THE YUDDHAKĀṆḌA

THE SIXTH BOOK OF THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

The National Epic of India

Critically edited

by

Dr. P. L. VAIDYA, M.A. (Cal), D.LITT. (PARIS),

Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages,
Nowrosjee Wadia College, Poona.
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali,
Banaras Hindu University

Sometime Director, Mithila Institute of Research, Darbhanga,
Editor, Karṇaparvan, Ayodhyākāṇḍa, Harivaṁśa

General Editor, Critical Edition of the Mahābhārata,
Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.

Oriental Institute
Baroda (India)
1971

Printed by R. J. Patel, Manager, The Maharaja Sayajirao University of Baroda Press (Sadhana Press), near Palace Gate, Palace Road, Baroda, and published by Prof. B. J. Sandesara, the Director, Oriental Institute, Baroda, 1971.

CONTENTS

PREFACE

It is a matter of great pleasure for us to place before the world of scholars, the Critical Edition of the Yuddhakāṇḍa of the Rāmāyaṇa of Vālmīki. This kāṇḍa has been published in 3 Fascicules, the first one was published in 1967, the second in 1969 and the third in March, 1971. We are glad to note that this kāṇḍa is completed according to schedule before March, 31st 1971.

We are thankful to the University Grants Commission for their financial assistance (two-third of the expenses) and the Gujarat State Government for their assistance of 20% of the expenses. And we hope that both the U.G.C. and the State Government will continue to assist the M. S. University of Baroda and this Institute till the whole of Uttarakāṇḍa and the Pratīka-Index of all the Kāṇḍas of this Critical Edition are printed and published.

I am especially thankful to Prof. Dr. P. L. Vaidya, the learned Editor of this kaṇḍa, whose versatile scholarship and experience of the Critical Editions of the Mahābhārata, the Harivaṁśa as well as the Ayodhyākāṇḍa of Rāmāyaṇa are well-known to the world of scholars. Prof. Vaidya has been, from the very beginning, our chief friend and guide in this project of the Critical Edition of the Rāmāyaṇa and even at the age of 80 with gradually failing health he had undertaken the task of the Critical Edition of Yuddhakāṇḍa which is now brought to a successful end Unfortunately, for the last few months he has not been keeping well and hence he has been unable to append his Critical Notes to this kāṇḍa. We postponed the publication of third fascicule for about a month in the hope that Prof Vaidya's health would improve so as to enable him to write out his Critical Notes

As and when Prof Vaidya is able to write the notes, they will be printed and published as an Appendix to our next Volume.

It would be interesting to note the following remarks of Prof. Vaidya (Vide, his Intro. p. XXIX)—"I believe that the original Rāmāyana consisted of three Kāṇḍas only, viz., the Ayodhyākāṇḍa, Araṇyakāṇḍa and Yuddhakāṇḍa. Later the Ayodhyākāṇḍa got split up into Bāla and Ayodhyā, and Araṇyakāṇḍa into Araṇya, Kiṣkindhā and Sundara Kāṇḍas, making a total of six Kāṇḍas with a supplement (उत्तरकाण्ड मोत्तरम्)"

Some verses at the end of Sarga 14 of Bālakāṇḍa, Lahore ed., in North-western recension, are almost repeated at the end of Bālakāṇḍa and the Sargas between Sarga 16 (our Cr. ed of Bāla-kāṇḍa) and the beginning of Ayodhyā including especially the Viśvāmitra episode could have been added later. (cf. Lahore ed, Bālakāṇḍa, pp. 154 ff. Sarga 14, vv. 20 ff. with Sarga 72, vv. 9-16 p. 488 f.). The evidence of our MSS. Ś1 D1-4 1,2,3,11 of Bālakāṇḍa, referred to above, will demonstrate this Thus most of the Bāla after Sarga 17 (of Critical Edition) is a later addition.

A Palm-leaf MS. No I. 652 of Kerala University Library contains text of Yuddha and Uttara kāṇḍas only. The colophon at the end of Yuddhakāṇḍa reads as follows:—

इत्यार्षे श्रीरामायणे आदिकाव्ये श्रीवाल्मीकीये श्रीमद्युद्धकाण्डे रामाभिषेकप्रकरणे राज्याभिषेकमहोत्सवो नाम [एकाधिक] पञ्चत्रिंशततमः । श्रीरामाय नमः । युद्धकाण्डं समाप्तम् । चतुर्विंशतिसहस्रेण ग्रन्थेन वाल्मीकिना मुनीनां पाठ्यमुद्दिश्य रचितं नाम व्याख्यानं कृतवान् महात्मा वाल्मीकिः । रामायणं समाप्तम् ।

अक्षरं मात्राहीनं तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ॥
पुस्तकमिदम् ।

At the end of Gorresio's edition of Yuddhakāṇḍa which follows the N. E. recension of the Rāmāyaṇa, it is printed as follows —

इत्यार्षे रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायां युद्धकाण्डं समाप्तम् ॥ रामायणं समाप्तम् ॥

Thus there was a tradition that Rāmayana ended with Yuddha and that Uttara was a supplement

It is not necessary here to go into details of this problem since it has been generally agreed that most of the Bāla and Uttarakāṇḍas are later

I am also thankful to the Vice-Chancellor, M S University of Baroda and the Director, Oriental Institute Baroda who are taking keen interest in the progress and completion of this project

I am thankful to all the members of the staff of the Rāmāyana Department without whose sincere cooperation the work of publication would not have continued so nicely I am especially thankful to Shri R J Patel Manager M S University of Baroda Press who has been taking special care and interest in printing of the different Volumes

Rāmāyana Department
Oriental Institute
Baroda
10-3 1971

UMAKANT P SHAH
General Editor
and
Head of the Ramayana Department

EDITORIAL NOTE

The Critical Apparatus

The text of the Yuddhakāṇḍa in this edition is based upon the following 34 MSS.

I N(orthern) Recension (18 MSS :—ŚÑVB 11 + D 7)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

Ś1 = Baroda, Oriental Institute, No 14061. Undated

Ś2 = New Delhi, in private possession of Dr. Lokeshchandra, Director, International Academy of Culture. Unnumbered. Dated Samvat 58 which is probably the Saptarṣi Samvat equivalent A.D. 1885. [This MS. was obtained very recently so it was taken up for the Crit. App. of Y kāṇḍa from Sarga 71.]

(b) North-eastern Group

(i) Nepali Version [Ñ]

Ñ1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14156. Microfilm of MS. No 934 of The Bir Library, K. Nepal, dated Samvat 1076 (c.A.D. 1020).

Ñ2 = Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No 905 of The Bir Library, Kathmandu Nepal, dated Newāri Samvat 795 (c A D. 1675)

(ii) Maithili Version [V]

V1 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 4 Microfilm of a Maithili MS from the University Patna Dated Śaka 1670 (1748 A D.)

V2 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 57. Microfilm of MSS. Nos. 2, 3 & 1 of the Univers Library, Patna. Dated Śaka 1763 (c.A D. 1841).

V3 = Darabhanga, Mithila Research Institute, No. 807. Undated.

(iii) Bengālī Version [B]

B1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14149. Photo-stat copy of MS. No 348 of the Bibliothèque National Paris, dated Śaka 1593 (c.A.D. 1671)

B2 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1439 (Ka). Dated Śaka 1720 (c.A.D 1798).

B3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 393. Undated

B4 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1168. Undated.

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

D1 = Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No 825 of 1875-76 Dated Samvat 1829 (c.A D. 1773) (NW)

D2 = Baroda Oriental Institute, No 12564 Dated Samvat 1716 (c.A D 1660). (NW)

D3 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600 Dated Samvat 1787 (c A D. 1731). (W)

D4 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1788 (c.A D 1732). (W)

D5 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1357. Dated Śaka 1689 (c.A.D. 1767) (S)

D6 = Baroda, in private possession (of Late Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. Dated Samvat 1832 (c.A.D. 1776). (S) It contains the commentary of Govindarāja.

D7 = Poona, Bhārata Itihāsa Samsodhaka Maṇḍala, No. 844. Dated Śaka 1698 (c.A.D. 1776). (S) It contains the commentary of Maheśvaratīrtha.

D8 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5. Dated Samvat 1835 (c.A.D. 1779) (NW)

D9 = Ujjain, Scindia Oriental Institute No 1611 Dated Samvat 1742 (c.A.D. 1686) First fifteen sargas follow NE, the rest generally follow S.

D10 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Samvat 1888 (c.A.D. 1831). (S)

D11 = Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Śaka 1636 (c.A.D. 1715). (S) It contains the commentary Tilaka of Nāgeśa Bhatt.

D12 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4 Undated (NW)

D13 = Varanasi, in private possession (of Pandit Anant Shastri Phadke). Unnumbered. Undated (NE)

II S(outhern) Recension (16 MSS —TGM 10 + D 6)

(i) Telugu Version (T)

T1 = Madras, Adyar Library, No. 72372. Undated.

T2 = Madras, Adyar Library, No 75597. Undated

T3 = Madras, Adyar Library, No 74122. Dated Śaka 1730 (A.D 1808)

(ii) Grantha Version (G)

G1 = Baroda, Oriental Institute, No 6362. Dated Kollam 993 (A D. 1818).

G2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated.

G3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Puṇyavijayaji). Unnumbered Undated

(iii) Malayālam Version (M)

M1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c.A.D. 1690)

M2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953. Dated Kollam 817 (c.A.D 1642).

M3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C. Chitrabhanu Nambudiri). Unnumbered Undated.

M4 = Trivandrum, University of Kerala Manuscripts Library, No 13366 Undated.

TESTIMONIA

(i) Commentaries

Cv = Commentary (Vivekatilaka) of Udāli (also Udāli) Varadarāja as in the transcript of the MS. No. 11778 B of the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore. The commentary is earlier than A.D 1210 [The transcript of the MS. No 3409 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras which was utilized up to Sundarakāṇḍa was rejected for Yuddhakāṇḍa since it was incomplete, containing 71 Sargas only of Yuddhakāṇḍa.]

Cr = Commentary of Rāmānuja as given in MS. No 14141 of the Oriental Institute, Baroda; Transcript of MS. No. 8214 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras Undated.

Cm = Commentary of Maheśvaratīrtha (D7) as given in MS. No. 844 of the Nasik Patwardhan Collection deposited at the Bhārata Itihāsa Samśodhaka Maṇḍala, Poona Dated Śaka 1698 (c.A.D. 1776).

Cg = Commentary of Govindarāja as given in MS. (D₆) of Late Prof. G. H. Bhatt, Baroda. Dated Saṁvat (c.A.D. 1776)

Ck = Commentary (Kataka or Amṛtakataka) of Katakayogīndra (alias Mādhavayogin) as given in MS. No. of the Oriental Institute, Baroda. Transcript of MS. No. 8977 of the Government Oriental M Library, Madras, Undated.

Ct = Commentary (Tilaka) of Nāgeśa Bhaṭṭa as given in D11. Dated Śaka 1636 (c.A.D. 1715). Also as in Vulgate editions.

(ii) Epitomes

(1) The Rāmopākhyāna: Mbh. III. 258–276 (BORI, Poona, 1942).

(2) Purāṇas—Viṣṇu-Purāṇa, III. 3; IV. 4 (Gītā Press, Gorakhpur, 1937).

Agni-Purāṇa, Chaps. 5–11 (Ānandāśrama ed., Poona, 1900).

Padma-Purāṇa, IV. 66, IV. 112; V. 35 (Ānandāśrama ed., Poona, 1893-94) etc.

(3) The Rāmāyaṇa-Mañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No. 83, Nirṇaya Sāgara Press, Bombay, 1903).

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding.
addl. = additional
adhy. = adhyāya(s).
App. = Appendix.
B. = Bombay edition of the R. (Gujarati Printing Press, A.D. 1919, The Vulgate).
chap. = chapter(s).
comm. = commentary (taries).
cont. = continue(s; ed, ing).
corr. = corrected, correction
Crit. App = Critical Apparatus.
ed. = edition
fol. = folio(s).
foll = following
frag. = fragment(ary)
G = Gorresio's ed. of the R
Gov. = Govindarāja.
hapl = haplographic(al, ally).
hypm = hypermetric.
illeg = illegible.
inf lin = *infra lineam* (below the line).
ins. = insert (s, ed, ing).
int. lin = *inter lineas* (between the lines).
interp = interpolate(s).
introd = introduction, introductory.
K = Kumbhakonam ed. of the R
Kat. = Kataka.
L. = Lahore ed. of the R
l = line(s).
m or marg = marginal(ly).
Mah. = Maheśvaratīrtha
Manu. = Manusmṛti (N.S.P. ed.).
Mbh. = Mahābhārata
meta. = by metathesis.
N = Northern.
NE = North-eastern
NR = Northern Recension.
NW = North-western.
om. = omit(s, ing; ed).
orig. = original(ly).
post. = posterior
pr. m. = *prefria manu* (by own hand).
R. = Rāmāyaṇa
r.° = repeat(s, ed, ing).
ref. = refer(ence).
resp = respective.
respy. = respectively.
Rm. = Rāmāyaṇamañjarī (Kāvyamālā No. 83).
Ru = Rāmopākhyāna (Mbh. III. 258-276, BORI, Poona, 1942).
S. = Southern.
sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
SR. = Southern Recension.
st. = stanza(s).
subm. = submetric.
subst. = substitute (s; ed).
supp = supplementary.
sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
Til. = Tilaka (comm. by Nāgeśa).
transp = transpose(s, ed), transposition.
v = verse.
v.l = varia(e) lectio(nes).
(var.) = (with variation).
vulg = vulgate.
W. = Western.

---

§§ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS readings

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation*

• (in the crit. foot-notes before a verse or verses and preceded by a numerical figure) indicates additional or substitute passages.

* * (in the MS. readings) indicate equal no. of syllables lost through injury to MS.

~~~~ printed below (or along the side margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain.

C denotes a "commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator (or a commentary), thus, Cv = Comm. Vivekatilaka, Cr = Comm. of Rāmānuja; Cm.g = Comm. of Maheśvaratīrtha and Govindarāja, Ck.t = Comm. Kataka and Tilaka. A "p" is added on to denote a "pāṭha" or variant, thus, Crp = a pāṭha mentioned in the Comm. of Rāmānuja.
~~~~

INTRODUCTION

This first Critical Edition of the *Yuddhakāṇḍa* of Vālmīki's *Rāmāyaṇa* is based on four selected printed editions, thirty-four selected manuscripts in several different scripts, *viz*, the Śāradā, Newārī, Maithilī, Bengālī, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam procured from different parts of India and abroad, Kṣemendra's *Epitome* called the *Rāmāyaṇa Mañjarī* and several commentaries from the oldest available of Udārī Varadarāja. The material available on the *Rāmāyaṇa* is really very vast, and the organisers and the Editor have to ignore several printed editions for which the reader is referred to Shri N. A. Gore's *Bibliography of the Rāmāyaṇa*, as well as second rate or dilapidated or damaged manuscripts. All the same, the Editor desires to assure the reader that he has utilized every important work which was useful one way or another for the fixing of the text of the Yuddhakāṇḍa. We had to ignore manuscripts in Nandināgarī because they were found not to yield material not found in Telugu, and Assamese and Oriya manuscripts because they also did not differ from Bengālī. The material actually used is detailed below.

A. Printed Editions:

As stated above, there are several printed editions of the whole of Rāmāyaṇa current in different parts of India in different scripts such as Devanāgarī, Bengālī, Telugu, Grantha and Malayālam. Out of these we have selected the following four, all in Devanāgarī script. They are,

(1) Lahore Edition (L): Yuddhakāṇḍa edited by Shri Vishvabandhu Shastri, Lahore, 1944, D.A.V. College Sanskrit Series, No. 19

(2) Gaspare Gorresio (G): The Rāmāyaṇa, Vol. V, Yuddhakāṇḍa, Paris, 1850.

(3) Shrīmad Vālmīki Rāmāyaṇa (according to Southern readings), Vol. II containing Sundara, Yuddha and Uttara Kāṇḍas, edited by Pandit T. R. Krishnacharya, and published by Madhva Vilasa Book Depot, Kumbakonam, second edition, 1930. (K)

(4) Vālmīki Rāmāyaṇa (with the three commentaries, Tilaka, Śiromaṇi and Bhūṣaṇa), Vol. VI, Yuddhakāṇḍa, edited by Shastri Shrinivas Katti Mudholkar, published by the Gujarati Printing Press, Bombay, 1919. (B)

B. Manuscripts:

Out of a very large number of manuscripts of the Yuddhakāṇḍa of the Rāmāyaṇa, we have selected the following 34 manuscripts. These MSS. are written, as in the case of the first five Kāṇḍas, in the principal scripts of India, namely Śāradā, Newārī, Maithilī, Bengālī, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam. We have ignored MSS. in Assamese, Oriya and Nandināgarī, because no independent and good MSS. in these scripts were available to us. Of the 34 MSS. used for the Yuddhakāṇḍa 14 MSS. are common to Kāṇḍas 1-6, 4 (D_1 T_1 M_1) are common to Kāṇḍas 4,5 and 6, while 2 (V_1 D_2) are common to Kāṇḍas 3 to 6, two MSS. (B_1 M_2) are common to Kāṇḍas 5 and 6, two ($D_{10.11}$) are common to 1, 4-6, and one (D_3) is common to Kāṇḍas 1, 3-6, one MS. (D_5) is common to the Kāṇḍas 3, 4 and 6, while one (D_7) is common to Kāṇḍas 3, 5 and 6. Seven new MSS. ($Ś_1$ V_2 V_3 B_3 B_4 D_{12} M_4) are utilized for this Kāṇḍa. We have thus selected MSS. which may be said to be fairly representative of different periods and they range from A.D. 1020 to A.D. 1841.

I. N(orthern) Recension (18 MSS.:—Ś Ñ V B 11 + D 7)

(a) North-Western Group

Śāradā Version (Ś)

$Ś_1$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated.

S_3 = New Delhi, in private possession of Dr. Lokeshchandra, Director, International Academy of Indian Culture. Unnumbered. Dated Samvat 58 which is probably the Saptarṣi Saṁvat equivalent to A.D. 1885. (This MS was obtained very recently, so it was taken up for the Crit. App. of Yuddhakāṇḍa from Sarga 11.)

(b) North-Eastern Group

(i) Nepālī Version ($\tilde{N}$)

$\tilde{N}_1$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14156. Microfilm of MS. No. 934 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Saṃvat 1076 (c. A.D. 1020).

$\tilde{N}_2$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No. 505 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Newārī Samvat 795 (c. A.D. 1675).

(ii) Maithilī Version (V)

V_1 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 4. Microfilm of a Maithili MS. from the University Library, Patna. Dated Śaka 1670 (1748 A.D.).

V_2 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 57. Microfilm of MSS. Nos. 2, 3 and 1 of the University Library, Patna. Dated Śaka 1763 (c. A.D. 1841).

V_3 = Darabhanga, Mithila Research Institute, No. 807. Undated.

(iii) Bengālī Version (B)

B_1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14126. Photo-stat copy of MS. No. 348 of the Bibliothèque nationale, Paris, dated Śaka 1593 (c. A.D. 1671).

B_2 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1439 (Ka). Dated Śaka 1720 (c. A.D. 1798).

B_3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 393. Undated.

B_4 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No. 1168. Undated.

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

D_1 = Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No. 825 of 1875-76. Dated Saṁvat 1829 (c. A.D. 1773). (NW)

D_2 = Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Samvat 1716 (c. A.D. 1660). (NW)

D_3 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600 Dated Samvat 1787 (c. A.D. 1731). (W)

D_4 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1788 (c. A.D. 1732). (W)

D_5 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1357. Dated Śaka 1689 (c. A.D. 1767). (S)

D_6 = Baroda, in private possession (of late Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. Dated Samvat 1832 (c. A.D. 1776). (S) It contains the commentary of Govindarāja.

D_7 = Poona, Bhārata Itihāsa Saṁśodhaka Maṇḍala, No. 844. Dated Śaka 1698 (c. A.D. 1776). (S) It contains the commentary of Maheśvaratīrtha.

D_8 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1835 (c. A.D. 1779). (NW)

D_9 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1611. Dated Samvat 1742 (c. A.D. 1686). First fifteen sargas follow NE, the rest generally follow S.

D_{10} = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Samvat 1888 (c. A.D. 1831). (S)

D_{11} = Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Śaka 1636 (c. A.D. 1715). (S) It contains the commentary Tilaka of Nāgeśa Bhaṭṭa.

D_{12} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4. Undated. (NW)

D_{13} = Varanasi, in private possession (of Pandit Anant Shastri Phadke). Unnumbered. Undated. (NE)

II S(outhern) Recension (16 MSS.:— TGM 10 + D 6)

(i) Telugu Version (T)

T_1 = Madras, Adyar Library, No. 72372. Undated.

T_2 = Madras, Adyar Library, No. 75597. Undated.

T_3 = Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808).

(ii) Grantha Version (G)

G_1 = Baroda, Oriental Institute, No. 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818).

G_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated.

G_3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Punyavijayaji). Unnumbered. Undated.

(iii) Malayālam Version (M)

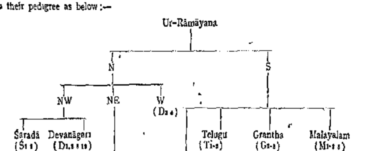
M_1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c. A.D. 1690).

M_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953. Dated Kollam 817 (c. A.D. 1642).

M_3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri). Unnumbered. Undated.

M_4 = Trivandrum, University of Kerala Manuscripts Library, No. 13366. Undated.

All the MSS. utilized for this Kānda clearly fall into two main recensions, Northern and Southern, each of which is further divided into several versions. The MSS. used can thus be classified according to their pedigree as below:—

Detailed Description of the MSS.

Ś1

Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated. The MS. was purchased for the Institute by Dr. S. N. Sharma of Shrinagar. Thick unglazed paper, size 12½" × 7". Śāradā script.

The MS. is complete in seven Kandas, total number of folios for Yuddhakāṇḍa being 91. Folio nos 70-76 (i.e., the portion from 6.93 13 to 6.102.5c of our Critical Text) are missing. The folio has 18 lines

to a page and about 46 to 53 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are not numbered. Sargas 1 to 15 of our Critical Text of Yuddha appear at the end of Sundarakāṇḍa as its part. A single daṇḍa demarcates both the halves of the stanza. Colophons, bearing significant Sarga names, are generally daubed over with red chalk or yellow powder. Very few marginal notes. Corrections are few, and they are *pr. m.* Stanzas are at times omitted. *Transpositions of stanzas are occasionally noticed.* The MS. is fairly old. Writing fairly legible and correct. Parasavarna instead of anusvara is generally used. No pṛṣṭhamātrās are noticed. The MS. seems to have been written by two scribes. Though the Kāṇḍa is not dated, it seems to be a late exemplar.

The MS. represents the NW version.

The following star-passages are found exclusively in this MS., viz., 3055, 3661 and 3663 (3).

Ś₂

New Delhi, in private possession of Dr. Lokesh Chandra, Director, International Academy of Indian Culture. Unnumbered. Dated *Samvat 58 (A.D. 1885)*. Written on paper, size 13.8" × 7.2". Śāradā script.

The MS. is complete in seven Kāṇḍas. As it was obtained very recently, the MS. has been utilized from Sarga 11 of the Critical Text of Yuddhakāṇḍa. The total number of folios for Yuddhakāṇḍa is 125. The folio has 15 lines to a page and about 50 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are not numbered, while Sargas are numbered. The total number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 112. Sargas 1-15 of our Critical Text are relegated, as in Ś₁, to Sundara in this MS. There is no device used to mark the *Ślokārdha or even a Śloka. Colophons are coloured red and give* suitable Sarga names. No marginalia noticed. Corrections are very few and are found *pr. m.* Omissions of stanzas are noticed in some places. A number of stanzas are transposed. The MS. is old, some folios being moth eaten. Hand-writing is nice, with few errors. The scribe writes म as ·म, for instance, पिबे म as पिबे ·म. The rules of Saṃdhi are generally observed. No pṛṣṭhamātrās are noticed. The whole *MS. is written by a single hand, only the post-colophon entry, giving the genealogy of the scribe given* at the end of Uttarakāṇḍa appears to have been written by another person.

The post colophon entry at the end Uttarakāṇḍa seems to give the date of the entire MS as follows

ॐ श्रीशुभसंवत् ५८ आ. सुदि नवम्यां बुधे ॥

This probably refers to the Saptarṣi Samvat 58 which is equivalent to A.D. 1885.

The MS. represents the NW version.

No exclusive star-passages are found in this MS.

Ñ₁

Baroda Oriental Institute, No 14156. Microfilm of MS. No. 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Samvat 1076 (A.D. 1020). Palm-leaf, size 21¾" × 2". Newārī script.

The codex contains all the seven Kāṇḍas of the Rāmāyaṇa. Folios 506 to 696 cover the subject-matter of Yuddhakāṇḍa. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakāṇḍa are relegated, as in Ś₁, to Sundarakāṇḍa. Colophons *give* suitable names for the sargas. ग्न in युग्नंग is invariably written as ग्न. For details, *vide* Bālakāṇḍa, Introduction, p. XV, as well as Sundarakāṇḍa, Introduction, p. XII. No date is recorded at the close of the Yuddhakāṇḍa, but the post-colophon entry at the end of Kiṣkindhā mentions Samvat 1076 (i.e. A.D. 1020) as its date.

The MS. represents the NE version.

The exclusive star-passages found in this MS. are: 3, 280 (A), 813, 1069, 1072, 1614, 1639, 1878, 1949 (A), and 3097 (10).

$\tilde{N}_1$

Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Newārī Samvat 795 (i. e., A D. 1675). Written on thick country paper, size $20\frac{1}{4}'' \times 5''$. Newārī script.

The codex contains all the seven Kāndas of the work. 158 folios of the MS. cover the portion of the Yuddhakānda. The Yuddhakāṇḍa has 118 Sargas in this MS. Sargas 1-15 of the Critical Text of Yuddha appear at the end of the Sundarakānda as its part. For details, *vide* Bālakānda, Introduction, p. XV.

The MS. represents the NE version.

The exclusive star passages found in this MS. are: 331, 366 (A), 465, 698, 757, 901, 1107, 1159, 1249, 1481(B), 1615, 1636, 1640, 1709 and 1863 (15).

V_1

Baroda, Oriental Institute, No. 4 (Addenda). Microfilm of a Maithili MS from the University Library, Patna. Dated Śaka 1670 (A.D. 1748) Maithili script

The codex has preserved all the seven Kāndas in 535 folios and has been utilized for the Critical Edition of Aranya, Kiṣkindhā and Sundarakāṇḍas. The total number of folios for the Yuddhakānda is 122. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakānda form, as in NW version, concluding part of the Sundarakāṇḍa. For details, *vide* Aranyakāṇḍa, Introduction, p XIII.

The MS represents the NE version.

Only two star-passages are exclusive to this MS, *viz*, 68 and 771(A)

V_2

Baroda, Oriental Institute, No. 57 (Addenda). Microfilm of MSS. Nos 2 3 and 1 of the University Library, Patna. Dated Śaka 1763 (A.D 1841). Maithili script.

This MS. has only three Kaṇḍas, *viz*, Kiskindhakānda, Yuddhakāṇda, and Uttarakānda It has 8 to 11 lines to a page and 31 to 34 letters to a line Margins are unruled Stanzas are generally numbered. Sargas are not regularly numbered. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakāṇḍa are not found as the exemplar has no Sundarakānda with it. Naturally the MS begins with Sarga 16 of Yuddhakānda. Colophons note significant Sarga names Single and double dandas indicate the two halves of a stanza. Omissions of stanzas are occasionally noticed. Writing not very readable

The MS represents the NE version.

There are only three star-passages exclusive to this MS, *viz*, 677, 955 and 1241.

V_3

Darbhanga, Mithila Institute of Research in Sanskrit Learning No. 807. Undated. Written on palm-leaves in ink. Size $15\frac{3}{4}'' \times 2''$. Maithili script.

This MS contains only the present Kānda It has 244 folios. Folio nos 148-150 are missing. The folio has 5 lines to a page and 60 to 80 letters to a line Margins are unruled Sargas are not regularly numbered. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Kānda are not found in this MS. The variants recorded as of V_3 for Sargas 1-15 are from the MS. V_3 of Sundarakānda which incorporates these 15 Sargas as its part. Stanzas are not numbered. Single danda marks the Śloka-endings Colophons give suitable Sarga names. Many marginalia are noticed Corrections are very few and are made in ink *pr. m.* Additions common to the Northern recension are found in this MS also Omissions of stanzas (usually haplographical) are occasionally noticed The MS. seems to be very old. It is damaged in many places because the folios are moth-eaten. Writing is fairly legible and generally devoid of errors. There are occasional lapses such as स्त for स्थ, or ड; स्त for तु, स्व for ष्ठु, म्त for नु are due to similarity of these letters in Maithili script. The letters म, ल and थ are similar. The use of pṛṣṭha-

mātrās is noticed occasionally. Saṁdhi rules are generally observed. The MS. is written by a single hand.

It represents the NE version.

Only three star-passages are found exclusive to this MS. They are: 713, 1991 and 3308

B1

Baroda, Oriental Institute, No. 14126. Photo copy *in situ* of MS No. 348 of the Bibliothèque nationale, Paris Dated Śaka 1593 (A.D. 1671). This MS. was utilized by Dr. Gorresio for his edition, and was designated G by him. Palm-leaves, Bengālī script.

This MS., utilized for the Critical Edition of the previous five Kāṇḍas, is complete and contains all the seven Kāṇḍas Folios 1-181 contain the portion of Yuddhakāṇḍa. Folio 180 is blank. Two extra folios, one numbered 134 and the other having no number, belonging to a MS of the Mahābhārata, are appended at the end of Yuddhakāṇḍa. The folio has seven lines to a page and 65-70 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are not numbered Sargas are numbered, but the numbering is erroneous. Sargas 1-12 of the Critical Text of Yuddhakāṇḍa are incorporated at the end of Sundarakāṇḍa as its integral part. A single daṇḍa demarcates both the halves of the stanza. Colophons give significant Sarga names. A few marginalia and corrections, all *pr. m*, are noticed. Stanzas are sometimes omitted Sargas 14 and 15 of the Critical Text are omitted. Transpositions of stanzas and lines are also noticed in some places. Hand writing is nice and devoid of errors. Rules of Saṁdhi are usually observed and pṛṣṭhamātras are commonly used. Parasavarṇa is generally used. The Yuddhakāṇḍa is copied by a single scribe The post-colophon entry at the end of the present Kāṇḍa, gives its date as also the scribe's name, as follows.—

श्रीनारायणशर्मणो लिपिरेषा पुस्तकं च श्रीनारायणस्य । शुभमस्तु । शकाब्दाः । शाके वह्निग्रहे बाणे चन्द्रे च परिसूचिते । यथेदं लिखितो वस्तु श्रीनारायणशर्मणा ।

The MS. represents the NE version.

The following star passages are found exclusively in this MS : 128, 175(B), 381, 592, 641, 823, 1261, 1676 and 1998 (9)

B2

Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No. 1439 (Ka). Dated Śaka 1720 (A D. 1798). Written on paper, size 18" × 3 9". Bengālī script.

This MS contains only the present Kāṇḍa and has 221 folios. Each folio has 7 lines to a page and approximately 77 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered occasionally. Sargas 1-15 of the Critical Text are not found in this MS., and the MS. begins with Sarga 16 of our text. The variants recorded as of B1 for Sargas 1-15 are from the MS. designated as B2 of Sundarakāṇḍa with which these 15 Sargas are incorporated. Stanzas are unnumbered. A single daṇḍa separates both the halves of the stanzas Colophons bear appropriate Sarga names. There are very few marginal notes, additions and corrections, all in the hand of the same scribe. Transposition and omissions of stanzas are occasionally noticed. The MS is well preserved. Writing is fairly legible. Pṛṣṭhamātrās are used and Saṁdhi rules are observed The whole Kāṇḍa is copied by a single scribe The post-colophon entry at the close of the MS. gives the date as well as the name of the scribe as follows,

शकाब्दाः १७२० श्रीमत्त्रिलोचनदेवशर्मणो लिपिरियं । श्रीईश्वरचन्द्रविद्यस्य पुस्तकमिदम् ॥

The MS represents the NE version.

The star-passages exclusive to this MS. are: 330(A), 454, 934, 1002, 1090, 1507, 3571(A), 3109, 3645 and 3647 (10).

B1

Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 393 Undated. Written on paper, size 19" × 5½". Bengālī script.

This MS contains only three Kāṇḍas, *viz.*, Sundarakāṇḍa, Yuddhakāṇḍa and Uttarakāṇḍa and has been utilized for the Critical Edition of Sundarakāṇḍa. It has 197 folios for the Yuddhakanda. Folio 43 is missing Each folio has 11 to 13 lines to a page and 50 to 55 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered, while stanzas are not. The total number of Sargas for the Yuddhakāṇḍa is 109 Sargas 1-15 of the Critical Text of Yuddhakāṇḍa are relegated to Sundara as its constituent part. Single and double daṇḍas indicate the two halves of a stanza. Colophons, which bear suitable Sarga names, are written in red ink. Many marginal notes are found. Corrections are made in black and red ink. Corrections are few in number, usually *pr. m*, but occasionally *sec. m* as well Omissions of stanzas are at times noticed. Instances of transpositions of stanzas and lines are very few. The MS is very old. Hand-writing is good, legible and generally correct. Pṛṣṭhamātrās are used and rules of Samdhi are generally followed. The MS is written by a single scribe. No date is mentioned at the close of this Kāṇḍa or anywhere else At the end of the present Kāṇḍa, the scribe's name is given as Rāmadhanadeva Śarmā

The MS. represents the NE version.

The MS. has a pretty large number of exclusive star-passages. They are . 374, 389, 412 (D), 433, 434(A), 638, 711(A), 730, 859, 897, 1003, 1032, 1056, 1092, 1108, 1146, 1201(A), 1231(A), 1238, 1367, 1377, 1443(A), 1457, 1476, 1492, 1527, 1577, 1613, 1698, 1731, 1782, 1883, 1904, 2002, 2070(A), 2083, 2083(B), 2088 (A), 2093, 3055, 3061, 3073, 3150, 3441, 3475(A), 3483, 3561, 3563, 3570, 3581(A) and 3674 (51) In addition, there are two Appendix I passages, *viz*, Nos 29 and 76 (2*) exclusive to this MS.

B4

Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No 1168. Undated Written on paper, size 20" × 5". Bengālī script.

The MS. contains only the Yuddhakāṇḍa. It has 179 folios, folio no 171 being duplicated. Each folio has 8 lines to a page and about 60 letters to a line Margins are unruled. Sargas are not regularly numbered. Sargas 1-15 of the Critical Text of Yuddhakanda are not found in this MS., it begins with Sarga 16 of the Critical Text. The variants recorded as of B4 for Sargas 1-15 are taken from the MS B4 used for the Sundarakāṇḍa which includes these 15 Sargas Stanzas are not numbered. Single and double daṇḍas are used respectively to demarcate the first and the second half of the stanza. Colophons record suitable Sarga names. Very few marginal notes or corrections are noticed A few transpositions of stanzas or lines are noticed The MS is in good condition, but the paper is worn out. Hand writing is good and readable, and is generally correct. Parasavarṇa is generally used Pṛṣṭhamātrās are also noticed. Samdhi rules are usually observed The Kāṇḍa is copied by a single scribe. There is no mention of the date or of the scribe.

The MS. represents the NE version.

Only seven star-passages are found exclusively in the MS. They are 54, 411(A), 537, 631, 996, 3375 and 3513 (7).

D1

Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No. 825 of 1875-76. Dated Samvat 1829 (A.D. 1773). Written on paper, size 11½" × 4¼". Devanāgarī script.

The codex, utilized for the previous five Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas. The total number of folios for Yuddhakāṇḍa comes to 313. Each folio has 10 lines to a page and about 25 letters

to a line. Margins are ruled The total number of Sargas in the Yuddhakāṇḍa is 113, and they are numbered, while stanzas are not In this codex, the Yuddhakāṇḍa commences from Sarga 16 of the Critical Text. But as it also contains Sundarakāṇḍa, and has at its end, Sargas 1-31 of the Critical Text of Yuddhakanda, we have, therefore, designated that portion of the Sundarakanda MS. with the symbol D_1 for Sargas 1-15 and the symbol D_0 for Sargas 16-31 of Yuddhakaṇḍa. The duplicated Sargas 16-31 are designated with the symbol D_1 Colophons bearing suitable Sarga names are daubed over with red chalk. No distinctive signs such as dandas are used to indicate the endings of the halves or the stanza. No marginalia. Corrections are few and are *pr. m* Omissions of stanzas as well as transpositions are noticed in a few places. Condition of the MS good, and writing legible The Kānda is copied by a single scribe. For details regarding date and scribe, *vide* Bālakāṇḍa, Introduction, p. XX.

The MS represents the NW version.

The following star-passages are exclusive to D_0. 573, 589, 593 and 669 (4), while the star-passages exclusive to D_1 are 451, 452, 647, 650, 662, 665, 1004, 1381, 1414, 1725 (A), 1760, 3027, 3111, 3172, 3174, and 3177 (16)

D_1

Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Śaka 1581 (A.D. 1659) Written on paper, size $14\frac{1}{2}'' \times 6''$ Devanāgarī script

The MS. contains all the seven Kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of Bāla, Araṇya, Kiṣkindha and Sundarakāṇḍa Folios 155 to 331 comprise Yuddhakāṇḍa. Sargas 1 to 5 of the Yuddhakāṇḍa of the Critical Edition are relegated to Sundarakaṇḍa in this MS. Corrections are generally *pr m*, but there are a few which seem to be *sec. m*. They are made usually with yellow pigment. Stanzas are found omitted sometimes. The MS. is dilapidated in condition. ञ and ह are sometimes substituted for ष and ब respectively. The whole Kānda is in the hand of a single scribe. For details, *vide* Aranyakanda, Introduction, p. XVII.

The MS represents the NW version

The star-passages exclusive to this MS. are : 553, 666, 916, 922, 1302, 1647, 1653, 1658, 3014, 3397, 3628 and 3603 (12)

D_2

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 5600. Dated Samvat 1787 (A.D. 1731). Written on paper, size $12'' \times 5\frac{1}{2}''$. Devanagarī script.

The codex is complete in seven Kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of Araṇya, Kiṣkindha and Sundara. The total number of folios for Yuddhakāṇḍa is 159 The folio has 15 lines to a page and about 40 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered, while stanzas are not. The total number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 114. Sargas 1-15 of our Critical Text are found at the end of the Sundarakāṇḍa. Both the halves of stanzas are marked by double daṇḍas. Colophons which record significant Sarga names are daubed over with red colour. A few marginalia are found Corrections are few and are mostly *pr. m.* Stanzas are sometimes omitted and transpositions of stanzas are occasionally noticed Sargas 85 and 86 of our Critical Text are consecutively repeated. The condition of the MS. is old Writing is good with some corrections. Rules of Samdhi are observed. The entire Kāṇḍa is written by a single hand At the end of Yuddhakāṇḍa, the scribe gives the date and place as follows :—

गुरुवार [illegible] । संवत् १७८७ [illegible] (!) [illegible] । [illegible]
[illegible] ।

The MS. represents the W version.

This MS. has a pretty large number of exclusive star-passages, *viz.*, 5, 12, 15, 21, 24, 26, 27, 158, 228, 432, 436, 612, 645, 891(A), 1113, 1150, 1179, 1371, 1397, 1637, 1643, 1855, 1948, 2035 (A), 2044, 2061, 3077, 3158, 3161, 3301, 3319, 3331, 3354, 3395, 3613, 3615, 3682, 3683 and 3687 (39). App. I (No. 31) also is found exclusively in this MS.

D_4

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1788 (A.D. 1732). Written on paper, size 15" × 6½". Devanāgarī script.

This MS. has preserved all the seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara. The total number of folios for the Yuddhakānda is 153. The folio has 12 lines to a page and about 43 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are numbered, while Sargas are not. Sargas 1–31 of our Critical Text of Yuddha appear at the end of Sundara as an integral part of that Kānda. In this MS., Yuddhakānda begins from Sarga 32. Both the halves of stanzas are marked by double dandas. Red ink is used for daṇḍas. Colophons give suitable names for the Sargas. Corrections are mostly made *pr. m.* Very few marginalia. Stanzas are omitted in many places. Transpositions of stanzas are noticed occasionally. Repetitions of stanzas also occur occasionally. The MS. is rather old though the writing is clear, with occasional errors. Samdhi rules are observed generally. The whole MS. is copied by one person. The post-colophon entry at the end of Yuddha gives the date of the MS. as under:—

सवत् १७८८ वर्षे मासोत्तमशुभकारीकार्तिकमासे शुक्लपक्षे तृतीया गुरुवासरे लिखितं इदं पुस्तकं ॥

The MS. represents the W version.

This MS. has a very large number of exclusive star-passages as under: 370, 640, 646, 667, 790, 836, 840, 974, 1057, 1100, 1173, 1257, 1350, 1455, 1465, 1470, 1550, 1565, 1799, 1809, 1810, 1824, 1828, 1834, 1836, 1837(A), 1875, 1913, 1918, 1920, 1924, 1951, 1968, 1999, 2001, 2019, 2027 and 3336 (38). The MS also has one exclusive App I passage (No. 52).

D_5

Ujjain, Scindia Oriental Institute No. 1357. Dated Śaka 1689 (A D. 1767). Written on old paper, size 14¼" × 7". Devanāgarī script.

The codex contains all the Kāndas except Bala and Sundara. It has been utilized for our Critical Edition of Aranya and Kiskindhā. The total number of folios for Yuddha is 240. Folios 84, 85, 135, 235 and 236 are missing. Folios 7 and 9 are in duplicate. The first and the last folios are blank on one side Each folio has 10 lines to a page and about 41 letters to a line. Margins are ruled in red ink. Sargas are numbered. The total number of Sargas for Yuddha is 131. Stanzas bear no numbers, but the total number of stanzas is stated to be 7000 for the Yuddha Double dandas mark both the halves of the stanza. Red ink is used for dandas and colophons Only in Sarga 116 of our Critical Edition, we find mention of Sarga name in the colophon. Corrections are few, they are made by yellow pigment as well as by ink, and are made by the copyist himself. Marginalia are rare. Omissions of stanzas are noticed, while in a few instances stanzas are repeated Transpositions of lines and stanzas are noticeable. The MS is old and some folios are broken. Writing is neat and clear. In several places the anusvāras are dropped. Samdhi rules are generally followed, but no avagraha is used The MS. is complete for Yuddha and is written by a single person. The date of the present Kānda is mentioned at the end of the Kānda in the following way —

श्रीशके १६८९। सर्वजित्संवत्सरे मधुशुक्लद्वितीयायां समाप्तोयं ग्रंथ । श्रीरामो जयति। ग्रंथसंख्या ७००० ॥

The MS. represents the S version.

No exclusive star-passages are found in this MS

D_6

Baroda, in private possession of the late Prof. G. H. Bhatt. Unnumbered. Dated Samvat 1832 (A.D. 1776). Written on rough and durable paper, size 12½" × 5¼". Devanāgarī script. Hand-writing of North-India.

This codex is complete in seven Kāndas and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kandas. The total number of folios for the Yuddhakānda is 261. The MS. contains the commentary

Ratnakirtia of Govindaraja The fol o has about 15 lines to a page and about 45 letters and 55 letters to a l ne in the text and the commentary respectively Margins are ruled in black ink The total number of Sargas of Yuddha is 131 Corrections are made with black nk and yellow pigment and are *pr m* The stanzas are at places omitted Occasional repetitions of stanzas are noticed The Kanda is copied by a single scribe For details *vide* K skindhakanda Introduction, p XVI The post colophon entry made at the close of the Kanda runs as follows —

सवत् १८३५ पुसमासे कृष्णपक्षे दुतया र श्रीपुरुषोत्तमक्षेत्र दक्षणपार्श्व राममहोत्सामध्ये लिखत श्रीपुरुषोत्तमदासेन ॥

The MS represents the S recension and the text is usually of Govindaraja

The star pas ages exclusi e to this MS are 440 457 685 894 1087 1148 and 1194 (7)

D1

Poona Bhârata Itihasa Samśodhaka Maṇḍala No 844 Dated Śaka 1698 (A D 1776) Written on paper s ze 14"×6½ Devanagari script

This codex contains all the Kandas except Kiṣkindha and has been utilized for the Critical Edi tion of Araṇyakanda and Sundarakanda The total number of folios for the Yuddhakanda is 320 The MS reads Sarga 89 of our Crit cal Text twice and follows the NE version (including interpolated Sargas) in its first occurrence and S recension in its second occurrence Nine folios cover this additional matter The folio has 11 lines to a page and about 42 letters to a line The total number of Sargas of Yuddha is 131 Black ink is used for colophons A few marginal a are noticed Corrections are made by the copyist himself Stanzas are rarely omitted The MS is in good condition and is written by a single scribe For details *vide* Araṇyakanda Introduction p XVI The MS contains the commentary *Tattvadipika* of Maheśvaratirtha The post colophon entry at the end of Yuddha runs as follows —

त्रिलिखितमिद् पुस्तक गुजरविश्वनाथभट्टेन ॥

Although no date is mentioned at the end of Yuddha there is mention at the close of Uttara that the codex was completed in the Śaka year 1698 (A D 1776)

The MS represents the S recension

This MS has a few exclusive star passages *viz* 62 78(B) 137 477 and 1979 (5)

D2

Jodhpur Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1835 (A D 1779) Written on paper, s ze 14¾"×5" Devanagarī script

The MS has all the seven Kaṇḍas and has been util zed for the Critical Edition of Kiṣkindha and Sundara It has 231 folios for the Yuddhakāṇḍa The folio has 9 lines to a page and about 43 letters to a line Marg ns are unruled Stanzas are numbered but the Sargas are not Sargas 1-15 of our Critical Text are relegated to Sundara as its constituent part No distinctive marks like daṇḍas are used to demarcate the halves of stanzas Colophons contain suitable Sarga names and are coloured with red chalk No marg nalia Very few corrections are found and they are *pr m* Omissions of stanzas are noticed Many times stanzas and l nes are transposed Stanzas are also occasionally repeated Condition old Hand writing is good and scribal mistakes are occas onally noticed The word नैऋत is usually written as नैनृत The whole kāṇḍa is cop ed by a single scribe and is complete For details regarding date and scribe *vide* Kiṣkindhākāṇḍa Introduction p XIX (under D11)

The MS represents the NW version

There are no exclus ve star passages to th s MS

D3

Ujjain Scind a Oriental Institute No 1611 Dated Samvat 1742 (A D 1686) Written on paper size 14"×5" Devanāgarī script.

The MS. contains all the seven Kāndas and is utilized for the Critical Edition of Balakānda, Kiṣkindhākānda and Sundarakānda. The total number of folios for Yuddhakānda is 105. It has 16 lines to a page and about 45 letters to a line. Sargas 1–15 of our Critical Text in the Yuddha are relegated to Sundara as its integral part. Corrections are made in ink and are *pr. m.* Condition of the MS is good. Writing is neat and legible, with a few errors. Visarga followed by च, is generally written as श instead of स. The words पुरुषोत्तम and ऋषिसत्तम look like पुरुषोत्तुम and ऋषिसत्तुम respectively and नैर्ऋत as नैरृत. The रेफ is represented by अनुस्वार; *e g*, दुर्मार्गा like दुंमांगा. Samdhi rules are generally observed. The whole Kānda is written by a single scribe and is complete. For details, *vide* Sundarakanda, Introduction, p. XVIII. Though the MS is undated, it looks about 350 years old.

The MS. represents the NW version

No exclusive star-passages are found in this MS.

D11

Varanasi, in private possession (of Pandit Ananta Shastri Phadke). Unnumbered and undated. Written on paper, size 12.4″ × 5.2″. Devanāgari script.

This MS. contains only the present Kanda and has 180 folios. Folios 67, 69, 178 and 179 are missing. The folio has 12 lines to a page and about 45 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are unnumbered. The MS. omits Sargas 1-15 of our Critical Text, and commences from Sarga 16. Double daṇḍas mark the two halves of the stanzas. Colophons bear suitable Sarga names. Corrections are very few and are *pr m* Very few marginalia. Several stanzas are omitted, sometimes due to haplography. Many additions are found. Stanzas are transposed in many places. Stanzas are rarely repeated. Condition good. Writing is fairly legible and with many errors. *Samdhi* rules are observed. Pṛsthamātras are occasionally found. The MS. is copied by a single scribe and is complete. The MS. does not name the scribe nor the date

The MS represents the NE version.

This MS. has a very large number of exclusive star-passages, *viz*, 410, 411 (B), 596, 604, 611, 616, 619, 622, 623, 654, 656 (A), 660, 668, 679, 682, 688, 700, 701 (A), 702, 703 (A), 721, 722, 726, 732, 817, 844, 856, 911, 953, 954, 1022, 1084, 1193, 1197, 1270, 1277, 1299, 1341 (A), 1341 (B), 1383, 1390, 1426 (A), 1438, 1441, 1454, 1502, 1510, 1616, 1680, 1683, 1694, 1733, 1735, 1756, 1797, 1815 (A), 1826, 1831, 1833, 1841, 1874, 1889, 1898, 1930, 1931, 1936, 2009, 3033, 3089, 3159, 3226, 3317 (A), 3429, 3473, 3476, 3550, 3554, 3587, 3594, 3595, 3597, 3606, 3611, 3614, 3616, 3619 (B), 3634, 3638, 3657, 3660, 3665, 3701 and 3703 (B) (93). Besides these smaller passages, the MS. has App. I Nos. 19, 20, 42, 48, 53 and 75 as longer passages.

T1

Madras, Adyar Library. No. 72372, Undated. Written on palm-leaves, size 15½″ × 2″. Telugu script.

The MS., utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas, contains all the seven Kāndas. Folios 218-298 cover the portion of Yuddhakānda. Folio nos. 270 and 298 are missing. The folio has 12 lines to a page and 96 to 100 letters to a line. Sargas bear numbers in words. As the last folio of Yuddhakāṇḍa is missing, the total number of Sargas in this Kanda cannot be ascertained. Samdhi rules are observed. Parasavarna is replaced by anusvara. The whole MS. is written by a single scribe. For details, *vide* Aranyakānda, Introduction, p. XIX. Although no date is recorded anywhere in the MS, it appears to be 500 years old.

The MS. represents the S recension.

Only one star-passage is found exclusive in this MS., *viz*, 569.

T2

Madras, Adyar Library, No. 75597. Undated. Written on palm-leaves, size 19¾" × 2". Telugu script.

The MS. contains only the first six Kāndas written by different scribes and has been utilized for the Critical Edition of all the previous Kāndas. The total number of folios for the Yuddhakānda is 57. Five discarded folios are appended at the end of the Yuddhakāṇḍa. The folio has 16 to 18 lines to a page and 110 to 116 letters to a line. Contents of some Sargas are written in the margin. Sargas are numbered and amount to 140. Writing is good and correct. Rules of Saṃdhi are observed. The Kāṇḍa is written by a single scribe and is complete. For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XX. The MS. is not dated anywhere, but seems to be 350 years old.

The MS. represents S recension.

The following star-passages are found exclusively in this MS., *viz.*, 273, 295 (A), 675, 1314, 1388, 1389, 1616 and 1644 (8).

T3

Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808). Written on palm-leaves, size 19½" × 2¼". Telugu script.

This MS. contains all the seven Kandas of the Rāmāyana and has been used previously for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara. Folios 170 to 259 of this MS contain the text of the Yuddhakaṇḍa. At the close of Yuddha, a blank folio numbered 260 is inserted. The folio has 12 to 16 lines per page and about 86 to 95 letters to a line. Sargas are numbered in words. The total number of Sargas of the Yuddhakāṇḍa is 142. The MS. is in good condition, but some folios have been blackened on account of its age. Anusvāra is used for parasavarna. The entire MS. is written by a single hand and is complete. For details, *vide* Kiskindhākānda, Introduction, p. XX. As stated at the end of the Uttarakāṇḍa, the MS. was completed by the scribe Lakṣmana on Wednesday, the tenth day of the dark half of the month of Caitra in the Śaka year 1730 (*i.e.* 20th April, 1808).

The MS. represents the S recension.

The star-passages exclusive to this MS. are 101, 779, 1230, 1752 and 2070 (B) (5).

G1

Baroda, Oriental Institute, No 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818). Written on palm-leaves, size 17" × 2½". Grantha script.

The MS. is complete in seven Kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of all the earlier Kāṇḍas. Folios 120 to 173 cover the portion of the Yuddhakanda. The folio has 19 to 20 lines to a page and 91 to 95 letters to a line. Sarga numbers are stated in words and the total number of Sargas of the Yuddhakaṇḍa is 131. Omissions of stanzas are rarely noticed. Saṃdhi rules are observed. The whole MS. is copied by a single scribe. For details, *vide* Aranyakāṇḍa, Introduction, p. XX. At the end of the Yuddhakāṇḍa, the total number of Sargas in each Kāṇḍa is mentioned in a śloka, and then the name of the scribe, Śrīnivasan, is given. At the close of the Uttarakāṇḍa, the scribe gives his own name and informs us that the MS. was completed on Friday, the 28th day of Mithuna (named here as Ani) in Hastanakṣatra *in Kollam year 993 called* Bahudhānya Saṃvatsara (A.D. 1818).

The MS. represents the S recension.

The star-passages exclusive to this MS. are 20, 578, 674, 821, 865, 915, 939, 940, 954, 961, 963, 968, 1026 (A), 1048, 1061, 1097 (C), 1098, 1118, 1162, 1181 and 1970 (21).

G2

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated. Written on palm-leaves, size 17" × 2". *Grantha script.*

The MS. utilized for the Critical Edition of the previous five Kāṇḍas, is complete in seven Kāṇḍas. Folios 235 to 321 cover the subject-matter of the Yuddhakāṇḍa. Sargas are numbered in words. The aggregate number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 131. Stanzas are sometimes found omitted, often haplographically. Rules of Samdhi are generally followed. The whole MS. is from the pen of a single scribe. For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XXI. Though the MS. is undated, it seems to be 300 years old.

The MS. represents the S recension.

The star-passages found exclusively in this MS. are: 165, 709, 1216 (A), 1355, 1499 and 2067 (6).

G₂

Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Puṇyavijayaji). Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size 15″×2½″. Grantha script.

The MS. contains all the seven Kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of all the previous five Kāṇḍas. Folios 103 to 147 cover the portion of the Yuddhakāṇḍa. Sarga numbers are mentioned in words. The total number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 131. Stanzas are found sometimes omitted. The MS. is written by a single scribe and is complete for the Yuddhakāṇḍa. For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XXI. Though the MS. is undated, it appears to be about 500 years old.

The MS. represents the S recension.

The following star-passages are found exclusively in this MS., *viz.*, 78(A), 113, 664, 992 and 1412 (5).

M₁

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (A.D. 1690). Written on palm-leaves, size 20″×2″. Malayālam script.

This MS. is complete in seven Kāṇḍas, and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas. The subject matter of the Yuddhakāṇḍa is covered by folios 208 to 277. A blank folio is inserted at the end of this Kāṇḍa. Sargas are numbered in words. The aggregate number of Sargas of the Yuddhakāṇḍa is 132. A few corrections by a different hand are noticeable. The entire MS. is written by a single scribe. For details, *vide* Sundarakāṇḍa, Introduction, p. XXI. At the end of the Yuddhakāṇḍa, the scribe's name Candraśekharan is mentioned, and the Kollam year 865 (A.D. 1690) is recorded as the date of the MS.

The MS. represents the S recension.

Only two star-passages are found exclusively in this MS. They are: 1980 and 3537.

M₂

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 953. Dated Kollam 817 (A.D. 1642). Written on palm-leaves, size 12¾″×2″. Malayālam script.

In addition to Yuddhakāṇḍa, this MS. also contains Sundara and Uttara kāṇḍas. The MS. is utilized earlier for the Critical Edition. It has 166 folios for the portion of the Yuddhakāṇḍa. Sargas are numbered in words. The total number of Sargas of Yuddha is 133. Colophons give suitable Sarga names at very few places only. The whole MS. is written by a single scribe and is complete for Yuddha. For details, *vide* Sundarakāṇḍa, Introduction, p. XXI. As stated at the close of Uttarakāṇḍa, the MS. was completed on Wednesday, the 13th day of the dark half of the month of Kumbha in Anṭu (*i.e.* Kollam) year 817 (A.D. 1642).

The MS. represents the S recension.

This MS. has a very large number of exclusive star-passages, *viz.*, 1977, 1981, 1995, 1996, 2029(A), 2031, 2033, 2068, 2075, 2094, 3001, 3008, 3031(A), 3081, 3083, 3101, 3125, 3136, 3158, 3160,

3163, 3167, 3208, 3237, 3242, 3248, 3250, 3253, 3257, 3258, 3280, 3320, 3325, 3328, 3350, 3366, 3367, 3370, 3387, 3418, 3425, 3433, 3436, 3437, 3444, 3451, 3459, 3462, 3463, 3466, 3471, 3474, 3488, 3493, 3495, 3501, 3526, 3564, 3568, 3572, 3578, 3583, 3586, 3592, 3599 3605(B), 3620, 3622, 3629, 3631, 3633, 3636, 3639, 3649, 3654, 3673, 3678, 3679, 3684 and 3689 (80) It is interesting to note that while there are no exclusive star-passages in M2 up to the 87.11 of the Critical Text, there are as many as 80 such passages in the next 30 Sargas of the Yuddhakanda The question of sudden exuberance of the poetic mind of the scribe, or of the change of his exemplar may be the reason for it, but it cannot be treated exhaustively here

M3

Chundampatta (*via* Pattambi), South Malbar, in private possession (of C. Chitrabhanu Nambudiri) Unnumbered and undated Written on palm-leaves, size 27½" × 2". Malayālam script.

The MS *is complete in seven Kāṇḍas and has been utilized previously for the Critical Edition of* Kiṣkindhā and Sundara. Folios 149 to 209 comprise the subject-matter of the Yuddhakāṇḍa. The folio has 12 to 13 lines to a page and 135 to 145 letters to a line Sargas are numbered in words and the total number of Sargas of the Yuddhakaṇḍa amounts to 131 The entire MS is from the pen of a single scribe *For details, vide* Sundarakāṇḍa, *Introduction, p XXII. The MS. Is undated, however,* it seems to belong to a relatively modern period

The MS represents the S recension

The following star-passages are found exclusively in this MS, *viz*, 1, 123, 131(A), 1219, 3321 and 3698 (6)

M4

The Rāmāyana Department expected one more MS from South Malbar, and planned to designate it as M4 However, the MS in question could not be procured

M5

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No 13336 Undated Written on palm-leaves, size 19" × 2" Malayālam script.

The codex contains Bāla, Ayodhyā, Kiṣkindha, Yuddha and Uttara Kāṇḍas only. Folios 195 to 316 comprise the subject-matter of the Yuddhakaṇḍa The folio has 12 to 13 lines to a page and about 80 to 82 letters to a line Margins are unruled Stanzas are not numbered, but Sargas are numbered in words The total number of Sargas of Yuddha is 131 Daṇḍas are not noticed, the writing is continuous *No marginalia Corrections are very few and are inf. lin.* No additions or omission. Transpositions of stanzas and lines are noticed The MS is in good condition Writing is neat and clear and generally correct Scribal mistakes are noticed here and there. The script is modern and all the scribal peculiarities of the Southern MSS are noticed in this MS also Rules of Samdhi are generally followed The codex is written in one hand and is complete for Yuddhakāṇḍa Though the MS. is undated, it appears to be nearly one hundred years old

The MS represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS are 193, 416(A), 540, 1007, 1333, 1372, 1404, 3012, 3017, *3528, 3543-3553, 3558 and 3635 (14)*

TESTIMONIA

(A) The Commentaries.

There are a number of commentaries available on the text of the Rāmāyaṇa, and its various recensions and versions. The number of commentaries on the text of S recension is large and range from Udāri Varadarāja (earlier than A D 1250), Rāmānuja (14th century), Maheśvaratīrtha (A D. 1550), Govindarāja (A D. 1600), Katakayogīndra (A.D 1650), and Nāgeśa Bhaṭṭa (A.D 1700),

All these commentaries on S recension have been fully used and variant readings as well as pathantaras recorded in them are noted in our Critical Apparatus All these six commentators hail from South India and comment on the text of Southern recension of the Rāmāyana The Bengali commentator (date ?) Lokanatha Cakravarti has however commented upon the Bengali version of the Rāmayana He very often refers to Vimalabodha and Sarvajña Narayana (both between A D 1100 and 1300) as the old commentators of both the Ramayana and the Mahabharata, and quotes from their commentaries on the Ramayana These commentaries however are not yet traced anywhere

(B) Epitomes

Ksemendra the Kashmirian poet of circa A D 1046 composed among other works an epitome of Valmiki s Ramayana in about 6200 stanzas Of these some 1400 stanzas summarise the portion of the Yuddhakanda of Valmiki s work as given in our Critical Text It is clear that Kṣemendra had before him the NW version of the Ramayana as can be proved from a lack of reference to the *Ādityahṛdayastotra* which, thus constitutes a feature of the S recension The main episodes of the Yuddhakanda all figure in Kṣemendra s Epitome The Editor of the Yuddhakāṇḍa has utilized this Epitome to corroborate the correspondence of incidents only and not for the wording of the Critical Text

Among other items under the head of Testimonia we may mention the *Rāmopākhyana* of the Mahabharata (Mbh 3 258 275) which in my opinion is the oldest and ungarbed version of the Rāma episode as well as other works of bardic literature such as the Viṣṇu Agni and Padma Puraṇas

It will be seen from the above description of the MSS, commentaries and Epitomes that I have ransacked and selected almost every available MS which I thought would help me to constitute a Critical Text Almost each and every MS used has some special feature of its own and all of them, taken together go to make up the Ur text as far as the available stock of MSS can take us back The Critical Apparatus may appear somewhat loaded as a result of my selection of MSS but I think it was necessary in the interest of scholarship

Recensions and Versions

The above material roughly falls into two major groups of recensions *viz* Northern and Southern Some MSS however particularly of the Devanagari group are divided among themselves some sharing characteristics of Northern recension and others of Southern recension The use of N and S thus in the case of these MSS is not quite accurate but the Editor found himself helpless in classifying them into a definite recension Similarly a Malayalam MS M1 was found to share characteristic of N recension in addition to its own specialities MSS of this type may rather be designated as mixed versions which may have their originals contaminated

The Northern group of MSS includes those in Śarada Newari or Nepali Bengali and Devanagari scripts The Southern group contains MSS in Devanagari Telugu Grantha and Malayalam scripts–M1 belongs to a special group It is a mixed version sharing the characteristics of Newari and Bengali on the one hand and of Telugu and Grantha versions on the other Over and above these traits this MS has 80 star passages peculiar or exclusive to itself The pedigree of MSS on page III makes the classification into recensions and versions quite clear

Text constitution

Although the principles of text constitution of the Ramayana have been indicated in the introductions to all the previous Kandas I should like to restate them here for ready reference The main principle on which the constitution of our Critical Text is based is that there should be a full agreement in substance between all recensions and versions Whatever extra matter is noticed in MSS is not considered to be authentic or belonging to the oldest core of the text This principle has resulted in giving in our edition a very large number of star passages totalling 3711 with 7143 lines In other words while our Critical Text consists of 4435 units of stanzas (a few three lined and fewer still one-lined) the

number of star-passages for this text is 3711 with 7143 lines, out of which 769 are substitute passages. It means that in a Critical Text of 4435 stanzas of the Yuddhakāṇḍa, as *many* as *2942* passages are inserted by a generation of bards during the text-transmission through centuries. Besides, there are 76 longer passages relegated to App. I containing 7310 lines Further, individual MSS, have star-passages which are exclusive to them. The number of such exclusive star-passages is 483, there being only 4 MSS, viz, Ś1 D10 D11 and D12 which do not contain a single exclusive star-passage. On the contrary, D12 has 93 passages and M1 80. I have given the above details just to show how difficult the task of the editor was in fixing his Critical Text of the Kānda

The Starting Point of Yuddhakānda :

We have adopted the starting point of the Yuddhakānda as in Southern recension The first 15 Sargas in the Critical Edition are found as a concluding part of the Sundarakānda in the Northern recension. In fact, the division of MSS. into N and S recensions of Yuddhakānda is determined on the ground whether the first 15 Sargas of our Critical Text figure in Sundara or Yuddha Kāndas. Considering the nature of these 15 Sargas, it may be stated that they belong to a topic dealing with the preparation of *waging war by Rāma with Ravana To borrow the analogy of the parvan division of the* Mahābhārata, these 15 Sargas correspond to the Udyogaparvan of that Epic. If the reader cares to examine the Critical Apparatus of the Yuddhakānda, particularly the records under colophons, he will be surprised to find that that particular Sarga, according to that MS., belonged to Udyoga as against Lankākāṇḍa or Yuddhakānda. Now, Udyoga or preparation for a war-fare can be more appropriately considered as a part of Yuddhakāṇḍa rather than that of Sundarakānda, which, in my opinion, is a part of Aranyakāṇḍa For, I believe that the original Rāmayana consisted of three Kandas only, *viz*, the Ayodhyākānda, Aranyakānda and Yuddhakāṇḍa. Later the Ayodhyākānda got split up into Bala and Ayodhyā, and Aranyakānda into Aranya, Kiskindhā and Sundara Kandas, making a total of six Kandas with a supplement (षट्काण्ड सोत्तरम्) So, originally these 15 Sargas must have belonged to Yuddhakanda. It may be noted here that B1 of N recension begins Yuddhakanda with Sarga 13 and D2 with Sarga 6 of the Critical text, showing a sort of wavering in the mind of copyists of these MSS.

Bardic Poetry and Its Characteristics* :

It is my firm belief that the Ramāyana the Mahabhārata and the Purānas form a class of literature by themselves, and should be styled as Bardic literature. The main characteristic of this literature is that originally it consisted of small songs, ballads and even stray verses called *Gathā-narāśamsi* and continued to be sung by traditional bards and transmitted by them to succeeding generation by oral tradition These songs or ballads later developed into Epics, Purānas and early Kavyas Further its contents had a very fluid wording, emphasis being laid on contents rather than on expression or words These expressions or words were capable of being substituted by different expressions provided the meaning remained the same. Further, these original songs were composed in the form of a verse which also was equally fluid and simple to compose and remember. There is a very large number of standard verse-fillers with which the bard is to equip himself These *songs or ballads were also capable of being expanded or even abridged according to the interest the* audience shows in the bard's recitation The extent of an episode becomes shorter or longer on account of these circumstances, and both shorter and longer versions get recorded at the stage of their being

* This topic, with special reference to English and continental Literature has been discussed by (1) N K and H M CHADWICK in *The Growth of Literature*, Vols I-III, (2) N K SIDDHANTA in his *Heroic Age of India* (1929), (3) C. M. BOWRA in his *Heroic Poetry*, (4) M. PARRY in L' *Epithete traditionelle dans Homere* (Paris 1928), (5) A B. LORD in *The Singer of Tales* (1960), (6) G. S. Kirk in *The Songs of Homer* (1962), (7) and with special reference to Vālmiki's Rāmāyana by Nabaneeta Sen in his article *Comparative Studies in Oral Epic Poetry*" in AOS, Vol. 86, October-December 1966.

bard provided the contents of his narrative or the theme remained the same and versification smooth. The metres as *pointed out above, used in the epic, are easy to admit synonymous words of the same* metrical quality. By way of illustration I pick up a few such words महातेजा, महाराज-महाराज, महाभाग महाभाग, महाबाहु-महाबाहो, महावीर्य-महावीर्य, महासत्त्व-महासत्त्व (all suited for the first half of Anuṣṭubh) and महातपा, महाबल महारथ, महायशा, महाद्युति-महाद्युते, महामति-महामते (suitable for the second half of Anuṣṭubh). The reader will meet hundreds of instances making use of these and similar expressions. I need not therefore emphasize the promiscuous use of such expressions in the Epics. Besides, there is a group of expressions which may be termed as verse fillers, च, वै, तु, हि, ह, स्म, but the group is not restricted to these expletives; there are other expressions like राजन्, नृप-नृप, वीर-वीर, प्रभु-विभु, प्रभो-विभो, भद्रं ते, भारत, कौरव, जनेश्वर-जनेश्वर, नरेश्वर-नरेश्वर, नराधिप नराधिप, कुरुसत्तम, कुरुनन्दन, यदुनन्दन, यदुसत्तम, भरतर्षभ, क्षत्रियर्षभ *for the Anuṣṭubh metre and* नरेन्द्रसूनो, नरेन्द्रपुत्र, जनेन्द्रसूनो, जनेन्द्रपुत्र *for the Triṣṭubh* metre. It should be noted that such verse filling expressions could be expanded to the full length of a pada, *e g* यशोदानन्दवर्धन-न, कौसल्यानन्दवर्धन न, शतशोऽथ सहस्रश. I have in view a set of some funny expressions like रावणस्य महात्मन and राघवस्य महात्मन used as verse-fillers where the word महात्मन has to be used ironically in the case of Rāvaṇa and normally in the case of Rama. When therefore varying traditions of bards reach the stage of writing one tradition of MSS uses one and the other its counterpart.

There are a few other devices which the bard has to resort to in his recitation. He cannot strictly follow the rules of grammar and syntax because he is primarily to look to versification. He, therefore uses Parasmaipada for Atmanepada of verbs and vice versa; he drops augment *a* of the past tense; he uses nominative and accusative plural forms *of feminine nouns promiscuously; he may* not strictly observe rules of Saṃdhi and may even use expletives like च तु हि unnecessarily to avoid hiatus; he may even leave sentences incomplete; he may not use correctly active and passive constructions and may commit the flaw of anacoluthon. These and other similar features of epic poetry go to prove that texts transmitted by oral tradition have a wide variation in their wording. This is the main reason why epics and puranas abound in various readings, transpositions of phrases and substitutions or parallel versions. The bards in their enthusiasm particularly when their audience is appreciative or otherwise go on expanding or shortening descriptions of events by filling in details which may happen to be omitted in other versions. The additional passages and episodes are not peculiar to any particular recension, but are found in all recensions and versions. The fluidity of readings of individual words, expressions, incidents, transpositions all go to indicate that such oral traditions were more than one. I need not repeat that the traditional extent of the text of Yuddhakanda has only 5710 stanzas while my constituted Critical Text contains only 4435 stanzas. The total number of star passages included in the Critical Apparatus is over 3700 with more than 7000 lines or 3500 stanzas and that of passages relegated to App I is 76 with 7335 lines equal to 3668 stanzas.

The Ramopakhyana and the Rāmayana

Before finishing my Introduction to the Yuddhakaṇḍa, the last Kaṇḍa of the real and original Ramayana, I should like to refer to a point not touched by my predecessors. The point refers to the question of the relative chronology of the Ramopakhyana as found in the Mbh 3 258-275 of the Critical Edition and the Ramayaṇa in its Critical Edition now before the reader for the first time. The Ramopakhyana in the Critical Edition contains 18 adhyayas and 724 stanzas or 1448 lines. It narrates the story of Rama upto his coronation only, *i e* upto the end of the Yuddhakaṇḍa of the Ramayaṇa. The first three stanzas of the Rāmopakhyana contain a sort of summary of the Akhyana and run as follows:

प्राप्तमप्रतिमं दुःखं रामेण भरतर्षभ ।
रक्षसा जानकी तस्य हृता भार्या बलीयसा ॥
आश्रमाद्राक्षसेन्द्रेण रावणेन विहायसा ।
मायामास्थाय तरसा हत्वा गृध्रं जटायुषम् ।
प्रत्याजहार तां रामः सुग्रीवबलमाश्रितः ।
बद्ध्वा सेतुं समुद्रस्य दग्ध्वा लङ्कां शितैः शरैः ॥

The story in the Mbh is narrated by the sage Mārkaṇḍeya to Yudhisthira at a time when Draupadi was forcibly abducted by Jayadratha, and was recovered by Bhima. When Yudhiṣṭhira asks Mārkaṇḍeya whether there was any unfortunate person like him who had lost his kingdom and wife, Mārkaṇḍeya narrates to him an old episode of Rāma who had lost both his kingdom and wife while he was, like him, in exile for a period of fourteen years. It thus appears that the narration of Rāmopākhyāna to Yudhiṣṭhira by the sage was quite appropriate to the occasion. There are no traces to suggest that the episode could be an interpolation in the Mbh. Being thus a genuine part of the Mahābhārata, it is much older than the poem of Valmiki, and being a part of an Itihasa, it is much more trustworthy than a Kavya. Scholars from Weber and Jacobi down to the late Dr. Sukthankar have held different views about the relative antiquity of the Ramopakhyāna and the Ramayaṇa, some holding that the former is an abridgement of the Ramāyana and consequently later than the Rāmāyana. The question, therefore, of the relative chronology requires a fresh examination so as to settle it finally. My own considered view is that the Ramopakhyana is centuries older than the Rāmāyana and being a part of the Itihāsa has stated the facts, while the Rāmāyana being a Kāvya is much later than the Rāmopākhyāna, and has enlarged, modified and embellished the narrative as it occurs in the Ramopākhyāna. It must be borne in mind that an abridgement of a work is more faithful to its original than an enlargement of the same. I note below a few *interesting points which are peculiar to the Rāmopakhyāna, but not referred to or differently referred to* in the Rāmāyaṇa. I shall also point out the elements in the Ramakathā which are innovations of Valmiki so that the reader might solve the question for himself.

1. The Rāmopākhyāna makes no mention of Viśvāmitra, who, according to Bālakāṇḍa of the Ramāyana, took away young Rāma and Lakṣmana and gave them training in missiles; the marriage of Sītā with Rāma did not take place in the presence of Viśvāmitra, but was arranged by Tvaṣṭṛ. In the Rāmāyana, on the other hand, Viśvāmitra took young Rāma and Lakṣmana, trained them in missiles, took them to Janaka's court, where after breaking of Śiva's bow, Rāma was married to Sitā. It is thus clear that the entire episode of Viśvāmitra was an innovation of the poet Valmiki and introduced by him in the older and similar Rāmopākhyana.

2. In the Ramopākhyana, there is no reference to the episode of Ahalyā and her restoration to life at the touch of Rāma's feet. This episode also in the Rāmāyaṇa is an innovation of Vālmiki.

3. The Rāmopākhyāna mentions three times an old Rākṣasa minister of Rāvaṇa, Avindhya by name, who is well disposed towards Rama. He once consoles Sitā by giving her news about the well being of Rāma and Lakṣmana and assuring her that they would soon release her from detention in Rāvana's custody, second time he prevents Rāvaṇa from killing Sitā by pointing to him that a crowned king like Rāvaṇa should not kill a woman, already in imprisonment; and third time, he brought Sītā to Rāma *after Rāvaṇa's death*. Rāma *is said to have rewarded him for his good offices after his coronation* for the part he played in the recovery of Sitā. Trijaṭā is mentioned in both the Rāmopākhyāna and the Rāmāyana. Avindhya is thus ignored in the Rāmāyana as Vālmiki thought him to be not so important.

4. In Rāmopākhyāna, Kumbhakarṇa is killed by Lakṣmana (Mbh. 3.271.11-12), while in the Rāmāyana he is killed by Rāma (R. 6.55).

5. In the Rāmopākhyāna, there is no reference to Hanumat bringing the mount Droṇācala with its medicinal plants to revive Lakṣmaṇa hit by Indrajit's missile. The revival of Lakṣmaṇa was effected in the Rāmopākhyāna by Sugrīva with the help of plants available near at hand. The entire incident of Droṇācala and its medicinal plants is an innovation introduced by Vālmiki.

6. In the Rāmopākhyāna, Kubera sends magic water to Rāma to enable him to see invisible demons and other objects. Vālmiki does not mention the item of magic water at all.

7. In the Rāmopākhyāna, Avindhya brings Sītā to Rāma's camp after Rāvaṇa was killed. In the Rāmāyaṇa, Rāma sends Hanumat for bringing Sītā to him from Rāvaṇa's palace. When she is

brought to Rāma's presence, Rāma tells her that she is free to go anywhere. The repudiation of Sitā is couched in similar fashion in both works.

8. In the Rāmopākhyāna, there is no reference to Sitā proving her chastity by entering into fire. This ordeal of Sitā by throwing hereself into fire is a pure innovation of Vālmiki. In the Rāmopākhyāna it is stated that after hearing the words of her repudiation by Rāma in terms:

सुवृत्तामसुवृत्तां वाप्यहं त्वामद्य मैथिलि ।
नोत्सहे परिभोगाय श्वावलीढं हविर्यथा ॥

Mbh. 3.275.13

On hearing these words, Sitā fell down fainted, Lakṣmaṇa and monkeys were struck dumb, when god Brahmā, followed by several gods like Indra, Agni, Vāyu, Kubera, the seven sages and Daśaratha, appears on the scene. Then Sitā got up and said to Rāma:

राजपुत्र न ते कोपं करोमि विदिता हि मे ।
गतिः स्त्रीणां नराणां च शृणु चेदं वचो मम ॥
अन्तश्चरति भूतानां मातरिश्वा सदागतिः ।
स मे विमुञ्चतु प्राणान्यदि पापं चराम्यहम् ॥

Mbh. 3. 275. 22-23

Upon this utterance, it is Vāyu,—I ask the reader to note that it was not Agni as in the Rāmāyana—who said:

भो भो राघव सत्यं वै वायुरस्मि सदागतिः ।
अपापा मैथिली राजन्संगच्छ सह भार्यया ॥

Mbh. 3. 275.26

After Vāyu, other gods present such as Agni, Varuna, Brahmā, all said in one voice:

नात्र शङ्का त्वया कार्या प्रतीच्छेमां महाद्युते ।

Mbh. 3. 275. 34

Then Daśaratha also tells Rāma to go to Ayodhyā with Sitā to take charge of his kingdom. Rāma then agreed, accepted Sitā and went to Ayodhyā in the Puspaka Vimāna.

I have given above the account as to how Sitā proved her chastity according to the Rāmopākhyāna. Now I ask the reader to compare the above account and contrast it with that in the Rāmāyana found in Sargas 101-106 of the Yuddhakānda in the Critical Edition. According to the Rāmāyana, it is Rāma who asks Hanumat to go to Rāvana's palace and inform Sitā that Rāma had killed Rāvana, and Vibhīsana is put on the throne of *Lankā*. *Sitā then told Hanumat that she would like to see Rāma.* Rāma then asked *Vibhisana to bring Sitā to him bathed and decked. She* was brought to Rāma in a palanquin. When she approached Rāma, he was filled with joy—because he won the victory over Rāvana, depression—because Rāvana insulted him by Sitā's abduction, and anger—because Sitā might not have remained chaste in Ravana's house. When Sitā approached Rāma and addressed him with the usual term Āryaputra, Rāma said to her:

यत्कर्तव्यं मनुष्येण धर्षणां परिमार्जता ।
तत्कृतं सकलं सीते शत्रुहस्तादमर्षणात् ॥ R. 6. 103. 13
विदितश्चास्तु भद्रं ते योऽयं रणपरिश्रमः ।
स तीर्णः सुहृदां वीर्यान्न त्वदर्थं मया कृतः ॥
रक्षता तु मया वृत्तमपवादं च सर्वतः ।
प्रख्यातस्यात्मवंशस्य न्यङ्गं च परिमार्जता ॥
प्राप्तचारित्रसंदेहा मम प्रतिमुखे स्थिता ।
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् ॥
तद्गच्छ ह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ।
एता दश दिशो भद्रे कार्यमस्ति न मे त्वया ॥

R. 6. 103. 15-18

On hearing this repudiation by Rama Sita told him that he was doing injustice to her and argued

> त्वया तु नरशार्दूल क्रोधमेवानुवर्तता ।
> लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम् ॥
> अपदेशेन जनकान्नोत्पत्तिर्वसुधातलात् ।
> मम वृत्तं च वृत्तज्ञ बहु तेन पुरस्कृतम् ॥
> न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
> मम भक्तिश्च शीलं च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम् ॥
>
> R 6 104 14-16

So saying Sita made up her mind to end her life by entering into burning fire in the presence of Rama and other members of the gathering and told Laksmana

> चितां मे कुरु सौमित्रे व्यसनस्यास्य भेषजम् ।
> मिथ्यापवादोपहता नाहं जीवितुमुत्सहे ॥
> अप्रीतस्य गुणैर्भर्त्रा त्यक्ताया जनसंसदि ।
> या क्षमा मे गतिर्गन्तुं प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम् ॥
>
> R 6 104 18-19

Laksmana then looked up to Rama and gathering from his face his consent to the proposal of Sita he prepared a burning pile Sita approached the pile and said

> यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ।
> तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥
>
> R 6 104 24

So saying Sita approached the fire regardless of her life Then all gods appeared on the scene and *appealed to Rama not to be so indifferent to Sita who was throwing herself into the fire* The gods also pointed to Rama that he was the lord of all gods Visnu incarnate Rama thereupon told gods that had gathered that he considered himself to be a human being the son of Daśaratha

> आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
>
> R 6 105 10

Just at this juncture the god of fire in person jumped up from the burning pile with Sita on his lap, gave her to Rama and said

> विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघव ।
> न किंचिदभिधातव्यमहमाज्ञापयामि ते ॥
>
> R 6 106 9

To this Rāma responded

> अवश्यं त्रिषु लोकेषु सीता पावनमर्हति ।
> दीर्घकालोषिता ह्ययं रावणान्तःपुरे शुभा ॥
> बालिशः खलु कामात्मा रामो दशरथात्मजः ।
> इति वक्ष्यन्ति मां सन्तो जानकीमविशोध्य हि ॥
> अनन्यहृदयां भक्तां मच्चित्तपरिरक्षिणीम् ।
> अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥
> प्रत्ययार्थं तु लोकानां त्रयाणां सत्यसंश्रय ।
> उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥
>
> R 6 106 11-14

It is now clear from the above narration that Vālmiki introduced this episode of Sitā s purification by fire against the narration *in the Rāmopākhyāna where Vāyu is said to be the first to announce* the purity of Sitā Whether Sitā actually threw herself into the fire or was approaching (प्रविशन्तीं) the burning fire when personified Agni caught her and brought her to Rāma, is still a moot question, because once we get the text to say प्रविवेश हुताशनम् and next उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् In any

case, the poet Valmiki introduced in his epic poem an innovation of Sita's test by fire against the epic and historical background of Vayu assuring Rama of Sita's purity This innovation, among others, is thus the most striking innovation made by Valmiki when he decided to handle an old epic theme and gave it the shape of a poem the first of its kind, an Ādikavya We are not so much interested in the fact whether Sita threw herself into the fire came out unhurt, and was presented to Rama by fire god because *we believe that Vayu appearing on the scene and declaring Sita's purity and Agni bringing Sita* to Rama and presenting her to him unhurt or brighter are facts equally super-natural to us We are, therefore concerned more with changes or innovations introduced by the poet Valmiki in his poem against a historical statement made in the Ramopakhyana of the Mahabharata

The above story of Rama as found in the Ramopakhyana of the Mahabharata traditionally known as the Itihasa and the same in Valmiki's Ramayana traditionally known as Adikavya the first poem deserves some further general considerations Itihasa and Puranas in Indian literature and poems like Valmiki's Ramāyana are all mixed up with historical grains and myths The Ramopakhyana which is a part and parcel of a work called Itihasa, requires Vayu personified to announce the purity and chastity of Sita Valmiki however shows greater height of imagination in putting Vayu in the background and invent the fire ordeal to prove Sita's purity because fire is visible while Vayu is invisible The incident as narrated in the Itihasa looks insipid against the fire-ordeal which can catch the public mind more quickly Has not thus Valmiki modified the statement made in the Itihāsa to make his poem more impressive than the insipid record in Itihasa? In this context I may bring to the reader's notice a recent article in Marathi by Mm Dr V V MIRASHI which appeared in the Journal *Nava Bharata* for July 1970 (the original article in English by him may soon appear in some research journal) in which Dr MIRASHI studies the question of the episode known as Parijataharana as it figures in the Critical Text of *Harivamsa* and as modified by a poet of a later date king Sarvasena (A D 330-355) of the Vakataka dynasty The oldest form of the episode of Parijataharana is found in the Mbh 7 10 22 23 and runs as follows

वैनतेयं समारुह्य वासुदेवोऽमरावतीम् ।
महेन्द्रभवनाद्वीरः पारिजातमुपानयत् ॥
तथा सर्वितवाण्शक्रो आनकस्य पराक्रमम् ।
राज्ञः चाप्यजित कश्चित्कृष्णेनेह न शुश्रुम ॥

This very episode figures in *Harivamśa* (92 63-67) in its Critical Edition as follows

स ददर्श महाबाहुराक्रीडे पाकवस्य ह ।
दिव्यमभ्यर्चितं देवैः पारिजातं महाद्रुमम् ॥
तमपाट्यारोपयामास विष्णुस्तं गरुडोपरि ।
सोऽपश्यत्सत्यभामा च दिव्यमप्सरसां गणम् ॥
. .
श्रुत्वा तु देवराजस्तु कर्म कृष्णस्य तत्तदा ।
अनुमेने महाबाहु कृतकर्मेति वासवीम् ॥

The same episode figures in Kṣemendra's *Bharata Manjari* as follows

स दृष्ट्वा नन्दनात् द्रुमान्यद्यं आश्रय मयाम् ।
समुत्पाट्य महाबाहु तमानयत द्रुतदा ॥

Now this plain story of Parijataharaṇa assumes altogether a different form in king Sarvasena's Prakrit poem *Harivijaya* (A D 330-355) where the element of jealousy between Rukmini and Satyabhāmā is introduced for the first time as well as a full fledged battle between Indra and Kṛṣṇa over this tree Here also a historical statement in the *Harivamśa* is given a new twist. Ānandavardhana in his *Dhvanyāloka* III has noted this fact in the following form

इतिवृत्तवशायातां कथंचिद्रसाननुगुणां स्थितिं त्यक्त्वा पुनरुत्प्रेक्ष्य अन्तराभीष्टरसोचितकथोन्नयो विधेयः यथा कालिदासप्रबन्धेषु यथा च सर्वसेनविरचिते हरिविजये ।

On the above passage Abhinavagupta in *Locana* remarks

हरिविजये कान्तानुनयाङ्गत्वेन पारिजातहरणं निरूपितम् इतिहासेष्वदृष्टमपि ।

It is thus clear that king Sarvasena the author of the Prakrit poem (now lost or not yet traced) narrated the story of Parijataharana as subordinate to his appeasing Satyabhama who was jealous of Rukmini whom Krsna gave the parijata flower, though there is no reference to such an event in the *Itihasa* i.e. *Mahabharata*. *This clue has since the days of king Sarvasena, been utilized by over a dozen poets in Sanskrit literature down to 17th century.* Our poet Valmiki has done a similar thing in his epic poem Ramayana, even though he took the main story of Rama from the Itihasa, i.e. the Ramopakhyana of the Mahabharata.

We have not yet studied the question how myths in literature grow. Valmiki picked the main theme of the Ramayana for his epic poem from the Mahabharata and gave a new turn by introducing *new features like Visvamitra episode, the bringing of Dronacala by Hanumat, and the fire-ordeal of Sitā* following the dictum कुर्यान्निर्वहणेऽद्भुतम् i.e., the poet should introduce supernatural elements towards the concluding part of his poem or play. The coming out of Sitā from the burning fire is that miraculous event now perpetuated in Indian literature.

I may briefly point out here that like the fire ordeal of the Rāmāyana and assuaging the jealousy of co-wives as in the Parijataharaṇa, there are several such episodes like the story of Syamantaka gem which Prasena discovered on the foreshore at a time when Dvaraka was founded. This discovery of Syamantaka in another later version was said to be a present to Prasena by the sun god. This gem has gathered several myths around it including that of not looking at the moon on the fourth day of Bhādrapada though the Critical Text of *Harivaṃśa* makes no reference to it and narrates the simple fact that Prasena discovered the gem on the fore-shore of Dvaraka. The narration of the life of Kṛṣṇa in *Harivaṃśa* is already full of a number of myths but it is to be noted that these myths are amplified in the Bhāgavata Purana and Bramavaivarta Purāṇa.

I have already digressed from my main point, viz. Valmiki introduced for the first time the episode of Sitā's fire-ordeal in his poem Ramayana though the older narrative makes no reference to it. Sita on that account rose in estimation of popular mind as having undergone through the most *miraculous form of expiation for her stay in Ravana's house. This is the greatest feat and height of imagination* of the poetic genius of Valmiki.

*** *** ***

I should not close this Introduction of the Yuddhakanda without recording my grateful and sincere thanks to those persons who entrusted this work to me and who actively helped me in my editorial task from beginning to end during a long period of nine years. In fact I feel very much overwhelmed by their kindness when on conclusion of my labour I find how my role has been insignificant compared with an enormous quantity of quality labour these persons bestowed upon the production of this volume of the Yuddhakāṇḍa. It is obviously difficult for me to mention all names but I am all along conscious of their kind help to me.

I should like to record in the first place my grateful thanks to Dr. Shrimati Hansaben Mehta, the first Vice-Chancellor of the Maharaja Sayajirao University of Baroda as Chairman of the Editorial Board for the project of the Critical Edition of the Rāmāyana, who, without any acquaintance accepted my name first for the membership of the Board and then for the editorship of two of the bigger Kāṇḍas of the Rāmāyana viz., the Ayodhyākāṇḍa and the Yuddhakāṇḍa, on the recommendation of my friend, the late Professor Govindalal H. Bhatt the first General Editor of this project. After the sad and rather untimely demise of Professor Bhatt his successor, Dr. U. P. Shah has also been equally kind to me, and advised me and sought my advice in all my and his difficulties in the editorial task. My heartful thanks go to Dr. U. P. Shah. For the preparation of the constituted text of the Ayodhyākāṇḍa, I spent days

and months at Baroda, but for the Yuddhakaṇḍa, I could not do so, on account of my other assignment, *viz*, the General Editorship of the Mahabharata at the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona The late Professor BHATT then arranged, with the consent of his authorities, to send the collation-sheets to Poona to suit my convenience. The work of consituting the text of the Yuddhakāṇḍa was thus done in my spare time and completed in December 1964 and it may be out by March 1971. During this process of editorial task and printing, difficulties arose which had to be settled by correspondence Dr U. P. SHAH's help to me in this regard is great and valuable, and I must record my special thanks to him for his untiring energy Dr. U. P. SHAH was ably assisted by Shri M R. NAMBIYAR, the Assistant Editor, by Shri H T. DESAI for sometime as well as by messrs Dr. B N BHATT, NIRGUDKAR and others Obviously, I must say once more, that the Critical Edition of a text like the Rāmāyana is not the work of an individual but of a team, and the successful completion of it depends upon the staff, prepared to give its best to the General Editor I consider myself lucky in having a staff which rendered my work easy and light I, therefore, like to record my grateful thanks to them individually and collectively. Lastly, I must not miss to record my best thanks to the staff of the University Press who have spared no pains to make the printing of this volume excellent in their usual way. Finally, I cannot close this Introduction without recording my humble gratitude to God Almighty who spared me to my eightieth year to complete this job.

ॐ तत्सत् । ब्रह्मार्पणमस्तु ।

POONA,
4th September, 1970

P. L. VAIDYA

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Kumbhakonam, Gorresio and Lahore Editions

N.B.:—(i) A * passage that is a substitute in one edition and an insertion passage in another edition is marked by the sign { placed before that * passage.

(ii) A passage noted in the footnotes in the Lahore edition is marked by fn in the Concordance.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1 1-4	1 1-4	1 1-4	V. 70 1-4	V. 68 1-4
1*	—	[5^{ab}]	—	—
5-7	5-7	5^{c}-8	5-7	5-7
3*	—	—	—	—
—	8	9	—	—
8-11	9-12	10-13	8-11	8-11
4*	—	—	12	—
5*	—	—	—	—
12	13	14	13	12
7*	—	—	—	13^{ab}
8*	—	—	14	—
9* l. 1-2	14	15	—	—
„ l. 3-4	15	16	15	—
13-15	16-18	17-19	16-18	13^{c}-15^{b}
11*	—	—	—	15^{cd}
12*	—	—	—	—
16	19	20	19	16
2 1-2	2 1-2	2 1-2	71 1-2	69 1-2
13*	—	—	3^{ab}	—
3-4^{b}	3-4^{b}	3-4^{b}	3^{c}-4	3-4^{b}
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	4^{cd}
5-6	5-6	5-6	—	14-15
7-8	7-8^{b}	7-8^{b}	11^{c}-13^{b}	16-17
15*	—	—	—	—
{16*	8^{cd}	8^{cd}	—	—
9-10	9-10	9-10	13^{c}-15^{b}	18-19
17*	11	11	—	—
11	12^{a-d}	12	15^{c}-16^{b}	21
12^{ab}	12^{ef}	13^{ab}	—	—
18*	—	—	—	—
—	—	13^{cd}	—	—
12^{c}-13^{d}	13-14^{b}	14-15^{b}	5-6^{b}	7-8^{b}
19*	14^{cd}	[15^{cd}]	—	—
20*	—	—	—	—
13^{e}-15	15-16	15^{e}-17	6^{c}-8	8^{c}-10
21*	—	—	—	—
16	17	18	9	11
17	18	19	10	5
22*	—	—	—	6
18^{ab}	19^{ab}	20^{ab}	11^{ab}	12^{ab}
18^{c}-19	19^{c}-20	20^{c}-21	—	12^{c}-13
24*	—	—	—	—
25* l. 1	21^{ab}	[22^{ab}	—	—
„ l. 2	21^{cd}	22^{cd}]	—	—
20	22	23	16^{c}-17^{b}	20
26*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
21^{ab}	23^{ab}	24^{ab}	17^{cd}	21^{cd} fn
27*	—	—	—	—
28*	23^{cd}	24^{cd}	—	—
21^{cd}	24^{ab}	25^{ab}	17^{ef}	22^{ab} fn.
29* l. 1-2	—	—	—	22
„ l. 3	—	—	—	22^{cd} fn.
„ l. 4	—	—	—	—
30*	24^{cd}	25^{cd}	—	—
3 1-2	3 1-2	3 1-2	72 1-2	70 1-2
32*	—	—	—	22^{ab} fn.
33*	—	—	73 1	21
3	3	3	2	22
35*	—	—	3	23
4	4	4	72 3	3
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	4^{cd}	4^{ab}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	4^{ab}	4^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{ab}	5^{ab}
36*	—	[6^{cd}]	—	—
6^{c}-7	6^{c}-7	6^{c}-7	5^{c}-6	5^{c}-6
38*	8^{ab}	8^{ab}	—	—
8	8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	73 4	24
39*	9^{cd}	9^{cd}	—	—
9^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	72 7^{ab}	7^{ab}
9^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	10^{ab}	7^{cd}
40*	—	10^{ef}	—	—
10-11^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}	7^{c}-8	8-9^{b}
11^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	10^{cd}	9^{cd}
12	13	13	9	10
13-17	14-18	14-18	11-15	11-15
18-20^{b}	19-21^{b}	19-21^{b}	73 5-7^{b}	25-27^{b}
44*	—	—	7^{cd}	—
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	27^{cd}
21-23	22-24	22-24	8-10	28-30
24-25	25-26	25-26	—	31-32
26-27	27-28	27-28	11-12	33-34
—	—	—	—	35
48*	—	—	—	—
49*	[30^{ab}]	29^{ef}	—	—
28	29	29^{a-d}	72 16	16
29-31^{b}	30^{c}-31^{b}	30^{c}-31^{b}	17-19^{b}	17-19^{b}
52*	32^{cd}	32^{cd}	—	—
31^{c}-32	32^{e}-33	32^{e}-33	19^{c}-20	19^{c}-20
53*	—	—	21	—
4 1	4 1	4 1	73 13	71 1(r.)
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	70 36^{ab}
54*	—	—	—	—
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	36^{cd}
55* l. 1	—	—	—	—
„ l. 2	—	—	—	36^{ef}
3	3	3	14	71 2
56* l. 1	[4^{ab}]	4^{ab}	—	—
„ l. 2-4	4^{c}-6	4^{c}-5	—	—
4	5	6	15	3
—	—	[7^{ab} r.]	—	—
5-6	6-7	7^{c}-8	16-17	4-5
57*	—	—	—	6-7
58*	8	9	—	—
7-10	9-12	10-13	18-21	8-11
59*	13	14	22	11^{cd} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
11-17	14-20	15-21	23-29	12-18
61*	—	—	—	19
62*	—	22	—	—
18-19	21-22	23-24	30-31	20-21
20-21^{b}	23-24^{b}	25-26^{b}	32-33^{b}	25-26^{b}
63*	—	—	—	—
21^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	33^{cd}	26^{cd}
64*	—	—	—	29^{cd} fn.
22	25^{ab}	26^{ef}	34^{ab}	27^{ab}
65*	—	—	—	27^{c}-28^{b}
23-25	25^{c}-28	27-29	34^{c}-37	28^{c}-31
66*	—	—	—	31^{cd} fn. l. 1
26^{ab}	29^{ab}	30^{ab}	38^{ab}	32^{ab}
{67*	—	—	—	31^{cd} fn. l. 2
26^{c}-27^{b}	29^{c}-30^{b}	30^{c}-31^{b}	38^{c}-39^{b}	32^{c}-33^{b}
68*	—	—	—	—
27^{c}-31	30^{c}-34	31^{c}-35	39^{c}-43	33^{c}-37
32	35	36	—	38
70*	—	—	—	—
33	36	37	44	39
{71*	—	—	—	—
34	37	38^{a-d}	45	72 5
72*	38-39^{b}	38^{e}-39	—	—
35-37	39^{c}-42^{b}	40-42	46-48	71 22-24
—	42^{c}-43^{b} (r.)	43 (r.)	—	—
38-50	43^{c}-55^{b}	44-56	49-61	40-52^{d}
74*	—	—	—	52^{ef}
51-52	55^{c}-57^{b}	57-58	62-63	72 1-2
75* l. 1-20	57^{c}-67^{b}	59-68	—	—
,, l. 21-22	67^{c}-68^{b}	69	64	—
53-54	68^{c}-69	70-71	65-66	3-4
55-57	70-72	72-74	74 1-3	6-8
76*	—	—	4-5	—
77* l. 1—the prior half of l. 14	73-79^{a}	75-81^{a}	—	—
77(A)*	—	—	—	—
77* The post. half of l. 14-16	79^{b}-80^{d}	81^{b}-82^{b}	—	—
77(B)*	—	—	—	—
77* l. 17	[80^{ef}]	82^{cd}	—	—
,, l. 18-30	81-87^{b}	83-87	—	—
58^{ab}	87^{cd}	88^{ab}	6^{ab}	9^{ab}
78*	—	—	—	9^{cd} fn. l. 1
79*	—	—	—	9^{ef}
58^{cd}	88^{ab}	88^{cd}	6^{cd}	9^{ef} fn. l. 2
80*	—	—	7^{ab}	—
59-62	88^{c}-91	89-92	7^{c}-11^{b}	10-13
63-64	92-93	93-94	11^{c}-13^{b}	16-17
65^{ab}	94^{ab}	95^{ab}	13^{cd}	14^{ab}
82*	—	—	—	14^{cd}
65^{cd}	94^{cd}	95^{cd}	14^{ab}	15^{ab}
66-68^{b}	95-97^{b}	96-98^{b}	14^{c}-16	18-20^{b}
68^{cd}	97^{cd}	98^{cd}	17^{ab}	22^{ab}
84*	—	—	—	20^{cd}
69^{ab}	98^{ab}	99^{ab}	17^{cd}	21^{ab}
69^{c}-70	98^{c}-99	99^{c}-100	18-19^{b}	22^{c}-23
71	100	101	19^{c}-20^{b}	25
{85*	101^{ab}	102^{ab}	20^{cd}	—
72^{ab}	101^{cd}	102^{cd}	21^{ab}	21^{cd}

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
72^{c-f}	102	103	21^{c}–22^{b}	24
73^{ab}	103^{ab}	104^{ab}	22^{cd}	26^{ab}
86*	—	—	—	26^{ab} fn
73^{c}–75	103^{c}–105	104^{c}–106	23–25^{b}	26^{c}–28
88* l 1–2	106	107	—	—
88* l 3–4	107	108	25^{c}–26^{b}	—
76–78^{b}	108–110^{b}	109–111^{b}	26^{c}–28	73 1–3^{b}
89*	110^{cd}	111^{cd}	—	—
78^{cd}	111^{ab}	112^{ab}	29^{ab}	3^{cd}
90*	—	—	—	—
79–88^{b}	111^{c}–120^{b}	112^{c}–121^{b}	29^{c}–38	4–13^{b}
88^{cd}	120^{cd}	121^{cd}	39^{ab}	72 15^{cd}
97*	121^{ab}	122^{ab}	—	—
88^{ef}	121^{cd}	122^{cd}	39^{cd}	73 13^{cd}
5 1–5	5 1–5	5 1–5	75 1–5	74 1–5
6	6	6	8	6
100*	—	—	—	—
7	7	7	9	7
8–9	8–9	8–9	6–7	8–9
10–11	10–11	10–11	10–11	10–11
12	12	12	15	12
13	13	13	12	14
14	14	14	—	15
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	13^{ab}	16^{ab}
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	13^{cd}	16^{ab} fn l 1
101*	16	16	—	—
16^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	14^{ab}	16^{ab} fn l 2
16^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
17	18	18	17	17
102*	—	—	—	18
18	19	19	18	19
19	20	20	—	20
20	21	21	16	23
21	22	22	19	21
22	23	23	—	22
App I (No 1) l 1 2	—	—	76 1	75 1
" " 1*	—	—	—	—
" " l 3–9	—	—	2–5^{b}	2–5^{b}
" " l 10	—	—	5^{cd}	5^{ef}
" " l 11	—	—	—	5^{ef} fn
" " l 12	—	—	—	5^{cd}
" " l 13–16	—	—	6–7	6–7^{d}
" " l 17	—	—	—	7^{ef}
" " l 18–30	—	—	8–14^{b}	8–14^{b}
" " 2*	—	—	—	—
" " l 31	—	—	14^{cd}	14^{cd}
" " 3*	—	—	—	—
" " l 32–57	—	—	15–24	15–24
6 1	6 1	6 1	77 1–2	77 1–2
2	2	2	—	4^{ab} fn.
[106* l 1	—	—	3^{ab}	3^{ab}
106(A)*	—	—	—	3^{cd}
[106] 2	—	—	3^{cd}	4^{ab}
3–5^{b}	3–5^{b}	3–5^{b}	4–6^{b}	4^{c}–6
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	6^{cd}	6^{cd} fn
6–7	6–7	6–7	7–8	7–8
[107*	—	—	—	8^{cd} fn
8–15^{b}	8–15^{b}	8–15^{b}	9–16^{b}	9–16^{b}
110*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
{111*	—	—	—	—
16^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	17^{ab}
16^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	—	17^{cd}
17	17	16^{e}-17^{b}	17^{c}-18^{b}	18
112*	18^{ab}	17^{cd}	—	—
113*	—	—	—	—
114*	—	—	18^{cd}	—
18	18^{c-f}	18	19	19
{115*	—	—	—	—
116*	—	—	—	—
7 1	7 1	7 1	78 1	78 1
117* l. 1	2^{ab}	2^{ab}	—	—
,, l. 2	—	2^{cd}	—	—
2	2^{c}-3^{b}	3	3	3
118*	3^{cd}	4^{ab}	—	—
3-6	4-7	4^{c}-7	4-7	4-7
7	8	8	8	7^{cd} fn.
8-9	9-10	9-10	9-10	8-9
120*	—	—	—	—
10	11	11	11	10
{122*	—	—	—	—
123*	—	[12]	—	—
11-12^{b}	12-13^{b}	13-14^{b}	12-13^{b}	11-12^{b}
124* l. 1	13^{cd}	14^{cd}	—	—
,, l. 2	14^{ab}	[15^{ab}]	—	—
12^{c}-15	14-17	15^{c}-18	13^{c}-16	12^{c}-15^{b}
{125*	—	—	—	—
126*	—	—	—	15^{c}-17
127* l. 1-5	18-20^{b}	19-21^{b}	17-19^{b}	—
,, l. 6-7	20^{c}-21^{b}	21^{c}-22^{b}	—	—
,, l. 8-12	21^{c}-23	22^{c}-24	19^{c}-21	—
127 (A)*	—	—	22	—
127* l. 13-14	24	25	23	—
128*	—	—	—	—
16	25	26	2	2
8 1-5	8 1-5	8 1-5	79 1-5	79 1-5
6-8	6-8	6-8	9-11	6-8
{129*	—	—	—	11^{ef}
9-11	9-11	9-11	6-8	9-11^{d}
131* l. 1-7	12-15^{b}	12-15^{b}	—	—
131(A)*	—	[15^{cd}]	—	—
131* l. 8-14	15^{c}-18	15^{c}-18	—	—
12-13^{b}	19-20^{b}	19-20^{b}	15-16^{b}	15-16^{b}
13^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	14^{cd}	14^{cd}
134*	21^{ab}	20^{ef}	—	—
14-15	21^{c}-23^{b}	21-22^{d}	12-13	12-13
{135*	—	—	—	14^{ab}
136*	—	—	14^{ab}	—
137*	—	—	—	—
16^{ab}	23^{cd}	22^{ef}	16^{cd}	—
16^{c-f}	24	23	17	16^{c-f}
9 1-3	9 1-3	9 1-3	80 1-3	80 1-3
138*	—	—	—	4
4-11	4-11	4-11	4-11	5-12
{139*	—	—	—	—
12-14	12-14	12-14	12-14	13-15
140*	[15^{a-d}]	15	—	—
15	15^{e-h}	16	15	16

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
142*	—	—	16	17
16-17	16-17	17-18	17-18	18-19
{143*	—	—	19	21
18	18	19	20	21^{cd} fn. l. 3-4
144*	—	—	—	20
19	19	20	21	21^{cd} fn. l. 1-2
20	20	21	22	22
145*	—	—	—	—
146* l. 1-8	—	—	23-24	23-24
„ l. 9-12	—	—	—	25
147* l. 1-4	—	—	26	26
„ l. 5-8	—	—	—	27
„ l. 9-16	—	—	27-28	28-29
148*	—	—	29	31
21	21	22	25	30
149*	—	—	—	31^{cd} fn.
22	22	23	30	32
150* l. 1-8	—	—	31-32	—
„ l. 9-16	—	—	—	—
151*	23	24	—	—
App. I (No. 2) l. 1-11	—	—	81 $1-6^{b}$	81 $1-6^{b}$
„ „ l. 12	—	—	18^{cd}	6^{cd}
„ „ l. 13-16	—	—	19-20	7-8
„ „ l. 17	—	—	—	9^{ab}
„ „ 1*	—	—	—	9^{cd}
„ „ l. 18-21	—	—	21-22	10-11
„ „ l. 22	—	—	23^{ab}	12^{cd}
„ „ l. 23	—	—	23^{cd}	12^{ab}
„ „ l. 24-35	—	—	24-29	13-18
„ „ 2*	—	—	30^{ab}	—
„ „ l. 36-37	—	—	$30^{c}-31^{b}$	19
„ „ l. 38-53	—	—	$6^{c}-14^{b}$	$20-27^{b}$
„ „ 3*	—	—	$14^{c}-15^{b}$	—
„ „ l. 54-59	—	—	$15^{c}-18^{b}$	$27^{c}-30^{b}$
„ „ 4*	—	—	—	30^{cd}
„ „ l. 60-77	—	—	$31^{c}-40^{b}$	82 1-9
„ „ l. 78-85	—	—	$40^{c}-44^{b}$	10-13
—	—	—	—	14^{ab} [r.]
„ „ l. 86-109	—	—	$44^{c}-55$	$14^{c}-25$
„ „ 5*	—	—	—	—
„ „ l. 110-121	—	—	82 1-6	83 1-6
„ „ 6*	—	—	—	—
„ „ l. 122	—	—	7^{ab}	7^{ab}
„ „ l. 123	—	—	—	7^{cd}
„ „ l. 124-153	—	—	$7^{c}-21$	8-22
„ „ l. 154-155	—	—	—	23
„ „ l. 156-168	—	—	83 $1-6^{b}$	84 $1-7^{b}$
„ „ 9*	—	—	—	$7^{c}-9^{b}$
„ „ l. 169-172	—	—	$6^{c}-8^{b}$	$9^{c}-11^{b}$
„ „ 10*	—	—	—	$11^{c}-12^{b}$
„ „ l. 173-177	—	—	$8^{c}-10$	$12^{c}-14$
„ „ l. 178-179	—	—	—	15
„ „ l. 180-183	—	—	12-13	16-17
„ „ l. 184-185	—	—	11	18
„ „ l. 186-189	—	—	14-15	19-20
„ „ l. 190-193	—	—	17-18	21-22
„ „ l. 194-195	—	—	16	23
„ „ l. 196-213	—	—	84 1-9	85 1-9
„ „ l. 214-216	—	—	—	—

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No.2) l. 217-221	—	—	—	10-13
„ „ l. 222-229	—	—	10-13	14-17
„ „ l. 230-233	—	—	—	18-19
„ „ l. 234-237	—	—	14-15	$20-21^{d}$
„ „ 12*	—	—	—	21^{ef}
„ „ l. 238-241	—	—	85 1-2	88 1-2
„ „ 13*	—	—	—	3
„ „ l. 242-259	—	—	3-11	4-12
„ „ l. 260-261	—	—	12	14
„ „ l. 262-263	—	—	13	13
„ „ l. 264-280	—	—	$14-22^{b}$	$15-23^{b}$
„ „ 14*	—	—	—	23^{cd}
„ „ l. 281-287	—	—	$22^{c}-25$	$23^{c}-26^{b}$
„ „ 15*	—	—	—	26^{cd}
„ „ l. 288-290	—	—	86 $1-2^{b}$	89 $1-2^{b}$
„ „ 16*	—	—	2^{cd}	—
„ „ l. 291	—	—	3^{ab}	2^{cd}
„ „ l. 292	—	—	—	3^{ab}
„ „ l. 293	—	—	4^{ab}	3^{cd}
„ „ l. 294	—	—	3^{cd}	4^{ab}
„ „ l. 295-301	—	—	$4^{c}-7$	$4^{c}-7$
„ „ l. 302	—	—	9^{ab}	8^{ab}
„ „ l. 303	—	—	8^{ab}	8^{cd}
„ „ 17*	—	—	8^{cd}	—
„ „ l. 304-325	—	—	$9^{c}-20^{b}$	9-19
„ „ 18*	—	—	$20^{c}-21^{b}$	19^{cd} fn.
„ „ l. 326-329	—	—	$21^{c}-22$	20-21
„ „ 19*	—	—	—	—
„ „ l. 330-341	—	—	87 $1-6^{b}$	90 $1-6^{d}$
„ „ 21*	—	—	—	6^{ef}
„ „ l. 342-350	—	—	$6^{c}-10$	$7-11^{b}$
„ „ l. 351	—	—	11^{ab}	11^{cd}
„ „ l. 352-353	—	—	$13^{c}-14^{b}$	12
„ „ l. 354-357	—	—	$11^{c}-13^{b}$	13-14
„ „ l. 358-359	—	—	$14^{c}-15^{b}$	15
„ „ 23*	—	—	—	—
„ „ l. 360	—	—	15^{cd}	16^{ab}
„ „ 24*	—	—	—	16^{c-f}
„ „ l. 361	—	—	16^{ab}	16^{ab} fn.
„ „ l. 362-368	—	—	$16^{c}-19$	$17-20^{b}$
„ „ 25*	—	—	—	20^{ab} fn.
„ „ l. 369-383	—	—	20-26	$20^{c}-27^{d}$
„ „ 27*	—	—	—	27^{ef}
App. I (No. 3) l. 1-7	10 $1-4^{b}$	10 $1-4^{b}$	—	76 $1-4^{b}$
„ „ 1*	—	—	—	4^{cd}
„ „ l. 8	4^{cd}	4^{cd}	—	—
„ „ l. 9-32	5-16	5-16	—	5-16
„ „ 4*	—	—	—	—
„ „ l. 33-47	$17-24^{b}$	$17-24^{b}$	—	$17-24^{b}$
„ „ l. 48	24^{cd}	24^{cd}	—	—
„ „ l. 49-51	25	25	—	$24^{c}-25$
„ „ l. 52-53	26	26	—	—
„ „ l. 54-61	27-28	27-28	—	26-27
„ „ l. 62-65	29	29	—	—
„ „ l. 66-67	11 1	11 1	—	—
„ „ l. 68	2^{ab}	[2^{ab}]	—	—
„ „ l. 69-120	$2^{c}-26$	$2^{c}-27$	—	—
„ „ l. 121	[27^{ab}]	28^{ab}	—	—
„ „ 5*	—	[28^{cd}]	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 3) l. 122-137	27^{c}-30	29-32	—	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 138-141	31	33	—	—
" " l. 142-172	12 1-16^{b}	12 1-15	—	—
" " l. 173	—	—	—	—
" " l. 174-196	16^{c}-27	16-26	—	—
" " 7*	—	[27]	—	—
" " l. 197-229	28-40	28-40	—	—
" " 8*	—	—	—	87 1-2
" " l. 230-231	13 1	13 1	—	3
" " 9*	—	—	—	4-6
" " l. 232-233	2	2	—	7
" " 11*	—	—	—	8-9
" " l. 234-239	3-5	3-5	—	—
" " l. 240-241	6	6	—	10
" " 13*	—	—	—	11-21
" " l. 242-273	7-21	7-21	—	—
" " l. 274-277	14 1	14 1	—	22
" " 15* l. 1-4	—	—	—	23
" " " l. 5-6	—	—	—	24^{cd}
" " " l. 7-8	—	—	—	24^{ab}
" " " l. 9-12	—	—	—	25
" " l. 278-281	2	2	—	26
" " 17* l. 1-8	—	—	—	27-28
" " 17(A)*	—	—	—	29
" " 17* l. 9-20	—	—	—	30-32
" " l. 282-285	3	3	—	33
" " l. 286-289	4	4	—	—
" " l. 290-297	5-6	5-6	—	37-38
" " l. 298-313	7-10	7-10	—	—
" " l. 314-325	11-13	11-13	—	39-41
" " l. 326-329	14	14	—	34
" " 19*	—	—	—	35
" " l. 330-333	15	15	—	42
" " l. 334-337	16	16	—	—
" " l. 338-341	17	17	—	43
" " l. 342-345	18	18	—	36
" " l. 346-361	19-22	19-22	—	44-47
" " 21*	—	—	—	48-51
" " l. 362-417	15 1-14	15 1-14	—	66 1-14
10 152* l. 1-2	—	—	—	90 28
" l. 3	—	—	—	—
1-2	16 1-2	16 1-2	88 1-2	29-30
App. I (No. 4)	—	—	—	31-40
3-7^{b}	3-7^{b}	3-7^{b}	3-7^{b}	41-45^{b}
153*	—	—	—	45^{cd}
7^{c}-8	7^{c}-8	7^{c}-8	7^{c}-8	46
154*	—	—	—	—
9^{a}	9^{a}	9^{a}	9^{a}	47^{a}
9^{b}	9^{d}	9^{b}	9^{b}	47^{b}
9^{c}	9^{c}	9^{c}	9^{c}	47^{c}
9^{d}	9^{b}	9^{d}	9^{d}	47^{d}
10	10	10	10	48
156* l. 1-2	11	11	—	—
" l. 3-4	14	[13]	—	—
" l. 5-6	15	14	—	—
" l. 7-8	13	12	—	—
" l. 9-10	12	15	—	—
11	16	16	13	49

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App I (No 5) l 1-2	—	—	—	50
,, ,, 1*	—	—	—	53
,, ,, l 3-6	—	—	—	51-52
,, ,, l. 7-8	—	—	—	52^{cd} fn
,, ,, l. 9-12	—	—	11-12	54-55
,, ,, l. 13-19	—	—	—	$56-59^{b}$
,, ,, 2*	—	—	—	59^{ab} fn
,, ,, l 20-22	—	—	—	59^{c}-60
,, ,, 3*	—	—	—	61^{ab}
,, ,, l. 23-36	—	—	—	61^{c}-67
12-13	17-18	$17-18^{d}$	14-15	68-69
14^{ab}	19^{ab}	18^{ef}	18^{ab}	70^{ab}
158*	19^{cd}	19^{ab}	—	—
14^{cd}	19^{ef}	19^{cd}	18^{cd}	70^{cd}
15	20	20	20	71
16	21	21	16	72
159*	—	—	17	—
17^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	73^{ab}
160*	—	—	—	73^{ab} fn
17^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	73^{cd}
18	23	23	23	74
19	24	24	19	75
161*	—	—	—	$76-77^{b}$
162*	—	—	22	77^{c-f}
163*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
20^{ab}	25^{cd}	25^{cd}	24^{ab}	78^{ab}
164*	—	—	24^{cd}	—
165*	—	—	—	—
20^{cd}	25^{ef}	25^{ef}	24^{ef}	78^{cd}
166* l 1-4	—	[26]	—	79
,, l 5-8	—	—	—	80
21	26	27	25	81
11 1^{ab}	17 1^{ab}	17 1^{ab}	89 1^{ab}	91 1^{ab}
App I (No 6) l 1-6	—	—	(cf App I [No 7])	$1^{c}-4^{b}$
,, ,, l 7-9	—	—	—	$4^{c}-5^{d}$
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l 10	—	—	—	5^{ef}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l 11-the prior half of l 32	—	—	—	$6-15^{c}$
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, the post of l 32-46	—	—	—	$15^{d}-22^{d}$
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l 47-60	—	—	—	$22^{e}-29^{b}$
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l 61-92	—	—	—	29^{c}-44
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l 93-105	—	—	—	45-50
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l 106-118	—	—	—	$51-56^{b}$
,, ,, 9*	—	—	—	—
,, ,, 10*	—	—	—	—
—	—	—	—	one line damaged
,, ,, l 119-132	—	—	—	56^{c}-61
,, ,, 11*	—	—	—	—
,, ,, l 133-153	—	—	—	62-71

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App. I (No 6) 12*	—	—	—	—
" " l 154-175	—	—	—	72-82^{b}
" " l 176-177	—	—	—	82^{ab} fn
" " 13*	—	—	—	—
" " l 178-180	—	—	—	82^{c}-83^{b}
" " 14*	—	—	—	—
App I (No 7) l 1-6	—	—	1^{c}-4^{b}	(cf. App I [No 6])
" " l. 7-62	—	—	4^{c}-30^{b}	—
" " l 63-64	—	—	—	—
" " l 65-96	—	—	30^{c}-43^{b}	—
1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	43^{c}-44	83^{c}-84
167* l 1-2	4	[3]	45	—
" l 3-4	3	[4]	46	—
3-8	5-10	5-10	47-52	85-90
170*	—	—	—	91^{ab}
9	11	11	53	91^{c-f}
171*	—	—	—	92
172*	—	—	54^{ab}	—
10^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	54^{cd}	93^{ab}
10^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	55^{cd}	93^{cd}
173*	—	—	—	94
11^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	55^{ab}	95^{ab}
11^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	—	95^{cd}
12-13^{b}	14-15^{b}	14-15^{b}	56-57^{b}	96-97^{b}
174*	—	—	—	98^{ab}
13^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	57^{cd}	97^{cd}
14	16	16	58	98^{c-f}
175* l 1-10	—	—	59-63	99-103^{d}
175(A)*	—	—	64^{ab}	—
175(B)*	—	—	—	—
175* l 11	—	—	64^{cd}	103^{ef}
15^{a}	17^{c}	17^{a}	65^{c}	104^{a}
15^{b}	17^{b}	17^{b}	65^{b}	104^{b}
15^{c}	17^{a}	17^{c}	65^{a}	104^{c}
15^{d}	17^{d}	17^{d}	65^{d}	104^{d}
16	18	18	66	105
177* l 1-2	19	28	—	—
" l 3-14	20-25	20-25	—	—
17	26	19	67	106
18-19	27-28	26-27	68-69	107-108
—	[29^{a-d} (r)] (cf l 1-2 of 177*)	—	—	—
20-21	29^{e}-30	29-30	70-71	109-110
179* l 1	—	—	72^{ab}	111^{ab}
" l 2	—	—	72^{cd}	111^{ab} fn
180* l 1	—	—	—	—
" l 2	—	—	—	111^{cd} fn
22	31	31	90 1^{ab} 2^{cd} (subst l 1 and 6 of 182*)	111^{c-f} (92 1^{ab}, 3^{cd} subst l 1 and 6 of 182*)
181*	—	—	—	112-113
23-25^{b}	32-34^{b}	32-34^{b}	1^{c}-2^{b}, 3 (subst l 4-5 and l. 7-8 of 182*)	92 2^{c}-3^{b}, 4 (l 4-5 and l 7-8 of 182*)
182* l 2-3	—	—	—	1^{c}-2^{b} (subst)
183* l 1-3	—	—	4-5^{b}	6-7^{ab}
" l 4	—	—	—	7^{cd}
25^{c}-27	34^{c}-36	34^{c}-36	5^{c}-7	8-9
184* l 1	—	—	—	10^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
184* l 2	—	—	—	10^{ab} fn
„ l 3	—	—	—	10^{cd}
28	37	37	8	5
29-35	38-44	38-44	9-15	11-17
—	—	—	16 (r cf 11)	—
36-37	45-46	45-46	17-18	$18-19^{d}$
187*	—	—	—	19^{ef}
188*	—	—	—	—
189*	—	—	—	—
34-46	47-55	47-55	19-27	20-28
{191*	—	—	28	29
47-48	56-57	$56-57^{b}$	29-30	30-31
49-56	$58-65^{b}$	$57^{c}-64^{b}$	—	$32-39^{b}$
$56^{c}-58^{b}$	$65-67^{b}$	$64^{c}-65$	31-32	$39^{c}-41^{b}$
193*	—	—	—	—
58^{cd}	67^{cd}	66^{ab}	33^{ab}	41^{cd}
194* l 1	—	—	—	42^{ab} fn
„ l 2	—	—	—	—
195*	—	—	—	42-45
59	68	66^{c-f}	$33^{c}-34^{b}$	46
12 1-3	18 1-3	18 1-3	$34^{c}-36$	47-49
197*	—	—	37	50
198*	—	—	—	51
App. I (No. 8)	4-20	4-19	—	—
4	35	34	38	52
5	36	35	39	53
6-7	37-38	36-37	40-41	54-55
8	21	20	91 1	93 1^{ab} fn
{202*	—	—	—	1
9	22	21	2	2
203*	—	—	6	3
10-12	23-25	22-24	3-5	4-6
$13-14^{b}$	$26-27^{b}$	$25-26^{b}$	$7-8^{b}$	$7-8^{b}$
14^{cd}	27^{cd}	26^{cd}	8^{cd}	8^{cd}
{207*	—	—	—	7^{cd} fn l 1
208*	—	—	—	7^{cd} fn °l 2
$15-16^{b}$	$28-29^{b}$	$27-28^{b}$	$9-10^{b}$	$9-10^{b}$
209*	—	—	—	—
$16^{c}-18$	$29^{c}-31$	$28^{c}-30$	$10^{c}-12$	$10^{c}-12$
210*	—	—	—	13
19	32	31	13	14
20^{ab}	33^{ab}	32^{ab}	14^{cd}	15^{cd}
211*	—	—	—	—
212*	—	—	—	16
20^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	14^{ab}	15^{ab}
21	34	33	15	17
22	39	38	—	92 56
13 1^{ab}	19 1^{ab}	19 1^{ab}	16^{ab}	93 18^{ab}
214* l 1	—	—	16^{cd}	—
„ l 2-3	—	—	17	19
215*	1^{cd}	1^{cd}	—	—
1^{cd}	2^{ab}	1^{ef}	18^{ab}	18^{cd}
216*	—	—	$18^{c}-19^{b}$	—
2	$2^{c}-3^{b}$	2	$19^{c}-20^{b}$	20
217*	—	—	$20^{c}-21^{b}$	21
3-5	$3^{c}-6^{b}$	3-5	$21^{c}-24^{b}$	22-24
App I (No 9)	$6^{c}-22$	6-21	—	—
6	23	22	24^{e-f}	25
218*	—	—	25	26

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7	2	23	92 1	94 1
219*	—	—	2^{ab}	—
8-11	$25-28^{d}$	$24-27^{d}$	$2^{c}-6^{b}$	2-5
221*	28^{ef}	27^{ef}	—	—
12-14	29-31	28-30	$6^{c}-9^{b}$	6-8
222* l. 1	—	—	9^{cd}	—
" l. 2-3	—	—	10	9
15^{ab}	32^{ab}	31^{ab}	11^{ab}	10^{ab}
223*	$32^{c}-33$	$31^{c}-32^{d}$	—	—
$15^{c}-17^{b}$	34-35	$32^{e}-34^{b}$	$11^{c}-13^{b}$	$10^{c}-12^{b}$
17^{cd}	—	34^{cd}	13^{cd}	12^{cd}
18-19	36-37	35-36	14-15	13-14
20	38	37	18	15
21-22	$39-40^{d}$	$38-39^{d}$	16-17	16-17
226*	—	—	—	18-19
227*	40^{e}	39^{ef}	—	—
23	41	40	19	20
228*	—	—	—	—
229*	—	—	20	21
App. I (No. 10) l. 1-62	20 $1-25^{d}$	20 $1-24^{d}$	—	—
" " l. 63-64	25^{ef}	24^{ef}	—	—
" " l. 65-85	26-34	25-33	—	—
" " l. 86-103	21 1-9	21 1-9	—	—
14 1	10	10	93 1	95 1
230*	11	11	—	—
2	12	12	2	2^{a-d}
231*	—	—	—	2^{ef}
3	13	13^{a-d}	3	3
4^{ab}	—	—	4^{ab}	4^{ab}
$4^{c}-7$	$14-17^{b}$	$13^{e}-16$	$4^{c}-7$	$4^{c}-7$
8	$17^{c}-18^{b}$	17	11	11
9^{ab}	19^{ab}	18^{ab}	12^{cd}	12^{cd}
9^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	12^{ab}	12^{ab}
234*	$19^{c}-20^{d}$	19	13	13
235*	—	—	—	14
10	—	—	14	—
11	$20^{c}-21^{b}$	20^{a-d}	8	8
236*	21^{cd}	20^{ef}	—	—
12^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	9^{ab}	9^{ab}
237*	—	—	—	9^{cd}
238*	22^{cd}	21^{cd}	—	—
$12^{c}-13$	$23-24^{b}$	$22-23^{b}$	$9^{c}-10$	$9^{c}-10$
239*	24^{cd}	23^{cd}	—	—
14	25	24	15	15^{c-f}
240*	—	—	—	16^{ab}
15^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	16^{ab}	15^{ab}
$15^{c}-17$	$26^{c}-28$	$25^{c}-27$	$16^{c}-18$	$15^{c}-18$
18-19	29-30	28-29	20-21	19-20
241*	—	—	—	21^{ab}
242*	—	—	22-23	—
20	31	30	19	21^{c-f}
21	32	31	—	22
244*	33-35	32-34	—	—
15 App. I (No. 11) l. 1-2	22 1	22 1	—	96 10
" " 1*	—	—	—	11^{ab}
" " l. 3-8	2-4	2-4	—	$11^{c}-13$
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 9-10	5	5	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 21) l. 13-15	$6–8^{b}$	$6–8^{b}$	—	$1–3^{b}$
" " 4*	—	—	—	3^{cd}
" " l. 16–22	$8^{c}–11$	$8^{c}–11^{b}$	—	$4–7^{b}$
" " l. 23	12^{ab}	11^{cd}	—	—
" " l. 23–25	$12^{c}–13^{b}$	12	—	8
" " l. 26	13^{cd}	13^{ab}	—	—
" " l. 27	14^{ab}	13^{cd}	—	7^{cd}
" " l. 28–29	$14^{c}–15^{b}$	14	—	9
" " l. 30–32	$15^{c}–16$	15	—	—
1^{ab}	17^{ab}	16^{ab}	94 1^{ab}	14^{ab}
1^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	14^{cd}
246*	—	—	—	15
247*	$19^{c}–21^{b}$	$18^{c}–20^{b}$	—	16–17
1^{ef}	18^{ab}	17^{ab}	1^{cd}	14^{ef}
2	$18^{c}–19^{b}$	$17^{c}–18^{b}$	2	18
248*	—	—	—	19^{ab}
249*	$21^{c}–22^{b}$	$20^{c}–21^{b}$	—	—
250* l. 1	22^{cd}	21^{cd}	—	—
" l. 2	22^{ef}	[22^{cd}]	—	19^{cd}
250(A)*	—	—	—	—
250* l. 3	22^{gh}	23^{ab}	—	—
251*	22^{ij}	[22^{ab}]	—	—
—	—	23^{cd} (r. cl. 22^{cd})	—	—
3^{ab}	22^{kl}	24^{ab}	3^{ab}	20^{ab}
252*	—	—	—	20^{cd}
3^{cd}	22^{mn}	24^{cd}	3^{cd}	21^{ab}
253*	—	—	—	$21^{c}–22$
—	—	—	4 (r. cl. 3)	—
$4–5^{b}$	$23–24^{b}$	$25–26^{b}$	$5–6^{b}$	23
254*	—	—	—	$24–25^{b}$
5^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	6^{cd}	25^{cd}
6	25	27	12	[illegible]
255* l. 1	—	—	—	[illegible]
" l. 2	—	—	7^{ab}	27^{ab}
255(A)*	—	—	7^{cd}	—
255* l. 3	—	—	—	27^{cd}
" l. 4–9	—	—	8–10	28–29
259*	—	—	11	—
7	[illegible]	[illegible]	13	31
261*	—	—	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	[illegible]	31–31	—	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible]
" l. 3	—	—	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	[illegible]	[illegible]
App. I (No. [illegible])	—	—	—	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	[illegible]	[illegible]
9	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
272*	—	—	16c–17b	70
273*	—	—	—	—
10–11	43 44	45 46	17c–18	71–72
275* | 1	—	—	—	73ab
| 2	48d	50ab	—	73cd
12ab	47ab	49ab	19ab	74ab
276*	47cd	[49cd]	—	—
12cd	48ab	49ef	19cd	74cd
277*	—	—	—	74ef
13ab	48ef	50cd	20ab	75ab
278*	49ab	51ab	—	—
13cd	49cd	51d	20cd	75d
279*	—	—	23ab	—
280* | 1	—	—	23d	75ef
* | 2 3	—	—	—	76
280(A)*	—	—	—	—
280* | 4 8	—	—	—	77–79b
280(B)*	—	—	95 1–2b	—
280* | 9	—	—	2cd	79cd
280(C)*	—	—	3	—
280* | 10–11	—	—	4	80
| 12–13	—	—	—	81
281*	—	—	5–6	—
14	50	52	7	82
283*	—	—	—	83–86
284* | 1–2	—	—	—	88
| 3	—	—	—	—
285*	—	—	—	89
15	51	53	16	87
286*	—	—	—	—
287*	—	—	—	—
16–17	52–53	54 55	8–9	93f and 93ef in
{289* | 3 4	—	—	—	93a–d
290*	—	—	10–11	—
18	54	56	—	90
292*	—	—	—	91–92
293*	55–56	57–58	—	—
19	57	59	—	115
294*	—	—	—	97 32
App I (No 14) | 1 3	—	—	—	33
| 4 5	—	—	26	34 (r)
| 6–8	—	—	—	35 (r)
| 9–13	—	—	—	36–37
| 14 17	—	—	7 28	38–39 (r)
1*	—	—	—	—
| 18 46	—	—	—	40 53
| 47–59	—	—	—	98 1–10b
2*	—	—	—	—
| 68 –6	—	—	—	10c–14
3*	—	—	—	—
| 7–85	—	—	—	15 18
| 8[illegible]–87	—	—	—	19 (r)
| [illegible]–99	—	—	40 41b	[illegible]–21b
4*	—	—	41cd	—
5* | 1	5[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible] 5(A)*	—	—	—	—
—	—	[illegible]	—	—
[illegible] | 2	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	96 [illegible]

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
296*	72^{cd}	74^{cd}	—	—
20^{cd}	59^{ab}	61^{ab}	12^{cd}	94^{cd}
297*	—	—	13	—
298* l. 1-2	—	—	14	95
,, l. 3-6	—	—	—	95-99
,, l. 7-8	—	—	23	100
,, l. 9-10	—	—	—	101
298(A)*	—	—	—	114
298* l. 11-12	—	—	15	96
,, l. 13	—	—	22^{ab}	102^{cd}
,, l. 14	—	—	22^{cd}	102^{cd} fn.
299*	59^{c}-62	61^{c}-63	—	—
21	63	64	21	97
300*	—	—	—	102^{ab}
—	—	—	—	103-104
—	—	—	17-18	105-106
—	—	—	20	107
—	—	—	24-25	108-109
—	—	—	26	110
—	—	—	—	111
—	—	—	27-28	112-113
301*	—	65	—	—
302*	—	—	—	—
—	64	66	—	—
303* l. 1-8	65-68	67-70^{d}	—	—
—	—	[70^{ef} fn.]	—	—
,, l. 9-10	69	71	—	—
22^{ab}	70^{ab}	72^{ab}	—	98 22^{ab}
304*	—	—	—	22^{cd}
22^{cd}	70^{cd}	72^{cd}	—	23^{cd}
305* l. 1-4	—	—	—	24-25
305* l. 5-6	—	—	—	24^{cd} fn.
,, l. 7-12	—	—	—	26-28
23	71	73	29	97 1
307* l. 1-2	—	—	30	2
307(A)*	—	—	—	3
307* l. 3-4	—	—	31	4
307(B)*	—	—	—	5^{ab}
307* l. 5-6	45	47	—	5^{c-f}
307(C)*	41^{ab}	43^{ab}	—	—
307* l. 7	—	—	—	6^{ab}
307* l. 8	41^{cd}	43^{cd}	—	6^{cd}
307* l. 9	—	—	32^{ab}	7^{ab}
307(D)*	—	—	—	7^{cd}
307* l. 10-22	—	—	32^{c}-37	7^{e}-12
24^{ab}	73^{ab}	74^{ef}	—	94 30^{ab}
308*	—	—	—	30^{c}-31^{b}
24^{cd}	73^{cd}	73^{cd}	—	97 13^{ab}
24^{ef}	74^{ab}	73^{ef}	41^{ab}	13^{cd}
App. I (No. 13) l. 1	64^{ab}	66^{ab}	—	14^{ab}
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 2	64^{cd}	66^{cd}	—	14^{cd}
,, ,, l. 3-5	—	—	—	15
,, ,, l. 6-9	—	—	38-39	16-19
,, ,, l. 10-13	—	—	—	17-22
,, ,, l. 14-21	—	—	—	22-24 (fn.)
,, ,, 2*) l. 1-2	—	—	35	—
,, ,, l. 3-4	—	—	—	—
,, ,, l. 5-6	—	—	—	[illegible]

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App I (No 13) l 30-33	—	—	—	27 28
l 34-37	—	—	—	29-30 (r)
l 38-39	—	—	—	32
25^{ab}	74^{cd}	76^{ab}	43^{cd}	98 33^{ab}
309*	—	—	44^{ab}	—
310*	—	—	44^{c} 45^{b}	—
25^{cd}	75^{ab}	76^{cd}	—	33^{cd}
26^{ab}	75^{cd}	77^{ab}	42^{ab}	23^{ab}
26^{cd}	76^{ab}	77^{cd}	42^{cd}	21^{cd}
311*	—	—	—	—
27	76^{c} 77^{b}	78	45^{c-f}	35^{a-d}
312* l 1	—	—	—	35^{ef}
312(A)*	—	—	—	—
312* l 2	—	—	(cf 44^{cd} in 310*)	36^{ab}
l 3	—	—	—	36^{cd}
313* l 1	—	—	(cf 12^{ab})	38^{ab}
l 2	—	—	—	38^{cd}
314*	77^{c}-79^{b}	79 80	—	—
28	79^{c} 80^{b}	81	—	29
29^{a-d}	80^{c}-81^{b}	82^{a-d}	—	32
29^{ef}	81^{cd}	82^{ef}	—	31^{cd}
30	82	83	—	34
31	83	84	—	37
316*	—	—	—	—
317*	—	—	—	—
32 33	84-85	85-86	—	39-40
App I (No 15) l 1 48	—	—	—	99 1-12
l 49-50	—	—	—	100 1
1*	—	—	—	—
l 51 107	—	—	—	-28^{b}
2*	—	—	—	—
l 108-131	—	—	—	28^{c}-39
3*	—	—	—	—
4*	—	—	—	—
5*	—	—	—	—
6*	—	—	—	—
App I (No 16) l 1 32	23 1-16	23 1-15	—	—
l 33-125	24 1-44	24 1-44	—	—
16 1 2	25 1-2	25 1 2	VI 1 1-2	VI 1 1 2
319*	—	—	3	—
320*	—	—	4^{ab}	3^{ab}
3	3	3	4^{c}-5^{b}	3^{c}-4^{b}
321*	—	—	5^{cd}	4^{cd}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	6^{ab}	5^{ab}
322*	—	—	6^{c}-7^{b}	5^{c}-6^{b}
4^{c}-6	4^{c}-6	4^{c}-6	7^{c} 9	6^{c}-8^{b}
7	7	7	10^{c}-11^{b}	9
323*	—	—	11^{cd}	9^{d} fn
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	10^{ab}	8^{cd}
8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	12	10
324*	—	—	13	11^{a-d}
9^{c}-11^{b}	9^{c}-11^{b}	9^{c}-11^{b}	14-15	11^{e}-13^{b}
11^{cd}	[11^{cd}]	11^{cd}	16^{ab}	13^{cd}
325*	—	—	16^{c}-18	13^{e}-15
12	11^{e}-12^{b}	12^{a-d}	19	16
326*	12^{cd}	12^{f}	—	—
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
327*	—	—	21^{ab}	17^{cd}
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	21^{cd}	17^{ef}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
328*	—	—	—	—
329*	14^{ab}	14^{ab}	—	—
13^{ef}	14^{cd}	14^{cd}	22^{ab}	17^{cd} ln.
14^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	22^{cd}	18^{ab}
14^{c}–16^{b}	15^{c}–17^{b}	15^{c}–17^{b}	23–24	—
16^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	25^{ab}	18^{cd}
17	18	18	25^{c}–26^{b}	19
—	—	—	26^{cd}	—
330* l. 1–3	19–20^{b}	19–20^{b}	27^{c}–28	—
330(A)*	—	—	27^{ab}	—
330* l. 4–6	20^{c}–21	20^{c}–21	29–30^{b}	—
331*	—	—	—	—
18^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	32^{ab}	—
{332* l. 1	—	—	30^{cd}	—
{ " l. 2	—	—	31^{ab} (r.cf. 26^{cd})	—
{ " l. 3	—	—	31^{cd}	—
333*	—	—	—	—
18^{c}–21	22^{c}–25	22^{c}–25	32^{c}–35	20^{c}–23
334*	—	—	36^{ab}	—
22^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	36^{cd}	24^{ab}
335*	—	—	—	—
336*	26^{cd}	26^{cd}	—	—
22^{c}–27^{e}	27–31^{c}	26^{c}–31^{a}	37–41^{c}	24^{c}–29^{e}
337*	—	—	—	—
27^{f}–28^{b}	31^{d}–32^{d}	31^{b}–32^{b}	41^{d}–42	29^{f}–30^{b}
338*	—	—	45^{ab}	—
28^{cd}	32^{ef}	32^{cd}	43^{ab}	30^{cd}
339* l. 1–3	—	[33–34^{b}]	43^{c}–44	31
339(A)*	—	—	—	—
339* l. 4	—	[34^{cd}]	45^{cd}	32^{ab}
" l. 5	—	—	45^{ef}	32^{cd}
29	33	35	45	33
17 1–3	26 1–4^{b}	26 1–4^{b}	2 1–4^{b}	2 1–4^{b}
340*	—	—	4^{cd}	4^{cd}
4^{ab}	4^{cd}	4^{cd}	5^{ab}	5^{ab}
341*	—	—	5^{cd}	—
4^{c-e}	5^{a-c}	5^{a-c}	6^{a-c}	5^{c}–6^{b}
342*	—	—	—	—
4^{f}	5^{d}	5^{d}	6^{d}	6^{b}
343*	—	—	7^{ab}	6^{cd}
5^{a-d}	6	6^{a-d}	7^{c}–8^{b}	7
344*	—	—	—	—
5^{ef}	7^{ab}	6^{ef}	8^{cd}	—
6–7	7^{c}–9^{b}	7–8	9–10	8–9
345*	—	—	11^{ab}	10^{ab}
8–9	9^{c}–11^{b}	9–10	11^{c}–13^{b}	10^{c}–11
[346*	—	—	—	—
10–12	11^{c}–14^{b}	11–13	13^{c}–16^{b}	12–14
347*	—	—	16^{c}–17^{b}	15^{a-d}
13^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	17^{cd}	16^{ab}
[348*	—	—	—	—
13^{cd}	15^{ab}	14^{cd}	18^{cd}	16^{cd}
14^{ab}	15^{cd}	14^{ef}	18^{ab}	17^{ab} ln.
349*	—	—	—	17^{cd} ln.
14^{cd}	16^{ab}	15^{ab}	19^{ab}	18^{ab}
350*	—	—	—	—
15^{a-d}	16^{c}–17^{b}	15^{c}–16^{b}	19^{c}–20^{b}	18^{c}–19^{b}
351*	—	—	20^{cd}	19^{cd}
15^{ef}	17^{cd}	16^{cd}	21^{ab}	20^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
352*	18-21	17-20	—	—
16^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	21^{cd}	19^{ab}
16^{c}-17	[22^{c}-23^{d}]	21^{c}-22	22-23^{b}	19^{c}-20
18^{ab}	23^{ef}	23^{ab}	23^{cd}	21^{ab}
353*	—	—	24^{ab}	21^{cd}
18^{c}-22^{b}	23^{g}-26	23^{c}-27^{b}	24^{c}-28^{b}	21^{e}-24
22^{cd}	27^{ab}	27^{cd}	28^{cd}	15^{e}
354* l. 1	—	—	29^{ab}	—
,, l. 2-3	—	—	(cf. 16^{c}-17^{b})	(cf. 15^{a-d})
,, l. 4	—	—	29^{cd}	—
23-24^{b}	27^{c}-28^{d}	28-29^{b}	30-31^{b}	25-26^{b}
355*	—	—	31^{c}-32^{b}	26^{c}-27^{b}
24^{c}-26	28^{e}-30^{d}	29^{c}-31	32^{c}-34	27^{c}-29
27^{ab}	30^{ef}	32^{ab}	35^{ab}	30^{cd}
{356*	—	—	—	30^{ab}
357*	31^{ab}	32^{cd}	—	—
27^{c}-28	31^{c}-32	32^{e}-33	35^{c}-36	30^{e}-31
358*	33	34	—	—
29-30	34-35	35-36	37-38	32-33^{d}
31-32	36-37	37-38	39^{c}-41^{b}	34-35
359*	—	—	41^{cd}	35^{cd} fn.
33	38	39	42	36
360*	—	—	—	—
34-36	39-41	40-42^{d}	43-45	37-39
362*	—	—	46^{ab}	—
37^{ab}	42^{ab}	42^{ef}	46^{cd}	40^{ab}
363*	—	—	47^{ab}	—
37^{cd}	42^{cd}	43^{ab}	47^{cd}	40^{cd}
364*	43^{ab}	43^{cd}	—	—
38^{ab}	43^{cd}	44^{ab}	48^{ab}	41^{ab}
365*	44^{ab}	44^{cd}	—	—
38^{cd}	44^{cd}	45^{ab}	48^{cd}	41^{cd}
366* l. 1	—	—	49^{ab}	—
366(A)*	—	—	—	42^{cd}
366* l. 2	—	—	49^{cd}	—
367*	—	—	49^{ef}	—
39^{ab}	45^{ab}	45^{cd}	—	42^{ab}
39^{cd}	45^{cd}	45^{ef}	39^{ab}	33^{ef}
40	46	46	—	—
368*	—	—	50-51	43-44
18 369*	27 —	27 —	3 —	3 —
370*	—	—	—	—
1^{a}	1^{a}	1^{a}	1^{a}	1^{a}
371*	—	—	—	—
1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}
2-3^{b}	2-3^{b}	2-3^{b}	—	2
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	3^{ab}
{372*	—	—	—	—
373*	—	—	2-3	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	3^{cd}
374*	—	—	—	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	3^{ef}
375*	5^{ab}	5^{ab}	—	—
5	—	—	5	4
6	5^{c}-6^{b}	5^{c}-6^{b}	6	5
7^{ab}	—	—	7^{ab}	6^{ab}
7^{c}-11	6^{c}-10	6^{c}-10	7^{c}-11	6^{c}-10
376* l. 1	—	—	12^{ab}	—
376* l. 2-3	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
376* l. 4	—	—	12^{cd}	—
12	11	11	—	11
377*	—	—	—	—
13^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}	12^{ab}
378*	—	—	13^{cd}	—
13^{c}–15^{b}	12^{c}–14^{b}	12^{b}–14^{b}	14–15	12^{c}–14^{b}
379*	—	—	16^{ab}	14^{cd}
380*	—	—	16^{cd}	—
15^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	14^{ef}
16–17	15–16	15–16	17^{c}–19^{b}	15–16
18^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	21^{cd}	17^{ab}
381*	—	—	—	—
18^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	22^{ab}	17^{cd}
382*	—	—	—	—
19^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	22^{cd}	17^{ef}
19^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	23^{ab}	18^{ef}
383*	—	—	19^{c}–21^{b}	19–20
20^{a-d}	19	19	23^{c}–24^{b}	18^{a-d}
20^{e}–22^{b}	20–21	20–21^{b}	25–26	21^{c}–23^{b}
22^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	24^{cd}	21^{ab}
23	22^{c}–23	22–23^{b}	27–28^{b}	23^{c}–24
{385*	—	—	—	—
24–25	24–25	23^{c}–24	28^{c}–30^{b}	25–26
—	—	—	30^{cd}	—
26^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	31^{ab}	27^{ab}
386*	26^{cd}	25^{cd}	—	—
26^{c}–28^{b}	27–28	26–27	31^{c}–33^{b}	27^{c}–29^{b}
387*	29	28	—	—
28^{c}–29^{b}	30	29	33^{e}–34^{b}	29^{c}–30^{b}
388*	31	30^{a-d}	—	—
29^{c}–30^{b}	32	30^{e}–31^{b}	34^{c}–35^{b}	30^{c}–31^{b}
389*	—	—	—	—
30^{c}–31^{b}	33	31^{c}–32^{b}	35^{c}–36^{b}	31^{c}–32^{b}
—	—	—	—	32^{cd} (first time cf. 35^{ef})
31^{c}–33	34–36^{b}	32^{c}–34	36^{c}–38	32^{c}–34
391*	36^{c}–37^{b}	35	—	—
34	37^{c}–38^{b}	36	39	35^{a-d}
35–37	38^{c}–41^{b}	37–39	40–42	36–38
393* l. 1	—	—	43^{cd}	39^{ab}
,, l. 2	—	—	—	39^{cd}
,, l. 3-5	—	—	44^{c}–45	40–41^{b}
38	41^{c}–42^{b}	40	43^{ab}, 44^{ab}	—
394*	42^{c}–43^{b}	41	—	—
39^{ab}	43^{cd}	42^{ab}	46^{ab}	41^{cd}
396*	44^{ab}	42^{cd}	—	—
39^{cd}	44^{cd}	43^{ab}	46^{cd}	42^{ab}
397* l. 1	—	—	47^{ab}	42^{cd}
,, l. 2	—	—	48^{ab}	43^{ab}
39^{ef}	45^{ab}	43^{cd}	—	35^{ef} (r. cf. 32^{cd})
398*	45^{c}–46^{b}	44	—	—
40^{ab}	46^{cd}	45^{ab}	47^{cd}	—
40^{c}–41	47	45^{c}–46	48^{c}–49	43^{c}–44
399*	—	—	—	—
—	—	—	50^{ab}	—
42^{ab}	48^{ab}	47^{ab}	51^{ab}	45^{ab}
42^{cd}	48^{cd}	47^{cd}	51^{cd}	45^{cd}
{400*	—	—	50^{cd}	—
19 1–2^{b}	28 1–2^{b}	28 1–2^{b}	4 1–2^{b}	4 1–2^{b}
401*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
2^{c}-7	2^{c}-7	2^{c}-7	2^{c}-7	2^{c}-7
8	—	[8^{a-d}]	8	8
402*	—	[8^{ef}]	9^{ab}	9^{ab}
—	—	—	9^{cd} (1. cf. 7^{cd})	9^{cd} (1. cf. 7^{cd})
9^{ab}	8^{ab}	9^{ab}	10^{ab}	10^{ab}
403*	—	—	—	10^{cd}
9^{c}-17	8^{c}-17^{b}	9^{c}-18^{b}	10^{c}-19^{b}	10^{c}-18
405*	17^{c-f}	[18^{c-f}]	—	—
18-19	18-19	19-20	19^{c}-21^{b}	19-20
{406*	—	—	21^{cd}	21^{ab}
20-24	20-24	21-25	22-26	21^{c}-25
408*	—	—	27^{ab}	26^{ab}
25-27	25-27	26-28	27^{c}-30^{b}	26^{c}-28
App I (No. 17) l. 1-16	—	—	30^{c}-38^{b}	29-35
" " l. 17	—	—	38^{cd}	—
" " l. 18-35	—	—	39-47	36-43^{d}
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 36-40	—	—	48-50^{b}	43^{e}-45
28-32	28-32	29-33	50^{c}-55^{b}	46-50
409*	—	—	55^{cd}	—
410*	—	—	—	—
411* l. 1—the prior half of l. 3	33-34^{a}	34-35^{a}	56-57^{a}	51-52^{a}
411* the post. half of l. 3—the prior half of l. 4	34^{bc}	35^{bc}	—	—
411* the post. half of l. 4-6	34^{d}-35	35^{d}-36	57^{b}-58^{b}	52^{b}-53^{b}
411(A)*	—	—	—	—
411* l. 7	36^{ab}	37^{ab}	58^{cd}	53^{cd}
411(B)*	—	—	—	—
412* the prior half of l. 1	36^{c}	37^{c}	59^{a}	—
412(A)*	—	—	—	—
412* the post. half of l. 1	36^{d}	37^{d}	59^{b}	—
412* the prior half of l. 2	37^{a}	38^{a}	—	—
412(B)*	[37^{bc}]	38^{bc}	—	—
412* the post. half of l. 2	37^{d}	38^{d}	—	—
412(C)*	—	—	—	—
412(D)*	—	—	—	—
412* the prior half of l. 3	37^{e}	39^{a}	—	—
412(E)* l. 1	—	39^{b}	—	—
" " l. 2	—	—	—	—
412* the post. half of l. 3	37^{f}	—	—	—
412(F)*	[38^{ab}]	39^{cd}	—	—
33^{ab}	38^{cd}	40^{ab}	59^{cd}	54^{ab}
413*	—	—	60	54^{c}-55^{b}
414*	—	—	61^{ab}	—
415*	—	—	—	55^{cd}
416* l. 1-2	38^{c}-39^{b}	40^{c}-41^{b}	—	—
416(A)*	—	—	—	—
416* l. 3-6	39^{c}-41^{b}	41^{c}-43^{b}	—	—
33^{cd}	41^{cd}	43^{cd}	61^{cd}	56^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
417*	—	—	61^{ef}	56^{cd}
418*	41^{ef}	43^{ef}	—	—
34	42	44	62	57
20 1-2	29 1-2	29 1-2	5 1-2	5 1-2
419* l. 1	4^{cd}	[3^{ab}]	—	—
" l. 2-4	$3\text{-}4^{b}$	[$3^{c}\text{-}4$]	—	—
3	5	5	3	3
420*	—	—	—	4^{ab}
4^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	—	—
$4^{c}\text{-}11$	$6^{c}\text{-}13$	$6^{c}\text{-}13$	$4\text{-}11^{b}$	$4^{c}\text{-}11$
421*	—	—	11^{cd}	12^{ab}
12^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	12^{cd}
422*	—	—	12^{cd}	13
12^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	13^{ab}	14^{ab}
423*	—	—	—	—
12^{ef}	14^{ef}	14^{ef}	13^{cd}	14^{cd}
424*	—	—	14^{ab}	—
13-14	$15\text{-}16^{d}$	$15\text{-}16^{d}$	$14^{c}\text{-}16^{b}$	15-16
425*	16^{ef}	16^{ef}	—	—
$15\text{-}18^{b}$	$17\text{-}20^{b}$	$17\text{-}20^{b}$	$16^{c}\text{-}19$	$17\text{-}20^{b}$
{426*	—	—	—	—
$18^{c}\text{-}20^{b}$	$20^{c}\text{-}22^{b}$	$20^{c}\text{-}22^{b}$	20-21	$20^{c}\text{-}22^{b}$
427* l. 1	22^{cd}	22^{cd}	—	22^{cd}
" l. 2	23^{ab}	23^{ab}	—	—
$20^{c}\text{-}21$	$23^{c}\text{-}24$	$23^{c}\text{-}24$	$22\text{-}23^{b}$	$22^{c}\text{-}23$
428*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
22	$25^{c}\text{-}26^{b}$	$25^{c}\text{-}26^{b}$	$23^{c}\text{-}24$	24-25
{429*	—	—	—	—
{430*	—	—	—	—
431* l. 1	26^{cd}	26^{cd}	—	—
431(A)*	—	—	—	—
431* l. 2	27^{ab}	27^{ab}	—	—
431(B)*	—	—	—	—
431* l. 3	27^{cd}	27^{cd}	—	—
23^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	25^{ab}	26^{ab}
432*	—	—	—	—
23^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	25^{cd}	26^{cd}
433*	—	—	—	—
24	29	29	—	27
21 1-2	30 1-2	30 1-2	6 $1\text{-}2^{b}$	6 $1\text{-}2^{b}$
434(A)*	—	—	—	—
$3\text{-}7^{b}$	$3\text{-}7^{b}$	3-6	$2^{c}\text{-}6$	$2^{c}\text{-}6^{b}$
435*	—	—	—	—
436*	—	—	—	—
$7^{c}\text{-}12$	$7^{c}\text{-}12$	7-11	$7\text{-}12^{b}$	$6^{c}\text{-}11$
437*	—	—	—	—
$13\text{-}20^{b}$	$13\text{-}20^{b}$	$12\text{-}19^{b}$	$12^{c}\text{-}19$	$12\text{-}19^{b}$
440*	—	—	—	—
20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	20^{ab}	19^{cd}
441*	—	—	—	20
442*	—	—	20^{cd}	—
21^{ab}	21^{ab}	20^{ab}	21^{ab}	20^{cd} fn. l. 1
21^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	22^{ab}	20^{cd} fn. l. 2
22-23	22-23	21-22	$22^{c}\text{-}24^{b}$	$21\text{-}22^{d}$
444*	—	—	—	22^{ef}
24	24	23	—	23
445*	—	—	21^{cd}	—
25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	—	24^{ab}
$25^{c}\text{-}26$	$25^{c}\text{-}26$	$24^{c}\text{-}25$	$24^{c}\text{-}25$	$24^{c}\text{-}25$

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
27	32	31	26	26
28	33	32	—	27
29-30	27-28	26-27	$27^{c}-29^{b}$	28-29
31^{ab}	29^{ab}	28^{ab}	29^{cd}	31^{ab}
31^{cd}	29^{cd}	28^{cd}	30^{ab}	30
32	30	29	30^{cd}	$31^{c}-32^{b}$
{448*	—	—	—	—
449*	—	—	—	32^{cd}
33	31	30	31	33
450*	—	—	27^{ab}	—
451*	—	—	—	—
34	34	33	32	34
452*	—	—	—	—
35	35	34	33	35
22 1	31 1	31 1	7 —	7 1
2	2	2	1	2
3	3	3	—	3
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	2^{ab}	4^{ab}
{453*	—	—	—	4^{cd}
454*	—	—	3	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	2^{cd}	5^{ab}
$5-6^{c}$	$5-6^{c}$	$5-6^{c}$	$4-5^{c}$	$5^{c}-6^{a}$
$6^{d}-7^{a}$	$6^{d}-7^{a}$	$6^{d}-7^{a}$	$5^{d}-6^{a}$	6^{cd} fn.
$7^{b}-8$	$7^{b}-8$	$7^{b}-8$	$6^{b}-7$	$6^{d}-7$
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	8^{cd}
456*	9^{cd}	[9^{cd}]	8^{cd}	—
457*	—	—	—	—
9^{cd}	10^{ab}	9^{ef}	9^{ab}	8^{ab}
10^{a}	10^{c}	10^{a}	9^{c}	—
458*	$10^{d}-11^{a}$	10^{bc}	—	—
10^{b}	11^{b}	10^{d}	9^{d}	—
10^{cd}	11^{cd}	11^{ab}	10^{ab}	9^{ab}
10^{ef}	12^{ab}	11^{cd}	12^{cd}	10^{ef}
460*	—	—	13-14	—
11	$12^{c}-13^{b}$	12	$10^{c}-11^{b}$	9^{c-f}
461*	—	[13-15]	—	—
12	$13^{c}-14^{b}$	16	$11^{c}-12^{b}$	10^{a-d}
13-14	$14^{c}-16^{b}$	17-18	15-16	11-12
462*	$16^{c}-17^{b}$	19	17	—
$15-21^{b}$	$17^{c}-23^{b}$	$20-26^{b}$	$18-24^{b}$	$13-19^{b}$
464*	—	—	24^{cd}	—
$21^{c}-23$	$23^{c}-25$	$26^{c}-28$	$25-27^{b}$	$19^{c}-21$
465*	—	—	27^{cd}	—
$24-25^{b}$	$26-27^{b}$	$29-30^{b}$	$28-29^{b}$	$22-23^{b}$
{466*	—	—	—	—
$25^{c}-26$	$27^{c}-28$	$30^{c}-31$	$29^{c}-30$	$23^{c}-24$
{467*	—	—	31^{ab}	25^{ab}
27-36	29-38	32-41	$31^{c}-41^{b}$	$25^{c}-34$
468*	—	—	—	35
469*	—	—	$41^{c}-42^{b}$	—
470*	—	—	—	—
37-41	39-43	42-46	$42^{c}-47^{b}$	36-40
42	44	47	47^{c-f}	—
471*	—	—	—	—
43	45	48	48	41
{473*	—	—	—	42
23 1^{ab}	32 1^{ab}	32 1^{ab}	8 1^{ab}	8 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{ab} fn
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
475*	—	—	—	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}
476*	—	—	—	2^{ef}
3-5	3-5	$3-5^{d}$	3-5	3-5
477*	—	[5^{ef}]	—	—
$6-9^{b}$	$6-9^{b}$	$6-9^{b}$	$6-9^{b}$ (8^{cd} first time)	$6-9^{b}$
—	—	—	9^{cd} (r. cf. 8^{cd})	—
$9^{c}-10^{b}$	$9^{c}-10^{b}$	$9^{c}-10^{b}$	10	$9^{c}-10^{b}$
{479*	—	—	11^{cd}	10^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	11^{ab}	10^{ef}
11-12	11-12	11-12	12-13	11-12
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	15^{ab}	14^{ab}
480*	—	—	15^{cd}	—
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	16^{ab}	14^{cd}
—	—	—	—	15 (first time)
14	14	14	14	13
15	15	15	$16^{c}-17^{b}$	16
16	16	16	$17^{c}-18^{b}$	17 (r. cf. 15)
481*	—	—	18^{cd}	18^{ab}
17-27	17-27	17-27	19-29	$18^{c}-28$
484*	28	28	—	29
485*	29-30	29-30	—	—
$28-29^{d}$	31-32	31-32	30-31 (30^{cd} first time)	30-31 (30^{cd} first time)
29^{ef}	—	33^{ab}	32^{ab}	32^{ab}
—	—	—	32^{cd} (r. cf. 30^{cd})	32^{cd} (r. cf. 30^{cd})
30^{ab}	—	33^{cd}	33^{ab}	33^{ab}
487*	—	—	—	—
30^{cd}	—	33^{ef}	33^{cd}	33^{cd}
31	—	[34]	34	34
32-33	33-34	35-36	35-36	35-36
488*	—	—	37	37
$34-35^{b}$	$35-36^{b}$	$37-38^{b}$	$38-39^{b}$	$38-39^{b}$
490*	$36^{c}-37^{b}$	$38^{c}-39^{b}$	—	—
$35^{c}-36^{b}$	$37^{c}-38^{b}$	$39^{c}-40^{b}$	$39^{c}-40^{b}$	$39^{c}-40^{b}$
36^{cd}	38^{cd}	40^{cd}	40^{cd}	40^{ab} fn. l. 1
492*	—	—	41^{ab}	—
37^{ab}	39^{ab}	41^{ab}	41^{cd}	40^{ab} fn. l. 2
37^{cd}	39^{cd}	41^{cd}	42^{ab}	40^{cd}
493*	—	—	—	—
38-41	40-43	42-45	$42^{c}-45$	41-44
42^{a}	44^{a}	46^{a}	—	45^{b}
42^{b}	44^{b}	46^{b}	—	45^{a}
42^{cd}	44^{cd}	46^{cd}	—	45^{cd}
{494*	—	—	—	—
24 1	33 1	33 1	9 1	9 1
496*	2	2	—	—
2-3	3-4	$3-4^{a}$	2-3	2-3
4^{ab}	5^{ab}	4^{ef}	4^{ab}, 5^{ab} (subst.)	4
497* l. 2	—	—	4^{cd} (subst.)	4^{ab} fn.
498*	[5^{cd}]	5^{ab}	—	—
4^{cd}	5^{ef}	5^{cd}	5^{cd}	5^{ab}
499*	—	—	—	—
5^{ab}	[6^{ab}]	5^{ef}	6^{ab}	5^{cd}
5^{cd}	6^{cd}	6^{ab}	6^{cd}	6^{ab}
501*	—	—	7	—
$5^{e}-12$	$6^{e}-13$	$6^{e}-13$	$8-15^{b}$	$6^{e}-13$
503*	—	—	—	—
13-16	14-17	14-17	$15^{c}-19^{b}$	14-17

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
{506* | 2	—	—	—	—
17–21^{b}	18–22^{b}	18–22^{b}	19^{c}–23	18 22^{b}
509*	22^{cd}	22^{cd}	—	—
21^{c} 23^{b}	23 24	23–24^{b}	24–25	22^{c}–24^{b}
23^{cd}	25^{ab}	24^{cd}	—	24^{cd}
511*	25^{cd}	—	—	—
24^{ab}	25^{ef}	25^{ab}	26^{ab}	25^{ab}
24^{c} 26^{b}	[26^{a-d}]	25^{c}–27^{b}	26^{c}–28^{b}	25^{c}–27^{b}
26^{c}–29	26^{f}–28	27^{c}–29	28^{c}–31	27^{c}–30
512*	—	—	—	30^{cd} fn
30–31^{b}	29–30	30–31	32–33	31–32
{513*	—	—	—	—
32	31	32	34	33
514*	—	—	35^{ab}	—
33	32	33	35^{c}–36^{b}	34
{515*	—	—	36^{c}–37^{b}	—
34–36	33–35	34–36	37^{c}–39	35–37
25 1–6	**34** 1–6	**34** 1–6	**10** 1–6	**10** 1–6
517*	—	—	7	7
7–10	7–10	7–10	8–11	8–11
518* | 1	—	—	12^{ab}	11^{cd} fn | 3
| 2–3	—	—	12^{c}–13^{b}	12
11	11	11	13^{c}–14^{b}	11^{cd} fn | 1–2
12–13	12–13	12–13	14^{c}–16^{b}	13–14
{520*	—	—	—	—
14–17	14–17	14–17	16^{c}–20^{b}	15–18
521*	—	—	20^{cd}	—
18	18	18	21	19
522*	—	—	22–25	20–23
19	19	19	26	24
{523*	—	—	—	24^{cd} fn
524*	—	—	27^{ab}	—
525*	—	—	—	—
20–26^{b}	20–26^{d}	20–26^{b}	27^{c}–34^{b}	25–31
26^{cd}	26^{ef}	26^{cd}	34^{cd}	—
27^{ab}	27^{ab}	27^{ab}	35^{ab}	32^{ab}
527*	—	—	—	32^{cd}
27^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	35^{cd}	32^{ef}
528*	—	—	37	34
28	28	28	36	33
26 1	**35** 1	**35** 1	**11** —	**11** 1
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{ab}	2–3^{b}
532*	—	—	1^{c}–2^{b}	—
2^{c}–3	2^{c}–3	2^{c} 3^{d}	2^{c}–3	3^{c}–4
534*	4^{ab}	3^{ef}	—	—
4^{a-d}	4^{c}–5^{b}	4	4	5
535*	—	—	5–6	6–7
536*	—	—	7^{ab}	—
537*	—	—	—	—
4^{ef}	5^{cd}	5^{ab}	7^{cd}	12^{ab} fn | 1
538*	—	—	—	| 2
539* | 1	—	—	8^{ab}	—
| 2	5^{ef}	5^{cd}	8^{cd}	—
5 6	6–7	6–7	9–10	8–9
540*	—	—	—	—
7	8	8	11	10
541*	—	—	—	—
8^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	12^{ab}	11^{ab}
{542*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
8^{c}–9^{b}	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}	12^{c}–13^{b}	11^{c}–12^{b}
9^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	13^{cd}	13^{ab}
543*	—	—	—	—
10^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	14^{ab}	13^{cd}
10^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	14^{cd}	12^{cd}
11–12	12–13	12–13	15–16	14–15
{544*	—	—	—	—
13^{a}	14^{a}	14^{a}	17^{a}	16^{a}
13^{bc}	14^{bc}	14^{bc}	17^{bc}	—
13^{d}–15^{b}	14^{d}–16^{b}	14^{d}–16^{b}	17^{d}–19^{b}	16^{d}–17^{b}
{545*	—	—	19^{cd}	—
15^{c}–20	16^{c}–22^{b}	16^{c}–22^{b}	20–26^{b}	17^{c}–23
547*	22^{c}–23	22^{c}–23	—	—
21–22	24–25	24–25	26^{c}–28^{b}	24–25
548*	—	—	28^{c}–29	—
23^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	30^{ab}	26^{ab}
549*	—	—	—	26^{cd}
23^{cd}	26^{cd}	26^{cd}	30^{cd}	27^{ab}
550*	—	—	31^{ab}	27^{cd}
551*	—	—	31^{c}–32^{b}	—
24–25^{b}	27–28^{b}	27–28^{b}	36^{c}–37	31^{c}–32^{b}
552*	—	—	—	—
553*	—	—	—	—
{554*	—	—	38^{ab}	33^{ab}
25^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	38^{cd}	32^{cd}
26–27^{b}	29–30^{b}	29	39–40^{b}	33^{c}–34^{b}
27^{cd}	30^{cd}	—	40^{cd}	34^{cd}
{556*	—	—	—	—
28–29	31–32	30–31^{b}	41–42	35–36^{b}
557*	—	—	—	36^{cd}
558*	33^{ab}	31^{cd}	—	—
30^{ab}	33^{cd}	32^{ab}	43^{ab}	37^{ab}
559*	—	—	—	—
30^{cd}	34^{ab}	32^{cd}	43^{cd}	37^{cd}
560*	—	[33^{ab}]	—	—
—	—	—	44 (subst. for 30^{ef})	—
30^{ef}	34^{cd}	34^{ab}	45^{ab}	38^{ab}
562*	—	[33^{cd}]	45^{cd}	38^{cd}
563*	—	[33^{ef}] (cf. 550*)	—	—
31–32^{b}	[34^{e-j}]	34^{c}–35	32^{c}–33	28–29^{b}
32^{cd}	[34^{kl}]	37^{ab}	34^{ab}	29^{cd}
564* l. 1	—	[36^{ab}]	35^{ab}	30^{ab}
" l. 2	—	[36^{cd}]	34^{cd}	30^{cd}
—	—	—	35^{cd} (r. cf. 34^{cd})	—
" l. 3	—	[36^{ef}]	36^{ab}	31^{ab}
565*	34^{mn}	37^{cd}	—	—
33	35	38	46	39
566*	—	—	—	40
27 1–17	36 1–17	36 1–17	12 1–17	12 1–17
569*	—	—	—	—
18–22	18–22	18–22	18–22	18–22
28 1–4	37 1–4	37 1–4	13 1–5^{b}	13 1–3
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	6^{ab}	4^{ab}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	4^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	6^{cd}	5^{ab}
572*	—	—	7	—
6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}	8	5^{c}–6^{b}
573*	—	—	9^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
$7^{c}-12^{b}$	$7^{c}-12^{b}$	$7^{c}-11$	$9^{c}-13$	$6^{c}-11^{b}$
12^{cd}	12^{cd}	12^{ab}	14^{ab}	—
13^{ab}	13^{ab}	12^{cd}	—	—
$13^{c}-18$	$13^{c}-18$	$12^{e}-17$	$14^{c}-19$	$11^{c}-16$
575*	—	—	—	—
19^{ab}	19^{ab}	18^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
576*	$19^{c}-20^{b}$	$18^{c}-19^{b}$	—	—
19^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	20^{cd}	17^{cd}
577*	21^{ab}	20^{ab}	—	—
20-21	$21^{c}-22$	$20^{c}-21$	21-22	18-19
578*	—	—	—	—
22-24	23-25	22-24	23-25	20-22
579*	—	—	—	—
25	26	25	26	23
{580*	—	—	—	—
26-27	27-28	26-27	27-28	24-25
{581*	—	—	—	—
28-30	29-31	28-30	29-31	26-28
582*	—	—	—	28^{cd} fn
$31-32^{b}$	$32-33^{b}$	$31-32^{b}$	$32-33^{b}$	$29-30^{b}$
32^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	33^{cd}	[30^{cd}]
{583*	—	—	—	—
33-35	$34-36^{d}$	$32^{e}-34^{d}$	34-36	$30^{e}-32$
584*	36^{ef}	34^{ef}	—	—
36	*37	35	—	33
29 1-3	38 1-3	38 1-3	14 1-3	14 1-3
585*	—	—	4	—
4-5	4-5	4-5	5-6	4-5
6	[6^{a-d}]	6	7	6^{a-d}
586*	—	—	8^{ab}	6^{ef}
7	[6^{e-h}]	7	$8^{c}-9^{b}$	7
$8-10^{b}$	$6^{i}-8^{b}$	$8-10^{b}$	$9^{c}-11$	$8-10^{b}$
$10^{c}-11$	[8^{c-h}]	$10^{c}-11$	$12-13^{b}$	$10^{c}-11$
587*	[8^{i-l}]	12	$13^{c}-14^{b}$	—
12^{ab}	[8^{mn}]	13^{ab}	14^{cd}	12^{ab}
588* | 1	—	—	15^{ab}	12^{cd}
" | 2-5	—	[14-15]	$15^{c}-17^{b}$	13-14
12^{c-f}	$8^{c}-9^{b}$	13^{c-f}	$17^{c}-18^{b}$	15
13^{ab}	9^{cd}	16^{ab}	18^{cd}	16^{ab}
589*	—	—	—	—
$13^{c}-17$	10-13	$16^{c}-20$	19-24	$16^{c}-20$
591*	—	—	25	21
592*	—	—	—	—
593*	—	—	—	—
594*	—	—	—	—
18	14	21	—	22
595*	—	—	—	23-24
30 1^{ab}	39 1^{ab}	39 1^{ab}	15 1^{ab}	15 1^{ab}
596*	—	—	—	—
$1^{c}-5^{b}$	$1^{c}-5^{b}$	$1^{c}-5^{b}$	$1^{c}-5^{b}$	$1^{c}-5^{b}$
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	6^{ab}	5^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{cd}	6^{ab}
$6^{c}-7^{b}$	$6^{c}-7^{b}$	$6^{c}-7^{b}$	$6^{c}-7^{b}$	$6^{c}-7^{b}$
{598*	—	—	7^{cd}	—
599*	—	—	—	—
$7^{c}-11^{b}$	$7^{c}-11^{b}$	$7^{c}-11^{b}$	8-11	$7^{c}-11^{b}$
11^{cd}	[11^{cd}]	11^{cd}	12^{ab}	11^{cd}
12^{a}	11^{e}	12^{a}	12^{c}	11^{e}
12^{bc}	$11^{f}-12^{a}$	12^{bc}	$12^{d}-13^{a}$	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Labore Ed.
12^{d}	12^{b}	12^{d}	13^{b}	11^{f}
13	12^{c}–13^{b}	13	13^{c}–14^{b}	12
601*	—	—	14^{cd}	13^{ab}
14–15^{b}	13^{c}–14^{b}	14–15^{b}	16^{c}–17	15–16^{b}
601* l. 1–2	—	—	18	16^{c-f}
„ l. 3	—	—	—	—
15^{c}–16	14^{c}–15	15^{c}–16	15–16^{b}	13^{c}–14
17–18^{a}	16–17^{a}	17–18^{a}	19–20^{a}	17–18^{a}
604*	—	—	—	—
18^{b}–20	17^{b}–19	18^{b}–20^{b}	20^{b}–22	18^{b}–20
606*	20^{ab}	20^{cd}	—	—
21–24	20^{c}–23	21–24	23–26	21–24
607*	—	—	27	—
608*	24–25	25–26	—	—
25^{ab}	26^{ab}	27^{ab}	28^{ab}	25^{ab}
25^{cd}	[26^{cd}]	27^{cd}	28^{cd}	25^{cd}
609* l. 1	[26^{ef}]	28^{ab}	—	—
„ l. 2	26^{gh}	28^{cd}	—	—
26	27	29	—	26
App. I (No. 18)	40 1–30	40 1–30	—	—
31 1^{ab}	41 1^{ab}	41 1^{ab}	16 1^{ab}	16 1^{ab}
610* l. 1–13	1^{c}–7	1^{c}–7	—	—
611 (A)*	—	—	—	—
610* l. 14–15	8–10^{b}	8–10^{b}	—	—
611*	—	—	—	—
1^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
2	11	11	2	[2]
3	12	12	3	3
612*	—	—	—	—
4–5^{b}	13–14^{b}	13–14^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}
5^{c}–6^{b}	14^{c}–15^{b}	14^{c}–15^{b}	6	5^{c}–6^{b}
613*	—	—	—	6^{cd}
614*	—	—	—	7^{ab} [illegible]
6^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	7^{ab}	[illegible]
7^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	6^{cd}	[illegible]
7^{c}–11	16^{c}–21	16^{c}–21	7^{c}–11	7–12

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
25^{c}–26	35^{c}–37^{b}	35–36	28–29	25–26
627*	—	—	30	27
27	37^{c}–38^{b}	37	31	28
{628*	—	—	—	—
28–30	38^{c}–41^{b}	38–40	32–34	29–31
{629*	—	—	—	—
630*	—	—	—	—
31–33	41^{c}–44^{b}	41–43	35–37	32–34
631*	—	—	—	—
632*	—	—	—	—
34–36	44^{c}–46	44–46	38–40	35–37
633*	—	—	41^{ab}	—
37–41	47–51	47–51	41^{c}–46^{b}	38–42
634*	—	—	46^{cd}	43^{ab}
42–43	52–53	52–53	47–48	43^{c}–44
44	54	54	50	45
635*	—	—	51	46
45	55	55	49	47
636*	—	—	52	48
46	56	56	53	49
637*	—	—	54–57	—
47	57	57	58	50
638*	—	—	—	—
639*	—	—	59^{ab}	—
App I (No 19)	—	—	—	—
48^{ab}	58^{ab}	58^{ab}	—	51^{ab}
48^{c}–50	58^{c}–61^{b}	58^{c}–60	59^{c}–62^{b}	51^{c}–54^{b}
640*	—	—	—	—
51	61^{c}–62^{b}	61	62^{c}–63^{b}	54^{c}–55^{b}
52	62^{c}–63^{b}	62^{a-d}	63^{c}–64^{b}	55^{c}–56^{b}
642*	[63^{ef}]	[62^{ef}]	—	—
53^{ab}	63^{cd}	63^{ab}	64^{cd}	56^{cd}
53^{c}–55	64–66	63^{c}–65	65–67	57–59
{643*	—	—	—	—
56	67	66	68	60
644*	—	—	69	61
57–62^{b}	68–73^{b}	67–72^{b}	70–75^{b}	62–67^{b}
645*	—	—	—	—
62^{c}–63^{b}	73^{c}–74^{b}	72^{c}–73^{b}	75^{c}–76^{b}	67^{c}–68^{b}
646*	—	—	—	—
App I (No 20)	—	—	—	—
63^{c}–70	74^{c}–81	73^{c}–80	76^{c}–83	68^{c}–75
647*	—	—	—	—
71	82	81	84	76
{648*	—	—	—	—
72–75	83–86	82–85	85–88	77–80
650*	—	—	—	—
76–77^{b}	87–88^{b}	86–87^{b}	89–90^{b}	81–82^{b}
652*	88^{cd}	87^{cd}	—	—
77^{cd}	89^{ab}	88^{ab}	90^{cd}	82^{cd}
653*	89^{cd}	88^{cd}	—	—
78^{ab}	90^{ab}	89^{ab}	91^{ab}	83^{ab}
654*	—	—	—	—
79^{cd}	90^{cd}	89^{cd}	93^{cd}	83^{cd}
{655*	—	—	—	—
{656* I 1–2	—	—	94	86
656 (A)*	—	—	—	—
656* I 3–4	—	—	95	—
657* I 1–11	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
657* l. 12-15	—	—	—	[84-85]
658*	—	—	91^{c}-93^{b}	—
659*	—	—	—	88-93
660*	—	—	—	—
661*	—	—	—	—
662*	—	—	—	—
663*	91	90	—	—
79^{ab}	92^{ab}	91^{ab}	96^{ab}	87^{ab}
664*	—	—	—	—
79^{cd}	92^{cd}	91^{cd}	96^{cd}	87^{cd}
665*	—	—	—	—
666*	—	—	—	—
667*	—	—	—	—
80	93	92	97	94
668*	—	—	—	—
81	94	93	98	95
669*	—	—	—	—
82	95	94	99	96^{a-d}
{670*	—	—	—	96^{ef}
83-84	96-97	95-96	100-101	97-98
671*	—	—	102	99
85	98^{a-d}	97^{a-d}	103	100
672*	—	—	104	101
673*	98^{ef}	97^{ef}	—	—
86^{abc}	99^{abc}	98^{abc}	105^{abc}	102^{abc}
674*	—	—	—	—
86^{d}	99^{d}	98^{d}	105^{d}	102^{d}
32 1-5	42 1-5	42 1-5	17 1-5	17 1-5
675*	—	—	—	—
676* l. 1-2	6	6	—	—
676(A)*	—	—	—	—
676* l. 3-14	7-12	7-12	—	—
6-8	13-15	13-15	6-8	6-8
9	16	16	9	11
677*	—	—	—	—
10	17	17	10	12
679*	—	—	—	—
11	18	18	11	10
12	19	19	12	9
13-15^{b}	20-22^{b}	20-22^{b}	13-15^{b}	13-15^{b}
680*	—	—	—	—
15^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	—	15^{cd}
16	22^{ef}	22^{ef}	15^{cd}	15^{ab} fn.
17^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
681*	—	—	—	—
17^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
683*	24	24	—	—
684*	—	—	—	—
18	25	25	17	17
19	26	26	18	—
20	27	27	19	18
685*	—	—	—	—
21-22	28-29	28-29	20-21	19-20
23	30	30	23^{c}-24^{b}	21
24^{ab}	31^{ab}	31^{ab}	22^{ab}	22^{ab}
686*	—	—	22^{cd}	22^{cd}
687*	—	—	—	—
24^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	23^{ab}	22^{ef}
25	32	32	24^{c}-25^{b}	23

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
690*	33–36	33–36	—	—
26	37	37	25^{c}–26^{b}	24
692*	38–40	38–40	—	—
27–28	41–42	41–42	26^{c}–28^{b}	25–26
693*	44	43	—	—
694*	—	—	—	—
29	43	44	28^{c}–29^{b}	27
30–31	45–47	45–47	29^{c}–31	28–30
695*	—	[48]	32	31
33 1–2	43 1–2	43 1–2	18 1–2	18 1–2
696*	—	—	3–4^{ab}	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{c}–5^{b}	3^{ab}
698*	—	—	—	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	5^{cd}	3^{cd}
699*	—	—	6^{ab}	—
4–5	4–5	4–5	6^{c}–8^{b}	4–5
700*	—	—	—	—
6–12^{b}	6–12^{b}	6–12^{b}	8^{c}–14	6–12^{b}
12^{c}–14	12^{c}–14	12^{c}–14	15–16	12^{c}–13
{701* l. 4–12	—	—	17–21^{b}	14–18^{b}
701(A)*	—	—	—	—
701* l. 13	—	—	21^{cd}	18^{cd}
702*	—	—	—	—
15–17	15–17	15–17	22–24	19–21
703* l. 1–2	—	—	25	22^{a-d}
703(A)*	—	—	—	—
703* l. 3	—	—	—	22^{ef}
18–20	18–20	18–20	26–28	23–25
App. I (No. 21) l. 1–2	—	—	29	26
" " l. 3–58	—	—	—	27–53
" " l. 59	—	—	30^{ab}	54^{ab}
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 60	—	—	30^{cd}	51^{cd}
" " 2*	—	—	—	—
21–22	21–22	21–22^{d}	32–33	56–57
704*	—	—	34	58
705*	—	—	—	—
706*	23	22^{e}–23^{b}	—	—
23^{ab}	24^{ab}	23^{cd}	31^{ab}	55^{ab}
23^{cd}	—	—	31^{cd}	55^{cd}
24	24^{c}–25^{b}	24	35	59
707*	—	—	—	—
25–27	25^{c}–27	25–27	36–38	60–62
708*	—	—	—	—
28	28	28	39	63
29	32	32	—	64
30–31	33–34	33–34	43–44	—
32–34	29–31	29–31	40–42	65–67
35–36	35–36	35–36	45–46	—
709*	—	—	—	—
37–42	37–42	37–42	47–52	—
43–44^{b}	43–44^{b}	43–44^{b}	53–54^{b}	68–69^{b}
44^{cd}	44^{cd}	44^{cd}	54^{cd}	70^{ab}
710*	—	—	55	—
44^{ef}	45^{ab}	44^{ef}	56^{ab}	69^{cd}
45	45^{c-f}	45	56^{cd}, 58	70^{cd}
711(A)* l. 1	—	—	57^{ab}	—
" l. 2	—	—	—	—
" l. 3	—	—	57^{cd}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
46	46	46	59	71
34 1-3	44 1-3	44 1-3	19 1-3	19 1-3
713*	—	—	—	3^{cd} fn.
4-5	4-5	4-5	4-5	4-5
714*	—	—	6	6
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	7^{ab}	7^{ab}
{715* l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	8^{ab}	8^{ab}
716*	—	—	—	—
717*	—	—	8^{d}	8^{cd} fn.
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
7	7	7	9	8^{c-f}
718*	8^{ab}	8^{ab}	—	—
8	$8^{c}-9^{b}$	8^{c-f}	10	9
719*	—	—	—	—
9-10	$9^{c}-11^{b}$	9-10	11-12	10-11
{720	—	—	—	—
11^{ab}	11^{cd}	11^{ab}	13^{ab}	12^{ab}
721*	—	—	—	—
11^{cd}	11^{ef}	11^{cd}	13^{cd}	12^{cd}
722*	—	—	—	—
12	12	12	14	13
723*	—	—	—	—
13	13	13	15	14
724*	14	14	17	—
14	15	15	16	15
725*	—	—	—	—
15-19	16-20	16-20	18-22	16-20
726*	—	—	—	—
727*	—	—	23^{ab}	—
20^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	23^{cd}	21^{ab}
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
21^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	24^{ab} (first time)	22^{ab} (first time)
—	—	—	26^{ab} (r.)	24^{ab} (r.)
728*	—	—	26-27	$24^{c}-25$
21^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	24^{cd}	22^{cd}
729*	—	[22^{ef}]	—	—
22	23	23	25	23
$23-26^{b}$	$24-27^{b}$	$24-27^{b}$	$28-31^{b}$	$26-29^{b}$
730*	—	—	—	—
26^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	31^{cd}	29^{cd}
27	28^{a-d}	28	32-34	20 1
731* l. 1	28^{ef}	29^{ab}	—	(subst.)
" l. 3-8	—	—	(subst.)	19 30-32
28^{ab}	28^{gh}	29^{cd}	35^{ab}	20 2^{ab}
732*	—	—	—	—
28^{cd}	28^{ij}	29^{ef}	35^{cd}	2^{cd}
733*	—	—	—	—
734* l. 1-2	29	30	36	—
" l. 3	30^{ab}	31^{ab}	—	—
734* (A)*	—	[31^{cd}]	—	—
734* l. 4	30^{cd}	31^{ef}	—	—
734* l. 5-8	31-32	32-33	37-38	—
—	—	—	39^{ab}	—
735*	[31^{e-f}]	34-35	—	—
29^{ab}	33^{kl}	36^{ab}	—	—
29^{cd}	33^{mn}	—	—	—
29^{ef}	34^{ab}	36^{cd}	—	—
App. I (No. 22) l. 1-7	—	—	—	3^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 22) l. 8	—	—	43^{ab}	6^{cd}
,, ,, l. 9-12	—	—	—	7-8
,, ,, l. 13-15	—	—	45^{c}-46	9
,, ,, l. 16	—	—	—	9^{ef} fn. l. 1
,, ,, l. 17	—	—	47^{cd}	9^{ef} fn. l. 2
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 18-34	—	—	—	10-18^{b}
,, ,, l. 35	—	—	56^{cd}	18^{cd}
,, ,, l. 36-37	—	—	—	19
,, ,, l. 38	—	—	58^{ab}	20^{ab}
,, ,, l. 39-43	—	—	—	20^{c}-22
,, ,, 2*	—	—	—	—
30	34^{c}-35^{b}	37	61	23
737*	35^{cd}	38^{ab}	—	—
738*	36	38^{c-f}	—	21 17
739*	37	39	—	—
740*	38	40	76	—
App. I (No. 23) l. 1-28	—	—	62-75	20 24-37
,, ,, l. 29-32	—	—	—	38
35 1^{ab}	45 1^{ab}	45 1^{ab}	20 1^{ab}	21 1^{ab}
741*	—	—	—	—
1^{c}-6	1^{c}-6	1^{c}-6	1^{c}-6	1^{c}-6
742*	—	—	7	7
7-11	7-11	7-11	8-12	8-12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	17^{ab}	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	17^{cd}	14^{ab}
13	13	13	13	13
745*	—	—	14^{ab}	—
746*	—	—	14^{cd}	—
14-15	14-15	14-15	15-16	14^{c}-15
—	—	—	—	16 (cf. 20 23)
747*	—	—	—	—
16-20	16-20	16-20	18-22	18-22
748*	—	—	23	—
21-22^{b}	21-22^{b}	21-22^{b}	24-25^{b}	23-24^{b}
749*	—	—	—	—
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	25^{cd}	24^{cd}
750*	—	—	—	25
751*	23^{ab}	23^{ab}	26^{ab}	—
752*	—	—	—	—
23-25	23^{c}-25	23^{c}-25	26^{c}-28	26-28
754*	26-27^{b}	26	—	—
755*	27^{cd}	—	—	—
26	28	27	—	29
36 1-10	46 1-10^{b}	46 1-10^{d}	21 1-10	22 1-10
756*	10^{cd}	10^{ef}	—	—
11-12^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}
757*	—	—	—	—
12^{c}-17	12^{c}-17	12^{c}-17	12^{c}-17	12^{c}-17
758*	—	—	18	—
759*	18-22	18-22	—	—
18-24	23-29	23-29	19-25	18-24
760*	—	—	26^{ab}	—
25-28	30-32	30-33	26^{c}-30^{b}	25-28
761*	—	—	30^{c}-31^{b}	29
29	33	34	31^{c}-32^{b}	30
762*	34	35	—	—
30-38	35-43	36-44	32^{c}-41^{b}	31-39
764*	—	—	41^{c}-42^{b}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
39–42	44–47^{d}	45–48^{b}	42^{c}–45	40–43
766*	47^{ef}	48^{cd}	—	—
767*	—	—	—	—
43	48	49	46	44
37 1–3^{b}	47 1–3^{b}	47 1–2	22 1–3^{b}	23 1–2
768*	—	—	—	—
769*	—	—	3^{cd}	—
770*	—	—	4^{ab}	—
3^{c}–5^{b}	3^{c}–5^{b}	3–4^{b}	4^{c}–6^{b}	3–4^{b}
771* l. 1–11	—	—	6^{c}–11	4^{c}–9
771(A)*	—	—	—	—
771* l. 12	—	—	12^{ab}	10^{ab}
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	4^{c}–5^{b}	12^{c}–13^{b}	10^{c}–11^{b}
773*	—	—	—	—
6^{c}–10	6^{c}–10^{d}	5^{c}–9^{d}	13^{c}–17	11^{c}–15
775*	10^{ef}	9^{ef}	—	—
11–14^{b}	11–14^{b}	10–13^{b}	18–21^{b}	16–19^{b}
777*	[14^{cd}]	13^{cd}	—	—
14^{c}–15	14^{e}–15	14	21^{c}–22	19^{c}–20
778*	—	—	—	—
16–18^{b}	16–18^{b}	15–17^{b}	23–25^{b}	21–23^{b}
779*	—	—	—	—
18^{c}–20^{b}	18^{c}–20^{b}	17^{c}–19^{b}	25^{c}–27^{b}	23^{c}–25^{b}
780*	20^{c}–21^{b}	19^{c}–20^{b}	—	—
20^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
781*	22	21	—	—
21	23	22	—	26
38 782*	48 —	48 —	23 2	24 1
1	1	1	1	2
783*	—	—	3	3
2	2	2	4	4
3	3	3	6	—
784*	—	—	—	—
785*	—	—	—	—
4	4	5	5	15
5	5	4	7	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	8^{ab}	5^{ab}
(786*	—	—	—	—
6^{c}–12	6^{c}–12^{b}	6^{c}–12^{b}	8^{c}–14^{b}	5^{c}–11^{b}
787*	—	—	14^{c}–15^{b}	11^{c}–12^{b}
12^{c}–13^{b}	12^{c}–13^{b}	12^{c}–13^{b}	15^{c}–16^{b}	12^{c}–13^{b}
788*	—	—	16^{cd}	—
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	17–18^{b}	13^{c}–14
15–22	15–22	15–22	18^{c}–26^{b}	16–23
790*	—	—	—	—
791*	—	—	25^{cd}	—
23–24	23–24	23–24	27–28	24–25
25	25	25	29	28
792*	—	—	—	28^{cd} fn. l. 1
26–27	26–27	26–27	30–31	26–27
28–35^{b}	28–35^{b}	28–35^{b}	32–37^{b}	29–36^{b}
793*	—	—	—	—
35^{c}–36	35^{c}–36	35^{c}–36	39^{c}–40	36^{c}–37
37	37	37	41	38
(794*	—	—	—	—
39 1–2	49 1–2	49 1–2	24 1–2	25 1–2
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	3^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	5^{c}–6^{b}; 4^{c}–5^{b}	4–5
5	5	5	6^{c}–7^{b}	6
796* l. 1–6	—	—	7^{c}–10^{b}	7–9
" l. 7–10	—	—	10^{c}–12^{b}	12–13
" l. 11–12	—	—	15^{c}–16^{b}	14
6	6	6	16^{a}–17^{b}	16
7	7	7	17^{c}–18^{b}	15
8	8	8	12^{cd}	10^{a-d}
{798*	—	—	—	—
—	—	—	—	10^{ef}
9	9	9^{a-d}	13	11
799*	—	—	—	—
—	—	—	—	17^{ab}
10	10	9^{e}–10^{b}	14^{c}–15^{b}	17^{c}–18^{b}
11^{ab}	11^{ab}	10^{cd}	14^{ab}	18^{cd} (r.)
11^{cd}	11^{cd}	10^{ef}	18^{cd}	19^{ab} (r.)
12–15^{b}	12–15^{b}	11–14^{b}	19–22^{b}	19^{c}–22^{b}
800*	—	—	—	—
15^{c}–19	15^{c}–19	14^{c}–18	22^{c}–26	22^{c}–26
802*	—	—	27	27
20–24	20–24	19–23	28–32	28–32
803*	—	—	33	33
25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	34^{ab}	34^{ab}
804*	—	—	34^{cd}	(subst.)
25^{c}–26^{b}	25^{c}–26^{b}	24^{c}–25^{b}	35	34^{c}–35^{b}
805*	—	—	36^{ab}	35^{cd}
26^{c}–28^{b}	26^{c}–28^{b}	25^{c}–26	36^{c}–38^{b}	36–37^{b}
806*	—	—	38^{cd}	37^{cd}
28^{c}–32	28^{c}–32	27–31	39–43	38–42
807* l. 1–2	—	[32]	—	43
" l. 3–6	—	—	—	44
40 1–3	50 1–3	50 1–2	25 1–3	26 1–3
810*	—	—	4	4
4–20^{b}	4–20^{b}	3–19^{b}	5–21^{b}	5–21^{b}
813*	—	—	—	—
814* l. 1–3	—	—	21^{c}–22	21^{c}–22
" l. 4–5	—	—	—	23
20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	—	24^{cd}
21	21	20	23	25
22^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	—	23^{cd} fn.
22^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	—	26^{ab}
816* l. 1	—	—	24^{ab}	26^{cd}
" l. 2	—	—	—	27^{ab}
23^{ab}	23^{ab}	22^{ab}	—	24^{ab}
23^{cd}	23^{cd}	22^{cd}	24^{cd}	27^{cd}
24^{a}	24^{a}	23^{a}	25^{a}	28^{a}
817*	—	—	—	—
24^{b}–25	24^{b}–25	23^{b}–24^{d}	25^{b}–26	28^{b}–29
App I (No. 24)	—	—	27–41	30–43
26–30	26–30	24^{e}–28	26 1–5	27 1–5
818*	—	—	—	5^{cd} fn.
819*	—	—	—	—
{820*	—	—	—	6^{ab}
821*	—	—	—	—
31	31	29	6	6^{ab} fn.
32^{ab}	32^{ab}	30^{ab}	7^{ab}	—
32^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	7^{cd}	6^{cd}
App I (No. 25) l. 1–20	—	—	—	7–16
" " l. 21–22	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 25) l. 23	—	—	—	17^{ab}
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 24–the prior half of l. 37	—	—	—	17^{c}–23^{c}
" " the post. half of l. 37 –the prior half of l. 41	—	—	—	—
" " the post. half of l. 41 –the prior half of l. 52	—	—	—	23^{d}–29^{a}
" " the post. half of l. 52 –the prior half of l. 54	—	—	—	—
" " the post. half of l. 54–58	—	—	—	29^{b}–31^{b}
" " l. 59	—	—	—	31^{ab} fn.
" " l. 60–69	—	—	—	31^{c}–35
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 70–74	—	—	—	36–38
" " l. 75–76	—	—	—	—
" " l. 77–85	—	—	—	39–41
" " l. 86–87	—	—	—	—
" " 6*	—	—	—	28 1
" " l. 88–94	—	—	8–11^{b}	2–4
822*	—	—	—	—
33–34	33–34	31–32	11^{c}–13^{b}	5–6
823*	—	—	—	—
35	35	33	13^{c}–14^{b}	7
824*	—	—	14^{c}–15^{b}	—
36–37^{b}	36–37^{b}	34–35^{b}	15^{c}–16	8–9^{b}
825*	—	—	17^{ab}	—
37^{c}–42	37^{c}–42	35^{c}–40	17^{c}–23^{b}	9^{c}–14
828*	—	—	23^{cd}	14^{cd} fn.
43–44	43–44	41–42	24–25	15–16
829*	—	—	26^{ab}	17^{ab}
45	45	43	26^{c}–27^{b}	17^{c}–18^{b}
831*	—	—	27^{cd}	18^{cd}
46^{ab}	46^{ab}	44^{ab}	28^{ab}	19^{ab}
832*	—	—	28^{cd}	19^{cd}
46^{c}–51	46^{c}–51	44^{c}–49	29–34^{b}	19^{e}–24
833*	—	—	34^{c}–35^{b}	25
52–54	52–54	50–52	35^{c}–38^{b}	26–28^{e}
834*	—	—	38^{cd}	28^{f}
55–56	55–56	53–54	39–40	29–30
835*	57	55	41	—
57	58	56	42	31
836*	—	—	—	—
58	59	57	43	32
59^{ab}	60^{ab}	58^{ab}	—	33^{ab}
59^{c}–60	60^{c}–61	58^{c}–59	44–45^{b}	33^{c}–34^{d}
61^{ab}	62^{ab}	60^{ab}	45^{cd}	34^{cd} fn.
837*	—	—	—	—
61^{cd}	62^{cd}	60^{cd}	46^{ab}	34^{cd} fn.
62^{ab}	63^{ab}	61^{ab}	—	34^{ef}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
838* l. 1	—	—	46^{cd}	35^{ab}
" l. 2-4	—	—	47–48^{b}	—
839*	—	—	—	—
62^{c}–63	63^{c}–64	61^{c}–62	48^{c}–49	35^{c}–36
64	65	63	—	37
41 1–8^{b}	51 1–8^{b}	51 1–8^{b}	27 1–8^{b}	29 1–8^{b}
840*	—	—	—	—
8^{c}–10^{b}	8^{c}–10^{b}	8^{c}–10^{b}	8^{c}–10^{b}	—
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	8^{cd}
841*	—	—	—	9^{ab}
11–17	11–17	11–17	11–17	9^{c}–15
{842*	—	—	—	—
18–25	18–25	18–25	18–25	16–23
844*	—	—	—	—
26–27^{b}	26–27^{b}	26–27^{b}	26–27^{b}	24–25^{b}
845*	—	—	—	25^{cd}
27^{c}–29	27^{c}–29	27^{c}–29^{d}	27^{c}–29	25^{e}–27
846*	30^{ab}	29^{ef}	—	—
30	30^{c}–31^{b}	30	30	28
{848*	—	—	—	—
31–32^{b}	31^{c}–32	31–32^{b}	31–32^{b}	29–30^{b}
32^{cd}	33^{ab}	32^{cd}	32^{cd}	32^{cd}
33	33^{c}–34	33	33–34^{b}	30^{c}–31
849*	—	—	34^{cd}	32^{ab}
—	—	—	35^{ab} (r.)	—
34	35^{a-d}	34^{a-d}	35^{c-f}	33
850*	35^{ef}	34^{ef}	—	—
35	36	35	—	34
42 1–8	52 1–8	52 1–8	28 1–8	30 1–8
{853*	—	—	—	—
854*	—	—	—	9^{ab}
9	9	9	9	9^{c}–10^{b}
855*	—	—	—	10^{cd}
856*	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{ab}
{857*	—	—	—	—
10^{c}–12	10^{c}–12	10^{c}–12	10^{c}–12	11^{c}–13
{858*	—	—	13^{ab}	—
859*	—	—	—	—
860*	13	13	13^{c}–14^{b}	—
13–16	14–17	14–17^{d}	14^{c}–18^{b}	14–17
862* l. 1	—	—	18^{cd}	—
" l. 2	—	17^{ef}	19^{ab}	—
17–19^{b}	18–20^{b}	18–21^{b}	19^{c}–21	18–20^{b}
864*	—	—	—	—
19^{c}–20	20^{c}–21	20^{c}–21	22–23^{b}	20^{c}–21
865*	—	—	—	—
21–22	22–23	22–23	23^{c}–25^{b}	22–23
866*	—	—	25^{cd}	—
23–29^{b}	24–30^{b}	24–30^{b}	26–32^{b}	24–30^{b}
867*	—	—	—	30^{c}–31^{b}
29^{c}–34^{b}	30^{c}–35^{b}	30^{c}–34	32^{c}–37^{b}	31^{c}–36^{b}
869*	—	—	37^{cd}	36^{cd}
34^{c}–36	35^{c}–37	35–37	38–40	37–39
870*	—	—	41	—
37	38	38	42	40
43 1^{ab}	53 1^{ab}	53 1^{ab}	29 1^{ab}	31 1^{ab}
App. I (No. 26) l. 1-21	1^{c}–11	1^{c}–11^{b}	—	—
" " 1*	—	[11^{cd}]	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 26) l. 22-64	12-32	12-31	—	—
" " l. 65-113	54 1-24	54 1-24	—	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 114-123	25-29	25-29	—	—
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 124-125	30	30	—	—
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 126-138	31-36	31-36	—	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 139-142	37	37	—	—
872*	55 1^{ab}	55 1^{ab}	—	—
1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2
873*	3	3	3	2^{cd} in. l. 1-2
3-4^{b}	6-7^{b}	6-7^{b}	7-8^{b}	3-4^{b}
874*	—	—	—	—
875*	7^{cd}	7^{cd}	—	—
4^{cd}	8^{ab}	7^{ef}	8^{cd}	4^{cd}
876*	—	—	—	—
5	8^{c}-9^{b}	8	4	—
{877*	—	—	—	—
878*	4-5	4-5	5-6	2^{cd} in. l. 3-6
6	9^{c}-10^{b}	9	9	5
{879*	—	—	—	—
880*	—	—	—	—
7-8	10^{c}-12^{b}	10-11	10-11	6-7
881*	—	—	—	—
9-14	12^{c}-18^{b}	12-17	12-17	8-13
882*	—	—	—	14^{ab}
15^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	18^{ab}	—
15^{c}-23^{b}	19-26	18^{c}-26^{b}	18^{c}-26^{b}	14^{c}-22^{b}
23^{cd}	27^{ab}	26^{cd}	26^{cd}	—
883*	—	—	—	—
24	27^{c}-28^{b}	27	27	22^{cd}
{884*	—	—	—	—
885* l. 1	28^{cd}	28^{ab}	—	—
885(A)*	—	—	—	—
885* l. 2	29^{ab}	28^{cd}	—	—
25	29^{c}-30^{b}	29	—	23
26-27	30^{c}-32^{b}	30-31^{d}	28-29	24-25
886*	—	—	—	26
887*	—	—	—	27
888*	—	—	—	—
889*	—	—	—	—
890*	32^{cd}	31^{ef}	—	—
44 1^{ab}	56 1^{ab}	56 1^{ab}	30 1^{ab}	32 1^{ab}
891(A)*	—	—	—	—
1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2
892*	—	—	3	—
3	3	3	4	3
4	4	4	—	—
5-6	5-6	5-6	5-6	4-5
894*	—	—	—	—
7-8	7-8	7-8	7-8	6-7
895*	—	—	—	—
9-14	9-14	9-14	9-14	8-13
897*	—	—	—	—
15-17	15-17	15-17	15-17	14-16
898*	—	—	—	17-18
18-19	18-19	18-19	18-19	19-20

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
899*	—	—	20^{ab}	—
20-22	20-22	20-22	20^{c}-22	21-23^{d}
23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	23^{cd} fn.
23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	23^{ef}
901*	—	—	—	—
24-27	24-27	24-27	24-27	24-27
902* l. 1	—	—	—	—
„ l. 2	28^{cd}	28^{cd}	—	—
903*	28^{ab}	28^{ab}	—	—
28-33	29-34	29-34	28-33	28-33
906*	—	—	34	34
34	35	35	35	36
{907* l. 1	—	—	—	—
35	36	36	36	37
36	37	37	—	35
908*	—	—	37	—
37	38	38	38	37^{cd} fn
38	39	39	39	38
App. I (No. 27) l. 1 -the prior half of l. 113	—	—	—	—
„ „ 1*	—	—	—	—
„ „ the post. half of l. 113-461	—	—	—	—
45 1^{ab}	57 1^{ab}	57 1^{ab}	31 1^{ab}	33 1^{ab}
1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	—	—
{911*	—	—	—	—
App. I (No.28) l. 1-79	—	—	—	—
„ „ 1*	—	—	—	—
„ „ l. 80-154	—	—	—	—
„ „ l. 155-158	—	—	1^{c}-3^{b}	—
912*	2^{cd}	2^{cd}	—	—
913*	—	—	—	—
2^{c}-5^{b}	2^{c}-5^{b}	2^{c}-5^{b}	3^{c}-6^{b}	1^{c}-4^{b}
914*	—	—	6^{cd}	—
5^{c}-8	5^{c}-8	5^{c}-8	7-10^{b}	4^{c}-7
915*	—	—	—	—
9-11	9-11	9-11	10^{c}-13^{b}	8-10
916*	—	—	—	—
12-15	12-15	12-15	13^{c}-17^{b}	11-14
16-17	16-18^{b}	16-17	18^{c}-20	16-18^{b}
917*	—	—	—	18^{cd}
918*	—	—	21^{ab}	—
18	18^{c}-19^{b}	18	17^{c}-18^{b}	18
19-21	19^{c}-22^{b}	19-21	21^{c}-24^{b}	19-21
919* l. 1	—	—	24^{cd}	22^{ab}
„ l. 2	—	—	25^{ab}	23^{cd}
22	22^{c}-23^{b}	22	25^{c}-26^{b}	22^{c}-23^{b}
23-24	23^{c}-25^{b}	23-24	26^{c}-28^{b}	24-25
{920* l. 1	—	—	—	—
921* l. 1	—	—	—	—
„ l. 2	—	—	28^{cd}	—
25-27	25^{c}-28^{b}	25-27	29-31	26-28
922*	—	—	—	—
28^{ab}	28^{cd}	28^{ab}	32^{ab}	29^{ab}
923*	28^{ef}	28^{cd}	—	—
28^{cd}	29^{ab}	28^{ef}	32^{cd}	29^{cd}
29	29^{c}-30^{b}	29	34	31

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
924*	30^{c-f}	30	—	—
30	31	31	33	30
31	32	32	—	32
$32-33^{b}$	$33-34^{b}$	$33-34^{b}$	$35-36^{b}$	$33-31^{b}$
33^{cd}	34^{cd}	34^{cd}	—	—
34-35	$35-36^{b}$	35	$37^{c}-38$	$35^{c}-36$
925* l. 1	—	—	39^{ab}	37^{ab}
" l. 2	—	—	41^{cd}	37^{cd}
926*	36^{cd}	36^{ab}	—	—
36	37	$36^{c}-37^{b}$	$36^{c}-37^{b}$	$34^{c}-35^{b}$
927*	38^{ab}	37^{cd}	—	—
37-38	$38^{c}-40^{b}$	38-39	$39^{c}-41^{b}$	38-39
928*	—	—	42-44	40-42
39-40	$40^{c}-41$	40-41	45-46	43-44
929*	42^{ab}	42^{ab}	—	—
41^{a-d}	$42^{c}-43^{b}$	$42^{c}-43^{b}$	47	45
41^{ef}	43^{cd}	43^{cd}	—	—
42	44	44	—	46
46 931*	58 1-4	58 1-3	32 —	34 —
1-8	5-12	4-11	1-8	1-8
932*	—	—	—	—
9	13	12	9	9
933*	—	—	—	—
10	14	13	10	10
11^{ab}	15^{ab}	14^{ab}	11^{ab}	11^{cd}
11^{cd}	15^{cd}	14^{cd}	11^{cd}	11^{ab}
$12-13^{b}$	$16-17^{b}$	$15-16^{b}$	$12-13^{b}$	$12-13^{b}$
934*	—	—	—	—
935*	—	—	—	—
$13^{c}-14$	$17^{c}-18$	$16^{c}-17$	$13^{c}-14$	$13^{c}-14$
936*	—	—	15^{ab}	—
937*	—	—	—	—
$15-16^{b}$	$19-20^{b}$	$18-19^{b}$	$15^{c}-16$	$15-16^{b}$
939*	—	—	—	—
$16^{c}-18$	$20^{c}-22$	$19^{c}-21$	$17-19^{b}$	$16^{c}-18$
940*	—	—	—	—
19-20	23-24	22-23	$19^{c}-21^{b}$	19-20
21^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	21^{cd}	21^{cd}
21^{cd}	25^{cd}	24^{cd}	22^{ab}	21^{ab}
22-24	26-28	25-27	$22^{c}-25^{b}$	22-24
941*	—	—	—	—
25-29	29-33	28-31	—	$25-29^{b}$
{942*	—	—	—	25^{cd}
30	34	32	$25^{c}-26^{b}$	30
943*	35-38	$33-36^{b}$	—	—
31-32	39-40	$36^{c}-37$	$26^{c}-28^{b}$	31-32
944*	41^{ab}	38^{ab}	—	—
33^{ab}	41^{cd}	38^{cd}	29^{ab}	33^{cd}
33^{cd}	41^{ef}	39^{ab}	28^{cd}	33^{ab}
34-35	42-43	$39^{c}-40$	$29^{c}-31^{b}$	34-35
945*	44	41	—	—
36-47	45-55	42-53	$31^{c}-43^{b}$	36-47
App. I (No. 29)	—	—	—	—
48-50	$56-58^{d}$	$54-56^{d}$	$43^{c}-45$	48-50
947*	58^{ef}	56^{ef}	—	—
51	59	57	—	51
47 1-3	59 1-3	59 1-3	—	35 1-3
948*	—	After sg. 58 Interp. sg. 1 [1]	33 1	4

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	[2-4]	—	—
4	4	59 4 (r.)	2	5
949*	—	—	3^{ab}	—
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab} (r.)	3^{cd}	6^{ab}
950*	—	—	4^{ab}	—
5^{c}–6	5^{c}–6^{d}	5^{c}–6 (r.)	4^{c}–5	6^{c}–7
951* l. 1	[6^{ef}]	After sg. 58 Interp. sg. 1 [5^{ab}	6^{ab}	8^{ab}
" l. 2–4	—	5^{c}–6	6^{c}–7	8^{c}–9
App. I (No. 30) l. 1–the prior half of l. 16	—	7–14^{c}	8–15^{c}	10–17^{c}
" " 1*	—	—	—	—
" " –the post. half of l. 16	—	14^{d}	15^{d}	17^{d}
" " l. 17–21	—	15–17^{b}	—	18–20^{b}
" " l. 22–32	—	17^{c}–22^{b}	16–21^{b}	20^{c}–24
" " 2*	—	22^{cd}	—	—
" l. 33–the prior half of l. 36	—	23–24^{c}	21^{c}–23^{a}	25–26^{c}
" " 3*	—	—	—	—
" " –the post. half of l. 36 –the prior half of l. 43	—	24^{d}–27^{a}	23^{b}–26^{c}	26^{d}–29^{c}
" " 4*	—	—	—	—
" " –the post. half of l. 43 –the prior half of l. 44	—	27^{bc}	26^{d}–27^{a}	29^{d}–30^{a}
" " 5*	—	27^{d}–28^{a}	—	—
" " –the post. half of l. 44–65	—	28^{b}–37	27^{b}–37	30^{b}–39^{b}
" " l. 66–68	—	38	—	39^{c}–40
" " l. 69–76	—	39–42	38–41	41–44
—	—	—	—	45
" " l. 77–84	—	43–46	42–45	46–49
" " 7*	—	—	—	—
" " l. 85–94	—	47–51	46–50	50–54^{b}
" " l. 95	—	52^{ab}	—	54^{cd}
" " l. 96	—	52^{cd}	51^{ab}	55^{ab}
" " l. 97	—	53^{ab}	—	55^{cd} (r.)
" " l. 98	—	53^{cd}]	—	55^{ef} (r.)
" " 9*	—	—	—	—
" " l. 99–110	—	Interp. sg. 2] 1–5	34 1–6	36 1–5
" " l. 111–114	—	—	[7]	—
" " l. 115	—	6^{ab}	8^{ab}	6^{ab}
" " 10*	—	—	—	—
" " l. 116–117	—	6^{c}–7^{b}	8^{c}–9^{b}	6^{c}–7^{b}
" " 11*	—	—	—	—
" " l. 118–136	—	7^{c}–16	9^{c}–18	7^{c}–16^{b}
" " 12*	—	—	—	—
" " l. 137–142	—	17–20^{b}	19–21	16^{c}–18^{d}
" " 13*	—	—	22^{ab}	—
" " l. 143–147	—	20^{c}–22	22^{c}–24	18^{e}–20
{ " " l. 148–149	—	23]	—	21
" " 16*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7	7	69 7	35 1	37 1
952*	—	—	—	1^{cd} fn.
8	8	8	2	2
953*	—	—	—	—
$9–10^{b}$	$9–10^{b}$	$9–10^{b}$	$3–4^{b}$	$3–4^{b}$
10^{c}	10^{c}	10^{c}	4^{d}	4^{c}
10^{d}	10^{d}	10^{d}	4^{c}	4^{d}
954*	—	—	—	—
$11–12^{a}$	$11–12^{a}$	$11–12^{a}$	$5–6^{a}$	$5–6^{a}$
12^{b}	12^{b}	12^{b}	6^{b}	6^{c}
12^{c}	12^{d}	12^{c}	6^{d}	6^{d}
12^{d}	12^{c}	12^{d}	6^{c}	6^{b}
13–18	13–18	13–18	7–12	7–12
19–21	19–21	19–21	17–19	13–15
22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	14^{ab}	16^{ab}
955*	—	—	—	—
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
956*	—	—	13	17
$23^{a–c}$	$23^{a–c}$	$23^{a–c}$	$15^{a–c}$	$18^{a–c}$
957*	—	—	—	—
23^{d}	23^{d}	23^{d}	15^{d}	18^{d}
958*	—	—	16	—
959*	—	—	—	—
24	24	24	20	19
25	25	25	21	19^{cd} fn.
960*	—	—	36 1^{ab}	20^{ab}
26–27	26–27	26–27	$1^{c}–3^{b}$	$20^{c}–22^{b}$
961*	—	—	—	—
28	28	28	$3^{c}–4^{b}$	$22^{c}–23^{b}$
962*	—	—	4^{cd}	23^{cd}
29	29	29	5	24
963*	—	—	—	—
30	30	30	6	25
964*	31	31	—	—
31–32	32–33	32–33	7–8	26–27
965*	34	34	—	—
$33–34^{b}$	$35–36^{b}$	$35–36^{b}$	$9–10^{b}$	$28–29^{b}$
967*	—	—	10^{cd}	29^{cd}
34^{c}	36^{c}	36^{c}	11^{a}	30^{b}
34^{d}	36^{d}	36^{d}	11^{b}	30^{a}
$35–40^{b}$	$37–42^{b}$	$37–42^{b}$	$11^{c}–16$	$30^{c}–35^{b}$
968*	—	—	—	—
40^{cd}	42^{cd}	42^{cd}	17^{ab}	35^{cd}
969*	—	—	—	—
41–45	43–46	$43–47^{d}$	$17^{c}–21$	36–40
970*	—	—	22	41
46–53	47–54	$47^{e}–54$	23–30	42–49
{971*	—	—	31^{cd}	—
972*	—	—	31^{ab}	—
$54–59^{b}$	55–59	$55–60^{b}$	$32–37^{b}$	$50–55^{b}$
973*	60^{ab}	60^{cd}	—	—
$59^{c}–61$	$60^{c}–62$	$60^{e}–62^{d}$	$37^{c}–39$	$55^{c}–57$
974*	—	—	—	—
62–64	$63–66^{b}$	$62^{e}–65$	$40–43^{b}$	$58–61^{b}$
975*	—	—	43^{cd}	61^{ab} fn.
$65^{a–d}$	$66^{c–f}$	$66^{a–d}$	44	$61^{c}–62^{b}$
976*	—	—	45^{ab}	62^{ef}
65^{ef}	67^{ab}	66^{ef}	45^{cd}	62^{cd}
66	$67^{c}–68^{b}$	67	46	63

Crit. Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
978*	68^{cd}	68^{ab}	—	—
67–68	69–70	68^{c}–69	47–48	64–65
979*	—	—	—	—
69^{ab}	71^{ab}	70^{ab}	49^{ab}	66^{ab}
69^{cd}	71^{cd}	70^{cd}	50^{cd}	67^{ab}
70^{ab}	72^{ab}	71^{ab}	49^{cd}	66^{cd}
980*	—	—	50^{ab}	—
70^{c}–71	72^{c}–73	71^{c}–72	51–52	67^{c}–68
{982* 1 2–3	—	—	—	67^{cd} fn
72–77^{b}	74–79^{b}	73–78^{b}	53–58^{b}	69–74^{b}
984*	—	—	—	—
77^{c}–88	79^{c}–91	78^{c}–88	58^{c}–69	74^{c}–85
987*	92	89	—	—
89–96	93–99	90–97	70–77	86–93
989*	100	98	78	—
97	101	99	79	94
990*	—	—	—	94^{cd} fn
98–103	102–107	100–105	80–85	95–100
991*	108	106	—	—
992*	—	—	—	—
104	110	108	86	101^{a-d}
993*	—	—	87	102
994*	—	—	—	101^{ef}
105^{ab}	111^{ab}	109^{ab}	88^{ab}	103^{ab}
105^{cd}	111^{cd}	109^{cd}	89^{ab}	103^{ef}
995*	—	—	89^{cd}	104^{ab}
106	109	107	90	104^{c-f}
996*	—	—	—	—
107^{ab}	—	109^{ef}	88^{cd}	103^{cd}
107^{cd}	—	—	—	—
108^{ab}	112^{ab}	110^{ab}	91^{ab}	105^{ab}
{999*	—	—	—	—
108^{c}–109	112^{c}–113	110^{c}–111^{d}	91^{c}–92	105^{c}–106
1001*	114–115^{b}	111^{e}–112	—	—
110–112	115^{c}–117	113–115	93–95	107–109
1002*	—	—	—	—
1003*	—	—	—	—
1004*	—	—	—	—
113	118	116	96	110
114^{ab}	119^{ab}	118^{ab}	97^{ab}	111^{ab}
1005*	—	—	—	111^{ab} fn
114^{cd}	119^{cd}	118^{cd}	97^{cd}	111^{cd}
115	120	117	98	112
1006*	—	—	99	113
1007*	—	—	—	—
1008*	—	—	—	—
116–117	121–122	119–120	100–101	114–115
1011*	123^{ab}	121^{ab}	—	—
118^{ab}	123^{cd}	121^{cd}	—	116^{ab}
1013*	—	—	102	116^{c}–117^{b}
118^{c}–123	124–129	122–127	103–108	117^{c}–122
1015*	130	128	—	—
124^{ab}	131^{ab}	129^{ab}	109^{ab}	123^{ab}
1016* 1 1	131^{cd}	129^{cd}	109^{cd}	—
" 1 2	132^{ab}	[130^{ab}]	110^{ab}	—
124^{c}–126	132^{c}–134	130^{c}–132	110^{c}–112	123^{c}–125
1017*	—	—	—	125^{cd} fn
127–131	135–140	133–138	113–118	126–131
1019*	141	139	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
133^{ab}	142^{ab}	140^{ab}	119^{ab}	132^{ab}
1020*	—	—	—	—
133^{c}–135	142^{c}–144	140^{c}–142	119^{c}–121	132^{c}–134
1021*	—	—	—	134^{cd} In.
1022*	—	—	—	—
48 1–7	60 1–7	60 1–7	37 1–7	38 1–7
1025*	—	—	8–12	8–12
1026* l. 1–6	8–10	8–10^{b}	—	—
1026(A)*	—	—	—	—
1026* l. 7–9	11–12^{b}	10^{c}–11	—	—
8–11	12^{c}–16^{b}	12–15	13–16	13–16
1028*	16^{cd}	16^{ab}	—	—
12^{ab}	17^{ab}	16^{cd}	19^{ab}	19^{ab}
1029*	17^{cd}	17^{ab}	—	—
12^{cd}	18^{ab}	17^{cd}	19^{cd}	19^{cd}
13	18^{c-f}	18	17	17
1030*	19^{ab}	19^{ab}	—	—
14^{ab}	19^{cd}	19^{cd}	20^{ab}	19^{ef}
14^{c-f}	20	20	18	18
15	21	21	20^{c}–21^{b}	20
1032*	—	—	—	—
16–17	22–23	22–23	21^{c}–23^{b}	21–22
1034*	—	—	23^{cd}	23^{ab}
1035*	—	—	—	—
18	24	24	24	23^{c}–24^{b}
1037*	—	—	25^{ab}	24^{cd}
19–20	25–26	25–26	26^{c}–28^{b}	26–27^{d}
21	27	27	30	29
22–23^{b}	28–29^{b}	28–29^{b}	28^{c}–29	27^{c}–28
1041*	29^{c}–30^{b}	29^{c}–30^{b}	—	—
23^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	—	—
24–28^{b}	31–35^{b}	31–34	32–36^{b}	31–35^{b}
1043*	—	—	36^{cd}	35^{cd}
1044*	—	—	—	—
28^{cd}	35^{cd}	35^{ab}	37^{ab}	36^{ab}
29–30	36–37	35^{c}–36	39–40	38–39
31–33	38–40	37–39	43–45	42–44
34	41	40^{a-d}	25^{c}–26^{b}	25
35^{ab}	42^{ab}	40^{ef}	31^{ab}	30^{ab}
35^{c-f}	42^{c}–43^{b}	41	52	51
1045*	—	—	53^{ab}	52^{ab}
36^{ab}	43^{cd}	42^{ab}	31^{cd}	30^{cd}
36^{c}–37	44–45^{b}	42^{c}–43	37^{c}–38	36^{c}–37
38–39	45^{c}–47^{b}	44–45	41–42	40–41
40–44^{d}	47^{c}–51	46–50	46–50	45–49
1048*	—	—	—	—
1049*	52^{ab}	51^{ab}	—	—
44^{ef}	52^{cd}	51^{cd}	53^{cd}	52^{cd}
{1050*	—	(—	—	—
1051*	—	—	—	—
1052*	—	—	—	—
45	53	52	51	50
46	54	53	54	53
1054*	—	—	—	—
47^{ab}	55^{ab}	54^{ab}	55^{ab}	54^{ab}
1055*	—	—	55^{c}–63^{b}	54^{c}–62^{b}
1056*	—	—	—	—
1057*	—	—	—	—
47^{cd}	55^{cd}	54^{cd}	63^{cd}	62^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
48	56	55	—	63
49	57	56	64	64
50	58	57	66	65
51	59	58	65	66
52	60	59	68	68
1061*	—	—	—	—
53	61	60	67	67
1063*	62	61	—	—
54^{ab}	63^{ab}	62^{ab}	81^{cd}	78^{cd}
1064*	—	—	—	—
1065*	—	—	—	—
54^{cd}	63^{cd}	62^{cd}	82^{ab}	79^{ab}
—	—	—	—	79^{c}–80
1066*	—	—	82^{cd}	—
55	64	63	83	81
1067*	65	64	69	68^{cd} fn.
1068* l. 1	—	—	70^{ab}	—
" l. 2	—	—	70^{cd}	84^{ab}
56–57	66–67	65–66	84–85	82–83
58^{ab}	68^{ab}	67^{ab}	86^{ab}	85^{cd}
1069*	—	—	—	—
58^{c}–59	68^{c}–69	67^{c}–68	86^{c}–87	85^{c}–86
60	70	69	71	84^{c}–85^{b}
61–62^{b}	71–72^{b}	70–71^{b}	88–89^{b}	87–88^{b}
1070*	72^{cd}	71^{cd}	89^{cd}	—
62^{c}–70	73–81	72–80	90–98	88^{c}–96
71^{ab}	82^{ab}	81^{ab}	—	—
71^{cd}	82^{cd}	81^{cd}	99^{ab}	97^{ab}
1071*	—	—	99^{cd}	97^{cd}
1072*	—	—	—	—
72	83	82	100	98
1073*	—	—	—	99^{ab}
73	84	83	72	69
74^{ab}	85^{ab}	84^{ab}	—	70^{ab}
74^{c}–81	85^{c}–92	84^{c}–91	73–80^{b}	70^{c}–77
1074*	—	—	80^{cd}	78^{ab}
1075*	—	—	81^{ab}	78^{ab} fn.
82^{a}	93^{a}	92^{a}	—	99^{c}
1076* l. 1	—	—	—	99^{d}
1076* l. 2	—	—	—	—
1076(A)*	—	—	—	—
1076 l. 3–5	—	—	—	—
82^{b}	93^{b}	92^{b}	—	—
83^{ab}	93^{cd}	92^{cd}	101^{ab}	100^{ab}
83^{c}–84^{b}	94^{a-d}	92^{e}–93^{b}	—	100^{c}–101^{b}
84^{cd}	94^{ef}	93^{cd}	101^{cd}	101^{cd}
1077*	—	—	—	101^{cd} fn.
85	95	94	—	102
1078*	96	95	—	—
86	97	96	—	104
87	98	97	102	103
49 1–2	61 1–2	61 1–2	38 1–2	39 1–2
1079*	—	—	3^{ab}	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	—	3^{cd}
1080* l. 1	—	—	3^{cd}	—
1080* l. 2	—	—	—	3^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	4^{ab}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	—	4^{cd}
4^{c}–9	4^{c}–9^{d}	4^{c}–9^{d}	4^{c}–9	4^{c}–9

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1081*	9^{ef}	9^{ef}	—	—
10–12	10–12	10–12	10–12	10–12
1082*	—	—	13^{ab}	12^{cd} fn
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	13^{cd}	13^{ab}
{1083* l. 1	—	—	14^{ab}	13^{ab} fn l 1
„ l 2	—	—	—	„ „ l 2
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	14^{c}–15	13^{c}–14
1084*	—	—	—	14^{cd} fn
15–19	15–19^{d}	15–20^{b}	16–21^{b}	15–19
1085*	19^{ef}	20^{cd}	21^{cd}	19^{ef} fn
20–23^{b}	20–23^{b}	21–24^{b}	22–25^{b}	20–23^{b}
1086*	—	—	25^{cd}	23^{ab} fn
23^{cd}	23^{cd}	24^{cd}	26^{ab}	23^{cd}
1087*	—	—	—	—
23^{ef}	24^{ab}	25^{ab}	26^{cd}	24^{ab}
1088*	—	—	—	27^{ab} fn
1089*	—	—	27^{ab}	—
24–25^{b}	24^{c}–25	25^{c}–26	27^{c}–28	24^{c}–25
1090*	—	—	—	—
25^{c}–27	26–28	27–28	29–31	26–28
{1091* l 2	—	—	—	28^{ab} fn
1092*	—	—	—	—
28–36	29–37	29–37	32–40	29–37
1094*	38	38	—	—
37	39	39	41	38
50 1–3	62 1–3	62 1–3	39 1–3	40 1–3
4	4	4	—	5
1095*	5	5	—	—
5	6	6	4	4
6–10	7–12^{b}	7 11	5–10^{b}	6–10
1097* l 1	63 51^{ab}	63 50^{ef}	10^{cd}	11^{ab}
1097 (A)*	[51^{cd}]	—	—	—
1097* l 2	52^{ab}	51^{cd}	—	11^{ab} fn l 1
„ l 3 the prior half	51^{e}	51^{a}	12^{a}	—
„ l 3 the post half	51^{f}	51^{b}	12^{b}	11^{d}
„ l 4	52^{cd}	51^{ef}	—	11^{ab} fn l 3
„ l 5 the prior half	53^{a}	52^{a}	11^{a}	11^{c}
„ l 5 the post halff	53^{b}	52^{b}	11^{b}	—
„ l 6	53^{cd}	52^{cd}	11^{cd}	11^{ab} fn l 2
„ l 7–8	54^{a-d}	53^{a-d}	12^{c}–13^{b}	12
1097(C)*	—	—	—	—
1097* l 9	54^{ef}	53^{ef}	13^{cd}	13^{ab}
„ l 10–11	—	—	14	13^{c}–14^{b}
„ l 12–14	65 15^{c}–16	65 15^{c}–16^{d}	15–16^{b}	14^{c}–15
1098*	—	—	—	—
11^{ab}	62 12^{cd}	62 12^{ab}	17^{ab}	16^{cd}
11^{cd}	12^{ef}	12^{cd}	16^{cd}	16^{ab}
12	13	13	17^{c}–18^{b}	17
1099*	—	—	18^{c}–20^{b}	18–19
13–14^{b}	14–15^{b}	14–15^{b}	20^{c}–21	20–21^{b}
1100*	—	—	—	—
14^{c}–15	15^{c}–16^{d}	15^{c}–16^{d}	22–23^{b}	21^{c}–22
1101*	—	—	23^{cd}	23^{ab}
1102* l. 1	16^{ef}	16^{ef}	—	—
„ l 2–3	17	17	24^{c}–25^{b}	22^{ab} fn

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{1102(A)*	—	—	—	—
16^ab	18^ab	18^ab	24^ab	23^cd
16^c–17^d	18^c–19	18^c–19	25^c–26	24–25^b
1103*	—	—	—	25^ab fn.
17^e–18^d	20	20	27–28^b	25^c–26^d
1104*	21^ab	21^ab	28^cd	26^cd fn.
18^ef	21^cd	21^cd	29^ab	26^ef
1105*	—	—	29^c–32	27–29
19	22	22	33	30
51 1	63 1	63 1	40 1	41 1
App. I (No. 31)	—	—	—	—
2–5	2–5	2–5	2–5	2–5
1106*	—	—	—	—
6–11^b	6–11^b	6–11^b	6–11^b	6–11^b
1107*	—	—	—	—
11^c–13	11^c–13	11^c–13	11^c–13	11^c–13
{1108*	—	—	—	—
14	14	14	14	14
1109*	—	—	—	15–16
1110* l. 1	—	—	—	13^ab fn.
,, l. 2	—	—	—	—
15–19	15–19	15–19	15–19	17–21
1111*	—	—	20	22
20	20	20	21	23
1112*	—	—	—	24
1113*	—	—	—	—
1114*	21	21	—	—
21–24^b	22–25^b	22–25^b	21–25^b	25–28^b
1115*	[25^cd]	25^cd	—	—
24^c–28	25^c–29	26–29	25^c–29	28^c–32
{1116*	—	—	—	—
1117*	30^ab	—	30^ab	33^ab
App. I (No. 32) l. 1–33	—	—	30^c–46	33^c–49
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 34–40	—	—	47–50^b	50–53^b
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l. 41–47	—	—	50^c–53	53^c–56
,, ,, l. 48–99	—	—	41 1–25	42 1–24
,, ,, l. 100–101	—	—	42 1	25
29	30^c–f	30	2	26
1118*	—	—	—	—
30	31	31	3	27
1119*	—	—	—	—
31–34	32–35	32–35	4–7	28–31
1120*	—	—	—	31^cd fn.
35–37	36–38	35–38	8–10	32–34
1121*	—	—	11^ab	35^ab
1122*	39–41^b	39–41^b	12^c–14	35^ab fn.
38^ab	41^cd	41^cd	12^ab	36^ab
38^c–41^b	42–44	41^e–44^b	15–17	36^c–39^b
1123*	—	—	18^ab	39^ab fn.
41^c–42^b	45	44^c–45^b	18^c–19^b	39^c–40^b
1124*	—	—	19^cd	40^cd
42^c–43	46–47^b	45^c–46	20–21^b	40^e–41
1125*	—	[47]	—	—
44–45^d	47^c–49^b	48–49^d	21^c–22	42–43
1127*	49^c–50^b	49^e–50^b	—	—
45^ef	50^cd	50^cd	11^cd	35^cd

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
46	55	54	—	44
47	56	55	23	45
App. I (No. 33) l. 1-39	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 40-98	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 99-148	—	—	—	—
52 $1-10^{b}$	64 $1-10^{b}$	64 $1-10^{b}$	43 $1-10^{b}$	43 $1-10^{b}$
{1129*	—	—	—	—
$10^{c}-12^{b}$	$10^{c}-12^{b}$	$10^{c}-12^{b}$	$10^{c}-12^{b}$	$10^{c}-12^{b}$
1131*	—	—	—	12^{ab} fn.
$12^{c}-13$	$12^{c}-13$	$12^{c}-13$	$12^{c}-13$	$12^{c}-13$
1134*	—	—	14	13^{cd} fn.
14-25	14-25	14-25	15-26	14-25
1137*	—	—	27^{ab}	—
$26-30^{b}$	$26-30^{b}$	$26-30^{b}$	$27^{c}-31$	$26-30^{b}$
1138*	30^{cd}	30^{cd}	—	30^{cd}
$30^{c}-35$	31-36	31-36	32-37	31-36
53 1^{ab}	65 1^{ab}	65 1^{ab}	44 1^{ab}	44 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	—
2-8	2-8	2-8	5-11	6-12
—	—	—	12 (l.)	—
9-11	9-11	9-11	13-15	13-15
1141* l. 1-7	$12-15^{b}$	$12-15^{b}$	—	—
" l. 8-9	17	$16^{c}-17^{b}$	—	—
12-13	18-19	$17^{c}-19^{b}$	$1^{c}-3^{b}$	$1^{c}-3^{b}$
14^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	—	3^{cd}
$14^{c}-15^{b}$	$20^{c}-21$	$20-21^{b}$	$3^{c}-4$	$4-5^{b}$
15^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	—	5^{cd}
16^{ab}	22^{cd}	21^{ef}	—	—
16^{cd}	23^{ab}	22^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
1142*	—	—	16^{cd}	16^{cd}
17-23	$23^{c}-29$	$22^{c}-28$	17-23	17-23
24	30	29	—	24
$25-26^{d}$	$31-32^{d}$	30-31	24-25	25-25
1143* l. 1-6	—	—	26-28	27-29
" l. 7-8	—	—	—	30
$26^{e}-27$	33-34	$32^{c}-33$	29-30	31-32
28	35	34	—	33
29	36	35	31	34
30^{ab}	37^{ab}	36^{ab}	32^{ab}	34^{cd} fn.
{1144*	[33^{ab}]	32^{ab}	—	35^{ab}
$30^{c}-32$	$37^{c}-39$	$36^{c}-38$	$32^{c}-34$	$35^{c}-37$
1145*	—	—	35^{ab}	38^{ab}
1146*	—	—	—	—
33^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	—	—
$33^{c}-36$	$40^{c}-43$	$39^{c}-42$	$35^{c}-38$	$38^{c}-41$
1147*	—	—	—	42^{ab}
$37-39^{b}$	$44-46^{b}$	$43-45^{b}$	$39-41^{b}$	$42^{c}-44^{b}$
39^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	—	44^{cd}
1148*	—	—	—	—
40^{ab}	47^{ab}	46^{ab}	—	45^{ab}
$40^{c}-43$	$47^{c}-50$	$46^{c}-49$	$41^{c}-44$	$45^{c}-48$
1149*	—	—	45	—
$44-45^{b}$	$51-52^{b}$	$50-51^{b}$	$46-47^{b}$	$49-50^{b}$
1150*	—	—	—	—
$45^{c}-46^{b}$	$52^{c}-53^{b}$	$51^{c}-52^{b}$	$47^{c}-48^{b}$	$50^{c}-51^{b}$
1151*	—	—	—	51^{cd} fn.
46^{cd}	53^{cd}	52^{cd}	48^{cd}	51^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
47	54	53	—	52
48	55	54	—	45 4
49	56	55	—	44 52^{cd} in. l. 1-4 and also in. 45 4^{cd}
1152*	—	—	—	52^{cd} in. l. 5-6
50	57	56	—	53
54 1153*	66 —	66 —	45 1	45 —
1154*	1	1	—	—
1-2	2-3	2-3	2-3	1-2
—	—	—	—	3-4 (r.)
$3-5^{b}$	$4-6^{b}$	$4-6^{b}$	$4-6^{b}$	$5-7^{b}$
1155*	—	—	$6^{c}-8^{b}$	—
$5^{c}-9^{b}$	$6^{c}-10$	$6^{c}-10$	$8^{c}-12$	$7^{c}-11$
1157*	—	—	—	—
1158*	—	—	13-14	—
1159*	—	—	—	12-13
$9^{c}-10$	11-12	11-12	15-16	14-15
1160*	—	—	17-20	16-19
11	13	13^{a-d}	21	20
12	14	$13^{e}-14^{b}$	$23^{c}-24^{b}$	$22^{c}-23^{b}$
$13-14^{b}$	$15-16^{b}$	$14^{c}-15^{b}$	$22-23^{b}$	$21-22^{b}$
14^{c}	16^{c}	15^{c}	24^{c}	23^{c}
14^{d}	16^{d}	15^{d}	25^{a}	24^{a}
15^{a}	[17^{a}]	16^{a}	24^{d}	23^{d}
15^{b}	[17^{b}]	16^{b}	25^{b}	24^{b}
15^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	25^{cd}	24^{cd}
1161*	17^{ef}	17^{ab}	—	—
1162*	—	—	—	—
16-17	18-19	$17^{c}-18$	26-27	25-26
1163*	—	—	28^{ab}	—
$18-19^{b}$	$20-21^{b}$	$19-20^{b}$	$28^{c}-29$	$27-28^{b}$
1165*	21^{cd}	20^{cd}	—	—
$19^{c}-22^{b}$	$21^{e}-24^{b}$	$20^{e}-23^{b}$	30-32	$28^{c}-31^{b}$
22^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	33^{cd}	31^{ef}
1166*	—	—	—	—
22^{ef}	25^{ab}	24^{ab}	33^{ab}	31^{cd}
1167*	25^{cd}	24^{cd}	—	—
23-28	26-31	25-30	34-39	32-37
1168*	32	31	—	—
29	33	32	—	38
55 1-2	67 1-2	67 1-2	46 1-2	46 1-2
[1170*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{cd}	3^{cd}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{ab}	3^{ab}
4	4	4	4	4
1171*	—	—	$5-10^{b}$	5-9
$5-6^{a}$	$5-6^{a}$	$5-6^{a}$	$10^{c}-11^{c}$	$10-11^{a}$
1172*	—	—	—	—
$6^{b}-7^{d}$	$6^{b}-7^{d}$	$6^{b}-7^{d}$	$11^{d}-13^{b}$	$11^{b}-12$
1173*	—	—	—	—
7^{ef}	7^{ef}	7^{ef}	$13^{c}-14^{b}$	—
1175*	8-14	8-14	—	—
8-11	15-18	15-18	$14^{c}-17$	13-16
1177*	—	—	—	—
12-14	19-21	19-21	18-20	17-19
1178*	22^{ab}	22^{ab}	—	—
15^{a}	22^{c}	22^{c}	21^{a}	20^{a}
1179*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
15^{b}–16	22^{d}–23	21^{d}–24^{b}	21^{b}–22	20^{b}–21
1180*	—	—	23^{ab}	—
17–21	24–28	24^{c}–28	23^{c}–28^{b}	22–26^{d}
1181*	—	—	—	—
1182*	29^{ab}	29^{ab}	—	—
1183*	—	—	—	26^{ef}
22–24^{b}	29^{c}–31^{b}	29^{c}–31^{b}	28^{c}–30	27–29^{b}
24^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	29^{cd}
25–27^{c}	32–34^{c}	32–34^{c}	31–33^{c}	30–32^{c}
27^{d}	34^{d}	34^{d}	33^{d}	—
28	35	35	34	33
29^{a}	36^{a}	36^{a}	—	—
29^{b}	36^{b}	36^{b}	—	32^{d}
29^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	—	34^{ab}
1184*	—	—	—	—
1185*	—	—	—	—
30–34	37–41	37–41	35–39	34^{c}–38
1186*	42–50	42–50	—	—
35^{ab}	51^{ab}	51^{ab}	40^{ab}	39^{ab}
App. I (No. 34)	—	—	—	—
35^{c}–36	51^{c}–52	51^{c}–52	40^{c}–41	39^{c}–40
37	53	53	—	41
38–41	54–57	54–57	42–45	42–45
42^{ab}	58^{ab}	58^{ab}	46^{ab}	—
1187*	—	—	46^{cd}	—
42^{cd}	58^{cd}	58^{cd}	47^{ab}	46^{ab}
1188*	—	—	47^{cd}	46^{cd}
43–47	59–63	59–63	48–52	47–51
1189* l. 1–2	64	64^{a-d}	—	—
" l. 3	65^{ab}	64^{ef}	—	—
" l. 4–5	65^{c-f}	65	—	—
48–50	66–68	66–68	53–55	52–54
51	69	69	—	55
52–56	70–74	70–74	56–60	56–60
1190*	—	—	—	—
57–63	75–81	75–81	61–67	61–67
1191*	—	—	68	67^{cd} fn.
64	82	82	69	68
1192*	83	83	—	—
1193*	—	—	—	—
65–69	84–88	84–88	70–74	69–73
1194*	—	—	—	—
70	89	89	75	74
1195*	90–92	90–92	—	—
71^{ab}	93^{ab}	93^{ab}	76^{ab}	75^{ab}
1196*	—	[93^{cd}]	—	—
1197*	—	—	—	—
71^{c}–72	93^{c}–94^{d}	94–95^{b}	76^{c}–77	75^{c}–76
1198*	94^{ef}	95^{cd}	—	—
73–74	95–97^{b}	96–98^{b}	78–80^{b}	77–79^{b}
1200*	97^{c}–98	98^{c}–99	—	—
1201*	99	100	—	—
75–76	100–101	101–102	89–90	98–99
App. I (No. 35)	102–114	[103–115]	—	—
77	115	116	91	100
78–79	116–117	117–118	104–105	114–115
1202*	118	119	—	—
80^{ab}	119^{ab}	120^{ab}	106^{ab}	116^{ab}
1203*	—	—	106^{cd}	116^{cd}

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1204*	—	[120^{cd}]	—	—
80^{cd}	119^{cd}	121^{ab}	107^{ab}	117^{ab}
1205*	120^{ab}	121^{cd}	—	—
81	120^{c}–121^{b}	122	107^{c}–108^{b}	117^{c}–118^{b}
1206*	—	—	—	118^{cd}
82–83	121^{c}–122	123–124	108^{c}–110^{b}	119–120
1207* l 1–3	123^{a-f}	125–126^{b}	—	—
l 4–5	123^{f}–124^{b}	—	—	—
l 6–8	124^{c}–125	126^{c}–127	—	—
84–85	126–127	128–129	110^{c}–112^{b}	121–122
1208*	—	—	—	—
86–88^{b}	128–130^{b}	130–132^{b}	112^{c}–114	123–125^{b}
1209*	—	—	115	125^{c}–126^{b}
88^{c}–90^{b}	130^{c}–132^{b}	132^{c}–134^{b}	116–117	126^{c}–128^{b}
1210*	—	—	118^{ab}	128^{cd}
90^{cd}	132^{cd}	134^{cd}	80^{cd}	79^{cd}
1211*	133	135	—	—
91	134	136	81	80
App I (No 36) l 1–3	—	[144–145^{b}]	—	82–83^{b}
1*	—	—	—	83^{cd}
l 4–19	—	[145^{c}–153^{b}]	—	84–90
2*	—	—	—	—
,, ,, l 20–21	—	[153^{c-f}]	—	91
92	135	137	82	81
93–98	136–141	138–143	83–88	92–97
99	142	154	92	101
1212*	—	—	—	—
100–101^{b}	143–144^{b}	155–156^{b}	93–94^{b}	102–103^{b}
1213*	144^{cd}	156^{cd}	—	—
101^{c}–104	145–147	156^{c}–159	94^{c}–97	103^{c}–106^{d}
1214*	—	—	—	106^{ef}
105–110	148–153	160–165	98–103	107–113
111–117	154–160	166–172	118^{c}–124	129–135
1215*	161	173	—	—
118–120	162–164	174–176	125–127	136–138
1216* l 1–2	—	—	128	139
1216(A)*	—	—	—	—
1216* l 3–8	—	—	129–131	140–142
,, l 9	—	—	132^{ab}	—
121–123	165–167	177–179	132^{c}–134	143–145
1217*	168	180	—	—
124	169	181	—	146
1218*	—	—	135–138	147–150
1219*	—	182	—	—
125	170	183	—	151
1220*	—	—	—	—
126	171	184	—	152
127	172	185	141	155
1221*	173–174	186–187	—	—
128	175	188	140	153
129	176	189	139	154
56 1	68 1	68 1	47 1	47 1
1222*	2–5	2–5	—	—
1223*	—	—	—	—
2–6^{b}	6–10^{b}	6–10^{b}	2–6^{b}	2–6^{b}
1224* l 1	10^{cd}	10^{cd}	6^{cd}	—
l 2	11^{ab}	11^{ab}	—	—
6^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	—	6^{cd}
7–10	12–15	12–15	7–10	7–10

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{1225*	—	—	—	—
1226*	—	—	—	$11–12^{b}$
11–15	16–20	16–20	11–15	$12^{c}–16$
1227*	—	—	16^{ab}	—
16–17	21–22	21–22	$16^{c}–18^{b}$	17–18
1228*	—	—	—	18^{cd} fn.
18–19	23–24	23–24	$18^{c}–19$	19–20
1230*	—	—	—	—
57 1–4	69 1–4	69 1–4	48 1–4	48 1–4
1231* l. 1	—	—	—	4^{cd} fn.
1231 (A)*	—	—	—	—
1231* l. 2–3	—	—	—	4^{cd} fn.
5–12	5–12	$5–12^{d}$	5–12	5–12
1232*	13^{ab}	12^{ef}	—	—
13	$13^{c–f}$	13	—	—
14	14	14	13	13
15–18	15–18	15–18	49 1–4	49 1–4
1233*	19	19	—	—
$19–20^{b}$	$20–21^{b}$	$20–21^{b}$	$5–6^{b}$	$5–6^{b}$
1234*	—	—	—	6^{ab} fn.
$20^{c}–21$	$21^{c}–22$	$21^{c}–22$	$6^{c}–7$	$6^{c}–7$
1235* l. 1–2	—	—	8	7^{cd} fn.
,, l. 3–5	—	—	—	7^{cd} fn.
$22–24^{b}$	$23–25^{b}$	$23–25^{b}$	$9–11^{b}$	$8–10^{b}$
—	—	[25^{cd}]	—	—
$24^{c}–28$	$25^{c}–29$	$25^{c}–29$	$11^{c}–15$	$10^{c}–14$
1236*	—	—	—	15^{ab} fn.
29^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	16^{ab}	15^{ab}
{1237*	—	—	—	15^{cd} fn.
29^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	16^{cd}	15^{cd}
1238*	—	—	—	—
30^{ab}	31^{ab}	31^{ab}	17^{ab}	16^{ab}
1239*	—	—	—	16^{ab} fn.
30^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	17^{cd}	16^{cd}
1241*	—	—	—	—
31^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	18^{ab}	17^{ab}
1242*	—	—	—	17^{cd}
31^{cd}	32^{cd}	32^{cd}	18^{cd}	17^{ef}
1243*	—	—	—	17^{ef} fn.
32^{ab}	33^{ab}	33^{ab}	19^{ab}	18^{ab}
32^{cd}	—	33^{cd}	19^{cd}	18^{cd}
33–37	$33^{c}–38^{b}$	34–38	20–24	19–23
1244*	—	—	25	23^{cd} fn.
$38–42^{b}$	$38^{c}–42$	$39–43^{b}$	$26–30^{b}$	$24–28^{b}$
1245*	—	—	—	—
42^{cd}	43^{ab}	43^{cd}	30^{cd}	28^{cd}
1246*	43^{cd}	43^{ef}	—	—
43–45	44–46	44–46	31–33	29–31
—	—	—	31^{ab}	32^{ab}
1247*	47	47	—	—
46	48	48	35	33
47^{ab}	49^{ab}	49^{ab}	34^{cd}	32^{cd}
$47^{c}–49$	$49^{c}–52^{b}$	$49^{c}–52^{b}$	36–38	$34–36^{d}$
1248* l. 1	52^{cd}	52^{cd}	39^{ab}	36^{ef}
,, l. 2	53^{ab}	53^{ab}	40^{ab}	37^{cd}
,, l. 3–4	$53^{c}–54^{b}$	$53^{c}–54^{b}$	$42^{c}–43^{b}$	39
1249*	—	—	43^{cd}	—
50^{ab}	54^{cd}	54^{cd}	39^{cd}	37^{ab}
$50^{c}–51^{b}$	$55^{a–d}$	$55^{a–d}$	$40^{c}–41^{b}$	$37^{c}–38^{b}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1250*	55^{ef}	55^{ef}	42^{cd}	—
51^{cd}	56^{ab}	56^{ab}	42^{ab}	38^{cd}
1251*	56^{cd}	56^{cd}	—	—
52-53	57-58	57-58	44-45	40-41
54^{ab}	59^{ab}	59^{ab}	46^{ab} (r.)	42^{ab} (r.)
54^{c}-55	59^{c}-60	59^{c}-60^{d}	46^{c}-47	42^{c}-43
{1252*	—	—	—	—
56	61	60^{e}-61^{b}	48	44
1253*	—	61^{c}-62^{b}	—	—
—	—	62^{cd} (r.)	—	—
57^{ab}	62^{ab}	63^{ab}	49^{ab}	45^{ab}
1254*	—	—	49^{cd}	45^{cd}
57^{cd}	62^{cd}	63^{cd}	50^{ab}	46^{ab}
1255*	—	—	50^{cd}	—
1256*	—	—	—	46^{cd}
1257*	—	—	—	—
58	63	64	51	47
1258*	64	65	—	—
59^{a-c}	65^{a-c}	66^{a-c}	52^{a-c}	48^{a-c}
1260*	—	—	—	—
1261*	—	—	—	—
59^{d}	65^{d}	66^{d}	52^{d}	48^{d}
1262*	—	—	53^{ab}	48^{ef}
60-64	66-70	67-71	53^{c}-57	49-53
65^{ab}	72^{cd}	72^{ab}	—	56^{ab}
65^{cd}	71^{ab}	72^{cd}	—	56^{cd}
66	71^{c}-72^{b}	73	60	57
67	73	74	58	54
1264*	—	—	59	55
{1265*] 1	—	—	—	—
68-72^{b}	74-78^{b}	75-79^{b}	61-65^{b}	58-62^{b}
1267*	—	—	65^{cd}	[62^{cd}]
72^{cd}	78^{cd}	79^{cd}	—	62^{ef}
73-77	79-83	80-84	66-70	63-67
78	84	85	—	68
79-80^{b}	85-86^{b}	86-87^{b}	71-72^{b}	69-70^{b}
1268*	—	—	72^{cd}	70^{ab} fn.
80^{c}-81	86^{c}-87^{d}	87^{c}-88^{d}	73	70^{c}-71
1269*	87^{ef}	88^{e}	—	—
82-88^{c}	88-94^{c}	89-95^{e}	74-80^{b}	72-78^{c}
1270*	—	—	—	—
88^{d}-90	94^{d}-96	95^{d}-97	80^{c}-81	78^{d}-80
58 1-5^{b}	70 1-5^{b}	70 1-5^{b}	50 1-5^{b}	50 1-5^{b}
1271*	—	—	—	5^{ab} fn
5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}
1273*	—	—	—	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}
1274*	13^{ab}	13^{ab}	—	—
13^{ab}	13^{cd}	13^{cd}	13^{ab}	13^{ab}
1275*	13^{ef}	14^{ab}	—	—
13^{c}-18^{b}	14-18	14^{c}-19^{b}	13^{c}-18^{b}	13^{c}-18^{b}
1276*	—	—	—	18^{ab} fn
1277*	—	—	—	—
18^{c}-23	19-24^{b}	19^{c}-24	18^{c}-23	18^{c}-23
1278*	24^{c-f}	25	—	—
24-25	25-26	26-27	24-25	24-25
1280*	27-28	28-29	—	—
26-28	29-31	30-32	26-28	26-28
{1281*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1282*	—	—	—	—
29	32	33	29	51 1
1283*	33–35	34–36	30–32	2–4
30–32	36–38	37–39	33–35	5–7
33	39	40	36	[8]
34–39	40–45	41–46	37–42	9–14
1285*	—	—	—	—
40–43	46–49	47–50	43–46	$15–18^{d}$
1287*	—	—	—	$18^{e}–19^{b}$
44^{ab}	50^{ab}	51^{ab}	47^{ab}	19^{cd}
1288*	—	—	—	—
$44^{c}–51^{b}$	$50^{c}–57^{b}$	$51^{c}–58^{b}$	$47^{c}–54^{b}$	$19^{e}–25^{b}$
51^{cd}	57^{cd}	[58^{cd}]	54^{cd}	26^{cd}
1289*	58–62	[$59–63^{d}$]	—	—
1290*	63^{ab}	[63^{ef}]	—	27^{ab}
1291*	—	—	—	27^{cd}
52–53	$63^{c}–65^{b}$	64–65	55–56	28–29
1292*	65^{c-f}	66	—	—
App. I (No. 37)	[before st. 66 l. 1–22]	[67–76]	—	—
54	66	77	57	30
59 $1–4^{b}$	71 $1–4^{b}$	71 $1–4^{b}$	51 $1–4^{b}$	52 $1–4^{b}$
1293*	—	—	—	$4^{e}–9$
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	[4^{cd}]
5–6	5–6	5–6	5–6	10–11
1294*	7	7	—	—
$7–12^{c}$	$8–13^{c}$	$8–13^{c}$	$7–12^{c}$	$12–17^{c}$
$12^{d}–13^{c}$	$13^{d}–14^{c}$	$13^{d}–14^{c}$	—	$17^{d}–18^{c}$
$13^{d}–29^{b}$	$14^{d}–30^{b}$	$14^{d}–30^{b}$	$12^{d}–28^{b}$	$18^{d}–34^{b}$
{1295*	—	—	—	—
$29^{c}–45$	$30^{c}–46$	$30^{c}–46$	$28^{c}–44$	$34^{c}–50$
46^{ab}	47^{ab}	47^{ab}	—	—
$46^{c}–47^{b}$	$47^{c}–48^{b}$	$47^{c}–48^{b}$	45	51^{a-d}
47^{cd}	48^{cd}	48^{cd}	—	51^{ef}
{1301*	—	—	—	—
1302*	—	—	—	—
48–54	49–55	49–55	46–52	52–58
1303*	—	—	—	59^{ab}
55^{ab}	56^{ab}	56^{ab}	53^{ab}	59^{cd}
1304*	—	—	53^{cd}	—
55^{cd}	56^{cd}	56^{cd}	—	59^{ef}
1305*	—	—	54–55	60–61
1306*	56^{ef}	56^{ef}	—	—
$56–62^{b}$	$57–63^{b}$	57–62	$56–62^{b}$	$62–68^{b}$
1309*	—	—	—	—
62^{cd}	63^{cd}	63^{ab}	62^{cd}	68^{cd}
1310*	—	—	—	—
1311*	64^{ab}	63^{cd}	—	—
63	64^{c-f}	64	63	69
1312*	—	—	64–67	70–73
64–68	65–69	$65–69^{d}$	68–72	74–78
{1313*	—	[69^{ef}]	—	—
69–74	$70–75^{b}$	70–75	73–78	79–84
1314*	—	—	—	—
75^{ab}	75^{cd}	76^{ab}	79^{ab}	85^{ab}
1315*	—	—	—	85^{ab} fn.
$75^{c}–76$	$75^{c}–76$	$76^{c}–77$	$79^{c}–80$	$85^{c}–86$
77^{ab}	77^{ab}	78^{ab}	81^{ab}	87^{ab}
77^{cd}	77^{cd}	78^{cd}	81^{cd}	87^{cd}
$78–80^{b}$	$78–80^{b}$	$79–81^{b}$	$82–84^{b}$	$88–90^{b}$

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1317*	—	—	—	—
80^{c}–83	80^{c}–83	81^{c}–84	84^{c}–87	90^{c}–93
84	84	85	88	95^{a-d}
85	85	86	89	94
1318*	—	—	—	94^{d} fn
86^{ab}	86^{ab}	87^{ab}	90^{ab}	—
86^{c} 88	86^{c}–88	87^{c}–89	90^{c}–92	95^{c} 97
{1320*	—	—	—	—
89–91	89–91	90–92	93–95	98–100
1322*	—	—	—	100 fn
92	92	93	96	101
{1323*	—	—	97	—
93 95	93–95	94 96	98–100	102–104
1326* l 1–5	[Before st 96] 1–5]	[97–99^{b}]	—	—
l 6	—	—	—	—
the prior half of l 7	[The prior half of l 6]	[99^{c}]	—	—
the post half of l 7–the prior half of l 8	—	—	—	—
the post half of l 8 10	[The post half of l 6–8]	[99^{d}–100^{d}]	—	—
96–97	96–97^{d}	100^{c}–102^{b}	101–102	105–106
1329*	97^{c}	102^{cd}	—	—
98–99	98–99	103–104	103–104	107–108
100	100	105	105	—
101 105	101–105	106–110	106–110	109–113
1330*	106–108	111–113	—	—
106	109	114	—	—
1331*	[After st 109] 1–4]	115	—	—
App I (No 38) l 1–4	**72** 1–2	**72** 1–2	—	—
2*	—	—	—	—
l 5 21	3–10	3 10^{b}	—	—
3*	—	10^{cd}	—	—
l 22	—	11^{ab}	—	—
4*	—	—	—	—
l 23 31	11 15^{b}	11^{c}–15	—	—
6*	—	—	—	—
l 32–39	15^{c} 17	16–18	—	—
60 1	**73** 1	**73** 1	111	114
1332*	—	—	**52** 1–2	**53** 1^{ab} fn
2	2	2	—	1
3–4^{b}	3 4^{b}	3–4^{b}	3 4^{b}	2–3^{b}
1333*	—	—	—	—
4^{c} 7	4^{c} 7	4^{c}–7	4^{c}–7	3^{c}–6
1334*	—	—	—	—
8 11^{b}	8–11^{b}	8 11^{b}	8 11^{b}	7–10^{b}
1335*	11^{c} 12^{d}	[11^{c}–12^{d}]	—	—
11^{cd}	12^{ef}	12^{ef}	11^{cd}	10^{cd}
1336*	12^{gh}	—	—	—
12 14	13 15	13–15	12 14	11–13
15	16^{k} n	18	15	14
16–18^{b}	[16^{a-j}]	16–17	16 18^{b}	15–17^{b}
18^{cd}	—	—	18^{cd}	17^{cd}
19^{ab}	17^{ab}	19^{ab}	19^{ab}	—
19^{cd}	17^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	17^{ef}
20	18	20	20	19
1337*	—	—	21	20

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
21	19	21	—	22
22	20	22	22	21
23	21	23	23–24^{b}	18
24–28	22–26	24–28	24^{c}–30	23–27
1341* l. 1–2	—	—	—	27^{cd} fn. l. 1–2
1341(A)*	—	—	—	—
1341* l. 3 –the prior half of l. 10	—	—	—	27^{cd} fn. l. 3 –the prior half of l. 10
1341(B)*	—	—	—	—
1341* the post. half of l. 10–23	—	—	—	27^{cd} fn. the post. half of l. 10–23
1342*	27–28^{b}	29–30^{b}	—	—
App I (No. 39) l. 1	28^{cd}	30^{cd}	75 43^{ab}	74 42^{ab}
" " l. 2	—	—	43^{cd}	42^{cd}
" " l. 3–6	29–30	31–32	44–45	43–44
" " 1*	—	—	46	45
" " l. 7–26	31–40	33–42	47–56	46–55
" " l. 27–28	41	43	57	55^{cd} fn.
" " l. 29–34	42–44	44–46	58–60	56–58
" " l. 35–38	—	—	61–62	59–60
" " l. 39	—	—	64^{ab}	61^{ab}
" " l. 40–41	—	—	63	61^{c}–62^{b}
" " l. 42	—	—	64^{cd}	62^{cd}
" " l. 43–54	45–50	47–52	—	—
29–39^{b}	51–60^{b}	52–62^{b}	52 31–41^{b}	53 29–38^{b}
1344*	—	—	—	—
39^{cd}	60^{cd}	62^{cd}	42^{ab}	38^{cd}
{1345*	—	—	41^{cd}	—
1346*	—	—	—	—
1347* l. 1	—	—	—	39^{ab}
" l. 2	—	—	42^{cd}	39^{cd}
40–43	61–64	63–66	43–46	40–43
44^{ab}	65^{ab}	67^{ab}	—	44^{ab}
44^{c}–45^{b}	65^{c}–66^{b}	67^{c}–68^{b}	47	44^{c}–45^{b}
1349*	—	—	—	45^{cd}
1350*	—	—	—	—
45^{cd}	66^{cd}	68^{cd}	48^{ab}	—
46–47	67–68	69–70	48^{c}–50^{b}	46–47
{1351*	—	—	—	—
1352*	—	—	50^{cd}	—
48–49	69–70^{b}	71–72^{b}	51–52	48–49^{b}
1353*	70^{cd}	72^{cd}	—	49^{cd}
1354*	—	—	53–54	49^{cd} fn.
42 1–3	74 1–3	74 1–3	53 1–3	50–52
1355*	—	—	—	—
4–11^{b}	4–11^{b}	4–11^{b}	4–11^{b}	53–60^{b}
1356*	—	—	—	60^{cd}
1357*	—	—	13^{ab}	61^{ab}
1358*	—	—	—	—
1359* l. 1–3	—	—	11^{c}–12	—
" l. 4	—	—	—	—
11^{c}–12	11^{c}–12	11^{c}–12	13^{c}–14	61^{c}–62
1360*	—	—	—	—
13	13	13	15	63
1361*	—	—	—	—
14–15	14–15	14–15	[illegible]	[illegible]
1362*	—	—	[illegible]	[illegible] fn.
16–17^{b}	16–17^{b}	16–17^{b}	[illegible]	[illegible]
1363*	—	—	[illegible]	[illegible]

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
19^{c}–20	19^{c}–20	19^{c}–20	23–24^{b}	70^{c}–71
1366*	—	—	—	72
1367*	—	—	—	—
21–22	21–22	21–22	24^{c}–26^{b}	73–74
1368*	—	—	26^{cd}	75^{ab}
1369*	—	—	—	—
23	23	23	27	75^{c}–76^{b}
1370*	—	—	28^{ab}	76^{cd}
24	24	24^{a-d}	28^{c}–29^{b}	77
1371*	—	—	—	—
1372*	—	—	—	—
1373*	—	[24^{d}]	—	—
25–29	25–29	25–28	29^{c}–34^{b}	78–82
1374*	—	—	—	—
30	30	29	34^{c}–35^{b}	83
1376*	—	—	—	—
31–35^{b}	31–35^{b}	30–34^{b}	35^{c}–39	84–88^{b}
1377*	—	—	—	—
35^{cd}	35^{cd}	34^{cd}	40^{ab}	88^{cd}
1378*	—	—	—	—
36–37	36–37	35–36	40^{c}–42^{b}	89–90
1379*	—	—	42^{cd}	—
38	38	37	—	91
39	39	38	43	92
{1380*	—	—	—	—
40	40	39	44	93
41	41	40	—	94
1381*	—	—	—	—
1382*	[Before st. 42 l. 1–8]	41–44	—	—
42–45	42–45	45–48	45–48	95–98
46	46	49	—	99
47	47	50	49	100^{a-d}
48^{ab}	48^{ab}	51^{ab}	50^{ab}	—
48^{c}–49	48^{c}–49	51^{c}–52	50^{c}–51	100^{e}–101
1383*	—	—	—	—
50^{ab}	50^{ab}	53^{ab}	52^{ab}	102^{ab}
1384*	50^{c}–52^{b}	53^{c}–55^{b}	—	—
50^{c}–51	52^{c}–53^{d}	55^{c}–56^{d}	52^{c}–53	102^{c}–103
1385*	53^{ef}	56^{ef}	—	—
52–54	54–56	57–59	54–56	104–106
1386*	—	[60^{c}–61^{b}]	—	—
55^{ab}	57^{ab}	60^{ab}	57^{ab}	107^{ab}
1387*	—	—	—	—
1388*	—	—	—	—
55^{c}	57^{c}	61^{c}	57^{c}	107^{c}
1389*	—	—	—	—
55^{d}	57^{d}	61^{d}	57^{d}	107^{d}
56	58	62	—	108
57	59	63	58	109
{1391*	—	—	—	—
58–59	60–61	64–65	59–60	110–111
App. I (No. 40)	—	—	—	—
60–61	62–63	66–67	61–62	112–113
1394*	—	—	—	—
62	64	68	63	114
63	65	69	—	116
64	66	70	64	115
65–67	67–69	71–73	65–67	117–119
1395*	—	—	68	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1396* l. 1-4	70	74	—	—
1396(A)*	—	—	—	—
1396* l. 5-8	71-72	75-76	—	—
1397*	—	—	—	—
66^{ab}	73^{ab}	77^{ab}	—	120^{ab}
1399*	—	—	—	—
66^{cd}	73^{cd}	77^{cd}	—	120^{cd}
62 1	75 1	75 1	54 1	54 1
1400* l. 1	—	—	2^{cd}	—
" l. 2	—	—	—	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{ab}	2^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{ab}	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{cd}	3^{cd}
1403*	[4^{ab}]	[4^{ab}]	—	—
1404*	—	—	—	—
4-5	4^{c}-5	4^{c}-5	5-6	4-5
1405*	—	—	—	—
6	6	6^{a-d}	7	6
1406*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	6^{ef}	8^{ab}	7^{ab}
1407*	7^{c}-13	7-13^{b}	—	—
7^{cd}	14^{ab}	13^{cd}	8^{cd}	7^{cd}
1409*	—	—	—	—
8-9^{b}	14^{c}-15	14-15^{b}	9-10^{b}	8-9^{b}
1410*	—	—	—	—
9^{c}-10^{b}	16	15^{c}-16^{b}	10^{c}-11^{b}	9^{c}-10^{b}
1411* l. 1	—	—	11^{cd}	—
1411* l. 2	—	—	—	—
1412*	—	—	—	—
10^{cd}	17^{ab}	16^{cd}	14^{ab}	10^{cd}
1413* l. 1	—	—	—	—
" l. 2-3	—	—	14^{c}-15^{b}	—
" l. 4-5	—	—	—	—
" l. 6-8	—	—	15^{c}-16	—
—	—	—	17^{ab} (r.)	—
1414*	—	—	—	—
11	17^{c}-18^{b}	17	12	11
1415*	—	—	13	—
12^{a}	18^{c}	18^{a}	17^{c}	12^{a}
12^{bc}	18^{d}-19^{a}	18^{bc}	—	12^{bc}
12^{d}	19^{b}	18^{d}	17^{d}	12^{d}
13-15	19^{c}-22^{b}	19-21	18-20	13-15
App I (No. 41) l. 1-10	—	—	—	16-20
" " l. 11	—	—	—	[21]
" " l. 12-19	—	—	—	22-25
1416*	22^{c}-23^{b}	—	—	—
16^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	21^{ab}	26^{ab}
1417*	—	—	—	27-28
16^{cd}	24^{ab}	23^{cd}	21^{cd}	26^{cd}
1418*	—	—	—	—
17	24^{c}-25^{b}	22	22	29
18	25^{c}-26^{b}	24	23	30
1419*	—	—	—	—
19-21	26^{c}-28	25-27	24-26	31-33
1421*	—	—	—	34-36
1422*	29	28	—	—
22-25^{b}	30-33^{b}	29-32^{b}	27-30^{b}	37-40^{b}
1425*	37^{cd}	36^{cd}	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
25^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	40^{cd}
1425* l. 1-2	—	—	—	—
,, l. 3	—	—	31^{ab}	—
1426(A)*	—	—	—	—
1426* l. 4	—	—	31^{cd}	—
$26-27^{b}$	$34-35^{b}$	$33-34^{b}$	$32-33^{b}$	$41-42^{b}$
$27^{c}-28^{b}$	$35^{c}-36^{b}$	$34^{c}-35^{b}$	—	—
28^{cd}	36^{cd}	35^{cd}	33^{cd}	42^{cd}
1427*	—	—	34	—
—	37^{ab} (r.)	36^{ab} (r.)	—	—
29-31	38-40	37-39	35-37	43-45
1429* l. 1	—	—	38^{ab}	45^{cd} fn. l. 2
,, l. 2-3	—	—	—	45^{cd} fn. l. 3-4
,, l. 4	—	—	38^{cd}	45^{cd} fn. l. 5
32^{ab}	41^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	45^{cd} fn. l. 1
32^{cd}	41^{cd}	40^{cd}	39^{cd}	—
33-35	42-44	41-43	40-42	46-48
1431*	—	—	—	—
$36-37^{b}$	$45-46^{b}$	$44-45^{b}$	$43-44^{b}$	$49-50^{b}$
1432*	—	—	$44^{c}-45^{b}$	—
37^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	45^{cd}	50^{cd}
1433*	47	46	—	—
38^{ab}	48^{ab}	47^{ab}	46^{ab}	51^{ab}
1434*	—	—	—	51^{cd}
$38^{c}-39$	$48^{c}-49$	$47^{c}-48$	$46^{c}-47$	$51^{c}-52$
1435*	—	—	—	53
1436* l. 1-4	50-51	49-50	—	54-55
,, l. 5-6	52	51	—	—
,, l. 7-8	53	52	—	56
1436(A)*	—	—	—	—
1436* l. 9	54^{ab}	53^{ab}	48^{ab}	58^{cd} fn.
40	$54^{c}-55^{b}$	$53^{c}-54^{b}$	49	56^{a-d}
41^{ab}	55^{cd}	54^{cd}	—	57^{ab}
41^{cd}	56^{ab}	55^{ab}	48^{cd}	57^{cd}
42^{ab}	56^{cd}	55^{cd}	—	58^{ef}
42^{cd}	57^{ab}	56^{ab}	50^{ab}	59^{ab}
43^{ab}	57^{cd}	56^{cd}	—	59^{cd}
43^{cd}	58^{ab}	56^{ef}	50^{cd}	59^{ef}
44^{ab}	58^{cd}	57^{ab}	51^{ab}	60^{ab}
1438*	—	—	—	—
44^{cd}	59^{ab}	57^{cd}	51^{cd}	60^{cd}
1439*	—	—	52	60^{cd} fn
45	$59^{c}-60^{b}$	58	53	61
46^{ab}	60^{cd}	59^{ab}	—	62^{ab}
1440*	—	—	—	—
46^{cd}	61^{ab}	59^{cd}	—	62^{cd}
1442*	—	—	—	—
1443* l. 1-2	$61^{c}-62^{b}$	60	55	—
,, l. 3-4	$62^{c}-63^{b}$	61	—	—
1443(A)*	—	—	—	—
1443* l. 5	63^{cd}	62^{cd}	—	—
,, l. 6	63^{ef}	62^{ab}	—	63^{ab}
1444*	—	—	—	—
1445*	—	—	57	—
47	64	63	56	63^{c-f}
—	65^{a-d} (r.)	64 (r.)	—	—
1446*	—	[65]	—	—
—	—	[66]	—	—
48	65^{e-h}	67	58	64
1447* l. 1	—	—	59^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1447(A)*	—	—	—	—
1447* l. 2	—	—	59^{cd}	—
49	66	68	61	65
1448*	67^{ab}	69^{ab}	—	—
50	67^{c}–68^{b}	69^{c-f}	60	65
1449*	—	—	—	—
1450*	—	—	54	—
51^{ab}	68^{cd}	70^{ab}	62^{ab}	67^{cd}
51^{cd}	[69^{ab}]	70^{cd}	62^{cd}	67^{ab}
52	69^{c-f}	71	63	68
1451*	—	—	64	69
1452*	—	—	—	—
App. I (No. 42)	—	—	—	—
63 1	76 1	76 1	65 1	70
1453*	—	—	—	—
1454*	—	—	—	—
2	2	2	2	71
1455*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	72^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	72^{cd}
1456*	—	—	4^{ab}	72^{ab} fn. l. 2
1457*	—	—	—	—
App. I (No. 43) l. 1	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	72^{ab} fn. l. 3
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
—	—	—	5^{ab}	—
App. I (No. 43) l. 2–3	—	—	5^{c}–6^{b}	—
,, ,, l. 4	4^{cd}	4^{cd}	6^{cd} (r.)	72^{ab} fn. l. 4
,, ,, l. 5	5^{ab}	5^{ab}	7^{ab}	,, ,, l. 5
,, ,, l. 6–7	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	—	,, ,, l. 6–7
,, ,, l. 8–10	6^{c}–7	6^{c}–7	7^{c}–8	,, ,, l. 8–10
,, ,, 3*	—	—	9^{ab}	—
,, ,, l. 11–14	8–9	8–9	9^{c}–11^{b}	72^{ab} fn. l. 11–14
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l. 15	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	72^{ab} fn. l. 15
,, ,, l. 16–18	10^{c}–11	10^{c}–11	—	,, ,, l. 16–18
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l. 19–20	12	13	13	72^{ab} fn. l. 21–22
,, ,, l. 21–22	13	12	12	,, ,, l. 19–20
—	14 (r.)	—	—	—
,, ,, l. 23–24	15	14	14	72^{ab} fn. l. 23–24
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l. 25–26	16	15	—	72^{ab} fn. l. 25–26
,, ,, l. 27–28	17	16	25	,, ,, l. 27–28
,, ,, 9*	—	—	—	,, ,, l. 29–30
,, ,, l. 29–33	18–20^{b}	17–19^{b}	26–28^{b}	,, ,, l. 31–35
,, ,, 10*	—	—	—	—
,, ,, l. 34–41	20^{c}–24^{b}	19^{c}–23^{b}	28^{c}–32^{b}	72^{ab} fn. l. 36–43
,, ,, 12*	—	—	32^{cd}	—
,, ,, l. 42	24^{cd}	23^{cd}	15^{ab}	72^{ab} fn. l. 44
,, ,, l. 43–56	25–31	24–30^{d}	15^{c}–22^{b}	,, ,, l. 45–58
,, ,, 13*	—	[30^{ef}]	—	—
,, ,, 14*	—	—	—	—
,, ,, l. 57	32^{ab}	31^{ab}	—	—
,, ,, 15*	32^{cd}	31^{cd}	—	—
,, ,, l. 58–59	32^{e-h}	32	22^{c}–23^{b}	—
,, ,, l. 60–61	33	33	23^{c}–24^{b}	72^{ab} fn. l. 59–60
,, ,, l. 16*	—	—	24^{cd}	—
,, ,, l. 17*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App I (No. 43) l. 62	34^{ab}	34^{ab}	33^{ab}	72^{ab} fn. l. 61
,, ,, l. 63	34^{cd}	34^{cd}	33^{cd}	—
4	35-36^{b}	35	34-35^{b}	73-74^{b}
1458* l. 1	—	—	35^{cd}	—
,, l. 2	36^{cd}	36^{ab}	—	74^{cd}
,, l. 3	37^{ab}	36^{cd}	—	—
,, l. 4	37^{cd}	36^{ef}	36^{cd}	—
1459*	—	—	36^{ab}	—
1460*	—	—	—	—
5	38	37	37	75
1461*	—	—	38-39	—
6	39	38	40	76
7^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	41^{cd}	77^{cd}
7^{cd}	40^{cd}	39^{cd}	41^{ab}	77^{ab}
8-13	41-46	40-45	42-47	78-83
14	47^{a-d}	46	—	84
15	47^{e}-48^{b}	47	—	—
16-17	48^{c}-50^{b}	48-49	—	85-86
18	50^{c}-51^{b}	50^{a-d}	48	87
1464*	51^{cd}	50^{ef}	—	—
19	52	51	49	88
1465*	—	—	—	—
1466*	53	52	—	—
20-21^{b}	54-55^{b}	53-54^{b}	50-51^{b}	89-90^{b}
1469*	—	—	51^{c}-53^{b}	90^{c}-92^{b}
21^{c}-22^{b}	55^{c}-56^{b}	54^{c}-55^{b}	53^{c}-54^{b}	92^{c}-93^{b}
22^{cd}	56^{cd}	55^{cd}	—	93^{cd}
23-24^{b}	57-58^{b}	56-57^{b}	—	—
24^{cd}	58^{cd}	57^{cd}	54^{cd}	—
25^{ab}	59^{ab}	58^{ab}	—	94^{ab}
25^{cd}	59^{cd}	58^{cd}	55^{ab}	94^{cd}
26-31^{b}	60-65^{b}	59-64^{b}	55^{c}-60	95-100^{b}
31^{cd}	65^{cd}	64^{cd}	—	100^{cd}
32	66	65	61	101
33^{ab}	[67^{ab}]	66^{ab}	62^{ab}	102^{ab}
33^{c}-37	67^{c}-71^{b}	66^{c}-70	62^{c}-66	102^{c}-106
1473*	—	—	—	—
38^{ab}	72^{cd}	71^{ab}	67^{ab}	107^{ab}
{1474*	—	—	—	—
{1475*	—	—	—	—
38^{cd}	72^{ab}	71^{cd}	67^{cd}	107^{cd}
1476*	—	—	—	—
39	72^{c}-73^{b}	72^{a-d}	68	108
1477*	73^{cd}	72^{ef}	—	—
40	74	73	69	109
{1478*	—	—	70^{ab}	—
41	75	74	70^{c}-71^{b}	110
1479*	—	—	71^{cd}	—
42-45	76-79	75-78^{d}	72-75	111-114
1480*	—	—	76^{ab}	114^{cd} fn. l. 1
1481* l. 1-3	80-82^{b}	78^{e}-79^{f}	76^{c}-77	,, ,, l. 2-4
—	—	—	—	,, ,, l. 5
1481(B)*	—	—	—	114^{cd} fn. l. 6 the prior half
,, ,, From the post. half of l. 1-8	—	—	—	114^{cd} fn. the post. half l. 6-13
1481* l. 4-10	81^{c}-84	79^{g}-82	78-81^{b}	,, ,, l. 14-20
46-48	85-87	83-85	81^{c}-84^{b}	115-117

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1483*	—	—	—	—
49-50	88-89	86-87	84^c-86^b	118-119
1484*	90	88	86^c-87^b	119^{cd} fn.
51^{ab}	91^{ab}	89^{ab}	—	120^{ab}
51^c-53	91^c-93	89^c-91	87^c-89	120^c-122
64 1-7	77 1-7	77 1-7	56 1-7	55 1-7
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	—	8^{ab}
8^{cd}	—	8^{cd}	—	8^{cd}
9-10	8^c-9	9-10	—	9-10
11-18	10-17	11-18	8-15	11-18
1486*	—	—	—	18^{cd} fn.
19	18	19	16	19
1487*	—	—	17	19^{cd} fn.
20	19	20	18	20
1488*	—	—	—	—
21	20	21	19^c-20^b	21^c-22^b
22^{ab}	21^{ab}	22^{ab}	19^{ab}	21^{ab}
22^c-23	21^c-22	22^c-23	20^c-21	22^c-23
1489*	—	[24-25]	—	—
24	23	26	22	24
1491*	24	27	—	—
1492*	—	—	—	—
65 1-2^b	78 1-2^b	78 1-2^b	57 1-2^b	56 1-2^b
1493*	—	—	2^{cd}	2^{cd}
2^c-3	2^c-3	2^c-3	3-4^b	2^c-3
1494*	—	—	4^c-7^b	4-6
4-5^b	4-5^b	4-5^b	7^c-8	7-8^b
1495*	—	—	—	—
5^c-6^b	5^c-6^b	5^c-6^b	9	8^{ab} fn.
6^c-16	6^c-16	6^c-16	10-20^b	8^c-18
1496*	—	—	20^c-23	18^{cd} fn.
17-20	17-20	17-20	24-27	19-22
21	21	21	—	23
66 1-3^a	79 1-3^a	79 1-3^a	58 1-3^a	57 1-3^a
3^b	3^b	3^b	3^b	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	3^{cd} fn.
4^c	4^c	4^c	4^c	4^a
4^d	4^d	4^d	4^d	3^b
5	5	5	5	3^{ab} fn.
6^a	6^a	6^a	6^a	—
6^b-9	6^b-9	6^b-9	6^b-9	4^b-7
1497*	—	—	—	—
1498*	—	—	10-16	8-14
10-14	10-14	10-14	17-21	15-19
1499*	—	—	—	—
15-16	15-16	15-16	22-23	20-21^d
{1500*	—	—	—	—
1501*	—	—	24-25	21^e-23^b
17^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	26^{ab}	23^{cd}
1502*	—	—	—	—
17^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	26^{cd}	23^{ef}
1503*	18	18	31	27
App I (No. 44) l. 1-25	—	—	—	27^{cd} fn. l. 1-25
,, ,, l. 26-28	—	—	—	—
,, ,, l. 29-33	—	—	—	27^{cd} fn. l. 26-30
18	19	19	27	24
1504*	—	—	28^{cd}	24^{cd} fn.
1505* l. 1	—	—	28^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1505* l. 2	—	—	—	—
19	20	20	29	25
1506*	—	[21]	30	26
20–25	21–26	22–27	32–37	28–33
26	27	28	39	35
27	28	29	38	34
28–29	29–31	30–32	40–42	36–38
1508*	32–33^{b}	[33]	—	—
30–34	33^{c}–37	34–38	43–47	39–43
1509*	—	—	—	43^{cd} fn.
35–36	38–39	39–40	48–49	44–45
37–38	40–41	41–42	—	46–47
1510*	—	—	—	—
67 {1511* l. 1–2	80 —	80 —	59 1	58 —
1511* l. 3–5	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	—	1^{ab}
1512*	—	—	—	1^{c}–2^{b}
1513*	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}	—	—
1^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	2^{cd}
2	3	3	—	3^{a-d}
1514*	—	—	—	3^{ef}
3–4^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}	—	4–5^{b}
4^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	19 39^{cd}	5^{cd}
5–7	6–8	6–8	40–42	6–8
1517*	—	—	—	—
8–9	9–10	9–10	43^{c}–45^{b}	9–10
10^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	47^{ab}	11^{ab}
10^{c}–11^{b}	11^{c}–12^{b}	11^{c}–12^{b}	48	11^{c-f}
App. I (No. 45) l. 1–9	—	—	—	12–15
" " l. 10 – the prior half of l. 12	—	—	59 2–3^{a}	16–17^{a}
" " the post. half of l. 12–14	—	—	—	17^{b}–18^{b}
" " l. 15	—	—	4^{cd}	18^{cd}
" " the prior half of l. 16	—	—	—	19^{a}
" " the post. half of l. 16–18	—	—	3^{b}–4^{b}	19^{b}–20^{b}
" " l. 19	—	—	—	20^{cd}
" " l. 20–25	—	—	5–7	21–23
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 26–29	—	—	8–9	24–25
" " l. 30–32	—	—	10–11^{b}	25^{cd} fn. l. 1–3
" " l. 33–34	—	—	11^{c}–12^{b}	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 35	—	—	12^{cd}	25^{cd} fn. l. 4
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 36–39	—	—	13–14	26–27
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 40–42	—	—	15–16^{b}	28–29^{b}
" " l. 43	—	—	—	29^{cd}
" " l. 44–49	—	—	16^{c}–19^{b}	30–32
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 50–54	—	—	19^{c}–21	33–35^{b}
" " l. 55	—	—	—	35^{cd}
" " l. 56–63	—	—	22–25	36–39

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 45) l. 64	—	—	60 1^{ab}	40^{ab}
" " 6^*	—	—	—	—
" " l. 65	—	—	—	40^{cd}
" " l. 66–74	—	—	—	40^{cd} fn.
11^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	19 49^{ab}	20 11^{ab}
12–13	13–14	13–14	49^{c}–51^{b}	11^{c}–13^{b}
14	15	15	—	—
1518^*	—	—	—	—
15^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	—	—
15^{c}–17	16^{c}–18	16^{c}–18	51^{c}–53	13^{c}–15
1519^*	—	—	—	—
18	19	19	—	—
1520^*	—	—	—	—
19	20	20	54	16
20	21	21	—	—
21–22^{b}	22–23^{b}	22–23^{b}	55–56^{b}	17–18^{b}
22^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	—	—
23	24	24	57	19
24^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	—	—
24^{c}–25	25^{c}–26	25^{c}–26	58^{c}–59	20^{c}–21
1521^*	—	—	—	—
26	27	27	60	22
27–35^{b}	28–36^{b}	28–36^{b}	—	—
{1522^*	—	—	—	—
35^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	—	—
36^{ab}	37^{ab}	37^{ab}	—	—
1524^*	—	—	—	—
36^{cd}	37^{cd}	37^{cd}	—	—
1525^*	—	—	—	—
37–39	38–40	37^{c}–39	—	—
{1526^*	—	—	—	—
40–41	41–42	40–41	—	—
1527^*	—	—	—	—
42	43	42	—	—
1528^*	—	—	—	—
68 1^{ab}	81 1^{ab}	81 1^{ab}	—	59 1^{ab}
1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	60 1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}
3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}	—	3^{c}–4^{b}
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	3^{cd}	4^{cd}
{1529^*	—	—	—	—
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	4^{ab}	5^{ab}
{1530^*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	—	5^{c}–6^{b}
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	4^{cd}	6^{cd}
1531^*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}	5^{ab}	7^{ab}
{1532^*	—	—	—	—
7^{c}–9	7^{c}–9	7^{c}–9	5^{c}–7	7^{c}–9
1533^*	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	—	10^{ab}
{1534^*	—	—	—	10^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	—	11^{ab}
{1535^*	—	—	—	11^{cd}
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	8^{ab}	12^{ab}
{1536^*	—	—	—	11^{ef}
{1537^*	—	11^{cd}	—	—
{1538^*	—	12^{ab}	—	—
11^{c}–13^{b}	11^{c}–13^{b}	12^{c}–14^{b}	8^{c}–10^{b}	12^{c}–14^{b}
{1539^*	—	—	—	—

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
13^{c}-14	13^{c}-14	14^{c}-15	10^{c}-11	14^{c}-15
15^{ab}	15^{ab}	16^{ab}	—	16^{ab}
15^{cd}	15^{cd}	16^{cf}	12^{ab}	16^{cd}
1540*	—	—	12^{cd}	16^{ef}
16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	13^{ab}	17^{ab}
—	—	—	—	17^{cd}
16^{cd}	16^{cd}	17^{cd}	13^{cd}	18^{ab}
1541*	17^{ab}	18^{ab}	—	—
16^{ef}	17^{cd}	18^{cd}	14^{ab}	18^{cd}
17^{ab}	18^{ab}	19^{ab}	—	—
17^{c-f}	18^{c}-19^{b}	19^{c-f}	—	19^{c}-20^{b}
18^{ab}	19^{cd}	20^{ab}	14^{cd}	19^{ab}
18^{c}-19^{b}	19^{e}-20^{b}	20^{c}-21^{b}	15	20^{c}-21^{b}
{1546*	—	—	16^{ab}	21^{cd}
19^{c}-23^{b}	20^{c}-24	21^{c}-25	16^{c}-20	21^{e}-25
1548*	—	—	—	—
24	25	26	21	26
1550*	—	—	—	—
25-27^{b}	26-28^{b}	27-29^{b}	22-24^{b}	27-29^{b}
1551*	—	—	—	29^{cd}
27^{cd}	28^{cd}	29^{cd}	24^{cd}	29^{ef}
1552*	—	[30]	—	—
28-30	29-31^{d}	31-33^{b}	25-27	30-32
1553*	31^{ef}	33^{cd}	—	—
31	32	34	28	33
1554*	—	—	29^{ab}	—
32^{ab}	33^{ab}	35^{ab}	29^{cd}	34^{cd}
1555*	—	—	—	35
32^{cd}	33^{cd}	35^{cd}	—	34^{ab}
33^{ab}	34^{ab}	36^{ab}	—	37^{ab}
1556*	—	—	—	37^{cd}
33^{cd}	34^{cd}	36^{cd}	—	36^{ab}
1557* l. 1-2	—	—	—	—
" l. 3-4	—	—	—	36^{cd}
69 1^{ab}	82 1^{ab}	82 1^{ab}	61 1^{ab}	60 1^{ab}
{1558*	—	—	—	—
1^{c}-11	1^{c}-11	1^{c}-11	1^{c}-11	1^{c}-11
1560*	—	—	—	12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}
1561*	12^{cd}	12^{cd}	—	—
12^{c}-13	13-14^{b}	12^{e}-13	12^{c}-13	13^{c}-14
1562*	14^{c}-15^{b}	14	—	15
14-17	15^{c}-18	15-18	14-17	16-19
1563*	—	—	18-19	20-21
18	19	19	20	22
1564* l. 1-2	—	—	21	23
" l. 3	—	—	—	24^{ab}
19-20^{b}	20-21^{b}	20-21^{b}	22-23^{b}	24^{c}-25^{b}
1565*	—	—	—	—
20^{c}-22	21^{c}-23	21^{c}-23	23^{c}-25	25^{c}-27^{d}
23^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	26^{ab}	28^{ab}
{1566*	—	—	—	—
1567* l. 1	—	—	26^{cd}	27^{ef}
" l. 2	—	—	27^{ab}	—
1568*	24^{cd}	24^{cd}	—	—
23^{c}-24	25-26^{b}	24^{e}-25	27^{c}-28	28^{c}-29
25^{ab}	26^{cd}	26^{ab}	29^{ab}	30^{ab}
{1569*	—	—	—	—
25^{cd}	26^{ef}	26^{cd}	29^{cd}	30^{cd}

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
26	27	27	—	31
70 1-7	83 1-7	83 1-7	62 1-7	61 1-7
{1570* l. 2	—	—	—	—
8-11^{b}	8-11^{b}	8-11^{b}	8-11^{b}	8-11^{b}
1571* l. 1-2	—	—	11^{c}-12^{b}	11^{c}-12
,, l. 3	—	—	—	12^{ab} fn.
11^{c}-15	11^{c}-15	11^{c}-15	12^{c}-16	12^{c}-16
16	16	16	—	17
17-18^{b}	17-18^{b}	17-18^{b}	17-18^{b}	18-19^{b}
1573*	18^{cd}	18^{cd}	—	—
18^{cd}	19^{ab}	19^{ab}	18^{cd}	19^{cd}
1574*	19^{cd}	19^{cd}	—	—
19	20	20	19	20
20-23	21-24	21-24	20-23	21-24
24	25	25	24	24^{cd} fn.
25-27	26-28	26-28	25-27	25-27
28-29	29-30	29-30	—	27^{cd} fn.
30-33	31-34	31-34	28-31	28-31
34	35	35	32	32
35^{a}	36^{a}	36^{a}	33^{c}	33^{c}
{1578*	—	—	34^{b}	—
{1579*	—	—	—	—
35^{b}	36^{b}	36^{b}	33^{d}	33^{d}
1580*	—	—	34^{a}	—
35^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	33^{ab}	33^{ab}
1581*	—	—	—	—
36	37	37	36	39
37^{ab}	38^{ab}	38^{ab}	34^{cd}	—
37^{cd}	38^{cd}	38^{cd}	35^{ab}	34^{ab}
1582*	—	—	35^{cd}	35^{ab}
38	39	39	37	40
39^{ab}	40^{ab}	40^{ab}	38^{ab}	34^{cd}
39^{cd}	40^{cd}	40^{cd}	38^{cd}	35^{cd}
1584*	—	—	39-40	36-37
40	41	41	41	38
41	42	42	42	41
1585*	43	43	43	42
42	44	44	44	43
71 1-4^{b}	84 1-4^{b}	84 1-4^{b}	63 1-4^{b}	62 1-4^{b}
{1587*	—	—	—	—
4^{c}-12	4^{c}-12	4^{c}-12	4^{c}-12	4^{c}-12
13^{ab}	13^{ab}	13^{cd}	13^{ab}	13^{ab}
1591*	13^{cd}	[13^{ab}]	—	—
13^{c}-14	14-15^{b}	13^{c}-14	13^{c}-14	13^{c}-14
{1593*	—	—	—	—
15^{ab}	15^{cd}	15^{ab}	15^{ab}	15^{cd}
{1595*	—	—	—	—
15^{cd}	15^{ef}	15^{cd}	15^{cd}	15^{ab}
{1596* l. 1	—	—	—	—
1596* l. 2-5	—	—	—	16-17
,, l. 6	—	—	—	17^{cd} fn.
,, l. 7	—	—	16^{ab}	18^{ab}
15^{e}-20	16-20	16-20	16^{c}-21	18^{c}-23
{1598*	—	—	—	23^{cd} fn.
21-22	21-22	21-22	22-23	24-25
72 1	85 1	85 1	64 1	63 1
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	2^{ab}
2^{c}-3^{b}	2^{c}-3^{b}	2^{c}-3^{b}	2	2^{c}-3^{b}
1599*	—	—	3^{ab}	3^{cd}
3^{c}-8^{b}	3^{c}-8^{b}	3^{c}-7	3^{c}-8^{b}	3^{c}-8^{b}

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1601*	—	—	8^{cd}	8^{cd}
8^{c}–10	8^{c}–11^{b}	8–10	9–11	9–11
11	11^{c}–12^{b}	11	—	[illegible]
12	12^{c-f}	12	12	13
1604*	—	—	13	14
1605*	13	13	—	—
13^{a-d}	14	14^{a-d}	—	15
1606*	15^{ab}	14^{ef}	—	—
13^{ef}	15^{cd}	15^{ab}	14^{ab}	16^{ab}
1608*	—	—	14^{cd}	16^{cd}
14–26	16–28	15^{c}–27	15–27	17–29
1613*	—	—	—	—
27	29	28	—	30
1614*	—	—	—	—
28	30	29	—	31
29	31	30	28	32
1615*	—	—	—	—
1616*	—	—	—	—
30	32	31	—	33
31	33	32	29	34
1618*	—	—	—	—
32	34	33	—	35
1620*	35	34	—	—
33	36	35	—	36
73 1	86 1	86 1	65 1	64 1
1621*	2	2	—	—
2	3	3	2	2
1622*	—	—	—	—
3	4	4	3	3
4	5	5	—	4
5–16	6–17	6–17	4–16	5–17
1630*	—	—	—	18^{ab}
17–19	18–20	18–20	17–19	18^{c}–20
(1632* l 1)	—	—	—	—
20^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	20^{ab}	21^{ab}
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
(1633)*	—	—	—	22^{ab} fn
21	22	22	21	22
22^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	20^{cd}	23^{ab}
22^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	22^{ab}	23^{ab} fn l 1
1634*	—	—	22^{cd}	23^{ab} fn l 2
23	24	24	23	23^{c}–24^{b}
1635*	—	—	24–25^{b}	24^{c}–25
1636*	—	—	—	25^{cd} fn
24–25^{b}	25–26^{b}	25–26^{b}	25^{c}–26	26–27^{b}
1637*	—	—	—	—
25^{c}–30	26^{c}–31	26^{c}–31	27–32^{b}	27^{c}–32
1639*	—	—	—	—
1640*	—	—	—	32^{cd} fn
31^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	32^{cd}	33^{ab}
1641*	—	—	33^{ab}	33^{ab} fn
31^{c}–33	32^{c}–34	32^{c}–34	33^{c}–35	33^{c}–35
(1642*	—	—	—	—
34	35	35	—	36
74 1–5^{b}	87 1–5^{b}	87 1–5^{b}	66 1–5^{b}	65 1–5^{b}
1643*	—	—	—	—
5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}
1644*	—	—	—	—
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1645*	—	—	—	8^{cd} fn.
9-10	9-10	9-10	9-10	9-10
1647*	—	—	—	—
11-15	11-15	11-15	11-15	11-15
1648*	16	16	—	—
1649*	—	17-18	—	—
16	17	19^{a-d}	16	16
1650*	—	—	20	17
1651* l. 1-4	—	—	17-18	18-19
1651 (A)*	—	—	19	—
1651* l. 5	—	—	21^{ab}	20^{ab}
$17-18^{b}$	$18-19^{b}$	$19^{e}-20$	$21^{c}-22$	$20^{c}-21$
1652*	—	—	23	22
$18^{c}-19$	$19^{c}-20$	21-22	24-25	23-24
1653*	—	—	—	24^{cd} fn.
1654*	21-22	23-24	—	—
20-22	23-25	25-27	26-28	25-27
{1655*	—	—	—	—
23-24	26-27	28-29	29-30	28-29
25^{ab}	28^{ab}	30^{ab}	—	30^{ab}
{1656*	—	—	—	30^{ab} fn.
$25^{c}-26^{d}$	$28^{c}-29^{d}$	$30^{c}-31^{d}$	$31-32^{b}$	$30^{c}-31$
26^{ef}	29^{ef}	31^{ef}	32^{cd}	32^{cd}
1657*	—	—	—	32^{ab}
27	30	32	33	33
75 1^{a-c}	88 1^{a-c}	88 1^{a-c}	67 1^{a-c}	66 1^{a-c}
1658* l. 1	—	—	—	—
" l. 2-7	—	—	—	1^{cd} fn.
$1^{d}-3$	$1^{d}-3$	$1^{d}-3$	$1^{d}-3$	$1^{d}-3$
1659*	—	—	—	4
1660*	$4-5^{b}$	4	4^{ab}	—
4-5	$5^{c}-7^{b}$	5-6	$4^{c}-6^{b}$	5-6
6-7	$7^{c}-8$	7-8	$7^{c}-9^{b}$	7-8
8	9	9	$6^{c}-7^{b}$	9
1661*	10-11	10-11	—	—
9-13	12-16	12-16	$9^{c}-14^{b}$	10-14
—	—	—	$14^{c}-15^{b}$	—
14-20	17-23	17-23	$16^{c}-23^{b}$	15-21
1663*	—	24	—	—
21-23	24-26	25-27	$23^{c}-26^{b}$	22-24
1665*	27	28	—	—
24	28	29	$26^{c}-27^{b}$	25
25	29	30	$27^{c}-28^{b}$ (r.)	26
1667*	—	—	$15^{c}-16^{b}$	—
26	30	31	$28^{c}-29^{b}$	27
1668*	31	32	—	—
$27-29^{b}$	$32-34^{b}$	33-34	$29^{c}-31$	$28-30^{b}$
29^{cd}	—	35^{ab}	—	30^{cd}
30^{ab}	34^{cd}	35^{cd}	32^{ab}	31^{ab}
$30^{c}-31^{b}$	35	$35^{e}-36^{b}$	—	$31^{c}-32^{b}$
$31^{c}-32$	36	$36^{c}-37$	$32^{c}-33$	$32^{c}-33$
33	[37^{a-d}]	38	—	34
1669*	[37^{e-h}]	39	—	—
76 1-6	$37^{i}-42$	89 1-6	68 1-5	67 1-6
7^{ab}	[43^{ab}]	7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}
$7^{c}-9^{b}$	$43^{c}-44^{d}$	$7^{c}-9^{b}$	$7^{c}-9^{b}$	$7^{c}-9^{b}$
9^{cd}	44^{ef}	9^{cd}	9^{cd}	9^{ab} fn.
10-20	45-55	10-19	10-20	$9^{c}-19$
1672*	56-57	20-21	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
21	58^{a-d}	22	21	20
1673*	—	—	22^{ab}	21^{ab}
1674* l. 1	58^{ef}	23^{ab}	23^{cd}	22^{ab} fn. l. 1
" l. 2	59^{ab}	23^{cd}	—	—
" l. 3-4	$59^{c}-60^{b}$	24^{a-d}	24	22^{ab} fn. l. 2-3
" l. 5	60^{cd}	24^{ef}	25^{ab}	—
" l. 6	61^{ab}	25^{ab}	—	20^{cd} fn.
" l. 7	61^{cd}	25^{cd}	22^{cd}	21^{cd}
" l. 8-9	62	26	—	—
22^{ab}	63^{ab}	27^{ab}	23^{ab}	22^{ab}
$22^{c}-24^{b}$	$63^{c}-65^{b}$	$27^{c}-29^{b}$	$25^{c}-27^{b}$	$22^{c}-24^{b}$
1675*	$65^{c}-66^{b}$	$29^{c}-30^{b}$	$27^{c}-28^{b}$	24^{ab} fn.
24^{cd}	66^{cd}	30^{cd}	28^{cd}	24^{cd}
1676*	—	—	—	—
1677*	67	31	—	25
25-26	68-69	32-33	29-30	26-27
27	70	34	—	28
28	71	35	31	29
—	—	—	—	29^{cd} fn. (r.)
1679*	—	—	$32-33^{b}$	$30-31^{b}$
29^{ab}	72^{ab}	36^{ab}	33^{cd}	31^{cd}
1680*	—	—	—	—
29^{cd}	72^{cd}	36^{cd}	—	—
30-33	73-76	37-40	34-37	32-35
1681*	—	—	—	35^{cd} fn.
34	77	41	—	36
77 1^{ab}	89 1^{ab}	90 1^{ab}	69 1^{ab}	68 1^{ab}
1682*	$1^{c}-2^{b}$	$1^{c}-2^{b}$	$1^{c}-2^{b}$	1^{ab} fn.
$1^{c}-3$	$2^{c}-4$	$2^{c}-4$	$2^{c}-4$	$1^{c}-3$
1683*	—	—	—	—
4-9	5-10	5-10	5-10	4-9
1686*	11-13	11-13	11-13	12^{cd} and 13^{ab} fn.
10^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	10^{ab}
1687*	—	—	—	$11-13^{b}$
10^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	10^{cd}
1688*	—	—	15^{ab}	10^{ef}
1689*	—	—	—	10^{cd} fn.
$11-12^{b}$	$15-16^{b}$	$15-16^{b}$	$15^{c}-16$	$13^{c}-14$
12^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	—	15^{ab}
13^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	15^{cd}
1690*	—	—	$17^{c}-18$	$16-17^{b}$
$13^{c}-21^{b}$	$17^{c}-25^{b}$	$17^{c}-25^{b}$	$19-27^{b}$	$17^{c}-25^{b}$
1692*	25^{cd}	—	—	—
21^{cd}	26^{ab}	25^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
1693* l. 1-2	—	—	—	25^{cd} fn.
" l. 3-4	—	—	28	26
1694*	—	—	—	—
22-24	$26^{c}-29^{b}$	26-28	29-31	27-29
1695*	—	—	—	30
$25-27^{d}$	$29^{c}-32^{b}$	29-31	32-34	31-33
1696* l. 1-2	$32^{c}-33^{b}$	32	37	35^{cd} fn. l. 1-2
1696(A)*	—	—	—	35^{cd} fn. l. 3
1696* l. 3	33^{cd}	33^{ab}	—	35^{cd} fn. l. 4
" l. 4-6	$34-35^{b}$	$33^{c}-34$	—	—
27^{ef}	35^{cd}	35^{ab}	35^{ab}	34^{ab}
1697*	$36^{c}-37^{b}$	$35^{c}-36$	—	—
28^{a-d}	$37^{c}-38^{b}$	37^{a-d}	$35^{c}-36^{b}$	$34^{c}-35^{b}$
1698*	—	—	—	—
28^{ef}	38^{cd}	37^{ef}	36^{cd}	35^{ef}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
29	39	38	38	36
1699*	—	—	39	37
30^{a}	40^{a}	39^{a}	—	—
1700*	40^{b}–41^{a}	39^{b}–40^{a}	—	—
30^{b}	41^{b}	40^{b}	—	—
30^{cd}	42^{ab}	41^{ab}	—	—
{1701* l. 1	41^{cd}	40^{cd}	40^{ab}	38^{ab} fn. l. 1
{ ,, l. 2	—	—	40^{cd}	38^{ab} fn. l. 2
{1702* l. 1	42^{cd}	41^{cd}	—	—
,, l. 2–7	43–45	42–44	—	—
31–35	46–50	45–49	41–45	38–42
1705*	51^{ab}	50^{ab}	—	—
36–38	51^{c}–53	50^{c}–52	46–48	43–45
{1707*	—	—	—	—
78 1^{ab}	90 1^{ab}	91 1^{ab}	70 1^{ab}	69 1^{ab}
1708*	—	—	—	1^{ab} fn.
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
1709*	—	—	—	1^{cd} fn.
2–3	2–3	2–3	2–3	2–3
1710*	—	—	4	4
App. I (No. 46) l. 1–9	4–8^{b}	4–8^{b}	—	3^{cd} fn. l. 1–9
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 10–11	8^{c}–9^{b}	8^{c}–9^{b}	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 12–13	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}	—	—
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l. 14–37	10^{c}–21	10^{c}–21	—	—
4	22	22	—	—
5	23	23	5	5
App. I (No. 47) l. 1–4	24–25^{a}	24–25^{b}	—	—
{ ,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 5–10	25^{c}–28^{b}	25^{c}–27	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 11–18	28^{c}–31	28–31	—	—
6^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	8^{cd}	8^{cd}
6^{cd}	32^{cd}	32^{cd}	8^{ab}	8^{ab}
6^{ef}	33^{ab}	32^{ef}	—	—
7	33^{c}–34^{b}	33	—	9
8^{ab}	34^{cd}	34^{ab}	9^{ab}	10^{ab}
1713*	—	—	9^{cd}	10^{cd}
8^{cd}	35^{ab}	34^{cd}	10^{ab}	11^{ab}
1714*	—	—	—	11^{cd}
1715*	35^{cd}	34^{ef}	10^{cd}	3^{cd} fn. l. 10
9	36	35	6	6
1716*	—	—	7	7
1717*	37	36	11	11^{cd} fn.
10	38	37	12	12
1718* l. 1	39^{ab}	38^{ab}	13^{ab}	—
,, l. 2	39^{cd}	38^{cd}	13^{cd}	13^{ab} fn. l. 1
{1718(A)*	—	—	—	—
1718* l. 3–4	40	39	14	13^{ab} fn. l. 2–3
,, l. 5–10	41–43	40–42	—	—
11–13^{b}	44–46^{b}	43–45^{b}	15–17^{b}	13–15^{b}
1719*	—	—	17^{c}–19	15^{cd} fn. l. 1–5
13^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	20^{ab}	15^{cd}
1720*	—	—	20^{cd}	15^{cd} fn. l. 7
14–15	47–48	46–47	21–22	16–17
1721*	49	48	—	—
16–17	50–51	49–50	23–24	18–19
1723*	52	51	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
18-20	53-55	52-54^{d}	25-27	20-22
1725(A)*	—	—	—	—
1726* l 1-6	56-58^{b}	54^{e}-56		—
l 7-9	57-59	57-58^{b}	—	22^{cd} fn l 1-3
l 10	60^{ab}	58^{d}	—	—
l 11	60^{cd}	59^{f}	—	22^{cd} fn l 4
21^{ab}	61^{ab}	59^{ab}	28^{ab}	23^{ab}
1728*	—	—	—	23^{ab} fn
21^{c}-23	61^{c}-63	59^{c}-61	28^{c}-30	23^{c}-25
1729*	—	—	—	25^{cd} fn
24^{abc}	64^{abc}	62^{abc}	31^{abc}	26^{abc}
24^{d}	64^{d}	62^{d}	—	26^{d}
25^{a}	65^{a}	63^{a}	—	26^{e}
25^{b}	65^{b}	63^{b}	31^{d}	28^{d}
25^{c}	65^{c}	63^{c}	—	27^{c}
25^{d}	65^{d}	63^{d}	32^{b}	27^{d}
26^{a}	66^{a}	64^{a}	32^{a}	28^{a}
26^{b}	66^{b}	64^{b}	—	28^{b}
26^{cd}	66^{cd}	64^{cd}	32^{cd}	27^{ab}
27-28	67-68	65-66	33-34	29-30
29-30^{b}	69^{a-f}	67-68^{b}	35-36^{b}	31-32^{b}
30^{c}-31	69^{g-i}	68^{c}-69	36-37	32^{c}-33
1730*	—	—	38	33^{cd} fn
1731*	—	—	—	—
32^{a-d}	70^{a-d}	70^{a-d}	39	34
1732*	—	—	—	35^{ab}
1733*	—	—	—	—
32^{ef}	70^{ef}	70^{ef}	—	35^{cd}
1734*	—	—	—	35^{cd} fn
33-34	71-72	71-72	40-41	36-37
App I (No 48)	—	—	—	—
35-39	73-77	73-77	42-46	38-42
40	78	78	—	43
41-42^{b}	79-80^{b}	79-80^{b}	47-48^{b}	44-45^{b}
1735*	—	—	—	—
42^{cd}	80^{cd}	80^{cd}	48^{cd}	45^{cd}
1736*	—	—	—	46
43-46	81-84	81-84	49-52	47-50
1737*	85-86	85-86	—	—
47-48	87-88	87-88	53-54	51-52
App I (No 49)	—	—	—	—
49-53	89-93	89-93	55-59	53-57
54	94	94	—	58
79 1^{ab}	91 1^{ab}	92 1^{ab}	71 1^{ab}	70 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	1^{cd}
1739* l 1	—	—	—	2^{ab}
l 2	—	—	1^{cd}	2^{cd}
1740*	—	—	—	—
2	2	2	2	3
1742*	—	—	—	—
3-4^{d}	3-4	3-4	3-4	4-5
1743*	—	—	5^{ab}	5^{cd} fn l 1
1744*	5^{ab}	5^{ab}	5^{cd}	5^{cd} fn l 2
4^{ef}	5^{cd}	5^{cd}	6^{ab}	6^{ab}
(1745* l 4	—	—	—	—
5	6	6	6^{c}-7^{b}	6^{c-f}
1746*	—	—	—	7-8
1747* l 1-4	7-8	7-8	7^{c}-9^{b}	—
l 5-6	9	9	10^{c}-11^{b}	11^{ab} fn l 1-2

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
6^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	9^{ab}
1748* l. 1-2	—	—	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}
" l. 3	—	—	—	10^{cd}
1749* l. 1	10^{cd}	10^{cd}	12^{ab}	—
1749(A)*	—	—	—	—
1749* l. 2-3	11	11	—	11^{ab} fn. l. 3-4
6^{c}–7^{b}	12–13^{b}	12–13^{b}	12^{c}–13	11–12^{b}
1751*	—	—		—
1752*	—	—	—	—
1753*	—	—	—	12^{cd}
1754* l. 1-4	13^{c}–15^{b}	13^{c}–14	14–15	12^{ab} fn.
" l. 5-6	15^{c}–16^{b}	15	—	12^{ab} fn.
7^{cd}	16^{cd}	16^{ab}	16^{ab}	13^{ab}
1755*	17^{ab}	—	—	—
7^{e}–11^{d}	17^{c}–21	16^{c}–20	16^{c}–20	13^{c}–17
1756*	—	—	—	—
11^{ef}	22^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	17^{cd} fn. l. 1
12^{ab}	22^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	21^{ab}
1757*	—	—	—	21^{cd}
12^{c-f}	23	22	22	17^{cd} fn. l. 3-4
13^{ab}	24^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	18^{ab} and 17^{ef} fn. l. 5
{1759*	—	—	23^{cd}	—
1760*	—	—	—	—
1761*	—	—	—	—
13^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	24^{ab}	18^{cd}
1763*	—	—	—	—
14	25	24	24^{c}–25^{b}	19
1764*	—	—	—	—
15	26	25	25^{c}–26^{b}	20
{1765*	—	—	—	—
16	27	26	26^{c}–27^{b}	22^{a-d}
1767* l. 1	—	—	28^{ab}	22^{ef}
" l. 2	—	—	—	23^{ab}
" l. 3	—	—	28^{cd}	23^{cd}
" l. 4	—	—	—	23^{ef}
1768*	—	—	—	—
1770*	—	—	27^{cd}	—
17–18	28–29	27–28	—	24–25
80 1772*	92 —	93 —	72 1	71 —
1–2	1–2	1–2	2–3	1–2
1776*	—	—	—	3^{ab}
1777*	—	—	—	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{ab}	3^{ab} fn. l. 1
1778*	—	—	—	3^{ab} fn. l. 2
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{cd}	—
{1779*	4^{ab}	3^{ef}	5^{ab}	3^{ab} fn. l. 3
4	4^{c}–5^{b}	4	5^{c}–6^{b}	3^{ab} fn. l. 4-5
1781* l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	6^{cd}	3^{ab} fn. l. 6
" l. 3	—	—	7^{ab}	—
5^{ab}	5^{cd}	5^{ab}	7^{cd}	4^{ab}
1782*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	6	5^{c}–6^{b}	8	4^{c}–5^{b}
1783*	—	—	—	—
6^{c}–9^{b}	7–9^{d}	6^{c}–8	9–11	5^{c}–8^{b}
{1786*	—	—	—	—
9^{c}–15	9^{c}–15	9–14	12–18^{b}	8^{c}–14
1788*	—	—	—	15
1789*	—	—	18^{cd}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
16	16	15	19	16
1790* l. 1-2	17	16	—	—
" l. 3-4	18^{a-d}	17	—	20^{ef} in. l. 1-2
" l. 5-6	18^{e-h}	18	23	20^{cd} in. l. 3-4
—	19	19	—	—
" l. 7-8	20	20	21	19
17	21	21	20	17
18	22	22	22	20
19	23	23	24	18
20	24^{a-d}	24	25	21
21	24^{e-h}	25	—	22
22^{ab}	25^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	23^{ab}
1793*	—	—	—	—
22^{c}-28	25^{c}-31	26^{c}-32	26^{c}-32	23^{c}-29
29	32 (r.)	33 (r.)	33	30
30-36	33-39	34-41^{b}	34-41	31-37
1796*	40	41^{c-f}	—	37^{cd} in.
1797*	—	—	—	—
37-38	41-42	42-43	42-43	38-39
1798*	—	—	44	40
1799*	—	—	—	—
39^{ab}	43^{ab}	44^{ab}	45^{ab}	41^{ab}
1800*	—	—	—	41^{ab} in.
39^{c}-40	43^{c}-44	44^{c}-45^{d}	45^{c}-46	42-43^{b}
1801* l. 1	—	—	—	41^{ef}
1802*	45^{ab}	45^{ef}	—	—
41-44^{d}	45^{c}-48	46-49	47-50	43^{c}-46
1805* l. 1-2	49	—	51	47
" l. 3-4	—	—	52	48
" l. 5-6	—	—	—	49
44^{ef}	50^{ab}	50^{ab}	53^{ab}	50^{ab}
1806*	50^{c}-51^{b}	50^{c}-51^{b}	—	—
45	51^{c}-54	51^{c}-52	53^{c}-54	50^{c}-51
{1807*	—	—	—	—
1808*	—	—	—	—
1809*	—	—	—	—
46-49	53-56	53-56	55-58	52-55
1810*	—	—	—	—
50	57	57	59	56
1811*	58^{ab}	58^{ab}	60^{ab}	56^{cd} in.
51-53	58^{c}-60	58^{c}-60	60^{c}-63^{b}	57-59
1813*	—	—	63^{c}-64^{b}	60
54-56	61-63	61-63	64^{c}-67^{b}	61-63
1815* l. 1-2	—	—	67^{c}-68^{b}	64
1815(A)*	—	—	—	—
1815* l. 3-4	—	—	68^{c}-69^{b}	65
57^{ab}	64^{ab}	64^{ab}	—	66^{ab}
57^{cd}	64^{cd}	64^{cd}	69^{cd}	66^{cd}
81 1-3	93 1-3	94 1-3	73 1-3	72 1-3
1818*	—	—	—	3^{cd} in.
4	4	4	4	4
{1819* l. 1	—	—	—	—
5-6	5-6	5-6	5-6	5-6
1823*	—	—	7	—
1824*	—	—	—	—
1825*	7	7	—	—
1826*	—	—	—	—
7-8^{b}	8-9^{b}	8-9^{b}	8-9^{b}	7-8^{b}
{1827*	—	—	—	8^{ab} in.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1828*	—	—	—	—
8^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	9^{c}–10	8^{cd}
1829*	—	—	11	9
1830*	10	10	—	—
1831*	—	—	—	—
9	11	11	12	10
1832*	12^{ab}	12^{ab}	—	—
10–11	12^{c}–13	12^{c}–13	13–14	11–12
1833*	—	—	—	—
12	14	14	15	13
1834*	—	—	—	—
13	15	15	16	14
14	16	16	—	15
15–20	17–22	17–22	17–22	16–21
1836*	—	—	—	—
21	23	23	23	22
1837* l. 1	—	—	24^{ab}	23^{ab}
1837(A)*	—	—	—	—
1837* l. 2	—	—	24^{cd}	23^{cd}
1838*	—	—	—	22^{cd} fn. l. 1–2
22^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	25	24
{1839*	—	—	—	—
22^{c}	24^{c}	24^{c}	26^{a}	25^{a}
1840* l. 1	—	—	26^{b}	—
,, l. 2	—	—	26^{c}	25^{cd} fn. The prior half
22^{d}	24^{d}	24^{d}	26^{d}	25^{b}
1841*	—	—	—	—
23^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	27^{ab}	25^{ef}
23^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
1842*	—	—	—	—
24	26	26	28	26
1843*	—	—	—	26^{cd} fn.
25	27	27	29	27
1844*	—	—	30–31	28–29
1845*	—	—	—	29^{cd} fn.
26–27	28–29	28–29	32–33	30–31
1847*	—	—	—	32^{ab}
28^{abc}	30^{abc}	30^{abc}	34^{abc}	32^{c}–33^{a}
28^{d}–29^{a}	30^{d}–31^{a}	30^{d}–31^{a}	—	33^{bc}
29^{b}–33^{a}	31^{b}–35^{a}	31^{b}–35^{a}	34^{d}–38^{c}	33^{d}–37^{a}
1848*	—	—	—	—
33^{b}–34^{b}	35^{b}–36^{b}	35^{b}–36^{b}	38^{d}–39	37^{b}–38^{b}
1849*	36^{c}–37^{b}	36^{c}–37^{b}	—	—
34^{cd}	37^{cd}	37^{cd}	40^{ab}	38^{cd}
1850*	—	—	40^{cd}	38^{cd} fn.
1851*	—	—	—	—
35	38	38	—	39
82 1–3	94 1–3	95 1–3	74 1–3	73 1–3
1853*	—	—	—	3^{cd} fn.
4–11	4–11	4–11	4–5	4–11
1854*	—	—	6–13	12
12	12	12	—	15
1855*	—	—	14	—
13	13	13	15	16
14–15	14–15	14–15	16–17	13–14
16–18	16–18	16–18	18–20	17–19
1858*	—	19–20	—	—
19–20^{b}	19–20^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	20–21^{b}
1859* l. 1–5	—	—	—	21^{ab} fn. l. 1–5

Crit. Ed.	Dom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1859* l. 6–7	—	—	—	—
,, l. 8	—	—	—	21^{ab} fn. l. 6
20^{c}–21^{b}	20^{c}–21^{b}	22^{c}–23^{b}	21^{c}–23^{b}	21^{c}–22^{b}
1860*	21^{cd}	23^{cd}	—	—
21^{cd}	21^{ef}	24^{ab}	23^{cd}	22^{cd}
1861*	—	—	24	22^{cd} fn.
1862*	—	[24^{e-f}]	—	—
22–27	22–27	25–30	25–30	23–28
1863*	—	—	—	—
28–38	28–38	31–41	31–41	29–39
1869*	39–40	42–43	—	—
39	41	44	42	40
1871*	—	—	—	—
83 1	95 1	96 1	75 1	74 1
1873*	—	—	2	2
2–5^{b}	2–5^{b}	2–5^{b}	3–6^{b}	3–6^{b}
1874*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}
1875*	—	—	—	—
6^{c}–9	6^{c}–9	6^{c}–9	7^{c}–10	7^{c}–10
1876*	—	—	11	11
10–13^{b}	10–13^{b}	10–13^{b}	12–15^{b}	12–15^{b}
1877*	13^{c}–14^{b}	13^{c}–14^{b}	—	—
13^{c}–14	14^{c}–15	14^{c}–15	15^{c}–16	15^{c}–16
15	16	16	—	—
1878*	—	—	—	—
16–21	17–22	17–22	17–22	17–22
1880*	—	—	—	—
22–24	23–25	23–25	23–25	23–25
25^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	—	26^{ab}
25^{c}–26^{b}	26^{c}–27^{b}	26^{c}–27^{b}	26	26^{c}–27^{b}
1881* l. 1–6	27^{c}–30^{b}	[27^{c}–29	—	—
,, l. 7	—	—	—	—
,, l. 8–13	30^{c}–33^{b}	30–32]	—	—
26^{cd}	33^{cd}	33^{ab}	27^{ab}	27^{cd}
1882* l. 1–3	—	—	27^{c}–28	27^{cd} fn.] 1–3
,, l. 4–5	—	—	—	27^{cd} fn. l. 4–5
27^{a}	33^{e}	33^{c}	29^{a}	28^{a}
1883*	—	—	—	—
27^{b}	33^{f}	33^{d}	29^{b}	28^{b}
1884*	34^{ab}	34^{ab}	—	—
27^{cd}	34^{cd}	34^{cd}	29^{cd}	28^{cd}
1885*	35–38	[35–38]	—	—
28–29	39–40	39–40	30–31	29–30
1886*	—	—	—	30^{ab} fn. l. 2–3
30–31	41–42	41–42^{d}	32–33	31–32
1889*	—	—	—	—
32–36	43–47	42^{e}–46	34–38	33–37
1890*	—	—	—	38
1891*	—	—	39	37^{cd} fn.
37–38	48–49^{d}	47–48	40–41	39–40
39^{ab}	[49^{ef}]	49^{ab}	42^{ab}	41^{ab}
39^{cd}	49^{gh}	49^{cd}	42^{cd}	41^{cd}
40^{ab}	50^{ab}	50^{ab}	65^{ab}	63^{ab}
1892*	—	—	—	—
40^{c}–41^{b}	50^{c}–51^{b}	50^{c}–51^{b}	65^{c}–66^{b}	63^{c}–64^{b}
1893*	51^{cd}	51^{cd}	—	—
41^{c}	52^{a}	52^{a}	66^{c}	64^{c}
1894*	—	—	—	—
41^{d}	52^{b}	52^{b}	66^{d}	64^{d}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{ —	—	—	67^{a}	—
—	—	—	67^{b}	—
41^{ef}	52^{cd}	52^{cd}	67^{cd}	64^{ef}
{1895* l. 1 and l. 3	—	—	—	—
42	53	53	—	65-66
{1896* l. 1-2	—	—	68	—
{ ,, l. 3-4	—	—	—	—
1897*	—	—	—	67
1898*	—	—	—	—
{1899*	—	—	—	66^{cd} fn.
84 1	96 1	97 1	76 1	75 1
1900* l. 1	—	—	2^{ab}	2^{ab}
{1900 l. 2	—	—	—	—
$2-6^{b}$	$2-6^{b}$	$2-6^{b}$	$3-7^{b}$	$3-7^{b}$
1901*	—	—	—	7^{ab} fn.
$6^{c}-9$	$6^{c}-9$	$6^{c}-9$	$7^{c}-10$	$7^{c}-10$
1902*	—	—	11^{ab}	11^{ab}
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	11^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	2^{cd}	2^{cd}
$11-14^{b}$	$11-14^{b}$	$11-14^{b}$	$12-15^{b}$	$12-15^{b}$
App. I (No. 50) l. 1-12	—	—	$15^{c}-21^{b}$	$15^{c}-21^{b}$
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 13	—	—	21^{cd}	21^{cd}
,, ,, l. 14-18	—	—	—	—
,, ,, l. 19-20	—	—	22	22
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	—
15-16	15-16	15-16	23-24	23-24
1903*	—	—	25	25
$17-19^{b}$	$17-19^{b}$	$17-19^{b}$	$26-28^{b}$	$26-28^{b}$
1904*	—	—	—	—
1905*	—	—	—	28^{ab} fn.
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	28^{cd}	28^{cd}
{1906*	—	—	—	—
20^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	29^{ab}	29^{ab}
20^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—	29^{cd}
1907*	—	—	—	—
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	29^{cd}	30^{ab}
1909* l. 1-8	—	—	30-33	30^{ab} fn.
,, l. 9	—	—	—	30^{ab} fn.
21^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	30^{cd}
22-23	22-23	22-23	34-35	31-32
1910*	$24-26^{b}$	$24-26^{b}$	—	—
24-25	$26^{c}-28^{b}$	$26^{c}-27$	36-37	33-34
1911*	—	—	38	34^{cd} fn.
26-27	$28^{c}-30^{b}$	$28-29^{d}$	39-40	35-36
1913*	—	—	—	—
1914*	—	—	—	37
28-29	$30^{c}-32^{b}$	$29^{c}-31^{b}$	41-42	38-39
1916*	32^{cd}	31^{cd}	—	—
30-31	33-34	32-33	43-44	40 and 40^{cd} fn.
32-33	35-36	34-35	—	41-42
85 1^{ab}	97 1^{ab}	98 1^{ab}	77 1^{ab}	76 1^{ab}
1918*	—	—	—	—
$1^{c}-5$	$1^{c}-5$	$1^{c}-4$	$1^{c}-5$	$1^{c}-5$
1920*	—	—	—	—
6-7	6-7	5-6	6-7	6-7
1923*	8-10	7-9	—	—
8	11	10	8	8
1924*	—	—	—	—
$9-12^{b}$	$12-15^{b}$	$11-14^{b}$	$9-12^{b}$	$9-12^{b}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1925*	—	—	—	12^{ab} fn.
12^{c}–15^{b}	15^{c}–19^{b}	14^{c}–16^{b}	12^{c}–16^{b}	12^{c}–16^{b}
1928*	—	—	—	16^{ab} fn
15^{cd}	19^{cd}	18^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
1929* l. 1-2	20	19	17	16^{cd} fn
,, l. 3-4	21	20	—	16^{cd} fn.
1930*	—	—	—	—
16–18^{b}	22–24^{b}	21–23^{b}	18–20^{b}	17–19^{b}
1931*	—	—	—	—
18^{c}–21	24^{c}–27	23^{c}–26^{d}	20^{c}–23	19^{c}–22
1933*	28^{ab}	26^{ef}	—	—
22^{ab}	28^{cd}	27^{ab}	24^{ab}	23^{ab}
22^{c}–23	[29^{a-f}]	27^{c}–28	24^{c}–25^{b}	23^{c}–24
24–25^{b}	29^{c}–30^{b}	29–30^{b}	25^{c}–26	25–26^{b}
1936*	—	—	—	—
25^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	27^{ab}	26^{cd}
1937*	—	—	27^{cd}	26^{cd} fn.
26–29	31–34	31–34	28–31	27–30
1940* l. 1-2	35	35	—	—
,, l. 3-6	36	36	—	30^{cd} fn
1940(A)*	—	—	—	—
1940* l. 7-10	37	37	—	—
1941*	—	—	—	—
86 1^{ab}	98 1^{ab}	99 1^{ab}	78 1^{ab}	77 1^{ab}
1943*	1^{cd}	1^{cd}	—	—
1^{c}–2	2–3^{b}	1^{c}–2	1^{c}–2	1^{c}–2
1944*	—	—	3–4^{b}	3^{ab} fn
3–8^{b}	3^{c}–8^{b}	3–8^{b}	4^{c}–9	3–8^{b}
{1947*	—	—	—	—
1948*	—	—	—	—
8^{c}–13	8^{c}–13	8^{c}–13	10–15^{b}	8^{c}–13
1951*	—	—	—	—
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{cd}	14^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	14^{cd}
15–16^{b}	15–16^{b}	15–16^{b}	16–17^{b}	15–16^{b}
1954*	—	—	—	—
16^{c}–23	16^{c}–23	16^{c}–23	17^{c}–24	16^{c}–23
1960*	—	—	—	23^{cd} fn.
1961*	24–25	24–25	—	—
87 1–2^{b}	99 1–2^{b}	100 1–2^{b}	79 1–3^{b}	78 1–3^{b}
1963* l. 1-5	—	—	—	—
2^{c}–3^{b}	2^{c}–3^{b}	2^{c}–3^{b}	3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}
1965*	—	—	—	4^{ab} fn
3^{c}–4	3^{c}–4	3^{c}–4	4^{c}–6^{b}	4^{c}–5
{1966* l. 1 and l. 4	—	—	—	—
1967*	—	—	6^{c}–7^{b}	6^{cd} fn.
1968*	—	—	—	—
1969*	5	5	—	—
1970*	—	—	—	—
5–6	6–7	6–7	7^{c}–9^{b}	7–8
App I (No 51) l. 1-4	—	—	9^{c}–11^{b}	9–10
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 5	—	—	11^{cd}	11^{ab}
,, ,, l. 6	—	—	—	11^{cd}
,, ,, l. 7-8	—	—	12	12
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 9	—	—	13^{ab}	13^{ab}
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l. 10 the prior half	—	—	13^{c}	13^{c}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1976*	13^{cd}	13^{ab}	—	—
11–12	14–15	13^{c}–14	42–43	47–48
1977*	—	—	—	—
13	17	16	45	50
14	16	15	44	49
15–17	18–20	17–19	46–48	51–53
1978*	—	—	—	—
1979*	—	—	—	—
18–21	21–24	20–23	49–52	54–57
1980*	—	—	—	—
22–23^{b}	25–26^{b}	24–25^{b}	53–54^{b}	58–59^{b}
1981*	—	—	—	—
23^{c}–24^{b}	26^{c}–27^{b}	25^{c}–26^{b}	54^{c}–55^{b}	59^{c}–60^{b}
1982*	—	—	—	—
24^{c}–25	27^{c}–28	26^{c}–27^{d}	55^{c}–56	60^{c}–61
26^{ab}	29^{ab}	27^{ef}	—	62^{ab}
1983*	—	—	—	—
26^{cd}	29^{cd}	28^{ab}	—	62^{cd}
27–33	30–36	28^{c}–34	57–63	63–69
1985*	—	—	—	70^{ab}
34^{ab}	37^{ab}	35^{ab}	64^{ab}	70^{cd}
34^{cd}	37^{cd}	[35^{cd}]	64^{cd}	71
1988*	—	—	65^{a}	—
35^{a}	38^{a}	36^{a}	—	72^{a}
1989*	—	—	—	—
35^{b}–40	38^{b}–43	36^{b}–41	65^{b}–70	72^{b}–77^{d}
41^{a}	44^{a}	42^{a}	—	77^{cd} fn
1990*	—	—	—	—
41^{b}	44^{b}	42^{b}	—	77^{cd} fn
1991*	—	—	—	—
41^{cd}	44^{cd}	42^{cd}	—	77^{cd} fn
42^{ab}	45^{ab}	43^{ab}	71^{ab}	77^{cd} fn
42^{c}–47	45^{c}–50^{b}	43^{c}–48^{d}	71^{c}–76	77^{e}–82
1992*	50^{cd}	48^{ef}	—	82^{cd} fn
1993*	51	49	—	—
88 1^{ab}	100 1^{ab}	101 1^{ab}	80 1^{ab}	79 1^{ab}
{1994*	—	—	—	—
1995*	—	—	—	—
1996*	—	—	—	—
1–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}
1998*	—	—	—	—
3^{c}–5	3^{c}–5	3^{c}–5	3^{c}–5	3^{c}–5
6	6	6	6	5^{cd} fn
7–9^{b}	7–9^{b}	7–9^{b}	7–9^{b}	6–8^{b}
1999*	—	—	—	—
9^{c}–12	9^{c}–12	9^{c}–12	9^{c}–12	8^{c}–11
2000*	—	—	—	12
App I (No 54) l 1–2	—	—	13	11^{cd} fn
l 3–7	—	—	—	11^{cd} fn
l 8	—	—	—	—
l 9–11	—	—	—	11^{cd} fn
l 12–23	—	—	—	—
2*	—	—	—	—
l 24–41	—	—	—	—
3*	—	—	—	—
13–16	13–16	13–16	14–17	13–16
2001*	—	—	—	—
17–18	17–18	17–18	18–19	17–18
2002*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
19-20^{b}	19-20^{b}	19-20^{b}	20-21^{b}	19-20^{b}
20^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	22^{cd}	20^{ef}
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	21^{cd}	21^{ab}
21^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
2003*	—	—	22^{ab}	20^{cd}
22-29	22-29	22-29	23-30	22-29
2004* l. 1-15	—	—	—	29^{cd} fn.
" l. 16	—	—	31^{ab}	29^{cd} fn.
" l. 17	—	—	—	29^{cd} fn.
2004(D)*	—	—	—	—
2004* l. 18	—	—	31^{cd}	29^{cd} fn.
" l. 19-20	—	—	—	29^{cd} fn.
30-33	30-33	30-33	32-35	30-33
2005*	—	—	36^{ab}	—
2006*	34	34	—	—
34-38^{b}	35-39^{b}	35-39^{b}	36^{c}-40	34-38^{b}
2007*	—	—	41^{ab}	38^{cd}
38^{cd}	39^{cd}	39^{cd}	41^{cd}	38^{ef}
2008*	—	—	42	3^{cd} fn.
2009*	—	—	—	—
2010*	39^{ef}	39^{ef}	—	—
39-40^{b}	40-41^{b}	40-41^{b}	81 1-2^{b}	80 1-2^{b}
2011*	—	—	2^{cd}	2^{ab} fn.
40^{c-f}	41^{c}-42^{b}	41^{c}-42^{b}	3	2^{c}-3^{b}
41^{ab}	42^{cd}	42^{cd}	—	3^{cd}
41^{c}-43	43-46^{b}	43-46^{b}	4-7^{b}	4-7^{b}
2014*	—	—	7^{cd}	6^{cd} fn. l. 2
44^{a-d}	46^{c}-47^{b}	46^{c}-47^{b}	8	6^{cd} fn. l. 3-4
44^{ef}	47^{cd}	47^{cd}	9^{ab}	7^{cd}
2015*	—	—	9^{cd}	6^{cd} fn. l. 6
45	48	48	10	8
2016*	—	—	11-14	—
46-50	49-53^{b}	49-53	15-19	9-13
2017*	53^{cd}	—	—	—
51-53	54-56	54-56^{d}	20-22	14-16
2019*	—	—	—	—
2020*	57^{ab}	56^{ef}	—	—
54-55	57^{c}-58	57-58	23-24	17-18
2021*	—	—	—	18^{cd} fn.
56-58	59-61	59-61	25-27	19-21
2022*	—	—	—	—
59	62	62	—	22
App. I (No. 55) l. 1-61	—	—	—	—
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 62-105	—	—	—	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 106	—	—	—	—
" " 7*	—	—	—	—
" " l. 107-109	—	—	—	—
" " 8*	—	—	—	—
" " l. 110-113	—	—	—	—
" " 9*	—	—	—	—
" " l. 114-122	—	—	—	—
" " 10*	—	—	—	—
" " 11*	—	—	—	—
" " l. 123-129	—	—	—	—
" " 12*	—	—	—	—
" " l. 130-131	—	—	—	—
84 1-23*	101 1	102 1	82 —	81 —

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{ab}	1^{ab}
2024*	—	—	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}
1^{c}–5^{d}	2^{c}–6	2^{c}–6	2^{c}–6	2^{c}–6
2025*	7^{ab}	7^{ab}	—	—
5^{ef}	7^{cd}	7^{cd}	7^{ab}	7^{ab}
6^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	8^{cd}	8^{cd}
2026*	8^{c}–9^{d}	8^{c}–9^{d}	—	—
2027*	—	—	—	—
6^{cd}	9^{ef}	9^{ef}	—	—
7^{ab}	—	10^{ab}	6^{ab}	8^{ab}
7^{cd}	9^{gh}	10^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
2028*	10	—	—	22
8	11	11	9	9
App. I (No. 56) l. 1-4	—	—	10–11	9^{cd} fn.
" " l. 5	—	—	—	—
" " l. 6–7	—	—	12	9^{cd} fn.
" " l. 8	—	—	14^{ab}	9^{cd} fn.
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 9	—	—	17^{cd}	9^{cd} fn.
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 10–11	—	—	14^{c}–15^{b}	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 12–14	—	—	15^{c}–16	—
—	—	—	17^{ab} (r.)	—
" " l. 15	—	—	—	—
" " l. 16–17	—	—	13	—
" " l. 18–25	—	—	—	—
" " l. 26–27	—	—	18	—
" " l. 28	—	—	—	—
" " l. 29–38	—	—	19–23	—
" " l. 39	—	—	—	—
" " l. 40–41	—	—	24	—
" " l. 42–43	—	—	—	—
" " l. 44–53	—	—	25–29	—
" " l. 54	—	—	35^{ab}	—
" " l. 55	—	—	—	—
" " l. 56–66	—	—	35^{c}–40	—
" " l. 67	—	—	—	—
" " l. 68–77	—	—	41–45	—
" " l. 78–83	—	—	—	—
" " l. 84–88	—	—	48–50^{d}	—
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 89–91	—	—	50^{e}–51	—
" " 5* l. 1	—	—	52^{ab}	—
" " " l. 2–4	—	—	—	—
" " " l. 5	—	—	56^{cd}	—
" " l. 92–97	—	—	57–59	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 98–100	—	—	60–61^{b}	—
" " 7*	—	—	—	—
" " l. 101	—	—	61^{cd}	—
" " l. 102	—	—	—	—
" " 8*	—	—	—	—
" " l. 103	—	—	62^{ab}	—
—	—	—	62^{cd}	—
" " l. 104-107	—	—	46–47	—
" " l. 108-109	—	—	—	—
" " l. 110-116	—	—	52^{c}–55	—
" " l. 117	—	—	56^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 56) l. 118	—	—	63^{ab}	—
" " 9*	—	—	63^{cd}	—
" " l. 119-126	—	—	64-67	51-54
" " l. 127	—	—	68^{ab}	60^{cd}
" " 12*	—	—	—	—
" " l. 128	—	—	68^{cd}	55^{cd}
" " l. 129	—	—	69^{ab}	—
" " l. 130	—	—	69^{cd}	55^{ab}
" " l. 131-136	—	—	70-72	—
" " l. 137	—	—	73^{ab}	56^{ab}
" " l. 138-141	—	—	73^{c}-75^{b}	—
" " l. 142-143	—	—	75^{c}-76^{b}	56^{c}-57^{b}
" " 17*	—	—	—	—
" " l. 144 -the prior half of l. 147	—	—	76^{c}-78^{a}	57^{c}-59^{a}
" " 18*	—	—	—	59^{bc}
" " the post. half of l. 147 -the *prior half* of l. 148	—	—	78^{bc}	59^{d}-60^{a}
" " the post. half of l. 148	—	—	78^{d}	60^{b}
" " l. 149-152	—	—	79-80	—
" " 20*	—	—	—	—
" " l. 153-157	—	—	81-83^{b}	61-63^{b}
{ " " 21* l. 3	—	—	—	—
" " the prior half of l. 158	—	—	83^{c}	63^{c}
" " the post. half of l. 158 -the prior half of l. 159	—	—	83^{d}-84^{a}	—
" " the post. half of l. 159	—	—	84^{b}	63
{ " " 23* l. 1	—	—	—	—
{ " " " l. 2-3	—	—	84^{c}-85^{b}	—
" " 24*	—	—	85^{cd}	—
App. I (No. 57) l. 1-18	—	—	86-94	—
" " l. 19-27	—	—	—	—
" " l. 28 -the prior half of l. 29	—	—	95^{abc}	—
" " the post. half of l. 29 -the prior half of l. 30	—	—	—	—
" " the post. half of l. 30 -the prior half of l. 31	—	—	95^{d}-97^{f}	—
" " the post. half of l. 31	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
-the prior half of l 40 App I (No 57) the post half of l 40-44	—	—	99^{d} 101	—
l 45 51	—	—	—	—
l 52	—	—	102^{ab}	—
l 53	—	—	—	—
l 54 90	—	—	102^{c}-120	—
l 91 97	—	—	—	—
l 98-102	—	—	121 123^{b}	—
l 103 105	—	—	—	—
l 106 137	—	—	123^{c}-139^{b}	—
l 138-139	—	—	—	—
l 140-144	—	—	139^{c}-141	—
App I(No 56) l 160-161	—	—	142	64^{ab}
27*	—	—	—	—
l 162	—	—	143^{ab}	64^{cd}
28*	—	—	—	—
l 163 167	—	—	143^{c}-145	65 67^{b}
l 168	—	—	146^{ab}	—
l 169-180	—	—	146^{c}-152^{b}	67^{c} 73
34* the prior half	—	—	—	74^{a}
34(A)*	—	—	—	74^{bc}
34* the post half	—	—	—	74^{d}
35* l 3	—	—	—	—
l 181 182	—	—	152^{c}-153^{b}	—
l 183	—	—	153^{cd}	75^{ab}
36*	—	—	—	75^{cd}
l 184 185	—	—	154	—
37*	—	—	—	—
38*	—	—	—	—
l 186-187	—	—	155	76
39*	—	—	—	—
l 188 189	—	—	156	77
40*	—	—	—	—
l 190 191	—	—	157-159^{b}	78-80^{b}
l 195	—	—	—	80^{cd}
44*	—	—	—	81^{ab}
l 196*	—	—	—	81^{cd}
45*	—	—	—	82^{ab}
l 197 199	—	—	—	—
l 200	—	—	—	82^{cd}
l 201 202	—	—	—	—
l 203	—	—	—	83^{ab}
l 204	—	—	159^{cd}	—
l 205 206	—	—	160	83^{c}-84^{b}
l 207 209	—	—	161-162^{b}	—
l 210-211	—	—	162^{c} 163^{b}	84^{c}-85^{b}
l 212 213	—	—	163^{c}-164^{b}	—
l 214	—	—	164^{cd}	85^{d}
50*	—	—	—	—
l 215 218	—	—	165 166	86-87
l 219	—	—	167^{ab}	—
54*	—	—	—	—
l 220-221	—	—	167^{c} 168^{b}	88
56*	—	—	168^{cd}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	—		
2029* l. 5-6	14	12	—	—
" l. 7	15ab	20ab	—	—
2029(A)*	—	—	—	—
2029* l. 8	15cd	20cd	—	—
" l. 9	15ef	[23ab]	—	16ab
" l. 10	15gh	[23cd]	—	—
2029(B)*	—	—	—	—
2029* l. 11-22	16-21	[23e-19b]	—	16c-16h
2029(C)*	—	—	—	16i-21
—	—	—	—	22 (?)
2029* l. 23	22ab	[19cd]	—	—
" l. 24	22cd	—	—	23ab
9ab	23ab	20ef	—	23cd
2030*	23c-24b	—	82 30	21
2031*	—	—	—	—
9c-11d	24c-26	21-23b	31-33b	25-27d
2032*	—	23c-24b	—	—
11e-12	27-28b	24c-25	33c-34	27e-28
f 33*	—	—	—	—
13-14b	28c-31	26-27b	—	29-31b
16cd	—	29cd	—	—
17ef	32ab	30ab	—	31ef
App. I No. 59 l. 1-17	—	—	—	31-41b
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 18-20	—	—	—	41c-43
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 21-32	—	—	—	43-49b
" " 3*	—	—	—	49c-53
" " l. 33-37	—	—	—	—
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 38-53	—	—	—	—
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 54-135	—	—	—	—
" " 6*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 7*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 8*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 10*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 11*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 12*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 13*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 14*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 15*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—
" " 16*	—	—	—	—
" " [illegible]	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 58) 21*	—	—	—	—
" " l. 699-702	—	—	—	—
" " 23*	—	—	—	—
" " l. 703-719	—	—	—	121^{ab}
17^{ab}	32^{cd}	30^{cd}	—	—
2035* l. 1-2	—	—	—	—
2035(A)*	—	—	—	—
2035* l. 3	—	—	—	121^{cd}
17^{cd}	32^{ef}	30^{ef}	—	—
{2036*	—	—	83 21^{cd}	122^{ab}
18^{ab}	33^{ab}	31^{ab}	—	122^{cd}
2037*	—	—	22^{ab}	123^{ab}
18^{cd}	33^{cd}	31^{cd}	22^{c}–23^{b}	—
2038*	34	32	23^{cd}	123^{cd}
19^{ab}	35^{ab}	33^{ab}	—	124^{ab}
2939*	—	—	24	124^{c-f}
19^{c}–20^{b}	35^{c}–36^{b}	33^{c}–34^{b}	—	125–157^{a}
App. I (No. 59) l. 1 –the prior half of l. 67	—	—	—	157^{b}–166^{b}
" " 1*	—	—	—	—
" " the post. half of l. 67-86	—	—	—	166^{cd}
2041*	36^{c}–38^{b}	34^{c}–36^{b}	—	167–168
20^{cd}	38^{cd}	36^{cd}	—	167^{cd} fn.
2042*	—	—	—	—
2043*	—	—	—	—
2044*	—	—	—	—
2045*	39	37	—	169^{ab}
2046*	—	—	41^{c}–42^{b}	169^{c}–170
21	40	38	—	—
2048*	—	—	42^{c}–51^{b}	—
App. I (No. 60) l. 1-18	—	—	—	—
" " l. 19-26	—	—	52^{ab}	—
" " l. 27	—	—	51^{cd}	—
" " l. 28	—	—	52^{c}–53^{b}	171^{ab}
" " l. 29-30	—	—	—	171^{cd}
22^{ab}	41^{ab}	39^{ab}	53^{cd}	172–176^{b}
22^{cd}	41^{cd}	39^{cd}	—	—
2051*	—	—	—	—
2052*	—	—	54^{ab}	178^{c}–179^{b}
2053*	—	—	—	176^{c-f}
2054*	42	40	54^{c}–55^{b}	—
23	43	41	—	177
2057* l. 2	—	—	55^{c}–56^{b}	—
24	44	42	56^{cd}	—
2058* l. 1	—	—	—	178^{ab}
" l. 2	—	—	59^{cd}	179^{cd}
25^{ab}	45^{ab}	43^{ab}	60^{ab}	180
25^{cd}	45^{cd}	43^{cd}	—	—
2059*	—	—	60^{c}–61	—
2060* l. 1-3	—	—	—	—
" l. 4-7	—	—	84 1^{ab}	—
App. I (No. 61) l. 1	—	—	—	—
" " l. 2-3	—	—	1^{cd}	186^{c}–187^{b}
" " l. 4	—	—	—	
" " 2*	—	—		

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 61) l. 5-7	—	—	2-3^{b}	187^{c}-188
" " 7*	—	—	—	189^{ab}
" " l. 8	—	—	3^{cd}	189^{cd}
" " 8* l. 1-2	—	—	4	—
" " 8* l. 3-4	—	—	—	—
" " 9*	—	—	5^{ab}	—
" " l. 9	—	—	—	189^{ef}
" " l. 10-15	—	—	5^{c}-8^{b}	190-192
" " l. 16	—	—	8^{cd}	—
" " l. 17	—	—	9^{ab}	193^{ab}
" " l. 18	—	—	9^{cd}	—
" " l. 19-20	—	—	10	193^{cd}
" " l. 21-26	—	—	11-13	—
" " 23*	—	—	—	—
" " l. 27	—	—	14^{ab}	—
" " 25*	—	—	—	—
" " l. 28-37	—	—	14^{c}-19^{b}	—
" " 31*	—	—	—	—
" " l. 38	—	—	19^{cd}	—
" " 33*	—	—	—	—
" " l. 39-40	—	—	20	—
" " 36*	—	—	—	—
" " 38*	—	—	—	—
" " l. 41-43	—	—	21-22^{b}	—
" " 42*	—	—	—	—
" " l. 44-46	—	—	22^{c}-23	—
" " 46*	—	—	—	—
" " l. 47-52	—	—	24-26	—
" " 48*	—	—	—	—
" " l. 53-66	—	—	27-33	—
" " 55*	—	—	—	—
" " 56*	—	—	—	—
" " l. 67-70	—	—	34-35	—
" " 59*	—	—	—	—
" " l. 71	—	—	36^{ab}	—
" " 60*	—	—	—	—
" " l. 72	—	—	36^{cd}	—
" " l. 73-76	—	—	—	—
" " l. 77	—	—	85 1^{ab}	195^{ab}
" " 62*	—	—	—	195^{c}-198^{b}
" " 64*	—	—	—	—
" " 66*	—	—	—	—
" " l. 78	—	—	1^{cd}	—
" " 68*	—	—	—	—
" " l. 79-80	—	—	2	194
" " l. 81-85	—	—	3-5^{b}	—
" " 70*	—	—	—	—
2061*	—	—	—	—
2062*	—	—	—	—
26	46	44	83 57	181
2063*	—	—	58^{ab}	—
27	47	45	58^{c}-59^{b}	182
2064*	—	—	—	—
28^{ab}	48^{ab}	46^{ab}	85 6^{cd}	183^{ab}
{2065*	—	—	—	185^{cd}
28^{cd}	48^{cd}	46^{cd}	—	183^{cd}
2066* l. 1	—	—	—	184^{ab}
" l. 2-3	—	—	5^{c}-6^{b}	184^{c}-185^{b}
29^{ab}	49^{ab}	47^{ab}	7^{ab}	186^{ab}
29^{c}-30^{b}	49^{c}-50^{b}	47^{c}-48^{b}	7^{c}-8^{b}	198^{c}-199^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
2067*	—	—	—	—
30^{cd}	50^{cd}	48^{cd}	8^{cd}	199^{cd}
2068*	—	—	—	—
31–34	51–54	49–52	9–12	200–203
2070(A)*	—	—	—	—
2070* l. 1–4	—	—	13	204
2070(C)*	—	—	—	—
2070* l. 5–8	—	—	—	—
2071*	55	53	—	—
App. I (No. 62) l. 1–54	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 55–81	—	—	—	—
" " 5*	—	—	—	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 82–95	—	—	—	—
" " 7*	—	—	—	—
" " l. 96–127	—	—	—	—
" " 8*	—	—	—	—
" " l. 128	—	—	—	—
" " 9*	—	—	—	—
" " l. 129–133	—	—	—	—
" " 10*	—	—	—	—
" " l. 134–138	—	—	—	—
" " 11*	—	—	—	—
" " l. 139–170	—	—	—	—
" " 12*	—	—	—	—
" " l. 171–224	—	—	—	—
" " 13*	—	—	—	—
" " l. 225–226	—	—	—	—
" " 14*	—	—	—	—
" " l. 227–230	—	—	—	—
" " 15*	—	—	—	—
" " l. 231–234	—	—	—	—
" " 16*	—	—	—	—
" " l. 235–277	—	—	—	—
" " 17*	—	—	—	—
" " l. 278–317	—	—	—	—
" " 18*	—	—	—	—
" " l. 318–375	—	—	—	—
" " 19*	—	—	—	—
90 1^{ab}	102 1^{ab}	103 1^{ab}	86 1^{ab}	82 1^{ab}
App. I (No. 63) l. 1 –the prior half of l. 44	—	—	—	1^{c}–23^{a}
" " 1*	—	—	—	23^{b}–24^{a}
" " the post. half of l. 44 –the prior half of l. 46	—	—	—	24^{b}–24^{e}
" " 2* l. 1	—	—	—	24^{f}
" " " l. 2	—	—	—	—
" " the post. half of l. 46–63	—	—	—	25^{a}–33^{b}
" " l. 64–65	—	—	—	33^{ab} fn.
" " l. 66–68	—	—	—	33^{c}–34
" " 3*	—	—	—	34^{cd} fn.
" " l. 69–72	—	—	—	35–36
" " 4*	—	—	—	36^{cd} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 63) l. 73-82	—	—	—	37-41
" " 5*	—	—	—	41^{cd} fn.
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 83-the prior half of l. 123	—	—	—	42-61^{c}
" " 7*	—	—	—	61^{d}-62^{a}
" " the post. half of l. 123-124	—	—	—	62^{bcd}
" " 8*	—	—	—	63
" " l. 125	—	—	—	—
" " l. 126-128	—	—	—	64-65^{b}
" " l. 129	—	—	—	65^{ab} fn.
" " l. 130	—	—	—	65^{cd}
" " l. 131	—	—	—	83 1^{ab}
App. I (No. 64) l. 1-5	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 6-18	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 19-27	—	—	—	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 28-62	—	—	—	—
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 63-70	—	—	—	—
2072*	—	—	1^{cd}	—
2073*	1^{cd}	1^{cd}	—	—
1^{cd}	2^{ab}	1^{ef}	—	1^{cd}
2074*	—	—	2-4	1^{cd} fn.
2075*	—	—	—	—
2076*	2^{cd}	2^{ab}	—	—
2077*	—	—	—	1^{cd} fn.
2078*	3^{ab}	2^{cd}	—	1^{cd} fn.
2	3^{c-f}	3	5	2
2079*	—	—	—	2^{cd} fn.
3	4	4	—	3
4	5	5	6	4
2080*	—	—	—	—
2081*	—	—	7	4^{cd} fn. l. 9-10
2082* l. 1-2	6	[6]	—	4^{cd} fn. l. 1-2
2082(A)*	—	—	—	—
2082* l. 3-6	7-8	[7-8]	—	4^{cd} fn. l. 3-6
" l. 7	9^{ab}	[9^{ab}]	—	—
" l. 8	9^{cd}	[9^{cd}]	—	4^{cd} fn. l. 7
" l. 9	—	—	—	4^{cd} fn. l. 8
5-7^{b}	9^{e}-11	10-12^{b}	8-10^{b}	5-7^{b}
2083*	—	—	—	—
2084*	12^{ab}	12^{cd}	—	—
7^{cd}	12^{cd}	12^{ef}	10^{cd}	7^{cd}
2085* l. 1-13	—	—	11-17^{b}	7^{cd} fn.
2085(A)* l. 1	—	—	17^{cd}	—
" l. 2-4	—	—	—	—
" l. 5	—	—	18^{ab}	—
2085(B)*	—	—	—	—
2085* l. 14	—	—	18^{cd}	7^{cd} fn.
8-11	13-16	13-16	19-22	8-11
2086*	—	—	—	11^{cd} fn. l. 11
2087*	—	—	—	—
2088* l. 1	—	—	—	11^{cd} fn. l. 1

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
2088(A)*	—	—	—	—
2088* l. 2-10	—	—	—	11cd fn. l. 2-10
12ab	17ab	17ab	23ab	12ab
2089*	—	—	23c-24b	—
2090*	—	—	—	12ab fn.
12cd	17cd	17cd	24cd	12cd
2091*	—	—	25	12cd fn. l. 1-2
2092* l. 1	—	—	—	12cd fn. l. 3
,, l. 2-3	—	—	26	12cd fn. l. 4-5
2093*	—	—	—	—
2094*	—	—	—	—
13-20b	18-25b	18-25b	27-34b	13-20b
20cd	25cd	25cd	—	20cd
21ab	26ab	26ab	34cd	21ab
21cd	26cd	26cd	—	21cd
22-23	27-28	27-28	35-36	22-23
2097*	29ab	29ab	—	—
24	29c-30b	29c-f	37	24
2098*	—	30ab	—	—
25-32	30c-38b	30c-37	38-45	25-32
2099*	—	—	—	32cd fn.
33	38c-39b	38	46	33
3000*	—	—	—	34-35
91 1-10b	39c-48b	104 1-10b	87 1-10b	84 1-10b
10c-11b	48c-49b	10c-11b	—	10c-11b
11c-13	49c-51	11c-13	10c-12	11c-13
3001*	—	—	—	—
14ab	52ab	14ab	13ab	14ab
14cd	52cd	14cd	—	14cd
15-16	53-54	15-16	13c-15b	15-16
3002*	—	—	15cd	—
17-20	55-58	17-20	16-19	17-20
3003*	59	21	—	—
3004*	60	22	20	20cd fn.
21-24	61-64	23-26	21-24	21-24
3006*	—	—	—	24cd fn.
25	65	27	25	25
3007*	—	—	—	26
26ab	66ab	28ab	26ab	27ab
3008*	—	—	—	—
26cd	66cd	28cd	26cd	27cd
3009*	—	—	—	—
27-29	67-69	29-31	27-29	28-30
30	70	32	—	31
92 1-4	103 1-4	105 1-4	88 1-4	85 1-4
3010*	—	—	5ab	5ab
5ab	5ab	5ab	—	6ab
3011*	—	—	—	6cd
5cd	5cd	5cd	5cd	5cd
6-8	6-8	6-8	6-8	7-9
3012*	—	—	—	—
9	9	9	9	10
3013*	—	—	—	10cd fn.
10-13	10-13	10-13	10-13	11-14
3014*	—	—	—	14cd fn.
14-15	14-15	14-15	14-15	15-16
3015*	—	—	16-20	17-21
16-19b	16-19b	16-19b	21-24b	22-25b
3017*	—	—	—	—

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	24^{cd}	25^{cd}
3018*	—	—	—	25^{cd} fn.
20-22	20-22	20-22	25-27	26-28
3019*	—	[23]	—	—
23	23	24	28	29
3020*	—	—	29^{ab}	30^{ab}
24^{ab}	24^{ab}	25^{ab}	29^{cd}	30^{cd}
3021*	—	—	—	30^{cd} fn.
24^{c}-25	24^{c}-25	25^{c}-26	30-31^{b}	31
3022*	—	—	31^{cd}	31^{cd} fn.
26-30	26-30	27-31	32-35	32-36
{3023*	—	[33^{cd}]	—	—
3024*	31	[34]	—	37
3025*	—	{32-33^{b}]	—	—
93 1-2	104 1-2	106 1-2	89 1-2	86 1-2
3	3	3	—	3
4-7	4-7	4-7	3-6	4-7
{3026*	—	—	—	—
8-12	8-12	8-12	7-11	8-12
3027*	—	—	—	—
3028*	—	—	—	13
13-16	13-16	13-16	12-15	14-17
17	17	17	16	19
18	18	18	17	18
19-25	19-25	19-25	18-24	20-26
26	26^{a-d}	26^{a-d}	—	26^{cd} fn.
3030*	26^{ef}	26^{ef}	—	—
27	27	27	25	27
App I (No 65)	105 1-31	107 1-31	—	—
94 3031* l 1-6	106 1-3	108 1-3^{d}	90 —	87 —
3031(A)*	—	—	—	—
3031* l 7	4^{ab}	3^{ef}	—	—
1-2^{b}	4^{c}-5	4-5^{b}	1-2^{b}	1-2^{b}
3032*	6^{ab}	[5^{cd}]	2^{cd}	2^{cd}
2^{c-f}	6^{c}-7^{b}	5^{e}-6^{b}	—	3
3^{ab}	7^{cd}	6^{cd}	3^{ab}	4^{ab}
3^{cd}	8^{ab}	7^{ab}	4^{cd}	5^{cd}
3033*	—	—	—	—
3034*	8^{cd}	7^{cd}	—	—
3^{e}-4^{b}	9	8	3^{c}-4^{b}	4^{c}-5^{b}
4^{c}-11	10-18^{b}	9-16	5-13^{b}	6-14^{b}
3035*	—	—	13^{cd}	14^{cd}
12^{ab}	18^{cd}	17^{ab}	14^{ab}	15^{ab}
12^{cd}	18^{ef}	17^{cd}	14^{cd}	16^{ab}
3037*	—	—	—	16^{cd}
13	19	18	15	17
3038* l 1	—	—	16^{ab}	—
„ l 2	—	—	16^{cd}	15^{cd}
„ l 3-4	—	—	17	18
„ l 5	—	—	—	—
14-18^{b}	20-24^{b}	19-23^{b}	18-22^{b}	19-23^{b}
18^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	—	23^{cd}
19-21	25-27	24-26	22^{c}-25^{b}	24-26
3039*	—	—	25^{c}-26^{b}	27
22-28	28-34	27-33	26^{c}-32	28-34
{3040*	35	34	—	—
29	36	35	33	35
95 1-7^{b}	107 1-7^{b}	109 1-7^{b}	91 1-7^{b}	88 1-7^{b}
3041*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7^{c}-11	7^{c}-11	7^{c}-11	7^{c}-11	7^{c}-11
3042*	12^{ab}	[12^{ab}]	—	—
12	12^{c}-13^{b}	12^{c-f}	12	12
3044*	—	—	13^{ab}	12^{cd} fn.
13	13^{c}-14^{b}	13	13^{c}-14^{b}	13
3045*	—	—	—	—
14-17^{b}	14^{c}-17	14-17^{b}	14^{c}-17	14-17^{b}
17^{c}	18^{a}	17^{c}	—	17^{c}
17^{f}	18^{b}	17^{d}	18^{b}	17^{d}
3046* the prior half of l. 1	—	—	18^{a}	17^{cd} fn. l. 1
" the post. half of l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	18^{cd}	17^{cd} fn. l. 2
18^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	19^{ab}	18^{ab}
18^{cd}	18^{ef}	20^{cd}	22^{ab}	20^{ab}
19^{ab}	19^{ab}	18^{cd}	19^{cd}	19^{cd}
19^{cd}	19^{cd}	19^{ab}	20^{ab}	19^{ab}
20^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	20^{cd}	18^{cd}
3047*	—	—	21	—
20^{cd}	20^{cd}	20^{ab}	25^{ab}	22^{cd}
20^{ef}	21^{ab}	20^{ef}	22^{cd}	20^{cd}
3048*	—	—	23^{ab}	20^{cd} fn.
21-22^{b}	21^{c}-22	21-22^{b}	23^{c}-24	21-22^{b}
22^{cd}	23^{ab}	22^{cd}	—	—
3049*	—	[24^{ab}]	—	—
23	23^{c}-24^{b}	23	25^{c}-26^{b}	23
24^{ab}	24^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	24^{ab}
3050*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
24^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	27^{ab}	24^{cd}
25	26	26	—	25
3051*	—	[27]	—	—
26	27	28	27^{c}-28^{b}	26
3052* l. 1	—	—	28^{cd}	—
" l. 2-5	—	—	—	27
3053* l. 1-2	28	29	—	—
" l. 3-6	[29^{a-d}]	30	—	—
96 1-2^{b}	29^{e}-30^{b}	110 1-2^{b}	92 1-2^{b}	89 1-2^{b}
3054*	30^{cd}	2^{cd}	—	—
2^{cd}	31^{ab}	3^{ab}	2^{cd}	2^{cd}
3055*	—	—	—	—
3-7	31^{c}-36^{b}	3^{c}-7	3-7	3-7
3056*	—	—	—	—
8-13^{b}	36^{c}-41	8-13^{b}	8-13^{b}	8-13^{b}
3057* l. 1	—	—	13^{cd}	13^{cd} fn. l. 1
" l. 2	—	—	—	13^{cd} fn. l. 2
13^{c}-14	42-43^{b}	13^{c}-14	—	13^{c}-14
3058* l. 1-6	—	—	14-16	15-17
" l. 7-8	—	—	—	18
—	43^{c}-44	15	—	—
15	45	16	17	19
3059*	—	—	—	—
3060*	—	—	18	20
3061*	—	—	—	—
16-17	46-47	17-18	—	20^{cd} fn. l. 2-5
18-19^{b}	48-49^{b}	19-20^{b}	19-20^{b}	21-22^{b}
19^{cd}	49^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—
3062*	—	—	—	22^{cd}
App. I (No. 66) l. 1	—	—	—	23^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 66) 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 2-22	—	—	—	23^{c}–33^{b}
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 23-24	—	—	—	33^{c-f}
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l. 25-35	—	—	—	34–38
,, ,, l. 36-51	—	—	—	42–49^{b}
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l. 52	—	—	—	49^{cd}
3063*	—	—	21^{ab}	—
3064* l. 1	50^{ab}	21^{ab}	—	—
,, l. 2	50^{cd}	21^{cd}	—	49^{cd} fn. l. 2
,, l. 3-6	51–52	21^{e}–22	—	—
3065*	—	—	—	49^{cd} fn. l. 1, 3-4
20^{ab}	53^{ab}	23^{ab}	—	49^{cd} fn. l. 5
20^{cd}	53^{cd}	23^{cd}	21^{cd}	49^{cd} fn. l. 6
20^{e}–22	54–56^{b}	24–26^{b}	22–24^{b}	—
23^{ab}	56^{cd}	26^{cd}	24^{cd}	39^{c}–40^{b}
23^{cd}	57^{ab}	27^{ab}	25^{ab}	39^{ab}
[3066*	—	—	25^{c}–26	—
3067*	—	—	—	—
24-25	57^{c}–59^{b}	27^{c}–28	27–28	40^{c}–41
26	59^{c}–60^{b}	29	29	49^{cd} fn. l. 7-8
3069*	60^{cd}	[30^{ab}]	—	—
27-28^{b}	61–62^{b}	30^{c}–31^{b}	30–31^{b}	49^{cd} fn. l. 9-11
3070*	—	—	—	—
28^{cd}	62^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	49^{cd} fn. l. 12
29	63 (r)	32 (r.)	32	49^{cd} fn. l. 13-14
3071* l. 1	64^{ab} (r)	33^{ab} (r.)	33^{ab}	49^{cd} fn. l. 15
3071(A)*	—	—	—	—
[3071* l. 2	64^{cd}	33^{cd}	33^{cd}	49^{cd} fn. l. 16
3072*	—	—	—	—
30	65	34	34	—
3073*	—	—	—	—
31	66	35	35	—
3074*	67	36	—	—
97 3075*	108 —	111 —	—	90 Before 1^{ab} fn.
1	1	1	36	1
3076*	—	—	37–39	1^{cd} fn.
3077*	—	—	—	—
2	2	2	40	2
[3078*	—	—	—	—
3079*	—	—	41	2^{cd} fn.
3-6	3–6	3–6	42–45	3–6
3080*	—	—	46	7
7-8	7–8	7–8	47–48	8–9
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	—	10^{ab}
3081*	—	—	—	—
9^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	49^{ab}	10^{cd}
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	—	11^{ab}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	49^{cd}	11^{cd}
3082*	—	—	—	11^{cd} fn.
11	11	11	50	12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	—	13^{ab}
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	—	13^{ab} fn. l. 1
3083*	—	—	—	—
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	51^{ab}	13^{ab} fn. l. 2
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	51^{c}–52	13^{c}–14
3084*	15	15	53	14^{cd} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
15	16	16	51	15
3085* l. 2	—	—	—	—
3086* l. 1	—	—	55^{ab}	16^{ab}
3086(A)*	—	—	—	16^{ab} fn.
3086* l. 2	—	—	56^{ab}	16^{cd}
16	17	17	56^{c}–57^{b}	17
17^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	—	18^{ab}
17^{c}–19	18^{c}–20	18^{c}–20	57^{c}–59	18^{c}–20
3087*	—	—	—	—
20–21	21–22	21–22	60–61	21–22
3088*	—	—	62	—
3089*	—	—	—	—
22	23	23^{a-d}	63	23
3091*	—	—	—	24^{ab} fn.
23	24	23^{e}–24^{b}	—	24
3092*	—	—	—	—
24–26^{b}	25–27^{b}	24^{c}–26^{b}	64–66^{b}	25–27^{b}
3093*	—	—	66^{c}–67^{b}	27^{ab} fn.
26^{c}–28	27^{c}–29	26^{c}–28	67^{c}–69	27^{c}–29
3094*	—	—	70–71	27^{cd} fn.
29	30	29	72	30
3095* l. 1	—	—	74^{cd}	31^{ab}
3095(A)*	—	—	—	31^{cd} fn.
3095* l. 2	—	—	74^{ab}	31^{cd}
" l. 3-8	—	—	75–77	32–34
3095(B)*	—	—	78–79	34^{cd} fn.
3095* l. 9-10	—	—	80	35
30	31	30	73	36
31–33	32–34	31–33	81–83	37–39
3096*	—	—	—	40
3097*	—	—	—	—
App. I (No. 67) l. 1-2	—	—	—	—
" " l. 3-14	—	—	93 1-6	—
" " l. 15-20	—	—	—	—
" " l. 21-26	—	—	7-9	—
" " l. 27-35	109 1-5^{b}	112 1-5^{b}	10-14^{b}	—
" " l. 36	5^{cd}	5^{cd}	—	—
" " l. 37	5^{ef}	5^{ef}	14^{cd}	—
" " l. 38	6^{ab}	6^{ab}	—	—
" " l. 39-41	6^{c}-7^{d}	6^{c}-7^{b}	15-16^{b}	—
" " 1*	—	—	16^{cd}	—
" " l. 42-43	7^{e}-8^{b}	7^{c}-8^{b}	17	—
" " l. 44	8^{cd}	8^{cd}	—	—
" " l. 45-52	9-10	9-10	18-19	—
" " l. 53-60	11-12	11-12	—	—
" " l. 61-86	13-23^{b}	13-23^{b}	20-30^{b}	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 87-92	23^{c}-24	23^{c}-24	30^{c}-31	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 93-94	25	25	32	—
98 1-2	110 1-2	113 1-2	94 1-2	91 1-2
3099*	—	—	3^{ab}	2^{cd} fn.
3-4	3-4	3-4	3-5^{b}	3-4
3100*	—	—	5^{cd}	4^{cd} fn.
5-11	5-11	5-11	6-12	5-11
3101*	—	—	—	—
3102*	—	—		—
12-13^{b}	12-13^{b}	12-13^{b}	13-14^{b}	12-13^{b}
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	14^{cd}	13^{cd}

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3103*	—	—	—	—
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{ab}	14^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	15^{cd}	13^{cd}
15	15	15	16	15
3104*	—	—	—	15^{cd} fn.
16–18^{b}	16–18^{b}	16–18^{b}	17–19^{b}	16–18^{b}
18^{cd}	18^{ef}	19^{ab}	19^{cd}	18^{cd}
{3106*	18^{cd}	18^{cd}	—	—
19–25	19–25	19^{c}–25	20–26	19–25
3107* l. 1–2	—	—	—	25^{cd} fn.
" l. 3–4	—	—	28	25^{cd} fn.
26	26	26	27	26
99 1^{ab}	111 1^{ab}	114 1^{ab}	95 1^{ab}	92 1^{ab}
3108*	—	—	—	1^{cd}
1^{c}–4^{b}	1^{c}–4^{b}	1^{c}–3	1^{c}–4^{b}	1^{c}–4^{b}
3109*	—	—	—	—
4^{c}–5	4^{c}–5	4	4^{c}–5	4^{c}–5
3110*	—	—	—	6^{ab}
6–8	6–8	5–7	6–8	6^{c}–8
—	[9^{a-h}]	—	—	—
9	15^{c}–16^{b}	17	—	24
10^{ab}	9^{mn}	11^{ab}	9^{ab}	9^{ab}
3111*	—	—	—	—
10^{cd}	9^{op}	11^{cd}	9^{cd}	9^{cd}
3113*	9^{i-l}	10	13	10
3114* l. 1–2	10	12^{a-d}	—	—
" l. 3	11^{ab}	[12^{ef}]	—	—
" l. 4–11	11^{c}–15^{b}	13–16	—	—
11	16^{c}–17^{b}	8	10	11
12	17^{c}–18^{b}	9	12	12
3115* l. 1–2	—	—	11	—
" l. 3–4	—	—	—	13
" l. 5–6	—	—	—	13^{cd} fn.
13–14	18^{c}–20^{b}	18–19	14–15	14–15
15	20^{c}–21^{b}	20	—	16
3116* l. 1–11	21^{c}–26	21–25	—	—
" l. 12–13	27	26	16	16^{cd} fn.
16	28	27	17	17
3117*	—	—	18	17^{cd} fn.
17	29	28^{a-d}	19	18
{3118*	30^{ab}	28^{ef}	—	—
18–20^{f}	30^{c}–33^{b}	29–31	20–22	19–21^{b}
3119*	—	—	23^{ab}	—
20^{ef}	33^{cd}	32^{ab}	23^{cd}	21^{cd}
App. I (No. 68) l. 1	34^{ab}	32^{cd}	—	—
" " l. 2	34^{cd}	33^{ab}	24^{ab}	—
" " l. 3	35^{ab}	33^{cd}	—	—
" " l. 4–the prior half of l. 5	35^{c}–36^{b}	34^{abc}	24^{c}–25^{a}	—
" " the post. half of l. 5–the prior half of l. 6	36^{c}	34^{d}–35^{a}	—	—
" " the post. half of l. 6–13	36^{d}–40^{b}	35^{b}–38	25^{b}–28	—
" " l. 14–20	40^{c}–43	39–42^{b}	—	—
" " 2*	—	[42^{cd}]	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 68) l. 21-49	44-58^{b}	42^{c}-56	—	—
,, ,, l. 50-51	58^{c}-59^{b}	57	29	—
,, ,, l. 52-65	59^{c}-66^{b}	58-64	—	—
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l. 66-75	66^{c}-71^{b}	65-69	—	22-23^{b}
21-22^{b}	71^{c}-72	70	30-31^{b}	—
3120*	73^{ab}	71^{ab}	—	23^{cd}
22^{cd}	73^{cd}	71^{cd}	31^{cd}	25-26
23-24	74-75	72-73	32-33	27^{ab}
3122* l. 1	—	—	34^{ab}	27^{ab} fn. l. 1
{3122[A]*	—	—	—	—
3122* l. 2	—	—	34^{cd}	27^{cd}
3123*	—	—	—	27^{cd} fn. l. 2-3
3124*	76-78	74-76^{d}	—	—
3125*	—	—	—	—
25	79-80^{b}	76^{e}-77	35-36^{b}	28-29^{b}
26^{ab}	80^{cd}	78^{ab}	—	—
26^{cd}	81^{ab}	78^{cd}	36^{cd}	29^{ef}
3126* l. 1	—	—	37^{cd}	29^{cd} fn. l. 3
,, l. 2	—	—	—	29^{cd} fn. l. 4
3127* l. 1	81^{cd}	79^{ab}	37^{ab}	29^{cd} fn. l. 1
,, l. 2	82^{ab}	79^{cd}	—	29^{cd} fn. l. 2
27	82^{c}-83^{b}	80	38	30
28^{ab}	83^{cd}	81^{ab}	—	31^{ab}
28^{cd}	84^{ab}	81^{cd}	39^{ab}	31^{cd}
3128*	—	—	—	31^{ef}
3129* l. 1	—	—	39^{cd}	—
,, l. 2	—	—	—	—
3130*	84^{c}-85^{b}	82	—	33
29	85^{c}-86^{b}	83	40	32
3132* l. 1-2	86^{c}-87^{b}	84	41	34
,, l. 3-4	87^{c}-88^{b}	85	—	35
,, l. 5-10	88^{c}-91^{b}	86-88	42-44	36-38
30-31^{d}	91^{c}-93^{b}	89-90^{d}	45-46	39-40
31^{ef}	—	90^{ef}	—	40^{cd} fn.
32	93^{c}-94^{b}	91	47	41
3133* l. 1	—	—	—	41^{cd} fn. l. 2
,, l. 2	—	—	50^{ab}	41^{cd} fn. l. 1
33-34	94^{c}-96^{b}	92-93	48-49	42-43
35	96^{c}-97^{b}	94	50^{c}-51^{d}	44
3136* l. 1-2	—	—	51^{e}-52^{b}	45
,, l. 3-4	—	—	—	46
,, l. 5-8	—	—	52^{c}-54^{b}	47-48
36^{ab}	97^{cd}	95^{ab}	54^{cd}	49^{ab}
3137*	—	—	55^{ab}	—
3138*	—	—	—	—
3139*	—	—	—	49^{cd}
3140*	—	—	—	50^{ab}
36^{c}-38	98-100^{b}	95^{c}-97	55^{c}-57	50^{c}-52
39	100^{c}-101^{b}	98	—	53
40^{ab}	101^{cd}	99^{ab}	58^{ab}	54^{ab}
3141*	—	—	—	54^{c}-56
40^{cd}	102^{ab}	99^{cd}	58^{cd}	—
41	102^{c}-103^{b}	100	59	57
App. I (No. 69) l. 1-18	103^{c}-112^{b}	[101-105^{d}]	—	—
,, ,, l. 19	112^{cd}	(105^{ef})	96 [illegible]^{ab}	—
,, ,, l. 20	113^{ab}	106^{ab}	[illegible]^{cd}	—
,, ,, 1*	—	—	8-9^{b}	—
,, ,, 2*	—	—	—	—

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 69) 3*	—	—	—	—
" " | 21	113^{cd}	109^{cd}	9^{cd}	—
" " | 22	[114^{ab}]	110^{ab}	10^{ab}	—
" " | 23-24	114^{c-f}	110^{c}-111^{b}	10^{c}-11^{b}	—
" " 7*	—	—	11^{cd}	—
" " | 25	115^{ab}	111^{cd}	12^{ab}	—
" " 9*	—	—	12^{cd}	—
" " | 26-31	115^{c}-118^{b}	112-113	13-15	—
" " 12*	—	—	—	—
" " | 32	118^{cd}	114^{ab}	16^{ab}	—
" " | 33	119^{ab}	114^{cd}	—	—
" " | 34	119^{cd}	115^{ab}	16^{cd}	—
" " 13*	—	—	—	—
" " 14* | 1-11	—	—	—	—
" " 14(A)*	—	—	—	—
" " 14* | 12-13	—	—	—	—
3144*	—	—	95 61-62^{b}	58-60^{b}
42^{ab}	120^{ab}	115^{cd}	—	—
3145* | 1-2	120^{c}-121^{b}	116	—	—
" | 3	[121^{cd}]	117^{ab}	—	—
42^{cd}	121^{ef}	117^{cd}	62^{cd}	60^{cd}
3146*	122^{ab}	118^{ab}	—	—
43-44	122^{c}-123	118^{c}-119	63-64	61-62
3147*	124	—	65	63
App I (No 70) | 1-2	—	—	96 1	—
" " | 3-10	—	—	—	—
" " | 11	—	—	2^{ab}	—
" " | 12	—	—	—	—
" " | 13-29	—	—	2^{c}-6	—
" " 1*	—	—	—	—
" " | 30-31	—	—	17	—
" " 2*	—	—	—	—
110 1-2^{b}	112 1-2^{b}	115 1-2^{b}	97 1-2^{b}	93 1-2^{b}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	2^{cd}
{3148*	3^{cd}	[3^{cd}]	—	—
3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}	3^{cd}	3^{ab}
4	4^{c}-5^{b}	4	4	4
3149* | 1	—	—	—	4^{cd} fn.
" | 2-3	—	—	5	4^{cd} fn
" | 4	—	—	—	4^{cd} fn
5	5^{c}-6^{b}	5	6	5
3150*	—	—	—	—
6^{ab}	6^{cd}	6^{ab}	7^{ab}	6^{ab}
6^{c}-7^{b}	7	6^{c}-7^{b}	—	6^{c}-7^{b}
3151* | 1-2	—	—	7^{c}-8^{b}	—
" | 3-5	—	—	8^{c}-9	6^{cd} fn | 2-3
—	—	—	10^{ab}	—
7^{c}-11^{c}	8-12^{a}	7^{c}-11^{c}	10^{c}-14^{c} (13^{cd} r.)	7^{c}-11
3152*	—	—	—	—
11^{d}	12^{b}	11^{d}	14^{d}	11^{d}
3153*	12^{c}-14	12-14^{b}	—	—
12	15	14^{c}-15^{b}	15	12
3154*	16^{ab}	15^{cd}	16^{ab}	—
13^{ab}	16^{cd}	16^{ab}	16^{cd}	13^{ab}
—	—	[16^{cd}]	—	—
3156*	—	—	—	—
3157*	17^{ab}	[16^{ef}]	—	13^{cd}
13^{c}-14^{b}	17^{c}-18^{b}	17^{a-d}	17	14

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
14^{cd}	15^{cd}	[17^{ef}]	—	—
15^{ab}	[19^{ab}]	18^{ab}	18^{ab}	15^{ab}
15^{c}-16	19^{c}-20^{b}	18^{c}-19	18^{c}-19	15^{c}-16
3158*	—	—	—	—
17^{ab}	20^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
3159*	—	—	—	—
17^{cd}	21^{ab}	20^{cd}	20^{cd}	17^{cd}
3160*	—	—	—	—
18	21^{c-f}	21	21	18
3161*	—	—	—	—
3162*	—	—	—	—
19^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	19^{ab}
3163*	—	—	—	—
19^{c}-20^{b}	22^{c}-23^{b}	22^{c}-23^{b}	22^{c}-23^{b}	19^{c}-20^{b}
3164*	[23^{cd}]	24^{ab}	—	—
20^{cd}	23^{ef}	24^{cd}	23^{cd}	20^{cd}
[3165*	—	[23^{cd}]	—	—
3166*	—	[25]	—	—
21-22	24-25	26-27	24-25	21-22
101 1^{ab}	113 1^{ab}	116 1^{ab}	98 1^{ab}	94 1^{ab}
3167*	—	—	—	—
1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}
3168*	2^{c}-3^{b}	—	—	2^{c}-3^{b}
2^{cd}	3^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{cd}
3169*	4^{ab}	3^{ab}	—	—
3^{ab}	4^{cd}	3^{cd}	3^{ab}	4^{ab}
3170*	5-6^{b}	4-5^{b}	—	—
3^{c}-4^{b}	6^{c}-7^{b}	5^{c}-6^{b}	3^{c}-4^{b}	4^{c}-5^{b}
3171*	[7^{cd}]	6^{cd}	—	—
4^{c}-5	7^{c}-8	6^{c}-7	4^{c}-5	5^{c}-6
3172*	—	—	—	—
6	[9^{a-d}]	8	—	8
7	9^{e-h}	9	6	7
—	—	[10^{ab}]	—	—
8-13^{b}	10-15^{b}	10^{c}-15^{b}	7-12^{b}	9-14^{b}
3173*	—	—	—	14^{c}-15^{b}
3174*	—	—	—	—
13^{c}-15	15^{c}-17	15^{c}-17	12^{c}-14	15^{c}-17
16	18	18	—	18
17	19	19	15	20
18^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	16^{ab}	19^{ab}
			16^{cd}	19^{cd}
3176*	—	—	—	—
18^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	17-18	21-22
19-20	21-22	21-22	19-20	23-24
21-22	[23^{a-h}]	23-24	—	24^{cd} fin.
3178*	—	—	21	25
3179*	—	—	22	26
3180* l. 1-2	30	—	—	27^{ab}
" l. 3	—	—	—	27^{cd}
" l. 4	31^{ab}	—	—	28^{ab}
" l. 5	—	—	—	—
3181*	23^{c}-27^{b}	25-29^{b}	—	—
—	27^{cd} (r.)	29^{cd} (r.)	—	—
23^{ab}	28^{ab}	30^{ab}	—	28^{c}-29
23^{c}-24	28^{c}-29	30^{c}-31^{b}	23^{cd}	30^{cd}
25^{ab}	32^{ab}	31^{cd}	23^{ab}	30^{ab}
25^{cd}	31^{cd}	32^{cd}	24^{ab}	31^{ab}
26^{ab}	32^{cd}	32^{ab}	24^{c}-25^{b}	31^{c}-32^{b}
26^{c}-27^{b}	33	33		

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
27^{cd}	[34^{ab}]	34^{ab}	25^{cd}	32^{cd}
3182*	[34^{cd}]	—	—	—
3183*	34^{ef}	34^{cd}	—	—
$28–30^{b}$	$34^{g}–36$	$35–37^{b}$	$26–28^{b}$	$33–35^{b}$
3187*	—	—	—	—
30^{cd}	37^{ab}	37^{cd}	28^{cd}	35^{cd}
{3188*	—	—	—	—
31	$37^{c}–38^{b}$	38	29	36
3189* l. 1	38^{cd}	—	—	37^{ab}
,, l. 2–3	—	—	—	37^{c-f}
32–43	39–50	39–50	30–41	38–49
3192*	51	[51]	—	50
102 1–3	114 1–3	117 1–3	99 1–3	95 1–3
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	—	4^{ab}
3193*	—	—	—	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	4^{cd}
5–6	5–6	5–6	4–5	5–6
7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	7^{cd}
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	6^{ab}	8^{ab}
{3194* l. 2	—	—	—	7^{ab}
{ ,, l. 5–7	—	—	—	$8^{c}–9$
3195*	—	—	—	10–11
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	7^{ab}	13^{ab}
3196* l. 1	—	—	—	13^{cd}
3196(A)* l. 1	—	—	—	—
,, ,, l. 2–3	—	—	—	12
3196* l. 2	—	—	—	14^{ab}
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	7^{cd}	14^{cd}
3198*	—	—	—	15
3199*	9	[9]	—	—
9	10	10	8	16
3201*	—	—	—	$17–19^{e}$
3202*	—	—	—	19^{ef}
10–11	11–12	11–12	9–10	—
12	13	13	11	$20–21^{b}$
3204*	—	—	—	$21^{c}–23$
13	14	14	12	24
3205*	—	—	—	$25–27^{b}$
14^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	13^{ab}	27^{cd}
3206* l. 1–2	—	—	14	28
,, l. 3 – the prior half of l. 7	—	—	—	$29–31^{a}$
,, the post. half of l. 7	—	—	—	—
,, the prior half of l. 8	—	—	—	31^{b} fn.
,, the post. half of l. 8–15	—	—	—	$31^{b}–34$
14^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	13^{cd}	35–36
{3207* l. 1	—	—	—	—
{ ,, l. 3	—	—	17^{cd}	—
3208*	—	—	—	—
15–18	16–19	16–19	18–21	37–40
3209*	—	—	—	—
19–22	20–23	20–23	22–25	41–44
3210*	—	—	—	44^{cd} fn.
23	24	24	26	45
3211* l. 1–2	—	—	—	46
,, l. 3–7	—	—	$15–17^{b}$	$47–49^{b}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3211* l. 8	—	—	—	49cd
24-25	25-26	25-26	27-28	50-51
3212* l. 1-2	—	—	—	51cd fn.
,, l. 3-10	—	—	29-32	52-55
26-28	27-29	27-29	33-35	56-58
29	30	31	36	59
{3213*	—	[30]	—	—
30	31	32	37	60
3214*	—	—	38-40	61-63
31	32	33	41	64
32	[33a-d]	34	42	65
{3216*	—	—	—	—
33	33e-h	35	43	66
3217* l. 1	—	—	44ab	67ab
,, l. 2	—	—	44cd	67ab fn
,, l. 3-4	—	—	45	67c-f
34ab	—	36ab	46ab	68ab
3218* l. 1	—	—	46cd	68cd
3218(A)*	—	—	—	69ab
3218* l. 2	—	—	47ab	71ab
,, l. 3	—	—	47cd	—
,, l. 4-11	—	—	48-51	71c-74
—	—	—	52ab (r.)	—
3219* l. 1-2	—	—	—	75
,, l. 3-10	—	—	53-56	76-79
{3220*	—	—	—	80
34cd	—	36cd	52cd	69cd
3221*	—	—	—	—
35	34	37	57	70
36	35	35	—	81
103 1-6	115 1-6	118 1-6	100 1-6	96 1-6d
3223*	—	—	—	6ef
7-10	7-10	7-10	7-10	7-10
—	—	—	—	11ab
11ab	11ab	11ab	11ab	13ab (r.)
3224* l. 1-2	11e-12b	—	—	11c-12b
,, l. 3	—	—	—	12cd
11cd	[11cd]	11cd	—	13cd
12ab	[11ef]	12ab	11cd	14ab
12c-13	12c-13	12c-13	12-13b	14c-15
14ab	14ab	14ab	15cd	15ab
{3225*	—	—	—	—
14cd	14cd	14cd	16ab	15cd
15-16	15-16	15-16	13c-15b	16-17
17ab	17ab	17ab	16cd	18ab
3227*	—	—	—	17cd
17c-23a	17c-23a	17c-23a	17-22c	19c-25a
3228* l. 1	—	—	—	—
,, l. 2-5	—	—	—	23cd fn.
23b-24	23b-24	23b-24	22d-23	25b-26
25	25	25	—	27
101 1-4	116 1-4	119 1-4	101 1-4	97 1-4
3229*	—	—	5	4cd fn
5-9	5-9	5-9	6-10	5-9
3230*	—	—	11	9cd fn
10-11	10-11	10-11	12-13	10-11
3231*	12	[12]	14	12
3232*	—	—	—	—
12	13	13	15	13

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
3233*	—	—	—	—
23	24	24	26	24
3234*	—	—	27	25
24	25	25	28	26
3235*	—	—	—	—
3236*	26^{ab}	26^{ab}	—	—
—	26^{cd} (1)	26^{cd} (1)	—	—
3237*	—	—	—	—
3238*	[27^{a-d}]	27	—	—
3239*	—	—	—	—
3240*	[27^{e-j}]	28	—	—
25^{ab}	27^{kl}	29^{ab}	29^{ab}	27^{ab}
{3241*	—	—	—	29^{ab}
3242* l 1-3	—	—	29^{c}-30	27^{c}-28
„ l 4-5	—	—	31	28^{cd} fn
„ l 6	—	—	33^{ab}	—
25^{c}-26	27^{m}-28	29^{c}-30	32^{c}-33	29^{c}-30
3243* l 1-2	29	31	—	98 7
„ l 3-4	30	—	—	8
„ l 5-8	31-32	32-33	—	9-10
3243(A)*	—	—	—	11^{a-d}
3243* l 9	33^{ab}	34^{ab}	—	11^{ef} fn l 1
3244* l 1	—	—	—	11^{cd} fn l 2
„ l 2	—	—	—	11^{ef}
„ l 3	33^{cd}	34^{cd}	—	—
27	34	35	34	97 31
3245*	—	—	—	32
3246*	—	—	—	98 1-6
105 3247*	117 1	120 1	102 1	—
3248*	—	—	—	—
1-2	2-3	2-3	2-3	12-13
3249*	—	—	4	14
3250*	—	—	—	—
3-5	4-6	4-6	5-8^{b}	15-18^{b}
6-8^{b}	7-9^{b}	7-8^{d}	18-20^{b}	29-31^{b}
8^{c}-9^{b}	9^{c}-10^{b}	8^{e}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	18^{c}-19^{b}
3253*	—	—	—	—
9^{c}-10	10^{c}-11	9^{c}-10	9^{c}-10	19^{c}-20
3254*	—	—	—	21
11	12	11	11	22
3255*	—	—	—	—
12^{ab}	13^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	23^{ab}
12^{c}-13	13^{c}-14	12^{c}-13	13^{c}-14	24^{c}-25
14	15	14	12^{c}-13^{b}	23^{c}-24^{b}
15-17^{b}	16-18^{b}	15-16	15-17^{b}	26-28^{b}
3256*	18^{c}-19^{b}	17	—	—
17^{cd}	19^{cd}	18^{ab}	17^{cd}	28^{cd}
18-19	20-22^{b}	18^{c}-20	20^{c}-22	31^{c}-33
3257*	—	—	—	—
20-22^{b}	22^{c}-24	21-23^{b}	23-25^{b}	34-36^{b}
3258*	—	—	—	—
22^{c}-24	25-27^{b}	23^{c}-25	25^{c}-27	36^{c}-38
3259*	—	—	—	39-42^{b}
3260* l 1-2	—	—	—	42^{c}-43^{b}
„ l 3-5	—	—	28-29^{b}	43^{c}-44
„ l 6	—	—	—	45^{ab}
„ l 7	—	—	29^{cd}	45^{cd}
„ l 8-9	—	—	—	46
25-27^{b}	27^{c}-29	26-28^{b}	30-32^{b}	47-49^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3261*	30^{ab}	28^{cd}	32^{cd}	49^{ab} fn.
27^{c}–28^{b}	30^{c}–31^{b}	28^{c}–29^{b}	33	49^{c}–50^{b}
3262*	—	—	—	—
3263*	—	—	—	50^{cd}
3264*	31^{cd}	29^{cd}	—	—
3265*	32^{ab}	30^{ab}	34^{ab}	50^{ab} fn.
28^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	34^{cd}	—
3266* l. 1–4	—	—	—	50^{cd} fn.
" l. 5–10	—	—	—	—
106 3267* l. 1	118 11^{ab}	121 11^{ab}	103 —	99 1^{ab}
" l. 2	11^{cd}	11^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
3268*	2	2	2	1^{cd} fn.
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	2^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	2^{cd}
2–9	3–10	3–10	3–10	3–10
3269*	—	—	11	11
10	12	12	12	12
3270*	—	—	—	13–14
3271*	—	—	—	15–16
11–12	13–14	13–14	13–14	17–18
3272*	—	—	15	19
13	15	15	16	20
14	[17^{a-d}]	16	17	21
15	16	17	18	22
16	17^{e-h}	18	19	23
3274*	—	—	—	23^{cd} fn.
17–20	18–21	19–22	20–23	24–27
107 1	119 1	122 1	104 1	100 1
3275*	—	—	2^{ab}	2^{ab}
3276*	—	—	2^{cd}	2^{cd}
3277*	—	—	—	2^{ab} fn.
2–3	2–3	2–3	3–4	3–4
{3279*	—	—	—	—
4–9^{b}	4–9^{b}	4–9^{b}	5–10^{b}	5–10^{b}
3280*	—	—	—	—
9^{c}–10	9^{c}–10	9^{c}–10	10^{c}–11	10^{c}–11^{d}
3281*	—	—	—	11^{ef}
11	11	11	12	12^{a-d}
3282*	—	—	13^{ab}	12^{cd}
12	12	12	13^{c}–14^{b}	13
{3283*	—	—	—	—
3284*	—	—	—	14^{ab} fn.
13	13	13	14^{c}–15^{b}	14
3285* l. 1–2	—	—	—	15
" l. 3–4	[14^{a-d}]	—	—	16
14–16^{b}	14^{e}–16^{b}	14–16^{b}	15^{c}–17	17–19^{b}
3286*	—	—	—	—
16^{c}–17^{b}	16^{c}–17^{b}	16^{c}–17^{b}	18	19^{c}–20^{b}
3287*	—	—	—	—
17^{c}–19	17^{c}–19	17^{c}–19	19–21^{b}	20^{c}–22
3288* l. 1–5	—	—	21^{c}–23	23–25^{b}
3288(A)*	—	—	—	—
3288* l. 6	—	—	24^{ab}	25^{cd}
20	20	20	24^{c}–25^{b}	26
3290*	—	—	25^{c}–26^{b}	27
21–22^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	26^{c}–27	28–29^{b}
3291*	—	—	28^{ab}	29^{cd}
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	28^{cd}	30^{ab}
3292* l. 1	—	—	—	30^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3292* l. 2	—	—	—	30^{cd} fn.
23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	29^{ab}	31^{ab}
3293*	—	—	30	32
23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	29^{cd}	31^{cd}
24^{ab}	24^{ab}	23^{ef}	31^{ab}	33^{ab}
3294* l. 1-2	—	—	$31^{c}-32^{b}$	$33^{c}-34^{b}$
,, l. 3	—	—	—	34^{cd}
$24^{c}-25^{b}$	$24^{c}-25^{b}$	24^{a-d}	$32^{c}-33^{b}$	35
3295*	—	—	—	36^{cd}
25^{cd}	25^{cd}	24^{ef}	33^{cd}	36^{ab}
26^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	34^{ab}	37^{ab}
3296*	—	—	$34^{c}-35^{b}$	$37^{c}-38^{b}$
26^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	35^{cd}	38^{cd}
27	[27^{a-d}]	26	—	39
$28-32^{b}$	$27^{e}-31^{b}$	$27-31^{b}$	$36-40^{b}$	$40-44^{b}$
32^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	44^{cd}
3299*	—	—	40^{cd}	44^{ef}
33-34	32-33	32-33	41-42	45-46
3302*	34	[34]	43	47
35	35	35	44	48
3303*	—	—	—	—
36	36	36	45	49
3304*	37	[37]	—	50
3305*	—	—	46	51
108 1	120 1	123 1	105 1	101 1
3306*	—	—	—	$2-3^{b}$
2-3	2-3	2-3	2-3	$3^{c}-4$
3307* l. 2	—	—	—	—
4-5	4-5	4-5	4-5	5-6
3309* l. 1	6^{ab}	6^{ab}	—	—
,, l. 2	6^{cd}	—	—	—
3310* l. 1-2	7	—	6	7
,, l. 3	—	—	7^{ab}	8^{ab}
,, l. 4	—	—	—	8^{cd}
6^{ab}	8^{ab}	6^{cd}	—	9^{ab}
$6^{c}-8$	$8^{c}-10$	$6^{e}-8$	$7^{c}-9$	$9^{c}-11$
3311*	—	—	—	12
9	11	9	10	13
3312* l. 1-2	—	—	11	14
,, l. 3-4	—	—	—	15
,, l. 5-6	—	—	$12^{c}-13^{b}$	16
10^{ab}	12^{ab}	10^{ab}	12^{ab}	17^{ab}
3313* l. 1	—	—	13^{cd}	17^{cd}
,, l. 2-3	—	—	—	18
3314*	$12^{c}-14^{b}$	$10^{c}-11$	—	—
10^{cd}	14^{cd}	12^{cd}	14^{ab}	19^{ab}
3315*	—	—	14^{cd}	19^{cd}
3316*	—	—	15	20
11-12	15-16	$12^{c}-13^{d}$	16-17	21-22
3317* l. 1-2	—	—	18	23
,, l. 3	—	—	—	23^{cd} fn.
,, l. 4-5	—	—	19	24
3317(A)*	—	—	—	—
3317* l. 6-7	—	—	20	25
13^{ab}	17^{ab}	13^{ef}	21^{ab}	26^{ab}
3318*	17^{cd}	14^{ab}	—	—
13^{cd}	18^{ab}	14^{cd}	21^{cd}	26^{cd}
3319*	—	—	—	—
3320*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3321*	—	14^{ef}	—	—
14^{ab}	18^{cd}	15^{ab}	22^{ab}	27^{ab}
14^{cd}	19^{ab}	15^{cd}	22^{cd}	27^{ab} fn.
3322*	—	—	—	27^{c}–28
15	19^{c}–20^{b}	15^{e}–16^{b}	23	29
3323*	21^{ab}	16^{cd}	—	—
16^{ab}	20^{cd}	17^{ab}	24^{ab}	30^{ab}
3324*	—	—	—	30^{c}–31^{b}
16^{cd}	21^{cd}	17^{cd}	24^{cd}	31^{cd}
3325*	—	—	—	—
17–18	22–23	18–19	25–26	32–33
19	24	20	—	34
109 1–3	121 1–3	124 1–3	106 1–3	102 1–3
3326*	—	—	—	4^{ab}
3327* l. 1	—	4^{ab}	—	4^{c-f}
" l. 2	—	—	—	—
3328*	—	—	—	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	4^{ab}	5^{ab}
3329* l. 1	—	—	—	5^{cd}
" l. 2–5	—	—	—	6^{c}–8^{b}
" l. 6–7	—	—	—	10
4^{cd}	4^{cd}	4^{ef}	—	6^{ab}
5	5	5	4^{e}–5^{b}	8^{c}–9^{b}
3332*	—	—	—	11^{ab}
6	6	6	5^{c}–6^{b}	9^{c-f}
7–9	7–9	7–9^{b}	6^{c}–9^{b}	11^{c}–13
3333* l. 1	10^{ab}	9^{cd}	9^{cd}	14^{ab}
" l. 2	10^{cd}	10^{ab}	—	14^{cd}
10–16^{b}	11–17^{b}	10^{c}–16^{b}	10–16^{b}	15–21^{b}
16^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	21^{cd}
17–19	18–20	17–19	16^{c}–19^{b}	22–24
20	22	20	20^{c}–21^{b}	26
App I (No 71)	—	—	—	27 44
3335*	23	—	21^{c}–22^{b}	—
3336*	—	—	—	—
21	21	21	19^{c}–20^{b}	25
3337*	—	22	—	—
22^{ab}	24^{ab}	23^{ab}	22^{cd}	45^{ab}
22^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	—	45^{cd}
23	25	24	23	46^{a-d}
3338*	—	—	—	46^{ef}
24^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	—	47^{ab}
24^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	24^{ab}	47^{cd}
25	27	26	25	48
26^{ab}	28^{ab}	27^{ab}	24^{cd}	49^{ab}
26^{cd}	28^{cd}	27^{cd}	—	49^{cd}
27	29	28	26	50
3341*	30	[29]	—	51
110 1^{ab}	122 1^{ab}	125 1^{ab}	107 1^{ab}	103 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	1^{cd}
3342*	—	—	—	1^{cd} fn
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	2^{ab}
2^{c}–4^{b}	2^{c}–4^{b}	2^{c}–4^{b}	1^{c}–3^{b}	2^{c}–4^{b}
3344*	—	—	—	6^{cd}
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	3^{c}–4	7–8^{b}
3345*	—	—	—	4^{c}–5^{b}
3346* l. 1–2	—	—	—	5^{ab} fn
" l. 3–4	—	—	—	5^{c}–6^{b}
3347*	6	6	—	6^{ab} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
6–7	7–8	7–8	5–6	8^{c}–9
3348*	—	—	7	11
3349*	9	9	—	10
8	10	10	8	12
3350*	—	—	—	—
9^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	9^{ab}	13^{ab}
3351*	—	—	—	13^{c}–20
9^{c}–10	11^{c}–12	11^{c}–12	9^{c}–10	21
{3352* l. 1	—	—	—	—
3353*	—	—	—	—
11	13	13	11	22
3355*	—	—	—	23^{ab}
12^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	23^{cd}
3356*	—	—	—	26^{cd}
12^{c}–13	14^{c}–16^{b}	14^{c}–15	12^{c}–14^{b}	23^{c}–24
—	—	—	—	25–26^{b} (r.)
3358*	—	—	14^{cd}	27^{cd}
14^{ab}	16^{cd}	16^{ab}	15^{ab}	27^{ab}
{3359*	—	—	—	28^{ab}
14^{c}–16	16^{c}–19^{b}	16^{c}–19^{b}	15^{c}–18^{b}	28^{c}–31^{b}
3361*	19^{cd}	19^{cd}	—	31^{cd}
17^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	19^{ab}	32^{ab}
17^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	33^{cd}
{3362* l. 1	—	—	18^{cd}	—
3362(A)*	—	—	—	32^{c}–33^{b}
18–20	21–23	21–23	20–22	34–36
3364*	—	—	—	37
21	24	24	23	39
{3365* l. 1–2	—	—	—	38
{ " l. 3–4	—	—	—	—
3366*	—	—	—	—
22^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	40^{ab}
3367*	—	—	—	—
22^{c}–23	25^{c}–26	25^{c}–26	24^{c}–25	40^{c}–41
3368*	—	—	—	42
3369*	27	27	—	—
3370*	—	—	—	—
111 1	123 1	126 1	108 1	104 1
1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}
{3371*	—	—	—	2^{ab}
2^{c}–4	2^{c}–4	2^{c}–4	2^{c}–4	2^{c}–4
3372*	—	—	—	5^{ab}
3373*	5^{ab}	5^{ab}	11^{ab}	9^{ab}
5^{ab}	5^{cd}	5^{cd}	11^{cd}	9^{cd}
3374* l. 1–2	—	—	9	10
" l. 3–6	—	—	—	11–12
" l. 7	—	—	10^{ab}	13^{ab}
" l. 8	—	—	—	13^{cd}
" l. 9	—	—	10^{cd}	14^{ab}
" l. 10	—	—	—	14^{cd}
5^{cd}	6^{ab}	6^{ab}	5^{ab}	5^{cd}
3375*	—	—	—	—
3376*	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7	—	—
6^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	5^{cd}	6^{ab}
3379* the prior half of l. 1	—	—	6^{a}	6^{a}
" the post. half of l. 1 – the prior half of l. 2	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3379* the post. half of l. 2	—	—	6^{b}	6^{d}
3380*	8^{ab}	7^{cd}	—	—
6^{cd}	8^{cd}	8^{ab}	6^{cd}	7^{ab}
7^{ab}	9^{ab}	8^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
3381*	—	—	—	—
7^{cd}	9^{cd}	[9^{ab}]	7^{ab}	8^{ab}
—	—	—	8^{ab} (r.)	—
3382*	—	—	8^{cd}	8^{cd}
3383*	$10–14^{b}$	[$9^{c}–13$]	—	—
8^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	12^{ab}	15^{ab}
3384*	—	—	12^{cd}	15^{cd}
8^{cd}	15^{ab}	14^{cd}	—	15^{e}
3385* l. 1–8	—	—	—	16–19
" l. 9–10	—	—	13	20
3386*	—	—	—	$21^{c}–22^{b}$
3387*	—	—	—	—
9^{ab}	15^{cd}	15^{ab}	14^{ab}	21^{ab}
$9^{c}–10$	$16–17^{b}$	$15^{c}–16$	$14^{c}–15$	$22^{c}–23$
3388* l. 1–2	—	—	16	24
" l. 3–4	—	—	—	25
3389*	—	—	—	26
3390*	—	—	—	—
11	$17^{c}–18^{b}$	17	17	27
3391*	—	—	—	—
3392* l. 1–2	—	—	—	28
" l. 3–4	—	—	18	29
" l. 5–6	—	—	—	30
12^{ab}	18^{cd}	16^{ab}	19^{ab}	31^{ab}
[3393*	—	—	—	—
12^{cd}	19^{ab}	16^{cd}	19^{cd}	31^{cd}
3394* l. 1–2	—	—	$20–21^{b}$	$32–33^{b}$
" l. 3	19^{cd}	19^{ab}	—	—
3395* l. 1	20^{ab}	21^{ab}	—	—
" l. 2–4	$20^{c}–21$	$19^{c}–20$	—	—
13	22^{ab}	21^{cd}	21^{cd}	33^{cd}
3396* l. 1–4	—	—	22–23	34–35
" l. 5	—	—	—	35^{cd} fn.
14	$22^{c}–23^{b}$	22	24	[illegible]
3397*	—	—	—	[illegible] fn.
3398* l. 1–4	—	—	25–26	[illegible]
" l. 5	—	—	—	[illegible]
App. I (No. 72) l. 1–25	$23^{c}–35$	23–33	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 26–28	$36–37^{b}$	34	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 27–30	[illegible]	35	—	—
15–16	[illegible]	36–37	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible] fn.
17–18	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	31	43
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	44
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	—	—	—	—
[illegible]	[illegible]	[illegible]	33	45
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	[illegible]	42	34	[illegible]
[illegible]	—	—	35	[illegible]
[illegible]	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3408*	[46^{cd}]	44^{ab}	—	—
22^{ab}	45^{cd}	43^{ab}	36^{ab}	48^{ab}
3409*	—	—	—	48^{cd}
22^{cd}	46^{ab}	43^{cd}	36^{cd}	49^{ab}
3410*	—	—	—	49^{ab} fn.
23	46^{c}–47^{b}	44^{c}–45^{b}	37	49^{c-f}
24^{a-d}	47^{c}–48^{b}	46^{a-d}	38	50
24^{ef}	49^{ab}	46^{ef}	39^{cd}	51
{3411*	—	—	—	—
{3412*	—	—	40	—
25	48^{cd}	45^{cd}	39^{ab}	52^{ab}
26^{ab}	49^{cd}	47^{ab}	42^{ab}	52^{cd}
{3413*	—	—	—	54^{ab}
26^{cd}	50^{ab}	47^{cd}	41^{cd}	54^{cd}
3414*	—	—	—	55
3415*	—	—	42	53
3416*	—	—	—	56^{cd}
27^{ab}	50^{cd}	48^{ab}	43^{ab}	56^{ab}
27^{cd}	51^{ab}	48^{cd}	43^{cd}	57^{ab}
3417*	—	—	—	—
3418*	—	—	—	—
28^{ab}	51^{cd}	49^{ab}	44^{ab}	57^{cd}
3420*	[52^{ab}]	49^{cd}	—	—
28^{cd}	52^{cd}	49^{ef}	44^{cd}	58^{ab}
{3421* l. 1	—	—	—	—
{ ,, l. 3	—	—	—	—
3422*	—	—	—	58^{cd}
3423*	—	—	45	59
3424*	[52^{e-h}]	50	—	60
3425*	—	—	—	—
29	52^{i-l}	51	46	61^{a-d}
3426*	—	—	—	61^{ef}
30	53	52	47	62
3427*	—	—	—	—
31	54	53	—	63
112 3428*	124 —	127 —	109 1^{ab}	105 1^{ab}
3429*	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}
3430*	—	—	—	2^{cd}
3431*	—	—	—	—
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
3433*	—	—	—	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}	2^{ef}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{ab}	3^{cd}
{3434* l. 2	—	—	—	3^{ab}
2^{ef}	3^{ab}	2^{ef}	3^{cd}	3^{ef}
3436*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{cd}	3^{ab}	4^{ab}	4^{ab}
3437*	—	—	—	—
3^{cd}	3^{ef}	3^{cd}	4^{cd}	4^{cd}
{3438* l. 2	—	—	—	—
4–5^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}	5–6^{b}	5–6^{b}
5^{c}–6	5^{c}–6	5^{c}–6^{b}	—	6^{c}–7
7^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	6^{cd}	8^{ab}
7^{cd}	7^{cd}	6^{ef}	—	8^{cd}
3441*	—	—	—	—
8–10^{b}	8–10^{b}	7–8	7–9^{b}	9–11^{b}
3442*	10^{cd}	9^{ab}	—	11^{ab} fn.
10^{c}–13	11–14	9^{c}–13^{b}	9^{c}–13^{b}	11^{c}–15^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{3443* l. 1	15^{ab}	—	—	—
14^{ab}	15^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	15^{cd}
3444*	—	—	—	—
14^{cd}	16^{ab}	13^{ef}	—	—
3445*	16^{cd}	—	—	—
$15-17^{b}$	$17-19^{b}$	14-15	$14-16^{b}$	$16-18^{b}$
3446*	19^{cd}	16^{ab}	—	—
17^{cd}	20^{ab}	16^{cd}	16^{cd}	18^{cd}
3448*	$20^{c}-21^{b}$	17	—	—
18	$21^{c}-22^{b}$	18^{a-d}	17	19
3449*	—	—	18-19	20-21
3450*	$22^{c}-23$	$18^{e}-19$	—	—
3451*	—	—	—	—
113 1^{ab}	125 1^{ab}	128 1^{ab}	—	106 1^{ab}
3452* l. 1	—	—	20^{ab}	1^{cd}
,, l. 2	—	—	—	2^{ab}
1^{cd}	2^{ab}	—	20^{cd}	2^{cd}
2^{ab}	1^{cd}	—	21^{ab}	3^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	1^{cd}	21^{cd}	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	—	22	4^{a-d}
$3^{c}-7$	$3^{c}-7$	$1^{e}-5^{d}$	23-26	$4^{e}-8^{b}$
3457*	—	—	—	—
8-9	8-9	$5^{e}-7^{b}$	$28^{a}-30^{b}$	10-11
3459*	—	—	—	—
10-11	10-11	$7^{c}-9^{b}$	$30^{c}-32^{b}$	12-13
3460* l. 1	12^{ab}	9^{cd}	—	—
,, l. 2	12^{cd}	9^{ef}	27^{ab}	8^{cd}
12	13	11	$27^{c}-28^{b}$	9
13	14	10	$32^{c}-33^{b}$	14
$14-15^{b}$	$15-16^{b}$	$12-13^{b}$	$33^{c}-34$	$15-16^{b}$
3462*	—	—	—	—
$15^{c}-16$	$16^{c}-17$	$13^{c}-14$	$35-36^{b}$	$16^{c}-17$
3463*	—	—	—	—
17	18	15	$36^{c}-37^{b}$	18
3464*	—	—	$37^{c}-40$	$19-22^{b}$
18^{ab}	19^{ab}	16^{ab}	41^{ab}	22^{cd}
18^{cd}	19^{cd}	16^{cd}	42^{cd}	24^{ef}
3465*	20	17	—	23
19^{ab}	21^{ab}	18^{ab}	42^{ab}	24^{cd}
19^{cd}	21^{cd}	18^{cd}	41^{cd}	24^{ab}
$20-21^{b}$	$22-23^{b}$	$19-20^{b}$	$43-44^{b}$	$25-26^{b}$
3466*	—	—	—	—
21^{cd}	23^{cd}	20^{cd}	44^{cd}	26^{cd}
3467* l. 1-5	—	—	$45-47^{b}$	$27-29^{b}$
,, l. 6	—	—	—	29^{cd}
22-24	24-26	$21-23^{d}$	$47^{c}-50^{b}$	30-32
3468*	27^{ab}	23^{ef}	—	—
3469*	—	—	—	—
25	$27^{c}-28^{b}$	24	$50^{c}-51^{b}$	33
3470* l. 1	29^{ab}	25^{ab}	—	—
,, l. 2	28^{cd}	25^{cd}	—	—
26^{a}	29^{c}	26^{a}	51^{c}	34^{a}
3471*	—	—	—	—
$26^{b}-27^{b}$	$29^{d}-30$	$26^{b}-27^{b}$	$51^{d}-52$	$34^{b}-35^{a}$
$27^{c}-28$	$31-32^{b}$	$27^{c}-28$	—	$35^{c}-36$
$29-32^{b}$	$32^{c}-35$	$29-32^{b}$	$53-56^{b}$	$37-40^{b}$
3472* l. 1	—	—	—	40^{ab} fn.
,, l. 2-3	—	—	$56^{c}-57^{b}$	$40^{c}-41^{b}$
3473*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
3474*	—	—	—	—
32^{c}–33	36–37^{b}	32^{c}–33	57^{c}–58	41^{c}–42
34	37^{c}–38^{b}	34	—	43
35–36^{b}	38^{c}–39^{d}	35–36^{b}	59–60^{b}	44
36^{cd}	39^{ef}	36^{cd}	—	45^{ab}
3475* the prior half of l 1	—	—	60^{c}	45^{c}
3475(A)*	—	—	—	—
3475* the post of l 1–5	—	—	60^{d}–62	45^{d}–47
37–42	40 45	37–42	63–68	48–53
3477* l 1	—	—	69^{ab}	54^{ab}
,, l 2	—	—	—	54^{cd}
,, l 3	—	—	69^{cd}	54^{ef}
3478*	—	—	—	—
43	46	43	—	55
114 1^{abc}	126 1^{abc}	129 1^{abc}	110 1^{abc}	107 1^{abc}
3481*	—	—	1^{d}–2^{a}	—
1^{d}–2	1^{d}–2	1^{d}–2	2^{b}–3^{b}	1^{d} 2
3483*	—	—	—	—
3484*	—	—	—	3
3485*	—	—	3^{c}–4^{b}	—
3	3	3	—	4
3486*	—	—	4^{c}–5	5–6^{b}
3487*	—	—	—	6^{cd}
4	4	4	6	7
3488*	—	—	—	—
5–10^{b}	5–10^{b}	5–10^{b}	7–12^{b}	8–13^{b}
3489*	10^{c}–11^{b}	10^{c}–11^{b}	—	13^{c}–14^{b}
10^{c}–14	11^{c}–15	11^{c}–15^{d}	12^{c}–16	14^{c}–18
3493*	—	—	—	—
3494*	—	—	17	19
15^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	20^{cd}	22^{cd}
3495*	—	—	—	—
15^{cd}	16^{cd}	17^{cd}	21^{ab}	22^{ef}
3497* l 1–3	17–18^{b}	18–19^{b}	—	23
l 4 5	18^{c}–19^{b}	19^{c}–20^{b}	—	—
l 6	19^{cd}	—	—	—
16–17^{b}	20–21^{b}	15^{c}–16	18–20^{b}	20–22^{b}
3501*	—	—	—	—
17^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	21^{cd}	24^{ab}
{3503* l 1–13	—	—	22–28^{b}	24^{c}–30
l 14	—	—	28^{cd}	35^{ab} fn
18	22	21	—	35
{3504* l 1–8	—	—	—	31–34
{ ,, l 9–10	—	—	—	—
{3505*	—	—	—	36–37
19–20	23–24	22–23	—	38–42^{b}
3508*	—	—	—	42^{c}–46
21^{a-d}	25	24	29	47–49
21^{ef}	26^{ab}	25^{ab}	34^{cd}	58^{cd}
3510*	—	—	—	52–54
3511*	—	—	—	59–61
3512*	—	—	35^{ab}	—
3513*	—	—	—	—
22^{ab}	26^{cd}	25^{cd}	33^{cd}	57^{ab}
22^{cd}	27^{ab}	26^{ab}	—	57^{cd}
{3514* l 1–5	—	—	30–32^{b}	50–51
,, l 6–7	—			

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{3514* l. 8	—	—	—	55^{ef}
„ l. 9	—	—	31^{ab}	58^{ab}
{3515* l. 1–2	—	—	—	56
„ l. 3–4	—	—	—	—
23	27^{c}–28	26^{c}–27	—	62
3517*	—	—	—	63–66^{b}
3518*	29	[28^{a-d}]	—	—
24	30^{ab}	28^{ef}	35^{cd}	66^{cd}
3519*	—	—	—	67^{ab}
25^{ab}	30^{cd}	29^{ab}	36^{ab}	68^{ab}
25^{cd}	31^{ab}	29^{cd}	36^{cd}	67^{cd}
3520*	—	—	—	68^{cd}
App. I (No. 73) l. 1–9	—	—	—	69–72
„ „ l. 10	—	—	—	—
„ „ l. 11–27	—	—	—	73–80
„ „ l. 28	—	—	37^{ab}	81^{ab}
3521*	31^{c}–32	30–31^{b}	—	—
26–27^{b}	33	31^{c}–32^{b}	37^{c}–38^{b}	81^{c}–82^{b}
3524*	34^{ab}	32^{cd}	—	—
27^{cd}	34^{cd}	33^{ab}	38^{cd}	82^{cd}
3525*	—	—	39^{ab}	83^{ab}
3526*	—	—	—	—
27^{ef}	35^{ab}	33^{cd}	39^{cd}	83^{cd}
3527*	—	—	40^{ab}	83^{ef}
3528*	—	—	—	—
28–29^{b}	35^{c}–36	34–35^{b}	40^{c}–41	84–85^{b}
3529*	37^{ab}	35^{cd}	—	—
29^{c}–31	37^{c}–39	36–37	42–44^{b}	85^{c}–87
{3532*	—	—	—	—
32–33	40–41	38–39	44^{c}–46^{b}	88–89
{3533*	—	—	—	—
34–36	42–44^{b}	40–42	46^{c}–49^{b}	90–92
3535*	45^{ab}	—	—	—
3536*	—	44^{ab}	—	—
3537*	—	—	—	—
37^{ab}	44^{cd}	43^{ab}	—	93^{ab}
—	—	43^{cd}	—	—
3538*	—	—	—	93^{c}–94^{b}
3539*	—	44^{c}–45^{d}	—	—
37^{cd}	45^{cd}	45^{ef}	49^{cd}	94^{cd}
3540*	—	—	50	95
38^{ab}	46^{ab}	46^{ab}	51^{ab}	96^{ab}
38^{cd}	46^{cd}	46^{cd} (r.)	51^{cd}	96^{cd}
39–43^{b}	47–51^{b}	47–51^{b}	52–56^{b}	97–101^{b}
3542*	51^{c}–52^{b}	51^{c}–52^{b}	—	—
43^{c}–44	52^{c}–53	52^{c}–53	56^{c}–57	101^{c}–102
3543*	—	—	—	—
45	54	54	58	103
46	55	55	—	104
3545*	—	—	—	105
115 1–2	127 1–2	130 1–2	111 1–2	108 1–2
3547* l. 1	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}
3547(A)*	—	—	3^{cd}	3^{cd}
3547* l. 2	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}
3^{ab}	4^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	8^{ab}
3548*	4^{cd}	9^{cd}	—	—
3^{cd}	5^{ab}	3^{ef}	8^{cd}	8^{cd}
3549*	—	—	—	—
3550*	—	—	—	—
4^{ab}	5^{cd}	4^{ab}	9^{ab}	10^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
4^{cd}	6^{ab}	4^{cd}	9^{cd}	4^{ab}
{3552*	—	—	—	10^{cd}
5	6^{c}–7^{b}	5	4^{e}–5^{b}	4^{e-f}
6^{ab}	7^{cd}	6^{ab}	—	5^{ab}
3553*	—	—	—	—
6^{cd}	8^{ab}	6^{cd}	5^{cd}	5^{cd}
3554*	—	—	—	—
7–8	8^{c}–10^{b}	7–8	6–7	6–7
3555*	10^{cd}	—	—	—
3556*	11	10^{a-d}	—	9
9	12–13^{b}	10^{e}–11	10–11^{b}	11–12^{b}
3557* l 1	14^{ab}	12^{cd}	11^{cd}	12^{cd}
l 2	13^{cd}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}
" l 3	14^{cd}	12^{ef}	12^{cd}	13^{cd}
3558*	—	—	—	—
10	15	13	16^{c}–17^{b}	18
3559*	[16^{ab}]	14^{ab}	—	—
11	20^{c}–21^{b}	15	17^{c}–18^{b}	19
3560*	21^{cd}	—	—	—
12	22^{ab}	14^{cd}	18^{cd}	20^{ab}
13–15^{b}	16^{c}–18	16–18	13–15	14–16
15^{c}–16^{b}	19	19	—	17^{a-d}
16^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	16^{ab}	17^{ef}
17^{ab}	22^{cd}	20^{cd}	19^{ab}	20^{cd}
3561*	—	—	—	—
17^{c-f}	23	21^{a-d}	19^{c}–20^{b}	21
3562*	24^{ab}	21^{ef}	—	—
18^{ab}	24^{cd}	22^{ab}	20^{cd}	22^{ab}
18^{cd}	25^{ab}	22^{cd}	—	22^{cd}
19–20^{b}	25^{c}–26	23–24^{b}	21–22^{b}	23–24^{b}
3563*	—	—	—	—
20^{cd}	27^{ab}	24^{cd}	22^{cd}	24^{cd}
3564*	—	—	—	—
21–24^{b}	27^{c}–30	25–27	23–26^{b}	25–28^{b}
3565*	31^{ab}	28^{ab}	—	—
24^{c}–25^{c}	31^{c}–32^{c}	28^{c}–29^{c}	26^{c}–27^{c}	28^{c}–29^{c}
3566*	—	—	27^{d}–28^{a}	29^{de}
25^{d}	32^{d}	29^{d}	28^{b}	29^{f}
3567*	—	—	28^{cd}	30^{ab}
3568*	—	—	—	—
26–28	33–35	30–32	29–31	30^{c}–32
3570*	—	—	—	—
29–30	36–37	33–34	32–33	33–34
—	38^{ab}	35^{ab}	47^{ab}	48^{ab}
3571*	38^{cd}	35^{cd}	47^{cd}	48^{cd}
31–32	39–40	36–37	34–35	35–36
3572*	—	—	—	—
33	41	38	36	37
{3573*	—	—	—	—
34	42	39	37	38^{a-d}
3575*	43	40	—	—
35	44	41	38	39
3576*	45–46	42–43	112 2–3	109 2^{c}–3
3577*	—	—	—	—
3578*	—	—	—	—
36–37	47–48	44–45	111 39–40	108 40–41
3580*	—	—	41^{ab}	—
38–39^{b}	49–50^{b}	46–47^{b}	41^{c}–42	42–43^{b}
39^{cd}	50^{cd}	47^{cd}	—	43^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3581* l. 1-2	—	—	43	44
3581(A)*	—	—	—	—
3581* l. 3-4	—	—	44	45
3582*	—	—	—	—
3583*	—	—	—	—
40-41	51-52	48-49	45-46	46-47
$42-43^{b}$	$53-54^{b}$	50	$48-49^{b}$	$49-50^{b}$
3584*	—	—	$49^{c}-50^{b}$	$50^{c}-51^{b}$
3585*	—	—	—	—
$43^{c}-46$	$54^{c}-57$	51-53	$50^{c}-53$	$51^{c}-55$
3586*	—	—	—	—
47-49	58-60	54-56	54-56	56-58
50^{ab}	61^{ab} (r.)	57^{ab} (r.)	57^{ab} (r.)	59^{ab} (r.)
3587*	—	—	—	—
50^{cd}	61^{cd}	57^{cd}	57^{cd}	59^{cd}
3588*	62	[58]	—	60
3589* l. 1-4	—	—	58-59	61-62
" l. 5-8	—	—	—	63
51	63	59	—	64
116 3590* l. 1-2	128 —	131 —	112 1	109 1
" l. 3	—	—	—	2^{ab}
3591*	—	—	—	2^{ab} fn.
3592*	—	—	—	—
1-10	1-10	1-10	4-13	4-13
3594*	—	—	—	—
11	11	11	14	14
3595*	—	—	—	—
12	12	12	15	15
3596*	—	—	—	—
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
3597*	—	—	—	—
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
3598*	—	—	—	16^{cd} fn.
14	14	14	17	17
3599*	—	—	—	—
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	18^{ab}	18^{ab}
3600*	—	—	18^{cd}	18^{cd}
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	19^{ab}	18^{ef}
3601*	—	—	—	19
{3602*	—	—	—	20
16-18	16-18	16-18	$19^{c}-21$	21-23
3604*	—	—	—	23^{cd} fn.
19-20	19-20	19-20	22-23	24-25
3605* l. 1-2	21	21	—	25^{cd} fn.
3605(B)*	—	—	—	—
3605* l. 3	22^{ab}	22^{ab}	—	25^{cd} fn.
3605(C)* l. 1	—	—	—	25^{cd} fn.
" l. 2	—	—	24^{ab}	25^{cd} fn.
3605* l. 4	22^{cd}	22^{cd}	—	25^{cd} fn.
3606*	—	—	—	—
21	23	23	30	31
3607*	24^{ab}	24^{ab}	—	—
3608*	—	—	—	32^{ef}
3609*	—	—	—	33^{ab}
22^{ab}	24^{cd}	24^{cd}	31^{ab}	34^{ab}
3610*	—	—	31^{cd}	34^{cd}
$22^{c}-23^{b}$	$25-26^{b}$	$25-26^{b}$	$32-33^{b}$	$35-36^{b}$
3611*	—	—	—	—
23^{cd}	26^{cd}	26^{cd}	33^{cd}	36^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
24^{ab}	27^{ab}	27^{ab}	—	26^{ab}
24^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	24^{cd}	26^{cd}
25	28	28	25	27^{a-d}
26^{abc}	29^{abc}	29^{abc}	—	$27^{e}-28^{a}$
3612*	—	—	—	28^{bc}
26^{d}	29^{d}	29^{d}	—	28^{d}
27	30	30	26	29
28	31	31	27	—
3613*	—	—	—	—
29	32	32	28	30
3614*	—	—	—	—
30	33	33	29	31
3615*	—	—	—	—
3616*	—	—	—	—
$31-36^{c}$	$34-39^{c}$	$34-39^{c}$	$34-39^{c}$	$37-42^{c}$
3617* l. 1	—	39^{d}	—	—
" l. 2	[41^{a}]	40^{a}	—	—
36^{d-f}	$39^{d}-40^{b}$	40^{bcd}	$39^{d}-40^{b}$	$42^{d}-43^{b}$
3618*	40^{cd}	—	40^{cd}	43^{cd}
—	[41^{b}]	—	—	—
37	41^{c-f}	41	41	44
3619* l. 1-6	—	—	42-44	45-47
3619(B)*	—	—	—	—
3619* l. 7-16	—	—	45-49	48-52
" l. 17-19	—	—	—	53
3620*	—	—	—	—
38^{ab}	42^{ab}	42^{ab}	—	—
38^{cd}	42^{cd}	42^{cd}	50^{ab}	54^{ab}
3622*	—	—	—	—
39^{ab}	44^{ab}	44^{ab}	50^{cd}	54^{cd}
39^{cd}	44^{cd}	44^{cd}	—	54^{ef}
3623*	—	—	51	55
App. I (No. 74)	—	—	—	—
3624*	—	—	—	—
40	43	43	52	56
41	45	45	53	57
3626* l. 1-3	—	—	$54-55^{b}$	$58-59^{b}$
3626(A)*	—	—	—	$59^{c}-60^{b}$
3626* l. 4	—	—	55^{cd}	60^{cd}
3627*	—	—	—	—
3628*	—	—	—	—
3629*	—	—	—	—
42	46	46	56	61^{a-d}
3630*	—	—	57^{ab}	61^{ef}
3631*	—	—	—	—
43	47	47	$57^{c}-58^{b}$	62
3633*	—	—	—	—
3634*	—	—	—	—
3635*	—	—	—	—
44^{ab}	48^{ab}	48^{ab}	58^{cd}	63^{ab}
3636*	—	—	—	—
44^{cd}	48^{cd}	48^{cd}	59^{ab}	63^{cd}
3637*	—	—	59^{cd}	63^{ef}
3638*	—	—	—	—
3639*	—	—	—	—
45-48	$49-53^{b}$	49-52	$60-64^{b}$	$64-68^{b}$
3641*	—	—	64^{cd}	68^{cd}
49	$53^{c}-54^{b}$	53	—	—
50-52	$54^{c}-56$	$54-56^{b}$	$65-67^{b}$	$69-71^{b}$

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3644*	—	—	67^{c}–68	71^{c}–72
3645*	—	—	—	—
3646*	—	—	—	—
3647*	—	—	—	—
3648*	57	56^{c}–57^{b}	—	—
3649*	—	—	—	—
53	58	57^{c-f}	69	73
{3650* 1, 2	—	—	72^{cd}	76^{cd}
3651*	—	—	70^{ab}	74^{ab}
54	59	58	70^{c}–71^{b}	74^{c}–75^{b}
3653*	—	—	71^{c}–72^{b}	75^{c}–76^{b}
55^{a}	60^{a}	59^{a}	73^{a}	77^{a}
3654*	—	—	—	—
55^{b}	60^{b}	59^{b}	73^{b}	77^{b}
3655*	—	—	—	—
55^{cd}	60^{cd}	59^{cd}	73^{cd}	77^{cd}
{3656*	—	—	74^{ab}	—
3657*	—	—	—	—
56–58	61–63	60–62	74^{c}–77^{b}	78–80^{d}
{3659*	—	—	—	80^{ef}
3660*	—	—	—	—
3661*	—	—	—	—
3662*	64–67	[63–66]	—	—
59^{a-e}	68–69^{a}	67^{a-e}	77^{c}–78^{c}	81–82^{a}
3663*	—	—	78^{d}–79^{a}	82^{bc}
59^{f}	69^{b}	67^{f}	79^{b}	82^{d}
3665*	—	—	—	—
60–61	69^{c}–71^{b}	68–69	79^{c}–81^{b}	83–84
3667*	—	—	81^{c}–82^{b}	85^{a-d}
62^{ab}	71^{cd}	70^{ab}	82^{cd}	85^{ef}
3668*	—	—	—	—
62^{c}–65	72–75^{b}	70^{c}–73	83–86^{b}	86–88^{d}
3670*	—	—	86^{cd}	88^{ef}
App. I (No. 75)	—	—	—	—
66–67	75^{c}–77^{b}	74–75	87–88	89–90
3671*	—	—	—	91
3672*	—	—	—	—
3673*	—	—	—	—
68–69^{b}	77^{c}–78	76–77^{b}	89–90^{b}	92–93^{b}
3674*	—	—	—	—
69^{c}–70	79–80^{b}	77^{c}–78	90^{c}–91	93^{c}–94
3675*	—	—	—	—
71	80^{c}–81^{b}	79^{a-d}	92	95
3676*	—	—	—	—
72^{ab}	82^{cd}	79^{ef}	93^{ab}	96^{ab}
72^{cd}	81^{cd}	80^{ab}	93^{cd}	96^{cd}
3677*	82^{ab}	—	—	—
73	83	80^{c-f}	94	97
3678*	—	—	—	—
74	87	81	95	98
3679*	—	—	—	—
75	84	82	96	99
{3680*	—	—	—	—
3681*	85	83	—	100
3682*	—	—	—	—
3683*	—	—	—	—
76^{ab}	86^{ab}	84^{ab}	97^{ab}	101^{ab}
App. I (No. 76) Before l. 1, 1*	—	—	—	—

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 76) l. 1-2	—	—	97^c–98^b	101^c–102^b
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 3-17	—	—	98^c–105	102^c–109
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 18-19	—	—	106	110
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 20	—	—	107^{ab}	111^{ab}
" " 7*	—	—	—	—
3684*	—	—	—	—
76^{cd}	86^{cd}	84^{cd}	107^{cd}	111^{cd}
3686* l. 1	—	—	108^{ab}	112^{ab}
" l. 2-3	88	85	—	112^c–113^b
" l. 4	—	—	—	113^{cd}
" l. 5	—	—	108^{cd}	114^{ab}
3687*	—	—	—	—
3688* l. 1	89^{ab}	86^{ab}	—	—
" l. 2	89^{cd}	[86^{cd}]	—	—
" l. 3-4	90	87	—	—
3689*	—	—	—	—
77^{ab}	91^{cd}	88^{cd}	—	—
77^c–79	91^e–93	88^e–90	108^c–110	114^c–116
3692* l. 1-2	—	—	113 1	110 1^{a-d}
" l. 3	—	—	—	1^{ef}
" l. 4-5	—	—	2	2
3693*	—	—	—	—
80^{ab}	97^{ab}	94^{ab}	9^{ab}	11^{ab}
{3694*	91^{ab}	85^{ab}	—	—
3695*	—	—	—	—
80^{cd}	97^{cd}	94^{cd}	9^{cd}	11^{cd}
81^{ab}	94^{ab}	91^{ab}	10^{cd}	12^{cd}
81^{cd}	94^{cd}	91^{cd}	—	12^{ef}
3696*	—	—	—	12^{ef} fn.
82^{ab}	95^{ab}	92^{ab}	—	—
82^{cd}	95^{cd}	92^{cd}	10^{ab}	12^{ab}
83	96	93	11	13
84	98	95	—	3
85-87	99-101	96-98	3-5	4-6
3697*	—	—	—	10^{ab} fn. l. 2-3
3698*	[101^{a-d}]	99	—	—
88^{ab}	102^{ef}	100^{ab}	6^{ab}	7^{ab}
3699*	—	—	—	7^c–8^b
88^{cd}	102^{gh}	100^{cd}	6^{cd}	8^{cd}
3700*	[103^{ab}]	101^{ab}	—	—
89	103^{c-f}	101^c–102^b	7	9^{a-d}
3701*	—	—	—	—
90^{ab}	104^{ab}	102^{cd}	8^{ab}	9^{ef}
90^c	104^c	103^a	—	10^a
3702* l. 1	—	103^b	—	10^b
" l. 2	—	103^c	8^c	—
90^d	104^d	103^d	8^d	10^{cd}
3703* l. 1	105^{ab}	104^{ab}	12^{ab}	14^{ab}
3703(A)*	—	—	—	—
3703(B)*	—	—	—	—
3703* l. 2	105^{cd}	104^{cd}	12^{cd}	14^{cd}
3703(C)*	—	—	13^{ab}	15^{ab}
3703(D)*	—	—	—	—
3703* l. 3	106^{ab}	104^{ef}	13^{cd}	15^{cd}
3703(E)*	—	—	—	—
3703* l. 4-5	106^c–107^b	105	14	16

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3703(F)* l. 1-2	—	—	15	17
3703(F1)*	—	—	—	—
3703(F)* l. 3	108^{ab}	106^{cd}	—	18^{ab}
3703(F2)*	—	—	—	—
3703(F)* l. 4	108^{cd}	107^{ab}	—	18^{cd}
3703(F3)*	[109^{ab}]	107^{cd}	—	—
3703(F)* l. 5-7	—	—	—	$19-20^{b}$
" " l. 8	107^{cd}	106^{ab}	—	20^{cd}
" " l. 9	109^{cd}	108^{ab}	—	20^{ef}
3703(F4)*	—	—	—	21-22
3703(F)* l. 10	109^{ef}	108^{cd}	—	23^{ab}
3703(F5)*	—	—	—	—
3703(F6)*	—	—	—	—
3703(F)* l. 11	—	—	—	23^{cd}
" " l. 12	110^{ab}	109^{ab}	16^{ab}	24^{ab}
3703(F7)*	110^{cd}	109^{cd}	—	—
3703*(F) l. 13	—	—	—	24^{cd}
3703* l. 6	111^{ab}	110^{ab}	—	25^{ab}
—	111^{cd} (r.)	—	—	—
3703* l. 7	112^{ab}	110^{cd}	16^{cd}	25^{cd}
3703(G)* l. 1-2	$112^{c}-113^{b}$	111	—	26^{a-d}
" " l. 3	113^{cd}	112^{ab}	—	—
" " l. 4-6	$114-115^{b}$	$112^{c}-113$	—	$26^{e}-27$
3703(G1)* l. 1-2	—	—	—	28
" " l. 3	—	—	—	—
3703(G)* l. 7-9	$115^{c}-116$	$114-115^{b}$	—	—
" " l. 10-11	117	$115^{c}-116^{b}$	—	29
3703(G2)*	—	—	—	—
3703(G3)*	—	—	—	30
3703(G4)*	—	—	—	—
3703(G5)*	—	[116^{cd}]	—	—
3703* l. 8-11	121	117	—	31
3703(H)*	—	—	—	—
3703* l. 12-15	122	118	—	32
3704*	—	—	—	33
3705*	—	—	—	—
3706*	—	—	—	—
3707*	—	—	—	—
3708*	—	—	—	—
3709* l. 1	118^{ab}	119^{ab}	—	—
3709(A)*	—	—	—	—
3709* l. 2-6	$118^{c}-120$	$119^{c}-121$	—	—
3709* l. 7-21	—	—	—	—
3710*	—	—	—	—
3711*	—	—	—	—

CONTENTS OF THE YUDDHAKĀṆḌA

(N.B.: The figures within brackets show the number of stanzas.)

SARGA PAGE

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥

॥ युद्धकाण्डम् ॥

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदभिभाषितम् ।
रामः प्रीतिसमायुक्तो वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥ १
कृतं हनुमता कार्यं सुमहद्भुवि दुष्करम् ।
मनसापि यदन्येन न शक्यं धरणीतले ॥ २

न हि तं परिपश्यामि यस्तरेत महार्णवम् ।
अन्यत्र गरुडाद्वायोरन्यत्र च हनूमतः ॥ ३
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
अप्रधृष्यां पुरीं लङ्कां रावणेन सुरक्षिताम् ॥ ४

1

☞ In Ś1 Ñ V1 B D3 4 5 12 Sargas 1–15 form part of the Sundarakanda In these MSS the Yuddhakaṇḍa begins with Sarga 16

In V2 Sargas 1–15 are not found The MS begins with Sarga 16

V2 is a new MS wherein Sargas 1–15 are not found The variants recorded as of V2 for Sargas 1–15 are from a different MS (viz V2 of the Sundara) in which the Sundarakanda incorporates these fifteen Sargas and then comes to an end

For Sargas 1–15 B2 and B3 are the same as B2 and B3 respy of the Sundara However from Sarga 16 onwards B2 and B3 are different MSS

In D1 and D4 Sargas 1–31 belong to the Sundarakanda As such D4 begins the Yuddhakaṇḍa with Sarga 32 But in D1 the Yuddhakaṇḍa begins with Sarga 16 (and not with Sarga 32) Consequently Sargas 16–31 are duplicated in it (vide note in Sarga 16)

In D2 the Yuddhakaṇḍa begins with Sarga 6 as Sargas 1–5 therein belong to the Sundara

D3 begins with श्रीगणेशाय नम । हरि ॐ ।

D6 begins with श्रीमते रामानुजाय नम and then ins some introductory stanzas beginning with स जयति रघुवरतिलक कौसल्याहृदयनन्दनो राम etc

D7 begins with ॐ

D8 begins with वैधुदिदुद्वकेषु श्रुत्वा हनुमतो वाक्य मित्यारभ्य युद्धकांडारभ उच्यते

D12 begins with युद्धकाण्डविधिपत्रे ४। श्रीगणेशाय नम। and then ins the पारायणविधि of the Yuddhakaṇḍa

D13 begins with श्रीरघुवीरो जयति

T1 begins with श्रीरामाय नम । हरि ॐ, T2 with श्रीगुरुभ्यो नम , T3 with श्रीहयग्रीवाय नम । अविघ्नमस्तु शुभमस्तु युद्धकाण्ड ।

G1 begins with हरि ॐ शुभमस्तु युद्धकाण्ड, G2 with युद्धकाण्ड, G3 with ॐ। हरि ॐ शुभमस्तु। श्रीगुरुभ्यो नम । युद्धकाण्ड ।

Ck is missing from 6 1 1 up to 6 2 6 (folio damaged)

1 b) Ñ1 थामिवर्गित D2 3 T1 M3 अनु(D3 °ति) भाषित, Cg as in text (for अभिभाषितम्) —c) Ś1 V1 2 B1 3 4 D1 2 8 12 -समायुक्तम् (for °युक्तो) —d) T1 damaged for उत्तरम् Ś1 B1 D12 उत्तम वाक्यम्, Ñ V1 3 B2–4 D1 2 3 4 उत्तर वाक्यम् (by transp) D6 उत्त ते वाक्यम् (for वाक्यमुत्तरम्)

2 a) T1 damaged for कृत Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 कृत्यं D6 T3 M5 कर्म (for कार्यं) —b) B1 सुकृत (for सुमहद्) Ñ2 V1 3 B D6 विश्रुत D5–7 10 11 T1 2 G1 M3 Cr m g t दुर्लभ (for दुष्करम्) —Ñ1 om 2c–3 —c) Ś1 D3 12 न कर्तुं खलु(D3 भुवि) शक्यते Ñ2 V1 3 B D9 M5 दुष्क(B2 °ल)रं स्याद्धरा(B4 वसुधा, M5 स्यान्मही)तले, D2 3 4 5 कर्तुं खलु न शक्यत

3 Ñ1 om 3 (cf v l 2) D2 reads 3 after 5 —a) Ñ2 V1 2 B D6 स(B4 प)मपश्यामि, D1–4 8 M6 प्रति(D1 खलु D4 विह, M3 सम)पश्यामि (for परि°) —b) Ś1 D1–4 8 12 M3 तरेत्तु(D3 °स) V2 B1–3 D3 प्लवेत (for तरेत) D10 11 महोदधिं (for महार्णवम्) —c) B4 समुद्रं (for अन्यत्र) D1 4 तु (for च)

4 D6 om (hapl) 4–5 —a) D6 ते च (for देव) —b) Ñ2 V1 2 B1–3 D6 पन्नग, M5 पिशाच (for गन्धर्व) —For 4c–5d, Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 subst 2* —d) D6 T2 G2 M3 (अ)भिपालितां G3 (अ)भिरक्षितां (for सुरक्षिताम्)

प्रविष्टः सत्त्वमाश्रित्य जीवन्को नाम निष्क्रमेत् ।
को विशेत्सुदुराधर्षां राक्षसैश्च सुरक्षिताम् ।
यो वीर्यबलसम्पन्नो न समः स्याद्धनूमतः ॥ ५
भृत्यकार्यं हनुमता सुग्रीवस्य कृतं महत् ।
एवं विधाय स्वबलं सदृशं विक्रमस्य च ॥ ६
यो हि भृत्यो नियुक्तः सन्भर्त्रा कर्मणि दुष्करे ।
कुर्यात्तदनुरागेण तमाहुः पुरुषोत्तमम् ॥ ७

नियुक्तो नृपतेः कार्यं न कुर्याद्यः समाहितः ।
भृत्यो युक्तः समर्थश्च तमाहुः पुरुषाधमम् ॥ ८
तन्नियोगे नियुक्तेन कृतं कृत्यं हनूमता ।
न चात्मा लघुतां नीतः सुग्रीवश्चापि तोषितः ॥ ९
अहं च रघुवंशश्च लक्ष्मणश्च महाबलः ।
वैदेह्या दर्शनेनाद्य धर्मतः परिरक्षिताः ॥ १०

—After 4 M3 ins

1* यो वीर्यबलसम्पन्नो द्विपक्षिरनिवारित ।
[Prior half = 5c]

5 D3 om 5 (cf v l 4) —a) G1 आपन्न ; Cv as in text (for आश्रित्य) —b) M3 भवन्, Cv as in text (for जीवन्) —D6 T2 3 G1 transp cd and ef —For 4e–5d, Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 11 subst

2* अप्रधृष्या पुरी लङ्का रावणेनाभिपालिता ।
गुप्तदुर्गा गिरेर्मूर्ध्नि वीरेणैकेन धर्षिता ।

[(l 1) D3 अप्रधृष्या (for °धृष्या) Ñ1 V1 2 B1 3 D4 सा हि (for लङ्का) B2 पुरीणां हि (for पुरी लङ्का) B4 रावणस्य दुरासन (for the post half) —(l 2) Ś1 D12 दुर्गां दुर्गां B1–3 D1 गुप्ता दुर्गा B4 गुप्ता दुर्गं (for गुप्तदुर्गा) D1 कर्षिता (for धर्षिता)]

—c) Ś1 Ñ2 D1–4 13 को (for यो) D1 2 -सपश्चात् D4 -स पश्चात् (sic) (for -सम्पन्नो) Ñ3 V1 2 B D5 एव वीर्यबलोपेतो —f) B1 सम Ś1 N1 D1–4 11 सम स्यादि (for न समः स्याद्) Ś1 हनूमता ॐ Cv अप्रधृष्यामित्यादे श्लोकस्योपरितनमर्धं प्रविष्ट सत्त्वमाश्रित्य जीवन्को नाम निष्क्रमेदित्येतत्, को विशेदित्यादे श्लोकस्योपरितनमर्धं यो वीर्यबलसम्पन्नो न सम स्याद्धनूमत एतावेपुचित्कोशेषु व्यत्यासेन दृश्यते तल्लेखकदोषकृतम् ॐ —After 5 V3 wrongly reads 4cd while D3 reads 3

6 a) D3 transp कृतं and महत् D1 सुग्रीवसुकृतं महत् —Ś1 D12 om 6cd —c) Ñ1 भवद्विधाय Ñ3 V1 2 B D5 सुसविधाय D2 3 4 1 भसन्निधायः D3 सन्निसधाय D6 T2 3 स्वयं विधाय L (ed) भसन्निधौ तत् (for एवं विधाय) D3 11 स(D12 सु)बले (for स्वबलं) —D5 om from 6c up to 8c —d) D1 3 4 तु (for च)

7 D5 om 7 (cf v l 6) —a) D13 को (for यो) —b) Ś1 B4 D13 Cv भर्तृ ; V2 D3 4 भर्त्रा ; L (ed) तत्त्व (for भर्त्रा) M3 भृत्यकार्याणि Ś1 D12 दुष्कर (for °रे) —c) Ś1 D2 3 4 13 मनस्पूर्वं ; Ñ V1 2 B D5 मनुरूपं (D5 °पे) हि, D3 मनु तस्यार्थं (for मनुरागेण) —d) D12 G2 पुरुषोत्तम (for °त्तमम्) ॐ Cv कुर्यात्तदनुरागेण तमाहु पुरुषोत्तममित्यत्रानुरागतस्त्रैऽनुबन्धवचन । भनुबन्धपरे कार्यं कुर्यात् । तदनुरूपमेवेति क्वचित्पाठ । तत्र भत्तुरदर्शनेदस्या

(°सन्न)दोष प्रसज्जति ॐ —After 7, Ñ1 ins

3* भृत्यो वै नृपते कार्यं कुर्याच्च सुसमाहित ।

8 D5 om 8a (cf v l 6) Ñ1 om 8–9 D4 om 8 D6–7 10 11 S read 8 twice —a) Ś1 D1–4 13 भृत्यो वै (D3 यो) (for नियुक्तो) G1 (second time) कार्ये (for कार्यं) Ñ3 V1 2 B D5 यो भृत्य परम कार्यं, D6 7 10 11 T M3 (all first time) यो नियुक्त (D6 T1 M3 नियुक्तो य [by transp]) पर कार्यं G M1 2 3 (all first time) भृत्यस्तु य पर कार्यं —b) D1 वै (for न) Ś1 D12 कुर्याद्यो न (for न कुर्याद्य) Ñ2 V1 2 B D6–7 10 11 S Cm g t (D6 7 10 11 S Cm g t first time) नृपते प्रियं (D5 पर) (for य समाहित) D3 न कुर्यात्परमं प्रियं —c) Ś1 B4 D1 2 13 शक्तो न य , Ñ2 V1 2 B1–3 D5 सर्वो (V1 2 °दो)-युक्त ; D13 स्वस्थो युक्त ; G1 2 M3 सत्त्वयुक्त ; G2 M1 2 भक्त्या भृत्य (for भृत्यो युक्त) Ñ1 V2 3 B1–3 D6 G1 M3 हि ; M1 2 (both second time) [s]पि (for च) —d) D6–7 10 11 S Cm g t (all first time) मध्यमं नरं ; Cm g t (all second time) as in text (for पुरुषाधमम्) ॐ Cv यो नियुक्त पर कार्यं कुर्यान्न नृपते प्रियम् । भृत्यो युक्त समर्थश्च तमाहुर्मध्यमं नरम् । इति पाठ । परं कार्यं स्वामिसंदिष्टात्कार्यादधिकं कार्यम् । युक्त उत्साही । भृत्यस्तु य पर कार्यं न कुर्यान्नृपते प्रियम् । भृत्याभृत्यसमर्थो हि तमाहुर्मध्यमं नरम् । इति क्वचित्पाठ ।। Cm g t 'भृत्यस्तु य परं कार्यं न कुर्यान्नृपते प्रियम् । भृत्योऽभृत्य समर्थोऽपि तमाहुर्मध्यमं नरम् । इत्यपि पाठ क्वचित् (Cg इति पाठान्तरम्) । Ct इति पाठे य समर्थोऽपि भृत्य पर कार्यं न कुर्यात्स भृत्य उक्तमानकरणादधिकाकरणाच्चाभृत्य , अतएवं मध्यममाहु) ॐ

9 Ñ1 om 9 (cf v l 8) —a) D2 3 13 M3 तन्नियोग (for °योगे) D5 च युक्तेन D12 नियोगेन D3 4 तन्नियोगेन युक्तेन ॐ Cm तन्नियोग इति । इतीति शेष ॐ —b) Ś1 V1 D1 2 3 4 13 कर्म B4 D1 कार्यं (for कृत्यं) —d) Ś1 D12 तोषित ; B4 पोषित (for तोषित)

10 a) G2 लक्ष्मणश्चैव (for रघुवंशश्च) —b) G2 रघु वंशो (for लक्ष्मणश्च) Ś1 D12 [श्च]पि यो (D12 पो) वित (for महाबल) —c) D5 वैदेही (for वैदेह्या) G2 [द]र्श (for [ह्या]द) —d) Ś1 Ñ1 D12 परिरक्षि(Ñ1 °क्ष)त ; G2 °पालिता ; Cv r m g t as in text (for °रक्षिता)

इदं तु मम दीनस्य मनो भूयः प्रकर्षति ।
यदिहास्य प्रियाख्यातुर्न कुर्मि सदृशं प्रियम् ॥ ११
एष सर्वस्वभूतस्तु परिष्वङ्गो हनूमतः ।
मया कालमिमं प्राप्य दत्तस्तस्य महात्मनः ॥ १२
सर्वथा सुकृतं तावत्सीतायाः परिमार्गणम् ।
सागरं तु समासाद्य पुनर्नष्टं मनो मम ॥ १३
कथं नाम समुद्रस्य दुष्पारस्य महाम्भसः ।
हरयो दक्षिणं पारं गमिष्यन्ति समाहिताः ॥ १४
यद्यप्येष तु वृत्तान्तो वैदेह्या गदितो मम ।
समुद्रपारगमने हरीणां किमिवोत्तरम् ॥ १५

---

11 a) Ś1 Ñ1 B4 D1-4·8·12 एतत्, Ñ2 V1·3 B1-3 D6 एक (for इद) —c) Ñ1 illeg Ñ2 V1·2 B D5 यदस्या(B3 °द्या)द्, D1·4 यन्नाद्यास्य (for यदिहास्य) Ś1 Ñ V2·3 B D2·4·5·8·13 प्रियाख्याते, L(ed) प्रियाख्यानैर् (for प्रियाख्यातुर्) —d) Ś1 D2·13 न कुर्यां, Ñ1 B1 D1·4 करोमि (Ñ1 °ति) D5·8 न कुर्यात्, T3 न कुर्मस्, Cm g t as in text (for न कुर्मि) Ñ2 V1·3 B1-3 D6 न करोमि सदृक्प्रिय —After 11 Ñ2 V1·3 B1·2·4 D6 ins

4* एव सचिन्त्य बहुधा राघव प्रीतिमानस ।
निरीक्ष्य सुचिर प्रीत्या हनूमन्तमुवाच ह ।

[(l 1) B4 मनसा (for बहुधा) B1·2 D6 प्रीतमानस],
—while D3 ins after 11

5* अङ्गेष्वेव जरा यातु यत्त्वयोपकृत कपे ।
नर प्रत्युपकाराणामापत्सु लभते फलम् ।
[Cf B(ed) 7 40 24]

12 a) Ś1 D1·4·8·13 ते Ñ2 V1·3 B1-3 D6 से, B4 च (for तु) —b) D3 प्रति (for परि) Ś1 Ñ1 B4 D1-4·8·13 कृतो मया, Ñ2 V1·3 B1-3 D6 [S]निलात्मज (for हनूमत) —D3 om 12cd —c) M1·2 इद (for इम) M3 प्रेक्ष्य (for प्राप्य) —d) D5·7 T1 G चास्तु (G2 °स्य) (for तस्य) ※ Cv मया कालमिम प्राप्य दत्तश्चास्तु महात्मन इति सद्पाठ ※—For 12cd Ś1 Ñ V1·3 B D1·2·4·8·13 subst

6* अवस्थाकालसदृश गृहाण त्वमिम मम ।

[D2 इद (for इम) Ñ1 महद् B1·2 हम, D8 शुभ (for मम)]
—Ś1 Ñ1 D1·2·4,8,13 cont while D3 ins after 12ab (owing to om)

7* शुभ वाक्यमिद श्रुत्वा तव यत्नान्महामते ।

[D2 सूत्य D8 मम (for शुभ) Ñ1 D1·4 महाद्युते (for °मते)]
—After 6* Ñ2 V1·3 B D6 cont

8* इत्युक्त्वा बाष्पपूर्णाक्षो राघव परवीरहा ।
हनूमन्त परिष्वज्य भूयश्चिन्तापरोऽभवत् ।

—After 12, D5-7·11 S ins

9* इत्युक्त्वा प्रीतिहृष्टाङ्गो रामस्त परिषस्वजे ।
हनूमन्त महात्मान कृतकार्यमुपागतम् ।
ध्यात्वा पुनरुवाचेद वचन रघुनन्दन ।
हरीणामीश्वरस्यैव सुग्रीवस्योपशृण्वत ।

[(l 1) D7 प्रिय, G1 प्रीत (for प्रीति) —(l 2) D7·11 कृतात्मान (for महात्मान) T2 कृत्वा M1·2 कृत (for कृत) D11 वाक्यम् (for °कार्यम्) G2 महात्मन (sic) (for उपागतम्) —(l 3) M1·2 वानर (for वचन) D7·11 G2·3 M3 रघुमतम् G1 वन्ता वर (for रघुनन्दन) —(l 4) D11 T2 M1·2 [अ]पि G1 [इ]व G2 M3 [इ]द Cg as above (for [ए]व) T2·3 [अ]पि (for [च]व)]

13 a) D5 M3 सर्वथा V3 B1·2·4 D6·7 तु कृत (for सुकृत) M3 यस (for तावत्) —b) D1·4 मार्गाण प्रति (for परिमार्गणम्) —c) B2 समालोक्य (for °साद्य) —d) Ñ2 V1 B D6 नष्टा मतिर् (for नष्ट मनो) Ś1 Ñ1 D1-4·8·13 पुनर्मे व्यथित मन

14 a) Ś1 Ñ1 D1·2·4·8·13 एते, Ñ2 V1·3 B D6 तस्य, D3 दास्य (for नाम) Ś1 D2,13 गमिष्यति, D6 सहस्रस्य (sic) (for समुद्रस्य) —b) M3 दुष्करस्य (for दुष्पा°) Ñ V1·3 B1·2·4 D1-4·8·6 महात्मन (for महाम्भस) Ś1 D13 पारमस्य महोदधे (D13 °हाबुधे) —c) Ś1 D13 पार्श्व, Ñ1 D1-4·8 तीर, Ñ2 V1·3 B1·2·4 D6 कूल (for पारं) —d) Ś1 D2·13 समुद्रस्य, G1 भविष्यंति (for गमिष्यन्ति), Ś1 Ñ V1·3 B D1-4·8·13 T2·3 G1·3 Ct समागता , Cm g as in text

15 ab) G2 [ए]व (for [ए]ष) G2·3 M1·2·3 transp वृत्तांतो and वैदेह्या G2 M1·2 विदितो, G3 [S]धिगतो, Cr m g t as in text (for गदितो) ※ Ct यद्यपीत्यर्थे ※ —For 15ab Ś1 Ñ V1·3 B D1-4·8·13 subst

10* यद्यपि खलु वैदेह्या वृत्तान्तो विदितो न मे ।

[Ś1 Ñ1 D2·8·13 प्राप्त स, D1·4 प्राप्तश्च D6 प्राप्तस्तु (for यद्यपि) V3 B1·2 मम (for न मे) Ś1 Ñ1 D1-4·8·13 वृत्तान्तस्तावदप मे (for the post half)]

—d) Ñ2 V1·3 B D6 कपीनां (for हरीणां) Ś1 Ñ1 V1·3 B D1,4,8·13 हि किम्, Ñ1 D8 च किम्, D1·4 तु किम्, G2 M2·3 किमिह, Cv g t as in text (for किमिव) —After 15 Ś1 Ñ1 D1-4·8·13 ins

11* कथं सर्वे तरिष्यन्ति वातोद्धृततरङ्गिणम् ।

[Ś1 Ñ1 D1·2 गमि(D1 भवि)ष्यति (for तरिष्यन्ति) Ś1 Ñ1 वातोद्धत (Ñ1 °द्भूत), D3 वेलोद्धत (for वातोद्धूत)]
—D3 cont.

12* समुद्रं जलदुर्गाधं बहुमादसमाकुलम् ।

इत्युक्त्वा शोकसंभ्रान्तो रामः शत्रुनिबर्हणः । हनूमन्तं महाबाहुस्ततो ध्यानमुपागमत् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

२

तं तु शोकपरिद्यूनं रामं दशरथात्मजम् ।
उवाच वचनं श्रीमान्सुग्रीवः शोकनाशनम् ॥ १
किं त्वं संतप्यसे वीर यथान्यः प्राकृतस्तथा ।
मैवं भूस्त्यज संतापं कृतघ्न इव सौहृदम् ॥ २
संतापस्य च ते स्थानं न हि पश्यामि राघव ।
प्रवृत्तावुपलब्धायां ज्ञाते च निलये रिपोः ॥ ३
धृतिमाञ्शास्त्रवित्प्राज्ञः पण्डितश्चासि राघव ।
त्यजेमां पापिकां बुद्धिं कृतात्मेवार्थदूषणीम् ॥ ४

16 [a]) Ñ1 विज्ञातो; D3.5 T2.3 सत(D5 °त्य)शो°, Cr m g t as in text (for -संभ्रान्तो) —[b]) D5 निबर्हणं B1 राघव परवीरहा —[c]) Ś1 Ñ1 D1.4.6.11 महाबल, B4 D2.11 °बाहु, D2.3 °बाहु, D6.7 T2.3 °स्तात (for महाबाहुस्) —[d]) T2.3 मौनम्, G1 ज्ञानम्, Cg t as in text (for ध्यानम्) Ś1 D2.3 उपागत Ñ1 V1.2 B1-3 D1.3 वक्तो(D3 रामो) ध्यानपरोऽभवत्

Colophon V1 om colophon (Sarga cont) —*Kāṇḍa name* Ś1 B4 om Ñ V2 D1.2 D1-4.6.9.11 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D11 रामवाक्यं, Ñ1 सीताप्रवृत्ति, Ñ2 V2 B D5 हनुमत्प्रशंसा, D1.4 हनुमत्स्तवन, D1.3 हनुमत्स्तव, D5 हनूमत्स्तव —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B2 D1.4.5.11 om, Ś1 69 Ñ2 D5 72 V1 61, B1 71, B3 63, B4 75 D5 73 D6-7.10.11 S 1 (as in text) —After colophon D5 concludes with श्री श्री रामः while G M1.2 with श्रीरामाय नमः

2

V1 cont the previous Sarga

1 Ck is missing for 1-6 (Folio damaged Ck v l 6 1 1) —[a]) Ñ2 V1.2 B1-3 D5 तत (for तं तु) Ñ2 B2 D5 -समाविष्टं V1 परिक्षीण B1 -परिप्लुतं, B4 -परिक्लिष्टः D5 परिम्लानं (for °द्यूनं) —[b]) B4 रामं राजीवलोचनं —[c]) D5 धीमान् —[d]) Ñ2 B2.4 D5 -नाशन; M1.2 -कर्शितः Cg as in text (for -नाशनम्) —After 1, D2 reads 27

2 D5 om 2 —[a]) Ś1 किमर्थं तस्य मे वीरः Ñ1 D1.4.6.11 किमर्थं तप्यसे(Ñ1 D5 °त) वीर, D10.11 Ct किं त्वया तप्यते वीर, M1.2 किं चैव(M1 * * *)तप्यसे वीर —[b]) B4 त्व (for [अ]न्य) B1 D5 जन्तु B4 यथा D5 तत (for तथा) G3 कृतार्थं सत्त्वरेश्वर —[c]) G1 त्यज शोकं महाबाहो —G2 om (hapl ?) 2[d]–4[c] —After 2, Ñ2 V1.2 B D5 ins

13* उत्तिष्ठ पुरुषव्याघ्र न शोकं कर्तुमर्हसि ।

3 G1 om 3 (cf v l 2) —[a]) Ś1 Ñ1 D1.4.6.11 (अ)स्य वै, Ñ2 V1.2 B D2.5 (अ)स्य ते(B1 तु), D5 (अ)त्र वै, G1 च मे (for च ते) —[b]) Ñ2 V1 B1.3.4 D5 (अ)हं पश्यामि G3 पश्यामि च (for हि प°) —[c]) B1 प्रवृत्त्याम् (for °त्तौ) —[d]) Ś1 ज्ञातोऽयं Ñ1 D1.3.4 ज्ञाते हि B1 ज्ञात च, D5 विज्ञाते D13 ज्ञातो वै (for ज्ञाते च) Ś1 D5 निर्णयो, Ñ1 B2 (after corr as in text) D1.6 निलयो; V2 B1 निलयं D5 ज्ञाते वै निर्णयेरिजे

4 G1 om 4[abc] (cf v l 2) —[ab]) D6.7.10.11 G2 M1.2 Cm g t मतिमान्; T1 द्युतिमान् (for धृति°) D3 शस्त्रवित्; M1 धात्रवित् (for शास्त्र°) Ñ2 V1.2 B D5 transp शास्त्रवित् and पण्डितश्च Ñ2 V2 D5 G1.2 (अ)सि (for [अ]सि) —After 4[ab], Ñ2 V1.2 B D5(after 14*) read 12*–19 (D5 reads 27 after 2 D5 om 27, V1 B om 19[cd]) —V1 B om 4[c]–5, Ñ2 V2 D5 om 4[cd]. —[c]) Ś1 Ñ1 D2.5.10 त्यजेमां D1 त्यज त्वं D5 क्षपयतां (for त्यजेमां) Ś1 Ñ1 D1.4.6.8.10.11 Ct प्राकृतां, Cr m g as in text (for पापिकां) —[d]) D5 (आ)त्मदूषणीः D10.11 T2 M1.2.3 Cr (आ)त्मा(D10 (अ),वे)-दूषिणीं G1 (आ)त्मदूषणं G2 (अ)र्थदूषिणीं Cm g t as in

समुद्रं लङ्घयित्वा तु महानक्रसमाकुलम् ।
लङ्कामारोहयिष्यामो हनिष्यामश्च ते रिपुम् ॥ ५
निरुत्साहस्य दीनस्य शोकपर्याकुलात्मनः ।
सर्वार्था व्यवसीदन्ति व्यसनं चाधिगच्छति ॥ ६
इमे शूराः समर्थाश्च सर्वे नो हरियूथपाः ।
त्वत्प्रियार्थं कृतोत्साहाः प्रवेष्टुमपि पावकम् ॥ ७
एषां हर्षेण जानामि तर्कश्चास्मिन्दृढो मम ।
विक्रमेण समानेष्ये सीतां हत्वा यथा रिपुम् ॥ ८
सेतुरत्र यथा बध्येद्यथा पश्येम तां पुरीम् ।
तस्य राक्षसराजस्य तथा त्वं कुरु राघव ॥ ९
दृष्ट्वा तां हि पुरीं लङ्कां त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ।
हतं च रावणं युद्धे दर्शनादुपधारय ॥ १०

---

text (for [अ]र्धंदूपणीम्) Ś1 D1 3 4 8 11 कृतामेवास्म दूषिका, Ñ1 कृतामेवानुदूषिका —For 4^cd, D3 subst

14* सैव ते बुद्धिरप्रज्ञा यथैव प्राकृते जने।

—After 4, Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 read 17 (D1 4 om 17^cd) (including 22* except D1 4)

5 V1 B om 5 (cf v l 4) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 13 read 5–11 (Ś1 11^ab only Ñ1 12^ab also) after 19 —^a) D1 3 च (for तु) D4 लङ्घयित्वा तु जलधिं —^b) Ñ2 बहुनक्र-, G3 महामीन (for °नक्र) Ś1 Ñ1 V3 D1–4 8 9 12 G2 बहु(D3 G2 महा, D9 वर्ध [sic]) नक्रझषाकुल —^c) Ś1 Ñ V3 D1 2 4 9 12 च (Ś1 D3 12 ता) विधमिष्यामो, D2 आरोधयिष्यामो, D8 च ता वधिष्यामो, G3 अभिगमिष्यामो, Cm g t as in text (for आरोहयिष्यामो) ※ Cm t आरोहयिष्याम आरोक्ष्याम ※ —^d) Ś1 Ñ V3 D1–4 8 12 जेष्या(D3 घक्ष्या)मश्च रणे रिपून्(Ñ2 V1 °पु) D9 जेष्याम समरे रिपु, G3 हरिष्यामश्च रावण

6 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12, cf v l 5 —^b) D8 शोकात् (for शोक) —^c) Ś1 सर्वेषां B4 सर्वथा, D1 4 सर्वे वा (for सर्वार्था) Ñ2 V1 3 B D7 8 M1 3 व्यवसी दन्ति, D2 परिहीयते (for व्यवसीदन्ति) —^d) D2 G3 [अ]भि(G3 [अ]पि)गच्छति, Ct as in text (for [अ]धि°) Ś1 D13 सत्त्व(D12 स तु)हीनस्य राघव, Ñ V1 D1 3 4 व्यसनार्त(D1 4 9 °र्थे)स्य राघव, V3 B1 3 4 D3 8 व्यसनीयश्च राघव, B2 व्यसनानि च राघव

7 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 cf v l 5 —^a) D8 T3 एते, Cg k t as in text (for इमे) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 समर्थाः शूराश्च (by transp), D8 समर्थाश्च शूराश्च (hypm) D7 T3 G2 M1 इमे हि शूरा समरे —^b) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 3 4 8 9 12 सर्वे वै, D7 G2 सर्वे ते, D10 11 T2 Cr k t सर्वतो M1 3 सर्वे मे। Cg as in text (for सर्वे नो) Ś1 Ñ B2 D1 2 3 4 8 12 G1 युगपा, Cg as in text (for यूथपा) G1 M2 सर्वे वानरयूथपा —^c) D8 प्रियार्थे; D12 क्रियार्थे (for प्रियार्थं) —After 7, D2 repeats 19^cd

8 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12, cf v l 5 —^a) D1 4 एष, D7 8 येषा; D10 एता, G1 तेषां; Cv m g k t as in text (for एषां) D3 वीर्याणि (for हर्षेण) —^b) G3 वितर्कश्च (for तर्कश्चास्मिन्) Ś1 Ñ1 B4 D1 3 4 12 सुदृढो, Ñ2 V1 3 B1–3 D1 9–11 Ck t [अ]पि दृढो, D4 सदृशो, G1 2 M1 2 3 [अ]स्मि दृढो, Cv r m g as in text (for [अ]स्मिन्दृढो) —^c) T3 विक्रमाण (sic) (for °मेण) Ś1 Ñ1 B4 D1 3 4 12 [आ]नयिष्याम (B4 °मि), Ñ2 V1 B2 D2 विजेष्याम (V1 °मि) V3 B1 3 [अ]वजेष्यामि, D3 विनेष्याम, D8 हरिष्याम, M1 3 यथानेष्ये, M2 [अ]द्यमानेष्ये, Cr m g as in text (for समानेष्ये) ※ Cr m समानेष्ये समानेष्यामि ※ —^d) M2 हत्वा Cr m g t as in text (for हत्वा) G3 M1 3 च ते (for यथा) Ś1 D8 रिपून्रणे, Ñ1 V1 3 B D1 2 4 8 9 रणे रिपून् (V1 3 B2 D8 °पु) (for यथा रिपुम्) —After 8 D2 ins

15* अप्रहृष्टस्य तु जयो दुर्लभो जयतां वर।
सैन्यानां यन्मनोहर्षो विजयस्तेन ज्ञायते।

—Then D2 cont l 1–2 of 29* (var)

—After 8, D6–7 10 11 S (T3 illeg) ins, while D2 subst for 9^cd

16* रावणं पापकर्माणं तथा त्वं कर्तुमर्हसि।

[D2 परिकर्माण (for पाप°) D1 त्वं तथा (by transp)]

9 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 cf v l 5. T3 illeg for 9^ab —^a) D8 सेतुम् D2 बद्धा (for बध्येद्) Ś1 Ñ1 D3 12 सेतुबंधेन हि यथा, Ñ2 V1 B2 3 बध्येताथ(V1 °त्र) यथा सेतुर्, V3 B1 4 बध्येतत्र यथा सेतुर् (B4 °तुं) D1 9 4 सेतुर्बध्येत हि यथा, D8 बध्ये तथा यथा सेतुर् (sic) G3 सेतुमात्र यथा बद्धा ※ Cm बध्येत् बध्येत ※ —^b) Ñ2 V1 3 D1 गच्छेम, B1 3 गच्छेत, B4 गच्छेय (for पश्येम) B1 यथा ते गच्छता पुरीं D2 द्रुत पश्याम च रिपु —^d) Ś1 Ñ1 D3 8 12 कर्तुमर्हसि, Ñ2 V1 3 B D3 उपपादय (for कुरु राघव) D1 4 तथा कर्तुमिहार्हसि

10 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 cf v l 5 —^a) Ñ2 V1 3 B2 D3 9 दृष्ट्वैव हि, B1 दृष्ट्वा चैव, B3 दृष्ट्वा हि च, B4 दृष्ट्वा चैव, D3 T1 G1 M2 3 दृष्ट्वा तां तु, G3 M1 दृष्ट्वा हि तां (by transp) (for दृष्ट्वा तां हि) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 दृष्टा सा हि (Ñ1 D1 यावत्, D8 सा मे) पुरी लङ्का, D2 दृष्टाव (sic) हि पुरी लङ्का —^b) Ś1 G1 शिरसि; D12 शिखर (for शिखरे), Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 स्थिता D9 -[आ]स्थितां (for स्थिताम्).

15 12 21

सेतुर्बद्धः समुद्रे च यावल्लङ्कासमीपतः ।
सर्वं तीर्णं च वै सैन्यं जितमित्युपधार्यताम् ॥ ११

इमे हि समरे शूरा हरयः कामरूपिणः ।
तदलं विक्लवा बुद्धी राजन्सर्वार्थनाशिनी ॥ १२

पुरुषस्य हि लोकेऽस्मिञ्शोकः शौर्यापकर्षणः ।
यत्तु कार्यं मनुष्येण शौण्डीर्यमवलम्बता ।
अस्मिन्काले महाप्राज्ञ सत्त्वमातिष्ठ तेजसा ॥ १३

शूराणां हि मनुष्याणां त्वद्विधानां महात्मनाम् ।
विनष्टे वा प्रनष्टे वा शोकः सर्वार्थनाशनः ॥ १४

—ᶜ) G1 अह (for इत) Ś1 Ñ V1 B D1-4 6 12 समरे च इत शत्रुं (Ś1 B3 D6 12 °त शत्रुर्) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 B1 3 D1 3 4 7-12 Cg अवधार्यः Cv m as in text (for उप°) D3 दर्शनेनोपधार्य —After 10, D5-7 10 11 S ins

17* अबद्धा सागरे सेतुं घोरे तु वरुणालये।
लङ्का न मर्दितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।

[(l 1) D5 10 11 T2 M5 च (for तु) —(l 2) D4 T1 नो (for न) D7 G3 [आ]सादितुं, G1 2 [आ]मर्दितुं (for मर्दितुं) G1 सर्वैर् (for सेन्द्रैर्)]

11 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 5 12 cf v l 5 D12 repeats 11ᶜᵈ after 20 —ᵃ) Ñ2 V1 B2 D7 8 10 11 Ct सेतुबन्ध ; D6 T2 3 G3 M1 3 5 सेतुं बद्धा Cr m g k as in text (for सेतुर्बद्ध) Ś1 Ñ1 D1 2 4 5 12 (both times) T2 3 तु, Ct as in text (for च) D2 समुद्रस्य (for °द्रे च) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 5 12 (both times) लङ्का (D1 °का) च वशमागता (D1 °तां) D4 लंकां च परिवेष्टिता, D8 लङ्का वशसमागता (sic) —Ś1 reads 11ᶜᵈ after 21 while D12 repeats 11ᶜᵈ after 21 and B3 4 repeat 11ᶜᵈ–12ᵃᵇ after 21 (B4 after the first occurrence of 21) —ᶜ) D2 तीर्थं (for तीर्णं) D12 (first time) च तीर्णं (by transp) Ñ1 V2 D1 4 तत्, Ñ2 V1 illeg , B1 3 4 (both times) D8 9 12 (first time) च , B2 (first time) मत्-, B2 (second time) D6 10 11 T2 3 मे, Cm as in text (for वै) Ś1 D5 12 (second time) तत (for च वै) D2 सौम्य (for सैन्य) —ᵈ) V3 B2 3 (second time) M3 Cm [अ]वधार्यतां, D2 9 12 (first time) [अ]वधार्य, D5 7 8 10 11 G3 M3 Cv g t [उ]पधार्यः Cr as in text (for [उ]पधार्यताम्) Ś1 D12 (second time) सर्वेषां विजयी भवान् , Ñ1 D1 4 जितमेवोपधार्य.

12 D1 4 om 12 Ś1 D2 8 12 om 12ᵃᵇ B3 4 repeat 12ᵃᵇ after 21 (B4 after first occurrence) —ᵃ) D10 11 Ck t तथा Cr m g as in text (for इमे) D2 सगरे (for समरे) B4 (both times) नरा , D10 11 T1 वीरा (for शूरा) —ᵇ) Ñ1 वानरा ; V1 2 बहव , Ct as in text (for हरय) Ñ2 V1 3 B (B3 4 both times) D5 शिलापादपयोधिन ※ Cm इमे हीति। अस्योत्तरार्धम्-वाक्यं लङ्कां समानेतुं समुत्पाट्य सराक्षसामिति ※ —After 12ᵃᵇ, M ins

18* वाक्यं लङ्कां समानेतुं समुत्पाट्य सराक्षसाम्।

—Ñ2 V1 3 B D5 6 read 12ᶜ–19 after 4ᵃᵇ (D5 after 14*) —ᶜ) D5 त्यजस्व (for तदल) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D1 2 4-12 Ck t विक्लवां बुद्धिं, B2 विक्लवां कृत्वा Cm g as in text (for विक्लवा बुद्धी) —ᵈ) D3 10 Ct -नाशनीं, D11 -नाशिनीं T2 3 M5 -नाशनी Cg as in text (for नाशिनी) Ś1 Ñ1 D2 4 12 कृत्वा सर्वार्थनाशि(D4 °श)नीं, Ñ2 V1 3 B D5 कृत्वा(B2 मतिं) सर्वार्थघातिनीं, D2 7 T1 G1 2 M1 3 4 राजन्सर्वविनाश(D7 T1 G3 M1 5 °शि)नी

13 For sequence in Ñ2 V1 3 B D5 6 cf v l 4 —ᵃᵇ) D6 T2 च, T3 न, Ct as in text (for हि) Ñ1 T2 G3 -[अ]पकर्षक , Cg t as in text (for °ण) Ñ2 V1 3 B D5 धैर्यं शोकोऽपकर्षति, T2 शोक कार्योपकर्षक (for ᵇ) D2 ता * मादधाय पुरुषो नित्य शौर्यविनाशकृत् —ᶜ) G3 कर्तुं (for यत्तु) B4 पुरुषेण (for मनुष्येण) —ᵈ) D10 11 Cr k t अवलेऽप्यता, G2 अनुलेपता, Cm g as in text (for अवलम्बता) Ś1 Ñ1 B2 D12 शौटीर्यमवलम्बिना(B2 °नुपश्यता), Ñ2 V1 3 B1 3 4 शौटीर्य(Ñ2 V3 B4 °र)मवलम्ब(Ñ2 °क्य)ता D6 सौहार्दमवलम्बता —After 13ᶜᵈ, D10 11 Ck t ins

19* तदलंकरणार्थं कर्तुर्भवति सत्वरम् ।,

while G1 ins

20* तत्कुरुष्व महाबाहो त्यज शोकमरिंदम।

—ᵉ) Ñ1 तस्मिन् (for अ°) V3 कार्ये (for काले) V2 महाबाहो, B1 मनुष्येन्द्र, D1 महावीर, D1 4 12 महायश (for °प्राज्ञ) —ᶠ) Ñ2 V1 3 B1-3 D1 3-6 8 T1 तत्वम् , Cm g t as in text (for स°) Ñ1 B1 सदा(N1 त्वया)तिष्ठ स्वमोजसा

14 For sequence in Ñ2 V1 3 B D5 6 cf v l 4 —ᵃ) D2 G2 च, G3 तु (for हि) —ᵇ) B2 मद्विधानां (for त्व°) D5 विशेषत , G3 महार्णवं (sic) (for महात्मनाम्) —ᶜ) Ś1 D12 विनष्टानां प्रनष्टानां, N2 V1 3 B1 2 D5 विनष्ट(D5 °ष्टा) वा प्रनष्ट वाः B4 प्रनष्ट वा विनष्ट वा —ᵈ) D6 T1 नाशक (for °न) Ś1 Ñ1 D1 2 4 5 12 M5 क्षम न(Ñ1 D1 4 न क्षम) हन्तुं(D2 °ति)शोचितुं(D1 4 6 °चन) Ñ2 V1 3 B D5 न युक्तमति(V3 B1 3 4 °तु) शोचितुं, D8 नित्य शीलमशोचितुं G3 क्षम नाप्यनुशोचितुः M1 3 क्षम नात्मनि शोचितु

त्वं तु बुद्धिमतां श्रेष्ठः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ।
मद्विधैः सचिवैः सार्धमरिं जेतुमिहार्हसि ॥ १५
न हि पश्याम्यहं कंचित्त्रिषु लोकेषु राघव ।
गृहीतधनुषो यस्ते तिष्ठेदभिमुखो रणे ॥ १६
वानरेषु समासक्तं न ते कार्यं विपत्स्यते ।
अचिराद्द्रक्ष्यसे सीतां तीर्त्वा सागरमक्षयम् ॥ १७
तदलं शोकमालम्ब्य क्रोधमालम्ब भूपते ।
निश्चेष्टाः क्षत्रिया मन्दाः सर्वे चण्डस्य बिभ्यति ॥ १८
लङ्घनार्थं च घोरस्य समुद्रस्य नदीपतेः ।
सहास्माभिरिहोपेतः सूक्ष्मबुद्धिर्विचारय ॥ १९

15 For sequence in Ñ2 V1 3 B D2 9, cf v l 4 —^{a}) D10 त्वत्र (for त्वं तु) Ñ2 V1 3 B D9 हि सत्त्ववतां (for तु बुद्धिमतां) D3 त्वं च सत्त्ववतां वीर —^{b}) Ś1 D12 सर्वशास्त्रविदां वर, Ñ1 D1 4 8 सर्वशा(D8 °दा)स्त्रभृतां वर, Ñ2 V1 3 B D2 9 विक्रान्त (D2 वरिष्ठ) स्वेन तेजसा —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 सार्धमस्मद्विधैर्भृत्यैः (Ñ1 °धैः शस्त्रैः; D1 4 °धैर्मित्रैः) Ñ2 V1 3 B D2 9 मद्विधैरस्मद्विधैः सार्धम् —^{d}) Ś1 कार्यं कर्तुम्, Ñ2 अरीन्हन्तुम्, D1 4 11 M अरीञ्जेतुम्, D3 पुरीं जे°, D6 अरिं हन्तुम्, D13 ***तुम् (for अरिं जेतुम्) D10 11 समर्हसि, T2 3 G3 त्वमर्हसि (for इहा°) Ñ2 V1 3 B D2 अरातिं जेतु(B4 हन्तु)मर्हसि, D3 अथ नेष्यसि मैथिलीं, D7 अरीञ्जेतु त्वमर्हसि —After 15 D2 ins

21* मरुद्भिरभिसंयुक्त पौलोमीमिव वासव ।

16 For sequence in Ñ2 V1 3 B D2 9 cf v l 4 —^{a}) B4 नाहं (for न हि) Ñ V1 3 B D1 4 9 त (for [अ]हं) B3 4 D1 2 4 8 T2 G1 3 M5 किंचित् (for कंचित्) —^{b}) B1 विद्यते (for राघव) —^{c}) D3 भवेद् (for तिष्ठेद्) V1 T2 अभिमुखे(T3 °रा), D7 अक्षिमुखो (sic) (for अभिमुखो) T2 रिपु (for रणे)

17 For sequence in Ñ2 V1 3 B D2 9 cf v l 4 Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 17 (including 22* except D1 4) after 4 while D3 reads 17 after 1 —^{a}) B1 समासक्ते, B3 समासिक्त, B4 M1 2 समायुक्त(B4 °क्ते) Cg t as in text (for °सक्त) —^{b}) Ñ2 स (sic) (for न) D5 विवत्स्यते (for विप°) —D9 om 17^{cd}–18^{ab} D1 4 om 17^{cd} —^{c}) D5 द्रक्ष्यते (for द्रक्ष्यसे) D6 7 T2 3 M5 आनयिष्यति(D7 M5 °ष्यामि) ते सीता —^{d}) V3 तीर्णो, B3 शा त्वा, M3 नीत्वा (for तीर्त्वा) Ś1 Ñ V1 3 B D2 3 8 12 राघव सागर, G3 सागरमव्यय (for सागरमक्षयम्) —After 17 Ś1 Ñ1 D2 8 12 ins

22* न ह्यवामस्त्यकर्तव्य त्वदर्थे किंचिदेव तु ।
वीर्यविक्रमसंपन्ना बलवन्तो हि वानरा ।

18 For sequence in Ñ2 V1 3 B D2 9 cf v l 4 —Ñ1 illeg for 18^{a} —^{a}) Ś1 D3 8 12 आविश्य, B4 D6 T2 3 M5 उत्सृज्य, Cm g t as in text (for आलम्ब्य) D1 4 शोकावेशेन तद्दलं, D2 तदलं शोकतापेन —^{b}) D5 धैर्यम्, G2 कोपम् (for क्रोधम्) V3 B4 D3 G1 2 आलम्ब्य Cr k t as in text (for आलम्ब) Ñ2 V1 3 B राघव, D6 भूमिप (for भूपते) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 धैर्यमालम्ब (D1 4 8 12 °म्ब्य) राघव —^{c}) G3 क्रियेष्टा, Cr m g k t as in text (for निश्चेष्टा) —For 18^{cd}, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst

23* क्षात्र धर्ममुपाश्रित्य चण्डात्सर्वे हि बिभ्यति ।

[V3 B क्षात्र D2 क्षत्र- (for क्षात्र) Ś1 D12 उपाश्रित्य (for °त्य) Ñ2 V1 3 B2 सर्वो D9 सर्वे (for सर्वे) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 सर्वो दण्डाद्बिभेति हि (for the post half) D9 विक्रमस्य यथाकाल सर्वश्चाद्बिभेति च]

19 For sequence in Ñ2 V1 3 B D2 9 cf v l 4 —^{a}) Ś1 (marg) Ñ V3 B1–3 D3 8 12 हि, D9 हृ, G3 सु, M1 2 सु (for च) D1 4 समुद्रस्य (for च घोरस्य) —D1 om 19^{bc} —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 12 सागरस्य (for समुद्रस्य) Ñ2 V1 3 B D9 महोदधे, D9 महीपते (for नदीपते) —V1 om 19^{c}–20^{d} B om 19^{cd} D3 reads 19^{cd} here for the first time repeating it (var) after 7 —^{c}) Ś1 Ñ V3 D1 2 4 8 12 महाबाहो, D3 (both times) इहोपेते (for °पेत) —^{d}) D6 7 G1 Cr सूक्ष्मबुद्धि, M1 2 सूक्ष्मा बुद्धि Ck t as in text (for सूक्ष्मबुद्धिर्) G2 विचायतां, Cr k t as in text (for °रय) Ś1 Ñ V3 D1–4 8 9 12 सूक्ष्मा(V3 मम) बुद्धिर्विधीयता (D3 [second time] °चार्यता [first time] °मृष्यता, D9 °धीयते) D4 यत्न कुरु महामते —After 19^{cd} (first occurrence) D3 ins

24* नखदंष्ट्रायुधा वीरा युद्धाय कृतनिश्चया ।
प्राणाश्च परिरक्षन्ति भवतोऽर्थे न संशय ।

—After 19 D5–7 10 11 T G M3 5 ins

25* छद्मित्ते तस्य ते सैन्य हतमित्युपधारय ।
सर्वं तीर्णं च मे सैन्य जितमित्युपधारय ।

[G M3 5 om l 1 T1 om (hapl) from the post half of l 1 to the prior half of l 2 D6 transp l 1 and 2 —(l 1) D11 ते (for तै) D7 तत्र ते सैन्यैर् (for तस्य ते सैन्य) D5 7 10 11 Cv क्षिप्रम् (for हतम्) D7 [उ]पधायता D10 11 Ct [प]व निश्चिनु Cv as above (for [उ]पधारय) —D5 om l 2 —(l 2) 11^{cd} M5 transp तीर्णं and सैन्य D6 T1 G2 3 [उ]पधार्यता D10 M5 Ct [अ]वधायता D11 [म]वधारय Cm as above (for [उ]पधारय) ※ Cv m रावण च हतमुपधार येति क्वचित्पाठ । अत्र तु यावच्छब्दोऽध्याहार्य । जितमिति च मतेऽ निषा ।

G 5 71 16 B 6 2 21 L 5 65 20

इमे हि समरे शूरा हरयः कामरूपिणः ।
तानरीन्विधमिष्यन्ति शिलापादपवृष्टिभिः ॥ २०

कथंचित्परिपश्यामस्ते वयं वरुणालयम् ।
क्षिप्रमुत्तीर्य बहुधा चापि सर्वथा विजयी भवान् ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

ये सैन्य वानर्षीणं रावसेन जितम् ।, Cm further adds लङ्घिते उदधौ सैन्यम् इति क्वचित्पाठ । तस्यार्थ — समुद्रे लङ्घिते तैर्वानरैस्तस्य रावणस्य सैन्य निहतमित्युक्ष्यवधार्यतामर्थ ।, Ct पाठान्तरे समुद्रे लङ्घिते etc as in Cm ॐ]

—After 19 Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 5–11 (Ś1 11^{ab}, Ñ1 12^{ab} also)

20 Ś1 D1 4 om 20 Ñ V1 3 B D9 om. 20^{ab} —^{a}) D3 वानरा , D10 11 G1 M3 5 हरय (for समरे) D7 शूरा समरे (by transp) —^{b}) D8 9 12 वानरा , D1 *वै च, D10 11 M3 5 समरे, G2 विक्रान्ता , M1 2 बहव (for हरय) —B3 4 read twice 20^{cd}–21 (B3 repeats only up to 21^{ab}) repeating 12^{ab} after 21 (in B4 after first occurrence) —^{c}) N V1 3 B (B3 4 both times) D2 3 6 9 12 ता पुरीं (for तानरीन्) G3 वानरांश्च वधिष्यति —^{d}) Ñ1 D2 3 8 12 योधिन , G2 सुदृढिभि (for -वृष्टिभि) Ñ2 V1 3 B (B3 4 both times) D1 वानरा काम(B3 कपि[both times])रूपिण , L(ed) शिलापाषाणदारुभि —After 20 D2 ins

26* हत च रक्षसां सैन्य जितमेवोपधारय ।

—Thereafter D2 reads 20 and 26* twice with the same variants —After 20 D12 repeats 11^{ab}

21 Ñ1 V1 om 21^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ2 V3 B3 4 (both times) D1–4 8 9 12 Ck पुन (for परि) B1 2 (both times) Ct एव पश्यामि, D6 7 T2 M2 Cm सतरिष्यामस्, D10 11 परिपश्यामि Ck as in text (for परिपश्यामस्) —^{b}) N2 V3 B1 2 3(both times) D7 यदि त B4 (both times) यदिद, D1 4 ता (D4 त) चैव, D2 3 7 T1 M1 2 6 ह (T1 *inf lin* [also] ते) वय, D10 11 Cr k t लङ्घित, G तद्वय (for ते वय) V2 B (B3 4 both times) D5 9 T1 2 G1 2 M1 2 रावणालय, Cr k t as in text (for वरुणा°) —After 21^{ab} D3 ins

27* पश्चात्सर्वाणि कार्याणि करिष्यामो न सशय ।,

while D6 7 10 11 S ins

28* हतमित्येव त मन्ये युद्धे समितिनन्दन ।

[D10 11 शत्रुनिबर्हण T2 समितिजय Cg as above (for समिति°)]

—^{c}) D11 वा (for च) Ś1 D2 8 12 बहुनैतेन, Ñ1 बहु च वच , D1 3 4 मे बहु वच , G2 बहुना वापि (for बहुधा चापि) Ñ2 V1 3 B(B3 4 both times) D8 बहुनात्र किमुक्तेन —^{d}) D3 भवेस् (for भवान्) Ñ2 V1 3 B (B3 4 both times) D9 विजित(D6 °तस्) त्वया (for विजयी भवान्) —After 21, Ñ1 D1–4 (D1 2 4 l 3 only, while D3 cont l 1–2 after 15*) 8 9 ins while D12 repeats 11^{cd} after 21 and then ins Ś1 ins after 11^{cd} (read after 21)

29* बहु चिन्तयितव्य ते सग्रामार्थं नरेश्वर ।
महतश्च समुद्रस्य लङ्घनार्थमरिंदम ।
तस्मादुद्योगमास्थाय प्रयत्ने सिद्धिराश्रिता ।
सर्वं प्रयत्नवॉल्लोके सर्वां सिद्धिमवाप्नुयात् ।

[Ñ1 D9 om l 1 2 —(l 1) Ñ1 न हि (for बहु) D3 अरिंदम (for नरेश्वर) D8 अत्र हि बहु चिन्त्य ते संग्रामार्थे नरेश्वर —Ñ1 om l 2 —(l 2) D3 तथैव लवणाम्भोधेर् (for the prior half) Ś1 D12 बबन्धार्थम् (for लङ्घ°) D3 महात्मते (for अरिंदम) —Ś1 D2 12 om l 3–4 —(l 3) Ñ2 श्री प्रयत्ने स्थिता स्थिरा (for the post half) —Ñ1 om l 4 —(l 4) D8 सर्वं (for सर्वां)]

while D6–7 10 11 S ins after 21

30* निमित्तानि च पश्यामि मनो मे सप्रहृष्यति ।

[D6 T2 3 सप्रहृष्यति, G2 च प्रहृष्यति Cg as above (for स°)]

—After 21 B3 4 repeat 11^{cd}–12^{ab}

Colophon —*Kanda name* Ś1 D9 om Ñ V1 3 B D1 2 4 8 12 सुंदरकाण्डे D3 वधोपपर्वणि —After *Kanda name* D12 ins वधोपपर्वणि —*Sarga name* Ś1 D8 12 उत्साहोत्तरवाक्य, Ñ V1 3 B D1–4 9 सुग्रीववाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 B2 D1 2 4 8 12 om Ś1 70 Ñ1 D9 73 V1 68 V3 62 B1 72 B3 66, B4 76 D9 74 D6–7 10 11 S 2 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम ; M3 with श्रीरामचन्द्राय नम

३

सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवित् ।
प्रतिजग्राह काकुत्स्थो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥ १
तरसा सेतुबन्धेन सागरोच्छोषणेन वा ।
सर्वथा सुसमर्थोऽस्मि सागरस्यास्य लङ्घने ॥ २
कति दुर्गाणि दुर्गाया लङ्कायास्तद्ब्रवीहि मे ।
ज्ञातुमिच्छामि तत्सर्वं दर्शनादिव वानर ॥ ३
बलस्य परिमाणं च द्वारदुर्गक्रियामपि ।
गुप्तिकर्म च लङ्काया रक्षसां सदनानि च ॥ ४
यथासुखं यथावच्च लङ्कायामसि दृष्टवान् ।
सर्वमाचक्ष्व तत्त्वेन सर्वथा कुशलो ह्यसि ॥ ५

3

1 a) D7 T2.3 तस्य त(D7 °स्य)द्वचनं श्रुत्वा —b) D7.10.11 T1 M1.2.3 Ck t परमार्थवित्, Cg as in text —For 1ab Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 subst

31* स निशीय समाधाय सुग्रीवेणोपसान्त्वित ।

[D8 मनसाथ (for समाधाय) Ś1 Ñ1 D12 स निशीथमनायास Ñ2 B2 D9 स त्वरया शोकमायास (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1.4.8.12 प्र[D2 [प्र]मि]हसित V1 B1.3 [उ]पसा सित, D12 प्रधर्षित (for [उ]पसान्त्वित)]

—c) Ś1 Ñ1 D1-4.8.9.12 सुग्रीवमसितं(Ñ1 °व)चैव, Ñ2 V1.3 B D9 प्रतिगृह्याथ तद्वाक्य —d) Ś1 Ñ1 D1.4.8.9.12 ततो प्रवीत्, Ñ2 V1.3 B D9 उवाच ह (for अथाब्रवीत्)

2 a) Ś1 Ñ V1.3 B2 D T1.2 G1.3 M Cr g k t तपसा Cgp as in text (for तरसा) —b) Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.3.5-12 च D1.4 तु (for वा) D6 सागरेह क्षोणेन वा (sic) —c) Ñ1 B4 हि, Ñ2 V1.3 B1-3 D9 [स]हे, D1.10.11 M1 [स]पि (for सु) Ś1 सदायैन (for सर्वथा सु) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 [स]हं (for ऽस्मि) —d) Ñ2 V1.3 B1 D9 [स]मि, B1.3.4 D2 [स]पि D1.4.8 [स]ति (for [स]म्य)

—Before 3 Ñ1 D1.4 ins while V1 B2 D9 ins after 32

32* राक्षसानामभावाय सीतासंदर्शनाय च ।

[V1 B2 संदर्शनाय D9 संरक्षणाय (for संदर्शनाय)]

—Thereafter V1 B2 cont 53* while D9 reads 6.4.1-2(including star passages) repeating 6.4.1 in its proper place —After 32* D1.4 cont while Ś1 Ñ2 V1.3 B D2.3.8.12 ins before 3

33* पुनरेवाय पप्रच्छ राघवो रघुनन्दन ।
बुद्धिमन्तं हनूमन्तं दुर्गकर्मविधिं प्रति ॥

[(1 1) Ś1 D2.8.12 रघुनन्दन (for रघुनन्दन) —(1 2) Ñ2 om दुर्ग]

3 Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 (Ś1 D1.4 after 3*) read st 3 ... 18-27(including star passages) after Colophon D1 om 3 —a) Ś1 Ñ1 D1.4.8.12 कानि, B4 प्रति, G2 मति, Cr m g k t as in text (for कति) B4 नर्माणि (for दुर्गाणि) Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.3.8.12 दुर्गं च(D8 त), D1.4.8 G2 लङ्काया (D8 G2 °या), Cr °या, Cm g t as in text (for दुर्गाया) —b) Ś1 Ñ1 D1.4.8.12 कीदृश, D9 दुर्गावास् (for लङ्कायास्) D2.8 तत्त्व(D8 प्र)ब्रीहि, D10.11 तद्वदीस्व, M3 ब्रूहि ब्रवि (for तद्ब्रवीहि) Ñ2 V1.3 B D9 कीदृश मे निवेदय, G1 तत्पत्त कथयस्व मे ⊕ Cm ब्रूहि वानीति सम्यक् ⊕ —c) D7 श्रोतुम् (for ज्ञातुम्) D1 इच्छति (for इच्छामि) —d) Ñ2 V1.3 B1-4 D9 आतुरौं (D9 °स्य)ण वानर B1 अनुरूपेण राघव —For 3cd, Ś1 Ñ1 D1.4.8.12 subst

34* श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं चक्षुर्महति तद्भवान् ।

[Ś1 D1.4 अर्हति Ś1 तत्सर्वं D1.4 नावर (for तद्भवान्)] —All the above MSS cont while Ñ2 V1.3 B D9 ins after 3

35* स पृष्टो रामपुत्रेण रामणानिलसंभवः ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलः पुरा पृष्टो बृहस्पतिः ।

[(1 1) D9 वायुरेतन (for रामपुत्र) —D9 om from the post half of 1 1 up to the prior half of 1 2 —(1 2) Ś1 V1.3 B1-3 B3 also in marg) D12 [इ]देव Ñ1 [इ]दाय (for [इ]दाय) Ñ2 V1.3 B1-3(B3 also in marg) D9 पृष्ट पृ(B2 स)र्वं B4.5 वचो पुरा(B1 पूर्व), D1 इदेव (for पुरा पृष्टो)]

4 a) Ñ2 V1.3 B D9 बलं च (for बलस्य) Ñ1 D1 तु (for च) —D9 om 4ab —b) D2 द्वारि, D9 द्वारं (for द्वार) —c) B1 दुर्गं (for गुप्ति) Ñ2 V1.3 B1-3 D1.4.8.9 T1 लङ्कायां (for लङ्काया) ⊕ Ck गुप्तिकर्म प्राकारादिभिः रक्षासम् । Ct "गुप्तिकरम्" इति पाठे and then as in Ck ⊕ —d) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 सदनानि(V1 °नेत) G2 भवनानि, Cg as in text (for सदनानि) D1 [स]पि (for च)

5 B1 om 5ab Ñ2 V1.3 B1.3 D9 transp ab and cd —a) D7 यथ पादह् (for यथासुखं) Ś1 Ñ1 B4 D1.2.4.8.12 यथा(D1 °थं) यावद पादस्य D9 °स्या), Ñ2 V1.3 B1.3 D9 यथावच्च च(B1.3)धावर्य —b) Ñ1 D2 दृष्ट B1.4 D11 T2 G1.2 Ck वरि D2 वरि 3 Ct as in text

G. 5 73 5 B. 6 3. 6 L. 5 70 5

श्रुत्वा रामस्य वचनं हनूमान्मारुतात्मजः ।
वाक्यं वाक्यविदां श्रेष्ठो रामं पुनरथाब्रवीत् ॥ ६

श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये दुर्गकर्मविधानतः ।
गुप्ता पुरी यथा लङ्का रक्षिता च यथा बलैः ॥ ७

परां समृद्धिं लङ्कायाः सागरस्य च भीमताम् ।
विभागं च बलौघस्य निर्देशं वाहनस्य च ॥ ८

प्रहृष्टा मुदिता लङ्का मत्तद्विपसमाकुला ।
महती रथसंपूर्णा रक्षोगणसमाकुला ॥ ९

दृढबद्धकवाटानि महापरिघवन्ति च ।
द्वाराणि विपुलान्यस्याश्चत्वारि सुमहान्ति च ॥ १०

वप्रेषूपलयन्त्राणि बलवन्ति महान्ति च ।
आगतं परसैन्यं तैस्तत्र प्रतिनिवार्यते ॥ ११

(for अस्ति) Ñ2 V1 3 B2 D5 दृष्टवानसि (by transp), D14 परिवेष्टवान्(D1 °मान्) (for असि दृष्टवान्) —c) T1 स राम, Cg k t as in text (for सर्वम्) Ñ2 B2 D5 यत्नेन (for सत्येन) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 9 11 तथा तत्त्व(Ś1 त्त्व त)-र्थमाचक्ष्व —d) Ś1 Ñ1 D1-4 8 सर्वस्य, Ñ2 V1 3 B1-3 D5 हनुमान्(B3 °मान्) (for सर्वथा) D12 [अ]पि (for [अ]ति) B4 सर्वस्य कुशले रत.

6 a) T1 व ** (for वचनं) —After 6ab, K (ed) ins (within brackets)

36* प्रणम्य शिरसा राम प्राञ्जलिः सुसमाहितः ।

—c) D6 T2 3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठो) —d) Ś1 Ñ1 B4 D2 3 8 11 प्रोवाच सत्य(B4 D3 °सुप)स्थित (Ñ1 D8 °त), Ñ2 V1 3 B1 2 D5 प्रोवाच तदनतर, D14 प्रोवाचेदं समुत्थित

7 a) Ñ2 V1 3 B D5 आख्यामि (for आख्यास्ये) —b) B2 दुर्ग (for दुर्गे) —c) G1 महा, Ct as in text (for यथा) —For 7cd Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 11 subst

37* यथा गुप्ता पुरी लङ्का यथैव च सुरक्षिता ।

[D5 तथा (for second यथा) Ñ2 V1 3 B1-3 D5 यथा वा रक्षिता च(B1 °त्रैव)ति (for the post half)]

—After 7, D5 7 10 11 S ins.

38* राक्षसाश्च यथा स्निग्धा रावणस्य तु तेजसा ।

[G1 तु (for च) D5-7 10 11 T1 2 M2 च (for तु)]

8 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 8 11 12 cf v l 3 D3 om 8 —a) D4 परा D9 परो (for परां) Ś1 Ñ1 D1 2 8 11 गुप्तिं च, D6 गुप्तिश्च (for समृद्धिं) D6 T1 लंकाया (for °याः) —b) G2 रावणस्य (for सागरस्य) Ś1 D12 तु, G3 M2 तु (for च) D1 4 सारता (for भीमताम्) —G1 damaged from भी in c up to निर् in d —c) Ñ2 V1 3 B D5 विभवं (for विभागं) —d) Ñ1 B1-3 D5 निवेशं, T2 दृशन Cr m g k t as in text (for निर्देशं) Ñ1 T2 G2 रावणस्य Ct as in text (for वाहनस्य) —After 8, D5-7 10 11 S ins.

39* युद्धसुस्थता कपिश्रेष्ठः कथयामास तत्त्वतः ।

[M2 एवमुक्त D1 G2 M3 हरि (for कपि) D5 शमयामास (for कथयामास) D10 11 तत्त्वनित (for तत्त्वतः)]

9 a) Ñ2 V1 3 प्रहृष्टा B1-3 D1 4 7 T1 G1 3 M2 Cr प्रहृष्टा; D6 10 11 T1 G1 M3 Cv g हृष्टा, D6 हृष्टा च (for प्रहृष्टा) Ś1 Ñ1 D1-3 8 11 रम्या (for लङ्का) —T2 om (hapl) 9cd Ñ1 D5 read 9cd after 11ab (first time) V1 reads 9cd and 11cd after 10ab V3 reads 9cd and 12ab after 10 B1 reads 9cd and 11cd after 12 B2-4 read 9cd after 10 —c) Ñ1 B2 D1-4 8 स(B1 सं)हता (for महती) Ñ2 V1 3 B1-3 D5 पूर्णा च (for संपूर्णा) Ś1 D12 सहतारथसंपूर्णा B4 महारथप्रपूर्णा च —d) Ś1 Ñ1 B2 D1-4 8 10-12 निषेविता (for समाकुला) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D5 राक्षसैश्च महाबलैः —For 9cd, D5 T1 subst while D7 M2 ins after 9

40* वानिमिश्च सुसंपूर्णा सा पुरी दुर्गमा परैः ।

10 G2 om 10-11ab —a) Ś1 Ñ V1 B4 D1 4 8 11 -बध, V3 बंधे (for बद्ध) Ñ1 D1-4 8 10 11 कपाटानि Ñ2 V1 3 B D5 -कपा(B4 °वा)टा च (for कवाटानि) —b) Ñ2 V1 3 B D5 गभीरपरिखावृता —After 10ab, V1 reads 9cd and 11cd —cd) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 12 G1 3 M1 2 Cm t transp द्वाराणि and चत्वारि Ś1 D12 निपुणानि, D5 नियुतानि (for विपुलानि) B3 च पुरु न्यासा (sic) (for विपुलान्यस्याः) D7 T2 3 M2 दुर्गाणि (for चत्वारि) T2 3 विविधानि, Cg as in text (for सुमहान्ति) —After 10 V3 reads 9cd and 12ab B2 4 read 9cd.

11 G2 om 11ab (cf v l 10) Ñ1 om (hapl) 11ab Ñ1 D5 repeat 11ab after 12 V1 B2 4 read 11ab after 12 D1 transp 11 and 12 B2 transp 11ab and 11cd G1 damaged from णि in a up to हा in b —a) Ś1 D1 2 4 6 12 यत्रेषु, Ñ1 D5 (both first time) द्वारेषु Ñ2 (second time) V1 3 B D5 (second time) यन्त्राणि D6 7 10 11 T2 3 M2 Cr m g k t वप्रेषु, G1 द्वारेषु (for वप्रेषु) Ś1 B2 4 D2 8 12 [उ]परि, D1 4 चोप (for [उ]पल) D6 वप्रस्थानि च यंत्राणि —b) Ś1 D12 बहूनि सु (for बलवन्ति) B1 3 दृढानि (for महान्ति) G2 transp बलवन्ति and महान्ति —After 11ab (first time) Ñ1 D5 read 9cd —V1 reads 9cd and 11cd after 10ab B1 reads 9cd and 11cd after 12 —c) Ñ2 V1 3 B D5 आगच्छत् (for आगत) D1 10 T1 2 M2 अरि; D12 अपि

द्वारेषु संस्कृता भीमाः कालायसमयाः शिताः ।
शतशो रचिता वीरैः शतघ्न्यो रक्षसां गणैः ॥ १२

सौवर्णश्च महांस्तस्याः प्राकारो दुष्प्रधर्षणः ।
मणिविद्रुमवैदूर्यमुक्ताविरचितान्तरः ॥ १३

सर्वतश्च महाभीमाः शीततोया महाशुभाः ।
अगाधा ग्राहवत्यश्च परिखा मीनसेविताः ॥ १४

द्वारेषु तासां चत्वारः संक्रमाः परमायताः ।
यन्त्रैरुपेता बहुभिर्महद्भिर्दृढसंधिभिः ॥ १५

त्रायन्ते संक्रमास्तत्र परसैन्यागमे सति ।
यन्त्रैस्तैरवकीर्यन्ते परिखासु समन्ततः ॥ १६

एकस्त्वकम्प्यो बलवान्संक्रमः सुमहादृढः ।
काञ्चनैर्बहुभिः स्तम्भैर्वेदिकाभिश्च शोभितः ॥ १७

(sic), G3 पारि ; Ck t as in text (for पर) । Ñ2 V1 3 B1 4 D3 9 हि, B2 3 च, M3 तु, Ck t as in text (for तेस्) G3 वाजिभिश्च सुमप्पूर्णा.—d) Ñ2 D3 तत्रैव हि-(D3 च) V1 3 B4 तत्र तैर्हि ; B1-3 ततस्तैर्वि (for तत्र प्रति) D3 निहन्यते, D9 विचार्यते, Ct as in text (for निवार्यते) M3 Cg तत्र तै प्रतिहन्यते —For 11cd, Ś1 Ñ1 D1 2 3 4 8 12 subst

41* आगच्छन्त्यपि सैन्यानि वार्यंते तानि तैरपि।

[Ś1 D12 तानितैर् (for तानि तैर्)]

12 V3 reads 9cd and 12ab after 10 D8 transp 11 and 12 —a) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 विपुला, Ñ2 V1 B2 4 D3 च कृता, V3 B1 3 T2 G3 सु(V3 वि)कृता, D5 T1 सवृता, T3 सुदृढा, M1 2 ससमा, Cm g t as in text (for संस्कृता) D8 विद्धि (for भीमा) —b) Ś1 D12 काञ्चनाद्रिसमा, Ñ D1 2 4 9 काला(D4 घना)यससमा, V1 B2 4 °कृता, D3 °मयी, Cr m g t as in text (for कालायसमया) Ś1 Ñ B1 2 4 D1-4 8 9 12 T3 M3 शिला, Cg as in text (for शिता) V3 कालायससमाकुला, M3 कालायससमाश्रिता ❀ Cr कालायसमया, दीर्घशायसछान्दस । , so also Cg ❀ —c) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D3 शतघ्न् (for शतशो) Ś1 D12 चरिता, Ñ1 B4 च वृता, Ñ2 B3 D3 चावृता, V1 3 चारिता, D1 4 8 चापि(D3 °चि)ता, D3 च स्था (sic), D3 लिखिता (for रचिता) Ñ1 भीमै, Ñ2 V1 3 B1-3 D9 शूरै, B4 D3 शूलै (for वीरै) —d) G3 शतशो, Cr m g t as in text (for शतघ्न्यो) —After 12 Ñ2 D3 repeat 11ab V1 B2 4 read 11ab while B3 reads 9cd and 11cd

13 a) D3 10 11 तु (for च) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 8 12 शातकौं(B4 D3 °कु)म्भमयस्तस्या (B4 °त्र) Ñ2 V1 3 B1-3 D3 शात्रवश्च म(B3 °स सुम)हास्तत्र, G3 स सुवर्णमयस्तस्या —b) D8 12 दुष्प्रकर्षण —c) Ñ1 B4 माला (for मणि) Ś1 D1-11 S °वैडूर्य (for वैदूर्य) —d) Ñ2 V1 3 B D3 मुक्ताहेम(B1 °मणि)विभूषित (B1 3 °ता)

14 Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 transp ab and cd —a) B1 सु (for च) D3 भीमान् (for भीमा) D6 T3 सुघरा (T3 °घोरा) दुस्तरा भीमा, G3 M3 आपगा विपुला भीमा. —T1 damaged from म in b up to द in c G1 damaged from या in b up to मा in c —b) Ñ2 V2 B1 2 4 D3 भयावहा (for महाशुभा) V1 B3 D6 T3 G2 3 M शीततोय(V1 B3 M1 2 °या)महा शुभा, D3 शीततोयवहाश्शुभान्.—For 14cd, Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 subst

42* सा सर्वा सुमहादुर्गा शीतामलजला शुभा ।

[Ś1 सर्वा सु, Ñ1 च सर्वा, D1 4 सर्वाश्च (for सर्वा सु) D8 महद् (for महा)]

—c) B3 आपगा (for अगाधा) D2 3 6 8 12 ग्राहपत्यश्च D3 ग्राहसम्पूर्णा (for ग्राहवत्यश्च) —d) D6 T M Cr k परिखा, Cg t as in text (for °खा) D3 भीम (for मीन) Ś1 सगता, Ñ1 D1-4 8 12 G2 सकुला, V1 3 B4 शोभिता (for सेविता)

15 a) T3 द्वारेण, Cr m g k t as in text (for द्वारेषु) G2 तस्यास् (for तासां) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 तासां च (D3 तस्याश्च)तुर्षु द्वारेषु, Ñ2 V1 3 B D9 चत्वार सङ्क्रमास्तेषु(B1 °षा) —b) Ś1 सक्रम, Ñ2 V1 3 B D9 द्वारेषु (for सङ्क्रमा) Ś1 परमो यथा, Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1-4 8 परमायसा (V3 °युधा) D12 परमा यथा (for परमायता) —c) B3 यद्वैर, D9 यच्चर् (for यन्त्रैर्) T3 भीमाभिर् (for बहुभिर्) —d) T2 3 बृहद्भिर् (for महद्भिर्) Ñ2 V1 3 B D9 दृढबन्धि(V3 °बंध, B4 °धातु)भि, D6-7 10 11 T1 G M1-3 Ct गृह(M1 2 बहु)पङ्क्तिभि, M3 कृतपङ्क्तिभि (for दृढसंधिभि) Ś1 D3 9 12 बलवद्भि स्व(D12 सु)धिष्ठितै, Ñ1 D1 4 बलवद्भि स्वनु(Ñ1 सुनि)श्रिता

16 a) Ś1 D12 त्रय सु, Ñ V1 3 B1 3 4 D2 3 9 त्रयस्तु(D3 °स्ते) D1 4 यन्त्रास्तु, D1 भय सु (for त्रायन्ते) Ś1 D1 2 4 8 12 तस्या (for तत्र) ❀ Ct 'ह्रियन्ते' इति पाठे ते सक्रमा नाश्यन्त इत्यर्थ ❀ —b) B3 D3 G3 Ct [आ]गते, D1 4 [आ]गम, Cr m g k as in text (for [आ]गमे) D3 4 4 प्रति, D12 मति (for सति) D3 परेषामागते बले —c) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 अस्यद (for तैरव) G3 अभिहन्यते Cr m g k t as in text (for अवकीर्यन्ते) —d) B4 D1 4 परिखास्तु(B4 °श्च) D3 S Cr k परिखासु(G2 °खास्तु) D8 परिपज (sic), Cm g t as in text (for परिखासु)

17 D3 om 17 —a) Ś1 D12 स्वेकस्तु D8 स्वकोय (sic) L(ed) स्वकगे (for स्वकम्प्यो) —b) Ś1 D12 परमो दृढ, Ñ B D2 3 4 T M3 सुमहान्दृढ (Ñ2 B1-3 °न्द्रुम) V1 3 सुमहास्तत, D1 8 सुमहद्दृढ (for सुमहादृढ)

B 5 73 5 · 6 3 19 · 5 70 25

स्वयं प्रकृतिसम्पन्नो युयुत्सू राम रावणः ।
उत्थितश्चाप्रमत्तश्च बलानामनुदर्शने ॥ १८

लङ्कापुरी निरालम्बा देवदुर्गा भयावहा ।
नादेयं पार्वतं वन्यं कृत्रिमं च चतुर्विधम् ॥ १९

स्थिता पारे समुद्रस्य दूरपारस्य राघव ।
नौपथश्चापि नास्त्यत्र निरादेशश्च सर्वतः ॥ २०

शैलाग्रे रचिता दुर्गा सा पूर्देवपुरोपमा ।
वाजिवारणसंपूर्णा लङ्का परमदुर्जया ॥ २१

परिघाश्च शतघ्न्यश्च यन्त्राणि विविधानि च ।
शोभयन्ति पुरीं लङ्कां रावणस्य दुरात्मनः ॥ २२

अयुतं रक्षसामत्र पश्चिमद्वारमाश्रितम् ।
शूलहस्ता दुराधर्षाः सर्वे खड्गाग्रयोधिनः ॥ २३

नियुतं रक्षसामत्र दक्षिणद्वारमाश्रितम् ।
चतुरङ्गेण सैन्येन योधास्तत्राप्यनुत्तमाः ॥ २४

—^{c}) V3 तैस्तु (for स्तम्भैद्) —^{d}) Ś1 D12 च सर्वेत, Ñ2 V1 3 B D3 च सवृत, D1 6 समतत (for च शोभित)

18 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 5 9 12, cf v l 3 —^{a}) V1 3 B अले (for स्वय) B2 D1 4 6 7 10 11 T1 M3 Cm t प्रकृतिमाप(B2 °शिल्प)न्नो, Cr g as in text (for प्रकृतिसम्पन्नो) —^{b}) V1 युयुधे V3 युयुध राम लक्ष्मण (sic) B1 युयुत्स् रावण सुधी —^{c}) M1 3 मुदितश्, Cr g t is in text (for उत्थितश्) D4 5 [अ]प्रमेयश्च (for [अ]प्रमत्तश्च) —^{d}) V1 3 B4 T2 3 अपि| V1 अव, V3 अत्र B1 तु तु] दर्शने B2(also as in text in marg) अथसाधने D1 3 अनुदर्शन D3 M1 3 अग°, Cg t as in text (for अनुदर्शने)

19 For sequence in Ś1 N V1 3 B D1 2 4 5 9 12 cf v l 3 V1 om 19^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ V3 B D1 2 5 9 12 T1 G1 M3 Cg पुनर् D2 8 तथा (for पुरी) Ś1 D12 तु(D12 पु)रालम्बा Ñ2 दुराधर्षा V3 V8 B D1 2 4 5 9 तु(D9 ध)राख्या (for निरालम्बा) —^{b}) D3 दिव्य D5 दैव (for देव) Ś1 D12 दुर्ग (for दुर्गा) Ś1 Ñ1 D2 4 5 12 महाभया (for भयावहा) —^{c}) D5 G2 पवत (sic) (for पार्वत) D6 10 11 T3 चान्य, M3 Cg वान्य (for वन्य) V1 3 B D9 ससोहा पर्वते यत्र(B1 3 °त्र) —^{d}) V1 3 स्याति तत्र B1 तदुर्गं च B2 D3 निखात च B2 4 खानित च (for कृत्रिम च) —For 19^{cd} Ś1 Ñ D1-4 5 12 subst

43* नादेयं पार्वतीयं च खानित्रं चाम्बु विद्यते ।

[Ś1 नाभीय (for नादेय) Ś1 D12 [अ]त्र (for [अ]म्बु) D5 स्त्रयेद L(ed) वर्तते (for विद्यते)]

20 For sequence in Ś1 N V1 3 B D1 2 4 5 9 12 cf v l 3 —^{a}) Ś1 Ñ1 D2 4 5 12 द्वीपे(D1 2 °प) मध्ये, Ñ2 V1 3 B दुर्ग(B2 °गा) मध्ये D2 9 स्थिता(D9 °द्वा) पारे (for स्थिता पारे) —^{b}) D1 5 दूरपार च M3 दुराधारस्य (for दूरपारस्य) —After 20^{ab}, Ñ2 V1 3 B D9 ins

44* लङ्का तत्र पुरी रम्या प्राकारेणोपशोभिता ।

—V1 3 B om 20^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ D1 2 4 5 9 12 नौपथाश्चापि D2 8 T M3 नौपथोऽपि च (for नौपथश्चापि) —D1 om (hapl ?) from श्च in 20^{c} up to या in 21^{a} —^{d}) Ś1 Ñ D1-4 6-12 Ch t निरुद्देशश्(Ñ1 D5 °श D4 °श) G1 निरालम्बा, Cv r m g tp as in text (for निरादेशश्) Ñ D1 4 8 11 T1 3 G1 M3 Cv r t सर्वशः D3 पर्वत, Cg as in text (for सर्वत)

21 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 5 9 12 cf v l 3 D4 om 21 (cf v l 20) —^{ab}) Ñ2 V1 3 B D9 नग (for शैल) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 4 D1 2 5 12 रुचिरा (for रचिता) Ś1 N V3 B D1 5 9 12 विश्या (for दुर्गा) B1 3 भूर्देव (for पूर्देव) B2 पुरोगमा Ś1 Ñ1 D 2 5 12 सा पुरी देवनिर्मिता (for ^{b}) D9 राक्षसानां निवासार्थं निर्मिता विश्वकर्मणा —G2 om 21^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 3 B D9 मत्त (for वाजि) B4 रावण (for वारण) Ś1 Ñ1 D1 2 5 12 सवता (for संपूर्णा) —^{d}) Ñ2 V1 3 B D9 नित्य (for लङ्का) Ś1 Ñ1 D 2 5 12 दुर्गमा (for दुर्जया)

22 For sequence in Ś1 N V1 3 B D1 2 4 5 9 12 cf v l 3 D4 om up to घाश्च in ^{a} (cf v l 20) —^{a}) Ś1 V1 B3 D2 5 11 परिखास् (for °घास्) —^{b}) V3 कुलयुग्मा सुगुप्तिता —^{c}) V1 रम्यां (for लङ्का)

23 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 5 9 12 cf v l 3 For st 23-26 Ś1 N V3 D1-4 5 9 12 subst 47* —^{a}) B2-4 राक्षसा (for रक्षसाम्) V1 B1 तत्र D2 4 पश्चिम् (for अत्र) —^{b}) B2 पश्चिम (for °म) B आश्रिता D6 7 10 11 T1 G3 M पूर्वद्वार(D11 G3 °र) स (M1 3 °र्वं तु द्वार)माश्रि(G2 °श्रिय)त —After 23^{ab} D6 T1 G3 read 25^{cd} D11 reads 24^{cd} —D6 T1 G3 read 23^{cd} after 25^{ab} —^{c}) M3 शूलहस्त —For 23^{cd} V1 B subst 1 7 of 47*

24 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 5 9 12 cf v l 3 For subst in Ś1 Ñ V3 D1-4 5 9 12 cf v l 23 and 26 B1 3 M1 om 24-25 B4 reads 24^{ab} after 26 M3 reads 24^{ab} after 25 —^{a}) B4 तत्र (for अत्र) —^{b}) D2 दक्षिणे T3 उत्तर (for दक्षिण) D11 आयुत (for आश्रितम्) —B2 om 24^{cd} D11 reads 24^{cd} after 23^{ab} —For 24 V1 B2 subst

45* रक्षन्ति राक्षसा सदा धनुष्मन्तो महाबला ।
लङ्काया दक्षिणं द्वारं रक्षन्ति भीमविक्रमा ।
गजारूढाश्च बहव शूलमुद्गरयोधिन ।
[(l 1) V1 लङ्का (for रक्षन्ति)]

प्रयुतं रक्षसामत्र पूर्वद्वारं समाश्रितम् ।
चर्मखड्गधराः सर्वे तथा सर्वास्त्रकोविदाः ॥ २५
अर्बुदं रक्षसामत्र उत्तरद्वारमाश्रितम् ।
रथिनश्चाश्ववाहाश्च कुलपुत्राः सुपूजिताः ॥ २६
शतं शतसहस्राणां मध्यमं गुल्ममाश्रितम् ।
यातुधाना दुराधर्षाः साग्रकोटिश्च रक्षसाम् ॥ २७
ते मया संक्रमा भग्नाः परिखाश्चावपूरिताः ।
दग्धा च नगरी लङ्का प्राकाराश्चावसादिताः ॥ २८

---

25 For sequence in Ś1 N V1 3 B D1 2 4 8 9 12 cf v l 3 For subst in Ś1 Ñ V2 D1-4 8 9 12, cf v l 23 and 26 B1 3 M1 om 25 (cf v l 24) B2 reads 25^{ab} after 26^{ab} —ᵃ) B3 नियुत D7 अयुत, G3 अर्बुद, Ct as in text (for प्रयुत) B2 D6 T1 तत्र (for अत्र) —ᵇ) B2 पूर्वं द्वार (for पूर्वद्वार) D5 7 10 11 T1 2 G3 M2 3 पश्चिमद्वा(T2 पूर्वं तु द्वा)रमाश्रि(G3 °स्थि)त, G2 पूर्वद्वारमुपाश्रित —After 25^{ab} D5 T2 G3 read 23^{cd} —B1 om 25^{cd} D5 T1 G2 read 25^{cd} after 23^{ab} —ᶜ) T2 transp चर्म and खड्ग —For 25 V1 B4 subst

> 46* पूर्वद्वारं समाश्रित्य स्थिता सर्वास्त्रयोधिन ।
> महाकाया महाघोरा राक्षसा बलदर्पिता ।
> नियुत रक्षसा तत्र रक्षणे च समाहितम् ।
> [(l 3) V1 रक्षणे (for रक्षणे)]

—After 25 M2 reads 24^{ab}

26 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 cf v l 3 —ᵃ) D6 7 T G3 M1 2 3 नियुत, D6 10 11 M3 न्यर्बुद (for अर्बुद) B2 राक्षसास (sic) (for रक्षसाम्) V1 B तत्र (for अत्र) —ᵇ) B2 3 उत्तर, T2 दक्षिण (for उत्तर) —After 26^{ab}, B2 reads 25^{ab} —ᶜ) B1-3 [अ]श्वारोहा, V1 B4 वरारोहा (for [अ]श्ववाहाश्च) —ᵈ) B1 प्र, T2 G2 च (for सु) —For 23 26 Ś1 Ñ V2 D1-4 8 9 12 subst while B subst l 7 only for 23^{cd}

> 47* अयुत रक्षसां तत्र पूर्वद्वारमुपाश्रितम् ।
> शूलहस्ता दुराधर्षा सर्वे खड्गाग्रयोधिन ।
> पद्म शतसहस्राणामुत्तर द्वारमाश्रितम् ।
> चापमुद्गरकार्मुकधरा सर्वे समरयोधिन ।
> अर्बुद रक्षसां तत्र पश्चिम द्वारमाश्रितम् । [5]
> रथिनश्चाश्ववाराश्च कुलपुत्रा सुपूजिता ।
> महाशूलधरा शूरा सर्वे सर्वास्त्रयोधिन ।
> नियुत रक्षसां तत्र दक्षिण द्वारमाश्रितम् ।
> पादाता रथिनश्चैव शूरा विक्रान्तयोधिन ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 V2 D1 राक्षसानाम् (Ś1 °नां [sic]) (for रक्षसां) Ñ1 D2 पूर्वं (for पूर्व) V2 D2 उपाश्रिता D2 समाश्रित V2 उत्तरद्वारमाश्रित (for the post half) —After l 1, Ñ1 reads l 4-5 N2 D2 read l 7 —D2 om l 2-4 D3 om (hapl) l 2-3 Ñ1 om l 2 —(l 2) D3 खड्ग (for खड्ग) D2 च दुर्धर्षा Ñ1 मरोध्म, D2 संग्राम (for समाम) Ñ1 पश्चिम —After l 2 Ś1 D1 4 12 read l 8 only Ś1 D12 repeating it in its proper place —Ś1 reads l 3 after l 9. D12 reads l 9 and l 3 for the first time after l 5 repeating them after l 8 (r) —(l 3) Ś1 D12 (both times) गुल्मम् (for द्वारम्) D2 आश्रिता —D2 om from the post half of l 4 up to कुलपुत्रा in l 6 —(l 4) V2 मासि° D1 4 12 शक्त्यृष्टि Ñ2 पट्टिश D2 संग्राम (for समर) —Before l 5 D8 reads l 7 —(l 5) Ś1 राक्षस D4 रक्षने (for रक्षसां) Ñ1 D3 पश्चिम V2 आस्थित —(l 6) D8 om up to कुलपुत्रा Ñ1 D9 [अ]श्वारोहा D3 [अ]श्ववाहाश्च Ñ1 सुपूजित, Ñ2 D2 प्रपू(D8 च पू)जिता (for सुपूजिता) —D4 reads l 7 for the first time after l 8 (read after l 2) repeating it in its proper place —(l 7) Ñ2 V1 B D4 (first time) च चर्म (for शूल) V2 तत्र D4 (first time) सर्वे (for शूरा) V3 B1 शस्त्राण्य D8 धनोद्यम (for सर्वास्त्र) D4 (first time) सर्वशस्त्रास्त्रयोधिन (for the post half) —V3 D1 om l 8-9 —(l 8) Ś1 (second time) राक्षस (for रक्षसां) Ñ1 शत शतसहस्राणां (for the prior half) Ś1 D12 (both second time) उत्तर D4 8 दक्षिण (for दक्षिण) Ñ1 आस्थित —Ñ2 D2 4 8 om l 9 —(l 9) Ñ1 पत्तय D12 om [first occurrence] (for पादाता)]

—After 26 B2 reads 24^{ab}

27 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 cf v l 3 B1 D12 om 27^{ab} —ᵃ) Ñ1 M1 2 -सहस्राणि D-5 7 10 11 T1 G M1 3 Cg शतकोटि सहस्राणि —ᵇ) Ñ1 तलम्, D5 7 10 11 T2 G1 3 M2 3 Cv m g h t स्कन्धम् (for गुल्मम्) Ñ1 D1 4 सास्थित (Ñ1 °ता) V1 B4 D5-7 10 11 T1 G M2 3 Cg समाश्रिता —ᶜ) D7 T2 3 G1 3 साग्रकोटी Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 8 9 12 रावणं पर्युपासत —After 27, Ś1 Ñ V1 (illeg) 3 B1 4 (after 48*) D1 2 4 8 9 12 read 6 4 1-2 (including star passages followed by a colophon) repeating st 1 in its proper place while B1 3 read 6 4 2 B2 repeating it in its proper place —After 27 V3 B4 ins

> 48* प्राकारा परिखाश्चैव संक्रमाश्च सहस्रश ।
> नानायुधधराश्चैव रक्षन्ति भीमविक्रमा ।

—After 27 D7 G2 3 ins while T2 M1 Ct ins after 28 whereas G1 ins after 29^{ab}

> 49* बलेन्द्रैर्धनिभि शिरसि शास्त्रमाना महात्मनाम् ।

28 ᵃ) D1 transp ते and मया D2 इमा (for मया) —ᵇ) D2 4 S परिपाद्, Cm g t as in text (for °साद्) Ś1 N1 D1-4 8 12 G1 चापि Ñ2 V2 3 B2 4 D2

G 5 72 17 B 6 3 37 L 5 70 17

येन केन तु मार्गेण तराम वरुणालयम् ।
हतेति नगरी लङ्का वानरैरवधार्यताम् ॥ २९

अङ्गदो द्विविदो मैन्दो जाम्बवान्पनसो नलः ।
नीलः सेनापतिश्चैव बलशेषेण किं तव ॥ ३०

प्लवमाना हि गत्वा तां रावणस्य महापुरीम् ।
सप्राकारां सभवनामानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥ ३१

एवमाज्ञापय क्षिप्रं बलानां सर्वसंग्रहम् ।
मुहूर्तेन तु युक्तेन प्रस्थानमभिरोचय ॥ ३२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

चैव, B1 तस्य, D8 परि, Cm l. t as in text (for चाव) —c) B4 वै (for च) B1(m also as in text) सर्वां (for लङ्का) —d) B1 T1 G1 M3 प्राकारस्., D4 T3 प्रासादाद्. V2 B [द]व दारिता (B2 °त) T1 G2 M3 [अ]वसादित, T3 प्रसादिता (for [अ]वधूर्यता) Ś1 Ñ D1-4 9 11 साट्ट(Ś1 °र्ध, D1 °द्वि)प्राकारतोरणा, B1 (m also) वानरैरपधारय —After 28 T2 M3 ins 49*

29 G1 reads 29cd (followed by 49*) after 52* —a) V3 B D1-4 8 9 तेन (for केन) D3 [अ]नु, D5 6 T1 M1 2 च (for तु) —b) Ś1 V3 D1-4 8 9 12 तरामो, B1 4 प्रतीर्य (for तराम) Ś1 D12 मकर (for वरुण) ◈ Crg तराम विष्यर्थे (Cg व्यत्ययेन) लोट्., Cm तराम तरिष्याम, so also Ct ◈ —After 29cd G1 ins 49* —c) Ñ1 B2 D12 च D1 2 8 [इ]व D3 [ए]व (for [इ]ति) Ś1 Ñ2 V1 3 B2-4 D1 द्रुता च (B4 महती) नगरी लङ्का —d) Ś1 Ñ2 V1 3 D1 2 8 D3 5 6 9 11 उपधारय(D3 °यन्) Ñ1 भवधारय, B1 उपपादय D1 3 इति धारय, D6 7 10 11 T2 3 G2 3 M1 2 Ct उपधार्यता (for अवधार्यताम्)

30 a) Ś1 द्विविधो (for द्विविदो) —b) Ś1 D3 जाम्बवान् Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 निपधो (for पनसो) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D3 [ऽ]पि वा (for नल) —B2 om 30cd —c) B3 नल (sic) (for नील)

31 a) G2 प्लवमानाः Cg as in text (for °ना) T1 [अ]भि T2 [म]पि (for हि) G1 तां लङ्कां (for गत्वा तां) —For 31ab, Ś1 N1 D1 2 8 12 subst

50* प्लवमानाश्च गत्वैव लङ्कां रावणपालिताम् ।

[Ñ1 नि॰रोते D1 2 तु गत्वैतां D3 च गत्वैव (for च गत्वैव)]

while Ñ2 V1 3 B D3 subst for 31cd

51* प्लवमानोऽपि हि गत्वैव तां रावणपुरीमिव ।

[B1 गत्वा (sic) D3 ग्रहीतुं (for गत्वैव) D3 रावणस्य (for तां रावण)]

—After 31cd, D5-7 10 11 S ins

52* सपर्वतवनां भित्त्वा सगतां सगरोत्तमाम् ।

[D5 T1 M 1 2 सगरोत्तिमां D7 10 11 न सगरोत्तमां, G1 सगरोत्तमां, Cg as above (for सगरोत्तमाम्)]

—Thereafter G1 reads 29cd (followed by 49*) —c) T2 सपरिवाम् (for सभवनाम्) —d) Ñ2 B1 D1 2 8 G1 नाशयिष्यति (for आनयिष्यन्ति) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8-12 T2 3 G1 3 M3 राघव (for मैथिलीम्)

32 a) Ś1 Ñ V1 3 B2 D1-4 8 12 स सम्, D1-3 स स्वम् (for एवम्) D5 समाज्ञापय स क्षिप्र —b) Ñ1 V1 3 B1 3 D8 राम G3 मय (for सर्वं) D3 repeats 32cd after 6 4 4 —c) Ś1 Ñ V1 3 B सु, D1 च D9 स 3 T1 [अ]भि (for तु) D1-4 सु(D3 सन्)मुहूर्तेन युक्तेन —d) Ñ1 प्रयाणम्, D3 प्रस्थानम् V3 D1 2 मम(V3 इह) रोचय(D1 °ये) D3 समरोचय (for अभिरोचय) —After 32 Ś1 D8 12 read st 3 8 18-27 (including star passages) —After 32 V1 B2 D3 ins 32* thereafter V3 B2 alone cont while Ñ2 V1 B1 3 4 D5 ins after 32 D3 after 55*

53* इति वचनमिदं निशम्य धीरा
प्लवगसुतस्य तदा नरेन्द्रसूनुः ।
जलनिधिमकरोत्तरितुमीहां
रिपुनिधनाय विनिश्चितार्थतत्त्वः ।

[(l 1) B3 निगदतां D3 वचनम् (subm) (for वचनमिदं) —(l 2) B1 सुरेन्द्र- (for नरेन्द्र) —Ñ1 om (hapl ?) from तदा up to रिपुनिध in l 4]

Colophon —Kāṇḍa name Ñ V1 3 B D1-4 8 12 सुन्दरकाण्डे —Sarga name Ś1 D8 12 उत्तरोत्तरवाक्यं Ñ1 D1 2 8 दुर्गनिवेदन [Ñ1 °नं], Ñ2 V1 B1 D3 दुर्गनिवेशनवर्णनं (D3 °वाक्यानि) V3 B2 लङ्कादुर्गनिवेशकथनं, B3 लङ्कादुर्गाख्यापनं B4 दुर्गकथनं D3 दुर्गविधानवर्णनं —Sarga no (figures words or both) Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 om Ś1 71 Ñ2 D1 74, V1 69 V3 63, B1 73 B2 67, B4 77 D3 75 D5 7 10 11 S 3 (as in text) —After colophon, Ñ V1(st 18-27 illeg) B D1 2 4 8 read st 3 8, 18-27 (including star passages) —After colophon G M3 conclude with श्रीरामाय नमः

४

श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं यथावदनुपूर्वशः ।
ततोऽब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ॥ १

यां निवेदयसे लङ्कां पुरीं भीमस्य रक्षसः ।
क्षिप्रमेनां वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २

अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रयाणमभिरोचये ।
युक्तो मुहूर्तो विजयः प्राप्तो मध्यं दिवाकरः ॥ ३

उत्तराफल्गुनी ह्यद्य श्वस्तु हस्तेन योक्ष्यते ।
अभिप्रयाम सुग्रीव सर्वानीकसमावृताः ॥ ४

4

1 Ś1 Ñ V1(partly illeg) B1 (after 47*) D1-3 read st 1-2 (including star passages) after 6 3 27, repeating st 1 here D2 reads st 1-2 after 32* repeating st 1 here —a) D3 (first time) हनूमद्वच श्रुत्वा —Ñ2 V1 B1 D3 om 1ab in first occurrence, V1 illeg for 1ab in first occurrence —b) G2 व्रभिपूर्वशः, Ck t as in text (for श्नु°) Ś1 Ñ1 D1 (all first time) यथार्थ(D1 °थं) पतमार्थवत् (Ś1 Ñ1 °वित्) Ś1 Ñ2 V3 B D1-4 (all except B2 second time) रामो रिपुनिषूदन, Ñ1(second time) राम सत्यपराक्रम, D6 यथावत्परमार्थवत् —cd) T2 G1 M1 2 तत (for ततो) Ś1 Ñ1 D1 (all first time) प्रत्युवाच हनूमत (for c) D2 (first time) राघव सत्यविक्रम (for d) Ś1 Ñ V1 B D1- (all except B2 second time) सुग्रीव विपुलग्रीव(V2 illeg) मिदं वचनमब्रवीत्

2 B1 read st 2 after 6 3 27 B1 repeats st 2 here B1 repeats 2ab after 54* —a) Ś1 Ñ1 D1 (after second time) हृष्टा, D10 11 यत्मा, B1 (second time) हृष्टा, D10 11 Ct t य नि, Cr m g as in text (for या नि) T2 G M1 2 सीमा (for लङ्का) Ñ V3 B1(both times) (first time) D3 अनदीप्य (B1 °व) ततो लङ्का —b) Ś1 D3 ततः, V1 om (for पुरीं) —After 2ab, B1 ins

54* प्राकारपरिकर्षणां सरासनपरां दृढाम्।

—c) Ś1 Ñ V1 B (B1 both times) D1- G1 अहमेको(B1 °क, G1 °ता) D2 10 11 G2 M2 क्षिप्रमेता(G2 °न्, G1 °तां), Ct as in text (for क्षिप्रमेना) Ñ1 V2 D1- हनि(V2 यामि)ष्यामि, D1 T M1 मविष्यामि, Ct as in text (for वधिष्यामि) —After 2 Ñ1 D1 ins while Ś1 D1 ins 1 2 only after 2

55* लङ्कानिवासिनो वीरा राक्षसा महाबलाः ।
मम्यक्प्रासि प्रवक्ष्यन्ति शत्रवा पावकं यथा।

—Thereafter Ñ2 D1 read a colophon while Ñ1 V1 B1 D3 ins it after 2

[Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 B1 D1 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ñ1 दुर्गवर्णनं, Ñ1 V1 B1 D1 दुर्गविधानवर्णनं(B1 D1 °न) D1 दुर्गविधानवर्णन —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 D1 2 om, Ñ1 D1 75 V1 70, V3 64 B1 74, B1 78]

—After 55*, D1 cont 53*

3 a) D1 T1 प्रस्थानम्, Cm as in text (for प्रयाणम्) Ñ1 V1 B1 D1 3-10 T2 G M1 2 Cm अभिरोचय(D1 °ते) —c) D1 युक्ते D1 10 11 Ct मुहूर्ते, Cr m g as in text (for °र्तो) D10 11 M1 Ct विजये, Cr m g as in text (for °यः) Ñ1 V1 B D1 मुहूर्तौ (Ñ1 V1 B1 °र्ते) विजयो युक्त —D1 T1 G1 om (hapl) from 3d up to विजये in l 1 of 56* ℘ Ck सुग्रीवस्य प्रयाणं सुग्रीवप्रयाणमस्मिन्निति । अस्मिन्निवत्र । तद्रूपयति युक्त इति । So also Ct —After 3 D1-7 10 11 S Ct ins

56* अस्मिन्मुहूर्ते विजये प्राप्ते मध्यं दिवाकरे ।
सीता हृत्वा तु मे जातु क्वासौ यास्यति यास्यतः ।
सीता श्रुत्वाभियानं मे आशामेष्यति जीविते ।
जीवितान्तेऽमृतं स्पृष्ट्वा पीत्वा विषमिवातुरः ।

[D1 10 11 G1 om l 1 D1 T1 G1 om the prior half of l 1 M1 2 read l 1 after 4ab.—(l 2) D10 11 Ck t तु हत्वा तु G2 [ए]व मे यातु Cr m g as above (for तु मे जातु) D1 वेति, D10 11 G1 M1 Cvp k t जीवित M1 °वितु Cv r m g as above (for यास्यत) ℘ Cg सीतां हृत्वा तु मे यातिति शप यातु रावण । "कैवनो यातुरक्षसो" इत्यमरः । क्वा यातु गच्छतु । क्व यास्यतिरिस्व ℘ —(l 3) Note hiatus between the two halves M1 हृत्वा (for श्रुत्वा) D1 T1 [अ]भियान D1 G1 2 तु बान Cg as above (for [अ भि यानं] —(l 4) G1 विष पीत्वा Cv as above (for स्पृष्ट्वा) D10 11 G2 M1 Ck t [अ]मृतम्, Cv r g as above (for विषम्) ℘ Cv जीवितान्तेऽमृतं स्पृष्ट्वा पीत्वा विषमिवातुर इति । विष पीत्वाऽतो जीवितान्तेऽमृत स्पृष्ट्वा । अन्य पाठे नाद रणीय । so also Cr m g Ct अमृत स्पृष्ट्वा पीत्वामृतमितेति पाठ । so also Ct ℘]

4 a) V1 B D G M1 उत्तराफाल्गुनी Ś1 Ñ1 D1 11 ह्य(Ś1 य)द्य Ñ1 V1 B1 2 D1 G1 चा(G1 र [sic])द्य (for ह्यद्य) —b) T1 योक्ष्यति Ś1 Ñ2 D1 सम सैन्यार्थमायाति(Ś1 °नि, D1 °मियाति) —After 4ab, M1 ins l. 1 of 56* —c) Ś1 Ñ V1 B D1 अभिप्रयामि(Ñ1 V1 B D1 °हि) —d) D1 M1 सर्व(M1 °व)सैन्य, Cg as in text (for सर्वानीक) Ś1 Ñ V1 B

G 1 73 16 B 6 4 6 L 5 71 4

निमित्तानि च धन्यानि यानि प्रादुर्भवन्ति मे ।
निहत्य रावणं सीतामानयिष्यामि जानकीम् ॥ ५

उपरिष्टाद्धि नयनं स्फुरमाणमिदं मम ।
विजयं समनुप्राप्तं शंसतीव मनोरथम् ॥ ६

अग्रे यातु बलस्यास्य नीलो मार्गमवेक्षितुम् ।
वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ॥ ७

फलमूलवता नील शीतकाननवारिणा ।
पथा मधुमता चाशु सेनां सेनापते नय ॥ ८

दूषयेयुर्दुरात्मानः पथि मूलफलोदकम् ।
राक्षसाः परिरक्षेथास्तेभ्यस्त्वं नित्यमुद्यतः ॥ ९

निम्नेषु वनदुर्गेषु वनेषु च वनौकसः ।
अभिप्लुत्याभिपश्येयुः परेषां निहितं बलम् ॥ १०

D1-4 8 9 11 समावृत, D7 M1 -समन्वित (M2 °ता) (for समावृता) —After 4 D7 repeats 6 3 32[cd]

5 [a]) D1 4 (इ)इ D2 3 हि D8 इ (for च) B3 D10 11 पश्यामि T2 3 रम्याणि Cm g as in text (for धन्यानि) —[b]) D6 T1 M2 च D10 11 G1 वै (for मे) —V2 om 5[cd] —[c]) Ñ2 V1 B D6 व्यक्तम् D7 सत्ये (for सीताम्) —[d]) D7 ह्यानयिष्यामि Ñ2 V1 B D1 M1 3 मैथिलीं (for जानकीम्) Ś1 Ñ1 D2 4 6 13 ध्याहरिष्ये न संशय

6 [b]) Ś1 Ñ D1-4 8 9 11 स्पन्दमानम् V3 B1 स्वत(B4 स्फुर्जं)माणम् (for स्फुरमाणम्) D10 11 इम (sic) (for इद) Ś1 Ñ1 D11 इवानघ —[c]) V3 ततश्च D1 4 विक्रमं (for विजयं) V3 सत्व* (for समनु) —[d]) D8 शसति च (sic) (for शसतीव) Ś1 Ñ1 B1 D11 मनो मम Ñ1 V1 3 B2 3 D1-4 8 9 महामते M1 3 महाबल Cv r m g t as in text (for मनोरथम्) —After 6 Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 ins

57* सीता श्रुत्वाभियानं मे प्राणान्संधारयिष्यति ।
जीवितान्तेऽमृतं दृष्ट्वा हित्वा मृत्युमिवातुर ।
प्रविविक्षिषे समुद्योगं वृथे लङ्काबधे मन ।
दिधक्षु सर्वभूतानि युगान्त इव पावक ।

[(l 1) = 20[ab] D8 transp सीता and श्रुत्वा Ñ1 D1 4 8 प्रयाण (for [अ]भियान) Ś1 D11 च श्रुत्वाभियान (for श्रुत्वाभियानं मे) Ś1 D11 धारयिष्यति जीवित D8 प्राणानां धार यिष्यति (for the post half) —(l 2) Ś1 D11 त(D11 य)था चैव (for जीविता°) Ś1 D11 [अ]स्ता (for [आ]तुर) —(l 3) D8 अथ (for वृथे) —(l 4) D8 संक्रुद्ध स्त्रिश्वास्त्रिमान् (for the post half)]

—After 6 D6 8 10 11 S (except G1 M2) ins

58* ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजित ।
उवाच रामो धर्मात्मा पुनरप्यर्थकोविद ।

[(l 1) D6 10 11 T2 गु or च) —(l 2) D8 T2 3 G1 M2 3 वचनं तत (for रामो धर्मात्मा) M1 3 (अ)र्थकोविद]

7 [a]) Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 यातु (for यातु) —[b]) Ś1 Ñ1 D-4 11 नील (for नीलो) —[c]) V3 ततु (for बल)

8 [a]) D8 -मूलवती N1 चापि D1 4 (अ)नेक, D2 4 8 चैव (for नील) —[b]) B1 सेविता D3 चारिणा (for वारिणा) —[c]) D11 तथा (for पथा) Ñ D2 4 मधुवता V1 B मधुवनाद् V3 मद्वचनाद् (for मधुमता) V1 3 B ध्याशु D8 चासौ (sic) G1 नील (for चाशु) —[d]) D1 तेन (for सेनां)

9 [a]) Ś1 D1 4 8 11 फलमूलम(D1 4 °लं त)थोदकं —[c]) Ñ1 V1 3 B D6 रक्षांसि (for राक्षसा) Ś1 D1 चापि V1 B2 3 D6 10 11 T2 3 M1 3 यदि Cm g as in text (for परि) ※ Cr g परिरक्षेथा इत्यात्मनेपदमार्षम्। Cm परिरक्षेथा रक्षे ※ —[d]) Ñ2 V1 3 B2 3 4 D8 तेषां B3 तथा (for तेभ्यस) B1 3 हि (for त्वं) D8 उद्धत (for उद्यत)

10 [a]) B3 (m also as in text) विषमेषु (for निम्नेषु) Ś1 Ñ1 D2 4 8 11 गिरि (for वन) —[b]) Ś1 D11 परिखासु। N2 V1 3 B D6 नगेषु च (for वनेषु च) Ś1 N V1 2 B D1 2 4 8 9 11 महायुधा (for वनौकस) D3 वनेषूपवनेषु च —[c]) Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 8 9 11 T1 G1 अभिपत्य (Ś1 °त्त) Cg as in text (for °प्लुत्य) G2 3 M3 [अ]नु (for [अ]भि) —[d]) D7 9 G1 निहता Cr m g k t as in text (for निहित) Ś1 D11 सर्वं तथाभिर्द्र एव Ñ2 D1 4 8 सर्वेषामिह, D8 °मेव) तद्बल —After 10 Ñ2 V1 3 B D8 11 S ins

59* यत्र फल्गु बले किंचित्तदत्रैवोपयुज्यताम् ।
एतद्धि कृत्यं घोरं नो विक्रमेण प्रयुज्यताम् ।

[(l 1) G3 om up to बल Ñ2 D8 अर्थ V1 3 B4 D6 10 11 T2 3 यत्तु Cr k t as above (for यत्र) V3 गुण्य(meta) D8 वसु (for फल्गु) D10 11 Ck t [उ]त्पदानां T1 °त्थितानां M1 3 °पि यत्त् M2 °थितं Cr [उ]त्पदानां Cm g as above (for °युज्यताम्) —(l 2) D6 G1 G2 Cr k t as above (for हि) D8 कृत्यं (for कृत्यं) D7 transp कृत्यं and घोरं Ñ2 D2 4 योधानं V1 3 B देशान्ते Cm m g t as above (for घोरं नो) B1 3 विक्रमेण(B2 °ये) (for विक्र°) Ñ2 V1 3 B D2 4 8 प्रयुज्यते (Ñ2 B1 D8 [अ]प्रयुज्यते) Cm विक्रमेण प्रयुज्यतामिति पाठे विक्रमेण दृष्टव्ये ते युज्यते तथा (अयुज्यते) इत्येवं न दैवार्थं सर्वे । Cg विक्रमेण प्रयुज्यताम् । अर्थे युज्यताम् । विक्रमेण दृष्टव्ये

सागरौघनिभं भीममग्रानीकं महाबलः ।
कपिसिंहाः प्रकर्षन्तु शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ११

गजश्च गिरिसंकाशो गवयश्च महाबलः ।
गवाक्षश्चाग्रतो यान्तु गवां दृप्ता इवर्षभाः ॥ १२

यातु वानरवाहिन्या वानरः प्लवतां पतिः ।
पालयन्दक्षिणं पार्श्वमृषभो वानरर्षभः ॥ १३

गन्धहस्तीव दुर्धर्षस्तरस्वी गन्धमादनः ।
यातु वानरवाहिन्याः सव्यं पार्श्वमधिष्ठितः ॥ १४

यास्यामि बलमध्येऽहं बलौघमभिहर्षयन् ।
अधिरुह्य हनूमन्तमैरावतमिवेश्वरः ॥ १५

अङ्गदेनैष संयातु लक्ष्मणश्चान्तकोपमः ।
सार्वभौमेन भूतेशो द्रविणाधिपतिर्यथा ॥ १६

जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
ऋक्षराजो महासत्त्वः कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रयः ॥ १७

राघवस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
व्यादिदेश महावीर्यान्वानरान्वानरर्षभः ॥ १८

ते वानरगणाः सर्वे समुत्पत्य युयुत्सवः ।
गुहाभ्यः शिखरेभ्यश्च आशु पुप्लुविरे तदा ॥ १९

युध्यन्ते तेषामेव ना श्रेयामित्यर्थः । विक्रमेणोपयुज्यमानाधिति पाठे विक्रमेणोपयुज्यमानानाम् । विक्रमयुक्तानामित्यर्थः । क्रियापदत्वे संभावनायां लोट् वेदितव्यः ॥]

11 [a]) Ñ1 वारणौघ (for सागरौघ) N V1 3 B D1 4 8 घोरम् (for भीमम्) —[b]) Ś1 Ñ1 D12 अश्वानीक, B4 D5 G3 उग्र(°, D7 महा°; T2 स्वसेनीक (for अग्रा°) —D3 om (hapl) 11[c]–12[b] —[d]) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 12 सर्वे(Ñ2 V1 2 B सिंहा) कुक्षिं गिरेरिव(Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 °रपि, D2 °गिरे [sic])

12 D5 om 12[ab] (cf v l 11) —[a]) Ñ2 V2 B गवश्च Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 गज (for गिरि-) —[b]) Ñ1 यशोत्करः (sic) (for महाबलः) Ś1 D1–4 8 12 शरभ(Ś1 °भा)श्च रणोत्कट (Ś1 °टा) —[c]) Ś1 D13 गवयश्च (for गवाक्षश्च) Ś1 Ñ V1 3 B2 4 D1 4 6 8 10–12 T1 G1 Ct यातु (for यान्तु) —[d]) Ś1 D3 12 वृष, Ñ1 D2 3 4 वृष, V1 B3 D10 11 M2 Ct दृप्त, V3 D9 दृप्ता (for दृप्ता) Ś1 Ñ1 D1–4 8 10 12 Ct इवर्षभ, Cg as in text

13 [a]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 वीरो (for यातु) D4 G2 वाहिन्यां —Ś1 Ñ1 om (hapl) 13[b]–14[a] D13 reads erroneously 14[d] (see var) in place of 13[b] repeating it in its proper place —[b]) M3 वानरौघवता T1 M3 वर (for पति) Ñ2 V1 3 B3 4 D6 वानरौघवृत (B2 °पति) कपि। B1 4 वानरो वै महाकपि (B4 °हर), D1 4 8 G1 वानरीयवता गधा(G1 °समावृत); D2 वीराश्चैव प्रहर्षयन् —[c]) D5 बलेन, D1 4 8 12 बलस्य; D3 सैन्यस्य, T1 प्लावयन् (for पालयन्) —[d]) D1–4 8 12 पति(D2 चैव)रक्षतु

14 Ś1 Ñ1 D1 om 14[ab] (for Ś1 Ñ1 cf v l 13) —[a]) D1 2 च (for [इ]व) —[b]) G1 यातु (for यातु) —[d]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 पार्श्वं (for सव्यं) Ñ1 D1 2 4 8 समुद्धित Ñ2 V1 3 B D2 4 भग(V3 D2 रूप)स्थित (for मधिष्ठित)

15 [b]) Ś1 Ñ V1 B D1–4 8 9 12 समु(Ñ2 V2 B1–3 °भि, B4 परि)पालयन्, V3 °थोद्धयन् (for अभिहर्षयन्) —[c]) T2 गत्वा पतिम् (for ऐरावतम्) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 ऐरावणमिवाद्रि(D2 4 °द्रि)हा

16 T2 om 16[ab] —[a]) D7 G2 3 M3 [ए]श्च (for [ए]ष) —For 16[ab], Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 subst

60* अङ्गद चाधिरूढश्च लक्ष्मणोऽनन्तर मम ।

[B4 तु (for च) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 अंगदेन(D1 4 °दस्ये)पुमारेण D3 अंगदेन कुमारेण (for the prior half) D3 तथा (for मम) B4 चानन्तर (for ऽनन्तरं मम)]

—[c]) Ś1 Ñ V1 D1 4 8 12 भूतवानेन (for सार्वभौमेन) D5 T2 M3 नागेन, D6 T2 करिणा (for भूतेशो)

17 [a]) Ñ1 युवराज, D3 स वानरान् (for जाम्बवांश्च) —[b]) B4 राघव (sic) (for वानर) D5 वेगवान् दृश्य वानरा —[c]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 च(D4 तु) दुर्धर्षः Ñ2 V1 3 B D6 महात्मा च D7 10 11 °बाहु (for महासत्त्व) —[d]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 पश्चात्, Ñ2 V1 3 B2 3 4 D6 पृष्ठ (for कुक्षिं) Ś1 D1–4 8 12 मे रक्षय, Ñ1 मे मुख्य, Ñ2 V1 3 B1–3 D6 बाह्य (for ते त्रय) —After 17 Ś1 Ñ1 D1–4 8 12(1 2 only) ins

61* यदि मे सागरो मार्गं प्रथितस्य न दास्यति ।
ममाप्रमेयनिर्देशो भविष्यत्यपरो महः ।

[(1 2) Ś1 परो Ñ1 महा (for [अ]परो)]

while D7 ins after 17

62* पश्चार्धमिव लोकस्य प्रचेतास्तनया धृत ।
जघनं कपिसेनाया कपिराजोऽभिरक्षतु ।

18 Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 om 16 —[b]) G1 om सुग्रीवो —[c]) T2 3 व्यादिदेश B1 2 D1 10 11 महावीर्यान्, M3 °भागान् (for °वीर्यान्)

19 [a]) B1 2 -वरा (for -गणा) D2 तच्छ्रुत्वा वानरा सर्वे D3 ते वानरा गता सर्वे —[b]) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 समेत्य

G 5 73 32 B 6 4 23 I 5 71 25

ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजितः ।
जगाम रामो धर्मात्मा ससैन्यो दक्षिणां दिशम् ॥ २०
शतैः शतसहस्रैश्च कोटीभिरयुतैरपि ।
वारणाभैश्च हरिभिर्ययौ परिवृतस्तदा ॥ २१
तं यान्तमनुयाति स्म महती हरिवाहिनी ॥ २२
हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वे सुग्रीवेणाभिपालिताः ।
आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
क्ष्वेलन्तो निनदन्तश्च जग्मुर्वै दक्षिणां दिशम् ॥ २३
भक्षयन्तः सुगन्धीनि मधूनि च फलानि च ।
उद्वहन्तो महावृक्षान्मञ्जरीपुञ्जधारिणः ॥ २४
अन्योन्यं सहसा दृप्ता निर्वहन्ति क्षिपन्ति च ।
पतन्तश्चोत्पतन्त्यन्ये पातयन्त्यपरे परान् ॥ २५
रावणो नो निहन्तव्यः सर्वे च रजनीचराः ।
इति गर्जन्ति हरयो राघवस्य समीपतः ॥ २६

(D4 समेत्र) च (for समुत्थय) D7.10.11 महौजस (for सुपुत्सव) —Ñ1 om 19^cd —^c) Ś1 D1-4.8.13 तत, Ñ2 V1.3 B D5 तस्मात्, M6 ह्याशु (for ह्याशु) B1 दुद्रुविरे, D6 पुप्लुवते (for पुप्लुविरे) Ś1 D1.4.8.13 युते, Ñ2 V1.3 B D1 क्षणात् (for तदा) —After 19 Ś1 N1 (after 19^ab owing to om) D2.4.8.13 read st 35–37

20 D5-7.10.11 S repeat 20 after 37 —^a) L(ed) सर्वे (for ततो) —^b) Ñ1 प्र; D1.10.11 T2 M1 (D7 first time D10.11 M1 second time I3 both times) सु (for च) —^d) T3 (second time) ससैन्य

21 D1.4.8 read 21 after 23 —^a) G3 सह (for शत) D3 तु (for च) D5 सहस्राणां (for सहस्रैश्च) D5 om 21^b–23^a —^b) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1.5.7.11 G1 M3 कोटिभिस्, (for कोटीभिर्) Ś1 D2.8 च समततः Ñ V1 B3.4 D7.10.11 चार्बुदै(B3 मर्बुदै)रपि L(ed) च सहस्रशः (for अयुतैरपि) —After 21^ab D1-4.8 ins

63* मधुर्वैरर्बुदशतैस्त्वानरेन्द्रो महाबलः ।

[D2 चार्बुदशतैर् (for अर्बु°)]

—^cd) V1.3 B वारणाभै (B1 °भि) स, G3 वारणैश्चैव Ñ2 B1 प्रययौ परिवारित ; V1.3 B3.4 ययौ स(B3.4 सु) परिवारित (for ^d) Ś1 Ñ1 D1-4.8.13 वानराणां सुघोराणां श्रीमतो परिवारित —After 21 D1.4.8 ins while Ś1 Ñ1 D13 ins after 23

64* दृष्टा किलकिलायन्त शिलापादपयोधिन ।

[D8.13 किलकिलावत]

22 D4 om 22 (cf v l 21) —^a) V3 च (for तं) Ś1 D13 ततस्तद् Ñ1 V1.3 B D10.11 अनुयाति स्म (D10.11 °ती स्म) (for °याति स्म) —^b) D1.4.8 कपि (for हरि) Ñ1 V1.3 B हृष्ट सुमहावला —After 22, Ś1 D13 ins

65* सा स्म याति दिवारात्रं प्रवहन्ति महा चमूः ।
स विन्ध्यगिरिमासाद्य मलयं च महागिरिम् ।

[D13 om the post half of l 1 —(l 2) D13 गिरेन्द्र (for ते विन्ध्य)]

23 ^a) D5 om 23^a (cf v l 21) Ñ1 D4 प्रहृष्टा D1-3.8 प्रहृष्ट, D6 M3 हृष्टा प्र (for हृष्टा प्र) Ñ2 V1.3 B चैव D2.4.8 M1.2 सदा (for सर्वे) Ś1 D13 सु (D13 प्र) हृष्टाश्च प्रमत्ताश्च —^b) Ñ2 V1.3 B D6 [अ]भिरक्षिता G M3 [अ]पि पालिता (for [अ]भि°) N1 D2.4.8 सुग्रीव (D2 सुखेन) परिपालिता (Ñ1 D4 °ता) —^c) V1.3 B1 (marg) आ(B1 अ)प्रमत्ता (sic) D3.8.11 T3 आप्लुवत, Cm g k t as in text V1.3 B1(m) प्रमत्ताश्च, Cm k t as in text (for प्लु°) —^d) Ñ2 नदतश्च, D13 नर्दंतश्च, D2.4.8 नदतश्च (for गर्जन्तश्च) —^e) Ś1 V3 D1-4.8.13 क्ष्वेडंतो N1 B3 D5 खेलन्तो (for क्ष्वेलन्तो) Ś1 D13 M3 धावमानाश्च (M3 °न्ते) Ñ1 B3.4 D1.4.8 T1 G1 M1.2 वि(D6 T1 (अ)पि)नर्द(D2.4 °न्त D5 °नर्द)श्च (D5 T1 °न्ते) Cg t as in text (for निनदन्तश्च) D6 T3.5 क्ष्वेलयन्तो नदन्तस्ते —^f) Ñ1 D1.4.8 जग्मुस्ते N2 B3 D5 प्रययुर्, V1.3 B1.3.4 प्रजग्मुर् (for जग्मुर्वै) L(ed) च प्रदक्षिणं (for दक्षिणां दिशम्) Ś1 D13 गर्जन्तश्च (D13 °न्ति च) दिवानिश —After 23 Ś1 Ñ1 D13 ins 64*, while D1-4.8 read 21 (including star passages) after 23

24 ^b) Ñ V1 B D1.4.8 मूलानि (for मधूनि) —V1 om 24^cd —^c) Ś1 D13 उद्धरन्तो (for उद्वहन्तो) —^d) M6 पुष्प (for पुञ्ज) Ś1 D13 शैलशृंगाणि चैव हि । Ñ2 V1.3 B D5 शैलशृंगांस्तथैव च (B1 °श्च सर्वश) D1.4.8 शैलशृंगोपला(D6 °न्)नपि (D1.4 °नि च)

25 ^a) G तरसा (for सहसा) B3.4 D1 दृष्टाः D1.4 दृष्ट्वा (for दृप्ता) —^b) Ñ2 V1.3 B D5 निर्धर्षति; D5 निर्भुंजति D2 निर्घ्नति, D1.4 निर्दयन्ति (for निर्वहन्ति) Ś1 D13 भुजैराहृत्य पातिता —^c) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D7.10 पतितानुत्क्षि(Ñ1 °तांश्चान्ये; V1 °तानाक्षि)पंति, D1-4.8 पतितांश्चो(D5 °तं चो)त्क्षिपंति; T3 प्रपतन्त्युत्पतन्ति, G3 पतंतो निपतंति M3 Cg पतंतश्चाभिपतंति; Ct as in text —^d) Ś1 D13 पातयंतस्तथा परान् । V1 D5.6 पातयन्त्यपि पातरैः D7.11 पातयंति तथा (D11 °न्त्यपरे) परान्; G3 पातयन्त परे परान् —After 25 Ś1 V1 D1-4.8.13 ins, while V1 D5 ins after 26^ab

66* मैथिलीमानयिष्यामो हत्वा तं रावणं रणे ।

पुरस्तादृषभो वीरो नीलः कुमुद एव च ।
पन्थानं शोधयन्ति स्म वानरैर्बहुभिः सह ॥ २७

मध्ये तु राजा सुग्रीवो रामो लक्ष्मण एव च ।
बहुभिर्बलिभिर्भीमैर्वृताः शत्रुनिबर्हणाः ॥ २८

हरिः शतवलिर्वीरः कोटीभिर्दशभिर्वृतः ।
सर्वामेको ह्यवष्टभ्य ररक्ष हरिवाहिनीम् ॥ २९

कोटीशतपरीवारः केसरी पनसो गजः ।
अर्कश्चातिबलः पार्श्वमेकं तस्याभिरक्षति ॥ ३०

सुषेणो जाम्बवांश्चैव ऋक्षैर्बहुभिरावृतः ।
सुग्रीवं पुरतः कृत्वा जघनं संररक्षतुः ॥ ३१

तेषां सेनापतिर्वीरो नीलो वानरपुंगवः ।
संपतन्पततां श्रेष्ठस्तद्बलं पर्यपालयत् ॥ ३२

[Ś1 Ñ1 D12 रावणमाहवे (for त रावण रणे)]

—Thereafter Ś1 Ñ2 D9 cont 67*

26 ^{a}) V3 T3 M1 2 च, B3 वि, Cg t as in text (for नो) V3 [अ]सि, B3 हि (for नि) ⊛ Cg k न अस्मासिरित्यर्थः, so also Ct which adds 'कृत्यानां यद्वेरि वा' इति षष्ठी ⊛ —For 26^{ab}, Ñ1 D1–4 8 12 subst while Ś1 Ñ1 D9 cont after 66*

67* लङ्का च विधमिष्याम सर्वांश्च रजनीचरान् ।

—After 26^{ab} Ñ2 D3 ins 66* —Ñ1 om 26^{cd} —^{d}) D1 8 [अ]थ(D3 तु, D1 च) सन्निधौ, D6 सुसन्निधौ T1 महात्मन (for समीपत) D4 रामलक्ष्मणसन्निधौ

27 ^{ab}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 पनसो (for ऋषभो) M1 2 मैंदो (for वीरो) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 पुरस्तात्(D9 °द)स्य सैन्यस्य, B4 पुरस्ताद्धनुमान्वीरो (for °) Ś1 Ñ V1 3 B D13 8 12 नल (for नील) D10 11 वीरो वीर (by transp) —After 27^{ab}, V1 ins

68* गवयश्च गवाक्षश्चैव गवाक्षश्चैव वानर ।

—Ñ1 om 27^{c}–28^{b} —^{c}) B3 शोधयतस्त, D1 5 T1 चोद (D6 शोभ)यति (for शोध°) B3 च (for स्म) —^{d}) V1 3 B4 D1–4 6 8 T2 3 G1 M1 2 वृता (V3 °तै) (for सह)

28 Ñ1 om 28^{ab} (cf v l 27) —^{a}) Ś1 V1 B1–3 D1 4 6 8 12 T2 G3 राजा तु (by transp), Ñ2 D2 राजा च —^{c}) Ñ1 D1–4 6 बलिभिर्हरिभिर्, V2 V1 3 B D8 12 G3 हरिभिर्बहुभिर्। D7 10 11 G1 M1 2 बलिभिर्बहुभिर् (by transp) Ñ2 V1 3 B D1 4 T2 M2 धीरैर् (for भीमैर्) D9 om (hapl) 28^{d}–29^{a} —^{d}) M1 निबर्हणे Ś1 Ñ1 B1 3 D1 3 4 10 11 वृत शत्रुनिबर्हण (Ś1 B1 D1 °णै)

29 D9 om 29^{a} (cf v l 28) —^{a}) D2 T M2 कपि (for हरि) D4 शतबली Ś1 Ñ1 D1–4 6 भीम, D12 भीमै (for वीर) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1 3 6 8–12 T1 2 G3 Cr कोटिभिर् Ñ1 अभिस (for दशभिर्) —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 3 8 12 दक्षिणं पार्श्वं(Ś1 D12 पक्ष) आगाद्य(Ś1 D12 °धिग्य) D1 4 पार्श्वमेकमवष्टभ्य —^{d}) D2 कपि (for हरि)

30 ^{a}) V1 परीवारै (for °र) —D9 reads 30^{b}–31^{b} in marg —^{b}) Ñ2 V3 B D9 वानरोत्तम, V1 नाम वानर (for पनसो गज) —^{c}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1–4 9 12 ऋक्षश्च, Ñ1 अंकुश्च, D8 दक्षश्च (for अर्कश्च) Ñ1 चाभिनल, Ñ2 D9 सेनापति, D8 °बली, D10 11 च बहुभि (for चातिबल) D5 T1 सेना, Cv as in text (for पार्श्वम्) —^{d}) Ś1 D12 एक सैन्यस्य चारुपोत्, Ñ1 सव्य सव्य व्यपालयत्, Ñ2 V1 3 B सव्य(V3 °र्व) सैन्यस्य(V1 °म) पालयत्(Ñ2 V1 3 B4 °न्) D1 एकसैन्ये ह्यपालयत् (sic), D2–4 सैन्यस्यैक(D2 °मव्य)मपालयत्, D5 T1 रक्षत्युभय पार्श्वयो D8 सव्ये सैन्यमपालयत ⊛ Cg अभिरक्षतीत्यस्य प्रत्येकमभिसंबन्ध । व्यत्ययेन लट्, Ct केसर्यादीनां चतुर्णां द्वौ द्वौ तस्य बलस्य दक्षिण वाम चैकैक पार्श्वमभिरक्षत इत्यर्थं इति कतक । एव गज पूर्वभागनियुक्तोऽन्य इति तीर्थ ⊛

31 D9 reads 31^{ab} in marg (cf v l 30) —^{a}) Ś1 D12 अंगदो (for सुषेणो) Ñ1 D1–4 8 जाम्बवान्समुद श्चैव —^{b}) D1 4 7 10 11 T2 3 G M आवृतौ(D2 °तै) (for °त) Ś1 D12 वानरर्क्षसमन्वितो Ñ1 D2–5 8 T1 M3 ऋक्षैश्च बहुभिर्वृतौ(D2 °तै) M1 2 ताम्रैर्बहुभिर्वृतौ (for ^{b}) —For 31^{ab} Ñ2 V1 3 B D9 subst

69* जाम्बवांश्च सुषेणश्च दीर्घदर्शी च वानरा ।

[Ñ2 V3 वेग- B2 वेर, D1 वीर (for दीर्घ) V1 B1 वानरर्क्षसमावृतौ (for the post half)]

—^{c}) D4 अग्रस्य Ñ1 D4 T3 G2 तौ)र(D4 T3 परि) रक्षतु, Cr m t as in text (for संररक्षतु) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 ररक्षु पृष्ठभाग(V3 B1 °पृ, B3 °ट)त (B4 सुसमाहिता)

32 Ś1 D12 transp 32 and 33 D1 8 transp 32 and 33^{ab} (including star passages) —^{a}) D6 तयो D9 सर्वतस्ते यथुर्वीरे (corrupt) —^{c}) D1 सपात ; D1 7 T2 3 G2 सर्वेषाम् ; D10 11 सवतन्, Cg as in text (for संपतन्) Ś1 D1–4 6 8 12 T2 3 M1 प्रवतां(D1 °न) D10 11 चारो (for पतता) —^{d}) Ś1 D12 स्व(D1 ते)बले; G2 बले तद् (by transp) Ñ2 B1–3 D9 प्रत्यपालयत् ; D1 3 7 10 11 T1 2 G2 Ct °पालयत्, Cr g as in text —After 32 D1 4 ins

70* दक्षकाशुच प्रमाभश्च इन्द्रजानुर्यथा कपि ।
[D4 तथा (for यथा)]

G. 5 73 44
B. 6 4 36
L. 5 71 39

दरीमुखः प्रजङ्घश्च जम्भोऽथ रभसः कपिः ।
सर्वतश्च ययुर्वीरास्त्वरयन्तः प्लवंगमान् ॥ ३३

एवं ते हरिशार्दूला गच्छन्तो बलदर्पिताः ।
अपश्यंस्ते गिरिश्रेष्ठं सह्यं द्रुमलतायुतम् ॥ ३४

सागरौघनिभं भीमं तद्वानरबलं महत् ।
निःससर्प महाघोषं भीमवेग इवार्णवः ॥ ३५

तस्य दाशरथेः पार्श्वे शूरास्ते कपिकुञ्जराः ।
तूर्णमापुप्लुवुः सर्वे सदश्वा इव चोदिताः ॥ ३६

कपिभ्यामुह्यमानौ तौ शुशुभाते नरर्षभौ ।
महद्भ्यामिव संस्पृष्टौ ग्राहाभ्यां चन्द्रभास्करौ ॥ ३७

तमङ्गदगतो रामं लक्ष्मणः शुभया गिरा ।
उवाच प्रतिपूर्णार्थः स्मृतिमान्प्रतिभानवान् ॥ ३८

---

33 Ś1 D12 transp. 32 and 33, D8 transp. 32 and 33^ab (including star passages). —^a) Ś1 B1.3 D11 M3 दधी, Cg as in text (for दरी). Ñ1 कुंजरश्च; T3 त्रिबंधश्च (for प्रजङ्घश्च). D1 तु (for च) —V1 illeg. from 33^b up to the prior half of 71*. —^b) Ñ V3 B D3.4.7.9 T1 M रं(D2 द; M1.3 इ)भोथ; D1 पनस: (for जम्भोऽथ). Ś1 Ñ B D1-4.7.8.12 शरभ; V3 पनसस्; G1.2 M1 भरतः (for रभसः). Ñ1 V3 B D9 तथा (for कपि.) —^c) D4 सर्वेश्च (for सर्वतश्च). Ñ1 तु, D1-3.6 ते, G1 प्र (for च). —^d) Ñ1 D8 G2 सुवंगमा. —For 33^cd, Ś1 Ñ2 V1.3 B D9.12 subst., while D8 ins. after 33^ab

71* सर्वे पार्श्वाण्यधावन्त रक्षणार्थं नृपाज्ञया ।

[V1 illeg. for the prior half. V3 B3.4 D9 पार्श्वान् (for पार्श्वाणि)]

—*Thereafter B4 reads for the first time 53 repeating it in its proper place*

34 Ś1 Ñ1 V1 D1-4.6.12 read 34 (Ś1 Ñ1 om. 34^ab) after 54. —^a) D3 वदतो (for एव ते). —^b) B1 गर्जन्तो, D3.10.11 G2.3 Ct गच्छति (for गच्छन्तो). B1 वेगदर्पिताः; G2 मददर्पिता (for बल°). —^c) Ś1 Ñ1 V3 D1-4.6.12 पश्यति स्म, Ñ2 V3 B D8-11 G3 Ct अपश्यन्(G3 °तो) (for अपश्यंस्ते). G3 हरि- (for गिरि). —^d) Ñ2 V1.3 B D1-4.6.12 विंध्य, D2 सर्वं (for सह्यं). V3 D10.11 गिरि- (for द्रुम-). D1.3.10.11 T2.3 G1 नाग (for लता-). Ñ2 V1 B1-3 D1-4.6.8.12 -[आ]कुलं, V3 B1 D6 T2 -युतं (for युतम्). —After 34, Ñ2 V2 D6 ins., while B1 ins. after 54 an additional Colophon [*Sarga name*: Ñ2 D1 D6 वानरानीकप्रयाण, V1 सैन्यप्रयाण. —*Sarga no.*: Ñ2 D6 76, V1 71, B1 95]

—After 34, D6.7.10.11 S ins.:

72* सरांसि च सुपुल्लानि तडागानि महान्ति च ।
रामस्य शासनं ज्ञात्वा भीमक्रोधस्य भीरवत् ।
वर्जयन्नगराभ्याशांस्तथा जनपदानपि ।

[(l. 1) D7 सुपुल्लानि (for सु°). D6.7 तटाका(D7 °गा)नि, D10.11 T1 G1 M3 वापि, M1-3 वनानि (for महान्ति). —(l. 2) D6 G1 भीरवत्, Cm g k t as above (for भीत°). ⊛ Cm: भीतवत् भीतोऽहम्, Cg: भीतवत् भीतम्, Ck.t: भीतवत् भीताः सन्त इत्यर्थः. ⊛ —(l. 3) G3 वानराः]

35 Ś1 Ñ2 (after 19^cd) D1-4.6.12 read 35-37 after 19. —^a) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2.8.12 घोरं; B2 घोष (for भीमं). —^b) V3 वानिरस्य, M1.2 वानराणां (for तद्वानर). B4 बली (sic) महत्; M1.3 महद्बल (by transp.). —V3 om. 35^c-36^b. —^c) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D1-4.6.10 वि; D1 प्र (for निः-). T1 नि तपद्यः; M1 उससर्प. Ś1 D1-4.12 चेले, Ñ2 V1 B1-3 D6 -घोषो; B2 D6.7.10.11 T2.3 M1.3 -घोरं(B1 °रे) (for -घोषं). —^d) D6 T2.3 G1.2 M घोषः; D6.7.10.11 -घोषम्; T3 -वेगम् (for -वेग). D6 महार्णवः (for इवा°). D6.7.10.11 T3 M3 Ct [अ]र्णवं (for °वः).

36 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4.6.12 cf. v.l. 35. V3 om. 36^ab (cf. v.l. 35). —^a) Ś1 Ñ1 D1-4.6.12 दाशरथी(D1 °थिर्) (for °रथेः). Ś1 Ñ1 D1.4 D1-4.6.12 मध्ये। Ñ2 V1 B3.4 D6 अर्थे (for पार्श्वे). —^b) Ś1 Ñ1 D1-4.6.12 यत्नस्य, T1 शूराश्च (for शूरास्ते). Ś1 Ñ1 D1-4.12 कपिकुंजरौ, V1 हरियूथपाः; B1.4 हरिपुंगवाः; D6 मर्युंजरौ (for कपिकुञ्जराः). —V1 illeg. for ^c. —^c) Ś1 Ñ2 D12 पुप्लुवाते तु विक्रम्य; D3 स्कंधा जग्मतुर्वीरौ, D1.3 आपुप्लुवाते तूर्णं तौ, D4.6 आपुप्लवेतिरा ते(D1 °ते तूर्णवेगौ) (sic) —^d) B1 नोदिताः (for चो°). Ś1 Ñ1 D1-4.6.12 सदश्वाविव वेगितौ(Ś1 Ñ1 D4.12 °तौ).

37 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4.6.12 cf. v.l. 35. D1 om. 37^ab. —^a) Ś1 D12 वाह्यमानौ (sic) (for उह्यमानौ). —^b) D6.8 T M3 नरोत्तमौ (for नरर्षभौ). —^c) D1 इह (for इव). G3 महद्भ्यामिव (corrupt). Ś1 V1.3 B D1.3.4.6.12 G1 M1.3 सह(Ś1 D12 °त्तु, V1.3 B D6 °हि)ष्टौ, G1 सुस्पृष्टौ (for सं°). —^d) M1 इव (for चन्द्र). ⊛ Cr: महत्त्वामिव संस्पृष्टौ ग्रहाभ्यां चन्द्रभास्करावित्ति पाठः ॥ Ct: 'महद्भ्यामभिसंस्पृष्टौ' इति पाठान्तरम्. ⊛ —After 37, D6.7.10.11 S repeat st. 20

38 ^a) Ś1 Ñ1 D1-4.6.12 कथां Ñ2 V1.3 B D6 हतो; D1 तथा (for तम्). —^b) Ś1 D1-4.6.12 पार्थिवेश्च. Ñ1 वाचिमिष्टविद् (for शुभया गिरा). —^c) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.6-11 G M1.3 Cg t पति(V1 प्रीति; G M3 प्रति)पूर्णार्थ (M3 Cg °र्थं.); D1 T2.3 च महाप्राज्ञः (for प्रतिपूर्णार्थः). ⊛ Ct: प्रतिपूर्णार्थमिति रामविशेषणम्. ⊛ —^d) Ś1 Ñ V1.3

हृतामनाप्य वैदेहीं क्षिप्रं हत्वा च रावणम् ।
समृद्धार्थः समृद्धार्थां पयोध्यां प्रतियास्यसि ॥ ३९

महान्ति च निमित्तानि दिवि भूमौ च राघव ।
शुभानि तव पश्यामि सर्वाण्येवार्थसिद्धये ॥ ४०

अनु वाति शुभो वायुः सेनां मृदुहितः सुखः ।
पूर्णवल्गुस्वराश्चेमे प्रवदन्ति मृगद्विजाः ॥ ४१

प्रसन्नाश्च दिशः सर्वा विमलश्च दिवाकरः ।
उशना च प्रसन्नार्चिरनु त्वां भार्गवो गतः ॥ ४२

ब्रह्मराशिर्विशुद्धश्च शुद्धाश्च परमर्षयः ।
अर्चिष्मन्तः प्रकाशन्ते ध्रुवं सर्वे प्रदक्षिणम् ॥ ४३

त्रिशङ्कुर्विमलो भाति राजर्षिः सपुरोहितः ।
पितामहपुरोऽस्माकमिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ४४

विमले च प्रकाशेते विशाखे निरुपद्रवे ।
नक्षत्रं परमस्माकमिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ४५

नैरृतं नैरृतानां च नक्षत्रमभिपीड्यते ।
मूलं मूलवता स्पृष्टं धूप्यते धूमकेतुना ॥ ४६

सर्वं चैतद्विनाशाय राक्षसानामुपस्थितम् ।
काले कालगृहीतानां नक्षत्रं ग्रहपीडितम् ॥ ४७

G B L

B D1 2 4 8 9 12 G3 M3 वचन, D10 11 Ct पूर्णार्थं, G2 M1 2 पूर्णार्थे, Cm g as in text (for स्मृतिमान्) D3 वचन चातिबुद्धिमान्

39 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 अवाप्य सीता (for हृताम वाप्य) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 6 8 12 हत्वा रावणमाहवे, D8 हत्वा तं रावण रणे —G3 damaged for ^{d} —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 ससृद्धार्था(Ñ1 D1 2 °र्था) समृद्धार्थो(Ñ1 D1 (also सुसपूर्णां) 2 °र्थां) —^{d}) D1 यास्यसो नगरीं तत

40 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 [दृ]दृ (for च) —^{b}) D8 दिवि भूमौत्तराणि च (sic) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 दृश्यते (for पश्यामि) D3 शुभानि चात्रदृश्यते —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 प्रसन्नानि (for सर्वाण्येव)

41 ^{a}) B1 अथ (for अनु) D3 याथी, D4 याति (for वाति) Ś1 Ñ1 V1 D1-4 7 8 10 12 G M1 2 5 Cr m शि(D3 च [sic])वो, T2 3 सुखो, Cg as in text (for शुभो) —^{b}) Ñ2 V1 2 B D6 T2 3 शुभ G1 2 M2 5 सुख, Cg as in text (for सुख) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 सेनाया[वि]नयावह —^{c}) D1 पूर्व, D2 3 पूर्वं (for पूर्ण) Ñ1 फल्गु, Ñ2 V3 D1-3 वर्णे, D8 [अ]वर्णे (for वल्गु) M1 2 स्वनाश, Cg k t as in text (for स्वराश) Ñ1 D1 2 3 हीमे, D7 चामी, D8 चोमा, T3 चैव, M5 चापि (for चेमे) Ś1 D12 पूर्वफल्गुन्युत्तराभ्या, D4 सुसपूर्णोस्वरा हीमे —^{d}) B3 नृप (for मृग) D3 प्रचरति मृगा द्विजा

42 ^{b}) Ñ1 D1-4 8 12 प्रसन्नश्च, B1 निर्मलश्च (for विमलश्च) —^{c}) V1 2 B4 हुताशन (B4 °श्च) B2 D2 4 7 12 M Cm g उशनाश्च, D8 उशसश्चाश्च, Ct as in text (for उशना च) —^{d}) Ś1 Ñ D1-4 8 9 12 विमलो, V3 B अनु त्व (for अनु त्वा) D3 सार्मिव Ś1 Ñ D1-4 8 12 स्थित (for गत)

43 ^{ab}) D8 T2 3 M2 3 5 विशुद्धा, D7 विमुक्ता (for शुद्धाश्च) Ñ2 V1 2 B D6 सप्तराशि(B2 °चेद)विद सर्वे विशुद्धाश्च सहर्षय (B4 °द्धा परमर्षय) —For 43^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 subst

73* तेजसा च प्रदीप्यन्ते प्रविशुद्धा महर्षय ।

[Ś1 D12 (both with hiatus) अतिशुद्धा D7 प्ररीद्धा ये D8 विशुद्धाश्च (for प्रविशुद्धा)]

—^{c}) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 च सयाति (for प्रकाशन्ते)

44 ^{ab}) D3 च (for स) —^{c}) B2 4 D6 7 पितामह Ś1 Ñ1 B3 D2 4 8 10-12 T3 Ct पितामह पुरो, B3 पितामह वरो (sic) Cr m g as in text (for पितामहवरो) ❀ Ck पुरोऽस्माकमिति पाठः ❀ —^{d}) Ñ2 V1 3 B D9 पितामह (for महात्मनाम्) Ś1 D12 भगाश्च तव चिह्नित, Ñ1 D1-4 8 तव भाव्या(Ñ1 °वे, D1 भ्राता)य(Ñ1 °व) चिह्नित (sic)

45 D7 M1 2 om (hapl) 45 —^{a}) Ś1 त्रिमलेन, L(ed) विमले ते (for विमले च) Ś1 D1-4 8 12 विरोचेते, Ñ1 विराजेते (for प्रकाशेते) —^{b}) G2 निशाखे, Cg as in text (for विशाखे) G3 Cg निरुपप्लवे, Cr m as in text (for °द्रवे) ❀ Cg विशाखे इति द्विवचनम् । नक्षत्रद्वयात्मकत्वात् ❀ —Ś1 D12 om 45^{cd} —^{c}) D2 T3 G2 यरम् (for परम्) D1 3 4 6 M3 नक्षत्रवरम्, Ck t as in text T1 अस्मोकम् (for अस्माकम्) D6 नक्षत्राणां वरोऽस्माकम् —^{d}) Ñ1 D1-4 8 महारथ (for महात्मनाम्)

46 ^{a}) Ś1 नैरृता B4 नैरृते, L(ed) नैरृत्या (for नैरृत) Ś1 निरृतानां, D13 निंद्रताना (sic) (for नैरृतानां) —^{b}) Ś1 उपयुज्यते, Ñ1 उपरज्यते Ñ2 V1 2 B D6 उपपीड्यते, D1 2 उ(D3 अ)परज्यते, D3 उपभुज्यते D4 8 12 अपरज्यते, D6 7 G2 अपि पीड्यते, D10 11 G1 3 M1 2 Cv k t अति पीड्यते, T3 अपि विद्यते (for अभिपीड्यते) —^{c}) Ñ2 V1 2 B D6 मूले(Ñ2 V1 °ल) मूलवतामृक्षे(Ñ2 V1 °क्ष), D6 7 10 11 T1 2 G1 3 M3 Cm g k t मूले मूलवता स्पृष्टे, G2 M5 मूल मूलवता ध्येयं ❀ Ct मूलं मूलमिति पाठः । आर्षं पुंस्त्वम् ❀ —^{d}) Ś1 D1-4 8 12 दीप्यते B4 धूम्यते (for धूप्यते)

47 ^{ab}) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 6 8 12 सर्वथैवा(Ñ2 V1 2 B D6 °व) विनाशोय(D6 8 °शाय) राक्षसानामुपस्थित —^{c}) Ś1 चिर, Ñ1 V3 B1 2 4 D1-4 8 9 काल, D12 om (for काले) V3 B1 4 कलि, G3 M3 कालो (for काल) Ś1 Ñ1

G 5 73 59
B 6 4 53
L 5 71 50

प्रसन्नाः सुरसाश्चापो वनानि फलवन्ति च ।
प्रवान्त्यभ्यधिकं गन्धा यथर्तुकुसुमा द्रुमाः ॥ ४८
व्यूढानि कपिसैन्यानि प्रकाशन्तेऽधिकं प्रभो ।
देवानामिव सैन्यानि संग्रामे तारकामये ॥ ४९
एवमार्य समीक्ष्यैतान्प्रीतो भवितुमर्हसि ।
इति भ्रातरमाश्वास्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ ५०
अथावृत्य महीं कृत्स्नां जगाम महती चमूः ।
ऋक्षवानरशार्दूलैर्नखदंष्ट्रायुधैर्वृता ॥ ५१
कराग्रैश्चरणाग्रैश्च वानरैरुद्धतं रजः ।
भौममन्तर्दधे लोकं निवार्य सवितुः प्रभाम् ॥ ५२

D1-4 8 13 परीताना (for गृहीतानां) —d) Ñ1 नक्षत्र (for °त्र) Ñ2 V3 D9 पीडनात् (for पीडितम्) B नक्षत्र ग्रहपीडनात्; D1-4 8 13 नक्षत्रे ग्रहपीडिते

48 a) D1 प्रपन्ना (for प्रसन्ना) B1 D7 G2 M1 2 Ck सरसाश्, Ct as in text (for सुरसाश्) D6 T2 प्रसन्नाश्च(T2 °नि) सरास्यापो —b) D6 G2 च फलानि (for फलवन्ति) —V2 illeg for 48c–49b. —c) Ñ1 D1 4 प्रवाति, B1 स्रवतो (for प्रवान्ति) D6 7 T2 G M1 2 [अ]भ्यधिका(D7 °को) Ñ1 B1 D1-4 D6 T2 गधान्, Ck as in text (for गन्धा) Ś1 D8 13 प्रवात्य(D8 °तो)भ्यधिको गधो(D8 °धै) B4 प्रवात्यभ्यधिक गंध, D10 11 Ct प्रवाति भाधिका गाथा; M3 प्रवहत्यधिकान्गावान् ※ Ck t गन्धा इत्यन्त ; गन्धवन्त ※ —d) Ś1 D8 13 यर्त(Ś1 °र्त)ौ, Ñ1 D1-4 भातेच, B1 सर्वर्तु, B4 प्रत्यर्तु, M3 यथागत् (for यथर्तु) Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 13 पुष्पिता D6 T3 G1 2 M1 2 3 -कुसुम, Cg as in text (for कुसुमा)

49 V2 illeg for ab (cf v l 48) —a) Ś1 Ñ1 D2 4 8 13 व्यू(D3 गू)ढाना Ñ2 V3 B D9 व्यूढेषु (for व्यूढानि) Ś1 Ñ V3 B3 4 D1-4 8 9 13 सैन्यानां, B1 2 सुरवानां (for सैन्यानि) D1 व्यूढाना हरिषीराणा —b) G2 विभो (for प्रभो) Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 9 13 प्रकाशते ति(Ñ1 B2 D1 °ति, Ñ2 V3 B1 2 D9 °षि)प्रकाशते —c) Ś1 D3 8 दैवगणाम् V3 B1 अपि (for इव) Ś1 Ñ1 V1 3 B D1 4 8 9 13 सैन्याना

50 a) Ñ1 D1-4 8 एतद् (for एवम्) Ñ V1 3 B D1-4 8 G2 M3 समीक्ष्य त्व, D10 11 समीक्ष्यैतत् (for °तान्) Ś1 D13 एतदार्यसमीक्ष्य त्व —V1 illeg for 50cd —c) T3 एवं (for इति) B1 आसाद्य, D10 11 G2 आश्वस्य G1 आभाष्य, Cm g as in text (for आश्वास्य) ※ Ck आश्वस्येति पाठः । Ct 'आश्वास्य' इति पाठ ※ —d) Ś1 Ñ1 D1-4 8 13 प्रणयात्प्रश्रयोपेत्यवान्(Ñ1 °प्रयीत्) —After 50 Ś1 Ñ D1-4 8 9 13 ins

74* निमित्तानि च संप्रेक्ष्य राम प्रमुदितोऽभवत् ।

[Ś1 D13 लक्षणानि (for निमित्तानि) D3 तदा (for ऽभवत्)]

—Thereafter Ś1 Ñ D1-4 8 13 read an addl colophon

[Sarga name Ñ1 om Ś1 D13 सेनाकर्षणं Ñ2 प्रयाण ; D1 सेनाप्रदर्प ; D3 सेनापरर्पण, D3 4 सेनाप्रकर्षण ; D1 सेनाकर्षण —Sarga no (figures, words or both) Ñ1 D1 2 4 8 9 13 om Ś1 72; Ñ2 3, D3 78 —After colophon, D3 concludes with राम]

51 a) D6 7 T2 3 M3 आवृत्य च (for अथावृत्य), Ś1 D13 सर्वां (for कृत्स्नां) D6 आवृत्य जगतीं कृत्स्नां —b) D7 10 11 हरिवाहिनी (for महती चमूः) Ñ1 B2 D3 प्रजगाम महाचमू —c) Ś1 Ñ1 D1 4 8 13 सपूर्णा, D7 M1 2 गोपुच्छैर् (for शार्दूलैर्) —d) D1 3 दष्टू (sic) (for दंष्ट्र) Ś1 Ñ1 D1-4 8 13 प्रहारिणी (D8 °ण), D7 10 11 T2 [आ]युधैरपि (T3 °धैर्वै) (for °र्वृता)

52 a) D1 च नखाग्रैश्च, T3 च पदाग्रैश् (for चरणाग्रैश्) —b) D13 उद्धत, M3 उत्थित (for उद्धतं) —c) Ś1 Ñ1 B1 3 4 D1-4 8-13 T1 G M2 3 Ck t भीमम् ; D6 T2 3 M1 2 महीम् (for भौमम्) D6 T2 सर्वां, T3 वीर, M1 3 भीम, Ck t as in text (for लोकं) —d) V3 B1-3 D1 आवृत्य (V3 °वर्ते), B4 आवार्य D6 प्रच्छाद्य (for निवार्य) —After 52, D6-7 10 11 S ins, Ñ2 V1 3 B D9 ins I 21-22 only after 52

75* सपर्वतवनाकाशां दक्षिणां हरिवाहिनी ।
छादयन्ती ययौ भीमा द्यामिवाम्बुदसंततिः ।
उत्तरन्त्या च सेनायाः संततं बहुयोजनम् ।
नदीस्रोतांसि सर्वाणि सस्यन्दुर्विपरीतवत् । [5]
सरांसि विमलाम्भांसि द्रुमाकीर्णांश्च पर्वतान् ।
समान्भूमिप्रदेशांश्च वनानि फलवन्ति च ।
मध्येन च समन्ताच्च तिर्यक्चाधश्च साविशत् ।
समावृत्य महीं कृत्स्नां जगाम महती चमूः ।
ते हृष्टमनसः सर्वे जग्मुर्मारुतरंहसः ।
हर्यो राघवस्यार्थे समारोपितविक्रमाः । [10]
हर्षवीर्यबलोद्रेकान्दर्शयन्तः परस्परम् ।
यौवनोत्सेकजान्दर्पान्विविधांश्चक्रुरध्वनि ।
तत्र कश्चिद्द्रुतं जग्मुरुत्पेतुश्च तथापरे ।
केचित्किलकिलां चक्रुर्वानरा वनगोचराः ।
प्रास्फोटयंश्च पुच्छानि संनिजघ्नुः पदान्यपि । [15]
भुजान्विक्षिप्य शैलांश्च द्रुमानन्ये बभञ्जिरे ।
आरोहन्तश्च शृङ्गाणि गिरीणां गिरिगोचराः ।
महानादान्विमुञ्चन्ति क्ष्वेडामन्ये प्रचक्रिरे ।
ऊरुवेगैश्च ममृदुर्लताजालान्यनेकशः ।
जृम्भमाणाश्च विक्रान्ता विचिक्रीडुः शिलाद्रुमैः । [20]
शतैः शतसहस्रैश्च कोटिभिश्च सहस्रशः ।
वानराणां सुघोराणां यूथैः परिवृता मही ।

सा स्म याति दिवारात्रं महती हरिवाहिनी ।
हृष्टप्रमुदिता सेना सुग्रीवेणाभिरक्षिता ॥ ५३
वानरास्त्वरितं यान्ति सर्वे युद्धाभिनन्दिनः ।
मुमोक्षयिषवः सीतां मुहूर्तं क्वापि नासत ॥ ५४
ततः पादपसंबाधं नानामृगसमायुतम् ।
सह्यपर्वतमासेदुर्मलयं च महीधरम् ॥ ५५
काननानि विचित्राणि नदीप्रस्रवणानि च ।
पश्यन्नपि ययौ रामः सह्यस्य मलयस्य च ॥ ५६
चम्पकांस्तिलकांश्चूतानशोकान्सिन्दुवारकान् ।
करवीरांश्च तिमिशान्भञ्जन्ति स्म प्लवंगमाः ॥ ५७

[G3 M5 (repeats l 1 after l 8) read] 1-4 after l 8 —(l 1) D10 11 [आ]काश (for °ह्यो) —(l 2) D7 मही (for वयौ) G1 भूमि (for सीमा) T3 सहति (for सतति) —(l 3) D7 G3 तु (for च) D10 11 सेनाया (for °यां) —(l 5) D7 विपुल (for विमल) —(l 6) G3 गिरि (for भूमि) —(l 7) G2 चैवाथ (for चाथ्व) T2 सलिताड्र (sic) G3 सा तैड्र Ct as above (for सावित्राड्र) —(l 8) cf 46[cd] G3 M3 अथ (for सम्) T2 सर्व (for कुर्वं) D6 8 महती D7 चमू (for चमू) —(l 9) D7 10 11 वदना (for वसन) —G3 om from the post half of l 9 up to the prior half of l 10 —(l 10) T3 सुसोपम (sic) (for सागरोपित) —(l 11) D7 10 11 हर्षं नीदं, G1 हर्षेण (for हर्षमीय) —(l 13) G2 अत्र (for तत्र) —(l 14) D6 T M3 निरिविता Cg t as above D6 T2 M5 वारणोपमा T3 वानरोपमा (for वनगोचरा) —M2 transp l 15 and l 18 —(l 15) T2 G3 अस्फोटयन् Cm g t as above (for प्र°) G3 पतन्ति च M3 पतन्ति (for पतन्त्यपि) —(l 16) G1 M1 3 चान्ये (for अन्ये) —(l 17) T3 आपातयति, G2 अस्फुटार्थैन (for आसेदुस्तथ) —(l 18) D6 T2 3 G3 महतान D7 प्रमुदन्त, D10 11 प्रमुदन्ति, M3 विमुञ्चन्त (for विमुञ्चन्ति) D6 7 10 11 स्वेतान् (for कृतैयान्) —(l 19) G1 3 M3 Ck आवान्ति (for आलापि) —(l 21) D6 धीमन्त, D10 11 ततः (for शते) V3 तु (for च) B2 D6 7 9 G1 M1 2 3 कोनीगिरि, M1 2 समतन (for सहसा) —(l 22) D6 M3 तु पोत्तानां G3 सुयोषाणां (for सुयोधानां) D10 11 G1 M3 भीमत् (for यूपे) Ñ2 V1 2 B D5 धीया च दिग्नो वदौ (for the post half) ₰ Ck धीमान्दि पुरस्ती सैन्त चक्रम् । श्रीमद्भिरित्यर्थ । so also Ct]

53 B1 repeats 53 here (cf v l 71*) G2 om 53-54 Ś1 om 53 —[a]) D7 11 प्रयाति(D12 °ता) T2 स्म याति, G1 याति च, Cm g as in text (for स्म याति) Ñ2 V1 2 B1 2 D1-4 8 9 रात्रौ (for रात्रं) —[b]) B4 सुग्रीव परिपालिता —[cd]) Ñ1 D3 4 5 10 11 प्रहृष्ट (D11 °ष्टा D5 °ष्ट) Ñ2 V1 2 B2-3 D5 T G1 M1 2 3 हृष्टा प्र (for हृष्टप्र) Ñ V1 2 B2-4 D1 4 6 11 सदा D10 11 M1 2 3 सर्व Cm g as in text (for सदा) ₰ Cr सेना इनेन स्वामिना सह वर्तत इति सेना ॥ so also Cm g ₰ Ñ V1 2 B2-4 D1 2 3-11 G1 M1 2 3 पालिता (V1 D10 11 M1 2 °ता) (for रक्षिता) B1 हृष्टा प्रमुदिता सदा श्रीमती हरिवाहिनी, D1 सहृष्टमुदिता सर्वा सुग्रीवपरिपालिता

54 G1 om 54 (cf v l 53) —[a]) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 8 11 12 जवेन (for वानराः) Ś1 Ñ V1 B2 D1 6 11 12 T2 3 G1 3 M1 2 3 त्वरिता (for त्वरितं) Ñ2 V1 2 B D6 11 यान्ता, D5 T2 यात (for यान्ति) —[b]) Ñ2 V1 2 B D5 सर्वा (for सर्वे) Ñ2 V1 2 B1-4 D1 नदिनी B3 कांक्षिणी (for °नन्दिनः) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 वानरा बलदर्पिता —[c]) Ś1 Ñ1 D2 8 11 समानितीषव, Ñ2 V1 2 B D5 सा मुमोचयिषु, D1 3 4 वानरविस्मयाहे, D6 10 11 M3 Cg k t मुमोक्षयिषव (for मुमोक्षयिषवः) ₰ Cg मुमोक्षयिषव मोचयितुमिच्छव । सनि द्वित्वमामाव आर्षं ।, Ck t मोक्षः सन्वन्तात् ' तत्करोति ' इति णौ(Ck णिचि)स-दनि अभ्यासलोपे उत्वस्येव च रूपम् ₰ —[d]) Ś1 V1 B D12 मुहूर्तोन् M3 क्वापि D7 G3 नासते, D10 11 M1 2 Ct नाक्षत (for नासत) Ś1 Ñ D1 2 3 4 8 8 नाथ(Ñ1 °व)सन्नवचित्, V1 B3 4 समयादिव, V3 सन्मादिव, B2 सप्रदादपि, B3 सप्रदादिव, D12 क्षाशु सत्क्वचित् (for क्वापि नासत) D5 मुहुर्तेनैव सत्वरा —After 54 Ś1 Ñ1 V1 D1-4 8 11 read 34 (Ś1 Ñ1 om 34[ab]) while B1 ins an additional colophon after 54 [इति सुन्दरकाण्डे वानरानीकप्रयाणम् 95]

55 D1 6 om 55[ab] D1 3 4 transp [ab] and [cd]. —[a]) Ñ2 D10 11 वन, B2 4 D2 7 9 10 T1 G2 3 M1 2 3 तरु, D8 द्विज (for मृग) Ś1 नानाद्विजसमाकुल Ñ1 D1 3 4 °द्रुमलताकुल, V1 2 °द्रुमलतायुत B1 °नगसमायुत, D12 °द्विज गणाकुल —D10 om 55[cd] —[c]) Ś1 Ñ1 V3 B1-3 D1 3 8 9 12 विंध्य, Ñ2 V1 B1 D1 4 विन्ध्य, D5 T1 सह (for सह्य) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 6 8 9 11 12 T2 3 G2 3 M1 2 3 Ck आसाद्य, D5 T1 G1 आपेदुर् (for आसेदुर्) —[d]) Ś1 वानरास्ते समारुहन्, Ñ1 D1-4 8 समारूढा प्लवगमा , Ñ2 V1 2 B D5 9 11 12 T2 3 G2 3 M1 2 3 Ck वानरास्ते समारुहन् ₰ Cr m t ' सह्यपर्वतमासेदुः(Cr °पेदु) मलयं च महीधरम् ' इति पाठ (Ct पाठान्तरं सौयर्मतम्) ₰

56 [b]) Ś1 Ñ V1 B D12 T2 नदी, V2 दरी (for नदी) —[c]) Ś1 Ñ V1 B1 D1 7 10-12 अपि, V2 B2 3 4 D2 3 अपि, D1 3 4 8 अथ (for अपि) —[d]) Ś1 Ñ V1 2 B D2 3 8 9 11 विन्ध्यस्य, D1 4 वप्रस्य (for सह्यस्य)

57 D1 om 57 —[a]) Ñ V1 2 B D5 चंदनान्, M3 Cg चतुरान् Cr as in text (for चम्पकान्) D2-11 तिलक (for तिलकान्) Ñ B2 D5 तालान्, D1-4 8 [स]शोकान् (for चूतान्) —[b]) Ñ1 पलाशान्, B1 D10 11 प्रसवान्

D3 4 8 पिप्पली (D3 °ला्) D3 पिप्पली (sic) (for अशोकान्) Ś1 Ñ2 D2.4.5.8.9.12 T2.3 G3 सिंधुवारकान् —^c) Ñ D3 4 8 तमालांश्च V2 3 B1 3 4 तिमीरांश्च B2 तिरीटांश्च (for च तिमिशान्) Ś1 D12 तिंदुकाश्चकवीरांश्च, D7 10 11 G1 2 M1 2 5 तिमि(M2 °मि)शाश्चकवीरांश्च D8 (विध्यपर्वतमासाद्य —^d) Ś1 D 8 दृजति स्म (D12 लत्) Ñ B2 4 D5 बभञ्जुस्ते (Ñ1 °ञ्ज) V1 मनतस्ते; V2 B1 3 D2-4 8 भजतस्ते (D3 4 8 °श्च) D6 11 T G1 2 M6 भजति स्म (for भर्ञ्जति स्म) —After 57 Ñ2 V1 3 B D2 ins

77* कर्णिकाराञ्कुरवकाश्चम्पकानतिमुक्तकान् ।
कदम्बपाटलीशाखान् केशरोद्दालकान्धरान् ।
तालाहन्तालतमालांश्च लवलीश्च समन्ततः ।
वल्गुवाभिर्द्विर्नैर्विचित्रैर्नानासंस्थैश्च सेवितान् ।

[(l 2) B2 अश्वान् (for नीपान्) V2 [उ]द्दालिकान् B4 [उ]द्दालिकान् (for [उ]द्दालकान्) B1 3 नहरान् B4 धरान् (for धरान्) —(l 3) B2 अग्नांश्च B1 D2 कन्दींश्च B3 लवगांश्च B4 लवलीश्च (for लवलीश्च) —(l 4) V2 वगादिद्विर् (sic) (for वल्गुव भिर्)]

while D3 8 10 11 S ins after 57

78* अङ्कोलाश्च कलाश्च हृष्टा धमौषविन्दुकान् ।
जम्बूरामलकाञ्छाणान्भञ्जन्ति स्म प्लवगमाः ।
प्रस्तरेषु च रम्येषु विविधा काननद्रुमाः ।
वायुवेगप्रचलिताः पुष्पैरवकिरन्ति गाम् ।
मारुतः सुखसंस्पर्शो वाति चन्दनशीतलः । [5]
षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषु मधुगन्धिषु ।
अधिकं शैलराजस्तु धातुभिः सुविभूषितः ।
धातुभ्यः प्रसृतो रेणुर्वायुवेगविघट्टितः ।
सुमहद्वानरानीकं छादयामास सर्वतः ।
गिरिप्रस्थेषु रम्येषु सर्वतः सम्प्रपुष्पिताः । [10]
केतक्यः सिन्धुवाराश्च वासन्त्यश्च मनोरमाः ।
माधव्यो गन्धपूर्णाश्च कुन्दगुल्माश्च पुष्पिताः ।
चिरिबिल्वा मधूकाश्च वञ्जुला बकुलास्तथा ।
स्फूर्जकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ।
चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः । [15]
मुचुलिन्दार्जुनाश्चैव शिंशपा कुटजास्तथा ।
धवाः शाल्मलयश्चैव रक्ताः कुरवकास्तथा ।
हिन्तालास्तिमिशाश्चैव चूर्णका नीपकास्तथा ।
नीलाशोकाश्च वरणा अङ्कोलाः पद्मकास्तथा ।
प्लवमानैः प्लवगैस्तु सर्वे पर्याकुलीकृताः । [20]
वाप्यस्तस्मिन्गिरौ शीताः पल्वलानि तथैव च ।
चक्रवाकानुचरिताः कारण्डवनिषेविताः ।
प्लवैः क्रौञ्चैश्च सङ्कीर्णा वराहमृगसेविताः ।
ऋक्षैस्तरक्षुभिः सिंहैः शार्दूलैश्च भयावहैः ।
व्यालैश्च बहुभिर्भीमैः सेव्यमानाः समन्ततः । [25]
पद्मैः सौगन्धिकैः फुल्लैः कुमुदैश्चोत्पलैस्तथा ।
वारिजैर्विविधैः पुष्पै रम्यास्तत्र जलाशयाः ।
तस्य सानुषु कूजन्ति नानाद्विजगणास्तथा ।
स्नात्वा पीत्वोदकान्यत्र जले क्रीडन्ति वानराः ।
अन्योन्यं प्लावयन्ति स्म शैलमारुह्य वानराः । [30]

[D5 T1 G1 om l 1-2 —(l 1) D10 11 M6 अशोकांश् (for अङ्कोलांश्) G2 काश्चैव Cg as above (for कलाश्च) D10 11 पाश्चान् Cr g as above (for पिन्दुकान्) —(l 2) D4 T2 M2 जम्बून्; M1 3 जम्बू (for जम्बूरा) G2 पूतान् M2 नीरान् (for शाणान्) D11 G2 3 M3 भजति —(l 3) T2 कनकद्रुमा (for कानन°) —(l 4) D7 ऊर्ध्वेगे G3 वायुवेगे Cg as above (for वायुवेग) D5 10 11 T2 M2 तां (for गाम्) —(l 6) G3 उप (for अनु) M3 मन (for मधु) —G1 reads l 7 twice —(l 7) D6 7 T1 G2 M3 स B(ed) च (for तु) —(l 8) D10 11 T2 3 वेगेन (for वेगवि) —(l 9) D5 T2 M3 सर्वं G1 2 M2 3 सर्वतः (for सर्वतः) —G1 om (hapl) l 11–14 —(l 11) D5 T2 3 सिंधु (for सिन्धु) —(l 12) D11 पूर्णांश् (for पूर्णांश्) D7 स्फूर्जा कुन्दाश् Cr °कुन्मांश् (for कुन्दगुल्मांश्) —(l 13) D6 7 T1 चि(T2 ची)रबिल्वा D7 10 11 T2 G2 M1 2 3 Ct वञ्जुला बकुलाश् (by transp) M3 बकुला पियकाश् —(l 14) D5 6 T1 2 भूजकाश् D7 10 11 रजकाश् G3 खेनाश् M1 2 कारकाश् Cg as above (for स्फूर्जकाश्) M2 निकराश् (for ति°) T3 चूता (for चैव) —After the prior half of l 14 G2 ins

78(A)* पूर्णेकानकाक्षता ।
कुरण्डास्तिलकाश्चापि

—M1 2 read l 15 twice —(l 15) D7 10 11 G2 3 M3 पारिजाताश्च G1 च पाटलीकाश्च Cg as above (for पाटलयश्चैव) M1 2 (both first time) नागरङ्गाश् (for कोविदाराश्) —(l 16) D7 मुचुकुन्द Cg as above (for मुचुलिन्द) D5 T2 मुचिलिन्दोर्जुनाश् D6-7 M3 शि(M2 शि)ग्रुशा (for शिंशपा) G1 निचिता: प्रियालास्तथा (for the post half) —After l 16 D7 ins

78(B)* धवाश्च दुर्गकाश्चैव पिपारकाश्च °।

—D10 11 G3 om (hapl) l 17 M3 reads l 17 after l 13 —(l 17) D6 T2 3 तथा M3 यथा (for धवा) D7 मलाढकाश् M6 शालमलयश् (for शाल्म°) M1 2 गन्धवश्च प्रकाशाश्च (for the prior half) M3 कुरवकाश् —(l 18) D6 7 निलिहाश् D6 T2 3 G2 M1 2 निचुलाश् (for तिमि°) G1 पुनगा G2 चूर्णिका G3 M3 चूर्णिकाः (for चूर्णका) D5 T2 3 G3 पारिभद्रका G3 M3 नीलि(M3 नील)कास्तथा (for नीपका°) —G1 om (hapl) l 19 —(l 19) D1 T2 3 G2 वरणा D10 11 वरणा (for वरणा) G3 पद्मकाः (for पद्मकास्) —(l 20) D10 11 Ct क्रीडमानैः (for प्लवमानैः) D7 G3 च G1 M3 ते (for तु) G3 ते व्याकुलीकृताः Cg as above (for पर्या°) ‡‡ Cv प्लवमानैः परेषु ते प्लवगैः व्याकुलीकृता इति सर्वेति पाठः ‡‡ —(l 21) D10 11 रम्या (for शीता) —(l 22) G2 वानरैश्च Cm g as above

फलान्यमृतगन्धीनि मूलानि कुसुमानि च ।
मधुशुक्लानरास्तत्र पादपानां बलोत्कटाः ॥ ५८

द्रोणमात्रप्रमाणानि लम्बमानानि वानराः ।
ययुः पिबन्तो हृष्टास्ते मधूनि मधुपिङ्गलाः ॥ ५९

पादपानवभञ्जन्तो विकर्षन्तस्तथा लताः ।
विधमन्तो गिरिवरान्प्रययुः प्लवगर्षभाः ॥ ६०

वृक्षेभ्योऽन्ये तु कपयो नर्दन्तो मधुदर्पिताः ।
अन्ये वृक्षान्प्रपद्यन्ते प्रपतन्त्यपि चापरे ॥ ६१

बभूव वसुधा तैस्तु संपूर्णा हरिपुंगवैः ।
यथा कलमकेदारैः पक्वैरिव वसुंधरा ॥ ६२

महेन्द्रमथ संप्राप्य रामो राजीवलोचनः ।
अध्यारोहन्महाबाहुः शिखरं द्रुमभूषितम् ॥ ६३

ततः शिखरमारुह्य रामो दशरथात्मजः ।
कूर्ममीनसमाकीर्णमपश्यत्सलिलाशयम् ॥ ६४

(for °न्य) —(l 23) G3 M1 2 सपूर्णो (for सदीर्णो) —(l 24) T2 तरुकुभि D2 सिंहे (for सिंहै) —(l 25) G3 व्याघेशु (for व्याघ्रेषु) D2 G1 M1 2 3 ततस्तत (for सम न्वत) —(l 26) D6 तत्र G3 अपि (for तथा) —(l 27) D6 विमले (for विविधे) —(l 29) D6 T2 3 [उ]दक्षा ए'दे G3 M2 पीत्वोदक तत्र, M1 3 पीतोदकास्तत्र (for पीत्वोदकान्यत्र) G3 जले (for जले) —G1 om (bapl) from l 30 up to 59^{b}]

58 G1 om 58 (cf v l 77*) —^{a}) B2 [अ]द्भुत (for [अ]मृत) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 4 D5 G3 -कल्पानि, B3 रूपाणि, Cg k t as in text (for गन्धीनि) —^{b}) Ś1 D12 सुरभीणि च, Ñ2 V1 3 B2–4 D5 च लतास्तथा B1 च फलानि च D7 सुबहूनि च (for कुसुमानि च) D6 T2 3 कुसुमानि समतत (T3 मधूनि च) —For 58^{cd}, D1–4 8 subst Ś1 D12 cont after 80*

79* पुष्पाण्यतिसुगन्धीनि मूलानि च फलानि च ।
[D1 8 [अ]पि (for [अ]ति)]

—After 58^{ab}, Ś1 D12 ins

80* भक्षयन्तो महावेगा प्रययुस्तत्र वानरा ।

—^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D T2 3 G2 3 M1 2 4 मधुरान् (for मधुशुक्लान्) Ñ1 दर्पात् (for तत्र) —^{d}) N2 V1 3 B D5 पादपांश्च D6 पादपास्तान् (for पादपाना) Ś1 Ñ1 D1 7 10 12 T1 G3 M3 मदोत्कटा V3 °टान् (for बलोत्कटा) —After 58 Ñ2 V1 B D5 ins

81* पश्यन्तश्चाप्यरण्यानि ययु शीघ्रमरिंदमा ।

59 G1 om 59^{ab} (cf v l 77) —^{c}) V1 पुन (for ययु) Ś1 D12 मिष्टानि Ñ V1 3 B D5 स्वादूनि D1 4 8 सहृष्टा D10 11 सस्यास्ते (for हृष्टास्ते)

60 D6 om 60^{ab} —^{a}) Ś1 अवभजसे D1 एव भग्न D4 च प्रभग्नतो (for अवभञ्जन्तो) —^{b}) D6 विकषत —^{c}) Ś1 D12 गिरिवर —^{d}) D1 4 8 ययुस्ते (for प्रययु) Ś1 Ñ2 B2 D5 12 वानरर्षभा D6 T2 3 ते प्लवगमा

61 Ñ1 om 61^{ab} —^{a}) Ñ2 V1 3 B D5 वृक्षानेकत्र D3 वृक्षाश्चैकति (sic) D2 वृक्षाश्चैकतु (sic) (for वृक्षेभ्योऽन्ये तु) Ś1 वृक्षानेकानुमर्दंत, D1 वृक्षानारुरुहे कचित् (sic) D8 वृक्षाक निपततोन्ये, D4 वृक्षाश्चैके समुत्पतति, D12 वृक्षानेके तु मद्दत (sic) —^{b}) Ś1 D1 4 12 कपयो Ñ2 V3 B3 D2 3 6 10 11 G1 न(D10 न)दत्तो (for नर्दन्तो) V3 मद, D2 4 बल (for मधु) D6 7 तर्पिता (for -दर्पिता) —^{c}) T2 M1 2 अन्यान् (for अन्ये) —G1 damaged for ^{d} —^{d}) D2 10 11 T2 3 प्रपिबंति (for °पतन्ति) —For 61^{cd}, Ś1 Ñ V3 B D1–4 8 9 12 subst

82* वृक्षेभ्यो निपतन्ति स्म प्ररम्बन्त्यपि चापरे ।
[Ñ2 V3 B D5 अयस्मिन् (for वृक्षेभ्यो) Ñ1 विनन्ति, D1 ध्योरनति (sic) Ś1 D12 प्लवमाना प्लवगमा, Ñ2 V3 B D5 प्रल्व(B3 °वं)ते त(B2 D5 य)थापरे (for the post half)]

62 ^{a}) V3 D8 बभूपुर् (sic) —^{b}) D2 सकुला (for सपूर्णा) Ś1 Ñ V3 B D1 4 8 9 12 मधुपिंगले, D3 T1 G3 M3 °यूथपै (for हरिपुंगवै) —After 62^{ab}, Ñ1 reads 65 —^{c}) D7 युक्ता (for यथा) V3 B1 3 D4 T कमल (meta ?) (for कलम) —^{d}) Ś1 D12 पक्वाग्रैश्च Ñ V3 B D1–4 8 9 12 परिपक्वै (for पक्वैरिव) Ñ1 D1 4 8 समावृता (for वसुधरा) —After 62 Ś1 Ñ1 (after 62^{ab}) D1–4 8 12 read 65

63 D1 reads 63–64 after 67^{ab} —^{a}) D2 मयम्, D4 इत (for अथ) D2 आसाद्य (for सप्राप्य) B3 महेंद्र प्रथम प्राप्य —^{c}) D2 अध्याहारो (sic) D7 10 11 G3 आरुरोह (for अध्यारोहद्) —^{d}) Ś1 Ñ V3 B D1 4 8 12 शिखराग्र सुपुष्पित

64 D1 reads 63–64 after 67^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ V3 B D1 9 12 स तत्, D2 4 8 स त (for तत) Ś1 Ñ2 V3 B D1 2 12 आसाद्य (for आरुह्य) —^{b}) Ñ1 D4 सुग्रीवम ब्रवीत् G3 राजीवलोचन (for दशरथात्मज) —^{c}) D1 कृ (स T2 3 मत्स (for कूर्म) Ś1 M2 झषा(Ñ V3 B4 गण B2 मत्त (for सम) —^{d}) Ñ D4 पश्येय(D4 °म) (for अपश्यत्) Ś1 Ñ1 D10 12 M3 सलिलाकर(Ñ2 °शय, D 11 °कुल) N2 V3 B D5 सकमलिय T2 स महार्णव (for, सलिलाशयम्) —After 64 Ñ2 V3 B D5 7 10 11 S ins while Ś1 Ñ1(after 62^{ab}) D1–4 8 12 ins after 62

G 5.71.13
B 6.4.91
L 5.71.14

ते सह्यं समतिक्रम्य मलयं च महागिरिम् ।
आसेदुरानुपूर्व्येण समुद्रं भीमनिःस्वनम् ॥ ६५

अवरुह्य जगामाशु वेलावनमनुत्तमम् ।
रामो रमयतां श्रेष्ठः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ॥ ६६

अथ धौतोपलतलां तोयौघैः सहसोत्थितैः ।
वेलामासाद्य विपुलां रामो वचनमब्रवीत् ॥ ६७

एते वयमनुप्राप्ताः सुग्रीव वरुणालयम् ।
इहेदानीं विचिन्ता सा या न पूर्वं समुत्थिता ॥ ६८

अतः परमतीरोऽयं सागरः सरितां पतिः ।
न चायमनुपायेन शक्यस्तरितुमर्णवः ॥ ६९

तदिहैव निवेशोऽस्तु मन्त्रः प्रस्तूयतामिह ।
यथेदं वानरबलं परं पारमवाप्नुयात् ॥ ७०

इतीव स महाबाहुः सीताहरणकर्शितः ।
रामः सागरमासाद्य वासमाज्ञापयत्तदा ॥ ७१

---

65 D1 om 65^{cd} —^{a}) V3 च विंध्यम्, B विंध्य सम् (B1 अन्) G1 च सह्यम् (for सह्य सम्) Ś1 Ñ1 D1-4.9.11 स विंध्य गिरिमासाद्य —After 65^{ab}, Ś1 Ñ1 D1-4.9.13 ins.

83* वनानि चाप्यतिक्रम्य नदीश्च विमलोदका ।
[D3.4 [अ]पि (for [अ]ति)]

—^{c}) Ś1 Ñ1 D2.3.4.8.13 आससादुस्तु, D3 आसमासतु (sic) (for आसेदुरानु) —^{d}) M1.2 सागर (for समुद्र) D1.4.5.8.10.11 T1 G M भीमनिस्वन (D1.4.8 °दर्शन), D3 भीमनि स्वन D6 T2.3 मकरालय
—After 65 Ś1 Ñ1 D1-4.8.13 read 88^{cd}.

66 Ñ1 D4 om 66–68^{d} D1 om 66^{ab} —^{a}) Ś1 D13 अवतीर्य, Ñ2 आरुह्य (sic) (for अवरुह्य) D2.3.8 ततश्च (for जगाम) M1.2 [अ]थ (for [आ]शु) —D3 om from 66^{b} up to the prior half of 84* —B1 [व]चलम् (for वनम्) D2.3 उपागमत् (for अनुत्तमम्) —^{d}) Ś1 V3 B1.3 D7.9.12 सुग्रीवश्च स(D7 °व स च) Ñ2 M2 ससुग्रीवश्च (M1 °व सह [hypm]) B4 D1 G2.3 M3 सुग्रीव सह D1 सुग्रीवो हि स (for ससुग्रीव स)

67 N1 D1.3 om 67 (cf v l 66) —^{a}) Ñ1(m) V2 B L3 [अ]मल (for [उ]पल) Ś1 Ñ2(m) V1 B1.2.4 D1.9.13 शिला, T2 तल (for तला) —^{b}) N2 V2 B D1.3 तोयौघ (for °घै) Ś1 D13 सहसावृतां Ñ1 V1 B D6 समभिप्लुता D1 द्रुममण्डितां D3 °थिता T1.2 °ह(T2 °दि)त (for सहसोत्थितै) —^{cd}) D6 T2.3 सहसा (for विपुलां) B2 विपुलां वेलमासाद्य (by transp) B1 D2.3 सुग्रीवम् (for वचनम्) D1 प्राप्य रामस्तां भूमिं सुग्रीवमिदमब्रवीत्

68 N1 D1 om 68^{ab}, D3 om up to the prior half of 84* (for all cf v l 66) —^{b}) N2 D1 एवमासमिः V1 B D1-3 सकलोदधिं (for वरुणालयम्) —After 68^{ab}, D1 reads 63–64 (preceded by 85*) —^{c}) D1 T1 G3 विचिन्ता सा D6 विचिन्तम (metri causa) (for विचिन्ता सा) —^{d}) D2.10.11 G1 उपस्थिता (for समुत्थिता)
—For 68^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-4.8.11 subst and all (except D3) read after 72^{ab}

84* इहेदानीं विचिन्त्यो हि न य पूर्वं समाहितै ।
[D3 om the prior half Ñ1 सर्व (for पूर्व) D1 समाहित]

—For 68^{cd}, Ñ2 V3 B D6 subst Ś1 D1-4.8.13 ins after 68^{ab}

85* सतारश्चिन्त्यतामत्र पूर्वं च परिचिन्तिता ।
[B1 अत्र (for अत्र) D1 च पूर्वं (by transp) Ś1 प्रसमुत्थित V3 महान्वित B1 समन्वित B3 D3.9.13 समर्थि(D3 °ति)त, B4 समन्वित, D1 सचि शिवम् (for परिचिन्तिता)]

69 D1 om 69^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 तत (for अत) Ś1 Ñ V3 B D3.9.13 परमगाधो, D3.4 G1 °पारो, T1 °धीरो, Cm g k t as in text (for परमतीरो) —After 69^{ab} Ś1 D1-4.13 read 72^{ab} —^{c}) D3 अनयेनेह (for अनुपायेन) N1 स चायमुपायेन (corrupt) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4.9.13 शक्यस्त(Ś1 °क्यो)तुं(D3 °म) कथंचन Ñ2 V2 B D6 तरितुं शक्यतेऽर्णव (V1 °स्तु)

70 Ś1 D13 om 70 —^{ab}) D4 इमं हि (for इहैव) Ñ1 D1-4.8 समाविश(D6 °दि)त्य (for निवेशोऽस्तु) Ñ1 D1.4.8 सर्व संचिन्त्यतां सदा (for ^{b}) Ñ2 V2 B D6 निवेशमिह कुर्मो वा मन्त्र(Ñ2 B1 D6 चिंत)यत्र हित मम —^{c}) D1.3 यदृच G3 यथैवद् (for यथेदं) D1 उपागमत् D3 अवाप्नुयु (sic) (for अवाप्नुयात्)

71 Ś1 D1-4.8.13 transp 71 and 72^{abcd} (Ś1 D13 om 72^{cd}) N1 transp 71 and 72 —^{a}) Ś1 Ñ V2 B D1.4.8.9.13 इत्येव स(Ñ2 V1 B D6 एवमुक्त्वा) महाबाहु (Ś1 D13 °बाहु) —^{b}) Ś1 Ñ2 V3 B1.2 D3.4.8.9 कर्षित D13 -कारित (sic) (for कर्शित) —^{d}) B1 रामग (sic) D2.3 सेनाम् (for वासम्) Ś1 D13 च तु (for तदा) —After 71, N V2 B D1-4.9-11 S ins.

86* सर्वं सेना निवेश्यन्तां वेलायां हरिपुंगव ।
[V2 B D3.4.9 T2 G2 हरिपुंगवा G3 Cr सर्वा सेना निवेश्यन्तां वेलायां हरिपुंगवेति पाठः G]

संप्राप्तो मन्त्रकालो नः सागरस्येह लङ्घने ।
सा स्वां सेनां समुत्सृज्य मा च कश्चित्कुतो व्रजेत् ।
गच्छन्तु वानराः शूरा ज्ञेयं छन्नं भयं च नः ॥ ७२

रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः सहलक्ष्मणः ।
सेनां न्यवेशयत्तीरे सागरस्य द्रुमायुते ॥ ७३

विराजन्ती समीपस्थं सागरस्य तु तद्बलम् ।
मधुपाण्डुजलः श्रीमान्द्वितीय इव सागरः ॥ ७४

वेलावनमुपागम्य ततस्ते हरिपुंगवाः ।
विनिविष्टाः परं पारं काङ्क्षमाणा महोदधेः ॥ ७५

सा महार्णवमासाद्य हृष्टा वानरवाहिनी ।
वायुवेगसमाधूतं पश्यमाना महार्णवम् ॥ ७६

G B L

72 D5 om 72^ab, Ś2 D1 4 12 read 72^ab after 69^ab —^a) G1 प्रयातो (for संप्राप्तो) D2 यात्र (for मन्त्र) —^b) B2 D6 समुद्रस्य (for सागरस्य) Ś1 D2-4 8 12 प, Ñ1 वि, D1 [स]वि, D5 T M [स]स, G2 [इ]त्र (for [इ]ह) —After 72^ab, Ś1 Ñ1 D1 4 12 read 84* —Ś1 D1-4 8 12 transp 71 and 72^cdef (Ś2 D12 om 72^cd) Ñ1 transp 71 and 72 —^c) D1 4 त्यतिकल्प्य, D2 8 परिक्रम्य (for समुत्सृज्य) —B1 reads 72^d in marg —^d) D2 यावत्, D3 मा च (for मा च) D1-4 8 केचित् T2 गच्छेत् (for कश्चित्) Ñ V1 B D5 T2 3 G2 M1 2 कुतश्चन V3 कुत पुन D1-4 8 कथचन G1 चनेत्कुत (by transp) Cr m k t as in text —^e) N2 V2 3 B D6 M1 2 गच्छेयु (B1 3 °त B4 °श M1 2 °त्तु) G3 गच्छतो Cm g k t as in text (for गच्छन्तु) Ś1 स्वैर (for शूरा) —^f) D1 छिद्र D5 छिद्रे (for छन्न) B2 D5 T3 M बल Cg k t as in text (for भय) N D1 4 8 9 हि न V1 2 B1 वह B3 वन B4 यत (for च न) Ś2 D12 यासार्थं सुसमाहिता

73 ^a) V1 3 B D6 तद्वच D1 3 8 तु(D1 च) वच (for वचन) D4 राघवस्य वच श्रुत्वा —^b) Ś1 N1 D2 4 8 12 ससुग्रीवा(D3 8 °व) सलक्ष्मणा(D3 8 °ण) —After 73^ab Ś1 D3 8 12 ins while Ñ1 D1 4 cont after 88* whereas D5 ins after 75^ab

87* भीमगम्भीरनिर्घोषा प्राज्यसत्त्वा महायशा ।

[Ś1 N1 D12 निर्घोषवतीत N1 सयत्वरा D1 3 4 8 महाभया (D1 °भ्या) (for °बला)]

—^c) D6 9 T2 निवेशयद् (sic) N2 V1 3 B D9 न्यवेश्य तद्बल तीरे —^d) N2 B1 D9 द्रुमावृते (for °युते) —For 73^cd Ś1 N1 D1 4 8 12 subst

88* सेना सा न्यवसत्तीरे दक्षिणस्य महोदधे ।

[Ś1 D2 12 सा सेना (by transp) L(ed) सर्वे यत्नेन सतीरे (for the prior half)]

74 ^a) N2 V2 3 B D9 विरराज (for विर°) —^b) Ś1 बल महत् D3 8 10 11 G2 M3 च तद्बलम् (for तु त°) N2 V1 3 B D9 हरिणा तद्बल बभौ —^c) L(ed) साम्बुनीर (for मधुपाण्डु) D12 G1 जल (for जल) ‖ Cr m मधुपानोत्कट श्रीमान्द्वि(Cm °मद्वि)तीय इव सागर इति(Cm °ति वा) पाठ । Ct मधुशब्दसमभिव्याहारात्पाण्डुशब्द पिङ्गल वर्णवाची ज्ञेय ‖ —^d) Ś1 भास्कर (for सागर)

75 ^a) D3 वस्थुस् (for ततस्) G2 M1 2 तद् (for ते) Ñ2 V1 3 B D9 T2 यूथपा (for पुंगवा) —After 75^ab, D3 ins 87* —^c) Ñ2 V1 3 B D9 सनिविष्टा D3 विनिविशु (sic) D7 10 11 M1 3 निविष्टास्ते(D10 11 °ष्ट) (for विनिविष्टा) —^d) D3 4 वीक्षमाणा (for काङ्क्ष°) —After 75 Ś1 D1 4 12 ins an additional colophon

[Colophon —*Kanda name* D1-4 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 समुद्रतीरनिवास D1 4 समुद्रतीरगमन(D4 °न) D2 समुद्रतीराभिगमन D3 समुद्रतीरवास —*Sarga no* (figures words or both) D1 3 4 12 om Ś1 73 D2 79 L(ed) 72 —After colophon D2 concludes with राम]

—After 75 D5-7 10 11 S ins Ñ2 V1 3 B1(l 4 only) 4 D9 ins l 3-4 only after 75

89* तेषां निविशमानानां सैन्यसनाहनि स्वन ।
अन्तर्धाय महानादमर्णवस्य प्रशुश्रुवे ।
सा वानराणां ध्वजिनी सुग्रीवेणाभिपालिता ।
त्रिधा निविष्टा महती रामस्यार्थपराभवत् ।

[(l 1) D5 T2 G3 विनेश(T3 °विश्य)मानाना (for निवि°) —D5 om (hapl ?) from महानादम् in l 2 up to महार्ण in 76^a —(l 3) D6 G1 [अ]भिरक्षिता (for °पालिता) —(l 4) V3 [अ]र्थं (for [अ]र्थे) M3 सती (also) (for [अ]भवत्) B2 रामस्यापरमाभवन् (sic) (for the post half) ‖ Ct त्रिधा निविष्टा कस्यवानरयोयुच्छविभागेन निविष्टा so also Cr m t (Ct further adds त्रिधा निविष्टा त्रिवर्ग्य निविष्टायो) Cg त्रिधा त्रिप्रकारे । कल्पप्रकारेणेति यावत् । वानरगोपुच्छजमङ्कुभेदेन त्रेधेति वा ‖]

76 D5 om up to महार्ण in ^a (cf v l 89*) —^b) Ś1 N1 D1-4 8 12 तस्थौ (for हृष्टा) Ñ1 D8 L(ed) वा(D5 च L(ed) वै) हरि (for वानर) —^c) Ś1 N1 D1 4 12 वातवेग B1 °वेगो D6 कम्पवे वा (sic) (for °वेग) Ś1 N V1 3 B D1 4 8 9 12 समुद्(N2 V1 B D9 °द्धू)त (for समाधूत) —^d) Ś2 N V1 3 B D1-4 8 9 12 प्रेक्षमाणा(B1 °णो [sic]) (for पश्यमाना) Ś1 N1 D1-4 8 12 [उ]दधिं (for [अ]र्णवम्)

G 5 74 27
B 6 4 109
L 5 71 2

दूरपारमसंबाधं रक्षोगणनिषेवितम् ।
पश्यन्तो वरुणावासं निषेदुर्हरियूथपाः ॥ ७७

चण्डनक्रग्रहं घोरं क्षपादौ दिवसक्षये ।
चन्द्रोदये समाधूतं प्रतिचन्द्रसमाकुलम् ॥ ७८

चण्डानिलमहाग्राहैः कीर्णं तिमितिमिंगिलैः ।
दीप्तभोगैरिवाकीर्णं भुजंगैर्वरुणालयम् ॥ ७९

अवगाढं महासत्त्वैर्नानाशैलसमाकुलम् ।
दुर्गं दुर्गममार्गं तमगाधमसुरालयम् ॥ ८०

मकरैर्नागभोगैश्च विगाढा वातलोलिताः ।
उत्पेतुश्च निपेतुश्च प्रवृद्धा जलराशयः ॥ ८१

अग्निचूर्णमिवाविद्धं भास्वराम्बुमहोरगम् ।
सुरारिविषयं घोरं पातालविषमं सदा ॥ ८२

---

77 a) T3 दूरापारम् M1 2 दुरापारम्; Cr m g k t as in text (for दूरपारम्) V3 असंवार (for °बाध) — b) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 9 10 याद्रो (for रक्षो) — c) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 10 भ्रमाय (for पश्यन्तो) G3 वारुणावास — d) Ś1 D12 वानरर्षभाः (for हरियूथपाः)

78 a) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 चपन्(D1 2 चपल्, D3 चेद्र, D3 चपम् [sic])मीन, B3 चक्र° (for चण्डनक्र) D10 11 ग्राह (for ग्रहं) — b) B3 क्षरेत (for क्षपादौ) G3 दिन सक्षये Cr m g k t as in text Ś1 D1 2 4 8 11 महानागा (D3 °ग)सुरक्षय, Ñ1 महानादोर्मिसजलं, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D3 चर्(V1 B1 क्षरे; V3 रक्षः B2 चसं)त रजनीक्षये, D3 महानादसुराक्षस —After 78ab D1 2 10 11 S ins

90* इह तमिव फर्नौघैर्नृत्यन्तमिव चोर्मिभि ।

[G1 वीचिभि Ct as above (for चोर्मिभि)]

— c) D1 7 M1 2 3 चन्द्रोदय (for °ये) Ñ2 V1 D1 2 T3 समुद्धृत D11 G1 2 M3 समुद्धृतं (for समाधूतं) Ś1 D1 2 10 M1 Ct चन्द्रोदयसमुद्धृत Ñ1 °यमिवोद्धृतं V3 B2 4 D1 4 8 9 T3 °यसमुद्धृत D12 °दयसमुद्धृत — d) Ś1 Ñ2 D1-3 8 11 वियद्विम(Ś1 D12 °द्विव)मिवापर, D4 विनृत्यतमिवापरं —After 78 D3 G3 M3 ins

91* पिनद्धोर बरद्धामिरथय फेनचन्दनम् ।
तदादाय करैरिन्दुर्लिम्पतीव दिगङ्गना ।

79 V3 om (hapl) 79-80b — a) M1 2 ग्राहैः Cv as in text (for ग्राहैः) —For 79ab Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 subst

92* चन्द्रपादमहानादं नक्रमीनविलोडितम् ।

[D1 12 माल- (for नादं) D3 नाद्रुने I (ed) विना डितं (for -विलोडितम्)]

while Ñ2 V1 B D3 subst for 79ab

93* चन्द्रपेशं महाशर्वरीनक्रं वह्निविद्याशिभि ।

[Ñ2 V1 B4 हमराह B3 D3 महार्णवं (for °शर्व) Ñ2 V1 B2 4 D3 नानावह्नि (for अनन्तवह्नि)]

— c) Ñ2 D1-4 8 10 भीम M3 दृढैः Cm g k t as in text (for दीप्त) B3 सर्पैरु (for भोगैरु) Ś1 Ñ V1 B D1 4 8 9 10 T3 G3 समाकीर्णं M3 भरा° Cm g t as in text (for इवा°) — d) Ś1 D12 भोगिभिर् (for भुजंगैर्) Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 भणिभूषितं, Ñ2 V1 B D3 T3 M1 2 भुजगालयं Cm g k t as in text (for वरुणालयम्)

80 V3 om 80cd (cf v l 79) D3 om (hapl) 80 — a) T3 महाशैलैर् (for °सत्त्वैर्) — b) Ñ V1 B ग्रा (B1 2 ग्र)ह (for शैल) —For 80ab, Ś1 Ñ1 D1-4 8 10 11 subst

94* अवगाढमहाशैलं नदीनद्गताकुलम् ।

[D3 अवगूढ D4 व्याप्तगाढ (sic) D12 °गाढं (for अवगाढ) Ś1 शताकुन D3 गिलज्जले D11 -ज्ञानशिल(sic) (for शताकुलम्)]

— c) V3 च (for तम्) Ś1 दुर्गमगाधेतम्; Ñ2 B3 दुर्गं समावृतम्, D3 दुर्गमार्गमार्गम् (for दुर्गममार्गं तम्) D1-7 10 11 T G M1 2 Cg k t सुदुर्गं(D3 T3 G3 समुद्रं) दुर्गमार्गं तं — d) Ś1 D12 अपारं, Ñ2 अपारं (for अगाधम्) Ś1 Ñ1 B1 2 D1-4 8 11 T3 वरुणालयं V3 B3 D3 T3 मकराश्रयं Cv r as in text (for असुरा°)

81 a) G3 कमठैः; Cg as in text (for मकरैर्) D3 भीमवेगैश्च (for नागभोगैश्च) — b) V3 विगाहः, D3 °ढा (for °ढा) B3 लोलिता (for -लोलिता) Ś1 D1 2 11 विक्र(D3 °भ)द्वैरिव ताडितैः; Ñ1 विनर्दैरिव भाति तैः; Ñ2 B3 D3 स्वनद्भि(B3 स्खलद्भि)रिव(D3 °रभि) ताडिता; B3 विगाढं पवनोद्धता; D1 4 विन(विम)र्द्दैरभि(D3 °रिव)ताडितैः — c) V3 उत्पेतुर् B3 उत्पेतुर्न्ति (for उत्पेतुश्च) M3 प्र (for नि) — d) D10 11 प्रहृष्टा (for प्रवृद्धा) Cg Ck प्रवृद्धाजलराशय इति ... —For 81cd, Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 subst

95* वरुणस्य निपात्याग्नि प्रवृत्तं चहरात्रिभि ।

[D3 प्रसन्न D3 तरत्रद्धि पात्रिभि (for the prior half) Ś1 D12 प्रवृत्तं D1 8 प्रवर्ध (for प्रवृत्तं) Ś1 D1 ... रात्रिभि]

82 a) Ś1 D1 2 11 मद्गे(D3 °प)मग्न; Ñ1 मग्नेवैर्मग्न; Ñ2 V1 3 B1 2 4 अग्निर्पूर्ण(V3 °र्णं)म्नः D1 4 8 मद्गे पूर्णं(D3 °र्णं)म्नः G3 आपूर्णेरत् (for अग्निपूर्णम्) B3 D3 [आ]विद्धं; D3 [आ] बद्धं (for [आ]विद्धं) — b) Ś1 D1 4 8 11 भानु(D1 4 11 °स्व)रं मुमत्तोद्रं — c) T3 सुरारि; Cv r m g as in text (for °रि) Ñ2 D1 2 4 8 11 विषय (for विषयं) D3 भीमं (for घोरं)

सागरं चाम्बरप्रख्यमम्बरं सागरोपमम् ।
सागरं चाम्बरं चेति निर्विशेषमदृश्यत ॥ ८३

संपृक्तं नभसा ह्यम्भः संपृक्तं च नभोऽम्भसा ।
तादृग्रूपे स्म दृश्येते तारारत्नसमाकुले ॥ ८४

समुत्पतितमेघस्य वीचिमालाकुलस्य च ।
विशेषो न द्वयोरासीत्सागरस्याम्बरस्य च ॥ ८५

अन्योन्यैराहताः सक्ताः सस्वनुर्भीमनिःस्वनाः ।
ऊर्मयः सिन्धुराजस्य महाभेर्य इवाहवे ॥ ८६

रत्नौघजलसंनादं विषक्तमिव वायुना ।
उत्पतन्तमिव क्रुद्धं यादोगणसमाकुलम् ॥ ८७

ददृशुस्ते महात्मानो वाताहतजलाशयम् ।
अनिलोद्धूतमाकाशे प्रवल्गन्तमिवोर्मिभिः ।
भ्रान्तोर्मिजलसंनादं प्रलोलमिव सागरम् ॥ ८८

G. B. L.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

Ś1 D2 3 12 सुराणा निलय भीम, D1 असुरानिलयतश्च (sic), D4 असुराणा क्षय भीम —d) Ś1 Ñ1 D6 8 12 पाताले (D6 °ले) (for °क) V1 2 D2 4 7 9-11 T2 3 G1 Ck t विपय (V3 °यम्), M6 विवर, Cv g as in text (for विषम) Ś1 D13 यथा, Ñ1 V1 B4 D1 तथा, Ñ2 V3 B1-3 D3-4 5 9 तदा (for सदा) ※ Cm पातालविषयमिति पाठ ※

83 a) Ñ2 V3 B D9 हि, V2 D7 तु (for च) V3 [अ]सुर (for [अ]म्बर) —c) Ñ2 V1 2 B D9 अंबर सागरश्चोभौ ※ Cv सागरमिति नपुंसकलिङ्गप्रयोगनिपातेन ।, Cr m सागरमिति लिङ्गव्यत्यय आर्षः ।, so also Cg ※ —d) Ñ2 V1 B2 4 D9 G1 अदृश्यता (B4 D9 G3 °ते), V1 अपश्यता —For 83 Ś1 Ñ1 D1-4 5 12 subst

96* अम्बर सागरप्रख्य सागर चाम्बरोपमम् ।
सागरश्चाम्बर चोभे निर्विशेषे बभूवतु ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D12 सागरश्चांबरोपम (for the post half) —(l 2) D2-4 5 सागर (for °रम्) Ś1 Ñ2 [अं]बरम् (for °र) D3 निर्विशेषौ]

84 a) Ś1 [अं]भश्च, Ñ1 D3 7 10 11 T2 G1 2 M [अ]म्भस , Cv r m g as in text (for ह्यम्भ) —b) D5 चाम्भसा नभ (by transp) D8 नभसोंभसा (sic) (for च नभोऽम्भसा) —For 84ab, Ñ2 V1 2 B D9 subst

97* संयुक्तमम्भसा ह्यभ्र युक्त च नभसा अर्णम् ।

[V1 2 B3 सपृक्तम् (for °युक्तम्) V3 च (for हि) Ñ2 V1 B3 D9 पृक्त च, V3 एक्त (sic) (for युक्त च)]

—c) Ś1 Ñ1 D1-4 5 12 G2 तुल्यरूपे, V1 ईदृग्रूपे, D5 तादृग्रूपे, T3 अनुरूपम्, Cv r m g t as in text (for तादृग्रूपे) D1 5 12 दृश्यते (for दृश्येते) Ś1 Ñ1 प्रदृश्येते, B2 सु°, B3 4 ध्व°, T3 अद°; G3 [s]द°, M1 2 तु द°, Cv m g as in text (for स्म द°) —d) Ś1 N1 D1 3 4 5 12 नागारत्न (for तारारत्न)

85 a) V1 2 G3 M1 2 समुत्पतति (sic) B3 D9 मत्स्यस्य D2 3 नोयस्य T2 फेनस्य (for मेघस्य) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 समुत्पत(D1 °त)ति तो(Ś1 Ñ1 यो)यस्य (sic) Ñ2 समुत्पतति (sic) मत्स्यस्य —b) Ś1 N V1 2 B D1-3 8 9 12 मेघमाल (for वीचिमाला) —c) Ś1 N1 D1 3 4 5 तयोर्, D3 [ए]तयोर्, D8 12 [उ]भयोर् (for द्वयोर्)

86 D7 om 86 87 —a) Ñ2 B2 D3 8 9 T2 3 M Cg अन्योन्यम्, Cm t as in text (for अन्योन्यैर्) Ñ1 D2-4 5 तत्र, Ñ2 V1 B D9 सत (for सक्ता) Ś1 D12 अन्योन्येनाहतास्तत्र, V3 अन्याश्चैवाहता सत —b) Ñ2 D9 सस्वुर्, D7 M6 सस्वर, D12 सस्वद (sic) (for सस्वनुर्) Ś1 B3 D8 12 त्रिकमा T2 स्वय भीमपराक्रमा —c) D3 वीचय (for ऊर्मय) Ś1 Ñ1 D2 4 5 12 अंबुवेगा समुद्रस्य —d) Ś1 Ñ V1 2 B D2-4 5 9 12 [आ]हता, D10 11 [अ]गेरे (for [आ]हवे).

87 D2 om 87 (cf 1 1 86) —a) V3 रत्नौघैर्, G(ed) रत्नौध (for रत्नौघ) Ś1 Ñ1 D2-4 5 12 सन्निभ, Ñ2 B2 D9 -सपक्षा, V1 2 B1 4 समारैर् (for सनाद) —b) Ś1 D12 विभक्तम्, Ñ2 B2 D9 जीमूता, V3 B1 D3 4 विमुक्तम्, B3 4 नियुक्तम् (for विषक्तम्) —c) Ś1 Ñ1 D2-4 5 12 [आ]काशे, B3 [आ]क्रुद्ध (for क्रुद्ध) —d) Ś1 Ñ1 D2-4 5 12 रत्नौघव्रातसंकुल, B3 यादोभि सुमहा°

88 a) Ñ2 V1 2 B D9 अपश्यस् (for ददृशुस्) Ś1 Ñ1 D1 3 5 12 महानाद Ñ2 V1 B D9 °त्मान, M3 महोत्साहा (for महात्मानो) —b) Ś1 N1 D12 वाताहति, Cr m g as in text (for वाताहत) Ś1 D1-4 5 12 -समाकुल, Cm g k t as in text (for जलाशयम्) D6 T1 वाताहतमपा पतिं —Ś1 Ñ1 D1-4 5 12 read 88cd after 65 —c) D3 5 11 G3 [उ]द्धृतम्, Cm g as in text (for [उ]द्धूतम्) B2 D1-3 8 9 आकाश (for °शे) —d) Ś1 Ñ2 D12 व्यवस्थितम्, Ñ2 V1 B3 प्रवृद्धतम्, V3 D1 3 7 9 प्रवल्गातम् (sic) D2 3 प्रचलितम्, D4 प्रवर्धितम्, D6 प्लवगतम् (sic) D8 प्रवालितम्, D10 11 T1 प्रल्पतम्, G1 प्रवर्ततम्, Cg as in text (for प्रवल्गन्तम्) —After 88cd, Ñ2 V3 B D6-7 9-11 S ins

98* ततो विस्मयमापन्ना ददृशुर्हरयस्तदा ।

[D10 11 हरयो ददृशु (by transp) D10 11 G1 2 M1 2 स्थिता (for तदा)]

५

G 5.75 1 B 6 5 1 L 5.74 1

सा तु नीलेन विधिवत्स्वारक्षा सुसमाहिता ।
सागरस्योत्तरे तीरे साधु सेना निवेशिता ॥ १

मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ तत्र वानरपुंगवौ ।
विचेरतुश्च तां सेनां रक्षार्थं सर्वतोदिशम् ॥ २

निविष्टायां तु सेनायां तीरे नदनदीपतेः ।
पार्श्वस्थं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो वचनमब्रवीत् ॥ ३

शोकश्च किल कालेन गच्छता ह्यपगच्छति ।
मम चापश्यतः कान्तामहन्यहनि वर्धते ॥ ४

न मे दुःखं प्रिया दूरे न मे दुःखं हृतेति च ।
एतदेवानुशोचामि वयोऽस्या ह्यतिवर्तते ॥ ५

वाहि वात यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
त्वयि मे गात्रसंस्पर्शश्चन्द्रे दृष्टिसमागमः ॥ ६

—[d]) V3 जालसंवाय B1 s D5 जालसना (B3 °वा)द् (for जलसंवाद) D5 11 भ्रातोर्मिमिश्रैस्सदा —[e]) N3 V1 3 B1 3 4 D5 प्रक्षीनाद् (for प्रलेत्स्म) —For 88[**] Ś1 N3 D1-4 8 13 subst

99[*] भ्रातोर्मिश्लिष्टवदं नीलमीनमहोरगम् ।

[D1 2 3 लीन (for नील) D1 4 मोनेन्द्र D5 लीमहोत महान (for the post half)]

Colophon —*Kanda name* N V1 3 B D1 s s s 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D1 11 समुद्रदर्शनं (D5 °नं) N1 सागरदर्शन N3 V1 3 B D1 सागरदर्शनं D1 1 समुद्रवर्णन —*Sarga no* (figures words or both) B1 D 1 1 3 11 11 om Ś1 74 N1 D1 77 V1 72 V2 65 B1 76 D1 63 B4 79 D1 80 D1 7 11 S 4 (as in text) —After colophon D1 concludes with राम G M1 1 3 with श्रीरामाय नमः

5

1 [a]) M1 3 साधु Cr m g k as in text (for सा तु) D1 विहिता (for विधिवत्) —[b]) Ś1 N D1-4 8 13 M1 रक्षिता V1 3 T2 सुरक्षा B1 सुरसा G1 सुविन्ना G (ed) स्वरक्षा Cr m g t as in text (for स्वारक्षा) Ś D1 T2 3 Cg t as in text (for सु) D1 सुरक्षा सुसमाहिता —[c]) Ś1 D1 1 साते (for सारे) —[d]) Ś1 N1 D1 11 सेना D1 सेना D1 सास (for साधु) N1 V1 3 B1 4 D1 सेना साधु (by transp) B1 (marg also as in text) सुसावर्ण (for साधु सेना) B1 निवेशिता (for निवेशिता) D1 10 11 साधु सा विनिवेशिता

2 [a]) Ś1 द्विविधम् Ś1 N1 T1 D1 4 s (द्)वि B1 (द्°वौ) (for [ञ]भौ) —[b]) B1 मैन्द ; B1 मन D1 वीरौ (for तत्र) Ś1 V1 3 B1 4 D1 शूरौ (for पुंगवौ) —[c]) G1 3 तौ (for च) D1 T1 3 चेरतुश्च (for विचेरतुश्च) Ś1 N1 D1 1 3 12 रक्षन्तौ महतीं N1 V1 3 B पालयन्तौ V1 °श्च B1 °सौ रक्षन्तौ D1 परिरक्षन्तौ —[d]) Ś Ś1 D1 D 1 3 11 सर्वतो V1 3 B1 4 तां सेनां

(for रक्षार्थं) ※ Cr सर्वतोदिशमिति चतुर्विध्वचनम् । उभयतःशब्दयोगेऽपि कालदृष्ट्या पञ्चम द्वितीया । दिशं दिशं सर्वदिशं सर्वतोदिशम् ; so also Cm g k ※

3 [a]) V1 निविष्टायां (for निविष्टायां तु) —After 3[ab], D1 reads 1 2 of 107[*]

4 D1 om from 4 up to एतदेवानु in 5[a] —[a]) Ś1 D1 M1 1 तु किल N1 च खलु N1 V1 B किलेह V1 किं नेह D1 4 s तु खलु (for च किल) D1 मे काले (for कालेन) —[b]) D1 G1 [ह्य]प G1 [ह्य]पि M1 3 [ह्य]प (for [ह्य]प) Ś1 N1 D1 4 8 13 किल (D1 खलु) शाम्यति (for ह्यपगच्छति) N1 V1 3 B1 3 4 विरहादुपशाम्यति B1 विरहादुपशाम्यति —D1 om 4[cd] —[c]) V1 B1 3 4 D1 2 D1 D1 मा (for च) ※ Cm : मम चेत्यत्र (Cf चेति) चकारार्थः ; Cg प्रथमश्चकारोऽप्यर्थः द्वितीय एवार्थ ※ —D1 om (hapl) from काताम् up to यत in 6[a]

5 D1 om 5 D1 om up to एतदेवानु in 5[a] (for both cf v1 4) —[a]) Ś1 N1 V1 3 D1 4 8 13 हा N1 B1 3 D1 T G1 1 M1 वा B1 वै (for च) —[c]) D1 मत (for एतद्) —[d]) Ś1 D1 11 तस्या N1 D1 1 तस्या N1 V1 3 B D1 यद् (for वयो हि) B1 4 (ह्य)तिरत (B1 °वे)त G1 M1 ह्यपतिवर्तते —After 5 N1 V1 3 B D1 read 8—9

6 D1 om up to यत in 6[a] (cf v1 4) —[a]) V1 D1 वाहि (for वाहि) B1 D1 2 T1 कांतां Cv as in text (for कान्ता) B1 वाति वातो यत कान्तां —[b]) D1 स्पृष्टा (for स्पृष्ट्वा) V1 स्पृष्टा (for स्पृश) B1 D1 स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश्य (B1 °शत्) D1 स्पृष्ट्वागत्य च मां स्पृश D1 स्पृष्ट्वा मामपि मां स्पृश —[c]) D1 वै (for मे) —For 6[cd] Ś1 N V1 3 B D1 s s 9 13 subst

100[*] यदङ्ग तामवगच्छ त्वयि गात्राणि शीतगुम् ।
[cf 5 10[cd] D1 रश्मे (for गात्राणि)]

—After 6 T1 ins

101[*] हा तेऽसि अपिता करे मया विरहविह्वला ।
हन्यमाना स्वनाथा समिश्वामपश्यता ।

तन्मे दहति गात्राणि विषं पीतमिवाशये ।
हा नाथेति प्रिया सा मां ह्रियमाणा यदब्रवीत् ॥ ७
तद्वियोगेन्धनवता तच्चिन्ताविपुलार्चिषा ।
रात्रिंदिवं शरीरं मे दह्यते मदनाग्निना ॥ ८
अवगाह्यार्णवं स्वप्स्ये सौमित्रे भवता विना ।
कथंचित्प्रज्वलन्कामः समासुप्तं जले दहेत् ॥ ९
बह्वेतत्कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ।
यदहं सा च वामोरूरेकां धरणिमाश्रितौ ॥ १०

केदारस्येव केदारः सोदकस्य निरूदकः ।
उपस्नेहेन जीवामि जीवन्तीं यच्छृणोमि ताम् ॥ ११
कदा नु खलु सुश्रोणीं शतपत्रायतेक्षणाम् ।
निर्जित्य शत्रून्द्रक्ष्यामि सीतां स्फीतामिव श्रियम् ॥ १२
कदा नु चारुबिम्बोष्ठं तस्याः पद्ममिवाननम् ।
ईषदुन्नम्य पास्यामि रसायनमिवातुरः ॥ १३
तौ तस्याः संहतौ पीनौ स्तनौ तालफलोपमौ ।
कदा नु खलु सोत्कम्पौ हसन्त्या मां भजिष्यतः ॥ १४

G
B
L

7 [b]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 [आ]तपे (for [आ]शये) Ñ2 V1 3 B D9 विसर्पित इवानल, G3 विषयुक्तमिवाशन —[cd]) G1 प्रिय (for प्रिया) G2 transp सा and मा Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 महास्वनेति यन्मा सा (for [c]) M2 ह्रीय-माणा (for ह्रियमाणा) Ś1 D3 8 12 वचोऽब्रवीत्, Ñ2 [अ]ब्रवीद्वच (for यदब्रवीत्) D2 3 4 रुदती (D1 रुदती) वाक्यमब्रवीत् (for [d]) Ñ2 V1 3 B D9 महास्वना (V1 °स्वा, B1 °नाद) प्रिया यन्मे करुण पर्यदेवयत्

8 Ñ2 V1 3 B D9 read 8-9 after 5 —[a]) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 तद्वियोगसमुत्थेन —[b]) D2 तापेन (for तच्चिन्ता), Ś1 D12 ज्वलितेन च B3 D10 11 T1 2 विमलार्चिषा, L (ed) ज्वलनेन च (for विपुलार्चिषा) —[c]) Ś1 D12 दिवारात्रं, B3 D1 4 8 रात्रिदिनं, L (ed) रात्रौ दिवा ※ Cr रात्रिंदिवम्। अचतुरेत्यादिनिपातनाद्रात्रिंदिवशब्द साधु । so also Cg k t ※ —[d]) B2 च यदग्निना, D5 इवनाग्निना (sic) (for मदनाग्निना)

9 Ñ2 V1 3 B D9 read 8 9 after 5 —[a]) V3 सुप्तो (for स्वप्स्ये) —[b]) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 मैथिली, M1 2 [ऽ]ह तया Cg k t as in text (for भवता) Ś1 D1-3 8 12 [ऽ]वहितो भव (for भवता विना) —[c]) Ñ2 D9 कथ (D9 **) चि, B1 D10 11 एव च Cg k t as in text (for कथंचित्) B1 D2-4 प्रज्वलेत्, D1 प्रहरेत् (for प्रज्वलन्) —[d]) Ś1 Ñ V1 B3 D1 10-12 T2 3 Ch t न मा (T1 मा) सुप्त, V2 B1 D1-3 8 G2 3 Cr m g स मा सुप्त (B1 D1 3 4 °प्त), M1 2 समासन्न (for समासुप्त) Ñ1 विनिद्र, D2 3 4 वने (for जले) B2 जले सुप्तं न मां दहेत् ※ Cv सुप्ते वने दहेदिति क्वचित्कोशेषु पाठः, Cr m कथंचित्प्रज्वलन्काम स मा सुप्ते वने दहेदिति पाठे वने सुप्ते सति कथंचित्प्रज्वलन्काम स मा दहेत्, स कामस्तत्र न बाधिष्यते ※

10 [a]) V2 सर्वं तत् (for बह्व°) B1 (marg also as in text) कामयानस्य (for °यानस्य) —[b]) T2 Cv एकेन, Cr m g k t as in text (for एतेन) Ś1 Ñ V1 B D1 3 4 8 12 मैतद्दृश्यं (V1 °र्थं) रिपावत —[c]) V2 तद् (for यद्) B3 कदा D1 एका (for अहं) Ñ2 V1 2 B1-4 D9 सुश्रोणी (for वामोरूर्) —[d]) D1 एना (for एकां) D1 2 आश्रिता Ñ2 V1 3 B1-4 D9 धरणीमाश्रितावुभौ

11 [b]) Ś1 D2-4 12 [इ]व निर्जल (for निरूदक) Ñ V1 2 B D1 1 सज (D3 °लि) लस्येव निर्जल (Ñ1 °ल), T2 सोदरस्य विमादक ※ Cr m g निरूदक निरुदक (Cr दीर्घं भाषे) ※ —[c]) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 उपस्वेदे (D4 °देशे) न T2 भाषन्ते हि न, Cv as in text (for उपस्नेहेन) B2 वैदेह्या (for जीवामि) —[d]) V3 जीवित (sic), D3 4 8 11 12 T1 जीवती Cg k as in text (for जीवन्तीं) D1 T2 हि (for यच्) Ś1 Ñ1 D12 तां शृणोमि यत् (by transp)

12 Ñ1 V3 B D9 read 12 and 20 after 16 —[a]) Ś1 D12 वैदेहीं (for सुश्रोणीं) —[b]) Ñ2 V3 B पद्म, D9 भाग (for शत) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 पूर्णचन्द्र (Ś1 D12 शतपत्र) निभाननाः V1 D7 9 M1 2 3 पद्म (M1 2 शत) पत्र निभेक्षणां —[c]) G2 निहत्य (for निर्जित्य) B2 D8 T1 2 पश्यामि, D1 जीवामि (for द्रक्ष्यामि) —After 12 Ś1 D12 read 20

13 T1 mostly damaged for [a]—[c]) Ñ V3 D9 10 11 T2 सु, G1 om (for नु) Ś1 Ñ V1 B D2 8-11 G1 दतो (L (ed) °तौ) ष्ठ D12 दतौष्ठं (for बिम्बोष्ठं) D1 3 4 कदा स्वद सुदन्तौष्ठं —[b]) Ś1 Ñ2 V1 3 B D2 8 12 तस्या पद्मनिभं मुख (B1 °इव रथ) Ñ2 D1 3 4 सुदं पद्मनिभे (D1 °दृशे) क्षण D3 तस्या पद्मनिभाननं —[c]) Ś1 Ñ V1 3 B3 D1-4 8 10 12 उन्नाम्य (for उन्नम्य) B4 D1 4 पश्यामि (for पास्यामि) D12 समुन्नाम्य प्रपास्यामि —[d]) Ś1 Ñ V1 B D1 4 8 9 11 G2 M2 [उ]त्तमः V3 [उ]द्दिर (for [आ]तुर)

14 Ñ2 V B D9 om 14 —[a]) Ñ1 D1-4 8 तौ चास्या D1 T1 G2 M2 तस्यास्तु (for तौ तस्याः) D8 10 11 G1 2 संहितौ, Cm g as in text (for संहतौ) —[b]) D2 स्तौ, G2 स्तनौ (for स्तनौ) —[c]) Ś1 D12 T2 3 सोत्कण्ठौ (for सोत्कम्पौ) —[d]) D1 संहस, D9 M2 स्मयन्त्याः T2 3 स्मितयन्तौ (T1 °स्या) (for हसन्त्या) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 से (D1 सं) भविष्यत (for मां भजिष्यतः).

G 5 75 13
N 6 5 35
I 5 75 16

सा नूनमसितापाङ्गी रक्षोमध्यगता सती ।
मन्नाथा नाथहीनेव त्रातारं नाधिगच्छति ॥ १५
कदा विक्षोभ्य रक्षांसि सा विधूयोत्पतिष्यति ।
विधूय जलदान्नीलाञ्शशिलेखा शरत्स्विव ॥ १६
स्वभावतनुका नूनं शोकेनानशनेन च ।
भूयस्तनुतरा सीता देशकालविपर्ययात् ॥ १७
कदा नु राक्षसेन्द्रस्य निधायोरसि सायकान् ।
सीतां प्रत्याहरिष्यामि शोकमुत्सृज्य मानसम् ॥ १८
कदा नु खलु मां साध्वी सीतामरसुतोपमा ।
सोत्कण्ठा कण्ठमालम्ब्य मोक्ष्यत्यानन्दजं जलम् ॥ १९
कदा शोकमिमं घोरं मैथिलीविप्रयोगजम् ।
सहसा विप्रमोक्ष्यामि वासः शुक्लेतरं यथा ॥ २०
एवं विलपतस्तस्य तत्र रामस्य धीमतः ।
दिनक्षयान्मन्दवपुर्भास्करोऽस्तमुपागमत् ॥ २१

15 Ñ1 D1-4 8 read 15 after 19 —a) T1 2 G M1 2 3 असितापाङ्गा —b) Ś1 Ñ1 D1 राक्षसीमध्यगा स्थिता, Ñ2 V1 3 B D6 राक्षसीमध्यगा प्रिया, D1-4 8 राक्षसीमध्य(D8 °मध्य)गा शुभा —c) Ś1 V1 D5 T2 सनाथा, V2 D1 अनाथा (for मन्नाथा) D5 मन्नाथहीना भर्तारं —d) D5 भर्तारं (for त्रातारं) —After 15, D5-7 10.11 S ins

101* कथं जनकराजस्य दुहिता च मम प्रिया।
राक्षसीमध्यगा शेते स्नुषा दशरथस्य च।

[(l 1) D7 10 11 G1 मम च (by transp), G3 M1 परम, M3 सा मम (for च मम) —(l 2) D6 T1 2 G1 सा (for च)]

16 a) Ñ2 V1 3 B D6 [अ]वधूय, D8 विधूय (for विक्षोभ्य) Ś1 Ñ1 D1-4 11 कदा वि(D8 °दाव)धूय रक्षांसि च, D10 11 Ct अविक्षोभ्याणि रक्षांसि ⊕ Ct m g अवि(Ct वि)-क्षोभ्यरक्षांसीत्येकं पदम् ⊕ —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 11 सा धूय; M1 3 4 सहसैव (for सा विधूय) Ś1 D11 आपति-ष्यति, Ñ1 मा वदिष्यति (for [उ]त्पतिष्यति) —c) Ñ2 V1 3 B D6 निर्भिद्य (for विधूय) Ś1 D11 जलदापूर्णं, Ñ V2 3 B D1-4 8 जलदं नीलं —d) G1 चन्द्र (for शशि), D4 6 T2 3 G1 3 M1 रेखा (for लेखा) Ñ1 D1-4 8 यथा(D4 [with hiatus]) 6 इवा [यदि] (for शरत्स्विव) Ś1 Ñ2 V1 3 B D7 8 11 शशिरे(V1 D1 3 शशिरे)खेव जानकी(Ś1 D11 निर्मला; D7 शारदी) —After 16, Ñ1 V2 B D6 read 12 and 20

17 a) Ś1 V1 2 B D3 8 11 स्वभावात्तनु(D8 °का)स्वयं Ñ1 D1 2 4 स्वभावेन तनुर्नू(D1 °नु नू)नं, D7 स्वभावात्तु कृशा नूनं —b) Ñ2 मदनेन (for [अ]नशनेन) L (ed) तु (for च) —c) V3 तनुदेह (for °तरा) Ś1 Ñ2 V1 B1 2 D1-4 8 11 जाता Ñ2 दृष्टा, V3 B3 4 [आ]याता (for सीता) —d) Ś1 Ñ1 D1-4 11 मम भावाय; L (ed) मदभावाय (for देशकाल) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D6 दशभाग्य (B4 दशभाग)विपर्यये(V2 °यात्) —After 17 Ś1 Ñ2 V1 D1-4 8 11 ins.

102* मा प्रकृत्यैव तन्वङ्गी मद्वियोगाच्च कर्शिता।
प्रतनुत्वमनाश्लिष्य दिदीपे वपुषा गता।

[(l 1) Ś1 V3 D11 मदिरेक्षणा Ś1 V3 वसिता —(l 2) D11 शुक्लस्य (for शीलस्य)]

18 a) D3 च, D5 6 तु (for नु) —b) D1 निधेय (sic) D5 7 विधाय, G3 निखाय (for निधाय) Ś1 (after corr as in D11) मार्गण, D11 सायक (for सायकान्) —c) B4 D10 11 शोक (for सीतां) Ñ V1 3 B D1 4 6 M1 3 प्रत्यानयिष्यामि, Cm g t as in text (for °हरिष्यामि) —d) Ś1 Ñ2 D1-4 8 11 विशोक (D1 4 °कां) शोकनाशिनीं, Ñ2 V1 3 B D6 शोकवेगपरिप्लुतां ⊕ Cm सीतां प्रत्याहृत्य कदा नु शोकमुत्सक्ष्यामीत्यर्थं । एतत् मुखं प्रत्याहृत्य इत्यपि तीतिवदपूर्वकालेऽपि क्त्वाप्रत्यय साधुः ॥ so also Cg t ⊕

19 Ñ1 V1 B D6 om 19 —a) Ś1 M1 सा D1 10 11 से, D12 M1 2 मा (for मां) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 सीता (for साध्वी) —b) D4 7 T M सुर (for [अ]मर) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 साध्वी(Ś1 D11 सा)सर्वाङ्गशोभना —c) D4 G1 सोत्कण्ठं D4 6 आलिङ्ग्य (for आलम्ब्य) Ñ1 गाढं सोत्कण्ठ मालम्ब्य —After c, D4 reads 20c–21a —d) D4 6 T G M1 वध (for जलम्)

—After 19 Ñ1 D1-4 8 read 15

20 For sequence in Ñ2 V1 B D6 cf v l 12 Ś1 D11 read 20 after 12 —b) B4 विप्रयोगितां D1 विप्रयोगकं —D4 reads (erroneously) 20c–21a after 19c —d) D6 इस (for वास)

21 D4 reads 20c–21a after 19c.—ab) B4 विलपते Ś1 Ñ1 D1 2 4 6 11 विल्प(Ś1 °ल्प)मानस्य B2 4 D6 M1 2 तत्र तस्य (by transp) ⊕ Ct g विलपन् विलपति सति ॥ Cm विलपत सत ॥ Ct विलपतो रामस्य विलापं कुर्वत्यर्थे, ⊕ Ś1 Ñ1 D1 2 11 राघवस्य महात्मनः ; D1 2 4 रामस्य धुमतो(D6 विदितो)रमन (for b) —c) Ñ B1 D6 रविरम्यः D5 T1 M1 रविद् (for वपुर्) —d) Ś1 Ñ V2 B1 2 D7 10 11 G1 2 उपागमत् (Ś1 D11 °दपौ; G1 °गिरम्) (for उपागमत्)

आश्वासितो लक्ष्मणेन रामः संध्यामुपासत । स्मरन्कमलपत्राक्षीं सीतां शोकाकुलीकृतः ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

22 Ñ1 D4 om 22 —^d) T1 G3 Cm^p उपागमत्, M1 2 उपाविशत्, Cr m g as above (for उपासत) —T2 3 G1 M1 2 om 22^cd. D6 reads ^cd after 3^ab. —^d) D6 कृता (for कृत) ⊛ Cr उपासत उपास्ते। एकारप्रत्यय आर्षः। उपागमत् इति पाठः।, Cm स्मरन्निति हेतौ शतृप्रत्ययः। सीतास्मरणादतो शोकाकुलीकृतो रामो लक्ष्मणेनाश्वासित संध्यामुपासत।, so also Cg t ⊛ —For 22, Ś1 Ñ2 V1 2 B D1-3 5 6 12 subst

103* इति स दयितया विनाकृत
सुरपतितुल्यपराक्रमेश्वर।
एवमभ्युदीक्ष्य दुष्करं
जनकनरेन्द्रसुतामचिन्तयत्।

[(l 1) Ś1 D1 2 3 12 वनितया V3 B3 दयिता, D1 तेन सता (for दयितया). V3 विनाकृत सन्, D1 1 विनाकृत, D2 विनात दुःखी (for विनाकृत) —(l 2) B1 वने (for -पत्ति) D1 -पराक्रमैः; D2 -बुध्द सम्बुधेन (for -बुधेश्वर) —(l 3) B1 D1 1 अवेक्ष्य (for वरेक्ष्य) B3 स दुस्तरं, B1 स्वरं, B1 प्रस्तर (for दुस्तर) —(l 4) D1 -नृप (for -नरेन्द्र-). Ś1 D1 3 12 अन्वेषत्, B1 अतिचिन्तयत्, D1 च शोचयन्, D2 भृशो शुशोच (for अचिन्तयत्).]

Colophon —*Kanda name*: Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name*: Ś1 D1 2 समुद्रतीरगमनं, Ñ1 रामप्रलाप; Ñ2 B1-4 वैन्यावनविलाप (B2 °निवास); V1 रामविरहवेदना: V2 उद्योगे वेलावननिवास; B1 सागरविक्षेक निवासविलाप; D1 1 रामविलाप; D1 4 रामपरिदेवन; D1 वनविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1 3 4 6 12 om, Ñ2 D9 78, V1 74, V2 66, B1 77, B1 69 B4 80 D2 81, D5-7 10 11 S 5 (as in text) —After colophon, D3 concludes with समाप्तम् उद्योगपर्वणि द्विशतपर्वा समाप्तोय सुन्दरकाण्ड; D12 with समाप्तमुद्योगपर्वं द्विशतपश्च, G M1 2 with श्रीरामाय नमः, M2 with श्रीरामचन्द्राय नमः. —Thereafter Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No 1) and then read Sarga 10.

६

G 5 77 1
B 6 6 1
L 5 77 1

लङ्कायां तु कृतं कर्म घोरं दृष्ट्वा भयावहम् ।
राक्षसेन्द्रो हनुमता शक्रेणेव महात्मना ।
अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः ॥ १
धर्षिता च प्रविष्टा च लङ्का दुष्प्रसहा पुरी ।
तेन वानरमात्रेण दृष्टा सीता च जानकी ॥ २
प्रासादो धर्षितश्चैत्यः प्रवरा राक्षसा हताः ।
आविला च पुरी लङ्का सर्वा हनुमता कृता ॥ ३
किं करिष्यामि भद्रं वः किं वा युक्तमनन्तरम् ।
उच्यतां नः समर्थं यत्कृतं च सुकृतं भवेत् ॥ ४
मन्त्रमूलं हि विजयं प्राहुरार्या मनस्विनः ।
तस्माद्वै रोचये मन्त्रं रामं प्रति महाबलाः ॥ ५
त्रिविधाः पुरुषा लोके उत्तमाधममध्यमाः ।
तेषां तु समवेतानां गुणदोषं वदाम्यहम् ॥ ६

6

☞ Cv is missing for Sarga 6 (Folio damaged)

1 ᵃ) D1 1 1 लंकायाम् (for लङ्कायां) Ś1 Ñ1 B1 4 D1-4 8 11 तत् (for तु) Ś1 D13 श्रुत्वा N1 D1 4 8 दृष्ट्वा D2 सर्वं (for कर्म) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 घोरं(Ś1 °र) कर्म Ñ2 V1 3 B D6 दृष्ट्वा घोरं (by transp) (for घोरं दृष्ट्वा) —ᶜ) G3 महातेजा Cm k t as in text (for हनुमता) —ᵈ) B3 शक्रणैव G3 वानरेण Cm g k as in text (for शक्रेणेव) Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 श्लाघनीय सु(Ñ1 स)दुस्तरः V1 3 सम्भ्रमाविष्टचेतन L(ed) समुद्वेद्रियमानस ✣ Cg शक्रेणेव शक्रतुल्येन । ' इवेन सह नित्यसमासो विभक्त्यलोप पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्व च वक्तव्यम् ' इति विभक्त्यलोप ✣ —For 1ᶜᵈ Ś1 N V1 3 B D1-4 8 9 11 subst

104* अमात्यानब्रवीत्सर्वान्राक्षसान्सविभीषणान् ।
रोषसरक्तनयन कोपात्किंचिदवाङ्मुख ।

[(l 1) Ś1 D13 वीरो (for सर्वान्) Ñ1 भीमविक्रमान् (for सविभीषणान्) D3 राक्षस सविभीषण (for the post half) —(l 2) Ś1 Ñ1 D13 संरक्तघोर , D1 4 8 संरम्भ (D1 °म्भो)रक्त (for रोषसरक्त) D3 संरक्तनयन कोपात् (for the prior half) D1 क्रोधात् (for कोपात्)]

—Thereafter Ś1 Ñ V1 3 B4 D1 4 8 9 11 cont 106*

2 For 2ᵃᵇ Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 9 11 subst

105* धर्षितेयं पुरी लङ्का दुष्प्रवेशा सुरैरपि ।

[D13 दर्शिता (for धर्षित) B4 दुष्प्रधर्षा D1 दुराधर्षा D3 4 दुष्प्रवेश्या (for दुष्प्रवेशा)]

—ᵈ) Ś1 Ñ V1 3 B4 D1 4 8 9 11 प्राकृतेन हु(B4 सु)बुद्धिना —For 2 B1-3 subst while Ś1 N V1 3 B4 D1-4 8 11 cont after 104*

106* आगत्य प्रविश्य हनुमत्काकुत्स्थस्यमाम् ।
दृष्टा सन च वैदेही प्रविश्यास्य पुरं मम ।

[(l 1) V1 आगत्य (for आगत्य) —After l 1, Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 ins. while V3 3 ins after 3

106(A)* [illegible] ।

[V1 भर्त्सनाम् (for मन्त्र°) N1 D1 मन्त्रवित D1 बुद्धिर्बुधा (for मम पत्रितम्)]

—(l 2) Ś1 Ñ1 V1 D13 हि (for च) B1 D1 4 प्रदृश्य (for प्रविश्य) Ñ1 B1 4 D4 महत् (for मम)

3 ᵃ) D13 प्रासादे G3 प्रासादो Cg as in text (for प्रासादो) Ś1 देश (for चैत्य) Ñ1 B D1 प्रासादशिखरं भग्न D1 प्रासादधर्षितश्रेष्ठा —D1 om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 Ñ V1 3 B D1 1 1-4 8 G M1 3 आकुला T1 दीपिता Cg k t as in text (for आविला) —ᵈ) T1 damaged for सर्वा —After 3 V1 3 ins 106(A)*

4 ᵃ) M1 3 करिष्यामः Cm g k t as in text (for °मि) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 11 किं करिष्यामहे(V1 D1 °ष्यइ) तत्र —ᵇ) T1 को, Cm g k t as in text (for किं) D13 11 यो (for वा) Ś1 D13 L (ed) विधानं युक्तमुत्तरं (L[ed])°म) —ᶜ) B3 उच्यते D1 T1 G1 च Cm g k t as in text (for यत्) Ś1 Ñ V1 D D1 1 1 1 transp न and यत् V3 उच्यतां यत्समुत्पन्नं —D1 om 4ᵈ–5ᵃ —ᵈ) Ś1 N1 V3 3 B1 3 4 D1-4 8 11 किमत्र D1 T1 G1 यत्कृतं T1 कृत्यं च G1 कृत तु Cl t as in text (for कृत च) T1 सुमहद् Cg k t as in text (for सुकृत) N1 B1 D1 किं वा युक्ततरं भवेत्

5 D1 om 5ᵃᵇ (cf v l 4) —ᵃ) D1 8 11 वा M1 3 om (subm) (for हि) D1 विशेषं D1 निश्चयं M1 3 कार्यं (for विजयं) —ᵇ) V1 D1 10 प्रवदन्ति D13 प्रवदन्ति च (hypm) (for प्राहुरार्या) V3 B3 M1 3 मनीषिण : Ck t as in text (for मनस्विन) Ś1 D13 प्राहुर्विजय कांक्षिण —ᶜ) G1 त [illegible] (for तस्माद्वै) G1 रोचतां M1 रोचयेन् (for रोचये) Ś1 N1 V3 B1-3 D1-4 8 11 G (ed) तस्माद्वो(D1 °द्वै D1 °द्वा)रोच(G [ed]°च्य)तां मंत्रो B1 तस्मात्मे रोचतां मंत्रो

6 ᵃ) T1 पुरुषा (for त्रिविधा) —All MSS record hiatus between ᵃ and ᵇ —ᶜ) Ś1 Ñ V1 3 B1 D1-4 8 11 च (for तु) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D1 4 8 9 11 गुणदोषान् B1 D1 11 T1 G1 M1 Cm g k t °दोषौ (for गुणदोषं)

मन्त्रिभिर्हितसंयुक्तैः समर्थैर्मन्त्रनिर्णये ।
मित्रैर्वापि समानार्थैर्बान्धवैरपि वा हितैः ॥ ७
सहितो मन्त्रयित्वा यः कर्मारम्भान्प्रवर्तयेत् ।
दैवे च कुरुते यत्नं तमाहुः पुरुषोत्तमम् ॥ ८
एकोऽर्थं विमृशेदेको धर्मे प्रकुरुते मनः ।
एकः कार्याणि कुरुते तमाहुर्मध्यमं नरम् ॥ ९
गुणदोषानिश्चित्य त्यक्त्वा दैवव्यपाश्रयम् ।
करिष्यामीति यः कार्यमुपेक्षेत्स नराधमः ॥ १०
यथेमे पुरुषा नित्यमुत्तमाधममध्यमाः ।
एवं मन्त्रोऽपि विज्ञेय उत्तमाधममध्यमः ॥ ११
ऐकमत्यमुपागम्य शास्त्रदृष्टेन चक्षुषा ।
मन्त्रिणो यत्र निरतास्तमाहुर्मन्त्रमुत्तमम् ॥ १२
बह्व्योऽपि मतयो गत्वा मन्त्रिणो ह्यर्थनिर्णये ।
पुनर्यत्रैकतां प्राप्तः स मन्त्रो मध्यमः स्मृतः ॥ १३

G B L

7 ^{a}) D8 मन्त्र, D9 om (for हित) D5 °युक्तै (for संयुक्तै) Ñ2 B2 मन्त्रि(B2 मन्धि [sic])त मन्त्रिभि र्युक्तै, B1.3.4 मन्त्रिभिर्मन्त्रित युक्तै, D10.11 Ck t मन्त्रभिर्हितै संयुक्त. —^{b}) D2 समर्थैर्, D4 समर्थे, L(ed) समेतैर् (for समर्थैर्). B4 मन्त्रि, D2 हित (for मन्त्र) Ś1 Ñ V1.2 B1–3 D1.3.4.6 निश्चये, B4 D5.8.12 निश्चये, D6 निर्णये (for निर्णये) —^{c}) D2.4 च (for वा) Ś1 D12 L(ed) क्षमार्थैर्वा समेतार्थैर्(L [ed] °स्थार्थैः) —^{d}) Ñ1 M5 वापि (for अपि) D10.11 Ct [अ]थिकैः (for हितैः) Ñ2 V1.2 B D9 वा हितै रतैः, D5 T2.3 चापि सहितैः, D7 G2 वा समाहितैः (for अपि वा हितैः) —For 7^{cd}, D2.3 subst, while D3.4 ins after 7^{ab}

107* मन्त्रयेत सदा राजा समानार्थं कुलोद्गतैः ।

[D6 मित्रैर्वापि (for मन्त्रयेत) D2 कार्यार्थे D3 समानार्थे (for समानार्थं) D3 कुलोद्भवैः]

8 ^{a}) Ś1 D12 सु(D12 स)मन्त्र, Ñ1 यत्नैव, Ñ2 V3 D2.3.9 सहृता, D4 सहचर (for सहितो) Ñ1 मन्त्रयित्वा तु, D6 T2 °युक्तो य, D9 °येन्मन्त्र (for मन्त्रयित्वा य) V3 B सह समन्य यो मन्त्रैः D1.3 सह समन्य च सहि (D1 सहितैर्) —^{b}) Ś1 B2.3 D12 कार्यारम्भे, Ñ1 V1.2 B1.4 D1.3.4.5 कर्मारम्भे(Ñ1 °भ ; B1.4 °भ), D8 कामारम्भे (for कर्मारम्भान्) Ś1 Ñ V2 B1–3 D1.3.4.5.9.12 T3 प्रवर्तते, Ct as in text (for °येत्) D2 कर्मारम्भेषु वर्तते —^{c}) Ś1 Ñ V1.2 B1–4 D1.3.4.5.12 दैवाश्च B4 दैवार्थं, D8 धैर्याश्च, Cg k t as in text (for दैवे च) —D12 om (hapl) 8^{d}–9^{c}

9 D12 om 9^{abc} (cf v l 8) —^{a}) B4 D1.3.6 एकोऽर्थान् (for एकोऽर्थं) Ś1 Ñ V1.2 B1(before corr विराजति) 3–4 D1–4.6.9 विमृशति G2 कुरुते हि M1.2 विमृशन् (for विमृशेद्) —^{b}) T2 तु प्रकृतेः M1.2 च कुरुते (for प्रकुरुते) Ś1 Ñ1 V2 D1.4 मतिं (for मनः) Ñ2 V1 B D2.3.5 धर्मस्य(D3 धर्मेषु D6 धनार्थं) कुरुते मतिं D5 मतिं च कुरुते स्वयं —^{d}) Ś1 D12 पुरुषं परं (for मध्यमं नरम्) —After 9, D7 ins रामाय मन्त्र

10 ^{a}) Ś1 M5 विनिश्चित्य D10.11 G2 Ck t न निश्चित्य (for अनिश्चित्य) Ñ2 B D5 गुणदोषमनिश्चित्य, V1.2 D4 गुणदोषान्व्यवनिश्चित्य ✿ Cr गुणदोषावनिश्चित्येति पाठः ✿ —^{b}) Ñ2 D3 त्यक्त, D7 M5 कृत्वा (for त्यक्त्वा) D8 T2 दैव, M2 Cm धर्मे, Cg k t as in text (for दैव) V1 परायण (for व्यपाश्रयम्) Ś1 D2.4.5.12 त्यक्तधर्मव्यपाश्रय, Ñ1 D1.3 त्यक्तदैवव्यपाश्रय, V2 त्यक्तदोषपरायण, B1.3 G2 व्यक्त(G1 त्यक्त्वा) दे(B3 दै)वव्यपाश्रय, B2 व्यक्त दैवैस्यपाश्रय, B4 व्यक्त दैवमपाश्रय, L(ed) दैव एकपरायण —^{c}) D3 यत् (for य) G2 कुर्यात्, Cm g k t as in text (for कार्यम्) —^{d}) B D9 कुरुते, D4 उपेक्ष्य (for उपेक्षेत्) D6 महाधमः. G2 तमाहुरधमं नरं ✿ Cm g उपेक्षेत् उपेक्षेत ✿

11 ^{a}) Ñ1 V1 D1–4.6 T2 G3 [ए]व (for [इ]मे) Ś1 D12 यथैव पुरुषा(D12 °ष) लोके, Ñ2 V2 B D2 यथैव पुरुषानाहुर्(B2 °नाः तु), T2 यदिमे पुरुषा सत्यम् —^{b}) Ñ2 V2 B1.2.4 D1 मध्यमान् —B4 D5.12 G2 M2.3 om (hapl ?) 11^{cd}. —^{c}) Ñ1 V1.2 B1–3 D2 तथा (for एव) B1 हि, G2 च (for ऽपि) D6 T1 M3 एव मन्त्रा हि विज्ञेया —^{d}) D1 T2 M3 मध्यमा.

12 ^{a}) V1 ऐकमर्थम्, V2 एकत्व सम्, Cr m g k t as in text (for ऐकमत्यम्) —^{b}) Ś1 Ñ V3 B1.3 D2.5.6.12 G2 कर्मणा, B2 धर्मेना Cm g k t as in text (for चक्षुषा) —^{c}) Ś1 D12 मन्त्र (for यत्र) Ñ1 D7.8 मन्त्रिणो(Ñ1 °णो) मन्त्रनियमाद्, Ñ2 B2 D8 मन्त्रिणो त्रिनयोपेत, V1.2 B1.3.4 मन्त्रिणो योग(B1 °त्र) नियमस्, D3.4.5 मन्त्रिणो मन्त्रनियमस्(D8 °यत) —B1 reads ^{d} in marg —^{d}) D1 मंत्रसत्तम

13 ^{a}) D5 बाह्व, Cm g as in text (for बह्व्यो) M3 हि (for ऽपि) D1.3 T1 विमतयो Cm g as in text (for ऽपि मतयो) Ś1 मत्वा, D7 कृत्वा, D6 विरता D12 मत्वा, M3 Cm g भूत्वा (for गत्वा) Ñ2 B D6–11 Ct G(ed) बह्वीरपि म(Ñ1 D5 ग)तीर्गत्वा(G [ed] °र्दृष्ट्वा) V1.2 बह्वीरपि मतीः कृत्वा, D5 बहूनां तु पृथग्भूत्वा —^{b}) G2 मंत्रिणा G1 (ऽ)पि (for हि). Ś1 विचार्य मंत्रनिर्णये, Ñ1 B2 D7 M1.2 मन्त्रिणो (D7 °णो) मन्त्रनिर्णये, Ñ1 V1.2 B1.3.4 D2.3.4.5.6 T2 M4.5 मन्त्रिणामर्थनिश्चये(B1 T2 M3.4 °निर्ण, D5 °निर्द)ये, D6 मंत्रिणो मन्त्रनिर्णये, D10.11 मन्त्रिणामर्थनिर्णय ; D11.3.4.5 मन्त्रिनिश्चये G2 मंत्रिणोऽर्थविनिर्णये ✿ Cr बह्वो मतय

G 5 77 15
B 6 6 14
L 5 77 15

अन्योन्यमतिमास्थाय यत्र संप्रतिभाष्यते ।
न चैकमत्ये श्रेयोऽस्ति मन्त्रः सोऽधम उच्यते ॥ १४

तस्मात्सुमन्त्रितं साधु भवन्तो मन्त्रिसत्तमाः ।
कार्यं संप्रतिपद्यन्तामेतत्कृत्यतमं मम ॥ १५

वानराणां हि वीराणां सहस्रैः परिवारितः ।
रामोऽभ्येति पुरीं लङ्कामस्माकमुपरोधकः ॥ १६

तरिष्यति च सुव्यक्तं राघवः सागरं सुखम् ।
तरसा युक्तरूपेण सानुजः सबलानुगः ॥ १७

बह्वीमेनीरित्यथ । व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा । मन्त्रिणो द्वयं निर्णय इति पाठ । Cm बहवोऽपि मतयो गत्वेति पाठे मन्त्रिणो द्वयनिर्णये इति पाठ ॐ —^c) D4 मत्र (for यत्र) Ś1 Ñ1 V3 D1 2 4 9 12 यांति, Ñ2 V1 B D3 4 याति G1 2 M Cm g प्रस्रा, Cr t as in text Ck याता (for मात्र) —^d) Ñ1 मत (for स्मृत)

14 ^a) D4-6 T G1 2 M3 2 Cr m g k अन्योन्य, Ct as in text (for अन्योन्य) M1 2 मतम्, Cr m g k t as in text (for -मतिम्) —^b) D8 10 भाषते (for भाष्यते) D3 मत्वा प्रतिभाष्यते —For 14^ab, Ś1 D13 subst

108* मन्त्र कृत विलुम्पन्ति अन्यथा परिभाष्यते ।

[Note hiatus between the two halves]

while Ñ2 V1 2 B D2 subst for 14^ab

109* सहितान्योन्यमतयो मन्त्रिणो युवते सदा ।

[V3 गर्हतु B गर्हतो (for गर्हित) B1 3 यत्न (for युग)]
—^c) Ś1 Ñ1 B3 D13 मत्स्लेशो Ñ2 मशतो यो, V3 मत्र श्रेयो, D1 2 4 मत्ये (D2 °त्य) श्रेयो D4 मत्यं श्रेयो (for मत्ये श्रेयो) B1 (also in marg न चैक सहतो यातो) न चैक सह्य शपदेऽस्ति (corrupt) B2 न चैकतामवाप्नोति, B4 न क सुमशतो यातो D2 न चैकमत्या निश्रेयो, D8 न चैकमत्ये श्रेयोपि D9 न चैको मशतो याति —^d) Ś1 Ñ1 B1 D13 स मंत्रो (by transp) V1 स मशो मत्र * धम G1 मत्र सो*****

15 ^a) D2 समंत्रित T2 °त, Cm g k t as in text (for सुमन्त्रित) Ś1 D13 ज्ञात्वा L (ed) कृत्वा (for साधु) D4 तस्मात्सुमंत्रितासुप (sic) T3 श्रेपु मत्रतम साधु —V3 illeg for 15^b —^b) Ñ1 भवंतुः V3 B3 D4-6 भवेयन् (for भवन्तो) V1 D9 11 T1 2 G1 2 M1 2 Ck t मंत्रित (G1 M3 °सु) त्तमा (for मन्त्रिसत्तमा) —After 15^ab, D7 G2 ins

110* इतीमं मन्त्रयन्त्रा कार्यं सत्प्रतिपद्यते ।

—^c) Ś1 Ñ1 D13 संप्रतिपद्यध्वं V1 2 °पद्यध्वम् B3 °पद्येतां B4 तु प्रतिपद्यतां L (ed) च प्रतिपन्न (for संप्रतिपद्यन्ताम्) D1-4 कार्यं संप्रतिपद्यध्वम् —^d) Ś1 D13 मतम् (for मम)

Ñ1 V1 D2 5 6 कार्यं मत D3 4 कार्यंतम D8 10 11 T3 M कृत्य मत G1 कार्यं कृत (for कृत्यतम) Ś1 महत् (for मम) Ñ2 B D9 तद्वि कार्यंतमं मम (Ñ2 D9 महत्, B1 मता B4 शुभ), V3 तद्धि कार्यं मत मम T2 एतत्कृत्यं मम प्रिया G3 एतद्वि कथ्यता मम —For 15^cd, D7 subst, while G2 cont after 110*

111* तस्मात्मन्त्रयतां सर्वे क्षेत कृत्य मत मम ।

[D7 तस्मात्संमन्त्रयतां सर्वे (for the prior half) D7 क्षत (for क्षेत)]

16 ^a) Ś1 D13 तु (for हि) B1 भूतानां, D10 11 धीराणां (for वीराणां) D7 स वानराणां वीराणां —Ñ2 B D9 om 16^cd —^c) D2 T2 1 ह्येति, Cr m g k t as in text (for ऽभ्येति) ॐ Cr आस्येति मविरादेष्यति । वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वेति भविष्यदर्थे लट् ॥ so also Cm g k t ॐ —D3 om 16^d – 17 V1 illeg for 16^d. —^d) Ñ1 V3 D1 4 8 G1 भव (D1 °रि) रोधक (V3 °रोकक [sic] D1 °त) (for उपरोधक) Ś1 D13 नूनं मम विरोधक

17 D3 om 17 (cf v l 16) Ś1 D13 om 17 —^a) B1 भविष्यति (for तरि°) Ñ2 B D9 परि (B4 °रि) व्यक्त (for च सुव्यक्त) —^b) D1 11 सागर D4 transp राघव and सागर B1 शुभ (for सुखम्) ॐ Ct प्रथमान्तपाठे सागरस गोत्रापत्य सागर इति रामविशेषणम् । तदा सागरमिति द्वितीयान्तमन्यपदमध्याहार्यम् ॐ —^c) Ñ1 V1 2 B2 3 D1 2 3 तपसा Ñ2 B1 D9 तेजसा (for तरसा) Ñ2 V3 B1-3 D9 महता युक्त ; B4 यशसा युक्त (sic) (for युक्तरूपेण) —^d) Ñ1 सबल ; G2 सागर (for सानुज) D4 T2 1 सहवाधव ; Cm t as in text (for सबलानुग) Ñ2 V1 2 B D1 2 4 6 8 सबल सपदानुग —After 17 Ñ1 ins 113* and then cont while D4-7 10 11 S ins after 17

112* समुद्रमुत्प्लोवयति वीचयाम्यकरोति वा ।

[Ñ1 damaged up to 18^d G2 M1 2 च, Cg k as above (for वा)]

—G2 cont

113* क्षारो येन हत सत्ये तस्य वीर्यं न कदाचन ।

—After 17, Ñ2 V1 2 B D2 ins

114* करिष्यत्युद्धतो ऽस्मा स्वयं रामो न संशय ।

असिन्नेवंगते कार्ये विरुद्धे वानरैः सह । | हितं पुरे च सैन्ये च सर्वं संमन्त्र्यतां मम ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

18 N̄1 damaged for 18ᵃᵇ (cf 112*) —ᵃ) Ś1 N2 V1 3 B1-3 D2 8 9-12 G2 Ck t तस्मिन्, G3 तस्माद्, Cr m g as in text (for वास्मिन्) Ś1 N̄2 V1 3 B D2 9-12 T2 Ck t -विधे; Cm g as in text (for गते). Ś1 D12 कार्ये (for कार्ये). —ᵇ) Ś1 D12 विरोधाद्; D1 3 विरोधो, D2 5 6 T1 2 विरोधे, G3 M5 विरुद्धैः; Cr m g k t as in text (for विरुद्धे) N̄2 B1-3 D5 सम राक्षसाः (for वानरैः सह) —ᶜ) L(ed) सैन्येन (for सैन्ये च) —ᵈ) D1 तत्सर्वं, T2 सर्वं स, Cm g k t as in text (for सर्वं स) M6 समयता (for समन्त्र्यता) N̄ V1 B2 4 D2 3 5 इति, V2 B2 3 इह (for मम) —For 18ᶜᵈ, Ś1 D12 11 subst, N̄1 ins after 17, V1 3 D1 6 ins after 18ᵃᵇ

115* यदस्मार्कं क्षमं भूत तत्संप्रति प्रविमृश्य हि ।

[V1 3 कार्यं (for भूत) V1 प्रतिपश्यत, V3 प्रविधीयतां, D6 प्रभिमृश्य च (for प्रविमृश्य हि)]

—After 18, N̄2 V1 3 B D5 ins.

116* इति रजनीचराधिपेन तेन
रजनीचरा स्वमतानि चोदिताः ।
विधिवदनुविचिन्त्य सर्वशो
दशवदनेन यथा प्रचक्रमु ।

[(l 1) N̄2 V1 3 B4 D5 रजनिचराधिपेन B3 om (hapl) तेन —(l 2) N̄2 B4 D5 रजनिचराः N̄2 V3 मुनतानि, B1 4 स्व(B3 मु)मतेन (for स्वमतानि) N̄2 वाचिताश्च, B1 नोदिताः, D5 नोदिता (for चोदिता) —(l 3) B3 विविधम् (for विधिवद्) B2 अथ (for अनु) V2 सर्वो (for सर्व(शो)) —(l 4) B1 3 यथादौ, B4 ह्यथो (for यथा) B2 3 प्रचक्र

Colophon D1 T2 om N̄1 damaged colophon —*Kanda name* N̄2 V1 3 B D1 3 6 9 12 सुन्दरकाण्डे, —*Sarga name* Ś1 D12 रावणमंत्र, N̄2 V1 3 B D1 8 रावणमंत्रः, D5 लंकायांराजमंत्रः, D6 न्यौत्साः(श्रीपा ?) विकृतो — *Sarga no* (figures, words or both) B2 4 D1 4 5 12 om, Ś1 79, N̄2 D5 81, V1 76, V2 69, B3 70, B1 83, D2 84, D7-10 12 T1 2 G M 6 (as in text), L(ed.) 77. —After colophon, D2 concludes with रामः, G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः.

७

G 5 7[6] 1
B 6 7 1
L 5 7[8] 1

इत्युक्ता राक्षसेन्द्रेण राक्षसास्ते महाबलाः ।
ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १

राजन्परिघशक्त्यृष्टिशूलपट्टससंकुलम् ।
सुमहन्नो बलं कस्माद्विषादं भजते भवान् ॥ २

कैलासशिखरावासी यक्षैर्बहुभिरावृतः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा वश्यस्ते धनदः कृतः ॥ ३

स महेश्वरसख्येन श्लाघमानस्त्वया विभो ।
निर्जितः समरे रोषाल्लोकपालो महाबलः ॥ ४

विनिहत्य च यक्षौघान्विक्षोभ्य च विगृह्य च ।
त्वया कैलासशिखराद्विमानमिदमाहृतम् ॥ ५

मयेन दानवेन्द्रेण त्वद्भयात्सख्यमिच्छता ।
दुहिता तव भार्यार्थे दत्ता राक्षसपुंगव ॥ ६

दानवेन्द्रो मधुर्नाम वीर्योत्सिक्तो दुरासदः ।
विगृह्य वशमानीतः कुम्भीनस्याः सुखावहः ॥ ७

निर्जितास्ते महाबाहो नागा गत्वा रसातलम् ।
वासुकिस्तक्षकः शङ्खो जटी च वशमाहृताः ॥ ८

7

D4 T2 cont the previous Sarga

1 [ab]) D6 तु (for ते) G2 रावणेन, Cr k t as in text (for राक्षसास्ते) D6 इत्युक्ता राक्षसा सर्वे राक्षसेंद्रेण धीमता —[c]) Ś1 D12 वलिद (for रावण) —Ñ2 damaged after रावण up to 16[a] (read after 1) Ś1 Ñ2 V1 D1 4 8 13 राक्षसाधिप, G1 राक्ष*** —After 1, Ś1 Ñ V3 B D1 4 8 11 13 read 16 —After 1, D6 T1 G2 3 M3 5 6 ins while D3 7 10 11 T2 3 G1 M1 Cm g k t ins 117 only

117* द्विषत्पक्षमविज्ञाय नीतिशास्त्रस्वपुर्वथ ।
अवज्ञायात्मपक्षं च राजान सीदयन्ति हि ।

[(l 1) G1 स्वात्ताय (for अवि°) —(l 2) G2 3 M3 6 मविज्ञाय (for अव°) G2 हि (for च)]

2 [a]) T2 ज्ञानद् (for राजन्) Ś1 D12 निस्त्रिंश, Ñ2 V3 B2 3 D2 शूलेषु V2 B1 4 शूलेन, T G2 M1 शक्त्यष्टि, G3 शरखड्ग Cr m g as in text (for शक्त्यृष्टि) —[b]) N2 V1 3 B D2 खड्ग (for शूल) Ś1 D12 शक्त्यृष्टि, Ñ1 D1 4 8 मुद्गर, N2 V1 3 B D3 7 8 11 M1 Cm g पट्टिश; D4 पट्टसु M3 पट्टिस, Cr as in text (for पट्टस) D3 10 11 कुंतल Cr m g as in text (for संकुलम्) —[c]) Ś1 N2 V1 3 B D1 3 8 13 ते, D2 सद् (for नो) M1 2 अथ (for बल) K1 सुरक्षभवन कस्माद् —[d]) Ś1 D12 कुरुते (for भजते) —After 2 D1 7 10 11 S ins

118* त्वया भोगवती नाथ निर्जिता पश्यतां युधि ।

3 [a]) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 11 13 कैलासशिखर(D4 °रे) गता T1 G2 °रावासो —[b]) Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 8 11 13 समावृतः D2 समावृता D8 वाहने L(ed) पूत (subm) (for आवृत) —B1 om 3[cd] —[c]) Ś1 Ñ2 V1 3 D1-4 8 11 भीमा यक्षास्त्वया सार्धं —[d]) Ś1 Ñ1 V1 D1 4 8 11 वशा(Ś1 after corr °शी) च V2 वशत्र (for वश्यस्ते)

4 [a]) N2 B D2 त (for स) D1 महेश्वरस्य (for स महेश्वर) —[b]) Ñ2 B D2 श्लाघमान D3 4 5 7 8 T1 G2 M श्लाघ्यमानस्, D4 T2 3 श्लाघनीयस्; Ck t as in text (for श्लाघमानस्) Ñ2 B2 D2 महामते(B2 °ति) B1 3 सदा विभो, B4 पर विभो D1 त्वयानघ (for त्वया विभो) —[cd]) D2 निर्जिता (for °त) D8 लोकपाला महाबला (for [d]) Ñ2 B1(m) 3-4 D2 निर्जित्य समरे राजॅल्लोकपालं महाबल(B2 महेश्वर)

5 [a]) D1 7 10 11 T1 G Ck t विनिपात्य, D8 विनिर्जित्य (for विनिहत्य) —[b]) Ñ2 D7 10 11 विनिगृह्य, B1 2 D2 5 8 M1 च निगृह्य B4 * विगृह्य (for च विगृह्य) V2 विनिक्षिप्य निगृह्य च

6 [b]) Ś1 D12 भवस्या वै L (ed) त्वद्भव्या (for त्वद्भयात्) D2 8 संधिम् (for सख्यम्) —[c]) D1 11 भार्यार्थं (for °र्थे) —[d]) Ñ2 V1 D1-4 8 राक्षसनंदन

7 [a]) Ś1 Ñ V1 3 B D1-8 7-11 T1 G1 3 M5 महाबाहो (V2 °बाहो, D1 °बलो, D2 °बाहुर्) (for मधुर्नाम) —D2 om (hapl) from [b] up to 8[a] (see var) —[b]) Ś1 D1-4 12 दुरासदम्; Ñ2 B2 3 D2 मधुस्तथा V1 3 B1 4 मधुस्तथा (for दुरासद) —[c]) Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 8 13 प्रसह्य(B2 °ह्यो) D8 प्रगृह्य D4 T2 3 नि° (for वि°) Ñ2 B D2 वशगो सु(D4 तु)त (for वशमानीत) —[d]) D1 कुंभनाश (for कुम्भीनस्या) Ñ1 V1 3 B D2 कृते त्वया; D11 यथावह (for सुखावह) Ñ1 कुम्भनासा महाबल

8 D2 om 8[a] (cf v l 7) —[b]) B2 रसालयं (for °तलम्) —[c]) Ś1 D8 सर्वो (sic), Ñ2 V1 3 B D2 पद्म 3 D2 सस्पो D2 संभो (for शङ्खो) —[d]) D1 T2 G3 M1 2 3 आगत (D4 M1 °ता) (for आहृता) Ś1 Ñ2 D1-4 8 13 जटी चैव जटी(Ñ2 D2 °टो) कृत (Ś1 Ñ1 D12 °ता), N2 V1 3 B D2 शेष(V1 °ष)कर्कोटकाद्य ⊛ Cg जटी सर्वविदोषस्य नाम। त्वया भोगवतीमित्वा तक्षकादिषु कर्कोटकादिजयोऽभिहित इति न पौनरुक्त्यम् ⊛

अक्षया बलवन्तश्च शूरा लब्धवराः पुनः ।
त्वया संवत्सरं युद्ध्वा समरे दानवा विभो ॥ ९

स्वबलं समुपाश्रित्य नीता वशमरिंदम ।
मायाश्चाधिगतास्तत्र बहवो राक्षसाधिप ॥ १०

शूराश्च बलवन्तश्च वरुणस्य सुता रणे ।
निर्जितास्ते महाबाहो चतुर्विधबलानुगाः ॥ ११

मृत्युदण्डमहाग्राहं शाल्मलिद्वीपमण्डितम् ।
अवगाह्य त्वया राजन्यमस्य बलसागरम् ॥ १२

जयश्च विपुलः प्राप्तो मृत्युश्च प्रतिषेधितः ।
सुयुद्धेन च ते सर्वे लोकास्तत्र सुतोषिताः ॥ १३

क्षत्रियैर्बहुभिर्वीरैः शक्रतुल्यपराक्रमैः ।
आसीद्वसुमती पूर्णा महद्भिरिव पादपैः ॥ १४

---

9 B4 om 9^b – 10^d —^b) Ś1 D13 लब्धवरा (for लब्धवरा) Ñ1 D1 4 8 तथा M3 पुरा (for पुन) —For 9^ab V1 3 subst while Ś1 Ñ1 B4 D1 3 12 subst l 2 only for 11^cd

119* अक्षया बलवन्तश्च वरुणस्य पुरा रणे ।
विजितास्ते महाराज चत्वार सपदानुगा ।

[(l 1) V1 सुता (for पुरा) —(l 2) D6 विजयाय Ś1 महाभाग (for °राज) V2 3 सबलानुगा Ś1 B4 D13 L(ed) चतुर्विधबलान्विता (L[ed] °बला) (for the post half)]

—^c) D6 G3 संवत्सरे (for °र) D1 4 8 घोरा (for युद्ध्वा) Ś1 D13 त्वया मम शरणोग्रा N1 त्वया संवत्सरो घोरा —^d) Ś1 D13 जिता G3 कृता (for विभो) N1 D1 4 8 दानवा समर कृता N2 V1 2 B1–3 D9 निवातकवचा रणे —After 9 D1 7 ins

120* निवातकवचा घोरा योद्धारो बलदर्पिता ।

[D1 om from योद्धारो up to 10^a]

10 B4 om 10 (cf v l 9) D1 om 10^a (cf v l 120*) B3 D8 om (hapl) 10 11^b —^a) D8 स्ववश (for स्वबल) Ñ1 च समाश्रित्य D8 °स्थ (for समुपाश्रित्य) N2 V1 B1 3 स्ववश(B2 °य) बलमवहस्य —^b) N2 V1 B1 2 सदयम् (for वशम्) —For 10^ab V3 subst

121* निर्जितास्ते महाराज चतुर्विधबलानुगा ।

—^c) T3 क्रियास् (for मायास्) N2 V1 3 B1 2 निर्जितास् (for [अ]धिगतास्) —^d) D6 7 10 11 T1 G3 M1 2 बहवो वै Cg k as in text (for बहवो) N2 V1 3 B1 2 प्राप्ता राक्षसपुंगव ※ Cg बहव बहव । बोवो गुणवचनात् इति पक्षे दीर्घभाव ※ —For 10^cd Ś1 N1 D1 4 8 12 subst while V3 cont after 121*

122* आहृताश्च बलात्कांपा बहवो राक्षसपुंगवा ।

[Ś1 D13 दुर्जया (for सुजया)]

—After 10 M3 ins

123* निवाता समर रोपालोकपाला महाबला ।
देवलोकमितो गत्वा शक्रश्चापि विनिर्जित ।

[For l cf 4^cd]

11 B1 D8 om 11^ab (cf v l 10) —^b) G3 वरुणाश्च (for °णस्य) B4 पुरा (for सुता) V2 पुरा लब्धवरा पुन —For 11^cd Ś1 N1 B4 D1 4 8 13 subst l 2 of 119* —^c) Ñ2 V1 3 B –3 D9 7 8 T2 3 G2 M1 2 महाराज D10 11 °भाग G1 °भागाद् (for महाबाहो)

12 ^a) B1 D1 G2 मृत्युदण्ड Cr m g k t as in text (for °दण्ड) —^b) Ś1 N V3 B D1 4 6 13 T2 3 G M3 Cr g k t शाल्मली(B1 4 D1 13 T2 °लि)द्रुम (for °द्वीप) N1 V1 B D8 कटक V2 सकट D6 7 T M3 Cr भूषित (D6 °ता) Cg k t as in text (for मण्डितम्) —After 12^ab D9 7 10 11 T1 G2 3 M3 ins

124* कालपाशमहावीचिं यमकिंकरपन्नगम् ।
महाज्वरेण दुर्धर्षं यमलोकमहार्णवम् ।

[D5 T1 G3 M3 om 1 2 —(l 2) G2 महावरोपदुर्धर्ष (for the prior half)]

—^c) L(ed) अवगाहितवान्राजन् —^d) B4 सादन (for सागरम्)

13 ^a) G2 विपुल (for °ल) Ś1 N V1 2 B D1 4 8 9 13 यशश्च विपुल प्राप्त —^b) N2 B D9 समर जित B1 °रोधित , B4 D4 7 8 °वाधित (for प्रतिषेधित) —^c) D6 सुयोधेन N1 V1 3 D2–4 हि M3 तु (for च) D1 3 सुयुद्ध निहते सर्व —^d) D6 T2 3 त्रयो लोका (for लोकास्तत्र) N1 D1 4 8 स्म N2 V3 B D8 (प्र)व (for सु) D6 M3 Cg विलो लिता Ck t as in text (for सुतोषिता) Ś1 D 3 लोका सुबहुतोषिता

14 ^a) V3 वीर G1 M1 2 शूरै (for वीरै) —^c) Ś1 N1 V1 D1 4 8 13 जीर्णा (for पूर्णा) —^d) N1 D6 T3 पावकै D3 दानवै D7 G1 पर्वतै Cv as in text (for पादपै) D1 देवदानवै —After 14 B4 ins 125*

G 5 78 16
B 6 7 17
L 5 78 15

तेषां वीर्यगुणोत्साहैर्न समो राघवो रणे। | प्रसह्य ते त्वया राजन्हताः परमदुर्जयाः ॥ १५

15 a) V1 येषां V1 2 D2 T2 3 G1 M3 -बल (for -गुण) —b) D5 transp न समो and राघवो —c) D5 T2 3 प्रगृह्य (for प्रसह्य) —d) D7 10 11 समर (for परम) —For 15 Ś1 Ñ2 D1-4 8 13 subst V1 subst (preceded by the line of 9ab) for 15cd, while B2 ins after 14

125* ते हता समरे सर्वे त्वयैकेन बलीयसा।
[D2 निहिता (for ते हता)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ñ2 V3 D2 ins after 15

126* स त्वमेवंविधो राजन्न भयं कर्तुमर्हसि।
किं पुनः फलमुद्धा वानरा वनगोचराः।
तौ च दाशरथी वीरौ तापसौ मन्दचेतसौ।
कथं न हन्या राजेन्द्र यस्य ते वीर्यमीदृशम्।
मा विषीद महाबाहो जेष्यामो पत्तनायणे। [5]
प्रकृत्या चपलास्ते हि मानुषौ क्षीणजीवितौ।

[Ñ2 V1 2 B4 D1 4 4 3 om l 1 —(l 1) D5 शक्तो, L(ed) त्वम (for न भयं) —(l 2) Ñ1 B2 फल्गु (for फल) Ñ V1 2 B4 D1-4 8 9 सुदृढा (for संवृता) Ñ1 वानरा न्वीरं जेष्यसि Ñ2 V1 2 D3 8 9 वानराश्च (D8 *प्रति) जेष्यसि B1 वानराराज स्यसि D1 वानरा विजयसि D5 वानरा वा विजेष्यसे (sic) (for the post half) —(l 3) Ñ V3 B4 D1 3 8 9 (for च) Ñ1 D1-4 8 धीर (for वीरौ) V1 B4 -जेता D5 विक्रमौ (for चेतसौ) —(l 4) Ñ2 V3 D1 कथं B4 जयो D1 3 इन्द्र (for हन्या) V1 विग्रहा (for न हन्या) D1 राक्षसेन्द्र (hypm) (for राजेन्द्र) Ñ1 वन्यु (for वीर्य) D1 त्वमं (for ईदृशम्) —(l 5) D5 विषीदस्व (sic) (for मा विषीद) D5 महातेज (for *बाहो) Ñ2 V1 2 B4 D1-4 4 9 जेष्यते —(l 6) D1 3 तु (for हि) Ñ V1 2 B4 D3 8 चपल[Ñ1 V3 D5 *ला]स्तौ च, D2 कृतयो तौ तु (for चपलास्ते हि) B4 मनुजौ (for मानुषौ) Ś1 क्षण (for क्षीण-)]

—Ñ2 V1 3 D3 cont while B D1-7 10 11 S ins after 15

127* किं वा किं महाराज श्रमेण तव वानरान्।
अयमेको महाबाहुरिन्द्रजिन्नाशयिष्यति।
अनेन हि महाराज माहेश्वरमनुत्तमम्।
इष्ट्वा यज्ञं वरो लब्धो लोके परमदुर्लभः।
शक्तितोमरमीनं च विकीर्णोत्पलशैवलम्। [5]
नागनक्रसमाकीर्णं मत्तमातङ्गदुर्गमम्।
रथादित्यमहाग्राहं वरद्रुममहोरगम्।
त्वत्प्रसादादयोधेषु पराक्रमविशेषतः महत्।
अनेन हि त्वत्प्रसादात् दृष्टवान् बहुशासनम्।
गृहीतो दैवतपतिर्लङ्का चापि प्रवेशितः। [10]

पितामहनियोगाच्च मुक्तः शम्बरवृत्रहा।
गतस्त्रिविष्टपं राजन्सर्वदेवनमस्कृतः।
तमेव त्वं महाराज विसृजेन्द्रजितं सुतम्।
यावद्वानरसेनां तां सरामां नयति क्षयम्।

[(l 1) Ñ2 V3 D5 हे वा B1-3 त्व च B4 त्व वे D7 G3 3 त्व किं G1 किं वा (by transp) Cg t as above (for वा किं) M3 विशाम्य Ñ2 V1 2 B D2 3 महाबाहो (for *राज) D5 T3 प्रमादात्, T2 प्रमाणात् Ct as above (for श्रमेण) Ñ2 B2 D5 किं द्रुमो V3 B1 3 4 किं विमो (for वानरान्) V1 किं तव प्रमो (for तव वानरान्) —(l 2) M3 एव (for एको) D1-7 10 11 T G2 3 Ct महाराज (with hiatus) (for *बाहुर्) Ñ2 V1 2 B D5 प्रमथिष्यति (for नाश*) (§) Ct मारात्मेति हितस्त्रिराज्य (§) —(l 3) D10 11 Ck t च (for हि) B1 अनेन महिमा राजन् (for the prior half) Ñ1 V1 2 B D5 T3 M1 महेश्वरम् Cm g k t as above —(l 4) Ñ2 V1 2 B D5 यज्ञं G1 यज्ञ (for यज्ञं) D5 वरो लब्धो V1 दुष्ट्वा D2 -दुर्लभं (for दुर्लभः) —(l 5) V3 शिति-भ्रमीनं (for विनिकीर्णं) B2-4 M3 [अ]रुष (for [अ]थ) D3 3 विनिकीर्णोत्पलशैवल (for the post half) —(l 6) Ñ2 V3 B D5 द्विप (for नाग) B2 मकर (for -मातङ्ग) —(l 7) Ñ2 B1 D5 तद् (for रथ) G1 [अ]ग्नि Ñ2 V1 2 B D5 भुजगम (for महोरगम्) —(l 8) Ñ2 V3 B1 D5 तेषु (for येषु) B2 त्वत्प्रसादयोधेषु (for the prior half) (§) Cm k t महद् महान्तम् (§) —(l 9) D1 [च]व D2 T3 3 च (for हि) M3 3 समाविश्य (for *साद) V3 समवापाद देवानां बल च हावरं महद् —After l 9 G1 repeats from l 6 up to the prior half of l 8 —G3 om from l 10 up to निवेश्य in l 12 —(l 10) D5 T3 G1 देवराजश्च M1 3 3 दे(M1 दै)वराद् साधात, Cm g as above (for दैवतपतिर्) D5 T3 3 साक्षात्तः M3 लङ्कायां च (for लङ्का चापि) Ñ2 V1 2 B D5 लङ्कायां योधितो (for the post half) —(l 11) Ñ2 B1 D5 तु (for च) D5 T3 तेजस् G1 चैव च Ck t as above (for मुक्तः) —(l 12) D5 T3 3 राज (for राजन्) Ñ1 V1 B D5 नाग स(B1 स)मरं तथा (Ñ1 *जन्) V3 गतस्त्रिविष्टपं पुनः (for the prior half) —After l 12 Ñ2 V1 2 B D5 ins

127(A)* स च देवान्विजित्य राजेन्द्र लोकेषु कीर्तिमान्।
सहचरान्विजित्यैवं तत्र दैर्घ्यमनुत्तमम्।

[(l 1) V3 तरदर्जिनो B1 स्वीय (sic) (for लोकेषु) V1 3 कथयन् (for कीर्तिमान्) —(l 2) V1 2 3 B1 सर्वेष (for सर्वेषा) V3 [अ]न्विस्य (for *जित्य) V1 2 तत्र वीर्यं दुर्लभं (for the post half)]

—(l 13) V3 सह (for तं) Ñ2 V1 M3 त्वं V3 B1 2 3 त्वं (for त्वं) V3 तु (for तं) V1 illeg

राजन्नापदयुक्तेयमागता प्राकृताज्जनात् । | हृदि नैव त्वया कार्या त्वं वधिष्यसि राघवम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

from -राज up to त M5 महाबाहो Ñ2 B2-4 D8 नियुक्त (for विसृज) Ñ2 V1 3 B2-4 D8 प्रभो B1 विभो (for नृपम्) —(l 14) B2 स हि B4 यो वै (for यावत्) Ñ V3 B D9 परमा (for सरामां)]

—Thereafter B1 cont

128* त्वं हि राजन्महाबाहो भव रक्षोधनेश्वर ।
कस्मान्मानुषमात्रे वै विषादमुपगच्छसि ।

16 Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 9 12 read 16 after 1 Ñ1 damaged for 16a (cf v l 1) —a) G2 बुद्धिर्, Ct as in text (for आपद्) Ś1 D1 3 8 9 12 आपदीय महाराज, Ñ2 V1 3 B1(m) 2 4 D8 9 आपदेषा महाराज —b) Ś1 Ñ1 D2 12 प्राप्ता वै, Ñ2 V3 B D9 प्राप्ता या, V1 D1 3 4 8 या प्राप्ता, G3 M5 आगतान् (for आगता) —c) Ś1 Ñ1 V1 B4 D1-4 8 12 नैषा, Ñ1 V3 B1-3 D8 नेय (for नैव) B4 तथा (for त्वया) M3 कार्य (for कार्या) —d) B2 D8 स (for त्व) D7 वचमिष्यसि (for त्वं वधिष्यसि) Ś1 D1-4 8 12 L[ed] तान्वधिष्याम (L[ed] °मि) वानरान्, Ñ1 V1 3 B1 3 4 त वधिष्यामि (B3 °म) राघव (V1 3 B1 वानर) T3 यथा त त्व वधिष्यसि

Colophon Ñ1 V1 D8 om —*Kanda name* Ñ2 V3 B D1 3 4 8 सुन्दरकाण्ड —*Sarga name* Ś1 D4 12 रावणस्तव, Ñ2 B2 D9 मंत्रिवाक्य, V3 रावणसंस्तव, B1 रावणव्यवस्थान, B3 रावणव्यवस्थापन, B4 रावणस्तवन, D1 रावणमंत्रिवाक्य, D2 रावणप्रबोध, D3 रावणपराक्रमस्तव —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D1 3 4 12 om Ś1 B1 80, Ñ1 D9 82 V3 70, B2 72, B4 84, D2 85, D6-7 10 11 T1 3 G M 7 (as in text), T2 6 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम .

८

G. 5 79 1
B 6 8 1
L. 5 79 1

ततो नीलाम्बुदनिभः प्रहस्तो नाम राक्षसः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं शूरः सेनापतिस्तदा ॥ १
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचपतगोरगाः ।
न त्वां धर्षयितुं शक्ताः किं पुनर्वानरा रणे ॥ २
सर्वे प्रमत्ता विश्वस्ता वञ्चिताः स्म हनूमता ।
न हि मे जीवतो गच्छेज्जीवन्स वनगोचरः ॥ ३
सर्वां सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।
करोम्यवानरां भूमिमाज्ञापयतु मां भवान् ॥ ४
रक्षां चैव विधास्यामि वानराद्रजनीचर ।
नागमिष्यति ते दुःखं किंचिदात्मापराधजम् ॥ ५
अब्रवीच्च सुसंक्रुद्धो दुर्मुखो नाम राक्षसः ।
इदं न क्षमणीयं हि सर्वेषां नः प्रधर्षणम् ॥ ६
अयं परिभवो भूयः पुरस्यान्तःपुरस्य च ।
श्रीमतो राक्षसेन्द्रस्य वानरेन्द्रप्रधर्षणम् ॥ ७
अस्मिन्मुहूर्ते हत्वैको निवर्तिष्यामि वानरान् ।
प्रविष्टान्सागरं भीममम्बरं वा रसातलम् ॥ ८

8

Ñ1 V1 D5 cont the previous Sarga

1 [a]) Ś1 D7 10–12 प्रख्य (for निभ) Ñ1 V1 D1–3 ततो जीमूतसंकाश —[c]) Ś1 Ñ1 V1 D1–3 5 11 उवाच (for [ब्र]वीत्) Ñ1 D1–3 5 भूत्वा (for वाक्य) —[d]) B2 तथा, D7 तत (for तदा)

2 D12 om 2[cd] —[a]) Ś1 पुरा वै देवता सर्वे —[b]) T3 पिशाचा, Ś1 गंधर्वपतगोरगाः, Ñ2 V1 B2 3 D5 G2 M1 3 पिशाचोरगराक्षसाः; D2 3 °चा पन्नगोरगाः, D7 M2 °चोर(M2 °र)गपन्नगाः, D1 °चोरगाधिनराः, D7 °चा पन्नगास्तथा, T3 °चा सासुरोरगा —[c]) D6 M2 Ck न त्वा D12 11 सर्वे (for न त्वां) V2 धर्षयितुं Ñ2 V1 B1 D10 11 शक्या (for शक्ताः) —[d]) G1 damaged for किं पुनर्वा D10 11 मानवो (for वानरा)

3 [a]) D2 3 सर्वद् (for सर्वे) G2 विश्वस्ता Cv I m g t as in text (for विश्वस्ता) B1 सर्वे प्रमत्तविश्वस्ता —[b]) Ś1 D1–3 5 11 स्मो M1 च (for स्म) —[c]) Ś1 Ñ V1 2 B1 2 D1–3 5 मो, D1 वो; D12 दे (for मे) Ś1 D1–3 5 11 पश्यतः Ñ1 समक्षतः Ñ2 V1 B D2 3 जीवतः V2 जीविते T1 (before corr) G1 जीविनौ (for जीवतो) ⊕ Cr m जीवत इत्यत्रापि पाठो ॥ Ck वञ्चिता स्म । विसर्गलोपश्छान्दसः । जीवतो मे इत्यादि । मयि जीवमाने यावत् ॥ Ct हनूमता वञ्चिताः स्म । भार्यां निगर्योप इति कतक । प्रामादिक परिभवो न स्मृत्यर्थे इति भाव । मे जीवन इत्यपि पाठः । प्रमादाभावविशिष्टं रावणं मयि प्रहरति गति स जीवन् गच्छेदित्यर्थ ⊕

4 [a]) Ś1 सर्वे, D9 [illegible] (for सागर) —[b]) B1 3 शैलादि (for ·काननाम्) —[c]) T2 3 न वानरीं Ś1 Ñ V1 2 B D1–3 5 11 भूमिं (°, D1 2 °मीं) निर्वानरामुर्वीम्, ⊕ Cr करोमि मनिदृश्य (कलिदृश्यन्) वानराननासीय इति भविष्यदर्थे सद्, so also Cm t, —[d]) Ś1 Ñ2 V1 2 B D1–3 5 11 मो, M1 3 त्वं (for मां)

5 [a]) L(ed) रक्षार्थं (for रक्षां) Ñ V1 2 B D2 3 प्रति, D6 च प्र-, M1 3 चापि, Cr as in text (for चैव). Ñ2 V1 2 B विधास्यामस्, D5 राघवाद्, G2 वीरेभ्य, M1 3 ऐन्द्राय, M2 वराश्च (for वानराद्) Ñ1 जयतो वर, G1 3 M1 3 रजनीचरान्, Ñ2 V1 2 B D2 3 5 भारं च जयता वर L(ed) वालिं जयवर्धनात् (for [b]) Ś1 D12 राक्षसान्सि विधास्यामि क्षितिपोऽ(D12 °रं भो) जयवर्धन; D1 राक्षसानभिरक्ष्यामि महितो जयतां वर, D2 3 रक्षाविधि प्रविधास्यामि (D6 °स्याम्) वानरेभ्य (D6 °र च) जयतां वर ⊕ Cr वानराद्रजनीचर इति पाठ ⊕ —[c]) L(ed) नागमिष्यति Ś1 Ñ V1 2 B D1–3 5 11 तो (for ते) —[d]) V1 D5 आत्मपरावमं; D1 शत्रुपराजये (for आत्मापराधजम्)

6 Ñ2 V1 2 B D5 read 6–8 (including star passages) after 11 —[a]) V2 अब्रवीत्तु B1 D7 G1 M1 3 अब्रवीत्तु; M1 2 ततोऽब्रवीत् B1 तं तु G1 अथ (for च सु) D10 11 अब्रवीत्समसंक्रुद्धो —[b]) Ñ1 V1 D5 त्रिशिरो; V2 B त्रिशिरा (for दुर्मुखो) —[c]) Ś1 D12 च, Ñ1 D1 2 मे, Ñ2 V1 2 B D5 च; D6 वै, D9 तु, D3 हि (for हि). —[d]) Ñ2 B D5 वै; V1 2 तु; D2 च (for न).

7 Ñ2 V1 2 B D5 read 6–8 after 11. —[a]) L(ed) अयं (for अयं) Ś1 Ñ V1 2 B D1–3 5 11 पौरो; G1 [ऽ]रावणे Cg t as in text (for भूय) —[b]) Ś1 Ñ V1 2 B D1–3 5 11 वानरेण (V2 °रस्य [sic]) निर्जितं. —[d]) D2 3 T2 3 G1 3 M Cm वानरेण; Ck t as in text (for °रेन्द्र) D7 प्रधर्षिते Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D1–3 5 11 पुर(B2 पत्र)स्यांत पुरस्य च; B2 प्रवरस्य च पुरस्य च

8 Ñ2 V1 2 B D5 read 6–8 after 11. —[a]) D10 11 M1 Ck t तथा (for हत्वा) Ś1 Ñ1 D1 2 5 11 के; Ñ2 V1 2 B D5 [स]र्वो; D2 3 [स]र्वो; T3 [स]र्वे; Ck t as in text (for [ए]को) —[b]) D6 निवर्तिष्यामि (!) pra] Ś1 राघव; D1–3 5 11 वा नरो (for वानरान्) ⊕ Cg निवर्तिष्यामि निवर्तये ⊕ —[cd]) G2 प्रविष्टं (for प्रविष्टान्) Ś1 Ñ1 D1–3 5 11 प्रविष्टं सागरं घोरमथवा पर्वतं स्थले —] or [cd], Ñ2 V1 2 B D5 subst, while Ś1 D12 10 ins after 11:

ततोऽब्रवीत्सुसंक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
प्रगृह्य परिघं घोरं मांसशोणितरूषितम् ॥ ९
किं वो हनुमता कार्यं कृपणेन तपस्विना ।
रामे तिष्ठति दुर्धर्षे सुग्रीवे सहलक्ष्मणे ॥ १०
अद्य रामं ससुग्रीवं परिघेण सलक्ष्मणम् ।
आगमिष्यामि हत्वैको विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ॥ ११
कौम्भकर्णिस्ततो वीरो निकुम्भो नाम वीर्यवान् ।
अब्रवीत्परमक्रुद्धो रावणं लोकरावणम् ॥ १२
सर्वे भवन्तस्तिष्ठन्तु महाराजेन संगताः ।
अहमेको हनिष्यामि राघवं सहलक्ष्मणम् ॥ १३

G
B
L

129* न ह्यह धर्षणा घोरा मर्षयिष्यामि भर्तरि ।

[Ś1 D2 8 12 भर्तुर्गर्वर्षिता प्रभो (D2 8 °भो) (for the post half)]

9 a) Ś1 D2 8 12 अथाब्रवीत्, Ñ1 D1 4 अब्रवीत्तु, D3 अब्रवीच्च D5 स सक्रुद्धो, D3 सुसघोर (for सुसंक्रुद्धो) —b) Ś1 D2 12 पाश्दंष्ट्रो (for वज्र°) D4 महाबल —For 9ab, Ñ2 V1 2 B D9 subst

130* अब्रवीद्वज्रदंष्ट्रस्तु राक्षसो राक्षसेश्वरम् ।

[V2 B4 च (for तु) B3 D9 राक्षसेश्वर]

—c) V2 परिगृह्य (hypm) (for प्रगृह्य) T2 परिघ गृह्य सघोर —d) Ñ1 B2 4 D9 °कर्दम, B3 D7 10 11 Ct दूषित G2 रूषित (for रूषितम्) Ś1 D12 मांसमेदो वि(D12 °दोर)लेपित, Ñ1 D1 4 5 मांसमेदासु(D4 °दोप)-लेपन

10 a) Ñ2 V1 2 B D7 8–11 नो D1 8 G1 2 वा (for वो) —b) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 निशाचरा (V2 B4 D2 °र) M1 2 गतायुषा (for तपस्विना) —D3 om 10cd —cd) B4 transp दुर्धर्षे and सुग्रीवे Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 8 12 G1 M1 2 च सलक्ष्मणे, D3 लक्ष्मणे तथा, D10 11 [s]पि सलक्ष्मणे (for सहलक्ष्मणे) D5 T1 ससुग्रीवे सलक्ष्मणे (for d)

11 V2 B3 om 11ab —a) Ñ2 V3 B1 3 4 D9 निहत्याद्य, D8 च सुग्रीव (for ससुग्रीव) —b) Ñ2 B4 ससुग्रीव, V3 D1 सुग्रीव च (for परिघेण) B1 सुग्रीव सहलक्ष्मण B3 सहसुग्रीवलक्ष्मण —c) T1 [आ]जौ (for [ए]को) Ñ2 V1 2 B D9 परिघेणा(V1 B3 °ण)परान्हनिम Ñ2 V1 2 B D9 read 6–8 after 11 —After 11, Ś1 D2 8 12 ins 129* while D5–7 10 11 S ins

131* इदं ममापरं वाक्यं शृणु राजन्यदीच्छसि ।
उपायकुशलो ह्येव जयेच्छत्रूनतन्द्रित ।
कामरूपधरा शूरा सुभीमा भीमदर्शना ।
राक्षसाना सहस्राणि राक्षसाधिप निश्चिता ।
काकुत्स्थमुपसंगम्य बिभ्रतो मानुषं वपु । [5]
सर्वे ह्यसंभ्रमा भूत्वा ब्रुवन्तु रघुसत्तमम् ।
प्रेषिता भरतेन स्म भ्राता तव यवीयसा ।
स हि सेना समुत्थाप्य क्षिप्रमेवोपयास्यति ।
ततो वयमितस्तूर्णं शूलशक्तिगदाधरा ।
चापबाणासिहस्ताश्च त्वरितास्तत्र यामहे । [10]

आकाशे गणशः स्थित्वा हत्वा तां हरिवाहिनीम् ।
अश्मशस्त्रमहावृष्ट्या प्रापयाम यमक्षयम् ।
एवं चेदुपसर्पेतामनयं रामलक्ष्मणौ ।
अवश्यमपनीतेन जहतामेव जीवितम् ।

[(l 1) T2 कार्यं (for वाक्यं) D10 11 T G1 यद् (for यदि) —(l 2) D5 उपाये D6 7 T2 3 [ए]व (for [ह्ये]व) D7 अतन्द्रितान् —(l 3) D6 T2 भीमा, T2 वीरा (for शूरा) D6 T2 3 सुशूरा (for सुभीमा) D6 T2 भीमविक्रमा ॐ Ct कामरूपेत्यादिषु पुस्त्वमार्षम् ॐ —(l 4) D6 Cv राक्षसा वै T1 रक्षसां वै M1 2 राक्षसास्तु M3 Cm g राक्षसा वा M1 2 नोदिता (for निश्चिता) ॐ Cv राक्षसा वै सहस्राणि राक्षसाधिप निश्चिता इति सामानाधिकरण्यम् । सहस्रशब्दस्य नित्यनपुंसकत्वात् । so also Cm Cg सहस्रशब्दस्य सर्वेषामव्ययत्वेऽपि शब्दस्वाभाव्यान्नपुंसकत्वम् ॐ —(l 5) D10 11 Ct बिभ्रत G2 बिभ्राणा (for बिभ्रतो) G1 damaged for नुष व —(l 6) G1 M3 ससंभ्रमा G2 गत्वा (for भूत्वा) G2 हरिसत्तम —(l 7) D7 10 11 [ए]व (for स्म) —After l 7, M3 ins

131(A)* तवागमनमुद्दिश्य कृत्यमालयिक विति ।

—(l 9) M2 नक्र (for शक्ति) —(l 10) M3 च महाहवे (for तत्र यामहे) ॐ Cm यामेति लोडुत्तमपुरुषबहुवचनम् । so also Cg k t ॐ —(l 11) D5 आकाशात् D7 M3 ग्रन्थ (for गणश) D5 हत्वा, M3 गत्वा (for हत्वा) —(l 12) T3 M1 भक्ष (for अश्म) D6 यमालय —(l 13) T2 अदेशा, M3 अनयौ (for अनयं) —(l 14) M1 2 अपनीतेन T3 M1 2 जहतस्तौ स्म(T2 तु) जीवित (for the post half) ॐ Cr जहतो त्यजन्तास्म् । Cm जहता रयनेतामेवेत्यर्थ । Cg k t जहतो जहता(Ck °हे)तामिति यावत् (Cg °तामेवेत्यर्थ) ॐ]

12 The sequence of stanzas 12–16 (including star passages) in Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 is 14(Ñ1 om 14cd)–15 13cd 12–13b 16(Ś1 D2 8 om [hapl] 12–13b and 16a–d Ñ1 D1 4 12 om 16ab) —a) G2 कौम्भकर्णस् M3 कुम्भकर्णसुतो वीरो —b) M1 2 राक्षस (for वीर्यवान्) —For 12ab Ñ V1 2 B D1–4 9 12 subst

132* कुम्भकर्णसुतो वीर कुम्भ परमकोपन ।

[Ñ2 V1 2 B D9 सुतोथ कुम्भकर्णस्य (for the prior half) D4 कुम्भ (for कुम्भ)]

13 Ś1 D2 8 om 13ab (cf v l 12) For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 cf v l 12 —b) Ñ1

G 3 79 12
B 6 8 21
L 5 79 12

ततो वज्रहनुर्नाम राक्षसः पर्वतोपमः ।
क्रुद्धः परिलिहन्वक्त्रं जिह्वया वाक्यमब्रवीत् ॥ १४
स्वैरं कुर्वन्तु कार्याणि भवन्तो विगतज्वराः ।
एकोऽहं भक्षयिष्यामि तान्सर्वान्हरियूथपान् ॥ १५

स्वस्थाः क्रीडन्तु निश्चिन्ताः पिबन्तु मधुवारुणीम् ।
अहमेको हनिष्यामि सुग्रीवं सहलक्ष्मणम् ।
साङ्गदं च हनूमन्तं रामं च रणकुञ्जरम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

राक्षसेंद्रेण (for महाराजेन) G1 सबूता —For 13^ab N2 V1 2 B D5 subst

133* तिष्ठन्त्विमे महाराज सचिवा: ससुतास्तव ।

[B1 4 सहांगना (for ससुतास्तव)]

—c) Ś1 N V1 2 B D1-4 8 9 11 राम (for एकोऽहं) N1 D1 4 8 वधिष्यामि (for हनिष्यामि) —After 13^e T2 3 read 16^c and 16^e for the first time repeating them in their proper place —d) Ś1 D1 3 11 सुग्रीव च स (D1 3 सह)लक्ष्मणं N1 D2-4 ससुग्रीव स(D2 सह[hypm]) लक्ष्मणं N2 V1 3 B D5 ससहाये रणाजिरे —After 13 D1-7 10 11 S ins

134* सुग्रीवं च हनूमन्तं सर्वांश्चैवात्र वानरान् ।

[D5 7 10 11 T1 G2 M3 स (for च) G1 ससुग्रीव (for सुग्रीव च) M3 एव च (for चैवात्र)]

14 For sequence in Ś1 N V1 2 B D1 4 8 9 11 cf v l 12 —c) Ś1 N1 D1 4 8 12 T2 3 G1 2 वज्रहनुः N2 B M3 वज्रहनो V1 वज्रनखो V3 D1 वज्रदतो D3 महोदरो D7 वज्रदंष्ट्रो D5 [s]थवीवनुः D6 वज्रदमो L (ed) वज्रहनुः (for वज्रहनुः) —d) D3 चक्रतोयम D5 प्रवरोत्तम (for पर्वतोपम) —N1 om 14^cd —e) D10 11 Ct वक्त्रं (for वक्त्रं)

15 For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 8 9 11 cf v l 12 —a) Ś1 N1 D —4 8 11 कार्याणि (for कार्याणि) —For 15^ab N2 V1 2 B D5 subst while N1 D1 4 8 ins after 15

135* मोऽहन्त्वा राघवं सर्वं त्रियामि सह संयता ।

[D1 संरता (for संयता)]

—d) N2 V1 2 B D5 सर्वांस्तान् (by transp) Ś1 V1 D1-4 8-4 10-11 T2 3 G1 3 M1 3 4 तां सर्वां(Ś1 N1 D —4 8 11 सर्वां तां) हरिवाहिनीं —After 15 Ñ1 V1 2 B D5 ins

136* कामचरत्व यथाकाम राक्षसेन्द्र तव प्रियम् ॥

[Ñ2 D5 कामपाशु B1 कामसरम (sic) (for कामचरत्व) V3 यथाकाम G (ed) प्रियो]

while D7 ins

137* ततो महोदर क्रुद्धो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।

16 Ś1 D 8 om 16^abcd (cf v l 12) For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 cf v l 12 Ñ1 D1 4 12 om 16^ab D5 om 16^e T2 3 repeat 16^c and 16^e here (cf v l 13) —a) B3 सुस्था D5 तिष्ठंतु G2 कुर्वंतु M3 मदंतु (for क्रीडन्तु) D5 T2 3 (both first time) निश्चिताः T2 3 (both second time) क्रीडंतु निश्चिता स्वस्था ⊛ Cg स्व एषा इत्यसमस्तोपि ⊛ —b) M1 पिबतो Ñ2 V1 2 B1 2 4 D5 वर B3 पर (for मधु) D10 11 T1 2 G1 Ck t -वारुणी —D5 om 16^c-f —c) D9 10 11 T (T2 3 second time) G3 M3 वधिष्यामि D13 हरिष्यामि G1 damaged (for हनिष्यामि) T2 3 (both first time) महं तु न वधिष्यामि —d) B1 2 D2 3 ससुग्रीवं सलक्ष्मणं D5 सुग्रीवं च सलक्ष्मणं —e) Ś1 Ñ1 B1 D1 4 11 अंगदं त N1 V1 2 B2 3 D2 सांगदं स, D1 M3 अंगदं च —f) Ś1 D3 9 11 भग्नश्च (D5 तकस्मात्) कपिकुंजरान् N1 V1 2 D1 3 4 रामं समरे कुंजरं N2 B D5 रामं समुन्निरुद्धं (B1 °निपूरम B3 °निपूरणं) D 8 11 सर्वांश्चैवात्र वानरान् ⊛ Ck अत्र सर्वेष चविच्छ्रित केचित् । नैतत् पुस्तकपुस्तकेषु दृष्टं इत्याक्रम्णाविप्लेपात् ॥ Ct कामसर्वसत्र समाविष्टे ⊛

Colophon V1 D1 om V3 reads colophon after 6 9.6 —Kāṇḍa name N2 V1 2 B D4 8 9 12 सुन्दर काण्डे —Sarga name Ś1 D13 सौप्तिकाध्यायं N1 V1 3 B D1-4 9 (D1 युद्धवर्णनं) मंत्रिवाक्यं D5 सौप्तिक —Sarga no (figures words or both) B3 D1 4 6 11 om Ś1 B1 81 Ñ1 D1 83 V1 77 V3 71 B1 73 B4 85 D1 86 D7-10 11 T1 2 G M3 8 (as in text) T3 7 G (ed) L (ed) 79 —After colophon D2 concludes with रामः G M1 2 with श्रीरामाय नमः ।

९

ततो निकुम्भो रभसः सूर्यशत्रुर्महाबलः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च महापार्श्वो महोदरः ॥ १
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
इन्द्रजिच्च महातेजा बलवान्रावणात्मजः ॥ २
प्रहस्तोऽथ विरूपाक्षो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
धूम्राक्षश्चातिकायश्च दुर्मुखश्चैव राक्षसः ॥ ३
परिघान्पट्टसान्प्रासाञ्शक्तिशूलपरश्वधान् ।
चापानि च सबाणानि खड्गांश्च विपुलाञ्शितान् ॥ ४
प्रगृह्य परमक्रुद्धाः समुत्पत्य च राक्षसाः ।
अब्रुवन्रावणं सर्वे प्रदीप्ता इव तेजसा ॥ ५
अद्य रामं वधिष्यामः सुग्रीवं च सलक्ष्मणम् ।
कृपणं च हनूमन्तं लङ्का येन प्रधर्षिता ॥ ६
तान्गृहीतायुधान्सर्वान्वारयित्वा विभीषणः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं पुनः प्रत्युपवेश्य तान् ॥ ७
अप्युपायैस्त्रिभिस्तात योऽर्थः प्राप्तुं न शक्यते ।
तस्य विक्रमकालांस्तान्युक्तानाहुर्मनीषिणः ॥ ८

G 5 80 8
B 6 9 8
L 5 80 9

9

Ñ1 V1 D2 cont the previous Sarga

1 a) D1 रसभ (meta) (for रभस) —G2 transp b and d —b) Ś1 Ñ1 D1–3 5 12 निशाचर, T1 विहङ्गम (for महाबल) —c) D5 दाघ्नो D12 सुसघ्नो (for सुप्तघ्नो) D5 T1 G1 3 M3 5 धूम्रहा रक्षो (for यज्ञकोपश्च) —d) Ś1 N V1 3 B D1 2 4 7–12 महापार्श्वमहोदरौ

2 a) D12 अग्निकेतवः (for °केतुश्च) N2 V1 3 B D4 महाबाहु (for च दुर्धर्षो) —D3 reads from रश्मि in 2b up to वज्रदंष्ट्रो in 3b in marg —b) Ś1 N1 B4 D1–4 8 12 वीर्यवान् (for राक्षसः) —B2 om (hapl) 2c–3b —c) Ś1 N V2 B2 4 D1–4 8 12 महाबाहुर् ; V1 B3 महावीर्यो (for महातेजा) D10 11 इन्द्रशत्रुश्च बलवान् —d) D10 11 ततो वै (for बलवान्) Ñ2 V1 3 राक्षसात्मज

3 B1 om 3 D3 reads up to वज्रदंष्ट्रो in marg (for both cf v l 2) —a) Ś1 N2 V1 3 B1 D1 3 8 12 प्रघसो ; Ñ1 प्रजंघो B2 4 प्रघोषो ; D5 कम्पनो D4 प्रसमो (for प्रहस्तो) —c) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D1–4 8 12 [s]थ महाकायः ; D5 T1 च विरूपश्च ; D10 11 G [s]थ (G च) निर्भयः (for चातिकायश्च) —d) D4 12 G1 राक्षसा (for राक्षसः) —After 3 Ś1 N D1–4 8 12 ins

138* प्रघसो यज्ञनाभश्च सुरिपैश्च राक्षसः ।
विद्युज्जिह्वोऽथ त्रिशिरो मेघवर्ण इति तथा ॥

[D4 8 12 om (hapl) l 1 —(l 1) Ñ1 प्रघसो Ñ2 D1 बलो D2 प्रघसा (for प्रघसो) D3 वरि (for सुरि) D4 रावण (for राक्षस) —(l 2) D1 4 त्रिशिरा (D1 °रो) D1 त्रिशि°ो (for त्रिशिरो) D1 विद्युज्जिह्वश्च ° (for the prior half) D1 2 3 4 L (ed) मेघा°स्य (L (ed) °थ) रसथा (D1 °था) (for the post half)]

while D2 reads 5cd after 3

4 a) Ś1 N V1 3 B D पट्टिशान् (for पट्टसान्) Ś1 D11 शक्ती ; V1 बाणान् ; V2 B2 4 D5 शूलान् ; V3 B1 प्रासान् D7 10 11 शूलान् T3 प्रासा, G1 सर्वान् (for प्रासान्) —b) Ś1 D11 खड्ग (for शक्ति) D7 10 11 प्रासाञ्शक्ति, M6 प्रासशूल (for शक्तिशूल) Ś1 N V1 3 B D1–4 8 12 [अ]सिमुद्गरान् (for परश्वधान्) —c) Ñ2 V1 3 B D5 निशिताबाणान्, D6 L (ed) निशि(L (ed) शित)बाणानि D7 10 11 Ck च सुचापानि (for च सबाणानि) —d) Ñ2 V1 2 B1 2 4 D5 गदाश्च (for खड्गांश्च) Ś1 N2 D1–4 12 M6 विमलान् (for विपुलान्) D4 शरान्, D7 10 G1 3 M3 सुभान् (for शितान्) Ñ2 V1 3 B D5 कनकाभान् (B3 °दान्) D6 विमलच्छदान् D11 विपुलशुभान् M3 5 कनकप्रभान् (for विपुलाञ्शितान्) ※ Ct सुचापानीति बहुव्रीहि । विपुलाञ्शुभानित्यम्ब नहकान्तीन् ※

5 a) V2 परिगृह्य (hypm) (for प्रगृह्य) D1 4 समरे D6 परम (for परम) —D3 reads 5cd after 3 —c) Ś1 Ñ2 D1–4 8 12 तमब्रुवन् (for अब्रुवन्) D1 राक्षसा, G1 राक्षस (for रावणं) —d) Ñ2 V1 3 B D5 प्रदीप्तम् (for प्रदीप्ता)

6 a) V1 D5 वध (for अद्य) Ś1 Ñ1 B1 D1–4 8 12 हनिष्याम D6 हनिष्यामि (for वधिष्याम) —b) B1 3 D1 3 4 T2 ससुग्रीव (for सुग्रीवं च) B2 4 D2 4 6 T1 M1 सह (for च स) —c) Ś1 D11 तु (for च) —d) D1 कपि (for लङ्का) V1 D11 येन लंका (by transp) —After 6 V1 reads colophon of 6 8

7 a) D1 om तान् G1 वीरानुदायुधान् सर्वान् ※ Cg शानिति । क्रियापदान्तानिबरूप न पुनरुक्ति ※ —cd) V2 सर्वान् (for वाक्यं) V3 पुर (for पुन) B1 समुप (for प्रत्युप) Ś1 D11 उवाच वाक्यं वाक्यज्ञ शुण्वतो रक्षसाधिपे

8 Ś1 V2 D12 om 8 —a) D1 3 4 मपि (for अपि) D6 T3 M3 5 श्चापद् (for तात) Ñ1 V1 B D5 त्रिभिस्तार्थ (V2 °र्थं) स्तावैर्यु (V2 B1 °अ) D6 त्रिभिस्त्रिभिस्तात स्तोषं मिन् —b) G1 damaged for योऽर्थ —c) M3 ततो (for तस्य) L (ed) शस्त्र (for कालांस्) V1 V2 B

G. 5. 80. 9
R. 6. 9. 9
L. 5. 80. 10

प्रमत्तेष्वभियुक्तेषु दैवेन प्रहतेषु च ।
विक्रमास्तात सिध्यन्ति परीक्ष्य विधिना कृताः ॥ ९
अप्रमत्तं कथं तं तु विजिगीषुं बले स्थितम् ।
जितरोषं दुराधर्षं प्रधर्षयितुमिच्छथ ॥ १०
समुद्रं लङ्घयित्वा तु घोरं नदनदीपतिम् ।
कृतं हनुमता कर्म दुष्करं तर्कयेत कः ॥ ११
बलान्यपरिमेयानि वीर्याणि च निशाचराः ।
परेषां सहसावज्ञा न कर्तव्या कथंचन ॥ १२
किं च राक्षसराजस्य रामेणापकृतं पुरा ।
आजहार जनस्थानाद्यस्य भार्यां यशस्विनः ॥ १३
खरो यद्यतिवृत्तस्तु रामेण निहतो रणे ।
अवश्यं प्राणिनां प्राणा रक्षितव्या यथाबलम् ॥ १४
एतन्निमित्तं वैदेही भयं नः सुमहद्भवेत् ।
आहृता सा परित्याज्या कलहार्थे कृते न किम् ॥ १५

D1-4. 8. 9 नीत्, L (ed.) तु (for तात्). —d) D5. 8 T1. 3 G1. 3 M1. 2 उत्तात् (for युक्तात्). Ñ1 प्रवदति, Ñ2 V2 B D1-4. 6. 9 कथयति (for युक्तानाहुर्).

9 a) Ñ1 B2 D2 प्रथम तेषु युक्ते(B2 °दे)षु. —b) Ś1 Ñ1 V1. 3 B D2. 3. 9. 10. 12 (उ)पहतेषु, D7 T3 G1 M3 Cr m g महतेषु, Ct as in text (for प्रहतेषु). D1 दैवेनापहतेषु च, M2 दैवतपहतेषु च. —c) Ñ2 B2 D2. 3 T3 तस्य, D1 T2 तत्र, D7 तेषु (for तात). D5 G2 सिध्यति (for सिध्यन्ति). —d) Ñ V1. 3 B D1-4. 8. 9. 12 विधिवत् (for °ना).

10 a) Ś1 Ñ V1. 3 B D1-4. 8. 9. 12 राम, G2 हत, M2 पूर्वं (for तं तु). —b) Ñ2 बलस्थित, V2 बलोद्धत, B1-3 रण स्थित, D1 बलोत्थित, T2 बलान्वित, G2 समुपस्थित, Cg as in text (for बले स्थितम्). —c) Ś1 Ñ V1. 3 B D1-4. 8. 9. 12 जातकोप (D2 °रोष, D4 °क्रोध), D6 वीतरोष, M3 विष्णु रोष (for जितरोषं). Ś2 D12 सुदुर्धर्षं (for दुराधर्षं). —d) D2. 10. 11 T1 G1 M2 तं धर्षयितुम् (for प्रध°). Ñ1 B2. 3 D9 M1. 3 इच्छसि, Ñ2 V2 अर्हसि, D3 अर्हथ (for इच्छथ). ※ Cg: इच्छथेति । पूर्वं रावणं प्रति वचनम्, अत्र सर्वान्प्रतीति बहुवचनम्. ※

11 a) B1. 2 हि, G2 [अ]थ (for तु). Ś1 Ñ1 D1-4. 12 लङ्घयेद्यो वै, D1 लङ्घयित्वोर्वैर् (for लङ्घयित्वा तु). —d) D1 T2 G1. 3 M2 वा (for कः). ※ Cr m: कृतं हनुमता कर्म दुष्करं तर्कयेत यदि पाठः । (Cr तर्कयेत वा) यदे वा तर्कयेदित्यर्थः ※ —For 11cd, Ś1 Ñ V1. 3 B D1-4. 8. 9. 12 T2. 3 M1. 2 subst., while G2 ins. after 11:

137* यदि हनुमतो लोके कश्चिन्तयितुमर्हसि ।

[Ś1 Ñ2 D2. 3. 8. 12 यदि, D1 यः, M3 कृत (for यदि). Ś1 D3. 12 तस्य. D8 T2. 3 योऽपि (for लोके). Ś1 न चैव कश्चिद्, V2 कश्चित् कश्चिद् (hypm.). D1 कश्च न चेतुम्, D12 न चिन्तयितुम् (for कश्चिन्तयितुम्). Ñ2 कश्चिदर्थेद् यद्यसि, D8 T2. 3 M3 विचारयितुमर्हति वा; D2. 10. 11 M1. 2 वा (D2 न) विचार्यैष वा; G2 विचिन्तयितुं वा (for the post. half).]

12 b) D2 वीर्याणि, G2 योधानि च, Ct as in text (for वीर्याणि च). —c) B2 [अ]भिद्रुत्य (for [अ]वज्ञा). —d) Ś1 D2. 8. 12 कदाचन.

13 a) Ñ2 किं तु, V2 G2 M1. 2 किं तु, G1 किंचिद् (for किं च). ※ Cr: किं चेति । किंशिति पदच्छेदः । रामेण च पुरा राक्षसराजस्य किं कृतम् । नापकृतमित्यर्थः । किं तु राक्षसराजस्येति पाठः ।, so also Cm. ※ —b) B1 (also in marg.) [उ]पकृत (for [अ]पकृतं). B3 त्वया (for पुरा). —c) D12 जहार च (for आजहार). —d) Ś1 Ñ2 B1. 2. 4 D1-4. 8. 12 भार्यां यस्य (by transp.), Ñ1 V2 B3 भार्यां तस्य, D7 M3 तस्य भार्यां. Ś1 D1-4. 6-8. 12 T2 यशस्विनीं, Ñ1 यशस्विनीं, Ñ2 V1. 3 B D9 महात्मन (for यशस्विन). —After 13, T2 ins. 140*.

14 T3 om. 14. —a) T2 च (for तु). B1 यदमति कृतस्तु (sic). B2 यद्यतिवीर्यश्च, D1 महाबलो नूनं. D6 यदा निवर्तस्तु (for यद्यतिवृत्तस्तु). —b) Ś1 Ñ2 D1-3. 8. 12 समरे हत, G1 ∗∗∗रणे (for निहतो रणे). D12. 11 स रामेण हतो रणे. —c) D12 अवश्य (sic) (for अवश्यं). Ś1 Ñ V1. 3 B D1-4. 8. 9. 11 प्राणिभिः; D6. 10. 11 प्राणिना (for प्राणिनां). G1 प्राणा, Cr m as in text (for प्राणा). —d) D6 T2 रक्षणीया, Cr m as in text (for रक्षितव्या). G2 यथाबल (for यथाबलम्). —After 14, D5-7 T1. 2 G M ins., while T3 ins. after 13 (owing to om.):

140* अयशस्यमनायुष्यं परदाराभिमर्शनम् ।
अर्थक्षयकरं घोरं पापस्य च पुनर्भवम् ॥

[(l. 1) T1 G1 -[अ]भिदर्शन (for °मर्शनम्). —(l. 2) T2 अयशस्करं पापं G2 मनर्थक्षयोर तद् (for the prior half). T2 न (for च). M2 पापं रथ च पुनर्भवं (for the post. half).]

—Thereafter, G1 reads 19ab for the first time, repeating it in its proper place.

15 a) D1 T2 वै देव, D12 G2. 3 M1. 2 Cg वैदेह्या, Ct वैदेही (for वैदेही). ※ Cm: वैदेही भयमिति पाठः. ※ —c) D7 पुनरयाया, Cm k as in text (for परित्याज्या). —d) D5 T2 कलहाय, Cr m g k as in text (for °र्थे). D12 Ct नु (for न). G2 damaged for किं. ※ Cr: कलहायन कलहहेतुना ।; Cm: कलहार्थे कलहप्रयोजननिमित्ते कृतेन कर्मणेति शेषः ।; so also Cg. ※ —For 15, Ś1 Ñ V1. 3 B D1-4. 8. 12 subst.

न नः क्षमं वीर्यवता तेन धर्मानुवर्तिना ।
वैरं निरर्थकं कर्तुं दीयतामस्य मैथिली ॥ १६

यावन्न सगजां साश्वां बहुरत्नसमाकुलाम् ।
पुरीं दारयते बाणैर्दीयतामस्य मैथिली ॥ १७

यावत्सुघोरा महती दुर्धर्षा हरिवाहिनी ।
नावस्कन्दति नो लङ्कां तावत्सीता प्रदीयताम् ॥ १८

विनश्येद्धि पुरी लङ्का शूराः सर्वे च राक्षसाः ।
रामस्य दयिता पत्नी न स्वयं यदि दीयते ॥ १९

प्रसादये त्वां बन्धुत्वात्कुरुष्व वचनं मम ।
हितं पथ्यं त्वहं ब्रूमि दीयतामस्य मैथिली ॥ २०

G 5 80 22
B 6 9 20
L 5 80 22

141* राजपुत्रीनिमित्तं हि सुमहद्भयमागतम् ।
तस्मात्सीता परित्याज्या कुलार्थं नात्र संशयः ।

[(l 1) Ñ2 B2 D9 रामपत्नी (for राजपुत्री) V3 B4 तु (for हि) B3 G (ed) महाग(G [ed] महद्भ)यमुपागतं (for the post half) —(l 2) D2 कुलार्थे]

—Thereafter all the above MSS cont

142* कुलं राक्षसराज्यं च लङ्कां चेमां सराक्षसाम् ।
ऐश्वर्यं च सुदुष्प्रापं मत्वा सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) D6 om राक्षस L (ed) राज्यं च वपुस् (for राक्षसराज्य) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 चैव (for चेमां) D8 चास्मान् सराक्षसान् —(l 2) Ñ1 तु (for च) Ś1 B1 D12 [प]व दुष्प्राप(B1 °प्य) V3 B1 4 D3 8 8 सुदुष्प्राप्य(D4 °प्र) (for सुदुष्प्राप) Ś1 D3 12 वीक्ष्य Ñ1 D1-3 ज्ञात्वा (for मत्वा) Ś1 सीतां न ते क्षम (for सीता प्रदीयताम्)]

16 B4 om (hapl ?) from 16-17 —a) Ś1 Ñ V1 3 B1-3 D1-4 8 9 11 न ते, D4 7 तत, D10 11 T1 M3 न तु, G1 damaged G2 as in text (for न नः) Ś1 धर्मरता (for वीर्य°) —b) D7 धर्मानुवृत्तिना G3 धर्मार्थवेदिना —c) Ñ1 कृत्वा (for कर्तुं) —d) Ś1 Ñ1 D3 12 अद्य, N2 V1 3 B1-3 D1-3 4 तस्य (for अस्य)

17 B4 om 17 (cf v l 16) —a) Ś1 N V1 3 B1-3 D1-4 8 9 12 [अ]श्वनागाकीर्णां (for सगजां साश्वां) —b) Ś1 Ñ1 D3 4 8 12 बहुराक्षससंकुलां —c) Ñ1 रावयते (for दारयते) Ś1 यावत्, N1 D1-4 8 12 रामस्, Ñ2 V1 3 B1 3 D9 तावन् (for बाणैर्) —d) Ñ1 तस्य (for अस्य) Ś1 D1 4 8 12 तावत्सीता प्र(D4 °तास्य)दीयता Ñ2 V2 3 B1-3 D7 मैथिली तस्य दीयता —After 17 Ñ1 V1 3 B1-4 D1 3 4 8 ins Ś1 D2 ins after 19 while N2 D9 12 (reads after 19) subst for 18

143* यावल्लक्ष्मणबाणौघैर्भिन्नप्राकारतोरणा ।
न भस्मीक्रियते लङ्का तावत्सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) N1 V1 छिन्न (for भिन्न) —(l 2) N2 भस्मीकुरुते (sic) —D8 om (hapl) from तावद् up to स्कन्द in 19*]

—Thereafter D8 cont 144*

18 For 18 Ñ1 D9 12 (reads after 19) subst 143* Ś1 Ñ1 D1-4 8 (om 19a) transp 18 and 19 —ab) T2 सुघोषा (for °रा) B3 4 transp महती and दुर्धर्षा D6 दुर्धरा D9 दुर्जया (for दुर्धर्षा) —c) B3 4 [अ]वस्कन्दति ते B3 [अ]वस्कन्दयते (for [अ]वस्कन्दति नो) T2 3 बाणैर् (for लङ्का) V3 यावन्न स्कन्दति ते लङ्का (hypm) D2 यावत्प्लवते लङ्का (sic) D4 नावस्कन्दति नो लङ्कां —d) D8 7 T2 3 M3 दीयतामस्य मैथिली —After 18, Ñ1 D1 3 4 8 ins, D2 cont after 143*

144* मलयानलविद्रावो यावत्ते राक्षसीं चमूम् ।
न विध्वंसयते कोपात्तावत्सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) Ñ1 D1 रक्षसां (for राक्षसीं) —(l 2) Ñ1 कोपात्, D8 रक्षां (for कोपात्) D8 om प्रदीयतां]

while M1 3 read 22 (abcd transp) after 18

19 D3 om 19a (cf v l 143*) Ś1 Ñ2 D1-4 8 transp 18 and 19 —a) Ñ1 V3 न विनश्येत्, Ñ2 V1 B D9 G3 विनश्येच्च(B1 3 °त) D12 विरश्येच्च (sic) G1 वि*** (for विनश्येद्धि) —b) D3 सराक्षसा, M1 3 निशाचरा (for च राक्षसा) D3 शूरैः सर्वैश्च राक्षसैः —G1 repeats 19cd here (cf v l 14) —c) D10 11 G2 3 दीयता (for दयिता) M1 2 तस्मै (for पत्नी) Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 8 9 12 यदि(D3 यद्) पत्नी सा (for दयिता पत्नी) —d) Ñ2 V2 B2 D8 M3 स्वयं न (by transp) G3 न प्रिय (for न स्वयं) Ś1 Ñ V1 3 B1 2 4 D2 8 9 12 प्रति, B3 तस्य (for यदि) D1 4 स्वयमाशु न, D5 T1 पुनर्यदि न, D7 G1 (second time) 3 M3 स्वयं यदि न (for न स्वयं यदि) G2 दीयेत (for दीयते) ❀ Cg स्वयं न यदि दीयत इति पाठः ❀ —After 19 Ś1 D2 ins while D12 reads 143*

20 a) Ñ2 B2-4 D9 [अ]हं (for त्वां) Ś1 Ñ V1 3 B D2 3 4 8 9 12 बन्धुत्व(Ñ2 B2 4 D9 °त्वात्) D6 हितार्थं (for बन्धुत्वात्) —b) T2 कुरुष्व (for कुरुष्व) —c) M1 2 इदं (for हितं) D10 11 तथ्यं, G1 अर्थं (for पथ्यं) D8 अहं (for त्वहं) D6 7 T1 G1 M3 त(M3 प)थ्यमहं (for पथ्यं त्वहं) Ś1 N V1 B D1-4 8 9 12 ब्रवीम्यहं हितं पथ्यं (B4 °थ्य) V3 ब्रवीम्यहं हितं पथ्य (sic) ❀ Cm g ब्रूमि ब्रवीमि ❀ —d) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 3 4 12 तस्य (for अस्य) Ñ2 B D9 जानकी —After 20 Ñ2 D9 ins

145* यस्य बाणमात्रेण पुरीयं व्याकुलीकृता ।
कस्तेन सह युध्येत बुद्धिमान्राक्षसेश्वर ।

—Thereafter Ñ2 D9 cont while Ś1 Ñ1 V1 3 B D1-4 8 12 ins after 20

G 5 80 25
B 6 9 21
L 5 80 30

पुरा शरत्सूर्यमरीचिसंनिभा-
न्नवाग्रपुङ्खान्सुदृढान्नृपात्मजः ।
सुजत्यमोघान्विशिखान्वधाय ते
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २१

146* न ते क्षमं वीर्यवता महौजसा
धर्मात्मना धर्मपरेण धीमता ।
निरर्थकं वैरमभिप्रधारितं
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
पुरी विशाला गजवाजिशोभिता [5]
प्रभूतरत्ना वरराक्षसैर्वृता ।
न चेदियं नश्यति वानरार्दिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
महाबलस्याक्षयरैः समाहता
विशीर्णशस्त्रध्वजयर्मकार्मुका । [10]
पुरा रणे नश्यति राक्षसी चमू
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
कुरुष्व सत्यं सुहृदां हितं वचः [15]
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।

[D3 om l 1–4 —Ñ1 damaged for l 2 —(l 2) Ñ2 V1 2 B1–3 D1–4 6 महात्मना (for धर्मा°) —Ñ1 D3 om (hapl) l 5–8 Ś1 D12 read l 5–8 after l 12 —(l 6) D3 -रत्नाकरा Ñ1 B3–4 D1 3 -रा (B3 D1 2)क्षसा(B3 °र्)ता, D1 8 राक्षसैर्युता (for -राक्षसैर्वृता) V1 बभूव रत्नावरराजिशोभिता (m also °राक्षसावृता) V3 प्रभूतरत्नाकरमोक्ष्यवासिमा D4 प्रभूतरम्या सुरराक्षसाकुला —D3 om l 9–12 —(l 9) D3 [म]हात्मनो (for °बले) D4 L (ed) महाबला ह्य(L (ed) °बलैर्न ह्य)त्यबले Ñ1 V3 D1 4 समाहिता (for °हता) —(l 10) B1 विशीर्ण (for विशीर्ण) Ś1 -वस्त्र, V1 2 B3 4 योध, B1 -वर्ती, D1 बाण (for शस्त्र) B1 -योध, D1 2 चर्म (for -वर्म) Ñ2 B1 D6 विशीर्णयो(B3 °षो)धा हतवाजिकार्मुका —(l 11) Ś1 D12 पुरी (for पुरा) B2 3 मर्पेदिय (for पुरा रणे) B2 नश्यति, L(ed) नश्यति (for नश्यति) Ś1 D12 राक्षसाकुला, Ñ2 V1 B D6 राक्षसी चमूः (for राक्षसीचमूः)]

—Ś1 Ñ1 V3 D1–3 8.12 cont while Ñ2 V1 B D6 ins after 21

147* पुरा रणे राघवबाणपीडिता
भ्रमन्त्यमी शोणितदग्धमूर्धजा ।
निशाचराः स्यति वानरार्दिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
महेन्द्रवज्राशनतुल्यवर्धनं [5]
धनुर्वरं कामवरमपि त्रिशतम् ।
पुरा शराञ्मुञ्चति वज्रसंनिभा
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
पुरा मृषोरा हरिवाहिनी पुरी
विमानवत्कम्प्य बलात्प्रधर्षति । [10]
दुरासदा राघवबाहुपालिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।
न ते विरूपेक्षणी सुराधमः
पुनर्भवे जीवितमेव वानरः ।

[V3 om (hapl) l 1–8, Ñ1 D12 om (hapl) l 1–4 —(l 1) D3 शर (for बाण) Ñ1 B1–3 D3 -ताडिता (for पीडिता) —(l 2) D3 -मूर्तिजा (for -मूर्धजा) Ś1 ह्यमन्तीशा वृत्त रणमुद्धता —(l 3) B4 यांमति (for यास्यति) V1 राक्षसा वयं, B2 (also in marg) राक्षसाकुला, B4 राक्षसाढ्या D1 रावणाक्षया (for वानरार्दिता) —B3 om (hapl) l 5–12, V1 D1 2 4 D3 om (hapl) l 5–8 Ñ2 reads l 5–8 after l 16 —(l 5) D3 वक्र (for -वज्र) Ś1 -स्वन, D4 -स्वरम् (for स्वनम्) —Ñ1 damaged after -स्वन up to पुरा in l 7 Ś1 पूर्ण (for ऊर्जं) Ñ2 कोविन दप्र((for कार्यवर्धनम्) L (ed) स्वनवर्धनान्वितम् —(l 7) Ś1 D12 शराणां Ñ2 रणे शराम् (for पुरा शरान्) Ś1 D12 रक्तसंनिभान्, Ñ2 राघव पुरा (for वज्रसंनिभान्) —Ś1 D12 om (hapl) l 9–16 —(l 9) D3 चमूम् (for पुरीम्) —(l 10) Ñ1 V3 B1 2 प्रधर्षिता (V3 °तां), V1 प्रहर्षिता, B3 D6 प्रधर्षिते, D3 प्रकर्षति, D4 न कर्षति (for प्रधर्षति) —(l 11) Ñ2 B3 4 D6 दुरासना, D3 हुडुधना, L (ed) दुराधरा (for दुराधरा) V3 रावण (for राघव) V3 -माहिता, D6 -शासिता (for पालिता) —(l 13) B1 (after corr in marg as above) ततो (for न ते) —(l 14) B4 जीवनम् (for जीवितम्) Ñ2 D1 2 4 अथ रावण, Ñ2 V1 2 B D6 धर्मनयं ते, D3 एव वानर (for एव वानरः) —(l 15) L (ed) सु हृदः (for सुहृदां) D1 2 4 प्रिय L (ed) हितं (for हितं) Ñ1 चन प्रिय (for हित वच)]

—Ñ1 V1 2 B1 2 4 D6 8 cont after 147*, while D1 2 4 8 ins after 21

148* इमां परित्राहि पुरीं सराक्षसां
ससुहृज्जनं पुरमप्यमेव च ।
त्वदर्थं भृत्यजनं च रावण
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।

[(l 1) D1 हि भवत, D4 परित्राण (for परित्राहि) —(l 2) V1 सहृदम् (for ससुहृदम्) B1 D6 भवत्; D1–4 8 भवं (for भवम्) D1–4 8 विभवम् (D3 °वं) (for एव च) —(l 3) D6 भक्त; L (ed) बंधु (for भृत्य) D1–4 8 रावणम् (for राम)]

—Thereafter D1 2 4 8 cont 149*, while D6 further cont 150*

21 V3 om 21 T1 M1 2 repeat 21 after l 216 of App I (No 3) —a) Ś1 Ñ V1 B D1–4 6 8 12 T1 (first time) M3 G2 शरान् (for शरत्) G1 शरान्पुरा (for पुरा शरत्) —b) D3 T1 (first time, second

त्यजस्व कोपं सुखधर्मनाशनं
भजस्व धर्मं रतिकीर्तिवर्धनम् ।
प्रसीद जीवेम सपुत्रबान्धवाः
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

G. 5 80 30
B 6 9 22
L 5 80 32

time as in M1) G1 3 नरा(G3 °चा)ध्य, M1 3 (both second time) सुवर्ण D2 T1 (first time) G3 विशिखान् (for सुरवान्) Ś1 Ñ V1 B D1-4 8 9 11 नृपात्मजोसौ निशितान्सुपर्वण (D4 °पत्रिण) —°) Ś1 Ñ1 D1-4 8 13 विविधान्, Ñ2 D10 निशितान् (for विशिखान्) G3 महाहवे (for वधाय ते) —d) G1 damaged for दीयतां दा 🙞 Cr पुरा सृजति स्रक्ष्यतीति यावत्पुरानिपातयोर्लडिति भविष्यदर्थे लट्। क्षमीघान्निशितानिति पाठ। दाशरथायेत्यत्र तस्येदमिति सबन्ध। सामान्ये अण्। so also Cm g 🙞 —After 21 Ś1 D2 13 (om [hapl] up to st 22) ins, while D1 3 4 8 cont after 148*

149* पुरा शरैर्भास्करवह्निसंनिभै
प्रसन्नधारैर्निशितै शिलीमुखै ।
महाहवे भस्म करोति राक्षसा
न्प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।

[(l 1) Ś1 शरैर् (for शरैर्) D2 रश्मि (for °वह्नि) —(l 2) Ś1 प्रसन्नधारैस्, D1 4 °धौतैर् (for प्रसन्नधारैर्) Ś1 च शितै, D1 3 क्षुरैः, D4 सुशितै (for निशितै) D3 4 शिलाशितैः (for शिलीमुखैः) —(l 3) Ś1 महामती D2 महाबलाद् (for महाहवे)]

—After 21 Ñ2 V3 B D2 ins 147*, while D1 3 4 8 ins 145*

22 D3 9 13 om (hapl) 22 (for D13, cf. v l 149*) M1 2 read 22 (ab and cd transp) after 18 —a) D10 11 त्यजाशु (for त्यजस्व) Ñ1 काम, D6 T2 3 रोष (for कोप) B1 D2 कुलकीर्ति, D7 M3 कुलवश, T1 सुखदुःख (for सुखधर्म) T3 शासने (for नाशन) —d) Ś1 Ñ2 D1 कुल; B1 शुभ; B3 बहु, D2 श्रुति, M1 2 स्मृति (for रति) —e) T2 3 M3 जीवाम (for जीवेम) Ś1 B1 4 D1 4 सबान्धवा वय (for सपुत्रबान्धवा) —After 22 Ñ2 V1 3 B ins, while D2 cont after 148*

150* स यावदेवेह शरैर्न लक्ष्मण
करोति लङ्कां तपनीयभूषितै ।
महीमिव प्रावृषि सस्यशालिनीं
महेन्द्रगोपै प्रवरैर्विचित्रिताम्।
न लक्ष्मणेन प्रहिता शरोत्तमा [5]
नगेषु शैलेषु गृहेषु यान्ति वा।
महत्सु वै कन्दरमर्ममर्मसु
प्रसक्तमित्येव मे ध्रुवा मतिः ।
पुरा पुरीयं कपिभिर्महाबलै
प्रवृद्धशैलप्रतिमै समन्ततः । [10]
अभिद्रुता विद्रुतराक्षसाङ्गना
विनश्यते भग्नविटङ्कतोरणा।
निशाचराश्छिन्नशिरोरुबाहव
पतन्ति भूमौ निहता इव द्रुमा ।
क्षुरप्रवर्पैर्निशितैर्महात्मनो [15]
धनुष्प्रयुक्तैर्दाशरथेर्विहास्यत ।

[(l 1) V1 एव च, V3 इह (sic) (for एवेह) —(l 2) V3 सुवर्णै, B3 दूषितै (for भूषितै) —(l 3) D3 सस्यमालिनीं —(l 4) B2 (also in marg) नीचै (for °गोपै) B3 प्रवरैर् (for प्रवरैर्) Ñ2 V3 B1 (also in marg) D2 गोप प्रतिमैर्, B4 गोपवरैर् (for गोपै प्रवरैर्) —(l 6) D2 om (hapl) शैलेषु —(l 7) B1 कटक, B3 संकट (for कन्दर) B1-3 वर्गेषु —(l 8) V3 प्रसज्यमानम् (for प्रस°) B3 वै (for मे) —(l 10) V3 B1 शैलप्रभै (for °प्रतिमै) —(l 11) B3 विद्रुत (for विद्रुत) B3 रक्षगणा —(l 13) B2 बाहु (for °बाहव) —(l 14) V1 B3 विहता, B3 पिहिता, B4 हि हता (for निहता) B4 transp इव and द्रुमा —(l 15) V3 प्रवरैर्, B1 3 प्रखरैर् (for °प्रवरैर्) —(l 16) B2-4 D2 दशास्य (for विहा°)],

while D5-7 10 11 S ins

151* विभीषणवच श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वर ।
विसर्जयित्वा तान्सर्वान्प्रविवेश स्वकं गृहम् ।

[(l 1) M1 2 राक्षसाधिप —(l 2) D11 गृह स्वक (by transp) G1 स्वकागृहान् (for स्वक गृहम्) 🙞 Ct अत्राहस्तगतसमाप्ति कनकरीत्या 🙞]

Colophon —*Kanda name* Ś1 om Ñ V1 2 B D1 3 4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 4 8 10 विभीषणवाक्य, D4 विभीषण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1 3 4 8 11 om Ñ2 D2 84 V1 78, V3 72, B1 82 B2 74 B4 85 D2 87 D5 7 10 11 T2 3 G M (as in text) T3 8 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम —After 6 9 Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 12 ins a passage relegated to App I (No 2), while D5-7 10 11 S ins App I (No 3) after Sarga 9

१०

G 5 83 1
B 6 16 1
L 5 90 29

सुनिविष्टं हितं वाक्यमुक्तवन्तं विभीषणम् ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥ १

वसेत्सह सपत्नेन क्रुद्धेनाशीविषेण वा ।
न तु मित्रप्रवादेन संवसेच्छत्रुसेविना ॥ २

जानामि शीलं ज्ञातीनां सर्वलोकेषु राक्षस ।
हृष्यन्ति व्यसनेष्वेते ज्ञातीनां ज्ञातयः सदा ॥ ३

प्रधानं साधकं वैद्यं धर्मशीलं च राक्षस ।
ज्ञातयो ह्यवमन्यन्ते शूरं परिभवन्ति च ॥ ४

नित्यमन्योन्यसंहृष्टा व्यसनेष्वाततायिनः ।
प्रच्छन्नहृदया घोरा ज्ञातयस्तु भयावहाः ॥ ५

श्रूयन्ते हस्तिभिर्गीताः श्लोकाः पद्मवने क्वचित् ।
पाशहस्तान्नरान्दृष्ट्वा शृणु तान्गदतो मम ॥ ६

नाग्निर्नान्यानि शस्त्राणि न नः पाशा भयावहाः ।
घोराः स्वार्थप्रयुक्तास्तु ज्ञातयो नो भयावहाः ॥ ७

10

Before 1 Ñ1 D1-6.8 ins

152* ततो विनिःश्वसन्क्रोधात्कम्पमानः पुनः पुनः ।
क्रोधसंरक्तनयनः सभामध्ये स रावणः ।
भाषयन्तं सभामध्ये सर्वसंनिधिसमावृतः ।

[(l 1) Ñ1 D1.8 विनिःश्वसन् D1 रोषात् (for क्रोधात्) —D1.8 om l 2 —(l 2) D8.8 दशानन (for स रावण°) —Ñ1 D8.4 om l 3]

1 B3 om 1ab —ab) Ś1 Ñ1 सन्निविष्ट, D1-6.11 सन्नि(D1 °ति)दुष्ट D8 अभिदुष्ट (for सुनिविष्टं) D7 हृद्ं (for हितं) M1 V1.2 B1.2.4 D3 विभीषणवचः श्रुत्वा रावणः कोपमूर्छितः —c) D11 om वाक्य —d) D1-6.8 काल(D5 क्रोध)चोदित Ñ1 V1.2 B D1 भ्रातरं रक्ष(D3 त) विभीषणं

2 a) B4 सदसि फलेन (sic) (for सह सपत्नेन) —b) D3 घोषण (for ‸क्रुद्धेन) Ñ1 om (subm) B1.2 D7.10.11 च (for वा) —c) Ś1 Ñ2 D1.12 न च D5 न तु (for न तु) L (ed) [अ]मित्र (for मित्र) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.9.11 मि(V1 [अ]मि)त्रापदेशेन(D2 °वादेन) (for मित्रप्रवादेन) —d) T2 सविदेत् (for संवसेत्) V1 ज्ञातिना सह (for शत्रुसेविना) —After 2 Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 ins a passage relegated to App I (No 4)

3 a) D6 जानाति (for जानामि) B4 शीर्ला (sic) (for शीलं) D2.8.6 ज्ञातीनां (for ज्ञातीनां) —b) V1 B D9 -लोकेषु (for -लोकेषु) Ś1 V1 B1.3 D1.6.11 M1 राक्षसा ; D7 रक्षस (for राक्षस) —M1 damaged for 3cd —c) B4 D4 व्यसन हि(D6 °नपि) (for °नेषु) D5 व्यसनैष्वपि (sic) —d) D1 om (hapl ?) from सदा up to ज्ञातय in 5d D3 सदा (for सदा)

4 D3 om 4 (cf v l 3) —a) G1 प्रधान Ś1 Ñ D1-4.8.11 साधनं B D3 G1.2 M1 C3 m g साधनं D1 साधको Cr k t as in text (for साधकं) M1 चाप B1.4 वेदो D2 चार्यं (for वैद्यं) V1 प्रधानं साधनारक्ष (sic) V2 प्रधानं च विधि धर्मं (sic) M1 प्रधान विभवैर्युक्तं —b) M1 राक्षसा (for राक्षस) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 धर्मज्ञं स्वजनप्रियः Ñ2 V1.2 B D3 धर्मज्ञ सज्जने(M2 D3 साधने) रत —c) Ś1 Ñ1 D1.8.10-12 [अ]पि (for हि) —d) B1 शूद्रं (for शूरं) Ñ1 D1-वर्धति, D3 चरति (for भवन्ति)

5 D5 om up to ज्ञातय in d (cf v l 3) —a) G1 मन्येनः Cg k t as in text (for मन्योन्य) T2 G1 -संहृष्टाः Cg k t as in text (for संहृष्टा) —b) V2 D3 व्यसने हि D3 विषयेषु (for व्यसनेषु) —c) Ñ1 D3 रागी (for घोरा) —d) Ś1 Ñ V1.2 B D1.4.8.9.11 नो। G3 ते (for तु) D1 शुभावहा (for भया°)

6 D3 om (hapl.) 6-7 —a) L (ed) श्रूयते B4 ज्ञातिभिर् (for हस्तिभिर्) —b) B4 पवित्रे (for पद्मवने) D3.10.11 M1.2 पुरा (for क्वचित्) —M1 damaged for 6cd —c) Ś1 D11 सुरान् (for नरान्) —d) D10.11 शृणुष्व G3 M1 शृणु सद् ; Cg k t as in text (for शृणु तान्) M1 वदतो (for गदतो) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.12 तान्शृणुष्व(V1 illeg up to ष्व) V1 D1 °ष्व B1.4 D1.8.9 °णु त्वं) विभीषण

7 D5 om 7 (cf v l 6) —a) Ś1 Ñ1 D1-4.11 न चाग्निर्नं च (for नाग्निर्नान्यानि) —b) D2 T2 न च Cg as in text (for न नः) Ś1 V1 D2-4.12 न पाशा न परश्वधाः —After 7ab Ś1 Ñ1 D1.4.12 ins

153* जनयन्ति भयं घोरं यथा ज्ञातिकृतं भयम्

[L (ed) ज्ञाति (for ज्ञाति) Ñ1 भयं कृतं (b) transp)]

—c) V1 मानु (sic) M1 स्वर्ण (for स्वार्थ) T1 damaged for स्वार्थ°प्राप Ś1 D1 प्रतीपास् हि Ñ1 D1-4 प्रधानास् हि V1 V2 B1.3 D6 प्रयुक्ताश्च (for °प्रयुक्तास्तु) —d) D3 हि D7 ते (for नो)

उपायमेते वक्ष्यन्ति ग्रहणे नात्र संशयः ।	ततो नेष्टमिदं सौम्य यदहं लोकसत्कृतः ।
कृत्स्नाद्भयाज्ज्ञातिभयं सुकष्टं विदितं च नः ॥ ८	ऐश्वर्यमभिजातश्च रिपूणां मूर्ध्नि च स्थितः ॥ १०
विद्यते गोषु सम्पन्नं विद्यते ब्राह्मणे दमः ।	अन्यस्त्वेवंविधं ब्रूयाद्वाक्यमेतन्निशाचर ।
विद्यते स्त्रीषु चापल्यं विद्यते ज्ञातितो भयम् ॥ ९	अस्मिन्मुहूर्ते न भवेत्त्वां तु धिक्कुलपांसनम् ॥ ११

G 5.88 13
B. 6 16 16
L. 5 90 49.

8 ^{a}) Ś1 Ñ1 D3.5.6.12 एते वेत्स्यति, V1.3 B1 ते प्रवक्ष्यति; D2 एतो वक्ष्यति L(ed) एव वक्ष्यति —^{b}) Ś1 Ñ V1.3 B2.3.4 D1-4.8.9.12 मोन (for नात्र) —^{c}) Ś1 Ñ1 V3 B1 D1-4.8.12 सर्वमेवेदं, Ñ2 V2 B3.4 D6 सर्वमिदं (for कृत्स्नाद्भया[त्]) —^{d}) G2 सुघोरः Cg as in text (for सुकष्ट), V2 B1 विदितं च न, M1.2 इति मे मतिः, Cg t as in text (for विदितं च नः) Ś1 Ñ1 D12 सदो (D12 मदो) स्तुष्टवं मया (Ñ1 सर्वेद्; D12 महत्), Ñ2 V3 B2.3 D1-4.8.9 सदा (V3 महत्) कष्टवं (Ñ1 B2.3 D6 °तमं) मत (D3 महत्; D6 मम), B4 सदा कष्टममतं —After 8, Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 ins

154* विभीषणार्जितं वाक्यं मायया मदवर्जितं यत्।

[D1-4.8.12 य(ग)स्था Ś1 य, Ñ1 D6 य (for यत्)]

9 D1.10.11 T2.3 G transp 9^b and 9^d —^{b}) D10.11 T2 तप; Cg as in text (for दम) —For 9 Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 subst

155* सभाग्यं गोषु सम्पन्नं सभाग्यं ब्राह्मणे तपः ।
चापल्यं स्त्रीषु सभाग्य संभाव्य ज्ञातितो भयम्।

[(l 1) Ś1 D12 गावो D1 च स्त्रीं (for सभाग्य) —(l 2) G (ed) चापल्यं Ś1 D1.3.11 transp चापल्य and first संभाव्य Ś1 D12 संभाव्य चापल रीषु (for the prior half) D6 om (hapl) second संभाव्य]

10 D1 om 10^{cd} —^{a}) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 M1.2.3 न ते विपत्तिं (L(ed) °दे हि सह) यत्र (Ś1 D12 प्रायो Ñ1 तात D6 तात्र; M1.2.3 सौम्य) —^{b}) Ś1 D12 T1.2 लभे Cr m g k t as in text (for लोक°) —^{c}) Ś1 D12 ऐश्वर्यात्मा V1 B1 D1 अभिप्रायात् D6 उप चारात् D8 ऐश्वर्यमा; D9 अभिमानं च; T3 अभिजातश्च; T3 G1.3 अभिजात च; Cr m g as in text (for अभिजातश्च) M1.2 वैभवे चाभिजाते च; M3 तपसश्चाभिजातश्च —^{d}) M3 मूर्ध्नि; Cr g as in text (for स्थित) Ś1 D12 मूर्धनि स्थित; Ś1 मूर्ध्नि संस्थित; D10 M3 Cg मूर्धनि स्थित; D6 मूर्धा च स्थित; T2 G1.3 मूर्ध्नि च स्थित (G1 °स्थि); Cr as in text (for मूर्ध्नि च स्थित) —After 10, Ś1 Ñ1.2 B D6 ins l 11–15 (only) of App I (No 5) —After 10, D1-4.8.12 S ins

156* यथा पुष्करपत्रेषु पतितास्तोयबिन्दवः ।
न श्लेषमुपगच्छन्ति तथानार्येषु सौहृदम्।
यथा मधुकरस्तर्षाद्रसं विन्दति नेह तु ।
रसमत्र न विन्दत तथानार्येषु सौहृदम्।
यथा पूर्वं गजः स्नात्वा गृह्य हस्तेन वै रजः । [5]
दूषयत्यात्मनो देहं तथानार्येषु सौहृदम्।
यथा मधुकरस्तर्षात्काशपुष्पं पिबन्नपि ।
तथा त्वमपि तत्रैव तथानार्येषु सौहृदम्।
यथा शरदि मेघानां सिञ्चतामपि गर्जताम्।
न भवत्यम्बुसंक्लेदस्तथानार्येषु सौहृदम्। [10]

[(l 1) D1.10.11 पत्रेषु Cr g as above (for प°षु) K(ed) reads l 2–3 within brackets —(l 2) D10.11 T1 अभिगच्छन्ति D1.3 T1.2 G3 M3 Cv g संगत (for सौहृदम्) D3 T1 G2.3 M om (hapl) l 3–4 —(l 4) D1 रसं तत्र T2 रसमत्र T3 Cv m संगतं, Cr g k t as above (for सौहृदम्) ⊗ Cv 'यथा मधुकरस्तर्षाद्रसं विन्दति नेह तु । रसमत्र न विन्देत तथानार्येषु संगतम्' इति केषुचित्कोशेषु ⊗ Cm g k transp l 5–6 and 7–8 —(l 6) D1 T2.3 G3 Cr m संगतं, Cg as above (for सौहृदम्) —D1.3 T2 G1 om (hapl except T3) l 7–8 D10.11 Ct transp l 7–8 and l 9–10 and read after the same l 2 T3 M3 Cr read l 7–8 after l 2 G3 transp l 7–S and l 9–10 —(l 7) D10.11 G3 M3 Ck t पिबति, T2 पिबति M1.2 Cv m g पिबन्नपि Cr as above (for पिबन्नपि) M3 यथा [illegible] इति —(l 8) T2 G3 Cv m संगतं Cr g k t as above (for सौहृदम्) —D1 reads l 9–10 after l 4 —(l 9) D11 सिञ्चताम् (sic) (for सिञ्चताम्) G1.3 M1.2.3 अभिगर्जताम् Ct as above (for अपि गर्जताम्) —(l 10) T3 Cr संगतं, Ct as above (for सौहृदम्)]

11 ^{a}) D1.10.11 T2 Ck t वीरत्वम्; T3 अनार्य; Cg as in text (for अन्य°) D6 च (for तु) —^{b}) D3 निशाचर —For 11^{cd} Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.12 subst

157* कल्पयन्तु यदि मार्तं मृषावाक्यं निशाचर ।

(Ś1 Ñ1 D12 च (for तु) Ś1 D12 दर्पित (for वाक्य) Ś1 D1.12 निशाचर)

—^{c}) Ś1 V1.3 B D1.2 T2 नेष्यति; Cr k t as in text (for भवेत्) D6 ततो हि D11 न भव (sic) (for न भवेत्) —^{d}) D1 om त्वां तु धिक् T2 च (for तु) Ś1 G(ed) धिग्नु (G (ed) °तु) V1 B धिग्नु (B1 °तु) B2 V3 D1 धिक्तुल D10 धोक्ते D1 आत्मनं D10.11 T2 धिक्तत Cg as in text (for धिक्कुलम्) —After 11, Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 ins a passage relegated to App I (No 5)

G 5 88 14
B 6 16 17
L 5 90 68

इत्युक्तः परुषं वाक्यं न्यायवादी विभीषणः ।
उत्पपात गदापाणिश्चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥ १२
अब्रवीच्च तदा वाक्यं जातक्रोधो विभीषणः ।
अन्तरिक्षगतः श्रीमान्भ्रातरं राक्षसाधिपम् ॥ १३
स त्वं भ्रातासि मे राजन्ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ।
इदं तु परुषं वाक्यं न क्षमाम्यनृतं तव ॥ १४
सुनीतं हितकामेन वाक्यमुक्तं दशानन ।
न गृह्णन्त्यकृतात्मानः कालस्य वशमागताः ॥ १५
सुलभाः पुरुषा राजन्सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ १६
बद्धं कालस्य पाशेन सर्वभूतापहारिणा ।
न नश्यन्तमुपेक्षेयं प्रदीप्तं शरणं यथा ॥ १७
दीप्तपावकसंकाशैः शितैः काञ्चनभूषणैः ।
न त्वामिच्छाम्यहं द्रष्टुं रामेण निहतं शरैः ॥ १८
शूराश्च बलवन्तश्च कृतास्त्राश्च रणाजिरे ।
कालाभिपन्नाः सीदन्ति यथा वालुकसेतवः ॥ १९

---

12 D6 reads 12 in marg —ᵃ) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 5 8 12 [उ]क्त्वा (for [उ]क्तः) M6 परुषैर्वाक्यैर् —D12 om (hapl) 12ᵇ-13ᵃ —ᵇ) D2 जातकोपो (for न्यायवादी) —ᶜ) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D6 सनिस्त्रिंशश् (for गदापाणिश्) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 सचिवैः सह (for सह राक्षसैः)

13 D12 om 13ᵃ (cf v l 12) —ᵃ) G3 तु (for च) Ś1 Ñ2 V1 3 B D6 ततो Ñ1 D1 4 8 पुनर् (for तदा) Ñ2 V1 3 B D6 भूयो (for वाक्यं) —ᵇ) D4 गीत, T1 जित (for जात) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 8 9 12 -कोपो D4 कर्मा (for क्रोधो) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 3 12 अंतरिक्षे स्थित, B3 4 अंतरीक्षगत, D1 4 8 अंतरिक्षस्थित —ᵈ) B1 D3 6 12 M2 भ्राता मे M6 रावण (for भ्रातर) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 भगवान्पुन, N2 D6 स्व निशाचर V1 B M6 राक्षसेश्वरं V2 स विभीषण (for राक्षसाधिपम्) —After 13 N2 V1 3 B1 3 4 D6 read 16

14 ᵃ) Ś1 Ñ V1 3 B3 4 (inf lin also as in text) D1 4 8 9 12 Ck सत्य; Cg as in text (for स त्वं) T1 Ct भ्रातो, M2 Ck भर्ता Cg as in text (for भ्राता) —ᵇ) V2 B D6 त्वं (for मां) N2 तत्त्वम् (for यद्यद्) —After 14ᵃᵇ, D1-7 10 12 S ins

158* ज्येष्ठो मान्य पितृसमो न च धर्मपथे स्थित ।

[M2 तु (for च) D6 पदे (for पथे)]

—ᶜ) D10 हि D12 om (sbm) (for तु) Ñ2 V1 3 B सर्वं ते D6 गहन Cm g, t as in text (for इदं तु) T1 परम G1 पौरं Cc h t as in text (for परुषं) —ᵈ) Ś1 D1-4 8 12 न क्षमाम्य (Ś1 D12 न क्षमामि D2 न क्षमामि हित सह) D4 क्षम्यतामहितं मम; N2 V1 3 B D6 क्षमिष्येऽहं V2 B1 क्षमिष्यामि) सुपूर्वेण; D3 10 11 न क्षमाम्य मनस्य न —After 14 N2 V1 3 B1 3 4 D6 read 19

15 ᵃ) Ñ1 V1 3 B D6 त्वद्धितं D1 अयुद्धं (for सुनीतं) N2 V1 3 B D6 वाक्येन T3 कारण Ct as in text (for वाक्यम्) —ᵇ) Ś1 D1-4 8 12 दुरात्मान; N2 महात्मान (for [अ]कृतात्मान)

16 Cf MBH 5 35 14 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D6 read 16 after 13 —ᵃ) D10 11 transp सुलभा and पुरुषा D1 लोके (for राजन्) —ᵇ) B3 4 प्रियभाषिण; D3 12 प्रीतिवादिन (for प्रियवादिन) —ᶜ) Ś1 N V1 3 B3 4 D1 4 8 9 12 T3 4 च (for तु) V2 वच्यस्य (sic) (for पथ्यस्य) —ᵈ) Ñ1 transp वक्ता and श्रोता B2 न विद्यते (for च दुर्लभ) —After 16, N2 V1 3 B D6 ins

159* यो हि धर्मं व्यपाश्रित्य हित्वा भर्तुः प्रियाप्रिये ।
अप्रियाण्याह पथ्यानि तेन राजा सहायवान् ।

[(l 1) B3 4 उपाश्रित्य (for व्यपाश्रित्य) D6 त्यक्त्वा (for हित्वा) V2 चापि (for भर्तु) B1 3 प्रियाप्रिय]

17 ᵃ) G1 बद्ध (for बद्धं) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 12 बद्धस्य कालपाशेन —ᵇ) B3 4 सर्वभूताभिहारिणा; M2 °पहारिण —After 17ᵃᵇ, Ś1 D1 12 ins

160* स्वयं स्कन्धावसक्तेन मृत्युना हितमात्मन ।

—ᶜ) D3 उद्वीक्षेय D7 G1 अपेक्षे त्वां (G1 त्वा) G2 उपेक्षेहं G3 Ck t उपेक्षे त्वां (Ck t त्वां) Cm g as in text (for उपेक्षेयं) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 विनश्यमानस्त्यापयस्त्वं (D3 °न त्याज्य; D4 °न त्यक्ष्यामि) Ñ2 V1 3 B D6 विनश्यमानं त्यक्ष्य (V2 B1 3 D6 °क्ष्ये, B3 4 °वस्या) त्वां —ᵈ) D4 सदनं (for शरणं) Ñ1 पुनर्दीप्तं यथा यथा —After 17 N2 V1 3 B D6 ins 161*

18 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 दीप्तैः (for दीप्त) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 G1 शरैः; D6 दिव्यैः; G1 कृतैः (for शितैः) N2 V1 3 B D6 रुक्म (for काञ्चन) Ś1 V2 B1 D12 T3 4 भूषितैः (for भूषणैः) —ᵈ) D6 [अ]भिहतं D2 विद्धं (for निहतं) Ś1 N V1 3 B3 4 D1-4 8 12 रणे (for शरैः)

19 N2 V1 3 B3 4 D6 read 19 after 14 D1 om (hapl ?) 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 D1 कृतविद्याश्च (for कृतास्त्राश्च) —ᵇ) D6 कृतकाराः D6 कृतपाराः (for कृतास्त्राः) Ś1 Ñ2 D1 4 8 10 12 T3 4 G1 M2 च महा रणे N2 V1 3 B D6 च महा महा D4 च महा रण (for च रणाजिरे) —ᶜ) Ś1 D12 कालपाशे (for कालाभिपन्ना) B1 सीदेत —ᵈ) D1 M6

आत्मानं सर्वथा रक्ष पुरीं चेमां सराक्षसाम् ।
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि सुखी भव मया विना ॥ २०

निवार्यमाणस्य मया हितैषिणा
न रोचते ते वचनं निशाचर ।
परीतकाला हि गतायुषो नरा
हितं न गृह्णन्ति सुहृद्भिरीरितम् ॥ २१

G 5 88 23
B 6 16 26
L 5 90 81

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे दशमः सर्गः ॥ १० ॥

सैकत (for वालुक) Ś1 N1 D1-4 8 12 वालुकासेतवो यथा Ñ2 V1 3 B D6 सिकता[Ñ2 D5 सैकता]सेतवो यथा M1 2 यथा(M1 om) सैकतममसि —After 19 Ś1 D1-4 8 12 ins

161* विगुणोऽपि हि चेद्राजा सहाया स्युर्गुणोत्तरा ।
तत्रापि युक्त्या निवसेद्गुणापेक्षी न संशय ।
तस्मात्त्वा मन्त्रिभि सार्धं हित्वा दोषसमन्वितम् ।

[(l 1) D1 निर्गुणो D3 हि (for ऽपि) D8 3 भवेद् D4 हि यद् (for हि चेद्) D8 तु D4 च (for स्युर्) Ś1 D12 गुणोत्तमा (for °त्तरा) —(l 2) D1 3 4 8 गुणापेतान् (for °पेक्षो) D1 3 6 महाभय D4 महद्भय (for न संशय) —(l 3) D4 तु (for त्वां) D3 3 समुच्छिन्न D4 समुद्भव D8 -समुद्भव (for समन्वितम्)]

—Thereafter all the above MSS cont Ñ1 ins after 19 Ñ2 V1 2 B D6 ins after 17

162* राममेव गमिष्यामि शरण राक्षसाधिप ।
चतुर्भिरेव सचिवै सहित क्षणदाचरै ।

[(l 1) B2 एव (for एव) Ñ2 V1 B2 4 D6 राक्षसेश्वर —(l 2) B1 3 एतै D6 चैव (for एव) D5 सहितै (for सचिवै) Ñ1 transp एव and सचिवै D6 सचिवै (for सहित) Ñ2 V3 B1 3 D6 transp सचिवै and सहित]

—After 19 D2 7 10 11 S ins

163* तन्मर्षयतु यचोक्त गुरुत्वाद्धितमिच्छता ।

[D7 न मर्षयतु M1 तत्त्व मर्षय Cv as above (for तन्मर्षयतु) T3 मोह Ct as above (for चोक्त) M1 बन्धुभावाद् (for गुरुत्वाद्)]

20 ab) Ñ2 V1 3 B D5 परिरक्षस्व D4 G2 सयशा रक्ष T1 स्वजने रक्ष (for सर्वथा रक्ष) D2 [ए]ना (for [इ]मा) M1 च राक्षसान् D1 रक्षात्मान पुरीं चक्षा सराक्षसगणां तथा —After 20ab Ñ2 V1 3 B D6 ins

164* रसमारीचवद्भक्त्या नून त्व यमसादनम् ।

while G2 ins after 20ab

165* पापिन तु दुराचार मूर्खं मद्वचने रतम् ।
सत्यजेत्सहमा विद्वान्प्रदीप्त शरणं यथा ।

—c) M3 वो (for ते) B2 [ऽ]स्ति (for ऽस्तु) —d) Ś1 D8 11 निरामय D8 विना मया (by transp) G1 महायशा (for मया विना) —After 20 Ś1 Ñ1 B4 D1 8 12 (preceded by 167*) 8 12 T2 M3 K(ed within brackets) ins

166* नून न ते रावण कश्चिदस्ति
रक्षोनिवासेषु सुहृत्सखा वा ।
हितोपदेशस्य सम प्रवक्ता
यो वारयेत्त्वा स्वयमेव पापात् ।
गतायुष त्वा विपरीतबुद्धि [5]
नि सशय राक्षस लक्षयामि ।
यो मा हित पथ्यमिद ब्रुवन्त
न मन्यसे राक्षस वीरमध्ये ।

[(l 1) D8 हि ते (for न ते) Ś1 D12 मम (for अस्ति) —(l 2) M3 निकायेषु (for निवासेषु) —(l 3) B4 समग्र वक्ता D8 शुभ प्रवक्ता D3 च सप्रवक्ता D12 सुसंप्रवक्ता M3 समग्र वक्ता L(ed) सम प्रवक्ता (for सम प्रवक्ता) —(l 4) D2 धारयेत् (for वारयेत्) T2 सममेव (for स्वयमेव) —D8 T2 M3 om l 5-8 —(l 6) D8 नसशय D3 असंशय Ñ1 रावण D1 त्वा परि (for राक्षस) B4 रक्षमामिह (for लक्षयामि) —(l 7) B4 मया (for यो मां) B4 तथ्यमिति (for पथ्यमिद) —(l 8) D3 समाचरेद् (for न मन्यसे) Ñ1 रावण (for राक्षस) D4 वीरसुरस्य (for °मध्ये)]

21 a) Ś1 Ñ1 D12 निगृह्यमाणो हि D1 3 4 8 निगृह्यमाणस्य D7 निवार्यमाणस्तु (for निवार्यमाणस्य) —b) Ś1 D12 रोचये B2 रो** T2 शोभते (for रोचते) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 वाक्यमिद (for ते वचन) V1 दशानन (for निशाचर) —c) Ñ1 D10 11 पराता D5 6 T1 2 G2 3 M1 2 3 परेत Cr m as in text (for परीत) D1 T1 G3 -कल्पा D7 10 11 G2 काले Cr m as in text (for -काला) Ś1 Ñ1 D3 12 transp गतायुषो and नरा —d) Ś1 Ñ D1 2 3 9 12 वचो (for हित) D8 ईरित (for ईरितम्)

Colophon —*Kanda name* Ś1 B4 D8 om Ñ V1 3 B1 3 D1-4 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 विभीषणत्याग N1 विभीषणपरित्याग Ñ2 V1 3 B1 4 D1 3 4 9 विभीषणवाक्य (V1 illeg for वाक्य) B2 3 पुनर्विभीषणवाक्य D2 4 विभीषणगमन(D2 °प्रयाण) —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 B2 D1 2 4 8 12 om Ś1 93 Ñ2 D9 95 V1 B1 90 V3 80 B3 83 B4 97 D3 99 D6 7 10 11 T1 2 G M 16 T3 15 G(ed) 88 —After colophon D2 concludes with राम G M1 2 with श्रीरामाय नम

११

G 5 89 1
B 6 17 1
L 5 91 1

इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणं रावणानुजः ।
आजगाम मुहूर्तेन यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ १
तं मेरुशिखराकारं दीप्तामिव शतह्रदाम् ।
गगनस्थं महीस्थास्ते ददृशुर्वानराधिपाः ॥ २
तमात्मपञ्चमं दृष्ट्वा सुग्रीवो वानराधिपः ।
वानरैः सह दुर्धर्षश्चिन्तयामास बुद्धिमान् ॥ ३
चिन्तयित्वा मुहूर्तं तु वानरांस्तानुवाच ह ।
हनूमत्प्रमुखान्सर्वानिदं वचनमुत्तमम् ॥ ४
एष सर्वायुधोपेतश्चतुर्भिः सह राक्षसैः ।
राक्षसोऽभ्येति पश्यध्वमस्मान्हन्तुं न संशयः ॥ ५
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा सर्वे ते वानरोत्तमाः ।
सालानुद्यम्य शैलांश्च इदं वचनमब्रुवन् ॥ ६
शीघ्रं व्यादिश नो राजन्वधायैषां दुरात्मनाम् ।
निपतन्तु हताश्चैते धरण्यामल्पजीविताः ॥ ७

11

1 ^{a}) T3 [उ]क्त (for [उ]क्त्वा) —^{b}) T3 न्यायवादी विभीषण. —After 1^{ab} Ś D4 12 ins a passage relegated to App I (No 6) whereas Ñ1 D1 3 8 ins I 1–6 only of the above passage On the other hand Ñ2 V1 3 (I 1–4 only) B D9 ins after 1^{ab} a passage relegated to App I (No 7) —V1 om 1^{cd} —^{cd}) Ś Ñ1 D1–4 8 13 जगामाकाशमास्थाय यत्र रामो महाबल.

2 ^{b}) D6 दीप्ताग्निम् (hypm) (for दीप्ताम्) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 13 G(ed) ज्वलन्तमिव पावक(D6 पर्वत, G [ed] तेजसा) D7 G3 M3 प्रदीप्तमिव तेजसा, T2 3 दीप्तपावकतेजस —^{c}) D9 महीस्थाने, T1 (also in brackets) विमानस्था (for महीस्थास्ते) V3 गगनस्थास्ते ददृशुर् —^{d}) V3 वानरा (for ददृशुर्) D2 7 M1 वानर श्रेष्ठा, D6 T1 सर्ववानरा —After 2 Ñ2 V1 3 B D9 11 G1 3 M K (ed within brackets) ins while D6 ins after 6 10 20

> 167* स हि मेघाचलप्रख्य काल पुरुषविग्रह ।
> धर्मायुधधर श्रीमानुपयातः विहायसा।
> ये चाप्यनुचरास्तस्य चत्वारो भीमविक्रमा ।
> तेऽपि वर्मायुधोपेता भूषणैश्च वभासिरे।

[B1 om I 1–2 D10 11 transp I 1–2 and I 3–4 —(I 1) D9 इ D10 11 च (for हि) D9 -चय (for [प्र]ख्य) D6 G1 3 M महेंद्रसमविक्रम, D7 10 11 वज्रायुधसम प्रभ (for the post half) —For I 2 D7 10 11 G1 3 M subst

> 167(A)* वज्रायुधधरो वीरो दिव्याभरणभूषित ।

[D6 M3 खड्गधर, G3 M1 3 वर्मायुध (for वज्रा°) M1 3 निर्भो (for वीरो)]

—G1 om I 3–4 —(I 3) D2 3 ते (for ये) M1 [ध]नुर्गणास Ñ1 D1 तत्र (for तस्य) —(I 4) M1 damaged M3 ते च (for तेऽपि) M1 चर्मे, B3 4 D9 चर्मे, D6 M3 सर्वे- (for वर्मे) —B2 om (hapl ?) from the post half up to 5^{a} D6 G3 M चापि (G3 च वि) भूषिता (for च वभासिरे) D7 10 11 भूषणोत्तमभूषिता (for the post half)]

3 B1 om 3 (cf v l 2) —^{a}) Ś1 व्याख्यात, Ś1 Ñ1 V1 3 B1 3 D1–4 6 9 13 आत्मना, Ñ1 आत्मन (for तमात्म) Ñ1 B4 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) —^{b}) Ñ2 V1 3 B2 3 4 D1 वानरे श्वर, D6 T1 3 G3 वाहिनीपति —^{c}) D9 दुर्धर्ष; D9 M3 दुर्धर्षैर् —^{d}) Ñ2 V1 3 B2 3 4 D9 G3 धीर्यवान्, Cg as in text (for बुद्धिमान्)

4 B1 om 4 (cf v l 2) —^{a}) Ś D1 11 च, D1 3 4 8 स (for तु) —^{b}) B4 वानरस्तान् D9 om from उवाच up to वचन in 4^{d} —^{c}) Ś वीरान् (for सर्वान्). —^{d}) M3 om (hapl) from मुत्तमम् up to वचन in 6^{d} Ñ1 V1 3 D1 D1 8 7 8 G3 अब्रवीद् (for उत्तमम्)

5 B1 om 5^{a} (cf v l 2) M3 om 5 (cf v l 4) —^{a}) B1 धर्मे, D9 चर्मे (for सर्व) T3 [उ]पेतेश —^{b}) Ś Ñ1 B3 D1–4 8 13 सचिवै सह (for सह राक्षसै) —^{c}) V1 3 B D9 वीक्षध्वम् (for पश्यध्वम्) —^{d}) Ś1 अस्माक तु, Ñ1 अहो हतुम्, D1 योऽस्मान्हतु Ñ1 B1 3 D1 8 असशये, V3 D3 4 नसशय (for न सशय)

6 M3 om up to वचन in 6^{d} (cf v l 4) —^{a}) D1 सुग्रीववचन श्रुत्वा —^{b}) Ś D1–4 8 13 वानरर्षभा; Ñ1 B2 3 हरिपुंगवा, Ñ2 D1 D9 हरियूथपा, V1 3 B4 हरि सत्तमा —B2 om 6^{c}–7^{d} Note hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) Ś1 D13 शाखाम्; Ś1 शाला, Ñ B1 D1 3 4 10 11 M3 Ct शालान्, V1 3 B3 4 D1 शालम्; D2 9 शिलाद्; T1 2 शालाद्; G1 साल्म् (for सालान्) Ś Ñ2 V1 3 B3 4 D1 13 M1 समाज्य (for उद्यम्य) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B3 4 D1–4 8 13 सुग्रीवमिदमब्रुवन्; Ñ1 D13 °मब्रवीत् [sic]]

7 B1 om 7 (cf v l 6) —^{a}) Ñ2 B3 D1 तत्क्षणं V1 3 B1 भो राजन् (for नो राजन्). —For 7^{cd}, Ś Ñ1 D1–4 8 13 subst

तेषां संभाषमाणानामन्योन्यं स विभीषणः ।
उत्तरं तीरमासाद्य खस्थ एव व्यतिष्ठत ॥ ८

उवाच च महाप्राज्ञः स्वरेण महता महान् ।
सुग्रीवं तांश्च संप्रेक्ष्य खस्थ एव विभीषणः ॥ ९

रावणो नाम दुर्वृत्तो राक्षसो राक्षसेश्वरः ।
तस्याहमनुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ॥ १०

तेन सीता जनस्थानाद्धृता हत्वा जटायुषम् ।
रुद्धा च विवशा दीना राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥ ११

तमहं हेतुभिर्वाक्यैर्विविधैश्च न्यदर्शयम् ।
साधु निर्यात्यतां सीता रामायेति पुनः पुनः ॥ १२

स च न प्रतिजग्राह रावणः कालचोदितः ।
उच्यमानो हितं वाक्यं विपरीत इवौषधम् ॥ १३

G 5 89 37
B 6 17 13
L 5 91 97

168* स्थादित्यारमात्वषायैषा रहस्य वानरेश्वर ।

[Ś D12 [अ]स्मान्वये चैषां D2 [अ]स्थानिमा हेतु D4 स्व महाबाहो D5-7 वानरान् (for रहस्यं) D1 2.8 वानरेश्वर]

—c) D3 6 10 11 T3 M1 2 Ct निपतति (D6 °तो) Ś V1 3 B1 3 4 D2-4 8 10-13 T2 3 M1 Ct यावद् Ñ1 यावत् Ñ2 D9 पापा G2 सर्वे (for चैते) —d) Ś Ñ1 D1-4 8 12 T1 M1 3 भ्रष्टचेतस Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 रुधिरोक्षिता, D5 7 T3 G1 3 M3 5 Cg °तेजस, D10 11 °चेतना (for भ्रष्ट जीविता) ✻ Cv: निपतन्तु हताश्चैव धरण्यामल्पतेजस इति (Cv °ति भद्र) पाठ ✻

8 a) Ś2 संभाष्यमाणानाम्, Ñ2 D9 समीक्ष्यमाणानाम् —b) G2 वै (for स) —B3 om (hapl) 8c-9d —d) G3 त्वमद्येव T3 M5 विभीषण (for व्यतिष्ठत) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 नरथ ते व्यवस्थित ✻ Cr: तेषां संभाषमाणानां तेषु संभाषमाणेषु सत्सु । व्यत्ययेन षष्ठी । खस्थ एव व्यतिष्ठत । आकाशमपुत्रयेन स्थितवानित्यर्थ ।, Cm: तथाविधस्यादरे षष्ठी । खस्थ एव व्यतिष्ठतेति तिष्ठतेर्हि प्रयोगो विप्रत्ययेन निदर्शनावस्थानसूचनार्थ ।, so also Cg t ✻ —For 8cd, Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst

169* सागरस्योत्तरे पारे स एव समुपस्थित ।

[Ś D2 8 12 पार्श्वे D1 तीरे (for पारे) D4 [उ]त्तरे तम् सुतवान् (for [उ]त्तरे पारे स एव) D3 3 4 समवस्थित (for समुप°) Ś D12 खस्थ एव व्यवस्थित D8 खस्थ एव व्यवस्थित (for the post half)]

—Then all the above MSS cont

170* युद्धोद्यतेषु सर्वेषु वानरेषु स्थितेषु च ।

[Ñ1 ***तेषु (illeg) D1-4 युद्धोद्यतेषु D8 युद्धतेषु (sic) D12 राघवे वानरेषु च (for the post half)]

9 B3 om 9 (cf v l 8) —a) Ñ2 V1 B1 3 4 D10 11 स उवाच (for उवाच च) Ś D12 सहसा प्राज्ञ, V1 D2-8 स महाप्राज्ञ —b) Ñ2 V1 3 B1 4 D9 महद् (for महान्) —c) Ś Ñ1 D1 3 12 वानरानीकं Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 4 वानरं सार्धं (B3 ज्ञानरा [sic]) D4 वानरेन्द्रं त' (for तांश्च संप्रेक्ष्य) —d) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 4 9 समपश्य D1 तत्र तत्र L (ed) अवेक्ष्य (subst) (for खस्थ एव) B3 च भीषण D6 T3 3 M3 सचिवैर्वानरैरुपपश्यन् ✻ Cr: सुग्रीवं च (ताश्च ?) समक्ष्य खस्थ एव विभीषण इति पाठ ✻ —After 9 Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins

171* भो भो शाखामृगा सर्वे वचनं मे निबोधत ।
रामायाख्यातुमिच्छामि कोसलेन्द्राय धीमते ।

[(l 2) D12 रक्षातुर (for [आ]ख्यातुम्)]

while Ñ2 V1 3 B 3 4 D9 ins after 9 B3 ins before 10

172* प्राप्तोऽहं राघवं द्रष्टुं शुश्रूष्यमिति वानरा ।

[D9 रावण (sic) (for राघव)]

10 Before 10 B3 ins 172* —a) Ś Ñ1 D1-4 8 12 दुरात्मो (for दुर्वृत्तो) Ñ2 V1 3 B D9 वानरा रा(B3 वर बाला)वणो नाम —b) D10 marg G3 रावणो, Cm g t as in text (for राक्षसो) Ñ2 V1 B D9 T3 G1 M1 2 3 राक्षसाधिप, Cr m g t as in text (for राक्षसेश्वर) V3 येन सीता हृता विद्ध —Ñ2 V1 3 B D9 transp 10cd and 11ab —c) M5 यस्य (for तस्य) —After 10 Ś Ñ1 D1-4 8 12 ins

173* चतुर्भि सचिवै सार्धमागतोऽहं न संशय ।
प्राप्तोऽहं राघवं द्रष्टुमिति मा वेत्थ वानरा ।

[(l 1) D4 विभीषण (for न संशय) —(l 2) D1 मा (for मां) Ś1 Ñ1 वेत्तु (sic) (for वेत्थ)]

11 Ñ2 V1 3 B D9 transp 10cd and 11ab —a) Ś Ñ2 V1 B D1-4 8 12 T1 2 M1 यन (for तेन) —b) D1 हृता (for हृता) —Ñ2 V1 3 B D1 om 11cd —c) D2 रुद्धा D4 सरुद्धा (for रुद्धा च) —d) D2 समन्तत (for सुरक्षिता)

12 a) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 12 M3 विविधैर्हेतु G3 M3 Ct हेतुमद्, Cr m g t as in text (for हेतुभिर्) —b) G1 निदर्शयन् M1 [अ]नि दर्शय Cv r m g t as in text (for न्यदर्शयम्) Ś Ñ1 D1-4 8 12 हनुमन्निर्दर्शयन् (Ś D8 12 °तनै) Ñ2 V1 3 D9 हनुमद्भि प्रदर्शयन् (V1 3 °निदर्शयन्) B M3 हनुमद्भिरपश्य(B3 °दर्श)यं(B3 °निदर्शय) —cd) T2 3 M3 तत्र सु Cg t as in text (for साधु) V1 3 B D9 मुहुर्मुहु (for पुन पुन) Ś Ñ1 D1 4 8 12 वक्तव्यं बहुशो वाक्यं सीता निर्यात्यतामिति

13 a) V1 D4 M3 तु (for च) —b) D2 राक्षस (for रावण) B1 D1 3 4 9 कालनोदित (D4 °त) —After 13ab, Ś Ñ1 D3 12 ins D2 3 4 ins after 13

G 5 89. 58
B 6 17. 16
L 5 91. 98

सोऽहं परुषितस्तेन दासवच्चावमानितः ।
त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च राघवं शरणं गतः ॥ १४
सर्वलोकशरण्याय राघवाय महात्मने ।
निवेदयत मां क्षिप्रं विभीषणमुपस्थितम् ॥ १५
एतत्तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो लघुविक्रमः ।
लक्ष्मणस्याग्रतो रामं संरब्धमिदमब्रवीत् ॥ १६

174* तेनाहं भृशमाक्रुष्टो रावणेन दुरात्मना ।
[L (ed) ततो (for तेन) D3 8 आक्रुद्धो (for आक्रुष्टो)]

—b) D4 om (hapl ?) उच्यमानो हित V3 D6-7 10 11 T G1 2 M1 उच्यमान (V3 °न) B4 हि तद् (for हित) —d) Ñ2 V1 3 B D9 मर्तुकाम (for विपरीत) Ś Ñ1 D1-4 8 11 मुमूर्षुरिव भेषजं —After 13 T1 2 read 17 for the first time repeating it in its proper place

14 a) D1 8 तथा, M2 अह B4 भात्सिंतस् (for परुषितस्) D1 2 सोहाद् (for तत) V1 सोहं परुषवाक्येन —b) V1 रावणेन (for दासवच्च) V3 B D9 च विमानित —c) Ś Ñ V3 B D1-4 8 9 11 मित्राणि (for पुत्रांश्च) V1 दाराश्च मित्रांश्च, D5 दाराश्च पुत्रांश्च (by transp) —After 14 Ś Ñ V1 3 B D1 4 8 9 11 ins

175* रावणस्यावलिप्तस्य धार्ष्ट्यमेव समाश्रित ।
सहैमि सचिवैर्भक्त राम शरणमागत ।
न हि मे जीवितेनार्थो नार्थैरर्थैस्तथा सुखै ।
तदह सर्वसत्यागात्प्राप्त राममवाप्नुयाम् ।
चोद्यमानो हि बहुशो मया धर्मार्थसंचयम् । [5]
वचो न गृह्णाति भृश मत्स्य विषकृत यथा ।
जानन्नपि हि तस्याद वीर्यपौरुषविक्रमान् ।
रावणस्य नृशसस्य विबुधैरपि तु महान् ।
धर्ममेव समाश्रित्य न ज्ञातिबन्धकाङ्क्षया ।
सत्यज्य स्वजन सर्व राघव शरण गत । [10]
सर्वथा शुद्धभावोऽह न मा शङ्कितुमर्हथ ।

[D1 om while D2 reads in marg l 1-2 —(l 1) D2 रावण चावलिप्तस्य (sic) (for the prior half) —(l 2) Ś1 D5 सहैव Ñ2 B सहित (B1 °हैः) V3 D9 चतुर्भि (for सहैमि) V2 सचिवै सहितो भक्तै (for the prior half) D2 रामस्य शरण गत (for the post half) —(l 3) B3 नानि (sic) (for न हि) D2 reads मे in marg Ñ2 V3 B3-4 D1 2 नार्थैर्नार्थैस् V1 B1 नार्थैरर्थैस् (for नार्थैरर्थैस्) B2 तत्र (for तथा) —(l 4) Ś Ñ1 D2 3 12 यद् B4 तम् (for तद्) L (ed) रामाद् (for रामम्) Ñ2 V1 3 B D9 राघवात्सुखमाप्नुयां D2 वानरा राममाप्नुवा (for the post half) —(l 5) Ś1 चोद्यमाने हि Ñ1 दृश्यमाणे हि Ñ2 V1 3 B D9 उच्यमानोऽपि D1 2 8 नोद्य(D4 वाच्य)मानो हि(D1 8 °नोऽपि) Ś2 मह्य (for मया) Ñ1 D1 2 संयुत Ñ2 V1 3 B D3 4 9 सहित D2 सश्चित (for सचयम्) —(l 6) L (ed) न वाचो (for वचो न) D1 2 8 मद्य (for मत्स्य) Ñ2 V1 3 B D9 वचो भृश न गृह्णाति मुमूर्षुरिव मे(D9 मै)षज —D1 reads l 7-10 in marg D4 om l 7 —(l 7) V3 D1 च (for हि) Ś1 [अ]थ (for [अ]ह) Ñ1 V3 B1 2 D9 वीर्य (for वीर्य) Ñ V1 3 B D3 4 विक्रम D9 विक्रत (sic) D2 वीर्यधर्मार्थपौरुषान् (for the post half) —D2 om l 8-11 —(l 8) Ñ2 V1 3 B [अ]पि(B1-4 [अ]ति)दुष्टस्य (for नृशसस्य) Ś1 दुर्मेधान् Ñ1 D2 4 8 दु सह(D8 °ह) (for दु सहान्) Ñ2 V1 3 B दुष्टस्य(B1 पि) दर्शन(Ñ2 °श्र)वात् (for the post half) —Ś Ñ1 D2 11 om l 9-10 —(l 9) D1 2 [अ]हमाश्रित्य (for समाश्रित्य) —(l 10) B4 न त्यक्त्वा D1 3 हित्वा त(D8 हि), D4 हित्वेमां D9 हित्वाह (for संत्यज्य) D2 सर्वे(sic) (for सर्वं) V3 स्व जना सर्वान् —After l 10 Ñ2 V3 B2-4 ins

175(A)* विवक्षया हि तत्कल सागरसंगमकाङ्क्षया ।
[V3 तु (for हि)]

whereas B1 ins

175(B)* चिरकालो हि(ह !)नष्टो राम शरणकाङ्क्षया ।

—(l 11) Ñ2 शुभभावो V3 B1 3 [अ]दुष्ट° B2 शुद्धकामो (for शुद्धभावो) D2 (marg as above) जातिरूपेण तत्पार (for the prior half) D4 अर्हसि (for अर्हथ)]

15 Ś Ñ V1 3 B D1 4 8-12 T2 G1 M2 transp 15a and 15b —a) Ñ2 V1 3 B D9 सर्वभूत (B2 °भूत) (for °लोक) —c) D5 T2 G3 न्यवेदयत D9 om Cv m g t as in text (for निवेदयत) D2 8 मा —d) Ñ2 V1 3 B D9 शरण समुपस्थित

16 a) Ñ2 V1 3 B D9 तस्य तद्, D2 एव तु (for एतत्तु) D1 om (hapl) from वचनं up to इद in 16d —b) Ś Ñ1 D1 3 8 12 वानरेश्वर, Ñ2 V1 3 B D9 प्लवगेश्वर (for लघुविक्रम) —c) Ś D1 8 11 [अ]ग्रज (for [अ]ग्रतो) —d) Ś V1 D1 8 9 11 इद(D4 om) वचनम् D5 T2 3 G1 2 सरब्ध इदम्, Cm g k t as in text (for सरब्धमिदम्) ✤ Cr सरब्ध । स सभ्रमसरब्ध इति पाठ ✤—For 16cd Ñ2 V1 3 B D9 subst

176* राघव समुपागम्य लक्ष्मण चाग्रतीदिदम् ।
[B1 4 समुपक्रम्य (for समुपागम्य)]

—After 16 D9 10 11 T2 ins D5 T1 G1 M2 3 Cr m g ins l 1-2 after 19 and l 3-14 after 17 whereas D8 T3 G2 3 M1 4 ins l 1-2 and l 3-14 after 19 (M1 2 cont after 178*) and 16 respy

177* प्रविष्ट शत्रुसैन्य हि प्राप्त शत्रुरतर्कित ।
निहन्यादन्तर लब्ध्वा उलूक इव वायसान् ।
मन्त्र व्यूहे नये चारे युक्तो भवितुमर्हसि ।
वानराणां च भद्रं ते परेषां च परंतप ।

G 5 90 1
B 6 17 31
L 5 91 11

सुग्रीवस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा रामो महाबलः ।
समीपस्थानुवाचेदं हनूमत्प्रमुखान्हरीन् ॥ २२

यदुक्तं कपिराजेन रावणावरजं प्रति ।
वाक्यं हेतुमदत्यर्थं भवद्भिरपि तच्छ्रुतम् ॥ २३

सुहृदा ह्यर्थकृच्छ्रेषु युक्तं बुद्धिमता सदा ।
समर्थेनापि संदेष्टुं शाश्वतीं भूतिमिच्छता ॥ २४

इत्येवं परिपृष्टास्ते स्वं स्वं मतमतन्द्रिताः ।
सोपचारं तदा राममूचुर्हितचिकीर्षवः ॥ २५

[(l 1) D₃ अस्मिन् (for तस्मिन्) N₂ V₁ ₃ B D₃ रामो धर्मभृतां वर (for the post half). —(l 2) Ś D₁₂ देवम् (for धर्मम्) Ś₁ D₁₂ क्षण, Ś₂ क्षम, D₂ क्षणाद् (for तदा)] —D₁₋₄ ₈ cont

180* सुग्रीवस्य च तद्वाक्यं श्रुत्वा रामो महामति ।
सम्यग्विमृश्य तद्धीमान्सुमुहूर्तमिवान्तरम् ।

[(l 1) Cf 22[ab]. D₁ ₃ ₈ तु (for च) —(l 2) D₁ विमृश्य त, D₄ विचिमृशेद्, D₈ विमृश्ये (for विमृश्य तद्). D₁ ₄ श्लोकर]

—After 179*, Ñ₁ V₁ ₃ B₁₋₄ D₆ G(ed) ins an addl colophon

[*Kanda name* B₁ om Ñ₁ V₁ ₃ B₂ ₃ D₆ सुन्दर° —*Sarga name* Ñ₂ V₁ ₃ B₂ ₄ D₆ विभीषणा(V₁ D₆ °ण)गमन —*Sarga no* (figures words or both) B₃ om Ñ₁ D₆ 96 V₁ ₃ 81, B₂ 84, B₄ 98, G (ed) 89]

22 For 22[a]–25[b], Ñ₁ V₁ ₃ B D₆ subst. 182* —[a]) Ś D₁₂ च (for तु) D₁ कपीश्वरस्य वचन, D₂ ₈ स तकपीश्वरवचो —[b]) D₅ ₆ T₁ ₃ M₃ ₄ महायशा (for °बल) Ś Ñ₁ D₁₋₃ ₈ ₁₀ राम श्रुत्वा विमृश्य च —[cd]) D₁₀ ₁₁ कपीन् (for हरीन्) Ś Ñ₁ D₁₋₃ ₈ ₁₃ तत सुग्रीवपश्चिमादिद वचन समब्रवीत् —After 22, Ś Ñ₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ L(ed) ins

181* परवानस्मि सर्वेषु भवत्सु हितबुद्धिषु ।
अनुष्ठेय मया किंचिदिह प्राप्त विभीषणे ।
उद्दक्तुमर्हन्ति हि मे भवन्त
श्रयोधिन श्रेयसि सन्नियुक्ता ।
परप्राप्तकाल च हित च मावा [5]
कालोपपन्न च विचार्य सर्वम् ।

Colophon

[(l 1) D₁ वानरेषु निवेदये (for the post half) —(l 2) Ś च यद् (for मया) D₁ मति रावणघातने (for the post half) —(l 3) D₄ भर्हेतु D₂ च (for हि) D₆ वै (for मे) —(l 4) Ś₁ मश्रोर्थिने, D₁ श्रेयो र्थित Ñ₁ चैव युक्ता, D₁ सप्रयुक्ता (for सनि°) —(l 5) D₁₂ om (hapl) हित च D₁ ₈ विहित (for च हित) —(l 6) D₃ विचिन्त्य (for विचार्य) Ñ₁ सम्यक्, D₁ सर्वे, D₈ सर्वे

Colophon —*Kānda name* Ś₁ D₁ ₈ om, Ś₂ Ñ₁ D₂₋₄ ₁₃ सुन्दर° —*Sarga name* Ś₁ D₂ विभीषणागमन(D₄ °न) Ś₂ D₁ ₃ ₄ ₁₃ विभीषणा(Ś₂ °णानु)गमन (Ś₁ D₄ ₁₃ °न) Ñ₁ विभीषणप्रयाणक, D₂ विभीषणप्रयाण —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₈ ₁₃ om, Ś₂ 94 D₃ 101 L (ed) 91 —After colophon, D₇ concludes with राम]

23 For subst. in Ñ₁ V₁ ₃ B D₆, cf v l 22 and 25 For 23[a]–25[b], Ś Ñ₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ subst 182* —[c]) D₇ G₁ M₃ सत्यं च (for ह्यत्यर्थं) —[d]) D₁₀ ₁₁ च (for तत्)

24 For subst in Ś Ñ V₁ ₃ B D₁₋₄ ₈ ₁₃, cf v l 22, 23 and 25. —[a]) D₁₀ ₁₁ M₁ ₃ सुहृदामर्थे, D₇ सुहृदा ह्यर्थे —[b]) T₁ उक्त (with hiatus) (for युक्त) G₃ बुद्धिमता D₅ ₆ ₁₀ ₁₁ T₁ ₃ G₃ M₁ ₃ सदा (for सता) —G₃ reads 24[cd] twice —[c]) D₁₀ ₁₁ T₁ Ct [उ]प, Cv r m g k as in text (for [आ]पि)

25 [b]) ✻ Cr स्व स्व मतमतन्द्रिता इति पाठ ✻ —For 22[a]–25[b], Ñ₁ V₁ ₃ B D₆ subst while Ś Ñ₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ subst for 23[a]–25[b]

182* प्राप्त विभीषण श्रुत्वा राम सुग्रीवमब्रवीत् ।
स्वयमेव स्पृशान्हस्त हस्तेनामित्रतापन ।
हरिश्रेष्ठ महाबाहो वचन श्रूयता मम ।
आनृशंस्ये तदात्वे च आयत्या चैव संस्थितम् ।
आस्यतामिति सुग्रीव सचिवाश्च समाहूय । [5]
हनुमत्प्रमुखान्सर्वान्यांश्च हरियूथपान् ।
ते समर्थाश्च वक्तव्य करिष्यामि परीक्षणम् ।
सम्यग्वदसि सुग्रीव राजानो हि बहुच्छला ।

[(l 1) Ñ₁ D₆ मत्वा (for श्रुत्वा) —Ñ₁ V₁ ₃ B D₆ om l 2–3 —(l 2) Ś D₁₃ हस्ते (for हस्त) Ñ₁ D₆ -कर्षण (for तापन) Ś D₁₂ राघव शत्रुतापन, D₃ रामो वै शत्रुसूदन (for the post half) —(l 3) D₁ transp वचन and श्रूयता —(l 4) Note hiatus between the two halves D₆ ₈ ₁₃ आनृशंसे (D₆ °स्य) D₃ निश्चित (for संस्थितम्) Ñ₁ V₁ ₃ B D₆ ₈ त(V₁ ₃ च)दायत्यां च संयुत (V₁ सं ✻ त [illeg] V₃ B₁ सहिते B₂ ₃ सहित, B₁ D₆ संश्रित) (for the post half) —(l 5) Ś D₁₂ भूयताम् Ñ₁ V₁ B₂ ₄ D₆ ₈ इद B₃ इव (for इति) Ś V₃ B₁ D₁₂ ₁₃ सुग्रीव, Ñ₁ सुग्रीव D₃ तान् (for च) Ś Ñ₁ D₁₂ समाहूय, N₁ V₃ B D₆ समानय —(l 6) Ñ₁ D₆ वानरान् (for मन्त्रिण) V₁ (m also as above) -मुखान् (for

रावणस्यानुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ।
चतुर्भिः सह रक्षोभिर्भवन्तं शरणं गतः ॥ १७
रावणेन प्रणिहितं तमवेहि विभीषणम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ॥ १८
राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या संदिष्टोऽयमुपस्थितः ।
प्रहर्तुं मायया छन्नो विश्वस्ते त्वयि राघव ॥ १९
वध्यतामेष तीव्रेण दण्डेन सचिवैः सह ।
रावणस्य नृशंसस्य भ्राता ह्येष विभीषणः ॥ २०
एवमुक्त्वा तु तं रामं संरब्धो वाहिनीपतिः ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलं ततो मौनमुपागमत् ॥ २१

अन्तर्धानगता ह्येते राक्षसाः कामरूपिणः । [5]
शूराश्च निकृतिज्ञाश्च तेषु जातु न विश्वसेत् ।
प्रणिधी राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य भवेदयम् ।
अनुप्रविश्य सोऽस्मासु भेदं कुर्यान्न संशयः ।
अथवा स्वयमेवैष छिद्रमासाद्य बुद्धिमान् ।
अनुप्रविश्य विश्वस्ते कदाचित्प्रहरेदपि । [10]
मित्राटविबले चैव मौलं भृत्यबले तथा ।
सर्वमेतद्बले ग्राह्यं वर्जयित्वा द्विषद्बलम् ।
प्रकृत्या राक्षसो ह्येष भ्रातामित्रस्य वै विभो ।
आगतश्च रिपोः पक्षात्कथमस्मिन्हि विश्वसेत् ।

[De B (ed. within brackets) repeat l. 1-2 after 19.—(l. 1) De M5 C[illegible] [illegible], C[illegible] as above (for [illegible]). M5 [illegible] (for [illegible]).—(l. 2) De [illegible] (corrupt), B (ed., second time) [illegible] (for [illegible]). D[illegible] Ct [illegible] (by transp.). D[illegible] (both times) T[illegible] G[illegible] M[illegible] [illegible] (T[illegible] °[illegible]) (for the post. half). [illegible]—(l. 3) T[illegible] [illegible]. M5 [illegible] (for [illegible]).—(l. 5) M[illegible] [illegible]—(l. 6) De [illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]).—(l. 8) G[illegible] [illegible] (for [illegible]) M[illegible] (for [illegible]).—(l. 9) M[illegible] [illegible] (for [illegible]) De [illegible] (for [illegible]).—G[illegible] repeats l. 8 in place of l. 10.—(l. 10) De T[illegible] M[illegible] [illegible] (for [illegible]).—(l. 11) [illegible] (for [illegible]). D[illegible] [illegible] as above (for [illegible]) [illegible] as above (for [illegible]) [illegible]—(l. 12) G[illegible] [illegible] (for [illegible]).—(l. 13) De T[illegible] [illegible] (for [illegible]) [illegible]—(l. 14) [illegible] (for first [illegible]) [illegible] (for second [illegible]).]

17 The text 17 [illegible] after 11, repeats [illegible] here.—[illegible]) Ś Ñ V[illegible] B[illegible] D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]).—[illegible]) De T[illegible] [illegible] (as in text) [illegible] (for [illegible]).—[illegible]) Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible] (for [illegible]).—[illegible]) V[illegible] [illegible] (for [illegible]). Ś Ñ D[illegible] [illegible] [illegible].—After 17 De T[illegible] G[illegible] M[illegible] [illegible]

हितं, D[illegible] Ct प्रणीय हि, Cg k प्रणिहित (as in text).—[illegible]) Ś1 D[illegible] [illegible] (D[illegible] °चै [sic]) हि। Ñ[illegible] D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] तमवेहि (sic), Ñ[illegible] मन्येहं (subm.); V1 B[illegible] मन्येहं त (V1 हि), B[illegible] मन्ये चाहं; De स मन्येहं (for तमवेहि). M[illegible] निशाचर (for विभीषणम्). V[illegible] स नो हनु विभीषण.—[illegible]) Ñ[illegible] नास्य (for तस्य). Ś Ñ[illegible] D[illegible] [illegible]. B[illegible] [अ]हं [illegible].—[illegible]) Ś Ñ[illegible] D[illegible] [ऽ]क्षम (for क्षमं). Ś B[illegible] क्षमवतां Ñ[illegible] D[illegible] [illegible] (for क्षमवतां). D[illegible] न क्षमं (De om. hapl.) क्षमतां वर. [illegible] Cr g t क्षमवतां शुभ (Cr हित)व्यापारवताम् (Ct °तां क्षमा [illegible] इत्यर्थः.).]

19 [illegible]) Ñ[illegible] V1 B De T[illegible] राक्षसया. V[illegible] B दुष्टया (for जिह्मया).—[illegible]) Ś Ñ1 D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible])[illegible] De T[illegible] M[illegible] [illegible]; D[illegible] M[illegible] Ct [illegible]; T[illegible] [illegible] (for उपस्थितः). Ñ[illegible] V[illegible] B De [illegible] (Ñ[illegible] V[illegible] De [illegible]) [illegible].—[illegible]) D[illegible] G M[illegible] [illegible] (for राघव).—For 19[illegible], Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] M[illegible] subst.:

175* [illegible] त्वयि विश्वस्ते [illegible]

(Ñ[illegible] V[illegible] B[illegible] [illegible], V[illegible] [illegible], D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) (for [illegible]). B[illegible] D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) [illegible] (B[illegible] D[illegible] [illegible]) [illegible], M[illegible] [illegible] (for the post. half).]—Then M[illegible] cont., while D[illegible] T[illegible] G M[illegible] ins. l. 1-2 of 177* after 19.

20 [illegible]) De [illegible] (for [illegible]). Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible] (for [illegible]). Ś Ñ[illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]). De M[illegible] [illegible] (by transp.). Ñ[illegible] V[illegible] B D[illegible] [illegible] (Ñ[illegible] V[illegible] °[illegible]). V[illegible] [illegible] (for [illegible]).—[illegible]) Ś Ñ[illegible] D[illegible] [illegible] Ñ[illegible] V[illegible] B De [illegible] G[illegible] [illegible]

21 [illegible]) De [illegible] De [illegible] (subm.) (for [illegible]). De [illegible] De [illegible] (for [illegible]).—[illegible]) Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible] (for [illegible]).—[illegible]) Ś D[illegible] [illegible] (for [illegible]) Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible]. D[illegible] [illegible].—[illegible]) T[illegible] [illegible] (for [illegible]). Ś Ñ[illegible] D[illegible] [illegible], De [illegible] L (ed.) [illegible].—After 21, Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] ins.:

ततो मैन्दस्तु संप्रेक्ष्य नयापनयकोविदः ।
वाक्यं वचनसम्पन्नो बभाषे हेतुमत्तरम् ॥ ३८

वचनं नाम तस्यैष रावणस्य विभीषणः ।
पृच्छ्यतां मधुरेणायं शनैर्नरवरेश्वर ॥ ३९

भावमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्वं करिष्यसि ।
यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ ॥ ४०

थ संस्कारसम्पन्नो हनूमान्सचिवोत्तमः ।
उवाच वचनं श्लक्ष्णमर्थवन्मधुरं लघु ॥ ४१

न भवन्तं मतिश्रेष्ठं समर्थं वदतां वरम् ।
अतिशाययितुं शक्तो बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ॥ ४२

न वादान्नापि संघर्षान्नाधिक्यान्न च कामतः ।
वक्ष्यामि वचनं राजन्यथार्थं राम गौरवात् ॥ ४३

अर्थानर्थनिमित्तं हि यदुक्तं सचिवैस्तव ।
तत्र दोषं प्रपश्यामि क्रिया न ह्युपपद्यते ॥ ४४

ऋते नियोगात्सामर्थ्यमवबोद्धुं न शक्यते ।
सहसा विनियोगो हि दोषवान्प्रतिभाति मे ॥ ४५

G 5.90.26 B 6.17.54 L 5.92.27

187* यस्य न स्वजने प्रीतिः कुवलस्य परे जने ।
[D13 सुजने (for स्वजने) D4 transp यस्य न and स्वजने], whereas D5 ins.

188* स्वजने यस्य न प्रीतिः का प्रीतिरितरे जने ।
—D5 cont, while D4 cont after 187*

189* सर्वलक्षणसम्पन्नेऽप्यस्ति दोषो विभीषणे ।
[D4 -संपूर्णे (for -सम्पन्न)]

38 D5 om 38ab (cf. v.l. 36) D1 om 38 (cf v.l. 37) —a) Ñ2 V1.3 B D9 अथ (for ततो) T3 च (for तु) Ś Ñ1 D2-4.8.12 अथ मैन्दो महाबुद्धिर् (Ñ1 D3 °बाहुर्) —b) D3 नये परम, D6 मयापनय (for नयापनय) —c) D6 विनय (for वचन) B2 सपन्न Ś Ñ1 D2-4.8.12 वाक्य परमसपन्न —d) Ś Ñ1 D2.4.8.12 सद्वताजलि, N2 V1.2 B D9 G1 हेतुमत्तदा (B3 °था, G2 °र) G1 हेतुसहित

39 D om 39ab (cf v.l. 37) —a) D2.4.8 वच नात्, D10.11 M1.2 मनुजो (for वचन) Ś Ñ1 D3.8.12 G1 [ए]व (for [ए]ष) Ñ2 V1.2 B D9 वचनाता(V2 °न ता)बदस्यैव(Ñ2 D9 °ष) D3 कजाजरूपे पुरुषे —b) Ś Ñ1 D4.8.12 राक्षसस्य, B2.3 D6 रावस्य(sic) D2 राक्षस स्य, D4 राक्षसोय (for रावणस्य) V3 B1 विशेषत —c) Ś D12 परमोपाय, Ñ V1.3 B2.4 D2-4.8.9 मधुरोपायैं (Ñ1 D3.8 °य) B1 मधुरैर्वाक्यैं, D4 मधुपापाश्च(sic) (for मधुरेणाय) —d) Ś D2-4.8.12 शनैर्नरपत स्वय(D4 °र्वे भय, D8 °ते स्वय, D12 °ते सुख) Ñ1 पृच्छयता नृपते स्वय, Ñ2 V1.2 B D9 शनैर्नरपते पुन, D1 कथमत्रागत विल, D7 शनैर्नरवरात्मज, D10.12 T3 G1.3 M1.2.3 शनैर्नरपतीश्वर

40 a) N1 D1-4.8 [अ]थ, G3 च (for तु) Ś D12 तावमास्थाय (for भावमस्य तु) —b) Ś Ñ1 B2 D2.4.8.12 सत्यतत्त्वत्, Ñ2 V1 B1.2 D9 ततस्तु त्वं, V1 D5.10.11 T1 G M1.2.3 वस्त्वतस्त्व, D1 यत्तस्व तत्, D7 कर्तव्य तत् (for ततस्तत्त्व) Ś1 करिष्यति D6 त ** स्वर्कयिष्यसि, T2 यत्तत्र कर्तुमर्हसि —c) Ś Ñ1 D1-4.8.12 इति (for यदि) D3 (s)प्यदुष्टो (for न दुष्टो) Ñ2 V1.2 B1.4 D9 वा दुष्टो (by transp) —d) Ś D4.12 L (ed) वाक्यमा(L [ed] वाक्यसा)कारसूजित, Ñ1 D1.8 वाक्यमाकारसूचित(D4 °सूत्त [sic]) ❀ Cv "भावमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्व करिष्यसि । यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्व नरर्षभ" इति पाठ. ❀

41 D3 om 41 —a) Ś Ñ1 D2.4.8.12 युक्त(D4 युत)स्त्वद्गतया बुद्ध्या —b) T1 बुद्धिकोविद (for सचिवोत्तम) —c) Ś D2.4.8.12 मधुर, M4 हेतुमत् (for वचन) V3 D2 सूक्ष्मम् —d) Ś Ñ1 D1.2.4.8.12 च ततो (D1.2 हित) वच, Ñ2 V1.3 B D9 मधुर हित

42 a) G2 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) Ñ2 V2.3 B D9 त बुध (Ñ2 B1 D9 वद)त हरिश्रेष्ठ —b) Ñ2 D1 पुनता, V3 B4 गदता (for वदता) —c) Ñ2 V1.3 B D9 नैवातिशयितु —d) V3 इव (for अपि) —For 42 Ś Ñ1 D1-4.8.12 subst

190* न बुधन्त हरिश्रेष्ठ सय ते हरिपुगवा ।
समुद्देक्ष्य शक्तो बृहस्पतिमिवामरा ।
[(l. 1) N1 D4 हरिपूगवा (for °पुगवा) —(l. 2) D1.2 समुद्वीक्ष्य]

43 a) Ś2 G1 M2 नावादाद्य Ś Ñ1 D2.4.8.12 न सरभात्, D5 [अ]पि सरम्भात्, G1 [अ]पिस°, Cm g t as in text (for [अ]पि सघर्षात्) Ñ2 V1 B D9 न दानाद्य(Ñ2 V1 D9 मदाद्य) च सद्धषात्, V3 नादानाद्यात्र सहर्षात्, D2 नात्रमानाद्य सरभात् —b) V3 नावेक्ष्य न, D1.2 नाधिक्ययाद्य, D6 न नास्तिक्याच् (for नाधिक्यात्र) Ñ2 D4 नास्तिक्यात्त्वा(D4 °स्तिक्यात्वा)त्समदीपनात् —d) Ñ1 यथा त्व, B1.2 यथाह Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12 कार्य (for राम)

44 a) N2 B4 D9 अनर्थार्थ (by transp) T1 वा (for हि) —b) B4 M4 सह (for तव) —G3 om (hapl) 44c–46b —c) D5 T2 अत्र (for तत्र) Ñ1 V3 B D4.8.12 न पश्यामि, L (ed) प्रवक्ष्यामि —d) D1 G2 M2 नाप्युपपद्यते ❀ Ck क्रिया न(ना?)प्युपपद्यत इति पाठ ❀

45 G2 om 45 (cf v.l. 44) For 45-46 D4

G 5 90. 11
B 6 17. 40
L 5 91 13

छादयित्वात्मभावं हि चरन्ति शठबुद्धयः ।
प्रहरन्ति च रन्ध्रेषु सोऽनर्थः सुमहान्भवेत् ॥ ३१
अर्थानर्थौ विनिश्चित्य व्यवसायं भजेत ह ।
गुणतः संग्रहं कुर्याद्दोषतस्तु विसर्जयेत् ॥ ३२
यदि दोषो महांस्तस्मिंस्त्यज्यतामविशङ्कितम् ।
गुणान्वापि बहूञ्ज्ञात्वा संग्रहः क्रियतां नृप ॥ ३३
शरभस्त्वथ निश्चित्य सार्थं वचनमब्रवीत् ।
क्षिप्रमस्मिन्नरव्याघ्र चारः प्रतिविधीयताम् ॥ ३४
प्रणिधाय हि चारेण यथावत्सूक्ष्मबुद्धिना ।
परीक्ष्य च ततः कार्यो यथान्यायं परिग्रहः ॥ ३५
जाम्बवांस्त्वथ संप्रेक्ष्य शास्त्रबुद्ध्या विचक्षणः ।
वाक्यं विज्ञापयामास गुणवद्दोषवर्जितम् ॥ ३६
बद्धवैराच्च पापाच्च राक्षसेन्द्राद्विभीषणः ।
अदेशकाले संप्राप्तः सर्वथा शङ्क्यतामयम् ॥ ३७

V1 B4 त्यज्यतामय, D5 शक्यतामय, D3 तर्कयामहे, D10 11 T2 G C1 तर्क्य एव हि (for शङ्क्य एव हि) —cd) Ñ2 V1 3 B D5 विश्वासयोग, D7 10 11 Ct विश्वासनीय (for विश्वासयोग्य) Ñ1 V1 3 B D5 विभीषणे D8 विश्वसेद्वैरिपक्षेषु सोनर्थश्च कुतो भवेत् —For 30cd, Ś Ñ1 D3 1 4 8 12 subst

186* विश्वासो हरिसैन्येन न कर्तव्य कथंचन ।

[D1 3 8 वारिपक्षेषु (D1 °क्षे तु D8 °क्षय) D4 वरिसैन्येषु D4 transp न and कर्तव्य Ñ1 D1 3 4 8 कदाचन (for कथंचन)]

31 Ñ2 V1 3 B D5 repeat 31 after 35 —a) Ś Ñ V1 3 B D3 4 8 12 (Ñ2 V1 3 B D5 second time) [आ]त्मनो भाव (for [आ]त्मभाव हि) Ñ2 V1 3 B D5 (all first time) प्रच्छाद्य भावमेते हि, D1 गोपायित्वात्मभावं तु —b) N1 V1 3 B1 4 (all second time) भवति, D2 3 (both second time) भजति, D6 वर्तन्ति (for चरन्ति) B4 (first time) शठवृत्तय —c) B2 (first time) प्रवर्तंति (for प्रहरन्ति) Ś1 रन्ध्रेषु, D1 रन्ध्रे वै, D3 (first time) चक्रेषु —d) B2 3 (both first time) सोर्थश्च (for सोऽनर्थः) Ś तत्कृतो, Ñ V1 3 B (Ñ2 V1 3 B1-3 both times B4 first time) सुकृतो, B4 second time) D2-4 8 9 (both times) स्वकृतो, D1 वै कृतो, D12 सत्कृतो (for सुमहान्) D6 भवान् (sic) ※ Cv r सोऽनर्थः सुमहान्भवेदिति पाठ ※

32 cd) D5 व्यवस्थाप्य (for व्यवसाय) Ñ2 D2 3 वै, V1 B4 D5 च, G वा (for ह) V2 B2 भजेति च (sic), B3 D3 भजस्तत, D4 7 भजेदिति (D7 °ह) Ś N1 D12 व्यवसायो भवेदिति (for b) D1 अर्थानिविनिश्चित्य हृदा विचार्य च पुन पुन —c) Ñ1 कृत्वा (for कुर्याद्) —d) T2 च (for तु) Ś Ñ1 D1 3 4 8 12 M3 च (D1 M2 तु) विसर्जयेत्, Ñ2 V1 3 D5 च विसर्जन, B1 4 D3 च विवर्जन, B2 3 च विवर्जित.

33 a) Ś Ñ1 D1-4 8 12 अस्मिन्, B2 3 तत्र (for तस्मिन्) —b) Ś B4 D1 8 12 अविशङ्कया, Ñ1 एव शङ्कया, D3 अविशङ्कय तद्, D4 एव सर्वथा —c) D1-4 8 च (for वा) Ñ1 गुणार्थापि (sic) (for गुणान्वापि) D1 सर्वान्, D2 तथान् (for ज्ञात्वा) Ñ2 V1 3 B D5 गुण प्रभूत मत्वा वा (V1 B1 च), D7 सुगुणान्निर्गुणाञ्ज्ञात्वा —d) Ś Ñ1 D1-3 8 12 इति, D4 इह, G1 3 विभो (for नृप)

34 a) B1 D5 सरभस्तु Ñ2 B1-3 D5 चाथ, V1 B4 चापि, V3 च वि (for त्वथ) Ś Ñ2 D2-4 12 M1 2 5 संचिन्त्य, D2 नि ध्यस —b) Ś Ñ V1 3 B D2-4 8 9 12 हरिर्, D3 T1 सत्त्व, D7 T2 3 G1 M1 Cm g सत्य, G2 M5 धीरो, Cr Ct as in text (for सार्थं) ※ Cv शरभस्त्वथ निश्चि(°श्चि)त्य धीरो वचनमब्रवीत् इति पाठ ※ —c) Ś Ñ1 D1 4 8 12 तस्मै (for अस्मिन्) —d) N1 वच (for चार) G2 प्रचार प्रविधीयता

35 a) Ś D12 [स]थ, V1 तु, B1 4 D4 च (for हि) —b) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 12 ततो भाव परी(B1 2 सभी)क्ष्यता (Ś D12 °क्ष्यते), D5 ततो भाव * * * * (om hapl) —c) B3 4 तु (for च) Ñ1 D1 11 तथा, D3 यथा (for तत) Ś1 D2 12 कार्यं (for कार्यो) D5 परीक्षा च तथा कार्य —d) Ś N1 D12 यथा न्याय, D3 T1 M3 यथान्याय्य —After 35 Ñ2 V1 3 B D5 repeat 31

36 a) Ñ2 V1 3 B D5 अपि, D2 4 अथ (for त्वथ), D1 सप्राप्य, D3 संचिन्त्य, D8 सक्षेप, D6 समीक्ष्य च (hypm) —After 36a, V3 erroneously reads 38b–39b —b) G1 विचारण (for विचक्षण) D6 T2 M1 नयापनयकोविद, D6 तत कार्यं यथोचित —D4 om 36d–38a —d) D2 3 गुणवान् (for गुणवद्) Ñ1 गुरुधर्मविवर्जित, B1 3 D3 गुणदोषविवर्जित ※ Cr गुणवद्दोषवर्जितमिति पाठ ※

37 D6 om 37 (cf v l 36) —a) Ś Ñ2 D2 12 बद्धवैरश्च पापश्च, V3 वर्जित बद्धवैराच्च (sic) —b) Ś D2 12 M3 राक्षसेंद्रो, N1 राक्षसश्च (for राक्षसेन्द्राद्) —D1 om (hapl) 37c–39b —c) Ñ2 B4 D2 3 अदेशकाले (B4 D5 °ल) —d) Ñ1 तथाय, T2 सर्वदा V1 B4 त्यज्यताम्, B1-3 D2 9 तर्क्यताम् (for शङ्क्यताम्). Ñ1 इद, D5 इति (for अयम्) V3 सर्वे तुल्यवक्ता स्मृता. —After 37, Ś D12 ins

ततो मैन्दस्तु संप्रेक्ष्य नयापनयकोविदः ।
वाक्यं वचनसम्पन्नो बभाषे हेतुमत्तरम् ॥ ३८

वचनं नाम तस्यैष राक्षसस्य विभीषणः ।
पृच्छ्यतां मधुरेणायं शनैर्नरवरेश्वर ॥ ३९

भावमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्वं करिष्यसि ।
यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ ॥ ४०

अथ संस्कारसम्पन्नो हनूमान्सचिवोत्तमः ।
उवाच वचनं श्लक्ष्णमर्थवन्मधुरं लघु ॥ ४१

न भवन्तं मतिश्रेष्ठं समर्थं वदतां वरम् ।
अतिशाययितुं शक्तो बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ॥ ४२

न वादान्नापि संघर्षान्नाधिक्यान्न च कामतः ।
वक्ष्यामि वचनं राजन्यथार्थं राम गौरवात् ॥ ४३

अर्थानर्थनिमित्तं हि यदुक्तं सचिवैस्तव ।
तत्र दोषं प्रपश्यामि क्रिया न ह्युपपद्यते ॥ ४४

ऋते नियोगात्सामर्थ्यमवबोद्धुं न शक्यते ।
सहसा विनियोगो हि दोषवान्प्रतिभाति मे ॥ ४५

G 5. 90. 26
B 6. 17. 54
L 5. 92. 27

187* यस्य न स्वजने प्रीतिः कुतस्तस्य परे जने ।
[D3 सुजने (for स्वजने) D4 transp यस्य न and स्वजने] whereas D3 ins.

188* स्वजने यस्य न प्रीतिः का प्रीतिरितरे जने ।
—D3 cont , while D4 cont after 187*

189* सर्वलक्षणसम्पन्नेऽप्यस्ति दोषो विभीषणे ।
[D4 -संपूर्णे (for सम्पन्ने)]

38 D6 om 38^abc (cf. v l 36) D1 om 38 (cf v l 37) —a) Ñ2 V1.2 B D5 अथ (for ततो) T3 च (for तु) Ś Ñ1 D2-4.8.13 अथ मैंदो महाबुद्धिर् (Ñ1 D3 °बाहुर्) —b) D2 नये परम, D6 नायापनय (for नयापनय) —c) D5 विनय (for वचन) B3 सपद्म Ś Ñ1 D2-4.8.13 वाक्यं परमसंपन्न —d) Ś Ñ1 D2.4.8.13 सहृत्वांजलि, Ñ2 V1.2 B D5 G1 हेतुमत्तरा (B3 °चा, G1 °र) G3 हेतुसहित

39 D1 om 39^cd (cf v l 37) —a) D2.4.8 वच मान्; D10.11 M1.2 अनुज्ञो (for वचन) Ś Ñ1 D3.8.13 G1 [ष्]य (for [ष्]प) Ñ2 V1.2 B D5 वचनाच्चा (V2 °न्नं ग्रा) वदस्यैव (Ñ2 D5 °ष) D2 कस्मात्कस्मै पुरपं —b) Ś Ñ1 D4.8.13 राक्षसस्य, B1.2 D5 राजचस्य (sic) D6 राक्षस स, D3 राक्षसोय (for रावणस्य) V3 B1 विशेषत —c) Ś D13 परमोपाय, Ñ V1.2 B3-4 D1-3.6.7 मधुरोपायै (Ñ1 D1.2.8 °य), B1 मधुरैवाक्यै; D4 मधुपायाय (sic) (for मधुरेणायं) —d) Ś D2-4.8.13 शनैर्नरपत स्वय (D2 °तर्भयं, D3 °ते स्वर्यं, D13 °ते सुख) Ñ2 पृच्छ्यतो नृपते स्वयं, Ñ2 V1.2 B D5 शनैर्नरपते पुन; D1 कपमत्रागत किल, D7 शनैर्नररारमक्षा D10.11 T2 G1.2 M1.2.4 शनैर्नरपतीश्वर

40 a) Ñ2 D1-4.8 [म]थ, G2 च (for तु) Ś D13 भावमास्थाय (for भावमस्य तु) —b) Ś Ñ2 B1 D2.4.8.13 सत्यवक्ष्यत्, Ñ2 V1 B2.3 D5 त्वस्तु रा, V1 D3.10.11 T1 G M1.2.4 ततस्तस्य, D1 यथारव यत्; D2 कतव्य तत् (for ततस्तत्त्वं) Ś1 करिष्यति D2 त * * एवकॅयिष्यसि, T2 यथाप्र कर्तुमर्हसि —c) Ś Ñ1 D1-4.8.13 इति (for यदि) D2 [s]प्यदुष्टो (for न दुष्टो) Ñ2 V1.2 B2.3 D5 वा दुष्टो (by transp) —d) Ś D2.13 L (ed) वाक्यमा (L [ed] वाक्यसा)कारसूचित, Ñ1 D4.8 वाक्यमाकारसूचित (D3 °सूरत [sic]) ※ Cv "मतमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्व करिष्यसि । यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ" इति पाठ. ※

41 D3 om 41 —a) Ś Ñ2 D2.4.8.13 युक्त (D3 युष्ट)स्त्वथागया बुद्धया —b) T2 बुद्धिकोविद (for सचिवोत्तम) —c) Ś D2.4.13 मधुर, M3 हेतुमत् (for वचन) V3 D2 सूक्ष्मम् —d) Ś Ñ1 D2.4.8.13 च ततो (D4.8 हित) वच, Ñ2 V1.2 B D5 मधुर हित

42 a) G3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) Ñ2 V1.2 B D5 त्व ब्रुव (Ñ2 B4 D5 वद्)त हरिश्रेष्ठ —b) Ñ1 D3 वक्ता, V1 B2 गदतो (for वदतां) —c) Ñ2 V1.2 B D5 नैवातिशयितु —d) V3 इव (for अपि) —For 42 Ś Ñ1 D1-4.8.13 subst

190* त ब्रुवन्त हरिश्रेष्ठ सत्र ते हरिपुंगवा ।
समुदैक्षन्त यत्नतो बृहस्पतिमिवामरा ।
[(l 1) Ñ1 D4 हरियूथपा (for °पुंगवा) —(l 2) D1.2 समुदीक्षन्त]

43 a) Ś1 G2 M3 नागादाय Ś Ñ1 D2.4.8.13 च सत्भात्, D2 [न]पि सद्भात्, Cr [न]तिस°; Cm g t as in text (for [न]पि संघर्षात्) Ñ2 V1 B D5 न दानाय (Ñ2 V1 D6 मदाय) च सहयात्, V3 नादानाद्वात्र सहपात्; D3 नावमानाय सत्भात् —b) V3 नाधेस्य न, D1.2 नास्तिक्याद, D6 न नास्तिक्याद् (for नाधिक्यान्न) Ñ1 D4 नास्तिक्याच्चा (D4 °धिक्याच्चा)समदीपनात् —c) Ñ1 यथा स्थ, B1-4 यथार्हं Ś Ñ V1.2 B D2-4.8.13 कार्यं (for राम)

44 a) Ñ2 B4 D5 अनर्थाय (by transp) T1 वा (for हि) —b) B4 M3 सह (for तव) —G2 om (hapl) 44^c-46^b —c) D5 T2 मत्र (for तत्र) Ñ2 V3 B D2.4.13 न पश्यामि, L (ed) प्रवक्ष्यामि —d) D6 G2 M3 नाप्युपपद्यते ※ Ck क्रिया न(ना ?)प्युपपद्यत इति पाठ. ※

45 G1 om 45 (cf v.l 44) For 45-46 D1

G 5 90. 32
B 6 17. 35
L 5 p. 28

चारप्रणिहितं युक्तं यदुक्तं सचिवैस्तव ।
अर्थस्यासंभवात्तत्र कारणं नोपपद्यते ॥ ४६
अदेशकाले संप्राप्त इत्ययं यद्विभीषणः ।
विवक्षा चात्र मेऽस्तीयं तां निबोध यथामति ॥ ४७
स एष देशः कालश्च भवतीह यथा तथा ।
पुरुषात्पुरुषं प्राप्य तथा दोषगुणावपि ॥ ४८
दौरात्म्यं रावणे दृष्ट्वा विक्रमं च तथा त्वयि ।
युक्तमागमनं तस्य सदृशं तस्य बुद्धितः ॥ ४९
अज्ञातरूपैः पुरुषैः स राजन्पृच्छ्यतामिति ।
यदुक्तमत्र मे प्रेक्षा काचिदस्ति समीक्षिता ॥ ५०
पृच्छ्यमानो विशङ्केत सहसा बुद्धिमान्वचः ।
तत्र मित्रं प्रदुष्येत मिथ्या पृष्टं सुखागतम् ॥ ५१

---

subst 191* —ᵃ) B3 •शे, D4 कृते (sic) (for ऋते) Ś Ñ1 B1 D1.2.12 सामर्थ्यात्, Ñ2 D6 सचिवैर्, B2 प्लवगैर्, B3 स्वबलैर्, B4 ते वाक्यम् (for सामर्थ्यम्). —ᵇ) Ś D2.12 क्रिया बोद्धुं (D3 बोद्धुं) न, Ñ1 illeg , V3 तव बोद्धुं न, B3 D6 अवबोद्धुं न, D1 न च बोद्धुं तु, D3 अत्र बोद्धुं न, D4.5 T1.2 उपयोक्तुं न (for अवबोद्धुं न) —ᶜ) Ś D13 [अ]पि नियोगो, Ñ1 L(ed) वा(L(ed)वा)पि योगो, D1.2.4 वा(D3 स , D6 च) वियोगतो D1.8 to 11 T1.2 [ऽ]पि (for हि) —ᵈ) Ś1 D3.13 न युक्त (D3 °क्त) Ś1 नियुक्त, T1.2 G1 दोषवत्, Cm g l t as in text (for दोषवान्) Ñ2 B4 D6.7.8 Cr मा D5 T1.2 M3.4 Cm g मा, Cl मे (as in text)

46 G1 om 46ᵃᵇ (cf v l 44) —ᵃ) Ñ V1.3 B D1-4.6 प्रणिविस (for प्रणिहित) Cr m g t as in text Ck योग्य Ś D13 वचश्च चारसयुक्त —ᵇ) Ś Ñ1 D1-4.12 हरिपुगवै (for सचिवैस्तव) —After 46ᵃᵇ, B1.2 read erroneously 44ᶜᵈ within brackets —ᶜ) Ś Ñ1 D2.3.12 [अ]सभवस्, V3 [अ]स्य भवेत् (sic) D2 [अ]सभ्रमस् (for [अ]सभवात्) —ᵈ) D10 T1.2 (sup lin after corr before corr as in text) चारण (for कारणं) ⊛ Cv 'चारण नोपपद्यते' इति सम्यक्पाठः । , Cm g चारण नोपपद्यत इति पाठे तु चनय चारप्रयणम् (Cg पाठे तु चारयित्वयस्यान्त पुरसमानतीर्थादिरूपस्य विषयस्याभावात्चार सचारण न घटत इत्यर्थ) ⊛ —After 46 Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4.6 ins while for 45 46 D4 subst

191* सहसा न हि चारेण शक्यो बोद्धु विभीषण ।
कालमक्षय दोषश्च तस्मात्सारो न विद्यते।

[(1 1) Ś [न]सि (for हि) D3 [अ]विचारेण (for हि चारेण) Ś Ñ1 D3 बोद्धु (for बोद्धु) —(1 2) Ñ1 D2.3.6 प्रकर्ष S2 D1 प्रकर्षो D4 स्याद् (for च) Ś भाव्यमर्थे पिश्च (for the prior half)]

47 ᵃ) V1.2 B1.2.4 D6 अदेशकाल , L(ed) अदेशोऽकाले B1 सप्राप्त (sic) —ᵇ) D1.6 [द्]त्र (for [अ]य) D4 च (for यद्) B1 भाषय यद्विभीयते —ᶜ) Ś Ñ V1 B D1-6.8-12 T1 M3 तत्र (for चात्र) Ś Ñ1 D2.4.8.12 नाक्ति D1 हीर्य, D5 T1 [ऽ]स्तीति G2 [ऽ]स्तीह (for ऽस्तीय) —ᵈ) Ś Ñ1 B1.2.4 D1.2.6.12 तन्निबोध, V3 तद्विरोधो (sic) (for तां निबोध) D1 वदामि ते, D3 यथा मति

48 D4 om 48ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ1 V3 B1 T1 M3 स एव (M3 °ब) देश , Ñ1 V3 D1-6.8.12 स एव देश , B3 स एष देश , D6.10.11 T1.2 एष देशश्च, D5 सर्वदेश (subm) D1.2 •कालस्य (D3 °श्च) (for कालश्च) —ᵇ) T3 भवदिह्य (sic), G1 M3 भवतीति V3 B1 D2 तथा (for यथा) G1 तथः G2 •तथ (for तथा) —ᶜ) Ś Ñ V3 B1-3 D1.4.8.12 पुरुष , V1 B4 प्राकृत, D2.8 पुरुष (for पुरुषात्) Ś D12 पुरुष , B1 प्राकृत, D1 परम (for पुरुष) D3 परम पुरुषे वास्य —ᵈ) T3 तदा, M3 यथा (for तथा) M3 उभौ (for अपि) Ś Ñ1 D1-4.8.12 गुणदोषसमन्वित, Ñ2 V1.2 B D6 गुणदोषौ यथा तथा(N2 V3 B4 यथा)

49 Ñ2 V1.2 B D6 om 49 56ᵇ —ᵃ) D4 दौरात्य (sic) (for दौरात्म्य) D8 रावण —ᵇ) D8 यथा (for तथा) Ś1 D1.13 M3 च तथानघ, Ñ1 D1.3.8 तव(D3 त्वयि) चानघ (for च तथा त्वयि) —ᶜ) D8 चैव, D10.11 तत्र (for तस्य) D7 युक्तमागततस्यापि —ᵈ) Ś D2.13 विमृश्यैतच्च, Ñ1 विमृश्यं चैव, D1.2 विमृश्यैव तु (D3 च), D5 विमृश्यैव स्व , D7 G2 विमृशात्मस्य, T3 सदृशं स्वस्य, G1 समान तस्य (for सदृश तस्य) D5 T1 धीमत , Cv as in text (for बुद्धित) D4 बुद्ध्या विमृशत सत

50 Ñ2 V1.2 B D6 om 50 (cf v l 49) —ᵃᵇ) Ś Ñ1 D1.4.8.12 हरिभिरेष स (for पुरुषै स राजन्) M3 इत (for इति) —ᶜ) D1 T1.2 तत्र ते, D5 G3 M1.2 तत्र मे, Cv m g k t as in text (for अत्र मे) Ś Ñ1 D1.4.8.12 यदुक्त तत्र मे बुद्धि —ᵈ) Ś D2.4.12 कश्चिद् (for काचिद्) Ś D2.3.8.12 समीक्ष्य(D3 °क्ष)ता, Ñ1 परीक्षिता, D4 समीक्षित, T3 G2 समीक्ष्(T3 °क्ष)ता Cv समीक्षिता, Cr m g k t समीक्षिता (as in text)

51 N2 V1.2 B D6 om 51 (cf v l 49) —ᵃ) D8 T1 उच्यमानो, Cv पृच्छ्यमानो, Cr पृच्छ्यमान, Cm g k t पृच्छ्यमानो (as in text) Ś Ñ1 D4.8.12 [ऽ]पि, D1.4 हि, T3 न, Cr m g k t as in text (for वि) —ᵇ) Ś Ñ1 D13 वच , D1 वाचे , D5 वच, D8 वरे , D7 नर , D8 शठ (for वच) —ᶜ) Ś1 D1-3.8.12 तथा मित्र(D3 °भ्या [sic]) N1 मित्रामित्र (for तत्र मित्र) D4 च दुष्येत —ᵈ) Ś D12 मृषा

अशक्यः सहसा राजन्भावो वेत्तुं परस्य वै ।
अन्तःस्वभावैर्गीतैस्तैर्नैपुण्यं पश्यता भृशम् ॥ ५२
न त्वस्य ब्रुवतो जातु लक्ष्यते दुष्टभावता ।
प्रसन्नं वदनं चापि तस्मान्मे नास्ति संशयः ॥ ५३
अशङ्कितमतिः स्वस्थो न शठः परिसर्पति ।
न चास्य दुष्टा वाक्चापि तस्मान्नास्तीह संशयः ॥ ५४
आकारश्छाद्यमानोऽपि न शक्यो विनिगूहितुम् ।
बलाद्धि विवृणोत्येव भावमन्तर्गतं नृणाम् ॥ ५५
देशकालोपपन्नं च कार्यं कार्यविदां वर ।
सफलं कुरुते क्षिप्रं प्रयोगेणाभिसंहितम् ॥ ५६
उद्योगं तव संप्रेक्ष्य मिथ्यावृत्तं च रावणम् ।
वालिनश्च वधं श्रुत्वा सुग्रीवं चाभिषेचितम् ॥ ५७
राज्यं प्रार्थयमानश्च बुद्धिपूर्वमिहागतः ।
एतावत्तु पुरस्कृत्य युज्यते त्वस्य संग्रहः ॥ ५८

G 5. 90 33
B. 6 17. 67
L 5 92 41

(for मिथ्या) D1 3 8 T1 हत, T2 हृद्ध, G1 प्रवृ Ś Ñ1 D1-4 8 12 सुखावह, M3 समागत (for सुखागतम्)

52 Ñ2 V1 3 B D9 om 52 (cf v l 49) —a) Ś D1 12 म शक्य, Ñ1 D2 3 4 5 Cr न शक्य, D6 10 11 G3 Ct भशक्य, Cv m g k अशक्य (as in text) D2 वेत्तु (for राजन्) —b) Ś D12 भाव D1 6 10 11 T1 3 वोढुं, Cr m g k t as in text (for वेत्तु) Ś Ñ1 D3 4 8 12 नृणां मुवि, G2 परस्य वा (for परस्य वै) D1 भावो नृणां च वेवितुं, D3 मनोभावो नृणां मुवि —cd) D6 गीतै स्वैर्, G1 3 भीतैस्तैर्, G2 °भीतैर्, Cv m g as in text (for गीतैस्तैर्) D10 M1 3 अंतरेण स्वरैर्भिन्नैर्, M2 अंतरेणैर्गितैस्तैरैर् (for °) T1 नैपुण D10 पश्यता, M2 पश्यतो (for पश्यता) T2 दृशा (sic) (for भृशम्) M1 3 पुण्य पश्यत मा भृश (sic) (for d) Ś Ñ1 D12 अंतरेणगितैर्नीच निपुण पस्य यादृश (Ñ1 पश्य बादर [sic]) D1-4 8 अंतरेणगितैर्नीचैनि (D3 °तैश्चैव नि, D2 °त नीच नि D4 °त नीचैनि)पुण पश्य यादृश (D1 8 पश्यता भृश) ❀ Ck t अन्तरेण स्वरैर्भिन्ननैपुण्य पश्यता भृशमिति पाठः (Ct °ति प्राचीन पाठ) .. । Ct adds अन्य स्वभावैर्गीतैस्तैर्नैपुण्य पश्यता भृशमिति पाठे भृश मत्यर्थं स्वस्मिन्नैपुण्य पश्यता जानतापि प्रशान्त स्वभावैरापातत प्रसन्नार्थत्वेऽपि गूढाभिप्रायैर्गीतैर्भाषितै परस्वभावोऽभिप्राय सहसा वेत्तु न शक्य इत्यर्थ ❀

53 Ñ2 V1 3 B D9 om 53 (cf v l 49) —a) D8 नृशस्य (hypm) (for त्वस्य) —b) G1 दृश्यते (for लक्ष्यते) —For 53ab, Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst

192* न चास्य ब्रुवतो वाक्य सदिग्ध जातु लक्ष्यते ।

[D4 सत्य, L(ed) नास्य (for चास्य) D3 दृश्यते (for लक्ष्यते)]

—c) D12 M3 प्रसन्न (for प्रसन्नं) Ś Ñ1 D1-4 8 12 प्रसन्नो (D8 °न्न) मुखवर्णश्च, M1 3 प्रसन्नवदनश्चाय —d) Ś Ñ1 D1-4 8 12 नेह (for मे न)

54 Ñ2 V1 3 B D9 om (cf v l 49) Ñ1 om (hapl) 54 —a) D8 अविशङ्कितमति (hypm) —b) D6 शाठ्य (for शठ) L(ed) प्रति (for परि) —c) Ś1 सा (for [स]स्य) T1 दुष्ट D1 संपत्तिस्, D2-4 स्यापत्तिस् D7 M2 वागस्ति (for वाक्चापि) Ś D8 12 दुष्टापत्तिस्, D10 11 G1 M1 3 Ct दुष्टवागस्ति (for दुष्टा वाक्चापि) G2 3 न तस्य दुष्ट (G3 °ष्टा)वाक्चापित्त —d) Ś D1 4 8 12 नेहास्ति (by transp), D7 10 11 G2 3 M3 मे नास्ति (for नास्तीह)

55 Ñ2 V1 3 B D9 om 55 (cf v l 49) —a) D3 चोद्यमानो (for छाद्यमानो) M2 हि (for ऽपि) —b) D3 विनिगर्हितु (sic) —c) D8 बलवान् (hypm) (for बलाद्) Ś D2 12 [वृ]णु, D3 [णु]व (for [णो]त्य)

56 Ñ2 V1 3 B D9 om 56ab (cf v l 49) —a) Ś Ñ1 D1 4 8 12 [उ]पपन्नाना —b) Ś D8 12 नृणां, D6 M3 वर (for वर) Ñ1 D1 3 4 वार्यकार्यविदां नृणां —c) G3 damaged for सफलं कु Ñ1 सकल, G1 M3 Cr m g सफलां Cv k t सफलं (as in text) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 10 12 भवति, D6 त्रियते (for कुरुते) D8 क्षिप्र हि (hypm) —d) T2 G1 M3 Cv [अ]पि, Cr m g t as in text (for [अ]भि) V1 B1 समाहित, D2 3 T2 [अ]भि(D6 [अ]पि)सवृत (for [अ]भिसंहितम्) Ś Ñ1 D1 4 8 12 G2 L (ed) प्रयोगेनाभि (D1 8 G2 °नापि, L [ed] °नाभि)संवृत (G2 °हित), Ñ2 V3 B2 4 D9 योगेनाभिसमाहि (Ñ2 D9 °मीक्षि, V3 °मीहि)त G1 योगेनापि सुसहित

57 a) Ś Ñ1 D8 12 उद्योगवत (D8 °गेन च) संप्रेक्ष्य D1-4 8 उद्योगवत त्वा प्रेक्ष्य, D6 T2 उद्युक्त त्वा च संप्रेक्ष्य —b) D6 हि (for च) —c) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7-12 G1 3 M1 3 वालिन च हत श्रुत्वा, M2 वालिन निहत दृष्ट्वा —d) Ś2 D3 चाभिषेचन

58 a) D10 11 G1 M1 3 Ck तु (for च) Ś Ñ V1 3 B2 3 4 D1-4 8 12 प्रार्थयमानस्य (D8 °नाय) —b) Ś Ñ V1 3 B2 3 4 D1-4 8 9 प्रपश्यत (D1 4 °त) B1 D12 प्रपद्यत, D4 उपागत (for इहागत) —After 58ab M3 ins

193* मदीय आदर त्यक्त्वा भवन्त शरण गत ।
देशकालोपपन्नस्य वचुलीनस्य रक्षस ।

—c) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 एतानर्थान्, G3 एतावच्च V3 सुविज्ञाय (for पुरस्कृत्य) —d) T1 3 G2 3 Cr क्रियते (for युज्यते) D6 7 तस्य, M3 तत्र (for त्वस्य) Ś Ñ1 B3-4 D1-4 8 12 क्रियते ह्य(D1 ह्या)स्य संश्रय (D1 4 °श्रय), Ñ2 V1 B1 D9 प्रपद्येताथ संश्र(V1 °स्य संश्र, B2 °स्य

G 5 50 33
B 6 17 69
L 5 92 46

यथाशक्ति मयोक्तं तु राक्षसस्यार्जवं प्रति । | त्वं प्रमाणं तु शेषस्य श्रुत्वा बुद्धिमतां वर ॥ ५९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

स्त)थ, V3 D8.10.11 विद्यते तस्य सग्रह (V3 °श्रय) —After 58 Ś D13 ins

194* तस्मात्क्षम महाराज मित्रतुल्यो भवतु राघव ।
विभीषणो महाप्राज्ञ शासितु चाभ्युपैति न ।

[Ś2 om from l. 2 up to l. 1 of 195*]

—Thereafter Ś D13 cont., while Ñ1 D1-4 ins after 58

195* शत्रोर्विरागाद्यद्येष सम्प्राप्तो न परं हितम् ।
न वयं तत्करिष्यामः परंतप स्वजनो यथा ।
सत्त्वे बले च देशे च दुर्गे योगे समुद्यमे ।
अभिज्ञः सर्वकार्येषु स्वजात्यानां विभीषणः ।
अथ कोपाधिना प्राप्तो रावणस्य विभीषणः । [5]
यततामनिशं वीर किं दुष्टोऽपि करिष्यति ।
अनेन रावण क्रुद्धो धर्म्यमुक्तो मम ग्रहे ।
तस्मात्साधुमहं मन्ये राजन्नेव विभीषणम् ।

[Ś2 om l. 1 (cf. v. l. 194*) Ñ1 om l. 1-4 —(l. 1) Ś2 D4.12 शत्रुर्विरागात्सम्प्राप्तो D2 शत्रो विरागाद्येष (for the prior half) D2 निश्चय (for सम्प्राप्तो) Ś1 D13 न चाथ निश्चय परं (for the post half) —(l. 2) Ś D4.13 स्वजने यथा —(l. 3) D2.3 दुर्गे (for दुर्गे) Ś2 योग्ये (for योगे) —(l. 4) D2.3 स्वजातीनां, D4 स्वजनानां (for स्वजात्यानां) D3 विशेषज्ञ (for विभीषण) —(l. 5) D1 [उ]पधिना (for [उ]पाधिना) D3 अथ प्रणिहितो मोक्षो (sic) (for the prior half) Ñ1 D1.3.4 गतेन च (D2.4 न, D3 स), D3 हिते रत (for विभीषण) —(l. 6) Ñ1 D1.3.4 यत्नानाद् (for यततामू) D4 वीर (for वीर) —(l. 7) D1-4 धर्मेण (for धर्म्यम्) L (ed.) [S]धर्मयुक्ते Ś D1 [आ]ग्रहे, D1 [आ]श्रम (for ग्रहे) Ñ1 धर्मयुक्तो हितेन हि (for the post half) —(l. 8) D1 दनम् (for साधुम्) D2 दन, D3 दन, D3 वैत (for एत)]

59 a) D1 यथामति Ś Ñ1 D12 ते, D1.4 हि, M3 तु (for तु) Ñ2 V1.2 B D1 [उ]क्तेहितम्, D1 [उ]क्तोसि, D3 [उ]क्ते तु, D4 [उ]क्तोसौ —b) G3 damaged for र्जवं प्रति —c) Ś D2.12 G2.3 M3 तु (G2 M3 हि) सर्वस्य, Ñ V1.2 B D3.4.9 प्रमाणानां (for तु शेषस्य) D1 त्वं तु प्रमाणं सर्वस्य, D6.7.10.11 T2 G1 प्रमाणं त्वं हि (D9 तु) सर्वस्य (D10.11 शेषस्य) —d) Ñ1 अथ, Ñ2 V1.2 B D2.4.9 सर्वे (for श्रुत्वा) B1 damaged B2.4 D6.8.13 वर (for वर)

Colophon Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.9.11 om (cont. the Sarga) —*Sarga no.* (figures, words or both) D3 om D4.7.10.11 T1.3 G M 17, T2 16 —After colophon D3 *concludes with* श्रीरामो जयति G M1.2 with श्रीरामाय नमः M3 with श्रीराम

१२

अथ रामः प्रसन्नात्मा श्रुत्वा वायुसुतस्य ह ।
प्रत्यभाषत दुर्धर्षः श्रुतवानात्मनि स्थितम् ॥ १
ममापि तु विवक्षास्ति काचित्प्रति विभीषणम् ।
श्रुतमिच्छामि तत्सर्वं भवद्भिः श्रेयसि स्थितैः ॥ २
मित्रभावेन संप्राप्तं न त्यजेयं कथंचन ।
दोषो यद्यपि तस्य स्यात्सतामेतदगर्हितम् ॥ ३
रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
प्रत्यभाषत काकुत्स्थं सौहार्देनाभिचोदितः ॥ ४
किमत्र चित्रं धर्मज्ञ लोकनाथशिखामणे ।
यत्त्वमार्यं प्रभाषेथाः सत्त्ववान्सत्पथे स्थितः ॥ ५

G 5 93 39
B 6 18 36
L 5 92 33

12

Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 cont the previous Sarga

1 B1 damaged for 1ᵃ —ᵃ) D1 यथा (for अथ) —ᵇ) T1 हि, M1 3 तत्, M5 च (for ह) Ś Ñ V1 3 B D1 3 4 8 9 12 श्रुत्वा वायुसुतवचस्त (B4 °द्वच, D1 °वदा) D2 श्रुत्वा वायुसुत तत —ᶜ) D1 अभ्यभाषत (for प्रत्य°) —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B2-4 D2 9 12 आत्मनि स्थित (D3 °र), B1 °विस्तृत, D1 3 4 8 °विरिस्थर (D3 8 °त), T2 °निश्चित, Cm g t as in text (for °नि स्थितम्)

2 ᵃ) Ś D2 12 [अ]स, Ñ2 B4 D2 हि, V3 B3 D10 11 G3 च, Cr g k as in text (for तु) B3 मम चापि V1 हि परीक्षास्ति, L (ed) किंचिद्विज्ञान (for तु विवक्षास्ति) —ᵇ) L (ed) प्रति भाति (for काचि प्रति) B1 damaged from धम up to तस्स in 2ᶜ —ᶜ) B4 D6 7 9 11 T G2 3 M Cm g t श्रोतुम्, Ck as in text (for श्रुतम्) G1 damaged for मि तत्सर्वं N1 D1 3 4 श्रुत (Ñ1 D4 श्रोतु) मि (L [ed] °त चे) च्छाम्यहं सर्वं, D8 श्रुत्वा वक्ष्याम्यहं सर्वं, M5 श्रोतव्य स्वजनैः सर्वं —For 2ᶜᵈ Ś D2 12 subst

196* श्रोतुमर्हथ तत्सर्वं मम यद्धृदि वर्तते ।

3 ᵃ) Ś D2 12 सप्राप्त —V3 om (hapl) from 3ᵇ up to the prior half of l 2 of 197* —ᵇ) Ś D12 सत्याज्यो न, D4 न सत्याज्य (for न त्यजेय) B3 कदाचन, D8 विभीषण (for कथ°) —ᶜ) D8 क्षयो (for दोषो) Ś1 द्वेषत, Ñ V1 B D1 3 4 8 9 त (Ñ1 य) स्मिन्स्याद् (for तस्य स्याद्) Ś1 D12 दोषा यद्यपि विद्यते (Ś1 दृश्यते) D2 दोषाश्च यदि सप्राप्तो —B1 damaged for ᵈ —ᵈ) N2 B2-4 D2 विगर्हित (for अग°) Ś D2 12 न मे ह्य (D2 यथाप्ये) वविगर्हित, Ñ1 D1 3 4 8 तत्सता परि (L [ed] प्रति) गर्हित —After 3 Ś N V1 3 (owing to om after 3ᵃ) B D1-4 8 9 12 ins

197* एर ज्ञात्वा महात्मानमार्यमार्ग व्यवस्थितम् ।
आनन्तर्येण सप्राप्त विशोधयितुमर्हथ ।

[V3 om up to the prior half of l 2 —(l 1) B1 om पर B4 कृत्वा (for ज्ञात्वा) Ś1 D12 यथात्मानम्, Ś1 यथा ज्ञानम् B1 कार्यमार्गे, B3 3 D1 आर्यमार्गे, D3 4 भावं (D4 °स) भावे, D8 मार्गे माग (sic) (for आर्यमार्गे) —(l 2) Ś अनार्येण च, Ñ2 D9 आर्जवेन तु, B1 वानरार्येण (for आनन्तर्येण) D2 सप्राप्तो V1 B1 समानयितुम् (for विशोध°) Ś Ñ1 D1 4 12 विशुद्धि (D1 °द्ध) क्रियतामिह (Ñ1 °ति), D1 8 विशुद्ध ज्ञायतामिति, D9 विशुद्ध न त्यजाम्यह (for the post half)]

—D1 2 8 cont

198* राघव परमप्रीत स्तुवन्वायुसुतस्तदा ।
प्रत्यभाषत धर्मात्मा तत्कालसदृश वच ।

[(l 1) D8 राघव, श्रुत and तथा (for °व, स्तुवन् and तदा respy)]

—After 3 D6 7 10 11 S ins a passage relegated to App I (No 8)

4 D6-7 10 11 S read 4-7 after 21 Ś D1 2 8 12 (Ś D12 om 5ᵃᵇ) transp 4 and 5 —ᵃ) Ś D1-6 8 10-12 T1 M3 5 तु (D4 हि) वच, L (ed) च वच (for वचन) Ñ1 रामभद्रवच श्रुत्वा D7 राघवस्य वच श्रुत्वा —ᵇ) Ñ1 प्लवगाधिप, D1 वानरेश्वर, G2 °गर्षभ, G3 damaged (for प्लवगेश्वर) —For 4ᵃᵈ Ñ2 V1 3 B D9 subst

199* राघवस्य सुसप्रीत प्रीतो वायुसुतस्य च ।

[Ñ2 च सुप्रीत (for सुस°) —B1 damaged for the post half]

—G2 om 4ᶜ 6ᵇ —ᶜ) D12 अभ्यभाषत Ñ2 V1 3 B D9 सुग्रीवस् (for काकुत्स्थ) D4 T3 प्रभुवाचाथ दुर्धर्ष —ᵈ) Ś D1-3 12 नोदित, Ñ1 सगत, D2 नोदित, D10 11 पूरित (for चोदित) Ñ2 V1 3 B D9 (both times) तत्कालसदृश वच, D4 प्रहृपण प्रणोदित

5 G2 om 5 (cf v l 4) Ś D1 2 8 12 (Ś D12 om 5ᵃᵇ) transp 4 and 5 —ᵃ) D7 धर्मिष्ठ (for धर्मज्ञ) —ᵇ) Ñ V1 B D1-3 8 9 लोकनाथ सुखावह, V3 D4-7 T G1 3 M1 3 Cm g लोकनाथ (D4 °पाल) सुखावह —ᶜ) Ś D2 8 12 यत्, B1 M2 य (for यत्) B D2-4 6 7 9 T1 3 G1 M5 नार्यं, D1 मार्ग, Cv r t as in text (for आर्यं) Ñ1 प्रभाषेत —ᵈ) V1 B3 4 D1 8 9 सत्यवान् D2 सत्पथि (for सत्पथे) D4 G3 स्थित, Cm g as in text (for स्थित) Ś D12 सर्वेषामपथे स्थित

G. 5.90.40
B. 6.18.37
L. 5.91.51

मम चाप्यन्तरात्मायं शुद्धं वेत्ति विभीषणम् ।
अनुमानाच्च भावाच्च सर्वतः सुपरीक्षितः ॥ ६

तस्मात्क्षिप्रं सहास्माभिस्तुल्यो भवतु राघव ।
विभीषणो महाप्राज्ञः सखित्वं चाभ्युपैतु नः ॥ ७

स सुग्रीवस्य तद्वाक्यं रामः श्रुत्वा विमृश्य च ।
ततः शुभतरं वाक्यमुवाच हरिपुंगवम् ॥ ८

सुदुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः ।
सूक्ष्ममप्यहितं कर्तुं ममाशक्तः कथंचन ॥ ९

पिशाचान्दानवान्यक्षान्पृथिव्यां चैव राक्षसान् ।
अङ्गुल्यग्रेण तान्हन्यामिच्छन्हरिगणेश्वर ॥ १०

श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणमागतः ।
अर्चितश्च यथान्यायं स्वैश्च मांसैर्निमन्त्रितः ॥ ११

---

6 G2 om. 6ab (cf. v.l. 5).—a) Ñ1 D5.6 वै; D3 [अ]पि (for [अ]यं). B1–3 [अ]प्यंतरात्मानं; D1 [अ]नतरात्मायं (for °रात्मायं).—b) Ś1 D13 शुद्धः प्रति; Ś2 श्रुत्वा प्रति (for शुद्धं वेत्ति).—V1 om. 6cd; D2 wrongly reads 4d in place of 6c.—c) D2 किं चापि (for सर्वतः). D4 सर्वतः सुपरिरक्षितः (hypm.).—For 6cd, Ś Ñ V3 B D1–4.8.12 subst.:

200* अनुमानेन भावज्ञत्वेन चापि परीक्षितः ।

[Ñ1 V3 B ह्यनुमानस्य (for अनुमानेन). Ś D1.8.12 भावेन (for भावज्ञ). Ś D8.12 स्तवेन च; Ñ1 तत्र चापि, D1.3 तथैव च (for तेन चापि). D3.4 परीक्षित.]

7 a) G3 damaged for तस्मात्क्षि. Ñ1 D3.4 एव (for क्षिप्रं). G1 इह (for सह).—b) D1 स्तुल्यो (for तुल्यो). B1.2.3 D2.3 राघवः (B1 °वे).—c) D1–3 महाप्राज्ञ.—d) V1 समुपैतु; D4 °पैति; D2 वाभ्यु°; G2 वाप्यु° (for चाभ्युपैतु). Ś Ñ1 D1–3.8.12 ते (for नः). D4 सखित्वेनाभ्युपैति ते.—After 7, Ś1 Ñ V1.3 B D1–4.8.12 read 22 (all, except B4, with colophon).

8 a) D5.6 T1.2 G M सुग्रीवस्य च (G1.2 M तु), D2 सुग्रीवस्य स (by transp.).—c) G2 हिततरं (for शुभ°). G2 damaged for वाक्यमु.—For 8, Ś Ñ1 D1–4.8.12 subst.:

201* रामस्तेषां वचः श्रुत्वा शरणागतवत्सलः ।
　　प्रत्युवाच प्रहर्षेण श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ।

—Then Ś D1.8.12 cont., while Ñ1 V1.3 B D1.3 subst. for 8:

202* इत्युक्तवति सुग्रीवे तदा हरिगणेश्वरे ।
　　उवाच रामो धर्मात्मा धर्मार्थसहितं वचः ।

[(l. 1) Ś D1.8.12 उक्तवाक्ये तु (L[ed.] °क्येव) (for इत्युक्तवति). Ś D1.8.12 तस्मिन् (for तदा). D2 हरिगणेश्वर.—(l. 2) Ś D13 राम. श्रीमांस्तु. D1.2.6 राघव श्रीमान् (for रामो धर्मात्मा).]

9 a) Ś Ñ1 V3 B2–4 D1.3.4.7.10–12 T2 G M1.2 Ch.t स दुष्टो; Ñ1 D3.4 सदु°; B1 श्रदु°; Cm g as in text (for सुदुष्टो). B1 वाथ; D2 चापि, D4 वा हि (for वापि).—b) V1 सखा मे, M1 स एव (for किमेष).—c) B4 सूक्ष्ममेव, Cg.k.t as in text (for सूक्ष्ममपि). D4 [अ]हितं. T2 स सूक्ष्ममहितं.—d) Ñ1 D10.11 G M1 Ct मम शक्तः; D5.6 T1.2 मामशक्तः; D7 न मे शक्तः; Cg as in text (for ममाशक्तः). Ś Ñ1 V1.3 B D1–4.8.12 मम शक्तः (V1 B4 न मे शक्तः; B1 मम युक्तः; D3 ममाशक्तः) प्लवंगमाः (V3 B3.4 °म).—After 9, Ś Ñ1 D1–4.8.12 (Ś D13 repeat after 12) ins.; while Ñ1 V1.3 B D2 ins. after 12:

203* रावणभ्रातरं वीर सर्वथा धर्ममाश्रितम् ।
　　आगतं सचिवैः सार्धं सदैमी राक्षसैर्युतम् ।

[(l. 1) Ñ1 D2 भ्रातर रावण. B1–3 दीन (for वीर). Ś D1.2.8.12 (Ś D13 first time) सुधर्मो, Ś D13 (both second time) सर्वत्र (for सर्वथा). D1 धर्मविहित; D3 °माश्रितं (for °माश्रितम्). Ñ1 D2 विहायाधर्मनिश्चित (for the post. half).—(l. 2) D2 भ्रातर (for आगत). Ñ1 V3 B D1 राक्षसैः (for सचिवैः). Ś D13 (both first time) चतुर्भिः (for सदैमी). D1.2 युत (for युतम्). Ś D13 (both second time) सहित राक्षसैर्युतं; Ñ1 V3 B D2 सहैमि (B4 महद्भि) विनिरेखा; V1 राक्षसैर्विनिरेषु; D3 अनुगृह्णन वानराः, D4 सहसा राक्षसैर्युतं (for the post. half).]

10 a) B4 G1 पिशाचा दानवा यक्षाः.—b) T1.2 वै स (for चैव). B4 D7 G1.2 M1.2 पृथिव्यां ये च राक्षसाः.—c) Ś Ñ1 D1–4.8.12 शक्तोऽहं; Ñ1 B4 D2 शक्तसर्वान्; T2.3 तान्द्वन्द्वि, Cg as in text (for तान्हन्याम्).—d) Ś Ñ1 D1–4.8.12 हन्तुं; T1.2 हन्याद्; Cg k.t as in text (for इच्छन्). Ñ1 B4 D2 अहं हन्यां हरीश्वर.—For 10, V1.3 B1–3 subst.; while Ś Ñ D1–4.8.12 subst. l. 1 only for 10ab:

204* पृथिव्यां राक्षसान्सर्वान्पिशाचांश्च सदानवान् ।
　　शक्तोऽहं सहसा हन्तुं दिव्येनास्त्रबलेन च ।

[(l. 1) B2 om., D4 चैव (for सर्वान्). Ś D13 दानवांस्तथा, Ñ1 चापि दानवान्. Ñ1 D2 पृथिव्यां दानवा यक्षा पिशाचा ये च राक्षसाः.—(l. 2) V1 दिव्येनास्त्रेण संयुगे, V3 अङ्गुल्यग्रेण वानर (for the post. half).]

11 Ñ1 om. 11–12b.—a) Ñ1 D1–4.8 पूजितश्च; G2 damaged (for अर्चित°).—b) Ś D13 M2 स्वमांसैश्च; D1 स स्वमांसैर् (for स्वैश्च मांसैर्). Ñ1 M1.2 च तर्पितः; T2 कर्तव्यितः; Cm g.k.t as in text (for निमन्त्रितः). V1 स्वमांसैरभिमन्त्रितः.

स हि तं प्रतिजग्राह भार्याहर्तारमागतम् ।
कपोतो वानरश्रेष्ठ किं पुनर्मद्विधो जनः ॥ १२
ऋषेः कण्वस्य पुत्रेण कण्डुना परमर्षिणा ।
शृणु गाथां पुरा गीतां धर्मिष्ठां सत्यवादिना ॥ १३
बद्धाञ्जलिपुटं दीनं याचन्तं शरणागतम् ।
न हन्यादानृशंस्यार्थमपि शत्रुं परंतप ॥ १४
आर्तो वा यदि वा दृप्तः परेषां शरणं गतः ।
अरिः प्राणान्परित्यज्य रक्षितव्यः कृतात्मना ॥ १५
स चेद्भयाद्वा मोहाद्वा कामाद्वापि न रक्षति ।
स्वया शक्त्या यथासत्त्वं तत्पापं लोकगर्हितम् ॥ १६
विनष्टः पश्यतस्तस्य रक्षिणः शरणागतः ।
आदाय सुकृतं तस्य सर्वं गच्छेदरक्षितः ॥ १७
एवं दोषो महानत्र प्रपन्नानामरक्षणे ।
अस्वर्ग्यं चायशस्यं च बलवीर्यविनाशनम् ॥ १८

G. 5. 91. 12. B. 6. 18. 32. L. 5. 93. 12.

12 Ñ2 om 12[ab] (cf v l 11) G2 reads 12[ab] twice.—[a]) V1 3 B D5 तावत् (for हि तं). Ñ1 D2 परिजग्राह, —[b]) Ñ1 D2 4 इवार भार्यया सम (Ñ1 सह), V1 3 B D5 स्वगो भार्यानिसूदक(V1 B1-2 °न) —For 12[ab], Ś D1 3 8 12 subst.

205* स च तावत्प्रत्युद्गन्तव्यो भार्यानिसूदकम् ।

[D1 प्रतिगृह्य, D3 मत्यगृह्णात्, Ś D12 स तावत्क्रि(D13 °स्त्क्रि)यो प्राप्त (for the prior half) Ś D12 निषे(D13 °*)दक, D8 निपूदन (for निपूदकम्)]

—[c]) D1 3 4 वानरश्रेष्ठ . —[d]) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 किमुताह(D4 °य) विभीषण(D4 °ण). —After 12, Ś D12 repeat, while Ñ2 V1 3 B D5 ins 203*

13 [a]) D5 ऋषि (for ऋषे). Ś D12 ऋषिकश्यपपुत्रेण, Ñ2 V1 3 B2-3 D5 कण्वस्यापस्तनूजेन, B1 कण्वस्य हि तनूजेन, D1 फन्नीकस्य तु पुत्रेण, G (ed) कश्यपर्षेस्तनुजेन —[b]) V3 काण्विना, B3 कुक्षेन (for कण्डुना) —[c]) T1 transp. गाथां and गीतां V3 चिरेद्गीतां (for पुरा गीतां). Ś Ñ1 D1-4 8 10-12 Ct शृणु गाथा(D1 3 4 °था) पुरा गीता, Ñ2 V3 B D5 शृणु गाथाश्रिरो(B1 4 °रा)द्गीता —[d]) Ś Ñ V3 B1 D1 3 10-12 Ct धर्मिष्ठा, B1 damaged, B3 4 D4 6 धर्मिष्ठां ; D5 धर्मिष्ठ, Cr m g as in text (for धर्मिष्ठां). Ś2 M1 2 सत्यवादिना, D6 °वादिनी ; D4 5 T3 G2 3 M3 Cr m gp °वादिनीं, D1 °वादिन ; Cg °वादिना (as in text)

14 [a]) G1 damaged for ञ्जलिपुटं —[d]) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 9 11 मपराधिनं G1 शरणं गतं Cg as in text (for शरणागतम्) —[c]) G1 मानृशस्यार्थम् —For 14[cd], Ś Ñ2 D1-4 8 11 subst.

206* न हन्यात्कार्यं प्राप्त सतो धर्ममनुस्मरन् ॥

while Ñ2 V1 3 B D5 subst. for 14[cd], Ś ins after 14[ab]

207* हन्यमानमपि दृष्ट्वा रिपुणा शरणागतम् ।

[Ś रिपु (for भपि) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D5 रिपूर्ना V3 गृहमा-गतं, D5 गते गत (for शरण°).]

—Then Ś cont

208* शत्रु सुचिरितं दीनं याचन्तमपराधिनम् ।

15 Ñ2 om 15.—[a]) B1 damaged for यदि वा D6 om second वा (subm.) Ś V1 3 B D1-4 8 9 12 M5 त्रस्त , N1 प्राप्त (sic) D4 प्रस्त (for दृप्त) —[b]) B3 4 D1 3 6 2 M Cg शरणागत (for °णं गत) Ś D12 परेभ्य शरणागत —B3 om (hapl) 15[c]–17[b]. —[c]) Ś V1 B4 D1-4 8 9 12 G1 M5 अपि, Ñ1 स्वात् (subm), M1 2 रिपु ; Cm g t as in text (for अरि)

16 B3 om 16 (cf v.l 15). D6 om 16[cd]. —[ab]) D6 T1 (before corr, sup lin as in text) न (for स) Ñ2 B3 4 D5 G3 transp मोहाद् and कामाद् B1 damaged for पि न रक्ष Ñ2 B3 4 तु (for [अ]पि) Ś1 द्वेषाद्वा तु, V1 3 कामाद्वा न, D5 द्वेषाद्वापि, D12 द्वेषाच्च तु, T2 (before corr, inf lin as in text) कामाद्वा यो. D1 रक्ष्यते, G2 रक्षित , Cr m k t as in text (for रक्षति). Ś1 द्वेषाद्वानर रक्षति, D5 T2 कामाद्वा यो न रक्ष्यते. —After 16[ab], D4 ins , while G2 ins after 18

209* शरणागतसत्त्वागमधर्मस्तद्विपश्चरेत् ।

[G2 कथमसद्विपश्चरेत् (for the post half)]

—[cd]) Ś Ñ1 D1-4 8 12 स्वया (for स्वया) Ś Ñ1 D1 3 8 10-12 T2 G1 M1 2 Cr m t यथान्याय, D2 °काम, D4 यथा वाय, D6 T2 यथासत्य, M5 °सत्व, Cv g as in text (for °सत्त्व) Ñ2 om तत्पापं लोक Ś D8 12 तमाहु पुरुषाधम (for [d]) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D5 समुद्दिष्टं यथाशक्ति स पापो लोकगर्हित

17 B3 om 17[ab] (cf v l 15) —[a]) D1 सविष्ट , Ś D4 8 12 यस्य (for तस्य) —[b]) Ś Ñ1 B2 3 D4 6 रक्षितु , Ñ2 V1 3 B1 रक्षित , D1 रक्षितुः D2 3 12 रक्षतु ; D11 T1 M2 Cg (अ)रक्षिण , M3 (अ)रक्षत ; Cr m k t as in text (for रक्षिण) Ś1 D10 11 G1 शरण गत (Ś1 °त) —After 17[ab] Ś1 (erroneously) repeats 208*, 206* and 15–17[a] —[c]) D2 यदा यत् (for आदाय) B1 damaged from कृत up to र in [d] Ñ2 V1 B1 4 D1-4 8 तस्मात् ; B2 यस्मात् , D6 T1 सर्वं, Cr g k t as in text (for तस्य) —[d]) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 12 सर्वं गच्छति, D6 तस्माद्गच्छति, D6 स्वर्गं गच्छति ; T1 समागच्छेद् , T2 सुखं गच्छेद् ; Cr g k t as in text (for सर्वं गच्छेद्)

18 T2 3 om 18[ab]. —[a]) Ñ1 D1-4 पुत्र, M1 तत्र (for एव). M3 आसीद् (for अत्र) Ś Ñ2 V1 3 B D1 3 12

G 5. 91 13
B 6 28 32
L 5 93 14

करिष्यामि यथार्थं तु कण्डोर्वचनमुत्तमम् ।
धर्मिष्ठं च यशस्यं च स्वर्ग्यं स्यात्तु फलोदये ॥ १९
सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते ।
अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ॥ २०
आनयैनं हरिश्रेष्ठ दत्तमस्याभयं मया ।
विभीषणो वा सुग्रीव यदि वा रावणः स्वयम् ॥ २१
ततस्तु सुग्रीववचो निशम्य त-
द्धरीश्वरेणाभिहितं नरेश्वरः ।
विभीषणेनाशु जगाम संगमं
पतत्रिराजेन यथा पुरंदरः ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

एव दोषो महानतः (Ś D13 °हानतो, B1 D3 °हानत्र B4 °हानतावत्) —ᵈ) D2 भरक्षणे M3 प्राप्ते नानात्मरक्षणे —ᵉ) D6 भयशस्य Ś N1 V1 3 B2 4 D3 4 11 12 भस्वार्थं (D9 °र्गं) अयशस्यम् —ᵈ) Ś Ñ1 V2 3 B3-4 D1 5 6 12 विनाशनं, D3 °शक (for °शनम्) D1 प्रपन्नानामरक्षण (cf 18ᵇ) —After 18 Ś Ñ1 B1 D1-4 12 13 ins

210* सुपर्याप्तनिसृष्टस्य नाश्वमेधस्य यत्फलम् ।
यत्फलं जायमानस्य रक्षितं शरणागतम् ।

[(l 1) D6 अपर्याप्ति L (ed) सुपय स N2 B4 अपर्याप्त विसृष्टस्य (for the prior half) D6 (with hiatus) अश्वमेधस्य N1 यद् (for तद्) —(l 2) N1 तद् (for यद्)] —while G3 ins 209*

19 B1 damaged for ᵃ—ᵇ] Ś1 D1 3 8 13 यथार्थं तत् N1 यदर्थं तु N2 V1 3 B1 यथावृत्त B2 3 D2 यथा वत्तत् D6 °थन (for °र्थं तु) —ᵈ] V3 काण्वेर् D3 कण्वोर्, D4 काये (s c) (for कण्डोर्) —ᵉ) N2 D5 सुधर्मिष्ठं G3 damaged (for धर्मिष्ठं च) —ᵈ] D7 T2 G1 स्वर्ग्यं D2 7 T3 M3 फलोदय G1 m g t as in text (for °दये) Ś D12 स्वर्गलोक महोदय N V1 2 B D1-4 8 9 स्वर्ग (B1 1 °र्ग्यं D6 °र्गं) चा (D3 8 9 वा) पि महो (V3 फलो) दय

20 B3 om 20ᵃᵇ Ś1 V1 3 B1 3 4 D1 4 8 T1 2 G1 2 M1 2 3 transp 20ᵃᵇ and 20ᶜᵈ —ᵃ) D2 glosses सकृदेव एकवारमेव प्रपन्नायेति गत्यन्तरय पदेर्जनाथश्च मानसी प्रपत्ति कृता —ᵇ) M2 [अ]हित (for [अ]स्मि) G2 [अ]भियाचते G1 m g k t as in text (for च याचते) D9 वास्मीति तव याचते —For 20ᵃᵇ Ś1 N1 V1 3 B1 2 4 D1 4 8 12 subst and read after 20ᶜᵈ while N2 D6 ins after 20

211* सग्रामे च प्रपन्नाना तवास्मीति च वादिनाम् ।

[B1 damaged for the prior half V3 (S)[ए] B3 [S]मि (for first च) N2 D2 विपन्नाना D3 प्रपन्नोपि (for प्रपन्नाना) Ś1 D 2 नाथमस्मीति (for तवास्मीति च) N1 D2 4 8 च यो वदेत् D1 वनो वन्त् D3 वचो वदेद् (for च वादिनाम्)] —Then Ś1 N1 D12 cont while Ś2 D1 4 8 ins after 20ᵃᵇ

212* नायुयुत्सुर्निहन्तव्यो न भीतो न कृताञ्जलिः ।
नास्त्रदोऽपि न योऽथ तु यश्च भूमौ निपातितः ।

[(l 2) Ś1 [S]थ (for ऽथ) N2 च (for तु) D1 युद्धदीनो D2 न योद्धव्यो D3 नरश्राप, D4 न चाप्यथ (for न योऽथ तु)]

—ᶜ) Ñ1 D2 वभय सर्वदा तस्मै —ᵈ) N1 D4 दद्याद् D1 तथा हि, D2 दद्याम् (for ददामि) N1 V1 3 B1 D3 दद्यामिति हि मे व्रत (V3 मति) B1 दद्यादिति हि मे *** B2 3 दद्यामीति हि मे व्रत (B3 विश्रुत)

21 G1 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) N1 [इ]व (s c) D1 [इ]म (for [ए] व) —ᵇ) M1 मम (for मया) N2 V1 2 B D3 दत्तमस्मै मयाभय —ᶜ) D6 सुग्रीवो N2 V1 2 B D2 विभीषणाय सुग्रीव —ᵈ) B1 damaged for वा रावण स्वय N2 रावण स्वयमागत —After 21 D9-11 10 11 S read 4-7

22 Ś1 om 22 Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 8 9 12 read 22 (all except B4 with colophon) after 7 —ᵃ) Ś1 D1 2 3 8 स (for तु) D2 M1 2 रामो (D3 लक्ष्मण्) वचन (for सुग्रीववचो) T1 ततो यथोक्त वचन निशम्य तद् —ᵇ) N1 V1 D6 हनूमता च (for हरीश्वरेण) Ś1 D12 तद्वद्धरीणामपि राघवोऽथ D1 **द्धरीणामपि राघवश्च —ᵉ) D1 [अ]थ G2 M2 [अ]तु (for [आ]शु) Ś1 D4 11 चकार सख्य (D11 सम) N V2 B D1 3 8 चकार (N1 V1 B D6 स्नेह) सख्य (N2 °म) D5 T1 2 जगाम सगत —For 22 L(ed) subst

213* चकार सख्याय वच सुभाषित
रामो महात्मा प्लवगाधिपस्य ।
विभीषणस्य प्रणतस्य सम्यग्
मतिं विनिश्चित्य महात्मनि स्थिराम् ।

Colophon B4 om colophon —*Kanda name* Ś N V1 2 B1 3 D1 4 8 12 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś D1 2 3 8 12 वानरमन्त्र V V1 2 B2 3 D6 विभीषणपरीक्षा B1 विभीषणवाक्य D3 वानरवाक्य, D4 विभीषणपरीक्षण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 B3 D1 2 3 8 12 om Ñ2 D6 97 V1 नवतितम, V2 82 B1 91 B3 85 D3 102 D5 10 11 T1 2 G M 18 T3 17 G(ed) 93 L (ed) 92 —After colophon D2 concludes with राम G M1 2 with श्रीरामाय नम 3 M3 with रामाय नम

१३

राघवेणाभये दत्ते संनतो रावणानुजः ।
खात्पपातावनिं हृष्टो भक्तैरनुचरैः सह ॥ १

स तु रामस्य धर्मात्मा निपपात विभीषणः ।
पादयोः शरणान्वेषी चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥ २

अब्रवीच्च तदा रामं वाक्यं तत्र विभीषणः ।
धर्मयुक्तं च युक्तं च साम्प्रतं संप्रहर्षणम् ॥ ३

अनुजो रावणस्याहं तेन चास्म्यवमानितः ।
भवन्तं सर्वभूतानां शरण्यं शरणं गतः ॥ ४

परित्यक्ता मया लङ्का मित्राणि च धनानि च ।
भवद्गतं मे राज्यं च जीवितं च सुखानि च ॥ ५

G 5 91. 24
B 6 19 6.
L 5 93 24

13

B1.4 cont the previous Sarga

1 ᵃ) Ś Ñ2 V3 D1.3.13 रामेण तु (Ñ2 D8 च) V1 B2-4 D1.2.4 रामेणाथ (V1 B1 D2 °थि) (for राघवेण) Ñ2 रामे चाथाभय दत्त, B1 *****ये दत्ते (damaged), D3 रामे चाथवये दत्ते (sic) —ᵇ) Ś D13 सर्वथा, Ñ V1.3 B3.4 D1-4.6.7 स ततो, B1 सतत, B2 स तथा G2 सगतो, Cr m g k t as in text (for संनतो) Ñ1 D1.2.4.6 वानरर्षभ, D3 वानरेश्वर (for रावणानुज) —After 1ᵃᵇ, Ñ1 V3 B D8 ins while Ś Ñ1 D1-4.6.13 ins only l 2-3 after 1 V1 ins l 1 after 1ᵃᵇ and cont l 2-3 after 216*

214* आहूतो हरिराजेन खात्पपात सहानुग ।
स समेत्य हरिश्रेष्ठ संश्लिष्य च विभीषणम् ।
सान्त्वयित्वा च मेधावी दर्शयामास राघवम् ।

[(l 1) D8 आहूतोद (sic) (for आहूतो) —(l 2) V1 त समेत्य V3 D1.13 समेत्य (for स समेत्य) Ś Ñ1 D2.3.13 कपिश्रेष्ठ (for हरि°) B3 damaged from the post half of l 2 up to त in l 3 —(l 3) D8.9 दर्शयित्वा]

while D2-7.10.11 S ins.

215* विभीषणो महाप्राज्ञो भूमिं समवलोकयन् ।
[D10.11 अवलोकयत]

—ᶜ) Ñ1 V1 B1.2.4 पतितवा (for पपात) Ñ2 दृष्ट्वा V1 दर्शी B4 माश्या (sic) (for हृष्टो) Ś Ñ1 D1-4.6.13 उत्पपात दिव(Ś D13 वदा) हृष्ट 1 D8 खात्पतितावनिं हृष्टो (sic) —ᵈ) Ñ1 D1-4.6 सर्वैर्, T2 हितैर् (for भक्तैर्) V2 वानरैर् (for अनुचरैर्) —After 1, N2 V1.3 B D8 ins.

216* आयुधानि च सर्वाणि पृष्ठन्यायाय कानुचित् ।
रूपमन्यत्पुर्णं चक्रं संस्थानुगैः सह ।

[(l 1) B2 damaged for the post half V1 B1 वेणु च (for सर्वाणि) —(l 2) Ñ1 D8 तदा (for पुर्णं) V1 स्तु (for सह)]

2 T2 om 2ᵃᵇ —ᵃ) Ś D13 ततो वीरस्य धर्मात्मा, Ñ1 D1-4.6 पादयो स तु रामस्य —ᵇ) Ś D13 मूर्ध्नि पादौ (for निपपात) Ñ2 V1.3 B D8 पादयोर्निपपात ह —Before 2ᶜᵈ, T2 reads 3ᵃᵇ for the first time repeating it in its proper place —ᶜ) Ñ1 D4 रामस्य, Ñ2 V1 B2-4 D8 शिरसा V3 वचसा (sic) D1-3.6 राक्षस (for पादयो) B2 चरणान्वेषी, D10.11 निपपाताथ (for शरणान्वेषी) Ś D13 जग्राह राजपुत्रस्य, B1 ******न्वेषी (damaged) —ᵈ) Ś Ñ2 D1-4.6.13 सचिवै सह, G1 सह रा** (damaged) M1 सह मन्त्रिभि (for सह राक्षसै) —After 2 Ś Ñ2 V1.3 B D1-4.6.13 ins

217* त च राम समुत्थाप्य परिष्वज्य च राक्षसम् ।
उवाच मधुर वाक्य सखा मम भवानिति ।

[(l 1) Ś D1-4.6.13 तु (for first च) Ś2 समुत्थाय V1.2 B3.4 D1.6 समुत्क्षिप्य (for समुत्थाप्य) Ś D2.6.13 विभीषण, D1.2.4 च पीडिन (for च राक्षसम्) —D13 om (hapl ?) from l 2 up to 3ᵃᵇ]

3 D13 om 3ᵃᵇ (cf v l 217*) T2 reads 3ᵃᵇ for the first time before 2ᶜᵈ repeating it here —ᵃ) Ñ1 D1.4.6 ततो (for तदा) Ñ V3 B D8.9.10-11 वाक्य (for रामं) —ᵇ) Ś V3 B1-3 D2.3.13 वाक्यमिदं, Ñ1 राम वचो, Ñ2 V1 B4 युक्तवाक्य, D3.4 राम वचो, D7.10.11 राम प्रति (for वाक्य तत्र) —D1 om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ñ2 D1-4 पथ्य च, B2 om (hapl) (for युक्त च) Ś D8.13 धर्मार्थ(D8 °र्थ)युक्त पथ्य च —ᵈ) D8 सप्राप्त (for साम्प्रतं) M1.2 संप्रहर्षणम्, Cr m g k t as in text (for संप्रहर्षणम्) Ś Ñ2 V1.3 B D8.13 आत्मनश्च गुणोदय

4 B2 illeg up to चास्मि in ᵇ Ś2 om 4ᵇ-6ᵃ —ᵇ) V2 D1 M2 [अ]सि (for [अ]स्मि) Ś1 Ñ2 V1.3 B D13 विमानित (for [अ]वमानित) —G2 om 4ᶜᵈ —ᵈ) B3.4 शरणं (for शरण्यं) D6 T2 M शरणागत, Cr as in text (for शरणं गत)

5 Ś1 om 5 (cf v l 4) —ᵈ) M2 वै, Cr as in text (for second च) V2 धनानि विविधानि च —D8 om (hapl) 5ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 D13 च राज्य म(D1 च), Ñ1 D1-4.6.10.11 च(D10.11 हि) मे राज्यं (for मे राज्यं च) Ñ2 V1 B1.4 D8 त्वद्(Ñ2 B4 दुर्ग)त ये त्वं मे राज्यं(Ñ2 D8 °म),

G. 5 91. 24
B. 6 19 23
L. 5 93 25

राक्षसानां वधे साह्यं लङ्कायाश्च प्रधर्षणे ।
करिष्यामि यथाप्राणं प्रवेक्ष्यामि च वाहिनीम् ॥ ६

इति ब्रुवाणं रामस्तु परिष्वज्य विभीषणम् ।
अब्रवील्लक्ष्मणं प्रीतः समुद्राज्जलमानय ॥ ७

तेन चेमं महाप्राज्ञमभिषिञ्च विभीषणम् ।
राजानं रक्षसां क्षिप्रं प्रसन्ने मयि मानद ॥ ८

एवमुक्तस्तु सौमित्रिरभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ।
मध्ये वानरमुख्यानां राजानं रामशासनात् ॥ ९

तं प्रसादं तु रामस्य दृष्ट्वा सद्यः प्लवंगमाः ।
प्रचुक्रुशुर्महानादान्साधु साध्विति चाब्रुवन् ॥ १०

अब्रवीच्च हनूमांश्च सुग्रीवश्च विभीषणम् ।
कथं सागरमक्षोभ्यं तराम वरुणालयम् ॥ ११

V1 तव कृत्यस्य मे राघव (sic); B1 ****** राघव (illeg.). —ᵈ) Ś1 D10 M3 जीवितानि. Cr.g as in text (for °त च). B2.4 धनानि (for सुखानि). G3 चै (for च). —After 5, D5-7.11.12 S ins. a passage relegated to App. I (No. 9).

6 Ś1 om. 6ᵃ (cf. v.l. 4). —ᵃ) Ś1 Ñ V1 B2-4 D1.3.4.6.8.12 रक्षसां च (for राक्षसानां). D8 वध (for वधे). B1 D2 सर्वे (for साह्यं). ⊛ Cr g t: साह्यं साहाय्यम्। (Cg सहशब्दः सहायवाची). ⊛ —ᵇ) G1 तु (for च). B1 D1.6 V3 प्रधर्षणं, G3 प्र*** (damaged). —ᶜ) Ś Ñ1 D2.4.11 [अ]हमेवात्र, Ñ2 V1.2 B D8 महाप्राज्ञ, G1 महाप्राण, M3 यथापूर्वं. Cg as in text (for यथाप्राणं). —ᵈ) Ś Ñ1 D3.12 नेष्यामि तत्र (Ñ1 कपि), Ñ2 V1 B D8 तपयिष्यामि च, V3 नाशयिष्यामि. D1-4 ने(D3 जे)ष्यामि च (for प्रवेक्ष्यामि च). —After 6, Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 ins.:

218* स एवमुक्त्वा नरदेवपुत्रं
विभीषणो धर्मभृतां वरिष्ठ ।
बभूव तूष्णीं स तदा महात्मा
प्रसादमिच्छन्नरदेवपुत्रात् ।

Colophon

[B1.3 om. l. 1-2. —(l. 1) Ś D1-3.8.12 तमेवम् (for स एवम्). —(l. 2) D8 ग्रन्ततो (for धर्मभृताम्). Ñ2 V1.2 B2.4 D8 विभीषणो धर्मभृतां वरिष्ठः. —(l. 3) D4 च (for स). D1 ततो (for तदा). Ñ2 V1.2 B D8 तूष्णीं बभूवाकुल(D8 °ले)-चक्षुर्. —(l. 4) D4 स च राघवात्मजो (for नरदेवपुत्रात्). Ñ2 V1.2 B D8 राम महात्मानमवेक्षमाण

Colophon. —Kanda name: Ś1 Ñ V1 B D1.3.4.6.8.12 सुन्दर°, D3 लङ्का°. —Sarga name: Ś Ñ1 D1.3.8.12 विभीषण-परिग्रह, Ñ2 V3 B2-4 D8.9 विभीषणाभिषेक, V1 विभीषणागमन, B1 विभीषणप्रसाद, D4 विभीषणग्रहण. —Sarga no. (figures, words or both): Ś1 Ñ1 B3 D1.3.4.8.12 om., Ś1 96, Ñ2 D4 98, V1.2 63, B1 (?), B2 86, B4 100, D3 103. —After colophon, D3 concludes with राम]

7 B1 om. from 7 up to the end of Sarga 15. —ᵃ) Ñ1 ब्रुवत (for ब्रुवाणं). Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-3.8.9.12 च राम (for रामस्तु). —ᶜ) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.8.12 उवाच, D12 तथा च (for अब्रवीद्). Ś V1.2 B2 D1.6.8.12 वीरं. Ñ B2.4 D8.9 वीरः; G1 प्रीतात्मा; G2.3 रामः; M3 वाक्यं (for प्रीतः). —ᵈ) D11 समुद्र- (for समुद्राज्). —After 7, Ñ2 V1.2 B2-4 D8 ins.:

219* मध्ये वानरमुख्यानां प्रसादात्मम चैव हि ।

8 B1 om. 8 (cf. v.l. 7). —ᵃ) D6 T1 चात्र; T2 चोत्तरे; G2 M1.2.3 चैनं; G3 चैव (for चेमं). —ᵇ) T3 त्वभिषिञ्चत्. —For 8ᵃᵇ, Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.8.9.12 subst.:

220* अभिषिञ्चस्व लङ्कायामिमं सौम्य विभीषणम् ।

(Ñ2 V2 D8 अभिषेचय, B2.3 अभिषिञ्चस्व. Ś1 Ñ1 D1 D12 सौम्य (for सौम्य).)

—ᶜ) Ñ2 V1.2 B2-4 D8 अद्येह. D8 राक्षस (for राजानं). Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.8.9.12 राक्षसेन्द्रत्वे (B4 °न्द्र वै, D12 °न्द्रे ते) (for रक्षसां क्षिप्रं). —ᵈ) T2 प्रयच्छे, Cg as in text (for प्रसन्ने). Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.8.9.12 लक्ष्मण (for मानद).

9 B1 om. 9 (cf. v.l. 7). —ᵃ) D1 स एवमुक्तो, D12 एवमुक्त्वा तु (for एवमुक्तस्तु). —ᵇ) G1 damaged for पिञ्चद्विभी. —G1 om. (hapl.) 9ᶜ-11ᵈ. —ᶜ) M3 -यूथानां (for मुख्यानां). —ᵈ) Ñ2 V1.2 B2-4 D8 हरराज्ये (for राजानं). B2 D1.6.10-12 M3.5 Cg राज- (for राम-).

10 B1 G1 om. 10 (cf. v.l. 7 and 9). —ᵃ) D5-7 T1.2 G2 तत् (for तं). D2.3 G2.3 च (for तु). —ᵇ) G3 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). D1 चक्रुः, D2 सर्वे (for सद्य). —ᶜ) V3 चुक्रुशु सु, D1 प्रचक्रुशु, D5 T2 चुक्रुशुश्च, D11 प्रचुक्रमुर् (sic), T3 प्रसस्रंसुर्. Cg k t as in text (for प्रचुक्रुशुर्). Ś V1 D3.12 महानादं, D5-7.10.11 T G2.3 M Cg महात्मानं (D5 T1.2 °न) (for महानादान्). —ᵈ) D6 T2 [अ]पूजयन्. Cg as in text (for चाब्रुवन्). ⊛ Cg: प्रचुक्रुशुः हर्षनादं चक्रुः। महात्मानं रामम्। अब्रुवन् प्रशंसन्नित्यर्थः ⊛

11 B1 om. 11 (cf. v.l. 7). G1 om. 11ᵃᵇ (cf. v.l. 9). —ᵃ) Ś D1-3.8.12 अब्रवीत (D1 °तु), D5 T1 G2 M3 अथाब्रवीद्. Cg as in text (for अब्रवीच्च). Ñ1 ता M3.5 तु (for च). D8 हनूमता. Ñ2 V1.2 B2-4 D8 तमथोवाच हनुमान्. —ᵇ) Ś D12 राजा सर्वलोकस्य; Ñ1 D1-4 स च

उपायैरभिगच्छामो यथा नदनदीपतिम् ।
तराम तरसा सर्वे ससैन्या वरुणालयम् ॥ १२
एवमुक्तस्तु धर्मज्ञः प्रत्युवाच विभीषणः ।
समुद्रं राघवो राजा शरणं गन्तुमर्हति ॥ १३
खानितः सगरेणायमप्रमेयो महोदधिः ।
कर्तुमर्हति रामस्य ज्ञातेः कार्यं महोदधिः ॥ १४
एवं विभीषणेनोक्ते राक्षसेन विपश्चिता ।
प्रकृत्या धर्मशीलस्य राघवस्याप्यरोचत ॥ १५
स लक्ष्मणं महातेजाः सुग्रीवं च हरीश्वरम् ।
सत्क्रियार्थं क्रियादक्षः स्मितपूर्वमुवाच ह ॥ १६
विभीषणस्य मन्त्रोऽयं मम लक्ष्मण रोचते ।
ब्रूहि त्वं सहसुग्रीवस्तवापि यदि रोचते ॥ १७

G 5 92 13
B 6 19 0
L 5 94 12

राजा वनौकसा (D1 हरीश्वर) —^d) Ś N V1 B3.4 D4-8.11 तरेम V3 B2 तमेव (sic) (for तराम) B4 मकरालय —After 11 D4-7.10.11 S (D6 G1 om [hapl] up to 12) ins

221* सैन्यैः परिवृताः सर्वे वानराणां महौजसाम् ।

[G1 om सैन्यैः G2.3 सर्वैः (for सर्वे) T2 महात्मनां (for महौजसाम्)]

12 B1 D4 G1 om 12 (cf v l 7 and 221*) —^a) D1 T G2 M2.3.4 Cr m अधि, Ct as in text (for अभि) D10.11 Ct गच्छाम Ś N D1-4.6.8.9.12 G3 M1 Cm p g उपाय नः (Ś D6.8.12 °येन)विगच्छामो (N1 °सि, D1 °म) V1.2 B2-4 उपाय ब्रूहि न यामय (?) Cr उपाय नाधिगच्छाम इति पाठ (?) —^b) D1 यत्र (for यथा) —Ś V1 D1.2.4.8.12 M1.2 om 12^cd —^c) T1 सहसा G2 सरसा, Cr m as in text (for तरसा) N1 V1 B2-4 D2 उत्तरेम (B2 °र च) शिवनाम (B4 °नाद्य) V3 उत्तरे सागर शोभ (sic) D3 उत्तराम कुशालेन —^d) G2 सत्या Cr m t as in text (for ससैन्या)

13 B1 om 13 (cf v l 7) —^a) D1 स (for तु) Ñ2 V1.2 B2-4 D5-7.10.11 (T1.2 M3 (before corr) धर्मात्मा, D1-3.8 सचज्ञ (for धर्मज्ञः) —Ś1 om 13^cd —^c) D6.8 समुद्र (for समुद्रं) Ś2 N V1.2.3 B2.4 D1-4.8.9.12 M1 शरण (for राघवो) N1 D2.4.8 रावण (for राजा) —^d) N2 V1.2 B3.4 D5 M3 राघवो B1 रामो वा (for शरणं) T2 मर्हति (sic) (for मर्हति) Ś1 N1 D1.4.8.12 गंतु(D5 कर्तु)मर्हति(Ś1 D12 °ति) राघव(Ś1 D12 °व)

14 B1 om 14 (cf v l 7) —^a) D4 T1.2 Ck विदारा, C m g t as in text (for खानितः) D4.6.8.12 सागरेण (for स°) —^b) N2 V1.2 B2.4 D2 महार्णव (for महोदधिः) —T2 om (hapl) 14^cd —^c) D1.2.4 मर्हति (for °र्ति) D1.4 दुःस्य (for रामस्य) —D1 om (hapl) from 14^d up to the prior half of l 3 of 222* —^d) Ñ2 V1.2 B2-4 D5 ज्ञाति (D5 °ता)का (for ज्ञातेः कार्यं) B2.3 D2.7 महासागि (for महोदधिः) Ś N1 D1-4.8.12 ज्ञा(D4 जा)तकार्यं (Ś D12 °धर्मं) महामन, M2 ज्ञात्वा कार्यं महामति —After 14 N2 V1.2 B2.4 D2 ins while S N1 D1-4.8.12 ins. only l 2-3 after 14^ab

222* इति मे वचनं बुद्धिर्दृष्टा रामयत्नं महत् ।
सगरः स हि रामस्य श्रूयते प्रपितामह ।
तस्य पुत्र समुद्रोऽयं ज्ञातकार्यं करिष्यति ।

[D1 om up to the prior half of l 3 —(l 2) V1.2 D2.8 सागर (for सग॰) Ś D12 चापि V2 स तु L (ed) तु हि (for स हि) — l 3) V2 B2-4 पुत्र सागर (B2.3 °वर्धन)मात्य (for the prior half) V1 B2.4 सम D1.2.3 साम (for सत्रं) V2 समुद्रोय ज्ञातिकार्यं करिष्यति न संशय]

15 B1 om 15 (cf v l 7) —^a) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-6.8.9.12 एवम् (for एव) Ś N V1.2 B1-4 D1.4.7.8.10-12 [उ]क्त D4 T1.2 G1.2 M3.4 [उ]क्तो, G3 damaged (for [उ]क्ते) —^b) G1 रामस्तत (for राक्षसेन) —After 15^ab D6-7.10.11 S ins

223* आजगामाथ सुग्रीवो यत्र रामः सलक्ष्मणः ।
तत्राख्यातुमारेभे विभीषणवचः शुभम् ।
सुग्रीवो विपुलग्रीवः सागरस्योपवेशनम् ॥

[(l 2) M1.2 रामस्य (for तत्र) G2 तथा (for शुभम्)]

—^c) T1 damaged for धर्मशी —^d) D10.11 रामस्यास्य (for राघवस्य) Ś1 D4 D11 ह्यरोचत Ś2 विरोच* (moth-eaten) V2 G3 [अ]प्यरोचत (sic) D5 [अ]था रोचत D6 [अ]पि रोचत (for [अ]प्यरोचत)

16 B1 om 16 (cf v l 7) —^a) V1 लक्ष्मणो च, D1 लक्ष्मण स (by transp) (for स लक्ष्मणं) —^b) Ś1 N2 हरिं प्रभु Ś2 D1.4.8.12 हरिप्रभु D2 (marg also as in D3) महाप्रभु G2 ह***(damaged) (for हरीश्वरम्) N1 D1.2 सुग्रीव हरमीश्वर (D1 °पुंगव) —D13 om 16^c-17^b —^c) V1 स्वागत म, D2 सत्क्रियाय, D1 प्रह्वाय, D4 सत्कृत स (for सत्क्रियार्थं) D10.11 T1 क्रिया दक्षः Cg as in text (for °दक्ष) M3 सत्क्रियादक्षम (?) —^d) V2 V1.2 B2.4 D7-11 G3 Ct अभाषत Cr m as in text (for उवाच ह) Ś2 स्मितपूर्वं महोदधि —After 16 Ś2 erroneously repeats 14^cd

17 B1 om 17 (cf v l 7) D13 om 17^ab (cf v l 16) —^b) T2 मम (for मम). —N1 V2 D10.11

G 5. 92. 14 B 6. 19. 36 L 5. 91. 13

सुग्रीवः पण्डितो नित्यं भवान्मन्त्रविचक्षणः ।
उभाभ्यां संप्रधार्यार्थं रोचते यत्तदुच्यताम् ॥ १८
एवमुक्तौ तु तौ वीरावुभौ सुग्रीवलक्ष्मणौ ।
समुदाचारसंयुक्तमिदं वचनमूचतुः ॥ १९
किमर्थं नो नरव्याघ्र न रोचिष्यति राघव ।
विभीषणेन यत्तूक्तमस्मिन्काले सुखावहम् ॥ २०
अबद्ध्वा सागरे सेतुं घोरेऽस्मिन्वरुणालये ।
लङ्का नासादितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ २१
विभीषणस्य शूरस्य यथार्थं क्रियतां वचः ।
अलं कालात्ययं कृत्वा समुद्रोऽयं नियुज्यताम् ॥ २२
एवमुक्तः कुशास्तीर्णे तीरे नदनदीपतेः ।
संविवेश तदा रामो वेद्यामिव हुताशनः ॥ २३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

T1 om (hapl.) 17cd —c) Ś D3 13 त्वमपि, Ñ2 B2 3 D1 2 4 9 तावत्, D5 तस्य हि, G2 M4 त्वं यदि (for त्वं सह) Ś Ñ2 B2 3 D5-8 10 11 G2 M3 सुग्रीव, D1 सुग्रीव (for सुग्रीवस्) V1 B4 हरींद्र ब्रूहि सुग्रीव

18 B1 om 18 (cf v l 7) —a) Ñ1 V1 3 B2-4 D9 बुद्धिमान् (for सुग्रीव) Ś D3 4 13 [ऽ]सर्वं (for नित्य) —b) D1 तथा (for भवान्) D9 मत्र (for मन्त्र) —c) Ś Ñ V1 3 B2 4 D5-8 10 13 उभयो, D1 उभौ च (for उभाभ्या) Ś1 संप्रदायार्थं, D5 संप्रधार्यार्थं (for °र्थं) ⊕ Cg उभाभ्यामिति चतुर्थी ⊕ —d) D1 T1 रोचये (sic) (for रोचते) D4 उच्यते (sic) (for °ताम्)

19 B1 om 19 (cf v l 7) —a) V2 एतद् (for एवम्) Ñ1 उक्तस् (for उक्तौ) Ś Ñ1 D1-4 13 तु रामेण, D7 10 11 M5 ततो वीराव्, T3 तु वीरौ ताव् (for तु तौ वीराव्) —b) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 13 तदा (for उभौ) —c) V2 स समुदार (sic), B3 समुदाराथ, D5 समुदाचार (sic) (for समुदाचार) —d) V1 3 B2 4 इदं वाक्यमभोचतु (B3 °रोचता)

20 B1 om 20 (cf v l 7) Ñ2 V1 3 B3-4 D9 read 20 after 22 —a) Ś Ñ V1 D3-4 7-13 G1 M3 नौ V2 ते, B2-4 ते (for नो) —b) Ś N V1 3 B2-4 D1 4 8 13 नैतद्रोचिष्यते वच, M3 रोचिष्यति हि राघव —c) D5 M5 यत्प्रोक्तम्, D6 T1 3 यदुक्तम्, M3 यदोक्तम् (for यत्तूक्तम्) —For 20cd Ś N V2 B2-4 D1 2 4 8 13 subst

224* विभीषणोक्त हृद्य च युक्त चैव विशेषत ।

[Ñ1 हृद्य त च (hypm) D1 तथ्य वै (for हृद्य च) N2 V1 3 B2 4 D9 विभीषणेरित सौम्य D4 विभीषणस्य वचनं (sic) (for the prior half) N2 V1 B3-4 D9 कालेऽस्मिन् V2 काले चास्मिन् D4 युक्तं युक्त्या (for युक्त चैव)]

21 B1 om 21 (cf v l 7) —a) N2 आबद्ध (sic) N2 D9 नाबद्ध्वा (for अबद्ध्वा) D9 सागरं (for सागरे) —b) D5 6 T1 G2 3 तु, T1 च (for ऽस्मिन्) —c) D1 M3 4 न साद्यं T3 समर्थेतुं (sic) (for नासादितुं) Ñ1 V2 3 B2 4 D9 वाक्याया (N2 B3 °या) इहितु ह्या —d) V2 B2 4 नापि (for अपि) B3 सुरेश्वरै (for सुरासुरै)

22 B1 om 22 (cf v l 7) —a) M3 4 वीरस्य Cg as in text (for शूरस्य) —b) Ś Ñ1 D1-4 13 G1 यथावत् (for यथार्थं) —For 22cd, Ñ2 V1 3 B3-4 D9 subst

225* युक्तायुक्तमिदं सौम्य विभीषणवच कुरु ।

[V1 युक्तार्थं त्विदं सौम्य (for the prior half)]

—c) D4 अद्य (for अलं) Ś D13 कालात्यय (for काला°) —d) Ś Ñ1 D1 2 4 8 13 सागरोऽयं, D5 सागराम्बि, D10 11 सागराय (for समुद्रोऽयं) V2 नियुज्यता D9 नियुज्यतें M3 समुद्राय नियोज्यता —N2 V1 3 B2 4 D9 read 20 after 22 —After 22 Ś N1 D1-4 8 13 ins

226* एतच्छ्रुत्वा शुभ वाक्य विभीषणसमीरितम् ।
सन्निवेश ततो वीरो रम्ये सागररोधसि ।
सागर द्रष्टुमिच्छामि कृपण सरिता पतिम् ।
कर्तुमर्हसि मे साह्य भव त्वं शरणं मम ।

[(l 1) D13 एत (sic) (for एतत्) Ñ1 समन्वित (for समीरितम्) —(l 2) D3 4 8 स (for वे) D1 वीरो D2 रामो (for वीरो) —(l 3) L (ed) सर्वां सरित्पतिं (for सरितां पतिम्)]

whereas D5-7 10 11 S ins

227* यथा सैन्येन गच्छाम पुरीं रावणपालिताम् ।

[T3 सैन्येन (for सैन्येन) D10 11 G1 M5 गच्छाम, T3 गच्छेम (for गच्छाम) ⊕ Cv यथा सैन्येन गच्छेम पुरी रावणपालिताम्' इति पाठ ⊕]

23 B1 om 23 (cf v l 7) —a) Ś N1 D1-4 13 उक्तवा (for उक्त) N2 V1 3 B2-4 D9 कुशास्तीर्णं कुशास्तर्के (N2 V1 3 D9 °स्तायुक्तस्, B3 °शायकस्, B4 °ास्तरं) —c) Ś1 Ñ1 D1 4 ततो (for तदा) D3 M4 वीरो (for रामो) —d) G1 damaged for वेद्यामिव —After 23 D9 ins

228* शरणं चाभिसपाद तस्य सागरस्य च ।
इति रामो मतिं कृत्वा प्रविविक्षे महोदधिम् ।

१४

तस्य रामस्य सुप्तस्य कुशास्तीर्णे महीतले ।
नियमादप्रमत्तस्य निशास्तिस्रोऽतिचक्रमुः ॥ १

न च दर्शयते मन्दस्तदा रामस्य सागरः ।
प्रयतेनापि रामेण यथार्हमभिपूजितः ॥ २

समुद्रस्य ततः क्रुद्धो रामो रक्तान्तलोचनः ।
समीपस्थमुवाचेदं लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ ३

पश्य तावदनार्यस्य पूज्यमानस्य लक्ष्मण ।
अवलेपं समुद्रस्य न दर्शयति यत्स्वयम् ॥ ४

प्रशमश्च क्षमा चैव आर्जवं प्रियवादिता ।
असामर्थ्यं फलन्त्येते निर्गुणेषु सतां गुणाः ॥ ५

G 5 93 5
B 6 21 15
L 5 95 5

—Thereafter D3 cont, while Ś N V1 3 B2 4 D1 3 (marg) 4 8 9 12 in after 23

229* परेण हृदय तदा नरेश्वर
परेण चार्येण च प्रजुगापन ।
कृत्वा सर्व सागरस्पर्शने तदा
बभूव तूष्णीं स्थित स पार्थिव ।

[(l 1) N2 V2 3 B2-4 D6 गुरुलाघ्या (for हृदि तत्र) V2 महीपते (for नरेश्वर) D4 परेण हृदि तु मानवेश्वर —(l 2) B1 पैर्येण D8 हृदेन (for चार्येण) N1 B2 om D1 तु (for च) N2 V2 3 B2-4 D6 शुक्रभण (N2 V3 °ष्ठितां) (for शुक्लापन) —(l 4) D4 नियत (for नियत)]

Colophon B1 om (cf v l 7) —*Kanda name* Ś2 N V1 3 B2-4 D1 2 4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś(Ś1 in marg) N1 D1 3 (also as in D7) 4 12 विभीषणाभिषेक, N2 V2 3 B2-4 D6 समुद्रोपवेशन (V2 °वेशन) D8 प्रायोपवेशन —*Sarga no* (figures words or both) N2 B2 3 D1 2 4 12 om Ś1 N2 D1 99 Ś2 97 V1 84 V2 83 B4 101 D2 104 D5-7 10 11 T1 3 G M 19 T2 18 —After colophon, G M1 2 4 conclude with श्रीरामाय नमः —After 6 13 D5-7 10 11 S ins a long passage relegated to App I (No 10)

14

1 B1 om Sarga 14 (cf v l 6 13 7) —a) D1 तस्य (for तस्य) —T2 om (hapl ?) 1ab —b) T1 damaged for न द —c) Ś N V2 3 B2-4 D1-4 8 9 12 नियतस्य (for नियमात्) N V2 3 B2-4 D2-4 8 [अ] प्रमत्तस्य (for अप्रमत्तस्य) —N1 om from 1c up to सतेच in 23.d —d) N2 V2 3 B2-4 D8 तदा ययुः D1-4 12 T2 [s]वचक्रमुः D10 11 [s] भिचक्रमुः (for अतिचक्रमुः) —After 1 D5-7 10 11 S ins

230* न दिनाति विरस्य तदा धर्मवत्सल ।
उपास्यत्ययोस्य तदा सागरं सरितां पतिम् ।

[(l 1) M3 °न्त (for तत्र) —(l 2) D6 T1 उपासन, T2 उत्तास (sic) (for उ   स) Cr m k t उपास्त (Cr °स्त)]

2 N1 om 2 (cf v l 1) —a) G3 damaged from त up to तदा in b Ś D1 4 8 12 हि, V1 तु (for च) G(ed) दर्शयति Ś D2 4 8 10-12 T2 रूपं, N2 V1 3 B2 4 D8 श्रीमान् Cg as in text (for मन्दस्) B3 D7 दर्शयत स्मात (metri causa) —b) D10 11 Ck t मद्रो T2 तथा (for तदा) —G3 damaged from र in सागर up to प्रय in 5d Ś N2 V3 B2 4 D1 4 8 12 तदा रामे (N2 V3 B2 4 D8 राम, D8 रूपो) महार्णव, V1 वरुणालय महार्णव —c) D3 प्रयत्नेन, D1 प्रयतेन (for प्रयतेन) D1 [अ]ति, G2 [अ]भि (for [अ]पि) D1 रूपेण (for रामेण) —d) D8 यथार्थं (for °र्हम्) Ś N2 V1 3 B2 1 D1 2 4 8 9 12 G2 प्रतिपूजित, D3 परि°, D7 T अपि पूजित, D11 °पूजन (sic) (for अभिपूजित) —After 2 Ś V1 D1-4 8 12 ins

231* न तस्था विकार स भजत निरपत्रप ।

[D2 च (for स) D3 मर्या नाविकार स (for the prior half)]

3 N1 om 3 (cf v l 1) G3 damaged for 3 (cf v l 2) —a) T2 M3 4 समुद्राय Cr m g t as in text (for °द्रस्य) Ś D1 4 8 12 तत कुद्धो महाबाहु Cr m t समुद्रस्य समुद्राय, Cg समुद्रस्य समुद्रविषय सम्बन्धसामान्य षष्ठी Cr —b) N2 D6 रक्त राघवलोचन, B2 8 राम सरक्तलोचन —d) D7 I2 पुण्य (for शुभ) M3 लक्ष्मण —For 3cd Ś N V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 subst

232* समीपे लक्ष्मण दृष्ट्वा सौमि वाक्यमब्रवीत् ।

[D2 महीश्व (for ल   द) Ś1 D3-4 8 12 वी(D4 °र) B3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) T2 D2 4 8 त्वो D1 सौम्यो (for सौमि)]

4 G3 damaged for 4 (cf v l 2) D5-7 10 11 T G1 2 M om 4ab —a) Ś N1 D1-4 8 12 अनार्यस्य (for अनार्यस्य) —c) D5-7 10 11 T G1 2 M अवलेप (for °लेपं) N1 समुद्रस्य —d) N2 V1 3 B2 3 D1 यो, D1 यत्र, D6 om D10 11 T1 य (for यत्) N1 स्वयं दर्शयन् अपि B4 न स दृश्यते स्वयं

5 G3 damaged up to प्रय in 5a (cf v l 2) —a) N1 प्रशमश्च, D6 प्रशमश्च G2 प्रशमश्च (for

G 5 93 6
B 6 21 15
L 5 95 6

आत्मप्रशंसिनं दुष्टं धृष्टं विपरिधावकम् ।
सर्वत्रोत्सृष्टदण्डं च लोकः सत्कुरुते नरम् ॥ ६

न साम्ना शक्यते कीर्तिर्न साम्ना शक्यते यशः ।
प्राप्तुं लक्ष्मण लोकेऽस्मिञ्जयो वा रणमूर्धनि ॥ ७

अद्य मद्बाणनिर्भिन्नैर्मकरैर्मकरालयम् ।
निरुद्धतोयं सौमित्रे प्लवद्भिः पश्य सर्वतः ॥ ८

महाभोगानि मत्स्यानां करिणां च करानिह ।
भोगांश्च पश्य नागानां मया भिन्नानि लक्ष्मण ॥ ९

सशङ्खशुक्तिकाजालं समीनमकरं शरैः ।
अद्य युद्धेन महता समुद्रं परिशोषये ॥ १०

प्रशमः) D₁ क्षण (sic) (for क्षमा) Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₂ B₂–₄ D₁–₄ ₉ ₀ ₁₂ मार्दव, G₁ M₅ (to avoid hiatus) ह्यार्ज (for मार्दव) —ᶜ) Ś Ñ₁ D₁ ₈ ₄ ₁₂ असामर्थ्य Ñ₂ V₁ ₂ B₂–₄ D₅ ₉–₁₁ असामर्थ्यं फला ह्ये(V₁ °श्रे)ते D₆ असमर्थं मन्यन्ते —ᵈ) Ś₁ निर्गुणेषु Ś V₂ D₁–₆ ₈ ₁₀ कुतो, Ñ V₁ B₃ ₄ D₆ T₂ सदा (for सता) Ñ₂ reads गुणा in marg

6 ᵃᵇ) Ñ₂ V₁ B₂ ₃ D₆ क्रूर, V₃ B₁ क्रूर, D₁ T₂ क्रू(रु)ष्ट, T₁ कष्ट (for दुष्ट) Ś Ñ₁ D₂ ₈ ₁₂ आत्मप्रशंसानि (D₂ °सि)रत, D₃ सदा काटिन्यनिरत (for ᵃ) V₃ धूर्तं, D₆ om (hapl), D₆ (marg) T₂ ₃ दुष्ट (for धृष्ट) T₁ M₅ transp दुष्ट and धृष्ट Ś N₁ D₂ ₁₂ च परिवादिन, Ñ₂ V₃ B₂ ₃ D₅ चा(Ñ₂ च)परिभाषिण, B₁ चापरितोषित D₁ ₈ चै(D₈ चा) प्रियवादिन, D₅ परुषवादिन, D₄ परुषभाषिण, M₃ विपरिधाविन Cv as in text (for विपरिधावकम्) V₁ धृष्टापरिभाषिण —ᶜ) Ñ₁ V₃ B₂–₄ D₆ सवदो(V₂ B₃ ₃ °षो, B₄ °गो)यत, D₅ सर्वतो नृप, T₁ सर्वतो दष्ट, T₃ M₃ सर्वद्रोत्सृष्ट, T₂ सर्वत सृष्ट, Cg t as in text (for सर्वत्रो सृष्ट) D₁ नै (for च) ⊛ Ch उत्सृष्य दण्ड विसृज्यमानप्राणिदण्डरूपन्यायम् ⊛ —ᵈ) D₂ लोके स कुरुत यश

7 ᵃ) T₂ लभ्यते (for शक्यते) —ᵇ) B₂ शास्त्रा (for साम्ना) —G₂ partly damaged for ᶜᵈ —ᶜ) Ñ₂ V₃ लोके (for लोक) —D₅ om 7ᶜ —ᵈ) T₁ विजयो, M₃ जयोपि Ct as in text (for जयो वा) Ś₁ Ñ₁ D₆ नर (for रण) B₄ श्रेय पौरुषेपि वा —After 7 Ś N V₁ ₂ B₂–₄ D₁–₄ ₈ ₉ ₁₂ read 11 13 (V₃ D₆ om 13)

8 ᵃ) D₄ अथ (for अद्य) Ś₁ Ñ V₃ D₁ ₁₁ निर्भिन्नैर्, D₅ निर्भिन्न, G₁ निर्भिन्नैर् M₃ निहतैर् (for निर्भिन्नैर्) —ᵈ) M₃ वरुणालय (for मकरा°) —ᶜ) B₃ निरुद्धतोय हि सौमित्रे (sic —ᵈ) G₃ सागर (for सर्वत) Ś N₁ D₁ ₈ ₁₂ प्लवमानैर्विरोधय

9 D₇ ₁₀ ₁₁ T₃ G₂ ₃ Ct transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) M₅ महाभोगाश्च —ᵇ) D₇ नागाना (for करिणा) D₆ T₂ करणि (sic) च, D₆ M₃ करान्विय (sic) G₂ ₃ करानपि (for करानिह) M₅ करांश्च करिणामिह ⊛ Cr in महाभोगानि महाभोगान्। लिङ्गव्यत्यय आर्ष), so also Cg k t ⊛ —For 9ᵃᵇ, Ś N V₁ ₂ B₂–₄ D₁–₄ ₈ ₉ ₁₂ subst and read after 9ᶜᵈ

233* शुभ्रहानि च गात्राणि प्लवमानानि सागरे।

[Ś N₁ D₁₂ महाकायानि D₁ ₄ ₈ महाभोगानि D₂ महीसत्त्वानि (for शुभ्रहानि च)]

—ᶜ) Ś Ñ V₂ B₂ ₄ D₁–₄ ₈–₁₂ T₃ G M₃ Cv r m g t भोगिना, V₃ नागाना, D₆ M₁ ₄ भोगानि (for भोगांश्च) N₁ भोगाना, V₁ भोगाश्च, V₃ D₇ ₁₀ ₁₁ भोगानि (for नागाना) —ᵈ) B₂ तथा (for मया) Ś N₂ V₁ ₂ B₂ ₄ D₁–₄ ₈ ₉ ₁₂ T₃ G M Cv r g छिन्नानि (for भिन्नानि) ⊛ Cv अय श्लोक कपुचित्कोशेषु व्यत्यस्ततया दृश्यते। अन्यथा च पठ्यते। ' पश्यार्थे ("य"!) भोगिना भोगान्मया छिन्नाश्च लक्ष्मण। अङ्गानि च समुद्राणि करांश्च करिणामपि " इति। Cg छिन्नानीति लिङ्गव्यत्ययेनानुषङ्ग ⊛

10 G₂ partly damaged for 10ᵃᵇ —ᵃ) V₃ मौक्तिका, B₂ ₃ D₂ ₁₂ मुक्तिका (for शुक्तिका) —ᵇ) D₁ नक्र (for मीन) D₄ मकरै Ś₂ V₃ D₇ T₃ M₃ दानैः D₁₀ ₁₁ तथा (for शरै) B₄ समीनमकरालय —ᶜ) Ś N V₁ ₂ B₂–₄ D₁–₄ ₈ ₉ ₁₂ सद्य(N₂ V₃ D₁ ₂ अद्य V₁ B₂ D₆ इम) क्रोधेन (for अद्य युद्धेन) —ᵈ) Ś N₁ D₁–₄ ₈ ₁₂ परिवतये N₂ V₁ ₂ B₂ ₄ D₆ शोषयाम्यहं, G₂ परिशोषये (for परिशोषये) —After 10 Ś N₁ D₁–₄ ₈ ₁₂ ins

234* स सङ्क्रुद्धोऽथ वदिन्व लक्ष्मणादनुरागम्।
चमाद सायकान्घोरानसाद्दवदानिवोद्धतान्।

[(l 1) D₁ ₂ ₈ सक्रोधो D₂ सक्रोधाच् (for सङ्क्रुद्धो) D₂ च (for अथ) D₈ त (for तद) D₁ ₂ ₄ लक्ष्मणे (for लक्ष्मणाद) —(l 2) D₁ ₈ [उ]द्यतान्, D₁ [उ]त्तमान् D₁ [उ]दितान् D₂ [उ]द्यमान् (sic) (for [उ]द्धतान्) N₁ वक्ताग्नि सदृशान् (for the post half)]

—Thereafter D₂ cont 240*

—After 10, Ñ₂ V₁ ₂ B₂–₄ D₆ ins

235* एवमुक्त्वा ततो रामः प्रगृह्य सशरं धनुः।
दिव्य लक्ष्मणहस्तस्थ चक्रे सज्यमनन्तरम्।

[(l 1) D₆ प्रसह्य (for प्रगृह्य) V₃ शरवद्धनु —(l 2) V₂ लघुशरं चापि (for लक्ष्मणहस्तस्थ) N₂ गदवद्धनु D₆ महाधनु (for अनन्तरम्) V₂ शरं सज्जमुत्तमम् B₄ मत्वा चक्रे धनुर्वरं (for the post half)]

—Thereafter, N₂ D₆ ins App I (No 11)

क्षमया हि समायुक्तं मामयं मकरालयः ।
असमर्थं विजानाति धिक्क्षमामीदृशे जने ॥ ११

चापमानय सौमित्रे शरांश्चाशीविषोपमान् ।
अद्याक्षोभ्यमपि क्रुद्धः क्षोभयिष्यामि सागरम् ॥ १२

वेलासु कृतमर्यादं सहसोर्मिसमाकुलम् ।
निर्मर्यादं करिष्यामि सायकैर्वरुणालयम् ॥ १३

एवमुक्त्वा धनुष्पाणिः क्रोधविस्फारितेक्षणः ।
बभूव रामो दुर्धर्षो युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ १४

संपीड्य च धनुर्घोरं कम्पयित्वा शरैर्जगत् ।
मुमोच विशिखानुग्रान्वज्राणीव शतक्रतुः ॥ १५

ते ज्वलन्तो महावेगास्तेजसा सायकोत्तमाः ।
प्रविशन्ति समुद्रस्य सलिलं त्रस्तपन्नगम् ॥ १६

G 5 93 17
B 6 21 27
L 5 93 17

11 Ś N V1 3 B3-4 D1 4 8 9 (V3 D9 om 13) 12 read 11–13 after 7 —ᵃ) D1 क्षमाया (sic) (for क्षमया) Ś Ñ1 D3 9 12 च, D1 2 6 तु (for हि) —ᵇ) Ś2 D8 समाय (for मामय) Ś N V1 3 B2 4 D1 4 8 9 12 वरुणालय (for मकरालय) —ᶜ) G2 असमर्थं, Ś Ñ1 D1-4 8 12 G2 वि(D1 3 च)जानीते —ᵈ) D1 om D8 खले (for जने) —After 11, D6-7 10 11 S ins

236* न दर्शयति सान्ना मे सागरो रूपमात्मन ।

12 For sequence in Ś Ñ V1 3 B2 4 D1-4 8 9 12 cf v l 11 —ᵃ) Ñ2 V1 3 B2 4 D9 मे क्षिप्र, D2 3 4 मे शीघ्र (for सौमित्रे) —ᵇ) G3 damaged for षोपमान् —After 12ᵃᵇ, Ś D8 3 12 ins

237* क्रुद्धस्योद्गतदण्डस्य लोकोऽयमनुवर्तते ।
[Ś2 D3 [उ]द्धत (for [उ]द्गत)]

while D6 7 10 11 S ins

238* सागरं शोषयिष्यामि पद्भ्यां यान्तु प्लवंगमाः ।

[D6 7 10 11 समुद्रं Cvg as above (for सागर) Cv चापमानयेत्यादि 'सागरं शोषयिष्यामि पद्भ्यां यान्तु प्लवंगमाः' पूर्वार्धं केषुचित्कोशेषु न दृश्यते । तदप्रामाण्यमूलम् ।, Cg पद्भ्यामिति । प्लवंगस्य पद्भ्यां गमनमायत्तमिति द्विवचनम् । वानराणां हि द्वावेव पादौ दृश्येते । प्रहस्तपक्षादीनां नाभ्यामेव द्वाविति । अनेन कुलस्य कार्यविच्छेदस्यानुरूपम् वानरपादाभ्यामेव न गमिष्यामीति भावः] —ᶜ) D4 अथ (for अद्य) Ñ3 V1 3 B2 4 D3 9 द्रुम, D5 M1 3 अति, D4 6 T2 अमि (for अपि) Ś D12 अप्य(Ś1 °प्र)क्षोभ्यमतिक्रुद्ध, Ñ1 अद्याक्षोभ्य सदा कम्प D1 6 यादवक्षो भ्यमाक्रम्य(D8 °कम्प्य)

13 For sequence in Ś Ñ V1 B-4 D1-4 8 12 cf v l 11. V3 D9 om 13 —ᵃ) Ś Ñ1 D12 वेलामरणूह Ñ2 V1 B2 3 D1-4 8 वे(B3 न)लासरणी, B1 वलामपत्र, D6 वेलानुदृश (for वेलासु कृत) —ᵇ) Ś N V1 D1-4 6-8 10-12 G M1 3 5 सहस्रोर्मि, B1 सुसहोर्मि, T3 सफेनोर्मि (for सहसोर्मि) T2 सहस्रोर्मिभिराकुल —ᵈ) G3 damaged for वेलासु Ś Ñ2 D1-4 8 12 पश्य(D8 चैव) लक्ष्मण, Ñ3 V1 B3-4 पश्य सागर (for वरुणालयम्). —After 13 D6-7 10 11 T G1 2 M ins

239* महार्णवं क्षोभयिष्ये महानक्रसमाकुलम् ।

[D8 7 10 11 G1 2 M2 3 महानक्रसमाकुल (for the post half)]

14 Ñ1 om 14–15 Ś D1 2 4 12 transp 14 and 15ᵃᵇ (including star passage), D1 alone repeating 15ᵃᵇ in its proper place —ᵃ) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 ततो बाण(V3 रामो) (for एवमुक्त्वा) —ᶜ) Ś D1-4 8 12 तेजस्वी (for दुर्धर्षो) —ᵈ) B2 4 D8 [उ]ज्ज्वलन् (for ज्वलन्) —After 14, Ś D2 4 12 ins D1(after 15ᵃᵇ [first time]) 3 ins after 15ᵃᵇ D8 cont after 234*

240* शुष्कं कर्तुं समारेभे दग्धुं व्यवसितं किल ।

[D1 शेषं महादारेभे, D2 4 सशुष्कं कर्तुमारेभे, D3 शोषं स्वलमारेभे D3 शोषं महदारेभे (for the prior half) D8 सेतु मता (for व्यवसित)]

15 Ñ1 om 15 (cf v l 14) Ś D1 2 4 12 transp 14 and 15ᵃᵇ (including star passage) D1 alone repeating 15ᵃᵇ here —ᵃᵇ) Ś D12 निनाद्य स, D1(both times)-4 8 G3 स निना(D8 8 G3 °न)द्य, G2 स विनाद्य Cg k t as in text (for संपीड्य च) D7 कौरं (for घोरं) D1(second time) 3 कम्पयस्वा (for कम्पयित्वा) D1(first time) 3 स्वनै(D8 °रै)र्, D1(second time) 5-7 10 11 T1 3 G2 3 M1 2 5 Ct शरैर्, Ck as in text (for शरैर्) D1(both times) 4 8 जल (for जगत्) Ś D12 कम्पयंश्च रसातल, L(ed) कम्पयस्तरसा तल (for ᵇ) Ñ3 V1 3 B2-4 D8 नादयित्वा महाघोरं कम्पयन्निव मेदिनीं —After 15ᵃᵇ D1(after 15ᵃᵇ [first time]) 3 ins 240* —ᶜ) Ś N2 V1 3 B2-4 D1 4 8 12 निशिता न्बाणान्, D9 विशिखान्बाणान्, G3 damaged M3 निशिता नुग्रान् (for विशिखानुग्रान्) —ᵈ) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 D6 7 10 11 T1 3 M Cg वज्राणि च (for °णीव)

16 ᵃ) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 4 8 9 12 महाबाणास्, D8 °घोरास्, D7 °तेजस् (for महावेगास्) —ᵇ) Ś N V1 3 B2-4 D1 4 8 9 12 पावकोपमाः (for सायकोत्तमाः) —ᶜ) Ś D1-4 8 12 विविशुस्तद्, V1 D4 विविशुस्त (for प्रविशन्ति) Ñ3 V1 3 B2-4 D6 विविशुः सागरस्यापु —ᵈ) D7 10 11 जलं हि (for सलिलं) V3 शुभ, D5 T1 G1 रस ; Cg as in text (for त्रस्त) D1 सलिलं त्रस्तपन्नगे Cg प्रविशन्ति प्राविशन् । त्रस्तपन्नगमित्यत्र कियाविशेषणम्]

G 5. 93. 18
B. 6. 21. 18
L. 5. 55. 18

ततो वेगः समुद्रस्य सनक्रमकरो महान् ।
सम्बभूव महाघोरः समारुतरवस्तदा ॥ १७
महोर्मिमालाविततः शङ्खशुक्तिसमाकुलः ।
सधूमपरिवृत्तोर्मिः सहसाभून्महोदधिः ॥ १८
व्यथिताः पन्नगाश्चासन्दीप्तास्या दीप्तलोचनाः ।
दानवाश्च महावीर्याः पातालतलवासिनः ॥ १९
ऊर्मयः सिन्धुराजस्य सनक्रमकरास्तदा ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशाः समुत्पेतुः सहस्रशः ॥ २०
आघूर्णिततरङ्गौघः सम्भ्रान्तोरगराक्षसः ।
उद्वर्तितमहाग्राहः संवृत्तः सलिलाशयः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

---

17 D1 om. 17ab —a) Ñ2 V3 D10.11 M1.2 Cg t तोय, G3 स तु (for ततो) —b) D 10.11 समीन (for सनक्र) —c) V2 D3.8.11 T2.3 M1 स बभूव (for सम्बभूव) B2.3 घोर, M1 वम (for घोर) —d) Ñ2 समरु (illeg.) V3 समाकुल, B2.4 D9 समागम (for समारुत) Ñ2 V1.3 L2.4 D8 कृतस्वन् (for रवस्) D6.7.10.11 तथा (for तदा) —After 17 Ñ2 V1.3 B2.4 D9 read 20.

18 a) Ś1 नालालयाथ, Ś2 Ñ V1 B2-4 D1.3.8.11 चा(D3 चल)लावतत, V3 D4.8 M1.2 नाद(M1.2 °त्तं) वितत D6.10.11 -जालचलित (for मालावितत) —b) Ś Ñ2 D1.3.8.12 नानारत्न (for शङ्खशुक्ति) T1 G2 M1 Cg समावृत (for समाकुल) Ñ2 V1.3 B2-4 D1.7.9.11 G M1 ग्राहजालसमावृत —c) V1 B2 D3.8-11 T2.3 M2 सधूम D8 समीन D9 सधूम्र (for सधूम) B3 D9 वधाम D5 T1 वृत्ताभि D6 वीतोर्मि, T3 -वृत्तोर्मि (for वृत्तोर्मिः) —d) Ś Ñ V1.3 B2.4 D1-8.11 स(Ś Ñ1 D1.3.8.12 स) चचाल D6-7.10.11 T M2 महसासीत् (for सहसाभूत्)

19 a) D1 हि (for च) —b) Ś Ñ1 D1-4.11 महाघोरा Ñ2 V1.3 B2.4 D9 °काया (for °वीर्या) —After 19 Ś Ñ1 D1-4.11 ins.

241* हिता प्राञ्जल्य सर्वे वेपमाना भयार्दिता ।

while Ñ2 V1.3 B2-4 D9 ins.

242* पीडयमानाश्च ते सर्वे समुद्रे तस्य वयु ।
स दानवाः सपन्नगाः सवानेव सविस्पर्शं ।
वरुणस्य तस्य ततो रवस्य

—D8 om. from 20c up to l. 2 of 243* —c) V1.3 B2.4 D9 -पर्वत (for मन्दर) —d) D1 मन्दिरत (for सहस्रश)

21 Ñ2 V1.3 B2-4 D9 om. 21 —d) D1.10.11 मशोध्ये वरुणालय —For 21 Ś Ñ1 D1-4.11 subst.

243* स मारुतोद्धूततरङ्गमाली
सम्भ्रान्तनक्रोरगमीनसङ्घः ।
सधूमफेनः शरविस्फुलिङ्ग
सन्तापितास्तु ज्वलदर्ध्वसमुद्रः ।

[D1 om. l. 1-4 (cf. v. l. 20) —(l. 1) D1 -नीरः (for -माली) —(l. 2) D3 transp. °नक्र and -मीन- D1 सैव (for -संघ) —(l. 3) D2.4.6 शरविस्फुलिंग L (ed.) च स वि° —(l. 4) D3 विनदत्]

—After 21 D5-7.10.11 S ins.

244* तास्तु स राघवमुग्रवेग
प्रकर्षमाण धनुरप्रमेयम् ।
सौमित्रिरुत्पत्य विनिःश्वसन्तं
मा मेति चोक्त्वा धनुराललम्बे । (5)
एतद्विनापि ह्युदधेस्तवाद्य
संपत्स्यते वीरतमस्य कार्यम् ।
भवद्विधाः कोपवशं न यान्ति
दीर्घं भवान्पश्यतु साधुवृत्तम् ।
अन्तर्हितैश्चापि तथान्तरिक्षे
ब्रह्मर्षिभिश्चैव सुरर्षिभिश्च । [10]
शब्दः कृतः कष्टमिति ब्रुवद्भि
मा मेति चोच्चैः सहसा स्वरेण ।

१५

ततो मध्यात्समुद्रस्य सागरः स्वयमुत्थितः ।
उदयन्हि महाशैलान्मेरोरिव दिवाकरः ।
पन्नगैः सह दीप्तास्यैः समुद्रः प्रत्यदृश्यत ॥ १

स्निग्धवैदूर्यसंकाशो जाम्बूनदविभूषितः ।
रक्तमाल्याम्बरधरः पद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ २

G 5 91 2
B 6 22 19
L 5 96 18

Colophon —*Kanda name* N2 V1.3 B2.3 D1.2.4.8-12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D2.4.6.12 समुद्रक्षोभण (Ś1 D12 °न), Ś2 समुद्रक्षोभ , Ñ1 समुद्रमहाक्षोभ , N2 V3 B3-4 D8 शरदाह ; V1 समुद्रशरदाह , D1 सागरक्षोभण —*Sarga no* (figures words or both) N1 D1.2.4.8.11 om Ś 93, N2 D9 100 V1 85 V3 84 B2 88 B3 92, B4 102, D3 103 D6.7.10.11 T1.2 G M 21 T3 20 G (ed) 93 L (ed) 95 —After colophon D3 concludes with रामः, T3 with श्रीरामार्पणमस्तु, G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः

15

B1 om Sarga 15 (cf v l 6 13 7) —Before Sarga 15, Ś D1.3.6-12 S ins while N2 D5 ins after 235* a passage relegated to App I (No 11)

1 ᵃ) M3 सागरस्य समुत्थित —ᶜ) D7.10.11 उदयाद्रि , T3 उदयस्थ (for °यन्हि) D6 T3 विसारात् (for हि महा) —For 1ᵃᵇᶜᵈ, Ś N V1.3 B2-4 D1-3.8.9.12 subst

245* ततः समीपे रामस्य विद्युत्सौम्यसहस्रवत् ।
स्वयं मध्यात्समुत्थाय सागरः परमं वपुः ।

[(l 1) Ś N V1 D12 समीप N1 D1.3.12 विद्युतोसि , D1.2 विद्युतोसि V1.3 B3-4 रसा(V3 रा) महत्स्थित्वपुष स (for the post half) —N1 V1.3 B3-4 om l 2 —(l 2) Ś D12 जय (for स्वय) D1 विश्रम्य सुमनोहर वै D8 स्वयं मध्याद्विजृम्भते (for the prior half) D8 गत (for वपु)]

—Thereafter B4 cont Ś N1 D1-3.8.9.12 ins after 1

246* ताम्रपीतासिते श्वेते सहस्रे पद्ममूर्धनि ।
अग्निदीप्तैः सहस्रानन्तैरावृत्तः समन्ततः ।

[(l 2) D1 ज्वलि त B1 सहस्र (for अनुवद) D1 स्वनुवद्य मरुद् (for the post half)]

Ś Ñ1 D1-3.8.9.12 cont B4 cont l 1 after 245* and ins l 2-4 after 1, while D4-7.10.11 S ins after 2

247* सपत्नपुरुषी दिव्यां शिरसा धारयन्स्वजम् ।
आजानुलम्बिनां चैव यज्ञोपवीतभूषणम् ।
मारकतानां च रत्नानां भूषितो भूषणोत्तमैः ।
धातुभिर्मण्डितः शैलो विविधैरिव धातुभिः ।

[(l 1) Ś Ñ1 B4 D1.3.4.6.8.9.12 दिव्य D3 दिव्यां (for स्र) Ś Ñ1 B4 D1-4.8.9.12 दिव्या (for दि यां) —(l 2) Ś N1 B4 D1-4.8.9.12 जानुलम्बिना(B4 °य) Ś D12 विभूषण , Ñ1 B4 D1.4.8.9 °षिता , G1.2 M Cg °षितं , L (ed) °षिता —(l 3) Ś Ñ1 B4 D1-4.8.9.12 भास्वरैश्च (Ś1 Ñ2 D12 °र)सि रत्नैः (for the prior half) Ś1 रत्नैः , Ñ1 B4 D3 भूषणैः (for भूषितो) D8 भूषणोत्तमभूषितं (for the post half) —(l 4) Ś2 G2 मण्डितो , T3 वि वैः (for मण्डितः) D4 विविधैः (for विविधैः) D12 दि महान् (for इवधातु)]

—Then Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 cont l 2 of 250*

—ᵉ) T3 दीप्तानि , —ᶠ) Ś Ñ1 V3 D1-4.8.9.12 चोरयन्सम (V3 °प्रत्य)दृश्यत

2 ᵃ) D S वैदूर्य (for -वैदूर्य) —ᵇ) Ñ1 B1 D10.11 T3 विभूषण (for °षित) Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 महाद्र(D3 °द्रि)शिखरोपम —ᶜ) Ñ1 V1.3 D3.6.8.10.11 रत्न (for रक्त) B1 रक्तमाल्याम्बर श्रीमान् —ᵈ) D1 रत्नपद्म विभूषण —After 2 Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 ins

248* महारत्नैर्विचित्रैश्च नानारत्नाभिरीश्वर ।
[D3 नानाभूषाभिर् D8 °श्वरे]

—After 2, D4-7.10.11 S ins 247* and then D7 G1 M3.6 Cg cont

249* एकावलीमध्यगतं तरलं पाण्डरप्रभम् ।
विपुलेनोरसा बिभ्रत्कौस्तुभस्य सहोदरम् ।
[(l 1) B(ed) पांडुर (for पाण्ड)]

D7 G2 M3 Cg further cont while D4.6.10.11 T G1.2 M1.2.5 Ct cont after 248* and Ś Ñ1 D1-4.8.9.12 cont l 2 only after 247*

250* भाजुभि पादपौघ कालिकानिलमूर्छ ।
गङ्गासिन्धुप्रधानाभिरापगाभि समावृत ।
उद्वर्तितमहाग्राह संभ्रान्तोरगराक्षस ।

[(l 1) D1 कालीरि G2 अ]नल Cr m g h t as above (for [अ]नल) —D7 T1 G2 Ir read l 2 after 251* —(l 2) Ñ1 D1 दिवा (for गङ्गा) D1 प्रधाना- भिः M3 प्रधा न नद् (for प्रधाना-भिः) Ś D12 पुर Ś1 D12 °(र) प्याद (for आपगाभि) N2 D1-4.8.9 पुर पद्म नि ि त (for the post half) —After l 2, N2 D3 ins

250(A)* भाति स दिव्याभः नद्या नामभिः ।
पञ्चाननरवेण मूर्तो वीचि(D1 त्रि)त श्रवे ।
—D1.2.4.11 om l 3]

G 4. 93. 18
B. 6. 21. 25
L. 5. 55. 18

ततो वेगः समुद्रस्य सनक्रमकरो महान् ।
संबभूव महाघोरः समारुतरवस्तदा ॥ १७
महोर्मिमालाविततः शङ्खशुक्तिसमाकुलः ।
सधूमपरिवृत्तोर्मिः सहसाभून्महोदधिः ॥ १८
व्यथिताः पन्नगाश्चासन्दीप्तास्या दीप्तलोचनाः ।
दानवाश्च महावीर्याः पातालतलवासिनः ॥ १९
ऊर्मयः सिन्धुराजस्य सनक्रमकरास्तदा ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशाः समुत्पेतुः सहस्रशः ॥ २०
आघूर्णिततरङ्गौघः सभ्रान्तोरगराक्षसः ।
उद्वर्तितमहाग्राहः संवृत्तः सलिलाशयः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

---

17 D1 om 17[cd] —[a]) N2 V2 D10 11 M2 3 Cg t तोय, G3 स तु (for ततो) —[b]) D7 10 11 समीन (for सनक्र) —[c]) V3 D1 6–11 T2 3 M3 स बभूव (for संबभूव) B2 3 घोर, M5 वा (for घोर) —[d]) N2 स++ (illeg) V2 समाकुल, B3 4 D6 समन्वीन (for समारुत) N2 V1 3 B2–4 D1 कृतस (for रवस) D5 7 10 11 तथा (for तदा) —After 17, N2 V1 3 B3 4 D5 read 20

18 [a]) Ś1 जालावसाय, Ś2 Ñ V1 B2–4 D1 3 4 10 ज्ञ(D1 ज्ञा)लावता, V3 D3 1 M3 5 -जाल (M1 3 °ल) वितत D5 10 11 जालचालत (for मालावितत) —[b]) Ś N1 D1–4 8 18 वानासव (for शङ्खशुक्ति) T3 G3 M3 Cg समावृत (for समाकुल) Ñ2 V1 3 B –4 D6 7 9 11 G M1 शतजालसमावृत —[c]) V1 B1 D2 6 9–11 T1 2 M1 सधूम, D3 समीन, D1 सधूत्र (for सधूम) B1 D1 कलास 3 D2 T1 -वृत्ताभि, D5 धौतोर्मि, T3 -वृत्तोर्मि (for वृत्तोर्मि) —[d]) Ś N V1 3 B2 4 D1–4 8 11 स(Ś N1 D1 3 8 12 स) चचाल D5–7 10 11 T M3 सहसासीत् (for सहसाभूत्)

19 [a]) D1 हि (for च) —[c]) Ś Ñ1 D1–4 8 13 महा घोरा N2 V1 3 B2–4 D6 °काया (for °वीर्या) —After 19 Ś N1 D1–4 8 12 ins

241* दिवसा पाताल्य सर्वे वेपमाना भयार्दिता ।।

while N2 V1 3 B2–4 D5 ins

242* पीडयमानाश्च ते सर्व समुद्रं शरण ययु ।
स तमाश्च सत्राससर सवानेव महोदधिः ।
प्रादमे तस्य ततोऽवदस्य
सहस्रविद्यावन सुतस्य ।
महद्य कार्ये समुपस्थिते महा
प्रदर्शयामास तदा मनस्तु ॥ [5]

—D5 om from 20[c] up to l 2 of 243* —[c]) V1 3 B2 3 D5 पर्वत (for मन्दर) —[d]) D7 समवत (for सहस्रशः)

21 Ñ2 V1 3 B2–4 D5 om 21 —[c]) D7 10 11 तथोषो वरुणालय —For 21 Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst

243* स मारुतोद्भूततरङ्गमाली
सभ्रान्तदैत्योरगमीनसंघ ।
सधूमफेन शरविस्फुलिङ्ग
सवाधितास्तुभ्यनदसमुद्र ।

(D5 om. l 1–2 (cf v l 20) —(l 1) D2 तीव (for -माली) —(l 2) D3 transp. दैत्य and -मीन- D1 सघ (for -संघ) —(l 3) D3 4 8 शरविस्फुलिङ्ग L (ed) च स वि° —(l 4) D3 विनद]

—After 21 D6–7 10 11 S ins

244* ततस्तु त राघवमुग्रवेग
प्रकर्षमाण धनुरप्रमेयम् ।
सौमित्रिरुत्पत्य विनिःश्वसन्तं
मा मेति चोक्त्वा धनुरालम्बे ।
एतद्विनापि ह्युदधौ तवाद्य [5]
क्षेपस्त्व भारतवरा कार्यम् ।
भवद्विधाः कोपवश न यान्ति
दीर्घं भवानपश्यतु साधुवृत्तम् ।
अन्तर्हितस्यापि तथान्तरिक्षे
ब्रह्मर्षिभिश्चैव सुरर्षिभिश्च । [10]
शब्दः कृत कष्टमिति ब्रुवद्भि
र्मा मेति चोच्चैर्महता स्वरेण ।

[(l 1) G1 राघवमुग्र (for राघवमुग्र) G2 -वेगं (for -वेगं) —(l 2) G1 प्रकर्षमाणं M1 2 3 प्रवर्षन्तं —(l 3) D9 विनि श्वसन्तं M1 Cg समुत्पत्य —D10 T1 2 G2 M1 Cm ...]

निश्चास्ये राम येनापि विपहिष्ये ह्यहं तथा । ग्राहा न प्रहरिष्यन्ति यावत्सेना तरिष्यति ॥ ७

G 5 94 13
B 6 22 26
L 5 96 31

255* D2 4 cont after 256* while V1 3 B2-4 ins after 5

255* एतन्मयोक्तं तत्त्वं तु पुनर्वक्ष्यामि तच्छृणु ।
सगरो नाम पूर्वस्ते मम कर्ता महाद्युत ।
अवश्यं तु मया साह्यं कर्तव्यं तेन तेऽनघ ।
स्तम्भयेयं जलं राम दृष्टा चेह तथा गतिम् ।
गच्छेरन्येन हरयो न तु स्तम्भो भविष्यति । [5]
आश्चर्यं हि महल्लोके समुद्रस्थलदर्शनम् ।
तच्च मे परिहर्तव्यं शृणु राम यथार्थतः ।
अन्येऽपि बलवन्तो मा दण्डमुद्यम्य राघव ।
गाहयन्तिह मार्गं च दारयिष्यन्ति तेजसा ।

[V1 3 B2-4 om l 1.—(l 1) Ś D12 एव (for एतत्) D2 4 मा क्रुध (for तच्छृणु) —(l 2) D1 तु (for ते) V1 3 B2-4 महाद्युति —After l 2 V1 3 B2-4 D1 4 ins

258(A)* तस्माद भागत स्थान सागर स रितां पति ।

[V1 B4 तस्माद D1 नाम्ना तस्य तु विख्यात D4 यस्य नाम्ना समाख्यात (for the prior half)]

—Ś1 V3 B2 4 om l 3 —(l 3) D1 तव (for तेन) —(l 4) B3 4 स्तम्भयेनत्र D3 स्तम्भये D2 न्स्यामीह D1 ददामीह, L(ed) पद्धर्ता चैव (for दृष्टा चेह) Ś D12 चैव यथा (for चेह तथा) V1 3 B2 4 दृश ते मार्गमुत्तम (for the post half) —(l 5) Ñ2 V1 3 B2 4 D4 5 गच्छेयुर् Ś D6 12 येन D3 om (for येन) Ñ2 न तु युक्त V1 3 B2 4 न च (V1 3 B4 येन) सेतुर्, D1 तत्र तत्र स , D2 3 न तु स्तम्भ D6 मध्ये स्तम्भ, D9 न तु स्तम्भो (for न तु स्तम्भो) —(l 6) V3 B3 4 तु तदा V3 तु सदा, B2 तु यदा D1 3 च महल्ल (for हि महल्ल) Ś1 Ñ2 D1 समुद्र (for °द्रे) V1 3 B3 4 संभव (for -दर्शनम्) —(l 7) Ñ2 D1 तच्च B3 3 मति (for परि) D1 राघव (for राम) V1 3 B3 4 तत्तो राम विशेषत (for the post half) —(l 8) Ś1 अन्योन्य V1 B3 3 मे (for मां) Ś1 शक्तित (for राघव) —(l 9) V1 3 B3 4 गाधन्त मम (V3 °न्तमिह) D1 गाधस्व मार्गयिष्यन्ति (for the prior half) N3 D3 यापयिष्यन्ति D2 दार° (for नाशयि°)]

—Thereafter V1 3 B3 4 cont

259* अद्भुतं हि तृणां लोके दृष्टमन्तकरं भवेत् ।
साश्चर्य चेल्लतं तन नैतद्राम यथान्यथा ।

[(l 2) V1 3 B4 नेष्यते (for वेत्स्यते)]

7 ᵃ) Ś Ñ2 D1-4 6.8 12 राम मार्गं ते D7 10 11 G2 3 येन गतासि —ᵇ) Ś1 D12 विलङ्घिष्य, Ś1 विङ्गविष्य Ś N2 D1 3 11 12 च मारुत D6-7 10 11 T2 3 G1 [s]प्यहं तथा (G1 °द) T3 इस्तथा (for ह्यहं तथा) D1 समदृष्येति मारुत, D3 निधमिष्य च मारुत —ᶜ) Ś Ñ3 D1-4.6.8 12 M3 ग्राहा न विघरिष्यन्ति, D1 ग्राहा नैव धरिष्यन्ति, D10 11 G2 न ग्राहा विधमिष्यन्ति —ᵈ) D1 धरिष्यति (for तरि°)

—For 7, Ñ1 V1 3 B2-4 subst

260* एतदुक्तं मया दैवं वक्ष्याम्यथ मानुषम् ।
उपायं शृणु मे सौम्य येन मां सतरिष्यसि ।

[(l 1) Ñ1 एतन्मयोक्तं तत्त्वं तु पुनर्वक्ष्यामि मा क्रुध —(l 2) Ñ1 स (for मे)]

—Then Ñ1 cont 267*

—After 7 Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins

261* तृणकाष्ठलतागुल्मैः प्लवानास्तीर्य सत्वर ।
तरन्तु हरयो राम न तेषां मृत्युतो भयम् ।

[(l 1) Ñ2 D1 4 8 प्लवम् (for प्लवान्) Ś1 D12 सत्वरा (for सत्व] D8 प्रत्यास्तीर्य सत्वरा (for the post half)]

while D5 7 10 11 S ins after 7

262* हरीणां तरणे राम करिष्यामि यथा स्थलम् ।
तमब्रवीत्तदा राम शृणु मे वरुणालय ।
अमोघोऽयं महाबाण कस्मिन्देशे निपात्यताम् ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा महाशरम् ।
महोदधिर्महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् । [5]

[D4 om l 1 —(l 1) M4 प्लवने (for तरणे) T3 यथा बल —(l 2) D5 G M3 5 उभयो हि नदीपते (for the post half) D5 T1 प्रसन्नस्तु तदा रामोऽब्रवीत नदीपतिं (unmetrical), M1 2 इत्युक्तो राघव श्रीमानुवाच वरुणालय ✿ Ct उभयो हि नदीपत इति पाठ । Ck t इत्युक्त इति (Ct इत्युक्त तमब्रवीद्राम ' इति पाठे) एव वाक्यसाधने कथमपि प्रतिज्ञाते सतीत्यर्थ ✿ —(l 3) D6 तदा G2 मया (for महा) M4 कस्य देशे — (l 4) G2 शरोत्तम (for महाशरम्)]

—Then all the above MSS cont Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 cont after 261*

263* उत्तरेणावकाशोऽस्ति कश्चित्पुण्यतमो मम ।
द्रुमकुल्य इति ख्यातो लोके ख्यातो यथा भवान् ।
उग्रदर्शनकर्माणो बहवस्तत्र दस्यव ।
आभीरप्रमुखा पापा पिबन्ति सलिलं मम ।
नैनं सस्पर्शनं पाप सहेयं पापकर्मभि । [5]
अमोघ क्रियतां राम क्षेप तत्र शरोत्तम ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सागरस्य स राघव ।
मुमोच तं शरं दीप्तं परं सागरदर्शनात् ।
तेन तन्मरुकान्तारं पृथिव्यां खलु विश्रुतम् ।
निपातित शरो यत्र दीप्ताशनिसमप्रभ । [10]
ननाद च तदा तत्र वसुधा शल्यपीडिता ।

[(l 1) Ś Ñ2 D4 (before corr as above) 7 10-12 T3 पुण्यतरो D8 महान् M1 3 मद (for मम) ✿ Ct उत्तरेणैव तनमयस्य । मनोहरोगावकाशस्थान्येः । अविरतेशा इति यावत् । उत्तरदिक्प्रान्तभागवर्ती ✿ —(l 2) Ś D3 12 निम्बिद्रुम, Ñ2 D1 2 4.8 द्रुमिकुल्य (D4 °र) D8 स्वन्तु (for second ख्यातो) D3 लोकेश्वरो महाभव (for the post half) —(l 3) Ś Ñ2 D1 4.8 9 12 दर्शं, D1 4 वक्रे, D5 6 T1 3 तस्कराः, Ck t as

G 5 91 3
B 6 22 22
L 5 56 0

सागरः समभिक्रम्य पूर्वमामन्त्र्य वीर्यवान् ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं राघवं शरपाणिनम् ॥ ३
पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च राघव ।
स्वभावे सौम्य तिष्ठन्ति शाश्वतं मार्गमाश्रिताः ॥ ४

तत्स्वभावो ममाप्येष यदगाधोऽहमप्लवः ।
विकारस्तु भवेद्गाध एतत्ते प्रवदाम्यहम् ॥ ५
न कामान्न च लोभाद्वा न भयात्पार्थिवात्मज ।
ग्राहनक्राकुलजलं स्तम्भयेयं कथंचन ॥ ६

—Thereafter D7 G1 M3 cont while T2 ins after 3ab

251* दृष्टवानः सुरूपाणा नानारूपाभिराश्वर ।

[T1 G1 M5 स्वरूपाणि G1 om (hapl) नानारूपाभि G1 आख़ (for श्वर) D7 देवताना स्वरूपाभिर्लोयपराणि युगद्]

3 N1 B2-4 read 3 twice D3 reads 3ab in marg —a) D4.7.10.11 T2 G1.3 M3 Cm g t समुपक्रम्य G1 समभिगम्य M1.2 समुपागम्य Ś N2 D 1.6.9.13 स रामसुपसागर N2 V1 B2.4 (all first time except N1) स रामनभिगम्याशु V1 B1 (second time) राम रामेत्त रामेति V3 स राममाह रामेति B2.3 (both second time) स राममथ रामेति 4, Cr सागरः समुपाक्रम्येति पाठः ... —b) D1.4 स्वयम् (for पूर्वम्) N1 सवजं सचिवै सह V2 B2-4 (all first time) सचिवैः सह सागर —After 3ab Ś N D1.6.9.13 ins

252* मध्ये वानरकोटीना कृताञ्जलिरुपस्थित ।

—After 3ab T2 ins 251* —c) V1 (first time) प्रयुत and (second time) स तदो N2 B2.3 (second time) च ततो B1.4 (all first time) प्रथित B4 (second time) स तदा (for प्राञ्जलिर्) Ś N2 D7.13 प्रविश्य गुहा D1.4 प्रहृष्टो वाक्य D5 प्रणतो भूत्वा —d) Ś N1 D1.6.9.13 पुन समुपस्थित N1 D2.3 विस्पष्ट मधुराक्षर N1.2 B4 (all except V1 second time) राम पप्रच्छ न N1 L2.4 (all first time) प्राञ्जलिमधुर तदा B2.3 (both second time) पप्रच्छ्रविभेदगाम् (G[ed]°व) 4 Cr 6 शरचापधनुष्पाणि (Cg °णि) सकार अभ्यभाषत् । also Ch t —After 3 Ś N D1.6.9.13 ins

253* भो भो राम महाबाहो रघुवंशविवर्धन ।
शृणु मे वचनं सौम्य मा क्रुधस्व रघूत्तम ।
इत्युक्त्वा राम मधुरं सर्वं सत्कारयद्वित ।

[(1 2) D1 ... (for मा क्रु) D4 क्रुद्धो (for मा क्रुध्यस्व) N2 D1.6 ... (for रघु) N2 ... D1 ... D6 ... (for the post. half) —N2 D1.6 om 1 3 —(1 3) N1 ... राम (by transp) N2 ... D1 marg (for सर्वं)]

4 a) N2 D1.6.9 ... (for वायुर्) Ś आकाश —b) Ś N2 V1.2 B1.4 D1.13 वचने (for राघव) N2 D1.6.9 ... —D1 om 4cd —c) D13 ... G1 ... N2 स्वभावेन ... —d) Ś N1 V1.2 B1 D1.6.9.11 T2 G1.3 M1.2.5 Ch t आश्रिताः D1.5 उत्तम Cg as in text (for आश्रिता)

5 a) D1.7 न (s c) (for तत्) D1 स्वभावो मम रामैव —b) N1 [s थम् (for ऽहम्) Ś N V1.2 B2.4 D1.6.9.13 [s]हम(D1.8 यद्)प्लव , D5 T1 महार्णव T2 महाप्लव , G1 M1 Cr महाप्लव Cm g k t as in text (for ऽहमप्लव) —After 5ab N1 D3.4 ins N2 D1.6.9 ins after 5 Ś D1.13 cont after 253*

254* त्वया सत्वाधिको देव विष्णुस्त्वं हि सनातन ।
आ मानं स्वं द्रष्टुं यद्वृत्तं त्वपुरातनम् ।
कारणेनासि देवाना प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ।
अवश्य हि मया साध्य कर्तव्य वदता वर ।

[(1 1) Ś D13 सत्त्वाधिको देव N2 D1 त्व हि विष्णु (for विष्णुस्त्वं हि) D1.4 ... मानुष (for सनातन) —(1 2) D1 देवेश —D1 om from the post half up to the prior half of l 3 L(ed) [आ] स्वय (for द्रष्टुं) D1 ने (for वृ) Ś N2 D1.6.13 पुरातने —(1 3) Ś N2 कारणेन D1.4 [अ]पि (for [अ]सि) —N2 D1.6.9 om l 4 —(1 4) Ś1 D13 ... D1 ... N1 ... (for the prior half) Ś D13 देवकार्ये N1 देवता पिव D1.6 देवदेवेश L (ed) देवाना वर]

—c) Ś D1.13 ... —d) Ś N2 D 9.13 ... M1 मे ... (for ...) D1 ... (for त) V1 B1.4 ... (V1 ...) ... —After 5 V1.2 B1.4 ins 258*

6 a) B2-4 ... लोभात् (for लोभाद्वा) Ś D 6.13 न लोभाच्च वा (L [ed] वा) कामात् N2 D1.4 न कामेन न लोभेन N1 D1.6 न लोभाद् च कामाद्वा (D1 °वा) —c) D6.10.11 T1.2 रागात् D7 नाड़ (for ग्राह) G1 रागाद्व ... —For 6cd, Ś N2 D1.6.9.13 subst

255* नाप्येऽहं रिपु ... कस्यचि कचित् ।

[D1 [s]व (for ...) N1 D1 ... कचित् (for ... कचित्)]

while N1 D1.4 subst

256* नान्यात्राप्याङ्गबद्धो (N1 °बो) ... ।

whereas V1.2 L1.4 subst

257* ... मया G[ed] °[आ]त्मना ।

—After 255* Ś D1.13 cont 254* —Thereafter Ś D1.13 further cont while N1 D1.4 cont after

अयं सौम्य नलो नाम तनुजो विश्वकर्मणः ।
पित्रा दत्तवरः श्रीमान्प्रतिमो विश्वकर्मणः ॥ ८
एष सेतुं महोत्साहः करोतु मयि वानरः ।
तमहं धारयिष्यामि तथा ह्येष यथा पिता ॥ ९

एवमुक्तोदधिर्नष्टः समुत्थाय नलस्ततः ।
अब्रवीद्वानरश्रेष्ठो वाक्यं रामं महाबलः ॥ १०
अहं सेतुं करिष्यामि विस्तीर्णे वरुणालये ।
पितुः सामर्थ्यमास्थाय तत्त्वमाह महोदधिः ॥ ११

G. 5 94 18
B 6 22. 44
L. 5 96. 72

V1 3 B2-4 चैव (V2 °च) (for सह) Ś D3 6 12 महत्क(Ś1 D6 °त्क)त, Ñ2 D2 3 रवे हत (for च समतम्) V2 3 B2-4 तदा मे सरितां गत , D1 नत सलये च ये नत (for the post. half)]

—After 267*, Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No. 12).

—After 267*, Ñ1 cont , while Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins. after App. I (No 12)

268* यथा राजा दशरथस्तथा त्व मे न संशय ।
तमाप्तव मया साध्य कर्तव्य सविशेषत ।

[(l. 1) Ñ D2 3 यथा त्व तस्य तनयस् (for the prior half). L(ed) transp तथा and त्व Ñ D2 3 मम, D1 8 मे त्व (by transp) (for त्व मे) —Ñ2 D1 8 9 om l 2 —(l 2) Ñ1 D3 अत (for तस्मात्) Ś D12 च (for स)]

—After 265*, D5-7 10 11 S cont

269* तस्मिन्दग्धे तदा कुर्शो समुद्र सरिता पति ।
राघव सर्वशास्त्रज्ञमिदं वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) D5 T2 M3 देशे, Cg as above (for दग्धे) G1 M2 तथा (for तदा) M1 3 एतस्मिन्नन्तरे तत्र (for the prior half) ✽ Cv अस्मिन्दग्धे तथा कुशाविति पाठ ✽ G2 3 सागर (for समुद्र) —(l 2) G3 धर्मज्ञम् (for शास्त्रज्ञम्)]

8 ᵃ) Ñ1 D3 8 वपिद्, V1 3 B2-4 राम (for सौम्य). M2 राम (for नाम) —ᵇ) Ś Ñ V2 B2 4 D1 4 7-10 तनयो, T2 M1 2 सदृशो —After 8ᵃᵇ, Ś Ñ2 D1 4 8 9 12 ins , while Ñ1 D2 3 ins before 8

270* बुद्धिमान्बलवान्शूरो विशालो वानरोत्तम ।

[D3 वीरो, D12 शूरो (for शूरो) D2 वानरोत्तमे]

—G1 om (hapl) 8ᶜᵈ —ᶜ) D3 दत्तो (for दत्त) —ᵈ) Ś1 धृतिमान्सुमहात्मना , Ś2 Ñ2 D1-4 8 9 12 ध्र(D2 म)-तिमान्सुमहात्मना (Ñ2 D9 °बल , D1 °त्मना, D2 °त्मन), Ñ1 धृतिमान्स महातपा , V1 3 B2-4 तव चापि हित रत , D5 7 10 11 T2 3 M Ct प्रो(M1 3 म, M2 प्र)तिमान्वि(M3 प्रतिमो वि)श्वकर्मणा(D7 10 11 Ct °ण) —After 8, Ś Ñ V1 4 B2-4 D2-4 8 9 12 ins

271* वानरेन्द्रो नृपश्रेष्ठ कुरुतां सेतुकर्मणि ।

[V1 3 B2-4 D2 3 वानरेश Ś2 D3 नृपश्रेष्ठो, Ñ2 V1 3 B2-4 D2 3 9 नरश्रेष्ठ (D1 8 °ष्ठो) Ñ1 वानरो वानरश्रेष्ठ (for the prior half) D9 कुरुतां (for कुरुतां)]

9 ᵇ) Ñ D1 मम (for मयि). Ś D1 4 8 12 कुरुते यदि वानर . —ᶜ) D5 T1 3 तद् , Cg k t as in text (for तम्) D8 तारयिष्यामि —Ś1 om. (hapl.) from तथा in ᵈ up to स्तम्भयिष्यामि in l. 2 of 272*. —ᵈ) Ñ1 गुरुर् ; D3 गुणी, D5 T3 G1 M3 Ct यथा, Cm g as in text (for तथा). D6 T3 G1 यथा, Cm g as in text (for यथा). Ñ2 G3 M3 transp. यथा and पिता Ś2 Ñ2 D1 3 4 8 9 12 तथा(Ś2 D1 12 मया, D1 तथा)प्येष महाम्बु-द्रुत , V1 3 B2-4 भवत कार्यगौरवात् , D7 10 11 Ct यथा ह्येष पिता तथा —After 9, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 ins

272* ग्राहा न विचरिष्यन्ति न प्रवाहयति मारुत ।
सलिलं स्तम्भयिष्यामि नलस्य वचनादहम् ।

[Ś1 om up to स्तम्भयिष्यामि in l 2 —(l 1) Ñ2 V1 3 B2 च, B4 [च]र (for प्र) B2 न च वास्यति मारुत (for the post half) —(l 2) Ñ2 V1 B2-4 स्त(G[ed]स्व)म्भयिष्ये (for °ष्यामि) —D8 om. (hapl.) from नलस्य up to 11ᵃ V1 3 B2-4 रक्षस्य नवरा(B2 3 तव चा)जया (for the post half)],

while T2 ins

273* एवमुक्तस्य तु मान्योऽथ यथार्हमभिसत्कृत ।
राघवेण विसृष्टस्तु प्रययौ सरिता पति ।

10 D8 om 10 (cf v l 272*) —ᵃ) D6 T1 यात , Cm g k t as in text (for नष्ट) Ś Ñ D1-4 8 12 एव मुक्त (Ś D12 °क्त) समुद्रेण —ᵇ) Ñ1 D1 3 6 7 T1 3 G3 M तदा; D6 तथा Ck t as in text (for तत) Ś Ñ2 D1 4 9 12 प्रत्युत्थाय वचस्तदा —ᵈ) D11 एव (for राम) Ś Ñ D1-4 8 12 इद शुभ(Ñ1 D3 वच) D5 7 10 11 T G1 महाबल (for महाबल) —For 10, V1 3 B2-4 subst

274* इति श्रुत्वा च दृष्टा नलो राघवमब्रवीत् ।

[B2 रामम् (for राघवम्)]

11 D8 om 11ᵃ (cf v l 272*) —ᵇ) Ś1 Ñ2 B2-4 D1 4 8 9 12 G1 विस्तीर्णे, M1 विस्तरे Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 4 8 12 G1 3 मकरालये, Ck as in text (for वरुणा°). —ᶜ) Ś Ñ V1 3 B2 4 D1-4 8 9 12 माश्रित्य, D5 7 10 11 T2 3 G आस्थाय (for मास्थाय) —ᵈ) Ś Ñ2 D2-4 8 9 12 सत्यम् (for तत्त्वम्) D1 चाह (for माह) —After 11, Ś Ñ D1-4 8 9 12 ins D6 cont l 2 only after 278*. D7 M2 ins l 2 only after 12

275* निर्तीर्य सागरजलं सेतुकर्मार्थ साधनम् ।
स्थापितोऽस्म्यहमेतेन समुद्रेण महात्मना ।

above (for यदस्) —(l 4) D5 om पाप: Ś Ñ2 D1-4 6 9 11 पिबन् T1 पापा पिबति सरित्स्वामीरत्सुखा मन —(l 5) D5 6 T2 3 M1 तु, Ch t as above (for न) D6 सत्पर्शेन, D10 तत्स्पर्शेन, G3 सत्वनन D5 G2 3 राम, M1 2 प्रापैर्, K(ed) प्राप्तैर्, Ch t as above (for पाप) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 तैश्च रात्र[D1 °द]ः न राम (for the prior half). Ś Ñ2 D1 2 8 9 11 M1 2 सहे, D4 6 8 न सेहे, Ck t as above (for सहेय) D5 राघवर्षभेण D6 6 T1 8 मम कृशान्त भवत (for the post half) —(l 6) M1 2 नुस्थता (for स्थिता). Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 तत्राय वै, D5 6 T शिलस्तत्र, D7 10 11 Ch t (with hiatus) अथ तत्र M3 Cg तत्र तेषु (for प्राप तत्र) —(l 7) D3 तपस्य (by transp) Ñ2 D2 4 8 9 तदस्तस्य बद कृत्वा (for the prior half) D6 G2 स रामः, D10 11 महात्मन (for स राघव) Ś D1-4 8 9 11 समुद्रस्य रघूत्तम (D9 °त्र), Ñ2 समुद्रस्य महात्मन (for the post half) —(l 8) D1 स त (hypm), T2 न, G2 स (for a) Ś D11 घोर Ñ2 D1-4 8 9 तत्र (for दीप्त) —After the prior half of l 8, Ś Ñ2 D1-4 6 8 11 ins

263(A)* भास्करोपममूर्तिमान्।
त च देश चचारासु

[(l 1) D5 °सम्मूर्तिमान् —(l 2) D5 तु (for च) Ś D11 [अ]प D1-2 [अ]स्त्र (for [आ]सु)]

D7 M3 वीरः, G3 वर (for पर) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 मरु (D9 शोत) सागरशासनात् (for the post half) —(l 9) D10 11 किल (for खु) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 छलोक्षौ (Ñ2 D5 9 °त स) मरु(D4 राग)कान्तार पृथिव्यां वि(D1 वै)श्रुतोभवत् —D5 om from l 10 up to l 2 of 264* —(l 10) D7 10 11 वत्र, Ct as above (for दीप्त) M1 2 पृथिव्यास्य शल्यिप्रभ (for the post half) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 स पपात (D1 8 पपात स) शरो य(D5 °र त)त्र प्रदीप्ताशनिसंनिभ —(l 11) M3 तेन (for तत्र) M3 शर (for शल्य) Ś Ñ2 D1 4 8 9 11 विनदाद्(Ñ2 D5 °म) धरा तत्र सुगाढ शल्य(D5 9 परि, D2 4 शर)पीडिता; D7 ननाद तत्र वसुधा शरशल्यप्रपीडिता]

—Thereafter D3-4 10 11 S further cont

264* तस्माद्व्रणमुखात्तोयमुत्पपात रसातलात्।
स बभूव तदा कूपो व्रण इत्यभिविश्रुत।
सतत चोत्थित तोय समुद्रस्येव दृश्यते।
अवदारणशब्दश्च दारुण समपद्यत।
तस्मात्तद्बाणपातेन त्वप कुक्षिष्वशोषयत्। [5]
विख्यात त्रिषु लोकेषु मरुकान्तारमेव तत्।

[D5 om l 1-2 (cf v l 263*) —(l 2) D7 10 11 [प]थ (for [अ]भि) G3 व्रणकूप इति श्रुत (for the post half) —(l 3) D6 T2 3 [उ]त्स, M3 [उ]द्धत, Cr m t as above (for [उ]त्थित) M3 समुद्र इव ❀ Cr समुद्रस्येव महार्णव इति पाठः ❀ —(l 4) D1 T G1 2 स, D6 G3 [s]पि (for च) M3 शब्देन —(l 5) D5 T1 2 तस्मिन्बाण(T2 °पात)पतितेन (for the prior half) D10 11 G3 M1 2 (with hiatus) अप, M3 क्षत D5 [अ]शोषयत् (for °षयत्) —(l 6) D7 10 11 T1 G1 च (for तत्)]

—Then all the above MSS cont, while Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 cont after 263*

265* शोषयित्वा तु त कुक्षि रामो दशरथात्मज।
वर तस्मै ददौ विद्वान्मरवेऽमरविक्रम।
पशव्यश्चाल्परोगश्च फलमूलरसायुत।
बहुस्नेहो बहुक्षीर सुगन्धिर्विविधौषध।
एवमेतैर्गुणैर्युक्तो बहुभि सतत मरु। [5]
रामस्य वरदानाच्च शिव पन्था बभूव ह।

[(l 1) D7 G1 मोक्षयित्वा, D9 शोषयित्वा Ś D1 7 11 तं, T1 damaged (for त) Ñ2 D5 च त देश, M3 तत्र कुक्षि M2 पर कुक्षि Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 राघवोऽमितविक्रम (for the post half) —(l 2) D7 G3 M3 पश्चात् (for विद्वान्) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 यथासा र(D8 तथापि द)थैव पूर्व तत्र रामो (D9 पूर्व) वर ददौ —(l 3) D5 T1 G1 2 [अ]प्यरोगश्च (for [अ]ल्परोगश्च) G2 3 रसमूलफलायुत (for the post half) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 M3 पशव्य(D3 प्रसन्न)श्चैव निर्व्याधि (M3 °श्चाल्परोगश्च) बहुमूलफलोदक (D4 °य) —(l 4) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 G3 transp बहुस्नेहो and बहुक्षीर, Ś Ñ2 D1-4 7-11 G2 3 M3 विविधौषधि (M3 °ध) —(l 5) Ś D1 4 11 नदीर् Ñ2 D2 एभिर् (for एतैर्) D6 7 10 11 T1 G1 M1 2 च सद्भिर्वा G1 यत्र (for बहुभि) D7 10 11 सद्भूतो (for सतत) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 बहुभि स मरुस्तदा (Ñ2 D5 9 °था) (for the post half) —(l 6) Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 दानेन (for दानाच्च) Ś Ñ2 D1 3 4 8 9 11 शिव क्षेमो, D5 शुभक्षेमो (for शिव पन्था) D1 8 स (for ह)]

—Then Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 cont

266* ततो महोदधिर्वाक्यमुवाच रघुनन्दनम्।
मध्ये वानरसिंहाना मन प्रह्लादन शुभम्।
उपाय श्रुणु त सौम्य येन मा सतरिष्यसि।

[(l 2) D1 पर (for शुभम्) —(l 3) D4 उपायान् Ś1 D3 4 11 मे, D1 वै (for त) Ñ2 D9 सौम्य त्व (for त सौम्य) D1 8 सतरिष्यति]

Thereafter Ś Ñ2 D1-4 8 9 11 further cont Ñ1 cont after 260* while V1 2 B2-4 ins after 13

267* तव पित्रा मम सद्भागत देवसंसदि।
तदा देवासुरे युद्धे सग्रामे तारकामये।
तत्र ते व्याहृत पित्रा सुराणा हितकाम्यया।
मया सह महाबाहो तत्र सख्य च सगतम्।

[(l 1) Ñ1 B4 सह मम, V2 कृत सख (sic) (for मम सद्) V2 सत Ś1 D4 12 सुधर्मि (for ससदि) —(l 2) V1 2 B2 4 पुरा, D1 ततो, D4 यदा (for तदा) V1 om V2 B2-4 तत्र (for युद्धे) —(l 3) V1 मे महत, D3 [अ]भिभाय वै, D8 ते व्यापृत (for ते व्याहृत) Ñ2 D9 देवाना (for सुराणा) D3 4 प्रिय (for हित). —(l 4)

ततो निसृष्टा रामेण सर्वतो हरियूथपाः ।
अभिपेतुर्महारण्यं हृष्टाः शतसहस्रशः ॥ १४

ते नगान्नगसंकाशाः शाखामृगगणर्षभाः ।
बभञ्जुर्वानरास्तत्र प्रचकर्षुश्च सागरम् ॥ १५

G 5 95 16
B 6 22 51
L 5 96 87

—(l 9) V1 3 B2,3 अथ, D3 तथा (for सदा) Ñ1 D1-3 8 9 हर्षयुतो L (ed) °पूर्वो (for °पूर्णो) V1 3 B2-4 हृष्टात्मा (V1 हृष्टवद, B3 सुग्रीव) वाक्यमब्रवीत (for the post half) —After l 9, V1 3 B2-4 ins

280(C)* हनुमन्त च विक्रान्तमङ्गद च महाबलम् ।
सुहृद वानरश्रेष्ठ जाम्बवन्त च विरिसनम् ।

[(l 1) B3 महाबलपि (for °बलम्) —(l 2) V1 3 B4 सग्रीव (for सुहृद) V1 च विश्रुत B3 विशेषण (for च विरिमतम्)]

—(l 10) B3 4 शुभा (for शुभ) V1 3 B2-4 नलस्य च (for महात्मन) —(l 11) V1 3 B2-4 स्वस्थानु D1 अत्र चैत्य (for अत्र यत्र) D3 अत्र सेतुर्विधात यत्र (for the prior half) Ñ1 V1 3 B4 D1 8 9 शीघ्र (for सद्य) —Ñ1 V3 B3 4 om l 12-13 —(l 12) D3 एवमुक्तस्, B4 D2-4 8 12 तास् (for ता)]

—Then V1 3 B2 3 cont

281* एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्य सुग्रीवो वानरेश्वर ।
स्वसैन्यानि वानरसैन्यानि प्रस्थापयामास सर्वत ।
पर्वताश्च द्रुमाश्चैव लतागुल्मास्तथैव च ।
सर्वमानयत क्षिप्र न विलम्बितुमर्हथ ।

[(l 2) V1 3 प्रेषयामास (for प्रस्थापयामास)]

14 ab) Ñ1 D6 M3 Cg [नि]सृष्टा, D6 7 10 11 T1 2 Ct विसृष्टा, T3 निविष्टा, M1 2 नियुक्तो (for निसृष्टा) Ñ1 सर्वे ते, D5 सर्वथा (for सर्वतो) N1 वानरर्षभा, D7 10 11 हरिपुंगवा V1 3 B2 3 इत्युक्तास्ते तु (V1 3 °स्तेन) हरय सुग्रीवेण त्वरान्विता —For 14ab, Ś Ñ2 B4 D1-4 8 9 12 subst

282* रामस्य तु वच श्रुत्वा निर्दिष्टास्ते प्लवगमा ।
[D1 वचनं, D3 सदस (for तु वच)]

—c) D7 उत्पेतुस्ते, D10 11 उत्पेतुर् (for अभिपेतुर्) Ñ2 partly illeg V1 B2 3 तदारण्य, V3 तद्वनं, D5 महारण्ये ❀ Ct उत्पेतुरुत्पेतु ❀ —d) D5 शत शत, G3 शतशोथ (for हृष्टा शत) —After 14 Ś N (N1 l 1 only) B4 D1 2 8 9 (N2 B4 D1 l 8 only) 12 ins

283* वचनात्तस्य सुग्रीवस्तेनैवाभिप्रहर्षयन् ।
स्वय राजाथ सुग्रीवो नलो नीलश्च वानर ।
हनुमान्पनसश्चैव तथा दधिमुख कपि ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर ।
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन । [5]
युवराजोऽङ्गदश्चैव तारश्च वनगोचर ।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रश ।
आस्फोटयन्त सहसा धक्षु किलकिलामपि ।

[D1 8 om l 1 —(l 1) D2 ममैताश्च (for सर्वेषामि) Ś2 प्रहृष्ण —(l 2) D1 8 च राजा D3 राजा च (for राजाथ) D1 8 om (hapl) l 3-4 —(l 3) D4 हरयश्च (for पनसश्च) —(l 4) Ś जाम्बवांश्च D3 सुषेणश्च —(l 7) D2 वानरा शूरा, D4 °रा सर्वे (for °श्रेष्ठा) —Ś2 om from the post half up to the prior half of l 8 —(l 8) D1 निपुणाथ् (for सहसाश्च) Ś2 D4 12 किलिकिलामपि D1 किलकिलाम्पि, D3 किलकिलारवान्]

—Then Ñ1 cont while Ś D2 4 12 ins after 15

284* बद्धु समारभन्सेतु मध्ये नदनदीपते ।
वेगसाराप्लुते काले महाभ्रमिव वायुना ।
स्वय वानरराजेन गिरिशृङ्गमुपाहृतम् ।

[(l 1) Ñ1 सेतु बद्धु समारेभे D2 बद्धु सेतु समुद्रे तु (for the prior half) —(l 2) L (ed) प्रणे (for [आ]प्लुते) Ś D4 वेगसारा प्लुते काले Ñ1 D2 वेगमारोपण (N1 °राम)ने काले, D2 विगमारोपणे काले (for the prior half) D12 भवि (for इव) —Ś1 D2-4 12 om l 3]

—Then Ś D4 12 cont while D2 ins after 15

285* शालाश्च वानरास्तूर्णं चूताशोकास्तथैव च ।
कुटजानर्जुनांस्तालांस्तमालांस्तिन्दुकान्बहून् ।

[(l 1) Ś D12 मालाश्च D4 [आ]म्रानराम् (for वानराम्) D8 शालांस्तालाश्वकर्णांश्च (for the prior half) D4 8 च वानरा (for तथैव च) —(l 2) D8 कुटजार्जुनतालांश्च वनमालाश्च उत्कटान् (sic)]

—Then Ś D4 8 12 read 18

—After 14 V3 ins 290*

15 Ś2 N1 (reads) D2-4 12 repeat 15 after l 8 of 298* V1 3 B2 3 read 15 after 293* —a) B4 D1 4 8 9 नगसकाशान् ❀ Ck नगादित पदम् ❀ —b) Ś N1 D1 4 8 12 (D2 4 12 both times) गृह्य(Ś2 Ñ1 D2-4 12 all except Ñ1 second time उद्य) शाखामृगषभा Ñ2 B4 D9 गृह्य शाखामृगर्षभा, V3 B1 शाखा शाखामृगास्तथा(B2 °गर्षभा) D5 6 T1 2 शाखामृगगणास्तथा(T1 2 °दा) M2 3 शिखराणि द्रुमास्तथा —c) Ś2 Ñ1 V3 B3 3 D2-4 12 (second time) बहुशस्, D7 10 11 Ct पादपास् (for वानरास्) —d) Ś1 N2 B4 D1 4 8 9 12 चकर्षुश्च रसातले(D1 3 °ल) Ś2 N1 D2 4 12 (all except N1 second time) समुद्र(Ś1 Ñ1 D12 °द्रे) चावतस्थिरे, V3 B2 3 समुद्र चापि चिक्षिपु —After 15 Ś D2 4 12 ins 284* —After 15 N2 B4 D1 9 ins

286* शालान्धवाश्वकर्णांस्तालाशोकांश्च वानरा ।
सरलानर्जुनांश्चैव तमालान्कुटजानपि ।

G 5 94 19
B 6 22 47
L 5 96 74

मम मातुर्वरो दत्तो मन्दरे विश्वकर्मणा ।
औरसस्तस्य पुत्रोऽहं सदृशो विश्वकर्मणा ॥ १२

न चाप्यहमनुक्तो वै प्रब्रूयामात्मनो गुणान् ।
काममद्यैव बध्नन्तु सेतुं वानरपुंगवाः ॥ १३

[Ñ1 D2 transp l 1 and 2 —(l 1) Ñ1 D2 -जले (for जल) D1 [अ]नुसाधन D3 मु°, D4 प स्त°, D5 [अ]पे-साधने —(l 2) Ñ1 D2 9 हि, D1 8 [ए]ष, D2 तु (for इमि), D5 मनसा (for पतेन) D6 7 M3 ततस्माद महोदधि (for the post half).]

—After 11 D6 9 10 11 T1 2 G M ins l 5-6 and 8 of 307*

12 T1 om 12-13ᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1-4 8 12 मात (for मातुर्) —ᵇ) B2 3 महेंद्रे, G2 मादरे —After 12ᵃᵇ, D7 10 11 G2 3 Ct ins

276* मया तु सदृश पुत्रस्तव देवि भविष्यति ।

—ᶜᵈ) V1 2 B2 3 D2 3 T1 M3 विश्वकर्मेण Ś Ñ B1 D1-4 8 12 औरसो मम (D8 °सस्तव) पुत्रोय सदृशो मम कर्मणि (Ñ1 °णि, D2 °णा) —After 12, Ś Ñ D1 4 8 9 12 ins while B4 ins after l 3 of 280*

277* सर्वकर्मकरश्चैव भविष्यति तवानने ।

[D8 शिल्पिसत्करश् Ś1 Ñ1 D2 3 पुत्रो, D1 चैव (for चैर) Ñ1 वरानने, Ñ2 B1 D5 न सशय , D1 2 वरानने, D2 तवानघे (for तवानने)]

—After 12, B4 ins l 2-7 of 280*, while D1 M3 ins l 2 of 275*

13 T1 om 13ᵃᵇ (cf v l 12) —ᵃ) T3 अनवाप्यम् (for न चाप्यहम्) D7 तु शक्नोमि, D10 11 अनुक्तो च (for अनुक्तो वै) Ś N D1-4 8 9 12 न तु वक्तु समर्थोऽह, V1 2 B2-4 न तु (B4 च) कुर्यामहकार —ᵇ) Ś Ñ D1-4 8 12 स्वयमेव, V1 2 B2-4 न वदामि (for प्रब्रूयाम्) D7 गुणान्वक्तु मिहाद्य —After 13ᶜᵈ, D6-9 10 11 T1 2 G M Cg t ins

278* समर्थश्चाप्यह सेतुं कर्तुं वै वरुणालये ।

[D2 कर्तुं (for सेतुं), D2 सागरे मकरालये (for the post half)]

Then D1 cont l 2 of 275*

—ᶜᵈ) D10 11 Ct तस्माद् (for कामम्) M1 अद्यैव B2 3 transp कामम् and सेतु —After 13 V1 2 B2-4 ins l 4-7 of 267* and then cont

279* समर्थोऽह मे स पुत्रस्य पुत्रो मे सदृशि धर्मत ।

[B4 गत (for मे स) V1 2 पुत्रो मेपि, B4 सम चापि (for पुत्रो मे हि).]

—Thereafter V1 2 B2 3 4 (except l 2-7 read after 12) further cont., while Ś1 N D1-4 8 9 12 ins after 13

280* अवश्यं तव साहाय्य मया कार्य विशेषत ।
नलस्य वचन श्रुत्वा राम परमहर्षित ।
समुद्रमभिसपूज्य वचन चेदमब्रवीत् ।
भवान्पितृसतो मह्य पितुश्च दयित सुहृत् ।
प्रीत्या परमया युक्तस्त नल प्रशशस च । [5]
क्रियतां मम कार्यार्थं सखे सौम्य महामते ।
समुद्रे बध्यतां सेतु सह सर्वै प्लवगमै ।
तत सुग्रीवसचिवान्हनुमत्प्रमुखान्हरीन् ।
तदा दाशरथी रामो हर्षपूर्णोऽब्रवीद्वच ।
शृणु भवद्भिरेवात्र समुद्रस्य महात्मन । [10]
अत्र परस्विधातव्य तत्सर्व सविधीयताम् ।
एवमुक्त्वा ततस्त सु सुग्रीव वाक्यमब्रवीत् ।
आदिश त्व महाबाहो सेतुकर्मणि यूथपान् ।

[D1 8 om l. 1 —After l 1, V1 B2-4 D1 (before l 2) ins colophon

[*Sarga name* V1 B2-4 समुद्रोद्देश , D1 समुद्रवचन —*Sarga no* (figures, words or both) D1 om , V1 85 , B2 89 B3 97 , B4 104 , G (ed) 94]

—V1 B2 3 om l 2-8 B4 ins l 2-7 after 12 —(l 2) B4 D2 धर्मभृतां वर (for परमहर्षित) —Ñ2 illeg for l 3-12 —(l 3) D1 त नल (for वचन) Ñ1 परिपूज्य नलं तथा, B4 वच चेदमभाषत (for the post half). —After l 3, Ñ1 ins

280(A)* आदिदेश महाबाहु सेतुकर्मणि वानरान् ।

—while B4 ins 277* —Ñ1 om l 4-7 —(l 4) B4 भवि, D1 पिता (for पितृ) Ś1 दयित —(l 5) B4 D1 2 8 च परया (for परमया) B4 D8 नल त (by transp), Ś1 प्रशशास D8 ह (for च) —(l 6) D8 एव (for मम) B4 D1 कार्यार्थं D8 सर्वे (for सखे) —(l 7) Ś1 D1 transp सह and सर्वै —After l 7, Ś D2-4 8 12 ins Colophon

[*Sarga name* Ś D2 4 8 12 समुद्रदर्शन, D3 समुद्रवरदान —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D2 4 12 om , Ś1 99 , D3 106 , D8 101 —After colophon D8 concludes with राम]

—(l 8) Ñ1 D8 सचिव D3 वचनाद् (for सचिवान्) Ñ1 D2 हनूमत तथांगद (for the post half). —Before l 9, V1 2 B2-4 ins

280(B)* एतच्छ्रुत्वा तु वचन नलेन समुदाहृतम् ।
रामनाम च वैताव समुद्र प्रविवेश वै ।
तस्मिन्प्रविष्टे सहसा स्वयोनि वरुणालयम् ।

[(l 1) B4 समुदीरित (for °दाहृतम्) —(l 2) B4 मर्यादा तदा (for प्रविवेश वै) —(l 3) V1 2 वरुणालये]

ततो निसृष्टा रामेण सर्वतो हरियूथपाः ।
अभिपेतुर्महारण्यं हृष्टाः शतसहस्रशः ॥ १४

ते नगान्नगसंकाशाः शाखामृगगणर्षभाः ।
बभञ्जुर्वानरास्तत्र प्रचकर्षुश्च सागरम् ॥ १५

G. 5 95 16
B 6 22. 51
L. 5 96 87

—(l 9) V1 3 B2 3 अथ, D3 तथा (for तदा) Ñ1 D1-3 6 7 हर्षयुक्तो, L (ed) °पूर्वो (for °पूर्णो), V2 3 B3-4 हृष्टात्मा (V1 हृष्टवद्, B3 सुग्रीव) वानरमब्रवीत् (for the post half). —After l 9 V1 3 B2-4 ins

280(C)* हनुमन्तं च विक्रान्तमङ्गदं च महाबलम् ।
सुहृदं वानरश्रेष्ठ आश्ववन्तं च विस्मितम् ।

[(l 1) B4 महाकपिं (for °बलम्) —(l 2) V1 3 B4 सुग्रीव (for सुहृद) V1 च विह्वल, B4 विशेषण (for च विस्मितम्)]

—(l 10) B2 3 श्रुत्वा (for श्रुत) V1 3 B2-4 महत्सु च (for महात्मन).—(l 11) V1 3 B2-4 यत्रभातु D1 अथ चोदय (for अत्र यत्स) D4 अत्र सेतुविधातं रक्ष (for the prior half) Ñ1 V1 3 B4 D1 3 7 शीघ्र (for तव) —Ñ1 V3 B2 3 om l 12-13 —(l 12) D4 एवमुक्तस् B4 D3-4 6 12 हास् (for त)]

—Then V1 3 B2 3 cont

281* एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्यं सुग्रीवो वानरेश्वर ।
व्यसृजद्वानरसैन्यानि प्रेरयामास सर्वत ।
पर्वताश्च द्रुमाश्चैव लतागुल्मास्तथैव च ।
सर्वमानयत क्षिप्रं न विलम्बितुमर्हथ ।

[(l 2) V1 3 प्रेषयामास (for प्रेरयामास)]

14 ᵃᵇ) Ñ1 D3 M3 Cg [ऽ]तिसृष्टा, D5 7 10 11 T2 3 Ct विसृष्टा, T3 निविष्टा, M1 2 नियुक्तो (for निसृष्टा) Ñ1 सर्व ते, D4 सर्वथा (for सर्वतो) N2 वानरर्षभा , D7 10 11 हरियुथपा V1 3 B2 3 हृत्युकास्ते तु (V1 °स्तेथ) हरय सुग्रीवेण स्वरान्विता —For 14ᵃᵇ, S Ñ1 B4 D1-4 6 9 12 subst

282* रामस्य तु वच श्रुत्वा निर्दिष्टास्ते प्लवगमा ।

[D1 वचन, D3 सदृश (for तु वच)]

—ᶜ) D7 उपेतुस्ते, D10 11 उपेतत्तुर् (for अभिपेतुर्) N2 partly illeg V1 B2 3 तदारण्य, V3 उदा वन्य, D9 महारण्ये ‖ Ct उपेतत्तुरुपेतु ‖ —ᵈ) D3 हृत शत , G3 शतशोथ (for हृष्टा शत) —After 14 S N (Ñ1 l 1 only) B4 D1-4 8 9 (N2 B4 D9 l 8 only) 12 ins

283* वचनात्तस्य सुग्रीवस्तमेवाभिप्रहर्षयन् ।
स्वयं राजाथ सुग्रीवो नलो नीलश्च वानर ।
हनुमान्पनसश्चैव तथा दधिमुख कपि ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर ।
नलो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन । [5]
युवराजोऽङ्गदश्चैव तारश्च वनगोचर ।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रश ।
आस्फोटयन्त संहृष्टाश्चक्रु किलकिलामपि ।

[D1 8 om l 1 —(l 1) D3 मशेताश्च (for तमेवाभि) Ś1 महर्षण —(l 2) D1 8 च राजा, D3 राजा च (for राजाथ) D1 8 om (hapl) l 3-4 —(l 3) D4 सरभश् (for पनसश्) —(l 4) Ś नांबुवांश्च D3 सुषेणश्च —(l 7) D1 वानरा शूरा , D4 °रा सर्वे (for °श्रेष्ठा) —Ś1 om from the post half up to the prior half of l 8 —(l 8) D1 विसृताश्च् (for संहृष्टाश्) Ś1 D4 12 किलिकिलामपि D1 किलकिलानपि, D3 किलकिलास्वनान्]

—Then Ñ1 cont while Ś D3 4 12 ins after 15

284* बद्धु समारभन्सेतुं मध्ये नदनदीपते ।
वेगसाराश्रये काले महाभ्रमिव वायुना ।
स्वयं वानरराजेन गिरिशृङ्गमुपाहृतम् ।

[(l 1) Ñ1 सेतु बद्धु समारेभे, D3 बद्ध सेतु समुद्रं तु (for the prior half) —(l 2) L (ed) श्रये (for [आ]श्रये) Ś D4 वेगसारा श्रुते काले Ñ1 D3 वेगसारोष्म(Ñ1 °राभ्र)गे काले, D2 विस्माराष्मगे काले (for the prior half) D12 अभि (for इव) —Ś1 D2-4 12 om l 3]

—Then Ś D4 12 cont while D8 ins after 15

285* शालाश्च वानरास्तूर्णं चूताचीपास्तथैव च ।
कुटजानर्जुनास्तालांस्तमालास्तिन्दुकान्यदान् ।

[(l 1) Ś D12 मालाश्च D4 [आ]मानराश्च (for वानरास्) D8 शालांस्तालांश्चकर्णांश्च (for the prior half) D4 8 न वानरा (for तथैव च) —(l 2) D8 कुटजाञ्जुनतालांश्च वनमालांश्च लकुचान् (sic)]

—Then Ś D4 8 12 read 18

—After 14 V3 ins 290*

15 Ś2 Ñ1 (reads) D2-4 12 repeat 15 after l 8 of 298* V1 3 B2 3 read 15 after 293* —ᵃ) B4 D1 4 8 9 नगसकाशान् ‖ Ck नगादिति पदम् ‖ —ᵇ) Ś Ñ1 D1-4 8 12 (D2-4 12 both times) गृह्य (Ś1 Ñ1 D2 4 12 all except Ñ1 second time तदा) शाखामृगर्षभा , Ñ2 B4 D9 गृह्य शाखान्मृगर्षभा , V3 B2 शाखा शाखामृगास्तथा (B3 °गर्षभा) D5 6 T2 3 शाखामृगगणास्तथा (T1 3 °वा) M1 2 शिखराणि द्रुमास्तथा —ᶜ) Ś2 Ñ1 V3 B2 3 D2-4 12 (second time) बद्धवन्, D7 10 11 Ct पादपांस् (for वानरास्) —ᵈ) Ś1 Ñ2 B4 D1-4 8 9 12 चकर्षुश्च रसातले (D1 3 °ल), Ś2 Ñ1 D2 4 12 (all except Ñ1 second time) समुद्र (Ś2 Ñ1 D12 °द्रे) वानरशिरे, V3 B2 3 समुद्रं चापि चिक्षिपु —After 15, Ś D2-4 12 ins 284* —After 15 N2 B4 D1 9 ins

286* शालानश्वकर्णांस्तालाश्चीपांश्च वानरा ।
सरलानर्जुनांश्चैव तमालान्कुटजानपि ।

G. 5. 95. 8
B. 6. 22. 51
L. 5. 96. 93

ते सालैश्चाश्वकर्णैश्च धवैर्वंशैश्च वानराः ।
कुटजैरर्जुनैस्तालैस्तिलकैस्तिमिशैरपि ॥ १६
बिल्वकैः सप्तपर्णैश्च कर्णिकारैश्च पुष्पितैः ।
चूतैश्चाशोकवृक्षैश्च सागरं समपूरयन् ॥ १७
समूलांश्च विमूलांश्च पादपान्हरिसत्तमाः ।
इन्द्रकेतूनिवोद्यम्य प्रजह्रुर्हरयस्तरून् ॥ १८

[Cf. 285*. —(l. 1) D1 शालान्धवाश्वकर्णांश्च (for the prior half). D1 चूतान् (for तालान्). —(l. 2) D6 सतालान् (for सर्°). B4 तिलकान् (for कुटजान्). D1 कुटजानर्जुनांस्तालो-त्तमांश्चैरितकुका-वनान्.]

—Then Ñ2 D1 read 18, while B4 D6 cont.:

287* वृक्षाणां तानि कूटानि गिरीणां शिखराणि च ।
प्रचिक्षिपुस्तूर्णमिव सततोऽथ महीरुहान् ।
[(l. 2) D6 तूर्णैः सार्धं (for तूर्णमिव).]

—Then B4 D6 cont. l. 3-4 of 289*; while V1.3 B2.3 ins. l. 24-29 of App. I (No. 13); whereas D6 ins. 285* after 15.

16 V3 om. 16-17. —[a]) D6 ते शालैश्च, G2 अश्वकर्णैश्च (for च,ध°). —[c]) G2 कुटजैर्, T शालैस् (for तालैस्). —[d]) D5.6 T2 तिमिशैर्; G1.2 हिंदुकैर् (for तिमिशैर्). M1.2 तथा (for अपि).

17 V3 om. 17 (cf. v.l. 16). —[a]) M1 बिल्वैश्च. —[b]) D5 T1 सुपुष्पितैः. —D6 T1.3 om. 17[cd]. —[c]) G2 M1.2 चाशोक- (for चाशोक-). G2 -पुष्पैश्च (for -वृक्षैश्च).

—For 16-17, Ś Ñ B1 D1-4.8.9.12 subst.:

288* तैः सालैरश्वकर्णैश्च धवैर्वंशैश्च वानराः ।
कुटजैरर्जुनैस्तालैस्तमालैस्तिन्दुकैर्वटैः ।
महद्भिः पर्वतैश्चैव चक्रुः सेतुं महोदधौ ।

[D2 om. l. 1-2. —(l. 1) D12 ते (for तैः). D4 शालैर्. Ñ1 ततः शालैश्चकर्णैर्; Ñ2 B1 D1-3.9 तेः (D2.9 ते) शालैरश्वकर्णैश्च (for the prior half). —(l. 2) Ñ1 तिनिशैर्; Ñ2 D2.3 बिल्वैर्; B1 बकुलैर्; D1 पनसैर्; D8 धवैर् (for तिन्दुकैर्). —(l. 3) Ñ1 B1 D1.8.9 पर्वताग्रैस्तु (for °तैश्चैव). —For l. 3, Ñ1 D2.3 subst.:

288(A)* अन्यैश्च विविधैर्वृक्षैर्गिरीणां शिखरैरपि ।
सागरे सलिले सेतुं चक्रुः प्लवगसत्तमाः ।

[(l. 2) Ñ1 सागरस्य जले सेतुं (for the prior half).]]

—After 288*, D1 cont. 298*; D2 cont. l. 3-8 and l. 11-12 of 298* after 288(A)*; D2.3 read 21 (followed by 295*) after 288*.

—For 16-17, V1 B2.3 subst.; whereas Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 cont. l. 3-4 after 292*; B4 D6 cont. l. 3-4 after 287*.

289* ते शालान्धवकर्णांश्च वेणुवंशांश्च वानराः ।
कुटजानर्जुनांस्तालांस्तिलकांस्तिमिशानपि ।
अन्यांश्च वृक्षानादाय गिरीणां शिखराणि च ।
समुद्रसलिले सेतुं चक्रुः प्लवगसत्तमाः ।

[(l. 1) B3 शालान्. —(l. 2) B3 धवान् (for बकुलान्). —(l. 3) D5 अन्ये समुद्धृत्य, D6 विविधान्वृक्षान् (for वृक्षानादाय). Ś Ñ2 B1 D1.2.4.8.9.12 कृत्वा (Ś1 D8.12 °त्वा) काष्ठैर्न सर्वशः (Ś1 D8.12 °तः) (for the post. half). —B4 om. l. 4. —(l. 4) Ś Ñ1 D1.2.4.8.9.12 सागरे (for समुद्र-). D2 हरयो हरिपुंगवाः (for the post. half).]

—Then V1 B2.3 cont.; while V2 ins. after 14:

290* केचित्पर्वतशृङ्गाणि शिलाश्च कनकोज्ज्वलाः ।
उत्पाट्योत्पाट्य चिक्षिपुर्जलधौ ते महौजसः ।
ते नगैर्नगसंकाशैर्द्रुमैश्च कुसुमोज्ज्वलैः ।
चक्रुः सेतुं समुद्रस्य वानरा वारणोपमाः ।

[(l. 1) V1 कोटि- (for केचित्). V2 -वृक्षाणि (for -शृङ्गाणि). —(l. 3) B3 तैर् (for ते).]

—After 289*, D2 repeats the prior half of l. 1 and the post. half of l. 3 of 288*.

18 Ñ1 V1.3 B2.3 om. 18-19. B4 D5.6 om. 18. Ś D8.12 read 18 after 285*; Ñ2 D1 read 18 after 286*; D2 reads 18 after l. 2 of 295*. —[d]) G2 हरिपुंगवाः. —For 18[cd], Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 subst.:

291* समूलानपि चोन्मूलान्कृत्वा वृक्षान्महौजसः ।

—[d]) D10.11 प्रगृह्य. D4 तदा (for तरून्). Ś Ñ1 D1.2.4.8.12 प्रजग्मु (D1.2.4 °ह्रु) र्बाहु (Ś1 °लम्) शालिनः; D7 प्रतिजह्रुरितस्ततः; M1.2 प्रजह्रुः शतसहस्रशः (hypm.).

—After 18, Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 ins.:

292* कृत्वा पारप्लवपुष्पाढ्यान्नारिकेलांश्च पुष्पितान् ।
खर्जूरानपनसान्बन्धानशोकांस्तिलकानपि ।
वृक्षाणां यानि कूटानि गिरीणां शिखराणि च ।
प्रचिक्षिपुस्तूर्णैः सार्धं महच्च महीरुहान् ।

[(l. 1) D8 नारिकेलांश्च; D2 शालवृक्षान्; D4.8 नारिकेलान्. Ś D8.12 om. l. 2-4. —(l. 2) D2 मनोज्ञांश्च (hypm.). —(l. 3) D2 (अ)पि (for च). —(l. 4) Ñ2 सततोऽथ (for महच्च).]

—Then all the above MSS. cont. l. 3-4 of 289*.

—After 18, D6-7.10.11 S ins.:

293* तालाम्रद्रुमगुल्मांश्च नालिकेरान्विभीतकान् ।
बकुलान्खदिरान्बिल्वान्समाजह्रुरितस्ततः ।
हस्तिमात्रान्महाकायाः पाषाणांश्च महाबलाः ।
पर्वतांश्च समुत्पाट्य यन्त्रैः परिवहन्ति च ।

[(l. 1) M1 तालान्, C2 as above (for तालाम्र). D6 T2.3 नालिकेरान्; D7 G2 M1 नालिकेर-; D10.11 नालिकेल-.

प्रक्षिप्यमाणैरचलैः सहसा जलमुद्धतम् ।
समुत्पतितमाकाशमपासर्पत्ततस्ततः ॥ १९

दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायतम् ।
नलश्चक्रे महासेतुं मध्ये नदनदीपतेः ॥ २०

G. 5. 95. 12
B. 6. 22. 72
L. 5. 98. 19

—(l. 2) D5.6 T1 करीरान्; G1 वकुमान्; G2 कदरान्; Cg as above (for खदिरान्). D7.10.11 T2 करीर(D7 °रा)न्वकुलान्; G2 खदिरान्वकुलान् (by transp.). D6 T2 नीपान्; G2 बिल्वान् (for निम्बान्). ⁂ Cv: करीरोऽरिमेदकविशेषः। वृक्षमनुकूलयार्थो ह्रस्वः। खदिरानिति पाठः. ⁂ G2 damaged for समाहृत्. D5 T1 M2 समंततः; G1.2 ततस्ततः.—(l. 3) T2 हस्तिमात्र°. M3 महाजवाः (for महानलाः).—(l. 4) D1.6.11 समुत्साय.]

19 Ñ1 V1.3 B2.3 om. 19 (cf. v.l. 18). Ś2 Ñ2 B4 D4.8.9.12 read 19 after 298*.—[a] D5 प्राक्षिप्यमाणैर्. Ś2 B4 D1.4.8.9.12 उपलैः; D6 ककुभैः; D9 स्वचलैः (for अचलैः).—[b] Ś2 Ñ2 B4 D1.4.8.9.12 क्षोभितं जलं; D6.10.11 जलमुद्धतं; M1.3 जलमुत्थितं.—[cd] D7.10.11 समुत्सर्पं चाकाशम् (for °). D7.10.11 Ct अवासर्पत(D11 °र्पं); M3 Cg उपासर्पत्. D7.10.12 G1.3 पुनः (for second ततः). Ś2 Ñ2 B4 D1.4.8.9.12 समुत्पत्य तदाकाशं प्रतिपेदे पुनः पुनः; D6 T2 उत्प(T2 °त्पु)त्य गगनं दूरमु(T2 °म)पासर्पत्ततः पुनः.

—For 19, Ś1 D2.3 subst. and read after 24; while Ś2 Ñ2 B4 D4.8.9.12 ins.(preceded by App. I No. 13) after 24:

294* प्रक्षिप्यमाणे शिखरे जलराशिः समुत्थितः।
आकाशाभिमुखो गत्वा विससर्प समन्ततः।

[D4 om. l. 1.—(l. 1) Ś D2 प्रक्षिप्यमाने; D3 °माणे; L (ed.) प्रक्षिप्तमाणे. D2 प्रक्षिप्यमाणैः शिखरैर्जलराशिः समुत्थितैः.—(l. 2) D4 damaged for आकाशाभि-. D2 -मुखे गत्वा; D2 -मुखो भूत्वा.]

—Thereafter all the above MSS. ins., while D1 ins. after 19, a passage relegated to App. I (No. 14).

—After 19, G3 reads 24[ab], repeating it in its proper place; Ś2 Ñ2 B4 D4.8.9.12 ins. an addl. colophon; while Ś1 ins. the same after 298*:

[Kāṇḍa name: Ś Ñ2 B4 D4.8.9.12 सुन्दरकाण्डे.—Sarga name: Ś1 D1.8.12 सेतुदर्शनं; Ś2 Ñ2 B4 D9 सेतुकर्मारम्भः.—Sarga no. (figures, words or both): Ś1 D4.8.12 om.; Ś2 100; Ñ2 D9 102; B4 108.]

—After 19, D5-7.10.11 S ins.:

295* समुद्रं क्षोभयामासुर्निपतन्तः समन्ततः।
सूत्राण्यन्ये प्रगृह्णन्ति ह्यायतं शतयोजनम्।

[(l. 1) D5 T1 G1 M3 वानराः; D6 निपतन्तः. D6 T2 M1.2.3 समन्ततः (for समन्ततः). ⁂ Cr.m: समुद्रं क्षोभयामासुर्वानराश्च समन्तत इति पाठः. ⁂—After l. 1, T2 ins.:

295(A)* शिलाः समन्तात्सञ्जातैः पर्वतैश्च महाबलाः।
ते सेतुं बन्धयामासुर्नाना गिरिशिखरैः।

जम्बूद्वीपे स्थिता मुख्या गिरयः कोटिशोऽनघाः।
तानुत्पाट्य महासेतुं बबन्धुर्वानरोत्तमाः।
हनूमानङ्गदो नीलो जाम्बवान्पनसो गजः। [5]
मुख्यानुत्पाट्य विविधान्गिरीन्पर्वतसंनिभाः।

—(l. 2) G1 गृ (for प्र-). ⁂ Cg: प्रगृह्णन्ति प्रागृह्णन्, आर्जवार्थम्। व्यत्ययेन लट्. ⁂ D1-3 G1 Cr.m.g ह्यायतं; Ct as above (for ह्यायतं).]

—Then T1.2 M1-3 cont. l. 2 of 299*.

20 Ñ2 B4 om. 20. D8.9 read 20 after 24. D5.7.10.11 T2.3 G M1.3 read 20[cd] (followed by 296*) after 23[cd]; while D5 T1 M1.2 repeat 20[ab] after 23.—[a] Ś D1-6.8.9.12 T1 M1.2(D5 T1 M1.2 [second time]) -विस्तारम् (for -विस्तीर्णं).—[b] Ś Ñ1 V1.3 B3 D1-4.8.9.12 आयतं शतयोजने.—After 20[cd], V1.2 B2 (V1.3 B2 after 26) D5-7.10.11 S ins.:

296* ददृशुर्देवगन्धर्वा नलसेतुं सुदुष्करम्।
[V1.2 B2 सर्वभूतानि (for देवगन्धर्वा).]

—Then V1.3 B2 cont. l. 5-6 of 306*.

—After 20, V1.2 B1.3 ins.:

297* दशयोजनविस्तारा सा वीथी तत्र सागरे।
विससारोष्णगे काले महाभ्रमिव वायुना।

[(l. 1) V3 शतयोजनविस्तीर्णं (for the prior half). V3 रथी (for वीथी).—(l. 2) V3 [उ]ष्णकाले ग्.]

—Then all the above MSS. (only l. 1-2 and l. 11-12) cont. and then read st. 15; while Ś Ñ1 (only here l. 1-2, 11-12) D4(except l. 7-8).8.12 ins. after 20; Ñ2 B4 D8.9 ins. after 21; D1 cont. after 288*, D2 ins. l. 1-2 after st. 20, l. 3-8 and l. 11-12 after 288(A)*, l. 13-14 after 300*:

298* ततः शाखामृगाः सर्वे पुष्पिताञ्चिविधान्द्रुमान्।
समूलांस्तृणगुल्माढ्यान्विचित्रपुष्पफलाभृतान्।
दशकोटिशरीराणां पर्वतैः समधिकानि वा।
तृणकाष्ठसहस्रैर्भिः सागरं समपूरयन्।
अमानुषं स कुर्वाणा वानराः कर्म तेऽद्भुतम्। [5]
तत्र तत्र व्यवर्तन्त बलवन्तो वलीमुखाः।
नानारूपा महावेगाः कपयः कामरूपिणः।
पर्वतानपकर्षन्ति नखैः परिलिखन्ति च।
ते वै गोष्पदमात्रास्ये कुर्वन्तः परस्परम्।
आजह्रुः संक्रमे द्रव्यं यथाशक्त्यतिशक्ति च। [10]
वृक्षपर्णान्युपादाय वृक्षाश्चाश्मतृणानि च।
समुद्रं क्षिप्यमाणानि न शशंसुः कथंचन।
उन्मत्तभूतः क्षुभितो व्याघूर्णत्विव सागरः।
कुर्वाणाः सागरे सेतुं वानरास्ते महाबलाः।

G. 5 95 21 B. 6 12 63 L. 5 96 97

शिलानां क्षिप्यमाणानां शैलानां तत्र पात्यताम् । बभूव तुमुलः शब्दस्तदा तस्मिन्महोदधौ ॥ २१

[D1 om l 1 Ñ2 B4 D8 read l 1-2 after l 10 —(l 1) Ñ2 B4 D8 ते हि D5 तम (for तत) V1 3 B2 3 वृक्षान् (for सर्वे) Ñ1 D5 विहगैर्युताम्, Ñ2 D3 8 भ्रमरा युतान् B4 भ्रमरैर्युतान् —D1 reads l 2 after l 4 —(l 2) Ñ B4 D1 8 9 पादपांश् (for सपुष्पांश्) D1 8 9 12 ... —After l 2 D3 reads 18 (followed by 292*) —D1 om l 3-10 D5 om l 3-6 —(l 3) Ñ2 B4 D8 दशकोटी D2 शतकोटी D6 विहि (for पृहि) D3 विंशे समधिकामवर D3 दृढ समधिकापि च (for the post half) —Ś1 om l 4 —(l 4) Ñ2 B4 D8 शिलाभिश्च D2 6 -चर हीमि —(l 5) Ś D1 12 तु Ñ2 B4 तत्र (for स) Ś D6 12 द्रुतं (for स्कन्नम्) —(l 6) D2 [अ]भिपर्तैते D1 विपर्तते (for °प्रवर्तेन) Ñ2 B4 D8 तत्र एव विपर्यतो (for the prior half) Ś2 वलीवतो, Ñ2 B4 D3 8 विल्पतो, D2 विप्लवतो (for वल्क..तो) —Ñ1 ins l 7 8 only after 21[cd] Ś ins l 7-8 after l 17 of App I (No 14) V1 3 B2 ins. l 7 8 and l 13 14 (transp l 7-8 and l 13 14) after 21 —(l 7) V1 3 B2 इस्तिप्राणा B4 नगतुल्या (for नागप्राणा) D2 नागप्राणा महानीर्या (for the prior half) —(l 8) Ñ2 B4 च विकर्षति V1 3 B2 आनयति स्म D2 अवकर्षति D3 अनुकर्षति D8 अवकर्षति D6 पर्वतेश्च विकर्षति (for the prior half) Ś D12 अपनयति, V1 B2 3 प्रविलिखति D3 परिणयति D6 वने परिनियति च (sic) (for the post half) —After l 8 Ś2 N1 (reads) D1 4 11 repeat st 15 —D3 om l 9 10 Ś D4 11 ins l 9 10 after l 13-14 —(l 9) Ś1 ते वानरा ययौश्च Ś2 तथैव * * * सैन्य N2 B4 ते गोष्ठीव्यवहारीभि, D8 ते गोष्ठीव्यवहाराभि, D12 ते वे * * * व * वलीश्च (for the prior half) —(l 10) Ś1 सुरसं Ś2 वज्रम (for संरम्भ) D11 आवहयु सम ऊच (for the prior half) Ś D4 12 यथाशक्त्यतिशक्ति च (Ś1 °क्तिन) N2 B4 D8 यथा स्व रामभक्ति (for the post half) —After l 10 Ś D4 12 ins

298(A)* क्षिप्यमाणे तदा सेतौ वानरैस्तै सहस्रश ।
उच्चचाल क्षुभितो वायुपूर्णेरिव सागर ।

[Ś1 om l 2 —(l 2) D4 °वायुपूर्णे इव सागर (for the post half)]

—(l 11) Ñ1 D5 वृक्षप्रवरपुष्पाढ्य Ñ2 B4 D1 8 9 वृक्षशाणि भारानि (for the prior half) Ñ2 B4 सतृणानि (for [अ]श्मशृङ्गाणि) V1 3 B2 3 तानि पर्वतशृङ्गाणि वृक्षश्चानि चैव हि —B3 om l 12 —(l 12) Ś1 न च भेदु Ś2 N1 D4 12 न च चलु N2 B4 D8 न भिदस्तु, V1 न भिदु V3 B2 न भिदु, D3 न भिदस्तु D5 भिद्यन्त (for न चलन्तु) —Ś D4 11 cont l 13-14 after 300* Ñ2 B4 D1 8 9 transp l 13 and l 14 —(l 13) Ñ2 B4 D8 क्षुभितो (for क्षुभितो) D4 6 8 व्यापूर्ण V1 3 B2 विपुलित इवोदधि (for the post half) —(l 14) Ñ2 B4 D1 8 9 कुर्वाणे स (D1 2 स्म) तथा (D1 °दा) सेतु V1 3 B2 कुर्वन्निस्तीर्णे (B2 °त) सेतु (for the prior half) Ñ2 V1 3 B2 4 D1 8 9 वानरैस्तै (Ñ2 D8 °श्च) (for °राने)]

—Then Ś2 Ñ2 B4 D1 8 9 12 read 19 Ś1 ins an addl colophon (see st 19) D5-7 10 11 S ins the same after 20

299* स तथा क्रियते सेतुर्वानरैर्घोरकर्मभि ।
दृषदानन्ये प्रगृह्णन्ति विचिक्षिपन्ति तथा परे ।
धावन्ते शतशस्तत्र रामस्याज्ञापुर सरै ।
मेघाभै पर्वताभैश्च तृणै काष्ठैर्बबन्धिरे ।
पुष्पिताग्रैश्च तरुभि सेतु बध्नन्ति वानरा । [5]
पाषाणांश्च गिरिप्रख्यान्गिरीणा शिखराणि च ।
दृश्यन्ते परिधावन्तो गृह्य वारणसंनिभा ।

[D5 T1 M1 3 om l 1 —(l 1) D6 7 10 11 स तदा G2 समुद्र Cg as above (for स तथा) G2 M3 कृत (for घोर) —T1 3 M1-3 cont l 2 after 295*. —(l 2) D6 T1 3 दृषानि D6 [इ]त्रि G1 तु M1 3 स्म (for प्र) —(l 3) D6 T2 3 M वानरा and पुर सरा (for वानरै and पुर सरै) —(l 4) M1 3 पाषाणै (for मेघाभै) G2 M पर्वताग्रैस् D7 तृणकाष्ठैस् —(l 5) G2 पतिताग्रैस् —M1 3 om l 7 —(l 7) D6 वानरसंनिभा , D10 11 T2 3 G1 वानरसंनिभा (for वारणसंनिभा)]

21 D1 om 21 D3 9 read 21 after 288* —[a]) Ś Ñ B4 D2-4 8 9 12 शैलानां (for शिलानां) Ś1 D2 11 दार्यमाणानां Ñ1 नीयमानानां V3 B3 3 ह्रियमाणानां, B4 D1 विध्यमानानां, D2 8 दीर्यमाणानां, D6 भिद्यमानानां —[b]) D11 T1 शिलानां M3 3 च नि (for तत्र) Ś N1 D2-4 12 द्रुमाणां च विशेषत (Ñ1 D2-4 सहस्रश) Ñ2 B4 D8 8 वृक्षाणां चैव पातनै (D8 °नै) V1 3 B2 3 शिखराणां च भिद्यतां ※ Cr m निपा(Cr पा)त्यताम् पात्यमानानाम् ।, Cg निपात्यताम् । आर्षं परस्मैपदम् ※ —N1 om 21[c]-22[d] —[c]) T1 ततस् (for तदा) Ś D1 4 11 तत्र (for तस्मिन्) Ś2 V1 3 B2 3 D6 4 12 महार्णवे (for महोदधौ) —After 21, Ś D4 11 ins

300* प्रक्षिप्यते च तस्यैव तत्र सलिले दिश ।

[D5 क्षिप्यते तेषु (for प्रक्षिप्यते च) D3 4 सत्त्वतो (for सलिले)]

—Thereafter Ś D2-4 12 cont l 13-14 D3 alone cont l 7-8 of 298* N1 ins after 21[cd] l 7-8 only of 298* and then ins l 20-29, 34-37 of App I (No 13) and l 4-8 l 14-17 of App I (No 14) then only Ś D4 11 ins. l 9-10 of 298*.

स नलेन कृतः सेतुः सागरे मकरालये । शुशुभे सुभगः श्रीमान्स्वातीपथ इवाम्बरे ॥ २२

G 5 95 a
B 6 27 70
L 5 98 23

—After 21 N2 B1 D3 5 ins 298*, while V1 2 B2 ins l 13-14 and l 7-8 of 298* and then ins l 34-37 of App I (No 13) and l 4-5 14-17 of App I (No 14) D6 7 10 11 S (D7 G2 after 301* M1 2 after 302*) ins l 1-2 of App I (No 13)

—After 21 D7 G2 ins

301* सहेर हनुमाञ्शैल य य विपुलमाक्षिपत् ।
त त करेण वामेन सलील जगृहे नल ।

while M1 2 ins

302* स तदा क्रियत सेतुर्वानरै शीघ्रकारिभि ।

—Before 22 D6 7 10 11 5 ins

303* द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानि तु विंशति ।
कृतानि प्लवगैस्तूर्णं भीमकायैर्महाबलै ।
अह्ना तृतीयेन तथा योजनानि कृतानि तु ।
त्वरमाणैर्महाकायैरेकविंशतिरेव च ।
चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरथापि च । [5]
योजनानि महावेगै कृतानि त्वरितैस्तु वै ।
पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवगै क्षिप्रकारिभि ।
योजनानि त्रयोविंशत्सुवेलमधिकृत्य वै ।
स वानरवर श्रीमान्विश्वकर्मात्मजो बली ।
बबन्ध सागरे सेतु यथा चास्य पिता तथा । [10]

[(l 1) D7 10 11 तथैव M5 तदा च G2 3 योजनानां (for योजनानि) G2 M5 च (for तु) —(l 2) D6 T2 3 त्वरितैस् (for प्लवगैस्) T1 नून T2 प्लवगै (for महाब°) —(l 3) T1 M5 तथा (for तथा) G2 3 तृतीयेन तथा चाह्ना (for the prior half) D6 7 T2 3 च (for तु) D7 10 11 तु सागरे (for कृतानि तु) —(l 4) D6 reads from कायैर् up to च in marg D6 T2 3 G2 3 तु (for च) —(l 5) M5 तथा (for तथा) D7 10 11 G2 3 M5 वा (for second च) —D6 T2 om l 6 —(l 6) D7 10 11 तत (for तु वै) —(l 7) M5 तथा (for तथा) D6 प्लवगै —(l 10) D6 तस्य (for चास्य) T2 तथा पिता (by transp) ※ Cv कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतु दश । प्रहृष्टैर्गजसंकाशैस्त्वरमाणै प्लवंगमै । इत्यस्योपरि चत्वार श्लोका सेतुनिर्माणसंबद्धा न दृश्यन्ते । ते चैवं— द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानि तु विंशति । कृतानि प्लवगैस्तूर्णं भीमकायैर्महाबलै । अह्ना तृतीयेन तथा योजनानि कृतानि तु । त्वरमाणैर्महाकायैरेकविंशतिरेव च । चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरथापि च । योजनानि महावेगै कृतानि त्वरितैस्तु ते । पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवगै क्षिप्रकारिभि । योजनानि त्रयोविंशत्सुवेलमधिकृत्य वै । इति]

22 Ñ1 V2 3 om 22 (for Ñ1 cf v l 21) B2 D1 3 5 read 26(ab and cd transp) before and after 22ab B2 3 D1 3 om 22ab Ś Ñ2 B1 D2 5 11 (B2 D3 5 only 22cd) read 22 (ab and cd transp) after 26ab, D3 reads 22 (ab and cd transp) before 23 —ab)

Ś1 नलेनाथ, Ś1 D3 4 नलेन च (for स नलेन) Ś D3 4 G M1 2 3 वरुण (for मकर) Ñ2 B3 D1 2 3 नलेन सुकृतश्चासी सेतुर्मंदर(B2 °मलय)सन्निभ —After 22ab, N2 B2 D1 3 5 ins while D3 4 cont after 311*

304* मलयात्तु समारब्धो लङ्कामूले प्रतिष्ठित ।

※ Cv स्वातीपथ स्वातीवीथि । सा चाकाशे । सूर्यादीना मध्यमे मार्गे मध्यमा वीथि । स्वातिपथ । छायापथ इति केचित् ।, Cm g t स्वातीपथ छायापथे । Cm g add स्वातीनीथिर्वा ※ —For 22cd Ś Ñ2 B2 4 D1 3 4 5 11 subst

305* अदृश्यत तदा तत्र स्वाते पन्था इवाम्बरे ।

[B2 अपृश्यत B4 तत्र सेतु D1 3 तदा चित्र D3 तत्र सेतु (for तदा तत्र) Ś D13 स्वस्य D3 स्वग (for स्वाते)]

—Then N2 (only l 1-4) B2 4 D1-3 5 11 cont Ś ins after 22cd Ñ1 ins only l 3 6 after 26cd V1 3 B2 cont l 5-6 after 296*

306* तस्य नाम तदा चक्रुर्वानरास्ते सुविस्मिता ।
नलनाथ कृतस्तस्मान्नलसेतुर्भविष्यति ।
त नलेन कृत सेतु सागरे वरुणालये ।
ददृशु सर्वभूतानि विस्मय परम ययु ।
सेतुपृष्ठ यत सर्वं नलेन सुसम कृतम् । [5]
नलसेतुरिति ख्यातस्तस्य कीर्तिव्यवर्धत ।
बद्ध्वा तु त महासेतु सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
एष सेतुर्मया बद्ध सागरे वरुणालये ।
कृतकृत्या स्म राजेन्द्र हता लङ्का न सशय ।
रावणश्च हत शत्रु सामात्य सपरिच्छद । [10]
यद् दृष्ट्वा तव सेतु रामो दशरथात्मज ।
अभिदृष्ट्वा हनूमन्त पृष्ठ नीर च लक्ष्मण ।

[(l 1) D1 (S)ति (for यु) —Ś1 om l 2-3 —(l 2) Ś1 B2 D1 5 11 यस्मात् (for तस्मात्) Ś1 D1 5 11 भवत्यय B2 भविष्यति —Ś1 D2 1 12 om l 3 —(l 3) Ñ1 D3 5 सलिलाशये (D3 °शये) (for वरुणालये) B2 सरनासलिलांतरे (for the post half) —D1 3 ins l 4-6 after 22cd —(l 5) N2 V1 B2 च तत् B1 D3 पुर्वे (for यत) B2 पूर्वं (for सर्वं) V2 सेतुपृष्ठ तु तस्मर (for the prior half) V1 3 B2 3 सुमसीहा —(l 6) V1 3 B2 3 कीर्तिरस्य (for तस्य कीर्ति) V1 3 B2 ततो भोद D3 व्यवर्धयत् (for व्यवर्धत) Ś D13 तस्य कीर्तिविवर्धन N1 कीर्तिस्तस्याभिवर्धते (for the post half) —(l 7) B2 D4 ते त, D1 3 त तु (by transp) D3 तत्र D3 रामम् (for वाक्यम्) B4 D3 सुग्रीव वाक्यमब्रवत् (for the post half) B2 बद्धा सेतु तत श्रीमान्सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् —(l 8) B2 मया (for महान्) Ś1 महार्णव —B2 om l 9 Ś1 reads l 9 before l 4 —(l 9) D1 विना (for हता) —(l 10) B2 om च

G. 5 95 29 B 6 22 75 L. 5 57 1 ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः । आगम्य गगने तस्थुर्द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ २३

(subm). —(l. 11) Ś D2 . 12 श्रुत्वा (for वृत्वा). B3 तदा, D8 तत (for तत) —(l. 12) D2 . 3 अस्सह D8 नील तु, L (ed.) नीलश्च (for नील च)]

23 a) G2 आगम्य Ś Ñ V1 . 3 B2-4 D1-4.8.9.12 आजु(Ñ2 B4 D8 °ग)न्य गगन(D8 °ने) तस्थुर्. —d) D8 यदा (for तद्). —After 23 D5 T1 M1 . 2 repeat 20ab (followed by 296*), while D6 . 7 . 10 11 T2 . 3 G M3 . 5 read it (followed by 296*) after 23ab —After 23, Ś Ñ V1 . 3 B2-4 D1-4 . 8 . 9 . 12 ins , while D6 . 7 . 10 11 T2 . 3 G M ins only l 5-6 and 8 after 11

307* ऋषय पितरो यक्षा राजर्षिपन्नगोरगा ।
आजग्मु प्रेक्षितुं सेतु बध्यमान महार्णवे ।
अविदूराच्च रामस्य सर्वं विधवि संस्थिता ।
पूजा च राघवे चक्रुरूचुश्च मधुरा गिर ।
दण्ड एव परो लोक दुर्जने प्रतिभाति न । [5]
भिक्षमामहृतभ्रोपु सान्त्व दानमथापि वा ।
तितीर्षा सागरञ्च सेतुकर्मचिकीर्षया ।
ददौ दण्डभयाद्गाध राघवाय महोदधि ।
न चकार पुरा कश्चिन्न च कर्ता भविष्यति ।
उपादाय सुरान्सेन्द्रान्भवितान्यत्र राघवात् । [10]
ये रामसेत्र द्रक्ष्यन्ति समन्तादकुतोभयम् ।
कारयन्तमिम सेतु समुद्र सरितां पतौ ।
तपा पुत्रा भविष्यन्ति वीर्यवन्तो यशस्विन ।
आहर्तार परार्ध्यस्य यशसो विक्रमस्य च ।
यावत्समुद्रस्तावत्तु सेतुरेष भविष्यति । [15]
यावच्च सागरे कीर्तिस्तावद्रामे भविष्यति ।
फ समुद्रस्य भवति सेतुमित्येव धारणा ।
विद्याधराश्च यक्षश्च सुग्रीवास्तूर्णमाययु ।
राम सेतु समुद्रस्य बबन्धेति दिशो दश ।
जगाम तुमुल शब्द पृथिव्यामपि सुश्रुवे । [20]

[(l 1) Ñ3 om ऋषय Ñ1 B4 देवा (for यक्षा) Ñ2 V1 . 3 B3-4 D1 . 12 महा (for पन्न). —(l 2) V3 बध्यमाने, D12 संबध्यमान (hypm.) D2 महोदधौ (for महार्णवे) —After l 2, Ś D1 . 2 . 3 . 4 . 12 ins

307(A)* अविप्रवेद रावस्य पर्वे व्याक्त्यभिष्ठिता ।
ऊचु परमसंहृष्टा परस्परमनामये ।

[D1 transp. l 1 and l 2. —(l 1) D2 आगु (for एव) D1 . 2 सर्वे विधति(D1 °अय , L [ed.] °दय) विधिना (for the post. half)]

—D1 . 4 . 9 om. l. 3 —(l 3) Ñ2 अविदूरात्, D8 अविदूरात् Ñ1 V1 . 3 B3 विधिना (for संस्थिता).—(l. 4) V1 . 3 D8 राघव पूजयाञ्चक्रु(V3 °याञ्चक्रु) (for the prior half) D8 म-पूर्ण (for च म°) Ś1 V1 . 3 ऊचुश्च(V1 °चु च) मधुरया गिरा (hypm). V2 illeg , B4 D8 ऊचु(D8 ऊचु)र्मधुरया गिरा (for the post. half) —After l. 4, Ś Ñ1 D1 . 2 . 3 ins.

307(B)* पुन परमसंहृष्टा परस्परमिद वच ।

[Ñ1 ऊचु (for पुन) D4 ऊचु एतत् (for परस्परम्).]

—V1 . 3 B3 . 3 om. l. 5-8 —(l. 5) D12 एवापरो D2 चडपरे परे लोके (for the prior half) —D8 om. from दुर्जने in l 5 up to सागरञ्च in l 7. Ñ1 D2 पुरुषे (for दुर्जने) D8 प्रतिभाषित D6 . 7 . 10 11 T2 . 3 G M पुरुषस्येति(D8 °स्येव) मे मति (for the post half). —(l 6) Ś D . 4 न क्षम, L (ed) न क्षमादि (for भिक्षमाम्) Ś Ñ2 B4 D8 . 12 क्ष(Ñ2 B4 क्षा, D7 अ, D4 न)कृतप्रज्ञे, D1 अकृतर्थ न (for अकृतज्ञेषु) Ś D12 माम (for सान्त्व). —After l 6, D6 . 7 . 10 11 T2 . 3 G M ins.

307(C)* अथ हि सागरो भीम सेतुकर्मदिदृक्षया ।
[G2 दिदृक्षया (for -दिदृक्षया)]

—D8 om l 7. —(l 8) B4 गेहे, D3 T3 गाढ (for गाध). Ś Ñ B1 D1-4 . 7-9 . 12 राघवस्य (for राघवाय) —(l. 9) V1 . 3 B2 . 3 नकार न (by transp) Ś Ñ2 B4 D12 न कर्ता न करिष्यति (for the post. half). —After l 11, Ś D1 . 4 . 12 ins

307(D)* नमरे हि तु लोकेषु सागरे सेतुबन्धनम् ।

[D5 नामरेष्वपि लोकेषु D4 राघवेण त्रिलोकेषु (for the prior half)]

—(l. 10) D1 उत्साद्य Ñ2 B4 . 4 D8 . 8 मदान् (for सेन्द्रान्). Ś D12 . 12 भविता मम राघव , V1 इद् कन्यहि राघव , V3 B1 . 3 इदमन्यत्र राघवात्(V3 °न्नृपात्) , D1 चक्रविमनिक भवेन हि (sic) (for the post half). —(l 11) Ñ1 V3 B3 . 3 D1 . 2 ए. D1 . 2 पश्यन्ति, D8 यक्ष्यन्ति (for द्रक्ष्यन्ति). Ñ1 V1 B3 . 3 D1 . 3 मयमन्त(V1 B2 . 3 मधुरमित)वीक्ष्य, V3 समुद्रं न वीक्ष्य (for the post half) —(l 12) Ñ2 B4 D4 सागरे (for समुद्रे). —(l. 14) Ś D1 . 3 . 12 आहर्ता च(D1 °र्ता°) परार्ध्यस्य (for the prior half) D8 विक्रमस्य (for विक्रमस्य). V3 . 1 B3 . 3 वित्त(B2 . 3 रत्न)स्य द्रविणस्य च (for the post. half). —(l 15) D3 समुद्र. Ś D12 सिन्धु, Ñ1 तावदे, V1 . 3 B2 . 3 तावच, B4 D8 तावत D1 . 2 यावत्, D8 तिष्ठ (for तावत्). Ś D1 . 12 तावत्सेतुर् , V1 सेतुरेव, L (ed) सेतुरथ (for सेतुरेष) B2 . 3 सेतुरेव भविष्यति (for the post. half) —(l. 16) D1 . 8 रामे (for रामे). —(l 17) Ñ1 समुद्र तु (for समुद्रस्य). D1 वर्णिता Ś D12 सेतु नदनदीपते (for the post. half). —(l. 18) Ñ1 B1 D1 . 4 (भ)ध्यान , V1 . 3 B2 . 3 सुदिता (for दानव). Ñ2 सहिताश्च; V1 . 3 मधूर्णा, D1 . 2 समागम (for सुग्रीवात्). B4 D1 . 2 अथ्यगु (for आययु). D2 कीलामूर्त आययु (for the post. half). —(l 19) D1 समुद्रे वै (for °द्रस्य) —D1 om l. 20 —(l 20) D1 चाद्रुत (for तुमुल) D1 भाषे V1 B1 भाषे (for सुश्रुवे)]

—Thereafter Ñ1 V1 . 3 ins. l 6-9 only of App. I (No 13) followed by l 88-93 of App. I (No. 14),

आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
तमचिन्त्यमसह्यं च अद्भुतं लोमहर्षणम् ।
ददृशुः सर्वभूतानि सागरे सेतुबन्धनम् ॥ २४
तानि कोटिसहस्राणि वानराणां महौजसाम् ।
बध्नन्तः सागरे सेतुं जग्मुः पारं महोदधेः ॥ २५

विशालः सुकृतः श्रीमान्सुभूमिः सुसमाहितः ।
अशोभत महासेतुः सीमन्त इव सागरे ॥ २६
ततः पारे समुद्रस्य गदापाणिर्विभीषणः ।
परेषामभिघातार्थमतिष्ठत्सचिवैः सह ॥ २७

G. 5. 95. 45
B. 6. 22. 76
L. 5. 98. 35

B2.3 ins. only l. 6-9 of App. I (No. 13) followed by l. 88-89 of App. I (No. 14), then ins. l. 1-2 of App. I (No. 13), B2 followed by l. 39-40; 65-66 and l. 90 of App. I (No. 14); and B3 followed by l. 39-90 (except l. 88 and 89) of App. I (No. 14).

24 Before 24, V1.2 B1 read 26. M1.2 om. 24^{ab}. Ś Ñ2 B1.4 D1-4.8.9.12 read 24^{ab} after 28. G2 reads 24^{ab} after 19, repeating it here. —After 24^{ab}, V3 B2 read 25^{cd}.

—After 24^{ab}, Ś Ñ V1 B4 D2-4.8.9.12 ins.:

308* बद्धे तत्र महासेतौ मध्ये नदनदीपतेः ।
केचिल्लवेन धावन्ति सेतुना केचिदेव तु ।

[Ñ2 B4 D2 om. l. 1. —(l. 1) Ñ1 नल्पमाने. Ñ2 D2.8 तदा (for महा-). V1 बध्वा तत्र च ते सेतुं जग्मुर्मध्येन सागरे. —(l. 2) D2.8 जवेन; D3 वेगेन (for लवेन). Ñ1 जले केचित्. D4 ते (for तु).]

—Thereafter Ñ1 V1 cont. 315*.

—B2 om. 24^{c-f}. —^{c}) Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D1.2.4.8.9.12 T2 M3 Cg तद्; Ct as in text (for तम्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 अनाधृष्यम् (for असह्यं च). M3 transp. अचिन्त्यम् and असह्यं. —Note hiatus between ^{c} and ^{d}. —^{d}) D2-7.10.11 T G2.3 ह्यद्भुतं. S रोम- (for लोम-). —^{f}) Ñ2 नलसेतुं सुदुष्करं. —After 24, Ś Ñ2 B4 D1-4 (Ś1 D2.3 preceded by 294*).8.9.12 ins. a passage relegated to App. I (No. 13). —After 24, D2.3 read 20.

25 Ś Ñ2 B2.4 D1-4.8.9.12 read 25 after 29. —^{a}) D5.7 M2 कोटी- (for कोटि-). —^{b}) V3 B2 महात्मनां (for महौजसाम्). —After 25^{ab}, V3 B2 ins., V2 subst. for 25^{cd}:

309* बध्नन्तस्ते च संतोषाज्जग्मुर्मध्येन सागरम् ।

—V1.3 B2 cont.; Ñ1 ins. after 25:

310* विष्टाय हरयः सेतुं प्रतीताः मसुदर्णवम् ।
आश्वास्य च तदा सर्वे स्वेषु सैन्येषु रक्षिरे ।

[(l. 1) Ñ1 V3 विष्टभ्य. —(l. 2) G (ed.) ततः (for तदा). B3 सर्वे (for सर्वे). Ñ2 यथाप्रीतिर्हि स्वेषु निवेषु यथासुखम्.]

Ś1 om. 25^{cd}. —V3 B2 read 25^{cd} after 24^{ab}. —^{c}) T3 M6 बध्नंति. Ś2 Ñ2 B3.4 D1-4.8.9.12 बद्ध्वा तत्र महासेतुं; Ñ1 V3 B2 बध्नंत ए(B2 इ)व ते सेतुं (Ñ1 सेतोश्च). ॐ Cr.m.t: बध्नन्त इति (Cm °स्त्र) लिङ्गव्यत्यय आर्षः. ॐ —^{d}) V3 B2 जग्मुर्मध्येन सागरं.

26 V1.3 B2 read 26 before 24. B3 D1.8.9 read 26^{ab} and ^{cd} transp. before and after 22^{ab}. D2.4 transp. 26^{ab} and 26^{cd}. —^{a}) Ś Ñ2 D1-3.8.9.12 सुविशालः; B2.4 स विशालः (for विशालः सु-). G1 सुभगः (for सुकृतः). D4 सुविशालो महाश्रीमान्. —^{b}) Ś B3 D1-4.8.12 समभूमिः; Ñ1 सर्वतः सु-; V3 B2 सर्वभूत; M6 सुभीमः सु- (for सुभूमिः सु-). B2 समन्वितः. Ñ2 B4 D2 समभूमिः समाहितः. —After 26^{ab}, Ś Ñ2 B4 D2.3.12 (B4 D2.12 only 22^{cd}) read 22 (^{ab} and ^{cd} transp.). After 26^{ab}, Ñ1 ins. l. 3-6 of 306*. —Ś Ñ1 B4 D3.12 om. 26^{cd}. Ñ2 illeg. for 26^{c}. —^{c}) V1.3 B2 ततः; B3 D1.2.4.8.9 तदा; D6.7.10.11 T1 G2 M1.2.3 महान् (for महा-). D4 सरीम (for सीमन्त).

—After 26, V1.3 B2 ins. 296*; D2.4 ins. after 26:

311* नलेन सुकृतश्चासौ मेरुमन्दरसंनिभः ।
[D2 सेतुर् (for मेरु-).]

—Then D2.4 cont. 304*.

27 B2 om. 27. Ś Ñ2 B4 D1-4.8.9.12 read 27 after 30. —^{a}) Ñ1 V1.3 B2 पारे तस्य (for ततः पारे). —^{c}) V3 B3 M3 प्रतिघातार्थम्; V3 घप°; D4 अभिघातार्थं; D10.11 अभियानार्थम् (for अभिघातार्थम्). —^{d}) Ś D2.4.12 चतुर्भिः (for अतिष्ठत्). Ñ B4 D1.8.9 हरिभिः (for सचिवैः). V1 आतिष्ठति सचिवैः; V2 अतिष्ठत्सह वानरैः; B2 मंत्रिभिः सह योधवैः. —After 27, Ś Ñ2 B4 D1-4.8.9.12 ins.:

312* यूथपानां सहस्रौघैः प्रस्थितो लघुविक्रमः ।
निहत्य हरयः सेतुं सुग्रीवाः ससुदर्णवम् ।
यथा न्यन्यनिवासेषु निविष्टेषु यथासुखम् ।

[(l. 1) D2 सहस्रौघै°. —After l. 1, Ñ2 B4 D2 ins.:

312(A)* चतुर्भिः सचिवैः सार्धं रघुसंतानसारकः ।

—(l. 2) Ś D1.12 निहत्य; D2 निपात्य; D3 निर्माय (for निहत्य). Ñ2 B4 D2 तीर्णास्ते महाराजं; D1.8 प्रतीताः सद्य (D9 संयु)र्णवं; D4 सुग्रीव. ससुदर्णवं (sic); D3 तीर्णास्तेनैव चार्णवं (for the post. half). D2 विविश हरयः सर्वे सर्वेवेलवनांतरं. —Ś1 om. l. 3. —(l. 3) Ñ2 B4 D2.3 निवासेषु (D3 °षु).

G 5. 95. 0
B 6. 22. 79
L 5. 98. 29

अग्रतस्तस्य सैन्यस्य श्रीमान्रामः सलक्ष्मणः ।
जगाम धन्वी धर्मात्मा सुग्रीवेण समन्वितः ॥ २८
अन्ये मध्येन गच्छन्ति पार्श्वतोऽन्ये प्लवंगमाः ।
सलिले प्रपतन्त्यन्ये मार्गमन्ये न लेभिरे ।
केचिद्वैहायसगताः सुपर्णा इव पुप्लुवुः ॥ २९
घोषेण महता घोषं सागरस्य समुच्छ्रितम् ।
भीममन्तर्दधे भीमा तरन्ती हरिवाहिनी ॥ ३०
वानराणां हि सा तीर्णा वाहिनी नलसेतुना ।
तीरे निविविशे राज्ञा बहुमूलफलोदके ॥ ३१

सेतु, D1 विविशुस्ते महात्मानः, D2 बबन्धुरिव सेतु (for the prior half). Ñ1 B1 विवेशु (for निवेशु). —Ś1 D18 om. for the post. half]

—Then Ś1 D18 *cont.*, Ñ1 V1 *cont.* after 315*, D1 . . ins. after 31

313* दशयोजनविस्तारमायतं शतयोजनम् ।
सेतुं ददृशिरे हृष्टा देवाः सर्षिगणास्तदा ।

[(l. 1) Ś1 D18 om. the prior half. Ñ1 -विस्तीर्णं (for विस्तारम्). Ñ1 दशयोजनमायत (for the post. half). —(l. 2) V1 न सेतु ददृशुः (for the prior half). Ñ1 V1 D2 . तथा (for तदा)]

—After 27, D3-5 10 11 S ins.:

314* सुग्रीवस्तु तदा प्राह राम सत्यपराक्रमम् ।
हनूमन्तं त्वमारोह अङ्गदं चापि लक्ष्मण ।
अयं हि विपुलो वीर सागरो मकरालयः ।
वैहायसौ युवामेतौ वानरौ तारयिष्यतः ।

[(l. 2) Note hiatus between the two halves G1 M1 (both to avoid hiatus) अथ, D6 (marg.) स तु, D7 10 11 तथ, T1 G1 2 3 तु, T2 तु म, M1 चैव (for चापि). T2 G1 . . —(l. 3) D5 वीर, T1 धीर, M1 . लोमार, M2 रव (for वीर). G2 . धरा (for मकर°). —(l. 4) T2 वैहाय । D10 11 धारयिष्य (for तार°).]

28 Before 28, D2 reads 22 (ab and cd transp.). Ñ2 om. 28ab —a) V1 B2 सुग्रीवस्य. Ś D1 . D1-5 . . सर्व (for तस्य). B1 D1 . . दैवस्य (for सैन्यस्य). —b) Ś B1 . D3-5 . . स(D2 स)लक्ष्मणान्वित, B2 मपि लक्ष्मण . —c) Ñ1 विभूर्द धीमान्; V1 धन्वी सर्वात्मा —d) Ś1 समन्त. (for समन्वित). —After 28, Ś Ñ2 B1 4 D1-4 . . read 24cd (followed by 308*, except B1 D1).

29 V1 B2 om. 29-31. Ñ1 V1 om. 29a-d. B1 D1 om. 29cd. —a) M1 2 कश्चित् Ś D1 . . मध्ये च(Ś तु) (for मध्येन). —b) D1 पार्श्वे च (for पार्श्वतो). Ś D1-4 . . पार्श्वे पार्श्वे तु(D1 . . च) वानरा । Ñ2 B1 पार्श्वतश्च च(B1 °श्चान्ये) वानरा . —c) Ñ2 D1 सलिला B1 . . तु (for सलिले). B2 प्रपतन्ति G1 प्रपतन्ति, Ś D1 . . मार्ग च प्रपतन्ति (D1 . °पेदे). —d) Ś Ñ2 B1 4 D1-4 . मार्गमन्ये वै (for मार्गमन्ये). D1 . . T2 . वैदेहि.

—B1 D1 om. 29ef. —For 29ef, Ś Ñ V1 B1 D2-4 . . . 11 subst. and read before ab (Ñ1 V1 cont. after 308*):

315* केचिद्वैहायसमाविश्य सेतुं नैव स्पृशन्ति च ।

—*Then* Ñ1 V1 *further cont.* 313*.

—After 29, Ś (Ś1 25cd only) Ñ2 B1 4 D1-4 . . . 11 read 25.

30 V1 B2 om. 30 (cf. v.l. 29). Ñ1 V1 om. 30-31. —a) D1 . घोरेण (for घोषेण). B1 घोर. D2 T1 . M1 तस्य, Cm k t as in text (for घोष). —b) D1 T1 . M1 सिंघोर्वापि, Cm t as in text (for सागरस्य). Ś Ñ1 B1 4 D1-4 . . 11 समुत्थितः G1 समुद्गत.

—After 30, Ś Ñ2 B1 D1-4 . . . 11 read 27 (followed by 312*).

31 Ś Ñ1 V1 . B1 D1 om. 31 (for Ñ1 V1 . B2, cf. v.l. 29 and 30). —a) D1 G1 . M1 तु सा, G1 अथो (for हि सा). Ñ2 B1 4 D1-4 . . सा (B1 तु) सुदुर्गस्त स(Ñ2 D1 त)तीर्णा. —b) Ñ2 B1 D1 मकरालय (for नलसेतुना). —c) D1 T1 . निविविशिरे Cr m k.t as in text (for निविविशे). M1 राज्ञो. Ñ2 B1 4 D1 . . . . तीरे निवेश राघवे तु(B1 च) ; D2 तीरे निवेशयामास. M1 . तीरे निविविशे-सोपेर. Cf. Cm : राज्ञा सुग्रीवेण । Cg : वानराणां राज्ञो वाहिनीत्यन्वयः । राज्ञेति पाठे राज्ञा सुग्रीवेण सहत्वर्थ . —d) Ñ1 B1 4 D1 . . फले शुभे । D1 -फलान्विते (for फलोदके). —After 31, Ñ1 B1 D1 ins.:

316* दक्षिणे पार्श्वमासाद्य रक्षा हरिवाहिनी ।
कोटीशतपरीवार. वंमर्दी वानरोत्तम ।
... पार्श्वं सत्य मैन्दस्य पाहतत् ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर. ।
सुग्रीवं पुरत कृत्वा रामं समासित । [5]
तथा समाविविशिरे नीलो वानरपुंगव ।
... भस्यपाकया ।
... ।
सर्वे वानरवाहिन्या ... ।

[(l. 2) Ñ1 illeg. for the prior half. Ñ1 D1 . . —(l. 5) D1 . . (for कृत्वा). —Ñ1 illeg. for the prior half of l. 6 —(l. 9) D1 . . (for सर्वे .). D1 . .],

while after 31, D1 . . ins. 313*, D2 T1 . . . :

तदद्भुतं राघवकर्म दुष्करं
समीक्ष्य देवाः सह सिद्धचारणैः ।
उपेत्य रामं सहिता महर्षिभिः
समभ्यषिञ्चन्सुशुभैर्जलैः पृथक् ॥ ३२

जयस्व शत्रून्नरदेव मेदिनीं
ससागरां पालय शाश्वतीः समाः ।
इतीव रामं नरदेवसत्कृतं
शुभैर्वचोभिर्विविधैरपूजयन् ॥ ३३

G. 5 95 0
B 6 22 85
L. 5 98 40

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥ १५ ॥

317* बहुपुष्पसमाकीर्णे सर्वत समलङ्कृते ।

32 ᵃ) V3 ततस्तु ते Ñ1 B4 वाना (for राघव). Ñ1 D8 कर्म दुष्कर —ᵇ) D5 वेगा (sic) T1 सिद्धा (for देवा) Ś Ñ2 B4 D1-4 8 12 सिद्धचारणा. T1 देवचारणै —ᶜ) D7 10 11 G1 M3 4 सहसा (for सहिता) —ᵈ) D10 11 समभ्यषिंचन् D4 T2 कुसुमैः, D7 (marg also as in text) सुशुभैः, M1 सशिरैः. Cm k t as in text (for सुशुभैः) D6 8 T1 2 पृथग्जलैः (by transp) M1 2 जलैस्तदा. Cg as in text (for जलैः पृथक्) G1 सुशुभ जलैः पृथक् —For 32ᶜᵈ, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 subst

318* निशाम्य सर्वं मुदिता महर्षिभि
समभ्यषिञ्चन्विमलैर्जलैस्तदा ।

[(l 1) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 राम (for सर्वं) D7 रामवीरं (for निशम्य मर्वं) Ś D1 12 मुदित, D1 महर्षिः, D8 मुदिता, D8 सहिता (for मुदिता) Ś1 V3 B4 D1 4 12 महर्षिभि, B3 महर्षयः —(l 2) B2 3 D8 समभ्यषिञ्चन् N2 D3 सुशुभैः (for विमलैः) N2 B1 तथा D8 पृथक् (for तदा) Ś N1 D1 4 12 समभ्यनन्दश्च (D2 °न्द) वचोभिरर्चयन् (Ñ1 D1 °यै)]

33 ᵃ) Ś D1 4 8 12 T2 जयस्व शत्रु Ñ1 V1 3 B2-4 D1 जयस्व लक्ष्मीं नरदेव रूपिणीं ✿ Cr जयेति । Cg जयेति छेदः । स्वशत्रून्, आश्रितशत्रूणामेवात्मशत्रुत्वादिति भाव ✿ —ᵇ) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 ससागरां पाहि महीं चिरं प्रभो —ᶜ) Ś D12 G1 इत्येवं N2 V2 B1 D1 9 लोक, B4 om (for देव) D1 सत्कृत, D4 सहृत (for सत्कृत) D3 सुरराजसत्कृतं —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B4 D1 9 12 विबुधा अ(Ñ1 V1 D9 °धा प्र, N2 D9 धा ह्य) पूजयन्, D2 4 8 विबुधा (D1 °विधै) प्रपूजिरे (D8 °तै [sic]) D4 विविधै प्रपूजयन्, L(ed) विबुधा पुपूजिरे (for विविधैरपूजयन्)

Colophon —*Kanda name* Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 3 4 8 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś2 Ñ V1 B2 4 D2 4 8 12 सेतुबन्ध (D8 °धन), D1 सेतुबन्धातिवार. D2 सेतुबन्धन, L(ed) समुद्रसेतुबन्धन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 3 B2 3 D1 2 4 8 12 om, Ś2 102, N2 D9 104 B4 106 D2 105 D6-7 10 11 T1 2 G M 22 T3 21 G(ed) 92 L(ed) 98 —After colophon Ś2 concludes with रामाय नम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 1, Ś Ñ V1 B2 4 D0-4 3 9 12 ins a passage *relegated to App* I (*No.* 15) while D5-7 10 11 S ins a passage relegated to App I (No 16)

१६

G 6 2. 1
B 6. 25 1
L 6 1 1

सबले सागरं तीर्णे रामे दशरथात्मजे ।
अमात्यौ रावणः श्रीमानब्रवीच्छुकसारणौ ॥ १
समग्रं सागरं तीर्णं दुस्तरं वानरं बलम् ।
अभूतपूर्वं रामेण सागरे सेतुबन्धनम् ॥ २
सागरे सेतुबन्धं तु न श्रद्दध्यां कथंचन ।
अवश्यं चापि संख्येयं तन्मया वानरं बलम् ॥ ३

16

Ś1 begins with ॐ and then ins

जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्कायां युद्धपर्व लिख्यते । श्रीगणेशाय नम ।

Ś1 begins with ॐ श्रीरामचन्द्राय नमो नम । ॐ नमो विघ्नहर्त्रे । ॐ नमो वाल्मीकमुनये । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय and then ins

ॐ जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्कायां युद्धपर्व लिख्यते । नम सरस्वत्यै ॐ

V1 begins with ॐ नमो गणेशाय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

V2 begins with नमो गणेशाय and then reads two lines which are illeg

V3 begins with रामचन्द्राय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

B1 begins with ॐ नमो रामचन्द्राय ।

B2 begins with ॐ नम श्रीरामचन्द्राय and then ins

जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबल ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालित ।

B3 begins with ॐ रामाय नम and then ins introductory stanzas राम रामेति रामेति etc

B4 begins with ॐ नम शिवाय । नमो भगवते श्रीरामचन्द्राय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

D1 begins with श्रीरामाय नम and then ins

कूजन्तं राम रामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥

D2 begins with श्रीगणेशाय नम and then ins

जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्कायां युद्धपर्व लिख्यते

D3 begins with श्रीगणेशाय नम । श्रीरामचन्द्राय नम

D11 begins with ॐ नमो गुरवे and then ins

ॐ जितं भगवता तेन etc.
ॐ अथातो लङ्कायां युद्धपर्वाणि लिख्यते ।
श्रीपुरुषोत्तमाय नम । ॐ

D13 begins with श्रीगणेशाय नम and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

In D1 Sargas 16 31 are read twice and so the variants for Sargas 16–31 are recorded under symbols D0 and D1 D12 begins from this Sarga

1 D4 om 1ab —a) G2 damaged for सबले सा Ś V1 2 B2 D0 5 8 12 ससैन्ये, Cr h सबल, Cm g t as in text (for सबले) B4 D2 सागरे (for सागर) ※ Cr पूर्वप्रेषित सुग्रीवचारान्वयापनपूर्वकं प्रेषणयदमात्यद्वयेन विशेषाच बलस्य शुकोऽन्य इत्यवगम्यते ।, so also Cm g h ※

2 Ñ2 illeg for 2ab —ab) V1 2 B2 4 D1 समुद्र, B1 दुस्तर, B2 सपूर्णं (for समग्र) Ś D2 12 दुर्धर, V1 3 B1 4 D0-2 4 दुस्तर (for सागर) V2 B1 3 4 D1 समग्र, D0 12 दुधर, D2 4 सागर (for दुस्तर) B2 (marg also) राघव, D0 8 12 सागर (for वानर) D1 समग्रहसंयुक्तैर्वानरैर्वे रणालये —T2 transp 2cd and 3ab —c) Ś Ñ V1 2 B D0-3 4 8 12 अभूतपूर्वं D3 सुग्रीवयुक्तरामेण —d) Ś Ñ V B D2 4 5 6 10 12 सेतुबंधं (V2 3 °बंध) अ (D1 °बंधु) सागरे, D3 सेतुबंधो महोदधौ —After 2, V D1 2 D12 ins , B1 (marg) ins 1 1 only

319* न दृष्टं न श्रुतं क्वापि सागरे सेतुबन्धनम् ।
नूनमस्मद्विनाशाय निर्मिता दैवी प्रसारित ।

[V1 om] 1 —(1 1) V1 2 B2 च (for क). Post half = 2d —(1 2) D12 भूनम् (for नूनम्)]

—Thereafter, V B1 4 D12 cont Ś Ñ D0-2 4 5 12 ins after 2

320* आश्चर्यमिदं कर्म कृतं रामेण सागरे ।

[V2 damaged for द कर्म कृत रामेण Ś1 D1 सागरे (for सारणे)]

3 T2 transp 2cd and 3ab —a) Ś Ñ1 V B D0-4 6 10 12 सेतुबन्धं D5 7 9-11 T2 3 G2 3 M1 सेतुबंध तं. —b) D1 कदाचन (for कथंचन) Ś Ñ V B D0-4 8 12 संख्येयं (Ś D8 12 °सुच्य)मिद (G [ed] °द) मे मन , D12 सुख्यं भवति मे मन —V1 damaged for 3c–8c D1 om 3cd —c) N B1 चैव, V1 D1-4 12 अपि, B3 एव, D2 अति (for चापि) Ś D2 12 अकूपमाने सबलं —After 3 N1 B1 2 4 ins

321* तत पश्चाद्विधास्यामि तस्य श्रुत्वा प्रतिक्रियाम् ।
[N1 कृत्वा तस्य (by transp]]

भवन्तौ वानरं सैन्यं प्रविश्यानुपलक्षितौ ।
परिमाणं च वीर्यं च ये च मुख्याः प्लवंगमाः ॥ ४
मन्त्रिणो ये च रामस्य सुग्रीवस्य च संमताः ।
ये पूर्वमभिवर्तन्ते ये च शूराः प्लवंगमाः ॥ ५
स च सेतुर्यथा बद्धः सागरे सलिलार्णवे ।
निवेशश्च यथा तेषां वानराणां महात्मनाम् ॥ ६
रामस्य व्यवसायं च वीर्यं प्रहरणानि च ।
लक्ष्मणस्य च वीरस्य तत्त्वतो ज्ञातुमर्हथः ॥ ७
कश्च सेनापतिस्तेषां वानराणां महौजसाम् ।
एतज्ज्ञात्वा यथातत्त्वं शीघ्रमागन्तुमर्हथः ॥ ८
इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
हरिरूपधरौ वीरौ प्रविष्टौ वानरं बलम् ॥ ९

G 6 1 14
B 6 25 9
L 6 1 16

---

4 V3 damaged for 4 (cf v l 3) —^{a}) D2 वानरीं सेनां, D3 वानरसैन्ये (for वानरं सैन्य) Ñ1 V1 B1 2 4 भवन्तौ (B1 गत्वा) भवन्तौ वाससैन्य, G3 ...... सैन्य —After 4^{ab}, Ś Ñ V2 3 B D6-10 12 13 ins

322* वानरीं हनुमास्थाय परिसंख्यानुमद्य ।
बलं यात्राविधानं च योधानां च विनिश्चयम् ।

[(l 1) D13 संख्यान बहुल् (for परिसं यानुम्) Ñ2 D6 8 10 11 मद्य —(l 2) Ś D8 12 योध- (for यात्रा) D6 बल यदिविधानं च D3 बल यथाभिधानं च (for the prior half) D6 om second च (subm) D13 (with hiatus) एतदेव (for योधानां च)]

—^{c}) G(ed) तु (for first च) —^{d}) D3 तुल्या (for मुख्या)

5 V3 damaged for 5 (cf v l 3) Ś1 D1 D6 om (hapl) 5 —^{b}) D10 11 सगता (for संमता) Ś1 V2 B2 D2 8 9 12 ये च सुग्रीवमाश्रिता N V3 B1 3 D3 13 ये च सुग्रीवमन्त्रिण, T2 बुद्धिमतो महात्मन —^{c}) Ś1 D6 12 अधि (for अभि) —^{d}) D7 मुख्या (for शूरा)

6 V3 damaged for 6 (cf v l 3) V1 om 6-7^{b} —^{b}) Ś B3 D6-8 12 13 M1 2 वरुणालये N V2 B1 2 4 मकरालये, D5 T1 2 M3 सलिलाशये, Cm g t as in text (for सलिलार्णवे) ‡‡ Cm सागरे सगरविरचित सलिलार्णवे लवणजलसमुद्रे । so also Cg ‡‡ —N2 om 6^{cd} —^{c}) V2 B1 D4 9-11 T G1 M3 5 Cg t निवेश D5 निवेशाच् Ck as in text (for निवेशश्च) M2 यद् (for च) —^{d}) Ś D8 12 महायुधा N1 B1 4 वनौकसा V3 illeg B2 3 महौजसा, D6 महात्मने D13 महाबल M1 2 तरस्विना (for महात्मनाम्) ‡‡ Cg निवेश निवासम् । उपविश्यान च । वक्ष्यमाणमर्यम् । यथावत्प्रकार । so also Ct ‡‡ —After 6 Ś N1 V2 B1 2 4 D6-8 12 13 read 8^{ab}

7 V3 damaged for 7 (cf v l 3) V1 om 7^{ab} (cf v l 6) G3 om 7 8^{a} B3 transp 7 and 8 —^{a}) Ś B2 D6 8 12 13 व्यवसाय च रामस्य (by transp) —^{b}) N B3 रूप D10 13 वीर्य Cg as in text (for वीर्यं) D2 प्रहरणान्वित B2 कार्यं च रावणस्य च T2 सवीर्यप्रतिभावन —^{c}) D13 तु (for च) Ś N V1 2 B D6-8 12 13 सौमित्रेस् D5 M3 वीर्यं च (for वीरस्य) T2 लक्ष्मणस्य तत्त्वतो —^{d}) Ś D8 12 तत्त्व च, D13 वानरो, T3 वीर्यं च, M1 तत्रापि, Cg as in text (for तत्त्वतो) D6 8 10 13 T1 Cg महथ —After 7, N V3 B1-3 ins

323* राघवस्य च सौमित्रेर्वानराणां तथैव च ।
[Ñ2 V2 सर्वमिन् (for सौमित्र्)]

8 V3 damaged for 8^{abc} (cf v l 3) G3 om 8^{ab} (cf v l 7). D1 om (hapl) 8 Ñ2 V1 om 8^{ab} B3 transp 7 and 8 Ś N1 V2 B1 2 4 D6-8 12 13 read 8^{ab} after 6 —^{a}) D5 किश्चित्, D4 कश्चित् (for कश्च) M3 तस्य (for तेषां) —^{b}) N1 V2 B1 2 दुरात्मनां, B3 (marg also as in V1) 4 D6-8 12 महायुधा, D5 11 महात्मना (for महौजसाम्) Ś D1 13 ज्ञात्वा कीदृशास्तथा —D6 13 om 8^{cd} V3 illeg for ^{c} —^{c}) N1 V2 B1-3 सर्व, D1 9 13 त्वं, D10 11 तत्र G3 damaged (for एतज्) D5 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) B2 (before corr) तथा (for यथा) M3 तु तत्त्वम (for यथातत्त्व) —^{d}) D1 2 4 T1 G3 मर्हथ

9 ^{a}) B1 4 एव (for इति) V1 ता च (for प्रति) G3 प्रातसमादष्ट —After 9^{ab} N V2 B1 2 4 ins B3 D13 ins after 9

324* तथेति प्रतिपद्याशु जग्मतुर्यत्र तद्बलम् ।
तौ गत्वा मायया छन्नौ राक्षसेन्द्रस्य मन्त्रिणौ ।

[(l 1) B1 [अ]थ (for [आ]शु) B4 रावणं प्रणम्याशु (for the prior half) N1 V2 राघव (for तद्बलम्) D13 जग्मतुस्तद्बलं च तौ (for the post half) —V3 illeg for] 2 —(l 2) D10 गत्वा च (for तौ गत्वा) B3 तु प्रतिच्छन्नौ (for मायया छन्नौ)]

—After 9^{ab} T2 reads 13^{c}—14^{b} for the first time repeating them in their proper place —^{c}) V1 2 कपि D2 इत्य (for हरि) —V3 damaged from धीरौ up to तद् in 10^{a} N B1 2 D6 4 भूत्वा V1 D2 धीरौ V2 ** (for वीरौ) B3 हरिरूप समास्थाय —^{d}) Ś D6-8 12 13 प्रविश्य (for प्रविष्टौ) Ś D8 12 [अ]वेक्षता D6 [अ]पश्यता, D1 2 13 [अ]वेक्ष्य तद् D7 4 शाखिनु (for वानर) Ñ V2 B1 2 4 प्रविश्यानुपलक्षितौ V1 प्रविश्यालक्ष्यता बल B3 प्रविश्यावेक्षता चमू

G 6 1 14
B 6 25 10
L 6 1 12

ततस्तद्वानरं सैन्यमचिन्त्यं लोमहर्षणम् ।
संख्यातुं नाध्यगच्छेतां तदा तौ शुकसारणौ ॥ १०

तत्स्थितं पर्वताग्रेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
समुद्रस्य च तीरेषु वनेषूपवनेषु च ॥ ११

तरमाणं च तीर्णं च तर्तुकामं च सर्वशः ।
निविष्टं निविशच्चैव भीमनादं महाबलम् ॥ १२

तौ ददर्श महातेजाः प्रच्छन्नौ च विभीषणः ।
आचचक्षेऽथ रामाय गृहीत्वा शुकसारणौ ।
लङ्कायाः समनुप्राप्तौ चारौ परपुरंजय ॥ १३

---

10 V3 damaged up to तद् in [a] (cf v l 9) —[a]) Ñ V2 B1.2 तौ, D4 त (for तद्) Ñ1 राघव (for वानर) D13 तद्वानरमिव सागरम् —V3 damaged after अचि त्य in [b] up to नाध्यगच्छे in [c] —[b]) Ś D5.6 12.13 S रोम (for लोम) —[cd]) D6 सङ्ख्यातुं (for संख्यातुं) Ś1 V1 D5.7.8.12 T1 नाधिगच्छेतां, Ñ V2 B1.3 अभिसप्राप्तौ (B3 °पुचौ) B4 अधिगच्छतौ (for नाध्यगच्छेतां) Ś D5.12 यदा तौ N V2 B1.2.4 यत्र, V3 D5.7.8.10 यततौ, D1 यतस्तौ G3 M5 तौ तदा (by transp) (for तदा तौ) D3 संख्यातुं साद्राचाचारभता शुकसारणौ

11 [a]) Ś D5.7.8.12.13 तिष्ठतौ, Ñ V1 B1.2 आसीन, V1.3 स्थित, B3.4 ह्यथ त D2 तत्र तौ, D3 विस्तीर्णौ, D4 G3 M5 Cm g संस्थित, D6 स स्थित Cr t as in text (for तत्स्थितं) ॐ Cv तत्स्थितमित्यादि प्रथमान्तम्। तत् तदानीमेव भवतीत्यथ ॐ —[b]) Ś N V B D5-8.10-13 T1.2 M1.2 निर्झरेषु, M3 दर्दुरेषु Cg as in text (for निर्दरेषु) —D9-11 om (hapl) 11[cd] —[c]) Ś D5.12 [अ]नु, B1 D13 तु (for च) M1.2 तौ समुद्रस्य तीरेषु —V3 damaged for 11[d] —[d]) Ñ2 B1.3 (marg also) पुष्पितेषु वनेषु च —After 11, Ś N V B D1-4.6.12.13 ins while D5 ins after 11[ab] (owing to om)

325* द्रुमाग्र रिपुबलं प्लवमानं सहस्रश ।
शशक्षयमपर्यन्तं दुर्जयं वानरं बलम् ।
सारणश्च शुकश्चैव संख्यातुं नाधिजग्मतुः ।
पृथुपृथु महारण्य दृष्ट्वा तैर्हरियूथपैः ।
राक्षसौ तौ महावीर्यौ संख्यातुं नैव शेकतुः । [5]

[(l 1) Ñ1 B2.3 महार्णव Ñ2 B1 महर्षीणां V3 रिपुबलं B1 महाबलानि D13 बल चैव (for रिपुबल) B4 प्लवगान (for प्लव°) V1.2 समन्त (for सहस्र) N3 धावमानविनिस्तत (for the post half) —(l 2) V3 partly damaged for the prior half V1 D1.2.3 अपारं च (V1 D1 हि) (for अपर्यन्त) V2 दुर्जेय B1.2 D2 दुर्जेय (for दुर्जय) D3 बले (for बलम्) —(l 3) V3 [अ]भि (for [ए]व) V1 D4.13 [अ]भिगच्छता V2 [अ]भि°; V3 [अ]भिगच्छतां; G (ed) [अ]व° (for [अ]धिजग्मतु) —Ñ3 illeg from l 4 up to 12[a] —(l 4) Ñ1 B1-3 एकाग्र; D1.2.4.13 एकशो (for °पृथु) N1 महाभेव B3 पालेषु (for महा°) B4 भेरुसमानाक्ष (for the prior half) Ñ1 हृष्टैः, V1 हृष्टैर् (for दृष्ट्वा तैर्) V1 damaged for तैर्हरि Ñ1 B1-3 हरियूथपै (B1 °पा) (for °यूथपै) —Ñ1 V1 B3 om. l 5 B2 reads l 5 in marg —(l 5) D6 सुमहावीर्यौ D3 तौ महाबाहू (for तौ महावीर्यौ) Ś न च शेकतु (Ś1 °कुर) V1 B4 नैव शक्नुत, V3 नैव गच्छत D5 नाशु शेकतु D2 नाधिशक्नुतौ, D6.11 न शशकतु D13 नाधिगच्छत (for नैव शेकतु) D4 संख्यातुमैव जग्मतु (sic) (for the post half)]

12 Ñ3 illeg for [a] (cf v l 325*) B3 reads 12[ab] in marg —[a]) N1 V2 सतरत (for तरमाण) —V1 om 12[bc] —[b]) Ś D5.12 वानराणा, Ñ V2.3 तरिष्यत, B प्रयात च, D6.7.8 प्लवमान, D3 वर्तमान, D4 धार्यमाण (for तर्तुकाम) Ś N1 D5.7.8.12 च सर्वश, N2 D6 च सर्वत, V3 B2 सहस्रश, B1.3.4 [ए]व सर्वत (B4 °त) (for च सर्वश) D1 L (ed) तरिष्यच्च (Led °चापि) सर्वश —[c]) Ś V3 B1.3 D5.8.10.12 निशमान च, Ñ V2 B3.4 G3 M5 निविशत च (for निविशच्चैव) —[d]) M1.2 Cr महद्बल Ś N V B D5-8.10.12 भीमसत्त्व (Ñ V2 B °क्षोभ्य, V1 °सत्त्व) मव्यय —After 12, D3 7.8-11 S ins

326* तद्बलार्णवमक्षोभ्य ददृशाते निशाचरौ ।

[ॐ Cr तद्बलार्णवमित्येक पदम्। ददृशाते ददृशतु ।, so also Cm t ॐ]

—Thereafter, D3 cont 329*

13 [a]) D3 स ददृशे, D13 ददर्श तौ (by transp.), Ś N1 V2.3 B1.4 D5.7.8.11.12 महामायौ N1 B1.3 महामानौ, V1 महामायः D2 महाकायौ, D3 महामायी (for महातेजा) —[b]) Ś N V B D5.7.8-13 G1.2 प्रतिच्छन्नौ, M1.2 प्रच्छन्नौ तु Cr t as in text (for प्रच्छन्नौ च) D6 प्रविष्टौ कपिवेषेण —After 13[ab], B1.2 read 13[ef] repeating it in its proper place —After 13[ab], Ś V D5.7.8.12.13 ins, while N2 ins after 13[cd], B1-3 (marg) ins. after 13[ef] (B1 after second occurrence B2.3 after first occurrence)

327* प्राहयित्वा महातेजा वानरैर्वारणोपमैः ।

[D3 भाजियत्वा (for ग्राहयित्वा) Ś Ñ2 B3 D5.12 वानरेश्वरौ (N2 B3 °रै) B1 वारिणोपमै , B3 भीमविक्रमै , D5 वानरोत्तमै , D13 वारणोपमौ (for वारणोपमै) B3 (before corr) गृहीत्वा वानरपालेन दंशस्तौ रामसंनिधि]

—B4 om 13[cd] B3 reads 13[cd] after 14 —[c]) Ñ1 B1.2 D1.2.4.5-8.11.12 सः Ñ1 V B3 G1 च (for ऽथ)

तौ दृष्ट्वा व्यथितौ रामं निराशौ जीविते तदा ।
कृताञ्जलिपुटौ भीतौ वचनं चेदमूचतुः ॥ १४

आवामिहागतौ सौम्य रावणप्रहितावुभौ ।
परिज्ञातुं बलं कृत्स्नं तवेदं रघुनन्दन ॥ १५

तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यं सर्वभूतहिते रतः ॥ १६

यदि दृष्टं बलं कृत्स्नं वयं वा सुसमीक्षिताः ।
यथोक्तं वा कृतं कार्यं छन्दतः प्रतिगम्यताम् ॥ १७

G 6. 1. 26
B 6. 25. 18
L 6. 1. 19

—^{d}) Ś N V B1-4 D5 4 8 10 12 तावुभौ (for गृहीत्वा). —After 13^{cd}, D5 4 ins.

328* निगृहीतौ च हरिभिरुपानीतौ च राघवम् ।
पात्यमानौ महावीर्यौ महावीर्यैर्नरोत्तम ।

[(l. 1) D4 राघवे (for °वम्). —(l. 2) D4 हन्यमानौ (for पात्य°)].

while after 13^{cd} D5-7 10 11 S ins. D3 cont. after 326*:

329* तस्येमौ राक्षसेन्द्रस्य मन्त्रिणौ शुकसारणौ ।

[D7 10 11 तस्यैतौ, M5 तौ चैतौ (for तस्येमौ)]

—Ś V1 2 D6 1 3 4 8 12 om. 13^{ef}. B1 reads 13^{ef} twice. T2 repeats 13^{ef} here (cf. v.l. 9). —^{ef}) B1 (second time) लङ्कायां. G2 M5 पुरजयो. Ñ V2 B (B1 first time, B2 3 second time) विद्धि चारा(B2 °श्चा)विमाविति (for ^{f}). T2 (first time) लङ्कायां समनुप्राप्तं राम परपुरंजय. ‖ Cg लङ्कायां इति पञ्चमी ‖

14 T2 repeats 14^{ab} here (cf. v.l. 9). —^{a}) D5 घातितौ (for व्यथितौ). Ś D6 1 3 8 12 13 वीरौ, V1 2 D1 वीरौ, D4 भीतौ (for रामं). —^{b}) V D1 जीवितस्य च(D1 ह), B2 D6 8-11 T1 जीविते त(T1 च)था, D2 जीवित प्रति (for जीविते तदा). —Ś V1 2 D6 1 3 4 6 12 om. 14^{c}–16^{d}. —^{c}) D6 G1 वीरौ (for भीतौ). B3 4 कृत्वा चैवाञ्जली भीतौ; D2 12 कृत्वा काय्यञ्जलीभूतौ. —^{d}) Ñ V2 B1 3 इद वचनम् (for वचनं चेदम्). —After 14, B3 reads 13^{cd}.

15 Ś V1 2 D6 1 3 4 8 12 om. 15 (cf. v.l. 14). —^{a}) B2 अनुचरौ (for इहागतौ). Ñ V2 B1 3 4 D12 वीर, D6 वीरौ (for सौम्य). —^{b}) D5 प्रषिताव्; G1 प्रतिहिताव् (hypm.) (for प्रहिताव्). D2 12 चारौ रावणचरि(D12 °हरि)तौ. —^{c}) D5 परिज्ञातुं. D9-11 सर्वं (for कृत्स्नं). —Ñ2 illeg. for ^{d}. —^{d}) V2 D6 12 तावदेः. B2 तदप. D12 तदे (for तवेदं).

16 Ś V1 2 D6 1 3 4 8 12 om. 16^{ab} (cf. v.l. 14). —^{c}) B2 सुमहद्; D5 च महा; D12 marg. (for प्रहसन्). Ś V1 2 D6-8 10 11(m) राम (for वाक्यं).

17 For 17–18^{b} Ś V1 2 D4 1 3 4 8 12 subst. 332*. B2 D12 subst. l. 1 of 332* for 17^{ab}. D5 subst. 332* for 17. —^{a}) Ñ V2 B3 4 D5 8-11 T2 M1 2 3 सर्वं (for कृत्स्नं). —^{b}) B1 च (for वा). Ñ V2 B1 3 4 समवेक्षिताः; D5 सुपरिक्षिता (hypm.). D9 11 Ct सुसमाहिताः; T1 M3 सुपरिक्षिताः; T2 सुसमीक्षिता (for सुसमीक्षिताः). —^{c}) D7 वा, D12 च (for वा). Ñ1 V2 B2 D12 कर्म. Ñ2 B1 सर्वम् (for कार्यं). —Ñ2 illeg. for ^{d}. —^{d}) Ñ1 B1 2 इष्टं (for छन्दत). B2 T2 प्रतिगृह्यताम्, D12 परिगम्यतां (for प्रतिगम्यताम्). —After 17, N V2 B2 D5-7 9-11 S ins., B3-4 (B3 4 after 332* [first occurrence]) D12 cont. after 332*:

330* अथ किंचिददृष्टं वा भूयस्तद्द्रष्टुमर्हथ ।
विभीषणो वा कार्त्स्न्येन भूयः संदर्शयिष्यति ।
न चेद् ग्रहणं प्राप्य भेतव्यं जीवितं प्रति ।
न्यस्तशस्त्रौ गृहीतौ वा न दूतौ वधमर्हथ ।
प्रच्छन्नौ च विमुञ्चेमौ चारौ रात्रिंचरावुभौ । [5]
शत्रुपक्षस्य सततं विभीषण विकर्षणौ ।

[(l. 1) G2 कथंचिद् (subm.) (for अथ किंचिद्). B3 4 D9 11 न दृष्ट (for अदृष्ट). N V2 B3 हि, B3 4 च, D2 11 वै (for वा). B3 वा, D9 10 [ऽ]पि (for तद्). D7 9 11 T2 G3 अर्हथ. —V2 illeg. for l. 2. —(l. 2) Ñ2 B4 T2 3 G2 वा, B1 marg. B2 [ऽ]पि D9 10 हि (for वा). Ñ B1 3 D6-11 13 पुन., D8 तु (for भूय). —After l. 2, M3 reads for the first time 18^{cd}, repeating it in its proper place. —(l. 3) Ñ V2 B1 3 4 तुवां D3 राम D7 चाल D12 नाम (for चेद). Ñ B1 3 4 प्राप्तौ. V2 illeg. (for प्राप्य). Ñ1 B3 जीवितं हातुमर्हथ, Ñ2 B1 4 जीवितार्थे (B1 °र्थं तु)महथ (for the post. half). —After l. 3, B3 ins.:

330(A)* अभये च प्रदातव्ये ह्येषोऽस्मिन्नजनेश्वरौ ।

—(l. 4) Ñ2 B3 वा. Ñ1 V2 B3 4 D8-11 13 T2 च. B1 वै. D7 चेत् (for वा). D5 मनीष्यौ (for गृहीतौ वा). Ñ V2 B D12 G3 तावत्. G (ed.) मत्तौ (for दूतौ). D4 7 अर्हत ‖ Ch. अर्हथ इति मध्यमपुरुषवचनम् ‖ —(l. 5) D4 5 T2 3 G M2 3 Cm g प्रत्य(G1 2 M3 °च्छ)न्नौ, Ch t as above (for प्रच्छन्नौ च). D6 T2 3 Cm विमुञ्चेतौ, D5 M3 विमुञ्चतौ, T1 विमुच्येतां. Ch t as above (for विमुञ्चेमौ). Ñ V2 B D9 13 भावस्थाव(D12 13 अपि च)न्न विमुञ्च त्वं (for the prior half). Ñ1 B2 4 D12 चरौ (for चारौ). Ñ2 V2 B3 4 D9 11 T2 3 G2 3 M3 रात्रि°, Ct as above (for रात्रिं°). Ñ1 V1 B3 चरणौ. B4 चराविति. D9 10 -चारिणौ (for °चरावुभौ). —(l. 6) B3 नीतौ, D9 10 ऽभिवर्धिते (for विभीषण). Ñ1 V2 B D12 13 विनीत (D12 13 °न). Ñ2 प्रसन्नौ, D7 9 T2 G2 Ch विधौ (D7 °न) G3 विदुषा M3 विवृणौ, Cg as above (for विक 1) ‖ Cr विदा (विरिवा) इत्यर्थः कर्णो यस्य तौ ‖]

G. 6. 1. 32
B. 6. 25. 22
L. 6. 1. 0

प्रविश्य नगरीं लङ्कां भवद्भयां धनदानुजः ।
वक्तव्यो रक्षसां राजा यथोक्तं वचनं मम ॥ १८

यद्बलं च समाश्रित्य सीतां मे हृतवानसि ।
तद्दर्शय यथाकामं ससैन्यः सहबान्धवः ॥ १९

श्वः काले नगरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ।
राक्षसं च बलं पश्य शरैर्विध्वंसितं मया ॥ २०

घोरं रोषमहं मोक्ष्ये बलं धारय रावण ।
श्वः काले वज्रवान्वज्रं दानवेष्विव वासवः ॥ २१

—Thereafter Ñ3 cont.:

331* सद्दर्शय *सततं त्रिभीषण * * * * ।

—Thereafter Ñ3 further cont. while Ñ1 V3 B1 cont. 332*.

—After 17, B3 ins. l. 2–3 of 332*, B2.4 ins. for the first time 332* after 17 and cont. it second time after 330*, while D13 ins. l. 3 only of 332* after 17.

18 ^{a}) Ñ2 B1.3.4 D3.13 च (Ñ1 तु) पुरीं; D7–11 T1 महतीं (for नगरीं).—After 18^{a}, M3 reads 20^{cd} with variations repeating it in its proper place.—Ñ2 illeg. for ^{b}.—^{b}) M1.2 वक्तव्यो (for भवद्भयां). B3 भवतां तु महानुज..—For 17^{c}–18^{b}, Ś V1.2 D6.7.8.9.10.12 subst., Ñ1 (subst. for 18^{cd}).2 (after 331*) V3 B1 cont. after 330*; B4 D13 subst. l. 1 for 17^{cd} and ins. l. 2–3 (D13 l. 3 only) after 17, B2.4 (both first time om. l. 1; B3 second time subst. for 18^{cd}) ins. for the first time after 17 and cont. it (second time) after 330*. D5 subst. for 17:

332* बल सर्वमिदं दृष्ट्वा हरिसैन्य समन्ततः ।
सम्प्राप च पुरीं लङ्का यथेदं गन्तुमर्हथ ।
यथाहं वां प्रमुञ्चामि क्षणेऽस्मिन्नत्रजनीचरौ ।

[(l. 1) Ś D6.13 सरमिदं (D13 °दं) (for सर्वमिदं) D1.2.3 तत्र (for समन्ततः) Ñ V3 B हरिसैन्य (Ñ1 B1 °न्य)-समागम (B2 °समन्वित) (for the post. half).—(l. 2) Ś D6.12 प्रतिपद्ये, D6 प्रतिपद्यतां (for गन्तुमर्हथ). Ñ V3 B1.2.4 (B3.4 second time) तत्र प्रतिपद्यतां (for the post. half).—V3 om. l. 3.—(l. 3) D13 यदाहं Ñ B1.3 (second time) वां विमुञ्चामि, V3 वां प्रमुञ्चामि; D5 संप्रि° (for वां प्रमुञ्चामि). Ñ B (B3.4 second time) क्षमया (for क्षणेऽस्मिन्).]

—Thereafter B2–4 (B3.4 after 332* [first occurrence]) D3.13 cont. 330*.

—After 18^{ab}, Ñ2 B3 ins.:

333* यथे घोरं करिष्यामि रक्षःक्षितिरजनीचरं ।

—M3 repeats 15^{cd} here (cf. v.l. 330*).—^{c}) D6 रक्षसो (sic). M1.2 भवता (for वक्तव्यो). Ś Ñ V B D6–8.10.11.13 राक्षसेन्द्रो (Ś V1 D1.3.6.9.10.13 °न्द्रो वा). B3 °न्द्रस्तु; D3 राक्षसो देवो; G3 राक्षसो राजा (for राक्षसां राजा).—^{d}) B3 M1.2.3 वचनात् (for वचनं). D13 च वै (for मम).

19 ^{a}) V3 D1.9–11 G3 M1.2 त्व (for च). Ś Ñ V1.2 B D2.3–6.8.12.13 G1 त्व (B2–4 D4 G1 स) मुपाश्रित्य; G3 त्व समासाद्य (for च समाश्रित्य).—^{b}) B3 सीता. Ś D6.12 अपजिहीर्षसि; Ñ1 V3 B1.2.4 आहृतवान्पुरा; Ñ3 D13 आहृतवानसि; V1.2 D1 उपजिहीर्षसे (V1 D1 °सि). B3 तेऽपहृता बलात्; D6 उपजहर्थ मे. D7 अपजहार सा; D8 आनीतवानसि; D4 अपजहर्षसे (for मे हृतवानसि).—^{c}) Ñ V3 B -शक्ति (for काम).—^{d}) Ñ1 V3 B3 सह बांधवैः; D6–11 च सबान्धवः. V3 ससैन्यैश्च सबान्धवैः.

20 ^{a}) Ś Ñ V B1.3.4 D6–8.9.12 श्वोभूते; D6.12 M3 Cg.t श्वः काल्ये (for श्वः काले). T3 नगरी- (for नगरीं). B3 लङ्कां प्रभाते द्रक्ष्यामि.—M3 reads 20^{cd} with variations after 18^{a} repeating it here.—^{b}) Ś D6.12 सप्रासादां (for सप्राकारां). Ñ1 सप्राकाराट्टतोरणाः; B1.4 सह (B3 साट्ट) प्राकारतोरणा.—^{c}) D5.7.9–11 G3 M1.2.3 (second time) राक्षसां, G1.3 M3 (first time) राक्षस (for राक्षसं). D7 G1.3 M3 (first time) स्व- (for च). Ś Ñ V1.2 B D6–8.11.12 सराक्षसबलं (V3 D3 °गणं) पश्य (B3 सर्वां; D3 चैव). ⊕ Cv: राक्षसं च बलमिति पाठः ⊕—^{d}) Ñ V3 B1.3.4 मया. G3 शरैर् (for शैरैर्). Ś Ñ V1.2 B D6–8.9.12 विध्वंसितं, D13 भावर्जितो (for विध्वंसितं) Ñ V3 D1.3.4 शरैः (for मया)

21 ^{a}) D6–11 Cg क्रोधं; Cr as in text (for घोरं). Ś Ñ V B D6–8.9.11.12 कोपं, D9–11 भीमम्; T3 द्रोपम् (for रोषम्) Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D6.8.9.12.13 विमोक्ष्यामि; V3 D6–8 प्रमोक्ष्यामि; B3 मसुरक्ष्ये (sic) (for अहं मोक्ष्ये).—^{b}) Ś Ñ V B D6–8.9–12 M1.2 ससैन्ये त्वयि, G3 सबले त्वयि; G1 सबलस्त्वयि (for बलं धारय).—^{c}) Ś Ñ V B1.3.4 D6.8.9.12.13 संक्रुद्धः B3 D1.2.4 श्व क्रुद्धो; D5 परेद्युः; D10.11 M3 श्वः काल्ये (for श्वः काले). Ś Ñ1 V B D1–4.8.9.12.13 वज्रभृ (V1 D6.12 °भि) द्; Ñ3 वज्रभिद् (for वज्रवान्). D1 श्वः प्रभातेति सक्रुद्धो ⊕ Cr.: श्वः काले वज्रवानिति पाठः ⊕ Cm: श्वः काले इति पाठः श्व इत्यपि ⊕ —^{d}) B3 पर्वतेषु; D5 भवनेषु (for दानवेषु).—After 21, Ñ V3 B D13 ins.:

334* वैरस्यान्तं गमिष्यामि हत्वा त्वां तु सभ्रातृकम् ।
[D13 सभृत्यं (for भ्रातृकम्)]

इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
आगम्य नगरीं लङ्कामब्रूतां राक्षसाधिपम् ॥ २२
विभीषणगृहीतौ तु वधार्हौ राक्षसेश्वर ।
दृष्ट्वा धर्मात्मना मुक्तौ रामेणामिततेजसा ॥ २३
एकस्थानगता यत्र चत्वारः पुरुषर्षभाः ।
लोकपालोपमाः शूराः कृतास्त्रा दृढविक्रमाः ॥ २४
रामो दाशरथिः श्रीमाँल्लक्ष्मणश्च विभीषणः ।
सुग्रीवश्च महातेजा महेन्द्रसमविक्रमः ॥ २५
एते शक्ताः पुरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ।
उत्पाट्य संक्रामयितुं सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ॥ २६
यादृशं तस्य रामस्य रूपं प्रहरणानि च ।
वधिष्यति पुरीं लङ्कामेकस्तिष्ठन्तु ते त्रयः ॥ २७
रामलक्ष्मणगुप्ता सा सुग्रीवेण च वाहिनी ।
बभूव दुर्धर्षतरा सर्वैरपि सुरासुरैः ॥ २८

G 6. 1. 43
B 6. 15. 32
L 6. 1. 30

22 B1 reads 22^a – 23^b in marg. —^a) D1 राम, T1 तत (for प्रति). Ñ1 इति तौ प्रतिसंदिष्टौ. —After 22^ab, D1.18 ins.:

335* गगनेऽधिष्ठितौ तौ च सुग्रीव पुनरेव च ।
क्रोधताम्रेक्षण श्रीमानुवाच शुकसारणौ ।
धनुःप्रवरयूपेन शितसायकबर्हिणा ।
सप्रासहरिराज्येन रथशक्तिपरस्रुचा ।
व्यालखराक्षरकल्पेन प्रकल्पितमहासिना ।   [5]
रामलक्ष्मणसुग्रीवविभीषणवरर्त्विजा ।
पाशपशूपशोभेन सर्ववानरसेविना ।
रामसंग्रामसत्रेण क्षिप्रमेव प्रणश्यति ।
एवं स सर्वथा राजा वक्तव्य कुलदूषक ।
गम्यतां सर्वमेतद्धि श्राव्य स रजनीचर । [10]

[D1 variants : —(l. 1) हि (for second च) —(l. 4) समासकपिराज्येन रथशक्ति वर शुभ (sic) —(l. 5) व्यालखलाक्षरकल्पेन विकल्पितमहासिना —(l. 6) नृपवैवस्वमृद्धिना (for the post. half) —(l. 7) छेद (for पाश) रक्षुणा (for सेविना) —(l. 8) प्रविक्ष्यति (sic) (for प्रणश्यति) —(l. 9) सभवतो देवो (for स सर्वथा राजा) दूषण (for दूषक)].

while D5-7.9-11 S ins.:

336* जयेति प्रतिनन्दितौ राघवं धर्मवत्सलम् ।

[G3 जयेत (for जयेति). D5.7.9.11 प्रति(D9 °त)नं(D7.11 °ति)दि(D5 °न्दि)तौ. G3 प्रतिनन्दितौ. M1.3 प्रतिनन्द्य. M2 च प्रणम्येति (for प्रतिनन्दितौ).]

—^c) Ś Ñ1 B D8.12 आगत्य. D1 गत्वा तौ. D2 भागतौ (for आगम्य). —V3 reads erroneously 26^a in place of 22^c reading 22^c also in marg. —^d) D2 प्रभूतां (for अब्रूतां). Ñ V B M1.2 राक्षसेश्वरं. D1 शुकसारणौ.

23 B1 reads 23^ab in marg. (cf. v. l. 22). —^a) Ś V B1.2.4 D2.3.5.8.12 °तौ. V1 °तौ. B3 °तो. D6 °तौ. D4.13 °तौ. M1 च (for तु). M2.3 विभीषणगृहीतौ तौ. —^b) B4 M1 वधार्हौ. D6-11 यथार्थं (for वधार्हौ). D1.18 राक्षसाधिप. —^c) G(ed.) महात्मना. —^d) B1 [य,]थानिमीलनाः. G1 [य,]द्विषद्भिश्च (for [य,]मिततेजसा).

24 ^a) T1 एकस्थान. Ñ1 V1.2 B1 D2 मता (for गता). D1.18 तत्र (for यत्र). —^b) V3 damaged from पुरुषर्षभा up to कृतास्त्रा in ^d. Ñ V3 B सुमहाबला (for पुरुषर्षभाः). —^c) Ñ V1 B2.3 D1.6-11 समा (for [उ]पमा). Ś N V1.2 B1-3 D6-8.10.12.13 वीरा (for शूरा). —^d) D11 कृत (for दृढ). B1 निश्चया (for विक्रमा). ✻ Cg. कृतास्त्राः शिक्षितास्त्राः । चत्वार इत्यत्र सुग्रीवस्याकृतास्त्रत्वात् ✻

25 ^a) Ś D1.18 दशरथात्मजो (for दाशरथि श्रीमाँल्ल). —V3 damaged from ^b up to महा in ^c. —^b) Ś Ñ1 B2.4 D6-8.10.11.13 लक्ष्मणोप. Ñ2 V3 B1 लक्ष्मण च. D5 ससुग्रीव (for लक्ष्मणश्च). G (ed.) महाबल (for विभीषण). —^c) D2 लक्ष्मणश्च (for सुग्रीवश्च). —^d) D5 इव (for सम). V3 D1.2 G1 विक्रमा. B3 तेजस. D6 सक्रम. T1 वि** (damaged) (for विक्रम). D1 आयवाग्निदुम स्थया. G (ed.) तव भ्राता विभीषण.

26 ^a) D2 उत्पत्य च (for एते शक्ता). M3 ते शक्ता स्वपुरीं लङ्कां. —V3 damaged from शो in ^b up to 28^a. —^b) D3.4 उत्सृज्य(D3 सादृश)कारतोरणां. D11 ये रामा क्षमते रण. —^c) D10 उत्थाय (sic). D11 उत्साय (for उत्पाट्य). Ñ1 संक्रामयितु. —^d) Ś1 D5.10.12 तिष्ठ (for तिष्ठन्तु).

27 V3 damaged for 27 (cf. v. l. 26). —^a) Ś V1.2 D6-8.10.12 यादृशी श्रीमद्. D6-11 G1.2 यादृ[शं]गदि. T1 कीदृशं तस्य (for यादृशं तस्य). B3 रूपं तु (for रामस्य). Ñ B1.4 रामस्य यादृशं रूपं. —After 27^a, Ś D1.18 ins.:

337*   महेन्द्रसमविक्रम ।
      यादृशं परम रामस्य

[(l. 1) Ś1 विक्रम. —(l. 2) Ś1 यादृशं (for °शं).]

—^c) Ś V1.2 B1 D6-8.10.12 धर्षं. Ñ1 B1.2.4 धर्षयेन्. Ñ1 वीरं (sic) (for रूपं). D2 प्रहरणानीदृशं. —^c) Ś Ñ V1.2 B D6-8.10.12.13 हनि(Ñ1 D11 °न)ष्यति (for वधिष्यति).

28 V3 damaged for 28^a (cf. v. l. 26). —^a) D6.11 गुप्ता सा. D1 गुप्ता सा. D5 सगुप्ता (for गुप्ता सा). —^b)

G 6. 1 46
B 6 25 33
L 6. 1 33

प्रहृष्टरूपा ध्वजिनी वनौकसां
　　महात्मना संप्रति योद्धुमिच्छताम् ।
अलं विरोधेन शमो विधीयतां
　　प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

B₂.₄ धार्त्तरा D₆.₁₃ वाहिनी (for धाहिनी) —After 28^{cd} B₂ ins. repeating it after 339(A)* B₁ ins after 29

338* लङ्कामिमां दुराधर्षां प्राप्ता वानरपुंगवः ।

—¹) Ś V₁.₃ D₆.₄.₁.₁₂.₁₃ सन्यामहे तु (Ś °देव) दुर्धर्षां (D₆.₁₃ °र्षां) N₁ मत्वाथपौर्दुराधर्षां N₂ B₁ सत्सौरपि दुर्धर्षां V₃ मन्यामहे दुराधर्षां B₃ सभां मम दुराधर्षां, B₃ इन्यामहे दुराधर्षां B₄ मतो मम दुराधर्षां G (ed.) न भेत्तु सहसा शक्या —²) Ś N₂ V₃.₁ B₁.₂.₄ D₆–₈.₉.₁₀.₁₂.₁₃ M₃.₄ सैदंद, T₃ सैन्द्वेद M₁.₂ कुद्वेद (for सवैद) —After 28 Ś N V B₁.₂.₄ D₆–₈.₉.₁₀.₁₂.₁₃ M₃ ins (N₁ l 1 2 Ñ₂ l 3 5) B₁ cont l 1–2 after 338* and ins l 3–4 after 28^{cd} B₃ ins l 1–3 after 28 and cont l 4 5 after 338*

339* व्यक्तं सेतुस्तथा बद्धो दशयोजनविस्तृतः ।
　　शतयोजनमायामस्तीर्णा सेना च सागरम् ।
　　निविष्टा दक्षिणे तीरे समुद्रस्य नदीपतेः ।
　　क्षीणस्य तरमाणस्य बलस्याम्भो न विद्यते ।
　　राजपुत्रस्य रामेण लोकपालोपमेन हि ।　　[5]

[(l 1) V₃ illeg for the prior half B₁.₄ M₃ व्यक्तः (for व्यक्तं) B₁ D₂.₁₂.₁₃ यथा (for तथा) B₃ गतः (for दश) Ś₁ B₁ D₂.₁₃ विस्तर (for विस्तृत) —(l 2) B₃ दश (for शत) Ś D₆.₁₂ भायामद्, D₁₃ भायाम (for आयामम्) Ś D₆.₁₃ सागरे (for सागरम्) D₁ क्षीणां सेना च तेनैव सागरं बलवद्भवः —(l 3) M₃ निविष्टो B₃ कुले (for तीरे) M₃ तत्र B च (for समुद्रस्य) —After l 3 N₂ B₃ ins while B₁ ins after l 2

339(A)* रामलक्ष्मणयोरेष सर्वे ते वानरर्षभाः ।

[N₁ illeg for the post half]

—V om l 4 Ñ₂ transp l 4 and 5 —(l 4) B₁ दृश्यते (for विद्यते) —B₃.₄ M₃ om l 5 —(l 5) Ś₁ D₆.₁₂.₁₃ नाथ (for पाल) B₃ समेन च (for (उ)पमेन हि)]

29 ^{ab}) V₃ D₁ प्रहृष्ट (for प्रहृष्ट) Ś N V₁.₃ B D₆.₃.₁₃ योधा, T₃ रूप (for रूपा) T₁ वनौकसा, Cg as in text (for महात्मना) D₆–₁₁ transp वनौकसां and महात्मना Ś D₆.₁₃ मानद, V₁ V₃.₃ D₃.₄ संप्रति D₆ मानुष (for संप्रति) Ś V₁ D₆–₈.₁₀.₁₂.₁₃ G₁ युद्धम्, Cg as in text (for योद्धुम्) —^{c}) B₁.₂ विवादेन (for विरोधेन) D₃.₄ शम (for शमो)

Colophon —*Kāṇḍa name* D₁₂ om Ś₁ N V B D₆.₁₃ लङ्काकाण्डे, D₆.₄ सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś V₁.₃ D₆.₃.₄.₁₀.₁₃ चारप्रवेश, N₁ l 2 चारप्रणिधि ; Ñ₂ B₃ चारविधि B₁ शुकसारणवाक्यं D₁ वानरप्रवेश ; D₁ (marg) सारणवाक्यं ; L (ed.) दूतागमनं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś₁ B₁ D₆–₈.₁₀.₁₁ om, Ś₁ N V B₁.₂.₄ D₆.₁ D₁ 3 D₆–₁₀.₁₁ T₁.₂ G M 25, T₃ 24 —After colophon, Ś₁ concludes with ॐ श्रावाय नमः ; G M₃.₂.₃ conclude with श्रीरामाय नमः

१७

तद्वचः पथ्यमक्लीबं सारणेनाभिभाषितम् ।
निशम्य रावणो राजा प्रत्यभाषत सारणम् ॥ १
यदि मामभियुञ्जीरन्देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥ २
त्वं तु सौम्य परित्रस्तो हरिभिर्निर्जितो भृशम् ।
प्रतिप्रदानमद्यैव सीतायाः साधु मन्यसे ।
को हि नाम सपत्नो मां समरे जेतुमर्हति ॥ ३

इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
आरुरोह ततः श्रीमान्प्रासादं हिमपाण्डुरम् ।
बहुतालसमुत्सेधं रावणोऽथ दिदृक्षया ॥ ४
ताभ्यां चराभ्यां सहितो रावणः क्रोधमूर्छितः ।
पश्यमानः समुद्रं च पर्वतांश्च वनानि च ।
ददर्श पृथिवीदेशं सुसंपूर्णं प्लवंगमैः ॥ ५

G 6. 7, 8
B. 6. 26. 7
L. 6. 2. 0-

17

Ś1 begins with ॐ, Ś2 with ॐ भरताय नमः

1 ^{a}) B3 D6 11 सत्यम्, D3 परम् (for पथ्यम्) D6 T2 अक्लिष्ट, Cg as in text (for अक्लीब) —^{b}) Ś D6.12 13 प्रभाषित, Ñ V B D1 4 G6 सुभाषित, D8 2 सु भाषित (for [अ]भि°) —^{c}) Ś V D2-2 4 8 12 13 वाक्य, N2 illeg (for राजा) —^{d}) Ñ1 V B3 4 D1 3 4 7 9 11 G M1 2 पर्यभाषत Ñ2 ? ? वचनमब्रवीत् (illeg)

2 V3 om 2 —^{a}) D1 6 4 T अभियुञ्जेरन्, Cg as in text (for °युञ्जीरन्) —^{c}) N1 V2 B2 4 नाहं, D6 न वै (for नैव) D6 लङ्का (for सीता) Ś Ñ V1 2 B1 2 D5 4 8 12 13 प्रयच्छेयं, D6 10-11 T3 G अद्य दद्या (for प्रदास्यामि)

3 ^{a}) V1 2 B3 D3 T3 सैन्य, D5 सेना (for सौम्य) D3 परित्रस्ता G3 भृश तत्र (for परित्रस्तो) —^{b}) B1 4 D6 T3 3 G2 3 वजितो, D1 6-11 पीडितो (for निर्जितो) M3 बलाद् (for भृशम्) Ś Ñ V B1 2 D5 4 8 12 13 दृष्ट्वा तां (Ś1 D6 सदृष्ट्वा Ś2 V1 2 D1 2 12 13 तां दृष्ट्वा, D6 दृष्ट्वा तु) हरियाहिनीं —^{c}) Ñ1 B1 2 D1 सीतायाः (for मद्यैव) Ś Ñ2 V B1 4 D5 2 8 12 13 प्रतिदान तु (Ñ2 V1 2 B3 4 D1 च) सीताया —^{d}) Ś Ñ V B2-4 D5-7 4 8 11,12 मन्यसे साधु (Ś2 °त्व) निर्जित (Ñ1 V1 B3 [sup lin also as in B3] समरः D3 निर्जित) B1 मन्यसे सत्त्ववर्जित ? D3 सधाने साध्यनिर्जित —^{e}) B3 कोऽरिद् (for को हि) Ñ3 V3 B3 (after corr sup lin as in text) संख्य (for नाम) N V B D6 समया (V1 °यं) मां (B1 मे) D6 सपत्नोघं D1 समयश्च D4 समर्थो वा D11 सयवपु (for सपत्नो मां) D6 लोकानामसपत्नो मां (sic) ॐ Cr को हि नाम पत्नो मामिति पाठ ॐ —^{f}) D6 2 हंतुम् (for जेतुम्) Ś V1 2 D5 4 8 12,13 त्वसहः N1 V2 B1 2 इच्छति (for मर्हति) —After 3 Ś V B1 D5 2 4 8 12,13 ins

340* स्यात् रणे क्षणमपि समय किं तु बाधितुम् ।

[V1 2 B3 स्थितुं, V3 किं तु (for रणे) L(ed) युद्धं वा (for क्षणमपि) D5 2-4 स्यात् पुन यदि च नां (D8 4 रणे, D6 स्थितुं), D11 स्यात् क्षणमपि स्थितुं (sic) (for the prior half) V3 D5 समरे (for समर्थ) V B3 D6 8 12 जेतुम् (for किं तु) V D11 उचन, B3 मुख्यत D5 2 उचम (for बाधितुम्), D3 समबोचतुमुषत (sic) D4 सत्र नैव मुयच्छ (for the post half)]

4 ^{a}) Ś Ñ V B D5-4 8 12 13 परुषं (Ñ2 रावण, B1 3 D3 परम) कटु (for परुष वाक्य) —^{b}) Ś Ñ1 V B D5 4 8 12 13 उत्थित (Ñ1 V3 B1-3 उत्थाय D6 उद्देश, D13 प्रोत्थित) पश्यमानान्, Ñ2 उत्पपात बराम्बरात् —After 4^{ab} Ñ V2 B1 2 ins

341* उत्पत्य च नभो नील द्वितीय इव भास्कर ।

[Ñ2 तु (for च) B3 नीरो (for नील)]

—^{c}) B3 3 (before corr as in text after corr sup lin) शीघ्र (for श्रीमान्) —^{d}) G1 शिशु (for हिम) Ñ V B T1 G M पादर —B3 reads 4^{ef} (first time in marg) twice —^{e}) B3 (first time) समुच्छ्राय (for समुत्सेध) —After 4^e Ñ1 V1 B1 3 (second occurrence) ins

342* वेदिकामिव शोभितम् ।

ताभ्यां चराभ्यां सहितो

[1 2 = 5^a]

—^{f}) B1 रामसैन्य, B3 (first time) रामसैन्यं (for रावणोऽथ) G1 यदिदृक्षया —After 4 Ś Ñ3 B1 3 (after second occurrence of 4^f) D5 8 11 ins, while B1 4 D13 ins after 5^{cd}

343* दीप्यमानं स्वयपुषा वसुधामवलोकयन् ।

[B1 D5 12,13 यु(D13 स)वपुषा D3 मवपुषा (for स्ववपुषा) G (ed) अभिलोकयन्]

5 Ñ1 V3 om 5^{ab} —^{a}) Ś1 B1 2 चराभ्यां सहितस्ताभ्यां —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B D5 2 4 8 12 13 स ददर्श वने (V2 B D5 4 12 वर्ने) महत् D1 ददर्श समुद्रं महत् D3 स ददर्श महद्वले —After 5^{cd}, B1 4 D13 ins 343*.—Ñ1 V3 transp. ^{cd} and ^{ef} B3 reads 5^{cd} (first time in marg) twice —^{e}) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 D5-8 12 13

G 6. 29. 9; B 6. 25. 7; L 6. 28. 8

तदपारमसंख्येयं वानराणां महद्बलम् ।
आलोक्य रावणो राजा परिपप्रच्छ सारणम् ॥ ६
एषां वानरमुख्यानां के शूराः के महाबलाः ।
के पूर्वमभिवर्तन्ते महोत्साहाः समन्ततः ॥ ७
केषां शृणोति सुग्रीवः के वा यूथपयूथपाः ।
सारणाचक्ष्व मे सर्वं के प्रधानाः प्लवंगमाः ॥ ८
सारणो राक्षसेन्द्रस्य वचनं परिपृच्छतः ।
आचचक्षेऽथ मुख्यज्ञो मुख्यांस्तांस्तु वनौकसः ॥ ९
एष योऽभिमुखो लङ्कां नर्दंस्तिष्ठति वानरः ।
यूथपानां सहस्राणां शतेन परिवारितः ॥ १०
यस्य घोषेण महता सप्राकारा सतोरणा ।
लङ्का प्रवेपते सर्वा सशैलवनकानना ॥ ११
सर्वशाखामृगेन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
बलाग्रे तिष्ठते वीरो नीलो नामैष यूथपः ॥ १२

पर्वतोऽस्य. N1 V3 B3(second time) अपश्यत. B1 (first time) पर्वत च (for पश्यमान) D9-11 त (for च). —d) Ś Ñ1 V3 B -s(first time) D [illegible] सवृतं वा(B1 °तान्या)नरर्षभै (B2 °भ) —After 5cd, Ñ1 V3 ins.

344* वानरैरवकीर्णानि सर्वतो भीमविक्रमै ।

—Ś V1 3 D [illegible] om. 5cd D6 reads 5c-6b in marg —a) Ñ1 V3 D5 अपश्यत् (for ददर्श) Ñ2 B1 3 4 D12 पृथिवीदेशान्, D6 पृथिवी देशान्. —c) Ñ2 B1 3 4 सुमपूर्णान्, D5 13 कुसुमपद्मान् (for सुमपूर्णं) D7 [illegible]

6 D6 reads 6ab on marg (cf. v.l. 5) —a) D1 6 11 असह्यं च (for असंख्येयं) D13 तथा परमसंख्येयं —b) V3 G3 बलं महत् (by transp.) D1 7-11 Ct महाबलं (for महद्बलम्) —c) Ś N V1 3 B1 2 4 D [illegible] निशाम्य, V3 B3 निरीक्ष्य, D1 दृष्ट्वा च (for आलोक्य) V1 3 राक्षसा (for रावणो) M3 सेनां (for राजा) —d) Ñ2 B1 2 4 G3 M1 3 पर्यपृच्छत Ś Ñ1 V B3 D [illegible] सारणं पर्यपृच्छत(D5 °ता) D1 सारणं वाक्यमब्रवीत्, G1 पर्यपृच्छस्स सारणं

7 a) Ś Ñ V B D4-7 9-13 एषां के वानरा शूरा (D7 9 11 मुख्या) —b) B1 om. first के Ś Ñ V B D [illegible] मुख्याः, D6 सख्या (for शूरा) —c) Ś D1 12 पूर्वाभिमुखतो, B2 पूर्वमनु° —D5 transp. 7d and 8b —d) Ś Ñ V B D [illegible] के महोत्साहसमता (Ñ V1 B °विक्रमा, D6 °संयुता, D2 °संस्थिता, D4 °समता) —After 7, Ś V B1-3 D [illegible] ins.

345* देवानवांश्च के चात्र के मानुषबले स्थिता ।

(D1 देवानुगाश्च, D12 देवविद्याश्च् (sic) (for देवा नवांश्च) B2 मनुष्या (for मानुष) D6 के मानवस्थलिता D13 partly illeg. (for the post. half))

8 a) L (ed.) येषां (for केषां) B2 शूरो हि (for शृणोति) D5 स च (for सुग्रीव) —D5 transp. 7d and 8b —b) N V3 B1-3 M1 च (for वा) Ś D6 12 महायुध, V1 3 B4 D6 [illegible] महायूथ (for वा यूथप) B3 -यूथपा (for यूथपा) D2 के महायूथपाधिपा —c) D6 T1 M3 सारणेन, D6 T2 सर्वं मे (by transp.) (for मे सर्वं) Ś V1 3 D [illegible] क्षिप्रमाचक्ष्व मे वीर, Ñ V3 B सा(B4 मा)रण क्षिप्रमाचक्ष्व —d) Ś Ñ2 V B1 3 4 D [illegible] G1 ये (for के) D1 11 किंप्रभावा (for के प्रधाना).

9 a) Ś Ñ1 V B D [illegible] G1 श्रुत्वा तदा Ñ2 तच्छ्रुत्वा (for सारणो) —b) V1 damaged from हि up to तिष्ठ in 10b D1 परिपृच्छता (for परिपृच्छत) —c) D1 5-11 आचचक्षे (for आचचक्षे) Ñ1 V3 B2 [S]स्य B3 च, B4 स (for ऽथ) B1 महाराजो (for ऽथ मुख्यज्ञो) —d) N V1 B D1 6-11 G M1 3 तत्र (for तांस्तु) M3 मुख्यानपि N2 B1 वनौकसां, G3 हरयानि (for वनौकस) —For 9cd, Ś V1 D [illegible] subst., while V3 ins. after 9ab

346* आख्यातुमुपचक्राम प्राज्ञो मुख्यप्लवंगमान् ।

(D5 -माख्यातुं Ś D5 12 13 राज्ञो (for प्राज्ञो) D [illegible] मुख्यान् (for मुख्य))

10 V3 damaged up to तिष्ठ in b (cf. v.l. 9) —a) Ñ1 V3 यस्तवैषो, Ñ2 B3 यस्य यो, D5 M1 3 य एषो (by transp.) Cg as in text (for एष यो) L (ed.) [S]भिमुखे —b) Ś D [illegible] M3 नदत् (for नर्दंस्) D5 तत्रस्य, D5 यूथप (for वानर) —B3 repeats 10a-12 after 19ab —c) N B1 3 (both times) D [illegible] M3 Ct सहस्रेण (for °स्राणां) —d) Ñ1 B2 वृतावार, Ck.t as in text (for शतेन)

11 B3 repeats 11 (cf. v.l. 10) D1 om. 11-13b —a) T1 damaged for घोषेण —V1 damaged from महता up to 14 B3(first time) महता (for महता) —b) D1 13 सप्राकार —cd) Ñ V1 3 B3 (both times) [illegible] प्रकम्पते, D4 च कम्पते, D5 11 प्रविद्रुता (for प्रवेपते) N1 V3 B3 (second time) [S]तीव, N3 illeg. B3 वीव, D3 [S]त्यर्थ (for सर्वा) Ś D12 सर्वा प्रकम्पते लङ्का, D4 13 लङ्का सर्वा (D13 पूर्णा) कम्पति (for °) G3 M3 देवदानव दुर्धर्षा लङ्का प्रचलिता भयात्

12 B3 repeats 12 (cf. v.l. 10) V3 damaged, D5 om. 12 (for both cf. v.l. 11) —a) Ś1 शाखामृगेन्द्रस्य (sic) —c) V1 D [illegible] शूरो, D3 स्थित, M3 योधो (for वीरो) —d) Ś B3 (first time) D [illegible] नलो

बाहू प्रगृह्य यः पद्भ्यां महीं गच्छति वीर्यवान् ।
लङ्कामभिमुखः कोपादभीक्ष्णं च विजृम्भते ॥ १३

गिरिशृङ्गप्रतीकाशः पद्मकिञ्जल्कसंनिभः ।
स्फोटयत्यभिसंरब्धो लाङ्गूलं च पुनः पुनः ॥ १४

यस्य लाङ्गूलशब्देन स्वनन्तीव दिशो दश ।
एष वानरराजेन सुग्रीवेणाभिषेचितः ।
यौवराज्येऽङ्गदो नाम त्वामाह्वयति संयुगे ॥ १५

ये तु विष्टभ्य गात्राणि क्ष्वेडयन्ति नदन्ति च ।
उत्थाय च विजृम्भन्ते क्रोधेन हरिपुंगवाः ॥ १६

G. 6. 2. 22
B. 6. 26. 22
L. 6. 2. 19–

(for नीलो). —After 12, Ś V1.2 B1 D0–4.11.14 ins.; while B3 cont. after 348*

347* एतेन सेतुर्बद्धोऽथ विश्वकर्मसुतेन वै ।
　　समुद्रेण स्तुतश्चैव महात्मा वानरर्षभः ।

[(l. 1) Ś1 D13 सेतुश्चानेन, B3 (*sup. lin.* also) नलेन सेतुर्; D4 अनेन सेतुर् (for एतेन सेतुर्). Ś2 येन सेतुर्निबद्धोऽप (for the prior half). —(l. 2) D12 समुद्रस्य (for °द्रेण). Ś2 D0–4 [ए]व (for [ए]व). D3 सुग्रीवो (for महात्मा).]
—Thereafter D0 cont. 349*; while L (ed.) reads 22^{cd} after 347*.

—After 12, Ñ2 B1.4 ins l. 1 only of 355*, while B2(after 12[r.]) 3 ins. 348*.

13 V3 damaged for 13; D0 3 om. 13^{ab} (for all, except D0, cf. v.l. 11). —ᵃ) Ñ2 प्रसार्य (for प्रगृह्य). V1 D1.4 पद्भ्यां यो (by transp.), B1(marg. also as in text) यः कोपात्; G3 यत्पद्भ्या (for य पद्भ्यां). —ᵇ) Ñ2 illeg., B1.3 मर्दति; B2 पृच्छति, B4 अर्दति, D14 लिखति (for गच्छति). —For 13^{ab}, Ś Ñ1 V3 D3 8 12.13 subst., Ñ2 B1 cont. after 355*, while B2(after 12 [r.]).3 ins. after 12

348* बाहू प्रगृह्य यो लङ्का मार्गयन्निव तिष्ठति ।

[B2 (marg. also) प्रमथन्, D3 प्रयच्छन् (for मार्गयन्).]
—Thereafter B2 cont. 347*

—Ś Ñ1 V3 D1–4 8 12 13 transp. 13^{cd} and 14^{ab}. Ñ2 repeats 13^{cd} after 14^{ab}. B3 reads 13^{cd} in marg. —ᶜ) M4 अभिमुखं क्रोधाद्. —ᵈ) Ñ2(second time) illeg. for च विजृम्भते. Ñ1 V3 यो (for च). Ñ2(first time) B D2.4 निरीक्ष्यते (for विजृम्भते)

14 V3 damaged for 14 (cf. v.l. 11). V1 D0 om. 14^{ab}. Ś Ñ1 V3 D1–4.8 12 13 transp. 13^{cd} and 14^{ab}. —ᵇ) Ñ1 V3 -सप्रभ; B1.4 केसर- (for संनिभ) —After 14^{ab}, Ś D1–4 8 12.13 ins., while D0 cont. after 347*

349* यः पुलिन्द्रो महीं रम्यां गिरिं पर्येति पाण्डुरम् ।

[D2 पुलिन्द्र, D0 11 पुलिन्द्रो (for पुलिन्द्रो). Ś D3.12 वानर (for पाण्डुरम्).]

—After 14^{ab}, Ñ2 repeats 13^{cd}.

—ᶜ) Ś1 Ñ V1.2 B1 D0 1.6–13 [अ]ति- (for [अ]भि-). Ñ2 B1 सक्रुद्धः D0 वेगेन (for संरब्धो). B2 स्फोटयत्यभिसक्रुद्धो; B4 स्फोटयिष्यति सक्रुद्धो; D2 आस्फोटयति स°; D3 स्फोटयत्यपि स°; D4 स्फोटयामास पृथिवीं —ᵈ) Ś Ñ V1.2 B D1–6 8 12.13 पदे पदे (for पुनः पुन-). —After 14, B2 3(m.) ins.

350* स्वरावर्तं जनितो वीरो वालिनः स्वौरस सुतः ।

15 ᵃ) V1 om. शब्देन. —ᵇ) Ś1 D8 स्वनंत्येव, B3 स्वनयतीव (hypm.), M4 प्रकंपंते (for स्वनन्तीव). D1–11 M3 प्रदिशो (for [इ]व दिशो). —After 15^{cd}, Ś V D0–4 8 12.13 ins., while B3 ins. after 22^{cd} (first occurrence)

351* वीरः पद्मसहस्रेण वृतः शङ्कुशतेन च ।

[D4 सहस्राणां (for °स्रेण). Ś1 D8.12 युत (for वृत). Ś B3 शक- (for शङ्कु) D6 वा (for च).]

—ᵉ) Ś Ñ V B2.3 D0–5.8–13 T2 यु(D6 यौ)वराजो, (for यौवराज्ये). —ᶠ) V3 श्रीमान्समेति, D11 त्वामाहूयति (for त्वामाह्वयति). —After 15, B3 reads 22^{e}–24 for the first time, repeating them in their proper place. —After 15, D6–7.9–11 S ins.

352* वालिनः सदृशः पुत्रः सुग्रीवस्य सदा प्रियः ।
　　राघवार्थे पराक्रान्तः शक्रार्थे वरुणो यथा ।
　　एतस्य सा मतिः सर्वा यद्दृष्टा जनकात्मजा ।
　　हनूमता वेगवता राघवस्य हितैषिणा ।
　　बहूनि वानरेन्द्राणामेष यूथानि वीर्यवान् ।　[5]
　　परिगृह्याभियाति त्वां स्वेनानीकेन दुर्जय ।
　　अनु वालिसुतस्यापि बलेन महता वृतः ।
　　वीरस्तिष्ठति संग्रामे सेतुहेतुरयं नलः ।

[(l. 1) D6 यथा (for सदा). —(l. 3) D7 येन, G2 पूर्वा (for सर्वा) D5 T1 या (for यद्). —(l. 4) M1 हितै-षिणी (for हितैषिणा). —(l. 5) D7 अथ (for एष). G2 यूथप-यूथप (for यूथानि वीर्यवान्). —(l. 6) M5 समगृह्य (for परिगृह्य). D6 दुर्जय, D7–11 G2 M5 अरिंदम, G3 M1.2 संयुग (for दुर्जय) ‖ Cv. अनु वालि,तस्यापि बलेन महता वृत इति । एतस्योत्तरार्धे 'वीरस्तिष्ठति संग्रामे सेतुहेतुरयं नलः' इत्येतद् ‖ —(l. 8) M3 सेतुहेतोर्.]

16 Ñ1 om. 16–22^{b}. —ᵃ) B4 ये च, D12 ये तु, T4 एते (for ये तु). Ś2 [अ]विष्टभ्य (for विष्टभ्य) —D13 reads

G 6 2 22
B 6 16 33
L 6 2 20

एते दुष्प्रसहा घोराश्चण्डाश्चण्डपराक्रमाः ।
अष्टौ शतसहस्राणि दश कोटिशतानि च ॥ १७
य एनमनुगच्छन्ति वीराश्चन्दनवासिनः ।
एष आशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ १८
श्वेतो रजतसंकाशः सबलो भीमविक्रमः ।
बुद्धिमान्वानरः शूरस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ १९
तूर्णं सुग्रीवमागम्य पुनर्गच्छति वानरः ।
विभजन्वानरीं सेनामनीकानि प्रहर्षयन् ॥ २०
यः पुरा गोमतीतीरे रम्यं पर्येति पर्वतम् ।
नाम्ना संकोचनो नाम नानानगयुतो गिरिः ॥ २१
तत्र राज्यं प्रशास्त्येष कुमुदो नाम यूथपः ।
योऽसौ शतसहस्राणां सहस्रं परिकर्षति ॥ २२

---

erroneously 17[d] in place of 16[b] —[b]) B4 क्ष्वेडेति च D4-7 क्ष्वेलयति (for क्ष्वेडयन्ति) Ś1 Ñ1 V D2 D6-8 10 11 नृत्यति (V3 क्ष्वेडति B3 खेलति) च हसति च, B1 क्ष्वेडति च वदति च —D9-11 om 16[c]-17 D11 om 16[c] 17[b] —[c]) D7 भाष्याय (for वदनाय) V B2 D1 विजृंभति T2 विसृज्यत (for विजृम्भन्त) —[d]) D2 कोपेन N2 B1 D7 T2 M2 हरिपुङ्गवा, G1 2 महता वृता (for हरिपुंगवा)

17 V1 D9-11 om 17 D12 om 17[ab] (for both cf v l 16) —[a]) D7 ये तु (for एत) M1 तु दुःसहा (for दुष्प्रसहा) Ś1 V B1 D6 8 9 12 राजन्, Ś2 सर्वे, B4 D7 वानरा (for घोराः) —[b]) Ś1 V D1 4 6 11 घोरा शब्देन वानरा; Ś2 वानरा रक्षसा गणैः, Ñ1 B2 3 चण्डाश्चण्डपराक्रमा, B1 4 घोराश्चण्डाश्च वानरा, D3 T1 2 M1 2 चण्डाश्चण्ड(T2 °श्चण्ड)वासिन, G1 चण्डाश्चण्डानुवर्तिन G2 3 वानरा श्चण्डविक्रमा —M1 3 om 17[c]-18[d] —[c]) Ś2 शतायुत, D1 4 दशकोटि; G1 अष्टादश, M2 अष्टाशीति (for अष्टौ शत) —[d]) Ś1 Ñ1 V1 3 B2 4 D1 2 3 12 कोटी G1 -युतानि (for शतानि)

18 Ñ1 om 18 (cf v l 16) M1 2 om 18[ab] (cf v l 17) B1 reads 18[ab] twice —[a]) Ś V D6 8 11 12 13 य(Ś D12 13 य) पुरस्तात्, B1 य त समन्तु; B2 D7 य तनमुप (for य एनमनु) N1 B1 (first time) G (ed) यत्र (G [ed] यत्रे) त परिसर्पति Cr य एकानुगच्छति —[b]) N2 सुराश्च; D6 T वीराश् (for वीराश्च) Ś D12 13 -वाहन; Ñ V1 D6 9 वानरा; D11 चारिण (for वासिन) V3 रक्षचन्दन च वानरा; N1 वीराश्चन्दन वानरा; B1 2 3 (first time) 4 D2 3 वीरा प्रवरवानरा; D1 वीरा नर्दति वानरा; L(ed) वीराश्च वनचारिण K Cv चन्दनवानरा, चन्दनवनचारिण [?]; Cr t चन्दनवासिन; Cm g चन्दन वासिन चन्दनवनवासिन (Cm °न इति समस्य); Cg adds एवं पदे मलयमनुगच्छन्ति सवत्र चन्दनवानरा इति पाठ मध्यमरलोकेऽभिप्राय । चन्दनवासिनो वानरा इति —After 18[ab] Ś V1 3 B1 2 3 (after 18[ab] [first occurrence]) D6-8 10 11 13 ins

353* सुग्रीवाय पुरस्तात्ते नवक्षानरयूथप ।

(D12 सुग्रीव (for सुग्रीव) Ś1 D12 13 सुवेष (for सुवेश)) —Thereafter L6 cont 35 *

—D11 om (1apl) 18[c]-19 —[c]) Ś D13 एष ह्याशंसते

N2 B उत्सहत्येव स V D3 6 7 8 11 T G1 2 M1 Cg t एषैवा शंसते, D2 13 एषो ह्याशंसत, D4 एष चाशंसते, Cr as in text (for एष आशंसते) Cg एषैवेति सन्धिरार्ष इत्यर्थ ॥ so also Ct

19 Ñ1 D2 om 19 (cf v l 16 and 18 respy) V2 om 19-22[b] —[a]) D1 अथ (for श्वेतो) B1 2 4 काञ्चनसंकाश B3 वै चन्द्रसंकाश (for रजतसंकाश) —[b]) D6 10 11 T1 2 M1 Cg चपलो (for सबलो) Ś V1 3 B1 2 3 D1 4 6 12 13 चपलो दार्ढ्यकर्मा, N2 B2 श्वेतानीकेन यूथप, G (ed) स्वमनीकेन यूथप —After 19[ab] B1 repeals 10[c]-12 —[c]) D1 4 बुद्धिवान् Ś D12 13 बुद्धि मानात्, D11 °मात्र (for बुद्धिमान्वानर) N1 B1 3 4 धीमांस; B3 भीमश्च; M1 वीरस् (for शूरस्) D1 7 T वानरवरस् (D7 T2 °श्रेष्ठस्) (for वानर शूरस्)

20 N1 V2 D6 om 20 (cf v l 16 19 and 18) —[a]) Ś D12 13 पुन, B1 तूष्णीं (for तूर्णं) B1 आसाद्य B2 4 D11 12 आगत्य (for आगम्य) N1 B2 सुग्रीवेण समा गम्य (B3 °त्य) —[b]) M1 3 वीर्यवान्, M2 सहस, L(ed) सत्वर (for वानर) —B1 om 20[cd] —[c]) B1 संभजन्; D2 T1 विभजन्; Cm b as in text (for विभजन्) Ś Ñ1 V1 D1 3 6 11 वानरानीका D2 वानरबल (for वानरीं सेनाम्) —[d]) Ś Ñ1 V1 D1 3 4 11 13 स्व(D12 स)बलानि D3 स्वबल च (for अनीकानि) T1 G2 3 प्रकर्षयन्, Cm as in text (for प्रहर्षयन्) D6 T2 भाषिका हर्षयन्

21 N1 V1 D6 om 21 (cf v l 16 19 and 18) —[a]) Ś N1 V1 3 B3 4 D12 13 यो नद्यां गोमतीं (G[ed] गोतम्यां) रम्यां B1 D3 यदद्रिं गोमती रम्या D1 य विप्र गोमती च, D4 नद्यां च गोमतीं रम्यां —[b]) N1 B1 3 गिरिं, B4 (m) तत्र (for रम्य) D2 संप्रेक्ष्य D6 पश्यति (for पर्येति) Ñ1 B[?], B1 3 4 पर्वतं (for पर्वतम्) D4 पश्यति च स पर्वत —N1 om 21[cd] —[c]) B4 यत्र (for नाम्ना) Ś V1 3 B3 D1-3 6 13 संकोचन B1 3 4 संकोचनो, D3 G M2 3 4 संकोचनो D1 3 6 11 सतोचनो; D6 शतनो L(ed) सङ्कोचन (for संकोचनो) —[d]) B D4 द्विज (for नाम) M2 नृणां (for युतो) Ś V1 3 D1 3 6 12 13 नाना(Ś1 °ना)द्रिज; D1 °युत युत गिरि D3 नानाद्रिगणसंयुत

22 D6 om 22 (cf v l 16) V1 N1 om 22[cd] (cf v l 16 and 19 respy) —[a]) D2 T1 तस्य; G1 राज्ञा

यस्य वाला बहुव्यामा दीर्घलाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २३

अदीनो रोषणश्चण्डः संग्राममभिकाङ्क्षति ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४

यस्त्वेष सिंहसंकाशः कपिलो दीर्घकेसरः ।
निभृतः प्रेक्षते लङ्कां दिधक्षन्निव चक्षुषा ॥ २५

विन्ध्यं कृष्णगिरिं सह्यं पर्वतं च सुदर्शनम् ।
राजन्सततमध्यास्ते रम्भो नामैष यूथपः ॥ २६

G. 6. 2. 34
B. 6. 26. 30
L. 6. 2. 29

(for राज्य). M5 प्रशास्यैव. —b) M5 lacuna from यूथप. up to अभि- in 24b. B वानरः (for यूथप) —B3 reads 22c–24 for the first time after 15, repeating them here, while L(ed.) reads 22cd after 347* —c) Ś V1 D1–3.8.12.13 एष कोटी (Ś1 D1.4 °टि), D6 त्रिंशच्छत (for योऽसौ शत). D10.11 -सहस्राणि. —d) Ñ2 V1.2 D10.11 सहस्रैः, D13 सहस्रैः (for सहस्रैः) Ś D2.13 समाकर्षति, B1.2.4 D1.3.4.11 समक (D4.13 °क्ष)र्षति, G2.3 परिरक्षति, L(ed.) समकर्षते, Cg as in text (for परिकर्षति). —After 22, Ñ1 V2 B1.3.4 (second time) 4 ins.:

354* नाम्ना नलो महावीर्यो यूथपस्तु हि यूथप. ।
एतेन सेतुर्बद्धोऽपि विश्वकर्मसुतेन वै ।
समुद्रे चाद्भुत चैव कृत येन महात्मना ।
मध्ये वानरराजस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।

[(l. 1) G(ed.) नीलो (for नलो) B1 महावीरो B3.4 च (for हि). —Ñ2 V2 B4 om. l. 2–3. —For l. 2–3, cf. 347* —(l. 2) B3 ये (for ऽपि) B3 च (for वै) —(l. 3) B3 कर्म (for चैव). —(l. 4) V2 महाबलपराक्रम (for the post. half).]

—After 22cd (first occurrence), B3 ins. 351*.

23 D6 om. 23 (cf. v.l. 18). B3 repeats, M5 lacuna for 23 (for both, cf. v.l. 22) B3 (second time) reads from 23 up to l. 1 of 355* in marg. —a) Ñ2 illeg., B1.2.3 (second time) 4 D3 फला, D13 ग्रीवा (for वाला) Ś1 D2.4 श्यामा, D6 श्यक्षा (for व्यामा). Ñ1 V2 B3 (first time) यस्येह केशा बहवो —b) B1 D3–8 T1 G2.3 M Cv दीर्घा, D1 दीप्ता (for दीर्घ) —c) V1 D3–8.13 नीला, V3 moth eaten (for पीता) V2 illeg. from सिता up to -कर्मण in d. D6 श्वेता D13 दीर्घा; M1.3 नीला (for श्वेता) Ś D1.12 ताम्रनीलासितश्वेता, Ñ V2 B1.3 (both times) 4 सिंहस्येव प्रभास्येते (Ñ1 V2 B3 विभास्येते, B2.4 प्रभासते). D1 ताम्रनीलसितास्निग्धा ... Cr सिता श्वेता ... सिताश्च श्वेताश्च सितश्वेता ... Cm सिताश्वेता, अथवा नीलाश्च सिताश्वेता पीताश्च, ... —d) Ñ2 V1 B3 (second time) D1.3–11 घोरदर्शना; D1 भीम°, D13 °स्वविश (for घोरकर्मण).

24 D6 om. 24 (cf. v.l. 18). B3 repeats 24, M5 lacuna up to अभि- in b (for both, cf. v.l. 22) B3 (second time) reads up to l. 1 of 355* in marg. (cf. v.l. 23). —a) Ś D1.13 अदीनो Ñ V2 B1.2.4 (both times) 4 अनीक (for अदीनो). D1.9–11 वानरश्च (for रोषणश्च). D1 स्थाणु, D13 चैत्र (for चण्ड) —b) Ñ1 B1 अभिलाषु (B1 °ष)क, B2.3 (second time) अभिकाङ्क्षते, B4 स च काङ्क्षते (for अभिकाङ्क्षति) Ñ1 B3 (first time) समरमेव्यनिवर्तिन —After 24ab, Ś V1.3 B3 (after the second occurrence of 24cd) D1–3.8.12.13 ins., while Ñ2 B1.4 ins. l. 1 only after 12:

355* वेगवांश्चात्र लङ्केश सुग्रीवस्य सखा बली ।
कोटीशतसहस्राणां सहस्रेणाभिसंवृत ।

[B3 reads l. 1 twice (first time in marg.). —(l. 1) Ñ2 B1.4 D2.4 विक्रमो, B3 (second time) केसरी (for वेगवान्) B3 (both times) महाबली, G(ed.) यथा बली (for सखा बली).]

—Thereafter Ñ2 B1 cont. 345*.

—Ñ2 illeg. for 24cd. —c) Ś D8.12 एषोऽपि, B1.3 (both times) एष च, D2 एषोथ, D13 एकोथ (for एषैव) B3 उत्सहते, B4 चाशसते, D4 [ए]ष तु शसते, M3 [ऽ]प्याशसते, M5 श्चाशसते (for [ए]वाशसते). V3 ए***न्ते —d) D1 धर्षितु (for मर्दितुम्)

25 D6 om. 25 (cf. v.l. 18) —a) V2 वानरो, B1 कराले, B2.4 चपलो (for कपिलो) D3 T1.3 M3 दीर्घलोचन, D6 T1 °दर्शन, M5 °कसरी (for °केसर). —c) Ñ1 ***र (illeg.) V3 G2.3 M1.3 निभृत, B3 निकृत, B4 नि** (for निभृत) B1 प्रेक्षन मारुतु एको —D7 reads d in marg. —d) Ś V B1–3 D1–3.8.12.13 अभिगर्जन्निव पुन (Ñ1 V2 B2–4 °मुहुर्मुहु); B4 अभिवि* ***हुर्मुहु

26 D6 om. 26 (cf. v.l. 18) —a) Ś V1.3 B4 D1.4.11.12.13 एष, Ñ1 V2 B3 (sup. lin. also as in text) सह्य (for विन्ध्य) Ś D8.12 कृष्णं, D10.11 M3 कृष्ण, D3 सह्यं D4 वारन (for कृष्ण) Ñ1 V2 B3 (sup. lin. also as in text) कृष्णसह्यौ (for °गिरिं) D3 चैव, D6 सत्य (for सह्यं), —b) D6 त (for च) G(ed.) चाद्भुतं, —c) B3 (sup. lin. also as in text) नाथं (for राजन्) —d) B2.4 नयो (for रम्भो) D6–11 G(ed.) स एष (D13 अथैष; G(ed.) एषको) नाम (for नामैष) Ñ1 V2 B3 वानर (for यूथप) —After 26, V3 D1.4.13 ins. 356*.

G 6 8 35
B 6 26 30
L 6 2 31

शतं शतसहस्राणां त्रिंशच्च हरियूथपाः ।
परिवार्यानुगच्छन्ति लङ्कां मर्दितुमोजसा ॥ २७
यस्तु कर्णौ विवृणुते जृम्भते च पुनः पुनः ।
न च संविजते मृत्योर्न च यूथाद्विधावति ॥ २८
महाबलो वीतभयो रम्यं साल्वेयपर्वतम् ।
राजन्सततमध्यास्ते शरभो नाम यूथपः ॥ २९
एतस्य बलिनः सर्वे विहारा नाम यूथपाः ।
राजञ्शतसहस्राणि चत्वारिंशत्तथैव च ॥ ३०
यस्तु मेघ इवाकाशं महानावृत्य तिष्ठति ।
मध्ये वानरवीराणां सुराणामिव वासवः ॥ ३१
भेरीणामिव संनादो यस्यैष श्रूयते महान् ।
घोरः शाखामृगेन्द्राणां संग्राममभिकाङ्क्षताम् ॥ ३२

---

27 Ś N1 V3 D5 12 om (hapl) 27–29 —a) V2 D6 1 13 धृत, D2 4 धृत (for शत) D13 त्रिशद्, L (ed) हरि (for शत) V1 B1 2 4 D6 1 4 8 7 10 T2 G2 3 M3 सहस्राणि —b) V2 B3 D2 त्रिसत (for त्रिंशच्च) B3 4 D10 11 हरियुतया —For 27cd, V3 B1 D3 subst, while V1 D6 (cont after 353* owing to omission) 1 3 4 12 ins after 26.

356* त्रिंशच्छतसहस्राणि वानराणां शतानि च ।

[V1 सहस्राणां V3 illeg, D6 शतानि च, G (ed) महौजसां (for शतानि च)]

—After 27ab, D6–7 9–11 S ins

357* यमेते वानरा घोराश्चण्डाश्चण्डपराक्रमाः ।

[Cf 17cd. D4 कुमते D7 यस्येते D9–11 य येत (for यमेते) D6 T G1 M शूरास्, D6 सर्वान् (sic) (for घोराश्)]

—c) V3 illeg for परिवार्यानु Ñ3 वीरवरो (for परिवार्य).

28 Ś Ñ1 V3 D5 12 om 28 (cf v l 27) —a) Ñ2 च (for तु) G1 कर्ण (for कर्णौ) —V3 illeg after कर्णौ up to च in b B1 शैलाबुदनिभो, B3 शैलसमोच्छ्रायो, B4 शैलस्वर्गनिभो, M3 कर्णौ विवृण्वस्तु (for कर्णौ विवृणुते) —b) D4 रभते D13 गर्जत (for जृम्भते) N2 B2 G2 3 भूय (N2 रूप)श्चापि विजृम्भते, B1 4 वृक्षमुत्पाट्य तिष्ठति, B3 यश्चापि च विजृम्भते —N1 transp 28cd and 29ab. —c) D6 T2 M3 स च, D1 5 11 न तु, Cr as in text (for न च) D6 8 (sic) T3 M3 नोद्विजते, G3 सविजितो, Cr (m g) t as in text (for संविजते) Ñ2 V1 3 B D6–8 13 न च सहते हरि —d) D1 8 11 Ct सेना, M3 युद्धाद् (for यूथाद्) N2 B निवर्तते, D8 9–11 M3 प्र° (for विधावति) D2 यूथान्यावति हर्षयन् —After 28, D6–7 9–11 S ins

358* प्रकम्पते च रोषेण तिर्यक्च पुनरीक्षते ।
पश्यन्लाङ्गूलमपि च क्ष्वेडयेष महाबलः ।

[(l 1) D6 प्रवमति G1 रोषात्मे (for रोषेण) G3 पुनर्वीक्षते (for च पुनरीक्षते) —(l 2) D9 9–11 पश्य लांगूलविक्षेप(D7 °पे) (for the prior half) D6 8 T1 2 M3 क्ष्वेलते च (for क्ष्वेडयेष) T1 पुन पुन (for महाबल)]

29 Ś Ñ2 V3 B3 D5 12 om 29 (for all except B3, cf v l 27) N2 transp 28cd and 29ab —a) N2 V1 2 B1 2 D6 8 4 13 महाभयो B4 महाभयाद्, D1 महाकायो, D3 महारूपो, D6 T3 G1 M1 2 5 महाजवो, D9 महातेजो, D10 11 महौजस (for महाबलो), D2 महातेजा, D6 T2 निर्भयो, G (ed) [5] ज्ञीतभयो (for वीतभयो) —b) V3 illeg. for रम्यं साल्वेय V1 पार्श्वं च, D2 4 शाल्वेय, D3 शाल्वेय, D3 शाल्ल्य-, D3 4 T3 साल्वेय- (T3 °य), D9 सह्यप, D13 सरय ; L (ed) साल्वेव (for साल्वेय). Ñ1 B3 G (ed) रमत(G (ed) वसते) चक्रपर्वते, B1 मेरुश्रृंगं गिरिं यथा, B4 मेरुसावर्णगिरिस्तथा —c) Ñ2 B2 G (ed) वानरो ह्ये(G (ed) °रश्चै)व दृश्यत —d) V1 3 हनूमान्नाम, B1 ययो नामैव, B4 गवाक्षो नाम, D9–4 12 हरो नामैव, M3 शरभो नामैव (hypm) (for शरभो नाम)

30 a) D3 एते च (for एतस्य) B2 [अ]नुचरा (for बलिन) —b) Ś V1 3 D6 2 4 8 13 वानरा (for यूथपा) N2 V3 B1 4 वानरा(B1 महाजवो) ये महाबला, D1 13 G1 M6 विहारा(D13 M6 °हार)रो नाम वानर (G1 M6 यूथप). D3 विहरन्तो हि वानरा, G (ed) वानरा सहचारिण. —c) Ś V1 3 D6–4 8 12 13 शतानि च, B3 प्रमाणत, M1 2 तथैकत, Cm as in text (for तथैव च) Ñ1 V3 B1 4 प्र(B1 अ)युतान्यर्बुदानि च, Ñ2 illeg, B3 पद्मानामर्बुदानि च ※ Cv तथैकत इत्येतदुत्तरेण यस्त्वित्यनेन सबध्यते।, Cr चत्वारिंशत्तथैव चेति पाठ। तथैकत इति पाठे एतदुत्तर शेष ※ —After 30, Ś V1 3 B1 D6–4 8 12 13 read 39cd.

31 a) D3 मध्य (sic) (for मेघ) V3 damaged from काश up to सुरा in c B1 समाकाश. D4 10 इवा काशे —b) Ś1 V1 बहु च, Ś1 D6–4 8 12 13 वसुधा N V2 B महद् (for महान्) T3 आवुल्य (for आवृत्य) L (ed) बहु धावृ(°व ?)ति G (ed) विष्ठति (for तिष्ठति) —c) D3 मुख्ये (for मध्ये) Ś V1 D6–4 8 12 13 -कोटीनां, N V3 B सिंहानां (for वीराणां)

32 a) Ñ1 गिरीणाम्, D6 हरीणाम् (for भेरीणाम्) B1 सवादो (for संनादो) —b) Ś N1 V1 2 B D6–3 8 12 यत्र, D1 यश्च, D13 om (for यस्य) D3 [ए]व (for [ए]ष), V3 om from महान् up to 33b —c) Ś1 N1 V3 D6 2 6 7 9–13 T1 2 G1 2 Cm घोष, V1 B एष (for घोर) D1 L (ed) शाखामृगेन्द्रौ(L (ed) °घ), ※ Cr घोष शाखामृगेन्द्राणामित्त पाठ. ※ —d) V1 2

एष पर्वतमध्यास्ते पारियात्रमनुत्तमम् ।
युद्धे दुष्प्रसहो नित्यं पनसो नाम यूथपः ॥ ३३
एनं शतसहस्राणां शतार्धं पर्युपासते ।
यूथपा यूथपश्रेष्ठं येषां यूथानि भागशः ॥ ३४
यस्तु भीमां प्रवल्गन्तीं चमूं तिष्ठति शोभयन् ।
स्थितां तीरे समुद्रस्य द्वितीय इव सागरः ॥ ३५
एष दर्दरसंकाशो विनतो नाम यूथपः ।
पिबंश्चरति पर्णाशां नदीनामुत्तमां नदीम् ॥ ३६
षष्टिः शतसहस्राणि बलमस्य प्लवंगमाः ।
त्वामाह्वयति युद्धाय क्रथनो नाम यूथपः ॥ ३७

G 6 2 47
B 6 26 42
L 6 2 40

D1 3 अभिकाङ्क्षति, D13 °काङ्क्षिणा, T3 °काङ्क्षिनु (for अभिकाङ्क्षताम्) N1 B महात्मा महता पति (B3 महतामपि) N2 G (ed) बलै (G [ed] एव) सङ्ग्रामकाङ्क्षिणा —After 32 Ś N2 B1 2 D5 2 8 12 13 ins

359* एष पर्वतसंकाशश्चपल क्रोधनो हरि ।
[D2 केसरी (for क्रोधनो)]

33 V2 om 33 (cf v l 32) —^{a}) Ś D5 2 8 12 13 स्म (for एष) N2 B1 स महीधरम् (for एष पर्वतम्) —^{b}) V1 B2 4 D9 पारिपात्रम्, D2 °याद्यम्, D6 °जातम् (for पारियात्रम्) Ñ1 B2-4 महाकपि (for अनुत्तमम्) —^{c}) L (ed) दुष्प्रमहो (for °सहो) Ñ1 B2 3 अप्रकम्प्य मता (for युद्ध दुष्प्रसहो) Ś V1 D5-8 8 12 13 राजन् (for नित्य) —^{d}) B2 शरभो (for पनसो) —After 33, N1 B2 ins while B3 ins after 34^{ab}

360* एष सेनापति एष कोटिभिस्त्रिभिर्वृत ।
य एष कपिसेनाग्र दर्पयन्भाति वानर ।
[(l 1) B2 दशभिर् (for त्रिभिर्) B3 तुर (for वृत) —(l 2) B3 क्वैव (for य एष)]

—Thereafter B3 reads 37^{ab} (followed by 363*)

34 V2 om 34 (cf v l 32) Ñ1 om $34-35^{b}$ G2 repeats 34^{ab} after 36^{ab} —^{a}) B2 3 शत D4 10 एत, D8 4 एव (for एन) D8 3 8 T2 G1 सहस्राणि (for °णां) —^{b}) B3 सहति, M1 3 4 सहस्र (for शतार्धं) B3 G (ed) उपास्ते य प्लवगमा (G [ed] °म) —After 34^{ab} B2 ins 360* —B3 om $34^{c}-35^{b}$ —^{c}) D13 समा (for श्रेष्ठ) —D9 om (hapl) $34^{d}-40^{c}$ —^{d}) B3 अनुयाति महाबल —For 34 N2 B1 4 subst

361* शत शतसहस्राणि दशकोट्यश्च विंशति ।
अनुयान्ति महासान वानराणां महौजसाम् ।
[(l 1) N2 सहस्राणि]

—Thereafter B1 reads 38^{ab} —After 34 B2 ins 367*

35 D9 om 35 Ñ1 V2 B3 om 35^{ab} (for all cf v l 32 and 34) B3 om 35-36 B1 reads 35-36 (including 362* and 363*) in marg —^{ab}) Ś D5 13 भीमान्, D12 धीमान् (for भीमां) Ś V1 3 D1-6 8 12 13 अभिहाय, D7 प्रबलो च G1 प्रगर्जतीं M1 3 प्रवल्गन्तु M2 प्रविरक्षो Cg as in text (for प्रवल्गन्तीं) M1 3 बद्धयन् (for शोभयन्) N2 B1 4 यस्तु भीमबला सेना वानराणां प्रकंपति —Ñ1 V2 read $35^{c}-36^{b}$ after 376* B2 reads $35^{c}-36^{b}$ after 380* —^{c}) Ś Ñ V1 3 B D1-4 6-8 12 13 G2 3 M2 स्थितस् (for स्थितां) D4 समुद्रस्य (for समुद्रस्य) —^{d}) V2 B1 G3 भास्कर (for सागर) T2 3 द्वितीयमिव सागर

36 B3 D9 om B1 reads in marg 36 (for all cf v l 34 and 35) Ñ1 V2 read $35^{c}-36^{b}$ after 376* B2 reads $35^{c}-36^{b}$ after 380* —^{a}) Ś V1 3 D1-6 8 12 13 मद्र Ñ1 V2 B2 3 दुश्रप (sic) B1 D6 दुर्धर, D5 7 10 11 T दुर्दुर, Cg as in text (for दर्दर) Ñ2 B1 एष दर्दु (N2 दुर्ध) रमध्यास्ते —^{b}) D1 त्रिनयो (for विनतो) —After 36^{ab} G2 repeats 34^{ab} V2 om from 36^{c} up to 6 18 8 Ñ1 B3 om 36^{cd} —^{c}) Ś V1 3 B1 4 D3-4 8 12 13 पर्वश्चिरति, N2 B2 नर्यो चिरति, D1 चरस्तिष्ठति (for पिबंश्चरति) Ś Ñ2 B2 4 D8 10 T2 G M2 Cg पर्णासा, V1 3 पयसा, D8 पनसा D5 वीरोप, D10 11 M1 2 यो वेणा T3 पण्मासा, M3 पर्णाता (for पर्णाशा) ✻ Ck पिबञ्चरति यो वेदिमित्त पाठ ✻ —^{d}) B4 उज्ज्वला, G2 उत्तरा (for उत्तमा) Ñ2 B2 कोटिभिर्दशभिर्वृत —After 36 N2 B1 (marg) 2 4 ins

362* य एष रविताम्राक्षो हरि सध्याभ्रगोचर ।

[B1 om य (subm) G (ed) यसौ (for एष) B2 चाति (for रवि) B4 सकाशो (for ताम्राक्षो) G (ed) सुरक्त (for सध्याभ्र) B2 स्रंदर्शनिलेचन (sic)]

—Thereafter B1 cont (on marg) 363*

37 Before 37 B1 reads 40^{cd} V2 D9 om 37 (cf v l 36 and 34 respy) B1 om B3 reads 37^{ab} (followed by 363*) after 360* —^{a}) N V1 B2 3 D3-3 8 13 षाष्ट B4 शत (for षष्टि) Ś1 D3-5 8 12 13 G1 सहस्राणां Cg as in text (for सहस्राणि) —^{b}) D3 वानराणां (for बलमस्य) Ś V1 3 D3-4 8 12 13 धनौकसा, N2 महारथा (for प्लवंगमा) N1 B2 4 हरीणां समवस्थिता, D7 वानरास्तु महाबला —After 37^{ab} N B2 4 ins while B1 cont (marg) after 362*

363* य एष पृष्ठ महती दिशो नीलाभ्रसंनिभान् ।

[Ñ2 स (for य) N1 B2 3 एष प्रपृष्ठ (for य एष पृष्ठ) B3 नीलाभ]

G 6 2 48
B 6 26 43
L 6 2 41

यस्तु गौरिकवर्णाभं वपुः पुष्यति वानरः ।
गवयो नाम तेजस्वी त्वां क्रोधादभिवर्तते ॥ ३८
एनं शतसहस्राणि सप्ततिः पर्युपासते ।
एष आशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ ३९
एते दुष्प्रसहा घोरा बलिनः कामरूपिणः ।
यूथपा यूथपश्रेष्ठा येषां संख्या न विद्यते ॥ ४०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

—B1 om. 37ᶜ–38ᵈ —ᶜ) N1 D3 समाद्रवति M4 युद्धार्थे (for युद्धाय) Ś D5.7 युद्धनाद्रवत प्राप्त V1.3 युद्धाय रवत चैव; D1.4.13 युद्धायाद्रवति(D3.11 °त) स्वयं; G (ed.) युद्धायाद्रवत त्वां हि —ᵈ) Ś N1 V1 B2 D1.7.8.11 M2 Cm.g क्रोधनो B1 कपनो T3 क्रमनो; Ck. as in text (for प्रथनो) B1 यूथपानां च D5 यूथमास्थाय (for प्रथनो नाम) Ś1 N B3 D1.4.6.8 T2 वानर (for यूथप) —After 37 D5.10–11 S ins.

364* विक्रान्ता बलवन्तश्च यथायूथानि भागशः ।

[T2 यथा G1.2 येषां G3 M3.4 यत्र (for यथा) ॥ Cg उदाय सर्वेप्यन्यत्र ॥ यथायूथानि यथायूथम् । अनमावयंगम । भागशः अंश देव विना वानराः विना न सन्तिव्यवे योजना ॥]

38 V1 D1 om. 38 (cf. v.l. 36 and 34 resp.) B2 om. 38ᵃᵇ (cf. v.l. 37) B1 reads 38ᵃᵇ after 364* —ᵃ) D5 यश्च (for यस्तु) Ś D5.11 —वर्णाभं N1 B2 चूर्णाभं D3 सदृशं T3 वर्णाभं (for वर्णाभं) —ᵇ) D2 पश्यति (for पुष्यति) V1.3 D1.4.13 वीर्यवान् । M3 शोभन (for वानर) Ś D5.11 वपुषा बलिवीर्यवान् —After 38ᵃᵇ D6–7.9–11 S ins.

365* अथवा सदा सर्वा वानरा—बलदर्पिताः ।

[G3.3 तत (for सदा) D1.7.9–11 M 1.2 बल विन]
—ᶜ) B4 नामतो योद्धा (for नाम तेजस्वी) —ᵈ) Ś V1.3 D1.4.13.11 युद्धस्वाम् । M3 त्वां योद्धुं (for त्वां क्रोधाद्) Ś1 उपस्थित V1.3 अभिद्रवति D6 अभिवर्तते (for अभिवर्तते) —After 38 N B1.3.4 D1 G1 ms. while G2 ins. after 40

366* दश कोटिसहस्राणि दश कोटिशतानि च ।
हरीणां यमुपासी च यच्छत्रूनभिर्मद्र्दनसाम् ।

[(1 1) N2 illeg. B1 G1 एन शत B2 दश कोटी, B4 G1 शत शत (for first दश कोटि) B1 सहस्राणां B1.3.4 कोटि (for second कोटि) B4 शत तथा (for शतानि च)]
—After 1 1 N2 ins.

366(A)* यूथपा यूथपश्चानुयान्ति महाबलम् ।

[Cf. 40ᶜᵈ]

—(1 2) B4 यमुपासते G2.4 यूथपा सति (for यमुपासति) N1 D3 ह्यार्त(D3 °त) हरीणां च N2 उपासते हरीणां च G (ed.) उपासे च हरीणां (for the prior half) G2.3 बलिनां च (for यच्छत्रूं)]

—Thereafter N1 cont. 1 5–8 of 368* B1.4 cont. B1 ins. after 39ᵃᵇ whereas B4 ins. after 34

367* स्वयमुत्सहते संग्रामे नेतुं परपुरंजय ।

[B1 भीम वहति]

—Thereafter B cont. 365*

39 V1 D1 om. 39 (cf. v.l. 36 and 34 resp.) N1 B1.4 om. 39 40 G1 om. 39ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D1 युद्ध N2 D5 यत्न D13 एवं (for एष) Ś N2 V1.3 B2 D1.4.13.11 सहसा —ᵇ) V1.3 मानसा D2 सेवार्थं (for सहसा) B1 परिवार्य —After 39ᵃᵇ B1 ins. 367* —N2 B1 om. 39ᶜ–40ᵇ Ś V1.3 B1 D6.7.8.11.13 read 39ᶜᵈ after 30 —ᶜ) Ś D5.7.8.11 पर्याप्तसंघातः V1.3 D1.4.7.11.12 T G M1 एषैवा° B1 एते चा° M1 एकधा° (for एष आशंसते)

40 N1 V1 B2.4 om. 40 (cf. v.l. 36 and 39) D1 om. 40ᵃᵇᶜ (cf. v.l. 34) Ś N2 V1.3 B1.3 D1.4.13.11 om. 40ᵃᵇ (for N1 B1 cf. v.l. 39) —ᵃ) T2 ते तु (for एते) D7.9.11 वीरा (for घोरा) —ᵇ) D5 घोरा बै कामरूपिण । D10.11 येषां संख्या न विद्यते —B1 reads 40ᶜᵈ before 37 —ᶜ) Ś N2 V1.3 B1.3 D1.4.7.13.11 T2 श्रेष्ठम् (for श्रेष्ठा) —ᵈ) Cg एषां (for येषां) Ś N1 V1.3 B1.3 D6.7.8.11.13 मनु(B1 तव)यात महाबल D1.7.9–11 T G M3 ये(D10.11 ते)षां यूथानि भागशः ॥ Ck. अत्र सर्वत्रैविवक्षितमदं । नेदं युक्तम् । यूथमेदाभावादेकमकारणाय ॥
—After 40 Ś N1 V1.3 D5–7.8.11.13 ins. N1 cont. 1 5–8 after 366* while B cont. after 367*

१८

तांस्तु तेऽहं प्रवक्ष्यामि प्रेक्षमाणस्य यूथपान् ।
राघवार्थे पराक्रान्ता ये न रक्षन्ति जीवितम् ॥ १
स्निग्धा यस्य बहुव्यामा वाला लाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २
प्रगृहीताः प्रकाशन्ते सूर्यस्येव मरीचयः ।
पृथिव्यां चानुकृष्यन्ते हरो नामैष यूथपः ॥ ३

G 6 3 4
B 6 27 3
L 6 3 3

368* इमे महाराज महापराक्रमा
कपिप्रवीरास्तव येऽनुकीर्तिता ।
विवृद्धरूपा बलिन सुदुर्जया
रणे ससुरैरपि दैत्यदानवैः ।
तद्वानरं सैन्यमुदीक्ष्य भीमं [5]
बलं च वीर्यं च समीक्ष्य तेषाम् ।
श्रुत्वा च सत्या च तत स राजा
विषण्णरूपोऽभवदल्पबुद्धि ।

[(l 1) Ś2 महाप्रभावा, B कपिप्रवीरास् (for महापराक्रमा) —(l 2) D13 त्वयि (for तव) Ñ2 V3 तु (V3 च) कीर्तिता, V1 प्रकीर्तिता (for °नुकीर्तिता) B तव प्रधाना हि (B1 °स्तु, B2 °श्च) मया प्र (B2 सु B3 °नु) कीर्तिता —(l 3) B3 प्रवृद्ध (for विवृद्ध) D2 13 -रोषा (for रूपा) —(l 4) V1 3 समर्था, D1 सुरासुरैर् D13 समग्र (for ससुरैर्) V3 ह्यपि D13 [s]पि च (for अपि) —(l 5) Ś2 वानर (for वानरं) Ś2 lacuna for °सैन्यमुदीक्ष्य भीमं D6 तीव्र (for भीमं) N B उग्रास्तथैव (B3 4 °भीम) (for उदीक्ष्य भीमं) —(l 6) D2 (marg) सर्वे (for वीर्यं) D6 समुदीक्ष्य D2 प्रसमीक्ष्य (for च समीक्ष्य) —(l 7) N2 D13 तु, B2 [अ]थ D4 [अ]पि (for first च) D2 तेषां (for सत्यां) N1 B1 4 सत्यां च श्रुत्वा (by transp) V3 प्रत्यवदत्ये (for श्रुत्वा च सत्यां) V3 B3 D6 तु (for second च) N2 B2 कथितां (for च तत) D13 transp. second च and स —(l 8) N B1-3 D2 13 विवर्ण (for विषण्ण) B4 दर्पो (for रूपो) D2 अल्पमूर्ति]

—After 40 G2 ins 366*.

Colophon V3 om colophon (cf v l 36) —*Kanda name* Ś2 N V1 B D2 14 लङ्काकाण्डे D6 4 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 B3 D3 2 (also in marg सारणवचन) 4 13 14 अनीकदर्शनं (N1 D4 13 °न) Ś2 N2 B1 D2 वानरानीकदर्शन V1 3 D6 अनीककथन (V3 D6 °न) B3 वानरप्रेक्षण, B4 वानरप्रशंसा, D1 सैन्यदर्शन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 B3 D6-3 4 12 13 om Ś2 Ñ V1 4 B1 3 4 D2 3 2 D5 7 10 11 T1 3 G M 26 T2 25 —After colophon D2 concludes with राम, G M2 3 with श्रीरामाय नम

18

Before 1, B1 2 ins

369* वानरस्य वच श्रुत्वा शुको वचनमब्रवीत् ।

[B3 सारणस्य (for वानरस्य)],

D1 13 सारण उवाच, while D4 ins

370* सारणोऽथ पुनर्वाक्य रावण प्रत्यभाषत ।

1 V3 om 1-8 (cf v l 6 17 36) —a) Ś Ñ1 V3 B D1 2 8 12 13 हत, D2 4 अद्य (for तांस्तु) Ś Ñ1 D1-4 7-13 स (for ऽहं) N2 V1 D6 इत ते कथ (D6 चण)यिष्यामि —After 1a, Ñ1 B3 ins

371* अनीकान्यनुसंवेश ।
वानरान्योधमुख्याश्च

[(l 1) B3 सैनिकान्यनुपूर्वश]

—b) Ś1 प्रदृश्यमाणश्च, D13 प्रमाणेन च, M3 प्रेक्ष्य रामस्य (for प्रेक्षमाणस्य) N B पुनरन्यान्वनौक (Ñ2 °न्महौज)स —c) D6 दानवाध (for राघवार्थे) M3 3 परिक्रान्ता (for पराक्रान्ता) ※ Ck ये इति पदम् ※ —After 1 Ñ1 ins 373*

2 V3 om 2 (cf v l 1) N1 om (hapl) 2-3 B3 repeats 2 (preceded by 374*) after 4ab (first occurrence) —a) Ś D6 4 17 ऊर्ध्वा, N2 B (B3 both times) D2 ऊर्ध्वं, V1 3 D1 3 8 दीर्घा, D13 मूर्ध्नि T3 सिद्धा, Cr k t as in text (for स्निग्धा) D1 -श्यामा D13 व्यासा (for व्यामा) ※ Ck स्निग्धा इत्यादि समुपस्थित इत्यन्त हरि विषयम् ।, Ct स्निग्धा इत्यादि हरिवर्णनमिति कतक । तास्स्वे स्मन्ये ※ —b) N2 B1-3 (B3 both times) D10 12 दार्वे, B4 दीर्घा D6 8 T3 व्याला (sic) D2 यामा (for वाला) —c) N3 V1 B (B3 first time) D3 ताम्रनीला (B1 °पीता) V3 रक्ता नीला, B3 (second time) D6 1 4 18 T2 ताम्रा नीला (T1 सिता) (for ताम्रा पीता) T1 सित (for सिता) B (B3 first time) कृष्णा, D7 कृष्णा, D13 रक्ता, M1 2 नीला (for श्वेता) Ś1 D2 8 13 ताम्रनीला सितश्वेत (D2 18 °ता) Ś2 ताम्रा नीलासिता श्वेता —d) Ś D6 3 8 12 हरिता D13 कुञ्चिता (for प्रकीर्णा) B (B3 both times) M3 दर्शना, D4 स्पर्शिन (for °कर्मण) —After 2 (1) B3 reads 3ab and after 2 (first occurrence) reads 3cd

3 V3 om 3 (cf v l 1) Ñ1 om 3 (cf v l 2) B3 reads 3ab after 2 (1) and 3cd after 2 (first occurrence) for the first time repeating st 3 in its proper place —a) Ś D3 3 4 6 12 13 विप्रकीर्णा, V1 3 प्रकीर्णाश्च, D2 प्रकीर्णा स (for प्रगृहीता) N3 B

G. 6. 3 4
B. 6 27 4
L. 6 3 5

यं पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति शतशोऽथ सहस्रशः ।
द्रुमानुद्यम्य सहिता लङ्कारोहणतत्पराः ॥ ४
एष कोटीसहस्रेण वानराणां महौजसाम् ।
आकाङ्क्षते त्वां संग्रामे जेतुं परपुरंजय ॥ ५
नीलानिव महामेघांस्तिष्ठतो यांस्तु पश्यसि ।
असिताञ्जनसंकाशान्युद्धे सत्यपराक्रमान् ॥ ६
नखदंष्ट्रायुधान्वीरांस्तीक्ष्णकोपान्भयावहान् ।
असंख्येयाननिर्देश्यान्परं पारमिवोदधेः ॥ ७

(B3 both times) पृथिवीमभिभाषते —^{b}) B1 (first time) D2 (पृ)व (for (ह)व) —B1 om (from 3^c up to l 1 of 373* —^{c}) D2 पृथिवीं (for पृथिव्यां) B3 (first time) वासवप्रत्यक्ष (for चानुकुर्वन्ति) Ñ1 B4 कर्षति महतीं (B4 °तीव मही) कुरुतो, B2 3 (second time) कर्षन्निव महीं हृष्टो —^{d}) B2 3 (first time) D1 10 G1 3 M3 तारो G2 दारो, Cm g k t as in text (for हृष्टो) G1 स, Cm g t as in text (for (पृ प) B3 (second time) D9 11 वानर (for यूथप) —For 3^{cd} Ś V1 3 D6-8 8 12 13 subst, while B3 cont after 373* (first occurrence)

372* पृथिव्यां विधुतं ह्यस्तौ दर्शयन्नति यूथप ।

[Ś D6 8 12 दिव्यां(D6 दृष्ट्वा)स रथ(D6 13 °ति), D8 3 हृष्टो ना(D8 °र्नो)पैम (for दर्शयन्नति) V1 B3 दर्शयन्न प्रतापवान्(B3 °वो महासुर) D13 दृष्ट्वास्य रति विश्रुत (for the post half)]

—Thereafter B3 reads 24^{cd} and 4^{ab} for the first time repeating both in their proper place

—After 3 N (Ñ1 after 1 owing to omission) B1 (after 3^{ab} due to omission) 2 3 (reads for the first time after 3^{cd} [first occurrence] repeating after 3 [1]) 4 ins

373* यस्यैते हेमकपिला केशा दीप्ताग्निसंनिभाः ।
स एष दूरतो भाति शालकूट इवोच्छ्रितः ।
यस्य रोमाणि शोभन्ते सूर्यस्येव मरीचयः ।
श्यालो वानरराजस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।

[B1 om l 1 —(l 2) N1 B1 2 (second time) य (for स) B4 शाभो (for दूरतो) N2 एष दूरतो भाति (for the prior half) N1 B2 गिरिकूट(Ñ1 °रूप) B1 सानुकूट G (ed) शालिकूट (for शालकूट) N1 B1 (second time) समुच्छ्रित —(l 3) B3 (second time) भ्रातस्य (for सूर्यस्य) G (ed) गभस्त्य (for मरीचय) —B3 repeats l 4 after 3^{ab} (first occurrence) again repeating it in its proper place —(l 4) N B3 (third time) रक्षो(Ñ2 तारो) नामैष यूथप (for the post half)]

4 V1 om 4 (cf v l 1) B3 reads 4^{ab} for the first time after 24^{cd} (first occurrence) repeating it here —^{a}) D8 12 T1 ये Cg as in text (for यं) B4 यान्तिष्यति (for ऽनुगच्छन्ति) D4 येनाहसामितव्रति —^{b}) Ś N1 V1 3 B1 3 (first time) 4 D6-8 10 12 13 हरि-यूथपा, Ñ1 B2 3 (second time) G2 M3 हरिपुंगवा (for sथ सहस्रश) —After 4^{ab} (first occurrence), B3 ins

374* पार्श्व शतसहस्राणि हरीणां सन्नकर्षति ।
एष प्रगृह्य महतीं शिलां नीलाभ्रसंनिभाम् ।

[For l 2, cf 363*]

—Thereafter B3 repeats 2 —^{c}) D9-11 वृक्षान्, G2 चाप्रान् (for द्रुमान्) B1 उत्पाट्य, B2 om (for उद्यम्य) Ś V1 3 B1 D6-8 8-13 T1 M सहसा (for सहिता) —^{d}) M3 -हरण (for -रोहण) Ś Ñ V1 3 B D6 8 11 12 13 सा(Ś V1 D1 8 13 सा)लतालशिलायुधा —After 4, D6-7 8 11 T G M1 2 3 ins, while M3 ins after 5

375* यूथपा हरिराजस्य किंकरा समुपस्थिता ।

[M3 पर्युपासते (for समुपस्थिता)]

5 V3 D5 7-8-11 T G M1 2 3 om 5 (for V3, cf v l 1) —^{a}) Ñ V1 3 B3 D6 13 कोटि (for कोटी) D3 सहस्राणा —^{b}) Ś1 D8 11 तरस्विना, Ś1 मनस्विना (for महौजसाम्) —^{c}) Ñ1 (in gloss वाञ्छति) 2 B त्वा मुत्सहति, D8 आह्वयति त्वां (for आकाङ्क्षते त्वां) V1 3 समरे —^{d}) N V1 B D6 8 पुरजय —After 5 M3 ins 375*

6 V2 om 6 (cf v l 1) —^{a}) D8 यद्यपि Ś V1 D1-3 8 12 13 यांस्त्व(D1-3 यांस्तु D13 तांस्तु) पश्यसि (D1-3 °सि) यूथप, N1 B1 2 यानेतान्नुपश्यसि(B3 °नि) Ñ2 B4 यानेतानमत (N2 °-वी रस) स्थितान्, V3 D6 4 यांस्तु(V3 त*) पश्यसि विग्रह (D4 °ग्र[sic]) B2 वारुणा क्षमत स्थितान् —^{cd}) Ś1 lacuna for अञ्जनसंकाशान्युद्ध N B1 2 युधि B4 भृति (corrupt) (for युद्धे) Ś1 om B3 घोर, D1 दृष्ट (for सत्य)

7 V1 om 7 (cf v l 1) D5-7 8 11 T G1 M1 2 om 7^{ab} —^{a}) G (ed) दत (for दंष्ट्रा) —^{b}) Ś D1 8 12 ताम्र-रोपान् Ñ1 V1 3 B2 4 D1 8 13 तीव्रकोप (V1 B3 D1 8 12 °पान्) N2 3 4 कोपान् B1 ताम्रवर्णान् (for तीक्ष्णकोपान्) N2 महाभयान् D3 भयानकान् (for भयावहान्) —^{c}) B3 भ्रुकुटयान्, D13 अनिर्देशान् (for अनिर्देश्यान्) —^{d}) D8 T1 2 M3 Cm महोदधे Cg as in text (for इवो°) Ś V1 3 D6-8 8 12 13 स्थिता सागरोघ (Ś1 lacuna for रोध)सि, N B तीर(B3 यत्र)स्था इवार्णव

पर्वतेषु च ये केचिद्विषमेषु नदीषु च ।
एते त्वामभिवर्तन्ते राजन्वृक्षाः सुदारुणाः ॥ ८
एषां मध्ये स्थितो राजन्भीमाक्षो भीमदर्शनः ।
पर्जन्य इव जीमूतैः समन्तात्परिवारितः ॥ ९
ऋक्षवन्तं गिरिश्रेष्ठमध्यास्ते नर्मदां पिबन् ।
सर्वर्क्षाणामधिपतिर्धूम्रो नामैष यूथपः ॥ १०
यवीयानस्य तु भ्राता पश्यैनं पर्वतोपमम् ।
भ्रात्रा समानो रूपेण विशिष्टस्तु पराक्रमे ॥ ११
स एष जाम्बवान्नाम महायूथपयूथपः ।
प्रशान्तो गुरुवर्ती च संप्रहारेष्वमर्षणः ॥ १२
एतेन साह्यं सुमहत्कृतं शक्रस्य धीमता ।
देवासुरे जाम्बवता लब्धाश्च बहवो वराः ॥ १३

G. 6. 3.14
B. 6. 27. 12
L. 6. 3.12

8 V3 om. 8 (cf. v.l. 1). —^{a}) Ś D0.4.8.12.13 च सर्वेषु; Ñ B [अ]थ वृक्षेषु (for च ये केचिद्). —V3 om. 8^{b}. G1 reads 8^{bc} twice. —^{b}) D8.9–11 T1.3 G3 विषयेषु; Cg as in text (for विषमेषु). T3 दरीषु (for नदीषु). M3 transp. विषमेषु and नदीषु. Ś Ñ B D0.4.8.12.13 नदीषु च कृतालयाः (Ś1 B3 °यान्); V1 D1–3 नदीषु विपुला (V3 च गुहा; D5 विमला)सु च. —^{c}) Ś D6.12.13 त्वा(Ś1 त)मनु-; V3 त्वामति-; L (ed.) समभि- (for त्वामभि-). Ñ B -गर्जन्ति (B4 °न्त); G (ed.) -गच्छंति (for -वर्तन्ते). —^{d}) Ñ B राज(B3 °म)भक्ताः; V1.3 राजन्युधि; T2.3 राजन्यक्षाः (for राजवृक्षाः). Ś D5.13 सहस्रशः; Ñ V1.3 B D0.2–4.13 सुदुर्जयाः (for सुदारुणाः). D1 राजन्युद्धेषु दुर्जयाः; G3.3 ऋक्षास्तु बलशालिनः.

9 Before 9, V3 reads 14. —^{a}) D3 M3 येषां; T3 एषु; M6 तेषां; Cm.g.t as in text (for एषां). D6.10 मध्य- (for मध्ये). Ś Ñ V B D0–4.8–10 राजा (for राजन्). —^{b}) Ś1 D1 भीमाख्यो; Ñ1 B3 धूम्राक्षो (for भीमाक्षो). Ñ1 V B D0.1 -विक्रमः (for -दर्शनः). L (ed.) भीमो भीमपराक्रमः.

10 ^{a}) V3 ऋक्षमूकं; D0.1 ऋष्यवंतं (for ऋक्षवन्तं). —^{b}) Ñ1 B अनु (for पिबन्). —^{d}) B3 विश्रुतः (for यूथपः). Ñ1 V3 नीलांबुदचयोपमः; D1.3 यूथना(D3 धूम्राणा)मेष यूथपः. —After 10, B3 reads 13^{ab} (preceded by 376*) for the first time, repeating 13^{ab} in its proper place.

11 D1 om. (hapl.) 11^{a}–12^{b}. —^{a}) Ñ1 V3 B3 D4 कनीयान् (for यवीयान्). L (ed.) तस्य (for अस्य). Ñ1 V3 B1.4 D3 च; B3 वै; D0.4 सु- (for तु). D7 पक्षी (for भ्राता). —^{b}) D0 [द]र्शं; L (ed.) [प]श्यं (for [प]नं). Ñ V3 B स एष(B4 °च) पुरतः स्थितः. —^{c}) V1.3 B1.3.4 भ्रातुः (for भ्रात्रा). Ś V3 D2.8.12 G2.3 स्समानः; Ñ1 V1.3 B3.4 D0.2.4.13 समान- (for समानो). Ñ3 -रूपोऽस्य; V1 B3.4 -रूपो यो; V3 -रूपोयं; D3 -रूपं तु (for रूपेण). —^{d}) Ś D0.2–4.8.12.13 G2.3 विशिष्टः. Ñ1 V3 B3 वा; Ñ3 V1.3 B4 D6.6.7.9–11 च; D13 सु- (for तु). Ñ3 D3 T3 M3 पराक्रमैः. —After 11, Ñ3 B1.3 ins.; Ñ3 cont. after 377*; V3 ins. after 13; while B3 ins. after 10:

376* इमावेतौ महावीर्यौ बलिनौ कामरूपिणौ ।
एतौ शतसहस्राणि दशकोट्यश्च विंशतिः ।
अनुयान्ति महात्मानौ वानराणां महात्मनाम् ।
वानरौ युद्धकुशलौ महत्कर्म करिष्यतः ।

[After l. 1, B3 reads l. 4. —Ñ3 B1 om. l. 2–3. —For lines 2–3, cf. 361*. —(l. 2) B3 तु (for च). —(l. 3) V3 om. अनुयान्ति. —Ñ1 V3 om. l. 4. Ñ3 repeats l. 4 after 378*. —(l. 4) Ñ3 (first time) मैन्दश्च द्विविदश्चैव (for the prior half). Ñ3 (second time) -कर्मौ कृतौ (for करिष्यतः).]

—Thereafter Ñ1 V3 read $6.17.35^{c}$ – 36^{f}.

12 D1 om. 12^{ab} (cf. v.l. 11). Ñ1 B1 om. 12. —^{a}) Ś Ñ3 V B1.3.4 D0.2–4.8.12.13 एष वै (for स एष). D0 जांबुवान्. D7 राजन् (for नाम). —^{c}) B3 दुर्जयो; B4 संप्रांतो; D1 प्रमत्तो; M3 प्रक्रांतो (for प्रशान्तो). B4 [इ]तः (for च). —^{d}) M6 भीषणः (for [अ]मर्षणः). Ś V D0–4.8.12.13 समरे चा(D3 °रेष्व)पराजितः. —After 12, Ñ3 B1.4 ins.:

377* महोत्साहो महावीर्यो बलवान्कामरूपधृक् ।
वानरो युद्धकुशलः संग्रामेष्वनिवर्तकः ।

[(l. 1) Ñ3 -रूपवान् (for -रूपधृक्).]

—Thereafter Ñ3 cont. 376*.

13 V3 reads 13^{ab} for the first time here, repeating it before 15^{cd} (preceded by 378*). B3 reads 13^{ab} (preceded by 376*) for the first time after 10, repeating 13^{ab} here. Ñ3 illeg. for 13^{a}. —^{a}) V3 (first time) D9–11 T1 तु; G3 च (for सु-). D3 साह्यार्थे (for साह्यं सु-). Ñ1 V3 (second time) B (B3 both times) एताभ्यां (B1.3 [second time].4 अनेन) सुमहत्कर्म; V3 एतेन हि महासाहाय्यं (hypm.); G3 तेन सार्धं च सुमहत्, Cr.m.g.t : सार्धं साहाय्यम्. —V3 illeg. for ^{b} in second occurrence. —^{b}) Ñ B (B3 both times) वै कृतं; D3 11 धीमतः (for धीमता). —After 13^{ab}, Ñ B1.2.4 ins.; while V3 B3 ins. after 13^{ab} (r.):

378* युध्यतः सह दैत्येन्द्रैः समरे तारकामये ।

[V3 सहा-; B3 देव (for सह). Ñ1 V3 दैत्येन; G (ed.) दैत्यैः (for दैत्येन्द्रैः). B4 om. तारकामये.]

G. 6. 3 14 B. 6. 27. 15 L. 6. 3 13 आरुह्य पर्वतश्रेष्ठेभ्यो महाद्रिविपुलाः शिलाः ।
मुञ्चन्ति विपुलाकारा न मृत्योरुद्विजन्ति च ॥ १४
राक्षसाना च सदृशाः पिशाचाना च रोमशाः ।
एतस्य सैन्ये बहवो विचरन्त्यमितेजसः ॥ १५
य तेनमभिसंरब्ध ग्रममानमिव स्थितम् ।
प्रेक्षन्ते वानराः सर्वे स्थितं यूथपयूथपम् ॥ १६
एष राजन्सहस्राक्षं पर्युपास्ते हरीश्वरः ।
बलेन बलसम्पन्नो रम्भो नामैष यूथपः ॥ १७
यः स्थितं योजने शैलं गच्छन्पार्श्वेन सेवते ।
ऊर्ध्वं तथैव कायेन गतः प्राप्नोति योजनम् ॥ १८

—Thereafter N₃ repeats I 4 of 376* —N₂ om 13ᶜ–14 N₂ reads 13ᶜᵈ after 15ᵃᵇ (preceded by 380*) B₃ reads 13ᶜ–14 for the first tim here repeating them after 17 (preceded by 383*)

—ᶜ) M₃ दैव (for देव) D₆ ब्रादुवना Ñ₂ B (B₃ first time) सकिन्दवासुरे युद्ध D₃₃ देवासुरेषु प्रवरा —ᵈ) Ś V D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ हतगो B₃ (first time) हृयो, D₁ बहुशो (for बहुशो) B₃ (first time) वराद् (for वरा) B₃ (second time) [अ]सुराश्र बहुशो हता —After 13 V₃ ins 376*

14 N om 14 (for Ñ₁ cf v I 13) B₃ repeats 14 (cf v I 13) V₃ reads 14 before 9 —ᵃ) Ś V₁ ₂ D (B₃ both times) D₆ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ [अ]प्राणि (for [अ]श्रेष्ठे) —ᵇ) Ś₁ V₁ ₂ B (B₃ both times) D₆ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ क्षिपति Ś₂ क्षिपतो, V₃ तपुति G₃ महाश (for महाद्र) D₈ क्षिप्त पर्वता शिला —V₃ om 14ᶜ–15ᵈ D₇ reads in marg from सु in ᶜ up to च in ᵈ —ᶜ) Ś V₁ ₂ B (B₃ both times) D₆ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ वृक्षांश्च विविधाकारान् D₇ G₁ M₃ मुचति विपुलाकारान् G₂ मंमुच न्विपुलाकारान् —V₁ illeg (for ᵈ —ᵈ) V₃ न * * प्रक्षिपति च B₃ (second time) मृत्योरुद्विजयति च

15 V₃ om 15ᵃᵇ (cf v I 14) Before 15ᵃᵇ V₃ repeats 13ᶜᵈ (cf v I 13) —ᵇ) Ś D₃ ₉ ₁₂ ₁₃ पक्षोपमा N V₃ P₁ ₃ ₄ च सैनिका V₁ तथैव च B₃ D₃ ₁ ₆ M₃ Cm च लोमशा D₃ च सनिभा , D₈ च त्ततरा , Cg k t as in text (for च रोमशा) —After 15ᵃᵇ Ś V₁ B₁ ₂ ₄ D₆ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ ins

379* असानीकपु सद्दन्ति बलिनो भीमविक्रमा ।

[B₄ देवानीके G (ed) अनीकस्थ (for असानीकेषु)] while N V₃ B₃ ins

380* असशोबलिस्योर्वीर बहुव कामरूपिण ।

[N₂ illeg V₃ असयो * * * * * (illeg) G (ed) पहाभ्यां विद्यत वीरा (for the prior half)]

—Thereafter N₃ reads 13ᶜᵈ wh le B₃ reads 6 17 35ᶜ–36ᵇ —N V₃ B om 15ᶜᵈ —ᶜ) Ś D₈ ₁₃ पस्य सैन्ये सु ₁ V₁ D₆ ₄ ₁₃ L (ed) ब्रस्य सै पस्य(D₁₃ ᵒन्धानि L (ed] ᵒन्येषु) D₆ ₇ ₉–₁₁ T G M पतस्य सै या [for एतस्य सैन्ये] D₇ महवो (for बहवो) V₃ सैन्यस्य बहवो वीरा —ᵈ) Ś₁ D₃–₁₁ (अ)मितौजस , D₁ T₃ [अ]प्रियर्षभ (for [अ]मितेजस) Ś₁ D₁ विविधवमितौजस (sic)

16 ᵃ) N₂ D₁ G₁ ये चैव(Ñ₂ ᵒव)मु ; V₁ ₂ D₆ यस्तैनम् , B₁ ₃ ₄ D₆ ₁₁ ये स्तेन(B₁ ₃ ᵒव)मु , D₃ य स्तैनम् , D₈–₁₁ य एनम् (for य स्तेनम्) N₁ D₃ ₈ अभि (for अभि) Ñ₁ V₃ B₃ सक्रुद्ध (for सरब्ध) —ᵇ) Ś D₈ ₁₃ ग्रसमान, N₃ V₃ D₆ ₈ ₁₀ ₁₁ ₁₃ T₃ G₃ M₁ ₂ Cv r k अवस्थित, B₄ D₁ G₁ ₃ उपस्थित Cm g as in text (for इव स्थितम्) Ñ₁ V₁ B₃ युक्ता समुपस्थिता , D₁ ₈ प्रभु(B₁ ᵒव)र मनुपस्थित —ᶜ) D₆ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ प्रेक्षन्त(D₆ ᵒन्ता) (for प्रेक्ष त) G M₃ यूथपा (for वानरा) —ᵈ) D₃ सर्वे, D₆ ₁ G₁ M₃ स्थिता, Ct as in text (for स्थित) V₃ वानर (for यूथप) D₃ यूथपा (for यूथपम्) N V₃ B G (ed) शा(G (ed) सा)लताळशिलायुधा ⊛ Cm स्थिता यूथपयूथपा इति च(Cr ᵒपमिति) पाठ ₁ ; Ck स्थित यूथपयूथपमिति पाठ ⊛ —After 16 B₃ reads 19

17 ᵃᵈ) N₃ राजा (for राजन्) B₃ एण राजा सहस्राक्षं (for ᵃ) Ś V₁ ₂ D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ उपास्ते त्वमुत्तार्थिन (D₁ ᵒवने) N₃ B₃ पर्तेवार्थासुतान्वित(B₃ ᵒवित) V₃ परिवार्य * * * * (illeg) D₆ (w th hiatus) उपास्ते असुतश्रर D₃ उपास्ते तु हृन्वना (for ᵇ) N₁ B₁ ₂ ₄ एष कोटी(B₁ ᵒटि)सहस्राण हरीणा परिवारित —After 17ᵃᵇ B₁ ₄ read 19ᶜᵈ —ᶜ) D₃ ₁₁ सेयुक्तो (for सम्पन्नो) Ś V₁ ₂ D₆ ₈ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ बलवान्भीमपराक्रमो —ᵈ) D₆ रम्भो D₁₁ G₁ ₃ हनो, T₃ G₃ M₃ ₄ दृभो (for रम्भो) D₆ वानर (for यूथप) Ś V₁ ₂ B₁ ₄ D₆ ₈ ₁₀ हरि (V₃ हरिश्च (hypm) B₂ ₄ नाम्ना) पद्मतिमानम (D₁ ᵒवैक्षम) N₁ V₃ B₃ (ong) बोधवामाम बानर , N₃ B₃ ₃(marg also) D₁₃ नाम्ना (D₁₃ हरि) बध हरि श्रु(D₁₃ स्तु)त , D₁ T₃ जलभो नाम यूथप —After 17 B₃ reads 20ᵃᵈ, wh le B₃ repeats 13ᶜ – 14 (preceded by 383*)

18 B₃ om 18ᵃᵈ —ᵃᵇ) N₁ D₁₃ सहितो(D₁₃ ᵒत) V B₁ ₃ य स्थितो (for य स्थित) V ₃ D₁ ₂ ₆ ₈ T₁ ₃ M₃ योजन D₆ यो गत Cm g k t as in text (for योजने) N V₃ B₁ ₃ शैत्र (for शैल) D₁₃ पार्श्व न (for पार्श्वेन) V₃ गच्छ न्याप्नोति योजनं (for ᵇ) B₄ य शत योजन साधु पद्मया गमा निषेवते —After 18ᵃᵇ B₁ ins

381* य स्थितो भ्रमन पद्मयामैशानिस्तृत तद्वति।

यस्मान्न परमं रूपं चतुष्पादेषु विद्यते ।
श्रुतः संनादनो नाम वानराणां पितामहः ॥ १९
येन युद्धं तदा दत्तं रणे शक्रस्य धीमता ।
पराजयश्च न प्राप्तः सोऽयं यूथपयूथपः ।
यस्य विक्रममाणस्य शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
एष गन्धर्वकन्यायामुत्पन्नः कृष्णवर्त्मना ।
पुरा देवासुरे युद्धे साह्यार्थं त्रिदिवौकसाम् ॥ २१
यस्य वैश्रवणो राजा जम्बूमुपनिषेवते ।
यो राजा पर्वतेन्द्राणां बहुकिंनरसेविनाम् ॥ २२
विहारसुखदो नित्यं भ्रातुस्ते राक्षसाधिप ।
तत्रैष वसति श्रीमान्बलवान्वानरर्षभः ।
युद्धेष्वकत्थनो नित्यं क्रथनो नाम यूथपः ॥ २३

G 6. 3. 28
B 6. 27. 23
L 6. 3. 24

—cd) B1 तत्र (for तदा) D13 चाकारो (for कायेन) Ś V1 B1.3.4 D0—4.8.12.13 गच्छन्, D3 गत, G1 तदा, G2.3 स्थित ; M3 शर्ति, Cm g k t as in text (for गत) Ñ1 V3 प्राप्नुवि, Ñ2 प्राप्तवि, B3 प्राप्त वि, D0—8.13 व्याप्नोति (for प्राप्नोति) V3 पावन सेवते चोध्वमाकाशोपि हथैव च —After 18 B1.3.4 ins

382* एष वाजन्सहस्राक्ष हव्यवाह विक्षेपयेत्।

19 B1.4 read 19^{ab} after 17^{ab} B3 reads 19 after 16 —a) T3 अस्मात्, Cg as in text (for यस्मात्) D3.11 तु (for न) D7 भैरव (for परम) Ś Ñ V1.2 B2—4 D0.1.8.13 G1.2 M1.2.5 भूत, B1 प्रीत, Cg as in text (for रूप) V3 तस्माच्च च पर भूत, D12 यस्माच्च परमभूत —b) L2 दृश्यते, Cg as in text (for विद्यते) Ś V1.2 D0—4.8.12.13 चतुष्पादिषु(D8 °कौकेषु) दृश्य(D1 प्राप्त)ते, Ñ V3 B वानरेष्विह विद्य(B1 दृश्य)ते, D5—11 चतुष्पात्सु न विद्यते —Ś V1 D0.4.8.12.13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) after 20^{cd} V3 reads 19^{cd} (followed by 383*) after 20^{cd} —c) Ñ1 B2.3 शत्रु, G3 एष (for श्रुत) Ś D8.13 स माद्नो, D1 सनाद्यो (for सनादनो) M6 विश्रुत सद्नो नाम —d) V1.3 B3 (sup lin also) महात्मना (for पितामह) —After 19 Ś V1.3 D0—4.8.12.13 ins while B4 ins after 20^{cd} B3 ins in marg after 17

383* यमेनमम्बुदाकार गर्जन्तमिव तोयदम्।
सैन्य निवेशयान च जृम्भन्त च प्रपश्यसि।
एष वानरमुख्यानां षष्ठकोटी प्रकर्षति।
इन्द्रजानुरिति ख्यातश्चण्ड समरदुर्जय।

[(l 1) V3 illeg D13 तोदव (meta) (for तोयदम्) —B3 om l 2 —(l 2) B3 निवेशमान D13 विवेशमान (sic) (for निवेशयान) D1.4 तु (for first च) B3 om D0 क्षोभं तं D1 जाववत (hypm) (for जृम्भन्त) D1 तु न पश्यति D3 च मपश्यति D4 च प्रविश्यसि (sic) (for च प्रपश्यसि) D13 जृम्भते स च पश्यसि (sic) (for the post half) —(l 3) D13 सैन्यानां (for मुख्यानां) V1.3 B3.4 D1.3.12 षष्ठो (D8.13 °टीं) —(l 4) Ś1 इव (for इति) Ś1 lacuna for ख्यातश्चण्ड B3 चडश्च (hypm) (for चण्ड) B3.4 D0 परम (for समर) D3 —योधन G (ed) दारुण (for दुर्जय)] —Thereafter, B3 repeats 13^c–14

20 B3 reads 20^{ab} after 17 —a) Ś N V B D0.3.4.8.12.13 महद्, D5.6.7 T3 M3 पुरा (for तदा) Ś D13 जातः B4 D0.4 वृत्त, D3 ज्ञात (for दत्त) —b) D7 धीमत (for धीमता) Ś V D0—4.8.12.13 पुरा वै(D3 महद्वै) शक्रदन्ति (D13 °द्रुति)न, Ñ B चतुर्दंष्ट्र(Ñ2 °द्रु)स्य हस्ति(Ñ1 B3 दति)न —c) Ś Ñ2 V D1.2.4.8.12.13 पराजय V3 प्राप्तं (for प्राप्त) —d) Ś V3 D8.12 महात्मैष च(V3 स), Ñ1 D0—4.13 महानेष स, Ñ2 B3 स एष हरि (B3 [before corr] एष) V1.2 स महानेष (for सोऽयं यूथप) B1.2.4 स एष (B2 यूथपो) यूथपो महान् —After 20^{cd} Ś V1 D0—4.8.12.13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) while Ñ V3 B2(preceded by 383*).4 read 22^{cd} whereas V3 reads 19^{cd} (followed by 383*) —V3 om (hapl) 20^e–21 —f) D13 [अ]पि (for [इ]व)

21 V3 om 21 (cf v l 20) B4 om 21^{ab} —a) D5—7 T G M3 Cm दर्शने, Cl t as in text (for वर्त्मना) —c) Ś Ñ V1.2 B D T M तदा (for पुरा) T1 M3 दैव (for देव) —d) B1 रक्षार्थ, B3 सहायार्थ, B4 साह्यार्थ (for साह्यार्थं) Ś V1 D0—4.8.12.13 साह्यकारी(V1 D1—8 °ले) शतक्रतोः Ñ2 D6 M5 सा(D6 स)हाय्यार्थं दिवौकसां

22 a) V3 पश्य B1 D5—11 T1 G M1.2 यत्र, D12 अस्य (for यस्य) Ś1 D8.13 वैवस्वतो (for वैश्रवणो) M1.2 राजन् (for राजा) —b) B1.2 G1 जम्बुद्वीप, D3 जीवत्विव (for जम्बूमुप) Ś1 उपनिषधते (for °निषेवते) V3 यमे ** **** (illeg) D1 सरित्त्वमभिषेवते D13 यमेनमुपसेवते G (ed) जम्बूमुपरि तिष्ठते —V3 om 22^{cd} Ś V1 D0—4.8.12.13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) after 20^{cd} Ñ V3 B2(preceded by 383*).4 read 22^{cd} after 20^{cd} —c) Ś D8.12.13 राजन् (for राजा) Ś Ñ V1.2 B D0—4.8.12.13 पर्वते द्रोणे(Ñ1 V3 B3 विन्ध्ये) D4 पर्वतेंद्रस्य (for पर्वतेन्द्राणां) —d) Ś Ñ V1.2 B D0—4.8.12.13 G1.2 सेविते(G1.2 °त) (for सेविनाम्)

23 a) G3 सुखगो (for °दो) —D3 reads $23^{b–e}$ twice —b) M5 भ्राता (for भ्रातुस्) —For 23^{cd} Ś Ñ V B D0.4.8.12.13 subst

384* विहारशीलो वसते भ्राता ते राक्षसेश्वर।

G 6. 3. 28
B 6. 27. 24
L. 6. 3. 23

वृतः कोटिसहस्रेण हरीणां समुपस्थितः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४
यो गङ्गामनु पर्येति त्रासयन्हस्तियूथपान् ।
हस्तिनां वानराणां च पूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ २५
एष यूथपतिर्नेता गच्छन्गिरिगुहाशयः ।
हरीणां वाहिनीमुख्यो नदीं हैमवतीमनु ॥ २६
उशीरबीजमाश्रित्य पर्वतं मन्दरोपमम् ।
रमते वानरश्रेष्ठो दिवि शक्र इव स्वयम् ॥ २७
एनं शतसहस्राणां सहस्रमभिवर्तते ।
एष दुर्मर्षणो राजन्प्रमाथी नाम यूथपः ॥ २८
वातेनेवोद्धतं मेघं यमेनमनुपश्यसि ।
विवर्तमानं बहुशो यत्रैतद्बहुलं रजः ॥ २९

[N V1 B1 धर्मात्मा D3 धनगे (for वरो) V3 D5 भ्राजो (for भ्राता ते) Ñ1 B3 नैऋताधिप Ñ2 V3 B4 D6 राक्षसेश्वर V3 राममाधिप D3 वानरेश्वर (for राक्षसेश्वर)]
—c) D7 (both times) 11 T3 G1 M6 [ए]व (for [ए]ष) D7 वसते, D5 (both times)-11 रमते (for वसति) Ś Ñ V B D5-8 12 13 एष हि Ñ2 V B1-3 D13 हि)- भवतो राजा (Ñ1 B D3 °जन्) —d) D5 (both times)-11 वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —e) G2 [ख] कथनो (sic) (for [अ]कथनो) D7 राजन् (for विप्र) D6 युद्धप्रकथितो विप्र —f) D6 7 T3 प्रोधनो, G M1 3 4 कथनो Cg as in text (for प्रथनो) D3 युद्धो नाम्नैष यूथप Cv काथो (sic) नाम्नैष यूथप इति सम्यक् पाठ —For 23ef Ś V1 D6 8 10 12 13 subst while D3 ins after 23cd

385* सेनापतिर्दुष्प्रकम्पो नीलो नाम्नैष वानर ।

[D3 दुष्प्रकम्पो V3 D13 यूथप (for वानर)]

24 a) V1 B4 D6 8 10 कोटी (for कोटि) Ś D8 13 कोटीसहस्रेण वृतो —b) Ñ V3 B वानराणां, D7 समुपस्थित, D7 9-11 M1 3 समवस्थित (for समुपस्थित) —B3 repeats here 24cd (cf v l 3) —c) Ś D6 8 10 12 13 एषोपि Ñ V3 B (B3 second time) एषोपि, D1 एकैक, M4 एष (for एषैव) B3 (first time) एषवामयते लङ्कां G1 एष भाषते लोकान् —After 24cd (first occurrence), B3 reads 4cd for the first time, repeating it in its proper place, while after 24, D4 reads 390*

25 D4 om (hapl) 25–34 —a) B4 उप (for मनु) —b) D3 भ्रमयन् (for त्रासयन्) Ś Ñ V2 3 B3 4 D5-7 9-13 M3 गज ; B1 M3-5 हरि , B4 द्विप (for हस्ति) B1 यूथप (for यूथपान्) —B1 om 25f– 27b G (ed) reads 25cd twice (var.) —c) B2 3 (marg also) 4 G (ed) (second time) पक्षिणां G2 Cr करिणां, Cv m g k t as in text (for हस्तिनां) —d) D8 11 पूर्वं (for पूर्व) B4 G (ed.) (second time) पवते गंधमादने

26 B1 D4 om 26 (cf v l 25) V3 (leg from ति in a up to गा in b —a) D3 पतेद् (for पतिर्) D6 नाम, G2 धीमान् (for नेता) —b) Ś V3 4 D5-8, 10 11 T3 G (V3 ग)च्छो, Ñ1 B3 4 D7-11 M3 गर्जन् , Ñ2 B3 (sup lin. also) राजन् , V1 B4 गयो, D5 4 T3 G2 गजात् (for गच्छन्) D3 इव (for गिरि) B3 गुहासु च D3 T3 गुहाशयान् (for गुहाशय) —After 25ab, D4-8 11 S ins

386* गर्जन्योधयते हस्याशुरुश्रेव महीरुहान्।

[D7 9-11 G2 M4 5 गजान् G3 M1 गच्छन् (for गर्जन्) D7 9 11 रोधयते, G1 रो बाधते (for योधयते) D5 T1 M2 गिरीश्वर D7 10 11 अरुणक T2 गुरुश्च, G1 2 M3 रूद्धर (for रूक्षर) M1 3 मद्रल्याश्रमदागजान् (for the post half)]

—a) D1 T1 M3 च एव (for हरीणां), D3 वाहिनीं मुख्यां, M1 वानरमुख्यो, M3 वानरो मुख्यो (for वाहिनीमुख्यो) Ś V1 3 D5-8 10 12 13 हरिश्च वाहिन्यां मुख्या —d) Ñ1 B3 अपि, Ñ2 B3 4 विचर, D1 भवत् (sic) (for मनु)

27 D4 om 27, B1 om 27ab (for both cf v l 25) —a) Ñ1 (marg also as in text) V3 B3 राजन् (for बीजम्) Ś Ñ V B3 D5 8 11 12 13 भाषाद D1 समासाद (hypm) (for मासित्य) —b) Ś1 V1 D5-11 मद्रं पर्वतोत्त(D13 °प)म —d) D7 [ओ]जसा (for स्वयम्)

28 D1 om 28 (cf v l 25) —a) Ś1 D13 एवं, Ñ V1 B3 राजन्, B3 4 शत, D5 एव (for एनं) B3 4 सहस्राणि —b) V1 D3 T1 G M मनु (for अभि) Ñ V1 B3 सहस्रैः परिवारित , V3 damaged, B3 4 हरीणां स (B3 च)मुपासते —After 28ab, D5-7 9-11 S ins

387* वीर्यविक्रमदप्तानां नर्दतां बलशालिनाम्।
स एष नेता चैतेषां वानराणां महात्मनाम्।

[(l 1) D7 9 11 G1 2 M3 4 5 वायु (for बल) —(l 2) D6 T3 तु (for च) M1 3 एष नेता महाबाहु (for the prior half) M3 तरस्विनां (for महात्मनाम्)]

—c) Ś Ñ V D1 5 6 8 12 13 T3 G1 दुर्धर्षणो, B1 वै दुर्धर्षो D6 8 दुर्ध(D8 °र्ष)णो (for दुर्मर्षणो) N V3 B1 3 युद्ध B3 4 नाम (for राजन्) D5 7 9 11 T3 4 M Cg k.t स एष दुर्धर्षो राजन्(D6 °जा) —d) Ñ1 प्रमथो, T1 प्रमाथिर, Cm g k.t as in text (for प्रमाथी) B3 4 हरि (for नाम) —After 28 B3 reads 39f (in marg) for the first time repeating it (in marg) after 31

29 D1 om 29 (cf v l 25) B1 om 29ab, —a) D6 च D13 T3 G [ए]व (for [इ]व), Ñ V1 B3 [उ]द्धतान् B4 [उ]द्धतो T1 [इ]द्ध (for

एतेऽसितमुखा घोरा गोलाङ्गूला महाबलाः ।
शतं शतसहस्राणि दृष्ट्वा वै सेतुबन्धनम् ॥ ३०
गोलाङ्गूलं महावेगं गवाक्षं नाम यूथपम् ।
परिवार्याभिवर्तन्ते लङ्कां मर्दितुमोजसा ॥ ३१
भ्रमराचरिता यत्र सर्वकामफलद्रुमाः ।
यं सूर्यतुल्यवर्णाभमनुपर्येति पर्वतम् ॥ ३२
यस्य भासा सदा भान्ति तद्वर्णा मृगपक्षिणः ।
यस्य प्रस्थं महात्मानो न त्यजन्ति महर्षयः ॥ ३३
तत्रैष रमते राजन्रम्ये काञ्चनपर्वते ।
मुख्यो वानरमुख्यानां केसरी नाम यूथपः ॥ ३४

C. 6. 3. 32
D. 6. 27. 38
L. 6. 3. 35

[उ]द्दत). Ñ V₂ B₂ ₃ मेघात् (for मेघ). —^{b}) Ś D₁₃ यमेवम्, Ñ V₃ B₃ ₄ यानेवात्, D₁₃ समेनम् (for यमेनम्). D₆ स्व प्र (for अनु). D₂ -गच्छन्ति (for -पश्यसि). —After 29^{ab}, D₆-₇ ₉-₁₁ S ins.:

389* अनीकमपि सरव्य वानराणां तरस्विनाम् ।
उद्धूतमरुणाभास पवनेन समन्वत ।

[(l. 1) D₂ T M₃ अपि, G₁ अनु- (for अपि). D₁ तप-स्विनां (for तर°). —(l. 2) T₃ उद्धूमम् (sic) (for उद्धूतम्).]

—^{c}) Ñ₁ V₃ B₁ निवर्तमानात्; B₃ वर्तमान च, B₄ D₆ ₈, ₉ ₁₁ नि(D₁₃ प्र)वर्तमानं, D₁ निकृष्यमानं, G₃ विवर्धमान (for निवर्तमान) B₁ सहसा, D₂ T₁ ₂ M₃ बहुधा (for बहुशो). —^{d}) D₆ तत्र (for यत्र). D₂ [ए]त: G₁ [इ]द (for [ए]तद्). T₃ यद्वैद्रतुलं रज. —After 29, D₁₃ reads 39^{ef} for the first time, repeating it after 34.

30 D₂ om. 30 (cf. v l 25). D₁₃ om. 30–31^{b}. —^{a}) Ś V₁ ₂ D₆-₈ ₁₁ सुमहान्तो, Ñ V₃ B कालं (Ñ₂ वालि: B₁ वलि)मुखा (for ऽसितमुखा). Ñ V₃ B₃ नाम. D₂ राजन् (for घोरा) —^{b}) B₂ D₁₁ T₁ G₁ गोलाङ्गुल (for °ला). —After 30^{ab}, B₂ ins.:

389* शत शतसहस्राणि यमेन पर्युपासते ।
एष दुर्मर्षणो नाम कोटिकोटिसमावृत ।

—^{a}) Ś Ñ V B₁ ₃ D₆-₈ ₁₁ सहस्राणां (for °णि). —^{c}) G M₁ -बन्धने (for -बन्धनम्). Ś Ñ V B D₆-₈ ₁₁ कोटि (Ñ₁ V₂ ₃ B₄ D₉ ₁ ₃ °टी)कोटि (Ñ₁ V₁ B₄ D₉ ₁ °टी)शत तथा (B₃ ₄ °तानि च, D₁ °ताहुत).

31 D₁ om. 31 (cf. v l. 25) D₁₃ om 31^{ab} (cf. v l. 30) —^{a}) Ñ₁ V₃ B D₇ गोलाङ्गुलं Ñ₁ V₃ G₃ महाकाय (G₃ °य), Ñ₂ B₁-₃ (before corr. as in V₁, sup. lin. in marg.) ₄ D₆-₁₁ G₁ महाराज, D₇ °वेगा (for महावेग). Ś D₆-₈ ₁₁ एन (Ś D₁₃ एत, D₆ एर) समनुगच्छ (D₁ °तिष्ठे)ति V₁ यमेनमुपतिष्ठन्ति V₂ यमेनं सुपतिष्ठन्ति D₂ यमेनमनुगच्छति. —^{b}) V₁ ₃ D₂ ₃ गवाक्षो नाम यूथप. —After 31^{ab}, Ś D₆-₈ read 39^{ef} for the first time, repeating it after 34, while V₁ ₂ D₁₃ read 39^{ef}. —V₂ D₁₃ om. 31^{cd}. —^{c}) Ñ V₁ B₂ [अ]नुगच्छन्ति B₁ [अ]भिनर्दन्ति, B₃ D₂ ₁₀ ₁₁ [अ]भिनर्दन्तो M₁ ₂ [अ]भिवर्षन्त (for [अ]भिवर्तन्त) —For 31^{cd}, Ś V₁ D₆-₈ ₁₁ subst., while D₁ subst. and reads after 24:

390* वाहिनी चास्य विपुला लङ्कामिच्छति मर्दितुम् ।

[D₁ यास्य, D₁ ₄ यस्य (for चास्य). D₂ बहुला (for विपुला). D₂ भाक्तु (for मर्दितुम्).]

—After 31, B₃ repeats 39^{ef} (cf. v l. 23).

32 D₂ om. 32 (cf v l. 25). —^{a}) B₃ -[आ]रचिता (meta), B₄ -[आ]वलिता, T₃ -[आ]चलिता, Cr m g as in text (for -[आ]चरिता). D₂ येत्र (for यत्र). D₁ भूमी राजति सा यत्र, G (ed.) भ्रमरै सेविता यत्र. —^{b}) Ñ₁ B₁ ₂ D₂ ₉-₁₁ T₂ ₃ G₁ ₂ M Ct -काल-; Cr m.k as in text (for -काम). Ñ₂ D₁ ₆ T₁ फला द्रुमा, Cm g k t as in text (for -फलद्रुमा) —^{c}) Ś Ñ V B₃ D₁ ₂ ₁₃ G₁ ₃ च, (for य) Ś₁ Ñ₂ V₂ ₃ B₂ D₆ ₇(m.) ₉-₁₁ T₂ M₁-₃ सूर्यस्य (for सूर्य). D₇ (also in marg. as in text) -वात (for तुल्य). Ñ₂ संकाशम् (for -वर्णाभम्). B₁ ₃ ₄ G₁ च (G₁ य) सूर्यवर्णतुल्याभम्; D₁₃ सूर्यतुल्यस्य वर्णाभम् —^{d}) D₂ पर्वत

33 D₂ om. 33 (cf v l 25). —^{a}) Ñ V₃ B भाभि: ₃ T₃ भाम- (for भासा) M₃ तदा (for सदा) Ś V₁ ₂ D₆-₈ ₁₁ ₁₃ प्रभया यस्य द(D₆ प्र प्रद)श्यते. G₂ ₃ प्रभया यस्य भाभा(G₃ °भर)ति —^{b}) Ś V₁ ₂ D₆-₈ ₁₁ ₁₃ G₂ ₃ काचना. Ñ V₃ B सौवर्णा. T₃ तद्वर्ण- (for तद्वर्णा). Ñ V₃ B₁ ₃ ₄ G₂ ₃ इव (for मृग-) —^{c}) D₆ पृष्ठ (for प्रस्थ) Ñ V₃ B च नित्य देवगन्धर्वा —^{d}) Ñ V₃ B सदा (B₃ च चा)रणा (for महर्षय).

—After 33, D₆-₈ ₉-₁₁ S ins

391* सर्वकामफला वृक्षा सदा फलसमन्विता ।
मधूनि च महार्हाणि यस्मिन्पर्वतसत्तमे ।

[(l 1) D₁ M₃ -काल- (for -काम). D₆-₁₁ सर्वे (for सदा). M₁ ₂ ₃ पुष्प (for फल-) D₇ G₁ सदा पुष्पफलान्विता (for the post half). —(l 2) D₂ नेत्राणि (for मधूनि) D₇ (also sup. lin. as in text) तस्मिन् (for यस्मिन्).]

34 D₂ om 34 (cf. v l 25) —^{a}) D₁₁ ₆ T₃ [ए]व (for [ए]ष). D₂ M₁ ₂ नित्य (for राजन्). Ś V₂ D₆-₈ ₁₁ ₁₃ transp रमते and राजन्. Ñ V₁ ₂ B च (Ñ₁ V₁ ₂ B₃ य)-देव (B₃ °व) राजा रमते —^{b}) V₂ रम्य (for रम्ये). —^{c})

G. 6. 3. 40
B. 6. 27. 38
L. 6. 3. 36

षष्टिर्गिरिसहस्राणां रम्याः काञ्चनपर्वताः ।
तेषां मध्ये गिरिवरस्त्वमिवानघ रक्षसाम् ॥ ३५
तत्रैते कपिलाः श्वेतास्ताम्रास्या मधुपिङ्गलाः ।
निवसन्त्युत्तमगिरौ तीक्ष्णदंष्ट्रा नखायुधाः ॥ ३६
सिंहा इव चतुर्दंष्ट्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ।
सर्वे वैश्वानरसमा ज्वलिताशीविषोपमाः ॥ ३७
सुदीर्घाञ्चितलाङ्गूला मत्तमातंगसंनिभाः ।
महापर्वतसंकाशा महाजीमूतनिस्वनाः ॥ ३८

N V3 B1 वानर॰ (for यूथपः). —After 34, Ś D1.3–6.13 repeat 39^cd (cf. v.l. 29 and 31).

35 ^a) Ñ V3 B1.3.4 D1.8–11 M3 a-सहस्राणि; Cv.m.g as in text (for °णां). Ś V1.2 D0–4.5.12.13 रावणषष्टि-सहस्राणि; B1 षष्टि शतसहस्राणि. —^b) Ñ2 B1.3.4 कांच(B1 कान)नानि महांति च. —V3 om. 35^cd. —^cd) Ś Ñ V1.2 B2 D2.4.13 गिरिश्रेष्ठस्(B2 °ष्ठे, D2 °ष्ठ); D5 गिरिः श्रेष्ठस् (for गिरिवरस्). D0.3.4.13 दे(D3.13 ते)षामस(D0 °स्मि)-गिरिः श्रे(D0 °रिश्रे, D1 °रेः श्रे)ष्ठस् (for °). D3 त्वाद् (for त्वम्). B3 सर्ववानर-; D1.13 त्वमिवामर-; G1 त्वमि-वोपरि (for त्वमिवानघ). B1.2.3 तत्र चास्ते गिरिश्रेष्ठे सर्ववानरपूजितः.

36 ^a) Ś1 D3.9–12 G1 [ए]के; V3 D0 [ए]व; D3 ते (for [ए]ते). Ś D3.12.13 कामरू-; L (ed.) कपिक- (for कपिला॰). G1 चौताश्च (for श्वेतास्). Ñ V3 B तत्रैते(Ñ2 D13 °व) वानराश्च(B3.4 °रा॰ श्वे)ताम्रा॰. —^b) Ñ1 B2–4 ताम्राक्षा (for ताम्रास्या). Ñ2 हरियूथपाः; B3 मत्तकोकिला॰; G (ed.) हरिपिङ्गलाः (for मधुपिङ्गलाः). —After 36^ab, V3 ins 393*. —V3 om. 36^c–38. —^c) Ś Ñ V1.2 B D0–4.12.13 गिरिश्रेष्ठे; D7 G2 [उ]त्तरगिरौ; D8–11 [उ]त्तम-गिरौ; G1 [उ]त्तमपुरौ (for [उ]त्तमगिरौ). —^d) D0.1.11 G2 M1.2 दंष्ट्रा-; G (ed.) दंत (for -दंष्ट्रा). D2.4 -महायुधाः.

37 V3 om. 37 (cf. v.l. 36). —^a) Ś D2.12 महादंष्ट्राः; D3.8 चतुर्दंष्ट्र-; D13 च दुर्धर्षा (for चतुर्दंष्ट्रा). —^b) D2 व्यालाः (for व्याघ्रा). —^d) D7.8–11 ज्वलद्- (for ज्वलित-). —For 37^cd, Ś Ñ V1.2 B D0–4.8.12.13 subst.:

392* आशीविषसमस्पर्शा घोररूपाः प्लवंगमाः ।

[B4 सप्रमाणा (sic); D3 -समा रूपे (for -समस्पर्शा). B3.4 दारुणा॰ (for घोररूपाः). B2 महावेगा॰ (for प्लवंगमाः).]

—Thereafter, Ś V1 B2.3 (after 38) D0–4.8.12.13 cont., Ñ V3 B1 ins. l. 3–5 only after 38; while V3 ins. after 36^ab; G1 M2 cont. l. 2 only after 396*; whereas G (ed.) ins. l. 1 after 38^ab:

393* तत्रैव निलयश्चैव भास्कर प्रतितिष्ठते ।
ककेस्य गतिमन्विष्यन्विमृगन्त्यं च महाकपिः ।
यो हि विशालामुत्पाद्य द्वारद्यामे हस्तिवानरे ।
तारस्य जनको वीरः सुषेणो नाम वीर्यवान् ।
निखरेण वृतः श्रीमान्हरीणां वानरेश्वरान् । [5]

[(l. 1) D1.4 तथैव; B2 D2 तत्रैव; D1.4 तन्त्रैव (for तत्रैव). Ś D1.12 निलयश्चैव; B2 निलयचल (for निलयचले). Ś D3.4.13 भास्करे(D2 °रो) (for भास्कर). Ś D3.13 [ऽ]प्युप- ; V1 सुप-; B4 प्रत्यु-; D1 चोप-; D2 [अ]प्युप- (for प्रत-). B4 D1.2.4 -तिष्ठति (for -तिष्ठते). B2 भास्करस्यातितिष्ठति; B3 भास्करद्युति-संनिभे (for the post. half). —(l. 2) V1 B4 गतिम् (sic) (for गतिम्). D13 मविष्यत्. V1.2 D4 M2 निपानं; G1 नियत (for निश्चन). D13 महाकपिः. —V3 illeg. for the prior half of l. 3. —(l. 3) Ñ2 B विपुलाम् (for विशालाम्). Ñ2 समासाद्य; B1 D0.2.4.13 अपाश्रुत्य; B2–4 अपाश्रित्य(B3 °श्रय); D1.3 अपाश्रय(D3 °श्र्य); D13 अपादाय (sic) (for अपाश्रुत्य). V1 यो विशालानुपृष्ठानि (sic), V3 यो विशालामनु-गम्यानि (for the prior half). Ñ2 V3 स्थ(V3 स्थि)तो वानरः (V3 °रः), B1 (also in marg. as in B3 and also हस्ति-वानरः) देवदस्तिने; B2 हरिवानरैः (for हस्तिवानरे). —(l. 4) V2 D0.3.4 तारया जनितो वीरः; B2 ताराजनयिता वीरः (for the prior half). V1.2 वानरः; D2 यूथपः (for वीर्यवान्). —(l. 5) D1 निविरेण (sic); D13 निधुनेन (for निखरेण). Ñ V3 B D3 हरि. कोटी(Ñ2 B2 °टि)सहस्रेण (for the prior half).]

—Thereafter B1 reads 395*.

38 Ś V1.2 B4 D0–4.8.12.13 om. 38 (for V3, cf. v.l. 35). —^a) G1 स्थित (for -[अ]ञ्चित-). —^b) Ñ V3 B1.3 -विक्रमाः; D13 नि.स्वनाः (for -संनिभाः). —B2 om. 38^cd. —^c) Ñ V3 D1.3 (sup. lin. also) D7 G2 -संनिभा; B2 (orig.) D13 -नि स्वनाः (for -निस्वनाः). —After 38, Ñ V3 B1.3 (393*) ins. l. 3–5 of 393*; while G (ed.) ins. l. 1 of 393* after 38^ab and l. 3–5 after 38. —After 38, D5–7.9–11 S ins.:

394* वृत्तपिङ्गलरक्ताक्षा भीमा भीमगतिस्वनाः ।
मर्दयन्तीव ते सर्वे तस्थुर्लङ्कां समीक्ष्य ते ।

[D6 T1 om. l. 1. —(l. 1) D7.9–11 -नेत्रा हि (for -रक्ताक्षा). D7.10.11 महा-; T3 M3 भीम (for भीमा). D6 T3 M3 गतिस्वना, G2 -पराक्रमा, G3 -तरस्वना (for -गतिस्वनाः). D5 महावीर्या गजस्वना (for the post. half). —(l. 2) G1 मर्दयति च (for मर्दयन्तीव). D6 T3 तस्थुर् (for सर्वे). D6 T3 रक्षां सर्वे (D6 °र्वे) (for तस्थुर्लङ्कां). G M3 समीक्ष्य वै (for समीक्ष्य ते). D6 T1 M1.2 स्थिरं (विपुलं) लङ्कां सर्वे तिष्ठन्तीक्ष्य ते (M1.2 °क्ष्य वै). ※ Cm g: ते सर्व लङ्कां समीक्ष्य मर्दयन्तीव मर्दयन्त इव तस्थुरिति सम्बन्धः (Cg तस्थु मर्दयन्त इव तिष्ठन्ति) । भावो लिङ्-न्यास॰ ।; so also Ct. ※]

एष चैषामधिपतिर्मध्ये तिष्ठति वीर्यवान् ।
नाम्ना पृथिव्यां विख्यातो राजञ्शतबलीति यः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ ३९

गजो गवाक्षो गवयो नलो नीलश्च वानरः ।
एकैक एव यूथानां कोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥ ४०

तथान्ये वानरश्रेष्ठा विन्ध्यपर्वतवासिनः ।
न शक्यन्ते बहुत्वात्तु संख्यातुं लघुविक्रमाः ॥ ४१

सर्वे महाराज महाप्रभावाः
सर्वे महाशैलनिकाशकायाः ।
सर्वे समर्थाः पृथिवीं क्षणेन
कर्तुं प्रविध्वस्तविकीर्णशैलाम् ॥ ४२

G. 6. 3 51
B 6 27 48
L. 6. 3 45

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥

---

39 For 39[ab], Ś N V B (B3 subst and reads after 393*) D6-8 9 11 12 subst

395* कामरूपी महावीर्यैः सद्दर्पांःसमरोधत ।

[Ñ V2 B स प्प(B2 °व) , L (ed) सद्दप (for सद्दर्पान्) Ś D8 12 समरोद्धत]

—After 39[ab], D5-7 9-11 S ins

396* जयार्थी नित्यमादित्यमुपतिष्ठति वीर्यवान् ।

[D9 11 राज्यार्थी (for जयार्थी) T2 सत्यम् (for नित्यम्) D8 T2 3 M3 बुद्धिमान्, G1 वानर (for वीर्यवान्) ❀ Cg इत्यतिष्ठति उपतिष्ठते ❀]

—Thereafter, G1 M3 cont 1 2 of 393*.

—[c]) Ñ V B2 D6-8 10 12 राजन् (for नाम्ना) G3 सत्यातो (for विख्यातो) Ś D8 12 य पृथिव्यां तु विख्यातो, B1 3 4 राजा वानरमुख्यानां —[d]) B2 4 नाम्ना, T1 राजा (for राजन्) Ś Ñ V B1 D6-8 9 12 13 नाम्ना(D3 वीर) शतबलिस्तु (Ś D8 12 °श्च) य(Ñ V2 °लिर्हरि , V1 2 °लीति च, B1 °लिर्हरि , D3 °ली तु स), B3 नाम्ना शतबलिर्हरि —After 39[cd], Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D6-8 12 13 ins , while B3 ins l 1 after 39[cd] and l 2 in marg after 40[ab]

397* वृत कोटीसहस्रेण लङ्कां प्रार्थयते हरि ।
उदकासुरश्च ऋषभ शरभो गन्धमादन ।

[(l 1) Ñ2 V2 3 B1 D6 8 12 कोटि (for कोटी) Ś V1 D6-8 9 11 12 सहस्रेषु(V1 D2 °सु) Ñ V2 B1 2 वृतो (for वृत) —Ñ B1 2 4 D8 om l 2 —(l 2) Ś V2 D8 12 वृषभ , G (ed) दुर्ग (for ऋषभ)]

—D3 om 39[cd]-40[ab] Ñ V2 B1 2 4 om 39[cd]. Ś D6 8-10 13 (after 29 owing to om of 30-31[ab]) read 39[cd] for the first time after 31[ab], repeating it after 34 V1 2 D11 read 39[cd] after 31[ab] B3 reads 39[cd] (marg) for the first time after 23 repeating it (marg) after 31.—[c]) Ś D8-10 12 13 (Ś D8 12 both times D13 second time , D13 first time)एषोपि, D3 एष वा D13 (second time) सैषोपि (for एषैव) G1 M1 2 3 आशसते (for [ए]वाशंसते). ❀ Cr g एषैवेत्यत्र (Cg °वेति)सन्धिरार्षः , ❀ —[d]) D1 धर्षितु (for मर्दितुम्) —After 39 D5-7 9-11 S ins

398* विश्रुतो बलवाञ्शूर पौरुषे स्वे व्यवस्थित ।
रामप्रियार्थं प्राणानां दया न कुरुते हरि ।

[(l 1) M3 वीर्य (for शूर) G3 पौरुषेषु (for °षे स्वे) G1 पौरुषे पयरस्थित (for the post half)]

40 Ś V1 2 D6 8 9 12 13 om 40[ab] (for D3, cf v l 39). D3 T1 om 40 —[a]) N2 B नयो (for गजो) —[b]) B1 2 4 यूथप (for वानर) —After 40[ab], B3 ins l 2 of 397* —V2 illeg for [c] —[c]) B1 D7 9-11 G1 एकैकम् (for एकैक) Ś B4 D8 12 एष, Ñ V2 B1-3 D3 एषां, G एते (for एव) Ś Ñ V2 B D1 3 4-11 M3 योधानां (for यूथानां) V3 D6 8 विजय(D6 °या)श्चैव एषां चै (D6 °तेषां) D1 विजयश्चैकपादश्च D13 विजयश्चैवशविक (sic) —[d]) Ś3 D1 2 8 G1 M1 3 कोटीभिर् (for कोटिभिर्),

41 [a]) D1 अथ (for तथा) Ś D8 12 ये, D4 च (for [अ]न्ये) Ś D8 9 12 वानरा (for वानर) —[cd]) B3 transp न and शक्यन्ते D6 1 महत्त्वात् (for बहुत्वात्) M3 च (for तु) Ś D8 12 transp बहुत्वात् and तु सख्यातु —After 41, Ñ V2 B1-3 D13 ins

399* अथ च सुग्रीवबलस्य नायको
युवाङ्गदो राघवपार्श्वत स्थित ।
महायशा काञ्चनशैलसंहतो
महीसुत काञ्चनपर्वतोपम ।

[(l 1) Ñ1 V2 तु (for च) —(l 2) V2 lacuna from रा up to स्थित —(l 3) Ñ1 B1 सन्निभो (for संहतो) —(l 4) V2 पवतप्रभ (sic) (for पर्वतोपम)

42 B1 3 (in marg) repeat 42[ab] after 42[cd]. —[a]) Ś Ñ V B1 (second time) 2 4 (both times)

१९

G 6 4 1
B 6 8 1
L 6 4 1

सारणस्य वचः श्रुत्वा रावणं राक्षसाधिपम् ।
बलमालोकयन्सर्वं शुको वाक्यमथाब्रवीत् ॥ १
स्थितान्पश्यसि यानेतान्मत्तानिव महाद्विपान् ।
न्यग्रोधानिव गाङ्गेयान्सालान्हैमवतानिव ॥ २
एते दुष्प्रसहा राजन्बलिनः कामरूपिणः ।
दैत्यदानवसंकाशा युद्धे देवपराक्रमाः ॥ ३
एषां कोटिसहस्राणि नव पञ्च च सप्त च ।
तथा शङ्कुसहस्राणि तथा वृन्दशतानि च ॥ ४
एते सुग्रीवसचिवाः किष्किन्धानिलयाः सदा ।
हरयो देवगन्धर्वैरुत्पन्नाः कामरूपिणः ॥ ५
यौ तौ पश्यसि तिष्ठन्तौ कुमारौ देवरूपिणौ ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ ताभ्यां नास्ति समो युधि ॥ ६

D6.8.11.12 एते (for सर्वे) Ś V2 B2 (second time) D6.8.11 महानुभावा B4 सम°, D12 महाकायाश्च ये (for महाप्रभावा) —^{d}) M2 रूपा (for काया) Ś N V B1.2 (both second time) D6.8.10.11 महाबला(D9 यूथा धिपा) अप्रतामाश्च यु(N2 °मा युयु)द्धे —^{d}) B3 परिष्वक्त B1.3 विशीण (for विकीर्ण) G1.2 शैल (for शैलान्) B4 कर्तुं प्रचारसिवशीर्णशैला —For 42^{cd} Ś N V D6.8.11.13 subst while B1.2 (in marg) ins after 42^{ab} (r)

400* शाखामृगा पवनसंनिकाशा
प्रकीर्तिता सुरप्रवरा पृथिव्याम्।
[(l 2) B1 सुरपवन (for सु प्रवरा)]

Colophon —*Kaṇḍa name* D1 om N V1 B D3.12.13 लङ्का° D6.8 युद्ध° —*Sarga name* Ś1 सारण वचन Ś1 N V1.2 B1.3 D6.8.10.12 सारणवाक्य V3 वानर वर्णन B2.4 सैन्यदर्शन(B4 °न) D1 सैन्यवर्णन D3 सैन्यवर्णने सारणवाक्य D4 सैन्यदर्शन (also in marg सारणवचन) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 V2 B2 D3.6.8.12.13 om Ś1 N V1.2 B1.3.4 D4.6.7 3 D1 5 D2.7.10 1 T1.2 G M 27 T2 26 —After colophon G1.2 M1.2 concludes with श्रीरामाय नमः

19

1 Cv is missing from 6 19 1 up to 6 20 5 —^{a}) Ś N1 V B1 D6.8.12.13 [अ]तः दृष्ट्वा N2 B2.4 [अ]तः श्रुत्वा (for वचः श्रुत्वा) —^{b}) Ś N V B D6.8.10.11 राक्षसस्य महाबल (N1 V2.3 B D11 °मत) D9 राक्षसस्य दुरात्मन —^{c}) D5.7.9.11 T M Cm g k t भाषतस्तु तद् (for आलोकयन्) Ś D6.8.12.13 बलमालोकय(D6.8.12 °क)मान च(D6 स) M2 बलमाश्रित्य तिष्ठन —^{d}) Ś N V2 B2.4 D6.8.11.12.13 रावणम्, V1.2 B1 D1.3 G M2 वचनम् (for वाक्यमथ)

2 ^{a}) D9 स्थितान् D6.7 स्थितान् (for स्थितान्) —^{d}) D6 महाबलम् T2 G2 °गान् G3 °जयान् (for °द्विपान्) —After 2^{ab} V2 B1.3.4 ins

401* हृष्टानसर्वान्शूरान्युद्धे च कृतलक्षणान्।

[V2 अर्धाय B1 कृतानन्यान्युद्धे (for the prior half) V2 युद्धे (for युद्धे च)]

—^{c}) D12 निसृतान् (for न्यग्रोधान्) Ś D6.12 तुङ्गाग्रान् B1 गङ्गाख्यान् (for गाङ्गेयान्) ※ Cm g k t गाङ्गेयान् गङ्गातट स्थान् (Ck t °तटोद्भवान्। अनन्यवेऽपि उपाय) ※ —^{d}) Ś D6.11.13 शैलान्, N V2.3 B D7.8.9 शालान् (for सालान्) V3 D6 हैमवतीन् (sic)

3 ^{a}) V D6.8.13 दुःप्रसहा B3 दुर्विषहा —^{c}) D5.4 दत्र (for दैत्य) —^{d}) B3 M1.2 सत्य, B4 बहु (for देव) N2 V2 B3 [अ]तुलोपमा; B3 पराक्रमा (for पराक्रमा) V1 D1 वृत्तिकाश्च वानरा

4 ^{a}) D1.8.9.13 कोटी —^{b}) N1 D3 transp पञ्च and सप्त —N1 om (hapl) 4^{cd} —^{c}) Ś1 नव शत, Ś2 D6.8.10 नव शङ्कु, B2 D4 T1.2 M2 तथा, Ś1 B1 om (for तथा शङ्कु) —^{d}) Ś V2 B D6.8.11.13 दश(V2 B D1 तथा)वृन्द N2 illeg G2 वृन्दा वृन्द (for तथा वृन्द)

5 V1.2 D1.4 read 5 before 9 B3 repeats 5 (both times in marg) after 7 —^{a}) N2 चरिता B1.2 (both times) सहिता (for सचिवा) —^{b}) Ś2 N1 V2 D6.8.11.13 गुहा; V1.2 D1.4 तथा T2 सदा (for सदा) —^{c}) D12 सकाशा T1 गवय, Cg as in text (for गन्धर्वैर्) —^{d}) T1 सपन्ना (for उत्पन्ना) Ś N V B1.3 D1.8.10.11 दानवैस्तथा(D1 °रपि) D3 (both times) D6 दानवै सह(D6 शुभे) D3 पन्नगैस्तथा (for कामरूपिण) ※ Cg उत्पन्ना कामरूपिण इति। कामरूपित्वेन उत्पन्ना इत्यर्थ। पूर्वं कामरूपित्वमुक्तम्। तस्य इदानीमौत्पत्तिकत्वमुच्यत इति न पुनरुक्ति ※ —After 5 G1 reads 7^{cd} for the first time repeating it in its proper place

6 ^{a}) Ś N V1.2 B1.2 D6.8.10.12 T1 तु V2 B3 च D6.8 तु Cg k t as in text (for तौ) D दृश्यतौ (for तिष्ठन्तौ) —^{b}) D4 उभौ (for कुमारौ) ※ Cg देवेति रावणं प्रति सम्बुद्धि ※ —^{c}) D12 मेदश्च, Ś D6.8 G2 द्विविधश्च, Cg as in text (for द्विविदश्च) Ś N1 D6.8.10.11.13 चैतौ N2 B1.3 D4.10.11 G1.2 पव,

ब्रह्मणा समनुज्ञातावमृतप्राशिनावुभौ ।
आशंसेते युधा लङ्कामेतौ मर्दितुमोजसा ॥ ७

यावेतावेतयोः पार्श्वे स्थितौ पर्वतसंनिभौ ।
सुमुखो विमुखश्चैव मृत्युपुत्रौ पितुः समौ ॥ ८

यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं प्रभिन्नमिव कुञ्जरम् ।
यो बलात्क्षोभयेत्क्रुद्धः समुद्रमपि वानरः ॥ ९

एषोऽभिगन्ता लङ्काया वैदेह्यास्तव च प्रभो ।
एनं पश्य पुरा दृष्टं वानरं पुनरागतम् ॥ १०

ज्येष्ठः केसरिणः पुत्रो वातात्मज इति श्रुतः ।
हनूमानिति विख्यातो लङ्घितो येन सागरः ॥ ११

कामरूपी हरिश्रेष्ठो बलरूपसमन्वितः ।
अनिवार्यगतिश्चैव यथा सततगः प्रभुः ॥ १२

G 6. 4. 13
B 6. 20. 11
L 6. 4. 13.

D7 8 चेति (for क्षोभौ) —N2 illeg for ᵈ —ᵈ) G1 मयोर्, G1 M3 याभ्या, Cg as in text (for जाम्यां) B4 महान् (for युधि) Ś Ñ1 V B4 D0-4 6 10 11 वै(B4 D1 न)ययोर्यिंयते सम , G (ed) न समोस्त्वनयोर्युधि

7 ᶜ) Ś Ñ1 V1 D2 4 6 8 12 G1 3 M5 समृतप्राशनात् ॐ Ct समनुज्ञाता इत्यत्र 'लोप शाकल्यस्य' इति लोप । समनुज्ञाताविस्थ ॐ Ś Ñ2 V1 B1 3 D0 3 4 8.12 13 repeat 7ᶜᵈ after 402* V3 repeats 7ᶜᵈ in place of 8ᶜᵈ D8 repeats 7ᶜᵈ after 8 G1 reads 7ᶜᵈ for the first time after 5 repeating it here —ᶜ) D1 3 (second time) आशंसेता, G3 (first time) आशयने Ś Ñ V B D0-1 6 12,13 (Ś Ñ2 V1 3 B1 3 D0 4 8 12 13 both times) पुरीं, D5-7 9-11 T1 3 G1 (both times) च च यथा, T2 तदा (for युधा) Ś N2 B1 3 D0 8 8 12 (all second time) पुरो (for लङ्काम्) —ᵈ) N2 B1 4 (all second time) स्वेन, G1 (first time) पुरा (for एतौ) Ś N1 D0 3 4 8 12 (all except Ñ1 second time) म(Ñ1 D13 अ)र्दितु स्वेन तेजसा, V1 3 G1 (all second time) स्वेनानीकेन माद्दु —After 7, B3 repeats 5 (both times in marg).

8 V1 B2 4 D5-7 9 11 T G M1 3 om 8 K (ed) reads 8 within brackets —ᵃ) Ñ2 V1 3 दक्षात् (for पृतात्) G(ed) वनयो (for एतयो) —ᵇ) Ñ2 सस्थितौ पर्वतासमौ, Ñ2 B1 स्थितौ तु वानरर्षभौ —V3 repeats 7ᶜᵈ in place of 8ᶜᵈ —ᶜ) D3 M3 समुखो N2 B1 दुर्मुखश्च M2 सुमुखश्च (for विमुखश्च) —After 8 Ś Ñ V1 B1 3 D0 3 4 8 12 13 K(ed , within brackets) ins while D8 ins after the second occurrence of 7ᶜᵈ after 8)

402* प्रकृष्यौ नगरीं लङ्कां कोटिभिर्दशभिर्वृतौ।

[D1 13 कोटीभिर्]

—Then Ś Ñ2 V1 B1 3 D0-3,4,8 12 13 repeat 7ᶜᵈ

9 Before 9 V1 3 D1 3 read 5 —ᵃ) B3 यं, B4 च (for तु) —ᵇ) D13 प्रमत्तम् (for प्रभिन्नम्) —After 9ᵃᵇ, Ś2 Ñ1 V1 D0 4 8 12 13 ins., while D3 ins. after 10

403* वायवेर्योऽयं दृष्टं यस्य रूपं महात्मन ।

[D2 8 13 वायवेनेन Ś2 D8 13 पूर्व Ñ1 यस्य D0 रूप, D8 तुल्य (for तूर्व) V3 [उ दक्षुत (sic) (for [उ] दृष्टं पूर्व) Ñ1 क्रूर (for यस्य) D2 यमेन परिपश्यसि (for the post half)]

—ᵈ) Ñ1 D13 क्षोभने (for क्षोभयेत्) D3 बलानि क्षोभय स्थेय D4 बलाक्षोभयते क्रुद्ध —ᵈ) D6 8 इव (for अपि) Ś D0 4 8 12 13 वेगवान, Ñ V B3 D1 3 तेजसा (for वानर)
—After 9 G3 reads 12ᵃᵇ for the first time repeating it in its proper place

10 ᵃ) B3 हता तु (for ऽभिगन्ता) D8 T2 M3 एषो हि गता (sic) B3 D5 7 10 11 T2 G M3 लङ्कायाः —ᵇ) B3 रक्षसां तु वरोत्तम —For 10ᶜᵈ, Ś Ñ V B1 3 4 D0 4 8 12 13 subst

404* एष धावतवाल्लङ्कां दृष्टं सीता च दृष्टवान।

[D1 एको (for एष) Ñ2 B1 3 4 transp लङ्कां and दृष्टं Ñ1 V3 सीतां दृष्ट (by transp). D3 सीतां च दृष्टवान्हरि (for the post half)]

—ᶜ) Ñ2 न पश्य च V1 3 D1 T2 3 एतं (D7 एवं) पश्य D8 दर्शयं, M1 3 पुरा दृष्ट (for पुरा दृष्टं) —ᵈ) Ś Ñ V B D0-4 8 12,13 काप प्रत्यागत पुन —After 10, D3 ins 403*

11 ᵃ) Ñ1 V B3 D1-3 श्रेष्ठ (for ज्येष्ठ) B3 D8 11 13 केसरिणा V3 क्षेत्र (for पुत्रो) ॐ Cg ज्येष्ठ इति । अत्र एव इत्यध्याहार्यम् । केसरिण पुत्र तस्य क्षेत्रज एष ॐ —ᵇ) D5-8 8 10 वातात्मज (for वातात्मज) Ñ1 V1 3 B3 D1 3 4 12 13 श्रुति B1 4 स्मृति D0 श्रुते (for श्रुत) —D8 om 11ᶜ–12ᵇ. D1 om 11ᶜᵈ

12 D8 om 12ᵃᵇ (cf v l 11) G3 reads 12ᵃᵇ for the first time after 9 repeating it here —ᵃ) B3 D3 11 कामरूपो V1 3 B3 D1 3 बली वीरः D8 बलेश्चय T3 हरि श्रेष्ठो (for हरिश्रेष्ठो) Ś Ñ1 V3 D1 3 12 13 काम रूपवांश्चैव(D13 °व) —ᵇ) Ñ1 B1 3 4 D7 G1 (both times) M1 3 वीर्य (for रूप) Ś Ñ1 V B1 D1 3 4 8 12 13 कामगश्चैव(V B1 D1 4 °श्चापि D3 °श्चैव) वानर , D8 बलवान्वानरस्तम —ᶜ) Ś D8 अनिवार्या D8 अनिवार्ये D1 अनिवाय D3 अनिर्वीर्य G1 अनिवर्ग (for अनिवार्य) Ś D4 13 वायु, D8 वेद (for चैव) —ᵈ) D1 वायुमहा-

यस्मिन्न चलते धर्मो यो धर्मं नातिवर्तते ।
यो ब्राह्ममस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः ॥ १९
यो भिन्द्याद्गगनं बाणैः पर्वतांश्चापि दारयेत् ।
यस्य मृत्योरिव क्रोधः शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
यस्य भार्या जनस्थानात्सीता चापहृता त्वया ।
स एष रामस्त्वां योद्धुं राजन्समभिवर्तते ॥ २१
यश्चैष दक्षिणे पार्श्वे शुद्धजाम्बूनदप्रभः ।
विशालवक्षास्ताम्राक्षो नीलकुञ्चितमूर्धजः ॥ २२
एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम भ्राता प्राणसमः प्रियः ।
नये युद्धे च कुशलः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ २३
अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो बुद्धिमान्बली ।
रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः ॥ २४
न ह्येष राघवस्यार्थे जीवितं परिरक्षति ।
एषैवाशंसते युद्धे निहन्तुं सर्वराक्षसान् ॥ २५

G. 6. 4. 28
B. 6. 28. 23
L. 6. 4. 26

D3.4 [अ]क्षतं Ś1 D5 G1.2 श्याम ; D12 श्याम ; G1 वीर (for शूर) N2 वक्षस्थला(m also °स्त्वचेद्ध) रत शूर —b) Ś1 D8.12 पद्मपद्म, D6.7 पद्म पद्म, D11 श्यामपद्म, G2.3 शूर पद्म (for श्याम पद्म) N2 V1.2 B1.3 D6.14 शूलेभग, B4 [आ]यतेक्षण —d) Ś N V1.2 B1.2 D0-4.7.13 G M3 विश्रुत (for विख्यात) V2 B3 लोके पौरुषविश्रुत B3 धनुष्मा-कवची धारी

19 a) B2.3 यस्मात् Ś Ñ1 V2.3 D0-4.6.13.14 सनातनो (for न चलते) V3 यस्य चानुगतो धर्मो —b) B3 धर्मान्, B1 धर्म्याद् (for धर्मं) D3 [अ]भि, M3 [अ]नु (for [अ]ति) N1 V3 यो धर्मं नि(V3 °र्ममभि)रत सदा —N2 reads 19cd after 20 —c) N2 V2 दिव्यम्, D6 T2 ब्राह्मयम् (for ब्राह्मम्) N2 V2 ब्राह्म चं(V3 च), B1.4 दिव्य च B3 विद्यां च (for वेदांश्च) Ś D8.12.13 यो ब्रह्मास्त्र च दैव च(Ś1 D8 चैत्र दैवं; D12 च जानाति) —d) Ś V2 B1.2.3 D1.8.11 T1 वेत्ति, D12 यथा (for वेद) ⊛ C6 ब्राह्म मस्त्र ब्रह्म ब्रह्मास्त्र वेदांश्च वेद जानाति । ब्रह्मास्त्रप्रस्य वेदान्त र्गतत्वेऽपि प्राधान्यात्पृथगुक्ति । वेदविदां वेदार्थविदां वर श्रेष्ठद्भयो वसिष्ठादिभ्योऽप्युत्कृष्ट ⊛ —For 19cd, N1 V1.2 B3 D6.4 subst while Ś V2 (reads wrongly twice) D1.13.14 ins after 19 N2 ins after 19ab, B1.4 ins. after 20

406* ब्रह्मग्राम सदाह्वानो यस्मिन्वीरे प्रतिष्ठित ।

[Ñ1 (m gloss) अस्त्रसमूह (for ब्रह्मग्राम) Ś D8.12 पर (for वीरे)]

20 a) Ś D12 भिन्द्यात्, D8 विद्यात् D8 भवन्तं; D4 T1 मेदिनीं (for गगनं) N2 यो विभिद्यान्नो बाणैर् —b) N V B3 D1 वसुधां चैव(N2 V1 D4 वारं) B1.4.6 D6 वसुधा मपि(B3 °च) D8.4.6 वसुधां चापि(D1 च वि), D1.3.11 G M3 मादृशीं चापि(D7 चैव G M3 चापि) M1.2 पृथिवीमपि, M3 पर्वतानपि (for पर्वतांश्चापि) D5 पातयेत्, G2 धावेत् (for दारयेत्) Ś D8.12.13 वसुधां च वि(D13 नि)दारयत् (D11 °दारयत्) D1 T2.3 पृथिवीं चैव(T3 च प्र) दारयेत् —c) D1 मृत्युवत् (for मृत्योरिव) —d) D5 पराक्रम: —After 20 N2 reads 19cd while B1.4 ins 406*

21 N1 reads 21cd twice (second time marg) —c) N1 (first time) जनस्थाना (for यस्य भार्या) —d) Ś D8.12 नाम हृता Ñ1(first time) , V2 B1.4 D0-4.13 प्रमथिता V2 G2 त्वयाहृता V3 D7.8.11 चापि हृता, B3 प्रमुषिता (for चापहृता) N1 (second time) आनीता प्रसभयाश्रमात् B1 आनीता प्रथिता त्वया —cd) D1 त्वा (for त्वां) D7.8.11 transp योद्धुं and राजन् D6 समनु वर्तते —For 21cd Ś N V B D0-4.6.12.13 subst

407* सोऽयं दाशरथी रामो योद्धुं त्वामभिवर्तते ।

[B1 एष B4 सैव (for सोऽय) N1 B3 transp योद्धु and त्वाम् V2 त्वामनुवर्तते V3 समभिवर्तते]

22 a) Ś V1.2 D6.8 यस्यैव, N1 D13 योऽस्यैव N2 V3 B1.4 D8.11 M3 यस्यैष, B3 य एष D1 अस्यैव, D5 यस्तस्य D7.13 ह(D13 यो)स्यैष (for यश्चैष) —b) V2 शुद्ध , D6 शुद्ध (for शुद्ध) —D5 om 22cd —c) D11 कजाक्षो, T1 G2 M1.2 ताम्रास्यो

23 a) Ñ1 भ-चैव (metri causa) N2 V2 B2.3 भस्यैव, D7.8.11 एषो हि, M3 स एष —b) Ś V2.3 B1.4 D0.4.6.8.12.13 हित , N B2 [s]हितः V1(m also हित) D13 हि स , B1 महान् (for प्रिय) D7.8.11 भ्रातृ प्रियहित सदा —c) B3 न्यायेषु (for नये) B1 च युद्धे (by transp) D6 युद्धेषु Ś D8.11.13 वेदवेदांग (for नये युद्धे च) —d) G2.3 शास्त्र (for शास्त्र) Ś N V1.2 B D6.8.12.13 सर्वास्त्रविधि(D5 °धेषु च)पारग ; V2 D7.8.11 M1.2 सर्वशास्त्रभृतां(D7 °विदां) वर ⊛ C6 सर्वेति । शास्त्राणां नीतिशास्त्राण्यतिरिक्तशास्त्रपर ⊛

24 b) Ś Ñ V B D6.8.12.13 समरे बली; D5 सफलो बली D7 बलसुत ; D8-11 T2 च जयी (T3 यशो) बली; G1 बलवान्वशी —d) B2.4 नित्यमुद्यतकार्मुक —After 24 Ś N V B D0.4.6.12.13 ins.

408* नित्य समरसहायश्च नित्यमुद्यतकार्मुक ।

[Ś D8.12.13 उद्यत (for उद्य) B4 यथक्रमले नृप (for the post half)]

25 a) B2 (marg orig as in text) ह्यस्मिंश्च; D1 न ह्येव (for न ह्येष) D8.9 [अ]र्थे —b) D3 परिरक्षति

C 6 4 14
B 6 23 12
L 6 4 14

उद्यन्तं भास्करं दृष्ट्वा बालः किल पिपासितः ।
त्रियोजनसहस्रं तु अध्वानमवतीर्य हि ॥ १३
आदित्यमाहरिष्यामि न मे क्षुत्प्रतियास्यति ।
इति संचिन्त्य मनसा पुरैष बलदर्पितः ॥ १४
अनाधृष्यतमं देवमपि देवर्षिदानवैः ।
अनासाद्यैव पतितो भास्करोदयने गिरौ ॥ १५
पतितस्य कपेरस्य हनुरेका शिलातले ।
किंचिद्भिन्ना दृढहनोर्हनूमानेष तेन वै ॥ १६
सत्यमागमयोगेन ममैष विदितो हरिः ।
नास्य शक्यं बलं रूपं प्रभावो वानुभाषितुम् ।
एष आशंसते लङ्कामेको मर्दितुमोजसा ॥ १७
यथैषोऽनन्तरः शूरः श्यामः पद्मनिभेक्षणः ।
इक्ष्वाकूणामतिरथो लोके विख्यातपौरुषः ॥ १८

(for मतङ्ग) Ś N V₃.₅ B₁.₃.₄ D₂.₃.₈.₁₁.₁₃ यथा (N₁ °था) त्रिलगतिस्तथा V₁ B₂ D₄ यथानलमसस्तथा

13 ᵃ) Ś Ñ₁ V₁.₂ B₂ D₆₋₈.₁₁.₁₃ बालो (for दृष्ट्वा) —ᵇ) D₇ बाल्ये (for बालः) D₁₀.₁₂ G₁.₃ M₁.₃ बुभुक्षित (for पिपासित) Ś D₆.₈.₁₃.₉ दृष्ट्वोत्थाय (D₁₃ °माश्च [sic]) पुरा कपि Ñ₁ बाल्ये भृगगमदकपि N₂ दृष्ट्वाभिगत किल V₁.₂ B₂ D₁₋₃ दृष्ट्वोपपतित बिल V₃ बाले बाले मथकपि (sic) B₁.₃.₄ बाल्यात्कपि प्र(B₃ °रकस्मिन् B₄ °रकस्मिन्प्र)धावित ❀ Cg पिपासित स्त यायेभ । क्षुधित इति यावत् ❀ —Note hiatus between ᵃ and ᵈ —ᶜ) Ś V₂ B₂.₄ D₀.₁.₄.₈.₁₁.₁₃ सहस्राणम् V₁ D₁.₃ सहस्राणि (with hiatus) B₃ -सहस्राणाम् T₃ -सहस्र च (with hiatus) (for -सहस्र तु) N₁ B₁ त्रिशद्योजनसाहस्रम् V₃ शतयोजनसहस्राणाम् (hypm) —ᵈ) Ñ₁ M₃ (to avoid hiatus) चा(M₃ स)ध्वान Ś Ñ₁ V B₃ D₀.₁.₈.₁₁.₁₃ समभिप्लुत। N₂ B₁.₂.₄ M₃ समतीत्य च(B₁ °त्य M₃ हि) M₁.₃ मातलथ्य तु (for अवतीर्य हि)

14 ᵃ) D₄ हृ गमिष्यामि D₆ हरिष्यामि (subm) —ᵇ) N V B D₁.₄ ममोपरि (for मे क्षुत्प्रति) M₃ यास्यति (for यास्यति) Ś D₆.₈.₁₁.₁₃ नमम परियास्यत (D₁₃ °यास्यति) —D₁.₄ om 14ᶜ–15ᵃ —ᶜ) Ś N V₃.₅ B D₀.₁.₇.₁₂ G M₃ निश्चित्य (for संचिन्त्य) —ᵈ) Ś N₁ D₆.₇.₈.₁₁.₁₃ किलैष V₁ illeg V₂ B₂ पुरोसौ B₁.₄ पुरैव D₆.₇ T₁ पुपुवे (for पुरैष) D₁ मद (for बल) V₂ पु * * * ह (moth eaten)

15 D₁ om 15ᵃᵇ (cf v l 14) —ᵃᵇ) Ś D₆.₈.₁₁.₁₃ भानुम् V₁ दर्प (for देवम्) V₁ दर्वैर्षि V₂.₃ B₂ दक्षदर्पैः (for भपि देवः) D₁.₄ मानवैः D₁.₄₋₁₁ -राक्षसैः (for दानवैः) Ś D₆.₁₃ देवर्षिदानवैः (metri causa) D₁₃ सह देवर्षि दानवैः (for ᵇ) N₂ मवजयः स दृष्ट्वा दानवैश्च तथा स्वय —ᶜ) V₁ moth-eaten D₁ च (for ए च) —ᵈ) V₂ भास्करोदयो B₁ D₁ भास्करस्यो(D₁ °राद)दयो D₄ भास्करो, गिरे (sic) G₁ Cm Ct भास्करोदयन इति बहुवीहिः । so also Cg which adds मध्याह्नस्य सरसोपुष्करायुवत्तमम् । "सरसा वद्य निष्पूत" इति विशिष्ट पाक्षेत्रः । यद्यपुरुषवाक्य इत्यवानम बदल सूर्य वदापि वह्नि देवस्तामिति शेषम् ❀

16 ᵃ) V₁ हरेर्, M₁ गिरेस् Ś D₀.₁₁.₁₃ पुत्रो G₁ M₃ तस्य (for भस्य) —ᵇ) Ś D₃.₁₁.₁₃ एव N₁ V₁ B₁ D₁.₄ T₁ एक D₆ सस्य D₇ एक (for एका) —V₁ reads 16ᶜᵈ twice (first time in marg) —ᶜᵈ) Ś N₁ (first time) V₁ D₀₋₈.₁₁.₁₃ भग्नो N₂ V₃.₅ B₂.₃ G₁.₃ M₆ भग्ना B₄ भिन्नो (for भिन्ना) Ś N₁ (first time) V₂ B₁ D₄.₅₋₈ T₂ M₁ दृढहनुर्, V₁.₂ B₂ D₁.₄ दृढतो D₁₃ °ह्नो D₇ °हनूर् G(ed) °तनोर् (for दृढहनोर्) D₁ किंचिद्भिन्नाश्च दृढोर् (for °) B₃ नाम, D₆ G M₃ इति D₇ एव (for एष) Ś V₁.₃ D₆.₁₁.₁₃ तेन च D₆ वानर (for तेन वै) N₁ (second time) किंचिद्भग्नोप दृढो बहवानेष वानर

17 ᵃ) Ś N₁ V₁ B₁.₂ D₀.₁.₃.₅.₁₁.₁₃ हत्वेव; Ñ₁ V₃.₅ B₁ हृदैव (for सत्यम्) N₂ B₁.₂.₄ -युक्तेन D₁ -योगेषु (for -योगेन) D₂ भानतो रामयोगेन —ᵇ) Ś V₁ G₁ मयैव (V₂ G₃ °व) N₂ B₁ तथैव; B₁ D₁.₂.₈ G₁.₃ M₁ सर्वेष (for ममैष) D₃ करि —ᶜ) D₁ तस्य किंचिद् D₁₃ नास्य शक्यं (for नास्य शक्यं) Ś D₁₃ वीर्यं (for रूपं) —ᵈ) N₁ V B D₁ T₂ प्रभावं Ś N₁ V₁.₂ B₂ D₆₋₈.₁₁.₁₃ चोप(D₁₃ चैव)लगिन्तुं(D₁ °व) N₂ B₁.₃.₄ G(ed) चोप(G[ed] वापि)वर्णितुं V₃ चोप * * * (illeg) D₁ T₂ M₃.₄ वानु(M₃.₄ वापि)भाषितुं G₃ वाभिभाषितुं (sic) (for वानुभाषितुम्) —B₁ om 17ᵉᶠ —ᵉ) G₁.₃ एषै(G₃ °वै)वा (for एष आ) Ś N₁ D₆₋₈.₁₁.₁₃ भानसायेष (D₆ °व) चैवैको(N₁ चैव शक्यं) N₂ V B₁₋₃ D₁ भानसाद्येव (B₁ त स) एको वै (V₃.₅ B₁ D₁ एवैको V₃ वा शक्यं) —ᶠ) Ś N₁ V₁ B₁.₃ D₆₋₈.₁₁.₁₃ हन्तुं D₁ एवं (for एको) D₆.₁₁ मर्दितुम् (for मर्दितुम्) N₁ V₂ मर्दितुं स्वर तसा(V₂ कर्मणा) —After 17 D₇₋₁₀ K(ed, with in brackets) ins.

405* यत्र आवाहनतेऽस्मौ वै धृष्ण्वत्युल्वयाय वै ।
लङ्कायां निहितानपि कथं विकास कपिरः ।

[(L 2) D₁(after corr sec m as above) तोमय (for भोरे)]

18 ᵃ) Ś V₁.₂ D₆₋₈.₁₁.₁₃ यतश्चरत N₁ V₃ B₂ यहदथो B₁ यतश्चर B₂ D₀.₁₁ G₁.₃ Cm Ct यदेवेषो D₁ यवदरा B₁ एव दो D₇ G₁ यतमवो Cₖ as in text (for यथैषो)

यस्मिन्न चलते धर्मो यो धर्मं नातिवर्तते ।
यो ब्राह्ममस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः ॥ १९
यो भिन्द्याद्गगनं बाणैः पर्वतांश्चापि दारयेत् ।
यस्य मृत्योरिव क्रोधः शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
यस्य भार्या जनस्थानात्सीता चापहृता त्वया ।
स एष रामस्त्वां योद्धुं राजन्समभिवर्तते ॥ २१
यश्चैष दक्षिणे पार्श्वे शुद्धजाम्बूनदप्रभः ।
विशालवक्षास्ताम्राक्षो नीलकुञ्चितमूर्धजः ॥ २२
एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम भ्राता प्राणसमः प्रियः ।
नये युद्धे च कुशलः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ २३
अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो बुद्धिमान्बली ।
रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः ॥ २४
न ह्येष राघवस्यार्थे जीवितं परिरक्षति ।
एषैवाशंसते युद्धे निहन्तुं सर्वराक्षसान् ॥ २५

G. 6. 4. 28
B. 6. 28. 25
L. 6. 4. 26

D1 3 4 [अ]क्षेतर. Ś1 D5 G1 2 श्यामः; D12 श्याम-; G1 धीरः (for शूरः). Ñ1 वहस्वस्पांव(m. also °श्चेवोक्ष)-रः शूरः. —b) Ś2 D6 12 पद्मपत्र-; D4 पद्म पद्म-; D11 श्यामपद्म-; G1 2 शूरः पद्म- (for श्यामः पद्म). Ñ2 V1 2 B1-3 D1.4 -दलेक्षणः; B4 -[आ]यतेक्षणः. —d) Ś Ñ V1 2 B1 2 D6-8 9-11 G M3 विश्रुत- (for विख्यात). V3 B3 लोके पौरुषविश्रुतः, B4 धनुष्मान्कवची शरी.

19 a) B2 3 यस्मात्. Ś Ñ1 V1 2 D6-8 9 12 13 सनातनो (for न चलते). V3 यस्य चानुगतो धर्मो. —b) B1 धर्मात्; B2 धर्मान्(for धर्मं). D2 [अ]धि; M3 [अ]नु- (for [अ]ति-). Ñ2 V3 यो धर्मं नि(V3 °र्ममि)रतः सदा. —Ñ2 reads 19cd after 20. —c) Ñ2 V3 दिव्यम्; D2 T2 ब्राह्मम् (for ब्राह्मम्). Ñ2 V3 ब्राह्मं वै(V3 च); B1.4 दिव्य च, B3 विद्यां च (for वेदांश्च). Ś D8 11 12 यो ब्रह्मास्त्र च वेद च(Ś1 D6 चैव वेद; D12 च जानाति). —d) Ś V2 B1.3.4 D6 8 12 T1 वेत्ति; D12 यथा (for वेद). ֍ Cg: ब्राह्मम् ब्रह्मास्त्रम् वेदांश्च वेद जानाति। ब्रह्मास्त्रस्य वेदान्तर्गतत्वेऽपि प्राधान्यात्पृथगुक्तिः। वेदविदां वेदार्थविदां वरः उपदेष्टृत्वाद्वसिष्ठादिभ्योऽप्युत्कृष्टः. ֍ —For 19cd, Ñ1 V1 2 B1 D6-8 subst.; while Ś V2 (reads wrongly twice) D11 12 13 ins. after 19; Ñ2 ins. after 19ab; B1.4 ins. after 20:

406* अप्रमत्तः सदा यो पश्चिमवीरे प्रतिष्ठितः ।

[Ñ1 (m. gloss) अप्रमत्त (for अप्रमत्त). Ś D11 13 पर (for वीरे).]

20 a) Ś D12 भिन्दन्; D3 विद्ध्य, B3 भवनं; D2 T1 मेदिनीं (for गगनं). Ñ2 यो विनिर्भिद्य बाणैर. —b) Ñ V B2 D1 वसुधां चैव(Ñ2 V1 D1 चाव-); B1 3.4 D3 वसुधामपि(B1 °प); D4 5 8 वसुधां चापि(D3 च वि-), D1 9 11 G M3 मेदिनीं चापि(D2 चैव, G M3 चापि), M1 2 पृथिवीमपि; M3 पर्वतानपि (for पर्वतांश्चापि). D2 पातयेत्; G1 धारयेत् (for दारयेत्). Ś D8 11 13 वसुधां च वि(D12 वि)वर्तयेत् (D11 °दारयेत्). D1 T2.3 पृथिवीं चैव(T3 च प्र) दारयेत्. —c) D1 मृत्युसम (for मृत्योरिव). —d) D1 पराक्रमः. —After 20, Ñ2 reads 19cd, while B1 4 ins. 406*.

21 Ñ1 reads 21ab twice (second time marg.). —a) Ñ1 (first time) अनाथाया (for यस्य भार्या). —b) Ś D8.12 नाम हृता, Ñ1(first time).2 V2 B2.3 D6-8 13 प्रमथिता, V1 G3 त्वपहृता; V3 D1.9-11 चापि हृता; B3 प्रमुषिता (for चापहृता). Ñ1 (second time) आनीता प्राक्त्वयाश्रमात्; B1 आनीता प्रथिता त्वया. —cd) D2 त्वा (for त्वां). D1 9-11 transp. योद्धुं and राजन्. D2 समनुवर्तते. —For 21cd, Ś Ñ V B D6-8.9 12 13 subst.:

407* सोऽयं दाशरथी रामो योद्धुं त्वामभिवर्तते ।

[B2 एष, B4 सेव (for सोऽयं). Ñ2 B2 transp. योद्धुं and त्वाम्. V2 त्वामनुवर्तते, V3 समभिवर्तते.]

22 a) Ś V1 2 D6 8 यस्यैव; Ñ1 D12 योऽस्यैव; Ñ2 V3 B1 3 4 D8-11 M3 यस्यैष; B2 य एव, D1 अस्यैव; D3 यस्त्वेष, D1.13 त(D12 यो)स्यैष (for यश्चैष). —b) V3 शुभ्र; D3 शुभ्र (for शुद्ध-). —D2 om. 22cd. —c) D12 ककाक्षो; T2 G3 M1.2 ताम्राक्षो.

23 a) Ñ1 अस्यैष (metri causa), Ñ2 V3 B2.3 यस्यैव; D1.9-11 एषो हि; M3 स एष. —b) Ś V2 3 B1 4 D6.1 8 9 12.13 हित; Ñ B2 [S]हितः; V1(m. also हितः) D1 2 हि सः; B3 महान् (for प्रियः). D1 9-11 भ्रातुः प्रियहिते रतः. —c) B1 न्याय्य (for नये). B1 च युद्धे (by transp.), D2 युद्धेषु. Ś D11.13 वेदवेदाङ्ग (for नये युद्धे च). —d) G1 2 शास्त्र (for -शास्त्र). Ś Ñ V1 2 B D6-8.9.12.13 सर्वास्त्रविधि(D2 °ष्वेषु च)पारगः; V3 D1 9-11 M1.2 सर्वशास्त्रभृतां(D2 °विदां) वरः. ֍ Cg: सर्वेति। शास्त्रशब्दो नीतिशास्त्रव्यतिरिक्तशास्त्रपरः. ֍

24 b) Ś Ñ V B D6-8 9 11.12 समरे बली; D2 बलवान्बली, D1 बलसंयुतः; D9-11 T2 च जयी (T3 यो) बली; G1 बलवान्वशी. —d) B1.4 नित्ययुद्ध(B1 °द्ध)कार्मुकः. —After 24, Ś Ñ V B D6.8.9.12.13 ins.:

408* नित्य सत्यमहाशक्ति नित्ययुद्धकार्मुकः ।

[Ś D11.13 दक्ष (for उद्य-). B1 ममदक्षालो नृप (for the post. half).]

25 a) B1 (marg., orig. as in text) कस्मान्न; D1 न ह्येव (for न ह्येष). D12 [अ]प्यर्थे. —d) D1 परिरक्षति;

G 6 4 28
B 6 28 25
L 6 4 27

यस्तु सव्यमसौ पक्षं रामस्याश्रित्य तिष्ठति ।
रक्षोगणपरिक्षिप्तो राजा ह्येष विभीषणः ॥ २६
श्रीमता राजराजेन लङ्कायामभिषेचितः ।
त्वामेव प्रतिसंरब्धो युद्धायैषोऽभिवर्तते ॥ २७
यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं मध्ये गिरिमिवाचलम् ।
सर्वशाखामृगेन्द्राणां भर्तारमपराजितम् ॥ २८
तेजसा यशसा बुद्ध्या ज्ञानेनाभिजनेन च ।
यः कपीनति बभ्राज हिमवानिव पर्वतान् ॥ २९
किष्किन्धां यः समध्यास्ते गुहां सगहनद्रुमाम् ।
दुर्गां पर्वतदुर्गस्थां प्रधानैः सह यूथपैः ॥ ३०
यस्यैषा काञ्चनी माला शोभते शतपुष्करा ।
कान्ता देवमनुष्याणां यस्यां लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ॥ ३१
एतां च मालां तारां च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
सुग्रीवो वालिनं हत्वा रामेण प्रतिपादितः ॥ ३२

T1 परिक्षिप्त —ᵉ) Ś D1.3.5 एषो हि, N V2 B1.3 एष च (V3 B2 तु) V1 B4 D6.7 एषोऽपि, D4 एषोपि G1 M1.2.3 आसाद्य (for [यु]द्धाय) B1.4 D1 G1 वक्तुं (for युद्ध) —ᶠ) D11 विद्धि G(ed) राक्षस (for -वर्तते) B1.4 योद्धुं सैन्यैस्त्वया सह

26 ᵃ) Ñ1 पक्षं Ñ2 B1.2.4 D6.8.11 यस्य Ñ B1.2.4 पार्श्वं D1 सव्यम् (for सव्यम्) Ś V D6.7.10.11 G M1 पार्श्वे, Ñ1 B1.4 सव्य, D1 पार्श्व Cg as in text (for पक्षं) B1 यस्य रामस्य पार्श्वे —ᵇ) Ś D1.3.5 रामस्याश्रित्य, Ñ1 B2 रामपार्श्वस्थ, B1 रामपार्श्वस्थ, D1 रामस्य पति ; D2 सदा रामस्य —ᶜ) D1 गणैर्, G1 बल ; Cg k t as in text (for गण) Ś N V B1.4 D6.8.11 -वृ(B2 [आ]वृ)तो भ्राता (for -परिक्षिप्तो) B1 राक्षसाधिपतिश्चैषो Cg रक्षोगणैः चतुर्भिः गणतुल्यविभवानामाश्रयो etc., so also Ck t —ᵈ) Ś V B1.3 D6.8.10.11 तवच स(B1 च) B1 D1 तवैव स, D1 ष्युराजो D1 तवैव, G1 राजेव (for राजा ह्येष)

27 ᵃ) Ś D1.3.5 तव राजेन D1 रामराजेन G1 M1 राजपुत्रेण —ᶜ) N1 M1.3 एष D1.3.11 भ्राता (for एव) V1 त्वामेवमपि T1 -संपीड (for -संरब्धो) —ᵈ) M1.2 [ए]ष (for [ए]षो) Ś N V B D6.8.10.11 रामसाविध्य (B1.4 °साविध्य)भूत्(B1 D1 °स्थि)त —After 27 Ś Ñ V1.3 B(B1.4 read ng st 28 erroneously for the first time before the passage) D1(marg) 6.7.10.11 ins a passage relegated to App I (No 27)

28 ᵃ) D1 ते G1 त्व (for तु) D1.3 पश्यसि —ᵇ) Ś N V B D6.7.8.10 शत्रुभ्यणामप्रम(D1 °मध्यस्थ)सेवकं —Ś D1.11 om 25ᶜ-30ᵈ B1 om 25ᵉᶠ —ᶜ) D1 -मृगाणां (subm) (for मृगेन्द्राणां) —ᵈ) D1.3.11 प्रतिबोधसं

29 Ś D1.11 om 29 (cf v 1 28) —ᵇ) Ñ V B D6.7.8.10.11 G1.2 M1 बलेन G1 अनेन (for ज्ञानेन) B1 (orig) [अ]भि(subsq ins)°ज देन (for [अ]भिजनेन) G1 च (for च) D11 च सर्वेषां सतताधिक —ᶜ) D1 कपीनाम् (for च कपीन्) Ñ1 L1 D6.7.10 अभिवर्धते Ñ1 V B1.2.4 अभिसत्वा(B1 °ते)द्भा D1 अति सुपत्ता, D1 G1 M1 अति बभ्राजे, G1 अति बभ्राज (for अति बभ्राज) G1 कपीनतीव बभ्राज Cm k t अतिबभ्राज अतिक्रम्यातिशयेन बभ्राजेत्यर्थः, so also Cg —ᵈ) D1 अति, G1 इति (for इव) N1 V1 D6.7.11 पर्वत (for पर्वतान्) T1 transp इव and पर्वतान्

30 Ś D1.11 om 30ᵃᵇ (cf v l 28) —ᵃ) G1 **** स्ते M1 सोधमध्यास्ते (for य समध्यास्ते) —ᵇ) D6.11 दुर्गां (for गुहां) G1 गु (for गु) N V B D6.7.11 गुहां वानरसद्गुहां G1 M1 गुहा (M1 दुर्गा) सुगहनां द्रुमैः —D11 reads 30ᶜᵈ tw ce(var) —ᶜ) B1 दुर्गां D11 (first time) गुहां (for दुर्गां) Ñ B1.4 D1 T1 G1 M1 मध्यस्था, V B1.3 D11 M1 -दुर्गस्था; Cg as in text (for दुर्गस्थां) Ś D1.3.11 (second time) सुरेहदुर्गं मध्यस्थ —ᵈ) Ś V1.3 B1.3.4 D6.7.10.11 (both times) काञ्चन्ती D11 [first time] °पो) महाबल

31 ᵃ) Ś D1.3.5 कश्चैका(D1 °का) D1 यस्येयं (for काञ्चनी) —ᵇ) T1 शतपुष्करा —ᵈ) Ś1 V1 D6.7.11 यत्र (for यस्यां)

32 ᵃ) N1 V B1.3 D6.7.8.10.11 M1 माला च (by transp) B1 सुतं (sic) (for तारां) Ś D1.3 एषा माला च तारा च —ᵇ) D1.3 सर्वं (for शाश्वतम्) —ᶜᵈ) Ś N1 V1 D6.7.8.10.11 रामेण, Ñ1 V1 B1 सुग्रीवे (for सुग्रीवो) G1 damaged for वालिनं ह L1 reads हत्वा in marg D6.8 सुग्रीव (for रामेण) Ñ1 V1 B1.4 प्रतिपादते Ś V1 D1.3.5.6.11 सुग्रीवे प्रतिपादितं (for ᵈ) —After 32 Ñ V1 B D1 ins

409* स एषोऽद्धतिशो युद्धे वधयिः किं प्रयोजनम् ।

[B1 येद्य (for युद्धे)]

—Thereafter D11 cont.

410* अस्यानुगा महात्मानः सर्वे सुग्रीवरक्षिणः ।
बहवस्सहमहापात्राः तथा वानरपार्थिवाः ।

—D1 further cont Ñ V1 B cont after 409*, whereas Ś V1.3 (preceded by an illeg line) D6.11 S ins after 32

एवं कोटिसहस्रेण शङ्कूनां च शतेन च । सुग्रीवो वानरेन्द्रस्त्वां युद्धार्थमभिवर्तते ॥ ३३

G 6. 4. 61
B 6. 28 41
L 6. 4 56

411* शतं शतसहस्राणां कोटिमाहुर्मनीषिणः ।
शतं कोटिसहस्राणां शङ्कुरित्यभिधीयते ।
शतं शङ्कुसहस्राणां महाशङ्कुरिति स्मृतः ।
महाशङ्कुसहस्राणां शतं वृन्दमिहोच्यते ।
शतं वृन्दसहस्राणां महावृन्दमिति स्मृतम् । [5]
महावृन्दसहस्राणां शतं पद्ममिहोच्यते ।
शतं पद्मसहस्राणां महापद्ममिति स्मृतम् ।

[V3 om (hapl) l. 1.—(l. 1) D1 om (hapl.) from the post. half up to the prior half of l 6. Ś1 om (hapl.) from the post half up to the prior half of l 5 D3 11 कोटीम D1 विचक्षणा (for मनीषिण) —Ś1 V1 D6 om (hapl) l 2–4 B1 om (hapl.) l. 2.—(l. 2) D4 11 शत-. D1 कोटी. D6 T2 3 शतमिति, M3 शत इति (for शङ्कुरिति). D2 शङ्कुमाहुर्मनीषिण (for the post. half).—D3 om (hapl.?) l 3–6 —(l 3) Ñ1 reads the prior half in marg. B3 D11 शत-, D6 T2 3 M3 शत (for शङ्कु) —Ñ V2 3 B D6–2 4 om. (hapl ?) from the post. half up to the prior half of l 4 D4 T2 3 शतम्, M3 शत (for शङ्कुः). D6 T2 3 M1 3 स्मृत (for स्मृत). D11 शत इत्यभिधीयते (for the post. half).—(l 4) D11 शत (for महा). D4.13 T2 3 M1 शत (for -शङ्कु).—Ñ1 reads from the post. half up to l 6 in marg M3 इति स्मृत (for इहोच्यते) Ñ1 V2 3 B1 3 D6–2 4 12 वृन्दमाहुर्मनीषिण (D11 °विचक्षण°), Ñ2 B2 4 वृन्दमि(B4 °दम)त्यभिधीयते (for the post. half) —(l 5) D6 T2 शतवृन्द-, D6 वृन्दं शत- (sic) (for शतं वृन्द) Ś Ñ V B1–3 D6–3 4 5 9 13 G1 3 इहोच्यते (for इति स्मृतम्). B4 महावृन्द इति स्मृत (for the post. half) —After l 5, V3 reads 6. 20 1–2, repeating them in their proper place. G1 om (hapl.) from l 6 up to l 1 of 416*. V3 om l 6–7 —(l. 6) B2 -सहस्र —After the prior half, B4 ins.

411(A)* शतं त्वभिधीयते ।
 शत पद्मसहस्राणां

Ś V1 D6 1 4.11 12.13 इति श्रुति ; Ñ2 B1 3 परिश्रुत, V2 इति * * (illeg.), D13 T M इति स्मृ(T1 श्रु)त (for इहोच्यते) B3 (orig) महापद्म इव च (sup. lin. °परिश्रुत°) (sic), B4 पद्म इत्यभिधीयते (for the post. half) —D1 om. l 7 B1 reads from l 7 up to l 1 of 413* in marg —(l. 7) D1 शत (for स्मृ) Ś1 V1 D6 1 4.11 12.13 G1.3 इहोच्यते, Ñ2 विश्रुत, Ñ1 V2 B श्रु(Ñ1 4 , B1 च)श्रु-तम्, D11 T1 M1 तु श्रुति (T1 M3 °त) (for इति स्मृतम्) —After l. 7, D11 ins.

411(B)* एतेनैव तु मानेन ह्यक्षौहिण्यश्च कल्पिताः ।
 देवानामपि संख्यातुं नैव शक्यं कथंचन ।]

—After 411*, B4 D6–7 9–11 S (G1 om) cont

412* महापद्मसहस्राणां शतं खर्वमिहोच्यते ।
शतं खर्वसहस्राणां समुद्रमभिधीयते ।
शतं समुद्रसाहस्रं महौघमिति विश्रुतम् ।

[(l. 1) B3 -सहस्रं —After the prior half, B2 3 ins :

412(A)* एको हाहा विभाव्यते ।
 एवं हाहासहस्रेण

[(l. 2) B3 -सहस्राणाम्.]

G (ed) तथा (for शत). B2 3 (with hiatus) एक खर्वो विभाव्यते (for the post. half).—(l. 2) B1 3 एव खर्व-सहस्राणि (for the prior half) —After the prior half, G3 M3 4 B (ed , within brackets) ins :

412(B)* महाखर्वमिहोच्यते ।
 महाखर्वसहस्राणां

[(l 1) M3 इति स्मृत, M1 इति श्रुत° (for इहोच्यते).]

B2 4 पूर्णमिति (for समुद्रम्) —After l 2, B1 3 ins ; B4 cont. l 2 only after 413*:

412(C)* शतभूमिसहस्राणामक्षौहिण्येकमुच्यते ।
 परार्धपरसंयुक्तं समुद्रेण च वानराः ।
 समुद्रो वानरेन्द्राणां राघवार्थं समागताः ।

[(l 1) B3 शत भूमिसहस्राणामक्षौहिण्येवमुच्यते —(l 2) B1 -परम युक्त (for परसंयुक्त.) —(l. 3) B3 समर (for भागत)]

—Thereafter B3 cont.

412(D)* शतं सर्वसहस्राणां महासर्वं विदुर्बुधाः ।
 महासर्वसहस्रेण परार्धमभिधीयते ।
 सहस्रेण परार्धेन भरार्धं प्रचक्षते ।
 भरार्धसहस्राणां शतेन समपञ्चाशतेन च ।

[Note hiatus between the two halves of l 3]

—B1 3 om l 3 —(l 3) After the prior half, D1 T1 M1–3 ins

412(E)* भेद इत्यभिधीयते ।
 शतमेघसहस्राणां

[(l 1) D1 T1 M3 भेद इति]

M3 महौघ इति विश्रुत (for the post half) —After l 3, B1 (ed) ins. within brackets

412(F)* शतमेघसहस्राणां महौघ इति विश्रुत ।]

—After 412*, D6–11 (D10.11 first time) cont l. 3–4 of 416*.

33 ° G1 om., B1 reads in marg 33^ab (for both, cf v l. 411*) —°) Ś Ñ V B1–4 D6–4 11.13 G2.3 M1.3 CL पृष्ठ; Cm g 1 as in text (for वृन्दं) D1 4 कोटी .

G 6. 4 61
B. 6. 28 42
L. 6. 4 57

इमा महाराज समीक्ष्य वाहिनी-
सुपस्थितां प्रज्वलितग्रहोपमाम् ।
ततः प्रयत्नः परमो विधीयतां
यथा जयः स्यान्न परैः पराजयः ॥ ३४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनविंशतितमः सर्गः ॥ १९ ॥

D₂ -सहस्राणि G₂ damaged (for सहस्रम्) —D₂ om (hapl.) from 33ᵈ up to the prior half of l. 3 of 416* —ᵈ) Ś₁ Ñ₂ V₂ B₁.₃ तथा शस्त्र, Ś₂ Ñ₁ V₁ B₁.₄ D₅.₆.₈.₁₀.₁₁ G₂.₃ तथा शङ्कु, D₉–₁₁ T₂.₃ M₃ शङ्कूनां च M₂ शङ्कुना च (for शङ्कूनां च) D₇ T₂.₃ M₁ तथैव (for शतेन) V₃******तेन च (illeg.) —After 33ᵃᵇ Ś₁ Ñ₁.₂ (cont. l. 1 after 414*) V B D₅–₆.₁₁.₁₂ ins.

413* एवं शङ्कुसहस्रेण महाशङ्कुशतेन च।
एवं पद्मसहस्रेण महापद्मशतेन च॥

[D₃ reads l. 1 in marg. (cf. v. l. 411*) —(l. 1) V₂ mostly illeg. for the prior half B₁ महस्राणि —D₂ om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 2 Ñ₁ महापद्म Ñ₂ B₃.₄ तथा पु° (for महापद्म) —V₁.₂ om. (hapl.) l. 2 —(l. 2) B₂ शतं (for पद्म) Ñ₁ B₁ D₆ तथा (for महा) B₃ -पद्म (for -पद्म)]
—Thereafter N V₂ B₁.₃ D₁₂ cont.

414* एवं खर्वसहस्रेण समुद्रेण च वानर ।

[G (ed.) तथा (for एवं) Ñ₂ B₁ निखर्वेण B₂ सहस्राणि G (ed.) च (for [च]व) Ñ₁ V₂ B₂ सहस्रेण च (for समुद्रेण) D₁₂ महासमुद्रेण च (for the post. half)]
—V₃ D₁₂ further cont. Ś₂ V₂ (mostly illeg.) D₅–₆.₁₁ cont. after 413* while Ś₁ D₃ ins. after 33ᵃᵇ

415* एवं सैन्येन सर्वेण सुसंपूर्णेन पार्थिव ।

[Ś₁ D₃.₁₁ सुसंपूर्णेन Ś₁ सुसंपूर्णेन D₃ सुसैन्येन च (for सर्वेण) V₂ D₁₁ पार्थिव]

On the other hand, D₆ cont. l. 2 of 412(C)* after 413* —After 33ᵃᵇ D₁.₇.₁₀.₁₁ S ins., D₆ cont. l. 3–4 after 412* and ins. l. 5–6 after 33ᵃᵇ

416* महाशङ्कुसहस्रेण तथा वृन्दशतेन च।
महावृन्दसहस्रेण तथा पद्मशतेन च।
महापद्मसहस्रेण तथा खर्वशतेन च।
समुद्रं च तथैव महौघेन तथैव च।
एवं कोटिमहाघेन समुद्रसदृशेन च।
बिभीषणेन सचिवैः राक्षसैः परिवारितः। (5)

[G₁ om. l. 1 (cf. v. l. 411*) D₁ om. up to the prior half of l. 3 D₁ om. l. 1–2 —(l. 1) D₂.₁₀.₁₁ T₂.₃ M₃ शङ्ख (for शङ्कु) —D₁₁ reads erroneously l. 2 twice (var.) —(l. 2) D₁₁ (first time) वृन्द (for पद्म) —D₁₀.₁₁ read l. 3 4 for the first time after 412* repeating them here —After l. 3 M₂ ins.

416(A)* तथा खर्वसहस्रेण समुद्रस्य शतेन च ।

—D₃ repeats wrongly l. 4 before l. 5 —(l. 4) T₁ [च]व तैव G₃ M₃ शतेन (for च तैव) M₁ महासमुद्रेणाहस्र महौघेन शतेन च —D₃ T₁ om. l. 5 —(l. 5) D₃ G₂.₃ वर्द (for एव) M₃ कोटी M₁.₂ समुद्रस्य शतेन च (for the post. half) —(l. 6) D₇.₁₀.₁₁ वीरेण सचिवैः (for सचिवैः राक्षसैः)]

—ᶜ) V₂ illeg. after सुग्रीवो up to अभिवर्तते in ᵈ Ñ₁ B₁ ते (for त्वाम्) V₁ वान*** (illeg.) D₁ स सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो —ᵈ) D₉–₁₁ अनु (for अभि) G₂ -वर्धते (for -वर्तते) Ś N V₂ B₁.₄ D₆.₈.₁₀.₁₂ समहाराज सुव्रत (Ś D₆.₁₂ °भेद्यते) V₁ समहेंद्र**व्रत (illeg.) B₂ महाराजं समुद्रत —After 33 Ś Ñ V B D₅.₆.₈.₁₁.₁₂ ins.

417* पद्मनाभमयं कार्यं तद्वक्तव्यं महीपतिः।
[Ś N V₂ B₂ D₆.₁₂ ₃ स्तुत् (for कार्य)]

while D₂.₇–₁₁ S ins.

418* महाबलवृतो नित्यं महाबलपराक्रम ।

34 ᵃ) Ś D₆.₁₂ महाराजपंक्तिं (for समीक्ष्य वाहिनीम्) —ᵇ) Ś V₂ D₆.₈.₁₂.₁₁.₁₂ समुद्यतां Ñ V₂.₁ B₂ D₁ समुद्यतां B₁.₄ D₂ प्रज्वलितां (for प्रज्वलित) G₁ [प्र]ज्वलितां —ᶜ) Ś N V B₁.₄–₆.₁₂ तथा (for ततः) D₁ T₂.₃ प्रय(T₂ °न)त्नो (for यत्नो) —V₂ illeg. from विधीयतां up to ᵈ —ᵈ) D₁ तथा (sic) (for यथा) Ñ V₁.₂ B₁.₄ D₆.₁₀.₁₁ तथा G₁ यथा (for यथा) Ś D₆.₁₂ पराभव भवेत्त्वे D₇ पराभवे तथा D₁.₁₁ भवेत् परामवं (D₁₁ °भवं [sic]) (for परैः पराजयः)

२०

शुकेन तु समाख्यातांस्तान्दृष्ट्वा हरियूथपान् ।
समीपस्थं च रामस्य भ्रातरं स्वं विभीषणम् ॥ १
लक्ष्मणं च महावीर्यं भुजं रामस्य दक्षिणम् ।
सर्ववानरराजं च सुग्रीवं भीमविक्रमम् ॥ २
किंचिदाविग्नहृदयो जातक्रोधश्च रावणः ।
भर्त्सयामास तौ वीरौ कथान्ते शुकसारणौ ॥ ३
अधोमुखौ तौ प्रणतावब्रवीच्छुकसारणौ ।
रोषगद्गदया वाचा संरब्धः परुषं वचः ॥ ४
न तावत्सदृशं नाम सचिवैरुपजीविभिः ।
विप्रियं नृपतेर्वक्तुं निग्रहप्रग्रहे विभोः ॥ ५

G 6. 35. 5
B 6. 19. 7
L 6. 3. 5

Colophon —*Kanda name* Ś1 D12 om , N V3 B D1 2 13 लङ्का°, D6 4 सुन्दर° —*Sarga name* Ś Ñ V B2 D0-4 8 12 13 शुकवाक्य, B1 बलसंख्यान, B3 बलसंख्यावर्णन, B4 बलसंख्या, D9 संख्यावर्णं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B3 D0 2 4 12 16 om , Ś1 Ñ V B1 2 4 D1 8 4, D1 6, D5-7 10 11 T1 2 G M 28 , T2 27. —After colophon, G1 2 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः .

20

Cv is missing for 1-5 (cf. v l 6 19 1)

1 V3 repeats st 1-2 here (cf v l 6 19 411*). —a) Ś V1 2 (both times) B1 3 4 D0-2 8 12 13 च, D6 स (for तु) Ś V1 2 3 (both times) B2-4 D0-4 8 13 18 G M5 समा(B2 4 तथा)ख्याता, Ñ B1 समाख्याते, D5-11 समादिष्टान् (for समाख्यातान्) —b) D1 11 दृष्ट्वा स (for तान्दृष्ट्वा) Ś N V1 2 3 (both times) B D0 2-4 12 13 G M5 दृष्ट्वा सो(Ñ B3 G1 2 M4 तो दृष्ट्वा, V2 दृष्ट्वा स) हरिवाहिनीं, D1 दृष्ट्वा वानरवाहिनीं —D10 11 transp 1st and 2nd —d) V2 3 (both times) B1-3 D0 2 5-11 च G1 M3 स (for स्वं).

2 V3 repeats 2 here (cf v l 1) D10 11 transp 1st and 2nd —b) Ñ1 V3 B शत्रुकर्शनवीर्य(B1 °च)व —c) Ś V3 (first time) D1-4 8 12 13 G1 -राजान, D6 -सैन्यानां (for -राजं च) ✲ Cg सर्ववानरराज चेत्यत्र चकारो हनुमदादिसमुच्चयार्थः . ✲ —d) D6 राजान (for सुग्रीवं) Ś V3 3 (both times) D0-4 8 12 13 चापराजित, Ñ V3 B2 सु(B3 च)महाबलं B1 3 4 भास्करात्मजं (for भीमविक्रमम्) —After 2, D3 7 9-11 T1 2 G M ins

419* तत्र गवाक्षं शरभं मैन्दं द्विविदमेव च ।
अङ्गदं चापि बलिनं वज्रहस्तात्मजात्मजम् ।
हनूमन्तं च विक्रान्तं जाम्बवन्तं च दुर्जयम् ।
सुषेणं कुमुदं नीलं नलं च प्लवगर्षभम् ।

[T2 G1 om l 1 D5-11 Ct read l 1 after l 4 —(l. 1) D8 T1 M1 3 4 गयं (for शरभं) D6 11 नन्दिन्द्ध (for द्विविदमेव च).—(l 2) D5 7 T1 M (exc 3) (for [अ]पि) —(l 3) M1 2 3 दुर्गं (for विक्रान्तं) D6 M1 2 सु (for second च).—(l 4) D7 M1 2 3 नीलं सेनापतिं चैव नलं गवयं(M5 कुमुदं)मेव च]

3 V3 illeg up to जा in b. G1 repeats 3 after 4. —a) Ś V3 D0 2-4 12 13 ईषद्, D1 3 एव (for किंचिद्). Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D0-4 8 12 13 G1 2 (both times) M4 आगतसंत्रासो, B2 आगतसंत्रासो, M1 3 उद्विग्न°, Cg as in text (for आविग्नहृदयो) —b) D1 जातकोपश्च, D7 जातामर्षश्च, G1 तत क्रोधात् (for जातक्रोधश्च) Ñ1 राक्षस (for रावण) —c) Ś V1 2 D0-4 8 12 13 तेजस्वी, G1 तौ दूतौ (for तौ वीरौ) —V3 illeg up to सा in d —d) Ś D0 12 वाक्यान्ते (for कथान्ते) B1 3 4 राक्षसप्रोषमूर्छित .—After 3 Ś V1 2 D0-4 8 12 13 ins.

420* तावुभाव गतश्रीको मनसा संप्रकम्पित ।

[V3 illeg , D1 6 तावुभाव (for ताव्°) V1 3 D1-3 दशग्रीवो (for गतश्रीको) V1 2 D0 4 मन्युना (for मनसा). V1 2 संपरिप्लुत , D0 2 प्रकम्पित , D3 संभ्रमात , D12 संप्रकम्पित ; L (ed) संप्लुत (for संप्रकम्पित)]

4 Ś V1 2 D3-4 (hapl) 8 12 13 om 4ab —a) Ñ1 V2 B3 तु, Ñ2 तद्, V3 च (for तौ) —Ñ1 illeg from प्रणता° up to b —b) Ñ1 V2 B सोऽब्रवीच् (for ऽब्रवीच्) —c) D1 T1 क्रोध , Cg as in text (for रोष) —d) D6 M3 संरब्ध , D5-11 T2 G M1 संरब्ध, Cg as in text (for संरब्ध) D6 T1 2 M5 तत , D7 G1 2 तदा D10 11 G2 तथा (for वच) Ś Ñ V B1 D0 4 8 12 संरब्ध(D0 °स्म)सत्वरमिदं, B1 3 4 दिश सनाद(B1 °राज)पविदं. —After 4, G1 repeats 3

5 a) Ś Ñ1 D0 12 13 मा (for न), D5-7 चैतद् (for तावत्) Ñ V3 B अवत्, D1 नून (for नाम) —b) B1 D1 T1 M1 3 सदृश, B1 सचिवम् ; Ck as in text (for सचिवैर्) B3 अनुजीविभि ; D1 °जीवन (sic)(for उप जीविभि) —c) Ś Ñ1 V1 D1 12 13 नृपतिर्, Ñ2 B1 D4 13 नृपति, V3 च पतिर् (for नृपतेर्) D1 6 T1 कर्तुं (for वक्तुं). —d) D1 4 6 (after corr sec m) 10 11 T1 G1 M6 Cr निग्रह, Cg as in text (for निग्रह) D5 प्रभु , D7-11 M5 प्रभो (for विभो) Ś Ñ V B D0 1 4 8 12 13 T2 निग्रहानुग्रह(V3 °ह) प्रभु (Ñ2 B1 D12 प्रभु, B1 D0 12 °भो) , D1 क्षम. T2 विभो)

G 6. 5. 4
B 6. 29. 8
L 6. 5. 6

रिपूणां प्रतिकूलानां युद्धार्थमभिवर्तताम् ।
उभाभ्यां सदृशं नाम वक्तुमप्रस्तवे स्तवम् ॥ ६
आचार्या गुरवो वृद्धा वृथा वां पर्युपासिताः ।
सारं यद्राजशास्त्राणामनुजीव्यं न गृह्यते ॥ ७
गृहीतो वा न विज्ञातो भारो ज्ञानस्य वोह्यते ।
ईदृशैः सचिवैर्युक्तो मूर्खैर्दिष्ट्या धराम्यहम् ॥ ८

किं नु मृत्योर्भयं नास्ति मां वक्तुं परुषं वचः ।
यस्य मे शासतो जिह्वा प्रयच्छति शुभाशुभम् ॥ ९
अप्येव दहनं स्पृष्ट्वा वने तिष्ठन्ति पादपाः ।
राजदोषपरामृष्टास्तिष्ठन्ते नापराधिनः ॥ १०
हन्यामहमिमौ पापौ शत्रुपक्षप्रशंसकौ ।
यदि पूर्वोपकारैर्मे न क्रोधो मृदुतां व्रजेत् ॥ ११

---

6 ᵃ) D₁ शत्रूणां (for रिपूणां) D₃ लोमानां (for -कूलानां) —ᵇ) Ś D₁.₄.₈.₁₂.₁₃ Cr अभिवर्तिना B₁ अनु°, D₉ चाभि° D₃ T₁ G₃ °वर्तता, Cm g k t as in text (for अभिवर्तताम्) —Ñ₂ illeg for 6ᶜᵈ —ᶜ) B₂-₄ उभयो, G₁ युवाभ्यां Ck as in text (for उभाभ्यां) Ś D₃.₄.₁₁.₁₃ सदृशाभ्यां च (D₉ वै) Ñ₁ B₁.₃ सदृश वाक्य, L (ed) असदृशा (? श) वां (for सदृश नाम) —ᵈ) B₁ युक्तम् (for वक्तुम्) Ś Ñ₁ V₂.₃ B₁.₃ D₂.₃.₅.₁₂ अप्रस्तुत (Ñ₁ °तम् D₃ °त), D₄.₁₃ अप्रस्तव (D₄ °व) (for अप्रस्तवे) Ś V₁ D₃.₁₃ तत, Ñ₁ V₂ B₃ D₁₂ वच, B₁ तु वा D₄.₈ स्तव (for स्तवम्) B₁ वक्तुमप्रस्तुत वच ; B₄ वक्ष्यमस्तवे स्तव

7 ᵃ) Ñ₂ V B₁-₃ D₁₀-₁₃ T₁ Ct आचार्या, D₄.₁₈ G₃ M₃ आचार्य, Cr m g k as in text (for आचार्या) B₂ विप्रा (for वृद्धा) —ᵇ) B₃ युवाभ्यां, D₄.₈ वृथा वा D₉ वृद्धा वो D₁₁ वृथा वो (for वृथा वां) —ᶜ) Ś V₁.₃ D₉-₁₁.₁₃.₁₄ यत्सार (by transp) D₁ सारवद् (for सार यद्) D₉ राजय ; G₁ सत्र (for राज्ञ) —ᵈ) Ś D₃ अनुजीव्य B₄ अनुजीव्ये D₃ °जीवान्, D₂ G₃ आनु°, D₈ °जीव D₁₂ °जीवृ (sic) (for °जीव्य) B₁ नु (for न) Ñ₁ V₂ G₃ ज्ञिष्ठते B₂ निश्चित G₁ गृह्णते (for गृह्यते) D₁ अनुजीविभिरुच्यत

8 ᵃ) Ś D₄.₈.₁₁.₁₃ गृहीतश्च V ₁.₃ B₁.₂.₄ D₂ गृहीते वा V₁.₃ D₁.₃ गृहीतं च B₃ गृहीतात्मा D₃ T₁ G₁.₃ Cr न गृहीतो Cm g t as in text (for गृहीतो वा) Ś V₁.₃ D₂.₁.₁₂ (अ)प्यविज्ञातो (V₁.₃ D₁ °तं) Ñ₁ B₃.₄ न विज्ञात Ñ₂ V₂ B₁.₂ (अ)नविज्ञातो (V₂ B₂ °त) D₉ (अ)पि विज्ञातो D₃ (अ)प्यनुज्ञात D₁ (अ)प्य विज्ञान, D₁₂ (अ)प्यविज्ञातो (for न विज्ञातो) —ᵇ) V₁ वस्त्र ; V₂.₃ भारः D₃.₄ सारं (for भारो) Ś₁ V₁ B₁.₃.₄ D₁-₄.₁₁.₁₃ ज्ञानस्य Ś₂ D₈ ज्ञानस्य Ñ V₂ B₂ धर्मस्य, D₁₃ Ck t (अ)ज्ञानस्य (for ज्ञानस्य) Ś V B₁ D₂.₄.₈.₁₁.₁₃ वा (V₁.₃ D₁ वा) वृथा ; N B₁.₃ धार्यते D₁.₈.₁₁ Ct धार्यते D₉ विज्ञात (sic) G₂.₃ वोढ्यत M₁.₂ धारिक ; Cv m g as in text (for वोह्यते) D₉ भार राजश्रुतो वृथा D₃ भारो राजस्य बोह्यत (sic) ⊕ Cv कर्मभारो ज्ञानस्य वोढ्या इत्यायोजित ॥ Cr ज्ञानस्य भारो न गृहीतः ; गुरो सकाशादस्माभिः न गृहीत ॥ Cm ज्ञानस्य ज्ञानमात्रस्य भारमात्रम् । भरो वा भारः एव । उह्यत इति भारोत्थाप्यत्वं योजनीयम् ॥ Cg ज्ञानस्य भार उह्यते वा । ज्ञातमपि ज्ञानं नानुष्ठानपर्यवसायीत्यर्थः । यद्वा ज्ञानस्य भार उह्यते । ज्ञानभारभरणाभिमान एव क्रियते न तु तत्कार्यमित्यर्थः ॥ Ct अज्ञानस्य शास्त्रार्थविपरीतज्ञानस्यैवाधिको भारो भरण वर्तते । ज्ञानस्यैव पदं परिगृह्य ज्ञानशास्त्रभारो गृहीतो न विज्ञात इत्यादि ॥ अनेकेन पद्यात गृहीतपदेन विज्ञातपद (°इन) वा । अधिक पदं तु समुद्रे प्रक्षिप्तम् । तद्विचारेण न कृतम् । दिष्ट्या धरामीति । राज्यमिति शेष ॥ Ct अज्ञानस्य भारो धार्यते । अज्ञानबाहुल्यमेव वर्तते । न ज्ञानलेशोऽपीति भाव । धरामि । राज्यमिति शेष ⊕ —Ñ₂ illeg for 8ᶜᵈ —ᶜ) D₁₂ दुष्टो (sic) (for युक्तो) —ᵈ) D₁ T₁ धूर्तैर् (for मूर्खैर्) V₂ बत ; D₃.₈ Cr दृश्या (for दिष्ट्या) Ñ₁ V₂ B₁ ध्रियामहे ; V₁ B₂.₄ D₃.₄ ध्रिये ह्यहं, V₃ चूतो ह्यहं D₁ धराम्यहं, D₂ ध्रियेऽहं D₁₁ ध्रियामहे (for धराम्यहम्) Ś D₁₃ मा चिरेर्णं ध्रियो ह्यपे

9 Cv is missing from st. 9 up to 6.21.19. —ᵃ) Ś₁ Ñ₂ V B₁-₃ (marg) ₄ D₉.₁₁.₁₂ किं वा Ś₂ D₃.₁₃ किं वो ; Ñ₁ युवां D₃ किं नु (for किं नु) Ś Ñ V B D₁-₄.₈.₁₁.₁₃ मृत्यु ; T₁ मृत्यौ (for मृत्योर्) —ᵇ) Ś Ñ V₁.₃ B D₉-₄.₈.₁₃ मामुक्त्वा M₃ वक्तुं मां (by transp) D₄.₁₁ परमं (for परुष) G₃ गिरं (for वच) —ᶜ) D₉ तस्य (for यस्य) Ś₁ D₄.₁₁.₁₂.₁₃ वै, Ś₂ D₂ (ए)व (for मे) Ś Ñ₂ V₁ B₃ D₉.₁₁.₁₂.₁₃ शासनैः B₂.₄ शासनः D₃ पद्गले, D₁ दापतो D₁₂ शसतो (for शासतो) —ᵈ) D₉ T₁ G₁ M₃ शुभाशुभे

10 ᵃ) Ś D₄.₁₁.₁₃ अज्ञवद् ; Ñ V₂.₃ B D₁ G₃ अप्येवं (for अप्येव) Ś D₈.₁₁.₁₃ स्पृष्टः Ñ V B प्राप्य (for स्पृष्ट्वा) —Ñ₂ illeg for 10ᶜ-11ᵃ —ᶜ) V₂ B₁.₄.₁ -दोष ; D₉-₁₁ -द्रोह ; T₁ द्रोह ; Cr m g t as in text (for -दोष) B₄ परा मृश्य (for परामृष्टास्) D₃ न कंपयति तद्यथं —ᵈ) Ś Ñ₁ V B D₁-₄.₁₁.₁₃ न तिष्ठति D₁ न भांति (for तिष्ठन्ते न)

11 Ñ₂ illeg for 11ᵃ (cf. v. l. 10) —ᵃ) Ñ₁ V₂ B पश्ये वा तु (for हन्यामहम्) D₈.₉-₁₁ T G₁ M₃ त्विमौ (for इमौ) —ᵇ) D₈.₉-₁₁ T₁ प्रशंसिनौ ; M₃ प्रशंसिनौ —V₂ om. 11ᶜᵈ —ᶜ) D₃ वा हि (for पूर्व) Ś D₉-₄.₈.₁₁.₁₃ M₁ (उ)पकारैर्न ; B₁ (उ)पकारित्वात् ; B₃ (उ)पकारान्मे ; B₄ (उ)पकारैश्च ; D₃ T₁ M₁ (उ)पकारैस्तु (for (उ)पकारैर्मे)

अपध्वंसत गच्छध्वं संनिकर्षादितो मम ।
न हि वां हन्तुमिच्छामि स्मरन्नुपकृतानि वाम् ।
हतावेव कृतघ्नौ तौ मयि स्नेहपराङ्मुखौ ॥ १२

एवमुक्तौ तु सव्रीडौ तावुभौ शुकसारणौ ।
रावणं जयशब्देन प्रतिनन्द्याभिनिःसृतौ ॥ १३

अब्रवीत्स दशग्रीवः समीपस्थं महोदरम् ।
उपस्थापय शीघ्रं मे चारान्नीतिविशारदान् ॥ १४
ततश्चराः संत्वरिताः प्राप्ताः पार्थिवशासनात् ।
उपस्थिताः प्राञ्जलयो वर्धयित्वा जयाशिषा ॥ १५
तानब्रवीत्ततो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
चारान्प्रत्ययिकाञ्शूरान्भक्तान्विगतसाध्वसान् ॥ १६

G 6 5 18-
B 6 29 13-
L 6 5 18-

—[d]) Ś V1 D0-4.8.12.13 न क्रोधम्, N1 D7.9.11 क्रोधो न (by transp) Ś V2 D3.8.13 उपशामयेत्, D6.8.9.13 उप(D3 अपि नाशयेत्, G1.2 मृदुत्वामियात् (for मृदुता भजेत्) —After 11, Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D6.12.13 ins

421* अद्य वैवस्वतं देवं पश्येतां प्रेषितौ मया ।

[D8 अथ (for अद्य) Ñ V1.2 B4 पश्यतां (for पश्येतां) B4 D13 प्रेषितो, D12 प्रेक्षितौ (for प्रेषितौ).]

12 B3 om, Ñ2 illeg for 12[ab].—[a]) B1.2.4 अपसर्पत B1 D9.11 G1 M1.2 Ct Ct नश्यध्वं, B3 सुदुर्वृत्तौ (hypm), Cr g as in text (for गच्छध्वं) Ś D0.2.12.13 गच्छत(D0.1.12 व्रजेयात) भो सुदुर्वृत्तौ, Ñ1 V D6 गच्छतां (N1 V1 गच्छत्र, D8 व्रजेतां) लघुदुर्वृत्तौ, D1.4 ध्वंसयध्वं (D3 °येतां) सुदुर्वृत्तौ, D3 गच्छ स्व घोरदुर्वृत्तौ ‡ Cr g अपध्वसत। परस्मैपदं बहुवचनं चार्षम्। गच्छध्वं गच्छत।, so also Cm. Ct क्रोधवशाद्वचनव्यत्यासप्रयोगश्चास्य कविनाप्यनुकृतः।, so also Ct ‡—After 12[ab], Ś Ñ1 V B1.2.4 D0.4.8.12.13 ins

422* उभौ न द्रष्टुमिच्छामि युवां विप्रियवादिनौ ।

[D8 तद् (for न) —B1 om (hapl) from the post half up to 12[c] Ñ1 V2 B1 पापाद् D1 मम (for युवां) Ś1 वै प्रिय, Ñ1 V2 B1.2 अप्रिय (for विप्रिय).]

—[c]) Ś Ñ V B1-3 D0.2.4.8.12.13 न युवां, D1 वध्यौ न, D3 यथाहं (for न हि वां) —After 12[c] V3 erroneously reads the post half of 422* and 12[c] —[d]) D6.7-11 T2.3 G M3 स्मरामि (for स्मरन्) G1 [उ]पकृत हि (for उपकृतानि) N B1.3 वै, B4 D1.7 च (for वाम्) —After 12[cd], B3(marg) ins

423* सदा पूर्वमुभावेव राजपिण्डोपजीविनौ ।

—[a]) Ñ1 V2 B1-3 हन्यतेतौ, Ñ2 B4 हन्तव्यौ (for हतावेव) Ś D1.12 वै, Ñ V2 B D0.4.13 यौ, V1.3 या, D6-11 तौ, G1 तु, M1.2.4 हि (for तौ) —[d]) Ś N1 V B D0-4.8.13 मम (for मयि) D1.3 स्नेहे (for स्नेह) —After 12, Ñ V B ins

424* दुराचारौ परं मूढौ रिपुपक्षप्रशंसकौ ।

[Ñ2 illeg after दुरा up to 13[a] V3 illeg from रौ up to प्रशंसकौ V3 B4 दुराचार (for °रौ) V2 B4 परौ (for परं).]

13 Ñ2 illeg for 13[a] (cf v.l. 424*) D13 om 13 —[a]) Ś V D0-4.8.12 तेनैवमुक्तौ, D6-11 M3 एवमुक्त्वा तु (for एवमुक्तौ तु).—[b]) Ś Ñ V2 D0.2.8.12 उभौ तौ (by transp), D1 उभौ च, D3-11 तौ दृष्ट्वा, G1 राक्षसौ (for तावुभौ) —[cd]) T2 यत्र (for जय) —D6 reads [d] in marg Ś V1 D0-4.8.12 प्रतिपूज्य (for °नन्द्य) Ñ2 B2.4 D4 G M3 वि, Ñ1 [अ]थ (for [अ]भि-) Ñ V2 B2.4 G1 निर्गतौ (for निःसृतौ). V3 प्रतिपूज्या **** (moth eaten) (for [d]) B1.2 प्रणम्य राक्षस नस्तौ प्रतिपद्य प्रजग्मतुः

14 [ab]) Ś Ñ V2 B3 D1.2.8.12.13 M3 अब्रवीत्तु, B1.2.4 D6.1 G1.2 M5 अथाब्रवीत्, D3.6-11 अब्रवीच्च (for अब्रवीत्स) Ś V1.2 B1.2 D0.2.4.12.13 समीपस्थं दशग्रीवो (by transp), B4 स पार्श्वस्थं दशग्रीवो (for दशग्रीवः समीपस्थं) —[cd]) Ś D3.8.13 उपातिष्ठत्, D13 उपस्थापयतु (for उपस्थापय) Ś N V B D0.2.7.12 T2 M3 मे शीघ्रं (by transp), D4 मे क्षिप्रं (for शीघ्रं मे) M1.2 अति (for नीति) Ś D0.2.12.13 चारा अ(D3 इ)ति विचक्षणाः, Ñ V2 B3 D4.7.9.11 T2.3 M4 चा(D9 वी, T2.3 च)रानित(M4 °इ) मिताः चा(Ñ1 B3 °र, N2 D1 T2.3 M3 °र), V1.2 चराश्चा(V1 चारानि)तिविचक्षणान्, B1.2.4 चरमुपयानिशाचरान्, D0.1.2.4 च(D3.4 चा)रानतिविचक्षणान् (for [d]) G उपस्थापयितव्या मे शीघ्रं चारा निशाचर —After 14, D6.7.10 T1.2 G M3.4 ins

425* महोदरस्तथोक्तस्तु शीघ्रमाज्ञापयच्चरान् ।

[D7 तथेत्युक्त्वा (for तथोक्तस्तु) D6 T2 शरान् (sic), G1.2 M5 तदा, G3 तत (for चरान्).]

15 [a]) Ś Ñ V B1 D0.2.8.9.11 T1 G M3 चाराः, D3 शूराः (for चराः) Ś D3.12 च त्वरिताः, B3 °त (for संत्वरिताः) —[b]) D8 T1 शूराः, T2 G1.2 पा(T2 प्रा)र्थाः (sic) (for प्राप्ताः) —[d]) D13 वर्धयित्वा (for वर्ध°), V1.2 D0.1.9.12 जयाशिषं, B1.2 जयाशिषा, D3.4.12 जयाशिषः

16 [a]) M1.2 तदा (for ततो) —[b]) V1.2 D3 M1.2 राक्षसेश्वरः —[cd]) N1 V2.3 B D1.3.9.10.11 T2.3 M1.2 Ct चरान् (for चारान्) Ś V1.2 D0.2.4.12.13 प्रत्य(D3 °त्य)यि(D4 °य)न, N1 V2 B3 प्रत्यर्पितान्, N2 ille., B1 उपस्थितान्, B2.4 प्रत्ययितान्, D1.4 प्रत्ययिन,

6. 5. 18
6. 29. 19
6. 5. 19

इतो गच्छत रामस्य व्यवसायं परीक्षथ ।
मन्त्रेष्वभ्यन्तरा येऽस्य प्रीत्या तेन समागताः ॥ १७
कथं स्वपिति जागर्ति किमन्यच्च करिष्यति ।
विज्ञाय निपुणं सर्वमागन्तव्यमशेषतः ॥ १८
चारेण विदितः शत्रुः पण्डितैर्वसुधाधिपैः ।
युद्धे स्वल्पेन यत्नेन समासाद्य निरस्यते ॥ १९
चारास्तु ते तथेत्युक्त्वा प्रहृष्टा राक्षसेश्वरम् ।
कृत्वा प्रदक्षिणं जग्मुर्यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ २०
ते सुवेलस्य शैलस्य समीपे रामलक्ष्मणौ ।
प्रच्छन्ना ददृशुर्गत्वा ससुग्रीवविभीषणौ ॥ २१

D₁ T₁ M₁ Gm g प्रस्थापितान्; D₂ 10 11 T₂ G₁ ₃ M₂ ₃ ₅ Cr t प्र(D₇ प्रा)स्थापितान्, Ck as in text (for प्रस्थापितान्). Ñ₂ illeg for शुकान्. D₆ 11 चीतान् (for भवान्). G₃ ₃ भवान्पूर्वम् (by transp.)

17 ᵃ) Ś N V₁ ₃ B (B₃ marg also as in text) D₁ ₇ ₁₂ ₁₃ G₂ M₂ व्रजत, V₂ शीघ्रा D₂ कृथा (sic) T₂ इति, M₁ ₃ पन्था, G (ed.) तूर्ण. Cr g as in text (for इतो). B₃ reads in marg D₃ ₅ गच्छत. —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₃ B₁ ₄ D₃ ₅ ₆–₁₃ G₁ परीक्षितुं. V₃ D₁ T₁ G₂ Cr परीक्षत, D₇ परिक्षताः. T₂ ₃ परीक्ष्यथ. Cg as in text (for परीक्षथ) ‡ Cr g परीक्षत (Cg °थ) परीक्षध्वम् ‡. —B₂ (marg.) repeats erroneously 17ᶜᵈ twice. —ᶜ) Ś V₂ D₁ ₄ ₁₁ मन्त्र च, B₃ ₄ मन्त्रे चे, T₃ M₂ Cₘ मन्त्रिषु. Cm k t as in text (for मन्त्रेषु). Ś V₃ B (B₂ first time marg. also as in N₁) D₆ ₇ ₁₂ ₁₃ च्च, Ñ V₂ चत्वर B₂ (second time) तत्रा D₃ ₅ T₁ (before corr. as in text) ₃ यस्य G₂ ये स्तु, G (ed.) के स्तु. Cg as in text (for ये स्य). B₂ (third time) मन्त्रेष्वभ्यन्तरस्य (sic); D₁₂ मन्त्रिण चमहात्मनः —ᵈ) Ś N V B₂ (first time) D₆–₁₃ प्रीतिं गत (V₁ ₃ B₃ प्रीत च), D₆ प्रीत्यानतः D₁ प्रीत्या ये च, D₃₅ प्रीत्य च्च्च G प्रीत्या ये तु, M₃ प्रीत्या-न्वताः M₁ (before corr.) प्रीत्या येन Ś D₂ ₄ ₆ ₁₂ सदा गतः; D₁ सदागताः; D₃ गत सदा D₂ T₁ समन्विताः (for समागताः). B₂ (second time and third time) ₄ म चैव हर्षवेला (B₂ [second time] °वश) वि

18 ᵇ) Ñ₂ B₂ ₄ D₇ ₁₀₋₁₃ T₂ ₃ M₁ ₂ ₃ कथम (for चान्यत्). G₁ ₂ विविधंति, Cg as in text (for करिष्यति) —For 18ᶜᵈ, Ś N₁ V B₁ D₆–₁₃ subst. Ñ₂ B₁ ins after 18ᶜᵈ

426* स यथावन्मया ज्ञेयो कार्योऽभ्युपायो यथा ।

[Ñ₁ B₂ ₃ D₆ क अन्यहि; V₃ illeg (for स यथा), N V₂ B₁ ₃ (sup. lin. also विज्ञाय) विज्ञेयं (V₃ °यो) (for [स] य ज्ञेयो) D₆ स्मृति ज्ञेयो (for the prior half) N₂ B₁ ₃ सर्वतं Ś₁ [य]थात्; D₁ [सा] च्च्च D₆ [ई] च्च्च (for ई यथा) D₁₂ च्च्च च्च्च (for the post. half)]

—L. om. 18ᶜᵈ —ᶜ) B₂ विज्ञाय D₂ विज्ञेय (sic); T₂ G₁ विज्ञाय; Cg as in text (for विज्ञाय). B₁ (with I ratus) सर्व T₁ M₂ ₃ सर्वम्; Cₙ as in text (for सर्वम्). Ñ V₂ विज्ञाय सर्वमित्युक्तान् —ᵈ) N₂ B₁ D₆ ₇ ₁₁ G₁ ₂ विशेषतः, Cg as in text (for अशेषतः) V₂ B₂ मागच्छत कृतत्वरा. ‡ Cg अशेषतः सर्वप्रकारेण विज्ञायागन्तव्यम्। अशेषत अशयैश्चारैरिति यावत्। अतएव इत्युपार्थेशे च ‡

19 ᵃ) B₃ ₄ चरेण (for चारेण) Ñ (Ñ₁ m also) हि हत; Ñ₁ V₂ हि तत, V₁ ₃ च हत; B विहृत; D₆ ₁₃ तु हत, D₂ ₁₃ विदि (D₁₂ °ह) त; D₆ विदितः (for विदित) D₂ तत्र (for शत्रु) —ᵇ) Ñ₁ B₁ ₄ प्रणीतैः (for पण्डितैः) —ᶜ) Ś D₆ ₁₃ युद्धे युक्त्येन, D₁ ₃ T G M₁ ₃ ₅ युद्धे स्वल्पेन, D₁₃ युद्ध स्वल्पेन (for युद्धे स्वल्पेन) D₆ युद्धेन, D₁ वीर्येण (for यत्नेन) D₃ यो स्वल्पेषु च युद्धेन (sic) G (ed.) युद्धे स्वल्पप्रयत्नेन —ᵈ) Ś D₆ ₁₃ समासाद्य (for समासाद्य)

20 N₂ illeg for 20ᵃ —ᵃ) N₁ B₁ ₄ चरास्तु ते B₂ G₂ च, G₂ च)राश्च ते; D₁ ₃ च(D₂ च)रास्ते तु (for चारास्तु ते) —ᵇ) L (ed.) प्रहृष्टं Ś D₆ ₁₃ प्रहृष्टे राक्षसेश्वरे; G (ed.) शार्दूलाद्या दशानन —After 20ᵃᵇ Ś N₂ B₁ ₃ ₄ D₃ ₅ (after 20) ₆–₁₃ S ins.

427* शार्दूलमशक ईश्वरं सत्वरं प्रदक्षिणम्।
उक्तश्च ये महात्मान चारा राक्षससत्तमाः।

[B₂ transp. l. 1–2 repeating l. 2 in its proper place. —(l. 1) Ś Ñ₂ B₁ ₃ ₄ D₆ ₁₁ ₁₃ शुक; G₂ प्रथम (for अथ) Ś Ñ₂ B₁ ₃ ₄ D₂ ₃ ₁₁ ₁₃ त्वरया (for सत्वरं) B₂ (marg. also) महोदधिप्रवरं; D₂ हर्षे संहत्य (for the post. half) —D₁ ₁₁ ₁₂ om. l. 2. B₂ reads l. 2 (first time) in marg. —(l. 2) Ñ₂ तु ते, B₁ ₃ (second time) D₆ ₁₁ ते तु, D₁ T₂ त ये (by transp.). D₁ तैर्; D₆ तु न (for ते ये) B₁ ₃ (first time) ₄ परा (for चारा) G₁ ₃ M₃ -पुङ्गवाः (for -सत्तमाः) D₁₃ रावणं सुमहावीर्य (for the post. half)]

—ᶜ) D₆ प्रदक्षिणं —ᵈ) N₂ D₂ ₁₃ यत्र तौ रामलक्ष्मणौ

21 N₂ illeg. for 21ᵃ. —ᵃ) B₂ तौ (for ते) Ś D₁ ₁₃ महा सुवेल (D₂ ₁₃ सुवेल) शैलस्य V₂ तौ गिरि सुवेलस्य —For 21ᶜ–21ᵈ, Ś N₁ B₁ ₄ D₂ ₁₃ subst. 429*, V D₆ ₁₁ ₁₃ (V₁ ₃ D₁ ₄ l. 1–2 only, D₆ l. 1 only) subst. 429* for 21ᶜᵈ. B₂ reads 21ᶜ–ᵈ in marg. —ᶜ) G₂ प्रच्छन्ना (for गत्वा) —ᵈ) T₂ damaged for सुग्रीव. G₁ विभीषणं —After 21, N₂ ₁ ₄ l. 2–3 of 429*; while D₆₋₁₃ S ins.

ते तु धर्मात्मना दृष्टा राक्षसेन्द्रेण राक्षसाः ।
विभीषणेन तत्रस्था निगृहीता यदृच्छया ॥ २२
वानरैरर्दितास्ते तु विक्रान्तैर्लघुविक्रमैः ।
पुनर्लङ्कामनुप्राप्ताः श्वसन्तो नष्टचेतसः ॥ २३

ततो दशग्रीवमुपस्थितास्ते
चारा बहिर्नित्यचरा निशाचराः ।
गिरेः सुवेलस्य समीपवासिनं
न्यवेदयन्भीमबलं महाबलाः ॥ २४

G. 6. 5. 0
B. 6. 29. 29
L. 6. 5. 27

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे विंशतितमः सर्गः ॥ २० ॥

428* प्रेक्षमाणाश्चमूं ता च बभूवुर्भयविक्लवाः ।

[D5 T1 तां तु; M3 दूता (for तां च). D10.11 -विह्वलाः.]

22 B3 reads 22 in marg. (cf. v.l. 21). Ñ2 illeg. for 22ᵃ. —ᵃ) D6.11 दृष्ट्वा, V1.2 D9-8.13 ते हि मायाधरा दृष्टा (D9.1.4 °ष्ट्वा); V2 केचिन्मायावृताः दृष्टा ; B3 तं तु मायाविनो दृष्ट्वा. —ᵇ) Ñ2 B1 लक्षिता ; V1 * शिवाः (for राक्षसाः). —For 21ᶜ–22ᵈ, Ś Ñ1 B1.2 D5.12 subst.; Ñ2 ins. l. 2-3 after 21 and l. 4 after 22ᶜᵈ (first occurrence); V1.2 D1-4 subst. l. 1-2 only for 21ᶜᵈ; V3 D13 subst. for 21ᶜᵈ; B3 ins. after 22; B4 subst. for 22ᵃᵇ; D9 subst. l. 2 only for 21ᶜᵈ :

429* आसेदुर्हरिसैन्येन संवृतौ सविभीषणौ ।
प्रच्छन्नांश्चारकांस्तत्र तान्ददर्श विभीषणः ।
विज्ञाय वचनं तेषां स चक्रे राक्षसेश्वरः ।
ते दृष्ट्वा वानरबलं राक्षसा वानरार्दिताः ।

[(l. 1) B3 सेदुर्; B4 आसीनौ (for आसेदुर्). Ñ1 B3 शत्रुभिः (for संवृतौ). V2 रामलक्ष्मणौ; B4 शत्रुनीषणौ (for सविभीषणौ). —(l. 2) D2 प्रत्यक्षान्. Ñ1 V B3 D1-4 तत्र (for चारान्). Ñ3 B1.4 प्रच्छन्नास्तु चरांस्तत्र, Ñ2 B4 °स्तत्र), B1 प्रच्छन्नाश्च चरास्तत्र (for the prior half). Ñ1 B न (for तान्). Ñ3 ददर्श स (for तान्ददर्श). —V3 illeg. for l. 3. —(l. 3) Ñ B1-3 अतर्पितश्च ते (Ñ1 B3 चं)पां, B4 अवज्ञाय विधिस्तेषां (for the prior half). Ś1 समीपे (for स चक्रे). —(l. 4) B4 स (for ते). B1 वानरर्षभ (sic); B3 वानरबले (for वानरबलं). B4 कपिरूपिणः (for वानरार्दिता).]

—Thereafter, Ñ2 repeats 22ᶜᵈ; while D13 reads 22ᶜᵈ for the first time after 429* repeating it in its proper place. —ᶜ) V3 D9.11 (second time) सत्रस्ताः D1.2.3 सदिष्टा (for तत्रस्थाः). Ś Ñ2 (second time) B1.2.4 D6.9.13 (first time) हि (B4 [in. also] D6.12 हि)पेदुर्भयसत्रस्ता. —ᵈ) D13 (second time) विगृहीता, D1 यथेच्छया. Ñ2 (second time) B1.2.4 D13 (first time) वानरैरर्दिता भृशं —For 22ᶜᵈ, Ñ1 subst.; Ñ2 (illeg.) B1.2.4 D13 (after 22ᶜᵈ [first time]) ins. after 22; B3 cont. after 429* :

430* घृणया न हताः सर्वे वानरैर्जितकाशिभिः ।

[B1 गवयेन (for घृणया न).]

—After 22, D1.5-7.9-11.13 (after 22ᶜᵈ [r.]) S ins. :

431* शार्दूलो प्राहितस्त्वेकः पापोऽयमिति राक्षसः ।
मोचितः सोऽपि रामेण वध्यमानः प्लवंगमैः ।
अनृशंसेन रामेण मोचिता राक्षसाः परे ।

[(l. 1) D1 कर्दूंगो. G1 चारो; Cm.k.t as above (for पापो). —After l. 1, G M3 ins. :

431(A)* गृहीत. पीडितश्चैव वानरैर्बहुभिर्वृतः ।

—(l. 2) D9.10.11 मोक्षित° सोपि, G M5 ततो विमुक्तो; Cg as above (for मोचित. सोऽपि). —After l. 2, D1.13 ins. :

431(B)* तस्यैव च परिज्ञानाद्वानरैर्जितकाशिभिः ।
चराः शेषा ह्यनुज्ञाता रावणस्य दुरात्मनः ।

—D1.11 om. l. 3. —(l. 3) D5 T1 आनृशंस्येन. M3 रामस्य (for रामेण). D5.7.9-11 G1 M1.2.3 मोक्षिता, Cm.t as above (for मोचिता).]

23 ᵃ) D5 T3 M5 तैस्तु (for ते). Ñ1 V3 B2.4 निर्भर्त्स्यं वानरैस्ते तु —ᵇ) M3 विक्रमाढ्यैः. Ś B3 D6.13 लघुविक्रमाः ; G1 बलदर्पितैः (for लघुविक्रमैः). Ñ1 B1.4 मुक्ता (B4 om.) मुक्ता लघुक्रमा (B4 °मैः), V3 मुक्ता लघुपराक्रमाः. ※ Cg : विक्रान्तैरित्यत्र विक्रमस्तरोत्तरलघुविक्रमैरित्यत्र जवमात्रं विक्रमस्य विशेष्यते. ※ —After 23ᵃᵇ, D3 ins. :

432* दयापरेण रामेण दर्शयित्वा चमूं ततः ।
मुक्तास्ते राक्षसास्तेन धर्मज्ञेन महीक्षिता ।

—ᶜ) Ñ1 V3 B ते लङ्कां समनुप्राप्ता . —ᵈ) D3 -चेतनाः (for -चेतसः). —After 23, B1 (marg.) ins. :

433* भयात्कृताञ्जलिं दीनं श्वसन्तमिव पन्नगम् ।
दृष्ट्वा तु राक्षसेन्द्रोऽसौ वाचा मधुरया तदा ।
उवाच प्रहसन्नेव रावणो भीमदर्शनः ।

—Thereafter it cont. the lines of 6.21.4 (in marg.). [(l. 1) त (for तु). वाचा मधुर (for वाच मन्दम्). —(l. 2) महा- (for तदा). वाक्यमब्रवीत् (for मधुरिन.).]

24 D5 T1 om. 24. —ᵃ) Ś Ñ V B D9-4.8.12.13 पुनस्; G1 तु; G3 M तु ते (for ते). —ᵇ) Ś1 Ñ V B

२१

G 6 60
B 6 30 1
L 6 7 1

ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्काधिपतये चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणः श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
जातोद्वेगोऽभवत्किंचिच्छार्दूलं वाक्यमब्रवीत् ॥ २
अयथावच्च ते वर्णो दीनश्चासि निशाचर ।
नासि कच्चिदमित्राणां क्रुद्धानां वशमागतः ॥ ३
इति तेनानुशिष्टस्तु वाचं मन्दमुदीरयत् ।
तदा राक्षसशार्दूलं शार्दूलो भयविह्वलः ॥ ४
न ते चारयितुं शक्या राजन्वानरपुंगवाः ।
विक्रान्ता बलवन्तश्च राघवेण च रक्षिताः ॥ ५

D1 … T2 चार (for चारा) B3 (…), D1 हि ते (for वाहद्) —ᵉ) D3 निवेश (for समीप) Ś D3 … वर्तिन Ñ1 B1 D… वासिना (for वासिन) 🙞 Cg समीपवासिनमिति पुस्तकपाठेषु 🙞 —ᶠ) D3 निवेशयद् (for …यन्) D… रामबल G2 भीमबल (for भीमबल) Ś Ñ V B D… च तद्बल, D… महाबल D… महद्बल M… सुमहत् (for महाबल)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V B D… लङ्काकाण्डे, D… सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 चारप्रवेशन Ś… D… चारानुवेशन Ñ B… च(B… चार)प्रत्यागमन, V… चारानुप्र**, B1 चारविधि, B… चारप्रणिधि, D… चारानुप्रवेशन, D1 चोरप्रश्न D… चारानुगमन, D… शार्दूलागमन D… चारानुप्रत्यागमन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B1 D… om Ś… Ñ… V B… D… 5 D1 7 D… T… G M 20 D… 4 T… 28 —After colophon D… concludes with राम, G M… with श्रीरामाय नमः

21

1 ☞ Cv is missing from 6 21 1 up to 6 21 19 (cf v l 6 20 9) For 1 2 Ś Ñ V B D… subst 434* —ᵃ) D… T1 तद् (for तम्) —ᵈ) G1 सुनिविष्टं यवेदयन्

2 ᵃ) G1 चराणां D… T1 वचनं D… T… राक्षस (for रावण) 🙞 Cr चारेभ्य । प्राप्तं रामं महाबलमिति पाठः Ck t चाराणां वचनमि(Ct °नादि)ति शेषः 🙞 —T1 (partly) damaged for ᵃ —ᵈ) G… चदम्; M… इदम् (for वाक्यम्) —For 1–2 Ś Ñ V B… (marg) reads after 4) : D… subst

434* दीप्यमानं विपुलं तु शार्दूलं लोककण्टकम् ।
भयाद्यद्वैश्वैर्भ्रष्टं श्वसन्तमिव पन्नगम् ।
उवाच प्रहसन्नेव रावणो भीमदर्शनः ।

[Ñ… om l 1 —(l 2) Ś1 दीप्यमान Ñ B… दैन्य (B… °सु)मानो, D… विधोपे (for दीप्यमान) Ñ1 विवर्णं Ñ… B… विवर्णं च, B… विवर्णं D… विविप्लवं (sic), D… विवर्णं तु; D… विवर्णं च; D… विवर्णं च (for विवर्णं तु) Ñ… शार्दू… Ś B… शार्दूलं (for लोककण्टकम्) —Ñ1 om l 2. —(l 2) B… वाक्य (for भय) V… D… भयात्विह्वलम् (D… °भ्रो D… °र्तं शैर्वे) B… भयावीहृते रह, D… भ्रान्तोऽपि रात्रौ, D… भयात्संतुमिताशौ (for the prior half) —B1 (m) reads l 3 for the first time here, repeating it in marg after 4ᵃᵇ —(l 3) Ñ1 B… (first time) प्रहसन् Ñ… B… (second time) प्रहसन्न च(B… तु) (for प्रहसन्नेव) Ñ… B… लोकरावण (for भीमदर्शन) Ñ1 B… (second time) रावण लोकरावण (for the post half) —After l 3 (second occurrence), B1 (m) ins

434(A)* न ते चारयितुं राजन्वानराणां बलं महत् ।
वानरं रूपमास्थाय प्रविष्टो वानरं बलम् ।]

3 Ñ1 om 3 4 B1 (marg) reads 3ᵃ–4ᵇ after 5ᵃᵇ —ᵃ) Ñ… अन्यथा दृश्यते V… B… अयथा श्च ते; B… अयथा दृश्यते; B… D… मथ यावच्च ते; B… अन्यथा वर्तते, D… अन्यथा वच्च ते M… अयथाराश्च ते (for अयथावच्च ते) —ᵇ) B… [प्र]विर D… [इ]वि (for [श्च]सि) D… दानश्चासौ निशाचर —ᶜ) V1 B… D… [भ]सि (for [ना]सि) B… D… M… कच्चिद् D… कश्चिद्, D… T1 किंचिद्, D… किंचित्; Ck t as in text (for कच्चिद्) —ᵈ) G… तदा त्वं (for क्रुद्धानां) D… दुःसमागत, D… दुर्गतं गत

4 Ñ1 om 4 B1 (marg) reads 3–4ᵇ after 5ᵃᵇ (for both cf v l 3) —ᵃ) D… इदम् (for शिष्टम्) D… सह; D… च (for तु) —ᵇ) Ś Ñ V… B… D… … वचो B… वाचां M… वाक्य (for वाचं) Ś Ñ V B D… T1 G… M… उदीरयन्, G… M… उदैरयत् (for °यत्) 🙞 Cr m g उदीरयत् Cm °यत् इति आर्षम् 🙞 —After 4ᵃᵇ, B1 (marg) repeats l 3 of 434* —ᶜ) Ś Ñ V B D… तदा; D… G… सदा, G1 तथा (for तदा) —ᵈ) D… राक्षसो (for शार्दूलो) Ś Ñ V B D… वाक्यमब्रवीत्; D… T… G M… °विह्वल (for भयविह्वल) —After 4 B1 (marg) reads 434*

5 ᵃ) Ś D… चारयितुं; Ñ1 D… चाऊ°; Ñ… अंप°; B1 चार°; D… इद° (sic) (for चारयितुं) D… शक्य (sic), D… शक्यं (for शक्या) —B1 om (hapl) 5ᵇ–6ᵃ. —ᵇ) D… शक्या, D… युद्ध (for राजन्) —After 5ᵃᵇ, B1 (marg) reads 3–4ᵇ. —ᵈ) D… तु; G… तु (for च) D1 [र]पि पालिता (for च रक्षिता)

नापि संभाषितुं शक्याः संप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।
सर्वतो रक्ष्यते पन्था वानरैः पर्वतोपमैः ॥ ६
प्रविष्टमात्रे ज्ञातोऽहं बले तस्मिन्नचारिते ।
बलाद्गृहीतो बहुभिर्बहुधास्मि विदारितः ॥ ७
जानुभिर्मुष्टिभिर्दन्तैस्तलैश्चाभिहतो भृशम् ।
परिणीतोऽस्मि हरिभिर्बलवद्भिरमर्षणैः ॥ ८
परिणीय च सर्वत्र नीतोऽहं रामसंसदम् ।
रुधिरादिग्धसर्वाङ्गो विह्वलश्चलितेन्द्रियः ॥ ९
हरिभिर्वध्यमानश्च याचमानः कृताञ्जलिः ।
राघवेण परित्रातो जीवामि ह यदृच्छया ॥ १०
एष शैलैः शिलाभिश्च पूरयित्वा महार्णवम् ।
द्वारमाश्रित्य लङ्काया रामस्तिष्ठति सायुधः ॥ ११
गरुडव्यूहमास्थाय सर्वतो हरिभिर्वृतः ।
मा विसृज्य महातेजा लङ्कामेवाभिवर्तते ॥ १२

G 6 6 17
B 6 30 12
L 6 6 11

---

6 B1 om 6^{a} (cf v l 5) —^{a}) N नाभिभाषितुं V1 2 B2 4 द सभाष(B4 °ष)यितुं, B1 नाभिसभाषितुं, D5 T1 नापि स भाषितुं, D1 नापि समस्वितुं (for नापि सं°) —^{b}) Ś V1 B2 4 L0–4 8 12 सप्रश्नोऽपि, V2 सप्रवेशो(sic) D2 सप्रश्नो हि D12 सप्रवेशो (for सप्रश्नोऽत्र) Ñ V2 B3 4 D5 विद्यते (for लभ्यते) B1 सप्रश्नैरपि न लभ्यते —^{c}) D1 रक्षितो, G1 लक्ष्यते, L (ed) रक्ष्यते (for रक्ष्यते) D1 मार्गा (for पन्था)

7 ^{a}) Ś Ñ1 V B D0–4 6 8 12 13 T3 प्रविष्टमात्रो, Cg as in text (for °मात्रे) D3 विज्ञातो (for ज्ञातोऽहं) —^{b}) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 4 D2 8 12 अचारिते (Ś1 D8 13 °त) Ś2 Ñ2 V3 B2 D4 M4 निवारिते (Ś2 N2 B1 °त) D1 उपारिते (sic), D7 10 11 Ck t विचारिते, D0 अनारते, C0 as in text (for अचारिते) G2 बलस्मिन्नपराजिते —After 7^{ab}, D1 13 ins

435* त्रिभीषणेन च ज्ञातो गृहीतो वानुशाखिभिः ।

while D2 ins after 7^{ab}

436* विभीषणस्य वै बुद्ध्या ततोऽहं राक्षसर्षभ ।

—Ñ1 om 7^{cd} B2 reads 7^{cd} in marg —^{c}) Ś V2 D0 2 4 6 13 तथा V1 2 अद्य D2 ततो (for बलाद्) Ś D1 2 8 12 13 वलिभिर् N2 B D3 G1 हरिभिर्, V2 D6 7 9 11 T2 3 M Cg k t रक्षोभिर्, D4 बहुशः T1 कपिभिर् (for बहुभिर्) —V2 illeg for ^{d} —^{d}) Ś1 V1 2 D0 1 4 6 12 13 विप्रकीर्ण , Ś2 विप्रकीर्तिर , N2 B1 2 4 [अ]स्मि विकृति (B4 °ति)त B2 D2 9 11 Cg t [अ]स्मि विचारित(D2 Cg °ति त , D3 समर्पित D9 [अ]स्मि विविकृतित , M2 [अ]स्मि विचालित , M3 प्रवि° (for [अ]स्मि विदारितः) G1 बहुभिः क्षिप्रकारिभिः G2 3 हरिभिर्विप्रकारिभिः G3 °त)

8 ^{a}) M1 2 मुष्टिभिर्जानुभिर् (by transp) V2 चैव, V3 हस्तैर् (for दन्तैस्) —^{b}) V2 वृतैश्च D1 शूलैश्च, D3 13 शालैश्च (for तलैश्च) N2 V B1 3 4 D1 2 4 6 T2 [अ]पि (for [अ]भि) —D4 transp 8^{c}–9^{b} and 9^{c}–10^{b} —^{c}) Ś V1 2 D0–3 6 13 18 विप्रणीतो N2 B3–4 परिभूतो, V3 अभिभूतो B1 परिवृतो, D6 परिक्षिप्तो (for परिणीतो) Ś D2 13 बलिभिर् (for हरिभिर्) D6 हरिभिर्विप्रणातोऽस्मि, —^{d}) Ś1 4 8 12 हरिभिस्तद्, D0 11 बलमध्य (with hiatus) (for बलवद्भिर्)

9 D4 transp 8^{c}–9^{b} and 9^{c}–10^{b} —^{a}) Ñ V2 B परिभूय (for परिणीय) —^{b}) Ś Ñ1 D8 12 13 भीतो (for नीतो) Ś1 Ñ2 V B1 3 4 D0 8 13 M5 रामसंसदि, B2 °संसद , D4 °सन्निधौ M1 2 °सन्निधिं (for °संसदम्) —V3 om 9^{cd} —^{c}) Ś V1 B1 2 4 D0 4 8 12 13 [आ]प्लुत , B3 दिग्ध D6 T1 [आ]सिक्त , G1 [आ]रक्त (for [आ]दिग्ध) D1 8 10 11 Ct रुधिरस्राविसर्वाङ्गो (D9 °स्राविताङ्गो) —^{d}) Ś D1 2 12 13 विह्वलश्चलितेन्द्रिय , T3 [S]है वाक्षलितेन्द्रिय

10 D4 transp 8^{c}–9^{b} and 9^{c}–10^{b} —^{a}) D3 वाध्यमानश्च (sic) (for वध्य°) —^{b}) V2 नीयमान (for याच°) —^{c}) C1 परित्राणो —^{d}) Ś Ñ1 V D0 4 8 12 13 जीवन्वन, N2 जीवाम्ये *(illeg) B1 2 4 जीवाम्यत्र B3 जीवामयेव, D6 जीवामि च, D7 9 T G M1 2 Cg जीवामीति, D9 11 Ct जीवेति च (for जीवामि ह)

11 ^{a}) Ś D8 13 वृक्षैः , Ñ1 B3 एष Ñ2 द्रुमैः , V D0–4 12 वृक्षैः , B2 D8 11 M3 शैलैः (for शैलैः) D9 11 तु (for च N B3 शिलासङ्घैः (V1 हि [sic?]) —^{b}) V2 D6 M1 2 महोदधिं (for महार्णवम्) —^{c}) Ś V1 B1 2 D1 8 9 12 13 आवृत्य N B1 आवाद्य V3 आगत्य (for आश्रित्य) D6 T2 3 लङ्काया द्वारमाश्रित्य —^{d}) D9 [अ]वारित (for सायुधः)

12 ^{a}) Ś V D1 गरुड Ñ1 B D0 1 2 4 6 8 12 13 गारुड (for गरुड) N1 आधाय B3 आहृत्य, D6 T1 आश्रित्य, T2 आरभ्य Ck t as in text (for आस्थाय) —^{b}) Ś V1 2 D0–2 4 6 12 13 वानरैर्बहुभिर् (for सर्वतो हरिभिर्) B1 4 सर्वैर्हरिभिरावृत , D6 स सर्वैर्हरिभिर्वृत —^{c}) G महाबाहुर् (for °तेजा —^{d}) Ś V1 2 B1 D0–1 6 8 12 13 T2 3 M1 [उ]पवनत N B1 2 [उ]पवर्तत, V3 illeg D9 11 [अ]भि° (for [अ]भिवर्तते) —After 12 N1 ins , B2 cont (followed by st 13 in marg) after 431*, B1 ins after 13

437* एवमुक्त्वा दशग्रीवं पुनरेवाभ्यभाषत ।

G 6 6 11
B 6 30 13
L 6 A 14

पुरा प्राकारमायाति क्षिप्रमेकतरं कुरु ।
सीता चास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्धं वा प्रदीयताम् ॥ १३
मनसा संतताप्याथ तच्छ्रुत्वा राक्षसाधिपः ।
शार्दूलस्य महद्वाक्यमथोवाच स रावणः ॥ १४
यदि मां प्रतियुध्येरन्देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥ १५
एवमुक्त्वा महातेजा रावणः पुनरब्रवीत् ।
चारिता भवता सेना केऽत्र शूराः प्लवंगमाः ॥ १६
कीदृशाः किंप्रभावाश्च वानरा ये दुरासदाः ।
कस्य पुत्राश्च पौत्राश्च तत्त्वमाख्याहि राक्षस ॥ १७
तथात्र प्रतिपत्स्यामि ज्ञात्वा तेषां बलाबलम् ।
अवश्यं बलसंख्यानं कर्तव्यं युद्धमिच्छता ॥ १८
अथैवमुक्तः शार्दूलो रावणेनोत्तमश्चरः ।
इदं वचनमारेभे वक्तुं रावणसंनिधौ ॥ १९

13 N1 om 13–16. B1 (marg.) reads 13 after 437* —a) Ś Ñ2 B2 D4.11 पुरी, D6.8.12 T3 पुर. Cm g k t as in text (for पुरा). Ś Ñ2 V3 B1–3 D0–3.8.11.12 आयात. D10 T3 G1.2 आयाति. Cm g l t as in text (for प्रायाति). B4 पुरीवक्रपाटाश्च —b) D1 वचन. D6 प्रहृष्टः (corrupt). Cm g as in text (for एकतरं) —c) Ś Ñ2 V B1.2 D1.6.8.10.12 वा स, B1.2 राम, D6 T2.3 G M चास्मै, D2 चापि. D5.11 प्रापि (for चास्मै). D1.6 (च)च (for (आ)शु) —d) Ñ2 B1.2 युद्ध बाशु, V1 B3 D2.10.11 G M3 युद्ध प्रापि (for सुयुद्धं वा). Ś V3 D4.6.8.11.12 युद्धं वा संविधीयता, V1 युद्धं वा ****यता, B4 D1.3 युद्धं वा समदीयता —After 13 B3 ins. 437*

14 Ñ1 om. 14 (cf. v.l. 13). B1 reads 14 in marg. —a) Ś D5.8.11.12 मनसैवोपसंतप्ये. Ñ2 V3 (illeg. up to इदं) B1–3 D0 मनसा चो(D6 सो)पसपाते (D0 ॰तै)व. V1.2 D1 आप्याना(॰प्ता)पाप्ते(D1 ॰तै)व, B4 मनसा चिंतयंस्तेन. D3 मनसाहृष्यतो. D4 मनसा चोपपत्तेन. D6 T2 मनसा स तदा सौत(?). D5.11 M1.3 मनसा तत्र(M1.3 त्र)दा प्रद्य. T3 मनसा स तु तापात्. G1 मनसा चालनापेन. L (ed.) स प्याधोवालिन —b) V3 B D1 तच्छ्रुत्वा —c) Ś Ñ2 V D0.2.8.12 M3 शार्दूल स (for शार्दूलस्य). T1 च तद् (for महद्). —D6 illeg. for d (except वचो) —For 14 M1.2 subst.:

> 438* शार्दूलस्य वचः श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
> क्रोधेन मनसा सर्वमिदं वचनमब्रवीत् ॥

15 Ñ1 om. 15 (cf. v.l. 13) —a) T1 वा (for मां). Ś Ñ2 V B D0.6.8.12 प्रतयोत्स्यते(B1–2 ॰ति). D5.11 ॰युध्यन्ते. M1 ॰विध्येरन् (for ॰युध्येरन्) —b) D0 मानवा (for दानवा) —B2 reads 15c–16a in marg. —c) Ñ2 B (प्र)द्यः. D5 (प्र)दे, D6 च (for (प्र)दा). Ś D0.8.11.12 प्रदास्यामि

16 Ñ1 om. 16 (cf. v.l. 13). D6 reads 16 in marg. (cf. v.l. 15) —a) D5 महाबली (for एवमुक्त्वा). Ñ2 दृष्टरीः ; V3 D2 ॰तेजो. V1 महात्मा (for महातेजा) —b) Ñ2 पुनरेवाभ्यभाषत —cd) Ś Ñ2 V B1.2.4 D1.8–12 G1 M1.2.3 Cm t चारि(D11 ॰र)ता. B3 दशा के. T1 चारिता Cm g a in text (for चारिता). Ñ2 B तत्र. Cm g k t as in text (for सेना). Ñ2 V3 B शूरा वा, by transp., V2 illeg. from च up to 17a). D1 T1 G2.3 च तु शूरा; G1 च तु शूराः, Cg as in text (for केऽत्र शूराः). T3 शूराः सेना के तु (by transp.). Ś V1 D0–6.8.10.12 शूरा न(D4 कि) तत्र वानरा, V2 शूरास्तत्र च वानरा (for *) —After 16 B3 ins. 441*

17 V2 illeg. for 17a (cf. v.l. 16). D11 om. 17ab —a) D0–11 किंप्रभा. C3 as in text (for कीदृशाः). Ś Ñ2 V1.2 B D0–6.8.10 कस्य वा(D3 कः) सौम्य. Ñ2 स्थिति सौम्य. D4.5 T G1.2 M2 Cg कीदृशाः सौम्य. D1 किंप्रभावाश्च. D6.11 कीदृशा सौम्य. M1 सहसा सौम्य. G (ed.) कति वा सैन्य (for किंप्रभावाश्च) —b) V1 च D1.6 ते, D6 T2 M1.3 के (for ये). D6 T2 वानराणा. D11 ते नरा ये (for वानरा ये) —cd) D6 तस्य (for कस्य). D1 हि (for first च). B1.3.4 सर्वे (for पौत्राश्च). Ś D0.8 च तत्त्वाख्याहि, D2 तत्त्वाख्यात (for तत्त्वमाख्याहि). D5 राक्षस. D6.11 सुमत. G1 सुरत (for राक्षस). N B4 पुत्रान् च पौत्रांस्तेषां तत्त्वतो वक्तुमर्हसि

18 B1 om. 18ab —a) Ś V D0.2.6.8.10.11 T1 तत्र(D6 T3 ॰त्रा)त्र. N तत्र. T1 कदात्र. Cm g t as in text (for तथात्र) —V2 illeg. from पत्स्यामि up to first च in b. Ś D0.8.11 प्रतिपत्स्यामो. N तत्र चरयामि (Ñ2 *** illeg.). B1 D6.8.4 प्रतिपत्स्या D1 ॰इया)मो. B4 D2 ॰धोत्स्यामो. D3 ॰पत्स्यामि. M3 युद्धि केत्स्यामि (for प्रतिपत्स्यामि) —b) Ś1 D6 चेत्, Ś1 D11.12 चैव) (for तथा) D1 तेषां ज्ञात्वा (by transp.). D11 महाबल (for बला बलम्) —c) D6.11 स्तु —V2 illeg. for d —d) Ś V1.2 B1.4 D0–6.8.11.12 युद्धलिप्सुना (D1 ॰ति), Ñ युद्धबुद्धये ; B3 युद्धनिश्चये ; D6 M3 युद्धमिच्छता, G1 योद्धुमिच्छता

19 a) Ñ B2 स. V3 B4 D2 T3 तथा. D3 T3 तदा (for अथ) —b) D1 दूरात्मना. B1 (उ)त्तरं वचः ; D1 तत्र-श्चर ; G1 (उ)त्तम वच (for (उ)त्तमश्चरः). Ñ B3 चौरश्च सहितस्तु(B1 ॰ईश) ते ; V2 सत्तव****श्चर —c) D6 एवं (for इदं) —d) Ś Ñ V B D0–6.8.11.12 ससदि (for ॰संनिधौ)

अथर्वरजसः पुत्रो युधि राजन्सुदुर्जयः ।
गद्गदस्याथ पुत्रोऽत्र जाम्बवानिति विश्रुतः ॥ २०
गद्गदस्यैव पुत्रोऽन्यो गुरुपुत्रः शतक्रतोः ।
कदनं यस्य पुत्रेण कृतमेकेन रक्षसाम् ॥ २१
सुषेणश्चापि धर्मात्मा पुत्रो धर्मस्य वीर्यवान् ।
सौम्यः सोमात्मजश्चात्र राजन्दधिमुखः कपिः ॥ २२
सुमुखो दुर्मुखश्चात्र वेगदर्शी च वानरः ।
मृत्युर्वानररूपेण नूनं सृष्टः स्वयंभुवा ॥ २३
पुत्रो हुतवहस्याथ नीलः सेनापतिः स्वयम् ।
अनिलस्य च पुत्रोऽत्र हनूमानिति विश्रुतः ॥ २४

G 6 6 a
B 6 30 24
L 6 6 23

20 [b]) G1 युद्दे (for युधि) D5.7 G2.3 M1 Cv r m g राजा (for राजन्) ‡ Cg दवेयुत्तरचनाम्मे। द्वितीयो उपसबद पादपूरणे ‡ — For 20[ab] Ś N V B D6-9.10.12.13 subst

439* ऋक्षराजस्य पुत्रोऽत्र राजा राज्ञा सुदुर्जय ।

[D1 (?)ऽत्र D8.13.6 (for ऽत्र) D1 ऋक्षराजपतिरेव (for the prior half) — N1 om (hapl) from राजा up to 20[d] Ñ2 illeg for the post half V1 B महाप्राज्ञ, V2 illeg D1 राज्ञापति D2 राजराजं (for राजा राज्ञा) D3 दुरासद (for सुदुर्जय)]

—After 20[ab], D6 ins

440* सुग्रीव इति विख्यातो लोके सूर्यात्मज प्रभु ।

—Ñ2 G2 om (hapl) 20[cd] —[c]) D6.8 T1.3 [ऽ]ल्ली, D7 वै (for ऽत्र) Ś V B D6.8.9.10.12 पितामहसुतश्चात्र (B1.3 [°]ष्ठ, D12 [°]ह् [sic]) —After 20 Ś V B1.3.4 D6.8.9.10.12.13 ins B2 ins after 16

441* महाप्राज्ञसुत श्रीमान्सुग्रीवो वानरेश्वर ।
राक्षसानामभावाय सबल समुपस्थित ।

[(1 1) V2 illeg for the prior half B1 चात्र D2 श्रीमान् (for श्रीमान्) B1 जाम्बवानिति विश्रुत (= 20[d]) (for the post half)]

—Thereafter B1.3 cont N1 ins after 20 Ñ2 (owing to om) B2 ins after 439*

442* वालिनश्च सुतो वीर यमुना [illegible] दुरासद ।

[B2 चात्र (for वीर) B1.3 स दुरासद]

—Thereafter B3 cont 443*

—After 441* B1 cont 437* (followed by st 13 in marg)

21 B4 D1.3.4 om 21 V om 21[ab] —[a]) D7-11 [ऽ]त्र, G1 च, G2 [द्]र (for [द्]व) —For 21[ab] Ś N B1.3 subst and cont after 442*) D8.13.11 subst

443* महेन्द्रो युवराजश्च वालिपुत्र प्रतापवान् ।

[Ñ2 B1.3 तु (for च) N B1.3 तारेयोऽत्र (B3 [°]ऽत्र) महारथ (for the post half)]

—D2 om 21[cd] V2 reads 21[cd] after 24 —[cd]) G1 घोरैश्च Cm g t as in text (for कदनं N1 V1.3 B1.3 कृतमेकेन यस्य पुत्रेण (by transp) Ñ2 कृतमेकेन वायुपुत्रेण —After 21 V2 reads 25[ab]

22 [ab]) Ś Ñ2 V2 B1.2.3 D1.4.7.12 G2 M1.2.3 चात्र, Ñ1 B3 नाम G2 चाथ (for चापि) M1.3 बलवान् (for धर्मात्मा) —N2 illeg for [b] Ñ1 V2 B च ततस्तेषी (for धर्मस्य वीर्यवान्) D1 च ततसुत श्रीमान्सुषेणश्च महाबल —V2 illeg for [cd] —[c]) Ś D8 दुष्ट, V1 तथा V2 D9.13.12 दुष्ट D1 राजा D1.8.9 T सौम्य M1.2 वीर (for सौम्य) D2 सोमात्मजः, D11 सात्मज महान् V1.3 श्रीमान्, D1 चापि D3 M3 चैव (for चात्र) —[d]) Ś V3 D3.8.13.12 G2 राजा N B1 नाम्ना (for राजन्) V2 illeg for दधिमुख कपि Ś Ñ B D3.6.8.13.12 T2.3 M1.2 हरि (for कपि)

23 [a]) Ś V2.3 D1.3.8.12.13 विमुखश्च (for दुर्मुखश्च) Ś1 Ñ2 V2.3 B1.2.4 D1.4.8.13.12 [ण]व (for [श्च]अ) —V3 illeg for 23[c]-24[b] —[d]) N B1.3 स्वय (for सृष्ट) Ś D1.3.4.8.13 तनुमेषा (D8.9.3 [°]षा D8 [°]ता) प्रवेशित, V2.3 तत्समेषा प्रवेशित (V2 प्रवेजित [sic]) B1.3 D1.3 तनु ते(B1 [°]तु वे)षा प्रवेशित D1 तनु चैवा प्रविश्यते —After 23 Ś V1.3 B1.3.4 D6.8.9.10.12.13 ins

444* स्वयंभुवा महाराज सृष्टो युधाय ते स्तुता ।

[V2 महाबल B1 यत्र चात्र B2 स्वायंभुव D1.3 [°]भुवो D3 स्वाय[°] (for स्वयंभुवा) B1 महाबाहु D6 [°]बाला (for [°]राज) V1 B1.3.4 सृष्ट (for सृष्टो) Ś1 समता (for ते स्तुता)]

24 V3 illeg for 24[ab] (cf v l 23) Ñ1 om 24[a]-25[b] B3 reads 24 in marg —[a]) M1.3 [ऽ]व[ऽ]पि (for [ऽ]अ[ऽ]थ) Ś N3 V1.3 B D1.3.6-13 पुत्रो हुताशन स्याथ (D3 [°]थ) D6.8 हुताशनसुतश्चात्र —[b]) D1 श्रीम (for नील) —[c]) Ś N1 V2.3 D6.8.9.10.12.13 T1 G ग D1 [ऽ]अ[ऽ]थ (for च) N3 B1 D6.7 [ऽ]य G2 [ऽ]सूद्र (for ऽत्र) B3 सुतश्चात्र (for च पुत्रोऽत्र) ‡ Cg अनिलस्य पुत्र औरस । एष तत्र तत्र पितृकृदयनिर्दिष्टो वीरावहेतिप्रायेण । मिति मन्तव्यम् ‡ —D1 om (hapl ?) 24[d]-27[c] —[d]) D3 एव (for इति) —After 24 V2 reads 21[cd] while B3 repeats erroneously (within brackets) 442* and st 21 (including star passage) and then ins

C 6 6 0
D 6 30 25
L 6 6 24

नप्ता शक्रस्य दुर्धर्षो बलवानङ्गदो युवा ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ बलिनावश्विसम्भवौ ॥ २५
पुत्रा वैवस्वतस्यात्र पञ्च कालान्तकोपमाः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ २६
श्वेतो ज्योतिर्मुखश्चात्र भास्करस्यात्मसम्भवौ ।
वरुणस्य च पुत्रोऽथ हेमकूटः प्लवंगमः ॥ २७
विश्वकर्मसुतो वीरो नलः प्लवगसत्तमः ।
विक्रान्तो वेगवानत्र वसुपुत्रः सुदुर्धरः ॥ २८
दश वानरकोट्यश्च शूराणां युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
श्रीमतां देवपुत्राणां शेषान्नाख्यातुमुत्सहे ॥ २९
पुत्रो दशरथस्यैष सिंहसंहननो युवा ।
दूषणो निहतो येन खरश्च त्रिशिरास्तथा ॥ ३०
नास्ति रामस्य सदृशो विक्रमे भुवि कश्चन ।
विराधो निहतो येन कबन्धश्चान्तकोपमः ॥ ३१

445* कुमरी चापि वरुणानागत स्ववरुेन वै ।

—Thereafter B3 repeats 21cd

25 ^a) B4 om 25ab D1 om 25 (for Ñ1 D1 cf v l 24) D4 om 25-27 V3 reads 25ab after 21 —b) G3 शाप (sic) G3 पौत्र Crg as in text (for नप्ता) V3 बलवान् (for दुर्धर्ष) ※ Crg अत्र नप्तृ श० ऽस्वपराक्रमात् पौत्र वर्तते ※ —c) B1 युधि (for युवा) V3 अगद् समर बली —c) Ś D2.3 द्विविदश्च (for °दश्च) Ś1 N V B D1.4.5.11.12 G [श्व]च (for [श्च]भौ) —d) Ś N1 V B D1.4.5.11.13 वीरौ त्व(N1 B2 द्वौ वीरौ D4 तावुभा वश्विनी (V B3 5 D1-3.13 °नो , B4 °न)सुता N2 वा चापि विना सुभौ

26 D3 om 26 (cf v l 25 and 24) —a) Ś D2.12 त्रिपस्त्वाश्च (for वैवस्वतस्य) V1 D1.5.11 T2.3 G 1 M1.3.5 (अ)थ V3 [अ]पि D1 [अ]तत् G1 (तु) (for [अ]त्र) —b) Ñ2 कालात्मकः D2 कालश्च नल (for काला तक-) Ś D2.12 कालान्तकसमोपमा , V3.1 पञ्च तस्यो V3 कालो पमा सुता —c) N1 B1.2.4 गयो (for गजो Ś D1.3.4.13 T2 शरभ D1 ऋषभ (for गवय) —d) Ś D2 .13 T3 ऋषभो (for शरभो)

27 D6 om 27 D1 om 27cd (cf v l 25 and 24) Ñ1 D2.7.8.1 S read 27-28 (including star passages) (N om 27c) after 33 B4 reads 27 in marg V3 illeg for ab —a) D2 श्वत (for श्वेतो) Ś D2.3 ज्योतिर्मुखाः V3 हविर्मुखश्च D1.2 हविर्मुखश्च (for ज्योतिर्मुखश्च) —b) Ś V3.4 D1.4.5.12.13 [आ]त्मजावुभौ V3 सुतावुभ B3 [आ]त्मसम्भव (for [आ]त्मसम्भवौ) Ñ1 B1 भास्करात्मसम्भव —c) N2 B2 D2 तु B3 D5.11 G1 (अ)थ च (for च) N V3.1 B1.2.4 D4.6 M1.2 [S]त्र M3 (S थो (for S थ) Ś D1.12 (आ) त्मजश्चात्र D1.2 सुत श्चात्र (for च पुत्रो S थ) —c) Ś N2 V B1.2.4 D1.4.5.12.13 महाबाहु (for प्लवंगम) —After 27 N1 ins. 450*

28 N (om. 28) D1.7.8-11 S read 27-28 (including star passages) after 33 —a) Ś Ñ2 V B D1.4.5.11.12 श्व (for वीरो) —b) Ś Ñ1 V B D1.4.5.11.13 नलो नाम महाकपि (V1 °बल) —c) D7 विक्रान्तो (for विक्रा तो) D6.7 T G1 M1.2 बलवान् (for वेगवान्) G3 सद (for अत्र) —d) D1.2.10 T2 M3 स (for सु) D1 सुदुर्धर (for सुदुर्धर) —For 28cd Ś V3 V B D1-4.5.11.13 subst

446* येन सेतुर्महानद्ध सागरे वरुणालये ।

[B1 सलिलतरे B3 सलिलाशये B4 सलिलसंचये (for वरुणालये)]

—Thereafter B3 reads 33cd

29 ^a) T3 कोटी (for कोट्यश्च) Ś V1 B1.2.4 D2.3.13 T1.2 G2 M1.3.5 [S]त्र V B3 सु (for श्च ※ Cv अत्र कोट्य इति । अथमाममितिर्देशोऽयम् । वानर वानराणाम् । सुषां सुलुगिति षष्ठ्या लुक् , so also Cr m g t ※ —b) D1 वानराणा (for काङ्क्षिणाम्) —c) D1 सुराणां (for श्रीमतां) T1 सुराणां (for पुत्राणां) —d) N2 V B1 D1.4.5.11 G1 M3 नाथ D2 शोक्ष्याम् (sic) (for शेषान्) T नवो नाख्यातुमुत्सहे

30 B3 reads 30ab in marg —a) Ś N2 V B D1-4.5.11.13 [अ]प Ñ2 [पु]त्र (for [पु]त्रो) —b) D1 सह (for सिंह) D6.7 सिंहासनो —c) D6 T2 च हतो (for निहतो) G3 दूषणो येन निहतो —B1 om (hapl) from 30d up to the prior half of 1 1 of 447* D5 om (hapl) 30d-31b —d) V1 B3 खरेण D1.3 दूषणे (for खरश्च) D1 त्रिशिरस् D4 त्रिशरास् (for त्रिशिरास्) —After 30 Ś V B1.4 D2.4.5.11.13 read 447* while B3 ins 448*

31 B1 om up to the prior half of 1 1 of 447* , D1 om 31abcd (for both cf v l 30) —a) N1 B2 D1.4 रामेण (for रामस्य) —b) Ś V D2.4.5.12.13 विक्रमेण तु G 1 विक्रमेभुवि (for विक्रमे भुवि) D1 कश्चित् (for कश्चन) —After 31ab B1 ins 448* while B3 reads 32 (followed by 449*) —d) V B1 वानरोपम (for चान्तको°) —For 31cd Ś V B1.4 D2.4.5.11.13 subst and read after 30 B3 subst and cont 1 1 after 448* and reads 1 2 after 32ab

447* यस्मै च निहतो येन कबन्धश्च महाबल ।
विराधश्चैव दुष्प्रा राक्षसोऽन्तकविक्रम ।

वक्तुं न शक्तो रामस्य नरः कश्चिद्गुणान्क्षितौ ।
जनस्थानगता येन तावन्तो राक्षसा हताः ॥ ३२
लक्ष्मणश्चात्र धर्मात्मा मातङ्गानामिवर्षभः ।
यस्य बाणपथं प्राप्य न जीवेदपि वासवः ॥ ३३
राक्षसानां वरिष्ठश्च तव भ्राता विभीषणः ।
परिगृह्य पुरीं लङ्कां राघवस्य हिते रतः ॥ ३४
इति सर्वं समाख्याय तवेदं वानरं बलम् ।
सुवेलेऽधिष्ठितं शैले शेषकार्ये भवान्गतिः ॥ ३५

G 6 6 33
B 6 32 35
L 6 6 35

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकविंशतितमः सर्गः ॥ २१ ॥

[B1 om the prior half of l 1 —(l 1) D4 विन हतो (for च नि°) —(l 2) B2 महावीर्यो (for [म]च दुर्धर्षो) D11 [S]मितविक्रम V1 2 B4 रक्षमातकविक्र°, B1 2 राक्षसैबल-विक्रम (for the post half)]

—After 31 B2 ins 446*

32 B2 (marg) reads 32 after 31[ab] —[a]) Ś B2 4 D0 1 3 5 8 13 13 न शक्यो G शक्तो न (by transp) —[b]) Ś V D0-1 3 12 विक्रमे(Ś D0 8 °म) सदतो गुणि B कथचित्सदश क्षि(B2 ग)तौ D12 11 G M3 गुणान्कश्चित्तर (by transp) क्षितौ D13 विक्रमोपदतो गुणि —[c]) D4 6 T3 य च (for यत्र) —[d]) Ś V1 D0 2 4 8 22 12 वनस्था, B1 2 D5 वनोति B3 तावत्तु D4 6 T2 3 M यावतो, G1 तावका (for तावन्तो) B4 राक्षसाहत वलाहता —For 32 N subst B1 ins after 31[ab] B2 ins after 30 B3 ins after 31

445* सेतुबन्धश्च रामेण को रामपदको गुणि ।

—Thereafter B3 reads l 1 of 447*

—After 32 Ś V3 1 B D0 4 8 12 13 ins

449* एष एवा समर जंतुमुग्रन समगो बली ।

[V1 D0 8 सैव (for एष) Ś D12 वा (for एवा) B3 4 समण (for समरे) Ś V2 3 D0 4 8 17 13 योद्धुम् (for जंतुम्). Ś D8 13 युद्धबल, V3 सवनो बली D13 सदमा बली (for समगो बली)]

33 B2 reads 33[ab] after 446* —[a]) N1 B3 D0 1 4 6 7 T2 [अ]पि D2 [ए]व (for [अ]त्र) —B3 om 33[cd]. —[c]) N1 प्राप्तो (for प्राप्य —[d]) Ñ1 जीवेदपि न (by transp) —After 33 Ñ1 (om 28) D8-9 10-11 S read 27-28 (including star passages) —After 33, Ñ2 ins, N1 ins after 27

450* सर्ववानरमुख्यश्च सुग्रीव ऋषभर्षभ ।, while, D1 ins after 33

451* मार्गेते राघववाक्या निहन्तु सर्वराक्षसान् ।
न चैव राघवस्यर्थे जीवितं परिरक्षत ।

34 [a]) D8 गच्छमाणा (corrupt) (for राघवानां) Ñ B3 प्रधानश्च, T3 वरिष्ठश्च (for वारष्ठश्च) —[b]) V3 भ्राता तव (by transp) —[c]) Ñ V2 3 B2 3 D5 7 9 11 T2 3 G1 3 M1 2 प्रतिगृह्य B1 प्रतिलभ्य D °ल्ल्य (for परिगृह्य) —[d]) N स्थित (for रत) —After 34, D1 ins

452* गतमात्रोऽभिषिक्तस्तु लङ्कायां राघवेण तु ।

35 [a]) D0 इद (for इति) D2 समाख्यात (for समा°) —[b]) Ś1 V2 D5 1 7 G2 M1 2 5 तदत्र N B4 तत्र चै, V1 3 तदेव, B2 तदेतद्, D8-11 तथा चै (for तवेद) Ś V B1 2 4 D8-1 6 12 13 द्विपता N B3 शासन (for वानर) —[c]) Ñ V1 B1 3 4 D5 7 G1 3 M1 3 त्रिष्ठित D6 T2 3 निष्ठित (for ऽधिष्ठित) —[d]) Ś2 N2 B2-4 D0-8 9 12 शेषे (for शेष) N1 [S]शोभ्या B3 काले (for कार्य) ‹› Cg अत्र वानरजन्मोत्तरे प्रायशो बालकाण्डोक्तविशेषाद्यत्रं वर्ग येनापि पूर्वोत्तरकथासङ्घटनाच्च संगोऽस्य कल्पित इत्याहु ‹›

Colophon —*Kanda name* Ñ B D3 5 7 न काण्डे D6 4 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś V1 2 D1 2 8 13 चार प्रत्यागमन(Ś2 D8 °गम V3 °न, D1 °गम) Ñ V3 B3 4 D5 शार्दूलवाक्य, B1 शार्दूलवचन, B2 वानरप्रणीतौ शार्दूल वाक्य D0 चारवाक्य, D6 चारप्रख्यात D4 लङ्कापति चारवाक्य, D13 चरप्रत्यागमनवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B2 D0 1 4 12 13 om Ś2 N2 V B3 4 D4 6 B1 D6 5 D2 8 D5 7 10 11 T1 3 G M 30 T2 29 —After colophon G M1 3 conclude with श्रीरामाय नम

२२

G 6. 7. 0
B 6. 31. 1
L 6. 7. 1

ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्कायां नृपतेश्चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणः श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
जातोद्वेगोऽभवत्किंचित्सचिवांश्चेदमब्रवीत् ॥ २
मन्त्रिणः शीघ्रमायान्तु सर्वे वै सुसमाहिताः ।
अयं नो मन्त्रकालो हि संप्राप्त इति राक्षसाः ॥ ३
तस्य तच्छासनं श्रुत्वा मन्त्रिणोऽभ्यागमन्द्रुतम् ।
ततः संमन्त्रयामास सचिवै राक्षसैः सह ॥ ४
मन्त्रयित्वा स दुर्धर्षः क्षमं यत्समनन्तरम् ।
विसर्जयित्वा सचिवान्प्रविवेश स्वमालयम् ॥ ५
ततो राक्षसमाहूय विद्युज्जिह्वं महाबलम् ।
मायाविदं महामायः प्राविशद्यत्र मैथिली ॥ ६

22

1 G (ed.) om. 1. —a) Ñ2 D5.7.8 T1 तद्, Cr.k as in text (for तम्). ✻ Cr. ततस्तमक्षोभ्यबलमित्यग्रमनुवाद पूर्वसर्गादौ च कृत । पूर्वमेव मया सुग्रो आस्थवानूभ्रपुद्गव । सुभ्रमाणस्य महता मम यस्माददायत । इति नश्यमाणपित्र म वक्त्रानुग्यवरुन प्रसिद्धस्य जाम्बवत पूर्वसर्गं गद्गदपुरस्वे नामि गन्तद्विशेष स्फुरात । पूर्वसर्गास्त्वरणादि कथा च न(?) सङ्गच्छ । तथापि स्थितस्य गतिश्चिन्तनीयेति न्यायेन पूर्वलगाश्यद्वयो । —b) M3 लङ्कायां. Ś D6.10 राक्षसाधिपतेश्चराः, Ñ V B D0–4.11 T G2 M3 लङ्काधिपाय्ये चरा —N1 illeg. for a —c) D6.10 स्वचेले. V2 (s)विहित (for राघव) —d) B2 चेष्टित, D3 स्थित (for निविष्ट).

2 a) Ś D0.5.8.9.10.13 चारेभ्यो, Ñ V1.3 B1.2.3 चरेभ्यो, N1 सुचरा, T2 चराणां. Cm.g as in text (for चाराणां). —b) D1 प्राप्य, D1.4 T2.3 G2 राम. B4 transp. प्राप्तं and रामं. N B सलक्ष्मणं. T1.3 G1 बल महत्; G (ed.) च लक्ष्मण (for म हाबलम्). —c) Ś N2 V3 B3 D0.5.8.9.10.13 [ऽ]त्यार्तो. N1 V1.2 B1.2 D3 त्रासो. B4 क्रोधो (for [उ]द्वेगो). D0 [ऽ]भवीत्, D7 भयात् (for ऽभवत्) —d) D1 सम्प्राप्तः. G1 सचिवा. Ch.t as in text (for सचिवान्). V D0.4.5.7.8–10.13 T1 G2 M1 Cv इदम् (for चेदम्). N B सचिवानपि चाब्रवीत्.

3 Ñ B om. 3. —a) D1 मन्त्रास (for मायान्तु). Ś D6.8.10 तैर्हेवो मन्त्रिणोऽभ्याग(D10 °स). V D1.3 मन्त्रिण शीघ्रो(N1 ✻✻✻ [illeg.])भ्याश. D13 शीघ्रमोऽभ्यासमायान्तु —b) D1 मन्त्रिण. M3 सर्वे त (for सर्वे वै). Ś V D6.10.13 (Ś D10 मम) सुसमाहिता. D13 समायान्तु यथाहिता. —G3 om. 3–5. D1 reads 3cd on marg. —c) Ś V D0.8.10.13 मन्त्रो. D1 मन्त्र तु (for मन्त्र नो). D1 [ऽ]त्र च (for हि) —d) M3 इह (for इति). Ś V D0.6.8.10.13 राक्षसा (N1 वाक्यो) मम.

4 C1 om. 4 (cf. v.l. 3). —a) D1 तत्र (for तस्य) —b) Ś N V1 B1.2 D6.10 [ऽ]भ्यपतन्, D3 [ऽ]भ्यागमन् G1.3 वता (for द्रुतम्). B4 मन्त्रिणो वाक्यमब्रुवन्. —After 4cd Ś V3 D6.8.10.13 ins., while N B subst. for 4cd:

453* शिरसा त प्रणम्याथ तस्थु प्राञ्जलयोऽग्रत ।

[Ñ1 illeg. for the prior half. B3 शिरोभिः (for शिरसा). Ñ1 V3 [अ]ति. B1.2.4 च, B3 ते. D6.8 [अ]भि (for त). N1 B1.3 D6 [अ]ग्र (for [अ]थ). D6 स्थिता, D10 स्थिता (for तस्थु). D6 तत. D13 तत (for ऽग्रत).] —Thereafter B1 cont.:

454* एष दाशरथी राम सबलस्तु समीपग ।
समस्तैश्च वो भाव्ये प्रभात इह चेष्यति।

—c) Ś1 V D0.5.8.10.13 T2.3 M स मन्त्रयामास. D1 स चिन्तयामास (for संमन्त्र°) —d) Ś V D0.6.8.10.13 सचिवै सह राक्षस, D7.9.11 रावणै सचिवै सह. G1.3 M3 सचिवै सह (G1 °वैस्तत्र) राक्षस.

5 G1 om. 5ab (cf. v.l. 3). —ab) Ś1 D6.8.11 M1.2.3 तु. Ś2 V3 D1.4.5.11 च. V1 T G1.2.3 तु (for स). D1 transp. मन्त्रयित्वा and स. Ś D1 दुर्धर्षा, D4 T1 दुर्धर्षं. V2 D3 क्षमं यत्. D6 G1 क्षेमं यत्. D11 समयत् (sic) (for क्षमं यत्). V2 D1.9.11 तदनन्तर. N V1 B स मन्त्र(G [ed.] मन्त्रि)यित्वा (V2 मंत्रयित्वा च) विपुल (B1 विपुलं) विश्विल च महाबल (B1.4 महाबल) —B1 reads 5c–6b in marg. —c) B2.4 महाबल; D1 राक्षस्यान् (for सचिवान्). N B1.4 विसृज्य सचिवांश्चैव —d) Ś D6.10 प्रविवेश (for प्रवि°). V3 नृपालयं.

6 B1 reads 6cd in marg. (cf. v.l. 5) —a) Ś D0.8.10.13 G1.3 आनाय्य, B2.4 आनाय, D4.5 आनाय्य. D1.10.11 T2.3 G2 M1.2.3 आहृय, D2 आहाय्य, D11 आनीय (for आहूय). B1 ततो राक्षसशार्दूल —V D1.4 om. 6cd. —c) V B D6.8.10.13 T1 G2 M3 Ch.t मायाविनं. D13 महाबल (for मायाविदं). N1 महामायं, N2 B1 D10.11 M3 Ch.t महामायो, B1.3.4 °मायो D0.5.8.10 °घोर, D1 °माय (for महामाय). Ś D6.10 महाघोर प्रविशत्य. —d) Ś D6.10 स्वयमद्; L1 T3 G3 प्रविशद्. D11 चैव मैथिली (for यत्र मैथिली).

विद्युज्जिह्वं च मायाज्ञमब्रवीद्राक्षसाधिपः ।
मोहयिष्यामहे सीतां मायया जनकात्मजाम् ॥ ७
शिरो मायामयं गृह्य राघवस्य निशाचर ।
मां त्वं समुपतिष्ठस्व महच्च सशरं धनुः ॥ ८
एवमुक्तस्तथेत्याह विद्युज्जिह्वो निशाचरः ।
तस्य तुष्टोऽभवद्राजा प्रददौ च विभूषणम् ॥ ९

अशोकवनिकायां तु प्रविवेश महाबलः ।
ततो दीनामदैन्यार्हां ददर्श धनदानुजः ।
अधोमुखीं शोकपरामुपविष्टां महीतले ॥ १०

भर्तारमेव ध्यायन्तीमशोकवनिकां गताम् ।
उपास्यमानां घोराभी राक्षसीभिरदूरतः ॥ ११

G 6 7 11
B. 6 31 13
L. 6 7 9

---

7 ^{a}) Ñ V2 B1.3 तमागत (for विद्युज्जिह्व) Ś D5 तदानीं स, Ñ V2 B2 महामायम्, B1 महाकायम्, D6 तदानीय, D2 तदानीं तम्, D4 तदाहूय, D5 च माया ह्वम् (sic) D11 स्वमायाज्ञम्, D12.13 तदानीं च, G2 च मायार्थम्, G3 illeg (for च मायाज्ञम्) V1.3 D1.2 मायाविन महामायम् (D2 °याहुम्) —^{b}) Ś V D0.4.6.8.12.13 प्रा(V अ)ब्रवीद्राक्षसेश्वर —^{c}) Ñ V2.3 B1-3 मोहयिष्यामहे, D1.5.6.9.10 T1 G1 M3 Ct मोहयिष्यावहे, D11 मोहयित्वा वहेद् (sic), Ck मोहयिष्यामह (as in text)

8 ^{a}) N B3 कृत्वा (for गृह्य) ※ Cg गृह्य गृहीत्वा ※ —^{b}) Ñ B1.2 मुहूर्तेन, B3.4 मुहूर्त त्व (for राघवस्य) —For 8^{ab}, Ś V D2-4.6.12.13 subst

457* मायामयं रामशिरो गृहीत्वा राक्षस क्षणात् ।

[D13 राक्षमाद् (for राक्षस) V D2 [अ]द्रुत, D3.8 द्रुत, D4 [अ]द्भुत, D12.13 गणात् (for क्षणात्)]

—^{c}) D0.13 मा. Ñ1 B3 D1 M3 transp मा and त्व Ś D8.12.13 समनुतिष्ठेथा, Ñ1 V B3 D0.4 समुपतिष्ठेथा —^{d}) D1.2 गृहीत्वा, G M1 प्रगृह्य (for महच्च)

9 L (ed) transp ^{ab} and ^{cd} —^{b}) Ñ1 B3 G1 [उ]क्त्वा (for [आ]ह) —^{d}) D1 G2 महाबल (for निशाचर) —After 9^{ab}, Ñ V2 B1-3 D6.7.9.11 T3 ins

456* दर्शयामास सा माया सुप्रयुक्ता स रावणे ।

—Thereafter D8 cont

457* तथैव कृत्वा तत्सर्वं रावणाय न्यवेदयत् ।

—^{c}) Ś V1 D0.4.8.12.13 तस्मै (for तस्य) —^{d}) Ś V D0-4.6.12.13 अथ भूषण D7 वरभूषण G M5 स्व विभूषण

10 Ś B4 D0.1.8.9.12.13 om 10^{ab} —^{a}) D7.10.11 T3 च (for तु) D3.4 वनिका चापि —After 10^{a} D3.10.11 S ins

458* सीतादर्शनलालसः ।
नैर्ऋतानामधिपति

—^{b}) D2.5-7.10.11 T G M1.3 स (for प्र) G1 महद्बल, G3 M5 महाबल (for महाबल) —For 10^{ab}, N V B1.3 D5 subst

459* सम्प्रविष्टो विवेशाथ अशोकवनिकां शुभाम् ।

[Note hiatus between the two halves Ñ1 V1 B3 D2 सम्प्रहृष्टे V2.3 स प्रविष्टे (for सम्प्रविष्टो) D3 (to avoid hiatus) प्रनोक]

—^{c}) Ś D8.9.12 अदीनार्हां Ñ1 अनन्यार्हां, Ñ2 V B D0.1.4.7.9.10 G M1.3.5 अदीनार्हां, D2 सुमलिना, G (ed) अनर्हां ता (for अदैन्यार्हां), D11 ततो दीना महादीना (sic) —^{d}) Ñ V2 B1.3 जनकात्मजा (for धनदानुज) —Ś Ñ V B D0-3.8.12.13 read 10^{ef} after 12 G1.2 (after 12^{ab} [1]) repeat 10^{ef} after 12^{ab} M2 repeats 10^{ef} after 461* —^{e}) M5 (second time) अधोमुख Ś V D0-4.8.12.13 G1.2 M5(G1.2 M5 second time) स्थिता बालाम् (for शोकपराम्). Ñ B अधोमुख(B3 om [hapl] मुख)मुखीं बालाम् —^{f}) Ś1 D8.12 उपासीना, Ś2 उदासीनां (for उपविष्टां) Ś Ñ V B D0.2-4.8.12.13 G1.2 M5(G1.2 M5 second time) पराङ्मुखीं D1 अधोमुखीं (for महीतले) —After 10, Ñ V2.3 B1-4 D3 ins

460* यथा यथा सान्त्वयिता वश्य क्षोणा यथा तथा ।
यथा यथा प्रिय वक्ता परिभूतस्तथा तथा ।
सन्नियच्छाम्यहं सीते त्वयि शोध समुत्थितम् ।
द्रवतो दुर्गमासाद्य हयानिव सुसारथि ।

[V3 om l 1-3 Ñ1 V3 B1 om (hapl) l 2 —(l 2) B3 परिरक्त (for °भूतस्) —(l 3) Ñ2 V2 वधियच्छामि —D2 om l 4 —(l 4) Ñ2 गच्छतो (for द्रवतो) V3 स्वयम् (for दुर्गम्) B1 आस्थाय (for आसाद्य) V3 च (for सु)]

11 ^{a}) V D0.1.3.4.9.10 समनुध्यातीम्(V2 °ध्यायाम्) B1 D2.11.13 °अनुध्यायतीम् (for एव ध्यायन्तीम्) Ś D8.12 चिन्तयतीं स्वभर्तारम्, N B2-4 ध्यायतीं तत्र भर्तारम् —^{b}) B1.3 D0.1 -वनिकागता —^{c}) V1.3 भीमाभी (for घोराभी) —^{d}) D3.4 समतत , D5 T1 M3 इतस्तत , D7 G1 उपद्रुता (for अदूरत) —After 11 G1 M2 ins while G2 ins after 12^{ab} (first occurrence) M5 ins after 12^{ab}

461* राक्षसीभिर्वृता सीता पूर्णचन्द्रनिभानना ।
उत्पातमेघमालाभिश्चन्द्रलेखामिवावृताम् ।
भूषणावयवैः कैश्चिन्मङ्गलार्थमलंकृताम् ।
वसन्ते मारुतोद्धूता क्लिष्टपुष्पा लतामिव ।
हयनीकाः तरे मग्ना विपाद्ग्राह्यविद्रावणाम् । [5]
स्थितिवाग्गतिगाम्भीर्याच्छ्रीं भागीरथीमिव ।

G. 6. 7 11
B. 6. 31. 13
L. 6. 7 10

उपसृत्य ततः सीतां प्रहर्षन्नाम कीर्तयन् ।
इदं च वचनं धृष्टमुवाच जनकात्मजाम् ॥ १२
सान्त्व्यमाना मया भद्रे यमुपाश्रित्य वल्गसे ।
खरहन्ता स ते भर्ता राघवः समरे हतः ॥ १३
छिन्नं ते सर्वतो मूलं दर्पस्ते निहतो मया ।
व्यसनेनात्मनः सीते मम भार्या भविष्यसि ॥ १४
अल्पपुण्ये निवृत्तार्थे मूढे पण्डितमानिनि ।
शृणु भर्तृवधं सीते घोरं वृत्रवधं यथा ॥ १५
समायातः समुद्रान्तं मां हन्तुं किल राघवः ।
वानरेन्द्रप्रणीतेन बलेन महता वृतः ॥ १६
संनिविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम् ।
बलेन महता रामो व्रजत्यस्तं दिवाकरे ॥ १७
अथाध्वनि परिश्रान्तमर्धरात्रे स्थितं बलम् ।
सुखसुप्तं समासाद्य चारितं प्रथमं चरैः ॥ १८

[(l 2) M2 -मात्साभिश् and रैखाम् (for माल्याभिश् and रैखाम् respy) —(l 3) M2 भूषणैस्तत्रै (for भूषणावयवै) G2 मण्डलाग्रम् (for °ग्रार्थम्). —(l 4) M3 दत्ती (for बध्नन्ते). G2 छिन्नपत्री M3 छिन्ना पुष्प (for छिन्नपुष्पी) —(l 5) M3 विषादस्य विलक्षणा (for the post half) —(l 6) M3 इव (for अति).]

—Thereafter G2 repeats 12^{ab}, while M2 repeats 10^{ef}

12 G2 repeats 12^{ab} (cf v l 461*) —^{a}) Ñ1 उपासर्पन्, B2 उपासर्पत्; D1 उपसृत्य (for उपसृत्य) —^{b}) Ś V1 2 D6 1-6 8-10 T1 2 M3 Cv m g t प्रहृष्यं, M1 2 4 प्रहर्षयन्, Cr as in text (for प्रहर्षन्) Ś D8 12 13 पूरयन्, Ñ1 V1 2 D6 3 4 G2(second time) रूपयन्, D1 कीर्तते (sic) (for कीर्तयन्) Ñ2 V3 B प्रहृष्टो थ(V3 प्रहृष्टश्चा B1 4 प्रहर्षाद्, B3 प्राहर्षाद्)नरानुज, D1 प्रहर्षमनुरूपयन्, D2 प्रहृष्टनात्ररात्मना ॐ Ct प्रहर्षं नाम कीर्तयन् । नामेत्य परमार्थ । अपरमार्थभूत रामवधरूप प्रहर्षं कीर्तयन् ॐ —After 12^{ab}, G1 2(after 12^{ab} [r]) repeat 10^{ef} M2 ins 461* —D2 om 12^{c}–13^{b} —^{c}) N B2 दृष्टात्मा, V B1 D1 इदं स (for इदं च) Ś V1 2 B1 3 D6-8 12 हृष्ट, Ñ B2 चेदम्, B1 हृष्ट, D5 4 हृष्टम्, D8 6 T2 3 M1 2 दुष्टम्, D1 10 हृष्टा (for धृष्टम्) G M1 transp वचनं and धृष्टम् —^{d}) B1 2 4 प्रोवाच (for उवाच) —After 12, Ś N V B D6 4 8 10 13 read 10^{ef}

13 D1 om 13^{cd} (cf v l 12) —^{a}) Ś1 Ñ2 मान्यमाना, Ś2 Ñ1 D6-8 10 12 T1 2 G1 सान्त्यमाना, V3 सान्त्वित स (for सान्त्व्यमाना) —^{b}) T2 वल्गसे, Cg as in text (for वल्गसे) Ś D8 12 मामेति प्रतिजल्पसि, Ñ V B D6-8 12 G य(D13 स)माश्रित्य प्रजल्पसि(Ñ2 B4 °दल्पसे, D2 G1 2 °गर्जसि, G3 °वल्गसि) D10 11 समाश्रित्य विमन्यसे —D2 om 13^{c}–14 —^{c}) D1 च (for स)

14 D2 om 14 (cf v l 13) —^{a}) Ś Ñ V B D6-8 10-12 G1 2 Ct तवधा (for सर्वतो) D2 मूल्यं (for मूलं) —^{b}) V2 D10 11 च (for ते) B (ed) विहतो (for निहतो). B1 यथा (for मया) —^{c}) D2 व्यसने च (for व्यसनेन) —^{d}) B2 (marg also) D1 भविष्यति. —After 14, Ñ2 D6-7 8 11 S ins

462* विसृजैतां मतिं मूढे किं मृतेन करिष्यसि ।
भवस्व भद्र भार्याणां सर्वासामीश्वरी मम ।

[(l 1) D7 8 M1 2 [प]ता, T1 G1 M3 [इ]मां (for [ए]तां) Ñ2 विसृज्य विमतिं बाले (for the prior half). —(l 2) G1 2 M2 भजस्व (for भवस्व) ॐ Cg भवस्वेत्यात्मनेपदमार्षम् ।, Ct भवस्व । भवेत्यर्थ । ॐ G2 मम (for भद्र) G (ed) भवस्व भार्या भार्याणां (for the prior half). G1 2 M3 भव (for मम)]

15 ^{a}) Ñ B2 मन्दभाग्ये, D6 अल्पपुण्य (for अल्पपुण्ये) Ñ B निरानन्दे, D6 निर्मितार्थे (for निवृत्तार्थे) ॐ Cg पण्डितमानिनि । "क्वचमानिनोश्च" इति ह्रस्वत्वम् ॐ —^{cd}) D6 3 4 8 13 भर्तुर् (for भर्तृं) Ñ1 B D2 G घोरं सीते (by transp), D2 घोरं घोरं (for सीते घोरं) Ś D8 12 घोरे वृत्रवधो यथा, M1 2 घोरं वृत्रवधोपमम् (for ^{d}).

16 ^{a}) Ś D8 12 13 उपागत , Ñ V B D1 उपायात , D6 1-4 G2 उपयात ; D6 M2 समायाति (for समायात) Ś D8 12 13 समुद्रान्ते, M2 समुद्रं मां —^{b}) V3 D6-12 हन्तुं मां (by transp), T1 महता M3 निहन्तुं (for मां हन्तुं). —G2 om (hapl) 16^{d}–19^{a}. —^{d}) D1 सैन्येन (for बलेन)

17 G1 om 17 (cf v l 16) —^{a}) B1 निनिविष्ट , D1 2 G1 2 M1 2 निविष्ट —^{b}) D6 दक्षिणे B1 तारं चैव पतिस्तव, D1 7-11 T1 2 M1 2 पीठस्य(D1 T1 तीरस्य) तीरमध्ये स्थितं —V1 om 17^{cd} —^{c}) G1 M2 सुमहात्मा (for महता रामो) —^{d}) Ñ1 [अं]त (for [अ]स्तं)

18 G2 om 18 (cf v l 16) —^{a}) B1 2 [अ]द्य, D6 3 13 [अ]ध्वना (for [अ]ध्वनि) D1 अध्वना सपरिधाताम् ॐ Cg अधनि । कारणं सप्तमी । ॐ —^{b}) B4 रात्रौ M2 भार्यो —V1 om 18^{cd} —^{c}) B6 प्रसुप्तम्, B (ed) समुत्तम् (for सुप्तं सम्) D1 समासाद्य —^{d}) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 D1 7 10 11 M1 2 Cm g k t चारितं, Ś2 चारिता, D6 चारित B2 चरै (for चरैः)

तत्प्रहस्तप्रणीतेन बलेन महता मम ।
बलमस्य हतं रात्रौ यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ १९
पट्टसान्परिघान्खड्गांश्चक्रान्दण्डान्महायसान् ।
बाणजालानि शूलानि भास्वरान्कूटमुद्गरान् ॥ २०
यष्टीश्च तोमरान्प्रासांश्चक्राणि मुसलानि च ।
उद्यम्योद्यम्य रक्षोभिर्वानरेषु निपातिताः ॥ २१
अथ सुप्तस्य रामस्य प्रहस्तेन प्रमाथिना ।
असक्तं कृतहस्तेन शिरश्छिन्नं महासिना ॥ २२
विभीषणः समुत्पत्य निगृहीतो यदृच्छया ।
दिशः प्रव्राजितः सैन्यैर्लक्ष्मणः प्लवगैः सह ॥ २३
सुग्रीवो ग्रीवया शेते भग्नया प्लवगाधिपः ।
निरस्तहनुकः शेते हनूमान्राक्षसैर्हतः ॥ २४
जाम्बवानथ जानुभ्यामुत्पतन्निहतो युधि ।
पट्टसैर्बहुभिश्छिन्नो निकृत्तः पादपो यथा ॥ २५

G 6 7 29
B 6 31 27
L 6 7 23

19 Ś3 om 19ᵃ (cf v l 16) —ᵃ) D5 प्रसह्य (for प्रहस्त) —ᵇ) D3 वृत (for मम) —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B4 D0–4 8 12 अभ्याहत्त, V3 B1 D13 M3 अभ्यागत, B2 अथाहत, Cg t as in text (for अस्य हत) —ᵈ) Ś2 V3 राजा (for राम) Ś1 V3 D0–4 8 12 13 यत्र राजा(D0 4 सज्ज) स राघव

20 ᵃ) D6 7 9 11 Cg पट्टिशान्, M5 पट्टशान्, D6 T1 M1 2 मुद्ग, D7 9–11 M3 चक्रान् (for खड्गान्) —ᵇ) D6 T1 M5 दृढान्, D3 M1 2 खड्गान्, D8 वज्रान्, D10 11 नष्टीन् (for चक्रान्) D6 T1 M5 खड्गान् (for दण्डान्) D7 9–11 महायुधान्, G1 महाभयान् (for महायसान्) —For 20ᶜᵈ, Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

463* पट्टिशा परिघाश्चैव गदा दण्डा महायसा ।

[D2–4 पट्टिशान् Ñ B3 तोमराश्च, D0 2 3 परिघाश्च (for परिघाश्च) Ś V1 D4 दृढ (for दण्डा). Ñ B1 2 4 तथायसा, D13 महात्मन (for महायसा)]

—ᶜ) D2 बाणवज्राणि, D3 वज्रजालानि, G2 बाणजालानि D4 शुराणि (sic), D8 मुशलानि (for शूलानि). ※ Cg चक्रान् क्षुद्रचक्राणि।, Ct चक्रान् स्वल्पान्। चक्राणीति पुनरुक्तेः ※ —ᵈ) Ś Ñ V B D0 2 4 8 13 भास्वरा (D0 4 भल्लाश्च) कूट(D13 क्रूर)मुद्गरा

21 ᵃ) D6 T1 M3 शक्तीश्च, Cg as in text (for प्रासान्). Ś D2–4 8 13 शक्तीश्च तोमराश्चित्राश्च(D1 °श्चापि), Ñ1 V B D0 4 13 क्षेपण्यस्तो(V1 2 D0 4 शस्त्रास्तितो, V3 शक्त्यो सो, B1 अंकुशास्तो, B3 क्षेपणीस्तो, D13 शरासनस्तो) महाश्चिता(B1 °श्चोभा सा, Ñ2 क्षेपणा शक्तय चित्राश्च —ᵇ) Ś D8 12 चर्माणि, B2 4 चित्राणि, D7 शस्त्राणि (for चक्राणि) Ś मुसुण्ठानि च, N2 परिघाश्च, V भुशुण्ड्यस्तथा, M6 विविधानि च (for मुसलानि च) ※ Cg चक्राणि महाचक्राणि।, Ck चक्राणीति पुनर्ग्रहणात्तस्याप्यवान्तरभेद ※ —After 21ᵃᵇ, Ñ V B1–3 D13 ins

464* कर्पणा अङ्कुशा भल्ला कालचक्रा गदास्तथा ।

[B3 कर्पणा, G (ed) कलशा (for कर्पणा) V1 2 कर्णतोमरा भल्ला, V3 कर्पणा मु * शा भल्ला (sic) B1 क्षेपणीमुद्गरा भल्ला (for the prior half) D13 भल्लकाराश्च (for भल्ला का°) V3 गदा (for तथा).]

—D3 om 21ᶜ–22ᵇ —ᶜ) D7 रक्षोभिर् (for °भिर्) —ᵈ) D3 वानराश्च, D5 6 वानरेन्द्रा (for वानरेषु).

22 D3 om 22ᵃᵇ (cf v l 21) —ᵃ) T2 तथा (for अथ) B4 शूरस्य (for सुप्तस्य) —ᵇ) D6 प्रमत्तेन (for प्रहस्तेन) —ᶜ) Ś1 असक्तजात , Ś2 V D0 8 12 13 असकृत्कृत , B1 सुदृढ दृढ , B3 असक्त दृढ , B4 असिना दृढ , D1 2 4 असक्त(D2 °क्त)कृत , D3 असकृत्क्षुर , T1 असक्त कृत , G1 असक्त क्षुर , G (ed) असकृद्दृढ , Cm g t as in text (for असक्त कृत) —ᵈ) Ś2 D1 13 महात्मना, B1 भयाकुल, B2 4 जटाकुल (for महासिना)

23 V3 om 23ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B D0 4 8 12 13 उत्पतन्स्त्वा(B1 उत्पत्य सा, B4 उपेत्य सा)शित पृष्ठ —ᵇ) Ś V3 D0 2 4 8 12 13 निपतश्च, D5 निहतश्च (for निगृहीतो) —ᶜ) D6–11 G1 दिशः, T2 3 तत (for दिशः) D6 7 T1 2 प्रव्राजिता (T1 °ते), Cg as in text (for प्रव्राजित) D6 7 T1 सर्वे, D8–11 सैन्यैर् (for सैन्यैर्) Ś V2 D0–4 8 12 13 दिशो विद्रुत(D0 2 °द्रु)स्त पूर्वां (Ś2 D0 2 8 °र्वे), Ñ B दिशं(B1 °श) प्रधावित पूर्वां(B2 3 4 प्राचीं, B3 सर्वां) V1 3 स दिश विद्रुत पूर्वां(V2 °र्वं) —ᵈ) D3 प्लवगैः . D2 लक्ष्मणश्च प्लवगैः —After 23, Ñ2 ins

465* विभीषणश्च निहतो राक्षसेन्द्रो महाबल ।

24 ᵃ) Ś1 यातो, Ś2 D12 शातो, D6–11 M5 सीते, L(ed) शातो (for शेते) D5 सुग्रीवो ग्रीवशातोपि —ᵇ) D3 प्लवगाधिप (unmetric) M6 प्लवगर्षभ —ᶜ) Ś Ñ V B2 D0 4 8 12 13 निरस्त(D2 °स्त, D3 °स्त) हनुराकारो, B1 4 निरस्तो भारद्वज्र, B3 D1–12 M4 निरस्तहनुक सौ(B3 °रासे)त —ᵈ) Ś D8 12 राक्षसै सह, Ñ D2 3 परिघैर्हत B1 4 विद्युत वृत (for राक्षसैर्हत). —After 24 D1 ins 466*.

25 ᵃ) Ś1 द्वन्द्वेषा स्वजानुभ्या, Ś2 Ñ V B D0–2 4 8 12 13 द्वन्द्वजानुस्तु(Ś2 °स्त, V2 B1 2 D8 13 °स्तु B1 3 D0 2 4 °श्च)जानुभ्या —ᵇ) Ś D8 12 जानुभ्य , B2 उत्पातात् (for उत्पतन्) V1 2 D0 2 पतितो, B2 विहतो, D1 4 पातितो (for निहतो) Ś Ñ V B1 2 4 D0–2 4 8 12 13 भुवि, B3 रणे

G 6 7 30
B. 6 31 28
L 6 7 24

मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ निहतौ वानरर्षभौ ।
निःश्वसन्तौ रुदन्तौ च रुधिरेण समुक्षितौ ॥ २६
असिनाभ्याहतश्छिन्नो मध्ये रिपुनिषूदनः ।
अभिष्टनति मेदिन्यां पनसः पनसो यथा ॥ २७
नाराचैर्बहुभिश्छिन्नः शेते दर्यां दरीमुखः ।
कुमुदस्तु महातेजा निष्कूजन्सायकैर्हतः ॥ २८

अङ्गदो बहुभिश्छिन्नः शरैरासाद्य राक्षसैः ।
पातितो रुधिरोद्गारी क्षितौ निपतितोऽङ्गदः ॥ २९
हरयो मथिता नागै रथजालैस्तथापरे ।
शायिता मृदितास्तत्र वायुवेगैरिवाम्बुदाः ॥ ३०
प्रद्रुताश्च परे त्रस्ता हन्यमाना जघन्यतः ।
अभिद्रुतास्तु रक्षोभिः सिंहैरिव महाद्विपाः ॥ ३१

(for युधि) G M₃ निपपात हतो भुवि —For 25^{ab}, D₁ subst D₂ ins after 24

466* अनुशेते च मेदिन्या जाम्बवानृक्षसत्तम ।

—^{c}) Ś V B₁ ₃ D₀–₄ ₆–₁₃ Cg पट्टिशैर्, Ñ B₂ ₄ राक्षसैर् (for पट्टसैर्) D₃ बहुधा (for बहुभिश्) B₁ छन्न, D₁ T₃ G₂ ₃ M₃ छिन्नौ M₁ ₂ मत्पस पट्टसैश्छिन्न —V₃ om. (hapl) 25^{d}–27^{c} —^{d}) Ś Ñ V₁ ₂ B D₀–₃ ₆ ₁₂ ₁₃ M₁ ₂ प(D₁ पा)तित, D₃ निकृत (for निकृत्त). D₁ पातित पनसो यथा, D₇ T₃ G₂ ₃ M₃ निकृत्तौ पादपौ यथा.

26 V₃ om. 26 (cf v l 25) G₁ om (hapl) 26–27 —^{a}) Ś D₆ द्विविधश्च, D₁ [अ]थ द्विविदश्च, Ñ₂ B₁ ₃ ₄ G₃ M₃ चैव (for चोभौ) —^{b}) Ś D₆ ₁₂ वानरौ निहतौ रणे. Ñ₁ D₆ ₉–₁₁ तौ वानरर्ष(D₆ om (hapl) °र्ष)भौ, V₁ ₂ D₀–₄ ₈ निहतौ वानरौ रणे —^{c}) Ś₁ D₆ प्रश्वसन्तौ, Ś₂ V₂ D₇ ₁₀ प्रश्वसन्तौ Ñ₁ निश्वसन्तौ Ñ₂ T G₂ ₃ M निश्वसन्तौ, D₁ ₂ ₃ ₄ प्रस्वनन्तौ, D₃ नि स्वनन्तौ, G (ed) निपतन्तौ (for निःश्वसन्तौ) Ś Ñ₂ V₁ B₁–₃ D₀ ₃ ₄ ₈ ₁₃ नद्(D₄ °दं)तौ च, D₁ च पतितौ, D₂ पृथिव्यां तौ, D₁₃ च गोत्रायां (for रुदन्तौ च) —^{d}) D₆ ₇ T₂ ₃ M₃ परिप्लुतौ, D₉–₁₁ परिस्तृतौ (for समुक्षितौ) Ś Ñ V₁ ₂ B₁–₃ D₀–₄ ₈ ₁₂ ₁₃ रुधिरौघपरिप्लुतौ (D₃ °घार्दितौ) —After 26, Ś Ñ V₂ B₁ ₃ D₀ ₈ ₁₂ ins, while B₄ subst for 26^{cd}

467* युधि विशस्य पुत्रेण मम शत्रुनिता क्षितौ

(B₄ D₆ शत्रु, D₁₃ पक्ष (for शक्र))

27 V₃ om 27^{a} (cf v l 25) G₁ om 27 (cf. v l 26) Ñ₂ illeg for 27^{a} —^{a}) Ś V₁ ₂ D₃ ₁₂ ₁₃ श्याहतश्; B₂ शाहतश्; D₁ T₁ M₁ ₂ वानरश् (for [अ]भ्याहतश्) B₁–₃ M₁ ₂ छिन्नौ, B₄ D₆ छन्न D₇ ₉–₁₁ T₂ ₃ G₂ ₃ M₃ ₆ असिनाभ्याहतौ छिन्नौ —^{b}) D₇ ₁₀ ₁₁ T₁ M₃ मध्ये ह्यरि, D₆ महाबलि (for मध्ये रिपु) D₇ ₉–₁₁ T₂ ₃ G₂ ₃ M₁ ₂ ₆ निषूदनौ Ś Ñ V B D₀–₄ ₈ ₁₂ ₁₃ प्र(Ñ D₁₃ वि)कीर्ण सु(Ñ₁ B₁ D₁₂ ₁₃ °जा)सङ्कुल, —^{c}) Ś D₁₂ विचष्टते च Ñ Ñ₂ B₁₋₄ मध यथा Ñ₁ ₂ D₉–₁₁ अभि(D₉ ₁₁ °नु)ष्टनति; B₃ अनुशेत च B₄ स्वनिष्टनति; D₆ अतिष्टाति (sic) D₃ अतिष्टनति. D₃ ₇ T₂ M₂ Cg अनु(D₃ ₇ °नि; T₁ °नि)ष्टनति T₂ अनुष्टनति; G₂ ₃ M₁ ₂ निष्टनति (for अभिष्टनति) D₂ अशेत पतितो भूमौ —^{d}) D₂ मेदिन्यां (for पनस), B₁ ₃ ₄ राक्षसैर्हत (B₄ °हत), G (ed) [S]अ द्रुमो यथा (for पनसो यथा)

28 ^{a}) Ś₂ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ भिन्न, V₃ भिन्न, D₆ छन्न (for छिन्न) —D₆ om (hapl) 28^{b}–29^{a} Ñ₂ illeg for 28^{a} —^{b}) B₁ (with hiatus) दर्यां; B₃ दैर्घ्यां (for दर्यां) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ शेते दधिमुख मुखः; V₃ B₄ D₃ शेते दर्पाद्रथी(D₃ °री)मुख. —D₅ reads 28^{cd} in marg. —^{c}) T₃ तु, Ct as in text (for तु) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ कुमुद कुमुदाकारो —Ñ₂ illeg for 28^{d}–29^{a} —^{d}) Ś V₁ D₈ ₁₃ निकूज, V₃ निकूत, D₃ चक्रवत्, D₆ ₇ T₁ ₂ M₃ Cm g निष्कूज; D₁₀ नि:कूजन्, D₁₁ नि कूज, M₁ ₂ निकूजन् (for निष्कूजन्) Ś V₁ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ T₁ ₂ M₃ कृत (for हत). Ñ₁ V₂ B G (ed) निषिक्तः पुष्प(G [ed] पद्म)मालिनः, D₂ निसृष्ट सायकैः क्षिते, D₃ विसृष्ट पतित क्षितौ ※ Ct निष्कूजन्सायकैर्हत इति पाठः ※

29 D₆ om, Ñ₂ illeg for 29^{a} (for both cf v l 28) —^{a}) D₃ बाहुभिश्, Ś₂ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ भिन्न (for छिन्न) B₄ अंगेषु बहुधा छिन्न —^{b}) Ś D₁₂ शूलैः शरैश्च, V₃ D₀–₃ शूलै(D₁ शूरैः D₂ शरै)रासाद्य, D₁₃ शूलैर्वैरथ (for शरैरासाद्य) V₂ D₃ सायकैः (for राक्षसैः) —^{c}) Ś V₁ B₁ ₄ D₀–₃ ₄–₉ ₁₁ ₁₃ T₁ ₃ G₁ M₁ ₂ Cg पतितो; Ñ₁ V₁ सादितो, Ñ₁ B₂ ₄ सीदितो, V₃ D₁₀ ₁₁ पतितो; G (ed) शायितो (for पातितो) —^{d}) Ś₁ D₈ ₁₂ ₁₃ शूलो, Ñ B₃ G₃ ₄ भूमौ (for क्षितौ) V₂ ₃ नि प(V₃ निप्र)तितोऽङ्गद, M₁ ₂ छिन्नौ विनिहतो युधि

30 ^{a}) Ś Ñ V B D₀–₄ ₈ ₁₂ ₁₃ हयैरन्यै(D₄ °दै रथै)स्त-(G [ed] °न्ये त)था नागै(Ś D₈ ₁₃ °गैः) —^{b}) Ś D₈ ₁₃ गर्भैश्चान्यैस्; Ñ V₁ ₂ B D₁ ₄ रथवर्यैस्, V₃ D₂–₃ ₁₂ रथै-(D₂ ₁₂)श्चान्यैस्, D₇ अश्वजालैस्; M₃ °जालैस्(sic) (for रथजालैस्) D₆ ₇ रथार्थैः; T₁ ₂ ₃ कथापरे (for तथापरे) —^{c}) Ś Ñ V B₁ D₀–₄ ₈ ₁₃ T₂ G M₃ शयानाः B₁ ₂ ₄ शूराः; D₆ ₈ शायिता (for शायिता) D₁ ₄ मर्दिताश्. D₁ ₂ धान्येद्; G₁ मृताः, M₃ पार्थैर् (for तत्र) —Ñ₃ illeg for 30^{d} —^{d}) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ वायव कुल्लिवत्सरिव (L [ed] °रम). Ñ₁ V B₃ D₀–₃ वा(D₁ ₄ ₈ ₁₂ श)तारा (Ñ₁ B₁ शर ते) नोर्जरित, B₂ ₄ राक्षसैर्निहता युधि

31 ^{a}) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ M₃ प्रद्रुताश्; Ñ B D₁ ₂ ₉–₁₁ T G₁ प्रद्रुताश्; Ñ D₁₃ G₁ M₁ ₂ निपेतुश्; D₃ भग्नाश्;

सागरे पतिताः केचित्केचिद्गगनमाश्रिताः ।
ऋक्षा वृक्षानुपारूढा वानरैस्तु विमिश्रिताः ॥ ३२
सागरस्य च तीरेषु शैलेषु च वनेषु च ।
पिङ्गाक्षास्ते विरूपाक्षैर्बहुभिर्बहवो हताः ॥ ३३
एवं तव हतो भर्ता ससैन्यो मम सेनया ।
क्षतजार्द्रं रजोध्वस्तमिदं चास्याहृतं शिरः ॥ ३४
ततः परमदुर्धर्षो रावणो राक्षसेश्वरः ।
सीतायामुपशृण्वन्त्यां राक्षसीमिदमब्रवीत् ॥ ३५
राक्षसं क्रूरकर्माणं विद्युज्जिह्वं त्वमानय ।
येन तद्राघवशिरः संग्रामात्स्वयमाहृतम् ॥ ३६
विद्युज्जिह्वस्ततो गृह्य शिरस्तत्सशरासनम् ।
प्रणामं शिरसा कृत्वा रावणस्याग्रतः स्थितः ॥ ३७
तमब्रवीत्ततो राजा रावणो राक्षसं स्थितम् ।
विद्युज्जिह्वं महाजिह्वं समीपपरिवर्तिनम् ॥ ३८

G 6 7 44
B 6 31 40
L 6 7 37

D3 4 प्रनष्टास् (for प्रद्रुतास्) D5 तु (for च) Ś Ñ1 B D0-4 8 9 12 13 T3 G2 3 M1-3 [अ]परे (for परे) Ś Ñ V B3 D0-4 8 12 13 G1 तत्र (for त्रस्ता) —b) B4 व्रजरपत, D1 3 दिशो दश, D7 9 इ(D8 य)तस्ततः (for जघन्यतः) —V3 om 31c–32d —c) Ś V1 B1 D0 2 4 8 12 13 अनुप्रप(G [ed] °पु)न्ना, Ñ V2 B3 अभिद्रुताश्च, B2 अनु प्रपन्ना, B4 अतिक्रुद्धाश्च, D1 3 अनुप्रवीरै, D10 11 G2 3 Ct अनुद्रुतास्तु, M1 2 विद्राविताश्च, Cg as in text (for अभिद्रुतास्तु) —d) Ñ B2 3 महागना, D1 महाधिपा, D8 11 13 महाद्विप (D8 °पै), M1 2 वने द्विपा (for महाद्विपा)

32 V3 om 32ab (cf v l 31) —a) B1 4 D0 1 3 4 सागर —b) D5 om (hapl) कश्चिद् Ś V1 2 D0-4 8 12 13 G2 transp क्वचिद् and गगनम् —D6 4 om (hapl) 32cd —c) Ś D8 12 13 समारूढा, Ñ V B D1-3 7 समारूढाः, D6 समाश्रित (for उपारूढा) —d) Ś Ñ B1 4 D1-3 8 10–13 T1 3 स्व(D13 तु)विमिश्रिता (Ś2 °तै), B1 सुनमा श्रिता, B3 बहुमिश्रिता, D6 त्रिनिमिश्रिता (sic) D2 स्वयमिश्रिता (sic) M3 अथ मिश्रिता (for तु विमि°) V D7 10 G2 3 M3 वानरी(V3 D7 °री) वृचिमा(D7 °मि) श्रिता

33 a) B2 समुद्रस्य (for सागरस्य) Ś Ñ2 B1 D8 12 13 तु (for च) —b) M1 3 विपिनेषु (for च वनेषु) Ś V1 3 B1 2 4 D0-4 8 12 13 सागरो(B2 सुवरो)पवनेषु च, Ñ V2 B3 पर्वतस्य गुहासु च —c) V3 D6 7 T2 M3 पिङ्गलाक्षा B4 पिङ्गाक्षास्तैर्, D8 9 11 T1 3 M1-3 Cg पिङ्गलास्ते (for पिङ्गाक्षास्ते) —d) D6 11 राक्षसैर् (for बहुभिर्) B1 3 4 G transp बहुभिर् and बहवो B3 4 वृता, B3 गता, G1 वृता (for हता)

34 a) Ś D8 12 रभिहतो, V B1 2 4 D0 4 11 M1 ते निहतो (for तव हतो) —G2 om from सैन्यो in b up to शृ in 35a —b) Ś D8 12 सैनिकै (for सेनया) —N2 illeg for 34c —c) Ś D8 13 प्रस्तान च, V1 3 B1 3 D0 1 3 4 13 प्रसृताक्ष D6 क्षतजाक्ष (for क्षतजार्द्रं) T1 शिरो (for रजो) —d) V1 तव (for इद) Ś N1 V2 3 B1 2 D0-4 8 12 13 G1 3 तस्य V1 3 च, B2 4 अस्य (for चास्य) D0 2 8 G1 हृत D3 [अ]नुत T3 [आ]हृत (for [आ]हृत) T1 मया (for शिर)

35 G2 om up to शृ in a (cf v l 34) —ab) B1 2 4 सहृष्टो, D12 दुर्धर्षो (for दुर्धर्ष) Ñ B2 M3 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर) G1 2 इत्युक्त्वा राक्षसश्रत्र(G1 °स पद्म?) प्रतिहारीमुपस्थिता —D4 reads 35cd in marg V3 illeg for 35c —c) D6 उपशृण्वत्या Ś V1 2 B1 2 4 D0 1 3 4 8 12 13 शृण्वत्यास्तत्र वैदेह्या, Ñ B3 सीतायास्तत्र शृण्वत्या D2 शृण्वत्या तत्र वैदेह्या —d) Ś D8 12 13 राक्षसीर् (for राक्षसीम्) G इदं वचनमब्रवीत्

36 a) Ś V D0-4 8 12 13 घोर (for क्रूर) —b) T3 विद्युज्जिह्वम् Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 प्रवेशय, D7 9 11 M3 स(M3 त)मानय, T3 G1 M1 2 इहानय G3 प्रवेशय महा-बल —c) Ś Ñ1 V1 2 B2 3 D0-4 8 12 13 तेन (for येन) V3 तनैर तद्रामशिर —d) V सग्रामे, T1 moth eaten (for सग्रामात्) D2 आहिथते (for आहृतम्) —After 36, Ś D8 12 13 ins

468* एवमुक्तास्तु राक्षस्यो रावणेन दुरात्मना ।
निर्जग्मुस्त्वरिता क्षीप्रं विद्युज्जिह्वनिवेशनम् ।

—While Ñ V B3 D4 (l 2 only) T2 ins

469* एवमुक्ता तु त गत्वा राक्षसी राक्षस द्रुतम् ।
प्रावेशयत सम्भ्रान्ता महामाय निशाचरम् ।

[(l 1) N2 तु त दृष्ट्वा V1 3 तत्स्थेन (for तु त गत्वा) —(l 2) D4 प्रवेशयत N1 सभ्राता V T2 प्रावेशयत्सभ्राता (V1 3 °त) (for the prior half)]

—whereas B1 3 4 ins

470* एवमुक्ता तु सा तेन रावणेन महौजसा ।
जगाम त्वरिता क्षीप्रं विद्युज्जिह्व निशाचरम् ।
विद्युज्जिह्व समानीय रावणस्याग्रत स्थिता ।

[(l 2) B1 4 विद्युज्जिह्वनिवेशने(B4 °निवेशन) (for the post half) —B4 om l 3]

37 a) D2 विशजिह्व, T1 विद्युज्जिह्वस Ś N1 B3 4 D0 4 8 12 13 गृहीत्वाथ V3 D8 9–11 तदा गृह्य, B1 2 T3 तथा गृह्य (for ततो गृह्य) —b) B4 D0 12 तत्र शरासन, G3 तच्छरशासन (for तं सशरासनम्)

38 b) V3 D13 राक्षसपुङ्गव, D1 T3 राक्षसाधिप (for राक्षस स्थितम्) N2 राक्षस रावण (by transp) —c) Ś D8 12 समालोक्य, V1 महाबाहुं V2 तत प्राह, B1 4 महाघोर,

G 6. 7 41
B 6. 31 42
L 6. 7 38

अग्रतः कुरु सीतायाः शीघ्रं दाशरथेः शिरः ।
अवस्थां पश्चिमां भर्तुः कृपणा साधु पश्यतु ॥ ३९
एवमुक्तं तु तद्रक्षः शिरस्तत्प्रियदर्शनम् ।
उपनिक्षिप्य सीतायाः क्षिप्रमन्तरधीयत ॥ ४०
रावणश्चापि चिक्षेप भास्वरं कार्मुकं महत् ।
त्रिषु लोकेषु विख्यातं सीतामिदमुवाच ह ॥ ४१
इदं तत्तव रामस्य कार्मुकं ज्यासमन्वितम् ।
इह प्रहस्तेनानीतं हत्वा तं निशि मानुषम् ॥ ४२
स विद्युज्जिह्वेन सहैव तच्छिरो
धनुश्च भूमौ विनिकीर्य रावणः ।
विदेहराजस्य सुतां यशस्विनीं
ततोऽब्रवीत्तां भव मे वशानुगा ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वाविंशतितमः सर्गः ॥ २२ ॥

G M₁ महारौद्र (for महाजिह्व) —ᵈ) Ś D₂.₃.₁₂ T₂.₃ समीपे

39 ᵃ) D₆.₁ परि (for कुरु) —ᵇ) D₅ क्षिप्र D₁ कुरु (sic) (for शीघ्रं) —ᵈ) V B₂ D₆.₁₀.₁₁ T₁ कृपणां M₁.₃ परि (for साधु) B₁ पश्यत

40 ᵃ) N₂ B₁.₂.₄ D₁.₃.₄ G M₁.₂.₃ उक्तस्; V₁.₃ उक्त N V₂ B₃ G₂.₃ M₅ ततो रक्षस् V₂ [ऽ]भितद्रक्षस् (sic) B₂.₄ स दुरात्मा D₆.₄ च तद्रक्षस्, T₂ तु रक्षस्तच् (by transp) (for तु तद्रक्ष) —ᵇ) V₃ च (for तत्) Ś N B D₆-₈.₁₀.₁₁.₁₂ G M₅ तच्छिर (by transp) V₁.₃ D₆ T₂.₃ शिरस्त्व(V₁.₂ तच्छिरो)प्रियदर्शन —ᶜ) N V B₂.₄ D₃ पुरो नि(N₂ V₁.₃ नि)क्षिप्य D₆ उपनि क्षिप्य —ᵈ) B₁.₃.₄ G₁.₃ M₅ समीपे B₁ स क्षिप्र) समुप(G₁.₃ M₅ पयव)स्थित

41 ᵃ) D₆.₄ [अ]पि स(D₆ प्र)क्षिप्य M₁.₃ विचिक्षेप (for [अ]पि चिक्षेप) —ᵇ) B₂.₄ D₆-₈.₁₀.₁₁ भास्करं (for भास्वरं) Ś D₆.₁₀.₁₁.₁₂ तदा V तत (for महत्) G M₅ भास्वरं सशरं धनु —ᵈ) D₇ इति ब्रुवन्; T₁ M₃ उवाच ह्य(M₂ च) (for उवाच ह) Ś N V B D₆-₈.₁₀ M₁.₂ रामस्यैतादृशं ब्रुवन्(D₆ क्वचित्) M₃ रामस्य तादृक् ब्रुवन् ‡ Cr सीतामिदमुवाचेति पाठ ‡

42 Ś N₁ V B₁.₂.₄ D₆.₇.₁₀.₁₁ M₁.₃ om B₃ reads in marg 42 —ᵃ) N₂ एतत्त्वदुक्ति B₃ D₁ एतत्तादृशि (D₁ °इ) D₅ एतत्तु धनु D₂ धनुस्तत्त्व M₂ इदं तु तव (for इदं तत्तव) —ᵇ) D₁.₃ सशरं (for कार्मुकं) N₂ समा ‥ D₆.₄ T₂.₃ M₅ समायुक्त D₂.₄.₁₁ समायुक्त, G (ed) समाहितं —ᶜ) N₂ D₂ (both with hiatus) प्रहस्तेन इहानीतं(D₂ °हानीं तु) B₂ प्रहस्तेन समानीतं —ᵈ) D₆.₇.₁ तं हत्वा (by transp) D₆ स हत्वा (for हत्वा तं) N₂ B₃ D₂ मानुषं निशि (by transp) D₁ मानुषं निशि D₅ रावण रणे (for निशि मानुषम्) —After 42 D₁.₃ ins

471* निवेद्य रावणस्तस्याः सशिरस्तं हतं यदा ।
ततोऽब्रवीत्तदा सीतां भव त्वं मे वशानुगा ।
पञ्चविंशतिसर्वस्वमहाहकविभूषितम् ।
सप्तसप्तकवेत्तारं रावणं त्वं भजस्व माम् ।

[(l 1) D₁ सशरं (for सशिरस्) —(l 2) D₁ स तां (for तदा) D₁ भव ते त्व (for भवत्वं) —(l 3) D₁ पञ्चचक्र (for पञ्चविंशति) —D₁ om from रावण in l 4 up to सशर in l 2 of 472*]

43 ‡ Cr विद्युज्जिह्वेन सहैव तच्छिर इत्यत्र सलोपः आर्ष ‡; so also Ct ‡ —ᵇ) D₆.₁₁ विनि(D₆ च वि)कीर्य रावणः (for विनिकीर्य रावणः) —For 43ᵃᵇ Ś V D₆-₈.₁₀.₁₁ subst

472* स रक्षसा तेन शिरः सकार्मुकं
विक्षिप्यमाणं सशरं महीतले ।

[D₁ om up to सशरं in l 2 (cf v l 471*) —(l 1) V₁ पुरो निधाय; V₂ D₆.₈.₁₀ स(D₆ om) विद्युज्जिह्वेन V₂ D₆ तद्रक्षसा तेन (for स रक्षसा तेन) —(l 2) D₆ विकीर्यमाणं D₈ विक्षिप्यमाणे V₁ च धनुः D₃ च गिरौ (for सशरं)]

—ᶜ) G₁ यशस्विनीं Ś V D₆.₈.₁₀.₁₁ निवेद्य तस्या सशरं हतं पतिं —For 43 N B subst, while Ś V D₆.₈.₁₀.₁₁ ins after 43

473* स रावणस्तं दयितं पतिव्रता
निरीक्ष्य भर्तुर्वदनेन कातरम् ।
उवाच सीतां किमयं वधरित त्वं
भजस्व भार्या मम मत्तकाशिनि ।

२३

सा सीता तच्छिरो दृष्ट्वा तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
सुग्रीवप्रतिसंसर्गमाख्यातं च हनूमता ॥ १
नयने मुखवर्णं च भर्तुस्तत्सदृशं मुखम् ।
केशान्केशान्तदेशं च तं च चूडामणिं शुभम् ॥ २
एतैः सर्वैरभिज्ञानैरभिज्ञाय सुदुःखिता ।
विजगर्हेऽथ कैकेयीं क्रोशन्ती कुररी यथा ॥ ३
सकामा भव कैकेयि हतोऽयं कुलनन्दनः ।
कुलमुत्सादितं सर्वं त्वया कलहशीलया ॥ ४
आर्येण किं नु कैकेय्याः कृतं रामेण विप्रियम् ।
यद्गृहाच्चीरवसनस्तया प्रस्थापितो वनम् ॥ ५

G 6. 8. 5
B 6. 32. 5
L 6. 8. 5

[D3 transp l 1-2 and l 3 4 —(l 1) Ś V1 2 D6 8 12 13 चाब्दतीं (for तां दर्शी) —(l 2) V3 B4 D2 3 12 13 भर्तृ D6 4 वर्जिता Ś1 D8 ॰पसने चिकीर्षता —(l 3) V3 समुपेक्ष्यम्, B1 2 विरापेक्ष्यम्, B4 किमपेक्षम् —(l 4) Ñ1 V2 भवतु (for भवस्व) V D6 4 मद्गामेति]

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 2 B D1 13 लंका काण्डे, D6 4 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś Ñ V B D3 8 12 13 मायाशिरोदर्शन, D6 3 4 मायादर्शन (D4 °न), D2 रामशिरदर्शन , D9 सीतामोहन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D6 3 4 12 13 om Ś1 Ñ2 V1 2 B1 3 4 D3 8 7 D1 9, D5-7 10 11 T1 2 G M3 31 D2 6 T3 30 —After colophon D1 concludes with राम, G M3 4 with श्रीरामाय नम

23

Ś1 begins with ॐ श्रीरामसीताभ्यां नम

1 a) D1 2 transp सा and सीता —b) B4 भर्तुं , D1 2 तथा (for तच्च) —V D6-8 12 I3 om 1cd —c) B4 D7 सुग्रीव N1 B1 4 D12 G3 M3 Cr प्रीति , Cm g k t as in text (for प्रति) Ñ1 B2 4 संयुक्तम् (for संसर्गम्) —For 1cd, N2 B3 3 subst

474* सुग्रीव सुनस सुभ्रु व्यायताक्ष मनोहरम् ।

[N2 यायत सु , B1 (with hiatus) आयताक्ष G (ed) व्यायतास्य (for आयता॰) B1 मनोरम]

2 a) Ñ B1 2 नयन B4 विचार्य (for नयने) B4 (m also as in text) खलु (for मुख) L (ed) कर्णं (for -वर्णं) cf Cg नयने इति द्वितीया —B4 om (hapl ?) b-c —b) Ś V3 D6 4 8 12 13 पश्यस्व (for भर्तुस्त) N1 B2 3 सुसदृश, N2 B1 समदृश G3 M3 च सदृश (for त सदृश) Ś V D6 3 4 8 13 शर्वे , D13 तत (for मुखम्) D1 2 पश्युश्च (D1 °स्तु) दृष्ट्वे शर्वे —After 2ab Ś V D6-8 12 13 ins

475* मुखमिन्दुप्रभं सौम्यं भर्तुं कमललोचना ।

[D6 इद् (for इदु) Ś D3 8 13 -लोचनं (for लोचना)] —c) G1 ललाट , Cm g t as in text (for केशान्त) B4 D1 3 G3 3 M4 दशाग्रं, Cm g t as in text (for देश) N1 कशामकेशांतदेश (sic) —d) B4 तच्च, D3 तथा, D13 नव (for त च) D6 शिव, T3 यथा (for शुभम्) V2 चूडामणिप्रभ —After 2 Ś V B2 (repeats before 479*) D6-8 12 13 ins

476* सुश्लिष्टान्मुसमांश्चैव पाण्डुरान्दशनांस्तथा ।

[Ś D3 12 श्लक्ष्ण D6 3 4 13 श्लिष्ट L (ed) सुश्लिष्टांश्च (bypm) (for सुश्लिष्टान्) V2 च समान्, D6 गुमदांश्, D8 ललिताग्र D13 सुरक्तांश् (for सुसमांश्) V3 B2 (both times) पाण्डरान् (for पाण्डुरान्)]

3 D6 om (hapl ?) 3 —a) B2 तैश्च (for एतैः) D1 मनुज्ञानैर् —b) B1 2 4 परिज्ञाय (for अभि°) M1 2 च राघव (for सुदु खिता) —c) Ś Ñ2 V D1-4 8 12 13 विजगर्हे (for विजगर्हे) B1 4 D2 7 11 T1 च D5 9 10 T2 3 G2 3 M3 [s]त्र G1 तु (for ऽथ) —d) D4 शोचती (for क्रोशन्ती)

4 a) Ś Ñ V1 2 3 B D6 4 8 12 13 खलु कैकयी (Ñ2 B1 2 °यि) (for भव कैकयि) —b) G1 [आ]गतो, Cg as in text (for हतो) T3 च , Cg as in text (for ऽयं) Ś V D6 3 4 8 12 13 समार्या सा (Ś D8 12 च) भविष्यति Ñ B D1 2 सा ममार्या (D1 2 (both with hiatus) अनार्या सा [D3 या]) भविष्यति —D8 om 4cd —c) T3 उत्पादित, Cg as in text (for उत्सादित) D4 स्पर्धा (sic) (for सर्वं) —d) Ś1 N1 V B1 D2 8 8 T3 G3 M3 यथा Ś1 D6 1 3 8 7 12 T3 यथा B4 तया Cg as in text (for त्वया)

5 a) Ś N V B D6-4 8 12 13 आर्यायां Ś3 किंतु, B1 किल D6 3 12 किं तु D3 खलु M3 किं ते (for किं नु) M3 कैकयि, M4 रामेण (for कैकय्या) D6 किं ते कलहशीलाया —b) N B2 आर्येण (for रामेण) M3 कैकय्या विप्रिय कृत —c) N B1 2 यो G1 यत् (for यद्) D5-7 10 11 T M3 यया (for गृहाच्च) Ś D8 12 वीर (for चीर) Ś V D6 4 8 12 13 सचीरो D7 10 11 Cm t वसन Cg as in text (for वसनस्) D6 यदिदा चीरवसन —d) D4 त्वया (for तया) N B2 दै प्रषितो, T3 प्रस्थापितो, Cg as in text (for प्रस्थापितो) Ś V B1 4 D6-8 12 13 राघवोय वि(Ś D8 12 °वो विप्र, D4 °वोय नि)वासित , B1 D7 10 11 Cm t इत्था प्रव्राजितो वन —After 5 D7 ins

477* इदानीं स हि धर्मात्मा राक्षसैश्च वधे हत ।

G 6. 8 6
B 6. 32 4
L 6. 8 6

एवमुक्ता तु वैदेही वेपमाना तपस्विनी ।
जगाम जगतीं बाला छिन्ना तु कदली यथा ॥ ६
सा मुहूर्तात्समाश्वस्य प्रतिलभ्य च चेतनाम् ।
तच्छिरः समुपाघ्राय विललापायतेक्षणा ॥ ७
हा हतास्मि महाबाहो वीरव्रतमनुव्रता ।
इमां ते पश्चिमावस्थां गतास्मि विधवा कृता ॥ ८
प्रथमं मरणं नार्या भर्तुर्वैगुण्यमुच्यते ।
सुवृत्तः साधुवृत्तायाः संवृत्तस्त्वं ममाग्रतः ॥ ९
दुःखाद्दुःखं प्रपन्नाया मग्नायाः शोकसागरे ।
यो हि मामुद्यतस्त्रातुं सोऽपि त्वं विनिपातितः ॥ १०
सा श्वश्रूर्मम कौसल्या त्वया पुत्रेण राघव ।
वत्सेनेव यथा धेनुर्विवत्सा वत्सला कृता ॥ ११
आदिष्टं दीर्घमायुस्ते यैरचिन्त्यपराक्रम ।
अनृतं वचनं तेषामल्पायुरसि राघव ॥ १२

---

6 ^b) M1 दयमाना (for वेपमाना) V1 B1 मनस्विनी, V3 शुद्धस्विता, D3 यशस्विनी, D7 ꣳ तत्स्विनी (for तपस्विनी) —^c) Ñ1 (also in marg) पृथिवीं G2 च महीं, M3 धरणीं (for जगतीं) D1 सीता (for बाला) B1 2 ꣳ पपात भूमौ दुःखार्ता —^d) Ś Ñ V B D1 2 3 4 8 11 12 छिन्नेव, D5 कृत्तेव, M3 छिन्ना च (for छिन्ना तु) Ñ B3 3 वने (for यथा)

7 ^a) Ñ1 B मुहूर्तं Ś D6–8 12 13 समुत्थाय, B2 4 D11 G M1 5 समाश्वास्य, T2 समुत्पत्य (for समाश्वस्य) —^b) V3 B2 3 D3 5 11 परि (for प्रति) Ñ2 V1 3 D6–11 [अ]थ, G1 तु (for च) —^c) V1 B1 D1 11 C1 [आ]स्थाय, V3 D3 [आ]दाय, Ctp as in text (for [आ]घ्राय) ꣳ Cm तच्छिरः समुपास्थाय इति पाठः । समुपास्थाय स्वसमीपे स्थापयित्वा ꣳ —^d) N B G1 [आ]कुलेक्षणा

8 ^a) T2 आहतास्मि Ñ V1 B3 महावीर, B1 2 3 सुदुःखार्ता (for महाबाहो) —^b) Ñ V2 D3 तव व्रतम्, G1 2 वीरव्रतम्, G (ed) पतिव्रतम्, Cm g t as in text (for वीरव्रतम्) V1 2 D1 3 5 7 8 11 T1 G1 2 M1–5 Cm मनुव्रत, G3 सुव्रत —Ñ1 V3 B1 2 repeat 8^cd (var) after 9^ab, D5 reads 8^cd (except इमां ते) in marg —^c) Ś Ñ1 V B (Ñ1 V3 B1 first time B3 both times) D5 3 4 5 11 12 इयं तु पश्चिमावस्था —Ñ2 V1 (in first occurrence) illeg for 8^c —^d) Ñ1 V3 1 B3 M3 (Ñ1 B3 first time) हतास्मि, D1 2 द्रक्ष्यामि (for गतास्मि) Ś B (B1 first time B3 marg also first time) D3 4 5 11 12 मम देवोपस्थिता Ñ1 V3 B1 2 (all second time) G M3 या (V1 V2 B3 यां) पश्यामि विगतासु मां

9 ^a) D1 प्रथमे B4 शरणं (for मरणं) D5 भार्या (sic) (for नार्या) —^b) T2 वै गुणम्, Cv as in text (for वैगुण्यम्) Ś V D6,7–8 11,12,13 पापं पु(D3 पुत्रं पु) ष्यमि (Ś पश्या)मि स्त्र(V D6 यु)णा, V B पश्यु पुष्यमिहो (B1 सुष्यमिवों) च्यते, G3 वैगुण्यं मनुष्यते —After 9^ab, Ñ1 V2 B1 2 repeat 8^cd (var) —V3 om 9^cd —^cd) D3 T2 transp सुवृत्त and संवृत्तस्, —For 9^cd, Ś Ñ V1 2 B D6–8,11,13 subst

478* मयि कृताश्रुवृत्तायां कालमासि निपातितः ।

[D4,8 सुवृत्तायां, D7 मतायां, D11,13 सुवृत्तायां, L (ed) स्वधर्मयायां (for श्रुवृत्तायां) Ś D6 13 वीर (D3 °र)त्वं भवि कस्मात्त्वं (for the prior half) D6 कथितः (for कालेन) B1 3 [अ]सि (for [अ]सि) Ñ1 B3 पुरस्तात्(Ñ1 °स्त पु)-ष्पतत्त (for the post half)]

10 Ñ2 (in second occurrence illeg except शोकसागरे) reads 10^ab twice —^a) D1 मम दुःख, D10 12 C1 महद्दुःखं Cm g as in text (for दुःखाद्दुःखं) Ñ1 V D3 प्रपन्नायां, D7 3 प्रपन्नास्मि G1 दुःखाद्दुःखतरं प्राप्ता —^b) Ñ1 V D3 मग्नायां D5 G1 निमग्ना, L (ed) मग्नायाः, Cm g as in text (for मग्नायाः) —After 10^ab, Ś V1 3 D6–8,11,13 ins , while Ñ B1 3 D5 T2 ins. after 10 whereas V3 B3 (preceded by 476* [r]) subst for 10^cd

479* राक्षसैर्वीर ससक्तो हतस्त्वं मम कारणात् ।

[B1 3 4 सह (for वीर) Ñ V3 B3 T3 संहत, V1 2 संगतो (unmetric) B1 2,4 संगम्य D1 संगाधा, D5 संगत, D3 संद्रुप (for ससक्तो) —Ñ2 illeg for the post half Ñ1 B3 हतोसि, V3 D3 [आ]हतस्त्व, B1 वृतस्त्व, D1 T2 निहतो, G (ed) हतोसि (for हतस्त्वं)]

—^c) Ś V1 D6–8 11,13 [ऽ]पि (for हि) V3 मामवम् (for उद्यतस्) —^d) Ś V1 D6–8 11 13 किल पातितः V1 स्वाम पातित

11 ^a) Ś1 V D6–8 11 13 G1 2 हा (for सा) V1 D11 कौसल्ये —^b) Ś N V1 2 B3 D6–8 10 13 ग्रस्तम (for पुत्रम्) B1 2,4 त्वया होना नराधिप —D13 om 11^cd —^c) N V1 B3 वत्सेन हि B1 4 वत्सेनैवा B3 D5 T2 G2 M1 2 वत्सनैव, D5 11 वत्सका त (for वत्सेनेव) Ś V1 2 D6–8 11,13 विना (for यथा) —^d) Ś D6,8,13 विवत्सा (for विवत्सा)

12 ^a) Ñ2 D6–11 उद्दिष्ट (for आदिष्टं) D5 8 (for ते) —^b) Ś1 अनन्य (for अचिन्त्य) Ñ1 V1 B1 D5 T2 C1 -पराक्रमे ; V1 reads in marg , D6,8 पराक्रमैः Cg as in text (for-पराक्रम) D1 10,11 C1 ये (D11 ए) ब्रह्मर्षि राघव D5 दैवेरपि हि राघव —^c) D11 अमृत (for अनृतं) —^d) D1 स्वल्पायुः

अथ वा नश्यति प्रज्ञा प्राज्ञस्यापि सतस्तव ।
पचत्येनं तथा कालो भूतानां प्रभवो ह्ययम् ॥ १३
अदृष्टं मृत्युमापन्नः कस्मात्त्वं नयशास्त्रवित् ।
व्यसनानामुपायज्ञः कुशलो ह्यसि वर्जने ॥ १४
तथा त्वं संपरिष्वज्य रौद्रयातिनृशंसया ।
कालरात्र्या मयाच्छिद्य हृतः कमललोचनः ॥ १५
उपशेषे महाबाहो मां विहाय तपस्विनीम् ।
प्रियामिव शुभां नारीं पृथिवीं पुरुषर्षभ ॥ १६
अर्चितं सततं यत्नाद्गन्धमाल्यैर्मया तव ।
इदं ते मत्प्रियं वीर धनुः काञ्चनभूषितम् ॥ १७

G 6 8 19
B 6 32 17
L 6 8 18

13 Ś N V B1 4 D6 8 12 13 T1 G2 transp 13 and 14 B3 repeats 13 (var) after 14 —a) D2 [अ]त (for वा) Ś D8 12 पच्यते, V3 D9 2 4 14 नश्यते, D1 नाश्या न (for नश्यति) D3 अथ नश्यति सा प्रज्ञा —b) B3 (both times) 4 (after corr as in text) D3 8 प्रनस्य, D5 om (for प्राज्ञस्य) Ś D8 12 13 समतत, Ñ V2 B1 3 (both times) नरस्य हि, D3 विनश्यत, D7 वचस्तथा (for सतस्तव) —After 13ab, G (ed) ins

480* प्रतिकूले गते दैवे विनाशे समुपस्थिते ।

—c) Ś Ñ V D1 8 12 13 G1 पचत्येव, B1-3 (B3 first time) पचत्येप, B3 (second time) पश्यत्येप, B4 पुनसेव, D1 2 प्रसत्येव, D2 यावत्येव (sic), Cm g t as in text (for पचत्येन) Ś1 V1 D2 4 6 12 13 महा-कालो Ś2 V2 3 D1 3 महाकालो, Ñ1 B3 (both times) स(Ñ1 स)त कालो, Ñ2 B1 2 4 D7 9 G M3 4 Cm यथा कालो, Cg k t as in text (for तथा कालो) D6 एतञ्च सुमहान्कालो —d) Ś1 Ñ V1 2 B3 (both times) 4 D6 4 8 12 13 भूतानि Ś V2 D1 12 14 G1 प्र(Ś2 वि)भवो-व्यय, Ñ B3 (both times) वि(B3 नि)भिरव्यय, V1 3 B1 2 4 D6-4 प्र(B1 2 वि)भुर-व्यय, D6 प्रभयेष्यय, D8 reads in marg T1 G2 Ck प्रभवोव्यय(T1 °य) Ct as in text (for प्रभवो ह्ययम्) —After 13 Ś V D6-4 8 12 13 read 16 for the first time repeating it in its proper place

14 Ś Ñ V B1 4 D6 8 12 13 T1 G2 transp 13 and 14 —a) Ñ1 दृष्ट च, B4 D1 4 13 M1 2 अदृष्ट, D6 T1 भदृष्टान्, Cm g t as in text (for अदृष्ट) M3 आपन्न, Cm g k t as in text (for °ञ्च) —d) Ś V V3 3 B1 2 D6 2 4 6 12 13 परित्व(D1 °मा)र्जने, B3 सप्रयतसे, D2 परित्यजने (for ह्यसि वर्जने) —After 14 B3 repeats 13 (var)

15 B3 om 15 —a) Ś D8 12 स तथा त्वं, N V2 B1 2 4 कथं त्वं मां(Ñ1 V2 B3 स) V1 इमामय D6 3 G3 त(D6 त्व)या त्वं स, D5 T1 यथा त्वं स, D6 अथ ह्यां स, D12 स तथा त्वा, Cv r m g t as in text (for तथा त्वं स) V1 B1 D6 2 परिष्वज्य (for परिष्वज्य) —b) Ś N V1 3 B1 2 D6-4 8 12 13 सु, B1 स (for अ [ति) V1 का मृत्ते सानृशंसया —c) D6 कालरात्रि Ś N V B1 D6 4 8 12 13 T1 Cv g स(T1 Cv g स)माच्छिद्य, B1 समुच्छिद्य, B4 समाहृत्य, M1 2 मयासाद्य, Cr m t as in text (for मयाच्छिद्य) D13 कालमाच्छिद्य कालेन ॐ Cg यद्वा मयेति पाठ ॐ —d) Ś N V B1 2 4 D6 4 8 12 13 नीत, D7 हृत (for हृत) V3 D6 8 13 T1 2 G2 3 M Cm g लोचन (for लोचन)

16 Ś V D6 4 8 12 13 read 16 for the first time after 13 repeating it here —a) Ś Ñ1 V1 3 B1 3 (sup lin also) 4 D6 1 8 12 13 (Ś V1 3 D6-4 8 12 13 second time) क गतस्त्व, V2 (second time) B2 क गतोसि, D7 क च शेषे, D6-11 G2 इह शेषे, T2 3 किं नु शेषे, Cg is in text (for उपशेषे) —b) D6 (second time) स (for मा) Ś Ñ V B3 D6 4 8 12 13 (all except Ñ B3 first time) सुदु सिता (for तपस्विनीम्) —c) V1 2 D1 3 (all second time) हताम्, V2 (second time) illeg D6 2 4 (all second time) हताम् (for प्रियाम्) Ś V2 D8 12 13 (all first time) प्रिया(V3 2 *) नारीं, Ś V D6-4 8 12 13 (all second time) रणे भूमिं, D1 3 11 M3 यथा नारीं, M3 समाश्रित्य (for शुभां नारीं) —d) Ś V D6 4 8 12 13 (all first time) पृथिवीश्वर (V1 °शिव, V3 °पति, D6 8 13 °श्वर), Ñ B3 M1 2 पृथिवीपते, B1 2 4 पार्थिवर्षभ, G2 3 पार्थिवात्मज, Cg as in text (for पुरुषर्षभ) Ś V D6-4 8 12 13 (all second time) बलिना पार्थिवर्षभ(Ś D4 8 12 °भ) —After 16 Ś Ñ V1 2 B1 3 D8 18 (Ś V1 2 D6 13 after 16 [r]) ins

481* सुखोचित शरीर ते सुरूप तव राघव ।

[N2 दु खोचित B1 दु (for ते) Ñ1 B3 D13 स्वरूप Ś D13 अपि Ñ2 न च D6 इव (for तव)]

17 V3 om 17ab —a) Ś D6 2 सर्वदा, T3 सतत, G1 नित्य (for सतत) Ś D6 1 3 4 8 13 G2 3 M2 Cg यत्नाद्, Ñ यत्न V1 यत्न B1 2 यदिद, D2 12 यत्न D6 यस्माद् (for यत्नाद्) —b) Ñ B यथा(Ñ मया) पुरा, D7 मया तदा, G1 2 मयानव Cm g t as in text (for मया तव) Ś V1 2 D6-4 8 12 13 गन्धमाल्यानुलेपनै —c) Ñ1 B3 तदिद नि य (for मत्प्रिय वीर) Ñ2 इ ** तद प्रिय * —d) D6 7 T1 M1 2 भूषण (for -भूषितम्) N B3 धनुस्त्व महीपत —For 17cd, Ś V B1 2 4 D6 4 8 12 13 subst

482* इद तवायतल ते विनिकीर्ण महीतले ।

[V ते (for तव्) D13 च वाप (for चायत) V च (for ते) Ś D1 8 13 इद तव शरीर तु B1 2 4 नरेंद्र

G 6 8 20
B 6 32 18
L 6 8 19

पित्रा दशरथेन त्वं श्वशुरेण ममानघ ।
पूर्वैश्च पितृभिः सार्धं नूनं स्वर्गे समागतः ॥ १८
दिवि नक्षत्रभूतस्त्वं महत्कर्म कृतं प्रियम् ।
पुण्यं राजर्षिवंशं त्वमात्मनः समुपेक्षसे ॥ १९
किं मां न प्रेक्षसे राजन्किं मां न प्रतिभाषसे ।
बालां बालेन संप्राप्तां भार्यां मां सहचारिणीम् ॥ २०
संश्रुतं गृह्णता पाणिं चरिष्यामीति यत्त्वया ।
स्मर तन्मम काकुत्स्थ नय मामपि दुःखिताम् ॥ २१
कस्मान्मामपहाय त्वं गतो गतिमतां वर ।
अस्माल्लोकादमुं लोकं त्यक्त्वा मामिह दुःखिताम् ॥ २२
कल्याणैरुचितं यत्तत्परिष्वक्तं मयैव तु ।
क्रव्यादैस्तच्छरीरं ते नूनं विपरिकृष्यते ॥ २३

धनु(B₁ रुक्)रत्न दे(B₂ दे धनुरत्न) (for the prior half) Ś V₃ D₆ ₁₃ ₁₄ विप्रकीर्ण V₂ प्रकीर्ण च (for विनिकीर्णं)]

18 V₃ om 18ᵃᵇ —ᵇ) D₆ ₉ G₃ मया (for मम) —For 18ᵃᵇ Ś V₁ ₂ B₄ D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

483* आर्येण ननु पित्रा त्वमार्यप्रायैश्च राजभि ।

[B₁ नून (for ननु) B₄ [अ]हम् (sic) (for त्वम्) D₁₃ काय (sic) (for आर्ये) V₂ ₃ पार्थवै (for राजभि)]

—B₁ om 18ᶜᵈ —ᶜ) B₁ पुनैश्च (sic) D₅ ₇ ₉ ₁₁ T₁ G₃ M Cm g पूर्वैश्च T₂ ₃ तैश्च (for पूर्वैश्च) Ś V D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ पुण्यकृद्भि क्रियावद्भिर् N₁ पूर्वै स्वपितृभि सार्धं —ᵈ) Ś D₈ ₁₂ तूर्णं (for नूनं) V₃ सर्वे B₃ स्वर्गे D₁₃ स्वर्गे (for स्वर्गे) B₂ D₁₃ समागम T₂ समाहित Cm g t as in text (for समागत)

19 ᵃ) Ś N V B D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ भूत च(N V₁ B₂₋₄ तु V₂ ₃ त्व) (or भूतस्त्व) —ᵇ) D₇ कमद्त्वा D₆ भय D₆ त्वया D₁₀ ₁₁ Ck t तथा Cm g as in text (for प्रियम्) Ś V₁ D₆₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ तथा कृ(V₁ D₁ ₄ महाक)तुकृतक्ष (Ś₁ D₁ °त क्ष)वा N V₂ B₃ ₄ महाक(B₄ °हृतक)तुकृत (N₂ °वय)क्रि(B₂ °क्रि)य V₃ B₁ ₂ महाकतुकृताक्षुत (V₃ कृताक्षरे) D₆ यथा शक्रक्रतुस्तेन ✻ Cv सद्द्वशाकृत महतां कर्मकारिणाम् । Cr m महत्कर्मकृतो महा त्वश्च त्वं कर्म कृतवन्त तपाम् । Cr adds धाराभाव भाप । so also Cg । Ck t महता पितृवच (Ck °च परि)पालनरूपेण कर्मणा कृतम् ✻ —ᶜ) N₁ T₃ पुण्य Cm g k t as in text (for पुण्य) B₁ वर्षे स्वम् D₁₃ वशत्वम् (for वंशं त्वम्) —ᵈ) N₁ B₁ G₃ आत्मान V₃ D₆ आरम D₁ आत्मना (for आत्मन) Ś N V B₁ ₂ D₆₋₄ ₁₂ ₁₃ G₃ M₁ ₂ Cg k समपेक्ष(Ś₁ D₁ ₂ ₆ ₈ ₃ °क्ष्य)से(D₆ °स) B₃ ₄ स्वमपेक्षसे D₅ रुमुपेक्ष्यसे, G₁ समुदाक्ष्यसे M₃ सन्निवेक्षसे Cm t as in text (for समुपेक्षसे)

20 ᵃ) B₃ कस्मात् M₃ किं वा Cg as in text (for किं मां) V₂ [अ]वेक्षसे D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ G₁ अक्ष्यसे, D₆ प्रत्ता Cg as in text (for प्रेक्षसे) N₁ B₃ वीर V₁ V₃ B₁ ₂ ₄ G₁ ₂ राम (for राजन्) —ᵇ) D₆ ₁₁ G₁ ₃ M वा (for मां) Ś V V B D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ किं च(B₁ तु) मां नाभि(V₁ °च)भाषसे —ᶜ) D₁ बाली G₁ सखीं Cg as in text (for बालां) Ś V V₁ ₂ B D₆₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ बा(D ₃ च)हस्य V₁ ₂ मन (illeg) D₆ T₁ ₂ G₁ ₂ M Cg बाल्येन (for बालेन) D₆ T₁ transp बाला and बालेन V₁ सततां D₆ G₁ संप्राप्त Cg as in text (for संप्राप्तां) —ᵈ) Ś V₁ ₂ D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ स(D₁ सु)वर्णां B₃ भार्यां त्वं D₆ सुधर्मां (for भार्यां मां) M₃ धर्मचारिणीं Cg सहचारिणीं (as in text)

21 ᵃ) Ś₁ सुश्रुतां D₁ श्रुतस (for संश्रुतं) B₁ गृह्णत, D₁₃ गृह्णता (for गृह्णता) B₁ संश्रुतं संश्रुतं वाणीं —ᵇ) Ś D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ भजिष्यामि N V₁ ₂ B₁ ₄ D₆ भवि(V₁ B₁ ₄ °रि)ष्यामि D₆ ₃ T₁ करिष्यामि Cr m g k t as in text (for चरिष्यामि) —ᶜ) Ś V₁ D₆ ₁₂ ₁₃ संस्मरन्, N V₂ B₁ ₂ D₆ स्मर त्व (for स्मर तत्) D₁₀ ₁₁ नाम, Cm g as in text (for मम) B₁ (marg also) पितामह (for काकुत्स्थ) —ᵈ) V₂ B₁ D₆ (marg) अति(B₁ °भि) दु खितां

22 D₁ om (hapl) 22 —ᵃ) Ś N V₂ B D₆₋₄ ₁₂ ₁₃ कस्मा मां त्व(N B °त्व मां) विहायैको(N V₂ B₁ ₂ °का) V₁ ₃ कस्मान्मां परिहृत्यै(V₂ °हायै)का —ᵇ) N₁ B₁ ₂ (sup lin also as in text) D₆ ₁₃ मतिमतां Ś₁ D₁ ₆ वर (for वर) —ᶜ) Ś N V B D₆₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ पर (for अमुं) —ᵈ) D₆ दु खिताम् (for त्यक्त्वा माम्) Ś B₁ ₄ D₆ ₁₂ सद्भागिनीं N V₂ ₃ B₃ D₆₋₄ इह(D₆ °व) धार्मिक(D₁ °कां) V₁ इह धार्मिक D₆ ₇ T M₃ अपि दु खितां (for इह दु खिताम्)

23 ᵃ) D₇ ₉ G₁ कल्याणं D₆ रुचिरैद् D₆ ₇ ₉ ₁₁ T₁ G₁ ₃ M₁ ₂ Ct रुचिर Cm g as in text (for उचितं) D₆ ₁₁ गात्र Cm g t as in text (for यत्तत्) ✻ Cg पादत्वर्थं यत्तदित्यप्रयुज्यते ✻ Ś V V B D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ L (ed) चन्दनागु(D₆ ₄ °रु)रुदिग्ध त(V₂ B₁ [marg also] D₁ ₂ ₄ °ग्धाग B₁ ₃ °ग्ध त L [ed] °ग्ध यत्) —ᵇ) V₁ ₂ परिभुक्तं D₆ परिक्षक्त N V₂ B D₁ ₄ मया पुरा V₁ ₂ पुरा मया D₆ T₂ G M₁ ₂ ₃ सदैव च(D₆ T₁ तत्) D₆ T₂ ₃ मयैव तु(T₃ तत्) (for मयैव तु) Ś D₆ ₁₂ ₁₃ कस्माद्विपरिवर्तत D₆ अपरित्यक्तमेव च —B₄ om 23ᶜᵈ —ᶜ) V₂ D₆ क्रव्यादित (sic) G (ed) राजैश्च (for क्रव्यादैस्) —ᵈ) Ś D₆ ₁₁ वि परिकृष्यते D₁₃ विप्रहरिष्यते G (ed) वै परिकृष्यते G₁ मूलविपरिकृष्यत (sic)

अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्टवानाप्तदक्षिणैः ।
अग्निहोत्रेण संस्कारं केन त्वं तु न लप्स्यसे ॥ २४
प्रव्रज्यामुपपन्नानां त्रयाणामेकमागतम् ।
परिप्रक्ष्यति कौसल्या लक्ष्मणं शोकलालसा ॥ २५
स तस्याः परिपृच्छन्त्या वधं मित्रबलस्य ते ।
तव चाख्यास्यते नूनं निशायां राक्षसैर्वधम् ॥ २६
सा त्वां सुप्तं हतं श्रुत्वा मां च रक्षोगृहं गताम् ।
हृदयेन विदीर्णेन न भविष्यति राघव ॥ २७
साधु पातय मां क्षिप्रं रामस्योपरि रावण ।
समानय पतिं पत्न्या कुरु कल्याणमुत्तमम् ॥ २८

G 6. 8. 30
B 6. 32. 31
L 6. 8. 30

---

24 [b]) Ñ V2 B G M5 इष्ट्वा विपुलदक्षिणैः, V3 इष्टवान् प्रदक्षिणैः (sic). —D6 om. from संस्कारं in 24[c] up to क्ष्यति in 25[c]. —[c]) Ś B4 D8 13 संस्कारम् (for संस्कारं). —V3 illeg. for 24[d]. —[d]) D5–7 9 10 G1 3 M5 न तु (by transp.), T3 किं न (for तु न). D6 लप्स्यते (for लप्स्यसे). Ś V1 2 D1–4 8 12 13 अद्येहस्त्वं नोपल(D1 °लि)प्स्यसे(D3 °ते), Ñ B अद्येह त्वं न च(B3 4 तु न) लप्स्यसे (B3 °ते), D11 त्वेन ** (om. hapl. [?] see var. of D6) तु लप्स्यसे.

25 D6 om. up to क्ष्यति in 25[c] (cf. v.l. 24). —[a]) D1 प्राव्राज्यम्, D5 T3 प्रवाज्यम्, M5 प्रव्रज्यम्. B4 पुर[त्रा]णुपपन्नानां, G3 प्रव्रज्यात्युपपन्नाना. —[b]) Ś2 एवम् (for एकम्). —G2 om. 25[cd]. —[c]) Ś D8 12 13 एक-, G3 प्रति-, Cg t as in text (for परि-). Ś2 Ñ V B1–3 D7 9–11 10 T G1 3 Ct प्रेक्ष्य(D7 11 °क्ष)ति, B4 D4 द्रक्ष्यति, D1 वृक्षति (sic), D5 लक्ष्यति, D6 M5 पृच्छति, Cg as in text (for प्रक्ष्यति). —[d]) Ś Ñ2 D7–9 12 M5 शोकलालसा, D5 चैकमागत, G1 3 शोककर्शिता, Cg as in text (for शोकलालसा).

26 [a]) Ś V B3 4 D2–4 8 12 13 तस्या स- (for स तस्या). B3 पश्यन्त्या (for पृच्छन्त्या). —[b]) B3 4 कथं, D3 तव, M1 2 सह (for वधं). Ñ B1–3 इदं (for मित्र). B2 4 D3 च (for ते). Ś D2 4 8 12 13 हरणं मम रक्षसा, V हरणं रक्षसा मम, D1 सपरिहरणे मम. —[c]) Ñ V2 B3 नूनम्, B1 क्रूरम् (for तव च). D5 [आ]ख्यातेन (for [आ]ख्यास्यते). Ś Ñ V2 B D2–4 8 12 13 वीर, V1 3 देव (for नूनं). —[d]) Ś1 सौप्तिके, Ś2 Ñ V B D2–4 8 12 13 सौप्तिकं, D5 सोप्तिकं (sic) (for निशायां). Ñ B2 G कृतं, V3 वधं, B1 हतं, D13 बलं (for वधम्).

27 [a]) D6 T1 त्वा. Ś D8 12 13 विनिहतं. D1 T1 पुत्र हतं, D7 सुसहतं, T2 3 सुसहतं (for सुप्तं हतं). V1 दृष्ट्वा, D5 7 9 11 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा). Ñ B3 पुत्र श्रुत्वा हतं सुप्तं, V2 3 सा तु त्वां नि(V3 ** [illeg.])हतं श्रुत्वा, B1 3 4 D3 सा तु(B1 सुप्तं, D2 सा त्वां) श्रुत्वा हतं पुत्र. —[b]) Ś Ñ2 V B1 4 D2–4 8 12 13 मां तथा(D2 तथा मां) राक्षसैर्हृता (V1 B1 D6 8 °हृता), N1 B3 3 मां तथा रक्षसा हृतां, G(ed.) मां तथा राक्षसाहृतां. —[c]) N1 B1–3 D1 4 6 7 9 12 13 T2 3 G1 3 M Cg k t [अ]वदीर्णेन (for विदी°). D6 शोक-दुःखभराक्रान्ता. —[d]) D13 T3 सा (for न). D6 13 वत्सला (for राघव). Ś V D1–4 8 12 कौसल्या न भविष्यति, Ñ B नूनं त्यक्ष्यति जीवितं, G3 भविष्यति च राघव. —After 27, Ś D1–3 5–13 5 (G3 after 28) ins.:

484* मम हेतोरनाथाया अनर्हः पार्थिवात्मज ।
राम सागरमुत्तीर्य वीर्यवान्गोष्पदे हतः ॥

[(l. 1) Ś D2 3 12 13 त्वं हतः, D1 2 नाहसः, D6 9–11 T1 G2 M5 अनघ, G3 नानाह. K (ed.) अनह, Cm g as above (for अनर्ह). Ś D1 2 8 12 13 G3 पार्थिवात्मज. —(l. 2) D8 बलवान्, M सत्ववान् (for वीर्यवान्). D1 2 मृतः. D2 13 च्युतः (for हतः). Ś D8 13 महान्ति विद(Ś2 तु ह)तो निशि (for the post. half).]

—Thereafter, D1 3 5–7 9–11 S cont.:

485* अहं दारावरेणोढा मोहात्स्वकुलपांसनी ।
आर्यपुत्रस्य रामस्य भार्या मृत्युरजायत ॥
नूनं मन्ये मया जातु वारितं दानमुत्तमम् ।
याहमद्येह शोचामि भार्या सर्वातिथेरिह ॥

[(l. 1) G2 साहं (for अहं). D1 [अ]व साक्षात्, D3 [अ]वमाया (for [अ]दा मोहात्). D1 पाशुनी (sic), G M1 2 पासिनी (sic). Cm g as above (for पांसनी). ⊛ Ch. t दाशरथेन दशरथपुत्रेण । अथार्थे ⊛. —(l. 2) D1 सकल्यस्य (for आर्यपुत्रस्य). D5 उपागता (for अजायत). D1 आत्मपुत्रस्य भार्याच मृत्युरुपागता हता (sic). —(l. 3) D9 11 नाथ (for मन्ये). D1 3 M5 मयाज्ञात(M5 °नात्), D5 T1 मया ज्ञातं. D10 11 मया यां तु. G3 मयाज्ञानात् (for मया जातु). D6 7 T2 3 G1 M5 Cv r m g t नूनमन्या मया नाति (for the prior half). D1 3 विपक्व सद्रुम(D1 °माग)त (for the post. half). —(l. 4) D1 3 सा (for या). D3 अद्यैव, D10 अथ च, G1 2 अद्यैव, M1 3 Cg अद्येह (for अद्येह). D5 T1 इव, D6 T1 M1–3 Cg अपि. Ct as above (for इह). D1 भार्या सर्वेति राघवे (sic) (for the post. half).]

28 [a]) D5 पापा (for साधु). Ś Ñ V B D6 8 7–13 घातय (for पातय). Ś Ñ V1 2 B D2–4 8 12 13 शीघ्रं (for क्षिप्रं). —[b]) D6 राघव (for रामस्य). T2 [अ]रसि (for [उ]परि). B4 पतितं यथा पुरा. —Ś N V B D2–4 8 12 13 (Ś1 D8 om. [hapl.?] from 28[d] [first time] up to 28[c] [second time]) repeat 28[cd] after 29. —[c]) T3 समानं तु. G3 समानीय. Cm g t as in text (for समानय). Ś2 V1 2 B1 3 4 D2–4 12 13 (all second time) स्व पातनं (for पतिं पत्न्या). Ś V B1 3 4 D2–4 8 12 13 (all except Ś1 D8 first time) सु(Ś D8 स्व,

G 6 8 31
B 6 32 32
L 6 8 31

शिरसा मे शिरश्चास्य कायं कायेन योजय ।
रावणानुगमिष्यामि गतिं भर्तुर्महात्मनः ।
मुहूर्तमपि नेच्छामि जीवितुं पापजीविना ॥ २९

श्रुतं मया वेदविदां ब्राह्मणानां पितुर्गृहे ।
यासां स्त्रीणां प्रियो भर्ता तासां लोका महोदयाः ॥ ३०

क्षमा यस्मिन्दमस्त्यागः सत्यं धर्मः कृतज्ञता ।
अहिंसा चैव भूतानां तमृते का गतिर्मम ॥ ३१

इति सा दुःखसंतप्ता विललापायतेक्षणा ।
भर्तुः शिरो धनुस्तत्र समीक्ष्य जनकात्मजा ॥ ३२

एवं लालप्यमानायां सीतायां तत्र राक्षसः ।
अभिचक्राम भर्तारमनीकस्थः कृताञ्जलिः ॥ ३३

विजयस्वार्यपुत्रेति सोऽभिवाद्य प्रसाद्य च ।
न्यवेदयदनुप्राप्तं प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ॥ ३४

अमात्यैः सहितः सर्वैः प्रहस्तः समुपस्थितः ।
किंचिदात्ययिकं कार्यं तेषां त्वं दर्शनं कुरु ॥ ३५

V1 [म]प्रियस्य प्रिया भार्या, N B3 (all second time) पत्या समानय त्वं मां G3 समानयस्व मां पत्या —After 28^{cd} (first occurrence) B1 read 29^{ef}, while G1 ins 484* after 28

29 Ś1 D4 om 29 (cf v l 28) —^{a}) G1 चास्य, G2 तस्य (for चास्य) —For 29^{cd}, Ś1 Ñ V B D5-7 12 13 subst

486* शिरस्यस्मिञ्शिरो देहि काये काय निवेशय ।

[N B1 [अ]स्य (for [अ]स्मिन्) Ñ1 B4 D1 13 देहि (for देहि) Ś1 D13 काय काये (by transp) (for काये काय) D2 प्रवेशय]

—Ñ1 illeg for 29^{c} —^{c}) V1 B3 राघवार्थे B1 राम स्यात् : B2 रावणाद्, B4 रावणात् (for रावणात्) —^{d}) B2 तपस्विनी (for महात्मन) —D5 7 8–11 T1 2 G M1 2 3 om 29^{e}–31 B1 read 29^{ef} after 28^{cd} (first occurrence) —^{f}) Ś1 N1 V1 2 B3 D2 3 6 T2 पापजीवित (N1 V1 2 T2 °का) N2 B1 2 4 पतिना विना, D13 न त्वया विना (sic) (for पापजीविता) —After 29 Ś1 Ñ V B D6 12 13 repeat 28^{cd}

30 D5 7 8–12 T1 2 G M1 2 3 om 30 (cf v l 29). B1 om 30–31 —After 30^{ab} D4 ins

487* गृहस्थो वा वनस्थो वा पापो वा यदि वा शुचि ।

—^{d}) D1 सनातना (for महोदया) Ś V1 D1 12 13 तासां लोक(Ś1 V1 2 °यो) महोदय .

31 B1 D5 7 8–11 T1 2 G M1 2 3 om 31 (cf v l 29 and 30) N2 illeg for 31^{a} —^{a}) Ś V2 3 B2 D1 4 12 13 दया (for दमस्) D13 त्याग —^{b}) N1 D6 1 4 5 12 13 सत्य धर्म (N1 °र्मं) B3 D6 सत्यधर्म (B2 °र्मं) (for सत्य धर्म) V1 कृतक्षत (sic) (for कृतज्ञता) —^{c}) D2 सर्वं (for चैव) —^{d}) N1 B3 2 (marg also as in text) रमते, V1 तस्य त (for तमृत) D4 भवेद् (for मम)

32 ^{a}) V2 D1 8–11 [द्]च (for सा) V1 T1 समाप्ता (for संतप्ता) —^{b}) B1 2 D2 [आ]कुलेक्षणा, D2 महाद्युती, G3 [आ]यतेक्षणा (for [आ]यतेक्षणा) —D1 om from 32^{c} up to एवं in 33^{a} —^{c}) Ś Ñ V B D6 8 12 13 G चैव, M1 2 चापि (for तत्र) —^{d}) Ś Ñ V B D6 8 12 13 समाक्ष्य, D7 8–11 ददर्श (for समीक्ष्य) M1 च पुन पुन (for जनकात्मजा)

33 D1 om एवं in 33^{a} (cf v l 32) Ñ2 illeg for 33^{a} —^{a}) Ś1 D1 12 G2 विलप्यमानायां, G (ed) विलप°, Cg as in text (for लालप्य°) —^{b}) M1 om (hapl) सीतायां V1 यत्र (for तत्र) Ś N V B D6 8 12 13 रावण (for राक्षस) —^{c}) Ñ B1 उप , D6 अति , D11 अति (for अभि) B1 2 4 सभाती (for भर्तारम्) —^{d}) Ś N V B D6 8 12 13 बलाध्यक्ष (D1 °क्ष), T1 अनीकस्थ (for अनीकस्थ) M1 2 कृताञ्जलिरुपस्थित , —After 33, Ś N V B1 2 D6 8 12 13 ins

488* एतस्मिन्नन्तरे द्वाःस्थो रावणाय न्यवेदयत् ।
कार्यमात्ययिकं घोर सहसा भ्रान्तचेतन ।

[(l 1) D1 2 रावणस्य (for रावणाय) —Ñ2 om (hapl) from स्य in l 2 up to दा in 35^{c} —(l 2) V2 B1 2 अत्यधिक, D6 2 4 आत्यधिक (for आत्ययिक) D1 tr अगाद्, D2 सुवया (for भ्रृशया) Ś1 V1 2 D6 2 4 लोचन , D13 चेतो (for चेतन)]

34 M1 om 34 (cf v l 488*) Ś1 reads in marg 34^{cd} —^{b}) Ś D6 8 12 [ऽ]भिभाष्य (for ऽभिवाद्य) Ś Ñ1 V1 2 B D6 8 12 13 प्रणम्य च, D1 कृताञ्जलि (for प्रसाद्य च) —^{c}) T2 अनु (for अनु) —For 34^{cd}, Ś1(in marg) 2 Ñ1 V B D6 8 12 13 subst

489* आचचक्षे तदा कृत्स्न राक्षसेन्द्राय विस्मित ।

[Ś कृता B1 कार्यं D6 13 कृता (for कृत्स्न) D1 विस्मित N1 B2 अन्तर कृत्स्नमपरा राक्षसाय सुविस्मित]

35 N1 om up to दा in 35^{c} (cf v l 488*) —^{a}) V2 D1 2 T1 M1 2 सहितैः , T2 सहित (for सहित) D6 पुत्रै (for सर्वै) G M1 सर्वैश्च सचिवै सार्धं —^{d}) Ś V2 3 D6 8 12 त्वाम् (for त्वं) —After 35^{cd}, D7 8–11 Ś ins.

एतच्छ्रुत्वा दशग्रीवो राक्षसप्रतिवेदितम् ।
अशोकवनिकां त्यक्त्वा मन्त्रिणा दर्शनं ययौ ॥ ३६
स तु सर्वं समर्थ्यैव मन्त्रिभिः कृत्यमात्मनः ।
सभां प्रविश्य विदधे विदित्वा रामविक्रमम् ॥ ३७
अन्तर्धानं तु तच्छीर्षं तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
जगाम रावणस्यैव निर्याणसमनन्तरम् ॥ ३८
राक्षसेन्द्रस्तु तैः सार्धं मन्त्रिभिर्भीमविक्रमैः ।
समर्थयामास तदा रामकार्यविनिश्चयम् ॥ ३९
अविदूरस्थितान्सर्वान्बलाध्यक्षान्हितैषिणः ।
अब्रवीत्कालसदृशो रावणो राक्षसाधिपः ॥ ४०

G. 6. 8 41
B. 6 31 42
L. 6. 8 43

490* तेन दर्शनकामेन वय प्रस्थापिता प्रभो ।
नूनमस्ति महाराज राजभावात्क्षमान्वितम् ।

[(l 1) G1 damaged for भरामेन च D5 विभो (for प्रभो) D9-11 M1 2 (with hiatus) अह प्रस्थापित प्रभो, T2 3 G2 सोहं (G3 स्व) प्रस्थापित प्रभो (for the post half) ※ Cg वयमिति । अनेन बहुवचनम् । बहुनामत्र पुरे समागमासम्भवात् ※ —(l 2) D5 राजकार्ये (for राजभावात्) D9 10 11 क्षमान्वित (D5 °त) ※ Ch t क्षमान्वितेति पाठ (Ct °ठ पाठ) ※]

—ᵃ) B1 सम्यधिक, D1 भाव्यै ** क, D2 M1 आत्यधिक (for आत्ययिक) —ᵈ) Ś V2 3 D6 3 4 5 12 आचिख्यासु (D1 आच- चक्षु)रिहागत, Ñ B1 3 प्राप्तमात्यातुमिच्छति, V1 आख्यातु- मिह चागत, B2 4 त्वां दिदृक्षु प्रतीक्षते, D1 त्वां विवक्षा समागत : D2 प्राप्तमाप्तुमागत, D13 अविवक्षापीहागम .

36 ᵃ) T3 एवमुक्तो —ᵇ) T2 3 M1 2 राक्षस, G3 M3 राक्षसै (for राक्षस) T3 प्रतिनदित —ᵈ) G1 ददौ (for ययौ) —For 36, Ś Ñ V B D5-8 12 13 subst

491* एवमुक्त स भवनाद्विजगाम महाबल ।
महामात्य प्रहस्त तु ददर्शादूरत स्थितम् ।

[(l 1) Ś D8 12 तवरेन, B1 तु तरसा, B2 D2 स्वभ (D2 तु भ)वनात्, D2 तत्सत्वरमात् (for स भवनात्) B2 4 (भा) तु रावण (for महाबल) Ś D8 12 रावणो गृहमभ्यागा (Ś [भा]गत) (for the post half) —Ś D8 12 om from l 2 up to 37ᵃ —(l 2) B1 D5 8 12 महामात्य V2 B1 2 4 D3 4 च (for तु) Ñ B2 प्रहस्त च (B2 °स्तस्तु) महामात्य (for the prior half) V2 B2-4 दूरत (for [अ दूरत) D5 दृष्ट्वेदूरत स्थित (for the post half)]

—Thereafter, Ñ V1 B1 3 cont

492* प्रज्ञातश्च दुर्धर्ष विदधे कार्यमात्मन ।

[Ñ2 प्रज्ञाय G (ed) विनिश्चय (for दुर्धर्ष)]

37 Ś D8 12 om 37ᵃᵇ (cf v l 491*) G3 reads 37 twice after 39ᵃᵇ (first occurrence) G2 3 transp 37 (followed by 493*) and 38 (G3 om 38ᶜᵈ) —ᵃ) D5 T1 G1 (first time) M3 [प]4 V B D5-8 12 13 G (G1 second time) सं (G तत्र) समर्थ्य चोदितः M3 न समर्थ्यैव सर्वेश्वर —ᵇ) Ñ V B D5-8 12 कृत्यमिदं : T3 कृत्यमा : G (G1 second time) चाभि (G1 च ह) रावण, Cg as in text (for कृत्यमात्मन). G1 (first time) भक्तकृत्यमात्मन —G1 repeats 37ᶜ after 40ᵃᵇ —ᶜ) B1 स तां, T1 moth eaten (for सभां). V2 D1 3 विन्यस्य, G3 (second time) महतीं (for विदध) G1 (second time) 3 (first time) 3 सभा विवेश महतीं. —T1 mostly moth eaten for ᶜ —ᵈ) B4 निश्चय तदा: G1 (first time) रामसुतम, Cg as in text (for राम- विक्रमम्) —After 37, G (G1 after 37 [r]) ins

493* अदूरस्थ रघुश्रेष्ठ ध्यात्वा चाप्यथ रावण ।

[G1 श्रुत्वा (for ध्यात्वा)]

—Thereafter, G1 repeats 39ᶜᵈ.

38 G2 3 transp 37 (followed by 493*) and 38 (G3 om 38ᶜᵈ) —ᵃ) Ñ शिरस्त्राण, D5 तु सचेष्ट, D1-4 T3 च तच्छीर्ष, D6 च विद्युत् (for तु तच्छीर्ष) G2 अंतर्धानमवशीर्ष —ᶜ) Ś Ñ V B1 D5-8 12 13 राक्षसे तस्मिन्, B1 2 4 रावणे तस्मिन् (for रावणस्यैव) —ᵈ) Ś Ñ1 B1 D1 12 निष्क्रान्त, Ñ2 B2 निष्क्राते, V D5-8 13 निष्क्रान्ते (for निर्याण) B1 3 निष्क्रान्ते भवनात्तत

39 G2 3 om 39ᵃᵇ —ᵃ) Ś V B1 4 D5 6 8 12 13 तु भवनात् Ñ B3 स्वभवनात् : D2 तु निष्क्रम्य (for तु तै सार्ध) —ᵇ) Ś D8 12 13 स्वयं निष्क्रा(D8 निष्क्र), D13 निष्क्रम्य सागर : Ñ V1 B2 निर्गम्य स्वमन्दिरात् : V1 2 परिभ्रम्य कृतालय, B1 4 निष्क्रम्य सचिवै (B1 भवनं) वृत, B3 भवनात्सचिवैर्वृत : D6 निष्क्रम्य कृतसागर : D1-4 स निष्क्र(D2 निष्क्र)म्य कृतेश्वर : G1 मन्त्रिभिर्मन्त्र- कोविदै —G1 repeats 9ᶜᵈ after 493* —ᶜ) Ś B1 D8 12 13 समर्थयामास, Ñ V1 2 B2 समर्थयामास च V3 B1 3 D1 2 13 स मन्त्र(D5 °ध)यामास D6 तथा (for तदा) —ᵈ) Ś V1 2 D1 3 4 5 7 8 12 13 हित नर्म(D5 ° तैश्च सं)विनिश्चय (Ś D8 12 °म) Ñ V2 B2 D6 L (ed) सर्वेरै (D2 मन्त्रिभि L (ed) तेश्च तै)मन्त्रिभि सह B3 4 मन्त्रिभि मन्त्रसुभन D6 हितैश्च सह मन्त्रिभि : G1 रामं कार्यं विनिश्चि[त] —After 39ᶜᵈ (first occurrence) G3 reads 37 twice

40 ᵃ) D4 अथ दूर : D1 भवादूर (for अविदूर) Ś Ñ V B D5 6 8 12 13 G (ed) भवि(D6 °त दूरे स्थित) स्थान्(V1 B2 4 °तान्सर्वान्, V2 3 B3 D5 °तान्सर्वा, G (ed) °तदूरस्थ) L (ed) अविदूरे-स्थान-सर्वान् —ᵇ) Ś Ñ V B D5-8, 12 13 बलाध्यक्षान् (for °क्षान्) Ś D8 12 हितैषिण :

G 6. 8 45
B 6 32. 43
L 6. 8 46

शीघ्रं भेरीनिनादेन स्फुटकोणाहतेन मे ।
समानयध्वं सैन्यानि वक्तव्यं च न कारणम् ॥ ४१

ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वचो
बलाधिपास्ते महदात्मनो बलम् ।
समानयंश्चैव समागतं च ते
न्यवेदयन्भर्तरि युद्धकाङ्क्षिणि ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोविंशतितमः सर्गः ॥ २३ ॥

G1 हितक्षण (sic). G3 क्षयैषिण (for द्विषैषिण) —After 40cd, G2 repeats 37c —c) Ś D3 11 12 धान्यत्वन्सर्वान्; Ñ V B1-3 D5-8 4 ताक्षिस(D3 °दा)र्थेव (B2 D3 8 4 °च). B4 तु निशस्येवा D6 तानि तान्येव, G2 कालसदस (for कालसदृशो) —d) Ś D4 6 11 12 M3 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप)

41 a) G1 क्षिप्र (for शीघ्रं) B2 3 4 -सदृशेण (for निनादेन) —b) Ñ1 V B3 D10 11 Ct स्फुटं, G1 स्वण. Cv r m g as in text (for स्फुट) B3 D3 4 13 -कोलाहलेन, D5 कोदहलेन, T1 3 Cv -कोणहतन, Cr m g t as in text (for कोणाहतेन) Ñ1 V1 2 D4 12 G1 च, D6 तु (for मे) Ś D5 12 पर कौतूहलेन च B1 2 4 पटहेनाहतेन च, D2 8 स्फो(D2 स्फु)टकोण हतन च(D2 मे) —c) B1 D1 समान याथ, B2 4 D3 समानयत(B4 °थ) T3 विमानयध्व(sic) (for समानयध्व) —d) D1 न च (by transp) Ś Ñ1 V B3 D5 4 6 11 12 किमर्थं(D5 4 12 °र्थं) न क्षमो हि न (Ñ1 D1 12 हित, V3 D2 हि व, D3 भयत्), N2 B1 2 4 न कालोऽस्ति विलम्बने

42 a) B1 अतस्, G3 तदा (for ततस्) C1 3 तु तस्य (for तथेति) —b) N B2 3 बलयोगमा मन, T3 [ऽ]पि महात्मनो बल, G2 निहत महाबल (for महदात्मनो बलम्) D1 8-11 तदैव दुता सहसा महद्बल —c) D1 T1 समागत (for समानयन्) Ñ1 [अ]पि (for [ए]व) B1 D1 6 T1 3 M3 समागम (for °तं) N B3 1 D3 7 6 11 T3 G2 om Ñ1 तान् (for ते) —d) Ñ1 B2 3 D1 G1 2 M1 2 5 कांक्षिण, G3 काक्षया (for -काङ्क्षिणि).—For 42, Ś V B1 4 D1-4 8 10 12 subst, while Ñ1 ins after 42.

494* ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वच
समाहिता भर्तृहिताय नैर्ऋता ।
बलाधिपास्ते बलयोगमात्मनो
जयाय योधा परिगृह्य विष्ठिता ।

[(l 1) D6 परिगृह्य (for प्रतिगृह्य) —(l 2) V3 समर्पिता, D6 4 12 समाग(D1-8 °हि)ता (for समाहिता) Ñ1 वधाय, D12 हिताय (for हिताय) D4 6 भर्तृहिता जयैषिण (D3 °नै-र्ऋता) —(l 3) Ś D5 12 बलाधिपास्, Ñ1 B1 परियोगमात्मनो, D12 बहवो महात्मनो (for बलयोग°) —(l 4) Ś D5 12 योधान्, V1 B2 यो(B2 रो [sic])धा, D8 4 योधान् (for योधा) Ñ1 B1 प्रतिगृह्य V D1-3 परि(V3 प्रति)वार्य, D6 बलयोग- (for परिगृह्य) Ñ1 B1 वेष्टिता V1 3 B3 स्थिता, V3 तिष्ठता, D6 4 विष्ठिता (for विष्ठिता)]

Colophon —*Kaṇḍa name* Ñ1 V1 3 B D12 युद्ध-काण्डे, D6 4 सुन्दर° —*Sarga name* Ś V3 D5 6 8 12 13 सीतासंमोहन(V3 D1-3 °न), N V3 B2 3 सीताविलाप; V1 illeg B1 मायाशिरोदर्शने सीताविलाप. B4 सीतारावण संवाद, D6 सीताविलापन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1 D6 2 4 12 13 om Ś2 N2 V1 3 B1 3 4 D3 1 8, D1 10 D5 7 10 12 T1 3 G M 32, D3 7, T2 31 —After colophon, Ś2 concludes with ॐ श्रीरामाय नम; G M1 2 6 with श्रीरामाय नम.

२४

सीतां तु मोहितां दृष्ट्वा सरमा नाम राक्षसी ।
आससादाशु वैदेहीं प्रियां प्रणयिनी सखी ॥ १
सा हि तत्र कृता मित्रं सीतया रक्ष्यमाणया ।
रक्षन्ती रावणादिष्टा सानुक्रोशा दृढव्रता ॥ २
सा ददर्श सखीं सीतां सरमा नष्टचेतनाम् ।
उपावृत्योत्थितां ध्वस्तां वडवामिव पांसुषु ॥ ३
तां समाश्वासयामास सखीस्नेहेन सुव्रता ।
उक्ता यद्रावणेन त्वं प्रत्युक्तं च स्वयं त्वया ॥ ४
सखीस्नेहेन तद्भीरु मया सर्वं प्रतिश्रुतम् ।
लीनया गहने शून्ये भयमुत्सृज्य रावणात् ।
तव हेतोर्विशालाक्षि न हि मे जीवितं प्रियम् ॥ ५

G 6 9 8
B 6 33 6
L 6 9 6

24

1 ^{a}) Ś D$_{5 8 12}$ ता चैव, V$_{1 2}$ D$_{4 10}$ ता त्वेव (V$_{2}$ D$_{3}$ °द) V$_{3}$ ता तथा, D$_{1}$ तामेव (for सीता तु) V$_{3 4}$ B$_{1 2}$ D$_{6 13}$ ज्ञात्वा (for दृष्ट्वा) N B$_{3}$ मोहिताया तु सीताया —^{b}) D$_{6}$ शरमा (here and below) (for सरमा) —^{c}) V B$_{1 2 4}$ D$_{1 2 4 8 9-11}$ T$_{1}$ G$_{1 2}$ M$_{3 5}$ [अ]थ (for [आ]शु) —^{d}) B$_{4}$ सा वनया, D$_{7}$ प्रियकरी (for प्रणयिनी) D$_{6}$ सखीं Ś D$_{5 12}$ प्रिया समयिनी सखी, V B$_{1 2}$ D$_{5 8 13}$ प्रियसमयिनी(B$_{1 2}$ सान्त्वनया, D$_{3}$ प्राणसमा) सखीं, D$_{1 6}$ T$_{1}$ G M$_{3 5}$ G (ed) Cg प्रिया(T$_{1}$ प्राण) प्रणयिनीं (G (ed) सानुनया) सखीं, D$_{9}$ प्रिया प्रियकरीं सदा —For 1^{cd}, Ñ B$_{3}$ subst

495* आजगामाशु वेगेन सखी तस्या हितैषिणी ।

[B$_{3}$ स्व (for [आ]शु)]

—After 1, D$_{5-7 9-11}$ S ins

496* मोहितां राक्षसेन्द्रेण सीतां परमदुःखिताम् ।
आश्वासयामास तदा सरमा मृदुभाषिणी ।

[(l 1) D$_{4}$ परमदुःखिनीं]

2 ^{a}) D$_{4}$ हू, G$_{1}$ तु, Cr m g k t as in text (for हि) Ś D$_{5 12}$ तत्र च (for हि तत्र) D$_{6}$ हिता L (ed) च कृता (hypm) (for कृता) N B$_{3}$ सख्यामवन् (for तत्र कृता) B$_{3}$ (sup lin as in text also) नित्यं D$_{5 13}$ मैत्री V$_{3}$ सा हि दशनया तत्र B$_{1 2 4}$ तथा तस्या कृता मैत्री —^{b}) D$_{6-8 9 13}$ रक्षमाणया N B$_{3}$ सीताया प्रियवादिनी —D$_{10}$ om 2^{cd} —V$_{3}$ illeg for 2^{c} —^{c}) Ś V B$_{3}$ D$_{5-8 11 13}$ राक्षसा (for रक्षन्ती) Ñ$_{1}$ B$_{1 2}$ G$_{1}$ राक्षसी (G$_{1}$ रक्षेन्ती) रावणोद्दिष्टा, L$_{4}$ राक्षसी रावणे दृष्ट्वा —D$_{5 13}$ om from 2^{d} up to the prior half of l 1 of 497* —^{d}) Ś D$_{5 12}$ सा तदा तु (for सानुक्रोशा)

3 D$_{5 13}$ om 3 (cf v l 2) —^{a}) Ś$_{1}$ V B$_{1}$ D$_{8-11}$ Ct सखी N B$_{3}$ तदा D$_{6}$ T$_{1}$ M$_{3}$ तत (for सखीं) —^{b}) Ś D$_{7 8 12}$ G$_{3}$ नष्टचेतसं, B$_{1 2}$ शोककर्शितां C$_{b}$ as in text (for नष्टचेतनाम्) N B$_{3}$ शोकनष्टविचेतनां (Ñ$_{1}$ °तं) —^{c}) V$_{1}$ D$_{1-3}$ उपविश्य (for उपावृत्य) Ś D$_{5 12}$ [उ]द्धृता (for [उ]त्थिता) Ñ V$_{3}$ B उपावृत्त (B$_{3}$ °परिष्ट) तथो(B$_{4}$ स्थिता)ध्वस्ता —^{d}) Ś Ñ$_{1}$ B$_{1-3}$ D$_{5 12}$ पांसुभि, Ñ$_{1}$ पांशुभि, B$_{4}$ D$_{1 2 4 9}$ पांशुषु, D$_{6}$ T$_{2 3}$ M$_{3 5}$ Cg पांसु(D$_{6}$ °शु)षु

4 ^{b}) M$_{5}$ सखीं (for सखी) D$_{9-11}$ G$_{3}$ M$_{5}$ सुव्रतां, G$_{3}$ सद्व्रता —For 4^{ab}, Ś N V$_{1 2 3}$ (l 1 only) B D$_{5-8}$ $_{12 13}$ subst

497* तामुवाच ततो दृष्ट्वा सरमा प्रियवादिनी ।
अविक्लवया वाचा सान्त्वयित्वा प्रियां सखीम् ।
मा विषाद विशालाक्षि कुरुष्व जनकात्मजे ।

[(l 1) D$_{5 13}$ om the prior half (cf v l 2) Ś D$_{8}$ तत्र(Ś$_{1}$ °त्र) दृष्टा, V$_{3}$ तथा दृष्ट्वा, B$_{1 2}$ D$_{1 4 8 12}$ तथा(D$_{1 4}$ तत्र) दृष्ट्वा (for ततो दृष्ट्वा) B$_{4}$ सवर (for सरमा) V$_{3}$ D$_{6}$ प्रियवादिनीं N B$_{3}$ तत्रवस्थां तु तां दृष्ट्वा सरमा वाक्यमब्रवीत्, —Ś B$_{1 4}$ D$_{5-8 12 13}$ om l 2 —N om B$_{3}$ reads in marg l 3 —(l 3) B$_{1}$ reads मा in marg]

—After 4^{ab}, D$_{6}$ T$_{1}$ M$_{3}$ B (ed) (within brackets) ins

498* समाश्वसिहि वैदेहि मा भूत्ते मनसो व्यथा ।

—V$_{2}$ om 4^{cd} —^{c}) D$_{6}$ या (for यद्) —^{d}) D$_{5 9-11}$ T$_{2 3}$ G$_{1}$ M$_{3}$ Cm प्रत्युक्तम्, Cg t as in text (for प्रत्युक्तं) Ś D$_{12 13}$ प्रत्ययो यस्त्वया कृत, N B$_{3}$ G$_{2 3}$ M$_{5}$ प्रत्युक्तश्च त्वया स यत् (G$_{1}$ स च G$_{3}$ स ह M$_{5}$ स्वयं) V$_{1 2}$ D$_{5-8}$ प्रत्युक्तोयं (D$_{3}$ स प्रत्युक्तो) त्वयामृतं, B$_{1 2 4}$ प्रत्युक्तश्च त्वयापि स (B$_{1}$ च) —After 4 N V$_{1 2}$ B$_{3}$ D$_{3}$ ins, while V$_{3}$ ins before 5

499* प्रत्युक्तेन च रौद्रेण पतङ्गः पतितात्मना ।

[V$_{1 2}$ [अ]पि (for च)]

5 B$_{3}$ om 5^{ab} Before 5 V$_{3}$ ins 499* —^{a}) V$_{1 2}$ D$_{3}$ T$_{2}$ हसित D$_{1}$ स्वसि (sic) (for सखी) D$_{2 5-11}$ त (for तद्) M$_{5}$ च मया तथ (for तद्भीरु मया) V$_{3}$ सर्वथं (for सर्वं) Ś D$_{5 12}$ transp भीरु and सर्वं N D$_{1 2 4}$ D$_{3}$ सवय D$_{1}$ पति (for प्रति) —D$_{7}$ om 5^{cd} —^{c}) Ś D$_{5 11 13}$ G$_{1}$ लीनया B$_{1}$ निलय B$_{1}$ D$_{1}$ नष्टया (meta) T$_{2}$ दानया, Cr m g t as in text (for लीनया),

G 6. 9 8
B. 6 33. 7
L. 6. 9 7

स संभ्रान्तश्च निष्क्रान्तो यत्कृते राक्षसाधिपः ।
तच्च मे विदितं सर्वमभिनिष्क्रम्य मैथिलि ॥ ६
न शक्यं सौप्तिकं कर्तुं रामस्य विदितात्मनः ।
वधश्च पुरुषव्याघ्रे तस्मिन्नैवोपपद्यते ॥ ७
न चैव वानरा हन्तुं शक्याः पादपयोधिनः ।
सुरा देवर्षभेणेव रामेण हि सुरक्षिताः ॥ ८
दीर्घवृत्तभुजः श्रीमान्महोरस्कः प्रतापवान् ।
धन्वी संहननोपेतो धर्मात्मा भुवि विश्रुतः ॥ ९
विक्रान्तो रक्षिता नित्यमात्मनश्च परस्य च ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा कुशली नयशास्त्रवित् ॥ १०
हन्ता परबलौघानामचिन्त्यबलपौरुषः ।
न हतो राघवः श्रीमान्सीते शत्रुनिबर्हणः ॥ ११
अयुक्तबुद्धिकृत्येन सर्वभूतविरोधिना ।
इयं प्रयुक्ता रौद्रेण माया मायाविदा त्वयि ॥ १२

B4 D5 M1 2 Cg गगने, Cr m t as in text (for गहने) B3 भीरु D5 विलीनया मया शून्य(°न्ये ?) ॐ Cg गगने कुत्रचित्तत्त्वन्धः। गहन इति पाठे आवृत इत्यर्थ ॐ—For 5abcd, Ñ subst B3 subst I 2 only for 5cd

500* मया सर्वं समागम्य श्रुतं सौदस्य जल्पतः ।
भयमुत्सृज्य वैदेहि गहने सुविलीनया ।

[(l 2) N3 असृज्यता (for उत्सृज्य तद्) Ñ1 सुनिलीनया (for सुविलीनया) N3 न भयं विपने त्वयि (for the post half)]

—Then Ñ B3 cont, while V B1 2 4 D1 ins after 5cd

501* त्वां तु दृष्ट्वा विशालाक्षीं तु स्वसागरसङ्कुलाम् ।
न हि मे जीवितेनार्थो न धनेन च बन्धुभि ।

[(l 1) B1 4 D1 विशालाक्षि D1 -संकुले (for सङ्कुलाम्) B4 शोकसागरसङ्कुला(sic) (for the post half) —(l 2) B3(m also) वधनेन, B4 न धनैन (for न धनेन) Ñ1 V1 2 3(also as above) B3 D1 न (for च)]

—f) V3 नाहित (for न हि) D10 11 रावणाद्भय (for जीवितं प्रियम्)

6 a) G3 वि (for च) Ś Ñ V B D4 8 11 12 13 सद्भ्रा(B1 °क्रा[sic])न्तश्चोप (Ñ B1 2 °श्चैव, D2 3 °श्चापि) G1 2 साम्प्रतं चापि(G1 च वि) V1 निष्क्रम्य (for निष्क्रान्तो) —b) Ś1 Ñ3 V1 B1 2 D1 यदि ते, Ś2 Ñ1 V2 B4 D4 8 13 15 यदितो, D5 विद्वितो(sic) (for य कृते) Ś V D6 17 19 G1 2 राक्षसेश्वर, M3 राक्षसोत्तम —c) V2 D10 11 तत्र D5 यस्मा (for तच्च) B2 तेविद्दिव —d) Ś V D6 1 8 9 12 13 तत्(D6 इति)निष्क्रम्य, Ñ1 B2 3 भाग्यात् स्वसमि च (for अभिनिष्क्रम्य) N3 B1 4 माया चै(B1 त्वे)व दुरात्मन

7 a) T3 सौप्तिक (sic) (for सौप्तिकं) D5 T1 2 M3 कर्म (for कर्तुं) S D5 13 न शक्या स्मोभिप कर्तुं —N1 om 7c–8 —d) D6 तस्यै(sic) T3 तस्य(sic) (for तस्मिन्) G3 वै न (for नैव)

8 N1 om 8 (cf v l 7) B3 om 8ab —a) D3 7 8 T Gm g त्वेव, D4 10 11 Ct त्वेवा G1 2 M3 च ते, G3 हि ते M3 त्वेन(sic) Ck as in text (for चैव) —b) T3 अशक्या पादपयोधिन (sic) —For 8cd, Ś Ñ1 V B1 3 4 D6 1 8 12 13 subst

502* ते च सुरा हरिव्याघ्रा वानरा पादपायुधा ।

[B4 वे (for ते) Ś D8 12 सर्वे च V1 (s)पि सुरा Ñ1 V2 B1 3 न वध्यन्ते B4 महाकाया (for हरिव्याघ्रा) D12 वानरा सुमहावीरा (for the prior half) Ś D6 1 8 12 13 विक्रान्ता (for वानरा) Ś D8 12 पादपा यथा, V2 3 पर्वतायुधा]

—c) Ś V2 3 B1 4 D1 4 5 10 पुरा (for सुरा) D6 G1 [दु]व (for [दे]व) Ś Ñ1 V B1 2 D6 1 5 12 13 देवेश्वरेणे-(Ś1 D6 1 8 13 °णै)व B4 देवासुरैरेव, D5 सुरर्षभेणैव —d) D7 M1 2 रामवेण (for रामेण हि) Ś N1 V B D6 1 8 9 12 13 परि(D6 प्रति)पालिता, D5 प्रतिरक्षिता, D6 [प]व हि रक्षिता (for हि सुरक्षिता)

9 a) D1 4 पीन (for दीर्घ) —b) B3 महावक्षा —cd) D4 10 11 G1 संगहन (for संहनन) Ś Ñ1 V B1 3 4 D6 1 8 12 13 धन्वी(B4 धनु॰)सह(Ś1 °हृ)तवृत्तो (D1 °व्यक्तो)दर Ñ3 धन्वी सुपरिवृत्तोदर (for c) Ś N V B1 3 4 D6 1 8 12 13 भर्ता ते, D6 ते भर्ता (for धर्मात्मा) D4 T1 2 इति (for भुवि) G1 स श्रुत, B3 धन्वी च सहतवृत्तो भर्ता ते सुविशारद

10 a) Ś1 D8 12 कृष्णवर्णो S2 V1 D13 मधुपो, V2 D6 1 मक्षतो, B4 निधर्षितो (sic) (for विक्रान्तो) —b) Ś Ñ1 V B2 3 (sup lin also) 4 D6 1 8 12 13 च(V1 सु) बलस्य (for च परस्य) G3 हि (for second च) G1 आत्मनश्च बलस्य स —d) D6 7 9 11 M1 2 3 कुलीनो, T3 कुशलो (for कुशली) Ś V1 3 D6 1 8 12 13 G1 शा(D1 शा)स्त्रतत्त्ववित्, Ñ V2 B1 4 इति राघव, B3 4 इति तत्त्वत

11 a) V D2 भेत्ता D13 हर्ता (for हन्ता) D1 भेत्ता च परेषां सर्वा —b) Ś V D6-1 8 12 13 पौरुषे(V D6 1 पुरुषो) धन्यस्य(Ś V1 D6-1 °हन्त)ण —V3 om 11cd —cd) Ś N V1 3 B D6 1 8 12 13 M1 2 transp श्रीमान् and सीते D11 शक्र (for शत्रु) D13 विगर्हण,

12 a) B3 हीनेन (for कृत्येन) Ś V B1 4 D6-1 8 13 प्र(Ś1 D1 D8 प्र)युक्ता बुद्धिहीनेन, N B3 धर्मबुद्धि-

शोकस्ते विगतः सर्वः कल्याणं त्वामुपस्थितम् ।
ध्रुवं त्वां भजते लक्ष्मीः प्रियं प्रीतिकरं शृणु ॥ १३
उत्तीर्य सागरं रामः सह वानरसेनया ।
संनिविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम् ॥ १४
दृष्टो मे परिपूर्णार्थः काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः ।
सहितैः सागरान्तस्थैर्बलैस्तिष्ठति रक्षितः ॥ १५
अनेन प्रेषिता ये च राक्षसा लघुविक्रमाः ।
राघवस्तीर्ण इत्येवं प्रवृत्तिस्तैरिहाहृता ॥ १६
स तां श्रुत्वा विशालाक्षि प्रवृत्तिं राक्षसाधिपः ।
एष मन्त्रयते सर्वः सचिवैः सह रावणः ॥ १७
इति ब्रुवाणा सरमा राक्षसी सीतया सह ।
सर्वोद्योगेन सैन्यानां शब्दं शुश्राव भैरवम् ॥ १८
दण्डनिर्घातवादिन्याः श्रुत्वा भेर्या महास्वनम् ।
उवाच सरमा सीतामिदं मधुरभाषिणी ॥ १९

G 6. 9. 22
B 6. 33. 20
L 6. 9. 20

विहीनेन, G1 राक्षसा बुद्धिपूर्वं हि —ᵇ) M6 लोके (for भूव) —ᶜᵈ) B (ed.) इव (sic) (for इय) G3 सा युक्ता (for प्रयुक्ता). Ñ2 B3 D5.7.8.11 T M6 मायाविना (for मायाविदा). Ñ1 मायया मायिना त्वयि (for ᵈ) Ś V B1.2.4 D6-8.10.11.13 इय तन नृशंसेन माया मायाविना कृता (B3 त्वयि) —After 12 G1.2 ins

503* रावणन शठेन त्वा वशमानेतुमिच्छता ।

13 ᵃ) B1 विहृत (for विगत) N B3.4 सीत, D5.8.11 M1 सख (for सर्व) Ś V D6-8.10.12.13 विहृ(Ś2 V D6.8.13 °हि)त सख, B2 D4 निहृत सख (B2 सर्वे) D2 निहतोऽपि (for विगत सर्व) —ᵇ) Ñ B3 त भविष्यति, B1.2.4 D2 ममुपस्थित —ᶜ) T1 moth eaten for च त्वां Ś V2 D6.8.12.13 त (for त्वां) D1 ध्रुवं तेन भजेल्लक्ष्मी —ᵈ) G3 प्रिया D7.9.11 त भवति (for प्रीतिकर)

14 ᵃ) Ś Ñ V B D1-3.8.11.13 सन्तीर्य, D6.4 उत्तीर्ण

15 ᵃ) Ś Ñ2 V B3 D6-8.10.12.13 सहृष्ट, Ñ1 D2 स D3 त)दृष्ट, B1.2.4 आगत, T2.3 श्रुतो मे, G1.3 दृष्टस्तु, Ch. t as in text (for दृष्टो मे) B2 पूर्णात्मा —ᵇ) Ś V1.2 D6-11.12.13 स(V1 D1.3 सु) महाबल (for सहलक्ष्मण) —ᶜ) D4 स तादृश (for सहितै) —ᵈ) G2.3 M3 राघव, Ch. t as in text (for रक्षित) —For 15ᶜᵈ Ś Ñ V B D6.8.11.13 subst

504* निविष्ट सागरान्तेषु राक्षसैकवर्जित ।

[V1 D6.8 नि(D6.8 नि)हिते, D1 विविष्ट D2 प्रहृते (sic) (for निविष्ट) B3 सागरांत तु (for सागरान्तेषु) Ś D6.12.13 L (ed.) स(D13 स)हिते (L [ed.] °त) माग । V2 दक्षिण सागरस्थाने (for the prior half) D1 राक्षसान् (for राक्षसै) N1 D3 उपस्थितम्]

16 ᵃᵇ) N1 V2 B1.2.4 D1 °रेषय (V2 alleg.) प्र(N1 °रा)हा गुल्म(B1 °हसाद्, D2 °हसे) N1 सर्वो रहैन सर्वा, B1 प्रविशा मध्यस गुल्म, D2 बहव प्रहिता गुल्म (for ᵃ) B3.4 दीर्घमागिन, D2 दीर्घविक्रमा (for लघुविक्रमा) G1.3 येऽद्य राक्षसगण प्रविशातस्य य श्रा —ᶜ) D13 T1 G1.3 M3 °रा(°ग)स (for [ए]वं) —ᵈ) D12 प्रवृत्तेय (for प्रवृत्तिस्) G1 इहागिता, G2.3 M6 उद्वा(M6 °पा)हृता —For 16ᶜᵈ, Ñ V2 B2.3 D1 subst

505* निविष्ट राघव दृष्ट्वा रावणाय न्यवेदयन् ।

[V2 विविष्ट (meta.) D3 दृष्ट्वा (for दृष्टा)]

—For 16 Ś V1.2 D6.8.10.12.13 subst while B1.4 D2 subst 1 2 only for 16ᶜᵈ, whereas V3 cont 1 2 only after 505*

506* तैरहत प्रक्षिता गुल्मैर्दृष्टस्त प्रदक्षिणा ।
प्रवृत्तिस्तैरुपानीता सोऽभिहारपुर सर ।

[(1. 1) Ś V1 D1 तथा, D6.8 तदा D1 तत्र (for तत) Ś2 V1.3 D6.8 प्रविना (for प्रेक्षिता) V3 गुल्मे, D2 गुल्मैर् V1.3 ये च दूता, D6.8 इयदूता (sic), D1 भयपूर्णा (for दृष्टस्ते) Ś D1.13 प्रदक्षिण —(1. 2) B1.4 महास्थाना (for उपानीता) —D13 om from the post half up to 17ᵃ V D6.8.10 श्रो(V सा)भिहार(D6 °र) पुरस्य च(D6 न) B1.4 श्रो विहार पुरस्य न (for the post. half)]

17 D13 om 17ᵃ (cf v. l. 506*) —ᵃ) M3 एता (for स ता) Ś D6.8.12 एतत्तु(Ś2 D2 °ता तु) श्रुत्वा सुश्रोणि, Ñ V B2 D6.8.10 G3 एतां(Ñ2 V1 B2 °ता D6 °पां) श्रुत्वा पृथु(D1 तु सु)श्रोणि B1.2.4 पृथुता विपुलश्रोणि —ᵇ) D2 G1 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) —ᶜ) N B1.3 मन्त्रयामास सम्राट (B1.3 °टै) —ᵈ) Ñ B सह राक्षसै, D1 परिवारित, D1 सह राघव (sic)

18 ᵇ) Ś V1 B2 D6-8.10.12.13 मैथिली सह(B1 त्वया) चेतना Ñ B1-3 सीतया सह राक्षसी V2.3 मैथिली मुद्दता —ᶜ) B1.2.4 G समुद्योगाय(B1 °गत, G1 °गेन) Ś V B1.4 D1-3.8.12.13 योधानां D6.8 शूराणां (for सैन्यानां) —ᵈ) Ś V B1.4 D6-8.10.11.13 दारुणं (for भैरवम्)

19 Ś D6.13 om 19ᵃᵇ —ᵃ) G1.3 M3 [स] निघात (for निर्घात) M1.2 नादिन्या —For 19ᵃᵇ Ñ B subst

507* दण्डनाभिहृतायास्तु भेर्या निर्घात निस्वनम् ।

[B1.4 °भ्यस्त (for °स निस्वनम्) B2 निस्वन 1 while Ñ D6.8.11 subst

508* नादितायास्तथा भेर्या श्रुत्वा प्रतिभयं स्वनम् ।

G 6 9 22
B 6 23 21
L 6 9 21

संनाहजननी ह्येषा भैरवा भीरु भेरिका ।
भेरीनादं च गम्भीरं शृणु तोयदनिस्वनम् ॥ २०
कल्प्यन्ते मत्तमातंगा युज्यन्ते रथवाजिनः ।
तत्र तत्र च संनद्धाः संपतन्ति पदातयः ॥ २१
आपूर्यन्ते राजमार्गाः सैन्यैरद्भुतदर्शनैः ।
वेगवद्भिर्नदद्भिश्च तोयौघैरिव सागरः ॥ २२
शस्त्राणां च प्रसन्नानां चर्मणां वर्मणां तथा ।
रथवाजिगजानां च भूषितानां च रक्षसाम् ॥ २३
प्रभां विसृजतां पश्य नानावर्णां समुत्थिताम् ।
वनं निर्दहतो घर्मे यथा रूपं विभावसोः ॥ २४
घण्टानां शृणु निर्घोषं रथानां शृणु निस्वनम् ।
हयानां हेषमाणानां शृणु तूर्यध्वनिं यथा ॥ २५
उद्यतायुधहस्तानां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।
संभ्रमो रक्षसामेष तुमुलो लोमहर्षणः ॥ २६

[D₆ ₃ तदा (for तथा) D₂ घोरं विज्ञाये स्व (for the post half)]

—D₆ om (hapl) 19ᶜ – 20 —ᵃ) D₆ (by transp) सीतां सरमा (with hiatus) —ᵇ) Ś V₃ ₃ D₂,₃ ₄ ₅ ₁₂ ₁₁ मधुरवादिनी, B₂ वाक्यं प्रहर्षवत्, B₃ वाक्यं प्रियवदा, D₁ मधुरया गिरा

20 D₆ om 20 (cf v l 19) D₇ om (hapl, see var.) 20ᵃᵇ D₁₃ reads erroneously 20ᵃᵇ twice —ᵃ) Ñ₂ V₁ B₂ सयास-, V₂ D₂ समोह, D₆ सनाद. D₃ ₄ -सक्कतां (for -जननी) Ñ B₁ ₃ तेषां, M₁ ₃ सैषा —ᵇ) B₁ नादिनी, B₃ भेदिनी, B₄ वेदिनी (for भेरिका) Ñ₂ भीमदर्शना D₁-₄ भीसना(D₄ °वा)दिनी (for भीरु भेरिका) Ś V D₈ ₁₂(both times) ₁₃ भेरी वै भीम(V भैरव)नादिनी, Ñ₁ B₁ भैरवी भीरुभेदिनी, G₁ भैरवं भीरु वादिनी —V₃ illeg for 20ᶜ —ᶜ) Ś D₁₂ ₁₃ पृथा (for भेरी-) Ś Ñ B D₂,₃,₁₃ नद्दति, D₆ T₁ M₁ ₂ -नादं तु, G₃ निनद (for नाद् च) B₄ D₂ गभीरं V₁ ₂ D₃ ₁ ₄ ₁₃ पृथा नद्दति गभीर(D₁₃ °रं) —ᵈ) Ś V₃ D₆ ₆-₉ ₁₁ नि स्वन, Ñ B₁-₃ निस्वना, V₁ ₂ D₃ ₂ नि(D₄ नि)स्वनां, D₂ सन्निभा (for निस्वनम्) B₄ धूपेयुद्दनि स्वना

21 ᵃ) Ś₁ कल्प्यते, Ś₂ B₂ D₆ ₁₂ कल्प्यते, B₁ ₃ कल्प्यते, D₀-₃ ₄,₁₁ G₁ कल्पन्ते —After 21ᵃᵇ, D₁-₇ ₉-₁₁ S ins

509* कुर्वन्ते तुरगारूढा प्रासहस्ता सहस्रश ।

[D₁₀ ₁₁ कुर्वते G₂ पाश (for प्रास)]

—ᶜ) B₁ सह (for first तत्र) D₂ T₂ सत्क्या (for सनद्धा) —ᵈ) V₃ D₂ पतति च (for संपतन्ति) D₇ ₉-₁₁ T₂ ₃ सहप्रास

22 For 22ᵃᵇ Ś Ñ V B D₀-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

510* अनीके पूर्यते सर्वो राजमार्गे समन्तत ।

[D₀ अनेक (for अनीके) Ś D₈ ₁₃ सर्वे (for सर्वो) Ñ B₃ ततस्तत (for समन्तत)]

—ᶜ) G₃ ₃ खड्गवद्भिर् Ś Ñ₁ V B D₀-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ महावे(Ś₂ °भा)गैर्, N₂ महावेगैर्, D₆ (marg) मनद्भिश्च, D₆ च धावद्भिस् (for नदद्भिश्च) —ᵈ) Ñ₁ महोर्मिर्, Ñ₂ V B D₀ ₃ ₄ महौघैर्, D₆ जलौघैर् (for तोयौघैर्) G₁ सागरा Ś D₈ ₁₂ ₁₃ मेघैरिव महार्णव (D₁₃ च सागर)

23 ᵃ) B₂ ₄ T₂ शस्त्राणां D₁-₄ प्रपन्नानां (for प्रसन्नानां) —V₂ illeg for 23ᵇ —ᵇ) B₁ ₂ ₄ ध्वजानां (for चर्मणां) D₆ om (hapl) वर्मणां Ś D₀-₂ ₃ ₇ ₈ ₁₃ transp चर्मणां and वर्मणां —G (ed) om 23ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ V B₂-₄ D₀-₃ ₈ ₁₂ ₁₃ रथानां भूषिता(N B₂-₄ D₀ °णा)नां च —ᵈ) D₆ T₂ G₁ भूषणानां, D₇ द्विपितानां D₃ वाजिनां (for रक्षसाम्) B₁ D₀-₁₃ राक्षसेंद्रानुयायिना (D₁₃ °न), B₄ शृणु तस्करव तथा —After 23, D₇ ₉-₁₁ ins

511* मभसो रक्षसामेष हर्षितानां तरस्विनाम् ।

24 ᵃ) D₆ अभ्रां Ñ₂ D₂ प्रविसृ(D₄ °सृ)ता, Ñ₁ B₃ ₄ परिसृता, V₃ D₁₃ T₂ विसृज्य ता B₂ D₂ G₂ वि(B₂ हि) प्रसृतां, B₄ हि सृजतां, Cm g h t as in text (for विसृजतां) ❀ Cg यद्वा विसृज तामिति च्छेद् । तां प्रसिद्धां प्रभां पश्य । विसृज, लोकमिति शेष ❀ —ᵇ) Ś Ñ V B D₆ ₁,₂ ₃ ₁₀ ₁₃ M₁ ₃ वर्ण (for वर्णां) L (ed) -समुच्छ्रितां —B(ed) reads 24ᶜ – 26ᵈ within brackets —ᶜ) N V₂ B वनानि (for वनं निर्) —ᵈ) B₄ यथा साक्षाद्, D₇ G M₃,₄ प्रभाभिव (for यथा रूप)

25 B (ed) reads 25 within brackets (cf v l 24) —ᵃ) D₆ T₁ गजानां, Cg t as in text (for घण्टानां) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ चड , D₀ ₄ गज (for शृणु) —ᵇ) D₇ ₉-₁₁ T₂ ₃ नेमि , Ct as in text (for शृणु) Ś Ñ₁ B₁ ₃ D₀ ₂ ₆-₉ ₁₂ ₁₃ नि स्वन B₂ निस्वनं शृणु (by transp) B₄ नि स्वनं शृणु —V₂ illeg for 25ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ñ B₁ ₃ G हेषित चैव T₁ घोषमाणानां (for हेषमाणानां) Ś Ñ V₁ ₂ B₁ ₃ D₀-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ G M₃ स्वन त(M₃ य)था, D₇ ₉-₁₁ T₁ ध्वनि तथा (for ध्वनिं यथा) B₂ ₄ हयहेषितनाद् (B₂ °नाद [*sic*]) च घोषानां शृणु गर्जित(B₂ गर्जितं शृणु) ❀ Cg हेषम् आणानामिति च्छेदः । आङ्पूर्वात् "अण् शब्दे" इत्यस्माद्धातो पचाद्यच् । आणाना शब्दायमानानाम् । हेष शब्दम् । स्त्रीलिङ्गमार्षं ❀

26 B(ed) reads 26ᵃᵇ within brackets (cf v l 24) —ᵃ) B₄ उद्यतासर (sic) Ś N V B D₀-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ राक्षसानां (for हस्तानां) —ᵇ) Ś D₈ ₁₃ रामभेव, D₁₂ रामसेना (for राक्षसेन्द्र) G M₃ (अ)नुवर्तिनां —ᶜ) B₁ T₁ मुख (for एष) Ś V D₀-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ रक्षसां संभ्रमो ह्यष

श्रीस्त्वा भजति शोकघ्नी रक्षसां भयमागतम् ।
रामात्कमलपत्राक्षि दैत्यानामिव वासवात् ॥ २७

अपराजित्य जितक्रोधस्त्वमचिन्त्यपराक्रमः ।
रावणं समरे हत्वा भर्ता त्वाधिगमिष्यति ॥ २८

विक्रमिष्यति रक्षःसु भर्ता ते सहलक्ष्मणः ।
यथा शत्रुषु शत्रुघ्नो विष्णुना सह वासवः ॥ २९

आगतस्य हि रामस्य क्षिप्रमङ्कगतां सतीम् ।
अहं द्रक्ष्यामि सिद्धार्थां त्वां शत्रौ विनिपातिते ॥ ३०

अश्रूण्यानन्दजानि त्वं वर्तयिष्यसि शोभने ।
समागम्य परिष्वक्ता तस्योरसि महोरसः ॥ ३१

अचिरान्मोक्ष्यते सीते देवि ते जघनं गताम् ।
धृतामेतां बहून्मासान्वेणीं रामो महाबलः ॥ ३२

G 6. 9. 34
B 6. 33. 31
L 6. 9. 33

—[d]) Ś D1.4.8.13 T G M1–3 रोमहर्षण (for लोम°). B1 सुदारुणं लोमहर्षणं, D7.9–12 Ct तुमुलं लोमहर्षणं ※ Ck अत्र मध्ये क्वचित् श्लोकद्वयं प्रक्षिप्तम्। प्रक्षिप्तलक्षणं कर्हिचित् अवसरे सति क्वचित् संस्यम्।, Ct ' वन निर्देहतो घर्मे यथा रूपं विभावसो । घण्टानां शृणु निर्घोषं थाना नर्दिनि स्वनम् । हयानां ह्रेषमाणानां शृणु तूर्यध्वनिं तथा । उद्यतायुधहस्तानां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।' इति श्लोकद्वयं प्रक्षिप्तमिति कतक ※

27 [a]) Ś Ñ V B D0.2.3.12.13 भजतु, D4 पश्यतु, G1 M1 भजत, Cg k t as in text (for भजति). D3 श्रीस्त्वा समनवा शोको —[b]) Ñ1 B1–3 पुण्यसम्भ्रम, V D1.3 G1.3 M3 आगतं भयं (by transp) Ct as in text (for भयमागतम्). B4 कल्याण समुपस्थित —[c]) B1 D6.7.10.11 T G1 M रामं, B4 रामं B1.4 D6.10.11 M3 पद्माक्षी (B4 °क्ष) (for पत्राक्षि) —[d]) N B1–3 वासवं, D6–9.11 T G1 M3.5 Cm g t as in text वासव (for वासवात्). B4 न चेद्रक्षसि विप्रियं M5.6 दैत्यानिव शतक्रतु ※ Cg दैत्यानामिति द्वितीयार्थे षष्ठी वा ※

28 G1 om (hapl) 28. 29 D7 om 28[ab] —[a]) Ś Ñ1 V B1.3 D0.4.8.12.13 अव(V3 °ध)पतुः T3 G3 अपजित्य, M3 विनिर्जित्य —[b]) Ś Ñ1 D8.12 शत्रू. N2 V1 B1.2.4 D0–4.8.13 T2.3 M3 त्वाम्, Ck as in text (for तम्). D3 पराक्रम —[c]) D4 हत्तु (for हत्वा). D3 G2.3 समणं हत्वा (D1 सत्ये). Cm g k t as in text (for समरे हत्वा). Ś V1.3 D0.1.4.8.12.13 अचिराद्विद्धि पूर्वेण, B4 अचिरा मृत्युं हत्वा —[d]) Ś V1.3 D0.4.6.8.12.13 लङ्कामधि Ñ V2 B भर्ता तवधि, G3 राघवोधि M1.5 त्वा भर्ताधि, Cm g k t as in text (for भर्ता त्वाधि). D1 राघवोपि इतिष्यति

29 G1 om 29 (cf v l 28) G2 transp 29–30 and 31–32 —[ab]) V1.2 भर्ता ते, D7 चारुर्थं (for रक्षःसु) —V3 illeg for 29[b] V3 रावण (for भर्ता ते). G2.3 स भर्ता रक्षःसु (by transp) —[c]) V [अ]सुरेषु D0 शत्रूणां (for शत्रुषु). Ś N V B1.3 D0–4.8.12.13 वि(D1 स)त्रासो (for शत्रुघ्नो). B4 यथा द्यवि महाबाहुर् —After 29 Ś N B4 D1(marg).2.12.13 ins

512* सुग्रीवसहितः श्रीमान्वानरैश्च महाबलैः ।
[M3 महाबल (for °लैः)]

30 G1 transp 29–30 and 31–32 —[a]) N V2.3 B D1–4 [ह्]हि, V1 [ह्]य, D0 T2.3 तु, D12 ह्य G2.3 M5 [ए]व (for हि). D0 आगमिष्यसे ह (for आगतस्य हि) —[b]) Ś Ñ V B1.4 D0 अङ्कागता Ś V D0–4.8.13 सखि (for सतीम्) —[c]) T3 पश्यामि (for द्रक्ष्यामि). D0.7.9.11 M3 सिद्धार्थो, G1.3 शत्रौ त्वां (for सिद्धार्थां) —[d]) B4 शत्रौ द्वि, D1 त्वा शत्रुवि, D9 M5 स्वशत्रौ वि, G2.3 सिद्धार्थां त्रि (for त्वां शत्रौ वि)

31 G2 transp 29–30 and 31–32 —[a]) B1 D7.10.11 G1 M1.2 Ct अश्रूणि, Cg as in text (for अश्रूणि). Ñ2 V D9.12 G1.3 M5 [आ]नन्दजातानि (D3 °नि त्व [hypm]) —[b]) D0 वर्तिष्यसि सु. D7.9–11 जायदि (for शोभने) —D0 reads 31[cd] in marg —[c]) B4 समाश्लिष्टा D0 परि शुक्रा (sic). D6 T1 M3 परिष्वज्य (for परिष्वक्ता) —[d]) B1 G2 तस्योपरि V B1.4 D0–4 M1.3 महात्मनः G (ed) महोरस (for महोरसः) ※ Cg महोरस इत्यत्र समासान्तविधेरनित्यत्वात् कप्रभावः ※ —For 31[cd] Ś D8.10.12 subst while D0.2 ins after 31

513* समागम्याचिरेण त्वां नन्दयिष्यति राघवः ।
भवर्तीव शुष्मर्ती महामेघो वसुंधराम् ।

[(l 1) D4 त्वां (for त्वां) —(l 2) D0.4 मही मेघो D3 महामेघो (for महामेघो)]

32 G1 transp 29–30 and 31–32 —[a]) N B2–4 D0.2.4 नचिरान्. Ś N2 B1.3 D0–4.8.13 T3 मोक्ष्यसे (D3 °ति). B4 द्रक्ष्यसे, Cr m g as in text (for मोक्ष्यते) ※ Cr मोक्ष्यते। आत्मनेपदमार्षम्। मोचयिष्यतीत्यर्थ।, so also Cm g ※ D3 स ते —[b]) N B2–4 D1.4.12 विपुल, V1.3 D0.2.3 विपुला (for देवि ते). D6.8 T1 M1.3 Ck जघनागता. Cm g t as in text (for जघनं गताम्). Ś D8.13 विपुले जघने गता. V3 विपुला जघनस्थितां —[cd]) D1 वृत्ताम्, D3 कृशाम्. Ñ2 D6 T2 G1 M1–3 एताम्, V B1.4 D0–2.3 9–11 एका (for एतां). B4 सुहृन् (sic) (for बहून्). D1.3 रम्या (for रामो). N V B1–4 D0.4 शुभानने, B4 शुभावहा (for महाबल). Ś D8.12.13 वृत्तामेकां बहून्वेणीं तव शुभानने —After 32 B4 G (ed) ins

514* मोचयिष्यति ते भर्ता राम शत्रुभयादिह ।
[G (ed) मोक्षयिष्यति]

G 6 9 35
B 6.33 32
L 6. 9 34

तस्य दृष्ट्वा मुखं देवि पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ।
मोक्ष्यसे शोकजं वारि निर्मोकमिव पन्नगी ॥ ३३
रावणं समरे हत्वा नचिरादेव मैथिलि ।
त्वया समग्रं प्रियया सुखार्हो लप्स्यते सुखम् ॥ ३४
समागता त्वं रामेण मोदिष्यसि महात्मना ।
सुवर्णेन समायुक्ता यथा सस्येन मेदिनी ॥ ३५
गिरिवरमभितोऽनुवर्तमानो
हय इव मण्डलमाशु यः करोति ।
तमिह शरणमभ्युपेहि देवि
दिवसकरं प्रभवो ह्ययं प्रजानाम् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्विंशतितमः सर्गः ॥ २४ ॥

33 D6 reads 33^{c}–34 in marg —^{c}) N B3–4 D8 दुःख (for वारि) Ś V B D1–4.12.13 सहसा शोक (D4 वारि) D1 सुमहाशोक —^{d}) D5 पन्नग —After 33 N B3 ins V ins after 34 while D5 subst l 2 only for 35^{cd}

515* समागता त्वं नचिराद्राघवेण भविष्यसि ।
सम्यक्सस्यसस्येन प्रावृट्काले वसुंधरा ।

[(l 1) V अचिराद् —(l 2) V3 अमम्या (for सम्यक्स) V1.2 B1.2 °स्येव V1.2 प्राप्य वृष्ट V3 illeg (for प्रावृट्काले)]

34 D6 reads 34 in marg (cf v l 33) G3 om 34^{ab} —^{a}) B3.4 सगण (for समर) —^{b}) Ś N2 D1.3.6.12 T1 द्रवि G3 इव (for एव) —^{c}) N1 B1.3 D6–11 T3 G1.2 M1.2 Cm g l t समग्र V समेत, B1 समं हि (for समग्रं) D6.2 समग्रेंद्रियवा —^{d}) Ś V D6–8.9.11.12 राघवो D5 सुखाह G1 सख्याया G3 प्रियाह (for सुखार्हो) T3 लभ्यते G3 प्राप्स्यत (for लप्स्यते) —After 34 V ins 515*

35 ^{a}) D6–11 समागता N B3 तु G2 [अ]सि Cg as in text (for त्वं) M3 वीर्येण (for रामेण) —^{b}) N B3 M3 नदिष्यसि B1.4 शोभिष्यसि B2 भविष्यसि (for मोदिष्यसि) Ś V D6–9.11.12.13 शोभि(V भवि D5 शोभवि [hypm])ष्यसि वरानने —^{cd}) M2 सुवर्णन (sic) (for सुवर्णेन) V D1.3.12 अवपतत्स(D6 °पुष्कव) महा पुनर्वर्षेण मर्थिता —For 35^{cd} Ś V B1.2.4 D6.7.8.9.12 subst

516* अवपुष्पस्य पुरा नवमस्याः प्रभुसरा ।

[N1 B यथा वृष्टिगुणमा य N2 D3 यथा वृष्टिक प्राप्य B4 इनपुष्पस्य पुरा (for the prior half) B1.3 दृश्या D6.2.4 नवमस्येन(D5 °सस्येव) मेदिनी (for the post half)] whereas B2 subst l 2 of 515*

36 V2 om 36^{ab} —^{a}) B2 अविवो (sic) D6 अभि पतितो (for अभितो) Ś V V1 B2.3 D3.10.13 M3 Ct हि V3 D1 om D1.2 G1 हि D6.7.8.13 M1.2 [s सि Cg as in text (for ऽनु) B4 विलंबमानो —^{b}) B4 D1 इयम् (sic) (for हय) T1 कुंडलम् (for मण्डलम्) D4 om य D5 करोतु (sic) —^{cd}) S1 D5.8.13 तमिह V1 तादृ (sic) D6 तस्य हि D12 चरणम् (for शरणम्) Ś1 N V B D T G2 M Ct अभ्युपेहि B1 om इति दिवस कर Ś V B1 D6–8.9.11.13 G2.3 M6 सीत V B3.4 शीघ्र D6 T2.3 G1 M3 Cg देव M1.2 दैव (for देवि) Ś V1 B1 D1.8.12 प्रभजाप्य(D1 °म्य D5 °ख)य V2 प्रभजाप्यकरो (sic) B1.3 D6.4 प्रभयाप(D6 °प्य D5 °ख)यं D12 प्रभवोऽप्यय G(ed) त्वमयकरं (for प्रभवो ह्ययं) V1 त्रिलोक्य N2 B3.4 त्रिलोक V1 D4 M3 जनानां (for प्रजानाम्) B4 दिवसकर प्रभुतो हि ते पुरात्मा (sic)

Colophon —Kāṇḍa name Ś1 D5.6.8 om V V2.3 B D1.3.13 लंका° D6.4 युद्ध° —After Kāṇḍa name D1 ins लंकाप्रवणि —Sarga name Ś N V B D1.2.6.11.13 सरमावाक्य D6 सीताश्वासनं D1 सीतासमाश्वासन D5 सीताश्वासनं सरमावाक्य —Sarga no (figures words or both) Ś1 N1 B2 D6.7.12.13 om. Ś1 V2 V B1.3.4 D6.9 9 D1 22 D1.10.11 T1.2 G M 33 D5 8 T2 32 —After colophon D5 concludes with राम G M1.2.4 with श्रीरामाय नमः

२५

अथ तां जातसंतापां तेन वाक्येन मोहिताम् ।
सरमा ह्लादयामास पृथिवीं द्यौरिवाम्भसा ॥ १

ततस्तस्या हितं सख्याश्चिकीर्षन्ती सखी वचः ।
उवाच काले कालज्ञा स्मितपूर्वाभिभाषिणी ॥ २

उत्सहेयमहं गत्वा त्वद्वाक्यमसितेक्षणे ।
निवेद्य कुशलं रामे प्रतिच्छन्ना निवर्तितुम् ॥ ३

न हि मे क्रममाणाया निरालम्बे विहायसि ।
समर्थो गतिमन्वेतुं पवनो गरुडोऽपि वा ॥ ४

एवं ब्रुवाणां तां सीता सरमां पुनरब्रवीत् ।
मधुरं श्लक्ष्णया वाचा पूर्वशोकाभिपन्नया ॥ ५

समर्था गगनं गन्तुमपि वा त्वं रसातलम् ।
अवगच्छाम्यकर्तव्यं कर्तव्यं ते मदन्तरे ॥ ६

मत्प्रियं यदि कर्तव्यं यदि बुद्धिः स्थिरा तव ।
ज्ञातुमिच्छामि तं गत्वा किं करोतीति रावणः ॥ ७

G 6. 10. 8
B 6. 34. 7
L 6. 10. 8

25

1 a) G1 सीता, Cm g k as in text (for अथ). D5 T1 G1 सजात, G3 ता जात (for जातसं°) G1 3 -सत्रासा (for संतापां) M1 अथ तां तेन सवसा —b) D7 10 -सत्रासा (for संतापा) M1 अथ तां तेन सवसा —c) Ś G1 3 M1 3 मोहिता, G2 मोहितां (for मोहिताम्) —c) Ś V2 3 B1 2 4 D0–3 4 5 12 13 ह्लादयाचक्र (for ह्लादयामास) D8 ता समाह्लादयाचक्र —d) D9–11 G3 M1 2 5 मही इ(D9 दि)व्याम् (for पृथिवीं द्यौर्)

2 a) D8 तस्या सखी (sic), G1 2 तथाहृत, M1 तदा हित (for तस्या हित) Ś D3 4 8 12 13 वाक्य, V1 3 भूयस्, D7 9 T2 3 G1 M3 Cm सख्य, Cg as in text (for सख्याश्) —b) D4 चिकर्षंती (for चिकीर्षन्ती) N सखी तत, V शुभ वच, B4 शुभानना, D5 T1 G1 सखी वच, Cg t as in text (for सखी वचः) Ś D3 13 चिकीर्षंती सखीं तदा

3 a) D3 ज्ञात्वा, D8 देवि (for गत्वा) —b) B4 D6 8 9 12 वद् (for त्वद्) Ñ1 B1 2 वाक्याद् (for वाक्यम्) —c) Ś V1 3 B4 D0–4 8 12 13 G1 सकल, Cm g k t as in text (for कुशलं) —d) G3 [अ]नुवर्तितु, Cg k t as in text (for निवर्तितुम्) B2 4 प्रच्छन्ना विनिर्वर्तितु, T3 सप्रच्छन्ना निवर्तिता (sic)

4 a) D8 om हि (subm) T3 विक्रमाणाय (sic) (for क्रम°) —b) G निरालम्बनमम्बर —c) N B3 समर्था (for समर्थो) —d) G M5 गरुड पवनो (by G समर्थ पवमन्वेतु —d) Ś V B2 D0–4 8 12 13 वायुर्(V2 illeg up to र)प्यतिशीघ्रग Ñ B3 अपि सर्वे निशाचरा, B2 4 कश्चि दत्र निशाचर

5 ab) D13 ब्रुव (for ब्रुवाणां) V2 सा (for तां) Ś V3 D6 8 12 Ñ B1 4 transp तां सीता and सरमां Ś V3 D6 8 12 ब्रुवाणां, N B D3 वाक्यमब्रवीत्, V1 2 D1 3 13 अब्रवीद्वच, D7 9 11 इदमब्रवीत् —d) D4 T2 3 M3 अब्रवीत्तत, D7 9 11 इदमब्रवीत् —d) D4 T2 3 M3 Ñ Cm g! पूर्व, Ct as in text (for पूर्व) Ñ -[अ]भिमर्दया, D6 13 [अ]वदारणया (for [अ]भिपन्नया) Ś D2 4 8 12 पूर्व(D4 °र्वे) शोकावकीर्णया, V B1 D1 3 स्मितपूर्वमिदं वच (V2 तत) B2 पूर्वशोकाविलानना B3 (marg also as in B2) पूर्वशोकाभिमग्नया, G (ed) पूर्वशोकविपन्नया

6 a) D9 सर्वथा (for समर्था) Ñ2 V1 2 B3 4 D3 12 M1 2 गगने B4 D1 क्रान्तुम् (for गन्तुम्) —b) G1 यदि (for अपि) Ś V1 D8 12 वा त, V2 3 D7 9–11 च त्व (for वा त्व) D6 तथैव च (for अपि वा त्व) D1 3 रसातले —D8 om 6c–7 —c) Ś V B1 3 D1–3 8 12 G1 कर्तव्य, G (ed) यत्कार्य Cm g as in text (for [अ]कर्तव्य) Ñ B3 D10 11 13 G2 3 M5 अव- गच्छाप कर्तव्य ※ Ck अवगच्छाय कर्तव्यमिति पाठः ※ —V3 illeg for c —d) Ñ3 यत्कार्यं ते V1 अकर्तव्य, B1 न कार्यं ते B3 सर्वस्वे ते, B4 D2 सर्वं ते यत्, G1 तद्धि किंचित्, Cv m g k t as in text (for कर्तव्यं ते) Ñ B1–3 D2 मदर्थिके (for मदन्तरे) V3 सर्वं ते स्यादनन्तरे D1 3 सर्वं ते स्यान्मदन्त(D1 °रे) D13 तेन श्रेयो भविष्यति —After 6 Ś Ñ V B D1 12 13 ins

517* स्निग्धा त्वमनुरक्ता च भगिनीव सहोदरा ।
अप्रमत्ता मम हिते सशयो मे न विद्यते ।

[(l 1) V3 B2 [अ]सि (for च) Ñ V B4 D8 13 च (for [इ]व) —(l 2) Ś D8 12 त्व प्रसन्ना (for अप्रमत्ता) Ś D8 1 13 हिता (for हिते) B3 [ऽ]त्र (for मे)]

7 D8 om 7 (cf v l 6) —a) D13 सत्प्रिय —b) Ś N V B D0–4 8 12 13 मैत्री (for बुद्धिः) Ś V1 D1 3 4 8 13 T3 स्थिता, Ck t as in text (for स्थिरा) Ñ B1 2 D2 मयि, M1–3 भव, G (ed) त्वयि, Ck t as in text (for तव) V3 तव स्थिता (for स्थिरा तव). —T1 damaged from च्छा in c up to तो in d —c) G M5 [अ]हं, M2 3 तद्, Cm as in text (for तं) Ś V D0–4 8 12 13 त्वत्तो(V1 2 D2 तत्तो, D1 अत्तो)[अ]ह(V3 हि) ज्ञातुमिच्छामि, Ñ B ज्ञातुमर्हसि गत्वा च(B4 तत्त्वार्थं) —d) Ś B3 4 D0 2 4 8 12 13 स (for [इ]ति)

G 6 10.9
B 6 34 8
L 6 10.9

स हि मायाबलः क्रूरो रावणः शत्रुरावणः ।
मां मोहयति दुष्टात्मा पीतमात्रेव वारुणी ॥ ८
तर्जापयति मां नित्यं भर्त्सापयति चासकृत् ।
राक्षसीभिः सुघोराभिर्या मां रक्षन्ति नित्यशः ॥ ९
उद्विग्ना शङ्किता चास्मि न च स्वस्थं मनो मम ।
तद्भयाच्चाहमुद्विग्ना अशोकवनिकां गता ॥ १०
यदि नाम कथा तस्य निश्चितं वापि यद्भवेत् ।
निवेदयेथाः सर्वं तत्परो मे स्यादनुग्रहः ॥ ११
सा त्वेवं ब्रुवतीं सीता सरमा वल्गुभाषिणी ।
उवाच वचनं तस्याः स्पृशन्ती बाष्पविक्लवम् ॥ १२

---

8 Ś V3 D1.3.8 om (hapl) 8ab —a) B1 माया मय T3 मामेदितं (for मायाबल) D2.6.13 रौद्रो (for क्रूरो) —b) N V1.2 B D5 G1 लोक, D2.13.15 सर्व, D4 सद (for शत्रु) —c) Ñ B D1 स (for मां) B4 om (hapl) from दुष्टात्मा up to तर्जापयति in 9a D9 स दुष्टात्मा (hypm) (for दुष्टात्मा) —d) T3 पीतमात्रप (sic) D2 पीतवानिव वारुणी

9 B1 om तर्जापयति in a (cf v l 8) —a) Ś V1.3 D6.8.9.12.13 G2 सतर्जयति, V3 B1.2 अंतर्जयति, M4 सतापयति (for तर्जापयति) D1.3 मा (for मां) —b) Ś B1 D5-8.9.12.13 भर्त्सयत्यपि (D13 °ति) Ñ B1.2 भर्त्सापयति (for भर्त्सा°) B2 D1.4.8 का (for च) G2 M4 तथा भर्तृहित रता ∞ Cr भर्त्सापयति । अत्र पुनागमश्छान्दसः so also Cg k t ⊛ —V2 om 9cd G3 repeats 9cd after 10ab G2 transp 9cd and 10ab —c) Ś Ñ V1.2 B1-3 D6.7-10 T1 G1 (first time) M4 यो (N2 स) मां रक्षति V1 सततं (for नित्यशः) B4 विकृताभिर्मुहुर्मुहुः, G1 (second time) सततं पापचारिणी

10 G2 transp 9cd and 10ab G1 om 10ab —a) V D1.3 सकथा (for शङ्किता) —b) D1 om न (sub n) B च सुखं D6-7.9.11 T M स्वस्थं च (by transp) G1.2 च हृष्ट (for च स्वस्थं) D1 वचो (for मनो) —After 10ab G1 repeats 9cd —B2 om 10cd V2 illeg for 10c —c) G1 (भ्र)मम् Ct as in text (for (भ्र)हम्) Ś D1.15 यद्भयं प्राप्तवत्युर्वर V B1-3 तद्भयाद्य कृताहम् V1.2 D6.4 य(V1 त)द्भयं मामनुप्राप्तम् D13 यद्भयमाप्तवाम्पूर्वम् —Note hiatus between c and d —d) M3 (to avoid hiatus) ह्यशोक N2 V2 D6.11 अशोकवनिका(D3.8 °कां)गतां(N1 °ता) —After 10 Ś Ñ V B1-3 D3.12 ins B4 ins after 10ab (owing to omission) D6.8.12 ins after 11

518* यो यो यदाम्यहं कथितं ते पश्यामि रावणम् ।
ब्रह्मिष्ठाम्यहं रक्षो वर सत्यप्रतिश्रव ।
कस्मै यद्यावत्स्याद् विद्यां सर्वं निवेदितम् ।

[Ś D1.3.13 om 1 1 —(1 1) D12 om (hapl) from यदि up to [अ] in 1 2 V1.2 D1 निविद् (for ....) D1 ..... (for second .....) —(1 2) Ś D5.12.13 ..... (D ..) ..... (for the prior half) Ś D1.12 ..... (for ..) B4 ..... (for ......) V1 वत ममप्रतिश्रवे V3 वत्र सत्य प्रतिश्रुतं, D11 ..... सत्यप्रतिश्रवे (for the post half) —D9 om 1 3 —(1 3) Ś D1.13 ..... V2 वर B3 कार्यं B4 दत्त (for ....) B1 D1 वद (for वद) V2 [अ]त्र V1 [अ]पि B4 [अ]पि (for [अ]द्य) V3 विद्या Ś V1 D2.6.8.12.13 सर्वं विद्यां (by transp) N2 V2 विद्या सवत्र चेष्टित (for the post half)]

11 Ś B1 D2.13 om 11 —a) G1 यथा, Cv r g k t as in text (for यदि) D2 M3.4 कथ T3 कथां, Cv r g k t as in text (for कथा) Ñ V B1.4 यावश्च रामकथास्तस्य (B1 °स्य) D6-13 त(D6.8 य)दि(D5 दा)च्चापि कथं तस्य ∞ Cg या हि नामेति पाठ सम्यक ⊛ —b) V3 निश्चयो B2 निश्चितार्थ, G2 निश्चिता Cr g k t as in text (for निश्चितं) B1 M3 चापि B4 तस्य, Ck t as in text (for वापि) V1.2 D3.4 निश्चयो यस्य यो(V2 यद्) भवेत्, D9 निश्चयस्य यो भवेत् D8 निश्चयोत्र भवेदित, D13 निश्चयोऽत्र को भवेद् —V3 illeg for c —c) D2 निवेदय त्वं V V1 B1-3 तस्सर्वं (by transp) V3 D1.7.8.11 सर्वं मे, D1 रामस्य T3 सर्वं च, Ck t as in text (for सर्वं तत्) —d) V2 स च D5 सर्वं, D6.8-11 T1.2 Ct यतो, Cg k as in text (for परो) D1 रावणस्य समर्थिन: D13 पर म स्यादनुग्रहः —After 11 D6.8.13 ins 518*

12 D9 om 12ab —a) D1.11 साथि, G1.2 सा तु (for सा तु) Ś Ñ B1 D1-4.6.11.10 तामेव वादिनीं सीता M3 एव ब्रुवतीं तां सीतां —b) S1 D1.11 वल्गुवादिनी, V1.2 illeg V3 प्रियवादिनी D5 वल्गुभाषिणी, D7-11 मृदुभाषिणा(D13.12 °णी) —c) D1 T1 M3 Cg t वदनं (for वचनं) M1.2 सीता, C5 t as in text (for तस्याः) —D1 reads 12d in marg —d) D1.4 श्रुत्वा ता M1.2 स्पर्शती C5 k t as in text (for स्पृशन्ती) T2 G1.2 M3 गद्गदं, Cm g k t as in text (for विक्लवम्) Ś V D1.3.11.13 श्रुत्वा सा वाक्य(V2 यदि D1 वाक्य)-विक्लवा(D1 °वं) B4 श्रुत्वा शोकपरिप्लुतां ⊛ Cv r उवाच वचनं तस्या स्पृशन्ती(Cr °न्ता बाष्पविक्लवमि)ति पाठः ⊛ —For 12 V B1-3 subst

519* तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा सरमा बाष्पविक्लवा ।
उवाच मधुराभाषा तां सीतां वाक्यमुत्तमम् ।

[(1 1) V1 B3 तस्यास्तु B3 बाष्पसंवृता (for बाष्प......) —V1 B1 om 1 2 B1 reads 1 2 in marg —(1 2) B1 मधुरं ..... (for मधुराभाषा) B1 दीनां वाक्य-मुत्तमं B1 सीतां वाक्यं मृदु ..... (for the post half)]

एष ते यद्यभिप्रायस्तस्माद्गच्छामि जानकि ।
गृह्य शत्रोरभिप्रायमुपावृत्तां च पश्य माम् ॥ १३
एवमुक्त्वा ततो गत्वा समीपं तस्य रक्षसः ।
शुश्राव कथितं तस्य रावणस्य समन्त्रिणः ॥ १४
सा श्रुत्वा निश्चयं तस्य निश्चयज्ञा दुरात्मनः ।
पुनरेवागमत्क्षिप्रमशोकवनिकां तदा ॥ १५
सा प्रविष्टा पुनस्तत्र ददर्श जनकात्मजाम् ।
प्रतीक्षमाणां स्वामेव भ्रष्टपद्मामिव श्रियम् ॥ १६
तां तु सीता पुनः प्राप्तां सरमां वल्गुभाषिणीम् ।
परिष्वज्य च सुस्निग्धं ददौ च स्वयमासनम् ॥ १७
इहासीना सुखं सर्वमाख्याहि मम तत्त्वतः ।
क्रूरस्य निश्चयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १८

G 6 10 31
B 6 31 8
L 6 10 19

13 a) Ś D5.12.13 यस्त्वभिप्रायस्, B4 D1 यद्भिप्रायस् —G2 reads 13ab twice —b) V1 M3 तदा (for तस्माद्) Ś D6.13 वक्ष्यामि, G1 जानामि (for गच्छामि) D2 मैथिलि ※ Cg तदा गच्छामीति पाठ ※ —T3 M3 om 13cd V2 illeg for 13c - 14b —cd) Ś D5.13 गृह्य, V3 D0-1.13 दृष्ट्वा, V5 G ज्ञात्वा, Cg as in text (for गृह्य) Ś D5.12 उपावर्तं पुन पुन, V1.2 D1.4-11 G1.2 Ct उपा(D2 °प)वर्तामि मैथिलि(G1.2 भामिनि), B3 (marg also) उपगच्छामि मैथिलि, D0.2.4.13 उपावर्त्स्यद् पुन, D3 उपवर्तामि जानकि (for d) Ñ B1.2 शत्रो गृहीत्वाभिप्रायमभ्येमि नचिरादिह(B1.2 °व) —For 13cd, B1.4 subst Ñ1 ins after 13ab

520* अहं सर्वमभिप्राय वेत्स्यामि त्रिदशारिण ।

[B1 त्रिदशारिणः]

14 V2 illeg for 14ab (cf v l 13) —a) Ś D5.12.13 [s]भ्येत्य (for गत्वा) —b) Ś D5.12.13 समीपे —c) Ś D5.12 श्रुत्वा च, T3 सुग्रीव (sic) (for शुश्राव) Ñ B1-4 मन्त्रितं, G वचनं (for कथितं) Ś V1 B2.4 D0-4.8.12.13 सर्वं (for तस्य) —d) G1 राक्षसस्य (for रावणस्य) D1 सुमन्त्रिण

15 a) Ñ2 ज्ञात्वा, B2 मत्वा (for श्रुत्वा) —b) Ś D0.2.4.8.12.13 तस्मिन्काले, Ñ V2 B1-3 D1 रावणस्य, V1 D4 निश्चित यद्, V3 निश्चयार्थी, B4 पुनरेव (for निश्चयज्ञा) D13 त्वरान्विता (for दुरात्मन) —c) Ś D5.12 क्षपि (for पुन) Ñ2 [आ]गता, D5 [अ]भिमाद् (sic) (for [अ]गमत्) T2 उन्मत्तवागता क्षिप्रम् —d) Ś N V B1-3 D0.4.7-13 शुभा, T2 तथा G M3 प्रति (for तदा)

16 a) Ś Ñ B2.3 D5.12.13 प्रविश्य, B4 प्रहृष्टा (for प्रविष्टा) Ś Ñ V B D0-4.6-13 G1.2 M5 ततस्, G2 तदा (for पुनस्) B3 तस्या (for तत्र) —b) Ś D5.12 समेत्य (for ददर्श) —V1 om 16c - 17 —c) N1 V3 B3 निरीक्षमाणा, D0.4.11.13 प्रतीक्ष्यमाणा Ś V V2.3 B D0-4.7.8.10.11 ताम् (for स्वाम्) ※ Cg स्वामेव आत्मानमेव, सरमामित्यर्थ । आत्मवाचिना स्वशब्देन आकस्मात्वमापन्नम् ※ —d) Ś D0-4.8.12.13 पद्महीनाम्, D5 T1 G3 नष्टपद्माम् (for भ्रष्टपद्माम्)

17 V1 om 17 (cf v l 16) —a) Ñ V2 B1-3 G1 सा तु V3 D1 उग्र, D2 तत (for तां तु) —b) Ś Ñ V2.3 B D0-4.8.11.13 G M5 प्रियवादिनीं, D5.8-11 M1.2 प्रियभाषिणीं(D11 °णी) —c) Ñ B1-3 D3 पर्यष्वजत, V3 परिगृह्य च (for परिष्वज्य च) Ñ3 सस्वजे, D2 G2.3 M3 सुस्निग्धा(D2 M5 °ग्धं), Cg as in text (for सुस्निग्धं) B4 पर्यष्वजदतिस्निग्ध —d) Ś2 D0.4.6.8.12.13 प्रददौ (for ददौ च) —After 17, Ñ V3 B3 D3 ins V1 ins after 16ab (owing to omission):

521* अब्रवीच्च तदा वाक्यं सरमा प्रियवादिनीम् ।

[G (ed) ततो (for तद) D6 उवाच च मधौ स्निग्धाम् वल्गोरस्य शुभानना]

18 a) Ś D5.13 इहास्स्वेत्, V3.4 D0.2.4.4 अत्रासीना, L (ed) इहास्वतां (for °सीना) —b) Ñ B1-3 आचक्ष्व, G3 आख्याति (sic) (for आख्याहि) —c) D6 G3 क्रूरस्य D5 नियम (for निश्चय) D6.8 T3 तत्र (for तस्य) —d) Ś Ñ V B1.2.4 D0-4.8.12.13 समन्त्रिण (for दुरात्मन) —After 18 Ś Ñ V3 B D5.11 ins, D13 ins 523* and then cont

522* को हि नाम महाभागे मम पुण्यविपर्यये ।
अनुरक्षति मामन्यस्त्यक्त्वा त्वां पुण्यभाषिणीम् ।
समर्थं सकले लोके भद्रे त्वं शरणार्थिनम् ।
त्वं तु निष्कारणाद्देवि प्रीयसे वरवर्णिनि ।
त्वं तु युक्ताभिजानीया शुश्रूषाचाश्च नित्यदा । [5]
सर्वथा रक्षसा मध्ये गच्छ निरपायिनी ।
कश्चिद्गच्छेद्भुत चास्य वचनस्यान्तमाप्नुयात् ।
सर्वस्निग्धामृत ता तु तस्मादाख्याहि माचिरम् ।

(l 1) Ñ V3 B1-3 न (for को) B4 तव पुण्याय रात्रये (for the post half) —(l 2) D6 अनुरक्षति D13 अत्र (for अन्यस्) Ñ V3 B अनुरज्येत मामार्या(B1.4 °मार्ये) त्वदृते वरवर्णिनि(B4 मुक्त्वा त्वां पुण्यभाषिणि) —V3 B1 om (hapl) l 3-4 —(l 3) Ś2 सर्वलोके को (for सकले लोके) Ś2 भद्रे वै D13 भद्र ते (for भद्रो वै) Ñ B2-4 समर्थो(B4 °र्था) वत लोकस्य(B4 समय लोके) भक्ताने कारणान्वित (B3 °हन, G[ed] °दद] —(l 4) Ñ B2-4 त्वं, D13 त्वं (for देवि) —(l 5) D13 शक्ता (for युक्ता) Ś1 जानीया L (ed) जानीथा (for जानीया) Ñ V3 B कि(B4 त्वं) तु शुश्राभिजानीया (Ñ2 illeg) शुश्रूषाचारा च सर्वदा(B4 नित्यश) —(l 6) Ñ V3 B स्थिता त्वं राक्षसा(Ñ1 V3 B3 °वगा)वासे(B4 असतां रक्षसां

G 6 10 16 B 6 34 19 L 6 19 24

एवमुक्ता तु सरमा सीतया वेपमानया ।
कथितं सर्वमाचष्ट रावणस्य समन्त्रिणः ॥ १९

जनन्या राक्षसेन्द्रो वै त्वन्मोक्षार्थं बृहद्वचः ।
अविद्धेन च वैदेहि मन्त्रिवृद्धेन बोधितः ॥ २०

दीयतामभिसत्कृत्य मनुजेन्द्राय मैथिली ।
निदर्शनं ते पर्याप्तं जनस्थाने यदद्भुतम् ॥ २१

लङ्घनं च समुद्रस्य दर्शनं च हनूमतः ।
वधं च रक्षसां युद्धे कः कुर्यान्मानुषो भुवि ॥ २२

एवं स मन्त्रिवृद्धैश्च मात्रा च बहु भाषितः ।
न त्वामुत्सहते मोक्तुमर्थमर्थपरो यथा ॥ २३

मध्ये) पगेव नर(B2 जन)पावनी D13 वसती रक्षमां मध्ये सवशोक परिप्लुता —(l 7) N2 सुध्यग B1 3 4 क्व हि (for कश्चिद्) B2 वाला (for गच्छेद्) N1 रक्षिद्, B1 3 4 चा या (for चास्य) N1 V2 क्व हि यायादुत चास्य B2 न हि याया दुत मास्य (for the prior half) N V2 B D13 वृत्तान्त श्राव्य स्वत (B1 4 D13 गृह्य चाभ्य(D13 ° त्र)याद (for the post half) —(l 8) D2 त्व (for त्वां) B3 D13 त्वामृते मयार क्रिया (D13 °त्था) (for the prior half) —N2 alleg for the post half N V2 D5-3 त्वदृते त्वर्थयाम्येति तस्मादात्याद सहसि]

19 G2 om from 19[b] up to अविद्धे in 20[a] —[a]) Ś B4 D5 13 14 तस्य(B4 °स्य)मुक्तम N V3 B3 3 तस्य तन्मात B1 तस्य समत (for वेपमानया) —[c]) G1 M3 निश्चय Ct as in text (for कथित) B4 आरेभे D7 T2 3 M3 श्राचष्ट, Ct as in text (for आचष्ट) Ś D5 13 14 कथितु मथमारभे N V3 B1-3 अशेषत समाचष्ट G3 सर्वं कथितमाचष्ट —For 19 V1 3 D6 4 subst N3 ins after 19 D13 ins 1 2 only after 18

523* उपविष्टा तु सा तत्र आसने स्वर्णभूषिते ।
वस्तु विनिश्चय तस्य रावणस्योपचक्रमे ।

[(l 1) V B (for तु) D3 तत्रोपविष्टा (for उपविष्टा तु) N3 D1 ह्यासने (to avoid hiatus) D3 2 विष्टरे (for आसने) —N2 alleg from भूषिते up to तस्य in the prior half of l 2 —(l 2) N3 वस्तो (for वस्तु) D4 च (for ति)]
—Thereafter N D3 cont N B3 4 ins after 19

524* मैथिलि ध्वात्वा तस्य रावणस्य विनिश्चय ।

[B3 विनिश्चय D2 च निश्चय (for विनिश्चय)]

—After 523* D13 cont 522*

—After 19 G1 M3 ins

525* न मोक्ष्यति त्वां सुग्रीवेण विना युद्धेन रावण ।

20 G2 om up to अविद्धे in [a] (cf v l 19) D1 3 om 20-23 —[ab]) N1 N3 4 B1 3 D5 3 4 (S धः N3 (S मां (for वै) —N1 alleg for [b] D5 मोहार्थं G2 मोक्षार्थ (for मोक्षार्थं) Ś D5 13 14 पुनर्वचः B1 च वाचिता D6 M1 3 महद्वच (for बृहद्वच) N1 V1 3 4 D2 मोक्षाय(D3 °र्थं) तव वाचित D1 मोक्षार्थं वाचितस्तव D1 8 मोक्षार्थं च वाचित (for [b]) G1 M3 जनन्या राक्षसेन्द्रस्य त्वन्मोक्षार्थमथेरित —[c]) Ś D5 13 14 भवताय च वै B3 4 D2 अविधेयेन च, V B1 सु(V स)विरोध च D4 आविधेयेन च, D3 T2 Cr अयुक्ते(Cr °क्तेन) च, D10 11 M1 3 Ck t अतिविरोधेन, T2 G1 आविद्धेन च, M3 अमात्येन च, Cm g as in text (for अविद्धेन च) D1 G1 वैदही D6 4 अव(D6 °वि)ध्येन च वैदही, G3 अमात्येन च वैदही ॥ Ck अतिविरोधेनेति पाठ, ॥ —[d]) N V B3 D7 9-11 T Ct बोधित, G2 चीरत Cm g k as in text (for बोधित) Ś D5 2 4 5 13 14 मन्त्रिमुख्येन वस्त्र(D3 4 वच)त (D13 °त्र स)

21 D1 3 om 21 (cf v l 20) N3 om 21[ab] —[a]) N1 V3 B अस्य, G M3 अनु, M3 बहुलि (for अभि) V1 कौसल्यसूद्य (for अभिसत्कृत्य) —[b]) Ś N V3 B D5 3 1 12 14 कोश(Ś D3 12 °स)लेन्द्राय V1 (with hiatus) अभिगम्य च (for मनुजेन्द्राय) G1 3 M3 जानकी (for मैथिली) D1 कौशलेन्द्राय मैथिली —[c]) Ś D3 12 च परम, V1 च समाप्त, N3 3 च पर्याप्त D6 4 13 ते परम (for ते पर्याप्त) N3 दृष्टव पैव पर्याप्त, D8 निदर्शनार्थं पर्याप्त —[d]) D3 जनस्थानं Ś (Ś1 (gloss) खरदूषणत्रिशिरादि वधस्य) D3 12 13 महद्भय, N N2 3 (marg) B3 D5 3 1 महाद्भुत, N1 illeg N3 (also sup lin) महाहव, B4 तदद्भुत

22 D1 3 om 22 (cf v l 20) —[a]) D3 न लंघन D13 लघन त (for लङ्घन च) —[b]) Ś D5 11 [स स्य रूपिण, N1 N B1 3 4 D5 3 4 स्वरूपिण (for हनूमत) B3 D13 दर्शन छद्म(D13 कपि)रूपिण, D11 माया च पटु बोधित —[c]) D6 M3 वधश्च D5 11 वधं स (for वध च) V1 3 युद्ध (for युद्धे) —D5 om (hapl) from 22[c] up to युद्धे in 24[b] —[d]) Ś B4 D5 12 मानवो, G2 3 मनुजो, Cm g k t as in text (for मानुषो) D7 8 11 युधि (for भुवि)

23 D1 3 4 om 23 (cf v l 20 and 22) —[a]) N3 च (for स) Ś D5 4 5 12 13 14 -मुख्यैश्च, N3 3 वृद्धे स D7 T2 M1 2 वृद्धेन (ed) सुबद्धन (for वृद्धैश्च) —[b]) M3 C[k] (अ)भिवृद्धैर (for मात्रा च) G1 पति C[k] k t as in text (for बहु) B1 3 D7 9 11 Ct बोधित C[k] as in text (for भाषित) N3 3 सुमात्रा च स(N3 चाभि)भाषित ॥ C[k] मन्त्रिवृद्धैरिति मुमात्रो बहु वचनम् । बह्विति क्रियाविशेषणम् ॥ —[c]) Ś D5 4 5 12 त्यक्तुम्, N1 वक्तुम्, N3 हातुम् (for मोक्तुम्) D3 न हि त्वामुत्सहे त्यक्तुम् (sic) —[d]) N3 यथा दि कृपणो यथा

नोत्सहत्यमृतो मोक्तुं युद्धे त्वामिति मैथिलि ।
सामात्यस्य नृशंसस्य निश्चयो ह्येष वर्तते ॥ २४
तदेषा सुस्थिरा बुद्धिर्मृत्युलोभादुपस्थिता ।
भयान्न शक्तस्त्वां मोक्तुमनिरस्तस्तु संयुगे ।
राक्षसानां च सर्वेषामात्मनश्च वधेन हि ॥ २५
निहत्य रावणं संख्ये सर्वथा निशितैः शरैः ।
प्रतिनेष्यति रामस्त्वामयोध्यामसितेक्षणे ॥ २६
एतस्मिन्नन्तरे शब्दो भेरीशङ्खसमाकुलः ।
श्रुतो वै सर्वसैन्यानां कम्पयन्धरणीतलम् ॥ २७

G. 6. 10. 35
B. 6. 34. 27
L. 6. 10. 32

24 D₃ om. up to युद्धे in ᵇ (cf. v.l. 22) —ᵃ) Ñ₁ B₂₋₄ [उ]त्सहेत स वै, Ñ₂ V₁ B₁ [उ]त्सहेत मृतो, V₂₋₃ D₁₋₃ G₁ [उ]त्सहत्सहतो(G₁ ᵒमृते), B₃ [उ]त्सहेदवव वै, D₆ [उ]त्सहत्यसुतो, D₁₈ [उ]त्सहेत हृत (sic) (for [उ]त्सहत्यमृतो) Ś D₄ ₈ ₁₃ नोत्सहेतामृतो मोक्तुं, D₇ नोत्सहेतामृतो यक्तु —ᵇ) V₂ G M₁₋₃ इह (for इति) Ñ B त्वाम् युद्धजानति(B₁ मैथिलि) ॐ Cv इति मैथिलीत्यत्र इति शब्दस्य परेण निश्चय इत्यनेन सम्बं । इह मैथिलीति क्वचित्पाठः । Cr मैथिलीत्यत्र इतिशब्दस्य निश्चय इत्यनेन सम्ब । Cm नोत्सहतीति । हि यस्मात् तस्य सामात्यस्य एष निश्चय न त्वयमीति निश्चयो वर्तते तस्माद्युद्धे अमृतः सन् त्वां न मुक्तुं नोत्सहतीति सम्ब इत्यर्थः । C₆ नोत्सहतीति । इतहतीति इति निश्चय इत्यन्वय इत्येकः । इति मन्ये इत्यपरे । इह मैथिलीत पसुचित्पाठ ॐ —ᶜ) M₃ अनार्यस्य (for सामात्यस्य) D₃ नृपस्यस्य (for नृशंसस्य) G (ed) सामात्यराक्षसेन्द्रस्य —ᵈ) Ś D₃ [स]य सुनिश्चय , Ñ B₁₋₃ [स]य समुचित , V₁₋₂ D₃ ₈ ₃ [स]य सुनिश्चित , V₃ D₇ ₁₂ ₁₃ [स]य सु (D₈ स)निश्चय , B₄ [स]य मया श्रुत (for ह्येष वर्तते)

25 ᵃ) Ś V B₁ D₆₋₈ ₁₂ ₁₃ एषा सस्य, Ñ B₃ तदेषास्य, B₂₋₄ तदेवास्य (for तदेषा सु) D₇ T₁ सुस्थिता, G₂ सुस्थिरा, M₂ तु स्थिरा (for सुस्थिरा) M₁₋₃ तद्द्(M₃ ᵒद्दे)या स्थिरा बुद्धिर् —ᵇ) Ś D₄ ₈ ₁₂ ₁₃ मृत्योर्भयाद्, Ñ V B₂₋₄ D₃ ₈ ₃ मृत्युभयाद्(B₄ ᵒक्ष्ट्) B₁ ᵒभयाद्, G₁₂ M₃ ᵒहतोर् Cr.t as in text (for मृत्युलोभाद्) Ñ₂ समुस्थिता, B₃ D₁₁ समस्थिता (for उपस्थिता) —ᶜ) G₁ सत्वयम्, M₃ शक्या, Cm.g.t as in text (for शक्तस्) —ᵈ) D₁₀ ₁₁ अनिरस्य स, G₃ अनिरस्तश्च, M₂ निरस्तेन च (for ᵒस्तस्तु) —For 25ᶜᵈᵉᶠ Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

526* न तेन शक्या त्वं मोक्तुमनिरस्तेन संयुगे ।
मा चिन्तां कुरु वैदेहि सवधा रावण शरैः ॥

[(1. 1) Ñ₁ B₂ [अ]तेन Ñ₂ B₃ [अ]नेन D₃ स त्वां (for तेन) Ñ₁ B₁₋₄ शक्या त्वं, B₃ शक्ता त्वं D₃ शक्यते (for शक्या त्वं) B₄ मोक्तुं त्वम् (by transp) B₁ D₃ अनिरस्य स(D₃ ᵒस्तो हि) (for अनिरस्तेन) —D₁₃ om from 1 2 up to 27ᵇ B₃ om 1 2 —(1 2) Ñ B₂₋₃ वैदेहि (Ñ₁ त्वं देवि)मा इमामिता (for the prior half) D₃ रावण (sic) (for रावण) Ñ₃ रावण सवधा (by transp) B₄ शरैः (for शरैः)]

26 D₁₃ om 26 (cf. v.l. 526*) —ᵃ) Ś D₃ हत्वा, Ñ V B D₈₋₃ सोत्र, D₁₂ त्वाम, G₃ M₁₋₃ स्वे (for संख्ये) —ᵇ) Ś Ñ V B D₆ ₁₂ ₁₃ त्वां प्रिया(B₃ त्वां भार्या, B₄ प्रियां त्वां)मुपलप्स्यते —Ś B₄ D₆₋₈ ₁₀ ₁₂ om 26ᶜᵈ. —ᶜ) G₂ प्रत्यानेष्यति Ñ V B₁ ₂ ₃ हि भर्ता (for रामस्त्वाम्) —ᵈ) Ñ₁(marg also as in text) ₂ V B₁₋₃ पुरीं स्वाम् (for अयोध्याम्)

27 D₁₃ om 27ᵃᵇ (cf. v.l. 526*) —Ñ₂ illeg for ᵇ —ᵇ) Ñ₁ B₁₋₃ विमिश्रित , D₁ शताकुल , M₁₋₃ समाकुल (for समाकुल) ॐ C₂ अत्र भेर्यादिशब्दो भेर्यादिशब्दः । वानरसैन्यानामपि भेर्यादिकमस्तीति किष्किन्धाकाण्डे दर्शितम् ॐ —After 27ᵃᵇ, Ś V₁ D₆ ₈ ₁₂ ins

527* उथितो वानरबले हर्षेण च समन्वित ।

[V₁ सहसा तत , D₀ ₃ च ससुत्पक (D₃ ᵒके) (for च समन्वित)]

—ᶜ) D₈ T₁ G₂ ₃ M₃ वानर (for वै सर्व) —ᵈ) D₁₀ धरणीतले —For 27ᶜᵈ, Ś Ñ V B D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

528* राघवस्याग्रतः सैन्यं कम्पयन्सर्वराक्षसान् ।

[Ñ B D₁ [अ]भर(B₄ ᵒद्र) तेनै V D₀ ₂ ₃ [अ]पतनीय (for [अ]ग्रत सैन्य) B₁ ₂ भाषयन् (for कम्पयन्) B₄ लङ्कां पुरीं D₁₂ सराक्षसा (for सर्वराक्षसान्) G (ed) येन शैला प्रकम्पिता (for the post. half)]

—Ś B₄ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ cont Ñ V₂ ₃ B₁ ₃ ins after 28

529* ततो महाबलसमीरितेन
घोरेण शब्देन समुत्थितेन ।
विषादमागात्सकला महापुरी
वनौकसां सम्भ्रममुद्वहमाना ।

[(1 2) D₆ घोरेण (for घोरेण) Ś D₁₈ ₁₃ समर्पितेन D₃ समुच्छितेन (for समुत्थिते) —V₃ illeg for 1 3-4 —(1 3) Ñ B₃ ₃ अगात्विषाद (for विषादमागात्), V₃ भयार्त (for सकला)]

G 6 10 36
B 6 34 28
L 6 10 33

श्रुत्वा तु तं वानरसैन्यशब्दं
लङ्कागता राक्षसराजभृत्याः ।
नष्टौजसो दैन्यपरीतचेष्टाः
श्रेयो न पश्यन्ति नृपस्य दोषैः ॥ २८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चविंशतितमः सर्गः ॥ २५ ॥

२६

तेन शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्देन राघवः ।
उपयातो महाबाहू रामः परपुरंजयः ॥ १
तं निनादं निशम्याथ रावणो राक्षसेश्वरः ।
मुहूर्तं ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ॥ २
अथ तान्सचिवांस्तत्र सर्वानाभाष्य रावणः ।
सभां संनादयन्सर्वामित्युवाच महाबलः ॥ ३

28 D1 3 om 28 —a) B4 G3 om तु G1 om त D4–7 T1 3 M1.3 तु तद् G2 तु वै L (ed) नृप (for तु त) N V B1 3 D2.7 9–11 T2 3 M1 2 4 नाद (for शब्द) —b) D1 स्वत्रा G1 श्रुत्वा (for भृत्या) —c) N T2 3 G M1 2 5 भ्रष्टौजसो N1 V1 2 B D1 भ्रष्टौजसौ V3 भ्रष्टौजसौ (sic) D7 11 हृष्टौजसो D9 10 हृष्टौजसौ (for नष्टौजसो) N V1 B चित्ता, M1 2 चता (for चेष्टा) —d) N V B1 दाप, D6 यं त (for श्रेयो) D5 11 M1 3 Ch t दोषात्, Cm as in text Cg दोषे (for दोषैः) —For 28 Ś D4 5 11 13 subst

530 लङ्कागता राक्षसराजभृत्या
भ्रष्टौजसो दु यपरीतचेतस ।
श्रेयो न पश्यन्ति नृपस्य दृवि
समाकुला राघवबाणभीता ।

[(l 2) D11 भ्रष्टश्री (for °जसो)]

—After 28 N V1 2 B1 3 ins 529*

Colophon —Kāṇḍa name N1 V3 B D1 3 लङ्काकाण्ड D4 युद्ध° —Sarga name Ś V1 2 B4 D5–8 11 13 सरमावाक्य, N1 B1 मन्त्रीवाक्य N1 V2 B1 सरमाभिसमागमः B3 सीतायाश्वासनं D8 सीतासमाधान —Sarga no (figures words or both) Ś1 N1 V1 B2 D1 2 4 11 13 om Ś2 V3 V2 B1 2 3 D2 3 10 V3 D1 9 D1 12 D1 10 11 T2 3 G M1 31 T1 33 —After colophon Ś1 concludes with रामसीताभ्यां नमः, D1 with रामः G M1 2 4 with श्रीरामाय नमः

26

1 For subst in Ś D4 5 11 13 cf v 1 2 Ś1 B1 3 om 1 Ś1 transp 1cd and 2ab —a) G1 शङ्ख, Cg as in text (for शङ्ख) M1 निनादेन Cg as in text (for विमिश्रेण) —b) G2 घोरेण (for शब्देन) Ś1 V B1 D2 4 7 शब्दं 1 D5–11 G1 वादित (for राघव) —V B1 D4 1 om, 1c–2b N1 om 1cd —c) D2 7–11 T1 3 G1 2 M1 Cm g t इत्यादि

2 V B1 D2 3 om 2ab (cf v l 1) N1 transp 1cd and 2ab —b) D5 7 T2 3 G1 राक्षसाधिप —For 2ab V B1–3 subst

531* तत्र वानरसैन्यस्य नादनात्तु स रावण ।
[B3 मन्त्रेन(sic) (for °ने स्वन)]

—Thereafter they all cont

532* सबोधित सुघोरेण नादिक्षोभकारिणा ।
सद्यास आविशच्चन किंचिद्दीनश्च चिन्तयन् ।

[(l 1) V1 संबोधि त (for संबोधित) G(ed) स (for तु) D1 जागि क्षोभकारिणा (for the post half) —(l 2) V3 [प]त (for [प]न)]

—For 1–2a, Ś D1 4 5 11 13 subst

533* तत्र शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्दानुनादिना ।
रावणस्याग्रतस्तैस्तु नानाप्रहरणान्वितम् ।
समागतं तदा तस्य रावणस्य महाबलम् ।
क्षोभितं तदा सैन्यं स्थितं सागरो यथा ।
समासीनस्तदा राजा दृष्ट्वा सैन्यमवस्थितम् । [5]

[(l 1) D13 [भ]नुनादिना L(ed) °नादिना (for [अ]नुनादिना) —(l 2) Ś1 om (l apl) from °स्य up to °स्य in l 4 —(l 3) D1 मम D2 मम (for मत्त) L(ed) तु तावत् (for तत्र तस्य) D4 13 महत् (for महाबलम्) —(l 4) D4 13 मम (for मन्य)]

—G3 damaged for 2a —a) D1 ध्यानमथात् (for अभ्युदैक्षत)

3 a) D1 अथ ता (for अथ तान्) G (ed) प्राह (for तत्र) —b) B1 आहूय (for आभाष्य) —c) Ś V1 B1 2 D1–4 5 11 13 सभा तत्र यन्, D5 सभा सन्, D4 सभामध्ये (for सनाद°) Ś V1 B1 2 3 D2–4 11 13 सर्वन् D5–11 T1 सर्वान् (for सर्वाम्) —d) D6 च रावण (for महाबल) Ś V D5–11 11 सुसर्पलामुरवान्, —After 3, D4–6 11 T G M1 3 ins

तरणं सागरस्यापि विक्रमं नलसंचयम् ।
यदुक्तवन्तो रामस्य भवन्तस्तन्मया श्रुतम् ।
भवतश्चाप्यहं वेद्मि युद्धे सत्यपराक्रमान् ॥ ४
ततस्तु सुमहाप्राज्ञो माल्यवान्नाम राक्षसः ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा मातुः पैतामहोऽब्रवीत् ॥ ५

विद्यास्वभिविनीतो यो राजा राजन्नयानुगः ।
स शास्ति चिरमैश्वर्यमरींश्च कुरुते वशे ॥ ६
संदधानो हि कालेन विगृह्णंश्चारिभिः सह ।
स्वपक्षवर्धनं कुर्वन्महदैश्वर्यमश्नुते ॥ ७

G 6 11 11
B 6 35 8
L 6 11 10

534* नमस्सतापन श्लोऽगहयश्राक्षसश्वर ।

[D5-7 8 T G M3 6 Cv r m g गहयन् D6 T2 राजमाथित D7 G2 Cv हितवाग्नि (for राक्षसेश्वर) ꣸ Ct आर्हयावति श्लोक ꣸]

4 V3 om 4^ab — ^a) B4 तरणे (for °ण) Ś Ñ V1 2 B D0-4 7-13 G Ct [अ]स्य (for [अ]पि) — ^b) V3 illeg from संचय up to 4^d Ś D2 4 8 13 बलसंचयम्, Ñ2 च बलं च यत् D7 9 11 °पौरुष (for बलसंचयम्) —G3 damaged from क्तो in 4^c up to परा in 4^f —After 4^cd Ś Ñ V1 2 B1 3 D0 4 8 12 13 ins B4 cont after 537* while D13 cont after 538*

535* तीर्णश्च सागर राम सेतुना वानरैः सह ।
असमा मगश सोऽस्य सामात्यो न भविष्यति ।
निर्यान्तु राक्षसा सर्वे निशितायुधपाणय ।
निघ्नन्तु वानरबल तौ चोभौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) Ñ1 B3 तरश्च V1 2 तीर्णवान् B1 तस्त्वां, B2 तरतांश्च (hypm) D0 उत्तीर्ण (for तीर्णश्च) —(l 3) N1 B1 D0 1 2 निर्यात V1 B2 निर्याता B4 तुर्णं ते (sic) D1 निर्या * (for निर्यान्तु) B3 विविध (for निशित) —(l 4) Ś D1 8 13 निघ्नन्तु (for निघ्नन्तु) N2 रावण चैव (for वानरबल) N2 उभौ (for चोभौ)]

—Thereafter N B1-3 D2 cont while B4 ins after 4

536* युक्तं रामपरं स्थातुं विग्रहे समुपस्थिते ।

[B4 वक्तुं (for युक्तं) N2 नाम B1 न मे (for राम) N2 परे (for परं) B3 स्थातुं B3 4 स्तोत्र (for स्थातुं) D2 युक्तो नामपरं स्तोतुं (for the prior half) B4 समुपागते]

—Thereafter B4 cont

537* वक्तुं नाम भृश स्तोत्र शत्रोर्हीनस्य साम्प्रतम् ।

—V1 2 D0 1 3 om 4^ef Ś D1 4 13 read 4^ef (including star passage) and 10^cd after 7 —^e) N B2-3 भवता (for भवतश्च) N1 V2 B 3 D13 वेत्र B4 वे * (for वेद्मि) N V2 B1 3 सर्वे (N2 °र्वं) (for सत्य) Ś D1 8 पराक्रमात् Ñ2 B3 D6 पराक्रम (for पराक्रमान्) D2 भवतां यद्यह वेत्र सर्वं भीम पराक्रम —After 4 Ś D1 3 12 13 ins

538* युद्धे नाम रिपो स्तोत्रमियुक्तस्य विचारितम् ।

[D13 युक्तं चात्र रिपुस्तोत्रम् (for the prior half)]

while N V2 B1 3 D2-7 9 11 S ins while B4 cont after 535*

539* तं तु तद्वचनं श्रुत्वा रावणस्य निशाचरा ।
तूष्णीमन्योन्यमैक्षन्त विदित्वा रामविक्रमम् ।

[D5-7 9-11 S om 1 2 —(l 2) D2 दृष्ट्वा (for ऐक्षन्त) N1 V2 तूष्णीभूतास्तथैवं D3 T1 तूष्णीं किमीक्षन्तो (T1 °ता) ये च D1 7 9-13 T2 3 M1-3 Cm g k t तूष्णीकान्तो (D2 °न्ती) क्षन्ते ये च G1 2 M3 किं तूष्णीं मा भवतो वै G3 तूष्णीका * * * * * (for the prior half) D2 लक्ष्मणौ D3 पराक्रम (hypm) (for विक्रमम्) G3 विदि * * * * क्रम (for the post half)]

5 ^a) G3 damaged from स्तु up to वान् in ^b B4 स महाभागो (for सुमहाप्राज्ञो) Ś D1 8 13 ततः प्राह पुरः (Ś2 °न) स्निग्धो V B3 D0-3 ततः प्राह (D1 3 °न) सुहृत्स्निग्धो (V3 प्रा * * * *)ग्धो D13 ततः प्राह सुमस्निग्धो —^b) D6 सत्यवान् (for माल्यवान्) —^cd) M1 3 तदा (for मातुः) N B1 3 D9 11 G M5 वृद्धो (D9 11 G1 इति) मातामहो (for मातुः पैतामहो) Ś V D0-4 8 10 13 उवाच रावणं मन्त्री वृद्धामात्यो बहुश्रुत B4 उवाच कारणे (sic) मन्त्री वृद्धो मातामहस्तत ꣸ Cv r m मातुः पैतामह (Cv मातुः) पितामहस्य पुत्र पैतामह मातुः पितेत्यर्थ यावत् । रावणस्य वच श्रुत्वा इति मातामहोऽब्रवीत् इति क्वचित्पाठ । तत्र सन्ध्य भाव आर्ष (Cv वृद्धो मातामह इति क्वचित्पाठ)। , Cg पितामहस्य पुत्र पैतामह । पितृव्य इत्यर्थ । कैकसी सुमालि पुत्रीत्युत्तररामायणेऽभिधानान्माल्यवतस्तद्भ्रातृत्वाच्च पितामह शब्दस्य नियतसापेक्षत्वाच्चासामर्थ्यदोष । पितृस्य इत्येके । वृद्धो मातामहोऽब्रवीदिति क्वचित्पाठ । Ck मातामह रावणमातु पिता । Ct मातु पैतामह ' इति पाठे रावण मातु पितामहपुत्रस्तस्या पितृव्य इति तीर्थ ꣸

6 ^a) Ś D1 8 13 विद्याविद्या , V1 सुविद्यासु V2 विद्या श्रुति , B2 D7 विद्यास्वपि (for विद्यास्वभि) —G1 damaged after वि up to ह्रीयमा in 8^a —^b) B1 राजशास्त्र विशारद —V3 om 6^cd —^c) Ś2 D1 8 12 13 प्र (for स) D1 2 परम् (for चिरम्) —^d) B4 उर्वीं च (for अरींश्च) N1 वशान् (for वशे) —After 6 M5 ins

540* तस्मात्कालमसन्देह हि मालपका दूरलक्षणम् ।
कालेन विधिना चैव विग्रह सांयमुच्यते ।

7 G1 damaged for 7 (cf v l 6) —^a) B4 च (for हि) D13 सन्धानेषु Ś B1 3 4 D0 4 8 12 13 कालेषु N1 V2 B1 स्नेहेषु (for कालेन) —^b) Ś D2 4 8 12 13 विग्रह, G1 विग्राहम् Cr m g as in text (for विगृह्णन्)

G 6 11 12
B 6 33 9
L 6 11 11

हीयमानेन कर्तव्यो राज्ञा संधिः समेन च ।
न शत्रुमवमन्येत ज्यायान्कुर्वीत विग्रहम् ॥ ८
तन्मह्यं रोचते संधिः सह रामेण रावण ।
यदर्थमभियुक्ताः स्म सीता तस्मै प्रदीयताम् ॥ ९
तस्य देवर्षयः सर्वे गन्धर्वाश्च जयैषिणः ।
विरोधं मा गमस्तेन संधिस्ते तेन रोचताम् ॥ १०
असृजद्भगवान्पक्षौ द्वावेव हि पितामहः ।
सुराणामसुराणां च धर्माधर्मौ तदाश्रयौ ॥ ११
धर्मो हि श्रूयते पक्षः सुराणां च महात्मनाम् ।
अधर्मो रक्षसां पक्षो ह्यसुराणां च रावण ॥ १२

Ś D5 13 वा (for च) B1 2 om सह V3 विगृह्य रिपुभि सह V2 वैविध्यविस्तरभि मह (sic) B4 विग्रह त्वरिभिस्तथा —^{d}) Ñ V1 2 B3 D5 10 11 T Cl स्वपक्षे V3 सपक्षे B4 स्वयम् Cr as in text (for स्वपक्ष) Ś D4 6 8 12 13 वचन, D1 दमन (for वर्धन) B1 स्वपक्ष वर्धयन्सर्वं —After 7 Ś D4 8 12 read 4^{cd} (including star passage) and 10^{cd} —After 7 G3 M5 ins

541* सपत्नवनं कृत्वा मही प्राप्यापि भूमिप ।
तेजो हि दृश्यपर्यं क्षिममेवापहीयते ।

[(l 1) M5 प्राप्नोति —(l 2) M5 तेजोभिर् (for तेजो हि) M5 [अ]पि हीयते]

8 G3 damaged up to हीयमा (cf v l 6) Ś D4 8 12 om 8^{a}–9^{b} —^{a}) Ñ V1 B1–3 सविग्रह V3 D3 पयष्यो D6 पायस्यो D1 पयेथा (sic) (for कर्तव्यो) —^{b}) N V2 B1–3 पर्येष्टव्य (for राज्ञा संधि) V3 B3 D1 3 वा (for च) —For 8^{cd}, B4 D13 subst while N2 ins after 8^{cd}

542* हीयमाने समैरिह संधि पार्थिवसत्तमे ।

[Ñ2 वीरं समेर्वा कुर्वीत D13 हीने समेश्च सर्वेभ्य (for the prior half) N2 संधिं (for संधि) N2 D13 पार्थिवसत्तम]

—^{c}) G1 3 M5 शत्रून् Cm g t as in text (for शत्रुम्) B4 कपि (for मव) V D6–8 न शत्रुरव (D6 °मि) मतव्यो —^{d}) N1 B4 D13 बहुशानपि भूमिप, D6 श्रेष्ठो ज्याय श्च विग्रहं

9 Ś D4 8 12 om 9^{ab} (cf v l 8) G3 damaged up to युक्ता in ^{c} —^{a}) B1 तन्मह्य D6 स्वतनाह्य (corrupt) (for तन्मह्यं) —^{b}) V1 2 B2 D6 1 3 7 सव T3 स म (for सह) G (ed) transp सह and रामेण B1 4 सगुणैः D13 मानव (for रावण) —^{c}) D4 मपि (for मभि) Ś V3 D4 8 12 मभियुक्तोस्मि B1 D7 10 11 Cl °युक्तोस्मि T3 °युक्ता स्थ Cm g as in text (for भियुक्ताः स्म) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D6–10 13 सा तस्मै (B4 सा वै) सीता V2 सा सीता तु (for सीता तस्मै) —After 9 D13 ins while G3 M5 ins after 10

543* कामाद्वा यदि वा मोहाद्धोऽज्ञाद्वा यत्कृतं कृतम् ।
सर्वं न हि पर्तुं तस्य विग्रहस्तमन हितम् ।

[(l 1) Before कामाद् D6 erroneously reads कव न ... G3 M5 लोभा देवाद्वा (by transp) —(l 2) G3 M5 कृत्रिम रिपु लोकेषु (for the prior half) G3 M5 सांप्रत (for अ ...) D1 कार्यं नो हितं]

10 D6 om 10 —^{a}) Ñ D1 3 D5 6 T1 M1 3 Cm g यस्य D3 यस्मै, Ck t as in text (for तस्य) —Ś D4 8 12 read 4^{cd} (including star passage) and 10^{cd} after 7 —^{c}) B3 D3 विग्रहं (for विरोध) Ś D4 8 12 भगम (Ś1 °म)स् N B1 3 मा कृथास्, D5 मा करोस् (for मा गमस्) —^{d}) V तनेह D5 तन च, D13 तनाशु, M5 त तात (for त तेन) V1 D13 रोचत (for रोचताम्) N1 B1 संधिं तनाभिरोचय (B1 °य) B3 संधिस्ते मम रोचते B2 4 संधिस्तनाभिरोचय (B4 °य) D1 रोचतां संधिसंभव, D3 संधिस्तेन विरोचता G3 तेन त संधि रोचतां (metri causa) —After 10 D5 reads 31–32 while G3 M5 ins 545*

11 ^{b}) B1 मा (sic) B4 स (for हि) —^{d}) G3 damaged from तदाश्रयौ up to श्रू in 12^a Ś V1 3 B1 D6–8 12 13 कृतानुतौ (V1 B3 D5 1 3 °तौ) Ñ V2 B2–4 च तत्कृतौ (for तदाश्रयौ)

12 G3 (first time) damaged up to श्रू in ^{a} (cf v l 11) V D6 8 om 12 B1 om 12^{cd} G M5 read 12 twice Ñ2 reads 12^{cd} after 13 —^{a}) N B1–3 G M1 (G M5 second time) मतत (for श्रूयते) N B1–3 G M5 (G M5 second time) पक्षम् । Ct as in text (for पक्ष) —^{b}) Ś D4 6 8 12 13 हि (for च) D5 T1 M1 ह्यमराणां, D7 10 11 T3 8 M1 3 Ck t अमराणां (with hiatus) G (G1 both times G2 3 second time) असुराणां, G2 3 M5 (all first time) रक्षसां (for सुराणां च) N B1 3 असुराणां दुरात्मनां M5 (second time) असुराणां च रावण —^{c}) Ñ B1–3 तथैव (for अधर्मो) G M5 (both second time) असुर (for रक्षसां) Ñ B1–3 G1 3 M1 (G1 3 M5 second time) पक्ष (for पक्षो) —^{d}) Ś1 सर्वात्मनां Ś2 Ñ B1–3 D4 6 8 12 13 G M5 (G M5 second time) सुरात्मनाम (G3 °मिति) M5 (first time) असु° (for ह्यसुराणां च) Ś Ñ1 B2 3 D4 6 8 12 13 विश्रव : Ñ2 B4 D1 G M5 (G M5 second time) विश्रव । D6–11 T1 राक्षस (for रावण) —For 12^{cd}, B4 subst while Ñ2 ins after 12

544* अधर्मं भजस्व धर्मात्सुराणां च दुरात्मनाम् ।

धर्मो वै ग्रसतेऽधर्मं ततः कृतमभूद्युगम् ।
अधर्मो ग्रसते धर्मं ततस्तिष्यः प्रवर्तते ॥ १३

तत्त्वया चरता लोकान्धर्मो विनिहतो महान् ।
अधर्मः प्रगृहीतश्च तेनास्मद्बलिनः परे ॥ १४

स प्रमादाद्विवृद्धस्तेऽधर्मोऽहिर्ग्रसते हि नः ।
विवर्धयति पक्षं च सुराणां सुरभावनः ॥ १५

विषयेषु प्रसक्तेन यत्किंचित्कारिणा त्वया ।
ऋषीणामग्निकल्पानामुद्वेगो जनितो महान् ।
तेषां प्रभावो दुर्धर्षः प्रदीप्त इव पावकः ॥ १६

तपसा भावितात्मानो धर्मस्यानुग्रहे रताः ।
मुख्यैर्यज्ञैर्यजन्त्येते नित्यं तैस्तैर्द्विजातयः ॥ १७

G 6. 37. 22
B 6. 35. 19
L 6. 11. 20

[Ñ2 रक्षः (for धर्मो) Ñ2 चाधुराश्च दुरास* (for the post half)]

13 Ñ1 B1.3 om. 13. B2 reads 13 in marg. —a) D6 [ऽ]पि, G2.3 M3 हि (for वै). —Ś D1.3.13 om. (hapl.) 13bc. —b) D11 Ck t यदा (for ततः). V2 अवात, B4 अमूद्युग (for अभूद्युगम्). B3 यदा कृतयुगं भवेत्, D1 ततः कृतविभूषिण(sic). —c) D5 om. (hapl.) from धर्मं up to ग्रसते in 15b. —d) D10 यदा (for ततस्). Ś V B4 D2.3.11.12 ततः प्र(B4 °तप्र)ता. T2 M1.3 Cv ततः पुष्य., Cm g k t as in text (for ततस्तिष्य). Ñ2 illeg. for ष्य प्रवर्तते. B1 ततस्त्रेतायुगं भवेत्. D13 ततः सम्परिवर्तते. ‡ Cr: ततस्तिष्य प्रवर्तते इति पाठः । अत्र यदत्यध्याहार्यम् ।, so also Cm. Cg: धर्मो इति । अत्र यदेति शेषः । धर्म अधर्मं यदा ग्रसते अभिभवति तदा कृतं युगमभूत् भवति पुरुषेषु प्रवर्तते । आर्षं कालव्यत्ययः । अधर्मो यदा धर्मं ग्रसते तदा तिष्यः कलिः प्रवर्तते ‡. —After 13 Ñ2 reads 12ab.

14 D1 T3 om. 14 (for D5 cf. v.l. 13). —a) Ś1 Ñ1 V B1.4 D6.8.12.13 स त्वया. B2.3 परितो (for चरता). Ś Ñ V B D6.8.12.13 लोके (for लोकान्) ‡ Ct: त्वयेति । तदित्यव्ययम् ‡. —b) B1 परिहृतो. B2 विनिहतो, B3 न गृहितो (metri causa). D7.9.11 M1.3 Ch t [ऽ]पि निहतो. Cv r m g as in text (for विनिहतो). G2.3 Ñ1 भृशं (for महान्). Ś Ñ1 V D6.8.9.12.13 धर्मो विनिहतः पुरा. B1 धर्माश्चाविहतः पुरा. D3 धर्मो वै निहतः पुरा. —D5 om. (hapl.) 14c–16d. —c) V2 अधर्मानुपुरा. —d) Ś D6.8.12 तेनास्मि गृहीतश्च, B1 D13 अधर्मप्रगृहीताश्च. —d) Ś D6.8.12 तेनास्मत्समाहृत, Ñ1 V B1.3 D6.8 तेन सम स(B2 स्पुरुष)मसा समसाद्र, Ñ2 तेनाक्रमातु समाहृत. B4 तेनान्यतमसा वृता. D13 वृता. Ñ2 तेनास्मासु समाहृत. B4 तेनान्यतमसा वृता ; D13 तेन स त्यागता पुमा ‡ Cv: अस्मद्बलिनः परे । अस्मत् श्रोभ्यो बलिनः परे रामादयः ; so also Cr m k t. Cg: अस्मदिति पञ्चमीतत्पुरुषः ‡. —After 14 V3 ins. 545*.

15 D5 om. up to प्रसते in 15b (cf. v.l. 13). D7 om. 15 (cf. v.l. 14). V3 om. 15–17. —a) V2 स प्रमादात्। B4 प्रमा°; D6 स प्रमादाद् (for स प्रमादाद्). V1 illeg. B1 D10.13 T1 Ct प्रवृद्ध(; Cv r m g as in text (for विवृद्धस्). Ś V1 V2 D6.8.12 च (for ते). V3 विवृद्धो ज्ञातिपक्ष्या. D13 समवाय विवृद्धस्य —b) D6.7 T2.3 G1.2 M1.2.3 [ऽ]धर्मो हि, T1 G2 (both with hiatus) अधर्मा, M3 Cv m g [ऽ]धर्माऽपि, Ct as in text (for ऽधर्मोऽहिर्). Ś Ñ2 V1.2 B1 D6.8.12.13 धर्मो रामव्यपाश्रय. —For 15cd Ñ1 B1.2 subst. Ñ2 ins. after 15ab while V3 ins. after 14:

545* स प्रमादादधर्मस्ते विवृद्धो ग्रसते पुरम् ।

[B2 स प्रमादाद्. B3 (also) अप्रमादाद् (for स प्रमादाद्). V2 बल. B1 पुरीं (for पुरम्). V2 राजमानि (for ग्रसते पुरम्)]

—c) B1 विवृद्धमति (for विवर्धयति). Ś D6.8.12 न पक्ष(D6 °क्ष). V1 D3 पक्ष म, D6 पक्ष स्म. D13 पक्षस्व (for पक्षं च). Ñ1 B1 विवृद्धो ज्ञातिपक्षश्च. —After 15c D4 erroneously repeats 12b–13a. —d) B1.2 सुरतापन, B2 (sup. lin. also) °साधन. D6 स्मरभावन (for सुरभावनः). Ś D6.8.12.13 स(D6 अ) सुराणां सुभावह.

16 V3 om. 16. D6 om. 16abcd (cf. v.l. 14 and 15). —a) B4 प्रयुक्तेन (for प्रसक्तेन). —b) B3 (sup. lin. also) यत्किंचित्कारित, B1 D6.8 T2.3 Cm °कारणात्. G2 M3 Cv r °कारण. Cg k t as in text (for °कारिणा). —Ñ2 illeg. for 16cd. —c) D13 अपि (sic) (for ऋषि). —Ś1 om. (hapl.) from कल्पानाम् up to ऋषीणामग्नि in 19a. —d) Ñ1 B1.3 (sup. lin. also समापो) समासो; B2 मस्तोयो, D1 उद्योषो (for उद्वेगो). —e) V1 त स. G1 येषां. G2 तृषां. Cm g t as in text (for तेषां). T2.3 प्रतापो. Ct as in text (for प्रभावो). Ś1 Ñ1 V1.3 B D6.8.12.13 न स(Ñ1 B2 °पि) प्रति दुराधर्षः. D1.3 न प(D3 °प्र) सप्रात दुर्धर्षा. —f) T2 श्रावक ; Cm t as in text (for पावकः). Ś1 Ñ1 B D6.8.12.13 प्रदीप्ता इव पावकाः.

17 Ś1 V3 om. 17 (cf. v.l. 15 and 16). —b) Ś2 B1 D6.8.12 स्थिताः (for रताः). —D6 om. 17cd. —c) T2 मख्यैः(sic) (for मुख्यैर्). D2 M1.3 यान्ति वै (D2 °न्त्य). —For 17cd Ś2 Ñ V1.2 B D6.8.12.13 subst.:

546* अग्निहोत्रं यजन्ते च यज्ञैस्तैस्तैर्द्विजातयः ।

[Ñ2 B2.3 यजन्ति(B3 स्म). Ñ1 B1 D6 यजन्त च(B1 °न्त D6 °न्ते च). D6 ह्यधर्म (for यजन्ते च). Ś1 D6.8.12.13 ये ते ये(D12 °ते)र्. Ñ2 B1 यज्ञैस्तु (for यज्ञैस्तैस्तैर्). B3 द्विजातय (sic)]

G 6. 35. 23
B 6. 35. 19
L 6. 35. 20

जुहुवुश्चैव विधिवद्वेदांश्चोच्चैरधीयते ।
अभिभूय च रक्षांसि ब्रह्मघोषानुदैरयन् ।
दिशो विप्रद्रुताः सर्वे स्तनयित्नुरिवोष्णगे ॥ १८
ऋषीणामग्निकल्पानामग्निहोत्रसमुत्थितः ।
आदत्ते रक्षसां तेजो धूमो व्याप्य दिशो दश ॥ १९
तेषु तेषु च देशेषु पुण्येषु च दृढव्रतैः ।
चर्यमाणं तपस्तीव्रं संतापयति राक्षसान् ॥ २०
उत्पातान्विविधान्दृष्ट्वा घोरान्बहुविधांस्तथा ।
विनाशमनुपश्यामि सर्वेषां रक्षसामहम् ॥ २१
खराभिस्तनिता घोरा मेघाः प्रतिभयंकराः ।
शोणितेनाभिवर्षन्ति लङ्कामुष्णेन सर्वतः ॥ २२
रुदतां वाहनानां च प्रपतन्त्यस्रबिन्दवः ।
ध्वजा ध्वस्ता विवर्णाश्च न प्रभान्ति यथापुरम् ॥ २३

18 Ś1 om 18 (cf v l 16) Ñ2 illeg for 18ᵃ. —ᵃ) V3 B3.4 D1.3 जुहुवे, B3 जुहोति (sic) (for जुहुवुि) D3.8 [ऽ]ग्निं (for [श्च]ैव) D6 जुहुवुश्चो D12 वेदाश्चो (for विधिवद्) —D13 om 18ᵇᶜ —ᵇ) D6 देवान् (meta) (for वेदांश्च) G अधीयत श्रुताश्चि —ᶜ) D1 अविभूय, D3 अभिभूय —ᵈ) Ś2 B1.2 ब्रह्मघोषो वि(Ś2 नि)नादयन्; Ñ1 B2 °घोषेण नादयन्, Ñ2 B4 °घोषो विवर्धते, V1.2 D6–9.11 °घोषो(D6.10 °षा)नुनादयन्, V3 °घोषैरुदारयन्, D4.12 °घोषोऽवनादयत्, D5–7.8.11 T G1.3 Ck t °घोषानुदीरयन्; D6 °घोषोऽवनादयत् (sic) Cg as in text ‖ Cm उदीरयत्विति पाठे मध्यभाव आर्षं ।, Ct उदीरयनुदैरयन्। ‖ —ᵉ) D10 विप्रद्रुता (sic) T1.2 [ऽ]पि विद्रुता, Cm g t as in text (for विप्रद्रुता) G1.2 सवा (for सर्वे) Ś1 D4.8.12 दिशोऽपि व्यथिता सर्वास्, N B1–4 आविवेश दिश सर्वा, V1 दिश प्रमथत सर्वा, V2.3 B4 D6.8 दिशो विप्र(V3 B4 °प्र)थत सर्वा D1.2 दिशो विप्(D3 °थ)भते सर्वा, M3 नैर्दिशो विद्रुता सर्वा ‖ Cv दिशो विप्रश्रिता राक्षसा ।, Ck दिशो विद्राविता इति ‖ —ᶠ) Ś2 D4.8.12.13 स्तन जिष्णुर्, Ñ B1–3 स्तनयित्नोर् (for स्तनयित्नुर्) Ś1 V2 D4.8.12.13 इवोषग, M1 इवोष्णग, B1.2.4 इवाम्बर, D5 इवाद्भुवे

19 Ś1 om up to ऋषीणामग्नि in 19ᵃ (cf v l 16) —ᵃ) Ś D4.8.12 अग्निशरण, D2.13 अग्निशरणेषु, G2 °होत्राणाम् (for °कल्पानाम्) —ᵇ) N V3 B1–3 अग्निहोत्रात्, B1 °होत्र, D6.9.13 T1.2 °होत्र (sic) (for अग्निहोत्र) V2.3 B4 समुत्थित, M1.2 समुत्तव (for समुत्थित) Ś D4.8.12 अग्निहोत्रसमन्वित; D1 अग्निहोत्रमुपस्थित —ᶜ) V3 आदाय, D6.11 आहृत्य, T2 आयत्त (for आदत्ते) V3 राक्षसबल —ᵈ) G2 धूमो व्यापी (sic) Ś D4.8.12.13 धर्मो वि(Ś2 वि)ष्ठ(D4.12 °ष्ट D13 व्याप्य)व्यजगत्, N V B धूमोऽपि(Ñ1 B3.4 °भि, V धूमापि)र्व्याप्तवाञ्जगत्, D6.8 धूमोऽभ्य(D6 धूमोपैर्व्या D2 धूमौघैरा)मुपजगत्

20 ᵃ) B1.4 प्रदेशेषु D4.12 च देशेषु D11 च देशे च (for च देशेषु) —ᵇ) Ś V D6.8.11.13.16 सु; D2.5–7.11 T M1 [ए]व (for च) D2.7.8.11 धृतव्रत (for दृढ°) Ñ1 सुस्थितैश्च व्रतैरपि, Ñ2 B3.4 सस्थितैर्व्रतवादि(Ñ2 °चार)भि, B1 पुण्येषु दृढसुदृढै —ᶜ) Ś D4.8.12.13 क्रियमाण; Ñ V1.2 B2.3 D6.8 नीय(B2 °यं)मान, V3 तप्यमान, D1 तप्यमान, T2 चर्यमाणस् (for चर्यमाण) —ᵈ) D3 संतापयति (for संतापयति) —After 20 D5–7.9–11 S ins

547* देवदानवयक्षेभ्यो गृहीतश्च वरस्त्वया ।
मानुषा वानरा ऋक्षा गोलाङ्गूला महाबला ।
बलवन्त इहागम्य गर्जन्ति दृढविक्रमा ।

[(l 1) D6 मानव (for दानव), M1.2 तु (for च) —(l 2) D6.9–11 T1 G1.3 मनुष्या, Cm g as above (for मानुषा) —(l 3) G1.2 [आ]गत्य (for °म्य)]

21 ᵃ) Ś D4.8.12.13 उत्थितान्, Ñ V1 B1–3 चोत्थितान्, V2.3 D6.9 चोद्भवान्, D1 घोद्भवान्, D6 चाद्भुतान् (for विविधान्) D2 om दृष्ट्वा B4 च महाघोरान् (for विविधान्दृष्ट्वा) —ᵇ) B1 दृष्ट्वा (for घोरान्) N V B1.3.4 (*sup lin.* also इतीन्) D6.7.9–11 बहून्, T2 तदा, G M3 तत (for तथा) Ś D4.8.12.13 सुघोरान्दृष्ट्वा बहून् M1.3 घोरानिह सहस्रशः —ᶜ) V3 उपपश्यामि —ᵈ) N1 महत्, V1 इद, V2.3 इह (for अहम्)

22 ᵃᵇ) Ñ1 पुरा (for खरा) V D6.9 खरा(V °र)निस्वनिता, D2.6 T2 खरा नि(T2 हि)स्तनिता Cg k t as in text (for खराभिस्तनिता) V2 B2 D2 G1 M3 मेघा घोरा (by transp) Ś D4.8.12 भृश (for प्रति) B3 भयावहा (for भयंकरा) —ᶜ) D5 [अ]भिवर्तन्ते —ᵈ) V1.2 D6.8.9.12 सर्वशः —After 22, N V2 B1–3 D1 ins.

548* प्रतिमाश्च प्रकम्पन्ते स्विद्यन्ति च हसन्ति च ।
उत्पातानि गर्जन्ति तडागाश्च वृषा इव ।
अयुक्ताश्च प्रवर्तन्ते रथा युद्धाभिनन्दिन ।

[(l 1) Ñ1 V2 स्विद्यन्ते च D1 विस्पन्दते (for स्विद्यन्ति च) —(l 2) Ñ1 उत्पलानि, B1 उत्फालानि च (for उत्पातानि) —(l 3) B1 आयुक्ताश्च (for अयुक्ताश्च) D1 प्रकम्पन्ते (for प्रवर्तन्ते) G (ed) अयुक्ताश्चप्रवर्तन्ते (for the prior half) Ñ1 V2 रथे (for रथा)]

23 D1 om 23ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ B1–3 D4.5.6.8.12.13 चरतां (for रुदतां) —ᵇ) V2 निपतन् (sic), D11 प्रपततश् (for प्रपतन्ति) Ś N V B D4.5–10.12.13 [अ]श्रु, D11 च T1 G M [आ]स्र (for [अ]स्र).—After 23ᵃᵇ, Ś D4.8.12.13 ins

व्याला गोमायवो गृध्रा वाशन्ति च सुभैरवम् ।
प्रविश्य लङ्कामनिशं समवायांश्च कुर्वते ॥ २४
कालिकाः पाण्डुरैर्दन्तैः प्रहसन्त्यग्रतः स्थिताः ।
स्त्रियः स्वप्नेषु मुष्णन्त्यो गृहाणि प्रतिभाष्य च ॥ २५
गृहाणां बलिकर्माणि श्वानः पर्युपभुञ्जते ।
खरा गोषु प्रजायन्ते मूषिका नकुलैः सह ॥ २६
मार्जारा द्वीपिभिः सार्धं सूकराः शुनकैः सह ।
किंनरा राक्षसैश्चापि समेयुर्मानुषैः सह ॥ २७

G 6 21 40
B 6 35 30
L 6 21 31

549* अयथावच्च शोभन्ते न सम्प्रामाभिनन्दिन ।

—a) D6 व्यस्ता (for ध्वस्ता) Ś V2 3 D4 7–12 G2 3 M5 ह्नो(D10 °क्षो)ध्वस्ता Ś D4 6 12 13 G2 3 M5 दिश सर्वा, V3 V1 2 विकीर्णाश्च, D6 विशीर्णाश्च (for विवर्णाश्च) —d) Ñ B1–3 विभाति (for प्रभान्ति) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D5–4 6–9 12 13 T2 3 G1 M3 यथा पुरा, V3 यथा तत्, Ck t as in text (for यथापुरम्) ◎ Ck t यथापुर यथापूर्वम्। अनतिक्रमेऽव्ययीभाव । Ct adds न प्रभान्ति। दिश इति शेष । बाहुलकीलन्ये ◎ —After 23 Ś Ñ V B D5–4 6 12 13 ins

550* सर्वं नष्टश्रिय मन्ये सैन्य ते राक्षसेश्वर ।

[Ś नष्टप्रिय, B4 D3 °प्रभ, D6 नष्टमद (for नष्टश्रिय) Ñ B1 2 नष्टश्रीरमद मन्ये (for the prior half) Ñ B राक्षसाधिप]

—Ñ B1–3 cont

551* अल्पयुक्तं राक्षचैव प्रभूतमिव दृश्यते ।
रक्षसा वाहनानां च तत्पराभवलक्षणम् ।

[(l 1) Ñ1 अल्पे मद्ये B1 2 अल्पे युद्धे (for अल्पयुक्त) N1 B1 हृद, B3 अपि (for इव) —(l 2) G (ed) तद् (for तद)]

—After 550*, Ś Ñ V B D5–4 6 12 13 (Ñ B1–3 after 551*) read 31–32

24 a) Ś D5 2 3 6 12 13 व्याला(D4 13 °ड) N V B1–3 फाला B4 G व्याघ्रा, D1 2 श्याल (for व्याला) Ñ1 B3 गोमायुका —b) B4 [मृ]गा D13 [ह]द (for च) Ñ1 B3 प्रोदति च, V1 2 D5–1 10 11 T M Cg वाशयति च B1 2 वाद्यसता D1 रुवति च, G1 नदकथा G2 3 M5 नद्रति च G (ed) रसन्ति च (for वाशन्ति च) B4 सुदारुणा (for सुभैरवम्) D6 वासत स्वगुभे रव —cd) Ñ1 transp प्रविश्य and लङ्का Ś Ñ D4 12 13 समये V D1–3 दिवस, B1 2 D5 समरे B3 सहसा, D6 11 भारामे D13 दवत (for अनिश) V3 B4 D3 4 4 समवाय D1 समयो यांति दुखव (for d) B1 लङ्काभागाय यक्षेषां समवाय प्रयात

25 a) Ś V3 B3 D1–4 6 12 13 काली(Ś D6 13 °ल)की, Ñ B1 3 D6 कृष्णा धीः V1 2 4 धी(illeg) (for कालिका) B3 T3 G M1–3 Cm g k शर्वरैः Ct as in text —b) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D5–4 6 12 13 प्रहसन्(V V1 2 B1 2 4 D6 13 °स)न्त्यग्रत स्थिता —After 25ab, B3 3 ins

552* गृह्णन्त्यस्त्रा नारी कान्ता प्रविधावति ।

[For the post half, cf. B3 v.l. in 25d], while D3 ins after 25ab

553* स्त्रिय सुखेषु मुष्णन्ति पराह प्रतिधावति ।

—B1 2 (both after 552*) D3 cont , Ñ V3 B3 ins after 25ab, V1 2 D6 1 2 subst for 25cd while Ś B4 D4 12 13 ins after 25

554* स्वप्नेषु दारुकैरित्य बहुश परिगीयते ।

[Ś D6 12 13 बहु (for बहुश) Ś D5 13 परिरभ्यते, V1 2 B1 D5–4 13 °रत(V2 B4 °रय)ते (for °गीयते)]

—c) B4 स्त्री च (for स्त्रिय) D6 13 सुखेषु M1 2 स्वप्नपि (for स्वप्नेषु) Ś1 B1 D12 G2 3 मुष्णन्ती, Ś2 मुष्णती, D6 13 मुष्णाति, Cr m g k t as in text (for मुष्णन्त्यो) ◎ Cm स्त्रिय स्त्री । , Cg स्त्रिय मुष्णन्त्यमुष्या इति यावत् । राक्षस्य इत्येक ◎ —d) B1 कराला, D12 कराल, M5 गृह्णाति, Cr m g l t as in text (for गृहाणि) Ś B4 D6 13 प्रतिधावति, D1 3 (अ)प्रतिभान्य च, M1 2 प्रतिभाष्य च, Cv as in text (for प्रतिभाष्य च) —For 25cd, Ñ V3 B1–3 D3 subst

555* स्वप्नेषु मुक्तकेशी स्त्री गृहाणि परिधावति ।

[V3 B1–3 स्वप्न च (for स्वप्नेषु) Ñ1 मुक्ता स्त्री च, V3 प्रभुता स्त्री च B3 4 D3 मुक्तकेशा स्त्री (for मुक्तकेशी स्त्री)]

26 ☞ Cv is missing from 6 26 26 up to 6 27 19d V3 om 26ab —a) Ś Ñ1 V1 2 B1 2 4 D5–4 6 12 13 गृहेषु (for गृहाणां) M1 2 प्रति, Cr m g k t as in text (for बलि) —b) Ś Ñ V1 2 B3 4 D5–4 6 12 13 प्रजा (for श्वान) Ś D6 12 13 प्रत्योपभुञ्जत Ñ1 V3 B1–3 D1 6 T1 2 प्रत्युप°, D1 2 11 °सज्जत (for पर्युपभुञ्जते) ◎ Ck श्वान प्रत्योपभुञ्जत न तु यावया । so also Ct which adds इत्यन्य इत्यन्य ◎ —c) D1 2 मात्र (for गोषु) Ñ B प्रसूयंत (for प्रजायन्त) Ś D6 13 13 भवे(Ś °पा)षु जायत (for गोषु प्रजायन्त) —d) Ś Ñ1 V1 2 D6 1–13 मूषका (for मूषिका) Ś1 B1 D13 नकुलाधु च Ś2 Ñ V B1–3 D5–4 6 10–11 नकुलेषु च (for नकुलै सह)

27 G1 om (hapl.) 27 D1 om (hapl.) 27ab —a) D3 सार्धं (sic) (for सार्धं) —b) B1 D5–4 6 7 12 13 मूषकाश्च D13 मूषकाश्च (metr) (for सूकरा) Ś Ñ V1 2 B D6 2 3 13 च पक्षिभि Ñ1 पक्षिभि D13 पक्षिभि (for शुनकै) —D1 om (hapl.) 27cd —cd) Ñ1 V3 B3 रक्षसा (for किंनरा) Ś B1 D1 2 4 6 13 राक्षसाश्च T3 वानरैश्च (for राक्षसै) Ś Ñ V1 2]

G 6 11 45
B 6 35 31
L 6 11 35

पाण्डुरा रक्तपादाश्च विहगाः कालचोदिताः ।
राक्षसानां विनाशाय कपोता विचरन्ति च ॥ २८

चीचीकूचीति वाशन्त्यः शारिका वेश्मसु स्थिताः ।
पतन्ति ग्रथिताश्चापि निर्जिताः कलहैषिणः ॥ २९

करालो विकटो मुण्डः पुरुषः कृष्णपिङ्गलः ।

कालो गृहाणि सर्वेषां काले कालेऽन्ववेक्षते ।

एतान्यन्यानि दुष्टानि निमित्तान्युत्पतन्ति च ॥ ३०

B1-3 D6 8 9 13 15 [पु]त्र (for [अ]पि) Ś D6 3 4 8 13 15 समेता. Ñ B1-3 M3 Cg समीयुर्, Ct as in text (for समेयुर्) D1 चारणै (for मानुषै) D3 गन्धर्वगणैः सह (for ^{d}) V3 जन्तवश्च मृगाश्चैव राक्षसा वानरैः सह ॥ Cr किन्नर(°रा°) राक्षसैश्चापि समेयुर्मानुषैः सह इत्यर्धं बहुषु कोशेषु न दृश्यते। सति तु तस्मिन् विरोधोऽस्ति। लङ्कायां मानुषाभावात्।, Cg मानुषैः, राक्षसा इव सैव। मानुषाश्चात्रोपचारजनिता एव ॥ —For 27^{cd} B4 subst while B1 ins after 27^{ab}

55೦* किन्नरा राक्षसाश्चिह वानरीभिश्च मानुषा ।

28 ^{a}) B4 T1 G M पाण्डरा Ck t as in text D3 रक्तपादाद्, T3 °पादैश्च (for °पादाश्च) —^{b}) D5 G1 3 M3 Cg विहगा, Ct as in text (for विहगाः) V3 कालदर्शिता D1 2 4 °नोदिता (for °चोदिता) —^{d}) G (ed) उत्पातान् (for कपोता) D1 T3 हि (for च) Ś V1 2 D6 8 9 13 15 गृहचारिण ; N D1-3 व्याहरति च D4 व्याहृतिं च G1 3 विचरत्युत Ck t as in text (for विचरन्ति च) V3 सर्वमेतत्र सर्वत

29 ^{a}) Ś V1 2 D13 15 चीचीकूची च Ñ1 चिन्चीकुचीति, D6 त्रिचिकूचति D8 चीचीकूची च D9 S Cg k चीचिकूचीति, Ct as in text (for चीचीकूचीति) Ś V1 D8 12 वाशति, Ñ1 D5 वासते V2 3 D2 4 18 वासति B रासते(B4 °ति) D1 वाचती D6 7 10 11 वाश्(D6 8 °स्य)त T1 G2 3 M वाश्यन्त, T2 वाशन्त T3 वाश्यति G2 वाश्यन्ते (for वाशन्त्य) —^{b}) N V2 3 D2 4 8 13 सारिका (for शारिका) B4 वेश्मसंस्थिता D3 °संस्थिता, D2 वेश्मनि स्थिता —^{c}) D4 पचति (for पतन्ति) Ñ1 D13 G2 3 [प्]च (for [अ]पि) Ś V2 V B D6 3 8 12 ग्रथिताश्चैव (B3 °ता सर्वे) D6 पतिताश्चैव (for ग्रथिताश्चापि) —^{d}) Ś D3 18 निर्जिता D3 गर्जिता D9 om T1 G3 निर्जिता Cg t as in text (for निर्जिता) V2 D7 9 11 Ct कलहैषिणि, G2 कलहप्रिया Cg as in text (for कलहैषिण) B3 कलहैषिण पक्षिण —After 29 Ś B D3 12 13 ins

557* मूषिकाश्चापि रथ्यासु विश्रब्ध प्रचरन्ति च।

[Ś1 मूषकाश्च D3 दुर्दिकाश्च (sic) (for मूषिकाश्च) B1 [प्]च (for [अ]पि) Ś2 B4 D3 12 विश्र व Ś3 D3 12 प्रचरन्ति B1 3 प्रचरन्ति B4 प्रहरन्ति (for प्रचरन्ति)]
while D4 7 9-11 S ins after 29

558* पक्षिणश्च मृगा सर्वे प्रत्यादृत्य रुदन्ति त।

[G1 3 रुवन्ति Cg t as above (for रुदन्ति) D7 M3 3 Cg च D3 वै (for वै)]

30 ^{a}) V B1 3 D4 7 10 11 G Cgp विकटो, Cg as in text (for °टो) —After 30^{ab} B2 3 ins, while Ñ3 B3 (m) cont 1 5-6 after 562*

559* खङ्गाङ्गपाणिर्वीभत्स काल यमवतीव न ।
प्रतिमाश्च प्रकम्पन्ते प्ररिस्दन्ति हसन्ति च।
उष्ट्राश्च महाराज अयुक्ता प्रहरन्ति च।
प्रयुक्ताश्च प्रवर ते रथ्यासु रक्तविक्लुण ।
गजेन्द्रो वाजिनश्चैव न च ग्रासाभिनन्दिन । [5]
असृङ्मूत्र च मुञ्चन्ति प्रधावन्ति च समन्तत ।

[(l 1) B3 वीभत्स (for °त्स) —B3 om l 2 —For l 2 cf l 1 of 548* —(l 3) Note hiatus between the two halves B3 अयुक्ता (for अयुक्ता) B3 प्रचरन्ति (for प्रहरन्ति) —B3 om l 4-5 —(l 5) Ñ3 B3 वाजिन (for नन्दिन) —(l 6) Ñ3 उष्कृमूत्र च, B3 असृङ्मूत्र (for असृङ्मूत्र च) Ñ3 B3 [त्]च (for second च)]

—^{c}) Ś V D1-4 8 13 रक्षो (for कालो) G M3 गृहाणि चैव Cm g k t as in text (for कालो गृहाणि) Ś N V2 3 B D6 4 8 13 18 सर्वाणि V1 om (for सर्वेषां) —^{d}) D3 नित्य कालो (for काले काले) N1 V1 2 [ऽ]नुवीक्षते Ñ3 च वीक्षते, V3 समीक्ष्यते, D6 8 9 20 [ऽ]न्ववेक्ष्यत(D8 °ति) D3 G M3 ह्यवेक्षते(G1 M3 °त) D4 °वेक्ष्यत, D13 °पेक्षते Cg k t as in text (for ऽन्ववेक्षते) B3 चारयन्तमत स्थित ॥ Ck विष्णुमित्यादि श्लोकद्वयं क्वचिद्देशान्तरे दृश्यते। अतस्तत्प्रक्षिप्तम्। प्राचीनैः प्रक्षिप्तमिति न व्याख्यातम्।, Ct एतदग्रे 'राम मन्यामहे विष्णुं मानुषं रूपमास्थितम्। नहि मानुषमात्रोऽसौ राघवो दृढविक्रमः। येन बद्धः समुद्रे च सेतुः स परमाद्भुतः। कुरुष्व नरराजेन संधिं रामेण रावण।' इत्यादि श्लोकद्वयं प्रक्षिप्तमिति प्राचीनैर्न व्याख्यातमिति कतक ॥ —After 30^{cd} K (ed) ins (within brackets)

560* अहं त्वेतत्प्रपश्यामि युद्धवत्ता तु दिने दिने।
—Thereafter K (ed) cont 562*

^{e}) G1 दृष्टानि (for दुष्टानि) —For 30^{ef} Ñ V3 B D3 subst while Ś V1 3 D6 3 4 6 13 15 subst l 3 only

561* तीक्ष्णं पङ्क्तिदिनकरः कौरवापद्यते जगत्।
प्रतिलोमश्च ते वायुस्तत्पराभवलक्षणम्।
अशुभं निह पश्यन्ति युद्धमानन्दितो द्विजा ।

विष्णु मन्यामहे रामं मानुषं देहमास्थितम् ।
न हि मानुषमात्रोऽसौ राघवो दृढविक्रमः ॥ ३१

येन बद्धः समुद्रस्य स सेतुः परमाद्भुतः ।
कुरुष्व नरराजेन संधिं रामेण रावण ॥ ३२

इदं वचस्तत्र निगद्य माल्यवा-
न्परीक्ष्य रक्षोधिपतेर्मनः पुनः ।
अनुत्तमेषूत्तमपौरुषो बली
बभूव तूष्णीं समवेक्ष्य रावणम् ॥ ३३

G 6 11 46
B 6 35 55
L 6 21 40

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षड्विंशतितमः सर्गः ॥२६॥

[(l 1) N D2 तीक्ष्ण N2 B2 3 कटुर् (for पटुर्) N1 (m also) शीघ्रगामी B1 तीक्ष्णरश्मिर् (for तीक्ष्ण पटुर्) B1-3 वाप्यति —D1 om l 2 —(l 2) G (ed.) त्वद् (for तद्) —(l 3) Ś D4 12 13 हि प्रवान्ति V D2 3-4 हि (D3 च) प्रपश्यति D1 हि प्रशसति G (ed) इह पश्यति (for पिह पश्यति) B2 शिवतु (sic) पश्यति ते नि च (for the prior half) V1 illeg for आनन्दिनो द्विजा N2 V2 B1 3 उन्मादिनो D2 4 आनन्दिता (for आनन्दिनो) V2 illeg for द्विजा Ś D2 12 द्विजा युद्धाभिनन्दिन D13 युध्यमान द्विजैर्द्विजा (for the post half)]

—Thereafter they cont while K (ed) cont (within brackets) after 560*

562* क्रव्यादा भक्षयिष्यन्ति मांसानि गजवाजिनाम् ।

—Then N2 B1 (m) cont l 5-6 of 559* while K (ed) further cont (within brackets)

563* सर्वं नष्टप्रभं मन्ये सैन्यं स्वग्रहमाश्रितम् ।

[Cf 550*]

31 D4 5 T om 31-32 D11 om 31 Ś V B2 D0-4 8 9 (after 10) 12 13 read 31-32 after 550* while Ñ B1-3 read 31-32 after 551* —a) G1 3 M देव (for राम) Ś N V B D0-4 8 9 12 13 विष्णुं राममहं मन्ये D10 रामं मन्यामहे विष्णुं —b) D5 10 G1 M3 5 रूपम् (for देहम्) Ś V2 D0 4 5 13 माश्रित D2 °त (for माश्रितम्) N2 B1 D1 मानुषच्छ (N2 B1 °षं छ) द्मरूपिणं B1 3 मानुषं वै स्व (B3 याव) रूपिणं

—c) Ś D1 8 12 13 च; V D0 4 स (for हि) Ś V1 D0-4 8 12 13 वै (for ऽसौ) —V1 illeg for 31d

32 D4 5 T om 32 (cf v l 31) Ś V B1 D0-4 8 9 (after 10) 12 13 read 31-32 after 550* while N B2 3 read 31-32 after 551* —a) Ś N V1 2 B1-3 D1 4 5 8 12 13 M1 2 समुद्रस्तेन; V1 D0 7 10 1 समुद्रं च (V1 3 D0 वै) (for समुद्रस्य) —b) D1 सं तु यैं D12 13 सेतुः स (by transp) V1 2 D1 4 M1 3 सु (D3 च) महाद्भुत (for परमा°) Ś V1 D12 13 सत्सु सुमहद्भुतः —After 32 Ś Ñ V B D0-4 8 9 (l 2 only) 12 13 ins.

564* कुरुष्व पथ्यं मद्वाक्यं हितमुक्तं निशाचर ।
सीतां तु महाबाहो मद्वाक्यमुपस्थितम् ।
तथ्यानि नियतानि च यान्त राक्षसाधिप ।

[V3 om l 1-2 N B2 om l 1 D1 reads l 1 twice —(l 1) L (ed) मेघ (for मह्य) V1 2 B2 3 D0 1 3 (first time) 4 यच् (V1 2 अस्य B3 4 यस्य D1 2 [second time] यच्च D4 यद्वा) प्रतिनिविष्टोऽसि, B1 यदपि त्वं निविष्टोऽसि (for the prior half) V1 D0 1 3 (second time) 4 उक्तो (for उक्त) B1 हितमुक्त B3 यस्य युक्तो, B4 तस्यायुक्तो (for हितमुक्त) V2 हितमुपोऽसि रावण D3 (first time) यदि मा बोधि मां हि तत् (for the post half) —B3 reads l 2 before l 1 repeating it in its proper place —(l 2) B3 3 (second time) 4 तस्याक्रुते (B4 कृते) (for सीताकृते) B4 D1 महाराज (for °बाहो) —(l 3) N B1-3 यथेमानि B4 तानि तानि (for यथेमानि) N V1 2 B D0-3 लक्षये (for लक्ष्यन्ते) N V B1-3 D0-4 राक्षसेश्वर]

while D4-7 9 11 S ins. after 32

565* ज्ञात्वा प्रधाय कर्माणि क्रियतामायतिक्षमम् ।

[D7 10 11 G1 Ct [अ]वधार्य, Cm g k as above (for प्रधाय) D4 5 T1 3 Cm कार्याणि Cg k t कर्माणि (as above) G1 M4 अथ वाहन]

33 a) Ś V1 D7 9 10-13 Ct सह्य, Cm g as in text (for तत्र) Ś N1 V2 3 B1 2 4 D0 4 8 12 13 निवेद्य D11 निशम्य G1 निगम्य (for निगद्य) ☸ Cm निगद्येति पाठेऽपि श्रावयित्वा रावण समवेक्ष्य रक्षोधिपतेर्मनः परीक्ष्य अनिच्छन्त ज्ञात्वा तूष्णीं बभूव, किमपि नोवाचेत्यर्थः ।, Cg निशम्य श्रावयित्वा । मन्तव्यमितिवत्प्रयोगः । रावण रावणाकारम् ☸ —b) Ś2 B1 D4 8 12 13 निरीक्ष्य, G समीक्ष्य G (ed) सुधीश्च (for परीक्ष्य) B3 रक्षोनृपतेर् (for रक्षोधिपतेर्) Ś V B1 4 D0-4 8 12 13 स्थितोऽभवत्, N B2 3 द्विजे स्थित D1 पुर स्थित; D4 T1 पुनः पुनः; D5 मनस्थ... V3 महात्मन (for मन पुन) —V3 illeg for 33cd —c) Ś D8 12 अनुत्तमे हि B4 यथोत्तमेषु M1 3 अनुत्तमस्य L (ed) अनुत्तमम् (for अनुत्तमेषु) B1-4 पुरुषो (for °पौरुषो) —d) D2 स बभूव (sic) D13 समरं स (for समवेक्ष्य) —After 33 Ś1 Ñ V2 3 B D0-4 8 12 13 G1 2 M3 ins.

566* स बद्धो माल्यवता सुभाषितं
दशाननो न प्रत्यभाषत सौम्यवत् ।
भुवा मार्गे च शुश्रुवमानसो
मुमूर्षुरन्यं च यथोऽभ्युपैरयत् ।

२७

G. 6. 12. 1
B. 6. 36. 1
L. 6. 12. 1

तत्तु माल्यवतो वाक्यं हितमुक्तं दशाननः ।
न मर्षयति दुष्टात्मा कालस्य वशमागतः ॥ १

स बद्ध्वा भ्रुकुटिं वक्त्रे क्रोधस्य वशमागतः ।
अमर्षात्परिवृत्ताक्षो माल्यवन्तमथाब्रवीत् ॥ २

हितबुद्ध्या यदहितं वचः परुषमुच्यते ।
परपक्षं प्रविश्यैव नैतच्छ्रोत्रगतं मम ॥ ३

मानुषं कृपणं राममेकं शाखामृगाश्रयम् ।
समर्थं मन्यसे केन त्यक्तं पित्रा वनालयम् ॥ ४

रक्षसामीश्वरं मां च देवतानां भयंकरम् ।
हीनं मां मन्यसे केन अहीनं सर्वविक्रमैः ॥ ५

वीरद्वेषेण वा शङ्के पक्षपातेन वा रिपोः ।
त्वयाहं परुषाण्युक्तः परप्रोत्साहनेन वा ॥ ६

[(l. 1) V B D [अ]भिभाषित, G M प्र° (for सु°) —(l. 2) Ś D मूर्खवद्, D मूर्खत , D पूर्णवद् (for मोक्ष्यत) G M प्रतिशुश्रुवे तदा (for प्रशशस मोक्ष्यत) —(l. 3) Ś Ñ B D [ए]व (for च) D सुहृद (for सुहृद) —(l. 4) G M अश्रुत (for अन्यच) Ś D [ऽ]भ्यभाषीत्, V B D [ऽ]भ्युदी रयत् , B D G M [ऽ]भ्युदीरयन् D मुमूर्षेनाथ ततो भ्युदीरयन्]

Colophon —*Kanda name* Ñ V B D लङ्काकाण्डे, D युद्धकाण्डे D युद्धकाण्डे लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V B D माल्यवद्वाक्य. —*Sarga no* (figures words or both) Ś Ñ B D om Ś Ñ V B D 11, V D 10, D 13, D T G M 35, T 34 —After colophon, D concludes with राम, while G M conclude with श्रीरामाय नम

27

☞ Cv is missing 1–19ᵇ (cf v l 26 26)

1 ᵃ) Ś D ततो (for तत्तु) B तथा माल्यवतोदार, D ततो (D तत्र) माल्यवता वाक्य —ᵇ) B D हितयुक्त, D हितमुक्तो, D हेतुयुक्त B निशाचर (for दशानन) —ᶜ) Ś Ñ V D D नामर्षयत, Ñ न ममर्ष स, V अमर्षयत, D नामर्षयद् (subm) (for न मर्षयति) Ñ B दुर्बुद्धि , ⊛ Cr न मर्षयति न मर्षयति स्म । , Cg न मर्षयति नामर्षयत् ⊛

2 ᵃ) B M कृत्वा, D कथ्या (sic) (for बद्ध्वा) Ś Ñ V B D T भ्रुकुटिं (sic), B D G भ्रुकुटीं (sic) D G M भ्रुकुटी (for भ्रुकुटिं) T वक्त्रे (sic) —ᵇ) Ñ V B D प्रतिरक्ष(Ñ V °क्ष)ण, D प्रतिवीक्षण (for वशमागत) Ś वचस्यसति कृत्स्न(Ś °क्ष)ण, B माल्यवन्तममर्षण, D वचस्य म(D lacuna for स्य म)तिलक्षण G M क्रोधेन कलुषीकृत —ᶜ) B अस्फुरत् (for अमर्षात्) Ś D परिवृत्ताक्षो, V च प्रवृत्ताक्षो, B परिवाद्याक्षो —ᵈ) B राक्षणो वाक्यमब्रवीत्

3 ᵃ) Ś D यद्भ्येत्त ; Ñ B यदायण, V D तु(D च) यदिद, B यद्गसि मे, G यद्गिहित (hypm), Cg k t as in text (for यदहित) —ᵇ) Ñ B मोहाद्, V D त्वया, B D तथात्, D यथात् (for वच) B M उक्तवान् , Ct as in text (for उच्यते). Ś D वर्णीकृतमिहोच्यते, D पारुष्य यदिहोच्यते —ᶜ) Ś Ñ V B D प्रशस्यैव(B °नं), B D प्रशस्यैव, B स्थापाश्रित्य (for प्रविश्यैव) D परपक्षप्रशंसा च. —ᵈ) Ś D तत्, B [ए]व (for [ए]तत्) Ś V D G श्रोत्र(D °त्र)सुख, B (sup lin also) श्रुतिगत, M Cg श्रोत्र गते, M चात्र सुख, Ck t as in text (for श्रोत्रगतं)

4 ᵃ) D एवं, D एक (for एक) —ᶜ) B सामर्थ्यं (for समर्थं) —D om (hapl) 4ᵈ–5ᵉ —ᵈ) G पित्रा त्यक्त (by transp.) Ñ V B D M वनाश्रय, D च रालस (sic), Cg as in text (for वनालयम्)

5 D om 5ᵃᵇ (cf v l 4) —ᵇ) B D T देवाना च(D om [subm.]), G M दैवतानां (for देवताना) V G M भयावह —G repeats 5ᶜᵈ after 8 Note hiatus between ᶜ and ᵈ —ᶜ) Ś V D अहीन, Ñ हीनं त्व, V त्वं हीन; D हीन वा, M Ck विहीन, Cg t as in text (for हीन मा) Ñ B कस्माद् , D हीन (for केन) —D reads 5ᵈ in marg —ᵈ) Ś V D हीन मा, V D T M ह्यहीन (to avoid hiatus), D हीन मा, Cm as in text (for अहीन). Ś D जतु , V B D सत्व , V चैव, D त्व तु (for सर्व) Ñ सत्वविक्रमे, D हीने एवासविक्रमै (sic), D मम सत्वेन विक्रमै .

6 ᵃ) V राग , T चिर ; Cg k t as in text (for वीर) D वैरे द्वेषेपि Ś D सर्वे ; D [आ]चसे (for शङ्के) —ᵇ) V वा प्रभो, D चापि वै, D वैरिणा, D T वै रिपो , Cg as in text (for वा रिपो) —ᵈ) V D Ct मम (for पर) Ś Ñ V B D प्रोत्साहितेन D च (for वा) D परस्योत्साहनेन वा

प्रभवन्तं पदस्थं हि परुषं कोऽभिधास्यति ।
पण्डितः शास्त्रतत्त्वज्ञो विना प्रोत्साहनाद्रिपोः ॥ ७

आनीय च वनात्सीतां पद्महीनामिव श्रियम् ।
किमर्थं प्रतिदास्यामि राघवस्य भयादहम् ॥ ८

वृतं वानरकोटीभिः ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
पश्य कैश्चिदहोभिस्त्वं राघवं निहतं मया ॥ ९

द्वंद्वे यस्य न तिष्ठन्ति दैवतान्यपि संयुगे ।
स कस्माद्रावणो युद्धे भयमाहारयिष्यति ॥ १०

द्विधा भज्येयमप्येवं न नमेयं तु कस्यचित् ।
एष मे सहजो दोषः स्वभावो दुरतिक्रमः ॥ ११

यदि तावत्समुद्रे तु सेतुर्बद्धो यदृच्छया ।
रामेण विस्मयः कोऽत्र येन ते भयमागतम् ॥ १२

स तु तीर्त्वार्णवं रामः सह वानरसेनया ।
प्रतिजानामि ते सत्यं न जीवन्प्रतियास्यति ॥ १३

एवं ब्रुवाणं संरब्धं रुष्टं विज्ञाय रावणम् ।
व्रीडितो माल्यवान्वाक्यं नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥ १४

G. 6 22. 14
B. 6 36. 14
L. 6 22. 14

7 a) M5 प्रभावत Ñ B1.3 च, B4 मां, T1 वा (for हि). B4 हि मा कोन्य, M1.2 समर्थं हि, Cg t as in text (for पदस्थं हि) —b) Ñ1 G M1-3 कोऽभिधास्यते, Ñ2 D6 M4 को विधास्यति (D6 M5 °ते), B4 वक्तुमर्हति, D7 °भाषितु, D8 हि॰ ∗स्यति (lacuna), D9-11 Ct °भाषते, Ck as in text (for कोऽभिधास्यति). Ś1 को भ्रमयति पुरुष, Ś2 D12 पुरुष को हि भ्रामयति —c) B4 सर्वशास्त्रज्ञः, G3 शास्त्रविशारदो (for शास्त्रतत्त्वज्ञो) —d) M3 प्रोत्साहनाद् V1 D6.7 गुरु, D1 परै (for रिपो) V2 परस्योत्साहनात्ते, B4 स्व तु प्रोत्साहितो भृशं D2(marg, orig as in text) 9-11 Ct विना प्रोत्साहनेन वा ✻ Ct वाशब्दो निश्चये. ✻

8 a) Ś Ñ V B D5-8 12,13 भाराय V2 D1 वचनाद् (metr), D13 च बलात्, G1.2 M4 हि वनात्, Cm as in text (for च वनात्). —c) D2 प्रतिपास्यामि (sic) —d) V2 D5-8 12.13 राघवाय. Ñ B2 इति, V1.3 B2.3 D1-4 इव, V2 D2 इह. B4 अपि (for अहम्) ✻ Cg राघवस्य राघवात्. ✻ —After 8, G1 repeats 5cd

9 a) D6.7 -कोटिभिः. —b) Ś B1 D1.2.13 सुग्रीव सह, B4 सुग्रीव च स (for ससुग्रीवं स) —c) Ñ2 D1.4.7.9-11 अहोभिरह्न B4 D2 अहोरात्रैः. —d) Ś Ñ V B1-3 D1-8.11.13 transp. राघवं and निहतं.

10 a) Ñ1(m gloss) B1 युद्धे (for द्वंद्वे) D5 द्वंद्वयुद्धे न प्रतिमा —V1 illeg for 10ab —b) Ś D5-8.12.13 देवता अपि (D1 अपि च [hypm]) (for दैवतान्यपि). Ñ1 B1.3 देवगन्धर्वदानवाः; Ñ2 V2 देवता न च पन्नगाः; V3 देवा अपि च समुखे B4 देवदानवपन्नगाः —c) T1 न (for स). G1 राघवो (sic) (for रावणो) —For 10cd, Ś Ñ V B D5-8.12.13 subst

567* रावणो मानुषं प्राप्य भयमाहारयेत्कथम् ।

[D13 ∗∗ रामेण मानुष्य (corrupt) (for the prior half) D2 भवात् (sic) (for भयम्) V2 भारत्वे (for भाहारयेद्). V3 स भवे कथमादरः (for the post. half)]

11 a) V2 विभज्येयम् (hypm), V3 D4 G1 भयमम्, Cr m g k t as in text (for भज्येयम्). D6.8 भज्येय वापि, D13 भज्ये स्वमपि (sic) B4 D2.7 G3.4 [ए]व, Cr m g k t as in text (for [ए]वं) Ś D5.12 द्विधा भज्येयमो वा भा —b) V2 om, B4 नमेय न (by transp) (for न नमेयं) V2 G3 च, M1.2 हि, Cm as in text (for तु) Ś D1.12 कर्हिचित्. —c) T1 ते, Cm g as in text (for मे) D1.12 द्वेष (for दोष) —d) B1 D6.7.13 स्वभावाद्, D1 स्वभाव Ñ1 B1 गुणो वा प्रसमीक्ष्यताम्.

12 B1 reads 12 twice (var) —ab) Ś V B2(second time) D5-8.12.13 G1 समुद्रस्य; Cg k t as in text (for समुद्रे तु) V3 G1 M5 यद् सेतुर् (by transp). B2(second time) यथेच्छया (for यदृच्छया). N B1.3(first time) ∗ यदि राम इह प्राप्तो वानरैर्दुर्बलैः सह —B1.3 read 12cd twice (var). —c) Ñ B1-3(all the three first time) तेन ते(Ñ1 चेद्) (for रामेण) —d) Ś V1 B1-3(all the three second time) D5-8.12.13 यतम् (for येन) G(ed) उत्थित (for आगतम्)

13 a) B4 यदि तीर्णो; D7 T1 G1 ननु तीर्त्वा, Cm g as in text (for स तु तीर्त्वा) Ś D5.12 कामं रामसिंहो(?)चीर्णं (sic) Ñ B1-3 यदि चे(Ñ1 चे)द्गतो रामः; V D5-8.13 काम(V2 अथ) राम इहोत्तीर्णं (D1.3 वत्तीर्णं) —c) V1 प्रतिजानामि Ś D1.12 सत्यं ते (by transp), B4 D13 सत्यं च(D13 स), D6 ते सर्वं (for ते सत्यं) V1.3 प्रति(V2 प्रति)जानामि मे सत्यं (sic) —d) V1 जीवन् (by transp) D1 न मे जीवन्नामिष्यति

14 a) V1.3 वदन्, D5-8 ब्रुवत Ś1 D1 सीतार्थं Ś2 D12 सेनार्थं, Ñ B1-3 सक्रुद्धः V2 वासर्वं (for संरब्धं) —b) Ś V B4 D1.5-8.12.13 क्रुद्धं Ñ B1-3 D2 स तु, D1 वचो (for रुष्टं) G M5 क्रुद्धं(G1 रुष्टं) दृष्ट्वा दशाननं —Ś1 om 14c–15. —c) V1.3 पुष्टो (for व्रीडितो). Ś2 Ñ V2 B D5.12.13 मूर्च्छितः V1.3 D5-8 तूर्णं (for वाक्यं). —d) B4 D10.11 G1 M4.5 प्रतिपद्यत(M5 °ते), Ct as in text (for प्रत्यपद्यत) Ś2 V1.3 D5-8.12.13 तस्मादेवापयाक्रमत्.

G 6 12 15
B 6 36 15
L 6 12 15

जयाशिषा च राजानं वर्धयित्वा यथोचितम् ।
माल्यवानभ्यनुज्ञातो जगाम स्वं निवेशनम् ॥ १५
रावणस्तु सहामात्यो मन्त्रयित्वा विमृश्य च ।
लङ्कायामतुलां गुप्तिं कारयामास राक्षसः ॥ १६
व्यादिदेश च पूर्वस्यां प्रहस्तं द्वारि राक्षसम् ।
दक्षिणस्यां महावीर्यौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ १७
पश्चिमायामथो द्वारि पुत्रमिन्द्रजितं तथा ।
व्यादिदेश महामायं राक्षसैर्बहुभिर्वृतम् ॥ १८
उत्तरस्यां पुरद्वारि व्यादिश्य शुकसारणौ ।
स्वयं चात्र भविष्यामि मन्त्रिणस्तानुवाच ह ॥ १९
राक्षसं तु विरूपाक्षं महावीर्यपराक्रमम् ।
मध्यमेऽस्थापयद्गुल्मे बहुभिः सह राक्षसैः ॥ २०
एवं विधानं लङ्कायां कृत्वा राक्षसपुंगवः ।
मेने कृतार्थमात्मानं कृतान्तवशमागतः ॥ २१
विसर्जयामास ततः स मन्त्रिणो
विधानमाज्ञाप्य पुरस्य पुष्कलम् ।
जयाशिषा मन्त्रिगणेन पूजितो
विवेश सोऽन्तःपुरमृद्धिमन्महत् ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तविंशतितमः सर्गः ॥ २७ ॥

---

15 Ś1 om 15 (cf v l 14) —a) B4 जयाशीर्भ्यां, D1 यथाशिषा Ñ2 V2 3 B4 D5 7 9 11 T1 G1 तु (for च) —b) Ñ2 वर्धयित्वा (sic) L (ed) विमृश्य च (for यथोचितम्) —d) D2 10 11 T2 स्व (for स्वं)

16 a) G2 om from हामात्यो up to पश्चिमायाम in 18a. Ś Ñ V B1 3 3 D0-4 8 13 13 G1 3 M1 2 6 स(Ñ1 V2 D1 8 12 स)हामात्यैर् (for सहामात्यो) —b) Ś D6 12 विमृज्य, B4 D4 विमृश्य —c) G (ed.) उत्तमां (for अतुलां) D3 गुह्य (sic) (for गुप्तिं) D7 9-11 लंकायामतु तदा गुप्तिं, Ck लंकाया अतुलां गुप्तिं. —d) Ś B4 D6 8 12 रावण , D3 G1 2 राक्षसैः

17 G2 om 17 (cf v l 16) —a) Ñ2 B व्यादिदेशाथ, D1 T1 M3 स व्या(T2 M3 व्याः)दिदेश B4 पूर्वे तु (for पूर्वस्यां) —For 17ab Ś Ñ1 V D0 4 8 12 13 subst

568* प्रहस्तं व्यादिदेशाथ पूर्वद्वारेऽरिसूदनम् ।

[Ś D3 8 12 13 चादिदेशाथ(D3 reads in marg from शाथ up to व्यादिदे in 18c) D6 [ऽ]पि (for ऽरि) D1 पूर्वे द्वारे निषूदनं (for the post half)]

—c) Ś V1 2 D0-3 8 12 13 G1 2 दक्षिणे तु, Ñ B1 दक्षिणस्यां, B4 दक्षिणेय D4 दक्षिणेति Ñ B1-3 दिशि तथा; V2 D3 महाकायौ, M3 °वीरौ (for महावीर्यौ) —After 17, T1 ins

569* व्यादिदेश महाकायौ राक्षसैर्बहुभिर्वृतौ ।

18 G2 om पश्चिमायाम in 18a (cf v l 16) D3 reads in marg up to व्यादिदे in 18c (cf v l 17) D6 om 18ab —a) Ñ2 पश्चिमस्यां Ñ B1-3 पुर , D7 9 11 M1 2 6 अथ (for अथो) Ś D0 4 8 12 13 पश्चिमे तु महा (D0-3 4 12 तथा, D3 सदा)द्वारे, V B4 पश्चिमे च(B4 तु) तथा द्वारि —b) Ś V2 3 B4 D2 3 8 12 13 स्वयं, V1 सुत, B4 D2 7 9-11 T2 M1 2 तदा (for तथा) —c) D6 महाबल (for व्यादिदेश) Ś D3 8 12 13 महाकाय, D6 T2 महावीर्यं —d) D5 T1 M3 बहुभी राक्षसैर् (by transp) B4 सह, D11 वृत

19 D12 om 19ab —a) Ñ2 B1-3 तथा, D6 दिशि, M6 प्रति (for पुर) G (ed) दिशि तथा (for पुरद्वारि) Ś D0-4 8 12 13 उत्तरे चापि(Ś D4 12 °रेपि च) स द्वारे; Ñ1 उत्तरे चाकिद्वारे; V B4 उत्तरे तु(V1 2 च) सदा(B4 तथा)-द्वारि(V1 °रे) —b) Ñ B1-3 व्यादिष्टौ; D2 4 व्यादिशत् , D2 T1 G1 2 वाबुभौ, Ct as in text (for व्यादिश्य) —c) Ñ अत्र, B (ed) तत्र (for चात्र) B4 D5 7 10 11 Ct गमिष्यामि, D6 गमिष्यति (sic) Cv r m g as in text (for भविष्यामि) Ś V D0-4 8 12 13 स्वयमत्र भविष्येहम् —d) Ñ2 B1 2 स (for ह) Ś Ñ1 V B2 D0-4 8 12 13 (Ñ1 B2 with hiatus) इति तान्मन्त्रिणोऽब्रवीत् , M1 2 मन्त्रिणामित्युवाच ह

20 Ñ2 V D0 4 transp 20 and 21 —a) Ñ1 B, B4 G च; D6 om (subm) (for तु) Ñ2 स राक्षस (for राक्षसं तु) —Ś B4 D4 12 13 transp 20b and 20d —b) Ś Ñ2 V2 3 D0-4 8 12 13 M3 बल , Ck t as in text (for वीर्य) D12 पराक्रम —c) Ś B4 D8 12 13 मध्ये निवेश्य(D8 12 °श) गुल्मे च(D13 गुल्मेषु) Ñ1 V D0-4 मध्ये स(V2 मध्यमे)स्थापयामास —d) D1 रक्षकै , D12 राक्षस (for राक्षसैः) N1 D6 राक्षसैर्बहुभिर्वृत (D8 °भि सह)

21 Ñ1 V D0-4 transp 20 and 21 —a) Ś1 V1 D0 4 8 T1 M1 2 लङ्कायां —cd) V3 B1 D1 कृतार्थं मन्य तेस्मान (for c) Ñ2 B1 4 वश(B1 बल)मोहित , D4 -वशमागत (for वशमागत) B3 2 कृत्वा स्वबलमोहित (for d) D4-7 9-11 T M कृतकृत्यमिवात्मानं मन्यते कालचोदित

22 a) D1 तदा (for तत) —b) B4 M3 आज्ञाय; D6 चाज्ञाप्य (for आज्ञाप्य) D12 पुरेति Ś D8 12 दुष्करं,

२८

नरवानरराजौ तौ स च वायुसुतः कपिः ।
जाम्बवानृक्षराजश्च राक्षसश्च विभीषणः ॥ १

अङ्गदो वालिपुत्रश्च सौमित्रिः शरभः कपिः ।
सुषेणः सहदायादो मैन्दो द्विविद एव च ॥ २

गजो गवाक्षः कुमुदो नलोऽथ पनसस्तथा ।
अमित्रविषयं प्राप्ताः समवेताः समर्थयन् ॥ ३

इयं सा लक्ष्यते लङ्का पुरी रावणपालिता ।
सासुरोरगगन्धर्वैरमरैरपि दुर्जया ॥ ४

कार्यसिद्धिं पुरस्कृत्य मन्त्रयध्वं विनिर्णये ।
नित्यं संनिहितो ह्यत्र रावणो राक्षसाधिपः ॥ ५

G 6 13 5
B 6 37 5
L 6 13 4

B4 लक्ष्मण (for पुष्कलम्) D8 सुपुष्कल वदा (for पुरस्य पुष्कलम्) —c) Ś V3 D2.3.8.12.13 मन्त्रिजनेन, Ñ1 V1.2 D0.1.4 [अ]मात्यजनेन (V2 °गणेन) (for मन्त्रिगणेन). —d) Ś Ñ2 V B4 D0–4.8.12.13 जगाम (for विवेश) D4.5 T1 M1–3 च (for सो) Ś Ñ2 V3 D0–4.5.12.13 ऋ(D1 वृ)द्धिमत्तदा, Ñ2 B3 ऊर्जितवत(Ñ2 °त त)दा, V2.3 ऋद्धिमत, B1.2 ऊर्जितवस्तथा, B4 आशु बुद्धिमान्; G1.2 ऋद्धिमद्गृह (for ऋद्धिमन्महद्)

Colophon —*Kanda name* Ś1 V3 B1 D3.9 om, Ñ B1.2.4 D2.12.13 लङ्का°, D0.4 सुन्दर° —*Sarga name* Ś Ñ1 D0.4.8.12.13 लङ्काविधि(Ñ1 D2 °गि)धान, Ñ2 रावण विचारणा, V1 पुरगुप्तिविधान, V2 गुप्तिविधान, V3 लङ्का सविधान, B1 पुरविधान, B2 गुप्तिपुरविधान, B3 लङ्काया वीरप्रख्यापन, B4 सैन्यविधान, D3 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B2 D0.3.4.12.13 om, Ś2 Ñ2 V1.2 B1.3.4 D2.8 12, V3 D6 11 D1 14, D5–7.10.11 T1.2 G M 36, T3 35 —After colophon, Ś2 concludes with श्रीराम, D2 with राम, G M1.3.5 with श्रीरामाय नमः.

28

1 a) Ś D2.5–13 G1.2 Ct -राजानौ, Ñ2 B4 राजौ च; V2.3 B1–3 D0.1.4 राजौ तु (for -राजौ तौ) ※ Ct नरेति। रामसुग्रीवौ। टाभाव आर्षः ※ —b) Ñ2 V3 B1 D0.4.7.9–11 तु (for च) —G transp 1cd and 2ab —c) D6 जाम्बवान् V1 तु (for च) —D5 om (hapl?) 1c–2c —d) D4 reads राक्षसश्च in marg Ś Ñ1 V B3 (marg also as in text).4 D0–4.8.11.12 रावणावरजस्तथा (D1 °दा)

2 D5 om 2d (cf v l 1) G transp 1cd and 2ab For subst see below —b) B4 तथा (for कपि) —For 2ab V1.2 D0–4 subst l 1 only of 570* —V1.2 D0–4 om 2c–3b —c) B4 सुषेणो नलतारौ च

3 V1.2 D0–4 om 3ab (cf v l 2) —a) B4 गयो (for गजो) M5 गवयो (for कुमुदो) —b) B4 नीलो (for नलो) G2 च (for ऽथ) D6 तदा (for तथा) —For 2–3b Ś D5.12.13 subst, while V1.2 D0.4 subst l 1 only for 2ab

570* अङ्गदो द्विविदो मैन्दो लक्ष्मणो नील एव च ।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रशः ।

[(l 1) Ś D6 द्विविधो —After l 1, D2 reads 7cd for the first time, repeating it in its proper place —(l 2) Ś1 मन्ये (for अन्ये)]

while Ñ V3 B1–3 subst.

571* अङ्गदो लक्ष्मणो मैन्दो द्विविदो हरियूथप ।
कुमुद शरभश्चैव ऋषभो गन्धमादन ।
धीमान्दधिमुखश्चैव सुषेणस्तार एव च ।
गयो गवाक्षो गवयो नलो नीलश्च वानर ।

[(l 1) V3 द्विविदो (for लक्ष्मणो) Ñ1 पनसो (for द्विविदो) V3 लक्ष्मणो नील एव च (for the post half) —(l 2) Ñ1 मुकुद (for कुमुद) —(l 3) Ñ1 V3 B1 श्रीमान् (for धीमान्) Ñ1 तत्र (with hiatus) (for तार) —(l 4) Ñ1 गजो (for गयो)]

—d) Ñ V3 B सम(B4 ह्य)मन्त्रयन्, V1 समन्त्रयन्, V2 अमन्त्रयन् (for समर्थयन्) Ś D0–4.8.13 समसेवाभ्यमन्त्रयन्, D5 समरे पयन्त्रायन्, D13 समरे चाभ्यवर्धयन् ※ Ct सम र्थयन् अमन्त्रयन्। अडभाव आर्षः।, so also Cm g k t ※

4 a) Ñ B1.2 एषा (for इयं) D4.13 का (for सा) Ñ V1.2 B1.2 दृश्यते (for लक्ष्यते) B4 सैन्य नो दृश्यते लङ्का —c) Ś Ñ V B1–3 D0–4.8.12.13 मानुषा(D0 °षै)सुर, B4 मानुषोरग; G1.2 सासुरैरपि, M5 सासुरा सुर (for सासुरोरग) —d) Ñ B2.4 स(B2.4 अ)सुरैर, D4 उरगैश्च (for अमरैर्) V B3.4 D1–4 चापि (for अपि) B1 D7.9–11 Ct सर्वैरपि सुदुर्जया, G (ed) सुरैरपि सुदुर्जया

5 G (ed) transp ab and cd —a) Ś Ñ1 V1.2 D1–4.8.12.13 पुर्यास्तैवविधाय तु (D2 च) V3 D0 पुर्या- (D0 दुर्गा)स्तैव विधान हि (D0 च) B4 पूर्वमेव विधातव्य, G1.2 अस्यामेवविधाय तु —b) D5.13 मन्त्रयश्च (for मन्त्रयध्वं) Ñ V3 B2 विनिश्चय, B1 सुनिर्णय, B3 विनिश्चय, B4 विनिर्णये, D0 विनिश्चये, D1.3.4.5.12.13 विनिर्णये, D2 विनिजया (for विनिर्णये) —c) Ś Ñ V B D2.4.6–13 M5 यत्र (for ह्यत्र) —D13 om (hapl) 5d–6a —d) Ś V3 D0–3.8.13 रावणप्रजा, Ñ भ्रातृयन्त्रजा, V1.2 धारयन्प्रजा, B [ऽ]द्य(B1 [ऽ]वाच्य)यमजा, D3 लोक रावण, D6 G2 M5 रजायन्प्रजा (M5 °जाः) (for राक्षसाधिप)

G 6. 13. 6
B 6. 37. 6
L 6. 13. 5

तथा तेषु ब्रुवाणेषु रावणावरजोऽब्रवीत् ।
वाक्यमग्राम्यपदवत्पुष्कलार्थं विभीषणः ॥ ६
अनलः शरभश्चैव संपातिः प्रघसस्तथा ।
गत्वा लङ्कां ममामात्याः पुरीं पुनरिहागताः ॥ ७
भूत्वा शकुनयः सर्वे प्रविष्टाश्च रिपोर्बलम् ।
विधानं विहितं यच्च तद्दृष्ट्वा समुपस्थिताः ॥ ८
संविधानं यथाहुस्ते रावणस्य दुरात्मनः ।
राम तद्ब्रुवतः सर्वं यथातथ्येन मे शृणु ॥ ९
पूर्वं प्रहस्तः सबलो द्वारमासाद्य तिष्ठति ।
दक्षिणं च महावीर्यौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ १०
इन्द्रजित्पश्चिमद्वारं राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
पट्टसासिधनुष्मद्भिः शूलमुद्गरपाणिभिः ॥ ११
नानाप्रहरणैः शूरैरावृतो रावणात्मजः ।
राक्षसानां सहस्रैस्तु बहुभिः शस्त्रपाणिभिः ॥ १२

---

6 D12 om 6ᵃ (cf v l 5) —ᵃ) D7-9.11 मय (for तथा) —After 6ᵃᵇ, Ñ V2 B ins

572* राघवस्य हितं वाक्यसहितं रावणस्य च ।
मथार्थकुशलो नित्य धर्मात्मा बुद्धिपण्डित ।

[(l 1) G (ed) रामस्य च (for राघवस्य) —(l 2) Ñ1 नत्रानु (for मथार्थ) B4 -दशनो (for -कुशलो) B1.2.3 धर्मबुद्धि स(B4 सु) पण्डित (for the post half)]

—ᶜ) T1 अग्र्यार्थ, Cm g k t as in text (for अग्राम्य) Ś Ñ V B D6-8.9.12.13 वाक्य हेत्वर्थ(Ñ1 तत्त्वानु, Ñ2 B2-4 तथ्यार्थं)संयुक्त(D6 °सहित), G1 वाक्य वाक्यविदां श्रेष्ठ —ᵈ) V1 पुष्कल तु (for पुष्कलार्थं)

7 ᵃ) G2 अनिल (for अनल) Ś V B4 D6 8.9.12.13 च हरश्च, Ñ B3.4 D5 च नलश्च, B1 T1 चानिलश्च, D5 चानलश्च, D7-11 पनसश्च (for शरभश्च) —ᵇ) D1 समति (for संपाति) Ś D3.8.12.13 प्रस(D3 °भ, D13 °भ्र)वस्, V B3 प्रसभस्, B1 T2 G3 M1 प्रभृतस्, D1 प्रसवस्, D7 विद्गस्, D9-11 G2 प्रम(G1 °मृ)तिस्, T3 प्रमुखस्, G2 अनिकस्, M1.2 पनसश्, M3 प्रखसस् (for प्रघसस्) B1 D6.8 संपातिप्रमुखास्तथा, D2 T1 हर संपातिरेव च —After 7ᵃᵇ, Ñ B ins

573* निमेषान्तरमात्रेण माययामी अतन्द्रिताः ।

[Note hiatus between मायया मी and अतन्द्रिता B1 सुनद्रिता (for अतन्द्रिता) Ñ2 मायया मितविक्रमा, B2 मायया वीक्ष्य तद्रिता, B4 मायां वीक्ष्य तथापुरीं (for the post half)]

—D1 repeats 7ᶜᵈ here (cf v l 570*) —ᶜ) G2 transp गत्वा and लङ्कां. B4 सह, T3 महा (for मम) Ś Ñ B1-3 D6-8 (first time) 9.11.12.13 गत्वा लङ्कां ममामात्या मे (Ñ1 B1.3 °त्यास्ते, B2 °त्या मे), D8 (second time) गत्वा लङ्कां महावेगा; G (ed) लङ्कां गत्वा ममामात्याः —ᵈ) V2 पुरीं रावणपालितां

8 ᵃ) B4 कुशलिन (for शकुनय) V1.2 बुद्धा शकुनय सर्वे —ᵇ) Ś V D6 8.9.12.13 प्रविष्टास्ता (V D7-8 °स्ते) महापुरीं (V2 पुरीमिमां) Ñ B1-3 प्रविष्टा (Ñ1 B2.3 प्रेषिता) वैरिणः पुरीं, B4 प्रविष्टा वै रिपो पुरीं —ᶜ) V2 विधेहि, Cm g k t as in text (for विधान) D6 तत्र (for यच्च) —ᵈ) Ñ1 B2 ते; D11 ट (sic) (for तद्). Ś Ñ1 V B1.2 D6-8.9.12.13 transp तद् and दृष्ट्वा Ś2 समुपस्थिता, Ñ2 M1.2 समुपागता; V सर्वमागता, B2 पुनरागता; D6 सामुपस्थिता; Ct as in text (for समुपस्थिता).

9 D1 om 9ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1.2 B1-4 D6-8 9.12.13 T2 G1 M3.5 यदाहुस्, G (ed) तदाहुस्, Cg as in text (for यथाहुस्) —ᶜ) Ñ2 वदत (for ब्रुवत). Ś V D6 8.9.12.13 राक्षसै (Ś V2.3 D13 °स्ते) कथितं, M3 कर्म सर्वमपि तत्, Cg as in text (for राम तद्ब्रुवत) Ñ B1-2 सत्य (for सर्वं). D5 ब्रुवतो सर्व नि रोध —ᵈ) Ś D1.6.8.12.13 य(D13 या)थातथ्य तु(D1 च), Ñ2 V2 B1-3 D6.7.10.11 T1(marg also as in text) G1.2 याथातथ्येन, V1.2 B4 D6 याथातथ्य च, D5 यथातत्त्व तु, D6 T2.3 M3 Cg यथातत्त्वेन (for यथातथ्येन) Ś V2.3 B1 D6-8.9.12.13 तत्, V1 च; D8 om (subm) (for मे)

10 ᵃ) D6 पूर्वे Ś Ñ V B1-3 D6-8.12.13 बलवान् (for सबलो) —ᵇ) Ś Ñ V B D6-8.12.13 M3 माश्रि-(V2 D6 M3 °श्रि)त्य (for आसाद्य) D6 तिष्ठत; T2.3 विष्ठित (for तिष्ठति) —ᶜ) B1 दक्षिणे Ś Ñ V B D6-8.12.13 तु (for च) M3 -वीरौ (for वीर्यौ)

11 ᵃ) Ś Ñ V B1.2.4 D6-8.9-11 पश्चिम (for पश्चिम-) —ᵇ) B4 सह (for वृत) D6 (after corr as in text) परिवारित (for बहुभिर्वृत) —Ś D12 G3 om (hapl) 11ᶜ–13ᵇ —ᶜ) D7.9-11 पट्टिश (for पट्टस). B4 D12 पट्टिशासिधनुष्पाणि (B4 °धर्यैर्थं, D13 °भुशुण्डीभि) —ᵈ) D1 सूत्र (for शूल) D6 -पट्टिश, T3 -पट्टस (for मुद्गर) D12 पाणय (for पाणिभि)

12 Ś D8.12 G1.3 om 12 (for all except G1, cf v l 11) —ᵇ) B1 D8.11 भास्थितो (for आवृतो) —For 11ᶜ–12ᵇ, Ñ V B1-3 D8 (reads after 13) 6.4 subst

574* पट्टिशासिधनुष्पाणिरास्थितो रावणात्मज ।

[D1 परिपाणि. V2 रावणानुज, D2 रावणिस्तत]

—D1 om 12ᶜ–13ᵇ —ᶜ) V D6.8-11.13 सहस्रैर्वै (V2 D6 सहस्रैर्वै, D9 रक्षोभ च, D11 स ... 11.12 °भि सह)

युक्तः परमसंविग्नो राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
उत्तरं नगरद्वारं रावणः स्वयमास्थितः ॥ १३
विरूपाक्षस्तु महता शूलखड्गधनुष्मता ।
बलेन राक्षसैः सार्धं मध्यमं गुल्ममास्थितः ॥ १४
एतानेवंविधान्गुल्मांल्लङ्कायां समुदीक्ष्य ते ।
मामकाः सचिवाः सर्वे शीघ्रं पुनरिहागताः ॥ १५
गजानां च सहस्रं च रथानामयुतं पुरे ।
हयानामयुते द्वे च साग्रकोटी च रक्षसाम् ॥ १६
विक्रान्ता बलवन्तश्च संयुगेष्वाततायिनः ।
इष्टा राक्षसराजस्य नित्यमेते निशाचराः ॥ १७
एकैकस्यात्र युद्धार्थे राक्षसस्य विशां पते ।
परिवारः सहस्राणां सहस्रमुपतिष्ठते ॥ १८
एतां प्रवृत्तिं लङ्कायां मन्त्रिप्रोक्तां विभीषणः ।
रामं कमलपत्राक्षमिदमुत्तरमब्रवीत् ॥ १९

G. 6. 13. 20-
B. 6. 37. 20-
L. 6. 13. 17

13 Ś Ñ V B D0-4.8.11 G1 om. 13ab (for Ś D4.13 G2, cf. v.l. 11; for D1 12). —a) D5 सविघ्नो, G1 सपक्षो, Ck t as in text (for संविग्नो). ‡ Cg: असंविग्न अकम्पित हृदय ‡. —b) G2 युत (for वृत). D9.11 M1.2 राक्षसैः सह मन्त्रवित्(M1.2 परिवारित), G1 राक्षस प्रमुखैर्वृत. —d) Ñ1 B1 भागत (for आस्थित). D4 तावुभौ शुकसारणौ. —After 13, D1 reads 574*.

14 M3 reads 14 *ab* *bis*. —a) B3 तु बलवान्, D6 सुमहता. —b) Ś V B4 D1.2.4.6.11.12 शूलशक्ति, Ñ B1-3 तु(B3 बा)णासनि, D0 शक्तिशूल, D3 शूलपट्टि (for शूलखड्ग). D1 G2 धनुष्मता. —c) Ñ2 राक्षस; V1.2 B4 रक्षसा, V3 M3 रक्षसा, M2 महता, M3 बहुना (for राक्षसैः). —d) Ś Ñ2 D5.7.9-11 G3 माश्रित (for आस्थित).

15 V4 om. 15. —a) Ś Ñ V1.2 B D0-4.8.11.12 G1.2 ए(B3 कृ)वा(Ś1 °व)मेवंविधां गुप्तिं(G2 गुप्ति), D5 तानेवं विविधान्गुल्मान्. —b) V1.2 B3 D5.7.9-11 G2.3 लङ्कायां; Ñ B1.2.4 समवेक्ष्य च(B1.4 ते), V3 समुदास्थत् (sic), D1 समुदैक्ष्य ते, D4 समुदैक्षत् (sic), M1.2 समुदीक्ष्य यैः (for समुदीक्ष्य ते). —c) D1 कामगा (for मामका). Ñ2 D6-11 मन्त्रिण (for सचिवा). —d) Ñ1 B ज्ञात्वा (for शीघ्रं). B4 शीघ्रम् (for पुनर्). D5 T2 M3 transp. शीघ्रं and पुनर्. D1.12 उपागता (for इहागता).

16 ab) G3 M4 द्वे (for first च). Ś V D0-4.8.12.13 सहस्रं कुञ्जराणां च(D0 तु). Ñ B1-3 गजेन्द्राणां सहस्रं तु, D10.11 M1.2 गजानां दशसाहस्रं (for a). Ñ1 B1.2 D1.4 हयानाम्, Ñ2 B3 हयानां च (for रथानाम्). D7 transp. सहस्रं and रथानाम्. D4 नियुते (for अयुतं). Ś V B4 D0-4.8-13 G1.3 M3 तथा, Ñ B1-3 परं (for पुरे). —c) M3 अयुते. Ś V3 B4 D0.1.4.12.13 हयानां चायुतं तत्र(B4 चात्र), Ñ B1.2 D5 रथानां प्र(B3 °नां च, Ñ2 D2 °नाम)युतं चात्र (Ñ2 यत्र, D3 चैव). V1.2 B1 D1 हयानामयुतं तत्र (B1 चैव). D4 हयानां नियुतं चैव. —d) Ś Ñ1 B1 D1-4.11.13 G1.2 साग्रं कोटी, Ñ2 साग्र कोटी, V3 M1.2 साग्रकोटिश्च, V2 D5 साग्रां कोटिश्च, B3 साग्र कोटी, D6 साग्रकोटि, D4.10.11 साग्रां कोटिः, D7 साग्रकोटिः, T2 सार्धकोटीः, G1 साग्रकोटीस् (for साग्रकोटी).

17 b) B4 त्रिधाता. Ś1 V B4 लब्धलक्ष्यास्, Ś2 बलरक्षास्, D0.3.8.12 लब्धरक्षास्, D1 लब्धकक्ष्यास्, D3 लघुलक्षास्, D4 लब्धलक्ष्मास्, D13 लब्धरक्षास् (for बलवन्तश्च). —b) Ś Ñ V B D0-4.8.12.13 संग्रामेष्वनिवर्तिनः, D7 संयुगेष्वपराजिता. —c) D5 दृष्टा (for इष्टा). —d) Ñ2 B1-3 D1.4 एव (for एते).

18 a) Ś Ñ2 B1.2 D0-3.4.8.12.13 तु, V B4 D5 च, G2 [अ]र्थे. Cr m g as in text (for [अ]त्र). Ś V3 B1.2 D0-4.8.12.13 G2.3 M3 Cm युद्धार्थं, V1 रक्षार्थं, Cr g t as in text (for युद्धार्थे). —b) Ś D6.13 रक्षसां च, D6 राक्षसानां (for राक्षसस्य). —c) Ś Ñ V1.2 B3.4 D0-4.8 T G3 परिवार(D8 T3 °र), D5 G2 परीवार, D7.9-11 M1-3 परीवार, Cg t as in text (for परिवार). —d) Ñ2 V1 B3.4 D1.4.6.7.9-11 G2 M4 दुपतिष्ठति. —After 18, D6 ins.:

575* प्रविष्टुरामेव सख्या गुप्त राम चतुर्गुणा ।

19 a) D6.11 एव (for एतां). D4 गुप्तिं च (for प्रवृत्तिं). Ñ2 D2.4.11 G2 लङ्कायां. —b) Ś1 V1.2 D0.4.8.13 स(D13 त)मुद्रोक्ष्य(Ś1 °वीक्ष्य), Ś2 D6.12 अनुप्रोक्ष्य, Ñ1 B1-3 तत्र प्रोक्ष्य, Ñ2 तत्र प्रोक्ता, V3 अनुज्ञाप्य, B4 अनुगम्य, D6 अभिप्रोच्य, Cm t as in text (for मन्त्रिप्रोक्तां). —After 19ab, D5-7.9-11 S ins.:

576* एवमुक्त्वा महाबाहू राक्षसांस्तानदर्शयत् ।
लङ्कायां सचिवैः सर्वं रामाय प्रत्यवेदयत् ॥

[M1.2 om. 1. 2. —(l. 2) G2 लङ्कायां. D6.7 G1 सर्वे, T2.3 M3 Cm g सर्वां G1 सर्वं, G3 सार, Ct as above (for सर्वं). D5 T2 G3 न्यवेदयत् (T2 °दन्) (sic). Cm g t as above (for प्रत्यवेदयत्).]

—c) D4 कान्तं (for रामं). —d) V2 G3 वचनम्, Cm g t as in text (for उत्तरम्). Ś Ñ V1.2 B D0-4.8.12.13 इदं पुनर(Ñ2 B3 वाक्यमु)वाच ह; D7 इदं पुनरभाषत, M1.2 पुनर्वचनमब्रवीत्. —After 19, D9.10.11 M3 ins., M4 cont. after 576*:

577* रावणारव्य धोनामामविचिन्त्य वीर्यवान् ।

G 6. 13. 21
B. 6. 37. 21
L. 6. 13. 18

कुबेरं तु यदा राम रावणः प्रत्ययुध्यत ।
षष्टिः शतसहस्राणि तदा निर्यान्ति राक्षसाः ॥ २०

पराक्रमेण वीर्येण तेजसा सत्त्वगौरवात् ।
सदृशा येऽत्र दर्पेण रावणस्य दुरात्मनः ॥ २१

अत्र मन्युर्न कर्तव्यो रोषये त्वां न भीषये ।
समर्थो ह्यसि वीर्येण सुराणामपि निग्रहे ॥ २२

तद्भवांश्चतुरङ्गेण बलेन महता वृतः ।
व्यूहेदं वानरानीकं निर्मथिष्यसि रावणम् ॥ २३

रावणावरजे वाक्यमेवं ब्रुवति राघवः ।
शत्रूणां प्रतिघातार्थमिदं वचनमब्रवीत् ॥ २४

पूर्वद्वारे तु लङ्काया नीलो वानरपुंगवः ।
प्रहस्तं प्रतियोद्धा स्याद्वानरैर्बहुभिर्वृतः ॥ २५

अङ्गदो वालिपुत्रस्तु बलेन महता वृतः ।
दक्षिणे बाधतां द्वारे महापार्श्वमहोदरौ ॥ २६

20 a) T1 च (for तु) Ś D1.13.18 राजन् (for राम) —b) D6.1.9–11 प्रतियुध्यते (D9–11 °ति), D4 समयुध्यत (for प्रत्ययुध्यत) —c) V3 B2–4 D5.1.8 षष्टिः, D6 शत (for षष्टि) B4 रथ (for शत) Ś D8.14.13 -सहस्राणां (for °णि) —d) Ś Ñ V B D5.2.3.8.9.11–13 G2 रक्षसां (for राक्षसा)

21 a) Ñ1 महात्मा, Ñ2 B1.3 वीर्येण, B4 युद्धेन (for वीर्येण) —b) D7 सत्त्वेन च बलेन च —c) D6.7 T2.3 यत्र, D9–11 ह्यत्र, G1 तत्र, G2.3 M6 यस्य, M2.3 पुत्र, Cg as in text (for येऽत्र) D6 दर्पाच्च (for दर्पेण) Ś Ñ V B D6–8.9.10.12 सदृशानि च(Ñ2 D6.12 °नि च; V1.3 °न्येव) सर्वाणि(B1.4 दर्पेण) —After 21, G1 ins

578* परिवारसहस्राणां कोटीशतमथाभवत् ।

22 a) D1 अनु, D4.6 तत्र (for अत्र) Ś D1.12 [अ]मर्षो, G1 मृत्युर् (for मन्युर्) B4 कार्यं ते (for कर्तव्यो) B1 अत्र मायया न कर्तव्या —b) D9–11 कोपये, Cr (in g k t) as in text (for रोषये) D1 त्वा —c) Ś1 [अ]स्य (for [अ]सि) —d) B4 असि (for अपि) Ś V1.2 D9.12.13.14 शासने, N V1 B2.4 D4 शासने, B1.2 D6 नाशने(D4 °येत्) T1 विक्रमे (for निग्रहे)

23 a) Ñ B2.3 चतुरङ्गस्य(B2 °श्च) (for चतुरङ्गेण), Ś D8.13.14 संख्याहरिव(D13 °वी)र्याणां, V B1 D6–8 सह वानरेन्द्र(D4 °निद्र)परीणां(D4 °सैन्यन) B4 उत्तराश्चतुरङ्गेण —b) B4 पुरीं, D9.11 G1 Cr t वृत, Cg as in text (for वृत) Ñ B2.3 पर(B2 °रि)व्यूहस्य सयुगे —Ś2 D5 om (hapl) 23c–26b B1 reads from 23c up to l 1 of 580* in marg —c) Ś1 V B1 D6–8.10.13.14 त्वं(Ś1 D13.14.18 स)क्षोभ्य राक्षसीं(D13 °सी) सेनां, N B2.3 व्यूहश्चं(N1 संदक्ष)वानरकं, B4 व्यूह वा वानरबलैर् —d) Ś1 D6.13 सप्रविष्यति, Ñ B निहनिष्यति(B1 °से), V D6–8.9.13 स(D1 स्व) वधिष्यति(V1 °ति), D3 वधिष्यति D11 T2 निर्मथिष्यसि T3 निबर्षिष्यसि, G1 M3 विमथिष्यसि(M3 °ति) Cg t as in text (for निर्मथिष्यसि) ॐ Cg अप्यप्रधृत्यरावणम् ॐ

24 Ś2 D5 om D1 reads in marg 24 (for both, cf v l 23) —a) N B1–3 [अ]परजात् (for [अ]वरजे) V1 रावणावरजस्यास्य —b) Ñ V2 B1–3 पृच्छ(V3 एव श्रु)त्वा स, V1 एवं वदति (for एवं ब्रुवति) —c) M2.3 रिपूणां (for शत्रूणां) V3 हावघातार्थम्, Lo 1.2.3 प्रतिवे(D3 °वा)धाथम् —d) D3.6.13 एव (for इदं) —After 24, G2 M3 ins G1 ins after 25

579* मैन्दश्च द्विविदश्चैव नीलः सेनापतिस्तथा ।
पूर्वद्वारं प्रधानन्वा शीघ्राश्च इवानला ॥

[(l 2) G2 प्रबाधतां M3 प्रबाधतो (for प्रधानन्वा), G3 [अ]ग्रय (for [अ]नला)]

25 Ś2 D5 om 25 (cf v l 23) —a) D1.9–11 पूर्वद्वार T1.3 कक्षायां —b) G1 नीलो हरियूथपतिः —c) T1 M3 प्रहस्त, Ck t as in text (for °स्तं) D6 T2.3 G3 M1.2 -तु(T3 -यो)द्धार्थ; Ck t as in text (for -योद्धा स्याद्) ॐ Cr प्रहस्तप्रतियोद्धा स्यादिति पाठ ॐ —d) D6 युत (for वृत) M1.2 यूथपैः सह तिष्ठतु —For 25, Ś1 Ñ V B D6–8.9.13.18 G2 M3 subst, G1 cont after 579*

580* कपीनामुग्रवीर्याणां सहस्रैर्बहुभिर्वृतः ।
नीलः प्रहस्तं युवतो राक्षसं प्रति धावतु ।

[V3 om l 1 B1 reads l 1 in marg (cf. v l 23) —(l 1) D6 बलेन महता वृत, G2 सहस्रैः परिवारितः (for the post half) —G2 om from l 2 up to st 27 —(l 2) Ś1 D6.13 प्रहस्त, D3 युवको (unmetric) D13 मत्त (for युवतो) V3 transp प्रहस्त and युवतो V1.3 युधि मारतः, V2 प्रति मारुतु B2 D6–8 प्रति भावतां D8.9 G1 M3 प्रतिबाध (D4 °ध्य)तां (for प्रति धावतु) Ś1 D6.13.13 धु(D8 °ध)वे राक्षसे प्रति (for the post half)]
—After 25, G3 ins 579*

26 Ś1 D5 om 26ab (cf v l 23) G3 om 26 (cf v l 580*) —a) V3 च (for तु) Ś1 Ñ V1.2 B D6–8.9.13 वालिनः पुत्रो (for वालिपुत्रस्तु) —b) V3 पूर्वांतस्तु दक्षिण —c) D6 दक्षिणे B1.2.4 D6–8 बाधतां (for बाधतां) Ś Ñ V1.2 B1.2 D8.13 G3 M3 द्वारि D6 द्वारं (for द्वारे)

हनूमान्पश्चिमद्वारं निपीड्य पवनात्मजः ।
प्रविशत्वप्रमेयात्मा बहुभिः कपिभिर्वृतः ॥ २७

दैत्यदानवसंघानामृषीणां च महात्मनाम् ।
विप्रकारप्रियः क्षुद्रो वरदानबलान्वितः ॥ २८

परिक्रामति यः सर्वाँल्लोकान्संतापयन्प्रजाः ।
तस्याहं राक्षसेन्द्रस्य स्वयमेव वधे धृतः ॥ २९

उत्तरं नगरद्वारमहं सौमित्रिणा सह ।
निपीड्याभिप्रवेक्ष्यामि सबलो यत्र रावणः ॥ ३०

वानरेन्द्रश्च बलवानृक्षराजश्च जाम्बवान् ।
राक्षसेन्द्रानुजश्चैव गुल्मे भवतु मध्यमे ॥ ३१

न चैव मानुषं रूपं कार्यं हरिभिराहवे ।
एषा भवतु नः संज्ञा युद्धेऽस्मिन्वानरे बले ॥ ३२

वानरा एव निश्चिह्नं स्वजनेऽस्मिन्भविष्यति ।
वयं तु मानुषेणैव सप्त योत्स्यामहे परान् ॥ ३३

G 6. 13. 34
B. 6. 37. 34
L. 6. 13. 35

---

27 G3 om 27 (cf v l 580*) — a) B4 D5 [illegible] पश्चिम (for पश्चिम) D7 द्वारे, G2 M6 द्वारि, Ck t as in text (for द्वार). Ñ B1 3 पश्चिमं नगरद्वारं — b) Ś D8 [illegible] निपात्य, Ñ V B1–3 D7 10 G1 3 निष्पीड्य, D6 प्रयातु D4 निपीडय् (sic) (for निपीड्य) — c) Ñ V B D1 [illegible], D9 निपेशतु (sic), D3 [illegible], D2 [illegible] D4 निवसन् (for प्रविशतु) — d) D5 T1 3 वानरैर् (for कपिभिर्) Ñ V1 3 B D5–4 G2 M1 transp बहुभि (B1 in marg) and कपिभिर् V1 D6 3 सह (for वृत) G1 M1 3 वानरैर्बहुभिर्वृत — For 27cd, Ś D5,12,13 subst D3 ins after 27ab

581* इन्द्रजित्प्रतियुद्धार्थं वृतो वै वानरैः सह ।
[D2 सह (for सह)]

28 a) D1 सेघानाम् (sic) M1 3 -पक्षाणाम् (for संघा नाम्) — b) G1 3 सुकर्माणां (for महात्मनाम्) — c) G1 3 M1 3 4 -कर (for प्रिय) B1 D1 क्रुद्धो D13 शुद्धो (for क्षुद्रो) Ś D1 13 विप्रकारी च य क्षुद्रो [illegible] क्षुद्रो, D6 विप्रकार कृत क्षुद्रो — d) Ñ1 B1 2,4 वरदानाद् (for वरदान-) D4 M1 3 वरदानेन [illegible]

29 a) Ś V4 D3 D5 परिक्रमति [illegible] D1 T परिक्रमति B1 परिक्रामयति (by [illegible]) Cg k as in text (for परिक्रामति) — b) V4 तापयति D5 भ्रामयन् (for संतापयन्) Ñ B1–3 लोकान्संतापयन्प्रजाः — c) S V B1 D5–[illegible] तस्य राक्षसराजस्य — d) S V B D5–[illegible] [illegible] D2 स्वयमेव (for स्वयमेव) Ś V1 D5–[illegible] T1 वधे धृत । Ñ V1 B [illegible] D5 [illegible] D6 [illegible] Cv r g k t as in text (for वधे धृत) — [illegible] also Ct

30 b) B1 2,4 [illegible] M1 3 [illegible] Ct as in text (for अहं) — c) D1 निपीड्य T1 [illegible] (for [illegible]) Ś [illegible] D5–[illegible] G2 [illegible] D1 [illegible] D12 [illegible] D1 [illegible] D13 [illegible] N V1 3 D1 निपीड्य (N1 V1 3 °ड्यो) प्रविक्ष्यामि — After 30 Ś D5,12,13 ins

582* आ पुरद्वारशिखरान्शातय समन्ततः परिवेष्टितुम् ।
रामस्याधिष्ठितं चैतद्दर्पणेभ्यः सागरम् ।

[(L 2) D12 राघव (for रामेण) and [च]त्र (for [ए]त्र)]

31 a) Ś D1 13 तु (for च) Ñ V2 B1 3 सुग्रीवो (for बलवान्) D4 वानरेन्द्रबलाध्यक्षो — b) Ś D5,12 तु (for च) V2,3 D1,3 [illegible] T1 M3 धीमवान् (for जाम्बवान्) Ñ B1–3 जाम्बवांश्च तथा [illegible] — c) G (ed) [illegible] (for [ए]व) — d) D2 3,4 Cm g गुल्मो, Cv as in text (for गुल्मे) B2 D2 भवति, M1 3 तिष्ठतु, Cm as in text (for भवतु) D2 3,4 T1 3 G1 M2 Cm g मध्यम (D4 °म) Cv as in text (for मध्यमे)

32 a) Ñ1 तु (for च) Ñ1 B1 T1 Cr [ए]वं D1 [ह]वं Cg k as in text (for [ए]व) — b) Ñ B G1 3 कपिभिर्, Cr as in text (for हरिभिर्) Ś V D5–[illegible] कपि(D5 हरि)भि कार्यमाहवे — c) M1 3 नो भवतु (by transp) (for भवतु नः) D5 T1 संज्ञा वा M3 संज्ञा नो (by transp) (for नः संज्ञा) Ñ B1 3 न च न(B1 4 (sup lin as in Ñ2 च)) [illegible] युद्धे [illegible] B4 [illegible] D5 [illegible] D4 [illegible] D5 [illegible] D6 [illegible] (sic) [illegible] D13 [illegible] — d) Ñ2 V3 B संज्ञा स्व(B4 म) Ñ1 V1 3 D1 4 संज्ञा(D1 °ज्ञा) नै D3 3,13 [illegible] (for युद्धेऽस्मिन्) — For 32cd Ś D1 13 subst D5 ins after 32

583* [illegible] संज्ञा युद्ध वा मानुष च ।

[D5 [illegible] (for the prior half) and [illegible] (for वा)]

33 Ś D1 13 om 33cd — a) Ñ V B D5 वानरा D1 वानरैर् Ñ B1 D5–[illegible] [illegible] (for एव) Ñ1 D1 [illegible] (L1 °ह) [illegible] (sic), D1 [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible] G1 [illegible] Ck t [illegible] D1 [illegible] Cm g as in text (for

G 6. 13. 35
B 6. 37. 35
L 6. 13. 37

अहमेव सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन महौजसा ।
आत्मना पञ्चमश्चायं सखा मम विभीषणः ॥ ३४

स रामः कार्यसिद्ध्यर्थमेवमुक्त्वा विभीषणम् ।
सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान्मतिम् ॥ ३५

ततस्तु रामो महता बलेन
प्रच्छाद्य सर्वां पृथिवीं महात्मा ।
प्रहृष्टरूपोऽभिजगाम लङ्कां
कृत्वा मतिं सोऽरिवधे महात्मा ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाविंशतितमः सर्गः ॥ २८ ॥

नश्चिद्ध) D3 वानरस्यैव सच्चिद्धं —[c]) N1 B1-3 स्वजनेषु, B4 वानरेषु, D6 साभिज्ञानं (for स्वजनेऽश्रिमन्) —D13 om from भविष्यति up to मम in 34[d]. —[c]) D7 पुत्र (for वय) Ś D5.13 वय भवतो मध्ये च, Ñ V B1.3.4 D1.4 वय तु(Ñ1 B3 D1 च) रक्षसा सघान् (V D1.4 मध्ये) B3 वय तु राक्षसान्सर्वान्, D0.2.3 वय तु(D5 च) भवता मध्ये —[d]) D6 पूयो (sic) D6 सह (for सह) Ś D0.2.8.12 नरा, Ñ V B2-4 D1.4 जना, G2 परै (for परान्)

34 D13 om up to मम in 34[d] (cf v l 33) V3 om 34 —[a]) Ś V1 D0-2.8.12 चैव, D4 T1 पुन M1.2 चापि (for पुन) —[b]) Ś Ñ V1.2 B D0-4.8.12 G1.3 [अ]मितौजसा(D5 °स) (for महौजसा) —[c]) Ś1 D3 ह्यात्मन (for °ना) D4 [ए]व (for [अ]य) —[d]) N2 B1 सहायो मे, V1 B4 सखा मे स, D4 सखाय मे (for सखा मम)

35 D1 om 35 —[a]) D5.7 to 11 [M2 Cm t कृत्य, D9 सर्वे, Cg as in text (for कार्य) Ś V B4 D0.4.8.12.13 सर्वकार्य(V2 B1 °म)प्र(V1 D4 °र्याय)सि(D5 °सम्) द्धगभम् —[b]) D5 एतद् (for एवम्) —[c]) D13 Cm g बुद्धिम्, Ch t as in text (for बुद्धिं) —[d]) Ś D5.12 कपुविक्रम, Ñ V B D0-3.12 M1.2 मतिमांस्तदा(B2 D4 °धा) D8-12 मतिमान्प्रभु, T2 सुमहामति, G1.2 मति सामन Cm g as in text (for मतिमान्मतिम्) ⁂ Cm सुवेलारोहणे प्रवृत्ता बुद्धिर्यस्य स सुवेलारोहणेबुद्धि । अलुवत्य मार्षम् । मतिमान् आगामिगोचरबुद्धिमान् मतिं चकार सुवेलारोहणव्का चकारेत्यर्थ । बुद्धिमिति द्वितीयान्तपाठे तु सुवेलारोहणे मतिं मननात्मिकां बुद्धिं निश्चयात्मिकां चकारेत्यथ । यद्वा बुद्धिं तात्कालिकरूपां मतिं चकार अर्थनिर्धारणात्मां चकारेत्यथ । "अर्थनिर्धारण मति" इति लक्ष्मा । Cg सुवेलारोहणे विषये बुद्धि, बुद्धिमान् । मतुल्लोप आर्ष । मतिम् इच्छाम् ।

सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान् मतिमिति च पाठ ⁂ —After 35, D5.7.10.11 S ins

584* रमणीयतर दृष्ट्वा सुवेलस्य गिरेस्तटम् ।

36 D6 T1 om 36 —[a]) D0.2.12 तेन (for ततस्) Ś Ñ V B D1.3.4.8.12 स, D0.2.13 स्म (for तु) ⁂ Ck ततस्तु राम इत्यादिवक्ष्यमाणसप्तश्लोकश्च न । नापि चोक्तिरनुवाद । नापीह पूर्वापरप्रकरणविच्छेद । अत इम श्लोकं वृथा प्रक्षिप्यात्र सर्गं विच्छिन्दन्ति । इममेव कुशस्थित ऋत्युक्त सर्गसरव्याप्यधिकदर्शन आयात । अतो नात्र सर्गविच्छेद ॥ Ct also cites Kataka ⁂ —[b]) D2 प्रसाद्य (for प्रच्छाद्य) G1 महतीं, M2 वसुधां, Cg as in text (for पृथिवीं) —[c]) T2 अहृष्ट, Cg as in text (for प्रहृष्ट) B4 D2 हि, D4 [ऽ]थ (for ऽभि) V3 [ऽ]भिजगाम (for °जगाम) —[d]) N B1-3 शत्रु M2.3 वैरि, M1 चारि (for सोऽरि) N2 सहायवान्, D6 T3 ददामा, G2 M1.2 धर्मात्मा, Cv as in text (for महात्मा) Ś V B1 D0.2.8.12.13 विभीषण चारयितौ नि(D1 प्र)यो(V2.3 B4 D1-3 °यु)ज्य, D4 विभीषण चारयतौ नियुज्यता

Colophon —*Kanda name* Ñ B1.3.4 D2.10.11 लङ्काकाण्डे, D0.4 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś D5.13 विभागचिंता Ñ1 B1.3.4 चारप्रवेश, Ñ2 ***पन V1.2 D13 सैन्यविभागचिंतन(D13 °चिंता) V2 सैन्यविभाग, B2 लङ्कायां चारप्रवेश, D0 सैन्यप्रविभागचिंतनं, D1 सनापरिभागचिंता, D3 सैन्यप्रतिभागनचिंता D4 लङ्काविधान, D6 लङ्काप्रातयावन, D9 विसीषणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 D0.2.3.12.13 om, Ś2 N2 V1.2 B D1.3 13, V2 D6 26, D1 15, D5-7.10.11 T1.3 G M 37, T2 36 —After colophon, D1 concludes with रामः G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः.

२९

स तु कृत्वा सुवेलस्य मतिमारोहणं प्रति ।
लक्ष्मणानुगतो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ १
विभीषणं च धर्मज्ञमनुरक्तं निशाचरम् ।
मन्त्रज्ञं च विधिज्ञं च श्लक्ष्णया परया गिरा ॥ २
सुवेलं साधु शैलेन्द्रमिमं धातुशतैश्चितम् ।
अध्यारोहामहे सर्वे वत्स्यामोऽत्र निशामिमाम् ॥ ३
लङ्कां चालोकयिष्यामो निलयं तस्य रक्षसः ।
येन मे मरणान्ताय हृता भार्या दुरात्मना ॥ ४
येन धर्मो न विज्ञातो न वृत्तं न कुलं तथा ।
राक्षस्या नीचया बुद्ध्या येन तद्गर्हितं कृतम् ॥ ५
यस्मिन्मे वर्धते रोषः कीर्तिते राक्षसाधमे ।
यस्यापराधान्नीचस्य वधं द्रक्ष्यामि रक्षसाम् ॥ ६
एको हि कुरुते पापं कालपाशवशं गतः ।
नीचेनात्मापचारेण कुलं तेन विनश्यति ॥ ७

G. 6. 14. 9
B. 6. 38. 6
L. 6. 14. 7

29

1 [a]) D4 सेतुं कृत्वा समुद्रस्य. —[b]) Ś Ñ V B D6-8.10.11 बुद्धिम् (for मतिम्). —[c]) B4 D1-4.12 [अ]नुगतो, D6 -[अ]नुचरो (for °गतो). B2 लक्ष्मणश्चागतो (sic).

2 [a]) V2 (marg.) D5 सर्वज्ञम्; D6 धर्मज्ञो (with hiatus). —V2 reads 2[b] in marg. —[b]) D7 च राक्षस (for निशाचरम्). —V1 om. 2[cd]. —[c]) Ñ1 M1.3 समयज्ञं; D6 मित्रज्ञ, D1 वा; D8.11 om. (for first च). Ś Ñ2 V1.3 B1-3 D6-8.10.11.12 कृतज्ञं; Ñ1 कृतज्ञं; D4 कुलज्ञं, M1.2 त्रिविधज्ञं, Cm g t as in text (for विधिज्ञं). D1 वा (for second च). —[d]) D5 om. (hapl.) परया. Ś V2.3 B1.4 D6-8.10.11 मधुरं श्लक्ष्णया गिरा, D4.12 M1.2 श्लक्ष्ण मधुरया गिरा.

3 [a]) Ñ1 B1-3 अथ; Ñ2 चाथ (for साधु). B1 शैलेशम्. —[b]) Ś D4.12 मासु, B1 D2 T2 G3 दृढं (sic) (for इम). Ś V1.3 D6-8.10.11 सानु- (for धातु). D1 शतैर्वृतं; G3 शिखरैश्चितं; M1 निवेशितं. —Ś1 om. 3[c]-4. —[c]) Ś1 V1 B1 D6-8.10.11.12 अधिरोहामहे. —After 3, Ñ V1 B1-3 ins.:

585* सुग्रीवं चैव पश्यंश्च किंचित्कालं तेन रक्षसा ।
राक्षस ते च द्रक्ष्याम कर्मचित्यति राघवम् ।

[(l. 2) B1 transp. चरि and राघवम्.]

4 Ś1 om. 4 (cf. v.l. 3). —[a]) Ś1 B1.4 D4.7.8.10.11.12 G1.2 M1 चालोकयिष्यामो (B1 D2 °षि), V2 D6 T1 चालोकयिष्यामि; D4 G2 चारोहयिष्यामो. —[b]) Ś1 Ñ2 V B1.4 D6-8.10.11.12 राक्षसस्य च (V2 तु) (for तस्य रक्षस.). —[c]) Ś1 D4.12 [अ]त्र मम; D6 मे (for मे). Ś1 V D6-8.10.11.12 जीवितनाशाय; Ñ B1.3.4 मत्प्राणनाशेन (for मरणान्ताय). B1 येनात्मप्राणनाशेन; D12 येनात्मनाशविनाशाय. —[d]) V2 D12 [अप]हृता (for हृता). Ś1 Ñ V B D6-8.10.11.12 बला (Ñ2 मम; V2 तव)[अ]पनीता (for दुरात्मना).

5 [a]) D12 ज्ञानातो (sic) (for विज्ञातो). —[b]) Ś V1 D6-8.10.11 वृत्तं; Ñ2 वृद्धं; D4 T1 चित्तं (for वृत्तं). M1 तद्वृत्तं (for वृत्त न). Ś V B4 D6-8.10.11 कुलशालिना (for न कुलं तथा). —[c]) Ś D6.8.12 रक्षसा (for राक्षस्या). Ñ B G1 जिह्मया, Cm t as in text (for नीचया). —[d]) T2 तेन. Ś1 B1 D6.10.11 [ए]तद्; D4 दै, D1 [इ]द (for तद्).

6 D10.11 om.; while B (cd.) reads 6-7 within brackets. D4 om. 6[ab]. —[a]) Ś V B4 D1-8.10.11.12 च (V2 तु) त्वाद्धि-, Ñ B1.3 तस्मै हि-, B3 तेनैव, D6 तस्माद्धि; D4 T1 अस्मिन्मे, T2.3 G M3 (before corr. as in text); Cg तस्मिन्मे (for यस्मिन्मे). D1.2 M3 Cg -वर्तते (for वर्धते). Ś D4.12.13 कोप, D4 अस्माद्धि हृदरोष सन्; D7.8 अस्मिन्वर्धति मे कोप. —[b]) Ś V1.3 D6-8.10.11.12 स्मृत्वा त (Ś D2 सुग्रीव, D13 स्मृत्वा च) पापराक्षस, Ñ B पापं सकीर्त्य (Ñ2 °कित्य; B1 °स्मृत्य) राक्षस, V2 स्मृत्वा तं राक्षसेश्वरं. —[c]) D6 यस्य, D1 यथा, D2 T2 तस्य (for यस्य). Ś V1 B4 D6-8.10.11.12 [अ]पचार (B4 °चा)रान् (for [अ]पराधान्). D1 दुष्टस्य (for नीचस्य). —[d]) Ś Ñ V B D6-8.10.11.12 सर्वान्द्रक्ष्यामि (Ś D4.12 °न्द्रक्ष्यामि; D13 °द्रक्ष्याम [sic]) निशाचरान्; D4 वधिष्ये सर्वराक्षसान्, G वध (G3 वधं) करिष्यामि राक्षसान्; M3 वधं पश्याम राक्षसान्. —After 6, Ś Ñ V B D6-8.10.11.12 ins.:

586* पापैर्दुरात्मभिर्नित्यं परघातिभि राक्षस ।

[Ñ B1-3 पश्यामः, D5 द्रक्ष्यामि. V2 नश्येत्; D6 -द्रुमेद् (for नश्येत्). B1 दानवान् (for मनुजान्).]

7 D10.11 om., while B (cd.) reads 7 within brackets (cf. v.l. 6). —[a]) Ś D4.12.13 को हि नाम; V D1 पुरुषः; B4 D4.8 पुरुषस्तु, D6 पुरुषस्तु (metri causa) (for एको हि). —[b]) Ñ1 वश; V2 B1 पाश (for -पाश-). D1 -वशानुग (for -वशं गत). Ś D4.12.13 कालस्य वशमापन्न (Ś1 D12 °गत). —[c]) Ś Ñ V B D6-8.10.11.12 नीचेनात्म (B1 °पं). D1 G (ed.) आत्मनस्तु (G (ed.) °स्त) वा; D6 तेन पाप (for नीचेनात्म). Ñ V2.3 B D4.12 T1.2 G M1.2.3 -[अ]पचारेण, V1 -[अ]पचारेण; D1 -[अ]तिचारेण (for [अ]पचारेण). —[d]) Ś V D6-8.10.11.12 तेन

G 6.13.35
B 6.37.35
L 6.13.31

अहमेव सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन महौजसा ।
आत्मना पञ्चमश्चायं सखा मम विभीषणः ॥ ३४

स रामः कार्यसिद्ध्यर्थमेवमुक्त्वा विभीषणम् ।
सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान्मतिम् ॥ ३५

ततस्तु रामो महता बलेन
प्रच्छाद्य सर्वां पृथिवीं महात्मा ।
प्रहृष्टरूपोऽभिजगाम लङ्कां
कृत्वा मतिं सोऽरिवधे महात्मा ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाविंशतितमः सर्गः ॥ २८ ॥

नश्चिद्) D3 वानरस्येव वश्चिद्ध —[d]) N1 B1.4 स्वजनेषु, B4 वानरेषु, D4 सर्वाभिज्ञाने (for स्वजनेऽस्मिन्) —D13 om from भविष्यति up to मम in 34[b] —[e]) D7 एष (for वय) Ś D4.13 वय भवतो मध्ये च, Ñ V B2.3.4 D1.6 वय तु (N1 B1 D1 च) रक्षसो सचान् (V D1.4 मध्ये) B1 वय तु राक्षसान्सर्वान्, D2.3 वय तु (D2 च) भवतां मध्ये —[f]) D9 पृयो (sic) D4 सह (for सत) Ś D2.3.5.13 नरा, Ñ V B2-4 D1.4 जना; G1 परे (for सतान्)

34 D13 om up to मम in 34[d] (cf v l 33) V3 om 34 —[a]) Ś V1 D2-4.8.13 चैव, D1 T1 एष M1.3 चापि (for एव) —[b]) Ś Ñ V1.3 B D2-4.8.13 G2.3 [अ]मितौजसा (D1 °स) (for महौजसा) —[c]) Ś1 D4 आत्मन (for °ना) D1 [ए]व (for [अ]य) —[d]) Ñ2 B1 सहायो मे, V1 B2 सखा मे स, D1 सहाय मे (for सखा मम)

35 D9 om 35 —[a]) D2.7.10.11 T M1 Cm t कृत्य, D9 सर्व; Cg as in text (for कार्य) Ś V B1 D2.4.11.13 सर्वकार्य(V1 B4 °स)ष(V1 D1 °थि)ति(D1 °सद्)-दयपम् —[b]) D1 एतद् (for एवम्) —[c]) D13 Cm g बुद्धिम्; Ck t as in text (for बुद्धिं) —[d]) Ś D4.13 कपुविक्रम; Ñ V B D2-4.11 M1.2 मतिमान्तदा(B1 D1 °था) D2-11 मतिमान्प्रभु; T2 सुमहामतिः, G1.3 मति मात्मन; Cm g as in text (for मतिमान्मतिम्) ⊛ Cm सुवेलारोहण मङ्गला बुद्धिरेव स सुवेलारोहणबुद्धि । भङ्गलस्य मारम्भ । मतिमान् भगवान्मनोवाग्बुद्धिमान् मतिं चकार सुवेलारोहणार्थो चकारेत्यर्थ । बुद्धिमिति द्वितीयान्तपाठे तु सुवेलारोहणे मतिं मननात्मिकां बुद्धिं निश्चयात्मिकां चकारेत्यर्थ । यद्वा कार्यं तत्कालोचितरूपां मतिं चकार कथनिर्धारणरूपां चकारेत्यर्थ । "मधनिर्धारणे मति" इति कतका । Cg सुवेलारोहण विषयं बुद्धिं, बुद्धिमान् । मनुष्कोऽप कार्ये । मतिम् इच्छाम् । सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान् मतिमिति च पाठ ⊛ —After 35, D7.10.11 S ins

584* रमणीयतरं दृष्ट्वा सुवेलस्य गिरेस्तटम् ।

36 D6 T1 om 36 —[a]) D4.13 तेन (for ततस्) Ś Ñ V B D1.8.4.8.13 स, D2.13 स (for तु) ⊛ Ck ततस्तु राम इत्यादिश्लोकमाणसमहश्लोकश्च न । नापि घोषितमनुवाद् । नापीह पूर्वापरप्रकरणविच्छेद । अत इमं श्लोकं वृथा प्रक्षिप्यात्र सर्गं विच्छिन्दन्ति । एवमेवं कुर्वति कल्युक्तसर्गसंख्याभ्यधिकदर्शनं जायते । अतो नात्र सर्गविच्छेद ⊛ Ct also cites Kataka ⊛ —[b]) D1 प्रसाद्य (for प्रच्छाद्य), G1 महतीं M2 वसुधा, Cg as in text (for पृथिवीं) —[c]) T2 प्रहृष्ट; Cg as in text (for प्रहृष्ट) B2 D6 हि, D4 [ऽ]थ (for ऽभि) V3 [ऽ]भिनरेन (for °जगाम) —[d]) V B1-3 तत्र M1.2 वैरि; M3 चारि (for सोऽरि) N2 सहायवान्, D4 T2 दशास्य, G1 M1.3 धृतात्मा; Cm as in text (for महात्मा) Ś V B1 D2.3.11.13 विभीषणे चाविधौ नि(D2 प्र)योज्य(V2.3 B1 D1-3 °यु)ज्य D1 विभीषणं चात्मवधो नियुज्य

Colophon —*Kāṇḍa name* V B1.2.4 D1.8.11 लंका कांडे, D2.4 युद्धकांडे —*Sarga name* Ś D4.13 विभागचिंता N1 B1.2.4 धात्मवध; B2.3.4 वधपत्र V1.2 D13 सैन्य विभागचिंतनं (D13 °चिंता), V3 सैन्यविभाग; B3 लंकायां चात्मवध; D6 सैन्यपरिभागचिंतनं D1 सचारविभागचिंता D2 सैन्यपरिभागचिंता D8 लंकाविभागं D4 लंकायतिदर्शनं D9 विभीषणप्रार्थने —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 D2.3.4.12.13 om, Ś2 Ñ2 V1.3 B D4.5 23 V3 D9.11, D1 25, D6-10.11 T1.2 G M 37, T2 36 —After colophon, D2 concludes with रामः G M1.2.4 with श्रीरामाय नमः ।

२९

स तु कृत्वा सुवेलस्य मतिमारोहणं प्रति ।
लक्ष्मणानुगतो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ १
विभीषणं च धर्मज्ञमनुरक्तं निशाचरम् ।
मन्त्रज्ञं च विधिज्ञं च श्लक्ष्णया परया गिरा ॥ २
सुवेलं साधु शैलेन्द्रमिमं धातुशतैश्चितम् ।
अध्यारोहामहे सर्वे वत्स्यामोऽत्र निशामिमाम् ॥ ३
लङ्कां चालोकयिष्यामो निलयं तस्य रक्षसः ।
येन मे मरणान्ताय हृता भार्या दुरात्मना ॥ ४
येन धर्मो न विज्ञातो न वृत्तं न कुलं तथा ।
राक्षस्या नीचया बुद्ध्या येन तद्गर्हितं कृतम् ॥ ५
यस्मिन्मे वर्धते रोषः कीर्तिते राक्षसाधमे ।
यस्यापराधान्नीचस्य वधं द्रक्ष्यामि रक्षसाम् ॥ ६
एको हि कुरुते पापं कालपाशवशं गतः ।
नीचेनात्मापचारेण कुलं तेन विनश्यति ॥ ७

G 6. 14. 9
B. 6. 38. 6
L. 6. 14. 7

29

1 ᵃ) D₄ सेतुं कृत्वा समुद्रस्य —ᵇ) Ś Ñ V B D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ बुद्धिम् (for मतिम्) —ᶜ) B₃ D₁ ₆ ₁₂ [अ]नुगतो, D₀ [अ]नुचरो (for ॰गतो) B₃ लक्ष्मणश्चागतो (sic)

2 ᵃ) V₁ (marg) D₃ सर्वज्ञम्, D₄ धर्मज्ञो (with hiatus) —V₃ reads 2ᵇ in marg —ᵇ) D₇ च राक्षस (for निशाचरम्) —V₃ om 2ᶜᵈ —ᶜ) Ñ₁ M₁ ₂ मन्त्रज्ञम्, D₆ मित्रज्ञ D₁ च, D₈ ₁₂ om (for first च) Ś Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₃ D₀₋₄ ₆ ₁₂ ₁₃ कृतज्ञं, Ñ₁ कृतज्ञम्, B₄ कुलज्ञं, M₁ ₂ विधिज्ञम्, Cm g t as in text (for विधिज्ञं) D₁ वा (for second च) —ᵈ) D₈ om (hapl) परया Ś V₂ ₃ B₁ ₄ D₀₋₃ ₈ ₁₃ मधुरं श्लक्ष्णया गिरा, D₁₂ M₁ ₂ श्लक्ष्णं मधुरया गिरा

3 ᵃ) Ñ₁ B₁₋₃ अथ, Ñ₂ चाथ (for साधु) B₁ शैलेशम् —ᵇ) Ś D₈ ₁₂ धातु, B₄ D₂ T₂ G₂ द्द (sic) (for इमं) Ś V₂ ₃ D₀ ₈ ₁₂ ₁₃ सानु (for धातु) D₃ शतैर्वृत, G₃ विभूषित M₆ निवेशित —Ś₁ om 3ᶜ–4 —ᶜ) Ś₂ V₁ B₁ D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ अधिरोहामहे —After 3, Ñ V₁ B₁₋₃ ins

585* दुर्गमं चैव यत्किंचित्कारितं तेन रक्षसा ।
राक्षसं तं च द्रक्ष्यामः कथंचिद्यदि रावणम् ।

[(1. 2) B₁ transp यदि and रावणम्]

4 Ś₁ om 4 (cf v l 3) —ᵃ) Ś₂ B₁ ₄ D₁ ₃ ₆ ₁₂ ₁₃ G₁ ₃ M₅ आलोकयिष्यामो (B₄ D₃ ॰मि) V₂ D₁ ₆ T₃ चालोकयिष्यामि, D₃ G₂ चारोहयिष्यामो —ᵇ) Ś₂ Ñ₂ V B₁ ₄ D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ रावणस्य च (V₃ तु) (for तस्य रक्षस) —ᶜ) Ś₂ D₁ ₁₃ [आ]त्म ; D₀ यै (for मे) Ś₂ V D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ जीवितलोभाय, Ñ B₂ ₃ ₄ मृत्युकामेन (for मरणान्ताय) B₂ येनाद्यात्मवधुकामेन D₁₂ येनात्मजविनाशाय —ᵈ) Ñ₁ D₁₂ [आ]हृता (for हृता) Ś₂ Ñ V B D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ यस्य (Ñ₂ मन्ये, Ñ₁ वप)स्विनी (for दुरात्मना)

5 ᵃ) D₁₂ ज्ञानीतो (sic) (for विज्ञातो) —ᵇ) Ś V₁ D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ कुलं, Ñ₁ वृत्तं, D₈ T₁ विद्य (for वृत्तं) M₂ तद्वृत्त (for वृत्तं न) Ś V B₁ D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ कुलशालिना (for न कुलं तथा) —ᶜ) Ś D₀ ₃ ₁₂ राक्षसा (for राक्षस्या) Ñ B G₁ जिह्मया, Cm t as in text (for नीचया) —ᵈ) T₂ तेन Ś₂ B₁ D₈ ₁₂ ₁₃ [ए]वद्, D₃ यै, D₄ [इ]द (for तद्)

6 D₁₀ ₁₁ om while B (ed) reads 6–7 within brackets D₆ om 6ᵃᵇ —ᵃ) Ś V B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ त(V₃ य)स्माद्धि, Ñ B₂ ₃ तस्मै हि, B₄ तेनैव, D₀ तस्माद्धि, D₀ T₁ अस्मिन्मे, T₂ ₃ G M₁ (before corr as in text), Cg तस्मिन्मे (for यस्मिन्मे) D₁ ₂ M₂ Cg ॰वर्तते (for वर्धते) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ क्रोध D₄ तस्माद्विवृद्धरोष सन्, D₇ अस्मिन्वर्धति मे कोप —ᵇ) Ś V₁ ₂ D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ स्मृत्वा स (Ś D₂ श्रुत्वैव, D₁₂ श्रुत्वा त) पापराक्षस, Ñ B पापं सकीर्त्य (Ñ₂ ॰चिन्त्य, B₁ ॰स्मृत्य) राक्षस, V₃ स्मृत्वा त राक्षसेश्वर —ᶜ) D₀ यस्य, D₁ यथा D₃ T₂ तस्य (for यस्य) Ś V₁ B₁ D₀ ₂ ₃ ₈ ₁₂ ₁₃ [अ]पचा(B₄ ॰का)रात् (for [अ]पराधात्) D₄ एकस्य (for नीचस्य) —ᵈ) Ś Ñ V B D₀₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ सबान्धवस्या(Ś D₈ ₁₃ ॰न्धु-वा D₁₂ ॰-वध्या [sic])मि राक्षसान्, D₄ वधिष्ये सर्वराक्षसान्, G भय(G₁ वध) गच्छति राक्षसा॰, M₆ वध पश्यामि राक्षसान् —After 6, Ś Ñ V B D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ins

586* वर्णैर्वज्राशनिप्रख्यैरसुरानिव वासव ।

[Ñ B₁₋₃ वज्रानल D₀ शक्राशनि V₃ ॰र्शरै, D₈ ॰सुरैर् (for प्रख्यैर्) B₁ दानवान् (for असुरान्)]

7 D₁₀ ₁₁ om while B (ed) reads 7 within brackets (cf v l 6) —ᵃ) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ को हि तत् ; V D₃ एकश्च B₄ D₀ ₁ ₃ एकस्तु D₄ एषस्तु (metri causa) (for एको हि) —ᵇ) Ñ₂ वश ; V₃ B₁ पाश (for पाश) D₁ ॰वशानुग (for ॰वश गत) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ कालस्य वश मागत (Ś₂ D₁₂ ॰गत) —ᶜ) Ś Ñ V B D₃ ₁ ₂ ₄ ₆ ₁₂ ₁₃ नीचस्यात्म (D₄ ॰थ) D₁ G (ed) नीचस्य(G [ed] ॰स्या)त्म, D₀ तत्र धाम (for नाचेनात्म) Ñ V₂ ₃ B D₄ ₇ T₁ ₂ G M₁ ₂ ₃ [अ]पराधेन, V₁ ॰[अ]पचारेण, D₆ ॰[अ]पकारेण (for [अ]पचारेण) —ᵈ) Ś V D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ मम,

एवं संमन्त्रयन्नेव सक्रोधो रावणं प्रति ।
रामः सुवेलं वासाय चित्रसानुमुपारुहत् ॥ ८
पृष्ठतो लक्ष्मणश्चैनमन्वगच्छत्समाहितः ।
सशरं चापमुद्यम्य सुमहद्विक्रमे रतः ॥ ९
तमन्वरोहत्सुग्रीवः सामात्यः सविभीषणः ।
हनूमानङ्गदो नीलो मैन्दो द्विविद एव च ॥ १०
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
पनसः कुमुदश्चैव हरो रम्भश्च यूथपः ॥ ११
एते चान्ये च बहवो वानराः शीघ्रगामिनः ।
ते वायुवेगप्रवणास्तं गिरिं गिरिचारिणः ।
अध्यारोहन्त शतशः सुवेलं यत्र राघवः ॥ १२

Ñ1 B यस्य, N2 सर्वं, D7 9 G1 2 तस्य, G (ed) पश्य (for तेन) N B1 3 विनश्यति

8 a) B3 T2 3 स, D3 om (subm) (for स) Ś D6 8 12 13 समन्त्र्य काकुत्स्थ, N B3 स(B2 स)मन्त्रयामास, D1 सवधयन्नेव —b) Ś V2 3 D6 1 3, 4 8 12 13 सक्रुद्धो(V1 °द्धे), V3 शत्रुत्वे (for सक्रोधो) —cd) D1 शैलं (for राम) Ñ1 B3 D1 सुवेल V D6 1 3 4 आरोहद्, D6-11 भासाय (for वासाय) B1 चित्रकेतुम् Ñ B1-3 उपागमत्, G M3 अधारुहत्; M1 उपाहरत्(sic), Cg as in text (for उपारुहत्) V D6 1 3 4 वासार्थं कृतभावन (for d) Ś D8 8 12 13 शीघ्रं सुवेलमारोहद्वासार्थं चित्रकानन

9 a) Ñ1 B1 4 D7 8 G2 3 M3 चैवम्, V1 3 D6-4 13 श्चैनम्, D13 चैतम्, G1 चैव (with hiatus) (for चैनम्) —b) Ñ1 D7 11 अनुगच्छत् (sic) —c) Ś V D6-4 8 12 13 धनुर् (for चापम्) D3 उरकस्य —d) D6 T1 3 सुमहान् Ś D8 8 12 13 निक्रमोद्यते(Ś3 D12 13 °य) N V B1 4 D9 1 4 विक्रमोप(B4 °प)म, B1 3 भीमविक्रम(B3 °म) (for विक्रमे रत) G1 3 M3 महातेजा महाबल

10 a) Ś N V1 3 B1 3 D6 2 3 8 12 13 अन्वा(N1 °था)रोहत्, V3 अन्वारोहत् (subm) B1 D1 3 T1 अन्वा(B1 समा)रोह D3 अन्वरोहत, D9 11 तमन्वारोहत् (for तमन्वरोहत्) G M3 सुग्रीवश्च महाबाहु —b) B1 D1 3 T1 G M1 3 3 च(D3 तु) विभीषण —D10 11 om, while B(ed) reads within brackets 10c – 12b —cd) B1 D1 मैंदो नीलो (by transp) Ś D8 13 द्विविध (for द्विविद) ❀ Cg हनुमानिति पृथगुक्त्या रामलक्ष्मणौ पक्षय-मेवारूढाविति गम्यत ❀

11 D10 11 om while B(ed) reads within brackets 11 (cf v l 10) —a) N V1 3 B गयो (for गजो) —b) D1 ऋषभो (for शरभो) —B1 reads 11c – 12d (including 587*) in marg —c) G कुमुद पनसद् (by transp) G (ed) धूम्रो (for चैव) —N2 illeg from रम्भश्च in 11d up to l 1 of 587* —d) Ñ B2-4 धूम्रो, B4 नीलो, D7 तारो (for हरो) D5 वीर्यवान् (for यूथप) Ś V1 3 D6-4 8 12 13 G1 यूथश्च (D3 यूथपा, G1 ऋषभश्च) हरियूथप (D1 4 °पा), V3 यूथश्च विरयूथपा D1 G2 3 M1 रंभो ऋषभश्च यूथप (G3 वानर), G (ed) नलश्चैव तु यूथप —After 11 Ñ V B1(m) 3 4 D5-7 9 S B (ed within brackets) Cm g ins

> 587* जाम्बवांश्च सुषेणश्च प्रघसश्च महामति ।
> दुर्मुखश्च महातेजास्तथा शतबलि कपि ।

[Ñ2 illeg for l 1 —(l 1) D5 T1 M3 ऋषभश्च, D1 T2 3 G M1 वरमश्च (for प्रघसश्च) N V B1 3 G (ed) केसरी च(G (ed) तु) महाबल, D7 9 शरभश्च महाकपि (for the post half) —V3 om from l 2 up to 12d —(l 2) Ñ2 स (for च) Ñ V1 3 B1 3 वीरश्च (for महातेजास्) M1 2 हरि (for तथा)]

12 D10 11 om while B (ed) reads within brackets 12ab (cf v l 10) V2 om 12ab B1 reads 12ab in marg (for both cf v l 11) —a) D1 om second च (subm) T1 करभो (for बहवो) —b) Ś1 शीघ्रगाहिन, Ś1 °वारणा V B3 4 °चारिण, V1 3 D6 1 °विक्रमा, D2 सचिवानरा (sic) Cg as in text (for शीघ्रगामिन) —After 12ab, Ś N V1 2 B D6-4 6 12 13 ins V3 ins before 12cd while D7 G M3 K (ed, within brackets) ins l 2-5 after 12

> 588* अध्यारोहन्नवोद्गम्याशालयन्तो महाशिला ।
> तत सुवेलमारुह्य रामस्तैः सह वानरैः ।
> निषसाद गिरेस्तस्य शृङ्गे समशिलातले ।
> तत कपिगणा सर्वे समारुह्य प्रियोत्तमम्
> आरोहन्त सुवेलं तु प्रवगा दक्षिणामुखा । [5]

[(l 1) N2 illeg V1 3 बलेन्या B1 3 बलेन्वा (B2 °न) B3 (before corr as above) बलेन्या D1 4 श्लोम्या (for बलेन्मात्) Ś D1 12 अन्वारोहन्बलेन्मात्; B1 अध्यारोहन्तरे (for the prior half) V D1 3 शा(V3 3 प)तशो V3 महायन (sic) B1 गरीयसि, D3 विशारदा (for महाशिला) N B1-3 बलवो महागिरि (for the post half) —(l 2) B1 आगम्य (for आरुह्य) Ś D3 12 वानरै सह (by transp) N B1 3 सह यूथपै B1 हरिभि सह (for सह वानरै) D3 राम सौमित्रिणा सह (for the post half) —(l 3) B1 गिरौ तस्मिन्, G1 गिरि-श्रेष्ठे (for गिरेस्तस्य) B3 रम्ये सम D6 प्राणे मणि, D1 सम-स्तुते (for गते सम) N D7 G M3 नले शृङ्गे (for शिलातले) B3 शृङ्गे पादपे विभु (for the post half) —(l 4) Ñ1 प्रियम (sic), B1 om (for आरुह्य) Ñ2

ते त्वदीर्घेण कालेन गिरिमारुह्य सर्वतः ।
ददृशुः शिखरे तस्य विषक्तामिव खे पुरीम् ॥ १३
तां शुभां प्रवरद्वारां प्राकारवरशोभिताम् ।
लङ्कां राक्षससंपूर्णां ददृशुर्हरियूथपाः ॥ १४
प्राकारचयसंस्थैश्च तथा नीलैर्निशाचरैः ।
ददृशुस्ते हरिश्रेष्ठाः प्राकारमपरं कृतम् ॥ १५
ते दृष्ट्वा वानराः सर्वे राक्षसान्युद्धकाङ्क्षिणः ।
मुमुचुर्विपुलान्नादांस्तत्र रामस्य पश्यतः ॥ १६
ततोऽस्तमगमत्सूर्यः संध्यया प्रतिरञ्जितः ।
पूर्णचन्द्रप्रदीपा च क्षपा समभिवर्तते ॥ १७

G 6. 14. 24
B. 6. 38. 13
L. 6. 14. 20

V3 B1.3 समाश्र(N3 °ग)त्य V1 D6 समाश्रि(D6 °त्य)त्य (for समारुह्य) D7 G M3 द्विपेशेन D11 शतमात्रेण योजन (for the post half) —(l 5) V3 D2 आरोहति, D4 आरोहण (for आरोह त) D3 om तु (subm) Ś D6.12.13 आरोहति सुवेलस्य Ñ B D2 G1 सुवेलमभ्य(B1.3 D1 G1 °भ्या B2 °भ्य)रोहत(D1 °स्ते) G2.3 M3 सुवेलमभ्यमारोहन् (for the prior half) Ś V3 B4 सुरवे, B3 सुरगा]

—ᵈ) D3 वायुवेगे Ñ3 B1.3 -प्रतिमास, V3 D1 [आ]प्रवणास्, D5 T1 प्रच(D5 °चु)रास्, G3 प्रवरास्, M1.3 सदरास्, Cv r m g t as in text (for प्रवणास्) Ś N3 V1.3 B4 D6.2.4.8.13 ते वायुवेगा प्लवगास्, D13 तेषां सुवेगा प्लवगास् —ᵈ) B4 तत्रिरि —ᵉ) B4 अभ्यारोहत

13 ᵃ) B3 तेपि, D6 स तु, D1 त च D4 तत्र (for ते तु) V2.3 D1.4 दीर्घण (sic) (for [अ]दीर्घण) —ᵇ) Ñ B1.3 आसाद्य (for आरुह्य) V3 D3 G2 सर्वेश, D6 T3 स्वरा। —After 13ᵃᵇ D6 ins

589* ताम्रद्रुमगृहाकीर्णां तोरणैरुपशोभिताम्।

—For 13ᶜ–15ᵇ V1 subst l 3-6 of 590* —ᶜ) B3 ददृशुः, G1.3 M3 स्या Cg k t as in text (for तस्य) Ś V3 B4 D6.3.4.8.11.13 शिख(Ś D6 पिथ)रात्तस्माद् (for शिखरे तस्य) Ñ1 B3 शिखरे तस्य शैलस्य —ᵈ) Ś V1 D6.8.12.13 विषक्ताम्, B1.2.4 विवि(B4 °सु)क्ताम्, D1.3.4 T1 निविष्टाम्, D1 विन्यस्ताम् V3 D2 इव ता(D3 त) D1.4 दुर्गमां (for इव खे) T2 निविष्टामिव खेचरीं, G1.3 M3 त्रिकूटस्य निवेशिताम्

14 For subst in V1 cf v l 13 and 15 —ᵃ) Ś B3 D6-3.4.8.11.13 G सु(G1 स)वर्णा, D6 सुगुहां (for शुभां प्र) G महाद्वारां (for -वर°) —ᵇ) D6 प्राकारवन, D11 °मिथः M3 °परि (for °वर) D13 शोभनां (for शोभिताम्) —ᶜ) B1 नाना (for लङ्का) Ś D3.13 L (ed) लङ्कां च(L [ed] om [subm]) राक्षसैः पूर्णां —ᵈ) T3 हरिपुङ्गवाः G3 ददृशुर्हरियूथपाः

15 ᵃ) T3 प्रासाद D6.13 M1.3 Ck t च(; T3-चया, Cr m g as in text (for चय) Ś D3.4.8.12.13-वलभी संस्थैश्च; B1 [आ]भरणैः स्तंभैश्च, D6.1 चरणासंस्थैश्च; D4 चरणावैस्तैस् (for चयसंस्थैश्च) —ᵇ) Ś B4 D6-3.4.11.13 तस्मो, M3 यथा (for तथा) T1 नीलैर्द्, T3 श्रीरैर्द् (for नीलैर्) D7-11 च राक्षसैः (for निशाचरैः) —For 14ᶜ–15ᵇ, Ñ V1.3 B1-3 subst., whereas V1 subst. l 3-6 for 13ᶜ–15ᵇ

590* तां सुवर्णां वरद्वारां प्राकारवरशोभिताम्।
नानाराक्षससंपूर्णां पताकाध्वजमालिनीम्।
सज्जयन्त्रोपकरणां समुच्छ्रितध्वजाकुलाम्।
सितास्रचयसंकाशां कैलासशिखरोपमाम्।
नानारूपैर्महावीर्यैर्घोरै रक्षोभिराकुलाम्। [5]
प्राकारवलभीसंस्थैस्तमोनीलैर्निशाचरैः।

[(l 1) Ñ1 तामवर्णां B1 तां सुवर्णां B2.3 तां सुरूपां (for तां सुवर्णां) N B1-3 महाद्वारां (B3 [sup lin also] °कारां) G (ed) प्राकारैश्च (for प्राकारवर) B1 तोरणां —(l 2) B1 रक्षां (for नाना) —(l 3) Ñ1 -महागृहां N3 शिलायुधां V1 illeg V3 **कुलां (illeg) V3 वरायुधां, B3 शिला गुहां B3 -कुलाकुलां (for ध्वजाकुलाम्) —V3 om l 4-5 N3 illeg for the post half of l 4 —(l 5) G (ed) आवृतां (for आकुलाम्) —(l 6) Ñ1 वलभी, V चरणी (for -वलभी) B3 च राक्षसैः (for निशाचरैः) —B3 (m) ins after l 6, V1.3 ins after l 5 and V3 ins after l 3 the line of 14ᶜᵈ (with v l लङ्कां रक्ष(V3 रक्ष)सदारां in V1.3 and लङ्कां रक्षोगणैर्भीमां in B3 for 14ᶜ)]

—ᶜ) Ś1 हरिश्रेष्ठैः (sic) Ñ B1-3 महावीर्याः (for हरिश्रेष्ठाः) —ᵈ) Ś1 V3 B4 D3 परम कृतं (B4 शुभं) Ñ1 समलङ्कृत, D3 अपरं परात् (for अपरं कृतम्)

16 ᵃᵇ) D4 ते तु (bhpm) D10.11 त (for ते) D3 वानराः सर्व राक्षसाः, T3 राक्षसान्सर्वे वानराः (by transp) G राक्षसान्सर्वान्वानराः (for वानराः सर्वे राक्षसान्) —ᶜ) Ś Ñ V B2.3 D6.1.4.8.10.11 ससृजुः (for मुमुचुः) B1.2 D5.7-11 T1 M3 त्रिविधान्नादान्, G1 M1 विपुलं नादं (for विपुलान्नादान्) B4 व्यसृजन्विविधान्नत्र —ᵈ) B4 नादान्; D4.7.10.11 T3 G1.3 M1.3 यस्य, G3 यत्र (for तत्र) Ñ B1-3 सेवां चक्रुश्च वह्निष

17 ᵇ) D4 G3 सन्ध्यायां; D4 सन्ध्यायां B1 चैव; B1 G3 परि, Cv g k t as in text (for प्रति) Ś1 -रञ्जितैः (sic) —ᶜ) N3 पूर्वं (for पूर्ण) N3 V3 B1-3 D7.10.11 T3 M3 Cm g प्रदीप्ता च, D1 T3 प्रतापा च, D6 प्रभाकारा, D13 प्रदीप्तेव, Cv r as in text (for प्रदीपा च) —ᵈ) V1 D4 निशा (for क्षपा) Ś V1 B1 D6-8.11.13 G3 M1-3 समभि(B4 समन्य, D6 वै सम)वर्तत, D1 °वर्धत, D7-11 सम विवर्ध(D6 °त) Cv as in text (for समभिवर्तत), Ñ B1-3 यामिनी समवर्तत —After 17, Ś Ñ V B D6-8, 11,13 ins.

G 6 14 0
B 6 38 14
L 6 14 22

ततः स रामो हरिवाहिनीपति-
र्विभीषणेन प्रतिनन्द्य सत्कृतः ।
सलक्ष्मणो यूथपयूथसंवृतः
सुवेलपृष्ठे न्यवसद्यथासुखम् ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनत्रिंशत्तमः सर्गः ॥ २९ ॥

591* सचन्द्रमहनक्षत्र नभोऽदृश्यत सागरे ।
द्वितीयमिव चाकाशं सचन्द्रग्रहतारकम् ।

[(l 1) D1 म्रहन (sic) (for ग्रह) —(l 2) N1 सहेंदग्रह (sic) B2 सचन्द्रमिव (for सचन्द्रग्रह)]

—Thereafter B1 cont

592* तत कपिगणाः सर्वे प्रपश्यन्तेऽद्भुतोपमा ।

while D1 cont after 591*

593* स्तिमितेव जलाभैरुदधि फेनचन्दनम् ।
तमादाय करैर्दुर्लिम्पतीव दिगङ्गना ।
[cf v l 91*]

—After 17 G2 3 M3 ins

594* सुवेलपृष्ठ प्राप्ता सा महती राघवानुगा ।
शुशुभे वानरी सेना प्रदोषसमये स्थिता ।

18 G (ed) om 18 —a) D (also) एवं (for तत) T1 G तु (for स) —V3 alleg from हरि in a up to सत्कृत in b N B1 3 C1 पति Cg as in text (for पतिर्) —b) G1 विभीषण च (for विभीषणेन) M3 हावत (for सत्कृत) Ś V1 3 B4 D2 4 8 10 12 विभीषणश्च (D1 स्व)र्षपतिश्च जाम्बवान् (V3 ति प्रतापवान्) N B1 3 विभीषणं च प्रतिभाष्य स कृत (B1 °त) —c) N1 B2-4 -यूथपैर्वृत । V3 D1 10 11 -यूथसयुत । B1 -यूथपै सह G2 3 **संवृत (for -यूथसंवृत) —d) Ś1 D1 3 4 5 न्यवसद् B1 सुखावहे (for यथासुखम्) —After 18 Ś N B1 3 4 D2 12 13 G1 3 M3 ins

595* तत सुवेलस्य गिरेश्च वाम
शृङ्ग च रम्यौ सचिवै समेत्य ।
सभाजयन्वै रजनीमुखे तं
प्रभासितैश्चाभिरराज भाति ।
तत प्रभाते सचिवांस्तु राघव [5]
प्रयाणमाज्ञापयतस्प्रभावत ।
प्रतीक्षमाणस्य च दक्षिणामुख
लङ्कां स्वर्गपुरं दर्शं महापुरीम् ।

[(l 1) G1 3 M3 तत्र (for तत) N1 B1 3 गिरावथ् N3 गिरावपि B4 तु यातः G1 3 M3 तु तस्य (for च वाम) —(l 2) N D1 3 (3)रसत्ये B4 च वरिष्ठ G1 3 M3 तत्रचे (for च तरसा) Ś D2 12 सहित B4 D13 सह ते (for सचिवै) Ś D1 12 13 G1 3 M3 समेत (for समेत्य) —(l 3) Ś1 -मुख त Ś2 -मुखतो D13 -मुखे तान् (for मुखे तं) N B1 3 वि(B3 प्र)भास(B1 °व)यन् रजनी स राघव (B1 राम) B4 अवासयं वै रजनी समेता —(l 4) N B4 प्रभासि(N3 °भाति)तां चन्द्रमस प्रभाभि B1 3 प्रभासितश्चन्द्र इव प्रभाभि (B3 इवावभाति) D13 प्रभाभि रि चाभिरतीव भाभि (sic) —For l 3 4 G1 3 M3 subst

595(A)* प्रभासयन्तीं रजनीमुपेयिवान्
प्रभासितैश्च दमरीचिभि शुभे ।
[(l 2) M3 प्रभासितैश्च]

—(l 5) G1 3 M3 सुपातै (for प्रभाते) B3 च G1 3 M3 स (for तु) —(l 6) Ś1 [इ]त्यवभाष N [अ]भ्युवाच ह (N1 om) B1 G3 M3 [इ]त्युवाच ह(B1 तान्) B3 G2 [इ]त्युवाच B1 [अ]भ्यभाषत (for [इ] त्यभाषत) —(l 7) D13 प्रवाधमानस् (for प्रतीक्षमाणस्) —(l 8) D13 पुरीं तां (for महापुरीम्) —For l 7–8 Ñ B1 3 4 subst

595(B)* ते दीप्यमानाश्च रक्षिणामुखा
रत्नान्तु लङ्कां ददृशु पुरीं तत ।

[(l 1) N3 ते चावमान अथ B3 प्रपश्यमानास्तथ —(l 2) B1 4 महापुरी (for पुरीं तत)]

while G1 3 M3 subst, for l 7–8

595(C)* प्रतीक्ष चेनाथ दक्षिणोन्मुखां
ततः स लङ्कां पुनरभ्युदैक्षत ।
[(l 2) G1 दक्षिणामुखां]]

Colophon —*Kāṇḍa name* N B1 3 4 D1 11 13 लङ्काकाण्डे D2 4 सुन्दर° —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-3 5 8 10 सुवेलारोहणं D3 सुग्रीवाधिरोहण ; D1 लंकावर्णने सुवेलारोहणं D11 सुवेलदर्शननिवास —*Sarga no* (figures words of both) Ś1 N1 D2 4 4 12 13 om Ś1 N3 V1 3 B D1 3 14 V3 D1 12 D2 16 D3-7 10 11 T1 3 G M 38 T2 37 —After colophon D3 concludes with रामः D1 with श्रीः G M1 3 6 with श्रीरामाय नम

३०

तां रात्रिमुषितास्तत्र सुवेले हरिपुंगवाः ।
लङ्कायां ददृशुर्वीरा वनान्युपवनानि च ॥ १

समसौम्यानि रम्याणि विशालान्यायतानि च ।
दृष्टिरम्याणि ते दृष्ट्वा बभूवुर्जातविस्मयाः ॥ २

चम्पकाशोकपुंनागसालतालसमाकुला ।
तमालवनसंछन्ना नागमालासमावृता ॥ ३

हिन्तालैरर्जुनैर्नीपैः सप्तपर्णैश्च पुष्पितैः ।
तिलकैः कर्णिकारैश्च पाटलैश्च समन्ततः ॥ ४

शुशुभे पुष्पिताग्रैश्च लतापरिगतैर्द्रुमैः ।
लङ्का बहुविधैर्दिव्यैर्यथेन्द्रस्यामरावती ॥ ५

विचित्रकुसुमोपेतै रक्तकोमलपल्लवैः ।
शाद्वलैश्च तथा नीलैश्चित्राभिर्वनराजिभिः ॥ ६

G 6. 15. 6
B 6. 37. 6
L 6. 15. 6

30

Ś1 begins with ॐ.

1 a) Ś1 Ñ1 V1 B1.2.4 ते (for तां). Ś1 V1 D3 सर्वे (for तत्र). Ś2 V2.3 D0-2.5.12 ते रात्रिसुखिता सर्वे, D13 ते तां रात्रिमुषित्वा तु. — b) Ś V B2 D T1 G M3 हरियूथपा. — After 1ab, D13 ins.:

596* अचवीर्यं च धर्मात्मा वस्माच्छैलात्स राघव ।
मनुजग्मुर्महावीरा नक्षत्रान्तरसंस्थिका ।

— c) Ś2 D0.1.5.10-13 एकाया, D13 G1.3 लङ्का ता (for लङ्कायां). Ś D0.1.3.9.12 दूराद्, V द्वार, D13 मूर्धाद् (for वीरा). — d) B1 D0.1.3 द्वाराणि (for वनानि).

2 Ś1 D5.12 om. (hapl.) 2ab. V3 transp. ab and cd. — a) M3 तानि, Cm g h,t as in text (for सम). V D4.8 भौमानि, D1 -भूत्यानि (for -सौम्यानि). V3 शस्यानि, G1.4 [भ]रम्याणि, Cg h t as in text (for रम्याणि). Ñ B2-4 सत्तानि च सपद्मानि, D4 समानि तानि रम्याणि ॐ Cm. समसौम्यानि समानि सौम्यानीत्यर्थः । दैर्घ्ये विशाले समानि दुष्टमृगाद्युपद्रवराहित्येन सौम्यानीति यावत् ॥ Cg. समानि च तानि सौम्यानि च समसौम्यानि निम्नोन्नतत्व रहितानि स्थिराणि चेत्यर्थः ॥ Ch. समसौम्यानीति । स(सम?)-प्रदेश सौम्यसंस्थानानीत्यर्थ ॥ Ct cites Cm as follows — "समसौम्यानि आयामविस्ताराभ्यां समानि समभूतलानि च दुष्ट-मृगाद्युपद्रवराहित्येन सौम्यानि, अत एव क्रीडादौ रम्याणीत्यर्थं इति तीर्थ " and it also cites as follows — "सम सौम्यानि" इति पाठ । समप्रदेशे साम्यसंस्थानानि, रम्याणि मृगाद्युपद्रवराहित्यादिति कतक " as from Ch. ॐ — b) Ñ2 T2.3 विमलानि, Cg h t as in text (for विशालानि). Ś1 V1 B3 D4.5.12 G3 M3 विशालायतनानि च, Ñ1 B1 शिलास्थायतनानि च, V3 G1 विशालान्यायतनानि च (hypm.), B4 वापीश्च विमलोदका. — c) B4 दृष्ट्वा च (for ते दृष्ट्वा).

3 a) Ś1 Ñ1 D4.5.8 G1 -बकुला, Ś2 Ñ2 V1.2 B1-3 D6.7-11 G2 -बकुला; V3 B4 -बकुलान्; D0 -बकुला; D1 -बकुलां, D2 -बकुलाः (for पुंनाग). — b) Ñ2 V1.2 B1-3.4 D4.5-6.8.9-11 शाल- (for साल-). G1.2 transp. साल- and ताल. Ś V1 D0.2.6.12 -वनायुता, V2 -वनावृता, D1 -वनायुता, D3 शिलायुधा, D4 -तलायुता, D5 T3 G3 -लता कुला, M3 -रसाकुला (for -समाकुला). V3 शालास्ता *** युतान्, B4 शालविचित्रलताकुलान्, D13 शालातालसमायुता. — B4 om. 3cd. — c) V3 D1.4 -वनसंछन्ना (V3 °न्नान्), D2 °संपन्ना, D0-11 G3 M3 घनसंछन्ना, M1.2 °संपूर्णा (for -वनसंछन्ना). D4 तमालस्तवनसंछन्ना (sic). — d) T3 G1 नागमाल-, M3 नागजाल-, D5 -वनावृता (for समावृता). Ś V D0-2.5.12.13 र(V3 D8.1.7.12 न)त्नमालकसंयुता (V3 °युतान्, D1 °वृता), Ñ2 B1.2 न(B2 र)त्नमालसमाचिता, Ñ2 B3 रत्नमालाविभूषिता, D4 नक्षपालकसंयुता, G3 नागजालाभिसंवृता.

4 a) Ś D13 सर्वैः; Ñ V D8.6.13 सर्वैः, B1 शालैः, B4 G चैव, D2 सर्वैः, D3 शब्दैः, D6 स* (for नीपैः). B3 हिन्तालैरर्जुनैः शालैः. — b) D2 सप्तवर्णैस्तु. Ñ2 V1.2 B2.3 D6.7-11 G2.3 M3 तु (for च). — V3 om. 4cd. — d) Ś V1.2 D0-2.5.12.13 तथा पाटलिभिर्द्रुमैः (D1 °भि द्रुमैः), Ñ2 B1-3 पाटलाभिश्च सर्वतः.

5 D0 om. (hapl.) 5ab. D4 transp. 5 and 6. — a) Ś D8.13 पर्वताग्रैश्च. — b) Ñ2 T1 परिगत-. Ś V2.3 B2 D1.5.12.13 लतापरिकरैर्द्रुमैः (Ś D13 °करैः; D5 °वरैः); V1 B1.3 D1.3.4 T3 लतापरिवृ(B1 °ता, B2 °ण)तैर्द्रुमैः (V3 T3 °लया). — Ñ B2-4 transp. 5cd and 6ab. — c) D4 T2.3 बहुभिः, D10.11 M1.3 Ch t बहुधैः, Cg as in text (for विधैः). Ś V B1 D0-2.5.12.13 लङ्का काननैः पुरंदर (B1 D0-2.13 °नै: पुरैः, D2 °नैश्चैः, D6 नैश्च); Ñ B2-4 लङ्का नैश्चनैः पुरैः (B4 °नैश्चैः) ॐ Cv. लङ्का नन्दश्चात्र सुवेलपर । उत्तरत्र वानरश्लोक ॐ

6 D4 transp. 5 and 6. Ñ B2-4 transp. 5cd and 6ab. — b) V2.3 B4 D0-1 रम्यपल्लवकोमलैः. — c) D4.7-11 T2.3 G M2.3.4 शाद्वलैश्च. M3 नीरैश्च (for नीलैश्च). — For 6cd, Ś Ñ V B D0-2.5.12.13 subst.:

597* शाद्वलानि च नीलानि विचित्राश्च वनानि च ।

[D4.5.6 शाद्वलानि. Ñ V B1 D13 विचित्रा (for विचित्राश्च).]

G 6 15 7
B 6 39 7
L 6 15 7

गन्धाढ्यान्यभिरम्याणि पुष्पाणि च फलानि च ।
धारयन्त्यगमास्तत्र भूषणानीव मानवाः ॥ ७

तच्चैत्ररथसंकाशं मनोज्ञं नन्दनोपमम् ।
वनं सर्वर्तुकं रम्यं शुशुभे षट्पदायुतम् ॥ ८

नत्यूहकोयष्टिभकैर्नृत्यमानैश्च बर्हिभिः ।
रुतं परभृतानां च शुश्रुवे वननिर्झरे ॥ ९

नित्यमत्तविहंगानि भ्रमराचरितानि च ।
कोकिलाकुलषण्डानि विहगाभिरुतानि च ॥ १०

भृङ्गराजाभिगीतानि भ्रमरैः सेवितानि च ।
कोणालकविघुष्टानि सारसाभिरुतानि च ॥ ११

विविशुस्ते ततस्तानि वनान्युपवनानि च ।
हृष्टाः प्रमुदिता वीरा हरयः कामरूपिणः ॥ १२

---

7 ^{a}) D1 11 [अ]ति (for [अ]भि) Ñ V3 B1-4 D13 पुष्पितानि सुगन्धीनि —^{b}) D13 फलानि किसलयानि च (hypm) —For 7^{ab}, Ś V1 2 B4(repeats after 599*) D6-8,9,12 subst Ñ B1 3 ins. after 7^{ab}, B4 D13 cont after 599*

598* जलजक मञ्जरीयुक्ते फल किसलयानि च ।

[B3 स्तबक (for जालक) Ñ B1 3 मञ्जरीणां च D6 मजरे पुष्प D13 मञ्जरीयुक्त B4 (first time) पुष्पाणि च सुगन्धीनि (for the prior half)]

—After 7^{ab}, B3(m) 4 D13 ins.

599* द्विजभ्रमरसंघुष्टा द्रुमाः पुष्पसमाकुलाः ।

[B4 संघुष्टा, D13 -संकुल (for -संघुष्टा)]

—^{c}) Ś Ñ2 D3 5 8 11 [अ]गनाग्र, Ñ3 B1 D6 T2 3 द्रुमाग्र V3 तत्राग्र (for [अ]गमास्त) D1 2 4 7 8 10 धारयन्तो (D9 13 °ति) नगास्तत्र —^{d}) Ś N V B1 2 4 D6-8,12,13 नरा इव विभूषणं (Ñ1 °णा, B4 D6 °णानि)

8 ^{b}) B4 मनोज्ञ चन्दनावृत —^{c}) Ś1 V3 सर्वर्तुकं, Ś2 D8 12 सर्वभूत T2 सर्वर्तुभ G3 दिव्य (for रम्य) D12 तच्च सर्वं महारम्य —^{d}) Ś Ñ V B D6-8,9,12,13 [आ]कुल, D9 [आ]वृत (for -[आ]युतम्)

9 ^{ab}) G3 दात्यूह (for नत्यूह) Ś V D6 8 9 11 T2 3 दात्यूह(V3 विभाति, D7 दित्यूह)कोयष्टिकैर्(D6 °र्नर्द, D8 °नर्द, D9-11 T2 3 °कैर्, D13 °युक्तैर्) D4 नत्यूहैः कोयष्टिभकैर् D7 दात्यूहकैर्यष्टिकैर्, L(ed) नत्यूहकैः यष्टिभकैर् (for °) D6 8 चित्रवर्णैश्च (for नृत्यमानैश्च) V1 2 D6 7 8-11 G1 M1 2 Cr m g t बर्हिणैः (for बर्हिभिः) Ñ B कोयष्टिकैः सदात्यूहैर्विनद्(B4 °वदन)द्भिश्च बर्हिणैः, G3 M3 नात्यूहैर्नृत्यमानैश्च बर्हिणैश्चाभितोभित —After 9^{ab}, D13 reads 10^{cd} —D13 reads 600*, 10^{ab} and 11^{ab} after 603* —^{c}) D13 पादपानां —^{d}) D4 5 S Cr g सुश्रुवुर् (for शुश्रुवे) D10 11 वननिर्झरे —For 9^{cd}, Ś Ñ V B D6-8,12,13 (read after 603*) subst.

600* तथा परभृतैश्चैव शुशुभे तद्वने महत् ।

[B1 स्वैः (for तथा). Ñ B2 3 स्वैः परभृतानां च, B4 स्वैः परिवृतानां च (for the prior half). V3 illeg after तद्वने]

10 For sequence in D13 cf v l 9 —^{a}) Ś V1 2 B4 D6 8 9 11 12 13 तानि, Ñ2 V3 नित्य (for नित्य) —^{d}) B2 सारसाभिरुतानि च (= 11^d) —After 10^{ab} D2 reads 12^{ab} for the first time repeating it in its proper place —Ñ1 om (hapl) 10^c–12^b V1 D4 om (hapl) 10^c–11^b. V2 D1 3 10 om (hapl) 10^{cd} V3 damaged from 10^c up to भ्रमरै in 11^b D13 reads 10^{cd} after 9^{ab} —^{c}) B1 (m also नद) षण्ड, B1 रुत (for कुल) Ś Ñ2 B3 D3 5 6 7 9-11 खण्डानि B2 कोकिलानां च खण्डानि —^{d}) Ś Ñ2 B1 3 D3 5-12 G1 M3 विहग; B1 सारस, Cg as in text (for विहग) Ś1 D3 13 [अ]भिसृतानि B4 विरुतानि (for [अ]भिरुतानि) D6 विहगानां रुतानि च

11 Ñ1 om 11, V1 B2 D3 4 om 11^{ab}, V3 damaged up to भ्रमरै in 11^b (for all except B1 D6, cf v l 10) For sequence in D13, cf v.l 9. G3 transp 11^{ab} and 12^{ab} omitting after भ्रम in 11^b up to 12^a —^{a}) Ś1 D1-3 11 [अ]भिलीनानि, Ś3 B3 °गीतानि, V2 °गीतानि, B3 °जातानि, D1 1-11 [अ]भि° (for [अ]भिगीतानि) Ñ2 कुरी शुकसारीभिर्, B4 भृंगराजानि दीनानि (sic), D8 12 भृंगराजिविलीनानि —^{b}) Ś V2 D3 8 13 14 कुररी, Ñ2 बलाका, B2 3 D1 5 6 T2 कुररै (for भ्रमरै) B4 G1 2 M3 कुरर कोभि(G3 M3 सहि)तानि च, D9 11 कुरर(D7 °रै, D6 °च)लविताि च —Ś1 B3 D3 8 11 G1 M1 2 om (hapl) 11^{cd} —^{c}) Ś2 D1 9 11 काकोलूक; Ñ2 V1 2 B1 3 कोलाहल; D7 कोयष्टिक (for कोणालक) B4 नित्यमत्तविहगानि (= 10^a) D1 1 4 कोकिलाकुल(D6 °षण्ड)घु(D1 °घु)ष्टानि, D13 कलेणकविघुष्टानि (sic) T2 3 कलहंसाभिघुष्टानि —^{d}) B1 सारिका, G(ed) दात्यूह (for सारस) T1 सारसानां रुतानि च

12 Ñ2 om 12^{ab} (cf v l 10) D2 reads 12^{ab} for the first time after 10^{ab}, repeating it here. G3 transp 11^{ab} and 12^{ab} —^{a}) D1 विविधानि (for विविशुस्त) —Ś D8 11 om 12^{ab} G3 om 12^a (cf v l 11) —^{c}) Ñ1 D3 2 D6-11 M1 2 प्रहृष्टमुदिता; Ñ2 V D6 प्रहृष्टा मुदिता Cg हृष्टा प्रमुदिता (as in text), B4 सर्वे (for वीरा). B1 प्रहृष्टा मुदिताहारा —After 12, B4 ins. 601*.

तेषां प्रविशतां तत्र वानराणां महौजसाम् ।
पुष्पसंसर्गसुरभिर्ववौ घ्राणसुखोऽनिलः ॥ १३

अन्ये तु हरिवीराणां यूथान्निष्क्रम्य यूथपाः ।
सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता लङ्कां जग्मुः पताकिनीम् ॥ १४

वित्रासयन्तो विहगांस्त्रासयन्तो मृगद्विपान् ।
कम्पयन्तश्च तां लङ्कां नादैः स्वैर्नदतां वराः ॥ १५

कुर्वन्तस्ते महावेगा महीं चरणपीडिताम् ।
रजश्च सहसैवोर्ध्वं जगाम चरणोद्धतम् ॥ १६

ऋक्षाः सिंहा वराहाश्च महिषा वारणा मृगाः ।
तेन शब्देन वित्रस्ता जग्मुर्भीता दिशो दश ॥ १७

G 6 15 19
B 6 39 16
L 6 15 17

13 [a]) Ś V1 3 D0 1 3 1 6 8 12 13 निवसता, V1 B4 D5 निविशता, T3 विविशता (for प्रविशता) Ñ B1-4 तेषा निवि(Ñ1 B3 °वे)शमत्वाना —[b]) Ś1 D3 12 तत्रस्थिता, Ś1 Ñ V B1-3 महामना (for महौजसाम्). —[c]) D3 4 13 सस्पर्श (for संसर्ग) —[d]) Ś V3 D2 4 7-12 घ्राणसुखो (D7 9-11 °समो) (for घ्राण°) —After 13, Ś Ñ V B (B3 after 12) D0-4 8 12 13 ins

601* तेषां निवेशस्तत्रासीत्प्रविभागैरनेकशः ।

[B4 D13 निवासस् (for निवेशस्) B1(m also as above) प्रतिभागैर्. D3 अनेकधा (for अनेकशः)]

—Thereafter Ś1 Ñ V B (B3 after 13[ab]) D0-4 8 12 13 read 15[cd] (followed by 603*)

14 [a]) D0 अन्येन, D3 अन्ये च, D2 आनेतु (for अन्ये तु) Ś D8 12 हरियूथानां, B3 D0 हरिवीराश्च(D0 °स्ते) —[b]) D0 निष्क्राम्य Ś Ñ V B D0 4 8 12 13 विक्रान्ता हरियूथपा (V1 3 °र्षभास्तथा) —[d]) D2 ततो (for लङ्का)

15 Ñ1 reads 15[b] in marg —[a]) D10 11 त्रासयन्तो, D11 छादयन्तो (for त्रासयन्तो) Ś D8 12 मृगांस्तथा, D0-2 4 T1 G1 मृगद्विजान्, D3 निशाचरान्, G2 मृगाधिपान् (for मृगद्विपान्) N B1-3 पातयन्तो महीरुहान्, B4 नानापक्षिगणांस्तथा D4 त्रासन्मृगद्विजान्बहून् (sic) —After 15[ab], Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 ins

602* आस्फोटयन्तो गर्जन्त सर्वे रणसमुत्सुकाः ।
कम्पयन्तश्च लङ्कायां वनान्युपवनानि च ।
सस्वने चरणोत्पिष्टा चकम्पे च समन्ततः ।

[B4 transp l 1 and 2 —(l 1) Ś Ñ2 V1 3 D8 12 नेदुश्च N1 B1-3 D0 3 वल्गन्त (for गर्जन्त) B4 स्फोटयन्तोवल्गन्त (for the prior half) —Ñ B1-3 om l 2-3 —(l 2) B4 D1-4 लङ्कायां —After l 2, V B4 (l 2 also) D0-4 13 repeat l 1 of 603* —Ś1 om from l 3 up to 17[b] Ś1 D8 12 om l 3 —(l 3) D4 सस्वनैश्च, D13 सस्वन V1 3 च चलोद्धृष्टा (for चरणोत्पिष्टा) V3 स ग्रु × चरणा(द्धृष्टा (sic) (for the prior half) D4 प्रकंपे (for चकम्पे) D1 3 भू (for च)]

—For sequence in Ś1 Ñ V B D0-4 8 12 13, cf v l 13 —[c]) M1 तदा (for च ताम्) D3 7 G1 3 लङ्कां तां (by transp) Ś1 D0-3 4 12 13 च(D13 चा)-कम्पयन्त(D13 °यन्तो) लङ्का वै, N V B1-3 D4 प्रकम्पयंश्च (V1 °यन्तु, V3 °यन्त) लङ्का(D4 लोकांस्) ते, B4 एते चाकम्पयँल्लङ्का —[d]) Ś1 D3 8 12 स्वैर्नादैर् (by transp), Ñ1 V1 3 सुनादैर्, B1 D3 4 T2 G1 नादैस्तैर्, D13 नादितैर्, M1 3 नादैस्ते D0 प्रवता (for नदतां)

16 Ś1 om 16 (cf v l 15) —[a]) D8 T2 3 महावेगान्, G1 °भीमा (for °वेगा) —[b]) D0 कम्पिता (for पीडिताम्) —[c]) G1 चोर्ध्वं, M3 [ए]वोत्थ (sic) Cg as in text (for [ए]वोर्ध्वं) —[d]) D7 9-11 G1 M3 Cg चरणोत्थित —For 16 Ś1 Ñ V B D0-4 8 12 13 subst. and read after 15[cd] (15[cd] read after 601*)

603* सर्वैश्च महायूथैर्मही चरणपीडिता ।
उत्पपात रजश्चोर्ध्वं कपोतारुणसंनिभम् ।

[V B4(l 2 also) D0-4 13 repeat l 1 after l 2 of 602* —(l 1) V1 3 B4 (V1 B4 [second time] and V3 [first time]) D0-3 13(all second time) तैर्गच्छद्भिर् V3 (first time) गच्छद्भिस्तैर्, B4(first time) सपतद्भिर् D4(second time) निगच्छद्भिर् (for सर्वैश्च) V3(second time) 3 D0 1 (V3 D0 1 first time) तथा यूथैर्, D3(first time) महावीर्यैर् D4 (first time) महायोधैर् (for महायूथैर्) B4(first time) महाभारप्रपीडित (for the post half).—(l 2) N1 सस्वने वै Ñ2 B3 4 (second time) उत्थित वै B3 स्वनरै, B1(first time) स सुरेले (sic) (for उत्पपात) Ñ B3-4 (B4 both times) जगाम (for कपोत) N1 रज (for [अ]रुण) Ś1 D8 12 कपोतारुणहोपम (for the post half)]

—Thereafter D13 reads 600*, 10[cd] and 11[ab]

17 Ś D10 om 17[ab] (for Ś1 cf v l 15). —[a]) D1 व्याघ्रा सिंहा, D3 व्याघ्रा सिंहा D13 ऋक्षसिंह D7 9-11 च महिषा (for वराहाश्च) —[b]) D4 सवरा, G1 M3 वानरा, L(ed) भ्रमरा, Ck t as in text (for वारणा) M1 2 तथा (for मृगा) Ñ1 महिषा वानरा ऋक्षा, Ñ2 B3 महिषाश्चमराश्चथा, V D3 3 13 महिषा(V3 3 अन्यादा)श्च सरीसृपा (D3 महासृपा), B1 महिषा शूकरास्तथा, B3 महिषा रात्रणा वृका, B4 D0 1 महिषा सृमरा मृगा (B4 ऋक्षा), D7 9-11 वारणाश्च मृगा खगा —V3 om 17[c]-18[b] —[c]) Ś D8 13 तेषां (for तेन) Ñ1 महता (for वित्रस्ता) —[d]) Ś1 D8 12 हरि, Ś1 अपि, Ñ2 ह्यत, D13 आता, G1 भीमा (for भीता) G1 3 transp जग्मुर् and भीता

G 6 15 20
B 6 39 17
L 6 18 18

शिखरं तु त्रिकूटस्य प्राशु चैकं दिविस्पृशम् ।
समन्तात्पुष्पसंछन्नं महारजतसंनिभम् ॥ १८
शतयोजनविस्तीर्णं विमलं चारुदर्शनम् ।
श्लक्ष्णं श्रीमन्महच्चैव दुष्प्रापं शकुनैरपि ॥ १९
मनसापि दुरारोहं किं पुनः कर्मणा जनैः ।
निविष्टा तत्र शिखरे लङ्का रावणपालिता ॥ २०
सा पुरी गोपुरैरुच्चैः पाण्डुराम्बुदसंनिभैः ।
काञ्चनेन च सालेन राजतेन च शोभिता ॥ २१
प्रासादैश्च विमानैश्च लङ्का परमभूषिता ।
घनैरिवातपापाये मध्यमं वैष्णवं पदम् ॥ २२
यस्यां स्तम्भसहस्रेण प्रासादः समलंकृतः ।
कैलासशिखराकारो दृश्यते खमिवोल्लिखन् ॥ २३
चैत्यः स राक्षसेन्द्रस्य बभूव पुरभूषणम् ।
शतेन रक्षसां नित्यं यः समग्रेण रक्ष्यते ॥ २४

18 V₁ om 18^ab (cf v l 17) —^a) Ś D₂,₃,₄,₆ ₁₁,₁₃ शिखरस्तु, Ñ B₁ गिरेस्तस्य, B₂,₃ शिखस्तस्य, D₅,₈ T₁ M₃ शिखर तत् (*for* शिखरं तु) B₄ गिरेस्तु चित्रकूटस्य —After 18^a, D₁₁ ins

604* नवतिर्योजनोच्छ्रित ।
शतयोजनविस्तार

—^b) D₇,₈ चैव (for चैकं) B₁ D₂,₃ नभःस्पृश (B₁ °शन्), D₅ नभःस्थल (for दिविस्पृशम्) Ś Ñ V₂,₃ B₂,₄ D₂,₃,₄,₆,₁₂,₁₃ प्राशुरेको (Ñ D₃ °मेके) नभःस्पृश (Ś V₁,₃ D₂,₆,₁₁ °शन्, B₄ D₁₃ °स ; D₀ °स्तुत), B₃ प्राशुमेकं नभःस्पृशं, M₂,₃,₄ प्राशु चैकं (M₃ °व) दिविस्पृशं ‡ Cr दिविस्पृशमिति पाठः ॥ Ct दिविस्पृक् दिविस्पृक् । पूर्वपदे 'दृशुपथ्यां च' इति दीर्घत्वम् । स्पृशो कर्मण्यनुपपदे ‡ —^c) Ś Ñ V B₁-₃ D₂,₃-₆,₁₁,₁₂,₁₃ द्रुम, B₄ कन्न (for पुष्प-) Ś V₁,₃ B₄ D₂,₃,₄,₆,₁₁,₁₂,₁₃ -संछन्नो D₅ समवाद्रुमकान्तश्च —^d) Ñ B₁,₃ [म]प्रचय (for रजत) D₁₀ om T₂ -संनिभौ (s c) Ś V B₄ D₀,₄,₁₂,₁₃ G₃ महाम्बुद(D₃ °रजत)संनिभ (B₄ D₃ G₃ °भिं, D₃ °नि स्तम)

19 Ś₁ B₃ D₃,₆ om 19^ab —^cd) Ñ B₂,₃ भयश्रोर्ध्वं च विस्तीर्णं विमलादर्शसंनिभं। D₃ शत सार्धं सुविस्तीर्णं विमला ***** (om after विमला up to 20^a) —For 19^cd, Ś₁ V B₁ D₂,₆,₁₁,₁₂,₁₃ subst

605* शतश्रोर्ध्वं च विस्तीर्णो विमलादित्यसंनिभ ।

[B₁ श्वद् D₆ त्रियैक् D₁₃ लोभद् (for श्रेष्ठ) D₆ तु (for च) V₁,₃ वितीर्णं D₆ [आ]°र्ग (for [आ]दित्य) B₄ D₁₃ विमल दुष्प्रापं (for the post half)]

—^a) B₁ श्लुप (for श्लक्ष्णं) Ñ B₂,₃ सम (for महत्) Ś V B₁ D₂,₃,₄,₆,₁₁,₁₂,₁₃ श्लक्ष्ण (D₆ शुक्ल) श्रीमान्महा(B₄ °न्यधु)मेव —D₁₃ om 19^c–20 —^d) Ś B₁ D₂,₃,₆,₁₁,₁₃ दुष्प्राप (for दुष्प्रापं)

20 D₃ om 20^a, D₁₃ om 20 (for both, cf v.l. 19) D₁₁ reads 20^abc twice —^a) Ś V B₁ D₂,₃,₄, ₆,₁₁ दुरारोह —^b) Ś V B₁ D₂,₃,₄,₁₁,₁₂ च लोका किमु कर्मणा Ñ B₁-₃ निर्मितं विश्वकर्मणा D₅ कुत एव तु कर्मणा —^c) Ś V B₁ D₂,₃,₄,₆ G₁,₃ M₂ यस्या D₄,₆-₁₀,₁₁ G₁ तस्य (for तत्र) Ñ B₁-₃ निविष्टा शिखरे (B₁ °र) तस्य (B₁ सत्र) —After 20 D₅-₇,₉-₁₁ S (G₃ after 21^cd) ins.

606* दशयोजनविस्तीर्णा विंशद्योजनमायता ।

[T₃ त्रिशद् M₁ शत (for दश) —D₅ om (hapl) from विस्तीर्णा up to योजन D₅ T₂ तथा त्रिगुणम्, D₇ T₃ G₁ M₃ तथा त्रिगुणम् D₅ T₁ G₂ M₁-₃ त्रिंशद्यो°, G₁ द्वन्यो° (for विंशद्योजनम्)]

21 ^a) Ś V D₂-₄,₆,₁₂,₁₃ स्त्रियै, D₆ कश्चै (for उच्चैः) —^b) B₂,₃ T₁ G M पाण्डर B₄ प्राशुर (for पाण्डुर॰) Ñ₁ [अं]भोद (for [अ]म्बुद) Ś V D₂-₄,₆,₁₂,₁₃ विविधाकारतोरणैः —After 21^ab, G₂ ins. 606* —Ś D₂,₁₁ om 21^cd —^cd) D₁₁ [ए]व (for च) D₅ om हेम राज Ñ V₂ B₁,₃ D₆,₁₂ जालेन, V₁,₃ D₇,₉-₁₁ Ct सालेन, B₄ द्वारेण D₆ शैलेन। Cm g as in text (for सालेन) G (ed) द्वारेण कांचनेनैव (for °) D₂,₃,₄,₆,₇,₉-₁₁ T₂ शोभते (for शोभिता)

22 Ñ₁ B₂ om (hapl ?) 22^cd V₁ reads 22^cd in marg —^a) D₁ वितानैश्च (for विमानैश्च) V₃ प्रासादैर्विविधैश्चोभैः, D₁₃ प्रासादैः परमेश्वर —^b) Ś₁ Ñ₂ V₁,₃ B₁,₄ D₂-₄,₆,₁₂,₁₃ शोभिता B₂ M₁,₃ शोभते (for भूषिता) G M₁ लंकायां विराजते —^c) Ś₁ D₂,₁₃ तपापाये (for [आ]तपा°)

23 ^a) B₁ D₂,₃,₆,₁₂ T₁ यस्या (for यस्यां) B₄ यस्यां तु D₆ यस्योस्तम्भ (for यस्यां स्तम्भ) —^b) Ś V D₂,₃,₄,₁₂,₁₃ सवकांचन (D₁₃ °नै) (for समलंकृत) M₃ प्रासादे समलंकृते

24 ^a) G₁ M₂ चैत्यश्च, G (ed) पुनश्च (for चैत्य स) B₄ इषितो यस्तु सैश्रुत्य। D₆ चैत्यो राक्षसराजस्य ‡ Cg चैत्य इति । नगरमध्यचतुष्पथे चैत्यम्, तत्र भवश्चैत्य॰ ॥ Ck चैत्य आकत्यो बभूव। । छिन्नपथमध्यात्पथ ॥ so also Ct. ‡ —^b) Ś Ñ V B D₂-₄,₆,₁₂,₁₃ रावणस्य दुरासदः —^c) V₁ B₁ पुनरां M₃ शतैरः Cg (as in text (for शतेन) B₄ D₂,₃ रक्षसा (for रक्षसां) D₁₃ शतैर राक्षसानां च —D₆ om 24^d–25^a —^d) V₃ समग्रेण च, D₁ य स नृपेण D₁₃ समग्रश्च (for य समग्रेण) M₃ कल्पते D₆ च सदैव निषेव्यते. —After 24, Ñ V B ins.

तां समृद्धां समृद्धार्थो लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणाग्रजः ।
रावणस्य पुरीं रामो ददर्श सह वानरैः ॥ २५

तां रत्नपूर्णां बहुसंविधानां
प्रासादमालाभिरलंकृतां च ।
पुरीं महायन्त्रकवाटमुख्यां
ददर्श रामो महता बलेन ॥ २६

G 6 25 • B 6 30. 27 L 6. 23 26

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३० ॥

607* ददृशुस्ते तदा लङ्कां विहसन्तो ह्यलंकृताम् ।
पश्चिमा म्रियमाणेव नारीमिव मुमूर्षतीम् ।

[(l 1) B4 ततो (for तदा) B3 प्रविशन्तो (for विहसन्तो) B4 दिव्यस्त्रीमलंकृता (for the post half) —(l 2) B3 दिशम् (for म्रियम्) V2 सुश्रियो म्रियमाणां (for the post half)]

while D5–7 9–11 S ins after 24

608* मनोज्ञां काननवतीं पर्वतैरुपशोभिताम् ।
नानाधातुविचित्रैश्च उद्यानोपवनाकुलाम् ।
नानाविहगसंघुष्टां नानामृगनिषेविताम् ।
नानाकुसुमसंछन्नां नानाराक्षससेविताम् ।

[(l 1) D10 11 काचनवतीं (for काननवतीं) —(l 2) Note hiatus between the two halves M3 सुयान (for उद्यान) D5 9–11 T1 M3 उद्यानैरुपशोभितां (for the post half) —(l 3) D1 G1 M2 विहग (for विहग) D7 समायुतां (for निषेविताम्) G3 नानाविहगसेवितां (for the post half) —(l 4) D9 11 T3 सपत्नां (for संछन्नां) D5 T1 M1 2 नानाद्रुम(D6 °मृग)समाकीर्णां M3 नानाकानन शोभितां (for the prior half)]

25 D6 om 25[a] (cf v l 24) V3 om 25[ab] —[a]) D13 ततस्समृद्ध Ś V1 2 B2 D5 8 9 10–13 T1 M3 Cg समृद्धार्थां (for समृद्धार्थो) Ñ B3 4 ता समृद्धोथ लक्ष्मीवान् —[b]) Ñ B1 2 राघवो, D13 लक्ष्मीक (sic) (for लक्ष्मीवाँल्) —[c]) D13 पुर (for पुरीं) M1 2 लङ्कां (for रामो) —[d]) B4 वानरैः सह (by transp) —After 25 D5–7 9–11 S ins

609* ता महागृहसंबाधां दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
नगरीममरप्रख्यो विस्मयं प्राप वीर्यवान् ।

[D10 11 om l 1 —(l 1) G1 3 महापुर (for °गृह) —(l 2) D9–12 त्रिदिव (for अमर) D9 11 T3 प्रख्यां (for प्रख्यो) G3 प्राप्य (for प्राप) D5 वीर्यवान्विस्मय (sic) T2 वीर्यवान्प्राप विस्मय T3 वीर्यवान्प्राप्तविस्मय G3 विस्मयं परमं गतः (for the post half)]

26 [a]) V1 3 स (for ता) D4 बहुसंनिधाना, M1 2 विविधा विचित्रैः (for बहुसंविधानां) —[b]) D4 अलंकृतानां —[c]) V3 damaged B4 महापथ, D2 महाहर्म्य (for महायन्त्र) Ñ V B2 4 D5–7 9 12 कपाट (for कवाट) Ś Ñ1 V(V1 m) B1 3 D4 8 13 -युक्तां, V1 पूर्णां B4 D1 2 12 -गुप्तां, D3 दुर्गां G M5 सयुतां (for मुख्यां) —[d]) Ś D9 12 सह लक्ष्मणेन, Ñ2 V B2 D5–8 13 सहितो बलेन (for महता बलेन)

Colophon —*Kanda name* D2 3 सुंदरकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ1 B1–3 D5–8 9 12 13 लङ्कादर्शन (D5–6 °न), Ñ2 D9 लङ्कावर्णन V लङ्कावलोकनं, B4 पुरीदर्शन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 D5 2 4 9 12 13 37 Ś2 Ñ2 V1 2 B D3 15 V3 D1 13 D2 17 D6–7 10 12 T1 2 G M 39 T3 38 —After colophon D2 concludes with जय राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नमः, —After Sarga 30 D5–7 9–11 S ins a passage relegated to App I (No 18)

३१

G. 6. 16. 1
B. 6. 42. 1
L. 6. 16. 1

अथ तस्मिन्निमित्तानि दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
लक्ष्मणं लक्ष्मिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १
परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ॥ २
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् ।
निबर्हणं प्रवीराणामृक्षवानररक्षसाम् ॥ ३
वाताश्च परुषं वान्ति कम्पते च वसुंधरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति धरणीधराः ॥ ४

31

1 V3 om. 1–19. Ñ1 B2 om. 1–13. D13 reads 1^{cd} (including 611*) before 81^{cd}. —^{a}) Ś V3 B2.4 D6–8.10.12.13 तत्र (for तस्मिन्). T2 शुभ्रूतें तु; Cr.m g k.t as in text (for निमित्तानि).

—After 1^{ab}, D6–7.9–11 S ins.:

610* सुग्रीव सपरिष्वज्य तदा वचनमब्रवीत् ।
असमन्त्र्य मया सार्धं तदिदं साहसं कृतम् ।
एवं साहसयुक्तानि न कुर्वन्ति जनेश्वराः ।
संशये स्थाप्य मां चेदं बलं च सविभीषणम् ।
कष्टं कृतमिदं वीर साहसं साहसप्रिय । [5]
इदानीं मा कृथा वीर एवंविधमचिन्तितम् ।
त्वयि किंचित्समापन्ने किं कार्यं सीतया मम ।
भरतेन महाबाहो लक्ष्मणेन यवीयसा ।
शत्रुघ्नेन च शत्रुघ्न स्वशरीरेण वा पुनः ।
त्वयि चानागते पूर्वमिति मे निश्चिता मतिः । [10]
जानतश्चापि ते वीर्यं महेन्द्रवरुणोपम ।
हत्वाहं रावणं युद्धे सपुत्रबलवाहनम् ।
अभिषिच्य च लङ्कायां विभीषणमथापि च ।
भरते राज्यमावेश्य त्यक्ष्ये देहं महाबल ।
तमेवंवादिनं रामं सुग्रीवः प्रत्यभाषत । [15]
तव भार्यापहर्तारं दृष्ट्वा राघव रावणम् ।
मर्षयामि कथं वीर जानन्पौरुषमात्मनः ।
इत्येवंवादिनं वीरमभिनन्द्य स राघवः ।

[(l. 1) D6 तथा, D6 G M3 (with hiatus) एवं; D7.9–11 रामो (for तदा). —(l. 2) T1 सर्वं and सहसा (for सार्धं and साहसं respy). —M3 om. l. 3–5. —(l. 3) D6 T1 M3 ॰कर्माणि (for ॰युक्तानि). —(l. 4) D6.11 चेम (for च इ॰). —(l. 5) D6 सर्वं (for वीर). —(l. 6) Note the hiatus between the two halves. G3 राजन् (for वीर). D9–11 भीदृशं (for अचिन्तितम्). —After l. 6, T1 reads erroneously l. 10. —(l. 7) G3 समायुक्ते (for ॰पन्ने). G2 मम (for मम). —(l. 8) T1 बलीयसा (for यवी॰). —(l. 9) G3 M3 वीरेण (for शत्रुघ्न). —(l. 10) D9.11 मा (for च). D6 यते (for मतिः). G3 इति मे निश्चिता मतिः (for the post. half). —(l. 11) D6.9 T1 G1.2 ॰वरुणोपमं. —(l. 12) G1.2 M1.2 तं (for [स]पु॰). —(l. 13) G1.2 राक्षसेन्द्रं (for विभीषणम्). D6 M3 मथापि वा; G1 विभीषणं M1.2 सर्वं पुरा (for मथापि च). —After l. 13, D6 ins.:

610(A)* द्विगुणं दुराधर्षां लङ्कां रावणपालिताम् ।
अभियात जवेनैव सर्वतो हरिसिंह ।
इत्येव तु वदन्वीरो लक्ष्मण लक्ष्मणाग्रज ।

—(l. 14) D6 आवेश्य, D9–11 आरोप्य (for आवेश्य). D13 त्यक्ष्ये (for त्यक्ष्ये). —(l. 17) D7.9–11 विक्रमं (for पौरुषम्). —(l. 18) G1.2 M3 तम् (for इति). D7.9–11 G1 च (for स).]

while D13 ins.:

611* सुग्रीव लक्ष्मण चैव हनूमन्तं विभीषणम् ।

—Before 1^{cd}, D13 reads 14^{cd}. D5 om. (hapl.?) 1^{c}–13^{b}.

—^{c}) Ś Ñ2 V1.2 B3–4 D6–8.10.13 सपरिष्वज्य, G (ed.) वै समाभाष्य (for लक्ष्मिसम्पन्नम्). D13 परिष्वज्य सुहृत्स्निग्धं. ◊ Cg लक्ष्मिसम्पन्नमित्यत्र "इको ह्रस्वोऽङ्यो गालवस्य" इति ह्रस्वः । लक्ष्मीरत्र निमित्तदर्शनज्ञः सन्तोषः ।, Ct लक्ष्मिसम्पन्नमिति ह्रस्व आर्षं. ◊ —^{d}) Ś D6.8.10.12 ततो (for इदं). Ñ2 V1.2 B2–4 D6.8.9 यथोक्तवदतांवर.

2 Ñ1 V3 B1 D5 om. 2 (cf. v.l. 1). V2 damaged after परि- in 2^{a} up to फल- in 2^{b}. —^{a}) B1 D3–6.13 प्रति; D6 प्रति (for परि). Ś Ñ2 D6.12 गृह्य; V1 B2–4 D8.9.13 गृह्य (for गृह्य). Ś1 -(ह्)ह्ये. Ś B1 D6.8.9.10.12 तूर्णं; B2.3 D6 पूर्णं, G (ed.) तीर्थं (for शीतं). —^{b}) D13 फलवन्ति फलानि च. —^{c}) Ś1 B3–4 D6–8.10.12.13 दश च (D8 दि) स, Ś2 बलानि स; V3 damaged (for बलौघं स). D6 विस्फार; D6 विस्तार्य; D13 विसृज्य (for विभज्य). Ś1 [ज्ये]हं, Ś2 Ñ2 V1 B2–4 D6–8.10.12.13 M3 [इ]दं (for [इ]मं). —^{d}) Ś D3 T3 व्यूहे; B2 D5 G2.3 M1.2 व्यूह्य; Cg t as in text (for व्यूह्य). Ś D6.12.13 तिष्ठामि; Ñ2 V1.2 B3.4 D3–6.10.11 T1 M1.2.3 तिष्ठामः; D6 तिष्ठाव (for तिष्ठेम). B1 यदि तिष्ठति लक्ष्मणे.

3 Ñ1 V3 B1 D5 om. 3 (cf. v.l. 1). —^{a}) D6 घोरं; D13 तीव्रं (for भीमं). —^{b}) Ñ2 B3.4 अहं (for भयं). D6 भयं पश्य समुत्थित. —^{c}) B1 निरहं च (for निबर्हणं). Ś D6.12 तु; V1.2 B2 च (for प्र॰). —^{d}) Ś V1 B2.4 D6–8.10.12.13 सूर्ये; D6 क्षये (for ऋक्ष). Ś D6.12 पश्यामि (for ॰वानर). —After 3, D6 ins.:

612* गुरुकाश्च संग्रामे उभयो: सेनयोरपि ।

4 Ñ1 V3 B1 D5 om. 4 (cf. v.l. 1). —^{a}) Ś D6–8.10.12.13 G1 हि (for च). Ś Ñ2 V1.2 B2–4 D6–8.10.12.13

मेघाः क्रव्यादसंकाशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः ॥ ५

रक्तचन्दनसंकाशा संध्या परमदारुणा ।
ज्वलच्च निपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ॥ ६

आदित्यमभि वाश्यन्ते जनयन्तो महद्भयम् ।
दीना दीनस्वरा घोरा अप्रशस्ता मृगद्विजाः ॥ ७

रजन्यामप्रकाशश्च संतापयति चन्द्रमाः ।
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो यथा लोकस्य संक्षये ॥ ८

ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषः सुलोहितः ।
आदित्यमण्डले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ॥ ९

दृश्यन्ते न यथावच्च नक्षत्राण्यभिवर्तते ।
युगान्तमिव लोकस्य पश्य लक्ष्मण शंसति ॥ १०

G 6 26 10
B. 6 41 19
L 6 26 9

G M1-3 परुषा, D7 T2 M5 कलुषा (for परुष) M1 वारि —c) D4 कपते (for वेपन्ते) —d) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D0-4 6 8 10-12 T2 3 G1 2 M3 वद्(B4 D0 1 °र्द्)ति, D13 कपते (for पतन्ति) D5 T1 G3 M3 धरणीरुहा, D7 M1 2 च महीरुहा.

5 Ñ1 V3 B1 D9 om 5 (cf v l 1) —a) Ś V1 2 B2-4 D1-4 6 8 12 13 क्रव्याह्रव(D4 सध्याभ्र)संकाशा (V2 °शाः) —b) Ñ2 D1 2 गर्जन्ति (for परुषा) V1 3 B3 D10 11 स्वरा (V2 °नाः) (for स्वना) B4 D3 18 13 पुरुषा पुरुषस्वना (B3 °रा) —After 5ab, D0 1 8 read 7ab. —c) D11 क्रूर (for क्रूरा) Ś D1-3 6 12 13 वारि (for क्रूर) D2 प्रकर्षन्ति, D7 10 11 प्रवर्षन्ते, D13 प्रमुचन्ति (for प्रवर्षन्ति) —d) Ś Ñ2 V1 3 B3 4 D0-3 6 12 13 रुधिर (for शोणित) T2 बिन्दुच

6 Ñ1 V3 B1 D9 om 6 (cf v l 1) —a) Ś D2 6 8 12 सकाशा. —b) Ś D2 5 6 12 सध्या (D2 मेघा) परमदारुणा —After 6ab Ś D9 8 12 ins

613* ज्वलन्त्यो निपतन्त्येषु महोल्का सूर्यमण्डलात्।

[Ś1 ज्वलन्तो D2 [प]त (for [प]तु)]

—Then D2 cont D13 ins after 6ab

614* संहिकेनापि च तथा गृहीतौ चन्द्रभास्करौ।
अपर्वणि ग्रहोदग्राः सपरिवेषमण्डलौ।
चक्रमन्नास्कश्चक्रे विच्छिन्नस्तु सुभैरवम्।
अशरीराश्चवा वाच श्रूयन्ते रुग्नुमास्पदा।
उभे सन्ध्ये विभासन्ते क्रव्यादाश्च सुदारुणा। [5]

[(l 1) D2 सैंहिकेयेन —(l 2) D13 मडल —(l 3) D13 विशायाश्च (for विच्छिन्नस्तु) —(l 4) D13 [अ]पि (for तु) —(l 5) D13 च वाशते (for विभासन्ते)]

—D4 om 6cd. —cd) Ñ2 दिनेषु, V1 प्रज्वलन्, B3 ज्वलंसो, D3 ज्वलद्रि, D4 ज्वलंति (for ज्वलच्च) B3 निपतत्येव B4 दिश्व (for मण्डलम्) B1 अनयच्च निपतत्येतदादित्यमंडल (unmetric).

7 Ñ1 V3 B1 D9 om 7 (cf v l. 1) D0 1 8 read 7ab after 5ab. —a) T2 3 M3 5 Cg as in text (for अभि).

D2 वाश्यति, D6 7 10 11 T G3 M1-3 वाश्यति, M5 पश्यति (for वाश्यन्ते) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 (B3 sup lin also orig as in Ñ2) D0-4 8 12 13 आदित्यपथमावृत्य (Ñ2 V1 3 B2 4 D0 1 2 °विश्य) —b) Ś1 D0 1 2 4 जनयति (D0 °ते), L (ed) जनयन्तो —c) B3 नदीनद (for दीना दीन) Ś D8 12 स्वना, D1 मुखा (for स्वरा) D7 10 11 G M3 क्रूरा (for घोरा) —d) Ś V1 3 B3 4 D0-3 8 13 स्वप्रशस्ता, D6 7 T1 न प्रशस्ता V1 द्विपा (for द्विजा).

8 Ñ1 V3 B1 D9 om 8 (cf v l 1) —a) Ś D2 अप्रभस्तथा, Ñ2 V1 B2-4 D0 2 6 10-12 G1 Cg अप्रशस्तश्च (D2 6 °स्तथा) V2 D13 T2 M3 अप्रशस्त (for अप्रकाशश्च) D4 रजताभ प्रशस्त स —D0 om (hapl) 8b–9a (see var) —c) Ś D8 13 श्लिष्ट, B4 ध्वष्ट, G3 कृष्णो (for कृष्ण) B4 रक्ताग, D5 T2 G M5 रक्तात (for रक्तांशु). D5 पर्याशो (for पर्यन्तो) D1 कृष्णरक्ताशुसप्रासो. —d) Ñ2 V1 3 B2 4 D2 पर्यये (for संक्षये) D7 यथा लोकक्षय इवोदित (hypm), T2 यथा कालस्य पर्यय

9 Ñ1 V3 B1 D9 om 9 (cf v l 1) D0 om 9a (cf v l 8) —a) D13 रुक्षोरक्षो (for ह्रस्वो रूक्षो) Ś D8 12 [ऽ]प्रशस्तस्तु, Ñ2 [ऽ]प्रशस्तश्च, D13 M1 2 [ऽ]प्रकाशश्च (for ऽप्रशस्तश्च) —b) Ś Ñ2 D3 G3 च V1 3 B3 4 D1 2 स, D4 7 T2 तु (for सु) G1 2 दारुण (for लोहित) D13 परिवेषेण दारुण —c) D4 म ण्ड ले Ś D8 12 नीम, Ñ2 V1 3 B2-4 D0 11 13 नील (D1 °ले) D1-4 6 लीन (D8 °न) (for नील) —d) Ś Ñ1 V1 B3 4 D0-4 8 13 पश्य (for लक्ष्म) D4 मडले (for लक्ष्म)

10 Ñ1 V3 B1 D9 om 10 (cf v l 1) V1 D13 4 om (hapl ?) 10 D0 transp 10 and 11 —a) Ś Ñ2 V2 B2-4 D0 3 8 12 13 चन्द्रमा, D4 6 10 11 T1 दृश्यते (for दृश्यन्ते) D2 यथावद्धि, D13 तथावद्ध, M3 यदावच (sic) —b) D1 reads in marg from वतत up to 10d Ś Ñ2 B4 D3 12 13 [अ]भिपद्यते, B2 3 °पश्यते, D1 °भिवृत्त (for °वर्तते) —V1 om 10a–11b. —c) Ñ2 B3 4 लोकानां (for लोकस्य) Ś B3 D8 12 13 युगात इव लोकानां —d) Ś Ñ1 B2-4 D0 1 8 12 13 लक्ष्मण दृश्यते, D7 G3 M1 2 शंसति लक्ष्मण (by transp)

G 6.16.11
B 6.41.20
L 6.16.10

काकाः श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवा वाचः प्रवदन्ति महास्वनाः ॥ ११
क्षिप्रमद्य दुराधर्षां पुरीं रावणपालिताम् ।
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ॥ १२
इत्येवं तु वदन्वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रजः ।
तस्मादवातरच्छीघ्रं पर्वताग्रान्महाबलः ॥ १३
अवतीर्य तु धर्मात्मा तस्माच्छैलात्स राघवः ।
परैः परमदुर्धर्षं ददर्श बलमात्मनः ॥ १४
संनह्य तु ससुग्रीवः कपिराजबलं महत् ।
कालज्ञो राघवः काले संयुगायाभ्यचोदयत् ॥ १५

---

11 N1 V2 B1 D6 om 11 (cf v l 1) V3 om 11^{ab} (cf v l 10) D6 transp 10 and 11 —^{a}) Ś B3 D3 11 ढङ्का, Ñ2 V1 B2 4 D5 4 13 कङ्का (for काका) D1 श्वेता (for श्येनास्) —^{b}) Ś V1 B2 4 D5—8 10 12 13 -चरन्ति; B4 भवन्ति (for पतन्ति) —^{c}) D1 चैव (for चापि) B2 4 [अ]शिवान्, D7 10 11 G1 [अ]शुभा (for [अ]शिवा) B3 4 वाशन् (for वाच) ⊛ Cg शिवा इति भयद्धस्वमृगजात्युक्तावपि पुनरुक्तिरशुभाधिक्यात् ⊛ —^{d}) V2 महास्वनान्; D1 महास्वरा —After 11 D7 10 11 ins

615* शैले शृङ्गेश्च शृङ्गैश्च विमुक्ते कपिराक्षसे ।
भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ।

[(l 1) G (ed) शरे (for शैले)]

12 Ñ1 V3 B1 D6 om 12 (cf v l 1) —^{a}) Ś Ñ2 V1 2 B2 4 D5 3 4 12 13 तूर्णम्, D1 एतेम् (for क्षिप्रम्) —^{b}) D4 5 T1 G3 M3 लङ्कां (for पुरीं) —D18 om 12^{cd} —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B3—4 D5 4 8 12 अभियामो T2 बलेन (for जवेन) —^{d}) B4 सह (for वृता)

13 Ñ1 V3 B1 om 13 D6 om 13^{ab} (for both, cf v l 1) —^{a}) D1 T1 M3 सवदन्, D7 M1 2 प्रवदन्, D12 भवदन् —^{b}) G (ed) रामो वै (for लक्ष्मणं) —After 13^{ab}, D12 reads an addl colophon

[Kaṇḍa name कङ्काकदि —Sarga name लक्ष्मणपति-भ्रात्रादिक]

—D12 reads 13^{cd} (followed by 616*) and 20^{ab} before 50 —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B2—4 D5—8 9 10 12 13 अव(B4 एव)तताराशु D6 च वदनादाशु (for अवातरच्छीघ्र) —After 13 D12 ins

616* सुवेले शैलशिखरे कृत्वा राघवसुग्रीवसंमन्त्रणं ।

14 V3 om 14 (cf v l 1) D18 om 14^{ab} For 14-15 Ś D9 12 subst 620* —^{a}) V1 B2 D1 T1 M3 च (for तु) —^{b}) B1 बद्ध (for शैलात्) G (ed) च (for स) —D12 reads 14^{cd} before 1^{cd} —^{c}) Ñ V1 2 B D5—8 10 परैरप्यप्रधृष्यं(V1 B1 2 °ध्य) —After 14, B3 ins , while B3 cont after 620*

617* तत सर्वाभिसारेण हरीणां पार्श्वतस्ततः ।
चैत्यानां स्वनितं तथा सदा युद्धाभिकाङ्क्षिणाम् ।

[(l 2) B3 पुनर्भवेन्नित्यं (for the prior half)]

15 V3 om 15 (cf v l 1) —^{a}) T2 3 सनह्य तु G3 M1 स सुग्रीव (for ससुग्रीव) Ñ B1 ततस्तद्वचनं (B3 °द्रीक्ष्य) सुग्रीव , V1 2 B2 4 D5 11 सगृह्य तु स(V1 B3 4 मित्र)सुग्रीव, B4 व्यूहं व्यूह्येव सुग्रीव , D7 10 समगृह्य तु (D12 च) सुग्रीव, D6 सनाह्य स तु सुग्रीव , Cm g k t as in text —^{b}) Ñ B1 4 कपिराजो महाबल ; V1 2 B2 3 D5—8,10 सद्य रामो महाबल (D5 1 2 महद्बल, D3 महाबले) —After 15^{ab}, V1 2 B3 (followed by 617*) ins only l 2 of 620* and then cont

618* ततस्तदुक्त सुग्रीव कपिराजो महाबल ।

—After 15^{ab}, D12 ins.

619* अथ कार्यं विचार्यैव सुग्रीवो वानरेश्वर ।

—D6 2 om 15^c-16^b —^{c}) Ñ V1 2 B D12 राघवस्याज्ञां (D12 °ज्ञे), T3 राघवं काले, M3 राघव काले, G (ed) राघवो वीर —^{d}) Ñ V2 3 B1 2 युद्धाकाङ्क्ष्यभ्युदे(V3 °श्री सर्व)स्तव, B4 D12 युद्ध(D12 °द्र)काङ्क्षी प्रतीक्ष(D12 °क्ष)ते —For 14-15 Ś D9 12 subst , D3 subst for 15 while V1 2 B3 (followed by 617*) ins. only l 2 after 15^{ab}

620* वधाय राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य दुरात्मन ।
परिक्षिप्य तदा लङ्कां युद्धायाभिससार ह ।

[(l 2) V1 2 B3 परिवार्य (for °क्षिप्य)]

—Thereafter Ś D9 12 read 23

—After 15 Ñ V1 2 B ins while D12 ins l 2-4 only after 16

621* व्यूह्य तद्वानर सैन्यं प्रापो लङ्कां पुरीं प्रति ।
चतुर्गोपाङ्गुलित्राणौ धनुर्बाणासिधारिणौ ।
दिव्यशरप्रासयात्रधरावुभौ ।
पुरस्कृत्य महावीर्यौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
विभीषणेनानुगतौ प्रवीरौ पुरंगमे । [5]
तत सा हरिसैन्यानि पृतना काननौकसाम् ।
समुद्ररूपा महती लङ्कामभ्यपतत्तदा ।

[(l 1) B4 [च]नद (for तद) V1 प्राप्य (for प्रापो) —(l 2) D12 चर्मे (for चर) —(l 3) V1 2 प्रवर ; D12 ऐश्वर्य (sic) (for प्रवर) —(l 4) Ñ1 पुरस्कृत्य D12 -भ्रात्रो (for वीर्यौ) B3 भ्रातरौ (for भ्रातरौ) —B3 om l 6-7 —(l 6) V1 तु (for सा)]

ततः काले महाबाहुर्बलेन महता वृतः ।
प्रस्थितः पुरतो धन्वी लङ्कामभिमुखः पुरीम् ॥ १६
तं विभीषणसुग्रीवौ हनूमाञ्जाम्बवान्नलः ।
ऋक्षराजस्तथा नीलो लक्ष्मणश्चान्वयुस्तदा ॥ १७
ततः पश्चात्सुमहती पृतनर्क्षवनौकसाम् ।
प्रच्छाद्य महतीं भूमिमनुयाति स्म राघवम् ॥ १८
शैलशृङ्गाणि शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानराः परवारणाः ॥ १९
तौ त्वदीर्घेण कालेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रावणस्य पुरीं लङ्कामासेदतुररिंदमौ ॥ २०
पताकामालिनीं रम्यामुद्यानवनशोभिताम् ।
चित्रवप्रां सुदुष्प्रापामुच्चप्राकारतोरणाम् ॥ २१
तां सुरैरपि दुर्धर्षां रामवाक्यप्रचोदिताः ।
यथानिदेशं संपीड्य न्यविशन्त वनौकसः ॥ २२

G 6. 16. 24
B. 6. 41. 32
L. 6. 16. 21

16 V3 om. 16 (cf. v. l. 1). Ś D6.10.13 om. 16^ab (for D6-2, cf. v. l. 15). —^a) B4 G1.2 M3.4.6 रामो; Cm g t as in text (for काले). —After 16^ab, D12 reads 48^cd. —^c) Ś Ñ V1.2 B D6.10.13 प्रतस्थे; D9-11 T1 Ct प्रविष्ट (for प्रस्थित). Ñ B1-4 रामो (for धन्वी). —^d) T3 damaged for मुख in अभिमुख. B4 पत्नीं (for पुरीम्). —After 16, D12 ins. only l. 2-4 of 621*.

17 V3 om. 17 (cf. v. l. 1). —^a) D9-11.13 तौ (for तं). —^b) G (ed.) जाम्बवान्हनुमान्. D3 तथा (for नल). —^c) D6.7 युवराजो (for ऋक्षराजस्). Ś Ñ V1.2 B D6-1.10.11.13 [र्क्ष]गदो (for तथा). —^d) B1 [अ]नुजग्मुः; B3 [आ]वयुस् (for [अ]न्वयुस्).

18 V1 om. 18 (cf. v. l. 1). V3 damaged from प in ^a up to नौ in ^b. —^a) T3 तु (for सु). —^b) B1-3 पृतना च; G3 M3 वाहिनीपृष्ठ; Cm g t as in text (for पृतनर्क्ष). Ñ पृतना काननौकसां. —^c) V3 damaged for प्रच्छाद्य महतीं. B4 सवतो (for महतीं). —^d) Ś V1.2 B4 D6-1.10.11.13 प्र(V2 सा प्र [hypm.])ययौ येन; Ñ B1-3 प्रययौ येन(Ñ1 यत्र) (for अनुयाति स्म). Ś Ñ V1.2 B D6-1.10.11.13 राघव. —After 18, D12 ins.

622* अतिक्रम्य लङ्कामभ्युदयन्ति सहस्रशः ।

—Thereafter reads 80^cd (including 665*).

19 V3 om. 19 (cf. v. l. 1). —^a) V3 शृङ्गाणि; B3 दृढानि (for शतशः). —^b) D1 महीधरान्; D6 महाद्रुम; परिक्षिप्य. —^d) Ś V1.2 B1.4 D6-1.10.11.13 G1.3 M3 वायु (G1.3 वज्र)सारिण; T3 वर°; Cg k t as in text (for परवारण). —After 19, D12 ins.

623* गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
रम्भो दधिमुखो वीरः पनसो वनमादनः ।
रोमकुण्डः महाकायाः कुम्भकर्ण विदर्शिनः ।
ययुः समनुप्लेषा आच्छायान्तः सागरम् ।(a) pm.)

—Thereafter D12 reads 44^cd (including 635*).

20 V1 damaged from न कालेन in ^a up to पुरी in ^b. D1 transp. ^ab and ^cd. D12 reads 13^cd (followed by 616*) and 20^ab before 50. —^a) Ś V B1 D6.7.10.11.13 ते (for तौ). D3 नत्वदीर्घेण; D1 M3 तौ तु दीर्घेण. —^b) Ś V1.2 B4 D6-1.10.11.13 रामसुग्रीवलक्ष्मणाः. —^c) G1.3 M3 आसेदतु° (for रावणस्य). —^d) Ñ2 D12 आसेदतुर्, G (ed.) आपेदतुर्. Ś V B1 D6-1.10.11.13 आसेदु सुदुरासदां; G1.3 M3 देवैरपि दुरासदां.

21 ^a) B4 T2.3 G1.2 M3.5 Cg पताक. Cg: पताकमालिनीमित्यत्र "ङ्यापो संज्ञाछन्दसोर्बहुलम्" इति ह्रस्व. —^b) V1.2 D1.2 शत, B3 D3 M3 -वार (for -वन). Ñ B1-3 उच्छ्रितध्वजतोरणां. —Ś B1 (hapl.) D6.10.11 om. 21^cd. —^c) D3 वर्णां; T1 -वप्रां. Cg as in text (for -वप्रां). Ñ V3 B2.3 सुवर्णप्राकारां (B1 also *प्राकार sup. lin.). V1.2 सुदु प्रापम् (for सुदुष्प्रापाम्). M3 विचित्रप्रां दुष्प्रापाम्. —^d) D6.7.9-11 T1 G1.3 M3.5 उच्चै; G (ed.) ऊर्ध्वं (for उच्च). V3 शोभितां (for -तोरणाम्).

22 ^a) Ś D6 ते (for तां). Ś B4 D6.7.11 दुष्प्राप्यां (Ś1 B4 *द्यां). V D6.7.11 दुष्प्रेक्ष्यां; D9 दुष्प्रापां (for दुर्धर्षां). —^b) Ś Ñ B D6-1.10.11 दृष्ट्वा राम. T3 रामकाय (for रामवाक्य). V D6.11 दृष्ट्वा रामप्रदिष्ट (D6 °नोदि; D13 °दर्शि)ता. —^c) Ś Ñ V1 B1.2.4 D1.10.11.13 T3 M3 Cm g निवेशं; D12 निदेशं; Ct as in text (for निदेशं). Ś V3 D6-1.10.11 समाक्रम्य; Ñ1 समाप्य; T3 समवस्य; Cm g t as in text (for संपीड्य). —^d) Ś V2 B1.2 D6.10.11.13 न्यवसंस्त; Ñ1 न्यविशंस्त; V2 प्राविशन्त; D6 निविविशिरे. —After 22, Ś Ñ1 V B1.2.4 D6-1.10.11.13 ins., while Ñ2 cont. after l. 1 of 626*.

624* द्वारावीरप्रमादस्य मणकं कार्ये वशम् ।
परिक्षिप्य वश वह्नी गुरुकाभिमसा इ ।

[(L. 1) Ś B1 D6.10.11 द्वाराणसस्य शु(B1 ° ग्सु) Ñ1 सदादार सा सु (for the prior half). Ś1 यु. तु Ś2 D1 पुरीत् (D6 °वी) (corrupt). D6.11 वृते (for मह्वः). Ñ1 V1 यदीयम, D1.8 महातेज्म (D6 °म) (for महत् वम्). —(L. 2) = l. 2 of 620*. Ś D6.11 °वीयम्; V1 वर्ण व, V3 परीय, V3 परिवीयन्, B1 परिवम्य (for °ज्य). D1 सु (for इ).]

G 6.16 25
B. 6.41 33
L. 6.16 23

लङ्कायास्तूत्तरद्वारं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
रामः सहानुजो धन्वी जुगोप च रुरोध च ॥ २३

लङ्कामुपनिविश्याथ रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणानुचरो वीरः पुरीं रावणपालिताम् ॥ २४

उत्तरद्वारमासाद्य यत्र तिष्ठति रावणः ।
नान्यो रामाद्धि तद्द्वारं समर्थः परिरक्षितुम् ॥ २५

रावणाधिष्ठितं भीमं वरुणेनेव सागरम् ।
सायुधै राक्षसैर्भीमैरभिगुप्तं समन्ततः ।
लघूनां त्रासजननं पातालमिव दानवैः ॥ २६
विन्यस्तानि च योधानां बहूनि विविधानि च ।
ददर्शायुधजालानि तथैव कवचानि च ॥ २७
पूर्वं तु द्वारमासाद्य नीलो हरिचमूपतिः ।
अतिष्ठत्सह मैन्देन द्विविदेन च वीर्यवान् ॥ २८

---

23 Ś D4.8 11 read 23 after 620* —ᵃ) Ś Ñ1 V1 3 B1 2 4 D2-3 8 10 11 तूत्तर V3 B3 D4 उत्तर (for तूत्तर) Ñ2 D13 G3 लङ्कायामुत्तर —ᵇ) Ñ1 B1 3 मेरो शृङ्गम्, Ñ2 गिरिशृङ्गम् (for शैल°) Ś Ñ D1-3 D8 11 [उ]च्छ्रित, D0 [उ]च्चत (for [उ]न्नतम्) —ᵈ) Ś1 जगाम (for जुगोप) N B1-3 transp जुगोप and रुरोध

24 ᵃ) D10 11 तु G1 3 M1 3 4 [ऽ]भूद् (for च) —ᶜ) G1 राम (for वीर) ❀ Cv लक्ष्मणानुचरो वीर इति सम्यक्। लक्ष्मणानुचरो राम इति पाठेऽप्ययमर्थ एव।, Cr g लक्ष्मणानुचरो वीर इति पाठ। Cr adds लक्ष्मणानुचरो राम इति पाठे रमयतीति व्युत्पत्त्या राम विशेषणम् ❀ —For 24 Ś N V B D2-4 8 11 12 subst

625* लङ्कामुपनिविष्टे च रामे दशरथात्मजे।
लक्ष्मणानुचरे वीरे व्यथिता सराक्षसा।

[(l 1) V D1 2 12 तु (for च) B4 लङ्कामुपनिविष्टे तु D3 लङ्कामुपनिविष्टे च D13 लङ्कामूले निविष्टे तु (for the prior half) —After l 1 N V2 B1-3 ins

625(A)* लङ्कामुपनिविष्टश्च निशाचरा।

—(l 2) D8 व्यथिता (for व्यथिता) V1 3 D2 3 11 चैकता (for राक्षसा) B4 विव्यथुश्च निशाचरा (for the post half)]

—Thereafter N (Ñ2 only l 1 followed by 624*) V2 B1-3 cont while B4 D2 3 ins. l 1 and l 2 after and before 25ᵃᵇ respy

626* अमरविनिर्जिताश्च वानरगणाधिपा।
राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदिरे।

[(l 1) B4 निर्जितश्चोमरगण D13 निर्जितसमरदाच (for the prior half) B1 3 ताश्च B4 -नर्ते सह D2 3 -नराधिपा (for गणाधिपा) —Ñ1 V2 B1 om B2 reads in marg from l 2 up to 25ᵇ D13 चक्रे सह (for न्यवेदिरे)]

25 Ś N V B1 D2-4 8 11 om B2 reads in marg 25ᵃᵇ (for Ñ1 V2 B1 3 cf N l 626*) B2 3 D12 ins l 1 and l 2 of 626* after and before 25ᵃᵇ respy —ᵃᵇ) D4 उत्तरं द्वारम्, D11 उत्तरोत्तरम् B2-3 D13 उत्तरं तु पुर(B4 समय उत्तर)द्वारं राघव (D13 सामान्य) परिरक्षति —ᶜ) B4 न यो B4 D9 13 ऋते (for हि तद्) G1 रामो नान्याद्धि तद्द्वार (sic) —ᵈ) B4 न शक्त (for समर्थ)

26 ᵃ) D1 रावणानुष्ठित Ś Ñ V1 3 B D9 1 4 6 12 13 तद्धि, D3 तथा (for भीम) —ᵇ) Ś1 B4 [प्]व (for [इ]व) —ᶜ) Ś Ñ V B D0-4 8 11 12 13 राक्षसै सायुधैरथैर् (Ñ2 °श्चोभैर्, V °वीरैर् B4 °श्चैव [with hiatus]) —ᵈ) Ś D3 अभिरक्षितं, D4 T2 त्वभिगुप्त —ᵉ) Ś V D0-4 8 12 13 वीर्यविक्रमसपन्नै —After 26 Ś N V B1 2 4 D0-4 8 12 13 ins.

627* राक्षसैर्विविधाकार शुशुभे सा महाचमू।
समन्ताद्द्रुमैर्गुप्ता सर्वभोगवती यथा।

[(l 1) V1 3 बहुधाकारे Ñ1 महायुधे, Ñ2 V B1 2 4 D4 महाश्वे D2 महापुरी, G (cd) महाचरे (for महाचमू) —(l 2) Ś D3 4 10 समन्तैर् (for समन्तात्) Ś D2 4 8 11 12 नागैर् (for सर्वै) D0 भोगवतीमिव]

27 ᵃ) D3 वि वक्षानां G1 यूथानि M4 यूथानां (for योधानां) —ᵇ) D6 विविधानि बहूनि (by transp) —ᶜ) D13 तथापि, M1 शालानि (for जालानि) —ᵈ) D4 T2 M1 तथैव G1 छोद्दानि (for तथैव) N D1 3 4 कवचानि महान्ति च B3 महान्ति कवचानि च D13 वीरयाणि विचित्राणि च G1 भीमानि निर्मितानि च M3 भीमानि च वासानि च —For 27ᶜᵈ Ś V1 3 D0-4 8 13 subst N V1 B1 2 4 D13 (after 27ᵃᵇ) ins after 27

628* ददर्शायुधजालानि चित्राणि ददृशे तदा।

[Ś V3 B3 D4 8 13 ददर्श (V3 D8 °श्च) चायुध, Ñ2 V1 ददर्श तायुध Ś D0 4 8 13 जालानि (for जालानि) D3 तत्र सायुधजालानि (for the prior half) V1 ददृशु, D3 पुनः (for ददृशे) Ś D2 4 13 विविधानि धनूंषि च (for the post half)]

28 ᵃ) Ś D4 8 13 ततस्तस्य V ततस्तु D3 4 8 ततश्च (for आसाद्य) Ñ B पूर्व (B4 पूर्व)द्वारसमासाद्य (B3 °द्य) D4 पूर्वद्वारं समासाद्य, G1 3 M3 पूर्वद्वारं समासाद्य —ᵇ) V नीलश्च (V3 °श्च) हरियूथप —ᶜᵈ) Ś N V B D0-4 8 12 13 मैन्देन द्विविदेनाथ (Ś V3 B3 D4 8 12 °श्च) सह (Ś D4 8 13 यथा) विविधवीर्यवान्

अङ्गदो दक्षिणद्वारं जग्राह सुमहाबलः ।
ऋषभेण गवाक्षेण गजेन गवयेन च ॥ २९
हनूमान्पश्चिमद्वारं ररक्ष बलवान्कपिः ।
प्रमाथिप्रघसाभ्यां च वीरैरन्यैश्च संगतः ॥ ३०
मध्यमे च स्वयं गुल्मे सुग्रीवः समतिष्ठत ।
सह सर्वैर्हरिश्रेष्ठैः सुपर्णश्वसनोपमैः ॥ ३१
वानराणां तु षट्त्रिंशत्कोट्यः प्रख्यातयूथपाः ।
निपीड्योपनिविष्टाश्च सुग्रीवो यत्र वानरः ॥ ३२
शासनेन तु रामस्य लक्ष्मणः सविभीषणः ।
द्वारे द्वारे हरीणां तु कोटिं कोटिं न्यवेशयत् ॥ ३३
पश्चिमेन तु रामस्य सुग्रीवः सहजाम्बवान् ।
अदूरान्मध्यमे गुल्मे तस्थौ बहुबलानुगः ॥ ३४
ते तु वानरशार्दूलाः शार्दूला इव दंष्ट्रिणः ।
गृहीत्वा द्रुमशैलाग्रान्हृष्टा युद्धाय तस्थिरे ॥ ३५
सर्वे विकृतलाङ्गूलाः सर्वे दंष्ट्रानखायुधाः ।
सर्वे विकृतचित्राङ्गाः सर्वे च विकृताननाः ॥ ३६

G. 6.16.40
B. 6.41.46
L. 6.16.37

29 a) B2.3.4 दक्षिणं द्वारं. — b) T2 G3 जगाम (for जग्राह). Ś D4.8.12.13 अगृह्णे पुत्रवान्वितः (D13 °वृतः); Ñ1 B2-4 अरक्षदृक्षयूथैः सह (B3 °शेखरः); V D6-8 जग्राह (V सुषेण) पुत्रवान्वृतः; B1 अरक्षत्पृतनया सह (hypm.); M3 जगाम स महाबलः. — d) Ñ2 V1 B गयेन (for गजेन). Ñ V B D6 पनसेन; D11 गगनेन (for गवयेन). D9 वा (for च). D1 गयेन पवनेन च.

30 a) Ñ V1.2 B2.4 D6.1.11.13 पश्चिमं द्वारं. — b) B2 अरक्षद् (for ररक्ष). D3 पवनात्मजः; G2 M1.2 सुमहाबलः (for बलवान्कपिः). — c) B2 सोमाधि-; D7.10.11 T2 प्रमेथ-; G2.3 M1.2 प्रथा(G2 °मा)स-; M3 प्रसाद- (for प्रमाथि-). Ñ1 B3 -प्रमथाभ्यां; B1 -प्रभवाभ्यां; B4 -क्रमणाभ्यां; D7.10.11 -वरसाभ्यां (for -प्रघसाभ्यां). B1 प्रमाथिप्रभवाभ्यां; D9 प्रमाथिप्रसवाभ्यां. — d) Ñ B2-4 चान्यैश् (for अन्यैश्). Ñ1 B संवृतः; Ñ2 संयुतः; G1 संगतैः. — For 30cd, Ś V D6-1.8.11.13 subst.; B2 G3 M4 ins. after 30cd:

629* प्रघसश्च प्रमाथी च वज्रास्य सचिवावुभौ ।

[D11 प्रगस्यस् (for प्रघसश्). G3 प्रभासश्; M3 प्रसादश् (for प्रमाथी). V1 सुचवौ; B3 तथास्य; D1.3 ये तस्य; D12 संत्रास्य; G3 M3 तस्य (for वज्रास्य).]

—Then B3 cont.; while B2.4 ins. after 31:

630* सुषेणसहितो धीमान्सर्वैरेश्च कपीश्वरैः ।

[B4 धार्मिन् (for सुषेण-). B3 श्रीमान् (for धीमान्). B4 प्रवीरैः (for सर्वैरैः). B3 हरीश्वरैः.]

31 a) Ñ B G1 M3 तु (for च). — b) D3 समविष्ठत; G2 (after corr. as in text) M3 स ह तिष्ठति. — c) Ś Ñ V1.2 B D6-1.8.11.13 कपिश्रेष्ठैः. — d) V3 D1.10.11 G1 सुपर्ण- ; Cg as in text (for सुपर्ण-). Ś Ñ2 D4.8.13 -समविक्रमैः; V3 D1.9-12 G1.2 -पवनोपमैः. — After 31, B2.4 ins. 630*.

32 a) V1 B4 D12 च; V2 च सर्वे (hypm.) (for तु). Ś D4.8.12 षड्विंशत्-. — b) Ś D4.8.13 तैः सह; V D1.10 तैः सह; B3 विख्यात-; D12 ये हरि- (for प्रख्यात-). Ś V D6-1.8.11.13 यूथपैः; Ñ B -विक्रमाः (B1 °मैः) (for -यूथपाः). — c) D1.13 संपीड्य (for निपीड्य). Ñ2 B1 ते तु न्यवसन्; V3 [उ]पानविष्टाश्च; B2.4 ते च (B4 तु) न्यविशन्; D1.13 G1 M3 [उ]पनिविष्टास्ते (G1 M3 °स्तु); D8 [अ]पि निविष्टाश्च.

33 G1 om. 33ab. — a) Ś D4.8.12 शासनादेव; V1.2 D1-8.13 शासनादस्य. V3 शासनाद्युतासस्य; D9 (with hiatus) सा सेना अथ रामस्य. — V3 om. (hapl.) 33b-34a. — b) Ś Ñ V1.2 B D6-1.8.11.13 T1 सुग्रीवः (for लक्ष्मणः). — c) Ñ B द्वारि द्वारि. Ś Ñ V1.2 B D6-1.8.11.13 G2 M3 प्लवंगानां; D8 प्लवंगाश्च; G1 च लंकायाः (for हरीणां तु). — d) Ś D4.8.13 कोटीं कोटीं; B1 D1.6.7.9-11.13 T1.2 G1.2 कोटि(D3 °टिं)कोटीर्. D1.3 G1 निवेशयत्; T2 न्यवेदयत्. — After 33, B4 ins.:

631* वानराणां तु षट्त्रिंशत्कोट्यः पादपयोधिनाम् ।
अदूरान्मध्यगुल्मस्य तस्थुर्बाहुबलान्विताः ।

[For l. 1 and l. 2, cf. 32ab and 34cd respy.]

—After 33, D4 T1 ins.:

632* दक्षिणेन तु रामस्य लक्ष्मणः सविभीषणः ।

[Cf. 33ab.]

34 V3 om. 34a (cf. v.l. 33). — b) D1.7.10.11 T1 G1 सुषेणः (for सुग्रीवः). Ś D4.8.13 सहवीधरः; B1 स च जांबवान्. — c) Ś Ñ2 V B1 D6.9-1.8.13 अदूरे; D1 गुहल्मे (sic); D11 सदूरे (sic) (for अदूरान्). V3 मध्यगुल्मे तु. — d) Ś D4.8.13 बहुबला(D8 °हु**)वृताः; G3 बहुबलान्वितः.

35 G1 transp. 35 and 36. — b) Ś D4.8.13 भ्रंशिनः (for दंष्ट्रिणः). — c) Ś D4.8.11 द्रुमशैलाग्र्यान्; V D6-8.13 M1.2.3 द्रुमशैलांश्च. ⊕ Cg: शैलान्मानिति पुंस्त्वमार्षम्. ⊕ — d) Ś V D6-8.8.13.13 सहसा योद्धुमुद्यताः; Ñ B हृष्टा(B3 हृष्टाः) योद्धु(B3 युद्ध)मुपस्थिताः.

36 G1 transp. 35 and 36. M3 reads 36 after 38. D3 reads 36cd twice. — a) G1 विपुल-; G2 विवृत-; M3 विपुल-; Cg.k.t as in text (for विकृत-). — D1 om.

G 6 16 41
B 6 41 47
L 6 16 38

दशनागबलाः केचित्केचिद्दशगुणोत्तराः ।
केचिन्नागसहस्रस्य बभूवुस्तुल्यविक्रमाः ॥ ३७
सन्ति चौघबलाः केचित्केचिच्छतगुणोत्तराः ।
अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रासन्हरियूथपाः ॥ ३८
अद्भुतश्च विचित्रश्च तेषामासीत्समागमः ।
तत्र वानरसैन्यानां शलभानामिवोद्गमः ॥ ३९
परिपूर्णमिवाकाशं संछन्नेव च मेदिनी ।
लङ्कामुपनिविष्टैश्च संपतद्भिश्च वानरैः ॥ ४०
शतं शतसहस्राणां पृथगृक्षवनौकसाम् ।
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मुरन्ये योद्धुं समन्ततः ॥ ४१
आवृतः स गिरिः सर्वैस्तैः समन्तात्प्लवंगमैः ।
अयुतानां सहस्रं च पुरीं तामभ्यवर्तत ॥ ४२
वानरैर्बलवद्भिश्च बभूव द्रुमपाणिभिः ।
सर्वतः संवृता लङ्का दुष्प्रवेशापि वायुना ॥ ४३

(hapl ?) from 36^{b} up to -चक्रा in 37^{a}, D1a om. (hapl) 36^{bc} Ñ1 reads 36^{b} - 37^{a} in marg —b) Ś V D0 1-4 8 13 दृत, D1 4 T3 G2 M1 2 दृष्ट् (for दृष्टा) —c) Ś V1 D3 1-4 8 13 वर्णाभा, V3 वक्त्राश्च (for चित्राङ्गा) G3 सर्वे विवृतवक्त्राश्च —d) V3 च विकृता मुखा; B1 विकृतानि स्वना; G1 च विवृताननाः —After 36 Ñ V3 4 B (B3 repeats after 38^{ab}) ins., V1 ins after 38^{ab}

633* सर्वे चैव कृतोत्साहाः सर्वे देवपराक्रमाः ।

[Ñ1 B4 रणोत्साहा]

37 Ñ1 reads in marg 37^{a} D1 om up to बला in 37^{c} (for both cf v l 36) V3 om 37-38^{b}. —a) Ñ1 समा (for बला) —b) B4 D5 om (hapl) केचित् D11 शत (for दश) —V3 om 37^{c}-38 —d) D0 बहवस्, D8 ब * * स् (for बभूवुस्)

38 V3 om 38 V1 om 38^{ab} (for both cf v l 37) B1 D3 13 transp ab and cd —a) Ś V3 D4 8 13 15 सेघ, D0 चोद्य, D1 चैक; D5 चोघ; D8 कोघ (sic) (for चौघ) Ś V1 D0 1 3 4 8 13 15 तत्र (for केचित्) D2 सन्ति पै तत्रकस्तत्र —b) D10 T3 M3 दश (for शत) M3 (before corr as in text) [ऽ]तमा Ś Ñ V1 B D0-4 8 13 15 तथा (Ñ B1 3 4 सति, B3 केचित्) वायुबलोपमा —After 38^{cd}, V1 ins. B3 repeats 633* —B2 om 38^{cd} —c) V3 D11 तथा (for तत्र) D8 पुंगवा (for यूथपा) —After 38, T2 reads 41-42^{b}, M3 reads 36

39 D1 om 39^{cd} —a) Ś D4 8 13 G1 अत्यद्भुत (G3 °तो) —d) D0 11 दारसागाद् D5 T2 3 G2 M3 [व]घम; D6 T1 M3 [ऽ]घहो (for [ऽ]द्गम) M3 दीकानामिव संगम.

40 a) Ś V1 2 D0-4 7-13 T3 M1 2 प्रति, T3 हरि (for परि) —b) Ś D4 8 13 प्रच्छन्ना; D1 10 11 सपूर्णा; D3 सक्षुर्णा (sic) (for संछन्ना) D0 [इ]दं (for [इ]व) V3 प्रविच्छन्नैव मेदिनी Cg अत्र इववाक्यद्वयमपि यावल्लङ्कारे —c) Ś V D0-4 8 13 15 प्रति, B1 इव (for उप) D1 वै (for च) —d) V3 निपतद्भिश् M1 2 प्लवगैः (for च वानरैः)

41 T2 reads 41-42^{b} after 38 —b) V3 D11 12 T1 M1 2 Ck t पृतनार्क्ष, D1 पृथुगृध (sic) D12 प्लवगर्क्ष, G3 प्रधानास्ते, Cv m g as in text (for पृथगृक्ष) D1-6 T1 G1 2 -वनौकस Ñ1 B1 3 4 वानराणां पृथक्पृथक् Cv शतं शतसहस्राणां पृथगृक्षवनौकसां । लङ्काद्वारा -- -न्ये योद्धुं समन्तत इति पाठः ।। Ct पृतना ऋक्षेत्यत्र सन्धिरार्षः —c) V3 B2 3 G1 2 लङ्काद्वारम्, D12 लङ्काद्वारेभि B1 सर्वाणि (for [उ]पाजग्मुर्) —d) Ś D4 8 13 वानरास्ते; Ñ V B2-4 D2 3 13 अन्ये जग्मु; B1 (w lb hiatus) उपाजग्मु, D6 अन्यैर्युद्धं (sic) G (ed) सर्वाणि तु (for अन्ये योद्धुं) D1 2 समन्तात् महौजसः —After 41, Ś Ñ V1 3 B D4 8 13 15 ins

634* अन्ये त्वन्येषु देशेषु सन्यस्ता सुमहाबला ।

[Ś D4 8 13 च (for तु) Ñ1 B1 [अ]न्यत्र D12 [अ]न्य (for [अ]न्येषु) V3 B1 D12 सु (B1 न)महाबला]

42 T2 reads 41-42^{b} after 38 —a) V3 सञ्छादयत D3 सञ्छादय, D1 सरथाय च (sic), D6 1 आच्छादयता D12 सञ्छाद्य च (for आवृत स) D0 2 सर्व (for सर्वैस्) Ś D4 8 13 छादयतो गिरिं सर्वं (D8 °र्वै), Ñ B संछन्ना नगरी लंका V3 संछादयन् गिरिं सर्वां —b) D3 समवाप्त (by transp), D3 T3 समताच (for तैः समन्तात्) V3 D4 8 13 वनालये; M3 प्रपूरित (ins later also °दूरत) (for प्लवंगमैः) Ś D4 8 13 समन्तात्(Ś1 °न्तु) वनौकस (D13 °सां) G1 दि स * * प्रपूरिता —c) V1 B3 D1 T3 G2 तु (for च) —d) Ś Ñ1 V1 3 B D4 8 13 15 लंकां (for पुरीं) Ś V D0 4 8 12 13 15 समं (V3 ताम) निपतता D1 पुरामिवतता D1 G3 तामत्य(G3 °न्य)पतत (for तामभ्यवर्तत) Ñ1 लङ्कायामभ्यवर्तत

43 a) D0 2 4 13 स्या (for च) —c) D1 11 T1 M3 संवृता सर्वतो लंका —d) V3 4 D5-8 13 15 दुष्प्रवेशा Ñ1 B1 D8 च D12 [अ]पि (for [अ]पि)

G 6.16 0
B 6.41 58
L 6.16 51

राघवः संनिवेश्यैवं सैन्यं स्वं रक्षसां वधे ।
संमन्त्र्य मन्त्रिभिः सार्धं निश्चित्य च पुनः पुनः ॥ ४८
आनन्तर्यमभिप्रेप्सुः क्रमयोगार्थतत्त्ववित् ।
विभीषणस्यानुमते राजधर्ममनुस्मरन् ।
अङ्गदं वालितनयं समाहूयेदमब्रवीत् ॥ ४९
गत्वा सौम्य दशग्रीवं ब्रूहि मद्वचनात्कपे ।
लङ्घयित्वा पुरीं लङ्कां भयं त्यक्त्वा गतव्यथः ॥ ५०
भ्रष्टश्रीक गतैश्वर्य मुमूर्षो नष्टचेतन ।
ऋषीणां देवतानां च गन्धर्वाप्सरसां तथा ॥ ५१
नागानामथ यक्षाणां राज्ञां च रजनीचर ।
यच्च पापं कृतं मोहादवलिप्तेन राक्षस ॥ ५२
नूनमद्य गतो दर्पः स्वयंभूवरदानजः ।
यस्य दण्डधरस्तेऽहं दाराहरणकर्शितः ।
दण्डं धारयमाणस्तु लङ्काद्वारे व्यवस्थितः ॥ ५३
पदवीं देवतानां च महर्षीणां च राक्षस ।
राजर्षीणां च सर्वेषां गमिष्यसि मया हतः ॥ ५४

48 N B om 48[ab] D13 reads 48[ab] and 81[ab] before 45 —[a]) Ś D6 1 3 4 8.11 13 तन्निवेश्य D10 11 G1 [य]त्र —[b]) D4 सैन्य स्वं च (hypm), D7 10 12 G M5 स्वसैन्य, M1 3 बलं स्व (for सैन्य स्व) V1 सैन्य सर्वत्र वीर्यवान् —After 48[cd], V2 repeats 639* —V2 reads 48[cd] after the first occurrence of 639* repeating it here D13 reads 48[cd] after 16[ab] —[c]) N B काले (for सार्धं)

49 D13 om 49 —[a]) V2 आ(म)नन्तरम्, D4 अनन्तरम् (for आनन्तर्यम्) —[b]) Ś D8 12 क्रमयोगस्य, V1 3 B1 2 क्रमयोगाच्च, T1 समयोगार्थं —[c]) Ñ2 [अ]भिमते Ś D8 12 विभीषणमते तिष्ठन् —[d]) D4 वालिपुत्र तु —[f]) Ś V D0-4 8 12 [अ]ब्रवीद्वच (for [इ]दमब्रवीत्) ※ Cm धर्मं राजमनुस्मरन्निति पाठे राजदन्तादित्वात् धर्मशब्दस्य पूर्वनिपात । विभीषणस्य अनुमते अनुमतौ सत्याम् अङ्गद समाहूयेदमब्रवीदिति संबन्ध । विभीषणमते स्थित्वेति पाठे युद्धे रावणो भवन्त शरण प्राप्नुयाद्यदि तदा लङ्काराज्य तस्यैव दातव्यमित्येवरूपे विभीषणमते स्थित्वेत्यर्थ ※ —After 49, D4 ins an addl colophon

[*Kanda name* सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* बल-निवेश]

50 Before 50, D13 reads 13[cd] (followed by 616*) and 20[ab] —[a]) Ś Ñ V1 B1.4 D1-4 8.12 13 गच्छ सौम्य, D9 गच्छस्वेन D4 om दशग्रीव —[b]) Ś Ñ V B D0-4.8.9 11 13 G1 3 इद (for कपे) —[c]) T1 [अ]र्णव (for पुरीं) —[d]) V1 त्यज्य B4 -पस्तो (for त्यक्त्वा) D4 ग * * थ . —After 50, D4 ins.

640* क्रूरं प्राण्यसुखावहं सर्वभूतभयावहम् ।

51 [a]) Ś V D0-4.8 11.13 भ्र(D13 न)ष्टैश्वर्यं गत(D9 1 °त)श्रीकं, Ñ B D1-11 G1 भ्रष्टश्रीक(B1 °द्वार) गतैश्वर्य —[b]) Ś Ñ V B D0 1 3-12 G1 मुमूर्षुं(Ñ1 V1 D10.11 °र्षो) नष्ट(V1 भ्रष्ट V1 मत)चेतसं(Ś1 N V1 B1 D0-11 12 G1 °नं) —After 51[ab], D1 reads 54 —[c]) Ñ B3-4 मुनीनां (for ऋषीणां). D1 T1 दानवानां D7 दैत्यानां B1 transp. ऋषीणां and देवतानां D9 ऋषिणामेव मे यस्य —[d]) G1 यपि (for तथा) D6 T1 महर्षीणां च कन्क —After 51, B1 ins

641* राजर्षीणां च सर्वेषां नागानां च महात्मनाम् ।

52 D1 T1 om 52 —[a]) M1 3 अपि (for अथ) Ñ2 (also) यक्षाना; D13 सुपर्णा (for यक्षाणा) V2 नागगन्धर्वयक्षाणां —[b]) V1 रक्षसा (for राज्ञां च) —[c]) Ś N V B1 3 4 D0 2-4 8 12 13 यत्त्वयापकृ(Ś V1 3 D1-4 8.12 13 °कृ)त मोहात्, B2 D4 यत्त्वया प्रकृत(B2 °ति) मोहात् —[d]) D1 अवलिप्तोऽसि V1 B1 D4 7 13 रक्षसा, D13 चेतसा D9 रक्षसः, M1 3 च त्वया (for राक्षस) —After 52, D7 G1 ins

642* तस्य पापस्य संप्राप्ता व्युष्टिरद्य दुरासदा(G1 °द) ।

53 [ab]) Ś V D0-3 8 12 13 T1 तेऽद्य, D7-11 ते वि, T1 G M1 3 4 त्वद्य, Cr m t as in text (for अद्य) D1 धर्मस्योच्छेदन कृत्वा (for [a]) D1 4 8 T1 परदानज ; Cr m g t as in text (for °दानज) Ñ B तेन (Ñ1 B4 नूनं) च जनितो दर्पो वरदानात्स्वयंभुव —[c]) Ś Ñ V1 3 B D0-4 8 11.13 G1 तस्य (for यस्य) V2 दर्पहस्तेऽ B1 दण्डहस्तेन, B4 दण्डहस्ते D1 G1 दंडदास्य (for दण्डधरस्ते) —[d]) Ś V2 3 D0-4 8.13 भार्या (for दारा) Ś V D1 3 11 12 -कर्षित, Ñ B3-4 पीडित, B1 -चोषित ; G(ed) शोषित (for -कर्शित) —G1 om 53[e]-54 —[e]) Ś Ñ1 V B1-3 D0-4 8 12 13 दृढं धारयितुं दण्डं (Ñ1 B1 3 दण्डो; V1 दीक्षणो), Ñ1 B4 दशानन(B4 °ननो)-रयितुं शक्तो —[f]) N B1 3 4 D13 द्वारि (for द्वारे) D13 प्रतिष्ठित B4 लंकाद्वारमुपस्थित

54 G1 om 54 (cf v l 53) D1 reads 54 after 51[ab], —[a]) V1 भानुभं (for पदवीं) D4 T1 दैवतानां —[b]) D4 राजर्षीणां D7 गंधर्वाणां M1 2 देवर्षीणां (for महर्षीणां) D9 रक्षसां (for राक्षस) —[c]) D4 महर्षीणां (for राज°) —[d]) V2 D1 4 7 8 T2 G2 3 M2 युधि स्थित ; D10.11 T2 युधि स्थित (for मया हत). Ś Ñ V1 3 B D1-4 8.12 13 गमिष्यसि युधि स्थित ; D9 यास्यसि युधि स्थित .

बलेन येन वै सीतां मायया राक्षसाधम ।
मामतिक्रामयित्वा त्वं हृतवांस्तद्विदर्शय ॥ ५५
अराक्षसमिमं लोकं कर्तास्मि निशितैः शरैः ।
न चेच्छरणमभ्येषि मामुपादाय मैथिलीम् ॥ ५६
धर्मात्मा रक्षसां श्रेष्ठः संप्राप्तोऽयं विभीषणः ।
लङ्कैश्वर्यं ध्रुवं श्रीमानयं प्राप्नोत्यकण्टकम् ॥ ५७
न हि राज्यमधर्मेण भोक्तुं क्षणमपि त्वया ।
शक्यं मूर्खसहायेन पापेनाविजितात्मना ॥ ५८
युध्यस्व वा धृतिं कृत्वा शौर्यमालम्ब्य राक्षस ।
मच्छरैस्त्वं रणे शान्तस्ततः पूतो भविष्यसि ॥ ५९
यद्याविशसि लोकांस्त्रीन्पक्षिभूतो मनोजवः ।
मम चक्षुष्पथं प्राप्य न जीवन्प्रतियास्यसि ॥ ६०
ब्रवीमि त्वां हितं वाक्यं क्रियतामौर्ध्वदेहिकम् ।
सुदृष्टा क्रियतां लङ्का जीवितं ते मयि स्थितम् ॥ ६१

G 6. 16. 74
B 6. 41. 72
L 6. 16. 66

55 ᵃ) D5 छलेन (for बलेन) N2 तेन Ś N2 V D1.3 G1 मे सीता, Ñ1 B2-4 ते सीता B1 D6.7.4.8.12 मे सीता, D9 G3 पै सीता, D10 सा सीता, G2 M1.2 वैदेही (for वै सीतां) —ᵇ) V2 कृता ते, V3 [अ]पकृता B3 (*sup lin* as in text) [अ]पहृता (for मायया) D1.7 राक्षसाधिप —ᶜᵈ) D6.12 मामप, D5 मामपि, T3 मामभि (for मामति) Ś D6.7.8.10.12.13 क्रमयित्वा, T2 द्राव°, M3 ध्राव° (for क्रामयित्वा) D13 तु M5 तु (for त्वं) D2 मायया क्रामयित्वा त्वं (for ᶜ) D2.6.11 नि(D6.8 हि)-दर्शय N V2 B मामप(Ñ2 °मपा V3 B2.3 °मुप, B4 °मति) क्रम्य सा त(B4 य)स्मान्नीता काननादह ॐ Cg अतिवाम यित्वा अपवाह्य । दयग्भाव आर्ष ॐ —For 55ᶜᵈ V1.2 subst V3 ins after 55ᵃᵇ

643* बद्धक धाय मे दह सवथा दुष्ट दर्शय ।

[V3 दुष्ट सन् and दृष्ट (for मे दुष्ट and दुष्ट)]

56 ᵇ) Ñ B करोमि (for कर्तास्मि) —ᶜ) Ś D6.12 नो चा; V3 D6 नो चेच् (for न चेच्) V3 अभ्युपेहि (hypm) B1 अभ्येहि, D6.8 M1 अभ्यैपि D5 आगच्छ D11 अभ्येपि (for अभ्येषि) —ᵈ) Ś1 N1 B3 D6 सा(Ś2 N2 स)मुपादाय; V1 D3.9.11 सामादाय तु(D1 च) (for मामुपादाय) —After 56 Ś N V B D6.8.12.13 ins

644* लङ्कैश्वर्यं परित्यज्य हृतराज्यो हतात्मन ।
रक्षस्व जीवितं मूढ मम निर्यास्य मैथिलीम् ।

[(l. 1) Ś D6 लोकैश्वर्यं B1 हृतदारा (for °राज्यो) V1 हृतात्मन D3 हतात्मन (for हतात्मन) D1 हृतराज्यो हतस्तु न (for the post half) —(l. 2) V1 मूल (for मूढ)]

57 D6 om 57–58ᵇ —ᵃ) D5 धर्मार्थ (for धर्मात्मा) D6.10 G1.2 राक्षस ; D1 राक्षस D12 एषां (for श्रेष्ठ) —ᵇ) V1.2 समाप्तोऽत्र M1.2 Ct इह प्राप्तो —ᶜ) Ś1 B3 महच्च ; Ś2 N V B1.4 D2.4.8.10.11 महद् । B2 D10.12 M1.2 द्रव (for ध्रुवं) Ś2 N V B1.4 D1-4.8.11.12 धीमान् (for श्रीमान्) —ᵈ) B2 D10.11 ध्रुवं; Cr m g as in text (for अयं) T1.2 G1 M3 Cm प्राप्ते हि; Cv r g t as in text (for प्राप्नोति) Ś N V1.2 B1.2 D2.3.10.11 मद्(Ś2 स ग्; Ñ2 भाग्य; D11 सुग्)स पालयिष्यति V3 B1 D1.2.3 समग्रं(V3 मद्युग ; B2 महद्यः D2 महत्व) पा(D1 मू)लयिष्यति ॐ Ck ध्रुवं प्राप्नोत्यकण्टकमिति सर्वे पाठः ॐ

58 D6 om 58ᵃᵇ (cf v l 57) —ᵃ) V1.2 च (for हि) —ᵇ) Ñ B चिरमिह(B4 °द) (for क्षणमपि) V3 reads after णमपि त्वया in marg —ᶜ) B3 मृदुसहायेन (for मूर्ख°) —ᵈ) Ś दुष्टेन, V B4 D6-8.12.13 हतेन; B1-3 दुष्टेन (for पापेन) D6.7.8.11 T1.2 M3.5 [अ]विदितात्मना (for [अ]विजि°)

59 V3 damaged for 59ᶜᵈ —ᵃ) Ñ B1.2.4 [आ]यां मतिं B3 वा मतिं, D10.11 मा धृतिं (for वा धृतिं) D4 स्थिरो भूत्वा (for धृतिं कृत्वा) ॐ Ck युध्यस्व मा धृतिमिति पाठः I, so also Ct ॐ —ᵈ) G2 धैर्यम् (for शौर्यम्) M1.2 राक्षसैः सह रावण —ᶜ) V3 damaged for त्वं रणे शान्त D5 T1 G1.2 M3 तु (for त्वं) N1 B1.4 हत ; B2.3 हत (for रणे) —ᵈ) Ñ B1.4 हत, B3 मृत ; D3 हत (for तत) D6.11 Ct शान्तो, Cg as in text (for पूतो) Ś D6.13 वत शान्तिर्भविष्यति

60 ᵃ) V अथा; B1 G2 यस्या; D1 यथा D5 T3 M3 यद्वा, D11 यद्वा Ct as in text (for यद्यि) G2 [आ]विशसि —ᵇ) Ś Ñ2 V B1.4 D6.8.12.13 G1 M3 पक्षी भूत्वा, N1 B3 पक्षीभूय B2 D2.4.11 T1.2 G3 M3 पक्षीभूतो, D5 पक्ष भूतो D1-3.13 निशाचर (for मनोजव) —ᶜ) D3 चाणपथ —After पथ D1 repeats erroneously from प्राप्तोऽयं विभीषण in 57ᵈ up to पथं in 60ᶜ Ś D6.13 प्राप्तो (for प्राप्य) —ᵈ) G1 प्राप्तमोक्ष्यसे Ś D6-8.12.13 न हि(D1 ता D5 ते) जीवन्विमोक्ष्यसे N B नैव जीवन् गमिष्यसि; V1.2 न जीवन्मोक्ष्यसे क्वचित् ; V3 न स जीवन्विमोक्ष्यसे

61 ᵃ) Ś D11 M1.2 त्वां (for त्वां) —ᵇ) Ś2 D6.13 T1.2 M3 Cg k ऊ(Ś1 D6.13 T2 M3 Cg k ओ)र्ध्वदेहिक —ᶜ) Ś V1.2 D6.8.12.13 सुदृष्टः ; V3 सदृष्ट ; D1 सुदृष्ट । D2 सुदृष्ट ; D7 T2 सुदृष्टा D11 सुदृष्टा D13 सुदृष्टा Cm g t as in text (for सुदृष्टा) Ś1 V D6-8.13 लोको, Ś2 D2 लोक (for लङ्का) D6 सुदृष्टा क्रियतां एका —ᵈ) N1 B3 तं स्थितं मयि (by transp) N2 मयि ते स्थितं (by transp), D2 M3 च मयि स्थितः D1.4 मयि समस्थितं G (ed) त दुर्लभं (for ते मयि स्थितम्) B1 जीवितात् मयि स्थितं

G 6 16 71
B 6 41 73
L 6 16 67

इत्युक्तः स तु तारेयो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
जगामाकाशमाविश्य मूर्तिमानिव हव्यवाट् ॥ ६२
सोऽतिपत्य मुहूर्तेन श्रीमान्रावणमन्दिरम् ।
ददर्शासीनमव्यग्रं रावणं सचिवैः सह ॥ ६३
ततस्तस्याविदूरेण निपत्य हरिपुंगवः ।
दीप्ताग्निसदृशस्तस्थावङ्गदः कनकाङ्गदः ॥ ६४
तद्रामवचनं सर्वमन्यूनाधिकमुत्तमम् ।
सामात्यं श्रावयामास निवेद्यात्मानमात्मना ॥ ६५
दूतोऽहं कोसलेन्द्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
वालिपुत्रोऽङ्गदो नाम यदि ते श्रोत्रमागतः ॥ ६६
आह त्वा राघवो रामः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
निष्पत्य प्रतियुध्यस्व नृशंस पुरुषाधम ॥ ६७
हन्तास्मि त्वां सहामात्यं सपुत्रज्ञातिबान्धवम् ।
निरुद्विग्नास्त्रयो लोका भविष्यन्ति हते त्वयि ॥ ६८
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
शत्रुमद्योद्धरिष्यामि त्वामृषीणां च कण्टकम् ॥ ६९
विभीषणस्य चैश्वर्यं भविष्यति हते त्वयि ।
न चेत्सत्कृत्य वैदेहीं प्रणिपत्य प्रदास्यसि ॥ ७०

62 [cd]) D₆ हि (for तु) B₃ M₃ रामेण तारेयो (by transp) B₁ -कारिणा (for -कर्मणा) —After 62[cd], D₄ ins

645* रामं प्रदक्षिणं कृत्वा शिरसा चाभिवाद्य च ।

—[d]) Ś₁ D₁ ₃ ₅ हव्याद्, N B पावक (for हव्यवाट्)

63 [a]) Ś₁ Ñ₁ V B D₅ ₃ ₄ [ऽ]भिपत्य, Ś₂ D₇ ₈ ₁₂ ₁₃ [ऽ]भिपुप्लु, N₂ [ऽ]भिपत्य, B₂ (sup lin also) [ऽ]भिपात्य, D₄ निपत्य, D₉ [ऽ]भिपत्य G₁ ₂ M₁ [ऽ]भिगम्या M₃ [ऽ]तिपश्य; Cm g l t as in text (for ऽतिपत्य) —[b]) Ś Ñ₁ V B D₃ ₄ ₅ ₁₁ M₁ ₂ श्रीमद्; Cg as in text (for श्रीमान्) —After 63[ab], D₄ ins

646* सत्वरेण प्रविष्टस्तु भवत्या प्राकारतोरणम् ।

—After 63[cd] D₁₂ ins a long passage relegated to App I (No 20)

—[cd]) Ñ V₁ ₂ B₂ D₆₋₈ ₉ ₁₃ G₁ ₂ M₁ मध्यस्थं, V₃ अंतस्थं, B₁ मचस्थ T₁ स्वप्नो (for मध्यग्रं) Ś₁ ददर्शासीनमध्यस्थं (for *) D₁₃ अंगदो राक्षसं भीमं च ददर्श महाबलं

64 [a]) D₁₁ तथा (for तस्य) Ś D₁ ₁₂ [अ]विदूर सः Ñ₂ B₃ °दूरे चैः N₃ B₁ ₂ ₄ °दूरेसो, V₁ °दूरे चः V₃ D₃ °दूरे तु V₂ D₁ ₅ ₆ ₇ T G₁ ₂ M °दूरे स, D₁ विदूर सः D₂ विदूरे सः D₁₃ G₃ °दूर सन् (for [अ]विदूरेण) —[b]) Ś V D₁₁ ₁₂ हरिराजः, D₃ ₄ ₁₃ °राड्गुरः G (ed) °यूथप (for हरिपुंगवः) D₂ सन्निपत्य हरिप (s c) —D₃ om 64[cd] —[c]) N B तस्थौ (B₁₋₃ °स्थौ) दीप्ताग्निसम (B₁ °सौ च) —[d]) Ñ B तोंगद Ś D₁ ₁₁ काञ्चनांगद (for कनका°)

65 Ñ V₁ B स तद्रामवच सर्वम् —[c]) Ś₁ मन्युना: D₁ अन्येन (for अन्यून) —D₁₃ om (hapl) from सुमुखे up to (आ)त्मान in 65[d] —[d]) Ś D₁₋₄ ₅ [अ] भिक्रम् (for [आ]त्मानम्) D₂ कुम्भैः M₃ भाग्यवान् (for आत्मना) V नाम विश्राव्य चात्मन

66 [a]) D₁₁ G₁ M₁ ₂ ₃ कौसलेंद्रस्य —[d]) N₁ B₁ ₄ श्रुतिम् (for श्रोत्रम्)

67 [a]) B₁ भद्र (s c) D₉ प्राह (for आह) G₂ त्वां (for त्वा) V₃ G₁ राजा, M₁ ₂ वीर (for राम) —[b]) V B D₃ G₁ ₂ M₁ ₂ ₃ [आ]नंदिवर्धन —[c]) Ñ₁ V₁ ₂ D₆ ₈ ₁₁ ₁₃ निपत्य, B₄ D₁ ₃ निसृत्य, G₂ M₃ तिष्ठ त्वं, Cm g t as in text (for निष्पत्य) Ñ V B D₆ ₁₃ युधि (for प्रति) Ś D₁ ₁₂ त्वयं निगत्य युध्यस्व —[d]) B₂ सहसा (for नृशंस) N₂ D₁₁ नृशंस पुरुषो भवान्; V B₁ ₃ D₆ ₂ ₄ ₆ ₇ ₁₀ ₁₁ M₂ Cm g t नृशंस पुरुषो भव; B₄ भूत्वा सपुरुषो भव G₁ नृशंस पुरुषाद्रक ※ Cg पुरुषाधमेति पाठे पुत्रेणपरोपेऽस्थानिगमने नूनं पुरुषाधम एवासीति भाव ※

68 [a]) Ś V₁ ₃ D₃ ₁ ₈ ₁₂ M₁ ₂ हंतास्मि त्वां Ñ B मई हत्वा V₂ D₁₀ T₁ ₂ हत्वा हि त्वा (T₂ ₃ त्वां) D₁₁ हत्वाई त्वां (for हन्तास्मि त्वां) G₁ हंतास्मि हि त्वां सामात्यं —[b]) Ś₁ सपुत्र D₉ T₁ ₂ समित्र Ś N V₁ ₂ B₁ ₂ D₁₋₄ ₁₂ भ्रातृबान्धवं; B₁ -सहदा°; D₆ पशुवा° (for ज्ञातिबान्धवम्) D₁₂ सपुत्र भ्रातृमपुत्र —[c]) Ś D₁ ₁₂ निरुद्वेगास्

69 D₉ om (hapl) 69-70[ab] —[b]) Ś Ñ₁ V₁ ₂ B D₆₋₈ ₁₂ पक्षिणां (for रक्षसाम्) —[c]) Ś V B₃ D₆₋₈ ₁₂ ₁₃ शल्यमद्य, N B₁ ₂ ₄ त्वां शत्रुम्; N₂ (m also) त्वां शत्रुम् (for शत्रुमद्य) —[d]) T₂ तम् (for त्वाम्) Ś V D₆₋₈ ₁₂ ₁₃ मुनीनां चैव (V₂ दव, D₁ °नामपि) कण्टकं Ñ B सर्वकेनकमपि

70 D₆ om 70[cd] (cf v l 69) Ñ B₁ ₃ ₄ transp [ab] and [cd] D₁₀ reads 70 in marg —[ab]) D₆ ₁₁ वा (for च) Ñ B विभीषणाय दास्ये त्वं (G [ed] त्वां) राज्यं दास्यामि रावण —[c]) D₁₂ सकृत् यत् (for सत्कृत्य) —[d]) Ś₁ B₁ D₆ ₁ प्रदास्यसि —After 70 D₁ ins

647* यथा विदेहितां सीतां लक्ष्मणेन तु रावण ।
सा पानां दुःखे यास्यं सुभाग किं न बध्यसे ।
मत्तस्य परेशा सीता धाराणाद्वक्षोरसः ।
न चैव त्वं पश्यामि श्राम्येके निराश्रयः ।

इत्येवं परुषं वाक्यं ब्रुवाणे हरिपुंगवे ।
अमर्षवशमापन्नो निशाचरगणेश्वरः ॥ ७१
ततः स रोषताम्राक्षः शशास सचिवांस्तदा ।
गृह्यतामेष दुर्मेधा वध्यतामिति चासकृत् ॥ ७२
रावणस्य वचः श्रुत्वा दीप्ताग्निसमतेजसः ।
जगृहुस्तं ततो घोराश्चत्वारो रजनीचराः ॥ ७३
ग्राहयामास तारेयः स्वयमात्मानमात्मना ।
बलं दर्शयितुं वीरो यातुधानगणे तदा ॥ ७४
स तान्बाहुद्वये सक्तानादाय पतगानिव ।
प्रासादं शैलसंकाशमुत्पपाताङ्गदस्तदा ॥ ७५
तेऽन्तरिक्षाद्विनिर्धूतास्तस्य वेगेन राक्षसाः ।
भूमौ निपतिताः सर्वे राक्षसेन्द्रस्य पश्यतः ॥ ७६
ततः प्रासादशिखरं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
तत्पफाल तदाक्रान्तं दशग्रीवस्य पश्यतः ॥ ७७

G 6 16 90
B 6 41 89
L 6 16 82

त्वया चेन्मम प्रत्यक्षं हृता स्वाज्ञानकात्मना । [5]
श्लाघ्यते तव वीर्यं किं गर्वित च तथा रिपो ।
न चाहं देवराजो हि धनदो वा यमोऽपि वा ।
मानुषं मा विजानीहि रामं दशरथात्मजम् ।
समुद्रास्त्वया पूर्वं दृष्टो वै दैवतैः सह ।
साम्प्रतं हि मया मत्स्यमानुषे सह रक्षसाम् । [10]
अन्यथापि यदुक्तोऽसि राघवेण महात्मना ।
तत्सर्वं कथयिष्यामि तव राजन्निशामय ।
जातो हि महावंशे त्वं राक्षसानां महात्मनाम् ।
कुत्सां च बुद्धिं कुर्वाणो लज्जसे किं न राक्षस ।
देवानां दानवानां च यक्षाणां चैव निश्चयः । [15]
यद्यत्पापकृतं पापं तस्य द्रक्ष्यसि वै फलम् ।
दर्शयिष्यामि ते मार्गं च कृतान्तविरोधयोः ।
तृणं गृहीत्वा दशनैः प्रणाम चेत्स ते कृत्या ।

71 [a]) Ś D13 ध्रुवैव, Ñ1 B अथैव; Ñ2 अथैवं Ñ3 शब्द (for वाक्यं) T3 इत्येवं पुरुषव्याघ्रे —[b]) G1.3 ब्रुवाणे वालिनन्दने —[c]) D1 अमर्षवशम् —For 71[cd], Ñ B subst while D1 ins after 71[cd]

648* क्रोधेन परमाविष्टो रावणो लोकरावणः ।
[Ñ2 B1.3 D1 महताविष्टो (for परमा°)]

72 [a]) Ś V1 D0–3.4.6.12 ततो रोषाभि(Ś D6 °विष्ट V2 °ष्ट)ताम्राक्ष; Ñ V1.3 B D5.13 अति(V1.3 D5.13 ततो)-रोषाग्नि(Ñ °भि D4 °विष्ट)ताम्राक्ष; D7–11 ततः स रोषता°क्षः —[b]) D6.8 G2 शशास (for शशास) V1 D7.12 तथा (for तदा) —[c]) Ś V D0–4.6.11 T2.3 G M1.2.3 इति; D13 अति (for एष) —[d]) Ñ B वध्यताम् (for वध्यताम्) B2 एष D3 चाब्रवीत् (for चासकृत्) T3 वध्यतां वध्यतामिति

73 [b]) D1 T3 वर्चस; D1 M1.2 वचस (for तेजस) Ñ B2.3 D7.10.11 दीप्ताग्निविष तेजस (D7.10.11 °ता) —For 73[cd], Ś V D0–4.6.11.12 subst

649* स शैलशृङ्गप्रख्यामवनिद्रुममिवाद्वयम् ।
[D6 ते (for स) D1 °प्रख्य°, Ś D2.4.11 °प्रतिम°, D1 सदृश (for °प्रख्य°) V2 वनिद्रुमम्; D8 °प्रख्यमिव; D4 अवनिन्दम्; D3 °प्रख्यं दृढम्; D1 अवनिन्दम्; D12 अथ स्वनम्; D13 अति दुर्दिनम् (sic) (for अवनिद्रुमम्) D6 दृढम्]

—[c]) Ś V D0–4.6.12 आस्फालयत्, D13 आस्फालयन्, V3.4 जगृहुस्त (for जगृहुस्त) Ñ1 B D1.4.13 तदा V1 घोर, G1 M3 वीराश्च (for घोराश्च) —[d]) V3 घोराश्च (for चत्वारो) M3 सत्वरतो निशाचराः

74 [a]) D3 उग्रम् (for स्वयम्) B1.3 D5.7.8.11 T1.3 G1 M1–3 G2 आत्मवान्; G3 as in text (for आत्मना) —[c]) Ś D4.8.12 निदर्शयन्, V1.2 सन्दर्शयन्; V3 D6.8 विदर्शयन्, D1 व्यदर्शयत् (for दर्शयितुं) G1 M3 घोरं (for वीरो) —[d]) Ś V D0–4.6.11.12 निशाचर; B1–3 °चरे, B4 °गणं (for गणे) V1.2 तत; Ñ यातुधाने बले तदा

75 V3 om 75–76[ab] —[a]) Ś1 B2 D1.4.6–11 द्रुयासक्तान्, B1 °बल सक्तान् (for द्वये सक्तान्) —[b]) V3 अपि तक्षुसनिभ (sic); D6 नागान्पतगानिव, D7 आदाय हरिपुंगवः —[c]) D6 प्रासादं शैलसंकाशान्; D4 प्रासादाच्छैल संकाशाद् —[d]) Ñ B तदाङ्गद (by transp) —After 75 D1 ins.

650* स तान्निर्धूतवानाशु गुरुहस्तान् वानरः ।

76 V3 om 76[ab] (cf v l 75) —[ab]) Ñ B अंत रिक्षाद्, V1.3 त निपेतुर्; D6.8 G1.2 M1.2.3 तदरिक्षे D6 दिव G1.2 M1 तु (for वि) D7–11 तस्योरुतलवेगेन निधूतास्तत्र राक्षसाः —[c]) V1.2 निहीनास्ते (for निपतिता) —[d]) Ś V D0.1.4.10.12 तदा D13 सर्वे) निपेतुर्धरणीतले (Ś D4.12 °तलम्) Ñ B नि(Ñ2 नि)सृताः सर्वराक्षसाः

77 [b]) M1 (उ,)न्नितं (for (उ,)न्नतम्) —For 77[cd], Ś Ñ V B D0–4.6.12.13 subst

651* प्रासादशिखरं श्रीमानङ्गदस्तु पदाहनत् ।
[Ś D0.4.6.7.12.13 श्रीमद् (for श्रीमान्) Ś D4.12.13 अंगदेन पदा(D13 °दा)द(D6 °द्र)त् V1 अंगदेनादहत्, D1.4 तद् दनार्दत् (for the post half)]

—After 77[ab], D7.9.10.11 S ins

652* दृष्ट्वा राक्षसेन्द्रस्य वालिपुत्र प्रतापवान् ।
[D8.9 T3 M3 तत्र D10.11 चैव वचनं G1.2 दृष्टे (for दृष्ट्वा) D8 रावणेन्द्रस्य (for राक्षसे°) G2 C1 °वत्स तर्जस्थाने संस्थितः]

G 6 16, 91
B. 6 41 90
L. 6 16 83

भङ्क्त्वा प्रासादशिखरं नाम निधाय चात्मनः । विनद्य सुमहानादमुत्पपात विहायसा ॥ ७८

—^{c}) Ś N₂ V B D₁₂₃₅₆ T₂ उपपात N₁ D₄₅₇ उत्पपात D₁₀ ₁₁ Ct पफाल च D₁ ₂ पपतच्च (for तत्पफाल) Ñ₁ V₁ ₂ D₄ ₅ ₆ ₇ ₈ ₁₂ T₂ ₃ G₂ M₃ पद्मकात B₂ पद्मगातो, B₃ समागत D₂ महावीरो D₆ तद्दाकार्ण Cm t as in text (for तद्दाकारं) D₁ तत्पादस्मरसाकात M₅ सपपात परिक्रातो —^{d}) D₆ राक्षसेंद्रस्य पश्यत —After 77 D₅ ₇ ₈₋₁₁ S ins

653* पुरा हिमवत श्रृङ्ग वज्रेण च विदारितम् ।

[M₃ वज्रिणा (for वज्रेण) D₆ च (for [ए]व)]

78 ^{c}) D₆ ₃ गुक्त्वा (sic) D₇ लुक्त्वा D₈ भोक्त्वा (sic) (for भङ्क्त्वा) —After 78^{ab} D₁₂ ins

654* ततोऽब्रवीन्महातेजास्तारेयो वानरर्षभ ।

—^{d}) D₅ ₇ ₁₂ T₁ ₂ G M विहायस (for °यसा) —For 78^{cd} Ś N V B (B₂ also repeats after 659*) D₆ ₇ ₁₂ ₁₃ subst while D₁ further cont after 658*

655* आस्फोटयामास तदा पुनराचक्रमे तत ।

[D₁₂ ततो (for तत) N B₁₋₃ (both times) ₄ D₆ आस्फोटयस्तत्र ह D₈ एतत्कृत्वा च स तत (for the prior half) B₁ आप्लुते (for आचक्रमे) Ś D₈ ₁₂ विन क्रमे पुन N₂ D₅₋₇ ₁₀ वि(D₅ वि)नद्य(D₆ °द्य)क्रमे पुन V B₃ (second time) पुनराचक्राम(V₂ °न विंध)न D₁₃ विनद्य च पुन पुन (for the post half)]

—Then Ś N V₁ B₁₋₃ D₈ ₁₂ ₁₃ cont V₁ ₂ D₃ (V₁ D₃ only l 3–4) cont after 659* B₄ cont l 1 2 after 661* and ins l 3 4 after 79 while D₁₂ cont l 2 only after 661*

656* सकाशं वोसरेन्द्रस्य राघवस्य महात्मन ।
सुग्रीवस्य च तत्सर्वं समागम्य न्यवेदयत् ।
श्रुत्वा रामस्तु तद्वाक्यमङ्गदस्य मुखाच्च्युतम् ।
विस्मयं परमं प्राप्य युद्धाय च मनो दधे ।

[(l 1) V₂ damaged after सका up to the prior half of l 2 B₁ (m also as above) सकाम (for सकाश) B₃ D₃ कोशलेन्द्रस्य B₄ सुग्रीवस्य G (ed) रामस्य च (for राघवस्य) —(l 2) N स आगत्य V₂ ₃ B₄ समागत्य (for समागम्य) B₄ D₁₃ कथयामास तत्सर्वं राघवाय महात्मने —After l 2 D₁₃ ins

656(A)* वालिपुत्रात्तु तत्सर्वं यथावत्समुपस्थितम् ।

Ś D₈ ₁₂ ₁₃ om l 3 4 —(l 3) V₁ ₂ तन्नराम V₃ रामस्तु तद् B₂ D₈ रामस्य तद् (sic) (for रामस्तु तद्) Ñ₂ मुखेरितं V₃ मुखोदितं B₁ मुखाच्च्युतं —V₃ om l 4 —(l 4) D₈ मन (for मनो) V₃ युद्ध मन B₄ युद्धाय स (for युद्धाय च)]

—Thereafter, V₃ repeats 79^{ab}

—After 655* V₁ ₂ B₃ (after 655* first occurrence) D₁₃ (V₁ ₂ D₁₃ only l 12–15) cont

657* उवाच वचनं चेदं तारयो वालिन सुत ।
रामेणैव प्रतिज्ञातं दुरात्मन्निधनं तव ।
तेन ते निधनं पाप न करोमि बलान्वित ।
क्षममाणस्य सामर्थ्यं पितुर्मे चतुरोदधीन् ।
यस्त्वामादाय कक्षेण व्यचरत्सुमहाबलम् । [5]
ससागरवनां भूमेरृष्यमूकाचलं तथा ।
यो बिभेद शरेणैकेन तालान्सप्त पितरं मम ।
कबन्धं च विराधं च मारीचं खरदूषणम् ।
गजसाहस्रसामर्थ्यां ताटकां लोकनाशिनीम् ।
तस्यापराधो बले मूढ सिंहस्येवासि जम्बुक । [10]
इत्युक्त्वा वचनं वीरो ननाद नदतां वर ।
वायुवेगं समास्थाय रावणस्य ततोऽङ्गद ।
जग्राह मुकुटं वीर पादमास्थाय मस्तके ।
अङ्गदेन पदाक्रान्तो रेजे ससद रावण ।
त्रिविक्रमपदाक्रान्तो बलिर्वैरोचनिर्यथा । [15]

[(l 3) D₆ नाद (for पाप) D₆ करोमि बलानपि (for the post half) —(l 4) D₆ क्षममाणस्तु संस्थाप पिता मे चतुर्णवान् —(l 5) B₃ कर्मेण (sic) (for कक्षेण) —D₆ om l 6 —(l 7) D₆ बाणेन (for °कालेन) —(l 8) D₆ खरदूषणौ —D₆ om l 9 —(l 10) D₆ रणे (for बले) D₆ स सिंहस्येव (for सिंहस्येवासि) —(l 12) V₂ तदा D₆ तथा (for ततो) —(l 13) D₁₃ पश्य D₆ आसाद्य (for आस्थाय) —(l 15) V₁ ₂ D₆ कालान्तो (for पदा°)]

—Then B₃ further cont N₂ B₂ ₄ ins after 78^{ab}, D₁ cont after 663* D₂ cont after 654*

658* राजा जयति सुग्रीवो वानराधिपतिर्बली ।
स तु दाशरथी रामो लक्ष्मणश्च महारथ ।
विभीषणश्च धर्मात्मा राजा राक्षसपुंगव ।
लङ्केश्वरं महाप्राज्ञ त्वां हत्वा रावण रणे ।

[(l 2) B₂ D₁₂ तदा B₃ तथा B₄ सत्य (for स तु) B₂ D₁₂ महाबल (for महारथ) —(l 4) D₁₂ हत्वा त्वां (by transp) B₃ रावणं (for रावण)]

—Thereafter B₃ cont while Ś V₁ D₆ ₁₃ ins. after 79 V₂ ins after 79^{ab} (first occurrence) D₃ cont. after 657* D₁₀ ins. l 1 after 79 and l 6 8–12 after 80^{ab} and l 7 after 656(A)*

659* अङ्गद पुनरागत्य ववन्दे चरणौ तत ।
सुग्रीवस्य च रामस्य लक्ष्मणस्य तथैव च ।
अब्रवीच्च कराग्रस्थानभिवाद्य महाबल ।
मुकुटं राक्षसेन्द्रस्य राघवाय न्यवेदयत् ।
तं दृष्ट्वा मुकुटं रामो रत्नालंकारभूषितम् । [5]
आससाद महाबाहू रावणास्तु महाद्रुक ।
साधु साधु महाबाहो यत्त्व स चक्रमीदृशम् ।

रावणस्तु परं चक्रे क्रोधं प्रासादधर्षणात् ।
विनाशं चात्मनः पश्यन्निःश्वासपरमोऽभवत् ॥ ७९
रामस्तु बहुभिर्हृष्टैर्निनदद्भिः प्लवंगमैः ।
वृतो रिपुवधाकाङ्क्षी युद्धायैवाभ्यवर्तत ॥ ८०
सुषेणस्तु महावीर्यो गिरिकूटोपमो हरिः ।
बहुभिः संवृतस्तत्र वानरैः कामरूपिभिः ॥ ८१

G 6 16 98
B 6 41 91
L 6 16 93

प्रहस्याङ्गदमामन्त्र्य पूजयित्वा विभीषणं ।
नैतत्कर्म करिष्यन्ति देवा अपि न चासुरा ।
दैत्यदानवरक्षांसि वर्ज्यैक वालिन सुतम् । [10]
ददर्श वानरीं सेनां भीषणं च विभीषणम् ।
मुकुटेन प्रभासन्त त्रिकूटमिव पर्वतम् ।

[(l 1) D13 आगम्य (for आगत्य) —D6 om l 3. —(l 3) V1 2 B3 अन्यानपि (for अन्योन्य तान्) —(l 4) D2 राक्षसेशस्य —(l 5) D2 रत्नार्थं (for °सार) —(l 7) D13 महात्मा (for महाबाहो) —D6 transp l 8 and 9. —(l 8) V1 2 B3 गत्वाथ (for आभाष्य) V1 ववंदे स V2 शुशुभे च (sic) B3 D6 स्वजने च (for पूजयित्वा) D13 शुशुभे स विभीषण (for the post half) —(l 9) V2 D6 13 न (D6 स) पन्नगा (for न चासुरा) Ś D5 13 देवता न च पन्नगा, V2 देव * * * दानवा (illeg) (for the post half) —D6 om l 10 —(l 10) V1 दैत्यपन्नग, B3 नरवानर (for दैत्यदानव) V1 B3 त्वत्तेक D13 वर्जिता (for वर्ज्यैक) —V3 om l 11 —(l 11) V1 B3 D5 13 ददृशुर्भीमा वीरा (for the prior half) D13 स (for च) —D13 reads l 12 after l 6 —(l 12) B3 D6 प्रकाशत (for प्रभासन्त) D13 मुकुटे स्वभासन्त (for the prior half) D2 त्रिकूटवत् (for त्रिकूटम्) V2 D13 महत् (for पर्वतम्)]
—Thereafter D13 cont.

660* आस्फोटयामास ततो विननाद च तत्र पुनः ।
अन्योन्यं घोषमाणास्तु वल्गिंसि सह वानरैः ।

[Colophon —*Kanda name* लङ्काकाण्डे —*Sarga name* अङ्गदप्रत्यागमन]

—After 655*, B1 cont, B3 cont after second occurrence of 655*, while D13 cont after l 1 of 659*

661* आगत्य तु महाबाहुर्युवराजोऽङ्गदो बली ।

—After 655* D1 cont

662* सर्वं निवेदयामास राघवायाक्लिष्टकर्मणे ।

—After 78 D6-7 9-11 3 ins

663* व्यधमद्राक्षसांस्तत्रान्यद्वैर्यैश्चापि वानरान् ।
स वानराणां मध्ये तु रामपार्श्वमुपागत ।

[D6 T3 G3 M1 2 om l 2 —(l 2) T3 उपागम्य (for °गत) G1 रामपार्श्वे तु रुक्ता अङ्गदः]

79 V2 repeats 79[ab] after 656* —[ab]) V3 (first time) परमं, B1 D5 13 च पर (for तु परं) G1 क्रोध (for क्रोधं) B1 transp चक्रे and क्रोध V3 (first time) वैराग्य, D2 पादप (for प्रासाद) Ś D1 13 धर्षण, V2 (second time) धर्षणे (for धर्षणात्) —After 79[ab] (first occurence), V2 ins 659* (followed by 656*), while D2 ins after 79[ab]

664* दृष्ट्वाङ्गस्य कुटस्यापि वालिपुत्रस्य विक्रमात् ।

—[c]) V2 3 G3 M1 आत्मन, Ś1 राक्षस (for पश्यन्) Ś2 V1 D5-7 9 11 12 विनाशमात्मन शंकन् (Ś2 D5 12 शंकमानः, D13 °नो मेने) —[d]) D13 निःश्वास V2 damaged from रामो in 79[d] up to 80[ab] —After 79, Ś V1 (followed by l 3-4 of 656*) D6 12 ins 659*, while B1 ins l 3-4 of 656*, D13 ins l 1 of 659* followed by 661*, l 2 of 656*, 656(A)* and l 7 of 659* —After 79, D1 ins

665* कथं क्षिपयितव्य स्यादिति चिन्तापरोऽभवत् ।
स चिन्तयित्वा सुचिरं धैर्यमालम्ब्य रावण ।
हरियूथपानि राम च ददर्शायतलोचन । (hypm)

—After 79 D1 ins

666* वालिसुनुस्तदागत्य स वृत्तं न्यवेदयत् ।

—whereas D1 ins after 79

667* तदेव कथयामास राघवाय महात्मने ।
क्रोधं तस्यापि तुष्टस्य स्व यथावच्च भाषितम् ।

80 V2 damaged for 80[ab] (cf v l 79) —[a]) V1 रामस्तु, D2 रामोथ T3 हृष्टैः, M2 वीरैः (for हृष्टैः) —[b]) Ś Ñ V1 B2 3 4 D5 1 7-12 विनदद्भि, V3 D2 नदद्भिश्च, D1 प्रविनद्भि (for निनदद्भि) D2 च वानरैः (for प्लवगमै) B1 नदद्भिर्हरिपुंगवै —After 80[ab] D13 ins l 6, 8-12 of 659* (followed by 660*) —D13 reads 80[cd] (including 668*) after 622* —[c]) D2 रणे (for वृतो) T3 हरि (for रिपु) —[d]) D7 8 सुयुद्धम् (for युद्धायैव) V1 D6 9 [अ]भ्य(D6 9 °भि)वर्तते, D7 10 11 [अ]भिवर्तत, M1 [अ]भिकाङ्क्षते —After 80 D13 ins

668* तत सहेमपिङ्गानो पृतना काननौकसाम् ।
समुद्रकल्पा महती लङ्कामभ्यपतत्तदा ।

81 D13 reads 48[cd] and 81[ab] before 45 —[a]) D4 हु, D13 च (for तु) Ś D1 13 महावीरो (for °वीर्यो) —[b]) V B बली (for हरि) —Before 81[cd] D13 reads 1[ab] (followed by 611*) —[cd]) T1 हरिभि (for बहुभि) D13 सवृतस् (for सं°) D2 बहुभिस्तत्र संवृतो (for °) G(e1) हरिभि (for वानरै) G1 2 M1 transp संवृतस् and वानरैः V2 बहुभिर्वृतं C[a] संवृत, बभूवेति शेष । उत्तरसर्गस्थैकवाक्यत्वे हरिभिर्वानरैर्यो नैतदस्य स्यात्। —After 81, D6 ins

C 6 16 99
B 6 41 95
L 6 16 96

चतुर्द्वाराणि सर्वाणि सुग्रीववचनात्कपिः ।
पर्यक्रमत दुर्धर्षो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥ ८२
तेषामक्षौहिणिशतं समवेक्ष्य वनौकसाम् ।
लङ्कामुपनिविष्टानां सागरं चातिवर्तताम् ॥ ८३

राक्षसा विस्मयं जग्मुस्त्रासं जग्मुस्तथापरे ।
अपरे समरोद्धर्षाद्धर्षमेवोपपेदिरे ॥ ८४
कृत्स्नं हि कपिभिर्व्याप्तं प्राकारपरिखान्तरम् ।
ददृशू राक्षसा दीनाः प्राकारं वानरीकृतम् ॥ ८५

669* तदा द्वाराणि सुग्रीववचनात्कपिकुञ्जर ।
युद्धाय धावध्वमिति सुग्रीवाज्ञा निवेदितुम् ।

82 V repeats 82^{ab} after 82 D₆ transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) Ś D₅ लङ्का, V₁ ₂ (both second time) वसु, V₃ (second time) ततो, D₀ ₂ ₄ तदा, D₃ ऊर्ध्व, D₇ स तु (for चतुर्) T₂ स्थानि, M₃ om (hapl) (for सर्वाणि) N B द्वाराण्यालोक्य सर्वाणि. V (all first time) तदा (V₃ °तो) द्वाराणि रुद्ध्वा, D₆ ₁₁ स तु (D₁₃ लङ्का) द्वाराणि समस्य, D₁₂ तद्द्वाराणि च सर्वाणि —T₃ transp ^{b} and ^{c} —^{b}) V (all first time) ततः (V₃ °तः) B¹ पितु (for कपि) —^{c}) V₁ D₂ ₃ ₄,₇ ₉-₁₁ T₂ ₃ G₃ M₃ Cm g k t पर्यक्रमत, V₂ D₁₃ ₁₄ पर्याक्रामत, D₆ पर्याक्रमेण D₄ पर्यक्रमत, G₁ ₂ M₅ परिचक्राम —^{d}) D₂ नक्षत्राणां च (for °त्राणीव) —For 82^{cd}, Ñ B D₁ subst while Ś D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ ins after 82 V ins after second occurrence of 82^{ab} D₆ ins after 82^{ab}

670* रम्भ पर्यति सहृष्टो दुर्धर्षस्त महाचमूम् ।

[Ñ B₁ ₂ ₃ राम, V₂ मल्ल, V₃ वस्त (for रम्भ) B₂ रामस्यार्थेतिसंहृष्टो D₂ सुमीतो याति सहसा (for the prior half) Ñ B₂ दुर्धर्षतो B₃ ₄ दुर्धर्षतो, D₀ दुर्धर्षस्य, D₃ दुर्धर्ष (for °र्षस्त) B₁ दुर्धर्षस्तु महावल (hypm) (for the post half)]

83 ^{a}) Ś Ñ₁ V B₃ ₄ D₀-₂ ₆ ₁₂ G₁ ₂ M₅ अक्षौहिणीशतं तेषां (D₁ ₄ पेषां, D₂ स्वेक) D₁₃ अक्षौहिणीसहस्राणि ६३ Cr g अक्षौहिणिशतमित्यत्र 'व्यत्ययो बहुलम्" इति (Cr °उम् । सञ्ज्ञाया छन्दसि बहुलमिति) ह्रस्व ।₃ Cm अक्षौहिणिशतम् । "अक्षाद् ऊहिन्याम् " इति वृद्धि । भाषा ह्रस्व । यावन्तोऽक्षौहिण्यो गजाश्वरथपदातयस्तावत्संख्या वानरा इत्यर्थ । शतशब्दोऽनन्तवाची ।₃ so also Cl t ६३ —^{d}) D₀ लङ्का मभि B₄ विविष्टानां (for निवि°) —After 83^{c}, D₂ erroneously ins the post half of l 2 of 671* and 85^{a}, repeating them at their proper place —Ś₁ om (hapl) from 83^{d} up to the prior half of l 2 of 671* —^{d}) D₂ सुग्रीवं (for सागरं) Ś₁ V₁ ₂ B₃ D₂ ₃-₆,₉-₁₁ G₂ ₃ M₃ ₄ ₅ Cm g t चाभिवर्तताम् Ñ B₃ ₄ D₁ चाभिवर्तिनाम् V₃ चाभिदुरताम् D₆ T₁ चापि वर्तताम् G₂ चापि गर्वताम्

84 Ś₂ om. 84 (cf v l 83) —^{b}) G₁ विरेदुश्च M₄ त्रासमवत (for त्रासं जग्मुस्) B₁ तदा (for तथा) —^{c}) Ś₁ Ñ₁ D₇ ₈ ₁₀,₁₃ T₁ G₁ M₄ समरोद्धर्षा Ñ₂ B₁ °रामर्षाद्, V °रोत्सुक्य, B₃ ₄ °रोद्धता, B₂ °रोद्धृता, D₆ °रोत्कर्षाद्, D₈ ₁₁ °रे हर्षाद् (for समरोद्धर्षाद्) —^{d}) D₇ धर्मम् (for हर्षम्) M₃ प्रपेदिरे Ś₁ D₈ ₁₁ हर्षं चापि प्रपेदिरे Ñ₁ B₁ D₀ ₄ ₁₃ हर्षं चैवा(D₁ ₄ तस्य)भिपेदिरे, Ñ₂ B₃ ₄ हर्ष(Ñ₂ दर्पं)मेवाभिपेदिरे, V हर्षं जग्मुस्तथापरे —After 84 Ś(Ś₂ om up to the prior half of l 2) Ñ V B D₀ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ ₁₅ ins , D₁ ins after (first occurrence of) 85

671* सा तु सेनां निरीक्ष्यैव कपीनां युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
लङ्कामुपनिविष्टानां राघव सजहर्ष ह ।

[(l 1) D₂ तत्र (for तां तु) D₀ सेनां तु (by transp), D₆ तु सीतां (sic) (for तु सेनां) V₂ परीक्ष्य, D₂ समीक्ष्य Ñ₂ B₄ D₁ [ए]नं (for [ए]व) D₁₃ तां तु स वाहिनीं वीक्ष्य (for the prior half) —(l 2) Ñ V₃ B₄ समकर्ष(Ñ₂ °कुम्प, B₄ °कृष्य)त राक्षसा , V₂ B₁-₃ समाकम्पन्त राक्षसा , V₃ illeg D₆-₈(D₆ second time) नैरृता संजहर्षिरे, D₁₃ नैरृता सम्प्रजहृषिरे (for the post half)]

—Then D₆ cont 672* up to the prior half of l 2

85 D₆ reads 85^{a} after 85 (followed by the post half of l 2 of 672* D₁ reads 85 twice —^{a}) V₁ ₂ G₃ D₂ reads in marg D₆ (both times) च (for हि) V₁ ₂ D₀ हरिभिर् —^{b}) D₆ प्राकारं T₂ प्रासाद (for प्राकार) D₁ ₇ T G M₃ -परिघान्तर —^{c}) Ś V D₀-₆(D₁ both times) ₈,₁₁ ₁₃ सर्वे M₅ वीरा (for दीना) —^{d}) D₇ वानरैः कृत, G₁ वाहिनीकृत (for °रीकृतम्) Ś Ñ₁ V D₀ ₄(D₁ both times) ₁ ₁₁ ₁₃ प्रासाद(Ñ₁ °कार)वकमीनतां , Ñ₁ B प्राकारधर्षितम् —After 85, Ś Ñ V B D₁(after second occurrence) ₂-₄ ₆ ₁₂ ₁₃ ins , D₆ cont after 671*

672* कृत्स्ना हि कपिभिर्व्याप्ता दृष्ट्वा राक्षसपालिता ।
हिंसिता चाप्यदृश्या च निर्दोषासीद्दुरासदा ।

[(l 1) Ś D₃ ₁₂ कपिभिर्, D₆ हरिभिर् (for कपिभिर्) —D₄ om l 2 —(l 2) G (ed) विभेता च Ś B₃ D₃ ₁₂ महद्य; Ñ₂ [अ]प्रहृष्टा, B₁ ₂ [अ]प्रहृष्टा (for [अ]दृश्या) Ś D₃ ₁₃ बभूव तु , B₂ D₁₂ ₁₄ निर्वेद तु , B₃ निर्वेदन ; D₂ निर्वेदे च (for निर्दोषासीद्) D₆ निर्वेदपरमा युद्ध (sic) (for the post half) D₁ विगता वा प्रविशन्ते निर्वृद्ध्य राक्षसा]

—After 85 (first occurrence), D₁ ins 671*, while D₅-₇ ₉-₁₁ S ins.

तस्मिन्महाभीषणके प्रवृत्ते
कोलाहले राक्षसराजधान्याम् ।
प्रगृह्य रक्षांसि महायुधानि
युगान्तवाता इव संविचेरुः ॥ ८६

G 6 16 105
B 6 41 99
L 6 16 102

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकत्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३१ ॥

673* हाहाकारमकुर्वन्त राक्षसा भयमोहिताः ।

[D5 T2 M1-3 मकुर्वते (M1 °ति, M3 °तो) T3 अकुर्वतो D4-5 9-11 भयमागता (for °मोहिता)]

86 ᵃ) D4 om up to भीष M3 भीषणिके D3 तु वृत्त (for प्रवृत्ते) —ᵇ) D6 राजयोधे, D10 11 °योधा (for राजधान्याम्) —G1 reads 86ᶜᵈ twice —ᶜᵈ) Ś D9 12 यद्वा M3 वर (for महा) —After 86ᶜ (second time) G1 ins

674* नानाविधान्युत्तमशस्त्रवन्ति ।
सतस्तु ते रावणयोधमुख्या

N B G1 (both times) V1 संप्रचेरु (for संवि°) D12 भोगाश्च पीड्यन्ता विषण्णा परस्परं विप्रलष्टचेतस

Colophon B3 G3 V1 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ñ B1-4 D1-4-6-9 लङ्काकांडे, D5-6 युद्धकांडे —*Sarga name* Ś D5 8 10 11 लङ्कोपरोध ; Ñ B2-4 दूतागमनप्रवेश ; V1 2 D1 2 लङ्कावरोध ; T1 लंकावरोधनं ; B1 लङ्काघ्नं ; D6 लङ्कारोधन , D9 अंगदवाक्य लंकारोध ; D13 लंकाग्रहण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 D5 6 12 11 om Ś2 N2 V1 2 B1 2 4 D2 16 V3 D1 14 D2 18, D3-7 10 11 T1 2 G1 2 M1 2 41 D9 17 T3 40 —After colophon D9 ins

शिवमस्तु ॥ छ ॥ सवत् १६५० वर्षे कार्तिक मासेऽसिते पक्षे दर्शतिथौ चन्द्रवासरे लिखितमिदं युद्धकांड ॥ छ ॥ करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्त संत ॥ छ ॥ लेखकपाठकवाचकयो कल्याणं भूयात् ॥ छ ॥ कृष्णजय ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ श्रीरस्तु ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥

—D4 ins राम

—D6 ins

करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्त सन्त ॥ श्रीरामजी सहाय ॥ श्री ॥ श्रीकृष्णशरणं मम ॥ श्रीराम ॥ श्रीराम ॥ श्रीराम ॥ श्री ॥ ग्रंथ ४६५८

—D13 ins.

इति लङ्काकांड समाप्तं शुभमस्तु रामरामाय नमः राम श्रीरामचन्द्राय नमः

—G1 M1 2 ins. श्रीरामाय नमः

३२

6 17 1
B 6 42 1
L 6 17 1

ततस्ते राक्षसास्तत्र गत्वा रावणमन्दिरम् ।
न्यवेदयन्पुरीं रुद्धां रामेण सह वानरैः ॥ १
रुद्धां तु नगरीं श्रुत्वा जातक्रोधो निशाचरः ।
विधानं द्विगुणं कृत्वा प्रासादं सोऽध्यरोहत ॥ २
स ददर्शावृतां लङ्कां सशैलवनकाननाम् ।
असंख्येयैर्हरिगणैः सर्वतो युद्धकाङ्क्षिभिः ॥ ३
स दृष्ट्वा वानरैः सर्वां वसुधां कबलीकृताम् ।
कथं क्षपयितव्याः स्युरिति चिन्तापरोऽभवत् ॥ ४
स चिन्तयित्वा सुचिरं धैर्यमालम्ब्य रावणः ।
राघवं हरियूथांश्च ददर्शायतलोचनः ॥ ५

32

☞ In D4 Yuddhakaṇḍa begins from this Sarga G2 M3 continue the previous Sarga

D4 begins with ॐ नमः श्रीरामाय and then ins the following introductory st

> नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
> देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ।
> माघे शुक्लद्वितीयायां दिने सप्तचिरत्नमीम् ।
> रक्षसां वानराणां च युद्धमासीत्सुसङ्कुलम् ।

D11 begins with श्रीपुरुषोत्तमाय नमः

1 a) Ś Ñ1 B1.4 D1.3.4.6.12.13 G1 गत्वा, Cg as in text (for तत्र) —b) Ñ1 B3 गत्वा वै रावणान्तिकं —c) D4 निवेदयन् Ñ1 B1 लङ्कां (for रुद्धां). —d) D1 वानरैः सह (by transp)

2 a) N B प्रसह्य (for रुद्धां तु) —b) Ś D2.3.4.8.11.13 जातकोपो Ñ1 B1 D4 M1.3 दशानन (for निशाचर) —c) M3 (before corr, after corr as in text) द्विविधं, Cg h as in text (for द्विगुणं) V1.3 B1 D4 श्रुत्वा —d) D1-4.13 प्राकार (for प्रासाद). Ś D1.3.4.6.12.13 चाप्य(Ś1 चापि[sic], D4 चाप)रोहत, Ñ V3 B समरोहत्(V3 B1 °यत्), V1.3 D2.6-11 T3 चाप्य(D7 सोप्य, T1 सोऽभ्य)रोहत

3 a) Ś V D1-4.6-8.11-13 T1.3 M1.2 वृतां Ñ B वृतो (for [आ]वृतां) —c) Ñ B1.3.4 G1 हरिवरैः —d) N B1.4 सन्नद्धो, B1 समरे (for सर्वतो)

4 a) Ñ1 D4 कानने (for वानरै) Ś Ñ1 V1 D1-13 T1 G1 सर्वे, Ñ1 V1.2 B D1-4.13 सर्वं.—b) D1.2.11 T1 G1 M1.3 Cm k t कपि(T1 कद्र)लीकृतां Cg as in text (for कबलीकृताम्) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 कानन(Ñ1 D4 वानरैः) कपिलीकृत ※ Cg कपिलीकृतामिति पाठ वानरवर्णेन कपिलीकृताम्, ※ —c) Ñ1 B3.4 हि(B4 स) क्षपितव्या (for क्षपयितव्या) D1 (with hiatus) तु (for स्युर्) Ś V D1-4.8.12.13 कथं क्षपयितव्य स्यात्(V1 [with hiatus] हि)

5 a) D1.11 च (for स) D11 त चिंते G1 (after corr as in text) सकचिर (hypm) (for सुचिरं) Ñ B सु(B2 अ)चिरं चिंतयित्वा तु —b) D4 राक्षस (for रावण) —M3 om (hapl ?) 5cd —c) Ñ B राघवौ, T1 रामं च (for राघवं) Ś V D1-4.8.12.13 हरियूथानि(D1 °भि) रामं च(V1.3 रामस्य, D4 रामं तु) —d) G1 [आ]सक्त (for [आ]यत) Ś1 D1 T1 -लोचनं —After 5, T1 ins.

> 675* सहस्रादित्यसंकाशं सर्वशत्रुनिबर्हणम् ।
> धनुर्बाणधरं शूरं रणमध्ये सुनिष्ठितम् ।

—T1 cont ; D6-7.10.11 T1.2 G M1.2.5 ins after 5, whereas M3 ins after 5ab (owing to omission)

> 676* राघवः सह सैन्येन मुदितो नाम पुप्लुवे ।
> लङ्कां ददर्श गुप्तां वै सर्वतो राक्षसैर्वृताम् ।
> दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम् ।
> जगाम मनसा सीतां दूयमानेन चेतसा ।
> अत्र सा मृगशावाक्षी मत्कृते जनकात्मजा । [5]
> पीड्यते शोकसंतप्ता कृशा स्थण्डिलशायिनी ।
> पीड्यमानः स धर्मात्मा वैदेहीमनुचिन्तयन् ।
> क्षिप्रमाज्ञापयामास वानरान्द्विषतां वधे ।
> एवमुक्ते तु वचने रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
> सहर्षमाणा प्लवगा सिंहनादैरनादयन् । [10]
> शिखरैर्विकिरामैनां लङ्कां मुष्टिभिरेव वा ।
> इति स्म दधिरे सर्वे मनांसि हरियूथपाः ।
> उद्यम्य गिरिशृङ्गाणि शिखराणि महान्ति च ।
> तरूंश्चोत्पाट्य विविधांस्तिष्ठन्ति हरियूथपाः ।

[(l. 1) T1 सैन्येश्च (for सैन्येन). —After l. 2, G1 M3 ins

> 676(A)* प्रगृह्य रत्नानि महाधनानि
> नानाविधान्युत्तमवस्तूनि ।
> वसुन्धरा राक्षसपूर्णरत्ना
> प्रगृह्य धारा इव संस्थिता ।

Colophon

[(l 3) M3 राम (for राक्षस) —(l 4) M3 सेतुबंधे —*Sarga no* 41. —After colophon G1 M3 conclude with श्रीरामाय नमः]

—(l 4) D6.7 T1.2 G1 M1-3 सागर तीर्त्वा, G2 M4 तीर्त्वा

प्रेक्षतो राक्षसेन्द्रस्य तान्यनीकानि भागशः ।
राघवप्रियकामार्थं लङ्कामारुरुहुस्तदा ॥ ६

ते ताम्रवक्त्रा हेमाभा रामार्थे त्यक्तजीविताः ।
लङ्कामेवाभ्यवर्तन्त सालतालशिलायुधाः ॥ ७

ते द्रुमैः पर्वताग्रैश्च मुष्टिभिश्च प्लवंगमाः ।
प्रासादाग्राणि चोच्चानि ममन्थुस्तोरणानि च ॥ ८

परिखाः पूरयन्ति स्म प्रसन्नसलिलायुताः ।
पांसुभिः पर्वताग्रैश्च तृणैः काष्ठैश्च वानराः ॥ ९

ततः सहस्रयूथाश्च कोटियूथाश्च यूथपाः ।
कोटीशतयुताश्चान्ये लङ्कामारुरुहुस्तदा ॥ १०

काञ्चनानि प्रमृद्नन्तस्तोरणानि प्लवंगमाः ।
कैलासशिखराभानि गोपुराणि प्रमथ्य च ॥ ११

G 6 37 11
B 6 42 18
L 6 57 20

सहसा, Cm t as above (for मनसा सीता) —(l 7) D7 9–11 Ct नि(D8 om [subm]) D7 स्)पीड्यमाना, G1 2 M6 पीड्यमान स, Cg as above (for पीड्यमाना स) —(l 8) D9 11 G2 क्षिप्रमाज्ञापयद्रामो (for the prior half) G2 दिवस्ते (for द्विपदा) —(l 9) D7 9–11 वचसि (for वचने) —(l 10) D8 9 11 M3 सुंसरम्भाणा D8 सिंहनादैः G1 सिंहनादम् D7 9 11 अपूरयन् (for अनादयन्) G2 सिंहनादेन नादयन् (for the post half) —(l 11) D6 (प्र)का D7 10 11 (प्र)ता, T2 (प्र)मां (for (प्र)जा) D6 विकार कुर्मो (for विनिरामैना) D6 G1 M5 च (for वा) —(l 12) G2 सदधिरे —D8 om (hapl) l. 13–14 —(l 13) D7 10 11 G1 M5 महांति शिखराणि (by transp) —(l 14) D7 11 (उ)त्थाय (for (अ)लाघ्य) M2 2 अतिष्ठ प्लवगर्षभा (for the post half) ❀ Cg तिष्ठन्ति अतिष्ठन् ❀]

6 [a]) Ñ B पश्यतो —[b]) G1 यूथानि (for (अ)नीकानि) T2 M6 सर्वेश —[c]) Ś1 -कामार्थं च (hypm), Ñ B1–3 कामानि —[d]) D1 2 आरुरुहुः (for °हुस्)

7 [a]) Ś D1 8 12 ताम्रवर्णा, B2 तु प्लवगा, D8 वानरवक्त्रा —[b]) D8 रामार्थं Ñ2 D12 त्यक्तजीविन —[c]) Ś N B1–3 D8 9 11 (अ)भ्यधावन्त, B4 (अ)नुधावन्त, D6 6 T2 2 G M5 (अ)भिवर्तन्त (for (अ)भ्यवर्तन्त) —[d]) Ñ V1 2 D1–3 6 12 शाल (for साल) V3 महावारणसंनिभा, D3–11 सा(D8 शा)लभूधरयोधिन

8 V3 om 8[ab] —[a]) D8 पांसुभि, G2 द्रुमैश्च (for ते द्रुमै) Ś V1 2 D1–3 8 12 13 मुष्टिकामैश्च (Ś1 D8 9 11 °स्तु) —G2 3 om (hapl) 8[b]–9[a] —[b]) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 8 12 13 महावला (V3 D1 °लै) (for प्लवगमा) B2 समाप्लुष्यन्त वानरा —[c]) B4 (अ)ग्राणि, D6 T2 M3 (अ)संख्यानि, D6 (अ)भ्यानि T2 3 रम्याणि (for चोच्चानि) Ś N D1–3 12 13 प्राकाराग्राण्यस(D7 13 °णि स)ज्ञानि, V B4 D6 प्राकाराणि च(D6 °राणि) नगराणि, B1 2 D7 11 G1 M3 G (ed) Cg प्राकाराग्राण्यनेकशा(B2 G1 °नेका M3 Cg °रचया: G [ed] °रागया)नि —After 8 Ś V1 2 D1 (om hapl 12[c]–11[d]) 1–4 8 11 13 read 12 and 11

9 G2 3 om 9[abc] (cf v l 8) —[a]) D8 11 Ct परिखाम्, Ś Ñ V1 2 B D1–4 6–11 T2 2 पूरयन्त (for पूरयन्ति स्म) V1 पूरयन्तो हि वाम्यश्च ❀ Ct परिखामिति पुंस्त्वमार्षम् ❀—V1 illeg for [b] —[b]) Ñ B1 2 (उ)दका, B1 4 (आ)दया D8 T2 (आ)करा, D9 11 (आ)शयान् (for (आ)युता) Ś V2 D1–4 8 12 13 वारीर (Ś V2 D9 11 °रा)विमलोदका, V3 वापीश्च विमलोदका —B2 om 9[cd] —[c]) Ñ1 B4 D1–4 8 12 पांसुभि Ś V D1–4 8 12 तृणकाष्ठैश्च (for पर्वताग्रैश्च) D13 पांसुपाषाणकाष्ठैश्च —[d]) Ś V D1–4 8 12 13 पर्वताग्रैश्च, Ñ B1 3 4 समयुध्यत (for तृणै काष्ठैश्च) —After 9 V3 ins

677* पूरयन्तस्तु कपय विमलोद च पांसुभि ।
तृणकाष्ठै पर्वताग्रैर्वानराश्च सहस्रश ।

10 [a]) Ñ B युद्ध (for सत) —[b]) Ñ B2–4 शत (for कोटि) Ñ B2–4 D8 9 T1 M3 वानरा (for यूथपा).

—For 10[ab], Ś V D1–4 8 12 13 subst

678* शतसाहस्रयूथैश्च कोटियूथैश्च यूथपा ।

[D1 2 4 कोटी (for कोटि) V3 -यूथाद् (for second यूथैश्) D3 वानरा (for यूथपा) D13 वानरा युद्धदुर्मदा (for the post half)]

—[c]) Ś1 Ñ B1 2 G1 M3 कोटि (for कोटी) G2 को * * * (damaged) Ś Ñ1 (marg also as in B) 2 V D1 2 4 8 12 13 युताद्, B गुणाद्, D3 (आ)दृताद्, D8 (अ)युताद् (for युताद्) T1 2 युताशताद्, G1 M3 -कोटिशताद्, Cg as in text (for शतयुताद्) Ś D9 11 (पु)व, G2 (अ)पि (for (अ न्ये) D8 9 11 कोटियूथशताश्चान्ये —After 10 D13 ins

679* वानरास्तिष्ठन्तो मत्तवारणसंनिभा ।

11 V3 om 11–12 Ś V1 2 D1 (om hapl 12[c]–11[d]) 2 4 8 12 13 transp 11 and 12 and read after 8 —[a]) D1 2 काननानि (for काञ्चनानि) Ñ V2 3 B2 D2 4 9 11 प्रमर्दयन्, B1 (marg also as in Ñ) प्रगृह्य (sic) B2 प्रमृज्यन्त D6 प्रनाशयन्त, T1 प्रतिद्वाणि G1 प्रमृद्नंति —[b]) Ś V1 2 D1 2 4 8 12 13 वलीमुखा (for प्लवंगमा) —D1 G3 om (hapl) 11[c] 14[d] —[c]) V2 D7 10 11 गिरिशृङ्गाणि (V3 °भाग) —[d]) G1 तु (for च) Ś V1 2 D1–4 8 12 13 गोपुराद्ग D13 °शैल(sic)शृङ्गाणि च V B तथा तत्र पुराणि च M2 पुराणि प्रमथ्य च

G 6 17 12
B 6 47 19
L 6 17 9

आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
लङ्कां तामभ्यवर्तन्त महावारणसंनिभाः ॥ १२

जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥ १३

इत्येवं घोषयन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
अभ्यधावन्त लङ्कायाः प्राकारं कामरूपिणः ॥ १४

वीरबाहुः सुबाहुश्च नलश्च वनगोचरः ।
निपीड्योपनिविष्टास्ते प्राकारं हरियूथपाः ॥ १५

एतस्मिन्नन्तरे चक्रुः स्कन्धावारनिवेशनम् ॥ १६

पूर्वद्वारं तु कुमुदः कोटिभिर्दशभिर्वृतः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ हरिभिर्जितकाशिभिः ॥ १७

दक्षिणद्वारमागम्य वीरः शतबलिः कपिः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ विंशत्या कोटिभिर्वृतः ॥ १८

सुषेणः पश्चिमद्वारं गतस्तारापिता हरिः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ षष्टिकोटिभिरावृतः ॥ १९

---

12 V3 D9 G2 om 12 (cf v l 11) Ś V1 D1 (om hapl 12a–11b) 2–4 8 12 13 transp 11 and 12 and read after 8 —a) V3 प्रवर्त Bs D4 8 माप्लुवन्त, D1 आप्लवन्तश्च (hypm) D4 प्लवतप्, D6 om (hapl) (for प्लवन्तश्च) —b) V3 सर्वे प्लवगसत्तमा —c) Ś V1 D2 4 8 12 13 एव (for ताम्) —G3 damaged after ता up to d D5–7 10 11 T M2 3 अभिधावन्त, G3 °धावन्त (for अभ्यवर्त-न्त) N V3 B D2 लङ्कामेवाभ्यधावन्त —d) N B महापवत, D3 °वानर (sic), D4 वानरा गज (for महावारण) V3 शालताल्शिलायुधा

13 D5 G3 om 13 (cf v l 11) —a) M1 2 जयतु D7 10 11 (ज)तु (for [ज]ति) —b) V3 विभीषण (for महाबल) —c) M1 2 जयतु —d) Ś B1 3 D1–4 8 12 13 [भ]तु (for [भ]भि) Ñ1 रामेण प्रतिपालित

14 D5 G1 om 14cd (cf v l 11) —a) D8 T1 ते (for च) —b) V3 B3 गर्जेयन्त (for गर्जन्तश्च) D11 नलश्च पनसस्तथा (=15b [var]) —c) G2 अभिधावंत B1 ऐकायो —d) N1 V2 3 B3 प्राकारान्

15 D1 om 15 —b) D8 वीरस्तु Ś1 Ñ2 V1 2 D2 4 12 13 G1 वनगोचरा, D7 8–11 पनसस्तथा, M1 2 हरियूथप (for वनगोचर) —After 15ab, B1 3 ins

680* सपताकनदुधाश्चात्र जपार्थं तु समन्ततः ।

—Ñ1 B om 15cd —c) T2 अवीत्य (for निपीड्य) D8 [उ]पनिविष्टास्तु G2 तु (for ते) —d) M1 2 वानरर्षभा (for हरियूथपा) —For 15cd, Ś Ñ2 V D2 4 12 13 subst (Ñ2 V3 reading after 16)

681* पूर्वद्वारमदन्धान्त यूथपा यूथसंवृता ।

[V3 प्राप्त (sic), D3 4 12 पूर्वं (for पूर्व) Ñ1 पूर्वा(प्रा?) मनुपयाता (for the prior half) D3 यूथपा यूथपैर्वृता, D4 यूथा यूथसंवृता (for the post half)]

16 V1 3 om 16 Ś D1–3 12 13 read 16 after 24ab (D3 13 preceded by 687* and 686* respy) D4 reads 16 after 22 —a) B1 पुद (sic) D4 प्राप्त (for चक्रु) D3 एतस्मानंतर चक्रु —After 16 Ñ2 V3 read 681*

17 a) Ś V D1–4 8 12 पश्चिम कुमुदो द्वार, D13 सनद्धस्तत्र कुमुद —b) D1 4 8 12 M3 कोटीभिर् —After 17ab, D13 ins

682* पश्चिम नगरद्वार हनूमान्सेनया सह ।

—Ś1 om (hapl) 17c–19 Ś2 om (hapl) 17c 18b, V3 om 17cd N2 reads 17c–18 (17c illeg) in marg —c) V3 तस्था स (for बलवास्) —B1 om (hapl) 17d–20c D1 om (hapl) 17d–18c —d) Ñ B3 4 M1 2 वानराणां मङ्का म(M1 2 दक्षि)ना, V1 2 D1–4 8 12 13 वानराणां महौजसा, G2 विंशत्या कोटिभिर्वृत —After 17, D7 9–11 T G1 2 M ins

683* सहायार्थं तु तस्यैव निविष्ट प्रघसो हरि ।
पनसश्च महाबाहुर्वानरैर्बहुभिर्वृत ।

[(l 1) D9 T1 साहाय्यार्थ, T2 3 M2 साहाय्यार्थे, G1 M3 सहायार्थं T3 तत्र (for तस्य) G1 निविष्ट (for निविष्ट) D9–11 प्रबभो G2 प्रहनो —D10 om l 2 —(l 2) D7 9 11 अभिसंवृत (for बहुभिर्वृत)]

whereas G3 ins

684* महदस्तु महावीरो वानरै कामरूपिभि ।

18 Ś1 B1 om 18 Ś2 om 18ab, D5 om 18abc, Ñ2 reads 18 in marg (for all, cf v l 17) —a) Ñ1 V1 B3 4 D1–4 8 12 13 M3 दक्षिण Ñ1 V2 B3 4 आश्रित्य, Ñ2 V1 2 B2 D5 7–11 G1 2 मासाद्य, T3 Cm g माप्लुत्य (for मागम्य) —G3 om 18cd —b) D13 तत (for वीर) —D1 1 om (hapl) 18a–20b —d) Ś2 V3 2 D1–4 8 12 13 कोटि(V1 D3 13 °टी)भि सहमिर्वृत, N V1 B1 3 4 कोटिभिर्दश(B4 °बहु)भिर्वृत, G3 1 M3 षष्टिको(G1 विंशत्यो)टिभिरावृत

19 Ś1 B2 D1 4 om 19 (for Ś1 B1, cf v l 17 and for the rest, cf v l 18) Ś2 V D2 4 8 12 13 om (hapl) 19 —a) B1 3 4 पश्चिम —b) N B1 3 4 D8–11 G1 2 सहसा (for गतस्) Ñ2 illeg B4 तदा D7 9–11 वसीत T1 G1 कपि (for हरि) —T2 om (hapl) 19c–20b —d) N B3 पट्टि D7 9 11 कोटि M1 2 3 पट्टया (for षष्टि-) B4 G1 षष्टिभि(G1 °ष्टिभि)कोटिभिर्वृत

उत्तरद्वारमासाद्य रामः सौमित्रिणा सह ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ सुग्रीवश्च हरीश्वरः ॥ २०

गोलाङ्गूलो महाकायो गवाक्षो भीमदर्शनः ।
वृतः कोट्या महावीर्यस्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ॥ २१

ऋक्षाणां भीमवेगानां धूम्रः शत्रुनिबर्हणः ।
वृतः कोट्या महावीर्यस्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ॥ २२

संनद्धस्तु महावीर्यो गदापाणिर्विभीषणः ।
वृतो यत्तैस्तु सचिवैस्तस्थौ तत्र महाबलः ॥ २३

गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
समन्तात्परिधावन्तो ररक्षुर्हरिवाहिनीम् ॥ २४

ततः कोपपरीतात्मा रावणो राक्षसेश्वरः ।
निर्याणं सर्वसैन्यानां द्रुतमाज्ञापयत्तदा ॥ २५

G 6 17 25
B 6 41 32
L 6 17 23

---

20 B1 om 20[abc] D14 om 20[ab] (for B2 cf v l 17 and for the rest cf v l 18) T3 om 20[ab] (cf v l 19) —[a]) D3 13 M3 उत्तर D7 10–12 G2 3 M1 2 आगम्य, D9 आगत्य (for आसाद्य) Ś Ñ V B1 3 4 D13 उत्तर द्वारमागम्य (V2 °श्रित्य, V3 °वृत्य, D1 °गत्य) —[d]) Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 च महाबल, G1 प्लवगेश्वर (for च हरीश्वर) B2 सुग्रीवेण च सत्तम —After 20 D6 ins

685* पश्चिमेन तु रामस्य सुग्रीव सहजाम्बवान् ।
मध्यमे गुल्मे तस्थौ बहुबलानुग ।

21 [a]) G1 गोलाङ्गूल Ś Ñ1 B D1 4 8 12 G1 महावाहो (for °कायो) —[b]) V3 G1 2 M1 2 5 भीमविक्रम —[c]) D5 om (hapl) from महावीर्यस् up to सनद्धस्तु in 23[a] Ś D1–4 8 12 13 महातेजा M1 4 °वीरद् (for °वीर्यस्) Ñ V B वृत कोटि(Ñ B1 4 °टी)सहस्रेण

22 D5 om 22 (cf v l 21) V1 D2–3 G3 om (hapl) 22 D4 reads 22 after 24[ab] —[a]) V1 D9–11 भीमक्रोधाना —[b]) D13 धूम्रो राजा महाबल —D7 om 22[cd] —[cd]) D13 दर्पं, G1 M1 2 3 वीरस (for वीर्यस्) D12 स्थितो रामस्य पृष्ठत (for [d]) Ś Ñ V1 2 B D1 8 12 13 तस्थौ रामसमीपे तु (B2 °पेषु) कोटि(D4 °टी)भिर्दशभिर्वृत —After 22, D4 reads 16

23 D5 om सनद्धस्तु in 23[a] (cf v l 21) Ñ B1–3 transp 23 and 24 (including star passages) —[a]) Ñ1 V3 B2 4 G2 3 च, D1 सु (for तु) B2 प्रसन्नश्च (for सनद्धस्तु) B4 महावीरो G1 महातेजा G (ed) महाबाहुर् —[b]) G1 [S]सुरश्रेष्ठ ; G3 यत्ते स्तु V2 यत्तैश्च —[d]) D1 2–11 यत्र (for तत्र) —For 23[cd], Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

686* भ्रातृमतोऽस्मै रामस्य तस्थौ पार्श्वे महाबल ।

[D10 भ्रातृसमीपस्थ Ñ1 B ससैन्य (for महाबल)]

—Thereafter D4 cont 687*

24 Ñ B1–3 transp 23 and 24 (including star passages) —[a]) B गदो (for गजो) —[b]) D1 4 12 13 शरभो —After 24[ab], Ś D1 4 13 read 16 while D4 reads 22 and 16 —After 24[ab] Ñ V B D4 (followed by 16) ins. D4 cont after 686*

687* भीमो दधिमुखो वीर केसरी पनसस्तथा ।

[Ñ1 illeg for the prior half D4 नाम (for वीर)] whereas D13 ins (followed by 16)

688* रम्भो दरीमुखो वीर केसरीपनसादय ।

—Ś D1–4 8 12 13 om 24[cd] —[d]) G1 ररक्ष(sic) —For 24[cd] Ñ V B subst

689* एते हरिवराश्चक्रु स्कन्धावारस्य रक्षणम् ।

[V2 एतस्मिन्नन्तरे चक्रु (for the prior half) B1 (m also) स्कन्धा रामस्य (sic) V1 B2 4 स्कन्धावारनिवेशन (for the post half)]

25 [a]) Ñ1 B क्रोध- (for कोप-) —[b]) Ś Ñ V B1 2 4 D1–4 8 12 13 G1 राक्षसाधिप —[c]) Ñ1 (m also) प्रयाण —[d]) G1 2 क्षिप्रम् (for द्रुतम्) —After 25 D6–7 9–11 S ins

690* एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्य रावणस्य मुखेरितम् ।
सहसा भीमनिर्घोषमुद्घुष्ट रजनीचरै ।
तत प्रचोदिता भेर्यश्चन्द्रपाण्डुरपुष्करा ।
हेमकोणाहता भीमा राक्षसाना समन्तत
विनेदुश्च महाघोषा शङ्खा शतसहस्रश । (5)
राक्षसाना सुघोराणा मुखमारुतपूरिता ।
त बभु शुक्लनीलाङ्गा सतडित्ता इवाम्बुदा ।
विद्युन्मण्डलसनद्धा सबलाका इवाम्बुदा ।

[(l 1) G3 एत Cg k t as above (for एतद्) G1 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा) D7 9 10 तदा (for तता) D6 T1 G1 M3 मुखेरित (G1 °त [sic]) (for मुखेरितम्) —D6 reads l 2–4 in marg —(l 2) D6 सहसा (for सहसा) D11 उत्कृष्ट T2 3 M3 उत्कृष्ट Cg k t as above (for उद्घुष्ट) —(l 3) D9–11 प्रबोधिता G2 प्रताडिता, Cg as above (for प्रचोदिता) G M1–3 Cv r m g k for M5 नदत Ct as above (for -पाण्डुर) D6 M1 2 पुष्कला —D6 om l 4 —(l 4) D6 T2 3 G3 -कोणाहता M1 2 वीरा (for भीमा] D10 11 हेमकोणैरभिहता (for the prior half) M1 2 प्रहृष्टा (for समन्तत) —(l 5) D6 शङ्ख (sic) —(l 6) D7 मुखेषाम् (for मुखेरिता) —(l 7) D6 T2 M1 2 शुभ (for शुक्ल) G1 रेजुर्यथा गुणा सिता (for the prior half) —(l 8) D6 विद्युन्मण्डल]

G 6. 15. 25 B 6. 42. 37 L 6. 1. 24

निष्पतन्ति ततः सैन्या हृष्टा रावणचोदिताः ।
समये पूर्यमाणस्य वेगा इव महोदधेः ॥ २६
एतस्मिन्नन्तरे घोरः संग्रामः समपद्यत ।
रक्षसां वानराणां च यथा देवासुरे पुरा ॥ २७
ते गदाभिः प्रदीप्ताभिः शक्तिशूलपरश्वधैः ।
निजघ्नुर्वानरान्घोराः कथयन्तः स्वविक्रमान् ॥ २८
तथा वृक्षैर्महाकायाः पर्वताग्रैश्च वानराः ।
निजघ्नुस्तानि रक्षांसि नखैर्दन्तैश्च वेगिताः ॥ २९
राक्षसास्त्वपरे भीमाः प्राकारस्था महीगतान् ।
भिण्डिपालैश्च खड्गैश्च शूलैश्चैव व्यदारयन् ॥ ३०

26 ᵃ) M₁ ₃ सेना Cr m g t as in text (for सैन्या) Ñ B शूरास्ततो वि(Ñ₁ B₃ °तोय)निष्पेतुर्, V₃ निपतन्ति तदा सैन्या —ᵇ) V₁ ₂ देशिता, V₃ पालिता (for चोदिता) —For 26ᵃᵇ, Ś D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

691* निष्पतन्ती तदा सेना युक्ता रावणपालिता ।

[D₁ राक्षसानां, D₁₋₄ ₁₂ नि (D₁₃ नि)पतती D₄ युता (for युक्ता) D₁ ₄ नोदिता, D₈ ₁ पालिता D₁₃ देशिता (for पालिता)]

—ᶜ) D₆ तूर्यमाणस्य (sic) T₃ पूर्णमानस्य Ś V D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ सोमेनाप्यमानस्य (D₁₃ °पा सा) Ñ B सर्वद्वारैरवि(Ñ₂ °भिः B₃₋₄ °व)च्छिन्ना D₄ सैन्येन पूर्यमाणाना —Ñ₂ illeg for ᵈ —ᵈ) V₂ ₃ B₃ D₁ ₄ वेगा इव D₁ ता वेगेन D₁₃ वेलेवासीत् (for वेगा इव) Ś D₁₂ ₁₃ वेलेव सरितां पते —After 26 D₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins

692* ततो वानरसैन्येन मुक्तो नाद् समन्ततः ।
मलय पूरितो येन सतानुप्रस्थकन्दर ।
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषं सिंहनादस्वरान्वितम् ।
पृथिवीं चान्तरिक्षं च सागरं चैव नादयन् ।
गजानां बृंहितैः सार्धं हयानां हेषितैरपि । [5]
रथानां नेमिघोषैश्च रक्षसां पदनिस्वनैः ।

[(l. 1) G₃ M₃ मेघानां हृष्टे (for सैन्येन मुक्तो) D₆ T₃ समुत्थ (for समन्ततः) —(l. 2) D₇ पुरेण (for मलय) —(l. 3) D₆ T₁ ₂ M₃ ₄ -संयुक्तं, G₁ -संयुतं, G₃ निर्घोष (for निर्घोषं) —D₆ om (hapl ?) from the post. half up to the prior half of l. 6 G₁ भिन्नाम्बरानिव (for the post half) —(l. 4) D₆ T₁ M₁ ₂ चान्तरिक्षं, D₇ ₁₀ ₁₁ G₂ ₃ Ch t चाप्य(G₃ °प्य G₃ Ch °तु)नादयन् G₁ M₃ च -नादयत् (M₃ °यत्) —(l. 5) D₆ सार्धं (for सार्धं) D₉ ₁₀ हेषितैश्च G₁ M₃ ह(M₃ हे)षितेन च —(l. 6) D₆ ₇ ₁₀ ₁₁ T₁ M₃ निर्घोषैर् (for घोषैश्च) D₆ T₁ G₁ पादनिस्वनै D₈ ₉ पदनिस्वनैः M₃ वानराणां]

27 ᵃ) Ś V D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ रौद्रः D₁ तदा (for घोरः) —ᵇ) D₆ M₁ समवर्तत —ᵈ) D₇ M₃ यथासुरैः, T₃ दैत्यासुरैः Cr g k t as in text (for देवासुरे) Ś V D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ घो(Ś D₁₂ ₁₃ घी)राणां कामरूपिणाम् Ñ B यथा युधा सुरदैत्या(B₃ °दैत्यौ) ॐ Cr देवासुरे देवासुराणामिव । पुरा पुराकल्पदेवासुरसंग्रामवत्(°ज्ञाया?)[यद्वा] हृष्यन्ति राक्षसा इति, so also Cg ॥

28 ᵃ) D₆ मुष्टिभिश्च (for ते गदाभि) Ś D₁ ₈ ₁₃ प्रवृत्ताभि, V₃ ₁ विचित्राभि —ᵇ) Ñ B M₃ शूलशक्ति (by transp) G₁ खड्गैः शूलैः, G₃ खड्गशूल —ᶜ) L (ed) निजघ्नुर् D₃ T₁ राक्षसा (for वानरान्) Ñ₂ V₃ शूरान्, B₃ ₄ D₁₋₄ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ T₂ ₃ G₃ M₁ ₂ घोरान्, B₁ क्रूरान्, D₇ ₉₋₁₁ G₂ सर्वान्, G₁ M₃ वीरान् (for घोरा) —ᵈ) Ś D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ स्वकाशन्गे, Ñ V₃ B D₆ स्वकान्गुणान्, D₄ स्वकर्मणा, T₃ स्वविक्रम (for स्वविक्रमान्) V₁ ₂ D₃ कथयतश्च वानरान् —After 28 D₆ T₁ G ins D₆ T₁ ₂ M₃ cont after 694* while D₇ ₁₀ ₁₁ M₁ ₂ ins after 29

693* राजा जयति सुग्रीव इति शब्दो महानभूत् ।
राजञ्जय जयेत्युक्त्वा स्वस्व नामकथां तत ।

[(l. 1) M₁ ₂ जयतु (for जयति) —(l. 2) D₆ T₁ M₃ राम (for राजन्) M₁ ₂ [त]थेद् (for [त]थेत्) D₇ ₁₀ ₁₁ M₃ स्वस्य (for स्वस्व) D₆ T₁ स्वनामकथन तत M₁ ₂ सानुजाता महात्मना (for the post half)]

whereas D₆ T₁ ₂ M₃ ins after 28

694* वानराश्च महावीर्या राक्षसाश्च महाद्युते ।
जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबल ।

29 V₃ om 29-30ᵇ —ᵃ) B₁ यथा D₆ T₁ तदा (for तथा) Ñ₁ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₄ ₁₂ महाकायै । M₁ ₂ शिला भिश्च —ᵇ) Ñ₁ V₃ B₂ ₃ सवरा, Ñ₂ B₁ ₄ सपरा (for वानरा) —ᶜ) Ś D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₂ प्राप, D₁₃ भव (for तानि) —ᵈ) M₁ नखैर् (for नखैर्) Ñ V₁ B T₃ M₃ वानराः D₇ वेगिता ; D₁₀ ₁₁ वेगिन ; Cg as in text (for वेगिता) M₁ ₂ नखैर्दन्तैश्च तथा ॐ Cg वगित इति पाठे कोपेन कम्पमाना इत्यर्थ ॐ —After 29 D₇ ₁₀ ₁₁ M₁ ₂ ins 693*

30 V₃ om 30ᵃᵇ (cf v l 29) —ᵃ) D₆ च (for तु) Ś Ñ V₁ ₂ B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ घोरा ; D₆ T₁ वीरा (for भीमा) ॐ Cn (into brackets) ॐ "राक्षसास्त्वपरे" इत्यर्धं प्रक्षिप्तमिति केचन ॥ Cn तत्प्रकारस्थर इति अत्र सर्वे पठितश्लोक प्रक्षिप्त ॐ —ᵇ) D₁₃ G₁ प्राकार स्थान् Ñ₂ V₁ ₂ B₁ ₄ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ T₃ G₂ ₃ महीं गतान्, G₁ महीं गता (for महागतान्) —D₁₃ om 30ᶜᵈ —ᶜ) D₆ ₈ Cₖ भिन्दपालैश्च ; T₁ ₂ भिण्डिपालैश्च ; Cₖ as in text (for भिण्डिपालैश्च) Ś Ñ V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ G₁ ₂ M₁ ₂ ₃

वानराश्चापि संक्रुद्धाः प्राकारस्थान्महीगतान् ।
राक्षसान्पातयामासुः समाप्लुत्य प्लवंगमाः ॥ ३१

स संप्रहारस्तुमुलो मांसशोणितकर्दमः ।
रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः ॥ ३२

G 6. 17. 31
B 6. 42. 47
L 6. 17. 30

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वात्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३२ ॥

वानराश्चिक्षिपा(Ś D2.7.8-11.13 G1.2 M1.2.6 °क्षिपा, D1 °क्षमा, D4.6 °क्षिप्त)श्चैव —d) Ś Ñ V B D1-4.6.11 वानिक्षिप्त, G1.2 M5 शूलैर्वृद्धैः, M1.2 शूलैः स्वहैः (for शूलैश्चैव) D11 व्यवहारस्य वत् (sic) (for व्यदारयन्) G3 शूलैश्च व्यवदारयन्

31 D5 reads from रक्षान् in b up to d in marg —b) D6-9.11 T1 G M5 महीं (for मही) Ś Ñ B D2.9.11.13 राक्षसास्तान्म(Ñ1 B1 D3.11 °श्च म)हाबलान्, V D1.2.6 राक्षसान्सम(D1.2.6 °सास्तु म)हाबला —V2 om 31c–32b —c) Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.12.13 प्राकारान् (for राक्षसान्) T1 वारयामासु —d) T1 समाप्लुत्य D7 T1 G1 स्वबाहुभि, G3 प्लवगता (sic) Cm g as in text (for प्लवगमा) Ś V1.2 D1-4.8.11.13 अभिजघ्नु(Ś V1.2 °घ्नु [sic])श्च मुष्टिभिः ; Ñ B1.2 प्लवमाप्लुत्य मुष्टिभि B4 G (ed) तरसा प्रेस्य(G [ed] °साप्लुत्य)मुष्टिभि, D6 समाप्लित्य स्वबाहुभि D1-11 समाप्लुत्य स्वबाहुभि, M1.2 समुत्प्लुत्य महाबला ※ Cg प्लवन प्लुवगति गच्छन्तीति प्लवगमा । असहायमपि सहायं । अनेन प्लुवगतित्वमुक्तम् । अतो न वानरत्वेन पुनरुक्ति ※

32 V3 om 32cd (cf v l 31) —c) T1 [अ]द्भुतो रण (for [अ]द्भुतोपम) Ś V D1-4.6.12.13 बभूवाद्भुत दर्शन —After 32 Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 G1.2 M5 K (ed within brackets) ins

695* वनौकसां तत्र तु सन्निनादो
      लङ्कागतानां च निशाचराणाम् ।
   प्रक्ष्वेडितास्फोटितनादितानां
      द्वाभ्यां महत्प्रामिव सागराभ्याम् ।

[(l 1) D6 om तु G1.2 M5 मृश (for तु स) —(l 2) D1 क्षपाचराणा D6 तु (for च) —(l 3) N2 B1.2 नर्दितैश्च (Ñ2 °स्तु) Ñ1 B3.4 नर्दितैस्तु(B4 °श्च) V D1.13 नर्दितानां D4 गर्जितानां G1.2 M5 सिंहनादैः (for नादितानां) D1.6 प्रक्ष्वेडितास्फोटननर्दितैस्तु(D6 °ननर्दितैस्तु) —(l 4) D13 शिलद्रुमाग् (sic ?) G3 महाभ्याम् N5 महाभ्याम् (for महद्भ्याम्) V2 सागराणां]

Colophon —*Kanda name* Ś1 B1 D6 om Ñ B1.2.4 D2.11 लङ्का°, D13 *यु*द्ध*काण्डे —*Sarga name* Ś1 V1 D2.13 प्रथमसंप्रहार, Ś1 D4.6 प्रथमसंहार, Ñ B युद्धारम्भ, V2 लङ्काद्वारग्रहण, V3 D1 प्रथमसंप्रहार, D3 युद्धपर्वणि प्रथम प्रहार, D6 वानरराक्षसयुद्ध, D11 युद्धपर्वणि समकयुद्ध (sic) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 D2.4.12.13 om Ś2 Ñ1 V1.2 B D3 17 V3 D1 15 D6 19, D5-7.10.11 T1.2 G M 42 D8 18 T3 41 —After colophon D2 concludes with राम, G M1.2.3 with श्रीरामाय नम

३३

G 6 18 1
B 6 43 1
L 6 18 1

युध्यतां तु ततस्तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
रक्षसां संबभूवाथ बलकोपः सुदारुणः ॥ १
ते हयैः काञ्चनापीडैर्ध्वजैश्चाग्निशिखोपमैः ।
रथैश्चादित्यसंकाशैः कवचैश्च मनोरमैः ॥ २
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा नादयन्तो दिशो दश ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिणः ॥ ३
वानराणामपि चमूर्महती जयमिच्छताम् ।
अभ्यधावत तां सेनां रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ४
एतस्मिन्नन्तरे तेषामन्योन्यमभिधावताम् ।
रक्षसां वानराणां च द्वंद्वयुद्धमवर्तत ॥ ५
अङ्गदेनेन्द्रजित्सार्धं वालिपुत्रेण राक्षसः ।
अयुध्यत महातेजास्त्र्यम्बकेण यथान्धकः ॥ ६
प्रजङ्घेन च संपातिर्नित्यं दुर्मर्षणो रणे ।
जम्बुमालिनमारब्धो हनूमानपि वानरः ॥ ७

33

1 D13 reads 1ab after 4ab —a) B1 D1 च (for तु) Ñ1 B3 D2.5 तथा, Ñ2 V3.1 B1.4.5 D2.13 सदा (for ततस्) —b) M1.2 तरस्विना (for महात्मनाम्) —D1 om from 1c–4d —cd) Ś D1.4.5.12.13 M1.3 च बभूवाथ, D3 च बभूवाद्य (for संबभूवाथ) V राक्षसानां बभूवाथ (for c) V3 D4 बले कोप, D5 बलोद्भव, D6.11 Ct °रोष, G1.2 °क्षोभस्, Cm g k as in text (for बलकोप) D13 बले कोपश्च सुस्वनैः (for d) Ñ B राक्षसानां च सुमहान्विमर्दः समजायत —After 1 D13 ins 696*

2 D1 om 2 (cf v l 1) D13 om 2–3ab —a) B3 काचनापीतैर्, D1 कानकोत्पीडैर् D4 °नोपेतैर् (for काञ्चनापीडैर्) M1 तैर्हयैः काचनाविद्धैर् —b) D9–11 गजैश्च (for ध्वजैश्च) Ś V D2–4.8.12 गजैश्चाद्भुतदर्शनैः —c) T2 ध्वजैश्च (for रथैश्च) —d) Ś Ñ B D4.5.13 महाप्रभैः, V D3.4 मनोहरैः (for मनोरमैः) —After 2 Ñ B D13 (after 1 due to om) ins

696* प्रभिन्नकरटैर्घोरैर्वारणैश्च प्रहारिभिः ।
अलंकृतैर्वरदुकूलैरुद्दण्डाविभूषितैः ।
नानाशस्त्रधरा घोरा मेघा इव सविद्युतः ।

[D4 om l 1–2 D13 om l 1 —(l 1) Ñ B1 नवचैर् (for करटैर्) N1 वारणैश्च Ñ2 B2.4 वारणेन्द्रैः, B1 (राक्षसेन्द्रैः also in marg) वानरास्ते (for वारणैश्च) —(l 2) Ñ1 D13 स्वलंकृतैर् (for अल°) D13 आह्वयन्ति प्रहारिभिः (for the post half) —(l 3) D13 वीरा (for घोरा)]

—After 696*, D13 reads 5cd

3 D1.4 om 3 (for D1 cf v l 1) D13 om 3cd (cf v l 2) —ab) D9–11 राक्षसा वीराः G1.2 M1.2.3 °सा घोराः G3 as in text (for राक्षसव्याघ्रा) Ś V D2.3.5.8.12 विविधैर्युद्धनादैश्(V D3 °र्दैः) नादयन्तो(V2 नर्दयन्तो)महीतलं(D13 दिशो दश) —For 3cd, Ñ B subst

697* निर्ययु समरं सर्वे दारयन्तो महीतलम् ।
सुमहद्भिर्महानादैः पूरयन्तो नभस्तलम् ।

[(l 1) B1 समरे (for समरं) B1 द्रावयन्तो (for दार°) —(l 2) Ñ1 B1 नभस्थल]

—Thereafter Ñ1 cont

698* द्वंद्वं समीयुर्बहवो युद्धाय बहुभिः सह ।

—d) T2 G3 वानराणां (for रावणस्य) —After 3, Ñ B ins

699* निर्यातं राक्षसानीकं सप्रक्ष्य सुदुरासदम् ।
[B1 च G (ed) तु (for तु)]

4 D1 om 4ab (cf v l 1) —b) D6.9–12 T M2 बृहती (for महती) B1 इच्छती (for इच्छताम्) Ś V D2–4.5.12.13 रावणं जयमिच्छती(D13 °ता) —After 4ab, D13 reads 1ab —D13 om for 4cd —cd) D1 अभ्यधावत D7.11 घोरकर्माणो (for कामरूपिणाम्) Ś V2 D2.3.12 अभ्यधावत्तदा घोरा(V1 सेना) राक्षसानां च प्रति (D3 महाचमूः) Ñ B अभ्यधावत तत्(Ñ1 °तत)सैन्यं गर्जमानं महास्वनं(B1 °घने), V1.3 D4 अभ्यधावत्तदा सेना(V1 सैन्यं) राक्षसानां गतायुषां, D1 राक्षसानां च सर्वेषां परस्परवधैषिणां

5 D13 reads 5cd after 696* —a) M3 क्षोभम् (for तेषाम्) —b) D3 अपि धावतां, D8 अभ्य°, D13 अभिपातवत् —c) D3 राक्षसानां वानराणां —After 5, D13 ins

700* तेऽन्योन्यमभिसमेत्य क्षिपन्तो नामभिर्मिथः ।
आह्वयन्तो विशन्तोऽग्रे युयुधुर्द्वंद्वयोधिनः ।

6 b) D13 रावणिः (for राक्षसः) —d) D6 T1 G M यथान्तकः (for यथान्धकः) Ś V1.3 D2.3.4.8.12.13 वह्निमानिव पावकः (D3 धावतां), Ñ V2 B पितुस्तुल्यपराक्रमः

7 V1 om 7ab —a) Ñ1 B3 प्रम(N1 °मा)थेन, B1 क्रथनेन, B4 प्रमाथिनां, D1 प्रधर्षणेन (hypm) D3.11 प्रजङ्घेन (for प्रजङ्घेन) M2 तु (for च) —b) Ñ B1–3 D9–11 दुर्धर्षो Ś D2–4.8.12 वीरो युद्धे(D3.4.12 °द्धं)र्षणः

संगतः सुमहाक्रोधो राक्षसो रावणानुजः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन मित्रघ्नेन विभीषणः ॥ ८
तपनेन गजः सार्धं राक्षसेन महाबलः ।
निकुम्भेन महातेजा नीलोऽपि समयुध्यत ॥ ९
वानरेन्द्रस्तु सुग्रीवः प्रघसेन समागतः ।
संगतः समरे श्रीमान्विरूपाक्षेण लक्ष्मणः ॥ १०
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च रामेण सह संगताः ॥ ११
वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन द्विविदेनाशनिप्रभः ।
राक्षसाभ्यां सुघोराभ्यां कपिमुख्यौ समागतौ ॥ १२
वीरः प्रतपनो घोरो राक्षसो रणदुर्धरः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन नलेन समयुध्यत ॥ १३
धर्मस्य पुत्रो बलवान्सुषेण इति विश्रुतः ।
स विद्युन्मालिना सार्धमयुध्यत महाकपिः ॥ १४

G 6 18 16
R 6 43 14
L 6 18 13

च (D3 द्वि), V1 2 निरय दुर्धर्षेण च, D12 वीरो दुर्दर्पनोन च (sic) —c) D1 जातमालिनम् Ś D5-8 12 13 आयस्तो, Ñ B3 4 आयात, D1 अन्वग्नो (for आरब्धो) B1 2 जनुमालि समायात, T3 जनुमाली महाक्रोधो —d) Ñ1 B क्षात (B1 °पि) वीर्यवान् —After 7, D5 reads 10cd

8 Ś D5 om (hapl) 8–10b —a) D1 12 G3 स, D4 5 11 T2 तु (for सु) Ñ B प्रहस्तक्रोधाद् (Ñ2 °क्लोपाद्), D3 सुमहाक्रोधै, D7 सुमहत्क्रोधाद्, M1 2 सुमहातेजा (for सुमहाक्रोधो) —b) B3 4 रावणा मज —c) B3 तीक्ष्णबाणेन, D4 तीक्ष्णवेगेन —d) D1 चित्र° (sic), D5 11 Ct शत्रुघ्नेन (for मित्रघ्नेन) ⊛ Ct ‘मित्रघ्नेन’ इति क्वचित्पाठः ⊛

9 Ś D5 om 9 (cf v l 8) T3 om 9–10 D3 transp 9ab and 9cd —a) V3 हापनेन, D6 पवनेन (meta) (for तपनेन) N V B D1 2 4 12 13 नल सार्धं, D3 नल श्रीमान्, D6 [अ]नुज सार्धं (for गज सार्धं) —b) M6 महात्मना (for °बल) —c) B1 सुवर्णेन (for निकुम्भेन) —d) D1 3 4 12 13 नीलो हरिरयुध्यत

10 Ś D1 om 10ab (cf v l 8) T3 om 10 (cf v l 9) —a) N V B2–4 D1 4 13 सुग्रीवो वानरेन्द्रस्तु (by transp) D12 सुग्रीवो वानरेन्द्रश्च —b) Ñ1 B3 4 प्रतपेन, Ñ2 V D3 4 13 T2 G1 2 M6 प्रहस्तेन, D5 प्रघसेन, G3 प्रहसेन (for प्रघसेन) D7 9–11 सुसमत्र, M1 समाहत (for समागत) —D5 reads 10cd after 7 —c) V2 3 D1–4 13 सयुगे (for समरे) —d) D4 विरूपाक्षेण

11 B1 om 11 —a) N2 B1 D10 11 13 सु D7 स (for च) —b) V3 वीर्यवान् (for राक्षस) —c) Ś D5 13 सु (D13 स्व) घ्नो, D6–11 T2 3 G1 M1 3 मित्रघ्नो, D12 वीरघ्नो (for सुप्तघ्नो) N V B1 2 4 D2 यज्ञकेतुश्च, D12 रणकेतुश्च (for यज्ञकोपश्च) ⊛ Cg सुप्तघ्नयज्ञकोपौ चेति वा पाठ ⊛ —d) Ñ1 B3 4 रणे रामेण, B1 बले रामेण (for रामेण सह) Ś B1 2 D4 8 13 सगत M1 2 सयुगोता (sic) (for सगता)

12 D4 om (hapl) 12ab and l 1–2 of 701* —a) N2 V B1 3 4 D1 2 3 8–11 M5 च, D5 om (for तु) Ś D1 13 वसुमुष्टिश्च —b) D6 विविधिन —cd) N B D13 राक्षसौ हरिमुख्याभ्यां (Ñ2 B4 D13 °भ्यां) समवाय (Ñ1 B3 समराय, D13 °मातीय) समीयतु —For 12c–14 Ś V D1–8 13 subst 701*

13 For subst in Ś V D1 4 8 13 cf v l 12 and 14 For 13–14, N B D13 subst 701* —ab) D4 प्रपतने, D13 प्रपत्तनो, M1 2 प्रघनसो, M6 प्रकपनो (for प्रतपनो) G1 प्रतापनो नाम M1 2 रणपण्डित (for °दुर्धर) D9 वीर प्रतपनौ घोरौ राक्षसौ रणदुर्धर —c) G1 तीक्ष्णकोपेन, M1 2 तीव्रवेगेन (for तीक्ष्णवेगेन) —d) T3 स तेन (for नलेन)

14 c) G3 महाबल (for °कपि) —For 12c–14 Ś V D1–8 13 subst N B D13 (N1 B1 l 1 2 only) subst for 13–14 B1 ins l 3 10 after 17

701* गजेनादित्यसंकाशो वीर प्रतपनस्तथा ।
महोदर सुषेणेन वानरेण च सगत ।
अयुध्यत महाबाहु शक्रेण नमुचिर्यथा ।
जाम्बवान्मकराक्षेण धूम्र कुम्भेन सगत ।
नरकाक्षेण पनस सगतो रक्षसा हरि ।   [5]
देवान्तको गवाक्षेण त्रिशिरा शरभेण च ।
रक्षसा कम्पनेनाजौ सप्रहारमथाकरोत् ।
ऋषभो वानरश्रेष्ठ सारणेन समागत ।
अतिकायेन विनतो रम्भश्चैव समागत ।
धूम्राक्षेण समासक्त केसरी हनुमत्पिता ।   [10]
वेगदर्शी शुकस्त्वाजौ सप्रहारमथाकरोत् ।
सक्रुद्ध तु महापार्श्वं युयुधे गन्धमादन ।
वीर शतबली रक्षो विद्युज्जिह्वमयोधयत् ।

[D4 om l 1–2 (cf v l 12) while D13 repeats lines 1–2 consecutively —(l 1) Ñ1 V1 2 B गजेन, D13 (first time) नलेन (for गजेन) V3 reads प्रतपनस्तथा in marg B2 D13 (second time) तदा (for तथा) —(l 2) N B D13 (first time) विद्युन्माली (for महोदर) V1 2 D1 2 13 (second time) सुखेणेन D13 (first time) सुखेनश्च (for सुषेणेन) V2 3 D1 2 13 (second time) समागत (for च सगत) N B समरे तु (N2 °रेपि) समीयिवान् D3 त्रिशिरा शरभेण च D13 (first time) समराय समीयतु (for the post half) —After l 2 B1 ins 703* —V3 om l 3–5 D3 transp l 3 and l 7 —(l 3)

G 6 18 22
B 6 43 13
L 6 18 19

वानराश्चापरे भीमा राक्षसैरपरैः सह ।
द्वंद्वं समीयुर्बहुधा युद्धाय बहुभिः सह ॥ १५

तत्रासीत्सुमहद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
रक्षसां वानराणां च वीराणां जयमिच्छताम् ॥ १६

हरिराक्षसदेहेभ्यः प्रसृताः केशशाड्वलाः ।
शरीरसंघाटवहाः प्रसुस्रुः शोणितापगाः ॥ १७

आजघानेन्द्रजित्क्रुद्धो वज्रेणेव शतक्रतुः ।
अङ्गदं गदया वीरं शत्रुसैन्यविदारणम् ॥ १८

B1 2 D4 महतेजा B4 महाराव (for महाबाहु) D4 सह संगत (for नमुचिर्यथा) —D4 om (hapl) l 4 —(l 4) D2 महास्त्येण, D12 सकाक्षेण (subm) B4 ताम्र D3 धूम्र, D5 वृम्र (for धूम्र) Ñ2 om (hapl) from the post half of l 4 up to the prior half of l 6 —(l 5) V2 B D2–4 11 नरांतकेन (for नरकालेन) D1 नरकांतकेन पतन (hypm) (for the prior half) V1 2 B1–4 D1 2 4 12 संसक्तो B4 समागे, D3 संयुक्तो (for संगतो) D1 सदाग्रो (for रक्षगा) —(l 6) Ś D3 देवकातो D4 वेदसतको Ś D3 11 रम (D12 ° ४) तीन (for शरभेण) B1 तु (for च) D2 युध्यमान समागत (for the post half) —(l 7) Ñ1 V2 3 B4 D3 युयुधे (V2 °जे) कुमुदो (V2 °मोदो D3 °मुले) हरि V1 B1–3 D2 4 12 युयुत्सु कुमुदो हरि (for the post half) —(l 8) B3 वानरेंद्रश्च Ś D1 2 सागरेण (for सारणेन) —D12 om (hapl) l 9 —(l 9) V3 विनितो L (ed) रम्भश्च Ñ2 B1 3 4 समागतो, D3 समायतो (for समागत) —(l 10) V1 2 B1–3 D4 समासुक्त V1 *सयुक्त (for समासक्त) —(l 11) D3 वेन्गदश्ची —(l 12) Ñ2 V2 3 B1 4 D2 संकुद्धस्तु V1 सक्रुद्धश्च B3 संक्रुद्धश्च महापार्श्वो (for the prior half) —After l 12, D12 ins

701(A)* संकोधनेन समरे कालनेमिरयुध्यत ।
सुप्रभो बलवोधश्च परास्त्वा चाहनद्रुपि ।
दध्यास्येन च द्विशिरा युयुधे भीमकर्मणा ।
घूतरुश्च महातेजा वेगवान्विनयस्तथा ।
पते च वानरश्रेष्ठा विहता नयराहवे ।
सो विहतो विशुद्ध युयुधे सन्नदनो जय । [5]
विकटास्येन संसक्ता समरे परं च धूम्रपार ।
उल्कामुखो महातेजा प्रकम्पनपराक्रमः ।
रुद्रवानु सुसंक्रुद्धः प्रजवेन समागतः ।

—B1 om. l 13 —(l 13) Ś D3 11 शतक्लो Ñ2 B1 शतबलि (for शतबली) Ñ2 दृष्टो, B3 क्रुद्धो D12 क्रुद्धो (for रक्षो) D1 अयुधवत् (sic) (for अयोधयत्)]

Thereafter D12 cont

702* लोहिताक्षश्च दुर्धर्षं कपिरेव च संगत ।

15 ᵃ) D5 9 11 च परे। D3 स्वपरे (for चापरे) Ś Ñ B D1 4 6–10 T1 G2 घोरा, V D2 भीता G1 घोरै, G (ed) घोरा (for भीमा) —ᵇ) D4 7 चापरै (for अपरै) D1 (before corr as in text) अपि (for सह) —D12 om (hapl) 15ᶜᵈ —ᶜ) T1 G1 2 M1 2 3 समीयुः (for समीयुर्) B1 2 3 T2 G1 2 M4 बहवो, D1–11 T3 सहसा Cg as in text (for बहुधा) Ś D1–6 8 11 द्वंद्व (D1 °द्वं) युद्ध (D8 युद्धाय) मकुर्वन्त (D1 °न्त) Ñ1 V B1 द्वंद्व (V3 B3 °द्वं) युद्धमवर्तत (V1 °म** [illeg] त —ᵈ) Ś Ñ1 V B3 D1–4 8 11 बहवो, Ñ2 D9 11 युद्धार्थ च, B1 2 4 युद्धार्थ (for युद्धाय) V2 3 D1 4 11 तदा (for सह) ॥ Cg बहुभिरिति राक्षसविशेषणाद्वानरश्रेष्ठत्वापि बहव इति विशेषणं विशेषम् ॥

16 V3 om 16 D12 repeats 16 (followed by l 1–2 of 703*) after 34 —ᵃ) D3 तन्महद्युद्ध, D13 G1 सुमहद्युद्ध —ᵇ) Ś Ñ2 V1 2 B1–3 D5 8 10 11 S रोमहर्षणं —ᶜᵈ) D12 रक्षसो —In T1 27ᵇ–30ᵃ of 6 32 are read and bracketed after 16ᵃ Ñ2 राक्षसानां च वीराणां वानराणां जयैषिणा —After 6 (first occurrence) D12 ins l 3 of 703*

17 D12 om 17 —ᵃ) Ś D3 4 6 13 देहेषु, Ñ2 सैन्येभ्य, B2 पक्षस्य, D3 दृष्ट्वा (for देहेभ्य) —ᵇ) Ś D1 3 4 8 11 प्रवृत्ता, Ñ V B D2 प्रवृत्ता; D4 T1 2 M3 प्रभूता (for प्रसृता) Ś Ñ1 V B1 2 D1 2 3 11 M3 शाद्वला, Ñ1 B1 3 शैवला (for शाड्वला) —ᶜ) Ś Ñ1 V1 2 B1 2 D1 2 3 4 12 T2 संघा (V2 B2 °घ) तवहा; D1 2 सघद्दवहा —ᵈ) Ś Ñ1 D1 11 T2 2 सुस्रुवु, Ñ1 B1 3 4 D1 11 प्रसस्रु, V विसुस्रु, D1 4 विसस्रु, D5 6 प्रसुता; Ct as in text (for प्रसुस्रु) M3 [उ]दका (for [आ]पगा) ॥ Ck प्रसुस्रुवु प्रवर्तितास्सन्, Ct प्रसुसुः प्रसुस्रुवुरित्यर्थ ॥ —After 17, Ś V B1–4 D1–4 6 11 ins B1 ins after l 2 of 701*, D12 ins l 1–2 after 16 (r.) and l 3 after 16 (first occurence)

703* तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयकरे ।
हरिराक्षसयोर्युद्धं तुमुलं समपद्यत ।
हरीणां युध्यमानस्य राक्षसानां तथैव च ।

[V3 transp l 1 and 2 —(l 1) D3 रौद्र (for रौद्रे) V2 B1 4 भीम D1 भीमे (for भीरु) G (ed) भयावहे —B1 om l 2–3 —(l 2) B2 द्वंद्व (for युद्ध) —After l 2, D12 ins.

703(A)* रामरावणयोरेवं सममिलद्धजीवितम् ।
कपिसादो नरी चकुस्तदा दारुणकर्दमम् ।

—(l 3) B4 कपीनां (for हरीणां) V1 B1 D1 युध्यतां च (B1 D1 च) (sic) V2 युध्यमानाणु (sic), V3 युध्यमानेषु (sic) (for युध्यमान)]

—After 17, B1 ins l 3–10 of 701*

18 ᵃ) D1 पतमान (for आजघान) —ᵇ) Ś V D1–4 8 11 घोर; Ñ B G1 बाण; M1 2 युध्यते (for वीर)

तस्य काञ्चनचित्राङ्गं रथं साश्वं ससारथिम् ।
जघान समरे श्रीमानङ्गदो वेगवान्कपिः ॥ १९
संपातिस्तु त्रिभिर्बाणैः प्रजङ्घेन समाहतः ।
निजघानाश्वकर्णेन प्रजङ्घं रणमूर्धनि ॥ २०
जम्बुमाली रथस्थस्तु रथशक्त्या महाबलः ।
बिभेद समरे क्रुद्धो हनुमन्तं स्तनान्तरे ॥ २१
तस्य तं रथमास्थाय हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रममाथ तलेनाशु सह तेनैव रक्षसा ॥ २२
भिन्नगात्रः शरैस्तीक्ष्णैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ।
प्रजघानाद्रिशृङ्गेण तपनं मुष्टिना गदः ॥ २३
ग्रसन्तमिव सैन्यानि प्रघसं वानराधिपः ।
सुग्रीवः सप्तपर्णेन निर्बिभेद जघान च ॥ २४

G 6 18 35
B 6 43 25
L 6 18 35

—*) V D1-4.11 विद्रावण (for विद्रावणम्) Ś D8.12 स तु शत्रुविदारण, Ñ B1.4 परसैन्यविदारण, B3 परवीर विदारण, M3 शत्रुसैन्ये निदारिण

19 *) B4 साश्व (for साश्वं) —*) D1 om समरे श्रीमा D6 समरे, D10.11 गदया (for समरे) Ś D8.12 श्रीमान् (for श्रीमान्) —*) Ś V1.2 D1.3.5.11 द्रुत कूवर, Ñ B विननाद च (B1.4 ह), V3 वालिन सुत, D6 रथकूवर, D6 ध्वदनकूवर, D7-9-11 T3 वेगवान्हरि, M1.2 नृत्यापीडित (for वेगवान्कपि)

20 *) Ś1 प्रजघन, Ñ1 B2.4 प्रमाथेन, V1.2 त्रिपथेन, D11 प्रहेवेन (for त्रिभिर्बाणै) B1 प्रचयेन तु सपातिस (for *) D11 त्रिभिर्बाणै (for प्रजङ्घ), Ś1 Ñ1 V2 B2 D1-4.7-10.11.12 T2 G1.3 M2 transp त्रिभिर्बाणै and प्रजङ्घेन Ś1 Ñ2 V2 B2 D1-4.11.12 निहारिता D2 समागत (sic) D7.8 समाहित, M1.2 समागत (for समाहत) Ś1 Ñ1 V1.2 B1.2.4 त्रिभिर्बाणै(B1 °र्भल्लै)-निहारित (for *) —*) Ñ B2-4 स जघान, B1 स जघान, D2 प्रजघान (for निजघान) Ś1 [अ]श्वकर्णेन, D11 [अ]श्वकर्णैस्तु (for [अ]श्वकर्ण) —*) N1 B1.4 प्रमाथ, D11 प्रदीप्त (for प्रजङ्घं) Ś V1.2 D1.4.5.11.12 तु महाबल (D11 °ल) V2 प्रजघन महाबल —After 20, Ś Ñ V B1-4 D1-4.11.12 ins. a passage relegated to Appendix I (No 21) (Ñ B1 59-60 Ñ2 ins I 11-58 after 31, B2 except I 11-58 read after 28 B3 I 1 only)

21 Before 21, Ś Ñ V B1.4 D1-4.11.12 read 23 —*) D1 जांबमाली D2 जंबुमाली D11 जम्बुमाली Ś D6.11 रथस्थास्य (sic), D1 रथस्थ तु, D2 रथस्थस्य (for रथस्थस्तु) —*) G(ed) तथा (for रथ-) —Ñ2 om from 21^cd up to I 1 of 704* —*) G1 क्रुद्ध (for क्रुद्धो) —*) G1 महाकपिं (for स्तनान्तरे)

22 Ñ2 om 22 (cf v I 21) —*) Ñ1 B स तस्य (for तस्य तं) Ś Ñ1 B1.4 D1.4.11.12 भास्थाय (for मास्थाय), Ś V D1-4.11.12 हरिपुङ्गव (V1.2 °पुंगव) (for मारुतात्मज) G1 रथमारोह तस्य रथं तमास्थायानिलात्मज —*) D1 प्रममथ D11 प्रमाथस्य (metr) (for प्रममाथ) D12 तनेन (for तन्न) Ś Ñ1 V B D1-4.11.12 [प्र]अ (for [आ]शु) —*) M2 राक्षस (sic) (for रक्षसा) Ś Ñ1 V B1.4 D1-4.11.12 गिरिशृङ्गोपम (V1 °मो) शिर (V1.2 हरि, G1 गिरि), B1 प्रजघ वानरा धिप, D6 गिरिशृंगो वेशिर (sic) —After 22 Ś Ñ1 V B1.2 (I 1 only)-4 D1-4.11.12 ins Ñ2 ins I 2 after 21^cd (owing to omission) while G1 M2 ins after 23

704* भिन्नगात्र शरैस्तीक्ष्णैर्मत्प्रवेन विभीषण ।
मित्रघ्न गदया वीरो निजघान स्तनान्तरे ।

[M2 om I 2 —(I 2) D11 मित्रघ्नो Ñ1 B1.4 G2 कुद्धो (for वीरो) Ñ2 B1(before corr as in text). G2 विभीषण (for स्तनान्तरे)]

while D2 T1 M1.2 ins after 22

705* मित्रघ्नमतिदर्पेण प्रमापयन्त विभीषण ।
भ्रातात गदया गुर्व्या जघान रणमूर्धनि ।

whereas D2.4.7-11 T2.3 G M3.4 ins after 22 D2 (after 30) T2 M1.2 ins after 31

706* नदन्तमपनतो घोरो सह सोऽप्यजयावत ।
तं प्रमत्तस्याशु पाणिनामात्त चक्षुषी ।

[Cf I 59-60 of App I (No 21) —(I 1) T2 तव (for नद) M2 प्रताते (for प्रमत्तो) D2 T2 G2 वीर (for घोरो) D7 [S]भ्युधावत D11 [S]भ्युधावत, T2 [S]पि अधावत G1 [S]भ्यपधावन (for °प्यज°) —(I 2) M2 प्रधानस्य (for प्रमत्तस्य) M1.2 प्रणमत्तस्यास्तु, D2 चकुषि (for चक्षुषी)]

23 B4 om 23 Ś Ñ V B1.4 D1-4.11.12 read 23 before 21 G1 repeats 23^ab after 23 —*) D2 गात्र, D11 G1 (second time) गात्रि Cmg as in text (for गात्र) —D2 T1 M1.2 read 32-34 after 23^ab —D2-4.7-11 T G2 M3-5 om 23^cd —*) Ś Ñ V1.2 B1.2 D1-4.11.12 निजघान (for प्रजघान) Ś V1.2 D1.4.5.11 [इ]न्द्रशृङ्गेण Ñ1 B1.4 [अ]द्रिसारेण Ñ2 V2 [अ]भिसारेण D6.11 [अ]ग्र शृङ्गेण D3 तु शृङ्गेण (for [अ]द्रिशृङ्गेण) —*) Ñ V2 B1.4 नत्र (for गद), Ś V1.2 D1-4.11.12 राक्षसं नक्र (D2 चक्र) (for मुष्टिना गद) —After 23, G2 M2 ins. 704*

24 G1 M2 transp 24 and 25 —*) Ñ2 प्रघसं, B1 (before corr) D6.11 T2 G1.2 M2 प्रहसं, B2 प्रवेपं

G 6 18 36
B 6 41 25
L 6 18 60

प्रवीक्ष्य शरवर्षेण राक्षसं भीमदर्शनम् ।
निजघान विरूपाक्षं शरेणैकेन लक्ष्मणः ॥ २५
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च रामं निर्बिभिदुः शरैः ॥ २६
तेषां चतुर्णां रामस्तु शिरांसि समरे शरैः ।
क्रुद्धश्चतुर्भिश्चिच्छेद घोरैरग्निशिखोपमैः ॥ २७
वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन मुष्टिना निहतो रणे ।
पपात सरथः साश्वः पुराट्ट इव भूतले ॥ २८

वज्राशनिसमस्पर्शो द्विविदोऽप्यशनिप्रभम् ।
जघान गिरिशृङ्गेण मिषतां सर्वरक्षसाम् ॥ २९
द्विविदं वानरेन्द्रं तु द्रुमयोधिनमाहवे ।
शरैरशनिसंकाशैः स विव्याधाशनिप्रभः ॥ ३०
स शरैरतिविद्धाङ्गो द्विविदः क्रोधमूर्छितः ।
सालेन सरथं साश्वं निजघानाशनिप्रभम् ॥ ३१
निकुम्भस्तु रणे नीलं नीलाञ्जनचयप्रभम् ।
निर्बिभेद शरैस्तीक्ष्णैः करैर्मेघमिवांशुमान् ॥ ३२

Ct as in text (for प्रधान) D5 वानरेश्वर G2 हुतम्वानर पुगव —^{d}) Ś V B D1 4 8 10 11 निजघान समादू च, D 9 10 G1 2 निराघान चचन (G1 2 प्रहाम) च, M1 2 जघान च समादू च —After 24 M1 2 ins

707* विरूपाक्षो विशालाक्ष लक्ष्मण क्षणदाचर ।
ववर्ष शरवर्षेण वर्षाद्रिमिवाम्बुद ।
ततः क्रुद्धो महातेजा सौमित्रिररिमर्दन ।
ससूत सरथं साश्वं नाशयामास स शरैः ।

25 T3 G1 M2 om 25 G2 M3 transp 24 and 25 —^{a}) Ś V D1 4 8 10 11 प्रवेत, N1 B1 3 क्षत्त, V3 B1 4 D3 T2 G2 M3 सुद्रत (for प्रवीक्ष्य) Ś Ñ V B D1-4 6 8 10 11 13 T2 G3 M3 वर्त्रिणि (for वर्षण) —D2 om 25^{c} 26 V3 om 25^{c}-26^{d} —^{c}) G3 स जघान (for निजघान) D2 [अ]पक्षाक्ष

26 D5 om 26 while V3 om 26^{ab} (for both cf v l 25) —^{a}) N1 सुदुर्धर्षो (for च$^{\circ}$) —^{c}) Ś1 D1 सुतप्नो, D5 10 11 T M1 2 मित्रघ्नो, D12 सतघ्नो (for सुप्तघ्नो) V1 B1 2 4 यज्ञकेतुश्च —^{d}) D1 स राम निर्भिदु शरै, D10 11 G3 M3 राममाद्वीपयच्छरै —After 26 V3 reads 30, 31 and 35 repeating them in their proper place

27 Ñ1 D10 om (hapl) 27^{ab} —^{a}) B3 (m also as in text) 2 तेषा तु (B3 श) कर्तमानस्तु, D6 चतुर्णां सम शिच्छेद —^{b}) D3 2 G1 2 M शिरांसि (for समरे) Ś V1 D1 4 6 8 10 11 क्षिते (for शरै) —G1 repeats 27^{cd} consecutively —^{d}) Ś V D1 3 4 8 10 13 शरैर्, D3 शितैर् (for घोरैर्) Ś2 सुखोपमै, D4 विघोपमै (for शिखोपमै) Ñ B4 तान्युद(B4 $^{\circ}$न्य)पेतु क्षितिं ययु, B1 2 तान्युत्प्लुत्य क्षितिं ययु, B3 ते निपत्य क्षितिं ययु —After 27 D3 11 (l 1 only) ins

708* ते रामबाणनिहताश्चत्वारोऽपि महासुरा ।
निपेतु सरथा साश्वाश्छिन्नपुराणीव भूतले ।

28 ^{a}) Ś1 V1 D1 च (for तु) —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 8 10 13 M1 2 (अ)भिहतो (for निहतो) B4 मृधे (for रणे) —^{c}) N B तूर्णं (for साश्व) —^{d}) N2 V1 2 महोम V3 पुराण D3 पुराड B4 पुराह्म (sic) D1 (after corr) 2 11 पुराट्ट (D7 9 $^{\circ}$ट्ट) D13 पुरस्य (sic) T1 M3 पताक, Cg as in text (for पुराट्ट) Ś D8 13 पुराट्टवत्र (for पुराट्ट इव) ॐ Cg पुराट्ट पुरस्तम्भ । । Ch अट्ट (°ट्ट ?) शौधम् । , Ct also cites Kataka and adds विशालमित्यन्य ॐ —After 28 N B1 2 D5 7-11 T2 3 M1 2 read 32 34 while B3 ins l 11-58 of App I (No 21) after 28

29 N B1 3 4 V3 om 29 —^{a}) D3 वज्राशनि Ś V1 D1-4 8 10 13 समस्पर्श, B3 समस्पर्श (sic) (for $^{\circ}$स्पर्शो) ॐ Cv वज्र (°ज्राशनि ?) समस्पर्श इत्यादि-श्लोको द्विविदं वानरेन्द्र तु(°द्रमि ?)त्यादे श्लोकस्य पुरस्ताद्द्रष्टव्य । अन्यथा तु लेखकैः प्रमादाल्लिखित ॐ —^{b}) Ś V B1 D1-4 7 12 च, G3 हि (for ऽपि) V3 B2 ह्यशनि, D5 समप्रभ (for [अ]शनिप्रभम्) —D5 om (hapl) 29^{c}-31 —^{d}) G2 -राक्षसान् (for -रक्षसाम्)

30 D1 om 30 (cf v l 29) Ś V1 3 D1 3 4 8 13 13 om 30-31 V3 repeats 30 here (cf v l 26) G reads 30-31 after 34 —^{a}) V3 (second time) D5 9 10 11 T2 G1 3 M1 2 त (for तु) —^{b}) T1 M3 सम योधिनम् (for द्रुम$^{\circ}$) Ñ V3 B D1 द्रुमपाणिं महाहवे, V1 V3 B4 $^{\circ}$मृधे, B3 $^{\circ}$युधि) —After 30 D5 ins 706*

31 ☞ Cv is missing from 6 33 31 up to 6 34 17^{b} Ś V1 3 D1 3 4 8 9 11 13 om 31 (for D5 cf v l 29 and for others cf v l 30) D1 om 31 V3 repeats 31 here (cf v l 26) G reads 30-31 after 34 —^{a}) D7 10 11 G1 अतिविद्धाङ्गो, G2 अपि विद्धाङ्गो Ñ V3 B D5 शरैस्तित्व(D5 $^{\circ}$तीव)भिन्नाङ्गो, M3 शरैरपि स विद्धाङ्गो —^{c}) D1 तलेन (for सालेन) —^{d}) G1 स विव्याध (for निजघान) —After 31 T1 M1 2 ins 706*, N2 ins l 11 58 of App I (No 21) after 31

32 Ñ B1 4 D5 7 9 11 T2 3 M1 2 and D5 T1 M1 2 read 32-34 after 28 and 23^{cd} respy —^{a}) B1 सुवंधु , D5-6 सुकण , D3 11 निकुम्भ (for निकुम्भस्तु) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 समरे (for तु रणे) D1 om नील —^{b}) N1 B D1 2 12 13 G1 चयोपमं, V1 तपप्रभ , V3 2

पुनः शरशतेनाथ क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
बिभेद समरे नीलं निकुम्भः प्रजहास च ॥ ३३

तस्यैव रथचक्रेण नीलो विष्णुरिवाहवे ।
शिरश्चिच्छेद समरे निकुम्भस्य च सारथेः ॥ ३४

विद्युन्माली रथस्थस्तु शरैः काञ्चनभूषणैः ।
सुषेणं ताडयामास ननाद च मुहुर्मुहुः ॥ ३५

तं रथस्थमथो दृष्ट्वा सुषेणो वानरोत्तमः ।
गिरिशृङ्गेण महता रथमाशु न्यपातयत् ॥ ३६

लाघवेन तु संयुक्तो विद्युन्माली निशाचरः ।
अपक्रम्य रथात्तूर्णं गदापाणिः क्षितौ स्थितः ॥ ३७

ततः क्रोधसमाविष्टः सुषेणो हरिपुंगवः ।
शिलां सुमहतीं गृह्य निशाचरमभिद्रवत् ॥ ३८

तमापतन्तं गदया विद्युन्माली निशाचरः ।
वक्षस्यभिजघानाशु सुषेणं हरिसत्तमम् ॥ ३९

गदाप्रहारं तं घोरमचिन्त्य प्लवगोत्तमः ।
तां शिलां पातयामास तस्योरसि महामृधे ॥ ४०

G 6 18 30
B 6 43 40
L 6 18 0

G₂ चलोपम, T₃ M₁ ₃ चपलम (for चपलम्) —c) Ś₁ V D₁₋₄ ₈ ₁₁ ₁₃ बिभेद वक्षस्(D₁ समरे) चाग्नेर् —d) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₃ ₁₃ मेख(Ś₁ V₁ मोखं) सूर्य इवांशुभिः

33 Ñ B₁ ₄ D₃ ₇₋₁₁ T₂ ₃ M₃ ₄ and D₅ T₁ M₁ ₂ read 32–34 after 28 and 23ᵃᵇ respy —a) Ś Ñ₂ V₃ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₃ G₁ ₃ M₅ [यु]ध, D₆ T₁ M₁ ₂ [भा]यु (for [श]य) Ñ₁ B शतैरेव(B₁ ₃ °च) V₃ पुन पुनश्च तथैव —b) B₃ महाबल (for निशाचर) —d) N₃ B₁₋₃ मुक्ता, B₄ सत्ता (for निकुम्भ) B₁ ह (for च) V₁ ₃ D₃ प्रहृतविद् D₄ T₃ प्रजघान च (for प्रजहास च) ❀ Cg निकुम्भ प्रजहासेति पाठ सम्यक् ❀

34 Ñ B₁ ₄ D₃ ₇₋₁₁ T₂ ₃ M₃ ₄ and D₅ T₁ M₁ ₂ read 32–34 after 28 and 23ᵃᵇ respy —a) T₁ ₊ ₂ व (damaged) M₁ ₂ तस्याथ (for तस्यैव) T₃ कर (for रथ) —b) M₅ [आ]वभौ (for [आ]हवे) Ś D₁ ₁₃ नीलो वि(D₃ °रोध)ग्राम्य चाहव —c) Ś D₃ समरा ₁ Ñ B बलवान्, D₁ ₄ ₈ समरु , D₁₁ समुत , D₁₃ समुक्त (for समरे) —d) M₁ ₂ [भा]स्तु (for च) Ś V D₁₋₄ ₈ ₁₃ ₁₃ सोपसादिद्य(Ś D₃ °म)को सुवि(V °सुवि विद्धक [by transp]), Ñ B स (B₄ स)निकृत्तो(N₃ B₄ °कृत्तो)पत तुवि ❀ Cr निकुम्भस्य च सारथे ॥ इत्यत परम्,' वज्राशनिसमस्पर्शं० । जघान गिरिशृङ्गेण०॥ द्विविदं वानरेन्द्रं तु० । शरैरशनिसंकाशैः०॥" इति पाठक्रम । so also Cg k t ❀ —After 34 D₁₃ repeats 26 (followed by l 1–2 of 703*), while G reads 30–31

35 Ś V₁ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₃ (D₁₃ up to 45) om 35–42 V₃ repeats 35 here (cf v l 26) —a) D₆ विद्युन्माल (for °माली) —b) Ñ V₃ B₁₋₃ D₃ कनक (for काञ्चन) T₁ G₃ भूषिते (for भूषणै) B₄ कनक भूषितै —c) D₃ सुषेनं (here and elsewhere below) (for °षेणं) —d) B₄ गदया (for ननाद)

36 Ś V₁ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₃ om 36 (cf v l 35) —a) Ñ V₃ B D₃ तस्योत्तम् (for तं रथस्थम्) —b) G₃ हरिपुंगव (for वानरोत्तम) —c) D₅ T₁ रथादाशु D₆ गिरिमाशु G₃ रथमध्ये M₁ ₂ रथं तस्य (for रथमाशु) N₃ V₃ न्यपोथयत्, Ñ₂ B D₃ न्यपोथयत् (for न्यपातयत्) —After 36 G₃ ins

709* तमापत-तमालोक्य गिरिशृङ्ग महत्तरम्।

37 Ś V₁ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₃ om 37 (cf v l 35) —a) Ñ₁ V₃ सुसंयुक्तो, B₁ सुसंक्रुद्धो (for तु संयुक्तो) B₃ वानरेण सुसंयुक्तो B₄ वानरेण समायुक्तो, D₃ लाघवेन सुसंयुक्तो —b) G₃ च राक्षस, M₃ महारथ (for निशाचर) —c) Ñ V₃ B अवप्लुत्य, D₃ आप्लुत्य च (for अपक्रम्य) D₃ गदातूर्णं —d) D₃ reads गदापाणि in marg Ñ V₃ B स्थित क्षितौ (by transp) D₃ स्थितं स्थितौ, M₁ ₃ स्थितो स्थित (for क्षितौ स्थित)

38 Ś V₁ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₀ om 38 (cf v l 35) —a) B₃ कोप (for क्रोध) G₃ समाविष्ट —b) Ñ₁ V₃ D₃ हरियूथप M₃ वानरोत्तम, G (ed) वानराधिप (for हरिपुंगव) —c) D₁₃ शिला (for शिलां) Ñ₁ B₁ ₂ ₄ D₃ शिलामादाय महतीं —After 38ᶜ G₃ erroneously repeats from निशाचर in 37ᵇ up to 38ᶜ —d) Ñ₃ B₁ ₃ ₄ D₃ अथाद्रवत्, B₃ मत्याद्रवत् (for अभिद्रवत्) ❀ Cr m g अभिद्रवत् अभ्यद्रवत् ❀

39 Ś V₁ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₃ om 39 (cf v l 35) —a) B₁ ₃ D₃ चापतन्त (for आपतन्त) Ñ₁ B₃ समीक्ष्य (for गदया) —c) D₇ (after corr in marg as in text) वर्ष्मणि (for वक्षसि) Ñ₁ B₃ D₃ [भ]थ (for [आ]शु) —d) N V₃ B₃ हरियूथप B₃ ₄ कपियूथपं B₃ कपिपुंगव, D₃ कपिकुञ्जरं, D₇₋₁₁ G₃ M₃ हरिपुंगवं, G₁ वानरोत्तम (for हरिसत्तमम्) G₃ सुषेणे वानरोत्तम

40 Ś V₁ ₃ D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₃ ₁₃ om 40 (cf v l 35) —a) Ñ₁ यद् (for त) —b) V₁ V₃ B₁ प्रगृह्य D₁₃ समस्त्य (sic) (for अचिन्त्य) Ñ₂ प्लवगोत्तम (unmetric) G₁ प्लवगम B₁ ₂ ₄ D₃ अविचिन्त्य प्लवंगम ❀ C₃ k t अचिन्त्य, अचिन्तयित्वा(Ck 'इत्येति यावत्) ❀ —c) D₆ ₁₂ सा तूष्णीं (for तां शिलां) Ñ₂ B₁ ₂ ₄ D₃ शिलां सपातयत् मास —d) V₁ B₃ T₃ M₃ ₄ [उ]परि (for [उ]रसि) D₃ G₁ ₃ महाहव (for °मृधे)

C. 6 18 51
B. 6 43 41
L. 6 18 0

शिलाप्रहाराभिहतो विद्युन्माली निशाचरः ।
निष्पिष्टहृदयो भूमौ गतासुर्निपपात ह ॥ ४१

एवं तैर्वानरैः शूरैः शूरास्ते रजनीचराः ।
द्वंद्वे विमृदितास्तत्र दैत्या इव दिवौकसैः ॥ ४२

भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरपट्टिशैः ।
अपविद्धैश्च भिन्नैश्च रथैः सांग्रामिकैर्हयैः ॥ ४३

निहतैः कुञ्जरैर्मत्तैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैर्धरणिसंश्रितैः ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसेवितम् ॥ ४४

कबन्धानि समुत्पेतुर्दिक्षु वानररक्षसाम् ।
विमर्दे तुमुले तस्मिन्देवासुररणोपमे ॥ ४५

---

41 Ś V1.3 D1.3.4.5.11.12 om 41 (cf v l 31) —ᵇ) Ñ1 V2 B2 स राक्षस (for निशाचर) —ᶜ) D2 निपिष्ट, D7 नि पिष्ट G1 घोरो (for भूमौ)

42 Ś V1.3 D1.3.4.5.11.12 om 42 (cf v l 35) —ᵃ) V1 V2 सर्वे V3 क्रुद्धा, B2.4 D6 सागु (for शूरै) —ᶜ) N B D6 वि(Ñ2 D5 च)निहता सर्वे, V1 युद्धे सव्रतेत (sic) D7.9.10 विमथितास्तत्र (for विमृदितास्तत्र) —ᵈ) Ñ2 B1 D2 सुरसमे ; D4 द्वंद्वौकस ; G1 च देववै (for दिवौकसैः) ⊛ Crit g दिवौकसैरित्यकारान्तत्वमार्षम् is so also Crit ⊛

43 D1 om 43 (cf v l 35) —ᵃ) B1.2 तथा, D8 खड्गैः B4 नखै ; D2 T1 शरै, D6 T2 M1.2 भग्नै ; D11 बलै, (for भल्लै) V2 D7.9.11 चान्यैद् ; B1 नखैर् (for खड्गैर्) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4.7-11 T2 सायकै ; D6.1 पट्टिशै, G2 damaged (for पट्टिसै) —ᶜ) B1 खण्डितैश्च Ś N V B2 D2.3.6.12 भग्नैश्च, B3.4 D5 मथितैश्च, B2 विद्धैश्च D1 मथितैश्च D2 चूर्णितैश्च D9.11 (अ)पि रथैश्च (for भिन्नैश्च) —ᵈ) V2.3 शरै, D4 रथ D9.11 तथा (for रथै) N1 B2 तथा Ñ2 B1.3.4 मुनिभ M3 हृतै (for हयै)

44 D1 om 44 (cf v l 35) —ᵃ) B1 विस्तृतै, T2 हतैश्च (for निहतै) N1 B2 कुञ्जरैर्निहतैर् (by transp) D2 वातैस् (sic) (for मत्तैस्) D12 कुञ्जरे मत्ते (sic) G1 कुञ्जरैर्मदप्रस्रवैस् —ᵇ) D6 T1 तदा (for तथा) Ñ1 B1.2.4 तुरगैश्च समन्ततः L (ed) transp ᶜᵈ and ᵉᶠ —ᶜ) D1 रथैश्च M1.2 चक्राग्रैर्, M3 चक्रैश्च (for चक्राक्ष) Ś V1.2 B2 D1.2.4.12 खड्गैश्च, N1 B2 भग्नैश्च Ñ2 B1.3 साहयैर्, G (ed) सर्वैश्च (for दण्डैश्च) D3.6 रथशाखैश्च (for युगदण्डैश्च) —ᵈ) Ñ1 B2 तथा B3 भग्नैर् (for भग्नैर्) B1 सवृतै (for संश्रितै) Ś B2 D1.4.12 भूतलव्याश्रितै, N1 B2 धरणिमाश्रितै, V भूतलमास्थितै B4 धरणिमाश्रितै, D2 भूतलसमाश्रितै (sic) (for धरणिसंश्रितै) —After 44ᶜᵈ N B ins

714* तोमरैरङ्कुशैः शक्तैः कुणपैः सपरश्वधैः ।
तत्र तत्रापविद्धैश्च कवचैश्च हिरण्मयैः ।

[(l 1) N2 तोमर (for तोमरैर्) Ñ1 शत्रैः (for शक्तैः) N2 B1 कुठारै B2 भल्लैश्च (for कुणपै) —(l 2) N1 तत्र

तैर्वर्मभिश्च, B2 तनुत्रैर्वर्मभिश्च (for the prior half) B2 तैर्, D1 च (for तु) Ñ1 B2 च रथैश्च (for कवचैस्तु)]

—ᶠ) Ś1 गोमायुगणसंकुलं, Ś2 D1.4.11.12 °ग्ध्र(D1.4 °द्र) संकुलं, Ñ1 B2 नक्षत्रैर्(B1 °त्र ग)णव तथा, Ñ2 गोमायुकुलसंकुलं, V1.2 गोमायुगणसंकुलं, V3 D2 °शतसंकुलम्, B1 (marg) ; T2.3 G1 M3 °गणसंकुलं, D2 G2 °बहुसंकुलं, D6 °वदवाकुलं, D7.9 M1.2.3 °बलसंकुलं, T1 °दलसंकुलं, G1 °गतसंकुलं (sic) L (ed) °बलसंकुल (for °गणसेवितम्)

45 D1 om 45 (cf v l 35) B1 om from 45 up to the prior half of l 2 of 711* —ᵃ) Ñ2 V1 B2.4 कबन्धाश्च (for कबन्धानि) —ᵇ) V1.2 तस्मिन्, B2.4 D6 G1 कक्ष (for दिक्षु) —G2 damaged from साम् in रक्षसाम् up to रिम in 45ᶜ V1 राक्षसैः (for रक्षसाम्) —V1.3 om (hapl ?) 45ᶜᵈ D7 G2 M1 ins. the line of 45ᶜᵈ after 6 34 12 —ᶜ) G1 युद्धे (for तस्मिन्) —For 45ᶜᵈ, Ñ B D1 subst

711* राक्षसानां च घोराणां हतानां रणमूर्धनि ।
बभूव सघोरतरं तथामायोधनं महत् ।
गृध्रगोमायुसंघानां मोदनं रौद्रदर्शनम् ।

[B1 om up to the prior half of l 2 B3 reads l 1 twice —(l 1) N2 B3 (first time) पिशाचानां (for राक्षसानां) N1 B3 (second time) D1 सुघोराणां (for च घोराणां) —After l 1 (first occurrence) B3 ins

711(A)* राक्षसा भयसंविग्ना रुधिरौघपरिप्लुता ।
राक्षसा समभिच्छन्ति शरणं ते भयार्दिता ।
पीडाश्चैव न गच्छन्त कातरा रोषपीडिता ।

[G (ed) om l 2 —(l 3) G (ed) श्रीतं चैव निनदन् (for the prior half)]

—(l 3) N1 वक, D1 रणे (for गृध्र) B1 ऊहन (for मोदन)]

—After 711* B2 reads 6 34 1ᵉ-5

—For 45 Ś V1 D1.4.11.12 subst

712* कबन्धानि समुत्पतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे ।

विदार्यमाणा हरिपुंगवैस्तदा
निशाचराः शोणितदिग्धगात्राः ।
पुनः सुयुद्धं तरसा समाश्रिता
दिवाकरस्यास्तमयाभिकाङ्क्षिणः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥

३४

युध्यतामेव तेषां तु तदा वानररक्षसाम् ।
रविरस्तं गतो रात्रिः प्रवृत्ता प्राणहारिणी ॥ १
अन्योन्यं बद्धवैराणां घोराणां जयमिच्छताम् ।
संप्रवृत्तं निशायुद्धं तदा वानररक्षसाम् ॥ २
राक्षसोऽसीति हरयो हरिश्चासीति राक्षसाः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुस्तस्मिंस्तमसि दारुणे ॥ ३
जहि दारय चैहीति कथं विद्रवसीति च ।
एवं सुतुमुलः शब्दस्तस्मिंस्तमसि शुश्रुवे ॥ ४
कालाः काञ्चनसंनाहास्तस्मिंस्तमसि राक्षसाः ।
संप्रादृश्यन्त शैलेन्द्रा दीप्तौषधिवना इव ॥ ५

G 6 19 5
B 6 41 5
L 6 19 5

46 D₁ om 46 —ᵃ) D₃ ₈ ₁₁ निहन्यमाना (for विदार्यमाणा) Ñ₂ -पुंगवैस् (for पुंगवैस्) V₁ तथा (for तदा) —ᵇ) D₅ निशाचरान् (sic) Ś Ñ V B₃ ₄ D₁ ₂ ₈ ₁₂ ₁₃ -गात्रलोहि(D₁ °हि)ता, B₁ D₉ ₁₁ G₁ ₃ M₃ -गात्ररूक्षिता, D₂ -कर्दमावृता, G₁ दिग्धम् अंगा (for दिग्धगात्रा) —ᶜ) D₇ G₁ ₃ M₃ पुनश्च (for पुन सु) D₃ T M₃ ₅ समास्थिता Ś Ñ V B D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ ₁₆ पुन सु(D₃ ₁₆ °नस्तु)सरब्धतरा व्यवस्थिता, G₁ पुनस्तु युद्धे तरसा व्यवस्थिता —ᵈ) Ñ V D₁₃ [अ]स्तमन, D₁₁ [अ]स्तमय (for [अ]स्तमय) B₁ ₃ ₄ तथैव वीरा समराभिकाङ्क्षिण

Colophon —*Kanda name* Ñ₁ B₁ ₃ ₄ D₁₃ लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B₁ ₃ ₄ D₁ ₄ ₁₃ द्वन्द्वयुद्धं, B₃ प्रथमदिनद्वयुद्धं, D₂ द्वन्द्वयुद्धवर्णनं, D₁₁ युद्धपर्वणि द्वन्द्वयुद्धं —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ D₁₁ ₁₃ om Ś₁ Ñ₂ V₃ ₄ B D₄ 18 D₁ 20 D₄ 2 D₅₋₁₀ ₁₁ T₁ ₃ G M 43 D₃ 36 D₉ 49, T₂ 42 G M₁ ₃ conclude with श्रीरामाय नम

34

Ś₁ begins with ॐ

1 Cv is missing for 1–17ᵇ (cf v l 6 33 31) —ᵃ) G₃ तु तदस्तेषां (for एव तेषां तु) —ᵇ) Ñ₁ B₃ नर, D₁ तथा (for तदा) B₁ वानराणां तरस्विनां —B₁ reads 1ᶜ–5 (including star passage) after 6 33 711* —ᶜ) Ñ₁ B₃ भगान् (for गतो) —ᵈ) B₃ प्रादुर्भूता (for प्रवृत्ता) M₁ ₂ प्राणि (for प्राण)

2 For sequence in B₁ cf v l 1 V₂ om (hapl) 2–3ᵇ —ᵃ) D₄ ₆ ₁₃ T₁ अन्योन्य —ᵇ) Ñ B पूराणां D₂ marg (for घोराणां) D₁ युद्धम् (for जयम्) —ᶜ) T₁ M₂ समवृत्तं Ct as in text (for संप्रवृत्तं) —ᵈ) D₁ तथा, G₁ घोरं (for तदा) Ñ B तदा परमदारुणं

3 For sequence in B₁ cf v l 1 V₂ om 3ᵃᵇ (cf v l 2) —ᵃ) Ś D₃ ₆ ₁₃ [अ]सि (for [अ]सि) —ᵇ) Ś Ñ V₂ ₃ B D₁₋₄ ₁₂ T₁ G₂ वानरोऽसि (Ś D₃ ₁₃ °सि) Cg as in text (for हरिश्चासि) —ᶜ) D₅ जग्मुस्, D₄ युद्ध (sic) (for जघ्नुस) —ᵈ) Ñ₁ B₃ तदा, D₉ जघ्नुस् (for तस्मिन्) —After 3 V₃ ins for the first time l 2 of 714* and then cont

713* वानरा राक्षसास्तत्र तस्मिंस्तमसि दारुणे ।
[Post half = 3ᵈ]

4 For sequence in B₁ cf v l 1 V₃ om 4ᵃᵇ —ᵃ) Ś D₁₂ ग्नहि, N V₁ ₂ B D₁₋₄ ₁₃ G₃ भिं(D₂ छि)धि, D₆ ₈₋₁₁ T₂ M₁ ₂ ₃ Ck t हत, T₁ हत (for जहि), D₁₃ धारय (for दारय) Ś D₁₂ भिंधि, Ñ₁ V₁ ₂ B₁ ₄ D₁₋₄ पुहि (with hiatus) N₂ B₂ D₁₃ G₁ ₂ दहि B₁ जाहि (for चैहि) D₇ ₂ M₃ चै देहि, G₂ चापेहि (for चैहीति) ※ Ct हत । हत इत्येतेऽदि अभ्यमपुरुषबहुवचनम् । हनन कुरुतत्यय ※ —ᵇ) Ś V₂ ₂ D₂ ₃ ₆ ₁₂ ₁₃ विद्रावय विकर्षय (Ś₁ D₃ ₁₂ ₁₃ °र्षं च) N B D₂ कर्षं विद्राव (B₁ °त्रास)येति च, D₁ ₄ विद्रावय च कर्षं च, D₆ T₂ ₃ G₁ ₃ M₁ ₂ ₃ कर्ष (D₆ तथा, T₁ तथा, G₁ कुतो) विद्रावयेति च —ᶜ) Ñ B इत्येव (for एव सु) Ś₁ G₂ ₃ स तुमुल —ᵈ) V₃ D₅ ₇ ₈₋₁₁ T₂ ₃ सैन्य तु (for तमसि) B₁ ₄ दारुण (for शुश्रुवे) D₃ T₁ G M₁ ₂ ₃ तस्मिन्से(D₆ °भ)न्ये निशुश्रुवे

5 For sequence in B₁ cf v l 1 —ᵃ) D₁ घोरा (for काला) —Ś D₁ ₁₃ om (hapl ?) from सनाहाए up to ऽऽसास्तस्मिंस् in l 1 of 714* —ᵇ) V₁ illeg for राक्षसा —ᶜ) V₁ ₂ B₂ D₇ ₈₋₁₁ G₁ M₁ समदृश्यत, Ñ₂ V₂ ₃ B₁ ₃ ₄ D₁₋₄ ₁₃ G₂ समदृश्यत G₁ ₂ शैलाभा (for शैलेन्द्रा) —ᵈ) Ñ D₁₋₄ G₁ घना (for वना) —After 5, Ñ V B₁ ₄ D₁₋₄ ₁₃ ins, Ś D₁₃ ins, l 1 after 5

G 6 19 7
B 6 44 6
L 6 19 7

तस्मिंस्तमसि दुष्पारे राक्षसाः क्रोधमूर्छिताः ।
परिपेतुर्महावेगा भक्षयन्तः प्लवंगमान् ॥ ६

ते हयान्काञ्चनापीडान्ध्वजांश्चाग्निशिखोपमान् ।
आप्लुत्य दशनैस्तीक्ष्णैर्भीमकोपा व्यदारयन् ॥ ७

कुञ्जरान्कुञ्जरारोहान्पताकाध्वजिनो रथान् ।
चकर्षुश्च ददंशुश्च दशनैः क्रोधमूर्छिताः ॥ ८

लक्ष्मणश्चापि रामश्च शरैराशीविषोपमैः ।
दृश्यादृश्यानि रक्षांसि प्रवराणि निजघ्नतुः ॥ ९

(after कावन in ° owing to om) and then subst l 2 for 6^cd while B1 3 (in marg) ins l 1 after 5 and cont l 2 after 717* whereas D8 ins l 1 only after 5 (after काचन in ° ow ng to om)

714* कृष्णासितसिरस्काशास्तस्मिंस्तमसि दारुणे।
परिपेतु सुसंरब्धा भक्षयन्तो निशाचरान्।

[Ś D8 12 om up to कृष्णासित —(l 1) Cf the post half of 713* Ś D1-4 8 12 13 घोरे V3 illeg (for दारुणे) B2 परिपेतुर्नेकश (for the post half) —B3 om l 2 Ñ2 V2 repeat l 2 after 717* V1 reads it twice while V3 reads l 2 (followed by 713*) for the first time after 3 repeating it here and also after 717* —(l 2) Ś V(V1 [both times] V2 [second time] V3 [first and second time]) D1 3 4 13 सुसंकुद्धा Ñ (N2 second time) V1 (first time) B1 2 कृतात्मा V3(third time) भग कुद्धाद (for सुसंरब्धा) Ś V1(second time) D1 3 4 13 भरसन्तो D12 तादयन्तो (for भक्षयन्तो) Ś D1 13 निशाचरा]

6 V2 repeats erroneously 6^cd (followed by l 2 of 715* and 717*) after l 2 of 714*(1) B1 4 D8 transp ^ab and ^cd B2 alone repeating 6^cd in its proper place —^b) D12 क्रोधमास्थित (for °मूर्छिता) L (ed) राक्षसान्क्रोधमूर्छितान् —After 6^cd V2 3 B1 3 D13 ins N1 V2 B3(after 6^cd [r]) ins, after 6 while Ñ1 B4 subst l 1 for 6^cd and then cont l 2

715* हरयोऽपि महावीर्याः संपरिष्वज्य राक्षसान्।
निष्पुर्यमक्षय क्रुद्धा मुष्टिभिर्दशनैस्तथा।

[V om l 1 B3 reads l 1 twice —(l 1) N1 B1 3(first time) 4 परिपेतुर् (for हरयोऽपि) D13 परिष्वज्य तु (for संपरिष्वज्य) N2 B1 3(first time) 4 वानरान् (for राक्षसान्) —(l 2) D13 निष्पुनिन्य (for निष्पुर्यमक्षय) V1 दशभिश्च (for दशनैस्)]

—Thereafter N1 B3 D13 cont

716* रथवाजिश्च हरिभिर्निपतद्भिश्च राक्षसैः।
काञ्चनाञ्जनभेदेन व्यदृश्यत इवाम्बरम्।

[(l 2) D13 कांचनागन्लेखाभिर् (for the prior half) N1 निपश्यत (s c) D13 निरीक्ष (for व्यदृश्यत)]

—B3(in) further cont while N1 V B1 3 4 cont after 715*

717* उत्पतन्तश्च हरयो निपतन्तश्च राक्षसान्।
[B राक्षसा°]

—Thereafter N2 V2 3 repeat while B1 3 cont l 2 of 714*

—V3 om 6^cd —For 6^cd Ś D12 subst l 2 of 714* D4 repeats erroneously 6^c–7^b after 8 —^c) M1 मभिपेतुर् (for परि°) Ñ1 B3 (second time) महात्मानो, V1 3 D1 4 13 भृश क्रुद्धा B2 सुसंरब्धा, B1 3(first time) कृतात्मा, D8 सुसंक्रुद्धा, G1 महाभागा M3 महावेगान्, G(ed) महावीर्या (for महावेगा) —^d) Ñ1 V1 3 B3(second time) D1-4 13 वनेचरान् (D8 °रा) B1-3 (B3 first time) निशाचरा (for प्लवंगमान्)

7 D4 repeats erroneously 6^c–7^b after 8 —^a) D1 तान् (for ते) N1 [s]ध्यश्वान्, B2 हयान्, D8 हत्वा (for हयान्) Ś D8 12 हयांश्च (for ते हयान्) N1 काचनापीतान्, D4 काचना धीरा (for काञ्चनापीडान्) D1 वानराश्च इवास्तथा —^b) D3 4 ध्वजानि T2 ध्वजद्, G2 गजांश्च (for ध्वजांश्च) Ś V D1-4 8 12 13 [श्रा]मरणानि च D7 8 11 [श्रा]शीविषोपमान् (for [श्च]ग्निशिखोपमान्) G2 M1 गजांश्च शिखरोपमान्, M1 3 गजांश्च गिरिसंनिभान् —After 7^ab D12 reads 26^ab for the first time repeating it in its proper place —^c) G2 M3 आश्लिष्य (for आप्लुत्य) N B T2 [श्रा]प्लुत्य दशनैर् (for दशनैस्तीक्ष्णैर्) —^d) Ñ B तीव्र (for भीम) Ñ1 -कोपात्, G2 वेगा (for कोपा) N1 B3 व्यपातयन् Ś V D1-4 12 13 नखैश्च वि(Ś V2 D13 वि)चकर्तिरे, D8 नखैश्च विनिकर्तिरे —After 7 D4-7 9-11 S ins

718* वानरा बलिनो युद्धे ऽक्षोभयन्राक्षसीं चमूम्।

[D8 [s]ताडयन् (for ऽक्षोभयन्) T1 G2 M6 राक्षसी चमू (T2 °मू) ※ Cf युद्धक्षोभयन्निखिलराक्षोभयन्निति पदच्छेदः । so also Cm g k t ※]

8 ^a) D1 4 रथिनो (for ध्वजिनो) Ś D8 प(Ś1 पा)दाताश्चधिनो हयान् , N1 पताकाश्चधिनो रथान्, N2 V B D13 पदाती(V2 पादाती B3 पादाता)श्चधिनो रथान्, D12 पताकाश्चिनो हयान् —^cd) Ś V D1 4 8 12 13 आप्लुत्य विचकर्तुस्त (for ^c) M3 क्रोधमूर्छितान् N B आप्लुत्याप्लुत्य दशनैर्नखैश्च विचकर्तिरे (for the post half of var of 7^d) —After 8 D4 repeats erroneously 6^c–7^b while D13 ins after 8

719* तेषां युद्धं महाघोरं संजज्ञे कपिरक्षसाम्।

9 ^a) Ś V D1 4 8 12 G1 M3 राम, M1 3 चाथ (for चापि) V B रामश्च लक्ष्मणश्चैव —^b) Ś N V B D1 4 8

तुरंगखुरविध्वस्तं रथनेमिसमुद्धतम् ।
रुरोध कर्णनेत्राणि युध्यतां धरणीरजः ॥ १०
वर्तमाने तथा घोरे संग्रामे लोमहर्षणे ।
रुधिरोदा महावेगा नद्यस्तत्र प्रसुस्रुवुः ॥ ११
ततो भेरीमृदङ्गानां पणवानां च निस्वनः ।
शङ्खवेणुस्वनोन्मिश्रः संबभूवाद्भुतोपमः ॥ १२
हतानां स्तनमानानां राक्षसानां च निस्वनः ।
शस्त्राणां वानराणां च संबभूवातिदारुणः ॥ १३
शस्त्रपुष्पोपहारा च तत्रासीद्युद्धमेदिनी ।
दुर्ज्ञेया दुर्निवेशा च शोणितास्रवकर्दमा ॥ १४

G 6 19 16
B 6 44 15
L 6 19 15

12 13 करैरसिशिखोपमैः —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 आदि इत्यादिरथ ❀ Cg इत्यादश्यानि ईषद्दृश्यानीत्यर्थः ❀

10 a) M6 तुरगै (for तुरग) —b) B2 यथा (for रथ) Ñ1 D7 8 11 T1 G1 M8 समुत्थित, V2 3 समुद्भव, B4 समुत्तत, D2 4 13 समुद्भव, Ct as in text (for समुद्धतम्) —V2 om 10c–11b —cd) G1 3 M5 च दिश सर्वाश्च, Ct as in text (for कर्णनेत्राणि) D8 रुरोध स च नेत्राणि (sic) (for *) G1 3 M4 चक्षूंषि, Ct as in text (for युध्यता) T3 समरे रज (for धरणीरज) Ñ2 B छादयामास सैन्यानि दिशश्च बहुश रज —For 10cd Ś Ñ1 V1 3 D1 4 8 12 13 subst while B4 ins after 10

720* कण्ठानरौत्सीद्योधाना चक्षूंषि च महीरज ।

[V1 3 कण्ठो निरौ सीद (sic) (for कण्ठानरौत्सीद्) D1 शूराणां (for योधानां) N1 B1 चक्षूरोधप्रयुक्तमना (for the prior half) Ñ1 B1 क्षिपने रज (for च महीरज)]

11 V2 om 11ab (cf v l 10) —a) V3 B1 M6 महा, D8 T1 2 G1 3 M4 तदा (for तथा) D3 12 रौद्रे (for घोरे) —b) D6 8 S रोम (for लोम) —After 11ab D12 ins

721* हरिराक्षसदेहेभ्यः प्रवृत्ता केशशाड्वला ।
शरीरसंघाटवहा विसुस्रुः शोणितापगा ।

—c) Ś Ñ1 D5 8 12 लोहितौघा, N1 V B1 3 4 D2 4 13 लोहितोदा B2 D6 7 8 11 T1 2 G1 3 M3 रुधिरौघा, D3 लोहितौघ, G2 M1 2 रुधिरौघ, Cg as in text (for रुधिरोदा) Ś Ñ1 D1-4 8 12 13 महावर्ता, V1 2 महारौद्रा V3 महा**, B2 D6 7 8 11 T G2 M3 महावीरा, B4 महाभागा, D1 महा वृत्ता G2 महावेगा (for महावेगा) ❀ Cg रुधिरोदा । रक्तजलात्मकस्तुदकशब्दस्योदादेश आर्ष ❀ —d) Ś Ñ1 V2 3 B1 D1-4 8 12 13 घोरा, N2 B3 रौद्रा, V1 illeg (for तत्र) Ś D1 4 8-12 13 विसुस्रुवु B1 2 नद्योघा समसुस्रुवु —After 11 D12 ins

722* भग्नरथध्वजाश्च समरे च ध्वजद्रुमा ।
बभूवाथोधन घोर गोमायुगणसंकुलम् ।
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकर ।
कबन्धानि च योधेषु पतन्त्यस्यशिरांसि हि ।
शस्त्रायुधस्तोदण्डाश्चान्यो भटान्मृधे ।   [5]
हस्त्यश्वरथपत्तीनां नद्या निस्वनोऽभवत् ।

12 a) S D8 11 नादो, B3 तथा (for ततो) —b) B1 D3 M1 2 पटहाना (for पणवाना) D8 om च (subm) Ś Ñ2 V B D1 3 10 12 13 नि स्वन —D8 om 12c–13 B3 D1 om (hapl) 12c–13b D12 reads 12cd after 14 G2 reads twice 12c–13b (along with the line of 6 33 45cd) —c) Ñ2 D10 11 G2 नेमि (for वेणु) Ś D1 8 12 स्वनोन्मिश्र, D1 स्वनैर्मिश्र —d) Ś N V B2 4 D1-3 8 12 13 रक्षसा (Ñ2 B3 4 घोराणा) कामरूपिणा G1 बभूव परमाद्भुत —After 12 D7 G2 M1 ins the line of 6 33 45cd while D12 ins after 12

723* प्रदृश्यत रणोद्देशः प्रपुष्पितमिवोत्पलम् ।

—Thereafter D12 cont 724*

13 D8 om 13, B1 D4 13 om 13ab (for all except D12 cf v l 12) Ś D8 12 om 13–26b G2 reads twice 12c–13b (along with the line of 6 33 45cd) —a) V D1-3 6 10 11 T2 3 हयाना (for हताना) V1 D1 3 ह्रेषमाणाना, V3 ****ना, B3 स्वर माणाना (sic) D3 गर्जमानाना, G1 2 M5 हन्यमानाना, L (ed) स्वनमानाना, Ck t as in text (for स्तनमानानां) —b) N1 तु (for च) K (ed) नि स्वन D1 गजाना च विनिस्वन, D5 गजाना चैव नर्दता —c) V3 अश्वाणा, D1 7 T1 G M Cg k t शस्त्राना (for शस्त्राणा) N B वाहनाना (for वानराणा) —d) V D1 3 13 सुदारुण, D7 [अ]त्र दारुण (for [अ]तिदारुण) Ñ1 B3 बभौ तत्र सुदारुण, D4 T2 3 G M4 समभौ तत्र दारुण (T3 निस्वन), D8 11 स बभौ तत्र निस्वन —After 13 B1-3 (B3 repeats after 725*) D5-7 8 11 S 1 5 N1 cont after 725* while N2 V B4 ins after 14 D12 cont after 723*

724* हतवानरमुख्यैश्च शक्तिशूलपरश्वधै ।
निहतै पर्वताकारै राक्षसै कामरूपिभि ।

[(l 1) V1 damaged for the prior half (cf v l 14) T1 M2 वीरैश्च (for मुख्यैश्च) T2 transp शक्ति and शूल —(l 2) N2 D2 4 13 T1 2 G M2 3 पर्वताभैश्च (B2 second time) पर्वताभ्र (sic)]

14 Ś D8 12 om 14 (cf v l 13) —a) G2 तत्र (sic) (for शस्त्र) N V B1 2 4 D1 4 13 G1 2 M5 सा (for च) B2 शस्त्रपुष्पोत्करास्तत्र —c) D3 दुर्ज्ञेया (for दुर्ज्ञेया) V1 2 दुर्विगाह्या, D4 G3 दुर्विगाह्या, T2 दुर्निरीक्ष्या, T3 दुर्विवेका, Cg as in text (for दुर्निवेशा) N V1 B दुष्प्रसहा

G 6 19 18
B 6 44 16
L 6 19 16

सा बभूव निशा घोरा हरिराक्षसहारिणी ।
कालरात्रीव भूतानां सर्वेषां दुरतिक्रमा ॥ १५

ततस्ते राक्षसास्तत्र तस्मिंस्तमसि दारुणे ।
राममेवाभ्यधावन्त संहृष्टाः शरवृष्टिभिः ॥ १६

तेषामापततां शब्दः क्रुद्धानामभिगर्जताम् ।
उद्वर्त इव सत्त्वानां समुद्राणामभूत्स्वनः ॥ १७

तेषां रामः शरैः षड्भिः षड्जघान निशाचरान् ।
निमेषान्तरमात्रेण शितैरग्निशिखोपमैः ॥ १८

यज्ञशत्रुश्च दुर्धर्षो महापार्श्वमहोदरौ ।
वज्रदंष्ट्रो महाकायस्तौ चोभौ शुकसारणौ ॥ १९

ते तु रामेण बाणौघैः सर्वमर्मसु ताडिताः ।
युद्धादपसृतास्तत्र सावशेषायुषोऽभवन् ॥ २०

(V3 °सैन्य) दुर्विगाहा(B1 °हा) च। D1-4 12 G1 2 M3 दुर्दर्शा(D4 दु स्सहया G1 2 M3 दुर्धरा) दुर्विगाहा च। M1 2 दुर्दर्शा दुष्प्रवेशा च, G(ed) दुर्धर्षा दुर्विशा चैव —d) Ñ1 V3(damaged after शोणित up to the prior half of 724*) B3 D3-4 6 12 T2 3 शोणितधारा। Ñ2 V2 3 D1 7 8 11 G3 Ch शोणितास्राव। B1 2 4 G2 3 M3 मांसशोणित, T3 शोणितास्रोत (for शोणितास्रव) —After 14, Ñ2 B2 3 ins

725* शङ्खभेरीस्वनोन्मिश्र धनभूताङ्कुशोपम ।
प्रादृश्यत रणोन्मेष सुपुष्पित इवाचल ।

[(l 1) Ñ2 -वेणु (for -भेरी) —(l 2) B2 अदृश्यत Ñ2 B2 रणोद्दश Ñ1 प्रपुष्पित B2 रव द्रुम (for इवाचल)]

—Thereafter Ñ1 cont, while B3 repeats 724* —After 14, Ñ2 V B3 ins 724* while D12 reads 12cd.

15 Ś D3 12 om 15 (cf v l 13) —a) T3 [भ]वनी (for निशा) —b) Ñ2 B1 4 घातिनी, V B2 3 D1 वादिनी (for -हारिणी) —c) D5 च (for [इ]व)

16 Ś D3 12 om 16 (cf v l 13) —a) Ñ V B D1 4 12 G1 M3 सर्वे (for तत्र) —Ñ2 illeg for 16cd —c) B1 2 4 D2-7 9-11 T2 3 G3 M2 4 [भ]न्यवर्तन्त (for [भ]भ्यधावन्त) —d) B1 2 4 प्रहृष्टा, D1 T3 M1 3 Cg k सन्न(D5 °स्तृ)द्धा (for संहृष्टा) Ñ1 B3 शूलपट्टिशपाणय, V D2-4 12 गर्जन्त सायकान्बहून्

17 Ś D3 12 om 17 (cf v l 13) —a) D3 क्षुद्राणाम् (for क्रुद्धानाम्) V2 T3 अति, B3 D1 8 9 11 12 T3 M3 अपि, D1 इव (for अभि) —V3 om 17c-18b —c) V3 D2 4 12 T2 3 G1 4 M1 2 उद्वृत्त(D5 °त्तम्) D1 उद्वृत्त, Cv r m g t as in text (for उद्वर्त) V2 3 D3 4 12 सत्त्वा, D4 11 सत्त्वानां (for सत्त्वानां) N B M3 समुद्रतिरवेला(M3 °ला)ना —d) D5 T2 मधुक्षुवे, G1 2 च भिस्वन, G2 M4 इव स्वन, M1 2 बभूव ह, M3 प्रभूत्स्वन (for अभूत्स्वन) N1 V1 2 B3 D1-4 12 सागराणां महा(N1 B3 यथा)स्वन, Ñ2 B1 2 4 सागरस्यानिलाभवत्

18 Ś D3 12 om 18 (cf v l 13) V3 om 18ab (cf v l 17) —ab) D12 नाम (for राम) D1 2 4 षड्भिर्भेद, D12 खड्गघातैर, G1 निचखान M3 निजघान, Cg as in text (for षड्जघान) Ñ1 B3 रक्षांसि तानि यद्राम षड्भिरेव शरोत्तमैः ; Ñ2 B1 2 4 रक्षांसि निशितैर्बाणैः षड्भिरेव रघूत्तम, —D1 om 18cd —d) V3 D3 7 10 11 12 T1 G M1 शरैर्, T3 घोरैर्, Cr g as in text (for शितैर्) D5 शिलोपमैः Ñ1 V1 B3 च(B3 सो)नयमसादन, Ñ2 B1 2 4 र्निर्बिभेद पदे(B2 शते)व हि

19 Ś D3 12 om 19 (cf v l 13) —a) D2 4 T2 3 G M Cg k यम ; Ct as in text (for यज्ञ) B3 सुदुर्धर्षो Ñ1 B3 D4 यम(Ñ1 B3 यज्ञ)शत्रु च दुर्धर्ष, D1 राम-शत्रुश्च दुर्धर्षौ (sic) D12 यमशत्रुश्च दुर्धर्षो —c) Ñ1 D2 वज्रदंष्ट्र, B3 D1 4 वज्रदंष्ट्रो N1 B3 D4 महाकाय V D1 महाबाहुस(D1 °हु), B4 D12 महामायस, D1 महाकायौ (for महाकायस्) —d) B3 त, D5 om (subm) (for तौ) Ñ2 B2 4 उभौ (for चोभौ) ⊛ Ct इमौ शुकसारणौ चारत्वेन प्रेषिताभ्यामन्याविति बहव । तत्त्विति पदद्वयात्स्या चारत्वेन प्रेषितावेवेमौ राज्ञा विसृष्टावपि रावणसंनिधिं परित्यज्य युद्धे समागतावित्यन्ये ⊛ —After 19 D12 ins

726* वज्रकल्पस्तु चक्रवान्रक्तकल्पस्तु महाद्युति ।

—D12 cont while B1 3(marg) ins after 19

727* राम समभिधावन्त नानाप्रहरणायुधा ।

[D12 समभिवर्तन्त, G(ed) समभ्यधावन D5 वेगैर्नैकविधैर्भीमै (for the prior half)]

20 Ś D3 12 om 20 (cf v l 13) Ñ2 illeg for 20ab —a) N1 V3 B पुते (for ते तु) D12 रामस्य (for रामेण) Ñ1 B2 4 निशितैर्, V D1-4 12 तैर्बाणैः, B1(marg also as in Ñ1) 3 निहतैर् (for बाणौघैः) G1 M1 रामेण निशितैर्बाणैः, G3 ते रामेण शितैर्बाणैः —b) Ñ1 B बाणैर् ; D5 6 8 T G M3 4 6 सर्व(G3 °वैर्) (for सर्व) D1-4 12 गात्रेषु (for मर्मसु) —c) D3 अपगतास्, D4 G1 अपद्रुतास् ; Cg t as in text (for अपसृतास्) N1 B1 D4 5 सहसा ; N2 B1 2 4 सर्वे, V1 D1-4 प्रासाद्, V2 3 ते तु D12 M1 2 तस्माद् (for तत्र) —d) Ñ1 तदा, B3 तथा, G3 [s]भवन् (for अभवन्) N2 B1 2 4 सावशेषा ययुस्तदा(N2 °षायुषास्तथा) V साव शेषेण चायुषा(V1 °षा) D1 4 12 अव(D1 °वे)शेषेण चायुष (D1 12 °षा)

ततः काञ्चनचित्राङ्गैः शरैरग्निशिखोपमैः ।
दिशश्चकार विमलाः प्रदिशश्च महाबलः ॥ २१

ये त्वन्ये राक्षसा वीरा रामस्याभिमुखे स्थिताः ।
तेऽपि नष्टाः समासाद्य पतंगा इव पावकम् ॥ २२

सुवर्णपुङ्खैर्विशिखैः संपतद्भिः सहस्रशः ।
बभूव रजनी चित्रा खद्योतैरिव शारदी ॥ २३

राक्षसानां च निनदैर्हरीणां चापि गर्जितैः ।
सा बभूव निशा घोरा भूयो घोरतरा तदा ॥ २४

तेन शब्देन महता प्रवृद्धेन समन्ततः ।
त्रिकूटः कन्दराकीर्णः प्रव्याहरदिवाचलः ॥ २५

गोलाङ्गूला महाकायास्तमसा तुल्यवर्चसः ।
संपरिष्वज्य बाहुभ्यां भक्षयन्रजनीचरान् ॥ २६

G 6. 19. 31
B 6. 44. 27
L 6. 19. 29

21 Ś D5.13 om 21 (cf v l 13) Ñ V B1.4 D1-4.12 repeat 21ab after 22 —a) D5.7 T G3 M3 तत, M1.2 राम (for तत) Ñ B1.3.4 (Ñ1 first time V2 B3.4 both times) कनक (for काञ्चन) G1 चित्राभैश् D7.9-11 निमेषान्तरमात्रेण —b) D5 om D7.9-11 घोरैर् (for शरैर्) Ñ V2 B2-4 G1.3 (Ñ B2.4 both times, V3 second time) शरैराशीविषोपमैः, V D1.4.12 (all first time) संपतद्भिः सहस्रशः —After 21ab (r) Ñ V B3.4 D2.4.12 ins B1 ins after 21ab (owing to om) while B2 ins after 22

728* ततमो राक्षिर राम किंचिदुत्सारयत्तदा ।
तमन्धकारमुत्सार्य चार्णोर्णपथ प्रभु ।
चक्षुर्विषयमासाद्य शरौघान्समवर्तयत् ।

[(l 1) V3 तद्गतो D12 नाम (for राम) N1 समुद सारयत् Ñ2 B1.2.4 समनु(B1.2 °प)सारयत् V1 तत्रोदमारयत् B3 समुपदारयत् L (ed) उत्सारयत्तदा (for त्सारयत्तदा) D1.4 समुत्सारितवांस्तदा (for the post half) —V1.3 om l 2 —(l 2) Ñ1 B2 D1-4.12 तद् (for तम्) D1 उत्सन्य L (ed) उत्साय (for उत्सार्य) Ñ2 V1 B3 शरद् (for प्रभु) D2.3.4 -वश्च त(D2 °श्रस्त)दा (for पथ प्रभु) D2.12 बाणैः रण(D12 °वैरेद)गतस्तदा L (ed) बाणैर्बाणवरैर् गतिं (for the post half) —(l 3) B1 समवाप्य N2 B1 शरौघे संप्रम°(B2 °मार्ग)यत्, V3 शरै संप्रमर्द्य (subm) D1-4.12 शरौघ समवर्धयत् (for the post half)]

—B1 om 21c-22 V3 om 21cd —c) D1.2 G2 M1.2 (भ)विकरा(V3.2 °ई) D3 विवितां, D4 तिमिराः G1 समाधा (for विमला) Ñ1 B2.4 दिश प्राच्छादयामास —d) D7.9-11 T1.2 G1.2 महारथ, G3 as in text (for °बल) Ñ V1.3 D1-4.12 विदिशश्च महाबला (Ñ1 D1.3.4.12 °रथ) B3 त्रिभुवञ्च महारथा —After 21 M3 K (ed within brackets) ins

729* रामनामाङ्कितैर्बाणैर्व्याप्तं तद्रणमण्डलम् ।

22 Ś B1 D4.12 om 22 (cf v l 13 and 21) —a) M1.2 च (for तु) D1.4 T1 M3 भीमा (for वीरा) —b) D2 [भ]मिमुखे, G2 प्रमुखे (for [अ]भिमुखे) —c) N1 V B2.4 D1-4.9 T1 G2.3 M1.2.3 विनष्टा, D6 G1 निविष्टा (for ऽपि नष्टा) D12 विनष्टास् —d) G1 पावक (sic) —After 22 N V B1.4 D1-4.12 repeat 21ab while B2 ins 728*

23 Ś D5.13 om 23 (cf v l 13) —a) B2 चित्रैर् (for पुङ्खैर्) V D1-4.12 सा(D2 शा) संपतद्भिर् (for सुवर्णपुङ्खैर्) M1.2 इषुभि (for विशिखै) Ñ1 B3 सा रुक्म पुङ्खनिशितैः —b) V D1.4.12 रुक्मपुङ्खैः (for संपतद्भि) Ñ B D7.9-11 T3 G3 समन्तत (for सहस्रशः) —c) G(ed) शुशुभे and तत्र (for बभूव and चित्रा respy) —d) B3 खद्योत (for खद्योतैर्) G3 नादिनी (for शारदी)

24 Ś D5.13 om 24 (cf v l 13) —a) Ñ V B D1-4.12 G1.2 महानादैर् (for च निनदैर्) —b) D7 T2 [पु]व (for [अ]पि) Ñ V B D1-4.12 G1.2 M1.2 वानराणां च (for हरीणां चापि) D2 T G2 M1-3 निस्वनै, D6.7 निःस्वनै (for गर्जितैः) D9.11 V4 भेरीणां चैव नि(D9 नि)स्वनै —d) D1 om for भूयो घोर V2 घोरतरा (for °रा) N1 D9-11 G2 [अ]भवत्, D2 [अ]पि च, T2 तथा (for तदा) D12 तु प्रथपतरा तदा

25 Ś D5.12 om 25 (cf v l 13) —a) D2 भेरी (for तेन) —b) Ñ2 B1 प्रयुक्तेन (for प्रवृद्धेन) —c) D2 चित्रकूट (hypm) (for त्रिकूट) N V B D1-4.12 क(B4 म)दरमुखे (B3 °खी) D7 कंदर कीर्ण, M3 पश्चताकीर्ण (for कन्दराकीर्ण) —d) N2 D7 T2 प्रव्याहरद्, T3 प्रत्याहृत, G(m g as in text (for प्रव्याहरद्) V D1-4 इव(V °वा) स्थित, B1 °नल, D7 °चल (for इवाचल) D12 गिरि प्रत्यभ्यभाषत

26 Ś D5.13 om 26ab (cf v l 13) D12 repeats 26ab here (cf v l 7) N1 B2 repeat 26ab after 26 —a) V B (Ñ1 B1 first time) कपया(B2 °श्र्या)श्चापि, Ñ2 V2 B3 (Ñ1 B3 second time) गोलाङ्गूलान् (for गोलाङ्गूला) V1 (second time) B1 (first time) महाकायास्, V2 °वीराश्, B4 °कायास् (for महाकायास्) —d) N2 V1 B1.2.4 D3.12 तमसा (for तमसा) B2 तुल्य (for तुल्य-) D12 विग्रहा (for -वर्चस) —After 26ab (first time) B2 (marg) ins

730* सर्वेषां यातुधानानां काळरात्रीव सा बभौ ।

—D2 reads 26d in marg —d) Ñ1 B2 भक्षयू, V2 B2.4.6 D2 भक्षयन् (for भक्षयन्) V2 B2 रजनीचरा Ś V2.3

सोऽन्तर्धानगतः पापो रावणी रणकर्कशः ।
ब्रह्मदत्तवरो वीरो रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
अदृश्यो निशितान्बाणान्मुमोचाशनिवर्चसः ॥ २९

स रामं लक्ष्मणं चैव घोरैर्नागमयैः शरैः ।
बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु राक्षसः ॥ ३०

G 6 19 61
B 6 45 35*
L 6 20 23

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३४ ॥

स्त्रीभि] —(l 2) B4 पूजनार्हाश्च G2 पूजनार्हे त —B4 om l 3-4 —(l 3) Ñ2 B1 3 D2 श्वशुर (for प्रभाव) G1 2 रणे, Ck t as above (for युधि) Ñ2 B2 D2 देवताश्च महर्षय, B1 (marg also as in B1) देवाश्च समहर्षय (for the post half) —After l 3 D7 M3 K (ed, within brackets) ins

734(A)* अदृश्य सर्वभूतानां योऽभवद्युधि दुर्जय ।

—Ñ2 B1 3 D2 om l 4 —(l 4) D10 11 ततस्तेन T2 तेन त च, G1 2 M5 तेन चैन D7 3 दृष्टा दृष्टा, D10 11 G1 2 M5 Ck t दृष्टा दृष्टा (by transp) (for दृष्टा दृष्टा) D5 सदर्पित & Cg ते तानि । रिक्षु यत्नेन आर्ये & —(l 5) D2 सुग्रीवश्च विभीषण (for the post half) —(l 6) Ñ2 B1 4 D2 ते नेदुर्, B2 ते मुमुदुर् (for नेदुश्च) Ñ2 B2 3 4 D2 रघु (for शत्रु) Ñ2 B1 3 4 D2 7 8 11 T2 G1 2 M5 पराजित —B4 om l 7 —(l 7) T2 च (for तु) B1 3 D5 ततस् G2 3 M5 तथा (for तदा) D7 8-11 [अ]नेन (for तेन) B1 3 D2 संयुगे (B1 °ग्रामे) दुष्कारि (D2 °कर्म) णा (for the post half) —(l 8) Ñ2 B1 3 4 D2 निर्जितो (for संयुगे) D4 केतु (sic) (for क्रोध)]

—Thereafter, D6 7 T2 M3 cont

735* एतस्मिन्नन्तरे रामो वानरान्वाक्यमब्रवीत् ।
सर्व भवन्तस्तिष्ठन्तु कपिराजेन संगता ।
स ब्रह्मणा दत्तवरस्त्रैलोक्यं बाधते भृशम् ।
भवतामर्थसिद्ध्यर्थं कालेन स समागत ।
क्षमेह क्षमितव्य मे भवन्तो विगतज्वरा । [5]

[(l 4) D7 च (for स)]

29 Ś Ñ1 V B3 4 D2 3 4 5 11 13 om 29 —^{a}) T1 पापी (for पापो) Ñ2 B1 गतयोगाद् D5 गतप्रायो (for गत पापो) —^{b}) B1 D8-11 कामग (for कर्कश) —G1 om from 29^c up to 737* Ñ2 B1 3 D2 om 29^{cdef}, D1 4 T1 2 M1-3 om 29^{cd} —^{f}) G2 M5 सविषान् (for वर्चस)

30 Before 30 Ś Ñ1 V D1-4 6 13 14 ins. a passage relegated to App I (No 22) while B1 3 ins l. 1-29 (followed by 733*) of App I (No 22) before 30 G1 om up to 737* (cf v l 29) Ś V B2 D1-4 5 13 14 ins. the lines of 30 (var) (followed by 738*, D1 747* also) after 6 35 15 —^{a}) D10 11 राम च (for स रामं). G1 M5 चापि —^{b}) Ñ1 B दत्तवरै (for नागमयै) —For 30^{cd} Ś Ñ1 V D1-4 6 13 14 subst

736* राघवौ सूर्यसंकाशैर्घोरैर्दत्तवरै शरै ।

[Ś D8 12 राघव V2 D1 3 4 12 संकाशा (for संकाशैर्) D4 दत्तवरैर् (for दत्त°) D1 3 मृग (for शरै)]

—^{c}) V2 damaged from क्रुद्ध up to ^{d} —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6 12 13 राघवौ, D8-11 राघवौ (for राक्षस) —After 30 D8-10 11 S (G1 om) ins

737* मायया संवृतस्तत्र मोहयन्राघवौ युधि ।

[T1 G2 राघव (G3 °वो) (for राघवौ) G1 जबा (for युधि)]

—Thereafter all the above MSS (G1 ins after 29^{ab} owing to om) cont while Ñ1 B D4 ins, after 30 whereas V3 (m) ins after App I (No 23)

738* अदृश्य सर्वभूतानां कूटयोधी निशाचर ।
बबन्ध शरबन्धेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) cf the prior half of 734(A)* B2 3 योधानां (for भूतानां) M1 2 महाबल (for निशाचर) —(l 2) Ñ1 B3 4 बबन्ध V2 जालेन (for बन्धेन) Ñ1 V2 B1 3 4 D4 तावुभौ (for भ्रातरौ)]

—Thereafter B1 reads 6 35 12

—After 738*, D8-10 11 S further cont

739* तौ तेन पुरुषव्याघ्रौ क्रुद्धेनाशीविषै शरै ।
सहसा निहतौ वीरौ तदा प्रैक्षन्त वानरा ।

[(l 1) M5 क्रुद्ध (for क्रुद्धन) T2 G1 [आ]शीविषोपमै (for °विषै शरै) —(l 2) D10 11 G1 M1 2 4 [अ]भिहतौ (for निहतौ) T2 G1 शूरा (for वीरौ) D8 9-11 M5 प्रजग्मु D5 प्रक्ष्य च (for प्रैक्षन्त)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ñ1 V2 (m) B D4 cont after 738* whereas V1 2 ins after l 29 of App I (No 22)

740* प्रकाशरूपस्तु यदा न शक्त
स्तौ बाधितुं राक्षसराजपुत्र ।
मायां प्रयोक्तुं समुपाजगाम
बबन्ध तौ राजसुतौ दुरात्मा ।

[(l 1) V B1 3 4 D4 स (for तु). V1 2 D4 यथा, T2 यदा (for यदा) V2 निहन्तुं (for न शक्त) —(l 2) V2

३५

G 6 20 1
B 6 45 1
L 6 21 1

स तस्य गतिमन्विच्छन्राजपुत्रः प्रतापवान् ।
दिदेशातिबलो रामो दश वानरयूथपान् ॥ १
द्वौ सुषेणस्य दायादौ नीलं च प्लवगर्षभम् ।
अङ्गदं वालिपुत्रं च शरभं च तरस्विनम् ॥ २
विनतं जाम्बवन्तं च सानुप्रस्थं महाबलम् ।
ऋषभं चर्षभस्कन्धमादिदेश परंतपः ॥ ३
ते संप्रहृष्टा हरयो भीमानुद्यम्य पादपान् ।
आकाशं विविशुः सर्वे मार्गमाणा दिशो दश ॥ ४
तेषां वेगवतां वेगमिषुभिर्वेगवत्तरैः ।
अस्त्रवित्परमास्त्रेण वारयामास रावणिः ॥ ५
तं भीमवेगा हरयो नाराचैः क्षतविग्रहाः ।
अन्धकारे न ददृशुर्मेघैः सूर्यमिवावृतम् ॥ ६

तत्रोच्छित V3 योद्धु तत्र, D4 तौ सुसाधितौ (hypm) D6 प्रया धितु (for तौ बाधितु) G1 damaged for राक्षसराजपुत्र —(l 3) V1 1 अथ (for यावत्) D4 प्रयो द्धु G3 M3 प्रविष्ट (for प्रयोद्धु) G (ed) प्रयुग्य यावत् स तु मेघनादो —V3 illeg for l 4 —(l 4) Ñ1 बद्ध तत्र V1 ***तत्र (illeg) B4 D4 बद्ध(D4 °द्धौ) तत्र (for दश च तौ) D4 T3 राक्षसौ (for राजपुत्रौ) V3 युद्ध* (illeg) D1 1 G M3 1 महात्मा (for दुरात्मा)]

—Thereafter V1 ins an addl colophon

[लङ्काकाण्डे इन्द्रजित्युद्धवर्णने नाम सर्गः । १९]

—After 30 Ś Ñ1 V D1–4 (D4 after 740*) 5 11 13 ins a passage relegated to App I (No 23)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 1 B1 3 4 लंका काडे, D4 13 लङ्काकांडे युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D6 12 इन्द्रजिद्युद्धं, Ñ1 B3 रात्रियुद्ध(B3 °द्धं) सर्वयोधम , Ñ2 D3 5 13 इन्द्रजिन्मायायुद्ध, V D1 मायायुद्धं B1 3 सर्वयोधम , B4 सरब 3 , D4 मायादर्शन , D6 क्ष्याक्षकेन्द्रबन्धन (sic) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 D4 13 15 om Ś1 Ñ2 V1 3 B2 D4 5 20 B1 3 4 19 D1 21 D2–7 10 11 T1 2 G M 44 D6 18 T3 43 —After the colophon B1 1 ins l 30–43 of App I (No 22) while D2 concludes with श्रीकृष्ण 3 G M1 3 5 with श्रीरामाय नमः

35

1 Before Sarga 35 D1 3 ins a passage relegated to App I (No 23) —After 1[ab] N1 D13 ins

741* अनुसरन्त्रवरश्रेष्ठो रावणिं समभिद्रवत् ।

[D13 अनाश्रयन् (sic) (for अनुसरन्)]

—Ś D6 om 1[cd] —[c]) N2 B1 3 4 ददर्श (for दिदेश) M1 बलवान् (for बलो) N1 B3 ददर्श राम सुबली V D1 3 13 रामो ददर्शातिबलो(D1 3 13 °वान्) D4 5 12 रामो दिदेश बलवान् —[d]) V1 D1 T3 पुंगवान् (for °यूथपान्)

2 [a]) Ś D2 3 13 जाम्बवन्त सुषेणं च —[b]) V3 D1–11 द्रुमवाधिपं D13 गवयर्षभं Cv as in text (for प्लवगर्षभम्) —[c]) N2 B1 3 4 च महाबाहुं, D1 G1 Cv वायुपुत्रं च (for वालिपुत्रं च) —[d]) N1 B4 च मनस्विनं, D1 च महाबलं, D7 M3 Cv च(Cv त) तपस्विनं G1 3 च यशस्विनं M1 3 गंधमादनं (for च तरस्विनम्) Ś V D1–4 6 12 13 मैन्दं च शरभं तथा

3 [a]) Ś B3 D4 5 11 13 T3 V1 3 द्विविद(Ś D6 °दं) च हनूमन्त, N V B1 3 4 D2 5 13 द्विविद(V3 damaged after द्विवि up to वृष(see Var] in [c])द हनुमन्तं च —[b]) N1 B1 4 प्रथ वीर B3 सानुजं M1 2 जाम्बवन्तं (for सानुप्रस्थं) Ś V1 2 D3–5 8 11 12 गजं(V1 2 गवं, D2 4 गवं) च सुमहा बलं ⊛ Cv 'विनतं जाम्बवन्तं च सानुप्रस्थं महाबलम्' इति पाठः ⊛ —[c]) B3 शरभ (for ऋषभं) N1 B2 3 D1 3 4 13 M3 ऋषभस्कन्धम् (D1 °धान्) V D3 3 वृष(V3 damaged for वृष)भस्कन्धम् , D6 G1 च वृष(G1 वृष)स्कन्धम् ⊛ Cr ऋषभं चर्षभस्कन्धमिति पाठः ⊛ —[d]) M1 दिदेश च (for मादिदेश) Ś N V B D1–4 6 12 13 रिपु प्रति, G1 3 महाबल (for परंतप)

4 [a]) Ś V1 2 B3 D2–4 6 11 13 तु (B3 च) प्रहृष्टा, B4 संहृष्टास्, D1 प्रहृष्टास्ते (for संप्रहृष्टा) V3 ते तु सर्वे प्रहृष्टाश्च —[b]) N1 B3 शिलाम् (for भीमान्) V3 वृक्षांश्च, D4 उत्पाट्य (for उद्यम्य) —[d]) Ś N V B D1 4 12 13 यतो भय, G1 विहायसं, G (ed) तु रावणिं (for दिशो दश)

5 V3 damaged for 5[abc] —[a]) D13 om (hapl) वेगवतां —[b]) Ś D6 11 वेगवत्तरं —[c]) D4 रावणिः (for अस्त्रवित्) M1 3 परमक्रुद्धो M3 Cg परमास्त्रेषु, Cm t as in text (for परमास्त्रेण) —[d]) Ś N1 V B3 D2 4 6 12 यूथपास्तान(D5 6 °थ)वारयत् , D13 13 यूथपानामवारयत् (D1 °नरान् [sic]) G1 निशाचरो रावणात्मज

6 [a]) Ś N V B1 3 4 D1–4 7 8 12 13 G1 3 ते (for तं) D7 वारिवाहा (for भीमवेगा) —N2 illeg for [b] —[b]) D6 राक्षसैर् (for नाराचै) Ś V D1 4 6 12 13 बहुसि क्ष(V1 °सिद्ध D1 °सिद्धं)ता 3 N1 B भुशताडि(B3 °विक्ष, B4 °दु खि)ता D6 T1 M1–4 क्षतविग्रहा , D6 T3 3

रामलक्ष्मणयोरेव सर्वमर्मभिदः शरान् ।
भृशमावेशयामास रावणिः समितिंजयः ॥ ७
निरन्तरशरीरौ तु भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
क्रुद्धेनेन्द्रजिता वीरौ पन्नगैः शरतां गतैः ॥ ८
तयोः क्षतजमार्गेण सुस्राव रुधिरं बहु ।
तावुभौ च प्रकाशेते पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ९
ततः पर्यन्तरक्ताक्षो भिन्नाञ्जनचयोपमः ।
रावणिर्भ्रातरौ वाक्यमन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १०
युध्यमानमनालक्ष्यं शक्रोऽपि त्रिदशेश्वरः ।
द्रष्टुमासादितुं वापि न शक्तः किं पुनर्युवाम् ॥ ११
प्रावृताविषुजालेन राघवौ कङ्कपत्रिणा ।
एष रोषपरीतात्मा नयामि यमसादनम् ॥ १२
एवमुक्त्वा तु धर्मज्ञौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निर्बिभेद शितैर्बाणैः प्रजहर्ष ननाद च ॥ १३

G 6. 20 13
B 6. 45 13
L 6. 21 13

क्रान्विशता —^{c}) Ś B₁ D₆ ₈ ₁₀ ₁₃ G₂ M₃ अंधकारेण, B₃ D₄ अंधकारते, T₂ अंतराले न (for अन्धकारे न) —^{d}) V₁ [उ]द्दित, D₆ [अ]द्रुत (for [वा]वृतम्) —After 6 Ś V D₁₋₃ (marg.) D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₃ ins

742* स तु वानरवाहूनां राक्षसेन विपश्चिता ।
निर्धूता शरवेगेन व्यपतन्त महीतले ।

[(l 1) B₂ ते च L (ed.) तेन (for ते तु) B₁ ते वानरा द्रुमिता (for the prior half) —(l 2) B₂ ₃ निधुना B₃ नादेन (for -वेगेन) D₁₃ पपतथ (for व्यपतन्)]

7 V₂ om 7 —^{a}) N₂ त्वेव, B₃ त्वेव (for एव) N₁ B₃ D₆ ₉ ₁₀ ₁₁ T G₂ ₃ M₃ ₅ दह (for मम) G₁ भूत (for भिद्) —For 7^{cd} Ś V₁ ₃ D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₃ subst

743* ततस्तौ राघवौ वीरौ सवमर्मातिगैः शरैः ।
[V₁ ₃ D₁ ₃ ₁₃ स (for तौ) Ś₁ ततस्तौ (for ततस्तौ)]

while N₂ B₁ ₃ ₄ subst for 7^{cd}

744* स रामलक्ष्मणौ चैव वेगवद्भिः शितैः शरैः ।
[B₁ राम लक्ष्मण (for रामलक्ष्मणौ) B₃ एव (for चैव) B₁ दहद्भिः (for वेग°)]

—^{d}) Ś V₁ ₃ D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₃ भावेद्(Ś₁ D₈ ₁₀ ₁₃ °द्य, D₁ ₃ ₄ °ध)यामास, N₂ B₃ अंतरयामासे, B₂ भामेदयामास, B₄ भावेजयामास

8 ^{a}) Ś V B₂ D₆ ₈ ₁₀ T₂ G₁ M₃ तौ, N₂ B₁ ₄ च, D₁₃ हि (for तु) M₁ ₂ [अ]चितौ वारौ: D₁₃ शरौ तत्र (for शरीरौ तु) —^{b}) D₆ ₉ ₁₁ T₁ ₃ G₁ M₁ ₃ ₅ तावुभौ, G₁ ₂ कृतौ तौ (for भ्रातरौ) Ś V D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₃ उभौ च (V तनोभौ, D₁₋₄ ₁₃ तावुभौ) भ्रातरौ कृतौ, N₁ भ्रातरौ तौ कृतमणौ, N₂ B₁ ₂ ₄ कृ(B₁ कृ)तौ तौ(B₁ च) सायकैस्तदा D₂ भ्रातरौ तावुभौ कृतौ —^{c}) T₂ G₂ क्रोधेन, G₁ M₃ वर्ता च (for क्रुद्धेन) N B युद्ध, D₂ [अ]नीति, M₁ ₃ चोरैः (for वारैः) —After 8^{c} V₂ erroneously repeats from the post. half of 743* up to 8^{c} —^{d}) D₂ पारतां (for शरतां) Ś₁ गतौ D₂ शरधारगैः

9 ^{a}) Ś V D₁ ₄ ₈ ₁₃ क्षतजमावृत्य, N₁ B₁ ₃ ₄ D₁₃ क्षतजमंगेभ्य, D₂ क्षतासु गात्रम्य, T₂ तु क्षतमार्गेण, Cv r m t as in text (for क्षतजमार्गेण) —^{b}) N₂ B₁ ₃ ₄ बहुधा (for रुधिर) M₃ भुवि (for बहु) N₁ B₃ बहु सुस्राव शोणित —^{c}) B₂ स्म, D₂ तु (for च) Ś N B₁ ₃ D₆ ₁₁ G₁ ₂ सम्प्रकाशेते, V₁ ₃ D₁ ₃ ₁₃ प्रचकाशेते

10 ^{a}) Ś D₁ ₈ ₁₃ पर्यंतरक्ताक्षौ, N₁ B₃ पद्मपत्रारक्ताक्षौ (B₂ °क्षो) V₁ पर्यंतताम्राक्षो, D₄ पर्यंतरक्षौ तौ, G₁ ₂ M₃ स रोषपाताम्राक्षो D₂ अथ राक्षसवीरोसौ —^{b}) Ś N₂ V B₁ ₃ ₄ D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₃ नील (for भिन्न) N₂ illeg. V B₂ ₄ चयप्रभ, D₁ चयोपमौ (for चयोपम) —^{c}) Ś N₁ B₂ D₈ ₉ ₁₃ रावणा राघवौ (for रावणिर्भ्रातरौ) —^{d}) N₁ B₁ ₃ अंतरीक्ष (for अन्तर्धान)

11 D₂ om 11–12^{b} —^{a}) Ś N V B D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₃ अलक्ष्य मा, D₁ असत्त्य मा (for अनालक्ष्य) ॐ Cm अनालक्ष्य अन्तर्धाय ॐ —^{b}) B₃ न दृष्टो पुर, T₃ [अ]पि त्रिदशेश्वर, Cg as in text (for ऽपि त्रिदशेश्वर) —^{c}) D₁ ₁₃ भासादित N₁ D₂ ₃ ₄ च (for वा) D₁₃ द्रष्टुं चासादितु चापि —^{d}) D₄ त्व (sic) (for किं) —After 11, B₁ ins 746*

12 D₆ om 12^{cd} (cf v l 11) V₂ D₂ om 12 Ś V₁ ₃ D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₀ ₁₃ om 12^{ab} N B read 12 after 15 (B₂ after 6 34 738*) —^{a}) N₂ B₂ ₄ भावृताव्, D₆ प्राकृताव्, D₉ ₁₁ Ct प्राविशाव् —^{b}) G₁ पत्रिणौ, G₃ पत्रिण ॐ राघवाविति संबोधनम् । अत्रापि युवामिति द्वितीयान्तपदं विपरिणम्यानुषञ्जनीयम् ॐ —Ś V₁ ₃ D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₀ ₁₃ (V₁ ₃ D₁₃ after 745*) read 12^{cd} after 13 —^{c}) Ś D₁ ₈ ₁₃ एतौ D₂ इयद् (for एष) D₆ ₁₁ कोप (for रोष)

13 ^{a}) G₁ ₂ M₃ मायावी (for धर्मज्ञौ) —^{b}) N₁ B₂ तावुभौ (for भ्रातरौ) —^{c}) B₂ शरैर्, D₁₂ शतैर् (for शितैर्) G₁ ₂ M₃ शरैस्तीक्ष्णैः (for शितैर्बाणैः) —^{d}) G₁ M₁ ₃ जहर्ष च (for प्रजहर्ष) G₂ M₃ ननद (for ननाद) Ś D₈ ₁₃ चकाशानिलसमप्रभ N B G₁ ₂ M₃ प्रहृष्टाद्भि(G₃ °द्भि) ननाद च, V D₁ ₄ ₁₃ वज्राशनिसमप्रभैः, D₂ प्रशोभैरिव कुंजरौ —After 13 Ś D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₃ read 12^{cd} while N V₁ ₃ B D₁₃ (V₁ ₃ D₁₃ followed by 12^{cd}) ins.

745* उवाच परुषवाक्यं भ्रातरौ तौ निशाचर ।

G 6 20 15
B 6 45 14
L 6 21 14

भिन्नाञ्जनचयश्यामो विस्फार्य विपुलं धनुः ।
भूयो भूयः शरान्घोरान्विससर्ज महामृधे ॥ १४
ततो मर्मसु मर्मज्ञो मज्जयन्निशिताञ्शरान् ।
रामलक्ष्मणयोर्वीरो ननाद च मुहुर्मुहुः ॥ १५
बद्धौ तु शरबन्धेन तावुभौ रणमूर्धनि ।
निमेषान्तरमात्रेण न शेकतुरुदीक्षितुम् ॥ १६
ततो विभिन्नसर्वाङ्गौ शरशल्याचितावुभौ ।
ध्वजाविव महेन्द्रस्य रज्जुमुक्तौ प्रकम्पितौ ॥ १७
तौ संप्रचलितौ वीरौ मर्मभेदेन कर्शितौ ।
निपेततुर्महेष्वासौ जगत्यां जगतीपती ॥ १८
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ।
शरवेष्टितसर्वाङ्गावार्तौ परमपीडितौ ॥ १९
न ह्यविद्धं तयोर्गात्रे बभूवाङ्गुलमन्तरम् ।
नानिर्भिन्नं न चास्तब्धमा कराग्राद‌जिह्मगैः ॥ २०

[Ñ1 D13 -संवीतो B2 सुदिग्धौ (for संदीप्तौ) V3 2 राम लक्ष्मणौ B3 तु निशाचर B4 तौ च निशाचर (hypm)]

—Thereafter Ñ2 B1 3 cont while B2 ins after 12

746* एष वा रोषसंरब्धो नयामि यमसादनम् ।

[= 12cd B1 त्वां (for वां) B3 एष रोषपरीतात्मा (for the prior half)]

14 V1 om 14ab —a) D1 भग्न (for भिन्न) Ś Ñ1 V3 B2 D1 5 12 प्रख्यौ (for श्यामो) —b) B1 सुमहाधनु, D1 G1 सशर धनु (for विपुलं धनु) —c) Ś Ñ V1 2 B D1 5 1-12 G1 3 M1 भूय एव, V2 एकत्र च (sic) (for भूयो भूय) D2 महाघोरान् —d) Ś Ñ1 B1 4 D1 4 5 11 12 तयोर्मृधे, Ñ1 चमूमुखे V B1 तयोर्युधि, G2 ततो मृधे (for महामृधे)

15 a) Ñ V B तयोर् (for ततो) D2 धर्मज्ञो (for मर्मज्ञो) D1 तयोर्मध्ये सुमर्मज्ञो —b) B2 सज्जयन्, D1 सर्जयन् (sic) D2 योजयन्, D3 सर्जयन् (sic) G2 समम्न (sic) (for मज्जयन्) Ñ2 B1-4 निशितान्, G (ed) इव तान् (for निशितान्) —c) D1 घोर (for वीरो) —d) B1 ननर्द D4 नादेन (for ननाद) D2 स (for च) —After 15 Ś V B2 D1-5 8 11 12 13 ins the lines of 6 34 30 (var) (followed by 6 34 738*)

(1) Ś V B2 D1-5 8 11 12 13 दुस्तरौ । D1 कम्पयन् (for सायकै) —b) V2 D2 रावणि (for राक्षस) —(1 1) D4 11 -योधानां (for भूयसां) —(1 2) Ś V1 2 D1-5 11 12 तावुभौ (for भ्रातरौ)]

—After 15 Ñ B (B2 after 6 34 738*) read 12, whereas D1 cont. after 6 34 738*

747* भाषे गुरुभवस्था तु राक्षसेन्द्रनिशा रथ ।
रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबन्धो बभूव ह ।

16 a) G1 तौ (for तु) —b) Ñ1 B G2 भ्रातरौ (for तावुभौ) Ś V D1 5 11 12 निष्प्रयत्न (V1 2 निष्प्रकंप, V3 D1 13 निष्प्रकंप) मुखौ वृतौ V2 भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ —c) D1 मात्र तु (for मात्रेण) D1 ****रमात्रेण —d) V2 D1 2-11 12 ते प्रवेष्टितु Ś D2 D5 12 न शक्तौ तौ (D1 शक्नुवन्) निरीक्षितुं

17 a) Ś V1 D1 5 11 12 13 तौ तु (for ततो) Ś1 Ñ V1 B D1-5 11 12 13 निर्भिन्न, Ś1 निष्क्रिय (for विभिन्न) V2 3 D1 तौ तु सर्वाङ्गनिर्भिन्नौ —D2 om (hapl) 17b-19a —b) Ś D2 12 शल्याहितौ, Ñ1 V2 B3 शरशल्याचितौ, V1 illeg B2 D2 शल्यार्दितौ, D4 -शल्याचितौ, G2 शल्याकुलौ, M2 शल्यचितौ, Cg as in text (for शल्याचितौ) Ś V D1-5 11 12 13 वृतौ, D2 7 10 11 T1 1 G1 1 M1 कृतौ, M1 3 सुप्त (for उभौ). —c) Ñ1 [ध्व]जाविंद्रस्य (for महेन्द्रस्य) —d) Ś D1 13 रज्जुमुक्तौ, Ñ1 B3 रज्जुसक्तौ, V1 B2 वज्रमुक्तौ, V2 रज्जोमुक्तौ, B1 रज्जुयुक्त, G1 रज्जुरज्जौ, Cg as in text (for रज्जुमुक्तौ) Ñ2 B3 प्रकंपन्तु (B3 °त), Ñ2 B1 [अ]वचेष्टता, B2 4 [अ]वचेष्टतौ (for प्रकम्पितौ)

18 D2 om 18 (cf v l 17) V2 om (hapl ?) 18-19a T2 om (hapl ?) 18cd —a) Ñ1 B3 4 तु संप्रविदैर्, B1 4 संप्रचलितैर्, D1 5 7 10 11 संप्रचलितौ, D12 संप्रचलितौ, G (ed) तु प्रचलितैर् (for संप्रचलितौ) Ñ1 B बाणैर् (for वीरौ) —b) Ś Ñ V1 2 B D1 4 5 11 13 अर्दितौ (V1 B2 तादितौ) मर्मभेदिभि —c) Ñ2 व्यवेष्टतुर्, D12 विविशतुर् (for निपेततुर्) Ñ1 B2 महात्मानौ (for महेष्वासौ) —d) D2 om from वीरौ up to तौ in 19a

19 D2 om 19abc (cf v l 17) V2 om 19ab, D1 om up to तौ in 19a (for both cf v l 18) —a) D1 वीरौ (for वीर) S V1 2 D1-5 11 12 तत्र (for वीरौ) —c) B4 विक्षत (for वेष्टित) —d) G1 1 M1 परमकम्पितौ Ñ V2 B भ्रातरौ परि (Ñ1 B2 4 परि) पीडितौ

20 a) Ñ2 बभूव न: B1 न बभूव, G1 नाभव विद्धं Cg k t as in text (for न ह्यविद्धं) Ś Ñ V B1 2 D1 5 8 10-11 M1 गात्रे (for गात्रं) —b) Ñ1 तत्र हि B2 तदापि (for बभूव) Ś V D1-5 11 12 13 G1 [अं]गुलमपि D1 [अं]गुलमात्रं T1 [अं]गुलमंतरं T2 [अं]तरमंगुलं (by transp.) (for [अ]ङ्गुलम-न्तरम्) —cd) Ś1 D13 अनिर्विद्धं Ś1 D1 अनिर्दग्धं Ñ1 V1 B1 D1 11 नानिर्भिन्नं, D2 अनिर्भिन्नं M1 न निर्भिन्नं (for नानिर्भिन्नं) Ś1 Ñ1 V2 B1 2 D1 M1 3 C1 न चास्तब्धम्, Ś1 D1 11 12 न चास्त्यक्तम् ; D4 चनास्तब्धम् ; D1 गजस्कंधः D11 न चास्तब्धम् । Cv m g

तौ तु क्रूरेण निहतौ रक्षसा कामरूपिणा ।
असृक्सुस्रुवतुस्तीव्रं जलं प्रस्रवणाविव ॥ २१
पपात प्रथमं रामो विद्धो मर्मसु मार्गणैः ।
क्रोधादिन्द्रजिता येन पुरा शक्रो विनिर्जितः ॥ २२
नाराचैरर्धनाराचैर्भल्लैरञ्जलिकैरपि ।
बिव्याध वत्सदन्तैश्च सिंहदंष्ट्रैः क्षुरैस्तथा ॥ २३

G. 6. 20. 27
B. 6. 45. 23
L. 6. 21. 26

as in text (for न चाहतवधम्). ❀ Ct: 'अस्तबधम्' इति पाठे चेष्टावत्. ❀ —V3 illeg. for ᵈ. Ś V1.3 B3 D1-4.8.12.13 अपि सूक्ष्मम्; Ñ1 B4 समतावैर् (for भ्रः करामाद्). T3 करामाद्प्यजिह्मगैः (for ᵈ). —D5 सविस्मितगजस्कंधं कराभ्यामिव जिह्मगैः. —After 20, Ñ B D8.12 ins.; V3 ins. after 21ᵃᵇ:

748* शरचित्रशरीरौ तौ शिवौ निपतितावुभौ ।
व्यराजेतां महाबाहू छादितौ शल्लभैर्यथा ।

[(l. 1) D13 शराचित-. —(l. 2) Ñ1 अकाशतु(;) V3 प्रकाशतां; B2 (before corr. चकाशतुः) व्यवस्येतां; D13 प्रकाशेतां; G (ed.) अदृश्येतां (for व्यराजेतां). B1 इन्द्र-वादौ. D13 द्राधितं सलिलं यथा (for the post. half).]

—Thereafter, Ñ2 cont. 751* repeating it after 22.

21 ᵃ) G1 शूरेण (for क्रूरेण). Ś V D1-3.8.12 तौ सु वीरौ (D8 °र) शरैर् (D1.3 °रिं)द्धौ; N B तौ तु वीरेण वि(B4 व)द्धाङ्गौ; D13 तौ वीरौ च शरैर्विद्धौ. —ᵇ) B4 काम-रूपभिः. —After 21ᵃᵇ, V3 ins. 748*. —ᶜ) D4.9 T2 G1.3 M1.4 सुस्रा(T2 °स्र)वतुस्. T3 सस्रावतुस्. Ś V D1-4.8.12 रक्तं सुस्रुवतुर्गात्रात् (V °र्गात्रैर्). N1 B3 प्रसुस्रुवतु रुधिरं; Ñ2 B1.2.4 स्रवतो रुधिरं तीव्रं; D1 रक्तं सुस्रुवतु-र्गात्रात्; D13 रक्तानि सुस्रुवतुर्गात्रात्. —ᵈ) V2 B2.4 D2.3.6 प्रस्रवणादिव; D6 प्रस्रवणानि च.

22 Ñ1 B1.3 D13 repeat 22ᵃᵇ after 752*. —ᵃ) Ś V D1.3.4.12.13 (first time) पतितः; D2.4 पतितः (for पपात). N1 B2 (both first time) पीडितश्चाभ्यपद्यत. —ᵇ) N2 B1.3 D13 (all second time) मार्गैः (for मार्गणैः). Ś V D1-4.8.12.13 (first time) शरवर्ष(D1.2.12 °वर्षा)भि(D2 °शरवर्षाभि)पीडितः (D13 °तः), N B1-3 (N1 B1.3 first time).4 पूर्वं (B2 °र्वं) विद्धः (N2 तूणमेव) शि(B3 श)रैः शरैः. —After 22ᵃᵇ (r.), N2 B1.3 ins., V1 ins. after 24ᵃᵇ (first time), D13 cont. after 751* (r.).

749* बहवो राक्षसा येन संयतिनिहता रणे ।

[V1 निहता वै महारणे (for the post. half).]

—ᶜ) B1 कोपेन (for क्रोधाद्). B3 D4 M1 इन्द्रजितो. N1 B3 तन (for येन). —ᵈ) N1 B3 येन (for पुरा). Ś1 V1.3 B4 D1.3-4.8.12 [ऽ]पि निर्जितः; D6 in marg., D13 विनिर्जितः (for विनिर्जितः). —After 22, Ś D1.3.12 ins.:

750* पुनश्च सहस्रगो धीरो विव्यधे धर्मपण्डितः ।
पुनः पश्चाद्राक्षसेन्द्रो ववर्ष शरवर्षम् ।

[(l. 1) L (ed.) शरणं गतः. —(l. 2) D2.12 पुरः (for पुनः). D2 स रक्षेन्द्रो (for राक्षसेन्द्रो). L (ed.) पश्चात्तु राक्षसेन्द्रो वै (°द्रेण) ववर्षे शरसंकरे.]

—After 22, V B1 (repeats after 23).2.4 D5-1.8.11 S ins.; Ñ1 B3 D13 (repeats after 22ᵃᵇ [r.]) ins. after 23, Ñ2 (second time illeg.) cont. for the first time after 748* repeating it after 22:

751* रुक्मपुङ्खैः प्रसन्नाग्रैरजोगतिभिराशुगैः ।

[B1 (first time) हेमपुङ्खैर्. Ñ1.2 (first time) V3 B1 (second time).2 D13 (first time) ततो (D13 तु तौ) विद्धौ (Ñ2 D13 °द्धौ, V3 B1 °द्धो); V1.3 B4 अजिह्मग्रैर्; B1 (first time) D13 (second time) अजिह्माग्रैर्; B2 सुतीक्ष्णाग्रैः; T3 सुतीक्ष्णाग्रैर् (for प्रसन्नाग्रैर्). V1.3 B1 (first time).4 D7.9.11 G3 Cm.t रजो-; M3 अजं (sic); Cg as above (for अजो-). B4 नाशनैः; D13 (second time) मद्भुतैः (for आशुगैः). Ñ1.2 (first time) V3 B1 (second time).2 तीक्ष्णधारैः शितैः शरैः; B3 नभोधाविभिराशुगैः; D13 (first time) तीक्ष्णाग्रैरजितैः शरैः (for the post. half). ❀ Cm: प्रसन्नाग्रैरजोगतिभिः इति पाठः. ❀]

—Thereafter, Ñ1 B3 cont.; V1 ins. after 23, B1 cont. after 751* (second time), D13 cont. after 751* (first time):

752* असृग्सुस्रुवतुर्गात्रैरभिवृष्टाविवाचलौ ।

[B1 रक्त (for असृग्). V2 असृग *पिर गात्रैर् (for the prior half). V1 अभिवृष्ट, B1 D13 अभिवृष्टाव् (for अभिवृष्टाव्). V1 इवाचलः.]

23 D10 om. 23ᵃᵇ. —ᵇ) G1 M1 भीमैर्; Cg as in text (for भल्लैर्). —For 23ᵃᵇ, S N V B D1-4.8.12.13 subst.:

753* नालीकैरर्धनालीकैर्भल्लैरथ विकर्णिभिः ।

[V1.2 नाडीकैर् (for both नालीकैर्). G (ed.) वृ- (for अर्ध-). V2 क्षुरैर् (for भल्लैर्). Ñ1 B3 अपि (for अथ). —V3 damaged from -कर्णिभि up to विद्ध्येष्ट in ᶜ. Ś D8.12 भल्लैर्वक्रै: शरत्पर; D1.3.4.13 वक्रैर्भल्लकवत्रैः (for the post. half).]

—V3 lacuna for ᶜ. —ᶜ) Ś D1-4.8.12.13 नाराचैर्; Ñ V1 B1-4 विपाठैर्; B1 निक्षेपैर् (for बिव्याध). D6 वत्सदन्तैश्च. —ᵈ) Ś D8.12 सिंह- (for सिंह-). B1 -दृष्टैः; D1 -नाग- (for -दंष्ट्रैः). D4.9 क्षुरैश्च (for क्षुरैस्). Ś1 D1-4.13 G1 शितैः शरैः; Ś1 D8.12 शरैः शितैः; G1 क्षुरैः शरैः; G3 * * शि (damaged); M1 शरैस्तथा; Cv.r.g as in text (for

G. 6. 20. 27
B. 6. 45. 24
L. 6. 21. 27

स वीरशयने शिश्ये विज्यमादाय कार्मुकम् ।
भिन्नमुष्टिपरीणाहं त्रिणतं रुक्मभूषितम् ॥ २४
बाणपातान्तरे रामं पतितं पुरुषर्षभम् ।
स तत्र लक्ष्मणो दृष्ट्वा निराशो जीवितेऽभवत् ॥ २५

बद्धौ तु वीरौ पतितौ शयानौ
तौ वानराः संपरिवार्य तस्थुः ।
समागता वायुसुतप्रमुख्या
विषादमार्ताः परमं च जग्मुः ॥ २६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

सुरेसथा) N1 B1 सिंहदंष्ट्रोरिथतौ नौ —After 23, V1 ins 752*, N1 B1 (repeats) & D11 (repeats after 22ab (r)) ins 751*

24 B1 om 24ab V1 reads 24ab twice (var) Ñ1 illeg for a—b) Ñ1 B1 शेते (for शिश्ये) V1 (first time) & B1 निहतो लक्ष्मण शिश्ये (V1 °णश्चापि, B1 °ण शेते) —V1 (first time) illeg for b—c) Ś Ñ V1 (second time) B1 D1-6. 8. 12. 13 दिव्यम्, D4 C1 सज्यम्, T1 G1 सज्यम्, Cg as in text (for विज्यम्) D8-11 Ct आविध्य, Cg as in text (for आदाय) —After 24ab (first time) V1 ins 749* —Ñ1 illeg for c—e) Ś D1. 4. 5. 12. 13 G2 ति (Ś D1. 4. 5 त्रु, D4 ति) B1 परिष्वस्त: D4 परीतात्मा (for -परीणाहं) —d) Ś D6. 13 नृपवन्, N1 B1 त्रिगुण, Ñ1 V1 त्रिवत्, V1. 2 B1 D1. 4. 6. 7. 8. 11. 13 T2. 3 त्रिनत, B2. 4 वितत (for त्रिणतं) M रत्न (for रुक्म) Ś V1 D1. 13. 14 -वाहिनं, N V1 B भक्तिं D1. 4 शक्ति (for भूषितम्)

25 a) Ñ1 B1 पातान्तरे D1. 3 पातान्तरे, G1 पातान्तरे (sic) Cv m g1 as in text (for पातान्तरे) Ś V1 B D1. 4. 6. 11. 13 राम (for रामं) —b) V1 D1 पतितं, V1. 2 D6. 13 ° पतितं (for पतितं) B1 पतितं पुरुषर्षभ —V1 damaged for 25cd —c) Ś N1 V1. 2 B1. 4 D1-6. 11. 13 ... लक्ष्मण, N1 B1 लक्ष्मण विहुले (for स तत्र लक्ष्मणो) —After 25, D1. 5. 6. 11 S ins.

754* रामं कनकपत्राड़्ये शरवर्षनिपीडितम् ।
सुग्रीव आर्तं दृष्ट्वा पतितं भरतर्षभ ।
दधमाति तं दृष्ट्वा समार्य परमं तथा ।

[(1. 1) M1 शरवर्ष D1 शरवर्षमर्दीश्च, D4 शरवर्ष परीक्ष त. D7 10. 11 शरण्य रुक्मोपितं (D7 °ष) D3 शरवर्षे निपीडित, T1 G1 शरवर्षेन पीडित (for the post half) —(1. 2) G1 damaged for सुग्रीव —(1. 3) D1 (s) पि च (by transp) (for चापि) T1 G1 M1 तौ (for तं)]

—Thereafter D7 10. 11 G2 cont

755* शोकार्ताश्रुकुलाक्षाश्च सुग्रीवप्रमुखास्तथा ।

26 a) V1 B1 विद्धौ (for बद्धौ) B1 धीरौ, Cg as in text (for वीरौ) Ś D1. 4. 5. 12. 13 विद्ध (D1 °द्ध) तौ Ñ1 V1 B1 निहतौ, N1 illeg V1. 2 B1. 3. 4 गतौ (for पतितौ) D1. 10. 11 बद्धौ तु तौ वीरवरौ शयानौ —b) Ś V B D1-3. 4. 5. 10. 11. 13 T1. 2 G1 M1. 2. 3 D1 तान (for तौ) Ś V B D1-6. 12. 13 G1. 2 M1 सर्वे (for तस्थुः) —c) Ś V1 V B D1-6. 10. 11 समासते वायुसुतप्रधाना —d) D1 T1 प्रजग्मुः (for च जग्मुः)

Colophon —*Kāṇḍa name* V1 B1. 2 D1. 6 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 V1 D1. 4 नागपाशे (D1 ते); Ś1 V1 V2 B1. 2 D1. 2. 4 नागपाश (B1 °ष), Ñ1 B1 राम पुत्र सर्ग । V1 रावणे D1. 5 युद्धवर्णनं सर्गः । D1 श्रीरामसुग्रीव —*Sarga no.* (figures words or both) Ś1 N1 V1. 2 B1 D1. 4. 11 om, Ś1 Ñ1 V1 D1. 2 21, B1 D1 23 B1. 4 20 D5-8. 10 T1 G M 45 D1 29 T1 44 —After colophon, D1 concludes with रामः G M1. 2 with श्रीरामाय नमः

३६

ततो द्यां पृथिवीं चैव वीक्षमाणा वनौकसः ।
ददृशुः संततौ बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १
वृष्ट्वेवोपरते देवे कृतकर्मणि राक्षसे ।
आजगामाथ तं देशं ससुग्रीवो विभीषणः ॥ २
नीलद्विविदमैन्दाश्च सुषेणसुमुखाङ्गदाः ।
तूर्णं हनुमता सार्धमन्वशोचन्त राघवौ ॥ ३
निश्चेष्टौ मन्दनिःश्वासौ शोणितौघपरिप्लुतौ ।
शरजालाचितौ स्तब्धौ शयानौ शरतल्पयोः ॥ ४
निःश्वसन्तौ यथा सर्पौ निश्चेष्टौ मन्दविक्रमौ ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गौ तापनीयाविव ध्वजौ ॥ ५
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ मन्दचेष्टितौ ।
यूथपैस्तैः परिवृतौ बाष्पव्याकुललोचनैः ॥ ६
राघवौ पतितौ दृष्ट्वा शरजालसमावृतौ ।
बभूवुर्व्यथिताः सर्वे वानराः सविभीषणाः ॥ ७
अन्तरिक्षं निरीक्षन्तो दिशः सर्वाश्च वानराः ।
न चैनं मायया छन्नं ददृशू रावणिं रणे ॥ ८

G 6 21.8
B 6 46.8
L 6 22 8

36

☞ Cv does not comment on Sargas 36 and 37

1 [a]) V3 damaged up to पृथिवीं B1 इतो (for ततो) D1 सर्वे (for चैव) —[b]) Ś Ñ1 V3 D3 4 13 वीक्षमाणा (sic). —[c]) Ś B4 D1–4 8 12 13 सहितौ, D11 G3 सततैर्, T3 सततौ, Cg h t as in text (for संततौ) Ś B1 D1–4 8 12 13 बद्धौ (for बाणैर्)

2 [a]) Ś3 दर्शित, Ś2 D5 घर्षित्वा, Ñ2 B3 D2 7 9 11 T1 2 M5 Ck दृष्ट्वे(D6 T3 M3 °ष्टे)व, B1 दृष्टा च, B4 G1 वृष्टवेव, D1 2 4 12 घर्षित्वा, D3 दृष्टेव (sic) D12 घर्षित्व, Cg t as in text (for वृष्ट्वेव) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G3 मेघे, Cg t as in text (for देवे) —[b]) B4 कृत (for कृत) —[c]) Ś D3 8 12 13 आपपात, Ñ1 V1 2 उपयातो, N2 B1 3 उत्पपात, V3 B2 4 उपायातो (for आजगाम) B4 च (for [अ]थ) —[d]) D4 सुग्रीवोथ (for ससुग्रीवो) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G3 M1 3 5 सुग्रीव सविभीषण

3 [a]) G M3 तु (for च) Ś Ñ1 V3 B3 D1–4 7–13 T3 अंगदो(V3 D7 9–11 T3 नीलश्च) द्विविदो(Ś D12 °दौ) मैंद —[b]) Ś Ñ1 V B1–3 D1 4 7–13 T3 G1 सुषेण कुमुदो नल (V B1 3 D7 9 11 T3 G1 °दोऽगद) Ñ2 B4 T3 M3 °कुमुदांगदा —[c]) M1 3 सर्वे (for तूर्णं) —[d]) Ś N1 B4 D1 8 12 13 अगमन्य(D1 3 12 °श)त्र, N2 V B1 3 4 D2 आगच्छ(D1 °न्त)न्यत्र, D4 आजग्मुर्यत्र, M3 अन्वचक्षत (for अन्वशोचन्त)

4 [a]) V3 D7 9 11 T G M3 5 Cg अचेष्टौ (for निश्चेष्टौ) D3 हृद्‌ (for मन्द) V1 D5 6 10 11 T G M3 5 निःश्वासौ ⌀ Cg अत्र पुस्तकेषु दृश्यते पाठः । यत्र अचेष्टाविति श्लोकः पूर्वश्लोकान्वित ॥ —[b]) V1 B2 4 रुधिरौघ, N2 V B1 3 D5–7 9 11 T G3 M3 शोणितेन, D5 शोणितैश्च (for शोणितौघ) D3 परिप्लिवौ (sic) —[c]) Ś Ñ V2 B D2 4 13 शरजालावृतौ(D4 °स्थि)तौ, V3 °जालाच यौ (for °जालाचितौ) D3 स्तब्धौ (for स्तब्धौ) D2 शरजालेन निर्भिन्नौ —[d]) Ś Ñ B1 3 4 D2 3 8–12 T3 शरतल्पगौ.

5 [a]) Ñ1 D3 4 5 10 11 S निश्वसतौ Ś Ñ V B1–4 D1–4 8 12 13 M1 3 नागौ, Cg as in text (for सर्पौ) —[b]) D4 सुविद्धौ, M1 3 निहतौ, Cg as in text (for निश्चेष्टौ) V B1 3 नष्ट, D3 5 13 सिद्ध, D4 7 9–11 T1 2 G3 M3 दीन, Cg as in text (for मन्द) —G1 om 5[c]–7[b]. —[c]) Ñ2 V B1 च्युत, B3 प्रति, D1 T3 G3 M1 3 5 [आ]साव (for स्राव) D3 T3 लिप्तांगौ —[d]) Ś Ñ2 V B1–4 D1 4 7–13 M3 तपनीयाव्

6 G1 om 6 (cf v l 5) —[b]) Ś Ñ2 B3 D1 3 4 12 13 मन्दचेतसौ(Ñ2 B3 °सो) Ñ2 V B1 3 4 नष्टचेतनौ, D3 मद्विलिखनौ (for मन्दचेष्टितौ) —Ś D3 12 om 6[c]–7[b] —[c]) Ñ V3 B स, D9–11 स्ते (for तैः) L (ed) परिवृत्तौ —[d]) D1 [अ]श्रुव्याकुल (for व्याकुल) N V1 2 B D2 4 लोचनौ (for लोचनैः) M1 3 बाष्पपर्याकुलेक्षणं

7 Ś D3 12 G1 om 7[ab] (for G1 cf v l 5 and for others 6 —[a]) Ñ1 B3 राम तु पतितं दृष्ट्वा —[b]) Ñ2 V B1 2 4 D1 2 12 बाण (for शर) V3 B3 D3 10 11 सम निहतौ, D1 2 4 सम(D4 °मा)हितौ, D7 9 T3 समाचितौ, D12 विमोहितौ G3 M3 (आ)चितौ तदा (for समावृतौ) Ñ1 B3 शरविद्धौ सलक्ष्मणौ —[cd]) D3 M3 transp व्यथिता and वानरा

8 D12 om (hapl) 8 to G3 om (hapl ?) 8–9[b] —[a]) Ñ2 B4 D4 अंतरिक्ष Ś D3 निरीक्षत, Ñ2 V3 B1 3 च(N2 तु) पश्यन्तो, D1 G3 M3 निरीक्षत, D4 निरीक्षन्त (for निरीक्षन्तो) —[b]) Ś Ñ1 B1 3 D1 2 13 तु त, Ñ2 V B1 3 च त, D4 च न D5 सुत, D11 चेव (for चैन) D1 4 (after corr as in text) दिशं (for छन्नं) —D1 3 om (hapl) 8[d] 9[d] —[d]) Ś D1–4 13 प्रपश्यन् (for ददृशू) G3 वानरा (for रावणिं) Ñ1 B3 4 पश्यतो(B3 °ति) रावणात्मजं N2 V B1 3 G (ed) ददृशे(V3 B2 °क्षति, G (ed) पश्यती)न्द्रजितं रणे

G. 6. 20. 27
B. 6. 45. 24
L. 6. 21. 27

स वीरशयने शिश्ये विज्यमादाय कार्मुकम् ।
भिन्नमुष्टिपरीणाहं त्रिणतं रुक्मभूषितम् ॥ २४
बाणपातान्तरे रामं पतितं पुरुषर्षभम् ।
स तत्र लक्ष्मणो दृष्ट्वा निराशो जीवितेऽभवत् ॥ २५

बद्धौ तु वीरौ पतितौ शयानौ
तौ वानराः संपरिवार्य तस्थुः ।
समागता वायुसुतप्रमुख्या
विषादमार्ताः परमं च जग्मुः ॥ २६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

क्षुरैस्तथा) Ñ1 B3 सिंहदंष्ट्रोस्थितैः शरैः —After 23, V1 ins 752* N1 B1 (repeats) 3 D11 (repeats after 22[ab] [r]) ins 751*

24 B4 om 24[ab] V1 reads 24[ab] twice (var) Ñ1 illeg for [a] —[a]) Ñ1 B1 शेते (for शिश्ये) V1 (first time) 2 3 B1 2 निहतो लक्ष्मण शिश्ये (V1 °णश्चापि, B1 °ण शेते) —V1 (first time) illeg for [b] —[b]) Ś Ñ V1 (second time) 2 3 B1 3 D1-4 8 12 13 दिव्यम्, D1 C1 प्रख्यम्, T1 G1 सज्यम्, Cg as in text (for विज्यम्) D9-11 Ct आविध्य, Cg as in text (for आदाय) —After 24[ab] (first time) V1 ins 749* —N1 illeg for [c] —[c]) Ś D1-4 8 12 13 G1 क्षि (Ś D2 8 12 छ, D1 सि) प्त B1 4 परिध्वस्त D4 परीताभा (for परीणाह) —[d]) Ś D8 12 नृत्तपर् Ñ1 B1 त्रिगुण N1 V1 विनत, V1 3 B1 D1 3 4 5 7 9 11 13 T2 3 त्रिनत, B3 4 विनत (for त्रिणतं) M रत्न (for रुक्म) Ś V1 D8 12 13 कांचिते, N V1 B रंजित, D1 3 4 राजित (for भूषितम्)

25 [a]) Ñ1 B1 पातालर, D1 12 पातातुर G1 पाद्मान्तरे (sic) Cv m g t as in text (for पातान्तरे) Ś N V B D1 3 4 5 12 13 राम (for रामं) —[b]) Ñ1 B1 शयान V1 3 D1 10 11 पतितं (for पतितं) B1 पतित पुरुषर्षभ —V2 damaged for 25[cd] —[c]) Ś N1 V1 2 B1 2 4 D1 4 5 12 13 शयान लक्ष्मणं, N1 B1 लक्ष्मण विक्रुत (for स तत्र लक्ष्मणो) —After 25, D1 7 9 11 S ins

754* राम कमलपत्राक्ष शरबन्धपरिक्षतम् ।
 शुशोच भ्रातरं दृष्ट्वा पतित धरणीतले ।
 हरयश्चापि तं दृष्ट्वा संताप परम गता ।

[(l 1) M1 शरबद्ध D1 शरचयप्रतीक्षत, D1 शरबद्ध परीक्ष त D7 10 11 शरस्य रणोत्थित (D7 °त), D1 शरवेपे निपीडित T1 G1 शरचयेन पीडित (for the post half) —(l 2) G1 damaged for शुशोच —(l 3) D1 (s) पि च (by transp) (for चापि) T1 G1 M1 तौ (for त)]

—Thereafter D7 10 11 G1 cont

755* शोकार्तास्तु(?) कुसुमसमश्रुपूरितलोचना ।

26 [a]) V1 B1 विद्धौ (for बद्धौ) B1 वीर, Cg as in text (for वीरौ) Ś D1 4 8 12 13 विद्धु (D1 °द्ध) तौ, Ñ1 V1 B1 निहतौ, N1 illeg V1 3 B1 2 4 शयने (for पतितौ) D7 10 11 बद्धौ तु तौ वीरशये शयानौ —[b]) N V B D1 3 5 7 10 11 13 T1 3 G1 M1 2 3 तैः D1 तत (for तौ) Ś N V B D1-4 8 12 13 G1 3 M1 सव (for तस्थु) —[c]) Ś N1 V B D1 4 5 12 13 समागते वायुसुतप्रधाना —[d]) D13 T1 प्रजग्मु (for च जग्मु)

Colophon —*Kanda name* N V1 3 B1 2 4 D1 13 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś1 V1 D1 4 शरबंधन (D4 °न) Ś1 N1 V1 B1 4 D1 8 12 शरबंध (B2 °ध) N1 D1 3 रात्रियुद्ध शरबंध V1 शरबंध, D1 12 युद्धपर्वणि शरबंध, D1 श्रीराममूर्छित —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 3 B1 D1 4 11 13 om Ś1 N1 V1 D1 4 21 B1 D1 22 B1 4 20 D1-7 10 T1 3 G M 45 D1 19 T1 44 —After colophon D1 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

३६

ततो द्यां पृथिवीं चैव वीक्षमाणा वनौकसः ।
ददृशुः संततौ बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १
वृष्ट्वेवोपरते देवे कृतकर्मणि राक्षसे ।
आजगामाथ तं देशं ससुग्रीवो विभीषणः ॥ २
नीलद्विविदमैन्दाश्च सुषेणसुमुखाङ्गदाः ।
तूर्णं हनुमता सार्धमन्वशोचन्त राघवौ ॥ ३
निश्चेष्टौ मन्दनिःश्वासौ शोणितौघपरिप्लुतौ ।
शरजालाचितौ स्तब्धौ शयानौ शरतल्पयोः ॥ ४
निःश्वसन्तौ यथा सर्पौ निश्चेष्टौ मन्दविक्रमौ ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गौ तापनीयाविव ध्वजौ ॥ ५
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ मन्दचेष्टितौ ।
यूथपैस्तैः परिवृतौ बाष्पव्याकुललोचनैः ॥ ६
राघवौ पतितौ दृष्ट्वा शरजालसमावृतौ ।
बभूवुर्व्यथिताः सर्वे वानराः सविभीषणाः ॥ ७
अन्तरिक्षं निरीक्षन्तो दिशः सर्वाश्च वानराः ।
न चैनं मायया छन्नं ददृशू रावणिं रणे ॥ ८

G 6 21 8
B 6 46 8
L 6 22 8

36

☞ Cv does not comment on Sargas 36 and 37

1 ᵃ) V3 damaged up to पृथिवीं B3 दृतो (for ततो) D1 सर्वं (for चैव) —ᵇ) Ś Ñ1 V3 D1 2 4 13 वीक्ष्यमाणा (sic). —ᶜ) Ś B4 D1-4 8 12 13 सहितौ, D11 G1 सततैर्, T3 सनतौ, Cg k t as in text (for संततौ) Ś B4 D1-4 8 12 13 बद्धौ (for बाणैर्)

2 ᵃ) Ś1 वृद्विव, Ś2 D3 धर्षित्वा, Ñ1 B3 D5 7 9 11 T2 3 M5 Ck दृष्ट्वे(D6 T3 M5 °ष्ट्वै)व, B1 दृष्ट्वा च, B4 G1 वृष्ट्येव, D1 2 4 12 धर्षित्वा, D2 दृष्ट्येव (sic) D12 धर्षित Cg t as in text (for वृष्ट्वेव) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 G2 मेघे, Cg t as in text (for देवे) —ᵇ) B4 कृते (for कृत) —ᶜ) Ś D1-3 8 12 13 आपपात, Ñ1 V1 2 उपयातो, N2 B1 2 उत्पपात, V3 B3 4 उपायातो (for आजगाम) B4 च (for [अ]थ) —ᵈ) D3 सुग्रीवोथ (for ससुग्रीवो) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 G2 M1 2 3 सुग्रीव सविभीषण

3 ᵃ) G M3 तु (for च) Ś Ñ1 V1 B3 D1-4 7-13 T3 अङ्गदो(V1 D7 9-11 T3 नीलश्च) द्विविदो(Ś D12 °धो) मैन्द —ᵇ) Ś N1 V B1-3 D1 4 7-13 T3 G1 सुषेण कुमुदो नल (V B1 2 D5 9 11 T3 G1 °दोङ्गद) N2 B2 T2 M2 °कुमुदाङ्गदा —ᶜ) M1 2 सह (for तूर्णं) —ᵈ) Ś N1 B3 D1 3 8 12 13 अन्वशोच(D1 3 10 °च्य)त, N2 V B1 2 4 D8 आयच्छ(D5 °स)न्यत्र, D4 आजग्मुर्यत्र, M3 अन्ववेक्षत (for अन्वशोच त)

4 ᵃ) V3 D5 7 9-11 T G M1 2 Cg अचेष्टौ (for निश्चेष्टौ) D1 सद्- (for मन्द) N1 D5 6 10 11 T G M1 2 3 निश्वासौ ※ Cg अत्र पुनरुक्तयो तु भ्रातरेकार्थ। यद्वा अचेष्टावित्ति श्लोक पूर्वश्लोकेनान्वित ※ —ᵇ) V1 B2 4 रुधिरौघ, Ñ2 V B1 2 D5-7 9 11 T G1 2 M3 शोणितेन, D4 शोणितैश्च (for शोणितौघ) D4 परिद्विग्धौ (sic) —ᶜ) Ś Ñ V3 B D5 6 12 शरजालावृ(D5 °न्वि)तौ, V3 °जालमय यौ (for °जालाचितौ) D3 न्यस्तौ (for स्तब्धौ) D1 शरजालेन निर्बद्धौ —ᵈ) Ś Ñ B1 2 4 D2 4 7-13 T3 शरतल्पगौ

5 ᵃ) Ñ1 D2 4 5 9 10 11 S निश्वसतौ Ś Ñ V B1-4 D1-4 8 12 13 M1 2 नागौ, Cg as in text (for सर्पौ) —ᵇ) D4 सुविद्धौ, M1 2 निहतौ, Cg as in text (for निश्चेष्टौ) V B1 2 नष्ट, D1 2 4 13 सिंह, D5 7 9-11 T1 2 G1 M3 दीन, Cg as in text (for मन्द) —G1 om 5ᶜ-7ᵇ —ᶜ) Ñ2 V B1 स्रुति, B2 प्रति, D1 T2 G2 M1 2 3 [आ]स्राव (for स्राव) D6 T3 दिग्धाङ्गौ —ᵈ) Ś Ñ1 V B1-3 D1 4 7-11 M3 तपनीयाव

6 G1 om 6 (cf v l 5) —ᵇ) Ś Ñ1 B3 D1 2 4 8 12 13 मन्दचेतसौ(Ñ1 B3 °नौ) N2 V B1 2 4 नष्टचेतनौ, D3 मन्दनिश्वनौ (for मन्दचेष्टितौ) —Ś D5 11 om 6ᶜ-7ᵇ —ᶜ) N V3 B स, D9-11 स्तै (for त) L (ed) परिवृत्तो —ᵈ) D3 T2 व्याकृत (for व्याकुल) N V1 2 B D3 4 लोचनौ (for लोचनै) M1 2 बाष्पपर्याकुलेक्षणै

7 Ś D5 12 G1 om 7ᵃᵇ (for G1 cf v l 5 and for others 6 —ᵃ) Ñ1 B3 राम तु पतित दृष्ट्वा —ᵇ) Ñ2 V B1 2 4 D1 4 13 बाण (for शर) V3 B2 D5 10 11 सम न्वितौ, D1 3 4 सम(D4 °मा)दितौ, D7 9 T3 समाचितौ, D12 विमोहितौ G2 M3 [आ]चितौ तदा (for समावृतौ) Ñ1 B3 शरविद्ध सलक्ष्मण —ᶜᵈ) D1 M5 transp व्यथिता and वानरा

8 D12 om (hapl ?) 8-10 G2 om (hapl ?) 8 9ᵇ —ᵃ) Ñ2 B4 D6 अन्तरिक्ष Ś D6 निरीक्षत, Ñ3 V3 B1 2 च(Ñ1 तु) पश्यतो, D3 G1 M3 निरीक्षत, D4 निरीक्षन्त (for निरीक्षन्तो) —ᶜ) Ś N1 B2 4 D1-3 13 तु त, N2 V B1 2 च त, D4 च त D6 तु त D11 चव (for चैन) D1 4 (after corr as in text) छिन्न (for छन्न) —D5 8 om (hapl) 8ᵈ-9ᵃ —ᵈ) Ś D1-3 8 13 अपश्यन् (for ददृशू) G1 वानरा (for रावणि) Ñ1 B2 4 पश्यतो(B1 °ति) रावणात्मज, N2 V B1 2 G (ed) ऐक्षते(V3 B2 ऐक्षति, G [ed] पश्यती)द्रजित रणे

G 6. 21. 9
B 6. 46. 9
L 6. 22. 9

तं तु मायाप्रतिच्छन्नं माययैव विभीषणः ।
वीक्षमाणो ददर्शाथ भ्रातुः पुत्रमवस्थितम् ॥ ९
तमप्रतिमकर्माणमप्रतिद्वन्द्वमाहवे ।
ददर्शान्तर्हितं वीरं वरदानाद्विभीषणः ॥ १०
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म तौ शयानौ समीक्ष्य च ।
उवाच परमप्रीतो हर्षयन्सर्वनैरृतान् ॥ ११
दूषणस्य च हन्तारौ खरस्य च महाबलौ ।
सादितौ मामकैर्बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १२
नेमौ मोक्षयितुं शक्यावेतस्मादिषुबन्धनात् ।
सर्वैरपि समागम्य सर्षिसंघैः सुरासुरैः ॥ १३
यत्कृते चिन्तयानस्य शोकार्तस्य पितुर्मम ।
अस्पृष्ट्वा शयनं गात्रैस्त्रियामा याति शर्वरी ॥ १४
कृत्स्नेयं यत्कृते लङ्का नदी वर्षास्विवाकुला ।
सोऽयं मूलहरोऽनर्थः सर्वेषां निहतो मया ॥ १५
रामस्य लक्ष्मणस्यैव सर्वेषां च वनौकसाम् ।
विक्रमा निष्फलाः सर्वे यथा शरदि तोयदाः ॥ १६
एवमुक्त्वा तु तान्सर्वान्राक्षसान्परिपार्श्वगान् ।
यूथपानपि तान्सर्वांस्ताडयामास रावणिः ॥ १७

9 D1 om 9. G2 om 9ab. D5 om 9a (for all cf v l 8). —a) D1 ततो (for तं तु). D1 प्रतिच्छन्न, D1 परिच्छन्न. —b) N1 B2 मायया स. D3 माययेव, G1.2 M1 मायावी स (M2 च) (for माययैव). —After 9ab D1 erroneously repeats 8c and 9d. —Ś V2 D2 om (hapl.) 9c–10. —c) D1.5.13 वीक्ष्यमाणो, D6 विभीषणो (for वीक्षमाणो). V1 D7.9.11 ददर्शाय, G1 M1 [ऽ]थ ददर्श. N2 B3 ददर्श स्थितमाकाशे. —d) M1 भ्रातृ (for भ्रातुः). M1.2 रथ स्थित (for मवस्थितम्).

10 Ś V1 D2.3 om 10 (cf v l 8 and 9). D1 om 10ab. —c) N1 B1 पश्यति (for ददर्श). —d) N2 B2.4 D1.4 वरदश, B1 अंतर्धानाद्, D1 जितदत्त (for वरदानाद्). —After 10, D5.7–11 S ins.

756* तजसा यशसा चैव विक्रमेण च संयुतम् ।

[D1 वपुषा (for यशसा). G1 [अ]पि (for [च]व). D7–11 T1 G1 युतम्.]

11 a) D1 च (for तु). N V B महामाय (for [आ]त्मन कर्म). —b) Ś D1–4.13 G1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य). G2 तु (for च). Ñ V B कृत्वा कर्म सुदुष्करं (N1 B2.4 °रात्मनो). —c) N1 V B1.3.4 D1.5.11.12 T2 राक्षसान्, D1 नैरितान् (for नैरृतान्). M1.2 हर्षयन् रजनीचरान्.

12 a) Ś D2.3 G1 M1 निहन्तारौ. D1.12 च हन्तारं (for च हन्तारौ). —b) S D1.12 तथैव च. N1 V B1.3 महाद्युती, G1.2 M1 महात्मन (for महाबलौ). N1 B2.4 D1.12 तथैव च (D1 तु) पश्यत. D1 भ्रातरमेव पश्यत. —After 12ab N1 ins.

757* सादितौ भूतले पश्य न भक्तौ [illegible]

—c) S D1.12 ता (Ś1 तौ; D13 ता) सितौ. N1 B सायकैः. Ñ1 (orig.) V1.2 सुदितौ. D1.3.13 चेतितौ. D1 बद्धौ. G1.2 M1 सादितौ. G1 स्वर्दितौ. Cn as in text (for सादितौ).

13 a) Ś1 D1 तौ. V1 B1.2.4 D1–4.11.13 [ए]तौ. B1 च. D1 [ए]व (for [इ]मौ). Ñ V1.2 B D1.4 G1.2 M1 मोचयितुं. V1 D1 T1.2 G1.2 M1 शक्याव (for शक्याव). —b) V1 D1.4 शर (for इषु). Ś D1.12 एतौ तौ शरबन्धने. —c) Ś D1.12 समस्तैश्च (for सर्वैरपि). N1 V1.2 B1.2.4 समागत. —d) N1 V1 B1 चर्षिसंघैः, V1 ऋषिभिश्च, D1 सचसंघैः (for सर्षिसंघैः).

14 V1 om 14. —a) V1 B1.2 कृत चिंतयतो यस्य. —c) B1 अस्पृश्य (for अस्पृष्ट्वा). Ś D1.12 अस्पृष्टे शयने गात्रैः, V1 D1.3.13 अस्पृष्ट्वा शयना गा (D1.2.13 °नैर्गा)त्रैस्. —d) N V1.2 B1.2 जाग्रत. D1.13 यामिनी (for शर्वरी). Ś D1.12 दाध्यमा (Ś1 °ना या)मास्त्रि यामिनी. D1 दाध्यमायाति यामिनी.

15 V1 (orig.) for 15ab. —a) Ś1 कृत्स्नीयं. V1 कृत्स्नी हि. B1 कृत्स्नेयं. T1 कृतयं (for कृत्स्नेयं). Ś N1 V1 B1.4 D1–4.11.13 नगरी (for यत्कृते). —b) G1 M1 वर्षाद् (for वर्षासु). V1 व्याकुला (for [इ]वाकुला). V1 नद्या वर्षास्विता. —c) Ś D1.12 मूलकरो. V1 रोप. B1.4 रोप. D1.3 धन्वी (for हरो). —D1.3 om (hapl.) 15d–16b. —d) S D1 तो हतो. D1.10.11 शमितो, D1 शासितो (for निहतो). Ñ1 B1 सर्वेषां तो निपातित.

16 D1.3 om 16a (cf v l 15). —ab) D1 [इ]व (M1.2 [अ]पि (for [ए]व). Ś D1–4.13 सलक्ष्मणस्य रामस्य (for °). N1 B1.4 रामलक्ष्मणसुग्रीवा च वान्य वनौकसाम्. N1 V B1.3 रामोऽयं लक्ष्मणश्चैव सर्व एव (V1 सह सर्व) वनौकस. —D1 om 16c–17. —c) N1 B1.4 विक्रम (for विक्रमा). N1 V B1.3 ताः [illegible] (B1.3 °ता नि)ष्फला. D1 विक्रमो निष्फल सर्वे. —d) D1.3 तोयद.

17 D1 om 17 (cf v l 16). —a) D1 स (for तु). B1 पुत्रपुत्रांस्तु समं. —b) S D1.11.12 T1.2 G1.2 M1 C1 राक्षसान्. N1 B1.2 वानरान् निपातयन्. N1 V D1.3 ए (D1.3 ता)निपातयन्. D1.3 (orig.) परिपार्श्वगन् (D1 °न), D1 (orig. also) परिवारकान्. T1 परिपार्श्वत. G1 M1 पार्श्ववर्तिन (for परिपार्श्वगान्). —c) S D1.12 यथा, D1.13 [illegible]

तानर्दयित्वा बाणौघैस्त्रासयित्वा च वानरान् ।
प्रजहास महाबाहुर्वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १८
शरबन्धेन घोरेण मया बद्धौ चमूमुखे ।
सहितौ भ्रातरावेतौ निशामयत राक्षसाः ॥ १९
एवमुक्तास्तु ते सर्वे राक्षसाः कूटयोधिनः ।
परं विस्मयमाजग्मुः कर्मणा तेन तोषिताः ॥ २०
विनेदुश्च महानादान्सर्वे ते जलदोपमाः ।
हतो राम इति ज्ञात्वा रावणिं समपूजयन् ॥ २१
निष्पन्दौ तु तदा दृष्ट्वा तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
वसुधायां निरुच्छ्वासौ हतावित्यन्वमन्यत ॥ २२
हर्षेण तु समाविष्ट इन्द्रजित्समितिंजयः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां हर्षयन्सर्वनैरृतान् ॥ २३

G 6 21 24
B 6 46.28
L 6 22 23

(for अपि) Ś D1 4 12 सर्वांस्तास् (by transp) D13 सर्वांश्च, D8 चाकाशे (for तान्सर्वांस्) —ᵈ) Ñ1 B1 3 4 G2 त्रासयामास, Ñ2 V B2 अर्दयामास, D9 10 11 Ct ताडयस्व च (for ताडयामास) Ś Ñ V B D3 6 8 13 T1 G1 3 राक्षस (for रावणि) —After 17, Ñ V B D9 13 ins

758* मर्मेषु सर्वगात्रेषु घोरैर्दत्त्वरैः शरैः ।
मोहयन्शरबन्धेन पातयामास भूतले।

[(l 1) B2 शाखेषु (for गात्रेषु) D13 मर्मस्तु सर्वगात्राणि (for the prior half) B3 transp दैः and शरैः —(l 2) Ñ1 B3 D13 पातय धरणीतले (for the post half)]

while D5-7 9 11 S ins after 17

759* नील नवभिराहत्य मैन्दं च द्विविदं तथा।
त्रिभिस्त्रिभिरमित्रघ्नस्तताप प्रवरेषुभिः ।
जाम्बवन्तं महेष्वासो विद्ध्वा बाणेन वक्षसि।
हनूमतो वेगवतो विससर्ज शरान्दश।
गवाक्ष शरभं चैव तावप्यमिततेजसौ। [5]
द्वाभ्यां द्वाभ्यां महावेगो विव्याध युधि रावणिः ।
गोलाङ्गूलेश्वरं चैव वालिपुत्रमथाङ्गदम्।
विव्याध बहुभिर्बाणैस्त्वरमाणोऽथ रावणिः ।
तान्वानरवरान्भित्त्वा शरैरग्निशिखोपमैः ।
ननाद बलवांस्तत्र महासत्त्वः स रावणिः । [10]

[(l 1) T2 नल (for नील) D5-7 9-11 T2 G1 2 स (for च) M2 विविदं (for द्विविं) —(l 2) M5 त्रिभिर्विद्धै रथात्त्रिभिः (for the prior half) D9 ताडयन् G1 तावुभौ G2 M4 तौ चोभौ G3 द्वयाभौ M1 2 श्वान (for तताप) D7 10 11 G1 परेषुभिः —(l 4) D6 reads in marg सर्व शरान्दश —(l 5) G3 M6 तौ विद्धा M2 द्वावपि (for तावपि) D7 10 11 G3 M6 निर्भौ G2 M1 3 तेजसा (for -तेजसौ) —(l 6) D9 T2 उभावेतौ G1 महावेगो G2 °महद् (for महावेगो) —(l 7) D9 गोलाङ्गूलेश्वराय M1 3 [अ]पि (for [अ]थ) G1 2 M1 3 तथा (for अथ) —(l 9) D9 जित्वा (for भित्त्वा) M1 3 तान्सर्वान्वानरान्भित्त्वा (for the prior half) —(l 10) G2 तस्मै (for तत्र) G1 2 M2 [ऽ]थ (for स)]

18 V3 damaged for 18ᵃᵇ —ᵃ) B1 2 तान् (for तान्) Ś D1-4 12 13 ताडयित्वा B4 अर्दयित्वा तु (hypm) (for मर्दयित्वा) —ᵇ) T2 G3 तापयित्वा B3 T1 स (for च) Ñ2 B2 वनौकस , B3 (marg also as in text) च वानर (for च वानरान्) —ᶜ) G1 2 जघान च, M4 जहास च (for प्रजहास) Ś D4 12 ततो मद्, Ñ V B D1-4 12 महाहास(Ñ2 V B3 °सो) D9 G2 °सत्त्व(G3 °त्त्वो) G1 M3 °नाद् (for महाबाहुर्) —ᵈ) Ś D1 3 8 12 13 म° (D1-4 13 ततो) वचनमब्रवीत्

19 ᵃ) V D9 शरबद्धन (sic) —ᶜ) V राघवाव् (for भ्रातराव्) D9 वीरौ D5 T2 ख्यातौ (for एतौ)

20 V3 damaged for 20ᵃᵈ —ᵃ) Ś V1 B4 D2 13 उक्त्वा (for उक्तास्) M1 2 तत (for तु ते) —ᵇ) M6 वानरा (sic) (for राक्षसा) Ś D1-4 8 12 13 परिवार्यैत (D8 °ता) (for कूटयोधिन) —ᶜ) Ś V1 D7 8 10-12 G3 आपन्ना (for आजग्मु) —ᵈ) Ñ1 B3 तस्य (for तेन) Ś D4 13 दर्शिता , V3 D1 4 7 9-11 13 T G3 M1-3 हर्षिता (for तोषिता)

21 ᵃ) Ś1 महानादान्, Ñ V B1 3 D1 4 13 T3 G1 2 महानाद(D1 4 13 T3 °दा) (for महानादान्) —ᵇ) Ñ1 B3 4 त सर्व (by transp) D5 6 T1 2 G1 M सर्वतो (for सर्वे त) Ñ2 V B1 2 जलदा इव (for जलदोपमा) —D2 om (hapl) from इति in 21ᶜ up to राम in 22ᵈ —ᵈ) Ś Ñ V B D1 4 12 L (ed) वाक्य(V3 वालि, L [ed] तेभ्य)पूजयन् D6 चैव पूजयन्

22 D1 om up to राम in 22ᵇ (cf v l 21) —ᵃ) D1 निष्पन् (sic) (for निष्पन्दौ) T2 G1 3 M6 तावुभौ G2 तु ततो (for तु तदा) Ś D1-4 12 13 निष्प्रकम्पौ कृतौ (D4 च तौ) दृष्ट्वा Ñ1 V3 B3 4 D6 निश्चेष्टौ(D6 °कम्पौ) तावुभौ दृष्ट्वा Ñ2 V1 2 B1 2 तावुभौ(Ñ2 राक्षसा) पतितौ दृष्ट्वा —ᵇ) Ñ V B D7 9-11 T1 G1 3 भ्रातरौ (for तावुभौ) —D1 om 22ᶜ 36ᵇ —ᶜ) G (ed) निरुत्साहौ (for निरुच्छ्वासौ) —ᵈ) Ś1 D4 12 [अ]नुमन्यत, Ñ1 B3 D1 स मन्यत, Ñ2 V B1 2 तदा(B1 °दौ) विदु B4 समुद्यत D2 4 6 [अ]न्य(D4 [म]व)मन्यत D5 च मोदत T2 [अ]पि मन्यत (for [अ]न्वमन्यत) D1 13 इत्थौ तावित्य मन्यत G1 2 M6 सोऽमन्यत हताविति

23 D1 om 23 (cf v l 22) —ᵃ) M1 2 च (for तु) G1 महताविष्ट (for तु समाविष्ट) Ś Ñ V B D2-4 12 13

G 6. 21. 25
B 6. 46. 29
L. 6. 22. 24

रामलक्ष्मणयोर्दृष्ट्वा शरीरे सायकैश्चिते ।
सर्वाणि चाङ्गोपाङ्गानि सुग्रीवं भयमाविशत् ॥ २४
तमुवाच परित्रस्तं वानरेन्द्रं विभीषणः ।
सबाष्पवदनं दीनं शोकव्याकुललोचनम् ॥ २५
अलं त्रासेन सुग्रीव बाष्पवेगो निगृह्यताम् ।
एवंप्रायाणि युद्धानि विजयो नास्ति नैष्ठिकः ॥ २६
सशेषभाग्यतास्माकं यदि वीर भविष्यति ।
मोहमेतौ प्रहास्येते भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ २७
पर्यवस्थापयात्मानमनाथं मां च वानर ।
सत्यधर्मानुरक्तानां नास्ति मृत्युकृतं भयम् ॥ २८
एवमुक्त्वा ततस्तस्य जलक्लिन्नेन पाणिना ।
सुग्रीवस्य शुभे नेत्रे प्रममार्ज विभीषणः ॥ २९
प्रमृज्य वदनं तस्य कपिराजस्य धीमतः ।
अब्रवीत्कालसंप्राप्तमसंभ्रान्तमिदं वचः ॥ ३०

तत (Ñ1 B2.3 D4 स तु) शीघ्र पुरीं लङ्काम् —b) S D3.4.6.10.11 रावणि (for इन्द्रजित्) —c) Ś D3.4.5.10.13 महे ष्वासोः N V B1.3.4 दुराधर्ष, T1 सुदुर्धर्षा (for पुरीं लङ्का) —d) Ś1 V B2.4 D5 T1.3 G3 M3 राक्षसान् (for नैऋतान्)

24 D1 om 24 (cf v l 22) —a) B1 चैव, B3 चैव, D6 T1 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) —b) D1 चेषुभिश्च (for सायकैश्च) D6 चिक (sic) D6 M1 क्षिते, Cm t as in text (for चित) Ś D3.4.8.10.13 शरीरेष्विषुभिश्चित N V B D11 G1 शरीर सायकैर्श्चित(D11 °कै क्षिते) ‡ Cm सायकैश्चिते शरीरे सायकचिताम्यङ्गोपाङ्गानि च दृष्ट्वेति वचन व्यत्ययेन योजनीयम् ‖ so also Cg °cd) T3 सुग्रीवो (for °वं) Ś N V B D5-6.8.10.13 वानरेन्द्रस्य सत्तो (V3 D11 °पा) स सुग्रीवस्य महद्भय, G1.3 भ्रातरामाथ सत्रास सुग्रीव सह वानरैः —After 24 B1.3 ins

760* भयशोकसमाविष्टो रुरोद च महाकपि ।

25 D1 om 25 (cf v l 22) —a) Ś D6.13 भय ग्रस्त (for परित्रस्त) —b) N V1.3 B सुग्रीव तु (Ñ1 B2.4 स) (for वानरेन्द्र) —c) D11 वचन, T3 लोचनं, G1.3 नयन, Ch t as in text (for वदने) —d) Ś Ñ1 D3.4.6-13 T1.3 G1.3 क्रोध । Ñ2 V B1 D2 बाष्प (for शोक) V1 D5 G2 लोचन । T3 चेतस, G3 मानस (for लोचनम्) B3 शोकपर्याकुलदृशं

26 D1 om 26 (cf v l 22) —a) T3 शोकेन (for त्रासेन) —d) B4 बाष्पवेगो, D1 °वेगो (for बाष्पवेगो) V B1 निरुध्यता B3 निवर्त्यता T3 निवार्यता

27 D1 om 27 (cf v l 22) —a) Ñ1 सहाय, D1 सहस्र (for सशेष) Ś D6.13 विजयो भाग्यतोस्माकं B1-3 D3.8 T3 सहाय मां (D3 D6 °यभा)ग्यमस्माक D10.13 तभाग्यवशपरास्माक —b) D1 शूरो, D11.13 शूर, D1 शूरो (for वीर) D1 भविष्यत —c) D1.4 विमोक्ष्यत, D1 प्रहास्येतं, D1 प्रहास्यतो (for प्रहास्येते) Ś D3.8 भवेत (D11 °व) मो विमोक्ष्यते Ñ1 B3 विमोक्ष्यत मोहगतो (Ñ1 °मयतौ) —d) D5-8.9-11 T G1 M1-3 महात्मानौ (D6 T3 °नौ) महाबलौ

28 D1 om 28 (cf v l 22) —b) V1 सत्यधर्मं, B1 D1 मामनाथं (by transp) D1 सनाथं मां (for अनाथ मां) V1 reads मा च वानर on marg D1 वानरान् S D6.13 सर्वानप्यत्र वानरान्, G1.3 मा च वानरपुङ्गव —c) B4 यश (for सत्य) Ñ V1 B D1-13-11 T G1.3 M (धर्म)मिर(B1 °तु T3 °स)क्तानां (for (ध)र्मानुरक्तानां). —d) B1 नास्ति मृत्युभयं क्वचित्, G1 नास्ति मृत्युभयाद्भयं. —After 28 Ś N V B1.3.4 D6.8.13.12 ins

761* मोहसतापसयुक्त राम प्रति महाकपे ।
विमुञ्चस्वामयं त्रास प्राणाश्यैव विशय ।

[V1 om 1 1 —(1 1) Ñ1 illeg for मोहसंताप D1 बाष्प D11 शोक (for मोह) D6.13 संयुक्तो (for संयुक्त) —(1 2) N V1 B1.3.4 विमुञ्च मा गमत्रासं V1 विमुञ्च राक्षसी त्रासं (for the prior half) Ś D6.13 विशय (for विशय)]

29 D1 om 29 (cf v l 22) —a) B1 उक्तम् (sic) (for उक्त्वा) Ñ1 B2.4 स तजस्वी, G1 ततस्तस्य (for तत स्तस्य) —N1 om 29cd —After 29 D5-7.9-11 S ins

762* तत सलिलमादाय विधिवत् परिजप्य च ।
सुग्रीवनेत्रे धर्मात्मा प्रममार्ज विभीषण ।

[(1 1) D1 परिजप्य, Cg k t as above (for परिजप्य). T3 विधिवत्तस्य विभीषण (for the post half) ‡ Ch t तत सलिलमित्यादि श्लोक कस्मिश्चिदिति । प्रायेण प्रक्षेप (Ct °ति श्लोको बहुषु पुस्तकेषु नास्तीति प्रायेण प्रक्षिप्तः)। तेन ब्रवीत् इदमिति स्वरसत्वप्रसक्तिचिह्न (Ct °वचनाद्धृतौ)स्वरसत्वाभावात्, ‡—(1 2) T3.5 G3 M3.4 स (T3 श) ममार्ज (for प्रममार्ज)]

—Thereafter G1 reads 38ab for the first time, repeating it in its proper place

30 D1 om 30 (cf v l 22) —a) Ś1 D3.8.11 T3 M1 विमृज्य (for प्रमृज्य) —b) Ñ1 V B1.3.4 तस्य (for धीमत) Ś Ñ1 B1 D5-8.12.13 कपिराजो (metri causa) महाद्युति —c) D11 प्राप्नोद् B1 अत (for काल) Ñ1 B2.4 D1 सुयुक्तम्, D1 सुतप्तम् (for संप्राप्तम्) —d) D11 T1.3 G2 M1.2 Cg असंभ्रमम्, G1 असंभ्रान्त (for असंभ्रान्तम्) Ś N V B D5-8.10.12.13 असंभ्रान्तो (D1 °न्ते) विभीषण ।

न कालः कपिराजेन्द्र वैक्लव्यमनुवर्तितुम् ।
अतिस्नेहोऽप्यकालेऽस्मिन्मरणायोपपद्यते ॥ ३१

तस्मादुत्सृज्य वैक्लव्यं सर्वकार्यविनाशनम् ।
हितं रामपुरोगाणां सैन्यानामनुचिन्त्यताम् ॥ ३२

अथ वा रक्ष्यतां रामो यावत्संज्ञाविपर्ययः ।
लब्धसंज्ञौ तु काकुत्स्थौ भयं नो व्यपनेष्यतः ॥ ३३

नैतत्किंचन रामस्य न च रामो मुमूर्षति ।
न ह्येनं हास्यते लक्ष्मीर्दुर्लभा या गतायुषाम् ॥ ३४

तस्मादाश्वासयात्मानं बलं चाश्वासय स्वकम् ।
यावत्सर्वाणि सैन्यानि पुनः संस्थापयाम्यहम् ॥ ३५

एते ह्युत्फुल्लनयनास्त्रासादागतसाध्वसाः ।
कर्णे कर्णे प्रकथिता हरयो हरिपुंगव ॥ ३६

मां तु दृष्ट्वा प्रधावन्तमनीकं संप्रहर्षितुम् ।
त्यजन्तु हरयस्त्रासं भुक्तपूर्वामिव स्रजम् ॥ ३७

समाश्वास्य तु सुग्रीवं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
विद्रुतं वानरानीकं तत्समाश्वासयत्पुनः ॥ ३८

G 6 21 41
D 6 46 43
L 6 22 39

---

31 D1 om 31 (cf v l 22). —ª) Ś D3 5 8 12 13 अकाल (for न काल) —ᵇ) Ś D5 6 8 11 12 13 अति (D3 8 13 °भि, D6 °य)वर्तितुं, D7 9–11 अवलंबितुं (for अनुवर्तितुम्) Ñ2 V1 3 B1 2 वैक्लव्यस्य कथंचन, D4 न कालमतिवर्तितुं —ᶜ) Ś Ñ1 V2 D2–4 6 11 12 13 अतिमोहो, T2 अतिस्नेहात्, M3 अनुस्नेहो, Cg k t as in text (for अतिस्नेहो) Ś V1 B4 D3 5 8 12 13 ह्यकालेषु (V3 °पि), Ñ V2 3 B1–3 D4 ह्य(B3 तु)काले तु(B1 च) D4 7 9 T1 3 [ऽ]पि(D7 च, D8 तु, T3 स्व) कालेऽस्मिन् (for ऽप्यकालेऽस्मिन्) —ᵈ) Ś1 व्यवसाय (sic) Ś2 Ñ V B D2–4 6 12 13 व्यसनाय, M2 3 अनाथाय (for मरणाय) Ñ2 V2 B2–4 D6 7 9–11 M1–3 [ऽ]पकल्प(V2 °जाय)ते

32 D1 om 32 (cf v l 22) —ª) M1 2 विसृज्य —ᵇ) Ñ1 B विनाशक D4 सर्वैरेवविवर्धनं —ᶜ) Ś N V B1 3 D2–4 7 10 G1 2 M3 अनुचिंतय(Ñ2 °यन्) B3 4 अनुवर्तिनो (for अनुचिन्त्यताम्)

33 D1 om 33 (cf v l 22) —ª) V1 यावद् (for रामो) G (ed) रक्षेतामथवैतौ हि —ᵇ) V1 भवेत् (for यावत्) G (ed) मोह (for संज्ञा) B2 विपर्ययेत्, D2 विपर्ययात —ᶜ) G3 ससंज्ञौ तौ, Cm k t as in text (for लब्धसंज्ञौ) Ñ2 V1 3 B1 D6 7 10 11 T1 G3 M3 हि, B1 D2 T2 च (for तु) V3 B2 D3 T2 G2 लब्धसंज्ञो हि (V3 °ज्ञस्तु, T2 °ज्ञोपि) काकुत्स्थो —ᵈ) Ñ V B D1–4 13 ते, D6 7 10 11 मो (for नो) V2 B2 D2 T2 G2 व्य(D2 [ऽ]या)पनेष्यति, Ct as in text

34 D1 om 34 (cf v l 22) —ª) Ś D2–4 8 12 13 नैत(Ś1 न त)त्किंचिद्धि Ñ1 2 (illeg) V B न पापमस्ति, Cg t as in text (for नैतत्किंचन) —ᵇ) N1 B3 4 [ए]व (for च) N2 V B1 2 न च मृत्युभयं क्वचित् —ᶜ) Ś D2 8 12 च (for हि) B2 [ए]त (for [ए]न) Ś Ñ1 B1 2 4 D2–4 8 12 13 G1 2 M3 त्यक्ष्यते, D6 त्यक्ष्यत, G (ed) च त्यजन्त्, Cg as in text (for हास्यते) N2 V B2 जह्यान्नैनं(N2 °च) लक्ष्मीश्च —ᵈ) D3 8 T2 गतायुष ※ Ct या गतायुषां दुर्लभा सा लक्ष्मीरेनं न हास्यति। इदानीं न जहास्ये वापिऽपि न हास्यतीत्यर्थः ※

35 D1 om. 35 (cf v l 22) —ª) Ñ1 B3 4 बल (for [आ]त्मान) —V2 illeg for ᵇ —ᵇ) Ś Ñ V2 3 B D2–4 8 12 13 मा समा(Ñ V2 B3–4 चैवा)श्वासयस्व च(V3 °स्वच) —ᶜ) Ś Ñ V B2–4 D2–4 8 12 13 [अ]नीकानि D6 T2 कार्याणि (for सैन्यानि) D6–7 10 11 T1 2 G M2 3 Cm g k t यावत्कार्याणि(D10 11 G M3 Ck t °त्सैन्यानि) सर्वाणि —ᵈ) Ñ1 B3 4 सस्या (for पुन) ※ Cg यावत् यावत्पर्यन्तम्। सर्वाणि कार्याणि कर्तव्यानि पुनः संस्थापयामि तावत्पर्यन्तमाश्वासयेत्यन्वयः। कश्चित्तु यावत्कार्याणि यावन्ति कर्तव्यानि तानि सर्वाणीत्याहु ※

36 D1 om 36ᵃᵇ (cf v l 22) —ª) D6 7 9–11 T1 2 G3 M Ct फुल्ल, G1 [अ]फुल्ल (sic) (for [उ]त्फुल्ल) —ᵇ) T2 विभ्रमा, Cm g as in text (for साध्वसा) D6 त्रासाद्विगतविभ्रमा —ᶜ) D1–3 L (ed) कर्णा कर्णं (L [ed] °र्ण) (for कर्णे कर्णे) B1 D2 प्रमथिता, T2 प्रकथिता Ś D8 कर्णान्कर्णा प्रमथिता, Ñ1 B3 4 कर्णाकर्णं कथ(B4 °ज)यति, Ñ2 V B2 कर्णाकर्णि(Ñ2 B2 °र्णं) हि कथय 1 D4 10 कर्णाकर्णं प्रकुपिता(D10 °कथिता) D12 कर्णा वारा प्रवृथिता (corrupt) —ᵈ) B1 हरियूथपा, D1–2 7–9 13 हरिपुंगवा, D6 9 10 11 T1 2 G3 M Ck t हरिसत्तम (D6 T1 °मा) Ñ2 V B2 कथयति कपी(V1 हरी)श्वर

37 ª) D1 त (for मां) G3 M3 हि Ck t as in text (for तु) G1 दृष्ट्वा तु (for तु दृष्ट्वा) —ᵇ) D6 संप्रधर्षितुं, D9–11 Ck t संप्रहर्षितं, T2 संप्रहर्षय, Cg as in text (for संप्रहर्षितुम्) Ś B1 D1–4 8 12 13 अनीकेषु प्रह(Ś D4 °क)र्षक (B1 °षित, D1 °र्षा, D2 °षज, D4 °र्षण) Ñ V B3–4 अनीकानि प्रह(Ñ2 °ध)र्षिता (V3 °त) —V3 damaged from हु in 37ᵃ up to वा in 37ᵈ —ᶜ) Ś N V B2–4 D1 4 8 12 13 G2 त्यक्ष्यति D6 M3 त्यजति, Cg k t as in text (for त्यजन्तु) —ᵈ) G1 भुक्तभोगात्, Ck t as in text (for °पूर्वाम्) V1 त्वच (for स्रजम्) Ś N V1 2 B D1–4 8 12 13 सर्पा(B1 °पा) जीर्णा(N V1 2 B1 °णा)मिव त्वच

38 G1 reads 38ᵃᵇ for the first time after 762* repeating it here —ª) Ś N V B D1–4 8 12 13

G 6 25 42
B 6 46 44
L 6 22 40

इन्द्रजित्तु महामायः सर्वसैन्यसमावृतः ।
विवेश नगरीं लङ्कां पितरं चाभ्युपागमत् ॥ ३९
तत्र रावणमासीनमभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
आचचक्षे प्रियं पित्रे निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥ ४०
उत्पपात ततो हृष्टः पुत्रं च परिषस्वजे ।
रावणो रक्षसां मध्ये श्रुत्वा शत्रू निपातितौ ॥ ४१
उपाघ्राय स मूर्ध्न्येनं पप्रच्छ प्रीतमानसः ।
पृच्छते च यथावृत्तं पित्रे सर्वं न्यवेदयत् ॥ ४२
स हर्षवेगानुगतान्तरात्मा
श्रुत्वा वचस्तस्य महारथस्य ।
जहौ ज्वरं दाशरथेः समुत्थितं
प्रहृष्य वाचाभिननन्द पुत्रम् ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

एवमुक्त्वा (for समाश्वास्य) V1 Da ह, D6 T3 G M5 Ck च (for तु). —d) Ś Ñ2 V1 2 B1 D1–3 12 13 क्षिप्रं रामाद् (V1 2 °क्ष्याद्, D1 °गाद्) N1 B1 4 D4 क्षिप्रं (N1 B3 °प्रो) रामे (for राक्षसेन्द्रो) —d) G1 पुनर्मा श्वासयत् T2 प्रभु (for पुन) —For 38cd Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 subst

763* चतुर्भि सचिवै सार्धमनुसचरत बलम् ।

[V3 सत्र, B1 अथ, D12 गत (for अनु) Ś संचरतो G (ed) सश्वासयद् (for संचरेत्) N1 B3 स्वाप(B3 स्थाप)-यामास तां चमू, N2 B2 4 तत्समाश्वासयद्बल, V1 B4 वो समा (B4 °मां)श्वासयच्चमू, V3 तस्तत्र स्थापयद्बल (for the post half)]

—Then V2 3 (damaged) B1 2 cont

764* न भेतव्य न भेतव्य धैर्यमालम्ब्य तिष्ठत ।
सुग्रीव कुशली यत्र राघव सहलक्ष्मण ।

[(l 1) B3 धैर्यमाश्वासयामिति (for the post half) —(l 2) G (ed) चैव (for यत्र)]

39 a) D3 तु (for तु) —b) Ś1 Ñ1 V B1 2 D1 4 8 12 13 समर्पित, N1 B2 4 पुरःसर (for समावृत) —cd) D1 वाक्यमब्रवीत्, D6 चाभ्युपागत (for चाभ्युपागमत्) Ś N V (V3 damaged after लङ्कां up to 40a) B D1 4 8 12 13 प्रविवेश पुरीं लङ्कां जीमूतमि(Ś N V4 D1 3 °व इ)व भास्कर (D12 °र)

40 V3 damaged up to 40a (cf v l 39) —a) Ñ1 V1 2 B3 4 D5–7 9–11 T G3 मासाद्य (for मासीनम्) —b) N2 V1 2 B2 4 D4 T2 सो(D4 ष, T1 षा)भिवाद्य (to avoid hiatus) (for अभिवाद्य) —c) Ś D1 13 प्रिय पुत्रो, B1 च स पित्रे, D12 प्रिय पुत्रो (for प्रियं पित्रे) —d) D1 विनिपातितौ (for रामलक्ष्मणौ)

41 D1 om (hapl) 41 —a) D5 G1 2 M5 तदा (for ततो) G1 दशग्रीवस्तु सहसा —b) D6 स (for च) —c) V1 मध्य (sic) (for मध्ये) —d) V3 D1 T3 G2 M5 श्रुत्वा शत्रु(M5 रामं) निपातितौ

42 a) D6 om D5 9–11 T2 1 G1 2 M1 3 4 च (for स) D1 9–11 T3 स मूर्ध्नि, G1 मूर्धानं (for मूर्ध्न्येनं) G2 स पुत्र मूर्ध्न्युपाघ्राय —b) D4 प्रीतमानसः T3 M5 प्रिय-मानस —For 42ab, Ś N V B D1–4 8 12 13 subst.

765* मूर्ध्नि चैनमुपाजिघ्रत्परितुष्टेन चेतसा ।

[V B1 D1 (प)रम् (for (प)नम्) Ś N1 B2 4 D1 8 12 उपाघ्राय (for उपाजिघ्रत्) V3 damaged from रित up to पृच्छ in 42c B1 तेजसा (for चेतसा)]

—c) Ś D1 12 पृष्टश्चैव, B1 सहृष्टस्तु D1–3 12 प्रच्छकस्तु, D4 पृच्छता तु (for पृच्छते च) Ś N1 V B1 2 D1–4 8 12 13 T2 तत्तस्मै, G1 2 तत पित्र, M1 2 यथातत्त्वे, Cg as in text (for यथावृत्त) N2 B2 4 पृष्टश्च महौकसा —Ś1 reads 42c in marg —d) N1 B2 4 पितु सर्वं V1 B1 D1 सर्वं (D4 तस्मै) पित्र, D1 2 9 10 11 13 T2 G2 M5 पित्रे तस्मै (D1 2 13 °स्वे), D6 G1 2 तस्मै(D6 प्रीत) सर्वं (for पित्रे सर्वं) D1 G1 निवेदयत् —After 42, D5–7 9–11 S ins.

766* यथा तौ शरबन्धेन निश्चेष्टौ निष्प्रभौ कृतौ ।

—Then G1 2 M5 cont

767* विसृज्यान्तर्हित क्रूरा घोर शरबन्धनम् ।

—Thereafter, G1 2 M5 read 6 37 14c–15, G1 alone repeating them in their proper place

43 a) B4 प्रहर्षवेग, D4 हर्षमेव (for हर्षवेग) D1 (अ)नुगतो महात्मा (for (अ)नुगतान्तरात्मा) —b) Ś Ñ V1 2 B1 2 D1–4 8 12 13 गिरस्तु N2 B1 4 D1 9–11 T2 G1 2 M5 गिरं M2 वच (for वचस्) —c) N1 D6 M1 2 भयं (for ज्वरं) Ś N V B D1 4 8 13 G1 समुत्थं (for समुत्थितं) —d) N1 B1 प्रहृष्टवाक्यैरभि, N2 V3 B3 D1 प(V1 स)हृष्टवाग्भिर् V2 3 सहृष्टवाग्भि, B2 प्रतीत्य वचोभि, B3 प्रतापवाक्यैरभि, D4 9 10 11 T2 3 G1 2 M5 महृष्टवाग्भि, G3 M5 प्रहृष्टवाक्यैर(M5 °क्या)भि (for प्रहृष्य वाचाभि) M5 पुत्रक (for पुत्रम्) Ś D1–4 12 13 प्रहृष्य वचांसि पुत्र(D6 °त्र) मितिश्च(D1–4 12 °श्चैव)

३७

प्रतिप्रविष्टे लङ्कां तु कृतार्थे रावणात्मजे ।
राघवं परिवार्याथ ररक्षुर्वानरर्षभाः ॥ १
हनूमानङ्गदो नीलः सुषेणः कुमुदो नलः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ २
जाम्बवानृषभः सुन्दो रम्भः शतबलिः पृथुः ।
व्यूढानीकाश्च यत्ताश्च द्रुमानादाय सर्वतः ॥ ३
वीक्षमाणा दिशः सर्वास्तिर्यगूर्ध्वं च वानराः ।
तृणेष्वपि च चेष्टत्सु राक्षसा इति मेनिरे ॥ ४
रावणश्चापि संहृष्टो विसृज्येन्द्रजितं सुतम् ।
आजुहाव ततः सीतारक्षणी राक्षसीस्तदा ॥ ५

G 6 22 12
B 6 47 5
L 6 23 10

Colophon —*Kanda name* N̄ B D1 2 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś N2 V B1 3 D1–3 8 10 11 रावणनिवेदन (D1 3 10 °न), N1 रावणिप्रवेश रावणवध, B2 रावणिप्रवेश, B4 मेघनादप्रवेश, D4 रावणवधनिवेदन, D6 इन्द्रजित्का प्रवेश —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B1 D4 13 15 om Ś2 N2 V1 3 D3 9 22 B2 3 4 21 D1 23 D5–7 10 11 T1 2 G M 46, D2 20, T3 45 —After colophon D2 concludes with राम, while G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः

37

☞ Cv is missing for 6 37 (cf v l 6 36 1) Ś1 begins with ॐ

1 ᵃ) N̄ V B1 4 तत, D9–11 T2 3 G1 3 M3 Ct तस्मिन्, Cg as in text (for प्रति) D12 प्रतस्थे (for प्रविष्टे) Ś B4 D1 3 7 12 लङ्कायां, T3 लङ्का ता (for लङ्कां तु) —ᵇ) B2 प्रहृष्टे D9 राक्षसे (for कृतार्थे) —ᶜ) Ś B1 D1–4 8 12 13 ररक्षु, V B2 4 C1 3 M6 राघवौ (for राघव) Ś D1 8 12 [पु]तौ, N2 V2 B2 D1 6 7 9–11 12 G2 [अ]थ, V2 B3 [आ]वां, D8 [अ]थ (for [आ]र्य) —ᵈ) N2 V B2 प्लवगर्षभा, G1 वानरेश्वरा (for वानरर्षभा) Ś N1 B1 3 4 D1–4 8 12 13 राघवौ (N1 B2 4 ररक्षु) प्लवगर्षभा

2 ᵃ) D1 हनूमदङ्गदो —ᵇ) D1 3 4 12 सुसेण G(ed) हरि (for नल) —ᶜ) N2 V1 3 B गयो (for गजो) B3 गन्धयाक्ष (hypm) (for गवाक्षो) Ś N V B1 2 4 D1 4 7–13 पनस (D1 om from स up to का in 3ᶜ) (for गवय) —ᵈ) Ś N V B D2–4 7–13 G2 G(ed) सानुप्रस्थो महाहरि (N2 V2 °कपि, D2 °गिरि, G(ed) महातथा)

3 D1 om up to का in ° (cf v l 2) —ᵃ) Ś N2 V B1 2 D2–4 6 10 12 चैव, T1 शुभो, M3 स्वयो (for सुन्दो) N1 B1 4 च्यवराजश्च (for ऋषभ सुन्दो) —ᵇ) N2 B2 तथा, D2 हरि, D4 प्रभु, G2 पृथक् (for पृथु) N1 B2 4 शरभो गन्धमादन (= 2ᵈ) D10 रम्भ शरभक पृथु —After 3ᵃᵇ, N1 B2 4 D12 ins

768* वीर शतवलिश्चैव सपातिश्चैव वानर ।,

while N̄2 V B1 3 D4 ins

769* ऋथनश्च महातेजा सपातिश्च महाबल ।

[V3 B3 क्रोधनश् (for ऋथनश्) B4 महाबलि]

—Then N2 V B1 3 D4 cont N̄2 B2 4 D12 ins after 3 G1 3 M3 ins after 3ᵃᵇ

770* एते सव महात्मानो वानरा भीमविक्रमा ।

[N̄1 B2 4 D12 सर्वे चैते (for एते सर्वे) G1 3 M3 महोत्साहा (for महात्मानो)]

—ᶜ) Ś च यत्ताश्च, B1 समंताश्च, D2 च यत्ताश्च, D4 नियत्ताश्च, D6 च ते सव, M3 च युक्ताश्च (for च यत्ताश्च) N̄ V1 3 B2 4 व्यूढा(N1 व्यूढा, B3 कुरु [sic])नीकानि सर्वाणि, D8 व्यूढानीकाश्च यत्ताश्च —ᵈ) G1 M1 3 उद्यम्य (for आदाय) Ś D3 13 चासमना, N̄1 B1 3 D1–4 8 T2 साइमन, B3 शाल्मलीन्, D13 स्थिता, G2 M4 पर्वतान् (for सर्वत)

4 ᵃ) Ś D1–3 8 11 13 वीक्ष्यमाणा D8 तत (for दिश) —ᵇ) Ś D2 13 च सर्वत, N̄1 B2 4 G1 3 M3 अथा (M3 °धो)पि च, B1 D1 2 4 10 च सर्वत, D3 सहस्रश (for च वानरा) —ᶜ) D5 om च (subm) Ś N V1 3 B1 3 4 D1 4 8 12 विचेष्टत्सु (for च चेष्टत्सु) ❀ Cg चेष्टत्सु चेष्टमानेषु ❀ —ᵈ) Ś N̄ V1 B D1–4 8 12 13 राक्षसाने(N2 V3 B2 4 °नि)व (for राक्षसा इति)

5 ᵃ) N̄1 V1 B1 D2 त्वथ, B3 D1 4 13 त्वपि, D8 चाथ, M1 3 (ऽ)पि सु (for चापि) —ᵇ) D18 शुभ, G3 पुत्र (for सुतम्) —After 5ᵃᵇ Ś N V B D1 4 8 12 13 ins

771* प्रीत्या परमया युक्त कृतकर्माणमुत्तमम् ।
गते तस्मिन्महाभागे रावणस्य सुते तदा ।
स्वगृहे चिन्तयामास रावणो लोकरावण ।
कृतमिन्द्रजिता कर्म दुष्कर यत्सुरैरपि ।
सीता श्रुत्वा भृश तत्र दीना त्यक्ष्यति जीवितम् । [5]
अथ वा स्त्रीस्वभावेन चापल्यवशमोहिता ।
यथाकाम ममाद्यासु विवशा वशमेष्यति ।
अत्रोपायो यथा त्वत्तु मयाद्य परिचिन्तित ।
राक्षस्य सहसा श्रु वा सीताया परिरक्षणे ।
व्यापृता या ममादेशे सतत मे वशानुगा । [10]
हर्षेण महता युक्ता भविष्यन्ति विशेषत ।
अथ वृद्धामुपायज्ञा सद्भावानुशङ्किनीम् ।

G. 6. 21. 13
B. 6. 47. 6
L. 6. 23. 11

राक्षस्यस्त्रिजटा चापि शासनात्समुपस्थिताः ।
ता उवाच ततो हृष्टो राक्षसी राक्षसेश्वरः ॥ ६
हताविन्द्रजिताख्यात वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ।
पुष्पकं च समारोप्य दर्शयध्वं हतौ रणे ॥ ७
यदाश्रयादवष्टब्धा नेयं मामुपतिष्ठति ।
सोऽस्या भर्ता सह भ्रात्रा निरस्तो रणमूर्धनि ॥ ८
निर्विशङ्का निरुद्विग्ना निरपेक्षा च मैथिली ।
मामुपस्थास्यते सीता सर्वाभरणभूषिता ॥ ९

[(l. 1) D3 युक्त (for युक्तः). —(l. 2) Ś Ñ2 D1.3.6.10.12 महाकाये (for °माये). B3 तथा (for तदा). —(l. 3) Ñ2 राक्षसो (for रावणो). —(l. 5) Ñ2 V B3 ह्येतद्; B1 तत्र, D1.12 यत्र (for तत्र). Ñ1 B2.4 पाणांस्तु; V1 प्रति- (for दीप्त). V2 लप्स्यति (for लक्ष्यति). Ñ2 B2.4 संशयः (for जीवितम्). —(l. 6) Ñ2 illeg.; B1 -बल- (for वश-). V1.2 चापल्याद्वशतां गता (V2 °मेष्यति), B2 चापल्याद् समागता, D4 (before corr. in marg. as above) चापल्यवशमेष्यति (for the post. half). —(l. 7) B1 तथापि, B3 अवाप्यास्तु, D12 समापाद्य; G (ed.) समाप्यापि (for समावाप्तु). B3 विविशा, B4 विविशा (sic) (for विवशा). V2 वशतां गता, D12 मां च नेष्यति (for वशमेष्यति). —Ñ2 V2 om. l. 8–11. —(l. 8) B2 तत्र (for अत्र). Ś D1.3.12 यथावस्, V2 मया यस्तु, B1 मदान्वयं, D2.3.13 मयाद्य च, D4 मया यथ, L (ed.) मयाय च (for यथावत्तु). Ś1 यथाय, Ś2 B2 मायया, Ñ1 B1 मयाद्य; V1 B1 D2–4.12 यथावद्, G (ed.) मया स॰ (for मयाय). —(l. 9) D4 राक्षसा (sic). Ñ1 V2 B2–4 च कु(Ñ1 कृ)त्वा तास्तु (B1 °स्तु) राक्षस्य (for the prior half). Ñ1 V2 B3–4 -रक्षिताः (Ñ1 V2 B3 °ता:) (for -रक्षणे). —(l. 10) V2 व्यथिता; D3 व्याहता (for व्यावृता). V1 समादेशात् (for समादेशे). D12 आवृताया प्रदेशे च (for the prior half). D4 सुतिं वै मे (for सुतां मे). B1 सुतत देवक्षणा (for the post. half). —(l. 11) B1 D3 न संशय (for विशेषतः). —After l. 11, V1 ins.:

771(A)* दृष्टुंविप्यापि * * * सीत * दतराणसौ (illeg.) ।

—(l. 12) G (ed.) परां भक्तां (for यथायुक्तां). Ñ1 -[अ]नुशक्तिनी, V2 B3 -[अ]थैशासिनी, B1 -[अ]भेसाषिणी; B4 -[अ]नुरूपिणी, D2 [अ]नुसर्गिनी (for -[अ]नुशङ्किनीम्). Ñ2 V1.2 B2 D2 सर्वभूतानुरूपिणी (for the post. half).]

—Ñ2 om. 5cd. —c) G1 damaged for भ्रातुहा. T2 सीता (for सीता). —d) D2 T2 M1–3 Ct. -रक्षिणी; D3 रक्षतीः; Ct as in text (for -रक्षणी). T2 रक्षती राक्षसीं च ता. —For 5cd, Ś Ñ2 V B D1–3.6.13.12 G2 M5 subst.

772* आहूयामास ता राजा राक्षसीर्मदहमत्तम् ।

[Ś D2.3.12 आविपामास (for आहू°). G2 M5 भवेता (for ता राजा). V1 B3 महर्षा, B4 D4 अनुत्तमां (for मदहमत्तम्). G3 M5 च वदत जानकी (for the post. half).]

6 a) Ś V2 B1 D1–4.12 राक्षसी. Ñ B2.4 D2.12 T1 राक्षसीं. V1.2 D3 रावणस् (for राक्षस्यस्). Ñ V1.2 B2–4 D2.12 T1 त्रिजटां (for त्रिजटा). Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 T2 नाम. D6.8 T1.2 G2 M1–3 चैव (for चापि). G1.2 M5 त्रिजटाप्रमुखास्तास्तु. —b) Ś Ñ2 V1.2 B2 D1–4.12 समुपस्थिता (Ñ2 V2.3 B3 °तां); Ñ1 B2 तामुपस्थिता; V1 B1 समुपागता; B2 समुपागता, D5.6 T1.2 G1.2 M1.2 समुपस्थिताः । D12 समुपस्थिता (for समुपस्थिताः) D2 T2 समीपपरिवर्तिनी. —After 6ab, G1.2 M5 ins.:

773* राक्षस्यो विनयोपेता राक्षसेन्द्रसमीपगाः ।

—c) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 T2 तास् (for ता). D4 उवाच तास् (by transp.) (for ता उवाच). Ś Ñ V1.2 B1–4 D1–4.6.12.13 हृष्टा. V2 राजा. B1 हृष्टां (for हृष्टो). —d) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 राक्षसीः. V2 अपलोक्य च; D5–7.10.11 T1.2 G2 M5 राक्षसाधिपः (for राक्षसेश्वरः). D2 T2 G1.2 M5 राक्षसेंद्रो महाबलः.

7 a) Ś Ñ2 V B2 D1.2.4.6.12.13 [आ]ख्यात; Ñ1 B1.2.4 D2 T2 M5 [आ]ख्यादि; D3 सख्ये; Cg t as in text (for [आ]ख्यात). —b) D4 वैदेह्यै. —After 7ab, G2 reads 8 for the first time, repeating it in its proper place. —V2 om. 7cd. —c) Ś V1 B1 D2.6.12 तु; D2.7.8–11 T1 Ct तद् (for च). —d) Ñ2 B2 दर्शयास्या, D3 T2 दर्शयस्व; Ct as in text (for °यध्व). D4 हतो रणे, D7.9–11 T2 Ct रणे हतौ (by transp.); T2 G1 हत रणे (for हतौ रणे). Ś Ñ1 V1.2 B1.3.4 D1–4.6.12.13 दर्शयस्व रणाजिरे (Ñ1 B2.4 D4.12 °रे)

8 G1 repeats 8 here (cf. v.l. 7). —a) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 G1 (both times).2 यस्मा (B1 यद्रा)श्रयम- (Ś D1.12 °मुप)ष्टम्य (B2 °ब्धा); D5 समाश्रयमुपष्टब्धा G2 यदाश्र * * * * ब्धा (illeg.). M1.2 यमाश्रयमना स्तब्धा. ※ Cb.: यमाश्रयमिति । य राममित्यर्थः. ※ —b) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 सीता मां न (for नेयं माम्). V2 B1.3 D1–4.10–13 [उ]पतिष्ठते. G1 (first time) 2 सा मां न बहु मन्यते. —c) D12 सोस्या (sic) (for सोऽस्याः). Ñ1 B2 D1.12 G2 सहभ्राता, D2 भयत्राता (for सह भ्रात्रा). —d) Ñ V B D7.9–11 T2 G1 (both times) 2 M3 निहतो, D4 विनष्टो (for निरस्तो).

9 ab) Ñ1 B2 D2.12 निरुद्वेगा. B4 निरुद्वेन, D4 निरुत्साहा (for निरुद्विग्ना). Ś D2.12 transp. निर्विशङ्का and निरपेक्षा. Ñ2 B2.4 जानकी (for मैथिली). —c) Ñ2 V1.2 B3.4 मामुपस्थास्यति भयक. —d) D4 सर्वे ते रणभूषिता (sic).

अथ कालवशं प्राप्तं रणे रामं सलक्ष्मणम् ।
अवेक्ष्य विनिवृत्ताशा नान्यां गतिमपश्यती ॥ १०

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रावणस्य दुरात्मनः ।
राक्षस्यस्तास्तथेत्युक्त्वा प्रजग्मुर्यत्र पुष्पकम् ॥ ११

ततः पुष्पकमादाय राक्षस्यो रावणाज्ञया ।
अशोकवनिकास्थां तां मैथिलीं समुपानयन् ॥ १२

तामादाय तु राक्षस्यो भर्तृशोकपरायणाम् ।
सीतामारोपयामासुर्विमानं पुष्पकं तदा ॥ १३

ततः पुष्पकमारोप्य सीतां त्रिजटया सह ।
रावणोऽकारयल्लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ १४

प्राघोषयत हृष्टश्च लङ्कायां राक्षसेश्वरः ।
राघवो लक्ष्मणश्चैव हताविन्द्रजिता रणे ॥ १५

G 6 22 22 B 6 47 15 L 6 23 20

10 ^{a}) T3 भावीक्ष्य Cm g k t as in text (for अवेक्ष्य) D6 7-11 G M1 2 6 Ct सा Cm g as in text (for [आ]शा) —^{d}) D6 7 10 11 G1 Ct च G1 हि (for न) G2 ह्दीक्षते, Cm g t as in text (for अपश्यती) ⊛ Cg अन्यां गतिं चापश्यती। आगमशासनस्यानित्यत्वाशुभ भाव ⊛ —For 10 Ś N V B D1 4 8 12 13 subst

774* अथ कालवशीभूता निवृत्ता रामसम्भवाम् ।
समवेक्ष्य च सा सीता मामुपस्थास्यतेऽचला ।

[(1 1) V3 काम D1 काले (for काल) Ś D8 13 वशा दाशा, D2 वशादार्ता, D4 च तामाशां (for वशीमाशां) —V3 damaged from वृत्ता in the post half up to श्रु in 11^a B4 निवृत्तां B1 काल (for राम) D12 सम्भवां (for -सम्भवाम्) Ś D8 13 निवृत्ता रामसम्भवा (D8 °वात्) (for the post half) —(1 2) D12 समवीक्ष्य N1 B2 भयात्, B1 स्वयं D1 3 4 वशा, D2 च सा D12 बल (for च सा) N1 B3 समीक्ष्य निहत सीता B4 समवीक्ष्य निहत सीता (hypm) (for the prior half) Ś D8 13 सम् D1 मम (for माम्) N1 B1 D1 13 बलात् (for ऽचला) N2 V1 2 B3 मामुपस्थास्यति ध्रुवं (for the post half)]

—After 10 D6 7 8-11 S ins

775* अनपेक्षा विशालाक्षी मामुपस्थास्यत स्वयम् ।

[D6 T3 अनपेक्षा D9 अनवेक्ष्य M3 निरपेक्षा Cm t as above (for अनपेक्षा) D9 T3 पुरा (for स्वयम्)]

11 V3 damaged up to श्रु in ^{a} (cf v l 774*) —^{a}) D9 T3 एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य —^{b}) Ś D8 13 राक्षसस्य (for रावणस्य) —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 त्रिजटाद्यास्ता (Ś V1 D8 8 13 °स्तु) D9 T3 त्रिजटा चैव (for वास्तथे त्युक्त्वा) —^{d}) N1 V2 3 ब(V1 illeg)गमन् V3 B1 प्रययुर् , B1 गमन (sic) D6-7 10 11 T1 2 G3 M1-3 जग्मुर्वै, D9 T3 जग्मुस्ता (for प्रजग्मुर्) —After 11 G3 reads 14^c – 15

12 ^{a}) B4 D13 तत्र (for ततः) D8 आसाद्य G1 2 M3 आनीय (for आदाय) —^{b}) Ś V B1 4 D1 3 8 12 13 स्वरितास्तदा (V3 damaged from दा up to भर्तृ in 13^b) N1 B1 4 परया मुदा N2 D2 त्रिजटामुखा , G1 2 M3 त्वरया न्विता (for रावणाज्ञया) —^{c}) Ś V1 2 B1 D2 4 8 12 13 G1 M1 2 वनिकासंस्था, N1 B4 -वनिका गत्वा, B2 वनिका गम्य (for वनिकास्थां तां) —^{d}) Ś N2 V1 2 B2 D1 2 8 12 13 समुपागमन् , M1 2 तामुपागमन् (for समुपानयन्)

13 V3 damaged up to भर्तृ in ^{b} (cf v l 12) —^{a}) Ś D1 3 8 12 13 आगम्य तु, N V2 B D4 आनयित्वा, D2 आगम्य तु D9 T3 G3 M3 आनीय तु (D9 च) (for आदाय तु) —^{b}) D1 9 भर्तुं (for भर्तृ) Ś Ñ2 V1 2 D1 2 4 8 10 12 13 T1 2 M1 3 परालिता, V3 परिप्लुता, D13 पराजितौ (sic) (for परायणाम्) —^{c}) B4 आरोहयामासुर् (for आरोप^o) —^{d}) G3 तत (for तदा) —For 13^{cd} Ś B1 D1-4 8 12 13 subst

776* विमानं पुष्पकं सीतां शनैरारोपयञ्शुभाम् ।

[Ś1 om from शनैर् up to 14^a D1 13 आरोहयन् (for आरोपयन्) D1 2 12 शुभं]

14 Ś1 om 14^{ab} (cf v l 776*) —^{ab}) G3 आरुह्य M3 आयाय (for आरोप्य) G3 सीतां Ś1 B1 D1-4 8 12 13 तत्र सीतां समारोप्य त्रिजटा चैव राक्षसी —After 14^{ab} D8 T1 M1 3 ins

777* जग्मुर्दर्शयितुं तस्यै राक्षस्यो रामलक्ष्मणौ ।

—G1 2 M3 read 14^c 15 after 767* G1 alone repeating them here G3 reads 14^c 15 after 11 —^{c}) D8 राक्षसाक्षका (sic) D7 9 कारयामास, D10 11 चारयामास (for ऽकारयल्लङ्कां) —^{d}) T1 2 पताकं (for पताका) M1 2 शोभितां (for मालिनीम्)

15 G1 2 M3 read 14^c – 15 after 767* G1 alone repeating them here G3 reads 14^c 15 after 11 —^{a}) Ś N V B1 2 4 D1 4 8 12 13 घोषयामास D6 2 G3 प्रघोषयत, D10 प्राघोषयति (for प्राघोषयत) Ś B1 D1-4 8 12 13 च तदा V3 D8 सहृष्टो (for हृष्टश्च) B3 स घोषयामास तदा T3 प्राघोषयत्ततो हृष्टो G1 (first time) 2 घोषयित्वा तु लङ्कायां, M3 घोषयपयि तु लङ्कायां —^{b}) G1 (first time) 2 M3 प्रहृष्टो I (cd) लङ्काया (for लङ्कायां) —^{cd}) N V B रामश्च (for राघवो) N1 B1 (both with hiatus) इति B2 विहग (for रणे) N2 B3 इन्द्रजितेति इ D5 इन्द्रजिता उभौ (with hiatus) (for इन्द्रजिता रणे) Ś D1-4 8 12 13 हताविन्द्रजिता सङ्ख्ये वायुभौ रामलक्ष्मणौ —After 15 N2 B2 4 ins

G. 6. 32. 23
B 6. 47. 16
L 6. 23. 21

विमानेनापि सीता तु गत्वा त्रिजटया सह ।
ददर्श वानराणां तु सर्वं सैन्यं निपातितम् ॥ १६
प्रहृष्टमनसश्चापि ददर्श पिशिताशनान् ।
वानरांश्चापि दुःखार्तान्रामलक्ष्मणपार्श्वतः ॥ १७
ततः सीता ददर्शोभौ शयानौ शरतल्पयोः ।
लक्ष्मणं चैव रामं च विसंज्ञौ शरपीडितौ ॥ १८
विध्वस्तकवचौ वीरौ विप्रविद्धशरासनौ ।
सायकैश्छिन्नसर्वाङ्गौ शरस्तम्बमयौ क्षितौ ॥ १९
तौ दृष्ट्वा भ्रातरौ तत्र वीरौ सा पुरुषर्षभौ ।
दुःखार्ता सुभृशं सीता करुणं विललाप ह ॥ २०
सा बाष्पशोकाभिहता समीक्ष्य
तौ भ्रातरौ देवसमप्रभावौ ।
वितर्कयन्ती निधनं तयोः सा
दुःखान्विता वाक्यमिदं जगाद ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥

778* शयानाविव(?) राक्षस्यो राक्षसेन्द्रस्य शासनात् ।
हताविन्द्रजिता युद्धे भ्रातरौ तौ न्यवेदयन् ।

16 G3 M6 om 16ab —ab) Ñ1 विमानस्था (for विमानेन) M1 [अ]थ (for [अ]पि) Ś B1.3 D1.4.11.13.14 तु(B3 [अ]दि) सा सीता, Ñ V B2.4 तु सीतापि (by transp) (for [अ]पि सीता तु) Ś B1 D2–4.11.13.14 सदा, Ñ V B2.4 तया D6 T2.3 G2 गता (for गत्वा) D7.10.11 transp सीता and गत्वा Ñ1 तया (sic) (for सह) —c) D5 तद् (for तु) Ñ V B2.4 हरीशाणां, D12 वानरानीक (for वानराणां तु) —d) D5.6 T1 G2 सर्व (for सर्वं) Ś D1–4.8.11.13.14 स्कन्धावारनिवेशनं, Ñ V B लेभे व्यसितां वसुधरां, G3 M6 तानि यूथानि भागशः

17 a) Ñ1 प्रहृष्ट (for प्रहृष्ट) Ś D5.12 T1 G1 वदनाद् D6 मानसान् (for मनसश्) Ś Ñ1 B1.3.4 D1–4.8.11.13 G3 M1 [ए]व (for [अ]पि) —b) Ś Ñ2 V3 B2 D1–4.8.11.13 राक्षसान्भीमदर्शनान् (Ñ2 °विक्रमान्), Ñ1 B1.3.4 राक्षसान्सा ददर्श ह, V1.3 D1 राक्षस्यो (D1 °सो) भीमदर्शना —c) Ś B2 D2.13 च तु, Ñ1 B3.4 अपि, V2 D7–11 G1 चाति (for चापि) —d) V3 पार्श्वगा (for पार्श्वत) D9 T2 राघव च सलक्ष्मण

18 a) Ñ1 ददर्श तौ, B3 शयानौ तौ, B1 दृद्धशाथ, D9 ददर्शातौ (for ददर्शोभौ) —b) B2 ददर्श (for शयानौ) Ś B1 D2.13.14 विक्षतौ, N2 D10.11 तल्पयो, D1.3.8 निक्षितौ, D2 पीडितौ (for तल्पयोः) D6 शरघातनिपीडितौ —After 18ab T3 ins

779* सा धरण्यां ददर्शार्ता (तौ?) शरबन्धेन पीडितौ ।

—c) After लक्ष्मण, D5 repeats erroneously from 17c up to लक्ष्मण in 18c D5 T M3 [अ]पि (for [ए]व) D2 तु (for second च) Ñ2 V B2 राम रामानुज चैव (V चापि) M1.3 राम च लक्ष्मण चैव (by transp) —d) D5 विज्ञाय (for विसंज्ञौ) Ś D1.2 अति (for शर) D2 विद्धौ (for पीडितौ)

19 b) Ñ1 B3.4 विप्रध्वस्त, Ñ2 प्रतिवि* (illeg) B2 प्रविध्वस्त, M3 *प्रविद्ध (for विप्रविद्ध) —Ñ2 V2 om 19cd —c) Ś D1.2 सायकाचित, Ñ2 सायकैस्तत्र, V1.2 B1 शरवेशित, D1–4.8 सायकैश्चित T3 सायकच्छिन्न (for सायकैश्छिन्न) —d) D6.7.10.11 T2.3 स्तम्भमयौ, G1 स्तामयवौ (sic) (for स्तम्बमयौ) T3 स्थितौ (for क्षितौ), Ś V1.3 B1 D1–4.8.11.13 शयानौ धरणीतले, Ñ1 B1–4 शरस्तम्बनिबोध (Ñ1 °दिवोद्ध, B4 °विवोद्ध) तौ —After 19, D4 (l 2 only) G1 ins 780*

20 D6 transp ab and cd —a) T3 वीरौ (for तत्र) —b) D5 T3 G3 वीरौ सत्, D1.8–11 प्रवीरौ, T1 तत्र सा (for वीरौ सा) Ś Ñ V B D1–4.8.11.13 शोकबाष्प (Ñ1 B3.4 बाष्पशोक) समाकुला (Ś1 D1 °लौ) G3 बाष्प व्याकुललोचना —After 20ab D5.7.9–11 T G1 (after 19)–3 M ins, D6 ins l 1 after 20ab (transp) and l 2 after 19

780* शयानौ पुण्डरीकाक्षौ कुमाराविव पावकी ।
शरतल्पगतौ वीरौ तथाभूतौ नरर्षभौ ।

[(l 2) G1 नरेश्वरौ (for नरर्षभौ) ※ Cg कुमारौ वीर-स्कन्द कुमारपितुरस्य विशेषणम् ※]

—cd) Ñ1 B1 वेपती, D9 करुण, G3 सुभृश, G1 सा सुखो (for सुभृशं) Ś B2 D2–4.8.11 वेप (B1 D2 °प) ती तु दिता सीता, Ñ2 V B2.4 दुःखार्ता वेपमाना च (Ñ2 सा), D12 वेपत्यसयह दुःखाता (for °) D5 T3 M3 सुचिर, D9 सुतरा (for करुण) D7.10.11 transp सुभृश and करुणं Ñ1 B3.4 सा, V3 च (for ह) —After 20 D6.7.9–11 S ins

781* भर्तारमनवद्याङ्गी लक्ष्मणं चासितेक्षणा ।
प्रेक्ष्य पांसुषु चेष्टन्तौ रुरोद जनकात्मजा ।

[(l 1) T3 वा (for च) D5 T3 [अ]पि (T3 °पि) पीडित M3.4 [आ]यते° (for [अ]सितेक्षणा) —(l 2) D7.9–11 चेष्टन्तौ (for वेष्टतौ) D5 कुमारा (sic) (for रुरोद)]

21 G (ed) om 21 —a) D6.7.9.10 स, M3 ता (sic) (for सा) D9 T3 G2.3 M6 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) Ś Ñ1 B1.3.4 D1–4.8.11.13 शोकेन (Ś D13 सा शोक, D6 सशोक) बाष्पाभिहता (D13 °तौ) निरीक्ष्य (Ñ1 B1 °ते क्षणासौ, B3 °तेन चाक्षुणा, D2 °ता निरीक्ष्य तौ), Ñ2 B2

३८

भर्तारं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।
विललाप भृशं सीता करुणं शोककर्शिता ॥ १
ऊचुर्लाक्षणिका ये मां पुत्रिण्यविधवेति च ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ २
यज्वनो महिषीं ये मामूचुः पत्नीं च सत्रिणः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ३

G 6 23 6
B 6 48 3
L 6 24 0

बाष्पेन शोकोपहता समीक्ष्य, V शोकेन बाष्पोपह(V₃ °हि)ता समीक्ष्य —^{b}) D₃ ग्रा (for तौ) N₁ B₃ ₄ -समौ निरीक्ष्य, D₁ समप्रभौ, D₇ ₁₀ ₁₁ सुतप्रभावौ, D₃ सुतौ प्रभावौ (for -समप्रभावौ) —^{c}) B₁ प्रवर्कयती V₃ M₁ ₂ च, B₁ कथ (for सा) —^{d}) B₁ सुदु खिता B₃ सा दु खिता (for दु खान्विता) ‡ Cg अत्र वीक्षणगतनरूपक्रियाभेदात्तच्छब्द द्वयम् ‡

Colophon —*Kanda name* N V₁ ₂ B लङ्काकाण्डे, D₃ युद्धपर्वणि, D₁₂ लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D₁₂ रामलक्ष्मणयो शरबन्धदर्शनं, N₁ शरबन्धे सीताराम लक्ष्मणदर्शनं N₂ शरबन्धदर्शन, V₁ ₂ निहतरामदर्शनं V₃ B₂ ₄ रामलक्ष्मणनृदर्शनं, B₁ रामदर्शनं, B₃ सीतया रामलक्ष्मण दर्शनं, D₁ सीतायाः शरबन्धदर्शनं, D₂ सीतया रामलक्ष्मणयो शरबन्धदर्शनं, D₃ शरबन्धनिवेदन D₄ श्रीरामदर्शनं , D₅ राम लक्ष्मणयो शरबन्धन, D₆ सीतापुष्पकारोहण प्रभुदर्शनं, D₁₃ सीतायां रामलक्ष्मणयो शरबन्धनिवेदन —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ N₂ V₃ B₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ om Ś₂ N₂ V₁ ₂ D₅ ₉ 23 B₁ ₃ ₄ 22 D₁ 24 D₆₋₇ ₁₀ ₁₁ T₁ ₃ G M 47 D₈ 21 T₂ 46 —After colophon D₃ concludes with राम, G M₁ ₂ ₃ श्रीरामाय नम

38

Before 1 Ś N₁ B₁ ₃ ₄ D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ins N₂ V B₂ ins after 1 G₂ M₅ ins 1 1 after 1^{ab} and 1 2 after 1

782* साश्रुपातमुखी दीना तौ दृष्ट्वा रामलक्ष्मणौ ।
ह्यश्रुपातेन रुदती करुणं विललाप ह ।

[(1 1) N₁ V₂ B₃ ₄ [अ]श्रुपूर्ण B₁ सीताश्रु (for [अ]श्रुपात) Ś D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ मुखा (for -मुखी) N₂ V₁ ₂ B₂ G₂ M₅ साश्रुपात स(G₂ M₅ सु)करुण (for the prior half) N₂ D₁₂ दृष्ट्वा तौ (by transp) —(1 2) D₃ वदती (for रुदती) G₂ M₅ आर्यपुत्रेति क्रोशती (for the prior half) N V B₂₋₄ D₂ G₂ M₅ बहुशो विललाप स(V₂ D₂ G₂ M₅ ह) (for the post half]

—Thereafter N₂ V B₂ G₂ M₅ cont 783*

1 ^{b}) D₁₋₄ ₁₀ ₁₂ G₁ ₃ M₃ ₅ ₆ महारथं —After 1^{ab} G₂ M₅ ins 1 1 of 782* —^{c}) D₁₁ रोपात् (for सीता) —^{d}) Ś N V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ जनकात्मजा D₆ ₇ शोककर्षिता (for °कर्शिता) G₂ शोकेन च परिप्लुता —After 1 Ś N₁ B₁ ₃ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ins while N₂ V B₂ G₂ M₅ cont after (G₂ M₅ after 1 2 of) 782*

783* निक्षिपन्ती स्वचरणौ क्रोशन्ती मधुरस्वना ।
इदमन्तं विलापस्य सीता वचनमब्रवीत् ।

[B₁ om 1 1 —(1 1) Ś D₁₂ निक्षिपेत् B₃ निक्षिपती (for निक्षिपन्ती) Ñ₁ सु (for स्व) Ñ₂ V₃ निक्षिप(V₃ °न्त्वात्र [sic])ती सुचरणे D₁ निक्षेपवती चरणौ D₂ निक्षिपती च चरणौ D₄ निपातयती चरणौ D₁₃ निवेशयती चरणो(sic) G₂ M₅ निष्पतती स्व(G₂ °स्व*)चरण (for the prior half) V₁ B₃ ₄ G₂ M₅ करुणं(G₂ M₅ मधुरा)स्वर V₁ मधुरं बहु V₂ D₁ ₄ ₁₃ मधुरस्वरा(D₃ °र D₁₃ °न) —(1 2) N₂ B₃ अतविलापस्य G₂ M₅ उवाच वचनं सीता शोकेन च परिप्लुता]

2 ^{a}) Ś D₁₋₄ ₈ ₁₃ T₁ G M₃ Cm g लाक्षणिनो, Ñ₁ D₇ M₅ लाक्षणिनो Ñ₂ V B D₆₋₁₁ T₂ M₁ ₂ Ck t लाक्षणिका N₂ यत् (for ये) ‡ Cg लक्षणिन इति । लक्षणशब्देनात्र लक्षणज्ञानं लक्ष्यते तदपामस्तीति लक्षणिन । , Ct cites Katak as लाक्षणिका सामुद्रिकलक्षणज्ञा । अयमेव पाठ पाठ इति कतक ‡ —^{b}) Ś B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ पुत्रा ह्य (for पुत्रिण्य) —D₃ om 2^{cd} —^{c}) D₆ तथ (for तेऽद्य) D₉ T₂ transp सर्वे and रामे —^{d}) ‡ Cg ज्ञानिनो लक्षणज्ञानवन्त ‡ —After 2 D₅ M₁ ₂ read 5^{cd}

3 D₁₂ om (hapl) 3–5 V₃ om 3^a–4^b Ś V₃ D₁ ₈ om (hapl) 3 N(Ñ₁ in marg) V₁ B₁ ₃ ₄ D₄ ₈ transp 3 and 4 D₃ repeats wrongly 3 after 4 D₅ reads 3 (repeating 3^{cd}) after 14 reading 3^{cd} for the first time in its proper place D₁₃ transp ^{ab} and ^{cd} and reads them after 4^{ab} D₁₃ reads 3 after 15 T₁ G₃ Ck read 3 after 14 T₂ transp 3^{cd} and 4^{ab} M₁ ₂ read 3 twice N₁ reads 3 and 4 and D₇ reads 3^{ab} in marg —^{a}) N₂ यज्ञिनो B₂ D₂ ₆ ₇ यज्विनो B₄ D₁₃ यज्वानो —^{b}) B₄ सतत D₃ पत्नीति (for पत्नीं च) Ñ₁ V₁ B₁ ₂ ऋतु सततमग्नि(B₂ °शाखि)ण , N₂ B₁ क्रोतु सततवादिन D₁ ₄ ₁₃ ऋतु पत्नीत्र सत्रिण —D₇ om 3^{cd} —^{c}) D₂ तानि सात्र G₁ ते च सर्वे (for तेऽद्य सर्वे) D₉ T₂ transp सर्व and रामे —D₁ om 3^d —^{d}) D₂ वितथानि भवति मे —After 3 V₁ B₁ D₁(first occurrence) ₄ ins V₂ D₁₃ ins after 14 B₂ ins after 5 D₃ ins after 4^{ab}

784* अनन्तसुखिनी चाहि ये मामूचुर्द्विजातयः ।

[V₂ D₁ ₁₃ अत्यन्त D₃ अवस (for अनन्त) D₁₃ [इ]दैव

G 6 23 3
B 6 48 4
L 6 21 15

वीरपार्थिवपत्नी त्वं ये धन्येति च मां विदुः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ४

ऊचुः संश्रवणे ये मां द्विजाः कार्तान्तिकाः शुभाम् ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ५

इमानि खलु पद्मानि पादयोर्यैः किल स्त्रियः ।
अधिराज्येऽभिषिच्यन्ते नरेन्द्रैः पतिभिः सह ॥ ६

वैधव्यं यान्ति यैर्नार्योऽलक्षणैर्भाग्यदुर्लभाः ।
नात्मनस्तानि पश्यामि पश्यन्ती हतलक्षणा ॥ ७

सत्यानीमानि पद्मानि स्त्रीणामुक्तानि लक्षणे ।
तान्यद्य निहते रामे वितथानि भवन्ति मे ॥ ८

केशाः सूक्ष्माः समा नीला भ्रुवौ चासंगते मम ।
वृत्ते चालोमशे जङ्घे दन्ताश्चाविरला मम ॥ ९

(for चेति) D₃ सर्वं भ्रवति भृपिनी (for the prior half)] —Then V₃ B₃ D₁₃ cont

785* तेऽद्य सर्वं हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिन ।

4 D₁₃ om 4 V₃ om 4^{ab} (for both, cf v l 3) D₁₃ om 4–5^{b}. Ñ (Ñ₁ in marg) V₃ B₁₂₃ D₄₆ transp 3 and 4 Ś D₁₂₃ read 4 after 14 D₃ G₁₃ transp 4 and 5 B₁ repeats 4^{ab} after 14 T₃ M₃ transp 4^{ab} and 5^{ab} T₃ transp 3^{ab} and 4^{ab} G₃ M₅ read 4^{ab} after 5 Ñ₁ reads 4 in marg (cf v l 3) —^{a}) D₇₁₀₁₁ Ck t पत्नीनां, M₁₂ पत्नीं माम्, Cg as in text (for पत्नी त्वं) —^{b}) Ś B₁ (second time) D₁₋₆₈ धन्येति मम ये विदु ; B₁ (first time) ये धन्येपि च मा विदु , B₃ ये च धन्येति मा विदु , D₇₁₀₁₁ ये विदुर्भर्तृ पूजिता, D₃ T₃ G₂₃ M₃ धन्या (D₆ °र्मा) भर्तृश्च पूर्विका, M₁₂ ऊचुर्ये भर्तृपूर्विकां ※ Cv वीरपार्थिवपत्नी त्व ये धन्येति च मा विदु इति सम्यक् पाठ , Ck भर्तृपूजितामिति वं पाठ पाठ ※ —After 4^{ab}, D₁₁ reads 3^{cd} and 3^{cd} transposed D₃ ins 784* D₃₇ G₂ M₅ om (G₂ M₅ hapl) 4^{cd} M₁₂ read 4^{cd} twice —^{c}) Ñ₁ सृते (for हते) T₃ transp सर्वे and रामे —D₄ om 4^{d} —After 4 D₃ repeats 3 wrongly

5 D₁₃ om 5 (cf v l 3) D₆₁₃ om 5^{ab} (for D₁₃ cf v l 4) Ś V₃ D₁₋₃₅ T₁ om (hapl) 5 D₆ G₁₂ transp 4 and 5 D₅ M₁₂ read 5^{ab} after 2 T₃ M₃ transp 4^{ab} and 5^{ab} —^{a}) B₃ सुश्रवणे, D₇ सश्रविणो, D₉ सश्रवसो, T₃ सपसितो, M₁₂ सवरणे, Cr m g t as in text (for संश्रवणे) —^{b}) Ñ V₁₂ B कल्याणिका (for कार्तान्तिका) D₆ T₃ G₁₃ M₃₄₅ शुभा —^{c}) D₆ transp सर्व and रामे —D₄ om 5^{d} ※ Ck अज्ञानिन इति पदम् (?), Ct ज्ञानिन इति च्छेद ※ —After 5, B₃ ins 784* and 785* B₁ ins 786* while G₂ M₅ read 4^{ab}

6 ^{a}) Ś B₁ D₁₂₈₁₂₁₃ तानि V₃ इमा , D₃₄ किल (for खलु) —^{b}) Ś D₁₋₄₈₁₂₁₃ पार्श्वतो, B₁ हस्तयो (for पादयोर्) D₅₋₇₉₁₁ वै (for यै) B₃ D₆₉₁₁ T₁ G कुल (for किल) V₃ योषिता किल पादयो —For 6^{ab} Ñ V₁₂ B₂₋₄ subst B₁ ins after 5

786* भवन्ति यासां पद्मानि योषिता हस्तपादयो ।

[V₂ यानि (for यासां) N₃ V₁₂ B₁ किल (for हस्त)] —^{c}) Ñ₁ V₁₂ B₂₋₄ D₁₂₄₅₁₃ T₁ G₂₃ M₁₋₃ अधिराज्ये, D₉ अपि राज्ये D₄ अधिराज्यमभि (hypm) B₃ [ऽ]भिषिच्यास्ता, B₄ [ऽ]भिषिच्यति, D₁ [ऽ]भिषेच्यते, T₁ [ऽ]भिषिच्यते —^{d}) Ś Ñ V B D₁₋₄₈₁₂₁₃ G₃ M₅ भर्तृभि (for पतिभि)

7 ^{a}) Ś D₈₁₃ नार्यो वैद् (by transp), Ñ₁ B₂₄ D₁₋₄₉₁₃ वै नार्यो, D₅ T₁ या नार्या (for यैर्नार्यो) —^{b}) Ś D₁₂₈ लक्षणैर्, D₄ (sup lin also as in text) T₃ M₃ [ऽ]लक्ष्मणैर्, Ct as in text (for ऽलक्षणैर्) Ñ V₁₂ B₂₋₄ D₄₆₁₃ दुर्वशा , V₃ B₁ D₁₃₁₃ दुर्वदै ; D₂ दुर्लभै . ※ Cr अलक्षणैरिति पद छेदम् ; Cm g लक्षणै (Cm °णैरिति च्छेद) ※ —B₁ om 7^{cd} —^{cd}) Ś Ñ₁ B₄ D₁₋₃₈₁₂₁₃ आत्मनस्तान्न Ñ₂ B₁₃ तान्यद्य नातु (B₁ नैव), V आत्मनस्तानि D₄ आत्मनस्तत्प्रपश्यती (sic) M₁₂ नात्मनस्तानपश्यामि (sic) (for ^{c}) V₁₂ transp पश्यामि and पश्यती Ñ₁ हतलक्षणा, D₄₈ हतलक्ष्मणा ※ Ct इद पद्य प्रक्षिप्तमिति वदन्ति ※

8 ^{a}) Ś Ñ₁ B D₁₄₈₁₂₁₃ किल (for [इ]मानि). G (ed) चोक्तानि (for पद्मानि) Ñ₂ V सत्यानि किल वाक्यानि D₅₋₇₉₁₁ T G₁₂ M₃ Cr m g t सत्यनामानि पद्मानि —^{b}) V₁ B₂ वाक्यानि (for उक्तानि) B₁ D₅₋₇₉₋₁₁ T G M₃₄₅ Cr m g t लक्षणे , Ck लक्षणे (as in text) —^{c}) B₄ विहते (for नि°) —^{d}) Ś D₈₁₃ हि (for मे) ※ Ck अनन्तर "केशा सूक्ष्मा इत्यादि । अत्र मध्ये द्वौ श्लोकौ प्रक्षिप्तौ क्वचित् ※

9 V₃ om 9 10^{b} —^{a}) Ñ₂ शिरसा , B₄ श्लक्ष्णा , D₂ श्ल * क्ष्म (for सूक्ष्मा) G₂ के * * क्ष्मा (for केशा सूक्ष्मा) M₁₂ तथा, Cg as in text (for समा) —^{b}) Ś N₁ V₃ D₁₋₄₈₁₀₁₂ M₁₂ Ct चा (Ś वा) सहते, N₂ चाप्यहते, B₁ च सहतौ, D₆₁₃ Ck चासहतौ —B₂ D₄ om (hapl ?) 9^{c}–10^{d} V₂ illeg for 9^{c} —^{c}) N₂ D₅₇ T₁ G M Cg चारोमशे D₉₋₁₁ चारोमके, T₃ चलोमशे (for चालोमशे) Ś Ñ₁ V₂ B₃₄ D₁₋₃₈₁₂₁₃ न च मे (Ñ₁ B₃₄ चैव) रोमशे (D₁₃ °के) जघे, B₃ वृत्तौ बाहू सदा जघे —^{d}) V₁ D₆₇₉ G₃ विरला (for [अ]विरला) Ś Ñ₁ B₂ D₁₃₈₁₂₁₃ दन्ताश्च न विरागिण

शङ्खे नेत्रे करौ पादौ गुल्फावूरू च मे चितौ ।
अनुवृत्ता नखाः स्निग्धाः समाश्चाङ्गुलयो मम ॥ १०
स्तनौ चाविरलौ पीनौ ममेमौ मग्नचूचुकौ ।
मग्ना चोत्सङ्गिनी नाभिः पार्श्वोरस्कं च मे चितम् ॥ ११
मम वर्णो मणिनिभो मृदून्यङ्गरुहाणि च ।
प्रतिष्ठितां द्वादशभिर्मामूचुः शुभलक्षणाम् ॥ १२
समग्रयवमच्छिद्रं पाणिपादं च वर्णवत् ।
मन्दस्मितेत्येव च मां कन्यालक्षणिका विदुः ॥ १३
अधिराज्येऽभिषेको मे ब्राह्मणैः पतिना सह ।
कृतान्तकुशलैरुक्तं तत्सर्वं वितथीकृतम् ॥ १४

C 6 23 18
B 6 48 14
L 6 24 14

---

10 V3 B1 D4 om 10^{ab} (cf v l 9) —^{a}) V3 D3 समाश्वेतौ, D1 ꞏ 12 13 शङ्खौ नेत्रे, D5 M6 शङ्खौ (M6 °ख) नेत्रौ, G1 जघे नेत्रे Ś D8 पद्मौ (for पादौ) Ñ V1 B2–4 D9 हस्तौ (V1 B2–4 °स्ते) पादे करे पद्मौ (B3 °द्म) —^{b}) D1 ꞏ गुल्माव (sic) (for गुल्फाव्) Ś D8 12 च ललितौ, Ñ1 V1 2 B2 च (V2 चा, B3 अ) पतितौ, Ñ2 B4 D1–3 13 च (Ñ2 चो, B4 चो, D1 अ) प्रचितौ, B1 चावनतौ D9 ऊरूसमौ (for ऊरू च मे) Ś N V1 2 B2 4 D1 3 5 8 10 सम, D2 शुभौ (for चितौ) —^{c}) Ś V3 D1 3 4 6 7 8 13 तनुवृत्त (V3 °त्ता) V3 D8 9–12 T1 2 M2 Cm g अनुवृत्त, D2 सुवृत्त, G1 अनुरक्ता, Ck t as in text (for अनुवृत्ता) N1 B2 4 समा (for नखा) B1 चापि (for स्निग्धा)

11 ^{a}) N1 B3 4 च विपुलौ B1 च विरलौ, D2 तौ विरलौ (for चाविरलौ) V3 नीलौ (for पीनौ) —^{b}) Ś N V B D1–4 8 12 13 समौ मे, D9–11 T3 मामकौ, M6 ममैतौ (for ममेमौ) —^{c}) D3 10 11 Ct [उ]त्सेधनी, Cm g k as in text (for [उ]त्सङ्गिनी) —^{d}) Ś D3 8 12 पार्श्वौ स्कन्धौ च मेचितौ, Ñ1 V2 B पार्श्वौ (B1 पीन) स्कन्धौ च मे समौ, Ñ2 V1 पार्श्वौ वक्षश्च मे सम (V1 चित), D1 3 4 10 पार्श्वौ (D10 °र्श्व) स्कन्धौ च मे चितौ (D2 शुभौ) D6–7 T1 2 G1 2 M2 पार्श्वारस्काश्च मे चिता, D9 पार्श्वारस्कौ समाविमौ, T3 पार्श्वारस्कौ च मेचितौ, G3 M6 पार्श्वस्कन्धश्च मे चित ※ Cr m पार्श्वौ (Cm °र्श्व च) उरश्च पार्श्वारस्कं । प्राण्यङ्गत्वेऽप्याषा लिङ्गव्यत्यय । , so also Cg ※

12 ^{a}) Ś D3 4 8 13 समो (D3 °म, D4 °मौ), B3 श्याम (for मम) Ñ1 D3 4 वर्णा (D3 4 °र्णौ) D2 -वर्णौ, (for वर्णा) G1 मधु (for मणि) D11 निभौ (for निभो) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 मृदु (N2 D3 4 8 12 13 °दु) स्निग्धो (D3 4 °ग्धौ, D4 स्कन्धो) Cg t as in text (for मणिनिभो) T2 मणिवर्णौ मणिनिभौ —After 12^{ab} Ś N V B D1–4 8 12 13 ins

787* अविरूक्षा च मे वाणी नित्य मधुरभाषिणा ।
अविस्मिता चाविगाढा नित्य चाहमविक्लवा ।

[(l 2) V3 B1 D1 शुचिस्मिता (for अवि°) Ś D8 13 च वागढा (D13 °गूढा) B1 [अ]विगाढा च (by transp) G (ed) [अ]विरूपा च (for चाविगाढा) N V1 2 B3 4 अस्निग्धा (N2 B3 सुस्निग्धा) चाविगाढा च (for the prior half) V3 B1 अविदग्धा (for अविकृता) B2 अविस्मिता च विरक्ता च नित्य च स्वाभविक्लवा]

—^{c}) B4 प्रविष्ठिता (for प्र°) V1 B1 द्वात्रिंशद्भिर् (for द्वादशभिर्) —^{d}) N2 V B3 शुभलक्षणे, B2 G1 शुभ लक्षणा, M6 कृतलक्षणा

13 ^{a}) Ś T2 समग्र यवम्, N1 B3 4 समोपचितम्, V2 B1 समग्रश्चैवम्, D1 3 समग्र चयम्, D2 समग्र स्निग्धम्, D4 13 समग्रेन्द्रियम्, D8 समग्रपरम्, G (ed) समग्र चैवम्, L (ed) समग्रसमम् M6 समग्रावयवच्छिद्र —^{b}) Ś D4 8 13 पाणिपाद (D4 °दौ) T2 तु (for च) N1 V B2 3 मे समं, Cr m g k t as in text (for वर्णवत्) —After 13^{ab} N V B2–4 D4 ins

788* अनाकुलाविकृता च अस्रभ्रान्ता च मे गति ।

[Note hiatus between the two halves N2 अनाकुलता विक्रम च (for the prior half) G (ed), (to avoid hiatus) सुसम्भ्राता (for अ°) B2 D4 मति (for गति)]

—^{c}) G1 मद्, Cg t as in text (for मन्द्) G1 मा (for मां) M6 [म]वेचन्मा (for [इ]व च मां) Ś B1 D1 4 8 12 13 मदस्मित मे (B1 च, D8 ते) वच (B1 D4 °द)न ※ Cg मन्दस्मितत्येवेत्येवकार अयोगव्यवच्छेदाय । नित्य मन्दस्मितेत्यर्थ ※ —^{d}) V1 B2 T8 कन्या, Ck t as in text (for कन्या) Ś N1 D1–6 8 12 13 T1 2 G M1 2 लक्षणिनो, N2 V B D9–11 T3 M1 2 Ck t लाक्षणिका (N2 V B2 °को) N2 V B3 [s]ब्रवीत्, M2 द्विजा (for विदु)

14 B4 om 14–15 V3 om 15 —^{a}) Ś D3 4 8 12 ननु नाम, N1 B1 2 वै (B1 य)स्तु नाम, N2 D5 7 9–11 G1 3 M1–3 Ct आधिराज्ये, V1 2 B2 आधिराज्य, D13 ननु राज्य (for अधिराज्ये) D1 अद्युना ह्यभिषेको मे —^{b}) N B3 कृत (for सह) —^{c}) Ś D8 12 दैवज्ञै, B2 वेदान्त, B3 कृतार्था, D3 तत्कार्य, D13 नितान्त (for कृतान्त) Ś1 Ñ2 V2 B1 2 D3 4 8 12 13 G1 उक्तो, N2 B4 उक्ता, D1 युक्तो, D2 युक्तो (for उक्त) —^{d}) Ś N V1 2 B2–8 D1–4 8 12 13 नून तेनृजवादिन ※ Cr g तत (Cg सर्वं वितथीकृतमित्यत्र) पर " यज्वनो महिषीं ये माम् " इत्यधिकम् श्लोक कपुचित्कोशेषु दृश्यते । स तु लेखकप्रमादकृत ※ —After 14 Ś D1 8 read 4 B1 repeats 4^{ab} here, reading it for the first time in its proper place, D4 reads 3 (repeating 3^{cd} here and reading 3^{cd} for the first time in its proper place) and T1 G2 Ck read 3 —After 14 V3 D13 ins 784*

G 6.23 18
B 6.48 15
L 6.24 16

शोधयित्वा जनस्थानं प्रवृत्तिमुपलभ्य च ।
तीर्त्वा सागरमक्षोभ्यं भ्रातरौ गोष्पदे हतौ ॥ १५
ननु वारुणमाग्नेयमैन्द्रं वायव्यमेव च ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव राघवौ प्रत्यपद्यताम् ॥ १६
अदृश्यमानेन रणे मायया वासवोपमौ ।
मम नाथावनाथाया निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥ १७
न हि दृष्टिपथं प्राप्य राघवस्य रणे रिपुः ।
जीवन्प्रतिनिवर्तेत यद्यपि स्यान्मनोजवः ॥ १८
न कालस्यातिभारोऽस्ति कृतान्तश्च सुदुर्जयः ।
यत्र रामः सह भ्रात्रा शेते युधि निपातितः ॥ १९
नाहं शोचामि भर्तारं निहतं न च लक्ष्मणम् ।
नात्मानं जननीं चापि यथा श्वश्रूं तपस्विनीम् ॥ २०
सा हि चिन्तयते नित्यं समाप्तव्रतमागतम् ।
कदा द्रक्ष्यामि सीतां च रामं च सहलक्ष्मणम् ॥ २१
परिदेवयमाना तां राक्षसी त्रिजटाब्रवीत् ।
मा विषादं कृथा देवि भर्तायं तव जीवति ॥ २२
कारणानि च वक्ष्यामि महान्ति सदृशानि च ।
यथेमौ जीवतो देवि भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ २३

15 B4 om 15 (cf v l 14) D4 reads 15ab twice —a) Ś Ñ1 B3 D1-4 (first time) 6.10.12 घृत्वो हि (Ñ1 B3 स्थि)त्वा (for शोधयित्वा) —b) Ś Ñ1 B2.3 D1-4 (second time) 6.11.12 चोपलभ्य, D4 (first time) प्रतिलभ्य (for उप°) Ś V3 D1-6.10.12 T2.3 G1 M4 से, V1.2 सौ, D1.3.4 (first time) G2 ते (sic) (for च) —c) B3 त्रित्वा (for तीर्त्वा) —d) V गो पदे T3 गोष्पदे, Ct as in text (for गोष्पदे) Ś B1 D2.3 गोष्पदे भ्रातरौ (by transp) Ñ1 B3 M3 मृतौ (for हतौ) D1-6.11 सो (D1 गो)पदे भ्रातरौ हतौ (D8.12 तुवौ) —After 15 D18 reads 3

16 ab) Ś B2.4 D1.8.11.12 ऐन्द्रं, V1 D8 ऐन्द्र , V3 राद्रं Ś V3 B1 D1.4.6.8.12.13 रौद्र, B4 भास्य , D5 मैत्र (for ऐन्द्र) D3 इन्द्रवारुणवायव्यमाग्नेय रौद्रमेव च —c) G1.2 M5 [स]पि (for [ए]व) —d) D2 रावण M3 राघवे Ś1 D10.13 Ct प्रत्यपद्यत N3 B2.4 प्रति (B4 परि)पेदतु , V3 D8 प्रत्यप (D2 °त्तिपा)द्यतौ, D1.6 T3 G1.2 Cr k प्रतिपद्यता ॥ Cr प्रति(°त्य ?)पद्यताम् । परस्मैपदमार्षम् (Ck एकवचने छान्दसम् । प्रत्यगृह्णताम्) । Cm g t प्रत्यपद्यताम् (Ct °द्यत ?) प्रत्यपद्येताम् । (Cg t परस्मैपद [Ct एकवचन]मार्षम्) ॥

17 D4 om 17 —b) D18 रिपु मा (sic) (for मायया) —c) B3 मम नाथाविमौ माया

18 a) Ś B1 D1.4.8.10 च (for हि) —b) Ś Ñ V B D1.4.8.10.12 G2 राघवास्य (for °वस्य) —c) D6 प्रति निवृतेत (sic) —d) M3 [भ]वेत् (for स्यात्)

19 a) B4 भागो G (ed) भागो (for भारो) B3 न हि कालविभागोऽस्ति —b) G1 M1 तु (for च) Ś Ñ V1.2 B D1.4.6.10.12 G1 M3 खलु दुर्जय —c) Ś D1.12 यत्तु, V3 येन (for यत्र) —d) Ś Ñ V B D1.4.8.11.12 रिपुविनि(Ś1 °व)जित

20 ab) Ñ1 B3 देवर (for निहत) N3 V3 B2.4 निहत भर्तार (by transp) Ñ3 B1 सह, D4 च न (by transp) (for न च) —For 20cd D1-3.5-11 T G M1.4 subst

789* न शोचामि यथा राम लक्ष्मण च महारथम् ।

[T1 रणे (for यथा) D8 T1 M3 महाबल, G1.2 M1 निपातित (for महारथम्)]

—c) Ś D4.8.7.12 G1.2 M1.3 वा, V3 न (for च) Ñ1 B3 नात्मान मातर तात —d) D3 यशस्विनीं

21 G3 reads 21cd twice —a) Ñ3 चि , B3 (स)पि, D8.10.11 T3 G M1.3 तु, D7 T1 तु (for हि) N3 V3 चिन्तयति, D4 त चिंतयेत् (for चिन्तयते) Ś Ñ V3 B2.4 D1.3.4.10.12.13 M1.2 नूनं (for नित्यं) V1.2 B3 सा त्वत्कृते (B3 °यति) नून (V3 तूर्णं) हि, D7 T3 सा मामुखितयेत्रित्य —b) V3 समाप्तगतम् , D1 समासगतम् (for समाप्त°) Ś V1 B1 D1-4.10.11.13 आत्मज (for आगतम्) —cd) D8 reads in marg from क्दा in द्रक्ष्यामि up to d D13 काकुत्स्थ (for सीतां च) D8.11 T1 M1 लक्ष्मण च सराघव, D12 वनाच्च पुनरागते (for d) Ś Ñ V B D1.4.8.13 कदा द्रक्ष्यामि काकुत्स्थ ससीत सहलक्ष्मण

22 a) Ś D2.4.6.12.13 परिदेव(D8 °य)तीं तां तु Ñ1 B2.4 तामश्रुपरिपूर्णाक्षीं B3 परिदेवयमानैवां तु (hypm) D1 परिदेवयतीं तस्तां तु (hypm) —d) Ś V3 B1 D1-4.8.10.12 भर्ता हि (for भर्तायं) —After 22, D4 ins

790* उवाच व्यथिता सीता तदा सा त्रिजटा सखि ।

—Thereafter D4 cont while Ñ V B D13 ins after 22

791* दृश्यन्ते हि निमित्तानि पुरुषाणां विपर्यये ।

[D4 [अ]निमित्तानि V3 विपुरुष ॥ (for पुरुषाणां)]

23 B4 om 23ab —a) Ś Ñ1 B3 D2.4.8.10.12 तु B3 ॥ , D3 [अ]पि (for च) D7 कारणैश्चापि वक्ष्यामि —b) D1 वै (for च) —cd) B2.4 G1.2 M3 जीवितौ (for जीवतो) Ñ3 B2.4 वीरौ (for देवि) Ś B1 D1.4.8.11.12 यथेतौ (Ś D4 °था तौ, B1 °थेमौ) भ्रातरौ वीरौ जीवतो राम लक्ष्मणौ, Ñ3 V B3 यथा जीवति काकुत्स्थो लक्ष्मणश्च महाबल-

न हि कोपपरीतानि हर्षपर्युत्सुकानि च ।
भवन्ति युधि योधानां मुखानि निहते पतौ ॥ २४

इदं विमानं वैदेहि पुष्पकं नाम नामतः ।
दिव्यं त्वां धारयेन्नेदं यद्येतौ गतजीवितौ ॥ २५

हतवीरप्रधाना हि हतोत्साहा निरुद्यमा ।
सेना भ्रमति संख्येषु हतकर्णेव नौर्जले ॥ २६

इयं पुनरसंभ्रान्ता निरुद्विग्ना तरस्विनी ।
सेना रक्षति काकुत्स्थौ मायया निर्जितौ रणे ॥ २७

सा त्वं भव सुविस्रब्धा अनुमानैः सुखोदयैः ।
अहतौ पश्य काकुत्स्थौ स्नेहादेतद्ब्रवीमि ते ॥ २८

अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्ये कदाचन ।
चारित्रसुखशीलत्वात्प्रविष्टासि मनो मम ॥ २९

नेमौ शक्यौ रणे जेतुं सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।
एतयोराननं दृष्ट्वा मया चावेदितं तव ॥ ३०

इदं च सुमहच्चिह्नं शनैः पश्यस्व मैथिलि ।
निःसंज्ञावप्युभावेतौ नैव लक्ष्मीर्वियुज्यते ॥ ३१

G 6. 23. 35
B 6. 48. 31
L 6. 24. 32

24 V3 om 24^ab —^a) D4 G1 शोक, G3 क्रोध, Ck as in text (for कोप) G1 परीतारा —^b) Ś D3.13 हर्षेय(Ś1 °च)ति, Ñ V1.2 B हर्षवीर्य (for हर्षपरि) —^c) G (ed, with hiatus) अपि (for युधि) —^d) Ñ1 B3.4 चेतांसि, D4(sup lin also as in text) 11 सुखानि (for मुखानि) D6 च हते (for निहते) V3 त्वयि (for पतौ) ※ Ck t पतौ पत्यौ ※ —After 24 D13 ins 792*

25 Ś B1 D1–4.8.12.13 read 25 after 27 G3 reads 25 and 26 after 28 —^c) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 दिव्य न, Ñ1 B3 नियवा, Ñ2 B2 नैव त्वा, V2.3 B4 नैव त्वा, D5 T1 दिव्य त्वा (for दिव्यं त्वां) Ś B1 D1–4.8.12.13 त्वत् हि, Ñ1 B3 न त्वां, Ñ2 V2.3 B2.4 सीते, V1 त्वां वै, M3 नैव (for नेदं) —^d) D5 G3 M1.2 हत, D6 जग (sic) (for गत) Ś N2 V B1.2 D1–4.8.12.13 यदि रामो हतो भवेत्, Ñ1 B3.4 यदि स्यातां रणे हतौ —After 25 N1 B3.4 ins while D13 ins after 24

792* पुष्पक एव समारूढा(B3 °रूढ़ा) विमान वरवर्णिनी।

26 G3 reads 25 and 26 after 28 —^a) D1 हत चार, D4 तव वीर (for हतवीर) Ñ2 V हतवीरा च (N2 प्र)विध्वस्ता, B3 हतप्रवीरा प्रध्वस्ता —^b) Ñ1 B3.4 हतवीर्या, N2 V B2 निरुत्साहा, D1.2.9–12 गतोत्साहा, D3 हतयोधा (for हतोत्साहा) Ś Ñ1 B1.2.4 D1.4.8.12 हतोद्यमा (for निरु°) D13 निहतोत्साहहतोद्यमा (sic) —^c) V B2 D13 स्रवति (for भ्रमति) Ś B1 D1.4.8.12.13 युद्धेषु, Ñ2 V B2 समरे, D5 T1 G2 सर्वेषु, G1 सर्वेषु (for संख्येषु) N1 B3.4 सेना विशीर्यते युद्धे —^d) D2 हत, T1 हृत, Cv as in text (for हत)

27 ^a) G2 परम् (for पुनर्) —^b) Ś N V B D1–4.8.12.13 स्व(V B1–3 सु)स्थयूथा (for निरुद्विग्ना) D5.7.9–11 T2.3 G M1.3 तपस्विनी(D7.9.10 °नि) M1.2 मनस्विनी (for तरस्विनी) —^c) Ś N2 V1 B2 D1.4.8.12.13 काकुत्स्थ —^d) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 G(ed) प्रधान(V2 B1 °नौ) रण(G[ed] बल)मूर्धनि(D12 °सत्तदि), N1 B3.4 दायानौ शरतल्पयो, N2 V1.3 B2 शयान शरतल्पग, D6.7.9–11 T G M3.5 Cr m g t मया प्रोक्ता निवेदितौ —After 27, Ś B1 D1–4.8.12.13 read 25

28 D5 om 28 Note the hiatus between ^a and ^b —^a) D7.10.11 सुविस्रब्धा Ś N V B1–3 D1.4.8.12.13 सा त्वमेव सु(D2 तु)वि(B1 सुचि)स्पष्टैर्, B4 सा त्वमेव सुविस्पष्टैर्, G3 M3 त्वमेव विविधै (M3 विप्रति) स्पष्टैर् —G1 damaged for ^a (except इयै) —^b) V1 बहुमान (for अनुमानै) Ñ2 V3 B3.4 G3 M3 सुलावहै, Cg as in text (for सुखोदयै) —^c) N V B2 न हतौ, B3 सहितौ (for अहतौ) N2 V1.2 B2 विद्धि (for पश्य) T1 damaged for काकुत्स्थौ B4 हतौ यथा न काकुत्स्थौ —^d) D1 एव (for एतद्) G2 M3 पुत्रप्रीत्या (for स्नेहादेतद्) B1 [अ]ह (for ते) N2 V B2 एतत्सत्य ब्रवीमि त —After 28 G3 reads 25 and 26

29 ^a) V2 च, D13 ते (for मे) —^b) M1.2 कथचन (for कदाचन) Ś N V B D1–4.8.12 T2.3 G3 न च (V3 वचो) वक्ष्यामि मैथिलि —^c) Ś Ñ V B D1–4.8.12 दुःख, G2 M3 शुद्ध, Cr m g k t as in text (for सुख) N2 B2 शीलेन D13 चारित्रशीलदुःखत्वात् —^d) Ś Ñ1 V1.2 B1.2 D1–4.8.12.13 हि (V1 om [subm] D4 च) मे मन (for मनो मम) Ñ2 B2 प्रसुप्तासिति मे मति (B2 °न) V3 B4 प्रविष्टा चासि मे मन

30 V3 om 30 —^a) Ś V1.2 B2 D1.2.11 G1 तौ, Ñ2 तु, B2 D1.4.10 G2 [ए]तौ (for [इ]मौ) D3 शक्तौ (for शक्यौ) —^b) Ś B1 D1–4.8.12.13 अपि सर्वै, N1 B3 अपि सेंद्रै (by transp) B2 सेंद्रैर्वा स (for सेन्द्रैरपि) —^c) T2 वदन, G(ed) लक्षण (for आनन) Ś N V1.2 B D1–4.8.10.12 T2.3 G1 M3 Cv r m g t तादृश दर्शन दृष्ट्वा —^d) D6 चावेदित, D9–11 चोदीरित (for चावेदित) Ñ1 B3.4 यन्मया वेदित तव, D4 मायया दर्शित तव

31 D7 om 31^ab T1 damaged for ^a (except इद) —^a) Ś1 B1 D8.9.11 T2 तु (for च) B1 D9–11 चिन्ह, M3 छिन्न (for चिह्न) —^b) Ś V3 B1 D1–4.8.12.13 शुभ पश्यासि(D12 °इयसि), N1 B3.4 समवेक्षस्व, Ñ2 V1.2 B2 तौ(V1 °दै)वीक्ष(V3 °वक्ष)स्व, D6.9–11 G3 शनै

G 6.23.36
B 6.48.32
L 6.24.33

प्रायेण गतसत्त्वानां पुरुषाणां गतायुषाम् ।
दृश्यमानेषु वक्त्रेषु परं भवति वैकृतम् ॥ ३२
त्यज शोकं च दुःखं च मोहं च जनकात्मजे ।
रामलक्ष्मणयोरर्थे नाद्य शक्यमजीवितुम् ॥ ३३
श्रुत्वा तु वचनं तस्याः सीता सुरसुतोपमा ।
कृताञ्जलिरुवाचेदमेवमस्त्विति मैथिली ॥ ३४
विमानं पुष्पकं तत्तु संनिवर्त्य मनोजवम् ।
दीना त्रिजटया सीता लङ्कामेव प्रवेशिता ॥ ३५
ततस्त्रिजटया सार्धं पुष्पकादवरुह्य सा ।
अशोकवनिकामेव राक्षसीभिः प्रवेशिता ॥ ३६
प्रविश्य सीता बहुवृक्षषण्डां
तां राक्षसेन्द्रस्य विहारभूमिम् ।
संप्रेक्ष्य संचिन्त्य च राजपुत्रौ
परं विषादं समुपाजगाम ॥ ३७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टत्रिंशः सर्गः ॥ ३८ ॥

पश्यस्व (for शनैः पश्यस्व) ※ Cm g शनैः पश्यस्व सावधानेन पश्येत्यर्थः ※ —ᶜ) B2 D5–11 T4 विसृष्टौ (for विसृष्टाव्) Ś Ñ2 V B1.3 D1.2.3.12.13 चाप्युभावेतौ, D4 ह्युभावेतौ, D5–11 पतितावेतौ —ᵈ) Ś D3.12 श्रिया नैव, Ñ1 V1.2 B3 लक्ष्मीर्नैव (by transp), B1 D1–4.13 लक्ष्म्या नैव, D2 नैव लक्ष्म्या (for नैव लक्ष्मीर्) Ś D1–4.7.8.12.13 वि(D1.4 व्य)युज्यते, Ñ1 V2 B वियुज्यतो (V2 °तः, B2 °त), Ñ1 V1.3 D5–11 G2 M2 विमुच्यति (V3 °त), Cr m g as in text (for वियुज्यते) ※ Ct 'लक्ष्मीर्नैव वियुज्यते' इति पाठेऽपि न मुञ्चतीत्येवार्थः ※

32 ᵃ) D6 प्रायेव (for प्रायेण) —ᶜ) B1 गात्रेषु D6 in marg (for वक्त्रेषु) —ᵈ) D2 सदा, D6 (with hiatus) एव (for परं)

33 ᵃᵇ) Ś V1 B1 D1–4.8.12.13 दैन्य and दुःख, T1 G1 M1–3 transp दुःख and मोह Ñ2 V2.3 B1 मानस D1 दैन्यं च, G1 M3 भयं च (for मोहं च) Ñ1 B2.3 प्रह्व(B2 °वि)हर्ष भयं वैदेहि त्यक्ता(B1 °ना) विरह्यदैन्य (B2 °दीन)तां —ᵈ) D5 T2 [नु]व (for [अ]य) D6 न जीवितुं (sic), T3 जनिदिष्टु (sic), Cr m g l, t as in text (for अजीवितुम्) Ś V2.3 B1 D1–4.8.12.13 नै(Ś1 D4 न)तौ शू(V2.3 B1 D13 वी)रौ विजीवितौ, Ñ1 B2.3 त्यज्येयमपि जीवितं, Ñ2 नाभ्यां शक्यं न जीवितुं, V3 नैतौ वीरौ गतायुषौ, B1 नाप्यायशक्यमजीवितं (sic), D6 नाद्य शक्यामि जीवितुं (marg from शक्या up to तुं)

34 T1 damaged from श्रुत्वा in ᵃ up to सुरसु in ᵇ —ᵃ) D1 कृत्वा (for श्रुत्वा) V3 च (for तु) D5 इदं च वचनं श्रुत्वा —ᶜ) V3 बद्धाञ्जलिर् V1 D5.11 [इ]माम्, Cg as in text (for [इ]दम्) Ñ1 B2 कृताञ्जलिपुटा भूत्वा (with hiatus) —ᵈ) B2 D1 अस्ति (for अस्तु) N1 B2 वाक्यमिदं, Ñ2 V1.3 B2.4 दुःखिता (for मैथिली)

35 ᵃ) Ś D5.12 यानं, Ñ2 V1.3 D13 तत्र, B1 तूर्णं, B1 D1.2.4.5.7 तं तु (for तत्तु) —ᵇ) Ñ B2.3 विनिवर्त्य, B1 संनिपत्य —After 35ᵃᵇ, Ñ1 V2 B2.3 ins

793* श्रिया स्थाने शुची चैव तावद्भूमिमुपागता ।
[V1 स्थले, B4 सक्के (sic) (for शुची) B3.4 स (for च)]

—V3 B2.4 D13 om 35ᶜᵈ —ᶜᵈ) V2.3 B1 लङ्कां (for दीना) Ñ1 B1 पुनर्लङ्कां, Ñ2 स* (illeg) भूय, V1.3 B1 नीता भूय (for लङ्कामेव) Ś D1–4.8.12 transp दीना and लङ्काम् and read भूय for एव D6 T2 प्रचोदिता (for प्रवेशिता)

36 Ś D5 om (hapl) 36 —ᵃ) B1 तथा, B2 D1–3.12 T2 तत्र, D13 लङ्कां (for ततस्) —ᵇ) B1 D1–4.12.13 अवतीर्य (for अवरुह्य) D13 च (for सा) —ᶜ) D7 पुष्प (for एव)

37 T1 damaged from बहु in ᵃ up to विहार in ᵇ —ᵃ) Ñ V1 B -संकुला, V2 -सेविता, D7.9.10 खण्डां, D13 सव्यां (for -षण्डां) V3 प्रविश्य सीता बहुभिः समाकुला —ᵇ) N2 V1 भूमिकां (for भूमिम्) T2 तां राक्षसस्य प्रविहारभूमिं —ᶜ) Ñ2 V D1.2.4 दृष्ट्वा च, B2 D13 स्मृत्य (for संप्रेक्ष्य) G1.3 तु (for च) B3.4 राजपुत्री (for °त्रौ) —ᵈ) D13 तदा प्रहर्षं न समाजगाम —For 37, Ś D1–4.8.12 subst, Ñ2 V2 B D13 ins after 37

794* तस्मिन्वने सा मनुजेन्द्रपत्नी
तौ राजपुत्रौ पतितौ स्मरन्ती ।
न शर्म लेभे हृदि ताडितेव
दिग्धेन बाणेन मृगीव बाला ।

[(1) Ś D1.4.8.12 पुत्री (for पत्नी) —(2) Ñ2 B2.3.4 हतस्थ V2 B1 निहत(V2 °*), D1 हतौ (for पतितौ) —(4) Ś B2 D1.8.12 दिग्धेव(D12 °*) (for दिग्धेन) V2 B1 बाणेन दिग्धेन (by transp) D4 मृगस्य (for मृगीव)]

Colophon —*Kanda name* Ñ2 V1 B D2.13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś V B1.2.3 D1.4.8.12.13 सीताविलाप, Ñ1 B2 हरवचने सीताविलाप, Ñ2 सीता*** (illeg), D6 सीताविषाद —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1.4.12.13 om N2 illeg, Ś1 V2.3 D1.2.3 24, B1.2.3 23, D5–7.10.11 T1.3 G M 48, D1 22, T2 47 —After colophon D1 concludes with राम, G M1.2.3 with श्रीरामाय नम

३९

घोरेण शरबन्धेन बद्धौ दशरथात्मजौ ।
निश्वसन्तौ यथा नागौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ १
सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः ससुग्रीवा महाबलाः ।
परिवार्य महात्मानौ तस्थुः शोकपरिप्लुताः ॥ २
एतस्मिन्नन्तरे रामः प्रत्यबुध्यत वीर्यवान् ।
स्थिरत्वात्सत्त्वयोगाच्च शरैः संदानितोऽपि सन् ॥ ३
ततो दृष्ट्वा सरुधिरं विषण्णं गाढमर्पितम् ।
भ्रातरं दीनवदनं पर्यदेवयदातुरः ॥ ४
किं नु मे सीतया कार्यं किं कार्यं जीवितेन वा ।
शयानं योऽद्य पश्यामि भ्रातरं युधि निर्जितम् ॥ ५

G 6 25 7
B 6 49 5
L 6 25 6

39

1 a) V3 रोषेण (for घोरेण) —c) Ś V2 B D3 6-8 10 निःश्वसतौ, D1 निस्वनतौ (for निश्वसन्तौ) B3 सर्पौ (for नागौ) —d) D5 रुधिरेक्षिणौ (for रुधिरोक्षितौ)

2 a) Ñ1 B3 4 सर्वतो, D7 ते सर्व (by transp) B1 वानरर्षभा, D13 वानरा श्रेष्ठा (for वानरश्रेष्ठा) —b) Ś Ñ V B1 3 4 D2 4 7 9-11 T1 G1 ससुग्रीव, D4 सुग्रीवो वा (for ससुग्रीवा) T1 damaged, G1 विभीषण (for महाबला) —c) G3 महात्मान (for °नौ) —d) Ñ1 B2 निपीडिता, Ñ2 V1 2 B3 4 [अ]भिपीडिता, Cg as in text (for परिप्लुता) Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 तस्थु शोकेन पीडिता (V3 °तौ) D9 तस्थुस्त शोकविप्लुता (sic)

3 For 3-4 Ś Ñ V B1 3 4 D1 6 8 12 13 subst 795* —For 3ab, B2 subst l 1 of 795* —b) G3 प्रतिबुध्यत —D6 om 3c–4 —d) B2 D3 सतापितो, D6 M3 संधा°, T3 G2 3 सताडितो, M1 2 सदास्थितो, Cv as in text (for सदानितो) G (ed) स (for सन्)

4 D5 om 4 (cf v l 3) Cv does not comment from 6 39 4 up to 6 40 2 —a) D5 7 9 सु (for स) —b) D7 G1 M1 निपण्ण (for विषण्ण) D2 6 T2 3 अर्दित, T1 आहत, Cg t as in text (for अर्पितम्) —c) M1 2 दीनवदन D7 लक्ष्मण भ्रातर दीन —For 3-4, Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 8 12 13 subst B2 subst l 1 for 3ab and subst l 2 6 for 4 while G2 M3 subst l 2 and 5-6 for 4

795* अथ दीर्घेण कालेन सज्ञा लेभे नरोत्तम ।
प्रत्यवैक्षत चात्मान शोणितेन परिप्लुतम् ।
अदीनो दीनया वाचा भ्रातृशोकमुदाहरन् ।
अत्यभावत्स्वरभ्रष्टो हरिभि परिवारित ।
विललाप ततो रामो मन्दमश्रूणि वर्तयन् । [5]
लक्ष्मण पतित दृष्ट्वा दु खशोकसमन्वित ।

[(l 1) D1 अव (for अथ) V3 B1 रघूत्तम (for नरोत्तम) Ñ B2 3 अथ दीर्घस्य कालस्य (for the prior half) —(l 2) Ś1 B1 2 4 D1 4 प्रत्यवेक्षत (for प्रत्यवै°) V3 B2 G2 M3 प्रत्यवेक्ष्य(V3 B2 °क्ष) तदात्मान (for the prior half) Ñ1 V1 B3 4 D4 G2 M3 शोणितेन (for शोणितेन) —After l 2 N2 V1 2 B2 4 D4 read l 5-6 —(l 3) Ñ1 V3 2 B D4 स दीनो (for अदीनो) M1 निपीडयन् V1 3 उदीरयन् B1 उदाहरत् B3 D1 वचाहरन् (for उदाहरन्) Ś D3 8 12 राम परमदुःखा(D1 °सत्त्ववा)न् N1 (m) भ्रातृशोकेन पीडित , B3 आत्मगात्र निपीडयन् (for the post half) —(l 4) B3 चमाप च D12 अत्यभाषत् (for अत्यभावत्) V3 खुधश्रो, B3 स्वरसतो (for स्वरभ्रष्टो) Ñ2 V1 2 B3 D4 रुजार्पे च सुरश्रेष्ठो (for the prior half) —(l 5) Ṽ1 V3 B2 3 G3 तत्र (for ततो) D4 [अ]रुदंत (for वर्तयन्) Ś1 N V B D2 13 M3 मदमश्रुभि(Ś1 °स्राधि V3 B1 2 °श्रुण्य)वर्तयन् (for the post half) —(l 6) D4 दु खशोकसुपरिप्लुत G2 M3 भ्रातृशोकमुदाहरन् (G2 °त्) cf post half of l 3 G (ed) शोकदु खसमर्पित (for the post half)]

5 a) D10 11 तु, Ct as in text (for नु) —b) Ś Ñ2 B3 4 D1 3 8 लक्ष्या, Ñ1 D2 7 8 11 T2 3 G3 लब्धया, V1 D3 4 पृथिव्या (D4 °व्या) B1 कार्यं वा, D13 लकाया, D12 किं मम, G1 3 M3 आत्मनो (for किं कार्यं). Ś B3 D5 8 12 च V3 B1 D4 किं D1 M1 2 मे (for वा) —T1 damaged from न 10 ° up to चि in d —c) G1 भ्रातर (for शयान) V3 यश्च, B1 यत्र (for योऽद्य) —d) G3 M3 रिपुणा हत, G3 रणनिर्जित (for युधि निर्जितम्) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1-4 8 12 13 लक्ष्मण शुभलक्षण, N1 B2 सौमित्र शत्रुणा हत, G1 शयान रिपुणा हत —After 5 N V (V3 l 1-2 only) B2 4 ins while Ś B1 D1 4 8 12 13 ins l 1-6 after 5 and l 7-12 after 9 whereas G1 (after 7) 3 M3 ins only l 1-2 after 7ab

796* यत्र कश्चिद्भवेद्भार्या पुत्रोऽन्योऽपि च बान्धवा ।
त तु देश न पश्यामि यत्र भ्राता सहोदर ।
पर्जन्यो वर्षते सर्वमितीय वैदिकी श्रुति ।
प्रवादश्चापि लोकेऽयं भ्रातृजात न वर्षति ।
सा समाश्वासा सुमित्रा च कौसल्या जननी च मे । [5]
नानयोरन्तर किंचिन्मातृगौरवकारणम् ।
अप्येव हि मही दार्यत्पतेद्वा दिवाकर ।
सागरश्च क्षय गच्छेदनलश्चापि शीतताम् ।
आपोऽद्रवत्व च तथा पवनश्चागतिर्भवेत् ।
अम्बाया न सुमित्राया स्नेहनाशो भवेन्मयि । [10]
लक्ष्मणश्चापि परया भक्त्या मामनुगच्छति ।
पतन्तमपि पाताले नैव नानुपतेदयम् ।

G. 6 24 16
B. 6 49 6
L. 6 25 16

शक्या सीतासमा नारी प्राप्तुं लोके विचिन्वता ।
न लक्ष्मणसमो भ्राता सचिवः सांपरायिकः ॥ ६
परित्यक्ष्याम्यहं प्राणान्वानराणां तु पश्यताम् ।
यदि पञ्चत्वमापन्नः सुमित्रानन्दवर्धनः ॥ ७
किं नु वक्ष्यामि कौसल्यां मातरं किं नु कैकयीम् ।
कथमम्बां सुमित्रां च पुत्रदर्शनलालसाम् ॥ ८

[(l 1) Ś D3 11 वचन मे, B1 कुत्र भवेद् (for कचिद्भवेद्) G1 3 M5 देशे देशे कल्याणि (for the prior half) Ś V2 D1 5 6 11 पुत्राप्ताये B1 पुत्रो वाये, G1 2 M5 दशे देशे (for पुत्रेऽप्येऽपि) D1 [ऽ]पि (for च) D1 3 11 यत्र कचिल्लभेन्ना (D13 °भे भा)र्यां पुत्रानन्यांश्च बान्धवान् —(l 2) Ś D3 11 देश तु न (for तु देशं न) Ś V1 3 B1 D1 3 6 11 13 यत्र सो(V2 D1 3 सो)दर्यमाश्रयेद् (D3 °यात्) (for the post half) —After l 2 G1 repeats 7^{cd}. —(l 3) Ś B1 D1-3 5 13 18 सत्यम् D1 विश्रम् (for तर्कम्) Ś D2 3 11 गैरिकी (for वैरिकी) B1 स्मृति (for श्रुति) —(l 4) Ś B1 D3 11 प्रमाणम् (Ś1 °दात् [sic]) (for प्रवादम्) Ś D2 निव यो Ñ1 V1 B2 D4 सुखोय D1 विक्षो यो (for निबोधय). B1 कुत्र नाथापि सत्याय (for the prior half) Ś D2 1 13 मातुल न स वर्तते (for the post half) —(l 5) Ś D2 6 13 दर्शेदा च, B1 मम माता D1 मातृवाच (for ता ममाम्बा) Ñ1 B1 सा ममा(B2 तना)प्यपि सौमित्र D1 मानाप्य सौमित्रा (corrupt) (for the prior half) Ś Ñ2 D2 11 च मे, N2 मम V1 illeg (for च मे) —V1 om l 6 —(l 6) D1 उत्तर (for अन्तर) Ñ1 B2 चापि (for किंचित्) D13 मम सा मातरं किंचित् (for the prior half) D1 कारिणी (sic) (for कारितम्) B2 मातृशोकेन कारणात् (for the post half) —(l 7) Ñ1 अथ (for अपि) Ś D1-3 5 11 13 हिमवन्तम् (D1 3 13 °दी)र्येत् (for हि महीं दीर्येत्) B1 यथापि हिमवा न प्येत् B2 अप्येव हिमवान्दीर्येण (corrupt) (for the prior half) Ñ2 पतते (sic) (for प्रपतेद्) —(l 8) N1 V1 2 B1 प्रक्षय G (ed) सुक्षय (for च क्षय) Ś D2 11 शीतल (for शीतताम्) —(l 9) B1 आपो स्सख त्यजेयु (for the prior half) Ñ V1 2 B2 4 D1 जगुणपोर (D1 °गुणो र)सेन च वायुश्चागतिमा भवेत् —(l 10) D4 च D13 मे (for न) Ñ V2 D3 4 यदि त्वहो V2 स्वहस्तेदो (for खेदनाशो) B1 मविष्यति, D4 भवेदिह (for भवेन्मयि) —(l 11) N2 B1 2 परया भक्त्या D1 3 13 नैव परया (for नापि परया) Ñ1 B2 वने B1 कथ, D4 शक्त्या (for गवता) Ñ1 B2 4 D2 अप (for अनु) —(l 12) D2 इव (for अपि) N1 B2 पातालम् (for °के) V2 D1 मामेव (for नैव न) Ś D2 13 हि मां D1 पुन (for अपम्) B1 D1 3 13 [अ]नुपतेत मां (for [अ]नुपतेदयम्) Ñ1 B2 अथ मनुपतेत्सु (B2 °त) मां D4 वा सनुपेतवे मम (corrupt) (for the post half)]

—Thereafter Ś Ñ V1 2 B D1-3 5 11 13 cont 797*

6 V2 om 6–16 Ś2 om 6 Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 11 13 read 6 after 797* —^{a}) D1 3 लभ्यत (for शक्या) D1 मया (for -समा) N2 V1 2 B2 4 भार्या T1 लब्धु (for नारी) —^{b}) Ś1 N1 B1 2 D1-3 5 11 जीवलोक, Ñ2 V1 B2 4 प्राप्तुमन्या, D1 4 T2 लब्धु लोके, D2 3 5-11 13 T1 2 M1 मर्त्य(D13 देव)लोक (for प्राप्तुं लोके) B2 विपश्चिता, D13 विचिन्तिता —^{d}) B1 पारलौकिक ; B2 D1 सामवायिक ; D13 सांप्रदायिक (for सांपरायिक) —After 6 Ś1 D1-3 5 11 13 read 11^{cd} for the first time, repeating it in its proper place

7 V1 om 7 (cf v l 6) —^{a}) M2 प्राणे (for प्राणान्) —^{b}) G3 प्रपश्यता, G2 च पश्यता (for तु पश्यताम्) —After 7^{ab}, G2 M3 ins l 1–2 of 796* —G1 repeats 7^{cd} after l 2 of 796* —^{d}) G1 (both times) 3 M1 2 5 [आ]नन्दिवर्धन —For 7 Ś N V1 2 B D1-3 5 11 13 subst and cont after 796*

797* धारयेयं कथमहं प्राणान्सौमित्रिणा विना ।
भ्रातरं इव भ्रातरं दुःखेन समभिप्लुतः ।

[(l 1) B2 D1 4 6 (after corr as in text) धारयेद् Ś D1 3 6 11 13 चाहं B1 D2 4 प्राणान् (for अहं) D1 D3 अहं, D1 विना (for प्राणान्) D4 विना (for विना) Ñ1 B2 कथं चाहं विना वीरं त्वया प्राणान्हि धारये —(l 2) Ñ V1 2 B हीनेन (for भ्रात्रा) N1 भ्रातेण B2 भ्रात्रेन (for दुःखेन) Ś B1 D1-3 6 11 13 [स]व (B1 D2 1 13 [अ]पि, D1 [अ]ह) परिप्लुत (for समभिप्लुत)]

—Thereafter Ś1 N V1 2 B D1 3 5 11 13 read 6

—After 7, G1 ins l 1–2 of 796*

8 V1 om 8 (cf v l 6) D1 repeats 8^{cd} after 11^{cd} (first occurrence) —^{a}) N1 D1 (second time) किं च, D3 3 किं तु D1 (first time) किंचिद् (for किं नु) —^{b}) Ñ1 D4 (second time) किं च, B2 चैव (for किं नु) V2 B1 कैकेयीं किमु मातरं, D1 किं नु वक्ष्यामि कैकयीं, D1 मातरं कैकयीमपि —^{c}) N V1 2 B2 4 सुमित्रां किं नु (N1 B2 च) वक्ष्यामि —^{d}) D5 पुनर् (for पुत्र) B4 -लालसाम्, N1 B1 दुःखशोकसमन्विता —For 8^{cd} Ś B1 D1-4 6 11 13 subst N1 B2 cont after 799* while V1 2 ins after 9

798* कथं वाहं सुमित्रायाः मुखं द्रक्ष्यामि चाक्षुमत् ।

[Ś B1 D2 3 6 11 13 च (for वा) Ś B1 D3 13 पश्यामि (for द्रक्ष्यामि) N1 V1 2 D5 साधु तव D6 साक्षिभि , D13 चाप्लुत (for चाक्षुमत्)]

—Thereafter Ś1 B1 D1 3 5 11 13 read 11^{ab} for the first time repeating it in its proper place while Ś2 reads 11^{ab} after 798*

विनत्सां वेपमानां च क्रोशन्तीं कुररीमिव ।
कथमाश्वासयिष्यामि यदि यास्यामि तं विना ॥ ९

कथं वक्ष्यामि शत्रुघ्नं भरतं च यशस्विनम् ।
मया सह वनं यातो विना तेनागतः पुनः ॥ १०

उपालम्भं न शक्ष्यामि सोढुं बत सुमित्रया ।
इहैव देहं त्यक्ष्यामि न हि जीवितुमुत्सहे ॥ ११

धिङ्मां दुष्कृतकर्माणमनार्यं यत्कृते ह्यसौ ।
लक्ष्मणः पतितः शेते शरतल्पे गतासुवत् ॥ १२

त्वं नित्यं सुविषण्णं मामाश्वासयसि लक्ष्मण ।
गतासुर्नाद्य शक्तोऽपि मामार्तमभिभाषितुम् ॥ १३

येनाद्य बहवो युद्धे राक्षसा निहताः क्षितौ ।
तस्यामेव क्षितौ वीरः स शेते निहतः परैः ॥ १४

G 6 24 21
B 6 49 14
L 6 25 21

---

9 V3 om 9 (cf v l 6) —ᵃ) B2 D1 विवशा, D7 विप॰का (sic) (for विवत्सा) Ś Ñ V1 2 B D1-3 11 12 विलपती, G2 क्रोशमाना (for वेपमाना) T1 तु (for च) D1 विलपती च क्रोशती —ᵇ) Ñ2 शोचंती D4 विवत्सा, D7 10 11 वपती, D2 विवृती (sic) (for क्रोशन्तीं) V1 2 कुररी यथा, T1 * * * मिव (for कुररीमिव) —After 9ᵃᵇ Ś1 erroneously repeats the pr or half of 798* —ᵈ) K (ed) यदा (for यदि) Ś Ñ V1 2 B D1-4 5 12 13 सुमित्रां लक्ष्मण विना (Ñ1 B1 D1 4 12 ॰णातरे, B4 ॰णातरा) —After 9 Ś B1 D1-4 6 11 12 13 ins l 7-12 of 796* while Ñ1 B1 ins after 9

799* पुत्रशोकार्तया दृष्ट्या रुदन्त्या च सुमित्रया ।

—Thereafter, Ñ2 B4 cont 798* while V1 2 ins 798* after 9

10 Ś1 V3 om 10 (for V3 cf v l 6) —ᵃ) Ś1 N1 V1 2 B D1 4 5 11 12 13 किं नु, D1 कि तु (for कथं) D6 पश्यामि (for वक्ष्यामि) —ᵇ) Ś1 B1 2 D1-4 5 11 12 13 भ्रमज्ञ भरत नु किं (B1 भ्र च किं D3 11 तु किं D6 तथा) N1 भ्रातृं भ्रातर च किं —ᶜ) Ś1 V1 2 B1 D3 8 12 सह येन, N B2 4 D1 8 10 सह तेन T2 G2 त्वया सह, Cg k t as in text (for मया सह) D6 वने (for वन) D6 सहितोपि वने मेने —ᵈ) N2 B2 D6 त्वमागत , D6 11 [म]हमागत ; T2 G1 2 M Cg t गत पुन (for [आ]गत पुन) Ś1 V1 2 B1 D1-4 8 11 12 विना च (Ś1 V1 2 B1 d) पुनरागत N2 B2 4 विना (B4 गत्वा) पुनरिहागत .

11 V3 om 11 (cf v l 6) Ś1 D1-4 8 11 12 read 11ᵃᵇ after 798* and 11ᶜᵈ after 6 for the first time repeating them here Ś1 reads 11ᶜᵈ after 798* B1 reads 11ᵃᵇ after 798* for the first time repeating it here —ᵃ) Ś B1 2 D6 M1 (Ś1 B1 D2 first time) पश्यामि, Ñ1 शक्नोमि, D1 (first time) वक्ष्यामि Cg as in text (for शक्ष्यामि) —ᵇ) Ñ2 D12 श्रोतुम्, G1 M1 2 श्रोतुं, Cg as in text (for सोढुं) N2 V2 B2 4 D9-11 C1 श्रोतुं ; D6 T2 3 गुरोः, G1 हृष्टो, Cg as in text (for बत) B1 D6 सुमित्रयो Ś B1 D1-4 8 11 12 (Ś1 D3 8 11 12 first time B1 D6 both times) सोढुं तस्या सुतस्य तु (Ś1 ॰तस्य तु) तो Ś1 D1-4 8 11 12 (all second time) सोढुं (D11 श्रोतुं) वदनमातृत ; N1 B4 सोढुं मातुर्हि मृतस्य N2 सोढुं तस्या सुमित्रया (sic) —Ś1 om 11ᶜ-15ᵇ —ᶜ) Ś1 D2 12 (all second time) जीव (for देह) N1 B1 D1 (second time) मोक्ष्यामि, D12 (first time) त्यक्ष्यामि (for त्यक्ष्यामि) —ᵈ) Ñ1 B1 D1 4 8 12 G1 (D1 4 8 12 second time) नाह, D1 (second time) नैव, D12 (second time) न तु (for न हि) Ś1 D1 2 4 8 12 13 (all first time) न हि (D1 8 14 च) शक्ष्यामि जीवितु —After 11ᶜᵈ (first occurrence) D4 repeats 8ᵃᵇ

12 Ś1 V3 om 12 (cf v l 6 and 11) —ᵇ) Ñ1 सीतायाः, D6 अनर्यो (for अनार्यं) Ñ1 V2 B D1 8-12 T1 2 मत्कृत, D12 यत्कृत (for यत्कृते) Ś1 D2 11 [अ]व्यय, Ñ V1 2 B1 4 D1 8 ह्यय, D12 व्यय (for ह्यसौ) D6 अनार्यं मत्कृतो ह्यह —ᶜ) N2 B2 D6 निहत , V1 D6 10-11 T1 2 G1 पातित (for पतित) —ᵈ) D6 शरतल्पे (for ॰ल्पे) B1 गतासुवन् (for गतासुवत्) Ś1 D1 11 शरतल्प (Ś1 ॰ल्प) गत स्वयम्

13 Ś1 V1 om 13 (cf v l 6 and 11) Ś1 B1 D6 om 13-14 —ᵃ) N1 B2 D1 8 12 13 यो (for त्वं) D3 M1 सविषण्ण (for सु॰) Ñ2 V1 2 D2 4 G1 2 M1 यो (B1 को) हि नित्य विषण्ण माम् —ᵇ) Ñ1 V2 B2 D1 8 12 13 G1 2 M1 आश्वासयसि लक्ष्मण (D1-3 12 13 तु नित्य) V1 B1 पर्याश्वास (V1 ॰श्वासय) लक्ष्मण , G (ed) पर्याश्वसन्महाबल —ᶜ) D6 11 शक्नोति, G1 2 M1 शक्नोति (for शक्तोऽपि) N1 V2 B1 गुरा सोऽद्य न शक्नोति (B1 ॰ति) Ñ2 V1 B2 4 स परासु (N2 गतासु B1 गतासु) नै शक्नोति D1-6 10 13 परासुनाद्य शक्नोति —ᵈ) D1-4 12 13 मोघ माम् (for मामार्तम्) N1 V1 2 B2-4 D1-4 12 13 उपसर्पितुं, D2 मपि भाषितु (for अभिभाषितुम्) —After 13 D6 reads 17ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place

14 Ś V3 B1 D6 om 14 (cf v l 6 11 and 13) —ᵃ) M1 2 (अ) द्य (for [अ]द्य) D3 M1 निहता (for बहवो) N1 B1 D6 रणे हि राक्षसा युद्धे —ᵇ) D6 निहिता (for निहता) G1 त्वया, M1 रणे (for क्षितौ) Ś1 B1 D6 निहता रणक्षितौ, N1 V1 2 B1 4 राक्षसा प्रति (N1 पातित B1 पाति)ता भुवि D1-4 11 13 राक्षसा प्रति (D1 पातित D12 पाति)ता रणे ; D6 T1 M1 राक्षसा विनिपातिता D1 2 13 निहता राक्षसा क्षितौ M1 2 राक्षसा बहवो हता

G 6.24.22
B 6.49.15
L 6.25.22

शयानः शरतल्पेऽस्मिन्स्वशोणितपरिप्लुतः ।
शरजालैश्चितो भाति भास्करोऽस्तमिव व्रजन् ॥ १५
बाणाभिहतमर्मत्वान्न शक्नोत्यभिवीक्षितुम् ।
रुजा चानुव्रतो ह्यस्य दृष्टिरागेण सूच्यते ॥ १६
यथैव मां वनं यान्तमनुयातो महाद्युतिः ।
अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम् ॥ १७
इष्टबन्धुजनो नित्यं मां च नित्यमनुव्रतः ।
इमामद्य गतोऽवस्थां ममानार्यस्य दुर्नयैः ॥ १८
सुरुष्टेनापि वीरेण लक्ष्मणेन न संस्मरे ।
परुषं विप्रियं वापि श्रावितं न कदाचन ॥ १९

—^{cd}) N2 V1.2 B2.4 सोऽयमेव(V2 °थ) (for तस्यामेव) N1 G3 क्षितौ वीर, D1.3.11 [अ]थ शूरस्य: T2 सुशूरस्य: G2 क्षितौ शूर (for क्षितौ वीर) B3 यस्मात्त्वं रक्षितो वीर (for °) D6 T3 शो (for पो) N V1.2 B2-4 D2.3.5-11 T1 G3 M1.2.3 शत(V1 B3 D7.10.11 T3 G3 °पे) त्रिनिहत त(N1 T1 G1 M1.3.4.5)रे , G2 शयान निहत पीर (for °) D1-3.13.14 सोऽथ निपेतत शूर शरतल्पे त(D13 °त्वे त, D10 °वर्पेण)वासुवत्

15 V2 om 15 (cf v l 6) Ś2 om 15^{ab} (cf v l 11) G1.2 M3 repeat 15^{cd} after 800* —^{a}) D12 शायित (for शयान) B4 शरतल्पेन G1.2 N2 (all first time) यथा हि शरतल्पस्थ —^{b}) V1 B2.3 D2 सु , N2 V1.2 B1 D4-6.10.11 T1.2 स्व, D5 स प (hypm) (for स्व) B2 D10.11 -परिप्लुत , G1.2 (both first time) M3 (both times) परिप्लु(G1 °प्रु)त (for परिप्लुत) —After 15^{ab} (first occurrence) G1.2 M3 ins

800* शरजालाचित भूमौ पश्याम्येनमनाथवत् ।
[G1 जाल्ख्य (for जालाचित)]

—^{c}) Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.12.13 शरजाल(B3 D5.6 °क)वृतो, D7.9.11 Ct शरभूतस्तो (for शरजालैश्चितो) B2 D1.5-11 G1 भासि (for भाति)

16 V1 om 16 (cf v l 6) —^{b}) D4 T1 M3.4 [अ]भिभाषितु (for [अ]भिवीक्षितुम्) D2.8-11 T3 न शक्तोऽपीह भाषितु, G3 नाथ शक्नोति भाषितु —For 16^{ab}, Ś N V1.2 B D1-4.6.11.12 subst

801* वाचैवाद्दितसर्वाङ्गो नैव शक्नोति चेष्टितुम् ।
[B4 पीत D12 भाचित (for अर्दित) B1 शक्नोषि D6 नैव शक्नो विचेष्टितु (for the post half)]

—D4 reads 16^{cd} twice —^{c}) Ñ2 B1 D6 वा (for च) T1 G3 M1.2 [अ]प्यस्य (for ह्यस्य) Ś B3 D1.2.6.11.12 रुजा(Ś D2.6.12 दृशा)स्य बाध्यते कष्टा, Ñ1 V2 B2 D4 (second time) रुजा या बाध(D4 °ध्य)ते चा(V2 ह्य)स्य, V1 D4(first time) रुजास्य बाध्यते कष्टा(D4 कृच्छ्रा) B4 रुजा मां ब्रुवतो यस्य —^{d}) Ś V1 D2.12 T2.3 दृष्टो, Cg k t as in text (for दृष्टि) D6 T2 गुरुत्व, T3 वाणेन Cg k t as in text (for रागेण) G3 दृष्टिरागेण Ś N1 B2.3 D2.12 पूयते, B4 दृश्यते, D4 (second time) पूज्यते, G (ed) रुध्यते (for सूच्यते) D4(first time) दृष्ट्वा रागो न रज्यते

17 D4 reads 17^{ab} for the first time after 13, repeating it here —^{ab}) B1 यथैव, D6 यथैव T3 यदैव (for यथैव) B3 D1.9.11.12 यान्तम् (for यान्तम्) D12 यथैव जीवित यान्तम् (sic) (for °) D4(both times) यथैव ग्रहुणोऽन्वति दैवाद्य यमक्षये —^{c}) Ñ2 V1.2 B2.4 अ(V2 य)थाहमनु(N1 °पि) V1 तथाहमनु , D12 अहमपि तु। M1 अह *** (damaged) (for अहमप्यनु) V1 B4 पश्यामि —^{d}) Ś1 D5 तथैव वा(D6 च), N1 V B1.2.4 सहानेन, D1.2 तथा स्व(D1 °प्ये)न: D12 तथा स्वेन, G1 तथैव च: Cg as in text (for तथैवैन)

18 ^{a}) D4 कष्ट (for इष्ट) D6 T1 -बन्धुरय (for बन्धुजनो) D3 G3 इष्टबन्धुजनोपेतो —^{b}) G3 damaged for मां च Ś Ñ2 V D1.2.4 D1-3.5.12.13 नित्य मां(Ñ1 मां चैव, V1 सर्व स्वजना म([hypm]) समनुव्रत , D4 सुहृदो मामनुव्रतान् —^{c}) Ś Ñ V B D1.4.5.12.13 इमामवस्था गमितो —^{d}) D1 T3 G1.2 मम नार्यस्य (for ममानार्यस्य) Ñ1 दुष्कृतै —After 18 B3 ins 803*

19 ^{a}) Ś D2.5.12.13 सु(D13 सु)हृदैव N2 B2 सकृद्देनापि: V B1 कुद्धेनापि हि(B4 च) B1 D2 सुहृदेव, D4 क्रोधेनापि च, T3 सुदृष्टेनापि (sic) (for सुरुष्टेनापि) Ś Ñ2 B1 D1.4.5.12.13 शूरेण (for वीरेण) —^{c}) N1 T2 च D12 T3 स, G1.2 M1.3 तु, Ct as in text (for न) N2 V1 B2.4 न हि स्मरे, D4 कदाचन, M3 [अ]पि सस्मरे (for न संस्मरे) —^{c}) D4 वाविप्रिय (hypm) (for विप्रिय) N V B1-3 D2.5-11.14 T2 चापि B4 om (for वापि) —^{d}) D2.8-11 तु (for न) G3 श्रावितोऽह, M3 श्रा *** (for श्रावित न) Ś N1 V B2.4 D1-3.6.12.13 श्रावितो(Ś1 N2 D4 °त) विजने वने Ñ1 B3 श्रावित स्वगृहे जन —After 19 Ś N V B D1.4.5.12.13 ins

802* लक्ष्मणेन तत पूर्वं जीवता वनजीविकाम् ।
विसन्नादितपूर्वो वा उक्तपूर्वोऽपि वाक्षमम् ।

[(l 1) N2 V1 अन V1 om V2 B1.2 (with hiatus) स्त , B2 च तत् B4 नर D1 न तत् , D2 यदा (for तत) N1 B3 D4 हितमिच्छता B1 किं नु जीवितु D1 [अ]भिहत पुरा (for वनजीविकाम्) N2 V B1.2 जीवनार्थेन जीवता, D13 जीवित(D12 °वता) हितजीविना (for the post half) —(l 2) Note hiatus between two halves N V B D4 न वि(B2 हि)सन्नादित कश्चिद् (for the prior half) N1 V2 B1 न चाप्रिय(V2 °युत), B1 D12 [ऽ]पि वाप्रिय (D13 °क्षय), D13

विससर्जैकवेगेन पञ्च बाणशतानि यः ।
इष्वस्त्रेष्वधिकस्तस्मात्कार्तवीर्याच्च लक्ष्मणः ॥ २०
अस्त्रैरस्त्राणि यो हन्याच्छक्रस्यापि महात्मनः ।
सोऽयमुर्व्यां हतः शेते महार्हशयनोचितः ॥ २१
तच्च मिथ्याप्रलप्तं मां प्रधक्ष्यति न संशयः ।
यन्मया न कृतो राजा राक्षसानां विभीषणः ॥ २२
अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रतियातुमितोऽर्हसि ।
मत्वा हीनं मया राजन्रावणोऽभिद्रवेद्बली ॥ २३
अङ्गदं तु पुरस्कृत्य ससैन्यः ससुहृज्जनः ।
सागरं तर सुग्रीव पुनस्तेनैव सेतुना ॥ २४
कृतं हनुमता कार्यं यदन्यैर्दुष्करं रणे ।
ऋक्षराजेन तुष्यामि गोलाङ्गूलाधिपेन च ॥ २५
अङ्गदेन कृतं कर्म मैन्देन द्विविदेन च ।
युद्धं केसरिणा संख्ये घोरं संपातिना कृतम् ॥ २६

G 6 24 36
B 6 49 26
L 6 25 36

[ऽ]पि राक्षसं (for °पि राक्षसम्) N₂ V₁ ₃ B₂ ₄ उक्त(B₄ मृदु) पूर्वं न चानृतं D₆ नोक्तपूर्वो न था स्वसो (sic) G (ed) उक्त न निष्ठुर वच (for the post half)]

20 ᵃ) Ś Ñ₁ V B D₁₋₄ ₆ ₁₃ ₁₄ विसृजत्येकवेगेन, Ñ₂ सृजत्येकेन वेगेन —ᵇ) N₃ B₄ M₆ च (for य) —ᶜ) Ñ₁ V B₂ ₄ G₁ ₃ राज , Ñ₂ B₃ श्रेय (for तस्मात्) Ś D₅₋₈ ₁₂ ₁₃ ₁₉ इष्वस्त्र(D₈ अस्त्रेण D₁₃ इष्वाथ) स्वदशो राज , B₁ D₁ इषुस्त्रास(D₁ °स्त्रस)दशो राज —ᵈ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₆ ₁₃ कार्तवीर्यस्य(V₁ °र्यादि) (for °र्याच्च) G₂ damaged for लक्ष्मण

21 ᵇ) G₁ ₃ M₅ शक्रस्यापि शतक्रतो —B₃ reads 21ᶜ–23 in marg G₂ damaged from श in 21ᵈ up to 22ᵇ M₃ damaged from चित in 21ᵈ up to मि in 22ᵃ

22 B₃ reads 22 in marg (cf v l 21) G₂ damaged for 22ᶜᵈ M₃ damaged up to मि in 22ᵃ (for both cf v l 21) M₃ transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) B₃ D₃ ₁₃ G₂ इदं D₁₀ ₁₁ T₃ G₁ तत्तु (for तच्च) G₁ प्रलापं (for प्रलप्तं) B₃ D₈ ₁₃ मे (for मां) Ś D₃ ₅ ₁₃ मम मिथ्याप्रलापो मे, Ñ V B₁ ₂ ₄ D₁ ₂ इदं(D₁ तत्तु) मिथ्याप्रलपितं(B₄ °लापं मे) —ᵇ) N V₁ ₃ B₁₋₄ D₄ भविष्यति T₂ प्रवक्ष्यति (sic) Cg k t as in text (for प्रधक्ष्यति) Ś N₂ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₄ हृदयं मुधि(Ś D₃ ₁₃ °दह) दहालनं —D₄ reads in marg from प्र in ᵃ up to ᵈ —ᶜ) D₄ यस्मान्मया G₁ मया म च (for यन्मया न) —ᵈ) Ñ₁ D₄ एकार्थं स(D₄ च) (for राक्षसानां)

23 B₃ reads 23 in marg (cf v l 21) —ᵃ) D₄ T₃ G₂ इह B (ed) इव (for इतो) Ś N V B D₁ ₄ ₁₃ ₁₄ G₃ M₃ प्रतियातु(D₄ °यातुं G₃ M₃ °यातुं) त्वमर्हसि —ᶜ) Ñ₁ B₁ ₄ मां हत्वा N₂ D₁ स त्वां N₄ B₄ T₃ G₁ म त्वां D₄ ₆ ₁₁ मत्वा ₃ G₂ damaged (for मत्वा) Ñ₁ V₁ B₁ G₁ राजा (for राजन्) Ś D₃ ₆ ₁₃ ₁₄ त्वं मां च स (D₃ त्वां च मां हि D₄ न त्वां हतं) महाराज N₂ स त्वां हीनं महाराजो B₁ मत्तु त्वां हि महाराजो, D₁ ₁₃ ₁₄ मां(D₁ मा) त्वां हि स महाराज(D₄ °जा) M₃ मत्वा हतं मां स राजन् —ᵈ) G₂ damaged for रावणोऽस्मि D₁ [ऽ]पि, T₃ [ऽ]त (for ऽस्मि) Ś N₂ V₃ B D₃ ₆ द्रविष्यति D₁ ₄ ₈ ₉₋₁₁ भविष्यति, G₁ ₃ भवेद्बली (for द्रवेद्बली) D₁₃ ₁₄ रावणो विद्रविष्यति, T₃ रावणो ह्याद्रवेद्बली

24 ᵃ) N₁ D₄ त्वां D₂ M₃ ₃ च, T₂ स (for तु) B₃ हनूमतः D₁ ₂ ₁₃ लक्ष्मणं तु (for अङ्गदं तु) —ᵇ) D₄ ₈ ₉₋₁₁ ससैन्य G₃ ससैन्यैस् (for ससैन्य) D₁₋₃ ₁₀ ससुहृज्जन (D₃ °नै) D₇ ₉ ₁₁ सपरिच्छद(D₇ °द) G₁ स ** ** (damaged) (for ससुहृज्जन) —G₂ damaged for 24ᶜ–25ᵈ B₃ reads 24ᶜ in marg —ᶜ) D₁₀ तीर्य (for तर) —ᵈ) D₆₋₇ ₉ ₁₁ T G₃ M₁₋₃ नीलेन च नलेन च —After 24 Ś N V B(B₃ after 18) D₁ ₄ ₁₃ ₁₄ ins

803* विग्रयोऽपि हि सुग्रीव लक्ष्मण निधनं गते।
अन्यस्त्वेवोऽद्वितश्चाद्य कां प्रीतिं जनयिष्यति।

[(l 1) B₁ येति (for अपि हि) Ñ V B₁ ₃ D₄ लक्ष्मणेन विना मम(V₁ कथ) (for the post half) —(l 2) D₁ अद्रि (for अयम) Ś Ñ V₁ ₃ B₁ ₄ [प]व (for [इ]व) D₁ पूर्वे (for चद)]

25 G₂ damaged for 25ᵃᵇ (cf v l 24) —ᵃ) Ś Ñ₂ V B₁ ₃ ₄ D₁₋₃ ₁₃ ₁₄ T₂ G₁ ₃ M₃ कर्म (for कार्यं) D₉₋₁₁ G (ed) कृत हि सु(G (ed) तत्तु)महत्कर्म —ᵈ) B₃ D₄ T₂ दुष्कृत (for दुष्करं) G₁ ₃ M₃ यदन्यैर्दुष्करं —After 25ᵃᵇ N V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ D₁₃ ins while Ś D₁ ₃ ₁₃ subst for 25ᶜᵈ

804* कर्मविक्रमसंपन्ना राक्षसा मृदिता रणे।

[N₃ D₁₃ मर्दिता (for मृदिता) N₂ V₁ ₃ B₃ ₄ ध्वंसिता (for मृदिता रणे)]

—N₁ om 25ᶜᵈ —ᶜ) N₂ च कृतं N₁ ₃ B₁ ₃ ₄ D₁₃ सु(V₁ ₃ B₁ च) तथा (for तुष्यामि) —ᵈ) D₃ तु (for च) G₁ गोलाङ्गूलाधिपेन च (I pm)

26 N₁ om from 26ᵇ up to तुष्यामि in 805* —ᵃᵇ) G₁ कृ * * * M₃ तु चरम (for कृतं कर्म) Ś द्विविध (for °दन) B₃ कृतं तु कर्म मैन्दन द्विविदन तथैव च —After 6ᵃᵇ Ś N V B D₁₋₃ ₁₃ ₁₄ G₁ ₃ M₃ ins

G. 6 24 37
B. 6 49 27
L. 6 25 36

गवयेन गवाक्षेण शरभेण गजेन च ।
अन्यैश्च हरिभिर्युद्धं मदर्थे त्यक्तजीवितैः ॥ २७

न चातिक्रमितुं शक्यं दैवं सुग्रीव मानुषैः ।
यत्तु शक्यं वयस्येन सुहृदा वा परंतप ।
कृतं सुग्रीव तत्सर्वं भवताधर्मभीरुणा ॥ २८

मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरर्षभाः ।
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं गन्तुमर्हथ ॥ २९

शुश्रुवुस्तस्य ते सर्वे वानराः परिदेवितम् ।
वर्तयांचक्रुरश्रूणि नेत्रैः कृष्णेतरेक्षणाः ॥ ३०

ततः सर्वाण्यनीकानि स्थापयित्वा विभीषणः ।
आजगाम गदापाणिस्त्वरितो यत्र राघवः ॥ ३१

तं दृष्ट्वा त्वरितं यान्तं नीलाञ्जनचयोपमम् ।
वानरा दुद्रुवुः सर्वे मन्यमानास्तु रावणिम् ॥ ३२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥

805* सुषेणेन च दुष्यामि नीलेन च नलेन च ।

(V1 गवाक्षेन, V3 सारणेन (for सुषेणेन) G2 [अ]पि (for च) V B3 D4 सुग्रीव, B4 शूरेण, D1 सुदानि (for दुष्यामि) Ś D8.12 न च तुष्यामि नीलेन, Ñ1 B3 सुग्रीवेण सुषेणेन, G1 M3 सुषेण चापि तुष्यामि (for the prior half).)

—cd) B1 युद्ध (for सख्ये) G1 तथा (for घोरे) Ś D8.11 transp केसरिणा and सपातिना

27 G3 damaged for 27 —a) G (ed) शरभेण (for गवयेन) V1 च रभेण (for गवाक्षेण) —b) G2 गयेन (for गजेन) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 गजे(Ñ1 V1.2 B °येन) पनसेन च, T2 M5 गजेन शरभेण च —c) Ñ1 B3 D4 G2 M3 बहुभिर्, Cm t as in text (for हरिभिर्). Ñ1 B1 D5.7.13 युद्धे (for युद्धं) —d) B4 G1 मदर्थं D6-11 दुर्धरे, Ct as in text (for मदर्थे)

28 a) G1 हि तु, G2 ह्यति (for चाति) —b) Ś D8.12 मानवैः (for मानुषैः) —After 28ab, Ś Ñ1 V2 B D1-3.4.8.12.13 ins

806* यस्य ते सध्रमो नास्ति रावण प्रति दुष्यत ।

—c) T2 ते (for तु) Ś Ñ2 V B1.2 D1-3.8.12 कार्यं, G1 शक्येन (hypm) (for शक्यं) B4 बहुवीर्यं (for यत्तु शक्यं) D4 च सत्त्वद, Cg as in text (for वयस्येन) —d) Ś D8 [अ]पि, Ñ2 D2 T1 M3 Cg च, B1 D1-3.12.13 हि (for वा) B4 D1 हितमिच्छता, D9.13 चा पर मम, G3 ****प (for वा परंतप) —e) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 कृतं तत्(D3 तु) नास्ति संदेहो(Ñ1 B3 सुग्रीव) —f) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 गम्यतां गृह (for [अ]धर्मभीरुणा) ※ Cm अधर्मभीरुणेति छेदः । Cg धर्मभीरुणा धर्मो नश्यतीति भीरुणेत्यर्थः । अधर्मभीरुणेति वा पदच्छेदः । Ct अधर्मभीरुणेति छेद इति तीर्थः, तद्विफलमेव । धर्मभीरुणेति छेदेऽपि धर्मत्यागाद्भीरुणेत व्याख्यातुं शक्यत्वात् ※

29 G1 damaged from त in 29a up to न in 30a —b) D6 वानरर्षभैः, D12 °र्षभ, M1.3 वानरोत्तमैः (for वानरर्षभाः) —D13 om 29c–30 —c) D13 अनुज्ञात

30 D13 om 30, G3 damaged up to न in 30a (for both, cf. v l 29) M3 repeats 30a–31b after 32ab —a) M3 तत्र (for तस्य) D3.7.9-11 T2 ये (for ते) Ś Ñ V B4 D1-4.8.13 चापि वै(Ś D8 ते) तस्य(V1 °त्र), B1-3 चास्य वै तस्य(B3 नित्य), M1.2 तस्य तत्सर्वं (for तस्य ते सर्वे) —b) Ñ B1-4 D1.4 परिदेवितु, D4 T1 M1 °देवन, Ct as in text (for °देवितम्) —c) Ś D8.12 ते सर्वे सुस्रुवुर्बाष्पं, Ñ2 वर्तयामासुरश्रूणि, B1 D4 ते सर्वेऽश्रूणि मुमुचुर् (B4 मुचति), D1-3 ते सर्वे चक्रुरश्रूणि, D7.9-11 G1 वर्तयन्त्यश्रूणि, Cg as in text —d) Ś1 D8.12 T2 कृष्णतर, B1 क्लिन्नतर (for कृष्णेतर) B4 D4 G1.3 [ई]क्षणे, Cm g k t as in text (for [ई]क्षणाः) Ñ V B2.3 ते नेत्रै(V1 नेत्रैश्च) कृष्णतारकैः, L (ed) नेत्रस्य कातरेक्षणा

31 M3 repeats 31ab (cf v l 30) —b) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 समतः (for विभीषण) —cd) D6-11 T2 त्वरित (for त्वरितो) G2 M3 राघवौ (for राघव) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 कृतकर्मा विभीषण (for d) D4 एतस्मिन्नन्तरे वीरो गदापाणिर्विभीषण —After 31, D4 ins 807*

32 D4 om (hapl) from 32 up to l 2 of 807* —a) Ś Ñ V B1.2.4 D1.2.8.12.13 द्रु(D13 [अ]द्रु)तमायात, D3 (अ)द्भुतकर्माण, M1.2 त्वरया यात (for त्वरित यान्त) —b) Ś D8.12 नील (for नील) Ś V1.2 B1.2 D2.8.12.13 प्रभ (for [उ]पमम्) D2 नीलाञ्जनसमप्रभ —After 32ab M3 repeats 30a–31b —c) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 विद्रुता, D3 द्रवत्, D8 विद्रुवु (for दुद्रुवु) —d) Ś B4 D1-3.8.12.13 स्म (for तु) Ñ V B2.3 सर्वे(V B3 °ई)न्द्र जितमागत —After 32 Ś Ñ1 (only l 1–2) V B D1-3.8.12.13 M3 ins while D4 ins after 31 (owing to omission)

807* निर्भिन्नौ विवशावौ रणरेणुसमुक्षितौ ।
शयानौ शरतल्पस्थौ मृतुसायाद्विभीषण ।
ते राक्षसेन्द्रात्मजबाणवीर्या-
भिघातितौ राजसुतौ च दृष्ट्वा ।
तमन्यतो विन्यपतिरे वनौकसो [5]
वातेरितास्ते शरदीव मेघा ॥

४०

अथोवाच महातेजा हरिराजो महाबलः ।
किमियं व्यथिता सेना मूढवातेव नौर्जले ॥ १
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
न त्वं पश्यसि रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ॥ २
शरजालाचितौ वीरावुभौ दशरथात्मजौ ।
शरतल्पे महात्मानौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ ३
अथाब्रवीद्वानरेन्द्रः सुग्रीवः पुत्रमङ्गदम् ।
नानिमित्तमिदं मन्ये भवितव्यं भयेन तु ॥ ४

G 6 25 5
B 6 50 4
L 6 26 5

[B2 D4 om l 1-2 —(l 1) Ś D8 12 रिनेष्टौ (for निश्चेष्टौ) Ñ1 B3 मदनिश्वासौ (for विगतज्ञानौ) Ś V B1 D6 रणे (for रण) Ś D4 समुत्थितौ Ñ1 रणपांशुविभूषितौ, B3 (orig) रणपांशुविकर्षितौ (m also भसेतौ रुधिरोक्षितौ) (for the post half) —(l 2) B3 reads in marg from the post half up to l 6 Ñ1 धर्मज्ञौ हरिरक्षणौ (for the post. half) —(l 3) M3 त (for ते) V1 B4 राक्षस (for राक्षसेन्द्र) Ś1 दृढवीर्यौ, B1 2 दृढवीर्यौ D1 13 दृढविक्रमा, D8 दृढमता, M3 शक्या ते (for दृढवीर्यौ) —(l 5) V1 2 B1-4 भयचयश, M3 विभीषण (for जय यतो) V3 B1 4 वनौकमौ, M3 च दृष्टा (for वनौकसो) D3 जय यथाने व्यथिता वनौकसे —(l 6) V1 B1 2 वाष्पेरिताय, V3 D4 वार्षीरिताय (sic) B3 वाष्पेरिताय, D1-4 वाष्पेरिता , D13 वाष्पेक्षिता (for वाष्पेरिताय) Ś D1 2 12 13 ते, D1 3 ते (for ते) M3 मेघा यथा वायुहता इवागा]

Colophon Ñ3 om colophon (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ñ1 V1 B D1 4 13 लङ्काकाण्डे (D12 °काण्डे युद्धपर्वणि), —*Sarga name* Ś Ñ1 V B D1-4 8 12 13 14 रामविलाप —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 D1 6 12 13 om Ś1 V1 D2 3 25 V3 B1 3 4 24 D1 26 D1-7 10 11 T1 2 G M 49 D8 23 T3 48 —After colophon, D8 concludes with राम, while G1 2 M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नम

40

N2 cont the previous Sarga

1 Cv is missing for 1-2 (cf v l 6 39 4) —ab) Ś D1 3 8 12 सुग्रीव प्लवगाधिप (Ś1 °गर्षभ) N1 B1 सुग्रीवो वानरेश्वर , B1 4 D3 4 13 सुग्रीवो वालिन सुत (for b) N2 V B2 अथाब्रवीद्वानरेन्द्र सुग्रीवस्त्वरितोऽङ्गद —c) N1 किमिद, B1 4 D4 9 किमर्थं (for किमिय) Ś D1 2 8 12 13 व्यथते, N V B2 द्रवते, B1 4 व्यथते, D3 दीर्यते (for व्यथिता) —d) D4 M3 मूढवातेन, Cm g k t as in text Ś N V D1 4 8 12 13 भिन्ना (V1 2 °न्न) नौरिव सागरे

2 b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 T1 2 G3 M3 राजपुत्रो (for वालि°) V2 (ऽ)ब्रवत् (for ऽब्रवीत्) —c) Ñ2 V D1 D7 किं न (for न त्व) G2 न त्वा पश्यसि Ñ2 V B1 त्व (for च) —d) D7 3-21 T3 महारथ (for °बलम्) —For 2cd Ś Ñ1 B1 2 4 D1 4 8 12 13 subst

808* इह बाणार्दितौ दृष्ट्वा शयानौ रामलक्ष्मणौ ।

[Ñ1 B3 D4 इमौ (for इह) Ñ2 B2 3 [अ]र्पितौ (for [अ]र्दितौ)]

3 a) V1 इह (for शर) Ś1 Ñ2 V3 B1 3 4 D1 2 8 12 13 M1 2 [आ]वृतौ, V1 [अ]र्दितौ, D6 [अ]न्वितौ, D8 [अ]चितौ (for [आ]चितौ) V दृष्ट्वा, D13 भीमाव् , G1 प्तवाव् (for वीराव्) —b) V वीरौ (for उभौ) Ś Ñ V B D1-4 6 11 13 परमदुःखितौ, G1 नरव्याघ्रजौ, G2 ****-त्मजौ (for दशरथा°) —c) Ñ V1 2 B3-4 D4 महे (D4 °हा)ष्वासौ (for महात्मानौ) —d) Ñ1 B3 D4 प्रसुप्तौ रामलक्ष्मणौ, G2 M3 रुधिरेण समुक्षितौ —For 3cd, Ś B1 D1-3(m) 8 12 13 subst

809* शरस्थानकृतैर्बाणैर्निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ ।

[D3 विप्रकम्प (for निष्प्रकम्प)]

—Thereafter Ś B1 D1 3 8 12 13 cont , while N V B2-4 D4 ins after 3cd

810* तेनेव दीर्यते सेना हीनानेन महात्मना ।
स्वभावचपला जातिं किं न जानासि वानरीम् ।

[B3 om l 1 —(l 1) Ñ1 D4 यथेव Ñ2 तदिव, V2 3 B4 यदिव (for तेनेव) B2 द्रवते (for दीर्यते) D1 दीना (for हीना) B1 तेन (for [अ]नेन) N1 कर्णहीनेव नौर्जले, D4 हेतुनानेन महात्मन (hypm), D1 (with hiatus) अकर्णेनेव नौर्जले (for the post half) —(l 2) D4 जाती (for जातिं) Ñ2 V1 B4 नु (for न) Ñ1 V2 B2 4 पश्यसि, V3 पश्यामि, D13 ज्ञानामि (for जानासि) N1 B2 D4 चपलाश्च चित्ताश्च किं न जानामि (D4 °सि) वानरान्]

4 For 4ab, Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 subst

811* अब्रवीद्वानरेन्द्रस्तु सुग्रीवो वालिन सुतम् ।

[B3 च, D4 त (for तु) Ñ1 वानरेन्द्रस्य]

—c) Ñ V B2 3 D4 भय (for इद) Ś B1 4 D1-3 8 9 12 13 नैव (D1 12 नैव) तावदपूर्वेण —d) Ś B1 D1 3 8 12 13 न , D4 च (for तु) B4 भये पुन , D3 भवेय तु (for भयेन तु) N1 V1 2 B3 भाव्य वा का(G [ed] चका)रणेन तु, N2 B2 सभाव्य कारणेन तु, V3 भाव्य कपिपतेन तु (sic), D4 भाव्य वा वानरेण तु

G 6 25 6
B 6 50. 5
L 6. 26 6

विषण्णवदना ह्येते त्यक्तप्रहरणा दिशः ।
प्रपलायन्ति हरयस्त्रासादुत्फुल्ललोचनाः ॥ ५
अन्योन्यस्य न लज्जन्ते न निरीक्षन्ति पृष्ठतः ।
विप्रकर्षन्ति चान्योन्यं पतितं लङ्घयन्ति च ॥ ६
एतस्मिन्नन्तरे वीरो गदापाणिर्विभीषणः ।
सुग्रीवं वर्धयामास राघवं च निरैक्षत ॥ ७
विभीषणं तं सुग्रीवो दृष्ट्वा वानरभीषणम् ।
ऋक्षराजं समीपस्थं जाम्बवन्तमुवाच ह ॥ ८
विभीषणोऽयं संप्राप्तो यं दृष्ट्वा वानरर्षभाः ।
विद्रवन्ति परित्रस्ता रावणात्मजशङ्कया ॥ ९
शीघ्रमेतान्सुवित्रस्तान्बहुधा विप्रधावितान् ।
पर्यवस्थापयाख्याहि विभीषणमुपस्थितम् ॥ १०
सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु जाम्बवानृक्षपार्थिवः ।
वानरान्सान्त्वयामास संनिवर्त्य प्रधावतः ॥ ११
ते निवृत्ताः पुनः सर्वे वानरास्त्यक्तसंभ्रमाः ।
ऋक्षराजवचः श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा विभीषणम् ॥ १२
विभीषणस्तु रामस्य दृष्ट्वा गात्रं शरार्दितम् ।
लक्ष्मणस्य च धर्मात्मा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १३

---

5 ᵃ) B1 विवर्ण, D4 विषः, D13 विसण्ण (corrupt), M1.2 विषद, Cg k t as in text (for विषण्ण) D4 सर्वे (for ह्येते) —ᵇ) Ś B1.4 D1.3.5.13.14 नाना (for त्यक्त) D13 दिशा —ᶜ) Ś B3 D7-13 Ct पलायन्ते हि (B3 °नेत्र), T2 प्रलापयति, G1 विपालयति (for प्रपलायन्ति) Ñ2 V B2 वानरा प्रपलायत (V3 °*** [illeg]), D4 प्रकम्पन्हरय सव ✻ Ck पलायन्ति पलायन्ते ✻ —ᵈ) V3 illeg for त्रासाद्

6 ᵃ) Ś D3.5.12 अन्योन्य न च, Ñ1 अन्योन्य वा न: V1.2 B2 D1.4.11 अन्योन्य च न, G3 अन्योन्येन न (for अन्योन्यस्य न) ✻ Cg अन्योन्यस्य अन्योन्यम् ✻ D1.3.13 लज्जति D4 लज्जते, D7 जल्पते (for लज्जन्ते) D4 अन्योन्यस्य प्रपस्तान, L (ed) अन्योन्य न च जल्पति —ᵇ) Ś Ñ2 V1.2 B2 D3.13 निरीक्षते न (Ñ2 B2 च), V3 न च पश्यति, B1 निरीक्षति च (for न निरीक्षन्ति) D4 वृत्ति धीराविद्ध्वव (sic) —ᶜ) Ś V1 B1 D1-3.5.13.14 प्रमापयन्ति, Ñ V1.2 B2-4 प्र(V3 वि)मोषयति, D4 प्रमोषयति; G1 प्रवि° (meta) (for विप्रकर्षन्ति) —ᵈ) Ñ2 V B D1.3.11 पतितं त्वः; D13 पतति (for पतितं)

7 ᵃ) V3 illeg. B1 सान्त्वयामास, D13 दर्शया° (for वर्धयामास) —ᵈ) D4.7-11 T2.3 G3 M3 जयाशिषा; M1.2 समीक्ष्य तु (for निरैक्षत) Ś Ñ1 V B D7-4.9.10.11.13 राघवौ च निरीक्ष्य तौ (V3 °क्षः B3 °क्षत [sic]) Ñ1 राघवौ च न्यवदयत्; D3 राघवे च निरीक्षतो (sic)

8 ᵃ) Ś Ñ V1.2 B1-3 D1-6.8.10.13 G1.2 तु; V3 B1 D3.9-13 T1.2 च (for तं) —ᵇ) D4 पुनर; D4 -सत्तम; T1 -वर्णे (for भीषणम्) V3 B3 दै वानरोत्तमः; B1 शोक-विभीषणे —ᶜ) D9-11 महात्मानं (for समीपस्थं) —ᵈ) D7-11 समीपस्थम् (for जाम्बवन्तम्) Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 धूम्रं वचनमब्रवीत्

9 ᵇ) Ś Ñ V B D1-3.4.12.13 वनचारिणः; D13 वानर-र्षभ D4 महद्भुत वानरा रणे —ᶜ) Ś D4.6.11 भर्वस्ताश्च- (Ś1 °म)वसमास्थिता (D13 °भ्रमा), Ñ V B D1-3.4.10.13 T1.2 G2.3 M3 द्रवस्थानात् (V3 °वतः D13 °नात्)सत्रासा (D13 °त्रासात्, T1 °भ्राता) T2 वजस्थानात्संत्रासाः B (ed) द्रवत्यवसत्रासा

10 ᵃ) Ñ1 पुनः, Ñ2 B1 पुन, D13 पुनश्च (for पुतान्) Ś V1.2 B2.3 D1-3.5.13 तु सन्नसान्, Ñ1 सुसन्नता, Ñ2 V3 B2 D2.4.13 G2 M3 सुस°, B1 तु समांगान्; D4 सवि° (for सुवित्रस्तान्) —ᵇ) V3 पर्यस्तान्, D4 बहून्वा (for बहुधा) Ś Ñ2 V1.2 B D1-3.5.13.14 समाधावितान्; Ñ1 विप्रधावितौ D4 T2 G1 M1.2 विप्रधावत —After 10ᵃᵇ, V1 reads 12ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ1 B1.3.4 D1-4.5.12.13 समवस्थापय (for पर्यव°) B3 क्षिप्रं; G3 [आ]शु स्व (for [आ]ख्याहि) D4 पर्यवस्थाप्य चाशुश्च (sic) —ᵈ) Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 इहागतं, M1.2 उपा° (for उपस्थितम्)

11 ᵇ) D4 स नराधिप, T1 ऋक्ष*** ; G1 °पुंगव (for ऋक्षपार्थिव) Ś Ñ V B D1-3.4.13.14 भूयः (Ñ1 भूयो) ऋक्षपतस्तदा —ᶜᵈ) B3 करीनाभासयामास (for °) Ś Ñ V B D3.5.12.13 निवर्त्य, D1 निवृत्य; D4 निवृत्या D4 T1 M3 सनिवर्त्य, T2 सनिवृत्य (for संनिवर्त्य) Ś Ñ V B1.2 D1-4.5.13 प्रधाविता (D13 °त), B3 प्लवंगमा; B3 प्रधावितान्, D4 तथाविधान्; D4 प्रधावतः (for प्रधावत) —For 11ᶜᵈ, G1 subst

812* निवर्तयामास हरीन्बहून्विद्रवतस्तदा ।

12 V1 reads 12ᵃᵇ after 10ᵃᵇ —ᵃ) V3 B3 वि-हुतास्तु; V3 ते निवर्त्य (for ते निवृत्ता) Ś Ñ V1.2 B D1-4.13.14 तत (for पुन) —ᵇ) B1 D13 त्यक्तिभ्रा; D7-10 सान्त्वता (for संभ्रमा) —ᵈ) D4 दृष्ट्वा चैव; D7 तं दृष्ट्वा च (for तं च दृष्ट्वा).

13 ᵃ) D4 [s]थ (for तु) —ᵇ) B3 G1 गात्रं दृष्ट्वा (by transp), D4 दृष्ट्वा गात्रं —ᶜ) D7.8.11 Ct तु (for च) D4 च धुवा (for धर्मात्मा) D4 दृष्ट्वास्य धर्मात्मा —ᵈ) Ś Ñ V B D1-4.6.11 T2 G1.2 व्यथितस्तदा (for °तेन्द्रियः)

जलक्लिन्नेन हस्तेन तयोर्नेत्रे प्रमृज्य च ।
शोकसंपीडितमना रुरोद विललाप च ॥ १४
इमौ तौ सत्त्वसम्पन्नौ विक्रान्तौ प्रियसंयुगौ ।
इमामवस्थां गमितौ राक्षसैः कूटयोधिभिः ॥ १५
भ्रातुः पुत्रेण मे तेन दुष्पुत्रेण दुरात्मना ।
राक्षस्या जिह्मया बुद्ध्या छलितावृजुविक्रमौ ॥ १६
शरैरिमावलं विद्धौ रुधिरेण समुक्षितौ ।
वसुधायामिमौ सुप्तौ दृश्येते शल्यकाविव ॥ १७
ययोर्वीर्यमुपाश्रित्य प्रतिष्ठा काङ्क्षिता मया ।
तावुभौ देहनाशाय प्रसुप्तौ पुरुषर्षभौ ॥ १८
जीवन्नद्य विपन्नोऽस्मि नष्टराज्यमनोरथः ।
प्राप्तप्रतिज्ञश्च रिपुः सकामो रावणः कृतः ॥ १९
एवं विलपमानं तं परिष्वज्य विभीषणम् ।
सुग्रीवः सत्त्वसम्पन्नो हरिराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २०

G. 6. 25. 0
B. 6. 50 20
L. 6. 26 24

---

14 [b]) Ś Ñ1 B1.3.4 D1–4.8.11.12 गात्र, V वक्त्र, D4 रक्त, T2 नेत्र (for नेत्रे) Ś Ñ1 B1.4 D1–3.8.12.13 ममार्ज स (B3 च), D4.6.7.9–11 T3 G1.2 M1.2.5 विमृज्य च (M1.2 स) (for प्रमृज्य च) —[c]) B2 सपीडित रक्षो, D2 सतप्त मनसा, T1 M3 सपीडि-** —[d]) V2 विललाप रुरोद (by transp) B1 D2 तु (for च)

15 [a]) Ś1 D6 T2 तु (for तौ) D1 T2 सत्य (for सत्त्व) —[b]) D1 विख्यातौ (for विक्रान्तौ). Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 दुर्धर्षौ, T2 समरौ (for संयुगौ) —[c]) M3 समाप्तौ (for गमितौ) —[d]) Ś Ñ V B D1–4.8.11.12 M1.2 राक्षसा कूटयोधिना

16 Ś B1 D1–3.8.12 om 16[ab] —[a]) V2 B3 D6.10 भ्रातृ (for भ्रातुः) D1 च, D7 वै (for मे) Ñ2 V B2 मैत्रेण, B3 शक्रेण, B4 D2 श्येन, D10.11 M1 चैतेन, D11 तेनैव, L(ed) समरे (for मे तेन) —[b]) L(ed) दुष्प्रज्ञेन (for दुष्पुत्रेण) Ñ B2 [अ]कृतात्मना, B4 D1 कृतात्मना (for दुरात्मना) —[d]) D6 चारिताव्, D8 T3 G M3 चलिताव्, D9–11 M1.2 वञ्चिताव्, T1 M3 Cg चालिताव्, T2 व्यथिताव् (for छलिताव्) Ś D8.12 उग्र, D4 उग्र- (for ऋजु) N1 V2 B1–3 योधिनौ, M3 om (for °विक्रमौ). D7 चलितौ प्राज्यविक्रमौ

17 [a]) Ś Ñ V2 B1.4 D1–3.8.12.13 अविरलैर्, V1.3 अविरल, B2.3 अविरलौ, D4 च अतुलैर् (with hiatus) M1.2 अतितरा, M3 इमौ बल (for इमावल) Ñ2 V1 B1.2.3 D1.3 M3 (before corr) बद्धौ (for विद्धौ) —[b]) Ś Ñ V B2 D1.4.8.12.13 रुधिरौघपरिप्लुतौ, B1.3.4 रुधिरौघप्रवर्षिणौ —[c]) D3 रक्तौ, D8 गुप्तौ, G1.2 वीरौ (for सुप्तौ) —[d]) V3 D4 किंशुकाविव (for शल्यका°) Ś Ñ1 B1.3.4 D1–3.8.12.13 पुष्पिताविव किंशुकौ

18 [a]) B2 तयोर् (for ययोर्) D7 M1.2 अपाश्रित्य (for उपाश्रित्य) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 G1.2 M4 विक्रम मासाद्य, D4 विक्रममाश्रित्य (for वीर्यमुपाश्रित्य) —[b]) G1 [अ]पेक्षिता (for काङ्क्षिता) D6 या प्रतिष्ठा कृता मया —[c]) Ś Ñ V B D1.3.4.8.13 ताविमौ (for तावुभौ) Ñ1 V B2 मम (for देह) Ś D2.8.12 मोहमानीतौ, Ñ1 B1.3.4 D1.3.4.12 मोहजनितौ (for देहनाशाय) —[d]) V2 सुप्तौ च (for प्रसुप्तौ) Ś N1 B1 D2.8.12 विसंज्ञौ न विचेरतु (Ñ1 B1 D2.8 °रेजतु), B2.3 विसंज्ञेन विचेरतु, D1 विसंज्ञौ नैव रेजतु, D4 नि संज्ञौ पतिताविह, D13 विसंज्ञौ न विराजत

19 [a]) D4 पुत्र (for अद्य) D8.12 विनष्टो (for विपन्नो) —[c]) Ś B2 D1–3.8.12 क्रूर, Ñ1 D4 स्थिर, Ñ2 V1.2 B3.4 D13 पूर्ण, B2 दूर (for प्राप्त) B1.2 स (for च) —[d]) G1 सुप्रामे, Ct as in text (for सकामो) D4 सबलो रावणेक्षित

20 [a]) Ś B2 D8.12 विलप्यमाने (for विलपमानं) D4 एष हि विलपत च —After 20[ab], Ñ1 ins

813* विभीषणस्तु रामस्य दृष्ट्वा सकरुण मन ।

—Then Ñ1 cont while Ś Ñ2 V B D1–4.8.12.13 ins after 20[ab]

814* सुग्रीव सान्त्वयामास वचन चेदमब्रवीत् ।
विभीषण किमार्तस्त्व किं च मा नाभिभाषसे ।
पर्यवस्थापयात्मान मैव भू शोकलालस ।
राघवस्त्वा च मा चैव समाश्वास्य समुत्थित ।
रावण सह पुत्रेण वधिष्यति सबान्धवम् । [5]

[(l 2) B1.3 D4 महाबाहो (for किमार्तस्त्व) Ñ1 किं त्व मा B2 किमर्थ D4 किं मां त्व (for किं च मा) Ñ2 न विभाषसे (for नाभि°) B4 किमर्थं मा विभीषसे B3 किं न मां च विभाषसे (for the post half) —V3 om l 3 4 —(l 3) B4 शोकमानस (for शोकलालस) N2 V2 मा च दीन निशाचर, V1 B2.3 मा नदानीं निशाचर B1 मा मा भूस्त्वमीश्वर, D4 मां च हि निशाचर (for the post half) —(l 4) Ñ2 दृष्ट्वा रिपु B1 सुस्थित (with hiatus) (for समुत्थित) Ñ1 B1 उत्थित सात्व(B3 रक्ष)यिष्यति (with hiatus) B2 समाश्वास्यति निश्चित D4 समाश्वासमुपस्थित (for the post half) —(l 5) B1 हनिष्यति D4 हनिष्यामि (for वधिष्यति) B1 हनिष्यति स रावण (for the post half)]

—Thereafter Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 read 815* —[c]) Ñ2 स तु सपन्नो, D1 सत्त्वसपन्नम् —[d]) Ś Ñ V B D1–3.8.12.13 इद वचनमब्रवीत् D4 इद पुनरुवाच ह

C. 6. 50. 23
B. 6. 50. 22
L. 6. 10. 15

राज्यं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ लङ्कायां नात्र संशयः ।
रावणः सह पुत्रेण स राज्यं नेह लप्स्यते ॥ २१
शरसंपीडितावेतावुभौ राघवलक्ष्मणौ ।
त्यक्त्वा मोहं वधिष्येते सगणं रावणं रणे ॥ २२
तमेवं सान्त्वयित्वा तु समाश्वास्य च राक्षसम् ।
सुषेणं श्वशुरं पार्श्वे सुग्रीवस्तमुवाच ह ॥ २३
सह शूरैर्हरिगणैर्लब्धसंज्ञावरिंदमौ ।
गच्छ त्वं भ्रातरौ गृह्य किष्किन्धां रामलक्ष्मणौ ॥ २४
अहं तु रावणं हत्वा सपुत्रं सहबान्धवम् ।
मैथिलीमानयिष्यामि शक्रो नष्टामिव श्रियम् ॥ २५
श्रुत्वैतद्वानरेन्द्रस्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।
देवासुरं महायुद्धमनुभूतं सुदारुणम् ॥ २६
तदा स्म दानवा देवाञ्शरसंस्पर्शकोविदाः ।
निजघ्नुः शस्त्रविदुषश्छादयन्तो मुहुर्मुहुः ॥ २७

---

21 [a]) Ś1 प्राप्स्यसि. D4 [illegible] (for धर्मज्ञ). —[b]) D2 धर्मज्ञ (for लङ्कायां). D1-4 नेह (for नात्र). —[c]) D1.6 ... C1 सकामः; D1 [illegible] T1 G M स कामं (for स राज्य). Ś Ñ V B D1-4.6.13.14 सकामो न (B1.4 न सकामो) भविष्यति

22 [a]) D1 T1 शिरसा पीडितावेतौ . D4 न एवं पीडिता-वेतावू . D1 G1 M1 Cv c m g न एवं पीडितावेताबू . D6-11 Ck.t [illegible]. Cv. [illegible] । सुग्रीवस्य भविष्यद्वंशज्ञाने नास्ति । [illegible] । [illegible] पाठः । so also Cr. —[b]) D4 G1 उभौ तौ रामलक्ष्मणौ. —For 22[cd], Ś Ñ V B D1-4.6.13.14 subst. and read after 814*:

815*　एवं पीडितावेतौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
　　　[illegible] वीरौ [illegible] ।

[(l. 1) Ñ V1.2 B D4 [illegible] (for एवं पीडितौ). —(l. 2) B1 [illegible]; D1 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 [illegible] (for उभौ). D1.13 [illegible] (for [illegible]). B2 तौ च वीरौ [illegible]; D4 [illegible] (for the post. half).]
—After 815*, Ś Ñ V D1-4 D6-8.13.14 read 23[cd].
—[c]) V1 [illegible] (for त्यक्त्वा). Ś1 Ñ B1-3 D6-8.13.14 [illegible] (for त्यक्त्वा मोहं). D1 हनिष्येते. —[d]) Ñ1 B1 रावणं सगणं (by transp.). —After 22, Ś Ñ V B D1-4.6.13.14 ins.

816*　[illegible] ।
　　　[illegible] सुग्रीवः [illegible] ।

[(l. 1) B1.2 [illegible]. D1 [illegible]. Ś D4.13 [illegible]; B1.4 [illegible] (for [illegible]). —(l. 2) D1 [illegible] (for the prior half). D1 [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible] Ñ1 V1 B1 [illegible] (V1 illeg. up to [illegible]) [illegible] (for the post. half).]

23 Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.6.13.14 read 23[ab] after 815*. —[a]) Ś1 B1 D4.6 [illegible]. Ś1 Ñ1 V B1 D1-4.6.13.14 G [illegible] (for तु). Ś1 [illegible] B1 [illegible] (for [illegible] तु). —[b]) D4.5 [illegible] C1 [illegible] (for च). Ś Ñ V B1.4 D1-4.6.13.14 [illegible]; B1 [illegible] (for [illegible] च). G1 [illegible] (for [illegible]). M1.2 [illegible] (for च राक्षसम्). —V1 V2.3 B2 om. 23[cd]. —[c]) D4 सुग्रीव° (for सुषेणं). Ś Ñ1 V1 B1.4 D1-4.6.13.14 चैव (for पार्श्वे). D4 सुषेण [illegible] चैव. —[d]) Ñ1 B1 पार्श्वस्थं (for सुग्रीवस्त) Ś V1 D1.4.13.14 समाहूयेदमब्रवीत्; B1 समाश्वास्येदमब्रवीत्; B1 D6 समाहूयाब्रवीद्वचः; D6 समाहूय [illegible] (sic); D4 सुषेणं समुवाच ह; M1.2 [illegible] वाक्यमथाब्रवीत्.

24 [a]) G (ed.) [illegible] (for शूरैर्). —After 24[a], D1 ins.:

817*　　　　　　सर्वैश्च कामरूपिभिः ।
　　　　[illegible] महात्मानौ.

—[b]) Ś Ñ1 B1.2 D1.4.6.13.14 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 V1.2 B1 D4 [illegible]. V1 [illegible]. G (ed.) [illegible]. —[c]) Ś B1.2 D1-4.6.13.14 उभौ (D4 तावो) भ्रातरौ (D1 °[illegible], D6 °[illegible]) [illegible]. D1.2 सुषेण [illegible] (D4 °[illegible]); D4 सुषेण [illegible] (sic).

25 [a]) B1 च (for तु). Ś D4.13 [illegible] (for रावणं). D1 चैव (for हत्वा). —[b]) D4 [illegible]. G (ed.) [illegible] (for सपुत्रं). Ś Ñ1 B1.2 D1-4.6.13 [illegible] (Ś D4.13 °[illegible]) [illegible]. D1 [illegible]. —[d]) D4 [illegible] D4 [illegible] (for [illegible]). V1 [illegible]. —After 25, Ś Ñ1 (only l. 1-2) V B D1-4.6.13.14 ins. a passage relegated to App. I (No. 24).

26 [a]) D4-6 G M1 देवासुर । T M1 [illegible] C1 as in text (for देवासुरं). Ś1 Ñ1 V1 D1.13 [illegible] T1 M1-3 [illegible] (for महायुद्धम्). V1 देवासुराणां युद्धम्. —[d]) T1 [illegible] (for °भूतं). D1.4.11 [illegible] (for सुदारुणम्).

27 B1 reads 27 twice, second time as in Ñ1 with var. [illegible] (for [illegible]) and [illegible] for [illegible] in 27[a]. —[a]) V1 B1 [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible] (sic). D1 [illegible] G1.2 M1 [illegible]; M1.2 [illegible] G (ed.) [illegible] (for [illegible]). Ñ1 T1 [illegible] D1 [illegible]; G1 [illegible] (for [illegible]). V1 T1 D1 [illegible] (for [illegible]). —[b]) D1 [illegible] (for [illegible]). T1 D4.6 [illegible]

तानार्तान्नष्टसंज्ञांश्च परासूंश्च बृहस्पतिः ।
विद्याभिर्मन्त्रयुक्ताभिरोषधीभिश्चिकित्सति ॥ २८

तान्यौषधान्यानयितुं क्षीरोदं यान्तु सागरम् ।
जवेन वानराः शीघ्रं संपातिपनसादयः ॥ २९

हरयस्तु विजानन्ति पार्वती ते महौषधी ।
संजीवकरणीं दिव्यां विशल्यां देवनिर्मिताम् ॥ ३०

चन्द्रश्च नाम द्रोणश्च पर्वतौ सागरोत्तमे ।
अमृतं यत्र मथितं तत्र ते परमौषधी ॥ ३१

ते तत्र निहिते देवैः पर्वते परमौषधी ।
अयं वायुसुतो राजन्हनूमांस्तत्र गच्छतु ॥ ३२

G 6 26 7
B 6 30 32
L 6 27 6

M3 Ck t कोविदान्; Cr m g as in text (for °कोविदा) Ñ1 B2 शरैर्भिन्ना सहस्रश —B1 om 27^{cd} —^{c}) M3 रिजासु (for निजघ्नु) B1 बहुशस्त्र, T1 रा°°°न्य, G3 शस्त्रवर्षेस्तु M4 °वर्षण, Ck t as in text (for शस्त्र विदुद्रवु) Ś B4 D1-3 [illegible] विनिर्जं(B4 D1 [illegible] °न)स्तु सुबहुश, Ñ1 D4 विध्यन्तु पीडिता वार्णेन्; Ñ3 V B3 विनिर्भेदोपविद्धाश्च —^{d}) Ś D1 [illegible] G1 शरपतो, B1 क्रूरयन्तो, B4 शरयन्तो, D3 पातयन्तो, G3 जनयन्तो Ck t as in text (for उद्यन्तो) Ñ1 D4 भूत नेदिरे दानवै; Ñ3 V B3 मुहुर्मुहुरमानयन्

28 V3 reads 28^{ab} in marg —^{a}) B1 शरार्ता (for तानार्तान्) —^{b}) Ś1 V2 [illegible] B3 [illegible] D5-[illegible] [illegible] M3 [illegible] गतासूंश्च; V3 B1 परासूश्च; D5 परासूंस्तु, M1 गतासवः, M4 परार्धं च (for परासूंश्च) —^{c}) Ś N V B D1-[illegible] G3 M4 विद्याभिर्, Cr m g k t as in text (for विद्याभिर्) —^{d}) D[illegible] औषधीभिर्(D5 °भिः) (for ओषधीभिर्) Ñ1 V B3 D4 भजीवयन्, B1 चिकित्सितः B4 चिकतत्सा (sic), M[illegible] चिकित्सयन्; Cr m g t as in text (for चिकित्सति) ⊛ Cr m g t चिकित्सति अचिकित्सत् ।; Ck चिकित्सयन् चिकित्सितवान् ⊛

29 ^{a}) D[illegible] (औ)षधानि Ś D1 [illegible] (D[illegible] औ)षधीतानयितुं, Ñ1 B[illegible] D[illegible] तान्यौ(B[illegible] °मो)षधीमानयितुं Ñ3 V B1 तान्यौ(B1 °मौ)षधि(V B1 °धी) समानेतुं; B4 तन्यौषधीतानयितुं; D4 मार्गौषधी समानेतुं —^{b}) B1 क्षीरोदमालयं —^{c}) Ś V B1 D1 [illegible] जवना (for जवन) Ñ1 V3 B3 सर्वे (for शीघ्रं) M[illegible] वानरश्रेष्ठा D4 जवमाना गता शीघ्रं —^{d}) D5 पातिजं (sic) (for संपाति°)

30 ^{a}) Ś B4 D1-[illegible] औषधीयं Ñ1 B[illegible] D[illegible] औषधीं(Ñ3 °धीश्च B3 °धीं तु) D4 हरयश्च; T[illegible] हरयस्तु Ck t as in text (for हरयस्तु) Ñ3 B3 (अ) विजानन्ति (for वि°) Ñ1 B3 आपधीस्तु मार्गेण Ñ औषधी तु हि(Ñ3 त च) मार्गेण —^{b}) D[illegible] T G[illegible] M3 पार्श्वयान्तः D5 पार्श्वतः ह्या G1 M[illegible] पाथ ह्या: M4 पर्वतस्थाः Ck t as in text (for पार्वती) D[illegible] T G[illegible] M महौषधी; G1 महौषधी Ś Ñ V B D[illegible] पा(B1 D1 पा)र्श्वतोऽथ महौषधम्; D[illegible] [illegible] —^{c}) Ck t पार्श्वती पर्वतवर्तिनि; Ct adds पार्श्वती इति [illegible] —^{d}) Ś D[illegible] सन्धान°; Ñ1 (m as in Ś) B1 सुन्दरी; V B[illegible] संधानी; B[illegible] D3 मृतसंजी°; D[illegible] सुन्दरी D4 मृतसंजीवी (for संजीव°) Ś V D1 करणी दिव्यां B1 करणं दिव्या D[illegible] करणं दिव्यां D1 मृतसंजीवी रक्षणी दिव्या (sic) —^{d}) Ś V D1 [illegible] विशल्यां दर निर्मिता, M[illegible] विशल्यकरणीमपि —After 30 Ñ3 D4 ins.

818* मृतसंजीवनीश्चैव संधानकरणीमपि ।

[D4 om (hapl) from the post half to the prior half of 819*.]

—D4 cont while D1 [illegible] ins after 30

819* तथा संजीवनीं चैव मविसीमपरामपि ।

[D4 om the prior half (cf v l 818*). D4 सुपिनी मपरामपि (for the post half).]

—D4 further cont while Ś D4 subst for 31^{cd} D[illegible] ins. after 30

820* कृता हि निर्मिता देवैरौषधीरमृतोद्भवा ।

—After 30 G1 ins

821* संधानकरणी चापि सौवर्णकरणीमपि ।

31 Ś D1 om 31^{ab} —^{a}) D[illegible] T3 G1 नाम्ना (for नाम) T1 [illegible] (for चन्द्रश्च नाम) Ñ V B[illegible] D[illegible] यत्र द्रोणश्च चन्द्रश्च; B1 तौ द्रोणगिरयो तथा D[illegible] यत्र चंद्रश्च द्रोणश्च; D4 यत्र द्रोण चंद्रश्च, D5 T5 चंद्रं च नाम द्रोणं च —^{b}) D[illegible] T G[illegible] M3 क्षीरोदे; Cr m g t as in text (for पर्वतौ) Ñ3 B[illegible] D1 [illegible] लवणाम्भसि; Ñ V B[illegible] D4 क्षीरोदपयसो D4 क्षीरसागर Cv सागरोत्तरे (for सागरोत्तमे) —For 31^{cd} Ś D4 subst 820* —^{c}) Ñ1 B1 मथित यत्र (tr transp) D4 यत्र पीत तं —^{d}) Ñ1 B1 G1 [illegible] Ñ3 V B[illegible] D[illegible] यत्र T1 तत्र (for तत्र) Ñ1 B1 T1 G[illegible] M[illegible] °मौ पधी; B1 D[illegible] °मौ पधि; T[illegible] °मो पधे (for °मौ षधी)

32 Ś D1 om 32^{ab} —^{a} Ñ1 V[illegible] B[illegible] D[illegible] [illegible] G1 [illegible] Ñ3 V[illegible] B1 D4 तत्र ते D4 [illegible] (for ते तत्र) Ñ B[illegible] D[illegible] G1 निहितौ Ñ3 B3 D[illegible] निहितौ Ñ3 D[illegible] निहता D4 विहिते D3 विहिते [illegible] T3 विहिता T1 निहिता (for निहिते) [illegible] देवै; M[illegible] देवै (for देवै) —^{c}) [illegible] D[illegible] पर्वतौ D[illegible] ओषधि (for पर्वते) Ñ1 B[illegible] महौषधी; [illegible] महौषधी Ñ1 D[illegible] महौषधी [illegible] D[illegible] हि महौषधी (D4 तौ) D[illegible] तु महौषधी D4 तु महौषधी D4 T[illegible]

G 6 26 11
B 6 50 33
L 6 28 5

एतस्मिन्नन्तरे वायुर्मेघांश्चापि सविद्युतः ।
पर्यस्यन्सागरे तोयं कम्पयंश्च पर्वतान् ॥ ३३
महता पक्षवातेन सर्वे द्वीपमहाद्रुमाः ।
निपेतुर्भग्नविटपाः समूला लवणाम्भसि ॥ ३४
अभवन्पन्नगास्त्रस्ता भोगिनस्तत्रवासिनः ।
शीघ्रं सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणार्णवम् ॥ ३५
ततो मुहूर्तादिरुडं वैनतेयं महाबलम् ।
वानरा ददृशुः सर्वे ज्वलन्तमिव पावकम् ॥ ३६
तमागतमभिप्रेक्ष्य नागास्ते विप्रदुद्रुवुः ।
यैस्तौ सत्पुरुषौ बद्धौ शरभूतैर्महाबलौ ॥ ३७

G1.3 M6 तु महोदधौ D13 प्रसूतोद्भवा, T2 परमौषधी, T3 M1.2 तु महौषधी (T2 °धी) G3 M3 परमौषधी (for परमौषधी). ॐ Cg पवत पर्वतयो । जात्येकवचनम् ॐ —c) Ś1 V3 B1.4 D1-3.8.12.13 ऽपि, Ñ2 B3 धीमान्, T1 राजा (for राजन्) —d) V3 चात्र (for तत्र). D13 गच्छति —After 32, Ś N V B D1.3.8.12.13 T2.3 ins a passage relegated to App I (No 25) (Ñ V B ins lines 88–94 only), while D6 ins

822* सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलाग्रय महोदयम् ।
दक्षिणे शिखरे जाताश्चौषध्यस्ता समानय ।
विशल्यकरणी नाम रावणकरणी तथा ।
संजीवनार्थं वीरस्य लक्ष्मणस्य सह प्रभो ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सुषेणस्य महात्मनः ।
गमने मतिमान्ध(माध)त्त ओषध्यर्थे महाकपि ।

—Thereafter D6 cont l 88 94 of App I (No 25)

33 a) Ś Ñ1 V1.2 B1 D1-3.8.12.13 मेघाश्चापि, Ñ2 B2.4 D6 मेघाश्चैव, V3 B3 दिशश्चापि, D7.9–11 T3 G1 Ct मेघाश्चापि. Cm g as in text (for मेघाश्चापि) —b) Ś Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1-3.8.12.13 पर्यस्त, Ñ3 पर्यस्त, V3 B3 D7.9–11 G3 Cm t पर्यस्य, D6 पर्यस्ते, M3 पर्यस्यन्, Cg as in text (for पर्यस्यन्) D3 सागर D6 तोये (for तोय) M1.2 सागरजल Cm g t as in text (for सागरे तोयं) —d) N3 तोयदान्, D6 T1 M3 मेदिनी, D9 वीर्यवान् । Cm g t as in text (for पर्वतान्) Ś D1.3.8.12.13 कम्पत्य(D1.3.13 च) महीधरा । V1 प्राकम्पत महीधरा, B1 प्रकम्पति महीधरान्, D3 कम्पत इव पर्वता

34 a) T1 damaged for ता पक्षवा Ñ B3 D7.9.10.11 T2.3 पक्षपातेन, Cm as in text (for °वातेन) —b) Ñ2 B1.2 D7.9–11 G1 M1 Cg सर्वे । T2 G2 Cr सह ; Ct as in text (for सर्व) N1 तीर (for द्वीप) Ś Ñ1 V B D1-3.8.12.13 तीरस्था द्रुमा ; D6 T1 द्वीपमहीरुहा, G3 द्वीपभवा द्रुमा —c) Ś D8.12 सतालाश्च ; N3 B2.4 D1.4 बहव ; Ñ2 V B1.3 बहुधा, D12 बहुधा (for निपेतुर्) G1 भिन्न (for भग्न) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 पतिता भग्ना —d) D9–11 सलिल (for समूला) —After 34 B1 ins

823* भयाकाशत्रस्ता जग्मुर्नागाश्च पन्नगालयम् ।
पन्नगान्पन्नगाश्चस्ता स्वपूर्णशैलवासिन ।
सर्व (sic) सर्वाणि यादांसि प्रजग्मुर्लवणाम्भसि ।

35 a) Ś1 D1-3.8.12.13 सर्वेत, Ś1 पर्वता, N1 V3 B1.2 D4 भ(B3 स्य)द्रवन्, V3 बहव, B4 द्रवत (for अभवन्) D4 पन्नगास् (unmetrical) (for पन्नगास्) N1 V3 B1.4 D4 तत्र (for त्रस्ता) —b) D4 om. from त्रस्ता up to जग्मुश्च in 35 d B1.2.4 तोयवासिन (for तत्रवासिन) Ś D1-3.8.12.13 च(D1 वि)द्रवच्छैलवासिन, Ñ1 D3(before corr) भोगिना(B3 °गिनो) लवणाम्भसि —c) Ś D1.3.8.12.13 लय, B1 शीत, D1 भय, G1 क्षोभ (for शीघ्र) N3 B स्रोतासि, V1.2 तोयानि (for सर्वाणि). Ñ1 V1.2 B यान्यासन् (for यादांसि) N1 भयार्ता सुरसासुरा, V3 व्याघ्रादिकानि यान्यानि (sic) —d) D6 G1.3 लवणाम्भसि, Cm g t as in text (for लवणार्णवम्) Ś D1-3.8.12 प्रजग्मुर्लवणाम्भसि, Ñ1 जग्मुश्चाग्र यथालयं Ñ1 V B1.3.4 मद जग्मुर्भयात्तदा B1 ययुर्मद भयात्तदा —After 35, Ñ1 V B1.3.4 D4.12.13 ins

824* भयात्सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणाम्भसि ।
दानवाश्च महाकाया पातालतलवासिन ।

[D3.4 om l 2 —(l 2) Ñ1 V1.2 B2 लवणाम्भस. D12 शीघ्रमेतानि स्रोतांसि वा यासस्वदज भय (sic) —V3 om. from l 2 up to 36b]

36 V3 om 36ab(cf v l 35) —a) Ñ1 B1 मुहूर्ते Ś D1.3.12 सुजव, N B3–4 गगनाद् ; V1.2 B1 D6 गगने (for गरुड) —c) B4 दानवा (for वानरा) D1 ददृशुर्वानरा (by transp) —d) V1 पर्वतं (for पावकम्)

37 a) D3 मायातम् (for आगतम्) T1 damaged for मिप्रेक्ष्य —b) N1 B3 ते नागा (by transp.). T1 *गास्त (for नागास्ते) D3 नागा सर्वे प्रदुद्रुवु ; G1 नागास्त्रस्ता विदुद्रुवु —After 37ab, Ñ1 V1 B1.3 D4 ins

825* शरस्यास्तदा सर्वे नागा जग्मुर्महीतलम् ।

—cd) D1 वे० ; D1.9–11 T2.3 वैस्तु ; G1 योरै (for यैस्तौ) B1.3 D1.7.9–11 T2.3 तौ पुरुषौ ; D6 पुरुषौ (for सत्पुरुषौ) B1 शरीरस्थैर् D13 शरीभूतैर् (for शरभूतैर्) Ś Ñ V B D1-3.8–13 T1 M1 महाबलैर् (for महाबलौ) M1.2 देवेशौ पुरुषश्रेष्ठौ पर्वतं गरुडो गतै

ततः सुपर्णः काकुत्स्थौ दृष्ट्वा प्रत्यभिनन्द्य च ।
विममर्श च पाणिभ्यां मुखे चन्द्रसमप्रभे ॥ ३८
वैनतेयेन संस्पृष्टास्तयोः संरुरुहुर्व्रणाः ।
सुवर्णे च तनू स्निग्धे तयोराशु बभूवतुः ॥ ३९
तेजो वीर्यं बलं चौज उत्साहश्च महागुणाः ।
प्रदर्शनं च बुद्धिश्च स्मृतिश्च द्विगुणं तयोः ॥ ४०
तावुत्थाप्य महावीर्यौ गरुडो वासवोपमौ ।
उभौ तौ सस्वजे हृष्टौ रामश्चैनमुवाच ह ॥ ४१
भवत्प्रसादाद्व्यसनं रावणिप्रभवं महत् ।
आवामिह व्यतिक्रान्तौ शीघ्रं च बलिनौ कृतौ ॥ ४२
यथा तातं दशरथं यथाजं च पितामहम् ।
तथा भवन्तमासाद्य हृदयं मे प्रसीदति ॥ ४३
को भवान्रूपसम्पन्नो दिव्यस्रगनुलेपनः ।
वसानो विरजे वस्त्रे दिव्याभरणभूषितः ॥ ४४

G 6 26 25
B 6 50 44
L 6 26 26

38 ᵃ) Ś D1-3 6 8 12 13 T1 काकुत्स्थ (for काकुत्स्थौ) —ᵇ) V D7 9-11 G2 स्पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) Ñ1 [प्र]मिवाद्य Ś D6 12 चैवाभिवाद्य च, V3 B1 4 D1-3 13 °वाद्य च, D6 T1 M1 °नंद्य, G2 M3 ह्याभिमन्द्य च, Ck t as in text (for प्रत्यभिनन्द्य च) —ᶜ) Ś N1 V B D1-4 8 12 13 प्रममार्ज (for विममर्श) B1 [स]शु, B2 3 स, B4 D4 [अ]स्य, D2 7 13 [अ]थ (for च) Ñ2 मार्जयामास (for विममर्श च) G1 3 पक्षाभ्यां (for पाणिभ्यां) —ᵈ) Ñ V B2 3 D4 प्र(B3 नि)भे तयो (for समप्रभे) Ś B4 D1-3 8 12 13 मुख चन्द्रसमप्रभ

39 Ś D6 12 om 39 —ᵃ) B1 ते स्पृष्टा D4 संदृष्टा (for संस्पृष्टास्) —ᵇ) Ñ V B D1-4 13 सव तें(B1 स) (for तयो स) —ᶜ) T2 3 सुवर्णौ, Cm k t as in text (for सुवर्ण च) M6 तत स्पृष्टौ (for तनू स्निग्धे) D9 सवर्ण च तथा स्निग्धे —For 39ᶜᵈ, N V B D1 4 13 subst

826* समवर्णाश्च संवृत्तास्तयोगात्र क्षणेन हि ।
तौ चापि समुपाघ्राय सुपर्ण कनकप्रभ ।

[(1 1) N2 B2 ततो भूतास् V1 B2 (in also) च ते भूयस्, V2 तयोर्गात्र (for च संवृत्तास्) V3 B1 D1 4 13 सवर्णाश्च त(D4 °श्चात)योर्गात्रे D4 सुवर्णाङ्गा सर्वे (for the prior half) N2 V1 B2 हु B4 च (for हि) V2 संवृत्ताश्च क्षणेन हि V3 B1 D1 4 13 व्रणा सर्वे तदाभवन् D4 तयोर्गात्रे तदाभवन् (for the post half) —N V2 B2 2 om 1 2 —(1 2) V1 B4 D1 2 4 13 त (for तौ) V3 B2 समुपाजिघ्र (sic) D1 सुवर्ण, D4 सुपर्णं (for सुपर्ण) V1 D1 2 13 कनकप्रभ B4 वरकोत्तम D4 पन्नगोत्तम (for कनकप्रभ)]

40 ᵃ) G1 तयोर् (for तेजो) D4 G2 चैव (with hiatus) D9 T2 3 वीर्यम्, M6 व्रज (sic) Cm g t as in text (for चौज) T1 तेजो वी***** —ᵇ) D6 7 9 11 T1 2 G2 3 M3 महा(D7 T1 °हान्)गुण —For 40ᶜᵈ Ś Ñ V B D1 4 6 12 13 subst

827* बल वीर्यं च तेजश्च तथैवोत्साह एव च ।

[D4 वीर्यम् (for वीर्यं) V2 B1 [उ]त्साहम् (for [उ]त्साह) D4 शरीरोत्साहम्]

—ᶜ) Ś D2 8 12 प्रदर्शन (for °दर्शनं) —ᵈ) Ś D1 6 12 13 तदासीद्, N V B1-3 D4 तथासीद्, D9 तथासीद् G1 स्मृतिश्च M3 lacuna (for स्मृतिश्च) D9-11 द्विगुणा (for °ण) B2 प्रभावो द्विगुणम्, D4 शरीरे विवृधे (for स्मृतिश्च द्विगुण)

41 ᵃ) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 उत्थाप्य V3 M1-3 महावीर्यौ, D9-11 °तेजाः M3 (before corr) °वीते (for °वीर्यौ) —ᵇ) Ñ V1 2 B1 4 D1 4 गरुड Ś D6 12 गरुड रामलक्ष्मणौ, B2 4 D2 4 13 गरुडं वासवोपम —ᶜ) D4 9-11 T2 च (for तौ) Ś D12 ममृजतुर्, V3 स सर्वे तु (corrupt) B1 2 4 D1-3 8 13 सस्वजतुर् (for तौ सस्वजे) Ś D6 12 गात्र, V3 B1 4 D6 7 10 11 T1 2 G1 3 हृष्टो (for हृष्टौ) Ñ1 V2 B2 परिष्वज्य ततो(V2 °था) हृष्टम्, V1 परिष्वज्य तौ हृष्टौ च, D4 परिष्वज्य च त दृष्ट्वा —ᵈ) Ś Ñ1 V1 3 B1 2 4 D1-3 8 12 13 चेदम्, M1 2 स्वैनम्, M3 चैवम् (for चैनम्) N2 V2 B2 D4 इदं वचनमूचतु (D4 °मब्रवीत्)

42 D4 om 42-43ᵇ Ś D6 12 om 42ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 V B1 D1-3 13 तव, B4 तत (for भवत्) V1 B4 D5 T2 G2 प्रसादाद् (for प्रसादाद्) —ᶜ) Ś N V B D1 4 8 12 13 आवां शीघ्रम्, D9-11 उपायेन (for आवामिह) Ś Ñ V1 2 B1 2 D1-3 4 12 13 भातक्रान्तौ V1 B2 अभिक्रान्तौ, B4 अति क्रान्तौ (for व्यतिक्रान्तौ) —ᵈ) Ñ V2 B1 2 4 D1-3 13 क्षिप्रं च M1-3 पूर्ववद् (for शीघ्रं च) N1 B1 2 स्वस्थगात्रौ V1 2 प्राप्तौ च परम बल, B2 परम च महाबल —After 42, B1 G(ed) ins

828* शरबन्धाद्विनिर्मुक्तौ विप्र च रुधिरोक्षितौ ।

[G(ed) प्राप्तौ च परम बल (for the post half)]

43 D4 om 43ᵃᵇ (cf v l 42) —ᵃ) Ś V3 B1 4 D1-3 8 12 13 दशरथं तात (by transp) T1 *****थ, (for तात दशरथं) —ᵇ) B2 चैव D4 त च (for [अ]ज च) Ś N V B1 2 4 D1-3 8 13 14 यथा च प्रपितामहं

44 ᵃ) Ś Ñ1 V3 B1 2 4 D1-4 8 12 13 इह संप्राप्तो, D4 नयस°, G3 दिव्यस°, Ck t as in text (for रूपसम्पन्नो) —ᵇ) N1 दिव्यमाल्य (for °स्रग्) —ᶜ) Ś B1 D1 3 8 12 13 [अ]रजसी V1 राजसी D4 वाससी Cm g as in text (for विरजे) M1 2 वाससी दिव्ये (for विरजे वस्त्रे) Ñ V1 2 B2 3 D4 दिव्यवस्त्रधर श्रीमान्, B4 दिव्याम्बरधर श्रीमान् —After 44 Ś N1 V B D1-4 8 12 13 ins

G 6. 26. 46
B. 6. 50. 45
L. 6. 28. 17

तमुवाच महातेजा वैनतेयो महाबलः ।
पतगिराजः प्रीतात्मा हर्षपर्याकुलेक्षणः ॥ ४५
अहं सखा ते काकुत्स्थ प्रियः प्राणो बहिश्चरः ।
गरुत्मानिह संप्राप्तो युवयोः साह्यकारणात् ॥ ४६
असुरा वा महावीर्या दानवा वा महाबलाः ।
सुराश्चापि सगन्धर्वाः पुरस्कृत्य शतक्रतुम् ॥ ४७
नेमं मोक्षयितुं शक्ताः शरबन्धं सुदारुणम् ।
मायाबलादिन्द्रजिता निर्मितं क्रूरकर्मणा ॥ ४८
एते नागाः काद्रवेयास्तीक्ष्णदंष्ट्रा विषोल्बणाः ।
रक्षोमायाप्रभावेन शरा भूत्वा त्वदाश्रिताः ॥ ४९
सभाग्यश्चासि धर्मज्ञ राम सत्यपराक्रम ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा समरे रिपुघातिना ॥ ५०
इमं श्रुत्वा तु वृत्तान्तं त्वरमाणोऽहमागतः ।
सहसा युवयोः स्नेहात्सखित्वमनुपालयन् ॥ ५१

829* इत्युक्त प्रसृत वाक्य राघवेण महात्मना।

[D2 इत्युक्त, Ś B1 D4.8.12 प्रमित (for प्रसृत)]

45 For 45cd, Ś N V B D1–4.8.12.13 subst

830* उवाच गरुडो वाक्य मध्ये तेषां वनौकसाम्।

[N1 B2 (after corr) 4 D4 राम (for वाक्य)]

—c) Ś V2 D8.12 प्रीतात्मा च (V3 स) परिष्वज्य, Ñ V1.3 B D1–4.13 परिष्वज्य च प्रीता (N2 V3.2 B2.4 D2.4 हृष्टा)त्मा —d) Ñ2 V B4 बाष्प (for हर्षं) D2 बाष्पव्याकुललोचन, D4.10.11 हर्ष (D4 बाष्प) पर्याकुलेक्षणं, G1 हर्षवीर्याकुलेक्षण —After 45, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 ins

831* प्रहस्याह काकुत्स्थं सुपर्णं पतगेश्वर।

[Ś V2 B1 D8.12 आह D4 पाए (sic) (for प्राह) Ñ1 B3.4 इत्युवाच V2 ***वाच (lacuna) (for प्रहस्याह) B1 पक्षगाज्ञन (for पतगेश्वर)]

—Then B2 cont 832*

46 a) N2 अय (for अहं) —b) G1 प्रिय (for प्रिय) T1 ***णो Ś D1.3.8.12.13 बाह्य (D1.8 °ह्य) प्राण इवात्मन (Ś D12 °त्मज, D13 °पर) N V B D4 प्राणो बाह्य इवापर (N1 °त्मन) —After 46ab Ś V B1.3.4 D1–3.4.12.13 ins. B2 cont. after 831*, D4 ins after 46

832* औरस कश्यपसुतो विनतासंभवो ह्यहम्।

[B3.4 विनताया सुतो (for विनतासंभवो)]

—c) G3 हनूमान् (sic) (for गरुत्मान्) M1 इव (for इह) —d) D1 भवता D6.8 T1 G1.2 M Cm g as in text युवाभ्यां (for युवयो) N V1 B3.4 D4.12 सख्यकारणात्, D2 साह्यत्वकारणो (hypm) D5 सह कारणात् (for साह्यकारणात्) {Cm युवाभ्यामिति पदद्वये तृतीयार्थ} so also Cg}

47 a) N1 B2 D4 भवन्तो (for असुरा) G2 च (for वा) —b) D6.10.11 वानरा (for दानवा) V2 D3 च (for वा) —c) G2.3 वा (for च) Ś N V B D1–4.8.12.13 देवता वा G1 ससुराश्च (for सुराश्चापि) D4 भमारा आदि गंधर्वा

48 a) Ś D8.12 G2 नैवं, B2 D2 नैवं, D5 न मे, D13 नैव (for नेमं) Ś N V B D1.4.8.9.12.13 मोचयितु (for मोक्षयितु) —b) Ś D1–3.4.12.13 दुरासद —c) Ś V2 B1.4 (both with hiatus) D1–4.8.12.13 मायाविना, G1 मायाबलेन (for मायाबलाद्) Ś V2 D1–3.8.12.13 हीन्द्रजिता D4 चेंद्रजिता (for इन्द्र°) —d) V2 B1 D2.3.4 M1.2 निर्मिता, D5 निर्जिता (for निर्मितं) T2 विषकर्मणा (sic) (for क्रूर°)

49 a) Ś Ñ2 V B D1–3.4.12.13 हि (Ś V1 D8.12 वै) वैकैता नागा, Ñ1 तु निसृते पुत्रा, D4 तु विनता पुत्रा (for नागा काद्रवेयास्) —b) Ś D8.12 क्षुद्रास्तीव, V1 D3 क्षुद्रास्तीक्ष्ण (D1 °क्ष्णा) V3.4 D2 कुद्धास्तीक्ष्ण D13 तीक्ष्णा क्षुद्रा, T2 ती**ष्ट्रा (damaged) (for तीक्ष्णदंष्ट्रा) D5 महोल्बणा, D7 विषोल्बण, G2 महाविषा (for विषोल्बणा) N2 B1 D4 नागा (B2 जिह्वा) स्तीक्ष्णविषाभवन्, N1 B2.3 युक्तास्तीक्ष्णा (B1 °क्ष्ण) महाविषा, B4 कुद्धास्तीक्ष्ण विषोपमा —c) D5 शरा भूत्वास्, D7 शरभूतास् N2 V1 B3.4 स्त्वमाश्रिता, M1.2 त्वदाश्रया (for त्वदाश्रिता) Ś D8.12 शरास्तीक्ष्णतराभवन् V3 B1.4 D2.3 शरास्तीक्ष्ण विषाभवन् D1.13 शरास्तीक्ष्णविषा हि ते, D1 शरास्तीक्ष्णा विषान्विता D6.11 शरभूतास्त्वदाश्रया

50 a) M3 [भ]गि (for [श्चा]सि) N1 V1.2 B भाग्य वानसि D4 भाग्यवा स (subm) D5 सभाग्यश्चासि G1 सभाग्य चासि (sic) (for सभाग्यश्चासि) Ñ1 D4 G2 M3 धर्मज्ञो, G1 धर्मरिमा (for धर्मज्ञ) —b) N1 B1 D2.4 T1 G1.2 M2 राम, D2 नरा (sic) (for राम) N2 D2.3.4.6.11 G3 M3 सत्यपराक्रम, D4 °पराक्रम (for °पराक्रम) —d) N2 शत्रु (for रिपु) Ś V2 D1.8.12.13 सख्येभिष (V2 D2 °वि) हतोसि यत्, V1 B2 सख्येभिक्ष हतो यत

51 a) Ñ V B1.4 D2.4 T2.3 G2 इदं G2 इत्थं Ck t as in text (for इमं) Ś D1.4.8.12.13 हि (for तु) D4.6 विज्ञाते D10.11 T1 G3 विज्ञाय Ck t as in text (for वृत्तान्त) —b) D5 इहागत D12 समागत (for ऽहमा°) G1.2 M3 त्वरितोऽहमिहागत —c) Ś N V B D1–4.8.12.13 [प्] यथा D10.11 T1 G [प्] वानयो M1.2 [प्] वानर (for युवयो) —d) G1 कपयालयन् (for अनु°) —After 51, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 ins.

मोक्षितौ च महाघोरादस्मात्सायकबन्धनात् ।
अप्रमादश्च कर्तव्यो युवाभ्यां नित्यमेव हि ॥ ५२

प्रकृत्या राक्षसाः सर्वे संग्रामे कूटयोधिनः ।
शूराणां शुद्धभावानां भवतामार्जवं बलम् ॥ ५३

तन्न विश्वसितव्यं वो राक्षसानां रणाजिरे ।
एतेनैवोपमानेन नित्यजिह्मा हि राक्षसाः ॥ ५४

एवमुक्त्वा ततो रामं सुपर्णः सुमहाबलः ।
परिष्वज्य सुहृत्स्निग्धमाप्रष्टुमुपचक्रमे ॥ ५५

सखे राघव धर्मज्ञ रिपूणामपि वत्सल ।
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि गमिष्यामि यथागतम् ॥ ५६

बालवृद्धावशेषां तु लङ्कां कृत्वा शरोर्मिभिः ।
रावणं च रिपुं हत्वा सीतां समुपलप्स्यसे ॥ ५७

इत्येवमुक्त्वा वचनं सुपर्णः शीघ्रविक्रमः ।
रामं च विरुजं कृत्वा मध्ये तेषां वनौकसाम् ॥ ५८

G 6. 26. 43
B 6. 30. 59
L 6. 28. 32

833* कारणं च वयस्यत्वे न प्रष्टव्योऽस्मि राघव ।
निहते रावणे पापे सखित्वं ज्ञास्यसेऽनघ ।

[(l. 1) N2 V1.2 तु (for च) D1 वयस्यत्वे (sic) B1 D4 चैव सख्यस्य (D4 °त्वे) (for च वयस्यत्वे) D2 प्रष्टव्यो (for प्रष्टव्यो) D2 [ऽ]स्मीति (hypm.) (for ऽस्मि) —(l. 2) N1 B3 च त्वं, Ñ2 B2.4 सर्वं (for पापे) D2 ज्ञास्यते (for ज्ञास्यसे) Ś V1 D1-4.6.12.13 सखे B1.4 मम (for ऽनघ)]

52 a) Ś D1.3.5.13 G1 मोक्षितश्च, Ñ1 B3 D4 मोचितौ तौ, D2 रक्षितौ च, D12 मोचितश्च, Cl. t. as in text (for मोक्षितौ च) Ś1 V1 D2.12 मया घोराद् Ñ2 B2 D4 सह भावा (for महाघोराद्) —b) N1 B2 मायां, D4 मया (for अस्माद्) D1 सायुध (for सायक) Ś N1 V B1.2.4 D1-4.6.12.13 एतस्मादिषु (V2 B2 °स्त्र) बन्धनात् —c) B2 प्रमादश्च न (for अप्रमादश्च) Ś N1 V2 B1.4 D1.4.6.12.13 संग्रामे (for कर्तव्यो) —d) Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 कर्तव्यो (Ñ2 V2.3 B2.3 संग्रामे) रघुनन्दन

53 a) D4 प्रहृत्य (for प्रकृत्या) B2 मायया (for राक्षसा) —b) Ś Ñ1 V2 B1 D1-4.6.12.13 मायया, B4 राक्षसा, D2 समरा (sic) (for संग्रामे) —c) N2 शूराण्य (sic) (for शूराणां) Ś N1 B1 D2.6.12 G1.2 सत्त्व, N2 V B1.3.4 D1.4.13 सूत्र (for शुद्ध) N2 B2 युद्धीनां (for भावानां) —d) Ś Ñ1 V1.3 B1.3 D1.2.6.12.13 मार्जव धर्म, D4 उग्रबंधनात्

54 a) D6 T2 न तु Cl. t. as in text (for तन्न) Ś V2 D1-4.6.12.13 वै, N V B1.2.4 त D6 नो D3 तु G1 हि (for वो) B2 विश्वसितव्य ते, D10.11 T2 विश्वसनीय वो (T2 तु) D4 तस्मिन्न विश्वसितव्य —b) V2 च वै युधि D4 रणाजिरा (sic) (for रणाजिरे) —c) N1 B3 मतनैवोप, N2 इदमायनातु, V2 इदमानेनाप, B4 पुमानेनानु (for एतेनैवोप) Ś D1.4.12.13 वयो (D2 इतेनै) पमयेन राजस्य V1.3 B1.4 D2.4.13 इयतो (V2 B2 आत्मा)-पमयेन धर्मज्ञ D1 सस्वनेोपन धर्मश (sic) —d) N V B D1-4.6-11.13 G M1.2 नित्यं जिह्मा D4 जिह्मा नित्यं (for नित्यजिह्मा) D6 T2 राक्षसा जिह्मयोधिन —After 54, Ś V1.3 B1 D1.4.12.13 ins.

834* कूटयोधा हि ते सर्वे युद्धाश्चैव विशेषत ।
[Ś D1.2.6.12.13 कूटयुद्धा D2 °कुशला (for °योधा) V1.2 B2 D2 [अ]पि सर्वश (for विशेषत)]

55 a) D6-11 T2 G1.2 तदा (for ततो) —b) Ñ2 V1.2 B2.4 पक्षगेश्वर V2 D1 पक्षगसत्तम, D2.6.11.12 G1.2 स (G1.2 तु) महाबल (for सुमहाबल) —c) Ś N V B2.4 D1-4.9-13 T2 G2 च (D2 om [subm.]) सुस्निग्धम्, B1 च सस्निग्ध B2 च सुस्निग्धम्, T2 सुदारुणम्, G1 पुन स्निग्धम् (for सुहृत्स्निग्धम्) —d) B1 समपृष्टुम्, B2 स प्रष्टुम्, D4 प्रवक्तुम् (for आप्रष्टुम्)

56 a) D4 सखे राम महाबाहो —c) Ñ1 D2 सम (D2 अभ्य)नुज्ञातम् —d) G1 गमिष्येह D6-11 T2 यथासुखं (for °गतम्) —After 56, Ñ V B D1.4-7.9-11.13 S ins.

835* न च कौतूहलं कार्यं सखित्वं प्रति राघव ।
कृतकर्मा रणे वीर सखित्वमनुवेत्स्यसि ।

[Cf. 833* —(l. 1) D2 तु (for च) D2 सखे मे (for सखित्व) B(ed.) प्रति वांक्षिणा —(l. 2) N V B D2.4.13 रणे (for रणे) D2 T1 राम (for वीर) N1 B2 अपि V D12 T2 मपि B4 मम D4 अपि D6.11 मपि Cl. t. as in text (for अनु) B1 प्रतिपत्स्यसे D2 उपवेत्स्यसि, T2 मपि वेत्स्यसे (for अनुवेत्स्यसि)]

57 a) Ś D1.4.12 हि, Ñ V B D1.4.13 च (for तु) —b) Ś N V B D1-4.6.12.13 कृत्वा लङ्कां (by transp.) —V2 om. 57cd —c) Ñ2 B1 D12 तु (for च) Ś Ñ1 V1.2 B1.2.4 D1-4.6.12.13 रण (for रिपुं) N1 B1 D4 समरे (for च रिपुं) —d) Ś N2 V1.2 B1-4 D4.12 T2 इदमुप (Ś1 °मपि)लप्स्यसे N1 समुपलप्स्यसि D2 (with hiatus) च उपलप्स्यसे —After 57 D4 ins. (sic)

836* व्याकुलाश्च भवानद्य हर्षपूर्णां तपस्विनीम् ।

58 a) N1 तु तम (for वचनं) —b) N2 V1.3 B2.4 पतगेश्वर, B1 पक्षिराड्सौ D4 विप्रविक्रम —c) Ś N V B D1-4.6.11.13 प्रदक्षिणं D4.6.11 M2 च विरुजं D7.10 T1.2 G1 च नीरुजं (for च विरुजं) V2 B2 च च (for कृत्वा) —d) D4 तेषां मध्ये (by transp.)]

G. 6. 26 0
B. 6. 59 60
L. 6. 28 33

प्रदक्षिणं ततः कृत्वा परिष्वज्य च वीर्यवान् ।
जगामाकाशमाविश्य सुपर्णः पवनो यथा ॥ ५९
निरुजौ राघवौ दृष्ट्वा ततो वानरयूथपाः ।
सिंहनादांस्तदा नेदुर्लाङ्गूलं दुधुवुश्च ते ॥ ६०
ततो भेरीः समाजघ्नुर्मृदङ्गांश्च व्यनादयन् ।
दध्मुः शङ्खान्संप्रहृष्टाः क्ष्वेलन्त्यपि यथापुरम् ॥ ६१
आस्फोट्यास्फोट्य विक्रान्ता वानरा नगयोधिनः ।
द्रुमानुत्पाट्य विविधांस्तस्थुः शतसहस्रशः ॥ ६२

---

59 Ñ V3 B1.2 D5 om 59ᵃᵇ —ᵃᵇ) Ś D2.8.11 तु त. V3 तयो, B1 च ते, B4 तथा. D1.11 च त (for तत) T3 तत प्रदक्षिण (by transp) Ś V1.2 B1.4 D2.8.12.13 [अ]भिवाद्य च. D3 निपीड्य च, M1.2 च राघवं (for च वीर्यवान्) D4 तथा कृत्वा परिष्वज्य प्रदक्षिण (स्व)भिवाद्य च (hypm) —ᵈ) Ś B1 D1.8.9.12.13 गरुड, Ñ B2-4 D2.4 गरुत्मान् (for सुपर्ण) B1 पवनोपम, D13 प(पा)वको यथा (for पवनो यथा) ❀ Cg क्रियाभेदेन सुपर्णपदद्वयान्वय ❀

60 ᵃ) Ś Ñ1 D1.2.8.9.11 M1.2 निरुजौ, Ñ2 V B D3.7.10.12.13 T2 G1.2 नीरुजौ, D4 निरुजौ, D5 विरुजौ, Cg as in text (for विरुजौ) G2 वानरा (for राघवौ) V3 कृत्वा (for दृष्ट्वा) —V1 illeg for ᵃ —ᵇ) Ś B1.4 D1-8.11.12.13 ते तु, Ñ1 B3 D4 ते हि, V3 दृष्ट्वा, D5 T1 तथा (for ततो) G1 राघवलक्ष्मणौ (for वानरयूथपा) Ñ1 B3 राक्षसेन्द्रं प्लवगमा —ᶜᵈ) D7.9-11 T3 G2 Cg सिंहनाद D1 M3 ततो, T1 M1.2 तथा (for तदा). D6 T G1 M लाङ्गूलान्, D6 अंगुली (for लाङ्गूले) D6 T1 M3 तदा (for च ते) Ś Ñ V B D1-8.13.18 प्रहृष्टा ससृजुर्(Ñ1 व्यनदन्)नर्दान्(Ñ2 V1.2 B2.3 °दं)राक्षसानां भयावहान् (Ñ2 V1.2 B1.3 °हं)

61 Ś D2.11 om 61ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 V B1-3 D7.9-11 M3 [अ]भ्यवादयन्; B4 D1-8.13 [अ]भ्यवा(D13 °ना)दयन्; D4 भ्यवादयन्; D5 [अ]थ नादयन्; T1.2 M3 [अ]भ्यनादयन् (for व्यनादयन्) D6 मृदंगानभ्यनादयन्

—After 61ᵃᵇ, Ñ1 D6 ins; B3 ins after 61:

837* आपूर्वं च महासङ्घाश्चेकश्चकु सहस्रश ।

[D4 आपूर्व and दुधुवु (for आपूर्वं च and प्रचक्रुः respy.)]

—Thereafter Ñ1 D6 cont l. 1 of 838*. —Ñ1 D6 om. V1 illeg for 61ᶜᵈ —ᶜ) Ñ2 V3.3 B2-4 D1-8.11 G1 च सहृष्टा, B1 D6 तथा (D6 च त) हृष्टा, D7 G2 M3 सुसहृष्टा (for संप्रहृष्टा) Ś D4.13 T3 ववृषुश्च चैव सहृष्टाद् —ᵈ) T3 M1 G2 [अ]-पि (for [अ]पि) G1 M1.2.3 तथा (for यथा) D6 T M3 पुरा, G1 पुरे, M1.2.3 परे (for पुरम्) Ś D1-8.13.18 चिक्ष्वेडु(D13 °क्ष्वेदु)श्च सहस्रश; Ñ1 B2-4 ममस्थाश्च (B3.4 °श्चि) दृप्तोत्सवः; V3 B1 सर्वा चक्रु सहस्रश; V1 प्रेडयद्रुम समंतत (sic) ❀ Cr m g t यथापुरं यथा पूर्वम् ❀ —After 61, Ñ2 V2 (om l. 4) ins 838*, while B3 ins 839*.

62 Ñ1 om 62ᵃᵇ —ᵃ) Ś V1.2 B2 D1-8.11.13 अपरे चापि, Ñ1 अपरे चान्ये, V3 असुर चापि, B3.4 अंबरे चापि, B3 मधुघ्नताति, D4 अपरे भ्रातृ, D6 आस्फोट्य सुपि, D7.9-11 G3.3 M3 अपरे स्फोट्य (for आस्फोट्या स्फोट्य) D13 च भ्राता (for विक्रान्ता) T3 अपरे च प्रविक्रान्ता, M1.2 आस्फोटयन्त्यपि परे ❀ Cr आस्फोट्या स्फोट्य विक्रान्ता इति पाठ ❀ —V1 illeg for ᵃ —ᵃ) Ś नागयोधिन, Ñ1 D1 बाहुशालिन, V3 कोपितैर्मुखै, V3 B1 नग(B1 नख)योधिन, B3 नगयोधिन; B4 न्याय योधिन; G1.2 M3 द्रुमयोधिन —After 62ᵃᵇ, Ś V1 (second time) B1(m) D1-8.11.13.18 ins, Ñ1 D6 cont l. 1 only after 837* Ñ2 (owing to om) V3 (om l. 4) ins after 61. B2 cont after 839*, B3 cont l. 1 after 839* and ins l. 2-4 after 62ᵃᵇ.

838* ते वानरा भीमबला प्रहृष्टा हरिमण्डलानना ।
चक्रु किलकिलाश्चैव ववल्गुश्च तथापरे ।
द्रुमशाखा दधुश्चैव चिक्षिपुश्च समन्ततः ।
अपरे चापि विक्रान्ता हर्षाद्दुस्भोत्थितैर्मुखै ।

[(l. 1) D13 भीमवेगा (for °बला) Ś V3(second time) D1.2.3.13 om from the post. half up to the prior half of l. 4 Ñ V3 B3.4 प्रहृष्टा, B1 हृष्टा, D6 हृष्टा (for प्रहृष्टा) D4 चक्रु किलकिलमपि D13 प्रहर्षहितसत्तानना (for the post. half) —(l. 2) V3 B1.3.4 किलकिलाश्च, G(ed) किलकिला शब्द —D13 om (hapl) from the post. half up to the prior half of l. 3 Ñ1 illeg (illeg) B4 विवर्णाश्च (for ववल्गुश्च) B1 [अ]परे तथा (by transp) V3 ववृधुर्मोदिताः (for the post. half) D1 ननृतुश्च ननृदुश्च बभुवुश्च तथापरे —(l. 3) B1 द्रुमशाखा B3 चापे (for चैव) D6 द्रुमाश्चापि च (for दधुश्च) B3 D13 चिक्षिपुश्च (for चिक्षिपुश्च) —(l. 4) D6 ते वानरा भीमबला (for the prior half) V3 (second time) प्रसूर्हितैर् (for उत्थितै°) Ś प्रदर्शितैर्मुखैः, Ñ2 V3 B1.2 D1.13 न(D13 सं)दर्शितमुखि(V3 D13 °मुखे, B1 °मुखि D5 °मुखैर्)मुखैः; B3 वानरा बाहुशालिन, D1 महद्भिर् कोपितैर्मुखैः; D3 प्रदर्शितैर्मुखैः; D4.13 प्रदर्शितैर्मुखैः (for the post. half)]

—After 62ᵃᵇ, B3 ins, while B2 ins after 61:

839* उत्पादयन् सर्वतो नदन्तो दुन्दुभिस्वना ।

—ᶜ) B3 द्रुमशुरसाश्च (for द्रुमानु°) Ś D2.13 वरान् Ñ1 B3 सद्विधांस्, Ñ2 B3 नानाविधान्, V1 संतस्थु; V2.3 D1.4

निखनन्तो महानादांस्त्रासयन्तो निशाचरान् ।
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मुर्योद्धुकामाः प्लवंगमाः ॥ ६३

ततस्तु भीमस्तुमुलो निनादो
बभूव शाखामृगयूथपानाम् ।
क्षये निदाघस्य यथा घनानां
नादः सुभीमो नदतां निशीथे ॥ ६४

G 6. 76 a
B. 6 52. 65
L. 6 28. 37

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

D1-3 12 सहसा (for त्रिविधास्) D4 ते शैलद्रुमहस्ताश्च. —d) Ñ2 B1 तस्थुर्युद्धाभिकाङ्क्षिण : V1 ततस्ते युद्धकाङ्क्षिण.

63 a) Ś V1 B1 4 D1-4 8 12 13 मुंचमाना, Ñ1 V1 2 B2 विनर्द(Ñ2 V2 °द्)तो (for निखनन्तो) B3 महाप्रमानस, M1 2 महानाद (for महानादांस्) Ñ2 B1 D4 गर्जन्तश्च नदन्तश्च —b) G1 त्रासयंति, Ñ2 B3 D4 त्रासयन्तश्च वानरा (B3 राक्षसान्) —c) Ñ2 V1 B लङ्काद्वारम् (for °द्वाराणि) Ñ1 [ज] निकम्पः B1 समभिद्रुद्रु (for [उ]पाजग्मुर्) Ś V1 D1-4 8.12.13 लङ्काद्वारमभि(D1 12 °रि)द्रवा(D4 °स्तत्रस्य) —d) Ñ2 V2 B1 D1-4 11 युद्धकामा : D1 ** कामा : D4 योद्धमाना (sic), G1 ***मा (for योद्धु°) Ñ1 **रिपवा (for प्लवगमा) D4 योद्धुकामा उपायगु.

64 a) G1 तु- (for तु). Ś1 Ñ1 V2 B1 D1-3 8-12 13 T1 G2 M1 तेषां सुभीमस्; Ś1 B4 D4.8 11 तयो तु भीमस्; Ñ2 V1 2 B2.4 तेषां निनादस्; D4 तेषां स भीमस् (for ततस्तु भीमस्) Ś D4 12 स नादैः N2 V1 2 B2 3 समेताद् । D2 सुनादो (for निनादो) D3 om after बभू up to नदता in 64d —c) Ñ1 D1 क्षेता B2 क्षमे (for क्षये). B3 निशीथे (for घनानां) —d) D1 8 12 स भीमो D4 सु भीमो (for सुभीमो) Ś1 D3 12 सुनीये (sic) Ñ2 (sic) B2 घनानां (for निशीथे)

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 B1-4 D1 4 लङ्काकांडे —*Sarga name* Ś B1 D4 8 11 13 विग्रह-करणं V1 महासङ्ग्रामसमारम्भउपमोक्षणं, Ñ2 B2 3 ग्रहण-मोक्षः V1 2 B4 ततवंघमो(V2 °[मो]क्षः, V2 वानरदृष्टं D1 3 विग्रहकरण ; D4 गदयुगमनं ; D6 गदद्युगमनं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D4 8 11 12 13 om, Ś1 D2 28, N2 V2 B2 D1 2 26, V1 27, B1 25, B1 24 (sic), D1 29 (sic), D1-7 10 11 T1 2 G M 50, T2 51 —After colophon, D4 concludes with रामः G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः.

४१

G 6. 77. 1 D 6. 51. 1 L 6. 9. 1

तेषां तु तुमुलं शब्दं वानराणां तरस्विनाम् ।
नर्दतां राक्षसैः सार्धं तदा शुश्राव रावणः ॥ १
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषं श्रुत्वा स निनदं भृशम् ।
सचिवानां ततस्तेषां मध्ये वचनमब्रवीत् ॥ २
यथासौ संप्रहृष्टानां वानराणां समुत्थितः ।
बहूनां सुमहान्नादो मेघानामिव गर्जताम् ॥ ३
व्यक्तं सुमहती प्रीतिरेतेषां नात्र संशयः ।
तथा हि विपुलैर्नादैश्चुक्षुभे वरुणालयः ॥ ४
तौ तु बद्धौ शरैस्तीक्ष्णैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
अयं च सुमहान्नादः शङ्कां जनयतीव मे ॥ ५
एतत्तु वचनं चोक्त्वा मन्त्रिणो राक्षसेश्वरः ।
उवाच नैरृतांस्तत्र समीपपरिवर्तिनः ॥ ६
ज्ञायतां तूर्णमेतेषां सर्वेषां वनचारिणाम् ।
शोककाले समुत्पन्ने हर्षकारणमुत्थितम् ॥ ७
तथोक्तास्तेन संभ्रान्ताः प्राकारमधिरुह्य ते ।
ददृशुः पालितां सेनां सुग्रीवेण महात्मना ॥ ८

41

1 ^{a}) Ś Ñ V B1.3 D1.3.4.7–11 T G2 M5 तु (for तु) [illegible] शब्द (for शब्दं) —^{b}) N V1.3 B1.3 समुत्थित, D2.3 तपस्विन, D7–11 T2 महौजसां, G1.3 M5 महात्मनां (for तरस्विनाम्) D6 नराणां समुपस्थितं —^{c}) Ś Ñ2 V B1.3.4 D1–6.9.10.12 T1.2 G2.3 M5 नदतां —^{d}) Ñ2 V1.2 B3.4 अथ (for तदा) Ñ1 B2 D4 शुश्रुवे राक्षसाधिप

2 ^{a}) D2 G1 स्निग्धं (for स्निग्ध) B2 D4 निर्घोषं गंभीर D1 T2 गंभीरघोषाणां (for गम्भीरनिर्घोष) Cm k t as in text (for ^{a}) —^{b}) Ś D1.3.6.13 तु V2.3 B1.3.4.9.11 च D1.13 T G3 M1.3 च (for स) Ñ1 D4 श्रुत्वा (for श्रुत्वा स) Ś Ñ2 V1 B1 D1.3.4.5.13.14 G1.3 महत् V3 तत, D6 तदा (for भृशम्) Ñ2 V2 B3.4 तदा तथा [illegible] —^{c}) Ś V3 D1–3.9.13.14 सचिवा (Ś1 [illegible] (sic) D13 °वो) राक्षसपतेः; Ñ2 V2 B3 सचिवा [illegible] N2 V3 (sic) B4 सचिवा राक्षसेन्द्र तम्, B1 [illegible] सचिव प्राक्षमपतिः, B2 सचिवान्राक्षसेंद्रस्तान् —^{d}) Ś V B1.3.4 D–4.13.14 इदं B4 तमिदं (hypm) (for मध्ये) Ś1 N V1.3 B1.3 D1.3.13 अब्रुवत्

3 ^{a}) Ś1 D1.13 तथा, D6 यदा (for यथा) Ś B1 [illegible] हि, N V1.3 B1.4 [अ]यं (for [अ]सौ) Ś1 प्रविशानां C2 यथायुः प्रहृष्टानां —^{b}) D7–11 उपस्थित, [illegible] समस्थितः Cm g t as in text (for समुत्थित) V3 सर्वो तु समुपस्थित (hypm) —D6 repeats 3^{cd} after [illegible] —^{c}) B4 बभूवः G1.3 M3 बधत (for बहूनां) N1 D1.6.7.11 T1 M2 Cg सुमहा, D3 (second time) स [illegible] सहसा (for सुमहान्) —^{d}) D5 घनानाम् (for [illegible]) T1 G2 गर्जितं (for गर्जताम्)

4 ^{a}) N1 D6–11 Ct सुव्यक्त Cm g as in text (for [illegible]) D1 सुमहा (for महती) —^{b}) D1 पुष्टो [illegible] Ś N2 V B1.3.4 D1–3.13.14 समुपस्थिता (for नात्र संशय) N1 B2 वानराणां समुत्थिताः D4 वान [illegible] —After 4^{ab} D1 repeats 3^{cd} —D1 om 4^c–8^d —^{c}) Ś N1 B1.3.4 D1.3.4.5.13.14 G1.3 यथा (for तथा) T1 च, Cm g t as in text (for हि) V3 D4 विविधैर् (for विपुलैर्) —^{d}) D6 वरुणालय, D5 लवणालय, D7–11 T2 G1 लवणार्णव (for वरुणालय) Ñ V1.3 B3–4 क्षोभयंतीव सागर

5 D1 om 5 (cf v l 4) Ñ1 reads 5^{ab} after 12^{ab} —^{a}) Ś Ñ1 V1.3 B1–3 D1.3.4.5.13.14 च; Ñ1 ति (for तु) D1 शब्दौ (sic) D6.13 बुद्धौ (for बद्धौ) ☆ Cg तौ रिवति । तुशब्दश्चार्थ ☆ —N1 reads 5^c–12^b in marg —^{c}) D1 G3 तु (for च) Ñ2 D1.6.7 M1 सुमहा (for सुमहान्) N2 V1.3 B3.4 हर्षः T1 नादं (for नादः) —^{d}) Ś Ñ2 V B D1.3.4.5.13.14 न (for मे) N1 D4 शङ्कितानि मनांसि च

6 D1 om 6 (cf v l 4) Ñ1 reads 6 in marg (cf v l 5) —^{a}) Ñ2 D1 M3 इदं तु B4 स तु तद्, D5 एतच्च, D7–11 T1 एव च, D12 एव तु G1 इदं च (for एतत्तु) Ś N V B1.3.4 D1.3.4.5.13.14 श्रुत्वा (for चोक्त्वा) B2 एतदुक्त्वा तु वचनं —^{b}) Ś N V1.3 B1.3.4 D1.3.13 मन्त्रिणां (for मन्त्रिणो) N V B D1.4.13 राक्षसाधिप —^{c}) Ś V B D1.3.4.5.13.14 G1.3 M3 राक्षसांस्तत्र, N D4 राक्षसां मध्ये (for नैरृतांस्तत्र)

7 D1 om 7 (cf v l 4) Ñ1 reads 7 in marg (cf v l 5) —^{a}) B2 ज्ञायते —^{b}) V3 वनम (sic) D1 सांप्रतं B4 बल च (for सर्वेषां) D7–11 च वनौकसां (for वनचारिणाम्) —^{c}) G1 समुत्पन्ने —^{d}) Ś V2 B1 D1.3.13.14 उत्तमं (for उत्थितम्) B4 D4 हर्षकालं तु (D4 °कस्तु) परिस्थित (D4 °त)

8 D1 om 8 (cf v l 4) N1 reads 8 in marg (cf v l 5) —^{a}) Ś D13 त तथोक्तास्तु Ñ1 V3 B1 D1.4.5.6.13.14 तथोक्ता तु (B1 D1.3 °क्तास्तु D13 °क्ता स) B3 D1.7–11 तथोक्तास्ते तु (D6.12) (for तथोक्तास्तेन) Ñ2 D1 सहसा —^{b}) D1.13 प्रासादम् D6 प्राकारान् (for प्राकारम्) N1 चाधिरुह्य D6 अधिरुह्य D13 अधिरुह्य (for

तौ च मुक्तौ सुघोरेण शरबन्धेन राघवौ ।
समुत्थितौ महाभागौ निपेदुः प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ९
संत्रस्तहृदयाः सर्वे प्राकारादवरुह्य ते ।
विषण्णवदनाः सर्वे राक्षसेन्द्रमुपस्थिताः ॥ १०
तदप्रियं दीनमुखा रावणस्य निशाचराः ।
कृत्स्नं निवेदयामासुर्यथावद्वाक्यकोविदाः ॥ ११
यौ ताविन्द्रजिता युद्धे भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निबद्धौ शरबन्धेन निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ ॥ १२
विमुक्तौ शरबन्धेन तौ दृश्येते रणाजिरे ।
पाशानिव गजौ छित्त्वा गजेन्द्रसमविक्रमौ ॥ १३
तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां राक्षसेन्द्रो महाबलः ।
चिन्ताशोकसमाक्रान्तो विषण्णवदनोऽब्रवीत् ॥ १४
घोरैर्दत्तवरैर्बद्धौ शरैराशीविषोपमैः ।
अमोघैः सूर्यसंकाशैः प्रमथ्येन्द्रजिता युधि ॥ १५

G 6. 27. 13
B 6. 51. 15
L 6. 29. 13

अधिरुह्य) Ś V1 B1 3 D1 3 5–13 T G3 च, N1 D4 चै (for त) —After 8^{ab}, D4 ins.:

840* निरीक्ष्य वानरबलं शालतालशिलायुधम् ।
गर्जमानं च संहृष्टं महोत्साहं महाबलम् ।

—Ś D1 3 5 13 M3 om. (M3 hapl.) 8^{c}–10^{b}. —^{c}) D4 हर्षितां (for पालिता). B3 पालितं सैन्यं (for पालिता सेना). —After 8, B3 reads 10^{cd}–11 (including star passage) for the first time, repeating them in their proper place.

9 Ś D1 3 5 13 M3 om. 9 (cf. v.l. 8). Ñ1 reads 9 in marg. (cf. v.l. 5). —^{a}) T1 G3 तु (for च). Ñ1 transp. च and मुक्तौ. N V B1 3 D2 6 13 महात्मानौ, B2 महामायौ (for सुघोरेण). —^{b}) Ñ V B D1 13 राघवौ शरबन्धनात्. —^{c}) Ñ B2 D4 वद्धा (V1 °तौ) दृष्ट्वा, M1 3 महावीर्यौ, K (ed.) महावेगौ (for महाभागौ). —^{d}) D4 वीक्ष्य, D6–11 सद्य (for प्रेक्ष्य). N2 V B D2 13 विषण्णा (D2 °र्णाः) स्तत्र (B1 °स्तथा) (for निपेदुः प्रेक्ष्य). N1 D1 विषण्णा (N1 निपेदु)स्ते निशाचराः.

10 Ś D1 3 5 13 M3 om. 10^{ab} (cf. v.l. 8). Ñ1 reads 10 in marg. (cf. v.l. 5). —^{a}) V1 D1 वदनाः, N2 V B D13 मनसस्, D2 मानसा (for हृदया). N2 V B D13 चैव G1 भीता, G3 ह्यत (for सर्वे). —D4 repeats erroneously 10^{b} in place of 10^{d}. —^{b}) V3 B4 प्राकारम्, G3 प्रासादाद्. V2 3 अधिरुह्य, D4 अधि° N2 B1 D4 (both times) 13 T1 च (for ते). —B3 repeats 10^{cd} here (cf. v.l. 8). —^{c}) N V1 B1–3 (second time) 4 D1 4 G1 विवर्ण (for विषण्ण°). T1 G1 M3 हृदया (for °वदना). N2 V B1 3 (both times) 4 D1 3 13 M1 3 दीनाः D4 6 T1 2 G3 M3 घोरा (for सर्वे). D6–11 T1 विवर्णा (D6 °र्णा) राक्षसा घोरा. —^{d}) D4 उपागता, T2 उपागमन्. Ct. as in text (for उपस्थिताः). —After 10, Ś V1 B3 (after 10^{cd} [first time]) D1–3 5 13 ins.:

841* भयात्संहृष्टरोमाणो राक्षसास्ते महाबलाः ।

11 Ñ1 reads 11 in marg. (cf. v.l. 5). B3 repeats 11 here (cf. v.l. 8). —^{a}) Ś D5 13 पद्धर्ष, N1 तद्वाप्रिय (for तदप्रियं). Ś1 तत्र मुखा, B3 (first time) दीनमाना (for दीनमुखा). —^{b}) B3 (first time) राक्षसस्य, D1 रावणाय (for रावणस्य). D5 11 T3 च राक्षसाः (for निशाचराः). N1 D4 रावणं राक्षसाधिपे, V3 रावणाय न्यवेदयन्. —G1 damaged for 11^{c}. —^{c}) Ś Ñ V1 2 3 B1–3 (second time) 4 D1–4 5 11 13 न्यवेदयन्नथाशेषं (Ś B3 [first time] D1–3 5 11 13 °कृत्स्नं), V3 भीतास्तु च यथातत्त्वं. —^{d}) Ś N V B1 3 (both times) 4 D1 4 5 11 13 सर्वे यथावद्विशारदाः.

12 N2 reads 12^{ab} in marg. (cf. v.l. 5). —^{a}) G1 एतावुभौ (for यौ तौ). N V B3 4 संख्ये (for युद्धे). —After 12^{ab}, N1 reads 5^{ab}. —^{c}) N1 V2 B1 D1–3 13 प्रबद्धौ, Ñ2 V2 3 B3 4 बद्धौ, B2 सुबद्धौ, T2 निरुद्धौ (for निबद्धौ). G1 जालेन (for बन्धेन). —D5 om. (hapl.) 12^{d}–13^{a}. —^{d}) D4 निर्विचेष्टकौ (for निष्प्रकम्पभुजौ). B3 रणे (for कृतौ).

13 D5 om. 13^{a} (cf. v.l. 12). —^{a}) Ś Ñ1 B1 3 D1 3 5 11 13 विमुक्त (for विमुक्तौ). Ś Ñ1 V1 B1 3 D2 3 11 13 शरबन्धौ तावु°, N2 V2 3 B2 4 D1 4 शरपाशात् (for शरबन्धेन). —After 13^{a}, G1 erroneously repeats 12^{d}–13^{a}. —^{b}) D7 8–11 G1 दृश्येते तौ (by transp.). Ś N1 V1 2 B1 3 D1–4 5 11 13 दृश्येते रणमूर्धनि. N2 V3 B2 4 उत्थितौ रामलक्ष्मणौ. —^{c}) D4 गजास्त्रः, G1 गजाः; M1 भुजौ (sic) (for गजौ).

14 ^{b}) Ś B1 3 D1 3 13 (Ś1 च) रावणः, D1 बिभीषणः, D1 स रावणः (for महाबलः). —^{c}) D13 किंचित् (for चिन्ता). Ś Ñ V B D1–4 5 11 13 शोक, B4 ध्यायमानो (N V1 D1 3 °शापमा, D5 °नोऽसौ). D1 5 6 11 T1 2 G1 2 M3 शोकसमाक्रान्तो (for शोक°). —^{d}) Ś N V B1 4 D1 4 5–11 T1 विवर्ण (for विषण्ण). D1 11 13 M3 [s]ब्रवत् (for अब्रवीत्).

15 ^{a}) D13 बद्धः (for बद्धौ). —^{b}) G1 विषायकैः (for विषोपमैः). —^{d}) Ñ1 V1 3 B2 4 G1 3 M3 इन्द्र D4 युधे (sic) (for युधि).

G 6. 27. 16
B 6. 51. 16
L 6. 29. 14

तमस्त्रबन्धमासाद्य यदि मुक्तौ रिपू मम ।
संशयस्थमिदं सर्वमनुपश्याम्यहं बलम् ॥ १६
निष्फलाः खलु संवृत्ताः शरा वासुकितेजसः ।
आदत्तं यैस्तु संग्रामे रिपूणां मम जीवितम् ॥ १७
एवमुक्त्वा तु संक्रुद्धो निश्वसन्नुरगो यथा ।
अब्रवीद्रक्षसां मध्ये धूम्राक्षं नाम राक्षसम् ॥ १८
बलेन महता युक्तो रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
त्वं वधायाभिनिर्याहि रामस्य सह वानरैः ॥ १९
एवमुक्तस्तु धूम्राक्षो राक्षसेन्द्रेण धीमता ।
कृत्वा प्रणामं संहृष्टो निर्जगाम नृपालयात् ॥ २०
अभिनिष्क्रम्य तद्द्वारं बलाध्यक्षमुवाच ह ।
त्वरयस्व बलं तूर्णं किं चिरेण युयुत्सतः ॥ २१
धूम्राक्षस्य वचः श्रुत्वा बलाध्यक्षो बलानुगः ।
बलमुद्योजयामास रावणस्याज्ञया द्रुतम् ॥ २२
ते बद्धघण्टा बलिनो घोररूपा निशाचराः ।
विनर्दमानाः संहृष्टा धूम्राक्षं पर्यवारयन् ॥ २३

---

16 a) B1.3 D5-7.9-11 T G2.3 M2.3 Cr तद् (for तम्) D11 सुचजनम् (for मस्त्रबन्धम्) Ñ1 D4 तन्तुबन्ध (D4 °बंध) मु सृज्य —b) V3 विमुक्तौ तु (for यदि मुक्तौ) —V2 om 16c–17b —c) B1.2 मह (for इद) ✻ Cr संशयार्थं प्राणसंशयार्थम् ✻ —d) Ñ2 ह्यनु; B3 ह्यय (for ह्यनु) B2.3 दे, G (ed) मे (for [अ]ह) M1.2 पुर (for बलम्) V3 केवल (for [अ]ह बलम्)

17 V3 om 17ab (cf v l 16) —a) Ś D2.12 संवृत्ता, V1 पश्यामि, B2 मे वृत्ता, D3 वृत्ताः (for संवृत्ता) —b) B3 D7 (marg also) 9.11 पावक, D4 दीप्ताग्नि (for वासुकि-) D4 सन्निभा (for तेजस) —c) D6 नाद्य (for आ°) ✻ Cg आदत्तम् आत्तम् ✻ D1 सु (for तु) G1 समरे (for संग्रामे) —d) D7 अपि जीवित D6-11 T1 जीवित मम (by transp) —For 17cd, Ś N V D1.2.4 D6-8.10.12 subst B2 ins after 17 G1.2 M2 ins after 17ab

842* वैनतेयमिवासाद्य नागा गह्वरौकसः ।

[N1 V2.3 B D4 समासाद्य (for इवासाद्य) Ñ1 V1 B D4 नागभे यथा V2 नागालय गता G1.3 M2 नागे यथा हदे (for गह्वरौकसः)]

18 Ś D2.12 om 18a–19b —a) N1 V D1-4.12 सु (D4 सु) सक्रोधो, B1.3.4 सु (D2 सु) संक्रुद्धो; B2 सुसंक्रुद्धो (sic) G2 सुसंक्रुद्धो (for तु संक्रुद्धो) —b) Ñ2 V1 B1.2.4 D1.3.4.7.9 विश्वसन् N1 V2.3 B3 D1.3.11 हिरदो (for उरगो) —After 18ab, D12 ins. an additional colophon

[Kāṇḍa name —लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि —Sarga name रावणकोपः]

—c) Ñ1 B1 D3 राक्षसो (corrupt) D4 रक्षसो (corrupt) (for रक्षसां) D3 उवाच परमामर्षी

19 Ś D2.12 om 19ab (cf v l 18) —a) D6 युक्तो D11 युद्ध (for युक्तो) —b) Ñ1 V1 D6.11 राक्षसेन्द्र (for रक्षसां) N1 D5-8.10 G1 M2 तामसां; D4 दुर्मति (sic); D5-7.9-11 T G2.3 M2 विक्रम (D7.9-11 °म°) (for -कर्मणाम्) —D12 om 19c–20 —c) B1.2 युद्धाय (for वधाय) D6.7.9-11 T1 [आ]शु (for [अ]भि) D4 देवं वाधय (sic) (for त्वं वधायाभि) —d) Ñ2 V1.2 B रामस्य सवनौकस —For 19cd Ś N1 V1 D1.2.4.12 G1 M2 subst

843* निष्क्रमस्व वधायाशु राघवस्य वनौकसाम् ।

[V3 निष्क्रम त्व G1 M2 त्वं (for [आ]शु) Ñ2 D1.2 सं राघव G1 M2 रामस्य च (for राघवस्य)]

20 D12 om 20 (cf v l 19) —a) D4 स (for तु) —c) D4 हृष्टात्मा (for संहृष्टो) N2 V3 कृत्वा प्रदक्षिणं हृष्टो D7.9-11 Ct परिक्रम्य तत श्रीमां —d) D4 नृपालयं; G1.2 M2 नृपाज्ञया (for नृपालयात्)

21 a) D4 उपनिष्क्रम्य; D7 अभिनिष्क्राम (sic) (for अभिनिष्क्रम्य) Ś D1.2.4.12 स ततो, Ñ2 तद्द्वारवः Ñ1 V1.2 B D1 च द्वारात्, V3 च द्वार, D4 स द्वार (for तद्द्वार) D12 निष्क्रम्य स ततो ✻✻ M2 अभिष्क्रम्य ततो द्वारे —c) N1 आनय त्वं, D6 त्वरय त्वं (for त्वरयस्व) Ś Ñ1 V2 B D1-3.11 T1.3 शीघ्रं, N2 V1 सर्वं (for तूर्णं) V3 च सैन्यानि (for बलं तूर्णं) —d) B4 प्रगच्छ; G1.2 M2 युयुत्सतः Ct as in text (for युयुत्सत) Ś Ñ1 V2.3 D1-3.11 रण (Ñ1 V3 D4 युद्ध) कालोय (D4 °ल° स)-माप्तः

22 a) D6-8.11 T G1.2 M2.3 धूम्राक्षवचनं (for धूम्राक्षस्य वचः) —b) N2 V3 B2.4 D4 M1.2 महाबलः; B1 बलाधवः, D12 बलानुग (for बलानुगः) —c) D6 बलान् (for बलम्) N1 V1 B1 स (Ñ1 सु) योजयामास; D4 सुमोचयामास, D6 T1 उद्योतयामास; G2 M2 उद्यापयामास (for उद्योजयामास) D8 बलमुद्योजयामास —d) B4 रावणस्य (for रावणस्य) T2 भयाद् (for [आ]ज्ञया) Ś N V B D1.2.4.11 त्वरन्; D2 [अ]तुरो; D6-11 भृशं (for द्रुतम्)

23 a) D12 बद्धघण्टा, G1 M2 बद्धघण्टा (M1 °ष्ट°); G3 बद्धघण्टाः Cg Ck Ct as in text (for बद्धघण्टा) —b) D4 महाबला (for निशाचराः) —c) Ś1 Ñ1 D2.12 वि (Ś1 नि) नर्दमाना; B1 D1.11 G3 विनदमाना; D3 M2 विमर्दमाना; D6.9 T1.2 M3 वि (T1 वि) नदमाना (for

विविधायुधहस्तांश्च शूलमुद्गरपाणयः ।
गदाभिः पट्टिसैर्दण्डैरायसैर्मुसलैर्भृशम् ॥ २४
परिघैर्भिण्डिपालैश्च भल्लैः प्रासैः परश्वधैः ।
निर्ययू राक्षसा घोरा नर्दन्तो जलदा यथा ॥ २५
रथैः कवचिनस्त्वन्ये ध्वजैश्च समलंकृतैः ।
सुवर्णजालविहितैः खरैश्च विविधाननैः ॥ २६
हयैः परमशीघ्रैश्च गजेन्द्रैश्च मदोत्कटैः ।
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ॥ २७
वृकसिंहमुखैर्युक्तं खरैः कनकभूषणैः ।
आरुरोह रथं दिव्यं धूम्राक्षः खरनिस्वनः ॥ २८
स निर्यातो महावीर्यो धूम्राक्षो राक्षसैर्वृतः ।
प्रहसन्पश्चिमद्वारं हनूमान्यत्र यूथपः ॥ २९

G 6 27 19
B 6 31 29
L 6 29 27

विनर्दमाना) D6 ते हृष्टा N2 V B1.3.4 विनर्द(N2 विनद्, V1 B4 विनदं, V3 विनिर्द)न्त सुसहृष्टा(V3 ते सर्वेषा [sic]) D4 नर्दमाना सुसहृष्टा —ᵈ) D4 reads पर्यवारयन् in marg

24 ᵃ) Ñ1 शस्त्रास् (for हस्तास्) Ñ V2 B ते (for च) —ᶜ) B4 D1 गदाति (for गदाभि) Ś Ñ1 V1.2 B D1-4.6-11.13 पट्टिशै, Ñ2 V3 परिघैश्, D4.13 पट्टिसै (for पट्टिसैर्) Ś Ñ1 B3 D1-4.8.11.13.14 खड्गैर्, Ñ2 V1.2 B1.2.4 चैव, V3 illeg D6 चापि, G2 M6 शूलैर् (for दण्डैर्) —ᵈ) Ś V3 B4 D1-3.8.13.14 G1 M6 चापि(Ś D6 एव, D13 चैव) मुद्गरै, Ñ1 चापि पट्टिशै, D7.9-11 T2 मुसलैरपि, G2 मुद्गरैर्भृश, M1.2 मुसलैस्तथा (for मुसलैर्भृशम्) N2 V1.2 B1.2.4 परिघै(N2 °ट्टिशै)श्च समुद्गरै, D4 परिघै तोरिमुद्गरै

25 ᵃ) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D4 मुष(D4 °श)लैर् (for परिघैर्) Ñ V B भिंदिपालैश्, D1 भिदमालैश् (sic), D1.4 भिंद(D2 °ण्डि)मालैश् (sic) T3 भिन्दिवालैश् (sic) (for भिण्डिपालैश्) —ᵇ) Ś D1.13 खड्गरश्मि, Ñ1 भल्लैः क्षीणै, Ñ2 V1.2 B भल्ल(V1.2 B4 °ल्लैः खड्ग (B2 °दृढ), D1.3.13 भल्लैर्दृढै, D2 खड्गैर्दृढै, D6 भल्लै खड्गै, D8.9.11 T1 G2 M1.2.6 भल्लै पाशै (D6 °दृढ) T2 फल्लै पाशै; G1 फलै पाशै; G3 भल्लै फालै; Cg as in text (for भल्लैः प्रासैः) D1.4.7.12.14 परश्वधै; G M1.2.3 परश्वधे V3 भ******श्वधे (illeg) —ᶜ) Ñ D1 राक्षस (for राक्षसा) Ś V2.3 B1-3 D2-4.6.12.13.14 T1 G1.2 M6 Cg निर्ययुर्, N2 (marg also as in B4) [अ]निर्ययुः, Ñ2 व्याघ्रा, V3 शीता, B4 द्रष्टा; D1 [दु]रासदा (for घोरा) —ᵈ) D8.9 T1 G1 नर्दन्तो (for नर्दन्तो) Ś Ñ1 V B D1-4.6.8.11 नद(D4 °र्द)न्तो युद्धकाङ्क्षिण (D1 °काङ्क्षिण) —After 25 D11 ins.

844* अगृह्णस्त शिलाश्चैव गदा परिघवारय ।

26 ᵃ) Ñ2 B1.2 च कवचैस्; B1 कवचिभिस्, D1.4 कवचिभिस् (for कवचिनस्) Ś N V B D1-4.6.11.13 G2 M1 च (for तु) —ᵇ) V1 B1.2 D4.6 T3 G1.2 समलंकृता; Cg t as in text (for समलंकृतैः) —ᶜ) D12 स्वर्ण (for सुवर्ण) Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 G1.2 M1 संयुक्तैः; D6 विहिते; D12 रचितैः; T1 [अ]पहितैः; T2 G3 विततैः; Cu t as in text (for विहितैः) —ᵈ) D2 T2 शरैश्च, Cg as in text (for खरैश्च) D2 तु (for च) Ś Ñ1 V1.3 B2.4 D1-4.12.13 G2 M6 विकृताननै, D7 विविधायुधै, T2 विविधायुधै, Cg विविधाननै (as in text)

27 ᵃ) M1.2 मनोजवैश्चापि (for परमशीघ्रैश्च) —B1 om (hapl) from 27ᵇ up to the prior half of 845* —ᵇ) D7.9-11 T3 गजैश्चैव (for गजेन्द्रैश्च) D7 महोत्कटै Ś Ñ1 V2 B2 D1-4.8.11.12.13 चापराधीद्(D4 °पातु [sic])-धा(V2 B2 D6 था)रिभि, Ñ2 सुसनद्धै पताकिभि, V1.2 B2.4 सुसनद्धैश्च पट्टिभि —After 27ᵃᵇ, Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.6.12.13 ins.

845* प्रभिन्नकरटैश्चैव गजेन्द्रैरद्रिसंनिभैः ।

[B1 om up to the prior half D4 प्रभिन्न D1 प्रकरैश् (for करटैश्) D2 [अ]पि (for [च]व) Ś D4.13 गिरि, V2 मह-, V3 चाद्रि- (for अद्रि) D6 गजेंद्रादि स संनिभै (sic) (for the post half)]

—ᶜ) Ś Ñ1 V2 B2 D1-4.6-11 T3 G1.2 M6 नैऋत्य, D7 G2 राक्षसा (for राक्षस) D4 -गणा, D7 G3 सर्वे (for -व्याघ्रा)

28 V3 om 28ᵃᵇ —ᵃ) Ś D1 ऋक्ष, B1 D6-11 T3 मृग, G1 कपि (for वृक) D1 हयैर्, M1 शृगैर् (for मुखैर्) Ś D1.3.4.13.14 युत, B4 D1 युक्तै (for युक्तं). —ᵇ) D6.11 यलै (for खरैः) Ñ1 B D6 काञ्चन (for कनक) V1 D6.7.9-11 भूषितै, B1 समयै; B2 सन्निभै, D1 भूषण (sic) (for भूषणैः) —ᶜ) G2 सज्जं M1.2 शीघ्र (for दिव्यं) —ᵈ) D1 सत्त्व (for खर) Ś Ñ1 V B2 D4.7.9.10.13 निस्वन; D1.13 निस्वना; G1 निस्वनै (for निस्वनः) D1 समयुक्त खरस्वनै

29 V3 illeg for ᵃ except स नि —ᵃ) Ś V1.2 B4 D1-4.6.12.13 स निर्यातो, Ñ1 B2 D6 G1.2 M1 निर्ययौ स(G1 तु); B1 विनिर्यातो (for स निर्यातो) Ś N V1.2 B D1-4.6.11.13 महातेजा (for °वीर्यो) —ᶜ) Ñ2 प्रमहद् (meta); D6 T2 प्रययौ; D6.11 ह्यगमत् (for प्रहसन्) B2 पश्चिमं (for पश्चिम) D7.9.10.11 T2.3 द्वारद् (for द्वार) Ś Ñ1 D6.13 द्वारं पश्चिमनाम्(Ñ1 °थं) Ñ2 V1.2.3 D1-4.12 पश्चिमन तु द्वारेण D1 स पश्चिमं द्वारेण G1.2 M1.2.3 सहसा(M1.2 प्रभुः) पश्चिमद्वारं(G2 M6 °रि) —ᵈ) Ñ V B G1.2 M1 यत्र; D6.11 T2.3 (यत्र) (for यूथप) —After 29, D1.4-11 S ins.

G 6. 17. 30
B. 6. 51. 30
L. 6. 99. 21

प्रयान्तं तु महाघोरं राक्षसं भीमदर्शनम् ।
अन्तरिक्षगताः क्रूराः शकुनाः प्रत्यवारयन् ॥ ३०
रथशीर्षे महाभीमो गृध्रश्च निपपात ह ।
ध्वजाग्रे ग्रथिताश्चैव निपेतुः कुणपाशनाः ॥ ३१
रुधिरार्द्रो महाञ्श्वेतः कबन्धः पतितो भुवि ।
विस्वरं चोत्सृजन्नादं धूम्राक्षस्य समीपतः ॥ ३२
ववर्ष रुधिरं देवः संचचाल च मेदिनी ।
प्रतिलोमं ववौ वायुर्निर्घातसमनिस्वनः ।
तिमिरौघावृतास्तत्र दिशश्च न चकाशिरे ॥ ३३
स तूत्पातांस्ततो दृष्ट्वा राक्षसानां भयावहान् ।
प्रादुर्भूतान्सुघोराश्च धूम्राक्षो व्यथितोऽभवत् ॥ ३४

846* रथप्रवरमास्थाय खरयुक्त खरस्वनम् ।

[G3 -युक्त (for -युक्त), G M5 स्वन (for स्वनम्)]

30 a) Ś D2.3.5.7.8.11-13 M1.2 प्रयात, Ct m as in text (for प्रयान्त) D3 सु (for तु) G1 M5 वेग, M1.2 वीर्यं (for घोर) Ñ V B त(V3 स) प्रयात महावीर्यं, D4 क्षिपमान महावीर्यं (sic) —b) Ñ1 B1 घोर (for भीम) Ñ V2.3 B D3.4 T1 G1 M3 विक्रम (for दर्शनम्) —c) D4 अंतरीक्ष, G1 अंतरिक्षे (for अन्तरिक्ष) G3 महा (for गता) D5.6 T1.2 M5 घोरा (for क्रूरा) —d) D7-11 T2 G1.2 M1.2.3 Ct प्रत्यपेक्षयन् (for प्रत्यवारयन्) —For 30cd, Ś Ñ1 V2 B1 D1-4.6.12.13 subst

847* अन्तरिक्षचरा घोरे विचेरुस्तामहर्षणा ।

[Ñ1 V3 B2 D4 अंतरिक्ष-, Ñ1 B3 D1 -गता (for चरा) Ñ1 B3 D4 विक्षुता, D2 विनेदु (for विचेरु) D3.13 रोम (for लोम)]

While Ñ2 V1.2 B2.3.4 subst, V3 D13 cont after 847*

848* भीषणानि निमित्तानि समुत्तस्थु पुन पुन ।

[B3 repeats निमित्तानि V3 (with hiatus) उत्तस्थुश्च (for समुत्तस्थु)]

31 a) V3 marg as in text; D3 T1 G3 M1-3 महान् (for महा) D13 M5 भीमे —b) Ś D1-4.6.12.13 दि; Ñ1 B1 D4 [s]स्यः Ñ2 V1.2 B2.3.4 वै, M1.2 तु (for च) —Ś1 om (hapl.?) 31c-32b —c) V1 ध्वजाग्रं (for ध्वजाग्रे) Ś1 D1 दक्षिणस्याश्च; Ñ V B D1.3.13 G M1.2.3 प्र(V3 ग्र)थिताश्चस्य(Ñ2 °श्चास्यः D4 °श्चस्य; G1 M1.2 °श्चापि); D2.4.12 पक्षिणश्चास्य(D1 °न्ये) (for ग्रथिताश्चैव) —d) G1.2 M5 [स]दिन ; Ct [अ]दना ; Ct as in text (for -[अ]शना:) Ś1 D1-3.5.12.13 मांसभोजना (D4 °जिन); D6 रुधिराशना ; G (ed)कुणपेचका (for कुणपाशनाः) Ñ1 V B न्यपतंश्चैव(B1 निपेतुश्चैव; D2 न्यपतंश्चैव; B4 निपतंति च) पक्षि(B1.2.4 °च)णः ; Ñ2 न्यपतंश्चैव पक्षिणः

32 Ś1 om. 32ab (cf v l 31).—a) Ś1 D1-4.6.12.13 रुधिरार्द्रो, Ś1 D1.13 महाश्वेतः; Ñ1 महापार्श्वः ; D1.4.12 महाश्वेतः; D1 शशिश्वेतः D6 महाश्वेतः; D5 T1 G1.2 M5 महाश्वेत (G1 °भीम, G3 °घोर), M5 महाघोर (for महाश्वेत) —b) V3 B1.2.4 G1 M5 न्यपतद् (for पतितो) Ś1 D1-4.6.12.13 छत्रम(D4 °त्रे त)श्च पपात ह —V3 om 32cd Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4.6.12.13 read (Ñ1 B1 D4 repeat) 32cd before 34 —c) D4 विसृजन् (for विस्वरं) D6 8-11 T2.3 नादान् (for नाद) Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4 (Ñ1 B1 D4 second time) 6.12.13 विस्वर(Ś D4.13 निस्व)रा सस्रवर्णा च (B1.2 °णीर्); Ñ1 B2.4 D4 (Ñ1 B1 D4 first time) विसृजन्मे(B1 D4 °न्व मे)रवं नाद(B1 °मं)

33 B1 om 33 Ñ1 reads 33 in marg —a) D1 G3 मेघ (for देव) —b) Ś Ñ2 B1.2 D1.4.6.12.13 प्र (for स) D1 वसुधा (for च मेदिनी) D1 प्रचचालच मेदिनी(sic) —D11 om 33cd —cd) Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.6.12.13 प्रतिलोमा(Ś D4.13 °कूला)श्च वायु(V1 * * * *) —d) B1 निर्घात (for निर्घात). Ś V2.3 B1.2 D2.4-6.12.13 नि स्वन, D5 T3 विक्रम (for निस्वन) Ñ1 विनिर्घातसमन्वित ; V1 वायुर्निर्घातनि स्वन —G1 om 33ef —e) Ś N V B1 D1-4.6.12.13 समावृता B1.2 -चक्राश्चैव; D5 T1 G1 -वृताश्च (for [आ]वृतास्तत्र) —f) N1 D4 दिशो न प्रतिभान्ति च; V3 D1.2 न दिश(V3 दिशो *) प्रचकाशिरे —After 33, Ś Ñ1(marg) ; V1.2 B1.2.4 D1-4.6.12.13 ins

849* गृध्रकङ्कखरस्वना ये चान्ये रुधिराशना ।

[D1.2 -स्वन- D3 -स्वरा , D11 -स्वना , L (ed) खं- (for -स्वरा) Ñ1 B1 गृध्र कंका स्वना रौद्रा, Ñ2 V1.2 B1.2 D4 गृध्रा श्वाकाः स्वना(D4 °रा रौद्रा) (for the prior half) Ñ V1.2 B1.2 D11 (अ)शिता (for -[अ]शना)]

34 V3 om 34 Before 34 Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4 (Ñ1 B1 D4 repeat) 6.12.13 read 32cd —a) Ś1 D1.2 स उत्पातांस्तु; D1.4.13 समुत्पातान् (for स तूत्पातां) Ś D1-3.6.12.13 G1.2 M5 च तान् ; D6 G3 M5 तदा; T1 M1.2 तथा (for ततो) Ñ V2.3 B D4 उत्पातांस्तानसंख्यान् —b) Ñ V1.2 B D1 राक्षसेन (for राक्षसानां) —c) V3 तानुत्पातान् ; B4 प्रादुर्घोरान् (for प्रादुर्भूतान्) Ś Ñ1 V1 B D1-4.6.12.13 महाघोरान्(B4 °भूतान्) Ñ1 सुघोरांश्च V3 सुघोरांश्चान् ; D1 महाघोरान् ; G1 च घोरांश्च (for सुघोरांश्च) —After 34, D5 8-11 S ins

850* मुमुहू राक्षसाः सर्वे धूम्राक्षस्य पुरःसराः ।

ततः स धूम्रो बहुभिर्निशाचरैर्-
वृतोऽभिनिष्क्रम्य रणोत्सुको बली ।
ददर्श तां राघवबाहुपालितां
महौघकल्पां बहुवानरीं चमूम् ॥ ३५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

४२

धूम्राक्षं प्रेक्ष्य निर्यान्तं राक्षसं भीमनिस्वनम् ।
विनेदुर्वानराः सर्वे प्रहृष्टा युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १
तेषां तु तुमुलं युद्धं संजज्ञे हरिरक्षसाम् ।
अन्योन्यं पादपैर्घोरैर्निघ्नतां शूलमुद्गरैः ॥ २
राक्षसैर्वानरा घोरा विनिकृत्ताः समन्ततः ।
वानरै राक्षसाश्चापि द्रुमैर्भूमौ समीकृताः ॥ ३

G 6. 51. 3
B 6. 52. 3
L 6. 50. 3

35 G (ed.) om. 35 —ᵃ) Ś Ñ2 V1.3 D2.5.8.11 सुग्रीवो; V2 B1 D7.9 T1 G1 M3 स धीमो; V3 B1.4 D1 स धीमिः; D4 स एषो. D6.11 तु धीमिः (for धूम्रो). —ᵇ) V1.2 B1 D4.6 T1 विनिष्क्रम्य Cr m g t as in text (for वृतो°). Ñ1 V B1.2 रण समुत्सुक; G1 रणोत्सुके बली. —ᶜ) B1 °पालितां तदा (hypm); D1 °पालितां. —ᵈ) D4.10.12 T1.2 G2.3 M Cm g k t महौघ (for महौघ). D1 T1 सुपि; Cg as in text (for बहु). Ś D1.2.4.12 वानरीं (for वानरीं). @ Cg बहुवानरीम् वीतश्चारं. @

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ñ V1 B D1.4.12 लंका काण्डे. After kāṇḍa name D13 ins. युद्धपर्वणि.—*Sarga name*: Ś Ñ V B D1-4.8.9.11.12 धूम्राक्षनिर्याणं (D4 °णम्).—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1.2 B1.2 D2.4.11.13 om.; Ś2 D1 29; Ñ2 V2 D6.8 27; B1 26; B2 25; D1 30; D6-10.12.13 T1.2 G M 51; T3 52.—After colophon, D1 concludes with राम; T2 with श्रीरामार्पणमस्तु; G M1.2.6 with श्रीराम नम.

42

Cv is missing for 6. 42. 1–23ᵇ.

1 ᵃ) Ś Ñ2 V B1.2.4 D1-4.6.12 transp. धूम्राक्षं and निर्यान्तं. Ñ1 B3 D5 धूम्राक्षं निर्गतं दृष्ट्वा.—ᵇ) D1 रावण (sic) (for राक्षस). Ś Ñ1 B3 D1-6.8.12.13 M3 स्वर्तनं; B2 D8.9-11 T1.2 M1 विस्वनं; D4 नि स्वनं (for निस्वनम्). Ñ1 V B1.2 राक्षस भ्रातर्जक्षणे.—ᵈ) Ś Ñ1 V1 B1.2.4 D1-4.6.12.13 हृष्टा युद्धाभिकाङ्क्षिणः.

2 ᵃ) Ñ V B3-4 D5-8.10.12.13 T1 M3 तु; D1 om. (subm.) (for तु). M3 transp. तु तुमुलं and युद्धं. G1 तेषां युद्धं सुतुमुलं.—ᵇ) Ś D4.12 जज्ञेऽथ (for संजज्ञे). Ñ1 V B1.2.4 D2.5-11 T1 G M3 कपि (for हरि).—ᶜ) B4 अन्योन्यैर्. Ś1 Ñ2 V B1.2.4 D1-6.11.12.13 मुसलैर्; Ś1 मुद्गरैर् (for पादपैर्). D6 M3 घोरै (for घोरैर्). Ñ1 B1 D5 अन्योन्यं निघ्नतां संख्ये (D4 सर्वे).—B1 om. (hapl.?) from ᵈ up to the prior half of 851*.—ᵈ) G1 निघ्नतैः (for निघ्नतां). T1 शूल (for शूल). Ś V1 B1 D1-4.6.12.13 ऋष्टिभिर्मुद्गरैः (V1 निघ्नमु) शूलशक्तिभिः; Ñ1 B1 D1 तुमुलं रणे (B1 रौ) महत्तमे; Ñ2 V1.2 B3 विकृष्टा वेगुरादये.—After 2, D6.8 S read 3ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place.

3 ᵃ) D1 T1 M1-3 घोरैः; G2.3 युद्ध (for घोरा).—ᵇ) D1 विनिष्कृत्ता (for °कृत्ता).—For 3ᶜᵈ, Ś Ñ1 V B1.2.4 D1-4.6.11.12 subst.:

851* वानरा राक्षसैर्घोरैः पोथिताश्च विदारिताः ।

[B1 om. up to the prior half (cf. v. l. 2). G (ed.) भीमैः (for घोरैः). Ś1 सूदिताश्च (for पोथिताश्च). Ñ1 B1.2.4 महाराजैः (B1 °था स)हासे, V1.2 महावीर्यैः महाबलैः (V1 °बलैः) (for the post. half).],

while Ñ1 B3 D5 subst.:

852* शूलशक्तिगदानिघ्ना वानरास्तत्र राक्षसैः ।

[D5 शूलशक्तिनिहता (subm.) (for the prior half).]

G. 6. 68. 4
B. 6. 52. 4
L. 6. 30. 4

राक्षसाश्चापि संक्रुद्धा वानरान्निशितैः शरैः ।
विव्यधुर्घोरसंकाशैः कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४
ते गदाभिश्च भीमाभिः पट्टिसैः कूटमुद्गरैः ।
घोरैश्च परिघैश्चित्रैस्त्रिशूलैश्चापि संशितैः ॥ ५
विदार्यमाणा रक्षोभिर्वानरास्ते महाबलाः ।
अमर्षाज्जनितोद्धर्षाश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ६
शरनिर्भिन्नगात्रास्ते शूलनिर्भिन्नदेहिनः ।
जगृहुस्ते द्रुमांस्तत्र शिलाश्च हरियूथपाः ॥ ७
ते भीमवेगा हरयो नर्दमानास्ततस्ततः ।
ममन्थू राक्षसान्भीमान्नामानि च बभाषिरे ॥ ८
तद्बभूवाद्भुतं घोरं युद्धं वानररक्षसाम् ।
शिलाभिर्विविधाभिश्च बहुशाखैश्च पादपैः ॥ ९

—B4 om. 3cd. —c) V3 घोरा (for चापि). Ś Ñ2 V1.2 B1.2 D1-4.8.11.13 राक्षसा वानरैश्च(D3 °चे)पि, Ñ1 B3 वानरै पिशिताशाश्च —d) Ś Ñ1 V3 D1-5.7.9.10 Ck.t भूमि, D1 भूमे, D3 भीमौ (sic) (for भूमौ). N2 D4 समा कृता, Ñ2 V1.2 B1-4 निपातिता (for समीकृता)

4 a) Ś D2.3.6.10.12.13 T2.3 G3 स्वभि-, Ñ1 B2 D4 च सु, D5.11 T1 स्वपि (for चापि) —G3 om. from क्रुद्धा up to वि in b. Ñ1 सक्रुधा, B1 D1 सनद्धा (for सक्रुद्धा) —b) G1 om. for शरै —c) Ñ1 B3.4 D1 G1.2 विभिदुर्, D5.7 M1.3.5 विव्यधुर्, D13 विविधुर (sic) (for विव्यधुर्) Ś D1-4.8.13.14 रूपै(D4 °पा)स्तत्र, Ñ V B रूपास्ते, T3 सपातै, Cg.k.t as in text (for -संकाशै)

5 a) Ś Ñ1 B3 D5.13 M1.2 सुनीभाभि, Ñ2 V च घोराभि, G1.2 त्रिचित्राभि (for च भीमाभि) —b) Ś Ñ2 V B1.2.4 D3.13 M2 पट्टिशै (for पट्टसै) Ñ2 V B1.2.4 च(V B1 स) परश्वधै, D4 G1.2 शूल° (for कूटमुद्गरै) Ñ1 B3 कूटमुद्गरपट्टिशै, D1 मुद्गरै कूटयोधिन —D5.8 S read 5cd for the first time after 2, repeating it here —c) Ñ V1.2 B D1 सुघारै, V3 अमोघै (for घोरैश्च) D5(second time) om., T2(second time)विविधैश्च (for परिघैश्च) Ñ1 B3 D4 चैव, Ñ2 V B1.2.4 चापि, D1 शूलैश्च (for चित्रैस्) —d) Ś D1-4.8.13.14 सयुगे, B3 मारिता, D5-7 T2.3 (all except D5 first time) G1.2 M(all both times) (first time) Cg सहृतै; D5.11 M1 (second time) संश्रितै, T1 (first time) G1 (second time) संहितै; G3 (first time) संस्थित (for संशितै) Ñ2 D4 त्रिशूलैश्चैव(D4 °श्च वि) दारिता; Ñ1 V B1.2.4 त्रिशूलैरसिभिस्तथा, M1.2 (both times) त्रिशूलैश्च परश्वधै

6 a) D5 बाहुभिर् (for रक्षोभिर्) —c) Ś V3 D1-4.8.13 T3 अमर्षं (for अमर्षाज्) V3 D3.4 [ज]रक्षपोद्ध (for [ज]नितोद्ध) Ñ V1.2 B D4 अमर्षितत्रा(Ñ1 B3 D4 °त्रास्तदा) भूयश्च(B4 °राश्च कु) —d) B4 भूय (for चक्रु) Ś D1-4.8.13.14 [ब]जनवत् (for [भ]ीतवत्) D4 कर्माण्यद्भुतवत्

7 D5 om. 7. —a) D1 विरूप (for निर्भिन्न) D1 देहाश्च(reads in marg. from दे up to श्च in 7b) (for गात्रास्) Ñ1 B3-4 D4 तु, B1 च (for ते) —b) Ñ V B D1 M1.2 मस्तका (for देहिन) Ś D1.4.8.13.14 शूल(Ś1 °र)निर्भि(Ś D4.13 °र्भि)न्नलोहिता, D3 शूलैस्तत्रोणितलोहिता — Cr.m शूलनिर्भिन्नदेहिन इ शूल निर्भिन्नदेहा । हनित्यत्र आर्षं (Cm हृतान्तस्वमापद्) ; so also Cg.t —cd) T3 ददृशुस् (for जगृहुस्) Ś D1-4.8.13.14 पादपांश्चैव Ñ2 V B1-3 D4 ते शिलाश्चैव(B1 °श्च गुर्वी, B3 °श्च तरुपो) (for ते द्रुमांस्तत्र). D4 जैमा (sic) (for शिलाश्च) Ñ1 B3 transp. द्रुमांस् and शिलाश्. Ñ2 V B1.2 पादपाश्च पुनःपुनः, B3 समागम्य समपयन (for d)

8 a) Ś1 D5.13 नदमानास्तु, G1.2 M3 नि(G1 वि)नर्दन्त (for नर्दमानास्) Ś V1 B1 D1-4.8.13.14 सहसा; D5 हृतस्तत; D7 M1.2 समतत (for ततस्तत) —cd) T3 ममर्द (for ममन्थू) Ś B1 D1-4.8.13.14 घोरान्; D6 T2 सर्वान्, D5-8.11 T1 G1.2 वीरान् (for भीमान्) D1 विभीषिरे (sic) (for बभाषिरे) N2 V B1.2 मर्मघुस्थानि रक्षांसि दर्पयन्त स्वनादिनौ —For 8cd, Ñ1 subst., while B3 ins. after 8

853* राक्षसान्योधयन्ति स्म वानरोऽथ सहस्रश ।

—After 8, Ś V3 D1-4.8.13.14 ins., while Ñ V1.2 B subst. for 9ab

854* पुनश्च तुमुलस्तेषां संग्राम समपद्यत ।

[V3 ततश् (for पुनश्) Ñ2 V1.2 B1 तु (for च) N2 तेषु (for तेषां) B4 पुन तुमुल रण (for the prior half)]

9 For 9ab, Ñ V1.2 B subst. 854* D13 transp. 9ab and 9cd (including star passages) —ab) D2 transp. घोरं and युद्धं Ś V3 D1-4.8.13 G1.2 M3 तद्भूताद्भुत यु(V3 °द्ध महद्यु)द्धं तेषां समानशालिनां —M3 damaged for 9cd —c) Ś N V1.2 B1.2 D1-4.13.14 विपुलाभिश्; B3 बहुलाभिश्; D5 विपुलाभिश् (for विविधाभिश्) —d) N2 B1 ततस्तेश्च D4.12 ततस्तैश्च D5.6 T1.2 M3.5 बहुभिश्चैव(M2 °श्चापि) (for बहुशाखैश्च) —After 9, Ś D1-4.8.13.14 ins., while D13 ins. after 9ab

855* वानरा मथिता केचिच्छिन्नदोर्ष्णिप्राशिता ।

राक्षसा मथिताः केचिद्वानरैर्जितकाशिभिः ।
वमुः रुधिरं केचिन्मुखै रुधिरभोजनाः ॥ १०

पार्श्वेषु दारिताः केचित्केचिद्राशीकृता द्रुमैः ।
शिलाभिश्चूर्णिताः केचित्केचिद्दन्तैर्विदारिताः ॥ ११

ध्वजैर्विमथितैर्भग्नैः खरैश्च विनिपातितैः ।
रथैर्विध्वंसितैश्चापि पतितै रजनीचरैः ॥ १२

वानरैर्भीमविक्रान्तैराप्लुत्याप्लुत्य वेगितैः ।
राक्षसाः करजैस्तीक्ष्णैर्मुखेषु विनिकर्तिताः ॥ १३

G 6 28 15
B 6 52 14
L 6 30 14

[D12 कैर् (for भैर्)]

—After 9, D13 ins

856* लक्ष्मणचिक्षिप्तैर्नरैः पदिरे क्षयुद्धरै ।

10 B2 reads in marg 10^{ab} —^{a}) D4 निहता (for मथिताः). D1 किचिद् (sic) (for केचिद्) Ñ2 V B G (ed) शिलाप्रहाराभि(G [ed] °रैर्नि)हता(B1 °तैर्) —^{b}) Ś V2 D1 12 जय(V3 जित)काशिभि (for जित काशिभि) —For 10^{ab}, N3 subst while B3 ins after 10^{ab}

857* राक्षसा निहता केचित्खरैश्च विनिपातिता ।

[B3 चतुरेश् (hypm) (for खरैश्)]

—Ñ1 om (hapl ? see var) 10^{c}–12^{b} V3 om 10^{c}–11 D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd}) after 13 —^{c}) Ś D1-4 8 12 13 G1 वमन्ति, Ñ2 V1 2 B वमतो, D5 6 T1 2 M3 ववमु, D7 9-11 प्रपेमु, T3 M1 2 प्रवमु (for ववमु) B2 रुधिरा (sic) (for रुधिर) —^{d}) D11 केचिद्दैः (hypm) G3 मुखे (for मुखै) Ś D12 भोजिन (for भोजना) Ñ2 V1 2 B1 3 पेतु क्षतजभोजना , B4 प्रपेतु क्षतजोक्षिता

11 Ñ1 V2 om 11 (cf v l 10) D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd}) after 13 —^{ab}) V1 2 B पार्श्वे षि , D5 पार्श्व* (for पार्श्वेषु) D10 reads first केचित् in marg Ś V3 B1 2 D1 3 8 10 13 G1 चूर्णीकृता, B4 D2 द्रोणी° (for राशी°) D4 केचिद्विदारिता जघ्ने केचि- त्कक्षावरेषि च (sic) —^{c}) D13 क्वचिन् (unmetric) (for केचित्) —^{d}) Ś D1-3 8 12 13 नखै केचिद् (for केचि द्दन्तैर्) —After 11, B3 ins l 1 of 860*

12 N1 om 12^{ab} (cf v l 10) D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd}) after 13 —^{a}) B1 नखैर् D5 रथैर् (for ध्वजैर्) Ś D1 3 8 12 13 विशकलैर्, V2 3 B1 3 4 वि(B3 4 प्र)मथिता , D5 विगलितैर्, D6 T1 निपतितैर्, G1 विलुलितैर् (for विमथितैर्) Ś D1 भग्नैः , V1 3 B1 4 D13 केचित् ; G1 भिन्नै (for भग्नै) D4 लाङ्गूलैश्चरणैश्चैव —^{b}) Ś N1 V B2 D1 2 7-10 T1 खड्गैश्, B1 शरैश्, D3 ध्वजैश्, D4 घातैश्, D5 मल्लैश्, T2 बलैश्, M4 नरैश् (for खरैश्) V2 B4 D1 13 विनिपातिता (D6 °ता) (for °तै) B3 मथिता रजनीचरा —^{c}) B4 शरैर्, D4 नखैर् (for रथैर्) Ś D1-3 8 12 13 विमथिता (Ś D13 °तै) N V1 2 B2-4 D7 9-11 M1 विध्वंसिता ; D6 विद्रावितैर् (for विध्वंसितैर्)

Ś N V B2-4 D1-6 8 12 (D13 om [hapl] see var) T1 2 G M1 3 क्वचित् (for चापि) —^{d}) M3 च निशाचरै Ś N1 B3 D1-4 8 12 13 पतिताः-मथिता राक्षसा ; Ñ2 V B3 4 D1 7 9-11 T1 2 G M1 2 क्वचि(B2 पति, B4 मथि)ता रजनीचरा —After 12, Ñ2 V B1 4 ins while B2 subst for 12^{cd}

858* विध्वस्ती सह विध्वस्ता अश्वैरन्ये महीतले ।

[B1 अन्यैर् (for अश्वैर्)]

whereas B2 (marg) ins after 12

859* शिलाभि पादपैश्चान्ये केचिज्जलमुष्टिभि (subm) ।

—Thereafter B2 cont while Ñ2 V B1 4 cont after 858*, B3 ins l 1 after 11 and cont l 2 after 858* whereas D5-7 9-11 S ins after 12

860* गजेन्द्रै पर्वताकारै पर्वताग्रैर्वनौकसाम् ।
मथितैर्वाजिभि कीर्णं सारोहैर्वसुधातलम् ।

[(l 1) G2 शिखराकारै G1 पर्वताभैर् (for °ग्रैर्) M2 वनौकप (sic) (for °साम्) Ñ2 V B रथै(D3 4 चक्रै)र्ध्वजै निपातिता , M1 2 निहतैर्हरियूथपै (for the post half) —(l 2) D5 रथितैर् (for मथि°) G3 तूर्णं (for कीर्णं) D5 T2 सरोषैर् (for सारोहैर्) Ñ2 V B मथिता वाजिभिश्चापि (B1 °पि)सारोहा च(Ñ2 V °श्चैव)मुधातले]

13 ^{a}) D4 सक्रान्तैर् (for विक्रान्तैर्) —^{b}) Ñ1 D1 10 [उ]त्प्लुत्य (for second [आ]प्लुत्य) Ś1 D8 12 वेगत , B4 पार्श्वे (for वेगितै) B2 उत्प्लुत्योत्प्लुत्य वेगितै D4 उत्पत्योत्पुत्य वेगिभि (sic) —For 13^{ab} N2 V B1 2 subst

861* आप्लुत्य यातनानन्ये वानरैरेव भग्निरे ।

[B1 प्रापय (sic) (for आप्लुत्य) V3 वानरैर् (for °रान्) Ñ2 चा ये (for अन्ये) V3 विध्वस्ता (for वानरैर्) B2 भव (for एव)]

—^{c}) B1 (after corr as in text) राक्षसै —^{d}) V2 मुखैश्च D4 नखैश्च (for मुखेषु) Ś D1-3 8 12 13 T2 M1 2 च(M1 2 प्र) विदारिता , N1 V2 B3 विनि(V3 °च)कृपिता , V1 2 B1 च निकर्ति(V1 °पि)ता , B4 च निकर्पिता ; D5 T1 विनिकृन्तिता ; D7 9 11 G2 3 M3 विनिदारि(G3 °पाति)ता (for विनिकर्तिता) —After 13 D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd})

G 6 28 15
B 6 52 15
L 6 30 15

विवर्णवदना भूयो विप्रकीर्णशिरोरुहाः ।
मूढाः शोणितगन्धेन निपेतुर्धरणीतले ॥ १४
अन्ये तु परमक्रुद्धा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
तलैरेवाभिधावन्ति वज्रस्पर्शसमैर्हरीन् ॥ १५
वानरैरापतन्तस्ते वेगिता वेगवत्तरैः ।
मुष्टिभिश्चरणैर्दन्तैः पादपैश्चापपोथिताः ॥ १६

सैन्यं तु विद्रुतं दृष्ट्वा धूम्राक्षो राक्षसर्षभः ।
क्रोधेन कदनं चक्रे वानराणां युयुत्सताम् ॥ १७
प्रासैः प्रमथिताः केचिद्वानराः शोणितस्रवाः ।
मुद्गरैराहताः केचित्पतिता धरणीतले ॥ १८
परिघैर्मथिताः केचिद्भिण्डिपालैर्विदारिताः ।
पट्टसैराहताः केचिद्विह्वलन्तो गतासवः ॥ १९

14 [a]) Ś Ñ B D1-4.6.12.13 G1 विरूप , V2.3 D9-11 T2 विषण्ण (for विवर्ण) —D2 om from मा up to [d] Ś1 D3.8.12.13 घोरा, B4 घोरं, G2 M3 भूमौ (for भूयो) —[b]) B4 D9 विप्रकीर्णा G1 शिरोरुहे Ñ1 B1 D4 विह्वलाशास्तनूरुहा —M2 damaged for 14[cd] —[cd]) Ś Ñ V B D1.4.6.12.13 मत्ता , T2 मूर्छा, M3 मुग्धा (for मूढा) Ñ1 पतिताः B2 निष्पेतुर् , B3 पतति (for निपेतुर्) Ś D3.8.12 जगती(D9 °ता)तले

15 [a]) Ś B4 D1-4.8.12.13 अन्ये च, Ñ1 B1 D4 अन्योन्यं, B2 अन्येपि, D6 अन्येऽ(for अन्ये तु), T1 परमं T2 M2 अन्ये परमसंक्रुद्धाः —[b]) Ś D1.4.8.12.13 दर्शना ; D2.6 T1.2 G2 M3 नि(D6 नि)ष्वना (for विक्रमा) —[c]) T1 इव (for एव) Ñ2 [अ]भिनिघ्नन्ति, B1 [अ]वनिघ्नन्तो (for [अ]भिधावन्ति) Ś D1-4.8.12.13 बुबुधु(Ś1 D4 रुरुधु, D2 ते बुधु [sic])स्तल(D3.8.11 °यु स्तल)पातैश्च Ñ2 V1.3 B1.4 अभ्यघ्नंश्च(Ñ2 V1 B2 °घ्नत) तलैरे(B2 °ले)व V2 दुद्रुवुश्च तलैरेव —[d]) Ś Ñ1 B4 D1-4.8.11.12.13 वज्रस्पर्शैश्च वानरान् (D1 °रा [sic])

16 B3 om 16[ab] —[a]) Ś B4 D1-4.8.11.12 आपतद्भिस्तु(B4 D3 °द्भिश्च, D1.11 °द्भि सु); Ñ V B1.3 D4 आपतन्तस्तु(B1 °तश्च, B2 °त तु), D9-11 पातयन्तस्ते; G1 चापि संक्रुद्धैर् (for आपतन्तस्ते) —[b]) Ñ1 V B1.2.4 D4 M2 राक्षसा (for वेगिता) —V2 om 16[cd] —[c]) Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D1-4.8.12.13 चैव, B3 D4 चापि (for दन्तैः) —[d]) Ś B4 D1-4.8.11.13 G2.3 विपोथिता , D1 [अ]वपोथिता , D6 विपाटिता , T2 [अ]थ पातिता ; M3 [अ]पि पोथिता , Cong k t as in text (for [अ]पपोथिता) Ñ1 B2 पोथिताः व्यथिताभवन् G (ed) पोथिता समरे द्रुतं —After 16, Ñ1 V1.3 B D4.12 T1 M2 ins. while V2 ins after 16[ab] (owing to om)

862* वानरैर्हन्यमानास्तु राक्षसा भयकातरा ।
दिशोऽगमन्पलायन्तो मृताः कोऽकरिवार्दिता ।

[(l 1) Ñ2 V1.3 B2 च D4 T1 M2 ते (for तु) D2 T1 M3 विद्रुद्रुवु (for भयकातरा) —D2 T2 M2 om l 2 —(l 2) B1 दिशां (for मृताः) N1 V1.3 B1.4 कोपेद्र, V2 व्याधैर् (for कोऽकरि) B2 V1 विमर्दिता V2 विदारिता (for स्यार्दिता)],

whereas G2.3 M2 ins. after 16

863* अर्दिता वानरेन्द्रैस्तु विद्रुता रजनीचरा ।

[G1 मर्दिता G2 वि **** नीचरा (damaged) (for the post half)]

17 [ab]) Ñ1 सैन्य तद् , B1 परसैन्य ; T2 स्वसैन्य (for सैन्य तु) D4 निहत; D11 विद्रुत, T1 विद्रुत, T2 व्यथितं विद्रुत) Ñ1 B2 D4 वाहिनीपति ; Ñ2 B1 राक्षसेश्वर , B4 D1.2 राक्षसैर्वृत , D3 °सै सह; D11 सह राक्षसै , G1 वानरर्षभं (for राक्षसर्षभ) Ś D9 धूम्राक्षो निहत दृष्ट्वा स्वसैन्य सह राक्षसै —[c]) D1.8-11 T1 रोषेण (for क्रोधेन)

18 [a]) G1 प्रपतिता (for प्रमथिता) D6 प्रासैश्च प्रथिता केचिद् —V2 om (hapl) 18[b]-19[a] D1 transp 18[b] and 19[d] —[b]) N1 G2 शोणितं वसु , D4 शोणित वसु ; M1.3 रुधिरस्रवा (for शोणितस्रवा) Ś D2.13 वेमुस्ते रुधिरं मुखे , N2 V1.3 B1-3 धूम्राक्षेण प्रयगमा ; B4 केचिद्वमुश्च शोणित, D1 वद्भेमू रुधिरं मुखे , D3.12 ऊचे(D9 वत्र)मु शोणितं मुखे —D1 om 18[c]-20[c] , Ś1 om (hapl) 18[d]-19[c] , B4 om (hapl) 18[c]-19[c] —[d]) D2.3 पातिता (for पतिता)

19 D6 om 19 Ś1 V2 om 19[abc] B4 om 19[a] (for all cf v l 18) —[a]) G2 पतितैर् (for परिघैर्) N2 B2 निहता ; V3 B1 D4 आहता , T2 मर्दिता (for मथिता) Ś1 D1-3.8.12.13 परिघैः प(D1-3 पा)तिता भग्ना —[b]) Ñ V1.3 B D4.5 भिन्दिपालैर् , D1.8 भिण्डिमालै ; T भिन्दिवालैर् (for भिण्डिपालैर्) Ś1 B4 D1.8.12.13 परश्वै , Ñ1 V1.3 B1.3 D1.10.11 M2 च दारिता ; Ñ2 निपातिता , G1 द्विधाकृता (for विदारिता) —After 19[ab], G1 M2 ins , G3 ins after 19

864* विदारिताश्चिशूलैश्च बभूवुरतिचालन ।

[The prior half = 21[c] M2 तु शूलैश्च (for त्रिशूलैश्च) G1 अतिवेगेन , M3 वनचनिन]

—Then G1 reads 20[cd] for the first time repeating it in its proper place —B3 om 19[cd] —[c]) Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D1-4.8-10.11.12.13 पट्टिशैर् V1 D7.10.11 T2 मथि(T2 °ह)ता ; V2 B2 निहता (for आहता), D1 एभिश्चाहता मथिता —D2 om (hapl) 19[c]-21[a] D2 transp 18[b] and 19[c] —[d]) M3 विदारिता (for गता सव) Ś B1 D1.3.8.12.13 कश्चिद(Ś1 °च)तकल्पहता ; Ñ B1.4 D4 पतिता(Ñ1 निहता) विद्रु(B4 °क)लीकृता

केचिद्विनिहता भूमौ रुधिरार्द्रा वनौकसः ।
केचिद्विद्राविता नष्टाः संक्रुद्धै राक्षसैर्युधि ॥ २०
विभिन्नहृदयाः केचिदेकपार्श्वेन शायिताः ।
विदारितास्त्रिशूलैश्च केचिदान्त्रैर्विनिस्रुताः ॥ २१
तत्सुभीमं महद्युद्धं हरिराक्षससंकुलम् ।
प्रबभौ शस्त्रबहुलं शिलापादपसंकुलम् ॥ २२
धनुर्ज्यातन्त्रिमधुरं हिक्कातालसमन्वितम् ।
मन्द्रस्तनितसंगीतं युद्धगान्धर्वमाबभौ ॥ २३

धूम्राक्षस्तु धनुष्पाणिर्वानरान्रणमूर्धनि ।
हसन्विद्रावयामास दिशस्ताञ्शरवृष्टिभिः ॥ २४
धूम्राक्षेणार्दितं सैन्यं व्यथितं दृश्य मारुतिः ।
अभ्यवर्तत संक्रुद्धः प्रगृह्य विपुलां शिलाम् ॥ २५
क्रोधाद्द्विगुणताम्राक्षः पितृतुल्यपराक्रमः ।
शिलां तां पातयामास धूम्राक्षस्य रथं प्रति ॥ २६
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य संभ्रमात् ।
रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत ॥ २७

G 6 28 30
B 6 52 28
L 6 30, 28

20 D3 om 20, D6 om 20^{abc} (for both cf v l 19 and 18 respy) G1 reads 20 (including 865*) after 21^{ab} —^{a}) Ś Ñ1 B4 D1 3 5 12 13 विमर्दिता, V3 B1 3 तु निहता, D4 निपातिता (for विनिहता) Ñ1 भग्ना, M1-3 शूलैः (for भूमौ) —G1 reads 20^{cd} for the first time after 864* repeating it here —^{c}) B1 D6 T2 3 वित्रासिता, B3 G1 (first time) विदारिता, D4 द्विधाकृता (for विद्राविता) —^{d}) Ñ1 D5 दशोघैः, D4 6 T1 3 G1 (first time) M3 सबलैः, M1 2 बलिभी (for संक्रुद्धै) G3 M3 राक्षसैः सबलैर्युधि —After 20 G1 ins

865* निर्भिन्नहृदया केचिदन्ये चिच्छन्नैर्द्विधाकृता ।

21 D3 om 21^{a} (cf v l 19) M1 damaged for 21^{ab} —^{a}) Ñ2 B3 T2 निर्भिन्न, D1 विभग्न, D6 विभिन्ना (for विभिन्न) —^{b}) Ś D8 12 एके, D2 केचित् (for एक) Ñ2 V1 3 B2 G1 3 M6 पार्श्वेषु (for पार्श्वेन) Ñ2 V1 3 B3 D6 G1 3 M3 4 दारिता (for शायिता) V3 B1 M2 केचित्पार्श्वे वि(M3 °श्वेषु)दारिता D4 विपत्पार्श्वेन शायिनो (sic) D7 एकपार्श्व विदारिता —After 21^{ab} G1 reads 20 (including 865*) —V2 om (hapl ?) 21^{cd} —^{c}) Ś D6 विद्राविताः, D2 सदारिताः B1 D6 T1 G3 M3 त्रिशूलेन (for °लैश्च) —^{d}) T1 M3 गात्रैः G1 कायैः G3 रक्तं, M6 आस्ये (for आन्त्रैः) D3 7 10 11 G1 M1 3 Cm g t विनिःसृता, D6 त्रिशिरे (for विनिस्रुताः) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1-5 8 12 13 केचिद्दृष्टा वि(Ñ2 V3 B1 2 4 °भि, D4 °भ्रि [sic])कर्णिताः, Ñ1 B3 केचिद्दृष्टाश्च (Ñ1 °दृष्ट्व)कर्णिरे

22 ^{a}) B1 तत्समीक्ष्य, D3 तत्स्थीमं तु D8 * * भीमं (for तत्सुभीमं) Ś Ñ B1 2 4 D5 6 8 13 T1 3 M1-3 महायुद्धं —^{c}) Ś B4 D1 3 5 12 13 बभूवुः, V1 B1 प्रचण्ड, D2 प्रभवौ (sic) G (ed) प्रचण्ड (for प्रबभौ) D6 T1 3 G1 M1-3 शब्द (for शस्त्र) M1 2 तुमुल (for बहुल) —^{d}) Ñ1 -संकटा B3 संकटे, D4 संकर (for संकुलम्) —After 22, Ñ2 V B ins

866* विमर्दं व्याकुलं चैव प्रच्छन्नं च बभूव ह ।

[V B1 3 विपिनं Ñ2 B1 संकुलं (for व्याकुलं) Ñ2 V1 3 B3 प्रसन्नं च V3 सुप्रसन्नं, B2 4 प्रमत्तं च (for प्रच्छन्नं च)]

23 D1 om 23^{ab} —^{a}) K (ed) बहुल (for मधुर) ❀ Cg तन्त्री वीणा । ज्यापा हस्त । तया मधुरम् । so also Ct ❀ —^{b}) D3 हिक्का, D4 हिक्क, G1 हिप, Cg t as in text (for हिक्का) B1 D3 11 समाकुलं, D4 समुत्थितं, D5 समर्चितं (for समन्वितम्) —^{c}) Ś D12 मत्त, Ñ V B1 3 D3 6-11 G M Cg k t मन्द्र, B4 मन्त्र (for मन्द्र) Ś B1 D1-3 8 12 गीतं च, Ñ V1 3 B1 3 गीताद्यः V3 D7 9-11 T3 G M6 Ck t गीतं तद्, D3 घोष*, G (ed) गीताढ्यं, Cm g as in text (for संगीतं) D4 सच्छन्नं निराताय (sic) D13 गीतं च मन्द्रस्तनितं —^{d}) Ś Ñ1 V2 B1 2 D2 7 9 10 13 T3 M1 2 युद्धं, D13 यत्र (for युद्ध).

24 ^{c}) M3 वित्रासयामास (for विद्राव°) —^{d}) D4 T1 M3 दिशस्तु, D4 दिशस्त (sic) G3 3 M6 वानरान् (for दिशस्तान्) N V B D6 सायक (for शरवृष्टि)

25 ^{ab}) D7 9-11 M3 प्रेक्ष्य, T3 G1 वीक्ष्य, Cg as in text (for दृश्य) Ś B4 D1-3 8 12 13 मथितं प्रेक्ष्य मारुतिः, Ñ1 हतं दृष्ट्वा तु मारुतिः, Ñ2 V B1 3 तत संप्रेक्ष्य मारुतिः, B3 व्य * तं दृष्ट्वा तु रुतिः (sic) (for ^{b}) D4 धूम्राक्षनोदितं सैन्य द्रुतं दृष्ट्वा स मारुतिः —^{c}) D6 अभ्यापतति M1 3 अभ्यधावत (for °वर्तत) Ś D1 3 8 12 13 उपचक्राम तद्रक्षः, Ñ1 B1 D3 उपा(B1 °प)पत(B3 °ति) धूम्राक्ष(Ñ1 °क्षं) M3 उत्पपात ततः क्षिप्र —^{d}) D12 प्रग्राह्य (for प्रगृह्य) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1-3 8 12 13 महतीं, B3 मर्वोत्ता (sic) (for विपुलां)

26 ^{a}) D4 क्रोध (for क्रोधात्) T1 विगुण (for द्विगुण) Ś Ñ1 V B D1-3 8 12 13 रक्ताक्ष, D6 रक्तास्य (for ताम्राक्ष) —^{b}) Ś Ñ V B D2-4 7-11 T3 पितुस् (for पितृ) —^{c}) Ñ B3 D4 तां शिलां (by transp) —^{d}) Ñ V B D4 रथोपरि(B4 °त्तमे), G3 च मूर्धनि (for रथं प्रति)

27 ^{b}) B1 उत्प्लुत्य (for उद्यम्य) G1 वीर्यवान्, M6

G 6 28 31
B 6 52 29
L 6 30 29

सा प्रमथ्य रथं तस्य निपपात शिला भुवि ।
सचक्रकूबरं साश्वं सध्वजं सशरासनम् ॥ २८
स भङ्क्त्वा तु रथं तस्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपैर्द्रुमैः ॥ २९
विभिन्नशिरसो भूत्वा राक्षसाः शोणितोक्षिताः ।
द्रुमैः प्रमथिताश्चान्ये निपेतुर्धरणीतले ॥ ३०
विद्राव्य राक्षसं सैन्यं हनूमान्मारुतात्मजः ।
गिरेः शिखरमादाय धूम्राक्षमभिदुद्रुवे ॥ ३१

तमापतन्तं धूम्राक्षो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
विनर्दमानः सहसा हनूमन्तमभिद्रवत् ॥ ३२

ततः क्रुद्धस्तु वेगेन गदां तां बहुकण्टकाम् ।
पातयामास धूम्राक्षो मस्तके तु हनूमतः ॥ ३३

ताडितः स तया तत्र गदया भीमरूपया ।
स कपिर्मारुतबलस्तं प्रहारमचिन्तयन् ।
धूम्राक्षस्य शिरोमध्ये गिरिशृङ्गमपातयत् ॥ ३४

राक्षस (for सम्भ्रमात्) —ᶜ) B₃ उत्प्लुत्य D₁₃ चाप्लुत्य (for आप्लुत्य) —ᵈ) Ś Ñ₁ B₁ D₈ ₁₂ व्यवस्थित, Ñ₂ V B₁ ₂ ₄ D₁ ₄ ₉ ₁₃ स्वपस्थित (for व्यतिष्ठत)

28 ᵃ) N₁ प्रमथित्वा B₁ D₇ सप्रमथ्य, B₃ प्रमथ्य च, D₄ आमथित्वा, D₉ सा मथ्य च G (ed) सा प्रमृद्य (for सा प्रमथ्य) —ᵇ) D₄ शिलाभुवं —ᶜ) D₁ सचक्र Ś N V B D₁ ₄ ₈ ₁₃ कूबरयुत(N₁ B₃ ₄ °युत, V₃ °हत [sic] V₂ °याण, B₁ °रथ, B₂ D₆ °धर, D₈ °हय, D₉₋₁₁ °मुख), D₆ कूबर चाश्व (for °र सार्धं) —ᵈ) B₂ सवज्र (for सध्वज)

29 ᵃ) Ś Ñ V B D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ भित्त्वा तु स, D₄ भग्न तु स (sic) D₂ स दृष्ट्वा तु, D₉ G₁ ₂ स हत्वा तु, D₁₀ ₁₁ स स्वकत्वा तु (for स भङ्क्त्वा तु) G₂ M₂ रथं तस्य स(M₂ च)भक्त्वा तु —ᵇ) Ś D₃₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ पवनात्मज —After 29ᵃᵇ Ś V₂ B₁ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ins

867* क्रोधसंरक्तनयनो बभूवान्तकसंनिभः ।
स मारुतिर्महावीर्य सुग्रीवसचिवो बली ।

[(1 1) D₁ ₈ ₁₃ क्रोधात्, D₁₃ -वदनो (for -नयनो) —(1 2) Ś D₈ ₁₃ -वेग (for वीर्य)]

—After 29ᵃᵇ M₂ wrongly reads 31ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place —N₁ om (hapl) 29ᶜ–31ᵇ V₃ om 29ᶜ–30ᵇ —ᶜ) B₁ रक्षस, D₁₃ राक्षस (for रक्षसां) —ᵈ) D₂ समूद्य (for सस्कन्ध) T₁ विटप (for °पैर्) D₁₃ सहस्रक्षिप्तपर्वतैः

30 N₂ om 30 V₂ om 30ᵃᵇ (for both cf v l 29) —ᵃ) N₂ V₁ ₂ B₁ ₂ प्रभिन्न Ś B₄ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ तत्र Ñ₂ V₁ ₂ B₁ ₂ D₂ भग्ना G₁ भूत्वा, G₂ पेतु, G₃ भित्त्वा M₁ ₂ ते तु Ct as in text (for भूत्वा) —ᵇ) Ñ₁ V₁ ₂ B ₂ D₁ ₁₃ ₁₁ रुधिरोक्षिता, D₂ रुधिरं बभु (for शोणितोक्षिता) —ᶜ) D₉ द्रुमा M₂ प्रव्यथितास् (for प्रम°) B₂ ते तु, B₃ तत्र, G₁ कश्चित् (for चान्ये) —ᵈ) D₄ पतिता (for निपेतुर्)

31 N₁ om 31ᵃᵇ (cf v l 29) —ᵃ) G₁ विद्राव्य Ś₁ N₂ V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ राक्षसानीकं (for °स सैन्यं) —ᵇ) Ś D₂ ₁₃ पवनात्मज —M₂ wrongly reads 31ᶜᵈ for the first time after 29ᵃᵇ repeating it here —ᶜ) D₉ गिरि Ś Ñ₁ B₄ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ गिरि(B₁ D₈ °रे)शृङ्गं तु(D₃ च) समु(N₁ महद्)द्य, B₂ गिरे शृङ्ग समादाय D₄ गिरिशृङ्गमहद्गृह्य (sic) —ᵈ) Ś D₁ ₃ ₈ ₁₂ ₁₃ अभ्य(D₁₃ वि)द्रवद्वली, N₂ B₁ ₂ ₄ समभिद्रवत्, V समुपाद्रवत् (for अभिदुद्रुवे)

32 ᵇ) Ñ V B₂ ₃ D₄ सम्भ्रमात्, B₁ D₁ वेगवान् (for वीर्यवान्) M₂ गदापाणिर्महाबल —N₁ D₁ om 32ᶜᵈ —ᶜ) V₃ B₃ ₄ विनर्दमान M₃ विमर्दमान Ñ₂ V B₁ ₂ समाप्ते, B₃ जग्राह (for सहसा) —ᵈ) Ñ₂ V B₁ ₂ इव, B₂ अथ (for अभि) ‡ Cr g अभिद्रवत् अभ्यद्रवत् । आगमशासनस्यानित्यत्वादडभाव ‡ so also Cm t ‡ —For 32ᶜᵈ Ś B₄ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

868* विनर्दन्त हनूमन्त गदयाहवत संयुगे ।

[Ś B₄ विनर्दन्त D₁ (आ)घ्नती (for °वत)]

33 ᵃ) Ś B₄ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ तस्मै क्रुद्ध स रोषेण, N₂ B₃ D₄ तदा वानरसिंहस्य, N₂ V B₁ ₂ D₂ ₉ ₁₁ T₁ ₂ G M₂ तस्य क्रुद्धस्य वेगेन(D₇ ₉ ₁₁ T₂ रोषेण), D₃ तस्मिन्क्रुद्ध स रोषेण (sic) D₁₃ तस्मै क्रुद्ध संरम्भेण(unmetric) —ᵇ) N₁ B₃ D₄ तां गदां (by transp) D₁₃ गदां सु (for गदां ता) G₂ परिघं (for कण्टकाम्) —ᶜ) Ś N₁ B₃ ₄ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ न्य(B₄ श्च, D₁ न्य)पातयत्, D₄ न्निपातय (sic) (for पातयामास) —ᵈ) Ś N V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ स्तन(Ś₁ °ने)दृढ D₇ ₉₋₁₁ T₂ ₃ G₁ ₂ मस्तकस्य(G₂ °यु), G₁ M₂ °क स (for मस्तके तु)

34 ᵃ) B₁ तु (for स) Ñ₁ B₁ ₂ D₄ तदा (for तया) Ñ₂ V B₁ ₂ M₁ ₂ तत (for तत्र) M₂ तेन ताडितया तत्र —ᵇ) Ś N V B₁ ₂ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ घोर (for भीम) D₉₋₁₁ T₂ ₃ वपुषा (for रूपया) —After 34ᶜᵈ Ś N V B D₁₋₄ ₈ ₁₃ ₁₄ ins

869* स्वनदन्तो महावीर्य मारुतिर्मरुताश्रय ।

[N₁ स्व B₁ ह्र D₁ हृत (for नद) Ñ₂ V₁ ₂ B₂ मारुतिर्(B₂ °र्ते)रविक्रमे N₃ मारुतिर्निपपेक्ष (sic) D₃ मारुतिर्निश्चयेक्षि (for the post half)]

स विह्वलितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गेण ताडितः ।
पपात सहसा भूमौ विकीर्ण इव पर्वतः ॥ ३५

धूम्राक्षं निहतं दृष्ट्वा हतशेषा निशाचराः ।
त्रस्ताः प्रविविशुर्लङ्कां वध्यमानाः प्लवंगमैः ॥ ३६

स तु पवनसुतो निहत्य शत्रुं
क्षतजवहाः सरितश्च संनिकीर्य ।
रिपुवधजनितश्रमो महात्मा
मुदमगमत्कपिभिश्च पूज्यमानः ॥ ३७

G 6 28. 42
B. 6 52 38
L. 6. 30 40

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

—[c]) Ñ1 V1 2 B1 D4 कपि स (by transp) —D6 reads in marg from स in -वक्षस् up to [d] G1 -सुवक्षस् ; G3 प्रत्यस् (for -वक्षस्) V3 कपि समाश्रितवक्षस्, B1 स मारुतिस्तु वक्षसा —[d]) N1 B3 D4 तत्, V3 स (for त) Ś1 D4 1 12 M3 व्यपातयत् —[e]) B1 4 वशे (for मध्ये) —[f]) D1 मघातयत्

35 [a]) V3 B2 D7 9-11 M1 विस्फारित, D6 विकलित ; M1 च विद्रुत (for विह्वलित) —[b]) D3 गिरे (for गिरि) Ś Ñ3 V B D1-4 1 12 13 पोथित (for ताडित) —[d]) Ś B4 D3 12 विशीर्ण (for विकीर्ण) —After 35, V3 ins 870*

36 V3 om 36 —[a]) B4 पतित (for निहत) Ś D1-4 1 12 13 निहतं राक्षसं दृष्ट्वा —[b]) B4 D7 हतशेष, M1 2 °शाप (for °शेषा) —D1 om from 36[c] up to श in l 1 of 871* —[c]) Ś D1 13 यद्रु (for त्रस्ता) Ś B1 D1 12 प्रवेशिताः Ñ1 D4 प्रधाविताः B4 प्रविशताः D6 प्रपविताः D4 13 प्रचपिता (for प्रविविशुः) D8 G1 ततस्ते वि(G1 °स्तो प्र)विशुर्लङ्कां —[d]) Ś D1 9 12 वनौकसैः (D1 12 °स) ; B4 पलीमुखैः ; D3 वनालयैः ; L (ed) वनौकसा (for प्लवंगमैः) —After 36 N V1 2 B D4 12 ins. while V3 ins. after 35 (owing to om)

870* प्रभग्नजानुर्मुखपिण्डोरुवक्षाः
स विह्वलो रक्तविक्लेदिताङ्गः ।
क्षपाचिरात् रक्षसयोद्गिरन्मुखात्
पपात भूमावथ मृत्युवशः ॥

[(l 1) Ñ3 V B3 4 D3 8 स, B1 शु (for स) N3 -उरस्य (sic); B3 -फल (for-जानुः) V3 श्वचितो (for भवितो) B4 -क्षा (sic) (for -वक्षा) —(l 2) Ñ1 V3 शु (for स) —(l 3) D4 अथ शिरो (for क्षपाचिरात्) B1 [उ]द्गमस्तु D4 [उ]द्गिरन्मुखात् (for [उ]द्गिर°) —(l 4) Ñ3 नष्टचेतन]

37 [a]) T3 विगृह्य (for निहत्य) D6-7 9-11 T1 G1 M1 शत्रून् (for शत्रु) —[b]) T3 क्षतजमहा (sic) D3 T1 2 G1 3 M1 2 सनिकीर्य, G1 सनिरीक्ष्य, M3 सासिकीर्य (sic) (for संनिकीर्य) D1 सुसमकीर्य —M1 damaged for 37[d] —[d]) M3 कदहत् (for अगमत्) D6 7 9-11 T2 3 G M1 2 तु, M3 शु (for च) —For 37, Ś N V B D1-4 1 12 13 subst

871* विनिहतरजनीचरां निशम्य
क्षतजनिरन्तरकर्दमां महीं ताम् ।
रिपुवधजनितश्रम प्रहृष्ट
पवनसुत स सुहृद्भिरर्चितस्तु ॥

[D1 om up to श in l 1 (cf v l 36) —(l 1) V3 निहत (for विनि°) V1 निशम्य संख्ये (for निशम्य) —(l 2) D3 धरणीं (for महीं ताम्) —(l 3) Ś3 श्रम (for -श्रम) Ñ1 B3 D4 हनुमान्, D6 प्रहृष्टः (for प्रहृष्ट) —(l 4) B1 भासुरम B4 अर्चितस्तदानीं (for अर्चितस्तु) Ñ1 B3 D4 समपवनसुरिभि: समान्य(D4 स प्रहृष्ट)मानः, N3 V B1 पवनसुतो हरिभिः सभान्य(V2 3 संपूज्य [unmetric]) मान]

Colophon —*Kaṇḍa name* N1 V1 B D1 4 12 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś1 N V B D1-4 1 4 12 13 धूम्राक्षवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B3 D1 4 1 12 13 om Ś1 D3 30, Ñ3 V3 B1 4 D4 28, V1 29 B3 26, D1 31 D6-7 10 11 T1 2 G M 52, T3 53 —After colophon, Ś1 concludes with श्रीराम । G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः

४३

G 6 29 1
B 6 53 1
L 6 31 1

धूम्राक्षं निहतं श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
बलाध्यक्षमुवाचेदं कृताञ्जलिमुपस्थितम् ॥ १
शीघ्रं निर्यान्तु दुर्धर्षा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अकम्पनं पुरस्कृत्य सर्वशस्त्रप्रकोविदम् ॥ २
ततो नानाप्रहरणा भीमाक्षा भीमदर्शनाः ।
निष्पेतू राक्षसा मुख्या बलाध्यक्षप्रचोदिताः ॥ ३
रथमास्थाय विपुलं तप्तकाञ्चनकुण्डलः ।
राक्षसैः संवृतो घोरैस्तदा निर्यात्यकम्पनः ॥ ४
न हि कम्पयितुं शक्यः सुरैरपि महामृधे ।
अकम्पनस्ततस्तेषामादित्य इव तेजसा ॥ ५

43

☞ Cv is not commented from 6 43 1 up to 6 44 14°

1 ᵃ) V₃ (also as in text) ₃ B₃ D₁ ₄ ₃ T₃ G₁ दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —ᵇ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₂ क्रोधमूर्छित, G₁ ₂ राक्षसाधिप (for °सेश्वर) G₃ राक्षसेंद्रो निशाचर —After 1ᵃᵇ, D₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins a passage relegated to App I (No 26) —Before 1ᶜᵈ D₆₋₇ ₈ ₁₁ S ins

872* वज्रदंष्ट्रं हतं श्रुत्वा वालिपुत्रेण रावण ।

[M₁ ₃ रावणि (for रावण)]

—ᵈ) T₁ M₃ ₄ समवस्थित (for उप°)

2 ᵃ) Ñ₁ B₂ D₄ क्षिप्र (for शीघ्र) —ᵇ) Ś Ñ D₁₋₄ D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ घोरदर्शना ; V₃ ₈ B₄ D₄ T₃ M₃ भीमदर्शना —ᶜ) Ś₁ नमस्कृत्य ; D₃ पुर सर (for पुरस्कृत्य) —ᵈ) Ś₁ B₁ D₂ ₈ M₅ °शास्त्र, D₅ शास्त्र (for शस्त्र) Ś D₁ D₆ ₈ ₁₀ M₃ ₅ विशारदं D₁ ₃ ₁₂ भूतां वरं (for प्रकोविदम्) Ñ V B₁₋₄ D₄ सर्व युद्धविशारदम्, D₇ ₉₋₁₁ T₂ ₃ G₁ सर्वेश (D₁₁ °शा)स्त्रार्थ(D₇ °र्थे)कोविद —After 2 Ñ V B D₁ ₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins, while D₄ cont after 879*

873* एष शास्ता च गोप्ता च नेता च युधि सत्तम ।
भूतिकामश्च मे नित्यं नित्यं च समरप्रिय ।

[(l 1) D₄ एक (for एष) V₃ स शास्ता चोपगोप्ता च (for the prior half) Ñ₁ B₂ D₄ नेतारं (for नेता च) Ñ₂ B₃ तोषित, Ñ₁ V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ युद्धिमान्, V₃ D₆₋₁₁ T₁ सत्तम ; D₄ क्षेमित M₁ ₃ सुव्रत, Cg as above (for सत्तम) D₁ नेता युधि युधांगत, G (ed) युधि युद्धिमतां वर (for the post half) —D₈ om l 2 —(l 2) Ñ₁ भूमि, G₁ भूत (for भूति) D₄ लोलत्वं, G₁ वै नित्य (for मे नित्य) G₁ नित्यानित्य D₁₀ reads second च in marg D₄ [च]रण- (for समर)]

—Thereafter Ñ V B D₄ read 5 (including star passage), repeating 5ᶜᵈ in its proper place, while D₆₋₇ ₉₋₁₁ S cont 878*

3 D₄ repeats 3-4 after 876* —ᵇ) Ñ₁ V₃ D₁ ₂₂ (second time) विक्रमा (for °दर्शना) V₃ भीमा भीमपराक्रमा ; D₄ (first time) भीमा दुर्धर्षराक्षसा —ᶜ) Ś Ñ₁ B₁ ₃ ₄ D₁₋₄ (both times) ₃ ₁₀ ₁₁ निपेतु, V₃ निपेतु, Cg as in text (for निष्पेतू) B₃ T₁ M₃ रक्षसा, D₄ (first time) नृपपा M₁ ₃ राक्षस (for राक्षसा) M₁ ₃ व्याघ्रा (for मुख्या) —ᵈ) Ś₁ D₁ ₃ ₄ (both times) ₃ ₁₀ प्रणोदिता, B₁ ₃ D₁₃ प्रदेशिता (for प्रचोदिता)

4 D₄ repeats 4 (cf v l 3) M₁ damaged for 4ᵃᵇ —ᵃ) D₄ (first time) भारुह्य, D₄ (second time) भारोप्य (for भास्थाय) N V B₁₋₄ D₁ ₄ (both times) ₁₀ सु (Ñ₁ D₄ [second time] स, B₃ सु स [hypn] B₄ च) श्रीमान्, B₁ श्रीमान्स (for विपुल) Ś D₈ ₁₂ रथस्थस्तत्र स श्रीमान् —ᵇ) V₃ om (hapl) from तप्त up to काञ्चन (see var) in 4ᵈ Ñ₁ D₄ (second time) T₃ भूषण ; B₄ भूषित ; D₃ मंडित, D₆₋₁₁ भूषणै (for कुण्डल) —After 4ᵃᵇ Ñ V₁ ₃ B₁₋₄ ins, while D₄ ins after 4ᵃᵇ (r)

874* सदश्वैं सपकैर्युक्तं हेममालाविभूषितम् ।

[V₃ युक्त (for -जाल) B₂ विभूषितै°]

whereas D₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins

875* मेघाभो मेघवर्णश्च मेघस्वनमहास्वन ।

[T₃ गोहनो (for मेघाभो) D₃ मघवन्नाद् (for मेघ°)]

—ᶜᵈ) Ñ₁ B₂ D₄ (second time) सवृत Ñ V₁ ₃ B₂ D₄ (second time) ₆ ₈ T₁ ₃ G₁ ₃ M श्रीमै (M₁ ₃ °म)स्तु, D₄ श्रीमांद्य (for घोरैस्) G₁ ततो (for तदा) T₃ निर्यातु (metri causa) (for निर्याति) Ñ V B₁ ₄ D₄ (second time) तप्तकाञ्चन (V₃ om. up to °न) भूषणै (for ᵈ), Ś B₁ D₁₋₄ (first time) ₈ ₁₀ ₁₂ अकंपनस्तु (B₁ D₁ ₁₀ ₁₂ °नो यु)क्तो घोरै राक्षसैरभिनिर्ययौ —After 4, Ñ V B₁₋₄ ins, while D₄ ins after 4 (r)

876* स खड्गी कवची बाणी निर्ययौ सबलानुग ।

[V₁ ₃ B₁ खड्ग, V₃ बली (for खड्गी), V₃ खड्गी, D₄ बाणी (for बाणी) Ñ₁ B₂ D₄ सरिक्त (for सबलानुग)]

—After 4 (first occurrence), D₄ reads 6ᵃᵇ the first time, repeating it in its proper place

5 Ś D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₂ om. 5 Ñ V B D₄ read 5 (including star passage) after 2 (preceded by 873*) repeating 5ᶜᵈ here —ᵃ) Ñ₁ V B D₄ च Ñ₂ [स]च (for हि). —ᵇ) Ñ₁ V₁ ₃ B₁ ₄ D₄ सर्वैः Ñ₂

तस्य निघ्नमानस्य संरब्धस्य युयुत्सया ।
अकस्माद्दैन्यमागच्छद्धयाना रथवाहिनाम् ॥ ६
व्यस्फुरन्नयनं चास्य सव्यं युद्धाभिनन्दिनः ।
विवर्णो मुखवर्णश्च गद्गदश्चाभवत्स्वरः ॥ ७
अभवत्सुदिने चापि दुर्दिनं रूक्षमारुतम् ।
ऊचुः खगा मृगाः सर्वे वाचः क्रूरा भयावहाः ॥ ८

G 6 29 12
B 6 55 12
L 6 51 7

V2 B2.3 सँद्र्र् (for सुरर्) N1 एष, D4 एव (for अपि) N V B D4 सुरासुरे (for महामृध) —^{cd}) N V B3.4 (all second time) तदा श्रीमान् (Ñ1 B3 भीम), D5 T2.3 तदा(T2 °था) तथाम्, D7 M1.2 स नास्नाभूद् (for ततस्तेषाम्) Ñ2 V B1.3 (N2 V B3 first time B1.3 both times) G (ed) भकपो(G [ed] °प्यो)कपन श्रीमान्, D4 (second time) भरिकपनस्तदा भीम (hypm) (for ^{c}) B1 (first time) भूतानुकपन श्रीमांस्तस्काचन तुस्त्र, —For 5^{cd} Ñ1 D4 (both in first occurrence) subst while B3 ins after 5^{ab}

877* सवभूतानुकम्पार्थं य करोति सदा रणम् ।

[D4 कर्मार्थ (for -कम्पार्थं) and सुदारुण (for सदा रणम्)]

—Thereafter N1 D4 cont Ñ1 V B ins after 5^{cd} (first occurrence) while D5.7.9.11 S cont after 873*

878* एष जेष्यति काकुत्स्थौ सुग्रीव च महाबलम् ।
वानरांश्चापरान्घोरान्हनिष्यति परंतप ।
परिगृह्य स तामाज्ञां रावणस्य महाबल ।
बल स त्वरयामास तदा लघुपराक्रम ।

[V3 om l 1-2 —(l 1) Ñ1 B2.4 D2.4 काकुत्स्थ (for °त्स्थौ) Ñ V3 B D4 महाकपि (for °बलम्) —(l 2) Ñ1 D2.4 ना(D4 भ)नि तान् (for चापरान्) G2 M5 भीमान् (for घोरान्) D5 हनिष्यति D6 महाबल D7.9-11 G2 M1.2 न संशय T2 परतप (for परंतप) N1 V1.2 B2.4 विधमि (B4 °धरि)ष्यति राक्षस, Ñ2 B1.3 वधिष्यति स राक्षस D4 हनिष्यति च राक्षसा (for the post half) —(l 3) Ñ2 V B D2.4 T1 G1 प्रतिगृह्य, Cg as above (for परिगृह्य) Ñ1 B3 D4 दुरात्मन V3 D4 महात्मन (for महाबल) —(l 4) B1 D5.7.9.11 T1 G M5 संत्व(D9-11 °वि)रया मास D2.4 सं(D4 च)चारयामास N1 B3 D4 स(B3 om [hapl]) तान् न्युविक्रम (for the post half)]

—Thereafter D4 repeats 3-4

6 D4 reads 6^{ab} for the first time after the first occurrence of 4 repeating it here —^{a}) Ś D1.6.11 विघ्न(D6 निघ)ततस्तूणम्, N1 B2.4 D4 (second time) निघाद(B4 °ध)मानस्य, V3 निघातमानस्य, B1 D2.4 (first time) 11 निघात(D4 °नन्त)मानस्य, M1.2 निघ्नमानस्य (for निघ्नमानस्य) —^{b}) N1 B3 D4 (second time) अकुत्रस्य, Ñ2 V B2.4 महोत्कस्य (for संरब्धस्य) Ñ1 B1 M1.2 युयुत्सया Ś B1 D1-4, D4 first time) 1.6.11 अकस्मात्(D4 सहसा ह)यवाजिन —^{c}) V B2 M5 आगच्छन् (for आगच्छत्) —^{d}) D6 वाजिना (for वाहिनाम्) N V B2-4 D4 प्रयाण रथवाजिना(V B2 °न), M5 हयाश्च रथवाहका —For 6^{cd}, Ś B1 D1-3.11 subst V2 ins after 6, while D4 ins after 6^{ab} (first occurrence)

879* जघने सहसा पेतुर्भयविह्वलचेतस ।

[Ś D2.11 सायने (for जघने) D2 [उ]त्पेतुर् (for पेतुर्) D6 अकस्माज्जघने पेतुर् (for the prior half) V2 B1 विह्वल (for विह्वल)]

—Thereafter, D4 cont 873*

—After 6, Ñ V1.2 B2-4 D4 ins, while V3 ins after the first occurrence of 8^{ab}

880* अकस्मादारुणो गृध्रो ध्वजाग्रे समलीयत ।
उभौ च चरणौ तस्य सव्यो बाहुस्तथैव च ।
अकम्पत तदा तस्य तस्मिन्काले तु रक्षस ।

[(l 1) V3 D4 समलीयत, V3 B2 समनीयत (sic) (for समलीयत) —(l 2) V3 तदा द्रुम (sic) B2.4 तथोदर (for तथैव च) —(l 3) D4 अकम्पयद् Ñ2 V1.2 B2.4 सुरा (V2 illeg) सपद् (for तदा तस्य) V3 [तु]श्च (for तु)]

7 D4 om 7^{cd} V3 reads 7-8^{b} twice —^{a}) Ñ V1.2 (second time) B2.3 प्रास्पदन्, D4.9-11 G1 M1.2 वि(M1.2 अ)स्फुलन्, T2 G1 M5 प्रा(T2 स्या)स्फुरन्, Cg as in text (for व्यस्फुरन्), Ś V3 (first time) B1.4 D1-3.11.13 G (ed) प्रा(G [ed] स्या)स्पदत्क्षणं चास्य —^{b}) V3 (first time) B1 क्षणं, T2 दाम (for सव्य) Ś V3 (first time) B1.4 D1-3.6.11 काङ्क्षिण (for नन्दिन) Ñ V1.2 (second time) B2.3 बाहुश्चैवास्य (N2 V2 °श्च)क्षिण —^{c}) Ś N2 V1.2 (both times) B1.4 D1-3.6.11 विवेशः Ñ2 B3 D4 भिन्नाः G (ed) भिभिद् (for विवर्णो) —^{d}) D4 गद्गदः Ñ2 वा (for च) D5.7.9.11 T1 M5 स्वन T2 गिर (for स्वर) Ś D1-3.6.11 कण्ठो वैस्वर्यं(D1 शुष्य)मापन्नो, V3 (first time) B2 कण्ठो वैस्वर्यता गत, D4 कण्ठ विस्वरतो यथौ —After 7 Ś2 repeats erroneously 6^{cd} 879* and 7

8 V3 reads 8^{ab} twice (cf v l 7) —^{a}) M5 सुदिने D9-11 T2 काले T1 वापि (for चापि) Ś Ñ V1.2 (both times) B D-4.6.11 आकुल गगने चाभवद् (V3 B2 D4 चैव) —^{b}) V3 (first time) B2 विश्व(V3 नि भ) भोमूद्दिवाकर —After the first occurrence of 8^{ab}, V3 ins 880* —^{c}) Ś1 D7 खगाः Ś2 D11 नरा B1 D3 नरा D5.6.9-11 खगा, V3 खद्रु (sic) (for खगा) Ś B1

G 6 39 32 B 6 55 31 L 6 51 8

स सिंहोपचितस्कन्धः शार्दूलसमविक्रमः ।
तानुत्पातानचिन्त्यैव निर्जगाम रणाजिरम् ॥ ९
तदा निर्गच्छतस्तस्य रक्षसः सह राक्षसैः ।
बभूव सुमहान्नादः क्षोभयन्निव सागरम् ॥ १०
तेन शब्देन वित्रस्ता वानराणां महाचमूः ।
द्रुमशैलप्रहरणा योद्धुं समवतिष्ठत ॥ ११
तेषां युद्धं महारौद्रं सञ्जज्ञे कपिरक्षसाम् ।
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ॥ १२
सर्वे ह्यतिबलाः शूराः सर्वे पर्वतसंनिभाः ।
हरयो राक्षसाश्चैव परस्परजिघांसवः ॥ १३
तेषां विनर्दतां शब्दः संयुगेऽतितरस्विनाम् ।
शुश्रुवे सुमहान्क्रोधादन्योन्यमभिगर्जताम् ॥ १४
रजश्चारुणवर्णाभं सुभीममभवद्भृशम् ।
उद्धूतं हरिरक्षोभिः संरुरोध दिशो दश ॥ १५

D₁ ₃ ₅ ₁₃ ₁₄ चापि M₁ ₂ चैव (for सर्वे) N V B₂–₄ रुधु कुघु शिवा(Ñ₁ B₂ खगा; V₁ ₂ B₄ मृगा)श्चैव, D₃ इति द्विजमृगाश्चापि, D₄ चुकुशु*मृगाश्चैव —ᵈ) V₃ D₁ वाचं, D₄ वाद् ; D₆ वचो (for वाच) Ś D₆ ₁₃ रूक्षा (for क्रूरा) D₄ भयकरा (for भयावहा) B₁ वाच क्रूरतरावहा —After 8 N₁ V B₂ ₄ D₁₀ ins., while D₄ ins after 8ᵃᵇ

881* क्रुधु स्वरं च दीप्त च विस्वर मृगपक्षिण ।

[B₂ क्रुधु स्वरा, D₁₀ उच स्वर Ñ₁ प्रदीप्त (for च दीप्त) B₄ क्रुधु स्वरस्तन दीप्त (for the prior half)]

9 ᵃ) Ś D₆ ₁₂ तु सिंहोन्नत, Ñ V B D₁–₄ तु सिंहो (B₂ D₁–₄ °हो)चित , D₁₃ तु स्कंधार्पित-, T₁ सिंहोपचय ; M₁ ₂ सिंहसदृश (for सिंहोपचित) G (ed) मत्तसिंहो चितस्कंध —V₃ om 9ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ₁ V₁ ₂ B₁ ₃ ₄ D₁–₃ ₆ ₁₂ ₁₃ अथ कृत्वा, Ñ₁ B₂ D₆ भगणयन् (for अचिन्त्यैव) ❀ Ct अचिन्त्येत्यार्षम् ❀—ᵈ) Ś B₁ ₄ D₁ ₃ ₆ ₁₂ ₁₃ निशाचर ; N₁ V₁ ₂ B₃ महाबल , D₄ रणाजिरे (for रणाजिरम्) Ñ₁ B₂ D₄ निर्ययौ त्वरित रथी (B₂ यया); D₁ निर्ययौ च युधिहि

10 ᵃ) D₁–₃ ₅–₁₃ M₁ ₂ तथा (for तदा) Ś V₃ B₁ D₁ ₃ ₆ ₁₂ ₁₃ तस्य निष्पतमानस्य, Ñ₁ B₁ D₆ तस्य निष्क्रम माणस्य। Ñ₁ V₁ ₂ B₂ ₄ तस्य नि(Ñ₁ तस्याभि V₁ तत्र नि) ष्पतत्स्तस्य(V₂ B₂ ₄ °त्र) —ᵇ) Ś D₁–₃ ₅ ₁₂ ₁₃ नगर्या (for रक्षस) N₁ B₂ राक्षसैर्द्रुभिर्द्रु(B₂ °भि कु)त°, N₁ V B₃ ₄ D₄ राक्षसै सह रक्षस ; B₁ (भ)कंपनस्य महात्मन D₆ रक्षसो राक्षसै सह; M₂ राक्षसस्य च राक्षसै —ᶜ) D₁ सु (for सु) D₁ स महानाद D₅ ₁₃ सुमहानाद —ᵈ) D₁ क्षोभयामास (for °यन्निव) D₆ सागरान् N₁ B₂ D₆ सागरस्येव सम्प्र(D₄ °प्र)व

11 ᵃ) Ñ₁ V₁ ₂ B₂ महता (for वित्रस्ता) —ᵃ) B₁ D₁ ₂ ₅–₁₃ महावाणी D₄ T₂ ₃ G₁ ₂ M₁ –महीरथ (for प्रहरणा) —ᵈ) B₁ D₁ G₁ समुपस्थिता; D₁ चैवा*वतस्था D₁ च समवस्थिता ; D₅ ₁₁ सा(D₁₃ च) समपद्यत; D₄ सम नुतिष्ठत; D₆–₁₁ T₁ G₁ M₁ समुप(G₁ °मभि)तिष्ठतां (for समवतिष्ठत) Ś D₆ ₁₂ युद्धाय समुपस्थिता; Ñ V B₂–₄ युद्धायैव्य(V₂ व्यव (by pm))तिष्ठत

12 ᵃ) D₁ ₂ महद् (for महा) Ś N V B D₁–₃ ₆ ₁₂ ₁₃ घोरं (for रौद्रं) —ᵇ) Ś D₂ ₈ ₁₃ बभूव (for सञ्जज्ञे) Ñ₁ V₁ D₁ ₄ T₁ M₁ हरि (for कपि) B₁ परस्परसमागमे —ᶜ) T₂ समरे (for समभि) Ś B₁ D₁ ₃ ₆ ₁₂ ₁₃ –त्यक्तजीवित, B₄ जीवतां (sic) D₁₀ ₁₁ G₂ M₁ ₂ Cl देहिनां(D₁₀ ₁₁ °नं); Cg as in text (for –जीविनाम्) Ñ₁ B₂ D₆ स्वकजीवितयोधिनां, Ñ₁ V B₃ समपरि(B₂ °परि)त्यक्तजीविते ❀ Cm समभित्यक्तदेहिनाम् इति पाठ ❀

13 ᵃ) Ñ₁ B₂ D₄ च (for हि) Ñ₁ B₁ युते म(B₂ ब)तिबला सर्वे —ᵈ) D₁ पवन (for पर्वत) Ñ₁ V B₁ ₄ कोपिन (for –संनिभा) G₁ M₂ सर्वे युद्धविशारदा —D₄ om 13ᶜ–16ᵇ —ᵈ) Ś B₁ ₄ D₁–₃ ₅ ₁₂ ₁₃ –जयैषिण ; Ñ₁ B₂ –वधैषिण ; B (ed) जिघांसया (for जिघांसव)

14 D₄ om 14 (cf v l 13) —ᵃ) Ś N B D₁–₃ ₅ ₁₂ ₁₃ विनदतां (for विनर्दतां) Ñ₁ शब्दं —ᵇ) Ś D₁–₃ ₅ ₁₂ ₁₃ संयुगेषु D₇ °गे च (for संयुगेऽति) V₁ D₁ प्रादुरासीत्सु दारुण —ᶜ) S₁ V₂ ₃ B₂ D₇ ₁₀ ₁₁ शुश्राव (for शुश्रुवे) T₁ सुमहद् (for सुमहान्) Ś D₁ ₄ D₁–₃ ₅ ₁₂ ₁₃ सुमहांस्त्विन्द्र। Ñ₁ B₂ सुमहाघोरो; V₁ (s)तिमहान्क्रोधाद् ; D₇ ₉–₁₁ T₂ °न्क्रोधाद् (for सुमहान्क्रोधाद्) —ᵈ) Ñ₁ B₁ ह्यन्योन्यम् Ñ V B₁ D₄ M₁ ₂ मभिधावतां (for °गर्जताम्) D₁ संयुगेष्वभिधावतां —After 14 Ś D₁ ₃ ₁₂ ins.

882* ततस्तु सुमहद्युद्धं सुभीममभवत्तदा ।

[D₁₃ सुघोर- (for सुमहद्)]

15 a D₄ om 15 (cf v l 13) V₃ om 15–16ᵇ Ś D₁₂ ₁₃ om (hapl.?) 15ᵃᵇ —ᵃ) B₁ D₁₃ सहस्रोवह ; B₄ D₁ सहस्रेस्न(D₁ °द्र)वं ; D₆ सुमहोर्ध्वं (sic) (for [श्च]रुणवर्णाभं) —ᵇ) Ñ₁ B₁ ₂ ₄ (marg also भुवि) D₁₃ तदा; D₆ कृतं; D₆ तथा (for भृशम्) Ñ₁ V₁ ₂ भनु (Ñ₁ पुनु)र्क भुवि; D₆ प्रभवद्भुवं (for अभवद्भृशम्) D₆ सुभिममर्क भुवि; D₇ भीमं च समन्तत —ᶜ) Ś B₁ D₁ ₃ ₆ ₁₂ ₁₃ सर्वतो; Ñ V₁ ₂ B₁ ₃ D₁ ₃ ₁₁ उद्धूतं। B₁ सर्वेषा D₁ ₃ M₂ उद्धूतं G₁ M₁ उद्धूतं (for उद्धूतं)

अन्योन्यं रजसा तेन कौशेयोद्धतपाण्डुना ।
संवृतानि च भूतानि ददृशुर्न रणाजिरे ॥ १६
न ध्वजो न पताका वा वर्म वा तुरगोऽपि वा ।
आयुधं स्यन्दनं वापि ददृशे तेन रेणुना ॥ १७
शब्दश्च सुमहांस्तेषां नर्दतामभिधावताम् ।
श्रूयते तुमुले युद्धे न रूपाणि चकाशिरे ॥ १८
हरीनेव सुसंक्रुद्धा हरयो जघ्नुराहवे ।
राक्षसाश्चापि रक्षांसि निजघ्नुस्तिमिरे तदा ॥ १९
परांश्चैव विनिघ्नन्तः स्वांश्च वानरराक्षसाः ।
रुधिरार्द्रां तदा चक्रुर्महीं पङ्कानुलेपनाम् ॥ २०
ततस्तु रुधिरौघेण सिक्तं व्यपगतं रजः ।
शरीरशवसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा ॥ २१
द्रुमशक्तिशिलाप्रासैर्गदापरिघतोमरैः ।
हरयो राक्षसास्तूर्णं जघ्नुरन्योन्यमोजसा ॥ २२

G 6 29 25
B 6 55 26
L 6 31 21

16 V2 D1 om 16ab (cf v l 15 and 13) M1 damaged for 16 —a) D1 अन्योन्य B1 राक्षसाना च (for रजसा तेन) —b) Ñ1 V1 2 B2-4 D1-3 12 कौशेयारुण, Ñ2 सर्वतोरुण, D4.8-11 G2 Ck t °योद्धत, D7 °योद्भव, T1 °यांशुक- (for कौशेयोद्धत) D3 -पाहुर Ś D5 12 कौशेयं पटुपांडुर, B1 वानराणां च संयुगे —c) D6 M4 रूपाणि (for भूतानि) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1-3 5 11 12 संवृ(D12 °मृ)त(V1 °*, V2 °ता, B1 °ता) धूम(V2 B1 तेन, D3 धूम्र)धूम्रेण(B3 °वर्णेन); Ñ1 B2 D4 संवृता घोर रूपेण —d) D6 om न Ñ1 B2 न स्म किंचन, B1 D2 न(D2 ते) रणाजिरे, D6 नैव कश्चन (for न रणाजिरे) D1 न ददृशू रणाजिरे.

17 a) D6 om first न D6 8 T2 G M Cg ध्वजा (for ध्वजो) B2 3 D1-4.13 वा (for second न) D6 reads in marg, M3 च (for वा) —b) Ś D5 12 धन्विनस्; Ñ V B2 D6-11 T2 चर्म वा, B1 D3 चर्मिणस्, B3 धनुर्वा; B4 D1 11 वर्मिणस्; D2 ध्वनि वा, D7 न गजो, G1 न हस्ती (for वर्म वा) Ś1 न (for second वा) —c) B1 नायुध, D2 9 आयुध (for आयुधं) Ś2 Ñ1 V2 B1 2 4 D1 4.8 9-12 T2 G2 स्यन्दनो (for °नं) Ś1 न; B2 D4.7 च (for वा) —d) B2 3 ददृशुस्, D5 दृश्यते (for ददृशे) D10 न च (for तेन) Ñ1 D4 ददृशुस्ते रणे तदा(D4 यदा), V1 ददृशुर्न रणाजिरे; B1 ददृशू रणरेणुना

18 a) Ñ1 B1 शब्द S V1 2 B2 4 D1-4 8 12.13 तु(V2 D1-3 12 तु; B1 च)मुमुलस्; N1 B4 मुहुमुले (for च सुमहांस्) Ś B1 4 D1-3 8 12.13 तत्र (for तेषां) —b) D6 महताम्; D4.13 नेदताम् (for नर्दताम्) —c) V1 B4.8 गुश्रुवे (for श्रूयते) D7 8-13 G1 तुमुलो Ś Ñ2 V2 B1 4 D1-3 4.12.13 गुश्रुवे विपुल(B4 °तर, D1 °मल) सक्ये; D6 भूयत लोकतुमुले (sic) —d) D6 युद्धे त च, M3 रूपाणि न (by transp) D6 प्रकाशिरे (for चका°)

19 a) Ñ2 B2-4 च(B4.8 तु) सक्रुद्धा, Ñ2 D6 तु(D6 सु) संरब्धा D7 सुसहृष्टा D10.11 Ct सुसंहृष्टा (for सुसंक्रुद्धा) Ś B1 D1-3.4.12.13 परानेव(L [ed.] °व) सुसंरब्धा; D4 हरीश्च बहुशः क्रुद्धा —b) Ś D5 जघ्नुर् (for जघ्नुः) —c) Ś B1 4 D1-3.4.12.13 वानरान्; V1 वानरान्; V2 राक्षसाश्च (for राक्षसाः) Ś B1 2 D1-3 5 12 13 G1 2 चापि (for चापि) D6 7 8-11 राक्षसा राक्षसांश्चापि —d) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1-3 5 12 13 समरे; B3 सुतुले (sic) (for तिमिरे) D5 12 13 तथा (for तदा) Ñ1 D4 जघ्नु रणे तुमुले तदा

20 ab) Ś Ñ V B2-4 D1-4 7-13 T2 ते परांश्च; T3 परांश्चापि; M3 वरांश्चैव (for परांश्चैव) D7 [प्र]वि निघ्नत; D11 निविघ्नत (meta) G1 निजघ्नत, M3 विनिघ्नति (for विनिघ्नन्त) D5 12 तांश्च, D6 स्वान् (subm) D13 स्वां च (sic) (for स्वांश्च) Ñ1 B2 D4 -यूथपा (for -राक्षसा) B1 राक्षसा वानरांश्चैव वानराश्चापि राक्षसान् —cd) Ś D5 12 [आ]र्द्रांस्, D13 -[आ]र्द्रां (for [आ]र्द्रां) Ñ V1 2 B1-3 D4 रणे, D1-3 4 तथा, D10 ततस्तु (for तदा) D1 कुर्युर् (for चक्रुर्) —V2 illeg for d except महीं B2 G2 M3 transp तदा and महीं B4 रुधिरकर्दमां (for पङ्कानुलेपनाम्) Ś D5 12 महादारुणदर्शनाम्, Ñ V1 2 B2.3 D4 महीं पर्याकुलां तदा(B3 °था), B1 महीं शोणितकर्दमां; D1-3.4.10 महीं दारुणदर्शनां(D5 °कर्दमां) (for d)

21 a) D6 7 8 10 ततस्तु, M3 ततस्तद् (for ततस्तु) Ś B2 4 D1-3 8 12.13 हतानां(B2 महतां) रुधिरौघैस्तु —b) D6 स्वस्थ (for सिक्तं). Ñ1 B2 प्रशमितं; Ñ2 V1 2 B3 विमृदितं; D4 प्रसरित, D6 8-11 T3 व्यपग(T3 °र)तं (for व्यपगतं) Ś D5 4.12.13 धाराभ्याभि(Ś2 °हि)हत(D12 °मुदं) रज, V2 सलिलस्पृहित रज; B1 D1 2 सहसा(B1 °पारा) भिहत रज; B3 संवतस्त्रिहत रज —c) Ś Ñ V1 2 B D1-4 4.12.13 T3 M3 शव; G2 -चय (for शव) D6 G1 शरीरासव; Cg l as in text (for शरीरशव) Ś D4.1.12.13 -संस्तीर्णा, G1 -संपूर्णा; Cg l as in text (for संकीर्णा) —d) D4 तु (for च)

22 ab) B1 शर (for शिला) Ś B2 4 D1-3 4.12.13 प्राश, B1 D2 -पाशैर् (for प्रासैर्) G1 तदा (for गदा) V2 D7 8-11 T2 G2 M3 transp शिला and गदा Ñ2 तोरणै; B1 संकुला (for तोमरै) —c) Ś Ñ V B2 4 D1-4.7-10 T2 राक्षसा हरयस् (by transp) B3 राक्षसा हरयश् (for हरयो राक्षसास्) Ś Ñ V B2.4 D1-3 4.12 13 T3 M3 चैव; B3 चापि (for तूर्णं) —d) Ś Ñ1 B4.8 D1-4.4.12 बाहुभि (for मोजसा).

G. 6. 29. 26
B. 6. 35. 16
L. 6. 31. 22

बाहुभिः परिघाकारैर्युध्यन्तः पर्वतोपमाः ।
हरयो भीमकर्माणो राक्षसाञ्जघ्नुराहवे ॥ २३
राक्षसाश्चापि संक्रुद्धाः प्रासतोमरपाणयः ।
कपीन्निजघ्निरे तत्र शरैः परमदारुणैः ॥ २४
हरयस्त्वपि रक्षांसि महाद्रुममहाश्मभिः ।
विदारयन्त्यभिक्रम्य शस्त्राण्याच्छिद्य वीर्यतः ॥ २५
एतस्मिन्नन्तरे वीरा हरयः कुमुदो नलः ।
मैन्दश्च परमक्रुद्धाश्चक्रुर्वेगमनुत्तमम् ॥ २६
ते तु वृक्षैर्महावेगा राक्षसानां चमूमुखे ।
कदनं सुमहच्चक्रुर्लीलया हरियूथपाः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥

---

23 ^a) Ñ1 D2.4 बहुभि ; D3 बाहुभि (for बाहुभिः). Ś D4.11 पर्वताकारैः (for परिघा°) —^b) Ś Ñ V B2.4 D1-3.6.12.13 मत्ता ; B1 प्रमत्त ; B3 मत्तैः ; D5 भासुरा (for युध्यन्तः) Ś B1 D4.11 पर्वतोपमैः (Ś1 B1 D4 °मा); Ñ V1.3 D7-9.11 पर्वतोपमान् (D7 °मैः); B2 D3 पर्वतोपमान् (D3 °मैः). —After 23^ab, D4 ins. 884*. —Ś Ñ1 B1.4 D1-4.8.12.13 om. 23^cd. —^c) M1.2 राक्षसानभिसंक्रुद्धा —^d) M1.2 हरयो (for राक्षसान्) —After 23, B1 ins., while Ñ1 B3 (repeats [m.] 883*, 25, 885* and 24 after 6.44.6^ab) ins. after 23^ab (owing to om.)

883* हरिभिर्द्दीप्तपरमप्रासाश्च सुदुरन्तुपि ।

[B3 पतितश्च पुनि (for the post. half).]

24 B3 repeats 24 after 6.44.6^ab (cf. v. l. 23) Ñ1 B1 (om. 24^cd) ; (both times) D3 transp. 24 and 25 (including star passages) —^a) B3 च तु , D4.7-11 T1.2 G1 M3 हरयि ; T1 G1 M1 रक्षि G2 भवि (for चापि) —^b) D1 प्रास Ñ2 V B1.4 मुद्गर (for प्रास) D5 प्रासित. —Ñ1 V1 B4 om. 24^c-25^b B3 om. 24^cd —^c) Ñ1 B1 (both times) निजघ्नुस्ते D3 निजघ्निरे तत्र (for निजघ्निरे तत्र) —) or 24. Ś B1 D1-4.8.12.13 subst. D5 ins. after 23^cd —(l. 2) Ñ1 B2.4 (both times) D5 [illegible] G2.3 [illegible], Ñ1 B2.4 (first time) G2 [illegible] (G2 [illegible]) [illegible], B3 (second time) D5 [illegible] (D5 [illegible]) [illegible] ; M1.2 [illegible] (for भीमविक्रमाः))

25 Ñ1 V B3 om. 25^ab (cf. v. l. 24). B3 repeats 25 after 6.44.6^ab (cf. v. l. 23) Ñ1 B1 (om. 24^cd) ; (both times) D3 transp. 24 and 25 (including star passages) —^a) Ś B1 D1-4.8.12.13 [illegible] (D5 [illegible] (sic)) [illegible] Ñ1 B2.4 (both times) D7 G1.2 M1.2.6 [illegible] (G2 °[illegible]) (for हरयस्त्वपि). —^b) Ś D4.10 [illegible] ; B1 D1.3.10 [illegible] (D5 °[illegible]) (for महाद्रुम°) Ñ1 B2.4 (both times) D5 [illegible] (D5 °[illegible]) (B3 (second time) °[illegible]) [illegible]. —^cd) G2 [illegible] (for [illegible]) Ś B1.4 D1.4.11 [illegible] (B2.4 D7 °[illegible], B3 D5 °[illegible]) Ñ1 B2.4 (both times) D5 [illegible] D5 [illegible] D5 [illegible] D3.4 [illegible] (for °) Ś D4.10 [illegible] B2.4 D1.4 [illegible] (f. [illegible]) B1 [illegible] ; D4.11 [illegible] (for वीर्यतः). Ñ2 V [illegible] —After 25 (stanza), Ñ1 B2.4 (both times) D5 ins. 885*

४४

तद्दृष्ट्वा सुमहत्कर्म कृतं वानरसत्तमैः ।
क्रोधमाहारयामास युधि तीव्रमकम्पनः ॥ १

क्रोधमूर्छितरूपस्तु धुन्वन्परमकार्मुकम् ।
दृष्ट्वा तु कर्म शत्रूणां सारथिं वाक्यमब्रवीत् ॥ २

G 6 30 2
B 6 56 2
L 6 32 2

886* असिवातपुरोवाता शिलापादपवर्षिण ।
उत्कृष्टा गर्जितरवा मेघा इव मधुस्रदा ।

[V1 om 1 1.—(1 1) B1 D2-3 11 अभिहार (for °वात-) V3 आविभूता यथा वाता (for the prior half) D1 योधिन (for °वर्षिण) —(1 2) V3 D2-3 11 उत्कृष्ट V3 विनुकृष्टु, D14 दुरासदा (for मधुस्रदा)]

—Thereafter, Ś V1 2 B1 D3 6 11 cont while Ñ V3 B2-4 D4 12 ins after 27

887* तदा च रक्षोगणमुख्यदन्त
ससान्तनागाश्वरथ विषण्णम् ।
महोदधे क्षुब्धमिवानुरूप
निशाचराणा बलमावभासे ।

[(1 1) Ñ V1 2 B3 D3 तदा तु, B4 D4 ततो D11 सपत्न (for तदा च) Ñ1 B3 उग्ररथ, B3 उग्रमत (for उग्रदन्त) —(1 2) V1 D4 -राम (for नाग) B3 विशाल D3 4 विशीर्ण (for विषण्णम्) —(1 3) N3 B2 4 महोदधि D3 क्षोभम् D12 क्रुद्धम् (for क्षुब्धम्) D4 [अ]तिरूप (for [अ]नु°) —(1 4) D12 च तदा बभासे (for °बमावभासे)]

—Thereafter, Ñ V B3-4 D4 12 cont

888* निपातयन्तोऽतिबला निशाचरा
स्तालप्रहारै करजैश्च वेगिता ।
विचेरुरुच्चै प्लवगेश्वरा रणे
बलानि रक्षोधिपतेस्तदानीम् ।

[(1 1) V3 B1 D4,11 बलान् (for -बला) —(1 2) V1 तरु, D3 शूल- (for ताल-) D1 स्वकरैश्च (for करजैश्च) V3 प्रवेगिता, D11 च वेगिते (for च वेगिता) D4 तरुप्रहारैश्च करैश्च वेगिता —(1 3) D4 विरेजुर् (for विचेरुर्) Ñ3 ते (for रणे) B3 प्लवगेश्वराणां, B4 प्लवगास्तदा रणे (for प्लवगेश्वरा रणे) —(1 4) Ñ3 बलेषु V बल हि (for बलानि)]

—After 27, D7 G3 ins

889* धकम्पनसमादिष्टा विविधायुधयोधिन ।

—D7 G3 cont, while D4,6 11 T G1 2 M ins after 27

890* ममन्थु राक्षसास्तत्र वानरा गणशो भृशम् ।

[D4 7 8 T1 G2,3 M3 राक्षस (for राक्षसान्) M1 2 सर्वान् (for तत्र) D8 7 T2 वानरान्, D6 T2,3 G1 हरयो D4 हरीन्, G2,3 M3 सैन्य (for वानरा) G1 M3 गजशो (for गणशो) D10 11 M1,2 Ch t गणमहत्सैन्य (for the post half) ✽ Cm t cite Kataka ममन्थुरित्यत्रैव सर्गसमाप्तिरिति कतक ✽]

Colophon D1 om (cont the Sarga) —*Kaṇḍa name* Ñ B1 2 D4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 6 10 11 अकम्पननिर्याण, D6 अकम्पनयुद्ध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B3 D2 6 8 12 13 om Ś1 D3 2 31 Ñ2 V3 B4 29 V1 30 B1 28 B2 27, D6-7 10 11 T1 2 G M 55, T3 56 —After colophon D3 concludes with राम, while G M1 2 4 conclude with श्रीरामाय नम

44

D1 continues the previous Sarga Cr is missing for Sarga 44 but wrongly reads st 15 19 22 and 27 only after l 134 of App I (No 26) Before 1, D13 erroneously ins 896*

1 Cv is missing for 1-15a (cf v l 43 1) —a) D5 7 8 11 Ck तु Cg t as in text (for तद्) ✽ Ck तु दृष्ट्वा सुमहदित्यादि । अत्र च सुधा सर्गमविच्छिन्दन्ति ✽ —For 1ab Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

891* रक्षसा वानरैर्दृष्ट्वा सुमहत्कदन कृतम् ।

[After the prior half, D3 ins

891(A)* सबलो प्लवगमे (subm) ।
सचेल्य सचेल्य सारे (sic)

Ñ3 V3 B3 4 D3 कदन सुमहद् (by transp)]

—c) Ñ V B3 4 क्रोधमाहारयतीव्र (B3 °च्छिद्र (sic)) D3 क्रोध चक्रे ततस्तीव —d) Ś B3 D1 2 3 8 12,13 तेषा, Ñ1 B2 T2 युद्ध, V3 मानन्, G (ed) रणे (for युधि) Ñ V B3-4 तस्मिन् (for तीव्रम्) D2 तेषां तीव्र प्रकंपन

2 ab) B1 D1 3 वेगस्, D13 वेगैस् (for रूपस्) Ś D2 8 12 क्रोधान्मारुतवेगस्तु V1 2 क्रोधेन महताविष्टो (for ab) G2,3 M1 2 धून्वन् (for धुन्वन्) Ś D2 13 धुन्वन्धनु रनुत्तम, G (ed) प्रगृह्य सशरं धनु (for b) Ñ1 B3 D4 क्रोधसंरक्तनयनो गृहीत्वा कार्मुकोत्तमं —c) D1 दृष्ट्वा (sic) Ś B4 D1-3 8 12,13 M1 2 तत् (for तु) D12 कुशल (for शत्रूणां) Ñ V B2 3 D3 रिपूणां (V3 B1 2 विपुलं, D4 रूपीणां) प्रेक्ष्य तत्कर्म, G (ed) रिपूणां च बल प्रेक्ष्य —d) Ñ V B2,3 D4 स्वरितो (for वाक्यम्) —After 2, Ñ V B2 3 D4 ins while B1 ins l 2 after 3

892* मयि तिष्ठति दाशुष्म नामी वानरपुंगवा ।
प्रभावे वतयिष्यन्ति सैन्ये मम युद्ध संहे ।

[(1 1) Ñ3 B3 मे (for [अ]मी) D4 वानरर्षभा —(1 2) B2,3 प्रभुत्व (for प्रभावे) Ñ3 B3 D4 G (ed)]

G 6 30. 4
B 6 56 3
L 6 31 3

तत्रैव तावत्त्वरितं रथं प्रापय सारथे ।
एतेऽत्र बहवो घ्नन्ति सुबहून्राक्षसान्रणे ॥ ३
एतेऽत्र बलवन्तो हि भीमकायाश्च वानराः ।
द्रुमशैलप्रहरणास्तिष्ठन्ति प्रमुखे मम ॥ ४
एतान्निहन्तुमिच्छामि समरश्लाघिनो ह्यहम् ।
एतैः प्रमथितं सर्वं दृश्यते राक्षसं बलम् ॥ ५
ततः प्रजविताश्वेन रथेन रथिना वरः ।
हरीनभ्यहनत्क्रोधाच्छरजालैरकम्पनः ॥ ६
न स्थातुं वानराः शेकुः किं पुनर्योद्धुमाहवे ।
अकम्पनशरैर्भग्नाः सर्व एव प्रदुद्रुवुः ॥ ७
तान्मृत्युवशमापन्नानकम्पनवशं गतान् ।
समीक्ष्य हनुमाञ्ज्ञातीनुपतस्थे महाबलः ॥ ८
तं महाप्लवगं दृष्ट्वा सर्वे प्लवगयूथपाः ।
समेत्य समरे वीराः सहिताः पर्यवारयन् ॥ ९

प्रसभ(B3 °भसा) भर्तुः(G [ed]कर्तुः)प्रियकृतिः (for the prior half) G (ed) सैन्य (for सैन्ये) N B4 D1 हिम्य मम ह(D4 च मम)द्गुरुः (for the post half)]

—Thereafter B4 repeats 3ab (var)

3 B4 repeats 3ab (var) after 892* —ab) N V B1.3.4(second time) D4 मत्र (for तत्र) D4 तावत् (for तावत्) V B3 D6-11 T1 त्वरित Ñ1 D4 नय मे सारथे रथ; N3 V B3.4(second time) सारथे नय मे रथं (for b) Ś B1.4(first time) D1-3.5.7.9.10 त्र(D11 त)त्रैव त्वरितं याहि सारथे यत्र वानराः —N3 om (hapl) 3cd B4 reads 3cd after 4 D13 reads 3cd after 5ab —c) N1 D4 हि, T3 च (for ऽत्र) D6 G1 ये(G2 ते) यत्र, G3 M3 यत्रैते (for एतेऽत्र) Ś B1.4 D1-3.5.7.9.10.11 हि सहिताः V B1.3 हि दृश्यो; D3.8.11 च बलिनो (for ऽत्र बहवो) D4 महान् (sic) (for घ्नन्ति) G3 यत्रैते दृश्यो घ्नंति —d) N3 V B3.4 D4 राक्षसीचरान् (for राक्षसान्रणे) —After 3 B4 ins 1 2 of 893*

4 Ś B1 D1.3.5.10.11 om 4 —a) Ñ3 V B1 हि; D2 न (sic) D3.11 Ct च (for ऽत्र) N1 B3 D4 म(D4 द[sic])दृशो; D6 T2.3 G1 ये(T3 ते) स(D3 य)त्र (for एतेऽत्र) N V B3.4 D4.6 च D7 [s]त्र; D8-11 T3 Ct वा (for हि) B3 भूत ब्रतिवद्धबल ⊛ Ct वानरा वैवस्वत्सूर्ये ⊛ —b) N3 V D7.10.11 T1 भीमकोपाद, B4 भीमाकाराः; D1 भीमवेगाश्च, B4 हि (for च) M1.3 उत्तमा (for च वानराः) —After 4 B4 reads 3cd

5 a) M3 हि तान् (for एतान्) —b) D6 T3 M3 समरे N3 V B1.3.4 D1.3.11 रणे, D5 तद्वै (for ह्यहम्) N1 B3 D4 समरे शीघ्रकारिणः —After 5ab D13 reads 3cd —c) D6.7 T3 G1 M3 एतद्; Ck.t as in text (for एतै) —d) G3 राक्षसा (for राक्षसं) D7-11 T3 राक्षसा दृश्यते बलं —For 5cd Ś N V B D1-4.5.7.9.10 subst

893* एतैर्हि राक्षसानीकं सुमहत्कदनं कृतम् ।

[B4 च D1 तु (for हि) Ñ3 V1.3 B1.4 D4-[त]नीकं Ñ1 V3 B3 D4 कृत हि(V3 D4 °तं हि)रक्ष सुमहत्, V3 V1.3 B3.4 कृतहि(B4 °त हि)तमन्तर, D1.3 कदने सुमहत्कृतं (for the post half)]

6 a) T1 तत्र Ś3 D6 प्रजवित, D1 तु जवित; D1.7-11 T3 प्रच(D1 °ज)लित; D6 T3 G3 M3 प्रजवन (for प्रजवित) —b) B1 सुवर्णवर्णा (unmetric) (for रथिनां वर) —After 6cd B4 repeats (m) 883*, 25 885* and 24 of 43 —c) Ñ3 V B1.4 D7-11 T3.3 अभ्यपतत् (for °हनत्) V1 D4 कोपात्; D7-11 दृष्ट्वा; D1 क्रुद्ध, T3 घोरान् (for क्रोधात्) N1 B3 D4 हरीणामग्रतः क्रुद्धः; G1 परिरभ्य हरीन्क्रोधात् —d) Ś D1-3.5.7.9.10 किरन्बाणान् N1 B3 D4 शरवर्षं; B1 वज्रवास्तत्र (for शरजालैर्) D5(m after corr as in text) अनेकं (for अकम्पन) —After 6 D6 ins

894* वानरान्नाशयामास मत्युरसु महाबलः ।

7 a) D13 om (hapl) न स्थातुं वा Ś D1.5.13 न शेकुर्वानरा स्थातुं —b) D13 तु ***म् —c) B1 भिन्ना (for भग्ना) —d) N3 V3 B3 D4.5 ...-11 T3.3 [स]मि; D3.5 T3 G1.3 M1.3 वि (for प्र) Ś D1.3 द्रुद्रुवुस्ते दशो दश, D4 दुद्रुवु सवानरा

8 a) G1.3 पाशम् (for -वशम्) N1 B3 D4 तान्दृष्ट्वा वानरांस्त्रस्तान् —b) Ś D1.3.11 M3 शराहतान्; V1 D1.5 -वशानुगान् V3 D7-11 -शानुगान् (for -वशं गतान्) B1 वानरान्वीक्ष्य संयुगे D1 तत्रावेक्षत्सगणान् —c) D4 सख्ये, D13 जाती (sic) (for ज्ञातीन्) —d) Ś B1.3 D1-3.5.7.9.10.13 समतस्थे N V1 B1.3 G1 समवस्थे; D4 क्रुद्ध स्तत्र Cg.k.t उपतस्थे (as in text) —After 8 Ñ3 V B1.4 D13 ins

895* तस्य मायावके दृष्ट्वा तत्र कोपसमन्वितः ।

—After 8 B3 reads (m) 13cd-14ab for the first time repeating them in their proper place and after the first occurrence of 14cd reads 15-17

9 Ñ1 D4 om 9-13 B1 om 9-10 —a) D13 दृष्ट्वा —b) Ñ3 V1.3 B1.4 D7-8 प्लवगसत्तमा; V3 B1 D1.3.5.7.9.10 M1.3 तं प्लवगश्रेष्ठा(V1 B1 D13 °श्रेष्ठं), D1 वानरयूथपा —D13 repeats wrongly 9cd after

व्यवस्थितं हनूमन्तं ते दृष्ट्वा हरियूथपाः ।
बभूवुर्बलवन्तो हि बलवन्तमुपाश्रिताः ॥ १०
अकम्पनस्तु शैलाभं हनूमन्तमवस्थितम् ।
महेन्द्र इव धाराभिः शरैरभिववर्ष ह ॥ ११
अचिन्तयित्वा बाणौघाञ्शरीरे पतिताञ्शितान् ।
अकम्पनवधार्थाय मनो दध्रे महाबलः ॥ १२
स प्रहस्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
अभिदुद्राव तद्रक्षः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ १३
तस्याभिनर्दमानस्य दीप्यमानस्य तेजसा ।
बभूव रूपं दुर्धर्षं दीप्तस्येव विभावसोः ॥ १४
आत्मानं त्वप्रहरणं ज्ञात्वा क्रोधसमन्वितः ।
शैलमुत्पाटयामास वेगेन हरिपुंगवः ॥ १५
तं गृहीत्वा महाशैलं पाणिनैकेन मारुतिः ।
विनद्य सुमहानादं भ्रामयामास वीर्यवान् ॥ १६

G 6 30 6
B 6 56 16
L 6 32 15

896* G3 repeats wrongly 9^{c}–10^{b} after 10^{cd} —^{a}) Ś B1 D1 . 8 12 13 वीर, M5 शूरा —^{b}) Ś D1 . 12 सहसा, D1 ससैता, M1 . 2 सहसा (for सहिता) Ñ2 V2 B1 . 4 सवत (B3 °त्र) समवारयन

10 N1 B2 D4 om 10 (cf v l. 9) —^{a}) D5 T1 M3 समवस्थित(D5 °त) (for व्यवस्थित) —^{b}) D6 T1 त, Ck t as in text (for ते) D7 . 11 G1 M3 ते(D6 G1 M3 त) दृष्ट्वा(D7 °ष्ट्वा च [hypm]) प्लवगर्षभा —For 10^{cd}, Ś N2 V B1 . 4 D1–3 . 5 12 13 subst

896* हनूमन्त च ते दृष्ट्वा बभूवुर्हरियूथपा ।

[N2 V1 B1 . 4 D5 तु ते V2 . 3 B3 ततो D1 . 2 च त, D13 तु त (for च ते) N2 V B2 . 4 बलिन (for बभूवुर्) B1 शुशुभु समुपस्थित (for the post half)]

—Thereafter D13 repeats wrongly 9^{cd} while G3 repeats wrongly 9^{c}–10^{b} after 10^{cd} —^{a}) Ś B1 D1–3 5 12 13 वित्रस्ता(Ś1 °त्रास्ता, B1 D2 . 3 13 °त्रस्ता, D3 °ध्वस्ता) वलिन सर्वे, N2 V B1 . 4 अभवन्बलवन्तस्ते —^{d}) Ś D6 11 वेगवत्तम्, D8 हनूमतम् D1 उपागता, D5 T1 M3 समाश्रिता, Ck t as in text (for उपाश्रिता)

11 N1 D4 om 11 (cf v l 9) —^{a}) B2 शिला हस्त (for तु शैलाभ) —^{b}) V B1 D6 T2 उपस्थित, D1 महस्थित (sic) —^{c}) D12 T1 G2 M1 . 3 5 महद्रमिव —^{d}) D13 शरैरपि G2 शरजालैर् Ś B1 D1 . 3 5 12 13 त D1 च (for ह) N2 V B2–4 शरवर्षैर्(V2 °षम)वाकिरत्

12 Ñ1 D4 om 12 (cf v l 9) —^{a}) Ś B1 D1 . 2 12 13 तान्बाणान्, Ñ2 V B2–4 बाणास्तान् (for बाणौघान्) —^{b}) T2 शरीर Ś D1 3, 12 13 पतत, N2 V D6 7 9–11 T1 . 2 G M1 . 3 पातितान् (for पतितान्) N2 V B2–4 बहून् D2 स्थितान्, D9–11 T2 कपि, G2 शरान् (for शितान्) B1 सर्वांश्च हनुमांस्तदा —Ś1 repeats wrongly 12^{c}–17 after 898* —^{d}) G (ed) दधे (for दध्रे) V1 महाकपि (for °बल) Ś V2 B1 D1–3 5, 12 13 महात्मा विदध मन

13 N1 D4 om 13 (cf v l 9) —^{a}) B2 प्रहस्य तु ; D3 महेन्द्रस्य D1 . 2 G1 . 2 त प्रसद्य, D1 सप्रहस्य, T2 प्रहस्य स (by transp) —^{b}) V2 B3 D2 पवनात्मज ; B1 वानराधिप —B3 reads (m) 13^{c}–14^{b} for the first time after 8 repeating them here —^{c}) Ñ2, वेगेन (for तद्रक्ष) Ś B1 D1–3 5 12 13 रक्षस्तदभिदुद्राव

14 Ñ1 reads 14 after 24^{ab} V2 repeats 14 (var) after 24^{ab} B3 reads (m) 13^{c}–14^{b} for the first time after 8 repeating them here and reads 14^{ab} for the third time and 14^{cd} for the second time after 24^{ab} D4 reads 14 after 24 —^{a}) Ś Ñ2 V1 2(first time) 3 B1 2 3(first and second time) 4 D2 . 9–13 T1 [भ]थ, N1 V2(second time) B3 (third time) [प्]व, D4 [प्]व (for [भ]भि) Ś1 D8 12 नदमानस्य D6 नयमानस्य (sic) —^{b}) N2 रावण स्याति (for दीप्यमानस्य) B1 सयुगे (for तेजसा) —After the first occurrence of 14^{ab} B3 reads 15-17 —^{d}) Ś N1 V2(second time) B1 D1–4 8 12 13 शक्र (D4 रुद्र)स्येवोद्यताशने, Ñ2 V1 2(first time) 3 B2 3 (first time) 4 कालान्तकयमोपम, B3(second time) कालस्येव दिवस्वत —After the first occurrence of 14^{cd} B3 ins

897* आजगाम महात्मान पाणिनैकेन वीर्यवान् ।

15 B4 reads 15–17 after the first occurrence of 13^{c}–14^{b} —^{a}) Ś1 N2 V B1 2 4 D1–4 . 12 13 T2 M3 चा(Ñ2 V B2 4 M3 अ)प्रहरण N1 B2 D4 प्लवगमवल दृष्ट्वा —^{b}) Ś D2 8 12 दृष्ट्वा, N1 ज्ञाति, Ñ2 V D1 3 4 D2 8 12 बुद्ध्वा, B3 तत (for ज्ञात्वा) B3 D2 12 कोप (for क्रोध) D1 अथ बुद्धिसम° —^{c}) Ś D8 12 सालम्, V1 2 B2 4 D1 3 12 शालम् (for शैलम्) Ñ1 उत्पातयामास —^{d}) G1 M5 हरिणा वर (metri causa) (for हरिपुगव) Ś V B1 2 4 D1 3 8 11 12 गिरिशृङ्गमिवोच्च(V1 2 B1 °च्छ, V2 B1 2 D2 3 12 °च्छ्रित D1 °ग्र)त, N D4 महामेरु (N2 °गिरि)गिरो(D4 °समु)च्छित । B2 महादेवमिवोच्छ्रित & Cv येनेन हरिपुगव इति सम्यक्पाठ &

16 For sequence in B3 cf v l 15 D4 reads 16 twice (var) —^{a}) D6 11 T2 गृहीत्वा तु (for तं गृहीत्वा) Ś1 B2 3 D1–3 5 12 13 महाशा(Ś1 D12 13 सा)ल, D4 महच्छैल —^{b}) N2 V1 2 B3 4 वीर्यवान् (for मारुति)

G 6, 30 17
B 6 36 17
L 6 32 16

ततस्तमभिदुद्राव राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ।
यथा हि नमुचिं सङ्ख्ये वज्रेणेव पुरंदरः ॥ १७
अकम्पनस्तु तद्दृष्ट्वा गिरिशृङ्गं समुद्यतम् ।
दूरादेव महाबाणैरर्धचन्द्रैर्व्यदारयत् ॥ १८
तत्पर्वताग्रमाकाशे रक्षोबाणविदारितम् ।
विकीर्णं पतितं दृष्ट्वा हनूमान्क्रोधमूर्छितः ॥ १९
सोऽश्वकर्णं समासाद्य रोषदर्पान्वितो हरिः ।
तूर्णमुत्पाटयामास महागिरिमिवोच्छ्रितम् ॥ २०
तं गृहीत्वा महास्कन्धं सोऽश्वकर्णं महाद्युतिः ।
प्रहस्य परया प्रीत्या भ्रामयामास संयुगे ॥ २१
प्रधावन्नुरुवेगेन प्रभञ्जंस्तरसा द्रुमान् ।
हनूमान्परमक्रुद्धश्चरणैर्दारयत्क्षितिम् ॥ २२

—V₃ B₃.₄ om (hapl ?) 16^cd B₃ reads in marg from 16^c up to 898* —^e) D₆ (both times) तु (for सु) D₆₋₈ ₁₁ T G₂.₃ M₃ स विनद (for विनद सु) B₃ सुमहद्वाद —^f) V₂ त्रासयामास (for भ्रामयामास) Ś Ñ₁ V₁ B₁ D₁ ... त्रासयामास राक्षसान् (D₁₃ °स) D₆ (first time) महामेरुसमुच्छ्रित

17 For sequence in B₃ cf v l 15 D₃ reads 17 in marg (cf v l 16) —^a) D₆ अति (for अभि) —^b) Ś Ñ₁ V₁ B₁.₂ D ... विशाचरम् (for राक्षसेन्द्रम्) D₆ सकम्पयद् (s c) —Ś₁ om (hapl ?) from 17^c up to l 2 of 898* —^c) D₇.₁₀.₁₁ G₁ M₃ पुरा (for यथा) Ś₁ Ñ V B D₁ ... निहतं न (Ñ₁ B₃ D₂ हनुमान्) सुत्रं च्छ्रद्द —^d) Ś₁ B₁ D₁₋... वज्रपर्वेन्द्र इवाहवे Ñ V B₃₋₄ D₆ यथा वज्री महाहवे (D₆ °ब्रह्म) —After 17 Ś₁ B₁(m) D₃₋... ins Ś₁ ins l 3 4 after 17^cd (owing to om) while V₁ ins l 1 after 17 cont l 4 after 899* and ins the prior half of l 3 after the second occurrence of 18

898* तमुद्यम्य महानादं भ्रामयामास मारुतिः ।
भ्राम्यमाणे स चिच्छेद शरैः शालमकम्पन ।
विच्छन्नं कर्म तद्दृष्ट्वा हनुमानतिविस्मितः ।
समुद्यम्य गिरेः शृङ्गं प्रयेषयामास तम् ।

[Ś₁ om l 1-2 —(l 1) Ś₁ D₁.₁₁ महानाद —(l 2) B₁ D₃ भ्राम्यत D₆ च (for स) Ś₁ D₁.₃₃ सालम्, L (ed) शाल्म् (for शालम्) —(l 3) V₁ B₁ D₁ ... विच्छं (for विच्छन्न) —D₆ om (hapl) from तद्दृष्ट्वा up to महान्तं in 18^a D₁.₁₁ दृष्टे (for दृष्ट्वा) —After the prior half V₁ repeats 19^a B₁ D₁.₁₁ महत् D₃ अव (for अति) —(l 4) V₁ B₁ D₁.₃₃ स(D₁ त)मुद्यम्य (B₁ D₁ °म्य) (for समुद्यम्य) D₁ -मानावद (for ... तम्) —After l 4 V₁ repeats 18 (var)]

—Then Ś₁ repeats wrongly 12^c-17 and 898*

18 D₆ om up to महान्तं in 18^a (cf v l 898*) V₁ repeats 18 (var) after l 4 of 898* —^a) Ñ V₁ (both times) ... B₃₋₄ D₃₋₅ ... T G₁ M₃ तु, C₁ ... as in text (for तद्) Ś D₁.₃₃ तरो दृष्ट्वा —^b) V₁ (first time) ... D₁.₃ G (ed) महान्तं (G [ed] °न्तं) ते

D₆ गिरे द्रुमं T₁ समुद्धृत (for समुद्यतम्) —^c) Ś B₁ D₁ ... T₃ G₁ M₁ ... महारणम् V₁ (first time) ... B₃.₄ चक्रत (V₁ °त तु [hypm]) त D₆ व्यापादयत्

19 ^a) Ñ₁ V B₃.₄ D₁₋₁₁ T₁ G₁.₂ M₁ C₁ ... C₁ as in text (for तद्) V₁ महायक्षम्, V₃ B₃ G (ed) महाद्रिं (V₁ °का G [ed] °द्रि) मम् (for पर्वताग्रम्) B₁ महाशालं तम् D₆ तरुदैत्यम् D₁ तं पर्वतपाकारं —^b) V₃.₄ G₁ राक्षसैर्द्रण (G₁ °द्रुम) (for रक्षोबाणवि) ^c D₁ D₁ रक्षोबाणे समाहतं B₁.₄ M₁ राक्षसेन विद्धा (B₁ विद्धा) रितं —D₆ विदीर्णं D₁ T₁.₃ G₁ M₁ विदीर्णं, D₁₁ विकीर्णे (sic) D₁ T₁ G₁ पवतं (for पतितं) —^d) Ś N V₁ (both times) ... B D₁ ... विस्मितोऽभवत् (for क्रोधमूर्छित) —After 19 ... V B₃.₄ ins

899* भूयोऽपि तद्भयार्थाय विस्मितोऽयं महाबल ।

[N₁ B₃ अत्र (for ...)]

—Then V₁ cont l 4 of 898* repeats 18 ins the prior half of l 3 of 898* and repeats 19^c

20 ^a) N₁ V₃.₄ B₃ D₁₋₁₁ T₁ M₁ समा(B₁ उपा)द्य (for समासाद्य) —^b) D₆ (स)भवत् D₆ बली (for हरिः) D₆ रोषदर्पकृतश्रम —^c) G₁ त्रासयामास —^d) D₆ गिरिशृङ्गम् (for महागिरिम्) Ś B₁ D₁₁ गिरिशृङ्गमिवोच (B₁ °रो समुच्छ्रि)त —For 20 V₃ B₃.₄ subst

900* सोऽश्वकर्णं महावेगा महात्मानमुपाद्रवत् ।

[Ñ₁ B₃ महावेग B₄ महावेगा]

21 B₁ om 21-22^b —^a) Ś Ñ V₁.₃ B₃.₄ D₁.₃ ... महाकायम् V₁ V₃ °काय ₁ B₄ °मानम् (for °स्कन्धं) —^b) Ś Ñ₁ V₁.₃ B₃.₄ D₁ ... अश्वकर्णं Ñ₁ सहकर्णं (s c) B₁ महाश्व ₁ D₆ °गिरि (for °द्युति) —G₁ illeg for ^cd —^c) V₃.₄ D₆₋₁₁ T₁.₃ प्रद्युम्य D₆ G₁ M₁.₃ प्रहृष्ट Ś V V₁ B₁ D₁₋... परमप्रीत (V₁ V₃ B₃ °प्रीत) (for परया प्रीत्या) —^d) D₆ भीमवत् D₆ ₁₁ युद्धं (for संयुगे)

22 B₁ om 22^ab (cf v l 21) —^a) D₁.₃₃ T G₁.₂ M K (ed) L (ed) द्रुम D₆ दृष्ट्वा (for प्र) B₁ प्रधावमानो वनेन —^b) B₁ प्रभंजन् D₁ ... भंजन् D₁₁₋... T₁.₃ G₁ प्रभंज (for प्रभञ्जं) Ś V V₁.₃

गजांश्च सगजारोहान्सरथान्रथिनस्तथा ।
जघान हनुमान्धीमान्राक्षसांश्च पदातिकान् ॥ २३
तमन्तकमिव क्रुद्धं समरे प्राणहारिणम् ।
हनूमन्तमभिप्रेक्ष्य राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ॥ २४
तमापतन्तं संक्रुद्धं राक्षसानां भयावहम् ।
ददर्शाकम्पनो वीरश्चुकोप च ननाद च ॥ २५
स चतुर्दशभिर्बाणैः शितैर्देहविदारणैः ।
निर्बिभेद हनूमन्तं महावीर्यमकम्पनः ॥ २६
स तथा प्रतिविद्धस्तु बह्वीभिः शरवृष्टिभिः ।
हनूमान्ददृशे वीरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २७
ततोऽन्यं वृक्षमुत्पाट्य कृत्वा वेगमनुत्तमम् ।
शिरस्यभिजघानाशु राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ॥ २८

G 6 30 28
B 6 56 29
L 6 32 28

B2-4 D1.3.8.12.13 जघान्, D4 परमान् (for तरसा) V1 प्रभञ्जनसुतो बली, G (ed) भञ्जयन्नपरानिव —c) D6 अथ सक्रुद्धः (for परम°) —d) Ś1 B1 D1-3.6.12.13 कपयन् (for दारयन्) Ś N V B2.3.4 D1-4.7-11 मही, M3 (also as in text) भृश (for क्षितिम्) B3 पुप्लुवे सननाद च ※ Cv g चारणे चरणन्यासे । (Cg दारयन्) अदारयत्।, so also Cm t ※

23 Ś D3.12 om 23ab —ab) Ñ1 वारणान्स, Ñ2 V स गजान्स, B2.3 D2 M3 स गजाश्च, B4 राक्षसान्स, T3 गजानां स (for गजांश्च स) B1 D1.3.13 राक्षसान्सहया(D1 °महा)रोहान् (for b) B3 G1 M1.2 रथांश्च (for सरथान्). D3.6.9 T1 G2.3 तदा (for तथा) Ñ1 B2 सह(G [ed] रथ)वाजिन, B4 D3.8.13 सहयद्वि(D1 °यान्द्वि)पान् (for रथिनस्तथा) B1 सरथांश्च सहद्विपान् (for b) D4 राक्षसान्सहयान् ※※※रथान्सहयाञ्जिन —c) G1 जगाम (sic), M3 जहार (for जघान) N1 B3 वीरान्, Ñ2 V B2 क्रुद्धो, D4 वीर, D7.10.11 भीमसन्, G3 दानान् (sic), M1.2 वेगाद् (for धीमान्) Ś D3.12 परमक्रुद्ध, B1.4 D1-3.12 समरे युद्ध (for हनुमान्धीमान्) —d) N2 V B1 पदा(V1 °दा [sic])तिन, D5.7.9-11 T1 M3.4 (before corr as in text) पदाति(D6 °तु)गान् Ś B1.4 D1-4.8.12.13 पदातींश्चापरान्बहून्, N1 B3 पदातीनपरांश्च ह(B3 °स्तथा) —After 23 N2 ins

901* तत्र शरै सुतीक्ष्णाग्रैराशुगैरग्निवर्चसै ।
निर्बिभेद महादीप्तो हनूमन्तमकम्पन ।

24 Ś D3.12 om (hapl ?) 24 Ñ2 reads 24 after 26 —b) Ñ1 V1.2 D9-11 सङ्ग्रामे (for समरे) —After 24ab Ñ1 reads 14, V2 repeats 14 (var) while B3 reads 14ab for the third time and 14cd for the second time —B2 om (hapl) 24d–25c —d) B1 च प्रदुद्रुवुः, G (ed) दुद्रुवुः पुनः —After 24 D4 reads 34

25 N1 B3 om 25a (for B3, cf v l 24) —a) Ś B4 D1.3.8.12.13 सरथ (for सक्रुद्ध) Ñ1 V1.2 B1 आपतन्तं तत क्रुद्ध, D4 हनूमन्तमभिप्रेक्ष्य (=24c) M3 समापतन्तं तु क्रुद्धं —b) Ñ2 B1 रक्षसां तु B4 नुभयदं (sic) (for भया°) D11 राक्षसांश्च पदातिगान् (=23d [var.]) —d) B1 T1 G2 चुकोप, B4 D7.9-11 चुक्षोभ, D4 चुक्रोश D3.13 स, D2 न (for first च) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 महाबल (for ननाद च)

26 a) B1 स च दशभिर् (for चतुर्दशभिर्) —b) Ś Ñ1 D3.12 विशिखैर्मर्मे(Ñ1 °देह)भेदिभि, Ñ2 V B D1-3.13 निशितैर्मर्मे(B1 D1.3.13 °देह)भेदिभि, D4 विशेषैर्हेमभेदिभि, D5.9-11 नि(D5 om [subm])शितैर्देहदारणै —c) Ñ2 V B3 D9-11 T1 G1 महावीर्य(V1.2 °र्या) (for हनूमन्त) Ś Ñ1 B1.2.4 D1-4.8.12.13 बिभेद सु(D1 स, D4 च)महावीर्य(D2.4 °र्या) —d) Ś N V B D1-3.8-13 T1 G1 हनूमन्तम् (for महावीर्यम्) G (ed) स्वनवरे (for अकम्पन) D4 हनूमत विकम्पन —After 26, N1 reads 24

27 a) Ñ1 B1.3 D6.7 T2.3 M3 तदा Ś Ñ1 B1 D3.8.13 तेन विध्वस्तो, Ñ2 V B2-4 D1.3.4.13 तेन विद्धस्तु, D6 प्रतिबद्धस्तु, D9-11 T1 निमग्नेषुस्तु, M1.2 प्रतिविद्धाङ्गो (for प्रतिविद्धस्तु) —b) D6.7 T2 G M1.2.3 बहुभि (for बह्वीभि) Ś N1 B1 D1.3.4.8.12.13 बहुभिर्मार्गणै शितै, Ñ2 V B1-4 शरैरतिशितैस्तो(B4 °विषो)पमै, D4 बहुभि र्मर्मगै शरै, D9-11 T1 नाराचै शिलशि(T1 शरप)ति भि —d) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 रुधिरेण समुक्षित —After 27, Ñ1 B2.3 D2.4 ins while D9-11 S cont only l 2 after 903*

902* स मार्गणैर्विद्धसर्वाङ्गो बहुभिर्देहदारणै ।
पुष्पिताशोकसंकाश प्रबभौ हनुमांस्तदा ।

[(l 1) B1 विवर्ष (hypm) (for विद्ध) D4 स तु मार्गणैर्निर्भिन्नाङ्गो (for the prior half) D4 देव (sic) (for देह-) —(l 2) B3 शरभो (sic) (for प्रभौ) D4 तदा (for तत) D4 हनूमाञ्छोणितोक्षित D9-11 S विधूम इव पावक (for the post half)]

—After 27, D9-11 S ins

903* विरराज महावीर्यो महाकायो महामना ।

[D4 T1 M3 महाकायो महावीर्यो (by transp) D9-11 T2 महाबल (for °मना)]

28 a) Ś Ñ1 B1.4 D1-4.8.12.13 तरसाद्य सहसा(Ñ1 D2 सुमहा, D4 च महा) वृक्ष, Ñ2 V B2 भयोत्पाद्य(V1 °त्पाट्य) स स वृक्ष, B3 तरसाथ सुमहावेगं (sic) —b) D6 मत्वा (sic) (for कृत्वा) D4 वेगसमुत्तम —c) D4

G 6 30 29
B 6 56 30
L 6 32 29

स वृक्षेण हतस्तेन सक्रोधेन महात्मना ।
राक्षसो वानरेन्द्रेण पपात च ममार च ॥ २९
तं दृष्ट्वा निहतं भूमौ राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ।
व्यथिता राक्षसाः सर्वे क्षितिकम्प इव द्रुमाः ॥ ३०
त्यक्तप्रहरणाः सर्वे राक्षसास्ते पराजिताः ।
लङ्कामभिययुस्त्रस्ता वानरैस्तैरभिद्रुताः ॥ ३१
ते मुक्तकेशाः संभ्रान्ता भग्नमानाः पराजिताः ।
स्रवच्छ्रमजलैरङ्गैः श्वसन्तो विप्रदुद्रुवुः ॥ ३२
अन्योन्यं प्रममन्थुस्ते विविशुर्नगरं भयात् ।
पृष्ठतस्ते सुसंमूढाः प्रेक्षमाणा मुहुर्मुहुः ॥ ३३
तेषु लङ्कां प्रविष्टेषु राक्षसेषु महाबलाः ।
समेत्य हरयः सर्वे हनूमन्तमपूजयन् ॥ ३४

[श]थ (for [शा]शु) —^{d}) Ś N V1 2 B D1-4 8 11 12 निशाचरम् B1 मनुत्तम (for मकम्पनम्) —After 28 D4 reads 30^{cd} 32 and 31^{ab} while D6 reads 30^{cd} for the first time repeating it in its proper place

29 Ś D1 8 10-12 om (hapl) 29^{c}-30^{b} —^{c}) T1 [शा]हतस् (for हतस्) —For 29^{cd} Ñ V2 3 B3 4 subst

904* स वृक्ष शिरसा घोर प्रगृह्य प्लवगेरितम् ।

[Ñ1 सुमहाघोर प्रगृह्य]

while V1 B1 4 D2-4 12 subst

905* तेन वृक्षप्रहारेण वज्रेणेवाभिवीनदा ।

[V1 D2 विद्धो यथा B4 D2 12 (ह)व विन्नो(B4 सहो) जसा L (ed) [ह]वाविरहमा (for [ह]वाभिताजसा)]

—^{c}) Ñ1 B2 तरुवेगे(B2 °घाते)न Ñ2 V2 3 D2 सहसा भूमौ (for वानरेन्द्रेण) —^{d}) V1 B1 4 D2-4 12 प्रपितो यमसादन

30 Ś D1 8 10-12 om 30^{ab} (cf v l 29) —^{a}) B1 4 D2 ते (for तं) Ñ V B D2 4 12 M1 2 पतित (for निहत) —^{b}) Ñ V B D2 4 12 कपमानम् (for राक्षसेन्द्रम्) —D4 reads 30^{cd} 32 and 31^{ab} after 28 D6 repeats 30^{cd} here (cf v l 28) D9 reads 30^{cd} twice D11 repeats wrongly from 30^{c} up to ते मुक्तकेशा in 32^{a} after 34^{ab} —^{c}) T2 वानरा (sic) (for राक्षसा) —D11 om (hapl) 30^{d}-31^{a} —^{d}) G1 भूमिकम्प Ś B1 4 D1 8 6 12 नगा इव, Ñ2 V B2 यथा नगा (for इव द्रुमा) Ñ1 B2 वृक्षति स छिन्नो द्रुम, D2 वानरैरर्दिता भृशं

31 D12 om 31^{a} (cf v l 30) For sequence in D4 cf v l 30 —^{b}) N2 V B2 महाबला (for पराजिता) —B1 D1 om (hapl) 31^{c} 32^{b} G2 reads 31^{cd} twice —^{c}) Ś B4 D1 8 10 12 प्रविविशुस् (for अभिययुस्) D2 नगर D4 12 T2 1 M1 प्रासाद (for त्रस्ता) N1 B2 पतति सा, N2 V B3 मुक्ता जग्मुर् (for त्ययुस्त्रस्ता) D4 लंका प्रति पतति स —^{d}) N1 B2 D2 अर्दिता भृशं N1 V2 3 B3 अभिपीडिता G1 3 M1 समभिद्रुता (for तैरभिद्रुता) Ś V1 B4 D1 8 10 12 हन्यमाना प्लवगमै

32 B1 D1 om 32^{ab} (cf v l 31) For sequence in D4 cf v l 30 —^{a}) D4 मुक्तकेशा Ś D1 8 8 11 12 सविग्ना, B4 समग्रा (for संभ्रान्ता) —^{b}) Ś B4 D12 भज्यमाना (for भग्नमाना) M1 2 हन्यमाना प्लवगमै —^{cd}) B1 D9-11 G2 भयाच्, D6 T2 3 उत्थाय, G1 प्रभाव (for स्रवच्) B1 D2 गात्रै (for अङ्गै) Ś D1-4 12 13 भयाच्छ्रम(D1 °स्वेद)दिग्धाङ्गै, B4 ते भयाच्छ्रमजै गात्रै, M2 भयाच्छ्रमजलैश्चै (for °) D9-11 प्रसवन्दिविंदुवु (for ^{d}) N V B1 2 D4 G (ed) भीता वि(G [ed] भयाद्वि)वर्णवदना श्वसतो नष्टचेतस (V2 °न)

33 ^{a}) Ś D1 8 12 अभिनद्(D2 °मर्द)तो, N1 V2 B1 4 D1-4 12 अभिमर्द(B4 °मृद्य)तो, N2 V2 3 B3 D12 G (ed) ते (G [ed] च) प्रमथतो, B2 त विमतो (subm) D11 T2 प्रमथवस्ते (for प्रममन्थुस्ते) —^{b}) N1 D2 विशतो (for विविशुर्) Ś1 नगर, N1 V B D1 4 नगरीं Ś B1 4 D1 8 8 11 12 तदा (for भयात्) —^{c}) Ś N V1 2 B D1-4 8 10 12 त्रास, V3 त्रासतु, D2 8 9-11 M1 2 ते तु, G2 M2 तु तु (for ते सु) D4 संरूढा —After 33 Ś N V B1 2 4 D1-4 8 11 12 ins

906* तेषा सजयतां सख्य विरावा च पुरी भयात् ।
राक्षसाश्च जय दृष्ट्वा विनेदुस्ते वनौकस ।

[(l 1) B2 च (for सं) B4 संजयतां (for संजयता) B2 4 संरये D2 तदा (for भयात्) N V B2 D4 तेषां च हन्यमानानां प्रविशन्ती पुरीं तदा(N2 प्रति) —(l 2) V B1 4 D2 4 सद D1 वच (for जय) Ś D2 11 राक्षसानजय दृष्ट्वा (for the prior half) B4 दिवौकस]

—Thereafter Ś D1 8 12 read 36

34 B2 om 34^{ab} —^{b}) Ś D1-4 8 11 12 यशस्वी; B4 महाबले —After 34^{ab}, D11 repeats wrongly from 30^{c} up to ते मुक्तकेशा in 32^{a} —For 34 V2 B3 D2 subst B3 ins. l 1 only after 34^{ab}

907* तदद्भुतमसह्यं तु वीर्यं दृष्ट्वा हनूमत ।
त सर्व वानरा दृष्टा पूजयन्त्यवनात्मजम् ।

[(l 1) B2 3 तम् (for तद्) N1 B2 3 महोत्तरेव (for असह्यं तु) B3 दृष्ट्वा सर्वे (for वीर्य दृष्ट्वा)]

सोऽपि प्रहृष्टस्तान्सर्वान्हरीन्संप्रत्यपूजयत् ।
हनूमान्सत्त्वसम्पन्नो यथार्हमनुकूलतः ॥ ३५
विनेदुश्च यथाप्राणं हरयो जितकाशिनः ।
चकर्षुश्च पुनस्तत्र सप्राणानेव राक्षसान् ॥ ३६
स वीरशोभामभजन्महाकपिः
समेत्य रक्षांसि निहत्य मारुतिः ।
महासुरं भीममभित्रनाशनं
यथैव विष्णुर्बलिनं चमूमुखे ॥ ३७
अपूजयन्देवगणास्तदा कपिं
स्वयं च रामोऽतिबलश्च लक्ष्मणः ।
तथैव सुग्रीवमुखाः प्लवंगमा
विभीषणश्चैव महाबलस्तदा ॥ ३८

G 6 30 39
B 6 56 39
L 6 32 38

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

35 G₃ om (hapl) 35^{ab} —^{a}) D₃ [ऽ]भि (for ऽपि) D₃ om तान् (subm) Ñ₂ V₁ ₃ B₃ प्रमध्य ता(Ñ₂ V₁ तान्) D₃ M₁ ₃ ₆ प्रविष्ट(M₆ °ष्टा)स्तान्, D₇ ₉ ₁₁ G₃ प्रहृष्ट(D₇ °ष्टा)स्तान्, G₁ हृष्टस्तु तान् (for प्रहृष्टस्तान्) V₂ B₂ सेना (for सर्वान्) V₃ तेजस्वी (for तान्सर्वान्) Ñ₁ B₂ D₄ स चापि हृष्टस्तेजस्वी —^{b}) Ś B₁ ₄ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ वानरान्, V₃ हरीस्तान्, T₂ ₃ समेत्य (for हरीन्स) Ñ V₁ ₃ B₂ ₃ D₄ हरीस्तानभ्य(N₁ D₄ °भ्य B₃ °त्य)पूजयत्, M₃ K (ed) हरीन्प्रत्यभि(K [ed] °भ्य)पूजयत् —^{c}) D₃ सत्त्वमापन्नो, G₃ बलमापन्नो —^{d}) B₃ यथावद्, Ś B₁ ₄ D₁₋₈ ₈ ₁₂ ₁₃ त्वभि(D₃ °पि)पूजित , N V B₂ ₃ D₄ अनुरूपत (for अनुकूलत) —After 35 Ñ₁ B₃ D₄ ins 908* while D₃ reads wrongly from 37^{b} up to महा in 37^{c}

36 Ñ₁ B₂ om 36 Ś D₃ ₈ ₁₃ read 36 after 33 (after 906*) —^{a}) Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ यथाकामं, B₄ यथा मेघा —^{b}) D₄ जितलक्षणा —Ñ₂ V₁ ₃ B₄ D₄ ₆ om 36^{cd} —^{c}) D₄ ₁₀ ₁₁ T₁ Ck t चकृषुस् (for चकर्षुस्) Ś V₂ B₁ ₄ D₂ ₃ ₈ ₁₂ ₁₃ पुनश्च अत्र पतितान्, D₁ पुनश्च पतितांश्च —^{d}) Ś V₂ D₃ ₁₃ सप्राणान्, D₃ स * णान् B₃ D₃ T₂ G₃ भवि, D₃ भय (for एव) —After 36 V₂ B₄ D₁₃ ins Ñ₁ B₃ (both owing to om) D₂ ins after 35 Ñ₂ V₁ ₃ B₃ D₄ ins. after 36^{ab} (owing to om)

908* अथ संपूज्य स हरीन्कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
आजगाम महाबाहुर्यत्र रामः सलक्ष्मणः ।

[(l 1) Ñ₂ D₄ ₁₃ प (for स) D₄ च संपूज्य (for संपूज्य स) V₂ D₁₃ put 1st]

37 Ś D₆ ₁₁ om 37 —^{a}) B₄ प्रवीर (for स वीर) Ñ V B D₁₋₃ ₁₃ मकुलं, T₂ अगमन्, M₁ ₃ तु वहन् (for अभजन्) V₃ अवाप्तवान्, D₁ ₁₃ वहन्कपि —^{b}) Ñ₁ B₃ D₄ निहत्य, V₁ ₃ B₃ जगाम (for समेत्य) Ñ₁ (m also जगाम)B₃ D₄ समेत्य, D₃ निपत्य (for निहत्य) B₁ ₄ निहत्य रक्षस्तदसाव(B₄ °सौ ह्य)वाप्तवान्, D₁₋₃ ₁₃ नि(D₃ विनि)हत्य रक्षस्तरसानिलात्मज (D₃ °सा समाप्तवान्) —^{c}) Ñ₂ V B₂ महासुरान् Ñ₁ B₁ ₃ ₄ D₁ ₃ ₁₃ वीरम्, Ñ₂ V B₃ शत्रु (for भीमम्) V₁ B₁ ₃ ₄ D₁₋₃ तापनो, D₇ G₃ M₆ नाशनो, D₁₃ -तापितो, G₁ शासन (for नाशन) Ñ₂ B₂ गणान्प्रमथ्य, V₁ ₂ गणान्प्रमाथिनो, V₃ इव प्रमाथिनो (for भमित्रनाशन) —^{d}) B₁ ₃ यथा च V₂ शक्रो (for विष्णुर्) B₄ वसवृ (for बलिन) D₇ महाहवे (for चमूमुखे) Ñ₂ V₁ ₃ B₃ यथैव शक्रो निनिहत्य वानवान्, D₆₋₁₁ विष्णुर्यथैवो(D₆ शकपन यो)हनल चमूमुखे —For 37^{cd} D₄ subst

909* न्यषेद्युधन्नूसममित्रतापनो
भ्राता सुत राममथो चमूमुखे (sic) ।

38 ^{a}) Ś V₂ ₃ B₁ ₄ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ तत, B₃ महा, T₃ G₁ ₃ M₃ तथा (for तदा) M₁ ₃ तु मारुत (for तदा कपिं) —^{b}) D₂ तथैव (for स्वयं च) B₁ वीरो (for रामो) Ñ₁ B₃ ₄ D₁ ₃ ₄ [ऽ]तिरथस्, (for °बलस्) B₂ ₃ T₃ तु (for second च) —^{c}) B₄ तदैव Ś₁ om (hapl) सुग्रीव Ś D₂ ₃ ₁₂ च वानरा, B₁ सवानरा M₁ ₃ कपीश्वरा (for प्लवगमा) —^{d}) V B₂ D₂ G₁ M₁ ₃ [अ]पि, B₄ [अ]ति (for [ए]व) N B₁₋₄ महामति(V₁ °तिं) D₄ ₆ G₁ ₃ M₃ तथा (for तदा) Ś V B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ स(Ś D₂ अ) हानुयायिभि , D₄ तथा परं हिता (for महाबलस्तदा)

Colophon V₃ missing —*Kāṇḍa name* Ñ B D₃ ₆ ₁₃ लङ्काकाण्डे —After Kanda name D₁₃ ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V₁ ₃ B D₁₋₄ ₆ ₉ ₁₂ ₁₃ अक्षम्पनवधो —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₁ D₃ ₄ ₁₂ ₁₃ om. Ś₂ D₁ ₂ ₃ 32, Ñ₂ B₁ ₂ 30 V₁ 32 B₃ 28, D₆₋₇ ₁₀ ₁₁ T₁ ₃ G M 56 T₂ 57 —After colophon D₃ concludes with रामः G M₁ ₂ with श्रीरामाय नमः

—After Sarga 44, T₂ ₃ ins. a passage relegated to App I (No 27)

४५

G 6 31 1
B 6 57 1
L 6 33 1

अकम्पनवधं श्रुत्वा क्रुद्धो वै राक्षसेश्वरः ।
किंचिद्दीनमुखश्चापि सचिवांस्तानुदैक्षत ॥ १
स तु ध्यात्वा मुहूर्तं तु मन्त्रिभिः संविचार्य च ।
पुरीं परिययौ लङ्कां सर्वान्गुल्मानवेक्षितुम् ॥ २
तां राक्षसगणैर्गुप्तां गुल्मैर्बहुभिरावृताम् ।
ददर्श नगरीं लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ ३
रुद्धां तु नगरीं दृष्ट्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
उवाचामर्षितः काले प्रहस्तं युद्धकोविदम् ॥ ४
पुरस्योपनिविष्टस्य सहसा पीडितस्य च ।
नान्यं युद्धात्प्रपश्यामि मोक्षं युद्धविशारद ॥ ५
अहं वा कुम्भकर्णो वा त्वं वा सेनापतिर्मम ।
इन्द्रजिद्वा निकुम्भो वा वहेयुर्भारमीदृशम् ॥ ६

45

1 V1 missing from 1 up to l. 149 of App I (No 28) T3 om 1^{ab} —^{a}) Ñ2 V3 B3 D13 M3 अकंपनं हतं श्रुत्वा, T2 एवमेवा-हताम्क्रुत्वा —^{b}) Ñ V1 2 B2 3 D4 11 रावणो राक्षसाधिप —For 1^{cd} Ś B1 4 D1-3 5 11 subst

910* ततस्तु रावण क्रुद्ध श्रुत्वा हतमकम्पनम् ।
[D3 स (for तु)]

—For subst in Ñ V1 2 B2 3 D4 12 cf v l 911* —Ś B1 4 D1-3 5 12 om 1^{c}-2^{b} —^{c}) M3 दीनमुखोऽ

2 Ś B1 4 D1-3 5 12 om, V3 missing 2^{ab} (for both cf v l 1) —^{b}) D4 G2 सुविचार्य —For 1^{c}-2^{b}, Ñ V1 2 B2 3 D4 12 subst while B4 ins (including App I (No 28)) after 6 46

911* प्रहस्तस्य वधं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप ।
किंचिदागतसंत्रासश्चिन्तापरिगतोऽभवत् ।
विचिन्त्य चेतिकर्तव्यं बहुधा स्वयमात्मन ।

[Ñ V1 2 B2 3 D4 12 om l 1 —(l 2) B3 परिगतो (for °गतो) D12 चिन्तयामास राक्षस (for the post half) —(l 3) V2 चनसा तत्र and स्वकं (for चेतिकर्तव्य and बहुधा)]

—Thereafter all the above MSS ins a passage relegated to App I (No 28) while D5-7 9-11 T1 3 G M ins. after 2^{ab}

912* ततस्तु रावण पूर्वे दिवसे राक्षसाधिप ।

[D6 9 (after corr)-11 T1 M3 G1 2 पूर्वे, Cv r k as above (for पूर्वे)]

—Then D6 cont, while T2 ins after 2^{ab}

913* प्रभातसमये काले रणमारात्त रावण ।
प्रहस्तसहित सोऽथ सचान्यैं राक्षसैरपि ।
नियया स्वगृहात्पूर्वं स्वदुर्गमवलोकयन् ।

[(l 1) T2 चैव (for काले) —(l 2) D6 सार्ध (for सोऽथ) —(l 3) D6 निर्ययु D6 पूर्वं (for पूर्वं)]

—V1 om 2^{c}-4^{b} Before 2^{cd}, V3 ins l 150-158 of App I (No 28) —^{c}) D1 4 5 पुरीं प्रति, D13 अभिनीय (for पुरीं परि) —^{d}) B1 4 D1-3 5 11 M3 सर्व (for सर्वान्) G1 M1 2 उदीक्षितु D4 बहुगुल्मसमीक्षितां (sic)

3 V3 om 3 (cf v l 2) —^{a}) D4 स राजन्सगणैर्गुप्ते (sic) —^{b}) Ñ1 B3 आकुला (for आवृताम्) Ś B1 4 D1-4 11 12 गुल्मैश्च (B4 °श्मिभिर्) बहुभिर्यु (Ś D4 12 °युं)तां —^{c}) D4 5 9-11 T2 राजा (for लङ्का) Ś D4 12 लङ्कां राजतीं, Ñ2 V2 रक्षोराजस्ता, Ñ2 V1 B1 2 4 D1-3 12 राजा (Ñ2 V1 B1 D12 रक्षो) राजतीं, B2 राक्षसराजस्ता (hypm), D4 राजा नगरीं (for नगरीं लङ्कां) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1 4 11 12 बहु (D13 रथ) ध्वजपताकिनीं

4 V3 om 4^{ab} (cf v l 2) —^{a}) Ñ2 B3 तां, D4 T2 स (for तु) B4 वानरैर् (for नगरीं) D4 ततश्च पुरीं दृष्ट्वा —^{b}) B1 D4 सगणो (for रावणो) Ñ V1 2 B2 3 राक्षसाधिप —^{c}) D1 धापत, D4 [अ]मर्षित; D5-11 T1 [आ]शिलहित (for [अ]मर्षित) Ñ2 उवाचामर्षसंयुत —^{d}) D1 रणकोविद, D13 युद्धविक्रम —After 4, B3 ins. 914*

5 V2 B2 om 5^{ab} —^{a}) D4 समय (for पुरस्य) Ś V1 2 D1-4 8 12 13 [उ]पनिरुद्धस्य; Ñ B1 °रि रुद्धस्य; B1 [अ]लोपरुद्धस्य (for [उ]पनिविष्टस्य) D4 पुरस्यास्योपरुद्धस्य —^{b}) D4 पालितस्य (for पीडि°) D7 9-11 G, D4 T2 3 M3 वा (for च) ⊛ Cm g वा शब्दश्चार्थे ⊛ —After 5^{ab}, Ñ V2 B3 (after 4 owing to om) 2 ins

914* निष्क्रम्य युधि युध्यस्व परसैन्यं विमर्दयन् ।

—^{c}) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1-4 8 12 13 समर्थे, D4 समनु; D7 युद्धाय (for युद्धस्य) V1 तु मन्येऽहं, D4 T2 3 प्रपश्यंस्ति D6 प्रपश्येति (for प्रपश्यामि) Ñ2 B1 नान्यामु (B3 °न्यम्) युद्धा मन्येत; B4 नान्यसुद्धा मन्यत —^{d}) Ś Ñ2 V2 3 B1 4 D1-4 8 12 13 युद्धे; V1 पेवो (for मोक्षं) Ś1 D1 12 युद्धविशारद; Ñ1 V3 B1 4 D4 12 T2 3 G3 °विशारदा; V2 B1 2 D2 4 M3 °विशारद; D1 इत्युं युधि महाबल

6 V2 om (hapl ?) 6^{ab} —^{a}) D4 च (for वा) D4 7 T2 3 M3 समाप्त —^{d}) D4 भारं वहति चेतसि

स त्वं बलमितः शीघ्रमादाय परिगृह्य च ।
विजयायाभिनिर्याहि यत्र सर्वे वनौकसः ॥ ७
निर्याणादेव ते नूनं चपला हरिवाहिनी ।
नर्दतां राक्षसेन्द्राणां श्रुत्वा नादं द्रविष्यति ॥ ८
चपला ह्यविनीताश्च चलचित्ताश्च वानराः ।
न सहिष्यन्ति ते नादं सिंहनादमिव द्विपाः ॥ ९
विद्रुते च बले तस्मिन्रामः सौमित्रिणा सह ।
अवशस्ते निरालम्बः प्रहस्त वशमेष्यति ॥ १०
आपत्संशयिता श्रेयो नात्र निःसंशयीकृता ।
प्रतिलोमानुलोमं वा यद्वा नो मन्यसे हितम् ॥ ११
रावणेनैवमुक्तस्तु प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
राक्षसेन्द्रमुवाचेदमसुरेन्द्रमिवोशना ॥ १२
राजन्मन्त्रितपूर्वं नः कुशलैः सह मन्त्रिभिः ।
विवादश्चापि नो वृत्तः समवेक्ष्य परस्परम् ॥ १३
प्रदानेन तु सीतायाः श्रेयो व्यवसितं मया ।
अप्रदाने पुनर्युद्धं दृष्टमेतत्तथैव नः ॥ १४
सोऽहं दानैश्च मानैश्च सततं पूजितस्त्वया ।
सान्त्वैश्च विविधैः काले किं न कुर्यां प्रियं तव ॥ १५

G 6 32 17
B 6 57 15
L 6 33 24

7 a) Ś B1 D1-4 8 11 13 इद कृत्स्नम्, N1 M5 इदं शीघ्रम्, V2 D6.7 9-11 G2 M1-3 अत शी°, D5 सहितो° (for इत शीघ्रम्) —b) G2 प्रतिगृह्य (for परि°) V1 कृत्स्न चापरिगृह्य स, D7 आदाय रथमाश्रित —c) Ś B1 D1-3 8 12 13 [अ(]शु निर्याहि, Ñ1 V2 B3 D4 [अ]व नि°, Ñ2 V1 B2.4 विनि° (for [अ]भिनिर्याहि) —d) Ś D2 8 13 जहि सर्वे, Ñ1 B1 D2-4 जहि सर्वान्, D11 यत्र सव· (for यत्र सर्वे) Ñ2 V B2-4 यत्र तौ रामलक्ष्मणौ, D12 सर्वराक्षससंवृत

8 a) D4 अपि (for एव) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ते वीर, D5 T1 सा नूनं, D9 11 तूर्णं च (for ते नूनं) —b) D7 चलिता, D9-11 चलिता, G1 चपल, M5 छलिता, Cg as in text (for चपला) —c) S V2 B1 3 4 D1 3 8 13 नदता, N2 निर्गता (sic) D12 नदतां, M1 अर्द्दता (for नर्दतां) Ñ1 B2 D4 राक्षसानां च, M1 2 वानरेन्द्राणां (for राक्षसेन्द्राणां) —d) Ś D8 13 न तिष्ठति (for द्रविष्यति) —After 8, G1 ins

915* नो चेत्सर्वान्निहनिष्यन्ति तमुद्यम्य निरुध्यमान् ।

9 G1 om 9-10 —a) Ñ1 V1 B2-4 D4 12 च (for हि) —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 घोष(N2 °र, D12 सह [sic])न ते(Ñ V B2-4 D1 4 13 ते न) सहिष्यति

10 G1 om 10 (cf v l 9) —a) Ś B1 4 D1 4 8 12 13 नद(D2 °र्दं)तं त्वां समालक्ष्य(D1 4 °क्षाय), Ñ1 B2 विद्रुतैर्वानरैः सर्वैः, Ñ2 V B3 द्रवतां वानरेन्द्राणां —c) V B1 D6 7 9-11 तु (for ते) —d) Ñ2 वधम् (for वशम्)

11 a) D5 सवायता, D11 M3 सश्रयिता, G2 सुसंश्रिता (for संशयिता) Ś B2 4 D1-4 8 12 13 सापत्सु(B4 अपरे) संशय (Ś D2 12 °य) श्रेयो D5 °श्रो), B3 आहुः संशयिता श्रेयो —b) D6 T1 M1 तु, D7 च (for [अ]त्र) Ś N V B1 3 4 D1-3 8 13 न तु(V2 नात्र) निःसंशयं कृत, B2 न तु निःसंशयो हृत, D4 न सेद्ध संशय रणे, D12 ननु निःसंशय प्लुत —c) Ś V2 3 B1 4 D1 3 8 12 13 च (for वा) Ñ2 B2 प्रतिलोमानुलोमाभ्या, B3 प्रतिलोम्यविलोम्येन, D4 प्रतिलोम सुलोम वा —d) Ś D2 12 यथावत्, Ñ2 V2 यथा वा, V1 2 D2 13 यद्वान्यत्, B3 यद्वान्य, B4 यद्वा त्व, D6 10 11 यत्तु नो, G2 किं वा नो (for यद्वा नो) Ñ2 B2 3 युद्धादन्यत्त मे(B4 °त्सभा) हित, D1 3 यथा(D8 °द्वा) न्यन्मनसो हित, D4 यद्वाक्य मन्यसेन्वित —After 11 D4 ins

916* सर्वसैन्य समुद्यम्य निर्यातु भवता चमू ।
सुपार्श्वो वज्रमौलिस्तु प्रयातु तव पृष्ठत ।

12 a) B1 स च तेन (for रावणेन) T3 रावणे * * * स्तु (moth eaten) —b) Ñ1 V2 3 B1 D1 3 4 13 G1 3 M5 राक्षसाधिप, Ñ2 V1 B2 3 रक्षसा वर (for वाहिनीपति) —c) Ś Ñ1 V2 B1 4 D1 4-4 8 12 T G2 3 M1-4 [उ]वाचा (sic)

13 a) Ś D3 8 13 मे (for न) V2 3 B1 4 T3 राजन (B4 °न्तो) मन्त्रित पूर्वं, D4 7 M1 3 राजन्समन्त्रित पूर्वं(D4 सर्वे) —b) Ś B4 D3 कुशल Ś Ñ2 V B1 4 D1-4 8 12 13 मन्त्रिभि सह (by transp) B3 सतत पूजितस्त्वया —c) Ñ2 V B3 3 सवृत्त, D4 नो दत्त (for नो वृत्त) —d) Ñ2 V2 समुपेत्य(V2 °क्ष्य), B1 समुपेत्य, D4 समरेषु (for समवेक्ष्य)

14 a) Ñ2 प्रतिदाने B1 D1 च, T2 हि (for तु) —b) D12 [ऽ]व्यवसन (for व्यवसित) N1 B2 3 D4 मम (for मया) —c) B1 तु युद्ध तु (for पुनर्युद्ध) —d) B4 D1 8 12 एव, D8 एव (for एतत्) Ś N2 D2 8 12 तदैव तु(Ñ1 हि), Ñ2 V B3 D1 3 8 13 G1 तदे(V2 °दै)व न, B1 न सवाय B2 (with hiatus) तु एव न, B4 D4 तु वै पुन, G (ed) तथैव च (for तथैव न)

15 b) Ś D3 8.12 लालितस् (for पूजितस्) —c) B2 सोम्यैस्, B3 D12 शान्तैस्, V3 त्रिविधै D9 वचनै (for विविधै) Ś Ñ V B2-3 D1 3 8 12.13 राजन् (for काले) B1 प्राप्तैश्वर्यविधे राजन् —d) V2 B1 किं तु D9-11 G1 हित तव, G (ed) तव प्रिय (by transp) —After 15 Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12.13 read 18

G. 6. 31. 18 B. 6. 57. 16 L. 6. 33. 16

न हि मे जीवितं रक्ष्यं पुत्रदारधनानि वा ।
त्वं पश्य मां जुहूषन्तं त्वदर्थे जीवितं युधि ॥ १६

एवमुक्त्वा तु भर्तारं रावणं वाहिनीपतिः ।
उवाचेदं बलाध्यक्षान्प्रहस्तः पुरतः स्थितान् ।
समानयत मे शीघ्रं राक्षसानां महद्बलम् ॥ १७

मद्बाणाशनिवेगेन हतानां तु रणाजिरे ।
अद्य तृप्यन्तु मांसेन पक्षिणः काननौकसाम् ॥ १८

इत्युक्तास्ते प्रहस्तेन बलाध्यक्षाः कृतत्वराः ।
बलमुद्योजयामासुस्तस्मिन्राक्षसमन्दिरे ॥ १९

सा बभूव मुहूर्तेन तिग्मनानाविधायुधैः ।
लङ्का राक्षसवीरैस्तैर्गजैरिव समाकुला ॥ २०

हुताशनं तर्पयतां ब्राह्मणांश्च नमस्यताम् ।
आज्यगन्धप्रतिवहः सुरभिर्मारुतो ववौ ॥ २१

---

16 ᵃ) B₁ जीवितु (sic) D₃ विजीत (meta) (for जीवित) D₄ राज्य (for रक्ष्य) —ᵇ) B₄ पुत्र वापि, T₂.₃ पुत्रदारा Ś₁ D₈.₁₂ दारादिभि Ś₂ धनादिभि, Ñ₁ V₂.₃ B₁.₃.₄ D₂–₇.₉–₁₁.₁₃ T₁ G M₆ धनानि च (for धनानि वा) —ᶜ) Ñ₂ V₁ B D₁–₃.₁₂ सपश्य B₂.₃ D₁₁ जुहूयत; D₂ T₂ G₂ जुहूर्षत; D₆.₇ T₁ G₁ M₆ जिहीर्षत, T₃ जिहासेत (for जुहूषन्त) Ś D₈.₁₂ स त्वं मां पश्य जुह्वत, N₁ सपश्य मा जुह्वमान, V₁ D₁ सपश्य मां च ज्ञा(D₄ युध्य व ※ Cr m जुहूषन्त त्यक्तुमिच्छन्तम् । Cg h t जुहूषन्तं होतुमिच्छन्तम् । Cg adds जुहोते सन्प्रत्यय ... गत्यनुगतिश्चास्तु जुहूषन्त त्यक्तुमिच्छन्तमित्यथ । जुहोतेर्दानार्थ त्वादित्याहु ※—ᵈ) V₁ B₂ D₆ M₃ त्वदर्थे Ś Ñ₂ B₁ D₁–₄.₈.₁₀.₁₂ त्वदर्थं(N₁ °र्थे) जीवित रण

17 ᵃ) Ñ B₁.₄ स (for तु) —Ś D₈.₁₂ om 17ᶜ–ᶠ —ᶜ) B₁ [ए]तं (for [इ]दं) Ñ₁ V₁.₃ D₁.₂ D₅.₆ बलाध्यक्ष —ᵈ) D₁₁ सद्य (for प्रहस्त) D₇ प्रमुखे (for पुरत) Ñ₂ V₁.₂ B₁–₃ D₂.₄ स्थित V₃ प्रहस्तस्तत्र संस्थित —ᵉ) Ñ V B₁.₂ D₂.₄ समानयस्व D₆ समानयतु N V₂.₃ B₂.₃ D₁–₄.₁₁ मे क्षिप्रं, B₁ मां शीघ्रं, G₃ शीघ्रं मे (by transp) (for मे शीघ्रं) —ᶠ) B₂.₄ D₇–₁₁.₁₃ T₁ G₁.₂ M₃ महाबल, M₁.₂ बल महत् (by transp) —After 17 Ñ₁ B₁ D₂.₄.₁₀ ins

917* यावद्वानरमांसेन पक्षिणस्तर्पयाम्यहम् ।

[Ñ₁ D₄ अद्य (for यावद्) Ñ₁ D₄ तृप्यन्तु(D₄ °न्तु) सुप पक्षिण (for the post half)]

—while N₂ V₁.₃ B₂–₄ ins after 17

918* अद्य तां नाशयिष्यामि बलेन हरिवाहिनीम् ।

[V₂ अह (for अद्य) G (ed) विद्रविष्यामि (for नाशयि°) B₂ वानराणां महाचमूम् G (ed) वेगेन महतीं चमूम् (for the post half)]

18 Ś Ñ V B₁–₃ D₁–₄.₈.₁₀.₁₂ read 18 after 15 —ᵃ) D₈–₁₁ मद्बाणानां तु (for °शनि) —V₁ om (hapl ?) 18ᵇᶜ —ᵇ) D₁ T₁ M₃ च (for तु) —ᶜ) M₁ तृप्यन्ति D₇.₉–₁₁ T₁ G M₃.₅ मांसानां (for मांसेन) —ᵈ) V₁ B₃ समरात् (for पक्षिण) Ś₁ V₃ B₂.₄ D₂–₄ G M₃ काननौकस

19 Ś D₈.₁₂ om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ V B₂.₃ D₄ एव मुक्त, D₂ इत्युक्तस्तु D₉.₁₀ बलाध्यक्षा (for प्रहस्तेन), D₇.₉–₁₁ T₂ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा —ᵇ) D₆ प्रहस्तेन, D₁₁ शूराश्चैव (for बलाध्यक्षा) D₉.₁₁ T₂ महाबला (for कृतत्वरा) Ñ V B₂.₃ D₁.₄ बलाध्यक्ष कृतत्वर (D₄ °त्वन) —ᶜ) B₁ बल तु (for बलमुद्) Ś D₈.₁₂ G₁ उद्योजयामास Ñ V B₂.₃ D₄ चो(D₄ नो)दयामास रक्षांसि —ᵈ) M₁.₂ रावण (for राक्षस)

20 ᵃ) B D₄ सबभूव B₄ मुहूर्ते तु (for °र्तेन) —ᵇ) D₉.₁₁ T₁.₂ भीमैर्, G₁.₂ M₃ तीक्ष्ण (for तिग्म) Ñ₂ V₁.₂ B₁.₄ D₁.₂ [आ]युधध्वजै (B₁ D₁.₂ °जा) Ñ₂ V₂ B₂.₃ D₄ [आ]यु(V₃ वि)धाकुलै (for विधायुधै), Ś D₈.₁₂ तिग्मा सेना महाध्वजा; D₁ ताम्रनानायुधध्वजा; D₂ तिग्मा नानायुधध्वजा —ᵈ) M₁.₂ सिंहैर् (for गजैर्), G₂ अपि M₅ अथ (for इव) B₂.₄ नागैर्भागवती यथा, D₄ नगैर्नागवतीमिव (sic)

21 ᵃ) D₁₁ हव्यवाह तर्पयित्वा —ᵇ) B₂ राक्षसांश्च; D₆ G₁ ब्राह्मणानां (for ब्राह्मणांश्च) D₁₁ नमस्य वै —ᶜ) V₁ D₂.₄ हव्यगन्ध N₁ V₂ -वह पुष्प; D₂.₄ परिवह (for प्रतिवह) Ś Ñ₁ V₁ B D₁.₃.₈.₁₀.₁₂ हव्य(Ś °व्यं; Ñ₂ V₂ B₂.₃ आज्य)गन्ध प्रतिवहन् —ᵈ) B₄ D₄ transp सुरभिर् and मारुतो —After 21, Ñ₂ V B₂.₃ D₄ (repeats l. 2 after 22) ins, while Ś B₁.₄ D₁.₈.₁₀.₁₂ ins l. 1 and l. 2 after 21 and 22 respy, N₁ (marg) ins after 21ᵃᵇ

919* दर्पयित्वा तु तं वह्निं विधिमन्त्रपुरस्कृतम् ।
ब्राह्मणे स्वस्ति वाच्याथ समागम्य यथाविधि ।

[(l. 1) V₃ ग तं, D₂ [आ]हुत्य, D₄ वसु (for तु तं). Ś D₈.₁₂ तं, B₁ हव्यैर् (for वह्निं) B₄ मन्त्ररेखा —(l. 2) N₁ V B D₂ कृताञ्जलि, V₂ ब्राह्मणा V₃ D₄(first time) वाच्यन्तु (for °थ) D₁.₁₁ स्वस्ति दत्वा स्वस्ति (for the prior half) N₁ V₂.₃ B₂ D₂.₄ [अ]भवन्सर्वे, D₁₁ च स्थिताः (for यथाविधि) Ś₁ V₂ B₁.₄ युद्धकाङ्क्षिणः (V₂ °ङ्क्षा) स्थिता (B₂ °तवन्त), D₄(first time) युद्धाय चलितुं; D₂ सावधाने स्थिता (for the post half)]

स्रजश्च विविधाकारा जगृहुस्त्वभिमन्त्रिताः ।
संग्रामसज्जाः संहृष्टा धारयन्राक्षसास्तदा ॥ २२

सधनुष्काः कवचिनो वेगादाप्लुत्य राक्षसाः ।
रावणं प्रेक्ष्य राजानं प्रहस्तं पर्यवारयन् ॥ २३

अथामन्त्र्य च राजानं भेरीमाहत्य भैरवाम् ।
आरुरोह रथं दिव्यं प्रहस्तः सज्जकल्पितम् ॥ २४

हयैर्महाजवैर्युक्तं सम्यक्सूतसुसंयुतम् ।
महाजलदनिर्घोषं साक्षाच्चन्द्रार्कभास्वरम् ॥ २५

उरगध्वजदुर्धर्षं सुवरूथं स्वपस्करम् ।
सुवर्णजालसंयुक्तं प्रहसन्तमिव श्रिया ॥ २६

ततस्तं रथमास्थाय रावणार्पितशासनः ।
लङ्काया निर्ययौ तूर्णं बलेन महता वृतः ॥ २७

G 6 31 31
B 6 37 28
L 6 33 28

22 D₄ om 22^ab — ^a) N₂ (with hiatus) ते मय, V₁ ₃ B₂ ₃ त स्रजो (for स्रजश्च) — ^b) Ś Ñ V B₁₋₄ D₁₋₃ ₅ ₁₁ ₁₂ शिरोभिर्, T₃ जगृहुश्च (for जगृहुस्तु) B₁ आत्मवदभिनंदिता — ^c) Ś D₁ ₁₂ संग्रामसज्जा, N₁ °मत्ता, V₁ D₁ ₁₂ °सज्जा, V₃ B₄ °हृष्टा ; B₁ D₄ °यत्त, B₃ संग्रामे सज्जा ; D₂ °म पति (for संग्रामसज्जा) B₄ ससज्जा, D₄ सहृष्ट (for संहृष्टा) — ^d) D₅ T₃ राक्षसा स्तथा, M₁ ₂ °स्तथा ; Cg as in text (for राक्षसास्तदा) Ś B₁ ₄ D₁₋₃ ₅ ₁₂ ₁₃ धारयन्तो (D₅ °ति) महाबला, Ñ V B₃ D₄ धारयन्तो (Ñ₁ D₄ °ति) निशाचरा, B₄ धारयन्ते निशाचरा ※ Crg k t धारयन् अधारयन् (Cg °यश्च) ※ —After 22 Ś B₁ ₄ D₁ ₂ (repeats) ₃ ₅ ₁₂ ₁₃ ins l 2 of 919*

23 ^a) Ś N V B D₁₋₆ ₈ ₁₂ ₁₃ धनुर्हस्ता (for सधनुष्का) B₁ सुवर्मिनो, D₁ कवचिवा (for कवचिनो) — ^b) Ś Ñ V B D₁ ₄ ₅ ₁₂ ₁₃ G₃ वेगेन (for वेगाद्) N₁ D₄ [आ]गम्य, D₈₋₁₁ उत्सृज्य (for आप्लुत्य) —B₁ reads 23^cd twice — ^c) Ñ₂ प्रेत्य (for प्रेक्ष्य) N₁ D₄ भर्तार (for राजान) B₁ (first time) अथ संगम्य राजान

24 ^a) Ś D₁ ₂ ₁₂ समान्य, N₁ [आ]मन्त्र्य स, V₁ ₂ B₃ [आ]मन्त्र्यैव, V₃ B₂ ₄ D₁ ₃ ₁₂ संगम्य, D₅ मन्त्र्य तु (for [आ]मन्त्र्य च) D₄ आमन्त्र्य स च राजान — ^b) Ś D₁ ₅ ₁₂ स(D₁ सु)खति, Ñ₁ B₁₋₃ D₄ ₁₃ भैरवीं, B₄ D₃ ₇ T₃ भैरव (for भैरवाम्) — ^c) B₁ D₁ ₁₂ युक्त, B₄ शीघ्र, D₃ सज्ज, D₈₋₁₁ युक्त (for दिव्य) — ^d) Ś D₁ ₁₂ सज्ज (Ś₁ °ज्य)कार्मुक, B₁ ₄ D₁ ₄ ₁₃ °कार्मुक (for °कल्पितम्) —For 24^cd, N V B₃ ₃ subst while D₄ ins l 1 only after 24

920* अन्वारोहन्त सहसा गजवाजिरथान्द्रुतम् ।
प्रणम्य रावणं चैव प्रहस्तं सज्जकार्मुकम् ।

[(l 1) Ñ₁ अन्वारोह सहसा, V₁ ₃ B₂ ₃ D₄ अन्वारोहन्थु (D₄ °त)सहसो V₂ आरोहत सहसो (for the prior half) N₁ V₁ ₃ B₂ D₄ द्रुत रथ B₃ ध्वज रथ (for रथान्द्रुतम्) V₂ गजवाजिरथैर्युत (for the post half) —(l 2) N₁ B₃ सज्यकार्मुक N₂ B₃ सज्जकल्पित V₂ °कारिमत (sic) (for सज्जकार्मुकम्)]

—Then all the above MSS cont , while D₂ ₃ ins after 24

921* आरुह्य स रथं श्रेष्ठ काञ्चनाङ्गदकुण्डल ।
सर्वायुधसमोपेत किङ्किणीशतनादितम् ।

[(l 1) Ñ₁ D₄ दिव्य (for श्रेष्ठ) Ñ₁ भूषित, V₁ भूषण, D₄ -कुडल (for कुण्डल) —Ñ₁ D₄ om l 2 —(l 2) B₁ -समोपेत, G (ed) समो° (for -समोपेत)]
—Thereafter Ñ₁ D₄ read 20^cd

25 ^a) N V₁ ₃ B₂ ₃ D₄ G₁ मनोजवैर् (for महा°) —D₃ om (hapl) 25^b–26^a — ^b) Ñ V₁ ₃ B₂ ₃ प्रचोदित, V₁ प्रदर्शित, B₁ ₄ D₁₋₃ समन्वित, D₄ प्रणोदित (for सुसंयुतम्) Ś D₁ ₂ प्रहसन्तमिव श्रिया, D₇ G₃ M₁ ₂ सम्यक्सूत ससायक, D₁₀ ₁₁ T₃ G₁ सम्यक्सूत सुसंयु(G₁ °य)त, D₁₃ सर्वभूतसमन्वित, G₂ M₃ सम्यक्सूतेन सयु(M₃ °य)त, L (ed) सम्यक्सूतसमन्वित — ^c) N₂ V₁ B₂ ₃ सकाश (for निर्घोष) Ś₁ महाजलनिर्घोष — ^d) Ś₁ N₂ V₁ ₃ B₂ ₃ D₂ ₁₃ दीप्त , Ś₁ दीर्घ , N₁ B₁ ₄ D₁ ₅ ₆ ₁₂ धीमच्च (for साक्षाच्च) Ñ V B₂ ₃ D₄ -वर्चस, B₁ सुप्रभ (for भास्वरम्)

26 D₃ om 26^abc (cf v l 25) M₃ om 26^ab Ñ₁ D₄ read 26^cd after 921* G₁ transp. ^ab and ^cd — ^a) Ś V B₁ D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ उदग्र , N₁ D₄ तुरग , Ñ₂ B₁ तुरग (for उरग) B₁ ध्वज — ^b) D₁ T₃ G₃ सुवरूथ, D₁₂ सवरूथ D₁₃ सवरूथम् Ñ₁ सुमासुर, Ñ₂ सुबन्धन, V₁ स्वपस्कर, B₁ परिष्कर, B₃ सुर सर, B₂ सुवसुर, D₁₂ उपस्कर, D₅ T₂ सुकूबर, D₆₋₇ ₁₀ ₁₁ T₁ M₂ Ck स्ववस्कर, T₂ G M₁ ₂ सुवस्कर, G (ed) परिष्कृत, Cm g t as in text (for स्वपस्करम्) B₄ ध्वजरूपसमस्कृत, D₃ सुरूप सुपुर सर, D₄ वायुरूपशुभाशुभ — ^c) N₂ V B₂ ₃ -सच्छन्न B₁ -सपूर्ण (for -संयुक्त) — ^d) N V₁ ₃ B₂ ₃ D₄ प्रज्वलन्तम् (for प्रहसन्तम्)

27 ^a) G₁ damaged for ततस्त रथ Ś D₁ ₅ ₁₂ तु तूर्ण N V B₂ ₄ D₁ ₄ ₁₃ स तु त, B₁ स च त, D₃ स तु त (for ततस्त) B₄ आरुह्य (for आस्थाय) — ^b) Ñ₂ B₁ ₃ D₁ ₁₃ मानस (for शासन) Ś D₁ ₁₂ बाणार्पितशासन B₁ रावणाज्ञापितस्तदा — ^c) Ś B₁ ₄ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ क्षिप्र (for तूर्ण) — ^d) N₂ युत (for वृत) —After 27 D₂ ins

G 6 31 32
B 6 57 28
L 6 33 29

ततो दुंदुभिनिर्घोषः पर्जन्यनिनदोपमः ।
शुश्रुवे शङ्खशब्दश्च प्रयाते वाहिनीपतौ ॥ २८
निनदन्तः स्वरान्घोरान्राक्षसा जग्मुरग्रतः ।
भीमरूपा महाकायाः प्रहस्तस्य पुरःसराः ॥ २९
व्यूढेनैव सुघोरेण पूर्वद्वारात्स निर्ययौ ।
गजयूथनिकाशेन बलेन महता वृतः ॥ ३०
सागरप्रतिमौघेन वृतस्तेन बलेन सः ।
प्रहस्तो निर्ययौ तूर्णं क्रुद्धः कालान्तकोपमः ॥ ३१
तस्य निर्याणघोषेण राक्षसानां च नर्दताम् ।
लङ्कायां सर्वभूतानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः ॥ ३२
व्यभ्रमाकाशमाविश्य मांसशोणितभोजनाः ।
मण्डलान्यपसव्यानि खगाश्चक्रू रथं प्रति ॥ ३३
वमन्त्यः पावकज्वालाः शिवा घोरा ववाशिरे ॥ ३४
अन्तरिक्षात्पपातोल्का वायुश्च परुषो ववौ ।
अन्योन्यमभिसंरब्धा ग्रहाश्च न चकाशिरे ॥ ३५

922* नदन्तश्च स्वरान्घोरान्राक्षसा जग्मुरग्रतः ।

28 N1 reads 28 in marg —^{a}) Ś D1.4.8.12 निघाष —^{b}) Ś D4.6.8.11 निनदोपम —After 28^{ab} D6.7.9–11 S ins

923* वादित्राणां च निनदः पूरयन्निव मेदिनीम् ।
[D6 T1 G2 M3 सागर (for मेदिनीम्)]

—^{c}) T2 शङ्खशब्दस्य (for °शब्दश्च)

29 Ś Ñ V B (B1 om [hapl] 29 and 31^{ab} [see var]) D1.3.4.10.13 transp 29 and 30 D4 om 29^{ab} —^{a}) V1.2 विनदत D13 स्वरान् G1 स्वनान् (for स्वरान्) Ś B4 D1.3.8.12 विनद्यतो रवा(B4 °त रवा)न्घोरान् —^{b}) Ś B4 D6.8.12 जग्मुर् (for जग्मुर्) B3 आहवे (for अग्रत) —D4 reads 29^{cd} after 31 —^{c}) Ś D1.8.12 समवतो (for भीमरूपा) G3 M3 महानादा —After 29 D6.7.9–11 S ins

924* नरान्तक कुम्भहनुर्महानाद समुन्नत ।
प्रहस्तसचिवा ह्येते निर्ययु परिवार्य तम् ।

[(l 2) D6 T1 येते (for ह्येते) M1.2.4 एते प्रहस्तसचिवा (for the prior half)]

30 Ś N V B (B1 om [hapl] 29 and 31^{ab} [see var]) D1.3.4.10.13 transp 29 and 30 Ñ1 reads 30 in marg —^{a}) N1 V B2.3 D1.4.11.13 व्यूढेनैव Ś D2.3.8.12 [ब]ध सैन्येन B1.4 D2.13 [ब]ध घोरेण M1.3 बलौघेन (for सुघोरेण) —^{b}) Ś B1.4 D1.3.4.8.12 प्राग्द्वारेण (for पूर्वद्वारात्) Ś B1 D1.8.12 विनिर्ययौ V2.3 B2 D4 पूर्वद्वारेण निर्ययौ —D4 om 30^{cd} —^{d}) D3 om (hapl ?) बलेन

31 B1 D4 om 31^{ab} (for B1 cf v l 29) —^{a}) N1 प्रतिघोषेण —D1 om 31^{b}–32^{a} —^{b}) Ś N V B1.2.4 D2.3.8.12.13 M3 बलेन महता वृ(M3 परिवारि)त —^{c}) Ś N V B1.3.4 D1.4.8.12 क्रुद्ध । B1 वश (for तूर्णं) —^{d}) Ś V3 D2.3.6.12.13 कालान्तकयमोपम, Ñ V1.2 B D6.7–11 M1 कालान्तकय(D1 °स)मोपम : D6 T2.3 क्रुद्ध (D6 तूर्णं) कालान्तके यथा —After 31 D4 reads 29^{cd}

32 D1 om 32^{a} (cf v l 31) —^{b}) Ś N B1 D1–4.8.12.13 G1.2 M3 गर्जतां, B1.4 गर्जितैः (for नर्दताम्) —^{c}) B4 D2.12 लङ्कायां N2 D4 सर्वसत्त्वानि (for °भूतानि) —^{d}) Ś D6.12 विद्रवैः Ñ1 D6, G3 M1 विविधैः, T2.3 विकृत (for विकृतैः) D6.7 T1 स्वनैः —After 32 N1 D4 read 35 (N1 om 35^{cd}) 34 and 33^{cd}

33 For sequence in N1 D4 cf v l 32 —^{a}) D13 व्यभ्रम् Ś B1.4 D1.3.8.12.13 आप्लुत्य (for आविश्य) —^{b}) Ś B1 D1.3.8.12.13 शस्त्रवर्ण(B1 °हस्त D3 °वर्ष) खरस्वन (D13 °र) N V B2.3 घोररूप खरस्वन, B4 घोररूपैः खरस्वनैः D4 घोररूपा खरस्वरा —After 33^{ab} Ś N2 V B D1.3.8.12.13 read 36 —Ś N V B D1.4.8.12.13 om 33^{cd}

34 For sequence in N1 D4 cf v l 32 —^{a}) D7.9–11 वमति (for वमन्त्य) D4 ज्वलन्त्य शिखिज्वाला —^{b}) D13 M3 घोर B4 D12 चकाशिरे ; D4 बभासिरे (for ववाशिरे)

35 For sequence in N1 D4 cf v l 32 —^{a}) N2 B2 D4 अंतरीक्षात् D1 पतति (for पपात) —^{b}) Ñ1 वातश्च B4 D3.7.9.10 परुषः D11 परम (sic) (for परुषो) Ś1 ययौ (sic) (for ववौ) D4 वाताश्च परुषा ववु —N1 om 35^{cd} —^{c}) N2 B2.3 D3 M1.2.4 अभिसंक्रुद्धा D1 °संरब्धा (for °संरब्धा) D4 अन्योन्यश्च सुसंरब्धा —^{d}) B1 ध्वजाश्च —After 35 Ś B1.4 D1.3.8.12.13 ins while N1 D4 ins after 37 whereas N2 V B2.3 ins l 1 after 35 and l 2 after 38^{ab}

925* प्रयातस्य च संग्रामे आपातस्य विरुद्धमभवत् ।
अश्रुपूर्णमुखश्चास्य दक्षिणं स्खलितो हय ।

[(l 1) N2 V1 B2 (अ)स्य D1 तु (for च) V1 B2.3 संग्राम Ś N2 V3 B3 D2.8.12 च D1 तु (for [अ]स्य) N2 B1.4 विनत (for विरुद्ध) —(l 2) B3 मुखा D4 तस्य (for चास्य) D6 मुख्य वाहा N V B2.3 ह्यस्तवत्(स्थितो) हय । D6 प्रस्खलितो हया, G (ed) सज्जे च स्खलितो हया (for the post half)]

ववर्षु रुधिरं चास्य सिषिचुश्च पुरःसरान् ।
केतुमूर्धनि गृध्रोऽस्य निलीनो दक्षिणामुखः ॥ ३६
सारथेर्बहुशश्चास्य संग्राममवगाहतः ।
प्रतोदो न्यपतद्धस्तात्सूतस्य हयसादिनः ॥ ३७
निर्याणश्रीश्च यास्यासीद्भास्वरा च सुदुर्लभा ।
सा ननाश मुहूर्तेन समे च स्खलिता हयाः ॥ ३८
प्रहस्तं त्वभिनिर्यान्तं प्रख्यातबलपौरुषम् ।
युधि नानाप्रहरणा कपिसेनाभ्यवर्तत ॥ ३९
अथ घोषः सुतुमुलो हरीणां समजायत ।
वृक्षानारुजतां चैव गुर्वीश्चागृह्णतां शिलाः ॥ ४०

G 6 32 46
B 6 57 41
L 6 33 44

—Thereafter V D1 cont 928* while D2-10 11 S ins after 35

926* मेघाश्च खरनिर्घोषा रथस्योपरि रक्षस ।

36 Ś Ñ2 V B D1 3 8 12 13 read 36 after 33ab —ab) D6 T1 M3 ववृषु (for ववर्षु) T2 सिषेचुश्च (for सिषिचुश्च) Ś V V B D1-4 11 12 13 ववर्ष रुधिरं देव प्रहस्तस्य रथोपरि (B3 सचचाल च मेदिनी D5 प्रहस्तस्योपरि स्थित) —c) Ś V B1 3 4 D1-3 8 12 13 ध्वज, T2 moth-eaten (for केतु) V D8-11 M1 तु (for ऽस्य) Ñ1 ध्वजाग्रे प्रविश्य न्मृध्रो, N2 B2 ध्वजमूर्ध्नि सुसंलीनो (B3 विलीनोऽस्य), D1 शिरोग्र न्यविशद्गृध्रो, G1 कन्तुमूर्ध्नि च गृध्रोऽस्य —d) Ś2 N1 B1 4 D1 3 4 8 13 G M3 4 निलीनो, Ñ2 B1 गृध्रो वै (for विलीनो) —After 36 D1-3 8 11 S ins

927* तुदन्नभवत् पार्श्वे समग्राममहारथमभात्।

[D10 11 नरम्, D5 सार्वे (for पार्श्वे) D9 संग्राम महतो महत् D10 11 समग्रं त्रिपमारवत् (for the post half)]

37 Ñ1 D1 om 37ab B1 reads 37-38 in marg —a) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 बहुधा Ñ2 V B2 3 तस्य, D5-11 चात्र (for चास्य) —b) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 गृहनाम, Ñ2 त रथ वा, V1 तं चमूम् (for संग्रामम्) B3 भवगाहत (sic), D5-11 मनिवर्तिन, B (ed) मनिवर्तिन (for °गाहत) V2 3 B1 3 तं चमूमुपगाहत —c) T2 प्रवतो (sic) (for प्रतोदो) N1 V1 2 B2 3 भूमौ (for हस्तात्) —d) Ś V2 B1 4 D1-3 8 12 13 परम्पा (for सूतस्य) Ś D2 हयसादिन, B1 °सादिन, D5 11 °साविन, D5 °सादत, D10 °सादिषु (for हयसादिन) N2 हस्तात्तस्याशु गच्छत, V1 2 B2 3 हस्तात्तस्यापगादि (B3 3 °सादि)न —After 37 N1 D5 ins 925*

38 B1 reads 38 in marg (cf v l 37) N1 D5 om 38 —a) Ñ2 V1 3 B D2 8 12 T2 G1 निर्याणश्च Cg as in text (for निर्याण) Ś N2 V B1 4 D1-3 8 12 13 तस्यासीद्, B1 तद्यामूद्, D6 T1 M3 यस्यासीद्, D7 या चासीद् D9 11 या च स्याद् G2 यस्य स्याद् (for यास्यासीद्) —b) Ś V2 3 D1-3 8 12 13 भास्व(Ś V1 D12 °सु)रा या (V3 च), N2 B2 3 भासुरी च (B3 या), V1 शालयो या, B1 भास्वरी या D5 तु दुलभा (for सुदुर्लभा) ‖ Cg भास्वरा वसुदुर्लभेति पाठ ‖ —After 38ab, N2 V B2 3 ins l 2 of 925* —B1 om 38cd —c) Ñ2 स्वरतयाः B1 चजाह च (for सा ननाश) —d) D1 2 समे तु, D12 सर्वे च N1 B3 समेत्य बलिनो (B3 स्खलिता) हया, G (ed) सममसमभियायिन —After 38 Ś N2 B1 3 4 D1-3 8 12 13 ins while V D1 cont after 925*

928* तान्समीक्ष्य महोत्पातानुत्थितो मृत्युदारुणान्।
आत्मधैर्यं विवृण्वानो राक्षसानिदमुवाच ह।
कालो भवेय कालस्य दहेयमपि पावकम्।
मृत्युं मरणधर्मेण सयोजयितुमुत्सहे।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्तस्य रणाजिरे। [5]
सुसंरब्धतरा नेदू राक्षसा युद्धदुर्मदा।

[(1 1) B1 तान्समीक्ष्य, D1 तत्समीक्ष्य D8 समुत्पातान् D1 महोत्पात (for महोत्पातान्) B1 वीक्ष्य दारुणान्, D6 मृत्युदारुण —(1 2) Ñ2 V B2 3 D1 8 12 13 आत्मवीर्यं B1 प्रातवीर्यं (for आत्मधैर्यं) B1 प्रवृण्वानो —(1 5) D6 तु तु च (hypm) —(1 6) N2 V B1 3 4 D1 2 12 13 जग्मु (for नेदू) Ñ2 V B1 4 D1-3 13 युद्धकाङ्क्षि (for °दुर्मदा)]

39 a) Ś V B1 D1-4 8 11 12 13 ततस्तम् Ś N2 V B1-3 D1-8 12 13 अभि, B2 हरि, D9 11 13 हि (for त्वभि) —b) Ś D8 13 प्रभूत (for प्रख्यात) V D5-11 गुण (for बल) —V3 repeats 39cd after 40 —c) N V (V3 both times) B2 3 नानाप्रहरण सख्ये —d) Ñ1 D1 न्यवर्तत (for [अ]भ्यवर्तत) V3 (second time) कपिसैन्यान्यवर्तत (sic)

40 Ñ2 reads 40-41 in marg —a) D4 8 तु (for सु) Ñ V B1 4 तत सुतुमुलो घोष (V3 4 °र) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 कपीनां (for हरीणां) —c) Ś D12 प्रगजता, B1 आभजता, B2 विरुजता, T2 3 आहरतां, Cg as in text (for आरुजता) V3 B1 D1 3 4 8 11 12 13 वृक्षाणां रुज(D5 भज, D4 गर्ज)तां चैव —d) Ś V1 D1 8 12 13 चोदयन्त्यो, N2 V2 3 D13 चोदयतां, Ñ2 चोदिप्यतां, D2 7 10 11 T1 वै गृह्णतां M3 आगृह्णतां (for चागृह्णतां) B1 गुर्वीं चोदयन्ती शिला, B2 3 गुर्वीं चोदयच्छ (B3 °राद्य)न्ता शिला, D5 T3 शिला गुर्वीश्च गृह्णता, M1 2 गृह्णतां विपुला शिला —After 40 V2 repeats 39cd while D1-3 8-11 S ins

929* नदतां राक्षसानां च वानराणां च गर्जताम्।

[D1 2 T2 3 M1 2 नन्तां (for नदतां) T2 नर्दतां (for गर्जताम्)]

G. 6 31 47
B 6. 57 42
L. 6 33 45

उभे प्रमुदिते सैन्ये रक्षोगणवनौकसाम् ।
वेगितानां समर्थानामन्योन्यवधकाङ्क्षिणाम् ।
परस्परं चाह्वयतां निनादः श्रूयते महान् ॥ ४१

ततः प्रहस्तः कपिराजवाहिनी-
मभि प्रतस्थे विजयाय दुर्मतिः ।
विवृद्धवेगां च विवेश तां चमूं
यथा मुमूर्षुः शलभो विभावसुम् ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

४६

ततः प्रहस्तं निर्यान्तं भीमं भीमपराक्रमम् ।
गर्जन्तं सुमहाकायं राक्षसैरभिसंवृतम् ॥ १

41 Ñ1 reads 41 in marg (cf v l 40) —a) Ś B4 D1 4 11 ते, B1 D2 3 13 तु (for प्र) Ś Ñ1 B2-4 D1-4 8 13 14 सेने (for सैन्ये) —b) B1 राक्षसानां (for रक्षोगण) —c) V2 D4 वेगिता च (for वेगितानां) —d) Ś D3 4 8 13 G1 अन्योन्य D4 जय (for वध) —Ś V1 B1 D1-4 8 13 om 41ef —f) D4 निनादः सुमहानभूत् —For 40ef Ñ V2 3 B2-4 D13 subst

930* रक्षसा वानराणां च बभूव तुमुलो ध्वनिः ।

42 a) Ś Ñ2 V B D3 8 9 11 13 वाहिनीं ताम्(N2 V B2 3 D2 तदा) (for राजवाहिनीम्) Ñ1 D4 आकर्ण्य घोषं तुमुलं कपीनाम् —b) Ñ2 V B2 3 प्रति (for अभि) Ś N2 B D1-4 8 11 13 निधनाय (for विजयाय) —c) D7-11 G1 2 M3 4 5 विवृद्धवेगम्, D3 8 10 11 M5 विवेशितां (for विवेश तां) Ś Ñ V1 B2 D3-4 8 13 विवृद्धवेगा(Ñ1 D4 मति प्रवृद्ध) चनत्राहदारुणं, V3 B1 वि(B2 प्र)वृद्धवेगो बलदारुणो बली, V2 विवृद्धरोषो विनदन्सुदारुणं, B3 प्रवृद्धवेगस्तु दारुणं च, B4 D13 विवृद्धवेगा च ननाद(D14 तदा च) दारुणं —d) B1 प्रभूव (for मुमूर्षुः) Ñ1 D4 हुताशनं (for विभावसुम्)

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 3 B D3 4 13 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 8 9 11 13 प्रहस्तनिर्याणं(B2 D2 °ण) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 D2 3 4 8 13 om Ś2 N2 V2 D1 3 33 V1 34, B1 2 4 31, B3 96 D5-7 10 11 T1 G M 57 T2 60 T3 61 —After colophon D5 concludes with रामः, G M3 4 5 with श्रीरामाय नमः

46

Before 1 D5 7 9-11 S (except G1) ins

931* ततः प्रहस्तं निर्यान्तं दृष्ट्वा भीमपराक्रमम् ।
उवाच सस्मितं रामो विभीषणमरिंदम ।
क एष सुमहाकायो बलेन महता वृतः ।
आगच्छति महावेगः किंरूपबलपौरुषः ।
आचक्ष्व मे महाबाहो वीर्यवन्तं निशाचरम् । [5]
राघवस्य वचः श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
एष सेनापतिस्तस्य प्रहस्तो नाम राक्षसः ।
लङ्कायां राक्षसेन्द्रस्य त्रिभागबलसंवृतः ।
वीर्यवानस्त्रविच्छूरः प्रख्यातश्च पराक्रमे ।

[(l 1) D5 11 G2 M3 दृष्ट्वा रणकोविदम् (for the post half) —D5 reads in marg from l 2 up to 1ab —(l 2) G2 M5 शु, Cg L t as above (for श) D7 अरिंदम —D9-3 T G2 3 M2 3 4 om l 4 —(l 5) D5 reads after आ in marg G2 च (for मे) —(l 8) D5 9 T1 Cv t राक्षसेन्द्रेण (for राक्षसेन्द्रस्य) D11 त्रिभाग (for त्रिभाग) ※ Cg लङ्कायां राक्षसेन्द्रस्य त्रिभागबलसंवृत इति पाठः ※ —(l 9) D9-11 सुप्रख्यातः (for प्रख्यातश्च) D8 9-11 पराक्रमः M5 पराक्रमैः]

1 D5 reads 1ab in marg (cf v l 931b) —b) G1 3 M5 दृष्ट्वा, Cr g as in text (for भीमं) G2 पराक्रम ※ Cr ततः प्रहस्तं निर्यान्त० । गर्जन्तं सुमहाकाय० ॥ ददर्श महती सेनाम० । इति पाठः, ※ —c) D5 सुमहत् (for सुमहा) —d) B3 अभिसंवृत (sic)

दद्दर्श महती सेना वानराणां बलीयसाम् ।
अतिसंजातरोषाणां प्रहस्तमभिगर्जताम् ॥ २
खड्गशक्त्यृष्टिबाणाश्च शूलानि मुसलानि च ।
गदाश्च परिघाः प्रासा विविधाश्च परश्वधाः ॥ ३
धनूंषि च विचित्राणि राक्षसानां जयैषिणाम् ।
प्रगृहीतान्यशोभन्त वानरानभिधावताम् ॥ ४
जगृहुः पादपांश्चापि पुष्पितान्वानरर्षभाः ।
शिलाश्च विपुला दीर्घा योद्धुकामाः प्लवंगमाः ॥ ५

तेषामन्योन्यमासाद्य संग्रामः सुमहानभूत् ।
बहूनामश्मवृष्टिं च शरवृष्टिं च वर्षताम् ॥ ६
बहवो राक्षसा युद्धे बहून्वानरयूथपान् ।
वानरा राक्षसांश्चापि निजघ्नुर्बहवो बहून् ॥ ७
शूलैः प्रमथिताः केचित्केचित्तु परमायुधैः ।
परिघैराहताः केचित्केचिच्छिन्नाः परश्वधैः ॥ ८
निरुच्छ्वासाः पुनः केचित्पतिता धरणीतले ।
विभिन्नहृदयाः केचिदिषुसंतानसंदिताः ॥ ९

G 6 32 9
B 6 58 13
L 6 34 9

---

2 ᵃ) Ś Ñ1 V2 3 B4 D1 3 4 8 13 G1 महतीं सेनां (sic) (for महतीं सेना), D6 T2 3 सा ददर्श महासेना —ᵇ) Ñ1 महौजसा, D6 वनौकसा (for बलीयसाम्) —ᶜ) Ś V B D1-4 7-13 अभि (for अति) D1 5 -सद्या(D6 °सृ)त, T2 3 सम्भृत (for -संजात) Ś V B D1 3 4 8 12 13 -हर्षाणा, Ñ1 -दर्पाणा, D5 -कर्माणा, D10 11 घोषाणा (for रोषाणा). Ñ3 अभिजातमहर्षाणा —ᵈ) Ñ1 अति (for अभि) Ñ2 B2 3 नर्दता (for गर्जताम्)

3 G1 om (hapl ?) 3-6 Ñ2 reads 3-4ᵃᵇ in marg —ᵃ) D13 तु (for च) B3 बाणा (subm), D1 बाणौघ, D4 बाणानि, D10 11 शूलाश्च (for -बाणाश्च) —ᵇ) D10 11 बाणानि (for शूलानि) —ᶜ) D4 13 परिघाश्च (for °घा) Ś N V B D1-4 8 13 15 चैव, D7 घोरा (for प्रासा) —ᵈ) D4 13 त्रिविधाश्च, D7 प्रासाश्चैव (for विविधाश्च)

4 V2 G2 om 4 (for G1, cf v l 3) Ñ2 reads 4ᵃᵇ in marg (cf v l 3) —ᵃ) D6 धनूंपि (sic) (for धनूंषि) B1 तु (for च) Ñ2 विचित्राणां ※ Cg राक्षसानामिति तृतीयार्थे षष्ठी। राक्षसैरित्यर्थः ※ —ᶜ) B1 D8-11 [अ]राजन्त (for [अ]शोभन्त) —ᵈ) B4 D1-4 13 प्रति, D8 7 9 T1 G2 3 M5 उप (for अभि)

5 G1 om 5 (cf v l 3) —ᵃ) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 [ए]व, Ñ1 [अ]न्ये (for [अ]पि) —ᵇ) D2 पुष्पितान् (for पुष्पितान्) D10 11 Ck t पुष्पितास्तु गिरींस्तथा —G3 repeats consecutively 5ᶜ-7ᵇ —ᶜ) Ś V1 3 B1 4 D1-3 4 12 13 विविधा दीर्घा(D1 °र्घां), Ñ2 V2 B2 3 विविधाकारा, D4 छिन्नदीर्घाश्च (for विपुला दीर्घा) —ᵈ) G3 (both times) M3 5 गिरिंस्तथा, Cg as in text (for प्लवंगमाः) ※ Cg वानरश्रेष्ठा येऽप्यवानरत्वव्यावर्तनाय प्लवङ्गमा इत्युक्तम्। यद्वा प्लवन्तो युद्धोत्साहेन प्लवंगत्या गच्छन्त। मतश्चायां स्वार्थं ※

6 G1 om 6 (cf v l 3) G3 repeats consecutively 5ᶜ-7ᵇ —ᵇ) D2 तु (for सु) —ᶜ) Ś2 D1 4 13 मध्य (for अश्म) Ś Ñ V B3 4 D1-4 8 12 13 -वृष्टी (Ñ V2 B2 D1 4 °ष्टि)श्च (for वृष्टिं च) —ᵈ) Ś Ñ2 V2 3 D1 3 4 12 13 -वृष्टीश्च, Ñ1 V3 B3 4 D1 4 वृष्टिश्च, D8-13 वर्षं च (for वृष्टिं च) Ñ1 धावतां, B4 कुर्वतां, M1 3 मुञ्चतां (for वर्षताम्)

7 G3 repeats consecutively 5ᶜ-7ᵇ —ᵃ) B4 D4 वानरा(D4 °रा)स्त्वा (for बहवो) D4 मूर्ध्नि (for युद्धे) —ᵇ) B1 D8-11 T1 G1 पुङ्गवान् (for यूथपान्) —ᶜ) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 वानरा(D13 °रा)श्चापि(B2 °श्च) राक्षसि —ᵈ) Ś D1-3 8 13 चपलान्, B1 4 D13 च(B1 चा) परान् (for बहवो)

8 ᵃ) D4 च प्रस्थिता, T3 प्रमुदिता (sic) (for प्रमथिता) —D13 om (hapl) 8ᵇᶜ —ᵇ) Ś V1 B1 D1 3 12 वानरा, Ñ1 D4 8 T1 G3 M3 केचिच्च (for केचित्तु) Ñ3 B3 3 आयुधैश्च(B4 वरायुधैः) प्लवगमा, V2 वृक्षिताश्च * * * * B4 वानरा राक्षसैर्युधि —D6 reads 8ᶜᵈ after 9ᵃ —ᶜ) B4 निहता (for आहता) D2 कश्चित् (for केचित्) Ś D8 12 परिघेणा(D13 °न)हता केचित —ᵈ) D6 om (hapl) for केचित् G3 M3 भिन्ना (for छिन्ना) D6 केचिच्छूलहताश्चापि —After 8 V2 ins, while Ñ1 D4 ins after 8ᵃ

932* मुसलैराहता केचित्केचिच्च परमेषुभि ।

[Ñ1 D4 transp the prior and the post halves]

9 ᵃ) D4 निरुत्साहा Ś D8 12 M3 कृता, D4 परे, D8 9 T2 3 G1 हता (for पुन) —After 9ᵃ, D6 reads 8ᶜᵈ —V2 om (hapl) 9ᵇᶜ —ᵇ) Ś B1 4 D1-4 8,12 13 निपेतुर्, Ñ1 विभिन्ना, D6 पातिता (for पतिता) D7 9-11 T1 G2 M3 जगती (for धरणी) —D2 om 9ᶜ-10 —ᶜ) Ś1 अभिन्न, B4 विच्छिन्न (for विभिन्न) Ś Ñ V1 3 B3-4 D1 3 4 8 12 13 शिरस (for हृदया) B1 केचिद्विभिन्नशिरस —V2 illeg for 9 —ᵈ) Ñ V1 3 B2 D1-7 9-11 T G1 2 M3 5 Cr सक्ता(G1 2 °ता)न (for -संतान) Ñ3 D8 7 9 T1 3 सवि(D9 °विध)ता, D4 शल्यिता, D10 11 सादिता, M5 वर्जिता (for संदिता) Ś D8 12 इषुभिश्चा त्रिनाशस्तथा, B3 4 D1 3 13 इषुभि स्व(D1 12 स्प, D2 स)दिता स्थिता (B4 °शालया), B2 केचिदिषुभिरर्दता, D4 कश्चिच्च

G 6. 52. 10
B 6. 58. 14
L 6. 31. 10

केचिद्द्विधाकृताः खड्गैः स्फुरन्तः पतिता भुवि ।
वानरा राक्षसैः शूलैः पार्श्वतश्च विदारिताः ॥ १०
वानरैश्चापि संक्रुद्धै राक्षसौघाः समन्ततः ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च संपिष्टा वसुधातले ॥ ११
वज्रस्पर्शतलैर्हस्तैर्मुष्टिभिश्च हता भृशम् ।
वेमुः शोणितमास्येभ्यो विशीर्णदशनेक्षणाः ॥ १२
आर्तस्वरं च स्वनतां सिंहनादं च नर्दताम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो हरीणां रक्षसां युधि ॥ १३
वानरा राक्षसाः क्रुद्धा वीरमार्गमनुव्रताः ।
विवृत्तनयनाः क्रूराश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ १४

विविधा रणे ॐ Cv इषुदामसहिता इषुदामसंस्यूता । Cr इषुसदानसादिता इषुदामसस्(°स्यू ?)ता ।, Cm g इषु संधानसहिता । इषव एव संधानानि बन्धनरज्जवस्तैः सहिता ।, Ck t इषूणां संधानं सम्यग्विसर्जनं तेन सा(Ck स)हिता सम्पिहिता । (Ct 'संधानसंस्थिता' इति पाठे इषव एव संधानानि बन्धनरज्जवस्तैः सहिता । संस्यूता इत्यर्थः) ॐ —After 9 D₆ ins

933* सुरनेमिस्फुरन्तश्च पातिता भुवि वानरा ।

10 D₂ om 10 (cf v l 9) —ᵃ) D₆ (*sup lin* also) रणाजिरे D₆ विदारिता (for द्विधाकृता) Ś V₃ D₉₋₁₁ तीक्ष्णैः (for खड्गैः) —ᵇ) Ś D₉₋₁₁ पुरत, Ñ₁ स्फुरद्भि, D₆ स्फुरति, T₂ ₃ स्वनत (for स्फुरन्त) —ᶜ) Ś D₆ राक्षमास (for राक्षसैः) Ś D₉₋₁₁ चैव, Ñ₂ V₁ ₃ B₂ D₁ ₃ ₆ ₈₋₁₁ T₁ G₃ M₃ शूरै, B₁ घोरै, B₄ D₅ क्रुद्धै, M₁ ₂ प्रासै (for शूलै) —ᵈ) Ś बहुधा, B₄ D₅ सर्वत, D₁₂ पट्टिशैस् (for पार्श्वतस्) Ś₁ ते, Ś₁ Ñ₁ प्र, M₁ ₂ तु (for च) D₂ [अ]वदारिता (for वि°) D₁₃ बहुधार विदारिता (sic)

11 Ś₁ D₉₋₁₁ transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) V₃ संक्रुद्धा, B₂ ₃ D₂ सक्रोधै (for संक्रुद्ध) —ᵇ) Ñ₁ - सालो सहस्रश —D₁ om 11ᶜᵈ —ᶜ) D₄ सघैर् (for शृङ्गैर्) —ᵈ) B₂ D₆ T₂ M₃ संवि(T₂ °दि)ष्टा, Cg as in text (for संपिष्टा) Ś₁ Ñ₁ V₁ ₃ B D₁ ₃ ₄.₈ ₁₂ ₁₃ ₁₄ धरणी, V₃ जगती (for वसुधा) Ñ₁ निविविधा महीतले

12 ᵃ) Ś Ñ B₁ ₃ ₄ D₁₋₄ ₆.₁₂ ₁₃ स्पर्शैस् (for स्पर्श) T₁ G₁ -समैर्, M₁ ₂ -नखैर् (for तलैर्) Ś Ñ V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ D₄.₁₁ ₁₂ पार्ष्णि, V₂ B₂ D₁₋₃ ₁₂ पार्ष्णैर् (for हस्तैर्) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ B₂ D₄.₁₃ T₂ ₃ च(D₁₃ नि) हता (for च हता) —ᶜ) D₉₋₁₁ Ct वमन्, Cm g tp as in text (for वेमु) N₂ अंगेभ्यो (for आस्येभ्यो) M₃ शोणितमासाद्य Ś V₂ D₉.₁₁ वेमुश्च(D₉ सुवेमु) शोणित वक्त्रैर्(V₂ °वक्त्राद्), V₁ D₄ वमन्तो रुधिरं वक्त्रैर्, B₁ ₃ D₁ ₃ ₁₃ व(B₁ प्र)वमन्शोणितं(D₁ °रुधिरं) वक्त्राद् (B₁ °श्चाद्) —ᵈ) V₁ निर्भग्ना, B₁ ₃ D₁₋₃ ₁₂ G₂ ₃ M₃ विशीर्णा, B₂ विक्षीण D₃ निर्भिन्न (for विशीर्ण) Ś D₉.₁₁ दशनचक्षुषा Ñ₁ °श्रवो, Ñ₁ V₂ B₂ -वदना शिरौ V₁ ₃ B₃ दशना शिरौ B₁ दशनैः क्षता, D₆ ₇ ₁₀.₁₁ G₁ वदन° (for दशनेक्षणा) —After 12 D₆ reads 15

13 M₃ repeats 13ᵃᵇ after 14 —ᵃ) V₁ V₂ ₃ B₁ D₃ ₆₋₇ ₉₋₁₁ T G₁ M₁₋₃ स्वनं, B₄ -स्वरस्य (for -स्वर) Ś Ñ₁ V₁ B₁ ₄ D₁₋₄ ₈.₉ ₁₂ ₁₃ T₁ ₂ M₃(first time) च नदतां, Ñ₂ V₂ ₃ B₂ ₃ नि(B₂ ₃ वि)नदतां, Cg as in text (for च स्वनतां) —ᵇ) Ś Ñ₂ V₁ B₁ D₂ ₃ ₁₂ ₁₃ नादाश्, B₄ नादस्, D₁ -नादैस् (for -नादं) Ś₁ D₉.₁₁ न(Ś₁ ना)दतां, Ñ₁ V₃ B₁ ₄ D₁ ₃₋₄ ₁₃ G₃ गर्जतां, Ñ₂ V₂ ₃ B₂ ₃ कुर्वतां, Cg as in text (for नर्दताम्) G₁ M₃ (second time) धावतां स्वनितं(M₃ °वर्ति) प्रति —After 13ᵃᵇ B₂ ins

934* परिरब्धस्य सहसा शर्वेश पीडितस्य च ।

—After 13ᵃᵇ, G₁ reads 23 24ᵇ, repeating them in their proper place

—After 13ᵃᵇ (r), M₃ ins, while G₁ ins after 24ᵃᵇ (first occurrence)

935* निवर्तं स्वपानिं दृष्ट्वा लब्धकामा प्लवंगमा ।
उद्यम्य गिरिशृङ्गाणि राक्षसान्प्रति दुद्रुवु ।
युद्धमासीन्महाघोरं रक्षसां वानरैः सह ।
वानराणां महद्युद्धं तु सह राक्षसान्प्रति ।
विच्छिन्ना पतिता कपिमहस्ते प्रति दुद्रुवु । [5]

[Before l. 1, G₁ reads l 4 —(l 1) G₁ चतुर स्वक (for निवर्तं स्वपानिं) —(l 4) M₃ महायुद्ध द्रुतान्]

—G₁ om 13ᶜ-14 —ᵈ) Ś Ñ₂ V₁ B₁ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ रक्षसां तथा(V₁ D₄ °दा) N₂ V₂ B₂ ₃ राक्षसैः सह, V₃ illeg D₉₋₁₁ रक्षसामपि (for रक्षसां युधि) —After 13, V₃ ins 936*

14 V₂ G₁ om 14 (for G₁, cf v l 13) —ᵃ) D₁ transp वानरा and राक्षसा Ś Ñ V₁ ₃ B D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ चैव ; M₁ ₂ चापि, M₃ क्रोधाद् (for क्रुद्धा) —ᵇ) N₁ D₆ युद्ध(D₆ वीर)मार्गविशारदा —ᶜ) D₉.₁₁ निवृत्त (for विवृत्त) N₂ B₂ दशना, V₁ ₃ D₉₋₁₁ -वदना ; B₃ -नयन्य (sic) (for -नयना) Ś D₉.₁₁ चक्रु, Ñ V₁ ₃ B₁₋₄ D₁₋₄ ₁₃ क्रुद्धास् (for क्रूरास्) —ᵈ) Ś D₉.₁₁ क्रुद्धा (for चक्रु) —After 14 Ñ V₃ ₃ B₁₋₄ D₉.₁₁ ins, while V₃ ins after 13 (due to omission) whereas B₁ ins after 14ᵃᵇ

936* कृतिमयन्तरे शूरा सहसास्य पदानुगा ।

[B₂ ₃ पदानुगा, B₄ अवेक्ष्य (for पदानुग)]

—Thereafter D₆ cont, while Ñ₁ ins after 15ᵃ.

नरान्तकः कुम्भहनुर्महानादः समुन्नतः ।
एते प्रहस्तसचिवाः सर्वे जघ्नुर्वनौकसः ॥ १५
तेषामापततां शीघ्रं निघ्नतां चापि वानरान् ।
द्विविदो गिरिशृङ्गेण जघानैकं नरान्तकम् ॥ १६
दुर्मुखः पुनरुत्पाट्य कपिः स विपुलद्रुमम् ।
राक्षसं क्षिप्रहस्तस्तु समुन्नतमपोथयत् ॥ १७
जाम्बवांस्तु सुसंक्रुद्धः प्रगृह्य महतीं शिलाम् ।
पातयामास तेजस्वी महानादस्य वक्षसि ॥ १८
अथ कुम्भहनुस्तत्र तारेणासाद्य वीर्यवान् ।
वृक्षेणाभिहतो मूर्ध्नि प्राणांस्तत्याज राक्षसः ॥ १९
अमृष्यमाणस्तत्कर्म प्रहस्तो रथमास्थितः ।
चकार कदनं घोरं धनुष्पाणिर्वनौकसाम् ॥ २०
आवर्त इव संजज्ञे उभयोः सेनयोस्तदा ।
क्षुभितस्याप्रमेयस्य सागरस्येव निस्वनः ॥ २१

G 6 32 22
B. 6 58 25
L. 6 34 21

937* धन्यन कुम्भकर्णश्च महापार्श्वो विदूरथ ।
इन्द्रह सन्नतिमान्

[(l 1) N1 om the prior half N1(m also) महारथ (for विदू°) —(l 2) D4 सन्नतिमान्]
—After 14 M5 repeats 13^{ab}

15 D4 om 15^{a} D6 reads 15 after 12 —^{a}) Ś B4 D1-3 6 12 13 क(D1 3 13 न)रधन Ñ V B1 3 पुरधर (for नरान्तक) B3 क्रूरहनुः (for कुम्भ°) —After 15^{a}, Ñ1 ins 937* —^{b}) Ś N1 V B1-3 D1-3 6 12 समुन्नद, D4 समुन्नति (for समुन्नत) —^{c}) Ñ1 V B1 3 M1 3 प्रहस्तसचिवास्त्वेते(M1 3 °वा सुत) —^{d}) Ś1 B4 D1 3 6 12 13 जघ्नु सर्वान्, Ś2 B1 D2 जघ्नु सर्व (by transp)

16 B4 D1 om (hapl ?) 16^{ab} —^{a}) V1 D2 3 6-11 T1 3 G1 M1 3 च्या(V1 D9-11 ति G1 M3 च)पतता (for आपतता) Ś D2 3 12 क्षिप्र (for शीघ्र) —^{b}) D3 मर्दता (for निघ्नता) Ñ1 V1 B2 3 [पृ]त (for [अ]पि) Ś B1 D1 3 6 12 13 च वनौकस , V2 illeg (for चापि वानरान्) —For 16^{ab}, N1 D4 subst

938* प्रगृह्यश्च वदः दृष्ट्वा राक्षसाग्रणमूर्धनि ।
—After 16^{ab} G1 ins

939* द्रु सहानां स्ववीर्येण कुर्वतामधिक भयम् ॥
—^{c}) Ś D8 द्विविधो (for द्विविदो) Ś1 D6 12 पुराण, Ś2 शार्ङ्गेण (for शृङ्गेण) —^{d}) Ś B4 D1-3 6 12 13 क(D1 3 13 न)रथम, N V B1-3 D4 पुरधर (for नरान्तकम्)

17 ^{a}) Ś1 N V B D2 4 आदाय, Ś2 D1 3 6 13 आभ्रम्य D6 7 9-11 T2 M3 उत्थाप्य D13 आहूय, T1 G1 उद्धृत्य (for उत्पाट्य) —^{b}) Ś D3 8 12 बलवान्, N1 B1 3 D5 T1 3 G1 2 M3 कपि सु , B4 बलाढ्यो, D1 3 13 बलाढ्यु ; D4 कपिश्च, M1 2 कपिस्तु (for कपि स) Ś N V1 3 B1-3 D1 4 6 12 13 विपु(N1 °क B3 °फ)ल (for विपुल) D13 द्रुत (for द्रुमम्) —^{c}) D7 9-11 G3 हस्त तु, M1 3 हस्तस्त (for हस्तस्तु) Ś N V B D1 4 6 12 13 अपरोक्ष प्रहस्तस्य(V1 3 °स्त तु) —^{d}) Ś1 समन्विणम्, Ś2 N1 V1 3 B1-3 D1-4 6 12 13 समुन्नद्भम्(D4 °तिम्) N1 समुन्नतम् (for समुन्नतम्) B4 D5 अताडयत्, D1 अपोथयन्, D6 M5 अपातयत्, T3 अता * * * (moth eaten) (for अपोथयत्)

18 ^{a}) B4 D1 G1 M1 2 च (for तु) Ś D2 3 6 12 सुसंरब्ध (for सुसंक्रुद्ध°) —^{b}) Ś D6 13 उत्थाप्य, Ñ V2 3 B D1-4 13 उत्पाट्य (for प्रगृह्य) Ś Ñ1 B4 D1-4 6 12 13 G1 विपुला (for महतीं) —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 क्ष(Ñ1 V B1-3 न्य)पातयन्महातेजा(Ñ V B1-3 D4 °वीया) —V3 om 18^{c} except महा —^{d}) Ñ1 महापार्श्व महोरसि —After 18 G1 ins

940* सोऽपतत्सहसा भूमौ निष्प्राणो रुधिरं वमन् ।

19 ^{a}) Ś1 B1 2 4 D1 3 6 12 13 हनोस्, Ñ2 हनुस् (for हनुस्) Ś B4 D1-4 6 12 ताराय, D13 म्वानस् (sic) (for तत्र) B3 अथोकृत्यहनोस्तत्र, D5 अकुम्भहनुमस्तत्र (sic) —^{b}) N1 [आ]दिश्य, V1 [आ]हूय, G3 [आ]क्राम्य (for [आ]साद्य) Ñ2 ताराद्यानच (sic) V3 तनैवाहत्य, B1 तारमाणस्व (sic) B3 त्वमारह्य, B2 आवसानम्य (for तारेणासाद्य) N1 सयुगे (for वीर्यवान्) Ś B4 D1 4 6 12 13 तरसा सयुगे बली —^{c}) Ś V B1 3 4 D1-3 6-13 T2 3 G1 2 M5 महता (for [अ]भिहतो) Ś B4 D1-3 6 12 13 प्राणान्, V B1 3 [आ]हृत्य, D6 7 T1 2 G1 2 M5 तस्य D9-11 सद्य (for मूर्ध्नि) N1 D4 वृक्षेणाहत्य महता N2 B2 वेगेन महता मुख —^{d}) Ś B4 D1 3 6 12 13 कपिस्तस्य समाददे Ñ1 V D4 प्रथितो यमसादन Ñ2 B1 3 प्राण्यनादच्च सयुगे D6 T2 3 प्राणा सद्यानितो हत D7 9-11 G3 M3 5 Cm g t प्राणा स्तत्याजयन्नृणे G2 प्रहारेण विनाशित ॐ Cg t सत्याजयत् सेतत्याज (Ct समभ्यागयत्) ॐ

20 ^{b}) N2 बलम्, B1 हयम् (for रथम्) D10 11 आश्रित (for आस्थित) —^{c}) T1 समाक (for चकार) —After 20 D13 reads 21^{cd} for the first time repeating it in its proper place

21 Ś B4 D1-3 6 12 transp 21^{ab} and 21^{cd} —^{a}) Ś D1 13 उप , D13 एव (for इव) —^{b}) D9-11 सेनयो रुभयोस् (by transp) T2 तथा (for तदा) Ś N V B D1 4 6 12 13 बलस्य मह(N1 D4 चल)तो महान् —D13 reads 21^{cd} for the first time after 20 repeating it here —^{c}) D1 3 ततस्तस्य (for क्षुभितस्य) —^{d}) D2

G 6 32 22
B 6 58 26
L 6 31 22

महता हि शरौघेण प्रहस्तो युद्धकोविदः ।
अर्दयामास संक्रुद्धो वानरान्परमाहवे ॥ २२
वानराणां शरीरैस्तु राक्षसानां च मेदिनी ।
बभूव निचिता घोरा पतितैरिव पर्वतैः ॥ २३
सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना संप्रकाशते ।
संछन्ना माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितैः ॥ २४
हतवीरौघवप्रां तु भग्नायुधमहाद्रुमाम् ।
शोणितौघमहातोयां यमसागरगामिनीम् ॥ २५
यकृत्प्लीहमहापङ्कां विनिकीर्णान्त्रशैवलाम् ।
भिन्नकायशिरोमीनामङ्गावयवशाद्वलाम् ॥ २६
गृध्रहंसगणाकीर्णां कङ्कसारससेविताम् ।
मेदःफेनसमाकीर्णामार्तस्तनितनिस्वनाम् ॥ २७
तां कापुरुषदुस्तारां युद्धभूमिमयीं नदीम् ।
नदीमिव घनापाये हंससारससेविताम् ॥ २८

[ण]व (for [द्रु]व) Ś N V1 B3 4 D3 4 8 12 सप्लव V1 3 B1 3 D13 (both times) सप्लवे D2 4 5 6 नि स्वन (for निस्वन)

22 D1 transp 22 and 23 —a) Ś D2 8 12 [स]वि (for हि) —b) N2 B1 2 D1 युधि (for युद्ध) N1 V B1 3 दुर्मद, N2 B2 दुर्जय (for -कोविद) D6 11 राक्षसो रणदुर्मदः —c) N1 D4 सत्रस्तो (for संक्रुद्धो) —d) N1 D4 पुनराहवे N2 V2 3 B1-3 पर्वतोपमान् (for परमाहवे)

23 D1 transp 22 and 23 G1 repeats 23 here (cf v l 13) —a) Ś1 D1 T1 G2 M3 च, L (ed) चै (for तु) Ś1 D2 12 शरीरेषु, V2 शरैस्तीक्ष्णै M1 सहस्रैस्तु (for शरीरैस्तु) —b) V1 प्रवृता (sic) B1 4 D9-11 G2 M1 2 [स]लक्षिता, D1 [प्र]वीव सा, Cg as in text (for निचिता) Ś B4 D1 4 8 12 13 तत्र, N2 V1 2 B1-3 D8 9 10 घोरै (for घोरा) —d) Ś N2 V B D1 2 11 13 M1 पर्वतैः (for पतितैः) Ś N1 V B1-3 D1 2 3 11 13 स वैत्त ; B4 D9-11 M2 सपुष्पा (for पतितै) N1 D4 पर्वतैश्च समन्तत G1 (second time) पतितैः पर्वतैरिव; M3 पर्वतैः पतितैरिव

24 V2 om 24 23cd G1 repeats 24ab here (cf v l 13) —a) N2 सा मही, G1 (first time) वसुधा ; G2 (second time) समाधि G1 सा भीमा (for सा मही) —b) N1 सर्वत्र, N2 V1 2 B D4 G1 (first time) संछन्ना D4 पर्वत (for प्रच्छन्ना) Ś V1 2 B1 3 4 D1-3 13 सा प्रकाशत (D1 °शिर [sic]) (for संप्रकाशते) —After 24ab (first occurrence) G1 ins 935* —c) N2 D3 4 प्रच्छन्ना ; N1 सवृतो (for संछन्ना) T1 मासे (sic) (for मासि) —d) D8 9 T2 3 पुष्पितैः (for पलाशैः) D1 4 9 T2 3 किंशुकैः (for पुष्पितैः) —After 24 D13 ins

941* बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसंकुलम् ।

25 V2 om 25ab (cf v l 24) —a) N V2 B D4 नवर्त N2 D6 -वर्षाणां ; D1 -चया तु (for -वप्रां तु) —b) Ś B1 D1 2 8 13 परिघोग्रां (for महाद्रुमाम्) N V2 3 B3 4 D2 मग्न D6 °द्रु [also °प्र sup lin]]नाना वि(N2 D4 °मु)धद्रुमां —c) Ś D8 12 शोणितोघ N2 V B2 शोणितोदां B3 शोणितौघा B4 D13 शोणितोघ्या (B3 °घ्याः) (for शोणितौघ) V V1 3 B D4 घोरां, V3 घोरां (for -तोयां) —d) N1 B -सागर (for सागर) Ś D3 4 13 -गाहनीं

26 a) Ś D8 12 यकृद्वन, V1 असृग्घन (sic) N2 V2 3 D1 8 असृग्घन, V2 असृग्गाढे (sic) B3 स्वेदोदक ; B4 मांसपङ्क D13 मकृद्धन D4 असृग्घोर D13 असृग्धारा (for यकृत्प्लीह) —b) V2 D13 त्रिकाणवस्त्र (for विनिकीर्णान्त्र) Ś D8 12 विनिकीर्णान्त्रशकला —D13 om (hapl ?) 26cd —c) Ś N V1 3 B2-4 D1-4 8 12 छिन्न (for भिन्न) Ś D1 -काय (for काय) D1 T1 G3 -मत्स्य (for शिरो) V1 D3 मीनाम् ; D4 भग्नाम् (for मीनाम्) —d) Ś1 नख B3 मांस (for अङ्ग) Ś B1 3 D1 4 5 7 8 13 M1 शाड्वलां N1 V D4 शकलां ; N1 संकुलां (for शाद्वलाम्)

27 D1 om 27 —a) N1 B1-3 काक (for हंस) Ś D1 8 9 10-12 -चर, B1 4 D1 T2 3 M3 -सम ; D1 3 -चक (for -गण) N2 V गृध्रगोमायुसंकीर्णां —B1 4 om (hapl) 27cd —b) D4 चक्र (for कङ्क) V2 वायस ; M1 -सागर (for सारस) Ś N1 D1 2 3 8 13 -मार्दितां (D8 12 °र्ता) (for -सेविताम्) —B1 om (hapl) 27c-28 —c) N1 -पङ्क ; B3 फेन (for फेन) Ś N1 V D1 3 8 11 12 -चयासारिणीम् ; N2 B2 -वसा° (for -समा°) —d) Ś1 D1 12 नव D1 2 11 घोर ; D1 वाजन (typo) L (ed) मूत (for आर्त) D2 11 आर्तस्वन (for आर्तस्तनित) Ś1 D2 8-10 11 12 निस्वनाम् Ś2 (also as in Ś1) तथैवाकीर्णान्त्रशकलां ; N V B2 4 आर्तस्वनित (B2 °नि)-नादिनीं (B2 °नीं)

28 B1 om 28 (cf v l 27) V2 om 28cd —a) Ś2 कापुरुष (for कापुरुष) Ś1 D8 11 निस्तारां ; Ś2 निस्तारां ; N1 B1 3 -दुर्धर्षा (for -दुस्तारां) G3 M1 2 g कापुरुषदुस्तारां कापुरुषा भीरव (Gr °षा युद्ध...दुस्तरा) दुस्तराम् । दुस्तराम् (Cg °षों) g —b) Ś N1 2 B3 D1 3 8 10 11 मही (for मयीं) —c) Ś B1 D1 4 8 13 घनापाय N2 [घ]नापाये ; B2 वन्यो (B2 °न्यो) वना B4

राक्षसाः कपिमुख्याश्च तेरुस्तां दुस्तरां नदीम् ।
यथा पद्मरजोध्वस्तां नलिनीं गजयूथपाः ॥ २९
ततः सृजन्तं बाणौघान्प्रहस्तं स्यन्दने स्थितम् ।
ददर्श तरसा नीलो विनिघ्नन्तं प्लवंगमान् ॥ ३०
स तं परमदुर्धर्षमापतन्तं महाकपिः ।
प्रहस्तं ताडयामास वृक्षमुत्पाट्य वीर्यवान् ॥ ३१

स तेनाभिहतः क्रुद्धो नदन्राक्षसपुंगवः ।
ववर्ष शरवर्षाणि प्लवगानां चमूपतौ ॥ ३२
अपारयन्वारयितुं प्रत्यगृह्णान्निमीलितः ।
यथैव गोवृषो वर्षं शारदं शीघ्रमागतम् ॥ ३३
एवमेव प्रहस्तस्य शरवर्षं दुरासदम् ।
निमीलिताक्षः सहसा नीलः सेहे सुदारुणम् ॥ ३४

G 6 32 30
B 6 58 42
L 6 34 34

D2 [आ]तपापाये, D4 [आ]इवस्याते (for घनापाये) —d) D1 -शोभितां (for -सेविताम्) Ñ1 D6 हंसचक्रोपशोभिता ॐ Cg केचित्तु अग्रोत्तरश्लोकस्थनदीपदवैयर्थ्यभयेन युद्धभूमिमयीं नदीं प्रवर्तयितेत्यप्याहरन्ति ॐ

29 a) D6 राक्षसा, M2 3 राक्षस (for राक्षसाः) V3 D7 8-11 ते (for च) Ś Ñ2 V3 B D6-8 10 12 कपिवीरा (Ñ2 V3 B1-2 °यूथा; B4 D2-3 °योधा)श्च, Ñ1 D4 वानराश्चैव (D4 °णां च) (for कपिमुख्याश्च) —b) Ś D2 3 11 ता तेरुः (by transp) D1 तेरुर्वै, D5 वनुभिः (for तेरुस्ता) V1 2 तदा (for नदीम्) —c) B4 ध्वजो (for रजो) B3 युद्ध (for ध्वस्ता) —d) D4 12 -यूथपान् (D12 °पै) (for यूथपा) —After 29 Ñ V B D6 ins, while D12 subst for 29ab and reads after 29

942* व्यगाहन्त तथा वीरा हरिराक्षसपुंगवा ।

[Ñ1 विगाहति D6 विसर्पन्तः (for व्यगाहन्त) B2 तदा (for तथा) D6 वीरान् (for वीरा) Ñ1 D6 रक्षोवानर (for हरिराक्षस) V3 -यूथपा (for -पुंगवा)]

30 a) D12 बाणौघ —b) D1 7 G3 प्रहस्त (for प्रहस्तं) B4 रथमास्थित (for स्यन्दने स्थितम्) —c) D1, 8 9 T1 3 सहसा (for तरसा) —d) Ś B1 D2 3 8 12 31 निघ्नन्तं (B2 त), B4 निघ्नतश्च, D7 9-11 निघ्नन्तं (for विनिघ्नन्तं) Ś1 B3 D5 प्लवगान —After 30 D5 7 9 11 S ins

943* उद्धूत इव वायु खे महदभ्रबलं बलात् ।
ससीक्ष्याभिद्रुतं युद्धे प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
रथेनादित्यवर्णेन नीलमेवाभिदुद्रुवे ।
स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकृष्य परमाहवे ।
नीलाय व्यसृजद्बाणान्प्रहस्तो वाहिनीपतिः । [5]
ते प्राप्य विशिखा नीलं विनिर्भिद्य समाहिताः ।
महीं जग्मुर्महावेगा रुषिता इव पन्नगाः ।
नीलः शरैरभिहतो निशितैर्ज्वलनोपमैः ।

[(l 1) D7 G3 चय (for इव) ॐ Ck महदभ्रकमिव बलमिलजन्तम् । विशेषणस्य पूर्वनिपात आर्षः ॐ —D5 G3 om (hapl) l 3-5 —(l 5) M3 4 प्राहिणोत् (for व्यसृजत्) —(l 6) D9 10 10 तेन, D11 तेन (for प्राप्य) D6 विनिहित्य (for विनिर्भिद्य) —(l 7) D9 11 T1 3 रो(T3 moth-eaten)षिता Cg as above (for रुषिता) —(l 8) D7 नीले (for नील) G1 विनिहतो (for अभिहतो) M3 शुभ (for ज्वलन)]

31 a) Ś D1-3 8 10 11 ततः (for स तं) Ñ2 पतन्त (for परम) —b) Ñ2 विनिघ्नन्त (for आपतन्त) D1 महाकपिं (sic) —G1 om 31c–32 —c) V1 3 मुष्टिं स (for प्रहस्तं) Ś1 moth eaten for ताडयामास —d) D1 वेगवान् (for वीर्यवान्)

32 G1 om 32 (cf v l 31) —a) Ñ2 शितेन (sic) (for स तेन) D2 3 12 क्रोधात् (for क्रुद्धो) —b) Ś1 V1 2 D7 9-11 13 नदंश् (for नदन्) —c) Ñ2 शरवर्षं त (for °वर्षाणि) —d) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 प्लवगम, D5 7 9 11 G1 3 M3 प्लवगानां (for प्लवगानां) —After 32 D5 7 9 11 T G1 3 M ins

944* तस्य बाणगणान्घोरान्राक्षसस्य दुरात्मनः ।

(D5 11 पर G3 सर्वान् (for घोरान्) D7 G2 M1 3 4 महात्मन T1 G3 M3 महाबल (for दुरात्मन)]

33 D5 om 33, V3 om 33ab Ś Ñ V1 2 B D1 2 4 8 12 13 transp 33ab and 33cd —a) Ś D5 9 13 T1 अवारयद्, B4 D2 अपारयद्, Cg t as in text (for अपारयन्) Ś D2 11 वर्षयितु, D3 वारयितु, D4 वारयितु T1 धारयितु (for वारयितु) B3 अपरं वारयित्वा च, D1 विभस्यविजितशिरास्, D6 अवारन्वारयितु (sic) D12 अवार यन्गजपति —b) Ś D1 8 13 कृत्वा चक्षुर्(Ś1 °क्षु) V1 प्रगृह्णमि (sic) B4 T3 M3 प्रत्य(B4 °ति)गृह्णन् (for प्रत्यगृह्णात्) Ś V3 D5 12 निमीलित V1 निपीडित, B3 D5 11 T G M3 निमीलन, D1 निमीलन (for निमीलित) D1 चक्षुषी संनिमील्य च, D6 प्रतिगृह्णाति मानिनं, D12 प्रतिगृह्णाति मीलित —c) Ś N V B D1-4 8 12 13 तथापि T3 सदैव (for यथैव) V3 damaged for गोवृषो वर्षं ॐ Cg यथैवेत्यत्र एवकारोऽत्यन्तायोगव्यवच्छेदार्थः ॐ

34 V3 om 34ab Ś1 lacuna up to वर्षं in b —a) D1 एष (for एव) —b) D1-13 वर्षान्, G (ed) वेगं (for -वर्षं) Ś N V1 2 B D1-4 8 12 13 दुःसहम् (D1 4 13 °हा) D9-11 दुरासदात् (for दुरासदम्) —cd) T3 स मीलिताक्ष Ñ1 स तदा, D7 T1 3 G1 2 M1 2 विरसा (for सहसा) Ś V2 3 B4 D1-3 8 12 13 [S]तिदारुण(B4 °णः) D7 9-11 M3 दुरासदान् (D7 M3 °द) (for सुदारुणम्)]

G 6 32 30
B 6 38 43
L 6 34 35

रोषितः शरवर्षेण सालेन महता महान् ।
प्रममाथ हयान्नीलः प्रहस्तस्य मनोजवान् ॥ ३५
विधनुस्तु कृतस्तेन प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
प्रगृह्य मुसलं घोरं स्यन्दनादवपुप्लुवे ॥ ३६
तावुभौ वाहिनीमुख्यौ जातरोषौ तरस्विनौ ।
स्थितौ क्षतजदिग्धाङ्गौ प्रभिन्नाविव कुञ्जरौ ॥ ३७
उल्लिखन्तौ सुतीक्ष्णाभिर्दंष्ट्राभिरितरेतरम् ।
सिंहशार्दूलसदृशौ सिंहशार्दूलचेष्टितौ ॥ ३८
विक्रान्तविजयौ वीरौ समरेष्वनिवर्तिनौ ।
काङ्क्षमाणौ यशः प्राप्तुं वृत्रवासवयोः समौ ॥ ३९
आजघान तदा नीलं ललाटे मुसलेन सः ।
प्रहस्तः परमायस्तस्तस्य सुस्राव शोणितम् ॥ ४०
ततः शोणितदिग्धाङ्गः प्रगृह्य सुमहातरुम् ।
प्रहस्तस्योरसि क्रुद्धो विससर्ज महाकपिः ॥ ४१

N V1 B1 3 नीलोत्सदृश दारुण (for ^{d}) D4 नीलिताक्ष स्वर्गजौ च स रण लोहिताक्षण

35 ^{a}) G3 कुपित M3 रुषित (for रोषित) —^{b}) D3 शालेन (for सालेन) Ś D4 तत D1 हरि D12 द्रुत (for महान्) N V B D4 शालमुत्पाट्य वीर्यवान् —^{c}) Ś N V B1 3 D1 निजघान (for प्र^{o}) —Ś2 repeats 35^{d} (followed by 946*) after 37^{b} —^{d}) Ś1 2 (both times) N V B D महानवान् D4 महाबलान् D9-11 महाबल (for मनोजवान्) —After 35 D5-7 9 11 S ins.

945* ततस्तच्चापमुद्गृह्य प्रहस्तस्य महाबल ।
बभञ्ज तरसा नीलो ननाद च पुनः पुनः ।

[(l 1) M3 स (for तच्) D7 बहल (for बद्ध) D5 महारथ (for महाबल) D9-11 ततो रोषपरीतात्मा धनुस्तस्य दुरासद —(l 2) M3 मुहुर्मुहुः (for पुनः पुनः)]

36 ^{a}) D9-11 स (for तु) —For 36^{cd} Ś1 2 (r) N V B D1 subst

946* स हस्ताद्बाणमुत्सृज्य प्रहस्त सशरासनम् ।

[Ś (Ś2 both times) N2 D स (for स) D4 सशरासन]

—^{c}) N1 तोमर (for मुसलं) —^{d}) D4 अवपुप्लुवे (sic) D6 T3 अथ पुप्लुवे (for अवपुप्लुवे) B3 ननाद च मुहुर्मुहुः

37 B1 om 37 38 —^{a}) Ś D1 ततस्तौ (for तावुभौ) V B1 3 अपि सरब्धौ (B3 ^{o}रब्धौ) (for वाहिनीमुख्यौ) —After 37^{a} Ś2 repeats 35^{d} (followed by 946*) —^{b}) Ś D3 क्रोधौ N1 B3 4 वेगौ V D6 7 9 11 T G2 3 M2 3 वैरौ D13 कोपौ D2 वेका (sic) (for रोषौ) —After 37^{ab} D4 reads 38^{c}–39^{b} —D4 om 37^{c} 38^{b} —^{c}) N V B1 3 D4 यद्वा G3 स्थितौ (sic) M3 स्तौ (for स्थितौ) D13 क्षत (meta) (for क्षतज) N1 निघातौ N V B1 3 D सिक्ताङ्गौ (for दिग्धाङ्गौ) Ś B4 D तस्यतु क्षतजाक्ताङ्गौ (B4 ^{o}आक्ताङ्गौ D1 ^{o}सर्वाङ्गौ D13 ^{o}आर्द्राङ्गौ) —^{d}) T3 (also as in text) किंशुकौ (for कुञ्जरौ) N3 किंशुकाविव पुष्पितौ V B1 3 पुष्पिताविव किंशुकौ —After 37, D4 reads 39^{cd} for the first time repeating it in its proper place

38 B3 om 38 D1 om 38^{cd} (for both cf v l 37) —^{a}) Ś D13 ततस्तु N3 V B1 3 विलिख (N2 B3 ^{o}ख)न्तौ (for उल्लिखन्तौ) D1 सुतक्ष्णौरि (sic) —^{b}) D3 11 इतरेतरे (for ^{o}तरम्) D4 दुष्प्रानीतीतरेतर —D4 reads 38^{c}–39^{b} after 37^{ab} —^{d}) D4 सिंह (for both सिंह) Ś N V B1 3 D1 विक्रमौ (for ^{o}चेष्टितौ) B4 व्याघ्रकेसरिविक्रमौ (for ^{d})

39 D4 reads 38^{c}–39^{b} after 37^{ab} —^{a}) Ś N3 B1 4 D1 G1 M 3 विक्रान्तौ B1 क्रमतौ B3 रुद्धतौ (for विक्रान्त) Ś B4 D1 समरे N1 B1 3 विजये G1 जयिनौ M1 3 बलिनौ (for विजयौ) G3 M3 घोरौ (for वीरौ) N2 V D4 विक्रान्तौ स्वरबलपद्मौ L (ed) तौ समानावुभौ वीरौ —^{b}) Ś B1 D1 संग्रामेषु N3 V B1 3 D3 संयुगेषु (for समरेषु) —D4 repeats 39^{cd} here (cf v l 37) —^{c}) Ś N2 V B D1 आकाङ्क्षन्तौ (for काङ्क्षमाणौ) N1 B1 3 यशो मुख्य B3 जय वीरौ D4 यथा प्राप्तौ G1 M1 3 यश प्राप्ति (for यश प्राप्तुं) —^{d}) T3 वज्रि (for वृत्र) D9-11 इव (for समौ) Ś B4 D1 वृत्रेन्द्राविव संयुगे N V B1 3 D4 वृत्रवज्रधराविव

40 ^{a}) Ś1 N1 V B D1 ततो N1 D1 रणे (for तदा) —^{b}) B3 सबलेन D13 समुद्गेन (meta) (for मुसलेन) D13 च (for स) —Ś1 om (hapl) 40^{c}–41^{b} —^{c}) V B1 D S G1 परमायत्त D4 परम मुद्गरम् (for परमायस्तः) —^{d}) V1 3 B1 D9-11 तत (for तस्य)

41 Ś1 om 41^{ab} (cf v l 40) —^{a}) D1 तस्य M3 गत (for तत) Ś N V B D1 सुसं (Ś2 V2 D2 ^{o}स)क्त D13 सयुक्त (for दिग्धाङ्ग) D4 लोहितोपेत सज्जित —^{b}) N1 स V B1 D1 च D13 तु (for सु) Ś1 D1 स गृहीत्वा B3 प्रतिगृह्य D1 स प्रगृह्य (for प्रगृह्य सु) N1 D1 (after corr in marg) महत्तरं V1 महाद्रुम V2 महातम (sic) D5 महातनु (for महातरुम्) D6 T3 प्रगृह्य विपुलं द्रुमं —^{c}) V2 B1 (अ)थ ततः

तमचिन्त्य प्रहारं स प्रगृह्य मुसलं महत् ।
अभिदुद्राव बलिनं बली नीलं प्लवंगमम् ॥ ४२
तमुग्रवेगं संरब्धमापतन्तं महाकपिः ।
ततः संप्रेक्ष्य जग्राह महावेगो महाशिलाम् ॥ ४३
तस्य युद्धाभिकामस्य मृधे मुसलयोधिनः ।
प्रहस्तस्य शिलां नीलो मूर्ध्नि तूर्णमपातयत् ॥ ४४
सा तेन कपिमुख्येन विमुक्ता महती शिला ।
बिभेद बहुधा घोरा प्रहस्तस्य शिरस्तदा ॥ ४५
स गतासुर्गतश्रीको गतसत्त्वो गतेन्द्रियः ।
पपात सहसा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ ४६
विभिन्नशिरसस्तस्य बहु सुस्राव शोणितम् ।
शरीरादपि सुस्राव गिरेः प्रस्रवणं यथा ॥ ४७
हते प्रहस्ते नीलेन तदकम्प्यं महद्बलम् ।
रक्षसामप्रहृष्टानां लङ्कामभिजगाम ह ॥ ४८
न शेकुः समवस्थातुं निहते वाहिनीपतौ ।
सेतुबन्धं समासाद्य विशीर्णं सलिलं यथा ॥ ४९
हते तस्मिंश्चमूमुख्ये राक्षसास्ते निरुद्यमाः ।
रक्षःपतिगृहं गत्वा ध्यानमूकत्वमागताः ॥ ५०

G 6. 32. 45
B 6. 58. 58
L 6. 34. 50

(for [उ]रसि) B4 सक्रुद्धो (hypm) (for क्रुद्धो) Ñ1 B2.4 D4.6.9 प्रहस्तोरसि स(D6 स)क्रुद्धो(D4 क्रुद्धो च)

42 B4 D4 om (hapl) 42-43^{d} —^{a}) D1.2 -प्रहारस् (for प्रहार) Ñ V2 B1-3 तु (for स) Ś D1-4, 8.12.13 प्रहार तमचिन्त्याथ(D1.3.12 °संचिंत्य), V2 स प्रहारम चिंत्याथ —^{b}) N2 B1-3 पुन, V1.3 तत (for महत्) —^{c}) Ñ1 समरे (for बलिन) —^{d}) Ś D8.12 बलि, V1 D5.7.9.11 T1 G1.2 M3 बलात् (for बली) V2 बलीमुख, G2 प्लवगमो (for प्लवगमम्)

43 B4 D4 om 43^{ab} (cf v l 42) —^{a}) Ś D8.12 वीर्य, B1 वेगाद् (for वेग) B2 बलिनम् (for संरब्धम्) —^{b}) Ñ1 कपि (for कपि) —^{c}) Ś Ñ V B D1-3.8.11.12 नील (for तत) G1.2 M3 समीक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) —^{d}) Ś Ñ2 V B D1-3.8.12 क्रायो, D13 -कोपो (for वेगो)

44 ^{a}) B4 तस्य क्रोधाभिभूतस्य —^{b}) Ñ1 D1.2 युद्धे, D2 वधे (for मृधे) D4 शोभिन (for योधिन) —^{c}) N5 मूर्ध्नि (for नीलो) —^{d}) Ś D8.12 शीघ्रम्, D1 चूर्णम्, D3 चैव (for तूर्णम्) V1 D2.4 न्य(D4 प्र)पातयत् (for अपातयत्) Ñ2 V3 B तूर्णं मूर्ध(Ñ2 B2 °र्ध्नि)न्यपातयत्, M3 तूर्णमपातयत्तदा

45 ^{a}) Ś D8.12 सा तस्य, D6.9.11 नीलेन, D13 सा तत (for सा तेन) Ñ V3 B D4 (सद्देन (for मुख्येन) —^{c}) Ñ1 D6 समरे, D2 सुमहा (for बहुधा) N2 तस्य, D1 घोर, D4 घोरे (for घोरा) —^{d}) Ś V1.2 D1.3.8.10.12 महत् (for तदा)

46 ^{a}) D4 गतायुद्, M1.2 हतासुद् (for गतासुद्) M1.2 हत (for गत) —^{b}) Ś D8.12 [ऽ]जितत्रिय —^{d}) D6 भिन्न (for छिन्न)

47 ^{a}) D6 प्रभिन्न (for वि°) D6 शिरसा (for शिरसस्) —D6 reads 47^{cd} in marg after ह —^{c}) Ś Ñ2 V B D1-4.8.12.13 समभि(Ś V2 B1 D8.12 °ति, Ñ1 °भि, D1 D2 °भि)सरब्ध, Ñ1 अभिसंबद्द, D6 समभिसु° (for अपि सुस्राव) —^{d}) D10.11 गिरि (for गिर) D9-11 T2.3 G2 M1.2.3 प्रस्रवणो (for °णं) Ś Ñ V D1-4.8.10.12 नल प्रसवणा(Ñ2 °भुवशा)दिव —After 47, B2 ins in marg a passage relegated to App I (No 29)

48 ^{a}) D1 च तदा (for नीलेन) —^{b}) Ñ2 B1.4 D2.3.12 तद्ध(D3 °भ्र(, D13 °र्ध्र)कपद्, V1.2 तदशेष, B3 सुमकप, B2 सदावृत्य, D1 तदप्रकंपे, D4 चकंपे च (for तदकम्प्य) B2 D7.9-11 T1 M3 महाबल Ś D8.12 तत्राकपत वहल, Ñ1 वानरेण महात्मना —^{c}) B1 अभि (for अप्र) Ś Ñ2 V B1-4 D1.4.8-12 M3 राक्षसानामह(M3 °ना प्रहृ)ष्टानां, Ñ1 राक्षसा भयवित्रस्ता, D6.7 T2.3 रक्षसामवशिष्टानां —^{d}) G1 एव (for अभि) Ś Ñ2 V B D1-4.8.10.12 पपात (for -जगाम) Ñ1 लंका समभिधावयत्

49 ^{a}) Ś D1.3.8.12.13 नशक(D1 °क्य, D13 °का), Ñ V B D4 न शक्ता, M1.2 न शेके (for न शेकु) Ś Ñ2 V3 D1-3.8.12.13 समभि, V2 B1-4 D4 T2 M3 समरे (for समव) —^{c}) Ś D1.3.8.12.13 कुभ भग्न, Ñ1 V1 D2.4 कुम (Ñ1 D4 सेतु)भग, Ñ2 V1.2 B सेतु भिन्न (for सेतुबन्ध) —^{d}) Ś Ñ2 V1.2 B D1.3.8.12.13 M3 विकीर्ण(D2 °र्णं), Ñ2 [अ]वकीर्णं, D4 G2 विशीर्ये (for विशीर्णं)

50 D4 om 50^{ab} —^{b}) T2 राक्षसाश्च (for °स्ते) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 न कश्चित्पुरुषो(Ñ2 B2 °रतो)भवत् —^{c}) D6 T2.3 रक्षोधिप (for रक्ष पति) Ś Ñ1 D1.8.12 तस्मिन्न(Ñ1 D4 °ष्र र)क्षोबलगणे, N2 V B D3.12 तस्मिन्न (Ñ2 V1.2 B1-3 °द्वा र)क्षोगणबले —^{d}) D9 T2 सर्वं (for ध्यान) V2 मूढत्वम् (for मूकत्वम्) B4 ध्यानमागत्वम् (for °मूकत्वम्) Ś Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1-4.8.12.13 आगत, D6 T1 G2 M3 माश्रिता (for मागता), Ñ1 D4 हतशेषे समागते, B2 G (ed) प्रहस्तवधमीय(G (ed) °भाग)त —After 50 D6-7.9-11 S ins

947* प्राप्ता शोकार्णव तीर्णं नि सज्ञा इव तेऽभवन् ।

[D12 कोशार्णव (meta) (for शोका°) T2 तीर्णं, M1.2 मग्न (sic) (for तीर्ण) D9-11 निसज्ञा (for निःसंज्ञा)]

G. 6. 52. 0
B. 6. 58. 39
L. 6. 34. 32

ततस्तु नीलो विजयी महाबलः
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामेण सलक्ष्मणेन
प्रहृष्टरूपस्तु बभूव यूथपः ॥ ५१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

४७

तस्मिन्हते राक्षससैन्यपाले
प्लवंगमानामृषभेण युद्धे ।
भीमायुधं सागरतुल्यवेगं
प्रदुद्रुवे राक्षसराजसैन्यम् ॥ १

गत्वा तु रक्षोधिपतेः शशंसुः
सेनापतिं पावकसूनुशस्तम् ।
तच्चापि तेषां वचनं निशम्य
रक्षोधिपः क्रोधवशं जगाम ॥ २

51 ᵃ) V₂ D₁.₁₃ M₁ ₃ स (for तु). D₁₃ विजये (for विजयी).—ᵇ) B₃ ₄ प्रशंस्यमानः; D₄ पराक्रम (then om. up to णा); D₆ प्रसह्यमाण.; D₁₁ प्रशस्त° (for प्रशस्यमानः) Ś Ñ V B₁.₃.₄ D₁ ₈–₁₁ सु- (for स्व-).—ᶜ) Ñ₂ V₂ B₂–₄ D₄.₈ ₁₂ च (for स-). D₁ ₇ T₁ M₂.₃ स (M₃ च)लक्ष्मणेन च.—ᵈ) Ñ₂ प्रकृष्ट- (for प्रहृष्ट-). Ś Ñ₁ V₂ B₁ ₃ ₄ D₁–₄.₈.₁₁.₁₃ [s]प; Ñ₁ [s]भि-; B₂ om. (for तु). Ñ₁ D₄ जगाम यूथपः; Ñ₂ V₂ B₂–₄ बभौ हरीश्वर. (for बभूव यूथपः).

Colophon: Ñ V₁.₃ B₁ (after 6.47.3 first occurrence).₂.₃ D₁.₁₃ read colophon after 6.47 3.—*Kāṇḍa name*. Ñ V₁ B D₂.₄ ₁₃ लङ्काकाण्डे (D₁₃ adds युद्धपर्वणि).—*Sarga name*: Ś Ñ V B D₁–₄ ₈.₁₁.₁₃ प्रहस्तवध..—*Sarga no*. (figures, words or both): Ś₁ Ñ₁ V₂ B₂ D₂.₄.₈.₁₁.₁₃ om., Ś₁ Ñ₂ V₁ D₁.₃ 34; V₃ 351 B₁ 31, B₃.₄ 32, D₅–₇.₉–₁₂ T₁ G M 58; T₂ 61; T₃ 62.—After colophon, B₂ ins. (including 911*) a passage relegated to App. I (No. 25).—After colophon, D₅ concludes with राम; while G M₁.₂.₃ conclude with श्रीरामाय नमः; whereas K (ed.) reads (within brackets) 948*, 6.47. 4–6 (var.), 951*, and App. I (No. 30) repeating 6.47. 4–6 in their proper place.

47

1 B₄ om. 1–3. D₁ repeats 1–3, 5–6 (followed by 951*) after App. I (No. 30).—ᵃ) Ś D₁.₁₃ तस्मि Ñ V B₁ (both times).₂.₃ D₁–₄ ₈ ₁₃ T₂.₃ नाथे (for -पाले).—ᵇ) T₂ प्लवंगमानां. Ñ₁ D₄ मधिपेन (for ऋषभेण). Ñ₂ सख्ये (for युद्धे).—ᶜ) Ś Ñ₁ V₁.₃ D₁–₄.₈.₁₁.₁₃ -तुल्यरूपं; V₁ D₁₀ ₁₁ वेगतुल्यं (by transp.) (for -तुल्यवेगं). B₂ भीमायुध युक्तरथाभिलाषं.—ᵈ) D₅–₁₁ T M₁.₃ विदुद्रुवे (for प्र°). B₁ (both times)-सैन्यमुग्रं; D₁₃ -सर्वसैन्यं (for -राजसैन्यम्).

2 B₂ om. 2; B₁ repeats 2 (for both cf. v. 1).—ᵃ) Ñ₁ [अ]पि; B₁ (both times) [अ]पि-; D₁–₃ T M₁–₃ [अ]थ (for तु). Ś D₁.₃.₁₃ ते शीघ्रहर्षः; B₂ प्लवंगमस्ते; D₁.₄.₁₃ नीतेन इव (for रक्षोधिपतेः). Ñ V₂ प्रशंसत D₄ सकाशं (for शशंसुः). V₃ दौवारिकस्त निहतं प्रहस्तं.—ᵇ) B₃ सेनापतिः (sic). D₄ सापाधिप (for सेनापतिं). Ś V₁.₃ D₁–₃.₈.₁₁.₁₃ सानुबंधं (V₁.₃ D₁.₃ °धं) प्रहस्तं; D₅ पावकसूनुना हतं (for पावकसूनुशस्तम्).—ᶜ) Ś₁ V₂.₃ B₁ (both times) D₁ यथापि; Ś₁ D₁.₃.₁₃ तथा हि; G₁ [अ]तेषां (for तेषां). Ś Ñ V B₁ (both times).₂ D₁–₄.₈.₁₁.₁₃ स (B₁ D₁₃ च) निशम्य वाक्यं (for वचनं निशम्य). B₂ श्रुत्वा तु तेषां वचनं स वाक्यं.—D₆ om. (hapl.) 2ᵈ–3ᵃ.—ᵈ) T₂ क्रोध-। Cr.g as in text (for क्रोध-). Ś D₁.₁₃ क्रोधवशो बभूव; V₃ illeg. (for °वशं जगाम).

संख्ये प्रहस्तं निहतं निशम्य
शोकार्दितः क्रोधपरीतचेताः ।
उवाच तान्नैर्ऋतयोधमुख्या-
निन्द्रो यथा चामरयोधमुख्यान् ॥ ३
नावज्ञा रिपवे कार्या यैरिन्द्रबलसूदनः ।
सूदितः सैन्यपालो मे सानुयात्रः सकुञ्जरः ॥ ४
सोऽहं रिपुविनाशाय विजयायाविचारयन् ।
स्वयमेव गमिष्यामि रणशीर्षं तदद्भुतम् ॥ ५
अद्य तद्वानरानीकं रामं च सहलक्ष्मणम् ।
निर्दहिष्यामि बाणौघैर्वनं दीप्तैरिवाग्निभिः ॥ ६

G. 6.33.5
B. 6.59.6
L. 6.35.7

3 B4 om. 3; B3 repeats 3 (for both cf. v.l. 1). D9 om. 3^a (cf. v.l. 2).—^a) Ś Ñ V1.3 B1 (both times).2.3 D1-4.5.12.13 सभ्रातरं(Ñ B2-4 D1 °मातुलं; D4 °आत्मजं [sic]) नीलहतं(D13 °वधं) निशम्य; V2 * * * * * * हतं निशम्य (illeg.).—^b) D7-11 क्रोध- (for शोक-). D1 7.9-11 शोक-; G1.3 M5 कोप- (for क्रोध-). Ś D3.8.13 क्रोधविवृत्त(D3 °गा)त्र(?); Ñ1 V2 D1.2.4.12 °वशा(D12 °णो)भिभूतः (for °परीतचेताः).—^c) Ñ2 V3 B1(both times).3.4 D10 राक्षस-; D12 राज*- (sic) (for नैर्ऋत-). Ñ1 V1.2 D4 -राज-; D9-11 M5 -यूथ- (for -योध-).—B3 om. (hapl.) 3^d.—^d) Ś Ñ V B1 (both times) D1-3.5.12.13 [प्]वामर-; D9.10 11 निर्जर- (for चामर-). V1 -राज-; D7.9-11 G2 M5 -यूथ- (for -योध-). V2 B1 (both times) D4 -वीरान् (for -मुख्यान्).—After 3, Ñ V1.3 B1(after first occurrence).2.3 D4.13 read colophon of 6.46; while V3 ins. 948*.

4 Before 4, Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 G1 M4 ins.; while V2 ins. after 3:

948* प्रहस्तस्य वधं श्रुत्वा रावणो भ्रान्तमानसः ।
राक्षसानादिदेशाशु राक्षसेन्द्रो महाबलः ।

[(l. 1) D3 वधात्क्रुद्धो (for वध श्रुत्वा). B4 वज्रदंष्ट्रं हत-श्रुत्वा, G1 M5 प्रहस्त निहत श्रुत्वा (for the prior half). Ñ2 M5 भ्रान्तचेतनः; V1 राक्षसाधिपः (for भ्रान्तमानसः).—(l. 2) Ś V1 B2 D1.2.4.8.13 [अ]थ (for [आ]शु). G1 राक्षसानाशुवाचाशु (for the prior half).]

—V3 om. 4. K (ed.) reads (within brackets) 948*, 4-6 (var.), 951*, and App. I (No. 30) after 6.46 repeating 4-6 here.—^a) Ś1 Ñ V1.3 B D1.4.8.13 K (ed.) (first time) कार्यो शत्रुषु नावज्ञा; Ś1 D2.8.13 कुर्यान्छत्रुषु नावज्ञां.—^b) B1.2.4 येनेन्द्र- (for यैरिन्द्र-). Ñ2 D9-11 G Ct -सादनः; D8 -सूचनः (sic), Cr.m as in text (for -सूदनः). D4 सूदिते बलसूदिन (sic).—After 4^ab, D13 consecutively repeats 4-7.—^c) D7 सादितः. T1 शैल- (for सैन्य-).—^d) D3 सोनुयायी; D4 सानुजाप्तः; D9 °यानः; D13 (both times) °बंधः (for सानुयात्रः). Ś D3.8.13 सबान्धवः; D13 (both times) ससैन्यकः.—After 4, Ñ1 V2 B3 D4 ins.:

949* रथैर्हयैर्गजैश्चैव यातुधानैश्च सर्वशः ।

[B3 transp. रथैर् and गजैश्. B4 सर्वतः (for च सर्वशः).]

5 B3 D13 K (ed.) repeat 5 (cf. v.l. 1 and 4).—^a) B4 युधि; D13 (both times) शत्रु- (for रिपु-). B3 सोहं रिपूणां नाशाय.—^b) D6 T1.3 G1 विचारयन् (for [अ]वि°). Ś Ñ1 B2 D1.4.8.13 स्वबलस्य च वृद्धये; Ñ2 V1.3 B1(both times).2.4 D1.3.13 (both times) K (ed.) (first time) विजयस्य च(B1 D1.8.13 °स्य वि-; K [ed.] °स्याभि-) वृद्ध(D1 वधे)ये; V3 विजयाय सैन्यस्य च (unmetric).—After 5^ab, Ñ1 (within brackets) V2 D4 ins.; while B3 subst. for 5^cd:

950* रामलक्ष्मणयोर्वैरं स्वयं निर्यातयामि वै ।

—^c) D2 [आ]गमिष्यामि.—^d) D1.4 रणे शीघ्रम्(D1 °वम्) (for रणशीर्षं). Ś Ñ2 V B1(first time).3.4 D1-4.8.12.13 (both times) अभित्वरन्; Ñ1 V3 B1 (second time) अतित्वरन् (for तदद्भुतम्).

6 B1 D13 K (ed.) repeat 6 (cf. v.l. 1 and 4). B4 om. 6^ab.—^a) Ś1 D8 13 अद्यैतद्; B3 अहं तु; D6 T G1 अद्य तं (for अद्य तद्).—^b) Ñ1 V B1(first time).2.3 D4 K (ed.)(first time) सरामं (for रामं च). Ś D1-3 8 12 13 (both times) सहरामं सलक्ष्मणं.—^c) Ś D3.8.13 निहनिष्यामि; D1.13 (both times) K (ed.) (first time) प्रधक्ष्याम्येव(D13 °मि च). D4 चद्दाणै (for बाणौघैर्). Ñ2 V1.3 B2 निर्धं(Ñ2 निध; B3 विध)क्ष्यामि शरोत्कौघैः; B2 निर्धक्ष्यामि शरौघैर्; B4 दिधक्ष्यामि शरोघैश्च.—^d) G1 शुष्कं वनम्; G2 वनं दीप्तम् (for वनं दीप्तैर्). Ś Ñ V B (B1 both times) D1-4 8.12.13 (both times) K (ed.) (first time) शुष्कं वन(V3 °कमूल; B2.3 D3 °कंधन)मिवानलः.—After 6, Ś Ñ2 V B1-4 D1-4.8.12.13 M5 (only l. 1) ins., B1 ins. for the first time after 6 (first occurrence), repeating it after 6 (r.); D13 ins. after 6 (first occurrence), while T1 ins. l. 1-2 only after 6:

951* अद्य संतर्पयिष्यामि पृथिवीं कपिशोणितैः ।
रामं च लक्ष्मणं चैव प्रेषयिष्ये यमक्षयम् ।
एवमुक्त्वा महातेजा रावणो लोकरावणः ।
मागच्छत्सहसा क्रुद्धः सर्वसैन्येन संवृतः ।

[Ñ2 D3 om. l. 1-2.—(l. 1) V1 अद्य; V2 B2.4 D4 सद्य; B1 (first time) भय; T1 अथ (for अद्य). D4 पृथिव्यां

G. 6. 33. 1
B. 6. 59. 7
L. 6. 37. 1

स एवमुक्त्वा ज्वलनप्रकाशं
रथं तुरंगोत्तमराजियुक्तम् ।
प्रकाशमानं वपुषा ज्वलन्तं
समारुरोहामरराजशत्रुः ॥ ७

स शङ्खभेरीपटहप्रणादै-
रास्फोटितक्ष्वेडितसिंहनादैः ।
पुण्यैः स्तवैश्चाप्यभिपूज्यमान-
स्तदा ययौ राक्षसराजमुख्यः ॥ ८

स शैलजीमूतनिकाशरूपै-
र्मांसाशनैः पावकदीप्तनेत्रैः ।
बभौ वृतो राक्षसराजमुख्यै-
र्भूतैर्वृतो रुद्र इवामरेशः ॥ ९

(for °नौ). —(l. 2) D4 राम स ; D10 सरामं (for राम च). B3 चापि (for चैव). D1 समाज्य (for समग्रम्). B1 (second time) भेषिम्यै पमसादन (for the post. half). —(l. 3) Ś D8.9.12 राक्षसेश्वरः (for लोकरावण°). —(l. 4) V3 अवगच्छत् (hypm.); B1 (both times).3.4 D1–4 विगच्छत् ; D12 अगमत् (for आगच्छत्). Ñ3 V B2.4 D5 सु(V3 स)महाकुलः ; D4.8 महाकुलः (subm.) (for सहसा क्रुद्धः). Ś D8.12 संवृतः (for सवृतः).]

—Thereafter, Ñ3 V B1 (after 951* first occurrence) .3–4 D3.5.7 T3 cont. ; while T1 ins. after 6 a passage relegated to App. I (No. 30).

7 D10 repeats 7 (cf. v.l 4). D1 reads 7 twice. —a) Ś Ñ1 V B1 D1 (both times).5–8.9.12.13 (both times) तु विमानरूपं (B1 °कल्पं) ; D5 T1 ज्वलनप्रकाशो ; D4.7.8 ज्वलनं प्रकाशं. —G3 om. (hapl.) from 7a up to प्रका in 7c. —b) B3 D2–7.8 M3.4 Cm g -राजयुक्तं ; T3 -संप्रयुक्तः ; M1.2 -राजि° ; Ck.t as in text (for राजियुक्तम्). Ś Ñ1 V B1 D1 (both times).3–4.9.12.13 (both times) रथं तुरंगैर्बहुभिः सु(V3 D1.4.12 °भिः प्र ; B1 °भिश्च ; D2.8 °भिस्तु)युक्तं. —c) B3 D1 (second time).3.13 (both times) प्रकाशमानो. Ś Ñ V1.2 B4 D1 (first time).2.3.5.9.12.13 (both times) परेण ; V3 B1–3 D1 (second time).4 वरेण (for ज्वलन्तं). —d) B1 -देव- (for -राज-). —After 7, Ñ1 (m.).2 V B2–4 D4.9.12 (after 7 [r]) ins.:

952* आरुह्य तं राक्षसशैलकेन्द्रं
दिव्यैस्तथा राक्षसराजपुत्रैः ।
ययौ तदायोधनमुग्रवीर्यो
वेगेन रोषस्य बलेन चैव ।
तमेकवीरं समुदीर्णमन्युं [5]
निशाचरेन्द्रं सुविवृद्धकोपम् ।
तदानुजग्मुर्गिरिराजकल्पा
रक्षोगणाः संयुगजातदर्पाः ।

[(l. 1) Ñ2 D4 राम- ; D12 तूल- (for रक्ष-). D1 -इन्द्र (for -केन्द्रं). Ñ2 D4.12 सवेग. —(l. 2) D9 दिव्यैः ; D12 दिव्ये (for दिव्यैस्त). D1 नैर्ऋत- (for राक्षस-). —(l. 4) V3 रक्षो- ; D12 वनाय (for रोषस्य). V3 वन (for चैव). —V3 om. l. 5–8. —(l. 5) V1 तद् (for तम्). D2 धव (for रक्ष-). Ñ2 B2 -मृत्युः ; B4 -शक्ति (for -मन्युं). —(l. 7) B3 तथा (for तदा). D9 हरि- ; D12 गज- (for गिरि-). B2 -रूपाः ; D1 -कल्प (for -कल्पा). —(l. 8) D12 संयुग- (for संयुग-). B2 रक्षोगणाः संयति संप्रहृष्टाः .]

—After 7 (first occurrence), D1 reads an addl. colophon :

[*Sarga name* : रावणगर्जन. —*Sarga no.* : 35.]

—Thereafter D1 ins. ; while D12 ins. after 7 (first occurrence) a passage relegated to App. I (No. 30).

8 D12 transp. 8 and 9. —a) D12 सहस्रशङ्खैः (for स शङ्खभेरी). D1.11 T3 G1 M3 -पणव- (for -पटह-). —b) Ś V1.2 D8.12 आ(Ś1 D8 अ)स्फोटिता(Ś1 °त) स्फोटित ; Ñ1 B3.4 D1–3 आस्फोटिता(Ñ1 °त)स्फोटित- ; Ñ2 B1 °तास्वेडित- ; D4 मखोसितमस्फुट- ; D5.6 T2.3 G M Cm g.k °तक्ष्वेडित- ; Ct as in text (for आस्फोटित-क्ष्वेडित-). D12 भेरीरवैः शंखमहास्वनैश्च. —c) B3 (m. also as in text) बलैर्वृतश्च ; D4 पुण्योत्सवैश्च (for पुण्यैः स्तवैश्च). V1 [अ]व- (for [अ]पि). V1 om. ; V3 D1–11 सु- ; D1 [अ]ति- (for [अ]भि-). B4 -मूयमानश्च (for -पूज्य°). —d) B3 सैन्यराजः ; B4 -योधमुख्यैः (for -राजमुख्यः). —After 8, D12 ins. :

953* महाबलै राक्षसजातदर्पैः
परस्परं वाहनवाङ्क्षितैश्च ।
महाधनैर्हेमकिरीटकुण्डलै-
र्युद्धुत्सुभिः शक्तिशिशूलधारिभिः ।
तेषां तुरंगारथवारणोर्मिभो [5]
रेणुर्दिशः खं द्युमणिं रुरोध च ।
तथैव (धैर्य) कि(?)हर्षै मुदितैः
कोलाहलैः सैन्यमहार्णवस्य ।
चचाल भूमिः सहशैलकानना
भेरीरवैः राक्षससिंहनादैः । [10]

9 D12 transp. 8 and 9. —a) Ñ2 नील- (for शैल-). Ñ V1.2 B3 D1 -काये (for -रूपैः). —b) Ś D4.8.9.12 महाबलैः (D4 °बलैः) ; Ñ1 B1.4 D2.13 महासुर(B4 °ना D12 °रा)थैः ; V3 D1 महासु(V3 °रथ)रैः ; D6 T1 M3–5 मांसाशने.(M1.2 °कैः) (for मांसाशनैः). D1 -नेत्रदीप्तैः (by transp.) ; D6 T1 -दीप्तमात्रैः (for -दीप्तनेत्रैः).

ततो नगर्याः सहसा महौजा
  निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
महार्णवाभ्रस्तनितं ददर्श
  समुद्यतं पादपशैलहस्तम् ॥ १०

तद्राक्षसानीकमतिप्रचण्ड-
  मालोक्य रामो भुजगेन्द्रबाहुः ।
विभीषणं शस्त्रभृतां वरिष्ठ-
  मुवाच सेनानुगतः पृथुश्रीः ॥ ११

नानापताकाध्वजशस्त्रजुष्टं
  प्रासासिशूलायुधचक्रजुष्टम् ।
सैन्यं नगेन्द्रोपमनागजुष्टं
  कस्येदमक्षोभ्यमभीरुजुष्टम् ॥ १२

ततस्तु रामस्य निशम्य वाक्यं
  विभीषणः शक्रसमानवीर्यः ।
शशंस रामस्य बलप्रवेकं
  महात्मनां राक्षसपुंगवानाम् ॥ १३

योऽसौ गजस्कन्धगतो महात्मा
  नवोदितार्कोपमताम्रवक्त्रः ।
प्रकम्पयन्नागशिरोऽभ्युपैति
  ह्यकम्पनं त्वेनमवेहि राजन् ॥ १४

G 6 35 8
B 6 59 14
L 6 37 8

—ᶜ) Ś N V B D1-3 5 12 13 वलैर् (for बभौ) D5 reads in marg वृतो Ś N1 B1 4 D2 3 5 12 13 योधवीरैर् (D3 °रो), Ñ2 V3 B2 योधमुख्यो, V1 2 D6 9-11 T1 2 G1 M1 राजमुख्यो, B3 D1 4 7 G2 3 योध° (for राजमुख्यैर्) —ᵈ) V1 देवैर्, D5 (marg) सुरैर् (for भूतैर्) B1 चन्द्र (for रुद्र) V2 D4 [श्र]वसासे, M3 [श]सुरेश (for [श]मरेश)

10 ᵃ) G1 महात्मा (for महौजा) V2 transp नगर्या and महौजा —ᵇ) V2 D1 13 निःक्रम्य B3 सैन्यमुग्रम् (for °मुग्रम्) D13 निष्क्रम्य तद्वानरमुग्रसैन्य —Ñ V1 2 B3 4 transp ᶜ and ᵈ —ᶜ) Ś D1-3 5 12 13 [र्ण]भ स्तिमित, Ñ1 V1 2 B4 [र्ण]भ स्तनित, V3 B1 4 [भ]भ्रस्तिमित, G2 M3 [ज]ञ° (for [भ]भ्रस्तनित) —After 10 G1 ins

954* रथैरमेयैस्तुरगैरसह्यै
  गंजोत्तमैश्चाप्रसरै समन्वितम् ।

11 ᵃ) B4 वज्रध (for राक्षस) D2 अथि (for अति) —ᵇ) D2 T2 3 विलोक्य N B2 3 [s]मरतुल्य (B2 °राज)रूप ; V1 2 [s]मराजतुल्य, B4 [s]तुलमुग्रवीर्य, D1 3 12 13 भुजगाभबाहु (for भुजगेन्द्र°) B1 रामस्तु दृष्ट्वा भुजगाभबाहु —ᶜ) V2 3 B2 D1 2 12 धर्म, G2 बुद्धि (for शस्त्र) —ᵈ) Ś N V B D1 4 5 12 13 शैलाग्र (D13 °ग्र)गत (for सेनानुगत) B2 महात्मा, D5 सहश्री

12 ᵃ) V2 पताकि, B4 पताक D2 T3 4 G1 Cr पताक Cg as in text (for पताका) Ñ2 शस्त्रश, B1 D10 11 G3 छत्रजुष्ट, D2 समजुष्ट, Cr as in text (for शस्त्रजुष्ट) —After 12ᵃ, Ś V3 B2 D1-3 5 12 13 read 12ᵈ —B1 om (hapl) 12ᵇ —ᵇ) Ś D2 13 समास (for प्रासासि) Ś B2 शैल (for शूल) Ś N V B2 4 D1-4 7 8 12 13 [श]नि (for [आ]युध) V2 B3 4 D2 7 T1 2 G3 वज्र, D1 3 12 13 G2 M2 शस्त्र (for चक्र) Ñ V1 2 B2 हृष्ट (for जुष्टम्) —Ñ V1 2 B3 D9-11 transp ᶜ and ᵈ —ᶜ) N V1 2 B2 3 नागेंद्रराज (B2 °नाग) D9 11 M Cm सैन्य महें(M3 गजें)द्र (for सैन्य नगेन्द्र) V2 रूपमूर्ति (sic) (for -नागजुष्ट°) — Cr नानापताकाध्वजशस्त्रजुष्ट प्रासासिशूलायुधवज्रजुष्टमिति पाठ ।, Cm प्रासासिशूलायुधशस्त्रजुष्टमायुधानि धनूंषि प्रासासिशूलायुधान्येव शस्त्राणि वैर्जुष्टम् । महेन्द्रोपमनागजुष्टमिति पाठे महेन्द्रपर्वतपदृशगजयुक्तम् ।, Cg प्रथम शस्त्रशब्द उपात्त प्रासादिभिन्नपर । आयुध धनु, इन्द्रायुधमित्यादौ तथा प्रयोगात् । प्रासासिशूलायुधरूपैः शस्त्रैर्जुष्टमित्यर्थ । वज्रजुष्टमिति पाठान्तरम् ।, Ck ध्वजछत्रति । छान्दसस्तुगभाव ।, so also Ct — —B1 om (hapl) 12ᵈ —ᵈ) Ś V2 B1 D1 3 4 5 12 13 [ए]तद् (for [इ]दम्) Ñ V1 2 B3 अभीरुसैन्य, V3 B2 4 D2 13 अतीवधृष्ट (B2 °सैन्य, D13 °हृष्ट) G1 अवीतजुष्ट (for अभीरुजुष्टम्)

13 ᵃ) Ś Ñ V B D1-3 5 12 13 तत स(Ñ2 V3 °तस्तु) रामस्य वचो निशम्य —ᵇ) Ñ2 B1 D1 12 13 शुक्र (for शक्र) Ś Ñ V B D1-3 5 12 13 बुद्धि (for वीर्य) G1 विभीषण शस्त्रभृता वरिष्ठ —ᶜ) Ś Ñ V B D1 4 7-9 12 13 रामाय (for रामस्य) Ñ V1 2 B3 4 D4 प्रवीरान्, V2 प्रयुक्तो, B1 D1 12 प्रवेकान्, D6 9 T G1 M2 3 5 प्रवेक्ता, Cv as in text (for प्रवेक) —ᵈ) Ñ V1 2 B2 4 दुरासदान् (for महात्मनां) N2 V1 B3 4 पुंगवास्तान्

14 V2 om (hapl) 14 —ᵃ) Ś D1 2 [s]य (for ऽसौ) G2 जग (meta) (for गज) —ᵇ) Ś D2 13 दास (for -ताम्र) N V1 2 B1 नेत्र, B2 D7 T2 चक्षु, Cg as in text (for -वक्त्र) —ᶜ) Ś B1 D1-3 5-13 स, B2 भा, D6 12 T2 3 G1 M2 स (for प्र) —ᵈ) D2 [ए]हिम् (sic) (for [ए]नम्) N V1 2 B2-4 प्रवीरबाहु तम् (B3 4 °हुस्तम्) (for ह्यकम्पन त्वेनम्) D6 G1 2 M1 2 अवेहि (G1 °ह [sic]) (for अवेहि) D6 reads in marg हि राजन् Ś B1 D1-3 5 12 13 राजसवे(Ś D1 3 12 °दे)शेन(B1 °क्षम)मकंपनाद्य(D1 D4 13 °क्य, D5 °क)

G. 6.35.9
B. 6.59.15
L. 6.37.9

योऽसौ रथस्थो मृगराजकेतु-
र्धून्वन्धनुः शक्रधनुःप्रकाशम् ।
करीव भात्युग्रविवृत्तदंष्ट्रः
स इन्द्रजिन्नाम वरप्रधानः ॥ १५
यश्चैष विन्ध्यास्तमहेन्द्रकल्पो
धन्वी रथस्थोऽतिरथोऽतिवीर्यः ।
विस्फारयंश्चापमतुल्यमानं
नाम्नातिकायोऽतिविवृद्धकायः ॥ १६
योऽसौ नवार्कोदितताम्रचक्षु-
रारुह्य घण्टानिनदप्रणादम् ।
गजं खरं गर्जति वै महात्मा
महोदरो नाम स एष वीरः ॥ १७
योऽसौ हयं काञ्चनचित्रभाण्ड-
मारुह्य संध्याभ्रगिरिप्रकाशम् ।
प्रासं समुद्यम्य मरीचिनद्धं
पिशाच एषोऽशनितुल्यवेगः ॥ १८
यश्चैष शूलं निशितं प्रगृह्य
विद्युत्प्रभं किंकरवज्रवेगम् ।
वृषेन्द्रमास्थाय गिरिप्रकाश-
मायाति सोऽसौ त्रिशिरा यशस्वी ॥ १९
असौ च जीमूतनिकाशरूपः
कुम्भः पृथुव्यूढसुजातवक्षाः ।
समाहितः पन्नगराजकेतु-
र्विस्फारयन्भाति धनुर्विधून्वन् ॥ २०

---

15 a) V3 G1 मृगरथो (for रथस्थो) V2 गज (for मृग) —b) Ś Ñ V B1.2 D1-4.6.7.9-11.13 T2.3 M1.2 धुन्वन्धनुः ; B3.4 धनुर्धर B1 शक्र इव, D1 शक्रधनुष (for शक्रधनुः) —c) Ś D8.12 करोदराति, D2 G2 करी भवाति (meta) (for करीव भाति) T2 [श्वे]त (for [द]ष्ट्र) B1 D6.8 T2 विवृद्ध, T3 M1.3 विविक्त (for विवृत्त) —d) Ś D2.4.12 सुर्वंशप्रसू ; B1 D1.3 पर स्वधाम (for वरप्रधान) Ñ V B2-4 D4.11 स इन्द्रजिद्राक्षस राजपुत्र

16 a) B4 D1.3 [ए]व (for [ए]ष) Ś D2.5.12 विशाल, Ñ V B1.2.4 विन्ध्यस्त, D1 सुव्यक्त D7 T2 G1.2 M2 विन्ध्यादि (G3 °द्रि) (for विन्ध्यास्त-) Ś Ñ V B1 D1-4.6.12 हर्येन्द्र ; B1.3 -सुरेन्द्र (for -महेन्द्र) D12 योऽसौ महावीर्यभुज किरीटी —b) D12 महाशरीरो B1 विवृणोति (for ऽतिरथोऽति) Ś Ñ V B D5-13 T G2.3 M2 वीर, D1 धीर (for वीर्य) —c) Ñ V1.2 B2-4 G1 धनुश्च (Ñ1 °श्चित्र) नादम् (for °मान) Ś V2 B1 D1-4.6.11.12.13 विस्फारयन्वै धनुष (V2 B1 °श्चै) मनादम् —d) Ś Ñ1 V B D1.4.6.11.12.13 एषो, Ñ1 इत्ये (for नाम्ना) B1 च (for ऽति) Ś V2 B1 D1-4.6.9.11.12 विवृत्त (V3 °द्द)नय ; D1 विविधप्रनेत्र (for विवृद्धकाय)

17 a) Ś Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1-4.6.8.11.12 T2.3 G2 नवा कोविद ; D3 °द्रम ; Cv as in text (for °दित) B4 -वक्त्र D1 T2.3 -वक्त्र (for चक्षुः) ⊛ Cr योऽसौ नवोको(नवार्को?) पमवायप्रचक्षुरिति पाठ ⊛ —D4 om. (hapl.?) 17b–18a —b) D4.10 विनद (for निनद) Ś D4.12 प्रवेगा V2 B4 प्रणाद ; D6 प्रवेग (for प्रणादम्) —c) Ś D4.12 गजो ; Ñ V B D1.10.11 धार्य (for गर्जं) D10 खरो (for खरं) M1.2 धो (for वै) Ñ V1.2 B2-4 दुरात्मा (for महात्मा).

18 D4 om. 18a (cf. v. l. 17).—a) Ñ2 [ऽ]वे (for ऽसौ) M2 गजं (for हयं) Ś D2.12 -रूपम् ; D3 भानुम् ; L (ed) भाडम् (for भाण्डम्) —b) Ś Ñ1 B1.4 D1.4.6.11.12 घन ; V1.2 वप्र (for गिरि) D8-12 प्रकाश —c) D4 पाश ; D12 शक्ति (for प्रास) Ś D4.12 मरीचिकल्प Ñ1 °मालं V1 °मालं, B1 °युक्तं, B4 D1 °सन्न ; D4.12 °विद्धं (for °नद्धं) —d) Ś V2 B3 D1-4.6.11.12 नरो (B4 D1.2 देवो) न्तकाभ्यो ; Ñ1 illeg. ; B4 मत्तोऽरकोपो वा (for पिशाच एषो) B4 हरि (for ऽशनि) Ś D4.12 वेगो ; B1 भीम (for वेग) —After 18, Ñ1 B2.3 ins. 956*

19 Before 19 Ñ2 D4.12 read 22–23 —a) Ñ2 एषा ; D5 T2 चैव (for चैष) —b) Ś Ñ V1.2 B1-4 D4.12 किंकिणि ; B1 (m also) पावक ; D1 दारुण ; D5 किंनर- ; D4.12 G1 कांचन ; L (ed) वासव (for किंकर) B1 तुल्य ; D2 -वक्त्र (for -वज्र) Ñ2 V1.2 B1-4 -तुल्य ; D1 -वेग D1 वेग ; D1 -वेग ; D12 -सारं (for वेगम्) V2 विद्युत्प्रभे कांचनचित्रदण्ड ☞ Ś D4.12 om. 19c–41d —c) Ñ2 V B4 D1.4.12 गजेन्द्रम् ; B4 नागेन्द्र Ñ1 D1.3.4.6.7.8.11.13 T2.3 G1.2 M1 शक्ति ; Cm g as in text (for गिरि) B1 गजेन्द्रमोक्षाय ताडिप्रकाशम् —d) Ñ V1.2 B1.4 D5-8.10.11.13 T2.3 G2.3 M2.3 यो (for सो). B1 [ऽ]यं (for ऽसौ) V2 B2.4 D1.13 तपस्वी (for यशस्वी) D5 सारस्वतो वै सुमहान एष ⊛ Cr मायाति योऽसौ त्रिशिरा मनस्वीति पाठ ⊛

20 a) B2.4 सदैव G1 योऽसौ ; Cg as in text (for असौ) Ñ V1.2 B2-4 D5 G1 M2 तु D5 हि (for च). B2.3 -काश (for -रूप) —b) Ñ1 B2.3 पृथिव्यूढ ; V2 D5 पृथुवीर्य D1 D2 T1 पृथुव्यूढ (D1 °युत)वक्ष ; Cg as in text (for पृथुव्यूढ) G1 -विशाल- (for -सुजात-). Ñ1 -वक्षः, B1 कुम्भोपमवाति सुजातवक्ष . —c) T1 -केतु (for

यश्चैष जाम्बूनदवज्रजुष्टं
दीप्तं सधूमं परिघं प्रगृह्य ।
आयाति रक्षोबलकेतुभूतः
सोऽसौ निकुम्भोऽद्भुतघोरकर्मा ॥ २१

यश्चैष चापासिशरौघजुष्टं
पताकिनं पावकदीप्तरूपम् ।
रथं समास्थाय विभात्युदग्रो
नरान्तकोऽसौ नगशृङ्गयोधी ॥ २२

यश्चैष नानाविधघोररूपै-
र्व्याघ्रोष्ट्रनागेन्द्रमृगेन्द्रवक्त्रैः ।
भूतैर्वृतो भाति विवृत्तनेत्रैः
सोऽसौ सुराणामपि दर्पहन्ता ॥ २३

G 6 35 15
B 6 59 23
L 6 37 18

-वज्जुष्ट) —^{d}) N$_{1}$ V$_{2}$ B$_{1}$ D$_{1-11}$ धाति, B$_{1}$ लोति ; D$_{4}$ पति (for भाति) N V$_{1}$ B D$_{1-11}$ धनुष्मान्, V$_{3}$ वपुष्मान्, D$_{1}$ T$_{3}$ विद्युन्वान् ; G$_{1}$ विविशे, Cg as in text (for विधून्वन्) ※ Cg अत्र पदसन्दर्भयोग सविद्विवरणादिति भाष्यम् ※

21 ^{a}) D$_{4}$ स एष (for यश्चैष) B$_{1}$ पत्र (for -वज्र) D$_{1}$ -युक्त, M$_{3}$ -वृष्टे (for -जुष्ट) —V$_{3}$ om (hapl) 21^{b}–22^{a} —^{b}) D$_{4}$ lacuna for दीप्त Ñ$_{1}$ V$_{2}$ B$_{1}$ सुघोरं, L (ed) सधूम्र (for सधूम) D$_{1}$ निगृह्य, D$_{2}$ विगृह्य (for प्रगृह्य) —B$_{1}$ reads in marg 21^{c}–22^{ab} —^{c}) B$_{4}$ प्रयाति (for आयाति) B$_{4}$ हेतुभूत, D$_{1}$ भूतहेतु —^{d}) V$_{2}$ नवो, B$_{3}$ om D$_{2}$ सोय D$_{11}$ M$_{1}$ योसौ, M$_{2-3}$ एसौ (for सोऽसौ) N$_{1}$ B$_{1}$ D$_{1-11}$ घोरकर्मा, V$_{1}$ B$_{1}$ D$_{4}$ T$_{3}$ भीम°, B$_{2}$ °रूप, M$_{1}$ रूप° (for घोरकर्मा) N$_{1}$ B$_{1}$ निकुम्भ एषोऽद्भुतरूप(B$_{3}$ °घोर) रूप (Ñ$_{1}$ [in also] °भीमकर्मा)

22 V$_{3}$ om 22^{a} B$_{1}$ reads in marg 22^{ab} (for both cf v l 21) Ñ$_{1}$ B$_{2}$ read 22–23 before 19 —^{a}) D$_{3}$ om यश्चैष D$_{4}$ आयाति (for चापासि) M$_{2}$ -शरौघ, D$_{2}$ शरौघ D$_{4}$ युद्ध (for -जुष्ट) —^{b}) N V B D$_{1-11}$ -तुल्य (for दीप्त) V$_{3}$ विक्रम, D$_{4}$ वेग (for रूपम्) —After 22^{ab}, V$_{3}$ ins

955* खड्गी धनुष्मान्कवची किरीटी
महाबलो राक्षसराजसूनुः ।

—^{a}) N$_{1}$ V$_{1}$ B$_{1-3}$ D$_{1}$ [उ]द्यम (for [उ]द्यमी) —B$_{1}$ reads 22^{d} twice (second time in marg) —^{d}) B$_{1}$ (first time) D$_{1}$ विद्युद्धरो, B$_{4}$ D$_{4}$ देवान्तको (for नरान्तको) N V$_{1}$ B$_{1}$ [S]य (for सौ) N$_{1}$ B$_{1}$ (second time) नरसिंह, B$_{1}$ (first time) M$_{1}$ नग(M$_{1}$ °र)शृङ्ग ; D$_{4}$ तमसग (for नगशृङ्ग-) —After 22, N$_{1}$ V B$_{1}$ D$_{1-11}$ ins while Ñ$_{1}$ B$_{2}$ ins after 18

956* यश्चैष कालानलतुल्यरूपः
खड्गी धनुष्मान्कवची किरीटी ।
गजेन्द्रमात्थाय गिरिप्रकाशं
रक्षस्तनोऽयं प्रकाशगामी ।

[(l 1) D$_{4}$ स (for यश्) B$_{4}$ वेग (for रूप) —V$_{3}$ om from l 3 up to 23^{ab} —(l 3) D$_{1}$ नागेन्द्र, D$_{4}$ आरुह्य (for आस्थाय) D$_{4}$ शशि (for गिरि) —(l 4) B$_{1}$ D$_{2}$ रक्षस्तनो Ñ$_{1}$ B$_{3}$ पि, B$_{1}$ D$_{4}$ [S]सौ (for ऽयं) Ñ$_{1}$ B$_{1}$ एष (for -गामी)]

23 V$_{3}$ om 23^{ab} (cf v l 956*) Ñ$_{1}$ B$_{2}$ read 22–23 before 19 —^{a}) T$_{3}$ यत्रैव D$_{1}$ नानायुध (for °विध) Ñ$_{1}$ -युक्त (for घोर) —^{b}) D$_{4}$ खर (for व्याघ्र) Ñ$_{1}$ मृगाश्व ; Ñ$_{1}$ V$_{1}$ B$_{1}$ D$_{1}$ T$_{1}$ G$_{1}$ M$_{1}$ -मृगाश्व, B$_{3}$ मृगाश्व, B$_{4}$ मृगैश्च D$_{3}$ -मृगास्य, T$_{3}$ -वराह, L (ed) मृगर्क्ष (for मृगेन्द्र) N V$_{1}$ B$_{1-4}$ D$_{1-11}$ -पूर्णे, B$_{1}$ युक्त (for -वक्त्रै) —^{c}) Ñ$_{1}$ B$_{1}$ [S]भ्येति (for भाति) D$_{4}$ विवृद्ध Ñ$_{1}$ B$_{2}$ D$_{4}$ नेत्रो (for नत्रै) —After 23^{c}, D$_{4}$ T$_{3}$ ins

957* दवैर्वृतो देव इवान्तकारी ।

—^{d}) D$_{1-11}$ T$_{3}$ यो (for सो) N V$_{1}$ B$_{2}$ D$_{4}$ सोय(V$_{1}$ सोसौ B$_{4}$ D$_{4}$ योसौ) सुरद्वेषि(Ñ$_{1}$ ष)जिताश्व (B$_{1}$ °रि)सूनु, V$_{3}$ असौ सुरद्वेषिजितशुरैन्य ; D$_{1}$ D$_{1-11}$ L (ed) सोसौ(B$_{4}$ असौ D$_{4}$ एषो D$_{4}$ योसौ) सुरा(L [ed] सद्)द्वेषि विजिताश्च(D$_{1}$ °रि)सूनु (D$_{4}$ °रिसैन्य) B$_{4}$ असौ रावणेश जितरावसुत (sic) —After 23 N V$_{1}$ B$_{2-4}$ D$_{1}$ ins

958* यश्चैष घोर पटुवज्रजुष्ट
सकाञ्चन पावकदीप्तरूपम् ।
शूलं समुद्यम्य समेति वेगा-
द्वेगान्तकश्चैष नगेन्द्रयोधी ।

[(l 1) B$_{4}$ दत्तयुक्त (for -वज्रजुष्ट) —(l 2) B$_{1}$ तुल्य (for दीप्त) —(l 3) N$_{1}$ विवेति (sic) B$_{4}$ विभाति, B$_{4}$ वेगेन (for समेति) —(l 4) B$_{1}$ [ए]व (for [ए]ष) G (ed) [S]सौ नरसिंह (for चैष नगेन्द्र)]

while D$_{4}$ T$_{3}$ ins

959* कैलासशैलोद्धतबाहुवीर्यं ।
सुरेभदन्तक्षतदृष्टवक्षा
गजाधिराजेव विभाति ते दिपु ।

[(l 2) D$_{4}$ रूढ T$_{3}$ रुक- (for क्षत-) —(l 3) D$_{4}$ -राजेति (for राजेव)]

G 6 35 20
B 6 59 24
L 6 37 19

यस्यैतदिन्दुप्रतिमं विभाति
छत्रं सितं सूक्ष्मशलाकमग्र्यम् ।
अत्रैष रक्षोधिपतिर्महात्मा
भूतैर्वृतो रुद्र इवावभाति ॥ २४

असौ किरीटी चलकुण्डलास्यो
नागेन्द्रविन्ध्योपमभीमकायः ।
महेन्द्रवैवस्वतदर्पहन्ता
रक्षोधिपः सूर्य इवावभाति ॥ २५

प्रत्युवाच ततो रामो विभीषणमरिंदमम् ।
अहो दीप्तो महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ॥ २६
आदित्य इव दुष्प्रेक्ष्यो रश्मिभिर्भाति रावणः ।
सुव्यक्तं लक्षये ह्यस्य रूपं तेजःसमावृतम् ॥ २७
देवदानववीराणां वपुर्नैवंविधं भवेत् ।
यादृशं राक्षसेन्द्रस्य वपुरेतत्प्रकाशते ॥ २८
सर्वे पर्वतसंकाशाः सर्वे पर्वतयोधिनः ।
सर्वे दीप्तायुधधरा योधाश्चास्य महौजसः ॥ २९

---

24 N2 B4 transp 24 and 25 —^a) N1 V1 B2 3 यस्य, D13 यच्च (for यत्र) —^b) G1 चित्र, L (ed) छत्र (for छत्रं) V3 B2 3 सूक्ष्म (for सूक्ष्म) D5 शलाक°, D6 शलाक्ष्मुख (sic) (for -शलाकमग्र्यम्) —^c) Ñ2 V3 D5 6-11 T1 G C1 अत्रैव, B1 D7 T2 स (B4 य)त्रैव, D2 3 अ(D4 य)त्रैक, D6 T3 तत्रैव, L (ed) स एव (for अत्रैष) —^d) N V B D1-4.11 [अ]भ्युपैति (for [अ]वभाति) —After 24, N1 ins in marg an addl colophon (for var cf v l 43) while B1 ins इत्यार in marg

25 B1 D1-4 8 om (hapl) 25 N1 B4 transp 24 and 25 —^a) Ñ1 V B1-4 D13 योसौ (for असौ) V1 किरीटिन्* (sic) (for किरीटी च°) D7 -कुण्डलस्यो : G1 कुण्डलाढ्यो B2 (marg also as in text) G (ed) असौ किरीटी उज्ज्व(G (ed) °ल्ले)कुण्डलास्यो : M4 असौ महाबलकुण्डलकृतो —^b) N2 V B1 3 D13 महेन्द्र, N1 D1 10 11 T2 3 G1 3 M नगेन्द्र (for नागेन्द्र) V3 विन्ध्यो पम M5 वृत्तानल (for विन्ध्योपम) V2 B4 उग्रकाय : V1 भीमरूप, B1 भीमरूप —^c) V3 देव (for दर्प) M1 erroneously repeats 24^c in place of 25^d —^d) N V B2 4 D13 रक्षोधिप सोप्युपैति ह(V1 2 3 B2 3 (m also) तु)ष्ट —After 25 Ñ2 ins an addl colophon (for var cf v l 43), while B1 G (ed) ins an addl colophon after 25

[*Adhyāya name* B2 केकारोह —*Sarga name* राक्षसा (G (ed) °वा)नीकदर्शनं —*Sarga no* (figures words or both) B1 33 G (ed) 35]

26 Before 26 N V B1-4 D13 ins

960* [विभीषणश्च पुत्ता राघवः प्रति भाषितात् ।

[G (ed) गत्वा ; L (ed) रामभाष् (for गत्वा)]

—^a) G1 वशा (for ततो) —^b) N1 V B1 D1 3 4 8-11 13 G1 3 M1 2 भारिंदम ; B2 3 D1 हर्षं वच (for भरिंदमम्) —^c) Ñ1 B1 D6-11 दीप्त (for दीप्तो) N1 -दुरासदो (for महातेजा) —^d) Ñ1 B2 3 D7 G1 3 M1 राक्षसाधिप, N2 V B1 4 D1-4 13 लोकरावण (for राक्षसेश्वर)

27 ^a) Ñ2 V D1-3 7 9 11 दुष्प्रेक्ष्यो (for दुष्प्रेक्ष्यो) —^b) V1 तेजोभिर्, D1 रश्मीभिर् (for रश्मिभिर्) N1 B2 3 D1 वीर्यवान्, Ñ2 V B1 D1 4 7 राक्षस, B1 D13 भास्कर (for रावण) ‖ Cg आदित्य इव रश्मिभिर्दुष्प्रेक्ष्य प्रदीप्तमवयव । अनयोरवयोर्मिथस्स्वस्य पुनरुक्ति शङ्का ‖ —D5 om 27^c-28 —^c) N D8 9 10 11 T2 G3 M1 3 Ck Ct न व्यक्तं, B2 3 (m also as in V) नव्यक्त (sic) M5 सव्यक्त (for सुव्यक्त) B1 व्यक्तन : D11 न लक्षये (for लक्षये) Ñ2 V B D1 3 11 च ; D4 वा (for ह्य) —^d) N V B D1 4 13 समन्वित (for समावृतम्)
—After 27, V1 ins 962*, while G1 ins

961* अहो रूपमहो धैर्यमहो सत्त्वमहो द्युतिः ।
अहो राक्षसराजस्य सर्वलक्षणयुक्तता ।

[= 5 47 17]

28 V3 D7 om 28 (for D7 cf v l 27) —^a) B1 D1-3 13 दैत्य (for देव) D7 M2 3 यक्षाणां (for वीराणां) —^b) N V3 B2 4 D1 4 11 13 M5 पूर्वविधं, B1 पूर्वमेव ; D3 नैवादृशं (for नैवंविधं) N V1 B1 किंच ; V1 D1 3 13 कुत, B1 3 D4 कुतः ; B3 तु कि (for भवेत्) —^c) D1 सदृश (for यादृश) —^d) D1 वत्र (for वपुर्) N V2 3 B D1-4 10 11 13 विराजते M1 दिवि राजते (for प्रकाशते) G1 * * * * * जायत (damaged) —After 28, N V1 2 3 B D1 13 ins, while V1 ins after 27 (owing to om)

962* सर्वैरस्यानुगामिन्या शुभा शैलसमानुगा ।

[D1 सर्व B2 3 [अ]नुगामा, D1 [अ]न्य गुणा (for [अ]स्यानुगा) B1 (marg also as above) तत्र (for शुभा) B1 युत (for शुभा) N1 D1 तत्परा]

29 ^a) D1 पर्वत (sic) (for पर्वत) —^b) G (ed) विशाल (for पर्वत) —M1 om 29^b-30^ab —^c) N1 दीप्तायुध युत ; N1 V B1 D4 9 11 योधाश्चास्य (B1 °स्य) (for योधाश्चास्य) D1-13 महाबल —After 29, G1 ins

भाति राक्षसराजोऽसौ प्रदीप्तैर्भीमविक्रमैः ।
भूतैः परिवृतस्तीक्ष्णैर्देहवद्भिरिवान्तरः ॥ ३०

एवमुक्त्वा ततो रामो धनुरादाय वीर्यवान् ।
लक्ष्मणानुचरस्तस्थौ समुद्धृत्य शरोत्तमम् ॥ ३१

ततः स रक्षोधिपतिर्महात्मा
रक्षांसि तान्याह महाबलानि ।
द्वारेषु चर्यागृहगोपुरेषु
सुनिर्वृतास्तिष्ठत निर्विशङ्काः ॥ ३२

विसर्जयित्वा सहसा ततस्ता-
न्गतेषु रक्षःसु यथानियोगम् ।
व्यदारयद्वानरसागरौघं
महाझषः पूर्णमिवार्णवौघम् ॥ ३३

तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य
दीप्तेषुचापं युधि राक्षसेन्द्रम् ।
महत्समुत्पाट्य महीधराग्रं
दुद्राव रक्षोधिपतिं हरीशः ॥ ३४

तच्छैलशृङ्गं बहुवृक्षसानु
प्रगृह्य चिक्षेप निशाचराय ।
तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य
बिभेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३५

G 6 36 12
B 6 59 37
L 6 37 31

963* पुत्रे पौत्रे परिवृतो द्वित****** (damaged) ।
30 M5 om 30^ab (cf v l 29) —^a) V3 D5 इति (for भाति) N2 V1 2 B2 3 D5 [ऽ]य (for ऽसौ) D9 12 विभाति रक्षोराजोऽसौ —^b) Ñ1 D6 8 प्रदीप्तो (for प्रदीप्तैर्) V1 कामभि D9 11 G1 दर्शनै —^c) N1 D3 शूरै N2 V B1-3 D1 2 8 13 शूरैः, B4 शरैः, G (ed) योधैः (for भूतैः) V1 2 अभिवृतो D9 11 T1 3 परिवृ(D11 °भू)तैस् N2 V1 2 B2 3 योधैर् G (ed) भूतैर् (for तीक्ष्णैर्) —^d) B1 देवताभिर्, D1 देहवद्भिर् (sic) (for देहवद्भिर्) V3 B4 D1-4 10 इवान्तकै Ñ2 V1 2 B3 यमकालसमप्रभैः (N2 °प्रचोदितैः) —After 30 D6 7 9-11 S ins

964* दिष्ट्यायमद्य पापात्मा मम दृष्टिपथं गतः ।
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि सीताहरणसंभवम् ।

[(l 1) D5 पथ गत D6 (in marg) पथ मत T2 पन्था (for पथ गत) ‖ Cr मद्दृष्टिपथा(°थम(?)गत इति पाठ । Cg मम दृष्टिपथं गत इति पाठ ‖ —(l 2) D11 °संभव (for °वम्)]

31 ^b) B3 आदत्त (for आदाय) —^c) B2 सलक्ष्मण (hypm) (for लक्ष्मण) D3 M1 2 [अ]नुगतस् G3 रामस् (for तस्थौ) —^d) N1 D4 समुद्धृत्य(D4 °द्वृत्य) B4 D1 3 13 G1 M3 समुद्यम्य(B4 D2 8 °त) (for समुद्धृत्य) N2 V1 2 B2 3 श(B2 न)रोत्तमान् V3 B 4 D1 4 3 शरासन (B1 D1 13 °1) G3 तस्थावुद्धृत्य सायक

32 ^a) D1 तत्र स (for तत स) —^b) D4 तान्या* (sic) (for तान्याह) B1 महाबलिष्ठ —^c) N1 V1 B D1 3 12 पुर्या D4 om M3 चार्या (sic) L (ed) पुर्या (for चर्या) —^d) V3 illeg D1 4 विनिवृता (for सुनिर्वृतास्) D1 M1 3 स्तिष्ठत (for °त) —After 32 D6-7 9-11 S ins

965* द्वारगत मां सहित भवद्भि
र्धर्नोत्कम्पयिष्यति विदितः ।

हत्वा पुरीं लुप्तसहां प्रमथ्य
प्रघर्षयेयुः सहसा समेता ।

[(l 4) D5 प्रहर्षयेयु]

33 ^a) M3 विसर्जयि वा (sic) D6 7 10 11 T2 3 M1 2 सचिवास् M3 सहितास् (for सहसा) D9 तदा (for ततस्) —^b) M3 तथा (for यथा) —For 33^ab N V B D1-4 13 subst

966* स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु
र्गृह्य चापं सशरं प्रदीप्तम् ।

—^c) D11 विदारयन् —^d) N1 महाबल V3 यथा हय, B4 महार्णवे D1 °विव (for महाझष) D4 पीनम् (for पूर्णम्)

34 M1 reads 34^a twice —^a) Ñ2 V B3 4 D1 4 13 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —^b) D4 दाप्तांशु (for दीप्तेषु) —After 34^ab N1(m) 2 V B D1-4 13 ins

967* ततो हरीशः सहसा जगाम
तं रावणं योद्धुमतिप्रकाशम् ।

[(l 1) V2 3 B2 स जगाम शश्र(V3 **) B3 (m also as above) समुपाजगाम (for सहसा जगाम) —(l 2) B1 D2 3 13 प्रचण्ड D1 प्रच* (for प्रकाशम्)]
—L (ed) transp ^c and ^d —^c) N V B D1 4 13 बलात् B1 D4 समुद्यम्य (for समुत्पाट्य) D1 महीरुहाग्र L (ed) महीधराग्र्य —^d) D8 रणाधि (for रक्षोधि) N1 V3 द्रुतं D3 महात्मा (for हरीशः)

35 ^a) P1 तं शैल B2 3 G (ed) तं शै(B3 तच्छै)लमु(G [ed] °म)ग्र G1 2 ततस्तु शैल (for तच्छैल शृङ्ग) B2 नालसानु B4 °नाल; D1 सानुशृङ्ग D4 °साद्र D6 वृक्षसानुम् (for वृक्षसानु) ‖ Ct शृङ्गशब्दो ऽग्रवाचि पुंस्यपि ‖ —^b) N V B D1 4 13 स रावणाय (for निशाचराय) —D4 erroneously repeats 35^cd (var) after 36^ab M1 reads ^c twice —^c) D1 4

G 6 36 12
B 6 59 38
L 6 37 31

तस्मिन्प्रवृद्धोत्तमसानुवृक्षे
शृङ्गे विकीर्णे पतिते पृथिव्याम् ।
महाहिकल्पं शरमन्तकाभं
समाददे राक्षसलोकनाथः ॥ ३६

स तं गृहीत्वानिलतुल्यवेगं
सविस्फुलिङ्गज्वलनप्रकाशम् ।
बाणं महेन्द्राशनितुल्यवेगं
चिक्षेप सुग्रीववधाय रुष्टः ॥ ३७

स सायको रावणबाहुमुक्तः
शक्राशनिप्रख्यवपुः शिताग्रः ।
सुग्रीवमासाद्य बिभेद वेगा-
द्गुहेरिता क्रौञ्चमिवोग्रशक्तिः ॥ ३८

स सायकार्तो विपरीतचेताः
कूजन्पृथिव्यां निपपात वीरः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं
नेदुः प्रहृष्टा युधि यातुधानाः ॥ ३९

ततो गवाक्षो गवयः सुदंष्ट्र-
स्तथर्षभो ज्योतिमुखो नलश्च ।
शैलान्समुद्यम्य विवृद्धकायाः
प्रदुद्रुवुस्तं प्रति राक्षसेन्द्रम् ॥ ४०

(second time) तदा (D4 सहसा) पतत N V B1.3.4 D1.4 (both times) 13 प्रसमीक्ष्य राजा (B3 रावणो), D6 सहसा निरीक्ष्य, G2 तरसा समीक्ष्य (for सहसा स°) —d) D7.9–11 G1 चिच्छेद (for बिभेद) Ñ V B D1–4 (D4 first time) 13 यमदण्डरूपे (B3 °रूपं, D4 [second time] °कल्प) (for तपनीयपुङ्खे)

36 ab) G3 प्रवृत्त (for प्रवृद्ध) Ñ2 V B1 D1–4 वृक्षखण्डे, B2.3 शृङ्गवृक्षे, B4 शृङ्गखण्डे, D9 T1 सानुवृक्षे (D9 °क्ष), M3 सानुपृष्ठे (for सानुवृक्षे) D12 तस्मिन्प्रवृत्ते प्रमवृक्षखण्डे (for a) D5.6.9–11 T2.3 विदीर्ण, M1 विशीर्ण (for विकीर्णे) Ñ2 B1–3 D1.3.13 शैले विकी(Ñ2 B3 °दी, B1 °शी)र्ण सुचि(Ñ1 B2.3 बहु B4 स वि)चित्रसानौ, V B4 D2.4 शैले विशी(V1 D2 °की)र्णोत्तमचित्रधातौ (V1.3 D4 °सानौ) (for b) N1 तस्मिन्विशीर्णे तु सशैलशृङ्गे सवृक्षगेषु द्रुमचित्रसानौ —After 36ab D4 erroneously repeats 35cd (var) —c) B3 महाहिरूप, D4 om (hapl) (for महाहिकल्पं) Ñ V B1.2.4 D1–4.13 उग्रवेग (Ñ2 °वीर्य) (for अन्तकाभं) —After 36c, D4 reads 37bc —d) N V D3.5.9–11 T3 M1.3 समादधे (for °दे) Ñ V B1.4 D1.4 -न्यूथपेन्द्र (V3 D2 °पेश), B2.3 -सैन्यनाथ, D12 पुनरद्य (for लोकनाथ)

37 V3 om 37ab —a) N2 G2 M1.2.4 [श]शनितुल्य (M4 °**)वेगं, B3 ज्वलनप्रकाश, B2.4 [श]नल° (for [श]निलतुल्यवेग) —N3 reads in marg 37bc D4 reads 37bc after 36c M1.3 consecutively repeat 37bc —b) B1 D1–5.7.9.13 T3 सविस्फुलिङ्ग ❀ Cg महेन्द्राशनि वज्रम्। श्रीरामतिलकाशनिश्च्याहृन्मये महेन्द्रपदम्। यद्वा महेन्द्रसम्बन्ध्योक्ति अभ्यासवता मुक्तत्वेनातिवेगयोत्तनाय ❀ —c) M3 शुद्ध (for रुष्ट) Ñ V B D1–4.13 चिक्षेप राजा हरियूथपा (D1.2 °युतार्) य

38 a) B1 (m also) बाह 1 D4 बाण (for बाहु) —b) N1 तुल्य, V2 D9–11 -स्पर्श (for प्रख्य) V3 D9.11 प्रकाश (V3 °श) (for शिताग्र) —c) V3 गात्रे (for वेगाद्) —d) D8 गुहेरिता, D1 दीप्ता इवि (sic) (for गुहेरिता) D9 [दे]ह (for [ङ]प्र)

39 a) Ñ1 मूर्छसज्ञो (for सायकार्तो) D2 तेजा, D5 वेगा, M1 चेत (for चेता) —b) N हरीन्द्रो, V1.2 कपीन्द्रो, V3 B D1.4.13 स्व (B2.3 ता D4.13 य) धातौ (for पृथिव्या) N V B D1–4.13 भूमौ (for वीर) —c) N1 मूर्छसज्ञ, Ñ2 B1 D6.9–11 वीक्ष्य भूमौ (for प्रेक्ष्य भूमौ). N1 निरीक्ष्य (for विसज्ञ)

40 a) D9–11 T2.3 सुवेगस (for सुदंष्ट्र) —b) Ñ V B1 D3 मैन्दो नलो, B2 मैन्दानलो, B3 मैन्दो (also नील in m) नलो, D2–4.13 मैन्दो नलो, D5–7.9–11 M1.3 स्वयंप्रभो (for तथर्षभो) D1 ज्योतिमुखो, D4 ख्याति°, D13 पाति°; M1 ज्योत°, G (ed) ज्योतिर्मुखो, L (ed) द्युति° (for ज्योतिमुखो) N V1.2 B2.3 [श्च]गदश्च, D4 [S]निलश्च, M3 नमश्च (for नलश्च) B1 मैन्दो मनोज्ञाभिमुखोंगदश्च —After 40ab G1 ins

968* ततश्च मैन्दद्विविदौ च वीरौ
सपातिरस्त च गव सुषेण ।

—c) Ñ B1.2 D1–4.13 शिला (for शैलान्) Ñ2 V1.2 B1–3 D6–11 समुत्पाट्य (for °द्यम्य) V3 D1 विवृत्त Ñ1 B3 -कोपा, D12 कल्पा (for काया) —d) B1 D4 समाद्रवस्, D1–3 समार्दयन्त (for प्रदुद्रुवु) Ñ2 V1.2 B4 D1.4.13 त (D2.4 त) युधि, B1 ते सद्य; D2 सपतो (sic) D1.7 M1.3 सपदि (for तं प्रति) V3 समार्दयन्त शठलोप हायर्थं —After 40, N D12 ins

969* स सम्प्रहारस्तुमुलो बभूव
रक्ष पतत्योपबिधे समीपे ।

[(l 2) D12 रक्षोधिपस्यापि बलेन सार्थं]

तेषां प्रहारान्स चकार मोघा-
न्रक्षोधिपो बाणगणैः शिताग्रैः ।
तान्वानरेन्द्रानपि बाणजालै-
र्बिभेद जाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ॥ ४१

ते वानरेन्द्रास्त्रिदशारिबाणै-
र्भिन्ना निपेतुर्भुवि भीमरूपाः ।
ततस्तु तद्वानरसैन्यमुग्रं
प्रच्छादयामास स बाणजालैः ॥ ४२

ते वध्यमानाः पतिताग्र्यवीरा
नानद्यमाना भयशल्यविद्धाः ।
शाखामृगा रावणसायकार्ता
जग्मुः शरण्यं शरणं स्म रामम् ॥ ४३

ततो महात्मा स धनुर्धनुष्मा-
नादाय रामः सहसा जगाम ।

तं लक्ष्मणः प्राञ्जलिरभ्युपेत्य
उवाच वाक्यं परमार्थयुक्तम् ॥ ४४

काममार्यः सुपर्याप्तो वधायास्य दुरात्मनः ।
विधमिष्याम्यहं नीचमनुजानीहि मां विभो ॥ ४५

तमब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ।
गच्छ यत्नपरश्चापि भव लक्ष्मण संयुगे ॥ ४६

रावणो हि महावीर्यो रणेऽद्भुतपराक्रमः ।
त्रैलोक्येनापि संक्रुद्धो दुष्प्रसह्यो न संशयः ॥ ४७

G 6 36 34
B 6 59 48
L 6 37 43

41 N1 reads ^{ab} in marg —^{a}) N निकाश्च(N2 °श्चा स) तेषां प्र , V3 B3 त्रैलाग्न(B3 °लाश्च) तथा प्र (for तेषां प्रहारान्स) Ñ1 B4 घोरान् (for मोघान्) B3 शिक्षाश्च तथा प्रचकर्तु घोरान् (before corr मोघान्) (sic) —^{b}) N V B D1–3.5–11.13 शतै , D4 शितै (for गणै) B1 शिलोग्रै —^{c}) Ñ1 तु बिभेद वाक्षणै (for अपि बाण जालैर्) —^{d}) N1 प्रवक्ष (for बिभेद) D4 वद्ध (for चित्र)

42 ^{b}) D13 भीमा (for भिन्ना) D12 भिन्न (for भीम) V2 B1 D6.13 रूपे , V3 यता V3 D9–11 M1.2 -काया (for रूपा) —V3 om 42^{cd} —^{c}) N1 B3 D1.4.6.11 च (for तु) Ś D2.3.12 त (for तद्) —^{d}) B1 सम्छादयामास ; G (ed) संछादयामास D1.12 च (for स)

43 ^{a}) D12 निपेयमाना (for ते वध्य°) Ś V B1.4 D3.9–11 G1 पतिताश्च नृ(D1.6.11 G1 वी)रा N D1 पतिता(N2 °तो)मनुजा B1 D4 च कृतानताश्च D6 T2.3 M3 °ता प्रवीरा ; M1 °ता द्रुमाश्च (for °ताग्र्यवीरा) —^{b}) Ñ1 विद्राव्यमाना N2 भविद्य° ; V2 भयातताश्च B1 नान नुमाना (sic) D13 तनाद° (for नानद्यमाना) G1 शुरि: G1.2 M3 दार् ; Cm g t as in text (for भय) B3 भनिषग्ना ; D1.13 शोकविद्धा S D3.4.13 तनादमानाश्च स(D3 स्व)सैन्यमुख्या V B1 D1 भयन शोक(V3 शस्त्र) न च विद्धा(B1 °द्धार्ता)ना , —^{d}) Ś D2.3.12 शरण (for शरणं) V1 D3.4 च (for स्म) —After 43 D13 ins Ś D3.13 ins, after 50 while Ñ1 ins, after 24 V3 ins, after 25 whereas T3 ins, after 49 an addl colophon

(*Kāṇḍa name* Ñ1 D13 लंकाकांडे —After Kāṇḍa name, D12 ins युद्धकांडे —*Sarga name* Ś Ñ D3.4.13 रावणनिर्याण(N °ण) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ D8.12.13 om Ś2 35 T2 64]

44 D12 transp 44 and 45 D6 om from 44^{b} up to यया in 45^{c} —Note the hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) B3 D4.11 T2 लक्ष्मण B3 D4 मभ्युपेति(D4 °त) (for °पेत्य) —^{d}) Ś Ñ V B D1–4.8.13.13 M3 (to avoid hiatus) प्रो(M3 ह्यु)वाच (for उवाच) D9–11 राम (for वाक्य) —After 44 B3 ins इत्याद इत्यादि in marg

45 D3 om up to यया in 45^{c} (cf v l 44) D12 transp 44 and 45 —^{a}) Ś1 N V B D1–4.8.13 अहम् (for कामम्) Ś Ñ V B D1–3.8.13 T G M1.2.3 आय (for मार्य) B4 [अ]य, D4 प (for सु) —^{b}) V3 दुराते (subm) B4 D4 सु(D4 वा)दुर्मते (for दुरात्मन) —^{c}) D6 वधमिष्यामि (sic) D10.11 पैत्रम् (for नीचम्) Ś N V B D1.4.8.13.13 यदि(N3 V3 B4 इति)ष्यामहमर्थं(N3 B3.4 °मर्थे)न(V3 B4 °न D4 °य)म् —^{d}) B1 तात्रुः D4 कम (for मनु) N3 D6.7 T2.3 M3 प्रभो (for विभो) —After 45 N V3.4 B1–4 D13 ins.

910* मम शक्तिर्विशेषेण स विमर्द भयप्रदम् ।
मत्त पश्यन्तु भूतानि पराक्रम मया विभुम् ।

[(1 1) B4 मम (for मत्) Ñ1 B1.4 तं (for स) B4 विमर्दे V3 भवस्य B3 (s)भवान्व (sic) (for भयप्रदम्) —(1 2) B3 परिभूर (for पश्य°)]

46 ^{a}) Ś Ñ V B D1–4.8.13 ततो (for तम्) —^{cd}) Ś Ñ V B D1–4.8.13.13 गच्छ त्व वधने चाहं शिवाय मम लक्ष्मण(D4 वधने मम)

47 ^{a}) D4 (s)पि, D3 G1 (अ)पि (for हि) N3 V B (B3 in m) D1.3.4.13 महाबाहुर(D4 °हो) Ś D3.4.13 रावणो महाकायो —^{b}) Ś Ñ V B D1–4.8.13.13 महा

C 6. 36. 42 B 6. 59. 63 L 6. 37. 60

सकृत्तु प्रहरेदानीं दुर्बुद्धे किं विकत्थसे ।
ततस्त्वां मामको मुष्टिर्नयिष्यति यमक्षयम् ।
ततो मारुतिवाक्येन क्रोधस्तस्य तदाज्वलत् ॥ ६४
संरक्तनयनो यत्नान्मुष्टिमुद्यम्य दक्षिणम् ।
पातयामास वेगेन वानरोरसि वीर्यवान् ।
हनूमान्वक्षसि व्यूढे संचचाल हतः पुनः ॥ ६५
विह्वलं तं तदा दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ।
रथेनातिरथः शीघ्रं नीलं प्रति समभ्यगात् ॥ ६६
पन्नगप्रतिमैर्भीमैः परमर्मातिभेदिभिः ।
शरैरादीपयामास नीलं हरिचमूपतिम् ॥ ६७
स शरौघसमायस्तो नीलः कपिचमूपतिः ।
करेणैकेन शैलाग्रं रक्षोधिपतयेऽसृजत् ॥ ६८

बाणं) 1 3 so also Ck ※ —ᵈ) B4 D3 4 7 T2 3 M3 यस्त्व (for यस्त्व) Ś2 V2 B1 D1-3 11 13 राक्षस (for रावण)

64 B3 om 64 (cf v l 63) —ᵃ) Ś Ñ2 V1 D3 11 स रथ तु, Ñ1 V3 सकृत्त्व, B2 स त्व मे, B4 D2 असकृत्, D5 सकृत्वा तु, D4 सकृत्तु (for सकृत्तु) —ᵇ) Ś V2 B1 4 D1-3 8 12 13 विवक्षया (for विकत्थसे) —ᶜ) D4 यतस् (for ततस्) Ś D1 3 11 G2 त्वां, G1 3 M3 तु (for त्वां), D4 12 मामकी, D5 T1 M2 मामिका (for मामको) —ᵈ) Ñ अपनेता, V1 3 B2 अय नेता, G1 3 M3 नेष्यति त्वां (for नयिष्यति) B1 D1 13 यमालय V3 B4 D4 नयिता (B4 नेतास्य, D4 नेष्यते) यमसादन —After 64ᶜᵈ, V2 wrongly reads 65ᵃ —ᵉ) Ś Ñ V B1 3 4 D1-3 8 11 13 तेन (D6 ततो) वानर (for ततो मारुति) ※ Cg ततं तेनेत्यथ । अन्यथा तदात्मदोऽतिरिच्येत ※ —ᶠ) Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 7-13 कोपस् (for क्रोधस्) Ś D3 8 12 [अ]भवत् तदा Ñ V D2 व्यवर्धत, B1 D1 13 तदाभवत्, B4 महात्मन, D4 5 महातमूत्, D9-11 प्रजज्वले, T2 3 तथाज्वलत् (for तदाज्वलत्) —After 64, N V B2 ins

975* स क्रोधाग्निपरीतात्मा प्रजज्वाल च रावण ।

[Ñ1 [s]त (for च) B2 महाकपि (for च रावण)]

65 B3 om 65 (cf v l 63) —ᵃ) D5 T1 M3 सवृत्त, T2 स रक्त (for संरक्त) Ś B1 4 D1 4 8 12 13 वापि, N V B2 [s]प्यथ, D7 M1 2 क्रोधान् (for यत्नान्) —ᵇ) D6 8 11 T2 3 M3 भ्रामुक्षा D7 M1 2 भ्रामयं (for उद्यम्य) N V B2 दारुण (N3 °ण) D5 T1 M3 दक्षिणं Ś B1 4 D1 4 8 12 13 स (B4 त) मुष्टिमकोपसदा —ᶜ) D7 सवेगं T2 वीर्येण (for वेगेन) —ᵈ) N3 रावण (for वीर्यवान्) —After 65ᶜᵈ N V B2 ins while Ś B1 4 D1-4 8 11 13 cont after 977*

976* स तनामिहतो गाढ विसञ्ज्ञो विह्वलोऽभवत् ।

[N3 erroneously repeats in brackets prior half after 66ᵃᵇ G (ed) मुष्टिना तेन निहतः (for the prior half) D1 विह्वलो॰ D10 पतितो भुवि (for विह्वलोऽभवत्)]

—ᵉ) D4 मूढ (sic); G1 कृद्ध (for व्यूढे) —ᶠ) B2 स (for सं). N V B2 महाकपि ; D9-11 M3 पुन पुन ; G1 [अ]हन स्थितो (for हत पुन) —For 65ᵉᶠ, Ś B1 4 D1-4,6,12,13 subst.

977* स मुष्टिं पातयामास वज्रकल्प महाबला ।
हनुमदुरसि व्यूढे रावण परवीरहा ।

[(l 1) D1 3 त, D13 तौ (for स) B2 प्रापयामास D4 तुल्य D13 कल्पं (for कल्प), D2 वज्रकल्पोपमं तदा (for the post. half) —(l 2) D1 व्यूहे रावण (sic) (for व्यूढे रावण) B1 D4 तु (D4 स) महाबल (for परवीरहा).]

66 B3 om 66 (cf v l 63) —ᵃ) B1 विसञ्ज, D10 पतितं (for विह्वलं) Ś B1 D1 3 8 12 13 तु स त, Ñ V B1 4 तु ततो, D6 त तथा, M3 तु तदा (for तं तदा) D4 स विह्वल इत दृष्ट्वा —ᵇ) Ñ V1 3 B2 स रावण, V2 D4 12 M1 2 महाबल (for महाबलम्) —ᶜ) Ñ V2 3 B2 वरेण ; V1 वेगेन (for रथेन) Ś B1 4 D1 3 8 12 13 क्षिप्रं (for शीघ्रं) —ᵈ) Ś B1 4 D1-4 8 12 13 समाद्रवत्, Ñ1 V1 3 D7 G3 M1 2 6 °पात्, D5 °भ्ययात् (for समभ्यगात्) G3 नीलमेवाभ्ययात्तदा —After 66, D1-3 8-11 S ins

978* राक्षसानामधिपतिर्दशग्रीव प्रतापवान् ।

67 B3 om 67 (cf v l 63) —ᵃ) D11 पन्नगैर्, G1 M1 दीप्तै (for भीमै) Ś N V B1 3 4 D1-4 8 12 13 सो (Ś D3 8 12 सं)रक्त(D13 सोत्क्रम)प्रतिमैर्बाणै —ᵇ) Ś D3 8 12 विभेदिभि, Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1-7 13 G1 3 [अ]सि॰, Ñ2 [अ]भिघातिभि, V2 D2 [अ]प॰, D9-11 [अ]भिभेदनै M1 2 [अ]दिभे॰, M3 °दिभ (sic) (for ॰[अ]ति भेदिभि) D4 परममाणि भेदिभि । M3 पाशैर्मर्मभेदिभि —ᶜ) V B1 3 D3 4 12 क्षिप्रम् (for शरैर्) Ś Ñ B4 D1 3 8 12 क्षिप्रमापीड(D3 °पूर, D1 °द्दिश)यामास, G (ed) क्षिप्रमाच्छादयद्वीरं —ᵈ) G (ed) मूर्ध (for नील)

68 B3 om 68 (cf v l 63) B4 om. (hapl ?) 65ᵉᶠ —ᵃ) D3 4 स शरीरैर् ; D13 स च शर (for स शरौघ) V3 समास्थाय (sic); B2 °प्रस्तो D4 समाक्षिप्तो, D3 °कृत्तो, T2 °कृत्तो G M3 °विद्धो, Cr °युक्तो, Cm g k t as in text (for समायस्तो) —ᵇ) N V B1 D7 9-11 M3 हरि (for कपि) Ś B1 D3 4 8 12 नीला परमकुपितो (B1 D4 °त), D2 3 12 नीला परमहीत (D1 °तं) —ᶜ) D7 शैलेंद्रं (for शैलाग्रं) Ś B1 3 D1-4 9 11 12 गिरिं मलयशैलाग्र(D4 °श्वं; D13 °ग्रं); Ñ V B2 गिरिशृङ्गं(V1 2 °गे) समुत्पाट्य —ᵈ) Ś B1 D3 8 12 [s]क्षिपत् (for ऽसृजत्) D4 पु(before corr नि)त्वा रक्षोधिपत्य(before corr. °धिप)त्. —After 68, D2 4 ins.

हनूमानपि तेजस्वी समाश्वस्तो महामनाः ।
विप्रेक्षमाणो युद्धेप्सुः सरोषमिदमब्रवीत् ॥ ६९
नीलेन सह संयुक्तं रावणं राक्षसेश्वरम् ।
अन्येन युध्यमानस्य न युक्तमभिधावनम् ॥ ७०
रावणोऽपि महातेजास्तच्छृङ्गं सप्तभिः शरैः ।
आजघान सुतीक्ष्णाग्रैस्तद्विकीर्णं पपात ह ॥ ७१
तद्विकीर्णं गिरेः शृङ्गं दृष्ट्वा हरिचमूपतिः ।
कालाग्निरिव जज्वाल कोपेन परवीरहा ॥ ७२
सोऽश्वकर्णान्धवान्सालांश्चूतांश्चापि सुपुष्पितान् ।
अन्यांश्च विविधान्वृक्षान्नीलश्चिक्षेप संयुगे ॥ ७३
स तान्वृक्षान्समासाद्य प्रतिचिच्छेद रावणः ।
अभ्यवर्षत्सुघोरेण शरवर्षेण पावकिम् ॥ ७४

G 6. 36 33
B. 6. 59 76
L. 6. 37 71

979* नील क्रोधसमाविष्टो रावण वाक्यमब्रवीत् ।
यस्य प्राणान्समादाय गमिष्यसि महीधर ।
इत्युक्त्वा तस्य चिक्षेप स शैलं कपिकुञ्जर ।
[(l 2) D5 प्राणे (for प्राणान्)]

69 B3 om 69 (cf v l 63) —ᵇ) V3 महाश्वस्तो, T3 समाश्वास्य (for समाश्वस्तो) Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.8.12.13 महाबल —After 69ᵃᵇ, V3 reads 70ᵃᵇ for the first time, repeating it in its proper place —Ñ V1.2 B1.2.4 transp 69ᶜᵈ and 70ᵃᵇ —ᶜ) Ś D1.2.4.12.13 समीक्ष्य(D1.12 °क्ष)माणो ; N V निरीक्ष°, B1.2.4 निरीक्ष्य°, D5 स वीक्ष्य°, D6.8.9 विप्रेक्ष्य°, D13 समीक्ष्य° (for विप्रेक्षमाणो) V3 युद्धार्थ , D6.7.9 युद्धेषु, D13 युद्धेस्मिन् —ᵈ) D1.3.11 सरोष , G3 damaged (for सरोषम्) Ś D2.4.5.13 सरोष समचिन्तयत् , N1 B3 सरोषमिदमब्रवीत्

70 B3 om 70 (cf v l 63) Ñ V1.2 B1.2.4 transp 69ᶜᵈ and 70ᵃᵇ V3 reads 70ᵃᵇ for the first time after 69ᵃᵇ, repeating it here —ᵃ) Ś V3 (second time) D1.4 सयुक्तो , N1 ससक्त , D2.3.12.13 ससक्तो (for सयुक्त) B4 स नीलेन सयुक्त (subm) G3 नीलेन सह(स) युक्त —ᵇ) M1.2 स दृष्ट्वा (for रावण) N V (V3 both times) B1.4 G (ed) वीक्ष्य(B4 प्रति ; G (ed) प्रेक्ष्य) वीर्यवान् (for राक्षसेश्वरम्) Ś V3 (also in in second occurrence) D1-4.6.12.13 रावणो राक्षसाधिप ; B1 सन्दर्शयन् वीर्यवान् —After 70ᵃᵇ N V B1.2.3 ins

980* स रावणवधार्थं तु न चकार मतिं तदा ।
[V1.2 -वधार्थाय (for °र्थं तु)]

—ᶜ) T3 अन्योन्य (for अन्येन) —ᵈ) G3 युद्धम् (for युक्तम्) D13 अपि (for अभि) —For 70ᶜᵈ Ś D1.4.8.12.13 subst

981* न न्याय्यं हि मया योद्धुं क्षत्रधर्मं विजानता ।
[D1 तु ; D4 च (for हि) Ś D2.13 नैत न्याय (sic) D5 न शक्यं हि L (ed.) ह्यद्य युद्ध (for मया योद्धुं) L (ed) विजानतः]

—Thereafter, D13 cont l 2-3 only of 982*.

71 B3 om 71 (cf v l 63) —ᵃ) Ś D1.2.4.8-13 T1 [S]पि ; D5 तु ; D6 च (for ऽपि) —ᵇ) D1.2.4.8-13 शृङ्गं , D6 त शृङ्ग (for तच्छृङ्ग) Ś D1-4.8.12.13 सप्तभिः (for सप्तभि) —ᵈ) Ś D1.4-11 M1.2.6 विशीर्णं , D3.12.13 विदीर्णं , D6 दीर्णं भू (sic) (for विकीर्णं) G1 विशीर्णं निपपात ह , G3 तद्वि ****** (damaged) —For 70ᶜ-71, N V B1.2.4 subst D13 cont l 2-3 only after 981*

982* अनपायत इन्द्रे युद्ध क्षत्रधर्मविदा कृतम् ।
मामपास्य यदन्येन युद्ध युद्धविशारद ।
तद्वाक्यं वचनं राक्षसाधिपतिर्बली ।
ब्यदारयद्गिरेः शृङ्गं नीलास्त्तं सप्तधा शरैः ।
[(l 1) V3 न याय हि मया योद्धु (for the prior half) Ñ1 B4 धर्मे(B4 °र्मं)विजानता V2 °विजानता B1.2 °विगर्हित (for धर्मविदा कृतम्) —(l 2) B4 मद् (for यद्) —(l 4) B4 om (hapl) from the post half up to 72ᵃ B4 नीलस्य (for नीलास्त) N1 V1.2 सप्तभि (for °धा)]

72 B3 om 72 (cf v l 63) B4 om 72ᵃ (cf v l 71) —ᵃ) Ś N1 V1.2 B3 D1.4.8-13 G1 M1.2.6 तद्विशी(D2.3.11.12 °दा)र्णं D4 विदिर्ण, G1 damaged (for गिरे शृङ्ग) —ᶜ) Ś N V B1.2.4 D1-4.8.11.13 नीलोऽपि —ᵈ) N V1.3 B1.2.4 स वीर , D2.3.11 T2.3 G M1.2.6 कोपेन (for क्रोधेन) B (ed) परवीरहा

73 B3 om 73 (cf v l 63) —ᵃ) D13 सोऽश्वकर्ण Ś Ñ V1 B2.4 D1.2.12 धवान् ; D1.11 द्रुमान् (for धवान्) Ś1 Ñ1 V1.2 B1.2.4 D1-4.8.11.12 सालान् ; V3 चैव ; G1 ज्वालान् (for सालान्) —ᵇ) D13 भवान् ; G3 एवान् (for चूतान्) G1.2 M1.2 चैव (for चापि) Ś1 D13 स (for सु) N V B2.4 समपुष्पिता(V3 °ष्पि), B1 सस सक्षि (for चूतांश्चापि सु) D6 चूतांश्चापि सकविलान् —ᵈ) D1 नरूरू (sic) (for नीलश्च)

74 B3 om 74 (cf v l 63) —ᵃ) G1 damaged for समासाद्य —ᵇ) G1.2 M1 प्रति (for प्रति) —ᶜ) D6 T1.2 सुताङ्गन । D7-10 G1 M1.2.5 च(D7 स) घोरेण (for सुघोरेण) —For 74 Ś Ñ V B1.2.4 D1.4.8.12.13 subst

983* स तानापतत शीघ्रं वृक्षान्विव्याध रावण ।
नील चाभ्यहनद्गात्र दशभिः पावकात्मजम् ।
[(l 1) D2.13 शीघ्रं छेत्तुं D5 शीघ्रं शितैः (for शीघ्रं

G. 6. 36. 25
B. 6. 59. 49
L. 6. 37. 44

तस्य च्छिद्राणि मार्गस्व स्वच्छिद्राणि च गोपय ।
चक्षुषा धनुषा यत्नाद्रक्षात्मानं समाहितः ॥ ४८
राघवस्य वचः श्रुत्वा संपरिष्वज्य पूज्य च ।
अभिवाद्य ततो रामं ययौ सौमित्रिराहवम् ॥ ४९
स रावणं वारणहस्तबाहु-
र्ददर्श दीप्तोद्यतभीमचापम् ।
प्रच्छादयन्तं शरवृष्टिजालै-
स्तान्वानरान्भिन्नविकीर्णदेहान् ॥ ५०
तमालोक्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
निवार्य शरजालानि प्रदुद्राव स रावणम् ॥ ५१
रथं तस्य समासाद्य भुजमुद्यम्य दक्षिणम् ।
त्रासयन्रावणं धीमान्हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ५२
देवदानवगन्धर्वा यक्षाश्च सह राक्षसैः ।
अवध्यत्वात्त्वया भग्ना वानरेभ्यस्तु ते भयम् ॥ ५३
एष मे दक्षिणो बाहुः पञ्चशाखः समुद्यतः ।
विधमिष्यति ते देहाद्भूतात्मानं चिरोषितम् ॥ ५४

(B1 D2.3.11 बहु)मायो(Ñ1 °सत्त्वो; D4 °तेजो) महाधनुः (V1.2 B1 D4 °बलः). —cd) Ś Ñ1 B3 D1.12 दुष्प्रधर्षो Ñ2 B2 दुर्धर्षो वै (B2 हि); V3 D1.2.4.11 दुःप्रधर्षो B1 D2 दुष्प(D2 दुःप्र)एषो; B4 सुदुर्धर्षो; D7.9-11 दुःप्र° (for दुष्प्रधर्षो). V1 रावणो दुर्जयस्तुतः (sic) (for d). V2 त्रैलोक्ये चापि दुर्धर्षः संक्रुद्धो नात्र संशयः.

48 a) Ñ V B D1-4.12 [अ]भि(D4 °रि)रक्ष च; D6 9-11 T1.2 G1 M3 च छ(D9 T2 M3 ह)क्षि; M3 (after corr. as in T2) च लक्ष्मण (for च गोपय). Ś D1.12 T2 रक्षय छिद्राणि रक्ष च(T2 गोपय). —c) B3 om. (hapl.?) धनुषा. Ś Ñ V B D1-4.11.12 यैनः D9-11 [अ]स्माने (for यत्नाद्). —d) D9-11 गोपायस्व; T2 प्रेक्ष्यात्मानं M3 रक्ष्या° (sic) (for रक्षात्मानं).

49 b) D1 स परिष्वज्य; T1.2 M1 K (ed.) परिष्वज्य च (K [ed.] °ज्याभि-). Ś V1 B1 D1-4.11 पीडितं (V1 °तः) (for पूज्य च). Ñ V1.2 B1.3 सवष्टब्ध(?) B1 D4 परिष्वज्य नि(D4 प्र)पीडितः(D4 °तं); D12 प्रतिपद्याभिनंद्य च. —cd) Ñ1 स रामं तु; B1.2 D6-11 T1.2 G1.2 M3 च(B1.2 स) राघवं (for ततो रामं). D2 transp. ततो and ययौ. D1.12.11 माहवे (for माहवम्). B3 सौमित्री रावणं ययौ; D4 ययौ सौमित्रिणा सह (for d). —After 49, Ś ins. an addl. colophon (for var. cf. v.l. 43).

50 a) Ś1 D1.2 T1 G1 M1.3 रावण- (meta.) (for वारण-). Ś1 V2 B1.2 D1.10.11 T2 M1.2 -बाहुं; D4 -पुंख (for -बाहुर्). Ñ1 वारणयूथबाहुं; Ñ2 V1.2 B2 (m. also) वारण (B2 वाक्षस)पुंगवः; B3.4 °यूथपोत्थ; D2 °बाहुरथं (sic) (for वारणहस्तबाहुर्). —b) Ś1 B3 D2.9.11 भीमोद्यत-; D1 दीप्तोद्यम- (for दीप्तोद्यत-). D7 -दीप्त- (for -भीम-). Ś1 B1 D9-11 transp. दीप्त- and भीम-. B1.2 -कार्मुक (for -चापम्). D12 हुताशदीप्तोद्यमभीमचापं. —d) Ś Ñ1 V B D1-4.11.12 बाण-; Ñ1 वान-; T1 कपि (for भिन्न-). Ś D1.12 -विशीर्ण-; Ñ2 V1.2 B1.2 -विभिन्न-; T1 [अ]वशीर्ण- (for -विकीर्ण-). D1 -वेषान्. G2 Cr: भिन्नविकीर्णदेहान्-(?) ... —After 50, Ś D1.12 ins. an addl. colophon (for var. cf. v.l. 43).

51 a) V2 M3 समालोक्य; D4 ततोऽवलोक्य (hypm.) (for तमा°). —c) Ś Ñ2 V B D1-4.8.11.12 भंजयन्; Ñ1 ध्वंसयन् (for निवार्य). —d) Ś V1.2 B1.2 D1-3.4.11 प्रत्युद्ययौ; Ñ V1 B1.3 प्रत्य(B3 पर्य)गच्छत; D4 [अ]युध्यत स तु (unmetric); D4.9-11 T2 वि(T2 प्र)दुद्राव ततः D12 प्रतिदुद्राव (for प्रदुद्राव स).

52 a) D2 समास्थाय (for °साद्य). —b) D1.9-11 बाहुम् (for भुजम्). Ś V1.2 B1 D1-4.8.11.12 वोद्यमा- (D2 प्रमाद्य [sic]) क्षिप्य सारथेः; Ñ V2 B2-4 बोधमाक्षिप्य (Ñ1 V1 °च्छिद्य; B1 °प्लाव्य) मारुतेः. —c) B1 श्रीमान् (for धीमान्).

53 ab) Ñ1 -गंधर्वाः सयक्षाः; B2 D2 G1.2 M1 -गंधर्वैश्च; D1.9-11 T1.2 M3 -गंधर्वैश्च (for -गन्धर्वा यक्षाश्च). Ñ V1.2 B1.2 D12 पन्नगैः; D4 -राक्षसाः (for राक्षसैः). —c) D4 T1 G M3 भवद्वर्ष तु (for अवध्यत्वात्). D1.9-11.12 T1.2 M3 भवत्यर्थं त्वया भग्नाः(D12 भग्ने); D7 भवद्वर्ग भवता भग्ना. —d) G2 मानुषेभ्यस् (for वानरे°). B1 च (for तु). D4 तद् (for ते). B4 वानरेंद्रस्य भिन्नम् (unmetric). —For 53cd, Ś V2 B1 D1-4.8.12 subst.; while Ñ V1.2 B2-4 D12 cont. after 972*:

972* त्वां भग्नम् पश्यन्तु वानरैर्भीमविक्रमैः ।

[Ñ1 V B1.3 D1 transp. भग्नं and भय. Ñ2 V1.2 B1.2 त्रिदि (for पश्य-तु). Ñ1 भय त्वं नरे धीर (for the prior half).]

—After 53, Ñ V1.2 B2-4 D12 ins.:

973* अद्य देवाः पश्यन्तु सयक्षोरगपन्नगाः ।

[Ñ1 पश्यन्तं-; V2 पश्यन्तु- (for सयक्षोरग-). Ñ1 B2 -पन्नगाः.]

54 b) D1 M3 -शाखा-, D4 समन्वितः (for समुद्यतः). —c) Ś Ñ2 V1.2 B1.2 D1.2.11 विद्रविष्यति Ñ1 D1.2 निर्हरि°; V2 B1 D2.3 निरसि°; B1 निर्हरि°; G1 विधमिष्यति Cr.m g.k.t as in text (for विधमिष्यति). Ñ1 B4 देहान्ते (by transp.); B2 D1 T2 ते देहे; D4 देहे ते.

श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं रावणो भीमविक्रमः ।
संरक्तनयनः क्रोधादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५५
क्षिप्रं प्रहर निःशङ्कं स्थिरां कीर्तिमवाप्नुहि ।
ततस्त्वा ज्ञातविक्रान्तं नाशयिष्यामि वानर ॥ ५६
रावणस्य वचः श्रुत्वा वायुसूनुर्वचोऽब्रवीत् ।
प्रहृतं हि मया पूर्वमक्षं स्मर सुतं तव ॥ ५७
एवमुक्तो महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ।
आजघानानिलसुतं तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ५८
स तलाभिहतस्तेन चचाल च मुहुर्मुहुः ।
आजघानाभिसंक्रुद्धस्तलेनैवामरद्विषम् ॥ ५९
ततस्तलेनाभिहतो वानरेण महात्मना ।
दशग्रीवः समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः ॥ ६०
संग्रामे तं तथा दृष्ट्वा रावणं तलताडितम् ।
ऋषयो वानराः सिद्धा नेदुर्देवाः सहासुराः ॥ ६१
अथाश्वस्य महातेजा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
साधु वानर वीर्येण श्लाघनीयोऽसि मे रिपुः ॥ ६२
रावणेनैवमुक्तस्तु मारुतिर्वाक्यमब्रवीत् ।
धिगस्तु मम वीर्यं तु यत्त्वं जीवसि रावण ॥ ६३

G 6 36 41
B 6 59 64
L 6 37 59

D10 11 Ct त दहे (for ते दहाद्) —d) T3 च रोपित (for चिरो°)

55 D7 transp b and d —b) D7 रा स्रो (for रावणो) D5 -कर्मेण (for विक्रम) —c) G2 नयन (for -नयन) N V1 2 B1 4 D1 3 13 कोपाद् —d) D7 रावणो वाक्यमब्रवीत्

56 D4 om 56 —a) Ś N1 B3 4 D1-3 8 12 T3 G1 3 M4 नि शङ्क (for नि शङ्क) —b) D1 चिर (for स्थिरा) —cd) Ś N V B D1-3 8 12 13 विक्रम च विदित्वा ते नाश यिष्यामि (V3 °ष्यात्त [sic]) जीवित

57 a) Ś N V B D2 4 8 12 13 अभाषत (for वचो ऽब्रवीद्) —c) N2 V1 2 B4 D2 4-7 9-11 T प्रहृत Ś N V2 3 B D1 2 4 8 12 13 त (for हि) T3 महावीर्यम् (for मया पूर्वम्) —d) G3 तु त (for सुत) D9 11 transp स्मर and तव Ś N V B D1 2 4 8 13 अक्ष सूदयता सुत (N1 रण) D3 14 अक्ष ते दयित (D5 सूदता) सुत

58 a) Ś D8 13 उक्तश्च (for उक्तो) —b) Ś D8 12 राक्षस (for रावणो) Ś N V B D2 4 8 12 13 राक्षसाधिप (Ś D8 12 °प) D1 रा रसो रावणस्तदा —Ś D8 13 om (hapl) 58c–59ab —d) D5 तलेनोरर (sic) (for °रसि)

59 Ś D8 12 om 59ab (cf v l 58) —a) N V B1 2 4 D2 4 13 स तथा(N1 °दा)भि B3 स तदा भि D1 स हस्ताभि M1 2 हस्ताभि (for स तलाभि) —b) D5 T2 3 सचचाल (for चचाल च) D7 महाद्यरि G1 हरिमुहु N V B D1-4 13 मुहूर्त व्यचलत्क(N2 °थित क B4 D1 4 13 °चलत्क)पि —After 59ab D5 7 9-11 G ins

973* स्थित्वा मुहूर्तं तेजस्वी स्थैर्यं कृत्वा महामति ।
[D9 11 स्थितो D5 G1 3 M1 2 धैर्यं (for स्थैर्यं) M1 2 महाबल]

—c) Ś B4 D8 13 च त क्रुद्धम्, N1 सुसंरब्धम्, Ñ2 V1 2 B1 2 D1 3 7 9-11 13 च स°, V3 B3 सु°, G3 [अ]ति° (for [अ]भिसंक्रुद्धस्) —d) Ś2 तालेन D13 सुर (for [अ]मर) D7 तलेनामरवैरिण

60 M3 om 60-61 —a) Ś N2 V B D1-4 8 12 13 तथा स तेन D5 6 9 11 T2 3 G3 M5 तत स तेन (for ततस्तलेन) —b) Ś N V B2 4 D1 4 8 12 13 त(D8 °प)स्विना (for महात्मना) D13 कपाद्यसमरस्विना —c) Ś N V1 2 B1 3 4 D1 3 8 11 13 T1 समुद्भूतो B3 सुसंरब्धो Cg L t as in text (for समाधूतो) B3 (m also) दशानन समुद्भूतो —d) V3 चलेन च D1 तन्वेषत D5 चलाचल Cg t as in text (for चलेऽचल)

61 M3 om 61 (cf v l 60) —a) Ś N V B D1 4 8 12 13 तु (for त) M5 संग्रामेण N V B1 3 D5 6 9 T2 3 तदा B3 तवो (for तथा) —b) Ś1 ताल (for तल) —c) Ś N V1 2 B1 4 D1 4 8 12 13 चारणा V3 B2 3 (m also as in B1) चामरा (for वानरा) —d) Ś D8 1 8 12 T2 3 तथासुरा (D8 °रै) N V1 3 B1 2 4 D1 4 13 च सासुरा V3 महासुरा B3 (m also as in D7) च सुरवरा D4 च त सुरा D2 10 11 सुरासुरै (D7 °रा) G1 साकरा G2 3 M5 सरावणा K (ed) सहासुरै (for सहासुरा) —After 61 D4 ins

974* साधु साध्विति सर्वेऽचुहनुमन्तमथोऽसुरा ।

62 a) B2-4 D2 4 7 9 13 T G2 M5 6 अथाश्वास्य G3 आश्वस्य च —cd) Ś N V1 2 B D2 8 12 वीर्ये ते (for वीर्येण) Ś N1 D2 8 13 श्लाघनीय सुरैरपि (N1 °रासुरै) (for d) D4 (in marg) रणकर्मणि लब्धातो दृष्टवीर्यो रणाजिरे

63 D4 om 63ab —b) V3 B3 4 D3 हनुमान् (for मारुतिर्) —B3 om from वा in वाक्यम् up to 75 —c) D4 वीयम् (for मम) B1 D1 5 7 9 11 13 T1 2 G1 Ct वीर्यस्य, B4 D8 13 T2 वीर्यं च (D8 हि) D4 (in marg) एतत्तु D5 G1 M3 वीर्येण (for वीर्यं तु) N V1 2 B3 मम वीर्यं (N1 V2 वीर्यं मम) धिगस्त्वेवद्, V3 धिगस्तु मे बाहुबल ☙ Cm g वीयण वीर्यमित्यथ (Cg °णति द्वितीयाभाव ✱

G 6 36 56
B 6 59 77
L 6 37 72

अभिवृष्टः शरौघेण मेघेनेव महाचलः ।
ह्रस्वं कृत्वा तदा रूपं ध्वजाग्रे निपपात ह ॥ ७५
पावकात्मजमालोक्य ध्वजाग्रे समवस्थितम् ।
जज्वाल रावणः क्रोधात्ततो नीलो ननाद ह ॥ ७६
ध्वजाग्रे धनुषश्चाग्रे किरीटाग्रे च तं हरिम् ।
लक्ष्मणोऽथ हनूमांश्च दृष्ट्वा रामश्च विस्मिताः ॥ ७७
रावणोऽपि महातेजाः कपिलाघवविस्मितः ।
अस्त्रमाहारयामास दीप्तमाग्नेयमद्भुतम् ॥ ७८

ततस्ते चुक्रुशुर्हृष्टा लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
नीललाघवसंभ्रान्तं दृष्ट्वा रावणमाहवे ॥ ७९
वानराणां च नादेन संरब्धो रावणस्तदा ।
संभ्रमाविष्टहृदयो न किंचित्प्रत्यपद्यत ॥ ८०
आग्नेयेनाथ संयुक्तं गृहीत्वा रावणः शरम् ।
ध्वजशीर्षस्थितं नीलमुदैक्षत निशाचरः ॥ ८१
ततोऽब्रवीन्महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ।
कपे लाघवयुक्तोऽसि मायया परयानया ॥ ८२

श्चाशु) D4 चिक्षेप —(1 2) Ś D3 11 अभ्यवदन्, D1 3 चा (D3 वा)प्यवदन्, D4 चा* इनद् (for चाभ्यवदन्) Ñ V B1 3 नील चापि(Ñ1 V3 3 B1 °पि) जघानाशु (for the prior half) V2 3 B1 हस्त, D4 आशु (for अस्त्र)]

75 B1 om 75 (cf v l 63) —a) Ñ V B1 सोऽति (Ñ °ति)वृष्ट B1 4 अतिवृ(B1 °वृ)ष्ट, D1 समभिवृष्टि —b) G (cd) वेगेन स (for मेघेनेव) N1 B1 D2-4 6-8 10 11 T2 3 M1 3 महाबल, D9 बलाढ्य (for महाचल) N1 V B1 महाबलपराक्रम, D1 12 मेघैरिव महार्णव (D1 °बलै) —c) Ś N V3 2 B1 2 4 D2-4 8 10 11 [आ]त्मनो रूप(Ñ V2 3 B1 2 4 देह) V1 [आ]त्मन काय, D7 G3 तदात्मान, D9-11 ततो रूप, G1 M3 महारूप

76 a) Ś Ñ V B D2-4 8 10 11 पर्वत(D1 °शृंग)स्थित, D1 T2 3 G2 M2 3 समुपस्थित —c) D1 5 6-11 T1 G1 M च G2 damaged (for ह) B1 D4 तदा(D4 ततो) नील ददर्श ह

77 a) D13 ददर्श ह, G1 च संस्थित, G2 च त प्रति (for च त हरिम्) —After 77ab, D13 ins

> 984* स शराग्रे रथाग्रे च हयपृष्ठस्थित पुन ।
> पुनर्दिक्षु पुनर्भूमौ पुनश्चैव नभस्तले ।
> स्थित त सारथे शीर्षे पुनरन्वदर्शीयत ।
> पुनर्दैत्यसमस्थानि पुनर्वापि च निरीक्षितम् ।
> एव नीलसहस्राणि पुनर्नीलमय जगत् ।   [5]
> स पश्यति महातेजा रावणो लोकरावण ।
> मोहित तेन नीलेन रावण राक्षसाधिपम् ।

—c) G1 हनुमांश्चैव (for ऽथ हनूमांश्च) —d) D7 T1 G1 M1 च(M3 तु) विस्मित (for च विस्मिता) D9-11 राम श्चापि सुविस्मिता (D11 °त) —For 77cd, Ś N V B D1-4 8 10 13 subst

> 985* सौमित्रि ससुग्रीवो दृष्ट्वा रामोऽपि विस्मित ।

[Ñ1 V3 सौमित्रि ससुग्रीवो, B1 ससुग्रीव सौमित्रि (for the prior half) V1 (S)पि (for ऽपि) Ś B1 D2.4.8.10 राघवो विस्मय गत (B1 D4 ययौ), D1 3 13 सुग्रीवसहित राम (for the post. half)]

78 G1 reads wrongly 78ab twice —a) D7 राघवो (for रावणो) Ś Ñ V B D1 3 8 13 13 महासत्त्व —b) G2 कपिलाघवमास्थित —After 78ab, M3 reads 80ab for the first time repeating it in its proper place Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 10 12 transp 78cd and 80cd —c) D5 आमन्त्रयामास —d) Ś B1 3 D1-4 8 10 13 T1 G1 3 M3 उत्तम, D1 महद्वै (for मद्भुतम्).

79 B1 transp 79 and 80 —a) Ñ B1 3 चुक्रुशुः, V1 2 चुचुकुशुः, D12 नेदुश्च स (for ते चुक्रुशुः) Ś D1 12 तत श्रुत्वा सुसविग्ना, B1 D4 नादश्च(D4 °द च)क्रु समाहिता D1 3 ततश्चुक्रुशुरावित्रा —b) Ś1 वृतलक्ष्या (sic?) Ñ V B D1 4 6-11 13 T1 G M (in g t लब्ध(D1 om)-लक्षा, D7 लब्धकामा, D6 लब्धा लक्षा —c) Ś D1 12 सभ्रान्ता

80 B1 transp 79 and 80 —a) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1 2 3 12 प्रणादेन, D1 3 14 प्रमो(D1 °सा)देन (for च नादेन) —b) Ś N V B D1-4 8 12 13 संक्रुद्धो (for संरब्धो) D1 रावबत् (sic) (for रावणस्) D1 तथा —Ś N V B1-3 D1-4 8 10 12 transp 78cd and 80cd M3 reads 80cd for the first time after 78ab, repeating it here —c) V1 D2 4 संभ्र(D4 शत्रु)माविष्ट, B1 स प्रहृष्ट (sic) D3 सभ्रमाद्रिप्र (sic), D6 गुप्रमाविष्ट (sic) —d) D2 4 प्रतिपद्यत

81 a) B1 G1 [अ]थि, D9-11 [अ]पि (for [अ]थ) D7 आग्नेयास्त्रसमायुक्त —b) N V B1-3 -मुष्टि। D4 D7 शीर्ष (for शीर्ष) —d) B1 उदैक्षत, D4 समुदैक्षत (for उदैक्षत)

82 V1 om 82 —a) Ñ V1 2 B D1 3 6 12 राक्षसाधिप, M1 3 वानरोत्तम (for राक्षसेश्वर) Ś Cg कपे लाघवयुक्तोऽसि इत्यत्र अतो न वानररूपेण पौरुषमित्यर्थः Ś —b) Ś D1 वरया (for परया) Ś N V1 2 B1-3 D1-4 8 10 12 युत । D2 7 T1 G1 3 M1 2 3 [अ]नया। D9-11 सह (for [अ]नया) B1 [अ]पि युत युत, G1 परमा* स (for परयानया), T2 उप या मायमानय —After 82, B1 reads 84ab, while D11 repeats wrongly 82ab.

जीवितं खलु रक्षस्व यदि शक्नोषि वानर ।
तानि तान्यात्मरूपाणि सृजसे त्वमनेकशः ॥ ८३
तथापि त्वां मया मुक्तः सायकोऽस्त्रप्रयोजितः ।
जीवितं परिरक्षन्तं जीविताद्भ्रंशयिष्यति ॥ ८४
एवमुक्त्वा महाबाहू रावणो राक्षसेश्वरः ।
संधाय बाणमस्त्रेण चमूपतिमताडयत् ॥ ८५
सोऽस्त्रयुक्तेन बाणेन नीलो वक्षसि ताडितः ।
निर्दह्यमानः सहसा निपपात महीतले ॥ ८६
पितृमाहात्म्यसंयोगादात्मनश्चापि तेजसा ।
जानुभ्यामपतद्भूमौ न च प्राणैर्व्ययुज्यत ॥ ८७

विसंज्ञं वानरं दृष्ट्वा दशग्रीवो रणोत्सुकः ।
रथेनाम्बुदनादेन सौमित्रिमभिदुद्रुवे ॥ ८८
तमाह सौमित्रिरदीनसत्त्वो
विस्फारयन्तं धनुरप्रमेयम् ।
अन्वेहि मामेव निशाचरेन्द्र
न वानरांस्त्वं प्रति योद्धुमर्हसि ॥ ८९
स तस्य वाक्यं परिपूर्णघोषं
ज्याशब्दमुग्रं च निशम्य राजा ।
आसाद्य सौमित्रिमवस्थितं तं
कोपान्वितं वाक्यमुवाच रक्षः ॥ ९०

G 6 36 71
B 6 59 93
L 6 37 87

83 B3 om 83ᵃᵇ. —ᵃ) M1 यदि (for खलु) —ᵇ) D3 15 11 M3 यदि शक्नोसि (D3 °षि), G1 * * * * षि (damaged) —For 83ᵃᵇ, Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 13 subst

986* यदि त्वं रक्षसि प्राणान्मायया वानराधम ।

[B4 वानराधिप]

—ᶜ) B1 2 4 G3 [स]सृजसि —ᵈ) D5 7 8-11 T G3 M3 सृजसि (for सृजसे) Ś N V B D1-4 6 12 13 विसृजन्बहुशो रणे

84 B3 om 84ᵃᵇ —ᵃ) D5 T1 त्वा (for त्वां) Ś B1 D1-4 8 12 13 त्वदुधाय (D1 2 13 तद्धाय) मया (B4 D4 समा) क्षिप्त, Ñ V B1 2 तथाप्य (Ñ2 °था सो, V2 °था चा)य मया क्षिप्त —ᵈ) Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 13 [s]द्यासि (B1 द्यासि) मन्त्रित —B3 reads 84ᶜᵈ after 82 —ᶜᵈ) Ś B3 D1-3 8 12 13 त्वां हि (for यदि) Ñ1 B2 रक्ष स्व, T1 रक्षस्व, M3 रक्ष त्वा, Cg as in text (for रक्षन्त) Ñ1 जीवित प्रशयिष्यति (for ᵈ) D4 जीवितं त्वं हि रक्षस्व जीवितं न भविष्यति

85 ᵇ) Ś Ñ V B1-4 D8 12 राक्षसाधिप —V3 om 85ᶜ-86ᵇ —ᶜ) Ñ V1 2 B धनुषि, D4 अग्रण, G1 2 M3 शस्त्रेय (for अस्त्रेण) D3 बाणशस्त्रेण (sic) —ᵈ) D6 T3 3 नीलं च समताडयत्

86 V3 om 86ᵃᵇ (cf v l 85) —ᵃ) B3 सोऽपि (for सोऽस्त्र) V1 2 B4 D3 4 8 11 10 मुक्तेन (for °युक्तेन) B3 शस्त्रमुक्तेन वेगेन, G1 शो * * * * * * न (damaged) —ᵈ) D5 6 7-11 G स पपात

87 ᵃ) Ñ1 V1 2 B1-4 पितुर् Ñ V B1-3 योगेन (with hiatus) (for संयोगाद्) —ᵇ) Ñ1 V B [पु]च (for [म]पि) —ᶜ) Ś D1-3 8 12 13 न्यपतद्, B1-4 अगमद् (for अपतद्) V1 भूमिं —ᵈ) Ñ2 V3 B3 D5-7 9-11 T3 G M3 तु (for च) Ñ1 D4 व्यमुच्यत, Ñ2 V1 2 B1 D1 2 4 7 8 11 M1 2 3 Ct वियुज्यत, V1 B2 व्यमुच्यत, D6 T3 G3 वियुज्यते, G2 वयुज्य च (sic) (for व्ययुज्यत) ※ Ct वियुज्यत व्ययुज्यत ※

88 ᵃ) D7 पतित G3 रावण (sic) (for वानर) —ᵇ) B3 रणोत्कट —ᶜ) Ñ V1 2 B1 3 मेघ, D1 3 (उ)द्गत (for [अ]म्बुद) Ś B4 D1-4 8 12 13 G1 घोषेण (for नादेन) —ᵈ) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 समुपाद्रवत् (for अभिदुद्रुवे) —After 88, D5 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे रावणप्रहार] whereas D5-7 9-11 T G1 3 M ins

987* आसाद्य रणमध्ये तु वारयित्वा स्थितो ज्वलन् ।
धनुर्विस्फारयामास राक्षसेन्द्रं प्रतापवान् ।

[(l 1) D7 G2 त (for तु) D9 वसाद् (for ज्वलन्) —D6 9 T2 3 G2 M3 om 1 2 —(l 2) D5 T1 M1-3 कम्पयन्निव मेदिनीं (for the post half)]

89 ᵇ) D7 13 G2 विस्फारयन्तद् (D7 °यन्त्स) —ᶜ) D5 10 11 अवेहि, M3 अभ्येहि D6 8-11 मद्य, G2 त्वं हि (for एव) Ś N V B D1-4 8 12 13 मागच्छ मा (D13 मा) योधय राक्षसेंद्र —ᵈ) Ś D8 13 यथा नरा (D12 °र) स्त्वं D7 8 13 न वानरास्त्वं, D3 4 न वानरेंस्त्वं G3 M3 सप्रति (for त्वं प्रति) Ś D1 2 8 12 अर्हः, D3 12 V3 अर्ह (for अर्हसि) D6 न वानरस्त्वं प्रति युद्धमर्हसि —After 89 D13 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि लक्ष्मणवाक्यम्]

90 ᵃ) V1 2 तस्मात्, D6 स त्वस्य Ś1 Ñ V1 D2 5-7 9-11 13 T1 G M प्रतिपूर्ण, V3 प्रतिगृह्य (for परिपूर्ण) B4 घोर (for घोष) —ᵇ) N1 V3 B1-3 रक्ष, N2 राक्षस (for राजा) —V3 om 90ᶜ-91ᵇ —ᶜ) Ś D2 8 13 अमित्र हन्ता (D13 °हर्ता), B4 D1 2 12 अमित्रमाह, D4 अमित्रतापन, D9-11 T3 उपस्थित त (for मवस्थित तं) N V1 2 B1-3 तथेति (B1 तथैव) सौमित्रिमथाभिभाष्य (V2 °त्रिमथाह) —ᵈ) D6 T3 3 M3 कोपान्वितो, D5 11 B (ed) रोषान्वितं (B (ed) °तं) D5 7 9-11 T3 वाचम् (for वाक्यम्) Ś

G 6 36 72
B 6 59 91
L 6 37 84

दिष्ट्यासि मे राघव दृष्टिमार्गं
प्राप्तोऽन्तगामी विपरीतबुद्धिः ।
अस्मिन्क्षणे यास्यसि मृत्युदेशं
संसाद्यमानो मम बाणजालैः ॥ ९१

तमाह सौमित्रिरविस्मयानो
गर्जन्तमुद्वृत्तसिताग्रदंष्ट्रम् ।
राजन्न गर्जन्ति महाप्रभावा
विकत्थसे पापकृतां वरिष्ठ ॥ ९२

जानामि वीर्यं तव राक्षसेन्द्र
बलं प्रतापं च पराक्रमं च ।
अवस्थितोऽहं शरचापपाणि-
रागच्छ किं मोघविकत्थनेन ॥ ९३

स एवमुक्तः कुपितः ससर्ज
रक्षोधिपः सप्त शरान्सुपुङ्खान् ।
तांल्लक्ष्मणः काञ्चनचित्रपुङ्खै-
श्चिच्छेद बाणैर्निशिताग्रधारैः ॥ ९४

तान्प्रेक्षमाणः सहसा निकृत्ता-
न्निकृत्तभोगानिव पन्नगेन्द्रान् ।
लङ्केश्वरः क्रोधवशं जगाम
ससर्ज चान्यान्निशितान्पृषत्कान् ॥ ९५

स बाणवर्षं तु ववर्ष तीव्रं
रामानुजः कार्मुकसंप्रयुक्तम् ।
क्षुरार्धचन्द्रोत्तमकर्णिभल्लैः
शरांश्च चिच्छेद न चुक्षुभे च ॥ ९६

Ñ V1 3 B D1-4 … सुग्रीव कोपादपि (V1 °पि) चेद (B1 °न) ब्रह

91 V3 om 91ab (cf v 1 90) —a) B2 दृष्टो (for [ष्ट्या]सि मे) Ś Ñ V1 3 B1 D1 … दृष्टमार्ग, B3-4 चक्षुरोग्र, D… बाण° (for दृष्टिमार्गं) —b) N1 प्राप्तोऽसि वा N2 प्राप्तोनुगामी, V2 प्राप्तोऽसि से (for प्राप्तोऽन्तगामी) Ś B2 D1-… प्राप्तोऽसि (D… °प्तोसि हि [sic]) D… °प्तोसि वो) वै विपरीतबुद्धे (D… °द्धिः), D… प्राप्तोऽन्तकामी विपरीतचेता —c) B2 G2 तस्मिन् Ś D1 … इव (for क्षणे) B1 (m also) पश्यसि (for यास्यसि) Ś N V B D1-… मृत्युलोकं, D… मरणलोकं —d) Ś Ñ V1 2 B2 D1-… सञ्ज(D… °प)मानो, D1 T2 संसाप्यमानो (sic) D… सवाप्यमानो

92 a) After सौमित्रि, D2 repeats wrongly from मयस्थित in 90a up to सौमित्रि in 92a Ś Ñ V B D1-… अ(D… न)विस्मयेन (for अविस्मयानो) —c) D… … Ct स्थितम, T2 G1 Cm स्थितोस्मि; Cg as in text (for सिताग्र) Ś Ñ V B D1-… गर्जन्तमुग्रं(B2 °पे च) शरचापपाणि(B1 °णि) —c) N V1 2 B रणे (for राजन्) N V1 2 B3-4 शूरा हि शूरा; V2 B2 D2 महानुभावा (for महाप्रभावा) —V2 illeg for d —d) M1 पापभृतां D… वरिष्ठ (for वरिष्ठ) Ś N V1 2 B D1-… किं (B1 D1 … कि; D… किं मोघं कि [hypm]) कत्थसे प्राकृत यद्दृशं

93 b) D… तथा, D… बल D1 च वीर्यं (for प्रतापं) Ñ V1 2 B3-4 [illegible] (for बल प्रतापं) —c) Ś Ñ V1 2 B D… सर्वं, V2 युद्ध, T2 रण (for शर) D2 अवस्थितो —d) G1 न सह Ś D… सुहृ, D2 मद (for मोघ), Ñ1 V2 B… विकल्पितेन, D2 विकत्थन (sic), D… विकत्थितेन.

94 a) Ś D… सुपुङ्खान् —b) Ś Ñ V B D1-… निशितैः सुपत्रैः (Ñ1 V1 D2 सुपुङ्खैः), D2 निशितैर्निशातैः

95 a) Ś Ñ V B1 4 D1-… प्रेक्ष्य बाणान् (for प्रेक्षमाण) Ś2 च निवान्; V3 स तदा, D1 निराकृतान्; D… T2 निकृत्तान् (for निकृत्तान्) —b) B3 च तथा सभोगान्, D… T2 निकृत्त°, D2 G1 निपुण° (for निकृत्त-भोगान्) —G1 2 transp c and d —c) D1 रोष; M2 कोप (for क्रोध) —For 95cd, Ś Ñ V B D1-… subst

955* ववर्ष बाणान्निशितान्प्रवीर
महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगान् ।

[(l 1) Ñ V1 B… [illegible] V… नि [illegible], B1 च [illegible] (for चान्यान्) —(l 2) N1 V1 2 B1-4 D… वज्र (for -वज्रा) N V1 B… [illegible]]

96 Ś1 D1 om (hapl) 96–97a. —a) Ś2 Ñ V1 2 B3 4 D1-… च (for तु) B1 च ववर्ष; D… तु ववर्ष (for तु ववर्ष) Ś2 V2 B1 D1-… तिग्म (for तीव्रं) V1 स तदा सायकवर्षमीश —b) N1 V1 2 B1 D1-… रामानुज(D… °जः) Ś2 N1 V1 D1-… -सम्प्रयुक्तं Ñ1-… सुयुक्तं, V2 B1 D… -सम्प्रदं; V1 सुसंसृष्टं B1 सम्प्रयुक्तं (sic) B1 सम्प्रयुक्त, D1 -सम्प्रयुक्त (for सम्प्रयुक्तम्) —c) Ś2 D… क्षुर (for क्षुर) B1 D… चन्द्रोत्तम (for चन्द्रोत्तम) V1 V2 D… (त्व)ग्रकर्ण Ś2 D1-… भल्लान् (for -भल्लैः) —d) B1 शरांस्तु M1 शरांश्च [sic] (for शरांश्च) Ś1 D1-… चिच्छिदे D1 चिच्छेद (for च चिच्छेद), D… च; D… तु (for च), B1 D1 … D1 तदा (for second च) N1 B1 तथा चुक्षुभे (B1 चुक्षुभे) (for न चुक्षुभे च). —After 96, D… … S G (ed.) ins.

स लक्ष्मणश्चाशु शराञ्शिताग्रा-
न्महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगान् ।
संधाय चापे ज्वलनप्रकाशा-
न्ससर्ज रक्षोधिपतेर्वधाय ॥ ९७

स तान्प्रचिच्छेद हि राक्षसेन्द्र-
श्छित्त्वा च तांल्लक्ष्मणमाजघान ।
शरेण कालाग्निसमप्रभेण
स्वयंभुदत्तेन ललाटदेशे ॥ ९८

स लक्ष्मणो रावणसायकार्त-
श्चचाल चापं शिथिलं प्रगृह्य ।
पुनश्च संज्ञां प्रतिलभ्य कृच्छ्रा-
च्चिच्छेद चापं त्रिदशेन्द्रशत्रोः ॥ ९९

निकृत्तचापं त्रिभिराजघान
बाणैस्तदा दाशरथिः शिताग्रैः ।
स सायकार्तो विचचाल राजा
कृच्छ्राच्च संज्ञां पुनराससाद ॥ १००

स कृत्तचापः शरताडितश्च
स्वेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ।
जग्राह शक्तिं समुदग्रशक्तिः
स्वयंभुदत्तां युधि देवशत्रुः ॥ १०१

स तां विधूमानलसंनिकाशां
वित्रासनीं वानरवाहिनीनाम् ।
चिक्षेप शक्तिं तरसा ज्वलन्तीं
सौमित्रये राक्षसराष्ट्रनाथः ॥ १०२

G 6. 26. 81
B 6. 59. 116
L 6. 37. 59

989* स बाणजालान्यथ तानि तानि
मोघानि पश्यंस्त्रिदशारिराजः ।
विसिस्मिये लक्ष्मणलाघवेन
पुनश्च बाणान्निशितान्मुमोच ।

[(l. 1) D4.8–11 [अ]पि (for [अ]थ). D9 वानि (for first तानि). D6 T2.3 शीघ्र, G2 om. (hapl.) (for second तानि). —(l. 2) D7 G1.3 M1.2.5 राजा (for राज). —(l. 3) D2.7.9–11 T G2 M3.5 विसिस्मिये, D6 सविस्मयो G2 सायकेन (for लाघवेन). —(l. 4) G2 पुन: पुनर्बाणगतान्मुमोच]

97 Ś1 B1 om. 97^ab (cf. v. l. 96). —^a) Ñ1 B3 D1.4 ह्याशु; Ñ2 ताश्च, D1.8.10.11 T2 चापि, D5 चाशु (for चाशु). D5.11 शिताग्रान्, D10 शराग्रान्, Cg k t as in text (for शरान्). —D2 om. (hapl.?) from शिताग्रान् up to 97^c. Ñ V1.2 B2.3 सु(V2 च)घोरान् (for शिताग्रान्). —^b) B1 रूपोशनि (for -वज्राशनि). V2 D9–11 महद्रतुल्याशनिभीमवेगान्. —^c) D4 विक्षेप and संधाय (for ससर्ज and वधाय resp.). —After 97, Ñ V B D11 ins.:

990* विपाटवैश्वानरभासदम्भे
क्षुरार्धचन्द्रोपमभिन्नदंष्ट्रे ।
सकर्णिनाराचशिलीमुखाग्रे
सचित्रपुङ्खाग्रसुनैकवक्त्रे ।

[(l. 1) D11 दिपे च (for विपाट). B2 -भाश्च.रे. —(l. 2) D11 -चन्द्रोपम (for -चन्द्रोपम). Ñ2 B1.4 -द्रे, D11 -गदि° (for -दंष्ट्रे). —(l. 3) Ñ2 B1 (marg.) रुद्राङ्ग; V1.2 सहर्ष- (for -सकर्णि-). V2 -नाराचक- (for -नाराच). Ñ V B4 D11 -नैकनिपुङ्खाग्रे. —(l. 4) V1.2 B2.4 सचि(D11 °चि)त्र (for सचित्र).]

98 ^a) Ś D1.6.13 शरान् (for स तान्). N V B2.4 D1–4.13 तु, B1 च (for प्र). D10 om. हि. Ś Ñ V B D1–4.7.8.12.13 निशाचरेन्द्र. —^b) Ñ1 V2 B1–4 M6 छित्त्वा च त(B1 तत्तो), D9–11 छित्त्वाथ तांल्ल°, D11 छित्त्वा चाशु (for छित्त्वा च तांल्ल°). —^c) B2 कालानलसमप्रभेण. —^d) V B4 D4 ललाटमध्ये

99 ^d) D11 निगृह्य (for प्र°). —^c) D2 ततश्च. Ś B4 D2.8.13 स (for च). —G2 om. (hapl.) from प्रतिलभ्य up to संज्ञां in 100^d. D1 प्रतिगृह्य (for °लभ्य). Ñ1 पश्चात्. —D8 reads ^d in marg.

100 G2 om. up to संज्ञां in 100^d (cf. v. l. 99). D4 om. 100. —^a) Ś2 N V B D1–3.8.12.13 वि कृत्त. D7 निहत्य (for निकृत्त). D1 राघव: (sic) (for आजघान). —^b) Ś V2 B1 D1.4 T2 तथा (for तदा)

101 ^a) D4 स छिन्न, D3 स कृत्त (for स कृत्त). B1 चापश्च. Ś N V B D1–4.8.12.13 शरता(N V1.2 B1–3 D3 °पी)डितांग. —^b) Ś V1.2 D1–13 T1.2 G M Cm g k t म(Ś1 D8.13 स)हात्मनो. D2 स्वदाप्नांगो. Ś2 D1.2 सक्त (for सिक्त). Cm. महात्मगात्र इत्यत्र सन्धिरार्ष:; so also Cg k t. —^c) Ś D8.13 L (ed.) सहसा सु(L (ed.) म)चण्डां, N1 V2 B1.3 D4 समर(B3 कवित्)प्रचण्डां. Ñ1 V1.2 D1.2.13 परम(V1 °मां)प्रचण्डां. B1 समुपगृह्य. D2.12.13 स्वयमुग्रशक्ति (for समुदग्रशक्ति). —^d) B1 कथं (for युधि)

102 ^a) Ś D8.13 सहा (for स तां). Ś V1 B1 D1.3.8–13 T G M1.3.5 Ck t सधूम (for विधूम). D1.4 M3-[म]निम (sic). Ck t as in text (for [ध]नल). —^b) Ś D1.6–9.11 T1.2 G2 M1–3 वित्रासिनीं; V2 B2 वित्रासनीं (for वित्रासनीं). Ś Ñ V1.2 B D1–3.8.11.13 T G2

G. 6. 36 84
B. 6. 59 107
L. 6. 37 110

तामापतन्तीं भरतानुजोऽस्त्रै-
जघान बाणैश्च हुताग्निकल्पैः ।
तथापि सा तस्य विवेश शक्ति-
र्भुजान्तरं दाशरथेर्विशालम् ॥ १०३

शक्त्या ब्राह्म्या तु सौमित्रिस्ताडितस्तु स्तनान्तरे ।
विष्णोरचिन्त्यं स्वं भागमात्मानं प्रत्यनुस्मरत् ॥ १०४

ततो दानवदर्पघ्नं सौमित्रिं देवकण्टकः ।
तं पीडयित्वा बाहुभ्यामप्रभुर्लङ्घनेऽभवत् ॥ १०५

हिमवान्मन्दरो मेरुस्त्रैलोक्यं वा सहामरैः ।
शक्य भुजाभ्यामुद्धर्तुं न संख्ये भरतानुजः ॥ १०६

M3 वानरराक्षसा(Ñ V1.3 B1-3 °यूथपा)नां; V3 D7.10.11 G2 सयति वान(G3 वाम)राणां; G3 राक्षसवानराणां (for वानरवाहिनीनाम्). —ᶜ) Ś D8.12 स महोज्वलां च; Ñ1 B4 D1.3.4.13 सहसा ज्वलंतीं, D5 स महाज्वलंतीं. —ᵈ) D3 (before corr. as in text) सौमित्रिणे. D3.9.13 M3 (before corr.) राज-; M5 -लोक- (for -राष्ट्र-).

103 ᵃ) T1 -[भ]ग्रजोपैर्; T2 -[भ]नुजोपि; M3 -[भ]नुजोपैर् (for -[भ]नुजोऽस्त्रैर्). Ś V3 B4 D1-3.4, 11.13 प्रदीप्य(D2 देदीप्य; D4 प्रतप्त; D6 संदीप्य)मानां रघुनन्दनस्ताः; Ñ V1.2 B1-3 तां दीप्यमानां रघुनन्दनस्तदा. —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 अनलप्रकाशैः(Ñ2 °शैः) (for च हुताग्निकल्पैः). —V3 om. 103ᶜᵈ. —ᶜ) D5 om. सा. Ñ1 बिभेद। G3 पपात (for विवेश). —ᵈ) D1 G1.3 M3 स्तनांतरं; D1 M3 बाह्वन्तरं; G1 भुजांतरे (for भुजान्तर). Ñ1 D11 त्रिशालं, B1 D4 (both sic) G3 विशाले. —After 103, B4 ins. an addl. colophon [लंकाकाण्डे लक्ष्मणशक्तिशाल्यपरेषः ॥ ३६]; whereas D5-7.9-11 S K (ed.) ins. (all except D9 G1 followed by 106):

991* स शक्तिमाञ्शक्तिसमाहतः स-
ज्वलाञ्च भूमौ स रघुप्रवीरः ।
त विह्वलन्तं सहसाभ्युपेत्य
जग्राह राजा तरसा भुजाभ्याम् ।

[(l. 1) G1 सु- (for स) D9 G1.3 -समाहितः; Cm.k.t -समाहतः (as above). —(l. 2) D6 T1 G3.3 M सुदु पज्वाल, D6.7.9 T2.3 G1 Cmp.tp पपात(G1 मुमोह) भूमौ स (D6 च), Cm.k.t as above (for ज्वाल भूमौ स). —D8 om. l. 3-4. —(l. 3) D7 विह्वलन्त (for विह्वलन्त). —(l. 4) M3 सहसा (for तरसा).]

—Thereafter G1 cont. (followed by 106):

992* स राक्षसेन्द्रः कनकाङ्गदाभ्याम्

104 D3 om. 104ᵃᵇ. —ᵃ) Ś Ñ V B D1-3.6.12.13 तया (for ब्राह्म्या). D4 तया तत्त्वया. Ś D2.4.12 तु; D1.8 T1.3 Cv हि; G1 च; M1.3 [अ]थ; M3 [अ]पि (for तु). —ᵇ) Ś Ñ1 V B1-3 D2.4.6.11.13 स; Ñ2 D10.11 [ऽ]पि; D4 च (for तु). —ᶜ) B3 यद्; D3 स्व-; D4 तं (for स्वं). D10.11 Ck.t कर्मीमांस(D13 °स्वस- [hypm.]); Cv.r. m g as in text (for मचिन्त्यं स्वं). G3 M3.5 विष्णोर्भागम-भीमांस्यम्. —ᵈ) Ñ1 V1 B D6 चात्मनः. Ś D3.11 समविस्मरत्; Ñ D13 प्रतिसस्मरत्; V B D1-3.3 प्रस्मरे(V1 °तिस, V3 D2-3 °ति सो)स्मरत्; D6.7.10.11 T1 G1.3 M1.2.4 Cv r h प्रत्यनुस्मरन्; Cm g.t as in text (for प्रत्यनुस्मरत्). D6 नात्मानं प्रतिसस्मरे. —After 104, Ś Ñ V B1.3.4 D2.3.5.8.12.13 G (ed.) ins.; D3 ins. l. 2 only after 105ᵃᵇ; while L (ed.) cont. after 994*:

993* विसृज्य पतितं दृष्ट्वा सौमित्रिं राक्षसेश्वरः ।
अवतीर्य रथात्तूर्णमभिदुद्राव लक्ष्मणम् ।

[(l. 1) D8 भूमौ (for दृष्ट्वा). Ñ1 देवकण्टकः (for राक्षसेश्वरः). —(l. 2) V1 B3 D3.8 अवतीर्णो (for अवतीर्य). D3 प्रदीप्तुप-चक्रमे (for the post. half).]

—After 104, L (ed.) ins.:

994* पपात भूमौ सहसा छिन्नमूल इव द्रुमः ।

105 D3.12 om. 105ᵃᵇ. —ᵃ) G1 राक्षस-; Cv r.m g as in text (for दानव). Ś B3 D2.3.13 G2.3 M1.3.5 -दर्पघ्नः; Cg -दर्पघ्न (as in text). —ᵇ) D1 सौमित्रिर् (sic). Ś1 दशकण्ठकः; D1 T2 G1 देवकंटक (sic); D6 राक्षसेश्वरः; D8 देवकंटकः. —After 105ᵃᵇ, Ñ V1.3 B1-3 G (ed.) L (ed.) read 107ᵃᵇ, while D3 ins. l. 2 of 993*. D1 transp. 105ᶜᵈ and 106. D1 reads 107ᵃᵇ before 105ᶜᵈ. —ᶜ) B4 सपीडयित्वा; D3 पीडयित्वा तु; D4 सपाडयित्वा (for तं पीडयित्वा). D13 बहुधा। M3 जाहुभ्याम् (sic). —ᵈ) B3 रावणो (sic); D4 भनरकैः D6.9-11 T1 G M1.3.5 न प्रभुर् (for अप्रभुर्). G1 तोलने (for लङ्घने). D13 प्रभुस्ताडनेऽभवत्. —After 105, Ñ V1.3 D1-3 D6 G (ed.) L (ed.) ins.; B4 D4.13 cont. after 997*:

995* तं गृहीत्वा स बाहुभ्यां चिन्तयामास रावणः ।

[D4 च, D13 तु (for स). Ñ2 D6 स त गृहीत्वा.]

—After 105, V3 B4 D4.13 read 997*, D1.7 T G1.3 M1-3 K (ed.) read 107ᵃᵇ, while G1 M3 read 107.

106 Ś D1.3.8.12 om. 106. D3 transp. 105ᶜᵈ and 106. D5-7.9.10.11 T G1.3 M K (ed.) read 106 after 991*. G1 reads 106 after 992*. —ᵃ) D3 सुरासुरैः (for महामरैः). Ñ V B D4.11 कैलासो वा महागिरिः. —ᶜ) Ñ B1 शक्यो; V1.3 B1.3 D4.12 शक्यो (for शक्य). B1 भुजाभ्यां. Ñ1 B3 सतोद्धुं; Ñ2 V B1.3 D4 सवोढुं; B1 प्रोद्धुं; D13 वोढुं च (for उद्धर्तुं). —ᵈ) D6 reads from सं up to ज: in marg. B1 स्वयं; D6.9-11 शक्यो (for संख्ये). Ñ V B1-4 D4.11 T3 न स्वयं (B3 सपात्र T1 शक्यो) रामानुजः. —After 106, B4 ins. (sic):

अथैनं वैष्णवं भागं मानुषं देहमास्थितम् ।
विसंज्ञं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रावणो विस्मितोऽभवत् ॥ १०७
अथ वायुसुतः क्रुद्धो रावणं समभिद्रवत् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ १०८
तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो राक्षसेश्वरः ।
जानुभ्यामपतद्भूमौ चचाल च पपात च ॥ १०९
विसंज्ञं रावणं दृष्ट्वा समरे भीमविक्रमम् ।
ऋषयो वानराश्चैव नेदुर्देवाः सवासवाः ॥ ११०
हनूमानपि तेजस्वी लक्ष्मणं रावणार्दितम् ।
अनयद्राघवाभ्यासं बाहुभ्यां परिगृह्य तम् ॥ १११
वायुसूनोः सुहृत्त्वेन भक्त्या परमया च सः ।
शत्रूणामप्रकम्प्योऽपि लघुत्वमगमत्कपेः ॥ ११२

G 6 36 95
B 6 59 117
L 6 37 109

996* लक्ष्मणस्तु तत श्रीमान्रावण क्रोधमूर्छित ।, while D13 ins 999*

107 D9.10.11 B (ed) om 107 G1 M5 read 107 after 105 N V1.2 B1-3 G (ed) L (ed) read 107^{ab} after 105^{ab} D3.7 T G2.3 M1-3 K (ed) read 107^{ab} after 105 D6 reads 107^{ab} before 105^{cd} —^{a}) M5 भाव (for भाग) N V1.2 B1-3 D6 विष्णोरचिन्त्यो यो भागो (D6 भागो यो) —^{b}) Ñ V1.2 B1.3 D6 मास्थित, B2 माश्रित (for मास्थितम्) —For 107^{ab} Ś V3 B4 D1-4.8 12 13 subst (V3 B4 D4 13 reading after 105)

997* विष्णोरर्धेन भागस्तु समग्रो देहमास्थित ।
[D4 अपिस (for अर्धेन)]

—Then B4 D4 13 cont 995* —B4 om 107^{c}-108^{b} Ś Ñ V B1-3 D1-5.7-9.12.13 T G2.3 M1-3 K (ed) G (ed) L (ed) om 107^{cd}

108 B4 om 108^{ab} (cf v l 107) —^{ab}) Ñ1 M1.2 ततो (for अथ) Ñ1 D6 T2.3 श्रीमान्, D9 धीरो (for क्रुद्धो) D10.11 Ch t तत क्रुद्धो वायुसुतो (for ^{a}) G1.2 M5 समुपाद्रवत् N1 मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् (for ^{b}) D1 अथाजगाम त्वरितो हनूमान्मारुतात्मज —For 108^{ab}, Ś D1.4.8.12.13 subst

998* एतस्मिन्नन्तरे वीरस्त्वरावान्मारुतात्मज ।
[D5 क्रुद्धो, D13 तूर्णं (for वीरस्) D5 रावण पवनात्मज, D13 पवनस्यात्मजो बली (for the post half)],

whereas Ñ2 V B1-3 subst D13 ins after 106

999* लक्ष्मणं तु तत धीमाञ्शिष्यत्वेन स मारुति ।
[B1 च (for तु)]

—For 108^{ab}, D4 subst

1000* रावणेन गृहीतं तु दृष्ट्वा लक्ष्मणमाहवे ।
मारुतिर्वेगसम्पन्नो ह्यभ्ययाद्रावणं रणे ।

—^{c}) Ś Ñ1 V B D1.2.4.8.12.13 स्फूद (Ñ2 स्पृष्टे D5 मूढ (sic) (for क्रुद्धो) —^{d}) Ś B1 D4.8.12.13 G1 M5 वज्रतोल

109 ^{b}) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 भीमविक्रम (for राक्षसेश्वर) —^{c}) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 स्यपतद् ; Ñ V1.2 B2-4 D4.7 9-11 Ct जगामद् ; Cv g k as in text (for अपतद्) N2 V1.2 B2.3 भूमिं —^{d}) D13 मुमोह (for चचाल) Ś D2.8.13 निपपात, G1 च ननाद, Cg k t as in text (for च पपात) N1 प्रचचाल मुमोह च, Ñ2 V1.2 B2.3 मुमोह प्र(V1.2 B3 च)चचाल ह(V2 B3 च), G1 निपपात चचाल च —After 109 N2 (l 1 only) D5-7.9-11 S ins

1001* आस्यै सनेत्रश्रवणैर्ववाम रुधिरं बहु ।
विघूर्णमानो निश्चेष्टो रथोपस्थ उपाविशत् ।
विसंज्ञो मूर्छितश्चासीन्न च स्थानं समालभत् ।

[D9 om l 1 —(l 1) N2 illeg for the prior half D5 सनेत्रै D10.11 च नेत्रै ❀ Cm k t आस्यैरिति बहुत्व (Ch °वचन) दशाननत्वात्। so also Cg ❀ D10.11 चचाल (for ववाम) Ñ2 मुहु (for बहु) —(l 2) D6 विघूर्णमानो D5 ह्याविशद् (for उपाविशत्) —(l 3) T1 समाविशत् (for समालभत्)]

110 ^{a}) B2 पतितं (for रावणं) —^{b}) Ś D8.12 रावणं (for समरे) —^{c}) D4 चारणा (for ऋषयो) B3 दानवाश्च (for वानराश्च) D7 M1.2 सिद्धा, M3 पन्न —^{d}) Ś N1 D1.4 D1-4.8.10-13 T2.3 G1.2 M1.2.3 Ch t च सासुरा, N2 V1.2 B2.3 च हर्षिता V3 च सानुगा, D6 T1 G3 सहासुरा, D5 च किंनरा, L (ed) च सेश्वरा (for सवासवा) ❀ Cm सहासुरा इति पाठ ❀

111 ^{a}) D4.9-11 T3 G1 M1.2 अथ (for अपि) —^{b}) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 गुरुलक्ष्म(Ś1 B1.2 D4 °क्ष्म)णं (for रावणार्दितम्) —^{c}) Ś N V B2.4 D1-3.4.7.13 Ct आनयद् N1 V3 D1.4.6.10.11.13 T3 [अ]भ्यास, B1.3 D5 [अ]भ्याशे, Cg t as in text (for [अ]भ्यासम्) D4 आनयद्राघवं तूर्णं —^{d}) Ś V3 B1.4 D1.4.8.12 तं, N1 D1.13 च, N2 V1.2 B2.3 स ; G2 रा (sic) (for तम्)

112 ^{a}) N1 V3 D1.4 वायुसुनु B1 पुत्रत्वं ; G3 सु हृत्वाच्च Cg k t as in text (for सुहृत्त्वेन) —^{b}) N1 D13 श्रद्धया B1 D1 च परया (for परमया) Ś D8.12 यश ; Ñ1 युत, D1.4.13 तथा (for च स:) —V3 om 112^{c}-113 —^{c}) Ñ2 V1.2 B2 D4.7.9-11 M3 अप्यकम्प्योऽपि (D13 °प्यो°), B3 अविकम्प्योऽपि (sic) Ct as in text (for अप्रकम्प्योऽपि) Ś B1.4 D1-4.8.12.13 अकम्प्यो (D4 अहं यो [sic]) ह्यपि शत्रूणां, Ñ1 अप्रकम्प्योऽपि शत्रूणां —^{d}) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.12.13 स त्वपूर्णवद् B4 अगमत्कपे —After 112, B3 ins

G. 6.36 96 / B. 6.59 118 / L. 6.37 110

तं समुत्सृज्य सा शक्तिः सौमित्रिं युधि दुर्जयम् ।
रावणस्य रथे तस्मिन्स्थानं पुनरुपागमत् ॥ ११३
रावणोऽपि महातेजाः प्राप्य संज्ञां महाहवे ।
आददे निशितान्बाणाञ्जग्राह च महद्धनुः ॥ ११४
आश्वस्तश्च विशल्यश्च लक्ष्मणः शत्रुसूदनः ।
विष्णोर्भागममीमांस्यमात्मानं प्रत्यनुस्मरन् ॥ ११५
निपातितमहावीरां वानराणां महाचमूम् ।
राघवस्तु रणे दृष्ट्वा रावणं समभिद्रवत् ॥ ११६
अथैनमुपसंगम्य हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
मम पृष्ठं समारुह्य राक्षसं शास्तुमर्हसि ॥ ११७

1002* वैष्णवात्स ततो मत्वा लक्ष्मणं राघवानुजम् ।,
whereas B3 ins. (marg. sic)

1003* वैष्णवांश ततो मोक्षा लक्ष्मणं वानरानुजम् ।,
while D1 ins. (sic)

1004* राघवोऽपि च या शक्तिमपाकर्षदक्षत ।

113 V3 om. 113 (cf. v.l. 112). — a) N V1.2 B1-4 समुत्सृज्य (B3 °ष्ट) तु (N2 V1.2 B4 च) (for तं समुत्सृज्य). Ś B1 D1.4.9.11.12 transp. सा and सा — b) D5 T2.3 लक्ष्मणं (for सौमित्रिं). Ś N V B D1-4.11.12 युद्धदुर्मदं (D5 °जेय) D9-11 युधि निर्जितं — c) Ś D5.12 रावणस्ये (for रावणस्य) D1 रावणं च रणे तस्मिन् — d) D6.7 T1 G M3.4 उपागतः M1.2 उपालभत् (for उपागमत्). Ś N1 B1.2 D1.4.9.11.12 स्व (Ś D5.12 स्व, B3 स्व D3.12 स) स्थाने प्रत्य (D2 सम) पद्यत, N2 V1.2 B1.3 स्वस्थानं पुनरागमत् (B3 °गता B4 °पद्यौ). ⊛ C6 एव श्लोकानन्तरमाश्वस्त इति श्लोकः । ततो रावणोऽपीति श्लोकः पठनीयः ⊛

114 D1 M3 transp. 114 and 115. — a) D1.10 राघवोपि (sic) D3.12 स रावणो (for रावणोऽपि). — After 114ab, N V1.2 B1.4 D11 ins.

1005* पुनश्च स्वरथे स्थित्वा तोयपर्याकुलेक्षणः ।
[D11 स रथे]

— c) Ś D5.12 मुमोच B4 सद्ये D13 सादाय (for आददे). — d) N2 विपुलं G1 च पुनर् (for च महद्). Ś N2 B1.4 D1.4.9.11.12 प्रगृह्य विपुलं धनुः

115 D6 M3 transp. 114 and 115. — a) Ś D5.12 स (for first च). N2 विसल्यश्च (sic) (for विशल्यश्च). B3 आश्वास्य च महात्मा च. — For 115cd cf. 104cd. — c) Ś N2 B1 D1.4.9.11.12 (all except V3 with hiatus) आत्मनश्च. N V1 B1-4 D3.4.9 भविष्यं स (N2 V1 D9 स्व) V3 चिंतित्य स्व (for अमीमांस्यम्). — d) D7 आत्मानं (sic). Ś D4.5.12 त न (D2 म च) संस्मरन्, B1 D4.5.11 स न सो (B1 स स) स्मरन्, B4 सोऽस्मरत्तदा, D1 स न चास्मरत्, B(ed.) प्रत्यनुस्मरत्, L(ed.) तत्र सोऽस्मरत् (for प्रत्यनुस्मरन्). N V1.2 B2.3 D9 स्मृत्वा स्व (N2 V1.2 B1.4 सु) स्थतरेऽभवत्, V3 नात्मानं सानुस्मरेत् (sic) ⊛ C6 प्रत्यनुस्मरन्निति पाठः ⊛ — After 115, N V B1-4 D4.9.10 ins.

1006* एतस्मिन्नन्तरे वीरो दृष्ट्वा रावणविक्रमम् ।
लक्ष्मणं च समाश्वस्तं सैन्यं च मुदितं पुनः ॥

while M3 ins.

1007* ॐ नमोऽनन्ताय देवाय सहस्रशिरसे नमः ।

— M3 cont.; G1 ins. after 115

1008* न्यद्रवच्चापि संक्रुद्धो रावणो वानरीं चमूम् ।
ते हन्यमाना रौद्रेण क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ।
राघवं शरणं जग्मुः प्रजापतिमिव प्रजाः ।
राघवोऽपि रणे दृष्ट्वा कर्म रौद्रस्य रक्षसः ।
धनुः सज्यमुपादाय चामीकरविभूषितम् । [5]
रथस्थं समरे शूरमभिदुद्राव रावणम् ।

[M3 reads 116cd after l. 3 and om. l. 4 and 6.]

116 V3 G2 om. 116ab — a) B2.4 निपातितां D4 वीरो (for वीरां). Ś B1 D1-4.9.11.12 निपातितमहावीराणां, D5 T3 उत्पपात महावीर्यो (for a). M3 द्रवतीं वानरीं चमूं (for b) D6 पातिताभ्यागता वीरास्तत्सूर्येण तु वै तदा. — M3 reads 116cd after l. 3 of 1008*. — c) M3 (ऽ)पि (for तु). D5 T2.3 द्रवतीं राघवो दृष्ट्वा — d) D3 समुपाद्रवत्. — For 116cd, Ś N1 V3 B1 D1-4.9.11 subst.

1009* दृष्ट्वा रामो रणगतं प्रत्यपाद्रावणं युधि ।

[V3 B1 D4 रणगतं. N1 प्रत्ययाद् (for प्रत्यपाद्) B2 D4 रावणं प्रत्ययाद् (by transp.)],
whereas N2 V1.2 B2.4 D13 subst. for 116cd:

1010* दृष्ट्वा रामो रणे तस्मिन्नभिदुद्राव रावणम् ।

[V1 प्रोवाच (for दृष्ट्वा). D13 वीरं प्रति (for तस्मिन्नभि).]

117 a) Ś B2 D4 अनुसमाय, V1.2 D1.4.11 उप (D5.11 अनु) सङ्गम्य, M1.2 समुपागम्य (for उपसंगम्य). V3 तमथैनमुपागम्य — b) M3 मारुततनयः (for वाक्यमब्रवीत्). — d) D7 G2 M1.2 रावणं (for राक्षसं). Ś N V B1.2.4 D1-4.9.11.12 जहीमं (Ś D5.12 जहानं) पापराक्षसम्. B3 जहीमं दुरात्मानं. — After 117, D5.6.7 T2.3 G1.3 M1.2 ins., while G2 M3.4 ins. after 118cd:

1011* विष्णुर्यथा गरुत्मन्तं वज्रमस्थे समाश्रितः ।

[D5 T2.3 तथा मयि, D6 G2 M1.2 रघुपतेः G2 गरुत्मन्त (for गरुत्मन्तं). D1 G1 समाश्रितः; M1.2 वज्रस्थित (M2 °तं)

तच्छ्रुत्वा राघवो वाक्यं वायुपुत्रेण भाषितम् ।
आरोहत्सहसा शूरो हनूमन्तं महाकपिम् ।
रथस्थं रावणं संख्ये ददर्श मनुजाधिपः ॥ ११८
तमालोक्य महातेजाः प्रदुद्राव स राघवः ।
वैरोचनमिव क्रुद्धो विष्णुरभ्युद्यतायुधः ॥ ११९
ज्याशब्दमकरोत्तीव्रं वज्रनिष्पेषनिस्वनम् ।
गिरा गम्भीरया रामो राक्षसेन्द्रमुवाच ह ॥ १२०
तिष्ठ तिष्ठ मम त्वं हि कृत्वा विप्रियमीदृशम् ।
क्व नु राक्षसशार्दूल गतो मोक्षमवाप्स्यसि ॥ १२१
यदीन्द्रवैवस्वतभास्करान्वा
स्वयंभुवैश्वानरशंकरान्वा ।
गमिष्यसि त्वं दश वा दिशो वा
तथापि मे नाद्य गतो विमोक्ष्यसे ॥ १२२
यश्चैष शक्त्याभिहतस्त्वयाद्य
इच्छन्विषादं सहसाभ्युपेतः ।
स एष रक्षोगणराज मृत्युः
सपुत्रदारस्य तवाद्य युद्धे ॥ १२३

G 6 36 108
B 6 39 129
L 6 37 122

(for समादित) D7.10.11 भास्करमरवैरिण (for the post half)]

118 Ś V1 D1-3.8.13 G (ed) om 118ab —For 118ab Ñ V1.3 B D8.12 subst

1012* श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं युक्तं रामोऽनुचिन्त्य च ।

[B3 [s]चिन्त्य B1 D4 रामो नाशरथिस्तद (for the post half)]

—Thereafter Ñ V1.2 B D4(l 1 only) 12 cont V3 ins before 1014*

1013* एवमुक्तस्तदा युक्तदा समारुह्य प्लवगमम् ।
राघवं समरामर्षी हन्तुकामो निशाचरम् ॥

[(l 1) V2.3 B3.4 D13 समारूढ (for समारुह्य) —(l 2) D12 रावण (for राघवं) V2 परमामर्षी V3 समरा र्षी B1 तु रावण (for निशाचरम्)]

—c) G2 M1.2 धीरो (for शूरो) G1 सुमहातेजा (for सहसा शूरो) D7 M3 भारुरोह महावीरो (M3 °शूरो) D9-11 अथारुरोह सहसा —d) D5.7 T2.3 G2.3 M बलवत (for हनूमन्त) D4 T2 महाबल, D7 G3 M5 महाहरि —For 118cd Ś N V B D1-4.8.12.13 subst

1014* धरातलमिवन्द्रस्तु हनूमन्त समास्थित ।

[Ś D1-4.8.12.13 ऐरावणम् Ñ V3 B2-4 D1.4 स V1.3 D13 त (for तु) B3 भवस्थित]

—After 118cd, G3 M3.4 ins. 1011* —e) Ś B1 D2.4.13 भथ सं: B3 सरथ, D13 स यथा (for रथस्थ)

119 b) Ñ2 च, V2.3 B2-4 [अ]थ (for स) B4 D9-11 रावण (for राघव) Ś Ñ1 B1 D1.2.8.10.12 प्रत्यया (Ñ1 °या)म्रघुनंदन ; V1 D4 राघव प्रत्ययासुधि —V3 om 119cd —c) Ś Ñ1 B D1.2.4.8.12 विरोचनम् ; D9.11 T1 G1.2 M2.5 वैरोचनिम् D4 क्रुद्ध (for क्रुद्धो) —d) Ñ1 उद्यतकार्मुक ; D4 अभ्युद्यतायुध

120 a) B3 ज्याघातम् Ś Ñ1 D1-4.8.12.13 अथ (Ś D2 अपि ; Ñ2 उप) कुर्वन्स (D4 °र्वते), Ñ2 V1 B1.4 अथ (V3 मनु ; B2 अभि) कुर्वंश्च , V1.2 अथ कुर्वाणो (V3 °ण), B1 अथ सकुर्वन् (for अकरोत्तीव्र) —b) Ś D2.3.8.12.13 नि स्वनं , D1 (before corr as in text) 7.9.11 निष्ठुर (for निस्वनम्) D1 वज्रनिष्पेषणस्वन —c) D8 गभीरया Ś Ñ1 V3 B2 D1-4.8.12.13 गभीरोदग्रया वाचा

121 D11 om 121 —a) G1 मुहूर्तं त्व (for मम त्व हि) —c) Ś D8.13 स्वर्ग , B1-3 कुत्र (for क्व नु) G1 राक्षसदुर्बुद्धे —d) B2 D6.9.10 गत्वा, D3 जीवन् (for गतो) D7 गतो मत्तो विमोक्ष्यस

122 D7 om (hapl) 122 —a) Ś2 यथा (sic) B3 यदि (for यदि) G1 शङ्करान् (sic) L(ed) भास्वरान् (for भास्करान्) D12 च (for वा) —b) B4 वैवस्वत (for वैश्वानर) D4 पुनवान् D4 च (for वा) L (ed) स्वयंभुवैश्वानरमीश्वर च —c) B4.4 D1.2.6.9.11.12 T1 G2.3 M1.3 Ct दशधा, Cg as in text (for दश वा) Ś D4.12 दशो वै, B1 दशास्वपि, D8 दिशो दश G1 M3 दिशोपवा , Cg as in text (for दिशो वा) ※ Cg दश वा दिशो वेत्यत्र पक्षो वाकारश्चार्थे ।, Ct 'दश वा दिशो वा' इति पाठे दशापि दिश इत्यर्थ ※ —d) Ś V1 B1.4 D1-4.8.12.13 नैवाद्य (for मे नाद्य) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 विमोक्ष्यस (Ñ1 B2 °सि) स (Ś Ñ V1.3 B2.4 D3.8.13 त्वं) (for गतो विमोक्ष्यसे)

123 a) B3 यथैव ; D4 T1 M3 Cg यश्चैव , T2 यश्चैक (for यश्चैष) Ś N V B D1-4.8.12 निहतस् (for [अ]भिहतस्) T3 समाद्य Cg त्वयाद्य (as in text) —b) Ñ2 V1.3 B2.4 कुम्भात् , D7.9-11 T3 G M1.3.4 Ct गच्छन् ; Cg as in text (for इच्छन्) D8.9-11 T2.3 Ct [अ]भ्यु पेत्य, Cg as in text (for [अ]भ्युपेत) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 विषादमाप्स्यसि (Ś1 °मपास्य ; V3 B1 D1 °मूर्छा स ; D8 °मागात ; D3 °मुप स, D12 °मुर्च्छां स)हसाभि (D3 °सा भि)पन्न , Ñ1 विशालगात्र महसा विपन्न , D4 विषादमूर्छा सहसाभिपन्न —c) Ś Ñ2 V1 D1.2.4.12.13 एव (for एष) M1.2 यज्ञ (for गण) Ś Ñ V B D1.2.4.12.13 मृत्युभूत (for राज मृत्यु) —d) D9.10.11 G2 Ct पौत्रस्य,

G 6 36 109
B 6 59 131
L 6 37 123

राघवस्य वचः श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो महाकपिम् ।
आजघान शरैस्तीक्ष्णैः कालानलशिखोपमैः ॥ १२४
राक्षसेनाहवे तस्य ताडितस्यापि सायकैः ।
स्वभावतेजोयुक्तस्य भूयस्तेजो व्यवर्धत ॥ १२५
ततो रामो महातेजा रावणेन कृतव्रणम् ।
दृष्ट्वा प्लवगशार्दूलं क्रोधस्य वशमेयिवान् ॥ १२६
तस्याभिसंक्रम्य रथं सचक्रं
साश्वध्वजच्छत्रमहापताकम् ।
ससारथिं साशनिशूलखड्गं
रामः प्रचिच्छेद शरैः सुपुङ्खैः ॥ १२७
अथेन्द्रशत्रुं तरसा जघान
बाणेन वज्राशनिसंनिभेन ।
भुजान्तरे व्यूढसुजातरूपे
वज्रेण मेरुं भगवानिवेन्द्रः ॥ १२८
यो वज्रपाताशनिसंनिपाता-
न्न चुक्षुभे नापि चचाल राजा ।
स रामबाणाभिहतो भृशार्त-
श्चचाल चापं च मुमोच वीरः ॥ १२९

Cg as in text (for द्रास्व) D5 दशार्थ G3 M1 3 Cl सस्वे (for युद्ध) Ś Ñ V B D1-3 5.8.10 प्रव (D13 प्रवे) क्ष्यते वै तव सैन्यकर्ष (Ś Ñ1 D13 °क्ष्य), D4 प्रवर्तते वानर सैन्यहर्षी —After 123 D5 7 8 11 S ins

1015* एतेन चाप्युत्तमसंनानि
शरीरसंस्थानकृतालयानि ।
चतुर्दशान्यत्तवरायुधानि
रक्षः सहस्त्राणि निषूदितानि ।

[(l 2) T1 कृतालयानि —D5 reads in marg from नि in l 3 up to l 4 —(l 4) T1 निपातितानि (for निषूदितानि) ❀ Cg मतच्छन्द संलिहिकरपर । यणोऽश्मीत्याम्यिषोगात् अय नन इति प्रयोगाम्य । मशेशपे । मृत्युशब्दापेक्षया वा एतेनेत्युक्ति' । चतुर्दशानि चतुर्दशशब्दस्थे आबधि टिलोपे कृते जसि रूपम् । यद्वा एतेनेति सामोदेन लक्ष्मणो निर्दिश्यते ❀]

124 V3 om 124 —ᵇ) D9-11 G3 महाबल (for °कपिम्) —After 124ᵃᵇ, D9-11 11 S G (ed) ins

1016* वायुपुत्र महावीर्यं यद्यत राघव स्थ ।
रोषेण महताविष्ट पूर्ववैरमनुस्मरन् ।

[(l 1) D7 महा मान D9-11 महावेग (for महावीर्य) D5 8 S om while K (ed) reads within bracket l 2]

—ᶜ) Ś1 B1 D9 11 वाक्षे B1 युक्तै (for तीक्ष्णै) —ᵈ) Ś B1 D1-4 8 13 15 कालवैश्वानरोपमैः

125 ᵃ) M1 3 रावणन D9 10 [आह]हते D11 [आ]हतस् (sic) (for [आ]हवे) Ś N3 V B D1 4 8.13 राघव (B3 स्कंधन) वक्षस् (B3 च स्वह [sic] D2 8 च तत D4 प्रहस)स्तस्य, N1 D13 रावणन (D13 राघवश्च [sic]) तत स्तस्य —ᵈ) Ś N V1 B1 D3 8-10 12 13 M3 [ऽ]भ्यवर्धत D2 7 T1 [ऽ]भ्यवर्तत D6 व्यवधपत् (sic)

126 ᵃ) D1 om रामो —ᵇ) B1 कृत व्रणं D13 कृत व्रणम् (sic) —ᶜ) N1 D3 4 दृष्ट्वा D9 प्लवग (for प्लवग)

—ᵈ) G3 M3 क्रोधस्य Ś V1 V2 3 B D1 4.8.11.13 भाव गाद् (D1 °याद्), V1 V2 वशगाद् (for एयिवान्) —After 126 Ñ V B1-3 D13 ins

1017* हनुमानपि तत्रस्थो व्यवधत महाबल' ।
विद्धो वेगेन महता शरैरग्निशिखोपमैः ।

[(l 1) D13 तपसोऽपि (sic) (for ऽपि तत्र) V2 महाकपि]

127 ᵃ) V D6 T3 3 M1 [अ]भि D7 [अ]ति, Cm g t as in text (for [अ]भि) Ś N1 V B1 4 D2 4 8 12 13 सारथ्य, D1 गत्याथ, D6 M3 Cg चक्रम्य Cm t as in text (for संक्रम्य) B1 ततो हुतस्थम् (for तस्याभिसंक्रम्य) —ᵇ) N V1 B3 4 D1 साश्व, B1 सह, D4 साग्र (for साश्व) Ś D2 8 11 ध्वज चारु, N1 ध्वज चैव V1 3 B4 ध्वज चापि, B1 4 D1 3 4 13 ध्वज चाप्य, B3 ध्वज सालि, G1 ध्वज छत्र (for ध्वजच्छत्र) V3 महत्पताक, D5 ** पताक —ᶜ) Ś1 D2 4 8 13 चाशनि, D1 3 13 सोशनि, D6 T3 3 उग्र स (for साशनि) —G3 damaged from शूल up to प्रचि in ᵈ Ś1 V3 B1 4 D1-4 8 12 13 M3 -तुल्यवेगै (V3 B1 4 D1 13 M3 °ग) Ś1 वेगतुल्यै, V V1 3 B1 खड्गशूल (by transp) (for शूलखड्ग) B3 छत्र सित तस्य सहस्त्रमद्द —ᵈ) Ś V V B1 3 4 D1 4 8 12 13 G3 M3 शरै सुतीक्ष्ण, B3 शरै शिताग्रै 3 D9-11 शितै शराग्रै

128 ᵃ) B3 जघान रामस्तमुपेत्य वेगात् —ᵇ) N1 V1 2 B1 3 D13 शरण V3 B4 D4 बाणैश्च D6 marg (for बाणेन) D6 T2 3 [आ]शुग (for [अ]शनि) V3 B1 D4 तुल्यवेगै (for संनिभेन) —ᶜ) Ś D8 13 शिलानुरूपे, N1 B1 सुजातरूपो, G1 शिलाकठोरे —ᵈ) G3 damaged for मेरु भगवा D1 यथ (for इव) V V1 B1 3 वज्री यथाद्रौ युधि दानव (N1 V1 राक्षसं)द्रे ❀ Cg वज्रेण मेरुं भगवानिवेन्द्र इति अहर्तुं रामस्येन्द्रसाम्यमित्यपुनरुक्ति ❀

129 ᵃ) Ś D2 8 12 वेग V1 B4 वज्र, N1 V1 2 D6 पात (for पात) Ś B1 4 D1-4 8 12 13 G1 संनिपातैर्

तं विह्वलन्तं प्रसमीक्ष्य रामः
समाददे दीप्तमथार्धचन्द्रम् ।
तेनार्कवर्णं सहसा किरीटं
चिच्छेद रक्षोधिपतेर्महात्मा ॥ १३०

तं निर्विषाशीविषसंनिकाशं
शान्तार्चिषं सूर्यमिवाप्रकाशम् ।
गतश्रियं कृत्तकिरीटकूटम्
उवाच रामो युधि राक्षसेन्द्रम् ॥ १३१

कृतं त्वया कर्म महत्सुभीमं
हतप्रवीरश्च कृतस्त्वयाहम् ।
तस्मात्परिश्रान्त इति व्यवस्य
न त्वां शरैर्मृत्युवशं नयामि ॥ १३२

स एवमुक्तो हतदर्पहर्षो
निकृत्तचापः स हताश्वसूतः ।
शरार्दितः कृत्तमहाकिरीटो
विवेश लङ्कां सहसा स राजा ॥ १३३

तस्मिन्प्रविष्टे रजनीचरेन्द्रे
महाबले दानवदेवशत्रौ ।
हरीन्विशल्यान्सह लक्ष्मणेन
चकार रामः परमाहवाग्रे ॥ १३४

G 6 36 120
B. 6 59 143
L. 6 37 133

(D3 °ते), N1 शस्त्रपातैर्, N2 V1 2 B3 शूलपातैर्, V3 -गुल्मवेगैर् (for -सनिपातान्) B1 तथैव वज्राशनिमुक्तपातैर् ※ Cg वज्रपातवदुल्काशनिसनिपाताविति मध्यमपदलोपिसमास ।, Ct वज्रपातश्चाशनिसनिपातश्चेति समाहारैकत्वम् ※ —b) V3 D3 चापि (for नापि) —c) Ś Ñ V B3-4 D1-4 11 13 व्यथातंद्र, D8 om (for भृशार्तम्) —d) B1 दीन (for वीर) —For 129cd B1 subst

1018* स रामबाणाततनुश्च चाक
बाणान्सुतीक्ष्णान्सहसा मुमोच ।

130 a) Ś D8 सु, Ñ2 V1 B1 2 D1-8 12 13 स (for त) S D8 12 तु, B2 च, D3 सु (for प्र) N1 V3 B4 D4 त विह्वल तत्र (N1 सम्र) (for त विह्वलन्त प्र) —b) B1 दीप्तिमथ (unmetric), B3 दाप्तमिव, G2 3 बाणमथ (for दीप्तमथ) —d) G2 चिक्षेप (for चिच्छेद)

131 a) V3 B4 D4 विभ्रमम् (for त निर्विष) D4 -सप्रकाश (for सनिकाश) B3 त वै निराशीकृतनिर्विशङ्क (sic) —b) B4 शान्तार्चिषा Ś B1 D2 4 8 13 [अ]वलद्, V2 B4 D6 T1 M3 प्रकाश, V3 D1 3 [अ]प्रभ(D3 °न)द्र, D12 [अं]तरद्, G2 प्रतात (for [अ]प्रकाशम्) —c) B3 दग्धश्रिय D7 13 कृत (for कृत्त) Ś V2 D2 4 8 13 कुंडल, Ñ V1 2 B2 3 मौलिं, B1 दह, B4 महत, D1 3 14 देवा (for -कूटम्) G1 महाकिरीटम्, G (ed) किरीटिमौलिं, Cg k t as in text (for किरीटकूटम्) —d) Ś V3 B1 4 D1-4 8 13 प्रोवाच, N V2 3 B2 तदाह, B3 प्रत्याह (for उवाच) D5 reads राक्षसेन्द्रम् in marg

132 a) Ś N V B1 3 4 D1-4 8 12 13 सुतीव्र, B3 सुदुष्कर (for सुभीम) —b) D4 स्वहतस्, D11 *कृतस् (for श्च कृतस्) Ś D8 12 [अ]थ (for [अ]हम्) B1 त्वया कृतोऽहं (by transp) —Ś D8 12 om 132cd —c) V1 B2 D1 6 T1 M2 3 श्रान्त इव V3 B4 D3 श्रान्तमिव, B2 4 D3 श्रान्तमिति D12 श्रान्त परि (unmetric) (for श्रान्त इति) B3 प्रपश्यन् D8 व्यवस्यन् —d) D2 T1 त्वा (for त्वां) N1 V3 3 -सदो, B3 D13 पथ (for वश) —After 132, D1-7 9-11 S ins

1019* गच्छानुजानामि रणार्दितस्त्वं
प्रविश्य रात्रिंचरराज लङ्काम् ।
आश्वस्य निर्याहि रथी सधन्वी
तदा बलं द्रक्ष्यसि मे रथस्थ ।

[(l 1) D5 गच्छामि (sic), D10 11 प्रयाहि, Cm g as above (for गच्छानु) —(l 3) D6 9 T2 3 G3 M1-3 Cm g आश्वास D1 6 T1 G2 3 M3 च (for स) —(l 4) M1 3 6 तथा (for तदा) D7 9-11 Ct प्रेक्ष्यसि, Cg as above (for द्रक्ष्यसि) G1 रणस्थ ※ Ct प्रेक्ष्यसि प्रेक्षिष्यसि ※]

133 a) D4 इत्येवमुक्तो Ś V3 B1 D1 4 8 12 13 मानदर्पो, Ñ V1 2 B2 4 बाहुदर्पा (for दर्पहर्षो) B3 एव स रामेण निरस्तदर्पो ※ Cg अत्र विशेषणद्वयमिति न तद्वैयर्थ्यम् ※ —b) D2 4 7 निकृत D7 M2 3 चापो नि, T1 चापोप, G1 3 M3 चापश्च (for चाप स) Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 ससार सशूल (for स हताश्वसूत) Ñ V1 2 B2-4 निकृत्तचापासिरथाश्वशस्त्र (B3 °छत्र, B4 °शस्त्र) —After 133ab Ś D2 8 13 ins

1020* अन्य रथ सारथिना प्रणीत
समारुरोहाथ विवृद्धशङ्क ।

[(l 2) D3 विवृद्धलज्ज]

—V3 om 133c-134ab —c) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 शोक M5 रण (for शर) D4 7 कृत, D9-11 भग्न- (for कृत्त) N1 B2 3 D7 T2 G2 किरीटदेहो (D7 T2 G2 °कूटो) D4 किरीटकुण्डलो (for महाकिरीटो) —d) Ś N V1 2 B D1-4 8 12 13 ग(N1 V1 2 B2 ह)तश्री, G1 पद्मास्या, M3 5 स राजा (for स राजा)

134 V3 om 134ab (cf v l 133) —a) N V1 2 B D1 3 4 रजनीचरेशे —b) D1 मानव (for दानव) M2

G. 6. 36. 121
B. 6. 59. 144
L. 6. 37. 134

तस्मिन्प्रभग्ने त्रिदशेन्द्रशत्रौ
सुरासुरा भूतगणा दिशश्च ।
ससागराः सर्षिमहोरगाश्च ।
तथैव भूम्यम्बुचराश्च हृष्टाः ॥ १३५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥

दैत्येश्वरौ —ᵈ) Ñ1 D1 M1 पुनराहवाग्रे (D1 °वाग्र, M1 °घोग्रे [sic]) Ñ2 V1.3 B2.3 D4 परमाजि (D4 °वि) चिरदा

135 ᵃ) Ñ1 D2.3 प्रविष्टे, D4 T G1.2 M Cg प्रभिन्ने (for प्रभग्ने).—D6 om. 135ᶜᵈ.—ᶜ) Ś D6.12 ससागरा, G1 M1 ससागरा (metri), Cg ससागरा (as in text) Ś1 Ñ2 B1.4 D2.6.9–11 M1 सर्वे (for सर्षि) —ᵈ) D6.7.9–11 प्रहृष्टाः (for च हृष्टाः) Ś D6.12 चचाल भूर्भूतचराचराश्च, N1 ववर्धिरे भूतगणाश्च सर्वे; N2 V B2.3 ननर्दिरे सिद्ध (B3 देव) गणाश्च सर्वे, B1 D1–4.12 चचाल भूर्भूमि (D3 °a) धरा (D3 °r) सुराश्च, B4 ननर्दिरे भूमिधराश्च सर्वे —After 135 Ś D6.12 ins.

1021* भग्नासिपुर्यानवराक्षसाश्च
चक्रावक रावणरामयोश्च ।
पराजयं चापि जयं च रामो
दशाननश्चापि विवेद नैव ।

[(l. 3) D6 वा (for first च) —(l. 4) D6 सव (for नैव)]

while D12 ins

1022* गन्धर्वयक्षाश्रकिता बभूवु

Colophon —*Kanda name* Ś1 N2 D6.7 om Ñ1 V1 B D2.3.12 लङ्का° —After Kanda name D12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V1.2 B D1–4.6.12 रावणभग, V3 रावणपराजय, D5 रावणयुद्ध; M1 मुकुटभग —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 N2 V3 B2.3 D1.4.6.11.12 om, Ś2 D5 36, Ñ1 V2 B4 D6 37 V1 D1 38 B1 34, D7–10.11 T1 G M 59, T2 64 T3 65 —After colophon, D6 concludes with जय राम; G M1.2 with श्रीरामाय नमः, M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः

४८

स प्रविश्य पुरीं लङ्कां रामबाणभयार्दितः ।
भग्नदर्पस्तदा राजा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १
मातंग इव सिंहेन गरुडेनेव पन्नगः ।
अभिभूतोऽभवद्राजा राघवेण महात्मना ॥ २
ब्रह्मदण्डप्रकाशानां विद्युत्सदृशवर्चसाम् ।
स्मरन्राघवबाणानां विव्यथे राक्षसेश्वरः ॥ ३
स काञ्चनमयं दिव्यमाश्रित्य परमासनम् ।
विप्रेक्षमाणो रक्षांसि रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ४
सर्वं तत्खलु मे मोघं यत्तप्तं परमं तपः ।
यत्समानो महेन्द्रेण मानुषेणास्मि निर्जितः ॥ ५
इदं तद्ब्रह्मणो घोरं वाक्यं मामभ्युपस्थितम् ।
मानुषेभ्यो विजानीहि भयं त्वमिति तत्तथा ॥ ६
देवदानवगन्धर्वैर्यक्षराक्षसपन्नगैः ।
अवध्यत्वं मया प्राप्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ॥ ७

G 6 37 7
B 6 60 7
L 6 38 7

48

1 ^{a}) Ñ2 D5 13 स (for स) —^{b}) Ś D6 8 12 बला दित, B4 प्रपीडित (for भयार्दित) —Ś D5 8 12 (om [hapl] 1^d and 2^c) transp 1^{cd} and 2^{ab} —^{c}) B1 नि श्वसश्च, D1 13 विनि(D13 °नि)श्वसन्, G1 M5 भिन्न° (for भग्नदर्पस्) Ś D3 4 8 12 यथा, Ñ2 B1 4 तदा (for तदा)

2 Ś D5 8 12 (om [hapl] 1^d and 2^c) transp 1^{cd} and 2^{ab} —^{c}) D4 भयाद् (for ऽभवद्) —^{d}) D4 राघवस्य महात्मन

3 ^{a}) V2 D1-11 G प्रतीकाना, Cr m g as in text (for प्रकाशाना) —^{b}) D2 स्तनित, D7 9-11 G1 ज्वलित° (for सदृश) V3 तेजसा (for वर्चसाम्) —^{c}) N1 अपि च (for राघव) ⊕ Cm राघवबाणानामिति कर्मणि षष्ठी ⊕ —^{d}) D4 5 व्यथितो (for विव्यथे) Ñ1 V B D1 3 4 13 राक्षसाधिप, D2 रावणेश्वर

4 V1 om 4^{ab} —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 8 13 12 वचो (Ñ V1 2 B2 4 गिरो)वश(Ś1 Ñ2 V1 2 B1 4 D1 4 8 13 °श्य)मास सचिवान्

5 ^{a}) Ñ1 D4 पूर्वं (for सर्वं) D3 4 तु (for तत्) Ś Ñ2 V B D1 3 13 12 मोघ मे (by transp) D6 तोचस्ते (sic) (for मे मोघ) —^{b}) Ś Ñ2 B4 D1-4 8 12 13 कृत (for तप्त) —^{c}) D6 T3 8 य (for यत्) —^{d}) D5 9-11 विनिर्जित, D4 [अ]स्मि तर्पित (for [अ]स्मि नि°) —For 5^{cd}, Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

1023* यदिन्द्रेण समानोऽहं मानुषेण पराजित ।

[Ñ2 V1 B3 4 यद्देवेंद्र D4 स देवेंद्र (for यदि द्रेण) Ś2 मनुष्येण V3 marg (for मानुषेण)]

6 ^{a}) G1 2 M5 तु (for तद्) —^{b}) T2 सम् (for अभि) —For 6^{ab}, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1024* पुराण ब्रह्मण इद वचस्तन्मामुपस्थितम् ।

[Ś D3 8 12 पुरा मे Ñ1 B3 प्रमाण, V2 प्रमाणो, B1 व्यक्त यद् (for पुराण) V1 2 B1 ब्रह्मणो वाक्य, D4 माह्मणमिद, L (ed) ब्रह्मणा प्रोक्त (for ब्रह्मण इद) B3 वचन (for वचस्तन्) D2 क्षणात Ś V1 2 B1 D3 8 12 तद्वच (V1 2 इद मां, B1 तच्च मां) समुपस्थित, D4 वचस्तत्समादुपस्थित (for the post half)] —^{c}) D9-11 मनुष्येभ्यो G2 न जानीहि, Cr m g k t as in text (for विजानीहि) —^{d}) Ś Ñ V B D1 3 12 13 इत्येव (for त्वमिति)

7 ^{a}) B3 D2 गधर्व- —^{c}) D7 10 11 G2 M1 2 3 प्रोक्त Cg as in text (for प्राप्त) —^{d}) Ś B1 D3 8 12 13 परिभूतास्तु मानुषा । Ñ1 D4 परिभूति(D4 °त)श्च मानुषात्, N2 V B2 3 D2 परिभूतश्च (V D2 °तस्तु, B4 °त तु [sic]) मानुषै, D1 परिभूतस्तु मानुषात् —After 7, Ś Ñ V B D3 8 4 12 13 ins, while D2 4 (l 4-5 and 9-10 only) cont after 1026*

1025* यच्चापि हिमवच्छृङ्गे क्रुद्धो नन्दीश्वरोऽभ्यभाषत ।
तस्यैव तुल्यवदनैरवरुद्धा हि मे पुरी ।
तयोर्महात्मनोर्वाक्यं नान्यथा तद्धि साम्प्रतम् ।
तस्य विभीषणेनोक्तं यच्च वाक्यं महात्मना ।
तदिदं मामनुप्राप्तं विभीषणवचः शुभम् । [5]
तस्य प्रयुक्तवाक्यस्य नान्यथा याति साम्प्रतम् ।
मया दर्पबलोत्सेकादन्यथा चिन्तितं तदा ।
तदन्यथा परिणतं मम दौरात्म्यचेष्टितैः ।
नातिभारोऽस्ति दैवस्य पौरुषे नियता मतिः ।
दैवपौरुषसंयोगात् सिद्धिर्नित्यमवाप्यते । [10]

[B3 transp l 1 3 and l 4 6 —(l 1) Ś D12 यच्चापि D2 यच्चापि D8 यच्चामि (for यच्चापि) ¬ B3 D8 12 नन्दीश्च भाषत; N1 V1 2 B4 नन्दी ह्य B1 D1 13 नन्दी यच्चाभ्यत D4 नन्दि° —(l 2) Ś च (for [ए]व) Ś D8 वचनैर् (for वदनैर्) N V B1 3 D4 उ(B1 अ)परुद्धा B4 D1 13 अभिरुद्धा(D13 °द्ध) D2 अभिरुद्धा (for अवरुद्धा) N1 D4 पुरी मम (for हि मे पुरी) —(l 3) D2 तस्य वाक्य महात्मानो (for the prior half) N V B D4 याति D3 8 12 यदि (for तद्धि) V1 2 मां प्रति (for साम्प्रतम्) —After l 3 D3 reads l 8 and l 7 —D1 3 om (hapl) l 4 6 —(l 6) N V B3-4 D2 4 13 तस्य धर्मविमुक्त(V1 2 °वाक्य)स्य (for the prior half) Ś D3 12 तत्, D13 यदि (for …]

G 6 37 13
B 6 60 12
L 6 58 13

एतदेवाभ्युपागम्य यत्नं कर्तुमिहार्हथ ।
राक्षसाश्चापि तिष्ठन्तु चर्यागोपुरमूर्धसु ॥ ८
स चाप्रतिमगम्भीरो देवदानवदर्पहा ।
ब्रह्मशापाभिभूतस्तु कुम्भकर्णो विबोध्यताम् ॥ ९

स पराजितमात्मानं प्रहस्तं च निषूदितम् ।
ज्ञात्वा रक्षोबलं भीममादिदेश महाबलः ॥ १०
द्वारेषु यत्नः क्रियतां प्राकारश्चाधिरुह्यताम् ।
निद्रावशसमाविष्टः कुम्भकर्णो विबोध्यताम् ॥ ११

यति) —(l 7) Ś D3 11 स्पेश्र (for स्पर्श) B1 नान्यथा (for अन्यथा) D1 वर्जित (for विजित) B1 अन्येव हि विजित (for the post half) —Ś D1 3 5 om l 8 —(l 8) V V1 3 B3 4 D3 धर्षित (for °गत) V3 D1 चेष्टित B3 चिन्तितं (for चेष्टितं) D1 महदैत्यचेष्टितं D13 मम शोकाग्नवर्धन (for the post half) —(l 9) B4 D4 नास्ति (for यति) D4 भ्राता (for भ्रातो) V3 D1 D1 3 11 हि B4 [°]स्य (for स्थित) Ñ V1 B3 3 D6 [s]पि कृतं यया D3 10 नियतः गति —V3 om l 10 —(l 10) B1 देवार्योरस्य B1 दैत्यपुरस्य D3 11 देव पौ(D13 पु)रस्य D6 दैत्यपुरस्य N1 B1 D1 नित्य स्थितिः (by transp)]

—After 7 D3 5 7 11 Ś ins

1026* विद्धि त्वां मानुष मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
इक्ष्वाकुकुलजातेन अनरण्येन यत्पुरा ।
उत्पत्स्यति हि मद्वंशे पुरुषो राक्षसाधम ।
यस्त्वां सपुत्रं सामात्यं सबलं साश्वसारथिम् ।
निहनिष्यति संग्रामे त्वां कुलाधम दुर्मते । [5]
शप्तोऽहं वेदवत्या च यथा सा धर्षिता पुरा ।
सेयं सीता महाभागा जाता जनकनन्दिनी ।
उमा नन्दीश्वरश्चापि रम्भा वरुणकन्यका ।
यथोक्तास्तन्मया प्राप्तं न मिथ्या ऋषिभाषितम् ।

[(l 1) D3 11 G1 Ck t तमिन्द्र M1 3 तमिन्द्र Cv r m g as above (for विद्धि) —(l 2) Note the hiatus between the two halves D3 5 T1 3 G2 M3 Cg नाथेन Cm as above (for जातेन) D7 M3 (both to avoid hiatus) ह्यनरण्येन (for अन°] —G3 om l 3 5 —(l 3) M3 Cv m g उत्पत्स्यते B (ed) मद्देश —(l 5) G1 3 M3 धर्मे वा (for संग्रामे) M1 3 त्व (for त्वां) D3 संयुगे (for दुर्मते) M3 कुलाधम सुदुर्मते (for the post half) ※ Cv अत्र द्वितीयस्त्वां शब्दः प्रथमप्रयुक्तस्य दूरप्रयुक्तत्वानुस्मरणार्थे । Cm त्वामिति द्विरुक्तिःप्राधान्येन । Cg पुत्रामात्यबलसहितं त्वां तु भागीति शेष । अपिलक्षीकारे । यस्तु पुरुषस्त्वां संग्रामे निहनिष्यति स मद्वंशो उत्पत्स्यते । अतो नित्यम् । इति एव प्रकारेण । अन्ये तु त्वामिति द्विरुक्तिरनुस्मरणार्थत्वात् । अपरे त्वां महातिगमेन द्विरुक्तिरिति । त्वां प्रत्युत्पत्स्यत इति द्वितीय वाशब्दान्वय इत्येके ※ —(l 6) D3 G3 M1 3 यया मया D7 T1 G3 M3 Cm g यत्र सा D3 तथा सा T1 या * * (moth eaten) Ct as above (for यथा सा) ※ Cv वेदवत्या नैनि सम्यक्पाठ ※ —After l 6 G1 ins

1026(A)* स्वःशृत गत्वा मुद्धवि य मि राक्षस

—(l 8) D3 om उमा नन्दी —(l 9) G3 यद्गुरुः M1 3 यद्गुरुः Cv r g t as above (for यथोक्ता) D3 T1 3 G1 M3 3 Cv g तपसा प्राप्त (T3 M1 3 Cv g °प्तं) T3 तथा प्राप्ते G3 गुरुवचःप्राप्तिः Cm t as above (for तन्मया प्राप्तं) D3 6 7 यथोक्तमृषि वच प्राप्ते (for the prior half) D3 मुनि (for ऋषि) ※ Cr तपसा प्राप्ता तपसा पुरा यथोक्ता । यथोक्तमृषिभाषितं न मिथ्येति सेव च । यथोक्त तं मया प्राप्त न मिथ्या ऋषिभाषितमिति पाठः । Cm यथोक्त तं मया प्राप्तमिति वा पाठः । यदेवैषा उक्त तन्मया प्राप्तमित्यर्थः । Ct 'यद्गुरुस्तं मया' इति पाठान्तरम् ※)

8 ab) D3 7 11 समागम्य (for [अ]भ्युपागम्य] —For 8ab Ś Ñ V B D1 4 6 13 subst

1027* सज्जा भवन्तो रक्षन्तु नगरीं वै समन्ततः ।

[D13 संज्ञा (sic) (for सज्जा) Ś D3 13 भवतु (for भवन्तो) Ś V3 B3 4 D3 6 11 से (for वै)]

—c) D1 सराक्षसान् (hypm) (for राक्षसान्) Ś1 B1 4 D1 3 5 7 11 [द]व (for [अ]पि) D11 सतिष्ठ (sic) (for तिष्ठन्तु) —d) Ś B1 3 D3 4 5 12 पुर , Ñ V B3 4 D1 5 10 वप्र (for चर्या) D3 मूर्धनि (for मूर्धसु) L (ed) पुरगा पुरमूर्धसु

9 V1 om (hapl ?) 9 —a) Ś V3 B1 3 D3 5 12 13 द्वपारा N V1 B3 3 सावोच D3 सत्त्वश्च D7 10 11 Ct गाम्भीर्यो Ct as in text (for गम्भीरो) —c) Ś Ñ V1 3 B D1 4 6 12 च G1 स (for तु) —d) N1 V1 B3 3 D1 प्र(D1 नि)बोध्यता B1 D3 10 विबुध्यता (sic) —After 9 D3 reads 13

10 G3 om (hapl) 10-11 —a) Ś V V B D1-4 6 8 12 Ct समरे नितम् (for स पराजितम्) —b) Ś B1 D1 3 5 12 पित(D3 °ते) रण N1 V3 D3 D3 13 हत रण N1 V1 3 B3 3 तथा हत D3 रण हत M3 [अ]तिसूदनं (for निषूदितम्) —c) B3 यशो (sic) (for रक्षो) ŚN1 D 3 11 T3 G3 भीमबलम् N1 V1 3 B3 D3 बल भीमम् (B3 °तम्) M3 बल सचम् (for बल भीमम्) V3 राक्षसानादिदेशाथ —d) V3 राक्षसेंद्रो (for आदिदेश) —D6 om (hapl) from महाबल up to कुम्भकर्णः in 12d ※ Ct एतदुत्तरम् स हि सख्ये' इत्येव श्लोक इति कतक इत्यस्य । क्वचित्तु साधश्लोकद्वयमधिकं पठ्यते द्वारेष्वित्यादि ※

11 D3 G3 om 11 (cf v l 10) —a) L (ed) यत्न (for यत्न Ś D3 5 कर्तव्य (for क्रियतां) D3 क्रियतां यत्न (by transp) B3 द्वारे यत्नश्च क्रियतां —b) N1 B1 D3 4 T1 G1 M1 [अ]व(V3 D3 °पि T3 °भि)रुह्यतां V1 [अ]भिरक्ष्यता B3 निरुध्यता V1 D4

नव षट् सप्त चाष्टौ च मासान्स्वपिति राक्षसः ।
तं तु बोधयत क्षिप्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ १२
स हि संख्ये महाबाहुः ककुदं सर्वरक्षसाम् ।
वानरान्राजपुत्रौ च क्षिप्रमेव वधिष्यति ॥ १३
कुम्भकर्णः सदा शेते मूढो ग्राम्यसुखे रतः ।
रामेणाभिनिरस्तस्य संग्रामेऽस्मिन्सुदारुणे ।
भविष्यति न मे शोकः कुम्भकर्णे विबोधिते ॥ १४
किं करिष्याम्यहं तेन शक्रतुल्यबलेन हि ।
ईदृशे व्यसने प्राप्ते यो न साह्याय कल्पते ॥ १५
ते तु तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः ।
जग्मुः परमसंभ्रान्ताः कुम्भकर्णनिवेशनम् ॥ १६

G. 6. 37. 22
B. 6. 60. 22
L. 6. 38. 21

ग्रामरतविशेषतः V3 ग्रामरताभोगिरस्यतः. —B1 D12 om. (hapl.?) 11[cd]. —[e]) Ś Ñ1 V1 B2.3 D1-4.8.12 M1.2 -षड्; V3 -पञ्च- (for -षट्-). V1 (m. also as in text) समा- माय; B2 D4 -समाहितः. ⊕ Cg: निद्राव्यसनमाहितः निद्रा- वशेन व्यापनः (नवः कांश्यस्थाय पुनर्वदिष्ट. ⊕ —[f]) =9[d]. Ś1 D1-11 विबोध्यताम्; Ñ V B2.3 D3 प्र(D1 स्व)बोध्यताम्; B4 [illegible] (sic); D2 G3 [illegible]. —After 11, Ś Ñ V1.2 B D1-4.7.8 (B1 D12 after 11[ab], owing to om.) read 13, 14[cd] and 1031*, D12 reads 13 and 14[e-f], D1 reads 14[cd] and 1031*; while D5-7.10.11 S ins.:

1028* सुप्तं दशविधं [illegible] कालोऽयमुपपद्यते ।

[D6 [illegible] (for सुप्तं). D5.7.10.11 T2.3 [illegible] (for [illegible]).]

12 D6 om. up to कुम्भकर्णं in 12[d] (cf. v.l. 10). V3 om. 12. G1 om. 12[ab]. —[a]) B4 D1.3.11 [illegible] (for सप्त). Ś Ñ V1.2 B2.3 D2.4.5-11 Ct नव सप्त दशाष्टौ च; B1 नव षड्दशाष्टौ च; G1 [illegible]. —After 12[ab], D5-7.10.11 T G1.2 M ins.:

1029* [illegible]

[D1 [illegible]. G2 M1.2.3 [illegible] (for [illegible]). G1 [illegible] (for the post. half).]

—D5-7.10.11 T2.3 om. 12[cd]. G1 repeats 12[cd] (var.) after 14. —[c]) Ś1 Ñ1 V1 B2.3.4 D1-4.8.12 [illegible]; D6 [illegible] T1 [illegible] (second time) [illegible] (for [illegible]). B4 [illegible].

13 Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12 (B1 D12 after 11[ab] owing to om.) read 13, 14[cd] and 1031* (D12 reads 13 and 14[e-f]) after 11, while D1 reads 13 after 9. —[a]) D5.6 T1.2 M1 C[illegible] [illegible] Ct.k.t as in text (for [illegible]). D12 [illegible] (for [illegible]). —[b]) D5.6 T1.2 G1.2 M1.2 C[illegible] [illegible]; D11 [illegible]; Ct.k.t as in text (for [illegible]). Ś D1.2.3 [illegible] (D1 [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ct.k.t. Ct.k.[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. —[c]) B1 [illegible] (for [illegible]). —[d]) D6 M1 [illegible], Ñ V1 B1 D5-7.10 G1 [illegible]. D6 [illegible] (unmetric) (for वधिष्यति). —After 13, D5-7.10.11 S ins.:

1030* एष ह्येषु नः शत्रुर्ये मुख्यो वै सर्वरक्षसाम् ।

[D5-7.10.11 T2 Ct [illegible]; Ct. as above (for [illegible]). D6 [illegible] (for [illegible]). M1 [illegible] (for the post. half).]

14 V3 reads 14[cd] after 1031*. —[a]) Ś D1 स निद्रालि (for सदा शेते). —[b]) M1.2 -सुखोषितः (for सुखे रतः). —Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12 (B1 D12 after 11[ab], owing to om.) read 13, 14[cd] and 1031* (D12 reads 13 and 14[e-f]) after 11; D1 reads 14[cd] and 1031* after 11. —[c]) D7 (स)चि T1 G M1.2 हि (for [illegible]). Ś Ñ V B D1-4.8 [illegible] —[d]) Ś B1 D1.2.4 समरे (for समासे). —[f]) D7 विबोधिते. —For 14[ef], Ś Ñ V B D1-4.8.12 subst.:

1031* विधविष्यति नः [illegible] कुम्भकर्णो महाद्युतिः ।

[Ñ2 V B1 D6 [illegible]. D1 [illegible]. D6 om. (subm.) (for [illegible]). D6 [illegible] (for न [illegible]). B1 [illegible] (for the prior half). V3 B1 D6 [illegible] (V3 [illegible]); D12 [illegible] (for [illegible]).]

—After 14, G1 repeats 12[cd] (var.).

15 [a]) M1.2 [illegible] (for [illegible]). —[b]) Ś V B1 D12 M1.2 [illegible] B2.3 D1.2 [illegible]. B1 [illegible] (for हि) —[c]) Ś Ñ V B D1-4.8 G1.2 M1.2 [illegible] (D1.2 [illegible]) [illegible]; Cm.t as in text (for [illegible]). —[d]) Ś D1.2.3 [illegible] B1 न [illegible]; D6 [illegible] (sic) (for न साह्याय). B1 [illegible]. —After 15, B1 ins.:

1032* किं करिष्यति मे तेन कुम्भकर्णेन [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ 5
[illegible] कुम्भकर्णं महाबलम् ॥

16 [a]) Ś D1.2.3 [illegible]; Ñ V B1 [illegible]. D6 [illegible] (for [illegible]). —[b]) D1 [illegible] —[c]) B1 [illegible] (for [illegible]) —[d]) D1.2 [illegible].

G. 6. 37. 22 B. 6. 60. 23 L. 6. 38. 22

ते रावणसमादिष्टा मांसशोणितभोजनाः ।
गन्धमाल्यांस्तथा भक्ष्यमादाय सहसा ययुः ॥ १७
तां प्रविश्य महाद्वारां सर्वतो योजनायताम् ।
कुम्भकर्णगुहां रम्यां सर्वगन्धप्रवाहिनीम् ॥ १८
कुम्भकर्णस्य निश्वासादवधूता महाबलाः ।
प्रतिष्ठमानाः कृच्छ्रेण यत्नात्प्रविविशुर्गुहाम् ॥ १९
तां प्रविश्य गुहां रम्यां शुभां काञ्चनकुट्टिमाम् ।
ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्रं शयानं भीमदर्शनम् ॥ २०
ते तु तं विकृतं सुप्तं विकीर्णमिव पर्वतम् ।
कुम्भकर्णं महानिद्रं सहिताः प्रत्यबोधयन् ॥ २१
ऊर्ध्वरोमाञ्चिततनुं श्वसन्तमिव पन्नगम् ।
त्रासयन्तं महाश्वासैः शयानं भीमदर्शनम् ॥ २२

17 ^{a}) D5 गाय (for गन्ध). D7 तदा (for तथा), D9 11 गाय (D9 °ध) माल्य महद्धय. —^{b}) M3 विविधान् (for सहसा) —For 17, Ś Ñ V B D1-4 13 14 subst

1033* न तथा नु समादिष्टा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
गन्धं माल्यं तथा पानं भक्ष्यं चादाय सत्वराः ।

[B3 स्वयमादिष्टा B1 D4 दर्शना (for विक्रमा) —(l. 2) Ś D1 3 तथा माल्य D1 13 तथा मा क्षेद्र, D3 4 13 गन्धमाल्य Ñ V B1 3 D4 च (B1 2 म) मांसं (V1 पानं) च, D13 तथा पानान् (for तथा पानं) Ñ1 V1 2 B1 D13 भक्ष्यांश्च, D1 मद्य (for भक्ष्य) Ñ1 B1 D4 आसाद्य (for चादाय)]

—Thereafter all the above MSS cont. G1 ins after 20^{ab}, while M3 cont. after 1035*

1034* आसाद्य भवनं तस्य विविशुस्ते नृपाज्ञया ।

[G1 M3 च गृह (for भवन). Ñ2 V3 B1 2 प्राविशस्ते, V1 विविशुस्ते, V3 प्रविशुस्ते G1 M3 प्रविश्य च (for विविशुस्ते) D4 तदाज्ञया]

—After 17, G1 M3 ins

1035* मृगान्महिषान्वराहांश्च भोज्यान्भक्ष्यांश्च राक्षसा ।

[M3 घोरा क्षतजमेव च (for the post. half)]

18 ^{a}) D9 G1 M3 योजनायताः T3 दशयोजनां (for योजनायताम्) —^{d}) D7 9-11 M1 पुण्य (for सर्व) —For 18, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1036* तत्प्रविश्य महाद्वारं सर्वतो योजनायतम् ।
कुम्भकर्णगृहं रम्यं पुण्यगन्धं शुचिं शुभम् ।

[(l. 1) B3 ते, D3 तदा (hypm.) (for तद्) D13 महास्थानं (for °द्वारं) —(l. 2) D4 तत्र (for रम्य) B1 D1 3 पुण्य (D3 °ण्ड) गन्ध-, B3 4 पुष्पगन्ध, D13 पुण्यगन्धि Ñ2 V3 B1 4 शुभं शुचिं (by transp.) V3 B3 D3 शुभं शुचिं, D4 शुचिशुभ (unmetric) Ñ1 D4 पुण्य (Ñ1 °ण्ड) गन्धवद् शुभं, V1 B4 पुण्य (V1 °ण्ड) गन्धवद् शुचिं, D1 पुण्यगन्धोपशोभितं (for the post. half)]

—Thereafter all the above MSS cont.

1037* विबोधयिषवः सर्वे तद्युस्तस्य महागृहे ।

[Ś D8 13 विबोधयन्तस्ते, B1 2 निबोधयिषव, D1 2 वि (D3 वि) बोधविषव, D13 ते बोधयिषव Ñ1 तदा गृहे, Ñ2 V B1 2 गृहे तदा (for महागृहे)]

—Then all the above MSS read 34

19 ^{a}) Ś B1 D8 11 निश्वासैर्, Ñ1 B4 D1-4 निश्वासैर्। B1 2 D8 9 12 13 निःश्वासाद्. —^{b}) D5 T3 अवधूत. —For 19^{cd}, Ś N V B D1-4 8 12 13 (Ś D8 13 read before 19^{ab}) subst

1038* यतमानाश्च कृच्छ्रेण ततो प्रविविशुर्गुहाम् ।

[V2 3 B1 2 D4 यतमानाश्च (V3 °न) (for यतमानाश्च) Ñ V B1-3 तु, D2 3 12 तु (for च) V3 यत्रे प्र, B4 D4 पुनस्ते, B4 तत प्रा, D2 3 तत प्र, D3 तत्र प्र (for ततो प्र)]

20 ^{b}) D9-11 G2 M1 2 Ct रत्न, G1 शुभ (for शुभां) —For 20^{ab}, Ś N V B D1-4 8 12 13 subst.

1039* संप्रविश्य तदा रम्यं गृहं काञ्चनकुट्टिमम् ।

[Ñ V B2 3 ते (for सं) B3 प्रविश्य (for -प्रविश्य) Ñ2 B2 महाद्वार, B1 महारम्य, B4 गृहं रम्य (for तदा रम्य) V transp. तदा and गृहं]

—After 20^{ab}, G1 ins 1034*. —^{c}) Ñ2 V3 B2 3 राक्षस (for नैर्ऋत) Ñ1 V1 2 B1-4 D1 7 9-11 व्याघ्रा. —^{d}) D6 T1 भद्रि (for भीम). Ś Ñ1 V2 B1 2 4 D1-4 8-12 विक्रम, D13 नि स्वन (for दर्शनम्) —After 20 G1 reads 23^{cd}

21 ☞ The sequence of stanzas 21–87 (including star passages and omissions) in Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 is 22–23^{b}, 21, 35^{ab}, 36^{ab}, 24–28, 36^{c}–37, 29–30, 38–39, 31–33, 40–44^{d}, 45, 35^{cdef}, 44^{ef}, 46–49, 51, 50, 53, 52, 73–81, 54–57, 60 (Ñ V B1 2 D4 read 60 after 52), 58–59, 61–72, 82–85, 87, 86. M3 reads 21–22 after 23^{d} in marg. —^{a}) B1 D1 13 विपुल (for विकृत) Ñ V B2 भीम, B3 दृष्ट्वा (for सुप्त) D4 ते तु सुप्त महाबाहु, D4 ते तु विकृत ससुप्त (unmetric) —^{b}) B1 प्रकीर्णम् (for वि°) D3 पन्नग (for पर्वतम्) —^{c}) D9 महाकर्णं (for °निद्रं) —^{d}) D9 11 समेता (for सहिता) Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12 13 प्रसुप्त बोधयिष्यन्त (V3 °मिच्छन्त, B3 °यन्तय, D1 °यिष्य च [sic]) B4 बोधनाय प्रचक्रिरे

22 M3 reads 21–22 after 23^{d} in marg. —^{a}) D7 9-11 T2 3 Ct लोमाञ्चित, Cg as in text (for रोमा-

भीमनासापुटं तं तु पातालविपुलाननम् ।
ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ २३
ततश्चक्रुर्महात्मानः कुम्भकर्णाग्रतस्तदा ।
मांसानां मेरुसंकाशं राशिं परमतर्पणम् ॥ २४
मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च संचयान् ।
चक्रुर्नैर्ऋतशार्दूला राशिमन्नस्य चाद्भुतम् ॥ २५
ततः शोणितकुम्भांश्च मद्यानि विविधानि च ।
पुरस्तात्कुम्भकर्णस्य चक्रुस्त्रिदशशत्रवः ॥ २६
लिलिपुश्च परार्ध्येन चन्दनेन परंतपम् ।
दिव्यैराच्छादयामासुर्माल्यैर्गन्धैः सुगन्धिभिः ॥ २७
धूपं सुगन्धं ससृजुस्तुष्टुवुश्च परंतपम् ।
जलदा इव चोन्नेदुर्यातुधानाः सहस्रशः ॥ २८
शङ्खानापूरयामासुः शशाङ्कसदृशप्रभान् ।
तुमुलं युगपच्चापि विनेदुश्चाप्यमर्षिताः ॥ २९

G. 6. 37 39 · B. 6. 60 36 · L. 6. 38 38

द्वित) —^{d}) N1 D4 वि(D4 वि)श्वसत्रिवोरग, —^{c}) D9-11 श्रामयन्, T3 श्वासयन् (for त्रास^{o}) D9-11 विवि (D11 ^{o}नि)श्वासे, D5 ^{o}काय (for महाबलम्) —^{d}) D9-11 विकृत (for दृशनम्) —For 22^{cd} Ś Ñ V B D1-4 ... subst.

1040* निश्वासयन्त नि श्वासैः श्रवान पिपिशाशनम् ।

[Ñ V1 B1.4 D12 निश्वासे D4 श्वसन रिपुबल (for the prior half) D5 नि श्वासे (for श्रवान) Ś B2 D6 पिशिताशिन]

23 G3 reads 23^{ab} after 20 —^{a}) D9 घ्रन (for भीम) Ś Ñ V B D1-4 ... भीमघ्राणबल भीम —After 23^{b}, M3 reads 21-22 in marg —^{b}) B3 निवाशनम्, D1 दिपुलाशन, D5 विकृताननं (for विपुलाननम्) —After 23^{ab}, D9-11 S ins

1041* श्रयने न्यस्तसर्वाङ्गं मेरोरेखमिवान्वितम् ।
काञ्चनाङ्गदनद्धाङ्गं किरीटिनमरिंदमम् ।

[(l 1) D5 T1 G3 M3 श्रयान्, T3 M3 श्रयान (for श्रयने) —(l 2) G1 काञ्चनविस्तर्वाङ्ग (for the prior half) D10 11 निरीक्षन्तेचर्यं (for the post half)]

—Ś Ñ V B D1-4 ... om 23^{cd} —^{c}) D5 om ददृशु: —^{d}) D9-11 महाबलम् (for महाबलम्)

24 ^{a}) V1 B3 तेषा, V3 तत्र, B1 ते तु (for ततश्च) Ś Ñ2 B1 D1-4 ... राशीचक्रु (D2 ^{o}जग्मु, D4 ^{o}चक्रु) हिर्षं तं, Ñ2 M3 तथा च(M3 ^{o}तथ)कर्माङ्गनाद V3 तत ... ... हिर्षं (illeg), B3 तथोपचक्रश्च हिर्ष (unmetric) —^{b}) Ñ1 D4 स्थिता, B3 तथा (for तदा) D9-11 M1.2 कुम्भकर्णस्य चा(M1 2 तो)ग्रत —V3 om 24^{c}-25^{ab} —^{c}) Ś Ñ V1.2 B1-4 D12 भक्ष्याणां B4 D1 ... भक्षाणा, D9-11 भूताना (for मांसाना) —^{d}) Ś D12 -तर्पिणा

25 V3 om 25^{ab} (cf v l 24) —^{b}) G1 वानराणा (for वराहाणा) Ś Ñ V3 B2.3 D1.2.4.7.8.12.13 संचय —^{c}) N2 V1.2 B2-4 राक्षस (for नैर्ऋत) —^{d}) D4 भक्ष्य (for मन्नस्य) B3 राशि मानुस्यमजुत (sic) D5 स राशीमास चाद्भुता (sic) D12 राशीमन्नस्य चाद्भुतम्

26 ^{a}) Ñ1 तत्र (for ततः) —D1 om (hapl ?) from 26^{b} up to लिलिपुश्च in 27^{a} —^{b}) D9-11 मांसानि, Cg as in text (for मद्यानि) —^{d}) D11 त्रिदिवशत्रव

27 D1 om up to लिलिपुश्च in ^{a} (cf v l 26) —^{a}) Ś D8.12 लेपुश्चैव, V3 लिलिपु सु, —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 ... सुगन्धिना (for परंतपम्) —^{c}) D9-11 G3 Ct आच्छा(D9 ^{o}वर्त)यामासुर् —^{d}) D6.7 T G3 माल्यगन्धै सु, D9-11 माल्यगन्धैश्च, G1 माल्यै सुरभि —For 27^{cd}, Ś Ñ V B D1-4 ... subst.

1042* वस्त्रै प्रच्छादयामासुर्माल्ययोगसुगन्धिभि ।

[Ś V3 B1 D8.12 च छा(V3 B4 चाच्छा)दयामासु , B1 D12 प्रा(B1 आ)च्छादयामासु Ñ1 V3 B1.4 D1-4 ... माल्यसंघैश्च (Ñ1 D4 ^{o}दामि), Ñ2 V1.2 B3 माल्यग्रथै B2 माल्यैर्वेधै, V3 च (for सु)]

28 ^{a}) B1 धूप, B4 धूम (for धूप) Ñ1 D4 अथ पा V1 B1 D12 T2.3 सुगंधिं, G1.2 मनोज्ञ D4 धूपान्पापाश्च D9-11 धूपगन्धांश्च —^{b}) Ñ1 D4 परस्पर, Ñ2 B4 मनोज्ञम्, V1.2 मनोगत, B3 मनोरम, D11 परतपा (for परंतपम्) —After 28^{ab}, Ś Ñ2 V B2.4 D1-4 ... ins Ñ1 D4 cont after 1044*

1043* कुम्भकर्णं महानिद्रं बोधनाय प्रचक्रिरे ।

[Prior half = 21^{a} Ś1 D8.12 बोधयन्त (for बोधनाय) Ñ1 D4 [उ]पचक्रमु , Ñ2 V1.2 B2.3 प्र(Ñ2 om प्र [subm]) चक्रमु , D12 [उ]पचक्रिरे],

while Ñ1 D4 ins

1044* स्वेन निश्वासवातेन कम्पयन्तो महाद्रुमान् ।

Cf 31 { तस्य निश्वासवातेन आघूर्णमाणा निशाचरा । / न शेकुरग्रत स्थातुं कुम्भकर्णस्य राक्षसा । }

[D4 om l 1]

—^{c}) Ñ1 सनेदुर, Ñ2 B2 नेदुश्च, V1.2 B2.4 D1.12 ते नेदुर्, V3 D9-11 T1.2 चानेदुर् —^{d}) Ś Ñ V B D1-4 ... T M3 ततस्तत, D4 समन्तत (for सहस्रश).

29 ^{a}) Ś Ñ V B D1-4 ... शङ्खाश्च (Ñ1 D12 ^{o}श्चा-) पूरयामासु —^{b}) Ś1 सदृशोपमान्, Ñ1 D4 -सदृशांस्तथा, D5 सदृशप्रभान —^{c}) ✓ Cr तुमुले युगपच्चापि पाद,

G 6. 37. 40
B 6. 60. 37
L 6. 58. 39

नेदुरास्फोटयामासुश्चिक्षिपुस्ते निशाचराः ।
कुम्भकर्णविबोधार्थं चक्रुस्ते विपुलं स्वनम् ॥ ३०

सशङ्खभेरीपटहप्रणाद-
मास्फोटितक्ष्वेडितसिंहनादम् ।
दिशो द्रवन्तस्त्रिदिवं किरन्तः
श्रुत्वा विहंगाः सहसा निपेतुः ॥ ३१

यदा भृशं तैर्निनदैर्महात्मा
न कुम्भकर्णो बुबुधे प्रसुप्तः ।
ततो भुशुण्डीमुसलानि सर्वे
रक्षोगणास्ते जगृहुर्गदाश्च ॥ ३२

तं शैलशृङ्गैर्मुसलैर्गदाभि-
र्वृक्षैस्तलैर्मुद्गरमुष्टिभिश्च ।
सुखप्रसुप्तं भुवि कुम्भकर्णं
रक्षांस्युदग्राणि तदा निजघ्नुः ॥ ३३

तस्य निश्वासवातेन कुम्भकर्णस्य रक्षसः ।
राक्षसा बलवन्तोऽपि स्थातुं नाशक्नुवन्पुरः ॥ ३४

ततोऽस्य पुरतो गाढं राक्षसा भीमविक्रमाः ।
मृदङ्गपणवान्भेरीः शङ्खकुम्भगणांस्तथा ।
दशराक्षससाहस्रं युगपत्पर्यवादयन् ॥ ३५

⊛—ᵈ) Ś N V B D₁₋₄.₆.₁₂.₁₃ नेदुर्भुजास्तमपणा (Ñ V₁.₂ B₂.₃ D₁ °पिता ; V₃ °पिणा , D₃ °पेण)

30 ᵃ) N V₁ B₁₋₄ D₄.₅ त तदा , D₂ नेदुश्च (for नेदुर्). B₃ [आ]स्फोटयाचक्रु D₁₃ तसुरा स्फोटयामासुर् —ᵇ) D₆ च (for ते) D₁ समतव ; M₁.₂ परस्पा° (for निशाचरा) Ś D₂.₆.₁₂ चिक्ष्वेडु(D₂ °क्ष्विडु) श्चैव राक्षसा , Ñ V₁ B₃.₂ क्ष्वेडुश्चापि(Ñ₁ चिक्षिपुश्च , B₂ क्ष्वेलतश्च) समतत , V₂.₃ B₁ D₁.₃ चिक्ष्वेडु(V₃ °क्ष्विडु , B₄ °क्ष्विडु)श्चापि राक्षसा ; B₁ चिक्षीडु(m. a. so °क्षिपु)श्चापि राक्षसा , D₁₃ जहृषुश्चिक्ष्विडु राक्षसा (unmetric) —ᶜ) D₁.₃.₁₃ विबोधाय , D₄ विबोधन , D₇.₁₃ निरोधार्थं (for विबोधार्थं) —ᵈ) Ś Ñ V B₁₋₄ D₁.₂.₄.₅.₁₂.₁₃ M₁.₂ च (for ते). D₃ चुक्रुशु (for चक्रुस्ते) Ś₁ Ñ₁ B₂ D₃ T₁.₂ G₂ विपुल , D₃ परम (for विपुल) V₂.₃ D₁.₉.₁₁ स्वर (for स्वनम्)

31 ᵃ) Ś₁ Ñ V₁.₂ B₁₋₃ D₁₋₃.₆.₁₁.₁₂.₁₃ तत Ś₁ V₃ B₄ D₃ ते (for स) Ś Ñ₂ B₁ D₁₋₄.₅.₁₁.₁₃ मुरज , N₂ V₁.₂ -पणद ; B₂.₄ D₆.₈.₁₁ G₃ M₃ पणव (for पटह) —ᵇ) Ś Ñ V₂.₃ B₂.₃ D₁₋₄.₆.₁₂.₁₃ आ(D₃ सा , D₁₃ प्र)-स्फोटितक्ष्वेडि(Ñ₂ B₂.₃ °क्ष्वेलि , D₄ °क्षोभि)त , V₃ B₄ आक्ष्वेडितास्फो(B₄ °तास्फो)टित , B₁ D₉₋₁₁ सास्फोटित क्ष्वेडि(B₁ °क्षि)त , D₅.₆ S आस्फोटितक्ष्वेलित B₂.₃ D₁ सिंहनादान्(B₃ °दै) ⊛ Cg सिंहनादमित्येकवचनम् ⊛ —ᶜ) Ñ₁ B₄ G₁ द्रवत , V₃ D₁₃ भ्रमतस् (for द्रवन्तस्) G₃ त्रिदिवा , Cm g k t as in text (for त्रिदिव) Ś N V₂.₃ B₁.₃.₄ D₁.₆.₁₂ क्रमत (Ñ₁ V₂.₃ B₁ °त), V₁ भ्रमत , B₂ भ्रमत , T₃ G₁ किरत , M₃ स्फुरत , Cm g k t as in text (for किरन्त) D₁.₃.₁₃ वियदुत्क्रमत (for त्रिदिव किरन्त) —ᵈ) D₄ विहगा V₃ विनेदु (for निपेतु)

32 V₃ om 32 —ᵃ) Ś₁ D₃ T₁.₂ M₃ यथा (for यदा) Ś Ñ₁ V₂ B₁ D₁₋₄.₆.₁₂.₁₃ तु ते स , V₃ भृशस्तैर् B₄ तु वेस्तैर् , D₅₋₁₁ T₂.₃ M₃ Cg भृशार्तैर्(D₁₁ °र्तै), Cgp as in text (for भृशं तैर्) —ᵇ) B₂ विबुधे (for बुबुधे) D₄ न गुस (sic) —ᶜ) B₂.₄ D₁₋₃.₁₂ T₃ तदा (for ततो) Ś₁ Ñ₁ V₁.₂ B₁₋₃ D₃.₄.₆ (reads in marg up to ᵈ) ₙ.₁₁ G₁ Ct भुशुण्डीर्(G₁ °डी), Ś₁ Ñ₁ D₈.₁₂ भुसुण्डीर्(D₁₂ °डी), B₁ भुषण्डीर् , D₁.₁₃ भुशुण्डी (D₁₃ °ण्डीर्), D₃ मुषण्डी , D₆ भुसुण्डीन् , D₇ भृशुण्डी ; T₁ Cr m g k मुसु(Cr k °शु)ण्डी , T₃ मुशुण्डी , G₃ मुसण्डीर् , M₃ मुशुण्डीर् ; M₃ मुसुण्डीर् , k (ed) भुसुण्डीन् Ś D₁ मुसुलानि , N₁ B₁.₂ मुषलानि ; D₁₋₃.₁₁.₁₃ मुसलानि Ś Ñ V₁.₂ B₂.₃ D₁.₆.₁₁ चैव , B₁.₄ शूलान् , D₃.₉ शूरा , D₁₃ योधा (for सर्व) —ᵈ) B₁.₃ B (ed) न (sic) (for ते)

33 ᵃ) D₆ शैलैश्च (for त शैल) B₄ शूलशैल (for शलशृङ्गैर्) Ś D₃ मुसुलैर् , Ñ₁ D₁₋₄.₁₀.₁₁.₁₃ मुषलैर् —ᵇ) Ś D₆.₈.₁₃ वृक्षैस्तलैर् , V₃ D₉₋₁₁ वक्षस्तले , B₃ D₇ वक्षस्तले (for वृक्षैस्तलैर्) B₂ om (hapl) मुद्गर B₄ om च —ᶜ) G₁ मुख प्रसुप्त —ᵈ) B₃ ततो , G₁.₃ M₃ तथा (for तदा)

34 Ś Ñ V B D₁₋₄.₆.₁₂.₁₃ read 34 after 1037* —ᵃ) Ś V₃ B₃.₄ D₄.₆.₁₃ निश्वास M₁.₂ वेगेन (for -वातेन) —ᶜ) B₁ ये , B₃ ते , G₃ च (for ऽपि) D₉₋₁₁ कुम्भकर्णस्य (for बलवन्तोऽपि) —ᵈ) Ś Ñ V B D₁₋₄.₁₂.₁₃ तदा , D₃ तथा , D₄ G₃ पुन (for पुर) D₉₋₁₁ स्थातु शेकुर्न चाग्रत

35 ᵃ) Ś V₁.₂ B₁ D₁.₃.₅₋₁₀.₁₃ T₃ M₃ Cm g t परिवि(D₁₃ °ह)ता , N V₃ B₃ D₃ परिवृ(V₃ °ग)ता , D₄ ते वहता , D₆ प्रवृत्ता (for ऽस्य पुरतो) D₃ ततस्त स्थापविश्वा , B₂ जलदा इव ते नेदु —ᵇ) D₁₃ भीमदर्शना , M₁.₂ °कर्माण (for °विक्रमा) D₄ राक्षसैर्भीमविक्रमै ⊛ Ct 'तत प्रवृत्ता गाढ राक्षसैर्भीमविक्रमै' इति पाठे पाठ ⊛ —ᶜ) Ś B₁ D₃.₆.₁₂ T₂.₃ मृदङ्गान् (for मृदङ्ग) Ñ₁ V₁ D₃.₄ D₇ भेरीपणवान् , Ñ₂ V₂ D₄ भेरीपटहान् , V₃ B₄ पटहान्भेरी (for -पणवान्भेरी) —ᵈ) V₃ B₃ -कुम्भमुखास्त D₆.₇ T₃ G₃ M₂.₃ तदा (for तथा) Ś Ñ₁ V₁.₂ B₁.₂ D₁₋₃.₁₂.₁₃ शङ्खान्क्रु(Ñ₁ शाङ्कि कु)म्भमुखास्तथा ,

नीलाञ्जनचयाकारं ते तु तं प्रत्यबोधयन् ।
अभिघ्नन्तो नदन्तश्च नैव संविविदे तु सः ॥ ३६
यदा चैनं न शेकुस्ते प्रतिबोधयितुं तदा ।
ततो गुरुतरं यत्नं दारुणं समुपाक्रमन् ॥ ३७
अश्वानुष्ट्रान्खरान्नागाञ्जघ्नुर्दण्डकशाङ्कुशैः ।
भेरीशङ्खमृदङ्गांश्च सर्वप्राणैरवादयन् ॥ ३८
निजघ्नुश्चास्य गात्राणि महाकाष्ठकटंकरैः ।
मुद्गरैर्मुसलैश्चैव सर्वप्राणसमुद्यतैः ॥ ३९
तेन शब्देन महता लङ्का समभिपूरिता ।
सपर्वतवना सर्वा सोऽपि नैव प्रबुध्यते ॥ ४०
ततः सहस्रं भेरीणां युगपत्समहन्यत ।
मृष्टकाञ्चनकोणानामसक्तानां समन्ततः ॥ ४१

G 6. 37. 47
B 6. 60. 48
L 6. 38. 46

N3 B2 D4 शतसाहस्रनि(B2 °नि)स्वनात् —e) Ś N1 V B1–4 D1–3.5.6.8.13.14 T3 G1.2 M1.2 Cg सहस्राणि Ñ2 दश रक्ष सहस्राणि B1 D4 दशसाहस्ररक्षांसि —f) D7.10.11 T2 G3.3 M पर्यवारयत(T3 M3.6 °यन्), D9 पर्यवादयत्, G1 पर्यपातयन्, Cg as in text (for पर्यवादयन्) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 जघ्नुर्भीमपराक्रमा —After 35, Ś N V B D1–4.8.12.13 ins

1045* राक्षसाना सहस्रं च शरीरऽस्य व्यधावत ।

[Ś N1 B4 D1–4.8.12 तु (for च) Ś N1 D1.13 परि धावति V3 B1 D1.12 [ऽ]स्य प्रधावति B1 D2.3 म(D3 स) प्रधावति, B3 D4 पर्यधावत (for ऽस्य व्यधावत) B2 शरीरेऽभ्य प्रधावत (for the post half)]

—Then Ñ2 B2 cont 1050*

36 a) Ś N1 V B D1–4.8.12.13 G1 M3 चयाकारा (D4 °र) N2 नीलाचलचलाकारा —b) Ś N V B D1–4.12.13 कुम्भकर्णसमीपगा (V3 B1 °त) —After 36ab, M3 reads 38cd —D6 om 36cd —c) D7 भाभिघ्नतो —d) D3 [पु]त्र D5 च (for स) D9–11 न च सबुबुधे तदा; T1.2 नैव सबुबुधे च सः —For 36cd Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst

1046* बिभिदुश्चास्य गात्राणि सन्तोऽथ व्यनदंस्तथा ।

[N V1.2 B1–3 D1.13 बिभ्युदुः, D4 विन्यधुः (for बिभिदुः) N1 B1 भिन्नन्ति N2 B1 शक्तोभि, V3 भिन्नतोमि (hypm) D4 क्षतानि, D4 घूतश्च (for सन्तोऽथ) N V2 B1.4 D1.13 तदा (for तथा) V1 भिन्नतोपि न सदा, V2 भिन्नो विविधांस्तथा B2 भिन्नतोऽभ्यनदंस्तदा, B4 क्षतापि च न विव्यधुः D1.13 क्षतापि(D13 °पि)व्यथयंस्तदा D3 क्षतास्ते च बुभिदुः (for the post half)]

37 a) D3 चैनं, D7 चैन (for चैनं) G1 M3 शक्ताश्च (M3 °स्त) (for शेकुस्ते) —For 37ab Ś N V B D1–4.8.12.13 subst

1047* अथ तिद्रा न शकुस्ते तस्योत्थाप राक्षसाः ।

[Ś1 प्रतिबोधाय V1 तस्य बोधाय V3 स्मृत (for राक्षसा)]

—B1 om 37cd —d) N2 D1 स(D4 च)मपाक्रमन्, G1 समुपाक्रमा (sic) N2 V1 B1 चक्रुस्त प्रति(B2 पार)बोधने

38 a) N1 V2.3 B1.4 D4 उष्ट्रान्हयान् D5 उष्ट्रानश्वान् (by transp) Ñ1 D4 तथा (for खरान्) Ś V1 B1 D1–3.8.12.13 उष्ट्रान्महान्हयान्नागान्(D13 °न्नागैर्) Ñ2 B2 उष्ट्रान्नागान्हयान्क्रोधात् —b) Ś1 Ñ1 D13 कशा, B4 –कर (for –कशा) B2 दशनखाङ्कुशैः —M3 reads 38cd after 36ab —c) B1 भासान्, D13 शृङ्ग (for शङ्ख) M3 मृदङ्गपणवान्भेरी (= 35c) —d) B2.3 सर्वं (for सर्वं) M1.2 अनादयन्

39 a) D4 निर्जघ्नुः B4 पात्राणि (for गात्राणि). —b) B4 महाग्न्य , G1 महाकार्य (sic) (for °काष्ठ) Ś B4 D3.8.12 G2 –कटक(G2 °क)रै , B1 –वरदकै D1(sut lin also) कटाग्रै , D3.13 –कटुकै , D7.8 –कटकरै (D9 °कै), L(ed) –काष्ठकै (subm) (for –कटकैः) Ñ1 महाकटककटकै , Ñ2 V1.2 B2.3 महद्भि कूट-मुद्गरै , V3 महाकाष्ठैः सकटकैः , D4 महाकण च कणकैः (sic) —Ś D3.12 om 39cd —c) Ñ2 V1.2 B2.3 पट्टिशैर् (for मुद्गरैर्) Ñ1 B1–3 D1.3.4.13 मुसलैश् D4 transp मुद्गरैर् and मुसलैश्, Ñ2 B4 D7.9–11 G1 [अ]पि (for [च]व) —d) N2 प्राणैः (for प्राण) D5 –समुद्यमैः

40 a) B1 तत (for तेन) D7.9–11 नादेन (for शब्देन) —b) Ś Ñ2 V2.3 B1 D1.8.12 स(Ñ2 V1.2 सा) परिपूरिता Ñ1 B2.3 D1–4.13 स(Ñ1 B2 D4 सा, B3 च)प्रतिपूरिता, D4 समभिपूरिता, D7.9–11 सर्वा प्रपूरिता —c) N1 D1 कृत्स्ना (for सर्वा) —d) D7 T2.3 G1 प्र(T3 न्य)बुध्यत (for प्रबुध्यते) Ś V3 B1.4 D1–4.8.12.13 स च(Ś D3.12.13 तु) नैव न्य(B1 D9 प्र)बुध्यत; N1 न च स प्रतिबुध्यत, Ñ2 V1.2 D4 न च स(D4 से) प्रत्यबुध्यत, B2 नासौ प्रत्यबुध्यत B3 न च प्रत्यवबुध्यत ※ Cg प्रबुध्यते प्राबुध्यत ※

41 a) B1.2 D1.4 सहस्र D7.9–11 ततो भेरीसहस्रं तु —b) Ś2 D1 M3 समवादत, V3 समहन्यत, D2 समवादयन्, D13 M1.2 सहमन्यत (meta) —c) D4 मृष्ट , D13 तुष्ट (for मृष्ट) V3 B2 D4 काणा(D4 °णा)नाम् (for –कोणानाम्) ※ Cr मृष्टकाञ्चनकोणानां मृष्टकाञ्चननिर्मिता कोणा वादनदण्डा यासां तासां भेरीणां सहस्रमित्यर्थः । आर्ष समास ※ —d) Ś D3.6.8–10 M3 Cr (m g) असक्तानां, Ś1 समातक, V3 सदा युक्त V1.2 B2 तदाशक, B1 भासक च, B2 असक्तिक (sic) D7 आसक्तानां, D13 स विनीनां

G 6. 37. 48
B 6. 60. 49
L 6. 38. 47

एवमप्यतिनिद्रस्तु यदा नैव प्रबुध्यत ।
शापस्य वशमापन्नस्ततः क्रुद्धा निशाचराः ॥ ४२
महाक्रोधसमाविष्टाः सर्वे भीमपराक्रमाः ।
तद्रक्षो बोधयिष्यन्तश्चक्रुरन्ये पराक्रमम् ॥ ४३
अन्ये भेरीः समाजघ्नुरन्ये चक्रुर्महास्वनम् ।
केशानन्ये प्रलुलुपुः कर्णानन्ये दशन्ति च ।
न कुम्भकर्णः पस्पन्दे महानिद्रावशं गतः ॥ ४४

(sic) T3 G1 M3 आहयानो (for भ्रमकाता) ॐ Cr आसन्नाता समन्तत इति पाठ ॐ

42 ᵃ) Ñ1 V3 D1-4 स (for तु) —ᵇ) D6 f3 तथा (for यदा) Ś Ñ2 V1 B1 3 4 D1-3 5 8 11 T2 व्यबुध्यत V3 B2 D5 6 T1 G M1-3 प्रबुध्यत (for प्रबुध्यत) D4 यदा न प्रतिबुध्यते, D13 स यदा नैव बुध्यत —ᶜ) D6 स्वापस्य (for शापस्य) Ś Ñ1 V B1-3 D1-3 7 12 14 G (ed) L (ed) शापवश्यतया (Ś B2 D8 9 13 °स्तथा, G (ed) °स्तत्र, L (ed) °स्तथा) सुप्तम्, Ñ1 शापसुप्ततया रक्षम्, B4 सोपसम्यतया सुप्तम्, D4 सोर्ये सुप्तस्स तत् रक्षम् (sic) —ᵈ) Ś Ñ2 V1 3 B1 D8 12 G1 3 M6 तदा (for तत)

43 ᵃ) Ś Ñ2 V1 2 B D1-3 5 6 13 तेन तु कोप, Ñ1 D3 13 तत क्रोध, V3 D4 7 9-11 तत क्रोध (for महाक्रोध) —ᶜ) Ñ1 D4 ततो विबोधनार्थाय, D13 तद्रक्षो बोधयिष्यन्तु —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B D2 3 4 5 13 14 अन्य (for अन्ये) D13 पराक्रमम् (sic) (for पराक्रमम्)

44 ᵃ) Ñ1 V3 D1 भेरीं D3 समाजघ्नुः (sic) —ᵇ) B1 D3 चक्रुरन्ये (by transp) Ś D3 13 पराक्रम, V3 B1 4 D1 महास्वनान् (V3 °मान्) (for °स्वनम्) —ᶜ) Ñ1 D4 च (Ñ1 om [subm]) लुलुपु (for प्रलुलुपु) Ś V3 D1 5 12 13 केशानस्य (D12 °प्या) लुलुपु (V3 °न्च)न्ये, Ñ2 V1 2 B3-4 D3 केशान्लुलुं (B3 4 °लुलु)लुरन्ये च (B4 तु) B1 केशान्यास्ववकर्षान्ये (sic) D1 केशान्यपास्तजखान्ये (sic) —ᵈ) Ñ1 D1 3 7 9-11 13 M2-3 कर्णान् Ñ2 B1 4 D2 पस्पादिरे, Ñ2 V1 3 सयापुदन्, D4 T1 G2 ददहिरे (for दशन्ति च) B3 तथा चान्येऽभ्यदारयन् ॐ Cg दशन्ति अदशन् ॐ —After 44ᶜᵈ G1 ins

1048* रोमाण्यन्येऽस्य गात्रेभ्यो लुलुपुर्नक्तपंभा ।

—Then G1 cont Ñ2 B2 D3-7 9-11 T G2 3 M ins after 44ᶜᵈ

1049* उदकुम्भशतान्यन्ये समसिञ्चन्त कर्णयो ।

[D5 अथ कुम्भ T2 उदकुम्भ (sic) Ñ2 B2 सहस्र तु (D2 च) D5 6 T2 G1 3 M शतान्यत्र Ñ2 B2 कर्णयो संपतिः (B2 परिपे)च्चरे (for the post half)]

—D13 G2 M2 3 6 om 44ᵉᶠ —ᵉ) D7 प्रास्पन्दत्, G1 पस्पन्द (for पस्पन्दे) Ñ2 B2 प्रास्पन्दत (B2 नाकस्पन्दे) च राक्षसु —For 44ᵉᶠ Ś Ñ1 V B1 (marg) 3 4 D1-4 8 12 subst, Ñ2 B2 cont after 1045*

1050* कुम्भकर्णस्तदा सुप्तो नैव समप्रबुध्यत ।

[Ñ2 V1 2 B3 4 प्रसुप्तोसो, V3 B4 तथा सुप्त (for तदा सुप्तो) D2 [प]त (for [प]व) Ś Ñ2 D8 12 न चैव प्रत्य (D12 °ति) बुध्यत, Ñ2 V1 2 B3 4 न तथा (B2 °त्रा)पि व्यबुध्यत V3 तत्रा नैव बुध्यत (for the post half)]

—Thereafter D3 reads 47ᵃᵇ

—After 44 B3 ins, B3 cont after 1056* D1 ins after 46

1051* ततोऽधिगम्य ते सर्वे रावणं प्रणतास्तदा ।
निवेदयन्ति राजानं सर्वे प्राञ्जलयस्तदा ।
कुम्भकर्णविबोधार्थं नानाप्रपितवास्तदा ।
न वयं सहिता सर्वे प्रबोधार्थं महाबलम् ।
भेरीशङ्खप्रणादैश्च बोधितो न व्यबुध्यत । [5]
ततोऽस्माभि दारैः सर्वैस्ताडितः मुद्गरैः ।
उदकुम्भसहस्राणि कर्णयोः पूरितानि च ।
तथापि न प्रबुद्ध स समनुज्ञातुमर्हसि ।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा क्रोधाविष्टः स रावण ।
आज्ञापयत संक्रुद्धो यथोपायं प्रबुध्यताम् । [10]
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा पुनरागम्य राक्षसा ।
आजग्मुर्मुसलैर्वारैः राक्षसा राजशासनात् ।
बोधयिष्यन्तस्तद्रक्षो न च तस्य क्षणाभवत् ।
समवापीक्र्या सर्व सहस्र पुनरेव च ।

[(l 1) D1 [ऽ]भिगम्य B3 सर्वे त (by transp) —D1 om (hapl) l 2 —(l 3) B3 निबोधार्थं, D1 प्रबोधार्थं B3 1 अस्मानाज्ञापितो भवान् (for the post half) —(l 4) D1 महाबल —(l 5) B3 नावबुध्यते, D1 [ऽ]पि न बुध्यते —(l 6) B3 पूर्व (sic) D1 पुन (for दारै) B3 तर्जित D1 ताडित (for तर्जित) —(l 8) B3 त्वमनुज्ञातुम् (for समनु°) —For l 7-8 D1 subst

1051(A)* उदकुम्भसहस्रैस्तु कर्णयो समपूरित ।
न तथापि प्रबुद्धा न समानु स्मिमर्हसि ।

(l 10) B3 तद्रक्षो D1 ताम्राक्षो (for संक्रुद्धो) B3 प्रबोध्यतां —(l 12) B3 बाहुशालिन (for राजशासनात्) D1 आजग्मु गौडभूपो राक्षसाविष्टाजनाद —(l 13) B3 बोधयिष्यति D1 विबोधयन्तु D1 क्षणा (for क्षणा) —D1 om l 14 —(l 14) B3 समवाय कृता]

—B3 further cont G1 ins after 47ᵃᵇ

1052* राक्षसानां सहस्राणि शरीरेऽस्य प्रचक्रिरे ।
कुम्भकर्णं न सबुद्ध सुप्तसर्वांसमन्वित ।
बोधयन्ति सहस्राणि राक्षसानां प्रबोधकाः ।

[(l 1) G1 विनेदुश्च (for राक्षसानां) —G1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l. 3]

—Thereafter B3 G1 cont 1054*

अन्ये च बलिनस्तस्य कूटमुद्गरपाणयः ।
मूर्ध्नि वक्षसि गात्रेषु पातयन्कूटमुद्गरान् ॥ ४५
रज्जुबन्धनबद्धाभिः शतघ्नीभिश्च सर्वतः ।
वध्यमानो महाकायो न प्राबुध्यत राक्षसः ॥ ४६
वारणानां सहस्रं तु शरीरेऽस्य प्रधावितम् ।
कुम्भकर्णस्ततो बुद्धः स्पर्शं परमबुध्यत ॥ ४७

G 6 37 63
B. 6 60. 55
L. 6 38 62

45 ^{a}) Ñ1 V B1-4 D1.4.13 M1.2 तु (for च) Ś Ñ1 D1.8.12 तत्र (for तस्य) —^{b}) Ñ V1.2 B2.3 D4 महत (B2 महद) कूटमुद्गरान् —^{c}) Ñ1 V1.2 B2.3 D13 गात्र च, V3 पार्श्वेषु (for गात्रेषु) —^{d}) Ś D8.12 ताडयञ्जोर्द्(Ś1 °तोद्) घस्तदा(Ś2 °धा), Ñ V1.2 B2.3 D4 निर्दया समपात- (V3 B2 °ताद)यन्, V3 B1.4 D1-3.12 निर्दय समताडयन् ※ G3 पातयन् अपातयन् ※—After 45 D13 ins 1055*.

46 D13 om 46-47^{b} D3 ins l 1 and l 2-16 of 1055* before and after 46 respy. —^{a}) D9 कचित्रज्वा बधनानि (sic), G1 रज्जुबध च चक्रुस्ते. —^{b}) D5.9-11 G1 M2 सर्वेश (for सर्वत) —For 46^{cd}, Ś Ñ V B1-3(m) D1-4.5.12 subst

1053* रज्जुजालावनद्धाभिर्घातनीभि समन्तत ।

[B2 वह्निज्वाला (for रज्जुजाल) D4 -जालैश्च (for जाल) Ñ2 विनद्धाभिर्, V2 -[अ]वलद्धाभि, B4 -[अ]नुबद्धाभिर्, D2 [अ]वबद्धाभि —V3 om from the post half up to 47^{a} Ś D12 घातनीभि (for घातनीभि) B1 D1.3 च सवश (B1 °त), B3 च समतत (hypm) (for समन्तत) B2 (m also) बहुजाज्वलनयी राशीश्च समतत]

—^{c}) T2 मुध्यमानो, G (ed) L (ed) बध्यमानो Ñ2 D4 महामायो (for °कायो) —^{d}) D1 चाबुध्यत, T2.3 M3 प्रबुध्यत —After 46, Ñ1 V1.2 ins while B2 G1 cont after 1052*

1054* अथ क्लिष्टेषु रक्ष सु कालेन महता सने ।
स्वबदाद्यभिघातेन प्रत्यबुध्यत राक्षसा ।

[(l 1) V3 om अथ B2 क्षीणेषु (for क्लिष्टेषु) —V1.2 om l 2 —(l 2) G1 सशरीराभिघाताद्वे (for the prior half) B2 G1 कुम्भकर्णो वि(B1 न्य)बुध्यत (for the post half).]

—After 46 D1 ins 1055* D3 ins 1051*

47 D13 om 47^{ab} (cf v l 46) V3 om 47^{a} (cf. v l 1053*) Ñ1 D1 om 47^{ab} D3 reads 47^{ab} after 1050* —^{a}) Ś Ñ2 V1.2 B1.3.4 ततो नाग, G1.2 वानराणा(metr) (for वारणाना) T1 damaged for सह B2.3 D4-7.9-11 T G M3 च (for तु) —^{b}) Ś B2 D8.12 समधावति, Ñ2 V L1.2 D3.4 (ऽ)स्य प्रधावत, B3 पर्यधावत, L (ed) सन्धावत (for ऽस्य प्रधावितम्) —After 47^{ab}, Ś Ñ2 V B D3.4.8.12 ins, while D1.3(ins l 1 and l 2-16 before and after 46 respy) ins, after 46, D13 ins after 45(owing to om.)

1055* स मृध्यमानोऽपि तथा न चाबुध्यत राक्षस ।
त राक्षसास्तत शिखाश्चक्रुरन्य पराक्रमम् ।
प्रमदाश्चाह्वयामासु सुरूपमणिकुण्डला ।
नागराक्षसकन्याश्च तथा गन्धर्वयोषित ।
मनुजाना दुहितर किनराणा तथैव च । [5]
प्रविष्टा भवन रम्य तप्तकाञ्चनकुट्टिमम् ।
ता स्त्रियो गीतवादित्रै कुम्भकर्णमिव स्थिता ।
दिव्या दिव्याम्बरधराहारैर्धूपेन भूषिता ।
दिव्यगन्धा सुगन्धाश्च क्रीडन्ति भवनोत्तमे ।
ताश्च सर्वा विशालाक्ष्य सर्वा काञ्चनसप्रभा । [10]
सर्वा रूपगुणोपेता सर्वाभरणभूषिता ।
सर्वा विस्तीर्णजघना सर्वा पीनपयोधरा ।
सर्वा कमलपत्राक्ष्यो नीलकुञ्चितमूर्धजा ।
तासा नूपुरशब्देन मेखलाना स्वनेन च ।
गीतवादित्रशब्देन स्वरेण मधुरेण च । [15]
दिव्यैनैव च गन्धेन स्पर्शन विविधेन च ।

(D1 om l 1 —(l 1) B2 अबुध्यमाणो (sic) (for स मृध्यमानो) Ñ2 V2 [ऽ]पि तदा, D2 ह्रतीमिर् (sic) (for ऽपि तथा) Ś D2.8.12.13 स मृ(D13 समृध्य)मानोपि तदा (for the prior half) Ś Ñ2 V2 D2.4.8.12 प्रा(D2 प्र)बुध्यत —(l 2) Ś D8.12,13 तदा V1 तथा (for तत) B2 शिखास्, D2 चिताश् (sic) (for शिखाश्) D4 अन्य चक्रु (by transp) —(l 3) B1 om from the post half up to the prior half of l 4 V1.2 B2 D4 सुदृष्ट —(l 5) B1 दुहितरश्च (hypm) D4 तथा काया —After l 5 V2 reads l 8 —(l 6) Ś D8.12 गुरुम् V3 दिव्य B1 पुण्य D4 तस्य (for रम्य) D4 -कुडल (for -कुट्टिमम्) —(l 7) V2 B2 गीतवादित्र Ś D8.12 कुर्वन्त्यो गीतवादित्र (for the prior half) —(l 8) V1.2 B2 D2 दिव्या दिव्याम्बरधरा V3 दिव्याश्च दिव्याम्बरधरा B2 दिव्या दिव्याम्बरधरा B3 दि माल्यधारिण्या (for the prior half) Ñ2 तथैव V2 स्वेण (sic) (for धूपेन) —D2 om (hapl ?) l 9-11 D3 om l 9 —(l 9) Ś B1 D8.12 दिव्यगन्ध (B3 °धै) D12 दिव्यगन्धानुगन्धाश्च (for the prior half) Ś Ñ2 B4 D4.8.12.13 क्रीडन्त्यो L (ed) चिक्रीडुर् —V3 om l. 10-13 —(l 10) B4 om च (subm) V3 तम (for सर्वा) V1 B1.2 सुप्रभा D2.13 सुप्रभा D4 सनिभा (for सप्रभा) —D4 om (hapl) l 11 —(l 11) Ś D8 सव (for सर्वा) B1 D13 सर्वा भूषण (for भर्वाभरण) —(l 12) B2 सव (for सर्वा) —(l 14) Ś D12 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 16 V2 तु (for च) Ñ2 B2 वलनाना स्वनेन (B2 रवेण) च (for the post half) —D13 om (hapl)

G 6 37 a
B 6 60 56
L 6 38 63

स पात्यमानैर्गिरिशृङ्गवृक्षै-
रचिन्तयंस्तान्विपुलान्प्रहारान् ।
निद्राक्षयात्क्षुद्भयपीडितश्च
विजृम्भमाणः सहसोत्पपात ॥ ४८
स नागभोगाचलशृङ्गकल्पौ
विक्षिप्य बाहू गिरिशृङ्गसारौ ।
विवृत्य वक्त्रं वडवामुखाभं
निशाचरोऽसौ विकृतं जजृम्भे ॥ ४९
तस्य जाजृम्भमाणस्य वक्त्रं पातालसंनिभम् ।
ददृशे मेरुशृङ्गाग्रे दिवाकर इवोदितः ॥ ५०
विजृम्भमाणोऽतिबलः प्रतिबुद्धो निशाचरः ।
निश्वासश्चास्य संजज्ञे पर्वतादिव मारुतः ॥ ५१

l 15 —(l 16) Ñ2 B3 नर (by transp) B1 [अ]गस- D1 [व]न श्रु (for [प]न च)]

—Thereafter B3 cont

1056* बोध्यमानो महाकायो न प्राबुध्यत राक्षसः ।
ततो रथ सहस्रं तु शरीरे पर्यधावताम् ।
अक्लमन्तु रथा स्तु कालेन महता नरे ।
यत्कुम्भसहस्र तु कर्णयो र्मापासेयते ।
प्रास्पन्दत च राक्षस्तु महानिद्रागतो गतः । [5]

[For l 4 and 5 cf l 2 of 1054* 1049* and 44ef respy]

—Then B1 cont 1051*

—After 1055*, D1 cont

1057* स्वरमनादगीतेन प्रत्यबुध्यत राक्षसः ।

—After 47ab G1 ins 1052* (followed by 1054*)
—B3 om 47cd —c) D7 8-11 तत्र (for ततो) D10 11 क्रुद्धा (for क्रुद्ध) —d) D1 पर्यवसंन् Ñ1 D6 8 9 समभ्यत (for प्राबुध्यत) —For 47cd Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-3 5 10 12 subst

1058* विबुद्ध कुम्भकर्णोऽसौ भीमाक्षो भीमदर्शन ।

[B4 बुद्धे (for विबुद्ध) V B2 3 न (for र्णो) B1 om (hapl) भीमाक्षो B1 D1 3 विक्रम (for दर्शन) Ś Ñ2 D2 3 12 भीमो (Ś1 °म) भीमपराक्रम (for the post half)]

48 G (ed) om 48 —a) Ñ1 V B3-4 D4 12 हन्यमानो G2 घात्यमानो, Cg as in text (for पात्यमानैर्) Ñ1 D1 कल्पैर् (for वृक्षैर्) Ś D1-8 9 12 L (ed) स हन्यमानश्च महद्रु (D1 °हार L (ed) °द्रीम) वृक्षैर् (D4 महामहार्दैर्) Ñ2 स हन्य * * * * * * * * * द् (illeg) —b) B2 न चिन्तयन् (for अचिन्तयन्) Ś Ñ2 B1 D3 8 12 तुमुल Ñ2 V1 2 B3 अतुल, D1 सुमहा, D4 T1 2 M1 विपुल, M1 3 विविधान् (for विपुलान्) D1 12 माचतयानस्तुमुलाल्प्र(D11 °लप्र)हारान्, D4 आचिन्त्य नाना सुबलप्रहारान् —For 48ab B1 subst

1059* स बध्यमानोऽपि महाप्रवृद्ध
नं चिन्तयामास महाप्रहारान् ।

—c) Ś D1 3 8 12 सुदारुण ; Ñ V B2 4 क्षुत्परि B1 दरेदित (for क्षुद्भय) Ñ1 सन् (for च) B1 निद्राक्षयात परिपूरिताक्षो, D1 निद्राक्षयात्क्षा च निपीडितात्म, D11 निद्राक्षयात्कामबलप्रपीडितो —d) D1 स (for वि)

49 a) D7 10 11 जितवत्र , Cg as in text (for गिरि शृङ्ग) D1 कल्पौ, T2 सारौ (sic) Cg as in text (for -सारौ) —For 49ab, Ś Ñ V B D1-4 11 12 13 subst

1060* महाभुजौ वासुकितक्षकाभौ
विक्षिप्य वीरो गिरिशृङ्गसारौ ।

[(l 1) Ś1 [आ]रथौ Ñ2 -[ज]घनौ (for -[आ]भौ) B1 D1 तक्षकसंनिकाशौ V2 तक्षकवासुकिभाव्(sic) —(l 2) Ñ B2 3 D1 विक्षिप्य, V2 2 अक्षिप्य Ñ V1 2 B2 3 D4 वृत्ते, B1 4 D3 13 वीरौ (for वीरो) V2 वृत्तौ (for सारौ)]

—c) B1 विवृत्य, D1 M1 विवृत्त , T1 * * त्य (damaged) (for विवृत्य) D1 मुखाव(sic) (for मुखाभ) —d) D7 निशाचरेन्द्रो Ś D2 13 विजृम्भत्, B1 व्यजृम्भत् , B4 विजृम्भे (sic), D1 T1 G1 M विजृम्भे (sic), D2 जजृम्भ (for जजृम्भे) Ñ V B2 3 D7 8 12 निशाचरेन्द्रो (D13 °रश्चो) विकृतं व्य(V1 2 D1 वि)जृम्भत्(V2 B1 3 D11 °भत)

50 a) Ś B1 D2 3 8 12 स(B3 वि, D2 त (sic) D2 [प्र]व)जृम्भमाणस्य, Ñ V B2 4 D1 4 तज्जृम्भमाणस्य, D6 जृम्भमाणस्य , T1 G1 चा(G1 वा)जृम्भमाणस्य , Cm g k t as in text (for जाजृम्भमाणस्य) B1 विजृम्भमाणस्य तस्य, G1 तस्या जृम्भमाणस्य ※ Cg जाजृम्भमाणस्य । यद्वा जृम्भणस्य पृष्ठवृत्तिरस्मदापस्तरीयाः इत्यादौ जाजृम्भमाणस्य ※ —c) B2 3 ददृशुः, D1 3 ददर्श (for ददृशे) B1 शिखरे, D1 शृङ्गाते —d) Ś Ñ V B2 3 D1 4 8 11 दिवाकरमिवोदि(Ñ1 V2 B1 °दि)त

51 a) Ñ1 D1 2 7 9-11 T G2 3 M1 2 3 स जृम्भमाणो —b) D9-11 G1 प्रबुद्धस्तु, Cg as in text (for प्रतिबुद्धो) Ś V1 B1 D3 12 प्र(Ś B1 प्रा)बुध्यत स(B1 om [subm]) राक्षस , Ñ V1 2 B2-3 D1-4 13 प्रत्य(V1 °ति)बुध्यत राक्षस , D1 प्रबुद्धो रजनीचर —c) Ś B1 4 D1 3 10 11 13 नि श्वासस्, D4 श्वासस्तु Ñ2 V1 2 B2 3 नि(B1 3 नि) श्वासाश्चास्य सजज्ञु —d) Ś V1 B1 4 D1 2 3 11 13 स(D13 सो)वतक इवा(Ś1 V1 D2 12 °नि)ल , Ñ1 D2 4 संवर्त इव मारुत (D1 चानिल , D4 पावक) G2 पर्वता * * * * त (damaged)

रूपमुत्तिष्ठतस्तस्य कुम्भकर्णस्य तद्बभौ ।
तपान्ते सबलाकस्य मेघस्येव विवर्षतः ॥ ५२

तस्य दीप्ताग्निसदृशे विद्युत्सदृशवर्चसी ।
ददृशाते महानेत्रे दीप्ताविव महाग्रहौ ॥ ५३

आदद्बुभुक्षितो मांसं शोणितं तृषितोऽपिबत् ।
मेदःकुम्भं च मद्यं च पपौ शक्ररिपुस्तदा ॥ ५४

ततस्तृप्त इति ज्ञात्वा समुत्पेतुर्निशाचराः ।
शिरोभिश्च प्रणम्यैनं सर्वतः पर्यवारयन् ॥ ५५

G. 6. 37. 83
B. 6. 60. 64
L. 6. 38. 81

52 V3 om. 52^{ab} —^b) B3 शिलशृङ्गस्य (for कुम्भकर्णस्य). Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 समभौ —^{cd}) B2 D1 उपाते (for तपान्ते). Ś Ñ V B1.3.4 D1.2.8.12.13 L (ed.) उषां(Ś2 Ñ1 D1.13 तपा, B4 D2 कल्पा, L [ed.] तापा)न्ते सर्वलोकस्य (for ^c). Ñ V1.2 B2 विद्यतो, B4 D1.12 विवर्षिण. D3 विद्यत, G M2 सविद्युत (for विवर्षत). D5 घनस्येवाभिवर्षत (for ^d). D6.7.10.11 T2.3 युगान्ते सर्वभूतानि कालस्येव दिध(T3 °ह)क्षत. —After 52, Ñ V B2 D3.4.12 ins. 1067* while G1 ins.

1061* तत पर्वतसकाश उत्पतन्समुदैक्षत ।

53 ^a) D4 M2 (अ)ग्निदीप्ति, D9-11 T2 G1 [अ]ग्नि दीप्त (by transp.) (for दीप्ताग्नि). ※ Cr. तस्याग्निदीप्त सदृश इति पाठ । , Ct. अग्निदीप्तसदृशे दीप्ताग्निसदृशे ※ —For 53^{ab}, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst.

1062* दीप्तताम्रास्यजिह्वस्य विद्युत्सदृशपक्ष्मणी ।

[B1-3 D3 -ताम्राक्ष- (for -ताम्रास्य-). D4 दीप्तताम्रसमा जिह्वा (for the prior half). B3 D3 पक्ष्मण (for पक्ष्मणी). B1 विद्युत्समप्रकाशिनी (for the post. half).]

—V3 om. 53^{cd} —^c) Ś Ñ2 B1.4 D2.8.12 भीमे ददृशतु नेत्रे, Ñ2 V1.2 B2.3 D4 भीमे च(D4 समीपे) ददृशुर्नेत्रे, D1.2.13 भीमनेत्रे व्यदृश्येतां. —After 53, D6-7.9.11 S ins.

1063* ततस्तन्दर्शयन्सर्वान्भक्ष्यांश्च विविधान्बहून् ।
वराहान्महिषांश्चैव स बभक्ष महाबलः ।

[(l. 1) G3 तथ (for ततस्). D7 भक्षान्. T2.3 तस्य, Cg. as above (for सर्वान्). M1.2 कुम्भकर्णस्ततो दृष्ट्वा (for the prior half). D6 भक्षांश्. D7 सर्वांश्. G M3 transp. सर्वान् and भक्ष्यांश्. —(l. 2) G1 वराह. D7.9.11 बभक्ष स (by transp.). D10 बभक्ष न. G3 संबभक्ष (for स बभक्ष). ※ Cg. बभक्ष भक्षयामास ※]

54 Ñ2 om. 54. B3 om. 54^{ab} —^a) D5.6 T G2 M1.2 भक्षन् (for आदद्). Ś Ñ1 B1.4 D1-4.8.12.13 आददे क्षुधितो(Ś1 °त [sic], Ñ1 D1 सस्कृत) मांस —^b) Ś D2.13 सर्वं च (for शोणितं). D3.13 क्षुधितो, D4 तृष्यत (for तृषितो). Ñ1 B4 D7 पपौ, D4.8.13 T1 G1 M2 पिबन्. G3 शोणितांश्च बहून्पिबन्. —For 54^{ab}, V B2 subst. while D3 ins. after 82.

1064* आददे क्षुधितं क्षिप्रमपिबच्छोणितं तदा ।

[V2.3 तथा (for तदा).]

—Then D5 cont.

1065* मेद कुम्भाश्च मद्य च

—Thereafter D5 further cont. 1076*

—V3 om. 54^{cd} —^{cd}) Ś Ñ1 V1.2 B D2.4.8-13 T1 G M1.2 कुम्भान्. V1.2 B1 D9-11 G M3 मद्यांश्च. Ś1 तत, Ñ1 D4 T2 तथा (for तदा). D7 मेद कुम्भानमद्यकुम्भान्कुम्भकर्णस्तत्रापिबत्. —After 54, Ñ1 B2 D1.13 ins. V3 cont. after 1064* (owing to om.)

1066* भुक्त्वा चात्र बहुविध किंचिद्धृष्टमना अभूत् ।

[B2 स्वादु (for चात्र). V3 भवत. B2 सकृत. D4 अमृत (for अभूत). D13 किंचित्ससभवत् (for the post. half).]

—After 54, V1.2 read 82 for the first time, repeating it in its proper place.

55 D4 om. 55-59 —^a) Ś D2.12.13 तृप्तम्, B4 सुप्यम् (for तृप्त). L (ed.) इव (for इति) —^b) Ś Ñ V B2.4 D1.2.8.12.13 समीयुस्ते. B1 समीप ते (for समुत्पेतुर्). —V3 om. 55^c-56 —^c) Ñ1 प्रणिपत्य (for प्रणम्य) —^d) D4 परिवारयन्. —After 55, B2 D5-7.9-11 S ins. while Ñ V B2 D3.4.12 ins. after 52.

1067* निद्राविशदनेत्रस्तु कलुषीकृतलोचन ।
चारयन्सर्वतो दृष्ट तानुवाच निशाचरान् ।

[(l. 1) Ñ2 D4 विमुक्त- G2 M1.2.3 विनश (for विशद). M1.2 गात्रस्तु (for नेत्रस्तु). Ñ1 D4 स (for तु). Ñ2 V B2.3 D3.12 तदि(D13 त वि)निद्र(B2.3 °नेत्र) ततो रुष (for the prior half). Ñ V B2.3 D4.12 कषायीकृतलोचन (Ñ2 D4 °न) (for the post. half). —(l. 2) Ñ1 B2 D2.4 विहसन् (sic). Ñ2 V1.2 B3 वितरन् (sic). D12 विहसन् (for चारयन्). M1.2 स्वर (for उवाच). G2 निशाचर.]

—Thereafter Ñ V B2 D3.4.12 (l. 1 only) cont. while Ś B4 D1.2.8.13 ins. l. 2 after 57. B1.2 ins. l. 2 after 58 and B3 alone subst. l. 1 for 57^{ab}.

1068* किं निमित्तमहं सुप्तो भवद्भिः प्रतिबोधितः ।
कच्चिद्राक्षसराजस्य न खलु प्रियमागतम् ।

[(l. 1) D4 मोहं (for सुप्तो). D7 वरि (for प्रति). —(l. 2) D3 कश्चित् (for कच्चिद्). Ś1 V3 B1-3 D1-4.8.12 [अ]प्रियम् (for प्रियम्).]

G 6 37 84
B 6 60 55
L 6 38 82

स सर्वान्सान्त्वयामास नैर्ऋतान्नैर्ऋतर्षभः ।
बोधनाद्विस्मितश्चापि राक्षसानिदमब्रवीत् ॥ ५६

किमर्थमहमाहृत्य भवद्भिः प्रतिबोधितः ।
कच्चित्सुकुशलं राज्ञो भयं वा नेह किंचन ॥ ५७

अथ वा ध्रुवमन्येभ्यो भयं परमुपस्थितम् ।
यदर्थमेव त्वरितैर्भवद्भिः प्रतिबोधितः ॥ ५८

अद्य राक्षसराजस्य भयमुत्पाटयाम्यहम् ।
पातयिष्ये महेन्द्रं वा शातयिष्ये तथानलम् ॥ ५९

न ह्यल्पकारणे सुप्तं बोधयिष्यति मां भृशम् ।
तदाख्यातार्थतत्त्वेन मत्प्रबोधनकारणम् ॥ ६०

एवं ब्रुवाणं संरब्धं कुम्भकर्णमरिंदमम् ।
यूपाक्षः सचिवो राज्ञः कृताञ्जलिरुवाच ह ॥ ६१

न नो देवकृतं किंचिद्भयमस्ति कदाचन ।
न दैत्यदानवेभ्यो वा भयमस्ति हि तादृशम् ।
यादृशं मानुषं राजन्भयमस्मानुपस्थितम् ॥ ६२

---

56 V3 D1.4 om 56 (for V3 D3 cf v l 55) —a) B1 सर्वान्स (by transp) —b) N1 D6 राक्षसान्, B2 marg (for नैर्ऋतान्) N1 राक्षसर्षभ, N2 D1 नैर्ऋतानपि —B2 om 56cd —c) D6 विबोधनाद् (hypm) D8 om अपि M1.2 (ए)तान् (for (श्च)पि) B2 * * * द्विस्मितश्चासौ

57 D2 om 57 (cf v l 55) For 57ab, B2 subst l 1 of 1065* —a) S1 इदम् (for अहम्) Ś B1.4 D1.2.4.5.12.13 मागम्य, D6 M2 माहूय —b) N2 बहुभि (for भवद्भि) —V3 G2 om (hapl) 57c–58 —c) Ś D2.12 कच्चिद्वि, N1 B4 D2 कच्चिच्च, D6 कच्चित्तु, M2 किंचित्तु (for कच्चित्सु) —d) D12 कथ(sic) (for भयं) B 4 चो (for वा) N2 V1.2 B2.4 D4 T1 G2 किंचन (for किंचन) M2 भयदानेष वा न किं —After 57 Ś B2 D1.3.4.12 ins l 2 of 1068*

58 V3 D4 G2 om 58 (for V3 G2 cf v l 57 and for D2 cf v l 55) D12 om 58 B4 om 58ab —a) N2 V1.2 B2 कस्माच्च (for अन्येभ्यो) —b) T2 परं भयम् (by transp) Ś N2 B1 D1–4.8.12 परमुदारु(D12 °काr()ण, N2 V1 B2 G1 M2 परममुत्थित —After 58ab N1 ins

1069* उपस्थितं न जानामि राक्षसेन्द्रस्य धीमतः ।

—c) D6.1.3 T2.3 G1.2 M यत्र (for यद) G1 त्वरित Ś N2 V1.2 B1.2.4 D1.3.5.12 यदर्थं(N2 V1.2 D2 °ह) त्वरितै (V2 °त, B4 °त) सर्वै, N1 यथाहमेव त्वरितैर् —After 58 N2 repeats 60 (var), B2.3 ins. l 2 of 1068*

59 D1 om. 59 (cf v l 55) B1.2 om 59ab —a) D12 कच्चिद् (for अद्य) D6 कच्चि + कुशल राज्ञो —b) Ś1 N1 V2.3 B2.4 D1.3.5.8.12 उत्पाटयामि, D6 न नाशयामि —c) Ś D2.3.12 पोथयिष्ये N V B2 D1 G (ed) शा(G (ed.)षा)तयिष्य, B1.3 D2.7–11 दा(D6 षा)तयिष्ये (for पातयिष्ये) V3 B1 वै, D12 वो (for वा) —d) B1.3 D3–11 शीतयिष्य, D8 T1(after corr sec m as in text) शातयिष्य, Cg as in text (for शातयिष्ये) D6 तदानल, T2 इवानल G3 तथानिल, M1.2 [s]थानल Ś N V B1 D1–3.8.12.13 भक्षयिष्यामि वा(D2 षा)नल(N2 वानरान्, V2.3 वानर, D1.10 पातकं), B2 भक्षयिष्येपि पावक, G (ed) शातयिष्यामि वा यम

60 D12 om 60 N1 repeats 60 (var) after 56, reading it here for the first time —a) Ś1 D1.12 ह्यल्पे (for ह्यल्प) Ś1 D6 न ह्यल्प(Ś1 °ल्पे)कारण सुप्त —b) Ś D6.8 प्रबोधयति, B1 D4 बोधयिष्यति Ś B1.4 D1.2.4.13 मामिह, N1(both times) D4–8 T G1 M2 मा(D6 T2 मे) गुरु, N2 मामत्र, V3 B2 D9–11 मादृश, D7 मा प्रभु, M1.2 मा भृश (for मा भृशम्) —c) B4 D1.2.3 [ख्या]य (for [ख्या]त) T2 तत्त्वेन Ś D6.8 तत्क (D6 तात्क)थ्यतां यथार्थेन(D2 °र्थेन), N(N1 first time) V B2.3 D4 तदिहाख्यात तत्त्वेन, N2(second time) B1 तथ्यमाख्या(B1 °दाख्याय)त तत्त्वेन —d) Ś N1(second time) D8.4 मम (for मत्)

61 D4 om 61–72 —a) V3 B1.2.4 G3 संक्रुद्धं, D1 सरब्ध (for संरब्ध) —b) N1 V B2.4 D6 T1 M2 महाबल (for अरिंदमम्) —c) D6 यूपाख्य, D12 रक्ष (for राज्ञ) —d) Ś D6.12 बद्ध (for कृत) Ñ2 V B3–4 D7.9–11 G2 अभाषत (for उवाच ह)

62 D4 om 62 (cf. v l 61) —a) B1 हि (for नो) D6 इदं कृत, T2.3 M1.2 दैव°, G2 दैवमेव (for देवकृत) —b) Ś N2 V B1.2.4 D1–8.11.12.13 निशाचर (for कदाचन) —After 62ab Ñ1 V B2.3 D7.9–11.13 S ins

1070* मानुषाद्धो भयं राजस्तुमुलं समुपागतम् ।

[V1.2 B2 D12 वे (for नो) V B1 D13 राजेन्द्र (for राजन्) N1 G3 संप्रवर्तते, V1.2 B2 D13 समुपस्थितं, V3 समपागतं G2 संप्रतोपगते]

—D13 om 62cd/ef —cd) Ś B1.4 D1–3.8.12 गन्धर्व, G1 न दैत्य (for न दैत्य) B2 D6–11 G1.2 M1 न(G1.2 M2 हि) न कश्चित् (for हि तादृशम्) Ś N V D1.2.3.12 कुत (N2 V जात) पन्नग(S1 °रग, V2 °नग)भोगिन (D6 °नि) B1.3 क्षत पाताल(B1 पन्नग)भोगिन; B2 D1 कुत पन्नगभोगिना (for cd) M1.2 दैत्यदानवदृप्तेभ्यो भयं नास्तीह

वानरैः पर्वताकारैर्लङ्केयं परिवारिता ।
सीताहरणसंतप्ताद्रामात्तत्तुमुलं भयम् ॥ ६३
एकेन वानरेणेयं पूर्वं दग्धा महापुरी ।
कुमारो निहतश्चाक्षः सानुयात्रः सकुञ्जरः ॥ ६४
स्वयं रक्षोधिपश्चापि पौलस्त्यो देवकण्टकः ।
मृतेति संयुगे मुक्तो रामेणादित्यतेजसा ॥ ६५
यन्न देवैः कृतो राजा नापि दैत्यैर्न दानवैः ।
कृतः स इह रामेण विमुक्तः प्राणसंशयात् ॥ ६६
स यूपाक्षवचः श्रुत्वा भ्रातुर्युधि पराजयम् ।
कुम्भकर्णो विवृत्ताक्षो यूपाक्षमिदमब्रवीत् ॥ ६७
सर्वमद्यैव यूपाक्ष हरिसैन्यं सलक्ष्मणम् ।
राघवं च रणे हत्वा पश्चाद्द्रक्ष्यामि रावणम् ॥ ६८
राक्षसांस्तर्पयिष्यामि हरीणां मांसशोणितैः ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि स्वयं पास्यामि शोणितम् ॥ ६९
तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य
सगर्वितं रोषविवृद्धदोषम् ।
महोदरो नैरृतयोधमुख्यः
कृताञ्जलिर्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ७०

G 6 37 98
B 6 60 81
L 6 38 96

न कश्चित् —^{d}) Ś N V B1 2 4 D1-3 8 11 13 मातुलाद्दाशो (B2 °माद्, D6 °जन्) —^{d}) Ś B1 4 D1 8 13 घोरम्, N V B2 एतद् (for अस्मान्) G (ed) समुत्थित (for उपस्थितम्) D1 भय समुपस्थित (sic)

63 D4 om 63 (cf v l 61) —^{b}) Ś D6 12 लङ्का सु, B1 D2 3 लङ्का स, B3 पुरीय (for लङ्केय) N2 V2 3 B3 अभिचारि(N2 °वारि, B3 °भावि)ता (for परिवारिता) D1 लङ्का सपरिवेष्टिता —^{c}) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 दु खार्तद् N2 D6 समासाद्, B3 सतापात् (for संतप्ताद्) —^{d}) Ś V1 B2 4 D1 3 8 12 13 परम N2 V2 3 सुमहद् (for तुमुल) B2 न प्रभो सुमहद्भय

64 D4 om 64 (cf v l 61) —^{c}) B3 [s]भिहतश् (for निहतश्) D6 [अ]श्च (for [अ]क्ष) Ś B1 4 D1 3 8 12 13 अक्ष कुमारो नि(Ś2 °रोभि)हतो —^{d}) G1 सकुञ्जर Ś N2 V B1 2 4 D1-3 8 12 13 मन्त्रिपुत्रा (D2 °त्र) सकिङ्करा (D2 °र)

65 D4 om 65 (cf v l 61) —^{ab}) N1 [ए]व, B2 3 [अ]सौ (for [अ]पि) D13 स्वयमिच्छुस्तथोद्धर्तु (for ^{b}) D6 देवकण्टक D9 देवकण्टकै Ś B2 D1 3 8 13 स्व(D1 स)यमिच्छात चोद्धर्तु पौलस्त्य देवकण्टक —^{c}) D6 7 9 11 T1 G1 M3 मत्त Cm g k as in text (for मृत) Ś N V B D1 3 8 12 13 मृतकल्पो रणे मुक्तो(Ś D2 8 2 °मादित्य N2 B2 4 D1 13 °णामुक्तो) ✱ Cr संयुगे मुक्त इति पाठ । Cm मृतेति मृतप्राय इति मत्वेत्यर्थ । Cg मृतात । हे मृतस्युक्त्वा । वस्तुतस्तु मृतस्यविभक्तिकनिर्देश । मृत इति कृत्वेत्यर्थ । मृतप्राय इति मत्वेत्यर्थ इत्यप्याहु । Ck मृत जीवन्मृत इत्युक्त्वा ✱ —^{d}) Ś V V1 2 B D1 3 8 12 13 [अ]मित (for [आ]दित्य) V2 D6 7 9 11 T1 G1 2 M3 -त्त्वंसा (for तेजसा) G2 रावणो दृश्यतवसा (sic)

66 D4 om 66 (cf v l 61) —^{ab}) B यत्र T3 यो न (for यन्न) Ś N1 B1 D 3 8 12 13 कृत पूर्व N2 V B2 4 D1 कृत(V2 D6 °तो) राजो (for कृतो राजा) V3 च (for [अ]पि) D6 T1 G2 transp देवै and दैत्यैर् Ś N V1 2 B2 4 D1 3 8 12 13 न दैत्यै(N1 नासुरै)र्नैव दानवै (Ś D6 यत्र)दे, B1 न चान्यैर्दानवै (for ^{b}) —^{c}) Ś N V B D1 3 8 12 13 कृत तद्, D6 मृत स G1 M1 3 कृतस्तद् (for कृत स) T3 कृत सहन रामेण —^{d}) D2 सशय (for संशयात्) Ś D6 12 13 विमुक्त प्राणसशया (D13 °यात्) ✱ Cm g प्राणसशयादिति ल्यब्लोपे पञ्चमी । यो राजा देवादिभिरपि प्राणसशय नीत्वा मुक्तो (Cm प्राप्य विमुक्तो) न कृत स रावणो रामेण प्राणसशय नीत्वा विमुक्त कृत इत्यर्थ । Cg adds यद्वा राजा देवादिभिरपि यत्र कृत न प्रापित तद्रामेण कृत प्राणसशयाद्विमुक्तश्चायम् ✱

67 D4 om 67 (cf v l 61) —^{a}) D6 यूपाख्य, D13 यूपाक्ष (for यूपाक्ष) —V1 om (hapl ?) 67^{d} 68^{a} —^{b}) D6 9 11 पराभव T3 पराजय Ś N2 V2 3 B D1 3 8 12 13 भ्रातुश्च भयमागत —M1 damaged for 67^{cd} —^{c}) N1 B3 D1 13 विरूपाक्षो (for विवृत्ताक्षो) —^{d}) D6 यूपाख्यम् (for क्षम्)

68 D4 om 68 (cf v l 61) V1 om 68^{abc} (cf v l 67) —^{a}) D6 यूपाक्ष (for °क्ष) —^{b}) D6 T1 हरसैन्य —V3 om (hapl ?) 68^{cd} —^{c}) B1 ततो (for रणे) D6-11 जित्वा (for हत्वा) —^{d}) D7 8 11 ततो (for पश्चाद्) D13 रक्षयिष्यामि रावण

69 D4 om 69 (cf v l 61) —^{a}) Ś D6 12 अर्प (Ś मद्)यिष्यामि B4 तर्पयित्वा तु (for तर्प°) —^{d}) Ś D8 12 शोणित —^{c}) D6 [ए]व (for [अ]पि)

70 D4 om 70 (cf v l 61) —^{a}) Ś N1 V B D1 3 8 12 13 तस्याथ(B1 D1 °पि) N2 तथास्य (for तत्तस्य) Ś B1 4 D2 8 13 वदतो D1 3 8 वदतो (for ब्रुवतो) —^{b}) Ś1 B1 D1 12 सु(D 3 स्व)गात्र(B4 °र्वि)त B3 सगावतो D13 समर्दित (sic) (for सगर्वित) Ś B1 D1 13 विवृद्धघोष N V1 2 B2 3 विवृत्तनत्र (N °त्र) V3 B4 D1-3 18 °घोर —D13 om (hapl) 70^{c}-71 —^{c}) Ś V3 B1 4 D1 3 8 13 राक्षसरा , N V 1 B2 रावण N2 °क्षस) योध , B2 वै रणयोध (for नैरृतयोध) M1 3 6 मुख्य L (ed) पुत्र (for मुख्य) —^{d}) B4 जगाद (for बभाषे)

G 6. 37. 0
B 6. 60. 82
L 6. 38. 0

रावणस्य वचः श्रुत्वा गुणदोषौ विमृश्य च ।
पश्चादपि महाबाहो शत्रून्युधि विनेष्यसि ॥ ७१
महोदरवचः श्रुत्वा राक्षसैः परिवारितः ।
कुम्भकर्णो महातेजाः संप्रतस्थे महाबलः ॥ ७२
तं समुत्थाप्य भीमाक्षं भीमरूपपराक्रमम् ।
राक्षसास्त्वरिता जग्मुर्दशग्रीवनिवेशनम् ॥ ७३
ततो गत्वा दशग्रीवमासीनं परमासने ।
ऊचुर्बद्धाञ्जलिपुटाः सर्व एव निशाचराः ॥ ७४
प्रबुद्धः कुम्भकर्णोऽसौ भ्राता ते राक्षसर्षभ ।
कथं तत्रैव निर्यातु द्रक्ष्यसे तमिहागतम् ॥ ७५
रावणस्त्वब्रवीद्धृष्टो राक्षसांस्तानुपस्थितान् ।
द्रष्टुमेनमिहेच्छामि यथान्यायं च पूजितम् ॥ ७६
तथेत्युक्त्वा तु ते सर्वे पुनरागम्य राक्षसाः ।
कुम्भकर्णमिदं वाक्यमूचू रावणचोदिताः ॥ ७७
द्रष्टुं त्वां काङ्क्षते राजा सर्वराक्षसपुंगवः ।
गमने क्रियतां बुद्धिर्भ्रातरं संप्रहर्षय ॥ ७८
कुम्भकर्णस्तु दुर्धर्षो भ्रातुराज्ञाय शासनम् ।
तथेत्युक्त्वा महावीर्यः शयनादुत्पपात ह ॥ ७९

---

71 D1 om 71 (cf v l 61 and 70 respy) Ś Ñ V B D1-3.5.13 om 71[ab] —[c]) V Bs महेष्वास B1 महाराज, G1.2 M3 महातेज (for महाबाहो) —[d]) Ñ1 युधि शत्रु D5 T2.3 शत्रूनिह (for शत्रून्युधि) V1 G1 वधिष्यसि, B2 विजेष्यसे, T2 जयिष्यसि (for विनेष्यसि) —After 71, Ś Ñ V B1.3.4 D1.3.5.13 G1 ins

1071* त्वद्दर्शनपरः वाचञ्चापर द्रष्टुमर्हसि ।

[B4 -परावीर, D1 परं तात (for परश्चापर) D1 इच्छसि (for अर्हसि)]

—Then Ñ1 cont (sic)

1072* समक्षं सुमहाकायो दावाग्निरिव तेजसा ।
स शोणितमदो मत्तस्तेजोबलसमन्वितः ।

72 D1 om 72 (cf v l 61) V2 om 72[ab] G2 M3 repeat 72[ab] after 78 —[a]) M3 (second time) तथा तु वचनं श्रुत्वा —[b]) N1 कुम्भकर्णो महाबलः —Ñ1 om 72[cd] —After 72 Ś Ñ2 V B3.4 D1.3.5.13 ins while B1 ins after 72[ab]

1073* उदाराणां समर्थानां तदा राक्षसपुंगवः ।

[V1.3 अग्र्याणां Ś1 V2 B1 D1.3.13 स (B1 तु) समर्था D5 समग्राणां (for समर्थानां)]

73 [ab]) Ś B1.4 D1-3.5.13.15 तं तम्, Ñ2 V1.2 B2 D1 ते (D2 सु) तम्, V3 B3 D6.9.13 सुतम् (for तं सम्) D5.6 भीमाक्ष्य (for °क्षं) B4 सिद्ध (for रूप) N1 D4 प्रबुद्धं राक्षसं दृष्ट्वा कुम्भकर्णं महाबलम् —[c]) B1.4 T2.3 G1 M1.3 त्वरित D6 ततस्तु त्वरि(reads from रि up to 73[d] in marg)ता गत्वा —[d]) V3 भीमरूपपराक्रम B4 दशग्रीवे निवेशनं M1.2 रावणस्य निवेशनं

74 V3 om 74[ab] —[a]) Ś Ñ V1.2 B D1-3.7-13 तेऽभिगम्य (for ततो गत्वा) —[b]) D3.10 परमासनं

75 Ñ2 illeg for 75[a] —[a]) B1 D1.5-13 कुम्भकर्णः प्रबुद्धो (by transp) Ś V2 B1 D2.3.13 वै D5 T1 G2 M3 [ऽ]यं (for ऽसौ) —[b]) Ñ1 V1 B3.4 D1.5.6.7.9.11 T2.3 G2 M1.3 राक्षसेश्वर (D6.9.13 T2 °र) Ñ2 V3.4 B2 G1 M3 राक्षसाधिप, D1.3.13 राक्षसर्षभ —V1 om 75[cd] Ñ2 illeg for 75[c] —[c]) Ś D2.3.13 यथा तत्र, V1.3 किंतु तेन B1 D1.13 अथ तत्र, D5 G(ed) किं वा(D5 च) तेन (for कथं तत्र) N1 D6 अथ तत्रैव निर्यात, B2 कस्मिन्काले तु निर्यात, B4 किमसौ वात्र निर्यातु —[d]) Ś V1.2 B1 D1.3.13 T1 M3 द्रक्ष्यस्येनम्, D1 द्रक्ष्यस्येनम्, G2 M1 द्रक्ष्यसि त्वम् (for द्रक्ष्यसे तम्) V1 B3.4 D2 उपागतं G(ed) अथागतं (for इहा°) M1.2 द्रक्ष्यसे वा समागतं

76 [a]) D13 राक्षसान् (for रावणस्) [D1 (अ)ब्रुवन् (sic)] B4 दृष्ट्वा (for हृष्टो) —[b]) B1 राक्षसो (for राक्षसान्) Ś B1 D1.3.13.15 राक्षसाधिप, V2 तानुपागतान् B4 D5 राक्षसेश्वर (for तानुपस्थितान्) —V3 illeg for 76[cd] —[c]) Ñ2 V1.3 B3.4 तं तावद्द्रष्टुमिच्छामि —[d]) M1.2 तु (for च) Ś1 D3.13.15 G2 पूजितुं, B3.4 D1.7.8.11 T1.3 G1.3 M3 पूज्यतां D5 पूज्यतं T2 पूजितान्

77 [a]) B1 reads from तु up to 79[b] in marg Ś D1.3.13 M1.2 च, D5 om (subm) (for तु) D5 om ते (subm) —[d]) B1.3 शासनं (for रावण) —[e]) V1.2 B1 दर्शिता, D1.3.4 नोदिता (for चोदिता)

78 B1 reads 78 in marg (cf v l 77) —[a]) Ś Ñ V B1.3.4 D1.3.13.15 द्रष्टुमिच्छति त्वां राजा (Ñ1 त्वां भ्राता V D13 राजा त्वां B1.4 D5 त्वां राजा) D5 त्वां द्रष्टुमिच्छति भ्राता —[b]) V पुंगव D6 G1 पुंगव N1 D1 रावणो राक्षसाधिपः B2 भ्रातृरूप महाबल —[c]) D13 बुद्धिं —[d]) D13 रावण (for भ्रातरं) G(ed) स्व मदर्पय (for सम्प्र°) B4 अस्माभिस्सम्यगावहय —After 78 G2 M3 repeat 72[ab]

79 B1 reads 79[ab] in marg (cf v l 77) V1.3 om 79[cd] —[a]) D2 सुदुर्धर्षो (for तु दु°) —[b]) D13 भ्रातुर् (for भ्रातुर्) Ś2 D6 श्रु(D5 स)त्वा (for शासनम्) —[c]) D5 T1 G2 M3 महाबाहु, D5 °काय, Cr as in text (for

प्रक्षाल्य वदनं हृष्टः स्नातः परमभूषितः ।
पिपासुस्त्वरयामास पानं बलसमीरणम् ॥ ८०
ततस्ते त्वरितास्तस्य राक्षसा रावणाज्ञया ।
मद्यं भक्ष्यांश्च विविधान्क्षिप्रमेवोपहारयन् ॥ ८१
पीत्वा घटसहस्रं स गमनायोपचक्रमे ॥ ८२

ईषत्समुत्कटो मत्तस्तेजोबलसमन्वितः ।
कुम्भकर्णो बभौ हृष्टः कालान्तकयमोपमः ॥ ८३
भ्रातुः स भवनं गच्छन्रक्षोबलसमन्वितः ।
कुम्भकर्णः पदन्यासैरकम्पयत मेदिनीम् ॥ ८४

G 6 37. 101
B. 6 60 94
L 6 38 101

°वीर्य) —^c) G2 om from पपात ह up to 81^a G1 निष्पपात, Cr g as in text (for उत्पपात)

80 G1 om 80 (cf v l. 79) —^b) Ś D2 12 स्नात्वा, D5 T1 तत (for स्नात) V2 B2 D7 9-11 हर्षित, B3 (sup lin also as in text) 4 D1 3 12 भूषण, B2 पूजित (for भूषित) —^cd) B1 D2 3 13 मदसमीर (D2 °ख)ण, D3 9 बल (D3 मद)समीरित (for °रणम्) Ś D1 12 पिपासुस्त्वरित पान मास मदसमीरित

81 G2 om 81^abc (cf v l 79) —^a) Ś1 D1 12 सत्वरित, Ś2 V1 D3 11 तु त्वरितास् (Ś1 °त) Ñ2 सुत्वरितास् (for ते त्वरितास्) V3 B1 2 4 D2 7 9-11 M1 2 तत्र (for तस्य) B3 D1 ततस्तु त्वरितास्तस्य (D1 °ता तस्मै) —^c) D5 6 T1 M2 मद्य (D1 °धु)कुम्भाश् (for मद्य भक्ष्यांश्) Ś D3 12 मद्य भक्ष्य च विविध, B1 मद्य च विविधान्भक्ष्यान् —^d) Ñ1 D2 [उ]पपादयन् Ś B1 4 D1 3 5 12 13 क्षिप्र मेवानयस्तदा, Ñ2 V B2 क्षिप्र ते समुपान (V3 °ह)यन् ※ Cg t उपहारयन् उपाहारयन् (Cg °य) ब्रिति संबन्ध ※ —After 81, Ś Ñ1 V B1 2 3 D1-3 5 12 13 G1 2 ins

1074* प्रहर्षणार्थं मनसो दीप्तास्यो रक्तलोचन ।

[Ñ1 V B2 D2 रक्तास्यो (for दीप्तास्यो) V3 illeg B1 4 D3 G1 2 दी (B1 D3 [च]क्षी)रलोचन .]

—Then Ñ1 V1 3 B3 4 D5 cont.

1075* महिषाणां वराहाणां मांसं मद्यं च सत्कृतम् ।

[D5 मृगाणां च (for वराहाणां) Ñ1 मृगाणां पक्षिणां तथा, D5 शूकराणां च पक्षिणां (for the post half)]

—After 81 Ñ2 ins l 3-5 of 1076*, D9 ins 1064* (followed by 1065* and 1076*)

82 V1 3 repeat 82 here (cf v l 54) —^a) Ś Ñ2 V1 (both times) 3 (second time) B1 3 4 D1 3 4 11 सहस्रं वै, V3 (first time) 2 D13 सहस्रं च, D5-7 9-11 S -सहस्रे द्वे (for सहस्रं स) —After 82^a Ś Ñ1 2 (only l 3-5 after 81) V B1 3 (marg) 4 D1-4 5 12 13 ins while D9 cont after 1065*

1076* तथा भुक्त्वा च भोजनम् ।
सकर्णान्स्वयराहान्महिषान्छूल्यपैठरान् ।
मद्यो पशुशताम्येव पुरपानेकविंशतम् ।
संभुज्य स महाकायो दावाग्निरिव कल्पमम् ।
कुम्भकर्णो महाबाहुर् [5]

[(l 1) B1 तदा दृष्ट्वा, B3 4 तदा भुक्त्वा D4 तथा भुक्ते च भोजने, D13 स तथा भुक्तभोजन —(l 2) V1 ** (illeg) कर्णान्, B4 D3 सह° Ś1 समधरान् (sic), B1 मधराहान् (for सवराहान्) Ñ1 V1 B3 D12 समकर्णांत (V3 °र्ण तु, D3 °र्णांश्च)भक्ष्यान् (for the prior half) Ñ1 स्वल्प (for शूल्य-). D3 पाचितान् V3 समकर्णं तु छग्वाल महिषान्गोरवान् (sic) B3 सशूकराजगवान महिषान्खड्गिनस्तथा, D4 समकर्णांत (after this, lacuna up to स्वगृहं in 87^b), D13 सशूकरान्समहिषान्वराहान्शूल्यपैठरान् —After l 2, V3 B4 ins

1076(A)* शूकरांश्च मृगांश्चैव वराहान्समगमेव च ।

[V3 स (for first च) and मानुषान् (for वराहान्) B3 हि (for third च)]

—(l 3) Ñ1 V1 3 B3 4 [ए]व Ñ2 B3 4 D1-3 चैक (for एक) D3 9 विंशति (sic) —(l 4) D1 समक्ष्य Ś1 D3 3 12 तु (for स) Ñ1 B1 एतत्तु (Ñ1 °ता तु)भक्ष्य सुमहान् (B3 °हत्) Ñ2 D5 एतस्य (Ñ2 °स्त)भक्ष्य सुमहद्, V1 B4 सभक्ष्य स महाकायो V3 भक्षं भक्ष्य सुमहद् V3 एतद्भक्ष्य च सुमहद् D3 भक्षयित्वा महाकायो (for the prior half) Ś D1 3 दवाग्नि Ñ3 क ** (illeg) V3 B3 कक्षण B1 तृणम् D1 वै तृण, D3 दारुणान् (for कल्पम) B3 स समक्ष्य महाकायो दावानल इव स्थूल (sic) D13 एतत्समक्ष्यव्यय्यो महाद्रावाग्निवत्तृण —D3 om l 5,—(l 5) Ñ1 तदा रक्षो, Ñ2 V3 3 B3 D13 महारक्षो (B3 °मक्षो) (for महाबाहुर्).]

—Thereafter Ñ2 reads 82^c–83^b for the first time, repeating them in their proper place

—After 82 B3 ins 1077*.

83 D4 lacuna for 83 (cf v l 82) Ñ2 repeats 83^ab here (cf v l 1076*) V3 repeats 83^ab after 1077* —^a) Ś B1 4 D1 3 5 12 13 सरोषश्चो (B1 सयोधश्चो, D1 स त्व चो, D13 स एष चो)त्कटो मत्तस्, Ñ V (Ñ2 V3 both times) B3 4 (marg also as in Ś1) ईषदुत्कटमत्तस्तु (V3 (second time) 3 °श्च) —^b) G (ed) सोत्कायश्च राक्षस —Ś B1 D3 12 om (hapl) 83^c–84^b —^c) V3 महा , D5 T1 G2 यथौ (for बभौ) Ñ V B2 4 D1-3 12 घोर , D9 11 रुष्ट (for हृष्ट) G1 *****भौ हृष (damaged) —^d) Ñ2 कालानलयमोपम , D11 कालान्त नियमोपम

84 D4 lacuna for 84 (cf v l. 82). Ś Ñ2 V B1-3 D3 12 om 84^ab (for Ś B3 D3 12, cf. v.l. 83).
]

G 6 37. 0
B. 6 60 93
L. 6 38 102

स राजमार्गं वपुषा प्रकाशय-
न्महत्तरश्मिर्धरणीमिवांशुमिः ।
जगाम तत्राञ्जलिमालया वृतः
शतक्रतुर्गेहमिव स्वयंभुवः ॥ ८५

केचिच्छरण्यं शरणं स्म रामं
व्रजन्ति केचिद्व्यथिताः पतन्ति ।
केचिद्दिशः स्म व्यथिताः प्रयान्ति
केचिद्भयार्ता भुवि शेरते स्म ॥ ८६

तमद्रिशृङ्गप्रतिमं किरीटिनं
स्पृशन्तमादित्यमिवात्मतेजसा ।
वनौकसः प्रेक्ष्य विवृद्धमद्भुतं
भयार्दिता दुद्रुविरे ततस्ततः ॥ ८७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥

—^d) N1 B4 D1-3 11 सो(D1 यो)गच्छद्भवन राज्ञो(N1 ज्ञात्) —^e) Ñ1 D1-3 12 M गण (for चल) D7 रक्षोभि परिवारित —^c) G(ed) व्यक्रामत्तु (for कुम्भकर्णं) —G1 damaged from पद् up to 84^d M1 (before corr) यथौ हृष्ट (for पद्भ्यामैद्) —^d) Ś Ñ V B D1 8 12 13 कम्पयन्निव मेदिनीं —After 84 Ñ1 V B3 D13 ins B3 ins after 82

1077* महाबलो महाबाहु प्रययौ भ्रातुरन्तिकम् ।
[D13 महावीरो (for °बलो)]

—Thereafter V3 repeats 83^cd

85 D4 lacuna for 85 (cf v l 82) G(ed) om 85–86 —^a) D1 स्व (for स) D1 राजमार्ग G1 damaged for र्गं प्रकाशयन् Ś V3 3 B1 D1-3 8 12 13 विदीपयन् N2 V1 B4 प्रदीपयन्, B2 3 [अ]भिदीपयन् (for प्रकाशयन्) —^b) Ś N1 B1 4 D1 8 12 15 16 महतान्, Ñ2 V B2 3 वसुधाम् (for धरणीम्) —^c) Ś D8 13 नीलाम्बुद, Ñ1 B3 4 D1 13 नेत्राञ्जलि (for तथाञ्जलि) Ś1 सम, Ñ V1 3 B2 4 [अ]चित (for वृत) —^d) Ś Ñ V1 3 B D1-3 8 11 12 13 स्थानम् (for गेहम्) B3 स्वय वर (for °भुव) —After 85, D6 7 9-11 S ins

1078* स राजमार्गस्थममित्रघातिनं
वनौकसस्ते सहसा यदि स्थिता ।
दृष्ट्वाप्रमेयं गिरिशृङ्गकल्पं
वितत्रसुस्ते हरियूथपालाः ।

[(1 2] T3 सहिता (for सहसा) G1 M1 2 यदि स्था (for यदि स्थिता) —(1 4) D6 9-11 सह(D6 कR)यूथपाले D6 7 सहयूथपाल ⊕ Cm अत्र च श्लोकोऽष्टाक्षरे-च । अन्यथा तच्छब्दोऽधिकश्चेत् ।, so also Cg ⊕]

86 G(ed) om 85 (cf v l 85) —^a) G1 damaged for शरणं —^b) D4 प्रयान्ति (for व्रजन्ति) B3 सहसा (for व्यथिता) N2 V B2 3 निपेतु, D4 प्रयाति, D6 वदन्ति (for पतन्ति) —^c) D7 9 11 च, T2 3 हि, G1 तु (for स्म) D10 11 पतन्ति, G1 कर्पाद्धा (for प्रयान्ति) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 क्वचिद्दिश स(Ś D8 13 सु, V3 1 B4 D1-4 स)त्वरिता प्रयान्ति(N1 भयार्ता Ñ2 V B2-4 प्रयाता) —^d) D4 क्षिति (for भुवि)

87 D4 lacuna up to स्पृशन्त in 87^b (cf v l 82) —^c) Ś D8 12 मेरुशृङ्ग —^d) B1 स्पृशन्निव (sic), B3 स्पृशन्तम् D2 स्पृश तम्, D13 प्रभवम् (for स्पृशन्तम्) Ñ1 स्वतेजसा, N2 V1 3 [आ]त्मतेजसं, B2 3 [अ]तितेजसं, D3 [आ]त्मतेजस (for [आ]त्मतेजसा) —^c) D5 * * * सु, D6 विवृद्धम् (for विवृद्धम्) B1 वनौकस प्रेक्ष्य समद्भुता कृति —^d) B4 दुद्रुवु ४ Ś Ñ V B D1 8 12 13 समन्तत D6-7 9 11 T2 3 G2 यतस्तत D4 भयार्दितार्द्ध प्रविवेश समन्तत (sic)

Colophon —*Kanda name* N B D4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś V3 D8 13 कुम्भकर्णप्रबोधन(D1 °नो) N1 कुम्भकर्णाश्वासनो, Ñ2 V3 B1 4 D1 3 12 कुम्भकर्णप्र(D3 °वि)बोधो, V1 illeg, B1 कुम्भकर्णविबोधन, D1 कुम्भकर्ण बोधनो, D3 कुम्भकर्णप्रतिबोधनं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B3 D1 4 12 13 om Ś1 D1 37 Ñ2 V3 B1 D2 38 V1 D1 39 B2 3 35 D6-7 10 11 T1 G M 60 T2 65 T3 66 —After colophon, D1 concludes with रामः G M1 2 श्रीरामाय नमः

४९

ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
किरीटिनं महाकायं कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ १

तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं पर्वताकारदर्शनम् ।
क्रममाणमिवाकाशं पुरा नारायणं प्रभुम् ॥ २

सतोयाम्बुदसंकाशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
दृष्ट्वा पुनः प्रदुद्राव वानराणां महाचमूः ॥ ३

विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वर्धमानं च राक्षसम् ।
सविस्मयमिदं रामो विभीषणमुवाच ह ॥ ४

कोऽसौ पर्वतसंकाशः किरीटी हरिलोचनः ।
लङ्कायां दृश्यते वीरः सविद्युदिव तोयदः ॥ ५

पृथिव्याः केतुभूतोऽसौ महानेकोऽत्र दृश्यते ।
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे विद्रवन्ति ततस्ततः ॥ ६

आचक्ष्व मे महान्कोऽसौ रक्षो वा यदि वासुरः ।
न मयैवंविधं भूतं दृष्टपूर्वं कदाचन ॥ ७

G 6 38 7
B 6 61 7
L 6 39 7

49

Ś₁ begins with ॐ

1 ᵇ) D₁₃ धनुराय. —ᵈ) D₇ न . G₂ द्दा (for ह) Ś D₄ ₈ ₁₁ ददर्शातिभयकर

2 Ś D₈ ₉ ₁₃ read 2–3ᵃ (followed by 1080*) after 11ᵃᵇ ꣸ Cv त दृष्ट्वेति श्लोक पूर्वण सवन्धनीय । त दृष्ट्वा धनुरादाय ददर्शति चान्वय । अन्यथा परेण तु सवन्ध दृष्ट्वेत्यधिक स्यात् । दर्शनविशेषणबाहुल्याद् दर्शनक्रियावृत्तिरिति वा परिहार । , so also Cm g Cm adds यद्वा त दृष्ट्वेति श्लोको भिन्न वाक्यम् ꣸ —ᵇ) Ś D₃ ₈ ₁₂ सन्निभ (for दर्शनम्) —ᶜ) N₁ [आ]कारो (for [आ]काश) —ᵈ) Ś D₈ ₁₂ पुनर्, B₁ यथा (for पुरा) Ś V₁ ₃ D₁–₁₂ यथा, Ñ₁ B₂ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₁ विभु (for प्रभुम्). D₃ पुनर्दर्शयतो यथा —After 2, Ñ V B D₁₃ G(ed) ins

1079* गृहीत्वा महारौद्र तीक्ष्णदंष्ट्र महाबलम् ।

[Ñ₁ महाकाय Ñ₂ °वीर्य (for °रौद्र) Ñ₂ V₃ दृष्ट्व (for दृष्ट्व) Ñ₁ V₃ ₃ B₂ ₃ मयावह (for महाबलम्)]

—Then B₃ reads 6ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place while G (ed) cont 1 1 of 1080*, whereas L (ed) ins 1080* after 2

3 G (ed) om 3–4ᵃᵇ For sequence in Ś D₂ ₈ ₁₃ cf v] 2 —After 3ᵃ, D₁₃ repeats erroneously 2ᵈ —ᵇ) D₁ [अं]गुद (sic) (for [अ]ङ्गद) Ś B₁ D₄ ₈ ₁₁ धारिण, B₃ D₃ M₁ ₂ भूषित, Cg as in text (for भूषणम्) —After 3ᵃᵇ, Ś N V B₃–₄ D₁–₄ ₈ ₁₃ ins B₁ ins. 1 1 after 3ᵃᵇ and 1 2 after 3, G (ed) cont 1 1 after 1079* L (ed) ins after 2

1080* मेघस्तनितनिर्घोष दीप्तचिह्न महाभुजम् ।
कुम्भकर्ण महाकाय ददर्शातिभयकरम् ।

[Ś B₁ D₁–₄ ₈ ₁₁ ₁₃ om. 1 1 B₁ transp 1 1 and 1 2 —(1 1) B₁ दीप्ताक्ष (for °चिह्न) B₁ महाभुज. —(1 2) Ñ₁ V₁ D₁₃ (before corr as above) महाभाग, D₁ °भाग (for °काय) B₂ [अ]भि (for [अ]ति-) Ś D₄ ₈ ₁₁ मयभूतभयावह (for the post half)]

—V₂ ₃ B₁ om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ₁ V₁ B₁–₄ D₁–₄ ₈ ₁₁ च(B₁ ₃ D₄ ₈ ₁₁ त) दृष्ट्वा विद्रुता दिग्भ्यो (B₁ ₃ क्षिप्र), Ñ₁ दृष्ट्वा त विद्रुता दिश्या —ᵈ) N₂ महाबला , D₁ ₃ ₃ चमू (for महाचमू)

4 G (ed) om 4ᵃᵈ (cf v 1 3) —V₂ om 4ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ V₁ ₃ B D₁–₄ ₈–₁₃ स(Ś D₃–₄ ₈ ₁₁ ₁₃ सु) विस्मितम् (for सविस्मयम्) —ᵈ) G₁ द्दा (for ह)

5 ᵃ) Ś Ñ V B₁ ₃ D₁–₄ ₈ ₁₁ ₁₃ [ऽ]य (for ऽसौ) —ᵇ) D₁₃ रक्तलोचन , G₁ वह्नि°, Cm g t as in text (for हरि°) —ᶜ) D₁ ₂ ₃ ₈ ₁₁ ₁₃ Mवीर (for वीर) —ᵈ) K (ed) तोयम् (metr) (for तोयद)

6 ᵃ) Ś Ñ₁ V B D₂ ₄ ₈ ₉–₁₃ T₂ ₃ G₁ ₃ पृथिव्यां (for पृथिव्या) Ś D₁ ₂ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ वै, Ñ₁ [ऽ]य (for ऽसौ) —ᵇ) Ś D₈ ₁₃ एष हि V₂ B₁ ₃ D₁–₄ ₁₃ यथैव (for एकोऽत्र) Ñ V₁ ₃ B₃ ₃(sup lin also) ₄ महामेघ इ(N₁ °रुरि)वोत्थ(B₃ °स्थि, B₄ °थि)त —D₃ reads 6ᶜᵈ for the first time after 1079* repeating it here —ᶜ) B₁ D₃ त, D₄ स (for य) —ᵈ) Ś Ñ V₁ ₃ B₁ ₃ D₁ ₂ ₄ ₈ ₁₁ ₁₃ भयार्दिता , V₂ B₃(both times) ₄ द्रिशो दश, B₃ (m also) D₃ दिशो भयात्, D₂ ₃ ₁₁ G₃ ततस्तत (for ततस्तत)

7 ᵃ) D₄ [ए]ते, D₃ ₁₁ सु (for म) N₁ V₃ B₄ [ऽ]य (for ऽसौ) —ᵇ) Ś Ñ V B D₁–₄ ₈ ₁₁ ₁₃ राक्षसो (for रक्षो वा) V₃ राक्षसेश्वर —ᶜ) N₂ पूर्व, V₁ G₁ रूप

G 6 38 8
B 6 61 8
L 6 39 8

स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणाक्लिष्टकारिणा ।
विभीषणो महाप्राज्ञः काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥ ८

येन वैवस्वतो युद्धे वासवश्च पराजितः ।
सैष विश्रवसः पुत्रः कुम्भकर्णः प्रतापवान् ॥ ९

एतेन देवा युधि दानवाश्च
यक्षा भुजगाः पिशिताशनाश्च ।
गन्धर्वविद्याधरकिंनराश्च
सहस्रशो राघव संप्रभग्नाः ॥ १०

शूलपाणिं विरूपाक्षं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
हन्तुं न शेकुस्त्रिदशाः कालोऽयमिति मोहिताः ॥ ११

प्रकृत्या ह्येष तेजस्वी कुम्भकर्णो महाबलः ।
अन्येषां राक्षसेन्द्राणां वरदानकृतं बलम् ॥ १२

एतेन जातमात्रेण क्षुधार्तेन महात्मना ।
भक्षितानि सहस्राणि सत्त्वानां सुबहून्यपि ॥ १३

तेषु संभक्ष्यमाणेषु प्रजा भयनिपीडिताः ।
यान्ति स्म शरणं शक्रं तमप्यर्थं न्यवेदयन् ॥ १४

(for भूत) N₁ नैवंविधं मया दृष्ट —ᵈ) V₁ B₃.₄ रूपं D₄ दृष्ट्वा (sic) (for दृष्ट) N₁ B₄ कथंचन (for कदाचन)

8 ᵃ) B₃.₄ D₅.₁₁ म (for स) —ᵇ) N₁ रामेण सितवर्चसा —ᶜᵈ) Ś N V₂.₃ B D₂.₃.₆ T₂.₃ M₃ महाराज (for °प्राज्ञ) D₁₁ भाषयच्छे महातेजा राघवाय विभीषण

9 ᵃ) D₅.₁₃ वर्तस्वते D₁ राजा (for युद्ध) —ᵇ) D₆ T₂.₃ निर्जितः D₁₂ पुरा जितः (for पराजितः) —ᶜ) Ś D₅.₁₁ G₁ सोयं V V₁.₂ B₃.₄ D₂.₄ M₁.₂.₃ एष T₂.₃ स च G₁ as in text (for सैष) D₁₃ स एव विश्रव पुत्रः G₂ सैप स्वयं सोऽपि लोके चैव पादपूरणम् इति साधु (G₂ °र्त स्वयं) —ᵈ) Ś V₃ B₁.₃ (m also) D₄.₅.₆.₁₃ निशाचरः N₁ V₂ B₂ D₂ स राघव। N₂ इति श्रुतः B₂ तु राघव G₁ महात्मने (for प्रतापवान्) —After 9 Ñ₁ reads 13ᶜᵈ along with 1083* while D₂.₅.₁₁ S ins.

1081* अस्य प्रमाणात्सदृशो राक्षसोऽन्यो न विद्यते।

[D₂ सदृ, T₂ सदृ (for अस्य) D₅.₁₁ T₂ G₁ प्रमाणे D₆ M₃ प्रमाणे (for प्रमाणात्) D₃ स सदृशो (for सदृशो) M₃ न च (for ऽन्यो न)]

10 D₃ reads 10 twice —ᵃ) N V₁.₂ B₃.₄ D₄ अनेन (for एतेन) D₄ दानवाश्च (for दानवाश्च) —ᵇ) Ś D₆ यक्षा पिशाचा (Ś₁ °नागा); N₁ यक्षोरगाश्च (for यक्षा भुजगाः) —ᶜ) Ś Ñ V B D₁.₃.₅.₁₁ गुह्यकाश्च; D₆.₁₁ नराश्च (for किंनराश्च) —ᵈ) D₅ (both times) om संप्रभग्नाः

11 ᵃ) D₅ शूलहस्तं Ś N₁ V B₃.₄ D₃.₅ समादाय (for विरूपाक्षं) Ñ₁ B₁ D₁.₁₃ शूलपाणिन् (D₄ °पाणिम्) मायाविं —ᵇ) D₃ महाभयं (for महाबलम्) —After 11ᵃᵇ D₃.₁₁ read 13ᵃ (followed by 1080*) —ᶜ) D₅.₁₁ समरे (for शेकुः)

12 ᵃ) T₃ प्रकृते (sic) Cr g₂ as in text (for प्रकृत्या) Ś V₁ B₃.₄ D₁.₃.₅.₁₂ [ए]वैष N₂ V₂.₃ B₂ रामः V₃ (with hiatus) एष B₂ [तु] बलि D₃ [तु] वै तु; D₃ [तु] र हि (for ह्येष) —ᵇ) Ś N₂ V₁.₂ B₂ D₁.₃.₅.₁₁ सुदुर्जयः N₂ B₁.₄ D₆ निशाचरः; M₁.₂ महाद्युतिः (for महाबलः) —V₃ om (hapl ?) D₃ reads 12ᶜᵈ in marg —ᶜ) D₅ राक्षसानां तु —ᵈ) D₃ भयं T₃ फलं (for बलम्) —After 12 Ñ (N₂ illeg) V₁.₂ B₂.₃ D₁.₁₃ while V₃ ins after 12ᵃᵇ (owing to om)

1082* अस्यैव तु महाबाहो निसर्गेणोरसं बलम्।

[B₁ नित्यम् (for निसर्ग) B₂ नैसर्गिकं रसं; D₁₁ निर्नेनाग्निकं बलं (for the post half)]

13 N₁ reads 13ᵃᵇ along with 1083* after 9 —ᵃ) D₅.₁₁ बालेन (for एतेन) —ᵇ) Ś Ñ V B D₁.₄.₅.₁₁ क्षुधितेन (for क्षुधार्तेन) Ś₁ D₆ D₁₁ G₁ M₃ दुरात्मना (for महात्मना) —After 13ᵃᵇ N V (V₃ subst for 13ᶜᵈ) B D₁.₁₃ ins

1083* भक्षितान्यनेन सत्त्वानि महेन्द्राद्युपद्रवा द्रुता।
ऋषीणां च सहस्राणि रक्षसानेन राघव।

[(l 1) V₃ illeg B₂ देवर्षिगन्धर्वास्ते (for the prior half) B₁ तथा D₁ तु (for च) — l 2) D₁ भक्षितां (for ऋषीणां) —After ऋषीणां V₃ reads 14ᶜᵈ (var) except यान्ति स्म in place of the remainder of l 2 V₁.₂ D₁ च (for [च]ते) N₂ नैव तत्क्षणात् (for the post half)]

—ᵈ) S N₁ V₁.₂ B₂.₃ D₁.₁₃ G₁ सत्त्वानि; N₂ निशाचरः D₅.₁₁ प्रजानां (for सत्त्वानां) Ś B₁.₄ D₆.₁₃ सुबहूनपि B₂ सुबहून (sic); D₁₂ सुमहामना (sic) (for सुबहून्यपि)

14 ᵃ) G₁ संभक्ष्यमाणेऽपि (sic) Ś Ñ V₁.₂ B₂.₃

स कुम्भकर्णं कुपितो महेन्द्रो
जघान वज्रेण शितेन वज्री ।
स शक्रवज्राभिहतो महात्मा
चचाल कोपाच्च भृशं ननाद ॥ १५

तस्य नानद्यमानस्य कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
श्रुत्वा निनादं वित्रस्ता भूयो भूमिर्वितत्रसे ॥ १६

ततः कोपान्महेन्द्रस्य कुम्भकर्णो महाबलः ।
निकृष्यैरावताद्दन्तं जघानोरसि वासवम् ॥ १७

कुम्भकर्णप्रहारार्तो विचचाल स वासवः ।
ततो विषेदुः सहसा देवब्रह्मर्षिदानवाः ॥ १८

प्रजाभिः सह शक्रश्च ययौ स्थानं स्वयंभुवः ।
कुम्भकर्णस्य दौरात्म्यं शशंसुस्ते प्रजापतेः ।
प्रजानां भक्षणं चापि देवानां चापि धर्षणम् ॥ १९

G. 6 38 21
B 6 61 19
L 6 39 19

D1–4 8 12 तास्तदा (Ñ2 V1 2 B2 3 °था) भक्ष्यमाणास्तु (B3 °श्च), V3 B1 4 D13 ततस्ते (B1 सतत, B4 °स्तु, D13 वीक्ष्य ता) भक्ष्यमाणास्तु —°) Ś1 D8 12 प्रययु, V2 ते याति, V3 B1 D1 4 13 ययु स्म, D4 ययुस्ता (for यान्ति स्म) T1 चक्र (sic) (for शक्र) D4 transp शरण and शक्र —ᵈ) Ś Ñ2 V1 3 B1–4 D1–4 8 12 13 तु (D1 ते) चाप्यथं, Ñ1 त चाप्यनु, V3 तस्मै सर्वं (for तमप्यथं) T1 निवेदयन् —After 14, D11 ins

1084* तच्छ्रुत्वा देवतानां तु शक्रोऽस्य स्वभयान्वित ।
ऐरावणं समारुह्य वज्रमुद्यम्य वीर्यवान् ।
जगाम सहितो देवैर्देवराजो महाबल ।
स तु देशं समागाद्य यत्रास्ते स निशाचर ।

15 ᵃ) M5 त (for स) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 महात्मा, G1 M5 नरेंद्र (for महेन्द्रो) —ᵇ) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 शक्र (for वज्री) —ᶜ) B1 न (sic) (for स) D13 वज्रयाम (sic) (for शक्रवज्र) Ñ1 दुरात्मा (for महात्मा) —ᵈ) Ś D4 8 ननाद च (for ननाद).

16 ᵃ) B2 D1 13 नानर्द (B3 °द)मानस्य —ᵇ) V2 D6 7 9–11 M1 3 रक्षस (for धीमत) —V1 illeg for ° —ᶜ) M3 [स]तिनाद (for निनाद) Ś B2 D1–3 8 12 13 श्रुत्वा स्वभावतश्च (B3 °वित्र)स्ता, N B1 3 (orig) श्रुत्वा स्वयमुर्वि (Ñ2 °भु स)त्रस्ता, V2 B3 (m also) 4 श्रुत्वा सु (B3 शू)राश्च सत्रस्ता, V3 D4 श्रुत्वा स्वभावसत्रासा —ᵈ) G2 दृष्ट्वा (for भूयो) Ś Ñ V B D1–4 8 13 प्रता भूयो वि (B2 3 °यश्च, D8 13 °योऽपि) तत्रसु

17 ᵃ) M3 तत्र (for तत) D6 7 11 युद्धे (for कोपान्) Ñ B2 3 (orig) विद्रावित्य, B1 3 (m also) D1 3 13 विद्रुत्य, D4 विद्रुत्य (for महेन्द्रस्य) Ś D2 4 12 तत क्रोधाद्विद्रुत्य, V B4 तत कोपविद्रुत्य (V3 °स) —ᵇ) V B2 3 (m. also) 4 सुदुर्जय (for महाबल) —ᶜ) Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 6 7 9–11 13 T1 2 G1 M1 2 5 निकृष्य, Cg as in text (for निकृष्य) Ś D1–4 8 12 13 [ऐ]रावणाद्, V3 °वण (for [ऐ]रावताद्) M5 दन्तान् (for दन्त)

18 ᵃ) Ñ2 V B4 प्रहारेण (for प्रहारार्तो) —ᵇ) Ś1 B1 3 D8 12 13 स विह्वलित, Ś2 सोऽतीविह्वल (sic) Ñ2 V B2 4 D3 विह्वलोभूत्स, D1 शोकविह्वल, D2 विह्वल सोऽथ, D6–7 9 11 T M3 Cg t विजज्वाल स, M1 2 5 विचचाल च (for विचचाल स) Ñ1 D4 विह्वल समु (D4 °स)पतत्, L (ed) स विह्वलितमानस —ᶜ) V3 D6 M5 विनेदु, D8 निपेतु (sic) (for विषेदु) —ᵈ) V3 D6–11 G2 M3 5 देवा (for देव) Ś V2 3 B1 3 (sup lin also) 4 D1–3 8 12 13 गन्धर्व (for ब्रह्मर्षि) —D6 om from ब्रह्मर्षि up to चापि in 19ᶠ B1 राक्षसा (for दानवा) Ñ1 D4 देवा ब्रह्मर्षिभि सह, Ñ2 V1 B2 3 (orig) देवा ब्रह्म (B3 देव) विपक्षसा, M3 देवर्षिपितृदानवा

19 D6 om up to चापि in 19ᶠ (cf v l 18) Ś2 om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 B1 4 D1 3 8 12 13 तु (for च) B2 D4 (sic) प्रजापति सशक्रश्च (D4 °क्रेश) D7 प्रजाभिश्च सम शक्रो —ᵇ) G1 गेह (for स्थान) —ᵈ) Ś B2 D1 3 8 12 प्रविश्य, D2 ते शशंसु (by transp) D13 प्रशशंसु, G3 न शशंस (sic), M5 प्रशसुस्त (sic) (for शशंसुस्ते) Ś2 Ñ1 प्रजापति —ᵉ) Ś N B1–3 D1 2 4 8 9 12 13 चैव (for चापि) —ᶠ) N2 G2 च प्र, V B1 D2 G3 M5 अपि, D13 चैव (for चापि) Ś D8 12 देवानां चैव भक्षण, B1 देव शासन च धर्षण, B2 3 D4 13 देवानां धर्षण तथा D8 12 B (ed) धर्षण च (B (ed) शशंसुस्ते) दिवौकसां —After 19, N B2–4 D2 4 7 9 11 13 S ins

1085* आश्रमध्वंसनं चापि परस्त्रीहरणं भृशम् ।

[G1 वायस (for आश्रम) N B2–4 D4 13 चैव (for चापि) D2 आश्रमध्वंसने चैव (for the prior half) Ñ B2 4 D1 4 13 हरणानि च, D8 9 11 G1 M1 2 °ण तथा (for °ण भृशम्)]

G 6.38.22
B 6.61.20
L 6.39.20

एवं प्रजा यदि त्वेष भक्षयिष्यति नित्यशः ।
अचिरेणैव कालेन शून्यो लोको भविष्यति ॥ २०

वासवस्य वचः श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः ।
रक्षांस्यावाहयामास कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ २१

कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव वितत्रास प्रजापतिः ।
दृष्ट्वा निश्वस्य चैवेदं स्वयम्भूरिदमब्रवीत् ॥ २२

ध्रुवं लोकविनाशाय पौलस्त्येनासि निर्मितः ।
तस्मात्त्वमद्यप्रभृति मृतकल्पः शयिष्यसि ।
ब्रह्मशापाभिभूतोऽथ निपपाताग्रतः प्रभोः ॥ २३

ततः परमसंभ्रान्तो रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
विवृद्धः काञ्चनो वृक्षः फलकाले निकृत्यते ॥ २४

न नप्तारं स्वकं न्याय्यं शप्तुमेवं प्रजापते ।
न मिथ्यावचनश्च त्वं स्वप्स्यत्येव न संशयः ।
कालस्तु क्रियतामस्य शयने जागरे तथा ॥ २५

20 V₃ om. 20. — a) D₆ M₃ प्रजापते (for प्रजा यदि). D₆ हि (for तु). Ś D₂.₃.₁₁ एव यदि प्रजा नि॰य. B₁ D₁ एव प्रजा यद्येष(D₁ ॰व). M₁.₂ यदि प्रजापत ह्यय. — b) Ś N V₁.₂ B D₁.₄.₅.₁₀.₁₃ राक्षस (for नित्यश). — c) Ś N₁ V₁.₂ B₁.₃(sup. lin. after corr.).₄ D₁.₄.₅.₁₀.₁₃ शून्या भूमिर्. Ñ₂ L₃ लोक शून्यो (by transp.).

21 a) M₁.₂ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा. — b) B₃ सर्वलों च (sic) (for सर्वलोक). — c) N₂ V₁ B₁-₃(orig.) [आ]वाहय मध्ये. D₆ T₃ [आ]ह्वा(T₃ ॰ह्व)ययामास (sic). T₂ चाह्वयामास. Ck. t. as in text (for [आ]वाहयामास). Ś V₁.₂ B₂(m. also).₄ D₁.₅.₁₁ एष समाह्वयामास (B₂ ॰वरमय). D₄.₁₃ G(ed.) राघसाश्वा(D₁₃ ॰सावा) G(ed.) ॰स चा[ह्व]यामास. — d) Ś V₂ B₁.₄ D₂.₄.₁₀.₁₃ च B₃ D₃ स. G₃ हि (for ह).

22 a) N₂ B₂.₃(m. as in text) G(ed.) ब (G[ed.] अ)भावी त (for कुम्भकर्णं). N₁ D₃ स तु दृष्ट्वैव राक्षसान्. — b) Ś N V₁.₂ B D₁.₄.₅.₁₀.₁₁ G₃ विस्मितोऽभूत् (for वितत्रास). — c) D₆ नि॰स्य. G₃ M₃ निश्वास्य (for निश्वस्य). D₃ G₁ चैवं (subm.). T₂ चैवैक. T₃ G₁.₂ चैवैव (for चैवेदं). Ś N₁ B₁ D₂.₄.₅.₁₀ कुम्भकर्णं महावीर्यं. N₁ B₂.₃ (orig.) दृष्ट्वा विरस्य चैवैन. V B₁ D₁.₅.₁₁ स्व(D₅ ॰स्य [with hiatus]) एव महावीर्यं. B₂(m. also) सहस्र महावीर्यं (subm.). D₃ T₁ दृष्ट्वा(T₁ ॰ष्ट्वा)श्वस चैवैन. D₁₀.₁₁ M₁.₂ कुम्भकर्णमथाब्रवत्. M₃ रूपं दृष्ट्वास्य चैवैन. Cg. इदं रक्ष इदं वक्ष्यमाणमिति इदं शब्दद्वयमानाह ॥

23 G₃ om. (hapl.) 23–24ab. V₁ om. 23ab. — a) T₃ क्षत्र (for ध्रुवं). Ś D₂.₃ लङ्का (for लोक). Ś V₂ B₂.₃(s. p. lin. also).₄ D₁.₄.₅.₁₀ विनाशाय(D₁ ॰यं) (for विनाशाय). — b) N₁ D₃ पुलस्त्येन. V₂ D₂.₃.₁₃ [अ]सि. B₃ [अ]सि. D₆ T₃ [अ]तः तु (for [अ]सि). — After 23ab, N₁ B₂.₄ D₂.₃ ins.:

1086* भक्षयिष्यसि दुष्टो लोके हिंसानुप्रवर्तः ।

[B₃ क्रूरान्. B₃ क्रूरो (for क्रूरो). N₁ लोकान् (for लोके).]
— c) Ś D₂.₃ मृतकल्प (Ś₁ ॰ल्पं) (for मृतकल्पः). D₆.₁₀ T₁.₂ G₁.₂ M₁.₂ Cm. g. t. शायि शये. — After 23cd, D₁ ins.:

1087* स्वप्नं तु वरमागते कानि देवदेव समीक्षितम् ।
एवमस्त्विति तस्योक्तवा प्रहृष्टास्ते दिवौकसः ।

— e) Ś D₂.₃.₁₁ M₁.₂ भूतलं तु. V₁ भूमावथ. V₂ V B D₁.₄.₁₁ भूतलश्च (for भूतोऽथ). — f) Ś N V B₁.₂ D₁-₄.₅.₁₀.₁₃ ससा(D₁ [अ]ग्र D₄) सभयं. B₃ तथैव स. G₁.₂ M₃ महीतले (for [अ]ग्रतः प्रभोः). — After 23, Ś V B₁.₄ D₁.₄.₅.₁₀.₁₃ ins., while V B₂.₃ D₃ (repeating after 25ab) ins. after 23ef:

1088* पुरा हि कुम्भजिह्वो गोकर्णे तु तपोवने ।

[Ś D₂.₃ पुरा स. N₁ .₂.₃ D₁(first time) स पुरा D₁(second time) सुराहि (for पुरा हि). D₆ कृशानु (sic). D₁ कृशानु (for कृशानु). Ś D₂.₃ गोकर्णोऽहं. V₁ V₂ B₁.₂ D₁.₂.₃ (second time) गोकर्णस्य (V₃ वै D₁.₂ स). V₃ D₁ गोकर्णेषु. D₁ (first time) गोक नेतु (for गोकर्णे तु).]

— Thereafter V V₁ B₂.₃ D₃ cont.:

1089* आतरं पतितं दृष्ट्वा निद्रया समभिप्लुतम् ।

{D₆ समभिद्रुत. D₁ [अ]भिप्लुत (for ॰प्लुतम्).}

24 G₃ om. 24ab (cf. v. l. 23). — a) Ś V₁.₂ B₁.₄ D₁.₂.₃.₁₃ भ्रातरं पतितं दृष्ट्वा. — D₃ om. (hapl.) 24b–26ab. — b) Ś V B₁.₄ D₁.₄.₅.₁₃ कृत्वा तु(D₁ किं). N₁ स कृत्वा. B₁ D₆.₁₁ G₃ M₃ Ct. t. प्रवृद्ध. Cm. g. as in text (for विवृद्धः). Ś D₂.₃ D₁.₄.₅.₁₀ काञ्चनं वृक्षं. — d) Ś D₆ निपात्य च. N₂ V₂ B₃ (sic) निपातित. N₂ V₁.₂ B₁-₄ D₁-₄.₅.₁₁ निपात्यते. D₁₀ M₁ Ct. निकृत्यते. Cg. k. as in text (for निकृत्यते).

25 D₃ om. 25 (cf. v. l. 24). — a) Ñ₂ V₁ B₁.₂

रावणस्य वचः श्रुत्वा स्वयंभूरिदमब्रवीत् ।
शयिता ह्येष षण्मासानेकाहं जागरिष्यति ॥ २६

एकेनाह्ना त्वसौ वीरश्चरन्भूमिं बुभुक्षितः ।
व्यात्तास्यो भक्षयेल्लोकान्संक्रुद्ध इव पावकः ॥ २७

सोऽसौ व्यसनमापन्नः कुम्भकर्णमबोधयत् ।
त्वत्पराक्रमभीतश्च राजा संप्रति रावणः ॥ २८

स एष निर्गतो वीरः शिबिराद्भीमविक्रमः ।
वानरान्भृशसंक्रुद्धो भक्षयन्परिधावति ॥ २९

कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव हरयो विप्रदुद्रुवुः ।
कथमेनं रणे क्रुद्धं वारयिष्यन्ति वानराः ॥ ३०

उच्यन्तां वानराः सर्वे यन्त्रमेतत्समुच्छ्रितम् ।
इति विज्ञाय हरयो भविष्यन्तीह निर्भयाः ॥ ३१

G 6 38 35
B 6 61 32
L 6 39 32

नहा वै (B3 च) D1 न ग्राह्य (sic) (for नहारे) M6 नहार त (for न नहारे) Ś N V B D1-3 8 13 स्वयं D5 त्व (for स्वक) N1 V1 2 B1 3 ०त्याव्य D2 राज्ये D3 त्वाज्ये (for ०व्यार्थे) D4 त्तु पूर्वं स्वर्थं वाध्य —[d]) D6 त्तुमेव (sic) D7 पूर्वं वासु (by transp) (for वासुमेवं) M1 2 पितामह (for प्रजापते) —After 25[cd] B2 ins

1090* स्थित * कुम्भकर्णाऽसौ शक्रमेव प्रजापते ।

—Ś D4 om 25[cd] —[c]) D5 transp च and त्व N V B D1 8 13 L(ed) नायस्व (N1 V1 2 B3 न त्राय B4 न तु [L(ed) च] त्वद्) वचन मिथ्या D4 न त्वायस्व वचो मिथ्या D6 त्वायस्व त्वचन श्रुत्वा —[d]) D2 प्राप्स्यति N3 V1 2 B1 2 D3 10 13 G Cl [ल]व (for [प]व) N1 विना पर V3 विनिश्चय (for म सगय) B3 स्वविशेष विनिविना D4 भविष्यति निशाचर —[e]) N1 B1 2 4 D1 2 13 काचश्च (B4 °स्थ) D11 अथ —[f]) D10 11 जागरण (for जागरे) Ś N V B D1-3 8 11 स्वप्ने (V3 D6 सुप्त) जागरणे तथा (D1 °णेपि च) ॐ Cr शयने जागरे क्वचित् पाठ ।। Ct जागरणे जागरणे। गुणभात्र भाव ॐ

26 D11 om 26[ab] (cf v l 24) —After 26[cd] D11 repeats 1088* —V1 illeg for 26[e]–27[ab] —[c]) N1 D4 6 13 नयितो G1 M3 प्रसुतो M5 (before corr as in text) शयिता (sic) Cm f as in text (for शयिता) B4 [अ]वतु (for ह्येष) Ñ1 D4 9 10 11 Ct षण्मासम् N3 V3 B3 स्वप्स्यत्येष तु (G [ed] ह्य) षण्मासान् G1 सुप्तो ह्येष हि षण्मासान्

27 V1 illeg for 27[ab] (cf v l 26) V3 om 27[ab] —[b]) D5 यत प्रभु (for बुभुक्षित) —[c]) Ś B4 D1 वृत्तास्यो T3 व्यात्तास्यो Cm as in text (for व्यात्तास्यो) V3 B3 4 D1 3 10 भक्षयँस्तु D5 वृत्तास्यो भक्षयो प्रोत्कान् (sic) —[d]) D1-11 संक्रुद्ध G2 M3 समिद्ध (for संक्रुद्ध) —For 27 N1 B3 subst while Ś N1 V1 B1 2 4 D1 3 8 11 13 subst 1 1 only for 27[ab] then D a c t 1 2 whereas V3 B3 s 1 2 after 27

1091* असौ तु वीर एकाह्ना क्षुधितो विचरन्भुवि ।
व्यात्तास्य महत्कर्म आहारं च करिष्यति ।

[(1 1) N1 प्रवीर B4 न वीर (for तु वीर) Ś एकाहे B4 D8 13 एकाहे D1 एक हात् (sic) D4 एकाते N3 V3 B2 3 स पश्य (B °क) वीर एकाह (for the prior half) D11 क्षुपितो (sic) (for क्षुधितो) N2 वन (for भुवि) —(1 2) B1 आत्मसू य]

—Thereafter B3 cont

1092* अकाद बोधित शिवं नश्यत्येव न संशयः ।
ब्रह्मणो वचनाल्लङ्कामानीय शायित पुरा ।

28 [ab]) T3 G1 G2 यो Cg k t as in text (for सो) G1 प्रबोधयत् (for अबोधयत्) Ś V3 B1 4 D1 3 8 10 13 आत्मव्यसनमासाद्य कुम्भकर्णो विबोधित N V1 2 B3 4 व्यसन स्थेन तेनाय (N1 °सा) कुम्भकर्ण प्रबोधित —[c]) B3 D4 त्वद् G1 ये (for त्वत्) B1 भीतन। D2 भीतो हि G1 दीनश्च (for भीतश्च) —[d]) N1 B1 राजन् —D1 om (on संप्रति up to भवास in 29)[e] B4 राक्षा संप्रति राक्षस D10 राघव प्रति रावण

29 D1 om up to भुवास in 29[e] (cf v l 28) —[a]) D5 स एव D4 एष वै (for स एष) Ś Ñ V B D1 3 8 10 11 क्षुधितो (for निर्गतो) Ś D2 4 8 11 वीर D4 T3 भीम (for वीर) —[b]) Ś N V B3 4 D2 4 8 13 निर्गतिर्(D4 °द्वि [sic]) व्यत्यसनाय B1 निर्गमिष्यति राक्षस —[c]) D2 प्रति सक्रुद्धो D4 भृशान क्रुद्धो T damaged (for भृशसंक्रुद्धो) G3 M3 कुम्भकर्ण भृशक्रुद्धो —[d]) Ś N V B D 8 12 13 M1 2 भक्षयिष्यति वीर्यवान् (M1 2 राक्षस)

30 [a]) B3 D1 समीक्ष्यैव (D1 °व) D9–11 प्रतीक्ष्यैव G1 निरीक्ष्यैव (for समीक्ष्यैव) —[b]) N2 वानरा (for हरयो) B1 D2 3 G1 हि प्रविद्रुता D विप्रद्रुता (sic) D4 T1 विप्रविद्रुता D9 11 G2 [ ]व प्रदुद्रुवु D11 हि प्रदुद्रुवु T2 3 C5 M3 4 [ ]व प्रविद्रुवा (for विप्रदुद्रुवु) —[c]) N1 एत D1 तत M3 एव (for एनं) M1 2 अपि (for रणे) —[d]) D5 T1 2 G3 M3 वारयतीह D11 धारयिष्यति (for वारयिष्यन्ति)

31 [a]) Ś N3 V3 D1 3 8 10 11 T2 3 G3 उच्यतां N1

G 6 38 36
B 6 61 33
L 6 39 33

विभीषणवचः श्रुत्वा हेतुमत्सुमुखोद्गतम् ।
उवाच राघवो वाक्यं नील सेनापतिं तदा ॥ ३२

गच्छ सैन्यानि सर्वाणि व्यूह्य तिष्ठस्व पावके ।
द्वाराण्यादाय लङ्कायाश्चर्याश्चाप्यथ संक्रमान् ॥ ३३

शैलशृङ्गाणि वृक्षाश्च शिलाश्चाप्युपसंहरन् ।
तिष्ठन्तु वानराः सर्वे सायुधाः शैलपाणयः ॥ ३४

राघवेण समादिष्टो नीलो हरियूथपतिः ।
शशास वानरानीकं यथावत्कपिकुञ्जरः ॥ ३५

ततो गवाक्षः शरभो हनुमानङ्गदो नलः ।
शैलशृङ्गाणि शैलाभा गृहीत्वा द्वारमभ्ययुः ॥ ३६

D4 पश्यतो, D8 भाष्यता, D11 शुष्यती (sic) (for उच्यन्ता) G3 M5 हृत्य (for वानरा) —d) Ś1 मत्रमेतत्, Ś2 मत मेतत्, V3 B1.4 भय चैतत् (B4 °तम्) B3 (m also यदेतत् [subm]) यत्समेतत्, D3.8.12 मत्तमेतं, D10 भयमेतद् (for यन्नमेतत्) Ś N3 V1.2 B1.3 (sup lin as in text) D2-4.8.12.13 समुत्थित B4 G1 इपस्थित (for समुद्भूतम्) —c) Ś V2 B3 (m also) 4 D1.3.12.13 तकयतोश (D13 °तो हि) तु (V3 B4 D3 तु) ष्यतो (B3 हृयो) N1 D4 तर्कयतो यथापूर्वं, B2 D8 तकयतो प्रवुध्य (D8 °तोश पुष्य) तो —d) T1 G1 हि (for [इ]ह) N1 राक्षसा (sic) (for निर्भया)

32 a) V3 B1.4 D4.13 विशीषणस्य तद्वचः —b) Ñ1 B1.3.4 D3 प्राङ्क वच, N1 V1.2 B2 D8.11 प्राह्वक तत (D8.11 °था) D6 T2 M3 सुमुखेरित T2 समुदीरित (for सुमुखोद्गतम्) Ś V2 D1.3.13 हेतुमद्य (Ś1 V2 °समा, D1 °मात्मा) हक वच (Ś D1 तथा) D3 हेतुसमामक तत —V3 om 32c-33ab —c) D12 रायणो (sic) (for राघवो) —d) N1 D4.8 तथा, D9 तत (for तदा)

33 V3 om 33ab (cf v l 32) —a) D4 सव (sic) (for गच्छ) Ś V1 B1.3 D4.8 T2.3 G1 M5 सर्वाणि सैन्यानि (by transp) N1 D4 सर्वाण्यनीकानि (for सैन्यानि सर्वाणि) —b) Ś2 व्यूह D4 (with hiatus) वहविष्ठस्व (sic) —c) D11 लङ्कायां (for लङ्कायाश्) —d) D8 चर्या (for चर्याश्च) D4-11 [अ]स्य (for [अ]पि) T2 [अ]व (for [अ]थ) —For 33cd Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1093* द्वाराणि संक्रमांश्चैव लङ्कायाः यूथपैः सह ।

[Ś N2 V2 B1.3 D2.8.12.13 सुक्रमांश्च D4 संक्रमाणानां (for संक्रमांश्चैव) N V B1.3 D1.4.13 लङ्कायां (for लङ्कायाः)]

34 V2 om (hapl) 34-36ab —ab) G1.3 M5 सर्वाणि वृक्षाश् (for वृक्षांश्च शिलाश्) Ś N2 B3 D3.8.12.13 [आ]दाय सत्वर, N1 V1.3 B1.2.4 D1.3 [आ]दाय सत्वरा (for [अ]प्युपसंहरन्) D4 पादपे शैलशृङ्गांश्च शिलाश्चादाय सत्वरा, M1.2 प्रगृह्य शैलशृङ्गाणि प्रवृक्षांश्च महीरुहान् —cd) Ś N1 V3 B1.4 D1.4.8.13 भवतु N1 V1 B2.3 D1.4.11 M1.2 भवत, D13 भवन् (for तिष्ठन्तु) Ś V2 B1.4 D3.8.12 [आ]सायुधा, D13 वदायुधा M1.2 सायुधा (for वानरा) Ś V3 B1.4 D3.8.12.13 वानरा, G1.3 M5 प्रबला (for सायुधा) N V1 B2.3 D1.2.4.8.11 T1.3 transp वानरा and सायुधा B1 नालयोधिन D1 शैलपाणिभि M1.2 तिष्ठन्तु सुसमाहिता (for cd) Ś Cvg तिष्ठन्तु सायुधा सर्वे वानरा (Cg वानरा सर्वे सायुधा) शैलपाणय इति पाठ ॐ

35 V3 om 35 (cf v l 34) —a) D8 समादिष्टो, D6 °ष्टो, M1.2 (प्र)वमादिष्टो (for समादिष्टो) —c) V1 V3 शशास, N2 सस्थाप्य (for शशास)

36 V3 om 36ab (cf v l 34) —a) G3 हनुमान् (for शरभो) Ś N V1.2 B D1-4.8.12.13 ऋषभ शरभो नीलो (Ś D6 वीरो, V3 B1 भीमो) —b) D5-7.9-11 T M1.2 तथा, G1.2 तदा (for नल) G2 अंगद शरभस्तदा —c) D2 शृङ्गाभा, G1 सत्वाभा G3 (before corr) सर्वाणि M1.2 वृक्षांश्च (for शैलाभा) —d) V3 पर्वताभा, D2.4.8 द्वारमाय (D8 °मन्व) यु (for द्वारमभ्ययु) —After 36 D5-7.9-11 S ins

1094* रामवाक्यमुपश्रुत्य हरयो जितकाशिन ।
पादपैर्दीप्य वीरा वानरा पर्यवारिणीम् ।

[(1 1) D6 T M6 उपाश्रित्य G1 उपश्रुत्य (for उपश्रुत्य) —(1 2) D6 दीपवन् (for अ वन्) T2 reads वीरा sup lin G2 पादपैर्गिरिश्रृङ्गश्च M1.2 गिरिभिर्विविधैस्तथा (for the prior half)]

तदो हरीणां तदनीकमुग्रं
रराज शैलोद्यतवृक्षहस्तम् ।
गिरेः समीपानुगतं यथैव
महन्महाम्भोधरजालमुग्रम् ॥ ३७

G. 6 38 41
B. 6 61. 39
L. 6. 39 38

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

37 ^{a}) B1 हरीन् तत्र (sic) (for हरीणां तद्) —^{b}) D5 T2 3 G1 2 M3 5 Cm g वासहस्त, Ck t as in text (for वृक्षहस्तम्) Ś B1 D1–3 8 11 12 रराज भीमोद्यतवृक्ष शैलं (D1 12 °शलवृक्ष, D8 °शैलवृक्ष), Ñ V1 3 B2 3 D10 रराज दीप्तोद्यतभीमशैल V2 B4 रराज भीम वृतशैलवृक्ष (B4 °भीमयत) —^{c}) V3 तथैव (for यथैव) —^{d}) D5 3 T2 3 G3 महान्, Cg 1 t as in text (for महन्) Ś Ñ V B D1–4 8 11 12 महास्वन तोयद (Ñ1 D4 °दम्) (for महन्महाम्भोधर) Ñ1 D4 समजाल, Ñ2 जालवृन्द, D12 °रूप (for °जालमुग्रम्)

Colophon —*Kanda name* N B D1 4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś V3 D1 2 8 11 कुम्भकर्णवृत्तवर्णन (V3 °कथ)न (D1 °नो), Ñ1 कुम्भकर्णपुरावृत्तकथन, N2 V1 2 B2 3 D4 कुम्भकर्णकथन (D4 °कथ)न, B1 4 कुम्भकर्णवृत्तान्तवर्णन (B4 °निवेदन), D3 कुम्भकर्णवृत्त, D9 कुम्भकर्णसमागमनो, D12 युद्धपर्वणि वृत्तान्तनिवेदन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B1 D3 4 5 12 13 om Ś1 38 Ñ2 V1 B4 D2 3 39 V1 D3 40 B1 3 36 D5 7 10 12 T1 G M 61, T2 66 T3 67 —After colophon, D3 concludes with राम, G M1 2 6 with श्रीरामाय नम

५०

G 6 39 1
B 6 62 1
L 6 40 1

स तु राक्षसशार्दूलो निद्रामदसमाकुलः ।
राजमार्गं श्रिया जुष्टं ययौ विपुलविक्रमः ॥ १

राक्षसानां सहस्रैश्च वृतः परमदुर्जयः ।
गृहेभ्यः पुष्पवर्षेण कीर्यमाणस्तदा ययौ ॥ २

स हेमजालविततं भानुभास्वरदर्शनम् ।
ददर्श विपुलं रम्यं राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ॥ ३

स तत्तदा सूर्य इवाभ्रजालं
प्रविश्य रक्षोधिपतेर्निवेशनम् ।
ददर्श दूरेऽग्रजमासनस्थं
स्वयंभुवं शक्र इवासनस्थम् ॥ ४

सोऽभिगम्य गृहं भ्रातुः कक्ष्यामभिविगाह्य च ।
ददर्शोद्विग्नमासीनं विमाने पुष्पके गुरुम् ॥ ५

अथ दृष्ट्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णमुपस्थितम् ।
तूर्णमुत्थाय संहृष्टः संनिकर्षमुपानयत् ॥ ६

अथासीनस्य पर्यङ्के कुम्भकर्णो महाबलः ।
भ्रातुर्ववन्दे चरणौ किं कृत्यमिति चाब्रवीत् ।
उत्पत्य चैनं मुदितो रावणः परिषस्वजे ॥ ७

स भ्रात्रा संपरिष्वक्तो यथावच्चाभिनन्दितः ।
कुम्भकर्णः शुभं दिव्यं प्रतिपेदे वरासनम् ॥ ८

50

1 a) T2.3 G1 ततो, Cg k t as in text (for स तु) —b) Ś V1 B1 D1.4.6.7.11 निद्राबल, B1 (sup lin orig as in text) D2 °बल, B4 °मनु (for °मद) B2 D4 समन्वित (for समाकुल) V3 निद्रावशमुपागत —d) Ś D1.4.13 विह्वल-; N1 बहुल; T3 निश्चल (for विपुल) B1 D1.4.11 यथायतिपराक्रम

2 a) Ś Ñ1 B1.4 D1.4.6-8.11.13 तु (for च) —b) Ś N V B D1-4.6.12.13 वृत परपुरंजय —c) Ś Ñ V B D1.4.6.12.13 -वर्षेश (N2 V1.2 B1.3 D1 °स्तु) (for वर्षेण) —d) B1 वगमावस

3 a) Ñ1 B2 -जालवितत, B3 जालावनत, D1 जालैर्वि°; D6 °विपुल T2.3 -जालोपयुत; Cg as in text (for जालवितत) —b) Ś D1.4.13 भासुर; B1 भाति; D1 om (hapl ?) (for भानु) D6 भास्कर (for भास्वर) Ś D4.13 विक्रम (for दर्शनम्) —V3 B4 om (hapl ?) 3cd

4 G (ed) om 4 Ś N V B D1-4.6.12.13 transp 4 and 5 —a) Ś N2 V1.3 B1.4 D1.3.4.10-13 स तं, V2 D4 ततस्; D13 सम (for स तत्) D7 T3 V1 यथा (for तदा) V2 B3.4 [अ]भ्रजालं —b) Ś B3.4 D1.4.11 M3 निवेश; N1 V2 B1.3 D1.4.13 निवास (for निवेशनम्) —c) Ś N1 V2 B1 D1-4.6.11.13 दूरादग्र N2 V1.3 B3.4 तं पूर्वजम् (for दूरेऽग्रजम्) —d) N1 V B3.4 D4 [अ]मरेश (for [आ]सनस्थम्) —After 4 D1-4.6-13 S ins.

1095* भ्रातुः स भवन गच्छन्रक्षोगणसमन्वितः ।
कुम्भकर्णः पदन्यासैरकम्पयत मेदिनीम् ॥

[(l 1) D1.4.11 T2.3 G1 M3 गत्वा (for गच्छन्) T1 damaged for गच्छ D6 वर- (for -गण-) D4 M3 -समन्वित]

5 Ś Ñ V B D1-4.12.13 transp 4 and 5 —a) Ś Ñ V B D1-4.12.13 अभिगम्य; D4 भवितस्य; T2.3 सोऽभिक्रम्य M3 [अ]प्रज (for गृह) —b) Ś N V1.2 B1.4 D1.4.12.13 कक्ष्या (B4 D1.4.13 °क्ष्य)मावि (D13 °भि) D4.11 कक्ष्यानति G (ed) कक्ष्यादपि Ś N V B1.4 D1-4.12.13 स (for च) —c) Ś D1.4.13 [आ]सीनमाविद्द (D1 °द्ध) N1 [आ]सीनमव्यग्रं; N2 V1.2 B1-4 D1.10 [आ]सीनमुद्विग्न (by transp) B4 [अ]विग्न°, D1 [आ]सनमासीन; G M3 [अ]ग्र° (for [उ]द्विग्नमासीनं) —d) D13 विताने (for विमाने) B1 स्थित (for गुरुम्) G1 महदर्हासने गुरुं

6 b) M1.2 उपागत, Cm t as in text (for उपस्थितम्) —c) Ś N V B D1-4.12.13 किंचित् (for तूर्णम्)

7 a) Ś D4.6 [आ]सीन° स: D1 [आ]सीनश्च; T1 [आ]**स्य (damaged) —For 7cd, Ś V B1.4 D1-4.12.13 subst while N B2.4 subst for 7cdef

1095* अभाष च ततो भ्रातुः पादौ राक्षसपुंगव ।

[N V1.3 B1 D1.4 स अभाष, V2 B1.3 D4.12.13 संगम्य (for जग्राह च) Ś N1 V2 B1.4 D1-4.12.13 ततः (for ततो)] —e) Ñ V2.3 B3.4 उत्थाय; D6 उपेत्य; G (ed) उत्पाद्य (for उत्पत्य) Ś N1 B1 D4.11 [ए]नं (for [ए]नं) B2 उत्थाय मुदितं प्रेष्ठा; D1.4.11 Ct पुन स मुदितोत्पत्य D1 °तोपयं) Cr Ct पुन स मुदितोत्पत्य । स रावणो मुदित समुत्पत्य । भावनातुष्यन्नयनः । लक्षितः —f) N1 V1.3 B2-4 पौलस्त्य (for रावण)

8 a) D13 स भ्रात्रा N1 च V1.3 तु; D6 om. (subm.) (for स) —b) Ś D1.4.13 विधिवच; N1 D6 भाषितो च।

स तदासनमाश्रित्य कुम्भकर्णो महाबलः ।
संरक्तनयनः कोपाद्रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९

किमर्थमहमाहत्य त्वया राजन्प्रबोधितः ।
शंस कस्माद्भयं तेऽस्ति कोऽद्य प्रेतो भविष्यति ॥ १०

G 6 39 10
B 6 62 12
L 6 40 20

T2 यथा यावा, M1 2 यथाहं च (for यथायच) B2 [श]त्रि, D4 [तु]श्र (for [श]त्रि) N2 V1 2 B3 4 पूजित —G2 om (hapl ?) 8^c-10^b —^c) Ś D1-3 5 12 13 ततो, Ñ V B D4 तदा, G1 पर (for शुभ) —^d) B2 4 D7 प्रपेदे प(D3 व)रमासन

9 G2 om 9 (cf v l 8) —^a) Ś D1 12 13 आविश्य, N V1 2 B2 4 D12 आस्थाय, V3 B1 D2 3 4 आसाद्य, M1 2 आरुह्य (for आश्रित्य) —^b) V3 reads महाबल in marg —^c) B2 D7 9-12 Ct क्रोधाद्, Ck tp as in text (for कोपाद्) —^d) Ñ1 इद वचनमब्रवीत्

10 G2 om 10^ab (cf v l 8) —^b) D2 3 D5 T G2 M3 6 वि(T2 3 M5 नि)बोधित (for प्रबोधित) D4 महाराज प्रतिबोधित (hypm) —^c) D12 शक (for शंस) Ś B1 4 D1-3 5 12 13 [ऽ]द्य, D6 [ऽ]स्मिन् D9-11 [ऽ]त्र, G1 च (for ऽस्ति) V3 येभ्य (for तेऽस्ति) —^d) D4 सोद्य, D9-11 G1 को वा (for कोऽद्य) T3 प्रीतो, Cg k t as in text (for प्रेतो) B2 3 मयविता —After 10 Ś N V B D1-3 (repeats 1 1 4 [reads] 10 after 6 51 1126* and reads 1 2 after 6 51 36) 4 8 12 13 ins, while D6 7 9 11 S ins 1 1 9 only after 6 51 45 and cont 1 12-14 after 1 7 of 6 53 1 41*

1097* यदान्द्राच्च भय राजन्यदि वा ते स्वयंभुव ।
यम च शमयिष्यामि भक्षयिष्यामि पावकम् ।
दृत्रान्विद्रावयिष्यामि त्रैलोक्य पार्थिवो भव ।
आदित्य पातयिष्यामि सनक्षत्र महीतले ।
शतक्रतु वधिष्यामि पास्यामि वरुणालयम् । [5]
पर्वताश्चूर्णयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ।
दीर्घकालप्रसुप्तस्य कुम्भकर्णस्य विक्रमम् ।
अद्य पश्यन्तु भूतानि भक्ष्यमाणानि सर्वश ।
न विद् त्रिदिव सर्वमाहार पूर्यते मम ।
सोऽद्य तृप्तो भविष्यामि भक्षयित्वा सुरासुरान् । [10]
कुम्भकर्णवच श्रुत्वा प्रहृष्टो रावणस्तदा ।
पुनर्जातमिवात्मान मेने स रजनीचर ।
कुम्भकर्णबलाभिज्ञो जानस्तस्य पराक्रमम् ।
बभूव मुदितो राजा शशाङ्क इव निर्मल ।

[V3 om 1 1-3 —(1 1) D6 7 9-11 S च(D4 ज)द्य (for [इ]द्राच्च) G1 घोर (for राजन्) N1 D4 (first time) 6 T G M3 5 वापि D1 (second time) 3 5 7 9 11 चापि (for वा ते) Ś B1 D1 3 12 13 सलिलेशात् (D1 ^श्वर) (for ते स्वयभुव) M1 2 यदि वरस्ततापि (for the post half) —After 1 1 V3 reads 1 5 6 while D7 G2 3 11 9.

1097(A)* ततोऽह नाशयिष्यामि नेद्य तम स्वाङ्गुमान् ।
[G1 2 तद्वे (for ततो)]

—Ś D4 13 om 1 2-4 B1 D1 3 4 9 13 om 1 2 N1 reads 1 2 in marg D4 7 10 11 S read 1 2 after 1097(B)* —(1 2) N V1 2 B2 4 D4 हि (for च) N1 B2 D4 द(B3 य)मयिष्यामि (for शमयिष्यामि) D3 (second time) धर्मं हि प्रशमिष्यामि (for the prior half) G1 शमयिष्यामि, M1 2 शातयिष्यामि (for भक्षयिष्यामि) —Ñ1 B1 D2-4 13 read 1 3 after 1 6 (D3 after first occurrence of 1 6) —(1 3) D12 देवा नद्रावयिष्यामि (for the prior half) —For 1 3 D5-7 9-11 S subst

1097(B)* अपि देवा शयिष्यन्ते क्रुद्धे मयि महीतले ।

[G1 damaged for the prior half D6 मद्दिष्यते T2 M1 2 शयिष्यति D6 7 9-11 transp क्रुद्धे and मयि D6 महाबले D3 महीपते (for महीतले)]

—B1 D2 3 8 om 1 4 N1 reads 1 4 in marg —(1 5) Ś V2 3 B D1 3 4 6 13 13 वि(B4 वै)नेष्यामि N V1 बिलयिष्यामि (hypm) D3 (first time) च वेष्यामि (for वधिष्यामि) —D3 om (hapl) from the post half up to the prior half of 1 6 B2 transp the post halves of 1 5 and 6 N2 D1 4 3 12 यास्यामि, N2 V1 2 D2 पश्यामि (for पास्यामि) Ś V3 D3 12 चन्द्रेश्वरे पार्थिवो भव G1 दारयिष्यामि मेदिनीं (for the post half) —Ś V3 D4 12 om 1 6 —(1 6) B2 पवत D12 चालयिष्यामि (for दारयिष्यामि) G1 देवान्विद्रावयिष्यामि न चिरा वा महाबल —(1 7) V3 B1 D3 (second time) 5 7 9 11 S दीर्घकाल D4 सर्व^o (for दीर्घकाल) G1 विग्रह (for विक्रमम्) —(1 8) D4 सूरान् (for पश्य तु) V3 transp पश्यन्तु and भूतानि V3 वृस्यमाणानि D2 भ०क्ष्यमानानि D3 (first time) भक्ष्यमाणा न —After 1 8 G1 ins

1097(C)* अद्य विद्रावयिष्यामि भूतानि अवनीतले ।
त्रस्तानि परिधावन्ति सर्वत शरणैषिण ।

—(1 9) Ś V3 B1 D1 5 8 12 13 T1 M3 नन्विद D3 (second time) न क्षेतद् D4 न चैव (for न विद्) V3 विविध G1 विश्वात् (for त्रिदिव) M1 2 वानरानीकम् (for त्रिदिव सर्वम्) N1 V3 D1 आहार (s c) B3 D3 (second time) 5 7 9 11 T G2 M1 2 आहारो B4 आहारे Ś D4 13 सुप्यते V3 तर्पित (for पूर्यते) D6 7 9 12 T G M1 2 3 transp पूर्यते and मम D4 ममाहाराय पूर्यते M3 आहारस्य न पूर्यते (for the post half) —(1 10) D13 अद्य (for सोऽद्य) Ś D4 8 12 तृप्त गमिष्यामि D4 भक्षयिष्यामि (hypm) (for भक्षयित्वा) —N1 V3 repeat (var) 1 11-12 after 6 53 8 while D4 repeats them (var) after 6 53 8^ab —(1 11) N1 D4 (both times) रहष्टो (for प्रहृष्टो) N2 transp प्रहृष्टो and रावणस् D1 (first time) तथा (for तदा) N1 V3 D3 (all second time) वचो राक्षसाधिप (for

6 39 17
B 6 02 18
L 6 40 16

भ्रातरं रावणः क्रुद्धं कुम्भकर्णमवस्थितम् ।
ईषत्तु परिवृत्ताभ्यां नेत्राभ्यां वाक्यमब्रवीत् ॥ ११

अद्य ते सुमहान्कालः शयानस्य महाबल ।
सुखितस्त्वं न जानीषे मम रामकृतं भयम् ॥ १२

एष दाशरथी रामः सुग्रीवसहितो बली ।
समुद्रं सबलस्तीर्त्वा मूलं नः परिकृन्तति ॥ १३

हन्त पश्यस्व लङ्काया वनान्युपवनानि च ।
सेतुना सुखमागम्य वानरैकार्णवं कृतम् ॥ १४

---

the post half) —(l. 12) V3 (first time) म मेने (by transp.) Ñ1 V3 D4 (all second time) मेने स पनगानुज D6-7 9-11 S मेने राक्षसपुगव (for the post half) —V3 om. l. 13-14 —(l. 13) Ñ1 B2 3 ज्ञात्वा V1 3 ज्ञुत्वा (for जानद्) —(l. 14) Ś1(orig.) 2 B1 4 D1-3 8 13 19 विप्रह Ś1 (*sup. lin.*) शस्त्र (for निधन)]
—After 10, G1 ins.

1098* ******** त्रिषु लोकेषु विद्यते ।
ततोऽब्रवीन्महातेजा निशाचरगणेश्वर ।
काले दृष्ट्वा प्रहृष्टात्मा कुम्भकर्णं दशानन ।

—Thereafter G1 cont. 1099* and 1102(A)*

11 Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 12 13 transp. [ab] and [cd] —[a]) Ś N V B2 4 D1-4 8 11 13 प्रेक्ष्य, B1 प्राप्त (for क्रुद्ध) —[b]) S D8 13 मिय स्थित, N V B2 4 D2-4 6 13 T3 2 G1 उपस्थित, B1 महाबल —V3 om. 11[cd] —[c]) S B1 4 D8 13 समीक्ष्य, N V1 2 B3 D1-4 14 समीपस्, D7 9-11 Cl रोषेण, Ck as in text (for ईषत्तु) Ś D1-4 8 12 13 वृत्ताभ्यां (Ś1 D8 12 °क्षो) (for वृत्ताभ्यां) —[d]) Ś Ñ V1 3 B2 4 D1-4 8 12 13 कुपितो, B1 मुदितो (for वाक्यम्)

12 [a]) D8-11 अय, G1 M1 2 ततद्, Cg as in text (for अद्य) D1 स (sic) (for ते) B4 सुमहत् D4 च महान् —[b]) V3 प्रसुप्तस्य, D6 शयान सु (sic), D9 शायितस्य (for शयानस्य) Ś N3 V B D1 8 12 13 निशाचर, Ñ1 D4 महात्मन —[c]) Ś1 D7(marg. also) 9-11 सुसुप्तस्य; Ś2 V3 B1 D8 13 स्वपितस्त्व, N3 V1 B2-4 सुप्तोऽसि न (N3 B3 हि) V3 सुप्तस्त्व हि, D13 प्रसुप्तस्त्व (for सुखितस्त्व) V1 B2 3 हि (for न) —[d]) Ś N3 B1 4 D1 8 12 13 रामान्महद् (B1 °हा) D4 रामात्पर्व (for रामकृत) —After 12, N V1 3 (ins. l. 1-2 after 12 and l. 3-4 after 13[ab]) B2-4 D4 ins. Ś N3 B1 D1 8 12 13 ins. after 13, while G1 cont. after 1098*

1099* न देवासुरनागेभ्यो गन्धर्वेभ्यः कदाचन ।
भूतपूर्वं भयं मासाद्यादृशं मानुषादयम् ।
पुरा त्वं नाभिजानीषे यथा सीता मया हृता ।
सीताहरणमत्रासाद्रामाच्च सुमहद्भयम् ।

[(l. 1) N V1 3 B2 4 देवेभ्यो D8 -देवेभ्य D4 -नो देभ्य (for -नागेभ्य) N V1 3 B2 4 न गन्धर्वरक्षित (V1 °र D8 °क्ष [sic]), B3 न गन्धर्वरक्षस (sic) D4 न च गन्धर्ववनित (for the post half) G1 न मे दैवकृत वाक्ति भय भयविनाशन —(l. 2) B1 न मे (for first भय), G1 मानु षा म भव घोर (for the prior half) —G1 damaged from the post half up to यथा in l. 3 D4 सदृश (for यादृश) Ś B1 D2 8 12 13 हद (for second भयम्) N3 यादृशमकृत भय (*for the post half*) —(l. 3) V3 B2 3 हि, V3 स्व तु D1 हि त्व (for त्व न) V3 B1 D4 न जानीषे D1 3 12 विजानीषे Ś D8 12 13 यदा (for यथा) D4 transp. यथा and हृता —(l. 4) B1 -दुरात्मनि, B4 -सीताप्रसाद्, D4 -सनाधाद् (for -मत्रासाद्) B1 प्राप्त (for रामात्) Ś D8 13 मे N1 V1 3 B1 D1 2 4 G1 न (for मे) B4 एव, D4 मे तु (for मे सु) V3 D4 परम भय, D1 मयमागत, G1 तुमुल भय (for सुमहद्भयम्)]

—Then G1 cont. 1102(A)*

13 [a]) D9-11 धीमान् (for राम) —After 13[ab], V3 ins. *l. 3-4 of 1099** —[c]) B2 सागर (for समुद्र) D13 T3 सबल Ñ1 D4 सबल सागर तीर्त्वा, D9-11 समुद्रं लघ यित्वा तु —[d]) D6 11 G2 कुल (for मूल) —After 13, Ś V3 B1 D1-3 8 12 13 ins. 1099*

14 D13 repeats erroneously from 14 up to 6.51.1 after 6.51.1 —[a]) Ś D8 13 तात्वीक्षस्व; N1 D4 द्रष्टानीक्षस्व, Ñ2 B4 द्रष्टा वीक्षस्व; V1 3 ततो वीक्षस्व; V3 तात त्व पश्य, B1 3 D1 8 12 द्रष्टव्यस्व, B2 दृष्ट्वा राक्षस; T2 इत पश्य च (for हन्त पश्यस्व) N1 V3 B1 3 D1 2 4 6 7 9 11 12 G M1 2 लङ्कायां, N2 V1 3 B2 4 लङ्कां (for लङ्काया) Cg Cr स्वलङ्कायामात्मनीये लङ्काद्वीपे; so also Cm; Cg पश्यस्व मत्सनपदमार्थम् । यद्वा स्वलङ्कायामिति पदच्छेद । आत्मीयलङ्काद्वीप इत्यर्थ — [b]) Ś N3 B1 D1 2 8 12 13 द्रुमाणि (for वनानि) N3 V1 3 B2 4 सह्यद्योपवना सह, D4 ह्यशोपवनमेव च —After 14[ab], D4 ins.

1100* हृष्टायक्षस्तु लङ्कायां सर्वदा वनता मम ।

—[c]) Ś N3 B1 D1-3 8 12 13 सुखमायान्; N1 D4 8 11 सुख मागत; N3 V1 3 B2 3 D1(after corr. *sup. lin.* before corr. as in Ś1) सुखमागम्य (V1 3 °त्य); B1 सुख मागम्य; L(ed.) सुखमायातो हि —[d]) Ś D8 13 वानरैरागतैर्वृत; Ñ V1 3 B2-4 D1 13 वानरैः कपिभिर्वृता (B2 D13 °ते); B1 D1 8 13 G1 M1 2 वानरैकार्णवीकृता (D1 3 °रैर्नैर्वी); L(ed.) वानरैर्णैव कृत — Cr वानरैकार्णवं कृतम्, वानरप्रवेशार्णववत्कृतम्

ये राक्षसा मुख्यतमा हतास्ते वानरैर्युधि ।
वानराणां क्षयं युद्धे न पश्यामि कदाचन ॥ १५
सर्वक्षपितकोशं च स त्वमभ्युपपद्य माम् ।
त्रायस्वेमां पुरीं लङ्कां बालवृद्धावशेषिताम् ॥ १६
भ्रातुरर्थे महाबाहो कुरु कर्म सुदुष्करम् ।
मयैवं नोक्तपूर्वो हि कश्चिद्भ्रातः परंतप ।
त्वय्यस्ति मम च स्नेहः परा संभावना च मे ॥ १७
देवासुरविमर्देषु बहुशो राक्षसर्षभ ।
त्वया देवाः प्रतिव्यूह्य निर्जिताश्चासुरा युधि ।
न हि ते सर्वभूतेषु दृश्यते सदृशो बली ॥ १८

G 6 39 29
B 6 62 21
L 6 40 26

---

15 a) M3 रक्षसा (for राक्षसा). Ñ V1 2 B2-4 D4 ये च ये (B3 ते) राक्षसा मुख्या —b) Ś Ñ V B D1-3 8 12 transp वानरैर् and युधि —After 15ab, D12 ins 1 2-3 only of 1102* —c) D2 भय (for क्षयं) —d) D6-12 G3 M1 2 कथंचन —After 15 Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ins while G2 3 M5 cont after 1102*

1101* नगर शत्रुणा रुद्धं युद्धे हतसुहृज्जनम् ।

[Ś D5 कानन, D12 वानर (sic) (for नगर) G2 3 M5 शत्रुणा रुद्धनगर (for the prior half) V3 सुहृज्ज, B2 -सुहृज्जना (for सुहृज्जनम्) N2 V1 2 B3-4 हतो युधि सुहृज्जन (V2 °दुज्जन) (for the post half)].

whereas D6-7 9-11 S ins Ñ1 D4 ins 1 2-3 only after 17ab, while N2 V1 2 B3 ins 1 2-3 after 16ab, V3 B1 4 cont. 1 2-3 only after 1101* D12 ins 1 2 3 only after 15ab

1102* न चापि वानरा युद्धे जितपूर्वाः कदाचन ।
तदेतद्भयमुत्पन्नं त्रायस्वेह महाबल ।
नाशय त्वमिमानद्य तदर्थं बोधितो भवान् ।

[D12 M5 om (hapl) l 1 —(l 1) T3 जीतपूर्वाः. G3 वचन —(l 2) B4 आपन्न, G1 2 M5 वस्मात् (for उत्पन्नं) Ñ1 D4 नाशयस्व, N2 V2 D6-11 T1 G2 M3 4 त्रायस्वेह, (M3 °स्वा), V3 4 B2 3 D12 शासन च, B4 शास्त्रार्थं, D7 त्राहस्वास्मान् G1 2 M1 2 त्रायस्व च (G2 तु) D12 महद्भय (for महाबल) —(l 3) T2 3 युद्धे (for भव) N1 D4 नाशयैतद्भय मेव (for the prior half) N1 D4 7 T2 3 यदर्थं G1 तदर्थे (for तदर्थं) D3 बोधित मया —For l 3 N2 V B2-4 D12 subst , while G1 cont after 1099*

1102(A)* तस्मात्तद्भयनाशाय मया संबोधितो भवान् ।

[V3 B2 भयनाशार्थं (B2 °य) (subm), B3 G1 भय विनाशार्थं D12 भयस्य नाशार्थं G1 भया भ्राता प्र*** (damag ed) (for the post half)]

—Thereafter G2 3 M5 cont 1101*

16 V3 B2 om 16ab —a) D5 G1 2 सर्वं, T3 स च. Cr m g k t as in text (for सर्व) G1 शोक (meta) (for कोश) Ś N V1 2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 कोश (B1 3 4 °ष)श्च क्षपि (N2 V1 2 B1 3 4 D4 °पि)त सप —b) Ś D5 8 12 अद्य भय (D3 °पि [sic])इय मां, V V1 2 B1 2 4 D4 6 7-11 13 M1 2 अभ्यु (D1 °भ्यु)पपद्य मां (N2 B1 4 D4 °पद्यता, V3 °उत्पद्य [sic]), G1 2 M3 4 अभ्यवपद्यता, Cg k t as in text (for अभ्युपपद्य माम्) —After 16ab, Ñ2 V1 2 B4 ins 1 2-3 only of 1102* —c) Ś N2 V1 2 B4 D1 2 8 12 मम (for [इ]मां) Ś V3 B1 D1-3 8 12 13 च नगरीं (for पुरीं लङ्कां) D4 रक्षस्व मा च नगरीं

17 b) Ś Ñ1 V B1 2 4 D1-4 8 12 13 कुरु साहाय्यमुत्तम N2 B3 कुरु साह्यमनुत्तम —After 17ab, Ñ1 D4 ins 1 2-3 only of 1102* —c) N1 D1 9 [पु]र्व (for [पु]र्व) D4 नोक्त Ś B1 2 D2 4 6 8 13 पूर्वं (for पूर्वो) Ñ1 V3 B4 पूर्वं नोक्त D3 om हि (subm) —d) N2 V1 कश्चिद्भ्रात 1 B1 2 D1 8 10 13 T3 G3 कश्चिद्भ्राता, B4 G2 M3 कश्चिद्भ्रात . D4 किंचिद्भ्रात . D6 भ्रात कश्चित्(by transp) D7 9 11 भ्राता कश्चिद् (for कश्चिद्भ्रात) B3 कश्चिद्भ्रातरस्तन (sic) & Cg कश्चिदिति प्रथ । कदाचिदपि नोक्तपूर्वोऽसीत्यर्थं । कश्चिदिति पाठे स्वदन्य कश्चिदपि नैव मुक्तपूर्व इत्यर्थ & —After 17cd, Ñ1 V1 2 B2-4 D12 ins

1103* तिर्येष्वेव पतन यथा दुष्कृतकर्मण ।

—e) T1 त्वय्यास्त Ś D3 12 हि मम, Ñ1 V3 B1 D1-3 8 13 T1 2 M3 तु मम, G M3 मम तु, M1 2 च मम (by transp) (for मम च) G1 स्नेहाद् (for स्नेह) Ñ V1 2 B2-4 D4 यद्यस्ति मयि ते(V3 B1 D1 ते मयि) स्नेह , D7 मय्यस्ति तु तव स्नेह —f) Ñ2 तदा (for परा) Ñ1 V1 2 B3 4 इ, D12 ते (for मे)

18 a) D1-7 9-11 T G M1 2 Cg दु(D1 T1 M3 Cg दै) वासुरेषु युद्धेषु —b) B1 बहुधा D12 राक्षसेश्वर —c) N V B D1 2 12 प्रतिव्यूढा (for °व्यूह्य) Ś D5 8 1- देवासुरा परि(D3 प्रति)व्यूढा, D4 त्वया दशप्रतिव्यूढेद् (sic) —d) B1 त (for च) Ś1 V2 3 D4 8-13 T1 2 G2 M3 [श्च]मरा, N2 D2 पुरा B1 2 सुरा, Cg as in text (for [श्च]सुरा) G2 अपि (for युधि) —After 18cd Ñ V B2-4 D1-3 9-11 S ins.

1104* तवतत्सर्वमाविष्ट वीर्यं भीमपराक्रम ।

[Ñ V B2-4 D4 तव त्वरता युध्य M3 सकृदत्र समाविष्ट (for the prior half) N2 V B3 4 D4 5 भीमपराक्रम D7 विपुल विक्रम]

—f) V1 V3 B1 D1 2 4 12 G2 M1 2 बल, T2 भुवि (for बली) Ñ2 V3 B3 4 सदृशो दृश्यते(B3 विद्यत) बल (B4 बली) —After 18 Ś N V B D1-4 8 12 13 ins

G 6 39 33
B 6 62 22
L 6 40 30

कुरुष्व मे प्रियहितमेतदुत्तम
यथाप्रियं प्रियरण बान्धवाप्रिय ।
स्वतेजसा विधम सपत्नवाहिनीं
शरद्घनं पवन इवोद्यतो महान् ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥ ५० ॥

1105* स त्व मया समादिष्टो वीर भीमपराक्रम ।
निर्गच्छ शूलमादाय पाशहस्त इवान्तक ।
वानरान्राजपुत्रौ च भक्षयस्व प्रमत्त च ।
समालोक्यैव ते रूप विद्रविष्यन्ति वानराः ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि हृदये प्रस्फुरिष्यति । [5]
अतिबल महतो भयाद्विमुक्तो
भवतु जन सुखितो ममाद्य सर्व ।
तव भुजबलसश्रयाभिगुप्त
त्रिदशरिपो जहि राघवससैन्यम् ।

[Ñ B4 D4 om l 1 —(l 1) B1 [अ]सि संदिष्टो D1 3 वीरो (for वीर) V3 B1 भीमपराक्रम —(l 2) N B4 D4 स(D4 से) गच्छ B3 4 गच्छ व D3 निर्गच्छन् D5 निर्वेष्टु (s c) (for निर्गच्छ) D4 आसाद्य (for आदाय) V3 दंड B1 पाश (for पाश) D4 मद (for हस्त) —(l 3) B1 तु (for first च) Ś V1 3 D4 5 मर्मन्य (V1 2 °यन्) V3 B1 प्रगृह्य च B3 4 D3 प्रमर्द च (for प्रम° च) D3 भक्षय च मम° च (s c) (for the post half) —(l 4) B1 D4 व (for [ए]व) —V3 om l 5 —(l 5) N3 V1 3 B3 4 विद्रविष्यति B1 विस्फुरिष्यति —(l 6) N3 V3 B1 प्रतिबल (for अतिबल) —(l 8) V3 त्रिपरव (for तव भुज) V3 om while D1 reads °बल in marg N V1 2 B3 4 संश्रयाणि B1 °श्रयाणि (for °संश्रयाभि) V3 °गुप्त —L4 reads l 9 after त्रि in marg —(l 9) Ś D4 5 हर (for जहि)]

19 V3 om 19 —a) D4 प्रियसहितम्; D3 °ममम् (for प्रियहितम्) G2 3 M3 उत्तम Cm t as in text (for उत्तम) —b) Ś N V1 2 B1 3 4 D1 4 5 11 12 यथास्मरः D5 यथा (om hapl) (for यथाप्रिय) Ś N3 V1 3 B1 4 D3 4 (D4 om [hapl]) 6 12 प्रियकर (D1 6 °रं) N1 °हित B1 °भव D3 °तम (for °रण) Ś D4 12 प्रिय ; N V1 2 B3 4 D1 4 G1 प्रिय; Cm t as in text (for प्रिय) B1 यथास्मर प्रियकर च तव प्रियं च —c) N1 विमय B3 2 विरम D1 वि * र D4 11 व्यपध (for विधम) B1 मृधेरि D4 (before corr as in text) समस (for सपत्न) —d) Ś B4 D1 4 8 10 12 [इ]वोद्यतो N1 [इ]वोद्यतो B1 [इ]वतो G (ed) [इ]वोद्धत (for [इ]वोद्यतो) B1 दिवि (for महान्)

Colophon D4 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ś1 N2 om Ñ1 V1 B D4 12 लंका° —After *Kāṇḍa name* D12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V3 B1 4 D1 6 8 10 12 कुम्भकर्णसमादेशो; N2 D5 कुम्भकर्ण समाश्वासनो; V2 V3 कुम्भकर्णसमागमो; V1 कुम्भकर्णसमागमनो; B3 4 रावणकुम्भकर्णसमागमो —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B3 D4 8 10 12 om Ś1 B1 D1 39 V2 V3 B4 D2 40 V1 D1 41; B4 37 D6 7 10 11 T1 G M 62 T2 67 T3 68 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नमः; M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः

५१

तस्य राक्षसराजस्य निशम्य परिदेवितम् ।
कुम्भकर्णो बभाषेऽथ वचनं प्रजहास च ॥ १
दृष्टो दोषो हि योऽस्माभिः पुरा मन्त्रविनिर्णये ।
हितेष्वनभियुक्तेन सोऽयमासादितस्त्वया ॥ २
शीघ्रं खल्वभ्युपेतं त्वां फलं पापस्य कर्मणः ।
निरयेष्वेव पतनं यथा दुष्कृतकर्मणः ॥ ३
प्रथमं वै महाराज कृत्यमेतदचिन्तितम् ।
केवलं वीर्यदर्पेण नानुबन्धो विचारितः ॥ ४
यः पश्चात्पूर्वकार्याणि कुर्यादैश्वर्यमास्थितः ।
पूर्वं चोत्तरकार्याणि न स वेद नयानयौ ॥ ५
देशकालविहीनानि कर्माणि विपरीतवत् ।
क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव ॥ ६
त्रयाणां पञ्चधा योगं कर्मणां यः प्रपश्यति ।
सचिवैः समयं कृत्वा स सभ्ये वर्तते पथि ॥ ७
यथागमं च यो राजा समयं विचिकीर्षति ।
बुध्यते सचिवान्बुद्ध्या सुहृदश्चानुपश्यति ॥ ८

G 6 40 8
B, 6 63 8
L 6 41 8

51

D5 cont the previous Sarga

1 a) Ñ1 D1 T2 परिदेवित (meta), T3 Cr °देवनं; Cg as in text (for परिदेवितम्) —b) Ś V3 B1 D1-3 8-10 M3 बभाषेऽथ, Ñ V1 2 B2-4 D5 समा(D5 sup lin also चा)वि(B4 °दि)धे (for बभाषेऽथ) —d) D12 इ (for च) N V1 2 B2-4 D4 रावणं प्रत्यभाषत(B4 वाक्यमब्रवीत्) ※ Cg कुम्भकर्णो वचनं बभाषे प्रहास चेत्यत्र व्यत्ययः कार्यः । उक्त्वा जहासेति यावत् ※—After 1, N2 D5 ins a passage relegated to App I (No 31) while D5 repeats erroneously from 6 50 14 to 6 51 1

2 a) Ś D12 [ऽ]पि (for हि) B1 हि दोषो (by transp) N2 V1 2 B2 4 D4 [ऽ]यमस्माभि (for हि योऽस्माभि) Ñ1 स एव दृष्टो योऽस्माभि —b) Ś Ñ V B D7 8 9 10 12 विनिश्चये (for विनिर्णये) —c) L(ed) हितेऽपि (for हितेषु) V2 3 युक्तेषु, B4 D1 4 6 13 T3 G1 M3 4 Cg रत्नेन, Ck t as in text (for युक्तेन) B1 हिते ष्वनभियुक्तेषु —d) N1 स्वयम् (for सोऽयम्) D4 आख्या पितम् (sic) (for आसादितम्)

3 ab) D5 C1 [अ]भ्युपैति, Cm g t as in text (for [अ]भ्युपेतं) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 इदं (D1 शीघ्र [sic]) खलु फलं (V3 B1 त्वया) प्राप्तं शीघ्रं पापस्य कर्मणः —V1 om (hapl) 3cd —c) D4 [इ]व (sic) M1 2 [ए]षु (for [ए]व) Ś B1 D1-3 6 12 13 16 निरये(°ये?)ष्वात्मपतनं, N V3 B3 4 D4 पतनं निरये(N2 D4 नरके) घोरे —d) Ś D1 8 13 तथा (for यथा) V3 -कारणं, G1 कारिणः (for कर्मणः)

4 D5 om 4c-5b —a) D7 G1 तु Cr g as in text (for वै) V1 प्रथमं तु महाबाहो —b) B2 D4(before corr as in text) 6 10 कृतम् (for कृत्यम्) Ś Ñ1 V1 B D1 4 8 12 13 G3 न चिन्त(B3 मन्त्रि)तं L(ed) विचिन्तितम् (for अचिन्तितम्) —c) V1 2 B1 4 वीर्यमत्तेन —d) Ñ2 नैव धर्मो, D4 °रोधो (for नानुबन्धो) B1 न त्वनर्थो विचारित

5 D2 om 5cd (cf v.l 4) —a) D1 स (for य) Ś3 D1 सर्वे (for पूर्व) V1 B4 कर्माणि —b) Ñ V1 3 B2-4 ऐश्वर्यमोहित Ś V3 B1 D1-4 6 12 13 करोत्यैश्वर्य(D4 °त्येव तु)मोहित —D5 om 5cd —c) B3 [ए]वातु, D1 [इ]तर ; M3 [अ]पर (for [उ]त्तर) Ś3 D13 -कर्माणि (for कार्याणि) D13 पश्चात्कार्याणि पूर्वं तु —d) B1 T1 स न (by transp), D4 6 12 न च (for न स) Ś1 motheaten for वेद —After 5 B3 ins

1106* यो न वेद बलोन्मत्तो देशकालौ नयानयौ ।

6 a) G1 विपन्नानि (for विहीनानि) —b) Ś B1 D1 12 रूपाणि, Ñ V1 B2 4 D4 कार्याणि (for कर्माणि) —c) B1 हास्यति (for दुष्यन्ति) —d) Ś V3 B1 4 D1-4 8 10,12 हविर् (for हवींषि) N V1 2 B2 3 D1 हविरप्रयते ष्विव(D1 °तद्वपि)

7 a) V1 एव ＊＊＊, B1 पञ्चतो योग —b) D3 कर्मणि (for कर्मणां) Ś V3 B1 D1-3 6 12 13 प्रतिपद्यते(D1 °द्य च) Ñ1 D7 9-11 G1 2 Ct य प्रपद्यते, M3 य प्रपश्यति, Cm g k as in text (for यः प्रपश्यति) —c) Ś V2 3 B1 D1-3 8 11 13 सचिवैः (for समयं) —d) V3 य (for स) D4 M3 read स sup lin Ś N V B D1-4 7 8 10-13 G2 3 Ck t सत्पथम्, T3 सत्ये, Cr m g as in text (for सभ्ये) D7 transp वर्तते and पथि G1 सभ्ये पथि स वर्तते ※ Ck t सभ्यमित्यन्वयः ※

8 a) G2 3 M3 तु (for च) Ś N V B D1-4 8 11 12 वा(Ś1 Ñ1 V B2-4 D1 4 6 12 य [sic])थाशास्त्रेण, D7 °थोगम च (for यथागमं च) Ś V3 B1 D2 6 12 वै (for यो) D1 राजन्, D3 राज्ञा (for राजा) —b) Ś D2 12 समये, D4 स इय (for समयं) Ś Ñ V B D1 6 12 13 वि(V1 B1 चो)जिगीषति(Ñ1 B2 3 D1 4 °ते)

G. 6, 40 9
B 6 63 9
L 6 41 9

धर्ममर्थं च कामं च सर्वान्वा रक्षसां पते ।
भजते पुरुषः काले त्रीणि द्वंद्वानि वा पुनः ॥ ९
त्रिषु चैतेषु यच्छ्रेष्ठं श्रुत्वा तन्नावबुध्यते ।
राजा वा राजमात्रो वा व्यर्थं तस्य बहुश्रुतम् ॥ १०
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदं काले च विक्रमम् ।
योगं च रक्षसां श्रेष्ठ तावुभौ च नयानयौ ॥ ११
काले धर्मार्थकामान्यः संमन्त्र्य सचिवैः सह ।
निषेवेतात्मवाँल्लोके न स व्यसनमाप्नुयात् ॥ १२
हितानुबन्धमालोक्य कार्याकार्यमिहात्मनः ।
राजा सहार्थतत्त्वज्ञैः सचिवैः सह जीवति ॥ १३
अनभिज्ञाय शास्त्रार्थान्पुरुषाः पशुबुद्धयः ।
प्रागल्भ्याद्वक्तुमिच्छन्ति मन्त्रेष्वभ्यन्तरीकृताः ॥ १४

D₅ ₉₋₁₁ T₂ ₃ Ck t च चिकीर्षति, G₁ स°, Cv r m as in text (for विचिकीर्षति) —Ś₂ om 8^cd —^d) Ś₁ D₈ ₁₃ स सुधः, Ñ B₁ ₃ D₇ ₁₁ ₁₂ स सुचिद्, V₂ B₂ ₄ D₂ सासुचि(B₂ °व)द्, D₅ स स्वयं, D₁₀ ₁₁ M₁ ₃ सचिवैर् (for सचिवात्) D₆ ₇ T₂ ₃ चापि (for सुबुधा) V₁ ₃ D₆ बुध्यते शास्त्रबुध्या वा (V₃ °***, V₃ °सद्बुद्धा) —^d) B₁ हृदयस्य (sic) D₁₃ सुहृद (for सुहृदस्य)

9 ^a) T₁ सर्वेम् (for धर्मम्) Ñ₁ चार्थं (for मर्थं) Ś₁ Ñ₂ V₁ ₂ B₂ ₄ D₂ ₇ ₉₋₁₁ T₂ Ct हि, Cv r m g as in text (for first च) V₂ स काम, B₄ D₃₋₇ ₉₋₁₁ T₁ M₁ ₃ Ct काम वा, Cv r m g es in text (for काम च) B₃ स धर्ममर्थं काम च, D₂ धर्मार्थकाममोक्ष च —^b) Ś B₁ D₁ ₂ ₁₀ ₁₂ सर्वथा, Ñ₁ V₂ सर्वं वा, D₄ स सर्वं (for सर्वान्वा) Ñ₂ V₁ ₃ B₃₋₄ सर्वे वा (B₃ ₄ च) राक्षसाधिप —^c) T₂ ₃ भजेत (for भजते) —^d) Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ सर्वे (for त्रीणि) B₃ दुर्गाणि (for द्वंद्वानि) Ś D₂ ₃ ₁₂ वै (for वा) B₁ त्रिभो (for पुन)

10 ^a) B₁ लोकेषु (for चैतेषु) Ñ₁ च श्रेष्ठ B₄ D₄ यच्छ्रेय, G₁ कृच्छ्रेषु (for यच्छ्रेष्ठ) —^b) B₃ D₆ बुध्यते (D₆ °ति) (for बुध्यते) —^c) Ś Ñ V₂ ₃ B D₁ ₄ ₆ ₁ ₉ ₁₂ ₁₃ राजपुत्रो, M₃ °मात्र (for राजमात्रो) —^d) Ś B₃ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ वृथा (for व्यर्थं) B₁ परिश्रम B₄ परि° (for बहुश्रुतम्) V₂ V B₃ ₃ तस्य श्रुतमनर्थक

11 ^a) B₁ ₃ तत (for उप) T₃ प्रधान (sic) (for प्रदान) Ś Ñ V B₁₋₃ D₁,₃ ₉₋₁₃ T₂ ₃ M₃ च (for वा) B₄ D₁ ₄ वपादान च सान्त्व च —^b) D₁₃ कालेन (for काले च) B₁ विक्षुत (for विक्रमम्) —After 11^ab Ñ₂ ins

1107* विचार्य रक्षसां श्रेष्ठ तत कार्यं विधास्यसे ।

—^a) Ñ₂ वा (for च) Ś V₂ B₁ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ राक्षसश्रेष्ठ —^d) D₄ तु (for च)

12 ^a) M₁ लोके, Cr m g t as in text (for काले) T₂ (भ) स्म (for [अ]र्थ) D₁ -कामार्थ, D₂ मानकामी, D₄ -कर्माणि (for -कामान्य) —^b) Ś₁ सामर्थ्यैः V₂ B₁ D₁ ₄,₁₂,₁₃ समर्थं ; B₃ सर्वत , B₄ समये (for सम्मन्त्र्य) Ñ₁ D₄ समवेक्ष्य मन्त्रवी —^c) Ś V₂ ₃ B₄ D₁,₃ ₈,₁₂ ₁₃ निषेवेद्; V₁ विक्रमैर् (for निषेवेत) D₇ राजा; M₃ कार्य (for लोके) B₁ ₃ निषेवत न(B₁ °वत्र (sic))रो लोके; D₄ विक्रमैरात्मनो लोक —^d) Ś V₁ B₁ ₄ D₁ ₄,₁₂,₁₃ न ते, Ñ₂ V₁ ₃ B₂ ₃ नासौ V₂ त न (for न स) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ आश्रयेत् (for आप्नुयात्)

13 ^a) B₁ हितार्थ , D₂ वैरानु (for हितानु) M₃ भालोच्य (for भालोक्य) —^b) Ś V (Ñ₁ m as in text) D₁₀ ₁₁ G₂ M₁ ₃ Ct कुर्यात्कार्यम्, D₄ कुर्यात्कर्मम् (sic) Cr m g as in text (for कार्याकार्यम्) Ś₁ D₈ ₁₁ इहात्मना, Ñ₁ (m also as in text) महा°; B₂ D₂ इवा° (for इहात्मन) ※ Cr m "हितानुबन्धमालोक्य कुर्यात्कार्यमिहात्मन " इति वा पाठ ※ —After 13^ab, D₁₃ ins only l 1 of 1110* —^c) Ś₁ D₁ ₄,₁₂,₁₃ महार्थे , D₇ G₁ सर्वार्थ (for सहार्थ) D₄ ₁₃ -तत्त्वज्ञ Ñ₁ B₂ राज समस्तशास्त्रज्ञै ; B₁ राजसज्ञातत्त्वज्ञै ; D₄ T₂ ₃ G₁ M₃ राजा तु(G₁ M₃ हि) सर्वकार्य(D₄ °काल, G₁ M₃ °शास्त्र)ज्ञ —^d) Ś V₂ B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ बुद्धिनिश्चितै, Ñ₂ B₃ D₂ ₆ ₁₁ M₁ ₃ बुद्धिजीविभि (Ñ₂ B₃ °कर्मै), M₃ स हि जी° (for सह जीवति) —For 13^cd, V₂ V₁ ₃ B₃ ₃ D₄ subst , while Ñ₁ (m) B₁ ins after 13

1108* मन्त्रिभिर्बुद्धिसम्पन्नैर्विज्ञाय तदुपक्रमेत् ।
[D₄ [प]रम् (for तद्)]

14 ^ab) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ अनभिज्ञा हि शास्त्राणां (D₄ शास्त्राणि) वदन्त पशुबुद्धय —^c) D₁ प्रागल्भ्या; D₄ प्रज्ञात्वाद् (sic) (for प्रागल्भ्याद्) —^d) V₂ D₂₋₃ ₈ मन्त्रिषु Ś₁ D₁,₁₃ (अ)भ्यन्तरीकृता , D₃ [अ]न्तर कृत (sic); D₂ [अ]भ्यन्तरीकृत (sic) —After 14, Ś Ñ V₁ (only l 3) B₁₋₃ D₁,₃ ₆ ₈ ₁₂,₁₃ ins , while D₄ cont after 1110*, D₂ ins only l 3-4 after 10

1109* मन्त्रिणो हि प्रिया सभासदस्ते विचक्षणे ।
ये हितं नयमुत्सृज्य विपरीतानुसेविन ।
मूर्खैस्त्वविज्ञप्तैश्चैवाज्ञा से पापबुद्धिभि ।
यथा तनाहतस्यास्य पापैर्न प्रतिषेधित ।

[V₂ B₁₋₃ D₄ ₆ om l 1-2 —(l 2) Ñ₂ ये (for ये) D₁₋₃ [उ]पसेविन , D₁₃ -[उ]पसेविन (for -[अ]नुसेविन) V₂ विपरीत नियतं (for the post half) —(l 3) V₃ V₂ B₁ D₁₃ मन्त्रणोपैर्; N₁ D₂ °न्यैतैर् (for मन्त्रिणापैर्) N₁ D₄ मन्त्रणा; D₁ मन्त्रर्थ (for मात्र मे) B₁ [S]मन्दबुद्धिभि (for पाप°) —(l, 4) Ś D₁ ₄,₁₁ यथेषु

अशास्त्रविदुषां तेषां न कार्यमहितं वचः ।
अर्थशास्त्रानभिज्ञानां विपुलां श्रियमिच्छताम् ॥ १५
अहितं च हिताकारं धार्ष्ट्याज्जल्पन्ति ये नराः ।
अवेक्ष्य मन्त्रबाह्यास्ते कर्तव्याः कृत्यदूषणाः ॥ १६
विनाशयन्तो भर्तारं सहिताः शत्रुभिर्बुधैः ।
विपरीतानि कृत्यानि कारयन्तीह मन्त्रिणः ॥ १७
तान्भर्ता मित्रसंकाशानमित्रान्मन्त्रनिर्णये ।
व्यवहारेण जानीयात्सचिवानुपसंहितान् ॥ १८
चपलस्येह कृत्यानि सहसानुप्रधावतः ।
छिद्रमन्ये प्रपद्यन्ते क्रौञ्चस्य खमिव द्विजाः ॥ १९
यो हि शत्रुमवज्ञाय नात्मानमभिरक्षति ।
अवाप्नोति हि सोऽनर्थान्स्थानाच्च व्यवरोप्यते ॥ २०

G. 6 40. 21
B. 6. 63. 20
L. 6 42. 23

B2 [आ]हरेद् (sic) (for [आ]हरन्). Ñ1 न धारेद् (by transp), B3 न धाप Ñ1 B1.2 D2.3 प्रतिबोधित (for प्रतिपधित). B2 गच्छिप्यैर्न बोधित , D4 उपाये प्रतिबोधिते (for the post half)]

—Then D1 cont , while D5 ins after 14 whereas D12 ins only l 1 after 13ᵉᶠ.

1110* मन्त्रा सारितकुटिलैरच्छिद्रै सुनिरूपितै ।
सहोपधार्यते राज्य सुखस्यैरिव मन्दिरम् ।

[(l 2) D2 सचिवैर् (for महार्षैर्)]

—After 1109*, D1 cont 1114*

15 V2 missing from 15 up to l 12 of App I No 32). V3 om 15 —ᵃ) V1 अकार्य (for अशास्त्र) D1 कार्ये (for तेषां) D3 अशास्त्रीतोपसेषा (sic) —ᵇ) Ñ2 V1 B3.4 अकार्यम् (for न कार्यम्) D4 च यत् (for वच) D8-11 कार्ये नाभिहित वच —ᶜ) B4 अनु (for अर्थ-) B1 M4 [अ]नभिज्ञानाद् Ñ1 D4 अर्थ(D4 °थ) शास्त्राण्यविज्ञाय —ᵈ) B4 विपुलाश्रयम्

16 V2 missing for 16 (cf v l 15) —ᵃ) Ś Ñ B1.2.4 D1-8.12.13 हि, B3 तु, D4 om (for च) V1 ***कार D1 अहिताश्च हिताकारान् —ᵇ) T1 दौष्ट्यात् (for धार्ष्ट्यात्) Ś V3 D1.8.12.13 जना (for नरा) —ᶜ) D8-11 अवन्द्य, M4 उपेक्ष्या (for अवेक्ष्य) D4 वाक्य (for बाह्यास्) —ᵈ) Ś D3.12 T2.3 G2 कृत , M1.2 कार्य (for कृत्य) Ñ V1 B2-4 D8-11 मन्त्र(D8-11 कृत्य)दूषका D4 कर्तव्य मन्त्रदूषण

17 V2 missing for 17 (cf v l 15) —ᵃ) Ñ V1.3 B1-4 D4 विनाशयन्ति Ś B1 D1.8.12.13 विनाशाय(D1 °थं) च भर्तुर्हि(B1 °र्ता [sic]हि) —ᵇ) Ñ V1.3 B D4 भेदिता , D1.8.12.13 सहि(D12 °ह)ता , M1 न हिता , (for सहिता) B1 शत्रवो (for शत्रुभिर्) Ś D8.13 बुधा —D5 reads 17ᶜᵈ in marg —ᶜ) D4 हृत्यानि (for कृत्यानि) —D5 om (hapl) 17ᵈ-19ᶜ —ᵈ) D4 हि (for [इ]हि) T1.3 ये नरा (for मन्त्रिण) D1 ये कुर्वन्ति समंत्रिण

18 V2 missing for 18 (cf v l 15) D1.2 om 18 (for D5 cf v l 17) D4 om 18ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 प्रिय , D1 मन्त्रि (for मित्र) —ᵇ) Ś1 D8.12 न मित्रान्, Ñ2 ममत्रान्, V3 मन्त्रिणो (for अमित्रान्) Ñ1 D2 मित्र ; V1 मन्त्रि (for मन्त्र) B मित्रान्मन्त्रविनिर्णये(B1.4 °श्च)ये. —ᶜ) Ś B1 D1-8.12.13 G (ed) व्यवहारे(Ś1 °रै) च(D2 °ग, G [ed.] वि) —ᵈ) V1 B3.4 पर (for उप-) Ñ1 D4 पापमिश्रितान् , B3 परमाहितान् (for उपसंहितान्)

19 V2 missing for 19 (cf v l 15) D5 om 19ᵃ (cf v l 17) —ᵃ) D12 चापलस्य Ś1 Ñ1 D2.4.8.13 हि, Ś2 Ñ2 V1 B3.4 च, D1 om. (for [इ]ह). Ś1 कृत्या हि, D4 हृत्यानि (for कृत्यानि) —ᵇ) Ñ1 [अ]सि , B1 [अ]थं, D5 T1 स , D12 G1 वि , M1 दुष्, Cr m g t as in text (for [अ]नु) D4 सहसाणि (for सहसानु) D1 प्रभावत , Cr g t as in text (for प्रधावत) —ᶜ) Ś Ñ V1.3 B D1-4.7-13 M1.2 Ct छिद्रम्, Cm g as in text (for छिद्रम्) B4 प्रभावत, D1 प्रयच्छति, D5 प्रपश्यति (for प्रपद्यन्ते) —ᵈ) Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-4.8.12.13 क्रौंचछिद्रम् (B3 before corr sup lin °पत्रम्), B4 क्रौंच चित्रम् (sic), T1 क्रौंच स खम् (for क्रौञ्चस्य खम्) —After 19 Ś V3 B1-3 (m) D1-3.8.12.13 ins

1111* यस्तो व्यवसित शत्रु स्वेन साधन बुध्यति ।
सर्वं तस्मै प्रदातव्यमिति बुद्धिमतां मत ।

[(l 1) D1 [s]व्यवसित (for व्यव°) V3 येन (for स्वेन) G (ed) वा (for च) —V3 om l 2 —(l 2) D1.3.12 स च तस्मै प्रदातव्य (for the prior half) B3 इति बुद्धिमतां मत (for the post half)]

—After 19 D4 reads 45ᵉᶠ and 38ᵃᵇ (followed by l 1-2 of 1122*)

20 V2 missing for 20 (cf v l 15) —ᵃ) D1 T3 G1 M4 Cg अविज्ञाय , T2 M3 असि°, Ck t as in text (for अवज्ञाय) —Ś1 om (hapl ?) from 20ᵇ up to the prior half of l 2 of 1112* —ᵇ) D1.3 (with hiatus) आत्मान, M3 ह्यात्मान Ś1 Ñ V1 B D1-4.8.12.13 परि , D5 T2.3 चापि , M3 नाभि , Cg as in text (for अभि) D 9-11 G1.3 M1.2 (all with hiatus) आत्मान नाभिरक्षति —ᶜ) Ñ V1.3 B2-4 G1 [इ]ह (for हि) D1 अनुजानीहि (for अवाप्नोति हि) Ñ V1 B3.4 [s]नर्थं (for ऽनर्थान्) —ᵈ) Ñ1 B3.4 D4 [इ]व, V3 D5 [अ]पि (for च) D8.11 G2 स्वपरोप्यते, Cg as in text (for व्यवरोप्यते) ※ Ck स्थानात् राजपदस्था

G. 6. 40. 22
B. 6. 63. 22
L. 6. 41. 25

तत्तु श्रुत्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णस्य भाषितम् ।
भ्रुकुटिं चैव संचक्रे क्रुद्धश्चैनमुवाच ह ॥ २१
मान्यो गुरुरिवाचार्यः किं मां त्वमनुशाससि ।
किमेवं वाक्श्रमं कृत्वा काले युक्तं विधीयताम् ॥ २२
विभ्रमाच्चित्तमोहाद्वा बलवीर्याश्रयेण वा ।
नाभिपन्नमिदानीं यद्व्यर्थास्तस्य पुनः कथाः ॥ २३
अस्मिन्काले तु यद्युक्तं तदिदानीं विधीयताम् ।
ममापनयजं दोषं विक्रमेण समीकुरु ॥ २४
यदि खल्वस्ति मे स्नेहो भ्रातृत्वं वावगच्छसि ।
यदि वा कार्यमेतत्ते हृदि कार्यतमं मतम् ॥ २५

भव्यतरोप्यते निवर्त्यते. ॐ —After 20, Ś D1-3 5 8.11.13 ins.:

1112* न श्रुतं न मया दृष्टं सागरे सेतुबन्धनम् ।
नूनमस्मद्विनाशाय दैवेन सुज उच्छ्रित ।

[Ś1 om. up to the prior half of l. 2. D3 om. l. 2. —(l. 2) D13 देवेन (for दैवेन). D3 उच्छ्रित. (for उच्छ्रित°). D2 3 दैवेन भुजमुच्छ्रित ; D13 विधिना दोः प्रसारित (for the post. half).]
—D3 cont.:

1113* एतन्मया श्रुतं पूर्वं सीताहरणकारणम् ।
यन्निमित्तं वयं सर्वे यास्यामो निधनं रणे ।

—After 1112*, D5 cont., while D6.7.10.11 T2.3 G1.3 M3 ins. after 20, whereas D8 ins. l. 3-4 of 1109* after 20 and then cont.:

1114* अनुक्रमिह ते पूर्वं क्रियतां सेऽनुजेन च ।
तदेव नो हितं कार्यं यदिच्छसि च तत्कुरु ।

[(l. 1) D6.9.10-11 T2 G3 प्रियता (for क्रियतां). M3 मनुजेन (for सेऽनुजेन). —(l. 2) M3 नो (for नो). D6 T3 G3 राजन् ; D7.9-11 वाक्य (for कार्यं). D6 G3 यदि ; D7 9-11 यथा (for यत्). D6.7.9-11 तथा ; T3 हि तद् (for च तत्).]
—After 20, G1 reads 29^{cd} for the first time repeating it in its proper place.

21 V3 missing for 21 (cf. v.l. 15). —^{a}) D7 एतत् ; G1 तत ; M1.2 इति (for तत्तु). M3 तच्छ्रुत्वा तु (for तत्तु श्रुत्वा). D6 महाराजः. Ś Ñ1 V2 B1 D1 3 5 8 11.13 स तु श्रु(Ñ1 D6 एतच्छ्रु)त्वा महाराजः ; Ñ2 V1 B2-4 श्रुत्वा तु (V1 B3 तच्छ्रुत्वा) वचनं तस्य. —^{b}) Ñ2 V1 B2-4 रावण. (B3 also sup. lin. राक्षसः) (for भाषितम्). —^{c}) V3 D2 3 4.9 G M1.3 4 भ्रुकुटीं ; D4.13 T1 भृकुटिं (D13 °टीं) ; D6 भ्रु° ; Cg as in text (for भ्रुकुटिं). Ñ1 D1 चाथ स- ; Ñ2 कुटिलो ; M1.2 चापि स- (for चैव स-). V1 चक्रे सं- (meta.). B1 सकुद्धो (for संचक्रे). T3 भृकुटिं कोपनं चक्रे (sic). —^{d}) B2 चक्रे (for क्रुद्धश्च). Ñ1 B2-4 D1.3 13 [इ]दम् ; B1 [ए]वम् (for [ए]नम्). D3 4-13 T2 3 G M3 4 Cg अभाषत (for उवाच ह).

22 V3 missing for 22 (cf. v.l. 15). —^{b}) Ś1 B1 D4.11 अनुशोचसि ; D13 °शास्ति वै ; T3 अधि° ; B (ed.) °शासे (for अनुशाससि). Ñ2 V1 B2.3 किं भवाननुशास्ति मां. ॐ Cg : अनुशाससि शिक्षसे । आर्षः शप्. ॐ —V3 om. 22^{c}–24^{b}. —^{c}) Ñ V1 B2.3 अलं ते । B1 किमिद (for किमेवं). Ś D1.6.12.13 वाक्श्रमं ; B2.4 वाक्श्रमः ; D7 वाक्श्रमं ; M3 वा श्रमं (for वाक्श्रमं). Ś D1.13 वक्तुं ; B1 4 D1-3.13 कर्तुं ; B3 श्रुत्वा (for कृत्वा). D4 भ्रमय वाक्यमश्रुत्वा. —^{d}) Ś Ñ V1 B D1-4 8 11.13 कालयुक्तं ; D8 वाक्यसंभोत्रः D10 11 यद्यु(D11 °क्तु)क्तं तद् (for कालयुक्तं).

23 V3 missing for 23 (cf. v.l. 15). V3 om. 23 (cf. v.l. 22). Ś D1.6 om. (hapl.) 23–24^{b}. —^{a}) D1 विक्रमात्. D12 वृत्ति- (for चित्त-). B1 -सम्मोहाद् ; D6 दोषाद्वा (for -मोहाद्वा). Ñ1 प्रमादाद्बुद्धिमोहाद्वा. —^{b}) B2 D1-3.13 -[उ]च्छ्रयेण (for -[आ]श्रयेण). D1 च. —^{c}) Ñ2 D2 अभिपन्नम् ; B2 (sup. lin. also as in text) अभिपन्नम् (for नाभिपन्नम्). D7 G3 पुरेदानीं. —^{d}) Ñ V1 B1.4 D13 वृथा ; B2 3 D3 4 5 9-11 G3 Ck Ct व्यर्था । D13 श्रुत्वा (for व्यर्थास्). Ñ V1 B2-4 D3 4 5 9-13 G3 Ck Ct कथा ; Cg as in text (for कथाः). B4 कथा पुनः (for पुनः कथाः).

24 V3 missing for 24 (cf. v.l. 15). Ś V3 D4 5 om. 24^{ab} (cf. v.l. 22 and 23). —^{a}) B1 च ; M3 [अ]पि ; G (ed.) हि (for तु). Ñ3 युक्तं यत् (by transp.) ; D6 सयुक्तं (for यद्युक्तं). —^{b}) Ñ B2.3 एव हि ; V1 सदेव ; D6 इदानीं तु (hypm.) (for इदानीं). D9-11 विचिन्त्यतां ; Cg as in text (for विधीयताम्). —After 24^{ab}, D1-7 T G1 M3 ins.:

1115* गत तु नानुशोचन्ति गतं तु गतमेव हि ।

—^{c}) B3 D9-11 दुःखं (for दोषं). B4 समाप्य निजं दोषं ; G (ed.) समापनय मद्दोषं. —^{d}) D1 शमीकुरु ; D8 शमं कुरु.

25 V3 missing for 25 (cf. v.l. 15). —^{a}) Ś Ñ V1 B1-4 D1-4 8 11 13 ते (for मे). M1.2 मदस्ति यदि ते स्नेहो. —^{b}) D6-7 10 11 T G3 M1-3 त्विदम् ; Cm.g k.t as in text (for भ्रातृत्वं). Ś Ñ V1 B1-3 D1-4.8 10 11 चावगच्छसि ; V3 B4 चापि°, D6 वा न ग° ; D7 10.11 चापि° ; G1 2 यदीच्छसि ; G2 मत्° ; Cg as in text (for वावगच्छसि). —^{c}) V3 B2 हि (for वा). D9-11 Ct यदि कार्यं ममैतत्ते. —^{d}) D3 कार्यमत (meta.). B4 D13 मत (for मतम्). Ś D1 13 हृदि कार्यमवस्थितं ; Ñ1 V1 2 B1 4 D1-4 हृदि कार्यं मत(Ñ1 V1 D1 °र्यमिदं ; D3 °र्यतमं) मम.

स सुहृद्यो विपन्नार्थं दीनमभ्यवपद्यते ।
स बन्धुर्योऽपनीतेषु साहाय्यायोपकल्पते ॥ २६
तमथैवं ब्रुवाणं तु वचनं धीरदारुणम् ।
रुष्टोऽयमिति विज्ञाय शनैः श्लक्ष्णमुवाच ह ॥ २७
अतीव हि समालक्ष्य भ्रातरं क्षुभितेन्द्रियम् ।
कुम्भकर्णः शनैर्वाक्यं बभाषे परिसान्त्वयन् ॥ २८
अलं राक्षसराजेन्द्र संतापमुपपद्य ते ।
रोषं च संपरित्यज्य स्वस्थो भवितुमर्हसि ॥ २९
नैतन्मनसि कर्तव्यं मयि जीवति पार्थिव ।
तमहं नाशयिष्यामि यत्कृते परितप्यसे ॥ ३०

G 6 42 3
B 6 63 31
L 6 42 27

26 V3 missing for 26 (cf v l 15) V2 om (hapl ?) 26^ab —^a) Ś सुहृत्सु, D8 12 सुहृत्स (by transp) D4 ससुहृद्यो (sic) (for स सुहृद्यो) —^b) N V1 B D1 3 9 11 T1 Ck t [उ]प Cm g as in text (for [अ]व) —^c) V2 B1 D4 G1 वि (for sपु) —^d) G1 M1 साहाय्यो यो (sic) (for साहाय्याय) B4 [उ]पपद्यते D6 7 साहाय्य योप(D6 °य्यमनु)कल्पते

27 V3 missing for 27 (cf v l 15) —^a) B1 D1 2 4 12 G1 अथैन(D12 °त), M4 एवं हि (for अथैव) D13 ब्रुवत D6 च, D8 7 9–11 T2 3 G1 3 M1 2 स (for तु) —^b) Ś N V1 B1 4 D1 2 8 12 14 दीन, V1 B2 3 D6 वीर (for धीर) —^c) Ś N2 V1 2 B1 3 4 D1 2 8 12 13 क्रुद्धो (for रुष्टो) B1 D4 समाय (for वि°) —^d) G3 ह्य (for ह) —After 27 D6 ins 1117* (followed by App I [No 32])

28 V3 missing for 28 (cf v l 15) D4 om 28^ab —^a) Ś D1 12 M1 2 तु (for हि) D7 समतीव (for अतीव हि) N1 D4 समालोक्य —^b) Ś D8 12 कुपित भृश N1 V2 B1 3 (sup lin also) 4 D1 2 4 12 कुपितेन्द्रिय (for क्षुभितेन्द्रियम्) —Ś D8 12 repeat 28^c–29^d D8 repeats 28^c–29 after App I (No 33) B4 repeats 28^cd 1117* and l 1–31 of App I (No 32) after App I (No 32) —For 28^cd T3 subst, while T1 ins after 37

1116* अथ पश्चादुपायज्ञो वाक्यमेतदुवाच ह ।

—T1 3 cont while Ś D8 12 ins after 28^cd (first occurrence) Ñ2 V (V3 missing) B1 D1 3 10 11 14 ins after 28 B2 ins after 28^ab D4 ins after 33 D5 ins after 27

1117* शृणु राजन्नवहितो मम वाक्यमरिंदम ।

[V2 alleg for शृणु राजन्न D1 अवहितं (for °तो) B2 अवेक्षहितो राजन् (for the prior half) D6 परंतप (for अरिंदम)]

—Thereafter Ś N2 V1 2 (missing up to l 12 of App I [No 32]) 3 B2 4 D1 3 4 6 10 11 14 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 32)

29 For sequence in Ś D8 12 cf v l 28 T2 repeats 29–30 after App I (No 32) —^a) Ś B1 4 D1–4 8 12 13 (Ś D8 12 both times) राक्षसशार्दूल —^b) Ś Ñ1 V B D1 3 8 12 13 (Ś D8 12 all first time D8 both times) उपगम्य हि (Ñ1 V B ते), Ñ2 अनुगम्य च D4 अवगम्य ते, D8 11 उपपद्यसे, D6 अव°, D7 °पद्य वै (for उपपद्य ते) Ś D8 12 (all second time) संतापगमनेन हि T1 (second time) 3 संतापेन त्वानय —Ś D8 12 read 29^cd after 29^ab (r) G1 repeats 29^cd here (cf v l 20) —^c) T1 (second time) 3 तु (for च) Ś Ñ V B1–3 D8 12 (both times) 3 8 12 13 रोषपाशौ B4 D4 द्रो(D6 रो)षमाशु D8 रोषाय स L (ed) रोषशोकौ (for रोषं च सं) —^d) D13 स्वस्थान् (sic) (for स्वस्थो) —After the first occurrence of 29^cd G1 ins

1118* बहुना किं त्वया राजन्सर्वनाशः प्रवर्तितः ।

30 T2 repeats 30 (cf v l 29) —^a) Ś N V B D1–4 8 12 13 नैवमहमिति वक्तुं त्वं —^b) B1 तिष्ठति (for जीवति) —V2 B1 om (hapl) 30^c–31 D6 reads 30^cd (except तम) in marg —^c) Ñ1 D4 तद् (for तम्) Ś D1 4 8 12 शा(D4 सा)तयिष्यामि D6 कार° D13 G1 शास°, Cg as in text (for नाशयिष्यामि) —^d) D1 यदर्थं (for यत्कृते) B2 3 D6 8 G1 परितप्यते, D4 परि पद्यसे (sic) Cg as in text —After 30 T2 ins while T3 ins after 30 (r)

1119* ते राक्षसा हता युद्धे वानरैरामविक्रमैः ।
विभीषणं च राजेन्द्र न पश्याम्यद्य मानवम् ।
स स्वस्तिविरुद्धः शूरो नित्यं स्वजनवत्सलः ।
वानरैर्निहतः सत्ये मम भ्राता विभीषणः ।
स हि नित्यं महातेजा धर्मशील प्रियंवदः । [5]
तं समापश्य राजेन्द्र मनो मम विदीर्यते ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुम्भकर्णस्य रावणः ।
अब्रवीत्सुमहातेजा वचनं राक्षसाधिपः ।
अद्य प्रभाषवत्स्नेन भ्रातितस्तेन विप्रियम् ।
राघवश्च रिपुश्चास्य संस्तुतो मम पार्श्वतः । [10]
ततो मयोक्तो निर्भर्त्स्य भ्रंसतति पुनः पुनः ।
आहतश्च तदा वीर शोभन तु मया तथा ।
राघवं शरणं प्राप्तश्चतुर्भिः सचिवैः सह ।
तस्य राक्षसराजस्य निशम्य वचनं तदा ।
अब्रवीत्कुम्भकर्णस्तु हृदयेन विचिन्तयन् । [15]

[(l 1) T2 हते (sic) (for हता) —(l 2) T2 मानव —(l 11) T2 [अ]सूर् (sic) (for [अ]सौ) and मसने च

G 6. 42. 4
B. 6 63 31
L. 6 42 18

अवश्यं तु हितं वाच्यं सर्वावस्थं मया तव ।
बन्धुभावादभिहितं भ्रातृस्नेहाच्च पार्थिव ॥ ३१
सदृशं यत्तु कालेऽस्मिन्कर्तुं स्निग्धेन बन्धुना ।
शत्रूणां कदनं पश्य क्रियमाणं मया रणे ॥ ३२
अद्य पश्य महाबाहो मया समरमूर्धनि ।
हते रामे सह भ्रात्रा द्रवन्तीं हरिवाहिनीम् ॥ ३३
अद्य रामस्य तद्दृष्ट्वा मयानीतं रणाच्छिरः ।
सुखी भव महाबाहो सीता भवतु दुःखिता ॥ ३४
अद्य रामस्य पश्यन्तु निधनं सुमहत्प्रियम् ।
लङ्कायां राक्षसाः सर्वे ये ते निहतबान्धवाः ॥ ३५
अद्य शोकपरीतानां स्वबन्धुवधकारणात् ।
शत्रोर्युधि विनाशेन करोम्यस्रप्रमार्जनम् ॥ ३६
अद्य पर्वतसंकाशं ससूर्यमिव तोयदम् ।
विकीर्णं पश्य समरे सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ॥ ३७

(for भक्तोऽसि) —(l 12) T₂ तत (for तथा) —(l 14) T₃ तथा (for तदा)]

—Thereafter T₃ cont 1122*

31 V₃ B₁ om 31 (cf v l 30) —ᵃ) Ś₁ Ñ₁ B₂.₄ D₃.₉ 11 G₃ च, D₅.₆ हि (for तु) Ś D₁.₂.₁₃ वाच्य, Ñ₂ V₁ B₂.₄ D₄.₁₀ T₁.₂ G₁ वाक्य T₃ कार्यं (for वाच्यं) —ᵇ) D₁₂ महीपते (for मया तव) Ś D₁.₂.₆.₁₃ सर्वावस्थो महीपते D₇.₁₀.₁₁ G₂ सर्वावस्थासु ते (D₁₀ °स्थो मत, D₁₁ °स्थागत) मया, D₈ सर्वावस्थाहितं तव —ᶜ) D₁₃ भति (for अभि) —ᵈ) V₁ D₈ भ्रातृभावाद् D₇.₁₁ T₂ G₃.₃ भ्रातृ स्नेहाद् (for भ्रातृस्नेहाद्)

32 ᵃ) B₁.₃ D₁ T₃ यादृश, D₈ तादृश्य Cg as in text (for सदृशं) Ñ V₁.₃ B₂.₄ D₄.₉ च D₁ om (for तु) Ś D₁.₂.₁₃ कायसिमन् B₃ कालेन —ᵇ) Ś D₁₃ कर्तुं G₃ damaged (for कर्तुं) Ñ₁ D₁₀ M₃ स्नेहेन B₄ स्निग्धेन Cg as in text (for स्निग्धेन) N₁ D₈ च पुरा —D₃ om 32ᶜ 33 —ᵈ) Ś V₂ D₁.₂.₁₃ [क्ष]यम N₁ B₁ D₈ युधि Ñ₂ V₁.₃ B₂.₄ [क्ष]य तत् (for रणे)

33 D₁₃ om 33 (cf v l 32) —ᵃ) M₁.₂ महाराज —ᵇ) Ś D₁₃ रणान्द (for मया) B₁ रणमूर्धनि विक्रम —ᵈ) Ś B₁ D₁.₂.₁₃ कपि M₃ पर (for हरि) V₃.₂ द्रवत सर्ववानरान् —After 33 D₁ ins 1117* (followed by App I [No 32])

34 D₁ om (l apl) 34 —ᵃ) Ś Ñ V₁.₂ B₁ D₁.₂.₁₃ दृष्ट्वा रव: V₃ B₄ पश्य त्व (for तद्दृष्ट्वा) D₃ G₂ मद्य वामशिरो दृष्ट्वा —ᵇ) N₁ समानीतं B₂.₃ स्वया (for मयानीतं) Ś D₁.₂.₁₃ रण शिर N₁ महन्दिर ; D₁ G₂ रणाजिराद् —ᶜ) Ś V₂ B₁ D₁.₂.₁₃ महाराज —After 34 Ñ V B₂.₄ D₁₁ ins while D₃ T₁.₃ l 4 only after 34

1120* अद्य तस्य विनाशात् मात्रमयोऽद्याभवम् ।
　　　शोधं निवारयिष्यामि दृष्ट्वा येन प्रचारिता ।
　　　सुखी भव महाराज दृष्ट्वा भवतु निर्वृता ।
　　　भविष्यति न त शोक यद्युद्धे मया हत ।

[(l 1) V₃ महाबाहो (for विनाशेन) D₃ मात्मानम (for °मवम्) —(l 2) V₃ निवर्तयिष्यामि —(l 3) D₁₂ महाबाहो (for महाराज) and भवति (for भवतु) B₄ निर्वेश —(l 4) D₃ T₃ transp मया and हते]

35 ᵃᵇ) G₁ damaged up to निध D₃ अद्य (for मम) N₁ निधनादद्य रामस्य (for ᵃ) and पश्यतु (for निधन) Ś Ñ₁ V B D₁.₂.₉.₁₁.₁₃ transp पश्यन्तु and निधन D₃ हि (for सु) —ᶜ) D₁₁ om सर्वे —ᵈ) D₃ येन ते, D₁₂ T₃ G₁ (with hiatus) पुत्र ति (for ये ते नि)

36 V₃ om 36ᵃᵇ —ᵃ) D₁ अस्य —ᵇ) Ś Ñ V₁.₃ B₁.₄ D₁.₂.₉.₁₃ M₁.₂ शोचिता, D₈ मोक्षता (sic), D₁₂ शोचता (for कारणात्) B₃ स्वबन्धुमनुशोचतां —ᶜ) Ś D₁.₁₃ युधि शत्रु (for शत्रोर्युधि) G (ed) प्रणाशेन —After 36ᶜ, V₃ erroneously repeats the post half of l 4 of 1120* and reads 36ᵈ in marg —ᵈ) Ś N V B D₁.₂.₇.₉.₁₁ T₂ [अ]श्रु ; D₃ T₁ G M [अ]स्र (for [अ]स्र) —After 36 D₃ reads l 2 of 1097*

37 D₃ om 37ᵃᵇ G₁ damaged from पैत in ᵃ up to सू in ᵃ —ᵃ) B₃ पूज्य (sic) (for पर्वत) Ś Ñ V B D₁.₂.₉.₁₁.₁₃ कूटाभं (D₁ °भो) (for -सकाशं) —ᵇ) M₃ ससोयम् (for ससूर्यम्) M₃ तोद्य (meta) (for तोयदम्) N₁ V₂ B₃.₄ सुपंर्णुप्त प्रवगम —D₃ reads 37ᶜᵈ (followed by 1121*) after the repetition of l 10 of 1097* —ᶜ) N₁ V₂ D₁₂.₁₃ विद्धो D₄ °द्धौ भ्रमं B₃ वा D₁₃ निशीर्णं (for विकीर्णं) D₃ सामादयं समय वैत —ᵈ) Ś V B₁ D₁.₂.₁₃ T₃ वानरेश्वरं N B₂.₄ D₈ वानराधिपं D₁ T₂ G₃ M₁.₂ नुगगेशत्म D₃ G₂ तोत्रितो छित (for प्लवगेश्वरम्) —After 37 Ś N V B₁.₄ D₁.₂.₁₃.₁₃ ins

1121* महत्कोऽद्य भारतास्य युद्ध युद्धविशारद ।

[D₁ खेत —Ś D₁ om from the post half up to 45ᵈ V₃ D₂ येतु युद्ध V₃ D₂.₉.₁₃.₁₃ रण (D₁ °ण) रण (for युद्ध युद्ध) B₄ D₃.₁₃ विशारद (D₁₃ °द)]

—Thereafter Ś Ñ₂ V B₄ D₁₁.₂ (Ś D₁ om 45ᶜ) ₁₁ ₁₃ read 45ᶜᶠ while B₁ reads 45ᶜᶠ for the first time after 1121* repeating it in its proper place

—After 37 D₁₂ D₄ ₂₋₁ T₂.₃ G M ins Ñ V B₄

न परः प्रेषणीयस्ते युद्धायातुलविक्रम ।
अहमुत्सादयिष्यामि शत्रूंस्तव महाबल ॥ ३८
यदि शक्रो यदि यमो यदि पावकमारुतौ ।
तानहं योधयिष्यामि कुबेरवरुणावपि ॥ ३९
गिरिमात्रशरीरस्य शितशूलधरस्य मे ।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य बिभीयाच्च पुरंदरः ॥ ४०
अथ वा त्यक्तशस्त्रस्य मृद्नतस्तरसा रिपून् ।
न मे प्रतिमुखे कश्चिच्छक्तः स्थातुं जिजीविषुः ॥ ४१

G 6 42 18
B 6 63 45
L 6 42 39

D3 ins after 38ab B3 ins after 45ef (first occurrence), D4 ins l 1-2 after 38ab and cont l 3-5 after 1121*, T3 cont after 1119*

1122* कथं त्वं राघवैरमिर्मेधा च परिरक्षित ।
किमात्मुभिदाशरथि व्यथसे त्वं सदानघ ।
अद्य पूर्वं हते तेन मयि त्वां हन्ति राघव ।
नाहमस्मिन् सन्ताप गच्छेथ राक्षसाधिप ।
काम त्विदानीमपि मा व्यादिश त्वं परंतप । [5]

[(l 1) V3 B1 D10 11 च (for त्वं) D4 वीरैर् (for मभिर्) B1 ध (for च) B3 D10 11 M1 2 परिरक्षित —(l 2) Ñ1 V B1-4 D4 11 दाशरथेर् (for दाशरथि) V3 पतितो (sic), B1 सुग्रीव D4 व्यथिते D13 व्यथसे त्व (hypm) (for व्यथसे) Ñ1 V B D13 राक्षसाधिप, Ñ1 D4 M1 2 राक्षसेश्वर, D5 6 T1 किं (D6 त्वं) तदा° (for त्वं सदानघ) D4 T2 3 G1 3 M3 सह च (G2 °न्यो) न्यथ (D6 T1 वध्य)सैन्यथ, M3 व्यथसे त्वमिहानघ (for the post half) & Cg अत्र विभीषण क्व गत इति कुम्भकर्णस्य प्रश्न । मया चिन्त्यो गत इति रावण स्योत्तर च प्रक्षिप्त श्लोके दृश्यते । तद् पूर्वापरविरुद्धम् &—(l 3) Ñ1 V3 D1 M3 यदि, D4 पूर्वं D4 M3 अथ (for अद्य) N2 V1 2 B D13 यदि (B1 मयि) पूर्वं निपतितो, D10 11 M1 2 मां निहत्य रणे रामस्(D10 11 °स्त्वां हि) (for the prior half) B1 2 यदि (for मयि) —G3 damaged from हति up to नाहमस्मि in l 4 B1 D4 हतु (for हन्ति) D10 11 निहनिष्यति राघव, M1 2 तमस्त्वां निहनिष्यति (for the post half) —(l 4) B3 राक्षसेश्वर & Cg अर्थान्तरम् अहमस्मिन् विषये सन्ताप न गच्छेय न गच्छामि । व्यत्ययो बहुलम् ' इति एकार व्यत्यय &—V3 om l 5 B3 reads twice l 5 (except काम) in marg —(l 5) D6 कार्यं (for काम) V1 2 °त्वान्यम्, B3 तिष्ठस्व (sic) B3(second time) अपि वा B3 तिष्ठ स्व (for अपि मां) N2 B1 D4 काम तिष्ठ महाराज N2 B3 (first time) काम ना वमिदानीं त्वम् D13 यथाभिदानीमपि न M1 2 इदानीमेव मां राजन् (for the prior half) Ñ1 V1 2 B3 (first time) आदिशस्व D7 आदिश त्व D13 मादिश सु (sic) (for व्यादिश त्व) Ñ1 B1 3 4 D4 प्रविश्यांत पुरे- (B3 D4 °रे) सुखी (for the post half)]

—After 37 T3 ins 1116* and 1117* (followed by App I [No 32])

38 B1-3 D6 om 38ab D4 read 38ab after 45ef. —a) B1 6 (for न) Ñ V D1-4 10 [अ]परः: D4 परं (for पर) N1 V D1 3 10 11 T G1 3 M1 2 3 प्रक्षणीयस्ते Ś D8 12 नापरे प्रपणीयस्ते —b) V1 D1 2 4 12 T1 विक्रम, T3 damaged (for विक्रम) —After 38ab Ñ V B3 D4 (l 1-2 only) 13 ins 1122* —Ñ2 illeg for 38c —c) V3 समामा (sic) (for अहमुत्-) D3 तु शास्यि स्यामि, D3 6 T2 3 उत्पाटयिष्यामि, Cv as in text (for उत्साद°) —d) Ñ1 V1 B2-4 D3-4 8 12 शत्रु तव। V2 तव शत्रु, V3 रिपु तव (for शत्रूंस्तव) Ś Ñ V B2-4 D1-4 8 12 13 रिपुमय, D7 8 11 महाबलान् (for महाबल) B1 शत्रु परपुरंजय

39 b) G3 damaged for पावकमारुतौ —c) Ñ1 T3 तान्, D1 तद् (for तान्) Ś D8 12 L [ed] शोष (L [ed] नाय)यिष्यामि, B3 D6 निहनिष्यामि —d) Ñ2 B3 किं पुनस्तौ नराधमौ

40 a) Ñ2 V1 2 B2-4 प्रमाणस्य (for शरीरस्य) Ñ1 D4 गिरिकूटनिकाशस्य —b) Ś D8 12 शिला, V3 D6 शत, M1 2 शक्ति (for शित) D13 वै। M1 2 च (for मे) —c) Ś D1 3 10 नदतस्, D11 ननदुस् (sic) (for नर्दतस्) —d) D7 10 T3 G1 2 वै (for च) D4 बिभ्येदपि, D8 11 M1 बिभियाद्व्(M1 °च) Ś V1 2 B1 D1-3 8 12 13 बिभी (B1 D8 12 13 °भि)यादपि वासव, N1 V3 B2-4 बिभीया देवराडपि(V3 °डिति)

41 a) D7 यद (for अथ) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1-4 8 12 13 G1 न्यस्तशस्त्रस्य, Ñ1 B3 त्यक्तशस्त्र —b) B3 वध्यतस्, B3 मृद्धतस्, B4 D3 मर्दतस्, D3 युध्यतस् (for मृद्नतस्) Ś D1 8 12 चमू (for रिपून्) —After 41ab Ñ1 V1 2 B1 D13 ins

1123* पवनस्येव वेगेन भक्षतस्तरसा द्रुमान् ।

[D13 च (for [इ]व) N2 V1 2 B4 भक्षत (sic) (for भक्षतस्) D13 बलात (sic) (for द्रुमान्)]

—cd) D4 नाम (for न मे) Ś V3 B4 D1 8 11 12 13 प्रमुखे। Ñ1 D5 7 T1 G2 °मुखः B1 D3 4 11 °मुख ; D4 न मे प्रति Cg as in text (for प्रतिमुखे) D6 किंचिच (for कश्चिच्) —G1 damaged for d Ś N1 D8 12 G2 स्थातुं शक्त कश्चिद्(G1 किल); Ñ1 V B2-4 D4 स्थातुं कश्चिच्छक्तो (by transp), B1 D1 7 8 11 कश्चित्स्थातुं शक्तो (D1 **) (by transp) M1 स्थातुं क स्याच्छक्तो (for कश्चिच्छक्तः स्थातुं)

G 6.42.19
B 6.61.45
L 6.42.40

नेमं शक्त्या न गदया नासिना न शितैः शरैः ।
हस्ताभ्यामेव संरब्धो हनिष्याम्यपि वज्रिणम् ॥ ४२

यदि मे मुष्टिवेगं स राघवोऽद्य सहिष्यति ।
ततः पास्यन्ति बाणौघा रुधिरं राघवस्य ते ॥ ४३

चिन्तया बाध्यसे राजन्किमर्थं मयि तिष्ठति ।
सोऽहं शत्रुविनाशाय तव निर्यातुमुद्यतः ॥ ४४

मुञ्च रामाद्भयं राजन्हनिष्यामीह संयुगे ।
राघवं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं च महाबलम् ।
असाधारणमिच्छामि तव दातुं महद्यशः ॥ ४५

वधेन ते दाशरथेः सुखावहं
सुखं समाहर्तुमहं व्रजामि ।
निहत्य रामं सह लक्ष्मणेन
खादामि सर्वान्हरियूथमुख्यान् ॥ ४६

42 [a]) D1 वै (for [द्]व) —[d]) Ś N V B D8-a 10.11 T1 G1.2 M3 निशितैः Dr G3 नैशुभिः शि(G2 शि)तैः M5 न शरैः शितैः (by transp.) D6 नो निशितैः शरैः सह (unmetric) —After 42[cd] Ś N V B1.2.4 D1.2.3.13 ins.

1124* वाक्यं सा हि सहस्रं साद्यपि पुरंदर ।

[V3 हि सकृत् B1 सुसंरब्ध B2 हन (for अपि) N V1.2 B3 D6 शतक्रतु (for पुरंदर).]

—[b]) D6 अपि (for एव) D2 T1.2 सक्रुद्धो, D8.11 सरभ्य (for संरब्धो) —[d]) D1 T1.2 D8.9.10.11 G3 च (for [अ]पि) Ś V3 B1 D1-3.5.6.11.13 हन्तास्मि हि(V3 B1 स, D11 स) वज्रिणं, N V1.2 B2.4 D4 दलयामि वासवं(N1 D5 वज्रिणं)। T2.3 निहनिष्यामि वज्रिणं — Cr निहनिष्यामि वज्रिणमिति पाठः ।

43 [a]) B3 T2 मुष्टिपातं —G1 damaged from स up to [d] V1 B3.4 D4 च B1 यः (for स) —[b]) Ś N V1.2 B1 D1-4.7.8.11.13 विरुद्धिष्यति V1 हि स[o] G3 M3 Cg [स]ह सहिष्यत Cr as in text (for सः सहिष्यति) —[c]) D3 तदा पास्यामि बाणाघ —[d]) Ś V3 B1 D1.3.4.11.13 वै; N V1.2 B2.4 D4.11 Cm, g, t मे D1 दुः D5.8 T1 M1 दुः D6 T2.3 G M1.2 च, Ck as in text (for ते) —After 43 D1 G2 ins.

1125* अपि-त्रयित्वा बाणौघानुधिरं राघवस्य च ।
लक्ष्मणस्य च पास्यामि चिरकाङ्क्षितमित ।

[G1 om. (hapl.) l. 1]

44 V1 D1 om. 44[ab] —[a]) N2 V1.2 B2.3 D1 दुःखाते B1 पुष्यस्य; D7-10 सन्देशेः G3 M1 सुभगः (for बाध्यसे) —[b]) N1 वीर (for राजन्) —[c]) D1 बीजति (for तिष्ठति) —[c]) N V1 B2.3 मेहे —[d]) V3 B1 D1 तव निर्यामि दुरित

45 B1 o 45 —[a]) D7-11 घोरं (for राजन्) —[b]) D8.9.11 G1 हि(G2 न)[ह]नि[ष्य]मि G3 [o]ष्यामि हि (for हनिष्यामीह) All हनिष्यामि रण[ए]पु —[c]) D1 T1 सग्रीवं (for सुग्रीवं च) T1 महाबल —For 45[cd] Ś N V B1.2.4 D1.4.13 subst.

1126* अथ राम ससौमित्रि ससुग्रीवं समाहतम् ।
सवानरं दहामि प्रतिज्ञा मे तथाप्त ।

[(l. 1) D6 अथ (for अथ) V1 D1.2 सुग्रीव च (for ससुग्रीवं) D6 transp. सौमित्रि and सुग्रीव —(l. 2) V3 द∗∗∗ B1 D1-3 दहावते (for दहामि) B1 [म]म (for मे) V2 D1.2 प्रतिज्ञाते (for प्रतिज्ञा मे).]

—Thereafter D6 repeats l. 1 4(reads) 10 of 1097* and reads 37[cd] (followed by 1121*)

—After 45[cd] D6.7-11 S ins.

1127* हनुमन्तं च रक्षोश जरा येन प्रदीपिता ।
हरीश्चापि हनिष्यामि संयुगे समवस्थितान् ।

[(l. 1) D11 transp. नह्र and येन —(l. 2) G1 [अ]पि च (for [अ]पि) D6.7-11 भक्षयिष्यामि (for [अ]पि हनिष्यामि) G1 हरीन्विद्रावयिष्यामि (for the prior half) D6.7-11 नृपुत्रिणान् (D8.11 [o]त[o] D10 [o]ते).]

—N1 B1 om. 45[ef] S N3 V B1 D1.12(S D6 om. 45[e]) 1121 read 45[ef] after 1121* B3 repeats 45[ef] here (cf. v.l. 1121*) D1 reads 45[ef] after 13. —[f]) Ś N3 V B1(both times) D1.4.13 महद् यशः D5.11 महाधन (for महद्यशः) —After 45[ef] (first occurrence) B1 ins. 1122*) while D6.8 read 38[ef] (D6 followed by l. 1 2 of 1122*) after 45[ef] whereas D6.7-11 S ins. l. 1-9 only of 1097*

46 G (ed.) om. 46 —[ab]) N1 D8.5 T1.2 M1 Cm, g सुखाई (sic); N2 V B1 D1 M3 सुखाह; B2-4 D8.9 सुखाई D8.11 सुखार्थ; Ct as in text (for सुखावहं) — Cg स वधा दाशरथ सुखावहमित्यपाठस्तत्र, — G1.2 M2 सर्वं (for सुखं) D6 हृदं (for अहं) N1 वजामि; Ś N V1.2 B3.4 ब्रजामि V3 B1 D1.2 व्रजामि; G1.2 M3 हरिष्ये (for व्रजामि) D1 इव यद्वहुर्तुं सहवानि (for [a]) S D1.2 बद्धामि नृ दाशरथं सुखावहं गृह महाहतुम्(N1 [o]हर्तु)महं ब्रजामि —[d]) V3 खादामि (for खादामि) V1 मसि D1 हर्षि (for हरि[o]) V1 B1.4 D7-11 योधा(G1 वीर (for यूथ)

रमस्व कामं पिब चाग्र्यवारुणीं
कुरुष्व कृत्यानि विनीयतां ज्वरः ।
मयाद्य रामे गमिते यमक्षयं
चिराय सीता वशगा भविष्यति ॥ ४७

G. 6. 42. 23
B. 6. 63. 56
L. 6. 42. 45

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

47 V3 om. 47^ab — a) Ś B1 D1.3.8.10.13 कामात्, D5-12 राजन्, Cm as in text (for कामं). B1 कवि (sic) (for पिब). N V1.2 B D5-11 चाद्य, D1.4 चाग्र, D2 चाग्र्य, D3 चाद्य (for चाग्र्य). — b) Ñ1 D6 कार्याणि, T1 **नि (damaged) (for कृत्यानि). D2 [अ]पनीयता, D7.9-11 निनीय (for विनीयता). B1 श्रम, D1.9-12 दुःख. Ś D8.13 कुरुष्व कार्याण्यवधार्य ते ज्वर, G1 कुरुष्व कार्याणि हितानि निज्वर. — c) Ś2 N V1.2 B1-3 D1.3.8.12 तथ, B4 अद्, D4 तद्य, D13 त च (for मया). D11 राम (sic) (for रामे). D6 समक्ष (sic). D9.13 यमक्षये (for यमक्षयं). — d) D6.8 वशमागमिष्यति ॥ Cm. रामे गमितयमक्षयमित्यत्र गमित क्षयम् अक्षयम् इति च्छेदः । मया रामे अक्षय यथा तथा चिराय सीतावशा गमिते सति अथ राम अद्य आगमिष्यति। यच्छुगूढ सवसद्भद्र प्रतीति शेष । अतो ज्वरो विनीयताम् । स्य काम रमस्व । वारुणीं पिबेति सम्बन्ध । Cg. मया निश्चितन रमस्वेत्यादौ काकु । इयम् अक्षयमिति च्छेद । रामे चिरये गमिता इय सीता चिराय वशगा भविष्यतीत्यर्थान्तरम् ॥

Colophon — *Kanda name* Ñ1 B D3.6.11 लङ्काकाण्डे. — After *Kanda name* D13 ins. युद्धपर्वणि. — *Sarga name* Ś V3 B3 D1-3.8.13.10 कुम्भकर्णागमन (D3 °नो, D13 °ना), Ñ B2-4 D6.7 कुम्भकर्ण (B1 °र्णोपारोप) वाक्य, V1 कुम्भकर्णविकत्थन, V2 विकत्थन. — *Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 B3 D6.8.13.18 om. Ś2 B4 41, Ñ2 V3 D3 G1 42, V1 D1 43, B1.2 38, D5-7.10.11 T3 G M 63, D2 40, T2 68, T1 70. — After colophon, D6 concludes with राम, G M1.2.6 with श्रीरामाय नम. — After colophon, Ś D8.12 ins. a passage relegated to App. I (No. 33).

५२

G. 6. 43. 1
B. 6. 64. 1
L. 6. 43. 1

तदुक्तमतिकायस्य बलिनो बाहुशालिनः ।
कुम्भकर्णस्य वचनं श्रुत्वोवाच महोदरः ॥ १

कुम्भकर्ण कुले जातो धृष्टः प्राकृतदर्शनः ।
अवलिप्तो न शक्नोषि कृत्यं सर्वत्र वेदितुम् ॥ २

न हि राजा न जानीते कुम्भकर्ण नयानयौ ।
त्वं तु कैशोरकाद्धृष्टः केवलं वक्तुमिच्छसि ॥ ३

स्थानं वृद्धिं च हानिं च देशकालविभागवित् ।
आत्मनश्च परेषां च बुध्यते राक्षसर्षभ ॥ ४

यत्तु शक्यं बलवता कर्तुं प्राकृतबुद्धिना ।
अनुपासितवृद्धेन कः कुर्यात्तादृशं बुधः ॥ ५

यास्तु धर्मार्थकामांस्त्वं ब्रवीषि पृथगाश्रयान् ।
अनुबोद्धुं स्वभावेन न हि लक्षणमस्ति ते ॥ ६

कर्म चैव हि सर्वेषां कारणानां प्रयोजनम् ।
श्रेयः पापीयसां चात्र फलं भवति कर्मणाम् ॥ ७

52

1 [ab]) Ś V1 B1 D1-3.8.11 -कायेन, D12 कोपेन (for -कायस्य) ॐ Ch. तदित्यस्यम् ॐ D5 T1 V4 बल, Cv as in text (for बाहु) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 बलिना (V3 D1.3.13 धविना, B3 बहुना, D4 धन्विनो) बलशालिना (D4 °न) (for [b]) N V1.3 B2-4 एव विकत्थमानस्य धन्वि (B4 शूलि)नो बलशालिन —[c]) Ś1 B1 D1-3.11.12 कुम्भकर्ण

2 [a]) Ś Ñ1 D1.3.13 वृथा, Ñ2 V1 B2-4 D4 (before corr as in D4) यथा, D1.7.9 T1.2 M3 (before corr) दृष्ट (for धृष्ट) N B4 प्राकृतबलन —[c]) Ś2 अवलुप्तो (sic) Ś D1 D8.12.13 शक्नोति, Ñ V2.3 B1.4 D4 जानीषे (for शक्नोषि) —D4 reads 2[d]-3[a] in marg —[d]) D1 कृत्यं सर्वं निवेदितु

3 D4 reads 3[a] in marg (cf v l 2) —[a]) B1 कथं (for न हि) D2.4 T2 G1 विजानीते, Cr m g k t as in text (for न जानीते) D5 नाभिजानीते न जानीषे —D4 reads 3[cd] in marg —[c]) V1 B2 किं तु (for त्वं तु) Ñ1 V1.3 B D1.3.11 कैशोरया, D5 T1 °रको Cr m g k t as in text (for °रकाद्) Ś D1.3.8.12 धृष्टः V1 V1.3 B D2.3.11 बुद्धया (for धृष्ट) N1 त्वं तु कारयि- ष्यसि —[d]) B1.2.4 D1.3.11 M1.2 वहसि Ck t as in text (for इच्छसि) ॐ Ct 'वक्तु मनुमिच्छसि' इति पाठेऽप्यसाधुतया रावेण बुद्धिमिति शेष ॐ

4 [a]) B4 स्थान T1 नूनं C0 k t as in text (for स्थानं) V1 विवृद्धि G2 वृद्धि च (for वृद्धिं च) G1 transp वृद्धिं and हानिं —[b]) V3 विभागवित् B1 विभागज्ञ B2 विभागतः D2 विभागस D4 कालविभाग Dm.8 T1 G1 M1.2 Ch विभागवित्; Cg as in text (for विभागवित्) N1 B1 दर्शी (D1 °र्श) यथाशक्यं —[c]) Ś V1 B2 D1.3.13 G1 राक्षसर्षभ (B1 D1 °र्ष) Ñ1 V1.3 B2 D1-4.8-11 T2 G3 M1.2.3 राक्षसर्षभ, V1 D1 राक्षसाधिप (D1 °प) T1 कुम्भकर्ण (for राक्षसर्षभ)

5 [a]) D4 च (for तु) Ñ2 V B1.3.4 D2.7.10.11 M2 Cm k t [अ]शक्य, M1.2 कर्तुं, Cr g as in text (for शक्यं) B1 बलवताद् (for बलवता) ॐ Cm यत्तु शक्य मिति पाठे बलवता बलमात्रमवलम्ब्य स्थितेन पुरुषेण यत्कर्तुं शक्यं योग्यं तादृशं को वा बुधः कुर्यात् ॥, Ch अशक्यमिति पदम् ॐ —[b]) Ś N V B1.4 D1-4.8-13 वक्तुं, B1 उक्तं M1.2 शक्यं (for कर्तुं) —[c]) Ś D1-3.8.13 वृद्धवाक्य D12 बुद्धिरयात्, T1 बुद्धेन Cr m k t as in text (for -वृद्धेन) —[d]) V3 B2 न (for कः) D4 वच, D1-3.13 नर; Cv as in text (for बुध) Ś D1-3.8.11 तवैतत्तादृश (Ś D1 °दृश) वच, N V1.3 B2.3 D4 (N1 D4 marg. also) तद् (V1.3 तत) वद्ध (B3 °व म) दित वया, D12 तथैव सदृश वच

6 [a]) Ś Ñ V3 D2.3.11 यश, V1 B2 D3.13 यस्य, V2 B1 यस्तु, B4 यस्तु, D1 यत्तु (sic) (for यास्तु) T1 च (for त्वं) B4 बुद्धपर्याय मानानां D2 यत्तु कामार्थधर्मांश्च —[b]) Ś1 D1.3.12 पृथगाश्रयात्, V2 पुरुषाभिवान् (for पृथगाश्रयान्) —[c]) D1.3.11 M1.2 Ch t अनुबोद्धुं Cr m, as in text (for अनुबोद्धुं) D1 T1 G1.2 M2 Cr g स्वभावेन ताद् Cm k t as in text (for स्वभावेन) Ś D1.4.11 अनुपश्यसि नो भावं (D2 च बुद्धया, D4 भावेन) N V B अनु (B1 अस्य) पश्य त्वया (V2 वचा) बुद्धया, D13 अनुपश्यसि स भावो, D2 अनुपश्यसि भावान —[d]) V1 तु (for हि) G2 इह (for न हि) D1.3.11 ताद् (for ते) ॐ Cm स्वभावेन न हि लक्षणमिति पाठ ॐ

7 [a]) Ś D1.3.12 कामचैव, N V B D1.3.11 काम एव (for कर्म चैव) ॐ Cr कर्मैव धर्मादिसाधनम्, ॐ V1 तु (for हि) —[b]) V V1.3 B कामानां तु (D2 च) D4 (after corr in marg) कामानां न (for कारणानां) M1.2 प्रयोजकं —[c]) N1 D2 न (for च) —[d]) D2 समवे चैव (for फलं भवति)

निःश्रेयसफलार्थेन धर्मार्थाभिरतापि ।
अधर्मानर्थयोः प्राप्तिः फलं च प्रत्यवायिकम् ॥ ८
ऐहलौकिकपारत्र्यं कर्म पुंभिर्निषेव्यते ।
कर्माण्यपि तु कल्याणि लभते काममास्थितः ॥ ९
तत्र क्लृप्तमिदं राज्ञा हृदि कार्यं मतं च नः ।
शत्रौ हि साहसं यत्स्यात्किमिवात्रापनीयते ॥ १०
एकस्यैवाभियाने तु हेतुर्यः प्रकृतस्त्वया ।
तत्राप्यनुपपन्नं ते वक्ष्यामि यदसाधु च ॥ ११
येन पूर्वं जनस्थाने बहवोऽतिबला हताः ।
राक्षसा राघवं तं त्वं कथमेको जयिष्यसि ॥ १२
ये पुरा निर्जितास्तेन जनस्थाने महौजसः ।
राक्षसास्तान्पुरे सर्वान्भीतानद्यापि पश्यसि ॥ १३

G 6. 43. 13
B 6. 64. 13
L 6. 43. 13

---

8 D₁ reads 8 in marg —ᵃ) Ś D₂.₅.₆.₁₈ निःश्रेयसफल(D₃ °ल)त्वे च (D₂ °पि; D₃ °च), V₂ B₁ निःश्रेयसफलं चैव D₁₃ निःश्रेयसफलावाप्त्यै, T₃ निःश्रेयसफलाद्व —ᵇ) V₂ धर्मार्था विभवादपि (sic) —ᶜ) Ś B₁ D₁₋₃.₅.₁₂.₁₃ अथ(D₁₃ अत्र, L [ed] इह) धर्मार्थयोः, N V B₃₋₄ D₄ अधर्मा(V₃ °र्था)नर्थयोः (for अधर्मानर्थयोः) D₁₀.₁₁ M₁.₂ प्राप्तं (for प्राप्तिः) —ᵈ) Ś N₂ V₁.₂ B D₁₋₃.₅.₁₂ वै, N₂ वा (for च) Ś V₂ B₄ D₁₋₃.₅.₁₂.₁₃ प्रेत्यभाविक(V₂ B₃ D₃ °क, D₃.₆ °वि तत्) N₁ D₆.₁₀.₁₁ T₂.₃ M₁.₂.₆ Cr [sic] प्रात्यवायि(D₅ T₃ °य)कं, B₃ प्रत्यवायिनः, B₂ प्रात्ययाथि(sup lin also °भावि)कं (sic) Cm g k as in text (for प्रत्यवायिकम्) D₄ फलं सत्येन भाषित

9 ᵃ) Ś D₁₋₃.₅.₁₂.₁₃ T₁ इह (for ऐह) Ś D₃.₄.₁₃ T G₃ M₁₋₃ Cm g k पारत्र, N V B₁.₃ D₇.₉₋₁₁.₁₃ M₄ Cv पारक्य, B₃ पात्रिक्य (for पारत्र्य) —ᵇ) Ś₁ D₉.₁₁ निषेव्यतः Ś₁ निषव्यत (for निषेव्यते) B₁ कथमेकं गमिष्यति, B₁ कर्म मुक्ति(marg also as in text)-निषेव्यते —ᶜ) D₃.₄ M₁ कामानि, G₁ धर्माणि D₃.₄ T₃ च (for तु) D₃.₉ T₃ कल्याण D₅₋₈.₁₀.₁₁ M₁.₂.₆ Ck t कल्यानि; Cv m g wrongly कल्याणि (for कल्यानि) Ś D₉.₁₀.₁₁ कर्माण्यथ (D₁₁ °ग्र) तु कल्याणे, N₁ कर्माण्यथ तु कल्याण, N₂ B₃.₄ अकर्मणा न(B₃ च) कल्याण, V₁.₂ सुकर्मणा तु कल्याण, V₃ कर्माणापि न कल्याण, B₂ कर्माण्यपि च कल्याणि; B₁ अकर्मण्यपि कल्याणे D₁ कर्मणैव हि कल्याण; D₂ कर्मणोप्यथ कल्याणे; G₂.₃ कल्याणानि च(G₃ तु) कर्माणि; L (ed) कर्मणाम् तु कल्याणी —ᵈ) D₂ लभ्यते; D₂ भजते, G₁ न लभेत् (for लभते) D₂ धर्मम् (for कामम्) G (ed) काममास्थित B₂ तत्र तु काममास्थित

10 ᵃ) D₂ अत्र (for तत्र) —For 10ᵃᵇ Ś D₉.₁₁ subst

1128* न प्रमादो क्षयं राज्ञा हृदि कार्यं कथंचन ।

[D₄ हृत (for क्षय) and कार्यं कथन (for कार्यं कथंचन)]

—while, N V₁.₂ B₁.₄ D₁ subst. B₁ cont after 1130*

1129* तवापि क्लृप्तं राज्ञा हृदि कार्यमिदं सदा ।

[B₃ तत्र (by pm) (for तत्) B₁ प्रहृष्टम् N₁ B₃.₄ राज्ञो N₁ कार्यमिदं वच B₃ स्थानं महत् (for कार्यमिदं महत्)],
whereas V₃ B₂.₃ D₁.₉.₁₃ subst for 10ᵃᵇ

1130* न प्रशान्तमिदं राज्ञो हृदि कार्यं कदाचन ।

[B₃ पुनः तद् (for प्रशान्तम्)]

—ᶜ) M₃ मिथ्या (for हि) D₁₀.₁₁ तत् (for स्यात्) Ś V₂ B₁ D₁₋₃.₅.₁₂.₁₃ शत्रोर्हि समरे हिंसा; N V₁ B₂.₄ D₄ शत्रोर्युधि विनाशेन(N₁ D₄ °शाय), V₃ युधि शत्रोर्विनाशेन —ᵈ) Ś₁ D₂ (before corr as in text) D₅.₁₂ एव (for इव) Ś D₉.₁₁ विपीयते, N₁ V₂ [उ]पनीयते, D₃ [अ]भिधीयते; T₃ M₃ [अ]पनीयते; G₁ [अ]पि नीयते, Cr m g as in text (for [अ]प°) D₉ तत्त्वेनापि विपीयते, D₁₃ किमेकजापनीयत

11 ᵃ) G₃ [अ]भिधाने Ś N V B D₁₋₃.₅.₁₂.₁₃ सीताप्रकोप(V₂ °प्रकाप [sic]; B₁ °वासाय, B₃ °वासोप; D₁ °विरोध, D₂ °याभ्रम, D₃ °रामाय L [ed] °याश्रोप) नयने —ᵇ) N₁ B₃.₄ व्याहृतम्, N₂ V B₁ D₁₀.₁₁ Ct प्राहृतम्, B₂ M₁₋₃ Cm कथितम्, Cr g as in text (for प्रकृतः) —ᶜ) N₁ V₁.₂ B₃.₄ D₄ अत्र; B₁.₄ तत्रो (for तत्र) B₃ [अ]नुपपन्नास्त (sic), D₁ [अ]नुपपन्नम्, B₁ मे (for ते) —ᵈ) Ś D₅.₁₂ वा, N₁ तत् (for च) N₂ V B₃.₄ यद्वसाधुवत्, B₁ D₁ प्रियदं हि B₁ शृणु साधु च (for यदसाधु च)

12 ᵃ) D₁ यदि (for येन) B₁ पूर्वं येन (by transp) —ᵇ) Ś B₁ D₂.₅.₁₂ राक्षसा (for ऽतिबला) D₉.₁₁ तदा (for हताः) N V B₃₋₄ D₄ राक्षसा बहवो हताः —After 12ᵃᵇ N V B₃.₄ D₄.₁₅ ins

1131* राक्षसा निहता सर्वे दूषणत्रिशिराखराः ।

—D₁₀ om (hapl ?) 12ᶜ–13ᵇ —ᶜ) D₉.₁₁ राघव स्वयं Ś D₂.₅.₁₂ तं पूर्वं राघवं समरे N V B₁.₃ D₄ कालेन(B₃ राक्षसो) राघवं तं त्व(N₁ D₄ ह); V₃ B₂.₄ त्वं तु, N₂ तं तु) B₃ राघवं बलिनं त्वं तु —ᵈ) D₄ वर्धं (for एको) Ś N V B D₁.₂.₅.₁₁.₁₂ हनिष्यसि (for जयि°)

13 D₁₀ om 13ᵃᵇ (cf v l 12) —ᵃ) D₉.₁₁ पूर्वं, B₁ पुनः; Cg as in text (for पुरा) D₁ निहताः (for निर्जि°) B₃ समरे (for तेन) —ᵇ) Ś D₂ वनौकसः; D₉ हतौजस (for महौ°) —ᶜ) D₂ राक्षसास्त्वं पुरे सर्वान्

G 6 43 15
B 6 64 14
L 6 43 14

तं सिंहमिव संक्रुद्धं रामं दशरथात्मजम् ।
सर्पं सुप्तमिवाबुद्ध्वा प्रबोधयितुमिच्छसि ॥ १४
ज्वलन्तं तेजसा नित्यं क्रोधेन च दुरासदम् ।
कस्त्वं मृत्युमिवासह्यमासादयितुमर्हति ॥ १५
संशयस्थमिदं सर्वं शत्रोः प्रतिसमासने ।
एकस्य गमनं तत्र न हि मे रोचते तव ॥ १६
हीनार्थस्तु समृद्धार्थं को रिपुं प्राकृतो यथा ।
निश्चितं जीवितत्यागे वशमानेतुमिच्छति ॥ १७
यस्य नास्ति मनुष्येषु सदृशो राक्षसोत्तम ।
कथमाशंससे योद्धुं तुल्येनेन्द्रविवस्वतोः ॥ १८
एवमुक्त्वा तु संरब्धं कुम्भकर्णं महोदरः ।
उवाच रक्षसां मध्ये रावणं लोकरावणम् ॥ १९
लब्ध्वा पुनस्तां वैदेहीं किमर्थं त्वं प्रजल्पसि ।
यदेच्छसि तदा सीता वशगा ते भविष्यति ॥ २०

(hypm) —ᵈ) D6 T2 G1 M5 हृतान् (for भीतान्) D1 10 11 न (for [अ]पि) —For 13ᶜᵈ, Ś B1 D1-3 8 11 12 13 subst.

1132* राक्षसाश्च ता-भीतास्सर्वनिशाचरोत्कच ।

[D13 तनयान् (for ता भीतान्) L (ed) [अ]त्र लोकय]

while, Ñ V B2-4 D4 subst

1133* राक्षसास्तनयांस्तेषां सीताख्याचानुपश्यति ।

[V3 अत्र न पश्यति D4 नामापि पश्यसि (for नाघानुपश्यसि) B4 सीतास्त्व तत्र पश्यसि (for the post half)]

—Thereafter, Ñ V B2-4 D4 cont while D13 cont after 1132*

1134* येऽपि चान्ये महात्मानो राक्षसा शूरसत्तमाः ।
राम पश्यन्ति भीतास्ते स्वप्नेऽपि नरसत्तमम् ।

[(l 1) B4 चापि (by transp) (for ऽपि च) B4 महा बलो (for °त्मानो) —(l 2) D4 ते भिय (for भीतास्ते)]

14 ᵃ) D13 से (for त) D4 सिद्धम् (for सिंहम्) V B1 दुर्धर्षं (for संक्रुद्धं) —ᶜ) D6 सर्पं, T1 स इव, C m g t as in text (for सर्पं) N1 B2 इवाबुद्धे, N2 इव क्रुद्ध, V इवाबुद्धि, B1 4 D13 इव (D13 °वा) प्र(B4 प्र)बु 3 B3 D8 9 T2 इवाबुद्ध्वा D1 2 इवासन्न, D6 इवासन्न D9-11 Ct महो वृद्धा C m g °वुद्ध्वा (for इवाबुद्ध्वा) Ś D8 11 सुप्त (Ś1 °प्ते) सर्पमिवात्र(Ś1 °प्रा)त्र . D3 सर्वं स्वप्नमिवाप्राप्त ⊛ Cv r सर्वं(°र्पं ?) सुप्तमिवाबुद्ध्वेति पाठ ⊛ —ᵈ) Ñ V B1 प्रवर्पयितुम् (for प्रबोधयितुम्) B1 इच्छति (for °सि)

15 D2 3 13 om (hapl ?) 15 —ᵃ) Ś B1 D1 3 8 11 ज्वलित B4 युक्त (for नित्यं) —ᵇ) D13 क्रोधिने च M1 8 रावणापि (for क्रोधेन च) —ᶜ) Ś D7 8 13 कस्त्वं D4 8 स त्वं M3 यस्त्वं (for कस्त्वं) B3 मृत्युमम शूरम् (for °मिवा सह्यं) —ᵈ) B3 समासादयितुम् Ś D1 8 12 G1 इच्छसि A1 B3 D5 G3 M3 इच्छति, V3 D7 8 मर्हसि (for मर्हति) ⊛ Cg आसादयितुमासादितुम् ⊛

16 ᵃ) D6 सम्भ्रमस्थम् (for संशयस्थम्) Ñ1 अनार्यैः N1 V3 B2-4 अनार्यैः, V1 D1-3 अनार्यैः N2 समाचरितं D9 अनार्यैः D13 अनार्यैः G1 अविहितं (for इदं सर्वं) Ś D8 12 शयनस्थमनार्यै(D8 12 °री)ण, B4 ससशायकमनार्यैणं —ᵇ) Ñ1 B3 M3 समागमे, V3 समागम, B3 (marg also) समागमे, T1 तदासने, C m g b t as in text (for समासने) Ś D8 12 शत्रु प्रति मर्त्य(D13 महा) बल, B1 D1-3 12 शत्रुं प्रति महाम्भव, B3 शत्रो परिसमापने, D1 शत्रो प्रतिसमासत', D3 शत्रौ प्रतिसमाहिते D9 शत्रुं प्रति महाहवे, G1 एकस्य गमन तव, L (ed) शत्रुं प्रति च हासने —ᶜ) M1 एकस्य N2 V2 3 B2 4 M1 तेषां D6 om D9 11 तात, G1 युष्माकं M1 3 हस्तात् Cv r m g as in text (for तत्र) —ᵈ) Ś V1 B1 D1-3 8 12 13 मह्य (for हि मे) N V2 3 B2-4 D4 7 9-11 T G1 3 M3 5 Ct भूयः, G2 मम (for तव) ⊛ Cv सशयस्थमिदं सर्वं, एकस्य गमन तत्रेति च पाठ ॥ Cr सशयस्थमिदं सर्वं शत्रो प्रतिसमासने । एकस्य गमन तत्र न हि मे रोचते सुखमिति पाठ ⊛

17 ᵃ) M3 स, K (ed) सु (for तु) —ᵇ) B1 किं चित्रं (for को रिपुं) N1 B D1 3-7 9-11 13 T1 3 M1 3 4 C g t प्राकृत, Ck as in text (for प्राकृतो) D8 प्राय विप्लति —B1 reads 17ᶜᵈ after 28ᵃᵇ —ᶜ) M3 निश्चित B1 D1 11 12 जीवित (for जीवित) Ś1 -त्यागी (for त्यागे) —ᵈ) Ś N V3 B2-4 D1 3 4 11 मर्हति B1 इच्छति, D1 मर्हसि (for इच्छति)

18 Ś D8 12 repeat 16ᵉᶠ after 24 —ᵃ) Ś1 (second time) यस्य (for यस्य) D1 G1 त्रिलोकेषु (for मनुष्येषु) —ᵇ) V1 D2 G1 राक्षसश्च D1 भुवि केवल (for राक्षसोत्तम) —ᶜ) B3 आशंससे T1 °कथ (for °ससे) Ś B1 4 D1 3 8 12 13 तेनेदमिं कथं योद्धुं —ᵈ) Ś V2 B1 D1 2 5 13 15 [इ]न्द्र रिपव(D1 °प[रि])वः(Ś D8 12 °न) (for [इ]न्द्रविवस्वतो) N2 B1 तुल्यमिन्द्रविवस्वतो D4 तुल्य मृत्युमिवात्मन

19 ᵃ) N1 B2-4 D4 तु (for तु) Ś D8 12 संक्रुद्ध N2 V B1 D3 5 7 11 T1 G1 M3 सरब्ध —ᵈ) Ś B1 D1-3 8 12 13 राक्षसोत्तम N2 V D3-5 राक्षसाधिप (for लोकरावणम्)

20 ᵃ) D1 T1 M3 पुनस्त्वं D4 8 11 T2 3 पुनस्तां (for पुनस्तां) —ᵇ) D4 T1 M3 स (for त्वं) D1 G1 परिदेवयसे D6 11 M1 3 त्वं विलपसि (for त्वं प्रजल्पसि)

दृष्टः कश्चिदुपायो मे सीतोपस्थानकारकः ।
रुचितश्चेत्त्वया बुद्ध्या राक्षसेश्वर तं शृणु ॥ २१
अहं द्विजिह्वः संह्रादी कुम्भकर्णो वितर्दनः ।
पञ्च रामवधायैते निर्यान्त्वित्यवघोषय ॥ २२
ततो गत्वा वयं युद्धं दास्यामस्तस्य यत्नतः ।
जेष्यामो यदि ते शत्रून्नोपायैः कृत्यमस्ति नः ॥ २३
अथ जीवति नः शत्रुर्वयं च कृतसंयुगाः ।
ततः समभिपत्स्यामो मनसा यत्समीक्षितम् ॥ २४
वयं युद्धादिहैष्यामो रुधिरेण समुक्षिताः ।
विदार्य स्वतनुं बाणै रामनामाङ्कितैः शितैः ॥ २५
भक्षितो राघवोऽस्माभिर्लक्ष्मणश्चेति वादिनः ।
तव पादौ ग्रहीष्यामस्त्वं नः कामं प्रपूरय ॥ २६

G 6. 43. 28
B 6. 64. 26
L 6. 43. 26

—d) D5 यदीच्छसि यथा, D6 7 9 T2 G2 यथेच्छसि यथा (T2 °दा), D10 11 T1 M3 Cg t यदीच्छसि तथा, G1 यदेच्छति तदा (for यदेच्छसि तदा) — For 20, Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 subst

1135* लब्ध्वा पुनस्त्व वैदेहीं किमस्या(ना)भिभाषसे ।
यदीच्छसि सतीं सीतामवशा वशमागताम् ।

[(L 1) Ñ1 तु, D2 तां (for त्व). Ñ1 त्व श्रवणमि B1 D3 अभि° D4 त्व न ज श्मे (for नाभिभाषसे) —(L 2) Ñ1 के ता (for सतीं) Ñ1 वशगामासन प्रभो, D4 वशया पर्तुमासन (for the post. half)]

while Ñ2 V B2-4 subst

1136* लब्धोपपन्ना वैदेही किं बुधैर विकल्पितैः ।
त्व यदीच्छसि वैदेहीं वशगा तु शृणु प्रभो ।

[(L 1) Ñ2 V1 विकल्पितै —(L 2) V2 B4 यद् (for यदि). V1 तां सीता (for वैदेहीं)]

21 b) Ś B1 D1-3 8 12 13 [उ]पादान (for [उ]पस्थान) M1 2 -साधन (for कारक) —c) Ś D5 8 13 T2 3 M1 2 Cg रुचिरश्च, B4 रुचित, D7 रुचिर, Ct as in text (for रुचितश्च) Ś1 D8 11 वाच(D8 12 °स्य) वक्ष्यामो, Ś2 वाक्य वुध्यामो, N V B2 4 चैव(Ñ1 चापि, B4 खलु) मे बुद्ध्या, B3 D1-3 10 च(B1 चेत्) स्वबुद्ध्या मे (for श्चेत्त्वया बुद्ध्या) D4 चरित वापि मे बुद्ध्या —d) Ś D1-3 8 12 13 राक्षसपुंग (for राक्षसेश्वर) L2 D4 G2 तच्, B3 मे (for त) B1 राक्षसेन्द्र शृणुष्व तत्, D7 9-11 राक्षसेन्द्र तत् शृणु

22 a) Ś2 D6 12 अनहं जिह्व D1 सह्नादा, D4 सह्राद, D14 सशोधी (for संह्रादी) —b) Ś V1 B4 D1 4 8 12 13 [ऽ]ति(D3 [ऽ]च, D10 [ऽ]सि)गर्जन (D4 जित N8 विनर्तन, V2 विगजन B4 M3 विमर्दन (for वितर्दन) —cd) Ś2 B1 D1 11 मुच (for पञ्च) Ś B1 D1 3 8 12 13 [अ]द्य (for [ए]ते) Ś Ñ1 B1 4 D2 3 8 12 13 गच्छतु (D4 °ति) (for निर्यान्ति) B4 [अ]द्य (for [इ]ति) Ñ1 [अ]वघुष्यता, B1 2 विघोषय, B4 [अ]वलोकय, D3 [अ]वबोधय, T2 3 [ए]व घोषय, G1 [अ]भिघोषय D4 गच्छयेव विघुष्यतां, D6 निर्यान्ति समरायुधा (for d) N3 पञ्च राम गमिष्यामो युद्धायास्मान्नियोजय

23 a) Ś B1 D1-3 8 12 13 रणे (for वय) N2 सर्वे (for युद्धं) —b) B4 तत्र (for तस्य) B4 धीमत (for यत्नत) N1 युद्ध दास्यामि यत्नत (sic), B1 दास्यसस्य प्रयत्नत —c) Ś Ñ1 B1 4 D1-3 8 12 13 न वधिष्यामहे शत्रु, Ñ2 V B2 3 त च शत्रु (Ñ2 तव शत्रु, B4 शत्रु च त) वधिष्यामि (V °मो), D4 भवद्विधिमहे शत्रु (sic) —d) Ś Ñ V B D1-3 8-13 T1 कार्यम् (for कृत्यम्) Ñ2 B4 अस्तु (for अस्ति) Ñ1 B2 3 ते, B1 हि (for न)

24 V3 om. 24 —a) Ś2 यथा, B3 कथ, D8 जय (for अथ) Ñ V1 B2 3 D7 G1 ते (for न) Ś V2 B1 4 D1-3 8 12 13 शत्रुस्ते, M1 2 न शत्रौ, Cg t as in text (for न शत्रुर्) —b) Ñ2 D4 कृतनिश्चया, M4 तव संयुगात् (for कृतसंयुगा) —c) Ñ1 D4 तथा (for तत) D5 T1 तमभि, M4 वद्भि (for समभि) Ś Ñ1 D2 3 8 12 समभिपश्यामो, N1 V1 2 B2 3 4 D4 समभियास्यामो, B3 समव-धास्यामो, T2 समभिवत्स्यामो, G (ed.) समुपपत्स्यामो —G1 om. (hapl.?) 24d-25a —d) Ś L2 D1-3 8 12 13 समर्थित, Ñ V1 B1 4 D4 समन्वित, V1 समाहित, D6 T1 समीहित, Cm g k t as in text (for समीक्षितम्) —After 24, Ś D2 8 13 repeat 18cd

25 G1 om. 25a (cf. v. l. 24) —a) V3 युद्धं (for युद्धाद्) Ś V1 2 B D2 3 8 10-13 T3 Cr m g t इहैष्यामो, N3 समेष्यामो, V3 हि दास्यामो, Ck as in text (for इहैष्यामो) —b) D4 समुच्छ्रिता, T2 3 °क्षिता, Cr m g as in text (for समुक्षिता) —c) Ś1 B4 D1 7 8 G2 स्व(B4 ते)तनूं, N V1 2 B2 3 स्वां तनु V3 स्वान्तर, Cr m g l t as in text (for स्वतनु) Ñ V B2 3 रावण् (for बाणै) D4 विदार्यात्मा रामेण —d) N1 लाक्षणैर् (for राम) D1 नामाङ्कत (sic) Ś B4 D1 3 8 12 13 युधि, N V B1 3 D4 7 9-11 T2 G2 3 M3 6 शरै Cr m g as in text (for शितै) ❀ Cr m g वयं बाणै स्वतनु विदार्य रामेण विदारणा कारयित्वा रुधिरेण समुक्षिता रामनामाङ्कितैं शरै सद युद्धादिहैष्याम इति योजना ❀ —After 25, N V B1 3 4 D13 ins., B2 ins. after 25ab

1137* इह तद्वानर सैन्य ससुग्रीव न संशय ।
[B4 D13 सुग्रीव न (for ससुग्रीव)]

26 a) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 निहतो (for भक्षितो) D7 G3 राघवो भक्षितो (by transp.) —b) T2 3 वा पुन, Ch t as in text (for वादिन) —c) B2 D8 9 11 तत, Cg as in text (for तव) B3 परिष्यामस् (for

G 6. 43. 28
B 6. 64. 27
L 6. 43. 27

ततोऽवघोषय पुरे गजस्कन्धेन पार्थिव ।
हतो रामः सह भ्रात्रा ससैन्य इति सर्वतः ॥ २७
प्रीतो नाम ततो भूत्वा भृत्यानां त्वमरिंदम ।
भोगांश्च परिवारांश्च कामांश्च वसु दापय ॥ २८
ततो माल्यानि वासांसि वीराणामनुलेपनम् ।
पेयं च बहु योधेभ्यः स्वयं च मुदितः पिब ॥ २९
ततोऽस्मिन्बहुलीभूते कौलीने सर्वतो गते ।
प्रविश्याश्वास्य चापि त्वं सीतां रहसि सान्त्वय ।
धनधान्यैश्च कामैश्च रत्नैश्चैनां प्रलोभय ॥ ३०
अनयोपधया राजन्भयशोकानुबन्धया ।
अकामा त्वद्वशं सीता नष्टनाथा गमिष्यति ॥ ३१
रञ्जनीयं हि भर्तारं विनष्टमवगम्य सा ।
नैराश्यात्स्त्रीलघुत्वाच्च त्वद्वशं प्रतिपत्स्यते ॥ ३२
सा पुरा सुखसंवृद्धा सुखार्हा दुःखकर्शिता ।
त्वय्यधीनं सुखं ज्ञात्वा सर्वथोपगमिष्यति ॥ ३३

प्रहीष्यामस्) —[d]) N1 D1 स्व च, G2 स्थिर, Ct as in text (for त्व च) Ñ2 V B2.3 D13 प्रीस्य, T1 G3 M1.2.3 कामान्, Cg k t as in text (for काम) Ś Ñ V B D1.3.5.12.13 परिभ्रज्य (for प्रवृत्य)

27 [a]) Ś Ñ V B D1.4.5.12.13 ततोव(V3 °वि)घुष्य (D2 °घुष्य) नगरे (Ñ1 D4 लङ्कायां) —[c]) Ś D4.5.12 ससैन (for ससैन्य) Ś इह, V3 B4 D4.5.12 इव (for इति), Ñ V B2.3 D4 इहवान् (Ñ1 °वत्), B4 सर्वश G (ed) इहैवत् (for सर्वत)

28 [a]) G2 तदा (for ततो) Ñ1 V D4 तत प्रीतमना भूत्वा, B1 प्रीत स्ववमतो भूत्वा, B3 प्रीतो भूत्वा च सुत्यान्ना —[b]) D1 सुतान्ना (for मूत्यान्ना) Ñ1 D1 G2 ध(G2 चा)तिसर्दन (for त्वमरिंदम) B1 यथाकाम ददस्व च —After 28[cd] B1 reads 17[cd] —[c]) Ś B1 D5.8.12 T1 पारथदांश्च, B3 (च)वापवारांश्च, D1.3.12 G1 M1.3 परिहारांश्च, D5 [च]वापि दारांश्च, Cr m g k t as in text (for परिवारांश्च) —[d]) V3.3 B2.4 G1.3 M3 काम M1.2 स्वक, G (cd) काम्य, Cg as in text (for कामांश्च) Ś Ñ1 D1-3.5-12 T2.3 G3 वसु च (by transp) D4 च बहु N1 V B1-3 D1.13 दापये, B4 दापयन् (for दापय) Ñ2 कामांश्चैव प्रलोभय ❀ Cv भोगांश्च परिहारांश्च कामान्वसु च दापयेति पाठ ❀

29 Ñ1 transp 29 and 30 —[a]) D4 धन च (for माल्यानि) —[b]) Ś Ñ V B1.3 D1.3.5.12.13 वराङ्गम्, B3 तवाङ्गम्, D2 G3 भूषणानि (for वीराणाम्) D4 वानराणां च भूषण —[c]) B1 D8-11 T1 Ct दव Ś D1-3.5.12.13 दत्त्वा (for बहु) D4 योधेषु, D6 पृथक्स्य (for योधेभ्य) N1 ददस्व बहु शूरेभ्य, G1 M3 पेय च बहुधा तेभ्य —[d]) B3 पेयं (for स्वयं) Ñ1 V B2.3 पिब (for पिब)

30 Ñ1 transp 29 and 30 —[a]) G(ed) अथ (for ततो) Ś D4 बहुले भूते, B3 बहुलीकृत्य (G[ed] °कृत) —[b]) D7 लोकेस्मिन् (for कौलीने) —After 30[ab], Ś Ñ V B D S ins.

1138* अभिषेक समुद्भवान्तो राक्षसैरिति विश्रुत ।

[Ś B1.4 D1-4.6.11.13 समरे, V3 हतो (for समुद्र).]

—[c]) T3 M3 प्रविश, Cg as in text (for प्रविश्य) Ś D1.3 प्रविश्याश्वस्य D4 वा (for च) N1 V B1.3.4 (त्व)व (for [त्व]पि) B3 [त्व]तां (for त्व) —[d]) Ś1 B1 D1.3 इतिनि (meta), D13 प्रहृति (sic) (for रहसि) Ś N V B D1-4.6.12.13 पार्थिव, D6.7.9-11 T2.3 सान्त्वयन्, Cg as in text (for सान्त्वय) —[e]) Ñ2 धनैद् (for धन) Ś D3.6.12 वस्त्रमाल्यैश्च (for धनधान्यैश्च) N1 D4 भोगैश्च, Ñ2 V B1-4 D7 G2 रत्नैश्च, M1.3 वस्त्रैश्च (for कामैश्च) —[f]) Ñ2 V B2-4 कामैश्च (for रत्नैश्च) Ś D1.3.5.12.13 [त्व]तां, Ñ1 [त्व]व (for [त्व]नां) D7 G1 कामैरेनां V3 प्रलोभये, T1 प्रलोपय (for प्रलोभय)

31 [b]) Ś1 B3 D4.10.11 M1.3 Ct t भूय, Cm g as in text (for भय) Ś D1.3.5.13 [अ]वश(Ś2 [अ]वव, D3 [अ]विह D5.12 [अ]वबु)द्धया, N1 [अ]थभयया, B3 D4 [अ]नुरुद्धया, B4 [अ]नुचिन्तया (for [अ]नुबन्धया) V B1 D4 भयशोकाच(V3 °शु)विह्वला (V3 °ह्वया) —[c]) N V B2-4 स(D4 प्र)कामा Ś V3 B1.4 D1-3.5.12.13 वशगा, N V1.3 B1.3 D5 T1 G3 M3 त्वद्गता (B3 °ते) (for त्वद्वशं) —[d]) Ś D1.12 तव नाथ (for नष्टनाथा) Ś N1 V1.3 B1.4 D1-3.5.12.13 भविष्यति

32 V3 om (hapl) 32-33 —[a]) D6.7.9-11 T2.3 Ct रमणीय G1 जानकी यः G2 राजा नून, Cm g k as in text (for रञ्जनीय) —[b]) N2 V2 D1.3.10 G1 अधिगम्य, B4 D13 अभिगम्य, T3 अ॰ गम्य (damaged), Cm as in text (for अव°) —[c]) Ś D4.5.12 वैराश्यात् D4 वैराग्यात् (for नैराश्यात्) N2 V1.3 B2-4 D4 स्वभावात् (for लघुत्वात्) —[d]) B1 -वशं (for -वशं) Ś1 B1 प्रतिपद्यते N2 V1.3 B2-4 प्रतिपत्स्यति, T2 प्रतिकम्स्यते

33 V3 om 33 (cf v l 32) —[a]) B3 यः (for सा) B1 सत्वृता D4 सपक्षा (for संवृद्धा) —[b]) T1 [अ]र्धुदा Cm as in text (for दुःख) Ś Ñ V B1.3 D1-10.13 T1 कर्षिता, Cm as in text (for कर्शिता) —[c]) N2 V1.3 B2.4 D1.7.13 G1.3 M3 Cm त्वद् । Cg as in text (for त्वयि) Ś D5.6.12 [अ]दसं B1 D13 [अ]घ्यर्थं B4 [अ]धीन, D13 [अ]धीशं (for [अ]धीनं) T2 मदथा

एतत्सुनीतं मम दर्शनेन
रामं हि दृष्ट्वैव भवेदनर्थः ।
इहैव ते सेत्स्यति मोत्सुको भू-
र्महानयुद्धेन सुखस्य लाभः ॥ ३४

अनष्टसैन्यो ह्यनवाप्तसंशयो
रिपूनयुद्धेन जयञ्जनाधिप ।
यशश्च पुण्यं च महन्महीपते
श्रियं च कीर्तिं च चिरं समश्नुते ॥ ३५

G 6. 45. 37
B 6. 64. 36
L 6. 45. 36

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥५२॥

Cm as in text (for शु॰गा) —ᵈ) Ś D8 12 सर्वेशोषा गमिष्यति, Ñ1 सर्वथा प्रापमिष्यति, N2 V1 2 B सर्वेशोप नयिष्यति, D4 (marg also as in Ñ2) सर्वप्रणमिष्यति, D6 सवद्वैव नयिष्यति, D9-11 सर्वेऽद्वैव गमिष्यति —After 33, G1 erroneously repeats 32ᵈ

34 ᵃ) Ś D8 9 13 हि वचो समाप्त, Ñ1 D4 नद्(D4 after corr यद्) दर्शनेन, N2 V B2-4 D2 13 तव दर्शनेन, B1 D6 यद्दर्शनेन (for मम दर्शनेन) —ᵇ) B1 च, D13 तु (for हि) D5 दृष्ट्वैव (sic) D4 अनाथा (sic) (for भवर्न) —ᶜ) D4 इहैव Ñ1 तत्सेत्स्यति, B1 चोपागमति, B3 सेनैक्ष्यति (sic) D4 तद्वाऽऽश्र (for ते सेत्स्यति) V2 B4 न (for मा) Ñ1 D4 कार्यतत्त्व (for मोत्सुको भूर्) —ᵈ) Ś ह्ययुद्धेन, V1 2 सु॰, B4 अथो तेन, D2 13 हि युद्धेन, T1 2 न युद्धेन (for अ॰) D4 महोभयुद्धन, D8 महाद्देयुद्धेन (for महानयुद्धन) N2 जयस्य (for सुखस्य)

35 ᵃ) Ś1 Ñ V B D2 8 9 12 13 M3 5 Cm g भवद्य B3 दोषो (for ह्यनवाप्तसंशयो) D2 [ऽ]पि (for हि) Ñ1 सभ्रमो (for संशयो) D4 भदृष्टसैन्येषु भवाप्तसभ्रमो. —ᵇ) D9-11 G3 रिपुं, Cm k as in text (for रिपून्) Ś V3 B4 D8 13 च(V3 हि) युद्धेन, D9-11 स्वयुद्धेन, Cg as in text (for अ॰) T1 G1 M3 नराधिप, G3 M1 2 जयाधिप (for जनाधिप) Ś Ñ2 B1 D1-3 8 12 13 जयेञ्जनाधिप, Ñ2 V B2-4 जयस्व सर्वथा (for जयञ्जनाधिप) —ᶜ) G3 सौख्य (for पुण्य) D6 G2 3 महीपति (for ॰ते) Ś N V B D2 3 8 12 13 मही च भूपति (Ñ V B2-4 ॰ते) D1 मही च भूपते, D4 श्रियश्च कीर्ति (sic) D7 8 11 T1 G1 M5 महाग्म(G1 M5 मही म)हीपति, Cg as in text (for महन्महीपते) ※ Cg महीपते इति संबोधनम् ※ —ᵈ) D7 G2 सदृढ (for च कीर्तिं) T3 transp श्रियं and चिरं D2 समश्नुवे (for ॰ते) Ñ2 V B2 4 समाप्नुहि त्वं (for चिरं समश्नुते) D4 समग्रसौख्य च समाप्नुहि त्वं

Colophon —*Kanda name* Ñ1 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 13 महोदरवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 8 12 13 om Ś2 V1 D2 44 Ñ2 V2 D3 43 B2 3 39 B4 42 D5-7 10 11 T1 G M 61, D9 41, T2 69, T3 71 —After colophon, D1 concludes with राम, G M1 2 श्रीरामाय नमः .

५३

G 6 44 1
B. 6 65 1
L. 6 44 1

स तथोक्तस्तु निर्भर्त्स्य कुम्भकर्णो महोदरम् ।
अब्रवीद्राक्षसश्रेष्ठं भ्रातरं रावणं ततः ॥ १
सोऽहं तव भयं घोरं वधात्तस्य दुरात्मनः ।
रामस्याद्य प्रमार्जामि निर्वैरस्त्वं सुखी भव ॥ २
गर्जन्ति न वृथा शूरा निर्जला इव तोयदाः ।
पश्य संपाद्यमानं तु गर्जितं युधि कर्मणा ॥ ३
न मर्षयति चात्मानं संभावयति नात्मना ।
अदर्शयित्वा शूरास्तु कर्म कुर्वन्ति दुष्करम् ॥ ४
विक्लवानामबुद्धीनां राज्ञां पण्डितमानिनाम् ।
शृण्वतामादित इदं त्वद्विधानां महोदर ॥ ५
युद्धे कापुरुषैर्नित्यं भवद्भिः प्रियवादिभिः ।
राजानमनुगच्छद्भिः कृत्यमेतद्विनाशितम् ॥ ६

53

1 ᵃ) Ñ2 तथोक्त स (by transp), V2 स तथा हि, D7 G1 एवमुक्तस्, Cg k t as in text (for स तथोक्तस्). Ś Ñ V B1.3.4 D1-3.5.12.13 विनिर्भर्त्स्य (for तु नि°) —Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 om 1ᶜᵈ —ᶜ) G1.2 राक्षसं (for राक्षस)

2 Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 read 2 11 after 15. —ᵃ) Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 अहं तेन, D6 सोयं तव (for सोऽहं तव) —ᶜ) Ś Ñ2 V1 B1.4 D1.2.5.12.13 रावणेवद, Ñ1 V3 D3 रावणस्य, V2 राक्षसाय, T1 रामस्यार्थं (sic) (for रामस्याद्य) V2.3 प्रनेष्यामि, B1 प्रवक्ष्यामि, D3 प्रज्ञानामि (for प्रमार्जामि) B2 रावणोपनेष्यामि, B3 राक्षसेश्वर नेष्यामि ॐ Cm g प्रमाजामि प्रमार्जयामि (Cg °जामि निवर्तयिष्यामीत्यर्थः) ॐ —ᵈ) V3 D6-11 T G3 M3.4 निर्वैरो हि, B1 निर्भर त्व, D4 निर्वैरोय, G1 निर्वैरोपि (for निर्वैरस्त्व)

3 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 —ᵃ) D6 ते (for न) Ś D2.3 तथा, B1 यथा (for वृथा) —ᵇ) Ñ1 सजला (for निर्जला) Ñ2 B2.3 सजला नर्दना इव —V3 om 3ᶜ–4ᵇ —ᶜ) T3 पाप (sic) (for पश्य) Ś1 D4.13 सपाद्यमाना (sic), Ñ1 मर्षीक्ष्यमाण, B1-3 D4.10-11 Ct सत्यमान, Cg as in text (for संपाद्यमानं) Ś1 Ñ V1 B2 D1-3.5.13.12 वै, V1 B3.4 मे, L1 D7 त्वा, D1 G1 त, G2 M3 तत्, Cg k t as in text (for तु) —ᵈ) G1 निजित, Cg k t as in text (for गर्जितं)

4 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 V3 om 4ᵃᵇ (cf v l 3) —ᵃ) D7.9-11 M3.4 Ck t मर्षयन्ति —ᵇ) D5 समाश्रयति D2.8 T1.2 G M3 च (for न) D7.10.11 M1.3 Ck.t संभावयितुमात्मना —For 4ᵃᵇ, Ś D2 D1-3.5.12.13 subst

1139* त्वामर्षयन्त्यात्मने ये त न संभावयन्त्युत ।

[D13 °यन्ति (for [अ]र्षयं°) D3 न ते (by transp) D3 [अ]त्मेन ने ते ते (sic) (for [अ]त्मनो ये ते न) D1 अमर्षयन्त्यात्मनो ये ते संभावयन्तु].

while, Ñ V1.2 B2-4 subst

1140* नात्मानं यः प्रशंसन्त्यः स भाषते ।

[B3 मर्षयति, B1 [अ]मर्षयति B1 ये (for यो) V3.4 प्रभाषते, B2 न भाषते.]

ॐ Cr न मर्षयतीति । शूरा परकृतां स्तुतिं न मर्षयन्ति न सहन्ते । आत्मनात्मानं न संभावयति न श्लाघन्ते । उभयत्रापि व्यत्ययेनैकवचनम् ।, So also Cm g ॐ —ᶜᵈ) Ś D1-3.5.12.13 अमर्षयित्वा, B1 अमयभावा (for अदर्शयित्वा) Ñ V B2.4 D1 अकृत्वा हि (Ñ1 अमर्षास्तु, V1 अनुदर्शयित्वा [hypm], V2 अमारत्वा, V3 अनुदर्शयित्वा B2 मानूर्त्वा हि, D4 मानुष्य च) हमे शूरा (for °) Ñ1 D4 दारुण (for दुष्करम्) V2 कुर्वंति सत्यं कर (for ᵈ) G3 अकथ्यमान शूरस्तु कुरुते कर्म दुष्कर

5 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 —ᵃ) B1 (marg also as in text) विद्विषा-नाम्, B4 विदेशानाम् B2 D6.11 अनुदीनां —ᵇ) D1 राजा (sic) D3 M3 Cm g राज्ञा, Ck t as in text (for राज्ञां) —ᶜ) Ñ2 V1 B1 D2 शृण्वता, B1 शृणु त्व Ś V3 D1.3 आदृत (V2 °दम्) Ñ V1.2 B त्वादृशम् (for सादित) D3.4.8.10 T G1.2 M3.4 Cr m g शृण्वता (D6 T G1.2 M3 Cr °ता) सादितमिदं, D5 शृणुता त्वोदृशमिदं (sic), D7.10.11 G1 M1.2 रोचत रहसो नित्य (M1.2 नून), D7.10.11 G3 M1.2 कथ्यमान, Cr m as in text (for त्वद्विधानां) ॐ Cv रोचते रहसो नित्य कथ्यमानं महोदरेति क्वचित्पाठः, Ct °शृण्वतां सादितमिदं त्वद्विधानाम्° इति पाठे विक्लवानामबुद्धीनां त्वद्विधानां वच शृण्वतामिदं सादितम् । ईदृशं दुःखं प्राप्त भवतामिति भाव ॐ

6 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 —ᵃ) Ñ1 V3 B1.4 युद्ध —ᶜ) D1 राजानम् (sic) (for राजानम्) Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 -नवर्तिभिः (for गच्छद्भिः) —ᵈ) V3 V B2-4 कृतम् (for कृत्यम्) G1 एव, Ck.t as in text (for एतद्), D9.11 Ck t सर्वं कृत्यं (for कृत्यमेतद्) V3 विपन्नं वै B1 विपादितं, D6 T1 M3 Cm g हि सादितं T3 हि नाशितं, G1 विपादितं (for विनाशितम्) D1 कृत्यमेयोपपादितं (corrupt).

G 6 41. 2
B 6 65. 19
L 6 41. 3

इन्द्राशनिसमं भीमं वज्रप्रतिमगौरवम् ।
देवदानवगन्धर्वयक्षकिंनरसूदनम् ॥ १३
रक्तमाल्यमहादाम स्वतश्चोद्गतपावकम् ।
आदाय निशितं शूलं शत्रुशोणितरञ्जितम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥ १४
गमिष्याम्यहमेकाकी तिष्ठत्विह बलं महत् ।
अद्य तान्क्षुधितः क्रुद्धो भक्षयिष्यामि वानरान् ॥ १५
कुम्भकर्णवचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
सैन्यैः परिवृतो गच्छ शूलमुद्गरपाणिभिः ॥ १६
वानरा हि महात्मानः शीघ्राश्च व्यवसायिनः ।
एकाकिनं प्रमत्तं वा नयेयुर्दशनैः क्षयम् ॥ १७
तस्मात्परमदुर्धर्षैः सैन्यैः परिवृतो व्रज ।
रक्षसामहितं सर्वं शत्रुपक्षं निसूदय ॥ १८
अथासनात्समुत्पत्य स्रजं मणिकृतान्तराम् ।
आबबन्ध महातेजाः कुम्भकर्णस्य रावणः ॥ १९
अङ्गदानङ्गुलीवेष्टान्वराण्याभरणानि च ।
हारं च शशिसंकाशमाबबन्ध महात्मनः ॥ २०

(for निषूदन) Ś D8.11 शत्रुशोणितरञ्जित —c) N2 V B D3.10–13 T1.3 M1.6 सर्वं (for सव) D6 स वक्रादायस (for सर्वकालायस) —d) B3 सन्निभ G2 M3 भूषित (for भूषणम्) Ñ2 B1 कालांतकयमोपम

13 a) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4.8.12.13 घोरं, M3 तेजो (for भीमं), D7.9–11 समप्रख्य (for सम भीम) —b) G3 सस्पर्शं (for प्रतिम) N1 D4 (before corr) दारुणं B3 D10 गोचर (for -गौरवम्) —c) Ś Ñ2 V B D1–4.6.12.13 -दर्पघ्न (for ग-धर्व) —d) Ś N2 B3–4 D1–4.6.12.13 -नाधव , V D9–11 G1 पन्नग ; B1 D6 -राक्षस (for किंनर) Ñ1 दर्पघ्नमरिसूदनं

14 a) M1.3 वक्ष (for रक्त) M2 -माल्य Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 [अ]म्बरधर, D10.11 M1.2.3 Cr t महादामा T3 महाराम G3 M3 महद्दा(M3 °द्दा)म (for महादाम) D6 Cm g रक्तमाल्यं म(Cm °ल्यम)हाधाम —b) Ś D8.12 स्फिरसमेद्ग(D8 °द्यो)त , N V B D13 शिरस्युद्ग(D13 °द्गृ)त , D1.2 स्वरस्युद्भूत D8 स्वरस्युद्भूत ; D4 शिरस्यद्भुत , D6 स्फुरदक्षम (sic) T3 * * * द्रुत (damaged) (for स्वतश्चोद्गत) —c) V3 D8.9–11 T1.2 G2.3 M1.2.4 विपुल (for निशित) —d) B1 -रञ्जन (for -रञ्जितम्) —D4.6 om (hapl) 14f–16a

15 D4.6 om 15 (cf v l 14) —a) Ś Ñ V B1–3 D1–3.8.12.13 एवैकस्, B4 एकैवा D5 एकैकस् (for एकाकी) —b) N1 [ए]वद् (for [इ]ह) Ś N V B D1–4.8.12.13 वत, T1 M3 मम (for महत्) —c) D3 मय (for अद्य) T1 M1 क्षुभितान् , M6 क्षिप्त (for क्षुधित) Ś D1–3.8.12.13 कोपाद् ; Ñ1 V B D5 सर्वान् (for क्रुद्धो) N1 भवैवाहं तु तान्सर्वान् —d) G3 हर्षयिष्यामि (sic) (for भक्षयिष्यामि) —After 15 Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 read 2–11.

16 D4.6 om 16a (cf. v l 14) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 om 16ab. —c) Ś1 D8.12 बले (for सैन्यै) Ś B1.4 D1–3.8.12 भ्रात ; N2 V B2.3 वीर; D13 भ्रातृ ; T3 damaged (for गच्छ) —d) Ś Ñ1 B1 D1–4.8.12.13 कर्तव्य वचन च मे (B1 D1.4.13 मम) N2 V B2–4 कर्तव्यं च वचो मम —After 16, Ś N V B2–4 D1–4.8.12.13 ins

1142* असहायस्य गमनं मम बुद्ध्या न रोचते।
[D8 मम (for मम)]

17 a) Ñ2 V B1.4 D5 च (for हि) D4 दुरा मान (for महात्मान) —b) D5.7 T1 शीघ्रा स्युर्, D6 T2 G1.3 M3 शीघ्रा सु , D9–11 T3 शूरा सु , G2 M3 शीघ्रं सु (for शीघ्राश्च) Ś1 व्यवसायका , V3 व्यवसायिना N2 B3 D1 शूरा शीघ्रपराक्रमा —c) B3 reads from मत्त up to संशय (see var) in d in marg Ś Ñ V B1.2.4 D1–4.8.12.13 प, D7 G3 त्वां (for वा) B3 (also) प्रपन्नाव (for प्रमत्त वा) —d) Ś Ñ V1.2 B4 D1.4.8.12.13 शमयेयुर्हि संशय, V3 B3(m) शमयेयुर्न संशय , B1 शमयेयुरसंशयं, B2 शमयेयुर्हि संशयं, B3 (orig) गमयेयुर्न संशय

18 a) Ś D8.12 त्वं राम , D6 समर (for परम) Ś1 Ñ1 V B1–3 D1–4.7–11 दुर्धर्षं (Ś1 D8.12 °र्षं, V3 B1–3 D1.3.4.13 °र्षं) —c) Ñ2 B3 D3 राक्षसे ; B1 D6 रक्षसा Ñ1 B2.3 D1.3 सहित(N1 °त ; B3 D3 °तै) (for महितं) Ñ1 D4 सर्वे (for सर्वं) Ś D1–3.8.12.13 सहित राक्षसानां त्व(D3 हि), B1 सहित राक्षसै सार्धं, D7 G3 रक्षत्र रक्षसां पक्ष —d) Ś1 N2 V B1–3 D1–3.6.7.10.11.13 S निपूदय B4 D5 शत्रुपक्षनिषू(D5 °सू)दन

19 D6 reads 19 (except अथा) in marg —a) G3 समुत्थाय (for समुत्पत्य) —b) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 माण सूर्यसमप्रभं —d) Ś D8.12 मस्तके (for रावण)

20 a) Ñ D1.3.4–7.9–11.13 T1.3 G M अंगदानि (for अङ्गदान्) N2 D10 -वेष्टन् ; Cg k t as in text (for वेष्टान्) Ś D8.12 अंगदान्यंगुलीयानि, V1.2 B3.4 अंगदे चास्य सुशुभे(B3 सुशुभे: B4 शुभदे) V3 अंगदे सुभगे चास्य। B1 अंगदे सुशुभातेस्य। D1 अंगदान्यंगुलिवेष्टं च —b) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 कवचं च महाधनं(V3 B3 °नुं) —d) Ś Ñ1 V B1.2.4 D1–4.8.12.13 स कर्णयो: D7 G3 आमुमोचत

दिव्यानि च सुगन्धीनि माल्यदामानि रावणः ।
श्रोत्रे चासञ्जयामास श्रीमती चास्य कुण्डले ॥ २१
काञ्चनाङ्गदकेयूरो निष्काभरणभूषितः ।
कुम्भकर्णो बृहत्कर्णः सुहुतोऽग्निरिवाबभौ ॥ २२
श्रोणीसूत्रेण महता मेचकेन विराजितः ।
अमृतोत्पादने नद्धो भुजंगेनेव मन्दरः ॥ २३
स काञ्चनं भारसहं निवातं
विद्युत्प्रभं दीप्तमिवात्मभासा ।
आबध्यमानः कवचं रराज
संध्याभ्रसंवीत इवाद्रिराजः ॥ २४
सर्वाभरणनद्धाङ्गः शूलपाणिः स राक्षसः ।
त्रिविक्रमकृतोत्साहो नारायण इवाबभौ ॥ २५
भ्रातरं संपरिष्वज्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
प्रणम्य शिरसा तस्मै संप्रतस्थे महाबलः ।
तमाशीर्भिः प्रशस्ताभिः प्रेषयामास रावणः ॥ २६

G. 6. 44. 29
B. 6. 65. 33
L. 6. 44. 31

Cg as in text (for आबवन्ध). Ñ1 D4 दुरासदः(D4 °दं); V3 महामनाः (for महात्मन°).

21 a) Ñ V B2-4 D4 गंधमाल्यानि; D9.11 च सुगंधानि (for च सुगन्धीनि). Ś D8.12 दिव्यं सुगंधं माल्यं च; B1 D3 दिव्यान्गंधांश्च माल्यांश्च(D3 °ल्यं च), D1.2.13 दिव्यांश्च गंधान्मा(D2 °धमा)ल्यांश्च. —b) G3 -जालानि (for -दामानि). Ś Ñ V B1.3.4 D1-4.8.12.13 रत्नानि विविधानि च; B2 रत्नान्याभरणानि च. —c) Ś Ñ V1.3 B D1-4.7-13 T3 G3 M1.2.5 गात्रेषु; G2 अंगेषु; Cr.g as in text (for श्रोत्रे च). Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.8.12.13 योजयामास; B3 D7.9-11 सज्जयामास; G1 [आ]सर्जयामास; G2.3 M1.2.5 [आ]सज्ज°; Cg as in text (for [आ]सञ्जयामास). ※ Cr.m : श्रोत्रे श्रोत्रयोः. ※ —d) D7 G3 कर्णयोस्; D10.11 श्रोत्रयोश् (for श्रीमती). Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 कुंडले च महाभुजः (Ñ V B D4 °धने).

22 a) G1 -[अ]द्भुत- (for -[अ]ङ्गद-). Ñ V B D2.4.7.9-11 T2.3 G1 M1 -केयूर-; G3 -दीप्तांगो (for -केयूरो). —b) Ś Ñ V B1.3.4 D1-3.8.12.13 -निष्कप्रवर-; B2 -निष्कैः परम-; D4 -पुष्पप्रवर- (for निष्काभरण-). Ś Ñ1 B1 D2-4.8.12.13 -भूषणः (for -भूषितः). —c) Ś V1 B1 D1-3.8.12.13 महाबाहुर्; Ñ2 V2.3 B2-4 महाकर्णः (for बृहत्कर्णः). —d) Ś B1 D1.2.8.12.13 हु(B1 ग)तोनकः; Ñ1 D4.8 हुताशनः; V1 illeg.; V2 B2.4 स हुतोग्निर्; G(ed.) सत्कृतोग्निर् (for सुहुतोऽग्निर्).

23 a) Ñ V B2.3 D4 मणि- (for श्रोणी-). Ñ2 सुवर्णोसौ; D4 बृहता (for महता). —b) Ś Ñ2 V2.3 B D1-4.8.9.12.13 T2.3 कांचनेन (for मेचकेन). Ñ2 V B D1-7.9-12.13 T G3 विराजताः; M3 व्यराजत (for विराजितः). Ñ1 सुरचिनातीव भास्वता. —c) Ñ1 B1 D4.13 बद्धो (for नद्धो). D4 T1 G1 M1 अमृतोत्पादनध्येन. ※ Cg : अमृतोत्पादने नद्ध इति निमित्तसप्तमी. ※ —d) D1 1-3.9.13 T2.3 G3 भुजगेन; Cg as in text (for भुजंगेन). Ś1 Ñ1 D1 [ए]व (for [इ]व). D1 पर्वतः.

24 a) T1 भार** (damaged) (for भारसहं). Ś D1.3.8.13 विमानं; Ñ2 V B4 विचित्रं; B1 D9.13 विमानं (for निवातं). Ñ1 B2.3 D4 M5 भास्करसन्निकाशं; D4 भारसहस्रभारं; D7.9 T3 G2.3 भारसहस्रनिर्मि(G3 °समि)तं (for भारसहं निवातं). —b) M5 -प्रदीप्तं तम् (for -प्रभं दीप्तम्). B1 D9.13 [अ]वभासा; D13 °सं) (for [आ]त्मभासा). —c) Ś V2 B1 D8.11.13 आबध्यमानं; V1 आबध्य देहे; D1.2.13 आबध्य वीरः. Ś D8.13 वसानः; Ñ V B D1-4.13 बभासे; D6 निवातं (for रराज). ※ Cv : आबध्यमानः आवध्नान:(°वन्?) । मापंस्वादिकरणि(°ण?)व्यत्ययेन इयन् । । so also Cr.m g.t. ※ —d) B4 -[अ]र्क- (for -[अ]भ्र-). D4 -संपीत (for -संवीत). T2.3 [अ]ग- (for [अ]द्रि-). —After 24, D9 ins. an addl. colophon :

[*Sarga name* : कुम्भकर्णनिर्याण. —*Sarga no.* (figures, words or both) : 44]

25 a) Ś D1.3.8.13 -शुभांगः; Ñ1 -सर्वांगः; Ñ2 V B2-4 -विचित्रांगः; B1 पूर्णांगः; D2 -शुभांगः; D4 -युक्तांगः; D7.10.11 G2.3 M3 Cm.g.t -सर्वांगः; D13 -सद्गुणः; G1 M1 -सवीतः; Ctp as in text (for नद्धाङ्गः). —c) Ś V B1 D1-3.8.12.13 त्रिक्रमाय; Ñ B2.3 D4 विक्रमिष्यन्; B1 त्रिक्रमे तु (for त्रिविक्रम-). —d) B1 शूलपाणिर् (for नारायण). —After 25, D13 ins. an addl. colophon :

[*Kāṇḍa name* : लंकाकांडे. —*Sarga name* कुम्भकर्णपरिधान.]

26 a) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 स रावणं (for भ्रातरं स-). —b) Ś Ñ1 D1.8.13 T M1.5 पाणि-; D4 lacuna (for चापि). —c) Ñ1 D4 ननाम (for प्रणम्य). Ś B2.4 D1-3.8.13 चैव(D1 °वं); Ñ2 D4 कृत्वा; Ñ2 पादौ; V B2.3 पादौ; D13 चापि (for तस्मै). —d) B4 T1 स प्रतस्थे; D4.7.9-11 G1 प्रतस्थे स (for संप्रतस्थे). B4 महायशाः. —After 26cd, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 ins. :

1143* तस्य सूतो रथं दिव्यं पञ्चनल्वप्रमाणतः ।
पृष्ठं सहस्रहयेन युद्धध्वजविभूषितम् ।
महाजलदनिर्घोषं कैलासशिखरोपमम् ।
अष्टचक्रं महावेगमुपनीय महारथम् ।

G 6. 44. 29 · B 6. 65. 33 · L 6. 44. 31

शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषैः सैन्यैश्चापि वरायुधैः ।
तं गजैश्च तुरंगैश्च स्यन्दनैश्चाम्बुदस्वनैः ।
अनुजग्मुर्महात्मानं रथिनो रथिनां वरम् ॥ २७

सर्पोष्ट्रैः खरैरश्वैः सिंहद्विपमृगद्विजैः ।
अनुजग्मुश्च तं घोरं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ २८

स पुष्पवर्षैरवकीर्यमाणो
धृतातपत्रः शितशूलपाणिः ।
मदोत्कटः शोणितगन्धमत्तो
विनिर्ययौ दानवदेवशत्रुः ॥ २९

पदातयश्च बहवो महानादा महाबलाः ।
अन्वयू राक्षसा भीमा भीमाक्षाः शस्त्रपाणयः ॥ ३०

अथाशिष्य वर्धयित्वा विनीत प्राञ्जलि स्थित । [5]
स तं समारुह्य ययौ मेघगम्भीरनिःस्वनम् ।
सोऽतिकायो महातेजा रथस्योपरि राक्षस ।
पर्वताग्रसमाकार प्रगृहीतायुधो बभौ ।

[(l 1) Ñ V₃ B₁ ₂ ढ्य (for °ग्र) V₁ ₂ तस्य सुग्रीव संह(V₂ °ह्र)ह (for the prior half) Ś D₅ ₁₃ नवनर N V₁ B₃ पञ्चनख, B₄ पञ्चमर्थे (for पञ्चनख) —V₃ om l 2-3 —(l 2) G (ed) शुभेनाथ (for सुरुस्त्रण) Ś₁ D₅ सुपि N₁ illeg B₂ ₃ खर्णे, D₁₃ सुद्धे (for सुद्ध) D₄ lacuna for °वत —Ñ₁ B₄ D₄ read l 4 after l 1 —(l 4) N₂ B₁ ₂ ₄ D₁ ₃ महाचक्रम् D₁₃ सुविस्तीर्णम् (for महावेगम्) Ñ₁ V B₃ D₄ अष्टचक्रं प्रायुधम् (for the prior half) V₂ B₄ D₃ उपानीय —(l 6) Ś D₁ ₈ ₁₃ आरुह्य च, N₂ D₁ आरुह्य (for समारुह्य) Ñ₂ B₄ स (B₂ य) ययौ रथमारुह्य V B₂ ₃ ययौ स तमारुह्य D₄ तं समारुह्य प्रययौ (for the prior half) Ś B₂ ₃ D₁ ₈ ₁₃ निःस्वन B₄ D₁₃ निःस्वन D₄ निस्वन (for निःस्वनम्) —G (ed) om l 7-8 —(l 7) Ñ V B₂ ₃ D₄ वीर्यो B₁ D₁ ₈ ₁₃ °काले (for तेजा) —(l 8) B₁ स (for स)]

—After 26^{cd} D₆ ₇ T₁ M₃ ins 1144*

—a) V₃ महा (for तम्) Ś D₅ ₈ ₁₃ प्रय (D₅ ₁₃ °स)ष्ठामि । D₁ प्रयुक्तामि (for प्रसक्तामि) —f) Ñ₁ राक्षस (for रावण)

27 a) D₄ शिव (for शङ्ख) M₃ घोषैश्च (for निर्घोषै) —b) Ś D₁ ₈ ₁₃ सैन्यैश्चापि, N V B₁-₄ राक्षसैश्च; B₁ ससैन्यैश्च D₄ भारतैश्च, D₅ ₁₃ सैन्यैश्चानु (for सैन्यैश्चापि) D₁ [ड]त्तमायुधै B₄ महायुधै; G (ed) वरायुधा —B₄ reads 27^{cd} in marg —c) N₂ V₂ B₁ ₂ मतंगजैस् (for तं गजैश्च) Ś D₅ ₈ ₁₃ चतुरंगै (for तुरंगैश्च) D₄ शङ्खभेरीमृदङ्गैश्च —d) N₁ D₄ च महायुध D₁ illeg (for चाम्बुदस्वनै) G₃ रथैश्चाम्बुदसंनिभै —e) Ś B₁ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ अन्वगच्छन्, D₄ अनुगच्छन् (for अनुजग्मुर्) N₂ V₁ ₃ B₃ D₅ ₆ ₇ ₈ ₁₁ महात्मानो —f) V₁ B₁ राक्षस, D₄ reads in marg M₃ रथिन (for रथिनो) D₄ वरा (for वरम्)

28 B₄ reads 28 in marg —a) D₄ ₅ सर्वैर् (for सर्पै) D₃ ₅-₁₁ चैव (for भयै) D₄ G₁ transp ऊर्ध्व and भयै Ś N V D₃ ₄ D₁-₃ ₈ ₁₂ ₁₃ नागो (D₄ मृगो)-ष्ट्रखर (V₁ B₃ D₄ °रथ)हस्त्यश्व B₁ नागेन्द्रहस्त्यश्वरथ (unmetric) D₁ नागेन्द्ररथहस्त्यश्च ; Cg सर्पोष्ट्र । सर्पोष्ट्रिणां महाशरीराणां वाहनत्व सम्भवतीति बोध्यम् —b) G₃ सिंहैस् (for सिंह) Ś₁ N V₃ B₁ ₂ ₄ D₁-₄ ₈ ₁₃ G₂ M₁ ₂ ₃ द्वीपि, D₄ द्वीपैर्; G₃ चैव Cg as in text (for द्विप) G₁ सुगैर् (for मृग) N₂ B₁ ₂ D₁ ₄ द्विजा; V₃ G₂ ₃ द्विपै; Cg as in text (for द्विजैः) —B₄ reads 28^{cd} twice —c) B₄ (second time) ते सजग्मुस्तु Ś B₁ ₃ (first time) D₁-₃ ₈ ₁₂ ₁₃ महात्मान N₁ D₄ दुरात्मानं (D₄ °नो) G₁ महावीरा, M₁ ₂ च त वीरं (for च तं घोरं) —d) Ś B₁ ₃ (first time) D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ देवदानव दुर्जय, N V B₄ (second time) ₄ देवदानवविद्विषं (N₁ B₃ °षः)

29 a) G₂ काञ्चनैर् (for पुष्पवर्षैर्) B₃ अभि (for अव) N₁ स पुष्पवृष्ट्या ह्यभिवृष्यमाण —b) N₁ सिताजपत्र D₄ [उ]द्यत (for शित) —c) N₂ V₁ ₃ B₁-₄ D₃ ₅-₇ ₉-₁₃ मदोत्कट D₄ मदोद्धत; Cg as in text (for मदोत्कट) Ś N₂ V B₁ ₃ D₃ ₈ ₁₂ ₁₃ पान, N₁ B₄ D₁ ₃ ₄ मद्य, G₁ शीधु (for गन्ध) —d) Ñ₁ D₄ स निर्ययौ Ś N V B D₁-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ राक्षसयोध (D₄ °राज)मुख्य (B₄ °ख्यः) (for दानवदेवशत्रु)

30 a) G₁ [ऽ]स्य (for च) V₃ पदातिश्च महाकाया —V₃ om (hapl) 30^b–31^a —b) N V₂ B₂ ₄ D₁₃ ₋काया, V₁ D₅-₁₁ सारा, B₁ काया D₄ काय G₂ ₃ दृप्ता (for नादा) D₄ महाबल —For 30^{ab} Ś B₁ D₁-₃ ₈ ₁₃ subst N V₁ ₂ B₂-₄ D₃ ₁₃ ins after 30^{cd} whereas D₆ ₇ T₁ M₃ ins after 26^{cd}

1144* निष्पतन्त महानाद महाकाय महाबलम् ।

[N₃ D₃ निष्पतत V₃ निपत त B₁ विविधान (for निष्पतन्त) V₂ B₁ महाकाय (for महानाद) B₁ महात्मान B₂ कुम्भकर्ण (for महाकाय) Ñ₂ V₂ B₂ ₄ D₁ ₄₋₇ ₁₃ T₁ M₃ transp नाद and काय D₄ महावीर्य महाबल (for the post half)]

—c) M₁ ₂ निर्ययौ (sic) (for अन्वयू) T₁ ₂ राक्षस (for राक्षसा) Ś N₂ V₁ ₂ B₁-₄ D₃ ₁₃ घोरा, D₃ ₁₃ वीरा,

रक्ताक्षाः सुमहाकाया नीलाञ्जनचयोपमाः ।
शूलानुद्यम्य खड्गांश्च निशितांश्च परश्वधान् ॥ ३१
बहुव्यामांश्च परिघान्गदाश्च मुसलानि च ।
तालस्कन्धांश्च विपुलान्क्षेपणीयान्दुरासदान् ॥ ३२
अथान्यद्वपुरादाय दारुणं लोमहर्षणम् ।
निष्पपात महातेजाः कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ३३
धनुःशतपरीणाहः स षट्शतसमुच्छ्रितः ।
रौद्रः शकटचक्राक्षो महापर्वतसंनिभः ॥ ३४
संनिपत्य च रक्षांसि दग्धशैलोपमो महान् ।
कुम्भकर्णो महावक्त्रः प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ ३५
अद्य वानरमुख्यानां तानि यूथानि भागशः ।
निर्दहिष्यामि संक्रुद्धः शलभानिव पावकः ॥ ३६
नापराध्यन्ति मे कामं वानरा वनचारिणः ।
जातिरस्मद्विधानां सा पुरोद्यानविभूषणम् ॥ ३७
पुररोधस्य मूलं तु राघवः सहलक्ष्मणः ।
हते तस्मिन्हतं सर्वं तं वधिष्यामि संयुगे ॥ ३८

G 6 44-40
B. 6 65 45
L. 6 44 43

D4 T2 3 G3 भीम (for भीमा) —d) Ś N V1 2 B D1 4 8 10 11 भीमाक्ष, D2 भीमाक्षा, D6 राक्षसा (for भीमाक्षा)

31 V3 om 31a (cf v l 30) —a) Ś2 B1 D1-4 7 8 10 12 G2 3 M1 2 3 राक्षसाः, V1 2 रक्ताक्ष (for रक्ताक्षा) Ś D2 4 6 8 12 च B2 त, D18 तु (for सु) D10 11 Ck t बहुव्यामा (for महाकाया) —b) V2 3 प्रभा (for न्(च)यमा) —V3 om 31cd —c) Ś1 B2 D12 शूलानि, V3 D8 शूलम् (for शूलान्) V3 तथाश्च —d) Ś V2 B1 D1-3 8 10 11 12 विविधांश्च, B2 पट्टिशान् (for निशितांश्च) B1 स (for च)

32 a) Ś Ñ V1 3 D12 बहुव्यामांश्च, D1 3 T1 बाहुव्यामांश्च, D6 11 T3 विवि(D6 °द्रि)पालांश्च, D12 बद्धायामांश्च, (sic) Cr m g as in text (for बहुव्यामांश्च) —b) Ś D5 मुसुलानि, N1 V3 B1 D1 10 11 12 मुसलानि (for मुसलानि) —B1 reads 32cd in marg —c) Ś B1 D1 11 12 ताल-, N1 V3 B1 D2-4 12 शाल (for ताल) Ś N1 B1 4 D2-3 4 12 13 G2 विविधान् (for विपुलान्) —d) Ś N V B D1-4 8 10 12 शतघ्नीश्च (for क्षेपणीयान्) Ś N V1 2 B2-4 D1-4 8 10 12 M1 2 दुरासदा, V3 परश्वधान् —After 32, Ś N1 B1 2 D1-4 8 10 12 13 ins

1145* स पुरद्वारमासाद्य राक्षसो घोरदर्शनः ।

[B1 cr (for स) N1 B2 आगम्य (for आसाद्य) D2 भीम (for घोर) Ñ1 दारुणो लोमहर्षण (for the post half)]

—Thereafter B2 cont

1146* तैलसिक्तशताश्चैव पट्टिशासिभुशुण्डयः ।

33 Ś N1 B1 D1-4 8 12 13 om 33ab —a) B4 अथोन्य (for अथान्यद्) B1 D8 धनुर् (for वपुर्) N1 B2 M1 2 आदाय (for आदाय) —b) N1 V B2-4 D4 8 10 11 घोर दर्शनं D2 T1 G1 M2 3 लोमहर्षणं (for लोमहर्षणम्) —c) Ś N V B2-4 D1-4 8 10 12 प्रतापवान्, B1 दुरासद (for महाबल)

34 b) Ś D5 षड्ग्रामशतमुच्छ्रितः, Ñ1 D4 शतग्राम शतोच्छ्रि(Ñ1 °च्छ्रि)तः, N2 V1 B2 3 4 D2 3 12 13 षड्व्यामशतमुच्छ्रितः, V1 2 B2 षड्व्यामशतशोच्छ्रित (subm), D5 षड्ग्रामशतमुच्छ्रित, G1 षड्व्याव च समुच्छ्रय ✱ Cv धनुःशतपरीणाह स षड्व्यामसमुच्छ्रित इति पाठ ✱ —c) M2 3 वृत्ताक्षो (for चक्राक्षो) —d) Ś N1 B1 D1 4 8 10 12 गिरिकूटो(Ś D8 10 °श्टो)पमो महान्(Ñ1 D4 बली) V3 स तु राक्षससत्तम

35 V3 om 35ab —a) Ś2 D8 11 M1 Ck संनिपात्य N1 B2 3 (marg also as in text), D4-6 T स (N1 B2 3 D5 6 T1 2 स) निवार्य, Cg t as in text (for संनिपत्य) Ś2 N1 V1 B2 3 D2 3 8 10 12 स (for च) B1 स च निष्पत्य (for संनिपत्य च) —b) Ś B1 4 D1-4 8 10 12 बली, D6 [ऽ]चल (for महान्) N1 B2 3 दृष्ट्वा शूरो परिवद (B1 °ष्ट्व) —c) Ñ1 V B2 (marg also as in text) बाहु, D8 11 -वक्र (for -वक्त्र) —d) Ś N V B D1-4 8 10 12 G2 वाक्यम् (for इदम्)

36 a) Ś D8 11 नृप, T1 अन्य, Cg as in text (for अद्य) B1 मुख्याश्च (for मुख्यानां) —b) B2 तस्याः D7 महा, G2 नाना (for तानि) N1 V1 3 B2-4 [च]मू शानि (for यूथानि) —c) B2 निर्दहिष्यामि, D2 13 निर्दहि ष्यामि V3 सुसंक्रुद्ध (typo) (for संक्रुद्ध) N1 V1 3 B2 निर्धक्ष्यामि स्वयं (V3 B2 सुसं V3 च स) क्रुद्ध —d) D8 11 पवनात् (for पावकः) —After 36 Ś B1 4 D1-4 8 10 12 ins B2 ins (marg) after 36ab

1147* सर्वं राक्षससंघाश्च ये चान्ये मम शत्रवः ।

37 V3 om 37ab —a) B4 वा (for मे) —c) N1 D1,4,10 11 एतद्, N1 V2 3 B2-4 D8 तत् (for अस्मद्) N2 V3 B2-4 तु G1 च G2 हि G3 वा (for सा) —d) Ś1 D8 12 विभूषणा N1 V1 B2 3 विभी(N1 B2 °भू)षणा(B2 °णां) V2 विभूषिणी V1 विभूषणस् B3 (marg also as in V3) विभूषिता (for विभूषणम्)

38 a) N1 V B2 4 पुरोधस्य, D1 पुर...धस्य D3 11 T1 पुरा रोधस्य, T2 damaged, Cm k t as in text (for पुररोधस्य) G2 हि (for तु) B2 निधनमूलं तु तस्य —b) N1 वत्र राघवात्, D6 वदा सवात् (for ह स त्रि) —c) Ś B1 D1 8,10,12 तं हनिष्यामि, V3 वधिष्यामि च

G 6 44 42
D 6 65 46
L 6 44 44

एवं तस्य ब्रुवाणस्य कुम्भकर्णस्य राक्षसाः ।
नादं चक्रुर्महाघोरं कम्पयन्त इवार्णवम् ॥ ३९
तस्य निष्पततस्तूर्णं कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
बभूवुर्घोररूपाणि निमित्तानि समन्ततः ॥ ४०
उल्काशनियुता मेघा विनेदुश्च सुदारुणाः ।
ससागरवना चैव वसुधा समकम्पत ॥ ४१
घोररूपाः शिवा नेदुः सज्वालकवलैर्मुखैः ।
मण्डलान्यपसव्यानि बबन्धुश्च विहंगमाः ॥ ४२
निष्पपात च गृध्रोऽस्य शूले वै पथि गच्छतः ।
प्रास्फुरन्नयनं चास्य सव्यो बाहुरकम्पत ॥ ४३
निष्पपात तदा चोल्का ज्वलन्ती भीमनिस्वना ।
आदित्यो निष्प्रभश्चासीन्न प्रवाति सुखोऽनिलः ॥ ४४
अचिन्तयन्महोत्पातानुत्थितांल्लोमहर्षणान् ।
निर्ययौ कुम्भकर्णस्तु कृतान्तबलचोदितः ॥ ४५

(for त वधि यामि) D7 G2 [अ]तो युगे (G1 °पि) (for संयुगे), Ñ2 D4 निहनिष्यामि वानरान्; B4 हनिष्यामि स राघवं

39 ᵃ) B1 D1-11 G M1-3 Cg रक्षस (for राक्षसा) —ᶜ) Ś Ñ2 D2-5.6.13.14 नादांश्च (for नादं) Ś1 Ñ1 D1-5.8.12.13 घोरान्; Ś1 घोरा; V1 वेगा; B4 -काया; D4 नादं (sic), D7 G2 -घोषा (for घोरं) —ᵈ) D1 G1 कंपयन्तम्, D13 क्षपयत (for कम्पयन्त) Ś D6.13 इवार्णवा; Ñ V B3.4 D4 वसुधरा (for इवार्णवम्) G2 कम्पयन्निव मेदिनीं —After 39, D5 ins.

1148* स वानराह्वय दृष्ट्वा तस्य कार्ये महात्मन ।

40 B1 om 40ᵃᵇ —ᵃ) D1.13 ततो (for तस्य) Ñ2 V B3-4 D4 निष्क्रामत (for निष्पततस्) Ś Ñ V B1-4 D1-6.8.13.14 पूर्वं (Ñ1 D5 °र्वे) (for तूर्णं) —ᵈ) Ś Ñ V B3-4 D1-6.8.13 G1 M6 राक्षस (for धीमत)

41 M3 om 41-42, —ᵃ) Ś1 Ñ V B1.3.4 D1.4.6.8.12.13 शुष्काशनि; D2 G1 उल्काशत (for उल्काशनि) Ñ2 B2 D13 सभा B1.4 प्रभा; D7 G2 M1 -मुचो (for युता) M1 घोरा (for मेघा) B3 (after corr marg as in text) शताकारा (for युता मेघा) —ᵇ) Ś D6.8.13 विचेरुर्, D1.7.9-11 T G1 M1.3 बभूवुर् (for विनेदुश्च). Ś Ñ1 B1 D1.5.6.13 T2.3 G1.3 M1-3 Cg l. t. मद्भारुणा; Ñ2 V B3.4 D2 सर्वंभस्वना (V1 B3 °रा) B1 D6 T1 भृशं (B1 तत्र) दारुणा, G (ed) दारुणस्वरा (for च सुदारुणा) —ᵈ) B4 च व्यकंपत, L (ed) समकंपयत् (for समकम्पत)

42 M3 om 42 (cf. v. l. 41) —ᵇ) M1.2 सज्वाला, Ck t as in text (for सज्वाल) D1 विवर्तैर् (for कवलैर्) —ᶜ) Ñ1 [अ]वसव्यानि, Ñ2 च सव्यानि; B2 [अ]पविजानि D4 [अ]पि सव्यानि, D11 [अ]थ सव्यानि (for [अ]पसव्यानि) —ᵈ) D2 ते (for च)

43 D11 om (hapl) 43 V1 om 43ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1.2 B D1-6.8.13 G1.2 M1.2 निपपात; Cg as in text (for निष्पपात) D1 [ऽ]स्य गृध्रश्च (by transp) D5 T1 च शूलेऽस्य, D3 लागेऽस्य, M3 च मालेव (for च गृध्रोऽस्य) —ᵇ) Ñ1 पुरतः; B3 तुमुल, D6 T1 M3 गृध्रो वै (M3 °स्य), G1 शूले च G3 शूलाग्रे (for शूले वै) Ś V1.2 B3 (marg also), D1-6.8.13.14 रथस्योपरि; B4 तुमुल पथि (for शूले वै पथि) D1.13 तिष्ठतः (for गच्छत°) Ñ1 D4 ध्वजस्योपरि दारुण, —ᶜ) Ś D6.13 अस्फुरन्; V2 प्रफुल्ल; D1 प्रास्फुरायन् (hypm), D7 प्रस्फुरन् (for प्रास्फुरन्) Ñ V B1.2 सव्य (for चास्य) —ᵈ) D1.8.13 सव्य (for सव्यो). Ñ1 प्रकंपत; Ñ2 V B2.3 सपैव च; D2 अकंपत D4 अकल्पयत् (sic). D6 T2.3 M1.2.3 Cg च कंपते (M2 °त) ✽ Cg गृध्र इति जात्येकवचनम्। सव्य शब्दो लिङ्गव्यत्ययेन नयनशब्देनापि सबध्यते। कम्पते अकम्पत ✽ —After 43, Ñ2 B3 ins.

1149* मार्गेषत् भुजगस्य रोमहर्षस्तजायत ।
चामिषाद् छत्रवैव रणभूमिं विगाहत ।

[(l 1) Ñ1 चैव (for तस्य) G (ed) तथा मार्गेषुविविध (for the prior half) Ñ2 च जायते (for स्तजायत) —(l 2) N2 इहागत (for विगाहत)]

44 D11 reads 44 twice —ᵃ) D6 T1 G1.3 M1-3 निपपात D7 G2 [अ]प्यतस् (for तदा) Ś Ñ V B D1-4.6.8.13.14 G3 गगनाच्चिप(Ś V2 B D2.3.13.14 °त्) पापोल्का —ᵇ) Ś Ñ1 D6.13 T2 दर्शना; V2.3 विकृमा; B3 D1.2.3.5.10.12 निःस्वना (for निस्वना) —ᶜ) Ñ2 V2.3 D1-4.7.11 निःप्रभश् —ᵈ) D7 G2 प्रववौ न, D9-11 (both times) न वाति च, T2.3 G3 M3 प्रवाति न (by transp) (for न प्रवाति) Ś Ñ V B D1-6.8.12.13 प्रववौ न च (V1 चन; B3 D2 च न, B2 चात्र, D4 तीक्ष्ण) मारुत; D6 प्रविवात्यसुखोऽनिल, G1 प्रवात्यसुखोऽनिल, M1.3 ववौ च परुषोऽनिल

45 ᵇ) D1 उत्पातान्, D9-11 उदितान्, M3 उत्पातान् (for उत्थितांल्) Ś Ñ V B1-4 D1-6.8.13 जीवितापहान्, B1 जीवितापहान्, D9-11 S रोमहर्षणान्; D7 घोर दर्शनान्, D13 अविभीषणान् (for लोमहर्षणान्) —After 45ᵃᵇ, D3 ins.

1150* अत्मनीयं विवृण्वानो राक्षसानिदमुवाच ह।
कालो भवेयं कालस्य दहेयमपि पावकम्।
मृत्युं मरणधर्मेण संयोजयितुमुत्सहे।

—ᶜ) Ś Ñ2 B1.3 D1.4.6.12.13 स, B2 च; B4 om (subm) (for तु) Ñ1 V3 D2 स निर्ययौ कुंभकर्ण; D2

स लङ्घयित्वा प्राकारं पद्भ्यां पर्वतसंनिभः ।
ददर्शाभ्रघनप्रख्यं वानरानीकमद्भुतम् ॥ ४६

ते दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं वानराः पर्वतोपमम् ।
वायुनुन्ना इव घना ययुः सर्वा दिशस्तदा ॥ ४७

तद्वानरानीकमतिप्रचण्डं
दिशो द्रवद्भिन्नमिवाभ्रजालम् ।
स कुम्भकर्णः समवेक्ष्य हर्षा-
न्ननाद भूयो घनवद्घनाभः ॥ ४८

ते तस्य घोरं निनदं निशम्य
यथा निनादं दिवि वारिदस्य ।
पेतुर्धरण्यां बहवः प्लवंगा
निकृत्तमूला इव सालवृक्षाः ॥ ४९

G 6 41 a
B. 6 65 56
L 6 44 a

एव यदन्यथो योद्धु —d) D1.9-11 वश (for -बल) Ś D1-3.5.10.13 मोहित , Ñ2 V B D4 मोहित

46 a) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 स निष्क्रम्य(B1 °सैन्य) पुरद्वाराद्(Ñ2 V B2.3 °र) —b) Ñ2 V B2.4 सुहृत् (for पद्भ्यां). B4 -सन्निभं Ś N1 B1.4 D1-4.8.12.13 कुम्भकर्णो महाबल .—After 46ab, V3 D4 ins , while N V1.2 D13 ins after 46

1151* वानरानवीक्ष्य सहृष्टो ननर्द विकृतस्वनम् ।

[V3 संहृष्टान् (for संहृष्टो) D13 ननाद (for ननर्द) V3 D4 विकृत (for विकृत) V1 स्वर D13 स्वर]

—D4 om 45cd —c) Ś D1.8.13 वानरानभ , D6 T1 दद् शाभ्रे (for ददर्शाभ्र) T2 नघ (meta) Cr m g as in text (for घन)

47 Ś D4.8.11 repeat 47 (D4 47ab only) and read 48 (except D4) after 6 54 2 Ñ1 reads 47-48b and repeats 48c-49 after 6 54 2 B1.4 repeat 47 49 after 6 54 2 D1-3.13 repeat 47 and read 48-49 after 6 54 2 —a) Ś B1 D1-4.7.8.11.13 G1 (Ś D4.8.12.13 both times B3 D1.4.4 first time) स (for ते). B4 दृष्ट्वा तद् (for ते दृष्ट्वा) Ś B1.4 D1-3.7.8.11.13 T1.2 (Ś1 B1 D1-3.8.12.13 both times, Ś2 second time) वानर(D1 [first time] °रा)श्रेष्ठा, B2 (second time) राक्षस वीरो D4 (first time) वानरा सर्वे (for राक्षसश्रेष्ठं) —b) Ś B1.4 D1-4.7.8.11.13 (Ś1 B4 D1-4.8.12.13 both times, Ś1 second time D4 first time) राक्षसं (for वानरा) Ñ1 B2 D6 (second time) T2.3 M1 पर्वतोपमा G1 समवेक्ष्य वानरा —c) Ś Ñ1 B1.4 D1.4.6.8.13 (all except Ñ1 D4 second time) वायुविद्धा, B1 (first time) वायुपूर्णा (for वायुनुन्ना) Ś N1 B1.4 D1-4.8.11.13 (Ś B1 D1-3.8.12.13 both times, B1 second time) यथा मेघा (for इव घना) —d) Ś B1.4 D1-4.8.12.13 (Ś B1 D1.4.8.13 first time, D1.13 both times) जग्मु (for ययु) Ś B1 D4 (all first time) सर्व (for सर्वा) G1 transp ययु and दिशस्, Ñ1 D4.6 G1 दिशो दशः V1.2 B1.4 D1.11 (B1 D1.13 both times, B1 second time) दिशस्तथा (for दिशस्तदा)

48 For sequence in Ś Ñ1 B1.4 D1-3.8.12.13, cf v l 47 —a) G1 damaged for तद्वानरानी D4 यद् (for तद्) —b) B1 (first time) द्रुत (for द्रवद्) V3 B4 [अ]द्रि (for [अ]भ्र) —c) Ś B1.3 (both times) D6 प्रसमीक्ष्य, N2 सुसमीक्ष्य (for समवेक्ष्य) D9-11 दर्पं (for दर्पात्) —d) Ś D4 भीम Ñ V1.2 B D1-4.13 (Ñ1 second time , B1 both times B4 first time] नाद, B2 (second time) वीर्ये (for भूयो) Ñ1 V1 B1-3 (B1.3 first time) घनसंनिकाश , D1 सघन घनाभ , T1 [s]पि घनद्घनाभ (sic) (for घनवद्घनाभ)

49 For sequence in Ñ1 B1.4 D1-3.13, cf v l 47 Ś D4.8.11 om 49 Ñ1 illeg for 49cd in first occurrence G1 damaged from नर्द in a up to निनाद in b —a) Ñ1 D4.11 तत सु : B1.3 (both second time) D1.4 ततस्तु, D7 ततोऽस्य (for ते तस्य) B4 (second time) विनद् N2 V B (B1.3 first time) त तस्य (B1 ततस्तु) नादं तुमुल निशम्य, D3 ते तस्य घोरं च निशम्य शब्द —b) M1 [अ]तिनादं (for निनाद) —B2 om from वारिदस्य up to 50b B1 (second time) D1-3.13 यथा वर्षि(D3 °दृष) शारदवर्ष(B1 °द्वेति, D3 °सम)मुक्त (B1 °मुक्त) B2 (second time) यथानिर्घातवर्षविमुक्त —Ñ1 reads 49cd in marg in first occurrence —c) D3 धरित्र्याम्, D6 T2.3 पृथिव्यां (for धरण्यां) Ñ1 (first time illeg) B1 (first time) 4 D4.6 T1 G1 प्लवंगमा B1 (second time) पतंगा (for प्लवंगा) D1 G1 transp धरण्यां and बहवः —d) N1 (first time) D8.11 निकृत्त (for निकृत्त) Ñ V B1.2.4 D4.6.8-11.13 (Ñ1 B1.3 both times) शाल (for साल) —After 49, Ñ1(m) V B1.4 (Ñ1 B1 after 49 first occurrence) ins.

1152* कुम्भेन तु समायस्य संग्राम च पराजयम् ।
वृक्षादिद्रुमा इव समाप भयकृदिते ।

[(l 1) B1 समायात (for समायस्य). —B1 om l 2]

G 6 44 0
B 6 65 37
L 6 44 53

विपुलपरिघवान्स कुम्भकर्णो
रिपुनिधनाय विनिःसृतो महात्मा ।
कपिगणभयमाददत्सुभीमं
प्रभुरिव किंकरदण्डवान्युगान्ते ॥ ५०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५३ ॥

५४

स ननाद महानादं समुद्रमभिनादयन् ।
जनयन्निव निर्घातान्विधमन्निव पर्वतान् ॥ १
तमवध्यं मघवता यमेन वरुणेन च ।
प्रेक्ष्य भीमाक्षमायान्तं वानरा विप्रदुद्रुवुः ॥ २
तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
नलं नीलं गवाक्षं च कुमुदं च महाबलम् ॥ ३

---

50 B1 om 50^cd (cf v l 49) B4 om 50 —^a) N1 परिघवन् Ś Ñ1 V2 3 B1 D1 3 5 11 12 तु (for स) D4 विपुलपरिघवाबद्दतो —^b) B1 गणवध, D4 विनयाय (for निधनाय) B3 निश्चयो, D4 5 9–11 T G1 3 M3 विनिसृतो, D7 G2 विनिर्गतो, Ct as in text (for विनि सृतो) Ś Ñ1 B2 D1–4 6 12 13 महौजा (for महा मा) —^c) D5 -बलम्, D6 क्षयम् (for भयम्) Ś1 D3 12 क्षाचरन्, Ñ1 V3 D2 3 4 7 T2 3 G3 M1 2 5 आदधत्, B1 आद्दवत् D1 12 आवहद्द D4 आद्य *, D6 आरपत् (s c) (for आददत्) Ś Ñ V B1–3 D1–4 6 12 13 -वीम D7 G1 2 भीम (for भीमं) —^d) D2 विभुर् (for प्रभुर्) N V B1 3 D4 कृतान्त (for युगान्ते) Ś D6 12 किंकरवानयुगान्तवात

Colophon —*Kanda name* N1 V1 B D2 4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś N1 V B D1–4 8 9 11 12 13 कुम्भकर्णनिर्याण (B1 D5 12 °ण) N2 कुम्भकर्णनिष्क्रमण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B2 D2 4 8 12 13 om Ś2 V1 D3 45 N2 V2 44 B1 3 40 B4 43 D1 84 D3 7 10 11 T1 G M 65 D9 42 T2 70 T3 72 —After colophon D2 concludes with राम G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

54

Before 1 Ñ V B (B4 om 1) D6 12 ins

1153* स द्वारान्निर्ययौ कुम्भकर्णो महाबलः ।
राक्षसैर्बहुभिः क्रुद्धैर्नर्दमानैः पुरस्कृतः ।

[(l 1) N B3 4 द्वारि Ñ2 निष्क्रान्त (for निर्ययौ) —(l 2) Ñ1 V1 D4 युक्तो (for क्रुद्धैर्) B2 D6 12 नर्दमान V3 समवृत B1 3 पुरस्त B4 °वित (for पुरस्कृत)] while D5 7 9 11 S ins

1154* स समुद्रिव प्राकार गिरिशृङ्गोपमो महान् ।
निर्ययौ नगरात्तूर्णं कुम्भकर्णो महाबलः ।

1 B1 om 1 —^a) B1 ननाद स (by transp) D9–11 ननाद च M1 सिंहनाद, G (ed) सननाद —^b) D2 D3 इव, D7 G2 3 अपि (for अभि) Ś B1 3 (sup lin also) D1 3 8 12 13 समुद्र इव पर्वणि —^c) D5 11 विजयन् Ś V B1 D1 8 12 13 निर्घोषं, B2 D6 7 T1 G3 Cv निघातान्, D3 निर्घात D3 निघाय Ck t as in text (for निर्घातान्) —^d) Ś V B1 D1–3 8 11 12 13 कम्पयन् (for विधमन्) Ś D6 12 मेदिनीं (for पर्वतान्)

2 ^a) N1 D4 मघवतो, B2 मघोना च B1 (sup lin as in text) चमसवध महामाय —^b) Ñ2 D4 यमस्य वरुणस्य D6 7 9 11 T1 G1 M वा (for च) —^c) N1 V3 वीक्ष्य B1 G2 दृष्ट्वा (for प्रेक्ष्य) D4 दृष्ट्वा भीमाक्षमायान्त, D6 8 T1 भीमाक्ष स(D8 वा)इव निर्यान्त —After 2 Ś D6 12 repeat 6 53 47 (D6 47^cd only) and read 6 53 48 (except D6) while N1 reads 6 53 47–48^ab and repeats 6 53 48^c–49 B1 3 repeat 6 53 47 49 D1–3 11 repeat 6 53 47 and read 6 53 48–49

3 ^a) B2 च (for तु) D9 10 11 T2 3 G1 M3 5 विप्रद्रुतान् (for विद्रवतो) D7 G2 तान्वीरः प्रद्रुतान्दृष्ट्वा —^b) Ś N1 V3 B1 D1–4 8 11 T2 3 G3 M2 5 राजपुत्रो (for वालि°) —^c) Ś N D2 3 D1 3 8 13 14 गवाक्ष गवय (N B2 3 पनस, D1 3 12 सनल) नील (D12 भीम) V B1 3 (sup

आत्मानमत्र विस्मृत्य वीर्याण्यभिजनानि च ।
क्व गच्छत भयत्रस्ताः प्राकृता हरयो यथा ॥ ४
साधु सौम्या निवर्तध्वं किं प्राणान्परिरक्षथ ।
नालं युद्धाय वै रक्षो महतीयं विभीषिका ॥ ५
महतीमुत्थितामेनां राक्षसानां विभीषिकाम् ।
विक्रमाद्विधमिष्यामो निवर्तध्वं प्लवंगमाः ॥ ६
कृच्छ्रेण तु समाश्वास्य संगम्य च ततस्ततः ।
वृक्षाद्रिहस्ता हरयः संप्रतस्थू रणाजिरम् ॥ ७
ते निवृत्य तु संक्रुद्धाः कुम्भकर्णं वनौकसः ।
निजघ्नुः परमक्रुद्धाः समदा इव कुञ्जराः ।
प्रांशुभिर्गिरिशृङ्गैश्च शिलाभिश्च महाबलाः ॥ ८
पादपैः पुष्पिताग्रैश्च हन्यमानो न कम्पते ।
तस्य गात्रेषु पतिता भिद्यन्ते शतशः शिलाः ।
पादपाः पुष्पिताग्राश्च भग्नाः पेतुर्महीतले ॥ ९

G. 6. 45. 15
B. 6. 66. 11
L. 6. 45. 14

D3 also). D1 गवाक्षः शरभ नील —^{d}) M1 2 कुमुद गजमाद्य

4 ^{a}) Ñ V1 2 B2–4 इव, D2 मत (for अत्र) Ś V2 B1 D1–4 9 12 13 आत्मानमपि(D1 2 °मनु D1 °मुप)संस्मृ(V2 °स्मि)त्य, D7 10 11 G2 Ct आत्मनस्तानि(D2 G2 °नोप्यत्र) विस्मृत्य —After 4^{ab}, D2 ins 1155* —^{c}) Ś Ñ1 D7 9 13 क्व गच्छथ Ñ2 V B1 मुनिरस्ता, B3 परि° (for भयत्रस्ता) —^{d}) Ñ2 V B2 3 हृत्य प्राकृता इव, G2 वानरा नित्यकाङ्क्षिण

5 ^{a}) Ś Ñ1 B1 D1–4 9 12 13 सर्वे सौम्या, Ñ2 V B2 3 आगच्छत(V1 2 °थ) B4 आगच्छध्वं (for साधु सौम्या) —^{b}) Ñ1 V D4 परिरक्षथ —After 5^{ab}, Ñ V B2–4 D12 ins while D2 ins after 4^{ab}

1155* क्व गताना न मृत्युवा भविता वानरर्षभाः ।
मर्तव्ये सति संग्रामे वर मृत्युर्भवाद्धनाम् ।
जीवितं वापि मृत्युवा नास्त्याहमवशकारित ।
योधधर्मं पुरस्कृत्य युध्यध्व वानरोत्तमाः ।

[(D2 om 1 1 —(1 1) B2 क्व गन्तारो —(1 2) D2 सर्वे न (for मर्तव्ये) —V1 om 1 3 —(1 3) Ñ V1 B2 3 नापि, D12 वा न (for वापि) B2 3 मृत्युर्वा V1 [आ]त्मवश-कारिति, B4 °कारित, D12 त वशकारिण (for [आ]त्मवश-कारित) —(1 4) B4 यथाधर्मं Ñ2 B4 वानरर्षभा (for °त्तमा)]

—^{c}) Ñ1 नाय, Ñ2 V1 2 B2 4 नेदं, D4 अतः (for न वै)

6 D2 4 9 T2 om (hapl ?) 6^{ab} D12 reads 6^{ab} after 8^{d} —^{a}) G2 उत्थितामिमाम् Ś Ñ2 B D1 2 4 10 11 T2 3 G2 एतां (for एनां) —^{b}) Ś Ñ1 V1 2 B D1 2 3 4 12 13 वानराणां (for राक्षसानां) Ñ2 महाचमूं —^{c}) Ñ V1 2 B2–4 विक्रम्य Ñ1 विधमिष्यामि V2 B2–4 D2 4 विधमिष्यामि G1 विहनिष्यामो (for विधमिष्यामो) Ñ2 परिक्रम्य विधमिष्यामि

7 ^{a}) D2 T2 M1 3 D7 G2 M1 2 4 (for तु) D2 7 T2 G1 समाश्वस्य G2 3 M2 समाश्वस्ता —Ñ2 om 7^{c}–8^{b} —^{c}) D2–11 वृक्षान्गृहीत्वा हरय —^{d}) D2 संप्रतस्थू (sic) D2 9 11 T2 3 G2 रणाजिरे D7 G2 युद्धाय समवस्थिरे

—For 7, Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 subst, V2 subst 1 1 only for 7^{ab}

1156* कृच्छ्रेण महता हरयः संस्तभ्य च परस्परम् ।
शिलापादपहस्तास्ते तस्थुः समरमूर्धनि ।

[(1 1) Ñ2 V B2–4 तु समाश्वस्ता B1 महता युक्तम्, D1 2 °तामस्ता (for महता स्तब्ध्वा) Ñ1 ते कृच्छ्रेण समाश्वस्ता (for the prior half) —B1 om from the post up to the prior half of 1 2 D1 ते कृच्छ्रगताः सर्वे पुन स्वस्थाश्च वानरा —(1 2) B3 च (for तु) B1 भग्न (for समर)]

8 V3 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) T3 Ct निवर्त्य, G2 निवृत्तास्तु (for निवृत्य) T 2 सुसंक्रुद्धा, G M3 सु संरब्धा Ś Ñ1 D1–4 8 12 13 त महता(Ś D8 12 °हसान्) निवृत्तास्तु(Ñ1 °वर्तितास्, D1 3 13 °श्च) Ñ2 V1 B2–4 सति वस्यं च(B3 तु) संक्रुद्धा, V2 B1 D2 ते निवृत्य महाकाया, D2–11 ते निवृत्य तु संरब्धा (D2 °क्रुद्धा) —Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 transp 8^{b} and 8^{d} —^{b}) Ñ1 महौजस (for वनौकस) —^{c}) V B D1 9–11 निर्जघ्नु, G2 निर्जघ्नुः —^{d}) B2 3 कुञ्जरा इव (by transp) B1 (in also as in text) समरे विशदा इव G1 वानराश्च महौजस. —After 8^{d} D12 reads 6^{ab} —G2 om 8^{e}–9 —^{e}) V2 B2 3 गिरिशृङ्ग(B2 °सा)क्षैर्, T2 गिरिभि श्रृङ्गैश् (hypm) Ś D2 8 12 प्रांशुभि शा(D2 शा)लपादपैश्च, V2 प्रांशुभिर्विपुलैस्तालैर्, B1 D1 2 13 प्रांशुभिर्जालपा(B1 °उग्र)रैश्च, D2 प्रांशुभिर्वृक्षाग्रैश्च —^{f}) V2 गिरिशालैर् (for शिलाभिश्च) B2 समवत, M1 2 महाबलै T2 कुम्भकर्णं महाबल

9 G2 om 9 (cf v l 8) M2 repeats 9^{ab} after 9^{cd} —^{a}) Ś Ñ2 V2 B1 D8 12 13 द्रुमै, D2 वृक्षैर् M1 (first time) विध्यते (for कम्पते) Ñ1 D2 D3 पुष्पितैश्च सर्वैश्च V1 2 B2 4 D1–4 12 वध्यमानो न चुक्षुभे —After 9^{ab} Ñ2 B1 D1 ins.

1157* पर्वतैर्मुसलैश्चापि गदादण्डैः सुदारुणैः ।
पर्वताग्रैश्च विपुलैर्वध्यमानो न चुक्षुभे ।
नीलकण्ठ परन्तप कुम्भकर्णं प्लवंगमाः ।
प्रासादशिखराकारं जघ्नुराशु सुपर्वतम् ।

G 6 45 16
B 6, 66, 12
L 6 45 15

सोऽपि सैन्यानि सक्रुद्धो वानराणां महौजसाम् ।
ममन्थ परमायत्तो वनान्यग्निरिवोत्थितः ॥ १०
लोहितार्द्रास्तु बहवः शेरते वानरर्षभाः ।
निरस्ताः पतिता भूमौ ताम्रपुष्पा इव द्रुमाः ॥ ११
लङ्घयन्तः प्रधावन्तो वानरा नावलोकयन् ।
केचित्समुद्रे पतिताः केचिद्गगनमाश्रिताः ॥ १२

[(l 1) N1 च (for स) —(l 4) D4 गाल्म् (for °त्थत्)]

—Then V1 B3 D1 cont while N V B1 4 D1 a 11 ins after 9ab

1156* ततः पर्वतमुत्पाट्य द्विविदः प्लवगर्षभः ।
दुद्राव ज्वलनाकारो राक्षसं सुमहाबलः ।
स तु महामेघनिभं चिक्षेप प्लवगाधिप ।
तमप्राप्य महाकाय तस्य सैन्यमपोथयत् ।

[(l 1) B3 गाल्म समुत्पाद्य Ś द्विविध N1 D4 द्विविद (for द्विविद) D5 प्लवगर्षभ (unmetric) —D1 om (hapl) l 2 3 —(l 2) N V1 3 B3 4 D4 ज्वलनाकार D3 ज्वलनाख्य स N1 भीमविक्रम N2 V B2 4 D4 भीमविक्रम (V3 B3 °म) B1 D3 11 स महाबल (for सुमहाबल) —(l 3) N1 नेह (for स तु) N2 aa निभ (illeg) B3 घोरनिभ (for मेघनिभ) D4 महामेघनिभ गाल्म (for the prior half) N V B3 4 D4 तु(N1 D4 स V1 3 च)महाबल B1 D3 3 10 प्लव(D3 °व [unmetric])गर्भ —D1 om l 4 —(l 4) B3 (n also) D3 तु(D13 च) प्राप्य B1 महामान (for °काय) D3 तमप्रतिमवर्माणं (for the prior half) Ś D3 11 सर्वं (for तस्य) Ś B1 D1-2 8 12 13 सैन्ये पपात ह]

—Then V3 cont

1159* शतशः पादपाश्चैरास्त्रिदिपुरस्ते महाबलाः ।

—While D4 cont (owing to om) 1160* after 1158*

—D3 om 9c —1 t of 1160* —c) B1 गाग्य म (for गाम्रतु) —d) Ś B1 4 D1 8 11 12 विपुला D4-11 बहुत M3 पवता (for हतान) N1 विस्तीर्णा विपुला शिला V B3 अभिपेत महाशिला ; D3 न्यवधीयं महारथा —e) D13 I3 पुष्पिताग्रैश्च M1 3 गिरिश‍ृङ्गाणि वृक्षाश्च —f) Ś D1 12 ताम्र पेतुर D1 13 पेतुर्भमा (by transp) D3 भिया पेतुर

10 D3 om 10 (cf v l 9) —a) Ś D1 8 11 13 स तु हि N V3 3 B1-4 स तु V1 B1 स च D3 स तु ; G1 M3 एव M1 3 तत (for सोऽपि) G1 सोऽपि तत्र सुसंरब्धा —b) N3 D1 12 वनौकसां G3 महाबल (for महौजसाम्) Ś D13 13 ह्रस्वमासाद्य राक्षस —c) Ś N3 V3 B 1 D1 8 11 13 पर मायत्तो —d) D3 वनम् B1 इवाहित D3 समुत्थित (for इवोत्थित) D3 वनाग्निरिव चोत्थित —After 10 Ś N V B D-3 8 11 13 ins while D4 cont after 1158*

1160* वानरास्तु सुसक्रुद्धा गिरिश‍ृङ्गैर्महाबलाः ।
राक्षसानामनीकानि विनिजघ्नुः सहस्रशः ।
तच्छैलवेगाभिहतं हताश्वरथवारणम् ।
रक्षोरुधिरसङ्कीर्णं बभूवायोधनं महत् ।
रथिनो वानरेन्द्राणां शरैः कालान्तकोपमैः । [5]
शिरांसि सहसा जह्रुर्नदन्तो भीमनिःस्वनाः ।
वानराश्च महात्मानः समुत्पाट्य महाद्रुमान् ।
रथाश्वनागोष्ट्रखराक्षसांश्चाप्यसूदयन् ।

[D4 om l 1 —(l 1) N1 V1 अपि तु N2 V3 3 B3 4 तु क्रुद्धा (for तु सुसं) Ś D3 गिरिश‍ृङ्गा —(l 2) D3 reads in marg from मनीकानि up to नवात् (see var) in l 8 N V3 B निजघ्नुर्(B1 4 °घ्नु) V3 जगृहे च (for विनिजघ्नु) D3 समन्त —(l 3) Ś D1 तद्युग D3 तदा (for तच्छैल) N V B1-4 D4 शुलाभिहत B3 D4 हताश्व —D3 om from रथ up to निःस्व in l 6 N3 V B1 4 -रथ वाहन B1 D3 13 वरवारण B3 D4 हतसारथि (for -रथवारणम्) —(l 4) Ś B3 D3 13 -सङ्क्लिन्न (for -सङ्कीर्ण) —(l 5) N1 D4 कालानल- D3 °पम- (for °न्तक-) —(l 6) N1 D4 सुसे (for सहसा) N B1 D13 जह्रु Ś D3 8 11 13 भीमनिःस्वना N V B2-4 D4 युद्धलालसा B1 भीमदर्शना —(l 7) N1 समुत्पाट्य सद्रुमान् (for the post half) —(l 8) B3 रथाश्वनाग D3 गजानश्वान् (for रथाश्वनान्) Ś B1 D1 8 11 13 रथिनश्च ग(B3 D1 11 °थनश्वा ग)जानुश्चन् D4 रथानश्वान्गजाग्नान् (for the prior half) N1 D4 [अ]वमृन्दन् B3 [अ]भ्यमृन्दन् D1 3 [अ]व(D3 -भ्य)मृन्दत् D3 13 समृन्दन्

11 a) N3 लोहितार्द्रास्त हि B1 4 D3 °द्रास्तु D1 °र्द्रास्तु D3 G3 M1 3 हरय (for बहव) —b) N1 V B3 4 स प्लवगा ; D3 राक्षसाहता G1 गा समाधिता ; G1 राक्षसैर्हता M1 3 बहवो युधि M3 युधि वानरा (for वानरर्षभा) —After 11ab G1 reads 13ab repeating it in its proper place —N3 om 11cd —c) B3 ताम्रवर्णा D3 °वर्णा G1 रक्तपुष्पा (for ताम्रपुष्पा) N3 V C3 प्रफुल्ल (C3 पुष्पिता) इव किंशुका (N पादपा) G3 ता** ** द्रुमा (damaged)

12 Ś N V B D1 8 11 13 read 12 after 13ab —ab) D1 राक्षसा (sic) (for वानरा) V V3 B1-4 नावलोकयन् Ś N1 B1(m) D1 8 11 13 दिशो यान्ति च (B3 प्रद्रवन्ति च) धावन्तो निरपेक्षाः प्लवगमाः —c) Ś N B1-4 D4 केचित्समुद्रे पतिताः —d) N V B D1 8 11 13 गगनं क्वचिद् (by transp) D3 गगनाश्रयम् ; D1 13 केचिद्दह नष्टा M1 3 कश्चिद्दिवम् D3-11 माश्रिता (for माश्रिता)

वध्यमानास्तु ते वीरा राक्षसेन बलीयसा ।
सागरं येन ते तीर्णाः पथा तेनैव दुद्रुवुः ॥ १३
ते स्थलानि तथा निम्नं विषण्णवदना भयात् ।
ऋक्षा वृक्षान्समारूढाः केचित्पर्वतमाश्रिताः ॥ १४
ममज्जुरर्णवे केचिद्गुहाः केचित्समाश्रिताः ।
निषेदुः प्लवगाः केचित्केचिन्नैवावतस्थिरे ॥ १५

तान्समीक्ष्याङ्गदो भग्नान्वानरानिदमब्रवीत् ।
अवतिष्ठत युध्यामो निवर्तध्वं प्लवंगमाः ॥ १६
भग्नानां वो न पश्यामि परिगम्य महीमिमाम् ।
स्थानं सर्वे निवर्तध्वं किं प्राणान्परिरक्षथ ॥ १७
निरायुधानां द्रवतामसंगगतिपौरुषाः ।
दारा ह्यपहसिष्यन्ति स वै घातस्तु जीवताम् ॥ १८

G 6. 45. 29
B 6. 66. 20
L 6. 45. 27

13 T1 om (hapl) 13–15[b]. G1 repeats 13[ab] here (cf. v.l. 11). B1 reads 13[ab] in marg. —[a]) Ś B1 D8.12 ततो (for तु ते). M1.2 वीरास्त (by transp.). Ñ2 V B2–4 वानरा वध्यमानास्ते. —[b]) Ś Ñ V B3.4 D1–4.8.12.13 जघन्यत, B1 विपश्चिता, B2 जिघांसत्, D10.11 G ध लीलया (for बलीयसा). —[c]) Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1–4.8.12.13 सतीर्णा, D7 G2 M1.2 वै तीर्णाः, G3 वै तूर्णं (for ते तीर्णाः). —[d]) D5 T1 M3 प्रदुद्रुवुः, G1 damaged (for [प्]र दुद्रुवुः).

14 T1 om 14 (cf. v.l. 13). B1 reads 14[ab] in marg. —[a]) Ś B1 D1–3.8.12.13 [स]थ निम्नानि, Ñ2 V B2–4 च निम्नानि, D6.9–11 तदा निम्नं (for तथा निम्नं). D5 सब जले निमग्नाश्च. —[b]) D7.9–11 विवर्णा, D6 विदीर्णं (for विषण्ण). Ś B1 D1–3.12.13 मूढा (for भयात्). —After 14[ab], Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 read 12. —D11 om (hapl.) 14[c]–15[b]. —[c]) Ś Ñ V B D1–4.8.13 कपिद्रु (for ऋक्षा). D12 समारूढा, G2 M3 उपारूढा (for °रूढा). —B1 om 14[d]. Ś Ñ V B1–4 D2–4.8.12 transp. 14[d] and 15[a]. —[d]) Ś Ñ V1.2 B2–4 D2–4.8.12 केचिद्गिरीनारुरुहुः, V1 आरुरुहुर्गिरिं कपिद्, D7 G1 गोपुच्छास्तथाश्रिता गुहा (G1 °हां).

15 D1.9–11 T1 om 15[ab] (for T1, cf. v.l. 13 and for D11, cf. v.l. 14). Ś Ñ V B2–4 D2–4.8.12 transp. 14[d] and 15[a]. —[a]) Ś Ñ V B D1–4.8.12 ममज्जु (D2 °ज्जु [sic]) कपिद्(D4 °न्मद्दा [hypm])र्णवे. —B1 om 15[bcd]. —[b]) V3 B3 D13 गुहां, B4 नगान्, D7 G1 गिरिन् (for गुहा). Ś D4 कपित्यागमाश्रिता. —V3 om 15[cd]. —[c]) D7 T1 G1 निषेदु. Ś Ñ2 V1.2 B1–3 D1–4.8.12.13 निषेदुर्वानरा (B1 °र्यंस्य) कपिश्, Ñ1 D9–11 T2 G2.3 M1 Ct निषेदु (D9 M3 नि[M3 नि]षेदु) कपिरपरे. ⊛ Cr निषेदु प्लवगा कपिद्गिति पाठः ⊛. —[d]) Ñ2 B3.4 तत्रावतस्थिरे, V1.2 B4 न व्यवतस्थिरे, D4 निर्मुक्त तस्थिरे, G3 damaged, M3 नैवोपतस्थिरे. —After 15, D5.7.9–11 S ins.:

1161* कपिश्भूमौ निपतिता कपित्सुप्ता मृता इव ।

[M1.2 भूमौ निपतिताः केचिद् (for the prior half).]

—Then G1 cont.:

1162* प्रेक्ष्य भीमाक्षमायान्तमेव ते विप्रदुद्रुवुः ।

16 [a]) Ś D1.3.8.12.13 समीक्ष्यैव, Ñ2 V B2.3 तानपेक्ष्य, D3 समीक्ष्य च, D4 प्रसमीक्ष्य (for तान्समीक्ष्य). G3 damaged from दो up to 16[c]. —[cd]) Ñ1 V1.2 B2–4 पुन, Ñ2 तिष्ठ, V3 पुन (for भव). D2 सतिष्ठध्व हि. B3 युध्यध्व, D8 पश्यामो, G1 युध्यस्व (for युध्यामो). Ñ V B2–4 D2 वानरा किं गते(Ñ1 V1.2 B2 मृते, B1 भये)न च (D2 च) (for [d]). Ś B1 D1.3.8.12.13 सतिष्ठध्व हि(Ś D4 च, D4 पुन तिष्ठत) युध्यामो विद्रुताश्च(D4 °श्चा) हताश्च ये.

17 [a]) B1 त्वा (for वो). D4 भग्नाधान्न च पश्यामि. —[b]) Ś1 गिरिगम्या, Ś2 B1 D2.8.12 परिगम्यां, Ñ V B2–4 D7.10.11 G2.3 M1.2 Ct परिक्रम्य, Cg as in text (for परिगम्य). D4 मह विमा, D8 महौजसां (for महीमिमाम्). —G3 om 17[c]–18. —[c]) D4 रण (for स्थान). Ś B1 D1–3.8.12 निवर्तध्वं तु, Ñ1 निवर्तित्वा, D4.13 निवृत्तास्तु (D13 °श्च) (for निवर्तध्व). —[d]) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 युध्यध्व वानरोत्तमा (B2 °र्षभा). —After 17, Ñ2 V B2–4 D13 ins.:

1163* विद्रुतो मत्यधमऽस्मिन्गाधा मृत्यो क्व मोक्ष्यथ ।

[D13 निगतो (sic). V मृत्युधर्मे (for मत्य°). Ñ2 न (for क्व). D13 क्वमाक्ष्यथ (for क्व मोक्ष्यथ).]

18 G3 om 18 (cf. v.l. 17). —[a]) D4 T2.3 द्रवतो, D9–11 क्रमतात्, Ct as in text (for द्रवताम्). —[b]) D7 G1 M3 -गतिपौरुष. Ś D8.12 सम गमनचेतसः, Ñ V B4 D4 असङ्गानां गतायुषाः, B1 असतां हतचेतसां, B2.3 असङ्गातानां गतायुषां, D1–3 असंगाता(D4 °मन)चेतसां, D5 T2.3 दृष्ट्वा वो हतपौरुषान्, D13 असंगतमचेतसां, G1 युद्धे प्राणार्थिनां तथा. ⊛ Cg असङ्गगतिपौरुषा अप्रतिबद्धपराक्रमा इति वानरसंबोधनम् ⊛. —[c]) D9–11 Ct [ह्य]प, G1 [ष]न, Cm g k as in text (for [ह्य प]). —[d]) G1 हि (for वै). D10.11 सुग्रीववां, M3 सुग्रीविनां. —For 18[cd] Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 subst.:

1164* भीमार्थोपविकथास मत्यां यो ह्यन्यत ।

[Ñ V1.2 B2–4 D8 गौणेद्. V3 B1 चौराविक्षा, Ñ D8–4 पात (for यास). Ñ V1.2 B3.4 D4 मे, B2 च, D12 च (for वो). D13 कत्थन.]

G 6. 45. 29
D 6. 66. 23
L 6. 45. 28

कुलेषु जाताः सर्वे स्म विस्तीर्णेषु महत्सु च ।
अनार्याः खलु यद्भीतास्त्यक्त्वा वीर्यं प्रधावत ॥ १९
विकत्थनानि वो यानि तदा वै जनसंसदि ।
तानि वः क्व च यातानि सोदग्राणि महान्ति च ॥ २०
भीरुप्रवादाः श्रूयन्ते यस्तु जीवति धिक्कृतः ।
मार्गः सत्पुरुषैर्जुष्टः सेव्यतां त्यज्यतां भयम् ॥ २१
शयामहे वा निहताः पृथिव्यामल्पजीविताः ।
दुष्प्रापं ब्रह्मलोकं वा प्राप्नुमो युधि सूदिताः ।
संप्राप्नुयामः कीर्तिं वा निहत्वा शत्रुमाहवे ॥ २२
न कुम्भकर्णः काकुत्स्थं दृष्ट्वा जीवन्गमिष्यति ।
दीप्यमानमिवासाद्य पतंगो ज्वलनं यथा ॥ २३

---

19 ᵃ) Ś D1.2.8.11.13 सर्वे स्मो, N1 V1 सर्व तु N2 V2.3 B D2 सर्वेषु, D6.10.12.13 सर्वेस्मिन्, T1 सर्वस्माद् (for सर्वे स्म) —ᵇ) D6 महात्मसु (for महत्सु च) —After 19ᵃᵇ D6-7.9-11 S ins

1165* क्व गच्छत भयत्रस्ता हृत्य प्राकृता यथा ।

[K (ed) गच्छथ D6 भयक्लस्ता (for °त्रस्ता) D1.7.9-11 G2 M1 प्राकृता हृयो (by transp)]

—D1 om (hapl ?) 19ᶜ-20 G3 damaged for 19ᶜ —ᶜ) Ś Ñ2 V B D1.3.8.13 अनार्यं, Ñ1 अकार्यं, D13 अनया (for अनार्या) —ᵈ) Ś D1.13 युद्ध, Ñ1 V B3.4 धैर्य (for वीर्यं) Ś N V B3.4 D1-3.8.13 पलायथ, M3 प्रधाविता (for प्रधावत) B1 त्यक्त्वीर्या पलायथ, D13 त्यक्त्वा वीर्यबलौ यथा

20 D5 om 20 (cf v l 19) B1 reads 20ᵃᵇ in marg —ᵃ) Ś1 Ñ B1.3.4 D1-3.12.13 विकत्थितानि B2 योधानि, M5 नै यानि (for वो यानि) —ᵇ) Ś N V1.2 B1.3.4 D1-3.8.12.13 गर्वितो, V3 D7.11 भयक्षिद्, B2 गर्जितेद्, D6 T1 तथा वै, D9 T2.3 G1 सदा वै, G2 कथ्यन्ति. M1.2 युध्यता M3 कथ्यतां G(ed) युद्धार्थं (for तदा वै) Ñ B2.4 जनसंनिधौ —V3 om 20ᶜ-22ᵇ —ᶜ) D6 तानि त्यक्त्वा Ś B1 D1.3.8.12.13 [क्व]च यातानि Ñ1 D7.9-11 G2.3 M3 नु यातानि, Ñ2 B3 प्रनष्टानि, B2 प्रहृष्टानि (for च यातानि) V1.2 B4 क्व तान्यद्य प्रन(V2 °ह)ष्टानि, G1 तानि योध क्व यातानि —ᵈ) Ś D1.12 सुदग्राणि, Ñ V1.2 B1-4 विस्मृतानि, G3 सोद्धृतानि (for सोदग्राणि). Ś Ñ1 V1.2 B1-4 D1-3.8.12.13 गतानि च(B4 वै), Ñ2 हतानि च, B1 स्थितानि च D10.11 G3 M1.2 हितानि च, Cm g as in text (for महान्ति च)

21 V3 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś D1-13 भीरो (for भीरु-) Ñ1 V1.2 B1.4 D1 भीरुप्रवादोपहता, Ñ2 भीरुप्रवादो महतां, B1 भीरुर्युद्धा श्रूयते य , B3 भीरुवादेना पहता, G3 M3 भीरुप्रवादान्श्रुत्वा च(M3 °स्तेन) —ᵇ) Ś D3.12.13 य स B2 स न, D1 न य , D3 न च (for यस्तु) D7 (m also as in text) निष्कृत (for धिक्कृत) N V1.2 B3-4 D1 यदि जीवथ धिक्कृ(B3 नाकृ)ता , G3 यो जीवति धिगस्तु त —ᶜ) G3 damaged for पैर्जुष्ट Ś Ñ V1.2 B D1-3.8.12.13 M3 मार्गं सत्पुरुषैर्जुष्टं —ᵈ) Ś D1-3.8.12.13 सेवामस्य, Ñ2 V1.2 B1.4 सेवध्व (for सेव्यता) B3 सेवामस्यक्तजीविता , B4 संयच्छ स्वयं सन्नमे

22 V3 om 22ᵃᵇ (cf v l 20) —ᵃ) D6 T1 M3.4 [s]थ (for वा) Ś V1.2 B1.4 D1-3.8.12.13 स्वप्स्यामो वा(B1 °मश्च)थ निहता , V B2 शयीमहि हता युद्ध B3 नयामो वापीह युद्धे, D1 गत्वामहायो युद्धे (sic) G(ed) शयामोपीह वा युद्धे —ᵇ) Ś B1.4 D1.2.8.12.13 त्यक्त , M3 हत (for अल्प) ॐ Cv शयामहेथ निहता पृथिव्यामल्पजीविता इति युक्त पाठ ॐ —Ś N V B D1-3.8.12.13 transp 22ᶜᵈ and 22ᵉᶠ —ᶜᵈ) B1 तु (for वा) B1 दुष्प्राप ब्रह्मणो लोक D6 दु पार ब्रह्मलोकस्य (for °) B4 प्राप्स्यामो Ś V1 B1 D1.2.8.12.13 G1 M1.2.3 Ck प्राप्स्य(M1.2 प्रया M3 प्राप्नु)मो युधि निजि(D13 निर्ह, G1 जीवि)ता , V V2.3 B3.4 D1 प्राप्नुयाम निसू(D2.3 °पू, D1 °न)दिता (for ᵈ) D6.11 प्राप्नुयामो ब्रह्मलोक दुष्प्राप च कुर्योधि(D9 °ति)मि —After 22ᶜᵈ Ñ2 B2 ins

1166* समग्रा पुत्रदारैर्वा विहरामो यथासुखम् ।
काननानि विचिन्वन्तो नदीः पद्मवनानि च ।

[(1 2) B2 मग्न (for पद्म)]

—ᵉ) N2 V2 D7.9-11 T2.3 G2.3 M3 अवाप्नुयाम , Cr as in text (for संप्राप्नुयाम) Ś B1.4 D1.2.8.12.13 अवाप्स्यामोथ (D13 °च)वा(B1 सत्) कीर्ति (B1 कीर्ति च), Ñ1 V2.3 B2.3 अवाप्नुयाम वा कीर्ति, D1 आवाप्नुयु समे वा कीर्ति (sic) —ᶠ) B1.4 D1.3.16 हत्वैम, M3 स हृत्वा (for निहत्वा) N1 V1.2 B2.3 D1 G1.3 M1.2 हत्वा शत्रु (G1 शत्रू-हत्वा) महाहवे —After 22, D6-7.9-11 S ins

1167* जीवित वीरलोकस्य मोक्ष्यामो वसु वानरा ।

[D10.11 G1 M1.2 Ck t निहता (for जीवित) D6 G3 आव Cv as above (for वीर) G2 M3 Cv m g मोक्ष्यामो, Ck t as above (for मोक्ष्यामो) ॐ Cv 'जीवित वीरलोकस्य मोक्ष्यामो वसु वानरा इति'। वीरलोकस्य वीरस्वर्गस्य वसु मूल्य मोक्ष्याम । Cr व(मो?)क्ष्यामो वसु वानरा इति पाठ ।, so also Cm g L t ; Ct adds 'जीवित वीरलोकस्य मोक्ष्याम ' इति पाठोऽपाह । नापि तत्रार्थनामतत्त्वम् । तत्र हि ब्रह्मलोकस्य वसु मूल्यभूत जीवित मोक्ष्याम त्यक्ष्यामीत्यर्थ ॐ]

23 B1 om 23ᵃᵇ —ᵇ) Ś D1.13 दृष्ट्वा जीवितुमर्हति —G1 om (hapl) 23ᶜ-24 —ᶜ) B1 वार्यमाण (for दीप्यमानम्) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 G3 समासाद्य Cg as in text (for इवासाद्य) —ᵈ) B1 पतंग D7 G1 M1.2 पतंग(M1.2 °ग्न) इव पावके

पलायनेन चोद्दिष्टाः प्राणान्रक्षामहे वयम् ।
एकेन बहवो भग्ना यशो नाशं गमिष्यति ॥ २४
एवं ब्रुवाणं तं शूरमङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
द्रवमाणास्ततो वाक्यमूचुः शूरनिषेवितम् ॥ २५
कृतं नः कदनं घोरं कुम्भकर्णेन रक्षसा ।
न स्थानकालो गच्छामो दयितं जीवितं हि नः ॥ २६
एतावदुक्त्वा वचनं सर्वे ते भेजिरे दिशः ।
भीमं भीमाक्षमायान्तं दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ २७
द्रवमाणास्तु ते वीरा अङ्गदेन वलीमुखाः ।
सान्त्वैश्च बहुमानैश्च ततः सर्वे निवर्तिताः ॥ २८
ऋषभशरभमैन्दधूम्रनीलाः
कुमुदसुषेणगवाक्षरम्भताराः ।
द्विविदपनसवायुपुत्रमुख्या-
स्त्वरिततराभिमुखं रणं प्रयाताः ॥ २९

{ 6. 45. 9 / B 6. 66. 33 / L 6. 45. 38 }

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुष्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५४ ॥

24 G3 om 24 (cf v l 23) —a) Ś1 B1 D1-3.8.12.13 स्वान्प्राणान्, Ñ2 V B4 यथरः, B2.3 पश्याम (for चोदिष्टाः) Ñ1 D4 पलायितान (D4 पलायिता [subm]) स्वान्प्राणान् —b) Ś Ñ1 B1 D1.3.8 यान्ति D12.13 पति (for प्राणान्) D7 T1.2 M रक्ष्यामहे Ñ2 V B2-4 प्राणात्रक्षाम (B4 °क्षय) सयुगे —M1 damaged for 24cd —c) Ñ1 D4 एकेन खलु भग्नेन, Ñ2 V B2.4 बहूनामेकभग्ना (B4 °वणा)ना, B3 वसैकभग्नाना —d) Ś B1 D1.3.8.12.13 यशो नो (D12 वो)ऽद्य हि(B1 युधि)नश्यति

25 a) Ñ2 V B2.4 D4.8 T1 M3 वीरम्, Cg as in text (for शूरम्) —b) Ś D1.4.13 वानरषभ, Ñ V B D1.2.13 वानरा भयात् (for कनकाङ्गदम्) —c) Ś D2.8.12 तदाऽन्योन्यम्, B1 D1.3.13 G1 M1.3.5 तथा(M1.3 °था) वाक्यम् (for ततो वाक्यम्) Ñ V B2-4 D4 विद्रवन्तस्तदा (D4 °था) वाक्यम् —d) D13 शूद्रं (for ऊचु) B3 ऊचु शरविकम्पिता

26 c) D13 तत् (for न) V3 G3 स्थानकालो (G3 °ल) M1.2 स्थातुकामा (for °कालो) Ñ1 B2 D4 न स्थान(D4 नष्टा न)काल पश्यामो —d) T1.2 च (for न)

27 a) N2 B3 एवमुक्त्वा तु Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 त्रुव(D3 °च [unmetric])णा (for वचनं) —b) D1.12 भेदिरे (sic), D13 शेकिरे (sic) (for भेजिरे) —c) D7 G2 राक्षसम् (for भीमाक्षम्) —d) Ś B1.4 D1.3.8.12.13 राक्षसा माहवे Ñ2 V B2.3 राक्षसमुख्येन, G1.3 M1 वानरपुंगवा (for वानरयूथपा)

28 T3 om 28 —a) D1.2 G1 M1.2 च (for तु) Ś Ñ1 B1.4 D1-3.8.12.13 आसाद्य (for वीरा) Ñ2 V B2.3 द्रवतस्तत्र त आसाद्, D4 द्रवमाणास्ततस्तावताद् —b) Ñ1 B1.3 (m also), D4 वलीमसा (for वलीमुखा) —c) D4 सत्त्वैश्च, G1 M1 सान्त्वनैर् (for सान्त्वैश्च) Ś B1 D8.13 (प्र)वाचमानैश्च, Ñ1 दानमा°, V B2.4 D1.2.3.11 T1 G1 M3 (प्र)मानु° (for बहुमानैश्च) N1 D1.2.9-12 T2 सान्त्वं (D8 T3 समान्त्वै)श्चानुमानैश्च ※ Cv अनुमानेनादर्शनै ।, Cr m g अनुमानै साङ्गोपाङ्गभेदनदृष्टान्तै (Cm °नादि दृष्टान्तै ।, Cg °नादिदृष्टान्तपुरस्कृतैर्युक्तिविशेषै) ।, so also Ct ※ —d) Ś B1.4 D1-4.8.12.13 सव ते हि Ñ V B2.3 M1.2 सर्वे तत्र — (for ततः सर्वे) —After 28 D5-7.9-11 T1.2 G M ins

1168* प्रदर्पमुपनीतास्ते वालिपुत्रेण धीमता ।
आज्ञाप्रतीक्षास्तस्थुश्च सर्वे वानरयूथपा ।

[(l 1) D5.7.9-11 T1 M3 च (for ते) M3 वायुपुत्रेण —(l 2) D8 G3 M5 ते (for च)]

29 Ñ1 D8-11 M4 om 29 —ab) G1 कुमुदनीलमैन्द (for मैन्दधूम्रनीला कुमुद) —c) G M1.2 विनद (G °त) (for पनस) G2 वालिपुत्र —d) G3 om रण ※ Ck अत्र च सर्वमत्रच्छिन्दन्ति । इदमन्ययुक्तम् । एक्कप्रकरणत्वात् वृत्तभेदरहितत्वाच्च ※ —For 29 Ś Ñ2 V B (B3 in marg) D1.3.8.12.13 subst

1169* तत्र पुनर्हरिवृषभा महौजस-
स्तदाहवे गिरितरुपादपायुधा ।
युयुत्सव समुदितभीमविक्रमा
व्यवस्थिता परबलदर्पनाशना ।

[(l 2) B1 तदा युधे B3 गिरितल B2 °गुरु D13 °वर (for °तरु) Ś D8.12.13 तदा बहुविटपि(D8 वृक्षवद्)गिरिद्रुमा युधा D4 तदा हरिर्गिरिवरपादपायुधा(sic) —(l 4) N2 युधा D1 व्यवसिता (for व्यव°)]

५५

G. 6. 46 1
B. 6. 67 1
L. 6. 46 1

ते निवृत्ता महाकायाः श्रुत्वाङ्गदवचस्तदा ।
नैष्ठिकीं बुद्धिमास्थाय सर्वे संग्रामकाङ्क्षिणः ॥ १
समुदीरितवीर्यास्ते समारोपितविक्रमाः ।
पर्यवस्थापिता वाक्यैरङ्गदेन वलीमुखाः ॥ २
प्रयाताश्च गता हर्षं मरणे कृतनिश्चयाः ।
चक्रुः सुतुमुलं युद्धं वानरास्त्यक्तजीविताः ॥ ३
अथ वृक्षान्महाकायाः सानूनि सुमहान्ति च ।
वानरास्तूर्णमुद्यम्य कुम्भकर्णमभिद्रवन् ॥ ४

Colophon Dı om (cont the Sarga) —*Kanda name* N B1 4 D2 4 11 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D2 8 12 वानरसमाश्वासो (D8 °सनो) V1 D4 वानरपरित्रासो N2 वराश्वासनो V B2 4 D1 9 12 वानराश्वासन (V3 D8 °नो) B3 अंगदवानराश्वासन D6 वानरविद्रावनअंगदवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V3 B3 4 D2 4 5 8 11 13 om Ś1 D1 3 46 N1 V1 45 V2 B1 41 B4 44 D2 7 T1 G M 66 D9 43 T2 71 T3 73 —After colophon G M1 2 4 conclude with श्रीरामाय नमः

55

D1 continues the previous Sarga

1 ⁽ᵃ⁾ Cm (within brackets) t cite Kataka अत्र सर्गेति (Ct °र्गान्त)-च्छेदो ऽस्मत्प्रदायिक । एकप्रकरणत्वाद्भ्व भेदाभावादिति कतक ⁽ᵃ⁾ —ᵇ) D6 कृत्वा (for श्रुत्वा) D1 वचनम् (sic) (for °वचः) D3 तथा (for तदा) —ᶜ) D5 T1 M2 आसाद्य (for आस्थाय) —ᵈ) D5 G2 वस्तु (for सर्व) N1 D4 युद्धाभिकाङ्क्षिण

2 ᵃ) D1 समुदान्त, D4 T2 °दार्यंत (sic) D8 ... रित G2 M4 °ईरित Cm gt as in text (for समुदीरित) M4 च (for ते) —D13 om 2ᵃᵇ —ᶜ) D4 °स्थापितैर्वाक्यैर् —ᵈ) Ś B1 D1 ... प्लवगास्त B3 D10 G2 वलीमसा (for वलीमुखा) —After 2 V2 3 B1 4 ins while N2 subst for 3ᵃᵇ

1170* प्रहर्षादागतामर्षा संग्रामे कृतनिश्चया ।

[V3 आगता सर्वे V2 संग्राम (for संग्रामे)]

3 Ś N1 V B D1 4 8 12 13 transp 3ᵃᵇ (V3 followed by l 5 11 of 1171*) and 3ᶜᵈ —For 3ᵃᵇ N1 subst 1170* —ᵃ) G1 (अ)भवन् G2 तथा (for गता) G2 M1 2 4 दर्पात् (for हर्षं) Ś N1 V B D1-4 8 11 12 प्रहृष्टा दानवोत्पाता —ᵇ) Ś1 D4 8 2 कृतबुद्धय (for °निश्चया) —ᶜ) D4 5 7 सु सुमुले Ś N V B D1 8 12 transp सुतुमुलं and युद्धं

4 V3 om 4 —ᵃ) N2 B1 3 4 D1 4 11 12 महाकायान् G2 महाशाखान् —ᵇ) Ś B1 4 D3 4 8 12 13 शृङ्गाणि (for सानूनि) B3 च (for सु) —ᶜ) Ś N V1 2 B D1 4 8 12 13 प्रगृह्य G1 समुद्यम्य G3 भ्रामय (sic) (for उद्यम्य) —D1 om (hapl) from 4ᵈ up to the prior half of l 1 of 1171* —ᵈ) Ś N2 V1 2 B1 3 4 D1 4 8 12 उपाद्रवन् D2 T1 M2 अभिद्रुता (for अभिद्रवन्) —After 4, Ś N V (V3 ins l 5 11 after 3ᵃᵇ owing to om) B D1 4 8 12 13 (N V1 2 B3 D1 ins l 5–11) ins

1171* ताः समापततो दृष्ट्वा कुम्भकर्णः प्रतापवान् ।
अभ्रावसंसुसंरब्धो मेघानिव सदागत ।
ततस्तु त महावीर्यं द्रुतं वानरयूथपा ।
शिलाश्चोद्यम्य विपुला कुम्भकर्णमुपाद्रवन् ।
अङ्गद कुमुदो नीलो गवाक्षश्चन्दनो हरि । [5]
मैन्दोऽथ द्विविदश्चैव जाम्बवान् हनुमांस्तथा ।
युगपद्याहतस्तेर्व कुम्भकर्णं महाबलम् ।
तस्य गात्रं समासाद्य शिला शैलनिभास्तदा ।
ध्वजं रथं महाश्चैव सूतं चैव न्यपातयन् ।
सोऽवप्लुत्य रथाद्वीरो गदामुद्यम्य सत्वर । [10]
वनेनास्युरपपाताशु पक्षवानिव पर्वत ।

[B4 om l 1 D1 om up to the prior half of l 1 B2 reads l 1–4 in marg —(l 1) B1 समुत्पतन्तो (for समापतत) —D1 om l 2 4 —(l 2) Ś1 विद्रावयन् B1 अभ्रामसं D3 वायवर (sic) D8 सुसंक्रुद्धो D12 सुसंरब्धा (for सुसंरब्धो) —(l 3) D4 ते (for त) B1 4 महाकाय D1 महावीर्य (for °वीर्यं) B1 om G (ed) नव (for द्रुत) —(l 4) Ś D4 12 प्रोद्यम्य —(l 5) Ś N1 V D1 4 8 12 गजो D2 च गज (for च हरि) —(l 6) Ś N V B1 4 D12 च (for ऽथ) Ś D4 द्विविधः D1 नीलो (for चैव) N2 V1 2 B2 3 (s p h? also as above) 1 जघ्नान् (for जाम्बवान्) V2 वानरा वलिनस्तथा (for the post half) —(l 7) Ś N1 V1 2 B2 3 D8 12 13 आहरन् N2 आहवत् V3 दृहते (hypm) B1 D3 12 दहनम् D1 प्रधनम् (hypm) (for जघ्नत्) Ś N1 D1 4 8 12 महाराज (for °बलम्) V3 B1 कुमारी मर्दितं (for the post half) —(l 8) B1 अस्य (for गात्र) Ś N1 V B1 4 D4 8 12 13 विनिःसृता N1 विशिर्णाः D1 8 विनिकीर्णा (for समासाद्य) D12 तस्य गात्रे निपत्यास्तु (for the prior half) N1 V2 3 तम् V1 B3 4 D4 12 गता (for तदा) —(l 9) V1 ध्वजं (for ध्वजं) N1 D1 न्यवेशयन् V3 B1 D7 अपातयन् D12 [अ]पातयन् (for पातयत्) —(l 10) D12 अवप्लुत्य (for सोऽव°) V3 च वेगेन (for रथाद्वी°) N

स कुम्भकर्णः संक्रुद्धो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
अर्दयन्सुमहाकायः समन्ताद्व्याक्षिपद्रिपून् ॥ ५
शतानि सप्त चाष्टौ च सहस्राणि च वानराः ।
प्रकीर्णाः शेरते भूमौ कुम्भकर्णेन पोथिताः ॥ ६
षोडशाष्टौ च दश च विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
परिक्षिप्य च बाहुभ्यां खादन्विपरिधावति ।
भक्षयन्भृशसंक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥ ७

G 6 46 0
B 6 67 7
L 6 46 0

V B3–4 D1 13 क्षुब्ध् (for गदाम्) P3 भक्षन —(l 11) Ñ V2 3 B3 D1 2 [अ]स्नु(V1 [अ]ग्रु)त्पपाताथ B1 [अ]भिपपाताथ B4 [अ]भ्र पपातान् (for [अ]ब्युद्यपाताद्) D4 वेगेनाभ्युद्येत्यपाताथ (hypm) (for the prior half) V3 वेगेनाभ्युत्पत्यानि भक्षानिव पवन (sic)]

5 a) D4 कुम्भकर्णश्च (for स कुम्भकर्ण) D4 13 सक्रोधो (for संक्रुद्धो) V1 B3 4 D10 11 कुंभकर्ण सुस(B4 स्वय)क्रुद्धो —b) B1 D3 वेगवान् D4 मेरुमाद् (for वीर्यवान्) Ñ V B2–4 शूलमुद्यम्य सप्रभावत् —c) B1 अथ पाद, D3 मर्दयन् (for अर्दयन्) Ñ2 V1 2 B2 सुमहावेग, V3 B1 D2 स महावीर्य (B1 °कोप, D3 °तेजा) (for सुमहाकाय) Ś D8 12 अर्दयन्स्महातेजा, B1 G (ed) ग्राद्रयस्सु(G [ed] °स्स)महावेग D2 अवर्धत महाकाय, D3 11 पर्यंय-स महाकाय —d) Ś N2 V1 2 B1 4 D1–3 8 12 विक्षिपद् V2 B3 4 D4 7 10 11 M3 व्यक्षिपद् D13 वीक्ष्य यद्, Cg as in text (for व्याक्षिपद्) Ś D8 12 गिरीन्, N2 हरीन्, D2 परान्

6 Ñ1 reads 6a 7b in marg —a) Ś D1 शत (for सप्त) D4 सर्वं चाष्टौ सहस्राणि —After 6a D6 T1 3 ins

1172* विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
शत सा...शा चैव
[l 1 = 7b]

—D1 om (hapl ?) 6b–7a —b) Ś D8 11 12 सहस्राश्चापि B1 सहस्राण्यपि, D4 सहस्रे चैव (for सहस्राणि च) G3 वानरान् (sic) —c) B1 विकीर्णा D4 निहता (for प्रकीर्णा) N V B2 महाबल महा(Ñ2 V1 2 हता) B2 वशेनाभिहता (for प्रकीर्णा शेरते) —d) N V B2 3 रक्षसा D3 7 शोषिता, D1–11 ताडिता D2 पातिता T2 3 पीडिता G1 2 M5 वारिता, Cg as in text (for पोथिता) Ś B1 4 D8 12 कुम्भकर्णनिपाति(B1 °पीडि)ता

7 D1 om 7a N1 reads 7ab in marg (for both cf v l 6) —a) B2 दशाष्टौ (for च दश) —b) V2 शते तथा, D4 च वानरान् (for तथैव च) Ś B1 D1 3 8 12 त्रिंशद्वि(D2 दशाथ)शत(D च)वानरान् N V1 B3 4 त्रिंशाति(V1 त्रिशत) तथा V2 विंशति त्रिशति तथा B1 त्रिशंत्रिशच्छत तथा D13 त्रिंशति विंशति कपीन् —c) Ś N V1 2 B2–4 D1–3 8 12 13 सपरिक्षिप्य, B1 सम गृह्य च D2 G1 M5 परिक्षिप्य च, G1 परिक्षिप्य G (ed) स संगृह्य तु Cg as in text (for परिक्षिप्य च) V3 सपरि***** (illeg) —d) D8 7 10 11 G1 खादन्स D6 M1 2 भक्षयन्, D2 खादयन्, Cg as in text (for खादन्वि) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 विनिक्षिप्य म(B1 3 च) राक्षस —After 7cd, D4 ins

1173* बहुशो वानरानास्ये क्षेपयामास राक्षस ।
नासिकाकर्णरन्ध्राश्च निसृता वानरा पुन ।

—Ś B1 D1–3 8 12 om 7ef —e) M1 2 खादन्स्तु (for भक्षयन्) G1 सुमहाक्रुद्धो (for भृशस°) ※ Cg पन्नगान् भक्षयन्निवेति गरुडविशेषणम् ※

—For 7ef Ñ V B2 4 D12 subst

1174* यथा नलवन नाग प्रभिन्नकवचो बली ।
तथा वानरसैन्यानि स मृद्नन्पर्यधावत ।

[(l 1) V3 नलिन D4 विपुल D13 हि बलवान् (for नलवन) D4 11 करो (for कवचो) —(l 2) B2 अथ, D4 स्व (for तथा) Ñ2 ** धावत (illeg) V3 पर्यधावत B4 पर्यधावयत् D4 मृद्नन् पर्यधावत, D13 समृद्नन् पर्यधावत (for the post half)]

—After 7 D1–7 8–11 S ins B3 cont l 1 only B1 cont l 1–2 only after 1174*

1175* कुम्भकर्णं च समासाद्य संगम्य च ततस्तत ।
प्रथाग्रिहस्ता हरयस्तस्थु सग्राममूर्धनि ।
ततः पर्वतमुत्पाट्य द्विविद प्लवगर्षभ ।
दुद्राव गिरिशृङ्गाभं विलम्ब इव तोयद ।
त समुत्पाट्य चिक्षेप कुम्भकर्णाय वानर । [5]
तमप्राप्तो महाकाय तस्य सैन्येऽपतत्तत ।
ममर्दाश्वान्गजांश्चापि रथांश्चैव नगोत्तम ।
तानि चान्यानि रक्षांसि पुनश्चान्यद्गिरे शिर ।
तच्छैलवेगाभिहत हताश्व हतसारथिम् ।
रक्षसा रुधिरक्लिन्न बभूवायोधन महत् । [10]
रथिनो वानरेन्द्राणा शरै कालान्तकोपमै ।
शिरांसि नर्दता जह्रु सहसा भीमनिस्वना ।
वानराश्च महात्मान समुत्पाट्य महाद्रुमान् ।
रथानश्वान्गजानुष्ट्रान्राक्षसानभ्यसूदयन् ।

[(l 1) B2 समाश्वास (for समासाद्य) —(l 2) D4 T2 3 समर (for सग्राम) C1 समरस्य रणाजिरे (for the post half) —(l 3) For l 3 and 6 cf v l 6 54 1158* T2 moth eaten for तत —(l 4) G1 M1 2 दुद्राव (for दुद्राव) D5 6 T1 M1 3 प्लव Cm g t as above (for विलम्ब) —(l 5) G2 तत Cg t as above (for त) D5 6 T M3 Cg समुत्पत्य D7 G1 M1 2 समुत्क्षिप्य D6 T G1

G 6 46 14
B 6 67 15
L 6 46 13

हनूमाञ्शैलशृङ्गाणि वृक्षांश्च विविधान्बहून् ।
ववर्ष कुम्भकर्णस्य शिरस्यम्बरमाश्रितः ॥ ८

तानि पर्वतशृङ्गाणि शूलेन तु बिभेद ह ।
बभञ्ज वृक्षवर्षं च कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ९

ततो हरीणां तदनीकमुग्रं
दुद्राव शूलं निशितं प्रगृह्य ।
तस्थौ ततोऽस्यापततः पुरस्ता-
न्महीधराग्रं हनुमान्प्रगृह्य ॥ १०

स कुम्भकर्णं कुपितो जघान
वेगेन शैलोत्तमभीमकायम् ।
स चुक्षुभे तेन तदाभिभूतो
मेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ॥ ११

स शूलमाविध्य तडित्प्रकाशं
गिरिं यथा प्रज्वलिताग्रशृङ्गम् ।
बाह्वन्तरे मारुतिमाजघान
गुहोऽचलं क्रौञ्चमिवोग्रशक्त्या ॥ १२

M₃ Cg k कुम्भकर्णस्य (for °कर्णाय) M₁ ₂ कुम्भकर्णस्य चोपरि (for the post half) ※ Cg कुम्भकर्णस्य कुम्भकर्णाय ※ —(l 6) D₄ ₆ ₁₁ G₁ Ct तमप्राप्य M₃ नमप्राप्य M₁ स त प्राप्य D₈ ₁₀ ₁₁ T₃ G₃ महाराघवः; D₇ G₂ M₁ ₂ °ञ्जन्म् (for °वाय) D₈ तस्य D₉ भस्य (for तस्य) D₃ T₁ G₁ M₃ तत्रा (for तत्र) M₁ ₂ पपात ह (for पतत्तत) D₇ G₁ ₃ त मे वे वपन् सत्य (G₃ °त) (for the post half) —(l 7) D₇ G₁ ₂ [प]त (for [अ]पि) T₁ नमोच्चये G₃ महाद्रुमान्, M₃ नगाप्मान् (for नगोत्तम) D₉ ₁₁ चापि गजोत्तमान् —(l 8) G₁ चिक्षेप (for तानि च) D₉ ₁₁ (with hiatus) सव (for पुनस्) —(l 9) M₃ सव (for शैल) D₈ ₇ T₂ ₃ G₁ ₃ शूलाभिहत T₂ ल्यारण (for शरधिम्) —(l 10) M₁ ₂ मभद्दः (for [आ]योधन मदद) —(l 11) D₃ T₂ ₃ राक्षस (for रक्षिनो) M₁ ₂ ₃ कालानलोपमे —(l 12) D₁₀ ₁₁ T G₁ M₁ ₂ नर्ता G₂ च तत (for नर्तनं) D₉ जहे (sic) (for नहृ) D₇ G₂ राक्षसा (for सदसा) D₆ ₁₀ निस्वना D₇ G₂ M₃ नकना D₉ T₂ ₃ M₁ ₂ निस्वन (for निस्वना) —(l 14) D₈ T₂ ₃ G₃ ₂ रथानुद्रा गज (G₃ ° सरा) नवान् (for the prior half) D₉ T राक्षसाम् G₂ सदसा (for राक्षसान्) G₃ M₁ ₂ चापि (for अपि)]

8 [a]) B₁ शृगांश्च (for शृङ्गाणि) —D₁ om (hapl) 8[b] 9[a] —[b]) D₉ ₁₁ शिलाश्च (for वृक्षांश्च) D₇ G₃ गुरून्, D₉ ₁₁ द्रुमान् (for बहून्) Ś D₃ ₈ ₁₂ वानरोध सहस्रश —[d]) D₉ आश्रित (for आश्रित) Ś N₁ V₃ B₁ D₈ ₄ ₈ ₁₃ ₁₄ शरार वानरस्तदा (N₁ V₃ B₁ D₈ ₄ ₁₃ °पम)

9 D₁ om 9[a] (cf v l 8) —[a]) G₃ शैलानि (for शृङ्गाणि) —[b]) D₉ ₁₁ G₁ M₃ स (for तु) D₃ T₁ शूले नाद्य D₇ G₃ शूलाग्रेण (for शूलेन तु) N₂ V B₃ ₄ D₇ G₃ ह D₅ ₁₂ स (for ह) Ś N₁ B₁ D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ परमाहवे (for तु बिभेद ह) —[c]) N₂ बिभेद (for बभञ्ज) B₂ जाले (for वर्षं) Ś N₁ B₁ D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ बिभेद परमायस्त (N₁ D₄ °मकुटम्, B₁ °माविद) —[d]) Ś N₁ B₂ D₁ ₄ ₈ महोत्कट D₁₂ रणोत्कट (for महाबल)

10 D₁₂ om (hapl) 10[cd] —[c]) Ś₁ N₁ B₁ ₄ D₁ ₄ ₈ ₁₂ M₁ ₂ च तस्य, N₂ V B₂ ₃ G₁ M₃ तु तस्य, D₁₀ ₁₁ T₁ G₃ स तस्य (for ततोऽस्य) B₁ [आ]द्रवत°, D₉ [आ]पतित (for [आ]पतत) D₃ तस्थैव तस्यापुरत पुरस्वान् (sic) —[d]) V₃ V₁ (also) ₂ ₃ B₂ गृहीत्वा (for प्रगृह्य) B₁ महीधर खे हनुमान्पुरस्तात्

11 [a]) D₉ कुम्भकर्ण —[b]) G₁ नगेन, G₃ शैलेन (for वेगेन) T₁ शैलोपम (for °त्तम) G₁ ₂ भीमकाय —[c]) D₃ ₉ ₁₁ T₂ ₃ G₂ ₃ M₁ ₂ ₃ Ck स (for स) D₉ सदा (for तदा) G₂ प्रभीतो (for [अ]भिभूतो) —[d]) D₉ रुधिराद्रसिक्त ※ Cg मेदार्द्रतया सन्धिरार्दे ※ —For 11 Ś N V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

11,6* तमापतन्तं त्रिदशेन्द्रशत्रु
जघान शैलेन कपिप्रवीर ।
स चापि तेनाभिहतस्तरस्वी
न चुक्षुभे कालसमप्रभाव ।

[(l 1) N₁ त्रिदशेशशत्रु N₂ V D₈ ₁₃ स कुम्भकर्णं कुपितो जघान (N₂ B₁ °लोभुपेत) —(l 2) D₁₂ शूलेन (for शैलेन) V₁ ₂ B₃ ₄ शैलेन तेन प्लवगप्र (B₄ °गइ)वीर V₃ शूलेन वै तेन हरिप्रवीर —(l 3) B₁ वशवी (for तर ?) —(l 4) D₃ om न]

—Thereafter N₂ D₈ cont

1177* स कुम्भकर्णं कुपितो यमोपम
प्रगृह्य शूलं ह्यशनिप्रकाशम् ।

[(l 1) N₂ कुपितो प्रधानम् (for °तो यमोपम)]

12 [a]) V₂ आदाय D₉ T₂ ₃ उद्यम्य (for आविध्य) —[b]) D₄ यथा गिरिं (by transp) D₇ गिरयथा (for गिरिं यथा) T₁ नूज्वालन (sic) (for प्र°) D₇ ₁₀ ₁₁ [अ]ग्निशिख (for [अ]ग्र) N V B₁ T₁ G₁ ₃ M₁ ₂ ₃ गिरिर्यथा प्रज्वलिताग्निशृङ्ग —[c]) B₁ वक्षान्तर, D₄ भुजान्तरे (for बाह्वन्तरे) D₁₁ प्राजघान (for माज°) —[d]) G₁ यथा (for ऽचलं) Ś B₄ D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₃ [आ]त्मशक्त्या (for [उ]ग्र°) N₁ D₄ गुहस्तिरा क्रौञ्चमिवाप्रशक्ति

स शूलनिर्भिन्नमहाभुजान्तरः
प्रविह्वलः शोणितमुद्वमन्मुखात् ।
ननाद भीमं हनुमान्महाहवे
युगान्तमेघस्तनितस्वनोपमम् ॥ १३
ततो विनेदुः सहसा प्रहृष्टा
रक्षोगणास्तं व्यथितं समीक्ष्य ।
प्लवंगमास्तु व्यथिता भयार्ताः
प्रदुद्रुवुः संयति कुम्भकर्णात् ॥ १४
नीलश्चिक्षेप शैलाग्रं कुम्भकर्णाय धीमते ।
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य मुष्टिनाभिजघान ह ॥ १५
मुष्टिप्रहाराभिहतं तच्छैलाग्रं व्यशीर्यत ।
सविस्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात महीतले ॥ १६
ऋषभः शरभो नीलो गवाक्षो गन्धमादनः ।
पञ्च वानरशार्दूलाः कुम्भकर्णमुपाद्रवन् ॥ १७
शैलैर्वृक्षैस्तलैः पादैर्मुष्टिभिश्च महाबलाः ।
कुम्भकर्णं महाकायं सर्वतोऽभिनिजघ्निरे ॥ १८
स्पर्शानिव प्रहारांस्तान्वेदयानो न विव्यथे ।
ऋषभं तु महावेगं बाहुभ्यां परिषस्वजे ॥ १९

G 6. 40. 26
B 6. 67. 26
L 6. 46. 24

---

13 ᵃ) Ś N1 B1 D2-4.8.12.13 स तत्र वीरोऽभिहत स्तनान्तरे —ᵇ) Ś Ñ V2 B1.3 D4.7.11 सु, V2 B2.4 D1.8.13 स (for प्र) Ñ1 V B2.3 D4 तदुद्गिरन् (for उद्वमन्) D5.11 तथा (for मुखात्) G2 शोणितविग्रहात्र —ᶜ) Ś Ñ V B D2-4.8.13 महायशा (D2 यशा in marg) D13 महौजा, M3 महाकपिर् (for महाहवे) —ᵈ) T3 स्वलित (for स्तनित) D2.4 T1.2 M3 स्वनोपम (for °पमम्) Ñ B2.4 D4 G1 G(ed) स्तनितोपमस्वन (Ñ °न, G(ed) °र), B3 स्तनितो महास्वन, M2 स्तनितोपम तत Ś V B1 D2-8.8.13 यथा तपाते जलदो (V B3 D1-3 सजलो) बलाहक, D13 पपात भूमावथ नष्टचेता

14 ᵇ) D5 तु (for त) Ś Ñ V B D1-4.8.11.12.13 निशम्य, M1.2 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —ᶜ) D7 ते (for तु) G3 भूतसता, Cg as in text (for भयार्ता) Ś Ñ1 V B1 D1-4.8.12.13 चापि तथा भय(Ñ1 D4 हि तद्वर)र्ता, Ñ2 चाशु भयादिवासता, B2-4 चापि तथा(B2 °दा) भयार्ता —ᵈ) D5 T1 G M2.3.4 कुम्भकर्ण, Cg as in text (for °कर्णात्) Ś D2.8.13 प्रदुद्रुवुस्ते सहसा भया(D2 श्रमा)र्ता, Ñ V B D1.8.13 प्रदुद्रुवुस्ते सहसैव(B1 D1.8.13 °सा स) भीता (B1 °ता) D4 प्रदुद्रुवुस्तत्र सहैव भीता —After 14, D6-7.9-11 S(except G2) ins

1178* ततस्तु नीलो बलवान्पर्यवस्थापयन्बलम् ।

15 ᵃ) D1.2.9-11 T1 प्रतिचिक्षेप, D5 T2.3 प्रचिक्षेप च (for नीलश्चिक्षेप) Ś D1.12 शैलेन्द्रं (for शैलाग्रं) —After 15ᵃ D5 ins

1179* योजनत्रयविस्तृतम् ।
पञ्चयोजनमुच्छ्रायं

—D5 om 15ᵇ-16ᵃ —ᵇ) N2 D4 राक्षसे, N2 V B2.4 सपुत्रे (for धीमते) G2 कुम्भकर्णस्य धीमत. —ᶜ) Ñ1 D1-3 D5.10.11 T1.2 तदापतन्त, N2 कुम्भकर्णस्तु, G3 तदापतन्त (for तमापतन्तं) D4 सु (for स) —ᵈ) Ñ V B D1.2.3 M1.2.3, D12 तदा, G2.3 हा (for ह)

16 D5 om 16ᵃ (cf v l 15) —ᵇ) Ñ1 V2 B4 D4 शैलाग्रं तद् (by transp), Ñ2 V1.2 शैलाग्रं त, B2 तच्छैलास्तु, B3 शैलाग्रं तु, D2 हनूमति (unmetric) (for तच्छैलाग्रं) V1.2 B3.4 T व्यदीर्यत, D2 व्यकीर्यत, D5 व्यदीर्यत्, Cg as in text (for व्यशीर्यत) —ᶜ) D1 (also) जज्वाल (for सज्वालं) G1 सस्फुलिङ्गं समुज्वाल —ᵈ) B1 पपात च (for निपपात) Ś N1 D2-4.8.13 च भूतले, Ñ2 V B2.4 ततो भुवि, D3 महीतल (for महीतले) —After 16, Ñ V1.2 B4 D8.12 ins

1180* तं दृष्ट्वा कुम्भकर्णस्य कर्म दारुणमाहवे ।
[D2 दृष्ट्वा तु (for तं दृष्ट्वा)]

17 ᵃ) D4 पश्चाद् (for पञ्च) —ᵈ) Ñ V B2-4 D4 प्रदुद्रुवु, G1 अभिद्रवन्, M3 उपागमन् (for उपाद्रवन्)

18 D5 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ (reading ᶜᵈ twice) —ᵃ) D1.8.12 शैलशृङ्गैस्, G2 शैलवृक्षैश् (for शैलैर्वृक्षैस्) Ś N B1 D1-3.8.12.13 चापि, V1.2 B2-4 चैव, D4 तालैर् (for पादैर्) —ᵇ) Ñ2 V B2.3 च महाबल, D7 G3 जानुभिस्तदा (for च महाबला) —ᶜ) D5 (first time) महाबाहु (for °काय) —ᵈ) Ś D2.8.12 व्यहनन्त, D1.8.13 [ऽ]भ्यह(D3 °भ्य)नन्युद्धे, D5 (second time) T2.3 G3 M3.4 [ऽ]भि(D5 T2 वि)प्रद्रुद्रुवु (for ऽभिनिजघ्निरे) N V B2-4 सर्वे ते(N2 B4 सर्वतो) वि(B3 व)जघ्निरे, B1 ते समभ्यहनन्युद्धे, D4 समन्तादभिदुद्रुवु, D5 (first time) ते जघ्नु कुपयर्षभा, D7 G3 नि(G3 प्र)जघ्नुस्त महाबला, D9-11 G1 निजघ्नु सर्वतो युधि(G1 भृश)

19 V2 om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 D4 स्पर्शानिव, D5 सर्वानपि (for स्पर्शानिव) Ś D1.12 सर्वैरपि प्रवीरैस्तैर् —ᵇ) Ś V2 B1 D8.12 हन्यमानो, Ñ1 T3 वेदमानो, Ñ2 V1 B2-4 D1-3.8.13 मन्यमानो, D4 T2 वेपमानो, G2 नोद्यमानो, Ck t as in text (for वेदयानो) D5 T2.3 कम्पते (for विव्यथे) —ᶜ) V2 D4 G3 ऋषभस्त (for ऋषभ) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.11.12.13 T2 च (for तु) V B2-4 D4.6 T2.3 महावीर्य,

G 6 46 26
B 6 07 27
L 6 46 25

कुम्भकर्णभुजाभ्यां तु पीडितो वानरर्षभः ।
निपपातर्षभो भीमः प्रमुखागतशोणितः ॥ २०
मुष्टिना शरभं हत्वा जानुना नीलमाहवे ।
आजघान गवाक्षं च तलेनेन्द्ररिपुस्तदा ॥ २१
दत्तप्रहारव्यथिता मुमुहुः शोणितोक्षिताः ।
निपेतुस्ते तु मेदिन्यां निकृत्ता इव किंशुकाः ॥ २२
तेषु वानरमुख्येषु पतितेषु महात्मसु ।
वानराणां सहस्राणि कुम्भकर्णं प्रदुद्रुवुः ॥ २३
तं शैलमिव शैलाभाः सर्वे तु प्लवगर्षभाः ।
समारुह्य समुत्पत्य ददंशुश्च महाबलाः ॥ २४
तं नखैर्दशनैश्चापि मुष्टिभिर्जानुभिस्तथा ।
कुम्भकर्णं महाकायं ते जघ्नुः प्लवगर्षभाः ॥ २५
स वानरसहस्रैस्तैराचितः पर्वतोपमः ।
रराज राक्षसव्याघ्रो गिरिरात्मरुहैरिव ॥ २६

B1 G3 M3 °काये, D1 3 °बाहु —[d]) D4 परिमन्वज्ञ (sic) (for परिषस्वजे)

20 [a]) Ś1 B2 3 D2 3 12 च, B1 D5,12 M1 3 स (for तु) —[b]) Ñ2 B1 4 D1-4 10 वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —[c]) D7 G1 M2 3 भूमौ (for भीम) Ś D6,13 पपात भूमावृषभो, Ñ V B1 2,4 D1-4,12 G2 M3 पपात ऋषभो (V B3 सहसा) भूमौ ; B2 स पपात ततो भूमौ ; T3 निपपात मुखाद्वीस —[d]) Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 11 12 13 मुखादागत, T2 3 M3 प्रमुखोद्गत, M5 प्रमुखाद्गत (for प्रमुखागत) B2 G (ed.) मुखाच्छोणितमुद्गिरन् (G [ed.] °मुद्वमन्) ❀ Cg प्र इति छेदः । मुखात् यागतशोणित प्रणिपपातेत्यन्वयः । "व्यवहिताश्च" इत्युपसर्गस्य व्यवहित-प्रयोगः । आगतशोणित उद्गीर्णरक्तः ।, Ck t प्रमुखेति । प्रकर्षेण मुखे आगतं शोणितं यस्य सः (Ct °स्य स तथा) ❀

21 [a]) B2 मुष्टिभ्याम् D4 शरभस्, Ś Ñ V2 3 B D1-4, 11 12 13 चापि ; V1 कृत्वो (for हत्वा) —[b]) B2 G1 M1 जानुभ्यां (for जानुना) T3 नलम्, D7 बाहुनाम् (for माहवे) —[c]) V3 D5-11 T1 M3 तु (for च) —[d]) Ñ1 D2 तथा (for तदा) —After 21 G1 ins

1181* अरत्निना जघानासौ गन्धमादनमेव च ।

—While M1-3 B (ed.) ins

1182* पादेनाभ्यहनत्क्रुद्धस्तरसा गन्धमादनम् ।

[B (ed.) [अ]भ्याहनत्]

—Whereas L (ed.) ins after 21

1183* शरीरे मर्दितस्तत्र सुगन्धाद्गन्धमादनः ।

22 [a]) Ś D6,13 T2 3 दत्ते, D6 T1 तत्वत्, D8 दत्तत्, G1 तत्र (for दत्त) D8 T2 3 G1 प्रहारैर्, G3 M1 3 प्रहारा (for प्रहार) Ñ1 B3 D1-4 10 M3 ते ते (Ñ1 तत्र, B1 D2 4 तत्ते) प्रहारैर्व्यथिता, Ñ2 V B3-4 प्रहारैर्व्यथिता स्तैस्ते (B4 °स्ते ते) —[b]) B1 शोणितेक्षणा —[c]) Ś Ñ V B D1-4 11 12 चापि, D6 चैव (for ते तु) —[d]) G3 पादपा (for किंशुका)

23 [a]) T3 damaged for तेषु वान B1 एव (for तेषु) —[b]) Ś1 Ñ V B2 D1 4-13 T2 3 G1 M1 3 4 पातितेषु B3 महत्सु च (for महात्मसु) —V3 om 23[c]-24[d] —[d]) Ñ1 V1 B3-4 दुपाद्रवन्, V2 D1 विदुद्रुवु ; G3 M1 3 अभिद्रवन् (for प्रदुद्रुवु)

24 V3 om 24 (cf. v.l. 23[c]) —[a]) Ñ1 V2 B1 2 4 D1-4 10 ते (for तं) —B1 om 24[b] —[b]) Ś D6,13 परित, Ñ V1 2 B1-4 D1-4 10 पर्वत, D7 11 M1-3 सर्वे त (for सर्वे तु) G3 सर्वतो वानरर्षभा —[c]) G2 M3 समुत्पत्य, Cg as in text (for समुत्पत्य) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6 12 13 समारुह्य समुत्पत्य (B1 °श्रिता) ❀ Cg समारुह्य समुत्पत्य । समुत्पत्य समारुह्येति क्रमः ❀ —B3 om 24[d] —[d]) Ś D6,13 नि(D6,13 वि)मर्द्दतो, Ñ2 व्यपदृश्य, D1 व्यनदृश्च । D2 तुदन्तश्च । D13 व्यातुदश्च (for ददंशुश्च) D5 8-11 प्लवगर्षभा (for च महाबला)

25 [a]) Ñ1 D4 त (for तं) M1 2 नखैश्च (for तं नखैर्) Ś Ñ V B D1-4 6 13 12 [प्]व (for [श्]पि) —[b]) D1 5-11 बाहुभिस् (for जानुभिस्) Ś Ñ V2 3 B1-3 D1-4 5 12 जानुभिर्मुष्टिभिस् (by transp.), V3 जानुभिर्बाहुभिस्, B4 जान्वभिर्बाहुभिस् (sic) D13 जानुभिर्मुशलैश् (for मुष्टिभिर्जानुभिस्) Ś B1 D1-4 6,12 13 तथैव, B4 G2 3 तदा (for तथा) —[c]) D5 7 8-11 T2 3 महाबाहु, G3 °वेग, M1 3 4 °कायस्थ (for °काय) —[d]) D1 7 8 12 निजघ्नु (for ते जघ्नु) G1 प्लवगोत्तमा Ś D6,13 ते निजघ्नुर्(D6 निजघ्नुस्ते म)हाबला ; Ñ V B D2 4 13 G1 M1 2 3 त नि(Ñ1 D4 विनि, Ñ2 V B3-4 अभि G1 M3 तभि)जघ्नुः प्लवगमा (B2 परस्पर)

26 [ab]) D5 1 4 11 T3 तु (for तद) Ś Ñ2 V1 2 B1-3 D1 3 6 12 13 तं स(V3 B4 तैश्च) वानरसाहस्रै, Ñ1 V3 B4 T3 तैर्वानरसा(B4 T3 °स)हस्रैस्तु(Ñ1 °स्रै स) (for [a]) D4 T2 3 निचित, D3 10 11 Ct विचित, D7 वारित, Cm g as in text (for आचित) D8 पवनोत्तम (sic) G2 3 M3 पर्वतोपमै (for पर्वतोपम) Ś Ñ V B D1 3,6 12 13 परि(Ñ1 विनि)क्षिप्त समन्तत (V3 °हस्रश, D12 °संग्रत) (for [b]). D8 तेन वानरसाहस्र निक्षिप्त च सहस्रश —[c]) Ñ1 V3 B1 D4 छिन्नो (for व्याघ्रो) —[d]) B1 2 स्रोतुरुहैर, B4 बालरुहैर (for आत्मरुहैर) G1 गिरिराट् भूरुहैरिव

बाहुभ्यां वानरान्सर्वान्प्रगृह्य स महाबलः ।
भक्षयामास संक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥ २७
प्रक्षिप्ताः कुम्भकर्णेन वक्त्रे पातालसंनिभे ।
नासापुटाभ्यां निर्जग्मुः कर्णाभ्यां चैव वानराः ॥ २८
भक्षयन्भृशसंक्रुद्धो हरीन्पर्वतसंनिभः ।
बभञ्ज वानरान्सर्वान्संक्रुद्धो राक्षसोत्तमः ॥ २९
मांसशोणितसंक्लेदां भूमिं कुर्वन्स राक्षसः ।
चचार हरिसैन्येषु कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३०
वज्रहस्तो यथा शक्रः पाशहस्त इवान्तकः ।
शूलहस्तो बभौ तस्मिन्कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ३१
यथा शुष्काण्यरण्यानि ग्रीष्मे दहति पावकः ।
तथा वानरसैन्यानि कुम्भकर्णो विनिर्दहत् ॥ ३२
ततस्ते वध्यमानास्तु हतयूथा विनायकाः ।
वानरा भयसंविग्ना विनेदुर्विस्वरं भृशम् ॥ ३३

G 6 46 38
B 6 67 40
L 6 46 37

---

27 [a]) Ñ1 D4 कुद्ध (for सर्वान्) —[b]) Ñ1 D4 च, Ñ2 V B4 तु, B3 [ऽ]थ, D6 T G2.3 M3 सु (for स) Ś B1 D1-3.8.12 माक्रम्य स, B3 परिगृह्य (for प्रगृह्य स) —[c]) G1 पौलस्त्यो भक्षयामास —After 27[c], D3 reads 29[b] (followed by 1184* and 1185*) and 29[a] —Ś B1.4 D1.4.8.12 om (hapl) 27[d]–29[c] B2 repeats 27[c] in place of 29[c] In place of 27[d] D3 reads 29[b]

28 Ś B1.4 D1.4.8.12 om 28 (cf v l 27) —[a]) G2 भक्षिता (for प्रक्षिप्ता) —[b]) D13 समित (for संनिभे) —[c]) Ñ1 B3 निष्पेतु, Ñ2 V B2 D13 नि (B2 स)पेतु, D2 निहृता, D9-11 M3 सजग्मु (for निर्जग्मु) —[d]) D13 कपि (for चैव) D2 त्वपरा (for वानरा) —After 28 D3 reads 1184*

29 Ś B1.4 D1.4.8.12 om 29[a] (for all except D3, cf v l 27) D3 reads 29[b] (followed by 1184* and 1185*) and 29[a] after 27[c] —[a]) Ñ1 V B2.3 भक्षया मास, D1 अभक्षयत्तु (for भक्षयन्भृश) G1 राक्षस (for भृशस) —After 29[a] V3 erroneously reads 27[d] and 28[a] —In place of 29[b], B2 repeats 27[c], D3 reads 29[b] in place of 27[d] —[b]) Ś Ñ V B1.3.4 D1-4.7.8.11.12 T1 G3 संनिभान् (for °संनिभ) G1 वानरा नचलोपम —[c]) M1.2 जघान, M3 ववक्ष (sic) Cg as in text (for बभञ्ज) D3 भृशसक्रुद्धो (for वानरान्सर्वान्) —[d]) D1 G2 राक्षसेश्वर D3 गिरीन्पर्वतसंनिभान् (sic) —For 29[cd], Ś Ñ1 B1 D1.4 (reads after 28) 4.8.12.13 subst D3 ins after 29[b]

1184* मर्दयन्पर्वताग्रैश्च प्रहाराद्राक्षसोत्तम ।

[(l 1) B1 मारुण्यद् D1.3.4.13 नादित (for मर्दयन्) N2 नादिद्धत पर्वताग्रे (for the prior half) Ś D8.12 प्रहारै राक्षसर्षभ (for the post half)]

—Then D3 cont, while Ñ2 V B2.3 subst for 29[cd] B3 subst for 29[cd] and reads after 27[d] (r)

1185* युयुधे न महाराक्षः पर्वताग्रैर्महाबल ।

[B4 तु (for न) V3 पवनाग्र B3 पर्वते तु (for पवनाग्र)]

30 [a]) D3 सकीर्णां (for संक्लेदां) —[b]) Ś Ñ2 V B1.3.4 D1-4.6-12 T1.2 G1 M1.2.5 कुर्वन्भूमिं (by transp) Ñ1 सर्वां भूमिं, B2 युद्धभूमिं (for भूमिं कुर्वन्) B3 न सशय (for स राक्षस) —Ñ1 reads twice 30[d] (second time in marg) D5 reads in marg 30[cd] —[c]) Ñ1 (second time) V B4 ददाह (for चचार) G1 पर (for हरि) Ñ1 (second time) B4 -सै-यानि —[d]) B1 दावा ग्निर् B1 D4 T2.3 मूर्तिमान्, Ck tp as in text (for मूर्छित)

31 [a]) M3 वज्रहासो (for °हस्तो) —[b]) D1 प्रास ** (for पाशहस्त) Ś Ñ B1-4 D1-3.7.8.12.13 यथान्तक, V B1 D4 यथा यम (for इवान्तक) —[c]) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.12.13 तद्वत्, V3 D6-11 T1.2 युद्धे, M3 सखे, K (ed) सख्ये (for तस्मिन्) —D1 om (hapl) 31[d]–32[c] —[d]) D4 om (hapl ?) after कुम्भकर्णो up to कुम्भकर्ण in 34[b] Ś B1 D1.7.8.12 G2 M1.2 महाहवे N2 B3 G1 M3 महासृधे, V1.2 B4 तथा मृधे, V3 वधाहवे (for महाबल)

32 D1 om 32 D1 om 32[abc] (for both cf v l 31) —[d]) D1 [S]वहद्वली, D2.13 महद्वली, D7 G2 ददाह स, D6-11 [ऽ]भ्यनिर्दहत्, T2.3 ऽभ्यनिर्दहत् (for विनिर्दहत्) Ś N V B D2.4.11 स ददाह (Ñ1 B1 D3 ददाह स) महाबल ꣸ Cg विनिर्दहत् विनिरदहत् ꣸

33 D1 om 33 (cf v l 31) —[a]) Ñ1 V B2.3 D1 हन्यमानास्, D13 हतसैन्यास् (for वध्यमानास्) —Ś1 D1 om 33[b]–34[a] —[b]) Ñ1 यूथपनायका, D10.11 यूथा प्लवगमा, M1.2 -यूथपयूथपा, M3 -यूथविना यका (for यूथा विनायका) ꣸ Cg विनायका विगत नायका ꣸ —[d]) Ś B1 D1-3.8.12 तदा D13 तथा (for भृशम्) Ñ1 D10.11 विकृतं स्वरं, Ñ2 V B2-4 विकृत (V B4 °त)स्वर (B3 °रा) G2 विस्वरैर्भृश (for विस्वर भृशम्)

G 6 46 39
B 6 67 41
L 6 46 38

अनेकशो वध्यमानाः कुम्भकर्णेन वानराः ।
राघवं शरणं जग्मुर्व्यथिताः खिन्नचेतसः ॥ ३४

तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णं महाबलम् ।
उत्पपात तदा वीरः सुग्रीवो वानराधिपः ॥ ३५

स पर्वताग्रमुत्क्षिप्य समाविध्य महाकपिः ।
अभिदुद्राव वेगेन कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ३६

तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णः प्लवंगमम् ।
तस्थौ विवृतसर्वाङ्गो वानरेन्द्रस्य संमुखः ॥ ३७

---

34 D1 om up to कुम्भकर्णे in 34[b] (cf v l 31) Ś1 D1 om 34[a] (cf v l 33) —[a]) Ś1 Ñ V B D1-4 11 12 G(ed) ततो निपात्य(G [ed] °पीड्य)मानास्ते (Ś1 Ñ1 D2.8 12 °स्तु) —[b]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 राघवास्या(B2 °वां ते) स(Ś1 D2 8 12 °भ्यास)माद्रवन् —[d]) Ś Ñ1 V1 B1 D1-6 8 11 व्यथार्ता नष्टचेतस (Ñ1 °र्ता), Ñ2 V2 3 B2-4 यथा विष्णु दिवौकस , D11 भयार्ता नष्टचेतस , G2 व्यथिताश्च मुहुर्मुहु —After 34, D4-7 10 11 T G1 2 M1 ins

1186* प्रभग्नान्वानरान्दृष्ट्वा वज्रहस्तात्मजात्मज ।
अभ्यधावत वेगेन कुम्भकर्णं महाहवे ।
शैलशृङ्गं महद्गृह्य विनदंश्च मुहुर्मुहु ।
त्रासयन्राक्षसान्सर्वान्कुम्भकर्णपदानुगान् ।
चिक्षेप शैलशिखरं कुम्भकर्णस्य मूर्धनि । [5]
स तेनाभिहतो मूर्ध्नि शैलेनेन्द्ररिपुस्तदा ।
कुम्भकर्णः प्रजज्वाल कोपेन महता तदा ।
सोऽभ्यधावत वेगेन वालिपुत्रममर्षणम् ।
कुम्भकर्णो महानादस्त्रासयन्सर्ववानरान् ।
शूलं ससर्ज वै रोषादङ्गदे तु महाबल । [10]
तमापतन्तं बलवान्युद्धमार्गविशारद ।
लाघवान्मोक्षयामास बलवान्वानरर्षभ ।
उत्पत्य चैव सहसा तलेनोरस्यताडयत् ।
स तेनाभिहत कोपात्प्रमुमोहाचलोपम ।
स लब्धसंज्ञोऽतिबलो मुष्टिं संगृह्य राक्षस । [15]
अपहासेन चिक्षेप विसंज्ञ स पपात ह ।
तस्मिन्प्लवगशार्दूले विसंज्ञे पतिते भुवि ।
तच्छूलं समुपादाय सुग्रीवमभिदुद्रुवे ।

[(l 1) D6 T1 अदयत हरिचमू (for the prior half) D6 T2 3 M3 हत॰ (for [आ]त्मज) —(l 3) G1 समुद्यम्य M1 महागुल्म (for महद्गृह्य) D7 10 11 विनद्य स, T1 विनेदुश्च G2 विनद्य च (for विनदंश्च) —(l 4) G1 पुरोगमान् (for पदानुगान्) —For l 2-4 D6 subst

1186* (A) गृह्य शैलस्य शिखरमङ्गद प्राद्रवत्तदा ।

—(l 5) G1 शूलेन (for शिखर) —(l 6) D6 T1 M1 तलोत्पर्श D7 10 11 G2 हतस्तेन, T2 3 हते मूर्ध्नि (for हतो मूर्ध्नि) D6 T1 M1 भित्तिशृङ्गेण मूर्धनि (for the post half) —(l 7) G2 चचालाथ (for प्रजज्वाल) D6 T1 M1 कोपेन (for कोपेन) G1 [अ]प्रह (for तदा) —(l 8) G1 2 M3 अमर्षेण (for अमर्षणम्) —(l 9) D6 महातेजास्, G1 महानादं (for महानादस्) D6 T1 भ्रामयामास (for °स्त्रासयन्) —(l 10) D6 T1 G1 अङ्गदे तु, D6 T2 3 अङ्गदाय D7 अङ्ग° तु M1 अङ्गदं च —(l 11) D11 G1 तदा Cg as above (for तम्) D6 T1 M1 युद्धा तु (for बलवान्) D6 T2 3 मेघाभम् (for विशारद) Cg Ct तम् पतन्तम् पुस्तकाग्रम् —(l 12) D6 M1 मोचयामास G2 वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —(l 13) T1 [स]न (for [स]न) D7 10 11 G2 तरसा (for सहसा) M1 [उ]रसि ताडयत् —(l 14) G1 तलेन (for स तेन) D6 T2 3 क्रोधात् (for कोपात्) D6 T1 G1 प्रचचाल (for प्रमुमोह) —(l 15) D6 T1 M1 बलवान् (for अतिबलो) D6 लब्धसंज्ञोऽतिबलवान् (for the prior half) D6 T1 M1 भ्रामय (for संगृह्य) —(l 16) D6 T2 3 M1 अप(D6 °प्र)हस्तेन (for अपहासेन) G2 वालिपुत्रे चिच्छेद (for the prior half) D6 om स (subm) T1 G1 transp विसंज्ञ and स]

35 V1 D6 M1 om (hapl) 35–36 —After 35[ab], D6 ins a passage relegated to App I (No 34) —G2 om (hapl) 35[c]–36. B1 transp 35[cd] and 36[cd] —[c]) Ś D5 11 T2 G2 महावीर , Ñ V2 B1-4 D1 4 13 ततो वीर , D1 महावेग , G1 महातेजा (for तदा वीर) D6 दुद्राव शाखहस्त (subm) —[d]) B1 वानरेश्वर , D6 वानरोत्तम

36 V1 D6 8 G2 M1 om 36 (for all except D6 cf v l 35) B1 transp 35[cd] and 36[ab] —[a]) D6 T1 उद्धृत्य (for उत्क्षिप्य) Ś Ñ V2 3 B D1 3 4 5 12 13 स शा(Ś Ñ1 D1 10 सा)लवृक्ष सहसा (Ś1 moth eaten for सा) G1 M1 पर्वताग्र समुत्क्षिप्य —[b]) V1 D6 प्रगृह्यास्य (D6 °पि) Ñ2 B2 प्रगृह्य च B1 4 समग्रद्य (for समाविध्य) V2 B1 D6 11 महाबल (for °कपि) —[c]) D6 अदुद्राव (sic) (for अभिदुद्राव) —[d]) Ñ1 V2 B1 2 महाबल , G(ed) महाहवे (for °बलम्)

37 Ñ2 V2 3 B1 4 transp [ab] and [cd] —[a]) D11 दृष्ट्वाथ, G2 आलोक्य (for संप्रेक्ष्य) D1 समापतन्तं स दृष्ट्वा —[b]) Ś V1 B1 D3 4 13 महाबल , D1 13 प्रतापवान्, D6 महाबल (for प्लवगमम्) Ñ1 कुम्भकर्णो महाबलं Ñ2 V2 B1 4 राक्षस वानराधिप , V3 वानर राक्षसाधिप —[c]) Ś Ñ1 B1 D1 3 13 T1 M1 विकृत , Ñ1 V B1 4 D1 4 5-11 विवृत्त , D6 विवृत (for विवृत) —[d]) G1 समुख Ś Ñ V B1-4 D1-4 13 वानरेन्द्र (Ś V2 D1 12 °न्द्र, B1 D1 8 °न्द्रं) समुन्मुख , B1 D12 राक्षसेन्द्र समुन्मुख , D6 अभ्यन्वानरोत्तम : D1 10 T1 G2 M वानरेन्द्र(M1 °न्द्रं)समुन्मुख

कपिशोणितदिग्धाङ्गं भक्षयन्तं महाकपीन् ।
कुम्भकर्णं स्थितं दृष्ट्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३८
पातिताश्च त्वया वीराः कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
भक्षितानि च सैन्यानि प्राप्तं ते परमं यशः ॥ ३९
त्यज तद्वानरानीकं प्राकृतैः किं करिष्यसि ।
सहस्वैकं निपातं मे पर्वतस्यास्य राक्षस ॥ ४०
तद्वाक्यं हरिराजस्य सत्त्वधैर्यसमन्वितम् ।
श्रुत्वा राक्षसशार्दूलः कुम्भकर्णोऽब्रवीद्वचः ॥ ४१
प्रजापतेस्तु पौत्रस्त्वं तथैवर्क्षरजःसुतः ।
श्रुतपौरुषसम्पन्नस्तस्माद्गर्जसि वानर ॥ ४२
स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
व्याविध्य शैलं सहसा मुमोच ।
तेनाजघानोरसि कुम्भकर्णं
शैलेन वज्राशनिसंनिभेन ॥ ४३
तच्छैलशृङ्गं सहसा विकीर्णं
भुजान्तरे तस्य तदा विशाले ।
ततो निषेदुः सहसा प्लवंगमा
रक्षोगणाश्चापि मुदा विनेदुः ॥ ४४

G 6 46 49
B 6 67. 60
L 6 46 48

38 a) D5 कर्णं (for कपि) —b) Ś Ñ1 B1 D2-4 12 13 महाहरीन्, Ñ2 V B2-4 D5 T1 M3 प्लवगमान् (for महाकपीन्) —c) D4 कुम्भकर्णस्य सस्थित्वा (sic), G1 कुंभकर्णं पुर स्थित्वा, G3 कुम्भकर्णोग्रत स्थित्वा, M3 कुम्भकर्ण मभिप्रेक्ष्य

39 a) Ñ2 V B2-4 निहता मे (for पातिताश्च) Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 निहता कपिशार्दूला —b) D1 13 सुदु कर, D4 सुदुस्तर, —V3 om 39cd. —c) G (ed) ग्रासितानि (for भक्षि°). Ñ2 [द्व]ह, B2 3 हि, B4 ह (for च) —d) D3 च (for ते) T1 सम्प्राप्त ते पर यश

40 a) B3 G1 त्यज्यता, M1 2 त्यजैतद् (for त्यज तद्) Ś Ñ1 V2 B1 4 D1-4 8 12 13 त्यजैतान्वानरान्सर्वान्, Ñ2 V1 3 B3 त्यज्यता वानरा सव —b) Ś D1 8 12 किमेभिर्दीनचेष्टितै, Ñ1 D4 किमेभिस्त्व विरुध्यसे, Ñ2 V B2 4 किमेभिस्त्व (V3 °भि किं) करिष्यसि, B1 D1 2 13 किमेभिस्ते निरुद्यमै —c) Ñ1 महस्वैक, B1 सहस्वैक, D4 अहस्यैक, D8 सहस्वैक, T1 सहस्वैत, G3 सहस्वैन —G2 damaged from पात up to पर्वत in c —d) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 [शा(Ś B2 D1 8 12 सा)]ल्वृक्षस्य (for पर्वतस्यास्य) V1 विश्रुत (for राक्षस)

41 Ñ1 reads 41-42b in marg V2 om 41cd —a) G1 कपि (for हरि) —b) B2 स तु (for सत्त्व) Ñ1 V2 B2 धैर्यसमन्वित —c) V1 इदं (for वच)

42 V1 reads 42ab in marg (cf v l 41) Ś B1 D1-3 8 12 om 42ab —a) V2 D4 (before corr. as in text) 13 पुनस् (for पौत्रस्) D4 11 तु (for त्व) B2 transp तु and त्व —b) D5 9 [त्व]क्षराजसुत (unmetric) (for °रज सुत) Ñ V B2-4 D4 13 ऋक्ष(V1 illeg) राजस्य सम्भव (B2 सत्सुत, D4 विश्रुत, D12 सम्भव) ॥ Cv प्रजापतेस्तु पौत्रस्त्व तथैवर्क्षरज सुत इति ॥ —After 42ab, Ñ V B2 3 D4 13 ins

1187* जातस्त्व तस्य च क्षेत्र भास्करेण महात्मना।

[D13 क्षेत्र वै (for च क्षेत्र)]

—c) Ś2 D8 श्रुत, D8 11 T2 3 श्रुति (for श्रुत) T3 सयुक्तस् (for सम्पन्नस्) —d) Ś Ñ V B1 4 D1-4 8 12 13 G3 M1-3 कस्माद (for तस्माद्) T3 गर्हसि (for गर्जसि) —After 42 Ś2 Ñ V B D1-4 8 12 13 ins

1188* कर्मणा दर्शयात्मान यावत्त्वा प्रमथाम्यहम्।

[B1 न मथामि D3 पोथयामि (for प्रमथामि)]

43 G3 damaged for 43 —a) Ñ V B2-4 व्याविध्य शाल, D4 स वृक्षराज, D9 विध्याथ शैल (for व्याविध्य शैल) G1 महात्मा (for मुमोच) Ś B1 D1-3 8 12 13 व्याविध्य[शा]लस्य मुमोच सा(B1 D2 8 13 शा)ल —c) D9 जघान तेन (for तेनाजघान) B2 D1 कुम्भकर्ण (sic) —d) G2 शक्र (for वज्र) Ś D1-3 8 12 13 वृक्षेण शक्राश निसनिभेन Ñ V B2-4 D4 वृक्षेण कालानल(V1 °शनि)स(V2 °स)प्रभेण(Ñ1 B2 4 D4 °सनिभेन) B1 वृक्षेण कालाग्नि समप्रभेण

44 D4 om (hapl ?) 44 —a) Ś Ñ V B D1 3 8 12 13 स शा(Ś Ñ1 D3 12 सा)लवृक्ष (for तच्छैलशृङ्ग) Ś D3 8 12 [स]मसतो Ñ1 B1 न मसो, Ñ2 V B2 3 4 वि(B1 प्र)भग्नो D1 13 [अ]धभग्नो D6 T2 3 विशीर्णं, D7 9-11 विभिन्न L(ed) विभुग्नो (for विकीर्णं) —b) T1 तथा, G3 महा (for तदा) Ś D2 8 12 प्रभग्न, Ñ2 V B D1 3 निमग्न D13 विभग्न (for विशाले) —c) G2 तथा, G3 तदा (for ततो) D1 3 G3 विनेदु D5 9 निपेदु (for निषेदु) —V1 illeg from प्लवगमा up to 45a Ñ2 V1 B1-4 D1 3 4 7 8 12 T1 G M प्लवगा (for प्लवगमा) —d) G3 damaged from गणाश्चापि up to व्याविध्य in 45c Ś B2 D2 8 12 तदा, D13 मुस्ता (sic) (for मुदा) Ś D2 12 प्रणेदु (for विनेदु)

G 6 46 50
B 6 67 61
L 6 46 49

स शैलशृङ्गाभिहतश्चुकोप
ननाद कोपाच्च विवृत्य वक्त्रम् ।
व्याविध्य शूलं च तडित्प्रकाशं
चिक्षेप हर्यृक्षपतेर्वधाय ॥ ४५
तत्कुम्भकर्णस्य भुजप्रविद्धं
शूलं शितं काञ्चनदामजुष्टम् ।
क्षिप्रं समुत्पत्य निगृह्य दोर्भ्यां
बभञ्ज वेगेन सुतोऽनिलस्य ॥ ४६
कृतं भारसहस्रस्य शूलं कालायसं महत् ।
बभञ्ज जानुमारोप्य प्रहृष्टः प्लवगर्षभः ॥ ४७
स तत्तदा भग्नमवेक्ष्य शूलं
चुकोप रक्षोधिपतिर्महात्मा ।
उत्पाट्य लङ्कामलयात्स शृङ्गं
जघान सुग्रीवमुपेत्य तेन ॥ ४८
स शैलशृङ्गाभिहतो विसंज्ञः
पपात भूमौ युधि वानरेन्द्रः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं
नेदुः प्रहृष्टा युधि यातुधानाः ॥ ४९

---

45 V3 illeg for 45ᵃ G1 damaged up to व्याविध्य in 45ᶜ (for both cf v l 44) —ᵃ) G1 damaged for शृङ्गाभिहतश्च Ś Ñ2 V1.2 B D1.3.8.12.13 स शा(Ś D3.12 सा)लवृक्षाभिहतश्च, Ñ1 D4 स शालवृक्षेण हतश्च —ᵇ) D5.11 रोषाच्च, G3 कोपेन (for कोपाच्च) Ś V B D2.3.8.12.13 जहास चैवाथ, V1 D4 जहास वेगेन, N2 वचंजहासाथ (for ननाद कोपाच्च) B1 G3 विवृत्यवक्त्र (B1 °नेत्र) (for विवृत्य वक्त्रम्) D1 जगाम चैव परिवृत्य वक्त्र —ᶜ) Ś D1.2.8 विन्याध (for व्याविध्य) G3 M1.2 स (for च) —G1 damaged from ड in प्रकाश up to चिक्षेप in ᵈ Ñ2 प्रभं स (for प्रकाश) —ᵈ) Ñ1 D1.6.8.13 G M1.2.4 हर्यृक्षपतर्, T2 रक्षोधिपतिर् D1 शरीरे (for वधाय)

46 V3 om 46ᵃᵇ —ᵃ) B4 D1 M3 त (for तत्) Ś D2.4.8.12 भुजात्, D1 कर (for भुज) Ś1 D3.12 प्रवृद्ध, N1 B2 प्रसृष्ट, N2 B1.3 प्रसृष्ट, V1 प्रयुक्त, D1 प्रतप्त, D2 M1 प्रमुक्त D4 प्रशूल, D6 प्रविष्ट, D9.11 प्रणुन्न, T2 प्रदिष्ट, G1 [अ]पविद्ध (for प्रविद्ध) —ᵇ) Ś N V1 B *D1-4.8.12.13 -वज्रजुष्ट*, V2 पवविद्ध (*sic*) D7.9-12 दाम यष्टिं, M3 धामजुष्ट (for दामजुष्टम्) D1 शित महाकाचन वज्रगुप्त —ᶜᵈ) D1 समु पाय, G3 समुत्प्लुत्य, M1 समुत्पात्य (for °त्पत्य) —G3 damaged from निगृह्य up to 47ᵇ N2 B2 D4 प्रगृह्य (for नि°) V3 illeg for दोर्भ्यां D12 नगो रुषा (for निगृह्य दोर्भ्यां) Ś1 जगाद, D13 निगृह्य (for बभञ्ज) G3 transp निगृह्य and बभञ्ज Ś1 N V B1.3 D1-4.13.13 वीरस्त(Ś1 राजा त D13 दोर्भ्यां त)र(B1 °र् सह)सा बलेन, B4 वीरः परवीरहन्ता (for वेगेन सुतोऽनिलस्य) Ś2 D8 नभो बभञ्ज तरसा बलेन(Ś2 कपीन्द्र) (for ᵈ)

47 G1 damaged for 47ᵃᵇ (cf v l 46) —ᵃ) B1 D4.7 T2.3 G1.3 सहस्रेण (for -सहस्रस्य) —ᵇ) D1 सर्वं (for शूलं) N B कार्ष्णायस (for कालायस) Ś N2 V B D1.2.4.12.13 दृढं N1 गुरुं (for महत्) D4 कार्ष्णायसमगाल, D13 शूल कालायसप्रभ —ᶜ) Ś B1 D5.13 M3 जानुन्यारोप्य D5.6 T1.3 जान्वग्र°, T2 जान्व ग्रस्य (for जानुमारोप्य) —ᵈ) Ś Ñ1 B2.4 D1.4.7-10 सम(D7.9.11 तदा)हृष्ट प्लवगम —After 47 D6.7-11 S ins

1189* शूलं भग्नं हनुमता दृष्ट्वा वानरवाहिनी ।
हृष्टा ननाद बहुधा सर्वतश्चापि दुद्रुवे ।
बभूवाथ परित्रस्तो राक्षसो विमुखोऽभवत् ।
सिंहनादं च ते चक्रुः प्रहृष्टा वनगोचराः ।
मारुतिं पूजयांचक्रुर्दृष्ट्वा शूलं तथागतम् ।   [5]

[(l 1) G3 सा हरि (for वानर) —(l 2) G3 बहुधा (for बहुधा) D5 T1 M1.2 महारवं T2 [अ]भिदुद्रुवे G2 [अ]पि प्लुप्रुवे (for [अ]पि दुद्रुवे) —D6.7 S om K(ed) reads within brackets l 3 —(l 4) G3 damaged from द् in -नादं up to प्र in प्रहृष्टा G1 transp ते and चक्रु D11 प्रहृष्ट (for प्रहृष्टा) —(l 5) D7.9 G1 पूजयामासुर् (for पूजयांचक्रुर्) D6.7 T1.2 M1.2 दिवाकृत (for तथागतम्)

48 ᵃ) N2 B1.2.4 D2.3 G2 स त तद्वा(B1 °गा), V2 भूत तथा, D6.9.11 T1 G3 M1.2 स ततथा, D4 कस्तदा (for स तत्तदा) B3 transp भग्नम् and शूल V1.2 तत्र प्र(V3 स तत्र)भग्न समवेक्ष्य शूल —ᵇ) D1 दैत्याधिपतिर् (for रक्षोधि°) Ñ1 दुरात्मा —ᶜ) T2.3 शैलात् (for लङ्का) Ś N V B D1.4.8.12.13 उत्पाट्य(D8 °ख्य) शृङ्गं सहसा महत्त्व, D7 M3 उत्पाट्य शैलं तरसा सशृङ्गं ※ Cr त्रिकूट शिखरमध्यस्थलङ्काद्वारे स्थितत्वा युध्यत कुम्भकर्णस्य, उत्पाट्य लङ्कामलयात् स शृङ्गमिति देशान्तरस्थितमलयशृङ्गोत्पाटनं कथमुपपद्यत इति चेत्तदनुगुणातिप्रमाणशरीरत्वान्न दोष । ※ so also Cg which adds लङ्कामलयशब्देन त्रिकूटं बोध्यते ।, Ck लङ्कासमीपवर्ती मलयो लङ्कामलय । ; so also Ct ※ —ᵈ) G(ed) उत्पत्य (unmetric) (for उपेत्य) Ś N1 D1.2.4.8.12 मभिमर्म(D1 °त्र)दैत्यन्, B1 अतिप्रहृष्ट । B4 मतिप्रमर्दन, D2 L(ed) अभि(L(ed) °ति)प्रमर्दं, D13 अरिप्रमर्दन (for उपेत्य तेन)

49 ᵃ) N1 D4 महात्मा (for विसंज्ञः) —ᵇ) G3 स च (for युधि) —B4 om (hapl ?) 49ᶜ–50ᵇ —ᶜ) Ñ1

तमभ्युपेत्याद्भुतघोरवीर्यं
स कुम्भकर्णो युधि वानरेन्द्रम् ।
जहार सुग्रीवमभिप्रगृह्य
यथानिलो मेघमतिप्रचण्डः ॥ ५०

स तं महामेघनिकाशरूप-
मुत्पाट्य गच्छन्युधि कुम्भकर्णः ।
रराज मेरुप्रतिमानरूपो
मेरुर्यथात्युच्छ्रितघोरशृङ्गः ॥ ५१

ततः समुत्पाट्य जगाम वीरः
संस्तूयमानो युधि राक्षसेन्द्रैः ।
शृण्वन्निनादं त्रिदशालयानां
प्लवंगराजग्रहविस्मितानाम् ॥ ५२

ततस्तमादाय तदा स मेने
हरीन्द्रमिन्द्रोपममिन्द्रवीर्यः ।
अस्मिन्हृते सर्वमिदं हृतं स्या-
त्सराघवं सैन्यमितीन्द्रशत्रुः ॥ ५३

विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वानराणां ततस्ततः ।
कुम्भकर्णेन सुग्रीवं गृहीतं चापि वानरम् ॥ ५४

हनुमांश्चिन्तयामास मतिमान्मारुतात्मजः ।
एवं गृहीते सुग्रीवे किं कर्तव्यं मया भवेत् ॥ ५५

यद्वै न्याय्यं मया कर्तुं तत्करिष्यामि सर्वथा ।
भूत्वा पर्वतसंकाशो नाशयिष्यामि राक्षसम् ॥ ५६

G 6 46 60
B 6 67 74
L 6 46 65

निरीक्ष्य: N₂ V₃ B₂ ₃ D₁ ₉ ₁₁ G₃ सं वीक्ष्य (for उ प्रेक्ष्य) V₁ निमज्ज (for वि°) —ᵈ) T₁ भुवि, M₃ स्वय (for युधि)

50 B₁ D₃ om 50ᵃᵇ (for B₁ cf v l 49) —ᵃ) D₅ ₇ ₉–₁₁ T₃ ₃ G₁ ₃ M₁ ₂ ₆ समभ्युपेत्य (for त°) Ñ₂ रूप, V₁ विक्रम, B₁ ₂ M₁ ₃ वीर्य, D₂ G₃ कर्मा (for °वीर्यं) Ś B₁ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ [अ]थ सुवी(D₁₃ °धी)रकर्मा (D₁ °वीर्य) Ñ₁ [अ]द्भुतवीर्यकर्मा D₄ तमभ्युत्पपाताद्भु **कर्म —ᶜ) G₁ जग्राह (for जहार) S₂ D₆ अभिप्रगृह्य, D₆ G₁ M₁ ₂ अभिप्रसह्य, D₁₃ अभिप्रवीक्ष्य (for अभिप्रगृह्य) —ᵈ) V₁ ₃ B₁ D₅ ₇ ₉ ₁₁ इव प्रगृह्य (for अतिप्र°)

51 G (ed) om 51 —ᵃ) M₆ महाघोर (for °मेघ) V₁ निकाशकायम् B₁ निकाशवक्त्रम् (for °रूपम्) —ᵇ) D₁ M₁ ₂ उद्धृत्य (for उत्पाट्य) —ᶜ) S Ñ V₁ ₂ B₁ ₃ ₄ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ मेघ (for मेरु) —ᵈ) S₁ N₂ V B₁ ₃ D₅ ₆ ₁₀ ₁₁ G₁ M₆ व्युच्छ्रित, N₁ ह्युद्गत, B₂ व्युत्थित, D₁ ₂ ₉ T₃ M₁–₃ C₆ [अ]भ्युच्छ्रित, D₂ [अ]भ्युद्गत, D₄ [अ]भ्युद्यत D₁₃ T₂ [अ]भ्युच्छ्रित (for [अ]त्युच्छ्रित) Ś D₆ ₁₈ शाह, Ñ₁ D₄ दीप्त, V₁ ₂ B₂ ₄ चारु G₃ रौद्र (for घोर) ॐ Cg श्लोकासादृश्याय प्रथम मेरूपादानम्। द्वितीय तु सुग्रीवधारणकारिकासादृश्याय ॐ

52 ᵃ) Ś N₁ V₁ B₁ D₁–₄ ₈ ₁₂ ₁₃ स त (for तत) B₃ ₄ M₃ Cg समुत्पाट्य D₇ समादाय D₁₀ ₁₁ M₁ ₂ Ct तमा-दाय (for समुत्पाट्य) S D₃ ₁₃ G₁ वीर (for वीरः) —ᵇ) D₆ संभूयमानो (for संस्तूय°) N V₁ ₃ B D₁–₈ ₁₀ राक्षसौघैः, D₄ राक्षमा-ध्यैः (sic) D₂ ₃ G₃ यातुधानैः, D₉–₁₁ T₃ M₁ ₂ ₄ राक्षसेन्द्र (for राक्षसेन्द्रैः) —ᶜ) V₃ illeg up to त्रिद D₃ निनादान् Ś Ñ V₁ B₁ ₃ D₉–₁₁ T C₁ ₂ त्रिदिवालयानां M₁ ₂ दिवि चालयानां Cr m g as in text (for त्रिदशालयानां)

53 ᵃ) Ś D₁ G₂ समादाय B₂ समापतत्त (for तदा स मेने) —ᵇ) Ś₁ वीर्यं, G₂ वैरि (for वीर) S₃ V₁ B₁ ₄ D₁–₃ ₈ ₁₂ ₁₃ इन्द्रोपमतुल्यवीर्यं (V₃ B₁ ₄ °य) —ᶜ) Ś Ñ V₁ ₂ B D₁ ₈ ₉–₁₃ T₁ M₁ ₂ अस्मिन्हृते, V₃ M₃ तस्मिन्हृ (V₃ °न्हृ)ते Ś Ñ₁ V₁ B₄ D₁–₃ ₈ ₁₈ विनाशित, Ñ₂ V₂ ₃ B₂ ₃ D₁₃ विनष्ट, B₁ विपन्न, D₃ ₇ ₉–₁₁ T₁ हृत स्यात् (for हृतं स्यात्) D₄ अस्मिन्हृते वीर्यमुपैति शत्रु —ᵈ) Ś D₆ ₁₃ इहैव चोग्र, D₁ अतीतशत्रु, D₄ अतीव शत्रो (sic) (for इतीन्द्रशत्रु)

54 ᵃ) B₁ विद्रुतो (for विद्रुतां) —ᵇ) Ñ₁ V₂ D₃ ₇ ₉–₁₁ इतस्ततः G₁ तरस्विना (for ततस्ततः) —V₃ illeg for ᵈ —ᵈ) T₁ सुग्रीव (sic) (for गृहीतं) Ñ₁ V₂ ₃ B₂ ₄ D₄ ₇ G₂ गृहीतं च (B₂ प्रगृहीतं) हरीश्वर (Ñ₁ वानरे-श्वर, D₄ वानर रणे)

55 ᵇ) N₂ V₁ ₂ B D₁ ₃ ₁₃ पवनात्मज (for मारुता-त्मज) —ᵈ) Ś B₁ ₄ D₂ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ कार्यं वै, D₁ कार्यं हि (for कर्तव्यं) D₄ तदा (for मया) B₂ [इ]व च (for भवेत्) Ñ₁ (m also as in text) किं कार्यं वै भविष्यति G₁ किं करिष्यामि चाद्य वै

56 ᵃ) Ś N₂ B₁ ₄ D₁–₃ ₈ ₁₂ ₁₃ यत्तु V₃ V D₆ ₁₀ यद्धि B₂ युद्धे (for यद्वै) Ś₁ D₁₃ G₁ M₁ ₂ न्याय्य D₆ T₁ कार्यं, D₁₃ त्याज्य (for न्याय्यं) D₃ तथा कर्तुं (for मया कर्तुं) —ᵇ) D₉ ₁₁ [अ]नशय T₂ ₃ यथेप्सा (for सर्वथा) —ᶜ) Ś Ñ V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ महापर्वतसंकाश —ᵈ) M₂ राक्षसान् —After 56 Ñ V B₂ ₄ D₂ ₁₈ ins

1190* मोचयिष्यामि सुग्रीवं न हतो द्यवकर्णकम् ।

[N₂ B₂ हत्वा न (by transp) V₃ हत्वैव (for न हतो) D₂ हत्वा *** (for the post half)]

G 6. 46. 61
B 6. 67. 75
L 6. 46. 61

मया हते संप्रति कुम्भकर्णे
महाबले मुष्टिविशीर्णदेहे ।
विमोचिते वानरपार्थिवे च
भवन्तु हृष्टाः प्लवगाः समग्राः ॥ ५७

अथ वा स्वयमप्येष मोक्षं प्राप्स्यति पार्थिवः ।
गृहीतोऽयं यदि भवेत्त्रिदशैः सासुरोरगैः ॥ ५८

मन्ये न तावदात्मानं बुध्यते वानराधिपः ।
शैलप्रहाराभिहतः कुम्भकर्णेन संयुगे ॥ ५९

अयं मुहूर्तात्सुग्रीवो लब्धसंज्ञो महाहवे ।
आत्मनो वानराणां च यत्पथ्यं तत्करिष्यति ॥ ६०

मया तु मोक्षितस्यास्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
अप्रीतिश्च भवेत्कष्टा कीर्तिनाशश्च शाश्वतः ॥ ६१

तस्मान्मुहूर्तं काङ्क्षिष्ये विक्रमं पार्थिवस्य नः ।
भिन्नं च वानरानीकं तावदाश्वासयाम्यहम् ॥ ६२

इत्येवं चिन्तयित्वा तु हनूमान्मारुतात्मजः ।
भूयः संस्तम्भयामास वानराणां महाचमूम् ॥ ६३

स कुम्भकर्णोऽथ विवेश लङ्कां
स्फुरन्तमादाय महाहरिं तम् ।
विमानचर्यागृहगोपुरस्थैः
पुष्पाग्र्यवर्षैरवकीर्यमाणः ॥ ६४

57 a) D4 missing from हते up to विशी in b. Ś Ñ V B1.2.4 D1.3.5.12.13 संप्रति (for संप्रति) — b) Ś Ñ1 B2.4 D1.3.5.12.13 विपुलश्रम, Ñ2 V1.2 B2.3 D4 T1 G3 M3 विकीर्ण° (for विशीर्णदेहे) — c) Ś Ñ2 V B D1.3.5.12.13 विमोक्षिते (for विमोचिते) B3 भूमिपाथवे (for पार्थिवे च) — d) T3 G3 भवति B1 तुष्टा (for हृष्टाः) D4 प्लवगा (unmetric) Ñ2 V B2.3 D4 T1 M3 समस्ता, D2 समेता, D13 om. (for समग्राः)

58 a) D13 अन्यथा (for अथ वा) Ś Ñ V1.2 B2.4 D1-4.5.12.13 G1 स्वय(Ñ1 शीघ्र)मेवैष, B3 [अ]पि स्वयं मोक्षं, M1.2 स्वयमेवेह (for °मप्येष) — b) B2.4 D4-11 वानर (for पार्थिव) B1 D2 आत्मानं मोक्षयिष्यति, B3 प्राप्स्यत्येव परं हरि — c) Ś Ñ V B D1-4.5.12.13 यद्यपि (for ऽयं यदि) — d) Ś Ñ V1.2 B2.4 D1.5.12.13 समहोरगैः, B3 D2 वानराधिप, M1.2 सासुरासुरैः (sic), M3 सागरोरगैः Cm g k t as in text (for सासुरोरगैः)

59 a) D4 [ए]तावता (for तावद्) — b) Ñ1 G1 वानरेश्वर, D12 वानरास्मान, M3 वानरर्षभ — d) M3 वानर (for संयुगे)

60 a) Ñ2 V B2.3 अस्मिन्, D1.3.12 स्वय (for अयं) B2.3 मुहूर्ते — b) Ñ2 V B2.3 महाबल, B1 भविष्यति, D4 यथा भवत् (for महाहवे) — c) D3 तु (for च) B4 G3 वानरेन्द्राणां (for वानराणां च)

61 a) Ś Ñ1 B1 D1-4.5.12.13 वि(D4 च) मोक्षितस्य, B4 D13 [अ]वि(D11 [अ]वि) मोक्षितस्य, T3 तु मोचितस्य — b) G1 ह्यपराधो (for सुग्रीवस्य) — c) Ś1 D1.12 अकीर्तिश्च, D2 अप्रतीतिर् (for अप्रीतिश्च) D1 [अ]भवत् (for भवेत्) D4 काष्ठा (for कष्टा) — d) Ñ2 V नाशनः, D4 तस्वत (for शाश्वत)

62 a) Ś D4.12 वीक्षिष्ये (for काङ्क्षिष्ये) D2 G3 Ct.p तस्मात्क्षणं प्रतीक्षिष्ये — b) G1 विक्रमे, Ct as in text (for विक्रमं) V3 D10.11 मोक्षितस्य (for पार्थिवस्य) Ś Ñ1 B2 D3.5.10-13 T1 M3 Ct तु, Ñ2 V B2.4 D4 M1 च, B1 D1-4.13 हि, T3 स (for नः) — c) B2.4 हि (for च) D4 विद्रुत (for भिन्नं च) — d) Ś Ñ V B2.4 D1.3.5.13 यावद् (for तावद्)

63 a) Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D1.3.12.13 स, V3 D4-12 [अ]प, D2 G3 च (for तु) B1 चिन्तयामास, T1 चिन ** तु (damaged) — b) D13 मतिमान् (for हनूमान्) B2 पवनात्मज — c) D4 आश्वासयामास च (subm.) — d) D1.4 महायशम्, M1.2 महाबल — After 63 Ñ V B2.4 D1.13 ins.:

1191* कुम्भकर्णेन तु समाश्वास्य सुगम्य च ततस्तत ।
वृक्षाद्रिहस्ता हरयस्तस्थुरालिखिता इव ।

[D3 om. l. 1 —(l. 1) V च (for तु) —(l. 2) G (ed.) तस्थु संग्रामसूर्धनि (for the post. half)]

64 a) Ñ1 B2 तु (for ऽथ) M1 om. M3 वीथि (for लङ्कां) — b) Ś D4.11 महाहरिं, Ñ1 V B D1.3.13 T2 महाहरीन, Ñ2 illeg. D2 T1.2 M3 महाकपिं तं, M3 वदा हरिं तं (for महाहरिं तम्) — c) Ś D4.12 विमानवर्षे B1 D4 पुर(D4 गृह)गोपुरस्थ (for गृहगोपुरस्थैः) — d) Ś Ñ1 V1.2 B3.4 D1.3.5.13 माल्याग्र (B2.4 °ग्र्य), Ñ2 B1 D2 माल्यौघ (Ñ2 B2 °घ), V3 माल्यादि, D4.11 पुष्पाग्र, D12 माल्याग्र्य, M1.2 सुपुष्प; Cm g t as in text (for पुष्पाग्र्य) G1 स राजपुष्पैर् (for पुष्पाग्र्यवर्षैर्) Ś D2.3.5 M1.2 अभिकीर्यमाण, D1-11 अभिपूज्यमान (for अवकीर्यमाणः) — After 64 D1.3-12 S ins.:

1192* लाजगन्धोदवर्षैस्तु सिच्यमानः शनैः शनैः ।
राजवीथ्यास्तु शीघ्रास्त्वसक्ता प्राप महाबल ।

[(l. 1) G2 पुष्प, M1 काल (metri) (for लाज) T1 गन्धोदवरस्य, T2 गन्धादिवर्षैस्तु D4-11 सेव्यमान, T3 सिच्यमान —(l. 2) D4 T1 M3 -मार्गस्य T2 G1 M1.2 -वीथ्याश्च, G1 वीथ्यां तु (for -वीथ्यास्तु) M1.2 परतप (for महाबल) —

ततः स संज्ञामुपलभ्य कृच्छ्राद्
बलीयसस्तस्य भुजान्तरस्थः ।
अवेक्षमाणः पुरराजमार्गं
विचिन्तयामास मुहुर्महात्मा ॥ ६५

एवं गृहीतेन कथं नु नाम
शक्यं मया संप्रति कर्तुमद्य ।
तथा करिष्यामि यथा हरीणां
भविष्यतीष्टं च हितं च कार्यम् ॥ ६६

ततः कराग्रैः सहसा समेत्य
राजा हरीणाममरेन्द्रशत्रोः ।
नखैश्च कर्णौ दशनैश्च नासां
ददंश पार्श्वेषु च कुम्भकर्णम् ॥ ६७

स कुम्भकर्णो हृतकर्णनासो
विदारितस्तेन विमर्दितश्च ।
रोषाभिभूतः क्षतजार्द्रगात्रः
सुग्रीवमाविध्य पिपेष भूमौ ॥ ६८

स भूतले भीमबलाभिपिष्टः
सुरारिभिस्तैरभिहन्यमानः ।
जगाम खं वेगवदभ्युपेत्य
पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ६९

G 6. 46. 74
B 6. 67. 88
L 6. 46. 73

D5 T1 M3 सज्ञामव म(T1 damaged for पम)हावल , D7 G2 सज्ञां लेभे हरीश्वर (for the post half)]

while D14 ins after 64

1193* गृहीतमालोक्य महाहरीशं
श्रीकुम्भकर्णेन महाबलेन ।
निशाचरा हृष्टमना बभूवु-
र्निशाचराय न्यवेदयस्तत् (unmetric) ।
सहर्षवेगानुगतान्तरा मा
स रावणो राक्षसपुंगवानाम् । [5]
ततस्तु भेरीपटहप्रणादै-
र्मेघो मवै राक्षससिंहनादैः ।
लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि सुग्रीवग्रहणम् ।

65 a) D1 13 G1 तु (for स) Ś1 N V B3 4 D1 4 8 11 12 M1 3 प्राप्तलभ्य B1 अभिलभ्य (for उप°) B2 ततस्तु कृच्छ्रात्प्रतिपद्य संज्ञां — c) D8 रावणमार्गं — d) N1 B3 स चिंतयामास D1 पुनः कपीन्द्र D1 M2 (after corr as in text) मुहूर्तमात्मा (for मुहुर्महात्मा)

66 a) V2 B1 D1 4 T2 G2 M5 गृहीत तु T3 गृहीते नु (for गृहीतेन) B1 च B3 4 D12 तु D2 नु (sic) (for नु) ❁ Cv m g t संप्रति कर्तुं सम्यक् प्रतिक्रि[य]म् Cv g add अन्यथा भवति पुनरुक्त(Cg °क्ति) स्यात् । so also Cr ❁ — d) B4 D7 भवतामीष्ट D6 T3 स्व च T3 स्वस्य (for [इ]ष्ट च) G1 कुर्यां (for कार्यम्) Ś N V B D1 4 8 12 16 मम चैव(N1 B1 D4 चापि) पथ्य

67 a) Ś N V B D1 4 6 8 12 13 सहसोपगम्य D7 G3 सहसाभिव(G2 °ह)त्य — b) B3 D4 समरेन्द्र D18 सगुरेन्द्र , G1 असरश (for अमरेन्द्र) D7 T1 G M3 शत्रु (for शत्रो) — c) Ś N V B D1 4 8 12 13 चकर्त D10 11 M3 Cm g k t चखर्द G3 करैश्च M1 2 विच्छेद (for नखैश्च) B4 तु (for च) M5 नासिकां (for नासां) — d) Ś N V B D1 4 8 12 13 ददार (for ददंश) N1 M5 पार्श्वे च D5 T3 G2 3 पार्श्वेऽपि, M1 2 Ck पार्श्वेन, Cr g t as in text (for पार्श्वेषु) N1 G3 M1 2 6 हि, Ck as in text (for च) D9 10 11 T2 3 ददंश पादैर्विददार पार्श्वौ(D8 9 °श्व , T2 3 °श्वांद) ❁ Cm ददंश पार्श्वेषु च कुम्भकर्णमिति पाठे पार्श्वेषु कपोलयोरस्थ्नोरुदरपार्श्वयोश्च पादाभ्यां विददारेति शेषः ❁

68 a) D6 हत (for हृत) D4 कर्णनासिको, D3 कर्णनाशो G2 नासकर्णा (by transp) (for कर्णनासो) — b) D6 G1 समर्दितश्च D10 11 रदैर्नखैश्च G1 भयार्दितश्च G2 नखै शिताग्रै , M6 च दार्दितश्च (sic) (for विमर्दितश्च) Ś V B D1 4 8 12 13 भृशं नद्(B1 चम)न्व(D4 स चेद्र) दनयान्वि(V B D3 4 13 °र्दि)तश्च N भृशं तु सद्(N1 स चे [sic])दनयार्दितश्च, D7 विदारितस्तैर्दशनैर्नखैश्च — c) D6 reads from क्ष in [क्ष]तजार्द्र up to d in marg V3 D6 T1 G3 नेत्र (for गात्र) Ś1 क्षतजातगात्र , N2 B4 क्षतजाभिषिक्त(B4 °वसि)क्त B1 D4 रुधिरोक्षितश्च M3 रुधिरार्द्रगात्र — d) D1 om from आविध्य up to रभिह in 69b

69 D om up to रभिह in 69b (cf v l 68) — a) Ś L1 D3 8 12 2 भूरिबलेन पिष्ट N1 B2 D4 7 G3 भीमबलेन पिष्ट N2 V B4 भीमबलो निपिष्ट B3 G (ed) न्यस्त(G [ed]°स्त [unmetric])कपिवीर D5 T1 (before corr pr as in text) G1 M3 5 भीमबलाभिपिष्ट — b) D1 4 सुरारिसैन्यैः , D5 G2 3 M1 5 सुरारिहस्तैर् (G2 om from स्वर् up to गोविन्दाग्र in l 1 of 1195*) T2 अभिहन्यमान T3 अपि हन्यमान — c) N2 वानरवाहभ्युपेत्य B2 वेगमुपेत्य पृथ्वीं D1 दनवद् भ्युपेत्य D7 om कटुस्तन्यबेन, D5 G1 चे(G2 *) * कृत्भ्यु पेत्य N1 जगाम वेगाद्विपदम्युपेत्य — d) D3 T2 3 शीघ्रं (for पुनश्च) Ś B1 D1 4 8 12 13 रामं सहसा जगाम — After 69 N2 B3 4 D2 ins

G 6 45 75
B 6 67 89
L 6 43 74

कर्णनासाविहीनस्तु कुम्भकर्णो महाबलः ।
रराज शोणितोत्सिक्तो गिरिः प्रस्रवणैरिव ॥ ७०
ततः स पुर्याः सहसा महात्मा
निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
बभक्ष रक्षो युधि कुम्भकर्णः
प्रजा युगान्ताग्निरिव प्रदीप्तः ॥ ७१
बुभुक्षितः शोणितमांसगृध्नुः
प्रविश्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
चखाद रक्षांसि हरीन्पिशाचा-
नृक्षांश्च मोहाद्युधि कुम्भकर्णः ॥ ७२
एकं द्वौ त्रीन्बहून्क्रुद्धो वानरान्सह राक्षसैः ।
समादायैकहस्तेन प्रचिक्षेप त्वरन्मुखे ॥ ७३

1194* समागतं तार्क्ष्यमिवापतन्तं
समीक्ष्य दृष्टो भुवि वानरेन्द्रम् ।
स चापि वेगेन महानुभाव
समेत्य रामेण सुसंहितोऽभूत् ।

[(l 1) D1 सह (for सम्) —Ñ1 illeg from तार्क्ष्य up to l 2 —(l 2) D1 निरीक्ष्य दृष्टो (for समीक्ष्य दृष्टो) B1 दृष्ट्वा भुवि वानरेंद्रा —(l 4) B2,3 सुसंपृक्तो (unmetric), D2 सुश्लिष्टो (for सुसंहितो)]

70 G1 om up to शोणिताक्षो in l 1 of 1195* (cf v l 69) —a) Ś1 moth eaten for कर्ण Ñ1 V2,3 B च (for तु) —c) Ś Ñ V1,2 B D1-3,8,11,12,13 शोणितो-क्षोकैर्, D4 शोणितोत्क्षालैर्, D5 T1 M3 शोणितैः सिक्तो, D7 G1 शोणितोद्गारी (for °तोत्सिक्तो) —d) B1 प्रस्रवणा इव —After 70 D6-7,9,11 S ins

1195* शोणिताक्षो महाकायो राक्षसो भीमदर्शनः ।
युद्धायाभिमुखो भूयो मनश्चक्रे महाबलः ।
अमर्षात्शोणितोद्गारी शुशुभे रावणानुजः ।
नीलाञ्जनचयप्रख्यः ससंध्य इव तोयदः ।
गते च तस्मिन्सुरराजशत्रु [5]
क्रोधात्प्रदुद्राव रणाय भूयः ।
अनायुधोऽस्मीति विचिन्त्य रौद्रो
घोरं तदा मुद्गरमाससाद ।

[(l 1) D5 T1 M3 विक्रम (for °दर्शन) —D6 om while D9-11 read l 2 after l 4 —(l 2) M1,2 मुख (for मुखो) D6,9,11 G2,3 भीमो (for भूयो) D6,9,11 T2,3 G1,2 M3 निशाचर (for महाबल) —D7 om l 3 M1,2 transp l 3 and 4 —(l 4) D7 G3 गिरि (for चय) D5 T1 सन्ध्याभ्रैर् (for ससंध्य) —D6,9 T G3 om l 5-8 —(l 5) M1 तु (for च)]

71 a) Ś Ñ1 B1 D1,4,11,12,13 पुनः (for ततः) D4 च (for स) D5 पूर्या (sic) D13 पुर्या (for पुर्याः) V3 ** रमा B1 नगाम D5 T1 M3 महौजा (for महात्मा) —b) Ś1 नि ** (moth eaten) V3 D1,3,13 नि क्रम्य B2 निगम्य D4 विक्रम्य M3 निक्रम्य (sic) (for निष्क्रम्य) —After 71ab, D7 T2,3 G2 L (ed within brackets) ins

1196* तत्रैव रूपेण बभञ्ज दृष्ट
महास्रुवाया च पदेन सद्य ।

[(l 1) D2 रोषेण (for रूपेण) G1 सर्वान् (for दृष्ट) —(l 2) T2,3 जघान (for महास्रु) G2 महास्रुवर्षं T2,3 चैव (for सद्य)].

—while D12 ins after 71ab

1197* कुम्भकर्णं महाभीमो निर्ययौ युद्धदुर्मदः ।
ततः पौलस्त्यसचिवा विज्ञाय राक्षसर्षभम् ।
विषण्णवदनास्ते तु रावणायाचचक्षिरे ।
चकार दृष्टनैनाशा सुग्रीवो वानरो गतः ।
वानरांश्च नुकामस्तु कुम्भकर्णः पुनर्ययौ । [5]
रावणस्तु परामर्षात्क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।
प्रेषयामास रक्षांसि कुम्भकर्णाय धीमते ।
कुम्भकर्णो महासैन्यो दुद्राव कपिकुञ्जरम् ।

—c) D6 T2,3 ददाह D2 G1 बभञ्ज (for बभक्ष) Ś Ñ V B D1-4,8,11,12,13 समभक्षयत्सो (Ś D8,12 समभक्षयन्सो) ऽग्नि (B4 °नि) दृश (Ñ1 °विस्त) नेव —d) B1 युगान्त, D4 युगान्तो (for युगान्त) D9-11 प्रवृद्ध (for प्रदीप्त)

72 a) Ś B1 D1-3,8,12 G1 गर्धी B2 D3,11,12 गृध्र, D4 गृध्न, Cg as in text (for गृध्नु) —b) Ś B1 D1,2,4,8,12,13 वरूथ (for उग्रम्) —c) Ś V2 D1,2,4,8,11,12,13 रक्षःस, B1 रक्षांस (sic) (for रक्षांसि) Ñ1 V1,2 B2-4 चरक्ष D4 कपीशान् (for पिशाचान्) —d) Ś D1,12 रक्षश्च, B1 D5 M3 रक्षांसि B2 सर्वेव D4 M1,2 रक्षांश्च (sic), T2,3 ** श्च (for ऋक्षांश्च) Ñ1 मोघात्, V2,3 B4 सर्वान्, D6 योधात् (for मोहात्) —After 72, Ñ1 ins only l 2 of 1200* while D6,9,11 S ins

1198* यथैव मृत्युर्हरते युगान्ते
स भक्षयामास हरींश्च मुख्यान् ।

[(l 1) G2 क्षपते (for हरते) —(l 2) D7,11 G1 समभक्षयाम D7 तथा हरीशान्, G2 तथा हरीं स (for हरींश्च मुख्यान्)]

73 a) D1,4,13 एव (for एकं) V3 षट् B2 D1,6,13 द्वि (for द्वौ) Ś Ñ V B1,3,4 D2,3,4,8,12 बहूंश्चापि B2 बहूंस्तोऽपि, D2 चतुः पञ्च D11 बहूनेव, G1 बभ बहून् (for बहून्क्रुद्धो) —b) Ś Ñ V B D1-4,8,11,12 G1 राक्षसैः सह (by transp) —Ñ1 D4 repeat 73ab after l 2 of 1200* —d) Ñ1 V B1,4 D4 (first time) मुखे तदा, D2 G1 मुखे त्वरन् (by transp) (for त्वरन्मुखे) Ś Ñ1

संप्रस्रवंस्तदा मेदः शोणितं च महाबलः ।
वध्यमानो नगेन्द्राग्रैर्भक्षयामास वानरान् ।
ते भक्ष्यमाणा हरयो रामं जग्मुस्तदा गतिम् ॥ ७४
तस्मिन्काले सुमित्रायाः पुत्रः परबलार्दनः ।
चकार लक्ष्मणः क्रुद्धो युद्धं परपुरंजयः ॥ ७५
स कुम्भकर्णस्य शरान्शरीरे सप्त वीर्यवान् ।
निचखानाददे चान्यान्विससर्ज च लक्ष्मणः ॥ ७६
अतिक्रम्य च सौमित्रिं कुम्भकर्णो महाबलः ।
राममेवाभिदुद्राव दारयन्निव मेदिनीम् ॥ ७७

G 6 46 91
B 6 67 115
L 6 46 100

(both times) B1 D1-4(D1 second time) 8 12 13 सुखे प्र(D12 नि)क्षिपति स स

74 D5 om 74^{ab} —^{a}) D6 T1 स प्रस्रवंस्तदा, D9 10 11 T2 G3 Ct सप्रस्रवस्तदा, M1 2 प्रस्रवंश्च तदा ॐ Cm g सप्रस्रवन् ओक्षत्(Cg स्रावु)स्यामुद्गमन् । Ct सप्रस्रवत् । सदभाव आर्षं ॐ —For 74^{ab}, Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

1199* सुस्राव वसामेदोरुधिरैरस्य स राक्षस ।
[Ñ V2 3 B2 4 D12 सुस्राव(B6 °व्)त]

—^{c}) V1 2 नगेंद्राग्रो, D5 गिरिंद्राग्रान्, D7 नगैर्द्रुमैर् (for नगेन्द्राग्रैर्) Ś D8 12 महावने गिरिंद्राग्रान्, N V2 B2 4 D1 वर्धमानो नगेंद्राग्रो, B1 D1 3 13 वर्ध(D12 °न)मानो गिरिंद्राग्रो, G2 बाध्यमानो नगेंद्रैर् —^{d}) B1 D1-3 13 वीर्यवान्, M3 तान्नहुन् (for वानरान्) —Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd} before 92 B2 reads 74^{ef} twice Ñ2 (second time) illeg for 74^{e} —^{e}) Ś D8 12 दृश्यमाना, Ñ1(both times) B1-3(both times) 4 D1-6 13 T2 वध्यमाना, G (ed) उपमाना (for भक्ष्यमाणा) —^{f}) N1 (both times) 2 (second time) D6 महाबलं, D6 T1 तथा यांति (for तदा गतिम्) D3 राम शरणमभ्ययु —After 74 Ś N V B (B2 after the second occurrence of 74^{ef}) D1-4 (D1 preceded by App I [No 36] and 93 [first time]) 8 12 13 read 90^{c}–98, while D6 8-11 S ins after 74 Ñ1 D6 ins only 1 2 (followed by 73^{cd} [r]) after 74^{cd}, N2 ins only 1 2 after 72

1200* कुम्भकर्णो भृश क्रुद्ध कपी-खादन्प्रधावति ।
शतानि सप्त चाष्टौ च विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
संपरिष्वज्य बाहुभ्या खादन्विपरिधावति ।

[G1 om] 1 —(l 1) M1 2 कुम्भ** वृ(damaged) G2 दृष्ट्वा (for भृश) G2 damaged for क्रुद्ध G1 भृश (for कपीन्) ॐ Cg प्रधावति धावति ।। दृष्टाश्लोकस्यैवमेष ॐ —G1 om (hapl) l 2 3 —(l 2) N विंशति त्रिंशत तथा (for the post half) D6 शतानि सप्तसप्तौ विंशति विंशति तथा —(l 3) D7 मध्यवत् (for खादन्वि) D6 T2 3 G1 पश्चधावति]

—Thereafter D7 10 11 G2 cont while B1 ins (in marg) after 74^{ef} (first time)

1201* मेदोवसाशोणितदिग्धगात्र
कर्णावसक्तप्रथिताद्रमाल ।
ववर्ष शूलानि सुतीक्ष्णदंष्ट्र
कालो युगान्तस्थ इव प्रवृद्ध ।

[(l 1) B1 गाध (for -गात्र) —(l 4) cf v l 71^{d} G1 युगांतेरिति (for युगान्तस्थ इव) —For l 3-4, B1 subst ,

1201(A)* ववाल शूलाग्निदिग्धदष्ट
युगान्तकालाग्निरिवोद्वृत्तनेत्र ।]

—Thereafter B1 ins (in marg) an addl colophon with Sarga name कुम्भकर्णपराक्रमेन

—After 1200* T2 3 read 90^{c}–91 for the first time repeating them (T2 only 90^{cd}) in their proper place

—After 74, D5 reads 90^{cd} for the first time repeating it in its proper place

75 ^{a}) D7 तत्काले च (for तस्मिन्काले) —^{b}) D6 सुत (for पुत्र) D6 o m पर Ñ2 D6 बकादित (for °र्दन) —^{c}) Ś B1 D1-3 8 12 13 प्राद्रुर् (for क्रुद्धो) G2 सुमहद्युद्ध (for लक्ष्मण क्रुद्धो) Ñ V B2 4 D6 प्राद्रुम(D1 गृहीत्वा च) महाघोरम् —^{d}) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 अक्षम (B1 °क्ष)इच्छिद्रा(D6 °भूद्रा) वद्र , Ñ V B1 4 D6 स(V V1 द्र)सन्नविशारद , D7 G1 युद्ध(D7 युद्ध बद्ध [hypm])गोवांसुनिरवात्

76 ^{a}) V3 B1 कुम्भकर्णस स (by transp) G1 कुम्भकर्णस्य D13 कुम्भकर्णशरानाशु, M1 लक्ष्मण कुम्भकर्णस्य —^{b}) N1 चिक्षेप N2 चिच्छद (for शरीरे) G1 तस्य (for सप्त) M3 सायकान् (for वीर्यवान्) —^{c}) Ś D8 12 निसि वान्, T2 3 G1 निजघान (for निचखान) T2 आददे B1 च्याव्यान् D1 T1 M2 बाणान् (for चान्यान्) —^{d}) N1 B1 D1 8 9 स (for च) M1 वीर्यवान् (for लक्ष्मण) —After 76 D7 10 11 G1 ins a passage relegated to App I (No 35)

77 D11 om up to 77^{b} (cf v l 1 26 of App I [No 35]) —^{a}) Ś D1 8 12 13 G2 स, V2 B1 तु (for च) V1 समतिक्रम्य तु G2 नामतिक्रम्य D13 सौमित्र (for सौमित्रि) —^{d}) Ś D8 13 T2 3 G2 कम्पयन् , N B1 D1-4 नादयन्, B2 द्रावयन् (for दारयन्) —After 77 Ś N V B D1-4 8 12 13 read 99–110

G 6 46. 104
B 6 67 116
L 6 46 124

अथ दाशरथी रामो रौद्रमस्त्रं प्रयोजयन् ।
कुम्भकर्णस्य हृदये ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ७८

तस्य रामेण विद्धस्य सहसाभिप्रधावतः ।
अङ्गारमिश्राः क्रुद्धस्य मुखान्निश्चेरुरर्चिषः ॥ ७९

तस्योरसि निमग्नाश्च शरा बर्हिणवाससः ।
हस्ताच्चास्य परिभ्रष्टा पपातोर्व्यां महागदा ॥ ८०

स निरायुधमात्मानं यदा मेने महाबलः ।
मुष्टिभ्यां चरणाभ्यां च चकार कदनं महत् ॥ ८१

स बाणैरतिविद्धाङ्गः क्षतजेन समुक्षितः ।
रुधिरं परिसुस्राव गिरिः प्रस्रवणानिव ॥ ८२

स तीव्रेण च कोपेन रुधिरेण च मूर्छितः ।
वानरान्राक्षसानृक्षान्खादन्विपरिधावति ॥ ८३

---

78 ᵃ) D1 यथा (for अथ) V B2.4 [अ]शु(B4 [अ]त्र) समरे (for दाशरथी) —ᵇ) Ś प्रयोक्तम् (sic) N D1.8.11 प्रयोजयत्, D13 प्रदर्शयत्, G1 प्रचोदयन् (for प्रयोजयन्) V B1.4 दिव्यमस्त्रमुदारयन्(B3 °दैरयत्) —ᶜ) G3 हृदय (for हृदये) —ᵈ) S N V B D1.8.12.13 नि(B1 वि)चखान शिलाञ्शि(Ñ1 D4 महाश)रान्(Ñ2 **** [illeg.] V2.3 B1.4 शरोत्तमान्, D2 शराञ्शितान्)

79 ᵃ) Ś D2.8.13 वानरान् (for सहसा) Ś B1.4 D1.6.8.12.13 T1 G1 वि, Ñ1 [अ]ति (for [अ]भि) —ᶜ) D2 अग्निविमिश्रा (for अङ्गार°) —ᵈ) D2 निश्चरुर्, D6 M1 निष्पेतुर् (for निश्चेरुर्) —After 79, D3.10.11 S ins.

1202* रामास्त्रविद्धो घोरं वै नेदुर्राक्षसपुंगव ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन्रणे ।

[(l. 1) D1 G3 °विद्धो M1.3 घोरं तु (for घोरं वै) D3.13 T3 न नु G1 om. नद (for न नु) —(l. 2) D6.7.8.11 T3 स क्रुद्धो (for संक्रुद्धो)]

80 ᵃ) B4 विभिन्नास् (for निम°) Ś V B1 D1-4.7.8.10.12 G2 M1.2 तु (for च) —ᵇ) Ś V1.2 B2.4 D1.8.9.11 रुक्मा B1 D6 पत्रिण D13 पद्मना (for वाससः) G1 शरा काञ्चनभूषणा —After 80ᵃᵇ Ś N V B D1-4.11.13.14 ins.

1203* हृदयं पीडयामासुः क्रोधमुक्ता महात्मना ।

[D2 हृदये V2 B1 पाटयामासुः (for पीडया°) V1 B2.4 क्रोधयुक्ता Ś1 V1 D4 महात्मन]

—All (?) D7 G2.3 ins.

1204* वेगुर्नीकाद्रिनिकट (D7 °वट्ट) तुल्य इव पादप ।

—D4 om. 80ᶜᵈ–81ᵃ —ᶜ) T1 G2 M1 चापि (for चास्य) Ś N B1 D1.8.9.12.13 परिभ्रष्टे, V B2.4 पपातोर्व्यां (for पपातोर्व्यां) D7 G2 हस्तात्रस्याप्रभ्रष्टा —ᵈ) Ś Ñ1 B1 D1.2.8.12.13 महायुधे, Ñ2 महायुधं (corrupt) (for महागदा) V B2.4 विद्धस्य रणे युधे (V2 damaged for युधे) D6-13 T2.3 गदा चोर्व्यां पपात ह —After 80, D6.7.9.10.11 S ins.

1205* आयुधानि च सर्वाणि विप्रकीर्णानि भूतले ।

[T2.3 प्रविकीर्ण, G3 विनिकीर्णि, M3 विप्रकीर्णे]

81 D4 om. 81 (cf. v. l. 80) —ᵇ) T3 यथा (for यदा) —ᶜ) B4 मुष्टिना (for मुष्टिभ्यां) Ś D8.12 स जघान, B1 D6.7.11 च करभ्यां च (for चरणाभ्यां च) —ᵈ) Ś2 V D1.3.8.12.13 तदा, B3 बली (for महत्) —After 81 Ś D2.8.11 ins.

1206* आरुह्य पुनश्चारं सुग्रमुद्रमायम् ।

[Ś1 moth eaten for पुन]

82 V B1 om. (hapl ?) while B1 reads 82 in marg. —ᵃ) Ñ1 अतिविद्धाग, B2 अवलिप्ताग: D2.4 अभिविद्धाग: D6 हृत विद्धाङ्गो D13 अपि विद्धाग —ᵇ) Ś D2.8.12 रुधिरेण, G2 क्षतजौघ (for क्षतजेन) D11 समुत्थित (for समुक्षित) —ᶜ) D1 M1 प्रति G1.3 बहु (for परि) —ᵈ) Ś Ñ B1.3 D1-4.8.12.13 प्रस्रवणानिव, D6 T1 प्रस्रवणास्तथा D7 G1.2 M2.3 प्रस्रवणं यथा (for प्रस्रवणानिव) D1 गिरि प्रस्रवणादिव

83 ᵇ) B1-3 D4.13 समुच्छित (for च मूर्छित) —ᶜ) V1 राक्षसान्-वानरान् (by tr. p.) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 चैव D6 T1 सुरांश्च G1 om. M1 रणे (for ऋक्षान्) —ᵈ) B1 D11 खादयन्, D6-13 खादन्त, G1 भक्षयन् (for खादन्वि) V2.3 B2.4 खादन्वै पर्यधावत D1 खादन्न्विपरिधावति (hypm); D4 स तथा तत्र धावति (hypm) —After 83 D1.7.8.11 S ins.

1207* अथ शृङ्गं समाविश्य भीमं भीमपराक्रम ।
चिक्षेप राममुद्दिश्य महत्वानन्तकोपम ।
अप्राप्तमेव तद्रामः सप्तभिस्तमजिह्मगैः ।
चिच्छेद गिरिशृङ्गं तु पुनः सन्धाय कार्मुकम् ।
ततस्तु रामः धर्मात्मा तस्य शृङ्गं महत्तदा । [5]
शरैः काञ्चनचित्राङ्गैश्चिच्छेद पुरुषर्षभ ।
तन्मेरुशिखराकारं द्योतमानमिव श्रिया ।
द्वे शते वानरेन्द्राणां पतमानमपातयत् ।

[(l. 1) D7 G3 भद्रि (for अथ) M3 भीमपराक्रमे —(l. 2) T2.3 ठुकरं प्रविद्य समादाय महाबले —After l. 2, D7 reads l. 5 —(l. 3) D6 T2.3 G1 अंगरे (for अप्राप्त) D6-7 T1 G1.3 M1.3 तैरशिता, G2 तु शरोत्पे, M2 सप्त° (for सप्तभि) —All except D7 G2.3 (om. from शिर up to अप्रा in l. 5) om. l. 4 —(l. 4) G1 धनुषे —T1.3 M3 om. l. 5 —(l. 5) M1.3 तैरा (for रामो) D7 M3 सत्र (for तदा) D6 महागिरं (for महत्तदा) —G3 om.

तस्मिन्काले स धर्मात्मा लक्ष्मणो राममब्रवीत् ।
कुम्भकर्णवधे युक्तो योगान्परिमृशन्बहून् ॥ ८४
नैवायं वानरान्राजन्न विजानाति राक्षसान् ।
मत्तः शोणितगन्धेन स्वान्परांश्चैव खादति ॥ ८५
साध्वेनमधिरोहन्तु सर्वतो वानरर्षभाः ।
यूथपाश्च यथा मुख्यास्तिष्ठन्त्वस्य समन्ततः ॥ ८६
अप्ययं दुर्मतिः काले गुरुभारप्रपीडितः ।
प्रपतन्राक्षसो भूमौ नान्यान्हन्यात्प्लवंगमान् ॥ ८७
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रस्य धीमतः ।
ते समारुरुहुर्हृष्टाः कुम्भकर्णं प्लवंगमाः ॥ ८८
कुम्भकर्णस्तु संक्रुद्धः समारूढः प्लवंगमैः ।
व्यधूनयत्तान्वेगेन दुष्टहस्तीव हस्तिपान् ॥ ८९
तान्दृष्ट्वा निर्धुतान्रामो रुष्टोऽयमिति राक्षसः ।
समुत्पपात वेगेन धनुरुत्तममाददे ॥ ९०

G. 6. 46. 80
B 6. 67. 132
L. 6. 46. 39

I 6 —(l 6) D विश्लेष (for चित्रश्लेष) G1 विभेद (for विच्छेद) D ११ मत्ताधन , G1 युधि दुनय (for पुरावम) —(l 7) D T1 G M (sic) (for तत्) D10 G शिरस्कारैर् (for °स्कार) G क्षिप —(l 8) D-11 वानराणां च (for °रेन्द्राणां)]

84 a) Ñ B1-4 D G तु (for स) —b) Ś Ñ V B D T1 M2 वाक्यम् (for रामम्) —c) Ś D G यत्तो (for युक्तो) B वधोयुक्तो M वधे युक्तान् (for वध युक्तो) —d) B रोषात्, B योधान् (for योगान्) N परिहरन् (for परिमृशन्)

85 a) Ś Ñ V B D खादन्, D येद् (for राजन्) —b) Ś D न च जानाति, N D नाय जानाति, V B2-4 नैव जानाति, B D T विजानाति च (B1 न), D T1 M नापि जानाति B1 राक्षस (for राक्षसान्) —c) B1 D4 तत (for मत्त) N D वेगेन (for गन्धेन) —d) D चेति, D G2 चापि (for चैव) D खादितांश्चैव B D10 खादत (for खादति) —After 85 M1 D ins

1208* स तीव्रेण तु कोपेन राघवो भृशमूर्छित ।
ततोऽब्रवीन्महाबाहुर्वानरान्भुजनन्दन ।

[(l 1) D च वेगेन (for तु कोपेन)]

86 V om 86ab —a) Ñ1 B सर्वे स(B त)मभि, Ñ D सर्वे समधि, B सव्येनमव (B °धि) (for साध्वेनमधि) —b) Ñ D समताद् D T1 M सर्वे ते (for सर्वतो) D G सर्वे ते हरयो द्रुत —c) Ś D यथा मुख्यास् B यथासत्यम् (for यथा मुख्यास्) V B यथामुख्य यथायूथ —d) D M तिष्ठति (for तिष्ठन्तु) D-11 [अ]स्मिन्, G1 M [अ]य (for [अ]स्य) Ś Ñ V B D G समीपत, B शरीरत (for समन्तत)

87 a) Ś D अथाय, V B D T अप्याय, B यथाय, M1 अय हि, Cg as in text (for अप्ययम्) D दुर्गति (for दुर्मति) D अप्यायं (sic) दुर्गति B1 पापो (for काले) —b) D हरि, G भूरि (for गुरु), D T [अ]वपीडित, Cm as in text (for प्र°). Ś Ñ V B D-4 गुरु(Ś Ñ B D-4 °रु)भारसमपात(D °त)यन्, B गुरुभारसु पान(B °भपीड)यन् —c) Ś Ñ V B D M निप- तेद्, B1 D-3 G1 प्रपतेद्, D4 अपातयद् (hypm), D प्रपतन्, D प्रचरन् (for प्रपतन्) —d) Ś D न च, B1 D न नो, B हतो, B ततो, D न स, G नाहन् (for नान्यान्) Ñ V B D ततो हन्तु (V B °न्यत् [sic]) प्लवगमा

88 After 88ab, Ś Ñ V B D ins

1209* गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
नीलश्च कुमुदश्चैव जाम्बवानङ्गदस्तथा ।

[(l 1) Ñ V B गयो (for गजो) —(l 2) B1 नलश्च (for नीलश्च) V जाम्बवांश्च महाबल , B सुषेणश्चाङ्गदस्तथा (for the post half)]

—c) D समारुरुहुर् V हृष्ट (for हृष्टा) V1 समारुरुहु सुसहृष्टा (hypm) —d) B D G महाबला (B G °ल), D प्लवगमान् (sic) (for प्लवगमा)

89 a) Ś D सुसंक्रुद्ध , Ñ D तदा क्रुद्ध , D स संक्रुद्ध —b) Ś Ñ V B D समारूढे (for °रूढ) —c) Ñ B व्याधूनयत, V1 व्याधूय तान्स, V व्याधूनयन्स, V B व्यधूनयत, B1 D व्यधूनयत्(D °त्) तांस्तु, D विधूनयत्तान्, D व्याधूय तांश्च (for व्यधूनयत्तान्) —d) D यूथ (for दुष्ट) D च (for [इ]व) Ś D हस्तिनो (for °पान्) —After 89 V B D ins 1210*

90 B om 90 V B1 D om 90ab —a) D दृष्ट्वा तान् (by transp) B G M1 विधूतान्, D विधुतान्, D विद्रुतान् (for निर्धुतान्) V D G (ed) तान्दृष्ट्वा तु (V om [subm]) D च, G[ed] स तान्दृष्ट्वा) विनिर्धूतान् ꣸ Cg निर्धुतानिति ह्रस्व आर्षं ।, Ck निर्धूतान्(?) कम्पितान् ꣸ —b) L T1 M दुष्टो, Ct as in text (for रुष्टो) D-11 Ct राक्षस (for राक्षस) Ś Ñ V B D तेषां द्वा(V D रामो वा)नरयूथपान्, V1 राम येषां ** मुखान्, B रोषाद्वानरपुंगवान्. —After 90ab, Ś N V B D ins., while V B D ins after 89 (owing to om)

1210* महाप्रभाव च ज्ञात्वा दिव्यान्यस्त्राणि संदधे ।

G. 6. 46. 81
B. 6. 67. 134
L. 6. 46. 80

स चापमादाय भुजंगकल्पं
　　दृढज्यमुग्रं तपनीयचित्रम् ।
हरीन्समाश्वास्य समुत्पपात
　　रामो निबद्धोत्तमतूणबाणः ॥ ९१

स वानरगणैस्तैस्तु वृतः परमदुर्जयः ।
लक्ष्मणानुचरो रामः संप्रतस्थे महाबलः ॥ ९२

स ददर्श महात्मानं किरीटिनमरिंदमम् ।
शोणिताप्लुतसर्वाङ्गं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ९३

सर्वान्समभिधावन्तं यथा रुष्टं दिशागजम् ।
मार्गमाणं हरीन्क्रुद्धं राक्षसैः परिवारितम् ॥ ९४

विन्ध्यमन्दरसंकाशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
स्रवन्तं रुधिरं वक्त्राद्वर्षमेघमिवोत्थितम् ॥ ९५

[V₃ विज्ञाता (for त ज्ञात्वा) Ś Ñ B₃ D₁₋₄.₈.₁₂.₁₃ ज्ञात्वा महान्(Ñ °म)भाव त (for the prior half)]

—Ś Ñ V B (B₃ after the second occurrence of 74^{ef}) D₁₋₄ (D₁ preceded by App. I [No 36] and 93 [first time]) ₈.₁₂.₁₃ read 90^c–98 after 74. Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd} before 92. D₆ T₁.₃ repeat 90^c–91 (D₆ T₁ 90^{cd} only) here (cf v.l. 74). —^{a}) Ś Ñ V B₁.₃.₄ D₁.₃.₄ (first time) ₈.₁₂.₁₃ T₂.₃ (both first time) राघवश्च (Ś D₁.₁₂ °वश्च [sic], N [both times] V B₃ °वोपि) समुत्पत्य (V₃ °त्पात्य, T₂.₃ महाबाहुर्). D₅ रामश्च तान्समाश्वास्य —^{b}) T₁ (second time) आदाय Ś D₈.₁₂.₁₃ धनुरग्र्यं समाददे (D₁ °दे), Ñ (first time) V B₁.₃.₄ D₁₃ धनुरुग्रं समाददे. Ñ (second time) जगृहे तीव्रकार्मुकः; D₂.₄ (first time) धनुरन्यत्समाददे, D₁ धनुरग्र्यमथाददे, D₃ G₃ धनुश्श्रेष्ठमथाददे, G₁ धनुर्विस्तारगन्भृता —After 90, D₅₋₇.₉₋₁₁ S ins

1211* क्रोधसंरक्तनयनो वीरो निर्दहन्निव चक्षुषा ।
　　राघवो राक्षसं वेगाद्भिदुद्राव वलित ।
　　पृथक्पार्श्वपर्यन्तसर्वान्कुम्भकर्णबलादितान् ।

[(l. 1) D₆ T₁ M₃ Cg -नायनो (for रक्तनयनो). D₉₋₁₁ धीरो (for वीरो). —(l. 2) T₂.₃ M₃.₄ वेगात्, G₁ चरन्; M₁.₂ वेगात् (for वेगाद्) —(l. 3) D₆ T₁ M₃.₄ मर्दितान् (for दर्शि°)]

91 For sequence in Ś etc, cf v.l. 74. T₂ repeats 90^c–91 here (cf v.l. 74) —^{a}) D₁ -तुल्यं (for कल्पं) —^{b}) Ś V D₁₂.₁₃ दृढं समग्रं, D₁ दृढज्यमुग्रं, D₁₃ दृढमजुगं (for दृढज्यमुग्रं) Ś Ñ V B D₁₋₄.₁₂.₁₃ T₂.₃ (first time) गृहीत्वा, D₁₃ जुष्ट (for चित्रम्) —^{c}) D₆ स विश्वास्य (for समाश्वास्य) —G₃ damaged from समुत्पपात up to स in 91^d. —^{d}) Ñ₁ D₁₃ निबद्ध- (for निबद्ध) Ś D₈.₁₂ बद्धपाश; Ñ₁ B₃ D₁₋₄.₁₃ बाण-तूण (by transp), D₇ बाणतूणं; T₁ (second time) बाणतूणि; G₁ तूणयुग्म; M₃ तूणिवाण (for तूणबाण). Ñ₁ V B₁₋₄ रामस्तदा तूणगृहीतबाण; T₂.₃ (first time) रामो गृहीतोत्तमबाणकम्; G₃ निबद्धोत्तमतूणबाण निबद्धोत्तमबाणतूण इत्यपि. k —After 91, Ś Ñ₁ (preceded by an addl colophon) B₃ D₁₂.₁₃ T₂.₃ (first time) ins a passage relegated to App I (No 36), while Ñ ins a colophon with Sarga name कुम्भकर्णनाशाकजैन (Ñ₁ Sarga no 46) after 91.

92 For sequence in Ś etc, cf v.l. 74. Before 92, Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd}. Ś D₁.₁₂.₁₃ om 92. —^{a}) B₃ वानरभटैस्; D₁ राक्षसगणैस् (for वानरगणैस्). —^{b}) V B D₁.₇.₁₁ G₂ परपुरंजय, D₉₋₁₁ T₂.₃ G₁ परमदुर्जयैः —^{c}) D₉₋₁₁ वीर (for राम) ☸ Ct. लक्ष्मणानुचर । बहुव्रीहि । लक्ष्मणसहित ☸ —^{d}) B₃ प्रतस्थे च (for संप्रतस्थे) Ñ₁ महाधनु; Ñ₁ B₁₋₃ D₁₃ °धनु; D₁ °भुज; D₆ मधेजनु (sic) (for महाबल) —After 92, D₃ ins a passage relegated to App I (No 36).

93 For sequence in Ś etc, cf v.l. 74. D₁ reads 93 for the first time after App. I No 36, repeating it here —^{a}) D₁ (second time) ददर्श स (by transp). Ñ₁ कुतात्मानं; D₈ तत्रो राम; D₇ G₁ महाकायं (for महात्मानं) —D₃ repeats 93^{cd} consecutively —^{d}) Ś Ñ V B D₁₋₄ (D₁ both times) ₈.₁₂.₁₃ भयस्थितं (for अरिंदमम्). —D₃ G₁ om 93^c–94 —^{c}) V₁.₃ D₁₀.₁₁ -[आ]प्लुत; D₁ (both times) प्लुत; D₆ प्लुत (for -[आ]प्लुत) D₁.₉.₁₁ T₁ G₃.₃ M₃ तनायें (for -सर्वाङ्ग) —^{d}) D₁ महाबल (for °बलम्)

94 For sequence in Ś etc., cf v.l. 74. D₁ G₃ om 94 (cf. v.l. 93). —^{a}) Ś D₁₃ सर्वान्, D₇ हरीन् (for सर्वान्) —^{b}) Ś D₁₋₄.₁₃ युद्ध सर्वे (D₁.₄ °द्ध)गर्वे (D₁ °द्ध). Ñ B₁₋₃ M₁.₂ तु (B₃ M₁.₂ तद्) वे महागजः V B₃ D₁₃ सर्व(D₁₃ सर्वे) महागजः D₁ इवे दृष्टो गजं (for रुष्टं दिशागजम्) —V₃ D₆ om 94^{cd}. —^{c}) M₁.₂ मथ्नन्तं (for मार्गमाणं) —^{d}) Ñ B₁ D₁.₁₁ परिवारितः B₃ संवृतं (for परिवारितम्).

95 For sequence in Ś etc, cf v.l. 74. V₃ reads 95^{cd} after 95^{ab}. —^{a}) B₁.₃ पर्वत (for मन्दर) —^{b}) Ś B₁ D₁₂.₁₃ काञ्चनाङ्गद, V D₁₋₄.₁₂ M₁.₂ भूषितं (for भूषणम्) —^{c}) Ś B₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ वक्त्राद्. Ñ D₁ नासे (for वक्त्राद्) —^{d}) Ñ V B₁.₃ वर्षमेघमिवोत्थितम्; B₁ मेघमिवागतम्; D₁.₃ मेघ शृङ्गम्; D₁₂.₁₃ T₁ G₃ M₁₋₃ वर्षं मेघम्; D₁₃ मयाम्भोदम्; G₁ वाक्यमयम्;

जिह्वया परिलिहन्तं शोणितं शोणितोक्षितम् ।
मृद्नन्तं वानरानीकं कालान्तकयमोपमम् ॥ ९६
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं प्रदीप्तानलवर्चसम् ।
विस्फारयामास तदा कार्मुकं पुरुषर्षभः ॥ ९७
स तस्य चापनिर्घोषात्कुपितो नैर्ऋतर्षभः ।
अमृष्यमाणस्तं घोषमभिदुद्राव राघवम् ॥ ९८
ततस्तु वातोद्धतमेघकल्पं
भुजगराजोत्तमभोगबाहुम् ।
तमापतन्तं धरणीधराभ-
मुवाच रामो युधि कुम्भकर्णम् ॥ ९९
आगच्छ रक्षोधिप मा विषाद-
मवस्थितोऽहं प्रगृहीतचापः ।
अवेहि मां शक्रसपत्न राम-
मयं मुहूर्ताद्भविता विचेताः ॥ १००
रामोऽयमिति विज्ञाय जहास विकृतस्वनम् ।
पातयन्निव सर्वेषां हृदयानि वनौकसाम् ॥ १०१

G 6 46 94
B 6 67 145
L 6 46 103

G2 वर्षमेघम् (for वर्षमेघम्) V3 [उ]दित G2 [उ]द्धत (for [उ]त्थितम्) Ś B1 D3 13 भय B1 महा)मोहसमन्वित, D2 भय मृतमिवोद्धृत D4 साक्षान्मेघ इवोत्थित

96 For sequence in Ś etc cf v l 74 —a) G1 M3 परिलेह्यत (for °लिहन्त) Ś D8 12 लिहत जिह्वया घोर, Ñ B1 D13 लेलिहज्जिह्वया रक्ष (B1 वक्त्राम्, D13 वक्त्र) V B2 4 G (ed) लेलिहानमसृग्वक्षो (B4 °प्रक्षो, G [ed] °रवक्त्रम्) D1 3 लेलिहान सृत वक्त्राच्, D5 लेलिहानम सृक्वो, D6 लेलिहान जिह्वया वक्त्र (hypm) —b) Ś D8 12 रक्तवक्त्र Ñ D13 G2 सृक्वणी, V B3 4 D2 निह्नपा, D4 om (hapl) D7 10 सृक्विणा, D13 समतात् (for शोणित) N शोणितप्लुत (sic), D5 T1 M3 शोणितेक्षण, D7 शोणितसृण्णी (sic) D10 11 शोणितोक्षित G3 शोणितस्रवी (for शोणितोक्षितम्) —After 96ab V3 reads 95cd —c) Ś N B1 D1-3 8 10 12 13 मर्दन्त V B3 4 खादन्त, D4 मर्दयन् T3 मृद्गन्तु (for मृद्नन्त) Ś N V B D1-4 8 12 13 वानराः सत्य (for °रानीक) —d) V3 यमोपम ✻ Cr m g कालान्तकय मोपमम् । रुद्रस्त्रिनेत्र(Cr °न्त्र?)स्त्रिपुरान्तकोऽन्तिकान् ए(Cm °न्तक इतानद)कस्यैवावस्थाभेदात्कालादनाम(Cr °लादानः) भवः Cg adds यद्वा कान्ते युगान्तकाले अन्तको नाशको यम उपमा यस्य स तथोक्तः । Ct cites Tirtha कालान्तकयमानामवस्थाकृतो भेद इति बोध ✻

97 For sequence in Ś etc cf v l 74 —b) N V B3 4 D4 प्रदीप्तमिव तेजसा(B3 जिह्वया) —c) V B3 4 D4 रामो विस्फारयामास

98 For sequence in Ś etc cf v l 74 D8 om 98 V D1 om B3 reads in marg 98ab —a) G (ed) धनुष (for चाप) N D4 G3 निर्घोष (for निर्घोषात्) B3 न तस्य धनुषो घोष (sic) —b) B3 श्रुत्वा च G2 स श्रुत्वा (for कुपितो) Ś B1 3 D8 9 12 T1 M1 राक्षसर्षभ, G2 राक्षसोत्तम (for नैर्ऋतर्षभ) N D4 स(D4 त)श्रुत्वा राक्षसाधिप —c) N1 D8 शब्दम्, V3 घोरम्, B3 चैनम् (for घोषम्) —d) D4 T1 राघवौ, G2 राक्षस (for राघवम्)

99 For sequence in Ś etc. cf v l 77 —a) B3 4 D5 वातोद्धुत, D7 वातोद्धूत, D1 11 धारोद्धत, D13 वातोद्धृत (unmetric) G1 वातोत्थित (for वातोद्धत) Ś1 B D1 3 8 12 13 वह्निरूप (for मेघ°) —b) D4 रागोद्धत D6 11 T2 Ch. t भोगबाहु (for °बाहुम्) —c) D1 8 समापतन्त —d) Ś B1 D1-3 8 12 13 प्रोवाच (for उवाच) G2 रक्षो (for रामो) —After 99 D8 T3 3 ins

1212* पृच्छामि मामेव तु कुम्भकर्ण
कुतस्ततो गच्छसि मन्दबुद्ध ।
न मोक्ष्यसे त्वं हि गतोऽद्य लोका-
न्महेन्द्ररुद्रानिलदैवतानाम् ।

100 For sequence in Ś etc cf v l 77 —a) Ś Ñ V B D1 3 4 8 12 13 मनस्समीपम् D8 मत्पराक्रमम् K (ed) माविषादम् (for मा विषादम्) ✻ Cv (मा?) विषादमित्यत्र अविषादमिति पदच्छेदः ।, so also Cr m g Cg adds यद्वा विषाद मा गच्छ । मरणेन शरीरभरणकृशल्वजेऽस्मद्य । मा उपगमनाम् ।, Ck हे रक्षोधिप विषाद मा गच्छ । वानरपीडाभि प्रगृहीतचापो योऽहमवस्थित सोऽहं रामोऽस्मि । मामेवावगच्छ । एष मुहूर्ताद्विधत्ता विगतसंज्ञो निर्जीवो भवितेति युधि राम कुम्भकर्णमुवाचेत्यन्वय ।, so also Ct ✻ —b) Ś N V1 2 B D1 3 4 8 12 13 भय, V3 D1 4 T3 उप (for भव) D9 मा (for ऽह) Ś D8 12 प्रगृहाण चाप N B3 D4 शरचापपाणि (for प्रगृहीतचाप) —c) Ś N D1 3 8 12 13 अपेहि, D7 9 G1 3 M1 2 मवेहि Ct as in text (for अवेहि) Ś N V B D1 4 8 12 13 सुयुद्ध(D1 °द्ध)परिस्थित स्थिर (N V D1 त B3 4 रम् B4 वाम्) D9 11 राक्षसवंशनाशन T3 3 मृत्युमव स्थित स्थिर M3 राक्षसराज रामम् —d) Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 T3 3 प्रतो V नाथ D7 G3 नयान् D9 11 यस्त्व G1 M3 मया (for अय) Ś N V3 B1 D1 3 4 8 12 13 भवितासि पाप(Ś D8 12 पावक) D4 T2 3 भवितास्मि राक्षस G1 भजिता गतासु (for भविता विचेता) V1 2 B3 4 अरिम मुहूर्त (V1 2 प्रेतो मुहूर्ताद्) भवितास्यचेता

101 For sequence in Ś etc cf v l 77 —b) Ś Ñ B1 3 D1 3 4 8 12 13 स्वर V स्वन , G1 स्वर (for स्वनम्) B3 कृतविस्वन , G (ed) विपुलस्वनं (for विकृत-

G. 6. 46. 95
B. 6. 67. 145
L. 6. 46. 104

प्रहस्य विकृतं भीमं स मेघस्तनितोपमम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् ॥ १०२
नाहं विराधो विज्ञेयो न कबन्धः खरो न च ।
न वाली न च मारीचः कुम्भकर्णोऽहमागतः ॥ १०३
पश्य मे मुद्गरं घोरं सर्वकालायसं महत् ।
अनेन निर्जिता देवा दानवाश्च मया पुरा ॥ १०४
विकर्णनास इति मां नावज्ञातुं त्वमर्हसि ।
स्वल्पापि हि न मे पीडा कर्णनासाविनाशनात् ॥ १०५
दर्शयेक्ष्वाकुशार्दूल वीर्यं गात्रेषु मे लघु ।
ततस्त्वां भक्षयिष्यामि दृष्टपौरुषविक्रमम् ॥ १०६

स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
रामः सुपुङ्खान्विससर्ज बाणान् ।
तैराहतो वज्रसमप्रवेगै-
र्न चुक्षुभे न व्यथते सुरारिः ॥ १०७
यैः सायकैः सालवरा निकृत्ता
वाली हतो वानरपुंगवश्च ।
ते कुम्भकर्णस्य तदा शरीरं
वज्रोपमा न व्यथयांप्रचक्रुः ॥ १०८

स्वनम्). D1 नद्वास विद्युतं स्वनं (sic). —After 101cd, D5-7.9-11 S ins.:

1213* अभ्यधावत संक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन्बली ।

[T1.3 त (for स-). G2 अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धो (for the prior half). G2 विद्रावयन् (for विद्रावयन्).]

—c) V3 पातयन्निव; B1 D2 पातयन्निव; B2 धारयन्निव; B3 पातयामास; B4 पोथयन्निव; D1.8-11 T2.3 दारयन्निव. D3 पातयति च (sic) (for पातयन्निव). —d) T2.3 G1 M1.2 दिवौकसां (for वनौकसाम्).

102 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) D4 T1 विहस्य (for प्रहस्य). Ñ1 D2 हासं; D1.3 घोरं (for भीम). ✻ Cg: विकृतमित्यादिविशेषणत्रयं क्रियाविशेषणम्. ✻ —b) B2 जलद-; G1 मेघस- (for स मेघ). B2 विद्गुणो भयवर्धन.

103 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) Ñ1 D4 न खरो (for विज्ञेयो). —b) Ñ D4 न (Ñ2 च; D4 न च [hypm.]) दूषणः; B4 न वा खरः (for खरो न च). B3 न खरो न च दूषणः. —D10 reads 103cd in marg. —c) D7 G1.2 M2 च वाली न (by transp.) (for वाली न च). B1 न मारीचो न वाली च. —d) D5-11 नमागत (for ऽहमागतः). Ś Ñ V B D1-4.8.10.11 कुम्भकर्णोऽस्मि (Ś Ñ2 B4 D2.8.10.11 °र्णो) हि मां. —After 103, V2 reads for the first time 105ab, repeating it in its proper place.

104 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) G1 damaged from र in घोरं up to सर्वकालाय in b. D2-11 G2 भीम (for घोरं). —b) D2.8.10 M1 सर्व (for सर्व). Ñ1 D4 कालायस (for -कालाय°). Ś Ñ V B D1-4.8.10.11 दृढं (for महत्). —d) Ś D2.8.10 मया रणे; Ñ1 D4 पातिता, Ñ2 V2.3 B1.4 D1.3.5.7-11.12 T1.2 G M पुरा मया (by transp.) (for मया पुरा). —After 104, Ś1 V2 D1-6.8.10.11.12 T1.2 ins.:

1214* पश्य निर्विग्नो राम नास्य चाहं दयापरः ।

[D1.2.12 शत्रुघ्न (for शक्रम्). V2 संख्ये (for राम). Ś1 V2 D2.8.12 [अ]हं च (by transp.) (for चाहं).]

105 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. V2 om. 105. V2 repeats 105ab here (cf. v.l. 103). —a) D2.4.10 T2 M1.2.3 विकीर्णं (for विकर्ण-). Ñ V1.2 (both times) B D1 कर्ण (B1 °र्णं [sic]) नासाविहीनोऽयम् (Ñ1 °नस्तु. Ñ2 °नो मां. B2 °नोऽहम्); D12 विकीर्णनासमिति मां. —b) M2 अवज्ञातुं (for नाव°). Ś D2.8.10.12 इह (for त्वम्). Ñ D4 नावज्ञां कर्तुमर्हसि. V1.3 (both times) B D1 अवज्ञामिति मा कृथाः. —c) Ś Ñ V2 B1 D2-4.8.10.11.12 स्वल्पा (for स्वल्पा). B2 हि (for [अ]पि). B1.4 D5.11 न हि (by transp.); D1 च न (for हि न). D7 T2 G1 घोरा (for पीडा). —d) Ś D1.2.8.10.12 -[अ]वकर्तनात्; Ñ -[अ]वकृन्तनात्; B1 -विनाशने; B2.4 -[अ]वकर्तने; B3 -विकर्तने; D1.7 G1 -विकर्तनात् (for -विनाशनात्).

106 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —b) G1 damaged for वीर्यं गात्रेषु. V2 B1 D1.5-11 मेऽनघ; D4 सहजं (for मे लघु). —c) D12 हत्वा (for त्वां). —d) Ś1 Ñ B1 D2.4.8.10 T1 दृष्ट्वा. V2 दृष्टं; B2.3 दृष्टे; B4 दृष्ट्वा; D5 दृष्ट- (for दृष्ट-).

107 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —b) B1 तदा (for राम:). Ś Ñ V B2 D2.4.8.10.12 सुपुङ्खान् (for सु°). B3 शरान् (for बाणान्). —c) Ś भा(?)हतो (for तैराहतो). Ñ V B2.3.4 D2.4 वज्रसमान-; M2 वज्रनिभ- (for वज्रसम-). D8 reads from -वेगैर् up to d in marg. Ś D1-3.8.10.12 प्रभावैर् (for -प्रवेगैर्). —d) Ś B1 D1-3.8.10.12 न व्यथते कुम्भकर्णः; Ñ V1.2 B2.3 D1.4 न चचाल धीरः; V3 M2 न व्यथितः सुरारिः; B3 कालसमानकायः. ✻ Ct: न व्यथते न विव्यथे. ✻

108 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) Ś V2 B3 D1-4.8.10 T2.3 तालवरा. V1.3 B1 तालवराः; B2 तालवृक्षा; B4 तालवराः; D5 तालवरा (for सालवरा). V1.3 B2.3

स वारिधारा इव सायकांस्तान्-
पिबञ्शरीरेण महेन्द्रशत्रुः ।
जघान रामस्य शरप्रवेगं
व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगम् ॥ १०९
ततस्तु रक्षः क्षतजानुलिप्तं
वित्रासनं देवमहाचमूनाम् ।
व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगं
विद्रावयामास चमूं हरीणाम् ॥ ११०
वायव्यमादाय ततो वरास्त्रं
रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ।
समुद्गरं तेन जहार बाहुं
स कृत्तबाहुस्तुमुलं ननाद ॥ १११
स तस्य बाहुर्गिरिशृङ्गकल्पः
समुद्गरो राघवबाणकृत्तः ।
पपात तस्मिन्हरिराजसैन्ये
जघान तां वानरवाहिनीं च ॥ ११२
ते वानरा भग्नहतावशेषाः
पर्यन्तमाश्रित्य तदा विषण्णाः ।
प्रवेपिताङ्गा ददृशुः सुघोरं
नरेन्द्ररक्षोधिपसंनिपातम् ॥ ११३
स कुम्भकर्णोऽस्त्रनिकृत्तबाहु-
र्महान्निकृत्ताग्र इवाचलेन्द्रः ।
उत्पाटयामास करेण वृक्षं
ततोऽभिदुद्राव रणे नरेन्द्रम् ॥ ११४

G 6 46 128
B 6 67 137
L 6 46 132

निहृत्त, D6 7 10 निकृत्ता (for निकृत्ता) ❀ Cv ये सायके शिलाद्यो द्व्याख्यानविमलिता स्वला यथा स्वधन्ते। पूर्वं तोदन परत्र वायव्ये(व्यं ?)न्द्रास्य तस्य पीडाकथनात् ।, Cr सालभेदस्य वालिभेदस्य बाणस्य वैकैकापेऽपि येरिति बहुवचनप्रयोगमहत्त्वा(त्वात् ?)णामनेकत्वादुपपद्यत ।, so also Cg ❀ —[b]) D4 बाणाहुता (for वाली हतो) N V B D1-4 10 राक्षसगुणवा(V3 D3 °च)स्र —[c]) N V3 3 B2-4 यत्रा (for वत्रा) —D1 om (hapl) from शरीर up to विवध्य in 109[b] N V3 3 B D1 4 9 10 T1 G1 3 M3 4 शरीरे (for शरीर) —[d]) V3 D6 G वज्रोपमान (for °मा न) Ś N V3 3 B D2-4 8 10 11 -व्ययपात्रभूतु (for °प्रवक्रु) ❀ Ch -व्यययात्रकुरिति दपसम्व्यवाहृततया कृष्णनुप्रयोग इष्टाव्यस ।, so also Ct ❀

109 For sequence in Ś etc cf v l 77 D1 om up to विवध्य in [b] (cf v l 108) —[a]) D6 सायकांश्च तान् —[b]) G1 पिबेद्, G3 M3 पिबन्न् (for पिबन्) B2 illeg for शरिरेण महेन्द्रशत्रु M3 (after corr as in text) सुरद्र (for महेन्द्र) —[c]) Ś N V1 3 B1 D1-4 8 10 11 च राम (for रामस्य) Ś D1 3 4 8 11 प्रवेक (for प्रवेग) —V3 om (hapl) 109[d]–110[c] —[d]) B3 D6 विधाय (for व्याविध्य) D7 श्रमथ (for उग्रवेगम्).

110 For sequence in Ś etc cf v l 77 V3 om 110[abc] (cf v l 109) T1 om (hapl) 110[abc] —[a]) Ś N V1 3 B D1 4 8 10 11 स प्रभु(Ś2 प्र moth-eaten)गात्र (for ततस्तु रक्ष) A1 B1 D1 M3 क्षतजानुलिप्तो, V1 D6 7 11 क्षतजावलिप्त, B1 क्षतजावलिप्त, D4 T1 क्षतजानुव (T1 °लि)प्तं G3 क्षतजन लिप्त —D13 om (hapl ?) 110[bc] —[c]) B3 M5 विद्रावयन् B1 चमूं तां (for -चमूनां) D6 द्रवमाणाक्ष्यानां A1 विधासन चमति द्रवनानां —[c]) V3 B3 4 M3 3 भाविध्य, D1 M3 विधाय (for व्याविध्य) Ś B3 D8 12 उग्रवीर्यं G1 कम्प्रवेग (for उग्रवेग) —[d]) Ś N V1 3 B1 3 (sup lin also) 4 D1-4 8 12 10 विद्रावयामास Ś D8 11 रघुवीर, N V B D1-4 11 रघुप्रवीर (for चमूं हरीणाम्)

111 [a]) Ś N V B1-4 D1 6 12 13 आहूय, D4 आश्रेय (unmetric) (for आदाय) D7 G1 तदा (for ततो) Ś V1 3 B D1-3 6 7 12 13 T3 4 महास्त्र Ñ3 D3 11 (ऽ)पराख्यं, V3 वरास्त्र D8 महासु (sic) (for वरास्त्र) —[c]) D4 समुद्गरं, D6 समुद्गत (for समुद्गर) Ñ1 D4 तस्य (for तेन) D6 T1 G1 M1 3 चखान, D7 G3 चकर्त (for जहार) V3 D3 बाहु (sic) —[d]) D10 reads in marg स कृत्तबाहुस् Ś Ñ3 B3 D1-3 8 13 निकृत्त, D7 निहृत (for स कृत्त) D1 तु भुल (for तुमुल) D7 12 निनाद (for ननाद)

112 D4 reads 112 and 113 after 1215* —[a]) G3 कृत्त (for तस्य) D6 तुल्य (for कल्प) D8 गिरिशृङ्गकल्प —[b]) D1 10 बाणकृत्त, D4 -बाणिकृत्त (sic) D7 -बाणनुन्न (for बाणकृत्त) G2 तस्य च राक्षसस्य (for राघवबाणकृत्त) —[c]) Ś V B D1-3 8 12 13 सैन्यमध्ये, N D1 राजमध्ये —[d]) B4 तद् (sic) (for तां) N D1 -वानरवाहिनीपतीन्

113 D4 reads 112 and 113 after 1215* —[a]) M1 B3 4 D6 भग्नहतावशाया, D6 भग्नहता विचेतस —[b]) Ś N V B D1 4 8 12 13 भ(D6 न)यसन्ना, M1 3 वदा निषण्णा (for तदा विषण्णा) —[c]) Ś1 D7 8 11 प्रवेपिताङ्गा, V3 समुद्विताङ्गा (sic) B3 सवेपिताङ्गा D4 प्रवेपिताङ्गा, D4 T1 M3 प्रवपिताङ्गा (for प्रवेपिताङ्गा) —[d]) D1 वानवाङ्गु, D6 संनिपातनम् (hypm) (for संनिपातम्)

114 [a]) Ś1 D3 नि, V3 3 B3 M1 3 तु, B4 च (for स्त्र) D3 8 10 निकृत (for निकृत्त) D6 निकृत्तबाहुश्च

G 6, 46 122
B 6 67 158
L 6 46 139

तं तस्य बाहुं सहसालवृक्षं
समुद्यतं पन्नगभोगकल्पम् ।
ऐन्द्रास्त्रयुक्तेन जहार रामो
बाणेन जाम्बूनदचित्रितेन ॥ ११५

स कुम्भकर्णस्य भुजो निकृत्तः
पपात भूमौ गिरिसंनिकाशः ।
विवेष्टमानो निजघान वृक्षा-
ञ्शैलाञ्शिला वानरराक्षसांश्च ॥ ११६

तं छिन्नबाहुं समवेक्ष्य रामः
समापतन्तं सहसा नदन्तम् ।
द्वावर्धचन्द्रौ निशितौ प्रगृह्य
चिच्छेद पादौ युधि राक्षसस्य ॥ ११७

निकृत्तबाहुर्विनिकृत्तपादो
विदार्य वक्त्रं वडवामुखाभम् ।
दुद्राव रामं सहसाभिगर्ज-
न्राहुर्यथा चन्द्रमिवान्तरिक्षे ॥ ११८

स कुम्भकर्णो —°) N बभौ कृत्त B1 निकृत्ताग्र D4 निकृत्ताग्र (for निकृत्ताग्र) V1 3 निकृत्तशृङ्गाग्र B2 4 G (ed) विकृत्त पक्षीव (B3 °क्षस्य [with hiatus] B1 ° क्षेक G (ed) °क्षय [with hiatus]) D6 7 9 12 महासिकृ (D4 9 °कृ) साग्र (for महाविकृत्ताग्र) V3 निकृत्तशृङ्गाश्च यथाचलेन्द्र G2 महाविकृत्ताचलसंनिभ(T —°) D6 T1 वृक्षात् D7 G1 साल (for वृक्ष) —V3 om (hapl) 114[d] 115[a] —[d]) V3 B4 D4 8 T1 G1 वि (for प्रति) G2 च रासमाजौ (for रणं नदन्तम्)

115 V3 om 115[a] (cf v l 114) —[a]) Ś B1 3 D1 3 8 10 12 तोऽस्य N V1 2 B4 D4 G3 M3 स तस्य T1 ततस्य D6 त वरय (sic) (for तं तस्य) B3 हस्त D1 बाहु (sic) Ś2 सालवीक्ष्य (sic) V1 2 B1 3 D2 4 तालवृक्ष D4 7 8-12 T1 G1 तालवृक्ष (for -साल°) M1 3 सहसा सवृक्ष —[b]) B3 समुद्यत G1 समुद्धृत (for समुद्यत) Ś1 तुल्य (for -कल्पम्) —[c]) Ś1 N1 B1 4 D 8 9 12 इन्द्रास्त्र (for ऐन्द्रास्त्र) D3 4 युक्तेन (for -युक्तेन) B1 D4 5 7 8 T1 2 G3 M3 चकार (for जहार) —[d]) M1 3 नाग (for बाणेन) Ś D1 3 8 12 13 भूषितेन B3 भूषणेन (for चित्रितेन) Ś V B2 4 D4 बाणेन पन्नागनिभप्रभेन

116 [a]) G1 करो (for भुजो) D7 12 विकृत्त (for निकृत्त) —[b]) Ś N V B D1 4 8 11 पर्वतवाहिं (V2 B2 हि) पर्वतदेशु (V2 3 B2 3 D4 °शु)क L (ed) पपात बाहु पवनकल्प —[c]) S N V2 B1 3 D1 4 8 10 12 विचेष्टमानो V1 2 B2 स (V1 3 स) चेष्टमानो G2 as in text (for विवेष्ट°) Ś V2 B1 D1 3 8 12 M2 (S)मित घ्नन् B4 D 8 हि जघान Ś N V B 4 D1 4 8 11 13 वृक्षा B1 शिलाश् (for वृक्षान्) —[d]) V B3-4 द्रुमांश्च T1 च तान् G2 3 शिलान् (for शिला) V1 D2 शैलद्रुमान् B1 शिलाश्च यथा G (ed) शिलाद्रुमान् (for शैलाञ्शिला) Ś N V2 B1 3 4 D1 4 8 12 G2 3 वानरसत्तमांश्च (by transp) B3 राक्षसपुंगवांश्च G1 वानरराक्षसांश्च M3 प्लवङ्गवानरांश्च

117 V3 om 117[a b] —[a]) Ś N V1 3 B D1 3 8 12 13 तं कृत्त D1 सकृत्त D4 तं कृत्त D8 तं भीम G1 सछिन्न (for तं छिन्न) Ś D3 समवीक्ष्य N V1 2 B2 3 D1 4 G1 समवीक्ष्य (for समवेक्ष्य) —[b]) D9 समापतन्त B1 D1 3 13 सहसोन्नदन्त B1 सहसालवृक्ष M1 धरणीधराभ (for सहसा नदन्तम्) Ś D2 11 रणे सदर्प सहसोन्नदन्त —[c]) Ś B1 D1 2 8 12 ततो N बाण B4 चन्द्र D1 तान् D12 ममौ (for द्वाव्) Ś B1 D1 8 12 सुनिशितौ (for निशितौ) Ś V B D 2 8 12 13 गृहीत्वा (for प्रगृह्य) D8 च प्रगृह्य राम (for निशितौ प्रगृह्य) D1 ततोऽर्धचन्द्रै सुनिशितैर्गृहीत्वा —After 117 D4 5 11 S ins.

1215* तौ तस्य पादौ प्रददौ दशास्य
गिरिं गुहायैव महार्णवं च ।
लङ्कां च सर्वां कपिराक्षसानां
विनादयन्तौ विनिपेततुश्च ।

[(1 1) G1 बाहू (for पादौ) —(1 2) D3 T1 G1 M3 गिरिं गुहां (sic) D9 11 G1 गिरिं गुहां D1 महार्णव (for महा°) —(1 3) G1 अरि (for कपि) —(1 4) T2 विना दयन्तौ G1 विनाशयन्तौ G2 M3 विनाशयन्तौ G3 विनाशयन्ता C[6] t as above (for विना यन्तौ) D6 तौ (for च)]

—Thereafter D6 reads 112 and 113

118 [a]) G1 om (hapl) निकृत्तबाहुर्वि Ś N V B D1 3 8 12 स कृत्त D7 निकृत्त D12 स छिन्न (for निकृत्त) M3 परिकृत्त D1 2 12 परिकृत्त (for विनिकृत्त) Ś1 V1 B1 D8 11 पादो D6 स छिन्नबाहु परिकृत्तपाद —[b]) Ś N V1 2 B D1 3 8 12 13 T2 3 विदार्य (Ś1 V2 B1 2 4 D1 8 11 °र्य) V3 विदित्य (sic) D1 भ्रुकुटी T1 damaged G (ed) विवृत्य (for विदार्य) —[c]) B1 अगात (for [स]भिगर्जन्) Ś C[6] दुद्राव रामभिनि । उदधाराध्वा मिदम् । अपध्येई गमनं वडवमार्गे पतनं च न समस्त —[d]) D1 [अ]न्तरिक्ष V B1 3 M1 3 चन्द्रम् पूर्णचन्द्र (for चन्द्रमिवान्तरिक्षे)

अपूरयत्तस्य मुखं शिताग्रै
रामः शरैर्हेमपिनद्धपुङ्खैः ।
स पूर्णवक्त्रो न शशाक वक्तुं
चुकूज कृच्छ्रेण मुमोह चापि ॥ ११९

अथाददे सूर्यमरीचिकल्पं
स ब्रह्मदण्डान्तककालकल्पम् ।
अरिष्टमैन्द्रं निशितं सुपुङ्खं
रामः शरं मारुततुल्यवेगम् ॥ १२०

तं वज्रजाम्बूनदचारुपुङ्खं
प्रदीप्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।
महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगं
रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ॥ १२१

स सायको राघवबाहुचोदितो
दिशः स्वभासा दश संप्रकाशयन् ।
विधूमवैश्वानरदीप्तदर्शनो
जगाम शक्राशनितुल्यविक्रमः ॥ १२२

स तन्महापर्वतकूटसंनिभं
विवृत्तदंष्ट्रं चलचारुकुण्डलम् ।
चकर्त रक्षोधिपतेः शिरस्तदा
यथैव वृत्रस्य पुरा पुरंदरः ॥ १२३

G 6 46 134
B 6 67 167
L 6 46 145

---

119 ᵃ) D₁₃ T₃ G आपूरयन्(G₂₃ °यत्) (for अपूरयत्) G₁ शिताग्रे (for शिताग्रैः) —V₃ om (hapl) 119ᵇ–120ᵃ —ᵇ) M₁₃ शरैर् (for शरैर्) B₁ D₂ विचित्र पुङ्खैः, B₃ D₁₁ त्रिवद्ध°, D₆ त्रिवद्ध°, D₄ विवद्ध° (for पिनद्ध°) —ᶜ) Ś N V₁₂ B₂₃ D₁ ₂ ₃ ₅ ₆ 10–13 T₂₃ G₁₃ M₁₃ सपूर्ण (for स पूर्ण) —ᵈ) Ś D₃ ₁₃ G₃ चुकोप (for चुकूज) Ñ D₁₃ मुमोच हास्य, D₉–₁₁ मुमूर्छ चापि, G₂ ननाद चापि

120 V₃ om 120ᵃᵇᶜ (cf v l 119) —ᵃ) D₆ तथा दद, T₃ अथाददे D₁₃ वर्णं (for कल्प) —ᵇ) Ś D₃ ₁₂ तुल्यरूप, B₁ D₂ ₃ ₁₃ कालतुल्य, B₄ तुल्यकल्प (for कालकल्पम्) —ᶜ) Ś B₂ D₁–₄ ₆ ₉ ₁₃ T₂₃ M₄ अरिष्टम्, B₃ ₄ असीदृम्, Cm g k t as in text (for अरिष्टम्) Ś सपुत्र, D₁ च वीरो (for सुपुङ्ख) —After 120, Ś N V B D₁–₄ ₅ ₁₂ ₁₃ ins G₂ ins after 122

1216ᵃ अथारणीय त्रिदिवे वीर्यवान् स सुदारुणम् ।
भयकरममित्राणां शत्रूणां नन्दिवर्धनम् ।
त कार्मुके समाधाय विकृष्य च महाबलः ।
ससर्ज कुम्भकर्णस्य वधाय शरमुत्तमम् ।
दिव्य मघवता दत्त ज्वलन्तमिव तेजसा । [5]
स विसृष्टो बलवता रामेण निशितः शरः ।
कुम्भकर्णस्य हृदय भित्त्वा धरणिमाविशत् ।
अथाददे शर चान्य दिव्यमत्राभिमन्त्रितम् ।
पुनित्र त्रिदशैः सर्वैः कालदण्डमिवापरम् ।

[G₃ reads l 5 before l 1 —(l 1) Ś Ñ₃ B₁ D₆ ₈ ₁₃ अवारणीय D₄ आधारणीय (for अवार°) Ś B₁ D₁ ₂ ₆ ₁₃ महाबल, D₃ महाब° (for सुदारुणम्) G₃ गिरिणामपि दारण (for the post half) —D₁ om l 2 3 —(l 2) D₂ ₄ नन्दवर्धन —After l 2 G₃ ins

1216(A)ᵃ सुपर्वाण सुतीक्ष्णाग्र शत्रूणां भयवर्धनम् ।

—V₃ om l 3-4 —(l 3) Ś₁ N₃ B₄ D₆ त कार्मुके D₁₃ कार्मुके च (for त कार्मुके) Ś D₃ ₁₃ समादाय, Ñ B₃ ₄ समानीय D₆ समान्य (for °धाय) G₂ त सायकमुपादाय (for the prior half) D₂ विमृश्य (for विकृष्य) —(l 5) Ś D₃ दिव (for दिव्य) —(l 6) D₄ निसृष्टो (for विसृष्टो) V₃ रामेणामिततेजसा (for the post half) —(l 7) Ñ₃ B₂ ₄ कुम्भस्य, B₁ नैऋत्य (for धरणिम्) —G₃ om l 8-9 —(l 8) Ś₁ मन्य V₃ चास्य D₁₃ चाप्र (for चा य) Ñ B₄ दिव्यमस्त्राभिमन्त्रित, B₁ D₁ ₃ दिव्य विधाभिरक्षित, D₂ दिव्य दिव्यास्त्रिमन्त्रित D₆ दिव्य मन्त्रनिमन्त्रित D₁₃ दिव्यमस्त्राभिरक्षित (for the post half) —Ś D₁–₃ ₆ ₁₂ ₁₃ om l 9 —(l 9) Ñ₃ V B₁ ₃ ₄ सैन्ये (for सर्वैः) B₃ कालान्तकम् (for कालदण्डम्)]

121 ᵃ) Ñ D₂ त दिव्य, D₆ ₈ T₁ G₂ स वज्र (for त वज्र) Ś₁ -वज्रपुङ्ख N V B₂–₄ D₄ चित्र°, D₇ पुङ्खचित्र, G₂ °चित्र (for चारुपुङ्ख) —ᶜ) D₄ ₇ T₁ G₁ सार (for वेग) —ᵈ) B₁ बाण (for राम) Ś D₃ ₈ ₁₂ स चिक्षेप (for प्रचिक्षेप)

122 ᵃ) Ś B₁ ₃ D₂ ₃ ₁₂ ₁₃ बाहुविच्युतो, Ñ V D₄ चापमुक्तो, B₄ चापविच्युतो, D₇ °सादितो, M₁₃ समचोदितो (for बाहुचोदितो) —ᵇ) Ñ सुभाभिर्, V B₃ ₄ D₄ प्रभाभिर्, B₁ प्रभाभि B₂ स्वभाभिर्, G₁ स्वभासा (sic) (for स्वभासा) Ś D₁ ₂ ₃ ₁₂ ₁₃ [अ]तिभूत, B₁ दश च B₄ गगन, B₄ त्रिदिव, D₂ दश त्रि (for दश स) —ᶜ) D₆ ₇ T₁ G M सधूम, D₆ बभूर (for विधूम) Ś B₁ D₁ ₃ ₁₂ ₁₃ G₁ M₁₃ तुल्य, B₁ रूप, D₄ दीप्त, D₉ ₁₁ T₁ भीम (for दीप्त) —ᵈ) V₃ B₄ D₇ M₁₃ -तुल्यवेग, D₆ तुल्यनिस्वन D₆ T₁ G₃ M₁₃ वीर्यविक्रम, D₆ ₉ ₁₁ G₁ भीमविक्रम (D₁₀ ₁₁ °म) D₁₃ तुल्यदर्शन (for -तुल्यविक्रम) —After 122 G₂ ins 1216ᵃ

123 D₁ om (hapl) from -कूट in 123ᵃ up to पर्वत in 124ᵇ —Ñ₃ illeg for 123ᵇ —ᵇ) B₁ D₉–₁₁ T₂₃ G₁₃ सुवृत्त (for विवृत्त) G₁ दृढ (for दंष्ट्रं) M₃ चल (for चल) Ś Ñ₁ V B₁₃ D₂–₆ ₈ ₁₂ ₁₃ वि(Ś₁ V₃ D₁₃ सु)वृत्तदंष्ट्रोज्ज्वलचारुभूषण (N₃ V B₄ D₆ °कुण्डल).

6 46 0
B 6 67 16a
L 6 40 26

तद्रामबाणाभिहतं पपात
रक्षःशिरः पर्वतसंनिकाशम् ।
बभञ्ज चर्यागृहगोपुराणि
प्राकारमुच्चं तमपातयच्च ॥ १२४

तच्चातिकायं हिमवत्प्रकाशं
रक्षस्तदा तोयनिधौ पपात ।
ग्राहान्महामीनचयान्भुजंगमा-
न्ममर्द भूमिं च तथा विवेश ॥ १२५

—°) D4 चकार (for चकत) M5 तथा (for तदा) V B3.4 तदा शिरो (by transp) B2 तथा शिरो (for शिरस्तदा) —d) D1 पर्वेद्र (sic) (for पर्वेन्द्र) V3 शतक्रतु (for पुरंदर॰) —After 123 D6.7.8.11 T2.3 M3 ins

1217* कुम्भकर्णशिरो भाति कुण्डलालंकृतं महत् ।
आदित्येऽभ्युदिते रात्रौ मध्यस्थ इव चन्द्रमाः ।

[Cm कुम्भकर्णशिर इति । कतननेगाद्गमने शिरत सत् कुम्भकर्णशिर आदित्ये अदितिदेवताक पुनर्वसुनक्षत्र रात्रावभ्युदिते तन्मध्यगश्चन्द्रमा इवाभातीत्यर्थ । कुण्डलस्थान॰यातरिक्तकर्णप्रदेशयोः सुग्रीवेण गृहीतत्वात् कुम्भकर्णशिर कुण्डलालंकृतं भातीति भाव । यद्वा महत्कुम्भकर्णशिर कुण्डलालंकृतं कुण्डलाभ्याम् अङ्क निवारणं कृतम् कुण्डलरहितं सत् भाति । अत्र दृष्टान्त - आदित्य इति । आदित्ये सूर्ये अभ्युदिते सति अभ्युदितरात्रावित्यत्र अराज्ञावित्ति छेद । अहाज्ञावहनि मध्यस्थ, गगनमध्यस्थचन्द्रमा इवेत्यर्थ । अस्मिन् पक्षे पूर्वश्लोके चल चारुकुण्डलमित्यस्य चले चलिते गते चारुकुण्डले यस्य तदित्यर्थ ।, so also Cg ! Ct adds अयं श्लोक प्रक्षिप्त इति वदन्त],

while G(ed) ins 1218*

124 D1 om up to पपात in 124ª (cf v l 123) G(ed) om 124-126 —ª) B2 ततश्च रामाभिहतं शिरश्च —b) D1 G2 कूटकल्पं (for संनिकाशम्) —c) Ś N1 V1 B D1.3.4.6-9.11.13.14 T1 पुर्यां गृहं । D2 वृक्षान्गृहं (for चर्यागृह) —d) T2 अपातयच्च (sic) (for अपातयच्च) Ś N V B1.2.4 D1-4.6.12.13 प्राकारसा(Ś1 N V1.4 B2 D12 °म॰ V3 B2 D12 °का)द्दालचयांश्च तत्र (D2 °श्च), G2 प्रासादमुच्चं तदपातयच्च [Cg उच्चं प्राकार लङ्कायाः इति शेष । शिर कालवशेषितं लङ्कायां पपात । इदं तु कानवेगविलुठ॰समुद्रं पपात, पतितं । यद्यपि 'तं ब्रह्मास्त्रेण सौमित्रिर्द्वारा द्विधरोपमम् । स पपात महावीरो दिव्यास्त्राभिहतो रणे ॥ तं दृष्ट्वा वृत्रसंकाशं कुम्भकर्णं तरस्विनम् । गतासुं पतितं भूमौ राक्षसा प्राद्रवन्भयात् ॥' इति महाभारतोक्त्या लक्ष्मणत कुम्भकर्णवध प्रतीयते तथापि न विरोध । रामलक्ष्मणाभ्यां मिलित्वा तदुपकारगमात् । अत एव पूर्वं लक्ष्मणानुचरं इत्यत्र लक्ष्मणसहित इति व्याख्यातम् । प्राधान्येनात्र रामस्यैव तद्वधोक्ति । लक्ष्मणसाहित्येन हननात् स्वामी लक्ष्मणस्य हनूमतपुष्करवात्] —After 124 Ś N V B D1.3.4.6.11.12.13 ins, while G(ed) ins after 123 (owing to om)

1218* अथ ते राक्षसा सर्वे भयदृष्टानुस्त दृशा ।
वानराणां सहस्रं तु वानराय व्यवोधयन् ।

प्राकम्पन्त च लङ्कायां प्रासादास्तोरणानि च ।
तस्मिन्निपतिते भूमौ चुक्षुभे सहसोदधि ।
तं तु भूमौ निपतितं दृष्ट्वा विशिरसं भृशम् । [5]
बभूवुर्व्यथिता सत्र हतशेषा निशाचरा ।
ते विषण्णमुखा दीना प्रहारजनितश्रमा ।
विनेदुरुच्चैर्बद्धं सहसा विस्वरैः स्वनैः ।

[(l 1) D1.3.11 पतिते (for अथ ते) D4 वानरा (for राक्षसा) Ñ V B3-4 D6 विनदु (B3 च D4 तु)र्महानादं B1 पतिते वानरास्तत्र (for the prior half) Ś1 विद्रवन्, B1 D11 व्यनदन् (for व्यद्रवन्) Ñ विनदभास्करो हतं, V B3-4 D4 वि(B1 D4 ॰यं)पत्प्राक्षणो हतं, D11 व्यनदन्राक्षणो हत (for the post half) —(l 2) D1 om ते V3.4 B3.4 [अ]गो B1 [प]त्, D1.12 [अ]पि D1 [अ]ति, D2 [अ]भि (for [अ]थ) N V1 विनिपेथवन्, D4 निपोथयन्, G(ed) [अ]थ व्यबोधयन्—(l 3) Ś B1.3 D1.6.8.13 संप्राकम्पत, V1 D1 संचकाप, D1.12 समकम्पन् (for प्राकम्पन्त च) Ñ धृतकम्पत लङ्कायां (for the prior half) —(l 4) B4 विपतिते (for नि°) N V B D1.4.12 च (D12 स) महोदधि, D12 स महोदधि (for सहसोदधि) D1 समुद्राश्च चकम्पिरे (for the post half) —(l 5) B1 च (for तु) D1 नि*** (damaged) (for निपतित) D4 त तत्र पतितं भूमौ (for the prior half) Ñ V1 D4 विगतं, D12 विशिरं (for विशिरं) —(l 6) D1.3 बभूवुः (for बभूवुः). D1 भूमौ (for सर्वे) —(l 7) B1 विवर्णमुखा, D1 विशुष्कमुखा, D12 °मना (for विषण्णमुखा) D1 विदा (for प्रहार) V1 विजित॰ (for ॰जनित) D4 ॰भया (for श्रमा) —(l 8) D6 विनेदुः (for विनेदुः) D11 हर्षे (for बद्धं) D6 विस्वरै (for विस्वरैः) D1-3 स्वरैः (for स्वनैः) N V B D12 राक्षसा(B1 वानरो) विस्व(V2 °विध, V3 B3.4 °विधै, D12 °स्वरै) स्वरै, D4 राक्षसा विकृतस्वरैः (for the post half)]

while M4 ins after 124

1219* ॰व्यवदत्कुम्भकर्णोऽथ रक्तकायेन विनातयन् ।
सुवन्मानो कोऽप्यत्र पतितं समधारयताम् ।

125 G(ed) om 125 (cf v l 124) V1 om 125-126ab D1 om 125 B2 om 125ab —ab) D1.7.8-11 हि महत् (for हिमवत्). M4 तदा (for तदा) Ś N V1.2 B1.2.4 D1-3.8.12.13 च गिरिकायो हिमवत (D11.12 हि महत)काशो ह्यपतत्(V1.3 B2.4 D4 °क्षान्वित) तोयनिधे समीपे —c) Ś V2 D4.12 ग्राहान्भुजंगान् । B1 भुजंगवानरान् । B2 भुजंगमांश्च, B1.4 D1-3 वाहान्भुजगान् (for ग्राहान्भुजंगमान्) Ñ ग्राहान्महामीनचयान्भुजंगम॰ ।

तस्मिन्हते ब्राह्मणदेवशत्रौ
महाबले संयति कुम्भकर्णे ।
चचाल भूर्भूमिधराश्च सर्वे
हर्षाच्च देवास्तुमुलं प्रणेदुः ॥ १२६

ततस्तु देवर्षिमहर्षिपन्नगाः
सुराश्च भूतानि सुपर्णगुह्यकाः ।
सयक्षगन्धर्वगणा नभोगताः
प्रहर्षिता रामपराक्रमेण ॥ १२७

प्रहर्षमीयुर्बहवस्तु वानराः
प्रबुद्धपद्मप्रतिमैरिवाननैः ।
अपूजयन्राघवमिष्टभागिनं
हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १२८

स कुम्भकर्णं सुरसैन्यमर्दनं
महत्सु युद्धेष्वपराजितश्रमम् ।
ननन्द हत्वा भरताग्रजो रणे
महासुरं वृत्रमिवामराधिपः ॥ १२९

C 6. 46 132
B. 6. 67 176
L. 6. 46 154

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥ ५५ ॥

V₃ D₆₋₇ T₁ ₃ G M₃ ग्राहान्नरान्मीन(V₃ °न्महामीन)वरा न्भुजंगमान्(V₃ T₁ G₁ M₃ °जगान्), D₉₋₁₁ ₁₃ T₂ M₅ ग्राहान्परान्मी(M₅ °न्महामी)नवरान्भुजगमान्(D₁₃ M₅ °जगान्), M₁ ₂ ग्राहान्वरान्मीनमहाभुजगान् —[d]) Ś D₂ ₈ ₁₁ विक्षोभ्य, Ñ D₁ ₃ ₁₂ सक्षोभ्य (for ममर्द) D₆ T G₁ ₃ M तदा (for तथा) Ś Ñ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ तदा पपात, D₂ G₂ समाविवेश, V₁ ₃ B₂₋₄ सक्षोभ्य भूमौ च तदा पपात, B₁ सक्षोभ्य भूमिं च पपात तत्र —After 125, D₆ T₂.₃ ins

1220* न्यपतच्च महाकाय कुम्भकर्णं प्रतापवान् ।
कोट्यो द्वा प्लवगाना कायेन विनिपातयत् ।
वानराणा प्रणादश्च हर्षिताना बभूव ह ।

[(l 2) T₃ कोटीर् (for कोट्यो)]

126 G (ed) om 126 (cf v l 124). V₃ om 126[ab] (cf v l 125).—[a]) B₁ वानर (for ब्राह्मण). —[b]) B₄ सप्रति (for संयति). B₃ महानुभावे पति कुम्भकर्णे —[c]) Ñ D₄ चचाल भूमिर्धरणीधराश्च, G₃ चचाल भूमि प्रवराश्च सर्वे —[d]) Ś D₈ ₁₁ G₂ हृष्टाश्च, D₇ हृष्टास्तु (for हर्षाच्च) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ M₅ प्रसभ(M₅ तुमुल) विनेदु (for तुमुलं प्रणेदु)

127 Ś D₂ ₇ ₈ ₁₁ om 127 Ñ V B D₄ ₁₃ read 127 after 129 —[a]) G₃ च (for तु) V₃ ते सिद्ध, D₄ देवाश्च (for देवर्षि) B₁ ब्रह्मर्षि, D₃ सर्हर्षि (for महर्षि) Ñ V B D₄ ₁₃ गुह्यका (for पन्नगा) L (ed) तत स देवर्षिमगुह्यकास्सर —[b]) G₁ पन्नगा (sic) (for गुह्यका) N V B D₁ ₃ ₁₂ सुरा(V₃ om [hapl])सुराभूत सुपर्णपन्नगा (V₃ D₃ °र्णनागा, D₄ °र्णमुखपा) —[cd]) V B सर्व(B₃ ₄ °मे [sic])त्यदानवा, D₄ गणाश्च भोगिन, D₁₃ नभोगता भृश (for गणा नभोगता) N D₁₃ प्रहर्पिरे (for प्रहर्षिता) N D₁₃ पराक्रमे तदा, V B D₄ पराक्रमात्तदा (for पराक्रमेण) D₃ नेदु समधर्ममहोरगा गणा नभोगता रामपराक्रमेण —After 127, D₃₋₄ ₁₁ S ins

1221* ततस्तु ते तस्य वधेन भूरिणा
मनस्विनो नैऋतराजबान्धवा ।
विनेदुरुच्चैर्व्यथिता रघूत्तम
हरि समीक्ष्यैव यथा मतङ्गजा ।
स देवलोकस्य तमो निहत्य [5]
सूर्यो यथा राहुमुखाद्विमुक्त ।
तथा व्यभासीद्धरिसैन्यमध्ये
निहत्य रामो युधि कुम्भकर्णम् ।

[(l 4) D₃ T₁ सुरद्विष, D₆ पुराहिता, T₂ ₃ सुराहिता, G M₁ ₂ ₄ सुरार्दिता, M₃ सुरार्दिता (for मतङ्गजा). D₇ यथा-सुरास्य —(l 5) G₁ तथैव (for स देव). D₆ रिपु (for तमो) D₅ T₁ विहत्य (for निहत्य) —(l 6) G₁ प्रमुक्त (for विमुक्त) —(l 7) D₆ व्यरोचद्, G₁ [भ]व्यभासीद् (sic) (for व्यभासीद्) D₃ T₂ युधि वानरौघे(T₁ °घै[:]), D₆ G₁ बहुवानरौघैर् (G₁ °घ), G₂ ₃ M युधि वानरौघे(G₃ °घैर्) (for हरिसैन्यमध्ये).]

128 V₃ om 128 —[a]) Ś Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ प्रहर्षयुक्ता Ś Ñ V₁ ₂ B D₁₋₃ ₅ ₈₋₁₃ G₁ च (for तु). D₄ व्यनदंश्च, D₆ बहुक्ष, G₂ प्रभवस्तु (for बहवस्तु). —[b]) B₃ प्रबुद्ध, D₄ प्रभिन्न, D₆ प्रबुद्ध (for प्रबुद्ध) B₄ पक्ष, D₁₃ मक्ष (for पद्म) Ś B₁ D₁₋₃ ₁₁ तदा, Ñ V₁ ₂ B₂ अथ (for इव) B₁ प्रबुद्धतु पद्मनिभैस्तथाननै. ※ Cv प्रबुद्धपद्मप्रतिमैरिवाननैरित्यत्र प्रतिमाशब्दो रूपवचन । इवशब्दप्रयोगात् । अत्र सर्गे अधिका कचन श्लोका क्वापि क्वापि दृश्यन्ते । तादृशा भगवता प्रथमे प्रणीतस्य पुनर्निरीक्षणाशिक्षितस्य कोशस्य सन्तानसम्भवा इति विज्ञेया । एवमन्यत्राप्यत्यन्त न्यूनाधिक्यादिषु विज्ञेयम् ।, so also C[m] ※ —[c]) Ñ सम्पूजयन्, D₁₁ T₂ अ(D₁₁ आ)पूजयन् (for अपूजयन्). Ñ₂ B₁ भाषिणं, D₂ -भागिनं, D₄ भावन (for भागिनं) —[d]) B₃ निशाचरे, D₉₋₁₁ नृपात्मज (for दुरासदे)

129 [a]) Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ सुरराड्भुजसम, Ñ नरेन्द्रसत्तमो V₁ B₂ ₄ सुरसैन्यसूदन, B₃ सुरसूदन रिपु, D₄ नर-

५६

G. 6. 47 1
B. 6. 68 1
L. 6. 47 1

कुम्भकर्णं हतं दृष्ट्वा राघवेण महात्मना ।
राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ॥ १
श्रुत्वा विनिहतं संख्ये कुम्भकर्णं महाबलम् ।
रावणः शोकसंतप्तो मुमोह च पपात च ॥ २
पितृव्यं निहतं श्रुत्वा देवान्तकनरान्तकौ ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च रुरुदुः शोकपीडिताः ॥ ३
भ्रातरं निहतं श्रुत्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
महोदरमहापार्श्वौ शोकाक्रान्तौ बभूवतुः ॥ ४
ततः कृच्छ्रात्समासाद्य संज्ञां राक्षसपुंगवः ।
कुम्भकर्णवधाद्दीनो विललाप स रावणः ॥ ५

देवसूदन, D3 6 T1 2 G3 M सुरसघमर्दन: D9 सुरसैन्यमर्दन —ᵈ) Ś Ñ V B D1 4 7 8.12 13 G2 [अ]जित कदाचन (B2 महाबल) D10 11 कदाचनाजित, T2 3 M3 Cg पराजित श्रम, M1 2 [अ]पराजित पुरा (for [अ]पराजितश्रमम्) —ᵈ) M1 पुत्रम् (for वृत्रम्) Ś1 [अ]मरद्विद् (sic), Ś1 [अ]सुरद्विप, B3 [अ]मरेश, D5 [अ]मरद्विप (sic) (for [अ]मराधिप) D1 चित्रमहापराक्रम (sic) ❀ Cg अत्र सर्ग अधिका केचन श्लोका क्वापि क्वापि दृश्यन्ते ते न व्याख्याता । अस्मिन् सर्गे सार्धपञ्चपञ्चुत्तरशतश्लोका ❀ —After 129 Ñ V B D4 13 read 127

Colophon —*Kaṇḍa name* Ñ B D3 4 13 लङ्काकाण्डे (D12 ins युद्धपर्वणि) —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 8 9 12.13 G3 कुम्भकर्णवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś2 Ñ1 V3 B3 D2 4 8 12 13 om Ś2 Ñ2 V1 D1 8 47 V2 46, B1 42 B2 41, B4 45 D5-7 10 11 T1 G M 67 D2 44 T2 72 T3 74 —*After colophon* G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

56

Ś1 begins with ॐ

1 ᵃ) Ñ2 V1 B1 2 D1 3 4 G2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Ś B3 D1 8 13 कुम्भकर्णवधं श्रुत्वा (B3 दृष्ट्वा) —ᵈ) B1 चचक्षिरे, D6 निवेदयन् (for न्यवेदयन्) —After 1 D5-7 9 11 S ins

1222* राजन्स कालमकाश संयुक्त कालकर्मणा ।
विद्राव्य वानरीं सेनां भक्षयित्वा च वानरान् ।
प्रतपित्वा मुहूर्तं तु प्रशान्तो रामतेजसा ।
कायेनार्धप्रविष्टेन समुद्रं भीमदर्शनम् ।
निकृत्तकर्णाग्रभुजो विक्षरन्रुधिरं बहु । [5]
रुद्ध्वा द्वारं शरीरेण लङ्काया पर्वतोपम ।
कुम्भकर्णस्तव भ्राता काकुत्स्थशरपीडित ।
अगण्डभूतो विवृतो दावदग्ध इव द्रुम ।

[(l 1) D6 T1 G M2 3 कर्मणा, Cg t as above (for कर्मणा) ❀ Cg कालकर्मणा कालस्य इवाशो कर्मणा । मरणकरक्रियेवेति यावत् । यद्वा काले कर्मणा कालक्लेश । परमालकर्मणे ❀ —(l 2) M1 2 विद्रोव्य (for विद्राव्य) —(l 3) D5 T1 शोषयित्वा, D6 तत स्थित्वा Cm g t as above (for प्रतपित्वा) T2 M3 च (for तु) G1 M1 2 स शान्तो; Cr m g t as above (for प्रशान्तो) —(l 4) G3 भीमनिस्वन M1 2 °दर्शन (for °दर्शनम्) —(l 5) D7 निकृत्त G3 विकृत, Cm k t as above (for निकृत्त) D6 T1 M2 °कठ (for कर्ण) D7 9 भुज (for भुजो) D6 T2 3 बहव (for बहु) D11 11 निकृत्तनासाकर्णेन विक्षरद्रुधिरेण च —M1 2 om l 8 —(l 8) D5 10 11 T1 Ct अगजभूतो, D6 वनभूतो (sic) (for अगण्ड°) D7 9 11 G M1 Ck t विवृतो Cm g as above (for विवृतो) G2 [अ]चल (for द्रुम) ❀ Cv अगण्डभूत इति । हस्तपादाद्यवयवरहित । पिण्ड इत्यर्थे । so also Cr Cm g हस्तपादभूत पिण्डीभूत । अजगरसदृशो वा (Cg कान्दोऽजगर इत्येके) । Ck t अगण्डभूत । 'अशिरःपाणिपादस्तु कबन्धोऽगण्ड उच्यते' ❀]

—Thereafter D7 G cont

1223* ससार राक्षसो घोर कुम्भकर्णो महाद्युति ।

[G2 वीर (for घोर)]

2 B1 om 2ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V B1 2 4 D1 4 8.12.13 T1 G1 M2 3 स (T1 G1 M2 3 त) श्रुत्वा G1 M1 2 श्रुत्वा तु (for श्रुत्वा वि) Ñ2 निधन (for निहत) D1 स हतं निहतं संख्ये —ᵇ) Ś D1 13 महाबल (for °बलम्) —ᶜ) D1 शोकसमाप्तो —ᵈ) B1 समुमोह (for मुमोह च) Ñ2 B1 ह (for second च)

3 ᵃ) M1 पितरं B3 पतित (for निहतं) T1 M2 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) Ś Ñ V1 3 B1-4 D1-4.8 13 18 पितरं स्वपितं (Ś1 नितृ, Ś2 D1 3 13 पति)त दृष्ट्वा (D13 श्रुत्वा) D7 पतित पितरं दृष्ट्वा —ᶜ) D1 त्रिशिरा अतिकायश्च —ᵈ) B1 बभूवु (for रुरुदु) Ñ1 G1 M1 2 शोककर्शिता ,

4 ᵃ) B1 D2 3 T1 M2 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —ᵇ) B1 युद्धकर्मणा, D10 11 [अ]क्लिष्टकारिणा (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —ᶜ) Ñ2 illeg for महोदर —ᵈ) Ñ1 D11 G1 शोकार्तौ च (Ñ1 तौ), B2 शोकदग्धौ, B1 M2 शोकग्लानौ (for शोकाक्रान्तौ) B1 महाप्तौ (for बभूवतु)

5 ᵃ) D10 सहसा (for कृच्छ्रात्) —ᵇ) D11 प्राप्य (for संज्ञां)—ᶜ) Ś Ñ V2 3 B D1-4.8.12 13 [अ]प्य

हा वीर रिपुदर्पघ्न कुम्भकर्ण महाबल ।
शत्रुसैन्यं प्रताप्यैकः क्व मां संत्यज्य गच्छसि ॥ ६
इदानीं खल्वहं नास्मि यस्य मे पतितो भुजः ।
दक्षिणो यं समाश्रित्य न बिभेमि सुरासुरान् ॥ ७
कथमेवंविधो वीरो देवदानवदर्पहा ।
कालाग्निप्रतिमो ह्यद्य राघवेण रणे हतः ॥ ८
यस्य ते वज्रनिष्पेषो न कुर्याद्व्यसनं सदा ।
स कथं रामबाणार्तः प्रसुप्तोऽसि महीतले ॥ ९
एते देवगणाः सार्धमृषिभिर्गगने स्थिताः ।
निहतं त्वा रणे दृष्ट्वा निनदन्ति प्रहर्षिताः ॥ १०
ध्रुवमद्यैव संहृष्टा लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
आरोक्ष्यन्तीह दुर्गाणि लङ्काद्वाराणि सर्वशः ॥ ११
राज्येन नास्ति मे कार्यं किं करिष्यामि सीतया ।
कुम्भकर्णविहीनस्य जीविते नास्ति मे रतिः ॥ १२

G 6 47 12
B 6 68 17
L 6 47 13

(for स) V1 [अ]न राक्षस, D9 11 [अ]कुन्द्रिय (for ह रावण)

6 a) D1 महावीर (hypm) (for हा वीर) T2 दर्पघ्न (for दर्पघ्न) —b) D14 महाबल —After 6ab, D5-7 9-11 S G (ed 1 1 only) ins

1224* क्व मां विहाय वै दैवाद्यातोऽसि यमसादनम् ।
मम शल्यमनुद्धृत्य बान्धवानां महाबल ।

[(l 1) M6 दात (for दैवाद्) M1 2 गतो (for यातो) —(l 2) G2 राक्षसानां (for बान्धवानां) D6 महाबल (for °बल)]

—G (ed) om 6cd —c) Ś D8 12 प्रतीर्य, Ñ1 प्रशाम्य, D6 प्रभज्य, D13 प्रणाश्य, M6 प्रतप्य (for प्रताप्य) —d) D6 T1 M3 क्व (for क्व)

7 a) B4 D14 हतास्मि (for [अ]हं नास्मि) —b) V3 (with hiatus) यस्य, B1 पश्य (for यस्य) D6 (before corr as in text) पातितो, D1 7 T1 G1 3 M3 दक्षिणो (for पतितो) Ś D8 12 [ऽ]र्जुन (for भुज) —c) Ñ2 V1 B [s]य (for यं) Ś D8 12 दक्षिणं, V3 दक्षिणाया (sic), D1 7 T1 G3 M3 पतितो यं, D13 कुम्भकर्णो (for दक्षिणो यं) —d) G3 damaged for न बिभेमि सुरा G2 बिभितस्मि (for न बिभेमि) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 T3 दिवौकसां (V3 D2 °स), D10 11 G1 M1 2 5 सुरासुरात् ❀ Cr m g t सुरासुरात् सुरासुरेभ्य ❀

8 a) Ś Ñ V B D1 3 4 8 10 12 नाम, D2 राम (for वीरो) —c) Ś Ñ V B D1-3 8 12 सत्ये, D6 ह्यासीत्, D13 चासित, T2 ह्यस्य (for ह्यद्य) M2 कालाग्निरुद्रप्रतिमो —d) M1 D4 13 मानुषेण (for राघवेण) Ś B1 D1 (om [hapl ?] from सि up to बाण in 9c) 3 4 8 12 [अ]स्मि पातित, Ñ V B2-4 निपातित, D4 13 पराजित (for रणे हत) T1 M3 रणे रामेण वै हत, M5 रामेण निहतो रण

9 D1 om up to बाण in c (cf v l 8) —a) G1 damaged from स्य up to स्य in b Ś Ñ1 V B D1 4, 12 13 ननु (for यस्य) V3 [ए]ते M2 से (for ते) Ś Ñ V2 B4 D2 3 8 12 T1 M1 निष्पेषा V1 3 D13 नि पेषा, D3 नि पेषो, Ct as in text (for निष्पेषो) —b) D6 T1 M1 न कुर्युर्, G1 कुर्यान्न (by transp), Ct as in text (for न कुर्याद्) M1 पुरा (for सदा) S D2 3 8 12 नाकुर्वंत व्यथा तदा, Ñ1 D4 13 न कुर्वंति व्यथा पुरा, Ñ2 V2 B2 3 यस्य कुर्वंति न व्यथा, V1 यस्याकेऽचन व्यथा (sic), V3 यस्य कुर्युर्न हि व्यथा, B1 न तु कुर्युर्व्यथा तदा —d) D3 प्रसुप्तो हि, D13 समुप्तोसि (for प्रसुप्तोऽसि)

10 a) Ś D8 12 हत, D1 3 ध्रुव (for एते) Ñ2 V1 2 B1 4 देवगणां B1 D4 13 सत्र (for सार्धम्) —b) Ñ2 V1 2 B D1 गन्धर्वो (for ऋषिभिर्) —V3 reads 10cd after 1227* —c) G3 damaged from हत up to निन in d M6 पतित (for निहत) —d) Ñ1 B2-4 D6 निनदति, M5 निनर्दति —For 10cd, Ś B1 D1-4 8 12 subst, while B3 ins after 10ab

1225* त्वामद्य दृष्ट्वा नन्दन्ति रामेण निहतं रणे ।

[D4 एव (for अद्य) B1 नन्दु D1-3 नन्दति (for नन्दन्ति). Ś D8 12 निहितं (for निहत)]

—Thereafter, Ś1 B1 3 D1-3 8 12 cont, while B1 ins after 10

1226* अद्य दैवगतो राजा प्रभु स प्रतिभाति मे ।
येन त्वं कालसदृशो योजित कालधर्मणा ।
त्वां भूमौ पतितं दृष्ट्वा भूधराभं रणोत्सुकम् ।

[(l 1) B1 3 प्रभ°, B3 प्रभुर्हि D2 स प्रभु (by transp) D1 3 प्रभव (for प्रभु स) —(l 2) B4 इत्थ (for येन) B3 सदृश कालेन (for कालसदृशो). B1 D1 कर्मणा (for धर्मणा) B3 बलेन दण्डकर्मणा (for the post half) —(l 3) Ś1 D8 12 भूमौ राम, D1 भूधरसा (for भूधराभं) B4 भूधरारोहणोत्सुका (for the post half)]

11 V3 om 11ab —b) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 8 10 11 T1 G M लब्धलक्षा (D3 °भ)क्षा, D6 निहतं त्वा, D9 11 °लक्षा, T2 3 लब्ध° (for लब्धलक्ष्याः) —c) G1 स, G2 च, M3 हि (for [इ]ह) Ś B1 D1-3 8 12 समारोक्ष्यति, Ñ V B3 4 D13 आरोहिष्यति, D4 समारोक्ष्यन्ति (for आरोक्ष्यन्तीह) Ñ2 हर्म्याणि (for दुर्गाणि) —d) Ñ V B3 4 D13 G2 3 M5 सत्वर (for सर्वश)

12 a) Ś1 D1-3 8 12 कृत्य (for कार्यं) —b) B4 करिष्यति (sic) (for करिष्यामि) —D1 om (hapl) from सीतया up to 14a V1 मरणं प्रतिभाति मे —V3

G 6.47 13 B 6.68 16 L 6.47 14

यद्यहं भ्रातृहन्तारं न हन्मि युधि राघवम् ।
ननु मे मरणं श्रेयो न चेदं व्यर्थजीवितम् ॥ १३
अद्यैव तं गमिष्यामि देशं यत्रानुजो मम ।
न हि भ्रातॄन्समुत्सृज्य क्षणं जीवितुमुत्सहे ॥ १४
देवा हि मां हसिष्यन्ति दृष्ट्वा पूर्वापकारिणम् ।
कथमिन्द्रं जयिष्यामि कुम्भकर्ण हते त्वयि ॥ १५
तदिदं मामनुप्राप्तं विभीषणवचः शुभम् ।
यदज्ञानान्मया तस्य न गृहीतं महात्मनः ॥ १६
विभीषणवचो यावत्कुम्भकर्णप्रहस्तयोः ।
विनाशोऽयं समुत्पन्नो मां व्रीडयति दारुणः ॥ १७
तस्यायं कर्मणः प्राप्तो विपाको मम शोकदः ।
यन्मया धार्मिकः श्रीमान्स निरस्तो विभीषणः ॥ १८
इति बहुविधमाकुलान्तरात्मा
कृपणमतीव विलप्य कुम्भकर्णम् ।
न्यपतदथ दशाननो भृशार्त-
स्तमनुजमिन्द्ररिपुं हतं विदित्वा ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५६ ॥

om 12ᶜ–15ᵃ —ᵈ) Ś V1 B1 D1.2.3.13 स्पृहा D6.9.11 T1.2 G1 M1 Ck t मति (for रति) N B2.4 D4.13 जीवितं न पतां(D4 न च) स्पृहा

13 V3 D1 om 13 (cf v l 12) —ᵃ) D1 अद्य (for यदि) —ᵇ) C1 हन्मासि G2.3 निहन्मि Cm g as in text (for न हन्मि) —ᶜ) N1 V1.2 B2.4 D4 त्वं (for ननु) Ś1 D5 शरणं (for मरणं) B1 श्रायो (sic) (for श्रेयो) —ᵈ) G1 damaged for न चेदं Ś N1 V2 B3.4 D5.13 चिदं D1.6 T1 G1 चिदं D11 चेद् (for चेदं) N1 D3.10 इत , V1 मनु ; D13 व्यर्थ (for व्यर्थ) B1 जीवनं

14 V1 om 14 D1 om 14ᵃ (for both cf v l 12) —ᵃ) G1.2 तत्र (for अद्य) D1 T1 चै (for [ऐ]व) Ś B1 D3.4.13 [अ]हं ; V1 B4 D4 तां (for तं) —ᵇ) V1 B4 D4 दिनं (for देशं) Ś D2.3 त इत यत्र मेऽनुज —ᶜ) M1.2 परित्यज्य (for समुत्सृज्य) Ś N V1.3 B D1–11.13.14 न हि भ्रातृविनाशेन T1 G1.3 न हि भ्रातरमुत्सृज्य Cr m g भ्रातृनिति बहुवचनं पूजायाम् (Cb °न)म् 13 Ck भ्रातृविनाशेन दारादपभ्रातृसमयेन so also Ct ✱ —ᵈ) B1 युद्ध (for क्षणं) D11 जीवितम् (for °तुम्)

15 V1 om 15ᵃᵇ (cf v l 12) —ᵃ) Ś D1.11 मातृ ; N V1.2 B D4 मां ; D5 मां हि ; L (ed) मां च (for हि मां) D1 T1 हसिष्यन्ति D4 दृष्ट्वा मामिह हसिष्यन्ति D12 दृष्ट्वा मामव हसन्ति —ᵇ) Ś D2.3 मम V1 B1 D1.4 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) Ś V1 D2.3.10.11 सर्वेऽस्त्र V1 D11 °हा ति —ᶜ) V V3 B D1.2.3.11 M1.2 विजेष्यामि (for जयि ष्यामि) —ᵈ) B1 G2 कुम्भकर्ण (for °र्ण) L (ed.) युत (for हत) —After 15 V3 V B ins.

1227* कथं वैवस्वतं दृष्टं वदनं च महावलम् ।

—Thereafter V3 reads 10ᶜᵈ

16 ᵈ) D6 विभीषण D11 C1 महा मना (for °त्मन)

17 ᵃ) L.3.11 G1 M1.2.4 Ck यावत् Cv r m g t as in text (for यावत्) Ś N V B D1.2.5.10.13 विभीषणाभि नाशो(D13 °शायो)य —ᵇ) N B2.4 D13 वै ; V1 D4 च ; D1 यत् (for ऽय) —ᵈ) Ś N1 V2 B1 D1–4.11.13 M1 पीडयति (for व्री°) N2 B1.4 मां पी(B3 °मापी)-डयत भृशम् ; V3.2 भृशं मां पीडये भृशं (sic) —After 17 N V B2.4 D13 ins.

1228* पापस्य च कुम्भकर्णस्य मारीचस्य च यद्वच ।
उक्तं विभीषणेनापि हितं पथ्यं च साधु च ।

[(l 1) D11 पापस्य (for पापस्य) N1 D13 वा (for first च) V3 B1 स्वल्प (for पापस्य च) V3 D13 भवितु. (for यद्व) —(l 2) D13 है (for second च)]

18 ᵃ) D4 तस्मादहं (sic) (for तस्यायं) —ᵈ) G1 शोचत ; M1 शोकद (for शोकद) —ᵈ) B1 निरस्तोऽपि D1 सनिरस्तो (for स निरस्तो)

19 Ś D1.2.3.11 om 19 —ᵃ) D1 T1 G1.3 स्वयम् D1 T1 G1 M1 इति D6.8.11 T2.3 मति (for बहु) —For 19 N V B D1.3 subst

1229* इति दशमुखराक्षसेश्वरस्तु
विपुलविलापमिदं विलप्य तत्र ।
मनुजमनुकुलेषु नैकधा
मदनमथास्य दशाननस्तदा ।

[(l 1) V1 B1 D13 दश (for दश) L (ed) वासव (for °मुख°) B1.4 D13 तत्र (for तत्र) D13 दशाननो (sic) —(l 2) V1 ... (for ...)]

५७

एवं विलपमानस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
श्रुत्वा शोकाभितप्तस्य त्रिशिरा वाक्यमब्रवीत् ॥ १
एवमेव महावीर्यो हतो नस्तातमध्यमः ।
न तु सत्पुरुषा राजन्विलपन्ति यथा भवान् ॥ २
नूनं त्रिभुवनस्यापि पर्याप्तस्त्वमसि प्रभो ।
स कस्मात्प्राकृत इव शोचस्यात्मानमीदृशम् ॥ ३
ब्रह्मदत्तास्ति ते शक्तिः कवचः सायको धनुः ।
सहस्रखरसंयुक्तो रथो मेघसमस्वनः ॥ ४
त्वयासकृद्विशस्त्रेण विशस्ता देवदानवाः ।
स सर्वायुधसम्पन्नो राघवं शास्तुमर्हसि ॥ ५

G 6. 48. 5
B 6. 69. 5
L 6. 48. 5

N2 om B1.2 युद्ध, B3 तत्, D13 त च (for तम्) L (ed) तदा निशम्य (for निशम्य तम्) —(1. 3) V2 om अनुजम्, B4 अनुशोचन् N2 V1 D4 नैकशीर (D4 °र), Ñ3 B1.3 नैकधासी, V3 नैकधार (for कैकश्या) —(1. 4) D4 शरणम्, L (ed) मृत्युम् (for मरणम्) B4 मरणमनुपद्यद्, D13 मरणभयाद् (for मरणमभ्ययत्) Ñ3 B1.3 तदा च, V3 तथासौ, B4 L (ed) तथा स (B4 च), D13 तथैव (for तदा)]

—After 19, T3 ins.:

1230* ततस्तु सञ्जीवितकोपवह्नि
    निशाचराणामधिपो महाबल ।
    तदाभवच्छत्रुविनाशनाय
    मुहुर्मुहुश्चैव विनिश्वसन्बली ।

Colophon: Ś D1-3.8.12 om.; N2 illeg. except Sarga no. —*Kanda name*: N1 B D13 लङ्काकाण्डे —After *Kanda name*, D13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name*: Ñ2 V B D4.8.13 रावणवि(D4 °प्र)लाप —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ3 V3 B1.4 D1.13 om. Ñ2 V2 47, V1 48, B1 43, B3 42, D2-7.10.11 T1 G M 68, D9 45, T2 73, T3 75 —After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.

57

Ś D1-3.8.12 cont. the previous Sarga.

1 ᵃ) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-3.8.12.13 लालप्यमानस्य (for विलपमानस्य) —ᵇ) G2 कुपितस्य (for रावणस्य) Ñ2 V B2.4 D1 T2 महात्मन —ᶜ) Ñ1 शोकाच्छ्रुत्वा, D8 G1 गिर श्रुत्वा, D13 शोकाश्रुणा (for श्रुत्वा शोक) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.10.12 [अ]भिसंतप्तस्य, B3 °सन्तप्तस्य, D5.9-11 T2.3 M1.2 °भूतस्य, D6 हि तातस्य (for [अ]भितप्तस्य)

2 T3 om. 2ᵃᵈ —ᵃᵇ) D6 वीरो (for वीर्यो) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 एवमेतन्महासत्त्व(D13 °बाहो) न शुचं यद्विभीषणात् —ᶜ) Ś Ñ1 B1 D1-3.8.12.13 द्वेव, Ñ2 V B2-4 एव, D4 वृति (corrupt) (for राजन्)

3 ᵃ) Ś Ñ2 B1-4 D1.2.3.12 G1 ननु, D2.13 न तु (for नूनं) B1 D13 [अ]स्य (for [अ]पि) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 विनिमहे (for असि प्रभो) —ᶜ) Ś B1 D1-3.8.12 स कथं, Ñ3 B3 कस्मात्त्व, D5.12 T1 मकस्मात्, G3 समर्थ (for स कस्मात्) Ś Ñ2 V B1 D1-3.8.12 प्राकृतात्मेव (B1 °त्मान) Ñ3 प्राकृतो यद्वत्, B2.4 प्राकृतेनेवा B3 D13 प्राकृतवत्ता (D13 °स्येव), D4 प्राकृतवद्दे(*sup. lin.*)वदेव (hypm.) —ᵈ) Ś Ñ1 D3.8.12 ईश्वर, Ñ2 V1.2 B2-4 D2.13 ईश्वर, V2 D1.8 ईश्वर, B1 आत्मना (for ईदृशम्) D4 शोचस्यात्मानमात्मना

4 ᵃ) D13 तु (for [अ]स्ति) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4.6-12 कवच (for कवचः), Ś D1-3.8.12 सायका, B1 D4.7 सायक, B3 सायुध (for सायको) —ᶜ) D4 (m) [अ]श्वैश्च (for खर) Ś Ñ2 V1.2 B4 D1-3.8.12 युक्तश्च, B2.3 D13 युक्तस्य (for संयुक्तो) —ᵈ) Ś D1-3.8.12 मेघनिभस्वन, N V B2-4 D4.13 मेघौघनि(D13 °नि)स्वन, D4 T1 M3 °स्वनो महान् (for मेघसम°) —After 4, Ñ V B2-4 D4.13 ins.:

1231* शूलश्चान्तकराकारः परिघश्चातिदारुणः ।
    यमदत्ता तथा शक्तिरेका शत्रुविनाशिनी ।
    तथा खड्गो महाघोरस्तथास्त्राणि च मानद ।

[(1. 1) Ñ2 [अ]पि (for [अ]ति) V2.3 B3 परिघश्चाति- दारुणः (for the post. half) Ñ1 B4 D4.13 शूल चातकसकाश परिघ पाणि (D4 °ह)दारुण —After l. 1, B3 ins.:

1231(A)* शासिता सवशो राव वज्राशाश्च कृतास्त्वया ।

—(l. 2) V3 B3 मयदत्ता (for यम°) B3 [अ]स्ति ते (for तथा) B2.4 एक, D4 एषा (for एका) B3 शत्रु (for शत्रु) Ñ1 V3 D4.13 विवह(D13 °हि)णी (for विनाशिनी) —(l. 3) V3 यथा (for तथा) Ñ1 V2 D4.13 मुद्गरश्च तथा(D13 महा)घोरस् (for the prior half) V3 शितानि च (for च मानद)]

—After 4, D4 reads 5ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place.

5 Ñ2 illeg. for 5ᵃ —ᵃ) Ś Ñ1 V1.2 B2-4 D1-4.8.12 वदा(B2 °था) त्वया, V3 B1 D13 य(D13 स)दा त्वया, D1 तन त्वया, D5 T1 सदासकृद् (for त्वयासकृद्) B3 D2-7.9-11 T G1.2 हि(B3 [अ]पि) शस्त्रेण, L (ed.) विशेषेण, Cg as in text (for विशस्त्रेण) —ᵇ) Ś D2.3.8.12 T3 निरस्ता, B2.4 विशस्ता, D5 निर्जिता, D1 G3 Ctp विग्रस्ता, Ct as in text (for विशस्ता) D4.13 दैत्य (for देव) —D4 repeats

G 6 48 6
B 6 69 6
L 6 4 6

काम तिष्ठ महाराज निर्गमिष्याम्यहं रणम् ।
उद्धरिष्यामि ते शत्रून्गरुडः पन्नगानिव ॥ ६
शम्बरो देवराजेन नरको विष्णुना यथा ।
तथाद्य शयिता रामो मया युधि निपातितः ॥ ७
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मन्यते कालचोदितः ॥ ८
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं देवान्तकनरान्तकौ ।
अतिकायश्च तेजस्वी बभूवुर्युद्धहर्षिताः ॥ ९
ततोऽहमहमित्येव गर्जन्तो नैरृतर्षभाः ।
रावणस्य सुता वीराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ॥ १०
अन्तरिक्षचराः सर्वे सर्वे मायाविशारदाः ।
सर्वे त्रिदशदर्पघ्नाः सर्वे च रणदुर्मदाः ॥ ११
सर्वेऽस्त्रबलसम्पन्नाः सर्वे विस्तीर्णकीर्तयः ।
सर्वे समरमासाद्य न श्रूयन्ते स्म निर्जिताः ॥ १२
सर्वेऽस्त्रविदुषो वीराः सर्वे युद्धविशारदाः ।
सर्वे प्रवरविज्ञानाः सर्वे लब्धवरास्तथा ॥ १३

5[cd] here (cf v l 4) —[c]) D5 (both times) त्व (for स) V शस्त्र (for सर्वं) —[d]) Ś V1 B1 D1 3 8 12 हन्तुम् D6 जतुम् (for शास्तुम्) D6(first time) 13 M1 2 अर्हसि N3 V2 B2 4 राम शासितुमर्हसि

6 [a]) T2 3 काम स्तवतु ते वीर्यं —[b]) D3 निर्गमिष्यामहे Ś N3 V B3 4 D1 4 8 11 12 13 G1 3 M6 रण (for रणम्) —[c]) D4 वा धरिष्यामि N1 D7 [अ]ह B4 त (for ते) Ś N V1 2 B D2-4 8 11 ते शत्रु D13 ते शस्य G (ed) शत्रु त (for ते शत्रून्) —[d]) Ś N1 V2 B1 3 D1 4 8 11 13 पन्नग यथा (for पन्नगानिव) N2 V1 B2 4 M1 3 गरुत्मानिव पन्नग (M1 3 °गान्) V3 गरुत्मानिवश यथा (sic)

7 B3 reads 7[ab] in marg —[a]) B3 D5 6 8 सबरो D10 नमुचिर् (for शम्बरो) D4 कामदेवेन D3 चैव राजेन (sic) (for देवराजेन) —[b]) B4 D8 तारको (for नरको) V3 विष्णुना तारको यथा ॥ Cv नरको विष्णुना यथेति । अथ नरकः सिंहिकाया नातपु विप्रचित्त पुत्रश्च-यतम । वातापिर्नमुचिश्चैव इल्वलः सृसमः (सृमर ?)तथा । अ नरको नरकश्चैव कालनाभस्तथेति वे उच्यते । न तु यदुनाथहतो भौम । so also Cr m g Cg adds तस्य वाल्मीकिप्रबन्ध निर्माणकाले असजातत्वात् । Ct cites Cm ॥ —D5 om 7[c]-8 —[cd]) B1 च (for [न]च) N1 D5 श्रुयता N2 V3 3 B2 4 D13 समर (for शयित) G1 राम शयिता (by transp) D12 यथा (for मया) N1 V2 B1 D13 निसूदित ; N2 B2 निपात्यते B3 निहन्यते D 4 विनिर्जित (for निपातित) V1 3 मया त्रि(V2 च)निहतो भवेत् (for [d]) B1 G (ed) तथाद्य सर्वं पातयन् स(G [ed] त) मया युधि निर्जित (G [ed] °त)

8 D1 om 8 (cf v l 7) D7 transp 8 and 9 T1 reads 8 twice M5 om (hapl) 8[d]-9[a] —[b]) D2 7 राक्षसेश्वर D4 वाक्यमब्रवीत् (for राक्षसाधिप) —V3 om 8[c]-9 —[d]) D1 7 8 T1(both times) 2 G1 2 रावणस्तदा (T1 [first time] damaged for नस्तदा) Ct as in text (for कालचोदित) Ś B1 D1-3 8 11 मेने तस्य सुभाषित(B1 D5 °षितात्, D1 °षणात्) N1 B2 D2 13 T2 मन्ये (D1 मन्ये) तस्य सुभाषितं , N2 B3 मेने स च निशा (B4 रजनी)चर , V1 3 B4 मेने चास्य सुभाषितं (V1 °तात्)

9 V3 om 9 M5 om 9[a] (for both cf v l 8) D7 transp 8 and 9 —[a]) Ś V1 B3 D8 13 श्रुत्वा तु तस्य (V1 B2 तस्य तु) तद्वाक्य N V2 B2-4 D1 4 12 तत श्रुत्वा तु तद्वाक्य(D13 वचन) —[b]) Ś2 D4 देवकात (for देवान्तक) —[c]) B1 G2 तु (for च) —[d]) D4 तमूचुर् (for बभूवुर्) Ś N V1 2 B D1 4 11 12 काङ्क्षिण (for -हर्षिता)

10 B4 om 10 —[a]) D6 G1 [ए]व (for [ए]व) Ś N V B1 2 D1-4 8 11 12 ततो हयक्ष(D13 °र्षस)माविश —[b]) Ś N1 B1 D1 3 4 12 13 जगदुर् D4 गास्ते (sic) (for गर्जन्तो) N2 V B2 3 जगदुस्ते निशाचरा —[c]) G2 M5 ते रावण (for रावणस्य) D5 सुवैर् (sic) (for सुता)

11 [a]) D4 8 11 अंतरीक्ष Ś1 D5 7 8 11 T G1 M1 3 Cv r m g t -गता (for चरा) G2 M5 वीरा (for सर्वे) —[b]) N1 D4 12 मायाविनस्तथा (for °विशारदा) —D4 om (hapl) 11[c]-12[b] —[cd]) G1 सपत्न (for त्रिदश) —V1 om (hapl) 11[d]-12[a] D1 7 8-11 समर (for च रण) D5 T1 G2 M1 दुर्जया (for दुर्मदा) Ś N V2 3 B1 2 4 D1 3 4 12 13 सर्वे समास(D2 °युद्धाभि)काङ्क्षिण (for [d]) B3 सर्वे शस्त्रपरीधाना सर्वे लब्धवरास्तथा

12 D1 om 12[cd] V1 om 12[a] (for both cf v l 11) —[a]) Ś D1 3 2 T2 च D7 2 तु D4 7 9 11 T1 M1 तु T1 G1 M1 3 4 स्त्र (for ऽस्त्र) N2 सर्वे समाप्त ; B1 सवशा बल (for सर्वेऽस्त्रबल) —[b]) Ś N V B D1 3 4 8 11 12 विपुल G1 सपत्न Ct as in text (for विस्तीर्ण) M5 युद्ध —D13 om (hapl) 12[cd] —[c]) N1 च रामम् (for समरम्) —[d]) G3 च (for स्म) B1 D4 विनिर्जिता ; B4 D1 3 T1 M1 पराजिता (for स्म निर्जिता) N1 श्रूयते स्म न निर्जिता —After 12 D1 3 8-11 S ins

1232* दैत्यैरपि सगन्धर्वैः सकिंनरमहोरगैः ।

13 Ś B1 D1-3 8 12 om 13 —[a]) M1 च (for ऽस्त्र) D4 चास्त्रविदो, D6 शस्त्रविदुषो (hypm) (for ऽस्त्रविदुषो)

स तैस्तथा भास्करतुल्यवर्चसैः
　सुतैर्वृतः शत्रुबलप्रमर्दनैः ।
रराज राजा मघवान्यथामरै-
　र्वृतो महादानवदर्पनाशनैः ॥ १४
स पुत्रान्संपरिष्वज्य भूषयित्वा च भूषणैः ।
आशीर्भिश्च प्रशस्ताभिः प्रेषयामास संयुगे ॥ १५
महोदरमहापार्श्वौ भ्रातरौ चापि रावणः ।
रक्षणार्थं कुमाराणां प्रेषयामास संयुगे ॥ १६
तेऽभिवाद्य महात्मानं रावणं रिपुरावणम् ।
कृत्वा प्रदक्षिणं चैव महाकायाः प्रतस्थिरे ॥ १७
सर्वौषधीभिर्गन्धैश्च समालभ्य महाबलाः ।
निर्जग्मुर्नैरृतश्रेष्ठाः षडेते युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १८
ततः सुदर्शनं नाम नीलजीमूतसंनिभम् ।
ऐरावतकुले जातमारुरोह महोदरः ॥ १९
सर्वायुधसमायुक्तं तूणीभिश्च स्वलंकृतम् ।
रराज गजमास्थाय सवितेवास्तमूर्धनि ॥ २०

G 6 49 6
B 6 69 21
L 6 49 6

Ñ2 V B2.3 D13 त्रिपुष्पा श्रष्ठा (for त्रिपुरो वीरा) —ᵈ) D6 माया (for युद्ध) D13 सर्वे समरशोभिन —ᵉ) D12 समर (for प्रवर) —ᵈ) T1.2 G2 M5 तत्र (for तथा) B3 सव च परिनिश्चिता

14 ᵃ) Ñ1 D4.10 सर्वैस् (for स तैस्) Ś Ñ B1.4 D1.3-4.8.12 T1.2 G M1.4 वद्धा (for तथा) Ś B2 D1-3.5.12 -चह्नि (B1 कद्दिम, D1.2 रश्मि) सन्निभै, N2 B2.4 °दीप्तिभि, V तुल्यवीर्यै (V2 °भाभि) B3 तुल्यदीप्तै, D7.9-11 °दर्शनै (for तुल्यवर्चसै) ❀ Cg तुल्यवर्चसैरित्यत्र समासान्त आर्ष ❀ —ᵇ) B4 द्युतैर्, D13 सर्वैर् (for सुतैर्) D13 G2 M1.2 शक्र (for शत्रु) B4 प्रमर्दनैश्च, D6.7 T2 बलप्रमर्दन, D9-11 बलधियादनै ❀ Ct शत्रूणा बलस्य श्रीणा चार्दनैरित्यर्थे त्रियार्दनैरित्यार्षम् ❀ —ᶜ) Ś D2.4.8 11.12 T3 M3 मघवा (for मघवान्) Ñ2 V B3.4 M3 इव (for यथा) D6 सुरैर् (for (अ)मरैर्) —ᵈ) B1 तथा (for वृतो) D4.6 यथा, D6 M3 महान् (for महा) B4 -नाश (for -नाशनै) —After 14, Ś Ñ2 B1.2 D1-3.8.12.13 ins an addl colophon

[*Kanda name* N2 B1.2 D2.12 रणकाण्ड —After Kanda name, D3.12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D2.3.8.12 रावणविलाप, N2 B2 D13 त्रिशिरोगर्जना (N1 °न, B3 °न) B1 रावणविलापे रावणपोत्साहन, D1 रावणपरिदेवन, L (ed) रावणप्रबोध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 B2 D3.8.12.13 om Ś2 N2 D1.2 48 B1 44]

15 ᵃ) Ś D2.8.12 L (ed) ततस्तान्स (L[ed] °-स), N2 B3 स पुत्रास्तान्, V B2 D4.13 स च (D1.13 तु) पुत्रान् (for स पुत्रा-स) —ᵇ) Ś N1 B2 D2.8.12.13 पूजयित्वा, V1 (with hiatus) अलकृत्वा (for भूषयित्वा) Ś N V B1-3 D1-4.8.12.13 T2 G2 M3 च, B1 सु (for च) —ᶜ) V1.2 B1 D4 सु, D2 तु (for च) D13 प्रसन्नाभि (for प्रशस्ताभि) —Ś1 om (hapl) 15ᵈ-16ᶜ —ᵈ) D9-11 वै रण M1.2 सयुग (for सयुगे)

16 Ś1 om 16ᵃᵇᶜ (cf v l 15) D4 G2 om (hapl) 15 D6.7 T1 read 16ᵃᵇ twice —ᵃᵇ) B1 D1.3 (?) 10-11 T1 (D3.6 T1 first time) G1 M3.5 Cm g t युद्धोन्मत्त च मत्त च (for ᵃ) D1.8.12 अपि (for चापि) Ñ2 B3 उग्रतेजसौ, V B2.3.4 उग्र (B1 च सु) विक्रमौ, M1.2 राक्षसपभौ (for चापि रावण) T1 (second time) G2 महापार्श्वं च (T1 प्र) मत्त च भ्रातर च महोदर ❀ Cv 'युद्धोन्मत्त च मत्त च भ्रातरौ चापि रावण' इति पाठ । तौ च महोदरमहापार्श्वौ रावणभ्रातरौ विज्ञेयौ ।, so also Cr ❀ —B1 om 16ᶜᵈ —ᶜ) D4 रक्षणाय —ᵈ) Ñ2 V B2.4 G2 रावण (for सयुगे)

17 ᵃ) B3 तेतिकाया, D6 अभिवाद्य (for तेऽभिवाद्य) Ś D2.8.12 M1.2 महात्मानो —ᵇ) Ś B1 D1-3.8.12 राक्षसेश्वर, V1 D7.9-11 लोक°, M1.2 शत्रु° (for रिपुरावणम्) —ᶜ) Ś B1 D1-3.8.12 सर्व, G1.2 M5 चैन (for चैव) —ᵈ) D6 महात्मान (for °काया)

18 ᵃ) B1 transp सर्वौषधिभिर् and गन्धैश्च —ᵇ) Ś Ñ V1.2 B D2-4.8.12.13 समालभ्या D6 T2.3 समारभ्य, M1.2 समालिप्य (for समालभ्य) —ᶜ) B1 निर्ययुर् N2 V B3.4 राक्षस (for नैरृत) Ś B1 D1-3.8.12 -व्याघ्रा (for श्रेष्ठा) —ᵈ) Ñ2 V1.2 B1 षड्ता, B2 सनद्धा B4 सज्जना, D1 बाहुभा, D2 षड्ता, D3 पर्वते, D6 सफला, D13 सज्जिता (for षडेते) Ś D8.12 षड्नानायुधकारि (Ś1 °धारि)ण, B3 ज्ञानवतो निशाचरा —After 18, D5-7.9-12 S (except M5) ins

1233* त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ।
　महोदरमहापार्श्वौ निर्जग्मु कालचोदिता ॥

19 ᵃ) Ś N V B D1-4.7-12 G2 M1.2.3 नाम (for नाम) —ᵇ) Ś1 Ñ2 V1.2 D6 M3 नीड (for नील) —ᶜ) D1-3 परावण (for ऐरावत)

20 ᵃ) B2 -वरोपेत, D6 9-11.13 T2 G2 M1.2.3 समायुक्त (for समायुक्त) —G1 repeats 20ᵇ in place of 21ᵇ —ᵇ) G1 (both times) किंकिणाभि (for तूणीभिश्च) V2 D7.9-11 [अ]प्यलकृत (D7 °त) D6 T2 G2 M1.2.3 स्वलकृत Ś N V1.2 B D1.4.8.12.13 तूण (D2 खड्ग) तोमरसकुल (B1 °युत D13 °कुल) —After 20ᵃᵇ, N2 V B3-4 ins

G 6 49 7 B 6 69 12 L 6 49 7

हयोत्तमसमायुक्तं सर्वायुधसमाकुलम् ।
आरुरोह रथश्रेष्ठं त्रिशिरा रावणात्मजः ॥ २१
त्रिशिरा रथमास्थाय विरराज धनुर्धरः ।
सविद्युदुल्कः सज्वालः सेन्द्रचाप इवाम्बुदः ॥ २२
त्रिभिः किरीटैस्त्रिशिराः शुशुभे स रथोत्तमे ।
हिमवानिव शैलेन्द्रस्त्रिभिः काञ्चनपर्वतैः ॥ २३
अतिकायोऽपि तेजस्वी राक्षसेन्द्रसुतस्तदा ।
आरुरोह रथश्रेष्ठं श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ २४
सुचक्राक्षं सुसंयुक्तं सानुकर्षं सकूबरम् ।
तूणीबाणासनैर्दीप्तं प्रासासिपरिघाकुलम् ॥ २५
स काञ्चनविचित्रेण किरीटेन विराजता ।
भूषणैश्च बभौ मेरुः प्रभाभिरिव भास्वतः ॥ २६
स रराज रथे तस्मिन्राजसूनुर्महाबलः ।
वृतो नैरृतशार्दूलैर्वज्रपाणिरिवामरैः ॥ २७
हयमुच्चैःश्रवःप्रख्यं श्वेतं कनकभूषणम् ।
मनोजवं महाकायमारुरोह नरान्तकः ॥ २८

1234* मत्त सर्वाङ्गसपूर्णं स्वर्णभारैरलंकृतम् ।

[Ñ2 B3.4 [आ]कुभोपेत (for [अ]ङ्गपूर्ण)]

—V3 om 20cd —d) D4 [अ]स्य (sic) G1 M3 [अ]द्रि , G3 [अ]श्र (for [अ]स्त)

21 In place of 21b G1 repeats 20b —b) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 G3 M1.2.4 समन्वित (for समाकुलम्) —c) Ś1 Ñ2 D1.8.13 रथ (for रथ) —d) B3 मध्ये सर्वधनुष्मता —After 21, Ñ V B(B1 only l 1) D13 ins

1235* पुष्पैर्माल्यैर्बहुभिश्चित्रैः काञ्चनैश्च विराजितम् ।
किङ्किणीजालनिर्घोषं सुवरूथं घनस्वनम् ।
पीतनीलसितैश्चित्रं पताकाभिर्विराजितम् ।
हयैः परमकैर्युक्तं सर्वायुधसमन्वितम् ।
मनोमारुतवेगैश्च समरापीडधारिभिः ।   [5]

[V3 om l 1-3 —(l 1) V1.2 B3 D13 स्वर्णैश्च (for द्रुमैश्च) Ñ1 अतिराजित, D13 अभिराजित (for च विराजितम्) —G (ed) om l 3-5 —(l 3) B1 transp पीत and नील D13 च राजित (for वि°) —B1 transp l 4 and l 5 —(l 4) N2 च परैर् (for परमकैर्) —Ñ1 V1.2 B3.4 om from the post half of l 4 up to the prior half of l 5 —(l 5) D13 शालिभि (for धारिभि)]

22 c) D4 इव (for उल्क) B4 सज्वाल , D5 T1 M3 रैलासे (for सज्वाल) —d) M1.2 [अ]द्रुद (for [अ]म्बुद)

23 Ñ1 om 23-24b —ab) B1 शिरोभिस् (for किरीटैस्) D5 T1 M3 transp त्रिशिरा and शुशुभे B2 च , D2 सु (for स) D1.13 स रथोत्तमे ; D7 स्यन्दनोत्तमे (for स रथोत्तमे) —c) D5 हिमवानिह , T1 हि * * * व (damaged) —d) Ñ2 V B2-4 D2.12 त्रिभि शृङ्गैर्हिरण्मयैः .

24 Ñ1 om 24ab (cf v l 23) —a) Ś Ñ2 V B D1-3.6.12 T1 G1 [ऽ]ति ; M1.2 च (for ऽपि) —b) V2 तत ; B3 T2 तथा (for तदा) —After 24ab, K(ed) repeats (var) 21ab (within brackets) —c) Ś1 B3 रथ (for रथ) —d) B3 मध्ये सर्व , D4 सर्वे एव (sic) (for श्रेष्ठ सर्व)

25 G3 om 25-26 —a) B2 G2 M3 सचक्राग्र, D12 सुचक्राक्ष B1 च सयुक्त , D1 सुसख्ये (for सुसंयुक्त) —b) M3 Cm g स्वनुकर्ष Ś1 B3 D1.6.13 T2 M2 Cr m g सुकूबर, Ck t as in text (for स°) —c) G1 M3 दीप्तैर् (for दीप्त) M1.2 [आ]सनोपेत (for -[आ]सनैर्दीप्त) Ś Ñ2 B1 D1.2.4.5.12.13 स(D2 सु)तूणं(D1.2.4.13 °ण) बाणसयुक्त, Ñ1 V B3.4 तूणमार्ग(V2.3 °भमार्ग)णसयुक्त, D2 सबाणतूणसयुक्त —d) V1.2 B2-4 सप्राप्त (for प्रासासि) Ñ2 V B2-4 [आ]युध, M1.2 [अ]न्वित (for [आ]कुलम्) B1 धनुषाकुले Ñ1 D13 पाशासिपरिघान्वित, D6 पाशासिधनुसकुल

26 G3 om 26 (cf v l 25) —ab) B1 D1.13 काञ्चनेन (for स काञ्चन) Ś D6.13 शातनेन, Ñ1 नूपुरेण, D5 T1 M3 मकुटेन (for किरीटेन) D2 transp विचित्रेण and किरीटेन Ś1 D2.6 T2.3 विराजित , M2 स्वराजत —c) Ś B1 D1-4.6.12 बाहु Ñ V B3.4 मेरो , B2 वीर ; G2 मत्त (for मेरु) —d) D5 T1 M3 किरणैर् (for प्रभाभिर्) Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.6.12.13 भास्कर , B3 सोयद् , D5.7.9-11 T2.3 G1.2 M3.4 भास्वत् (for भास्वत)

27 V3 om 27 —a) Ś Ñ2 V1.2 B D1-4.6 वि (for स) —b) Ś D1.4.13 महायश (for °बल) —c) B1 तत्रौ (for वृतो) Ñ2 V2 B1-4 D2 G2 राक्षस (for नैरृत) —d) D13 [आ]द्रये (for [अ]मरै)

28 a) D1.6.11 T2 M1.2 उच्चैःश्रव (for उच्चैश्श्रव) Ñ2 D1.13 हयमुख्ये तदा प्रख्य(D1 °था तथ्य) —b) B3.4 D1.13 G1 काञ्चन (for कनक) V2 D1 भूषित (for भूषणम्) —c) Ś1 * * कायम् —After 28, Ñ1 V1 D1 ins while B1 D13 (after 29ab [r]) ins after 29ab

1236* कवचेनापि चित्रेण भूषणेन विराजता ।

[B1 D1.13 वि- (for [अ]पि) B1 D1 विराजन् D13 भूत्वा विविधित (for the post half)]

गृहीत्वा प्रासमुल्काभं विरराज नरान्तकः ।
शक्तिमादाय तेजस्वी गुहः शत्रुष्विवाहवे ॥ २९
देवान्तकः समादाय परिघं वज्रभूषणम् ।
परिगृह्य गिरिं दोर्भ्यां वपुर्विष्णोर्विडम्बयन् ॥ ३०
महापार्श्वो महातेजा गदामादाय वीर्यवान् ।
विरराज गदापाणिः कुबेर इव संयुगे ॥ ३१
ते प्रतस्थुर्महात्मानो बलैरप्रतिमैर्वृताः ।
सुरा इवामरावत्यां बलैरप्रतिमैर्वृताः ॥ ३२
तान्गजैश्च तुरंगैश्च रथैश्चाम्बुदनिस्वनैः ।
अनुजग्मुर्महात्मानो राक्षसाः प्रवरायुधाः ॥ ३३
ते विरेजुर्महात्मानः कुमाराः सूर्यवर्चसः ।
किरीटिनः श्रिया जुष्टा ग्रहा दीप्ता इवाम्बरे ॥ ३४
प्रगृहीता बभौ तेषां छत्राणामावलिः सिता ।
शारदाभ्रप्रतीकाशा हंसावलिरिवाम्बरे ॥ ३५

G 6.49.22
B 6.69.36
L 6.49.41

29 D4 8 13 (D3 12 hapl) om 29^{cd} D13 reads 29^{ab} twice —^{a}) Ś B1 D1 2 6 13 (both times) प्रास(D13 शूल)मुल्कानिभं गृह्य(D1 विभ्रद्) Ñ2 B2 4 प्रासमुल्काभमादाय, B3 प्रासमुद्गरशूलैश्च —^{b}) D1 विमल स (for विरराज) Ñ2 महाबल, B4 (with hiatus) इवानल —For 29^{cd}, N1 V subst and read after 29 while B3 D13 ins after 29

1237* रराज हयपृष्ठस्थ सविद्युदिव तोयद ।

[D13 हरिपृष्ठे च (for हयपृष्ठस्थ)]

—After 29^{ab}, B2 D13 (after 29^{ab} [1]) ins 1236* —^{d}) Ś V2 3 D2 4 8 13 हुताशन इवाबभौ (V2 3 °हवे), Ñ V1 B D1 3 क्रौञ्चाशनिरिवाहवे (N2 B1 D1 3 °बभौ) D5 7 10 11 T1 M3 गुह शिखिगतो यथा, D13 गृहीताशनिरिवा-बभौ (hypm) G3 गुहोऽचिन्त्यपराक्रम

—After 29 B3 ins

1238* सुयुक्तं रथमारुह्य हुताशनसमप्रभम् ।

30 D4 om 30 —^{b}) D5 7 9-11 हेम (for वज्र) N V B2 4 D13 G3 M1 2 5 भूषित (for भूषणम्) —After 30^{ab} Ś D2 3 13 13 ins

1239* आरुरोह रथं वीर सुवासकनकप्रभम् ।

[D13 रथश्रेष्ठ (for रथ वीर) D3 दीप्ताग्नि D13 स दीप्त (for सुदीप्त) D13 मणिकाञ्चनभूषित (for the post half)]

—^{c}) D8 वज्रो (for गिरिं) —For 30^{cd}, Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 subst

1240* भुजैर्महेन्द्रमुत्पाद्य बभौ विष्णुरिवाहवे ।

[Ñ1 D13 दोर्भ्यां (for भुजैर्) Ś V2 D2 3 ब्वाप्य (for उत्पाद्य)]

—Thereafter V3 cont

1241* रथमारुह्य तेजस्वी महावीर्यो महाबल ।

31 ^{ab}) D6 T1 M3 महाकायो (for °तेजा) B1 D1 3 रथमारुह्य, D13 गजमास्थाय (for गदामादाय) N2 V1 (illeg up to ढा) 2 3 B2-4 गदामादाय विपुलां महापार्श्वो महाबल —After 31^{ab}, Ś D2 3 13 ins

1242* प्रवव्ये रथमास्थाय सर्वायुधसमन्वितम् ।

—^{c}) N1 D4 13 स (for वि) G2 महाबाहु (for गदापाणि) —After 31, Ñ2 V2 3 B2 4 ins

1243* महोदरोऽतिकायश्चाप्यैयौ राक्षसोत्तम ।

[Ñ2 तु, B3 [ऽ]पि (for ऽति) Ñ2 येनैव (for ऽक्याद्)]

32 ^{a}) D5 7 T1 M3 प्रतस्थिरे, Ct as in text (for ते प्रतस्थुर्) —B1 om (hapl) 32^{b}–33^{a} G1 mostly damaged for ^{b} —^{b}) D4 तथा (for वृता) N2 B3 राक्षसैर्बहुभिर्वृता, D10 11 [ऽ]मरावत्या सुरा इव —D4 13 om 32^{c}–33 D5 7 9-11 T G1 3 M3 (all except D10 11 hapl) om 32^{cd} —^{c}) Ś1 V2 B4 D2 3 12 M2 [अ]मरा वत्या (for °वत्यां) —Ñ1 transp 32^{d} and 33^{d} —^{d}) Ś N2 V B2-4 D1-3 6 12 बभूवुर्युद्ध(B2 °धैर्ब)दर्पिता (Ś D1 2 3 12 °दुर्मदा)

33 D3 13 om 33 B1 om 33^{abc} (for all cf v l 32) V3 om 33^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 D6 ते ग(B3 °च)-जैश्च —^{b}) D6 G1 अश्वैर (for चाम्बुद) Ś V1 2 B3 4 D2 6 8 12 मेघस्वनै, N2 B2 D1 2 सन्निभै (for निस्वनै) —^{c}) B4 अन्वगमन्न, D4 8 अभि(D8 °नु)येतुर्, D10 11 T2 G1 2 अनूत्येतुर् (for अनुजग्मुर्) N2 V B2 4 महावीर्या (B2 °रा) D7 महाकाया —N1 transp 32^{d} and 33^{d} —^{d}) N2 V B2 4 विविधायुधा D8 प्रवरा युधि (for प्रवरायुधा) Ś D1 2 3 12 राक्षसप्रवरा युधि, N1 नाना प्रहरणायुधा

34 ^{a}) T2 वैद् (for ते) B2 D4 विनेदुर् (for विरेजुर्) D4 महात्मा —^{b}) N V B2 4 D4 13 सूर्यतेजस —^{cd}) Ś N V B D1-3 8 12 13 युक्ता (D4 जुष्टा) राससैय (for जुष्टा ग्रहा दीप्ता) Ñ1 [अ]पर (for [अ]म्बरे)

35 ^{b}) D5 7 T1 2 G3 M3 शस्त्राणाम्, D8 छत्राणाम् (sic) D10 12 वस्त्राणाम्, M3 शत्रूणाम् (for छत्राणाम्) Ś N V1 2 B2 4 D1-4 6 8 12 13 G3 M1 5 आवली —D11 om (hapl) from सिता in ^{b} up to आवली (see Var) in ^{d} Ś D1-3 8 स्थिता, N1 तथा, D8 शुभा, D10 11 श्रिया, G3 स्थिता M5 सदा (for सिता) B2 छत्रमालानिस्थिता, D11 वृत्तमाल्यावली सदा (sic) —^{c}) V3 B3 D7 9-11 शारदाभ्र (for शारदाभ्र) Ś D2 3 प्रकाशाना B4 प्रतीकाश —^{d}) Ś N V B D1-4 8 12 13 हंसानामावली (D13 om

G 6.49 21
B 6.69 26
L 6.49 22

मरणं वापि निश्चित्य शत्रूणां वा पराजयम् ।
इति कृत्वा मतिं वीरा निर्जग्मुः संयुगार्थिनः ॥ ३६
जगर्जुश्च प्रणेदुश्च चिक्षिपुश्चापि सायकान् ।
जहृषुश्च महात्मानो निर्यान्तो युद्धदुर्मदाः ॥ ३७
क्ष्वेडितास्फोटनिनदैः संचचालेव मेदिनी ।
रक्षसां सिंहनादैश्च पुस्फोटेव तदाम्बरम् ॥ ३८
तेऽभिनिष्क्रम्य मुदिता राक्षसेन्द्रा महाबलाः ।
ददृशुर्वानरानीकं समुद्यतशिलानगम् ॥ ३९
हरयोऽपि महात्मानो ददृशुर्नैरृतं बलम् ।
हस्त्यश्वरथसंबाधं किङ्किणीशतनादितम् ॥ ४०
नीलजीमूतसंकाशं समुद्यतमहायुधम् ।
दीप्तानलरविप्रख्यैर्नैरृतैः सर्वतो वृतम् ॥ ४१
तद्दृष्ट्वा बलमायान्तं लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
समुद्यतमहाशैलाः संप्रणेदुर्मुहुर्मुहुः ॥ ४२

---

up to सी) यथा(Ś2 D8 °त्वया, B1 D1-3 °लीव खे), D4 हृशालात्वली यथा

36 a) Ñ1 B1 D1 3 4 वा चि , Ñ2 B3 चेति, V B3 4 तु वि , D5 8 T1 G2 3 M1 2 3 चापि D12 च त्रि (for चापि) —b) B2 D6 13 T2 G2 3 M3 च Cm g as in text (for वा) —c) M5 मया (for कृत्वा) V3 B1 D1-3 वुद्धिं (for मतिं) B2 देवा, D2 धीरा (for वीरा) —d) N2 निर्जग्मुर् N3 V1 2 B2 4 निर्ययुर्, D6 ससुगे, D 6 12 समागु , Cr m g as in text (for निर्जग्मु) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1 6 11 13 युद्धकाङ्क्षिण , G (ed) युद्धदुर्मदा

37 a) V2 D6 जगर्जुश्च, D13 ते जगर्जुर् (for जगर्जुश्च) Ś D5 8 12 चापि ते नदुर्, V3 (ध वि निनेदुश्च, B1 D1 3 चापि नेदुश्च, B3 D4 7 च(D6 ते) विनेदुश्च (for च प्रणेदुश्च) —b) Ś B1 D1-3 8 12 चिक्षिपुर्, N V1 2 B2-4 D4 13 मुमुचुर्; D9 प्रविपुर् (sic) (for चिक्षिपुर्) Ś Ñ V B D1 4 6 11 13 राक्षसा (for सायकान्) —c) Ś N2 V1 2 B D6-11 T G2 3 M2 3 Cg t जगृहुर्, Ñ1 V2 D1 4 जहसुर् (for जहृषुर्) Ś D1 4 दुरात्मानो, N V B2-4 D5 11 महाकाया; D6 7 T1 M2 [अ]पि ते वीरा (for महात्मानो) —d) N1 B1 D2 6 8-11 T2 3 G1 M1 निर्याता, D7 निर्जग्मुर् (for निर्यान्तो) G1 युद्ध (for युद्ध) V B1 D1-3 युद्ध(B1 °धि)हर्षिता ; D4 युधिहर्षिता , M4 युद्धकोविदा —After 37, N V B2-4 D4 13 ins

1244* ततो भेरी समाजघ्नु शङ्खान्दध्मुश्च हृष्टवत् ।
पटहाण्डिण्डिमांश्चैव तथा वाद्यान्यवादयन् ।

[(l 1) D4 मृदङ्गान् (for ततो भेरी) V4 B4 समाजघ्नु (for °घ्नु) —D13 om from l 2 up to 44d —(l 2) N2 तथा (for तथा) Ñ1 V3 D4 नानावाद्यांश्च वादयन् (for the post half)]

38 D13 om 38 (cf v l 1244*) T3 om 38ab —a) Ś N V B D1-3 4 11 उत्कृष्ट ; D6 जगृहु (for क्ष्वेडित) Ś [आ]स्फोटिता नादैर् ; N1 V3 D4 सिंहनादैश्च N2 B2-4 वादनोत्साहे , V1 2 [आ]स्फोट(V2 °नाद)नादैश्च, B1 D1-3 4 11 T2 G1 M2 [आ]स्फोटिता ना(B1 °दैना)दै ; D8-11 [आ]स्फोटितानां वै M1 2 [आ]स्फोटित रवैस्(for -[आ]स्फोटनिनदै) —b) D4 सा चचाल ; D6 T1 M5 चचाल च (for संचचाल) N V B2-4 D4 13 T1 M5 वसुधा D1 G1 च मेदिनी —V3 om 38 – 40 —c) D6 T2 राक्षसा , D5 रक्षसि (for रक्षसां) —B1 reads in marg from 38d up to नद in 41b —d) Ś D1-3 5 13 G1 स्फुटतीव N1 B4 T2 प्रस्फोटेव; V1 D8-11 स(V2 ग)स्फोटितम् , B1 3 पुस्फोटेव T3 स्फोटयत (for पुस्फोटेव) Ś B1 D1 3 8 13 त्रिधाम्बर, Ñ V1 B3 4 नभस्(N1 °स)ल, V3 D6 11 T3 इवाम्बर, B2 नभ स्थल D4 प्रस्फोटञ्च विविधस्वरै

39 V3 D13 om , B1 reads in marg 39 (for V3 B1 cf v l 38 and for D13 cf v l 1244*) —a) Ñ1 D4 तु वि , D5 अपि (for तेऽभि) —d) D1 सद** (for समुद्यत) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 (sup lin as in text , in also) ; G2 शिलायुध, Ś1 D8 11 शिलायुधा , Ct as in text (for शिलानगम्)

40 V3 D13 om B1 reads in marg 40 (for V3 B1 cf v l 38 and for D13 cf v l 1244*) —b) Ñ2 V1 B3 राक्षसं, V2 B3 4 D1-11 T1 3 G1 राक्षसं (for नैरृतं), B3 कुल (for बलम्) —c) D6 समाज (for °ध)

41 D13 om 41 (cf v l 1244*) B1 reads in marg up to नद in a (cf v l 38) —a) Ś N V1 2 B1-3 D1 3 4 12 सकाशं (for सकाशं) —b) N2 V1 2 B2-4 समुद्वृत्त (for समुद्यत) Ś D5 शिलायुधा ; Ñ1 B1 D1 13 शिलायुधं , N2 V B3 4 D1 4 महायुधे —c) D5 सम (for रवि) —d) B1 भास्वरै (for नैरृतै) D6 T1 M3 transp नैरृतै and सर्वतो

42 D13 om 42 (cf v l 1244*) D4 repeats 42 after 43 —a) Ñ2 B3 4 D4-7 10 11 T1 3 G2 M2 तां V3 D6 त (for तद्) Ś N2 V1 2 B1 2 D5 8 M1 बलमायान्त D4 (first time) राक्षसबलं (for बलमायान्त), —b) Ś1 N V B D1-3 8-11 T1 G M Cg लब्धलक्ष्य (D11 °क्ष), D4 (both times) कपुकृषा ; T2 साटक्ता ,—After 42ab D6 T3 ins.

1245* शिलाभिर्नृपपाद्यशुधा महाबला ।
[D6 महाबला (for °बला).]

—D13 om (hapl) 42a – 45b. B1 reads 42cd in marg —c) Ñ1 D4 (first time) समुद्यम (for

ततः समुद्घुष्टरवं निशम्य
रक्षोगणा वानरयूथपानाम् ।
अमृष्यमाणाः परहर्षमुग्रं
महाबला भीमतरं विनेदुः ॥ ४३

ते राक्षसबलं घोरं प्रविश्य हरियूथपाः ।
विचेरुरुद्यतैः शैलैर्नगाः शिखरिणो यथा ॥ ४४

केचिदाकाशमाविश्य केचिदुर्व्यां प्लवंगमाः ।
रक्षःसैन्येषु संक्रुद्धाश्चेरुर्द्रुमशिलायुधाः ॥ ४५

ते पादपशिलाशैलैश्चक्रुर्वृष्टिमनुत्तमाम् ।
बाणौघैर्वार्यमाणाश्च हरयो भीमविक्रमाः ॥ ४६

सिंहनादान्विनेदुश्च रणे राक्षसवानराः ।
शिलाभिश्चूर्णयामासुर्यातुधानान्प्लवंगमाः ॥ ४७

G 6. 49. 36
B. 6. 67. 49
L. 6. 49. 31

समुद्यत) N1 D4 (first time) M3 महाशैलान्, D5 T1 शिलाहस्ता (for महाशैला) D4 (second time) समुद्यत शिलाशैलान् —d) N2 V1.2 B2.4 प्रणेदुस्ते, V1 मुदा नेदुर् (for सप्रणेदुर्) D5 महाशिला, T1 M3 महाबला (for मुहुर्मुहु) Ś B1 D1.3.4 (second time) 12 मुदा नेदु पुन पुन (D4 प्लवगमा) —After 42 D5-7.9-11 S ins

1246* अमृष्यमाणा रक्षांसि प्रतिनर्दन्ति वानरा ।

[D6-11 Ct प्रतिनदत]

43 D1.6.12 om 43 (for D1.6 cf v l 42 and for D12 cf v l 1244*) Ś B1 D1.4.12 om 43-44ab —a) Ñ V B1-4 D4.6.7-11 T2.3 M3 समुत्कृष्ट, L (ed) समुदीर्ण (for समुद्घुष्ट) D4 रवान् (for रव) —b) N2 D4 G1 पुंगवानां (for यूथपानाम्) —c) N1 D4.6 M3 अमर्ष(D6 °र्षय)माणा (for अमृष्यमाणा) N V B1-4 L (ed) परवीर(L (ed) °वै)हर्षे; D4 समुद्रर्षे सहर्षा, D5 परहर्षमुग्र, G1 °शैल्यमुग्रं —d) N2 शब्द महा (for महाबला) N2 V1 D4 भीमवरं (D4 °रा) B4 °रं (for °तरं) N2 V1.2 B2.4 D6.9-11 T2.3 प्रणेदु —After 43 N2 reads an addl colophon

[*Sarga name* नरान्तकनिर्याणं *Sarga no* (figures, words or both) 49]

—After 43 D2 repeats 42

44 D2.6 om 44 (cf v l 42) Ś B1 D1.3.4.5.12 om 44ab (for Ś B1 D1.3.12 cf v l 43 and for D12 cf. v l 1244*) —a) N1 V1.2 B2.4 तद्, D4 त (for ते) G1 धीरं (for घोरं) —b) N V B2.4 पुंगवा (for यूथपा) —B1 reads 44c–46 in marg —c) D2 विचि चेरुर् D4 विचेरुर् (sic) (for विचेरुर्) Ś D5.11.12 चोद्यतैः G1 उद्यतैः N2 V B2.4 द्रुमैः, D4 शालैर् (for शैलैर्) D4 चिक्षिपुर् न चैव (sic) —d) Ś1 B4 D1.12 यथा (for यथा) —After 44 D1 reads 54ab for the first time repeating it in its proper place

45 D2.6 om 45ab (cf v l 42) D1 om 45 B1 reads 45 in marg (cf v l 44) —a) B1 D1.12 आविश्य B1 आसाद्य G1 M3 आविशा (for आविश्य) —b) N1 B1 D4 उदयां, V2 B2-4 G1 उर्वी (for उर्व्यां) V B4 महाबला —G2 repeats consecutively 45cd, 45c–47 (including star passage) after 47 —c) Ś B1 D1-3.5.12 क्रुद्धा राक्षससैन्येषु —d) D6.9.11 T2.3 Ct चक्रिरे Cr m as in text (for चेरुर्) —After 45 N1 V B2-4 D12 read 54ab for the first time all except V2 repeating it in its proper place, while D5.7.9.11 S (G2 repeating after the second occurrence of 45cd) ins after 45

1247* प्लवगाश्च विमुक्तकम्बाणपुङ्खा वानरपुंगवा ।
सप्रद्रुमगदाघोर रक्षोवानरसंकुलम् ।

[D5-7 T1 G1.2 M1-3 repeat l 2 after 1253*]

46 Ñ2 om 46–47 V2 om 46 B1 reads 46 in marg (cf v l 44) G2 repeats 46 (cf v l 45) N1 V1.2 B2-4 D4.12 transp 46 and 47ab —a) Ś D1.12 उपाद्राय, D12 त पादपै (for ते पादप) Ś D1.4 शिला शैलैस्तु B4 D12 शिलाभि (D12 °शै)ला, G2 महाशैलाद्य M3 महा° (for शिलाशैलैश्) —b) Ś1 अनुत्तमा; D1-4.13 T2 G2 M1.2.3 Cg अनू (D7.9.10 °नु)त्तमा D12 अप्रतिमा, T2 घनोपमा (for अनुत्तमाम्) —c) B1 D4.5 वार्यमाणापि (D5 °णा हि) T1 द्राव्यमाणाश्च N1 D12 वानरा हि समुद्रता, V1.2 B2.4 बाणवर्षमा द्रुता D4 वानराश्च महाबला D4 शरौ घैर्वार्यमाणाश्च (sic) —d) N1 D12 बहवो, B4 वानरा, D12 हरयो (sic) (for हरयो)

47 N1 om 47 (cf v l 46) G2 repeats 47 (cf v l 45) Ś B1 D1-3.4.12 om 47ab Ñ1 V1.2 B2.4 D12 transp 46 and 47ab —a) D1 सिंह (for सिंह) D1-3 नादा, D4 नादर् (for नादान्) —b) N1 V1 B1 D12 G1.2 (both times) M1.3 रण (D12 तुदे) वानरराक्षसाः (D4 °राक्षसाः) —V2 om B1 reads in marg, 47cd —c) D3 वानराद् (for शिलाभिश्) Ś V1.2 B D1.3.4.5 शिरो निशिताग्र —d) Ś B2.4 D12 यातुधानां (B2.4 °ना) N1 D12 महाबलान् V1 प्लवंगमाद् (for प्लवंगमाः) —After 47 G2 repeats 45c–47 (including star passage)

G 6. 49. 36
B. 6. 69. 50
L. 6. 49. 34

निजघ्नुः संयुगे क्रुद्धाः कवचाभरणावृतान् ।
केचिद्रथगतान्वीरान्गजवाजिगतानपि ॥ ४८
निजघ्नुः सहसाप्लुत्य यातुधानान्प्लवंगमाः ।
शैलशृङ्गनिपातैश्च मुष्टिभिर्वान्तलोचनाः ।
चेलुः पेतुश्च नेदुश्च तत्र राक्षसपुंगवाः ॥ ४९

ततः शैलैश्च खड्गैश्च विसृष्टैर्हरिराक्षसैः ।
मुहूर्तेनावृता भूमिरभवच्छोणिताप्लुता ॥ ५०
विकीर्णपर्वताकारै रक्षोभिररिमर्दनैः ।
आक्षिप्ताः क्षिप्यमाणाश्च भग्नशूलाश्च वानरैः ॥ ५१

48 V1 D3 om (D3 hapl) 48–49[b] D5 repeats consecutively 48–49[d] —[a]) Ś D8.11 G2 M1.2 निर्भिद्यु, D3 विजघ्नु, D10.11 M5 निजेघ्नु (for निजघ्नु) Ñ3 V2.3 B1 D1.7 G1 M1.2 समरे (for संयुगे) D1 क्रुद्धान् D3 धर्षैर् (for क्रुद्धा) —[b]) G1 M1.2 [आ]वृता (for [आ]वृतान्) Ś N1 B1 D1.2.3.12.13 हयो राघवसंभवान्(Ś D4 °भा) N3 V2.3 B2.4 कालान्त कपसोपमा, D3 वानरानपि राक्षसा, D4 कपीश्चाक्षसपुंगवा —[c]) D3 उपगतान् (for रथ°) D13 कचिद्ध्यस रक्षांसि, G2 शूलमुद्गरहस्ताश्च —[d]) D7 नाग, D8 नागे (for गज) D13 -गतानि (for -गतान्)

49 V1 B3 D3 om (for all except B3 cf v l 48) D5 consecutively repeats 48–49[d] —[a]) N3 V2.3 B1.2.4 D6.8.10–13 निजघ्नु N1 [उ]पेत्य V3 D10.12 वीरान्, B2.4 D8.12 [उ]पत्य D3 [अ]भ्येत्य (for [आ]प्लुत्य) —[b]) D5 (both times) G2 यातुधान (G2 °न) Ś V1 V2.3 B2.4 D1–4.8.12.13 बलीमुखा (for प्लवंगमा) M1.2 राक्षसाप्लवगोत्तमा —[c]) Ś1 V1 D13 विभिन्नास्ते, N1 विभ्रमास्त Ñ1 B2.3 विभ्रान्ते तु(B3 च B2 ते) V2.3 D13 G3 निभिन्नाश्च B1 [आ]निभ्रस्ते तु B4 निभग्नास्ते, D1 [आ]निभग्नास्ते, D3 [आ]निमग्नास्ते, D4 निमग्नास्त, D4 निभग्नास्ते तु D6 T1 M1.2 हता केचित्, D8 T2.3 M3 [आ]वितागास्त(M3 °श्च) D12 M5 वितागास्त D10 [अ]न्वितागास्ते (for निपातैश्च) —[d]) Ś D8.12 मुष्टिनिर्धर्षैश्च, N1 V1.2 D1.13 T3 मुष्टिभिप्रोक्त, N2 °श्चातवि B1 °मिष्कास, D5 शोपविश्चात, Cm1 as in text (for मुष्टिभिर्वान्त) D8 G1.2 मुष्टिभिश्च तलेन च —After 49[d] G2 erroneously repeats 49[c] —[e]) D13 M3 चेरु (for चलु) D4 विनिपेतुर्वि (for चेलु पेतुश्च) Ś1 त (for second च) —[f]) Ś N V2.3 B D1–4.8.12.13 तदो (for तत्र) —After 49 B3 D5.7.8.11 S ins while N V B2.4 D1.13 ins l 1 after 49 l 2 after 50[ab], and l 3–4 after 51

1248* राक्षसाश्च शरैस्तीक्ष्णैर्बिभिदुः कपिकुञ्जरान् ।
शूलमुद्गरखड्गैश्च जघ्नुः प्रासैश्च शक्तिभिः ।
अन्योन्यं पातयामासुः परस्परजयैषिणः ।
रिपुशोणितदिग्धाङ्गास्तत्र वानरराक्षसाः ।

[(l 1) N2 V1.2 B3 D4 तु (for च) Ñ राक्षसाश्च (note the double संधि) (for राक्षसाश्च) V3 दं भे (for दं धे) V3 पुंगवान् (for -कुञ्जरान्) —G2 illeg for l 2 —(l 2) N1 D1.12 शस्त्रवृष्टि (for -खड्ग) D5 om (hapl) from the post half of l 2 to 50[a] D5 च पट्टिशै, M1.2 परश्वधै (for च शक्तिभि) N V B2–4 D4.13 निशितै शरवृष्टिभि (for the post half) —N1 D13 om l 3 —(l 3) N2 V B1.4 D1 जिगीषवः (for जयैषिण) —(l 4) Ñ2 B3–4 दिग्धाङ्गा (for °ङ्गास्) N2 B1.4 -मुखे V2.3 राक्षसे (for -राक्षसा)]

—Then, Ñ2 cont

1249* प्राकाश्च परिरक्षन्निरकारि करन महत् ।

50 D4 om 50[a] (cf v l 1248*) —[a]) Ś1 D1–4.8.12 शूलैश्च D4 शैलैस्तु (for शैलैश्च) Ś N V B1.4 D1–4.8.13 वृक्षैश्च (for खड्गैश्च) B3 ततो वानरशैलैश्च, M1.2 द्रुमै शैलैश्च शस्त्रैश्च —[b]) B3 हरीन्वरान्, D13 हरिराक्षसा —After 50[ab] N V B2.4 D4.13 ins l 2 of 1248* —[c]) D6 [आ]चिता (for [आ]वृता) —[d]) V2.3 B D1.4 शोणितप्लुता D7.9.11 G1 M1.2 शोणितोक्षिता

51 [a]) Ñ V B D1.3.10.11.13 G1 विशीर्णै, D8 T3 M5 विकीर्णा G2 विशीर्ण, M1.2 पातितै (for विकीर्ण) Ś D2.3.12 विकीर्णा प(Ś1 पा)तिता वाणै, D3 विकीर्णा पातितैर्वीर, D4 विकीर्णा पर्वताकारा —[b]) Ś D8.12 पाम र्दिता, N1 अभिसेविता, N2 B2 D10 अभि(Ñ2° प)र्दितै, V D13 अभिसवृता, B1.4 D2 उपमर्दितै (D2 °ता) B3 दपशोभिते D1.2 उपमर्दते, D4 च महाबलै, D6.7.9 अभिमर्दनै, D13 अभिमर्दित, G2 भीमविक्रमै G3 रिपु°, M1.2 वानरैस्तथा (for अरिमर्दनै) —After 51[cd] D6–7.9.11 S ins

1250* आसीद्वसुमती पूर्णा तदा युद्धमदान्वितै ।

—[c]) Ñ2 V3 D5 क्षिप्यमाणैस्तु (for °माण) Ñ1 B2.3 D1.4.8.9.11 आक्षिप्ताश्च(N2 °प्तोक्षिप्त B3 °प्तासि, D1 °प्त क्षि)प्यमाणाश्च —[d]) N2 B2.4 भग्नपादाश्च V3 D8.11 G1 °शैलैश्च D8 T3 भग्ना शूलाश्च, M1.2 भग्ना शैलैश्च (for भग्नशूलाश्च) G2 राक्षसा (for वानरै) Ś N1 V1.2 B1.2 D1.4.12 भग्नशीर्षाश्च(N2 °शैलैश्च V2 °कायाश्च V3 °कायाश्च, B1 D4 °दाराश्च B3 °शैलाश्च) वानरा —After 51, N(Ñ2 followed by 1249*) V B1.2 D13 (Ñ2 D13 om l 3) ins l 3–4 of 1248*. —After 51 D6–7.9.11 S ins

1251* पुनर्द्वैरथ्या चक्रुस्तदा युद्धमनुत्तमम् ।

वानरान्वानरैरेव जघ्नुस्ते रजनीचराः ।
राक्षसान्राक्षसैरेव जघ्नुस्ते वानरा अपि ॥ ५२
आक्षिप्य च शिलास्तेषां निजघ्नू राक्षसा हरीन् ।
तेषां चाच्छिद्य शस्त्राणि जघ्नू रक्षांसि वानराः ॥ ५३
निजघ्नुः शैलशूलास्त्रैर्बिभिदुश्च परस्परम् ।
सिंहनादान्विनेदुश्च रणे वानरराक्षसाः ॥ ५४
छिन्नवर्मतनुत्राणा राक्षसा वानरैर्हताः ।
रुधिरं प्रस्रुतास्तत्र रससारमिव द्रुमाः ॥ ५५
रथेन च रथं चापि वारणेन च वारणम् ।
हयेन च हयं केचिन्निजघ्नुर्वानरा रणे ॥ ५६

G 6 49 48
B 6 69 61
L 6 49 44

[D6 एव, T1 शैल्म्, T3 सन्देष्, Cr m g k t as above (for सैन्य) T3 M3 तथा (for तदा). D5 पेतुरप्रैस्तथा नद्वंद् (for the prior half) D6 11 वानर, T3 आपस्त, G1 M3 राक्षस, Ct as above (for आह्वा)]

52 [a]) Ñ2 वानर (for वानरान्) G1 चैव (for एव). Ś Ñ1 V1 B3 4 D1-4 8 11 12 13 वानर वानरैरेव (D14 °रैव्र) T1 वानरैर्वानरानेव —[b]) M3 अभिरे (for जघ्नुस्ते). Ś Ñ V B D1 4 6 7 8 12 13 जघ्नुर्वीरा हि(B1 °राक्ष) राक्षसा, D2 जघ्नुर्वीरा निशाचरा, D13 घोरा युद्धैश्च राक्षसा —[c]) D7 चैव (for एव). Ś Ñ V B3 4 D1-4 8 11 13 राक्षस रा(D14 °रास्रा)-क्षसैरेव(D14 °मापि), T2 3 राक्षसै राक्षसानव —[d]) Ś Ñ V B D1-3 8 11 पिपिदुर्, D6 विविदुर् (sic) D6 G1 निजघ्नुर् (for जघ्नुस्ते) Ś V2 3 D3 8 12 मुनि, Ñ V1 B1-4 D1 4 13 युधि, B4 रणे, D6 G1 च त (for अपि). D2 3 T1 हरियूथपा (for वानरा अपि)

53 [a]) Ñ V3 B4 D13 आच्छिद्य च, V1 आच्छिद्यवा, B3 आक्षिप्यवा, D2 अभिप्सत (for आक्षिप्य च) Ś D2 8 11 बहितो, N1 D4 च दिला (for च शिलास्) Ś B1 D1-3 8 11 जघ्नू, Ñ1 D4 13 कश्चित्, B3 तेभ्यो, D8-11 तीक्ष्णान् (for तदा) —[b]) D6 8 G1 निर्जघ्नुर्(G1 °घ्नु), D8-11 जघ्नुस्ते (for निजघ्नू) D1 11 वरा (for हरीन्) Ś B1 D1-4 8 12 13 राक्षसा वानरास्तथा(D3 °राश्युधि) —[c]) Ś1 B1 2 D1 3 8 12 तेषा-माच्छिद्य, Ñ1 D4 11 कश्चिदाच्छिद्य, Ñ2 V B D1-4 8 समाच्छिद्य, D6 G1 तथा चाच्छिद्य(G1 °च्छ्य) —D4 reads in marg from शस्त्राणि up to [d] Ś D1-3 8 11 शस्त्राणि (for शस्त्राणि) —[d]) B1 तानि (for जघ्नू) B1 D1 8 तानपि (for रक्षांसि). G1 वानरान् (sic) Ś D4 11 निजघ्नुश्चापि वानरा

54 Ñ1 V B1-4 D4(after 44) is read 54[ab] for the first time after 45 all except V1 repeating it here —[a]) Ñ V1 2 B3-4(all except N1 second time) आजघ्नुः, B1 D4(second time) 8 11 T1 निर्जघ्नुः (for निजघ्नुः) D6 7 G1 M3 शूल (for शैल) Ś N1 V1 2 B D1-4 8 11(V1 2 B1 4 D4 second time) शिलरैर्, N1 D13(both second time) मुसलैर्, Ñ1 B1 2 D13 (all first time) शूलाग्रैः 4 V B1(V1 2 B4 first time) D8-11 शूलैश्च D6 तोमरैर् D7 तोमरैर्, T2 3 G1 शूलै-र्बेदु G1 M3 तोमरैर् (for शूलास्त्रैर्) —M3 om 54[c]-56[a].—[b]) Ñ1 V D11(all except V1 first time) सद्युद्धाद् Ñ1 D13 (both second time) बिभिदुश् B1 4 (both first time) G3 विव्यधुश्, D6 निर्व्यधुश्, D1 T1 चिच्छेदुर्, D7 चिच्छिदुश् (for बिभिदुश्) B4(second time) पुनः पुनः (for परस्परम्) —D1 om. 54[c]—55[b]. D13 M1 2 om 54[cd] —[c]) B2 सिंहनाद —[d]) D1 वने (for रणे) D1 8-11 G3 राक्षसवानरा (by transp).

55 M3 om 55, D4 om 55[ab] (for both, cf v l 54) —[a]) Ś D3 8 11 भिन्न (for छिन्न) —After छिन्न, D1 erroneously repeats 54[cd], Ś1 D3 12 T3 मर्म (for वर्म) Ñ1 [अ]मुत्राणा, Ñ2 B3 4 धनुष्चा चै(B1 4 °स्चै), V1 2 B3 4 धनुर्वा चै, D11 [अ]मुवरता (for तनुत्राणा).—[b]) B1 हता (for हता) —[c]) N V B3 4 D7 9 12 T2 3 सुस्रुवुस्, B2 वव्रुस्, D4 T1 प्रावव्रुस्, G1 3 M3 Ck प्रसृतास्, Cg t as in text (for प्रस्रुतास्) V चैव (for तत्र) —[d]) G1 3 रसधाराम्, G1 रसधाराम्, Cm g as in text (for रससारम्) Ñ1 D13 दृष्टा रा(D13 क्षता क्षै)लद्रुमा इव —For 55[cd], Ś B1 D1-4 8 11 L (ed) subst, while B3 ins. after 55[ab]

1252* सुस्राव रुधिरं तेभ्यः स्रवन्त पर्वतादिव ।

[B1 गात्राद्, D4 तत्र (for तेभ्य) B1 D1 8 स्रवते, B3 गैरिक L(ed) सरित (for स्रवन्त) B1 पवता (for पर्वताद्) D4 दूरधारा इव द्रुमा (for the post. half)]

56 M3 om 56[abc] (cf v l 54) —[a]) Ñ1 V2 रथित (for रथेन) D13 [अ]थ (for first च) Ś N1 V1 2 B1 3 D1-4 8 11 रथिन, N1 V2 रथिना, B1 4 रथिनस्, G1 [अ]थ रथान्, G3 M1 2 च रथान् (for च रथं) Ś Ñ1 B2 D6 8 13 वा (for second च) —[b]) D1 T1 M3 [अ]थ D1-11 (अ पि, Cm g (for च) G1 M1 2 वारणान् (for वारणम्) Ś Ñ1 B1 D1-3 8 11 राक्षस रा[अ]हरन च(Ś D12 वा, N1 2 [अ]) Ñ1 V B1-4 G1 वारण वा(B1 4 °ान्वा)रणम च, D6 वानर वानरेण च (sic) D13 रक्षांसि राक्षसान् हि —[c]) Ñ1 D6 [अ]पि, D13 [अ]पि (for च) Ś N1 V1 B1 4 D2 8 11 G1 3 M1 2 हयान् (for हयं) D13 G1 M1 2 चापि (for कश्चिन्) —[d]) Ñ V B1-4 D13 निरिघ्नुर्, D6 8-11 G1 3 निर्जघ्नुर् (for निजघ्नुर्) Ś B1 D1-3 8 11 निर्बिभिदुर्वीरपुत्रा —After 56, D6-8 T1 G1 3 M1-3 ins

G 6 49 49
B 6 69 62
L 6 49 45

क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च भल्लैश्च निशितैः शरैः ।
राक्षसा वानरेन्द्राणां चिच्छिदुः पादपाञ्शिलाः ॥ ५७
विकीर्णैः पर्वताग्रैश्च द्रुमैश्छिन्नैश्च संयुगे ।
हतैश्च कपिरक्षोभिर्दुर्गमा वसुधाभवत् ॥ ५८
तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले विमर्दे
प्रहृष्यमाणेषु वलीमुखेषु ।
निपात्यमानेषु च राक्षसेषु
महर्षयो देवगणाश्च नेदुः ॥ ५९

1253* प्रहृष्टमनस सर्व प्रगृहीतमहाशिला ।
हरयो राक्षसाञ्जघ्नुर्द्रुमैश्च बहुशाखिभि ।

[(l 1) D6 वन्ना (for मनस) D6 G1 शिलाकुधा ; M3 -मन शिला (for महाशिला) —(l 2) D6 बहुशाखिन ; D6 G1 बहुशिखान (for बहुशाखिभि)]

—Thereafter all the above MSS repeat l 2 of 1247*

57 Ś B1 D1-4 8 12 om 57-58 —a) M3 क्षुरप्रैर् ; G (ed) क्षुरप्रैर् ; Cg as in text (for क्षुरप्रैर्) —b) V2 भल्लै सु , D11 damaged M3 भल्लन (for भल्लैश्च) —After 57ab, Ñ V B2-4 D5 12 ins

1254* तैजस्विकै सुनिशितै शक्तितोमरमुद्गरै ।

[B3 4 D11 विवरितै D5 विनरतैस्तै Ñ1 V B2 सुनिशितैर् (for सुनिशितै) N2 V1 3 B2 4 भल्लैस्, L (ed) तथा (for शक्ति-) B3 मुद्गरतोमरै (metri causa)]

—V3 om 57cd B2 repeats 57cd after 1255* —c) B4 राक्षसो (sic) (for राक्षसा) V1 3 वानरेंद्रांश्च, D4 वानरै सार्धं (for वानरेन्द्राणां) —d) D9-11 T1 चिभिदु (for चिच्छिदु) D7 शिलान् (for शिला) N1 B2 (both times) D2 13 कदन चक्रुराहवे N2 V1 3 B2 4 L (ed) विभिदुश्चिच्छिदुस्तथा (L (ed) °र्बहून्) —After 57 N1 D12 G (ed) ins B2 ins after 57cd (first occurrence)

1255* शिलाशैलगदाखड्गैस्तोमरैर्मुशलैरपि ।

[G (ed) घोरैश्च मुषलैरपि (for the post half)]

while N2 V1 3 B2 4 L (ed) ins

1256* शिलाशिखरसानूनि वृक्षांश्च महतस्तथा ।

[L (ed) शिलाश्च गिरि (for शिलाशिखर) B4 सुमहत् (sic) (for महतस्)]

whereas D4 ins after 57

1257* शिलाशैलद्रुमैश्चापि पर्वताग्रैस्तथैव च ।
तत्समुद्यतमहास्त्रैश्च बहुयुद्धं प्लवंगमा ।

58 Ś B1 D1 4 8 12 om 58 (cf v l 57) —a) D4 प्रकीर्णै ; D9-11 M3 4 Ct विकीर्णा G1 3 विकीर्ण (for विकीर्णै) D6 तु (for च) N1 D4 पर्वताकारैर् ; N2 V B2 4 पर्वतैश्चैव D2 10 Ct पर्वतास्तैश्च —b) V1 B2 D9-11 G1 Ct द्रुम (for द्रुमैश्छ) T2 3 भग्नैश्च (for छिन्नैश्च) D4 पातितैर्भुवि संयुगे —c) D12 हयैश्च (for हतैश्च) D6 हरि D13 काम (for कपि) —d) N1 D4 13 घोरम्भ योधनं क्षमी N2 V B2 4 धरण्यो दुर्ग(D7 कर्द)माभवत् —After 58, D9 10-11 S ins

1258* ते वानरा गर्वितहृष्टचेष्टा
समासमासाद्य भय विमुच्य ।
युद्ध स्म सर्वे सह राक्षसैस्तै
र्नानायुधाश्चक्रुरदीनसत्त्वा ।

[(l 1) D10 हृष्टचेता —(l 3) D6 T1 M3 तु G1 हि G3 M4 च (for स्म) G3 सर्वे (for सर्वे) D9 हरि (sic) (for सह) D6 T2 3 च D9-11 ते (for तैर्) —(l 4) D6 7 नानाविधैश्च D9 M3 °विध T2 3 G2 °विधाश्च (for °युधाश्च)]

59 a) D4 तत्र (for तस्मिन्) M3 तुमुले D4 (inf lin) प्रहारे M3 4 तु युद्ध (for विमर्दे) —b) D5 T1 प्रगृह्यमाणेषु N1 D4 13 [व]ध(D4 [व]रि) वानरेषु (for वलीमुखेषु) N2 V B2-4 प्रहृष्यमाणे च बले कपीना (N2 हरीणा) —For 59ab Ś B1 D1-3 8 12 subst

1259* वर्तमानस्तथा संप्रवृत्ते च तत्र
कोलाहले राक्षसवानराणाम् ।
सहृष्यमाणेषु च वानरेषु

[(l 1) B1 D1 त (for तथा) B1 D1-3 संवर्ति (D1 संकुल D3 संप्राप्ते D8 विवर) संप्रवृत्त (for संप्रवृत्ते च तत्र) —(l 3) Ś B1 सहृष्यमाणेषु D8 संप्रहृष्यमाणेषु]

—c) Ś1 च राक्षसेषु च D8 राक्षसेषु च (by transp) —After 59c Ś D1 3 8 12 ins

1260* प्रदह्यमानेषु महारथेषु

—While B1 ins.

1261* प्रमथ्यमानेषु महारणेषु

—d) N2 D4 13 जहर्षिरे (for महर्षयो) B1 D1-3 भूत गणाश्च (for देव°) N1 सर्व (for नेदु) —After 59, Ś N V B D1-8 12 13 ins

1262* ते चापि सर्वे हरय प्रहृष्टा
विनेदुरास्फोटितसिंहनादै ।

[(l 2) B2 3 आस्फोटित (for आस्फोटित) B1 सिंहनादान्, N1 D12 विनेदुश्च क्षोभि(D12 क्ष्वेडि)तसिंहनादा (N1 °दै)]

—Thereafter B2 3 (m) ins while D4 ins after 59 an addl colophon [Sarga name B1 D4 संकुलयुद्ध —Sarga no (figures words or both) B3 D4 om B1 45]

ततो हयं मारुततुल्यवेग-
मारुह्य शक्तिं निशितां प्रगृह्य ।
नरान्तको वानरराजसैन्यं
महार्णवं मीन इवाविवेश ॥ ६०

स वानरान्सप्त शतानि वीरः
प्रासेन दीप्तेन विनिर्बिभेद ।
एकः क्षणेनेन्द्ररिपुर्महात्मा
जघान सैन्यं हरिपुंगवानाम् ॥ ६१

ददृशुश्च महात्मानं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ।
चरन्तं हरिसैन्येषु विद्याधरमहर्षयः ॥ ६२

स तस्य ददृशे मार्गो मांसशोणितकर्दमः ।
पतितैः पर्वताकारैर्वानरैरभिसंवृतः ॥ ६३

यावद्विक्रमितुं बुद्धिं चक्रुः प्लवगपुंगवाः ।
तावदेतानतिक्रम्य निर्बिभेद नरान्तकः ॥ ६४

ज्वलन्तं प्रासमुद्यम्य संग्रामान्ते नरान्तकः ।
ददाह हरिसैन्यानि वनानीव विभावसुः ॥ ६५

यावदुत्पाटयामासुर्वृक्षाञ्शैलान्वनौकसः ।
तावत्प्रासहताः पेतुर्वज्रकृत्ता इवाचलाः ॥ ६६

दिक्षु सर्वासु बलवान्विचचार नरान्तकः ।
प्रमृद्नन्सर्वतो युद्धे प्रावृट्काले यथानिलः ॥ ६७

G 6 49 58
B 6 69 73
L 6 49 54

60 ^{a}) B3 शून्य (for -तुल्य) —^{c}) D5 11 सैन्यमुग्र (for राजसैन्य) —^{d}) D7 भीम (for मीन) Ś N V B D1-4 6 12 13 विवेश मत्स्यस्तु (Ś1 D1-3 6 मीन इव, Ś2 Ñ1 V2 B1 D12 मीन स, B3 मत्स्यस्तु, D6 11 मीनस्तु) यथाब्धौ (D12 °ब्धम)

61 ^{a}) Ś D6 13 सप्तदशातिवीरान्, V1 3 B2 4 D2-4 10 सप्तदशाति (D4 °नि) वीर, V2 B1 सप्तदशाप्रवीर —^{b}) D10 शूलेन (for प्रासेन) —^{c}) Ś2 N2 V2 B1 4 D6 13 T2 3 G1 M3 5 एक, Ñ1 तत (for एक) Ś V2 B1 D2 6 13 दुरात्मा (for महात्मा) D4 तस्मिन्क्षणे शक्तिरिपुर्दुरात्मा (sic) D13 तत क्षणेनैव पुनर्महात्मा —^{d}) N2 G2 यूथपानां (for पुंगवानाम्) —After 61 D13 ins an addl colophon (लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि नरान्तकादियुद्धकुमारनिर्याणे)

62 ^{a}) Ñ1 D2 ते, V1 D13 त (for च) D6 10 दुरात्मानं, G1 महावीरं, M2 तमापतन्त (for महात्मानं) —^{b}) N2 V B3 D5 6 10 11 T1 G2 M1 2 पृष्ठ, D1 पृष्ठम् (for -पृष्ठे) N1 समास्थितं, D4 अवस्थितं, D13 समाहितं (for प्रतिष्ठितम्) —^{c}) V2 B1 विचरन् (for चरन्त) —^{d}) Ś N2 V B D1-4 8 13 14 भूत (N2 भुवि) विद्याधरर्षभा (N2 V1 2 B2-4 D4 11 °व)

63 D1 om 63^{ab} D3 reads 63-64^{b} in marg —^{a}) N1 D 3 त तस्य, M1 2 तस्य स (for स तस्य) Ñ1 D12 ददृशुर् (for ददृशे) D13 मार्गं —^{b}) D13 कर्दम —Ś1 om 63^{c}-64 —^{c}) B1 D2 पातितैः Ś1 B1 D1 3 6 13 पर्वताग्रामैर्, V2 पर्वताभि* (for °कारैर्) —^{d}) D4 इव; G2 M2 अपि, Cm t as in text (for अभि) D13 संहृत; L (ed) संवृत (for संवृत)

64 Ś1 om 64 D3 reads 64^{cd} in marg (for both, cf v l 63) —^{ab}) M1 2 विक्रमितुर (for °मितुं) B1 युद्ध (for बुद्धिं) V2 D1 चक्रे (for चक्रु) B2 वाचा भूमौ, D12 G2 चक्रुर्बुद्धिं (by transp) (for बुद्धिं चक्रु) N1 D6 13 वै (D13 च) प्लवगर्षभा, N2 B2 प्लवगसत्तमा, D4 प्लवगर्षभा (sic) T2 M3 वानरपुंगवा, M1 2 ते वानरर्षभा —^{c}) B1 रणे (for तावद्) G1 तावत्तान्, G3 M3 एतान् (for एतान्) T1 अभिक्रम्य N V1 2 B2 4 D6 13 वेगेन विक्रम्य, B3 विक्रम्य वेगेन (for एतानतिक्रम्य) —After 64, Ñ1 V2 B1 D2 3 13 read 1263* and 1264*, Ñ1 V1 2 B2 4 D4 read 67 (including star passages) while B3 ins in m l 1 only of 1265* D6 m, l 2 only of 1264* D6 reads 1265*, D13 reads 1263* l 2 of 1265* and 1264*

65 G3 om 65-66 D5 T1 G1 M1 2 om 65^{ab} B3 D2 3 11 T2 3 M3 read 65^{ab} after 66 —^{a}) D4 पावम्, D13 शूलम् (for प्रासम्) —^{b}) N1 V2 B2 4 D1 G1 M3 5 [अ]प्र D6 [आ]दौ (for [अ]न्ते) —For 65^{ab} Ś D3 subst l 1 only of 1264* —D13 om 65^{c}-66 —^{c}) D3 ददार D6 ददाप (for ददाह) D3 रिपु, D3 सर्वं (for हरि) —^{d}) Ś Ñ V B D1 2 4 6 13 काननानि यथानल, D5 काननानीव पावक, M3 वानरानिभा वसु (sic)

66 G2 D12 om 66 (cf v l 65) —^{b}) G1 transp वृक्षान् and शैलान् Ś N V B D1-4 6 13 शैलान्वृक्षांश्च वानरा —Ś2 om 66^{c}-67 Ś1 V2 D4 13 om 66^{cd} —^{c}) D1 प्रासाहता, D4 पात°, G2 तु प्र° (for प्रासहता) —^{d}) Ñ1 B1 D1-3 वज्राक्रान्ता D4 G1 वज्रभिन्ना D5 वज्रहता —After 66 B3 D2 3 11 T2 3 M3 read 65^{ab}

67 Ś1 D1 om 67 (for Ś2, cf v l 66) Ñ1 V1 2 B2 4 D4 read 67 (including star passages) after 64 B3 reads 67 (including star passages) for the first time in marg after 1265* repeating it here —^{a}) N2 V1 2 B2 4 (both times) 4 D4 सर्वासु दिक्षु (by transp) —^{b}) N2 V1 विचचार, D5 प्र° (for

G 6. 49 61 B 6. 69 74 L 6. 49 58

न शेकुर्धावितुं वीरा न स्थातुं स्पन्दितुं कुतः ।
उत्पतन्तं स्थितं यान्तं सर्वान्विव्याध वीर्यवान् ॥ ६८
एकेनान्तककल्पेन प्रासेनादित्यतेजसा ।
भिन्नानि हरिसैन्यानि निपेतुर्धरणीतले ॥ ६९
वज्रनिष्पेषसदृशं प्रासस्याभिनिपातनम् ।
न शेकुर्वानराः सोढुं ते विनेदुर्महास्वनम् ॥ ७०
पततां हरिवीराणां रूपाणि प्रचकाशिरे ।
वज्रभिन्नाग्रकूटानां शैलानां पततामिव ॥ ७१
ये तु पूर्वं महात्मानः कुम्भकर्णेन पातिताः ।
तेऽस्वस्था वानरश्रेष्ठाः सुग्रीवमुपतस्थिरे ॥ ७२

विचचार) T2 3 महाबल —For 67^{ab}, D13 subst. l 2 only of 1265* —^{c}) D3 4 T1 प्रगृह्य; G2 प्रहरन्; Cm as in text (for प्रगृह्य) —For 67^{cd}, Ñ2 V1 3 B2 3 (both times) 4 D4 13 subst and D13 alone reads after 64

1263* कर्णेन्द्रानरसैन्यानि महाभागीव मारुत ।

[Ñ2 प्रकम्पिष्णु V1 3 B2 (first time) कम्पयन् हरि, B3 कम्पयित्वा (for कर्णेन्द्रानर) D4 एवमतीव तु (for महाभागीव)]

—Thereafter Ñ2 V1 3 B2 3 (both times) 4 D4 cont, Ñ1 V2 B1 D2, 3, 12, 13 cont after 1265*, Ś D3 subst l 1 only for 65^{ab}, D1 ins l 2 only after 64

1264* यतो यतश्च ददृशे प्रासपाणिर्नरस्तक ।
ततस्ततोऽभ्यमन्यन्त कालोऽयमिति वानरा ।

[(l 1) V3 B2 3 (first time) D3 4 स, D5 12 से (for च) Ñ1 D4 13 ददृशु (for ददृशे) D4 पाश- (for प्रास) Ñ1 D13 प्राम (D13 शूल) पाणिं नरोत्तम (for the post half) —B2 om l 2 in first occurrence —(l 2) V B1 D1 3 4 13 त (V1 च, D4 तु) मन्यन्ते, B2 [ऽ] नमस्यन्त B2 (second time) समाश्चर्य, D3 स्वमन्यत; D13 [ऽ]भिमन्यन्ते (for ऽभ्यमन्यन्त) B2 (second time) भैरवे (for वानरा)]

—For 67, Ś1 (cont after 1264*) Ñ2 V3 B1 D2 3 12 13 subst and read after 64 B1 ins l 1 only in marg after 64 D13 subst l 2 only for 67^{ab} and cont after 1263*

1265* धावमानान्कपीन्सर्वान्प्रासभृत्सोऽनुधावति ।
सर्वासु दिक्षु बलवान्प्रावृषीव बलाहक ।

[N1 om l 1 —(l 1) D3 अपि (for कपीन्) V3 B1 प्रासभृत् Ś1 D3 [ऽ] न्वधावत, D13 [ऽ]न्वधावत —(l 2) D3 दिक्षु सर्वासु (by transp) N2 D13 यथा सर्वासु वै दिक्षु (for the prior half) N1 बलाहका, V3 यथावत (sic), B1 D3 यथानिल (for बलाहक)]

68 D13 om $68–69^{b}$ —^{a}) Ś द्रवितुं (metri causa) N V B D1, 2, 7, 8 द्रवितुं D9–11 धावितुं, G2 वारितुं (for धावितुं) D13 न शक्नुवन्द्रवितुं वीरा (sic) G3 M3 न शेकुर्वानरा जेतुं (G3 वीरा) —^{b}) D5 मर्दितुं (for स्पन्दितुं) N1 V3 B1 D1–3 न च, N2 V1 3 B2 4 तथा, B1 यथा, D3 यथ, D7 M2 भयात्, G1 तत (for कुत) Ś D5 12 न च मर्दितुं, D4 न निवर्तितुं (for स्पन्दितुं कुत) —^{d}) D6 T1 वानरान् (for वीर्यवान्) —For 68^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 6 12 subst.

1266* स्थितं चैवोत्पतन्तं च धावन्तं च स विव्यधे ।

[D4 वा (for second च) B3 प्रासाग्रेण (for धावन्तं च) Ś3 तु (for स) Ś1 Ñ V D1, 2, 4 D12, 13 विव्यधे, B3 विव्यधे]

69 D13 om 69^{ab} (cf v l 68) —^{a}) Ś D5 12 [आ]दित्य- B4 [अ]कम्प (for [अ]न्तक-) —^{b}) D1 पाशेन (for प्रासेन) Ś V3 B1 D3 6 13 [अं]तकवर्चसा, Ñ V1 3 B2 4 D12 M1 3 [आ]दित्यवर्चसा, G3 [आ]दित्य तेजसा (for [आ]दित्यतेजसा) —^{c}) Ś Ñ2 D5 12 13 भग्नानि, D13 ददाह (for भिन्नानि) —After 69^{c}, D4 erroneously repeats $65^{c}–66^{a}$ —^{d}) Ñ1 V1 B1, 4 D4 12 वसुधा (for धरणी)

70 V1 om 70^{ab} —^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B D1–3 4 12 निनदं, Ñ1 D4 12 निर्घोषं (for सदृश) —^{b}) D4 पाशस्य, D13 शूलस्य (for प्रासस्य) Ś B1 D1–4 12 विनिपातन, Ñ2 [अ]तिनि°, B1 G3 च नि°, B4 °निपीडित, M3 [अ]भिनि-पातित (for [अ]भिनिपातनम्) —^{c}) D4 वीरास् (for सोढुं) —^{d}) Ś D3 तेविनेदुर्, D5 विनेदुश्च (for ते विनेदुर्) Ś D1 2 3 12 महास्वना, Ñ1 D4 समन्तत, V1 B1 महास्वनान् Ñ2 V1 3 B2 3 स्पर्शसंप्रेरित प्रजा (B3 °विंह-गमा), D13 विपेतु पतिता भुवि

71 ^{ab}) Ñ1 सैन्यानां (for वीराणां) Ñ2 न रूपाणि, B2 रुधिराणि (for रूपाणि प्र) T3 प्रतिकाशिरे D13 तत्सैन्यानां तु रूपाणि पतता च प्रकाशिरे —^{c}) Ś1 विद्युद्भि नाग्र, Ś1 V3 B1 D1–4 6 13 विद्युद्भग्नाग्र (V3 °श्म, D4 °स्य) N V1 3 B2–4 D6 13 T3 4 °भग्नाग्र (T3 °श्म), B1 विद्युत्प्रकाशम (for वज्रभिन्नाग्र) D13 कूटानि, G3 शूलानां (sic) (for कूटानां) —^{d}) B3 शूलाना (sic) D3 शालानां (for शैलानां) D1 अपि (for इव) D6 पर्वं तामिव (sic)

72 ^{a}) Ś V3 B1 D1 3 4 12 13 स च, Ñ V1 3 B2 4 C1 न (for तु) —^{b}) Ś D3 4 12 शोधिता, B4 पीडिता, D13 ताडिता (for पातिता) D13 कुम्भकर्णनिपातिता —After 72^{ab}, N2 V1 3 B4 D4 ins Ñ1 D13 ins after 72, whereas B2 3 (m) ins after 73^{ab}

विप्रेक्षमाणः सुग्रीवो ददर्श हरिवाहिनीम् ।
नरान्तकभयत्रस्तां विद्रवन्तीमितस्ततः ॥ ७३
विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा स ददर्श नरान्तकम् ।
गृहीतप्रासमायान्तं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ॥ ७४
अथोवाच महातेजाः सुग्रीवो वानराधिपः ।
कुमारमङ्गदं वीरं शक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ७५
गच्छैनं राक्षसं वीर योऽसौ तुरगमास्थितः ।
क्षोभयन्तं हरिबलं क्षिप्रं प्राणैर्वियोजय ॥ ७६
स भर्तुर्वचनं श्रुत्वा निष्पपाताङ्गदस्तदा ।
अनीकान्मेघसंकाशान्मेघानीकादिवांशुमान् ॥ ७७
शैलसंघातसंकाशो हरीणामुत्तमोऽङ्गदः ।
रराजाङ्गदसंनद्धः सधातुरिव पर्वतः ॥ ७८
निरायुधो महातेजाः केवलं नखदंष्ट्रवान् ।
नरान्तकमभिक्रम्य वालिपुत्रोऽब्रवीद्वचः ॥ ७९
तिष्ठ किं प्राकृतैरेभिर्हरिभिस्त्वं करिष्यसि ।
अस्मिन्वज्रसमस्पर्शे प्रासं क्षिप ममोरसि ॥ ८०

G 6.49.78
B 6.69.86
L 6.49.70

1267* नरान्तकेन स सव द्राविता निहता युधि ।

[Ñ1 D2.12 विद्रा च. B2 नाशिता (for द्राविता) Ñ2 V1.2 B3.4 निविन्ना हता (for निहता युधि)]

—[c]) Ñ2 V1 B2–4 भग्नां (for ऽस्वस्थां) Ś2 Ñ1 वानरां (for वानर) D1 वानरश्रेष्ठ ‡ Ck स स्वस्था वानरश्रेष्ठ इति । स्वस्थचित्तकरणदक्ष सन्तो ऽङ्गदादय । , so also Ct ‡

73 B1 reads 73[ab] in marg —[a]) Ś V3 B1.3 D1–3.8.12.13 विचे(Ś D12 °चे)क्षमाना, N1 अवेक्षमाणः ; N2 V1.2 B4 निरीक्ष्य° ; D6–11 प्रेक्षमाणः स(D6 सु), G3 समेक्ष° (for विप्रेक्षमाण) —[b]) V3 D6.9.11 T1.2 G2 ददृशे —After 73[ab], B2.3 (m) ins 1267* —B2.3 om 73[cd] —[c]) Ś2 नरकान्त (sic), D5 नरकान्त (metr) (for नरान्तक) T3 हय (for भय) —[d]) V1 B4 D9.11 यतस्, D1.4 T2.3 G यतस् (for इतस्) Ś V3 B1 D2.8.12 द्रवन्तीं च ततस्ततः

74 D11 T1.2 G1.3 M1.2.3 om 74[ab] B1 reads 74[ab] in marg —[a]) D1 द्रवन्तीं (for विद्रुतां) —[b]) Ś1 D2 ददर्श च, Ñ V1 B2.3 D13 ददर्श स (by transp) Ś2 D2 ददर्श नरान्तकं —[c]) D1 G1 गृहीत्वा (for गृहीत) Ś B1.3 D2.8.12.13 प्रास(D5 पाश)हस्त(B1.3 D8.13 °पाण) समायान्तः N V B2.4 D3.5.12 प्रास(D13 शूल)पाणिसमा (N2 V2 B3 °मया D3.13 °गम्य)यान्त —[d]) D6.7.9–11 T1 G2 M1.2 पृष्ठ (for पृष्ठे) Ś N1 D2.11 च(Ś2.4) दर्शित (for प्रतिष्ठितम्) N2 V B D1–4.12 हयपृष्ठगं दृष्टि (D1.2.12 दृष्टि)वे

75 [a]) D6.7.9–11 T1.2 G M1.2 दृष्ट्वा (for अथ) —[b]) Ś N2 V1.2 B D1–4.8.12 हरिपुंगव ; T1.2 वानरर्षभ (for वानराधिप) —[c]) N D3.11 दृष्ट्वा V1.2 B1.4 (B1 sup lin also as in text) पुत्र (for वीरं) —[d]) D1 (sup lin also as in text) सत्रु (for शक्र)

76 [a]) V1 B2 D1 (पुनः)द्; D6.10 T1 M1.2.3 Ct as in text (for [पु]नं) Ś N V B D1.4.8–11 T1.2 M1.2 वीरो; D6.7 T2 M1 वीरो; D13 वीरात् (for वीर) —[b]) Ś V1 B1 D1–3.8.12 योऽसौ; N2 V1.2 B2–4 यो ऽसौ; D4 सोऽसौ, D13 साधु (for योऽसौ) Ś V3 B1 D1–3.8.12.13 M1 आश्रित —[c]) D6.11 भग्नयत (for क्षोभयन्त) Ś1 D2.8.12 च(D3 हि) सैन्यानि ; D1 हरिसैन्यानि (hypm) D7.9–11 परबलं (for हरिबलं) V3 क्षोभयत हरिसैन्यानि (sic) B1 क्षोभयविह सैन्यानि, D13 सैन्यानि क्षोभयत च —[d]) N1 शीघ्रं, D13 क्षिप्रं (for क्षिप्रं) Ś1 D1 यानैर्, B1 प्राणाद्, D12 बाणैः (sic) (for प्राणैर्)

77 [a]) D13 सु (for स) Ñ2 V1.2 B1.4 G1 पितुर्, D7 T1.2 G2 M1 भर्तुर् (for भर्तुर्) Ś V3 B1 D1.2.8.12 च(V3 B1 D1–3 तु) भर्तुर्वच (for भर्तुर्वचन) —[b]) V1 B1 D1.4 निपपात, D1.13 नि पपात V3 B1.4 तथा; D6 T1 M1.2.6 तत (for तदा) D7 सर्वाङ्गद ; D13 M1.2 तदाङ्गद (by transp) (for [अ]ङ्गदस्तद[ा]) —[c]) N1 D6.13 सिंह (for मेघ) B1 D8.10 सकाशो —[d]) B1.3 M3 सपानीकम् (M3 °कान्) D2 मेघादक (for मेघानीकाद्) V3 D6.7.9–11 T1.2 अंशुमानिव वीर्यवान

78 [a]) Ś Ñ2 V B1.3.4 D2.12 सघात (for संघात) Ñ B1.4 सदृशो (for सकाशो) D13 स शैलसंघातनिभो —[c]) Ś D8.12 रुद्राण ; N V B D1–4 नद्धाङ्ग D13 लब्धाग्र (for संनद्ध) D1 रराजाग्र भाहुम (sic) ‡ Cm g अङ्गदसन्नद्ध सन्नद्धाङ्गद , Ck अङ्गदम् दृढ्याङ्गदम् सन्नद्ध भाहु(°बु)फ ।, so also Ct ‡

79 V3 om 79[ab] —[b]) Ś B1 D1.12 दन्तवान् (for दंष्ट्रवान्) —[c]) Ś1 D1 नरकाशम् (for नरान्तकम्) Ś N V B D1.4.8.12.13 उपागम्य D6 भ्रातकम्य —[d]) G1.2 M1.2.3 [अ]भ्यभाषत (for ऽब्रवीद्वच) Ś N V B D1–4.8.12.13 वालिपुत्रस्तदाब्रवीत् (Ñ1 V B D1.4 °स्तमब्रवीत्)

80 [a]) Ś1 तिष्ठ क. N1 V1.2 D7 G1 तिष्ठ ; G2 तिष्ठ तिष्ठ; M1.2 तिष्ठ (for तिष्ठ किं) N2 B2–4 गच्छ, D1 गच्छ (for गच्छि) —[b]) N2 B1 D4.7.9 T1 G1 किं; B1 तु (for त्वं) N1 B3 विद्रवसे, D1 करिष्यसि; D13 हि गुप्तस्य (for करिष्यसि) V1.2 D13 एव(V3 किं) करिष्यसि वानरैः —After 80[ab], N V1.2 B1.4 D1 G(ed) ins.

1268* युध्यस्वाद्य मया सार्धं दृष्टं न विनाशयस्व ।

G. 6 49 73
B. 6. 69 87
L. 6 49 71

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा प्रचुकोप नरान्तकः ।
संदश्य दशनैरोष्ठं निश्वस्य च भुजंगवत् ॥ ८१

स प्रासमाविध्य तदाङ्गदाय
समुज्ज्वलन्तं सहसोत्ससर्ज ।
स वालिपुत्रोरसि वज्रकल्पे
बभूव भग्नो न्यपतच्च भूमौ ॥ ८२

तं प्रासमालोक्य तदा विभग्नं
सुपर्णकृत्तोरगभोगकल्पम् ।
तलं समुद्यम्य स वालिपुत्र-
स्तुरंगमस्याभिजघान मूर्ध्नि ॥ ८३

निमग्नपादः स्फुटिताक्षितारो
निष्क्रान्तजिह्वोऽचलसंनिकाशः ।
स तस्य वाजी निपपात भूमौ
तलप्रहारेण विकीर्णमूर्धा ॥ ८४

नरान्तकः क्रोधवशं जगाम
हतं तुरंगं पतितं निरीक्ष्य ।
स मुष्टिमुद्यम्य महाप्रभावो
जघान शीर्षे युधि वालिपुत्रम् ॥ ८५

अथाङ्गदो मुष्टिविभिन्नमूर्धा
सुस्राव तीव्रं रुधिरं भृशोष्णम् ।
मुहुर्विजज्वाल मुमोह चापि
संज्ञां समासाद्य विसिष्मिये च ॥ ८६

[B2 reads in marg. from the post. half up to 81^a. D4 दर्पं दे विव्याधर G (ed.) रणे स्वपुरुषो भव (for the post. half)]

— D12 om. 80^cd. — ^c) Ś D8.13 पूर्वं, Ñ1 मम (for कस्मिन्) Ś Ñ2 V1 B1.4 D1-3.5.11 T G1.2 M1.2 स्पर्शे — ^d) Ś D2.6.12 मास मे क्षेमुमर्हसि, Ñ1 प्रासमाक्षिप वक्षसि, Ñ2 V B D1.4 प्रास(D4 पाश) मे (B2 म) क्षिप वक्षसि

81 B2 reads 81^abc in marg. (cf. v. l. 1268*) — ^b) Ś1 D8.13 स चुकोप. Ñ2 V2 B1.4 D4 प्रचुकोप. D2 चक्र शोप, D10 प्रचुकाश (corrupt) (for प्रचुकोप) Ś2 चुकोप नरकान्तक: — ^c) Ś Ñ2 V B D2.6.12 समीक्ष्य, D1.3 प्रवीक्ष्य (for संदश्य) Ś B1 D1.2.3.13 ओष्ठौ (for ओष्ठं) — ^d) N2 D8.13 T1 M विनि(D1.3 °नि)श्वस्य, D1.3.6.9.10 नि श्वस्य च Ś Ñ V B D4.8.12.13 पुन पुन (for भुजगवत्) — After 81 D8.10-11 S ins

1269* अभिगम्याङ्गदं क्रुद्धो वालिपुत्रं नरान्तक ।
[D11 क्रुद्ध (for क्रुद्धो)]

82 ^a) Ś D8.13 तम् (for तदा) G1 [आ]पस व (for [अ]ङ्गदाय) V2.3 B1 D4 स प्रास(D4 पाश)मादाय समुज्ज्वलन्त, D6 T1 M3 प्रास समाविध्य तदापतत(T1 °दापस व M3 °दाङ्गदाय) D10 स शूलमाविध्य तदा महायस — ^b) Ś D1.3.6.13 सहसा ससर्ज, N1 D12 विससर्ज वेगात् (for सहसोत्ससर्ज) N2 V1 B2.4 ज्वलन्तमुग्र सहसा ससर्ज, V2.3 B1 D4 ससर्ज वेगेन च वानराय — ^c) B4 वज्रकल्पो (for °कल्पे) — ^d) Ś Ñ V1.2 B D1-3.6.13 पतितश् (for न्यपतच्च) D12 निपत्य भग्न सहसा सदैव

83 ^a) G2 M2 स (for त) D4 पाशम्, D12 शूलम् (for प्रासम्) Ś D1.3.12 [स]च(D1 [अ]थ)भग्न N2 V B1.2.4 D2 G1 च(V1 तु, B3 G1 स) भग्नं, D12 विपच, G2 M1.2 निभग्न (for विभग्न) — ^b) V2 सुवर्ण, B2 स्वयम्भु (for सुपर्ण) B1 कृत्तोरग: B3 °द्वत्तो°, D1 कृत्तोग्रुक° (sic) D7 कृतो° (for कृत्तोरग) Ś1 D8-11 वीर्ये (for भोग) — V2 illeg. for 83^c–84^b — ^c) Ś1 V2 B1 D1.3.13 मुष्टि (for तल) — ^d) Ś2 Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 T2 G1 M3 तुरगम तस्य (for तुरङ्गमस्याभि) Ś D8.13 भूमौ (for मूर्ध्नि)

84 V2 illeg. for 84^cd (cf. v. l. 83) Ś Ñ V1.3 B D1.3.6.8.13 (om. ^a) transp. ^ab and ^cd — ^a) Ñ2 V3 B1 D8.13 M3 तालु, B4 D1 तालु, B3 जानु, T1 तार (for पाद) Ś D8.13 T3 भिन्नं(D3 T3 °भ)प्रतालु (D12 °लु) N1 पपात वाजि। V1 B2 विकीर्णतालु (V1 °लु) D6 T2 M3 विभग्न° (for निमग्नपाद) Ś2 D1.3 T3 G1 [अ]क्षतारो, N1 [अ]क्षिताक्षो। B2 °भाग्रो, D13 [अ]क्षकोषो (for [अ]क्षितारो) D4 भग्नोपतात्स्फुटिताम्बतारौ (sic) — V1 illeg. for ^b — ^b) Ś D13 निर्गत, N B2.4 D1.2 निर्गं(Ñ D2 °र्गं)त, D1 निरस्त, B3 निरत, D3 निष्क्रान्त, D12 निर्दीर्ण (for निष्क्रान्त) D4 बल (for ऽचल) Ś D8.13 सन्निकर्षं — ^c) N2 तस्य (for तस्य) — ^d) D1 तलु (for तल) Ś Ñ1 V1.3 B1 D1.4.6.12.13 विशीर्ण(V3 D1 °**)शीर्ष, V2 D6 M3 विशीर्णमूर्धा T2 विकीर्णमूर्धा G1 विकीर्णमूर्ध्नि (for विकीर्णमूर्धा)

85 D1 transp. ^a and ^b — ^a) D6 om. नरान्तक — ^b) D9 गत, G2 सहस् (for हत) D13 तुरग (unmetric) (for तुरग) Ś B1.2.4 D8.9.13 T1.3 G1.2 समीक्ष्य। D4 निरस्य (for निरीक्ष्य) — ^c) Ñ2 V1.3 B1-4 मुष्टिं समुद्यम्य Ś V3 B1 D1-4.12.13 महानुभावो, N1 °प्रतापो, N2 D13 °प्रहारो, T2 हत° (for महाप्रभावो) — ^d) D13 जहार (for जघान) Ś D8.13 शीर्ष्णैव स (for शीर्षे युधि)

86 ^a) D4.5 मूर्ध्ना (for मूर्धा) Ś D8.13 पातेन भग्नात् (unmetric), Ñ2 V1.3 B1.4 विपिष्टमूर्धा, V2 B2

अथाङ्गदो वज्रसमानवेगं
संवर्त्य मुष्टिं गिरिशृङ्गकल्पम् ।
निपातयामास तदा महात्मा
नरान्तकस्योरसि वालिपुत्रः ॥ ८७

स मुष्टिनिष्पिष्टविभिन्नवक्षा
ज्वालां वमञ्शोणितदिग्धगात्रः ।
नरान्तको भूमितले पपात
यथाचलो वज्रनिपातभग्नः ॥ ८८

अथान्तरिक्षे त्रिदशोत्तमानां
वनौकसां चैव महाप्रणादः ।
बभूव तस्मिन्निहतेऽग्र्यवीरे
नरान्तके वालिसुतेन संख्ये ॥ ८९

अथाङ्गदो राममनःप्रहर्षणं
सुदुष्करं तं कृतवान्हि विक्रमम् ।
विसिस्मिये सोऽप्यतिवीर्यविक्रमः
पुनश्च युद्धे स बभूव हर्षितः ॥ ९०

G 6 49 82
B 6 69 96
L 6 49 80

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥ ५७ ॥

D1-3 L (ed) निपातभिन्न (D2 °भग्न , L [ed] °भग्नात्) (for विभिन्नभूधा) —b) G2 M6 बदाम (for मुञ्चन्) G2 तीक्ष्णं (for तीव्रं) Ś Ñ1 V3 B1 D1-4.8.12.13 स्व(Ñ1 D4.13 स)द्दीपात्, Ñ2 V1.2 B3-4 च(B3 तु) भूमि(Ñ2 B2 °भ) (for भूतोऽरणम्) —c) Ś Ñ2 V B D1-3.8.12 प्र(B4 स)वज्राङ्ग (for वि°) Ñ2 D4.13 मुष्टिप्रहाराभिहतो विसञ्ज्ञ —d) Ñ2 V1.2 B3.4 समालभ्य, B2 °भ्यास्य (for °साद्य) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 च(Ñ2 V1.2 B1 D4.13 स) विरिमतोऽभूत्, D5.7.11 T1.2 M3 विसिस्मिये च

87 a) Ś D9-11 मुष्टु (for वज्र) Ñ1 V1.2 D1-4.13 समवेगं(Ñ2 V3 °र्ग), B1.4 समो(B4 °म)प्रचण्ड (for -समानवेगं) —b) B1 समप्य, D2 सपूत्स, D12 उद्यम्य (for संवर्त्य) Ś V3 B1 D1-3.8.13 वज्रकल्प, Ñ1 V1.2 B3-4 सन्निकाश(V1 B3 °श) —c) D12 स पातयामास —d) Ñ2 B1 वालिसुनु (for °पुत्र)

88 a) Ś D4.8.13 मुष्टिनिष्पिष्ट ; D2.13 °नि पिष्ट ; D1 मुष्टिमि पिष्ट ; D10.11 M3.5 Ch 1 °निर्भिन्न (for मुष्टि निष्पिष्ट) D11 विभग्न ; D9 विदीर्ण , D10.11 M3 Ch 1 विभग्न ; M1.2 विमग्न (for विभिन्न) —b) Ś D12 रक्त Ñ2 B3-4 मुखाद् ; V3.4 D8.13 वक्त्राद् ; Ñ1 B1 D1 3 ज्वाला D1-8.11 T1 G1 M3 Ct ज्वालां, D6 T2.3 ज्वलन् ; Ck as in text (for ज्वालां) Ñ1 वक्त्रादृमन् ; D2 रक्तं च स , G1 M1 उद्गमन्महा (for ज्वालां वमन्) —c) B2 भूमितल प्रयाति —After 88ab D12 ins

1270* पुन समुत्थाय करालभीमम् ।
बभूव सरभसो महात्मा
नरान्तको राक्षसराजपुत्र ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विविस्त्र
जग्राह स वालिसुत निरीक्ष्य । [5]
अथाङ्गद बाहुबलेन भूय
क्षिप्तेन रक्ष सहसा करालीम् ।
स वालुवेगेन कपिप्रवीरो
जघान शूलेन निशाचरं च ।
शितेन शूलेन समाहतस्तदा [10]
स राक्षसस्तेन महाबलेन ।
विघूर्णितो भूमितले पपात

—d) V3 B1.2 M1.3.4 भिन्न (for भग्न) D12 पपात वज्राभिहतो यथाद्रि

89 a) B2 D4-11 तदा, D5 T1 यथा (for अथ) B1.3.4 [अं]तरिक्षे, D6 [अं]तरीक्षात् (for [अं]न्तरिक्षे) D2 त्रिदशालयानां —b) D1 वनौकसाम्, Ś Ñ V B D1-4.7.8.12.13 [च]पि (for [चै]व) Ś N V B1.4 D1.3.4.8 महाविनाद , B1.2 D4.13 महानिनाद —c) Ś N V B D1-4.6-8.12.13 [ऽ]त(D6 [ऽ]प्र)वीर , D1.4-11 T1.2 G M3 [ऽ]प्यवीर (for ऽग्र्यवीर)

90 D1 om 90 —a) B2 राम यशा (sic) D6 राम मनु (for राममन) V3 B1 D4.8.13 T1.2 प्रहर्षयन्, D5.10.11 प्रहर्षं Cg k 1 as in text (for प्रहर्षण), —b) D1.13 सुदु कर Ś Ñ V1.2 B1.4 D1-4.12.13 T1 G1 M3 तद् (for त) Ś D2.4.8.12 हि कर्म ; Ñ1 सुविक्रम ; B1 त्रिवि° , D13 मकर्मक (for हि विक्रमम्) Ñ2 B1 सुदुष्करं कर्म रण च हरयो & Cg अर्थात् 'दुष्कर कर्म' इत्यत्र वाक्यत्वेन पदम् । समासाद्यत्व । मङ्गलो हि परमानुदुष्करम्, अत एव राममन प्रहर्षणं विक्रमं कृतवान् तस्मादित्यर्थ । ७ —D6 reads 90c twice (first time in marg) —c) D6 (first time) सुविस्मितो ; D6 (second time) सुविस्मितो (for विसिस्मिये) D9 T3

५८

G. 6. 50. 1
B. 6. 70. 1
L. 6. 50. 1

नरान्तकं हतं दृष्ट्वा चुक्रुशुर्नैर्ऋतर्षभाः ।
देवान्तकस्त्रिमूर्धा च पौलस्त्यश्च महोदरः ॥ १
आरूढो मेघसंकाशं वारणेन्द्रं महोदरः ।
वालिपुत्रं महावीर्यमभिदुद्राव वीर्यवान् ॥ २
भ्रातृव्यसनसंतप्तस्तदा देवान्तको बली ।
आदाय परिघं दीप्तमङ्गदं समभिद्रवत् ॥ ३
रथमादित्यसंकाशं युक्तं परमवाजिभिः ।
आस्थाय त्रिशिरा वीरो वालिपुत्रमथाभ्ययात् ॥ ४
स त्रिभिर्देवदर्पघ्नैर्नैर्ऋतेन्द्रैरभिद्रुतः ।
वृक्षमुत्पाटयामास महाविटपमङ्गदः ॥ ५
देवान्तकाय तं वीरश्चिक्षेप सहसाङ्गदः ।
महावृक्षं महाशाखं शक्रो दीप्तमिवाशनिम् ॥ ६

M1, 2 भीमकर्मा, G1 M3 भीमविक्रम ; G2 विक्रम युत (for -वीर्यविक्रम) Ś Ñ V1, 3 B2, 4 D2, 3 (second time) 6, 12 13 नाति (B3 °प्ति; B4 D6 °ति) च (Ñ1 B1 D4 सु; D11 स) भीमविक्रम ; D10 11 सोऽप्यथ भीमकर्मा, T3 नाप्यतिभीमकर्मा (for सोऽप्यतिवीर्यविक्रम) V3 B1 स विक्रमेणातिमहानुभाव ; D5 विसिस्मिय नाप्यतिभीमकर्मणा —ᵈ) D6 T3 G2 M1, 2 युद्धन (for युद्धे स) Ś N V B D1, 3, 11 T3 पुनश्च युद्धाय मनो दधे तदा ; D11 पुनश्च युद्धेप्युरियावस्थितस्तदा ॐ Cm (after colophon within brackets) cite Kataka अत्र सर्गाय (Cm °गति) च्छेदः बहुषु पुस्तकेषु न दृश्यते इत्यस्माभिरपि न कृत । पूर्वोत्तर सर्गयोरेककर्तृकयुद्धवर्णनादिति कतक ॥ so also Ck ॐ

Colophon D10, 11 om —*Kanda name* N1 B D4, 13 एकाकाण्डे —After Kanda name D4, 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś N V B D1-4, 13 नरान्तकवध —*Sarga no* (Figures, words or both) Ś1 N1 V1 B1 D1, 4, 13 om Ś1 V1 D11 49 N1 50 V1 (s c) B4 47 B1 D6 46 B1 43 D1 T1 G M 69 T2 74 T3 76 —After colophon D5 concludes with सत G M1, 2, 3 with श्रीरामाय नम

58

D10, 11 cont the previous Sarga

1 ᵃ) N1 V1 B1 D1, 4 G1 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Ś D4, 13 नरान्तकवध श्रुत्वा —ᵇ) Ś N1 D1 (*sup lin* orig as in text) 6, 12 चुक्रुधुर् (for चुक्रुशुर्) G (ed 1 चुक्रुशु नैर्ऋतर्षभ —ᶜ) D1 reads च *sup lin* N1 तु त्रिशिरा B4 त्रिशिराश्च (for त्रिमूर्धा च) —ᵈ) D1 महाबल (for महोदर) N1 तथा सकपने वली ॐ Cg पौलस्त्य इति त्रिमूर्धविशेषणम् । न तु महोदरस्य ॐ —After 1 N1 V1 read 2ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place

2 V1, 3 B1 D5 G1 om (hapl) 2ᵃᵇ M1 reads 2-5 after 15 —ᵃ) Ś मेघसकाश N1 B1 मेघसंकाशम —ᵇ) Ś N1 B1 D1 वानरेन्द्र (for वारणेन्द्र) D4, 13 स राक्षस —N1 V1 read 2ᶜᵈ for the first time after 1, repeating it here —ᶜ) G1, 3 वेगात् (for वीर्यम्) —ᵈ) D1, 7, 10, 11 T1, 2 G1, 3 M1 बलवान् (*for* वीर्यवान्) N1 V1 (both first time) ; B1 अभिदुद्रुवुरोजसा

3 For sequence in M1 cf v l 2 —ᵃ) Ñ1 B D1, 6 T1, 2 G1 भ्रातुर् ; Cg as in text (for भ्रातृ) Ñ1 B1, 4 मरण T1, 2 हनन ; Cg as in text (for व्यसन) D1 सपक्षन् (for संतप्त) —ᵇ) Ś N1 V1 B1, 2 D1, 4, 6 T1 M1 तथा D13 रण ; G1 तत्र (for तदा) N1 D1 रण, D13 तदा (for बली) —ᶜ) B1 मुद्गरं (for परिघं) Ś V1 B1 D1 2, 7-11 घोरम् B1 दिव्यम् , D13 तीव्रम् (for दीप्तम्) —ᵈ) Ś V B1, 3, 4 D1 2, 6, 11 स (Ś1 om [subm] V B1, 3 D1 से) प्रदुद्रुवे N B1 D4, 13 समुपाद्रवत् , T1 °द्रवन् (for समभिद्रवत्) ॐ Cg समभिद्रवत् समभ्यद्रवत् ॐ

4 For sequence in M1 cf v l 2 —ᵃ) D1 सैकाशो V1, 3 B1 स दर्श मेघसकाश —ᵇ) V1 D13 वाराय (*for* आस्थाय) Ś Ñ1 V B D1-3, 11 चापि Ñ1 D13 कोपात् (for वीरो) G1 वीरस्त्रिशिरा (by transp) —ᵈ) Ś N1 V B D1-4, 13 उपा(V1 अथा)द्रवत् , N1 D13 समभ्ययात् , D10 11 M1 अथाभ्ययात् (for अथाभ्ययात्)

5 For sequence in M1 cf v l 2 —ᵃ) D13 तद्भिर् Ś V1 B1 D1-4, 11 सैन्य (D1 यत्र) सकाशैर् , D1 दृढचापैर् (for देवदर्पघ्नैर्) —ᵇ) Ś V1 B1, 4 D4, 13 नैर्ऋतैरनैर् V1, 3 नैर्ऋताद्रैर् D11, 11 राक्षसेन्द्रैर् (for नैर्ऋतेन्द्रैर्) D1 दृप्तैर् राक्षसेन्द्र —After 5ᵃᵇ Ś D4, 13 ins

1271* हयाद्रिमुखिदोत्साहश्चकार मतिमान्बलम् ।

—B1 om 5ᶜ 6ᵈ —ᶜ) G1 महावृक्षम् (hypm) (for वृक्षम्) —For 5ᶜᵈ Ś V1 B1 D1 2, 4, 13 subst

1272* महाविटपमादाय सालमुन्नम वीर्यवान् ।

[V1 B1 D1 2 नाम्ना V1 B1 D1 2 3 सालम् (for उन्नम्)]

6 B1 om 6ᵃᵇ (cf v l 5) G1 om (hapl) 6-7 —ᵃᵇ) D13 तद् (for तं) M1 दृष्टान्तकस्य शिरसि (for ᵃ) V1 B1 G1 चिक्षेप वीरस्त (by transp) Ś V B1, 3 D1, 3, 11 बलवद्(B1 °वान्) ही N1 B1 M1, 2 च महा (B1 बलिने, M1, 2 तरसा) वाली D1 कनकाग्राद (for सह

त्रिशिरास्तं प्रचिच्छेद शरैराशीविषोपमैः ।
स वृक्षं कृत्तमालोक्य उत्पपात ततोऽङ्गदः ॥ ७
स ववर्ष ततो वृक्षाञ्शिलाश्च कपिकुञ्जरः ।
तान्प्रचिच्छेद संक्रुद्धस्त्रिशिरा निशितैः शरैः ॥ ८
परिघाग्रेण तान्वृक्षान्बभञ्ज च सुरान्तकः ।
त्रिशिराश्चाङ्गदं वीरमभिदुद्राव सायकैः ॥ ९
गजेन समभिद्रुत्य वालिपुत्रं महोदरः ।
जघानोरसि संक्रुद्धस्तोमरैर्वज्रसंनिभैः ॥ १०
देवान्तकश्च संक्रुद्धः परिघेण तदाङ्गदम् ।
उपगम्याभिहत्याशु व्यपचक्राम वेगवान् ॥ ११
स त्रिभिर्नैरृतश्रेष्ठैर्युगपत्समभिद्रुतः ।
न विव्यथे महातेजा वालिपुत्रः प्रतापवान् ॥ १२
तलेन भृशमुत्पत्य जघानास्य महागजम् ।
पेततुर्लोचने तस्य विननाद स वारणः ॥ १३

G 6. 50. 13
B 6. 70. 14
L 6. 50. 13

साङ्गद) Ñ1 D4 12 प्रचिक्षेप स वानर (D13 हरान्वित) (for ^{b}) —V2 D2 om 6^{cd} —^{c}) Ś N2 B1.2 D1–3 8 12 शैले, B1 4 हेल (for शस्त्र) —^{d}) V1 2 B1–3 D4 5 10 11 T1 G1 M1 2 Ck t दारुणम् (for दीप्तम्) B2 महाशनि

7 G3 om 7 (cf v l 6) —^{a}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 तु (for प्र) —Note hiatus between ^{a} and ^{b} —^{c}) Ś N V B1 3 4 D1–4 8 12 वृक्ष नि (for स वृक्ष) D2 क्षतम् (for कृत्तम्) V2 B1 D4 आलक्ष्य (for आलोक्य) D12 समारोक्य तत क्रुद्धम् —^{d}) Ś1 D1 उत्पत्य च, N1 V B1 3 4 D2–4 T2 समुत्पत्य (V2 B1 °त्पाव्य), D1 समुत्पेते, D6 T2 समुत्पत्य (for उत्पपात) N2 V1 2 B1 3 4 D2–12 M2 तदा, V2 D4 6 T1 तथा (for ततो) Ś ततस्त्वप्यानचोदद् (sic), Ñ2 B2 समुत्पत्याङ्गदस्तदा M1 ह्युत्पपात महाबल (to avoid hiatus)

8 ^{a}) D6 सववर्ष, T1 2 प्रावपत (for स ववर्ष) Ñ V1 2 B2–4 D4 पुन ससर्ज वृक्षांश्च, D13 तत ससर्ज वृक्षान्स, M3 अगद्रोऽपि महावृक्षान् —After 8^{a} D11 reads 9 (^{a} and ^{bcd} transp) —^{b}) D3 6 T1 G2 M1–3 शैलांश्च, M6 चिक्षेप (for शिलाश्च) —Ś2 erroneously repeats 8^{c}–9^{b} after 9^{cd} —^{c}) V3 B1 चिच्छेद च (V3 om [subm]) (for प्रचिच्छेद) Ś D8 12 त्रिशिरास्तान्प्रचिच्छेद, D13 तांश्च त्रिशिरास्तान्प्रचिच्छेद —^{d}) Ś D8 12 सक्रुद्धो, B3 स त्रिशिरा (for त्रिशिरा)

9 B1 reads 9–10 in marg D11 transp 9^{a} and 9^{bcd} and reads them after 8^{a} V3 B1 repeat 9^{ab} (var) after 10 —^{ab}) V3 (second time) सवृक्ष, B1 (first time) वा सवान्, B1 (second time) सवृक्ष (for तान्वृक्षान्) D6 7 T1 G1 M4 स (for च) D10 11 स महोदर (for च सुरान्तक) Ś D2 4 9 12 शिलाश्च निजघान स; V2 B1 (both both times) D1 निजघान रजनीचर, D13 प्रचिच्छेद नरान्तक (for ^{b}) N2 V1 2 B2 4 शिलाश्च परिघाग्रेण बभञ्ज त्रिपुरान्तक (V1 तां बभञ्ज नरान्तक), T2 3 देवान्तकोऽपि सक्रुद्ध परिघाग्रेणावारयत् —After 9^{ab}, Ś1 erroneously repeats 8^{c}–9^{b} —^{c}) Ś1 V1 D1–3 12 13 तु (for च) N2 V2 B2–4 अङ्गदं त्रिशिरा B1 वीरो (for वीरम्) —^{d}) B3 ह्यभिदुद्राव, M1 2 अभिविव्याध (for अभिदुद्राव) T2 3 शरवर्षं ववर्ष ह

10 B1 reads 10 in marg (cf v l 9) —^{a}) V3 B1 गजाय, D13 जवेन (for गजेन) Ś Ñ V B D2 4 8 12 13 समभिद्रुत्य —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 आजघानोरसि व्यूढे (D13 क्षिप्र) —After 10, V3 B1 repeat 9^{ab} (var)

11 ^{a}) Ñ1 D12 सु, D4 तु (for च) —^{b}) D2 8 13 ततो, D3 तम्, D6 T2 तथा (for तदा) B1 परिघाग्रेण वाङ्गद —^{c}) D4 उपगम्य, D6 G1 अभि° (for उपगम्य) Ś Ñ1 D8 12 [अ]भिगत्वा च Ñ2 V B D2–4 [अ]भिद्रुत्य च (Ñ2 V1 2 °त्यैव, B2 4 °त्यैव B3 °त्यैव), D1 °गम्याशु D13 विद्रुत्यैन, G1 °हत्य च (for [अ]भिहत्याशु) —^{d}) T2 3 परिचक्राम Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 मुहुर्मुहुर (Ś1 Ñ V B1–3 D1 4 °र)पाक्रमत् (B4 °रुपाक्रमत्, D13 °रुपाक्रमत्)

12 ^{ab}) G2 M6 त्रिभिस्तैर् (for स त्रिभिर्) Ś D8 12 समभिद्रुत्य, Ñ2 समुप°, D4 समुपाद्रवत् (for समभिद्रुत) D14 निशितैस्तोमरश्रेष्ठै शितैर्युगपदुद्रुत —After 12^{ab}, Ś D8 12 ins

1273* क्रुद्धैरिव महादोषैस्त्यक्तस्थानैरिवाग्निभी ।
[D3 स तु (for इव)]

—^{c}) D1 प्रविव्यथ D13 न निविव्यो (for न विव्यथे) —After 12 D6 7 10 11 T1 G2 M3 ins

1274* स वेगवान्महावेग कृत्वा परमदुर्जय ।

13 D13 om 13^{a}–15^{b} —^{a}) D2 वज्र Ñ1 D4 M1 2 भृशमुद्यम्य (M1 2 °त्पुत्य) V1 2 तु समुत्पत्य V3 B1 D2 भृश (B1 द्रुत) मुत्थाय D6 7 9–11 T G3 समभिद्रु (T2 °द्रु [sic]) त्य (for भृशमुत्पत्य) D1 वक्षे गृहीत्वा चोत्पीड्य —^{b}) Ś Ñ V B D1–4 8 12 गजाङ्कुशं (for [अ]स्य महागजम्) —After 13^{ab}, D6–9 T1 M3 ins

1275* तस्य तेन प्रहारेण नागराजस्य सयुगे ।

—V1 om 13^{c}–15^{b} —^{c}) Ś D1 2 8 12 तस्य तु नेत्रे Ñ2 V B D2 4 तस्य (D2 तत्र) नेत्रे च (V2 B3 4 तु); D4 6 9–11 नयने तस्य (for लोचने तस्य) L (ed) निपेततुर्लोचने नग.

G 6 50 14
B 6 70 14
L 6 50 14

निपाणं चास्य निष्कृष्य वालिपुत्रो महाबलः ।
देवान्तरमभिद्रुत्य ताडयामास संयुगे ॥ १४
स निह्वलितसर्वाङ्गो वातोद्धूत इव द्रुमः ।
लाक्षारससमवर्णं च सुस्राव रुधिरं मुखात् ॥ १५
अथाश्वास्य महातेजाः कृच्छ्राद्देवान्तको बली ।
आविध्य परिघं घोरमाजघान तदाङ्गदम् ॥ १६
परिघाभिहतश्चापि वानरेन्द्रात्मजस्तदा ।
जानुभ्यां पतितो भूमौ पुनरेवोत्पपात ह ॥ १७
समुत्पतन्तं त्रिशिरास्त्रिभिराशीविषोपमैः ।
घोरैर्हरिपतेः पुत्रं ललाटेऽभिजघान ह ॥ १८
ततोऽङ्गदं परिक्षिप्तं त्रिभिर्नैर्ऋतपुंगवैः ।
हनूमानपि विज्ञाय नीलश्चापि प्रतस्थतुः ॥ १९
ततश्चिक्षेप शैलाग्रं नीलस्त्रिशिरसे तदा ।
तद्रावणसुतो धीमान्बिभेद निशितैः शरैः ॥ २०
तद्बाणशतनिर्भिन्नं विदारितशिलातलम् ।
सविस्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात गिरेः शिरः ॥ २१

छ C g तस्य अङ्गदस्य । तस्य नागराजस्येति द्वितीयतच्छब्दा न्वय छ —[d]) Ś N[2] V B D[1-4.11.12] G[2] ननादाथ(G[2] °द च) D[6-11] M[3] विननाद M[1.2] निपपात (for विननाद) B[2] G[1] च (for स) Ś[2] Ñ[2] V[1.2] B[2.3] D[2] T[2] वानर, D[4.5] G[1] M[2] राक्षस (meta), D[9-11] कुञ्जर (for वारण) V[3] B[1] सुदारुण

14 N[2] D[13] om 14 (cf v l 13) G[3] damaged up to वालि in [b] —[a]) Ś[1] निष्कास्य Ś[2] D[6.8.9.11] निष्कास्य, D[1.2] निकृष्य (for निष्कृष्य) —[c]) T[1.2] G[1] M C[r g] अभिद्रुत्य —[d]) Ś V[3] B[1] D[1.2.3.13] स जघान वक्षो (V[3] B[2] D[1] उरो D[2] तथो)रसि, Ñ[2] V[1.2] B[2-4] D[4] जघान च तथोरसि

15 Ñ[1] D[13] om 15[ab] (cf v l 13) —[a]) V[3] विस्फुरित, B[1] विकलित (unmetric) (for विह्वलित) D[6.7.10.11] T[1.2] G[3] M[1.2] स विह्वलस्तु ते(T[1.2] °ङ्गास्ते, G[3] °ङ्गश्च त)जस्वी D[5] स वीरो हततेजस्वी —[b]) D[1] वाताधूत, D[5] G M[3] वातोद्धत —[c]) Ś D[3.13] तु D[5] हि (for च) N[1] D[13] स(D[13] स)चचाल च सुस्राव —[d]) N[1] सवेन (for सुस्राव) D[6.11] महत् (for मुखात्) D[13] शोणितं च सुस्रावहु —After 15 M[3] reads 2-5

16 [a]) Ś N V B[1] D[2.4.5.9.10-13] G[1] M[1.2] अथाश्वस्य, B[1] आश्वास्य च (for अथाश्वास्य) —[b]) B[2] क्षणाद्, D[13] शीघ्राद् G[3] चिराद् (for कृच्छ्राद्) —G[3] damaged from देवान्तको up to आविध्य प in [c] —[c]) Ś N V B[1.2.4] D (except D[5]) T[1] G[1] M[1.2.3] वेगाद्, B[2] गाढ (for घोरम्) —[d]) B[2] जघान च D[13] जघानाथ (for आज घान) N[2] D[13] G[1.2] ततो, D[6.11] T[1] तथा (for तदा) L (ed) तुदाङ्गदं (hypm)

17 [a]) B[1.2] D[4.13] परिघेणाहतश्चा(B[2] °ण हत श्चो)पि —[b]) B[1] D[1] तथा (for तदा) D[13] वालिपुत्र प्रतापवान् (= 12[d]) —D[13] repeats 17[cd] after the first occurrence of 1277* —[c]) G[1.2] M[1.2.3] अपतद् —[d]) Ś N V[1.2] B D[1-4.11.12.13] (both times) अपि (for एव) —G[3] damaged from त्पपात up to समुत्पत in 18[a] V[1.2] B[1] D[4] M[3] च (for ह)

18 G[3] damaged for समुत्पत in [a] (cf v l 17) G[3] erroneously repeats 18-19 after 19 —[a]) Ś Ñ V B D[1.2.3.12] T[1] G[1.2] M[1.2.3] समु(B[1] D[13] त चो)त्पतत, D[13] तमुत्पतन्तु (for समुत्पतन्त) —D[1] om from 18[b] up to ऽङ्गद in 19[a] —[b]) Ś N V B D[1.2.3.11.13] शरैर्, G[1] शितैर् (for त्रिभिर्) D[9.11] T[2.3] G[3] M Cm t त्रिभिर्बाणैस्त्रिशीर्षो —After 18[ab] B[2.3] (l 1 only) ins.

12,6* त्रिभिस्त्रिभिस्तथा निशितैर्वालिपुत्र महोरसि ।
तत सुनिशितैस्तीक्ष्णै कङ्कबाणवाजिभि ॥
[(l 1) B[3] तथोरसि]

wh le D[13] ins (repeating it after 19[ab])

1277* ततेन भृशमुग्रस्य स जघान तदा चमम् ।

—Thereafter D[13] repeats 17[cd] —[c]) Ś D[1.2.12] शेषाद्, N V[1.2] B[1.3.4] D[4.5] G[1.2] बाणैर्, V[3] D[13] त्रिभिर्, B[2] कालैर् (for घोरैर्) —[d]) B[2] त, G[3] च (for ह) N[1] B[2] D[6.7.11.13] नि(D[13] स)जघान ह V[3] B[1] शिरसि (B[1] °भि)राहनत्

19 D[1] om ततोऽङ्गद in 19[a] (cf v l 18) —[a]) D[4.5] तदा (for ततो) —G[3] damaged from ऽङ्गदं up to °र्नै in [b] —After 19[ab] D[13] repeats 1277* —[c]) Ś D[3.13] ज्ञात्वा, Ñ[1] D[4.11.12] अथ D[1] चापि D[2] G[1] अपि D[3] इति (for अपि) Ś[2] D[2] विज्ञाप्य (for विज्ञाय) —[d]) D[13] G[1] [श्चा]भि (for [श्चा]पि) B[2] प्रतस्थिवान्, D[13] प्रतस्थतुः (for प्रतस्थतुः) —After 19 G[3] erroneously repeats 18-19

20 [a]) T[1.2] भीलस्तु (for ततस्) D[13] नील स (for शैलाग्र) —[b]) D[1] त्रिशिरस, G[2] त्रिशिरसस् (for त्रिशिरसे) D[2] T[2.3] महति(D[2] नीलक्षि)शिरस प्रति —[c]) N[2] V[3] B[1] D[2] स (for तद्) Ś D[4.12] सुतो, N[2] भीम D[1] भीतो D[13] धीमान्, M[1.2] वीरो (for धीमान्) —[d]) T[2.3] चिच्छेद —G[3] damaged from त्रिशिरे up to तद्वाण in 21[a] Ś N[2] V[3] B[1] D[2.8.13] निचिच्छेद शितैः शरैः

21 G[3] damaged for तद्बाण in [a] (cf v l 20) —[a]) Ñ[2] B[2] D[1.13] तद्बाणवरनिर्भिन्न —[b]) N[2] विपरीत; D[2]

ततो जृम्भिनमालोक्य हर्षाद्देवान्तकस्तदा ।
परिघेणाभिदुद्राव मारुतात्मजमाहवे ॥ २२

तमापतन्तमुत्पत्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान तदा मूर्ध्नि वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ २३

स मुष्टिनिष्पिष्टविशीर्णमूर्धा
निर्वान्तदन्ताक्षिविलम्बिजिह्वः ।
देवान्तको राक्षसराजसूनुर्
गतासुरुर्व्यां सहसा पपात ॥ २४

तस्मिन्हते राक्षसयोधमुख्ये
महाबले संयति देवशत्रौ ।
क्रुद्धस्त्रिमूर्धा निशिताग्रमुग्रं
ववर्ष नीलोरसि बाणवर्षम् ॥ २५

स तैः शरौघैरभिवर्ष्यमाणो
विभिन्नगात्रः कपिसैन्यपालः ।
नीलो बभूवाथ विसृष्टगात्रो
विष्टम्भितस्तेन महाबलेन ॥ २६

G 6 50 26
B 6 70 29
L 6 50 26

विदार (for विदारित) Ś N₁ V₃ B₁ D₃ ₈ ₁₁ ₁₃ शिराधन, B₃ °द्रुम, D₁ °चय D₆ शिलागार (for गिरि उत्तम्) —°) D₆ सु (for first स) B₁ विस्फुलिंग सहस्रार —ᵈ) D₁ नि पपात M₃ सहीतले (for गिरे गिर)

22 ᵃ) Ś N V B₁ ₃ ₄ D₁ ₄ ₁₀ ₁₁ तत्(Ś Ñ V₃ B₃ ₄ D₁ ₈ त तु [sic] V₃ B₁ स त [sic]) जृम्भकम् ; D₆ T₁ तथ निष्कम्पम् D₇ ₁₀ ₁₁ T₂ ₃ C₁ स त्रि°, Cm g h as in text (for ततो जृम्भितम्) B₃ D₃ तत्तु भास(D₁₃ वधू गिर) समालोक्य ऌ C₂ जृम्भित भ्रमित यावत् । जृम्भित यदनुद्भुत्याद्भिः, ऌ —D₆ om 22ᵇ–23ᵃ —ᵇ) D₁ T₂ ₃ हरि (for दृष्ट्वा) D₇ ₉–₁₁ T₁ M₆ बली (for तदा) —ᶜ) D₈ [अ]पि (for [अ]भि) —ᵈ) T₂ ₃ उत्तम (for आहवे) D₆ मारुत रावणात्मज

23 D₁ om 23ᵃ (cf v l 22) D₆ om (hapl ?) 23ᵃᵇ —ᵃ) N B₃ D₁₃ आलोक्य B₄ उत्पात्य T₁ M₁–₃ उत्प्लुत्य T₂ ₃ समेक्ष्य (for उत्पत्य) —ᵇ) S N V B D₁–₄ ₁₀ ₁₃ कपिकेसर (for मारुतात्मज) —ᶜ) N B₃–₄ D₃ ₈ ₁₃ ततो (for तदा) N₁ वीरं D₁₃ मूर्ध्नो (for मूर्ध्नि) —ᵈ) N₁ B₃ D₃ ₇ ₉ ₁₁ ₁₃ T₂ ₃ G₃ M₁–₃ कल्पेन (for वेगेन) —After 23 D₇ ₉–₁₁ T G₁ ₃ M ins

1278* गिरिशृङ्गसमासृष्टो वायुपुत्रो बली ।
नात्यक्रमयन्नेव राक्षसान्स महाकपि ।

[(l 1) D₇ ₁₀ ₁₁ प्रहृष्ट D₆ T₁ ₃ G₁ M₃ प्रहृष्ट G₃ वीर्यवान् (for वीर्य) M₁ ₂ प्रहृष्ट मूर्धनि तन्न वायुपुत्रो महान् —(l 2) G₁ नाति (for नात्य) T₁ नर्दन् M₃ चैव (for नैव) D₇ त्रा न वादमार्य (for the prior half) D₇ मनास]

24 N₁ om 24ᵃᵇ —ᵃ) Ś₁ D₆ ₁₃ निष्पष्ट ; D₁ निविष्ट (sic) D₆ om (hapl ?) (for निष्पिष्ट) N₁ D₇ ₁₁ विशीर्ण ; D₆ ₁₁ M₁ ₂ विभिन्न ; L (ed) विशीर्ण (for विशीर्ण) N₁ V₁ D₁₃ मूर्धा (for मूर्धा) —ᵇ) Ś V₁ ₂ B D₁ ₃ ₈ ₁₃ निर्वृत्त(B₁ °वृत्त)°; N₁ D₁₃ निर्भुग्न ; B₁ D₁₃ G₁ ₃ निष्क्रान्त, B₃ निष्पन्दमा ; D₃ निर्भग्न ; D₆ निपात ; Cm h t as in text (for निर्वान्त) Ś D₁₃ दृष्टाग्नि- G₃ दृष्टोऽपि, M₃ नासाक्षि, Cm h t as in text (for दन्ताक्षि) B₁ D₁ विलम्ब B₃ विनष्ट (for विलम्बि) —B₄ om 24ᶜ–29 —ᵈ) V₃ निपात (sic) (for पपात) —After 24 D₁ ins an addl colophon [ऌकारादि दुवात्कवध]

25 B₄ om 25 (cf v l 24) —ᵃ) Ś Ñ₁ V B₁–₃ D₁–₄ (also as in text) ₁₁ ₁₃ राजसूनौ (Ñ₁ B₁ ₃ °पुत्र), D₆ T₁ ₃ राजमुख्ये, M₃ नाथ° (for °योधमुख्ये) —ᵇ) N₃ ससादि (for संयति) N₃ D₁ देवपुत्री (sic) —ᶜ) D₃ ₁₀ G₃ त्रिशीर्षा D₁₃ त्रिशिरा (for क्रुद्धस्त्रिमूर्धा) D₆ ₇ ₁₀ ₁₁ T₃ G₁ [स]ग्रम् (for [अ]ग्रम्) —ᵈ) D₆ T₃ नीलोपरि G₁ मेघा इव (for नीलोरसि) G₁ ₃ नाले (for °वर्षम्) —For 25ᶜᵈ, Ś Ñ V B₁–₃ D₁–₄ ₁₁ ₁₃ T₃ subst

1279* नीलं त्रिमूर्धा कुपितः शरौघै
ववर्ष जाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ।

[(l 1) Ñ₁ D₁₃ तत्र and त्रिशिरा (for नील and त्रिमूर्धा respy) N₃ B₃ ₃ D₁ महोदरः क्रोधवशात्सरोषम् —(l 2) D₁₃ बभूव (sic) (for ववर्ष) N₁ B₁ ₃ हेमाकृति मार्गणैः]

—D₃ T₃ cont while D₇ ₉ ₁₁ T₁ ₃ G M ins after 25

1280* महोदरस्तु संक्रुद्धः कुञ्जरं पर्वतोपमम् ।
भूयः समधिरुह्याशु मन्दरं रश्मिमानिव ।
ततो बाणमयं वर्षं नीलस्योरस्यपातयत् ।
गिरौ वर्षं तडिच्चक्रचापवानिव तोयदः ।

[(l 2) D₆ समाधिरूढ तु, T₃ ₃ समारुह्य (for समधिरुह्याशु) D₁₃ S रश्मिमान् —(l 3) D₇ ₉–₁₁ [उ]रसि (for [उ]रस्य) D₆ पातयत्, —(l 4) D₇ ₉ ₁₁ G₁ ₃ M₁ C₁ तडित्वन्(G₁ M₁ °वान्) D₆ नी वा G₁ नी वद D₇ ₉–₁₁ प्रवमन् (for चापवान्)]

26 B₁ om 26 (cf v l 4) —ᵃ) Ś N V B₁ ₃ D₁–₄ ₁₁ ₁₃ निशि, D₇ ₉–₁₁ ₁₃ T₂ ₃ G₁ ₃ M₁ ₂ ₃ तत ; M₁ ₃ तदा (for स तै) Ś N₁ B₁ D₁ ₄ ₁₃ शरौघैर (for शरौघैर)

G 6 50 27
B 6 70 30
L 6 50 27

ततस्तु नीलः प्रतिलभ्य संज्ञां
शैलं समुत्पाट्य सवृक्षषण्डम् ।
ततः समुत्पत्य भृशोग्रवेगो
महोदरं तेन जघान मूर्ध्नि ॥ २७

ततः स शैलाभिनिपातभग्नो
महोदरस्तेन सह द्विपेन ।
विपोथितो भूमितले गतासुः
पपात वज्राभिहतो यथाद्रिः ॥ २८

पितृव्यं निहतं दृष्ट्वा त्रिशिराश्चापमाददे ।
हनूमन्तं च संक्रुद्धो विव्याध निशितैः शरैः ॥ २९

D₄ अवि (for अभि) Ś N₂ V B₁ ₂ D₂,₃ ₅ ₁₂ T₂ ₃ G₁ वृध्यमाणो, N₁ भूयमानो, B₃ हन्यमानो, D₁ ₆ कुध्यमाणो, D₄ ₅ ₇ M₁ ₂ -वर्धमाणो (for -वर्ध्यमाणो) —²) G₁ [अ]ति (for [अ]थ) D₆ ₈ M₃ Cr g निसृष्टगात्रो, M₁ ₂ निकृत्त देहो, M₄ विसृष्ट°, Cv t as in text (for निसृष्टगात्रो) Ś N₁ V B₁₋₃ D₁ ₃ ₈ ₁₁ विसृष्ट(V₁ °विद्ध, V₁ °भिन्न, B₂ ₃ °इष्ट)गात्रोपि(N₂ B₃ ₃ °त्रोप, V₁ D₁ ₂ °त्रोति V₂ ₃ D₁ °त्रस्तु) बभूव नीलो ✻Cm विभिन्नगात्र श्रथावयव परवशगात्रो वा ✻

27 D₄ om 27 (cf v l 24) —¹) Ñ₁ D₁₄ स, D₃ सु (for तु) D₉ ₁₁ ₁₃ G₁ ₂ प्रतिलब्धसंज्ञ —²) D₄ om from सवृक्ष up to समुत्पत्य in 27ᶜ D₇ ₈ ₁₁ ₁₃ -षण्ड (for -षण्डम्) Ś N V B₁₋₃ D₁₋₃ ₈ ₁₃ स(D₃ om) शैल मुत्पाट्य सवृक्षष(Ś₁ D₈ °प)ड(B₁ °खण्डवृक्ष) —³) N₁ D₆ ₈,₁₁ T मम, G₁ M₂ स त, M₃ तत (for तत°) M₁ ₂ समु(क्षिप्य Ñ₁ D₄ सुपर्णवेगात्(D₄ °त [sic]) D₉₋₁₁ महोग्रवेगो, D₁₃ तदाशु°, G₁ °घोर (for भृशोग्रवेगो) Ś N₂ V B₁₋₃ D₁ ₃,₈,₁₁ सु(Ś₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ स)तूरसुपत्य(D₁ ₃ °त्पाट्य) सम्मु(N₁ B₂,₃ तमु, V₂ महो)ग्रवेगो(D₃ °वीरो) —⁴) D₃ om महोदर N₁ तु नि (for तेन) D₄ महोदरस्यैव D₈ reads जघान मूर्ध्नि in marg B₁ मूर्धनि, B₃ घोर (for मूर्ध्नि) —After 27 B₃ ins 1281*

28 B₄ om 28 (cf v l 24) B₃ reads 28ᵃ after 28 —¹) N₂ शैलाग्र, M₂ शैलेन्द्र (for शैलाभि) B₂ प्रणिपात, G₁ [अ]शनिपात (for [अ]भिनिपात) B₂ यथैव शक्रो विनिहत्य दानवान्, T₂,₃ स तत शैलेन समाहतो मृत —³) N₂ B₂ D₇₋₁₁ G₂ M₁ ₂ महा (for सह) —⁴) N₁ D₃ ₁₁ T₁ व्य(N₂ वि)पोथि(D₁₁ °द्धि)तो, B₃ ₃ निपुष्टतो, D₂ T₂,₃ G₂ निपातितो, D₁₆ व्यामोहितो (for विपोथितो) —For 28 Ś V B₁ D₁ ₄ ₈ ₁₃ subst N₁ D₁₃ subst l 1-2 for 28ᵃᵇ, while B₃ ins. after 27

1281* स तेन शैलेन समाहतस्तदा
रणोचितो भूमितले पपात ।
महोदरो जीवितमुत्ससर्ज
यथा गजः सिंहवशाभिभूतः ।

[(L 1) V B₁ ₃ D₁ हतस्तस्थौ (for समाहतस्तदा) —(l 2) V B₁ ₃ D₁ महोदरो (for रणोचितो) Ñ₁ स रणे तेनासहितेन D₁₃ स रणस्तेन महाबलेन —(l 3) V B₁ ₃ D₁ तालु वै (for महोदरो) —(l 4) Ś D₈ ₁₃ द्विप (for गज)]

—After 28 Ñ₁ B₂ D₁₃ ins

1282* महोदरो जीवितमुत्सृजन्स्तदा
यथा गजः सिंहपदाभिताडित ।

[(l 2) D₁₃ [अ]भि (for [अ]भि-)]

—Thereafter B₃ D₁₃ ins an addl colophon while Ś V₂ ₃ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ and M₁ ₂ ins, the same after 1281* and 28 respy (*Kanda name* Ś om B₁ ₃ D₂ ₄ ₁₃ लङ्का° —After *Kanda name* D₄,₁₃ ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V₂ B₁ D₁ ₄,₈ ₁₂ ₁₃ देवान्तकादिवध, V₂ B₃ D₁ ₄ महोदरवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ V₂ ₃ B₃ D₂,₄ ₈ ₁₂,₁₃ om Ś₁ D₁ ₃ 50, B₁ 47 M₁ ₂ 70 —After colophon, M₂ concludes with श्रीरामाय नमः]

29 B₄ om 29 (cf v l 24) —¹) Ñ₁ पतित (for निहत) —²) Ñ D₁₃ कोपम् (for चापम्) V₁ आहरत्, D₁₃ T₂ आददे (for आददे) Ś V B₁ ₃ D₁₋₄ ₈ ₁₃ क्रोधमूर्छित —³) Ś Ñ₁ V₃ B₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₂ T₂ ₃ सुस(N₁ D₁₃ अभि, D₁ सम)क्रुद्धो —After 29 N B₁(l 1 only) -₃ D₄ ₇ ₉₋₁₁ S ins, whereas B₄ ins. before 30

1283* स वायुसूनुः कुपितश्चिक्षेप शिखरं गिरेः ।
त्रिशिरास्तच्छरैस्तीक्ष्णैर्बिभेद बहुधा बली ।
तद्व्यर्थं शिखरं दृष्ट्वा हनुमान्वृक्षमुद्धृत्य ।
विससर्ज रणे तस्मिन्रावणस्य सुतं प्रति ।
तमापतन्तमाकाशे द्रुमवर्यं प्रतापवान् । [5]
त्रिशिरा निशितैर्बाणैश्चिच्छेद च ननाद च ।

[(l 1) L (ed) -पुत्र (for -सूनु) M₁ पतितद्(for कुपितद्) D₁ तदा (for गिरेः) —(l 2) G₁ चिच्छेद (for बिभेद) —(l 3) N₂ तद्विफल D₁ विहीन L (ed) तद्विफल (for व्यर्थं) N B₂ ₄ D₁ महावीर D₆,₇,₉ ₁₁ T₂ ₃ M₃ सत्त कपि (for महाकपि) —(l 4) N B₂₋₄ D₁ तत(N₁ B₁ °तो) वीरे, L (ed) महावीरे (for रणे तस्मिन्) —(l 5) D₁ भास्कर (sic) (for आकाशे) N B₂₋₄ D₄,₇ G M₁ तानापतन्ती सहसा(D₁ G M₁ °वीमायदे) (for the prior half) and -वृक्षे (for -वर्यं) B₂ तदा शत्रौ (for प्रतापवान्) —(l 6) M₁ चिच्छेद (for चिच्छेद)]

हनूमांस्तु समुत्पत्य हयांस्त्रिशिरसस्तदा ।
विददार नखैः क्रुद्धो गजेन्द्रं मृगराडिव ॥ ३०
अथ शक्तिं समादाय कालरात्रिमिवान्तकः ।
चिक्षेपानिलपुत्राय त्रिशिरा रावणात्मजः ॥ ३१
दिवि क्षिप्तामिवोल्कां तां शक्तिं क्षिप्तामसंगताम् ।
गृहीत्वा हरिशार्दूलो बभञ्ज च ननाद च ॥ ३२
तां दृष्ट्वा घोरसंकाशां शक्तिं भग्नां हनूमता ।
प्रहृष्टा वानरगणा विनेदुर्जलदा इव ॥ ३३
ततः खड्गं समुद्यम्य त्रिशिरा राक्षसोत्तमः ।
निचखान तदा रोषाद्वानरेन्द्रस्य वक्षसि ॥ ३४
खड्गप्रहाराभिहतो हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान त्रिमूर्धानं तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ३५
स तलाभिहतस्तेन स्रस्तहस्ताम्बरो भुवि ।
निपपात महातेजास्त्रिशिरास्त्यक्तचेतनः ॥ ३६
स तस्य पततः खड्गं समाच्छिद्य महाकपिः ।
ननाद गिरिसंकाशस्त्रासयन्सर्वनैरृतान् ॥ ३७
अमृष्यमाणस्तं घोषमुत्पपात निशाचरः ।
उत्पत्य च हनूमन्तं ताडयामास मुष्टिना ॥ ३८

G 6.50.45
B 6.70.44
L 6.51.13

30 Before 30, B4 ins 1283* —a) Ś Ñ1 V B1 D1-4 8 12 13 M3 ततो हनूमानुत्पत्य (D1 °त्पाद्य, M3 °त्पुत्य). —b) Ñ1 V3 B3 D9-11 13 इव (for हयान्) D4 हयांस्त्रि शिरस B4 G3 M5 तथा (for तदा) —c) D5 T1 G M5 विरराद, Ck t विददार (as in text) D6 T2 3 तीक्ष्णैर् (for क्रुद्धो) —d) Ñ2 V3 D5-7 9-11 T G M5 नागन्, B1 D3 गजेन्द्रान् (for गजेन्द्रं).

31 a) Ñ B3 4 T2 3 तत, D5 T1 रथ (for अथ) Ś V D3 12 उपादाय, Ñ2 B1 4 गृहीत्वा स, B1 D6 7 9 10 11 समासाद्य (for समादाय), D1 रथाच्छक्तिमथादाय —b) D5 T1 कालदण्डम् —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 L (ed) हनूमते (Ñ2 V B D1-4 °मति, L (ed) °मत) प्र(D1 वि) चिक्षेप

32 a) D6-7 9 11 T1 2 M1 3 Cm k t दिव, Cr as in text (for दिवि) Ñ V3 B2-4 D13 दीप्तां (for क्षिप्ताम्) Ś Ñ V B2 D1-4 8 12 13 महो (Ñ द्वयो [sic]) ल्काभां, B1 महोल्का तां (for इवोल्कां तां) —b) Ñ B2 4 D13 वह्निसमां, B3 स्वचक्रिकां, D5 T1 M3 5 6 असमगां (D5 T1 °मां) (for असंगताम्) Ś V B1 D1-4 8 12 शक्तिं तां तु (V3 B1 च) महाप्रभां —V3 om 32c-33 —c) Ś Ñ1 V1 2 B1 D1-4 8 12 बभञ्ज हनुमांस्तस्य (V3 °स्तां, D4 °स्तां तु) —d) Ñ2 जहर्ष च, V1 2 हर्षाद्वीर, G2 विनेद च (for बभञ्ज च) Ś B1 D1-4 8 12 हर्षाच्च विननाद ह (B1 D4 च)

33 Ś V B1 D1-4 8 12 om 33 (for 1s cf v l 32) —a) B2 4 [उ]ग्रां, B3 वज्र (for घोर) —b) G1 शक्तिं दृष्ट्वा हनूमत (sic) —c) Ñ2 B2 विनेदुर्देवगन्धर्वा, B1 4 त्रिनेदुर्वानरा सर्वे —d) Ñ2 B2-4 प्रहृष्टा, T2 त्रिवे दुर् (sic) (for विनेदुर्) B4 D7 9-11 G3 M5 यथा (for इव).

34 a) Ñ2 B4 समुत्पाट्य (for समुद्यम्य) Ñ1 तत स खड्गमुद्यम्य —b) V3 राक्षसाधिप, D5 रावणात्मज, G2 राक्षसेश्वर —D1 om 34c-35b —c) N3 D7 T2 3 G3 M1 3 4 निजघान, D3 4 विचखान Ñ B2-4 D6 13 G3 M5 ततो (for तदा) Ś V B1 D3 8 12 शूरो, N1 D4 13 G1 M1 2 वेगाद्, N2 B2-4 वीरो, D5 8 T1 M5 क्रुद्धे, D9-11 G2 3 M5 खड्ग (for रोषाद्) D7 च खड्गेन (for तदा रोषाद्) —d) D5 T1 M3 वायुपुत्रस्य

35 D1 om 35ab (cf v l 34) —b) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1 4 8 12 13 प्लवगोत्तम, V3 B1 प्लवगर्षभ (for मारुतात्मज) —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 M3 त्रिशिरस

36 a) Ś Ñ2 V1 2 B2 D2 3 8 12 तथाभिहतस्, Ñ1 V3 B1 D1 4 13 तदाभि°, B4 तथा नि°, D5 T1 तलेना° (for तलाभि°) —b) Ñ2 V1 2 B2 4 D5 T1 G1 M3 [आ]युधो, B3 [आ]तुरो (for [अ]म्बरो) Ñ2 B2-4 D5 T1 भुवि, V1 बली (for भुवि) Ś D2 8 12 खड्गहस्तस्तदा (D2 °धरो) भुवि, Ñ1 V3 D4 13 स्रस्त (N1 स्रस्त) गात्रोपतद्भुवि —c) M1 2 महावेगास् (for °तेजास्) Ñ1 D4 13 महातेजा त्रिस स्वस्तु —d) N B2-4 D4 13 राक्षसोत्तम, D6 T1 गतचेतन, D8 G2 °जीवित (for त्यक्तचेतन) Ś V B1 D1-3 8 12 विसंज्ञस्त्रिशिरास्तत्र (V B1 D1-2 °दा)

37 a) T1 [आ]पतत, G3 पातत (for पतत) —b) D7 9 11 समाच्छिद्य, G1 आच्छिद्य च, G2 समादाय D5 T1 बल (for कपि) —For 37ab, Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 subst

1284* पततस्तस्य खड्गं तु समाक्षिप्य महाकपि ।

[Ñ1 पपात, D1 स ततस् (for पततस्) B1 युद्ध तु (sic) B3 त खड्ग D8 12 तत्खड्ग (for खड्गं तु) D3 स चोत्क्षिप्य D4 समाक्षिप्त V3 B1 -मति (for -कपि) D13 आच्छिद्य सहसा कपि (for the post half)]

—G1 2 om (hapl) 37c-39b —c) Ñ1 D4 मेरु (for गिरि) B1 तेनातिसन्निकाशेन —d) N1 D4 द्रावयन्, V3 स्थापयन्, B1 D1 2 तापयन् (for त्रासयन्) Ś Ñ V B D1-4 8 13 सर्व (Ś D8 इव) राक्षसान्, M1 2 रजनीचरान् (for सर्वनैरृतान्)

38 G2 3 om 38 (cf v l 37) —a) Ś V3 B1 4 D3 8 12 घोर, N1 D13 शब्द (for घोषम्) —b) Ś Ñ2 V

G 6. 50. 42
B. 6. 70. 45
L 6. 51. 34

तेन मुष्टिप्रहारेण संचुकोप महाकपिः ।
कुपितश्च निजग्राह किरीटे राक्षसर्षभम् ॥ ३९

स तस्य शीर्षाण्यसिना शितेन
किरीटजुष्टानि सकुण्डलानि ।
क्रुद्धः प्रचिच्छेद सुतोऽनिलस्य
त्वष्टुः सुतस्येव शिरांसि शक्रः ॥ ४०

तान्यायताक्षाण्यगसंनिभानि
प्रदीप्तवैश्वानरलोचनानि ।
पेतुः शिरांसीन्द्ररिपोर्धरण्यां
ज्योतींषि मुक्तानि यथार्कमार्गात् ॥ ४१

तस्मिन्हते देवरिपौ त्रिशीर्षे
हनूमता शक्रपराक्रमेण ।
नेदुः प्लवंगाः प्रचचाल भूमी
रक्षांस्यथो दुद्रुविरे समन्तात् ॥ ४२

हतं त्रिशिरसं दृष्ट्वा तथैव च महोदरम् ।
हतौ प्रेक्ष्य दुराधर्षौ देवान्तकनरान्तकौ ॥ ४३

चुकोप परमामर्षी महापार्श्वो महाबलः ।
जग्राहार्चिष्मतीं चापि गदां सर्वायसीं शुभाम् ॥ ४४

B D1.3.4.5.12.13 त्रिशिरा क्षिप्रमु(पत (V3 °चत), N1 त्रिशिरा समुपेक्ष्य च, D6 त्रिशिरा क्रोधमूर्छित —d) D5.13 समुत्पत्य N1 हनूमत तदा वीरो —d) Ś V3 B1 D1-4.8.12 आजघान स मुष्टिना, Ñ V1.2 B2-4 D13 मुष्टिनाभिजघान ह (N1 D13 स, B4 त)

39 G2.3 om 39ab (cf v l 37) Ś V3 B1 D1-3.6.12 om 39 T2 damaged from तेन in a up to महा in b —b) N V1.2 B2.4 D1.13 स(D6 स)चचाल, D7 स चुकोप V1(marg also as in text) D6 T2 -बल (for कपि) —c) G3 मारुतश्च N1 D6.13 स, Ñ2 V1.2 B2-4 [अ]पि (for नि) —d) D6 T2.3 राक्षसाधिप, G2 राक्षसेश्वर —After 39 D2 G1.3 ins

1285* हनूमान्कोपताम्राक्षो राक्षस परीक्ष्य ।

40 a) V3 ततोऽस्य (for स तस्य) —b) G2 समाकुलानि (for सकुण्डलानि) —For 40ab, Ś N V B D1-4.8.12.13 subst

1286* स तेन खड्गेन महाशिरांसि
कपि समाहृत्य सकुण्डलानि ।

[(l 1) Ñ2 B2.3 D6 स तस्य D2 ग्रीवेन (for स तेन) Ñ2 B2 तत (for महा)]

—V3 om 40cd —c) Ñ1 D13 स चिच्छेद, V3 D6 प्रचिक्षेप (for प्रचिच्छेद) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 तदा (N1 V3 D6.13 ततो) हनूमान् (V3 om from हनूमान् up to 40d) —d) Ś N V3 B D1-4.8.12.13 त्वष्टुः सुतस्येव, D6 वृत्रं यथा दैत्य (for त्वष्टुः सुतस्येव) D13 वासु (for शक्र)

41 a) Ś V B D1.4.12 [अ]क्षीणि (for [अ]क्षाणि) D13 नग (for [अ]ग), —b) D6 T2.3 सूर्यनिभ (for -वैश्वानर) Ś V3 B1 D1-3.8.12 भास्व(D1.3.12 °सु, D6 °रक्त)रांसि Ñ D4.13 सविभानि, V1.2 B2.4 सुरूपभासि, B1 -रूपवन्ति D6 -लोहितानि, G1 (before corr as in N) -दर्शनानि (for लोचनानि) —c) D6.11 नृपरिपो (for धरण्यां) —d) G1 ज्योतिर्विमुक्तानि B(cd) [इ]न्द्र (for [अ]र्क) B3 विशन्(for मार्गात्) —After 41 D6 ins, an addl colophon (लङ्काकाण्डे त्रिशिरोवध)

42 a) G3 भूयः, M1.3 चोर्वी (for भूमी) —d) G3 M3 विद्रु(M3 °द्र)विरे (for दुद्रुविरे) Ś Ñ1 V B1.2.4 D1-4.8.12.13 रक्षांसि सर्वाणि(Ñ2 D6 भीतानि, D13 भूतानि) वि(Ś N1 D1.4.12 प्र)दुद्रुवुः, Ñ1 B3 सर्वाणि रक्षांसि विदुद्रुवुश्च —After 42, D1.3.13 ins an addl colophon [Kanda name D13 लङ्का —Sarga name D1.13 त्रिशिरोवध, D3 त्रिशिरसो वध —Sarga no (figures words or both) D13 om D1.3 51]

43 b) D2.7 T1 G1 महोदरमथापि च D6.11 M1.2 Ck1 युद्धोन्मत्तं तथैव च G2 M3 महापार्श्वस्तथैव च, G3 युद्धोन्मत्तमहोदर (sic) —c) Ñ2 V1.2 B2.4 च तरस्विनौ (for दुराधर्षौ) Ś N1 V3 B1.3 D1-4.8.12.13 M1.2 हतौ च प्रेक्ष्य तरस्विनौ(M1.2 दुर्धर्षौ) —After 43 Ś V1.2 B1 D1-4.8.12 ins

1287* मुहूर्तं मोहमापाद नैवाचेष्टत राक्षसः ।
ततश्चिरं तु स ध्यात्वा महात्मा भीमविक्रमः ।

[(l 1) V3 B2 D3 क्वापि, D1 आसाद (for मापाद) Ś V3 D6 न वै चचार, D1 नेत्र स्थितः (for नैवाचेष्टत) V3 B1 D3 घोरं नैव स(D3 °घोर) शक्यवान् (for the post half) —(l 2) D1-3 स तु (by transp.) V3 B1 राक्षसो भीम दर्शन, D3 राक्षसोऽतिविक्रम (for the post half)]

44 a) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 सु(Ñ1 D6 [अ]त्य B1.2 D3 स D13 च)महातेजा (for परमामर्षी) —b) D6.7 T1 निशाचर (for महाबल) D6.11 G M C3.4 मध्ये (G3 युद्धे) राक्षसपुंगव ॐ Cg मत्त महापार्श्व । मत्त इति महापार्श्वस्य नामान्तरम्।। so also Ct ॐ—After 44ab, M1.2 ins.

1288* हरीन्विद्रावयामास युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ।
[cf 47cd]

हेमपट्टपरिक्षिप्तां मांसशोणितलेपनाम् ।
विराजमानां वपुषा शत्रुशोणितरञ्जिताम् ॥ ४५
तेजसा संप्रदीप्ताग्रां रक्तमाल्यविभूषिताम् ।
ऐरावतमहापद्मसार्वभौमभयावहाम् ॥ ४६
गदामादाय संक्रुद्धो महापार्श्वो महाबलः ।
हरीन्समभिदुद्राव युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ ४७
अथर्षभः समुत्पत्य वानरो रावणानुजम् ।
महापार्श्वमुपागम्य तस्थौ तस्याग्रतो बली ॥ ४८
तं पुरस्तात्स्थितं दृष्ट्वा वानरं पर्वतोपमम् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो गदया वज्रकल्पया ॥ ४९
स तयाभिहतस्तेन गदया वानरर्षभः ।
भिन्नवक्षाः समाधूतः सुस्राव रुधिरं बहु ॥ ५०
स संप्राप्य चिरात्संज्ञामृषभो वानरर्षभः ।
क्रुद्धो विस्फुरमाणौष्ठो महापार्श्वमुदैक्षत ॥ ५१

G 6 50 54
B 6 70 57
L 6 51 26

—ᶜ) N1 D4 13 विक्षिप्तां (for [क्ष]िप्ताम्) D5 T1 G3 M3 घोरा —D8 reads ᵈ in marg —ᵈ) Ś N V B D1 4 5 8–13 G1 2 M1 3 6 तथा (for शुभाम्)

45 ᵃ) V2 B1 पद्म G1 जाल (for पट्ट) Ś V3 B1 D2 6 12 स्वर्ण(D2 समा)नद्धां N2 V1 2 B 3 D1 2 शतैनद्धां B4 शतैर्लङ्कां (sic) (for -परिक्षिप्तां) —ᵇ) B2 4 मेदानु B3 मेदोत्तु D13 -मेदोष (for -शोणित) D1 कर्दमां D6 9–11 T3 M3 Cg फेनिलां G2 पेशलां M1 2 रूषितां (for लेपनाम्) —ᶜ) Ś B1 D1 3 8 12 13 विरोचमाना N2 V1 2 B3 4 रोचमानां सु (for विराजमाना) N V B2 4 D7–11 13 M1 2 विपुलां (for वपुषा) —ᵈ) B4 मांस (for शत्रु) Ś D2 3 5–13 G1 2 M6 र(D2 रु)षितां V2 B1 चार्चितां D1 कर्दमां Cg as in text (for रञ्जिताम्) D5 T1 M1 2 शत्रुपक्षक्षयंकरा(M1 2 °रीं) ※ Cg मांसशोणितफेनिलामिति युद्धकालिकरूपम् । शत्रुशोणितरञ्जितामिति पूर्वकालिकरूपम् ※

46 V2 om 46 —ᵃ) D5 om तेजसा Ś D2 6 11 13 T2 संप्रदीप्ता ता(D13 चा) T3 M1 2 सु(M1 2 सा)प्रदीप्ताग्रा —ᵇ) B1 शाल्म (for रक्त) B2 विभूषणा D4 विलेपना (for विभूषिताम्) —Ś D2 12 om 46ᶜᵈ —ᶜ) D13 ऐरावण N V1 2 B D6 ऐरावत T2 महानाग (for -महापद्म) —ᵈ) N V1 2 B1 3 4 D1 4 सार्वभूत (for सार्वभौम) G2 विभीषणा M1 2 भयकरा (for भयावहाम्)

47 ᵃ) V2 वेगेन M 3 तेजस्वी (for संक्रुद्धो) —ᵇ) Ś V3 B1 D1 4 5 8 महायशा (D8 °सीं) N1 D13 रणशिक्षा D5 7 T1 निशाचर (for महाबलः) D2 11 G M मत्तो राक्षसपुंगव ※ Ck मत्तादयस्तु कश्चिद्राक्षस ※ —ᶜ) D6 T2 3 हरीन्भिसमभिदुद्राव —ᵈ) Ś N V1 2 B D1 1 8 12 2 प्रज्वलन् V2 [उ]त्थित (for ज्वलन्) M1 2 सिंह क्षुद्रमृगानिव

48 ᵃ) Ś V2 3 B1 D1 4 8 12 ऋषभस्त(V2 3 B1 D1 3 4 °स्तु) (for अथर्षभः) —ᵇ) D4 रावणो (for वानरो) Ś N V B D1 4 5 8 11 13 वरुणात्मज (for रावणानुजम्) —ᶜ) D2 11 G1 2 M Crg मत्तानी G1 री)कम् (for महापार्श्वम्) Ś N2 V2 B1 D1 4 8 12 13 समासाद्य(N2 °गम्य) (for उपागम्य) ※ Cg मत्तानीक इति च महापार्श्वस्य नामान्तरम् ※ —ᵈ) N1 V B1 3 4 D1 12 हरि, D2 युधि (for बली)

49 ᵃ) M2 पुरस्तात्स (for तं पुरस्तात्) D1 समासाद्य (for स्थितं दृष्ट्वा) —ᶜ) G1 तत (for [उ]रसि) Ś D3 12 क्रोधाद् (for क्रुद्धो) B3 नघानोरसि संक्रुद्धो —ᵈ) N2 V1 2 B3 4 राक्षसपुंगव T1 वानरर्षभ (for वज्रकल्पया)

50 T1 om (hapl) 50ᵃᵇ —ᵃ) Ś N2 B D 3 8 12 13 तथा V1 V2 D4 तदा (for तया) —ᵇ) D2 वानरोत्तम —D5 om 50ᶜ–51 Ś D1 8 13 om (hapl) 50ᶜ–51ᵇ —ᶜ) N1 D4 13 समुद्भूत (for समाधूत) —ᵈ) B1 4 मुहु, M1 2 मुखात् (for बहु)

51 D5 om 51 Ś D1 8 13 om 51ᵃᵇ (for both cf v l 50) —ᵃ) G2 संप्राप्य च N1 D4 13 तत V2 चिरं (for चिरात्) T1 स संज्ञां प्राप्य सुचिराद् —ᵇ) N1 D4 13 वानरोत्तम D6 11 वानरेश्वर —D2 om 51ᶜ–52ᵇ D6 9 T G1 2 M om 51ᶜᵈ K (ed) reads 51ᶜᵈ with n brackets —ᶜ) N1 D2 क्रोधाद् D13 क्रुद्धो (for क्रुद्धो) —ᵈ) Ś V2 B1 D1 3 4 8 13 समैक्षत N1 D 2 निरीक्ष्य त (D13 तु) N2 V1 2 B2 4 निरैक्षत (for उदैक्षत) —After 51 D7 10 12 G2 K (ed within brackets) ins

1289* स वेगवान्वेगवदभ्युपेत्य
 तं राक्षसं वानरवीरमुख्यः ।
संवर्त्य मुष्टिं सहसा जघान
 बाह्वन्तरे शैलनिकाशरूपः ।
स कृत्तमूलः सहसैव वृक्षः [5]
 क्षितौ पपात क्षतजोक्षिताङ्गः ।
तां चास्य घोरां यमदण्डकल्पां
 गदां प्रगृह्याशु तदा ननाद ।
मुहूर्तमासीत्स गतासुकल्पः
 प्रत्यागतात्मा सहसा सुरारिः । [10]
उत्पत्य संध्याभ्रसमानवर्णः
 तं वारिदाता मभिमाजघान ।
स मूर्छितो भूमितले पपात
 मुहूर्तमुत्पत्य पुनः ससंज्ञः ।
तामेव वज्राद्रिवराद्रिकल्पां [15]
 गदां समाविध्य जघान संख्ये ।

G. 6 50 55
B. 6.70 65
L. 6.32 28

तां गृहीत्वा गदां भीमामाविध्य च पुनः पुनः ।
मत्तानीकं महापार्श्वं जघान रणमूर्धनि ॥ ५२

स तया गदया भिन्नो विकीर्णदशनेक्षणः ।
निपपात महापार्श्वो वज्राहत इवाचलः ॥ ५३

तस्मिन्हते भ्रातरि रावणस्य
तन्नैर्ऋतानां बलमर्णवाभम् ।
त्यक्तायुधं केवलजीवितार्थं
दुद्राव भिन्नार्णवसंनिकाशम् ॥ ५४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

सा तस्य तीव्रा समुपेत्य देहं
रौद्रस्य दत्ताम्बरविप्रमुक्ता ।
बिभेद वक्षः क्षतजं च भूरि
सुस्राव धातुं नगः इवाद्रिराज ॥ [20]

[(l 2) D7 -भूय G2 घोष (for तीर) —(l 4) G1 रूपे (for रूप) —(l 5) D3 सकृत D11 [र]ज (for [ग]ज) —(l 6) D7 G2 पपात भूमौ —(l 8) D7 तदर्पेण स G2 तदा ससैन्य (sic) (for तत्र नगेन्द्र) —(l 11) D7 उपेत्य (for उत्पत्य) —(l 15) G2 [अ]दिवराम, K(ed) प्रवादि (for [अ]द्रिवादि) —(l 19) D7 भूमौ (for भूरि)]

—Then D7 10 11 G2 K(ed) cont; while Ñ1 B2 D11 L(ed) ins after 51 D4 6 9 T G1 3 M ins before 52

1290* अभिदुद्राव वेगेन गदां तस्य महात्मनः ।

[D7 लोभि M1 4 -आगात् (for दुद्राव) G1 तम्। G2 हर्ता (for तस्य) D4 T1 महाबल D6 T2 3 G1 3 दुरात्मन (for महात्मन) N1 B3 तन्मायां(N1 °न्या)द्दिश्च D11 राक्षसेन्द्र सैन्य (for the post half)]

—Thereafter D11 L(ed) cont

1291* तदा चाक्षिप्य तरसा तामेव महतीं गदाम् ।

[Note hiatus between चाक्षिप्य and उत्प्लुत्य L(ed) आक्षिप्य ततो वीरः (for the prior half)]

52 B3 D4 om 52ab (for D4 cf v l 51) D6 9 T G1 4 M ins 1290* before 52 —ab) M4 गृहीत्वा तां (by transp) D6 T1 महा (for गदा) Ś V2 B1 D1 2 4 8 10 गृहीत्वा तां (D1 स) गदां वीरो. N1 तामेव तु गदां गृह्य, N2 V1 3 B2 तामथा(V1 3 B2 °मेवा)दाय स गदा: D11 प्रगृह्य रुचिरां ** (for °) Ś V2 B1 D1 2 3 12 विध्याप, Ñ1 D3 13 G2 च्याक्षिप्य (for आविध्य) B1 G(ed) तत सोप महात्मा च गदामादाय तां पुनः (G[ed] बलवान्) —cd) D1 3 महात्मानं D6 T2 3 संक्रुद्धः स(T3 तु), L(ed) दुरात्मानं (for मत्तानीकं) D6 T1 M1 4 महात्मानं D5 11 G1 3 महात्मा स(G1 3 तु), G2 M1 3 °वेगो (for महापार्श्वं) Ś Ñ1 V2 B1 D1 2 3 10 12 महापार्श्वं महा(Ñ1 D4 11 दुरा)त्मान(D3 °बाहुस्, D7 °नाद्रे), Ñ1 V1 3 B2-4 तमभिद्रु(V1 3 B4 °प्रे, B3 °दु)त्य वेगेन —d) D4 तलेन भिन्नवान् ह

53 ab) G1 च (for स) Ś Ñ2 V1 B1 3 D1 2 3 तया: V2 तदा: D4 भीम (for तया) G2 चकया (for स तया) D6 7 9 11 T2 3 G M1 3 मत्तो (for भिन्नो) Ñ1 V2 D1 12 स गदा(N1 D4 तदा)भिहतो रक्षो (for °) Ś D8 10 निर्यात N1 D1 3 निपात, N2 V B2-4 D11 निधूत, B1 D4 निष्काय; D5-7 9-11 T1 G विशीर्ण (for विकीर्ण) D2 स तेनाहतस्तेन महापार्श्वो बलीयसा —c) D1 निपपात D3 महाबाहु। D1 11 G M तदा (M3 ततो) मत्तो (for महापार्श्वो) —d) Ś N1 D1-3 6 12 वज्रेण वृ(D3 °र्ण)त्र सूदित, D4 वृत्र इवेन्द्र सूदित, D11 समरे शत्रुसूदित —After 53 D1(l 1 only) 5-7 9 11 S ins

1292* विशीर्णनयने भूमौ गतसत्त्वे गतायुषि ।
पतिते राक्षसे तस्मिन्विद्रुतं राक्षसं बलम् ।

[(l 1) D5 T2 G1 M1 3 4 विदीर्ण (for विशीर्ण)- D5 9-11 -नयनो D6 T3 4 -नयने, M1 4 -वदने (for -नयने) D5 9-11 गतसत्वो गतासुष (for the post half)]

—Then M4 B(ed) K(ed) (both eds within brackets) ins a passage relegated to App I (No 37)

54 b) Ñ2 V1 3 B1 4 राक्षसानां (for नैर्ऋतानां) B1 बलमान (meta) D11 अंबुदाभं (for अर्णवाभम्) —c) Ś D8 10 सुभग- b V B D1 3-7 9 10 12 T1 3 G M त्यक्त (for त्यक्त्वा) N1 B3 4 D1 3 7 जीवितार्थ D6 T2 3 जीवनार्थं (for जीवितार्थं) —d) D1 भीतामिति (sic) (for भिन्नार्णव) N1 D4 11 दुद्राव भीतं हतनायकं तदा(D4 तु) Ñ2 V1 3 B1 3 दुद्राव भीमं निहतप्रधानं B1 दुद्राव भीतं निहतप्रवीरं ⊕ Cm g 1 भिन्नार्णवसंनिकाशमिति क्रियाविशेषणम् ⊕

५९

स्वबलं व्यथितं दृष्ट्वा तुमुलं लोमहर्षणम् ।
भ्रातॄंश्च निहतान्दृष्ट्वा शक्रतुल्यपराक्रमान् ॥ १
पितृव्यौ चापि संदृश्य समरे संनिषूदितौ ।
महोदरमहापार्श्वौ भ्रातरौ राक्षसर्षभौ ॥ २
चुकोप च महातेजा ब्रह्मदत्तवरो युधि ।
अतिकायोऽद्रिसंकाशो देवदानवदर्पहा ॥ ३
स भास्करसहस्रस्य संघातमिव भास्वरम् ।
रथमास्थाय शक्रारिरभिदुद्राव वानरान् ॥ ४
स विस्फार्य महच्चापं किरीटी मृष्टकुण्डलः ।
नाम विश्रावयामास ननाद च महास्वनम् ॥ ५

G 6 51 5
B. 6 71 5
L. 6.52.10

Colophon —*Kaṇḍa name* Ś1 om N B D1-13 लङ्काकाण्ड —After Kāṇḍa name D1 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś B1 D6 11 त्रिशिर(Ś1 °रस, B2 °रो) महापार्श्ववध°, Ñ1 D2 महोदरादि(D1 °दर)वध, Ñ2 V1 2 B2-4 कुमारागां वध V3 D1 5 8 महापार्श्ववध, D7 देवांतक त्रिशिरोमहोदरमहापार्श्ववध, D13 महोदरमहापार्श्वत्रिशिरसो देवान्तकनरान्तकानां वध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 D1 4 8 10 13 om Ś2 Ñ2 51 V2 50 B2 4 48 B3 44 D3 5 52 D6-7 10 11 T1 G M1 3 70 D2 47 T2 75 T3 77 M1 3 72 —After colophon G M1 3 conclude with श्रीरामाय नमः

59

1 ᵃ) D12 स वलं Ñ B1 4 D2 7 12 निहतं (for व्यथितं) —ᵇ) D1 S लोमहर्षणं Ś V3 B1 D1-4 8 10 वह्निसमप्रभम्(V3 B1 °समस्य)मृत्यवे Ñ V1 B3 4 D4 सुमुह्योऽ(B4 रो)महाबल —ᶜ) Ś D1 3 8 चापि हतान् Ñ V1 B2-4 D13 त्रिशिरसान् (for च निहतान्) Ś V1 B1 D1-4 8 10 समरे V1 D13 चैव V2 V3 B1 4 चापि (for दृष्ट्वा)

2 ᵃ) Ś D1-4 8 10 पितरौ पैव (D2 दृष्ट्वा) Ñ V1 3 B2-4 D5 6 13 T1 4 चापि संदृश्य V2 B1 त्रिशिरसानौ D2 च महावीर्यौ (for चापि संदृश्य) —ᵇ) Ś V2 B1 D1 4 8 10 समरस्थपराक्रान्तौ Ñ V1 3 B1 समर वि(B1 च)निसूदितौ B2 4 D13 M3 समरं वि(D13 M3 च)निपातितौ D5 निहतौ रणमूर्धनि D6 T1 समराग निपातितौ D9 11 T2 M3 समरं निपा(T2 °पा)तितौ —G om 2ᶜᵈ —ᶜ) D2 7 9-11 T1 G1 3 M Ch1 युद्धोन्मत्तं च मत्तं च —ᵈ) D1 4 L(ed) रावणस्य तु(D2 हि, L(ed) तौ) D5 7-11 राक्षसोत्तमौ (for राक्षसर्षभौ)

3 ᵃ) Ś Ñ V1 B1 3 4 D1-4 8 10 13 (B2 4 V1 3) (कु,हि) G1 3 M1 (for च) V1 महावीर्यो D2 °कुद्ध (for °तेजा) —ᵇ) Ś D1 4 8 10 युधि Ñ V B D1 4 8 10 13 T1 2 4 विभुः (for युधि) D5 भविष्यत्यो महाबल —ᶜ) Ś V1 B1 2 D4 8 10 महातेजाः Ñ V1 3 B2 4 D1 4 13 महाबल (for ऽद्रिसंकाशो) D6 बलदर्पसमन्वितो

4 ᵇ) V1 B1 D4 10 भासुर, V1 भानुमान् D2 भासुरं, D13 भास्वर (for भास्वरम्) Ś V2 B1 D1 4 8 संघा(V3 B1 °पा)त इव भास्व(D2 °सु)र (D1 राक्षस) —After 4ᵃᵇ Ś V3 B1 D1-4 8 10 ins while Ñ2 B1 (m) T3 ins after 4

1293* सूत मत्तोद्याभाति वाक्यं चेदमुवाच ह ।
निकुम्भोनामलानां दग्धस्य नगरस्य च ।
सप्तमाद्यैर्ऽहमद्यापु हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ।
रघुवृषभ हनिष्यामि मैथिलीफलपुष्पदम् ।
प्राणार्था यस्य सुग्रीव सर्वे च हरियूथपाः । [5]
कस्माद्येऽस्य हि तौ सूत भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
सूत हत हत सर्वं वो हनिष्यामि सयुगे ।
स दृष्टो दत घोषेण रथनाशिरयो भृशम् ।
नाद्य चर्म तूर्णं राघव प्रति अभिमान् ।
पृष्ठा तत्र वदन्ति सन्दीप्तिरिक्त्दरा । [10]
सचपाल सही सर्वो श्रम्लाविहनृगद्विजा ।

[(l 1) V2 B1 3 संदेशपाताय D1-4 संत्रा° (for संजा°) —V3 om l 2 —(l 2) T2 अभावन्तां (sic) (for अनावतां) —(l 3) V3 B1 संरक्षे D2 संनद्धे D5 संवनाय (for संजगाहे) V3 B1 T3 संस्मार्य B1 °तू सा, T3 °मूर्त्त)स्मृत्य D11 समरे ससमाप्तु (for the prior half) —Ś D4 11 T3 om (hapl) B1 reads in marg l 4-6 —(l 4) D2 स्यूरा V3 वृषभ V3 सुरा° (for युधान्) —(l 5) V3 B1 युद्धाना B2 प्राणि (for सर्वे) —(l 6) V1 om ते सूत भ्रात्रो B1 न (for तौ) —(l 8) V3 V1 B1 D11 वीरेन (for घोषेण) —(l 9) Ś D4 11 मन्दरे स V1 व तर्वं तूर्णं B1 D1 प्रतं पूर्व(D1 पूर्वं) L(ed) प्रत्युत्तरं (for तर्वं तूर्णं) —(l 10) V3 B1 पृथिवीम् T3 वाहेन (for चरेत) V3 B1 मिच्छाय —(l 11) D1 सर्वे (for सर्वा) T1 मृगाश्च B1 reads सिंहमृगद्विजाः (for the post half)]

—Ś V3 B1 D1 4 8 10 om 4ᶜᵈ —ᶜ) V1 V2 3 D1 4 11 आरुह्य (for आस्थाय) B1 दुद्राव (for भ्यद्रवत्) —ᵈ) Ñ V1 3 B2-4 D13 दुद्राव(L1 मन्दर रह) वानरानुपप्लवन्, —After 4 G1 ins 1294*

5 ᵃ Ś Ñ1 V1 3 B1 D1 4 8 10 महच्चापं D1-4 11 महा° —ᵇ) V1 सृष्टकुण्डलो D2 च मकुटक: D13 कुण्डलकः

G 6. 51. 6
B 6. 71. 6
L 6. 51. 11

तेन सिंहप्रणादेन नामविश्रावणेन च ।
ज्याशब्देन च भीमेन त्रासयामास वानरान् ॥ ६

ते तस्य रूपमालोक्य यथा विष्णोस्त्रिविक्रमे ।
भयार्ता वानराः सर्वे विद्रवन्ति दिशो दश ॥ ७

तेऽतिकायं समासाद्य वानरा मूढचेतसः ।
शरण्यं शरणं जग्मुर्लक्ष्मणाग्रजमाहवे ॥ ८

ततोऽतिकायं काकुत्स्थो रथस्थं पर्वतोपमम् ।
ददर्श धन्विनं दूराद्गर्जन्तं कालमेघवत् ॥ ९

स तं दृष्ट्वा महात्मानं राघवस्तु सुविस्मितः ।
वानरान्सान्त्वयित्वा तु विभीषणमुवाच ह ॥ १०

कोऽसौ पर्वतसंकाशो धनुष्मान्हरिलोचनः ।
युक्ते हयसहस्रेण विशाले स्यन्दने स्थितः ॥ ११

य एष निशितैः शूलैः सुतीक्ष्णैः प्रासतोमरैः ।
अर्चिष्मद्भिर्वृतो भाति भूतैरिव महेश्वरः ॥ १२

कालजिह्वाप्रकाशाभिर्य एषोऽभिविराजते ।
आवृतो रथशक्तीभिर्विद्युद्भिरिव तोयदः ॥ १३

N1 किरीट च सकुडल —c) Ś D8.12 विस्फारयामास, N V1.2 B3.4 D1.7.9–11.13 G1 सश्राव°, G2 सश्रावयस्तत्र (for विश्रावयामास) —d) B1 ननर्द च N2 V1.3 B2–4 जगर्ज च, D3 महास्वन (for महास्वनम्)

6 a) S विनादेन, D6.8 T2.3 निना° (for प्रणा°) —b) N B4 D1.6.13 सश्रावणेन B3 T2.3 G1.3 सश्रव°, D4 प्रश्रव°, D7 विश्राविते न, G1 विश्रव°, M5 सक्रम° (for विश्रावणेन) —c) B4 घोरेण (for भीमेन) —G1 damaged for d —d) Ñ1 D1.6.13 M6 वीर्यवान् (for वानरान्) —After 6 D5–7.9–11 S (G3 after 4) ins.

1294* ते दृष्ट्वा देहमाहात्म्य कुम्भकर्णोऽयमुत्थित ।
भयार्ता वानरा सर्वे संश्रयन्ते परस्परम् ।

[(l 1) D9 ते दृष्ट्वा लक्ष्मान त, T2.3 ते तस्य रूपमालोक्य (for the prior half) ❀ Cv कुम्भकर्णोऽयमुत्थित इत्यत्र इतिशब्दो द्रष्टव्य ❀ —(l 2) D6 T3 रवि भस्ता हरिगणा (for the prior half) T3 G2.3 संश्रयति Ct as above (for संश्रयन्ते) G3 ततस्तत (for परस्परम्) ❀ Ct परस्पर संश्रयन्त । रक्षोपायमिति शेष ❀

7 G3 transp 7 and 8 —a) Ś V1 B1 D3.11.13 transp त and तस्य D13 घोरम् (for रूपम्) N1 आलक्ष्य (for आलोक्य) D1.3 T3 G3 तस्य (G3 °स्ते) रूप समालोक्य —b) N3 त्रिविक्रम —c) Ś V3 B1 D1.3.6.11.13 भरतः, Ñ1 V2 B3.4 तत्र (for सर्वे) D6.7.9–11 T1.3 G1.3 M1.3 भयाद्वानरयूथा (D9 11 °योधा ; M1 °मुख्या) स्त (T3 °स्तु) —d) Ś V1.3 B1 D1–4.8.11 दश (Ś1 दि) द्रवन्त ; N1 D13 विविद्रुवु, Ñ1 विनिन्युस्ते, V3 B2–4 निविविद्रुस्ते ; G3 सधयते, Ct as in text (for विद्रवन्ति) N V B D1.3.13 G3 परस्पर, D5–7.9–11 T G1.2 M1.3 ततस्तत (for दिशो दश) ❀ Ct तं रूपमालोक्य त इव वानरा इव विद्रवन्तीति सप्तम्यर्थ इव निपात ❀

8 V3 om 8 G3 transp 7 and 8 —a) Ś Ñ1 V3 B1 D1–4.8.13 अतिकाय —b) Ś V1 B1 D1.3.13 सर्व त, D1.3 सर्वो (for वानरा) Ñ V3 B2–4 गतचेतस ; T3 मूढचेतना —d) N V1 B2–4 D1.13 रामं पुरुषपुंगव (Ñ1 °संगमे).

10 a) Ś D8.12 त तु, V3 B1 D1.3 त स (by transp) B1 transp त and दृष्ट्वा Ś V1.3 B1 D1–3.8.13 महाघोर, Ñ1 B3.4 D1.13 दुरात्मान D6.9.11 T1.3 G1 °काय महा मान) —b) D6 T1 M3 विसिस्मिये (for सुविस्मित) Ś N1 V3 B1 D1.3.8.13 राघवोऽथ (D4 °ति) विसिस्मिये (Ś1 D1.4.13 °स्म)ये, Ñ1 V2.3 B2.4 राघवो विस्मितोऽभवत् —c) Ś N1 V1 B2.4 D1–3.8–13 T2.3 G3 M3 च, M5 [अ]थ (for तु) —d) N1 V1 B3.4 अभाषत

11 a) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 [ऽ]य (for ऽसौ) —b) N1 B3–4 D13 धनुष्मान् (for धनुष्मान्) D6 पिङ्गलोचन ❀ Cm g t हरिलोचन सिंहदृष्टि ; so also Ck ❀ —c) G3 damaged for क्ते हयस D6.11 युक्तो ; D8 T1 युक्त Ś1 D1–3.8.13 G1.3 हरि, N1 D6.13 वाजि ; Ñ1 V1.3 B1.4 वाश्व, V3 B1 खर (for हय) B2 युञ्जेनाश्व —d) B2 विमाने, B1 D13 विशाल (for विशाले) D6 T1 विपुल स्यन्दने स्थित.

12 a) D1.7 T1 G3 M3 स एष, D8 T2.3 G1.3 क एष, D8 बहुधा (for य एष) G3 शस्त्रै (for शूलै) N V1 B1.4 D1.13 य (N1 D1.13 स) शूलैर्निशितै कुन्तैर् (V3 खड्गैर्) —b) Ṅ V3 B2–4 D1.13 सुमहै (for सुतीक्ष्णै) D8 om D7 T1 M1.3.5 प्रासमुद्गरै (for प्रासतोमरै) —For 12cd, Ś V1.3 B1 D1–4.8.12 subst

1295* शरै शूलै शितै खड्गैर्मुद्गरै सपरश्वधै ।

[V1 च शूलैर् (for शरै शूलै] Ś D8.12 च (for च)

—c) V3 D1–3 सार्चिष्मद्भिर् D13 सार्पमद्भिर् (for अर्चिष्मद्भिर्) —G(ed) om 12d–13c

13 G(ed) om 13ab (cf v l 12) V3 om 13 —a) B1 कालानल ; D1 (before corr, as in text) 1.13 T3 M3 कालजिह्व ; M5 कालरूप D1 प्रकाशैश्च G3 प्रकाशीभिर् (for °शाभिर्) —b) Ñ V1.3 B2.3 D13 वृतो योध, B1 D1.3–7 G3 M1.3 य एषोऽसि (D1.3 °कोऽसि ; M3 °षोऽसि), D8 यत्र ज्योतिर् (for य एषोऽभि), B3 वृतो योध प्रकाशते —c) N V1.3 B2–4 D13 रथस्थो (for

धनूंषि चास्य सज्जानि हेमपृष्ठानि सर्वशः ।
शोभयन्ति रथश्रेष्ठं शक्रचापमिवाम्बरम् ॥ १४
क एष रक्षःशार्दूलो रणभूमिं विराजयन् ।
अभ्येति रथिनां श्रेष्ठो रथेनादित्यतेजसा ॥ १५
ध्वजशृङ्गप्रतिष्ठेन राहुणाभिविराजते ।
सूर्यरश्मिप्रभैर्बाणैर्दिशो दश विराजयन् ॥ १६
त्रिणतं मेघनिर्ह्रादं हेमपृष्ठमलंकृतम् ।
शतक्रतुधनुःप्रख्यं धनुश्चास्य विराजते ॥ १७

सध्वजः सपताकश्च सानुकर्षो महारथः ।
चतुःसादिसमायुक्तो मेघस्तनितनिस्वनः ॥ १८
विंशतिर्दश चाष्टौ च तूणीरा रथमास्थिताः ।
कार्मुकाणि च भीमानि ज्याश्च काञ्चनपिङ्गलाः ॥ १९
द्वौ च खड्गौ रथगतौ पार्श्वस्थौ पार्श्वशोभिनौ ।
चतुर्हस्तत्सरुचितौ व्यक्तहस्तदशायतौ ॥ २०
रक्तकण्ठगुणो धीरो महापर्वतसंनिभः ।
कालः कालमहावक्त्रो मेघस्थ इव भास्करः ॥ २१

G. 6. 51. 20
B. 6. 71. 22
L. 6. 52. 25

सानुगो) ꣸ Cm g रथशक्तीभि रथस्थिताभि (Cg °ताभि शक्तिभि)। , Ck t रथशक्तीभिरिति दीर्घश्छान्दस (Ct °र्घ आर्षे) ꣸ —d) Ñ1 D10 सविद्युद् (for विद्युज्जिह्व).

14 a) B3 म , D1 [श]दि (for [श]स्य) Ś Ñ V B2.4 D1-11.13 T1 G1.2 सज्जानि, B1 सधानि (for सज्यानि) —b) V B3.4 D1-6 स्वत (for °श) —c) B1 D13 शोभयते D4 शोभते रथश्रेष्ठ च —d) B1 D1.7 G3 M1.3 शक्रचाप Ś V1.2 B1 D1-4.8.12 इवाम्बुदं (B1 °द) (for इवाम्बरम्)

15 a) V2 D10.11 य , D9 स (for क) D5 G3 रक्षशार्दूल , G2 रथिशार्दूलो Ś Ñ1 V2 B1 D1-4.6.12.13 कोय राक्षसशार्दूलो —b) D1 विराजते, D9 विदारयन् (for विराजयन्) N1 D12 रणभूमौ विराजते —V3 B1 om (hapl) 15c-16 D4 reads c in marg —c) Ñ1 V2 विचरन्, Ñ2 V1 B2.4 D4 चरते (for अभ्येति) Ñ1 रक्षसा, B2 धन्विना (for रथिना) D13 चचार नैर्ऋतश्रेष्ठो —d) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.6.13 G1 M1.2 वर्चसा (for तेजसा)

16 V3 B3 om 16 (cf v l 15) —a) Ñ1 ध्वज शीर्ष , D13 जनशीर्षे (for ध्वजशृङ्ग) N2 V1.2 B2.4 D4 ध्वजन रथ(N2 B2.3 नर)शीपण —b) N V1.2 B2-4 D4.13 [ह]a, D5 T1 G2.3 M3 [भ]वि (for [भ]भि) Ś विरा जिता (sic), Ñ1 विराजति , B2 च शोभते (for विराजते) —c) V2 अर्करश्मि Ś D1.8.12 मुखैर्, D7.8 M3 निभैर्, D1 समैर् (for प्रभैर्) N2 V1 B2-4 अर्क रश्मुपमैर्बाणैर्

17 a) D6-11 T2.3 G2.3 M1.3 Ct त्रिनत, Cg as in text (for त्रिणत) M4 मेघसकाश Ś V3 D1-3.7.8.12 त्रिन(D1 त्रिश, D2 स्तन)त मेघ(Ś D8 देव, D12 हेम)सह्रादि (D7 °नाद), Ñ V1.3 B D13 त्रिरायत त्रि(B4 °वलि)प्रवर (B1 °प्रणत ; D13 °गुणत), D4 मार्गेशमेघसकाश —b) D8 देवपृष्ठम् , G3 मेघ° (for हेम°) D13 धनाशय (for अलंकृतम्) G2 रथपृष्ठे प्रतिष्ठित —c) Ñ1 D4.13 शक्रतुल्य (for शतक्रतु) —For 17cd, Ś V3 B1 D1-4.8.12 subst

1296* इन्द्रस्येव धनुश्चास्य कार्मुकं भाति विश्रुत ।

[V3 B1 विश्रुत, D4 भासुर (for विश्रुत)]

18 Ś D8.12 om 18-19 —b) D8 (also) महाकर्षो, M3 सधनुष्को (for सानुकर्षो) B1 M1 महाबल , —c) Ñ1 B4 D1.13 सर्वायुध , N2 V1.2 B3 पञ्चसादि , V3 B1 D1-8 चापादि(V3 B1 °सि)भि (for चतुःसादि) B2 पञ्चमादित्यसयुक्तो ꣸ Cr चतुःसादिसमायुक्त चतुःसादिभि समायुक्तम् ꣸ —d) N2 V1.2 B D1.7 नि स्वन

19 Ś D8.12 om 19 (cf v l 18) —a) B1 D1.3 च द्वे, D13 च द्वौ (for चाष्टौ) D6 T2.3 विंशत्रिंशद्दशा(T2 °त्तथा)ष्टौ च —b) Ñ1 B4 D4 तूणा वै, Ñ2 V D10.11 M2.3 तूणाश्च , D4.7 G M1.4 तूण्योश्च (for तूणीरा) Ñ आश्रिता (for आस्थिता) B1 D1-3 तूणा रथवर स्थिता , D5 T1 तूण्यश्च च रथे स्थिता , D13 तूणा यस्य समाश्रिता ꣸ Ct तूणा अस्येति छेद ꣸ —d) B3 सधा (for ज्याश्च) Ñ2 V1.2 B3-4 सूरणा (for पिङ्गला) Ñ1 ज्याश्चैरातिविशीर्पणा , V3 B1 D1-4 गदाश्चोग्रप्रदर्शना , D13 हयाश्चैराविशीर्पणा ꣸ Cg कार्मुकाणि धनुर्भेदा इति न पौनरुक्त्यम् ꣸

20 a) G3 M3 तु (for च) B4 D4 रथस्थौ तौ, D1.8-11 च पार्श्वस्थौ (for रथगतौ) —b) D7.8.10 प्रदापौ, D11 प्रदीप्तौ (for पार्श्वस्थौ) D1.5.7.10.11.13 T1 M3 Cm g t पार्श्व-शोभितौ, D4 °भासितौ D6 °भेदिनौ (for °शोभिनौ) —c) N V1.2 B2-4 D13 त्सरू दिव्यौ, D3.4 शतौ दिव्यौ, D5 T1 G3 M3 त्सरुयुतौ (for त्सरुचितौ) —d) Ñ2 D4 व्यक्त, D9 दश , M3 व्यस्त (for व्यक्त) D8 प्रमाणत , D5 M1.2 दशायुतौ (for दशायतौ) N2 B2 दशहस्तायतौ तथा , V1.2 B3.4 दशहस्तौ तथायतौ —For 20cd, Ś V3 B1 D1.2.8.12 subst

1297* चतुष्किष्कुत्सरू दिव्यौ दशहस्तौ प्रमाणत ।

[D12 चतुरिष्कू D2 शतौ (for त्सरू).]

21 a) Ñ1 D13 G2 M1.2 रक्तकण्ठे, D5 M3 रक्तकर्णो Ñ2 B2 D4.6.13 G3 M1.2.3 -गुणधरो, D5 T2.3 -गुणोपेतो

G 6. 51. 21
B 6. 71. 23
L 6. 51. 27

काञ्चनाङ्गदनद्धाभ्यां भुजाभ्यामेष शोभते ।
शृङ्गाभ्यामिव तुङ्गाभ्यां हिमवान्पर्वतोत्तमः ॥ २२

कुण्डलाभ्यां तु यस्यैतद्भाति वक्त्रं शुभेक्षणम् ।
पुनर्वस्वन्तरगतं पूर्णबिम्बमिवैन्दवम् ॥ २३

आचक्ष्व मे महाबाहो त्वमेनं राक्षसोत्तमम् ।
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे भयार्ता विद्रुता दिशः ॥ २४

स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणामिततेजसा ।
आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषणः ॥ २५

दशग्रीवो महातेजा राजा वैश्रवणानुजः ।
भीमकर्मा महोत्साहो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २६

तस्यासीद्वीर्यवान्पुत्रो रावणप्रतिमो रणे ।
वृद्धसेवी श्रुतधरः सर्वास्त्रविदुषां वरः ॥ २७

अश्वपृष्ठे रथे नागे खड्गे धनुषि कर्षणे ।
भेदे सान्त्वे च दाने च नये मन्त्रे च संमतः ॥ २८

यस्य बाहुं समाश्रित्य लङ्का भवति निर्भया ।
तनयं धान्यमालिन्या अतिकायमिमं विदुः ॥ २९

(for गुणो धीरो) Ś N2 V B1 3 D1-3 5 12 रक्तमाल्याम्बरधरो, B4 रक्तस्कन्धो गुणव्रतो —b) Ñ1 B1 3 D4 12 मेघ (for महा) —c) Ñ1 D4 13 क्रोध (for काल) B3 महारमो, D1 महावक्त्रो ※ Cv कालमहावक्त्र । काल इव महावक्त्र ।, Crm कालमहावक्त्र कालस्येव महावक्त्रं यस्य स तथोक्त ※ —d) D2 घनस्थ (for मेघस्थ) Ś V1 B2 D1 2 8 12 मेघवक्त्र(V3 B1 °र्ण)मिवाम्बरे, N V1 B1-4 मेघवक्त्र इवेश्वर (Ñ3 V1 °वाम्बर), V3 महामेघ इवाम्बर, D4 मेघवर्ण इवासुर, D13 मदरस्येव कन्दर

22 a) Ś वज्राभ्यां (for नद्धाभ्यां) —b) D1 बाहुभ्याम्, D1 T2 3 G2 3 बाहुभ्याम् (for भुजाभ्याम्) Ñ1 B1 3 D1 3 4 6 एव, B3 अपि (for एष) —V3 om 22c–23b —c) Ś D1 अति, B2 D13 एव (for इव) Ś Ñ2 V1 B1 D1-3 5 12 T3 दीप्ताभ्यां, Ñ1 D4 T2 दीर्घाभ्यां V1 B1-4 D4 5 T2 G1 3 M3 दुर्गाभ्यां (for तुङ्गाभ्यां) —d) Ś B1 3 D2 4 6 12 G2 पर्वतो यथा, B2 इव पर्वत, D1 3 °तो महान्, D5 om, T1 °तोपम, M1 2 अचलोत्तम (for पर्वतोत्तम)

23 V3 om 23ab (cf v l 22) —a) Ś Ñ1 D2-4 8 12 M3 च यस्यैतद्, N2 V1 2 B2-4 च यस्यैव, B1 च पश्यैतद्, D4 7 T3 तु तस्यैतद्, D9-11 उभाभ्यां च G (ed) च पश्येद (for तु यस्यैतद्) D13 सकुण्डलाभ्यां यस्यैतद् —b) Ś D4 12 सुशोभन, D7 9-11 सुसीवण (for शुभेक्षणम्) —c) Ś D4 12 [अ]म्बरे मध्यद्, N1 D1 7 9-11 G M1 Ck t [अ]म्बर(D11 °रे)गत, Ñ2 V1 2 B2-4 °रस्थो हि, V3 B1 °रे भाति, D2-4 6 T3 M1 2 °र इव (for [अ]न्तरगत) D13 पुनर्निशान्तरगत —d) Ś V1 B1 D4 8 12 G1 भाति(V1 B1 G1 यथा) पूर्णो निशाकर, Ñ V1 2 B1 4 D4 12 M3 परिपूर्णो यथा शशी, D1 3 4 6 9-11 T2 3 G2 3 M1 2 परि(D4 T2 3 G2 प्रति)पूर्णो निशाकर

24 a) Ś D4 12 महान्कोप (for महाबाहो) —b) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 कोप(Ś D4 12 स्थितो) राक्षसपुंगव —d) V3 B1 विप्रद्रुद्रुवु, D4 च सुद्रु स्थिता (for विद्रुता दिश) D13 विद्रवन्ति वनौकस

25 a) D3 सपृष्टो —b) Ñ1 D4 12 T2 M3 [अ]क्लिष्टकर्मणा, D4 T3 [अ]दितितेजसा (for [अ]मिततेजसा) —c) G1 [S]थ रामाय (for महातेजा) —d) B3 राघवे भयभीषण

26 a) M1 दशास्यो विंशतिभुजो —c) V3 B2 भीमरूपो (for °कर्मा) Ñ2 B3 G1 महाबाहो, D1 महाबाहु, D4 M3 महातेजा, D7 9-11 महात्मा हि (for महोत्साहो) —d) D7 9-11 G3 राक्षसेश्वर

27 a) Ś D4 8 12 [ए]व, V3 B1 D1 [ए]व D7 [अ]सौ, M3 [अ]य (for [आ]सीद्) N V1 2 B2-4 D4 13 तस्य पुत्रो ह्यसौ(Ñ1 D4 13 °या) वीरो —b) N1 D4 7 13 बली, V3 B1 4 D5 13 बले (for रणे) —c) N V B D4 6 12 13 M3 श्रुतिधर —d) N V1 2 B2-4 D4 13 सर्वशास्त्रविशारद, D2 T2 सर्वशस्त्रभृतां वर

28 a) N2 V1 2 B2-4 गजस्कन्धे, D4 च पृष्ठे च, D6 12 नागपृष्ठ (for रथे नागे) Ñ1 D13 गजपृष्ठेऽश्वपृष्ठ च —b) Ś D4 12 कल्पते, V3 B1 D1 2 कंपने, D2 3 T3 धर्मोदि M3 रक्षणे (for कर्षणे) N V1 2 B2-4 D4 13 रथे धनुषि चोत्तम ※ Cm धनुषि कर्षण इति । कृष्यतेऽनेनेति कर्षणं । पाशादि । तोमरभेदो वा ।, Ct cites Maheśvaratīrtha 'धनुषि कर्षण' इति पाठे कृष्यतेऽनेनेति कर्षणं पाशादिरिति तीर्थ ※ —D13 om 28cd —c) B3 D4 भेदसाम्ये Ś D4 प्रमाणे च, N2 V1 B2 3 प्रदानषु V3 D1-3 5 13 प्रदाने च, B1 [S]थ दान च (for च दाने च) N1 B4 D4 भेदसाम(D4 °साम)प्रदानेषु, M1 2 भेदे दाने च सान्त्वे च —d) D7 नयमन्त्रे N V1 2 B1 4 D4 यथोत्तम (for च संमत)

29 a) N2 V1 2 B2-4 तस्य (for यस्य) V1 B1 3 D4 6 9 12 T2 3 G1 M1 2 बाहू (for बाहु) —b) N V1 2 B2-4 D4 13 T2 3 G M वसति (for भवति) —For 29ab, Ś V1 B1 D1-3 5 12 subst while T3 ins after 29ab

1298* अस्य प्रभाव सुमहान्कथ्यते देवदानवै ।

—D13 om 29cd —c) N V1 2 B2-4 तनयो Ś V1 2 B1 D1-3 5 12 विद्धि मालिन्यास्, B1 धन°, B3 4 राघ°, G (ed) धन्द° (for धान्यमालिन्या) —d) Ś Ñ2 V1 B1 D1-3 5 12 त्व(Ñ1 इ)तिकायेति यं विदु, N2 V1 2 B2-4 अ(V3 त्व)तिकाय इति श्रु(B1 स्मृ)त, D4 ह्यतिकायो हि संविदु

एतेनाराधितो ब्रह्मा तपसा भावितात्मना ।
अस्त्राणि चाप्यवाप्तानि रिपवश्च पराजिताः ॥ ३०
सुरासुरैरवध्यत्वं दत्तमस्मै स्वयंभुवा ।
एतच्च कवचं दिव्यं रथश्चैषोऽर्कभास्वरः ॥ ३१
एतेन शतशो देवा दानवाश्च पराजिताः ।
रक्षितानि च रक्षांसि यक्षाश्चापि निषूदिताः ॥ ३२
वज्रं विष्टम्भितं येन बाणैरिन्द्रस्य धीमतः ।
पाशः सलिलराजस्य युद्धे प्रतिहतस्तथा ॥ ३३
एषोऽतिकायो बलवान्राक्षसानामथर्षभः ।
रावणस्य सुतो धीमान्देवदानवदर्पहा ॥ ३४
तदस्मिन्क्रियतां यत्नः क्षिप्रं पुरुषपुंगव ।
पुरा वानरसैन्यानि क्षयं नयति सायकैः ॥ ३५
ततोऽतिकायो बलवान्प्रविश्य हरिवाहिनीम् ।
विस्फारयामास धनुर्ननाद च पुनः पुनः ॥ ३६
तं भीमवपुषं दृष्ट्वा रथस्थं रथिनां वरम् ।
अभिपेतुर्महात्मानो ये प्रधानाः प्लवंगमाः ॥ ३७
कुमुदो द्विविदो मैन्दो नीलः शरभ एव च ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च युगपत्समभिद्रवन् ॥ ३८
तेषां वृक्षांश्च शैलांश्च शरैः काञ्चनभूषणैः ।
अतिकायो महातेजाश्चिच्छेदास्त्रविदां वरः ॥ ३९
तांश्चैव सर्वान्स हरीञ्शरैः सर्वायसैर्बली ।
विव्याधाभिमुखः संख्ये भीमकायो निशाचरः ॥ ४० G 6. 51. 39 B. 6. 71. 41 L. 6. 52. 45

---

30 a) Ś V3.4 D1-3.8.12 अनेन (for एतेन) —b) D4 तपसा जितात्मना —c) Ñ2 B3 शस्त्राणि Ś V2 B1 D3.4.8.12 [अ]स्य दत्तानि, D1 [अ]स्य दिव्यानि, D13 (with hiatus) [अ]स्य भार्याणि, T2 [अ]प्यवार्याणि (for [अ]प्यवाप्तानि) D5 अस्य चास्त्राणि दत्तानि —d) Ś V1.3 B1 D1-4.8.12 रिपूणां च पराजये (D4 पुरा च)

31 Ñ1 D13 transp $31-32^{ab}$ and $32^{cd}-33$ —a) Ñ2 V1.2 B3.4 सुरासुरेभ्यो —b) Ś Ñ V1.2 B2-4 D2.3.4.11.12 अस्य, V3 B1 चास्य, D4 चापि, M3 अस्मै (for अस्मै) M6 अस्मै दत्त (by transp) —c) Ś D1-3.8.12 T2.3 [ए]वैष, D5.9 G M3 [ए]व सु, D7 [ए]व सु, D10.11 M1.2 रवि, M4 [ए]षोऽर्क (for [ए]षोऽर्कै) D3 भास्कर (for भास्वर) N V1.2 B2-4 D13 रथश्चैव (Ñ V2 °व) हिरण्मय, V3 B1 D4 रथ चैव सुभास्वर (B1 हिरण्मय)

32 Ñ1 D13 transp $31-32^{ab}$ and $32^{cd}-33$ —a) D2.3 अनेन (for एतेन) —b) D3 मानवाश् (for दानवाश्) —Ś1 M3 om (hapl ?) 32^{cd} —c) D4 सर्वे रक्षांसि (hypm) —d) Ś1 D1.12 युधि निर्जिताः, N V1.2 B D2-4.13 युधि सूदिता, D4 T2 [ए]व निपूदिता (for [अ]पि निपूदिता)

33 Ñ1 D13 transp $31-32^{ab}$ and $32^{cd}-33$ —a) B4 विजृम्भित, D6 निष्टम्भित, T2.3 च स्तम्भित G2 विष्टम्भिता (sic), Cg as in text (for विष्टम्भित) Ś N V B D1-4.12.13 बाणै, D5 T1 तेन (for येन) —b) Ś V3 B1 D1-3.8.12 रणे (V3 B1 युद्धे) चेन्द्रस्य, Ñ V1.2 B2.4 D4.13 रणे शक्रस्य (for बाणैरिन्द्रस्य) B3 युध्यत, D6.7.9-11 धीमता —c) M1 रणे (for युद्धे) Ś V3 B1 D1-4.8.12 पुरा, N1 D7 G2.3 M3 तदा (for तथा)

34 b) Ś N2 V1 B2.3 D2.3.4.11 महारथ, N1 V2.3 B1.4 D4.13 महाबल, D1 महात्मन, M1.2 रथर्षभ, M6 बलर्षभ (for अथर्षभ) ❀ Cg राक्षसानामथर्षभ इत्यत्राथ शब्द कात्स्न्य ❀ —c) D7.9-11 G1 M6 स रावण (for रावणस्य) —D2 om from धीमान् up to ऽतिकायो in 36^{a} V3 B1 वीरो, M6 श्रीमान् (for धीमान्)

35 D5 om 35 (cf v l 34) —a) Ñ1 D4.13 तदत्र, V1.2 B1.4 G2.3 एतस्मिन्, D1 M5 तदस्मै (for तदस्मिन्) —b) Ś प्लवगपुंगवै, V3 B1 पुरुषसत्तम (for पुरुषपुंगव) —c) Ñ2 V1.2 B2.4 D13 एष (for पुरा) —d) D1 T1 क्षिप्रं (for क्षयं) Ñ V1 B2-4 नेष्यति (for नयति)

36 D3 om up to ऽतिकायो in 36^{a} (cf v l 34) —c) Ś D4.12 धनुर्विस्फारयामास —d) Ñ V2 B2-4 G2 मुहुर्मुहु (for पुन पुन) D4 नादान्बहु मुहुर्मुहु

37 a) Ś D4.12 पौरुष, G2 पुरुष, L (ed) दर्शन (for वपुष) —c) D4 T1 नगधरा (for महात्मानो) D13 अभ्यद्रवन्महात्मान —d) D6.7.9-11 T1 G M3.4 वनौकस (for प्लवगमा) Ś V3 B1 D1-3.8.10.12 प्रधाना ये वनौकस

38 a) Ś द्विविद कुमुदो, V3 B1 D1.3.8.12 द्विविद कुमुदो (by transp) B3 अंगद कुमुदो —d) Ś N2 V1.2 B2.4 D1-3.8.12 समुपाद्रवन्, V3 B1 प्लवगर्षभा, D13 corrupt (for समभिद्रवन्) ❀ Cg समभिद्रवन् आगमशासनस्यानित्यत्वादडभाव आर्ष इति so also Cm k t ❀

39 a) Ñ B2-4 D4.13 शिलाश्चैव (for च शैलांश्च) —b) Ś D3.4.12 कनकभूषितै, N V B D2.3.8.10.11.13 कनकभूषणै (for काञ्चनभूषणै) —c) Ś V3 B1 D1-3.8.12 [अ]त्यतेजस्वी (for महातेजास्) —d) V3 [अ]स्त्रविशारद, D6.9.12 T2 °भृतां वर (for °विदां वर)

40 a) M1.2 [अ]पि (for [ए]व) V3 B1 प्लवगान् (for स हरीन्) Ś D3.12 तान्सर्वानपि हरीन्, Ñ1 D4.13

G 6 51 40
B 6 78 42
L 6 52 46

तेऽर्दिता बाणवर्षेण भिन्नगात्राः प्लवंगमाः ।
न शेकुरतिकायस्य प्रतिकर्तुं महारणे ॥ ४१
तत्सैन्यं हरिवीराणां त्रासयामास राक्षसः ।
मृगयूथमिव क्रुद्धो हरिर्यौवनमास्थितः ॥ ४२
स राक्षसेन्द्रो हरिसैन्यमध्ये
नायुध्यमानं निजघान कंचित् ।
उपेत्य रामं स धनुःकलापी
सगर्वितं वाक्यमिदं बभाषे ॥ ४३
रथे स्थितोऽहं शरचापपाणि-
र्न प्राकृतं कंचन योधयामि ।
यस्यास्ति शक्तिर्व्यवसाययुक्ता
ददातु मे क्षिप्रमिहाद्य युद्धम् ॥ ४४
तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य
चुकोप सौमित्रिरमित्रहन्ता ।
अमृष्यमाणश्च समुत्पपात
जग्राह चापं च ततः स्मयित्वा ॥ ४५
क्रुद्धः सौमित्रिरुत्पत्य तूणादाक्षिप्य सायकम् ।
पुरस्तादतिकायस्य विचकर्ष महद्धनुः ॥ ४६
पूरयन्स महीं शैलानाकाशं सागरं दिशः ।
ज्याशब्दो लक्ष्मणस्योग्रस्त्रासयन्रजनीचरान् ॥ ४७

तांश्चैव तु हरीन्सर्वान् D5 तांश्च सर्वांश्च स हरीन्, G3 स तांश्चैव हरीन् सर्वान्, M5 तांश्च सर्वान्हरींश्चैव —[b]) D6 स घायसैर् (for सर्वाघसैर्) D4 प्रविश्य हरिवाहिनीं —V3 om 40[cd] —[c]) T1 वीर्याद् (for विन्याध) Ś Ñ2 V1.3 B D1.3.5.12 G1 [अ]भिमुखान्, Ñ1 D11 M5 [अ]भिमुखः, Cg as in text (for [अ]भिमुखं) —[d]) Ś B1 D2-4.8.12 भीमकर्मा (for °कायो) B2 D4.7.9.13 T1 G1.3 M1.3 विशारद, D6 महासुर (for निशाचर)

41 T1 damaged for [a] (except तर्दि) —[a]) G3 अर्दिता B2 मेदिता शरवर्षेण —[b]) D1 भिन्नवक्त्रा, D6 T2.3 भग्नदेहा, G1 M3 भग्नगात्राः (for भिन्नगात्रा) D7.8-11 पराजिता (for प्लवगमा) —[c]) V3 पुर स्थातुं (for प्रतिकर्तुं) N V B1.4 D1.7.9.11.13 M1.3 महाहवे (for °रणे) Ś B1 D2.4.8.12 पुरतः स्थातुमाहवे

42 [a]) D12 तु हरीणां च, G3 हरीणां रक्षो (unmetric) (for हरिवीराणां) —[b]) Ñ1 V3 B1 D11 नाश(D11 द्राव)यामास V1.3 राक्षसि ; G2 वीर्यवान् (for राक्षस) —[c]) M3 गजयूथम् —[d]) S D4.12 हर्यक्षो वनदर्पितः ; N V1.2 B2-4 D1.13 केसरी वन(V1.2 B2 °मा)दर्पितः ; V3 B1 D2-5.9.11 T1 G1.3 M1.3 हर्यक्षो वनदर्पितः, D6 T2 हर्यक्षो वनमाश्रितः

43 [a]) N2 V1.2 B1 D1.7.8-11.13 G1 न्यूथ (for सैन्य) —[b]) Ś D6.12 प्रयुध्यमानं ; Ñ2 D7 (both with hiatus) नायु° ; D1.9 G1 नायुध्यमानान् ; D5 °मानं (for नायुध्यमान) Ś N1 D1.4.6.12 न जघान D6 च अ°, h(ed) निज° (for निजघान) N1 D11 M5 किंचित् ; Ñ1 V1 D5 G3 कश्चित् ; B1 D1.9 G2 कांचित् ; Ct as in text (for कंचित्) —[c]) Ñ1 V1.3 B1.4 D4.13 समेत्य V2 V3 B1 D1-11 उपेत्य ; T2 समेत्य (for उपेत्य) Ś V V3 B1 D1.4.11.13 च (V3 स) महाधनुष्मान् ; V1.3 B2-4 D1.10 महात्मा धनुष्मान् । T2 स धनुःकलापी ; G2 स धनुष्कपाणि (for स धनुःकलापी) —[d]) Ś D6 सुगर्वितं —T1 damaged from र्व up to रथ in 44[a] ⊛ Cv सगर्वितं सगर्वम् ⊛

44 T1 damaged up to रथे in [a] (cf v1 43) —[a]) Ś N1 B1 D2-4.8.12 रथस्थ ; N2 V1.3 B3 रूप, V2 असि ; B4 एक, T2.3 उप, G2 रथ (for रथे) —[b]) T2 प्राप्तिक (for प्राकृत) N1 G2.3 M5 काञ्चन —[c]) Ñ1 D11 यो यस्य, D6 यस्याद्य D1 T1 M5 यथास्ति M1.3 यस्यास्त्व (for यस्यास्ति) D6 T2 M3 कश्चिद् M5 बुद्धिर् (for शक्तिर्) V3 B2 D1.5.8-11 T1.3 व्यवसाययुक्तो, D6 भवतां स वीरम् ; M3 °युक्तो (for व्यवसाययुक्ता) G1 यस्यास्ति वीर्यं व्यवसाय युक्त —[d]) D5 दास्यामि त Ś N1 D4.8.12 क्षीणम् (for क्षिप्रम्) Ñ1 V1.2 B2.4 स मे प्रयच्छत्विह युद्धमध्ये (B2 °द्य) V3 B3 ददातु मे युद्धमिहा(V3 °द्या)द्य वीरे D6 भयाद्यु युद्धाय स्वायुधो मा, D13 ददातु क्षिप्र मिहृतोपि युद्धे

45 [a]) D13 अमृष्यमाणस्य B1 स तम् ; B2 स सम् (for च सम्) —[d]) D2 स ; D13 तु (for च) D6 T2 सदा (for तत) N2 V3 B2.4 हसित्वा ; V1 D3 प्रहस्य ; B3 [S]पसिद्धे (for स्मयित्वा) Ś V3 B1 D2.4.8.12 जग्राह बाणांश्च तदा प्रहस्य(D2 °गृह्य) ⊛ Cm g t स्मयित्वा अनादृत्य "स्मिङ् अनादरे" इति धातु (Ct °रे। इत्यर्थे) ⊛ —*After 45 N2 (°[ab] in m) B3 D11 read 57 for the* first time repeating it in its proper place

46 Ś V3 B1 D2-4.8.12 om 46[ab] —[a]) Ñ V1.2 B2-4 तत (for क्रुद्ध) —[b]) N1 B3 तूणाद्द (for तूणाद्) Ñ1 V1.2 B2-4 D1 चापिद (for सायकम्) —For 46[ab], D13 subst

1299* ततः स सौमित्रिरपेक्ष्य तूणा
क्षिप्य चापं प्रवीरहस्तात्

—[c]) Ś V3 B1 D2-4.8.12 चातिकायस्य —[d]) D1 महाधनु (for महद्धनु) —For 46[cd], Ñ1 D11 subst.

1300* अतिकायस्य सदैव धनुरास्फाल्य वीर्यवान् ।

—After 46 N V1 B2.4 D11 (Ñ1 D11 after 1300*) read 1301*, while V3 B1 ins 1302*

47 [a]) D7-11 महीं सर्वां ; D11 महाशैलान् ; M4

सौमित्रेश्चापनिर्घोषं श्रुत्वा प्रतिभयं तदा ।
विसिस्मिये महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ॥ ४८
अथातिकायः कुपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमुत्थितम् ।
आदाय निशितं बाणमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४९
बालस्त्वमसि सौमित्रे विक्रमेष्वविचक्षणः ।
गच्छ किं कालसदृशं मां योधयितुमिच्छसि ॥ ५०
न हि मद्बाहुसृष्टानामस्त्राणां हिमवानपि ।
सोढुमुत्सहते वेगमन्तरिक्षमथो मही ॥ ५१
सुखप्रसुप्तं कालाग्निं प्रबोधयितुमिच्छसि ।
न्यस्य चापं निवर्तस्व मा प्राणाञ्जहि मद्गतः ॥ ५२
अथ वा त्वं प्रतिष्टब्धो न निवर्तितुमिच्छसि ।
तिष्ठ प्राणान्परित्यज्य गमिष्यसि यमक्षयम् ॥ ५३
पश्य मे निशितान्बाणानरिदर्पनिषूदनान् ।
ईश्वरायुधसंकाशांस्तप्तकाञ्चनभूषणान् ॥ ५४

G 6 57 52
B 6 71 55
L 6 52 58

महाशैलान् (for महीं शैलान्) Ś N V B D2-4 8 12 पूरयित्वा (N1 °यत) महाशैलान् (Ś Ñ1 D8 12 °शैलम्, B3 °सन्वम्) D1 पूरयन्महतीं शैलान् —b) G (ed) घोषेण (for आकाश) Ś N1 B3 4 D6 8 12 T2 3 G3 सागरान्, V3 B1 गगन (for सागर) —D4 om 47cd B3 reads 47cd in marg —c) V1 व्यापृब्द Ś D7 8 12 T3 G2 [अ]भ्रे, V1 [उ]चैस् (for [उ]ग्रम्) —d) Ś D8 12 त्रासयन्ननुजीविन, V1 D3 T3 M1 2 त्रासयामास राक्षसान् —For 47cd Ñ V2 B 4 D13 subst and read after 46 (N1 D13 after 1300*) while V1 B3 ins after 46

1301* त्रास प्रचरम् रक्षांसि ज्याघोषेण महात्मन ।

[N2 D13 त्रासयामास N2 त्रास नमुद्ध V1 * * प्रजन्म् Ñ1 महामना (for महात्मन)]

—After 47, D4 ins

1302* सोदयित्वा नरानीकं ययौ मत्त इव द्विपम् ।

48 a) Ś V3 B1 2 D3 धनुषो घोरं, N2 V1 2 B3 4 D3 8 12 धनुषो घोष (for चापनिर्घोष) N1 D1 13 स सौमित्रयं(D13 °त्रिय)नुघाय —b) D4 भयकर (for भय तदा) —c) Ś B1 D3 5 6 9 13 13 T1 2 M3 5 विसिस्मिये Ñ2 V1 2 B3-4 स विस्मितो, D1 2 5 7 8 11 T3 G1 3 विसिस्मये (for विसिस्मिये) —d) Ś D1-3 8 13 M5 सुतो बली, N1 D13 [आ]त्मजो रणे, Ñ3 V1 2 B2 4 सुतोभवत्, D7 T3 G3 [आ]त्मजस्तदा (for [आ]त्मजो बली) V3 B1 राक्षसेंद्रस्तदा बली D4 राक्षसेंद्रो महारणे

49 a) N2 V1 2 B3 4 M1 2 ततो, B1 तथा B2 D7 9-11 तदा (for अथ) N1 D4 13 अतिकाय प्रकुपितो —b) Ś V3 B1 D3 3 9 13 T3 मग्रत, N1 D4 8 13 माश्रित N3 M3 उत्तम, V1 2 B3 4 उद्यत (for उत्थितम्) —c) D8 निशित (for निशित) N1 D4 13 आदाय निशितान्बाणान् —d) M5 चैव उचो (for वचनम्)

50 b) D1 समरेषु (for विक्रमेषु) Ś1 D13 विचक्षण, B1 विरूद्दश (for [अ]विचक्षण) N V3 B3 4 D1 13 (with hiatus) मत्तः(N1 B3 4 D4 13 °त्त)स्वकविक्रम —B4 reads 50cd in marg —c) Ñ1 D4 13 कालपाश मां(D4 च), D1 4 9-11 M5 °सकाश (for °सदृश) —d) Ñ1 D13 G1 त्व, D5 मा, D8 स (for मां) —After 50, B4 reads 52c – 53b

51 Ś D1 4 8 12 om (hapl) 51b–52b —a) Ñ1 महाण, D1 3 महाप Ñ1 V1 2 B2 4 D13 सुखानां, (for सृष्टानाम्) —b) Ñ V B D3 8 13 शराणां, D1 6 7 9 11 G1 3 वाणानां (for अस्त्राणां) Ñ3 हिमवानिव, V3 B1 D7 3 नतपवणः, D4 T2 3 सद्यवानपि (for हिमवानपि) —c) B3 प्रसहते (for उत्सहते) —d) Ñ1 दिशोपि वा, V1 2 B2 धरापि वा, G3 अथो द्विती (corrupt) (for अथो मही) Ñ2 B2 G (ed) अंतरिक्षचरोपि वा (G [ed] °रैं), V3 B1 अतरि(B1 °री)क्षगतो मही, B4 D13 अतरीक्ष धरा (D13 दिशो)पि वा

52 Ś D4 5 8 12 om 52ab (cf v l 51) —a) Ñ3 सुप्त तु (for प्रसुप्त) D1 सुखसुप्त भुजग हि —b) V3 D7 9-11 वि, D3 8 किं, D8 T1 G1 M3 नि (for प्र) Ñ V1 2 B1 4 D1 13 न बोधयि(Ñ3 V2 B3 संबोधि)तुमर्हसि —B4 reads 52c – 53b after 50 —c) D3 त्यक्त्वा (for न्यस्य) —D5 om 52d – 53a —d) D1 7 10 11 प्राणास्, D4 प्राणास्त्व, D8 प्राणान्न, T3 न प्राणान्, M1 5 मा प्राण, L (ed) मा प्राणैस् (for मा प्राणान्) —D1 om from जहि up to तिष्ठ प्राणा in 53c Ś V3 B1 D2 3 5 12 त्व विमोक्ष्यसे, N3 D4 13 लक्ष्यसे हत, N2 V1 2 B2 4 त्व परित्यज (for जहि मद्गत)

53 D1 om up to तिष्ठ प्राणा in 53c D8 om 53a (for both cf v l 52) B4 reads 52c – 53b after 50 —a) Ś N V1 2 B D2 3 8 12 13 T1 G C1 प्रति(D3 परि) ष्टभात् V3 प्रतिष्ठब्ध D4 परिस्तब्धो, D8 परिस्तंभात्, D10 11 M1 2 Ch. t °स्तब्धो, T3 प्रविष्टब्धो, M5 प्रतिपिष्टो, Cmg as in text (for प्रतिष्टब्धो) —b) B1 निवर्तयितुम्, D5 मा * * प्रासुम् (न निवर्तितुम्) —d) N1 D4 गमिष्यसि D1 G1 यमालय (for यमक्षयम्)

54 a) D4 निहितान् (for निशितान्) —b) N2 V1 2 B3-5 D4 5 9-11 13 रिपु, M5 द्वन्द्व (for अरि) Ś1 N1 V1 2 B3 4 D3 8 12 विनाशनान्, Ś2 विनाशितान्, N2 B1 विनाशकान्, D1 निकृन्तनान् D4 निपूदितान् (for

G 6 51 53
B 6 71 56
L 6 52 59

एष ते सर्पसंकाशो बाणः पास्यति शोणितम् ।
मृगराज इव क्रुद्धो नागराजस्य शोणितम् ॥ ५५

श्रुत्वातिकायस्य वचः सरोषं
सगर्वितं संयति राजपुत्रः ।
स संचुकोपातिबलो बृहच्छ्री-
रुवाच वाक्यं च ततो महार्थम् ॥ ५६

न वाक्यमात्रेण भवान्प्रधानो
न कत्थनात्सत्पुरुषा भवन्ति ।
मयि स्थिते धन्विनि बाणपाणौ
निदर्शयस्वात्मबलं दुरात्मन् ॥ ५७

कर्मणा सूचयात्मानं न विकत्थितुमर्हसि ।
पौरुषेण तु यो युक्तः स तु शूर इति स्मृतः ॥ ५८

निषूदनात्) —V3 om 54[cd] —[c]) D13 चूर्णाश्च (for सकाशात्) —[d]) Ś2 D1.4 भूमिजान्, B1 सनिभान् (for मृगणान्) —After 54 Ś B1.3 (m) D3.5.6 ins

1303* सितपीतामलस्त्रीक्ष्णो सुवर्णविकृतभूषण ।

55 [ab]) D1 ने (for ते) Ś V3 B1 D2.3.4 सूर्यसंकाशो N2 B2.4 सर्पसदृशो D1 दृप्° (for सर्पसंकाशो) B1 भूमि (for बाण) D13 एतैर्वैश्राग्निसंकाशा पास्यति शोणितं मृधे —After 53[ab] N1 V1.2 B1.4 ins while N1 D13 ins after 55 whereas D1 subst for 55[cd]

1304* निदाघे रश्मिविस्तीर्णैरादित्य सलिलं यथा ।

[N1 D6.12 निन्य D13 रश्मिविस्तीर्णे (for °विस्तीर्णैः) N1 D13 आपिबेत यथा जल (D12 जगत्त्रय) (for the post half)]

—[c]) N1 D1 मृगराडिव सक्रुद्धो —[d]) N2 B1 बाण पास्यति B1.3.4 नागपोतस्य (for नागराजस्य) —After 55 Ś N2 V B D1.3.8.12 ins while N1 D6.12 cont after 1304*

1305* यद्यपि त्वां हनिष्यामि का मे कीर्तिर्भविष्यति ।
अज्ञानवीर्यं बाले च व्यालस्य त्रिदशालये ।
कामस्तु यदि ते मोहान्मां योधयितुमाहवे ।
मत्सायकाग्र संप्राप्तस्तत्त्यक्ष्यसि जीवितम् ।

[D1 om 1 2 —(1 1) Ś V3 B1 D2.4.8.12 हनिष्यामि (for हनिष्यमि) Ś1 V3 B1 D2-4 न मे Ś2 D3.12 न ते (for का मे) —D1 om 1 2 —(1 2) N2 अज्ञानवीर्यं V B1.3 बाल च B1 बालस्य (for बाले च) N1 अज्ञानवीर्यं च D1 [illegible] च (for the prior half) D1.13 रपान च Ś D1.13 [illegible] (for त्रिदशालये) —(1 3) Ś D1.13 कामादि N1 D1.4.12 काम तु B1 काम ते Ś D1.13 वा मोहात्, Ñ B1.3 D1.13 ते पापो B1 वा काले (for ते मोहात्) Ñ1 B1 वापयितुम्, N2 B1 योधयितुम् Ś D1.3.12 रणे (for आहवे) —(1 4) Ś D1.13 [illegible] B1 [illegible] N B1-4 [illegible] V1.2 [illegible] D1 [illegible] D13 [illegible] (for the prior half) V1 [illegible] (for त्यक्ष्य)]

—After 55 D5-7.9-11 Ś(D5 T1 repeat after 1311*) ins

1306* इत्येवमुक्त्वा सक्रुद्ध शर धनुषि सदधे ।

[D5.7 T1 (D5 T1 [second time]) G1.2 M1.2.3 शरान् (for शर)]

56 [a]) N1 D1 सतर्जं N2 V1.3 B2-4 सुघोरं (for सरोषं) —After 56 D13 repeats [ab] —[b]) Ś B2 D5 सुगर्वितं N1 D1 तदा भृशं D13 सगर्धितं (for सगर्वितं) B1 संप्रति (for संयति) —[c]) N V1.2 B2.4 न (for स) B1 [अ]तिवरो D13 °बल (for °बलो) D1 स(with hiatus D1 second time) मनस्वी (for बृहच्छ्रीः) —[d]) B2 स M1 तु (for च) N V1.2 B1.4 D1.13 G1 M1.2 महात्मा D1.13 मनस्वी (for महार्थम्) —For 56[cd] Ś V3 B1 D2.3.4.12 subst

1307* न चैव चुक्रोध बले प्रतापात्
प्रोवाच चैनं स ततो महात्मा ।

[(1 1) Ś D2.12 बली (for बले) —(1 2) V3 चैव V3 B1 तु न (for ततो)]

While D1 subst for 56[cd]

1308* उवाच सौमित्रिरिदारसत्त्वो
वाक्योपपन्नं च शुभं च वाक्यम् ।

57 N1 ([ab] in m) B1 D13 read 57 after 45 repeating it here —[ab]) N V B2-4 D1.13 भवति शूरा (for भवान्प्रधानो) D1 न कत्थमाना ; D2 न कथना D5 विकथना D6 T2 M5 विकत्थनात् (for न कत्थनात्) N1 D1.13 (N1 D13 second time) किं कथ्यसे प्राकृतवत्सदा (for [b]) N1 B1 D13 (all second time) रणे न गर्जन्ति वृथा हि (D13 °यान्ति) शूराः किं गर्जसे प्राकृतवत्सदा —[c]) D1 G1 सयति (for मयि स्थिते) Ñ1 (second time) B1 (first time) G1 चापपाणौ ; D5 बाणबाणे (for बाणपाणौ) D1 मयि स्थित धन्विनि चापपाणौ —[d]) Ś N1 D1 D4.12.13 (N1 B1 D13 [all first time]) प्रदर्शयस्व Ñ V1.2 B2-4 D2.4.6-11.13 (N1 B1 D13 (second time)) T M1.2 निदर्शयस्व K (ed) निदर्शय स्व ; L (ed) निदर्शय स्व (for निदर्शयस्व) B1 D1 [भ]व (for [आ]त्म) N1 D1 (second time) यथावत् (for दुरात्मन्)

58 [a]) Ś Ñ V B D1-3.5.7.9-11.13 T1.3 इव (for सूचय) —[b]) D13 कथयितुम् (for विकत्थितुम्) —[c]) Ś N2 V1 B D1.4.8.12 हि D5 च (for तु) D5 संयुक्त

सर्वायुधसमायुक्तो धन्वी त्वं रथमास्थितः ।
शरैर्वा यदि वाप्यस्त्रैर्दर्शयस्व पराक्रमम् ॥ ५९

ततः शिरस्ते निशितैः पातयिष्याम्यहं शरैः ।
मारुतः कालसंपक्वं वृन्तात्तालफलं यथा ॥ ६०

अद्य ते मामका बाणास्तप्तकाञ्चनभूषणाः ।
पास्यन्ति रुधिरं गात्राद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ ६१

बालोऽयमिति विज्ञाय न मावज्ञातुमर्हसि ।
बालो वा यदि वा वृद्धो मृत्युं जानीहि संयुगे ॥ ६२

लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवत् ।
अतिकायः प्रचुक्रोध बाणं चोत्तममाददे ॥ ६३

ततो विद्याधरा भूता देवा दैत्या महर्षयः ।
गुह्यकाश्च महात्मानस्तद्युद्धं ददृशुस्तदा ॥ ६४

G. 6. 51. 68
B. 6. 71. 65
L. 6. 52. 74

—[d]) Ś Ñ V1.2 B1-4 D3.4.6.8.13.14 स शूर इति कथ्य(D2 चोच्य)ते(Ñ V1.2 B1-4 D4.12 संज्ञितः); V3 B1 D3 L[ed.] स न: (D2 हि; L[ed.] वै) शूर इहोच्यते(V3 °तां).

59 [a]) D13 -युसंयुक्तो (for -समा°). —[b]) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.12.14 धन्वी रथवरे स्थितः.

60 [a]) D6 T2.3 ततस्ते निशितैः शीर्षं. —[b]) Ñ V1 B2-4 D4 मार्गणैः; D13 सायकैः (for [अ]हं शरैः). —D9 om. 60[c] – 61[d]. —[c]) T2 दूरतः (for मारुतः). Ñ1 V1 D10.11 कालसंयुक्तं; D6 °पक्वं च; D13 °संपचं (for °संपक्वं). —[d]) Ś D4.12 वृक्षात्; D8 वृंतं; D4 वृन्तत्; Cr.g as in text (for वृन्तात्).

61 D9 om. 61[cd] (cf. v.l. 60). G3 om. 61[c] – 62[b]. —[b]) B1 D1 शुद्ध- (for तप्त-). G3 सुमुखाः कंकपत्रिणः. —[c]) Ś Ñ V B D1-4.8.12 देहात् (for गात्राद्). —[d]) D9 -शल्यांतरस्थितं. Ś V2 B1 D2.4.8.12.13 M1.2.5 पुरा देवा यथामृतं(D4.12 M1.2 °वामृतं यथा); Ñ V1.2 B2-4 अमृतं विबुधा इव; D1.2.6 पुरा(D6 दिव्या)मृतमिवामराः.

62 G3 om. 62[ab] (cf. v.l. 61). —[b]) Ñ V1.2 B2.3 D1.4.12 मा(Ñ2 V1 मा)वज्ञां कर्तुम्; B4 D6.9-12 न मा(B4 मां मा)वज्ञातुम्; D7 G1 नावज्ञातुं त्वम् (for न मावज्ञातुम्). D4 इच्छसि (for अर्हसि). V2 B1 मावज्ञातुमिहार्हसि. —After 62[ab], D1-3 ins.:

1309* किं दष्टः कृष्णसर्पेण बालेन न विपद्यते।

—[c]) T1 वृद्धो वा (by transp.). Ñ2 V1.2 B2-4 बालं वा यदि वा वृद्धं. —[d]) Ś D1.8.14 नाभ्येति; B3 जानीत (for जानीहि). Ñ2 V B D1 मां रणे; D5.6 T मां त्वं (for संयुगे). Ñ1 D13 न मे जीवन्गमिष्यसि; D3 शूरो योत्स्येति संयुगे; D4 न यास्यसि जीवितम्. —After 62, Ñ V1.2 B2-4 ins.; while D1.2 cont. after 1311*:

1310* पूर्वेण हि शरेण त्वां हन्तुं शक्नोमि राक्षस।
दर्शयस्व इदानीं मे वीर्यमस्त्रबलं च यत्।
ततस्त्वां नाशयिष्यामि दर्पोत्सेकविषमम्।

[(l. 1) D2 शक्रं (for राक्षस). —(l. 2) Note hiatus between दर्शयस्व and इदानीं. Ñ2 B2 D1.2 दर्शयस्व (for दर्शयस्व). B1 सर्वं च (for इदानीं). Ñ2 मम; D1 च यत् (for च यत्). —(l. 3) D1.2 दर्पोत्सेकमयोर्जितं (for the post. half).]

—After 62, D1.2.4-7.9-11 S ins.:

1311* बालेन विष्णुना लोकास्त्रयः क्रान्तास्त्रिभिः क्रमैः।

[D5 T1 transp. लोकास् and क्रान्तास्. D7.9-11 M3 त्रिविक्रमैः.]

—Then D5 T1 repeat 1306*.

63 [b]) Ñ1 D13 सारमर्थवत्; V3 B4 T1 M1.2.5 परमार्थवित् (for परमार्थवत्). —V2 om. 63[cd]. —[d]) T2.3 उत्तमम् (for चोत्त°). D6 T3 आददे. Ś D4.12 बाणं चाथ समाददे; V3 B1 D1-3 बाणं(V3 B2 °णांस्) चास्य समाददे. —After 63, Ś V(V3 after 63[ab] owing to om.) B1.2 D1-3.8.12 ins.; while B3 ins.(m.) only l. 4-8 after l. 6 of 1317*; D6 T2.3 ins. after 65 (first time):

1312* प्रमापतन्तं सौमित्रिश्छित्वा चिच्छेद लाघवात्।
रावणिः परमास्त्रैर्वा शरैरेनमुपाद्रवत्।
ततः शरसहस्रेण संछाद्य रघुनन्दनम्।
बिभीषणं च सामात्यं यूथपांश्चापि दुर्जयः।
संत्रास्य वानरीं सेनां शरवर्षैर्महाभुजः। [5]
सौमित्रिमभिदुद्राव पुनरेव महामृधे।
तमापतन्तं सहसा प्रत्यगृह्णान्महाभुजः।
लक्ष्मणो राक्षसश्रेष्ठं शरैरग्निसंनिभैः।

[V3 om. l. 1-2. —(l. 1) B2 शुचि (for छित्वा). V3 B1 सायकैः; B3 वाण्वद् (for लाघवात्). —B3 om. (hapl. ?) l. 2. —(l. 2) V3 राघवः (for रावणिः). D5 परमास्त्रैः, D3.8.14 सर्वैर् (for शरैर्). —(l. 3) V3 B3 प्रच्छाद्य; D3 संस्तूय (for संछाद्य). —(l. 4) D5.6 T2.3 सामात्यं. Ś V D8.12 [भ]वि-; B3 [द]र्; D6 T2 वि- (for [अ]पि). —(l. 5) B3 त्रासयद् (for संत्रास्य). B3 महातेजा (for शरवर्षैर्). T2 शरवर्षेण राक्षसः (for the post. half). —Ś1 om. (hapl.) l. 6-7. T2.3 om. l. 6. D2 reads l. 6-8 in marg. —(l. 7) B3 न सहसा; D1 दृष्ट्वा (for महाभुजः). Ś1 B1 D2.3 प्रत्यगृह्णात्; V3 B3 प्रत्युद्ययौ च (for प्रत्यगृह्णात्). —(l. 8) V1.3 B1.2 D1.3 शरै(V3 B1 °रा)ग्निसमप्रभैः (B3 °सिंसमैः ; D1 °रैवेदितैः); D6 T2.3 शरैरग्निशिखोपमैः (for the post. half).]

64 [a]) D1 om. from विद्याधरा up to प्रथि in 65[c]. Ñ V1 B1-4 D4(after corr.)13 यक्षाः M1.3 देवाः (for

G 6 51 69
B 6 71 66
L 6 52 75

ततोऽतिकायः कुपितश्चापमारोप्य सायकम् ।
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप संक्षिपन्निव चाम्बरम् ॥ ६५
तमापतन्तं निशितं शरमाशीविषोपमम् ।
अर्धचन्द्रेण चिच्छेद लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ६६
तं निकृत्तं शरं दृष्ट्वा कृत्तभोगमिवोरगम् ।
अतिकायो भृशं क्रुद्धः पञ्च बाणान्समाददे ॥ ६७
ताञ्शरान्संप्रचिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ।
तानप्राप्ताञ्शरैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेद भरतानुजः ॥ ६८
स तांश्छित्त्वा शरैस्तीक्ष्णैर्लक्ष्मणः परवीरहा ।
आददे निशितं बाणं ज्वलन्तमिव तेजसा ॥ ६९
तमादाय धनुःश्रेष्ठे योजयामास लक्ष्मणः ।
विचकर्ष च वेगेन विससर्ज च सायकम् ॥ ७०
पूर्णायतविसृष्टेन शरेणानतपर्वणा ।
ललाटे राक्षसश्रेष्ठमाजघान स वीर्यवान् ॥ ७१
स ललाटे शरो मग्नस्तस्य भीमस्य रक्षसः ।
ददृशे शोणितेनाक्तः पन्नगेन्द्र इवाहवे ॥ ७२
राक्षसः प्रचकम्पे च लक्ष्मणेषुप्रकम्पितः ।
रुद्रबाणहतं भीमं यथा त्रिपुरगोपुरम् ॥ ७३

भूता) D6 ततो देवा सगन्धर्वा —b) D10 11 देवदैत्याः T2 3 देवताश्च, G1 देवा देव , G2 देवाश्चैव, M1 2 यक्षा दैत्या (for देवा दैत्या) Ś N V B D5–8 9 13 14 देवा(Ś D5 °व) देवर्षयस्तथा, D1 ऋषयः सिद्धचारणाः , D4 M3 सिद्धा(M3 देवा)श्च परमर्षयः —V2 om 64cd —c) D1 (ए.)व सिद्धाश्च, G2 महानागाश्च (for महाभागाः) —d) D1 त (for तद्) Ś D8 13 पुरा, M1 2 तपो (for तदा) T1 M3 तथैव युद्धमागमन्

65 D2 om up to प्रचि in c (cf v l 64) D6 T2 3 read twice 65 (first time followed by 1312*) —a) T2 (second time) तत्र (for ततो) D6 सकुपितः (hypm), D6(first time) सक्रुद्धः —b) D2 चापे (for चापम्) Ś B1 D8 13 धनुष्याधाय सायकं(B1 D8 °कान्) Ñ V1 B2 4 D6 13 चापे(N2 B3 4 °प) समाधाय सायकं(Ñ1 °कान्), G2 चापमादाय सयुगे —cd) Ś D8 13 चिक्षेप (for प्रचि°) —D13 om (hapl) 65c–66a G2 रोदसी (for चाम्बरम्) Ś B1 D8 13 दि(B1 D2 स, D8 प्र)दिपन्निवाम्बरं, Ñ V1 B3 4 D4 प्रदीप्तमिव सायकं D1 13 ज्वलित(D13 भास्वरं)मिवानलं, D6 T2 3(all second time) स ममाताब्रवे तदा (for d) B1 उद्दिश्य लक्ष्मणं चैव ससर्ज रजनीचरः

66 D13 om 66 (cf v l 65) —a) Ś V1 B1 D5 9 निशितः M3 तरसा (for निशित) —b) B1 परमं, T2 3 बाणम् (for शरम्) —d) B4 परवीरहा (for °वीरहा)

67 D13 om 67 (cf v l 65) G2 om 67–68b —a) D1 5 7 9 T2 निकृत्त (sic) B3 वीक्ष्य (for दृष्ट्वा) —b) D1 11 कृत्तभोगम् —c) Ś D13 (s)तिरुष्य , B1 D5 13 T2 3 (s)तिसंक्रुद्धः (for भृशं क्रुद्धः) —d) Ś V2 3 D1 9 11 T3 G1 समाददे (for °ददे).

68 D13 om 68a (cf v l 65) G2 om 68ab (cf v l 67) —a) N2 B3 4 बाणान् (for शरान्) Ś D1 स निचिक्षेप Ñ2 स प्रचिक्षेप V1 B1 4 प्रतिचिक्षेप D13 संप्रविध्य (for संप्रचिक्षेप). —b) D1 लक्ष्मणस्य (for °णाय) N1 [अ]थ राक्षस , N2 V1 3 B2–4 स राक्षसः ; D6 T2 महाबल , G1 विचक्षण (for निशाचर) —c) D6, 9–11 G1 M1 2 शितैर्बाणैस् (for शरैस्तीक्ष्णैस्). —D9 13 om (hapl) 68d–69b —d) D11 लक्ष्मणो, T2 चिक्षेप (for चिच्छेद) Ś V2 B1 D5 8 13 युधि लक्ष्मण , Ñ V1 3 B2–4 D4 रघुनन्दन , D1 भरताग्रज (sic) (for भरतानुज) D2 लक्ष्मण परवीरहा —For 68cd G2 subst , D6 ins after 68

1313* पञ्चभि पञ्च चिच्छेद पावकार्कसमप्रभैः ।

69 D9 13 om 69a (cf v l 68) D1 G2 om 69ab. —a) D4 तानस्तु (for स तांश्छि) Ś V1 B2 D4–8 13 शरांस्तीक्ष्णांश् ; N2 V1 3 B1 4 D10 11 G1 M1 2 शितैर्बाणैर् (for शरैस्तीक्ष्णैर्) —b) V1 V3 B1 D4 8 11 T2 3 कुरुसत्तम (for परवीरहा) —c) D13 निशिता-बाणान् —d) N1 V1 B3 4 D4 स्वेन (for इव) B1 D2 पावक (for तेजसा) D13 ज्वलितानलतेजसम्

70 a) D13 तानादाय Ś2 D1 10 धनु श्रेष्ठे, Ñ2 D1 4 11 °श्रेष्ठं (for धनु श्रेष्ठे) —b) Ñ1 योधयामास D1 आजघान स (for योजयामास) —d) Ś रक्षस, V2 B1 D2 8 9 13 राक्षसे, B3 कार्मुकात् ; D1 7 T1 M3 वीर्यवान् ; D13 G2 सायकान् (for सायकम्)

71 a) B1 4 पुणायत ; T2 °यत ; Cm g t as in text (for पूर्णायत) D1 13 विशिखेन; D13 निःसृष्टेन; T2 3 विसृष्टेन; Cm g t as in text (for विसृष्टेन) —b) M1 2 बाणेन (for शरेण) D1 5 6 7 8 10 11 T1 G M Cm g नतपर्वणा —d) G1 च (for स) D1 T1 लक्ष्मण (for वीर्यवान्)

72 D13 om 72ab. —a) D1 3 T2 3 transp स and ललाटे B1 तत्र (for शरो) Ś D13 13 भग्न; D1(before corr as in text) ; मग्नः (for मग्नः) —b) B1 तस्य (for भीम) —c) B4 ददृशुः ; D1 ददृशे, D13 शोणितेनाक्तः —d) N1 D1 4–7 9–11 13 T1 3 G M इवाचलः ; V2 इवाचल (for इवाहवे) N2 V1 B3–4 धातुमान् इवाचलः ,

73 a) B1 D2 11 [s]थ, D1 स (for च) Ñ2 V1 B1 4 सुमहान् भय वदा रक्षो; D6 T2 3 राक्षसः प्रचचालाथ

चिन्तयामास चाश्वस्य विमृश्य च महाबलः ।
साधु वाणनिपातेन श्लाघनीयोऽसि मे रिपुः ॥ ७४
विचार्यैवं विनम्यास्यं विनम्य च भुजावुभौ ।
स रथोपस्थमास्थाय रथेन प्रचचार ह ॥ ७५
एकं त्रीन्पञ्च सप्तेति सायकान्राक्षसर्षभः ।
आददे संदधे चापि विचकर्षोत्ससर्ज च ॥ ७६
ते बाणाः कालसंकाशा राक्षसेन्द्रधनुश्च्युताः ।
हेमपुङ्खा रविप्रख्याश्चक्रुर्दीप्तमिवाम्बरम् ॥ ७७
ततस्तान्राक्षसोत्सृष्टाञ्शरौघान्राघवानुजः ।
असंभ्रान्तः प्रचिच्छेद निशितैर्बहुभिः शरैः ॥ ७८
ताञ्शरान्युधि संप्रेक्ष्य निकृत्तान्रावणात्मजः ।
चुकोप त्रिदशेन्द्रारिर्जग्राह निशितं शरम् ॥ ७९
स संधाय महातेजास्तं बाणं सहसोत्सृजत् ।
ततः सौमित्रिमायान्तमाजघान स्तनान्तरे ॥ ८०

G 6.51.84
B 6.71.80
L 6.52.90

—V3 illeg for b —b) Ś V3 B1 D2.8.11 प्रचालित, Ñ2 V1 प्रचालित, D1 प्रवादित, D5.7.9–11 T1 G1.3 M3.4 प्रपीडित (for प्रकम्पित) Ñ1 लक्ष्मणेन प्रताडित, B2–4 D4.6 T2.3 लक्ष्मणेन प्रचालित (D4.6 T2.3 °ताडित), D13 लक्ष्मणेनाहत शरैः —D13 om 73c–74b —c) Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D1–4.8.12 G1 M5 हत घोर, Ñ1 V3 हत पूर्वं, B1.3 M3 [आ]हत घोर (for हत भीम)

74 D13 om 74ab (cf v l 73) —a) D4.6 T2.3 M2 Cm चाश्वास्य —b) Ś Ñ V B D1–4.8.12 विधम्य, T3 विमृज्य, Cm g t as in text (for विमृश्य) G1 महाबल —c) D1 अद्य (for साधु) Ñ B2.4 D13 निपातस्त, V1 B3 D4 °त त (for निपातेन) Ś B1 D2.8.11 साधु सुक्तेन बाणेन, V3 साधु सुक्तन पातन —d) B1 वपु (for रिपु) —After 74, T1 ins

1314* लोपितोऽद्य तथा वीर कर्मणानेन लक्ष्मण ।

75 G3 om 75–76 —a) V1 B1 विराधैन, V3 B1 D2.3 इत्येष स, D5 M3 विधायैन, T3 Cm g t विधायैव (for विचार्यैवं) V1 वितस्यास्य, Ñ2 V2 B3 बल चास्य, B3 विध न्याय, D6 Ct विशायास्य Cm g as in text (for विनम्यास्य) Ś D8.12 इत्येव स(Ś1 स) विपत्याथ, D4 इत्येवं स तु विज्ञाय, D2.10.11 T1 वि(D6 वि)धायैव विपस्या(D10.11 विद्यार्थ)स्य, D13 विचार्य चैव निश्चस्य T2 इत्युक्त्वा स विवृत्तास्यो, G1 मत्वा धनुस्तमस्याय ♣ Cv विचार्यैवमेव विचिन्त्य ।, Cm g एवं(Cg °व लक्ष्मण) विधाय अभिधाय । so also Ct ♣ —b) Ś D8.12 विगृह्य च, Ñ V1.3 B2–4 D1.8.13 T3 G1 M3 विनम्य च, V3 B1 D6 विनिगृह्य D3 T1 विगृह्य च, Cm g t as in text (for विनम्य च) Ñ1 D2.10.11.13 महाभुजौ —After 75ab, V1.2 B1 D2–4 ins D5 T2.3 ins after 75

1315* ननाद सु(D6 च)महानादं यथा प्रावृषि तोयदः ।

—c) V2 D2.4 आस्थाय (for आस्थाय) Ś V1 D8.12 स्यंदनो(Ñ1 रथस्थो)पस्थमास्थाय(D8 °स्थाप) V2 B2–4 D3 G1 रथोपस्थं समास्थाय, D13 रथस्योपरि संस्थाय —d) D1 G1 M3.4 विचचार, Cm g t as in text (for प्रच°) Ś V1.3 B1.3 (also m) D2–4.8.11.12 चापमादाय घोषमं

76 G3 om 76 (cf v l 75) —a) Ś D8.12 त्रीण्येकं, V3 B1 D2.3 त्रीनेकं (by transp) M3 एवं त्रीन् (for एकं त्रीन्) D13 त्रीणि च (for त्रीन्पञ्च) M5 सप्ताष्टौ —b) N1 D1.7.11 G2 राक्षसेश्वर, Ñ2 V1.2 B2–4 राक्षस पुन (for राक्षसर्षभ) D1 नव चैकादशस्तथा —c) V3 T3 M5 (V3 T3 after corr as in text) आदधे Ś1 सददे Ñ V1 B2.4 D1.4.12 [ए]व (for [अ]पि) D5 आददे चापि सक्रुद्धो, —d) G(ed) विचकर्ष D1.4.12 ससर्ज B1 D1.13 G1 ह, D2 चै, M1.2 स (for च)

77 L(ed) transp ab and cd —a) T1 damaged for ते बाणा —V3 illeg for 77cd —c) Ś D8 हरि (for रवि) Ñ1 D4.13 प्रयाता सू(D4 °पातास्सू, D13 रावसुत सू)र्यसंकाशाद, Ñ2 V1 B1–4 यात सूर्याग्निसंकाशाद

78 a) D1 राघव (for राक्षस) —b) Ś D8.12 बाणौघान् (for शरौ°) —D4 om (hapl ?) from राघवानुज up to निकृत्तान् in 79b Ś1 रावणानुज (sic) —c) D13 स चिच्छेद (for प्रचिच्छेद) —d) D5 transp निशितैर् and बहुभि .

79 D1 om up to निकृत्तान् in 79b (cf v l 78) —ab) Ñ2 V1.2 B2.4 त्रिपुलान्दृष्ट्वा, G(ed) विपुलान् दृष्ट्वा (for युधि संप्रेक्ष्य) D5 विकृत्तान् D1.8.12 [अ]नुज (for [आ]त्मज) D13 तान्शरान्पि कृत्वा संख्ये समरेष्ट्य राक्षसात्मज —c) Ś V2 B1 D1–3.8.12 [अ]पि(D2 च) सुरेन्द्रारिर्, Ñ V1.2 B2–4 D6 त्रिदशाधारिर् (for त्रिदशेन्द्रारिर्) —d) Ś V1 B1 D2.8.12 च निशितं शरं, Ñ1 V1 D1 च(Ñ2 नि)शितान्शरान् —After 79, D1 ins 1317*

80 Ñ2 V1.2 B2–4 read 80ab twice —a) Ś V2 B1 D2.8.11.12 स संधाय, Ñ2 B1 (both second time) संधाय च, B2.3 (both second time) संधाय स (by transp) (for स संधाय) T1 damaged for हातेजा V1.2 (both second time) संधाय निशितं बाणं —b) Ñ1 V1.2 (both first time) D13 तान्बाणान् B2.3 (both second time) [अ]भ्यमर D2.13 T1 सृजत् D6 T2.3 G1 M1–3 [अ]सृजन्त् G(ed) निकर्षोत्सृजत् (for सहसोत्सृजत्) Ś V2 B1 D2.8.11.12 ससर्ज च(V2 B1 D2 °जाय) महामृध(D2 °हृध D6 °रण), Ñ2 B2–4 (all first time)

G. 6. 51 85
R. 6. 71 81
L. 6. 52 91

अतिकायेन सौमित्रिस्ताडितो युधि वक्षसि ।
सुस्राव रुधिरं तीव्रं मदं मत्त इव द्विपः ॥ ८१
स चकार तदात्मानं विशल्यं सहसा विभुः ।
जग्राह च शरं तीक्ष्णमस्त्रेणापि समादधे ॥ ८२
आग्नेयेन तदास्त्रेण योजयामास सायकम् ।
स जज्वाल तदा बाणो धनुष्यस्य महात्मनः ॥ ८३
अतिकायोऽतितेजस्वी सौरमस्त्रं समादधे ।
तेन बाणं भुजगाभं हेमपुङ्खमयोजयत् ॥ ८४
ततस्तं ज्वलितं घोरं लक्ष्मणः शरमाहितम् ।
अतिकायाय चिक्षेप कालदण्डमिवान्तकः ॥ ८५

स बाण(N1 तान्बाणान्) नैकशो(B3 °क्शो)सृजत्, V1 2 B1(all second time) स तदा(B4 तद्बाण) सहसासृजत्, D1 विससर्ज महामृध —For 80ab D1 subst

1316* शरमाशीविषाकारं विससर्ज च संयुगे ।

—After 80ab (first time) Ñ2 V1 2 B2–4 ins, while D1 ins after 79

1317* सत शतसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
मुमोच राक्षसः क्रुद्धो लक्ष्मणाय महाहवे ।
नैवान्तरिक्षं न मही न दिशः प्रदिशोऽपि वा ।
ददृशुश्छादिता बाणैस्तमोभूतमभूत्तदा ।
सर्व कपिगणाः सर्व राक्षसास्त्रविमोहिताः । [5]
समन्तादुद्द्रवन्ति स्म भीताश्चैव विचुक्रुशुः ।
ततस्तं संकुलं श्रुत्वा वानराणां महास्वनम् ।
वायव्यास्त्रेण तान्बाणान्विवाद भरतानुजः ।
ततस्ते वानरगणाः सहस्य भरतानुजम् ।
सिंहनादं तदा नेदुर्हृष्टाः शतसहस्रशः । [10]
कोऽतिकायः कुपितो विकृष्य च शरासनम् ।

[(l 1) Ñ2 B2 शर (for शत) B2 3 (with hiatus) प्रयुतानि (for प्र°) —(l 2) Ñ1 महारणे D1 °मृधे (for °हवे) —(l 3) N2 न च (for नैव) D1 [अ]न्तरिक्ष Ñ2 B2 नथा (for °पि वा) —(l 5) D1 राक्षसाश्च विमोहिताः (for the post half) —(l 6) V1 2 B3 4 प्रचुक्रुशुः (for विचु°) D1 अन्यत्रागता रात्रिं भीताश्च सहसा दृता —After l 6, B2 ins (m) l 1–8 of 1312* —(l 7) B2 तद्, D1 स (for त) V1 2 B4 दुष्कुल B1 लक्ष्मण (for संकुलं) B2 दृष्ट्वा, D1 कृत्वा (for श्रुत्वा) B2 महाबल (for महास्वनम्) —(l 8) D1 स्व बाण (for तान्बाणान्) V1 वमन, B1 चिच्छेद (for ववाद) D1 संहत्ये धन्यमन्यथ (for the post half) —(l 9) V1 2 संदिश्य D1 भरतात्मज(sic) —(l 10) D1 नादांश्च तथा (hypm) (for नादं तदा) —(l 11) B2 स B3 तु (for च) V1 B1 विकृष्य, D1 विचकर्ष (for विकृष्य च).]

—cd) G2 damaged for सव सौमित्रि Ś V1 B1 D1–4. 7 11 T2 G1 2 M1 तन (for तद) N1 तैस्तु सौमित्रिणे प्रीप्रम्; D11 तत स लक्ष्मणे प्रीप्रम् (for c) N2 V1 2 B2–4 G(ed) त(G [ed] य)न सौमित्रिरतसि चकेपेभि(V2 B4 °रे मि)तस्तदा

81 ab) V3 B1 D2 प्रतीव तेन Ñ2 V1 B2–4 तेजस्वी (for सौमित्रिः). D11 प्रति वक्षसि Ś D2 4 12 सौमित्रिर्दो बलवता लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धित (D1 12 °र्धन) —c) Ś V3 B1 D1–8 9 12 भूरि, B3 दीप्त, D12 प्रोप्त (for तीव्रं) —d) Ś D1 11 हतो मत्त, Ñ1 B2 3 4 D1–4 7 10 T2 मदमत्त Ñ2 V1 B2 4 यथा (for इव)

82 a) Ś B1 D1–4 9 12 [आ]त्मनात्मानं, D12 महात्मान —b) D2 तदा, D4 12 भुवि (for विभु) —c) B1 D4.12 M2 जग्राह स(D8 त) D4 स जग्राह Ś D8 घोरं, Ñ2 दासं; B3 D11 M2 तीव्र, B4 भीम (for तीक्ष्णम्) —d) D7 10 T2 3 G1 M3 समाददे Ś V1 2 B1 D1–8 9 12 तमस्त्रेणाभि (V2 B2 °ण च)संदधे, N1 अस्त्रेण च सुयोज तु Ñ2 B2 तमस्त्रेण सुयोज्य च V3 D4 त मन्त्रेण च संदधे, B3 4 D12 तमस्त्रेण (B4 °ण च [hypm]) प्रयोज(D12 °ध)यत्(B4 °ज्य च) ⊛ Cm g t अस्त्रेण ब्रह्ममन्त्रेण ⊛ —After 82 D12 ins. 1318*

83 Ś D8 12 om (hapl ?) 83–84b —a) Ñ1 V1 2 B3 4 D1 12 ततोऽस्त्रेण, V3 B1 D1 2 महातेजा (for तदास्त्रेण) —b) V3 B1 D4.8 योजयित्वा च(D1 2 वि) चिक्षिपे, D1 योजयित्वा विचक्षण; L (ed) शर्रं विरोध यन्त्रिश —c) N1 D12 जज्वाल च N V B D1–8 12 G2 महाबाणो(B2 °वेगो) (for तदा बाणो) M2 जज्वाल सहसा बाणो —d) D4 (sup lin also) M1 धनुष्यस्य V3 महात्मनः B3 D10 M1 2 तदात्मन, D1 धनुष्मत (for महात्मन).

84 Ś D8 12 om 84cd (cf v l 83) V1 om 84 V1 B1 D1–4 transp 84 and 85 —a) Ñ2 V1 B1 D2 4 7 12 T2 G M (s)पि (for ऽति) B1 ततोऽतिकायो तेजस्वी —b) Ñ1 D8 T2 G2 3 सौर्यम्, V2 D7 9–11 रौद्रम्; L (ed) सौम्यम् (for सौरम्) D1 अथाददे, D2 3 M1 समादधे; Cg as in text (for समाददे) —Ś D4 transp 84cd and 85cd (followed by 1318*) —c) Ñ2 D4 ततो; B2 तत्र (for तेन) D12 ततो बाणान्भुजगाभान् —d) Ñ V1 2 B2–4 D12 स(B4 स)योज(Ñ2 आरोप)यत राक्षस

85 D12 om 85–86b Ś D8 om 85cd, V1 B1 D1–4 transp 84 and 85 —a) V2 D2.7 9–11 T2.3 G1 2 M1.2 Cg ततः; D4 ततस्तु V1 2 B1 D1–4 तीक्ष्णं; V2 दीप्तं (for घोरं) Ñ B2–4 D12 ततस्तु(Ñ2 °स्तं) ज्वलन्तं(Ñ2 B3 D12 °न्तं)दीप्तं —b) D4 T2.3 घरम् (for शरम्). Ñ V2 B2–4 D4.12 धनुषः; V1 2 B1 अंजसा; D1–4 ओजसा (for आहितम्). —Ś D4 transp 84cd and 85cd (followed by 1318*).

आग्नेयेनाभिसंयुक्तं दृष्ट्वा बाणं निशाचरः ।
उत्ससर्ज तदा बाणं दीप्तं सूर्यास्त्रयोजितम् ॥ ८६
तावुभावम्बरे बाणावन्योन्यमभिजघ्नतुः ।
तेजसा संप्रदीप्ताग्रौ क्रुद्धाविव भुजंगमौ ॥ ८७
तावन्योन्यं विनिर्दह्य पेततुर्धरणीतले ।
निरर्चिषौ भस्मकृतौ न भ्राजेते शरोत्तमौ ॥ ८८
ततोऽतिकायः संक्रुद्धस्त्वस्त्रमैषीकमुत्सृजत् ।
तत्प्रचिच्छेद सौमित्रिरस्त्रमैन्द्रेण वीर्यवान् ॥ ८९
ऐषीकं निहतं दृष्ट्वा कुमारो रावणात्मजः ।
याम्येनास्त्रेण संक्रुद्धो योजयामास सायकम् ॥ ९०
ततस्तदस्त्रं चिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ।
वायव्येन तदस्त्रं तु निजघान स लक्ष्मणः ॥ ९१
अथैनं शरधाराभिर्धाराभिरिव तोयदः ।
अभ्यवर्षत संक्रुद्धो लक्ष्मणो रावणात्मजम् ॥ ९२

G 6 51. 96
B. 6. 71. 92
L. 6. 52. 101

—ᶜ) Ś D8 अतिसंधाय, N V3 B2-4 D12 अतिकायस्य (V3 °ये तु) (for °कायाय) —ᵈ) Ś V1 3 B1 D1-4 8 यक्ष, D13 सौर्यं (for काल) Ś D8 इवोद्धत, Ñ1 V1 3 B1 D2-4 12 इवापर, T3 इ * * * (for इवान्तक) —After 85, Ś D8 ins, D12 ins after 82

1318* दृष्ट्वा तु तं महाबाहुं शरं जग्राह कोपनः ।

86 Ś V3 B1 D1-4 8 12 om 86ᵃᵇ (for D12, cf v l. 85). —ᵃ) Ñ V1 2 B2-4 D7 9-11 13 G1 2 आग्नेयाद्याभि, D6 T2 3 M1 2 °यास्त्रेण, G3 °येन तु, M5 °यास्त्र हि (for °येनाभि) —ᵇ) Ñ V2 B3 4 D13 स राक्षस, V1 विसर्जित (for निशाचर) —ᶜ) D6 T3 विससर्ज Ś V3 B1 D1-4 8 12 च वेगेन, B2 ततो बाण, G3 महाबाण (for तदा बाण) —ᵈ) D7 9-11 रौद्र (for दीप्त) Ś D1-4 8 13 संयुत, D6 -सन्नभ (for योजितम्). V3 B2 दीप्तसूर्यांशु(V3 °र्यास्त्र)-सन्नभ

87 ᵃ) B2 उभावपि (for तावुभाव) D12 अंबरे (for अम्बरे) —ᵇ) V1 जघ्नतुस्तदा (for अभिजघ्नतु) —ᶜ) Ñ B2-4 D1 6 13 सम्प्रदीप्तागौ —ᵈ) Ñ1 D12 यमान्तकौ, M1 2 महोरगौ (for भुजंगमौ) —For 87ᶜᵈ, Ś D2 8 12 subst

1319* कल्पक्षये यथा प्राप्ते द्वाविवार्कौ स्वतेजसा ।

[D2 स्व (for स्व) Ś1 D8 12 स्वतेजसौ, D2 सुतेजसौ]

88 ᵃ) Ś B1 D2-4 8 12 विनिर्भिद्य, Ñ1 D12 °र्दिश्य (for °र्दह्य) G1 तावन्योन्यावनिर्दिश्य —ᵇ) D12 निपेतु (for पेततुर्) N V B3 4 D7 9-11 13 G1 2 M1 2 पृथिवीतले, B1 सुमहाबली (for धरणीतले). —ᶜ) G(ed) भस्मभूतौ (for °कृतौ) —ᵈ) N V1 3 B2-4 D4 रेजतुर्न, D13 तत सूत्र (sic) (for न भ्राजेते) M5 परस्पर (for शरोत्तमौ) —For 88ᶜᵈ, Ś V3 B1 D1-4 8 12 subst, while D6 7 9-11 T2 G2 M1 2 ins after 88

1320* तावुभौ शरदीप्तौ तु न भ्राजेते स्म संयुगे ।

[Ś D8 12 शरदीप्तौ च (D12 स) D6 T2 च, शरौ दीप्तौ, D7 10 11 दीप्यमानौ स्म (D7 तु), D9 शरदीप्तौ स्म, G2 M2 शरदीप्त (M2 °दिप्तौ) तु (for शरदीप्तौ तु) V2 विभ्राते (sic) (for भ्राजेते) V2 B1 इसंयुगे, D6 7 T2 G2 M1 महाहवे, D9-11 महीतले (for स्म संयुगे)]

89 G2 om (hapl) from -क्रुद्धस् in 89ᵃ up to स in 90ᶜ. —ᵃ) Ś V2 B1-3 D1-3 8 12 त्वैषीक, Ñ2 V1 3 B4 ऐषीकम् (for संक्रुद्धस्). —ᵇ) D10 11 M1 2 Ck t त्वाग्नेयम्, G1 M5 (both with hiatus) अस्त्रम् (for त्वस्त्रम्) Ś V2 3 B1 D1-3 8 12 ससर्जास्त्र निशाचर (V2 °स्त्रमुत्तम), Ñ1 D4 12 एषिकास्त्र समाददे, Ñ2 V1 B2-4 ससर्जास्त्रमुत्तम —ᶜ) Ñ V B1 2 3 D1 3 4 12 तं प्र, D9-11 M1 2 तदा (for तत्प्र) —ᵈ) Ñ V1 ऐन्द्रास्त्रेण च (N1 °णाति), V1 B3 4 D4 12 ऐं(B4 रौ)द्रणास्त्रेण, V3 B1 2 D1 3 4 T2 3 G1 2 M1-3 अस्त्रपौन्द्रेण (for अस्त्रमैन्द्रेण) —For 89ᶜᵈ, Ś D2 8 12 subst

1321 लक्ष्मणस्तत् प्रचिच्छेद ऐन्द्रास्त्रेण महाबल ।

[Note hiatus between the two halves D2 8 रौद्रास्त्रेण]

90 G3 om up to स in 90ᶜ (cf v l 89) —ᵃ) D6-8 11 13 T2 3 एषिक, D9 ईषीक M3 तु हत (for निहत) —ᵇ) D6 7 T2 G3 M3 स्थितो (for कुमारो) M1 2 रावणस्य स —B4 om 90ᶜ-92ᵇ. —ᶜ) D6 T1 सौम्येन (for याम्येन) —D1 om (hapl ?) from सक्रुद्धो up to 91ᶜ Ñ1 D6 13 T1 G2 संयुक्त (for संक्रुद्धो) —ᵈ) B1 सायकान्, D5 T1 G2 सदधे कार्मुके शर

91 B4 om 91, D1 om 91ᵃᵇᶜ (for both, cf. v l 90) —ᵃ) T2 तु सप्र (for तदस्त्र) —ᵇ) Ñ V1 2 B2 3 D4 12 स राक्षस (for निशाचर) —ᶜ) Ś B1 D2 तमस्त्रेण, Ñ1 D4 12 ततोऽस्त्रेण, Ñ2 V B3 D3 7 10 12 M2 3 तदस्त्रेण, B2 D9 13 G2 तथास्त्रेण (for तदस्त्रं तु) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D4 निर्जघान Ś D2 8 12 च, N V1 B2 3 D13 (अ)थ (for स) —After 91, Ś D2 8 12 ins

1322* कुबेरदत्तेनास्त्रेण त्रासयामास लक्ष्मण ।

[D2 तदा (for [अ]स्त्रेण). Ś2 D8 लक्ष्मण]

92 B4 om 92ᵃᵇ (cf v l 90) —ᵃ) V3 B1 D1 तथैन, D7 अथैव Ñ1 D12 शरवृष्टिभि (for °धाराभिर्) —ᵇ) N1 D13 प्रवृष्ट्या (with hiatus) (for धाराभिर्) D4 प्रवृष्टमिव तोयद —ᶜ) Ś Ñ2 V B1-3 D1-3 8 12 प्र(B2 भ्य)ववर्ष सु(Ñ2 V °र्षत, B1 च, D3 तु)संक्रुद्धो, D4 अभ्यवर्ष च त क्रुद्धो, D6 7 T G2 M2 अभ्यवर्षत्सु(D6 °र्षं तु)संक्रुद्धो. —B2 om. (hapl) from 92ᵈ up to the prior half of

G. 6. 51 98
B. 6. 71 93
L. 6. 52 102

तेऽतिकायं समासाद्य कवचे वज्रभूषिते ।
भग्नाग्रशल्याः सहसा पेतुर्बाणा महीतले ॥ ९३
तान्मोघानभिसंप्रेक्ष्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
अभ्यवर्षत बाणानां सहस्रेण महायशाः ॥ ९४
स वर्ष्यमाणो बाणौघैरतिकायो महाबलः ।
अवध्यकवचः संख्ये राक्षसो नैव विव्यथे ॥ ९५
न शशाक रुजं कर्तुं युधि तस्य नरोत्तमः ।
अथैनमभ्युपागम्य वायुर्वाक्यमुवाच ह ॥ ९६
ब्रह्मदत्तवरो ह्येष अवध्यकवचावृतः ।
ब्राह्मेणास्त्रेण भिन्ध्येनमेष वध्यो हि नान्यथा ॥ ९७

---

l 1 of 1323* —d) N1 D4 11 लक्ष्मणो राक्षसाधिप, N2 V1 3 B3 लक्ष्मण रावणात्मज —After 92, Ñ2 V1 3 B2 (after 92c, owing to om.) 3 ins, while B4 subst for 92cd

1323* तथैव च शराः क्रुद्धो राक्षसाय रघूत्तम ।
मुमोचाशीविषाकारान्वधार्थं त्वरितस्तदा ।

[B2 om up to the prior half of l 1 —(l 1) B3 समरे क्रुद्धो (sup lin also च शरा भासो) (for च शरा क्रुद्धो)]

93 a) D6 T2 3 अतिकाय (for तेऽतिकाय) —For 93ab, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1324* तेऽतिकायस्य संप्राप्य कवचं वज्रविग्रहम् ।

[V3 B1 तोतिनायस्य (sic) D4 अतिकायस्य Ñ1 D4 वज्रभूषण, Ñ2 B2 3 रत्नभूषित, V1 3 B4 °भूषित D1 13 °सन्निभ (for वज्रविग्रहम्)]

—c) B1 भग्नाग्रशैला, D10 भग्नाश्च शल्या, T2 3 भग्न शल्याश्च —d) V2 B3 D13 निपेतुर्भुवि सायका (D1 °धरणी तले) —For 93cd Ś D3 8 12 subst

1325* सर्वे ते विफ(Ś °ह्व)लीभूतास्तस्य लक्ष्मणसायका ।

94 a) Ñ1 D13 स मोघान्, D4 अमोघान् M3 अभिसलक्ष्य (for °प्रेक्ष्य) N2 V1 3 B2 4 स तान्मोघानभि (V1 3 °न्प्रति)प्रेक्ष्य, V2 B1 स तान्मोघांस्तु संप्रेक्ष्य —cd) V1 बाणौघान्, B2 बाणौघैर् (for बाणानां) N2 D13 शरवर्षेण तं वीरम् (D13 तावेन), D6 T1 G2 M3 अभ्यवर्षं महेषूणां (for c) Ś V2 B3 D1-4 8 12 अयुतेन, N2 D13 (D13 with hiatus) अभ्यवर्षत्, N2 V2 B4 क्रोधेन च (B4 स) V1 अमोघांस्तु । B3 मुमुचे च (for सहस्रेण) V1 (m also) G2 M1 2 महाबल B3 प्रवर्षं ततो बाणा राक्षसं बहुधा मुहु

95 a) Ś B3 D1-4 8 12 स(B1 अ) वध्यमानो, Ñ1 D7 G1 स वध्यमानो, Ñ2 B1 सैताड्यमानो. V D5 9 12 T2 G2 M2 Ck t स पूर्यमाणो. B2 4 D4 स क्रू(B4 क्रू)यमाणो, D13 T1 अ(T3 स)सूयमाणो ⊕ Ck t पूर्यमाण छिद्यमान एव ⊕ —b) Ś1 D4 13 महाशुक्ल । M2 °बले (for °बल). —cd) V2 B1 D1 3 4 4 T2 3 अभेद्य ; D13 आबद्ध (for अवध्य) N2 D13 व्याप्तो (for संख्ये) Ñ2 V1 3 B2-4 अभेद्यकवच प्राप्तो (N2 °बाबद्धो; B2 °बानेगो [sic] B1 [sup lin also] °चे व्याप्तो), D6 अवध्यं कवचं संख्ये (for c) B1 D1 नापि; D2 4 नापि (for नैव) Ś D3 8 12 महाबद्धवरो वीरो राक्षसेन्द्रो न विव्यथे —After 95, N2 V (V2 illeg) B2-4 D6 T2 3 M3 ins

1326* शरं चाशीविषाकारं लक्ष्मणाय व्यपासृजत् ।
स तेन विद्धः सौमित्रिर्मर्मदेशे शरेण हि ।
मुहूर्तमासीन्निःसंज्ञो लक्ष्मणः शत्रुतापन ।
ततः संज्ञामुपागम्य चतुर्भिः सायकोत्तमैः ।
निजघान हयान्संख्ये सारथिं च महाहवे । [5]
उन्ममाथ च वेगेन ध्वजं तस्य रिपुंजय ।
ध्वजस्योन्मथनं दृष्ट्वा क्रुद्धो राक्षसपुंगव ।
अभ्यधावत तेजस्वी शरवर्षैररिंदम ।
असंभ्रान्तश्च सौमित्रिस्तान्शरानच्छिनत्क्षणे ।
मुमोच च शरान्दीप्तान्वधार्थं तस्य रक्षस । [10]

[(l 1) V2 B2-4 व्यवासृजत् —(l 2) D6 T2 3 च, M3 तु (for हि) —(l 3) D6 T2 3 M3 मुहूर्तेनाथ M3 विसंज्ञो (for निःसंज्ञो) D6 T2 3 M3 समभवत् (for लक्ष्मण) —(l 4) D6 T2 3 M3 उपारूढ (for °गम्य) —(l 5) V2 M3 महाबल, D6 T2 3 °रणे (for महाहवे) —D6 T2 3 M3 om l 6 —(l 6) Ñ2 B2 उन्मथ्य B3 चास्य (for तस्य) —(l 7) D6 M3 हृत्वा (for दृष्ट्वा) —D6 T2 3 M3 om from the post half of l 7 up to the prior half of l 8 —(l 9) B3 तु D6 T2 3 M3 ह (for च) V2 B3 तिलशः शरे, B3 छित्त्वा बाणे M3 अभिविच्छिनत् (for अच्छिनत्क्षणे) —(l 10) V1 स मुमोच, V2 B3 समुमोच D6 T2 3 M3 मुमोच लक्ष्मणो बाणान् (for the prior half) D6 T2 3 विघुद्दीप्तान् (for तस्य रक्षस)]

96 a) Ñ V1 3 B2 3 यदा तस्य; B1 यदा कर्तुं D6 T2 3 G2 M1 3 शरो कर्तुं D13 तदा तस्य (for रुजं कर्तुं) —b) D6 T1 G1 3 शरैस्तु (for युधि) D6 शरोत्तम (for नरोत्तम) Ś V2 B1 D1-4 8 12 यदा तस्य महाहवे । Ñ V1 3 B2-4 D13 रुजं कर्तुं (B4 °जस्तस्य) स लक्ष्मण —c) D6 13 तदैनम्; D13 अथैतम्; T3 अथैनम् N1 D4 समुपागम्य D1 अभ्यु°; D10 अप्यु° (for अभ्यु°) Ñ2 V1 3 तदैनमभि (V1 °मुप)गम्य; B2-4 तदैन(B4 °त)मभिगम्यातु (B4 °थ) —d) Ś V2 B1 D1 4 8 12 अभाषत; Ñ2 अथाब्रवीत्; D7 G2 उवाचेत (for उवाच ह) B3 वायुः स्वयं वचोऽब्रवीत्; D2 वायुर्वचनमब्रवीत्

97 Note hiatus between c and d —c) Ś1 D4 8 12 अभेद्य ; Ś2 D3 अभेद्य ; Ñ2 V1 D1 13 अवध्य ; B1 चाभेद्य ; B2 4 D6 अभेद्य ; B3 [S] चाभेद्य ; T2 अवध्य ; G2 अवध्य-

ततः स वायोर्वचनं निशम्य
सौमित्रिरिन्द्रप्रतिमानवीर्यः ।
समाददे बाणममोघवेगं
तद्ब्राह्ममस्त्रं सहसा नियोज्य ॥ ९८

तस्मिन्महास्त्रे तु नियुज्यमाने
सौमित्रिणा बाणवरे शिताग्रे ।
दिशः सचन्द्रार्कमहाग्रहाश्च
नभश्च तत्रास ररास चोर्वी ॥ ९९

तं ब्रह्मणोऽस्त्रेण नियुज्य चापे
शरं सुपुङ्खं यमदूतकल्पम् ।
सौमित्रिरिन्द्रारिसुतस्य तस्य
ससर्ज बाणं युधि वज्रकल्पम् ॥ १००

तं लक्ष्मणोत्सृष्टममोघवेगं
समापतन्तं ज्वलनप्रकाशम् ।
सुवर्णवज्रोत्तमचित्रपुङ्खं
तदातिकायः समरे ददर्श ॥ १०१

तं प्रेक्षमाणः सहसातिकायो
जघान बाणैर्निशितैरनेकैः ।
स सायकस्तस्य सुपर्णवेग-
स्तदातिवेगेन जगाम पार्श्वम् ॥ १०२

G. 6 51 107
B. 6 71.102
L. 6 51 110

(for अवध्य) M6 कवचो युधि (for °चावृत) —d) D5 छिधि, M4 जहि (for छिन्धि) —d) M1 2 न च (for हि न) —For 97cd, Ś D2 6 12 subst

1327* तद्ब्रह्मणोऽस्त्रेण त्रिभो जहि दैवतकण्टकम् ।
[D2 मवान् (for त्रिभो)],

while Ñ V B D1 3 4 13 subst for 97cd

1328* जहीस ब्रह्मणोऽस्त्रेण तस्य हृदि न स्थितम् ।
[D10 जहीद V3 B1 D1 3 महास्त्रेण हतम्य (for the prior half) B3 हदैतद D1 3 तव्वास्य (for तस्य). D5 सस्थित, D14 स्थित (for न स्थितम्) Ñ2 V1 3 तदर्पोस विभे स्थति, V2 B1 तथाप्ये न हृदि स्थित, B4 वाममो नहृदि यदा (for the post half)]

—After 97, D6-7 9-11 S ins

1329* अवध्य एष ह्यन्येषामस्त्राणां कवची बली ।
[M3 एव (for एष) D6 T2 3 G1 3 वेशम्, G1 सर्वेषाम् M1 2 3 चान्येशम् D9 11 अस्त्रौघे]

98 a) D6 वचस्तु, D7 G2 स तस्य, D9-11 T1 G1 M1 ततस्तु (for स वा) Ś V2 B1 D1-3 8 13 ततस्तु वाक्यं स निशम्य वायो .—b) D4 प्रतिम सवीर्य , D12 प्रतिमोघवीर्यः —c) Ś V2 D1 7-11 T1 समादधे Ñ1 D1 3 4.6.13 T2 3 G2 अमोघवीर्यं B2.3 D5-11 अमोघवेग —B1 reads 98d–99 in marg —d) G1 त D5 माहास्त्र D6-11 G1 नियुज्य, Cg as in text (for नियोज्य) Ś V2 B1 2 D1-3 4.13 च(Ś D2 6 12 स) ब्रह्मणोऽस्त्रेण युयोज चैव (B3 वीर) Ñ V1 3 B2.4 D4 12 त(N2 B4 तद्) ब्रह्मणोऽस्त्रम् ततो(B4 °दा) युयोज(D12 °तोनु योजयत्) ※ Cg नियोज्य अपिरा ※

99 B1 reads 99 in marg (cf v l 98) V1 om 99 —a) Ś D1 3 4 13 यदास्त्र, Ñ V1 3 B2.4 D4.6.12 °स्त्र वि 1 B1 °दे च, M3 महास्त्र तु (for वास्त्रे तु) S1 T2 G1 M1.2 नियोज्यमानः D1 [अ,]नियो°, D5 नियुज्य° (for नियुज्य°) B3 प्रतियुज्यमान —b) D1 बाणविधिविशाम —a) Ś B1 D1 3 8 13 दश स , B2 D6,9-11 T1 G1 3 M दिशश्च (for दिश स) B3 सचन्द्राश्च (for सचन्द्रार्क) Ś D2 12 समा महाश्च, N B2 4 D4 नभोग्रहाश्च, V2 नभोस्थित च(sic) D7 G2 दिश सचन्द्राश्च सहस्रदर्शैर् —d) T2 ततश्च (for तत्रास) M2 चचाल (for ररास) Ś B1 D1 2 3 13 नभोगतास्तत्र(B1 D1 3 °तास्तु) ररास(Ś D2 °ज) चोर्वी, Ñ V1 2 B3 D4 ततो(V1 नभो) दि(V2 प्रदाश्च)तत्रास चचाल चोर्वी, B1 त्रस्ता भयश्चापि चचाल चोर्वी, B4 दिशस्तुश्चाश्च चचाल धात्री D5 नभोगताश्चैव ददर्श चोर्वी, D7 G2 नभश्चकोप रसा(G2 °स) चोवा, D12 नभश्चरा सा प्रचचाल चोर्वी, L(ed) नभोगतास्सुकम्पचोर्वी

100 Ś V2 B1 D1-3 8 13 om 100 B2 reads a in marg —a) Ñ2 V1 3 B3 D6 7 13 G2 M1 2 नियोज्य, D5 वियुज्य N2 V1 3 B3-4 वीर , D4 11 शीघ्र, M3 चाप (for चापे) N1 त ब्राह्ममस्त्रेण नियोज्य शीघ्र, G1 त ब्रह्मणोऽस्त्र विनियोज्य चाप —b) Ñ V1 2 B3-4 M1 2 शित (for शर) Ñ1 D6 7 9 T1 2 G1 सपुङ्ख Ñ1 स तदा ससर्ज Ñ2 B3-4 यमदण्डकल्प (for यमदूतकल्पम्) D1 शित सुपुङ्ख स तदा विसृज्य, D12 शित सुपुङ्ख सहसा ससर्ज (unmetric) —Ñ1 D4 13 om 100c–101 —c) N2 V1 B3 4 मर्त्ये, B3 रुद्र , D6 om (hapl) (for तस्य)

101 N1 D4 13 om 101 (cf v l 100) B1 om 101–103b D1 om 101abc V2 om 101ab B1 reads 101a in marg —a) D6 T2 3 G1 M1 वीर्य (for वेग) D7 8-11 त लक्ष्मणोत्सृष्टशिवस्य —b) D5 M6 समापतत Ś V1 2 B1 2 D1.3 4 6-13 T1 3 G1 3 M1.4.5 श्वमन (for ज्वलन) D6 9 11 T1 2 G1 2 M1 2 प्रवण, D10 M2 [अ]प्रवर्ग (for प्रकाशम्) —c) V1 2 B3 D10 11 T1 M1-3 सुपत्र (for सुवर्ण) Ś D2 6.12 L(ed) वज्राग्निस्तुल्य(Ś D2 °स्तिः D12 °तुल्य, L(ed) °तुल्य)स्तिवर्णोत्तपुङ्खं, V1 B1 D1 सुवाहन(D1 वाहस्याम)धनोग्रवज्रोत्तुस —d) Ś B1 D1 4.13 M1 तदो (for तदा)

102 B1 om 102 (cf v l 101) —a) V1 स (for तं) N2 V1 3 B2.3 D12 अक्षय बाणैः D1-4 6-12 G1

G. 6. 51. 108
B. 6. 71. 103
L. 6. 52. 111

तमागतं प्रेक्ष्य तदातिकायो
बाणं प्रदीप्तान्तककालकल्पम् ।
जघान शक्त्यृष्टिगदाकुठारैः
शूलैर्हलैश्चाप्यविपन्नचेष्टः ॥ १०३

तान्यायुधान्यद्भुतविग्रहाणि
मोघानि कृत्वा स शरोऽग्निदीप्तः ।
प्रसह्य तस्यैव किरीटजुष्टं
तदातिकायस्य शिरो जहार ॥ १०४

तच्छिरः सशिरस्त्राणं लक्ष्मणेषुप्रपीडितम् ।
पपात सहसा भूमौ शृङ्गं हिमवतो यथा ॥ १०५

प्रहर्षयुक्ता बहवस्तु वानराः
प्रफुल्लपद्मप्रतिमाननास्तदा ।
अपूजयँल्लक्ष्मणमिष्टभागिनं
हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १०६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥

प्रेक्ष्यमाण Ś D5.8.12 तरसा (for सहसा) N2 V1.2 B1.4 पतत (for [अ]तिकायो) —[b]) D4 सुविलैर् D1 स्वनेकै (for भनेकै) —[c]) N1 D12 सवेगपुङ्खस्, N2 सुवर्णपुङ्खस्, V1.2 B1.4 सुपर्णपुङ्खस् (for सुपर्णवेगस्) —[d]) N2 V1.2 B2.4 D5 T1 G1 M1.2.4 तथापि, D9-11 G1 जघान (for तदापि) D7 G2 M2 तद(D7 °था)तिकायस्य N1 D12 तदा समीप सहसा जगाम

103 B3 om 103[ab] (cf v l 101) —[a]) D12 स त दा (for तमागत) G2 महातकायो —[b]) Ś B2.3.4 D5-6.8.12 T2 [अ]नल (for [अ]न्तक) Ś D5.12 -कालतुल्य B2 सुलपचेय (for -कालकल्पम्) D1 बाण प्रदीप्तानलकाल कल्पै —[c]) D4 -गदाकुठारैस्तै (for -गदाकुठारै) N V1.2 B3-4 D12 G(ed) जघान शक्तीभिर(G [ed] °भि) नष्टचेष्टा —V2 illeg for [d]. —[d]) Ś D5.8.12 नगैश्, D1 शलैश्, D3 हुडैर्, D5 T1 G1 शिलैश्, D9-11 T2.3 शरैश्, M1.2 (before corr) हुलैश्च (for हलैश्) M3 शूलैर्भुजा श्याम् (for °हलैश्चापि) D6.7.12 चापि(D12 °प) विपन्नचेष्ट, D5 T1 G1 M3 चाप्यनिपन्नचेष्ट h (ed) चाप्रवि° (for चाप्यविपन्नचेष्ट) N B3 शूलैर्हलैश्चैव तथा भुशुण्डिभिः, V1.2 B1 D4 शूलैश्च हलैश्च (then V2 illeg V3 B1 °र) विपन्नचेष्ट, B2 शूलै तोमरैश्चैव तथा गदैश्च B4 शूलै कुठारैश्च तथा मुसलैश्च, D12 शूलै कुठारैर्मुसलै तोमरैश्च ‡ G2 हुतै द्विपदपर्वतास (G2 °प्रतिमस्ता ?) युधविराधे ‡

104 [a]) V3 नाना, D12 तस्य (for तानि) Ś N2 V D1.2.4.8.12.13 (अ)द्भुत(Ś V3 D5.8.12.13 (अ)प्रति)विक्रमाणि N1 D1 °वेगवाति D3 [अ]प्रतिमाश्मानि (for [अ]द्भुतविग्रहाणि) —[b]) B1.4 घोराणि (for मोघानि) B2 D5.8.12 कृत्वा स, D4 कृत्वानि, G3 कृत्वाय (for कृत्वा स) M1 समर (for स शरो) Ś N V B D1-4.8.12.13 [S,]शि ला 3 D5.8.12 [S,]शिलाय —[c]) Ś D5.8.12 सकुण्डल तस्य N V B1.3.4 D1.2.4.13 M3 प्रगृह्य तस्याद्य (M1 °नि) N1 D M1.2 प्रसह्य तस्याद्य D8-11 T2.3 G1.2 M3 प्रगृह्य तस्यैव B2 किरीटकुण्डले (for °जुष्ट) —[d]) B4 तथा D1 तदा (for यदा)

105 [a]) B2 सतनुत्राण —[b]) N1 प्रभेदित, V3 प्रचोदित, B3 प्रवेपित D6.7.9-11 T2 G1 M3 प्रमर्दित (for प्रपीडितम्) Ś N2 V1.2 B1.2.4 D1-4.8.12.13 T2.3 G1 लक्ष्मणेन प्रमर्दि(N2 B2 °शारि, B4 °वेपि, T2 °दृपि [sic])त —[d]) V3 B2 हेमवत (for हिमवतो) —After 105 Ś N2 V B D1-4.8.12.13 read 6 60 1 while D6-7.9.11 S ins

1330* स तु भूमौ निपतितं दृष्ट्वा विक्षिप्तभूषणम् ।
बभूवुर्व्यथिता सर्व हतशेषा निशाचरा ।
ते विषण्णमुखा दीना प्रहारजनितश्रमा ।
विनेदुरुच्चैर्बहव सहसा विस्वरै स्वरै ।
ततस्ते त्वरित याता निरपेक्षा निशाचरा । (5)
पुरीमभिमुखा भीता द्रवन्तो नायके हते ।

[(l 1) T2.3 तत्तु D6 T1.3 G1 निक्षिप्त (for विक्षिप्त) D1.9-11 स भूमौ पतितं दृष्ट्वा विक्षिप्ताभरणभूषणम् —D6 om (hapl) l 3-5 —(l 3) D7 प्रहारैर् (for प्रहार) —(l 4) D6.7 T2.3 G1 transp बहव and सहसा G1 स्वने (for स्वरै) —(l 5) D9-11 तावदिते T2 G1.2 M1.2.3 तैस्त्वरिता G1 यान्ति (for याता) G2 तद्दोषा (for निरपेक्षा) —(l 6) D7 अभि मुख D7 G1.2 यान्ता (for भीता)]

106 Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 om 106 —[a]) D6 M1 च (for तु) —[b]) D6.7.9-11 G1.2 प्रफुल्ल (for प्रफुल्ल) ‡ G2 प्रफुल्लेतर प्रसन्नये ता पर्वम् । इहस्य अपहृत आह मालि सोऽस्याहतानीदृभागी तम् ‡ —After 106 T1 M3.4 ins

1331* अतिबलमतिकायमभ्रकल्पं
युधि विनिहत्य स लक्ष्मण प्रहृष्ट ।
त्वरितमथ तदा स रामपार्श्वं
कपिनिवहैश्च सुपूजितो जगाम ।

[(l 1) M3 रक्षसं —(l 2) M3.4 विनिहत्य (for °हत्य) —(l 3) M3 स रामसमीपेव (for तदा स रामपार्श्वं). —(l 4) M3 विबुधनिकायमस सर्वत्र ततो]

६०

ततो हतान्राक्षसपुंगवांस्ता-
न्देवान्तकादित्रिशिरोतिकायान् ।
रक्षोगणास्तत्र हतावशिष्टा-
स्ते रावणाय त्वरितं शशंसुः ॥ १

ततो हतांस्तान्सहसा निशम्य
राजा सुमोहाश्रुपरिप्लुताक्षः ।
पुत्रक्षयं भ्रातृवधं च घोरं
विचिन्त्य राजा विपुलं प्रदध्यौ ॥ २

ततस्तु राजानमुदीक्ष्य दीनं
शोकार्णवे संपरिपुप्लुवानम् ।
रथर्षभो राक्षसराजसूनु-
स्तमिन्द्रजिद्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ३

G. 6. 92. 3
B. 6. 73. 3
L. 6. 53. 2

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ñ B D1.2 युद्धकाण्डे.—*Sarga name*: Ś Ñ1 V B D1-4.6.10.11 अतिकाय (D11 °यादि)वध; Ñ1 अतिकायवध.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1.2 B3 D1.6.12.13 om.; Ś1 Ñ2 52, V1 51, B1.4 49, B2 45, D2.5 53, D3-5 to 11 T1 G M1.2 71, D4 48, T2 76, T3 78, M3.5 72.—After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.—After Sarga 59, D4-7.9-11 T1.2 G M ins. a passage relegated to App. I (No. 38).

60

1 Ś Ñ2 V B D1-4.6.12.13 read 1 after 6.59.105.—a) D1 तु (for तान्).—b) Ñ1 D2 T2 सदुंभकर्ण; D5-11 M1 देवान्तकादीन्. D2 G2 त्रिशिरातिकायान् (for त्रिशिरोति°). Ś V2 B1 D1.4.6.10 T2 नरान्तक(D1 °मेदन)-महापार्श्वातिकायान्; Ñ2 V1.2 B2-4 D12 नरान्तकं समहोदरा-दीन् (D12 °रावपि). D2 महोदरादींस्तु तथातिकाय. M1.2 नरान्तकादींस्त्रिशिरोतिकायान्. Cf. Ck. नरान्तकस्त्रिशिरोऽतिकायौ च तथा ...—c) Ś Ñ1 V2 B3 D1-4.6.12 T2 वीर (for तत्र). Ñ1 D4.5 T1.2 G2 M1.2 हताववशिष्टाः(D2 °वाः). G2 यथावशिष्टाः. Ñ2 V1.2 B2-4 D12 महाति-कायादि(D12 महाप्रकायं नि)हतावशेषाः.—d) D2 तद् (for ते). Ś Ñ1 V B D1-4.6-13 G1.2 M1.2.3 त्वरिताः; Cr as in text (for त्वरितं). D12 राक्षसेन्द्राय त्वरितं बभूवुः.—After 1, Ñ2 ins. (?); Ñ2 V B D12 ins. before 2 G (ed.) ins. before 3 (owing to om.)

1332* श्रुत्वा तु वचनं तेषां रावणः शोकविह्वलः ।
न किंचिदप्युवाचाशु दीनात्मा परिदेवनः ।
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं मग्नं शोकमहार्णवे ।
न कश्चित्किंचिदप्याह सर्वे शोकार्णवोऽभवत् ॥

[(L. 1) B1 श्रुत्वा तु (for श्रुत्वा) —Reading from L. 2 up to the prior half of L. 4 —(L. 2) B1 D12 अपि (for अपि). B1 (आ)हो (for (आ)हो). V1 B1 ह (for तु). B1.2 च विचिन्त्य शोकं बहुधाविचिन्त्य.—(L. 3) Ñ2 राजानं पतितं दृष्ट्वा (for the prior half). V2 [म]पि (for [म]पि).—(L. 4) Ñ2 V1 B2 D12 किंचिदपि (by transp.). V2 B1 किंचन प्राह (for किंचिदप्याह). V1 किंचित् (for सर्वे). V1 शोकवशो, V2 B1 विनाशो (for शोकार्णवो).]

2 G (ed.) om. 2. Before 2, Ñ2 V B D12 ins. 1332*.—a) Ñ V B D1.4.6.13 T2 स(D2 वि) निशम्य राजा (for सहसा निशम्य). Ś D1.4.13 तेषां वचनं तु (D2 वचनं तु) निशम्य राजा.—b) Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 सुमोह शोकाश्रु; D5-11 राजा महात्मा; M1 सुमोह राजाश्रु- (by transp.) (for राजा सुमोहाश्रु). T1 सुमोह शोकाश्रु-परीतनेत्र.—c) Ś V2 B1 D1-4.6.13 भ्रातृवधं पुत्र-; Ñ V1.2 B2-4 D12 पुत्रान्भ्रातृंश्च भ्रातृन् (for पुत्रक्षयं भ्रातृ). T2 समीक्ष्य (for विचिन्त्य). V2 विराय घोरं च (by transp.). V1 om.; D2 सद्यो (for राजा). Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 T2 सुमुहे (Ñ1 V1.2 B2-4 D12 T2 °हे); D1 ह्यसुरः D2 G2 M2 सुचिरं (for विपुलं). Ś Ñ V2 B1 D1-4.6.13 प्रगाढं; D5.6 T1.2 G1.2 M1 वि(D2 प्र, D6 T2 वि)दध्यौ.—After 2, T2 ins. a passage relegated to App. I (No. 38).

3 Before 3, G (ed.) ins. 1332*.—a) Ñ1 V1.2 D12 स (for तु). Ś V2 B1 D1.4.13 T2 अवेक्ष्य (for उदीक्ष्य). B1 om. दीनं. B1 उदीक्ष्यमाणं.—b) D2 शोका-र्णवे (unmetric). B1 D2 मग्नं शोकार्णवे (D2 °वे). D12 निमग्नं शोकवेगाद् (D12 °मग्न)मानं; T2 °पुप्लुवानं (for संपरिपुप्लुवानम्). Ś D1.4.13 सु(D1 स)विह्वलं शोकपरीतदेहं. Ñ V1.2 B2-4 D12 शोकार्णवे निमग्नमानं. Cf. Cg. मग्नं(?)... Cf. Ck. ... so also Ct.—c) Ś V2 B1 D1-4.6.11.13 T2 M1 Ch. रथ(D2 वीर)षभो; Ñ2 V1.2 B2 महाबलो; T2 समर्थो (for रथर्षभो). D12 अथर्षभः राक्षस-राजसूनुः. Cf. Ck. ... so also Ct. ...—d) Ś1 D1-11 T2 G1 M1.2; B1 D2 T2 G2 M3; D2 G1 M1.2.3 (for इदं). D2 उवाच (for बभाषे).

G 6.52.4
B 6.73.4
L 6.53.3

न तात मोहं प्रतिगन्तुमर्हसि
यत्रेन्द्रजिज्जीवति राक्षसेन्द्र ।
नेन्द्रारिबाणाभिहतो हि कश्चि-
त्प्राणान्समर्थः समरेऽभिधर्तुम् ॥ ४

पश्याद्य रामं सह लक्ष्मणेन
मद्बाणनिर्भिन्नविकीर्णदेहम् ।
गतायुषं भूमितले शयानं
शरैः शितैराचितसर्वगात्रम् ॥ ५

इमां प्रतिज्ञां शृणु शक्रशत्रोः
सुनिश्चितां पौरुषदैवयुक्ताम् ।
अद्यैव रामं सह लक्ष्मणेन
संतापयिष्यामि शरैरमोघैः ॥ ६

अद्येन्द्रवैवस्वतविष्णुमित्र-
साध्याश्विवैश्वानरचन्द्रसूर्याः ।
द्रक्ष्यन्ति मे विक्रममप्रमेयं
विष्णोरिवोग्रं बलियज्ञवाटे ॥ ७

स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु-
रापृच्छ्य राजानमदीनसत्त्वः ।
समारुरोहानिलतुल्यवेगं
रथं खरश्रेष्ठसमाधियुक्तम् ॥ ८

---

4 ᵃ) T₁ तप । Ct as in text (for तात). D₆ शोक (for मोह). D₆₇₉ ₁₁ T₂ G₁ परि (for प्रति). D₉ ₁₁ G₃ मर्हसे; Ck t as in text (for मर्हसि). Ś N V B D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₃ ₁₁ न तात मोहमविषाद(Ñ V₁ ₂ B₂₋₄ D₁ ₄ ₁₃ °विषक्तिः V₃ B₁ °विषाद, D₂ °तिषाद)काले D₅ न तात मोहं प्रति काल एव — ᵇ) Ś₁ Ñ V₁ B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₃ ₁₁ यद्, Ś₃ V₃ B₂₋₄ यदि; D₁₂ यथा (for यत्र) Ś D₁₃ ₁₁ राक्षसेंद्र; N V B D₁ ₃ ₄ ₈₋₁₃ नैऋतेंद्र(N₁ D₆ °तेंद्र; D₉₋₁₁ °तेश) (for राक्षसेन्द्र) —After 4ᵃᵇ M₃ ins.

1333* मद्बाणनिर्भिन्नविकीर्णदेहा
ये शायकस्ते समरे पतन्तु ।

—ᶜ) V₃ B₁ चाप (for -बाण). Ś₁ D₂ ₃ ₃ ₁₃ G₁ [ऽ]पि D₁ G₁ न D₆ T₁ [ऽ]भि (sic) (for हि). Ś₁ हि किंचित्; M₁ ₃ कुतश्चित् (for हि कश्चित्) — ᵈ) D₁ ₄ ₉₋₁₃ T₁ ₃ G M₁ ₃ Ct [ऽ]भिपा(D₆ T₁ °धा)तुं (for ऽभिधर्तुम्) Ś V₃ B₁ D₅₋₈ ₁₀ T₁ प्राणान्हि(D₆ °न्ह) समरे (D₁ ₄ T₂ °न्समर्थो) युधि धारयेच (V₃ धारयेयु [sic] B₂ धारयेयु [sic] D₆ धर्तुंसच) N V₁ ₂ B₂₋₄ प्राणानलं धारयितुं समर्थः; D₁₃ प्राणान्समर्थो विधभास्त्रमथ (sic)

5 D₁₃ om (hapl) 5ᵃ–6ᵃ — ᵃ) N₁ D₅ सया वि (for सहाय). B₁ विद्धिप; D₆ T₁ G₃ M₁ ₃ विशीर्ण; Ct as in text (for विकीर्ण). N₂ निर्भिन्नमुखेन D₅ -कायं (for देहम्). V₂ संतापयिष्यामि शरैरमोघैः (= 6ᵈ [var.]) — ᶜ) V₂ B₁(marg. also शयीतस्य and गतासुकं) गतासवं (for गतायुषं) — ᵈ) Ś D₁ ₃ ₆ ₈₋₁₀ M₃ शितैः शरैः (by transp.). V₂ शरैः कृतैः; M₃ शरैश्चितैः D₁ शापित, D₄ ₃ M₁ भवित ; G₁ भाजित (for भाचित) N₁ D₁ सर्व (for गात्रम्).

6 D₁₃ om. 6ᵃᵇ (cf. v. l. 5) — ᵃ) V₂ इतां (for इमां) Ś Ñ V₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₀ चंद्र ; V₁ ₂ दृष (for शक्र) — ᵇ) B₁ सुनिश्चितो D₄ ₁₁ सुनिश्चि(D₁₀ °श्चि)तां B₁ D₄ ₃ G₃ M₁ दृष ; Cm g as in text (for दैव). B₄ -युक्तं (for -युक्ताम्) — ᶜ) Ś N V B₂ ₃ D₂₋₄ ₈ ₁₁ यथाद्य, B₁ अथाद्य, B₄ यद्वाद्य (for अद्यैव) — ᵈ) Ś V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ D₃ ₄ ₈ ₁₁ T₁ ₂ G₂ ₃ M₁ ₃ Cm g संतापयिष्यामि N₂ D₁ संपातयिष्यामि (for संतापयिष्यामि) Ś₁ D₆ शनीकैः ; Ś₃ D₁₂ शरोकैः (for अमोघैः).

7 ᵃ) Ś D₂ ₄ ₈ अद्य; Ñ₁ V₁ B₂₋₄ D₁₂ रुद्र ; D₁ एद् (for अद्य) G₂ om. G₃ मित्र (for विष्णु) Ś N V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₁ ₁₃ मित्रा, V₃ D₄ ₇ ₉₋₁₁ T₁ G₁ ₂ रुद्र ; G₃ -साध्या (for मित्र) — ᵇ) N V B₁ ₄ D₂ ₃ ₇ ₉ ₁₁ T₁ साध्याश्च, G₁ इरित्तु (for साध्याश्वि) V₃ D₁₂ सूर्यचन्द्रा (by transp.) D₆ सिद्धसंघा (for चन्द्रसूर्याः) —D₁ om 7ᶜᵈ — ᶜ) Ś D₉ ₁₁ द्रक्ष्यंति ते। V₃ B₁ D₁₀ ₁₂ T₂ ₃ M₁ ₃ द्रक्ष्यंतु मे, D₁ पश्यंतु मे, G₁ damaged (for द्रक्ष्यन्ति मे) — ᵈ) D₇ यथा (for इव) D₆ T₁ [अ]ग्र्य (for [उ]ग्र) Ś D₂ ₃ ₁₁ त्रिविक्रमे विक्रमतो(D₁ ₃ °मेव) विष्णोः, V₃ B₁ D₆ यथा पुरा विक्रमतेव विष्णोः —After 7, N V₁ ₂ B₁ ₄ ins while D₁ ins after 7ᵃᵇ (owing to om.)

1334* ये भाषता रावणकार्यहेतो
र्देवान्येऽपि स्वमिहाद्य सर्वान् ।

[(l. 1) V₁ B₁ यदा, B₁ येष (for ये च). D₁ युद्धरावण रावणपार्थं —(l. 2) B₁ स्वयं हि (sic) (for स्वम्). D₁ रावत् (for सर्वान्).]

8 ᵃ) D₁ भाषाय (for आपृच्छ्य). V₃ B₁ G₁ -सत्त्वः D₂ marg. (for सत्त्व) —After 8ᵃᵇ, D₁₃ reads 16–15ᵇ — ᶜ) V₁ ₂ B₁ ₄ D₁ [अ]नलतुल्यवर्णं (D₁ °वर्णं) (for [अ]निलतुल्यवेगं) — ᵈ) T₁ (ed. lin. orig. as in text) वर (for खर) V₁ ₂ B₁ ₄ D₁ ₄ ₆ T₁(orig. inf. lin. as in text) सदृश ; M₃ -सुवाजि ; Cv r m g k t as in text (for -समाधि). Ś D₄ ₁₁ रथोत्तमं भास्करदीप्तवर्णं G (ed.) रथं सुदीप्तं हयवेगयुक्तं.

समास्थाय महातेजा रथं हरिरथोपमम् ।
जगाम सहसा तत्र यत्र युद्धमरिंदमः ॥ ९
तं प्रस्थितं महात्मानमनुजग्मुर्महाबलाः ।
संहर्षमाणा बहवो धनुःप्रवरपाणयः ॥ १०
गजस्कन्धगताः केचित्केचित्परमवाजिभिः ।
प्रासमुद्गरनिस्त्रिंशपरश्वधगदाधराः ॥ ११
स शङ्खनिनदैर्भीमैर्भेरीणां च महास्वनैः ।
जगाम त्रिदशेन्द्रारिः स्तूयमानो निशाचरैः ॥ १२
स शङ्खशशिवर्णेन छत्रेण रिपुसूदनः ।
रराज परिपूर्णेन नभश्चन्द्रमसा यथा ॥ १३
अवीज्यत ततो वीरो हैमैर्हेमविभूषितैः ।
चारुचामरमुख्यैश्च मुख्यः सर्वधनुष्मताम् ॥ १४
ततस्त्विन्द्रजिता लङ्का सूर्यप्रतिमतेजसा ।
रराजाप्रतिवीर्येण द्यौरिवार्केण भास्वता ॥ १५

G 6 52 15
B 6 73 16
L 6 53 14

9 ᵃ) Ś2 N V1 2 B D1-5 8 12 13 T1 G2 3 M3 समास्थाय Ś1 रथ तूर्णं, Ś2 D5 रथं तेजा (sic) (for महातेजा) —ᵇ) Ś1 दृढ (for रथं) Ñ1 D4 10 शक्र- (for हरि) —G2 damaged from °पमम् up to जगाम ❀ Cg हरिरथ सूर्यरथ ❀ —ᶜ) D6 जघान (sic) (for जगाम) N2 V3 B2 4 सत्वर, V1 त्वरित (for सहसा) G1 चैव (for तत्र) —ᵈ) D4 5 read यत्र in marg B3 स युद्धाय्यम्, D7 युद्धभूमिम् (for यत्र युद्धम्) Ś D6 13 भरिंदम, Ñ1 D12 मघवत, V2 illeg D8 G3 प्रवहते (for अरिंदम)

10 ᵃ) D2 प्रतिस्थ (meta) D4 प्रस्थित (for प्रस्थित) D1 महावीर्यम् —ᵇ) Ñ2 D4 12 महारथा (for °बला) —ᶜ) Ś N2 V B D2 3 8 12 स(V3 प)स्पर्ध(B3 4 °र्ध)माना, G2 सघर्षमाणा (for संहर्षमाणा) ❀ Ct संहर्षमाणा हृष्यावेम् । हृष्यमाणा इत्यथ ❀ —ᵈ) Ś Ñ V B1 3 4 D2 3 4 12 13 प्रासासि (Ñ2 V1 °हि), B2 D1 पाशासि (for प्रवर)

11 ᵇ) M3 प्रवर (for परम) Ś Ñ V B1 3 4 D2 3 4 5 12 13 कश्चिद्रथ(N2 V1 2 B2 4 D13 °द्वाजि)गतास्तथा ᵃ (V2 °वा), B3 वाजिस्कन्धगतास्तथा —After 11ᵃᵇ, D7 10 11 M3 K (ed, within brackets) ins G3 ins after 11

1335* व्याघ्रवृश्चिकमार्जारखरोष्ट्रैश्च भुजगमैः ।
वराहैः श्वापदैः सिंहैर्जम्बुकैः पर्वतोपमैः ।
काकहंसमयूरैश्च राक्षसा भीमविक्रमा

[(l 1) M3 K (ed) मार्जारै (for -मार्जार) K (ed) खरोष्ट्रैः —G3 illeg for l 2 —(l 3) M3 शुक (for काक-) G3 सिंह (for हंस)]

—B4 repeats erroneously 11ᶜ–15, 19–20ᵇ after 6 61 7 within brackets —ᶜ) Ñ1 D6 4 पाश (for प्रास) D7 G3 -पट्टिश (for मुद्गर) —ᵈ) B1 -पट्टिशासि (for परश्वध) Ś V3 B1 D2 3 4 13 धरा परे, V1 G1 गदायुधा (for गदाधरा) —After 11, D7 G3 ins

1336* भुशुण्डीमुद्गरायष्टिशक्तीपरिघायुधा ।
[D7 भुशुण्डिमुद्गर.]

12 ᵃ) Ś B1 D2 3 13 पुष्पैर्, Ñ1 V2 B3 D4 6 7-11 13 T1 G M1 2 पूर्णैर्; Ñ2 B1 शृङ्गैर्, V1 2 B4 घोरैर् (for भीमैर्) D1 निस्वनैस्तूर्यैर् —ᵇ) D1 5-7 9-11 T G2 3 M3 5 चा(T1 वा)पि नि(D1 6 7 10 नि)स्वनै (for च महा°) G1 भेरीनापि विनिस्वनै (sic) —ᵈ) Ś Ñ1 V1 2 B1 D2 3 8 12 13 सपत्नजित्, Ñ2 V2 B3-4 D1 4 स शक्र(D2 °त्रु)जित् (for निशाचरैः) D5 7 9 11 T1 G M1 3 5 पूण(D7 11 G3 महा, D9 10 भाजि, G1 रण, M1 2 धन्वी, M5 तूर्ण)वेगेन (D7 G3 सैन्येन) वीर्यवान्

13 V3 om 13 —ᵃ) D7 G3 हस , Ct as in text (for शशि) —ᵇ) N1 B1 D4 13 [अ]रिजिष्णु(D4 13 °भू)वन —ᶜ) G3 damaged for रराज परि Ś B1 D2 3 8 12 प्रगृहीतेन, Ñ1 (orig , m also as in Ñ2) D13 ध्रियमाणेन, N2 V1 2 B3 3 D5-7 9-11 T1 2 G1 3 M3 5 प्रति (D6 7 T1 G3 निशि)पूर्णेन, D4 युधि छत्रेण (for परिपूर्णेन) —ᵈ) D12 चन्द्रसमा (meta) D13 चन्द्रशती (sic) (for चन्द्रमसा)

14 V3 D13 read 14ᵃᵇ twice —ᵃ) B4 D6 आवीज्य च, D1 अवैक्षत, D7 10 11 T2 3 वीज्यमानस्, D13 (first time) समवेक्ष्य, G3 स वीज्यत, Cr m g as in text (for अवीज्यत) D1 9 T2 3 तदा M1 3 वीरै (for वीरो) Ś V1 2 (first time) B2 D8 12 13 (second time) ततस्तु (V1 2 B2 D13 °स्त) भेजिरे भीमा(D13 वीरा) V3 B1 D2 3 ततस्तु विविशुर्भीम —ᵇ) M1 2 शुभ्रैर्, Cr m g t as in text (for हैमैर्) D7 9-11 T2 G1 2 M5 विभूषण (D7 G3 M5 °णैः) Cg as in text (for विभूषितैः) Ś V3 B1 D2 3 8 12 मेघाभ हेम(D2 मेघ)भूषण, N1 V1 2 (both times) B2 D13 (second time) हेमाभरणभूषिता (Ñ1 V2 [second time] D4 °त , D13 °त) N2 नारी भिर्हेमभूषण , B3 4 D1 13 (first time) हेमाब्जै(B4 D13 हेमाभि, D1 नानाभि)र्हेमभूषण —ᶜ) D7 चचार वर N2 V1 2 B3 सुत्याभिर्, Ñ2 हस्ताभिर्, D6 शोभाभिर्, D13 om (for मुख्यैश्च) —ᵈ) Ś V3 B1 D2 3 8 12 मुख्य, D4 भ्रातन् (for मुख्य) —After 14 M3 B (ed) K (ed) (both eds within brackets) read 16–18ᵇ

15 ᵃ) D6 कर्हिमस् (for ततस्) D13 च (for तु) G3 राक्षसिता —ᶜ) N2 D1 4 13 T2 प्रति (sic), Ñ2 V1 2 B3-4 [अ]मित (for [अ]प्रति) M1-3 -वीरेण (for -वीर्येण) —ᵈ) V3 स्वप्रभा, T2 तेजसा (for भास्वता)

G 6 52 15
B 6 73 16
L 6 53 15

स तु दृष्ट्वा विनिर्यान्तं बलेन महता वृतम् ।
राक्षसाधिपतिः श्रीमान्रावणः पुत्रमब्रवीत् ॥ १६
त्वमप्रतिरथः पुत्र जितस्ते युधि वासवः ।
किं पुनर्मानुषं धृष्यं न वधिष्यसि राघवम् ॥ १७
तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य महाशिषः ।
रथेनाश्वयुजा वीरः शीघ्रं गत्वा निकुम्भिलाम् ॥ १८
स संप्राप्य महातेजा युद्धभूमिमरिंदमः ।
स्थापयामास रक्षांसि रथं प्रति समन्ततः ॥ १९
ततस्तु हुतभोक्तारं हुतभुक्सदृशप्रभः ।
जुहुवे राक्षसश्रेष्ठो मन्त्रवद्विधिवत्तदा ॥ २०
स हविर्लाजसत्कारैर्माल्यगन्धपुरस्कृतैः ।
जुहुवे पावकं तत्र राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ २१
शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ विभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ २२

16 B1 D1.3.5.7.9-11 T1 G M1.3.5 om 16-18 D1 reads 16-18 after 19[ab] D12 reads 16-18[b] after 8[ab] M2 B (ed) K(ed) (both eds within brackets) read 16-18[b] after 14 —[a]) Ñ1 B2 त (for स) Ñ2 V1.2 ते दृष्ट्वा च(V2 om [subm]) (for स तु दृष्ट्वा) —Ñ1 V2 om 16[bc] —[b]) D2 [बा]हुतं L(ed) [बा]वृतं (for वृतम्) —[d]) Ñ2 वासयम् D12 पुत्र (for पुत्रम्)

17 B1 D1.3.5.7.9-11 T1 G M1.3.5 om 17 (cf v l 16) For sequence in D12 M2 B (ed) K(ed) cf v l 16 —[a]) Ś D8.12 अप्रतिरथो B3 चाप्रतिरथ (for अप्रतिरथ) V1 त्वमप्रतिरथैस्त्व —[b]) D6 T2.3 M2 त्वयासौ(M2 त्वया वै) वासवो जि(T3 हृ)त —[c]) Ś6 Ñ2 V2.3 B2-4 D1.4 दृष्टं Ñ2 illeg D12 सृष्ट्य G (ed) दीन (for धृष्य) —[d]) G (ed) त्व (for न) Ś D1.4.6.12 T2.3 M4 न(D6 T2.3 M2 नि) हनिष्यसि (for न वधिष्यसि)

18 B1 D1.3.5.7.9-11 T1 G M1.3.5 om 18 (cf v l 16) For sequence in D12 M2 B(ed) K(ed) cf v l 16 —[a]) D2 यथोक्तो —V2 illeg from [b] up to रथेना in [c] —[b]) D6 स प्रगृह्य M2 प्रत्यगृह्णात् (for प्रतिगृह्य) Ñ V2 B2 महद्(Ñ2 °हाय)तु D12 जयाशिष —D2 om 18[a]-19[b] B2 D12 T2.3 M2 B (ed) K(ed) om 18[cd] —[c]) V1 स रथेनाश्वयुक्तेन

19 Ś V1.2 B1 D1.3.4.5.8 om 19[ab] (for D2 cf v l 18) —[a]) D2 प्राप्य च (for संप्राप्य) —[b]) D6.12 निर्युधियम् (metri causa) G(ed) यज्ञभूमिम् (for युद्धभूमिम्) —After 19[ab] D1 reads 16-18 —[d]) Ś Ñ1 B1 D6.8.11.12 रथांश्चैव (for रथं प्रति) —After 19 Ś V2.3 B1 D8.11.12 read 23-24[b] D6 reads 23 and 25 while L(ed) reads 23

20 V2 om 20[ab] B2 repeats 20 in marg after the first occurrence of 26 T2 reads 20-22 after 25 —[a]) Ś V2 B1.2 (second time) D6.8.11 T1 G2.3 M4 तु Ñ1 D1 स तु D4 तु (for तु) B3 (first time sup lin as in text) D12 वसु 1 D11 हुत 1 T1 damaged (for हुत) D1 हुतहिम्योस्सभोक्ता च —[b]) B3(first time) D12 सदृश प्रभु D6 T2.3 °भति (for °प्रभः) —V2 om (hapl) 20[c]-21[b] —[c]) Ś Ñ2 V2.3 B (B3 both times) D3.4.5.8.11(Ñ2 भा)हुवेद् Ñ1 D4.11 M2 Ck t जुहाव D1 जुहोति (for जुहुवे) —[d]) Ś D4.11 मन्त्रवद्वि Ñ1 D4.11 मन्त्रैः स Ñ2 V2.3 B1.2 (both times first time marg also as in Ñ1) मन्त्रवद् 1 B1 D6 मन्त्रैः स्तु B3 मन्त्रवद् D1 मन्त्रविद् (for मन्त्रवद्) D6 तथा G1 च स (for तदा) D2 मन्त्रवद्विधिपूर्वकं D9-11 मेजवि (D10.11 विधिव)न्मन्त्रतत्त्वमे —After 20 Ñ2 V1 B1.3 (after the first occurrence of 20) 1 D4.11 L(ed) ins , Ñ1 V2(l 2 only) ins after 21

1337* जुहुवस्तस्य तत्राग्निं रक्तोष्णीषधराश्च ।
आजग्मुस्तत्र संभ्रान्ता राक्षसा यत्र रावणि ॥

[(l 1) Ñ1 illeg for the post half D12 °वराश्च L(ed) °वसन (for °धराश्च) —V2 reads from 1 2 up to 25 in marg —(l 2) D1 न मुखमिति]

21 V2 om 21[ab] (cf v l 20) For sequence in T2 cf v l 20 Ñ2 V1 B1.2 D6.11 om 21 B2 reads 21 in marg after 20(r) L(ed) transp 21 and 22 —[a]) D1 सहुत (for स हविः) D2.3.4-11 T G[a] M1 Ct-सत्कारै Cm g as in text (for सत्कारैः) Ś V2 B1.2 D1.4.8.11.12 हविर्हिं V2 ज्वालहो B1 वर्हिहिं मज्ञ जातैः Ñ1 स ज्वालमाली पूजत् —[b]) Ś D8.11.12 सुसत्कृतैः (for पुरस्कृतैः) Ñ1 V2 माल्यैश्च स(Ñ2 सु)सुगन्धिभिः 1 B1 गन्धैः कुसुमसमन्तैः 1 B3 गंधैश्च सत्पुरस्कृतैः —[c]) Ś V2 B1.2 D4.8.11 जुहोद् 1 Ñ1 जुहाव (for जुहुवे) D6.12 T1 G1.2 हविहि Ct as in text (for तत्र) —[d]) T1 प्र *** (damaged) —After 21 Ñ1 V2 (1 2 only) ins 1337* while B3 repeats 26 in marg

22 For sequence in T2 cf v l 20 Ñ1 reads 22 in marg (cf v l 1337*) D1 om 22-25 Ś V1 B1 D8.11.12 om 22 L(ed) transp 21 and 22 —[a]) Ñ1 शस्त्राणि Ñ V1 B2-4 D4.11 लिङ्गपत्राणि (D1 °बाजाणि) T2 M1.3.5 शरप(T2 °त्र)त्राणि Cm g t as in text (for शरपत्राणि) —[b]) Ś V1 B2-4 D4.11 च वि(Ñ2 V1 B2-4 D4.11 वि)भीतकाः 1 V1 D2-4 Cg t

स तत्राग्निं समास्तीर्य शरपत्रैः सतोमरैः ।
छागस्य सर्वकृष्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ २३

सकृदेव समिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं यान्यदर्शयन् ॥ २४

प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तकाञ्चनसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ॥ २५

सोऽस्त्रमाहारयामास ब्राह्ममस्त्रविदां वरः ।
धनुश्चात्मरथं चैव सर्वं तत्राभ्यमन्त्रयत् ॥ २६

तस्मिन्नाहूयमानेऽस्त्रे हूयमाने च पावके ।
सार्कग्रहेन्दुनक्षत्रं वितत्रास नभस्तलम् ॥ २७

C 6 52 28
B 6 73. 25
L 6 53 26

[ऽ]य विभीतका, M1 a [ऽ]य विभीपिका —²) T2 मांसानि Cg as in text (for यावासे) —⁴) B4 काळायस M1 (also as in text) D6 G2 यदा M3 m (for यथा)

23 N1 reads 23 in marg (cf v l 1337*) D1 om 23 (cf v l 22) Ś V2 3 B1 D2 3 4,5 13 L(ed) read 23 after 19 —ᵃ) Ś N V B D1 ε 8,9 11,12 T2 सपत्नो, G1 स तथा (for स तत्र) G(ed) परिस्तीर्य —ᵇ) Ś D1 3 13 शरपर्णै (D2 3 13 °र्णै), N2 V1 B2 4 शरै सह D6 T2,3 शरै श(T2,3 °रै)र्वै ; Cm g t as in text (for शरपत्रै) Ś B1 D1 13 सतोरणै (for सतोमरै) V1 D1 11 शरैश्च (V1 D13 स शरै) सहतोमरै —ᵈ) D6 11 M3 कृष्ण वर्णस्य (for सर्वकृष्णस्य) —T1 damaged from ग्राह in ᵈ up to सकृ in 24ᵃ —For 23ᶜᵈ Ś V2 3 B1 D2 3 4 5 13 T2,3 subst

1338* जुहाव रक्त कृष्णस्य कण्ठच्छागस्य जीवत ।

[D5 जुहाव च (hypm) V2 3 B1 हत (for रक्त) V1 illeg from कृष्णस्य up to जीवत Ś1 V2 B1 कण्ठे D1 गलात् (for कण्ठात्) D6 T2,3 transp कृष्णस्य and छागस्य V2 B1 जीवितान् (for जीवत)]

while N V1 B2-4 D1 11 subst for 23ᶜᵈ

1339* असृक्कृष्णस्य छागस्य कण्ठादागाय जीवत ।
जुहाव पावके तत्र रक्ताक्ष समिधस्तथा ।

[(l 1) N1 B3 असृक्त्र(B4 °ज) कृष्ण D1 असृक्कुम्भस्य (for असृक्कृष्णस्य) N2 आदाय (for आगाय) D1 जीवित —B2 D1 om l 2 —(l 2) D11 रक्ता समिधस्तथा (for the post half)]

24 N1 reads 24 in marg (cf v l 1337*) D1 om 24 (for D1 cf v l 22) T1 damaged up to सकृ in ᵃ (cf v l 23) D1 om 24–25ᵇ Ś V2 3 B1 D1 3 4 13 read 24ᵃᵇ (preceded by 23) after 19 —ᵃ) V2 B1 D1 समृद्धस्य (for समिद्धस्य) N V1 2 B2-4 D11 तत समिद्धिरिद्धस्य —Ś V2 B1 D2 3 4 13 om 24ᶜ–25 —ᵈ) N2 B2 यान्यपश्यत D1 3 13 यान्य(D1 °स्य)दर्शयन् (for यान्यदर्शयन्) G2 विजयान्यभिदर्शयन्

25 N1 reads 25 in marg (cf v l 1337*) D1 om 25 (cf v l 22) Ś V2 B1 D2 3 4 13 om 25 D1 om 25ᵃᵇ (for both cf v l 24) D6 reads 25 (preceded by 23) after 19 —ᵇ) N2 V1 B1-4 D1 11 G1 हाटक (for काञ्चन) D1 4 T1 2 G2 M2 भूषण (for संनिभ) —ᶜ) L4 हविषा (for हविस्तत्) V2 D13 तत्र च (for तत्प्रति) —ᵈ) D13 समुपस्थित ; M2 स्वय मास्थित ✽ C6 स्वयमास्थित स्वयमाध्यायात् । स्वयमुत्थित इति पाठ पुरुषरूपेणोत्थित इत्यर्थ ✽ —After 25, T2 reads 20–22

26 B2 repeats in marg 26 after 21 —ᵃᵇ) Ś N1 D1 3 4,5 13 T2,3 सोऽस्त्रमाहारयामास N2 V1 B2 3 (first time) 4 D1 (before corr) 11 स समाहार (V1 B2 4 D1 °हार)यामास D1 (after corr) स समादाय जुहुवे (for °) D1 T2 ब्राह्मणम् N V1 2 B2 3 (first time) 4 D1 11 अस्त्र मन्त्रिम ; D1 7 8 11 T1 G अस्त्रविशारद M3 इंद्रजित्पुत्रका (for अस्त्रविदां वर) B2 (second time) सोऽम्पद्युमोधया मास माद्यमेधविदो वर (sic) —ᶜ) Ś V2 B2 3 (second time) D2,3 5 6 13 T2 3 रथान् ; N1 बाणान् (for चात्म) Ś B2 (second time) D1 3 13 रथांश्च (for रथं) D1 ध्वजामपं तथा बाणान् —ᵈ) N1 मन्त्रेश्चापि D7 G2 कवच पा M1 2 सर्वं तन (for सर्वं तत्र) N1 D1 G1 M6 [अ]भि मंत्रयत् B2 (second time) सम प्रवत् (sic) D6 M1 2 ह्यमंत्रयत् Ś1 सर्वं तत्राप्यमन्त्रयत् —For 26ᶜᵈ N1 V1 2 B2 3 (first time) 4 D1 11 subst

1340* रथं धनुश्चापमात्मा प्रतिमन्त्राभिमन्त्र्य च ।

[(l 1) V1 धनु रथं (by transp) D11 धुरवज्जुस् (for रथ धनुस्) B4 तदा (for तथा) D1 प्रतिवत्र (for प्रतिमन्त्र) B2 3 D2 11 [अ]भिमन्त्र्य]

—After 26 B2 repeats 20 then reads 21 and repeats 26 (all in marg)

27 ᵃ) Ś2 जुहूयमाने (sic) B2 D1 3 13 आहूयमाने D12 G1 आह्रियमाणे Ct as in text (for आहूयमाने) Ś V2 B1 3 (m also as in N2) D1 3,4 5 13 च N1 V2 तु D1 om (for ऽस्त्रे) —ᵇ) D6 हूयमाण (sic) B2 तु (for च) D6 पावके —After 27ᵃᵇ B2 reads 1341* —ᶜ) N2 V1 2 B1 4 D1 2 [हुं]दुग्रह (by transp) M2 ग्रहंस (for ग्रहेन्दु) Ś N1 V2 B1 D2 3 4 13 L(ed) सार्कचंद्र(V2 B1 °द्रेंदु L(ed) °ग्रा स)नक्षत्रा D6 सचन्द्र ग्रहनक्षत्रं M2 सार्थं ग्रहेंदुनक्षत्रैर् —ᵈ) Ś N1 V2 B1 D2 3 4 13 मही तदा N2 V1 D6 11 S Ct नभ(V1 D6 T2 Ct °भ)स्थला V2 महीतल Ck नभस्तल (as in text)

G 6 52 29
B 6 73 6
L 6 51 27

स पावकं पावकदीप्ततेजा
हुत्वा महेन्द्रप्रतिमप्रभावः ।
सचापबाणासिरथाश्वसूतः
खेऽन्तर्दधेऽऽत्मानमचिन्त्यरूपः ॥ २८

28 ª) Ś Ñ1 V3 B1 D1-3 8 12 तुल्यतेजा, D9 दीप्तचेता (for दीप्ततेजा) —ᵇ) Ś Ñ1 B1 D2 8 12 जुहाव शक्र (for हुत्वा महेन्द्र) M6 [श्र]नुभाव (for प्रभाव) —ᶜ) V2 बाणश्च (sic) D1 गृह्णासि, D3 -बाणाश्च, D9 बाणाभि (for बाणासि) D6 सबाणचापासि (by transp) D5 -रथासि, G8 परश्च (sic) (for रथाश्व) Ś1 D1 2 12 -सूत, D1 बाण, D6 7 9 10 T1 2 G1 3 M4 शूल, D11 G2 मूल (for सूत) —ᵈ) D6 T3 तत्रर्दधे D1 तूष्णम् (for ऽऽत्मानम्) D5 1 T1 G3 रूप, D9-11 वीय (for रूप) D1 G2 M2 3 खेंतर्दधे राक्षसराजसूनु ꣸ Cr खे अन्तर्दधे। आत्मानमन्तर्धापयामासेत्यर्थः । आर्षं पूर्वरूपत्वम्। so also Cm g t ꣸ —For 28 N2 V1 2 B3 4 (reads after 27ᵃᵇ) ; D6 12 G (ed) subst while Ñ1 subst for 28ᶜᵈ

1341* इन्द्रजिच्च सहृष्टो राक्षसेन्द्रसुतस्तदा ।
हुत्वाग्निं तर्पयित्वा च दैत्यदानवराक्षसान् ।
आरुरोह रथं दिव्यमन्तर्धानचरं शुभम् ।
चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तं बाणतूणीरसंयुतम् ।
आरोपितमहाचापः शुशुभे राक्षसात्मजः । [5]
जाज्वल्यमानो वपुषा तपनीयविभूषिते ।
तोमरैश्चार्धचन्द्रैश्च स रथे समलंकृते ।
नानाशक्तिविचित्रे च पताकाध्वजशोभिते ।
नीलजीमूतसंकाशे शुशुभे स्यन्दने स्थितः ।
रावणस्यात्मजो वीरः शक्रजेता महाबलः । [10]
किरीटकेयूरधरः समासेव्यनिवर्तकः ।
जाम्बूनदमहाकम्बुर्दीप्तपावकसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजित केतुर्वैदूर्यसमलंकृतः ।
तेन चादित्यकल्पेन ब्रह्मणोऽस्त्रेण पालितः ।
बभूव दुर्धर्षतरो रावणिः समितिंजयः । [15]
स्वेन वीर्येण स श्रीमानस्त्रेण च महाद्युतिः ।
राक्षसैश्च महामात्यैः सम्पन्नो युधि दुर्जयः ।
अभ्यागारात्स निर्याय शक्रजित्स महाबलः ।
अब्रवीद्राक्षसां मध्ये वचनं सुदारुणम् ।
अद्य हत्वा वधार्हौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ रणे । [20]
जयं पित्रे प्रदास्यामि हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ।
अद्य निर्वानरामुर्वीं हतरामां सलक्ष्मणाम् ।
करिष्यामि सुसंक्रुद्धः इत्युक्त्वान्तरधीयत ।

[(l 1) V2 अथ B3 4 वध D12 भृश (for च्च) D4 सहृष्टो (for सहृष्टो) Ñ1 स्वपक्षमाह राक्षसैः (for the prior half) B3 D6 तथा (for तदा) —(l 2) N1 B3 D4 तु (for च) D12 तर्पयामास (for तर्पयित्वा च) V1 2 B4 (marg, orig as above) ; -राक्षसान् (for -राक्षसान्) —After l 2, D12 ins an addl colophon [स्कन्दकाले वदविज्ञानपरिपूर्णे] and then ins

1341(A)* इन्द्रजित्सहितो दिव्यो राक्षसेश्वर ।

—G (ed) om l 4-13 —(l 4) B3 चाश्वभिर् D4 चतुर्भिर् (for चतुर्भिर्) V1 2 B4 संगत (for संयुतम्) —(l 5) B3 चाप (for चाप) D4 आरोपयन्महचापं (for the prior half) —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 9 D12 राक्षसाधिप —(l 6) Ñ1 V1 2 B4 D12 विभूषित (for विभूषिते) —Ñ2 illeg for l 7 —(l 7) Ñ1 V2 स रथेः, V1 B4 स रथे D12 मालुरै (for तोमरैः) B3 D12 अर्धं (for चार्धं) B4 शुरैश्च D12 समरे (for स रथे) V2 D12 समलंकृते —(l 8) Ñ1 B3 D12 विचित्रैश्च (for विचित्रे च) —(l 9) V2 जीमूतसंकाशो —(l 10) After the prior half of l 10 D12 ins

1341(B)* शक्रजेता एव स ।
युद्धाय क्रतसंप्रेक्ष्य अवतिष्ठमानः बभौ ।
महेति वदन्वीर

V1 B1 2 D12 तेजा (for जेता) D4 इन्द्रजिन्नाम नामतः (for the post half) —(l 11) D1 [अ]निवर्तन —(l 12) Ñ1 -महाकाशो V2 महाकम्बु, D12 समानाभो —(l 13) D12 जितकेतुर्वै D4 वैदूर्य D12 वैश्वदै (for वैदूर्य) —(l 15) B4 D1 दुधर्षतरो, D12 दुर्धर्षतमो —G (ed) om l 16-23 —(l 16) B4 D4 तेन (for स्वेन) V2 च (for स) Ñ2 V1 2 शक्तेण (for अस्त्रेण) B3 4, D4 [च]न (for च) D12 सम्युति —(l 17) N1 B3 महामात्यैः N2 °मात्यै, D4 12 महामात्यैः (for महामात्यैः) B3 om D12 सपत्न (for सम्पन्नो) V2 दुर्जेय (for दुर्जय) —(l 18) B3 सु B3 तु (for second स) B4 शक्रजेता D4 °बल (for शक्रजित्स) —(l 19) Ñ1 B3 4 D4 सुदारुण —(l 20) N वधा (for° हत्वा) B3 च (for तौ) B3 4 वने (for रणे) —(l 21) V1 वानरान् तु समिये (sic) (for the post half) —V1 om l 22 —(l 22) B3 4 D4 हतरामां सलक्ष्मणा (for the post half) —(l 23) V2 [इ]ति (for इ)]

—After 28 D1 3-5 9-12 S ins

1342* ततो हयरथाकीर्णं पताकाध्वजशोभितम् ।
निर्ययौ राक्षसबलं नर्दमानं युयुत्सया ।
ते शरैर्बहुभिश्चित्रैस्तोमरैरलंकृतैः ।

[(l 1) T3 G2 3 पताक (for पताका) —(l 2) M3 स ययौ (sic) (for निर्ययौ) D1 G2 राक्षसं सैन्य —(l 3) M1 2 ज गदाभिश्च (for बहुभिश्चित्रैः) D4 T1 G3 M1 3 शक्तिभिः (for अलंकृतैः)]

—Thereafter D1 3 5-9-12 S cont (D1 5 T3 2 repeat l 1-42 after 68 38) a passage relegated to App I (No 39)

स सैन्यमुत्सृज्य समेत्य तूर्णं
महारणे वानरवाहिनीषु ।
अदृश्यमानः शरजालमुग्रं
ववर्ष नीलाम्बुधरो यथाम्बु ॥ २९

ते शक्रजिद्बाणविशीर्णदेहा
मायाहता विस्वरमुन्नदन्तः ।
रणे निपेतुर्हरयोऽद्रिकल्पा
यथेन्द्रवज्राभिहता नगेन्द्राः ॥ ३०

ते केवलं संददृशुः शिताग्रा-
न्बाणान्रणे वानरवाहिनीषु ।
मायानिगूढं च सुरेन्द्रशत्रुं
न चात्र तं राक्षसमभ्यपश्यन् ॥ ३१

ततः स रक्षोधिपतिर्महात्मा
सर्वा दिशो बाणगणैः शिताग्रैः ।
प्रच्छादयामास रविप्रकाशै-
र्विषादयामास च वानरेन्द्रान् ॥ ३२

स शूलनिस्त्रिंशपरश्वधानि
व्याविध्य दीप्तानलसंनिभानि ।
सविस्फुलिङ्गोज्ज्वलपावकानि
ववर्ष तीव्रं प्लवगेन्द्रसैन्ये ॥ ३३

ततो ज्वलनसंकाशैः शितैर्वानरयूथपाः ।
ताडिताः शक्रजिद्बाणैः प्रफुल्ला इव किंशुकाः ॥ ३४

G 6 52 36
B 6 73 56
L 6 53 33

---

29 D13 om 29ab —a) Ś Ñ1 D4.7.9.11 T2 G M2.3 त्व- (for स) Ś V3 B1 D1.3.12 ससर्ज बाणान् (D1 °ण), Ñ V1.2 B2.4 D6 सचापबाणो, D2.8 समु (D2 दो) त्ससर्ज (for समेत्य तूर्णं) —b) Ñ V1.2 B2-4 D6 रणे तदा, V3 B1 आकाशतो, D1.3 तस्मि (D3 बाणा) न्रणे, D7.9-11 महा द्रवे (for महारणे) —c) Ñ V1.2 B2.4 D6.12 जालवर्षं D5 अस्पृश्यमाण शरवर्षमुग्र —d) Ñ1 V1 B2.4 D6 यथाभ्र, D6.12 यथाब्द (D12 °भि) (for यथाम्बु) Ś V3 B1 D2.3.8.12 ववर्ष मेघो हि यथाम्बुधारा

30 V3 om 30-31 —a) Ñ V1.2 B2.4 D1-4.8.12 T2 G1.3 M3 विकीर्ण, M1.2 विभिन्न (for विशीर्ण). —b) Ś Ñ1 B1 D2.3.12 मायाविशो (Ñ1 °नो) D1.12 समाहता, T2 समोहिता (for मायाहता) D6 गतासवो भूमि तले पतेत —Ś B1 D2.3.8.12 om L (ed) reads within brackets 30c-31b —c) G1 विनेदुर् (for निपेतुर्) Ñ V1.2 B2-4 D12 सुघोरा, T2 (ऽ) द्रिकल्पके (for ऽद्रिकल्पा) D6 एव हतास्त वहव कपींद्रा —d) G3 यथैव (for यथेन्द्र) B4 गजेन्द्रा (for नगेन्द्रा)

31 V3 D6 om 31 (for V3 cf v l 30) Ś B1 D2.3.8.12 om L (ed) reads within brackets 31ab (cf v l 30) —a) T2 न (for ते) V1.2 केवलास् (for केवलं) D1 च शीता (for शिताग्रान्) Ñ2 V1.2 B2-4 तान्ददृशु सुघोरान् Ñ1 D12 ते केवला (D12 °ला) न्ददृशि वान्सृजतो —b) Ñ2 V1.2 B2-4 हतो, D12 तथा (for रणे) L (ed) शरर्दितो (for बाणान्रणे) D1 बाणान्महेंद्राशनितुल्य वेगान् —c) B2 [स]निगूढ, D1.12 [स]भिगूढ D7.9-11 G1.3 M1.2.5 विगूढ, T2 निरूढ Ś2 B1 D2.8.12 हि, Ñ1 V1 B2.4 M1-3 तु, D1 स (for च) D6 T2 समरेंद्र, D12 तु महेंद्र (for च सुरेन्द्र) —d) D1 तत्र, G1.3 चापि (for चात्र) D6 T2 M3 न चाकृत, T2 सभास्वर (for न चात्र त) D7.9.11 G1 अभ्यपश्यन् Ś B1 D2.3.8.12 न तत्र रक्षोधिपति न्य (D3 प्र) पश्यन्, Ñ V1.2 B2-4 D12 न तत्र ते त ददृशु (V1 om) सपत्न (D12 °त्ना) M1.3 न राक्षसेंद्रा-त्मजमभ्यपश्यन्

32 a) V3 B1 च, D1 M3 तु (for स) Ś1 रक्षो***र् D1 पतेसूनुर —b) D12 -गतै (for गणै) Ś D2.3.8.12 सर्वासु वै दिक्ष्वभिवर्षमाण, Ñ V B D6.12 सर्वासु दिक्षु प्रति (V3 B1 व्यभि) वर्षमाण (D12 प्रववर्ष बाण) —c) B1 आ च्छादयामास Ś V3 B1 D1-4.8.12 रविप्रभा च, Ñ V1 B2-4 रवे प्रभाव, V1 रवे प्रभा दिशो, D12 रवेस्तदा प्रभा (for रविप्रकाशैर्) —d) Ś D2.8.12 विद्रावयामास, Ñ2 V1.2 B2 D7.9-11 G1 M3 विद्रा (V1 °वा) वयामास, V3 B1 विभीषया मास D3 निपातयामास (for विषादयामास) D6 स (for च) D1 वनेचरेंद्रान्

33 b) Ñ1 B3 D6.7.9-11 T1 G1 M3 व्याविद्ध (for व्याविध्य) B3 तेजोनल D1.8.9-11 T2.3 G3 M5 समप्रभाणि (for संनिभानि) Ś V2.3 B1 D2.8.12 दीप्तानलार्कद्युति संनिभानि (V2.3 B1 D3 °विद्यु (D3 °त) प्रभाणि) Ñ2 V1 B3.4 G (ed) व्याविद्ध (B2.4 °ध्य) तेजोबलसन्नु (B1 °द्दि, G [ed] °द्ध) वानि —c) T1 damaged from ज्वलपाव कानि up to तीव्र in d D6 [ज्व]लल (for [उ]ज्ज्वल) Ñ1 D12 पावकार्चि (for पावकानि) Ñ2 V1.2 B2-4 सविस्फुलिंगानलसंनिभानि (V1.2 B2.3 °समप्रभाणि) D6 T2.3 सविस्फुलिंगज्वलनप्रभाणि, M1.2 गदाश्च शक्ती परिघान्दाताघ्नी —d) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.12.13 ववर्ष तस्मिन्, Ñ2 V1.2 B2-4 ससुरस्ससर्ज (for ववर्ष तीव्र)

34 T1 mostly damaged for ab —a) Ñ1 B3 D12 वैस्तैर्, Ñ2 V3 B4 ते तैर्, B3 तेस्तैर्, D6 पुनैर् (for ततो) D12 प्रकाशै (unmetric) (for संकाशै) V1 ववस्ते

G 6 52 37
B 6 73. 37
L 6 53 34

अन्योन्यमभिसर्पन्तो निनदन्तश्च विस्वरम् ।
राक्षसेन्द्रास्त्रनिर्भिन्ना निपेतुर्वानरर्षभाः ॥ ३५
उदीक्षमाणा गगनं केचिन्नेत्रेषु ताडिताः ।
शरैर्विविशुरन्योन्यं पेतुश्च जगतीतले ॥ ३६
हनूमन्तं च सुग्रीवमङ्गदं गन्धमादनम् ।
जाम्बवन्तं सुषेणं च वेगदर्शिनमेव च ॥ ३७
मैन्दं च द्विविदं नीलं गवाक्षं गजगोमुखौ ।
केसरिं हरिलोमानं विद्युद्दंष्ट्रं च वानरम् ॥ ३८
सूर्याननं ज्योतिमुखं तथा दधिमुखं हरिम् ।
पावकाक्षं नलं चैव कुमुदं चैव वानरम् ॥ ३९

ज्वलनप्रदर्पैर् —[b]) N1 D5 13 शार्दैर्, N2 V3 B1 शर्वै, V1 D9-11 शार्पैर्, B2 3 D1 9 G1 M3 शरैर्, G3 शतैर् (for शितैर्) T3 पृथपात् (sic) M5 पुगवा —[c]) D6 T2 3 ताडिता N1 V1 2 B2-4 D1 4 5 10 पृथिवी (D1 °व्या) जग्मुर् (for शक्रनिर्द्धाये) —[d]) D1 13 निकृत्ता (for प्रफुल्ला) G2 मव, Ct as in text (for द्रुम) N V1 2 D2-4 D5 निकृत्ता इव पादपाः —For 34 Ś V3 B1 D3 5 8 12 subst

1343* ततस्ते पावकप्रख्यै शरैर्वानरपुंगवाः ।
पीडिताः पृथिवीं जग्मुर्वज्राक्रान्ता इवाचलाः ।

[(l 1) V3 B1 ते (for न्ते) D3 ज्वलन (for पावक°) —(l 2) Ś D5 13 वज्राक्रान्ता इवाचल (for the post half)]

35 D10 11 om 35 —[a]) Ñ V B D1 4 7 12 13 G3 M तेऽन्योन्यम्, G1 ततोऽन्यम् (for अन्योन्यम्) Ñ1 B4 D4 °सर्पतो, D6 °वर्पतो (for °सर्पन्तो) —[b]) Ś Ñ1 V3 3 B1 2 D1-4 6 8 9 13 विनदन्तश्च Ś B2 3 D2 13 च स(B3 D5 सु) स्वर, V1 D4 T2 3 परस्पर, V2 D2 स्वक बल, D5 च सहस्रं, G1 च निस्वर (for च विस्वरम्) N2 B1 नदतश्च सुविस्वरं, D7 G3 न(D7 निन [hypm])दन्तो भैरवस्वनं —[c]) N1 D2 12 राक्षसेन्द्रवि (D5 °द्रेषु) N2 V1 2 B2-4 राक्षसाधवि. —D1 om 35[d]–36[c] —[d]) Ś V3 B1 D3 5 8 12 M1 2 विनेदुर् (for निपेतुर्)

36 D1 om 36[abc] (cf v l 35) —[a]) Ś D3 5 8 12 स(D5 त)वीक्ष्यमाणा, Ñ1 D4 13 M1 2 3 उद्वीक्ष(D6 12 °क्ष्य)माणा, N2 V1 2 B2-4 निरीक्ष(B1 °क्ष्य)माणा, V3 B1 समीक्ष्यमाणाः D4 5 6 T2 उद्वास्यमाणा, T1 उ **** (damaged) T2 गगने —[b]) Ñ2 B2-4 नद्ध सु, D15 निपेतुश्च (hypm) (for नेत्रेषु) D1 9 तत्र तेषु च (D9 ईश्वरनिर्द्धाण) ताडिता —[c]) Ś1 V1 B3 D1 9-11 G1 M1-3 Ct शरैर् —T1 damaged from °प up to मै in 38[a] —[d]) Ñ V2 B2-4 D4 13 पृथिवी ; V1 D1 M1 2 धरण्या (for जगती) Ś V3 B1 D3 5 8 12 निपेतुर्वेषमीक्षताः M3 निपेतुश्च महीतले

37 T1 damaged for 37 (cf v l 36) —[ab]) D1 स (for च) Ś Ñ1 V B1 3 D1 4 6 7 8 10 ससुग्रीव हनू(V1 3 °नु)मन्तं Ñ2 B2 D1 सुग्रीव स(D2 च)हनूमत (for [a]) B2 सुग्रीवमगदं नीलं हनूमंत महाबलं —[cd]) G1 जाम्बुक (for एव च) Ś N1 D5 4 6 7 8 12 वानरं(N2 °दर्शि) च वानरं (for [d]), V3 B1 सुषेणं वानरं च जाम्बवंतं महाबलं

38 T1 damaged for मै in [a] (cf v l 36) —[a]) Ś2 D2 द्विविध N1 D1 चैव, G2 नील (for नील) Ñ2 V1 B2 4 D1 मैंदद्विविदनीलाक्ष, B1 गंधमादनमैंदं च —[b]) G1 गवाक्षौ N1 ऋषभमेव च, D1 ऋक्षगोव च, D1 9-11 13 गवय(D13 शरभ) तथा, M3 गजगोमुख (for गजगोमुखौ) Ś1 ताराद्विपदान्हरीन्; Ś2 V2 3 B1 D1 3 8 12 नल(B1 °ल) गवयमेव च, Ñ2 V1 B2-4 G1 गवाक्षगव(G1 °ज)गोमुखान् —Ś1 om 38[c]–39 Ñ1 illeg for 38[c] —[c]) D13 केसरि (hypm) (for केसरि) Ñ1 हरिमित्रं च, V1 B2-4 D1 13 पनसं चैव, D6 T2 3 M2 हरिरोमाणं Ś2 V2 3 B1 D3 5 8 11 विद्युद्दंष्ट्रं केसरिणं (C) Cg केसरिमित्यार्षम् (C) —V3 om 38[d]–46[c] —[d]) Ś2 V2 D2 3 5 13 हरिलोमानमेव च, N1 D13 विद्युन्मालिनमेव च, Ñ2 V1 B D1 तथा संपातिमेव च

39 Ś1 V3 om 39 (cf v l 38) Ś2 D1 11 om 39[ab] —[a]) D1 [ग]रभजः D4 5 (ग)नक, M3 [ग]निल (for [ग]नन) D1 युति ; D1 दधि ; D7 G1 ज्योतिर् (for ज्योति) V2 B1 पुत्र गवाक्षं तार —[b]) D1 ज्योतिर् ; D6 T2 3 हरि (for दधि) D13 कपि —After 39[ab], N1 D1 11 ins

1344* गवाक्षं च नलं चैव वानरं च दरीमुखम् ।
सुषेणं चैव तारं च हरियूथपयूथपम् ।

[(l 1) D13 दरीमुख Ñ1 पनसं च दधिमुखं (for the post half) —(l 2) D1 तारेव हरि पनस (for तारं च हरियूथप) D13 °यूथपान्]

—[c]) D1 2 4 11 M1 2 पावकाक्ष(M1 2 °क्षं) Ñ1 B4 5 D1 11 च विनतं (for नलं चैव) B1 ऋषभं धवलं चैव —[d]) Ñ1 B1 3 D1 4 11 कुमुदाक्ष(D13 °क्षं) च L(ed) वामन (for वानरम्) G(ed) तारं च हरियूथपं —For 39[cd], Ñ2 V1 subst, while B2 3 ins after 39[ab]

1345* ऋषभं चन्द्रनं चैव वानरं च दरीमुखम् ।

[V1 मार्ग (for °नं) Ñ2 दरीमुख V1 तारं च हरियूथप, B1 कुमुद चैव वानरं (=39[d]) (for the post. half)]

—Then V3 cont. while B1 (second time, cont after 1345* for the first time) ins after 39

1346* नलं च कुमुदं चैव तारं च हरियूथपम् ।

[B1 (second time) दधिमुखं (for च कुमुदं) B1 ऋषभं च चैव (for the prior half)]

प्रासैः शूलैः शितैर्बाणैरिन्द्रजिन्मन्त्रसंहितैः ।
विव्याध हरिशार्दूलान्सर्वांस्तान्राक्षसोत्तमः ॥ ४०

स वै गदाभिर्हरियूथमुख्या-
न्निर्भिद्य बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
ववर्ष रामं शरवृष्टिजालैः
सलक्ष्मणं भास्कररश्मिकल्पैः ॥ ४१

स बाणवर्षैरभिवर्ष्यमाणो
धारानिपातानिव तान्विचिन्त्य ।
समीक्षमाणः परमाद्भुतश्री
रामस्तदा लक्ष्मणमित्युवाच ॥ ४२

असौ पुनर्लक्ष्मण राक्षसेन्द्रो
ब्रह्मास्त्रमाश्रित्य सुरेन्द्रशत्रुः ।
निपातयित्वा हरिसैन्यमुग्र-
मस्माञ्शरैरर्दयति प्रसक्तम् ॥ ४३

स्वयंभुवा दत्तवरो महात्मा
समास्थितोऽन्तर्हितभीमकायः ।
कथं नु शक्यो युधि नष्टदेहो
निहन्तुमद्येन्द्रजिदुद्यतास्त्रः ॥ ४४

G 6 52 47
B 6 73 65
L 6 53 44

—Then B3 (second time) cont while Ś2 V3 B1 D3.4.6.8.13 T2.3 G(ed.) L(ed.) ins. after 39:

1347* उल्कामुखमसङ्गं च हरिं पनसमेव च ।
धूम्रं शतवलिं तारं गवाक्षमपराञ्हरीन् ॥

[G(ed.) om. l. 1. —(l. 1) D3 T2.3 असङ्ग L(ed.) शरभ (for असङ्ग) V3 B1 हरिलोमानम् (for हरिं पनसम्) —(l. 2) V3 B1 सुषेणं ज्योतिमुखं (=39ᵃ) (for the prior half). G(ed.) चैव द्विविदं (for तारं गवाक्षम्). D3 गवाक्षपरमान्. V3 B1 चापरान्परान्. B3 अपि वानर (for अपरान्हरीन्).]

40 V3 om. 40 (cf. v.l. 38). —ᵃ) Ś N V1.2 B D1.4.8.12 पाशैः (for प्रासैः). Ś V3 B1 D3.5.8.12 खड्गैर्, N V1 B3.4 D1.13 प्रासैर्, B3 पाशैर्, D3 शक्तैर् (for बाणैर्). —ᵇ) N1 D1.13 मन्त्रसंयुतैः. N2 V1 B3.4 तत्र संयुगे (for मन्त्रसंहितैः). Ś V3 B1 D3.5.8.13 भिन्दि(V3 B1 °द्रि)वा (D3 °मा)र्कि परश्वधैः. —ᶜ) Ś N V1.2 B D1.4.6.12.13 कपि (for हरि). —ᵈ) D5 T2.3 स तान् (for सर्वांस्तान्). G1 तान्सर्वान् (by transp.). D3 G2 राक्षसेश्वरः (for राक्षसोत्तमः). D3 ननाद च पुनः पुनः. D13 सर्वान्राक्षससत्तमः.

41 V3 om. 41 (cf. v.l. 38). N2 om. 41ᵃᵇ. B1 reads in marg. from 41 up to l. 1 of 1348*. —ᵃ) D5 T1 G1.2 योध, T3 वीर (for यूथ). Ś N1 V1.2 B D1.4.8.12.13 स तास्तदा वानरराजवीरान् (D1 °योध मुख्यान्). —ᵇ) M1.2 च सुवर्ण (for तपनीय). D1 मुख्यैः, D1.11 वर्णैः (for पुङ्खैः). —ᶜ) V1 B4 जालवर्षैः, B3 पवनाद्यैः. —ᵈ) Ś N V1.2 B D2.4.8.12.14 वज्रसमप्र(N V1 B2–4 D1.12 °मान)वेगैः (D3 °मावेः, D5 °वीरैः).

42 V3 om. 42 (cf. v.l. 38). B1 reads 42 in marg. (cf. v.l. 41). —ᵃ) Ś N V1.2 B1.3.4 D2.3.5.7–13 T2.3 M3 अभिवृष्य(V1 D3 °वृष[sic]; D5.7 M3 °वर्ष्य)माणो. B2 D4.6 अभिवृष्य(D4 °वृष्य[sic]; D6 °कृष्य)माणो. —ᵇ) D1 [अ]भि (for नि). B3 D6.11 T1 G M3 आचिंत्य (for विचिन्त्य). Ś N V1.2 B1.2.4 D2.4.6.12.13 धाराभि(D2 °भि)पातैरिव पर्वतेन्द्र. —ᶜ) Ś V3 B1 D3.4.8.12 स(V3 B1 स) वीक्ष(Ś2 D3.5.8.13 °क्ष्य)माण, N V1 B2–4 D1.13 निरीक्ष(N1 B1 D1.8 °क्ष्य)माण (B4 °ण). D1.3.8.11 T2 G2 M3 समीक्ष्यमाण. D6 स वीक्ष्यमाण. V2 D1 [अ]द्भुत तद् (for [अ]द्भुतश्री). —ᵈ) D7 ततो (for तदा). —After 42, V3 reads 44ᶜᵈ.

43 V3 om. 43 (cf. v.l. 38). B1 reads in marg. up to l. 1 of 1348* (cf. v.l. 41). —ᵃ) B3 reads from राक्षसेन्द्रो up to ᵈ in marg. D1 वासुदेवो (for राक्षसेन्द्रो). —ᵇ) D3.11 महास्त्रम्. Cg.t as in text (for ब्रह्मास्त्रम्). G(ed.) आसाद्य (for आश्रित्य). D2 महेन्द्रशत्रु. —ᶜ) D7 सुर (for हरि). D1.11 अस्माञ्, M3 शरैर् (for उग्रम्). D1 हरिवीरसैन्यानि, M3 हरिसैन्य वीरान्. —ᵈ) D9–11 शितैः (for अस्मान्). D5 T1 अर्दति स. M3 अर्दयितु (for अर्दयति). D1 प्रशस्तैः. D6 T2 G1 M3.4 प्रसक्त. T3 प्रवीर. Ct as in text (for प्रसक्तम्). —For 43ᶜᵈ, Ś N V1.2 B D1.4.8.12.13 subst.:

1348* सञ्छाद्य सर्वं हरिसैन्यमेत
द्बाणा रथस्थो विवृणोति वीर ।

[B1 reads in marg. l. 1. —(l. 1) N1 D1.13 निषू(D1 [after corr.] 13 °षू)दयित्वा हरिवीरसैन्य. N2 V1 B2–4 निषू(N2 V1 B3.4 °षू)दयन्वानरवीरसैन्य. —(l. 2) N V1 B1.4 मार्गं (for बाणा). N1 D4.13 [s]भि (for वि).]

44 V3 om. 44 (cf. v.l. 38). —ᵃ) G1 स्वयमुवा (s.c.) (for स्वयंभुवा). Ś B1 D1.3.8.11 दुरात्मा. —ᵇ) Ś B1.2 D3.5.8.13 समाश्रुतो. N2 D4.6 G1 समाश्रितो. V3 B1 D9–11 समाहितो. D1 स प्रस्थितो. Ś N2 V1.2 B2.4 D2.3.8.13 देह. N1 D1.13 वीर्य. B1 वेग (for काय). —V3 reads 44ᶜᵈ after 42. B1 reads 44ᶜᵈ in marg. —ᶜ) B1.3 D7.8 तु. D1 च. D13 स (for नु). M3 शक्तो (for शक्यो). D6 यदि (for युधि). Ś N2 V3 B1 D2.3.8

G 6.52.47
B 6.73.66
L 6.53.45

मन्ये स्वयंभूर्भगवानचिन्त्यो
यस्यैतदस्त्रं प्रभवश्च योऽस्य ।
बाणावपातांस्त्वमिहाद्य धीम-
न्मया सहाव्यग्रमनाः सहस्व ॥ ४५

प्रच्छादयत्येष हि राक्षसेन्द्रः
सर्वा दिशः सायकवृष्टिजालैः ।
एतच्च सर्वं पतिताग्र्यवीरं
न भ्राजते वानरराजसैन्यम् ॥ ४६

आवां तु दृष्ट्वा पतितौ विसंज्ञौ
निवृत्तयुद्धौ हतरोषहर्षौ ।
ध्रुवं प्रवेक्ष्यत्यमरारिवास-
मसौ समादाय रणाग्रलक्ष्मीम् ॥ ४७

ततस्तु ताविन्द्रजिदस्त्रजालै-
र्बभूवतुस्तत्र तदा विशस्तौ ।
स चापि तौ तत्र विषादयित्वा
ननाद हर्षाद्युधि राक्षसेन्द्रः ॥ ४८

1319 नष्टरूपो, D1 राक्षसात्मनो, Ds T2 3 भीमरूपो (for नष्टदेहो) —Ds om 44ᵈ —ᵈ) B4 विद्रुतम् Ś Ñ V1 2 B D2 3 8 11 12 अस्त्रपाणि, D1 भास्तदाद्य (for जयताद्य)

45 V3 om 45 (cf v l 38) —ᵃ) B4 D1 6–7 10 12 G3 M1 3 स्त्रयंभुर्, Cg t as in text (for स्वयंभूर्) B2 3 अचित्य, D4 विक्षपत् (sic) D13 विचिंत्य (for अचिन्त्यो) —ᵇ) N1 V1 2 B D10 11 12 तस्य, M3 यद् (for यस्य) D13 M1 2 [इ]दम् (for [ए]तद्) M3 योद्य, Cg t as in text (for योऽस्य) Ñ V1 2 B D1 4 12 प्रभवस्यमोघे (D1 °विय), G3 प्रभवप्रभाव (for प्रभवश्च योऽस्य) Ś D2 3 8 12 मन्ये तदस्त्र (D3 °देव) हुतभुक्च (D2 3 8 °क) देव, D5 T2 3 ददर्शमस्त्रं सुमहत्प्रभाव (D6 °द) —After 45ᵃᵇ, Ś B3 D2 3 8 12 L (ed) ins while V3 B1 ins after 45

1349* अप समस्ता मम वीर्यधैर्य
मायाबलाच्छादयितुं रणाग्रे ।

[(l 1) B1 2 एप (sic) (for अप) B3 समेता, L(ed) समर्था (for समस्ता) V3 B1 3 वीर्यधैर्य, D2 धैर्यवीर्ये (for वीर्यधैर्यं) B1(m also) नय समर्थो पर्योबररथो (sic) —(l 2) V3 महा (for माया) Ś D2 8 12 छादयतो V3 B1 D3 छादयवे (sic) V3 B1(m also रणाते) बलाग्रे (for रणाग्रे) B3 मायाबलाच्छादति रावणाग्रे (sic)]

while D4 ins after 45ᵃᵇ

1350* तस्यैव बाणैः पतिताश्च वीरा
स्ते वानरा भीमबला सहस्रशः ।

—Ś D2–4 8 12 om 45ᶜᵈ —ᶜ) N1 V3 B1 D13 G1 M3 [अ]भिपात (V3 B1 D13 °पा)तान् ; D3 10 11 Ct [अ]वपातं, D6 प्रपात (for [अ]वपातान्) Ñ V1 B2 3 4 D1 10 12 T2 3 धी(D10 T2 3 धी)मान्, B2 सर्वान्, D7 9 भीमान् M3 भूमि (sic) Cg t as in text (for धीमन्) —ᵈ) N2 B3 मुहूर्तम् ; B4 निहत्य रोः D13 सहायस्ते (for मया सह) D5 मया समागम्य सहस्व धैर्यात्

46 V3 om 46ᵃᵇᶜ (cf v l 38) —ᵃ) Ś1 B2 3 D1 3 8–11 प्रच्छादयन् V2 B1 D4 12 [ए]व (for [ए]ष) Ś2 D4 12 च; D6 om (for हि) M1 2 हरिवराणि (for हि राक्षसेन्द्र) —ᵇ) D2–11 सर्वाधिक, G1 सर्वा दिश (for सर्वा दिशः) Ś B1 D2 3 8 12 13 शूल, D1 सर्वं (for वृष्टि) —ᶜ) D2 शूर (for सर्वं) Ñ V1 2 B2–4 D6 7 10 11 T2 3 G1 2 M3 Ct शूर, G3 वीर्य (for वीर) Ś B1 D2–4 8 12 प्रवि(D2 3 प्रति, D4 परि)भग्नशूर(D3 °सैन्य), D1 8 M3 पतितामसा(D1 M2 °धी, D2 °शू)र, D13 पतितामशूल —ᵈ) Ś D2 3 4 8 12 T2 3 प्र(D3 स)मुह्यते, V3 विसृज्यते, B2 प्रसध्यते (for न भ्राजते)

47 B2 repeats (m) 47ᵃᵈ after 1351* —ᵃ) Ś D3 12 च (for तु) B2 (second time) जित्वा (for दृष्ट्वा) —ᵇ) D2 विवृद्ध (for निवृत्त) M3 प्रज्ञापयन्तौ B3 स्वरि, D6 T2 M2 गत, G (ed) युधि (for हत) V3 B2 भीम वेगौ(B2 °गो) D6 G3 रोमहर्षौ, D2 9–11 G1 2 Ct हर्षरोषौ (by transp) (for रोषहर्षौ) Ś V3 B2 3(first time) D2 4 8 12 निवृत्त(V3 B2 3 D4 विवृद्ध)युद्धोत्तमबाजहर्षे (B3 °भीमवेषौ) Ñ V1 B2(second time) ; D13 निवृत्तयुद्धोद्य (Ñ1 B2 4 °युद्धोद, D13 °वेगोद)वभीमवेगौ(B2 4 °ग) —ᶜ) D1 [अ]मरारिव (for [अ]मरारिवासम्) Ñ V1 2 B2 3 D13 ध्रुवं परित्यज्य सुरारिरावाम्(Ñ1 V2 °वीरो) B1 ध्रुव पराजित्य हरीन्सुरारि —ᵈ) B4 भावा; D1 एकाः D13 अद्य (for असौ) D7 9–11 G1 Ct समासाद्य (for समादाय) Ñ V1 2 B2 3 D2 7 10 T2 3 G3 M3 रणाग्र्य ; B1 समग्र, Cv m g t as in text (for रणाग्रे) —For 47ᶜᵈ, Ś V3 B1 D2–4 8 12 subst, while B3 ins (marg) after 47ᵃᵈ (first occurrence)

1351* प्रयाति भीम पुनरेव लङ्का
प्रहर्षयन्राक्षससैन्यमेतत् ।

[(l 1) D4 वीर (for भीम)]

—Thereafter B2 repeats (m) 47ᵃᵈ

—After 47, Ś V1 2 B2–4 ins

1352* प्रहास्यते राक्षसपुंगवाय
समुद्धतं वाक्यसुरारिराय ।

[(l 2) N B3 मुद्धृत्य B3 त्वरेद्वत (for समुद्धत)]

48 ᵃ) Ś Ñ1 V B1 2 4 D1–4 8–12 G2 3 इंद्रजितोच (G3 °वस्तु) (for इन्द्रजिदस्त्र) —ᵇ) D1 तौ च (for तत्र)

स तत्तदा वानरराजसैन्यं
रामं च संख्ये सह लक्ष्मणेन ।
निपादयित्वा सहसा विवेश
पुरीं दशग्रीवभुजाभिगुप्ताम् ॥ ४९

G. 6 52. 52
B 6 73. 70
L. 6. 53. 49

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥

M₃ तथा (for तदा) Ś N V D₃.₈.₁₁ T₂.₃ त्रिपर्णो, B₁ त्रिशीर्षो B₃.₄ त्रिसङ्गो, D₂ त्रिभीपर्णो, D₆ त्रिपर्वौ, D₁₃ त्रिवणा, Cg k t as in text (for त्रिवास्तौ) —ᶜ) B₁ दाराचियौ (for स चापि वौ) Ñ₂ V₁.₂ B₂₋₄ D₁₃ विपाद्य सद्यो; G₁ M₁.₄ Cg त्रिशूर्लीयित्वा (for निपादयित्वा) Ś V₃ B₁ D₁.₈.₁₁ स राघवौ सौ बलिनौ निपात्य

49 ᵃ) V₁.₂ B₂ D₂₋₁₁ T₂.₃ ततस् (for स तत्) D राक्षस (for वानर) D₃.₁₁ T₁ G₁.₂ सैन्यमेव (for राजसैन्य) —ᵇ) D₁ तु (for च) Ś Ñ V B D₂₋₈.₁₁.₁₃ T₂.₃ ससस्तसौमित्रिमथा(Ñ₁ D₁₃ °त्रिणम, Ñ₂ °त्रिमतो, V₁ B₃.₄ °त्रि सतो, V₂ B₂ °त्रिकम, V₃ B₁ °त्रि तथा)प्रमेय —ᶜ) Ś B₁ D₁.₈.₁₁ विपात्य(B₁ [marg also] °मोह्य D₂ °पत्य) सर्व (B₁ दीन), Ñ₂ V B₂₋₄ विपाद्य सद्य (V₃ सैन्ये] D₆.₁₁ निवृ(D₁₁ °पे [sic])दयित्वा (for निपादयित्वा) —ᵈ) B₁ लङ्का (for पुरीं) Ś D₁.₈.₁₁ [°न्,प्र (for °[भ मि) B₁ पालितां (for गुप्ताम्) —After 49 Ś V₃ B₁ D₁.₈.₋₁₁ T₂.₃ ins D₁₁ cont wrongly after l 1 of 1354*

1353* अस्तूयमान स तु वानुयाने
पिबे च सर्व हृषितोऽभ्युपाय।

[(l 1) V₃ B₁ D₁₁ पुरि D₃ स च (for स तु) —(l 2) Ś D₁ सु, B₁ हि, D₁.₁₁ स (for च) D₁ हृ°पि D₁₁ सहायैः संजुगमाधरैं]

while Ñ V₁.₂ B₂₋₄ D₂.₁₃ ins

1354* ततो रावणमासीनमभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
आचचक्षे प्रिय पित्र निहतौ रामलक्ष्मणौ।
स दर्पवेगातुलता-तरात्मा
श्रुत्वा गिरस्तस्य महारथस्य।
नहौ ज्वर दाशरथ्य समुत्थ   [5]
प्रतीवचित्तश्च ननन्द पुत्रम्।

[(l 1) V₁ आमाद्य (with hiatus) (for आसीनम्) —After l 1 D₁₂ cont wrongly 1353* —(l 3) B₃.₄ वेगाद् (for -वेगात्) —(l 4) B₃ गिरं —(l 6) N₁ B₁ -चतश्च (for -चित्तश्च) D₁₂ तु (for च)]

Colophon Ś B₁ D₁.₁₁ om (cont the Sarga) —*Kaṇḍa name* V₃ D₆ om N B₂₋₄ D₂.₁₃ लङ्का° —After Kaṇḍa name D₁₃ ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ñ₁ इंद्रजित्क्रमादिशयसैन्यमोहनं, Ñ₂ V₁.₂ B₂₋₄ D₁₃ इंद्रजिद्युद्ध, V₃ इंद्रजित्-मोहनं, D₁ इंद्रजिद्विजय ; D₆ सैन्यसम्मोहन, D₁₂ इंद्रजित्सैन्यमोहन —*Sarga no* (figures words or both) Ñ₁ V₃ B₁ D₁.₁₃ om Ñ₂ 53 V₁ 52.₂ V₃ 51 B₂ 46 B₄ D₆ 50 D₁ 54 D₂ 55 D₈₋₇.₁₀.₁₁ T₁ G M₁.₄ 73 T₂ 78 T₃ 80 M₂.₃ 74 —After colophon G M₁.₄ conclude with श्रीरामाय नमः .

६१

G. 6. 55. 1
B. 6. 74. 1
L. 6. 53. 50

तयोस्तदा सादितयो रणाग्रे
मुमोह सैन्यं हरियूथपानाम् ।
सुग्रीवनीलाङ्गदजाम्बवन्तो
न चापि किंचित्प्रतिपेदिरे ते ॥ १

ततो विषण्णं समवेक्ष्य सैन्यं
विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः ।
उवाच शाखामृगराजवीरा-
नाश्वासयन्नप्रतिमैर्वचोभिः ॥ २

मा भैष्ट नास्त्यत्र विषादकालो
यदार्यपुत्राववशौ विषण्णौ ।
स्वयंभुवो वाक्यमथोद्वहन्तौ
यत्सादिताविन्द्रजिदस्त्रजालैः ॥ ३

तस्मै तु दत्तं परमास्त्रमेत-
त्स्वयंभुवा ब्राह्मममोघवेगम् ।
तन्मानयन्तौ यदि राजपुत्रौ
निपातितौ कोऽत्र विषादकालः ॥ ४

ब्राह्ममस्त्रं तदा धीमान्मानयित्वा तु मारुतिः ।
विभीषणवचः श्रुत्वा हनूमांस्तमथाब्रवीत् ॥ ५
एतस्मिन्निहते सैन्ये वानराणां तरस्विनाम् ।
यो यो धारयते प्राणांस्तं तमाश्वासयावहे ॥ ६

61

Ś1 B1 D1.12 cont. the previous Sarga.

1 a) Ñ V1.2 B2-4 D13 ततस्तयो, B1 M3 तयोस्तथा, D1 ततस्तदा (for तयोस्तदा). V3 B1 D4 पातितयो, B3 D18 शायितयो (for सादि°). D1 रणाजिरे (for रणाग्रे). Ś D2.3.8.11 त(D1 य)योस्तु तत्सादितयो रणाग्रे —b) D1 G1 M1.2 पुंगवानां (for यूथपानाम्). —V3 om. 1cd. D13 reads 1cd twice. —c) D7 [अं]जन, G3 [अं]गद (for [अ]ङ्गद). Ś B1 D2-6.12.13 (second time) सर्वे विषण्णा विगतप्रभावा —d) D14 कश्चित् (sic), D13 (both times) केचित् (for किंचित्). Ś Ñ1 B1.3 (*sup. lin.* also as in text) D2-6.8.12.13 (both times) स्म (for ते).

2 a) B4 T1 विषण्ण; D4 निषण्ण (for विषण्णं). Ś D7-13 सर्वं; M3 सेनां (for सैन्यं). G1 ततो विषण्णं सहसा समेत्य —b) Ś D2.8.13 धर्मभृतां (for बुद्धिमतां) —c) D1 योधमुख्यान्, M3.4 यूथमुख्यान् (for -राजवीरान्) —d) Ś Ñ1 V2 B1.3 D2-4.8.10.13 आश्वासयन्वाग्भिरदीनसत्त्व (V1 B3 °नोपमाभि [sic], D12 °रूपमाभि [sic]).

3 a) D4 नाभीष्ट (sic) (for मा भैष्ट). Ś V3 B1 D2-4.8.13 कृथा; V1 हेतुर (for -कालो) —b) D2.12 G1 यद्राज, D1 G3 यथार्थं; Cr m g as in text (for यदार्य). Ś D1.4.8.11 M1.2.4 Cr m k विवशौ; Ñ1 V3 सवशौ; Ñ1 स्ववशौ, V1.2 B1 D4 पततौ; B2.4 D7-11 G M2 Ct हतशौ; B3 स्ववशौ; D4 अवश; D13 om., Cv g as in text (for अवशौ). V2 B1 विसंज्ञौ G (ed.) विसंज्ञौ (for विषण्णौ). —After 3ab, D1 reads 4cd for the first time, repeating it in its proper place. —c) Ś B1 D2-4.8.10 वचि(D4 °रि)तवन्तौ; Ñ1 V1.2 B2.4 D1 अनुमन्तौ (for अथोद्वहन्तौ). Ñ1 V1 B3 D12 स्वयंभुवाक्यं (Ñ1 B3 D13 °दोस्म) प्रतिमानयन्तौ —d) Ś D1.6.13 सम्मादितान्, Ñ1 परसूदिताय, Ñ1 V1.2 B2-4 D1.12 प्र(B3 य)च्छादिताय, B4 ताराकादिताय (for यत्सादिताव्). Ś Ñ2 V1.2 D2.3.8 इंद्रजितो, Ñ1 V1 B1.4 D1.4.7.9-11 Cv t °जिता, Cr m g as in text (for °जिद्). —After 3, G1 ins.:

1355* विभीषणस्तत्र वराद्विधातु
रामादितोऽस्त्रण निरीक्षमाण ।
सेनां हरीणां द्रुहिणास्त्रनुन्नां
स्वस्य हनूमन्तमुवाच स्वास्थ्या ।

4 a) Ś Ñ V B D2.4.8.13 तस्मै हि; D12 तस्मै; M3.4 तस्मै तु (for तस्मै तु). V3 एव (for एतत्) —b) B4 आत्यम्, T1 माहमम् (for ब्राह्मम्). Ś Ñ V B D2-4.7-13 M2 वीर्यं (for वेगम्) —D1 reads 4cd for the first time after 3ab repeating it here —c) D1 (first time) संमानयन्तौ Ñ1 V B1 D4.7.9-11 T1.2 G1 M2 युधि (for यदि) —d) Ś Ñ1 V1 B2-4 D2-6.8.13 निपाति(Ś D2 °दि)तौ, Ñ1 निषूदितौ, B1 निपादितौ D13 विषादितौ (for निपातितौ). Ś B1 D2.3.8.13 नाद्य, B2.4 त्र (for कोऽत्र). V1.2 B3.4 D13 हेतु (for -काल).

5 a) T1 माहमम्. Ñ1 V B D2.11 G1 M2 तथो (for तदा). Ś D2.3.8.13 ब्राह्ममस्त्रं तदी(D13 °र्घी)मान्; Ñ1 D4.13 ब्रह्मणोऽस्त्रं ततो धीमान् —b) Ś D4.13 T1 स; B1 D1 G1 च, D7 [अ]थ (for तु) —d) Ś Ñ V B1.3 D1-6.8.13 T1.2 G1 M1 इदम्; B4 M1.2 वाक्यम् (for तमथ).

6 a) Ś D2.3.8.13 अस्मिन्हते; Ñ V B D1.4.6.11 M3 Ct अस्मिन्हत; G1 हतेऽस्मिन्; M2.3 अस्मिन्निति (for एतस्मिन्निहते) —cd) Ś D8.11 धारयति (for धारयते). D7 सम् (for तम्). Ñ1 V1.2 B2-4 D1.4.6.13 आश्वास(D1 °लोक)यामहे। M1 आश्वासयावहे D4 तं समाश्वासयामहे (for cd). V2 B1 D13 ये ये धारयेत प्राणांस्तेऽनाश्वासयामहे (B1 °महे).

तावुभौ युगपद्वीरौ हनूमद्राक्षसोत्तमौ ।
उल्काहस्तौ तदा रात्रौ रणशीर्षे विचेरतुः ॥ ७

छिन्नलाङ्गूलहस्तोरुपादाङ्गुलिशिरोधरैः ।
स्रवद्भिः क्षतजं गात्रैः प्रस्रवद्भिः समन्ततः ॥ ८

पतितैः पर्वताकारैर्वानरैरभिसंकुलाम् ।
शस्त्रैश्च पतितैर्दीप्तैर्ददृशाते वसुंधराम् ॥ ९

सुग्रीवमङ्गदं नीलं शरभं गन्धमादनम् ।
जाम्बवन्तं सुषेणं च वेगदर्शिनमाहुकम् ॥ १०

मैन्दं नलं ज्योतिमुखं द्विविदं पनसं तथा ।
विभीषणो हनूमांश्च ददृशाते हतान्रणे ॥ ११

सप्तषष्टिर्हताः कोट्यो वानराणां तरस्विनाम् ।
अह्नः पञ्चमशेषेण वल्लभेन स्वयंभुवः ॥ १२

G. 6. 53. 14
B. 6. 74. 12
L. 6. 53. 62

---

7 [b]) Ś Ñ V B D5–8.12.13 वायुपुत्रविभीषणौ; G3 M1.2 हनूमद्राक्षसेश्वरौ (G3 °सोत्तमः). —[c]) B3 (marg. also as in text) तदा वीरौ; B4 महावीरौ; D1 तदा तौ तु (for तदा रात्रौ). —[d]) Ñ2 V1.2 B2–4 -मूर्ध्नि; D1.3.7 -शीर्षं; D6 T1 G3 -भूमौ (for -शीर्षे). —After 7, B3 repeats 11[cd]–15, 19–20[ab] of 6.60 within brackets.

8 [a]) B2.3 D5.7.9–11 T1 G2.3 M3 भिन्न-; M5 भग्न- (for छिन्न-). Ś V3 B1 D5–8.9.12 T3 -हस्तैश्च (D6 T3 °स्तु). Ñ1 D13 छिन्नहस्तोरुलांगूल-. —[b]) Ś D2.6.13 विप्रकीर्ण-; Ñ1 B3 D13 -पादाङ्गुष्ठ-; V3 विनिकीर्णैश्च (by pm.); D1 -पादांगुल-; D3.4 विकीर्णैश्च (D3 °र्ण*); G3 -पादपार्श्व- (for -पादाङ्गुलि-). B3 D6 T2.3 -शिरोरुहैः; M5 -शिरोधराः. B1 विनिकीर्णैः शिलाधरैः. —[c]) Ś V3 D5–8.9.12 T3 स्रोतोभिः; M3 सृहद्भिः (for स्रवद्भिः). B2 D13 क्षतजैश्च (for क्षतजं). Ś V3 B3 D5–8.9.10.13 चापि; Ñ V1.2 B2.4 चैव (for गात्रैः). B1 स्रोतोभिः क्षतजानां च. —[d]) Ś D2.6.13 विस्रवद्भिः; Ñ V1.2 B2–4 D13 वानरेन्द्रैः (for प्रस्रवद्भिः). D7 G2 द्रुवाघर्त्तैः; M2 ततस्ततः (for समन्ततः).

9 [ab]) Ñ1 स्रवद्भिः (for पतितैः). Ñ2 B3 transp. पतितैः and वानरैर्. B4 अति- (for अभि-). Ś D2.5.6.12.13 -संकुला; D7.9–11 -संवृताः; G2 -संकुलं (for -संकुलाम्). V2 B1 D4 अतिसंकुला. —[c]) Ś Ñ V2 B2.3 D1.2.9.11 M1.2 भग्नैश्च; D13 भवैश्च (for शस्त्रैश्च). D7 दीप्तैः; D1 नृपैश्च (for दीप्तैर्). —[d]) D1 ददृशुस्तौ (for ददृशाते). G2 रणांगणं (for वसुंधराम्). Ś V3 B1 D5–8.10.12 भ(Ś1 ह)विकीर्णा वसुंधरा.

10 Before 10, V3 wrongly repeats 8[a] (var.). —[a]) V3 B1 D2 सांगदं; D1 सदर्भं (for अङ्गदं). —[b]) Ś1 विनतार्दान्हरींस्तथा. —After 10[ab], Ś1 ins. 1357*. —Ś1 om. 10[c]–11[b]. —[c]) D6 T1 M2.3 गवाक्षं च (for जाम्बवन्तं). —[d]) Ñ2 V1.2 B2–4 D1.5.8–11.13 एव च (for आहुकम्). Ś1 V3 B1 D2.6.7.12 L (ed.) वेगवंतं वृ(L (ed.) °धी)मुखं; Ñ1 D4 वेगदर्शि च (D4 °र्शिनं [unmetric]) वानरं; M1.2 ऋषभं वेगदर्शिनं. ⊕ Cg: आहुक इति कश्चिद्यूथपः। गवाक्षं च सुषेणं च वेगदर्शिनमाहुकमिति पाठः. ⊕

11 Ś1 om. 11[ab] (cf. v.l. 10). —[a]) Ñ1 D1.13 नीलं (for नलं). D1 ज्योतिर्मुखं. Ś1 V3 B1 D2.4.6.12.13 T2.3 ज्योतिर्मुखं नलं मैंदं; Ñ2 V1.2 B2.4 नलं ज्योतिमु(B2 °र्मु)खं मैंदं; B3 मैंदं ज्योतिर्मुखं चैव. —[b]) V2 B3 गयं; D2.3.13 गजं; D5 T1 तदा (for तथा). Ś1 D2 द्विविधं पनसं गजं; Ñ V1.2 B2.4 D1.4.6.9–11.13 T2.3 G1 M5 द्विविदं चापि (V1 चैव) वानरं (B4 °रान्); B3 द्विविदं केसरिं हरिं. —After 11[ab], Ś1 D2.3.6.7.12 ins.; while B1.3 (marg.) ins. after 20:

1356* गवाक्षं गवयं धूम्रमृषभं विनतं हरिम् ।

[B1 शरभं (for ऋषभं). D6 विभिन्नं (for °नतं). Ś1 D2.6.12 हरं (for हरिम्).]

—Thereafter all the above MSS. cont. (B3 marg.); while Ś1 ins. after 10[ab] (owing to om.); Ñ1 V2 B2 ins. after 11[ab]; V3 ins. after 20; G (ed.) cont. after l. 3 of 1359*:

1357* एतांश्चान्यांश्च सुबहून्वानरेन्द्रान्महाबलान् ।

[V3 D2 om. second च. V3 वान**न् (for °रेन्द्रान्).]; whereas Ñ2 V2 B1 ins. after 11[ab]:

1358* वानरेन्द्रानतिक्रम्य महाकायान्महाबलौ ।

—After 11[ab], B3 G (ed.) ins.:

1359* ऋषभं पनसं चैव संपातिं प्रघसं तथा ।
गवाक्षं चन्दनं चैव तथा दधिमुखं हरिम् ।
रम्भं च विनदं चैव सुषेणं तारमेव च ।
एते चान्ये च बहवो वानरा वरगोचराः ।

[(l. 3) G (ed.) दिनं (for °द) and तार च नरम् (for सुषेणं तारम्). —G (ed.) om. l. 4.]

—D1 om. (hapl.) 11[c]–13[b]. —[c]) Ś Ñ V B D2.4.6.12.13 विभीषणहनूमंतौ; M3 एतांश्चान्यांस्ततो वीरौ. —B3 reads in marg. 11[d]–12. —[d]) Ñ2 V1.2 B2.4 D1 रणे हतान् (by transp.); D6 G1 महारणे (for हतान्रणे).

12 D1 om. 12 (cf. v.l. 11). B3 reads in marg. 12 (cf. v.l. 11). —[a]) G (ed.) चतुःषष्टिर्. ⊕ Cg: सप्तषष्टिरिति। वानराणां यूथपगणानामित्यर्थः। सुग्रीवादयस्तत्तिस्रः महा पादाद्. ⊕ —[c]) D1.2.4.12.13 पश्चिम- (for पञ्चम-). Ś D2.6 G1 -भागेन; Cv as in text (for -शेषेण). Ñ2 V1.2 B2–4 दिवसस्याह्नस्ते भागे; V3 B1 पंचमेनाह्नः (B1 °ह्नः).

G 6 53 15
B 6 74 13
L 6 53 63

सागरौघनिभं भीमं दृष्ट्वा बाणार्दितं बलम् ।
मार्गेते जाम्बवन्तं स हनूमान्सविभीषणः ॥ १३
स्वभावजरया युक्तं वृद्धं शरशतैश्चितम् ।
प्रजापतिसुतं वीरं शाम्यन्तमिव पावकम् ॥ १४
दृष्ट्वा तमुपसंगम्य पौलस्त्यो वाक्यमब्रवीत् ।
कच्चिदार्य शरैस्तीक्ष्णैर्न प्राणा ध्वंसितास्तव ॥ १५
विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवानृक्षपुंगवः ।
कृच्छ्रादभ्युद्गिरन्वाक्यमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६
नैरृतेन्द्र महावीर्य स्वरेण त्वाभिलक्षये ।
पीड्यमानः शितैर्बाणैर्न त्वां पश्यामि चक्षुषा ॥ १७

शयेन D4 धाजवान महावीरो —[d]) N2 V1 2 B4 M1 वरदानात् D4 भञ्जन च (for बलभेन) B2 (marg also as in N1) राक्षसेन निपातितः ※ Cm g स्वयंभुवो वलभेन महास्त्रेणास्य (Cg °भेन इन्द्रजिता ब्रह्मास्त्रेण वा) ※ —After 12 D6 7 (D7 l 1 2 6 and 4 only) T2 3 ins

1360* वज्रवानर दवपुत्राणामेवा कोट्यो निपातिता ।
द्विवरषा तु यूथाना हतानि गवसहस ।
शरैरशनिसकाशैर्वन्द सव निपातितम् ।
ब्रह्मणो वरदानाच्च हनूमान्वानरोत्तम ।
महास्त्रगाचित पूर्वं हनूमान्न हतो रणे । [5]
ब्रह्मास्त्र नपमानस्तु मुक्त शक्राविभीषण ।
वीर सनतगात्रस्तु सन्नयासौ समन्वित ।
पश्चात प्रथम वीर कृच्छ्रप्राणोऽथ जाम्बवान् ।
वानराणा बल सर्वं सुग्रीव सहलक्ष्मणम् ।
सराघवं दृष्ट तत्र मेघनादेन रक्षसा । [10]
रुधिरात्क्तनू धीरौ वायुसूनुविभीषणौ ।
वसिन्नाग्निमुखे रौद्रे कबन्धवानसंकुले ।
उत्पन्न तमसा चापि छादते मेदिनीतले ।
दरकाहस्ता सदा तौ तु समभ्य सहितौ तत ।
किंचित्काय तु कतव्य विधि स धरसंक्षय । [15]

[(l 1) T2 सुरयानां (for रयानाम्) —D6 om l 4 T2 reads l 4 after l 6 —(l 4) D7 T3 चापि (T2 चैव) वानर (for वानरोत्तम) —(l 5) D6 महाचे तादित (sic) (for °स्त्रगाचित) T2 नाहतो (for न हतो) —(l 6) D7 मुक्तशक्तो (for मुक्त शक्रे) D6 विभीषणे —(l 7) T2 सहस्र (for सनत) —(l 9) T2 ससुग्रीव सलक्ष्मण (for the post half) —(l 12) D6 वीरौ (for धद)]

13 V2 D2 G1 om 13[cd] (for D2 cf v l 12) —[a]) M1 [ऊ]मि (for [मों]ग) Ś D1 3 8 10 घोरं N V1 B2 D12 दृष्ट्वा B1 D5 सैन्यं (for भीम) —[b]) Ś B1 D4 5 11 रणाशाद्द D1 कोशसाङ्ग (for बाणार्दि) B1 D4 रण (for बलम्) N V2 B1 G (ed) भीममुत्ता(G(ed) स्मा)दित बल —[c]) D4 5 11 M3 4 च (for स) —For 13 V2 B3 4 D12 subst while Ś N V1 3 B2 3 D1 4 8 10 T2 3 subst l 2 only for 13[cd]

1361* तौ शातैपदं दृष्ट्वा भीममुत्सादित बलम् ।
विभीषणहनूमन्तौ राक्षवात ममागतु ।

[(l 1) V2 वित (for तं) B2 D3 सागरौघनिभ दृष्ट्वा (for the prior half) D12 ह द्रदित (for वाणादित) —(l 2) N2 विभागेतु N2 V2 3 B3–4 अवश्यतां V3 D4 समाहृतु B1 समाप्तु (sic) D12 समीहतु (for समागतु)]

—Thereafter T2 3 cont while D12 ins after 13

1362* स च बुद्धिमतां श्रेष्ठो बुद्ध्या तुल्यो बृहस्पते ।
या प्रज्ञाकारि बुद्धि नरा करिष्यामहे वयम् ।
पतित रणभूमौ तौ दृष्ट्वा त हरिराक्षसौ ।

[(l 2) T2 यां प्रज्ञयाति बुद्धिर्नो (sic) (for the prior half)]

14 [a]) Ś D1 3 8 10 स्वभावात् (for स्वभाव) D4 मैथया (for जरया) —[b]) D1 शताचित D1 marg D4 शतै [चित] G1 शितैर्चित (for °तैश्चितम्) —[c]) Ś V2 B1 D1 3 8 10 सुता परिताव वीरं —[d]) Ś D1 10 पर्वत (for पावकम्)

15 D3 reads in marg 15[a–c] —[a]) Ś N2 B2 4 D2 3 8 10 बभैनम् M दृष्ट्वा सम् (for दृष्ट्वा तम्) N1 B1 D5 11 अभ्यायात् D1 M1 2 समभ्य (for सगम्य) V B1 अथैनमुपसंगम्य (V2 °गम्यैव B1 °गम्यैनं) D6 T2 3 गत्वा तमुपागम्य D5 11 G1 दृष्ट्वा समभिसंगम्य —Ś2 om (hapl) 15[c]–16 —[c]) Ś1 D1 3 8 10 कच्चिद् N1 V B2 4 D7 9 10 कश्चिद् D11 यच्चिद् (for कच्चिद्) Ś1 D1 3 11 तैक्ष्णैः D1 घोरैर् (for तीक्ष्णैर्) —[d]) B4 M3 प्राणा न (by transp) D12 हिंसिताः D5 6 व्यथिताः (for ध्वंसिताः) V2 B1 रण (for तव) Ś1 D1 3 8 10 न प्राणैर्हि हि जाम्बवन् —After 15 N1 B2 3 D6 T ins

1363* कच्चिद्बोधास ऋक्षेन्द्र कथित विपुल बलम् ।
[D12 ऋक्षेन्द्र (for कपीन्द्र)]

16 Ś2 om 16 (cf v l 15) —[a]) Ś1 N2 V B1 4 D1 3 8 10 T2 श्रुत्वा(D1 °त्वे)र्वचनं N1 B1 D4 7 10 ऋक्ष पार्थिव (for ऋक्षपुंगव) —V3 om 16[cd] N1 illeg for [c] —[c]) N1 वदीरयन् D12 उदाहृतः M1 अभ्युद्धत्य (for अभ्युद्गिरन्) Ś1 V2 B2 D1 3 8 10 कृच्छ्रेण धारय नागात् —B1 om (hapl ?) from 16[d] up to the prior half of 1364* —[d]) V1 B4 मेद्मिदा V2 D1 वाक्यमथ (for वचनम्) D5 M3 महाबाहु(M3 दयावान्) विभीषणं

17 B1 om 17 (cf v l 16) B1 om 17 19[d] D12 om 17–18[b] —[a]) V1 V2 3 B2 राक्षसेन्द्र V1 B1 D4 महाराजो V1 V2 3 B1 °वीर्य M1 °सत्व (for °वीर्य) —[b]) V3 G1 स्वरे हि D6 स्वरेण (for स्वरेण) D4 सुर्ये

अञ्जना सुप्रजा येन मातरिश्वा च नैर्ऋत ।
हनूमान्वानरश्रेष्ठः प्राणान्धारयते क्वचित् ॥ १८
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यमुवाचेदं विभीषणः ।
आर्यपुत्रावतिक्रम्य कस्मात्पृच्छसि मारुतिम् ॥ १९
नैव राजनि सुग्रीवे नाङ्गदे नापि राघवे ।
आर्य संदर्शितः स्नेहो यथा वायुसुते परः ॥ २०
विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवान्वाक्यमब्रवीत् ।
शृणु नैर्ऋतशार्दूल यस्मात्पृच्छामि मारुतिम् ॥ २१
तस्मिञ्जीवति वीरे तु हतमप्यहतं बलम् ।
हनूमत्युज्झितप्राणे जीवन्तोऽपि वयं हताः ॥ २२
ध्रियते मारुतिस्तात मारुतप्रतिमो यदि ।
वैश्वानरसमो वीर्ये जीविताशा ततो भवेत् ॥ २३

G 6 53 27
B 6.74 29
L 6 53 76

समविक्रम —ᵃ) D11 क्लिश्यमान, D10 विद्रुयान (for पीड्यमान) Ñ1 B3 D4 शरौघेण, Ñ2 V1 2 B2 शरैस्तीक्ष्णैर्, V3 शरैर्बाणैर् (for शितैर्बाणैर्) —ᵈ) V3 D3 11 त्वा (for त्वा) Ñ1 B3 दु खित (for चक्षुषा)

18 B1 om up to the prior half of 1364* (cf v l 16) B4 om 18, D13 om 18ᵃᵇ (for both, cf v l 17) —ᵃ) D2 अंजनी Ś1 स (for सु) —ᵇ) Ñ2 स (for च) Ñ2 V1 2 B2 राक्षस, D9-11 सुव्रत, M5 सुव्रता (for नैर्ऋत) —ᶜ) D13 हनूमाञ्जीवत्येव (subm) —D13 om 18ᵈ-19ᵃ —ᵈ) Ñ1 B3 रणे (for क्वचित्) Ñ2 V1 2 B2 D4 कच्चिज्जीवति वीर्यवान् —For 18ᶜᵈ Ś V3 B1 D2 3 6 12 subst

1364* कच्चिद्धारयति प्राणान्हनुमान्प्लवगर्षभ ।
[Ś D2 12 कश्चिद् V3 धारयते]

19 B4 om 19ᵃᵇ (cf v l 17) D13 om 19ᵃ (cf v l 18) —ᵃ) T1 श्रुत्वा*****म् (damaged) —ᵇ) Ś Ñ1 V3 B1 3 D2 3 8 12 अब्रवीत्त(Ñ1 °त्तु, V3 °च, B1 °त्स) D13 तत्रोवाच (for उवाचेद्) —After 19ᵃᵇ, Ś V2 3 B1 3 D2 3 6 8 12 T3 2 ins

1365* स्वभाव तस्य जिज्ञासु प्रश्न च प्राज्ञसेविन ।
क्लिश्यामदे य कृते स यन्मूल चैव नो परम् ।

[(l 1) Ś D2 6 12 स्वभ Dε संमत (for सेविन) D6 T2 1 प्रभाव तस्य विज्ञातु प्राह त प्राज्ञसम्मत (D8 °त) —(l 2) T2 3 क्लिश्यावहे Ś D2 12 न (for स) V3 मूल चैव हि (for यन्मूल चैव)]

—ᶜ) V1 B4 D4 7 G2 राज, Ck t as in text (for आर्य) Ś D2 3 8 12 तावार्यपुत्रावुत्सृज्य (D3 °त्क्रम्य) —ᵈ) Ś V3 B1 D2 6 12 हनूमत हि(Ś D2 12 च) पृच्छसि

20 ᵃ) D6 T2 3 नापि (for नैव) —ᵇ) Ś D2 3 6 12 न च, M2 नैव (for नापि) B4 नाङ्गदे युवराजनि —ᶜ) Ś Ñ2 V1 2 B2 4 D2 3 12 13 आर्यण (for आर्य स) D8 आर्येण दर्शितस्नेहो, T1******त स्नेहो (damaged) —ᵈ) Ñ1 B3 D2 11 हरौ, D1 कपौ, G1 2 पर (for पर) Ś V3 B1 D3 6 12 हनूमति वि(Ś D2 12 तु)दर्शित —After 20, Ś D2 3 6 12 ins

1366* वानरेन्द्रा-महावीर्यानतिक्रम्य महाबलान् ।
पहूनन्यांस्त्वमेक तु कस्मात्पृच्छसि मारुतिम् ॥

while V3 ins 1357*, whereas B1 3(marg) ins 1356* and 1357* and then B3 (marg) cont

1367* ऋक्षास्तानतिक्रम्य(subm) किंच पृच्छसि मारुतिम् ।

21 Ś1 D13 om (hapl) 21 —ᵇ) Ś2 D1-3 6 इदम् (for वाक्यम्) —Ś2 D2 om 21ᶜᵈ —ᶜ) D1 6 T2 3 राक्षस (for नैर्ऋत) —ᵈ) D2 3 यन्मा (for यस्मात्) D1-3 पृच्छसि (for पृच्छामि)

22 ᵃ) B3 D1 6 8 11 G1 M1 2 अस्मिन्त, D12 यदि, D6 7 T1 G3 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ś Ñ V B D1 2 8 11 13 तु यत्र(D4 13 °र्ये) D2 3 वीरे हि (for वीरे तु) —ᶜ) Ś D2 3 12 T2 3 हते सव, B3 [उ]ज्झिते प्राण, D1 गतप्राणे, D4 7 [उ]द्गतप्राणे, D13 [उ]क्षितप्राणे (sic) G3 [उ]च्छ्रितप्राणे D9 हनूम प्रथितप्राणे —ᵈ) D2 हि (for अपि) Ś D2 6 12 हता वय (by transp) Ñ V B D1 3 4 1-11 13 मृता वय (for वय हता) —After 22 Ś V3 B1 D1-3 6 8 12 T2 3 ins

1368* एतच्छ्रुत्वा शुभ वाक्य प्रत्युवाच विभीषण ।
[D6 T2 3 हित (for शुभ)]

while Ñ V2 3 B2-4 D4 ins

1369* श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्य प्रीतिमान्राक्षसोऽब्रवीत् ।

[V3 B4 इदम् (for राक्षसो) B3 अब्रवीत विभीषण (for the post half)]

23 ᵃ) D1 7 9-11 T G M3 भ्रते D4 6 T1 M5 प्राणान् (D4 M5 sic) (for तात) —ᵇ) Ś V1 B1 D1-4 6 7 12 T2 3 जवे Ñ1 बली Ñ2 V2 बले V1 illeg, B2 4(B3 sup lin also as in Ñ2) रणे (for यदि) —V1 3 om 23ᶜᵈ —ᶜ) Ś N V2 B D2 3 6 8 12 सम तेजो, D1 समो जस्वी, D13 °स्माक (for समो वीर्ये) D6 त्वा दृष्टुमिच्छते श्रीमान् —ᵈ) Ñ1 जीवित नस्, G3 जीवितात्मा (for °ताशा) D1 G2 तदा (for ततो) Ś Ñ2 V3 B D3 6 8 12 धारयन्तु वगर्षभ, D4 मया सार्ध स वानर —After 23 Ś Ñ2 B1 3 4 D2 6 8 12 ins

1370* त्वामेव मार्गमाणानो मयेहाय सह प्रभो ।

[Ś D13 मृगयानाते, Ñ2 B4 मार्गमाणानो, B1 मृगयमाणानो D6 मृग्यमाणने (sic) L (ed) मार्गयमाणने (for मार्गमाणानो)]

G 6 53 28
B 6 74 94
L 6 53 77

ततो वृद्धमुपागम्य नियमेनाभ्यवादयत् ।
गृह्य जाम्बवतः पादौ हनूमान्मारुतात्मजः ॥ २४
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं तथापि व्यथितेन्द्रियः ।
पुनर्जातमिवात्मानं स मेने ऋक्षपुंगवः ॥ २५
ततोऽब्रवीन्महातेजा हनूमन्तं स जाम्बवान् ।
आगच्छ हरिशार्दूल वानरांस्त्रातुमर्हसि ॥ २६
नान्यो विक्रमपर्याप्तस्त्वमेषां परमः सखा ।
त्वत्पराक्रमकालोऽयं नान्यं पश्यामि कंचन ॥ २७
ऋक्षवानरवीराणामनीकानि प्रहर्षय ।
विशल्यौ कुरु चाप्येतौ सादितौ रामलक्ष्मणौ ॥ २८
गत्वा परममध्वानमुपर्युपरि सागरम् ।
हिमवन्तं नगश्रेष्ठं हनूमन्गन्तुमर्हसि ॥ २९
ततः काञ्चनमत्युग्रमृषभं पर्वतोत्तमम् ।
कैलासशिखरं चापि द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन ॥ ३०
तयोः शिखरयोर्मध्ये प्रदीप्तमतुलप्रभम् ।
सर्वौषधियुतं वीर द्रक्ष्यस्यौषधिपर्वतम् ॥ ३१

N2 मयैवाय G (ed) मयैवाय (for मयैवाय) N2 B4 Ds सम, B1 s (with hiatus) इह (for सह)]

24 [a]) V1 उत्तो (for ततो) —[b]) Ś N V B D1-4 s s s s M1 s विनयेन, Cg as in text (for नियमेन) N1 B3 D1s [अ]भिवाद्य च —[c]) Ś V3 B1 Ds s s s जाम्बवत महातेजा N V1 s B2 4 D1 13 जग्राह चात्मनो नाम —[d]) Ñ1 B3 D 13 पवनात्मज (for मारुतात्मज) D1 हनूमत स जाम्बवान् (sic) —After 24 Ds ins

1371* अभिवाद्याब्रवीद्वाक्यमेषोऽस्मीहागत प्रभो ।

while M4 ins

1372* इत्येवमाह मधुर हनूमानहमस्मि भो ।

whereas K (ed) ins

1373* अहमस्मि हरिश्रेष्ठ आर्य मा अभिवीक्षितम् ।

25 [a]) B4 हनुमद् (subm) (for °मतो) —[b]) Ś V2 B3 Ds s s s G2 तथा (B3 °दा) स (G2 वि) N1 D1s तथा ग V3 B1 D6 उवाच, D7 s-11 तदा हि (D7 °पि) G1 श्रुत्वापि, M3 यथापि Cg as in text (for तथापि) Ds T2 s जाम्बवान्हृष्टमानस M4 तथाप्यव्यथितेन्द्रिय ※ Ct विव्यथितानीन्द्रियाणि विशेषेण व्यथितानीन्द्रियाणि यस्य स इति —[c]) Ñ1 V1 s B2 4 D1 11 प्लवगर्षभ (for ऋक्षपुंगव) Ś V3 B1 s Ds s s s मेने प्लवगपुंगव (B1 °सत्तम) D6 मेने ऋक्षवरस्तदा Ds s s-11 T G1 s मन्यते (D6 T2 s मेने स) प्लवगोत्तम , D7 G2 M3 मन्यते ह्यृक्षपुंगव , M4 मन्यते जाम्बवांस्तदा

26 [d]) D6 अर्हति

27 M3 om (hapl) 27 29 —[a]) Ś Ds s s s भवान् V3 भद्रो, B1 तात T2 नान्यो (for नान्यो) Ś Ñ V B D1 s s s s पर्याप्त (for पर्याप्तस्) —[b]) Ś Ñ2 V B2 s 4 Ds s s s s T2 s M1 परमा गति , D1 s M2 परम सदा (for परम सखा) N1 B3 D1 13 त्वदन्ते (Ñ1 तत्र ते) कपिसत्तम —[c]) B1 तद् (for त्वत्) —Ds reads in marg from म up to [d] Ds त्वा पराक्रमकालोऽद्य —[d]) V3 D2 किंचन B2 वानर (for कचन)

28 M3 om 28 (cf v l 27) D7 om 28[cd] —[a]) Ś D1 13 शूर (for ऋक्ष) Ñ1 B3 D1s सैन्यानां (for -वीराणाम्) —[b]) N1 B2 4 T2 प्रहर्षयन् D6 अनीकेषु प्लवगर्षभ (hypm) —[d]) Ś D1 13 राघवौ, V B1 D2-4 भ्रातरौ (for सादितौ)

29 M3 om 29 (cf v l 27) —[a]) B3 इ त्व (for गत्वा) —[b]) Ś पर्वतान् D6 13 सागरान् (for सागरम्) —[c]) N2 B3 D7 s M4 गिरिश्रेष्ठ, B4 गिरि श्रेष्ठ D6 T2 s अतिक्रम्य (for नगश्रेष्ठ) —[d]) D6 T2 s द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन —After 29 D6 T2 s ins

1374* हेमकूटं नगश्रेष्ठ नानाधातुशतैर्युतम् ।
परतस्तस्य शैलस्य वृषभो नाम पर्वत ।
तमतिक्रम्य शीघ्रं त्वं मेरुं द्रक्ष्यसि पर्वतम् ।

[(l 1) T2 शृङ्ग (for कूट) —(l 3) D6 T2 चातिक्रम्य (for अति°)]

30 [a]) V1 B2 4 M [उ]ग्रम्, D7 G2 [उ]त्कृष्टम्, Ck t as in text (for [उ]ग्रम्) —[b]) N V1 s B2-4 D1s नाम पर्वत (for पर्वतोत्तमम्) —For 30[cd], D6 T2 s subst

1375* काञ्चन रत्नसंपूर्णं देवानामालय शुभम् ।

—[c]) Ś Ñ V B D1 s s s s s T2 s चैव D6 11 G M4 चात्र (for चापि) —[d]) N V1 s B2 4 D1s [अ]तुलविक्रम, G (ed) [अ]तुलविक्रम L [ed) रिपुसूदन (for [अ] रिनिषूदन) —After 30 D6 T2 s ins

1376* शृङ्गवन्तं गिरिं च माल्यं च कनकाङ्गदम् ।
तत पर शीघ्रवेगो गत्वा लवणसागरम् ।
शाकद्वीपमतिक्रम्य क्षीरोदो नाम सागर ।
स्थितौ नगोत्तमावन्यौ पर्वतौ तत्र सुप्रभौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च हनुमन्गन्तुमर्हसि । [5]

[T2 s om l 1 —(l 2) D6 अतिक्रम्य महाबाहो (for the prior half) D6 तदा (for गत्वा) —(l 5) Post half (= 29[d]]

31 [a]) B2 तव (for तयो) —[b]) T2 s कनक (for अतुल) B3 विचित्र धातुसप्रभ , D1s चित्र धातुकविग्रं

तस्य वानरशार्दूल चतस्रो मूर्ध्नि संभवाः ।
द्रक्ष्यस्योषधयो दीप्ता दीपयन्त्यो दिशो दश ॥ ३२
मृतसंजीवनीं चैव विशल्यकरणीमपि ।
सौवर्णकरणीं चैव संधानीं च महौषधीम् ॥ ३३
ताः सर्वा हनुमन्गृह्य क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ।
आश्वासय हरीन्प्राणैर्योज्य गन्धवहात्मज ॥ ३४
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यं हनूमान्हरिपुंगवः ।
आपूर्यत बलोद्धर्षैस्तोयवेगैरिवार्णवः ॥ ३५
स पर्वततटाग्रस्थः पीडयन्पर्वतोत्तमम् ।
हनूमान्दृश्यते वीरो द्वितीय इव पर्वतः ॥ ३६
हरिपादविनिर्भिन्नो निषसाद स पर्वतः ।
न शशाक तदात्मानं सोढुं भृशनिपीडितः ॥ ३७
तस्य पेतुर्नगा भूमौ हरिवेगाच्च जज्वलुः ।
शृङ्गाणि च व्यकीर्यन्त पीडितस्य हनूमता ॥ ३८

G 6. 53. 0
B. 6. 74. 38
L. 6. 53. 72

—c) M3 [औ]षध (for [औ]षधि) B3 वर (for सुत) Ś1 हे वीर (hypm) Ñ2 B2.4 वत्र, L(ed) श्रीमद् (for वीर) D4 सर्वौषधिसमायुक्त —d) Ś Ñ V B D1-3.5-8.10.12 T1.3 M3 [ओ]षधि, G1 [उ]रसि, M3 [औ]षध (for [औ]षधि)

32 a) Ñ2 तत्र (for तस्य) —b) Ś V B1.2.4 D1-6.8.12.13 सु(D12 स)प्रभा, Ñ1 समुता, B4 संस्थिता (for संभवाः) Ñ2 चतस्र सूर्यसंनिभा —c) D6 G3 M1.3 Ck [औ]षधयो, Cv r m g t as in text (for [ओ]षधयो) Ś V1.2 D2.4.6.13 ओषधीर्द्र(D13 °धीं द्र)-क्ष्यसे वीर, Ñ2 B2-4 D13 त्व(B2.4 D12 ता) द्रक्ष्यस्यो-षधीर्दीप्ता, V3 B1 द्रक्ष्यसे वीर दीप्यतीर् —d) Ś D2.3 द्योतयतीर्, Ñ2 V1.2 B2-4 D2.3.5.7.9-11 T1 G1.2 Cr m g दीपयतीर्, V3 B1 महौषधीर् (V3 °ष*) D13 द्योतयते (for दीपयन्त्यो) ※ Cg ओषधय ओषधी । दीपयन्त्य दीपयन्ती । व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा ※

33 ab) Ś1 D12 संजीवन, D4 संजीवनी, T3 संजीविनीं B4 एकां, D1 नाम, G3 चापि (for चैव) D4 विशल्यकरणी Ś V B1.3.4 D1-4.6.8.12 T2 तथा, T3 सदा (for अपि) N2 B2 विशल्यकरणीमेका मृतसंजीवनीं तथा —c) N V1.2 B2-4 D7.11.13 G2 M6 Ct सुवर्ण, V3 B1 D1-4.9.10 Ck सवर्ण, T2 M3 Cg सावर्ण्य, G(ed) स्वर्ण (for सौवर्ण) D6 करणी G3 चापि (for चैव) Ś D1.12 सर्वसंधानकरीं चैव ※ Ct 'सवर्ण' इति पाठे पूर्ववत्समानवर्णकरणीमित्यर्थ ※ —d) Ñ2 V3 B3 D1-4 संधिनीं(D4 °नी) B1 समाधीं, Ct as in text (for संधानीं) V1 D7 महौषधी, B1 D2 G3 °धापि, D4 °षधी (for °षधीम्) D8.9-11 T1 G3 M3 Cg संधानकरणीं तथा D6 सद्धानीं महौषधीं

34 a) T3 तान्सर्वान् (for ता सर्वा) Ś D1.3.8.12 गृहीत्वा हनुमन्सर्वा, N1 B3 D13 सर्वा संगृह्य हनुमन्, N2 V B1.3.4 D4 ता(V B1 ता) गृहीत्वा हनुमंस्त्व, D1 हनुमंस्त्व गृहीत्वा ता —b) Ñ1 B3 D13 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) V1.2 शीघ्रमागमनं कुरु, D7 G3 प्रतिगन्तुं त्वमर्हसि —c) Ś1 आश्वासयन् Ś D1-3.8.12 सर्वान् (for प्राणैर्) N V B D13 योजयाशु(Ñ1 D13 आयोजय) हरीन्सर्वान् —d) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 प्राणैर् (for योज्य) D3 गन्धमाहात्मज (unmetric) D1 प्राणैः प्लवगानपि

35 b) N1 B3 D13 वानरोत्तम, D1 पवनात्मज, D13 मारुतात्मज (for हरिपुंगव) —After 35ab, B3 ins (marg)

1377* उत्पपात तत शीघ्रं हनूमान्मारुतात्मज ।

—c) Ś D12 आपूर्णोऽपि (for आपूर्यत) Ś Ñ V1.2 B D2-4.8.12.13 बलौघेन, V3 बलोत्सेकैर, D1 बलोत्कर्षैस्, D6 बलाढ्यो, T3 बलाद्धर्षैस्, Cm g k t as in text (for बलोद्धर्षैस्) —d) Ś D3.8.12 वारि, D9-11 वायु (for तोय) Ś2 D12 पूरैर्, Ś1 D8 पूर्णैर्, G1 वर्षैर् (for वेगैर्) D4 तोयौघैरिव सागर —After 35, N V3 B2.3 D13 ins

1378* नमस्कृत्य स देवेभ्य प्रतस्थे प्लवगोत्तम ।

[Ñ1 D13 नमस्कृत्वा Ñ2 B2 पुरुषोत्तम (for प्लवगो°)]

36 a) Ñ1 B3 शिरोग्रस्थ, D12 -वना° (for तटा°) —b) V3 सर्वतो बल (for पर्वतोत्तमम्) —c) Ñ2 V1.2 B2.4 T2.3 दृश्यते (for दृश्यते) M3 वीर्याद् (for वीरो) Ś V3 B1 D2.3.8.12 हनूमानभवत्तत्र, Ñ1 B3 D13 रराज मारुतवीरो(Ñ1 °सुतो), D1 अदृश्यत हनूमान्वै

37 B3 om 37-38 Ñ2 V3 D3 om (hapl) 37cd —a) Ś V1.2 D2.3.12 निसृष्ट(D3 °सृ) N2 B3 D1.6.9-11 T1 M Ct विनिर्भग्नो, B4 सुनिर्भिन्नो, D13 तले स्पृष्टो, T2.3 G3 प्रनिर्भिन्नो, G1 व्यनिर्धूतो, Ck विनिर्भिन्नो (for विनिर्भिन्नो) —b) B2 D6.7 T G1.2 विषसाद, Ct as in text (for निषसाद) —Ś D8.12 om 37cd Ñ1 repeats 37cd after 38ab —c) Ñ1 D13 हि(D13 ह) त सोढुम्, B3 G(ed) [अ]थ च सो(B3 वो)ढुम् (for तदात्मानं) —d) D7.9-11 T2.3 वोढु (for सोढुं) Ñ1 B3 D13 आत्मना(D13 °त्मान) कपिपीडि(D13 °क्रीड)त, Ñ2 B2.4 धर्तुं परमपीडित, V D2-4 अवस्थापयितुं तत —After क (see var) in 37d, D13 reads 50-52b for the first time repeating them in their proper place —After 37, Ñ2 B2.3 D13 ins

1379* निपपात तदा भूमौ विशीर्णशिखरद्रुम ।

38 V3 B1 om 38 (for B1 cf v l 37) —a) Ñ B4 तस्माद्, M1.3 वत्र (for तस्य) B2.4 नगाद् (sic), B3 नगा (sic) (for नगा) D6 तस्मादुत्पतता नागा

G 6. 53 43
B 6. 74 39
L 6. 53 9

तस्मिन्संपीड्यमाने तु भग्नद्रुमशिलातले ।
न शेकुर्वानराः स्थातुं घूर्णमाने नगोत्तमे ॥ ३९
सा घूर्णितमहाद्वारा प्रभग्नगृहगोपुरा ।
लङ्का त्रासाकुला रात्रौ प्रनृत्तेवाभवत्तदा ॥ ४०
पृथिवीधरसंकाशो निपीड्य धरणीधरम् ।
पृथिवीं क्षोभयामास सार्णवां मारुतात्मजः ॥ ४१
पद्भ्यां तु शैलमापीड्य वडवामुखवन्मुखम् ।
विवृत्योग्रं ननादोच्चैस्त्रासयन्निव राक्षसान् ॥ ४२
तस्य नानद्यमानस्य श्रुत्वा निनदमद्भुतम् ।
लङ्कास्था राक्षसाः सर्वे न शेकुः स्पन्दितुं भयात् ॥ ४३
नमस्कृत्वाथ रामाय मारुतिर्भीमविक्रमः ।
राघवार्थे परं कर्म समैहत परंतपः ॥ ४४

—ᵇ) Ś N1 V3 B3 D3.5.6.13.15 उरगाश्चापि (D3 °श्च वि) N2 B2.4 पन्नगाश्चापि, V3 D2 मणयश्चापि, D1 ऊरुवेगाच्च, M1.2 हरिवेगात्म (for हरिवेगाच्च) D13 विद्रुता (for जज्वलु) —After 38ᵃᵈ, N1 repeats 37ᶜᵈ —ᶜ) Ś V3 D5-7.8.9.11 T2.3 शिलाश्चैव, Ñ1 B4 D2 M3.4 व्यदीर्यंत, D9 G1.2 M1.2 विशीर्यंत, D13 विशीर्यंति (for व्यकीर्यन्त) D1 विशीर्यंत नगा वृक्षा —ᵈ) B3 पीडितानि (for °तस्य) Ś D5.8.13 T2.3 विनिपेतु समंतत, V3 D2.4 निपेतुश्च (D1.2 °तु स) समंतत

39 ᵃ) Ś V B1 D1.5.8.11 प्र, Ñ1 D13 तु, N2 B2.4 D3 नि, B3 च, D2 निप् (for स) V3 B1.3 [ऽ]पि (for तु) —ᵇ) B3 भग्नदर्पा, D1 भग्ने द्रुम, D9 समग्रेण (for भग्नद्रुम) Ś D2.3.8.15 शिलावटे, N1 D13 शिलाघने, D1 शिलोच्चये (for °तले) —B3 reads 39ᶜᵈ in marg —ᵈ) Ñ2 B2-4 शीर्यमाणे (for घूर्णमाने) D1 घूर्णमाना शिलीमुखा —For 39ᶜᵈ N1 D13 subst while B3 ins after 39

1380* दद्दृशू राक्षसा सर्वे घूर्णमाने नगोत्तमम् ।
[D13 चूर्णमान (for घूर्णमान)]

40 ᵃ) Ñ1 V3 B1 D4.5.13 सचू(Ñ1 D1.13 °घू)र्णित, N2 B2 विघूर्णित, B3 विनिघूर्ण, D2 सा चूर्णित (for सा घूर्णित) N1 वृहद्वारा, B3 महद्वार, D13 M5 गृहद्वार (M5 °रा) (for महाद्वारा) B3 (marg also) सा चूर्णित महद्वारा, G (ed) आघूर्णत्पुरद्वारा —ᵇ) V3 B1 स (for प्र) D1 द्व, M1.2 पुर (for गृह) D2 सभग्नमिव गोपुरा (sic) —ᶜ) N1 सा व्याकुला (for त्रासा°) Ś N2 V B1.2.4 D1.3.5.13 लङ्का सभ्रा(Ś D5 °क्रां)तर(D5 °घू) क्षोभा —ᵈ) N1 B4 D13.15 प्रवृत्ता, V B1-3 D4.10.13 Ct प्रनृत्येवा D2 (marg also as in V) प्रसन्नेव, Cg as in text (for प्रनृत्तेव) Ś V B1 D2.6.13 बभूव ह, D2.4 तथा(B3 °दा) बभौ (for [अ]भवत्तदा) Ñ2 नृत्यतीव तदा बभौ, D5 सद्वसैन बभूव ह, D4 प्रणिपत्य बभूव ह (marg also °त्येदमब्रवीत्) G (ed) प्रनृत्त प्राद्रवत्तदा

41 G (ed) om 41 —ᵃ) D1 धरणा, D3 पृथ्वी (subm) (for पृथिवी) D1 °सकाश (for °शो) —ᵇ) D1 निष्पीड्य (for निपीड्य) Ś N V B D1.4-13 T2.3 G3 (*orig* *lin* also) पृथिवी (for धरणी) D4 तल (for धरम्) —ᵈ) B1 समयां (for सार्णवां) Ñ2 B2.4 वानरषभ, D1 पवनात्मज (for मारुतात्मज) N1 D13 सत्त्ववान्वानरेश्वर, B3 वेगेन वानरोत्तम —After 41, D1 ins

1381* परमं बलमास्थाय शत्रुपक्षभयावहम् ।,
while D5 T1 G1 M3 ins

1382* आरुरोह तदा धीमान्हरिर्मलयपर्वतम् ।
मेरुमन्दरसंकाशं नानाप्रस्रवणाकुलम् ।
नानाद्रुमलताकीर्णं विकासिकमलोत्पलम् ।
सेवितं देवगन्धर्वैः षष्टियोजनमुच्छ्रितम् ।
विद्याधरैर्मुनिगणैरप्सरोभिर्निषेवितम् । [5]
नानामृगगणाकीर्णं बहुकन्दरशोभितम् ।
सर्वानाकुलयंस्तत्र यक्षगन्धर्वकिंनरान् ।
हनूमान्मेघसंकाशो ववृधे मारुतात्मज ।

[(l 1) G1 तत (for तदा) M3 नरमाद् (for धीमान्) —(l 2) D5 T1 गिरिं G1 हरिं (for मेरु) G1 [आ]युत (for [आ]कुलम्) —G1 om l 3 —(l 6) D5 T1 द्विजघुष्ट, T1 द्विजगण (for मृगगण) D5 T1 (also as above) विवर (for कन्दर) —G1 om l 7]

42 D1 om 42ᵃᵇ —ᵃ) Ś D5.8.13 G2 त (for तु) Ñ B2.4 D13 आक्रम्य, D6-11 G1 आविश्य, M5 उत्पीड्य (for आपीड्य) —ᵇ) Ś D8.13 मुखमुन्मुख, D9 M5 मुखसन्निभ (for °व मुखम्) —ᶜ) M3 transp [उ]ग्रं and [उ]च्चैस् Ś V B1 D2.4.8.12 ननाद स(Ś V1 D1.13 च) विवृत्यो(B1 °त्त्वा)ग्र, D1 ननादोच्चैर्भृशं नाद —ᵈ) Ñ1 B3 सर्वराक्षसान्, D1 6-11 G3 रजनीचरान् (for इव राक्षसान्) D13 त्रासयामास राक्षसान्

43 ᵃ) N1 B3 D13 नानर्दमानस्य, D1 गोधय° (sic) (for नानद्य°) —ᵇ) Ś V B1.3 D2.4.5-13 उत्तम (for अद्भुतम्) —ᶜ) Ś V B1 D1-4.8.11 लङ्कायां (V3 °यां) N B2-4 D1.6-11 T2.3 G1 राक्षसस्थाया: D5 T1 G2.3 °सास्तत्र, D13 °सा व्यमर (for °सा सर्वे) —ᵈ) D1 स्वपितु: D13 स्वपितु (for स्पन्दितु) V1 B1 (marg also as in text) D13 तदा: D6-11 कश्चित् (for भयात्)

44 ᵃ) N1 V3 B1.3 D1.13 स(N1 D1.13 तु) दशेभ्यो D5 T1 (also as in V3) M3 त(M3 च) रामाय: D10.11 T2 M1.2 Ct सप्तुद्राय (for [अ]थ रामाय) Ś N2 V1.2

स पुच्छमुद्यम्य भुजंगकल्पं
　　विनम्य पृष्ठं श्रवणे निकुञ्च्य ।
विवृत्य वक्त्रं वडवामुखाभ-
　　मापुप्लुवे व्योम्नि स चण्डवेगः ॥ ४५
स वृक्षषण्डांस्तरसा जहार
　　शैलाञ्शिलाः प्राकृतवानरांश्च ।
बाहूरुवेगोद्धतसंप्रणुन्ना-
　　स्ते क्षीणवेगाः सलिले निपेतुः ॥ ४६
स तौ प्रसार्योरगभोगकल्पौ
　　भुजौ भुजंगारिनिकाशवीर्यः ।
जगाम मेरुं नगराजमग्र्यं
　　दिशः प्रकर्षन्निव वायुसूनुः ॥ ४७
स सागरं घूर्णितवीचिमालं
　　तदा भृशं भ्रामितसर्वसत्त्वम् ।
समीक्षमाणः सहसा जगाम
　　चक्रं यथा विष्णुकराग्रमुक्तम् ॥ ४८
स पर्वतान्वृक्षगणान्सरांसि
　　नदीस्तटाकानि पुरोत्तमानि ।
स्फीताञ्जनांस्तानपि संप्रपश्य-
　　ञ्जगाम वेगात्पितृतुल्यवेगः ॥ ४९

G 6 53 52
B 6 74 49
L 6 53 101

B1 D1-4 8 11 नमस्कृत्य स दुर्वेरयो(D6 स राम च, D12 समुद्गाद) —b) Ś D6 13 दर्शन (for विक्रम) —c) Ñ2 वयम् (for कर्म) —d) Ñ1 B2 D5-7 9-11 13 T1 G M2 3 Ct समीहुतः, Ñ2 B2 भाजहार (for समेहुत) G2 परतप Ś V B1 D1-4 8 11 कर्तुमिच्छति(V1 °च्छु स, B1 °च्छन्स, D2 °च्छन्हि) सत्वर(D4 [with hiatus] उत्तर) B1 भाजहार समवत , T2 3 विरीक्ष्वैर्दिशुगव

45 a) T2 3 स्व (for स) D12 उद्गम्य (sic) (for उद्यम्य) —b) Ś1 Ñ1 B1 D1 13 विनाम्य, G2 विनम्र , M1 2 विपस्य (for विनम्य) G2 दहे, M3 ववत्रे (for पृष्ठ) Ś Ñ2 V3 B D1-4 8 12 श्रवणौ, V1 श्रवर्णं, D12 चरणौ (for श्रवण) Ñ1 V1 2 B2 3 D3 G2 विकुं(Ñ2 V1 D2 °कु)च्य, V2 B1 विवृणवन्, B4 D7-11 निकुत्य, D4 विकुचन् (for निकुञ्च्य) —c) D1 विवृत्त , D6 निवृत्य D13 विवर्त्य G2 विवृत्य (for विवृत्य) Ś Ñ1 V B1 D2-4 8 11 13 न्यूनमुखनाद (for वडवा मुखाभम्) D6 व्यावृत्य नेत्रे भूजमुखनाद —d) G2 स पुप्लुवे (for भापुप्लुवे) Ñ2 B1 व्योम स(B2 सु) चण्ड , B4 व्योम सुपर्णे , D1 व्योम्नि भुजंग , M3 व्योमनि चण्ड (for व्योम्नि स चण्ड) Ś V B1 2 D2-4 8 11 समुत्पपाताद्भुतचण्डवेग (B2 °विक्रम), Ñ1 D13 खमापुप्लुवे चाद्भुतचण्डवेग , D1 सपुप्लुवे व्योम्नि स चण्डविक्रम

46 G (ed) om 46 —a) V2 B D4 5 7 9 10 11 M3 -खण्डान्, V1 D1 4 6 -खण्ड, D4 चालान् (for षण्डान्) V3 D4 M3 सहसा (for तरसा) Ś D4 13 विधुन्वन् D1 महात्मा (for जहार) —b) M1-3 शैलाग् (for शैलान्) B1 D1 शिला B2 तथा (for शिला) Ś V1 2 B1 D4 8 11 -पर्वतांश्च ; V2 illeg (for -वानरांश्च) D4 शिलांश्च सा प्राकृतपर्वतांश्च —c) Ś D4 13 पादोरुवेग ; Ñ1 V2 B1 D2-4 पादोरु(Ñ1 D4 °द्धू)वे ; Ñ2 -पादवेग ; V1 3 M1 2 पादोरुवेग ; B3 D5 7 10 11 पादोद्भुत ; D1 पादोरुवेग ; G2 -पादोत्पात ; Cv g as in text (for वेगोद्धत) Ñ1 वेगप्रणुन्ना ; Ñ2 -प्रात प्रणुन्ना ; B1 D1 M3 समप्रणुन्ना ; B2 4 -बाहुप्रणुन्ना ; B3 -बाहुप्रणुन्ना ; D2 -समप्रणुन्ना, M3 3 -वातप्रणुन्ना, Cv g as in text (for -संप्रणुन्ना), D3 बाहूरुवेगोद्धतसंप्रणुन्ना, D13 बाहुप्रवातोद्धतसंप्रणुन्ना —d) Ñ2 क्षीणवेगा , D13 त द्विजवेगा , T3 ते तीक्ष्णवेगा (for ते क्षीण°) D2 प्रपेतु D1 स्वपातयत्सागरतोयमध्ये, D4 ते तीक्ष्णवेगाज्जलधिं प्रपेतु

47 Ñ2 B2-4 read 47 after 49 D4 reads twice 47[ab] —a) Ś1 D6 स तु, D4 वदौ (for स तौ) D7 -कल्प (for भोग) —b) Ñ1 B4 विकाश , D1 -समान , D3 विकाशि (for निकाश) Ś V B1 D8 13 कल्प , Ñ2 B2 धर्मौ, B3 (marg also) -कर्मौ, B4 -रक्ष (for वीर्य) D1 यथा भुजगौ प्रविलम्ब्य कष्टौ, D4 भुजौ भुजंगाधिपतुल्यरूपौ (second time °वग) —c) Ś Ñ2 B2-4 D2 3 8 13 ददर्श (for जगाम) D1 G2 वेगात्, D9 11 शैल (for मेरुं) Ś V1 2 B1 D1-4 8 11 सुरराजकल्पो(V2 B1 D4 °गुरुपो) N V3 B2 4 सहसाद्रिराज , B3 D13 T3 G2 नगराजमात्र (D13 °कल्प, G2 °मुप्र (for नगराजमग्र्य) —d) D4 दिश V2 D1 13 प्रदर्शन्, T2 3 प्रकम्पन् (for प्रकर्षन्) Ś Ñ2 D8 13 पवनपुत्र , D1 °भूत , D2 राजपुत्र (for वायुसूनु)

48 Ś V B1 D1-4 8 11 om 48[ab] B2 reads in marg 48-49 —a) N B1-4 D13 घूणतरगभीमम् (for घूर्णितवीचिमाल) —b) D5-7 T1 2 G M3 तथा भृशं D9-11 सद्भसा (for तदा भृश) M1 2 घूर्णित (for भ्रामित) N B1-4 D13 मतास्य सत्रासि(Ñ1 °भ्रामि)तसत्व(B4 °चर) सत्व —c) Ś V B1 D2 4 8 11 भ्रमस्य वगात्(V1 वर्ग) Ñ1 B2 D13 प्रपश्य(B2 °क्ष)माण ; Ñ2 B2 4 D1 3 भ्रान्तस्य मार्ग(D1 3 °वेगात्) D5 9-11 समीक्ष्यमाण , D7 G2 स वीक्ष(D7 °क्ष्य)माण (for समीक्षमाण) —d) Ś V1 B1 D2-4 8 11 भुजग , N B1 2 D13 -करम ; B1 G1 -कराद्रि ; D3 G2 -करार (for -कराग्र) D3 4 -मुक्त (for -मुक्तम्)

49 B2 reads in marg 49 (cf v l 48) —a) D5-11 वक्षि (for वृक्ष) D3 सरान् (for -नगरान्) —b) Ñ1 D3 नदाश् ; D6 13 G1 नदी (for नदाश्) N V1 2

G. 6 53. 52
B. 6. 74 50
L. 6. 53 102

आदित्यपथमाश्रित्य जगाम स गतश्रमः ।
स ददर्श हरिश्रेष्ठो हिमवन्तं नगोत्तमम् ॥ ५०
नानाप्रस्रवणोपेतं बहुकंदरनिर्झरम् ।
श्वेताभ्रचयसंकाशैः शिखरैश्चारुदर्शनैः ॥ ५१
स तं समासाद्य महानगेन्द्र-
मतिप्रवृद्धोत्तमघोरशृङ्गम् ।
ददर्श पुण्यानि महाश्रमाणि
सुरर्षिसंघोत्तमसेवितानि ॥ ५२
स ब्रह्मकोशं रजतालयं च
शक्रालयं रुद्रशरप्रमोक्षम् ।
हयाननं ब्रह्मशिरश्च दीप्तं
ददर्श वैवस्वतकिंकरांश्च ॥ ५३
वज्रालयं वैश्रवणालयं च ।
सूर्यप्रभं सूर्यनिबन्धनं च ।
ब्रह्मासनं शंकरकार्मुकं च
ददर्श नाभिं च वसुंधरायाः ॥ ५४

B1 2 D1-4 8 9 13 ब्रह्मगानि (for नदाकानि) —c) G3 स्थिताम् V3 B1 साक्षमसि (for तानपि स) V2 V1 D13 प्रपश्य, D3 7 1-11 T1 G M1 3 प्रवीक्ष्य (for प्रपश्यत) —d) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 4 D3 5 8 13 अतिषड, N1 पितृषड (for पितृतुल्य) D6 बगतुल्य (by transp) D1 जगाम वेगेन सुचडवेग, D12 जगाम वेगात्स कपिप्रवीर —After 49 N2 B2-4 read 47 while D12 ins

1383* पितृतुल्योऽथ वेगेन हनूमान्कपिकुञ्जर ।

50 D13 reads 50–52[b] for the first time after क (see var) in 37[d] repeating them here —a) B1 -मार्गम्, D13 रथम् (for पथम्) Ś V3 D1 3 8 13 M1 3 चासाद्य B1 3 D3 7 13 G3 आस्थाय (for आश्रित्य) —b) Ñ1 B3 D13 पुनरम्बरे, V B1 स तथोम्बरे, D4 पवगोत्तम, D6 T1 2 विगतश्रम, M1 3 स गतक्लम (for स गतश्रम) Ś D1-3 8 13 स जगाम तथोम्बर (D3 8 13 °रे) Ñ2 B2 4 अगामोपरि सोम्बरे (N2 B3 °र) —After 50[ab] D5 (only l 1) 6 7 9-11 S ins.

1384* हनूमान्स्तरितो वीर पितृतुल्यपराक्रम ।
जवेन महता युक्तो मारुतिर्मारुतो यथा ।
जगाम हरिशार्दूलो दिश शब्देन नादयन् ।
स्मरञ्जाम्बवतो वाक्य मारुतिर्वातरंहसा ।

[(l 1) M3 वेगवान् (for वीर) D9 9-11 G1 पितुश (for पितृ) —D5 om l 2-4 —(l 2) D10 11 वातरंहसा M3 मारुतोपम (for मारुतो यथा) —(l 3) D6 T2 3 M1-3 पूरयन् (for नाद°) —(l 4) D7 10 11 भीमविक्रम T2 M3 वातरंहस G1 3 मारुताभश (for वातरंहसा)]

—c) Ś B1 V2 3 D3 5 8 13 महातेज V1 तत्र शाख D6 सहसा (for हरिश्रेष्ठो) Ñ B1 4 D1 4 5 7 9 11 T G M1 2 ददर्श सहसा चापि (V1 B3 D4 श्रीमान् D7 T1 G2 3 गत्वा G (ed) धीर) D13 ददर्श स हरि श्रीमान् —d) Ś N V B D T1 G M3 महागिरि (for नगोत्तमम्)

51 D13 reads 50–52[b] for the first time after क (see var) in 37[d] repeating them here —a) D6 om from प्र up to हु in [a] D4 झुमकरा, D13 महारण (for प्रस्रवण) T1 2 [ध]स्तीर्ण (for [व]पेतं) B4 कल्पवृक्षफलोपेत —b) D7 T1 G3 नाना (for बहु) —c) Ś N2 V B1 3 4 D1-4 8 13 श्वेते रजत (for श्वेताभ्रचय) D7 13 G2 सकाश (for °शै) —d) Ś V B1 D2-4 7 8 12 G1 दृशन —After 51 D5-7 9 11 S ins

1385* शोभित विविधैर्वृक्षैरगमपर्वतोत्तमम् ।

[T2 पर्वतोपम (for °त्तमम्)]

52 D13 reads 50–52[ab] for the first time after क (see var) in 37[d] repeating them here —a) Ś V B1 D1-4 8 तत, D13 स तत् (for स तं) V2 समासाद्य B1 4 समारुह्य (for समासाद्य) —b) D6 प्रवृत्त N2 B3 [उ]द्धृत (for [उ]त्तम) N1 B2 4 चारुशृङ्ग, V3 B1 सेवितानि, D6 7 10 11 T2 3 G3 हैमशृङ्ग (for घोरशृङ्गम्) D9 अतिप्रवृद्धोत्तमघोरशृङ्ग —N2 B1 om 52[cd] —c) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1-4 8 12 T2 3 तपो (D6 महा)वनानि, D13 बली बलानि (for महाश्रमाणि) —d) N1 B2-4 D1 महाप (for सुरर्षि) B3 सह (for संघ) D13 महर्षिसंघातसमन्वितानि

53 a) N V B D5 10 घोषं, G1 लोकं, L (ed) लोके (for कोश) N2 V1 2 B1 4 रजतं, D9 रचित T3 भरत, G (ed) च जत, Ct as in text (for रजत) S V2 B1 D1 8 12 13 T2 [अ]चल N2 V1 2 B2 4 गिरिं D6 [आ]द्रय Ct as in text (for [आ]लयं) —b) D1 शिवालयं T2 वज्रायुधं C3 as in text (for शक्रालय) B1 वज्र (for रुद्र) D1 शिरःप्रमोक्ष, T2 शर प्रभाव G (ed) मद प्रमोद (for शरप्रमोक्षम्) —c) N2 B1 शिरश्च तत्र N2 B2 3 D1 4 नरश्च दासं (B1 तीर्थं) V3 B1 मरश्च दाह B1 शरप्रदीप्त, D6 T2 3 शिर प्रदग्ध G1 नर च दीप्तं (for शिरश्च दीप्तं) —d) Ś V1 2 B1 D2 3 8 12 किंकराणां B2 D1 4 T2 3 किंनरांश्च

54 a) S V B D1 4 5 10 वज्रार्कं, N1 हिमार्क D1 T1 वज्रालय, D 9 11 Ct पद्मालयं T2 वज्रायुधं (for °लय) —b) B2 3 4 (hapl ?) from second सू up to भ in 55[b] T1 कोश (for second सूर्य) T2 M3 प्रभं भवन Cg k t as in text (for निबन्धनं) —c) D4 ब्रह्मानन D1 10 11 M1 3 Ck ब्रह्मालयं —d) S1 नारं Ś2 D1 5 6 10

कैलासमग्र्यं हिमवच्छिलां च
तथर्षभं काञ्चनशैलमग्र्यम् ।
स दीप्तसर्वौषधिसंप्रदीप्तं
ददर्श सर्वौषधिपर्वतेन्द्रम् ॥ ५५
स तं समीक्ष्यानलरश्मिदीप्तं
विसिष्मिये वासवदूतसूनुः ।
आप्लुत्य तं चौषधिपर्वतेन्द्रं
तत्रौषधीनां विचयं चकार ॥ ५६
स योजनसहस्राणि समतीत्य महाकपिः ।
दिव्यौषधिधरं शैलं व्यचरन्मारुतात्मजः ॥ ५७
महौषध्यस्तु ताः सर्वास्तस्मिन्पर्वतसत्तमे ।
विज्ञायार्थिनमायान्तं ततो जग्मुरदर्शनम् ॥ ५८
स ता महात्मा हनुमानपश्यं-
श्चुकोप कोपाच्च भृशं ननाद ।
अमृष्यमाणोऽग्निनिकाशचक्षु-
र्महीधरेन्द्रं तमुवाच वाक्यम् ॥ ५९

G. 6. 53. 60
B. 6. 74. 61
L. 6. 53. 112

ताखां; Ñ1 V1.2 B1.2.4 देवाख्य; Ñ2 D1 देवांद्; D13 हाटख्य (for नार्भि). V3 D4 वसुंधरायां.—After 54, D7 ins.; while K (ed.) ins. after 55[ab]:

1386* त्रिशिखरं तत्र सनन्दिकेश्वरं
स्कन्दं वृतं देवगणैश्च दृष्ट्वा ।
उमां सकन्यामथ कन्यकाभि-
र्विलासयन्तीं दृष्टोऽप्यवीर्यः ।

[(l. 1) K (ed.) -[ई]श (for -[ई]श्वर). —(l. 3) K (ed.) सुदुर्गाम् (for सकन्याम्).]

55 B3 om. up to र्भं in [b] (cf. v. l. 54). —[a]) Ś Ñ V B1.3.4 D1-4.7-13 G1.2 वप्रं; M3 भाद्रि (for अग्र्यं). —V3 damaged from अग्र्यं up to र्षभं in [b]. Ś D3.4.5.6 T3 -शिलाभं; Ñ V1.2 B4 T1 -शिलाभं; B2 -शिखाभं; Cr.m.t as in text (for -शिलां च). D13 कैलासमुख्यं हिमवच्छिखाभ. —D13 om. 55[b]. —[b]) Ś Ñ V1.2 B1.4 D1-4.6.13 च पर्वतं; B3 तमप्रभं; D5.7.10.11 T G1.3 M1.2 तं वै वृषं; D6 सूर्यप्रभं; G2 तद्दर्पं (for तथर्षभं). Ś D8 -शृंगम्; D1 -तुल्यम् (for -शैलम्). Ś Ñ2 V B1.2.4 D1-4.8.13 उग्रं; D10.11 उग्रं (for अग्र्यम्). —After 55[ab], D8 T2.3 ins.:

1387* जम्बुद्वीपं पर्वतांश्चाधिगम्य
तत्रोत्तरं वै लवणोदधिं च ।
अतीत्य शाकद्वयमुत्तमं च
क्षीरोदधिं श्रीमनगात्कपीन्द्रः ।

[(l. 1) unmetric. —(l. 2) T3 [जं दुधि (for -[उ]दधि). —(l. 3) T3 अतित्य- (for अतीत्य). —(l. 4) D8 reads in marg. from दधि up to कपी. T3 श्रिय (for श्रीमन).] —Thereafter T3 cont.:

1388* क्षीरोदमध्ये हनूमान्कपीन्द्र

—After 55[ab], K (ed.) ins. 1386*.

—[c]) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.6.11 दीप्तं च; V3 B1 दृश्य च. D5.7-11 T2.3 G1.2 प्रदीप्त; D7 M1.2 C2 अदीप्त (for स दीप्त-). D3 दीप्तौषधि- (for -सर्वौ°). Ś D3.4.13 सम्प्रयुक्त; V3 B1 पर्वतेन्द्रं; D1 -संयुतं च. T1 -सम्प्रदीप्त; Cg as in text (for -संप्रदीप्तं). D13 सदा च सर्वौषधिसंप्रदीप्तं. —After 55[c], T2 ins.:

1389* स मारुतिर्मारुततुल्यविक्रमो ।

—[d]) B3 D13 तत्रौषधि-; B4 चैवं° (for सर्वौ°). Ñ2 V1.2 B D3.13 -पर्वतं च; V3 -संयुतं च (for पर्वतेन्द्रम्). D8 स्वरोचयन्नौषधयश्च तस्मिन्. —After 55, D13 ins.:

1390* निरीक्ष्यमाणः पवनात्मजस्तदा.

56 D1.6 om. (hapl.) 56[abc]. —[a]) D4 एव (for स तं). Ś V3 B1.2 D3.8.13 -संप्रदीप्तं; Ñ1 D2 -दीप्त-(D2 °प्ति)रश्मिद्; D8 T2.3 रश्मिकल्पं; D5.10.11 राशिदीप्तं; G2 damaged (for -रश्मिदीप्तं). —[b]) D1 विसिष्मिये वायुसुतस्तदानीं. —[c]) D13 आकुञ्चितं; M1.2 आसाद्य तं; M3 आरुह्य तं (for आप्लुत्य तं). Ñ1 B3 तत्रौषधि-; G1 सर्वौ° (for तं चौ°). Ñ1 -पर्वतेन्द्रे. D13 आकुञ्चित चौषधिपर्वतेन्द्र. —V3 illeg. for [d]. —[d]) D3 T3 निचयं (for विचयं). Ś D2.8.13 विवेश सर्वौषधयश्चकाश(D8 °शाः स्म); Ñ V3.2 B D3.13 निशामयामास महौषधीस्ताः(B4 °धिस्तदा; B1 °धि तां).

57 [b]) Ś V B1 D1-4.8.13 समासाद्य (for समतीत्य). —[c]) G1 दिव्यौषध-. B3 -युतं; D1 -वनं; D3 T3 -चरं; M1.2 -धरे (for -धरं). D8 सम्यक्; M1.2 शैले (for शैलं). —[d]) D1 पवनात्मजः. —For 57[cd], Ś Ñ1 V3 B1 D1.2.3 subst., while Ñ2 V1.2 B2-4 D2.13 ins. after 57

1391* अविश्रान्तो महातेजा व्यचिनोत्स महौषधीः ।

(Ñ V3 B1.4 D1.2 अविश्र° D13 °श्रा.ज्ञ; B1 अविश्रम्य (for अविश्रान्तो). Ś D8 विचिन्वन्. Ñ1 विचिन्वन् V1.2 D3.13 [D1.2.3] विचिन्व V3 B1 अचिनोत्स, D8 विचिनोत् (sic), D13 विचिन्वन् (for व्यचिनोत्स)

58 [a]) D1 तु ता दीप्तास्, D5-11 G1 M3 तत्र सर्वाश्; M1.2 तु ता विस्मयात् (for तु ताः सर्वास्) —For 58[ab], Ś Ñ V B D1-4.8.13 subst.

1392* नाना कामरूपिण्यो महौषध्यो महागिरौ ।

—[c]) Ś Ñ2 V1.2 B D1-2.8.13 तदा (for ततो)

59 [a]) D1 तां, G2 तान् (for ताः). —[b]) D3-11 रोषाच्च (for कोपाच्च). —[c]) D8 [उ]ग्रि (for अग्नि-). D5-11 -समान- (for निकाश). —[d]) D8 T2.3 पुनरप्यचिन्तन्

G. 6. 53. 61
B. 6. 74. 62
L. 6. 53. 212

किमेतदेवं सुविनिश्चितं ते
यद्राघवे नासि कृतानुकम्पः ।
पश्याद्य मद्बाहुबलाभिभूतो
विकीर्णमात्मानमथो नगेन्द्र ॥ ६०

स तस्य शृङ्गं सनगं सनागं
सकाञ्चनं धातुसहस्रजुष्टम् ।
विकीर्णकूटं चलिताग्रसानुं
प्रगृह्य वेगात्सहसोन्ममाथ ॥ ६१

स तं समुत्पाट्य खमुत्पपात
वित्रास्य लोकान्ससुरान्सुरेन्द्रान् ।
संस्तूयमानः खचरैरनेकै-
र्जगाम वेगाद्गरुडोग्रवीर्यः ॥ ६२

स भास्कराध्वानमनुप्रपन्न-
स्तद्भास्कराभं शिखरं प्रगृह्य ।
बभौ तदा भास्करसंनिकाशो
रवेः समीपे प्रतिभास्कराभः ॥ ६३

(for तमुवाच वाक्यम्) —For 59 Ś Ñ V B D8–8 11 12 subst , while D1 subst l 3-4 for 59^cd

1323* स तास्त्वपश्यन्हनुमान्नुकोप
ननाद कोपाच्च विधूय वक्त्रम् ।
अमृष्यमाणोऽथ निमील्य चक्षु-
स्तं शैलराजानमुवाच रोषात् ।

[(l 1) Ñ1 D4 स तानपश्यन् B1 ततो ह्यपश्यन् Ś V3 B1 D2,3 8 12 भृशमाचुकोप (for हनुमाञ्चु°) B3 तास्त्व अपश्यन्स तदा हनूमान्, D12 स तानपश्यन्सहसा हनूमान् —(l 2) B3 D11 चुकोप (for ननाद) D6 चाविद्ध (sic) (for कोपाच्च) V3 B1 3 विधूय (for विधूय) Ñ1 चड विनिधूय (for कोपाच्च विधूय) —(l 3) V1 2 तु (for ऽथ) Ś V3 B1 D1–3 8 12 च विकृष(Ś V3 B1 °च) नेत्रे Ñ2 [ऽ]नल्पदीप्तनेत्र , D12 [ऽ]थ निरीक्ष्य नेत्रे (for ऽथ निमील्य चक्षुः) D6 निरीक्ष्यमाणश्च विधूतनेत्र —(l 4) Ñ1 स (for तं) Ñ1 वाक्य , D1 दोषात् (for रोषात्) Ñ2 V1 2 B2–4 D12 तं शैलराज स उवाच वाक्य]

—After 59 D6 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 40)

60 ^a) Ñ2 हि वि , D12 स्वथ(sic) (for सुवि) —^b) D1 यद्राघवार्थे (for यद्राघवे न) V3 B1 D2 4 6 8 12 13 T2,3 G2 [अ]सि तव(D12 कर , G3 कृत), D1 हि न स Cm g t as in text (for [अ]सि कृत) Ś V3 B1 D2–4 6,8 13 T2 3 [अ]नुकम्पा D12 [अ]थ कल्प , Cm g t as in text (for [अ]नुकम्पः) Ñ1 न ह्यसि सानुकंप . —^c) D2 मद्ग (hypm) D1 12 मे (for मद्) Ñ2 B2 -जला (for -बल) Ś Ñ V B D1–4 8 12,13 [अ]भिभू (Ñ2 °वधू)त —^d) D4 T2 3 M1 2 विशीर्णम् (for विकीर्णम्) Ś Ñ V B D2–4,8 12 13 इहा(Ñ V B1 D2 13 इवा)द्विराज, D1 इमं नगेंद्र (for अथो नगेन्द्र).

61 ^a) D2 तस्याथ (for स तस्य) B1 om शृङ्ग Ś D1 12 पदमौ(Ś1 स महीं)पपीके. Ñ1 सनगं सकाननं. Ñ2 B2–4 सहसा सनागं D6 सनगं सकाननं D12 सहसा नगाग्रं (for सनगं सनागं) —^b) D6 सकानने, D8 सधातुना (for सकाञ्चनं) Ś Ñ2 D2 4 8 12 -युक्तं (for -जुष्टम्) M1 om from सानुं in ^d up to मनुप्र in 63^a . —^d) Ñ2 B1 विशीर्णं , Ś Ñ2 V B1 3 4 D2–4 8 11 ज्वलिताग्रशृङ्गं Ñ1 B3 ज्वलितं महान्तं (B3 °न्त), D1 6 7 9–11 T G1 M ज्वलिता ग्रसानुं D12 ज्वलिताग्रसुप्र (for चलिताग्रसानुं) —V3 om 61^d–63^b —^d) Ñ2 B3 D12 प्रसह्य (for प्रगृह्य) D1 कोपात् (for वेगात्) Ś D6 12 [उ]द्बबर्ह, Ñ V1 2 B2,3 D2 [उ]त्पपात, V3 B1 [ऊ]र्ध्वबाहु , D2,3 [उ]द्बबाह D7 9 [उ]न्ममन्थ, D13 पपात (for [उ]न्ममाथ) —After 61, Ñ V1 2 B2–4 D1 12 13 ins

1324* ततो विकीर्णं तमनेकरूप
सुधातुनानाविधवर्णरूपम् ।
दोर्भ्यां समुत्क्षिप्य महानुभावो
महेन्द्रकेतुप्रतिमानकायः ।

[(l 1) Ñ1 [ऽ]तिरीर्यं तन् B3 [ऽ]विरीर्यसत्त्व् (hypm) D2 [ऽ]भिरूपरूपं, D4,13 विरी(D13 °री)र्णम् (for विकीर्णं तम्) V1 B3 ततो विकीर्णोऽसमनेकरूप —(l 2) Ñ1 D4 -वर्णशोभं, V1 2 मुख्ययुक्तं(V2 °रूप), D1 धातुशैल (for -वर्णरूपम्) —Ñ2 D4 transp l 3 and 4 —(l 3) B3 दाभ्यां (for दोर्भ्यां) Ñ2 D1 2 महाक्षिप्य (for समुत्क्षिप्य) Ñ1 D4 महाद्रिकल्प(D4 °रूप), B3 महाप्रभावो, D1 °प्रतीक (for °नुभावो) V1 2 जगाम वेगात् महाम(V2 °नु)भावो —(l 4) Ñ1 D4 प्रतिमोपमाभः V1 2 B3 D12 प्रतिमानरूप , D1 प्रतिभा-यताभ्या (for °मानकायः)]

62 D11 M1 2 om 62 (for M1 2 cf v l 61) —^a) B1 om पाट्य खमु B1 सम् (for खम्). —^b) Ś Ñ2 B1 4 D1–6 8–10 12 13 T G M2 ससुरासुरे-(D2 °**)न्द्रान् (for °रान्सुरेन्द्रान्) —^c) Ś Ñ1 V3 B1 D2–4 8 12 13 सुर(Ñ1 D4 12 मुनि)सिद्धसंघैः Ñ2 V1 2 B2–4 मुनिभिः समे(Ñ2 B2 °म[sic])तैः (for खचरैरनेकैः) —^d) Ñ2 D4 6 10 T2,3 G1 M2,3 वेगा ; D6 वीर्ये (for -वीर्यः) Ś Ñ2 V B D2,3 8 12 13 कवि(Ñ2 V1 2 B2 °पि)-ध्वजवत् , D1 4 T1 G2 गरुडोरु(D4 T1 °हावपा G1 °द्योतम)-वेग (for गरुडोग्रवीर्यः)

63 M2 om 63^ab, M3 om up to मनुप्र in ^a (for both, cf v l 61) Ś Ñ2 V B D2,3 8 12 13 transp 63 and 64 —^a) D1 [उ]द्यानम् (for [अ]ध्वानम्) Ś Ñ2

स तेन शैलेन भृशं रराज
शैलोपमो गन्धवहात्मजस्तु ।
सहस्रधारेण सपावकेन
चक्रेण खे विष्णुरिवोद्धृतेन ॥ ६४

तं वानराः प्रेक्ष्य तदा विनेदुः
स तानपि प्रेक्ष्य मुदा ननाद ।
तेषां समुद्धुष्टरवं निशम्य
लङ्कालया भीमतरं विनेदुः ॥ ६५

ततो महात्मा निपपात तस्मि-
ञ्शैलोत्तमे वानरसैन्यमध्ये ।
हर्युत्तमेभ्यः शिरसाभिवाद्य
विभीषणं तत्र च सस्वजे सः ॥ ६६

तावप्युभौ मानुषराजपुत्रौ
तं गन्धमाघ्राय महौषधीनाम् ।
बभूवतुस्तत्र तदा विशल्या-
वुत्तस्थुरन्ये च हरिप्रवीराः ॥ ६७

G 6 53 67
B 6 74 69
L 6 53 119

V1 3 B4 D1 6 8 13 G1 अभि, D12 अति (for अनु) Ñ1 V1 2 B2 4 D13 प्रपेदे (for प्रपन्नः) B3 अतिप्रचक्र, D9 उपपपन्न (sic).—b) Ñ1 V3 B1-3 D1 7 9-11 13 G M3 5 त (for तद्) D4 भासुर- (for भास्वर-) Ñ1 भास्कराभ —d) D4 रवि . Ś D6 12 सकाशे, V3 B1 सकाशात्, D3 प्रकाशे (for समीपे)

64 Ś Ñ1 V B D2 3 8 13 13 transp 63 and 64 —b) Ś D1 3 8 13 शैलोत्तमे (for शैलोपमो) Ś Ñ V B D2-4 6 12 14 गन्धवहस्य (Ñ1 °हात्म) सूनुः, D6 T2 3 गन्धवहात्मजो बली (for गंधवहात्मजस्तु) —M1 transp 64d and 66b.—d) D13 चक्रे यथा (sic), G2 चक्रेण वै (for चक्रेण खे). Ñ V1 2 B2-4 D1 4-7 9-11 13 T1 2 G1 3 M2 6 [अ]पितेन, T3 [उ]द्यतेन, G2 [अ]र्पितेन (for [उ]द्धृतेन). Ś V3 B1 D3 1 8 13 चक्र(B1 चन्द्र)ण विष्णुर्दिवि चो(D1 13 वो)द्य(Ś1 °द्दि)तेन

65 a) Ñ1 समः V3 B1 D1 6 T2 3 मुदा, D1 भृशं (for तदा) Ś D2 3 8 13 मुदा प्रणेदु, D9 महाविनेदुः, M3 विनेदुरुच्चै (for तदा विनेदुः) —b) Ś Ñ V B D2-4 8 12 13 चापि तान्, D6 T2 3 तांश्च वि (T3 स) (for तानपि) Ñ1 B4 D2 3 समुन्ननाद, B1(marg also as in text) मुदा विनेदु, D9 तदा ननाद, D13 भृशं ननाद (for मुदा ननाद) —c) Ś Ñ V B D1-4 6-12 T2 3 M3 समुत्कृ(D6 °त्कु)ष्ट (for °द्धुष्ट) V3 रवान् T3 रवात्, M3 -रवं (metr) (for रवं) —d) Ś1 लङ्कालयस्थाः Ś2 D2 3 8 13 लङ्कानिलयाः Ñ1 रक्षोगणाः, V3 लंकापुर (sic) V3 B1 लंकागताः B4 लङ्केश्वराः, D1 लङ्काभयाद्, D4 रक्षोगणौघाः D6 सलंकया (for लङ्कालया) Ñ1 V3 B1 3 4 D1 भीमतरं(V3 °रा, B4 °तर [metr]) D4 भीतरव (from भी up to पात् [var]) in 66d reads in marg) (for भीमतरं) D2 ननाद (for विनेदु)

66 D5 reads in marg up to पात् (var) in a (cf v l 65) —a) Ś V3 B1 D2 3 8 13 स तं(Ś2 D2 3 8 13 तद्) गृहीत्वा D6 T2 3 ततो हनूमान् (for ततो महात्मा). —M1 transp 64d and 66b. —b) Ś1 V3 B1 शैलोत्तमो D1 शैलोपमो G (ed) शैलश्रृंगे (unmetric), Cr g as in text (for शैलोत्तमे) Ñ1 D1 4 6 T2 -राज- (for सैन्य) D1 सैन्ये (for मध्ये) —M3 om 66cd —c) Ñ2 V3 B2-4 D6 13 हर्युत्तमास्तान्, T2 3 °त्तमांस्तै (for °त्तमेभ्य) Ñ2 D6 सहसा (for शिरसा). D13 [अ]भिवन्द्य (for [अ]भिवाद्य). Ś V1 2 B1 D2 3 8 13 हर्युत्तमैस्तैरभिवाद्य(V3 °द्यमान, B1 °पश्य)मानो, Ñ1 D4 स मारुतिस्ता-ञ्शिरसा प्रणम्य —M1 om 66d —d) D5 11 M3 स (for च) D5 T1 2 M3 च (for स) D1 समस्वजे च, T3 परिष्वज्य च (for च सस्वजे स) Ś V1 2 B1 D2 3 8 13 विभीषणेनापि च(D3 प्र) श(V3 B1 श)स्यमान, Ñ1 B3 M5 विभीषण स(Ñ1 M4 त)परिषस्वजे च, Ñ2 B2 °ण तानुपसस्वजे च, V3 °ण तान्प्रससज्जे च (unmetric), B4 °णाद्यानुपसस्वजे च, D4 °णान्कपिराक्षसमुख्यान् (unmetric), D13 °ण तमुपसस्वजे च.

67 M1 reads 67a twice —a) V1 B2-4 D13 राघव- (for मानुष-) Ś V3 B1 D2 3 8 13 M1(both times) ततस्तु तौ सपदि (M1 2 मानुष) राजपुत्रौ, Ñ1 तावप्युभौ राजसुतौ च धीरौ —b) Ś D2 3 8 13 प्रेयम् (for गन्धम्) —c) D1 तौ तु (for तत्र) G2 त्वे (for तदा) —d) Ś V3 B1 D2 3 8 13 सहूदसर्वंप्रणष्टशोकौ, Ñ V1 2 B2-4 सर्वेव्रणै(Ñ1 V3 सर्वै व्रणैर)श्चापि विमुक्तदेहौ(Ñ1 °गात्रौ) D4 वारेश्च शल्यैश्च विमुक्तगात्रौ, D13 शर्वोत्पलादीश्च विमुक्तदेहौ —After 67, Ñ V B D1 13 ins

1395* न चापि तत्र हृदयस्तदानीं
सुप्ता निशान्तादिव सम्प्रबुद्धा ।
विनश्यमाना सहसोद्गताश्च
प्रतिष्ठुरन्त पवनात्मजं तम् ।

[(l 1) Ñ1 मध्यतः (for तत्र) D1 तौ चापि हृष्ट ददृशे —Ñ1 D4 transp l 2 and l 4 —(l 2) D4 [अ]चापि च (for [अ]नाभि) —(l 3) Ñ1 D4 [अ]वनिहृन्, B1 (before corr as in text) [अ] वनिहृन् —(l 4) B3 न्निहुत (for °वन्त) Ñ1 D4 °हुत्तस्वैत सहसा बभूवुः]

while D1 6-7 9-11 S ins. while D4 cont l 5-6 only after 1397*

G 6 53 0
B 6 74 13
L 6 53 120

ततो हरिर्गन्धवहात्मजस्तु
तमोषधीशैलमुदग्रवीर्यः ।
निनाय वेगाद्धिमवन्तमेव
पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ६८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥

1396* सन विशल्या विकृता अपन
हरिप्रवीरा निहताश्च य स्यु ।
गन्धन तासा प्रवरौषधीना
सुप्ता निशान्तेष्विव सप्रबुद्धा ।
यदाप्रभृति लङ्काया युध त हरिराक्षसा । [5]
तदाप्रभृति मानार्थमाज्ञया रावणस्य च ।
य हन्यन्त रण तत्र राक्षसा कपिकुञ्जरै ।
हता हतास्तु क्षिप्यन्त सर्व एव तु सागर ।

[(l 1) D1 विरुजा D1 T1 2 G1 M3 5 Cg विरुज (for विकृता) —(l 2) D1 1 11 च Cr g as in text (for नि) G3 [5] वै, Cr as in text (for स्यु) —(l 3) D2 नाना (for तासा) D1 परमौषधीना M5 च महौषधीना (for प्रवरौ°) —(l 4) D 2 निशान्तादि व (for निशा तेष्विव) D1 सप्रबुद्धा (for सप्रबुद्धा) D1 सुप्तप्रबुद्धा इव ते निशान्ते —After l 4 T1 1 ins

1396(A)* दृष्ट्वा रचितयापस्य प्रास्य चा वरमरणेण त ।
प्रमञ्जनस्ता नैनिद्रानरा सहरोचिता ।
ये विशल्यकरा गन्त औषधीना बलेन च ।
त पास्य तु निप मध्ये द्यापधीना गिरिं स्थ ।
राक्षसानभ्यमाव्य योत्थयामासुरञ्जु वै । [5]
सभिन्न मुहिताभिन्ना सावर्णिया सवर्णिता ।
विशल्याश्च विशल्याश्च विशल्यादो कृता परे ।
तत्र सर्युर्चित दृष्ट्वा तदानरबल महत् ।
आश्चर्यमिति मावन्त निरीक्ष्य ति वानरा ।
सजीवन्या प्रभावेन साविताने समुत्थिता । [10]
निकृत्ते नैवैशल्यश्च बलेन च समन्विता ।
हनूमन्त प्रशसुस्ते सपरबलचोदितम् ।

[(l 6) T2 सहिताश्च (for मुहिताश्च) T2 भी वर्णिता (for सोवर्णिता) —(l 10) T2 संजीवाद (for सजीवाद)]

—(l 5) D2 वदा (for यन) M5 वध्यन्ते (for युध्यन्ते) D1 वापि वानरा D1 1 T G3 M3 5 कपिराक्षसा (for हरि°) —(l 6) D1 G1 आज्ञाया (for आज्ञया) M3 5 तु (for च) —(l 7) D1 हन्य (for हन्य ते) —(l 8) G2 वाता (sic) (for हता) D1 प्रक्षिप्य (for तु क्षिप्यन्ते) D4 T2 3 हि M1 2 च (for तु) D2 राक्षसे (for सागरे) D5 सागरे सर्वराक्षसा (for the post half) ※ Cm हताहतास्तु मुमूर्षवो मृताश्च अपीत्यर्थ ।, so also Cg which adds यदा यत्र यदा ये ये हता स्तत्र तत्र ते ते क्षिप्ता इत्यर्थ ।, Ck हताहता इति वीप्सायाम् । हता सन्त एवेत्यर्थ ।, so also Ct ※]

—After 67 D... ...

1397* बभूव तद्वानरसैन्यमुग्र
सर्वं समाघ्राय च शैलमुग्रम् ।
समुद्धसर्वव्रणनष्टशोक
मृत सजीव मुदिताङ्गसङ्घ ।

68 G(ed) om 68 —a) N1 D1 [आ]मजस्तु (for [आ]त्मजस्तु) —b) D1 तमोनसा D5 T2 G2 तमौषधी, G3 महौषधी (for तमोषधी) D1 9 11 G1 M1 2 3 उद्ग्रवेग (D1 °ग) (for उदग्रवीर्य) ※ Ck ओषधीशैलमिति । औषधपर्वतमित्यर्थ । दार्ढ्यदा-द्य । so also Ct ※ —For 68cd, Ś N (N1 om l 1) V B D2 3 8 11 13 subst

1398* ततस्त्वसौ गन्धवहस्य सूनु
सगृह्य हैम शिखर महद्रम् ।

[(l 1) Ś V3 B1 D2 3 8 13 एव स वै D2 तदाशा, D4 ततो हरि (for ततस्त्वमा) —(l 2) B1 प्रगृह्य (for संगृह्य) N1 D4 संजीवविशल्ये परमौषधीभि N2 V1 2 B2-4 D13 महौषधी (N2 B2 3 °धी B4 °धी) नैकवर प्रगृह्य]

—Thereafter D2 cont while N1 ins after 68cd

1399* तथैव खङ्ग पुनरेव वेगा
जगाम ताक्ष्योत्तमवेगवीर्य ।

[(l 1) N1 तच्चैव (for तथव) D2 (marg also) ततो हरि ततस्त्व स्थ —(l 2) N1 गृह्योत्तम (for ताक्ष्यो°)]

—c) Ś N2 V B D2 3 8 11 13 जगाम (for निनाय) V1 3 B3 4 D13 हरिम, B3 शाक (for वेगाद्) D4 तदा गृहीत्वा पुनरेव मेरु —d) D4 राम च (for रामेण) Ś V1 B1 D2 3 8 13 समागत (V3 B1 °म स्त V2 सहाजगाम D2 सम गतोऽभूत् M3 सम जगाम (for समाजगाम) N1 B4 पुनश्च राम समुपा (B4 °हृता) जगाम

Colophon —*Kanda name* N V2 B D2 4 13 लङ्का काण्डे —After Kanda name D2 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś N2 V B1 3 4 D1 2 4 8 11 13 औषध्या नय (D2 °नय) न (V2 damaged for नयन), N1 औषधी पर्वतानयनो, B2 औषधिनयन, D2 तावधे औषध्यानयन, D5 विशल्यकरणो औषधमानयने —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 N2 V2 3 B2 D2 3 13 om, Ś1 V1 53 N2 54 B1 50 B3 47 B4 D1 51, D1 55 D3 56 D7-9 10 11 T1 G M3 4 74 T2 79 T3 81 M1 2 75 —After colophon D1 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 61, N V1 2 B3 4 D2 13 ins. a passage which is relegated to App I (no 38)

६२

ततोऽब्रवीन्महातेजाः सुग्रीवो वानराधिपः ।
अर्थ्यं विज्ञापयंश्चापि हनूमन्तं महाबलम् ॥ १
यतो हतः कुम्भकर्णः कुमाराश्च निषूदिताः ।
नेदानीमुपनिर्हारं रावणो दातुमर्हति ॥ २
ये ये महाबलाः सन्ति लघवश्च प्लवंगमाः ।
लङ्कामभ्युत्पतन्त्वाशु गृहीत्वोल्काः प्लवगर्षभाः ॥ ३
ततोऽस्तंगत आदित्ये रौद्रे तस्मिन्निशामुखे ।
लङ्कामभिमुखाः सोल्का जग्मुस्ते प्लवगर्षभाः ॥ ४

G 6. 54. 5
B 6. 75. 4
L 6. 54. 4

62

☞ Ś1 om 6.62–66.

1 a) Ñ2 V1.2 B3 D4.12 अथ, B4 यथा (for ततो). —b) D9–11.13 वानरेश्वर, G2 वाहिनीपति. —c) D11 G1 M1.2.5 Ck अर्थं, Cr m g t as in text (for अर्थ्यं). Ś1 Ñ1 V3 B1 D1.3.9.12 अर्थं विज्ञापयंश्च(D3 °च), Ñ2 V1.2 B2–4 D4.6 अर्थं(B1 धाम, B3 सर्वं)विज्ञानसंपन्न(D3 °न्नो). D13 सर्वज्ञानसुसंपन्न, T1 अर्थ्यं विज्ञाप्य रामाय, T3 अर्थं विज्ञाय यत्नत. —d) Ñ V1.2 B2–4 D2.4–7.9–11.13 T1 G M इदं वच, D8 महाकपिं, T2 अथाब्रवीत् (for महाबलम्). —After 1, B3 ins; Ñ V1.2 B2.4 D13 ins after 2ab:

1400* वयं च निहता सर्वे रणाय पुनरुद्यता ।
पुत्रव्यसनसंतप्तो भ्रातृव्यसनपीडित ।

[Ñ1 om l. 1. —(l. 1) V3 om the post half. D13 युद्धाय (for रणाय). V1 D11 उत्थिता. —G (ed) om l. 2. —(l. 2) B2.3 संतप्तो B4 संपाप्त (for संतप्तो).]

2 a) D1 स नो (for यतो). —b) Ś1 V3 B1 D1.3.9.12 सहानुगा, Ñ1 D8 T2.3 [सू]द(N1 दि)िता. Ck t as in text (for निषूदिता). —After 2ab, Ñ V1.2 B2.4 D13 ins 1400*. —V3 illeg from 2c up to l. 1 of 1401*. B3 reads 2cd twice (second time in marg). —c) Ñ2 V3 B1 D4 इदानीम् (for नेदानीम्). Ś1 Ñ V3 B1–3 (first time) D2.4.6.12.13 उपसंहार, B3 (second time) युद्धमस्माकं D5 बलनिर्हार. ※ Cv m g उपनिर्हार उपनिष्क्रमणम् (Cm °क्रम्य युद्धप्रदानम्). Cg adds युद्धाय निर्गमनमिति यावत् । हतपुत्रादित्वेनानुत्साहाद्रावणो न निर्गमिष्यतीति भाव । अत्र भाष्यहेतु प्रेतनिर्यापनरूपनिर्हारपदप्रयोग । दातुं कर्तुमिति यावत् । धातूनामनेकार्थत्वात् । उपनिर्हारशब्द उपनिष्क्रम्य युद्धपरो वा ।. Ck उपनिर्हारं पुररक्षां दातुं संपादयितुं नार्हति ।. Ct cites Cm and Ck as above and adds उपनिर्हारं युद्धावहारमस्माकं दातुं नार्हतीत्यर्थं । अनेनान्ययुद्धावहारो जात इति ज्ञापितं इत्यन्य ※. —d) G2 रावणो (for रावणो). Ś1 D6.13 M3 कर्तुं(M3 गन्तुं)मर्हति, B3 (first time) विद्रविष्यति, B3 (second time) D1.6.10 T3 दातुमिच्छति, D1.3 प्राप्तुं(D2 कर्तुं)मर्हति (for दातुमर्हति). Ñ2 V1 B1 D1 रावणे दातुमिच्छ(B1 D1 °मर्ह)सि. —After 2, Ñ2 V1.2 B2.4 (after first occurrence) D1.3.4.13 ins:

1401* द्वाराणि संवृतान्येव गुप्तान्यथ निशाचरै ।
प्रतिघातुं पुन शक्य न च शक्य चिरायितुम् ।

[G (ed) om l. 1. V3 illeg for l. 1. —(l. 1) D1 संवृतानि च द्वाराणि (for the prior half). D1 च (for [अ]थ). D3 संगुप्तानि (for गुप्तान्यथ). D13 सुगुप्तानीह राक्षसै (for the post half). —After l. 1, B3 reads 6ab for the first time in marg, repeating it (var) in its proper place. —(l. 2) B3 कार्यं (for first शक्य). B3 प्रतिघातस्य (°त स?) न काले (for the prior half). G (ed) शक्यतु (for second शक्य). B2.4 विचारितुं (for चिरायितुम्). D1 प्रतिघातश्च न काले न च शक्य न चारितु. D3 प्रतिघातश्च न काले न चापेक्षति रावण. D4 यस्मात् हि भवेच्छक्य न तु शक्य चिराकृत, D13 प्रतिघातस्तु न मतो न च शक्य विचेष्टु (sic).]

3 Ś1 V3 B1 D1.3.12 om 3ab. —a) Ñ2 V1 B2–4 सर्वे, D4 इमे, D13 तस्मे (for ये ये). D13 सत्र (for सन्ति). —b) Ñ1 M3 महबश्च, Ñ2 V1 B2–4 D3.4.13 वीर्यवत, D8 लघुवत, G3 सपक्षाश्च (for लघवश्च). D2 च वानरा (for प्लवगमा). —cd) Ś1 V3 B1 D1.3.6.12 M3 अभिपततु(Ś1 D3.12 °ति). T1 अभ्युत्पतति, T3 Cr अभ्युत्पतन्, M3 अभ्युत्प्लवन्तु, Cg k t as in text (for अभ्युत्पतन्तु). Ś1 [अ]श्व (for [आ]शु). D1 गृहोल्का. Ś1 V3 B1 D1.3.6.12 प्रगृहोल्का सहसा (for d). N1 लङ्कामभ्युपगच्छतु गृहोल्का सर्वतो दिश. —For 3cd, Ñ2 V1.2 B2–4 D13 subst:

1402* ते लङ्कामभिरोहन्तु प्रगृह्योल्का समन्तत ।

[V1.2 D13 गच्छन्तु (for रोहन्तु). V1.2 प्रगृह्योल्कां, D4 संगृह्योल्का.]

—After 3, M3 B (ed) K (ed) (both eds within brackets) ins:

1403* हरयो हरिसकाशा प्रदहन्तु रावणालयम् ।,

while M3 ins:

1404* ततो महानिशीथे तु ध्वान्ते वाभिस्मभयंकरे ।

4 D1 om (hapl) 4. —a) Ñ V1 B1.4 D1.13 ततस्तेस्व(N1 °तोप्यस्त)गत सूर्ये ※ Ck ततोऽस्तमित आदित्य इति ※. —b) D7 तत्र (for तस्मिन्). —cd) D1 लङ्काभिमुखा. Ś1 V3 B1 D1.3.6.12 जग्मु सोल्कास्ते (by transp). Ś1 N1 B1 D3.6.12 ते(B1 ये) हरि

G 6 51 6
B. 6 75 5
L 6 54 5

उल्काहस्तैर्हरिगणैः सर्वतः समभिद्रुताः ।
आरक्षस्था विरूपाक्षाः सहसा विप्रदुद्रुवुः ॥ ५
गोपुराट्टप्रतोलीषु चर्यासु विविधासु च ।
प्रासादेषु च संहृष्टाः ससृजुस्ते हुताशनम् ॥ ६
तेषां गृहसहस्राणि ददाह हुतभुक्तदा ।
आवासान्राक्षसानां च सर्वेषां गृहमेधिनाम् ॥ ७

यूथपा, N2 V1 2 B2 4 D4 14 वानरयूथपा, V3 ते हरि-पुगवा, M1 2 सर्वे प्लवगमा (for ते प्लवगर्षभा)

5 a) V3 B1 सोल्का (for उल्का) D13 च हरिभि (for हरिगणै) —b) B4 D12 सर्वत्र (for सर्वत) B4 समविद्रुता —c) Ś1 V3 B1 D2-4 5 12 आरक्षा(D2 3 °क्षा)स्ते, Ñ V2 B3 4 D4 प्राकारस्था, B3 D13 आरक्षाक्षा D5 T1 G3 निशिचरा, Cm g k t as in text (for विरूपाक्षा) —d) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 6 13 14 राक्षसा, G1 M1 सर्वतो (for सहसा) D1 विदुद्रुवु (subm). D2 सम्प्रदुद्रुवु, D4 च विदुद्रुवु —After 5 Ñ1 V1 2 B1 1 (m) ins

1405* ते गृहेष्वथ संरब्धा हर्म्येषु विविधेषु च ।

[V1 B2 गृहेष्वथ सुसंरब्धा (for the prior half) B2 [स]च (for च)]

6 B2 reads 6ab for the first time in marg after l 1 of 1401*, repeating it (var) here. —a) Ś1 V2 B1 D3 5 6 14 गोपुरेषु N3 V1 B1 3 D4 11 प्राकाराट्ट (V1 B2 °ट्टु), V3 प्राकारा°, B2 (both times) प्राकारा° (for गोपुराट्ट) —b) Ñ1 (m also, orig as in text) प्रेक्षासु B3 (first time) रथ्यासु B3 (second time) सर्वासु (for चर्यासु). G(ed) हर्म्येषु विविधेषु च (= post half of 1405*) —c) D13 प्राकारेषु (for प्रासादेषु) B3 हृष्टाश्च, B1 सुहृष्टा, D7 G1 सर्वत्र, G1 समोदा (for संहृष्टा) —After 6 B3 D13 ins.

1406* तत्र प्रज्वलितो वह्निरूर्ध्वं चैवमहत्त्वभिज्वलन् ।

[B3 विहृष्ट (for [अ]भिज्वलन्)]

7 b) Ñ1 D4 प्रभु (for तदा) —After 7ab D1-7 9-11 S ins

1407* प्रासादा पर्वताकारा पतन्ति धरणीतले ।
अगरुर्दह्यते तत्र परं चैव सुचन्दनम् ।
मौक्तिका मणय स्निग्धा वज्रं चापि प्रवालकम् ।
क्षौमं च दह्यते तत्र कौशेयं चापि शोभनम् ।
आविकं विविधं चौर्णं काञ्चनं भाण्डमायुधम् । [5]
नानाविकृतसंस्थानं वाजिभाण्डपरिच्छदम् ।
गजग्रैवेयकक्ष्याश्च रथभाण्डाश्च संस्कृता ।
तनुत्राणि च योधाना हस्त्यश्वानां च वर्म च ।
खड्गा धनूंषि ज्याबाणास्तोमराङ्कुशशक्तय ।
रोमजं वालजं चर्म व्याघ्रजं चाण्डजं बहु । [10]
मुक्तामणिविचित्राश्च प्रासादाश्च समन्तत ।
विविधानस्त्रसंघातान्निर्ददाह तत्र वै ।
नानाविधान्गृहच्छन्दान्ददाह हुतभुक्तदा ।

[(l 1) G1 प्राकारा D1 शिखर (for पर्वत) M1 प्रशान्ति महीतले (for the post half) —(l 2) D1 3 5 6 11 अगुरु (for अगरु) D7 शुद्ध D5 T1 भूषान् Cg as above (for तत्र) D1 4 G2 वर (for पर) D1 च (for सु) D11 सुगन्ध D5 T1 M3 वर च हरिचन्दन (for the post half) —(l 3) D1 शुक्तिका (for मौक्तिका) M1 2 रत्न (for वज्र) —(l 4) T1 moth eaten for क्षौम D5 T1 भूरि (for तत्र) G3 शोभित (for शोभनम्) —(l 5) D5 T3 दह्यते (for विविध) D1 T1 2 M3 चूर्ण D7 G3 रौप्य (for चौर्ण) M6 अद्भुत (for आयुधम्) D1 कनक चांडमाणिक्य (for the post half) ◈ Ct और्णसूत्रोत्पन्नेनिर्मितम्, आविकमविरोमनिर्मितम् । अतो नित्तरेषामपीति न पौनरुक्त्यम् ◈ —(l 6) G1 सुधान Cm g t as above (for संस्थान) G2 M3 परिच्छदो M6 वाजिभांडसमुत्थान (for the post half) —(l 7) D1 6 -कक्षाश् G3 सत्कृता Cm g as above (for संस्कृता) D1 11 रथभांड च संस्कृत D10 M1 2 4 Ck t रथभांडाश्च सत्कृतान् (for the post half) —(l 8) D1 7 तनुत्राणानि (for तनुत्राणि च) G1 हस्तिवानां (for हस्त्यश्वानां) D3 सु (for second च) D1 10 11 चर्म च D6 सर्वश (for वर्म च) —(l 9) D1 खड्गान् M1 2 खड्गा धनूंषि यावाणास्तोमरान् कुशास्तथा —(l 10) M6 चारि (for चर्म) D1 वैयाघ्र (for व्याघ्रज) —D1 om l 11-13 —(l 11) D1 5 7 8 T G1 3 विचित्राश्च प्रासादान् T1 G3 सदनान् (for समन्तत) —(l 12) D1 7 T1 2 G2 3 M1 2 Cr m g -संघातान् D1 सुधानान् M2 6 -संयाश्च (for संघातान्) G1 विनि इति M1 2 ददाहाग्नि सैवायक (for the post half) D1 विविधा वजरिधांशान्न्वय पुरि तत्र वै (sic) —(l 13) D1 नानाविध D6 11 गृहविभान् M1 2 4 गृहोपस्करान्, Cv r m g as above (for गृहच्छन्दान्) D7 नानाविकृतसंस्थानान् (for the prior half) M1 तता (for तदा)]

—cd) G1 आवास M1 4 6 राक्षसेंद्राणा M1 4 ददाह (for सर्वेषां) D5 T1 G3 M3 Cg गर्विनां D6 7 10 11 T1 2 Ct -गृहस्थ, D1 -सविना (for मेधिनाम्) Ś1 D3 4 8 11 राक्षसाना महासाना सर्वेषां कुलरक्षिणा ◈ Ct गृहमेधिनाम् गृहस्थानाम् । दीर्घाभाव आर्षे ◈ —For 7cd N V B D1 11 subst

1408* राक्षसानां समादीप्तं सर्वेषां प्राणवर्धिनाम् ।

[N2 समुद्दीप्त V2 B2 सहस्राणि D2 समुदित D13 गृहान् (for समादीप्त) Ś1 V2 B1 चैव (N1 दार) रक्षिणां V2 B1 प्राणवर्मिणां B2 D13 रणवर्मि(D13 °र्धि)नां D1 शरवर्धिनां (for प्राणवर्धिनाम्)]

—Thereafter B3 D13 cont

1409* ददाह प्रासादगृहाण्युज्ज्वलानभितो ज्वलन् ।

हेमचित्रतनुत्राणां सङ्ग्रामाम्बरधारिणाम् ।
सीधुपानचलाक्षाणां मदविह्वलगामिनाम् ॥ ८
कान्तालम्बितवस्त्राणां शत्रुसंजातमन्युनाम् ।
गदाशूलासिहस्तानां खादतां पिबतामपि ॥ ९
शयनेषु महार्हेषु प्रसुप्तानां प्रियैः सह ।
त्रस्तानां गच्छतां तूर्णं पुत्रानादाय सर्वतः ॥ १०

G. 6. 54. 14
B. 6. 75. 17
L. 6. 54. 10

[D12 शत्रुसंतानसिन्वन्न् (for the post. half)]

8 V2 om 8–9^{b}. —^{a}) B4 हनु- (sic) (for हेम-). B2 मित्र (for चित्र). D12 विचित्राणां —D2 om (hapl) 8^{b}–9^{a}. —^{b}) Ñ2 वरमाल्य ; D1 अंगद-, D7 10 11 वराभाव (for सङ्ग्राम). ꣸ Cg ग्रामशब्दो हारपर । सङ्ग्रामशब्देनात्र कमरनिर्मितपुष्पमालोच्यत इत्याचार्यः । ꣸ Ś1 Ñ2 B1 D2 3 6 13 14 [भा]लंब ; G (ed) [भा]वुप (for [म ,म्बर) —^{c}) Ñ2 धूम ; D4 5–11 T1 G1 3 M Cg शीधु (for सीधु). Ś1 Ñ V1 3 B1–3 D1 3 1 12 -चपाकुलित (for पानचल) B4 सीधुरसजडितविशाक्षाणां (hypm), D1 सिंदुराणां पद्माक्षयाणां (sic), D8 सीधुपानेषु दक्षाणां, D7 G1 शीधु(D7 सीधु)पाने च सक्तानां D13 सीधुनापूरिताक्षाणां T1 शतानि च सहस्राणि —^{d}) Ś1 D8.13 संचर (for विह्वल)

9 V3 om. 9^{ab} (cf v l 8) V1 D2 om 9^{a} (for D2, cf v l 8) —^{a}) Ś1 D8.13 तथा (for कान्ता). Ñ1 -गात्राणां, Ñ2 B1–3 -हस्तानां (for -वस्त्राणां). V1 B4 D12 कांतावलंबि(D12 °ब्लवित)हस्तानां —^{b}) Ś1 B2 D2.8 13 शत्रुसंघातभेदिनां, B4 शत्रुसंतानसंकुपां. ꣸ Cr m ' शत्रुसंजातमन्युनामित्यत्र (Cr °त्यत्र नास्तीति) दीर्घाभाव आर्षः I. so also Cg । ꣸ —After 9^{ab}, Ñ V1 3 B1–4 D2 12 ins

1410* नित्यं युद्धमन्तानां सर्वेषायणगामिनाम् ।

[Ñ2 V2 3 B1 4 सत्य(B4 °नु)दानां Ñ2 D4 नित्ययुद्धमत्तकानां (for the prior half) Ñ1 D4 [प्र]चार , Ñ2 V1 3 B2 चारिणां (for गामिनाम्)]

—Thereafter D12 cont l 1 of 1413*

—^{c}) Ś1 V2 B1 D1 3 8 14 [श]सिहस्त (by transp), D1 शूलाग्र —^{d}) Ś1 V2 B1 D1–3 8 13 14 दहतानान्, Ñ V1 3 B2 3 दहताम्, B4 पचताम् ; D2 11 हपताम् (for पिबताम्) D4 गर्जतां नदतामपि —After 9 D4 reads for the first time l. 3 of 1413*, repeating it below.

10 D4 om 10–11^{b} —^{a}) Ñ1 वरार्हेषु, B2 परार्घ्येषु, D13 om (hapl) (for महार्हेषु) —^{b}) Ś1 V2 B1 D1 3 8 13 शयितानां तथैव च(V3 B1 समंतत), Ñ V2 3 B2–4 D13 सुप्तानां (Ñ1 B2 4 स्वपतां, D13 शयतां [sic]) चैव रक्षसां, M1 2 सुप्तानां प्रियया सह ꣸ Cr प्रियैः प्रियाभिः सहेत्यर्थः ꣸ —After 10^{ab} Ñ V1 3 B1(l 1 only) 3 4 ins B1 ins l 1 after 10^{cd} and cont l 2 after 1413*

1411* आर्यानां सह कान्ताभिर्हाहाकार विमुञ्चताम् ।
सहस्रशस्तस्त्र तु रक्षसां तत्र वासिनाम् ।,

while G1 ins after 10^{cd}

1412* भावायानां प्रसुप्तानां पिबतामोदयोनिषु ।

—After 10^{cd}, Ñ1 D13 read 11^{cd} (Ñ1 preceded by 1411*) for the first time, repeating it in its proper place, while Ñ2 V1 read 11^{cd} (preceded by 1411*). —V1 B2 om 10^{c}–11^{b}. —^{c}) D1 G1 धस्तानां (for त्रस्तानां) Ś1 V1 3 B1 D2 3 8 13 चैव ; Ñ B2 D1 13 धावि, B4 तत्र (for तूर्णं). —^{d}) D1 शिशून् (for पुत्रान्) Ś1 D2 3 8 13 सत्वरः Ñ2 V2 B3 4 D13 सर्वत ; B1 पलायता (hypm.) , D4 T1 शयितान् (for सर्वत). V3 पुत्रांस्त्यक्त्वा पलायताः. —After 10, Ñ V1 B3 4 D12(cont. l. 1 after 1410* and ins l. 2–8 after 10) ins , V3 B2 D4 cont, after 1415*

1413* दृष्ट्वा विकृतास्यानां रौद्राणां घोरकर्मणाम् ।
धनु शूलासिहस्तानां धावतां नर्दतामपि ।
तेषां कोटिसहस्राणि रक्षसां तत्र वासिनाम् ।
तेन पावकवेगेन वह्निनानिलवाहिना ।
दह्यन्ते स्म तदा तत्र नीलजीमूतवर्चसाम् । [5]
संबभूव महानादो मेघानामिव गर्जताम् ।
दह्यन्ते स्म गृहाण्यत्र महान्ति च बृहन्ति च ।
शिखराणीव शैलानां घर्मकाले समन्ततः ।

[B2 om l 1–3 Ñ1 D4 om l 1 V2 illeg for l. 1–4 —(l 1) D13 विकृतास्यानां (for विकृतास्यानां). —(l 2) Ñ1 D2 13 गर्जतां (for धावतां) B2 D4 न(D4 न)-दताम् (for नर्दताम्). —D4 reads l 3 for the first time after 9, repeating it here —(l 3) D12 कोटी (for कोटि) D12 पुरवासिनां —Ñ1 D4 13 transp l 4 and 5 —(l 4) Ñ1 D4 13 [अ]निलाग्निना —B2 reads l 5 after l 8 —(l 5) B4 om (hapl) तदा Ñ1 D4 13 दह्यतामतिकायानां (for the prior half) B4 -जालानां (for -वर्चसाम्) —Ñ2 V1 3 B4 om l 6–8 —(l 6) D4 13 संबभूव B2 महानादो (sic) (for °नादो) B2 सुमुखपयवातस्य (sic) (for the prior half) —(l 7) B3 D12 च (for स्म) Ñ1 [च]त्र, B2 [अ]त्र (for [अ]त्र) D4 विविधानि (for च बृहन्ति) —(l 8) D4 शिखराणां शिलानां च (for the prior half)]

—After 10, D1 ins

1414* अश्वयेयूरनिष्काणां भवनान्यभिधावताम् ।
नानाशस्त्रधराणां च धावतां च ततस्ततः ।

G. 6. 54. 12
B. 6. 75. 17
L. 6. 54. 11

तेषां गृहसहस्राणि तदा लङ्कानिवासिनाम् ।
अदहत्पावकस्तत्र जज्वाल च पुनः पुनः ॥ ११
सारवन्ति महार्हाणि गम्भीरगुणवन्ति च ।
हेमचन्द्रार्धचन्द्राणि चन्द्रशालोन्नतानि च ॥ १२
रत्नचित्रगवाक्षाणि साधिष्ठानानि सर्वशः ।
मणिविद्रुमचित्राणि स्पृशन्तीव च भास्करम् ॥ १३
क्रौञ्चबर्हिणवीणानां भूषणानां च निस्वनैः ।
नादितान्यचलाभानि वेश्मान्यग्निर्ददाह सः ॥ १४
ज्वलनेन परीतानि तोरणानि चकाशिरे ।
विद्युद्भिरिव नद्धानि मेघजालानि घर्मगे ॥ १५

11 Ñ V1.3 B2-4 D1.13 om 11ᵃᵇ (for V2 B3 D5 cf v l 10) —ᵃ) Ś1 V3 B1 D4.9.10 तदा , D1.3.5.7-11 G1 M3.4 Cg t तत्र (for गृह) —ᵇ) D1 om तदा Ś1 B1 D2.3.5.7 रक्षसां पुरवासिनां —Ñ1 D13 read 11ᵃᵇ (Ñ1 preceded by 1411*) for the first time after 10ᵃᵇ, repeating it here Ñ2 V1 read 11ᶜᵈ (preceded by 1411*) after 10ᵃᵇ —ᶜ) Ñ1 (first time) D4.12 (first time) ददाह, D1 मदहत् (for अदहत्) —ᵈ) B4 D4.12 (first time) प्र(D4 स)जज्वाल (for जज्वाल च) N1 (first time) D1 मुहुर्मुहु (for पुन पुन) Ñ1 (second time) नीलजीमूतवर्चसं —After 11, Ñ V1.3 B1-4 D1.11 (Ñ1 D13 after the first occurrence of 11ᵃᵇ) ins

1415* श्रूयते निनदो घोरस्तत्र राक्षसयोषिताम् ।
लङ्कायां दह्यमानायां पुत्रभ्रातृप्रियैषिणाम् ।

[(l 1) B3 D13 शुश्रुवे निनद तत्र (D13 घोरस) B4 श्रूयते तत्र निनदो (for the prior half) B3 तदा, B1 घोरो, D4.12 तासां (for तत्र), V1.3 तत्र घोरो (by transp) —(l 2) B3 हितैषिणां]

—Then V2 B3 D2 cont 1413*

12 ᵃ) Ś1 D4.13 सानुमति, D13 स्पर्धयति (for सारवन्ति) —G (ed) om (hapl ?) 12ᵇᶜ —ᵇ) M2 गम्भीर०, M4 मनोज्ञ Ñ1 V1.3 B2-4 D4.11 स्वन(D4 °र)-वति (for गुणवन्ति) —ᶜᵈ) Ś1 D2.6.11 चित्रार्क, V1 B1 चन्द्रार्क (for चन्द्रार्ध) Ñ B3 D4 हेमचन्द्रार्क(Ñ2 °णि) शुभ्राणि, V3 B1 हेमचित्रविचित्राणि, D1 हेमचन्द्रार्कताराणि (for ᶜ) D1 [उ]च्छ्राणि, D4.10.11 M1.3 Ct [उ]न्नतानि, M1 गृहाणि (for [उ]न्नतानि) Ś1 V3 B1 D1.3.5.11 G (ed) तपनीयनि(G [ed] °शु)भानि च; Ñ V1.3 B2-4 चन्द्रदासत(Ñ2 B2 °होत्त)राणि च, B1 चन्द्रदासितराणि च; D1 चन्द्रदीप्तोत्तराणि च (for ᵈ) D13 हेमचन्द्रार्कशुभाणि चन्द्रदीप्तोपमानि च

13 ᵃ) Ñ1 वज्र ; V1.3 D4.11 तत्र (for रत्न) D13 रत्नानि च (for रत्नचित्र) —ᵇ) Ñ1 (with hiatus) अधिष्ठानानि, Ñ1 B3 स्वधिष्ठानानि, D4.12 साधिष्ठानि च (for साधिष्ठानानि) D4 च सर्वत (hypm), D1.4 T G2.3 सर्वत —ᶜ) Ñ1 चित्रित (for विद्रुम) Ñ V1.3 B2-4 D4.12 मणिचित्रितभौ(B2.4 °द्रौ)मानि; V3 मणिद्रुमविचित्राणि —ᵈ) D13 स्पर्धयन्तीव, V3 स्पृशन्तीव (for स्पृशन्तीव) L (ed) om च (subm) Ñ1 V3 B1 D1.2.4.6.11 M1.3 Cg k t दिवाकर (for च भास्करम्)

14 ᵃ) Ñ V1.3 B2-4 D13 नादिता, V3 D1-11 वर्णिता, D1 वाणाना, D4 नादाना (sic) D5 G3 M1.2 वीणानां (for वीणाना) —ᵇ) D3 मृदङ्गाना (for भूषणानां) Ś1 Ñ1 V B D1.3.5.10.11.13 नि स्वनैः —ᶜ) D1 विघुष्टानि Ś1 V3 B1 D1.3.5.13 [अ]तुलानि स(Ś1 स) D1 [अ]तुलानि स्म, D13 [अ]चलाभाणि (for [अ]चलाभानि) —ᵈ) Ś1 V3 B1 D3.8.11.12 वै (for स) —After 14, D13 ins l 1 of 1416*

15 B4 om 15-16ᵇ D13 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ reading them in marg —ᵃ) V1 B3 D1.12 प्रदग्धानि (for परीतानि) —ᵇ) Ñ1 B3 भवनानि (for तोरणानि) D4 प्रचकाशिरे (hypm) —G1 reads 15ᶜᵈ after the first occurrence of 17ᵃᵇ G1 transp 15ᶜᵈ and 16 —ᶜ) V1 हेम , B2 घन (for मेघ) D5 वृक्षजालानि (for मेघजालानि) Ś1 D3.12 पुष्करे, V3 B1 घर्मणा, B1 (orig as in text sup lin also) सर्वश , D4 घर्मते (for घर्मगे) D1 T1.2 घर्मगेष्वाणि भास्करे ‖ Cv g घर्मगे वर्षाकाले । घर्मांश्माद्गच्छतीति घर्मगो वर्षाकाल इत्यर्थ (Cv °तीति इत्यर्थ ?) Cg adds घर्मगे निदाघे गच्छतीति शेष इत्यप्याहु । घर्मशब्देन घर्मान्तो लक्ष्यते । स गच्छति प्राप्नोतीति घर्मग वर्षादिरित्यपरे । वस्तुतो घर्मगे ग्रीष्म इत्येवार्थ । so also Cr m t ‖ —After 15 Ś1 Ñ1(m) V3 B1.4 D1.3.5.10 ins a passage relegated to App I (No 41) —After 15 D1.7.9.11 T2 G1 M1.3.4 ins D13 ins l 1 after 14 and l 2 after 15ᶜᵈ (transp) G3 ins after 15ᶜᵈ

1416* ज्वलनेन परीतानि गृहाणि प्रचकाशिरे ।
दवाग्निदीप्तानि यथा शिखराणि महागिरेः ।

[D1 G3.4 (both hapl ?) om l 1 —(l 1) D1.7 च प्रकाशिरे (metr) —D6 reads 17ᵃᵇ for the first time in place of l 2 repeating it in its proper place —(l 2) D1.7 G1 दावाग्नि G3.4 वह्नि D1 नगा गिरेव दीप्तानि, M3 वनाग्निदग्धानि यथा (for the prior half) M2 तथा गिरे]

—Thereafter D1 cont l 18-19 of App I (No 41)

विमानेषु प्रसुप्ताश्च दह्यमाना वराङ्गनाः ।
त्यक्ताभरणसंयोगा हाहेत्युच्चैर्विचुक्रुशुः ॥ १६
तत्र चाग्निपरीतानि निपेतुर्भवनान्यपि ।
वज्रिवज्रहतानीव शिखराणि महागिरेः ॥ १७
तानि निर्दह्यमानानि दूरतः प्रचकाशिरे ।
हिमवच्छिखराणीव दीप्तौषधिवनानि च ॥ १८
हर्म्याग्रैर्दह्यमानैश्च ज्वालाप्रज्वलितैरपि ।
रात्रौ सा दृश्यते लङ्का पुष्पितैरिव किंशुकैः ॥ १९
हस्त्यध्यक्षैर्गजैर्मुक्तैर्मुक्तैश्च तुरगैरपि ।
बभूव लङ्का लोकान्ते भ्रान्तग्राह इवार्णवः ॥ २०
अश्वं मुक्तं गजो दृष्ट्वा कच्चिद्भीतोऽपसर्पति ।
भीतो भीतं गजं दृष्ट्वा कच्चिदश्वो निवर्तते ॥ २१

G 6.54.26
B 6.75.28
L 6.54.33

16 B4 om 16^{ab} (cf v l 15) V3 D6 T1.2 om 16 G2 transp 15^{cd} and 16 M3 transp 16 and 17 —^{a}) D1 विमानेषु च (hypm) D4 च सुप्तास् (for प्रसुप्तास्) —After 16^{ab}, Ñ1 B1 (owing to om) ins Ś1 B3 (marg) D1–3.8.12 ins after 16

1417* काश्चित्पतीन्समालिङ्ग्य निद्रापानवशा गता ।
यथा सुप्तास्तथा दग्धा शयनेषु वराङ्गना ।
काश्चिन्निद्रापरीताङ्ग्यो विसृज्य नयनान्यथ ।
धावीत गृहमालक्ष्य शिशूनादाय शुश्रुवु ।

[(l 1) Ś1 D8.12 भर्तॄ, Ñ1 B3 D1–3 भर्तॄन् (for पतीन्) Ñ1 B3 निद्राया वशमागता (for the post half) —(l 2) D12 क्लिष्टा (sic) (for दग्धा). Ñ1 B3 भवनेषु, D4 शरणेषु (for शयनेषु) Ś2 B3 D2.8.12 वरानना —(l 3) Ś1 D8.12 प्रमृज्य (for विसृज्य) Ñ1 B3 विमृज्य (Ñ1 °ज्य) नयने तत (for the post half) —(l 4) Ñ1 B3 D3 आलोक्य (for आलक्ष्य) B1 दीप्त गृह समालोक्य (for the prior half) Ñ1 B1.3 भावान् (for शिशून्)]

—B1 om 16^{cd} —^{c}) Ś1 D2 ससक्ता, D7 G1.2 M3 सवांगा, D5 सभोगा, M1.2 कौशेया (for संयोगा) D4 त्यक्त्वा मणिसंयोगात् (subm) D12 त्यक्त्वा भर्तॄन् संयोगात्, M3 रमणीस्तत्र संयुक्ता, G (ed) त्यक्त्वा पतीन्समालिङ्ग्य —^{d}) Ś1 D8 च, D4 G3 [उ]क्त्वा (for [उ]च्चैर्) D4 T2 प्र (T3 च) चुक्रुशु —After 16 Ñ V1.2 B2.4 D6.11 ins

1418* गृहे राक्षसराजस्य ज्वलनेनाहता भृशम् ।

[D4 पुर (for गृहे) D12 तद्गृहे राक्षसेन्द्रस्य (for the prior half) Ñ1 तदा, D4 इत, D12 हता (for [आ]हता) Ñ1 प्रिय (for भृशम्)]

17 M3 transp 16 and 17 G3 reads 17^{ab} twice (var) —^{a}) B3 (sup lin also orig as in text) ततश्चाग्नि, D5 T1.2 G2 (second time) 3 M3 ज्वलनेन (for तत्र चाग्नि) Ñ1 B3 (orig sup lin also as in text) D8.12 प्रदीप्तानि (for परीतानि) —^{b}) D3 पतन्ति (for निपेतुर्) Ś1 D3 M3 भुवनानि Ś1 D8.12 G3 M3 [अ]प, V3 B1 D3 [उ]त, B2 D3 T3 च, D1 [अ]त, T1 [अ]थ (for [अ]पि) —After the first occurrence of 17^{ab}, G3 reads 15^{cd} —G1 om (hapl ?) 17^{c}–19^{b}

D6 repeats 17^{cd} here (cf v l 1416*) —^{c}) M3 वज्रि हत D1.2 [आ]हतानि (for हतानि) Ś1 D6 [मू]त्र (for [इ]व) —^{d}) Ś V1 B1 D1–4.8.9.12 धरा (Ś1 D8.12 मही) भृ, D6 °भृ)ता (for महागिरे)

18 G3 om 18 (cf v l 17) V1.2 om 18^{ab} —^{a}) Ś1 D8.12 निर्भज्यमानानि, B1 D4 प्र (B1 च) दह्यमानानि —^{b}) V3 B3.4 भवनानि (for दूरत प्र-) —T3 om 18^{cd} —^{c}) Ś1 D6 [मू]व (for [इ]व) —^{d}) D6 T2 दिव्य (for दीप्त) G3 [ओ]षधि Ś2 Ñ V B D1.4.8.12 T2 G2 M1.2.5 दह्यमानानि सर्वश (V3 D1–4.4 T2 G1 M1.2.5 °त) —After 18, Ñ1 B2.3 D12 ins

1419* दह्यमाना हि सा सर्वा सपताका सतोरणा ।
प्रचकाशे पुष्पिताग्रैः पलाशोकैरिवावृता ।

[(l 1) B2 च (for हि) Ñ1 सलक्षणा (for सतोरणा) B3 सायुधध्वजलक्षणा (for the post half) D12 दह्यमानानि ते सर्वे पताका ध्वजलक्षणा (sic) —(l 2) B3 विचकाशे, D12 चकाशिरे (for प्रचकाशे) D12 [आ]वृता]

19 G3 om 19^{ab} (cf v l 17) V3 om 19 —^{a}) Ś2 Ñ V1.2 B1–3 D1.2.8.12 वह्ने, B4 वैरेश (hypm) D4 जाले, D12 ताले (for ज्वाला) Ś2 Ñ V1.2 B D1.4.8.12.13 तथा (for अपि) —^{c}) B1 D4 च (for सा) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 शुशुभे (for दृश्यते) —^{d}) D सपुष्पैर् (for पुष्पितैर्) Ś2 Ñ1 V3 B1.2.4 D1.2.4.8.12 किंशुकैरिव पुष्पितैः

20 ^{a}) Ś1 V3 B1 D1–4.8.12 उन्मुक्तैर् (for हस्त्यध्यक्षैर्) B1 बद्धैर् (for मुक्तैर्) —^{b}) T3 मत्तैश् (for मुक्तैश्) D6 T1 G3 मुक्ते (D4 मत्ते) श्चैव तुरगैः, D5 चतुर्दंतैरपि (sic) —For 20^{ab} Ñ V1.2 B2.4 D12 subst

1420* हस्त्यध्यक्षविमुक्तैश्च गजैरश्वैश्च सादिभिः ।

[D12 हस्त्यध्यक्षैर् Ñ1 V1 D12 स (for second च)]

—^{c}) Ś1 D8.12 लोको लङ्काया D5 मुक्ता लोकाते (sic) (for लङ्का लोकान्ते)

21 G3 transp 21 (along with 1422*) and 22 —^{a}) V3 damaged for दृष्ट्वा B1 D12 अश्वो मुक्तो गज दृष्ट्वा, D4 अश्वयुक्त गज दृष्ट्वा —D5 om from भीतो in 21^{b} up to 21^{d} D12 reads erroneously 21^{cd} twice —^{b}) D1 किंचिद् (for कच्चिद्) Ś1 Ñ V B D1–4.8.12.13

G 6 74 7
B 6 75 0
L 6 54 37

सा बभूव मुहूर्तेन हरिभिर्दीपिता पुरी ।
लोकस्यास्य क्षये घोरे प्रदीप्तेव वसुंधरा ॥ २२

नारीजनस्य धूमेन व्याप्तस्योच्चैर्विनेदुषः ।
स्वनो ज्वलनतप्तस्य शुश्रुवे दशयोजनम् ॥ २३

प्रदग्धकायानपरान्राक्षसान्निर्गतान्बहिः ।
सहसाभ्युत्पतन्ति स्म हरयोऽथ युयुत्सवः ॥ २४

उद्घुष्टं वानराणां च राक्षसानां च निस्वनः ।
दिशो दश समुद्रं च पृथिवीं चान्वनादयत् ॥ २५

क्वचिद्(V3 damaged)त्रात चेगित (Ś1 D8 11 °गित, D3 °गत) —c) Ś1 V3 B1 D1 3 6 13 भीत (Ś1 °म) सोपि, D1 सोपि मुक्त, D11 भीत भीत (for भीतो भीत) G1 गजो (sic) (for गज) —V3 om (hapl) from 21d up to the prior half of l 4 of 1421* —d) Ś1 D8 12 दग्धो, D1 कम्पो (for भग्नो) Ś1 Ñ V1 B D1-4 6 12 13 न्य(D2 (s)न्द)सत —After 21 Ś1 Ñ1(m) 2 V3 (after 21c owing to om) B1 2(marg) D1 5 6 12 ins , D4 ins after 22 D3 cont l 3–6 only after l 1 of 1422*

1421* अपरे हेमकक्ष्याश्च सनद्धा वरवारणा ।
त्रस्तबन्धा समाक्षिप्य येन केन प्रदुद्रुवु ।
पानीय पातुमिच्छन्त परिभ्रमणकर्षिता ।
प्रतिबिम्ब जले दृष्ट्वा वनमिमिति मेनिरे ।
प्रासादपूर्थितो ह्यग्नि सप्रदीप्तो व्यरोचत । [5]
कश्चो द्रष्टुमिवारूढो दृश्यामिति विभावसु ।

[V3 om up to the prior half of l 4 —(l 1) Ñ1 B1 3 D1–3 हेमकक्ष्याश्च Ñ1 हेमकक्ष्याभि Ś1 सेनद्ध Ñ1 सनद्धा (for सनद्धा) —(l 2) D8 12 त्रस्त (for त्रस्त) Ñ B1 त्रस्ता बन्धनमाक्षिप्य, B1 भ्रातबन्धनमाक्षिप्य D1–3 त्रस्ता बन्धसमाक्षि (D3 °मुक्षि)प्य (for the prior half) Ñ B1 3 D1 3 तेन (for केन) —For l 1–2, D4 subst

1421(A)* अपरे च (hiatus) हया स्तम्भे बद्धाश्च रावणालये ।
भ्रान्त्वा बन्धनमाक्षिप्य यत्र तत्र पलायिता ।

—(l 3) B3 D4 इच्छन्ति (for इच्छन्त) B3 -भ्रमण- (for भ्रमण-) D1-3 तर्षिता , D8 -र्षिता (for -र्षिता) —(l 4) Ś1 D1 4.12 अमिमिति (D1 °व) Ñ V3 B1 2 D6 4 अग्निरिव —(l 5) Ñ1 B3 D1 [उ]च्छ्रितो (for [उ]त्थितो) Ñ1 D1–3 [उ]त्थितेषु Ñ1 V3 B1 D8 वह्नि (for वह्नि) Ñ1 B3 भाति दीप्तो Ñ1 D3 वायुदीप्तो, V3 B1 D1 प्राते(D1 °त) दीप्तो D3 प्रतिदीप्तो V3 व्यराजत (for व्यरोचत) D4 प्रासादेषु विराजते (for the post half) —(l 6) Ñ V3 B1 वयारूढो B3 इवारूढो (for इवारूढो) Ñ V3 B1 2 D1–4 6 दृश्यानेति (for दृश्यामिति)].

while D6 9–11 S ins after 21

1422* चक्रुर्वा दह्यमानायां शुश्रुवे च महार्णव ।
प्रापत्तसक्तसलिलो लोहितोद इवार्णव ।

[(l 1) M3 8 (for च) D7 —11 च महोदधि , M1 2 वरुणालय (for च महार्णव) —After l 1, D3 cont only l 3 6 of 1421* —(l 2) D6 -सलिल- (for सक्त-) T3 [अ]भवत्, L (ed) [अ]र्णवे (for [अ]र्णव) ⊕ Cg लोहितोद लोहितोदक । वदादेश आर्ष ⊕]

22 G2 transp 21 (along with 1422*) and 22 —a) G2 बभूव सा (by transp) —V3 damaged for b —b) Ś1 B1 D1 3 8 12 पीडिता (for दीपिता) —cd) Ñ1 B3 D8 13 रौद्रे (for घोरे) D1 G1 प्रदीप्ता (G1 °प्त) च, D13 दीप्तेरिव (for प्रदीप्तेव) Ñ1 V1 2 B1 4 यथा लोकक्षये रौद्रे सप्रदीप्ता वसुधरा —After 22, D4 ins 1421*

23 ab) V1 B1 D4 प्राप्तस्य (for व्याप्तस्य) Ñ1 समन्तत , D4 खनित्रस (sic) (for विनेदुष) B3 स्त्रीपुसोश्च निनादन सम्भूतो बहुनादयुत , D11 स्त्रीभि पुम्भिर्निनादश्च सवृत्तो बहुनादयुत —For 23ab, Ś1 V3 B1 D1 3 4 13 subst

1423* स्त्रीपुसोश्चापि मोहेन न्दग्धैर्निर्गतैर्विनेदुषो ।

[V1 B1 विनिद्यो (for विनेदुषो)]

—V3 om 23c–24b —c) Ñ1 V1 B1 4 नादो, D6 T2 G3 स्वरो (for स्वनो) N1 V1 B1 4 D3 G1 दीप्तस्य (for -तप्तस्य) Ś1 B1 D1–3 4 13 नादिता च(D1 तु) धरा जग, N1 V3 B3 नादस्त्वोघवद्निर्घोष , D4 दग्धोस्यापि निघोष (sic), D13 सर्वो नादस्तु निर्घोष —d) V1 धूमते B3 D1 9–11 G3 शत (for दश) Ñ V1 2 B1 4 D4 13 -योजनात्

24 V3 om 24ab (cf v l 23) —a) Ñ1 सदग्ध , D3 प्रदग्ध । D6 T1 विदग्ध , V3 B1 काया (for -कायान्) Ś1 N1 V3 B1 2 D1–4 5 13 समरे (for नपरान्) —b) M1 निवृत्तान् (for निर्गतान्) G1 बहून् (for बहि) Ś1 D1 3 विदग्धा(D3 °न्ता)ख्राक्षसान्बहि । N1 B3 D1 3 4 13 14 निर्गता(B3 विमतान्)ख्राक्षसान्बहि , V1 B1 राक्षसा निपतन्ति बहि —c) D1–11 G3 M1 2 हि (for [अ]भि) —d) D6 T1 G3 [s]पि (for स्म) M1 2 जिघांसव (for युयुत्सव). —For 24cd, Ś1 N V B D1–4 13 14 subst

1424* सहसाभिप्रपेतुस्त कोपान्तो हरयो मृताम् ।

[V3 B1 स्वनाथा शानुप (for सहसाभि) Ñ D1 3 प्रतिपेतुस्त, V1 B1 4 विपरीत रुषा, V3 B1 [आ]पतन्तो द्रुता, D1–3 [अ]नुपपेतुस्तान् (for [अ]भिप्रपेतुस्ते) Ñ1 V3 B3 D1 3 नुदुद्रुव , V3 B1 सहसा (for कोपान्तो). D13 वानरा (for हरयो) Ñ1 V1 B1 4 वानरा युद्धकाङ्क्षिण (for the post half)]

25 D6–9 11 T2 3 G M repeat 25ab after 28. —ab) Ś1 B1 समुद्घुष्ट, N1 B1 समुद्घुष्टे: Ñ1 B3 समुद्घुष्टो

विशल्यौ तु महात्मानौ तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
असंभ्रान्तौ जगृहतुस्तावुभौ धनुषी वरे ॥ २६
ततो विस्फारयानस्य रामस्य धनुरुत्तमम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो राक्षसानां भयावहः ॥ २७
अशोभत तदा रामो धनुर्विस्फारयन्महत् ।
भगवानिव संक्रुद्धो भवो वेदमयं धनुः ॥ २८
वानरोद्घुष्टघोषश्च राक्षसानां च निस्वनः ।
ज्याशब्दश्चापि रामस्य त्रयं व्याप दिशो दश ॥ २९
तस्य कार्मुकमुक्तैश्च शरैस्तत्पुरगोपुरम् ।
कैलासशृङ्गप्रतिमं विकीर्णमपतद्भुवि ॥ ३०

G. 6. 54. 36
B. 6. 75. 39
L. 6. 54. 41

D1-3.8.12.13 T2 (second time) उत्कृष्टं; D6 (first time) उद्घुष्टो; T2 (first time).3 उत्कृष्टो (for उद्घुष्टं). D6 कोला-हलैर्वानराणां (for °). B3 transp. वानराणां and राक्षसानां. Ś2 Ñ2 V2 B1.3 D2.3.6 (first time).8.12.13 निःस्वनः; Ñ1 D4 निस्वनैः; V1.3 B2.4 निःस्वनैः; D5.7.9-11 T1.3 G M1.2 (D5.11 T1 G M3 both times; D7.10 T2 M3 second time; D9 first time) निस्वनं; D6.7.10 (D6 second time; D7.10 first time) निःस्वनं. —After 25ab (r.), D5-7.9-11 T1.3 G M ins.:

1425* ज्याशब्दस्तावुभौ शब्दावति रामस्य शुश्रुवे ।

[D1 G3 इति; M3 प्रति (for अति). G1 रामस्यातिप्रशुश्रुवे (for the post. half).]

—c) Ñ1 B2.4 D4 समुद्रांश्च (for समुद्रं). —d) D1 समुद्रं (sic) (for पृथिवीं). Ś2 V3 B1 D1-3.9-12 व्यनादयत्; Ñ V1.2 B3.4 D4 M3 [अ]नुनादयत्. —After 25, Ñ V1.2 B2-4 D4.13 ins.:

1426* ततस्तस्मिन्महाघोरे राक्षसानामुपद्रवे ।
प्रदीप्ताग्निपरीतासु दिक्षु सर्वासु शुश्रुवे ।
हनुमत्प्रमुखैः सर्वैर्हरिभिर्भीमविक्रमैः ।
निश्चक्रमतुरव्यग्रौ यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l. 1) B2.3 उपप्लवे (for उपद्रवे). —(l. 2) Ñ2 V2 D4 प्रदीप्ताग्निः; B3 D13 प्रदृप्ताग्नि-; B4 प्रवृत्ताग्नि-. Ñ D4 प्रदीप्तासु; D13 -परीताश्च (for -परीतासु). Ñ1 B2.3 शुश्रुवे; V1 राक्षस (sic); D4 राजते (for शुश्रुवे). D13 दिशः सर्वाः सुशोभिरे (for the post. half). —(l. 3) D13 घोरैर् (for सर्वैर्). Ñ1 B3 D4.13 बहुभिर् (for हरिभिर्). —After l. 3, D13 ins.:

1426(A)* हन्यमानास्ततश्चैव दह्यमानास्ततस्ततः ।

—(l. 4) V2 B2.3 मायोद्यौ; B4 आयस्तौ (sic) (for अव्यग्रौ). D4 समाहूतौ तु वैश्व; D13 स निश्चक्रतुरायस्तो (sic) (for the prior half). Ñ2 B3 D4.13 राघवौ दीप्ततेजसौ (for the post. half).]

26 a) Ś2 V1 B1 D1.3.6.12 वि(Ś2 D2.6.12 प्र)गाढौ; D13 विशालौ (for विशल्यौ). Ś2 Ñ2 V1.2 B1.3 D1.3.4.7-10 G3 च; T2 सु- (for तु). —b) V1 भ्रातरौ (for तावुभौ). Ñ2 V2 B2.4 तावुभावमितद्युती. —c) G2 असंभ्रांतं. Ñ V1.2 B2-4 D4 जगृहाते तदा (B4 महा-) वीरौ; D13 जगृहतुस्तरसा वीरौ (hypm.). —d) D6.7 T1 M2.3 तदोभे (D7 M3 °भौ); D10.11 ते उभे; G1 वयोभे; G2 सहोभौ; G3 M1.2 तदोभौ- (M1 °भे); Ct as in text (for तावुभौ). D7 T2 परे (for वरे). Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 धनुषी धन्विनां वरौ.

27 a) Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 विस्फारयामास; D5 T G1.3 M1.2.3 Cg विष्फारयानस्य; D9 विस्फारमाणस्य (for विस्फारयानस्य). —b) Ś2 Ñ V B D1-4.8.12 रामस्तद्; D13 समंताद् (for रामस्य). —Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 om. 27c-28b. —d) D5 रासभानां (for राक्षसानां).

28 Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 om. 28ab (for all except D6, cf. v.l. 27). —a) G2 महाराजो (for तदा रामो). —b) G2 ततो (for धनुर्). S विष्फारयन्. —d) Ś2 B1 D1-3.8.12 रुद्रो (for भवो). D2 T2 देवमयं (meta.); Cm.g.k.t as in text (for वेद°). Ñ V1.2 B3-4 D4.13 भवः क्रतु(D13 पुर)जिघांसया. —After 28, Ñ V1.2 B2-4 D4.13 ins.:

1427* ततो गां द्यां च बाणौघैस्तताप पुरुषर्षभः ।
राघवः परमायस्तः पर्जन्य इव वृष्टिभिः ।

[(l. 1) D13 द्यां चैव; G (ed.) द्यां गां च (by transp.) (for गां द्यां च). B3 ततान; B4 ववर्ष (for तताप). D4 पूरयामास पार्थिवः (for the post. half). —(l. 2) D4 नीतिसंपन्नः (for परमायस्तः). Ñ2 दृष्टिमान्; B2 बुद्धिमान् (for वृष्टिभिः).]
—After 28, D5-7.9-11 T1.2 G M repeat 25ab.

29 a) Ś2 Ñ1 B3 D1.3.8.12.13 राक्षस- (for वानर-). Ś2 Ñ V B1.3.4 D2 -[उ]त्कृष्ट-; D1.2.6.12.13 T2.3 -[उ]त्कृष्ट-; Cg as in text (for -[उ]द्घुष्ट-). G1 -घोषं; Cg as in text (for -घोषश्च). D4 राक्षसैर्द्रोणघोषश्च. —b) Ś2 Ñ1 B3 D1.2.3.12.13 वानराणां (for राक्षसानां). Ś2 Ñ2 V2.3 B D6-8.12.13 निःस्वनः; G1 निस्वनं. —c) Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 -घोषश्च; G2 -शब्दे; Cg as in text (for -शब्दश्च). Ñ2 V B1.2.4 [ए]व (for [अ]पि). —d) Ś2 Ñ B2 D1-4.8.12.13 त्रयो; V3 B1 ततो (for त्रयं). Ś2 Ñ2 B1 D1-3.4.13 व्यापुर्; Ñ1 B3 D4.13 यांति; V1 T1 G2 व्यापि; V2.3 D4 व्यापत; B4 सुसंव्याप (hypm.), D6 चापि; G1.3 M3 व्याप्तं; Ct as in text (for व्याप).

30 a) Ñ2 V1.2 B2.3 D4.7.9-11.13 -निर्मुक्तैः; B4 -निशितैः; M1.2 -मुक्तैस्तु (for -मुक्तैश्च). —b) B3 प्रति-; M3 गृह- (for पुर-). —d) V1 B3 विशीर्णम्; T2 moth-eaten (for विकीर्णम्). Ñ2 V1.2 B3 D9-11 अभवद्; M3 पतितं (for अपतद्). —For 30cd, Ś2 Ñ1 V3 B1.3 D1-4.8.12.13 subst.:

G 6. 54 37
B. 6 75 40
L. 6. 54 65

ततो रामशरान्दृष्ट्वा विमानेषु गृहेषु च ।
संनादो राक्षसेन्द्राणां तुमुलः समपद्यत ॥ ३१
तेषां संनह्यमानानां सिंहनादं च कुर्वताम् ।
शर्वरी राक्षसेन्द्राणां रौद्रीव समपद्यत ॥ ३२
आदिष्टा वानरेन्द्रास्ते सुग्रीवेण महात्मना ।
आसन्ना द्वारमासाद्य युध्यध्वं प्लवगर्षभाः ॥ ३३
यश्च वो वितथं कुर्यात्तत्र तत्र व्यवस्थितः ।
स हन्तव्योऽभिसंप्लुत्य राजशासनदूषकः ॥ ३४
तेषु वानरमुख्येषु दीप्तोल्कोज्ज्वलपाणिषु ।
स्थितेषु द्वारमासाद्य रावणं मन्युराविशत् ॥ ३५
तस्य जृम्भितविक्षेपाद्व्यामिश्रा वै दिशो दश ।
रूपवानिव रुद्रस्य मन्युर्गात्रेष्वदृश्यत ॥ ३६
स निकुम्भं च कुम्भं च कुम्भकर्णात्मजावुभौ ।
प्रेषयामास संक्रुद्धो राक्षसैर्बहुभिः सह ॥ ३७

1428* पावकेन च निर्दग्धमपतच्छतशो भुवि ।

[N1 D2 [अ]पि V2 B1 हि (for च) N2 B3 D8 13 विशीर्णमपतद्भुवि (for the post half)]

31 a) Ś1 Ñ2 V B1 3 4 D1-4 8 13 संनादो, N1 B2 D4 11 निनादो (for संनादो) —D2 reads in marg from समपद्यत in 31b up to 33a —After 31, N V1 2 B 3 (repeats after the first occurrence of 32 and ins here in marg) 4 D1 G (ed) ins

1429* हन्यमानास्ततश्चैव दह्यमानाश्च वह्निना ।
राक्षसा विलय जग्मुर्मेघा वातेरिता इव ।
आवृता बाणजालैश्च निशितै रजनीचराः ।
वध्यमुख धनुर्नेदु समुत्पेतुर्निशाचराः ।

[G (ed) om l 2-3 —(l 2) B1 विलय —(l 3) B3 (second time) वधिता (sic) (for आ°ता) —D4 om (hapl) l 4 —(l 4) N2 V3 1 (marg also) B4 चस्रतुर् B3 (second time) च शुशुर (for च नदुर्) B3 पुरगमा (for निशाचराः)]

32 D2 reads 32 in marg (cf v l 31) Ś1 D1 om (hapl) 32 B3 G1 read 32 twice (var) —a) M1 क्षोभ (for तेषां) D1 4 D4 13 G1 स (G2 च)नह्यमानाना D1 4 सनद्यमानाना —b) N1 B3 (both times) D1-4 11 सिंहनादस्तु B3 प्रकुर्वता D1 च गर्जता, M1 3 च नर्दता (for च कुर्वताम्) —c) N1 V2 B1 3 (both times) 4 D1 4 11 सर्वदा D2 3 13 शर्वरी (for शर्वरी) —d) N1 V1 2 B (B3 both times) D1 3 12 13 G1 (first time) तुमुल (V1 B1 °ला D8 °ल) D8 रात्रीव (for रौद्रीव) M1 3 रौद्रेव समजायत G (ed) शर्वरीतुमुलोभवत् —After the first occurrence of 32, B3 repeats 1429*

33 D2 reads 33a in marg (cf v l 31) —a) M2 तु (for ते) Ś1 N V B1 3 4 D1-4 8 11 13 M1 वानरेन्द्रेण —c) D1 7 8 G1 M G2 आसन्न, D1 11 13 Ck t आसन्नं (for आसन्ना) —d) D7 8 11 च प्लवगाः (for प्लवगर्षभाः) —For 33cd Ś1 N V B D1 4 8 11 13 subst

1430* आश्रित्य द्वारमाश्रित्य युध्यता युद्धकाङ्क्षिणः ।

[N1 आश्रय (metri causa) N2 V2 B1 3 D4 आमेदुर्, D11 आश्रित्य (for आश्रित्य) N1 B1 D8 13 आसाद्य (for आश्रित्य)]

34 a) G1 3 M1 यश्च; G3 य * (damaged) (for यश्च) Ś1 Ñ V1 B2 4 D1 4 8 11 13 नो (for वो) Ñ1 D2 वितथं, Ñ2 मिथ्या, B1 4 [ऽ]हितं, B (in also as in text) वचन (for वितथ) —b) D8 T1 3 ह्यु (D8 -ग्र)पस्थित, D7 10 11 G1 M1 (अ)प्युपस्थित (for व्यव°) Ś1 D1 3 4 11 तत्र राज्ञावुपस्थिते, N V1 B1 4 D4 11 न वा युध्येत वानर, V2 3 B2 युद्ध (D1 युद्ध) राज्ञायुपस्थिते —c) B4 G2 सहसाभ्येत्य Ś1 N1 D1 3 4 11 [ऽ]भिसंहृ(N1 °ह्र)त्य Ñ2 V1 B1 4 [ऽ]भि(B2 हि, L2 [ऽ]पि)संप्रेक्ष्य, V2 B1 G2 3 M2 हि सप्लु(V2 B1 °ह)त्य, D1 T1 3 °संप्लुत्य, D13 °प्लुत्याशु (for ऽभिसंप्लुत्य) —d) Ś1 V3 B1 D1 3 4 11 वचनान्य पलायते Ñ1 V3 D4 शासन च्युत स्थिता

35 ab) Ñ2 B2 4 से येषु (for मुख्येषु) N1 B1 D4 13 प्रदीप्तोज्ज्वल D8 दाप्तोज्ज्वलाप (for दीप्तोल्कोज्ज्वल) Ś1 V B2 D1 3 4 11 इत्येव निर्दिष्टार्थेषु सुग्रीववशवर्तिषु —c) Ś1 N1 V2 3 B1 2 D1-4 11 G1 2 आश्रि(B3 G2 °शृ)त्य (for आसाद्य) —d) Ś1 D8 11 मृत्युर, N2 V2 3 D2 क्रोध, D10 11 क्रोधम् (sic) (for मन्युर्) N1 B2 4 D4 13 रावण क्रोधमूर्छित (B2 4 °माविशत्) —After 35, N1 D13 ins

1431* रावण स भृश क्रुद्धो मन्युश्च भृशमेव तु ।

[N1 तु (for स)]

36 a) D2 विजृम्भ G (ed) हृदिस्थ (for जृम्भित) Ś1 D8 13 विक्षप, V2 B1 D1 4 विक्षेप, D2 विक्षेपैर् D7 T1 3 M1 Cm विक्षोभाद्; D11 विकृपाद् (sic) Cg k t as in text (for विक्षेपाद्) M1 तस्य विजृम्भितक्षेपाद् —b) Ś1 V2 B1 D1 3 4 11 व्यामर्षदृति-सकुल; N V1 2 B2 4 D4 अमर्षदा (B2 °र्षा)कुलात्मन, D2 व्योमदीप्तातिसकुल, D10 अमर्षोत्पादितात्मन —c) N2 B2-4 D4 13 रौद्रस्य (for रुद्रस्य) —d) Ñ2 B2-4 D4 मृत्युर् (for मन्युर्) B1 मिश्रुर् Ś1 V2 D3 4 11 जायत, B1 D1 4 [अ]जायत; B4 D8 13 दृश्यत (for [अ]दृश्यत)

37 a) D1 3 om first च N2 D7 8 11 transp निकुम्भं and कुम्भं B1 D1 निकुम्भं चापि कुम्भं च (D13 कुम्भं (hapl om)) —b) V2 B2 4 सुताव् (for [आ]त्मजाव्) —After 37ab, N V1 2 B2 4 D4 11 ins

शशास चैन तान्सर्वान्राक्षसान्राक्षसेश्वरः ।
राक्षसा गच्छतात्रैव सिंहनादं च नादयन् ॥ ३८

ततस्तु चोदितास्तेन राक्षसा ज्वलितायुधाः ।
लङ्काया निर्ययुर्वीराः प्रणदन्तः पुनः पुनः ॥ ३९

G. 6 51 47
B 6. 75 49
L. 6 54 52

1432* विद्युन्मालिं च दुर्धर्षमुल्काजिह्वं च राक्षसम् ।
विरूपाक्षं च विरयान शतदंष्ट्रं दुरासदम् ।

[(l 1) D13 विद्युन्मालिन (for विद्युन्मालिं च) —(l 2) D13 विरूपाक्षं D4 दुर्धर्षं (for विरयान) Ñ3 सितदं°, B2 वज्रदं° B4 D4 शरदंष्ट्रं (for शतदंष्ट्रं)]

—c) B3 प्रेषयामास V1 सन्नास (for सक्रुद्धो) —d) G1 बहुभि राक्षसं (by transp) Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 समास(D1 °से) राक्षसाधिप, Ñ रावणो विनिरावण (Ñ1 °वारणे) V1 B3 4 रावणो रिपुरावण (B2 °वारणान्), V2 B3 D13 रावणोरिविद्रावण, D4 रावणो देवदारुण —After 37, D5 7 9-11 S ins

1433* यूपाक्ष शोणिताक्षश्च प्रजङ्घ कम्पनस्तथा ।
निर्ययु कौम्भकर्णिभ्यां सह रावणशासनात् ।

[(l 1) D9 यूपाद्य —(l 2) D10 11 T2 कौम्भकर्णाभ्यां]

38 V2 reads 38ab twice (var) —a) Ñ1 D4 उवाच चैव(D4 तावत्) Ñ2 B ततोब्रवीच्च V2(first time) शोचते चैव, V2(second time) उवाचैव च (for शशास चैव) M3 नादयन्, M5 वचनात् (for चैव तान्) Ś2 N V(V2 second time) B D1-4 8 12 सर्वांस्तान् (by transp) G1 **** चैवान्सर्वान् (damaged) —b) G2 damaged after राक्षसान् up to 38c Ś1 D2 12 राक्षसाधिप, N1 V2(second time) B3 4 D1 8 13 M3 5 सुमहाबलान् (M5 वान्म)हाबलान्, N2 B1 मुसलायुधान्, V(V2 first time) B1 D2 7 9-11 स महाबलान्, D1 G2 सु(D1 च)महाबल (for राक्षसेश्वर) D6 T1 2 G1 आरक्षस्थान्महाबलान् —After 38ab Ś2 D8 12 ins

1434* महाबला-महाकाया-समयुद्धविशारदान् ।

—G2 om 38c-39 —c) Ś1 B1 D1-3 8 12 त्वरित V3 त्वरिता, K (ed) नादयन् (for राक्षसा) Ś2 N V B1 4 D1 4 8 12 13 [यु]ध्येव, B2 [श]त्रैव, B3 D9-11 G1 M3 Ct [श]त्रैव, D6 T2 3 M1 4 [श]त्रेति (for [श]त्रैव) M5 राक्षसा निर्गताश्चति —G1 damaged from 38d up to ततस्तु in 39a —d) N1 V2 D4 18 T1 सिंहनादान्, N1 V1 3 B3 4 D4 च मुञ्चत, N2 B2 विमुञ्चत, D6 T1 च नर्दयन्, D10 च कारयन्, M5 ननादयन् (for च नादयन्) Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 क्रुद्ध सिंह(D1 सिंह क्रुद्ध) इवोन्नदन्, M3 जयध्व शीघ्रमेव च ※ Cv c m नादयम् नादयन्त (Cm °यत राक्षसान् शशासेति सबन्ध) व्यत्ययनैकवचनम् (Cm नादयन्निति विभक्तिव्यत्ययेन बहुवचन एकवचनप्रयोग), so also Cg Ck t स्वय च सिंहनाद च नादयन् कुर्वन् शशास ※

39 G2 om 39 G1 damaged up to ततस्तु in a (for both, cf v l 38) —a) B3 सर्वे (for तेन) Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 तेन(V3 तस्य) सदृशिता(Ś2 D3 8 12 सनोदिता, D1 3 सचोदिता)स्त तु, Ñ V1 2 B3 4 D4 12 ततस्ते चो(D4 नो)दिता (D13 देशिता) सर्वे —b) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 18 तदा(Ñ2 B3 4 यथा) प्र (for राक्षसा) V3 तदा प्रज्वलितायुधा —c) Ś1 D2 3 12 द्वारात्, N1 V2 B1 2 D4 12 क्रुद्धा, D1 3 द्वार (for वीरा) —Ś2 om from 39d up to पतितौ in 6 63 13a —d) Ñ1 B3 D4 13 नदतो (B2 नर्दतो, D4 क्रदतो) युद्धदुर्मदा, Ñ2 V1 2 B2 4 नदतो घोरनि (Ñ2 V1 2 °नि)स्वन, V3 B1 D1-3 8 12 नद(D1 °र्दं)तो भीमदर्शना (D1-3 °विक्रमा, D8 12 °नि स्वना) —After 39, V3 B1 D1-3 8 12 ins

1435* कुम्भकर्णात्मजौ वीरौ परिगृह्य समन्तत ।
बहुसैन्यपरीवारौ शीघ्र रावणचोदितौ ।

[D2 om (hapl ?) from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l 2) D1 परिवारौ V3 B1 देशितौ, D1 3 नोदितौ (for चोदितौ)]

—Thereafter they cont l 1-8 only Ñ V1 2 B2-4 D4 12 ins l 1-8 after 39 and l 9 after 40 (transp) D5-7 9 11 S (G2 after 38ab due to om) ins after 39 while G (ed) ins l 9 only after 39

1436* रक्षसा भूषणस्थाभिर्भाभि स्वाभिश्च सर्वश ।
चक्रुस्ते सप्रभ व्योम हयश्चाग्निभि सह ।
तत्र ताराधिपस्याभा ताराणां च तथैव भा ।
तयोराभरणस्था च बलयोश्चाभ्यभासयत् ।
चन्द्राभा भूषणाभा च ग्रहाणां ज्वलिता च भा । [5]
हरिराक्षससैन्यानि भ्राजयामास सर्वत ।
तत्र चार्धप्रदीप्तानां गृहाणां सागर पुन ।
भाभि ससक्तपातालश्चलोर्मि शुशुभेऽधिकम् ।
पताकाध्वजसयुक्तमुत्तमासिपरश्वधम् ।

[V3 B1 om l 1-2 —(l 1) N1 D5 G1 राक्षसा (for रक्षसा) Ñ2 B3 4 राक्षसा भूषणैस्ते तु(Ñ2 °स्तैस्तैर्), V2 राक्षसा भूषणाभाभिर् B2 राक्षसा भूषणास्थाना D1-3 8 12 तयोराभरणस्थाभिर् D4 रक्षसां भूषणानां च D13 राक्षसा भूषणाद्याभिर् (for the prior half) B3 4 सर्व (for सर्वश) V2 B2 D4 तु (for च) N1 याभिस्तु D6 ***(hapl ? om), M5 याभिश्च (for स्वाभिश्च) B3 4 दीप्तिभि D2 3 8 12 सपत्न (for सर्वश) N2 भूषितास्ते विदीप्तिभि (for the post half) V2 राक्षसा भूषणैश्चाभ्यामास स्वाभिस्तु दीप्तिभि —(l 2) B3 D13 सुप्रभ D8 प्रभव (metr) D6 सप्रभ (for सप्रभ) B3 पूरण (for हयश्च) M3 तदा (for सह) N V1 2 B3-4 D1 4 8 12 13 T3 [भ]ासिता पुन (for [भ]ाभिभि सह) —(l 3) N2 V1 ततस् (for तत्र) Ñ V B1 2 D3 13 [भा]भाश् (for [आ]भा) D13 ततो रविश्वरस्याभा (for the prior half) B3 तु (for च) D6 चाताणां (for ताराणां च)]

G. 6. 54. 49
B. 6. 75. 54
L. 6. 54. 58

भीमाश्वरथमातंगं नानापत्तिसमाकुलम् ।
दीप्तशूलगदाखड्गप्रासतोमरकार्मुकम् ॥ ४०

तद्राक्षसबलं घोरं भीमविक्रमपौरुषम् ।
ददृशे ज्वलितप्रासं किङ्किणीशतनादितम् ॥ ४१

हेमजालाचितभुजं व्यावेष्टितपरश्वधम् ।
व्याघूर्णितमहाशस्त्रं बाणसंसक्तकार्मुकम् ॥ ४२

गन्धमाल्यमधूत्सेकसंमोदितमहानिलम् ।
घोरं शूरजनाकीर्णं महाम्बुधरनिस्वनम् ॥ ४३

Ñ V B1-3 D2.3.12.13 भा, B4 D6-7.9 T G1.2 M1.2 च (for भा). D10.11 transp. च and भा. —(l. 4) D8-11 आभरणाभा D7 G3 M3 भा (for च). D10.11 M1.2 ज्वलिता (for ज्वलेद्). G1 आभरण***ज्वलेद् (damaged). D8 G2.3 M1.2 अभासयन् (for अभासयत्). D9 वर्णानि व्यवभासयत् (for the post. half). Ñ V1.2 B2-4 तेषामाभरणानां च वसुद्(Ñ2 V1 B2.4 वसु)र्भा प्रभावती (V1 प्रभावती, B1 प्रभास्वती). V3 B1 D2.3.12 तयोराभरणेभ्यश्च (D2.3.12 °स्तु) प्रदीप्तमिव (B1 प्रदीप इव) सर्वत, D3 तयोराभरणानां च ते बले समभासयन्, D8 तेषामाभरणानां च प्रदीप्तमिव सर्वतः, D12 तेषामाभरणानां च वसुर्भा महाप्रभा. —Ñ2 V2 B1.4 D1-3.12.13 om. l. 5-6. V1 om. l. 5. —(l. 5) Ñ1 V3 B2.3 भूषणाभास्तु D12 तदाभाभरणीनां च (sic) (for the prior half). D4.5 T2.3 शुभानां. Ñ1 V2 B2.3 ज्वलिताश्च भा, D12 ज्वलिता शुभा, M3 ज्वलन्ता च भा (for ज्वलिता च भा). —(l. 6) Ñ1 V1 B2 D12 भासयामास (sic); B3 भासयति स्म, G3 भासयामास. T3 G1.2 M3 सर्वेषा (for सर्वत). —(l. 7) D6 T1 त्रिकूटोर्ध्वं, D7 G3 M3 तत्र चोर्ध्वं (D7 °र्ध्व), G1.2 M1.2 तत्र चापि, M3 तत्र चार्- (for तत्र चार्धे) G2 पतीनानां (for -प्रदीप्तानां) D12 सागरात्, T1 M2 सागरे (sic) (for सागर). Ñ V1.2 B2-4 D12 तदा, D4 तथा (for पुन). D4.12 सागराद्युता —(l. 8) V3 B1 D1-4.9.12 भासा (for भाभि). Ñ1 B2 D4.12 G1 M3 संयुक्त-, Ñ2 सिक्त-, B1 सक्त, D8 सक्त- (for ससक्त-) D10.11 M1.2 सलिलस्य (for पावकस्य) Ñ V B1.2.4 D1-4.6.12.13 इव, B3 क्षण, D8-11 युत (for इविकम्) —After l. 9, Ñ2 V1 B1.3 ins.:

1436(A)* चापबाणयुत घोरगुप्तप्रासपरश्वधम् ।
[B2 परश्वरं (for -परश्वधम्).]

—(l. 9) T2.3 पताक-. B2.4 D4.9 T1 G2 M1 -सायकम् (for सतुकम्). Ñ2 -[भ]स (for [भ]सि-) D4.9.11 -परश्वध Ñ1 V1.2 B2-4 D12 उत्पलाङ्कुशभूषित(D12 °धारिण), D1 धनुःप्रासपरश्वध, G (ed) राक्षसानां तु तद्बलं (for the post. half). ❀ Cv उत्पलासिपरश्वधमिति । परश्वोऽसिश्च कुठारश्च । तत्पासि- श्च परश्च । तेन स्वपमादौ तद्गपरश्वधे पौनरुक्त्यम्. ❀]

40 Ś1 D1 om. 40 (for Ś1, cf. v.l. 39). Ñ V B D1-4.12.13 transp. 40 (D12 om. 40ᶜᵈ) and 41 (Ñ2 V1 B2.4 om. 41ᵃᵇ). —ᵃ) Ñ2 B1 -स्वर-; D1 हय- (for -रथ-) V2 B1 D4.12 M3 मातङ्ग (for मातंगं). B2 D12 भीमैश्च य(D12 स)मावर्त —ᵇ) D1 -नयमाश्च (for नानापत्ति). Ñ V1 B2-4 D1.13.12 रथ(D1 बहु D12 रथ)-वाहनसंकुलं, V1 ***** संकुलं (illeg.). V3 B1 D4.12 हय-वानर(D1 °नर-, D12 °हल)संकुल. —ᶜ) V3 B1 D2-3 -गदा शक्ति-, D12 -गदासिश्च (for -गदाखड्ग) —ᵈ) D4 तोमिरा M1.2 -मुद्गर (for कार्मुकम्). Ñ1 V2 B1 D1-3.12 खड्ग (Ñ1 D12 प्रास)मुद्गरधारिण(D3 °रि च), Ñ2 V1.2 B2-4 प्रासकार्मुक(B2 °मुद्गर)धारि च(V2 B1 °णे). —After 40, (transp.), Ñ V1.2 B2-4 D1.12 ins. l. 9 of 1436*.

41 Ś1 om. 41 (cf. v.l. 39). Ñ V B D1-4.12.13 transp. 40 (D12 om. 40ᶜᵈ) and 41 (Ñ2 V1 B2.4 om. 41ᵃᵇ) —ᵃ) D6.7.9-11 भीम (for घोर). —ᵇ) D7.9-11 घोर- (for भीम). —For 41ᵃᵇ, Ñ1 V2.3 B1.3 D1-4.12.13 subst.:

1437* तद्वानरबलं घोरं राक्षसानां तथा बलम् ।
[B3 दानव (for वानर). V3 सर्वं (for घोरं) Ñ1 V2 B1 D4.13 च तद्बलं, V2 बलं तथा (by transp.) (for तथा बलम्).]

—D3 om. 41ᶜᵈ. —ᶜ) Ñ1 B2 D4.13 ददृशे, Ñ2 V1 B2 बभौ, B4 उद्धृत- (for ददृशे) T1 ज्वलितं. V3 B1 D4.12 -प्रायः D7-11 प्रासं (for -प्रास). ❀ Cv g ज्वलित प्रासमित्यत्र प्रासशब्दः. शेलभ्ये इस्वकुन्ते वर्तते । तेन तस्यापि न पौनरुक्त्यम् ॥ Cr ज्वलितप्रासम् । अत्र प्रासस्य ज्वलितत्वं युद्धागमनसमये शिक्षाविशेषप्रदर्शकम् । क्रियाविशेषणम् ॥ Ck. ज्वलितप्रासमिति । बाणवर्षणात् उज्ज्वलप्रासमित्यर्थः ॥ Ct cites Kataka: ज्वलितप्रासे बाणवर्षेण(बाणवर्षेण ?)उज्ज्वलित प्रासमित्यर्थः इति कतक. ❀ —ᵈ) M3 -गण (for -शत-) V3 B1 D1-4.12 -शोभितं (for -नादितम्)

42 Ś1 om. 42 (cf. v.l. 39). G (ed.) om. 42ᶜᵈ. —ᵃ) Ñ1 V1.2 B2.4 [भा]युत (for -[भा]चित-) M1 -[भ]विकसत्. V3 B1 D1-3.4.12 हेमजाल(V3 °जाला, B1 °जाल, D3 °ज्वाल)चितं स्फुरेत —ᵇ) V3 B1 निश्रित च (sic), D1.4.12 निश्रितास्त्र ; D3 शितधार ; M3 व्याश्रित ; Cr g t as in text (for व्यावेष्टित). D1-4.9.12.13 परश्वध. —ᶜ) B4 व्यावलित- (for व्याघूर्णित). —ᵈ) V3 B1 D1-3.4.12 घन-; B4 वाण (for बाण-). Ñ1 B2 -संयुक्त; B3 D4.12 -संयुक्त (for -संसक्त-).

43 Ś1 om. 43 (cf. v.l. 39). G (ed.) om 43ᵃᵇ. V3 damaged for ᵃ. —ᵃ) Ñ V2 B2 D1 -मद्योत्सेक (B2 °क), V1 -मधुसेक-, B4 D12 -मद्योत्सर्क (B4 °क-), G1.2 मधूत्सेकैः (for मधूत्सेक) B1 D1-4.12 मात्स्यानुलेपसमु(B1 पयो सेक) (D3 °क-) —ᵇ) Ñ1 V2.3 B1.4 D4.12 समा(Ñ1 V2 B2 °मा)हित ; V3 आपादित ; B3 समोदित ; D1-3.4.12 समाश्रित- (for समोदित). Ñ V1.2 B1 D1-4

तं दृष्ट्वा बलमायान्तं राक्षसानां सुदारुणम् ।
संचचाल प्लवंगानां बलमुच्चैर्ननाद च ॥ ४४
जवेनाप्लुत्य च पुनस्तद्राक्षसबलं महत् ।
अभ्ययात्प्रत्यरिबलं पतंग इव पावकम् ॥ ४५
तेषां भुजपरामर्शव्यामृष्टपरिघाशनि ।
राक्षसानां बलं श्रेष्ठं भूयस्तरमशोभत ॥ ४६

G. 6. 54. 0
B. 6. 75. 61
L. 6. 54. 62

1,12,13 M5 -महाबलं (for °निक्रम्).—^c) V1,2 B1,4 D1-6,8,12 T1,2 G1,2 घोर- (for घोरं). V2 D5 -शूल- (for शूर-). V3 D1 -समाकीर्णं.—^d) D7 -नि:स्वनं. Ñ1 B3 D4 महांबुदनिनादितं; Ñ2 V1,2 B2,4 महाभूतनिषेवितं; V3 B1 D1-3,8,12 महदंबुदनिः(V3 D13 °भि)स्वनं; D13 महानाद-विनादितं.

44 Ś1 om. 44 (cf. v.l. 39).—^a) V1,2 B1-3 D6-7,10-13 M3,5 तद् (for तं). Ñ2 V1,2 B2,4 D9,12 आयातं (for आयान्तं). ※ Cg: आयान्तमिति पुंलिङ्ग-मार्षम्. ※—^b) Ñ V1,2 B2-4 D14 अलंकृतं; V3 B1 महाबलं; D1-3,8,12 महत्तदा; D7,9-11 दुरासदं (for सुदारुणम्). D4 वह्यमाणसमुन्नतं (sic).—After 44^ab, D13 ins.:

1438* युद्धादपसृताः सर्वे वानरास्ते महाबलाः ।
पुनश्च संरब्धतरा वानरास्ते महाबलाः ।

—^c) Ñ V B1,2,4 D1-3,8,12,13 कपीनां च (Ñ1 तद्; D1,2,8,10,13 तु); D4 कपीनुच्चैः(sic) (for प्लवंगानां).—After 44, Ñ V1,2 B2,4 D4,13 ins.:

1439* प्रगृहीतमहावृक्षं समुत्क्षिप्त महाशिलम् ।
समंतश्च दुर्धर्षं परस्परकृतोद्यमम् ।

[(l. 1) Ñ V1,2 B4 D13 समुत्क्षिप्य. D4 समुत्क्षिप्तं महाबलं (for the post. half).—(l. 2) D13 समुद्यतं.]

45 Ś1 om. 45 (cf. v.l. 39).—^ab) D3 G1 जवान (for जवेन).—V3 damaged from -प्लुत्य up to -बलं. Ñ1 D4,7 G2 [उ]त्प्लुत्य; D2,8,12 [आ]क्रम्य (for [आ]प्लुत्य). Ñ1 B3 D4,12 तु (for च). D6 चलन(sic) (for पुनस्). Ñ1 V3 B1,3 D1-4,9-12 G1,2 M2 तद्बलं रक्षसां महत् (for ^b). Ñ2 V1 B2,4 जवेन समभिप्लु(B4 °प्लु)त्य पुनस्तद्रक्षसां बलं.—D13 repeats 45^c–46 after 50.—^c) V3 D1 अभ्ययुः; D4 अनुयातं(hypm.) (for अभ्ययात्). D3 अभिपेतुः कपिश्रेष्ठः (sic).—^d) V1,2 D1,3,5-10 T1 G1 M3 पतंगा (for पतंग).—After 45, G (ed.) ins. 1450* (followed by l. 1-2 only of 1443*).

46 Ś1 G (ed.) om. 46 (for Ś1, cf. v.l. 39). Ñ1 D4 repeat 46 after 1449*. D13 repeats 45^c–46 after 50.—^a) Ñ V1 B2-4 D4(Ñ1 D4 first time),6,13 (both times) T1,2 -परामृष्ट-; V3 B1 D1-3,8,12 G2 M2 -परामर्शाद्; Cg.t -परामर्श- (as in text).—^b) Ñ1 D4 (both second time) -विमृष्ट-; D6 -व्याविद्ध- (sic); T1 -व्याविद्ध-; T2 -व्याविष्ट-. D7 G2 -परिघासनं (for -परिघाशनि). V3 B1 D1-3,8,12 भाग्रहपरिघां(D4,12 °कनकां)गदः.—After 46^ab, D2 ins.; V3 B1 subst. for 46^cd:

1440* संग्रामः सुमहारौद्रः प्रवृत्तः शोणितोदकः ।

—^cd) V1,2 B4 सर्वं; D13 (both times) M1 घोरं (for श्रेष्ठं). Ñ1 D4 (both first time) भूयः समुपशोभितं; Ñ1 D4 (both second time) भूयः समभिशोभत (D4 °ते); Ñ2 V1 B2-4 भूयस्तरसमशोभत; V2 D7,9-11,13 (both times) M1 भूयः परमशोभत (for ^d). D2 राक्षसानामभूच्चत्र सेनानां स्वनितमिव.—For 46^cd, D1,2,8,12 subst.:

1441* काञ्चनाद्युत्तमश्रियो दीप्तिमाच्छुशुभे भृशम् ।

[D1 दक्षः कदंबकश्रिय- (sic); D3 हरिरक्षःकदंबोत्र (for the prior half).]

—After 46, Ñ1 (after first occurrence),2 V1,2 B2-4 ins.:

1442* हरिबाहुपरामृष्टं महावृक्षशिलायुधम् ।
वानराणामपि बलं भूयस्तरमशोभत ।

[(l. 2) Ñ1 B3 बलं घोर (for अपि बलं). Ñ1 भूयः परम-शोभितं (for the post. half).]

—After 46, D4,5-7,9-11,13 (after first occurrence) S ins.; Ñ1 cont. after 1442* and repeats after 46 (r.); Ñ2 V1,2 B4 cont. l. 1-2 after 1442*, repeat l. 1-2 and ins. l. 3-6 after 1450*; V2 B1 cont. l. 6 only after 1440*; B3 cont. l. 1-2 and l. 5-6 after 1442*, repeating them after 1450* and ins. l. 3-4 after 48^ab (second occurrence); B2 cont. l. 1-2 after 1442*, repeats l. 2 and ins. l. 3-6 after 48^cd (first occurrence) and repeats l. 1 after 1450*; D1,2,8,12 cont. l. 6 only after 1441*; while D4 ins. for the first time after 46 (first occurrence), repeating after 46 (r.); G (ed.) cont. l. 1-2 only after 1450*:

1443* तत्रोन्मत्ता इवोत्पेतुर्हरयोऽथ युयुत्सवः ।
तरुशैलैरभिघ्नन्तो मुष्टिभिश्च निशाचरान् ।
तथैवापततां तेषां कपीनामसिभिः शितैः ।
शिरांसि सहसा जह्रू राक्षसा भीमदर्शनाः ।
दशनैर्हृतकर्णाश्च मुष्टिभिर्भिन्नमस्तकाः । [5]
शिलाप्रहारभग्नाङ्गा विचेरुस्तत्र राक्षसाः ।

[(l. 1) G2 मत्ता (for [उ]न्मत्ता). Ñ1 D3,4 (Ñ1 D4 first time) इवा(Ñ1 °व)पेतुर्; D6 इव चोत्पेतुर् (hypm.) (for इवोत्पेतुर्). Ñ1 D4 (both second time) D13 तत्र

G 6 54 56
B 6 75 64
L 6 54 63

तथैवाप्यपरे तेषां कपीनामसिभिः शितैः ।
प्रवीरानभितो जघ्नुर्घोररूपा निशाचराः ॥ ४७

भग्नमन्यं जघानान्यः पातयन्तमपातयत् ।
गर्हमाणं जगर्हान्यो दशन्तमपरोऽदशत् ॥ ४८

मद्य(D4 मान्य) ददानेदुः N2 V1 2 B2,3(all first time) तत पैतृविरोत्तमा N2 V1 2 B2 3(in also) 4 (all second time) G(ed) ततो वैशम्पमद्वत्सर्दुः G(ed) °विद्रुः B3(first time) तपेतस्मा ददापेदुः B(second time orig) तत मद्य ददेमेदुः (for the pr or l alf) D3 क्वचन् (for इतो) N V1 2 B2 4 D1 4(all except D3 first time) ते N V1 B1 4 D3 (all second time) u वै V3(second time) दि (for उय) M3 तती मुहुर्तादुपेतु वैवित्या कुसुमम —(l 2) D1 T3 तत M6 दुबे (for तत) T2,3 M3 त(T3 ब)मप्रमो N2 B2,3 D3(all first time) तत(D5 °प्र)बनेदुसरवैराचता(Ñ1 D3 °वै)वेत मुसिभि N2 (second time) ततवैदसलवैदमेवैर्दुहिनिसाया, N2 V1 2 B2 4 (all second time) वै तु(B3 तद-)नेरैसात(N2 °वै V3 D4 °या)मद्वै(N2 illeg after वै)रुपेदुहिनिसाया, B3 (second time) वे तु वैलसते मदो मुसिभि पनिसालया D3 मद्युर्वलव्योवैवतेवभारि मुहिमि D3(second time) तत मद्वसन्डवेवनेवैर्दुहिसिसया D13 * * * * स तु अतेवनेवैर्दुहिसिसया —Ñ1 D3(both first time) om l 3-4 D3 transp l 3-4 and l 5-6 —(l 3) D13 मदा (for तेषां) G1 दलिनाद (for कलीनाम्) D1 दधुवि (for असिभिः) Ñ1 B1 D3 T1 2 तरे (for शितैः) D7-12 G2 दलितां निहिते तरे (for the post half) —(l 4) D3 वे तम D1 (second time) विवत (for सरत) N1 (second time) B2,3 D3 (second time) M3 जनु (for जनु) Ñ1 V1 2 B1 4 D7-12 13 M1 2,3 विकमा (for °र्हमा) D3 भीम राजपुगवा (for the post half) —After l 4 B1 repeats 45** while B3 ins.

1443(A)* क्वपोसि पत्सन्तवतसपदविसतल ।
विमन रागमल महैर्म वनविसा ।

—(l 5) Ñ1 B1(both first time) कुकरम N1 V1 2 B1 D1 3(Ñ1 D3 second time) द(D12 इ)नवैवा Ñ1 B3 दलवैदिवा B3 (second time) धनदनवा D3 2 r 12 M3 2 दवनर्गमु (for इवकर्मा) Ñ1 B1 D3(all first time) दिमाविसिक; V1(second time) 3 V2 2 B1(second time) 2,3 मुनिसिमिन; D3 जिनर्मुलि4 D1(second time) 12 मुहिमि मैद; D5 T1 M3 मुहिमिर्मिमी-; D6 G1,2 मुहिमि वी(D3 दो)मे (for मुहिभिर्मिता) —D13 om l 6. —(l 6) Ñ1 B1 D3 (Ñ1 D3 second time) तथ्य N2 V1 2 B3 (second time) 2 ε2 (for दिल-) V1 2 B1 अन्मा D3 मित्रा T1,2 M3 2 कमुम (for भामुरा) Ñ1 B1 D3 (all first time) वांभान्तविमिता(D3 °विमा) V3 B1 D3 4,2,3 को वेवविनिकिना D1 विमाविसमानः D12 दलवदा मध्य (for the prior half) Ñ1 B1 D3(all first time) वेंरे,न; D3 (वेद्दु (for विवस)]

—D13 cont

1444* अन्योन्यमभिकपन्तो परस्परजिघांसया ।
—D13 further cont. N1 B1 D3 cont after l 6 (1) of 1443* Ñ2 V1 2 B2 4 cont after 1443* G(ed) ins after 47

1445* मुष्टिभिश्चाप्यनिघ्नेष्विन्यिन्द्रा राक्षसप्रभा ।
निपेतुर्वसुधपतिता भग्ना इव महाद्रुमा ।

[D1 om l 1 —(l 1) N1 B2 बलरक्षा —(l 2) N2 V1 2 B2,4 पलयौ B3 विमेदु Ñ1 पात (for द्रुम)] —Then Ñ V2 B1 D3 repeat 48 wh le B3 repeats 48** (followed by l 3-4 of 1443*) B1 repeats 48** D13 reads 45* — 46 1443* 1444* and 1445* erroneously

47 Ś1 om 47 (cf v l 39) D1 om 47** D3 G1 2 M3 2 read 47 (var) twice B(ed) reads 47 (var) twice(second time within brackets] K(ed) reads 47 (var) twice and reads 47 after 1446* for the third time within brackets. —**) Ñ1 B1 मया D3 तदा (for तथा) N1 B2 D13 [ब स्तु B1 च (for [ब]वि) D3 T1,2 वरे (for शितै) Ñ1 V D1 2,4 D1 2 2 11 T1 G1,2 M3 2 K(ed) (D6 G1 2 M3 2 K(ed) first time) अभिस(B2 D3 °पि कः B1 °पि त D13 °शित)हिता 2 D13 अभिसावित (for अतसि शिते) N2 B2 कवयो नाभिसरिता (for °) G(ed) भापदेवतसेयेनाप् कवयो अभिसंक्रमा —D13 T1 read 47** (var) twice. —*) Ñ V1 2 B2-4 D7 13,11 B(ed) K(ed.) (D7 B(ed) K(ed) first time) प्रवराद् D3 प्रवराद N V1 2 B2,3 D13 अभिसंजघ्नु(B2 °घ्नु) B1 अभिजघ्नु 2 G1 2(both first time) अभितो जघ्नु (G2 °घ्नु) (for अभितो जघ्नुः) D7-9 T G M1 2 B(ed.) K(ed) (D7 2 T1 G1 2 M3 2 B(ed) second time K(ed) second and third time) हरिवरा (G1 वानैहरी)विरूपमु(D7,2 G1 °रूप) —*) K (ed third time) महाबला (for निशाचराः) Ñ V1 2 D7-4 D1 2,7 11 T1 G1 M3 2 K(ed) (D3,7 T1 G1 2 M3 2 K(ed) first time) रामसानां(B1 °सो(वा) D3 °सानु) पदविना(D3 D4 °र) V1 B1 D7-13 दुम्प्रवा नेदुर्वियाहद —After 47, V1 reads 50 G(ed) ins 1445* whereas K(ed) ins with in brackets after the second occurrence of 47

1446* अभिसंक्रुद्धमहासा वीभिनुपा महाबलाः ।
रावणा वानरासांसारविषयसारया ।

48 Ś1 om 48 (cf v.l. 39) Ñ V1 2 B1 D3 repeat 48 after 1445* B3 repeats 45** (followed by l 3 4

देहीत्यन्यो ददात्यन्यो ददामीत्यपरः पुनः ।
किं क्लेशयसि तिष्ठेति तत्रान्योन्यं बभाषिरे ॥ ४९

समुद्यतमहाप्रासं मुष्टिशूलासिसंकुलम् ।
प्रावर्तत महारौद्रं युद्धं वानररक्षसाम् ॥ ५०

G 6 54 60
B. 6 75 68
L 6 54 66

of 1443*) after 1445* and 48[cd] after l 4 of 1443* D12 reads 48 twice —[ab]) D4(first time) युतम्, D6 नियतम् (hypm) (for ग्रन्तम्) Ñ2 V1 B1 (all first time) transp अन्य and [अ]न्य D13(first time) घूर्णमन्यो जघानान्य (for [a]) Ñ2 D4(both second time) क्लेशयतम्, D1-3 8 12 पतितोन्यम्, D12 (first time) तत्रान्योन्यम्, D13 (second time) [s]त्र क्लेश तम् (for पातयन्तम्) V2 B2 ग्रहमन्येप्यपरतो येन्योन्यमन्य(V2 °सि) पातयन् —V2 repeats 48[cd] after 1447* B2 repeats 48[cd] after 1445* —[c]) D1 गर्हेयत, D13 (second time) गर्हमाणो D2 3 5 T1 G1 M2 जगर्हे (for जगाहे) Ñ1 B2 D4 (all first time) निपुक्षुर(B2 °म)न्यो जगृहे, Ñ2 V2 B2 4 D13(all first time) जिघृक्षुर(Ñ2 V2 B2 °म)न्यो जग्राह, V1(first time) गृहीतमन्यो जगृहे —[d]) Ñ V B D1-4 8 12 13 (Ñ V1 2 B2-4 D12 both times, D4 second time) अन्यशस्तथा(V2[second time] 3 B1 2 D3 3 13 [B2 D13 both times] °दा), D4 (first time) दशनैस्तथा (for अपरोऽदशत्) —After 48 (first occurrence), Ñ V1 2 B2 4 D4 13 ins, B2 ins after the second occurrence of 49[ab]

1447* प्रदीप्तास्यास्तथा चान्ये प्रहारैश्च प्रमोहिता ।
क्लिश्यमानास्तथा चान्ये क्लेशमन्त पृथक्पृथक् ।

[(l 1) Ñ1 D4 13 प्रदीप्तेष, B2 प्रदीप्ताश्च Ñ1 B3 D4 12 सैन्ये (for चान्ये) B2 प्रहारेण (for प्रहारैश्च) N2 B2 D4 प्रहारेणाभि(B2 °ण प्र)पीडिता V1 प्रहारैरिव मोहिता D12 प्रहारे माय पीडिते (for the post half) —After l 1 B2,3 ins

1447(A)* किं हन्मीति किं हसीति तत्रान्योन्यमभाषन ।

[B2 क्लिश्नोसि मां हसि किं ते (for the prior half)]

—(l 2) B2 क्रुष्यमाणास, B2(sup lin also) क्षिप्यमानास (for क्लिश्यमानास) D4 कु तथ (for क्लेशमन्त) B1 (orig) om (hapl) first पृथक्, Ñ2 V1 2 B2 3(sup lin also) 4 ततस्ते पतिता पृथक् (for the post half)]

—After 1447*, Ñ V1 B3 4 D4 read 50

—After 48[cd] (first occurrence), B2 repeats l 2 and ins l 3-6 of 1443* —After 48(r) D4 ins 1452*

49 Ś1 om 49 (cf v l 39) G (ed) transp 49 and 50 B2 reads 49[ab] (var) twice —[a]) Ñ1 B3 (both times) D12 ददामी(D12 °नी)ति Ñ2 V1 B2 4 गृह्णामीति (for ददात्यन्यो) —[b]) Ñ2 B2 (first time) D12 प्रतीच्छेति, V1 B1 4 D1 ददानीति, B2(second time) गृहाणेति (for ददामीति) Ñ1 B (both times) D4 12 M1 2 पुन (for [अ]पर) D4 T2 पर (for पुन) —After 49[ab] (second occurrence), B2 ins 1447* —[c]) T2 क्रूशयति, G1 क्षेपयसि, Cv r g as in text (for क्लेशयसि) N2 B2 तिष्ठ तिष्ठेति चान्योन्य (B2 वा चान्ये) V2 B1 D1-3 8 12 क्लिश्ना(V2 B1 °श्नो)सि किं मा(V2 B1 D3 मा) द्दु(V2 D1 2 द्दु)सीति, D4 किं चास्तीति किमाहेति —G2 repeats erroneously 49[d]–51[a](including 1448*) after 51[a] —[d]) V2 B1 D4 तदा (for तत्र) V2 अनुवस्तदा (hypm) V2 B1 D1-4 8 12 अभाषत (for बभाषिरे) Ñ1 D13 तत्रान्यमन्यमभाषत, Ñ2 V1 B2(m also) 4 तत्रान्ये त्वनुयस्तदा(B2 °था) B2 (s)न्येह लिष्टस्तथा तथा (sic) B2 (orig) तत्रानात्यमभाषत (sic) —After 49 D2 7 T2 3 read 52[ab] while D2 11 G M2 5 ins

1448* विप्रलम्भितशस्त्रे च विमुक्तकचवायुधम् ।

[Cf 52[ab] (var) D13 G2 3 M2 विप्रलम्भित G1 3 M2 5 बल, G1 -नवन (for शस्त्र) G2 ध्वन (for [वा]युधम्)]

50 Ś1 om 50 (cf v l 39) N V1 B2 4 D4 read 50 after 1447* V2 reads 50 after 47 G(ed) transp 49 and 50 —[a]) B1 D13 तमुद्यत B2 प्रास, D3 पार्श (for प्रास) V2 B1 D1-3 8 12 तदुद्यतगदाप्रास (V2 D1 2 12 °स) —[b]) D2 12 M2 शक्ति D13 G M1-3 यष्टि (for मुष्टि) D1-11-कुवाल (for सकुलम्) —[cd]) G2 -युद्ध रौद्र (by transp) —After 50 N V1 2 B2-4 D4 ins

1449* तेऽभिपेतु रणे शूरा पतगा इव पावकम् ।

[D4 निपेतु Ñ1 B2 ते निपेतुर्महाज्वाल (for the prior half) Ñ1 B2 पतग D4 पावके]

—Thereafter Ñ1 D4 repeat 46 and 1443*

—After 1449* Ñ2 V1 2 B2-4 cont G (ed) ins after 45

1450* तेषां भुजपरामर्शात्सुदाश्राशनयः शरे ।
वानराणां बलं श्रेष्ठं न्यपतन्त सहस्रशः ।

[Cf 46 —(l 1) Ñ2 बलक्षितै B2 परामर्श (for परामर्शात्) V1 2 विसृष्टाशनय B2 सृष्टात्मशनय (sic) B2 विमुक्त परिखाशनै (sic) B4 राक्षसा क्षिप्तै शरै (sic) (for the post half) —B2 reads l 2 in marg —(l 2) B2 बलौघ B2 क्लै श्रेष्ठ G (ed) बलौघ N2 B2 न्यपतश्च (for न्यपतन्त)]

—Then Ñ2 V1 2 B4 repeat l 1-2 and ins l 3-6 of 1443*, B2 repeats l 1-2 and l 5-6 of 1443* B2 repeats l 1 of 1443* G (ed) cont l 1-2 only of 1443*

G 6 51 62
B 6 75 65
L 6 54 67

वानरान्दश सप्तेति राक्षसा अभ्यपातयन् ।
राक्षसान्दश सप्तेति वानरा जघ्नुराहवे ॥ ५१

विस्रस्तकेशरसनं निर्मुक्तकवचध्वजम् ।
बलं राक्षसमालम्ब्य वानराः पर्यवारयन् ॥ ५२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥

—After 50 D13 repeats 45^{c} – 46

51 Ś1 om 51 (cf v l 39) V3 B1 D5 T1 om 51^{cd} B4 D1–3 6 12 M1 2 transp ^{ab} and ^{cd} —^{ab}) B4 राक्षसा (for वानरान्) —After 51^{a}, G3 repeats erroneously 49^{d} – 51^{b} (including 1448*) N2 V1 2 B2 हि न्यपातयन्, D5 T1 2 G2 M1 2 3 ह्य(G2 M1 2 चा)भ्यपा(D4 °घा)तयन्, D7 9–11 G3 M3 जघ्नुराहवे, G (ed) अभ्यपातयन् (for अभ्यपातयन्) Ñ2 B3 D4 12 पातयामासुः (Ñ1 D13 °स) राक्षसा (Ñ1 D13 °स) B4 वानराश्च न्यपातयन् (for ^{b}) D1–3, 8 12 वानरानपि सप्ताष्टौ दश राक्षसपुंगवा —V3 B2 3 D9–11 om (V3 B2 hapl ?) 51^{cd} B (ed) reads 51^{cd} within brackets —^{cd}) B4 G2 वानराः D2 रक्षसा (for राक्षसान्) D6 T1 2 M1 2 3 transp राक्षसान् and वानरा Ñ2 V3 D3 G (ed) च न्य(D7 स्वभ्य; G [ed] ते न्य)पातयन्; D4 13 M3 चाभ्य(D13 तथा; M2 चाभ्य)पातयन् (for जघ्नुराहवे) N2 वानरस्तत्र पातयन्, B4 G2 राक्षसानभ्य(D4 °निघ्न्य)पातयन् (for ^{d}) ※ Cg वानरान्दश सप्तेति। राक्षसा दश सप्तत्वेन प्रकारेण वानरान् जघ्नुः। वानराश्च दश सप्तत्वेन प्रकारेण राक्षसानभ्यपातयन्निति संबन्धः ※

52 Ś1 om 52 (cf v l 39) G1 om 52^{cd} D4 7 T1 2 read 52^{ab} after 49 —^{a}) D5 T1 M3 -वसनं (for -रसनं) Ñ2 V2 B1 2 D2 प्रवि(Ñ1 B2 °वि)श्रस्(B1 2 D5 °वि)सवस्त्रार्थ(N1 B3 D5 °द्धे च), Ñ1 V1 2 B2 4 D1 2 9–11 T1 2 G1 M3 4 5 विप्रकीर्ण(D6 11 T2 G1 M1 2 3 °वि स्त्र(D7 T2 2 °स्त)स च; D1–3 8 12 G (ed) प्रवि(G [ed] विप्र)कीर्ण(D4 °वि)तवस्त्रार्थः D13 विमुक्तचिचिप्रमर्थ —^{b}) D5 T1 G2 M3 विघ्नस्त, D2 13 प्रमुक्त Ñ2 V1 2 B2 3(m, orig as in text) D4 7 9 T1 2 M1 3 (भग्न)युधः V1 B1 D1 2 3 12 -(भग्ना)युधान् (for ध्वजम्) D3 विमुक्तकवचं (sic) —^{c}) V1 कचिद् (for बलं) T3 भावंभ्य (for मालम्ब्य) Ñ V1 B2–4 D1 12 G (ed) केचिद्राक्षसमा(G [ed] °भागा [unmetric])साद्य, V1 B1 D1–3 8 12 राक्षसान्समलक्ष्या(V3 °लंभ्य, B1 °लक्ष्या [sic])द्य —After 52, N2 V2 3 B1–3 D1–3 8 12 ins.

1451* वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिषक्ताः परस्परम् ।
आविष्टा इव युध्यन्तस्वकुर्वन्युद्धमद्भुतम् ।

[B1 reads l 1 in marg —(l 1) G (ed) वानरान् (for वानरा) N2 V2 1 B2 2 व्यतिसक्ता D12 3 व्यतिरिक्ता (sic), G (ed) वारवत —N2 B2 3 om l 2 —(l 2) V3 प्रविष्टा D3 आविष्टा V2 3 B1 कुर्वाते (for युध्यन्तः) V1 B1 वत्स (for अद्भुतम्) V1 चक्रुस्तु सुमुक्त महत् (for the post half)]

—Ñ2 V2 B2 3 cont V1 B4 D13 ins after 52, D1 ins after 48 (r)

1452* तत्ससक्तवधमास मुष्टिवज्ञ्रपरश्वधम् ।
प्रवृत्त सङ्कुलं युद्धं वद्ध वानरराक्षसाम् ।

[(l 1) B4 उत्सेसक्त- V1 B4 स्त (for -तत्र) D1 तत्संसक्तमान च D13 तत्संसक्त च वधासे (for the prior half) —B2 reads from the post half of l 1 up to l 2 in marg D4 प्राप्तमुष्टि (for मुष्टिवज्र) N2 V1 D4 13 परश्व]

—Thereafter D13 cont a passage relegated to App I (No 42)

Colophon V3 B1 D2 3 12 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* D3 om, Ñ B2–4 D4 13 लंकाकांडे —After Kāṇḍa name D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* N1 उल्कानिपात ; Ñ2 V1 2 B2–4 D4 7 12 सङ्कुल युद्धः D2 उल्कापात ; D6 लङ्कादीपनो राक्षसान्युद्ध —*Sarga no* (figures words or both) N1 B1 D4 5 12 om, N2 56 V1 55, V2 54 B2 49, B4 D2 52, D5 57, D1–7 10 11 T1 G M1 2 75 T2 80 T3 82 M3 76 —After colophon, G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

६३

प्रवृत्ते संकुले तस्मिन्घोरे वीरजनक्षये ।
अङ्गदः कम्पनं वीरमाससाद रणोत्सुकः ॥ १

आहूय सोऽङ्गदं कोपात्ताडयामास वेगितः ।
गदया कम्पनः पूर्वं स चचाल भृशाहतः ॥ २

स संज्ञां प्राप्य तेजस्वी चिक्षेप शिखरं गिरेः ।
अर्दितश्च प्रहारेण कम्पनः पतितो भुवि ॥ ३

हतप्रवीरा व्यथिता राक्षसेन्द्रचमूस्तदा ।
जगामाभिमुखी सा तु कुम्भकर्णसुतो यतः ।
आपतन्तीं च वेगेन कुम्भस्तां सान्त्वयच्चमूम् ॥ ४

G 6 55 35
B 6 76 36
L 6 54 74

63

Ś1 om Sarga 63 (cf. v l 6 62 1) V3 B1 D1 5 12 cont the previous Sarga

1 Ś2 om from 1 up to पतितौ in 13ᵃ (cf v l 6 62 39) —ᵃ) M3 प्रवृद्धे, Cg k t as in text (for प्रवृत्ते) Ñ V1 2 B2-4 D4 15 M1 2 युद्धे, V3 B1 D1-3 5 12 [ऽ]त्यर्थं (D2 °र्थे), L (ed) स्वर्थं (for तस्मिन्) —ᵇ) D6 T1 2 रणे (for घोरे) Ñ V1 B2 4 D4 तदा (B4 °था) वानररक्षसा, V2 3 B1 3 D1-3 5 12 13 तस्मिन्वीरवरक्षये (V3 °समागमे) —ᶜ) Ñ V1 2 B4 वज्रकण्ठश्च, V3 B2 3 D1 2 5 12 13 [ऽ]कम्पन वीरम्, B2 वज्रकण्ठेन (for कम्पनं वीरम्) D4 अकम्पनस्ततो वीरम् —ᵈ) V3 B1 D1-3 5 12 13 [ऽ]त्कट (for [उ]त्सुक) Ñ V1 2 B2 4 समरौ (B2 °रो) रणमूर्धनि —After 1 Ñ D4 ins while D13 ins after 1ᵃᵇ

1453* अतिप्रवृत्ते युद्धे तु रौद्रे वानररक्षसाम् ।

[D13 अ प्रवृत्ते तु (for अतिप्रवृत्त) D4 च (for तु) D13 transp युद्धे and रौद्र]

—After 1 D13 ins

1454* तत स शक्तिप्रासैश्च मुष्टिखड्गपरश्वधैः ।
गदयाकम्पनो वीरो निजघान महाकपिम् ।

2 Ś2 om 2 (cf v l 1) —ᵃ) Ñ V3 B3 D4 13 समाहूय (for आहूय सो) B1 D1 3 5 12 कपि, B3 कोपात्, G1 वेगात् (for कोपात्) —ᵇ) D13 दारयामास Ñ V1 2 B2 4 D4 13 राक्षस (for वेगित) —ᶜ) Ñ V1 2 B2-4 रणाद्, D2 [अ]कम्पन: D5 कम्पन, D13 कपित, G (ed) चोगाद् (for कम्पन) V3 B1 D1-3 5 12 धीमान्, G1 क्रुद्धो (for पूर्वं) —ᵈ) Ñ1 B2-4 G1 स (for स) V3 B1 D1-3 पपात (for चचाल) Ñ V3 B3 D4 13 G (ed) ह(B3 [with hiatus] ह)तस्तदा (G [ed] °दा) V3 B1 D1-3 5 12 [अ]चलोपम, G1 3 M1 2 मूर्छ इव, M3 भृशादिव (for भृशाहत) —After 2, D4 ins.

1455* गदयाभिहतस्तत्र मुमोह स महाबल ।

3 Ś2 om 3 (cf v l 1) —ᵃ) M3 प्राप (for प्राप्य) D2 सज्ञां प्राप्य स (by transp) Ñ D4 13 प्रतिलभ्याथ (D4 °भ्यातु D13 °भ्यैव), B3 संप्रणवैव (sic) (for प्राप्य तेजस्वी) —ᶜᵈ) Ñ V1 2 B2 [ऽ]द्रि, B4 [ऽ]ति, D4 T1 तद्, G1 3 तु (for च) D4 धात्यूर्णिते (for अर्दितश्च) D5 प्रहारस्य (sic) Ñ V1 2 B2 4 वज्रकण्ठोपतद्भुवि, B3 D4 13 पपाताकम्पनो भुवि (D13 भुवि) (for ᵈ) V3 B1 D1 3,5 12 मूर्ध्नि स (V3 B1 D12 तद्)प्रापतच्चस्य स पपात ह(V3 B1 त)तो भुवि —After 3 V1 2 B2 4 ins

1456* वज्रकण्ठे हते तस्मिन्नङ्गदेन महात्मना ।

while B3 ins

1457* वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिषक्ता परस्परम् ।
खड्गया(मु)ष्टिजलप्रासशक्तिमुष्टिपरश्वधम् ।

—Then B3 cont V1 2 B2 4 cont after 1456* while Ñ D2-7 9-11 13 S ins a long passage relegated to App I (No 43) after 3

4 Ś2 om 4 (cf v l 1) —ᵃ) V3 B1 D1-3 5 12 मथिता (for व्यथिता) —ᵇ) Ñ2 B2 4 D7 9-12 तथा (for तदा) Ñ1 V3 B1 D1 3 12 15 राक्षसेंद्रस्य सा चमू, D1 2 राक्षस(D1 °सेंद्र[hypm])स्य महाचमू, D4 राक्षसे तु मृते तदा —D3 om (hapl) from 4ᶜ up to l 3 of 1458* —ᶜ) B3 विमुखी, D2 [अ]भिमुखे (for [अ]भिमुखी) Ñ1 B3 4 D4 13 भूत्वा, Ñ2 V3 B2 भूत्वा V1 illeg V3 B1 D1 3 5 12 तूर्णं (for सा तु) —ᵈ) B1 4 D4 6 G1 2 सुतौ, D10 11 M1 2 Ck t [आ]त्मजो (for सुतो) —ᵉ) D4 om च (subm) B1 आपतन्तीव, D6 T1 2 आपतन्तीं तु G3 सह्वन (for वेगेन) G2 विद्रुतामाश्वसान्दृष्ट्वा —ᶠ) D1 2 transp कुम्भस् and तां M1 2 वारयन् (for सान्त्वयच्च) Ñ V1 2 B2-4 D4 दृष्ट्वा कुंभ (Ñ1 कुंभो दृष्ट्वा) स्वकां (D4 °भस्तु तां) चमू ※ Cm g t सान्त्वयत् । अडभाव आर्षः (Cg t °यत् असान्त्वयत्) ※ —After 4 Ñ V1 2 B1-4 D4 (only l 1-2) G (ed only l 1 [followed by 1459*] and l 4) ins while D6 (after 4ᵃᵇ only l 4 owing to om) 6 7 9-11 13 (only l 4) S ins l 2-4 after 4 whereas V3 B1 D1-3 5 13 ins only l 1 after 4

1458* सान्त्वयामास वचसा विक्रमे कृतनिश्चय ।
अघोरकृष्ट महावीर्यैर्लब्धलक्षै प्लवगमै ।
निपातितमहावीरां दृष्ट्वा रक्षश्चमू तदा ।
कुम्भ प्रचक्र तेजस्वी रणे कर्म सुदुष्करम् ।

[(l 1) D4 शोसयामास —D6 reads l 2 in marg —(l 2) B3 तथा (for अघ) D3 5 7 T1 G2 [3 ,]ष्टैर्,]

G 6 55 37
B 6 76 38
L 6 51 75

स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठः प्रगृह्य सुसमाहितः ।
मुमोचाशीविषप्रख्याञ्शरान्देहविदारणान् ॥ ५
तस्य तच्छुशुभे भूयः सशरं धनुरुत्तमम् ।
विद्युद्दामततार्चिष्मद्द्वितीयेन्द्रधनुर्यथा ॥ ६
आकर्णकृष्टमुक्तेन जघान द्विविदं तदा ।
तेन हाटकपुङ्खेन पत्रिणा पत्रवाससा ॥ ७
सहसाभिहतस्तेन विप्रमुक्तपदः स्फुरन् ।
निपपाताद्रिकूटाभो विह्वलः प्लवगोत्तमः ॥ ८
मैन्दस्तु भ्रातरं दृष्ट्वा भग्नं तत्र महाहवे ।
अभिदुद्राव वेगेन प्रगृह्य महतीं शिलाम् ॥ ९

G1 M1 2 [उ]द्वृह(G1 °हे;) Ct as above (for [उ]त्कृष्ट) V1 3 B1 D1-3 8 13 वैरैद् (for वीरैद्) D4 लोकुष्य महावीरैर् M6 अथो महाबलैर्वीरैर् (for the prior half) B1 लघु, D1 8 12 T3 1 लघुरे Cm t as above (for लघू) N V1 B2 4 D4 वानरैर्जितकाशिभि (for the post half) —(l 3) V2 B3 4 नि(B3 आ)पातिता (for निपातित) Ñ2 B2 4 महावीर्या(B3 °र्यां) (for °वीरो) T3 तथा M2 तत (for तदा) N V1 3 B1-4 दृष्ट्वा राक्षस चाप् (for the post half) —(l 4) B2 4 करिष्यम् (for प्रचक्रे) V2 D13 सुदुष्कर]

—Then Ñ V1 3 B2 4 D1 12 cont while G (ed) cont after l 1 of 1458*

1459* सञ्चचालाथ सङ्क्रुद्ध कुम्भकर्णसुतस्तदा ।

[B2 [अ]ति (for [अ]थ) D4 स चचाल च N1 B3 D13 G (ed) निपपात च (G [ed] उत्पपात तु) वेगेन (for the prior half)]

—Thereafter Ñ1 B2 3 D13 further cont

1460* ततो वीरे समुत्क्रुद्धे तस्थतुर्ध्वे प्लवगौ ।

[Cf l 2 of 1458*]

5 Ś1 om 5 (cf v l 1) —[a]) B2 सर्वं (for धनुर्) V3 धन्विन —[b]) V3 B1 D1-3 वि(D3 नि)कृष्य, B3 D13 भ्रातोप्य D6 13 विश्य (for प्रगृह्य) V2 सुमहा बल, B3 सुसमाहित —[c]) M6 च रवि (for [आ]शीविष) N2 V1 2 B2 4 D4 दृढ्यं, D13 सुखान् (for प्रख्यान्) —[d]) T3 देव (for देह) N1 V1 2 B2 4 D4 शरं देहविदारण V3 B1 D1-3 8 13 शरान्हरिषु वीर्यवान्

—After 5 N V1 3 B1-4 D4 ins

1461* तत क्रोधसमाविष्टो मैन्दो वानरयूथप ।
चकार शैलवर्षाणि तस्मिन्संग्राममूर्धनि ।
मैन्दस्तु शैलवर्षेण वानरेण राक्षस ।
अन्योन्य समरे तस्मिन्प्रहृष्टौ तोयदाविव ।

[(l 1) B3 तस्तु G (ed) तत्र (for तत) D4 कोप (for क्रोध) N2 शैद वानरयूथप (for the post half) —(l 2) N2 गर, G (ed.) शिला (unmetric) (for शैल-) B1 शृङ्गाणि (for -वर्षाणि) —(l 3) B1 द्रुम, G (ed) शिला (unmetric) (for शैल-) D4 पूरयामास राक्षस (for the post half) —(l 4) N1 B3 D4 प्रविष्टौ, N1 प्रहृष्टौ (for प्रहृष्टौ) Ñ1 B3 यथा (for इव)]

6 Ś1 om 6 (cf v l 1) —[a]) N V B2 4 D4 13 ततस्य (by transp), B2 3 ततोस्य (for तस्य तच्) N V1 3 B1-4 D4 13 तत, B1 शुभ (for भूय) —[b]) Ñ1 शब्द (for शर) —[cd]) D3 T1 ऐरावण, Cm g t as in text (for ऐरावत) V3 B1 D1 3 8 13 विद्युदेवाततार्चिष्मद्, B3 विद्युद्विरेव स ज्योत्स्न, D13 विद्युद्विरावत * क्षिर् (for °) B3 द्वितीय तु D1-3 वियतींद्र (for द्वितीयेन्द्र) Ñ V1 3 B2 4 D4 विद्युद्विराजत ज्योत्स्न शक्रचापमिवापर

7 Ś1 om 7 (cf v l 1) Ñ V B D1 4 8 12 13 transp [ab] and [cd] —[a]) B2 T2 G3 [उ]त्कृष्ट, D4 13 G1 M2 3 [आ]कृष्ट (for कृष्ट) N2 आकर्णाय्त पूर्णेन (sic) V3 B1 आकुंडल विकृष्टै(V3 इरिष्टै [sic])न, D1-3 8 13 आकुंडलविकृष्टेन, M1 आकृष्टाकृष्णमुक्तन (sic) —[b]) B3 D7 T3 G1 तथा, D4 13 तत (for तदा) N V2 3 B2 4 D4 मैंद विन्याव राक्षस ; V3 B1 D1 3 8 13 विन्याव द्विविद् बली —[c]) V2 B1 D1 3 8 13 वर्णेन (for पुङ्खेन) —[d]) V3 B1 D1-3 8 चित्र, D13 गार्ध्र (for पत्र)

8 Ś1 om 8 (cf v l 1) —[a]) Ñ1 V3 B3 D4 13 स तदा; N2 V1 3 B1 2 4 D1 3 8 13 स तथा (for सहसा) —[b]) Ñ1 B3 T1 G3 प्रविमुक्ताग(T1 G3 °त्रप)द, N2 V3 B2 4 D4 G (ed) विमु(G [ed] °मु)क्तगात्रश्च(V1 B4 D4 °गात्रतदा) D13 विमुक्तवदन, Cg t as in text (for विप्रमुक्तपद) —V3 damaged from स्फुरन् up to [c] B2 पदा B3 सदा, D6 T2 4 स्वरद्, Cg as in text (for स्फुरन्) —[c]) D6 स (for द्रि) N V1 3 B D1-11 द्रि (for [अ]द्रि) —[d]) D2 M1 3 द्विविद ; D1-11 G3 विह्वलन् ; Cg as in text (for विह्वल) N V B D1-4 8 11 13 गाढवेदन, M1 2 3 प्लवगर्षभ

9 Ś1 om 9 (cf v l 1) D4 reads 9[ab] twice —[ab]) Ñ V1 3 B2 4 D4 (both times) द्विविदो (for मैन्दस्तु) G1 द्विविद् (for भ्रातरं) Ñ1 B3 D13 भग्नगात्र, M1 2 प(M1 पा)तित त D6 11 transp दृष्ट्वा and तत्र Ñ1 V B1 2 4 D1-4 (both times) 8 12 विह्वल(B1 V1 3 B2 4 पतित, D4 पतत) गाढवेदन (for [b]) —[c]) V3 B1 D1-3 8 13 कुम्भमभ्यपतत्क्षिप्र —[d]) D1 3 गृहीत्वा (for प्रगृह्य) V D7 9-11 G1 2 विपुला (for महती) D2 स कुंभं कुपितस्तदा

तां शिलां तु प्रचिक्षेप राक्षसाय महाबलः ।
बिभेद तां शिलां कुम्भः प्रसन्नैः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
संधाय चान्यं सुमुखं शरमाशीविषोपमम् ।
आजघान महातेजा वक्षसि द्विविदाग्रजम् ॥ ११
स तु तेन प्रहारेण मैन्दो वानरयूथपः ।
मर्मण्यभिहतस्तेन पपात भुवि मूर्छितः ॥ १२
अङ्गदो मातुलौ दृष्ट्वा पतितौ तौ महाबलौ ।
अभिदुद्राव वेगेन कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ॥ १३
तमापतन्तं विव्याध कुम्भः पञ्चभिरायसैः ।
त्रिभिश्चान्यैः शितैर्बाणैर्मातंगमिव तोमरैः ॥ १४
सोऽङ्गदं विविधैर्बाणैः कुम्भो विव्याध वीर्यवान् ।
अकुण्ठधारैर्निशितैस्तीक्ष्णैः कनकभूषणैः ॥ १५
अङ्गदः प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्रो न कम्पते ।
शिलापादपवर्षाणि तस्य मूर्ध्नि ववर्ष ह ॥ १६

G 6 55 0
B 6 76 49
L 6 54 85

10 Ś1 om 10 (cf v l 1) D13 om (hapl see var) 10–13 —ᵃ) N V1 3 B1 3 4 D1 3 सहसा(V1 3 °भ्रम)-जाला(D1 °ऊंस) V2 स भुजाभ्यां च, B2 ज्वलिताकारां D4 स तु क्षिप्र च, D5 12 सालजालं च, M1 3 4 तु त्रिचिक्षेप (for तु प्रचिक्षेप) —ᵇ) N V B D1 4 8 13 वक्षसि(N V1 B2–4 D1 4 °र्दंमश्चि)क्षेप र(N1 B3 रा)क्षसे(N2 V2 B4 D1 4 वक्षसि D4 वानर) —ᶜ) V3 B1 D1 3 ता विभेद (by transp) D8 12 ते विभेद V1 B1 3 तत, N2 V3 3 B4 D2–4 8 13 तदा(V3 damaged from दा up to पञ्च in ᵈ) (for शिला) B3 D4 क्रुद्ध (for कुम्भ) —ᵈ) N V1 2 B2–4 D4 महसन्, B1 D1–3 8 11 प्रमुक्त, T2 प्रसिद्धैः (for प्रसन्नैः) N V1 3 B2–4 D4 सप्तभि (for पञ्चभि)

11 Ś1 D13 om 11 (cf v l 1 and 10 respy) —ᵃ) N V1 3 B3 4 चान्य निशित, V3 B1 D2–3 8 12 सायकं तीक्ष्णं, B2 [अ]न्य सुपुङ्ख च D4 चाप सशर, G [अ]न्य स सुमुख, M3 निशितं कुम्भ (for चान्य सुमुख) —ᵇ) V3 B1 D1–3 8 12 मुमोच सु(D3 च)समाहित —D1 om (hapl ?) from 11ᶜ up to l 1 of 1462* —ᶜᵈ) N1 जघान सु, B2 स जघान, D4 जघानाशु (for आजघान) N V1 3 B3 4 द्विविद तदा(N1 °त, N2 B1 °धा) (for °दाग्रजम्) V3 B1 D3 8 12 वक्षस्यपि च तनासौ मैन्द विव्याध राक्षस

12 Ś1 D13 om 12 (cf v l 1 and 0 respy) —ᵃ) N V1 3 B3 4 द्विविदो हरि, G (ed) द्विविद कपि (for मैन्दो वानर) G1 पुगव (for -यूथप) —ᶜ) D4 स तदा (for मर्मणि) N1 त्वाग्नु V1 [ऽ]त्यर्थं, D4 तस्य (for तेन) —For 12, V3 B1 D1–3.8.12 subst

1462* स वानरवरस्तेन मैन्द सुदृढमाहत ।
रुधिरानुगतो भूमौ निपपाताभिमूर्छित ।

[D1 om up to l 1 (cf v l 11) —(l 2) G (ed) रुधिराक्तततो D8 12 क्षि (for [अ]भि) V3 B1 [अ]चलोपम (for [अ]भिमूर्छित)]

13 D13 om 13 (cf v l 10) —ᵃᵇ) B3 D4 G1 (sic) मातुल (for मातुलौ) V3 B4 पातितौ B3 D4 पातव, D7 9–11 G1 मथितौ, G3 व्यथितौ (for पतितौ) N1 B3 transp मातुलौ and पतितौ N1 B3 D4 M1 2 च, N2 V1 3 B2 4 D2–7 9–11 T1 G2 3 M3 तु (for तौ) N1 B3 D4 महीतले, N2 V1 3 B4 महारणे B3 D7 G3 °हवे (for महाबलौ) Ś1 V3 B1 D1–3 8 12 तदाङ्गदस्तौ पतितौ(Ś1 om up to पतितौ) मातुलावभिवीक्ष्य वान् —V3 B1 om 13ᶜ–17 —ᵈ) D4 G3 उद्यम्य (for उद्यत) Ś1 D1–3 8 12 कम सुदाम्य वै शिला, N1 D4 कुम्भकर्णात्मज तत N2 V1 3 B2–4 स कुम्भ(N1 कुम तु) कुपि(B3 4 पवि)तस्तदा

14 V3 B1 om 14 (cf v l 13) N V1 3 B3 4 D4 om 14ᵃᵇᶜ and read 14ᵈ (var B1 तोयदै, D4 मातुरै [for तोमरै]) in place of 15ᵈ —ᵃ) D13 तामपतन्तं Ś1 B3 D1–3 8 12 13 वेगेन (for विव्याध) —ᵇ) D1–3 च त्रिभिर् (for पञ्चभिर्) D13 भासुरै (for आयसै) D4 G3 (unmetric) पञ्चभि सायकै —ᶜ) D1 [अ]पि (for [अ]न्य) Ś1 B3 D1–3 8.12.13 विशेषाशु, D5 11 त्रिभिर्बाणैर् (for शितैर्बाणैर्)

15 Ś1 V3 B1 3 D1–3 8.12.13 om 15 (for V3 B1 cf v l 13) —ᵃ) B1 अंगद (for सोऽङ्गद) N V1 3 B3 4 D4 7 9–11 G बहुभिर् (for विविधैर्) —ᵇ) N B3 4 D4 वेगितै , V1 3 वेगवान् (for वीर्यवान्) —ᶜ) D3 M1 विशिखैश्च, Cg as in text (for निशितैश्च) N V1 3 B3 4 D4 दृढै (D4 शोभात्) सुनिशितैस्तीक्ष्णैर्, G आकर्णपूर्ण (G1 °मुक्त)र्विशितैश्च(G3 °र्निशितैश्च) M3 आकर्णपार्श्वविधैश्च —N V1 3 B3 4 D4 read 14ᵈ (var B1 तोयदै ; D4 मातुरै [for तोमरै]) in place of 15ᵈ —ᵈ) M3 काञ्चन (for कनक-)

16 V3 B1 om 16 (cf v l 13) —ᵃ) D9–11 विद्धाङ्गो (for विद्धाङ्गो) Ś1 D1–3 8 12 स शरैरभिविद्धाङ्गो —D13 om (hapl) 16ᵇ–17ᵃ —ᵇ) Ś1 D1–3.8.12 सपादप (D1 3 °प) N V1 3 B2–4 D4 प्रवापवान्, G1 M1 2.4(also as in text) न विव्यथ (for न कम्पते) ⊕ Cg न कम्पते नाकम्पत ⊕ —ᶜ) Ś1 D1–3 8.12 शिला वर्षमापतच्छ्रीमा —ᵈ) N V1 3 B3 D4 न्यपातयत्, B4 पपात ह (for ववर्ष ह) Ś1 B3 D1 3.8.12 ववर्ष मुनि(D1 3 रुषि)रे रिपौ

G 6 35 0 B 6 36 49 L 6 54 36

स प्रचिच्छेद तान्सर्वान्बिभेद च पुनः शिलाः ।
कुम्भकर्णात्मजः श्रीमान्वालिपुत्रसमीरितान् ॥ १७
आपतन्तं च संप्रेक्ष्य कुम्भो वानरयूथपम् ।
भ्रुवोर्विव्याध बाणाभ्यामुल्काभ्यामिव कुञ्जरम् ॥ १८
अङ्गदः पाणिना नेत्रे पिधाय रुधिरोक्षिते ।
सालमासन्नमेकेन परिजग्राह पाणिना ॥ १९
तमिन्द्रकेतुप्रतिमं वृक्षं मन्दरसंनिभम् ।
समुत्सृजन्तं वेगेन पश्यतां सर्वरक्षसाम् ॥ २०
स चिच्छेद शितैर्बाणैः सप्तभिः कायभेदनैः ।
अङ्गदो विव्यथेऽभीक्ष्णं ससाद च मुमोह च ॥ २१

17 V3 B1 om 17 (cf v l 13) D13 om 17^abc (cf v l 16) —a) Ś2 B3 D1-3.8.11 तथरः, D4 स ब, G1 सम (for स प्र) Ś1 Ñ V1.2 B2-4 D2.3.12 वृक्षान्, D4 न्यून (for सर्वान्) —b) M5 बभञ्ज (for बिभेद) G3 शिला Ś2 N V1.2 B1.2 D1-3.8.11 च शिला (Ñ1 V2 °तै) शरै (D2.4 °तै) D4 निशितैः शरैः (for च पुन शिला) B3 शिलाश्च बिभिदे शरैः —c) Ñ V1.2 B1.3 D4 सुत (for [आ]त्मज) Ś2 B2 D1-3.8.11 शूरो (for श्रीमान्) —d) Ñ3 B3 समीरिता (for °रितान्) B4 वालिपुत्रे प्रणापवान्

18 a) D4 आयान्तं त (for आपतन्त) V1 त प्रक्ष्य, B3 वेगेन (for संप्रेक्ष्य) Ñ3 प्रापतन्त तु वेगेन —For 18^ab, Ś2 V3 B1.3 D1-3.8.12.13 subst

1463* समुत्पतशिल्क कुम्भमापतन्त सुवेगितम् ।

[B3 D1.3.12 तम् (for सम्) Ś2 D8.12 समुत्पत्य शिला V3 B1 सुदम् (for कुम्भम्)]

—c) Ś2 Ñ V1.2 B2.4 D9-11 M4 भ्रुवौ, V3 B1 स तं, B3 D8.11 भूयो (for भ्रुवोर्) —d) Ñ3 V2 B2.4 अंकुशेनैव, D4 *** मिव (om hapl) (for उल्काभ्यामिव) —After 18 D3-7.9-11 S ins

1464* तस्य सुस्राव रुधिरं विहिते चास्य लोचने ।

[D4 [अ]य (for [अ]स्य)]

19 a) D4 परम क्रुद्धो (for पाणिना नेत्र) —b) Ś2 Ñ3 V1.2 B1.2.4 D1.4.8.12.13 वि(Ś2 D8.12 प्र, D12 स)मृज्य (B4 D4 °इय) (for पिधाय) N D4 स्रुत ; V1 B2.4 D13 स्रुते (for [उ]क्षिते) B3 रुधिरप्रभ —c) Ñ1 V1.2 B1 D2-4.8.9 शालम् (for सालम्) B1 आभीतम् (for आसन्नम्) Ś2 V3 B1 D1.2.8 एकांते (for एकेन) B3(m also as in text) सालमासमपेयेनः D13 शालवृक्ष तु वेगेन —d) T2.3 प्रति , M5 स च (for परि) —After 19 D4 ins.

1465* वृक्षस्कन्धं महाशालमूरुणाभिनिपीड्य च ॥

while D6-7.9-11 S ins

1466* सपीड्योरसि सस्कन्धं करेणाभिनिवेश्य च ।
किंचिदभ्यवनम्यैनमुन्ममाथ यथा गजः ।

[(l 1) D6 T1 M1 स M5 नि Cg (t as above (for सं) G3 संपिड्योरसि M3 चोरसा स्कन्ध (for [उ]रसि सस्कन्ध) M4 परिगृह्य (for [अ]भिनिवेश्य) —(l 2) G1 [उ]प Ct as above (for [अ]व) D6 उन्ममाथ D9-11 महारणे (for यथा गज)]

20 a) Ś2 D8 -केतुप्रथम D3 -केतुजो वृक्ष (sic) (for °प्रतिम) —b) Ñ3 V1.2 B2.4 शाल (for वृक्ष) Ś2 D1.8.11 साल सालभुजो बली, V3 B3 समादाय ततो बली, B3 D1.3.12 शाल शालभुजो रणे (D1.3 बली) —c) N V1.2 B2.4 D4 समुत्ससर्ज; D10.11 °स्सृजत (for °त्सृजन्त) ⊛ Ct समुत्सृजत समुत्सृजन्त ⊛ —d) D9-11 मिषतां (for पश्यतां) —For 20^cd, Ś2 V3 B1.3 D1.3.8.12.13 subst

1467* उत्ससर्जाङ्गदो वेगात्त दूरादन्वैक्षत ।

[Ś2 D8.12 वीरस (for वेगात्) V3 B1 D1 स त (D3 न तु) दूरादवेक्ष्य च (V3 °वैक्षत) D13 दूरादन्वभैक्षत (for the post half)]

21 a) D3 T1.3 M3 बिभेद (for चिच्छेद) V3 सरैर् (for शितैर्) M5 तीक्ष्णै (for बाणै) —b) Ś2 D1.3.8.12 सप्तै (for सप्तभि) B3 सार (for काय) Ś2 V3 B1.3 D1-3.8.12.13 भेदिभि ; D6 T1.2 दार(D6 °ह)णै (for भेदनै) —For 21^ab, N V1.2 B2.4 D4 subst

1468* स च तं प्रतिचिच्छेद बाणै ससभिराशुगै ।

[N3 B3 तु (for च) D4 हि प्रचिच्छेद (for प्रति°)]

—Thereafter all the above MSS cont only l 1 and 3 while Ś2 V3 B1.3 D1-3.8.12.13 ins after 21^cd

1469* कुम्भकर्णात्मजो वृक्षं सुपुङ्खैर्दशभि शरै ।
ततः स कुम्भ सधाय शरानग्निशिखोपमान् ।
अङ्गदस्य महावेगान्मुमोचोरसि राक्षस ।
स वज्राशनिसस्पर्शैः शरैः काञ्चनभूषणै ।

[(l 1) Ñ V1.2 B2.4 D4 -सुतो (for -[आ]त्मजो) Ś2 B1 D1.11 सुपुन D13 संमुखो (for सुपुङ्खै) Ś2 D8.12 शिनै (for शरै) N V1.2 B2.4 D4 वालिपुत्र(Ñ1 अंगदेन तु)रेरि (N3 °समीरि, B4 °प्रवेरि, D4 °प्रचारि)त (for the post half) —(l 2) V3 B1 transp स and कुम्भ B3 वालिपुत्रस्य (for कुम्भ सधाय) D1 -घनोपमान् (for शिखो°) —D13 om (hapl) from l 3 up to 21^d —(l 3) D1 om (hapl ? see var) from म् in °वेगान् up to म in 21^c N3 V3 B3 अंगदं बिभिदे वेग N3 V3 B3 अंगद च(N3 हिस्वांगद) बिभेदाशु D4 स बिभेदाशु वेग (for the prior half) B3 वेगवान् (for राक्षस) N V1.2 B2.4 D4

अङ्गदं व्यथितं दृष्ट्वा सीदन्तमिव सागरे ।
दुरासदं हरिश्रेष्ठा राघवाय न्यवेदयन् ॥ २२
रामस्तु व्यथितं श्रुत्वा वालिपुत्रं महाहवे ।
व्यादिदेश हरिश्रेष्ठाञ्जाम्बवत्प्रमुखांस्ततः ॥ २३
ते तु वानरशार्दूलाः श्रुत्वा रामस्य शासनम् ।
अभिपेतुः सुसंक्रुद्धाः कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ॥ २४
ततो द्रुमशिलाहस्ताः कोपसंरक्तलोचनाः ।
रिरक्षिषन्तोऽभ्यपतन्नङ्गदं वानरर्षभाः ॥ २५
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
कुम्भकर्णात्मजं वीरं क्रुद्धाः समभिदुद्रुवुः ॥ २६
समीक्ष्यापततस्तांस्तु वानरेन्द्रान्महाबलान् ।
आववार शरौघेण नगेनेव जलाशयम् ॥ २७
तस्य बाणचयं प्राप्य न शेकुरतिवर्तितुम् ।
वानरेन्द्रा महात्मानो वेलामिव महोदधिः ॥ २८

G. 6. 55. 58
B. 6. 76. 62
L. 6. 54. 97

शरेणान्येन(D_4 °ण तेन) वक्षसि (for the post. half). —(l. 4) B_3 वज्राशनिसमस्पर्शैः (for the prior half).]

—B_1 repeats 21^{cd} after 25^{ab}. —^{c}) $Ñ_1$ D_4 चैव; D_9 तीक्ष्णं (for ऽभीक्ष्णं). $Ś_2$ V_3 B_1(both times).$_3$ $D_{2.3.8.13}$ विध्य(V_3 B_1 °द्ध)था: शरवेगार्तः(B_3 °गाच्च); $Ñ_2$ $V_{1.2}$ $B_{2.4}$ स तेनाभिहतो वेगात्. —^{d}) $Ñ_2$ V_3 B_1(both times).$_{3.4}$ $D_{1-3.5.8.13}$ $T_{2.3}$ पपात च; D_4 विपपात; $D_{6.10}$ स पपात; D_{11} संपपात; M_3 ननाद च (for ससाद च). $D_{6.7.10.12}$ T_1 मुमोच ह (meta.) (for मुमोह च).

22 ^{a}) $Ñ_2$ V_2 $B_{2.3}$ $D_{9-11.13}$ पतितं (for व्यथितं). —D_4 reads 23^b in place of 22^b repeating it in its proper place. —^{b}) $Ś_2$ V_3 $B_{1.3}$ $D_{1-3.8.12.13}$ G_3 कुंजरं; $D_{6.9-11}$ $T_{2.3}$ G_1 सागरं (for सागरे). —G (ed.) om. 22^c-24^b. —^{c}) $Ñ_2$ $V_{1.2}$ B_{1-4} D_{13} प्लवंगमा(B_4 °मं) (for दुरासदं). $Ñ_1$ $V_{1.2}$ B_{2-4} $D_{1-7.13}$ T $G_{1.3}$ M -श्रेष्ठं (for -श्रेष्ठा). $Ś_2$ V_3 B_1 $D_{1-3.8.13}$ दुराधर्षं राजपुत्रं; $Ñ_1$ D_4 दुरासदो हरिश्रेष्ठो. —^{d}) $Ñ_1$ B_2 G_3 रामायाथ; D_6 T $G_{1.2}$ M रामायान्वे (for राघवाय). $Ñ_1$ न्यवेदयत्. $Ś_2$ $D_{8.13}$ धूम्रो हरि(D_8 °म्य)पतन्नुपा; V_3 B_1 सं धूम्रो ह्यभ्यधावत(B_1 °पतत); D_{1-3} धूम्रो ह्यभ्यव(D_1 ह्यवभ्य[sic])पतत; $D_{4.5.7}$ रामायान्ये न्य(D_7 °थ नि)वेदयत्.

23 G (ed.) om. 23 (cf. v.l. 22). $Ś_2$ V_3 B_1 $D_{1-3.8.13}$ om. 23-24. —^{a}) $Ñ$ $V_{1.2}$ B_{2-4} $D_{4.5}$ M_3 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). —D_4 reads 23^b in place of 22^b repeating it here. —^{b}) $Ñ$ $V_{1.2}$ B_{2-4} $D_{4.11}$ राज- (for वालि-). $Ñ$ $V_{1.2}$ $B_{2.4}$ $D_{4-7.13}$ T G $M_{3.5}$ रणाजिरे (for महाहवे). —^{c}) $Ñ_1$ B_4 $D_{4.13}$ आदिदेश. —D_9 om. from -श्रेष्ठान् up to -शिला- in 25^a. D_{11} om. हरिश्रेष्ठान्. —^{d}) $Ñ_2$ V_2 तथा; V_1 $B_{2.4}$ $D_{4.13}$ $M_{1.2.5}$ यदा (for ततः). —After 23, D_4 ins.:

1470* तेऽस्य बाणचयं प्राप्य न शेकुः परिवर्तितुम् ।

24 G (ed.) om. 24^{ab} (cf. v.l. 22). $Ś_2$ V_3 B_1 $D_{1-3.8.13}$ om. 24 (cf. v.l. 23). —^{a}) D_4 वानरेंद्रो महातेजा(sic). —^{b}) $Ñ_2$ V_1 $B_{2.4}$ D_{13} राघव- (for रामस्य). —^{c}) G (ed.) हरिश्रेष्ठाः (for सुसंक्रुद्धाः). —$Ñ_2$ $V_{1.2}$ $B_{2.4}$ om. 24^d-25^a. —^{d}) G_1 उद्यम्य (for उद्यत-).

25 D_9 om. up to -शिला- in 25^a (cf. v.l. 23). $Ñ_2$ $V_{1.2}$ $B_{2.4}$ om. 25^a (cf. v.l. 24). $Ñ_1$ B_3 $D_{4.13}$ om. 25^{ab}. —^{ab}) $Ś_2$ V_3 B_1 $D_{1-3.8.13}$ अथ धूम्रः शिलाहस्तः (for ^{a}) and -लोचनः (for °नाः). —After 25^{ab}, B_1 repeats 21^{cd}. —^{c}) T_1 G_3 ह्यपतन् (for ऽभ्यपतन्). $Ś_2$ $D_{1-3.8.13}$ रिरक्षिषन्नभ्यपतद्; $Ñ$ $V_{1.2}$ B_{2-4} $D_{4.13}$ ररक्षुस्ते नि($Ñ_2$ °स्तेथ)पतितम्; D_5 रिरक्षिषोर्वं(meta.) ह्यापतन्; D_7 G_3 रक्षिष्यंतो ह्य(G_3 °तोप्य)भ्यपतन्; G_1 रिरक्षंतो ह्यभ्यपतन्. —^{d}) $Ś_2$ $D_{1-3.8.13}$ T_1 वानरर्षभः (D_1 T_1 °र्षं); $Ñ_1$ V_2 B_3 $D_{4.13}$ राक्षसाधिपात्; $Ñ_2$ V_1 $B_{2.4}$ वानराधिपाः (B_4 °पं). G (ed.) राजपुत्रं रणाजिरे (cf. 23^b var.).

26 ^{a}) G (ed.) तु (for first च). —^{b}) V_3 B_1 $D_{1.3}$ G_1 वानराः; M_5 राक्षसं (for वानरः). —^{c}) D_7 वीराः. —For 26^{cd}, $Ś_2$ V_3 B_1 $D_{1-3.8.13}$ subst.:

1471* कुम्भमभ्यद्रवन्दृष्ट्वा मेघो गिरिमिवासितम् ।

[V_3 B_1 D_3 अभ्यद्रवन्दृष्ट्वा: and मेघाः. V_3 B_1 [आ]सिता: (for [अ]सितम्).]

27 ^{a}) $D_{2.4.13}$ T_3 पततस्. B_1 तूर्णं (for तांस्तु). G_1 स तान्समीक्ष्यापततो. —^{b}) D_7 $G_{1.3}$ राक्षसेंद्रो (for वानरेन्द्रान्). $Ś_2$ $Ñ$ V B $D_{1-3.8.12.13}$ वरन्मिनः(D_{13} °नां [sic]); D_4 तु रक्षिणः; D_7 M_3 महाबलः (for महाबलान्). —^{c}) D_7 आदद्रार्त(sic); G_2 अपवार्य; Ct as in text (for आववार). —^{d}) D_9 सैघैनेवा G_2 M_5 नागेनेव; G_3 $M_{1.2}$ वेलयेव (for नगेनेव). ⊕ Cg : नगेनेव वृक्षेणेव । वृक्षैरपरोऽयं शब्दः । ; Ct : नगेन पर्वतेन जलाशयं जलप्रवाह- मिव. ⊕ —For 27^{cd}, $Ś_2$ $Ñ$ V B $D_{1-3.8.12.13}$ subst.:

1472* मवारयत्स बाणौघैर्वायुर्घोरानिवाम्बुदान् ।

[$Ñ_1$ B_3 $D_{4.13}$ अवाक्षिपत्; $Ñ_2$ आवपान्; V_1 आववार; B_3 आददार; D_1 अदारयत्. $V_{1.2}$ B_1 मेघान् (for घोरान्). V_1 D_4 वायुवेगैः. V_3 B_1 [उ]द्धतान् (for [अ]म्बुदान्).]

28 ^{a}) $Ś_2$ $Ñ$ V B $D_{2-4.8-13}$ T_1 $G_{1.3}$ M_3 -पथं; D_1 -रथं; D_6 $T_{2.3}$ $M_{1.2.5}$ -चयं (for -चयं). —^{b}) $Ñ_1$ B_3 D_{13} परिवर्तितुं; $Ñ_2$ $V_{1.2}$ $B_{1.2.4}$ D_3 समभिवर्तितुं; D_6 परिवर्तितुं; D_{9-11} वाणि वीक्षितुं; Cg as in text (for अतिवर्तितुम्). —^{c}) D_4 महातेजा (for °त्मानो). —^{d}) $Ś_2$ $Ñ$ V B $D_{1-4.8.12.13}$ महोर्मयः; D_6 T_3 M_3 महोदधेः.

G. 6. 55. 58
R. 6. 76. 63
L. 6. 54. 94

तांस्तु दृष्ट्वा हरिगणाञ्शरवृष्टिभिरर्दितान् ।
अङ्गदं पृष्ठतः कृत्वा भ्रातुजं प्लवगेश्वरः ॥ २९

अभिदुद्राव वेगेन सुग्रीवः कुम्भमाहवे ।
शैलसानुचरं नागं वेगवानिव केसरी ॥ ३०

उत्पाट्य च महाशैलानश्वकर्णान्धवान्बहून् ।
अन्यांश्च विविधान्वृक्षांश्चिक्षेप च महाबलः ॥ ३१

तां छादयन्तीमाकाशं वृक्षवृष्टिं दुरासदाम् ।
कुम्भकर्णात्मजः श्रीमांश्चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ ३२

अभिलक्ष्येण तीव्रेण कुम्भेन निशितैः शरैः ।
आचितास्ते द्रुमा रेजुर्यथा घोराः शतघ्नयः ॥ ३३

द्रुमवर्षं तु तच्छिन्नं दृष्ट्वा कुम्भेन वीर्यवान् ।
वानराधिपतिः श्रीमान्महासत्त्वो न विव्यथे ॥ ३४

निर्भिद्यमानः सहसा सहमानश्च ताञ्शरान् ।
कुम्भस्य धनुराक्षिप्य बभञ्जेन्द्रधनुःप्रभम् ॥ ३५

अवप्लुत्य ततः शीघ्रं कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
अब्रवीत्कुपितः कुम्भं भग्नशृङ्गमिव द्विपम् ॥ ३६

---

29 V₃ illeg for ᵃ —ᵃ) M₅ स तान् (for तांस्तु) Ś₁ Ñ₂ V₁.₂ B₁.₂.₄ D₁–₃.₅.₁₁ हरीन्सर्वान्, D₄ कपि (कपि in marg.)गणान्, M₁.₂ हरिश्रेष्ठान् (for हरिगणान्) —ᵇ) M₅ बाण (for शर) B₃ माहतान्, D₁₃ माचितान् (for मर्दितान्) Ś₁ Ñ₁ V₁.₂ B₁ D₁–₃.₅.₁₂ वृष्टिनिचा-(V₁ D₁.₂ °विद्ध)रितान्, Ñ₂ B₂.₄ वर्षैर्वि(Ñ₁ °पंचि)दारितान्; M₁.₂ ग्रानैर्मृशार्दितान्. —ᶜ) Ñ₁ V₂ च महाकाय(V₃ °रमान), B₂.₄ च(B₄ स) महाबाहु (for पृष्ठतः कृत्वा) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ V B₁.₂.₄ D₁.₂.₃.₁₁ भ्रातुष्य, B₃ D₄.₁₂ पितृव्य (for भ्रातृज) Ś₁ V₁ B₁.₂ D₁–₃.₁₂ स महाहवे, Ñ₁ D₁₃ सुतमाहवे, D₄ सुतमात्मन

30 ᵃ) Ś₁ Ñ V B₁.₂ D₁–₄.₆–₁₂ G₁ सुग्रीव (for वेगेन). —ᵇ) Ś₁ Ñ V B D₁–₄.₆–₁₂ G₁.₂ कुम्भकर्णात्मज रणे —ᶜ) B₃ वेगात् (for नागं) Ñ₁ D₄ चरावागान्, Ś₁ D₁.₂.₁₂ शैल चा(D₂ सा)नुचरसार्थ, D₃ तावत्प्रचरत्पार्थः D₁₃ शैलं चानुचरं वेगात्. ※ Cg शैलसानुचर शैलसानुचर स्वेनरतिबलम्। "गिरिचर इव नाग प्राणसार बिभर्ति" इति कालिदासोक्तेः ※ —ᵈ) Ś₁ V₃ B₁ D₁–₃.₁.₁₂ वृष(D₂ °ष)भो यथा (for इव कसरी) V₁ D₁ कसरी च(Ñ₁ °रीव) यथा वव; B₃ D₁₃ केशरी कुञ्जरं यथा

31 ᵃ) D₆.₈–₁₁ वृक्षांस्तु; M₁.₂ क्षेपा (for शैलान्) Ś₁ Ñ V B D₁–₃.₆.₁₀.₁₂ विविधान्वृक्षान्(V₃ B₁ D₁.₂.₁₂ °न्शैलान्) (for च महाशैलान्) —Ñ₁ D₄ om (hapl.) 31ᵇᶜ —ᵇ) B₄ D₄ अश्वकर्णं; M₁.₂ सोश्वकर्णान् Ś₁ Ñ₁ V B D₁–₃.₁₁.₁₂.₁₃ अपि (for बहून्) D₆–₁₁ अश्वकर्णादिकान्बहून् —ᵈ) Ñ₁ B₃ D₄ [च]धः D₆–₁₁ स (for च) D₁₃ म चिक्षेप (for चिक्षेप च) Ñ V₃ B₁–₄ D₄.₁₃ महायशाः; D₆–₁₁ G₁ महाकपि (for महाबलः). Ś₁ V₁.₂ B₁ D₁–₃.₁₂ समचिक्षेप रा(Ś₁ D₄.₁₃ र)क्षसे

32 V₃ om 32 —ᵃ) Ñ₁ आच्छादयंतीम्; V₃ प्रच्छादये-साम्; B₁ सच्छादयंतीम्; D₃ तां वादयंतीम् M₅ छादयंतीमि-षाकाशं. —ᵇ) Ś₁ D₁ शैल; D₃ G₃ नग, D₆ शर; G₁ द्रुम (for वृक्ष) —V₃ om 32ᶜ–33ᵇ B₃ transp 32ᶜᵈ and 33ᵃᵇ —ᶜ) Ś₁ Ñ V₁ B D₁–₃.₄.₁₁.₁₂ -सुतस्तु (for [आ]त्मज) Ś₁ N₁ B₁.₃.₄ D₁–₃.₁₁.₁₂ चिच्छे; Ñ₂ V₃ B₃ तीक्ष्णैः, D₁ चोग्र, D₆.₈ T₁.₂ G₃ M₃ शीघ्र (for श्रीमान्) —ᵈ) D₆–₁₁ स्वशरैः शितैः (for निशितैः शरैः) Ś₁ Ñ V₁ B D₁–₄.₅.₁₁.₁₂ शरैश्चिच्छेद नैकधा

33 V₃ D₆–₁₁ T₁.₂ G₁ om (D₆ T₁.₂ G₁ hapl.) 33ᵃᵇ (for V₃, cf v l 32) B₃ transp 32ᶜᵈ and 33ᵃᵇ —ᵃ) Ś₁ Ñ B₁.₂ D₁.₃.₁₁.₁₂ M₃ अति (for अभि) Ś₁ Ñ V₃ B₁–₄ D₁–₄.₆.₈.₁₀.₁₁ G₃ M Cg -लक्षेण (for -लक्ष्येण) Ś₁ Ñ V₁.₂ B D₁–₄.₆.₁₁.₁₂ शीघ्रेण (for तीव्रेण) —ᵇ) M₅ निशितान्शरान्. —M₅ om (hapl.) 33ᶜ–35ᵈ —ᶜ) V₃ अचितास्; D₇–₁₁ G₃ अर्दितास् (for आचितास्) Ś₁ D₄.₁₃ शरा (for द्रुमा) B₃ राजो, L (ed) चेतुर् (for रेजुर्) ※ Cg अभिलक्षेण अभिगत-लक्ष्येण। आचिताः सर्वतो नीरन्ध्रतया व्याप्ताः। शतघ्न्यः शतघ्न्य। शङ्कुचिता आयुधविशेषाः ※

34 M₅ om 34 (cf v l 33) —ᵃ) B₃ D₁ वर्षं (sic) (for वर्षं) Ś₁ V₁.₂ B₁ D₁–₄.₁₁ तस्य; Ñ₁ B₁ च तद्, V₁ च स; B₄ D₆.₈.₁₁ T₁ तु स, D₆ T₁ G₃ तु स (for तु तच्) Ś₁ D₄.₁₂ चित्र; Ñ₁ V₃ B₃ D₆–₁₁ भिन्नं, B₃ छिन्न (sic) B₄ छिन्नं (for छिन्नं) T₃ विफलं (for तच्छिन्नं) —ᵈ) Ñ V₁.₂ B₁–₄ D₄.₁₃ धीमता (for वीर्यवान्) —V₃ damaged from 34ᵈ up to मान in 35ᵃ.

35 M₅ om 35ᵃᵈ (cf v l 33) V₃ damaged up to मान in ᵃ (cf v.l 34) —ᵃ) D₆–₁₁ T₁ स निर्भिद्य-मान; D₁₃ निर्भिद्यमानात् —ᵇ) Ñ₁ D₄ समाविध्य च; D₁ समासज्य च; D₁₃ ससार सह (for सहमानश्च) Ñ₂ V₃ B₂.₄ शितान्; V₁ B₄ स तान्; D₁.₁₁ तु तान् (for च तान्) —ᶜ) B₄ शुद्ध स (for कुम्भस्य) Ś₁ N₁ V₁ B₃ D₁–₄.₅.₁₁.₁₂ धनुराच्छिद्य, V₃ B₁ च धनुश्छित्त्वा, B₂.₄ धनुराक्षिप्य —ᵈ) B₄ बभाविन्द्र; D₄ स्वज चद्र (sic) (for बभञ्जेन्द्र) Ś₁ V₁ B₁ D₁.₃.₄.₁₂ [आ]युधोपमं; Ñ V₁.₂ B₁–₄ D₄.₁₃ -ध्वजोपमं, D₆.₈ T₁.₂ G M धनुष्प्रभ

36 ᵃ) D₆.₇ G₃ अप्लुत्य च; M₁.₂ अभिप्लुत्य Ñ₂ B₃ D₄.₁₃ धीमान्; D₆ T₁.₂ क्षिप्रं (for शीघ्रं) —ᵈ) Ś₁ B₁

निकुम्भाग्रज वीर्यं ते बाणवेगं तदद्भुतम् ।
संनतिश्च प्रभावश्च तव वा रावणस्य वा ॥ ३७
प्रह्रादबलिवृत्रघ्नकुबेरवरुणोपम ।
एकस्त्वमनुजातोऽसि पितरं बलवत्तरः ॥ ३८
त्वामेकं महाबाहुं शूलहस्तमरिंदमम् ।
त्रिदशा नातिवर्तन्ते जितेन्द्रियमिवाधयः ॥ ३९
वरदानात्पितृव्यस्ते सहते देवदानवान् ।
कुम्भकर्णस्तु वीर्येण सहते च सुरासुरान् ॥ ४०
धनुषीन्द्रजितस्तुल्यः प्रतापे रावणस्य च ।
त्वमद्य रक्षसां लोके श्रेष्ठोऽसि बलवीर्यतः ॥ ४१

G 6.55. 71
B 6.76. 75
L 6.54. 110

D1 3.4.13 च (for तु) D4 10 मुद्गरं —ᵈ) G1 वचन, M1 3 प्रहृमन्(M3 °सहन्[meta]) (for कुपित) —ᵈ) D4 दारुण, D5 द्रवम् (for शूलम्) Ś1 D1 3.4.12 द्रवमम्, D6 यथा वह (before corr °तु) D10.11 इव द्विप

37 V3 damaged for 37ᵃᵇ —ᵃ) D5 वीर्येण (sic) (for वीर्यं ते) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 13 11 बल च(V1 B4 D4 16 तु) महदद्भुत(B1 सुमहत्तर) M1-3 बाणवेगश्च तद्भुत (M3 °पदद्भुत) Ś2 C1 वनवान्दोऽधंचादि —ᶜ) V1 T3 उपविद्य, B3 (before corr as in text) सद्दि(द्दि in marg)तिद्य, B4 D4 सन्नविद्य (for सन्नतिश्च) —ᵈ) M4 च (for second वा) —For 37ᶜᵈ, G (ed) subst 1474* —After 37 Ñ1 D11 ins

1473* कुम्भकर्णस्य वीर्येण मायकान्निविधानपि ।

—Then they cont 1474*

38 M1 3 read 38–39 (including 1477*) after 41 —ᵃ) D4.7 8 11 S प्रह्लाद V1 B2-4 D4 7 बल 1 D12 बाण (for बलि) V3 V1.2 B1-4 D4 13 तृण्ड (for वृत्रघ्न) —ᵇ) G1 M1 3 [व]वम 1 C1 as in text (for [व]रुण) Ñ1 V1 2 B2 4 D4 13 वरि(V1 2 °ड, D6 -या°)सुपय(D6 °य)को(B3 °सुयो)पम (B3 °म) —After 38ᵃᵇ B1.4 ins Ñ1 D13 cont after 1473* G (ed) subst for 37ᶜᵈ

1474* मले धनुषिमिवतुल्य प्रभावो रावणस्य वा ।

[G (ed) धुरि [illegible] (for the prior half)]

—Then B1 4 cont while Ś1 V1 V2 B1 D1-4 4 13 subst for 38ᶜᵈ

1475* प्रह्लादं पक्षबिमल मायावक्षरिवाद ।

[Ñ1 V1 B1 D1 2 प्रभावश्च (for प्रह्लाद पक्ष) V1 B1 2 [illegible] V1 D1 -पुत्र, B1 D4 -पुत्र (for -बिमल) Ñ1 B1 4 -त(B1 मया)यो [illegible] (for the post half)]

—ᶜ) D12 पुत्रत् (for एकस्त्व) Ś1 D1-4.6.13 [illegible] V1 V1 B D1.13 [illegible] Ñ1 [illegible] V1.2 [illegible] (for मनु) V1.2 B1 [illegible] B1 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 V1 B2-4 D12 [illegible] D4 सी (for अंसि) —ᵈ) V1 Ñ1 B1 D1-4.6.13 [illegible] B1 D4 [illegible] (for पितरं) Ñ1 V1 B1 [illegible] V1 D1-4.11 T1 G1 [illegible] B1 [illegible] D1 T1 G1 M1-3 [illegible] G1 [illegible] M1 2 [illegible] (for [illegible]) —After 38 B1 ins (in marg)

1476* विनतमाग्रयोरेण समेतस्य मम त्वया ।
भय पश्यन्तु भूतानि शक्रतम्बरयोरिव ।
कृतवयातम कम दातव चाप्रजावयम् ।
पातितार्थ महावीरास्त्वया परमतेजसा ।

39 M1 3 read 38–39 (including 1477*) after 41 —ᵃ) Ś1 V1 V1.2 B1 D1 3.4.13 त्वमेको (Ñ1 V1 2 B1 व) हि महावीर V1 V1 B2-4 D4.13 त्वामेव हि महावीर्य (Ñ1 B1 4 °मार्य) —ᵇ) T1 G1 M1 चाप (for शूल) Ś1 Ñ1 V1.2 B1 D1 3.4.13 शूल(V1 2 B1 नर)हस्तोरि(D1 °स्तो वि)मर्दन —B1 om 39ᶜᵈ —ᶜᵈ) B1 D11 [भ]ति (for [भ]ति) D4 नाम्यवतन् (sic) (for नातिवर्तन्ते) D11 T3 [भ]त्य (for [भ]त्य) Ś1 V1 V1 2 B1 D1-4.13 त्रिदशानपि भ(Ś1 D1 3.4.13 °नामपि)च्छेते विजया (V1 नवासि, D1 4 विजेता D1 विजन्तुं) रणमूर्धनि —After 39 D1-7 9-11 S ins

1477* विक्रमस्व महायुद्धे कमापि मम पश्यत ।

[D1-7 T1 2 G1 महायुद्धे M1 3 महावीरो (for °युद्धे) D4 T1 2 पश्यति D10.11 G1 पश्य 1 (for -त)]

40 ᵃ) D4 बल(sup lin) also वर दानवमाप्नु —ᵇ) Ś1 D1.13 समस्त V1 V1 2 B1 4 D13 बाधसत V1 B1 D1-3 ममयाद् 3 D4 महा ते (for सहते) V1 V1 B1 D1-4 13 तैंरप (for देव) —ᶜ) V1 B1 4 D13 तु (for तु) Ś1 V1 V1 2 B1 D1 4.6.13 कुम्भकर्ण —ᵈ) Ñ1 B1 बाधत, M1 सहुम (sic) (for सहते) M1 3 4 (for च) Ś1 D1 3.4 महाबलान्दानवानपि V1 D4 अवघ्र ईश्वरान्‌मवात् 3 V1 B1 D1-3 बाधत(D1-4 सहत) [illegible] B1 D1 बाधत सुरासुर(B1 सुरान्)तद —For 40ᶜᵈ V1 2 B1 subst, while V1 B1 ins after 40

1478* कुम्भकर्णस्य वीरस्य महाकर्ण महाबल ।
[B1 [illegible]]

41 ᵃ) V1 V1 B1 4 D1 3.4.13 T1 2 धनुषा Ñ1 V1 2 B1 4 D1 7 G1 M1 3 [ई] वृषिता —ᵇ) V1 B1 D1-3 4.13 प्रतापात् 3 V1 V1 B1 4 D13 प्रताप (for प्रताप) [illegible] D1 D1 4 (for च) —ᶜ) V1 V1 B D1 3.4.13 [illegible] (D1 4 व यो)(D11 4) त्वमसि सत्व (V1 वाह) —ᵈ) V1 B1 4 अ (for ऽसि) Ś1 V1 D1.13 [भ]ु [illegible] (for बलवीर्य) —After 41 Ś1 B1 4 D1 3 4

1479* स त्व धनुष्मता वीर पुत्रहृ कुम्भक ।
—After 41 M1 2 read 38–39 (including 1477*)

G 6. 55 72
B 6 76 70
L 6 54 111

महाविमर्दं समरे मया सह तवाद्भुतम् ।
अद्य भूतानि पश्यन्तु शक्रशम्बरयोरिव ॥ ४२
कृतमप्रतिमं कर्म दर्शितं चास्त्रकौशलम् ।
पातिता हरिवीराश्च त्वयैते भीमविक्रमाः ॥ ४३
उपालम्भभयाच्चापि नासि वीर मया हतः ।
कृतकर्मा परिश्रान्तो विश्रान्तः पश्य मे बलम् ॥ ४४
तेन सुग्रीववाक्येन सावमानेन मानितः ।
अग्नेराज्यहुतस्येव तेजस्तस्याभ्यवर्धत ॥ ४५

42 B3 reads 42–43ᵇ within brackets —ᵃ) D8–11 सहते (for समरे) Ś2 V3 B1 D1–3 5 12 13 विमर्दमात्वयोरेव (B1 D1 3 °रैव, D12 °रथ) Ñ1 D6 सुहूत मात्वयोर्यु (D6 °मपि सो यु [sic]) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B2 4 D13 त्वया (for मया) Ñ2 V1 2 B2 4 ममानघ, D8–11 कद (D11 °भ)द्भुतं (for तवाद्भुतम्) Ś2 N1 V3 B1 3 D1 4 5 12 13 संसेत (D5 °मत्व)स्य मम त्वया (D4 समश्चय [sic]) —ᶜ) B4 अथ (for अद्य) Ś2 Ñ2 V B1 3 4 D1–3 5 13 M1 2 transp भूतानि and पश्यन्तु N1 B1 D12 पश्यतु सवभूतानि D4 पश्यत्सु सर्वभूतेषु (before corr °तानि) —ᵈ) D6 T2 3 सार (for शक्र) V3 D6 अपि (for इव)

43 B3 reads 42–43ᵈ within brackets —ᵃ) N1 B3 D4 13 त्वया हि (D6 यस्त्वया) विविधैरथैः, D7 G कृतमाकृतं कर्म —ᵇ) Ñ2 D6 शस्त्र, Ñ2 बाहु, B3 इस्त, D1 वा(?)र, D6 T2 3 शस्त्र, D5 चाप्र, D9 वास्त्र, D12 धन (for चास्त्र) N V1 3 B2–4 D1 4 13 कावच (for -कौशलम्) —G2 repeats consecutively 43ᵃ–44 —ᶜ) Ñ2 V1 2 B2 4 D8–10 M1 2 प (B4 घा)तिताः (for पातिता) Ś2 V3 B1 D1 3 4 13 च प्रवीरा ये (V3 B1 मे) N2 V1 2 B2 4 च महावीरा (Ñ2 B1 °यांस) B3 D12 हरय शूरा (for हरिवीराश्च) —ᵈ) N1 D4 नो, D6 M3 वै, M6 ते (for [ए]ते) B3 D12 यत्निनो (for त्वयैते) Ś2 Ñ2 V B1 3 4 D2–4 6 10 [अ]तुपमतेजसा (Ś2 D2 3 12 °स) T1 भीमपराक्रमा (for [ए]ते भीमविक्रमा)

44 ᵃ) Ś2 V2 3 B3 D2 3 5 11 चैव D3 वीर, D4 वापि, D12 चैव (for चापि) —ᵇ) D6 नासी (for नासि) D1 भीत्या D4 वीरा D3 वीर्यवान् (for वीर) D6 हता (for हत) Ś2 V3 D1 3 5 12 transp मया and हत —V3 om 44ᶜ–45 D1 om (hapl ?) 44ᶜ–45ᵇ —ᶜ) Ś2 N V1 2 B3 D4 6 -कर्म (for -कर्मा) B2 [अ]थ विश्रान्तो (for परिश्रान्तो) —ᵈ) N1 B3 D4 13 पश्य मे सु (D6 मेघ)महद् (B1 °हाय)लं N2 पश्य मेघ बल महत्

45 V3 om 45 D1 om 45ᵃᵇ (for both cf v l 44) —ᵃ) V1 2 B4 तत (for तेन) —ᵇ) N1 D4 13 सामिमानः Ñ2 B2 3 4 D6 साव°, T2 3 सावज्ञेनाव, Cg t as in text (for सावमानेन) Ś2 D6 8 10 T1 मानिन, N V1 2 B2 D4 13 कर्षित, B3 धर्षित B4 कुपयत, Cg as in text (for मानित) —ᶜ) Ś2 D1 12 [आ]हुतयद्वत् (D12 °यश्व), Ñ1 B1 2 D6 8 9 12 T G1 3 M3 4 [आ]हुतस्य (D6 °स्ये)व —ᵈ) Ś2 B3 D1 4 8 10 12 व्यवर्धत B1 विवधत B4 [अ]नुपर्धत T1 2 G1 3 M3 [अ]भ्यवतत (for [अ]भ्यवर्धत) N1 तस्य कोपो व्यवर्धत —After 45 N1 V1 2 B D12 ins.

1480* युद्धायाभिमुखश्चैनमभ्ययाद्राक्षसर्षभ ।

[N2 V1 2 B4 -मुखश्चरम्, D12 मुखरावेवम्, B3 अभ्ययात्] —Thereafter all the above MSS cont, while N1 D6–7 9–11 S ins after 45

1481* तत कुम्भस्तु सुग्रीव बाहुभ्यां जगृहे तदा ।
गजाविवावीतमदौ निश्वसन्तौ मुहुर्मुहु ।
अन्योन्यगात्रग्रथितौ कर्षन्तावितरेतरम् ।
सधूमां मुखतो ज्वालां विसृजन्तौ परिश्रमात् ।
तयो पादाभिघाताच्च निमग्ना चाभवन्मही । [5]
व्याघूर्णततरङ्गश्च चुक्षुभे वरुणालय ।
तत कुम्भ समुत्क्षिप्य सुग्रीवो लवणाम्भसि ।
पातयामास वेगेन दर्शयन्नुदधेस्तलम् ।
तत कुम्भनिपातेन जलराशि समुत्थित ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशो विससर्प समन्तत । [10]

[(l 1) M1 2 बली (for तत) —For l 1 Ñ V1 2 B D4 13 subst

1481(A)* सुग्रीव कौम्भकर्णिश्च युद्धाय समुपस्थितौ ।

[B3 कुम्भकर्णिश्च N1 B3 D12 सुग्रीवकुम्भौ तु (B1 स, D12 च) तदा D6 उभौ सुग्रीवकुम्भौ च (for the prior half) N1 B3 D4 13 समाजग्मु (D4 °म)तुराहवे (for the post half)]

—(l 2) Ñ B2 3 4 D4 [आ]पीत, D5 T1 G2 M3 एकीन, D8 [अ]र्पित D7 9 G3 Cg [आ]हित T1 [अ]पेत, T2 [अ]न्वित (for [अ]वीत) B4 मदामदौ D12 मदोन्मदौ (for [अ]वीतमदौ) B4 D9 10 11 M1 निश्वसन्तौ N2 V1 2 B1 3 4 D4 12 M1 2 पुन पुन ‖ Ck t अवीतमदौ अनपगतमदौ । 'आवीतमदौ' इति पाठे (Ck °दे तु) व्याप्तमदावित्यर्थ ‖ —(l 3) G (cd) अन्योन्य N1 B3 D4 13 -बाहु, B1 -बाहू (for -गात्र) N1 B3 D12 ग्रथितौ B1 3 G2 -अर्पितौ (for ग्रथितौ) V1 2 D12 घर्षन्तौ D5 घर्षन्तौ, D12 वर्तन्तौ, G1 इषतौ (sic) (for कर्षन्तौ) B2 इतरेतरौ —After l 3 N1 ins

1481(B)* (illeg) अन्योन्य परस्परम् ।
उत्क्षिपन्तौ च दशभि सिंहाविव विरेजतु ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।
तौ मुहुर्मुहु समाश्लिष्य पांसुना पारुषीकृतौ ।
कौ(?)नगिरिप्रकृषैभूत्व युद्धावस्थितौ । [5]
वानरा राक्षसाश्चैव प्रेक्षका विस्मया स्थिता ।
इतरेतरयो वीर्यं बलमन्त्र परस्परम् ।
कपिराक्षसराजानौ युद्धकार्ये प्रवर्तिनौ ।

ततः कुम्भः समुत्पत्य सुग्रीवमभिपद्य च ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ ४६
तस्य चर्म च पुस्फोट संजज्ञे चास्य शोणितम् ।
स च मुष्टिर्महावेगः प्रतिजघ्नेऽस्थिमण्डले ॥ ४७
तदा वेगेन तत्रासीत्तेजः प्रज्वालितं मुहुः ।
वज्रनिष्पेषसंजातज्वाला मेरौ यथा गिरौ ॥ ४८
स तत्राभिहतस्तेन सुग्रीवो वानरर्षभः ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रकल्पं महाबलः ॥ ४९
अर्चिःसहस्रविकचं रविमण्डलसप्रभम् ।
स मुष्टिं पातयामास कुम्भस्योरसि वीर्यवान् ॥ ५०

G 6 55 86
B 6 76 89
L 6 51 119

—(I 4) D4 भ्रासे क्षणाक्षणादीसे (for the prior half) N̈1 निश्वसतौ, N̈2 V1 2 B1 3 4 D4 13 विमुचताव, M6 उद्गिरतौ (for विसृजन्तौ) N̈2 V1 2 B1 3 4 उभौ (for यदि) D4 -क्रमाद् (for -श्रमाद्) —(I 5) M1 2 तु (for first च) N̈ V1 2 B D13 [अ]वमाता च(N̈1 °दाव, V1 2 B4 °देन), D4 विनि- क्षेपात्, D6 -[अ]भिभूता च (for [अ]भिघाताच्च) N̈2 V1 2 B1 3 4 निम्नदेशा, B3 D4 13 निमग्न, D6 T2 निर्भेद्या च (for निगमा च) —(I 6) D5 T1 G2 -तरवैश्च, M6 -उरगैश्च, N̈1 B1 3 D4 13 मकर (for वरुण) —(I 7) D6 T1 G2 स त, G (ed.) तत्र (for तत) N̈1 स्सुत्पत्य, G (ed) समाक्षिप्य —(I 8) V3 उदधे स्म ‡ Ct दशयत्नुदधेस्तलमिति । स्वबल दर्शयन्नुत्वा(?) उदधेस्तलमतिक्रम्य लवणाम्भसि कुम्भ पातयामास ।, so also Ct which reads सलम् for तलम् both times as above comm and adds 'उदधेस्तलम्' इति पाठे तदधःस्थलवणा- म्भसि पातयामासेत्यर्थः . ‡ —(I 9) D4 13 M6 समुच्छित (for °स्थित) —(I 10) D4 संसार, B1 विनिर्मोमुच, G2 विससर्ज (for विससर्ज)]

46 ᵃ) B1 च स (for कुम्भ) —ᵇ) Ś2 B3 D1-5 7-13 T2 G2 3 M6 अभिपत्य च, N̈1 V1 2 B1 4 उपगृह्य च, D3 अभिपद्यत, D13 अभिसृत्य च, G1 अभिपात्य च —ᶜ) M6 जघान च (for आजघान) —ᵈ) N̈2 B3 D4 6 7 9-12 T2 3 -कल्पेन (for वेगेन)

47 ᵃ) D7 10 11 वर्म (for चर्म) D5 M1 2 विपुस्फोट, D6 च विफोट (sic) (for च पुस्फोट) Ś2 V3 D1 3 8 12 T3 च(D1 व)र्म प्रस्फुटित तस्य, N̈1 B3 D4 G (ed) स्फुटिता चर्म(G [ed]°द्रुच्म)णस्तस्य, N̈2 V1 2 B2 4 चर्म प्रस्फोट (B4 विस्फोट्य) वेगेन, B1 तच्चर्म स्फुटित तस्य(sic) D13 स्फोटिता चर्मपास्तस्य —ᵇ) D9 9-11 G1 चापि, D6 तस्य, T2 तत्र (for चास्य) Ś2 N̈2 V1 2 B3 4 D1-3 8 12 T2 प्रसु- स्राव च, N̈1 D4 M3 बहु सुस्राव, V3 B1 2 D13 सुस्राव बहु (B2 बहु in marg) (for संजज्ञे चास्य) —ᶜ) Ś2 V3 B1 D1-3 8 13 T2 Cm स तु, D9-11 Ct तस्य, Cg as in text (for स च) V3 तस्य (for मुष्टिर्) N̈2 V1 2 B2 4 मुष्टिप्रहारेण, D4 T2 मुष्टि समुद्यम्य, Cg t as in text (for मुष्टिर्महावेग) —G1 damaged for ᵈ —ᵈ) Ś2 V3 B1 D2 3 12 पतितो हि, D1 3 पतितोऽपि, D13 सन्निजघ्ने (for प्रतिजघ्ने) Ś2 V3 B1 D1-3 8 12 सपदे, N̈2 V1 2 B1-4 D4 7 13 G2 मण्डल, T2 सक्षये (for मण्डले) ‡ Cm स तु मुष्टिरिति पाठ ।, Cg स च मुष्टिर्महावेग इति पाठ ‡

48 ᵃ) N̈ V1 2 B2-4 D4 7 9-11 M1 3 तस्य (for तदा) D6 T2 तस्याखि (for तत्रासीत्) D13 transp तदा and तत्र —ᵇ) G2 ज्वाला (for तेज) N̈2 V1 2 B2,4 पुन , B3 बहु, D9-11 M3 महद् (for मुहु) —For 48ᶜᵈ, Ś2 V3 B1 D1-3 5 10 T2 subst

1482* वेगेन महता तस्य तत्र समुदपद्यत ।

[T2 तस्य महता (by transp) D1-3 समुपपद्यत V3 B1 क्षतज समपद्यत (for the post half)]

—ᶜ) M6 निष्पिष्ट Ś2 D3 12 -सभ्राता, N̈1 V3 B1 D1 3 7 10 11 G1 3 M1-3 सजाता, N̈2 V1 2 B2 3 D4 13 स(B2 नि)द्दाता, B4 ससता, D2 om (for -संजात) —G2 om (hapl) from 48ᵈ up to the prior half of 1483*.—ᵈ) D9 M6 -ज्वाले (for -ज्वाला) N̈ V B2-4 D4 7 10 12 13 M1 2 मेरोर्, M6 मेरु N̈ V B2-4 D4 10 11 13 M1 2 यथा गिरे , D6 T2 3 गिराविव, D7 गिरेर्यथा, M6 गिरौ यथा (by transp) (for यथा गिरौ) ‡ Cv r 'वज्रनिष्पेषसंघातज्वाला मेरौ यथा(Cr **) गिरौ ' इति पाठ ‡—After 48 D7 ins G2 ins after 48ᶜ (owing to omission)

1483* मुष्टिना तेन संजज्ञे ज्वाला विद्युदिवोत्थिता ।

[G2 om the prior half]

49 ᵃ) Ś2 N̈2 V B1 4 D1-3 8 12 M1 3 तथा, N̈1 B2 D4 11 M6 तदा, G1 तस्य , Ct as in text (for तत्र) —ᵇ) Ś2 V3 B2 D1-3 6 8 12 T2 3 वानरेश्वर N̈2 V1 2 B2-4 D4 13 वानराधिप —ᶜ) B1 संवर्तयामास —ᵈ) Ś2 N̈ V1 2 B D1-3 8 12 13 वज्रवेग, V3 स वज्राभ (for वज्रकल्प)

50 ᵃ) N̈2 B2 विकट V1 2 D11 G2 विकच , D7 G3 -कवच M6 विवत, Cg k t as in text (for विकच) Ś2 V3 B1 D1-3 8 13 ज्वलितानलसकाश, N1 B D4 G (ed) तम विज्वा(G [ed]°र्ची)लाविकच(B2 °ट) D13 तद्दीर्घज्वाल विकच —ᵇ) Ś2 N̈ V2 3 B1 3 4 D1-4 6-8 11 13 T2 3 G2 M6 सन्निभं, V1 D3 11 M1 2 Ct -वर्चसं, Cg as in text (for -सप्रभम्) —ᶜ) Ś2 N̈ V B D1 4 8 11 13 मुष्टिं स (Ś2 B1 D3 6 11 13 स [by transp]) (for स मुष्टिं) B4 D4 वर्तयामास, T2 पा**मास(damaged) (for पातयामास) —ᵈ) Ś2 B1 3 4 D2 4 6 12 13 [उ]परि (for [उ]रसि) Ś2 N1 B1 3 D1 4 8 12 13 M1 2 वानर —After 50, N̈ V1 2 B2-4 D4-7 9 11 13 S ins

G. 6. 55 0
B. 6. 76 91
L. 6. 54 120

मुष्टिनाभिहतस्तेन निपपाताशु राक्षसः ।
लोहिताङ्ग इवाकाशाद्दीप्तरश्मिर्यदृच्छया ॥ ५१

कुम्भस्य पततो रूपं भग्नस्योरसि मुष्टिना ।
बभौ रुद्राभिपन्नस्य यथा रूपं गवां पतेः ॥ ५२

तस्मिन्हते भीमपराक्रमेण
प्लवंगमानामृषभेण युद्धे ।
मही सशैला सवना चचाल
भयं च रक्षांस्यधिकं विवेश ॥ ५३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥

1484* स तु तेन प्रहारेण विह्वलो भृशताडितः ।
निपपात तदा कुम्भो गतार्चिरिव पावकः ॥

[(l. 1) B2 भृतेन (for तु तेन). B3 हृदि (for भृश). Ñ V1.3 B2–4 D6.10.11 T1 G1 M5 पीडित (for ताडित°) —(l. 2) Ñ2 V1.3 B2.4 रुधिराद्रो (for निपपात) Ñ V1.3 B2–4 D6.11 रणे (for तदा) Ñ V1.3 B2–4 D6.11 विवमन्पाव काञ्चि (B2 D6 °न्नपि वसु) (for the post. half)]

51 D3 om. 51. G (ed.) om. 51^ab —^a) B1 निहतस् (for [स्त]भि°) M3 चाशु (for तेन). Ñ2 V1.3 B2.4 हृष्टे यन्वानरान्सर्वान् —^b) Ñ V1.3 B2–4 D6.11 M1.3.4 स (for [आ]शु) —After 51^ab, V3 wrongly repeats 51^a —^c) N1 D6 [अ]र्कसकाशो, D10 समाकाशो (for इवाकाशात्) —^d) Ñ1 D11 इवाभवत् (for यदृच्छया) D6 मेप्यार्के इव सागरे

52 ^a) D4 [भ्र]पततो (for पततो) D2 निरय (for रूप) —^b) M1.2 भिन्नस्य (m. t. as in text) (for भग्नस्य). Ś1 B3 D3.1.12 [उ]परि (for [उ]रसि) —^c) Ś1 Ñ V B D1–4.6.10.11 रुद्ररूपाभिपन्नस्य. —^d) Ś1 V3 B1 D2.3.4.12 दन्द्रुगोपैतेरिव Ñ V1.2 B2.3 रूपमासीत्पतोरिव. B1 D1.4.12 रूप पशु(B3 नृप)पतेरिव (D1 °पंथा) ∥ Cv. गवां पते: वृषभ । , so also Cr m g ∥

53 ^a) D1 यस्मिन् (for तस्मिन्). Ś1 V3 B1.2 D1–4.11.12 ततो हते त(D12 °तस्ते)न महापराक्रमे (B1 महाक्रमे तु, B3 D12 पराक्रमेण) —^b) D11 अधिपेन (for ऋषभेण) Ś2 Ñ1 V3 D1–4.6.11.12 समुग्रे, G2 तेन (for युद्धे) —^c) Ś1 Ñ V B D1–4.6.11.12 वि(B4 प्र D6 [अ]पि; D11 च)-चचाल सापगा (D6 °गेरो) (for सवना चचाल) —^d) D12 रक्षःसु (for रक्षांसि). Ś1 Ñ V B D1–4.6.11.12 L (ed.) समाविशत् (L (ed.) °शन्) (for विवेश)

Colophon —*Kāṇḍa name*: Ñ2 V3 om. Ñ1 B D2.4.12 लंकाकाण्डे —*Sarga name*: Ś1 Ñ V B D1–4.11.12 कुम्भवधो. D6 कपनशोणिताक्षमजप्लुषाक्षकुम्भवधो. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ2 V3 B2 D1.4.8.11.12 om., Ś1 54, Ñ1 57, V1 D1 56, V3 55, B1 51, B3 50, B4 D6 53, D1 58, D7–9.10.11 T1 G M4.5 76, T2 81, T3 83, M1.2 77. —After colophon, G M1.3 conclude with श्रीरामाय नमः । M5 with श्रीरामचन्द्राय नमः ।

६४

निकुम्भो भ्रातरं दृष्ट्वा सुग्रीवेण निपातितम् ।
प्रदहन्निव कोपेन वानरेन्द्रमवैक्षत ॥ १

ततः स्रग्दामसंनद्धं दत्तपञ्चाङ्गुलं शुभम् ।
आददे परिघं वीरो नगेन्द्रशिखरोपमम् ॥ २

हेमपट्टपरिक्षिप्तं वज्रविद्रुमभूषितम् ।
यमदण्डोपमं भीमं रक्षसां भयनाशनम् ॥ ३

तमाविध्य महातेजाः शक्रध्वजसमं रणे ।
विननाद विवृत्तास्यो निकुम्भो भीमविक्रमः ॥ ४

उरोगतेन निष्केण भुजस्थैरङ्गदैरपि ।
कुण्डलाभ्यां च मृष्टाभ्यां मालया च विचित्रया ॥ ५

निकुम्भो भूषणैर्भाति तेन स्म परिघेण च ।
यथेन्द्रधनुषा मेघः सविद्युत्स्तनयित्नुमान् ॥ ६

परिघाग्रेण पुस्फोट वातग्रन्थिर्महात्मनः ।
प्रजज्वाल सघोषश्च विधूम इव पावकः ॥ ७

G. 6. 96. 7
B. 6. 77. 7
L. 6. 53. 7

64

Ś1 om. Sarga 64 (cf. v.l. 6. 62. 1).

1 ^{b}) Ñ1 V1.2 B1.4 D13 हत रणे (Ñ1 D13 तदा, B3 बले) Ñ2 B2 रणे हतं, B1 D5 T1.2 [अ]भिपातितं (for निपातितम्) D6 सुग्रीवनिहतं तदा —V3 om. 1^{c}–2 —^{c}) D5.7 T1 प्रहसन् D8 एव (for इव) D6 कायेन —^{d}) N2 V2 B2 D9–11 M1.2 ददृशे, T3 समैक्षत (for समैक्षत) Ś2 B3 D1–3.8.13 सुग्रीव मत्य(D1 सम)वैक्षत, N1 B4 D4.13 द्रुतमभ्यानचोदयत्

2 V3 om. 2 (cf. v.l. 1). D4 om. 2^{ab} —^{a}) N2 V1.2 B2.4 सन्नद्ध B1 संपन्न (for -संनद्धं) Ś2 D1–3.8.13 कृतसग्रामममातिर्यग्(D2–3 °र्य च) N2 B3 D13 कृतसग्दाम माल्य(B3 °र्य) च —^{b}) B3 [अं]गुलान्तर, M3 [अं]गुल शुभ T3 परिघ हेमभूषित —^{c}) T3 बलवान् (for परिघं) D5.10.11 धीरो, M3 धीर (for वीरो) —^{d}) N1 V3 B1.4 D4.13 गिरीन्द्र D5.9.11 G1 महेन्द्र (for नगेन्द्र)

3 ^{a}) T1 damaged for हेम —For 3^{ab} Ś2 N V B D1–4.8.12.13 subst.

1485* विनद्धमायसैः पट्टैर्हेममालिनमायसम् ।

[Ñ B2.3 D4.13 निबद्धम्, V2 B1 D2 विनद्धम्, B4 सनद्ध (for विनद्धम्) Ś2 D1.3.8.12 श्वायसैः N2 V1.2 B2.4 D4 कांचनै (for आयसैः) G (ed.) पट्टैर् (for पट्टैर्) D1 हेमैर् (for हेम) B2 D1.8 -ज्वलितम् (for मालिनम्) Ś2 V3 D8.12 हेमज्वलितमायस(V3 °कुडलैः) D2 हेमैर्ज्वलितमायसैः (for the post. half)]

—Thereafter N1 D4.13 read 5^{cd} (D4 alone repeating it in its proper place). —^{c}) Ś2 N V B D1–4.8.12.13 घोर (for भीम) —^{d}) Ś2 नाशिन (for -नाशनम्)

4 D3 repeats 4^{ab} consecutively. —^{a}) D6 आविध्यत (hypm.) (for आविध्य) —^{b}) D5 T1 निभं तदा D4 T2.3 M1.3 समं तदा (T2 °था) D7.9.11 G2 Ct. समा जस (for -समं रणे) Ś2 N V B D1–4.8 (both times).12 महा(B1 सत्र)शक्रध्वजोपमः, D13 परिघेन्द्रध्वजोपमः, G1.2 शक्रतुल्यपराक्रमः, G (ed.) वेगेन महता तदा —^{c}) D8.9 M1.2 निननाद, Cg. विननाद(as in text) —^{d}) B2 विनदन् (for निकुम्भो) Ś2 N V B D1–4.8.12 भैरव रव, D13 भैरवस्वन (for भीमविक्रम)

5 B1 reads 5–7^{b} in marg. —^{a}) Ñ1 B1 D4.13 हारेण (for निष्केण) —^{b}) Ś2 Ñ V B D1–4.8.12.13 अपि (B3 इव) चाङ्गदै (V3 damaged from गदै up to ष्ट in ^{d}) (for अङ्गदैरपि) —N1 D4.13 read 5^{cd} after 1485* (D4 alone repeating it here). —^{c}) B1 D2.8 सु, G1.2 तु (for च) Ś2 D8.12 सुवृत्ताभ्यां D1.8 (second time).9.11 M3 च(D2 वि, D4 सु) चित्राभ्यां (for च मृष्टाभ्यां) —^{d}) Ś2 N1 B1 D1–4 (both times).8.12 स्रजा च सु (for मालया च) D2 reads च विचित्रया in marg. B3 सु, D9.11 स (for वि) D13 स्रजा च सुचित्रया

6 B1 reads 6 in marg. (cf. v.l. 5). —^{b}) Ś2 N V B D1–4.8.12.13 परिघेणायसे(N2 V1 B2.4 D1.3.4.13 °से)न च —^{d}) Ś2 N2 V3 B3 D4.8.9.12.13 स्तनयित्नुमान्(Ś2 D8.12 °ना) D4 जलदागमे

7 B1 reads 7^{ab} in marg. (cf. v.l. 5). —^{ab}) V3 B1 सस्फोट्य (for पुस्फोट) N1 B3 प्रास्फोट्य दिवि घातेन, N2 V.2 B2 D13 प्रा(N2 B2 प्र, V1 आ)स्फोट्य परिघाग्र(D13 °ग्र)ण B4 पुस्फोट परिघग्रथिर् (for ^{a}) T1 M1 ग्रथि (for ग्रथिर्) N2 B2.4 महास्वन N1 B3 D13 वातानिद्धो महास्वन V1.2 B1 स कृत्वा भैरव रव (for ^{b}) Ś2 D1–3.8.12 परिघाग्र तथास्फोट्य घर(D3 दृढ)ग्रथिर्महा स्वन(D3 °र) D4 प्रास्फोटयन्निव घोषं वातनिद्धो महास्वना —^{c}) B3 स (for प्र) B2.3 सधूमोत्र D4 सुघोषश्च G (ed.) निकुम्भोपि (for सघोषश्च) Ś2 N V B1.4 D1–4.8.12.13 ज्वाल च(V3 illeg. from च up to णा in 8^{a}) स(B1 सह)धूमोत्र —Cr. प्रजज्वाल सघोषश्चात्र परिघ

G 6 56 6
B 6 77 8
L 6 55 8

नगर्या विटपावत्या गन्धर्वभवनोत्तमैः ।
सह चैवामरावत्या सर्वैश्च भवनैः सह ॥ ८
सताराग्रणनक्षत्रं सचन्द्रं समहाग्रहम् ।
निकुम्भपरिघाघूर्णं भ्रमतीव नभस्तलम् ॥ ९
दुरासदश्च संजज्ञे परिघाभरणप्रभः ।
क्रोधेन्धनो निकुम्भाग्निर्युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १०
राक्षसा वानराश्चापि न शेकुः स्पन्दितुं भयात् ।
हनूमांस्तु विवृत्योरस्तस्थौ प्रमुखतो बली ॥ ११
परिघोपमबाहुस्तु परिघं भास्करप्रभम् ।
बली बलवतस्तस्य पातयामास वक्षसि ॥ १२
स्थिरे तस्योरसि व्यूढे परिघः शतधा कृतः ।
विशीर्यमाणः सहसा उल्काशतमिवाम्बरे ॥ १३
स तु तेन प्रहारेण चचाल च महाकपिः ।
परिघेण समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः ॥ १४

कर्ता।। Cg सवेग सर्सिंहनाद इति निकुम्भविशेषणम्। परिघविशेषण वा ‡ —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₁ D₁–₃,₈ ₁₃ सघ र्षित् ; N₁ V₁ B₂ ₃ D₁₃ सज्वाल, B₄ यक्षने(metri causa), M₆ सभ्रम (for विधूम)

8 V₃ illeg up to पा in 8ᵃ (cf v l 7) G(ed) om 8–10 V₃ illeg for 8 —ᵃ) D₆ नगजं, M₁ नमसा (for नगर्या) N B₃ D₆ लङ्कया सार्धं, B₁ विटपाभया (sic) (for विटपावत्या) B₁ सद्वीपाब्धिनगाढ्या, D₁₁ ₁₃ नगर्या विटपावस्या —B₃ om (hapl) 8ᵈᵉ —ᵇ) V₃ B₁ D₆ गन्धर्वैर् Ś₁ Ñ₁ V₂ B₁ D₁ ₈ ₉ ₁₃ -नगरैरपि Ñ₁ V₁ B₃ D₄ ₁₃ भवनै सह, B₄ -नगरै सह (for भवनोत्तमै) —B₃ D₆–₁₁ ₁₃ (B₃ D₁₃ [hapl] see var) om 8ᶜᵈ —ᶜ) Ś₁ D₁ ₈ ₁₃ M₁ ₃ ₆ सहसैव, N₁ सह वै च (for सह चैव) —ᵈ) D₆ सर्वैश्च (for सर्वैश्च) D₁ M₁ भुवनै सह, G₁ ₃ भवनोत्तमै

9 G(ed) om 9 (cf v l 8) —ᵃ) N₁ B₃ ₄ D₁ T₁ ₃ -ताराग्रह , D₆ ₈ ₉ G M₁ ₆ -तारग्रह (D₁ ᵒगण) (for तराग्रण) Ś₁ D₁ ₈ ₁₃ -नक्षत्रै —ᵇ) Ñ₁ V B₁ D₁ ₈,₁₀ ₁₁ T₃ सचन्द्र Ś₁ D₁ ₈ ₁₃ तु (for second स) D₁ * * * सुमहा * *, D₆ सचन्द्रं पाळयन्निव, M₁ ₃ ससमुद्र महाग्रहं। M₆ सचन्द्रमहतारकं —V₁ om 9ᶜ–10 —ᶜ) Ś₁ N V₁ ₃ B D₁ ₈ ₁₁ ₁₂ ₁₃ [उ]द्धूत; D₆ [उ]द्धूत, M₁ -[आ]कीर्णं (for [आ]घूर्णं) ‡ Cg निकुम्भपरिघाघूर्णम्। अत्र परिघशब्देन तद्वान उपलक्ष्यते। इवशब्दो वाक्यालङ्कारे ‡ —ᵈ) N₁ V₃ B₄ D₃,₅ ₁₀ ₁₁ S नभ(T₁ ᵒभ)स्थल D₆ सवीक्ष्य सहसा तदा

10 V₃ G(ed) om 10 (cf v l 9 and 8 respy) —ᵃᵈ) Ś₁ D₁ ₈ ₁₃ दुराधर्षं Ñ₁ B₃ D₁₃ स (for च) Ś₁ B₁ D₁ ₈ ₁₃ स सकोपाद्, Ñ₁ V₁ ₃ D₄ सम जज्ञे; B₃ सुसङ्क्रुद्ध (for च संजज्ञे) T₃ Cm [अ]वरण (for -[आ]भरण) M₆ भ्रम ; Cm g k t as in text (for प्रभ) D₆ वानराणां भयं जज्ञ कालस्येव भयं जने ‡ Cm परि घान्ताभरणप्रभ इति पाठः।। Cg परिघेणाभरणेन प्रभातीति परिघाभरणप्रभ । यद्वा परिघाभरणस्येव प्रभा यस्य स तथा।। Ck,t परिघाभरणाभ्यां प्रभा(Ck प्रभे प्रताप) कान्तिर्यस्य स (Ck स तथा) ‡ —ᶜ) Ś₁ D₁,₁₃ कर्पीन्धनो; Ñ₁ B₃ कोपेन स, N₁ V₁ ₃ B₃ ₄ D₁–₃ ₁₃ कोपेन्धनो, B₄ वधापन्नो, D₆ जज्वाल च, D₅–₇ T G₂ ₃ M कपीनां स (for क्रोधन्धनो) B₃ D₁₃ निकुम्भोपि, G₃ M₁ निकुम्भाश्च —D₁₃ om from 10ᶜ up to राक्षसा वा in 11ᵃ —ᵈ) N₁ B₃ ₃ जज्वालाग्निर् , D₆ वडवाग्निर् (for युगान्ताग्निर्)

11 D₁₃ om up to राक्षसा वा in 11ᵃ (cf v l 10) —ᵃ) D₁ राक्षसास् B₃ transpr राक्षसा and वानरास् Ś₁ N₁ V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ D₁ ₈ ₁₃ [ए]व (for [अ]पि) —ᵇ) Ś₁ D₈ ₁₃ मर्दितुं D₁₃ वदितु (for स्पन्दितु) D₆ नद्यंयुरन्विता भयात् —ᶜ) D₆ च (for तु) Ś₁ D₈ ₁₃ विवृत्याक्षस् ; N₁ V₁ ₃ B D₁ ₈ ₁₃ विवृत्तोरस् , D₆ महावीरस् (for विवृत्योरस्) —ᵈ) Ś₁ D₁ ₈ ₁₃ प्रतिमुखो, D₁ (also as in Ś₁) प्रतिबलो, D₆ T₁ ₃ M₃ वस्यामतो। Cg as in text (for प्रमुखतो)

12 ᵃ) Ñ₁ V₁ ₃ B₁–₃ D₁ ₁₃ स, N₁ (sup lin also as in N₁) V₁ च (for तु) D₆ बाहुर्वा (for -बाहुस्तु) M₁ ₃ ततस्तु स महाबाहु —ᵇ) Ñ₁ B₁ D₄ ₁₃ G(ed) भासु(B₃ ᵒस्कर G [ed] ᵒस्व)र महत्, Ñ₁ B₃ ₄ D₆ भास्करो पम(D₆ reads sec m from स्क up to युद्ध in colophon) (for भास्करप्रभम्) —ᶜ) Ñ V₃ B₃ D₆ बलेन बलिनस्तस्य B₄ परिघं स निकुम्भस्तु —ᵈ) B₁ राक्षस (for वक्षसि)

13 V₁ om 13–14ᵇ —ᵃ) Ś₁ D₁ स्थिरतस् , N V₃ B₄ स्थिरस् , V₃ B₁ T₃ स्थिते, B₃ कपेस् (for स्थिरे) G₃ क्रुद्धो (for व्यूढे) B₃ स्थिरस्योरसि च व्यूढः D₁₃ स तस्योरसि व्यूढे च —ᵇ) Ś₁ N V₃ ₃ B D₁–₃ ₁₂ ₁₃ गत (for कृत) —Note hiatus between ᵃ and ᵈ —ᶜ) N₁ B₁ D₁₃ M₁ ₃ विकीर्यमाणो, Ñ₁ V₃ ₃ B₁ ₃ ₄ D₃–₇ ₈–₁₁ T G Ct विशी(D₆ T₁ G₁ ᵒदी)र्यमाण Ś₁ V₃ B₁ D₁–₃ ₈,₁₃ प्रभया, N₁ D₄ ₁₃ G₁ शतधा, N₁ B₃ ₄ विवभाव्; B₃ (in m) विभया (for सहसा) M₁ विद्राय माणस्य तदा —ᵈ) Ś₁ V₃ B₃ ₄ D₁–₃ ₁₃ M₁ (all to avoid hiatus) ह्युल्काशतम् (D₁ ₃ ᵒमिर्) N₁ B₃ उल्काशतमिर्; D₆ सयुल्कोत्कर्; D₁₃ उल्काशावम् (for उल्काशतम्)

14 V₁ om 14ᵃᵇ (cf v l 13) —ᵃ) Ś₁ V₃ B₁ D₁ ₈,₁₃ विनिर्भिन्नो (for प्रहारेण) —ᵇ) Ś₁ Ñ V₁,₃

स तथाभिहतस्तेन हनूमान्प्लवगोत्तमः ।
मुष्टिं संवर्तयामास बलेनातिमहाबलः ॥ १५

तमुद्यम्य महातेजा निकुम्भोरसि वीर्यवान् ।
अभिचिक्षेप वेगेन वेगवान्वायुविक्रमः ॥ १६

ततः पुस्फोट चर्मास्य प्रसुस्राव च शोणितम् ।
मुष्टिना तेन संजज्ञे ज्वाला विद्युदिवोत्थिता ॥ १७

स तु तेन प्रहारेण निकुम्भो विचचाल ह ।
स्वस्थश्चापि निजग्राह हनूमन्तं महाबलम् ॥ १८

विचुक्रुशुस्तदा संख्ये भीमं लङ्कानिवासिनः ।
निकुम्भेनोद्धृतं दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ॥ १९

स तथा ह्रियमाणोऽपि कुम्भकर्णात्मजेन हि ।
आजघानानिलसुतो वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ २०

G 6. 56 18
B. 6. 77 19
L. 6. 55 20

B1. 3. 4 D1-4. 7. 8. 11 G1. 3 M1-3 वि(M1. 2 स)चचाल, D9-11. 12 न(D13 स) चचाल, G2 च चचाल (by transp). D13 महाद्रव —b) Ñ1 B3 D1. 13 समुद्धूतो, T2 समापातो (sic) (for समाधूतो). —d) B3 D1 बले (for चले) T3 यथा भूमिधरो बली. ※ Cr g k t भूमिचले भूकम्पे(Cr °म्पने, Ck भूमिकम्पकाले) ※

15 a) D1 स ह (hypm) (for स) D4. 6. 12 T2. 3 M3. 5 तदा (for तथा). —b) Ñ1 D4 प्लवगेश्वर, Ñ2 V B D1-3 प्लवगर्षभ, D13 वानरेश्वर (for प्लवगोत्तम) Ś1 D8. 12 परिघेण प्लवगम. —c) D13 सचूर्णयामास. —d) D6 बले च (for बलेन). M3 [म]पि (for [म]ति) M1. 2 -बलस्तथा (for महाबल) Ś1 Ñ V B D1-4. 8. 11. 13 वज्रवेगो(Ñ2 V1. 2 B2 °पातो, B4 °घातो)पम बली.

16 a) Ñ1 B3. 4 D3. 4. 12 समू (for तमु). Ś1 Ñ2 D1-4. 8. 13 महावीरो(D1-3 °र्यो), V B2. 3. 4 महावेगो M3 समुत्सृत्य महावेगात् —b) Ś1 B1 D1-3. 8. 13 निकुम्भ प्रति (for निकुम्भोरसि). —c) Ñ V1. 2 B3. 4 D4 अपातयत, B3 D13 G3 अव(G2 अपि)चिक्षेप. Ś1 V3 B1 D1-3. 8. 13 सासि(Ś1 D8. 12 मुष्टि)सपातयामास —d) D(1. 13) वेगवत्, D7 बलवान् Ś1 D8. 12 तस्मिन्घातस्तथा, V3 B1 D8 स म(B1 वि, D2 सि)र्दितु, D1 सविमर्दितु, D8. 13 ससि(D13 सुवि)मर्दितु, D8 T2. 3 वायुनन्दन (for वायुविक्रम) Ñ V1. 2 B3-4 D4 वज्रमिव इवाचले

17 a) Ś1 D1-11 तत्र (for तत). Ś1 V3 B1 D1. 8 प्रस्फोट्य, D1. 3. 7. 10. 11 वर्म, D2 मर्म (for चर्म) Ñ1 प्रास्फोटयच्च चमास, Ñ2 V1 B3 चर्म तस्याथ(V1 °स्य च) प्रस्फोट्य, V2 B4 च(B4 स)र्मं प्रस्फोट्य तस्याथ(B4 वेगेन), B3 प्रपुस्फोट च चर्मास्य, D4 स च प्रास्फोट्य चर्माणि, D4 T2. 3 G M5 अस्य पुस्फोट चर्मास्याद्, D13 प्रास्फोट्य हृदय तस्य —b) Ś1 Ñ B D1-4. 8. 11. 13 प्रावर्तत च(D13 चहु[hypm]), V1 बहु सुस्राव (for प्रसुस्राव च) —c) D1 om, M5 चैव (for तेन) Ñ V1. 2 B1. 4 D4 समरे (for संजज्ञे) —d) D1 T1 घने, D7. 9-11 G1. 3 M5 मेघे (for ज्वाला) Ñ V1. 2 B3. 4 D4 जले वाताहतेव गौः ※ Cv मुष्टिना तेन संजज्ञे ज्वाला विद्युदिवो[रि(थि?)]तेति पाठ. ※

18 a) D13 वेग (for तेन) —b) V1 प्र, D1-7 T {ऽ}[वि]चि (for वि) D9-11 च, T3 G2 ह्य (for ह) Ś1 Ñ1 V3 B1. 3 D1-4. 8. 12. 13 स्थ(V3 B1. 3 -या)र्भूमौ मुहुर्मुहु. —c) Ś1 D8. 12 आप्लुत्य, V3 B1 D2. 3 आश्वसन्, D1 आश्वगेषु, D4 सहसा उत्थाय, M5 स्वस्थश्चोप (for स्वस्थश्चापि) V3 [अ]भि, D4 तु, T2 स (for नि) Ñ V1. 2 B3-4 आश्वस्तश्चाभ्ययात्तूर्णो, D13 जग्राह च तमभ्यासे —d) Ś1 Ñ V B D1-4. 8. 12. 13 स राक्षस, M3 महाबल (for महाबलम्) —After 18, Ñ1(m). 2 V2 B3. 4 (after 18ab) D4 ins

1486* जघान शङ्खदेशे च मुष्टिना कपिकुञ्जरम् ।
स तु तेन प्रहारेण किंचिन्मूर्छान्वितोऽभवत् ।
तं तु मूर्छितमादाय गन्तुमैच्छत्स राक्षस ।

[(l. 1) D4 कठ- (for शङ्ख). —(l. 3) D4 स (for तं) Ñ1 जग्राह तदवस्थं च, B3 जग्राह च तदवस्थ (for the prior half). Ñ1 B3 हनूमन्त (for गन्तुमैच्छत्) Ñ2 ऐच्छत्त (sic), D4 ऐच्छच्च (for ऐच्छत्स)]

—Thereafter Ñ1 cont in marg 1487*

19 T1 om (hapl) 19 —a) D9-11 चुक्रुशुश्च, Cg k t as in text (for विचुक्रुशुस्) D8 G1 M5 तत्र सर्वे, M1. 2 तु सहसा (for तदा संख्ये) Ś1 V3 B1 D1-4. 8. 12 ततो रक्षोभिरुत्कृष्ट, Ñ V1. 2 B3-4 D13 ह्यचुक्रुशुस्तदा भीमं (Ñ1 B3 D13 °द सर्वे), D4 प्रचुक्रुशुर्महानाद —b) Ñ2 V1. 2 B2. 4 सर्वे, D1 रक्षै, G2 M5 भीमा (for भीमं). Ś1 V3 B1 D1-4. 8. 12 सर्वैरपि, Ñ2 B4 (अ)धिवासिन —c) Ś1 B4 D8. 12 [उ]द्धृत, Ñ V1. 2 B2 D1-3. 7. 9-11 T2. 3 G1. 2 M3. 5 (उ)द्यत, V3 B1 हृत, G3 [उ]त्थित (for [उ]द्धृत) D4 निकुम्भो मूर्छित दृष्ट्वा (sic) —d) Ś1 V3. 2 B1 D1. 2. 3. 12 जयैषिणा, Ñ V1 B3-4 D2. 13 जयैषिण (Ñ2 B3 D13 °ण) D4 रणाजिरे (for महाबलम्) —After 19 Ñ2 V1. 2 B3-4 D4 ins, while Ñ1 cont in marg after 1486*

1487* अपरेऽद्भुदुर्वंसत्र दृष्ट्वा त रक्षसां गणा ।
आदीपको गृहीतोऽयं निकुम्भेन बलीयसा ।

[(l. 1) Ñ व्यत्रुवस्, B3 चाद्रवत्, B3 वुत्रुवु, D4 त्वकृत्त (for उद्रुवस्) V3 B3 राक्षस रणे, B2. 3 राज्ञमतिनत (sic) (for रक्षसां गणा) D4 दृष्ट्वा तान्राक्षसा गणान् (for the post half). —(l. 2) Ñ आदादसे, D4 हनूमांश्च, G (ed) आदीपितो (for आदीपको)]

20 V2 om 20. Ñ2 B1 D13 transp 20 and 21 D1. 2 repeat 20 after 21. —a) D9-11. 12 T2. 3 M5

G 6, 56, 19
B 6, 77, 20
L 6, 55 21

आत्मानं मोचयित्वाथ क्षितावभ्यवपद्यत ।
हनूमानुन्ममाथाशु निकुम्भं मारुतात्मजः ॥ २१
निक्षिप्य परमायत्तो निकुम्भं निष्पिपेष च ।
उत्पत्य चास्य वेगेन पपातोरसि वीर्यवान् ॥ २२
परिगृह्य च बाहुभ्यां परिवृत्य शिरोधराम् ।
उत्पाटयामास शिरो भैरवं नदतो महत् ॥ २३
अथ विनदति सादिते निकुम्भे
पवनसुतेन रणे बभूव युद्धम् ।
दशरथसुतराक्षसेन्द्रचम्वो-
र्भृशतरमागतरोषयोः सुभीमम् ॥ २४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥

तदा (for तथा) N D13 स्रि(D13 धि)यमाणो, D1 3 (both second time) 3 T8 हन्यमानो (for ह्रियमाणो) Ś1 Ñ1 V1 B3 4 D4 8 12 तु, D2 T1 G1 3 हि (for श्वि). V2 स यथाभिद्रवस्तेन —b) Ñ1 V1 3 B3 4 तु T1 3 M1 3 वै, G2 हा, M3 ह, M5 च (for हि) Ś1 B1 D1-3 8 12 (D1 3 first time) सुतं तदा, Ñ1 B3 D13 सुतेम वै, D1 3 (both second time) [आ]त्मजो बली, D6 [आ]त्मजोपि वै (for [आ]त्मजेन हि) D5 12 हनूमास्तेन रक्षसा —c) D2 (orig as in text m also) सज्ञा प्राप्य (for आजघान) D1 3 (both second time) सुत (for सुतो) Ś1 B1 D1-3 8 12 (D1 3 first time) ले(B1 आ) यथानोरसि क्रुद्धो —d) Ñ1 बहु (for वज्र) D1 9-11 13 T1 G1 3 M3 4 कम्पेन (for वेगेन) Ñ2 V1 3 B3 4 D4 तलेनैव महाबल —After 20 Ś1 D1 3 8 12 (D1 3 after first time) read 1489*, while Ñ1 V1 3 B3 4 D4 read 22ab —After 20 (r), D1 3 ins

1488* स तथाभिद्रवस्तेन प्रमृज्य नयने कपिः ।

21 Ñ1 B1 D13 transp 20 and 21 —a) D1 9-11 G M1 3 मोक्षयित्वा Ñ1 च (for [अ]थ) Ś V1 B1 D1 3 8 12 वि(D8 स)मोक्षयित्वा चात्मानं, N1 V1 3 B3-4 D1 4 12 स(B2 प्र) मोचयित्वा चा(Ñ1 D13 °तुमा)त्मानं —b) B1 D1 3 क्षितिम् (for क्षिता[व्]) N2 B1 [उ]पपद्य(B3 °त) च, V1 D5 T1 [उ]पपद्यत: B1 [उ]त्पपात ह, G1 [अ]वपद्य च (for [अ]वपद्यत) Ś1 D8 12 पितिमभ्या ससाद ह, N1 V2 B4 D3 12 क्षितिमभ्युपपद्यत(N1 °द्य ह, D3 °द्य च) V2 क्षितिमभ्यपतद्बली, D4 क्षितिमित्युत्पपात च —V1 om 21cd D7 reads 21cd (except हनू) in marg —c) Ś1 Ñ V1 3 B1 D1,8,11,12 उत्पपाताशु, B1 D6 T1 3 G1 स समथाशु, B1 महत्तरपार्श्वे, D4 च नयानाशु (for उन्ममाथाशु) D1 3 द्विनिष्प्युत्पपाताशु —d) M3 निकुम्भात्, D4 कुम्भकर्णात्मज तथा —After 21, D1 3 repeat 20

22 B1 om 22ab Ñ2 V1 3 B3 4 D4 read 22ab after 20 —a) D1 3 G1 3 उत्क्षिप्य N1 V2 D13 ददंश हनुमान्पार्श्वे N1 V1 B3-4 D4 स(D1 मा)रुतश्चैव तं पार्श्वे (D4 °र्थं) —b) N1 V1 3 B3 4 D4 विननाद (for निष्पिपेष) Ñ1 वै, D4 6 T1 G1 M1-3 ह: T2 स्त्रा (for च) —For 22cd Ś1 V2 B1 D1-3 8 12 subst and read (except V2 B1) after 20 (D1 3 after first time)

1489* उत्क्षिप्य हनूमांस्तं च निष्पिपेषाशु वीर्यवान् ।

[D2 स (for च) V2 B1 प्रक्षिप्य(D1 उत्क्षिप्य) तु हनूमांस्तं D1 3 उत्क्षिप्य(D1 °प्य च [hypm]) हनुमत स (for the prior half) V1 [अ]थ (for [आ]शु)]

—c) G (ed) उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) T1 damaged for चास्य वेगेन D2 G1 [आ]शु (for [अ]स्य) Ś1 V2 B1 D1 3 8 12 समुत्पत्य च, V1 3 B1 समुत्पत्याथ, B3 समुत्पपात (for उत्पत्य चास्य) —d) D6 9-11 T1 G2 वेगवान् (for वीर्यवान्) Ś1 V1 B1 D1-3 8 12 निपपातास्य(V2 B1 °शु) वक्षसि, Ñ1 V1 3 B3 4 स्कन्धमारुह्य वीर्य(N2 वेग)वान्

23 a) D2 स (for च) Ñ1 V1 3 B3 4 -जग्राह (for -गृह्य च) D4 विगृह्य तस्य बाहुभ्यां —b) Ñ1 D13 अपमृद्य, N1 V1 3 B1 3 4 D1-3 आवृत्य च(D8 स) V2 आरुह्य च, D1 अपमृद्य D4 परिवृत्त, M1 3 परिवर्त्य (for परिवृत्य) Ñ1 B3-4 D1 3 M1 3 शिरोधर —c) N1 V1 B1 D1 12 तदा T1 ततो (for शिरो) Ś1 V2 B1 D1-3 8,12 अपातयत्तस्य शिरो —d) Ś1 D1 3 12 स्वरं, Ñ1 V2 B3 मुहुः, V1 B1 D1 3 स्वनं B4 बहु (for महत्) Ñ1 V1 B3 D4 13 विक्षि(Ñ1 D1 °क्रो, D13 °क्रु)र्ते तस्य तच्छिर —After 23 D7 G1 3 ins

1490* अथ देवाः सगन्धर्वा विद्याधरमहोरगाः ।
आकाशचारिणः सर्वे अप्सरोभिः सहामराः ।
हनूमन्तं महाबाहुं वायुपुत्रमरिंदमम् ।
प्रहृष्टाः पर्यवर्षयन् प्रसूनैरभ्यपूजयन् ।

[(l 2) Note hiatus between the two halves —(l 4) K (ed) अभ्यवर्षयन् (for अभ्यपूजयन्)],
while M8 ins 1491*

24 a) D2 om after अथ up to l 1 of 1491* D8 10,11 G1 Ck.t निनदति V2 B1 D1-3,6 सुदित (for सादिते) Ś1 D8 12 समिति निसूदितो Ñ V1 3 B3-4 D13 नदति

६५

निकुम्भं च हतं श्रुत्वा कुम्भं च विनिपातितम् ।
रावणः परमामर्षी प्रजज्वालानलो यथा ॥ १
नैर्ऋतः क्रोधशोकाभ्यां द्वाभ्यां तु परिमूर्छितः ।
खरपुत्रं विशालाक्षं मकराक्षमचोदयत् ॥ २
गच्छ पुत्र मयाज्ञप्तो बलेनाभिसमन्वितः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव जहि तौ सवनौकसौ ॥ ३

G 6. 57. 4
B. 6. 78. 3
L. 6. 56. 3

निपातिते, D6 नदति च पतित क्षितौ (for विनदति सादिते) —[b]) D6 सम (for रणे) Ś2 V3 B2 D1–3 8 13 बभूव तत्र युद्धं, Ñ V1 2 B2–4 D6 10 तदा रणस्य मध्ये (for रणे बभूव युद्धम्) —[c]) T3 नृप (for भृश) D3 -वधोर् (sic), D6 7 11 T2 M2 सुम्वोर्, D9 G1 M1 3 8 सैम्ययोर्, D10 -सुवोर् (sic) (for -चम्वोर्) Ñ V1 2 B2–4 D1 12 -वाहिनी समग्रा, V3 D2 4 8 राक्षसेशयधोर् (V3 °योस्तद्, D1 3 4 [sic]) B1 राक्षसेशयोर् (for राक्षसेन्द्रचम्वोर्) —[d]) G3 दृढतरम् (for भृश°) D1 तु भीम Ñ V1 2 B2–4 D1 12 परमसमास्फलकला तदा (Ñ1 om, V2 तथा, D4 च स) महर्षं —After 24, Ñ1 D5–7 9 11 T G M3–5 ins, while M1 ins. after 23

1491* व्यपेते तु जीवे निकुम्भस्य हृष्टा
विनेदु प्लवगा दिश सस्वनुश्च ।
चचालेव चोर्वी पफालेव च द्यौ
र्बलं राक्षसानां भयं चाविवेश ।

[D3 om up to l 1 —(l 1) D7 दृष्टा (for हृष्टा) —(l 2) T1 damaged for विनेदु प्लवगा M5 सागराश् (for सस्वनुश्) G3 व्यनेदु प्लवगा दिश सस्वनं (unmetric) —For l 1–2, Ñ1 subst

1491(A)* अथ व्यपगतजीविते निकुम्भे
हृष्टा विनेदुः प्लवगा दिशश्च ।

—(l 3) Ñ1 D6 7 G3 पफाल (for चचाल) Ñ1 D7 चचाल D8 9–11 T पपात (for पफाल) Ñ1 स D8 9–11 T2 सा (for second च) —(l 4) Ñ1 वले (for बलं) M5 transp बल and भय].

while B2 ins (in m) after 24

1492* इत निकुम्भ च निशम्य हृष्टा
विनेदुरुच्चैः प्लवगोत्तमास्ते ।
चचाल चोर्वी गगनं दिशश्च
भृशं च रक्षांसि भयं विवेश ।

Colophon —*Kanda name* Ñ B D2 4 12 लङ्काकाण्ड —After Kanda name D8 10 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ñ V B D1–4 8 12 13 निकुम्भवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś2 N1 V2 B2 4 D2 1 3 12 13 om Ñ2 58, V1 D1 57 V2 56 B1 52 B3 51, D2 59, D5–7 10 11 T1 G M3 5 77 D3 54 T2 82 T3 84, M1 2 78 —After colophon, D1 concludes with राम, while G M3 4 conclude with श्रीरामाय नमः, M5 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

65

Ś1 om Sarga 65 (cf v l 6 62 1) Cv does not comment on 6 65

1 [a]) Ś2 D1 3 8 13 तु हतं, Ñ V B1 3 4 D2 4 6 7 9–11 13 T2 3 G M5 निहतं, Cg k च हतं (as in text). Ñ1 B3 D4 9–11 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). —[b]) Ñ2 V1 2 B2 4 [पृ]तं, D5 T2 [भ]पि (for वि) Ñ1 D4 18 श्रुत्वा कुम्भ च पातित —V1 2 B2 4 om 1[cd] —[c]) B2 परमामर्षात् —[d]) Ś2 Ñ2 V2 B1 D1–3 8 13 यथानल (by transp), B2 D12 [भ]नलप्रभ (for [अ]नलो यथा) Ñ1 D4 जज्वालानल सन्निभ

2 [a]) Ñ2 V1 2 B2 4 रावण, M5 राक्षस (for नैर्ऋत) —[b]) T1 damaged for तु परिमूर्छि D1 13 च (for तु) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 उपर्युपरि मूर्छित, M5 उभाभ्यां स तु मूर्छित —After 2[ab], Ś2 Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

1493* तत सचिन्त्य मनसा दशग्रीवश्चिरात्स्वयम् ।

[Ñ1 V2 3 B2–4 D6 12 अथ (for तत) Ś2 D8 13 विचिन्त्य] —[d]) V3 B1 व्यदेशयत्, B3 अरोचत, D1 3 अनोदयत्, G1 अशोचयत्, M1 2 अचूचुदत् (for अचोदयत्)

3 V3 om 3[ab] —[a]) D7 T1 G1 [भ]पि (for [अ]सि) Ś2 Ñ1 B2 3 D1–4 8 11 13 M5 बलेन महता वृत, Ñ2 V1 2 B2 4 बलेन रिपुघातिना —D12 om (hapl ?) from 3[c] up to l 1 of 1494* —[d]) Ś2 V2 3 B1 D1–3 8 M5 जहि ताश्च (V3 D2 °स्तु) वनौकस, N V1 B2 4 G3 जहि चाद्य (G3 तौ च) वनौकस, D4 11 जहि चाद्य (D13 सर्वे) वनौकस —After 3, Ś2 Ñ V B D1–4 8 13 (after 3[ab] owing to om) 12 ins

1494* शल्यमुद्धर मे क्षिप्रं स्वपौरुषमुपाश्रित ।
अथ ते शक्रजित्पुत्र पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ।
खरस्य सदृशो वीर्ये त्वमप्यमितविक्रम ।
बली दिव्यास्त्रविच्चैव मायाशतविशारद ।
एवमुक्त्वा स च वीरं समुत्थायासनाद्द्रुतम् । [5]
स्वयं गन्धैश्च माल्यैश्च वासोभिश्च समर्चयत् ।

[V3 D13 om l 1 —(l 1) B1 शत्रुम् (for शल्यम्) B4 transp मे and क्षिप्र Ś2 Ñ2 D1 3 8 स्वपौरुषसमाश्रि (Ś2 D8 °पु)त Ñ1 V2 B3 D4 पौरुषं समुपाश्रित D13 पौरुष च समाश्रित (for the post half) —(l 2) B1 अद्य मे, D1 8 अद्य ते Ś2 D1 8 13 वीर, Ñ1 D4 पश्चात्, V3 B1 D2 वीर,

G 6. 57. 7
B 6. 78. 4
L 6. 56. 7

रावणस्य वचः श्रुत्वा शूरो मानी खरात्मजः ।
बाढमित्यब्रवीद्धृष्टो मकराक्षो निशाचरः ॥ ४

सोऽभिवाद्य दशग्रीवं कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
निर्जगाम गृहाच्छुभ्राद्रावणस्याज्ञया बली ॥ ५

समीपस्थं बलाध्यक्षं खरपुत्रोऽब्रवीदिदम् ।
रथमानीयतां शीघ्रं सैन्यं चानीयतां त्वरात् ॥ ६

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा बलाध्यक्षो निशाचरः ।
स्यन्दनं च बलं चैव समीपं प्रत्यपादयत् ॥ ७

प्रदक्षिणं रथं कृत्वा आरुरोह निशाचरः ।
सूतं संचोदयामास शीघ्रं मे रथमावह ॥ ८

अथ तान्राक्षसान्सर्वान्मकराक्षोऽब्रवीदिदम् ।
यूयं सर्वे प्रयुध्यध्वं पुरस्तान्मम राक्षसाः ॥ ९

अहं राक्षसराजेन रावणेन महात्मना ।
आज्ञप्तः समरे हन्तुं तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥ १०

अद्य रामं वधिष्यामि लक्ष्मणं च निशाचराः ।
शाखामृगं च सुग्रीवं वानरांश्च शरोत्तमैः ॥ ११

D5 वीर D13 भ्राता (for पुत्र) —V3 om. l. 3–4 —(l. 3) Ñ1 V1 B3 D4.13 भवान् (B3 °वने) तुल्यविक्रम B4 लक्ष्मणमिमविक्रम (for the post. half) —(l. 4) Ś1 D1-3.8.12 तथा B1 रथ च (for बली) B1 शूरो B4 चापि (for चैव) —(l. 5) Ś1 V3 B1 D1.3.8.12 त्व (V3 damaged after त्व up to दश in 5ᵃ) स्तुत, Ñ1 B4 स त वीर (B4 वीर) (for स त वीर) Ś1 D1.13 [आ]हताहवम्, B4 °नाहित (for °माहुतम्) —(l. 6) Ś1 D8.12 हुत (for स्वयं) Ñ2 V2 B3 मार्स्वेश्च गवेश्च (by transp.) Ñ V2.3 B1 D1.12 समर्चैवम्, D4 [अ]चैवरं (for समर्चैवम्) D3 स्वयं मार्स्वेश्च वालेमि सुगवेश्च समर्चैवम्]

4 V2 damaged for 4 (cf. v. l. 1494*) —ᵃ) D6 T2.3 स रावण (for रावणस्य) —ᵇ) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D1-4.6-12 G1 M3 शूरमानी Ś1 D8.12 निशाचर (for खरात्मज) —G1 om. 4ᶜ–5 —ᵈ) Ś1 D8.12 खरात्मज : B (ed.) निशाचर (for निशाचर)

5 V2 damaged up to दश in 5ᵃ (cf. v. l. 1494*) G1 om. 5 (cf. v. l. 4) D13 G1 repeat 5–6ᵃ (D13 5 only) erroneously after 7ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ1 V3 B1.3 D3.8.11.12 T2 [अ]भि ; B3 भि, T1 [पू]व (for [अ]भि) —After 5ᵃᵇ, B1.3 D13 ins.

1495* प्राञ्जलिश्च नमस्कृत्य कृत्वा च त्रिः प्रदक्षिणम् ।

[B1 नमस्कृत्वा B4 [ए]व, D13 [अ]भि (for त्रि)]

—Ś1 V3 B1 D1-4.8.12 om. 5ᶜ–6ᵇ —ᶜ) T1 damaged for निर्जगाम D7 गृहाद् (for गृहाद्) —ᵈ) Ñ V1.3 B2-4 D4.13 शनैः, G1 तूर्णं M3 तदा (for बली)

6 Ś1 V3 B1 D1-4.8.12 om. 6ᵃᵇ (cf. v. l. 5) G1 repeats 5–6ᵃ erroneously after 7ᵃᵇ —ᵃ) Ñ V1.2 B2.4 D5.13 बलाध्यक्षम् (for समीपस्थ) —ᵇ) Ñ V1.2 B2-4 D13 महाबल : D4.6 G2 [ऽ]ब्रवीद्वच : G1 °रथं (for ब्रवी इदम्) —ᶜ) B2 D5.11.13 M3 रथ M3 रथम् (for रथम्) M3 चानीयतां V B2.3 क्षिप्रं D3 D5.11 तूर्णं (for शीघ्रं) —ᵈ) D5.7 T1 G2 चाप्रियताः B (ed.) त्वानी° (for चानी°) D6 G3 त्वया, T2 द्रुत G2 रथ, Cr m g t as in text (for त्वरात्) Ś1 V3 B1 D1-3.8.12 सैन्य चै (D1 चे) वाब्रवीत्त्वरन् (Ś1 D4.13 °द्रुत, B1 °द्रुत), Ñ1 B3 D4.13 इत्युवाच स राक्षस , Ñ2 V1.2 B2.4 सैन्य चा (B3 °न्यथा) हूयतामिति, M3 सैन्य चैवोपनीयता ꣸ Cr m g t त्वरात् त्वरया ꣸

7 ᵃ) D13 स तस्य (for तस्य तद्) —ᵇ) M1.2 द्रुमि त्वरन् (for निशाचर) —After 7ᵃᵇ, D13 G1 repeat 5–6ᵃ (D13 5 only) erroneously —Ś1 D3 om. (hapl.) 7ᶜ–8ᵇ —ᶜ) V3 ततस्तस्य B1 तदस्तु स (for स्यन्दनं च) —ᵈ) D6 समान N V B D1-4.7.8.12 समुपानयत् ; D6 T2.3 तस्य चान°; M3 प्रत्यवेद°; Cg as in text (for प्रत्यपादयत्)

8 Ś1 D3 om. 8ᵃᵇ (cf. v. l. 7) Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵃ) V3 damaged from णं up to 8ᵇ D4 transp. प्रदक्षिणं and रथ —ᵇ) B1.4 D2.3 आरुरोह : D7.9 G1.2 समारुह्य, D10.11 समाहूय, M3 त्वारुरोह (for आरुरोह) —ᶜ) D13 सूतं च M3 तं सूत V2.3 B1 सदृश यामास B1 सम्प° (for संचोद°) —ᵈ) B1 क्षिप्रं (for शीघ्रं) D3.5.10 T2.3 G3 M2.3 वै (for मे) Ś1 V3 B1 D1.3.4.8 माम् (Ś1 D4.13 सम) भिवाहय (D1 °हय च), Ñ V1.2 B2.4 D4.13 वाहीति वृति (Ñ V2 B4 वृति [sic]) त : B3 D13 G1 वै (D1 मां) सूत वाहय : D12 वै रथमावहेः Cr g t as in text (for मे रथमावह)

9 ᵃ) D13 धीरान् (for सर्वान्) —ᵇ) M3 निशाचर (for अब्रवीदिदम्) —ᶜ) D6-11 T2.3 G1.2 M3 एते (for यूय) D6 [ऽ]प (for प्र) Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 भागच्छत यथास्थान —ᵈ) Ś1 V3 B1 D1.3.4.8 M3 पुरतो (for पुरस्तात्)

10 ᵃ) T1 माह (sic) (for अहं) —ᵈ) Ś1 दुरात्मना (for महा°)

11 ᵃ) Ś1 B1 D6 हनिष्यामि (for वधि°) —ᵇ) Ñ2 V1 B2.4 (in. also) : सविभीषणौ V3 B1 चापि वानरान् : M1.3 च महाबलं (M3 °लं) (for च निशाचरा) V3 निष्य

अथ शूलनिपातैश्च वानराणां महाचमूम् ।
प्रदहिष्यामि संप्राप्तां शुष्केन्धनमिवानलः ॥ १२

मकराक्षस्य तच्छ्रुत्वा वचनं ते निशाचराः ।
सर्वे नानायुधोपेता बलवन्तः समाहिताः ॥ १३

ते कामरूपिणः शूरा दंष्ट्रिणः पिङ्गलेक्षणाः ।
मातंगा इव नर्दन्तो ध्वस्तकेशा भयानकाः ॥ १४

परिवार्य महाकाया महाकायं खरात्मजम् ।
अभिजग्मुस्तदा हृष्टाश्चालयन्तो वसुंधराम् ॥ १५

शङ्खभेरीसहस्राणामाहतानां समन्ततः ।
क्ष्वेडितास्फोटितानां च ततः शब्दो महानभूत् ॥ १६

प्रभ्रष्टोऽथ करात्तस्य प्रतोदः सारथेस्तदा ।
पपात सहसा चैव ध्वजस्तस्य च रक्षसः ॥ १७

G. 6. 57. 24
B. 6. 78. 17
L. 6. 56. 19

स सलक्ष्मणे.—V3 B1 D5 om. (hapl.) 11c–13b. —c) Ñ1 B3 D4 शाखामृगान्ससुग्रीवान्. —d) B4 बलिनस् (for वानरांश्च). M5 सर्वैस्तैर्वानरोत्तमैः.

12 V3 B1 D5 om. 12 (cf. v.l. 11). —a) Ñ2 B1.4 शूलनिपातेन; D2.12.13 °तैस्तु; M1.2 तीक्ष्णेन शूलेन (for शूलनिपातैश्च). —After 12a, D9 erroneously repeats 11d and 12a. —Ś1 D2.12 om. 12b–13c. —b) D13 महात्मनां (for °चमूम्). —c) Ñ2 V1.2 B2-4 सप्रधक्ष्यामि; D13 प्रधक्ष्यामि च; L (ed.) भाद्दहिष्यामि (for प्रदहिष्यामि). Ñ2 B3 D1-4.12 संप्राप्य; Ñ2 V2 B1 D7 G1.2 M3 सप्रासः; B4 D5.13 T1 G3 M1.2.5 समासः; D6 संप्राप्तौ; T2 सक्रुद्धः (for संप्राप्तां).

13 V1.2 B1 D5 om. 13ab (for V3 B1 D5, cf. v.l. 11). Ś1 D2.12 om. 13abc (cf. v.l. 12). —a) B3 D1-3.7 G1 मकराक्षवचः श्रुत्वा. —b) D1-2 ते तु घोराः; D7 G1 वि(G2 नि)नर्दन्तो; L (ed.) ते च घोरा (for वचनं ते). —d) D5 बलवंतो. Ś1 V2 B1 D1-3.8.12 [ऽ]तिचेलिताः (D1.12 °ताः); Ñ V3 B2.4 D4.6.10 T2.3 G1 M3 Cg समागताः; D4 उपागताः; M5 महाबलाः (for समाहिताः). V1 सायरं समुपागताः.

14 a) D6.8–11 T1 M5 क्रूरा; M3 सर्वे (for शूराः). —b) D4 कपिलेक्षणाः (for पिङ्गले°). —c) Ñ2 V1.2 B2.4 गर्जन्तः; D4.13 नेदुतो (for नर्दन्तो). —d) M4 lacuna for ध्वस्तकेशा भ. Ñ2 V1.2 B2.4 D13 पिंगकेशा; D6 धूम्र° (for ध्वस्तकेशा). Ñ2 B3 D4.6.7.9–11.13 T2.3 G Cg.t भयावहाः; Ck भयानकाः (as in text).

15 V3 om. 15. —a) V1 सहामायाः; B1 [मा]तु सहसा; B4 °कायं (for महाकाया). D4 तं परिवार्य सहसा; D5 T2.3 ते राक्षसा महाकायं. —b) V1 B2.4 महामायं; V1 °रमानं; B1 D4 °कायाः; B3 मकराक्षं; D6 T2.3 परिवार्य (for महाकायं). —c) B1 D4.10.11 अभिजग्मुर्. V3 तथा; B3 D2.7.8–11 T2.3 G M3 ततो; D4.13 मुदा (for तदा). —d) G1.2 चलयतो. D8–11 नभस्थले (for वसुंधराम्).

16 a) V3 B1 ततो; D13 अथ (for शङ्ख-). —T1 damaged from पत up to च in 18a. B1.4 -मृदंगानाम् (for -सहस्राणाम्). —b) B4 आहितानां. Ś1 D2.8.12 तु सर्वतः; V3 B1 सुनिस्वनः; D1.2 च सर्वशः; D5 सहस्रशः (for समन्ततः). —c) B2 D6–7.10.11 T2.3 G M1–3 क्ष्वेलित- (for क्ष्वेडित-). D4 क्ष्वेडितः स्फोटितश्चैव; M2 स्फोटिताक्ष्वेलितानां च. —d) Ś1 Ñ V B D1-4.8–13 G1.2 तत्र (for ततः). —After 16, Ñ1(m.).2 V1.2 B2–4 D4.13 (only l. 1) ins.:

1496* समारूढो रथं दिव्यं दीप्तानलसमप्रभम् ।
रणोपकरणैः सर्वैः कीर्णं हेमपरिष्कृतम् ।
युक्तं वृहद्भिस्तुरगैर्जाम्बूनदसमप्रभैः ।
दृशितः स शरी खड्गी कवची रुक्मकुण्डलः ।
शुशुभे राक्षसश्रेष्ठः सूर्यश्छिष्ट इवाम्बुदः । [5]
स वृतो बलिभिर्वीरै राक्षसैर्घोरदर्शनैः ।
विनिर्ययौ रणश्लाघी पियासुर्यमसादनम् ।

[(l. 1) D4 आरुरोह (for समारूढो). Ñ V1.2 B4 D4.13 -शिखोपम (for -समप्रभम्). —(l. 2) V1 B2.3 रणोपकरणैः, Ñ1 V3 -परिष्कुरः; Ñ2 -पुरस्कृत (for -परिष्कृतम्). —(l. 3) Ñ V1.2 B2.4 -निभूषणैः; B3 D4 -विभूषितैः (for -समप्रभैः). —V2 B3 om l. 4. —(l. 4) Ñ2 V1 स दशितः (by transp.). D4 चारुकुण्डलः. —(l. 5) Ñ2 सूर्यश्चित्र, V3 B4 पयोमुख; D4 सूर्यश्लिष्ट (for सूर्यश्छिष्ट). —(l. 6) Ñ1 V3 वृतः स (by transp.), Ñ2 V1 B2–4 वृतः स्व-; D4 वृतश्च, (for स वृतो). V3 भीमै (for वीरै). B4 D4 भीमविक्रमैः (for घोरदर्शनैः). —(l. 7) Ñ2 बलश्लाघी. Ñ1 यथा सूर्यसमप्रभ , D4 राघवेण समाहृतः (for the post. half).]

17 T1 damaged for 17 (cf. v.l. 16). —a) V3 B1 संभ्रष्टो; D13 प्रभृष्टम् (for प्रभ्रष्टो). Ñ1 D13 च; D6 [ऽ]थः; D7 तु (for ऽथ). B3 रथात् (for करात्). B4 G1 प्रभ्रष्टो मकराक्षस्य; D4 G2 प्रहृष्टस्य चास्य(G2 कराच्च)स्य; D6 T2.3 युद्धार्थं खरतस्तस्य. ॐ Cg : करात्तस्य मायकस्य वशीकृतकरस्य, प्रयुद्धस्तस्येति पाठः. ॐ —b) M4 damaged for प्रतोदः सार. D6 T2.3 करात् (for तदा). —c) Ñ1 B1 D4.13 सहसा; D7 G2 भूमौ; D8–11 दैवाद् (for चैव). —d) D2.7.8–11 G2 M1.2 तु (for च). Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 राक्षसस्य रथ(D1 . °भात्)-ध्वज(V1.2 B1 करात्तु).

G 6 57 25
B 6 78 18
L 6 56 20

तस्य ते रथसंयुक्ता हया विक्रमवर्जिताः ।
चरणैराकुलैर्गत्वा दीनाः सास्रमुखा ययुः ॥ १८
प्रवाति पवनस्तस्य सपांसुः खरदारुणः ।
निर्याणे तस्य रौद्रस्य मकराक्षस्य दुर्मतेः ॥ १९
तानि दृष्ट्वा निमित्तानि राक्षसा वीर्यवत्तमाः ।
अचिन्त्य निर्गताः सर्वे यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २०

घनगजमहिषाङ्गतुल्यवर्णाः
समरमुखेष्वसकृद्गदासिभिन्नाः ।
अहमहमिति युद्धकौशलास्ते
रजनिचराः परिबभ्रमुर्नदन्तः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥

18 T1 damaged up to च in 18ᵃ (cf v l 16) —ᵃ) Ś1 V2 B1 D5 11 ये रथयुक्तास्ते, N1 V1 B2 3 ये ते रथे (B3 °था) युक्ता N2 V1 D4 ते वै (D4 सर्वे) रथे युक्ता B4 D13 चैते (D13 चेत्) रथे युक्ता D2 7 T2 3 G2 3 M ते रथ युक्ताश्च (D2 °स्ते) —ᵇ) V3 B1 विभ्रम (for विक्रम) T1 सयुता, Cm g k t as in text (for °वर्जिता) D4 सहसा विक्रमर्पिता (sic) —ᶜ) N V B2 3 D6–12 G3 गत्वा G1 M1 2 Ck युक्ता Ct as in text (for गत्वा) —ᵈ) Ś1 N V B D1 4 8 12 13 साश्रुपात (D3 °पूर्ण) D4 7 8 दीना साश्रु (for दीना सास्र)

19 V3 om 19ᵃᵇ —ᵃ) N2 V1 B2 4 ववौ च M3 स वाति (for प्रवाति) N3 V1 B2 3 D4 6–12 T G1 3 M1 तस्मिन् M1 2 चैव M3 तत्र (for तस्य) N1 B3 D1 13 प्रववौ मारुतस्तस्मिन् —ᵇ) N1 समये (for सपांसु) —T1 damaged from रुम up to 21ᵇ V2 B1 D5 T3 M3 खरनि(D2 °नि)स्वन, Cg as in text —ᶜ) Ś1 V2 B1 D1 5 11 13 यातिरौद्रस्य D4 T1 तस्य क्रूरस्य T1 ब्राह्मि तस्य (for तस्य रौद्रस्य) —ᵈ) D1 राक्षसस्य च दुर्मतेः

20 T1 damaged for 20 (cf v l 19) —ᵃ) G1 दानि (sic) (for तानि) D5 विनिमित्तानि (hypm) N2 V1 2 B2 4 d दृष्ट्वा(B4 °ष्ट्वा)निमित्तानि —ᵇ) Ś1 V2 B1 D1 वीरसमता, N V1 B2–4 D2–4 11 वीर्यसमता, V3 °सयुता, D5 11 G1 °समता, M1 2 °वत्तरा, M3 बलवत्तरा (for वीर्यवत्तमा) —ᶜ) Ś1 V3 B1 D1 7 8 3 अप्रतिमा N2 V1 2 B2 4 अविचिन्त्य (for अचिन्त्य निर्) —ᵈ) D6 T2 3 यत्र रामः सलक्ष्मण

21 T1 damaged for 21ᵃᵇ (cf v l 19) —ᵃ) N1 D4 G1 घनगज B3 -महिषाद्रि (for महिषाङ्ग) —V3 illeg for ᵇ (except समर) —ᵇ) N2 मुखाश्च (for मुखेषु) T3 [अ]सुहृद् (for [अ]सकृद्) N2 V3 B3 D13 M3 दृष्ट्वा (for भिन्ना) Ś1 D5 सकृच्छरासि भिन्ना, N1 B2 4 M1 सकृद्र(B3 °नीकेन)णासिदृष्टा (M1 °भिन्ना) B2 सकृच्छरासि वदस्य D1 3 6.11 [अ]सकृच्छरासिभिन्ना (D6 °भियुक्ता, D8 °ह्रस्वामिपक्षा) T1 °दा*** (damaged) Cg k t as in text (for [अ]सकृद्गदासिभिन्ना) D4 रणशिरसि त्वरितास्ततो भ्रमन्त —D5 om 21ᶜᵈ —ᶜ) D5 om (hapl) मह G1 om युद्ध Ś1 N V B D1 4 8 12 13 युद्धलालसास्, M3 °कोविदास् (for °कौशलास्) —ᵈ) M3 damaged for भ्रमुर्नद्रन्त Ś1 D5 11 परिबुबुधुर्, N1 B3 D1 11 °नियुयुर्, D2 3 °चक्रमुर् (for °बभ्रमुर्) D6 T1 G3 M1 परित समुपद्रवं D10 11 परिबभ्रमुरुद्धते

Colophon D5 om (cont the Sarga) —Kāṇḍa name N B D3 4 11 लंकाकाण्ड —Sarga name Ś1 N V B D1 3 4 8 13 मकराक्षनिर्याण (D4 8 °ण) D2 10 युद्धपर्वणि मकराक्षनिर्याणं —Sarga no (figures words or both) N1 V3 B2 4 D2 8 11 13 om Ś1 56 N2 59 V1 D3 55 V2 57 B1 53 B3 52 D1 60 D7 9 11 T1 G M2 3 78 T2 83 T3 65 M1 79 —After colophon N2 concludes with श्रीराम ; G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः

६६

निर्गतं मकराक्षं ते दृष्ट्वा वानरपुंगवाः ।
आप्लुत्य सहसा सर्वे योद्धुकामा व्यवस्थिताः ॥ १

ततः प्रवृत्तं सुमहत्तद्युद्धं लोमहर्षणम् ।
निशाचरैः प्लवंगानां देवानां दानवैरिव ॥ २

वृक्षशूलनिपातैश्च शिलापरिघपातनैः ।
अन्योन्यं मर्दयन्ति स्म तदा कपिनिशाचराः ॥ ३

शक्तिशूलगदाखड्गैस्तोमरैश्च निशाचराः ।
पट्टसैर्भिन्दिपालैश्च बाणपातैः समन्ततः ॥ ४

पाशमुद्गरदण्डैश्च निर्घातैश्चापरैस्तथा ।
कदनं कपिसिंहानां चक्रुस्ते रजनीचराः ॥ ५

बाणौघैरर्दिताश्चापि खरपुत्रेण वानराः ।
संभ्रान्तमनसः सर्वे दुद्रुवुर्भयपीडिताः ॥ ६

तान्दृष्ट्वा राक्षसाः सर्वे द्रवमाणान्वनौकसः ।
नेदुस्ते सिंहवद्दृष्टा राक्षसा जितकाशिनः ॥ ७

G₃ 2. 58 7
B. 6. 79 7
L. 6 57. 5

66

Ś₁ om Sarga 66 (cf v l 6 62 1)

1 D₆ om 1ᵃᵇ —ᵃ) B₃ D₄ M₁ ₂ ₃ तु (for त) —ᵇ) D₁ T₁ M₃ -यूथपा (for पुंगवा) —ᶜᵈ) B₂ om सर्वे N V B₁ ₂ ₄ D₁₋₆ ₁₁ आप्लुत्याप्लुत्य सहसा(Ñ₁ B₃ D₆ ₁₃ वेगेन) (for ᶜ) D₃ युद्धकामा Ś₂ D₈ ₁₂ योद्धुकामा स्तत्र (for सर्व योद्धुकामा) M₃ प्लवगमा (for व्यवस्थिता)

2 ᵃᵇ) Ś₂ D₃ ₅ ₈ ₁₂ ₁₃ युद्ध तु, V₃ B₁ ₃ तद्युद्ध, D₆ T₂ ₃ तुमुल (for सुमहत्) N₁ D₂,₄ तत प्रवृत्ते युद्ध (for ᵃ) Ś₂ V₃ B₁ D₁₋₃ ₅ ₁₂ तुमुल, Ñ₁ D₄ ₁₃ सुमहत्,, B₃ प्रहृपट्(sic) D₆ T₁ G₃ युद्ध वै, M₃ युद्ध वद् (by transp) (for तद्युद्ध) B₄ D₆₋₇ S रोमहर्षण N₂ V₁ ₂ B₂,₄ तत प्रवृत्त सग्रामस्तुमुलो लोमहर्षण —ᶜ) Ś₂ Ñ₁ V₃ B₁ ₃ D₁₋₃ ₅ ₁₂ M₁ ₂ निशाचरप्लवगाना Ñ₂ V₁ ₂ B₂ ₄ प्लवगमाना रक्षोभिर्, D₆ राक्षसै प्लवगाना च, G₁ निशाचराणा प्लवगैर् —ᵈ) V₃ B₁ असुरैर् (for दानवैर्) Ś₂ D₈ कपि, B₁ यथा (for इव) M₁ ₂ देवदानवयोरिव

3 ᵃ) D₃ ₈ ₁₂ ₁₃ -मूल M₃ शक्ति (for वृक्ष) —L (ed) reads 4ᵃ in place of 3ᵇ —ᵇ) D₉₋₁₁ T₁ गदा, G₁ तथा (for शिला) N₁ B₃ D₄ घातनै (for -पातनै) —ᶜ) Ś₂ V₃ B₁ D₃ ₅ ₈ ₁₂ योधयन्ति, D₁ योधयति D₇ G₃ पातयन्ति (for मर्दयन्ति)

4 M₁ ₂ om (hapl) 4–5 V₃ om 4–5ᵃ L (ed) om 4ᵃᵇᶜ and reads 4ᵃ in place of 3ᵇ Ś₁ B₃ D₂,₃ om (hapl) 4ᵃᵇ —ᵃ) D₆₋₇ ₉₋₁₁ T G M₃ ₅ खड्ग- (for शूल) Ñ₁ दुस्त्रैस्, D₆₋₇ ₉₋₁₁ T G₁ ₃ M₃ ₅ कु(G₃ -कृ [sic])न्तैस् D₁₃ प्रासैस्, G₁ -कूटैस् (for -खड्गैस्) —ᵇ) N₁ B₃ D₁ ₁₃ तोमरै स(D₁₃ °रैस्तु)परश्वधै —V₃ reads 4ᵉ–5 in marg —ᶜ) Ś₂ N V₁ ₂ B D पट्टिशैर्(D₁₃ °सैर्) (for पट्टसैर्) Ś₂ D₁₋₄ ₇ ₁₂ T G M₃ ₅ भिन्दिपालैश्च ✤ Cr पट्टसभिन्दिपालेश्वात पाठ ✤ —Ś₂ D₂ ₁₃ om (hapl ?) 4ᵈ–6ᵃ V₁ illeg for 4ᵈ —ᵈ) After बाण, D₆ repeats erroneously from वानरयूथपा (see var) in 1ᵇ up to बाण in 4ᵈ N₁ D₅ बाणपाते, M₃ निर्घातैश्च, M₅ परिघैश्च (for बाणपातै) N₂ B₁ D₂ ₃ च सतत, B₄ च सवृत, D₆ च सत्वमा (for समन्तत)

5 Ś₂ D₈ ₁₂ M₁ ₂ om 5 V₃ om 5ᵃᵇ, V₃ reads in marg 5 (for all, cf v l 4) —ᵃ) B₂ ₄ D₁₂ T₂ ₃ प्रास (for पाश) Ñ₂ V₁ B₂ ₄ हस्तास्, D₁ ₃ कुन्तैश्, D₆ -शूलैश्, D₆ -खड्गैश्, M₅ हस्तैश् (for दण्डैश्) Ñ₂ V₁ B₂ ₄ ते (for च) —D₆ om 5ᵇ —ᵇ) K (ed) निखातैश् (for निर्घातैश्) N V₁ ₂ B D₁₋₄ ₁₃ बा(Ñ₁ चा)णैर्, T₁ M₃ चापरे (for चापरैस्) N₁ V₁ B₂,₃ G₁ ₂ M₃ ₅ तदा, B₁ अपि (for तथा) D₇ निर्घातैश्च वरायुधै, G₂ शूलैश्चान्यैवरायुधै ✤ Cv निपातै अशनिभि ।, Cr in निर्घातै निर्घातसंज्ञका(Cr °ज्ञिकैर)युधविशेषै ।, Cg निखातै आयुधविशेषै । निर्घातैरिति पाठे अशनिभिरित्यर्थ ।, Ck t निपा(Ct °घा)तास्तद्गन्महाप्र्य(Ck °दृश्च)नयो यन्त्रायुधविशेषा ✤ —ᶜ) G₃ हरि (for कपि) N₂ V B D₁₋₆ ₇ ₁₃ G₁ ₃ यूथाना, N₂ मुख्याना, D₆ ₈ T G₃ M₃ ₅ वीराणा (for सिंहाना) D₆ कदन कपयश्चक्रुस् —ᵈ) D₆ ते तथा, G₃ चक्रिरे, Cg as in text (for चक्रुस्ते) B₃ ते निशाचरा, D₁ ₂ [s]तिभयका (D₂ °रे) (for रजनीचरा)

6 Ś₂ D₈ ₁₂ om 6ᵃ (cf v l 4) Ñ₁ om (hapl ?) 6ᵃᵇ —ᵃ) M₅ (पु)व (for (श)वि) Ñ₂ V B D₁₋₇ शरौघैर्भि(B₂ प्रुरामभि)द्रिपा(D₁ ₂ °भिमा D₆ °द्रिपा)तैश्च, D₄ ₁₃ L (ed) कुणपै(L [ed] पट्टिसै)र्भिद्रिपा(D₄ °मा)लैश्च —ᵇ) Ś₂ D₈ पुत्र तु (sic) (for पुत्रेण) —ᶜ) D₆,₁₃ -मनसा, D₁₂ नयना (for -मनस) D₁ सर्वे सभ्रान्तमनसो —ᵈ) B₄ तत्रसुर (for दुद्रुवुर) Ñ₂ V₂ B₂ ₄ रुधा (for भय)

7 ᵃ) N₂ V₁ B₂ ₄ दृष्ट्वा च Ñ₁ D₁ ₁₃ मकराक्षस्तु, T₂ ₃ वानरान्सर्वे (for राक्षसा सर्वे) —ᵇ) Ñ₂ V₂ B₃ द्रवत स्तान्(B₃ °द्र) B₄ कृततस्तान्(sic) (for द्रवमाणान्) D₆ (marg) वनौकसान्, M₃ वलीमुखान् (for वनौकस)

G 6 58 8
B 6 79. 8
L 6 57 6

विद्रवत्सु तदा तेषु वानरेषु समन्ततः ।
रामस्तान्वारयामास शरवर्षेण राक्षसान् ॥ ८

वारितान्राक्षसान्दृष्ट्वा मकराक्षो निशाचरः ।
क्रोधानलसमाविष्टो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ९

तिष्ठ राम मया सार्धं द्वंद्वयुद्धं ददामि ते ।
त्याजयिष्यामि ते प्राणान्धनुर्मुक्तैः शितैः शरैः ॥ १०

यत्तदा दण्डकारण्ये पितरं हतवान्मम ।
मदग्रतः स्वकर्मस्थं स्मृत्वा रोषोऽभिवर्धते ॥ ११

❀ Cl. द्रवमाणान् द्रवत इति यावत्। so also Ct ❀ —Ñ1 D4 om 7^c–9^b —^c) Ś1 B1 D6–11 13 दृष्टा, D2 18 दृष्टा, T2 दृष्ट्वा (sic) (for द्रुता). —^d) Ś1 V2 B1 D1–8 8 10 18 युध्यतो, B2 4 वानरान्, D13 युवतो, M1 2 सारे. Cv r m g as in text (for राक्षसान्) ❀ Cv राक्षसानिति जितकाशिन बभूवुरिति शेष। अन्यथा राक्षसा इति पुस्तके स्यात्। so also Cr m g ❀

8 Ñ1 D4 om 8 (cf. v l 7) —^a) T1 तथा (for तदा) M5 कदन चकुरेतेषु —^d) B1 वीर्यवान् (for राक्षसान्)

9 Ñ1 D4 om 9^ab (cf v l 7) V3 illeg for 9^ab —^a) B4 वारितान्, D6 दारितान्, M5 पतितान् (for वारितान्) B4 भूत्वा (sic) (for दृष्ट्वा) —^b) N1 V1 B2 4 महाबल (for निशाचर) —V3 damaged for 9^cd —^c) B1 क्रोधन तु D1 7 9–12 G1 कोपानल (for क्रोधानल) N1 समाविष्ट (for -समाविष्टो) —^d) Ñ V1 B3–4 D8 11 इ(Ñ1 रि)द वचनमब्रवीत् —After 9 Ñ2 V1 B3 4 ins

1497* धनुर्विस्फार्य बलवान्वानरान्राक्षसर्षभ ।

[B4 शास्त्रवान् (for बलवान्) B3 धनुर्विस्फारयामास (for the prior half) V1 राक्षसान् B3 बलवान् (for वानरान्)]

—Thereafter they cont Ś1 Ñ1 V2 3 B3 D1–4 8 13 18 ins after 9

1498* कासौ राम सुदुर्बुद्धियेन मे निहत पिता।
जनस्थानगतं पूर्वं सानुज मयरिच्छर्द ।
अद्य गन्तास्मि वैरस्य पारं वै रजनीचरा ।
सुहृदा चैव सचर्या निहताना रणाजिरे ।
हत्वा राम सुदुर्बुद्धिं लक्ष्मण च नराधमम्। [5]
तयो शोणितनिष्यन्दे करिष्ये सलिलक्रियाम्।
एवमुक्त्वा महाबाहुर्युद्धेप्सू रजनीचर ।
आलोकयत तत्सर्वं बल रामदिदृक्षया।
आहूयमानो बहुभिर्नानैवल्गनादिभि ।
युद्धाय सुमहातेजा रामाद्न्यं न चेच्छति। [10]
मार्गमाणस्तदा रामं बलधालजनीचर ।
रथेनाम्बुदघोषेण स्वयत्तामनीकिनीम्।
दृष्ट्वा रामं सुदुरस्थ लक्ष्मण च महाबलम्।
तेयुगा पाणिनाहूय ततो वचनमब्रवीत्।

[(l. 1) Ñ1 B1 D13 स्व तु(D13 च) D4 कोसौ, D8 सन (sic) (for क्वासौ) Ñ2 V2 B3 4 हिंसित (for निहत) —(l 2) Ñ1 -स्थान (for -स्थान) D8 जनस्थानेऽसून्दुर्वे स (sic) (for the prior half) Ñ1 D4 सानुज (for सानुज) N1 सु (for न) D13 राक्षसवरपरिच्छन्न (for the post half) —(l 3) V3 पर पार निशाचरा (for the post half) Ñ V1 B3–4 G(ed) अद्य गच्छामि (G[ed] गन्तास्मि) तस्यान्त वैरस्य रजनी(B3 च निशा)चरा D13 अद्य गत्वा तु मानुर्णा वैरि(°र)कस्य निशाचरा —V3 damaged for l 4–8 —(l 4) D13 युध्यता (for सुहृदा) —(l 5) Ñ1 B1 च (for तु) V1 दुरात्मान (for सुदुर्बुद्धिं) B3 नराधिप (for नराधमम्) —(l 6) D4 तस्य (for तयो°) Ñ1 V2 B3 4 D1 नि.स्यन्दे, V1 B1 4 D8 4 निः(V1 नि)स्पन्दे (for निष्यन्दे) D13 शोणितस्य च निःस्पन्दे (for the prior half) B1 D4 शोणितक्रियां, G(ed) सलिलक्रिया —(l 7) Ñ1 V1 3 B3 D13 युद्धे (for बाहु) Ś1 B1 D4 13 युद्धे तु, B4 D1 युद्धेषु (for युद्धेप्सू) —B2 om (hapl) l 8–11 —(l 8) B3 अवालोकयत्, D13 अवलोकयच्च (hypm) D4 आलोकयत्तत सर्वं बल राम दिदृक्षया —(l 9) V3 * * * च वदनो (damaged) Ś1 Ñ V2 B1 4 D4 13 बलिभिः (for बहुभिः) V1 D1 3 बाहु G(ed) वीर (for बल-) —(l. 10) N1 V2 B2 4 D1 3 स (for तु) D3 अन्यत् (for अन्य न) D1 [ई]प्सति (for [इ]च्छति) Ñ V1 B2 4 रामाद्रात्र्यन्मसौ च(B3 °चोऽ)सत् (for the post half) D13 तद्युद्धो महातेजा पश्चाद्न्य न रोचयत् —(l 11) B1 वानरान् (for बलवान्) —(l 12) B4 विनदन्नादयन्दिशो D4 स्यन्दनस्थ स्थाजिरे (sic) (for the post half) —(l 13) Ś1 N1 B1 D13 अदूरस्थं, Ñ1 दुरुपदं, B1 D1 8 11 13 दूरस्थ, D8 समरस्थ (for सुदूरस्थ) D8 त (for च) Ś1 V2 B1 3 D1–8 11 रथ V3 B2 रथं (for स्थम्) —(l 14) B3 अग्रे D4 दापण (for तेयुगा)]

10 ^a) Ś1 D1 द्वंद्व (for द्वंद्व) Ś1 V2 3 B1 3 D1–8, 11 13 प्रयच्छ मे, Ñ2 V1 B2 4 प्रवर्तय, D4 T1 2 3 च देहि मे, D6–11 भविष्यति D13 G1 ददस्व मे (for ददामि ते) ❀ Cr द्वंद्वयुद्ध ददामीति पाठ ❀ —^c) D4 त्वा (for ते) V1 B1 त्वां प्राणै (for ते प्राणान्) Ś1 V1 D1 2 13 प्राणो (V2 °णै)स्त्वां त्याजयिष्यामि D8 त्वां प्राणांस्त्याजयिष्यामि D4 वाणैस्त्वां पातयिष्यामि

11 ^a) Ś1 D1–8 11 13 यस्त्वया N1 यस्त्वं मे, D8 त्वं च मे (for यत्तदा) —^b) V3 निहतवान् (hypm), B1 हिंसितो (for हतवान्) N1 V3 B3 4 transp. पितरं and हतवान् Ś1 V1 B1 D1–4 8 11 13 मतिः N1 D13 रणे (for मम) —^c) Ś1 Ñ V B D1–4 8 11 13 अनागम्य D8 मदग्र तु D1 8 11 G2 M1 3 5 तदग्रत: G1 2 स्वागमता (for मदग्रत) M5 स्वके कर्मे (for स्वकर्मस्थं) —^d) B3 युद्धा D4 8 T1 2 G M1 5 दृष्ट्वा (for स्मृत्वा) Ś1 Ñ V1 2 B1–4 D1–4 8 11 13 क्रोधो

दहन्ते भृशमङ्गानि दुरात्मन्मम राघव ।
यन्मयासि न दृष्टस्त्वं तस्मिन्काले महावने ॥ १२
दिष्ट्यासि दर्शनं राम मम त्वं प्राप्तवानिह ।
काङ्क्षितोऽसि क्षुधार्तस्य सिंहस्येवेतरो मृगः ॥ १३
अद्य मद्बाणवेगेन प्रेतराड्विषयं गतः ।
ये त्वया निहताः शूराः सह तैस्त्वं समेष्यसि ॥ १४
बहुनात्र किमुक्तेन शृणु राम वचो मम ।
पश्यन्तु सकला लोकास्त्वां मां चैव रणाजिरे ॥ १५
अस्त्रैर्वा गदया वापि बाहुभ्यां वा महाहवे ।
अभ्यस्तं येन वा राम तेन वा वर्ततां युधि ॥ १६

G. 6. 58. 23
B. 6. 79. 16
L. 6. 97. 21

B4 D7 शोको (for शोषो). Ś1 T3 G2 M3 [ऽ]मिवर्तते, B3 D1 विवर्धते, D13 [ऽ]विवर्धते. T1 इष्ट्वा शोषोपि वर्धते. ☉ Cv g स्वकर्मस्थ वधकर्मस्थम्। यथा पिता हत- (Cv ☉ ☉)स्त्वया वध्यमित्यर्थे। Cv adds स्वकार्यस्थ सुष्ठु मकार्यस्थमिति कश्चित्। Cg adds यद्वा क्षात्रधर्मकर्मानुतिष्ठ न्तमित्यर्थे। स्वकर्मस्थमिति सुखरामकृत्यनिरतमिति वार्थे।, Cr स्वकर्मस्थं सुखरामकृत्यनिरतमित्यर्थ।, Cm स्वकर्मस्थमित्यत्र तु गमस्थमिति छेद्। सुखरामकृत्यनिरत दृष्ट्वा त्वामिति शेष।, Ck स्वकर्मस्थ स्वपितृवधकर्मकर्तारं त्वा स्मृत्वा शोषोऽभिवर्तते।, so also Ct, which adds 'मद्भ्रात स्वकर्मस्थ दृष्ट्वा' इति पाठे मद्भ्रातृहिंसनमिति शेष। तीर्थस्तु सु धर्मस्थ सुखरामकृत्यनिरतमित्यर्थ इत्याह ☉

12 ᵃ) G1 दहयत (sic) (for दहन्ते). Ś1 D4 चापि गात्राणि, Ñ V B D1-4 11 13 [ऽ]चापि चा(V2 D13 स, D1 [with hiatus] अं)गानि, G2 मम चांगानि (for भृशमङ्गानि) — V3 alleg for 12ᵇ —ᵇ) D6 T1 G3 तोरेण, Cm as in text (for दुरात्मन्). G3 अद्य (for मम) — Ñ1 D4 om 12ᶜ – 14ᵇ D13 reads 12ᶜᵈ after 15ᵃᵇ. —ᶜ) Ś1 Ñ2 B3 4 D1-4 11 13 हि न, V1 2 B4 न हि, V3 B1 न च, D13 न त्र, G1 2 M1 2 3 Ck [न]पि न, Cm g, t as in text (for [अ]सि न) —ᵈ) Ñ2 B1 M2 महाहवे, B4 °बल, G1 मया वने (sic). Cg k, t as in text (for महावने)

13 Ñ1 D4 om 13 (cf v l 12) D13 transp 13 and 14ᶜᵈ. —ᵃ) T1 damaged for दृष्ट्यासि दर्श. Ś1 V2 B1 D1 3 4 12 [अ]हि गोचर, B4 सद्दर्शन, D2 त गोचर D8 10 G2 [अ]द्य दर्शन, G1 हि दर्शन (for [अ]सि दर्शन) Ñ1 V1 B1 4 D13 प्राप्तो (for राम) —ᵇ) G3 4 5 वान् D6 T1 M1 मति (for इह) Ś1 V2 3 B1 D1-3 4 13 इव प्राप्तो मम दर्शने(V2 4 5 गोचरं) Ñ2 V1 B3 4 D13 मम राम रणाजिरे —ᶜ) Ñ1 V1 2 B1-4 इव, D4 च, D1 T2 3 M3 हि (for असि) Ś1 V2 B1 D1 3 4 13 M1 2 काङ्क्षितस्य (for काङ्क्षितोऽसि) D13 गर्जतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य —ᵈ) V1 2 B1 M3 [इ]तरे मृगा, D6 T1 G1 महामृग (D6 °गा) (for [इ]तरो मृग)

14 Ñ1 D4 13 om 14ᶜᵈ (for Ñ1 D4 cf v l 12) —ᵃ) Ś1 D1 -योगेन (for वेगेन) —ᵇ) Ś1 B1 D1 3 4 12 प्राप्तानां (for प्रेतराट्) B1 निकटं (for विषय). T1 2 3 . T2 M1 गत्वा (for गत) D6 प्राप्तानां निकटं गत —D13 transp 13 and 14ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 D1 12 यद्यपि (for त्वया) V3 B1 4 M3 वीराश्च (for शूरा) —ᵈ) Ś1 Ñ V B D1-4 8 10 12 13 transp सह and तैस्. Ś1 V2 3 B1 2 D1-3 8 12 13 [अ]पि, D4 [ए]व, D6 7 10 11 T2 3 G1 M1 2 3 च (for त्वं) V1 2 B3 4 D1-13 वसिष्यसि, D4 G2 3 गमिष्यसि, D13 [ए]व जीव्यसे, M3 समेष्यसि (sic), Cm as in text (for समेष्यसि) D6 T1 समागमिष्यसे(T1 °सि) —After 14, G2 ins

1499* व्यथितेन्द्रियमुत्फित पापे ताडयद्दण्डनस्ताङ्कुशै (sic)।

15 ᵃ) Ñ1 B1 D1 4 12 G2 M1 2 3 [अ]पि, B1 च, D1 [म]त्र (for [अ]त्र). G1 शृणु राम (for बहुनात्र) —ᵇ) G1 बहुनापि (for शृणु राम) —After 15ᵃᵇ, D13 reads 12ᶜᵈ —ᶜ) Ñ V1 B D1-4 13 transp सकला and लोकास्. —T1 damaged from 15ᵈ up to वा in 16ᵃ. —ᵈ) Ś1 Ñ1 B1-4 D1 3 12 13 च मां च (for मां चैव)

16 T1 damaged up to वा in ᵃ (cf v l 15) —ᵃ) Ś1 D4 12 च (for first वा) D4 च (for second वा) —ᵇ) B1 D13 च (for वा) B1 समाहवे, D1 3 4-13 रणाजिरे; D1 महाहवे, D6 T1 °रणे (for महाहवे) —ᶜ) Ś1 V2 3 B1 D1 3 4 12 यद्, B3 M1 2 तैं, D1 दे (sic), G3 च (for वा) —ᵈ) D6 T2 3 चावर्ततां (for वा वर्ततां) D7 8 10 11 12 G1 Ck t transp तेन वा and वर्ततां D8 11 Ck t युधि, D13 त्वया, M3 अपूधे, Cm g as in text (for युधि) Ś1 V1 2 B1 2 D1-3 4 12 13 वर्ततां तेन नौ(D1 नो) युधि(V3 तद्युधि, V3 B1 4 से युधि), G3 तेन युद्ध प्रवर्ततां, M1 तेनैव युधि वर्तता —For 16ᶜᵈ Ñ V1 B3 4 D4 subst while B1 ins after 16ᶜᵈ

1500* वर्ततां तेन वा युद्धमभ्यस्तं येन वा त्वया।

[Ñ1 D4 वे तदा, V1 वे मया (for तेन वा) B1 भावय, B4 D4 अभ्यस्त (for अभ्यस्तं) Ñ2 चापि वा (for येन वा)]

—Thereafter Ñ V1 B3 4 D4 cont while Ś1 V2 3 B1 2 D1-3 8 12 13 ins after 16

1501* तेन मां प्रतियुध्यस्व यद्य जातोऽसि सत्कुले।
कथ मद्बाणनिर्भिन्नं सस्ताङ्ग क्षतजोक्षितम्।
क्रव्यादसमा कर्षन्तु रणे रेणुपरिप्लुतम्।
मद्बाणगोचरगत साम्प्रतं न भविष्यसि।

[(l 1) V1 यदि (for यद्य) B1 4 D13 तु (for नो) D4 सम्भवः (for सत्कुले) —(l 2) Ś1 D13 मद (for कथ) Ś1 D1-3 8 12 रतं (for मद्) B1 निर्भिन्न भिं V B3 3

G. 6. 58. 26
B. 6. 79. 17
L. 6. 57. 23

मकराक्षवचः श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यमुत्तरोत्तरवादिनम् ॥ १७

चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां त्वत्पिता च यः ।
त्रिशिरा दूषणश्चापि दण्डके निहता मया ॥ १८

खादितास्तव मांसेन गृध्रगोमायुवायसाः ।
भविष्यन्त्यद्य वै पाप तीक्ष्णतुण्डनखाङ्कुशाः ॥ १९

एवमुक्तस्तु रामेण खरपुत्रो निशाचरः ।
बाणौघानसृजत्तस्मै राघवाय रणाजिरे ॥ २०

D3 स्स्तांप (B3 °ग) B1 श्रांतान, D4 शुत्वांगे (for स्रताह). V3 B1.4 क्षयिरोक्षित, B3 क्षनजोक्षित° (for क्षतजोक्षितम्) —V3 om (hapl ?) l 3 B3 reads l 3 in marg D13 cont l. 3-4 after 1502* —(l 3) B1 कुर्वंतु (for कर्मन्तु) Ñ1 B3 कन्यादास्त्वा विकर्षंतु (for the prior half) Ñ1 B4 D1-4 रण- (for रणे) Ñ1 D4 समुक्षित (for परिष्कृतम्) —B3 om l 4 —(l 4) D1.2 वाहु (for नाग) Ñ2 V1 B4 महादुर्गोरयसि(V1 °गोचरग)त (for the prior half)]

17 ᵃ) D13 मकराक्षवचः —ᵇ) D6 तदा चुकोप राघव —After 17ᵃᵇ, D13 ins

1502* उवाच वचन चेद् हर्षयन्वानरान्बहून् ।

—Thereafter D13 cont l 3-4 of 1501* and then erroneously repeats 17ᵃᵇ —ᶜ) M3 तरसा (for प्रहसन्) —ᵈ) D1 -वादिन (for -वादिनम्) —After 17, B1(re peats after 1506*) 3 D5-7 9-11 S ins while Ś1 Ñ V B2.3 D1-3 8 12 13 cont after 1506*

1503* कत्थसे किं वृथा रक्षो बहून्यसदृशानि तु ।
न रणे शक्यते जेतु विना युद्धेन वाग्बलात् ।

[(l 1) M1 कत्थते (for कत्थसे) G1 त्व (for किं) Ś1 V3 B1(both times) D1 3 8 13 मूढ V3 रक्ष (for रक्षो) B4 बहुना (for बहूनि) Ñ1 D1 8 13 T2 G3 M3 च, Ñ2 V1 B2.4 वै D1 [अ]पि, D9-11 वै T3 त्व (for तु) —(l 2) D4 शक्यसे(sic) (for शक्यते) T1 damaged for युद्धेन वाग्ब M3 कीर्तेन (for युद्धेन) Ñ1 वेगिना, V3 वारणात्, B3 D13 वै पितृ (for वाग्बलात्)]

—Thereafter, Ñ2 V1.2 B2-4 cont a passage relegat ed to App I (No 44)

18 B3 om 18-20ᵇ D13 om after चतु in ᵃ up to त्रिशि in ᶜ —ᵇ) D3 4 T1 राक्षसाम् D1 तव(hypm) (for त्वत्) Ś1 Ñ1 V1 B3.4 D1-4.8.10 M1.2 च स, Ñ1 वने, V2.3 B1 हत (for च य) —ᶜ) V3 B1 2 दूषण (sic) (for दूषणश्) Ś1 Ñ V B1 2 4 D1-4.8.10.13 S [ए]व (for [अ]पि). —ᵈ) D10 T3 निहतो (for निहता) Ś1 N2 V B1.4 D1-3 8 13 हता(D3 °तो) मे दंडके वने(D1 °कानने) Ñ1 B3 D4.12 निहता(D13 °तो) दंडके वने(Ñ1 D4 मया) —After 18 Ñ2 ins G(ed) cont after l 1 of 1505*

1504* त्वामद्य निहनिष्यामि यदि तिष्ठसि सयुगे ।
[G (ed) [अ]पि हनिष्यामि]

while V2.3 B1 2 ins G(ed) ins. l 1 only after 18

1505* यथैव वेत्सि दुर्बुद्धे गर्जसि त्व किमद्य वै ।
पितुस्त्वत्कण्डितश्चासि तथा सपाद्यास्यहम् ।

19 B2 om 19 (cf v l 18) —ᵃ) Ñ V1 B2.4 खादुना, V2.3 B1 सुखितारः, D1 3 5.6 9 11 स्वा(D5.6.11 स्वा)सिताम् (for खादितास्) D9-11 पापि (for तव) D4 गृध्रकङ्कबलाकाश्च, D13 गृध्रकङ्कबलाकाका —ᵇ) Ñ2 D13 खगा, D4 खग (for गृध्र) D4 -वक्षसा (sic) (for वायसा) —ᶜ) G3 भविष्यतु Ś1 V2.3 B1 D1-3 8.12 ते (for वै) B3 D13 नृशास्, M1 पापी(sic) (for पाप) N2 V1 B3 अद्य तृप्ता भविष्यति, D4 भक्षयिष्यति पाप त्वा —ᵈ) D13 तास्तु(sic) (for तीक्ष्ण) V3 -दृष्ट्, D8 G3 दृढ (for -तुण्ड) V2.3 B1 D2 [आ]युधा, D1 [आ]युधै, D6 (अं)शुका (meta) (for [अ]ङ्कुशा) M3 तीक्ष्णतुंडेन च द्विजा —After 19 Ś1 N V B1 3.4 D1-5 7-9 12 13 G1.2 ins G3 ins. after 20(first occurrence)

1506* रुधिरार्द्रमुखा हृष्टा रक्तपक्षाण्डजाश्च ह ।
खे गता वसुधां चैव भविष्यन्ति समन्ततः ।

[(l 1) D4.5 G1 ये (for ह) D8 राक्षसाण्डजाश्च ये, D13 रक्तपक्षा द्विजातिश्च, G1 रक्तपक्षाण्डजाश्च ये (for the post. half) —(l 2) Ñ V1 B3.4 D4 ह D5 ये (for खे) Ś1 D5-8 13 G1.2 वसुधायां च (for वसुधां चैव) D1.2 G1 भविष्यति (for भविष्यन्ति). Ś1 D8 12 न संशय D4 निशाचर (for समन्ततः) Ñ1 V1 B4 ये चान्ये पिशिताशिन (B4 °शना) D7 9 भविष्यति च (D8 भक्षयिष्यति) सवत (for the post half)]

—Thereafter, Ś1 Ñ V B1(repeats) 3 4 D1-3 8 12 13 cont 1503*

20 Ñ2 V1.2 B2-4 D4 om 20ᵃᵇ (for B2, cf v l 18) G3 reads 20 twice (var) —ᵃ) D7 9-11 G1-3 (second time) M3 राघवेणैवमुक्तस्तु —ᵇ) Ś1 D5.7-11 G1-3(second time) मकराक्षो (for खरपुत्रो) D7 9-11 13 M1.2 महाबल (for निशाचर) —ᶜ) D10 बाणौघ Ś1 V3 B1.3.4 D1-4.8.12 13 मुमुचे, Ñ2 V1.2 D4.5 9-11 T2 G3(both times) M3 मुमुचत्(T1 damaged from चत् up to राघ in ᵈ) (for असृजत्) D4 तस्मिन् (for तस्मै) B3 स बाणौघान्मुमोचास्मै —ᵈ) Ñ2 V1 B3.4 राक्षसाय (for राघवाय) —After 20 (first occurrence), G3 ins. 1506*

तान्शरान्शरवर्षेण रामश्चिच्छेद नैकधा ।
निपेतुर्भुवि ते छिन्ना रुक्मपुङ्खाः सहस्रशः ॥ २१

तद्युद्धमभवत्तत्र समेत्यान्योन्यमोजसा ।
खरराक्षसपुत्रस्य सूनोर्दशरथस्य च ॥ २२

जीमूतयोरिवाकाशे शब्दो ज्यातलयोस्तदा ।
धनुर्मुक्तः स्वनोत्कृष्टः श्रूयते च रणाजिरे ॥ २३

देवदानवगन्धर्वाः किंनराश्च महोरगाः ।
अन्तरिक्षगताः सर्वे द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ २४

विद्धमन्योन्यगात्रेषु द्विगुणं वर्धते बलम् ।
कृतप्रतिकृतान्योन्यं कुर्वाते तौ रणाजिरे ॥ २५

राममुक्तास्तु बाणौघान्राक्षसस्त्वच्छिनद्रणे ।
रक्षोमुक्तांस्तु रामो वै नैकधा प्राच्छिनच्छरैः ॥ २६

बाणौघविततः सर्वा दिशश्च विदिशस्तथा ।
संछन्ना वसुधा चैव समन्तान्न प्रकाशते ॥ २७

G 6. 58. 38
B 6. 79. 28
L 6. 57. 34

---

21 a) Ñ2 V1 3 B3 4 ततस्तान् — b) Ñ2 V1 3 B2 4 रक्षस्, D3 राम (sic) (for रामस्) D4 लीलया (for नैकधा) — c) Ñ2 B2 4 पेतुस्ते (for निपेतुर्) Ś1 भुवि ते छिन्ना, Ñ1 B3 ते भुवि च्छिन्ना, Ñ2 V B1 2 4 D5 7 9–11 T2 3 G M1 3 5 भुवि विच्छिन्ना, D1 ते तु विच्छिन्ना, D12 तेपुर्भिर्भिन्ना (sic) (for भुवि ते छिन्ना) — G3 damaged from 21d up to देवदा in 24a — d) D5 T1 M2 3 5 समन्तात्, D9–11 सुवाससः (for सहस्रशः)

22 G3 damaged for 22 (cf. v.l. 21) — a) Ñ B3 D4 12 घोरं (for तत्र) — b) M5 समरे (for समेत्य) Ñ1 B3 D4 अन्योन्य सम (B3 समसन्योन्य)मोजसा — D10 om. 22c–23b — c) Ñ V1 B2–4 D4 6, 12 T2 3 M1 3 5 राक्षसस्य च पुत्रस्य, D6 T1 M2 रक्षसः खरपुत्रस्य — d) D12 पुत्रो (sic) (for सूनोर्) Ś1 V2 3 B1 D1–3 8 12 रामस्य च महात्मनः

23 G3 damaged for 23 (cf. v.l. 21) D10 om. 23ab (cf. v.l. 22) — b) Ś1 D6 12 भुवि, Ñ1 B4 D12 तथा, V2 3 B1 D1–3 तयो, B3 D4, 9 11 इव (for तदा) — c) Ś1 Ñ1 V3 B2 D1–4 8–12 T1 3 G2 3 M मुक्त (for मुक्तः) Ś1 V B1 2 D5 12 T3 श(V स्व)रोत्कृष्ट, Ñ1 M1 3 स्वनोऽमिश्र, D6 7 T2 G1 स्वनोत्पत, D10 11 स्वनोऽन्योन्य, M5 स्वनोद्धृष्ट, Cg as in text (for स्वनोत्कृष्ट) D5 धनुर्मुक्तवयोत्कृष्ट — d) Ś1 Ñ2 V1 B3 4 D5 8 12 T2 M2 स्म, Ñ1 V1 3 B1 3 D1–3 12 हि (for च) — After 23, B3 reads 27ab for the first time, repeating it in its proper place

24 G3 damaged for देवदा in a (cf. v.l. 21) Ś1 D5 6 om. (hapl.) 24–25 — b) Ñ V B D1–4 11 स (for च) — c) Ñ2 V2 B D4 6 12 अंतरीक्ष — V3 damaged from क्ष up to विद्ध in 25a B4 स्थिता, D2 12 चरा (for गता) Ñ1 B3 D4 12 तस्थुर् (for सर्व) V1 G3 M1 3 अंतरीक्षे स्थिता (G3 तु ते) सर्व — d) D13 तम् (for तद्)

25 Ś1 D5 6 om. 25 V3 damaged up to विद्ध in a (for both, cf. v.l. 24) — a) D2 वदद्ध, D12 छिद्रम् (for विद्धम्) Ñ2 V1 B3 4 गात्रेषु विव्यधन्योन्य — b) Ñ1 D4 व्यधितौ (Ñ1 °ते (sic)) पुन, Ñ2 V1 B2 4 विव्यधे पुन, V2 B2 व्यथते पुन, V3 B1 वर्धते शर, D1–3 11 12 विध्यते पर (D12 °तेपर), T1 3 G1 3 M3 5 वर्धते (G2 ववृधे) पर, Cr m g h t as in text (for वर्धते बलम्) & Cr वर्धते अवर्धत & — V3 om. 25cd — c) B3 कृत (for कृत) Ñ2 V1 B2 4 कृते यत्नौ (B2 °त्नं) B1 D1–4 9 12 कृतेऽन्योन्य D12 कृत तत्र (for कृतान्योन्य) — d) Ñ1 B3 D4 कुर्व (B3 °र्व)तस्, Ñ2 V1 B2 4 चेरतुस्, D1 कुर्वतौ, D6 7 कुर्वता (sic), D9–11 G3 M3 Cr m g t कुरुत, D12 चक्रतुस्, G1 कु*(illeg.)ताव्, M5 सर्व तौ (for कुर्वाते) G1 3 M3 तु (for तौ) & Cv कृतप्रतिकृता न्योन्य कृतप्रतिकृतावन्योन्यौ यस्मिन्युद्ध कर्मणि तत्, so also Cr m g Ct कृतप्रतिकृता कृतप्रतिकृतानि। आर्षो ह्यदेशो विभक्तेः। Cr m g t add कुरुताम्, अकुरुताम् (Ct °ताम्, अडभाव आर्ष) &

26 D6 om. 26ab Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 12 18 transp. 26 (B3 D4 om. 26cd) and 27 (B3 27ab second occurrence) — a) G3 damaged for राममुक्ता B4 हि, D4 च (for तु) Ś1 D1–3 8 12 शिता (D1 हिता, D2 च ता)न्यापात्, Ñ2 तु बाणास्तान्, V2 महाबाणान्, V3 B1 शरान्घोरान्, D5 T1 M2 तु बाणान्वै, T3 तु बाणौघैर् (for तु बाणौघान्) Ñ1 B3 D12 राममुक्त हि (B3 ध्रि) बाणौघ — b) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 3 D1–4, 8 11 12 [ऽ]थ (for तु) Ñ1 V1 B1 2 D1 3 12 M1 3 शरै (for रणे) Ñ2 V1 B2 4 रक्षश्चिच्छेद सायकै T3 G1 रक्षस्तानच्छिनद्रणे — V3 om. 26c–27 — c) D13 T2 मुक्त (for -मुक्तान्) Ś1 Ñ V3 B2 4 D2 3 8 12 च, D13 हि (for तु) Ñ V1 3 B2 4 D13 M1 3 [ऽ]पि (for वै) B1 D1 G1 शरान्रामो, G3 तु बाणौघैर्, M1 तु बाणान्वै (for तु रामो वै) — d) G1 चिच्छेद बहुधा शरै, M5 रामश्चिच्छेद सायकै

27 V3 om. 27 (cf. v.l. 26) B3 repeats 27ab here (cf. v.l. 23) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8, 12 18 transp. 26 (B3 D4 om. 26cd) and 27 (B3 27ab second occurrence) — a) Ś1 B1 D1 4 8 18 शरौघसत (D2 °न) ता, Ñ1 B3 (both times) D12 बाणौघसतता, Ñ2 V1 3

G 6 58 40
B 6 79 29
L 6 57 36

ततः क्रुद्धो महाबाहुर्धनुश्चिच्छेद रक्षसः ।
अष्टाभिरथ नाराचैः सूतं विव्याध राघवः ।
भित्त्वा शरै रथं रामो रथाश्वान्समपातयत् ॥ २८
विरथो वसुधा तिष्ठन्मकराक्षो निशाचरः ।
अतिष्ठद्वसुधां रक्षः शूलं जग्राह पाणिना ।
त्रासनं सर्वभूतानां युगान्ताग्निसमप्रभम् ॥ २९
विभ्राम्य च महच्छूलं प्रज्वलन्तं निशाचरः ।
स क्रोधात्प्राहिणोत्तस्मै राघवाय महाहवे ॥ ३०
तमापतन्तं ज्वलितं खरपुत्रकराच्च्युतम् ।
बाणैस्तु त्रिभिराकाशे शूलं चिच्छेद राघवः ॥ ३१

D3.4 बाणां(V3 शरौ)घ स्ततं , D1 शरौघावता , D2 शरौघै सवता , D6 बाणौघाचितः M3 बाणौघैर्वितता (for बाणौघविततो) M3 चापि (for मत्वा) —^{b}) D1 om (hapl) द्विशत्र चि Ś2 D1.2.3.11 स (for च) N2 D1 प्रतिद्विशत्, Ñ2 V1.2 B1-3 (both times) D1.2-11 T1 G1.2 M च शत्रुघ्न (for च विद्विशत्) Ś2 B1 (both times) D5.11 तदा M4 च वै (for तथा) —^{c}) Ś2 D1.2 M1 सञ्जिला (sic) (for सज्जया) D4.7 T1 G2.3 वीर्य (for चैव) —^{d}) B1.2 स (for अ) N2 V1 B4.1 D4.11 च(The प्र(sic))काशिर (for प्रकाशत)

28 L1 om 28^{ab} —^{a}) Ś1 N V1.2 B3.4 D1.3.4.8.13 T1.2.3 G1 M1.2 सपुत्रे V3 B1 D1 सायकं , G2.3 राक्षस , M3 राघव (for रक्षस) —^{b}) N2 B2 D4.6 T3 महाभिर, D1 मध्यभिर, G1 damaged (for अष्टाभिर) N1 V1 चैव, B2.4 चापि, T3 चाथ (for अथ) D6 बाणौघै (for नाराचै) —V1 damaged for 28^{d} —^{c}) N1 B1 D4.13 स त (for सूत) M4 सपुत्रे (for राघव) —^{f}) T3 छित्वा D5.8-11 T2.3 G1.2 रथं शरै (by transp) M3 तु स रथ (for शरै रथ) —^{f}) M1 समपातयत् (for समपातयत्) D5.7.10.11 T Ctp रथाद्भानपातयत् , D2 with hiatus) हत्वा अश्वान पातयत् G1 ···पातयत् (damaged) M1.2 रथ्यान श्वानपातयत् ॐ Ct. मित्वात । महत्त्वर्षीति पाठः । , so also Ct, which adds हत्वा अश्वान् । इत्यसन्धिपाठ ॐ —For 28^{ef} Ś1 N V B D1-6.8.11.13 subst

1507* छित्वा पंरं रथं रामो रथाद्भानन्यमोक्षयत् ।

[V1 damaged for the prior half Ś1 D3.12 रथ B1.2 हि D1 तत , D11 च (for पंर) D6 गोभिश्च (for छित्वा पर) N V1 B2.4 रथा (for रथ) Ś1 D8 रथ तेषाम् D11 रथाद्धाम् D12 रथाश्वा (for रथाश्वान्) Ś1 V1 D1-4.11.12 अमोघ(V2 °र)वत V3 D2.13 विमोक्षयत् (D2 °यन्) N3 व्यपातयत् , V3 B1 अपातयत् (for -व्यमोक्षयत्) B2 रथा°न व्यपातयत् (for the post half)]

29 ^{a}) Ś1 V2.3 B1 D1-4.6.12 T3 वसुधा प्राप्य, N1 V1 B2-4 (Ś)ध म(Ñ1 (Ś)ध्यध, B1 प्राप्य) भूमिष्ठो D1.4.11 Cm t वसुधायां स M1.2 वसुधायां च, M3 भूतले तिष्ठन् (for वसुधा तिष्ठन्) —^{b}) Ś1 मकराक्षो M1.2 विक्रान्तस्तु युद्ध —After 29^{ab}, Ś1 repeats erroneously 19^c–29^d —L1 reads (marg) 29^c–30^b twice (var) —^{c}) D1.6.11 T1 G1 M3.4 Ct.m तस्थिवद् D1 अतिष्ठद् (for अतिष्ठद्) Ś1 V3 B1 D1-3.9.11 T1 अधिक(T3 अत्यन्त) क्रोधसंरब्धः (V3 B1 °रब्ध) N1 V1 B2.4 (second time) क्रोधरक्ततराक्ष वीर्य(B1 शूलं), V3 युधि संक्रोधसंपन्न , M1.2 तरस्वी मकराक्षस्तु —^{d}) B1 शीघ्रं (for शूल) ॐ Ct ' तस्थिवद्वसुधाम्' इति पाठः । Ct adds वसुधां वसुधायां तिष्ठन्नेव रक्षः शूलं जग्राहेति सम्बन्ध ॐ —^{e}) N1 B1 (first time) D1.13 M1 त्रासयन् , D12 भवन (for त्रासन) N1 B1 (first time) D1.11 भूतानि (for भूताना) —^{f}) B1 (first time) D1.11 प्रभ (for प्रभम्) —After 29, D7.9.11 G1 M3 ins.

1508* दुरवापं महच्छूलं रुद्रदत्तं भयंकरम् ।
प्रज्वलन्तमिवाकाशे संहारसमयोपमम् ।
यं दृष्ट्वा देवताः सर्वा भयार्ता विद्रुता दिशः ।

[(L 1) M1 दुरत (for -दत्त) —G1 om l 2 M1 om l 3 —(l 3) G1 तं दृष्ट्वा देवगन्धर्वा (for the prior half)]

30 B1 reads (marg) 29^c–30^b twice (var) —^{a}) B1 (second time) च तत , D5 T3 महच्छूल , D6 T3 G3 M2.3 स(G3 M3 तु, M3 हि) महच्च , T1 स महत् (for च महत्) Ś1 D1.2.3.12 प्रभा(D3 °भ)म्याथ (D1 प्रभम्य (subm)) च तच्छूलं N1 L1 (first time) D5.11 स त्विभ्र(D12 °भ्रा)म्य(D1 °भ्रम्य) महच्छूलं, Ñ1 V1 L1.2 महत्या(V1 B1 प्रभ्राम्या, B4 भ्रामयाम्या)विध्य तच्छूलं, V1.2 B1 D1 प्रविभ्राम्या(V3 स विभ्राम्या, B1 प्रविभ्राम्या D1 परिभ्राम्या)थ तच्छूलं, M1.2 भ्रामयित्वा महच्छूलं ॐ Ct शूलोद्यच्चादि ॐ —^{b}) Ś1 V1 B2.4 प्रकाशयो D1 प्रज्वलन्त, D1 T1 G2.3 दीप्यमानं, M1 स ज्वलन्त (for प्रज्वलन्तं) V1 महाबलः (for निशाचर) —N1 om 30^c–31 —^{c}) Ś1 V1.2 B2.4 D1-4.11 क्रोधाद्य(B1 °धु), V1 B1 क्रोधान्स (by transp), B2 D1.13 सक्रोधं , D1 T1 G1 भ्रम(T1 °)णात् (for स क्रोधात्) —^{d}) Ś1 V B1.2.3 D1-4.6-11 T G2.3 महात्मने, D12 G2 महाहवे, V1 रणाजिरे (for महाहवे)

31 N1 om 31 (cf v l 30) —^{a}) Ś1 V B1.2 D1-4.8.11 आपतन्तं ज्वलन्तं च(V3 D1.3 तु) N1 B1 D4.13 दृष्ट्वा शूलं ज्वलन्तं तु (D1 °स महारौद्रं, D11 °समनुप्राप्तं) L1 आयान्तं ज्वलज्ज्वालं —^{b}) Ś1 B1 D1.4.6.11.12 T1 G1 -करात् (for करात्) —^{c}) N1 V B1.2.4 D4.6.8 T1.2.3 स(V1.2 B1.2.4.6) त्रिभि:, D1.7.9.11 बहुभि: (for तु त्रिभि:)

स च्छिन्नो नैकधा शूलो दिव्यहाटकमण्डितः ।
व्यशीर्यत महोल्केव रामबाणार्दितो भुवि ॥ ३२

तच्छूलं निहतं दृष्ट्वा रामेणाद्भुतकर्मणा ।
साधु साध्विति भूतानि व्याहरन्ति नभोगताः ॥ ३३

तद्दृष्ट्वा निहतं शूलं मकराक्षो निशाचरः ।
मुष्टिमुद्यम्य काकुत्स्थं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३४

स तं दृष्ट्वा पतन्तं वै प्रहस्य रघुनन्दनः ।
पावकास्त्रं ततो रामः संदधे स्वशरासने ॥ ३५

तेनास्त्रेण हतं रक्षः काकुत्स्थेन तदा रणे ।
संछिन्नहृदयं तत्र पपात च ममार च ॥ ३६

दृष्ट्वा ते राक्षसाः सर्वे मकराक्षस्य पातनम् ।
लङ्कामेव प्रधावन्त रामबाणार्दितास्तदा ॥ ३७

दशरथनृपपुत्रबाणवेगै
रजनिचरं निहतं खरात्मजं तम् ।
ददृशुरथ च देवताः प्रहृष्टा
गिरिमिव वज्रहतं यथा विशीर्णम् ॥ ३८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥

G. 6. 58. 0
B. 6. 79. 41
L. 6. 57. 47

---

32 a) D9–12 भिन्नो (for च्छिन्नो) Ñ2 B3 D13 बहुधा, D3.4 T G3 विविध, M1.2 तु त्रिधा (for नैकधा) Ś1 D6.13 तच्छूल बहुधा छिन्न, Ñ V B1.2.4 D1–4 L (ed.) सच्छि(V3 विच्छि, V3 D1 त छि)न्न बहुधा(Ñ V1 B2.4 सहसा, D6 शतधा, L [ed.] वसुधां) शूल. M3 विच्छिन्नो विविध बाणैः. —b) Ś2 D1.2.5.13 दिव्य, M3.4 दीप्त, M5 शूरो (for दिव्य) Ś2 D1.5.12 चित्रित, Ñ V B D1.2.4.13 M1 -भूषित (Ñ1 B3 M2 °त) (for मण्डित) —c) Ś1 N V1 B1–4 D1–4.5.12.13 व्य(D3 प्र)दीर्यत, V2 तत्प्रदीप्त (for व्यशीर्यत) V2 B1 D6 महोल्काभ (for महोल्केव) —d) Ś1 N V B D1–4.5.12.13 [अ]र्दित(Ñ1 B3 D12 °तो) भुवः (for -[अ]र्दितो भुवि)

33 a) M3 त (for तत्) —G3 om. 33b–34a —b) D7.9–11 G1.2 M [अ]क्लिष्ट (for [अ]द्भुत) —G1 damaged from कर्मणा up to साध्विति in c —c) V3 B1 देवाश्च (for भूतानि) —d) Ñ2 V1 D1.2 व्याहरत, V2 व्याहरतो, B1 व्याहरस्ते (for व्याहरन्ति) Ś2 V3 D1.2.5.13 नभस्तलात् (V2 D3 °ले) Ñ V1 B2.4 D6 विहायसि, M1.2 सहस्रश (for नभोगता) ※ Cv g नभोगता नभोगतानि। "सुपां सुलुक्" इत्यादिना आकारादेश ※

34 G2 om. 34a (cf. v. l. 33) —a) Ñ2 V B D2–4.7.9–13 T2.3 G1.3 M त (for तद्) Ś1 Ñ V B D1–4.5.12.13 त्रिशूल (for निहत) B1 reads शूल in marg. —b) V1 महाबल (for निशाचर). —After 34, Ñ2 V1.2 B2–4 ins.:

1509* स्थितोऽहं यदि ते शक्तिर्युध्यस्वाद्य मया सह ।

35 a) B1 न (sic) (for स) Ś1 च, Ñ2 V B1.2.4 D1–3.7–12 G1.2 तु (for वै) Ñ1 B3 D4 [अ]पतद्वेगात् (for पतन्तं वै) D13 स दृष्ट्वा पतितं वेगात् —b) M1.2 प्रहसन् (for प्रहस्य) M3 प्रसह्य रघुपुंगव —c) M5 तदा (for ततो), Ñ2 V1.2 B2.4 शीघ्र, M1.2 धीमान् (for राम) —d) Ñ1 B1 दधे, V3 D3.7.9–11 T1 G M1–4 तु, B2.4 स, D13 वै, L (ed.) च (for स्व) D6 पुरुषर्षभ, M5 सायकासने (for स्वशरासने)

36 a) G1 M5 तदा, G2 हतो, G (ed.) [आ]हव (for हत) —b) Ś1 Ñ1 B3 D1.5.12.13 महात्मना, D3 रणाजिरे, M1.2 तदा भुवि, M3 [इ]षितेन च (for तदा रणे) —c) Ś2 D6.13 निर्भिन्न, D1.2 सभिन्न (for संछिन्न), Ñ1 V2.3 B1.2 D2.4.5.11.12 G M1.2.5 सछि(V2 B3 D4 स छि, V3 D2.13 स भि, B1 सभि)न्नहृदयस्तत्र(D4 °स्य), Ñ2 V1 B2.4 छिन्न(B4 °च)मेतत्त्वशाल (Ñ2 V1 °ल)

37 a) Ś1 Ñ V B D1–4.5.12.13 ततस्ते (for दृष्ट्वा) D6 T1 तद्, M5 तु (for ते) —b) D13 दुर्मते (for पातनम्) Ś1 Ñ V B D1–4.5.12 मकराक्षे हते तदा (Ñ1 V1.2 B2–4 D2.4 निपातिते, Ñ2 निशाचरे), M1.2 मकराक्ष निपातित —c) Ś1 D1.2.5.13 G1 प्र(Ś1 D5.12 सम)धावन्त, Ñ1 B3 D2.5.12 T1 G3 M3.5 [अ]भ्यधावत(D6 T1 °वन्ते, D13 °वतो) Ñ2 B1.2.4 D4.7 T2.3 G3 M5 प्रधावतो, D4 [अ]भिधावति (for प्रधावन्त) ※ Ct प्रधावन्त प्राधावन्त ※ —d) Ñ2 V1.2 B2.4 ययु, D1 पुन, D13 T2 तथा (for तदा) Ś1 D2.6–12 G1 M1.2 रामबाणभयादि(Ś1 D6.12 °प्रपीडि, M1.2 °भृशार्दि)ता

38 a) D7.9–11 G1 सूनु (for पुत्र) B3 जालै (for वेगै) —b) D10 च (for तम्) D6 [आ]त्मजात (for [आ]त्मज तम्) B4 रजनिचर खरात्मज हत च, D4 रजनिचरा निहता खरात्मजश्च —c) D6.7 T1 G3 अखिल, D6 T2 अथ तु (for अथ च) M3 सुरा भृशं (for च देवता) Ś2 V1.3 B1.4 D1–3.5.12 ददृशुरति(D12 °भि)बल मु(B4 भृ)दा प्रहृष्टा, Ñ1 B3 D4.13 विपतित च ददृशु सुरा प्रहृष्टा, B2 D9–11 T2 G3 प्रददृशुरथ देवता प्रहृष्टा —d) Ś1 गिरिरिव (sic) B4 अशनि- (for इव वज्र) Ś1 B1 D1–3.5.12 क्षणाद्, V1 B2 तदा, D6 T1 क्षितौ (for यथा) Ñ2 तथा विशाल, V3 D7.9–11 G M यथा विकीर्ण, B3 विकीर्णमुच्चा (for यथा विशीर्णम्) N1 D4.13 गिरिमिव वज्रविदारित विकी(D13 °शी)र्णं ※ Cg गिरिमिव वज्रहत यथेति। द्व यपदव्यये समुच्चयार्थमेवावक्षाते ※ —After 38, D13 ins.

तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य पितुर्वचः ।
यज्ञभूमौ स विधिवत्पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ ४
जुह्वतश्चापि तत्राग्निं रक्तोष्णीषधराः स्त्रियः ।
आजग्मुस्तत्र संभ्रान्ता राक्षस्यो यत्र रावणिः ॥ ५
शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ बिभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ ६
सर्वतोऽग्निं समास्तीर्य शरपत्रैः समन्ततः ।
छागस्य सर्वकृष्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ ७

G. 6. 81. 42
B. 6. 80. 8
L. 6. 58. 5

D6 अप्यमित (for अप्रतिम) —[b]) M2 जयति, Cr m g as in text (for जयसि) Ś N. V1 B1-4 D4 8 13 (Ś B3 D4 8 13 first time) निवासस्य शचीपतिं, G3 जय सीन्द्र च सयुगे ※ Cr g जयसि भजैष्पी ※ —[c]) Ś Ñ2 V1 2(first time) B1-4 D4 8 13 (Ś B3 D4 8 13 first time) मनुजौ वीर(Ś D6 °रौ) V2(second time) 3 B1 D1-3 मानुषौ दृश्यौ, G1 मानुष दृष्ट्वा (for मानुषौ दृष्ट्वा) —[d]) Ś V6 B1 D1-4 8 13 (Ś D4 13 first time) हनिष्यसि (for वधिष्यसि) V3 B1 D1 3 पुत्रक (for सयुगे) V3 (second time) निहनिष्यसि पुत्रक ※ Cr g पुन शम्ब् स्त्वर्थ।, Cg adds मानुषौ पुन, मानुषौ नु। सयुगे दृष्ट्वाऽपि न वधिष्यसि किम्? दर्शनमात्रेण वधिष्यस्येवेत्यर्थ ※

—For 3 Ś Ñ1 B3 D4 8 13 33 (Ś B3 D4 8 13 second time) subst

1515* पुरा त्वयन्द्र निर्जित्य देवराजं सुराधिपम्।
राक्षसा इधिवारतात यश प्राप्तमनुत्तमम्।
मशवपस्त्व च दीनाभ्यां मानुषाभ्यां रणाजिरे।

[(l 1) B3 महेन्द्र, D13 त्वमिंद्र (for त्वये न्द्र) D4 सद्र शिशुपापिष (for the post half) —N1 B3 D4 om l 2 —(l 3) Ñ1 B3 D4 का शक्या तेषु(N1 D4 तव) D13 अशक्त स्त्व च (for अशक्यस्त्व न)]

4 B3 (first time) reads 4 in marg (cf v l 1) Ś V2 B3 D4 8 13 repeat 4 (V3 D4 4[ab]) (cf v l 2) —[a]) Ś1 B1 D1 4 8 (all except D3 first time) तथोक्ते, Ś N1 B3 D3 13 33 (Ś B3 D8 13 second time) यथोक्त B3 अथोक्तो (for तथोक्तो) —[b]) B1 D1-3 परिगृह्य (for प्रति°) Ś N1 B D4 8 13 33 (Ś B3 D4 8 13 second time) च(D4 स) तद् (for पितुर्) —After 4[ab] V1 3 B4 D1 ins a passage relegated to App I (No 45) —N1 B4 om 4[c]-17 (for V1 cf v l 64 of App I (No 45)) T1 damaged from स in [c] up to जु in [d] —[c]) M3 यज्ञभूमि (for यज्ञभूमौ) V3 च (for स) V3 B3 विधत (for विधिवत्) Ś N1 B3 D4 8 13 33 (Ś B3 D4 8 13 second time) यज्ञभूमि ततो गत्वा —[d]) D4 8 13 T1 M1 3 4 Cr m g k t जुहुव (for जुहुवे) Note double Sandhi between जुहुवे and इन्द्रजित् Ś N V2 3 B1-3 D1 4 8 13 33(Ś B3 D4 8 both times) जुहावाग्निमथेंद्रजित्, D5 जुहुवेऽग्निं यथेन्द्रवत् ※ Cr m g k t जुहुव जुहाव। इन्द्रजित् भार ※

5 N1 B4 om 5 (cf v l 4) B3 (first time) reads 5 in marg (cf v l 1) Ś B3 D4 8 13 repeat 5 (cf v l 2) —[ab]) Ñ V3 3 D13(first time) जुहुवत (for जुह्वतस्) Ś D8 13(all first time) [श्च]स्य (for [श्चा]पि) B3 तस्यैव जुह्वतश्चाग्निं (for [a]) Ś Ñ2 V2 B2 3 D1-4 8 13 (Ś B3 D4 13 first time) राक्षसो भीमकर्मण, V3 B1 राक्षसा भीमविक्रमा (for [b]) Ś Ñ1 B3 D4 8 13 33 (Ś B3 D4 13 second time) जुह्वव पावक चास्य रक्तोष्णीषधरास्त्रज —Ś D8 13 (all first time) om 5[cd] —[c]) Ś N2 V2 3 B1-3 D2 4 8 13(Ś D4 13 second time B3 first time) आययुस्, Ñ1 B3 (second time) D4 13 आनिन्युस्, D1 आहूय (for आजग्मुस्) D1 3 रण (for तत्र) V3 B1 D1-3 विक्रान्ता (for संभ्रान्ता) —[d]) Ś Ñ V2 3 B1-3 D1-4 8 13 33(Ś D4 13 second time, B3 both times) राक्षसा, T2 3 राक्षसो (for राक्षस्यो)

6 V1 B4 om 6 (cf v l 4) B3(first time) reads 6 in marg (cf v l 1) Ś B3 D4 13 repeat 6 (cf v l 2) —[a]) Ś B3 D3 13 (all first time) सत्राणि, Ś B3 D4 8 13 33 (Ś B3 D8 13 second time) पुष्पाणि, V2 3 B1 D1-2 द्रुमाश्च(V2 °णि [sic]) (for शस्त्राणि) B1 सित, D4 चार्क- (for शर) B3(second time) पत्र च, D13 -पर्णं च, M3 4 Cv पत्राणि (for पत्राणि). Ñ1 पुष्पाणि चातपत्र च —[b]) Ś Ñ2 B2 3 D4 8 13(Ś B3 D4 13 first time) च, Ś D8 13 (all second time) [ऽ]त्र (for ऽथ) Ñ1 B3 (second time) D4 13 विभीतक्या (for समिधोऽथ) Ś1(second time) बिभीपका, Ñ1 B3 (second time) समिद्भूत, D1 3 बिभीतकान्, D4 स द्विपुत्र, D13 चविद्युत (sic) G1 damaged (for बिभीतका) —[c]) Ñ1 B3(second time) D13 माल्यानि (for वासांसि) —[d]) Ś1 (second time) ध्रुवा N1 वर्मा B3 (second time) शर (for स्रुव) D4 T2 M3 तथा (for तथा) Ś N2 D4 13 (Ś D4 13 first time) स्रुवा कार्ष्णायसी तथा, V2 3 B1 3(first time) स्रुव कार्ष्णायसस्तथा, D4 स्रुव कृष्णायसस्तथा

7 V1 B4 om 7 (cf v l 4) B3(first time) reads 7 in marg (cf v l 1) Ś B3 D4 13 repeat 7 (cf v l 2) V3 damaged from ऽग्निं in [a] up to ग in [c] D5 reads in marg from र्वं in [a] up to स्त in 8[a] Ś N2 B3 D4 8 13 33(Ś B3 D8 13 second time) read 7[ab] after 1517* —[a]) Ś N1 B3 D4 8 13 33 (Ś D3 D8 13 second time) सर्वत्र (for सर्वतोऽग्निं) —[b]) B1 दर्भ (for शर) Ś Ñ1 V2 B2 3 D1-3 5-13 G1 2 M3 4(Ś B3 D4 13 first time) C6 सर्वतो,

G. 6. 19. 43
B. 6. 80. 9
L. 6. 58. 9

चरुहोमसमिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं दर्शयन्ति च ॥ ८
प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तहाटकसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ॥ ९
हुत्वाग्निं तर्पयित्वाथ देवदानवराक्षसान् ।
आरुरोह रथश्रेष्ठमन्तर्धानगतं शुभम् ॥ १०
स वाजिभिश्चतुर्भिस्तु बाणैश्च निशितैर्युतः ।
आरोपितमहाचापः शुशुभे स्यन्दनोत्तमे ॥ ११

B1 सर्वोरणैः (for समन्वतः). Ś Ñ1 B3 D4,8,12,13 (Ś B3 D8,13 second time) जुहावाग्निं विधानतः. —T2 damaged from च्य in ° up to मा in ᶜ. —ᶜ) Ś Ñ2 B2,3 D8,13 (Ś B3 D8,13 first time) कंटदेशं तु; V3 D1-3 कंठाखृष्णस्य; V3 B1 कठ कृष्णस्य; M3 कृष्णवर्णस्य (for सर्वकृष्णस्य). D6 T2,3 M3 सर्वकृष्णस्य छागस्य (by transp.). —ᵈ) Ś Ñ2 V2,3 B1-3 D1-7,8,13 (Ś B3 D8,13 first time) शिरसा (for गले). Ś V3 D8,13 (Ś D8,13 first time) शोणितं; Ñ2 B2,3 (first time) D1 जीवितैः V3 damaged; B1 D3 जीवयत् (for जीवतः). —For 7ᶜᵈ, Ś Ñ1 B3 D4,8,12,13 (Ś B3 D8,13 second time) subst.:

1516* असृक्चैवाथ कृष्णस्य कण्ठाच्छागस्य जीवतः ।

[D4 विश्वि- (sic), D12 च्चासु (for चैवाथ). Ñ1 B3 D4,12 छागस्य (for कृष्णस्य). Ñ1 B3 D4,12 कण्ठाद्(B3 °ङ्ग)च(Ñ1 D4 °च्च)स्य.]

—Thereafter, Ś Ñ1 D4,8,12,13 (Ś D8,13 second time) cont.; while B3 (second time) ins. after 19ᵃᵇ (first time):

1517* समन्ततः स्थापयित्वा तानि रक्षांसि रावणिः । ι
मन्त्रैः सगृह्य तत्सर्वं रावणिः समितिंजयः ।

[(l. 1) Ñ1 B3 D4 तथा(Ñ1 °दा) त(B3 उपत)त्सुगृहीत्वा तु, D12 समरस्तत्गृहीत्वा तु (sic) (for the prior half). Ñ1 B3 D4 रावणि, D12 रावणे (for रावणिः). —(l. 2) Ñ1 D4 ततः स मन्त्रे संपूज्य(Ñ1 °गृह्य); B3 तत्सर्वं मन्त्रैः संगृह्य (by transp.) (for the prior half).]

—After 1516*, B3 (second time) cont. 1519* (marg.).

8 V1 B4 om. 8 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 8 in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8,13 repeat 8 (cf. v.l. 2). D3 reads in marg. up to स्ता in ᵃ (cf. v.l. 7). —ᵃ) Ś Ñ2 V2,3 B1-3 D1-3,8,13 (Ś B3 D8,13 first time) जुहाव च; Ś Ñ1 B3 D4,12,13 (Ś B3 D8,13 second time) तस्य(B3 °वो) होम-; D6 वामहोम-; D5,7,9-11 T G M3 सार(T2 G1 चार)होम-; M3 सहुतेव (for चरुहोम-). Ñ2 B1,2 (second time) D12 समुद्रस्य, D6 तस्य होमस्य सिद्धस्य. —ᵇ) Ś Ñ2 V2,3 B1-3 D1-3,6,13 (Ś B3 D8,13 first time) तदो वह्नेः; Ś Ñ1 B3 D4,8,12,13 (Ś B3 D8,13 second time) पावकस्य (for विधूमस्य). D1 समार्चिषः. —ᶜ) B3 (first time) लिङ्गानि (for लिङ्गानि). —ᵈ) G1 हि (for च). Ś Ñ2 V2,3 B2,3 D1-3,8,13 (Ś D8,13 first time) प्रति तस्य (V3 B1 यानि) वै (Ś2 च); B3 (first time) प्रस्थितश्च वै; D1,2 T1 G2 M3 यान्यदर्शयन् (for दर्शयन्ति च). Ś D8,13 (all second time) विजयो वीर्ह दृश्यते; Ñ1 B3 (second time) D4,12 विजयो(D4 °य) दृश्यते हि वै; (D4 हू वै). ⁂ Cf.: दर्शयन्तीति नपुंसकम्. ⁂

9 V1 B4 om. 9 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 9 in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8,13 repeat 9 (cf. v.l. 2). —ᵃ) Ś D8,13 (all second time) -शिखश्चैव; Ñ1 B3 (second time) D4,12 M3 -शिखावर्तस्तु; D1 -[आ]वृत्तशिखस्; G3 * * * सस्य(damaged) (for -[आ]वर्तशिखस्). —V3 damaged from स in ᵃ up to मु in ᵈ. —ᵇ) Ś Ñ2 B2,3 D8,13 (Ś B3 D8,13 first time) M3 -काञ्चन- (for हाटक-). —ᶜ) Ś B3 D8,13 (all second time),12 विविधवत्; D8,13 (both first time) हविस्तु (for हविस्तत्). —ᵈ) Ś D8,13 (all second time) तदुपस्थितः, D1 स समुत्थितः; D3 T2,3 स्वयमाश्रितः.

10 V1 B4 om. 10 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 10 in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8,13 repeat 10 (cf. v.l. 2). —ᵃ) Ś1 (second time) हुत्वाग्निस्; D13 (first time) M1,3 हुत्वाग्नि (for हुत्वाग्निं). Ś1 D8,13 (all first time) अर्पयित्वा, Ś V3 B1-3 D8,13 (Ś B3 D8,13 first time) तु; Ñ V2 B3 (second time) D1,3-6,13 T2 G2,3 M च (for [अ]थ). D3 हुत्वाग्निं प्रतिजग्राह. —ᵇ) Ś Ñ V2,3 B1-3 D1-4,6,12,13 (Ś B3 D8,13 both times) दैत्य- (for देव-). B3 -रक्षसो (sic); D3 T2,3 -दृष्टंहा (for -राक्षसान्). —T3 damaged from रथ in ᶜ up to मन्त्र in ᵈ. —ᶜ) Ś Ñ2 V2 B2,3 D1-3,8,13 (Ś B3 D8,13 first time) रथं दीप्तम् (Ś D8,13 धीमत्); Ś Ñ1 B3 D4,8,12,13 (Ś B3 D8,13 second time) रथं दिव्यम् (D4 श्रेष्ठम्); V3 B1 रथं दिव्यम् (for रथश्रेष्ठम्). —ᵈ) Ś Ñ2 B2,3 D1,4,13 (Ś B3 D8,13 first time) अंतर्धानपरं (Ś D8,13 °स्थितं D6 °गतः) (for अन्तर्धानगत).

11 V1 B4 om. 11 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 11ᵃᵇ in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8,13 repeat 11ᵃᵇ (cf. v.l. 2). —ᵃ) G1 वाजिभिश्च (for स वाजिभिस्). Ś1 (second time) moth-eaten for चतुर्भि. Ś Ñ B2,3 D1,3,12,13 G2 M2,3 (Ś B3 D8,13 first time) च (for तु). —ᵇ) V2 D1,5-11,13 T2 G2 तु (for च). B1 D5 G1 निशितैर्; D3 निपुणैः (for निशितैर्). Ś Ñ2 B2,3 D8,13 G1 M3 (Ś B3 D8,13 first time) युक्तो D1 युक्ते; D2 युतः;

जाज्वल्यमानो वपुषा तपनीयपरिच्छदः ।
शरैश्चन्द्रार्धचन्द्रैश्च स रथः समलंकृतः ॥ १२

जाम्बूनदमहाकम्बुर्दीप्तपावकसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैदूर्यसमलंकृतः ॥ १३

तेन चादित्यकल्पेन ब्रह्मास्त्रेण च पालितः ।
स बभूव दुराधर्षो रावणिः सुमहाबलः ॥ १४

सोऽभिनिर्याय नगरादिन्द्रजित्समितिंजयः ।
हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैरन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १५

अद्य हत्वाहवे यौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ वने ।
जयं पित्रे प्रदास्यामि रावणाय रणाधिकम् ॥ १६

कृत्वा निर्वानरामुर्वीं हत्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
करिष्ये परमां प्रीतिमित्युक्त्वान्तरधीयत ॥ १७

C 6 19 33
B 6 80. 18
L 6 70 15

D3 युत (for युद्ध) —After 11^ab S V2 B2,3 D1,2 ins a passage relegated to App I (No 45) —Ś Ñ V2,3 B1-3 D1-6.8.12.13 om 11^cd —^d) D4,7 T2,3 G M स्यन्दनोत्तम

12 V1 B4 om 12 (cf v l 4) For 12-17 N2 B2 subst 1519* —^a) B1 जाज्वल्यमान S N1 B3 D4,6.10.11 ज्वलन् वपुषा चैव —V1 B2 D4 om 12^bc —^b) V2,3 B1 D1-4 विभूषित (for परिच्छद) Ś D1,12 रावणिः पावका यथा ☞ Ś D2,12 om 12^c-42 V2 om 12^c-13 —^c) D1,7.9.11 T2,3 G M Cm_g शूलैश्च (for शरैश्च) B3 [अ]धचन्द्रैश्च, D1 द्विचन्द्रैश्च (for [अ]र्धचन्द्रैश्च) —^d) D13 रथश्च (for स रथ) N1 B3 D4,13 (reads in place of ^d) रथो मणिविचित्रित

13 V1 B4 om 13 (cf v l 4) V2 om 13 (cf v l 12) For subst in N2 B2 cf v l 1519* —^a) V3 -कक्ष, D2,11 G1 -कम्बुर (for -कम्बुर्) N1 B3 D4,13 तु(B3 त्व)नूत(B3 °ना)दिव्य सधु(D13 °सि)त —^b) N1 B1 D4 तथ V3 B1 दश (for दीप्त) D2 G2 समप्रभ (for संनिभ) M1,2 तपनीयविभूषित —T1 damaged from जि in ^a up to र्दू in ^d —^c) B3 बभासे (for बभूव) V1 D4 बभासेन्द्रजितो ध्वज, B1 स बभूवेन्द्रजितो ध्वज —^d) D2,7.9.11 T2,3 G M1,3 वैदूर्य (for वैदूर्य) M2 वैदूर्यमयभूषित

14 V1 B4 om 14 (cf v l 4) For subst in N2 B2 cf v l 1519* —^a) V3 B2 D4 स तेन D12 युतेन (for तेन च) —^b) V2 B1,3 D2,4.13 महास्त्रेण D1 T1 ब्रह्मास्त्रेणाभि (for ब्रह्मास्त्रेण च) V2 ब्रह्मणोस्त्रेण संयुत —^c) V2 B1 D4,13 बभूव तु (D4 स) D2 स बभूव (for स बभूव) —^d) D1 सु D1 T2,3 G M2,4 स (for सु) T4 महाबल N1 B3 D4,13 इंद्रजित्समितिंजय = 15^b —After 14 V1 V2,3 B1,4 D1,4.13 ins

1516* स्वेन वीर्येण च श्रीमान्बलेन च समायुत ।

[D2,4 च (for first च) D4 तेन (for श्रीमान्) V2,3 B1 स्वर्येन N1 B3 D4,13 स्व(D4 स्वा- D13 स्व) वीर्य(B3 °र्ये) वरिष्ठ (for the post half)]

15 V1 B4 om 15 (cf v l 4) For subst in N2 B2 cf v l 1519* B1 om 15^ab —^a) V1 B3 D4,13 अभि, V2 सोय (for सोऽभि) —V2 B3 D4,13 om 15^cd —^c) D7 [अ]ग्नौ (for [अ]ग्निं) M1,2 राक्षसान्, Cm g t as in text (for °सैर्) G1 घोरैर्, Cm t as in text (for मन्त्रैर्) —^d) V3 विद्यु, D7 वशी (for ऽब्रवीत्)

16 V1 B4 om 16 (cf v l 4) For subst in N2 B cf v l 1519* —^a) D7,9-11 M1-3 रण (for [आ]हवे) M2,3 वीरौ, M1 यातौ (for यौ तौ) M4 तथैवाहं (for [आ]हवे यौ तौ) N1 V2,3 B1,3 D1-4.13 अद्याहं वै महावीर्यौ —T1 damaged from व in ^a up to पि in ^c —^b) G2 M प्रव्राजितौ N1 B3 D1-4.13 G1,3 रणे T2 G1 damaged M1,2 द्वारे (for वने) —^d) D7,9-11 T2 M1,3,4 रणोचित, D7 G2 M2 रणाजित, G1 रणप्रिय (for रणाधिकम्) N1 V2,3 B1,3 D1-4.13 हत्वा तौ (B3 हत्वा हि, D4 निहत्य D2 तु वीरौ) रामलक्ष्मणौ

17 V1 B2 om 17 (cf v l 4) —^a) V1 V3 B1,3 D1-4.7.9-11.13 M G_2 कृत्य, V2 यत्र, Cm t as in text (for कृत्वा) M2 निर्वानराम् —^b) V3 D4,13.1.11 T1,3 M2,4 च (D4,9) लक्ष्मण (for सलक्ष्मणम्) Ñ1 V3 B2 D2,13 हत्वा राघवलक्ष्मणौ B3 D1,3 हत्वा राघवलक्ष्मणा M1,2 हत्वा हत्वा च राघवौ ≠ Cv 'कृत्वा निर्वानरामुर्वीं हत्वा रामं सलक्ष्मणम्' इति पाठ: ≈ —^c) M1,2 तनिष्ये (for करिष्ये) V2 B2 D4,13 G1 M3 परमप्रीत (G1 M3 °तिम्) V2,3 B1 D1,2 परमानन्द, M4 परमां भूमिम् (for परमां प्रीतिम्) —For 12-17 V2 B2 subst while B4 (second time) cont in marg after 1516*

1519* युद्धभूमौ स विधिवत्पावकाग्निं महाद्युतिः ।
स हविर्माल्यगन्धैश्च सिंधूरगन्धपुष्पसत्कृतैः ।
जुहोति पावकं तत्र राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ।
सोऽब्रवीत्तदा रावणिः आदातव्यमिदं वरं ।
रथं धनुश्च बाणांश्च गृहीत्वाभिमन्त्र्य च । [5]
तस्मिन्नाहूयमाने तु हूयमाने च पावके ।
सार्केन्दुग्रहनक्षत्रं वितत्रास नभस्तलम् ।
स पावकं पावकदीप्ततेजा
हुत्वा सुरेन्द्रप्रतिमप्रभाव ।
सचापबाणासिरथाश्वसूत [10]
मान्तर्धत्त आत्मानमचिन्त्यरूप ।

[B2 om 1 1 —(l 2) B2 माल्य (for गन्ध) B2 सधूरैः (for सिंधूरैः) B2 पुष्प (for पुष्प) —(l 4)

G. 6. 19 0
B. 6. 80 19
L. 6. 20 0

आपपाताथ संक्रुद्धो दशग्रीवेण चोदितः ।
तीक्ष्णकार्मुकनाराचैस्तीक्ष्णास्त्विन्द्ररिपू रणे ॥ १८

स ददर्श महावीर्यो नागौ त्रिशिरसाविव ।
सृजन्ताविषुजालानि वीरौ वानरमध्यगौ ॥ १९

इमौ ताविति संचिन्त्य सज्यं कृत्वा च कार्मुकम् ।
संततानेषुधाराभिः पर्जन्य इव वृष्टिमान् ॥ २०

स तु वैहायसं प्राप्य सरथो रामलक्ष्मणौ ।
अचक्षुर्विषये तिष्ठन्विव्याध निशितैः शरैः ॥ २१

तौ तस्य शरवेगेन परीतौ रामलक्ष्मणौ ।
धनुषी सशरे कृत्वा दिव्यमस्त्रं प्रचक्रतुः ॥ २२

प्रच्छादयन्तौ गगनं शरजालैर्महाबलौ ।
तमस्त्रैः सुरसंकाशौ नैव पस्पर्शतुः शरैः ॥ २३

N3 alleg for the prior half of l 4 B3 मात्मस्त (for नात्मस्त्र) —(l 5) Ñ1 तथा (for तथा) B1 [अ]भिनयन (sic) (for [अ]भिमय्य च) Ñ1 प्रतिनयाभिनय च (for the post. half) —(l 6) B2 मे (for तु) —(l 7) B3 अक (for सा॰-) —(l 9) Ñ1 B3 भूत्वा (for दुत्वा) —(l 10) Ñ2 यापि (for यास) B2 [अ]प (for [अ]लि) Ñ2 सहायू (for -सहाय्) —(l 11) B3 जायद् (sic) (for तुम्रद)]

18 B3 reads 18–19ᵇ for the first time in marg after 1519* repeating them here —ᵃ) M5 [अ]लि (for [अ]थ) V1 B4 आपतश सु, V3 B1 D1-3.4 उत्पपातासु (D1 °त स, D2.3 °त सु; D4 °ताथ), B2.3 (first time) आपपाताथ, B3 (second time) D4.13 समापपातासु (D13 °त), M1.2 आससादाथ (for आपपाताथ) Ñ1 समापपातस्य क्रुद्धो; Ñ2 आपपात स च क्रुद्धो, V1 उत्पपात स्वयं क्रुद्धो —ᵇ) Ñ1 V2.3 B3.4 (second time) D1-4.11 रावणेन प्रचोदितः (V2.3 B1 D13 °दितः, D1 °नोदितः D3 °मोदितः)व. Ñ1 V1 B2.3 (first time) 4 य(Ñ1 व)श्च राम सलक्ष्मण —ᶜ) Ñ1 B3 (second time) D4.13 दीप्त (for तीक्ष्ण) D4 -कावन (for -कार्मुक-) Ñ2 V B1.2.3 (first time) D1-3 M1.2 -नाराचम् (for -नाराचैस्) —D3 om 18ᵈ–20ᶜ —ᵈ) D2.11 T2 तीक्ष्णैस् (for तीक्ष्णास्) Ñ1 D4 सुनाराचैर्महाभेदिभि, Ñ2 V B(B3 first time) D1.2 तीक्ष्ण(B4 °ण)कर्मेन्द्रजिद्रण, B3 (second time) D13 तीक्ष्णैर्गैर्सु (B3 °माव)भेदिभि —After 18, V2.3 B1 D1.2 ins

1520* महासिंहसुतस्तन्वीर कडूपत्रांस्तथा शरान् ।

19 D3 om 19 (cf v l 18) —ᵃ) V2.3 B1 D2 स ददर्श D1 ददर्श च (for स ददर्श) Ñ2 V1 B2.3 (first time) 4 महात्मानौ D1.2.4.5 M3 महावीर्यौ (M3 °र्यो) —ᵇ) D2.11 T1.2 G2 सर्पौ (for नागौ) Ñ1 V1 पावकि त्रिशराविव (V2 °शि च) Ñ2 V1 B2.3 (first time) 4 D4 तापुत्रौ (D4 भ्रातरौ) रामलक्ष्मणौ V3 B1 D1.2 नगामति (B1 °नि नि)वराविव —After 19ᵃᵇ (first time) B3 (second time) ins. 1517* T2 damaged from पु in ᵃ up to वा in ᵈ —ᶜ) V3 सन्तौ V3 B1 D1.2 विसृजन्, D4 पुत्रशा (for सृजन्ताव्) V3 G2 पत्र (for इषु) D7 धाराभिर् (for जालानि) B Cm g t मृजन्तौ गर्वमाणौ, ᵈ —ᵈ) V3 B1 D1.2 धीरौ वानरमध्यगौ .

20 D3 om up to 20ᶜ (cf v l 18) —ᵃ) B3 अभि, D13 इव (for इति) G2.3 M3 विचिन्त्य, Ct t as in text (for संचिन्त्य) —ᵇ) D1.2.4-11 सज्जं, D4 सव्यं (for सज्यं) V1 B3.4 D1.2.4.5.11 T1 G1.3 [अ]थ; B1 तु (for च) M1.2 महद्धनु (for च कार्मुकम्) —After 20ᶜᵈ, Ñ2 V2 B2.3 (after 20) 4 read 32ᶜ–33 for the first time repeating them in their proper place —Ñ2 V1 B2.4 om 20ᶜ–23 —ᶜ) N1 B1 D4.13 चक्रप शर; V2.3 B1 सचचारेषु; D1.2 Ct सतवारेषु (for संततानेषु) V2 L1 D1.2 -वर्षेण, D7.8 जालानि Cm g k t as in text (for धाराभि) —ᵈ) D2 T1 G1 M1.2.3 वृष्टिभि; D7 सुवृष्टिमान् (for वृष्टिमान्)

21 Ñ2 V1 B2.4 om 21 (cf v l 20) D3 om 21–23 —ᵃ) V3 B1 D1-3 स (for स) Ñ1 विपद्गतस्तु दृष्ट्वा D4 विपतत शर दृष्ट्वा, D3.11 Ct स तु वैहायसपथे, D13 स त विपद्गते दृष्ट्वा —ᵇ) V3 B1 D1-3.4.5 स रथो; D4 M3 समरे; D4-11 युधि तौ (for सरथो) —Ñ1 D1.2.11 om (hapl) 21ᶜ–22ᵇ —ᶜ) D4 चक्षुषस्तु; G1 स चक्षुर

22 Ñ2 V1 B2-4 om 22 (cf v l 20 and 21), Ñ1 D1.2.11 om 22ᵃᵇ (cf v l 21) —ᵃ) V3 -वर्षेण; V3 B1 D2.3 जालेन (for -वेगेन) —ᵇ) V2.3 B1 प्रच्छन्नौ, D2.3 प्रवृत्तौ, D4 T1 G1.3 पातितौ D7 तापितौ; M3 भ्रातरौ. Ct is in text (for परीतौ) —ᶜ) D4 सुसज्ये, D13 सज्ये च (for धनुषी) V3 B1 D1-3 विततो (D1 °ता) D4.13 धनुषी (for सशरे) Ñ1 सुसज्यं स धनुः कृत्वा, V1 सज्यं कृत्वा च धनुषी —ᵈ) Ñ1 V2.3 B1 D1.2.4.10 दिव्यान्यस्त्राणि चक्रतु(Ñ1 D4 सक्रुधे, D13 चक्रतुः) D1 दिव्यान्यस्त्राणि चक्रतु Ct प्रचक्रतु प्रादुश्चक्रतुः

23 Ñ1 V1 B2-4 om 23 (cf v l 20 and 21) —ᵃ) T2 damaged for प्रच्छादयन्तौ —ᵇ) D1 महाभुजौ (for °बलौ) —V3 om 23ᶜ–24 D4.10 om 23ᶜᵈ —ᶜᵈ) D1.2.4.11 T1.2 M3 सुरै (for सुर) D2.11 M3 सकाशौ (for °शौ) K(ed) पस्पृशतु (for पस्पर्शतु) Ñ1 राक्षस सूर्यसंकाशैनास्पृशतस्ता शरै; V3 B1 D1-3 न(B1 नौ) बाणै सूर्यसंकाशैर्नैव(V1 °नैवा D2 नै च) अस्पृशतु(D2 °स्त) D13 राक्षसं सूर्यसंकाशं नास्पृशतामपि Ct. पस्पर्शतु पस्पृशतु .

स हि धूमान्धकारं च चक्रे प्रच्छादयन्नभः ।
दिशश्चान्तर्दधे श्रीमान्नीहारतमसावृतः ॥ २४
नैव ज्यातलनिर्घोषो न च नेमिखुरस्वनः ।
शुश्रुवे चरतस्तस्य न च रूपं प्रकाशते ॥ २५
घनान्धकारे तिमिरे शरवर्षमिवाद्भुतम् ।
स ववर्ष महाबाहुर्नाराचशरवृष्टिभिः ॥ २६
स रामं सूर्यसंकाशैः शरैर्दत्तवरो भृशम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु रावणिः ॥ २७
तौ हन्यमानौ नाराचैर्धाराभिरिव पर्वतौ ।
हेमपुङ्खान्नरव्याघ्रौ तिग्मान्मुमुचतुः शरान् ॥ २८
अन्तरिक्षं समासाद्य रावणिं कङ्कपत्रिणः ।
निकृत्य पतगा भूमौ पेतुस्ते शोणितोक्षिताः ॥ २९
अतिमात्रं शरौघेण पीड्यमानौ नरोत्तमौ ।
तानिषून्पततो भल्लैरनेकैर्निचकर्ततुः ॥ ३०

G 6 19 65
B 6 80 31
L 6 20 27

24 V3 om. 24 (cf. v.l. 23). —a) G1 हु; G3 M5 तु (for हि). Ñ1 खे; D5.6.7 T G3 M5 तु (for च). —b) D5.12 ततः (for नभः). —c) Ñ V1 B2-4 D1.11 सर्वा (for श्रीमान्). V2 B1 D1-3 सर्वा दिशश्च सकुद्रो. —d) Ñ V1.2 B1.3 D1-4.11 तिमिरावृता (B3 D2 °त·; D4 °त); B2 -तिमिरा इवा; B4(after corr. as in D5) -तमसा भृताः; D5-7.9 T G2 -तमसावृताः(D9 °त) (for -तमसावृत.). M1.3 नीहारेणेव भास्करः.

25 a) Ñ1 B3 D4.12 च (for [प्]व). —b) Ñ V2.3 B D1-3.12 [स]पि; V2 [प्]व (for च). V2 B3 रथ-, B4 क्षुर- (for खुर-). D4 निम्नसन्तुखरस्वनः, G1 न नेमिखुरनिस्वनः. —c) D3.4 T1 M5 च रथस्य(D4 °स्त)स्य; T2.3 चतुर(T3 च रुत)स्य (for चरतस्तस्य). —d) Ñ2 B3 व्यदृश्यत; D1 प्रकाशिरे (sic), D5.12 प्रदृश्यते (for प्रकाशते). Ñ2 V1 B2.4 रूप नैव व्यकाशत(B4 °त).—After 25, V2.3 B1 D1-3 ins.:

1521* रथेन नानाविमिरेण चापि
रणाजिरे व्योम्नि समाश्रितेन।
भर्तुः स शाखामृगयूथपाना
चकार कृत्यानि रणे प्रहृष्ट ।

[colophon]

[(l 1) V3 B1 भूतेन, V3 स तेन (for रथेन) D1 चारिणा (for चापि). D2 -तिमिराश्रितेन (for तिमिरेण चापि). —(l. 2) V2.3 B1 समाश्रितेन (for समाश्रितेन). —(l 4) V2 महति इह (for रणे प्रहृष्ट).]

[Colophon.—*Kāṇḍa name*. B1 D2 लङ्का°. —*Sarga name*: V3 D1.3 इन्द्रजिन्मायादेश, V3 B1 D2 इन्द्रजिद्युद्ध. —*Sarga no.* (figures, words or both) V3 D2 om. V3 D1 60, B1 53, D1 62.]

26 a) V3 B1 धाम (for घन-). D4.12 T1 G3 [अं]ध-कार(-) Cv c.m g.t as in text (for °रे). B3 D6 T2.3 महति, G1 विपुले, Cv as in text (for तिमिरे). —V3 damaged after वर्षमि in b up to शर in d —b) Ñ V B D1-4.6-12 T2 G1.2 M1.4.4 शिला ; G3 घन (for शर). V1 इव भृशे, V2 B1 D1-3 मभृशुन (for इवाद्भुतम्).

—c) Ñ2 V2 B1.2.4 D1.3 ववर्ष स (by transp.), B4 ववर्ष तु (for स ववर्ष). —d) D1.3 -वृष्टिमान् (for °भि).

27 a) Ñ B2.3 D4.12 लक्ष्मण चैव, G3 सूर्यसकाश (for सूर्यसंकाशैः). —b) B1 D1-3 घोरैर् (for शरैर्). Ñ V B1.3.4 D1-4.6.7.10.11 T2 G1.2 M1.3.4 Ct दृत्तवैर् (for °रो). V3 B1 D1-3 रणे (for भृशम्). B3 D13 तीक्ष्णधारै (D13 बिभेद च) शरैर्भृशं. B.Ct दत्तवैर्घरदसै. —c) Ñ V B D1-4.12 बिभेद (for विव्याध).

28 a) Ñ1 तौ भज्यमानौ; Ñ2 V1 B3.4 हन्यमानौ तु (for तौ हन्यमानौ) Ñ1 B3 D13 समरे (for नाराचैर्). —V3 damaged from रि in b up to म्रा in d. —b) Ñ1 तोयदः; D1 तोयदौ (for पर्वतौ). —c) D5 हिम- (for हेम-) D2 हेमपुङ्खा- * * मौ. —d) Ñ1 B3 D4.12 श्रीमान्, Ñ2 V1 B2 G1.2 तीक्ष्णान्, B4 तीक्ष्णं (for तिग्मान्)

29 a) Ñ2 V B1.4 D2 अंतरीक्षे (V2.3 B1 °क्षाद्), B2 D1-3.8.10.11 T1.2 G3 M1-3 Cm.k.t अंतरिक्षे(D1-3 °क्षाद्) (for अन्तरिक्ष). Ñ2 V B1 D1-3 स(Ñ2 V1 स्व)ना-साद्य, B2 स्वनामाकाश्, B4 तु नासाद्य (for समासाद्य) Ñ1 B3 D4.12 ते स्वरा(D12 °रि)क्षमासाद्य. —b) Ñ1 D4 त्रिगुणा., Ñ2 V1 D2 रिपुं ते, V3 B1 D1 ते रिपु, B2 तिष्ठत, B3 रिपुणा, B4 विध्यन्ते, D3 निपेतु., D6 रावणि, D13 रिपूणां (for रावणिं) Ñ1 B3 D13 पत्रिभिः (for पत्रिण) —cd) Ñ1 V2.3 B1.3 निकृत्ता, D2.3 निकृत्त, D4.12 निकृत्ता, T3 विकृत्त्य, Ck t as in text (for निकृत्य) Ñ1 V3 B3 D4.12 बहुधा, B1 D1-3 पन्नगा, T3 [अ]पगा, G3 पतगा, M5 न्यपतन्, Cm g k t as in text (for पतगा) Ñ1 V2.3 B1.3 D1-4.12 M1.3 निपेतु, M5 ते शरा (for पेतुस्ते) Ñ1 V2.3 B1 D1-4.6.7.8-11 T2 M5 शोणिता (B1 D2-4 °त)प्लुता P3 पन्नगा इव. T3 शोणितावृता, Ck.t as in text (for शोणितोक्षिता) Ñ2 V1 B2.4 निपेतु सहसा भूमौ(Ñ2 तत्र) निकृत्ता इव पन्नगा

30 a) D4.12 अतिमात्र (for °त्र) B4 शरौघेण नर-व्याघ्रौ —b) D2 पीडितौ तौ D6.7.8-11 दीप्यमानौ (for पीड्यमानौ) Ñ2 V1.2 B2-4 D2.3 राघवौ (for नरोत्तमौ) Ñ1 D4.12 पीडितौ रघुनन्दनौ (Ñ1 °सत्तमौ), V3 B1 D1

G 6 19 66
B 6 80 32
L 6 20 28

यतो हि ददृशाते तौ शरान्निपतिताञ्शितान् ।
ततस्ततो दाशरथी ससृजातेऽस्त्रमुत्तमम् ॥ ३१

रावणिस्तु दिशः सर्वा रथेनातिरथः पतन् ।
विव्याध तौ दाशरथी लघ्वस्त्रो निशितैः शरैः ॥ ३२

तेनातिविद्धौ तौ वीरौ रुक्मपुङ्खैः सुसंहितैः ।
बभूवतुर्दाशरथी पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ३३

नास्य वेद गतिं कश्चिन्न च रूपं धनुः शरान् ।
न चान्यद्विदितं किंचित्सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ ३४

तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
बभूवुः शतशस्तत्र पतिता धरणीतले ॥ ३५

पीडित स(D7 °ड्यमानो) रघूत्तम — V1 D1 13 om. 30cd —cd) V V1 B1 4 तास्तु स (for तानिपून्) D1 सपततो (hypm) (for पततो) B3 सिंहैद् T2 3 फलैद् (for भल्लैद्) D7 त्वनकैर् (for अनेकैर्) D7 8 11 Ct विचकर्त(D7 °र्त)नु M3 निचकृततु , Ck as in text (for निचकर्तषु) N2 V1 B2-4 क्षमोघैर्निरकृन्तत (for d) V2 शरान्समततो भूमौ तदैक द्विधाकरोत् V3 B1 D2-5 शरान्संपततो भूमावथै (D2 °मौ हस्तै)केक द्विधाकरोत् — %Ct निं(Ct वि)चक्रतुः । गुणश्छान्दस (Ct °नुरित्यापा गुण) %

31 N1 D4 13 read 31–32 after 34 B3 repeats 31–32(cd third time) after 34 —a) D3 G1 2 M3 यथा, Ck t as in text (for यतो) N V B (B3 both times) D1–3 11 य(D1 त)तो यतो हि ददृशे(N1 D4 13 दृशातु) —b) D3 बाणान् , G1 शितान् , M3 करान् (for शरान्) N2 V B(B3 first time) D1–8 आपतत , D4 8 T G M3 5 निपतत (for निपतिताञ्) N श्रथ V2 G1 शरान् (for शितान्) N1 D4 13 शराणा पतनाश्रय(D4 °श्रमे) B3(second time) शरपातमनुत्तमं —c) D1 1 3 11 T1 G M3 5 तु तौ Ck t as in text (for ततो) V2 V3 1 B1–4 D1–8 दाशरथिर् (for दाशरथी) N1 V3 B1 3 (second time) D4 13 तत्र तत्र महावीय (N1 D4 13 °र्यौ) —d) V1 D4 सदृषात N2 V1 2 B2–4(B3 first time) D1 2 विससृज B3 (second time) सदृषे च D3 ववृषात (for ससृजात) V2 D1 3 शरास्त्रमान् (for ऽस्त्रमुत्तमम्) V3 B1 समचच्च सर तदा D13 ससृषु शस्त्रमुत्तम

32 B3 repeats 32 (cd third time) after 34(cf v l 31) V2 om 32 N1 D4 13 read 31–32 after 34 —a) N2 V1 2 B(B3 first time) D1–3 तत शीघ्र (for दिश सर्वा) —c) B1 [स]वि (for [स]वि) D2–11 [s]पतद् , G1 पतन् (for पतन्) —N V1 B2 4 (after 20) 4 read 32c – 33 for the first time after 20cd repeating them here —c) G2 3 M1 विव्याध (for °ध) N V1 2 B D1 4 11(N2 V1 B1 second time B3 second and third time B4 both times) राघवौ (for दाशरथी) —d) N2 V1 B1 4 D1 6 7 9 10 T1 2 M5 (N2 V1 B1 first time B3 both times) लघ्वस्त्रौ , B3(second and third time) लघ्वस्त्रैर् , D1 8 11 13 लघ्वस्त्रौ (for लघ्वस्त्रो) V1 V3 M1 D6 लघुहस्त(N1 D4 लघुहस्त)शित शरै —After 32cd (third time) B3 ins. 1522*

33 N2 V1 B2–4 repeat 33 (cf v l 32) D1 om (hapl ?) 33ab —a) B3(second time) [स]भि (for [स]ति) N1 B1 (second time) D4 13 भर्त्सैरनेकैस् (for तेनातिविद्धौ) B3 4(both first time) वीरौ तौ (by transp) M5 तौ घोर —b) B4(second time) रुक्म पुङ्खै , D4 रुक्मपुङ्ख (for रुक्मपुङ्खै) N1 D4 9 11 सुसंह (D5 °हृ)तै N2 V2 B2 4(all second time) सुसंहत (V1 B3 °शि)तै , V3 1 B1 D1 4 शितै शरै , B3 (second time) D4 18 सुसंह(D4 °हि)ता (for सुसंहितै) N2 V1 B2–4(all first time) शरै कनकभूषणै —c) N2 V B D1–4 13 (N2 V1 B3 4 second time B3 first time) तदा रक्तौ(N1 °दाशरथी D13 वीरौ) (for दाशरथी) —d) N2 B2–4 (N2 B2 4 first time B2 second time) transp पुष्पितौ and किंशुकौ N V B D1–4 13(N2 V1 B2 4 second time B3 first time) बन्धुजीवसमा(V1 B3 D4 °निभा)विव(D3 °वोपमौ)

34 a) N2 V1 B1 D5 10 11 G3 धनु (for वेद) D18 न विवेद (for नास्य वेद) G3 गत (for गतिं) D5 किं च, T2 3 G3 किंचिन् (for कश्चिन्) —b) M3 5 रूप न (for च रूप) V3 स्वन (for शरान्) N V1 2 B2–4 D1–4 न रूप(B1 काय)न धनु स्वन, B1 D13 न रूप(D13 कायं) धनुष स्वन —c) D7 9–11 G2 M3 5 चास्य B (ed) नास्य (for चान्यद्) G2 वीक्षतु (for विदितं) N1 D4 13 न गतिं नागतिं कश्चित् , N2 V1 B2–4 न चापयोर्विगति किंचित्(B1 कश्चित्) V2 3 B1 D1 2 न चापस्फोटि(V3 D1–3 °स्फोटि)त किंचिद् (V3 D6 कश्चिद्) —d) N1 B1–3 D4 13 मेघस्य (for सूर्यस्य) —After 34 N1 D4 13 read 31–32 B3 repeats 31–32(cd third time)

35 a) M3 ततः (for तेन) N2 B4 [श्च]विद्धाश्च, V1 विद्धास्तु D11 [श्च]विविद्धाश्च (hypm) G3 [श्च]वि विद्धा (for विद्धाश्च) B2 वानरा (for हरयो) —b) D5 T1 त (for च) —For 35cd N1 D4 13 subst 1522*, while B3 ins after 32cd (third time)

1522* नादिशो नभसश्चैव ददृशुस्तत्र वानराः ।

[N1 B2 [S]च (for दि) D13 नागादिशो (for नादिशो दि) B3 संक्रुद्धे (for दृश्वदे)]

—B3 reads 35cd twice —a) V3 B1 3 (first time) D1–3 विपेतुः (for बभूवुः) B3(first time) सहसा (for शतशस्) D1 T2 3 transp शतशस् and तत्र

लक्ष्मणस्तु सुसंक्रुद्धो भ्रातरं वाक्यमब्रवीत् ।
ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसाम् ॥ ३६

तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
नैकस्य हेतो रक्षांसि पृथिव्यां हन्तुमर्हसि ॥ ३७

अयुध्यमानं प्रच्छन्नं प्राञ्जलिं शरणागतम् ।
पलायन्तं प्रमत्तं वा न त्वं हन्तुमिहार्हसि ॥ ३८

अस्यैव तु वधे यत्नं करिष्यावो महाबल ।
आदेक्ष्यावो महावेगानस्त्रानाशीविषोपमान् ॥ ३९

तमेनं मायिनं क्षुद्रमन्तर्हितरथं बलात् ।
राक्षसं निहनिष्यन्ति दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ ४०

यद्येष भूमिं विशते दिवं वा
रसातलं वापि नभस्तलं वा ।
एवं निगूढोऽपि ममास्त्रदग्धः
पतिष्यते भूमितले गतासुः ॥ ४१

G. 6. 19. 0
B. 6. 0. 42
L. 6. 0. 0

—^{d}) N1 B1 (first time) D3 विजी(B1 °श्री)णा, Ñ2 V1 विर्णाण, B1 D1-3 वलितो, T1 पाविता (for पलिता) —After 35 Ñ1 P1 (r) D1 ins

1523* दृष्ट्वा तदस्त्रदन घोर वानराणा महात्मनाम् ।

36 ^{a}) Ñ2 V B D1-3 ततः(Ñ1 तु सु) भ्रात, D2 5-11 G1 M1 तु तत कुद्धो (for सु सुसंक्रुद्धो) Ñ1 D1 सौमित्रिभ्रात कुद्ध —^{b}) Ñ1 D1 इद वचनम्, Ñ2 V B D1 क्रुद्धो भ्रातरम् (for भ्रातरं वाक्यम्) D3 कुद्धो रामम ब्रवीत —After 36^{ab} Ñ1 B1 D1 ins

1524* अर्धचन्द्रकदन घोर वानराणा महात्मनाम् ।

[B1 वाय तद् D1 अवस्तम् (for आयनद्)]

—D1 reads in marg from ब्र in ^{a} up to ^{d} —^{c}) G2 ब्रह्मास्त्र स (for ब्राह्ममस्त्र) V1 प्रयोक्ष्यामो, B1 विपोक्ष्यामि, D7 M3 प्रमोक्ष्यामि N1 B2 D1 ब्रह्मास्त्र युध्यमानस्तु —D1 om (hapl) from सर्वे in ^{d} up to रक्षांसि in 37^c (see var) —^{d}) D1 वधाय (for र्थं) —After 36 D7 T1 G1 ins

1525* ब्राह्मणमिमं लोक करिष्यामि महावल ।

37 D1 om up to रक्षांसि in 37^c (cf v l 30) V1 illeg for 37^{ab} —^{b}) D1 लक्ष्मण (for लक्षणम्) —^{c}) D1 नैकस्य सर्वं (for नैकस्य हेतो) —^{d}) V1 B1 D1 सर्वतो B1-3 D1-3 सर्वतो (for पृथिव्यां)

38 D1 om (hapl) 38 B1 reads 38 (followed by 1526*) after 40^{ab} —^{a}) T1 G1 M1 समरे (for प्रच्छन्नं) —^{b}) G1 प्राञ्जलि —^{c}) V1 B1 D1-3 T1 वाहे मुखे D1 G1 पलाय(G1 °वि)नः T1 damaged (for पलायन्त) D1 च (for वा) N1 V1 B1-4 D1-3 पलायमान (B1 °नं वा) मत्त वा(B1 च) Cg पलाय त पलाय मानम् —^{d}) Ñ V B D1 ... T1 G1 न हंतु त्वम् (by transp), B1 G1 M1 हंतु न त्वम् (by transp) T1 न हि वं हंतुमर्हसि, T1 हन्तुं त्वमिह नार्हसि

39 V1 illeg from यं in ^{a} up to म in ^{c} —^{b}) B1 भवैव D1 G1 तद्वध (for अस्यैव) —^{c}) N1 B1 करिष्यामि V1 B1 D1 करिष्यामि D1 M1 करिष्यावो (for करिष्यावो) N1 V B D1-3 नरर्षभ (B1 °भ) D1 महाभुज (for महाबल) —^{d}) N1 V B D1 आदक्ष्यामि, D1 T1 ब्र(D1 आ)दक्ष्यावः Cm, Kt as in text (for आदक्ष्यावो) V B1 D1 T1 महाबलान्(D1 °गान्, T1 °न (with hiatus)) (for महावेगान्) —^{e}) Ñ V B D1 कामगान्(V1 B1 इमानस्त्रा) इषुयथान्, D1 कामरूपांश्च पुष्पान् Cr g भ्राम्रान् भ्रमाणि । लिङ्गव्यत्यय आर्ष, so also Cm Ct घोरानाशीविषोपमानस्त्राण्यादेक्ष्याव —For 39 Ñ1 D1 subst while V1 B1 D1 ins after 39 B1 ins after 38

1526* न प्रमानविष्यन्ति रावणि राक्षस बलात् ।

[V1 पनं सन्, D1 नहेतन् (for न प्रम) Ñ1 B1 D1 सर्वां(V1 °क)मेव(B1 एकमेव D1 तमेव न) हलिष्यामि (for the prior half)]

40 Ñ1 D1 om (hapl) 40^{ab} —^{ab}) D1 T1 तम G1 तद् (for तम) M1 मायया (for मायिनं) D1 क्षौद्रम् (for क्षुद्रम्) N1 V1 B1-4 दे(B1 ते) दृष्ट्वा महामायम् (V1 B1 °मायम्) (for ^{a}) N1 V1 B1-3 तनु, G1 पर (for रथ) V1 B1 D1-3 तमेव कारिणं युद्ध(V1 तत्र प्रहारे संयद्)मततानयत(V1 B1 D1 °वं, D1 °बल) बगल —After 40^{cd} B1 reads 38 (followed by 1526*) —^{c}) Ñ V1 B1 वानरि (for राक्षसं) D1 च (for नि) G1 निहनिष्यामि N1 D1 राक्षसाश्च वधिष्यामि(V1 °ष्यति) —^{d}) D1 दृहर (for दृष्ट्वा) D1 यूथपाः G1 M1 पुंगवाः (for यूथपाः) N1 V1 B1-4 विजायादरपु(B1 °सु)दिवि

41 N1 D1 om 41 —^{a}) V1 D1 G1 यद्येष, B1 D1 अर्थप: D1 उदेव Cg as in text (for यद्येष) V1 भजन (for विशते) N1 V1 B1 रसो वा (N1 om (hapl ?) from वा up to रस in ^{b}) V1 B1 D1-3 दुरात्मा (for दिवं वा) Cg भूम भूमिवर विशते। भरसन पदमात्मन् so also Cm —T1 damaged from नभस्त in ^{b} up to स्वं in ^{c} —^{b}) V1 B1 D1 om (hapl) from [भ]वि up to second वा Ñ D1 [भ]व (for [भ]वि) D1 T1 G M1 वापि नभस्त(G1 °म स्त)लं वा B1 महापरे दुरात्मा (for वापि नभस्तलं वा) D1 दिविवर्षं वाप्यथवा रसातले

G 6 19 0
B 6 16 43
L 6 20 38

इत्येवमुक्त्वा वचनं महात्मा
रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृतः ।
वधाय रौद्रस्य नृशंसकर्मण-
स्तदा महात्मा त्वरितं निरीक्षते ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥

B4 [अ]य सुराल्य * * * * * * * * —⁷) V2.3 B1 D1-4 पूर्वे (for गत्र) V1 D5-11 विमूढो, D13 [अ]तिं(D1 °प्रि)मूढो D9 हि मूढो D7 (sup. lin. also as in M1) विमूढो (for निमूढो) V2.3 B1 D1 हि (for ऽपि) V2.3 B1 D1 महाख B4 मद्व (for समाख) —⁸) D1 पविष्यति —After 41 B3 ins

1527* प्रगृह्यमाणं समरं दुरात्मा
धनुर्धरो राक्षसराजपुत्र ।

42 ¹) N1 B2 D4.5 [इ]दम् (for [ए]वम्) B4 D13 उक्त (for उक्त्वा) N V1 B2-4 D1.12.13 महायशा D6-11 G3 महार्थं (for महात्मा) —²) D4 रघुप्रवीरं D13 प्लवगोत्तमर्षभ, G1 प्लुवगर्षभैर्वृतः —³) D1.4 -कारिणो(D1 °णा) —⁴) D4 T2 तथा (for तदा) M3.5 महायश स(M1 सन्) (for तदा महात्मा) N2 V B समक (for त्वरितं) N2 V2.3 B D1 अनिरीक्षत. Ś1 D6.13 ह्यरिन्दमाधावत(V1 °धाय, D13 °धाव) विपर्ति(क्षत(D13 °ति(क्षय च) —After 42 Ś1 V1.2 B D13 ins

1528* स राघवं राक्षसमानवेश
समानवर्षं नभसि प्रलीन ।
तथानुमानग्रहणो बभूव
सांख्य यथा ज्ञानमवाप सूक्ष्मम् ।

[(l 1) V1 B1 मेघ, D13 शत्रु (for गत्र) —(l 3) D13 [अ]नुमार (for [अ]नुमान) —(l 4) D13 सांख्ये (for सांख्य) B4 सूदनम् (for सूक्ष्मम्)]

Colophon D1 om —*Kanda name* V B D1.3.12 लङ्का° —After *Kanda name* D13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* S D6.13 रावणवाक्य; N V1 B1.2 D1.3 इन्द्रजिद्युद्द(D4 °द्ध) V2.3 इन्द्रजिद्रहस्ययुद्ध B3 D13 इन्द्र जिद्मान B4 शक्रजिद्युद्ध D5 इन्द्रजिद्युपाख्यान, D4 इन्द्र जिद्वध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B2.3 D1.2.4.12.13 om Ś2 59 Ñ2 V1 D1 61 V1 60 B1 D1 56, B4 55 D6 63, D4.7.10.11 T1 G M1.2 80 T2 85 T3 87 M3.4 81 —After colophon, G1.2 M3.4 conclude with श्रीरामाय नम

६८

विज्ञाय तु मनस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
संनिवृत्याहवात्तस्मात्प्रविवेश पुरं ततः ॥ १
सोऽनुस्मृत्य वधं तेषां राक्षसानां तरस्विनाम् ।
क्रोधताम्रेक्षणः शूरो निर्जगाम महाद्युतिः ॥ २
स पश्चिमेन द्वारेण निर्ययौ राक्षसैर्वृतः ।
इन्द्रजित्तु महावीर्यः पौलस्त्यो देवकण्टकः ॥ ३
इन्द्रजित्तु ततो दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रणायाभ्युद्यतौ वीरौ मायां प्रादुष्करोत्तदा ॥ ४
इन्द्रजित्तु रथे स्थाप्य सीतां मायामयीं तदा ।
बलेन महतावृत्य तस्या वधमरोचयत् ॥ ५
मोहनार्थं तु सर्वेषां बुद्धिं कृत्वा सुदुर्मतिः ।
हन्तुं सीतां व्यवसितो वानराभिमुखो ययौ ॥ ६

G 6 60 4
B 6 81 6
L 6 58 6

68

1 G (ed) om 1^{ab} D13 transp 1^{ab} and 1^{cd} —^{ab}) N2 V1 B3 मन (for मनस्) Ś V2 B1 D1-3 8 13 स विज्ञाय मत तस्य, N1 B3 D4 13 अथ ज्ञात्वा मात(B2 °त) दस्य (for °) Ś D3 12 13 रावणस्य (for राघवस्य) —T1 damaged from महा up to स in 1^{c} S2 D12 दुरात्मन —B3 reads 1^{cd} after 2^{ab} —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B3 4 D4 8 10 12 13 M1 2 स निवृत्य, D6 स निवृत्य —^{d}) D6 T2 M3 सनिवेश D9 आविवेश, T3 स विवेश Ś Ñ V1 B2 4 D5 7 8 12 13 T1 G3 पुरीं तत , V2 3 D1 2 पुन पुरीं, B1 तत पुरीं, D2 महापुरीं, D6 पुरीं पुन , M1 2 पुरीं तदा, M3 पुर तदा (for पुर तत)

2 ^{a}) V3 damaged from स्मृत्य up to षा in 2^{a} Ś V2 D2 12 सोनुचिन्त्य, N1 B3 D4 13 अनुस्मृत्य G (ed) वीरो (for तेषा) —^{b}) N1 B3 D4 13 पुन पुन (for तरस्विनाम्) —After 2^{ab} B3 reads 1^{cd} —^{c}) G3 damaged from क्षण up to 3^{b} V3 वीरो (for शूरो) Ś D3 13 रोषताम्रमुखो वेगात्, V1 B3 D4 13 क्रोधेन महतोद्विग्नो, V2 B1 D1 3 रोषताम्रक्षणो वी(D3 धी)रो —^{d}) Ś V2 3 B1 D1-3 8 12 14 पुनर्वेगी, D6 T1 महात्मपि , D7 8 9 11 T3 G1 [अ]थ रावणि , T3 G2 M3 महामति (for महाद्युति) N1 B3 D4 G (ed) निर्गतु(B3 विद्रु, G (ed)निर्यातु)मुपचक्रमे, N2 V1 B3 4 युद्धायैव मनो दधे

3 G3 damaged for 3^{ab} (cf v l 2) V3 om 3 —^{a}) Ś D3 13 च पश्चिम (for पश्चिमेन) —^{b}) Ś D3 13 राक्षसाधिप , V1 B3 D4 13 सु(D2 स)महाबल , B1 D2-3 राक्षसवार (for राक्षसैर्वृत) G (ed) निर्यायाशु महाबल —N1 D4 om B3 reads 3^{c}–4^{b} in marg D3 reads 3^{cd} in marg —^{cd}) D6-7 9-11 T1 3 G2 3 M1 2 3 सु (for तु) Ś Ñ1 V1 3 B D1-3 8 13 14 इंद्रजित्परमोद्वि(B1 D1 2 °मादि)प्र परेषा नायन्मय

4 Ñ1 D4 om B3 reads 4^{ab} in marg (for both cf v l 3) —^{a}) Ś V2 3 B1 D1-3 8 12 13 मेघ नादस्, V1 स तु तौ तु (for इन्द्रजित्तु) V2 V3 B3 4 तथा, V3 B1 D2 3 तदा (for ततो) —^{b}) G3 damaged from राम up to मोहनार्थं in 6^{a} T1 damaged from राम up to र in 4^{c} —After 4^{ab}, D13 ins 1530* —B4 om 4^{cd} —^{c}) Ś D3 12 [अ]भ्युत्थितौ D6 9 °दितौ, D10 11 [अ]भ्युद्गतौ, T1 3 °द्रुतौ (for [अ]भ्युद्यतौ) V1 मायया स्युद्धा वीरौ, M3 समरायोद्यतौ वीरौ —^{d}) D6 7 T G1 M1 2 तत्र , D6 तथा (for तदा) Ś V2 B1 D1 2 8 12 जुहुवे पावक तदा(V2 B1 °त) V3 B3 जुहुवे(B3 °हाव) पावक पुन , D2 माया प्रादुश्चकार ह —For 4^{cd}, Ñ1 D4 13 subst while B3 cont after 1530*

1529* मायां व्यवसित कर्तुं मोहनार्थं वनौकसाम् ।

[D13 व्यवस्थित]

—After 4, Ñ2 B3 ins 1530*

5 G3 damaged for 5 (cf v l 4) B3 reads 5–6^{b} in marg —^{a}) D6 तथा (for रथे) N1 D4 13 कृत्वा प्रतीप वा तत्र(D4 तन्वीं, D13 माया) N2 V1 B3 4 मायया स रथे कृत्वा, B3 G (ed) कृत्वा क्रूरो रथे ता(G (ed) रथस्था) नु —^{b}) N V1 B3-4 D4 2 M3 तत , D6 T3 तथा (for तदा) —For 5^{ab}, Ś V2 3 B2 D1-3 8 12 subst while N2 B3 ins after 4 D13 ins after 4^{ab}

1530* रथ तदो व्यवस्थाप्य रावणी राक्षसैर्वृत ।

[Ñ2 रथे V3 damaged from राक्षसै up to वध in 5^{d}]

—Then B3 cont 1529*

—N1 D4 13 om 5^{c}–6^{b} —^{c}) D6 T3 3 युक्तम् (for [आ]वृत्य) Ś V2 B1 D1-3 8 12 सीता मायामयीं कृत्वा —^{d}) M1 अरोचत

6 G3 damaged up to मोहनार्थं in ^{a} (cf v l 4) N1 V3 D4 13 om B3 reads 6^{cd} in marg (for all except V3 cf v l 5) —^{a}) Ñ2 B3 2 स (for तु) Ś V2 B1 D1-3 8 12 स तै(V2 स ते)र्वा मोहनार्थं तु(B1 D2 °र्थिं) —^{b}) Ś D3 8 12 M3 कृत्वा बुद्धिं (by transp) —^{c}) V3 transp हन्तुं and सीता N2 V1 B2-4 व्यवसित सीतां (by transp) —^{d}) Ś V1 2 B1 D1-3 8 12 कपी नामभितो ययौ —For 6^{cd}, N1 D4 13 subst. while B3 ins after 7^{ab}

G 6 60 5
B 6 81 7
L 6 59 7

तं दृष्ट्वा त्वभिनिर्यान्तं नगर्याः काननौकसः ।
उत्पेतुरभिसंक्रुद्धाः शिलाहस्ता युयुत्सवः ॥ ७
हनूमान्पुरतस्तेषां जगाम कपिकुञ्जरः ।
प्रगृह्य सुमहच्छृङ्गं पर्वतस्य दुरासदम् ॥ ८
स ददर्श हतानन्दां सीतामिन्द्रजितो रथे ।
एकवेणीधरां दीनामुपवासकृशाननाम् ॥ ९
परिक्लिष्टैकवसनाममृजां राघवप्रियाम् ।
रजोमलाभ्यामालिप्तैः सर्वगात्रैर्वरस्त्रियम् ॥ १०
तां निरीक्ष्य मुहूर्तं तु मैथिलीमध्यवस्य च ।
बाष्पपर्याकुलमुखो हनूमान्व्यथितोऽभवत् ॥ ११

1531* वानराभिमुखोऽगच्छद्रण रणविशारद ।

[D13 रावणाभि (sic) (for वानराभि)]

—Then B3 cont 1532*

7 B3 reads 7^{ab} in marg —^{a}) T1 damaged for स दृष्ट्वा त्वभि Ś Ñ2 V B1 2 4 D1-3 8 11 तं (V2 3 B1 D1-3 ते) तु दृष्ट्वा विनिर्यान्त —^{b}) V2 D7 9-11 सर्वे ते, B1 D1-3 M1 3 नगरात् (for नगर्याः) —G3 damaged from काननौ up to 7^{d} V2 राक्षस भीमविक्रम —For 7^{ab} N2 D4 13 subst , while B3 ins 1531* after 7^{ab} and then cont

1532* दृष्ट्वा तमभिगच्छन्त नगराद्वानरास्तथा ।

[B3 तदा (for तथा)]

—^{c}) Ś V2 D2 3 13 अभिसंरब्धा , N2 V1 3 B1-3 अतिसंक्रुद्धा , B1 D2 3 अतिसंरब्धा , D4 अथ संक्रुद्धा (for अभिसंक्रुद्धा)

8 V1 damaged for 8^{a} —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 जगाम हरियूथप —B3 reads in marg 8^{c}–9 twice (var) —^{c}) Ś N1 V2 3 B1 D1-4 8 12 13 उद्यम्य, N2 V1 B1-4 (B3 first time) उद्धृत्य (for प्रगृह्य) N1 D13 सुमहच्छृङ्ग B3 (second time) उद्यम्य च महाशृङ्ग —^{d}) V2 3 B2 दुरावह, D1 दुरारत (sic) D6 T2 3 G2 दुरासद (for °सदम्)

9 B3 reads in marg 8^{c}–9 twice (var) —^{a}) Ś D8 12 निरानन्द , N1 V2 3 B1 3 (second time) D1-4 G1 निरानन्दाः, N2 V1 B2 3 (first time) बतो दानाः B4 बतो मदा L (ed) निराशना (for हतानन्दा) —^{b}) N1 B1 2 (second time) D6 3 स्थिताम् (for सीताम्) D13 M3 रणे (for रथे) S D8 12 स्थितामिन्द्रजित रथा (D13 °थ) D14 स्थिता मन्द्रजितो रणे —^{c}) Ś N1 V2 3 B1 3 (second time) D1-4 8 12 13 सीताम्, N2 V1 B2 3 (first time) 4 दुःखीम् (for दीनाम्) —^{d}) T2 damaged for उपवास N1 B3 (second time) उपवासेन (B3 °सोप) कावतां V2 3 B2 D1-3 12 रक्षोहरणकाय (D13 °श)तां —After 9 Ś D8 12 ins

1533* दासीं विवशमूर्ता मूज्यां भूशदु खिताम् ।

10 N1 D2 om 10 G1 damaged for 10^{a} —^{a}) L (ed) परिक्लिष्ट —^{b}) G1 ममलां, G2 ममलाः G3 m g h k a in text (for अमृजां) N2 V1 B2 4 D13 म (D13 ग)मृजां (V1 मलिना) भृशदु खिता V2 3 B1 D1 3 मलिनाङ्गीमसंहिता (V1 D1 °इमा) B3 मलिना दु खकर्शिता —For 10^{ab}, Ś D8 12 subst while N2 ins after the first occurrence of 10^{cd} whereas V2 3 B1 D1-3 ins after 10^{ab}

1534* रथरेणुसमाविग्धा भीमरूपां वराननाम् ।

[Ś1 D8 12 रण Ś2 रणे Ñ2 रथे (for रथ) —Ñ1 illeg for the post half V2 3 D2 भीतरूपां]

—D1 om 10^{cd} N2 B2 (second time in m) read 10^{cd} twice (var) —^{cd}) T1 रजोमलाभ्याम्, V2 रजो वलिप्ताम् B1 मालिप्ता L (ed) सलिलैः (for आलिप्तैः) N2 (first time) सर्वतो रजसा व्यक्ता V1 B2 3 (first time) 4 अन्यूना (V1 ता दीना B3 अदूरां) रजसा व्यर्थं 3 B2 (second time) रजोमलस्यावलिप्तैः (for °) B1 सर्वगात्रे N2 V1 B1 3 (N2 B2 second time) D1-3 वर (B1 °स्त्र)वर्णिता B3 (first time) वराश्रयां, G1 सुरस्त्रियां M2 भक्तकृतां (for वरस्त्रियम्) S D8 12 रजामिश्रकां सलिलैर्व्याप्तैरवस्त्रियां —For 10^{cd} V2 subst while Ś Ñ2 V2 B1 3 (N2 B2 [m] after the second occurrence of 10^{cd}) D1 3 8 12 ins after 10

1535* ददर्श हनुमांस्तत्र सपङ्कामिव पद्मिनीम् ।

[Ś D8 12 सागाह D1 3 सत्र इव (for सपङ्काम्) N2 मेदिनीं]

—Then B3 cont (m) 1536*

11 ^{a}) V1 B1 4 स (for तां) L (ed) मुहूर्तं —^{b}) D6 T2 M3 तु (for च) N2 B2 4 मैथिलीमित्य- (B3 4 °त्यत्र)म-यत D6 सम्यवधुय पद्यत, T1 G2 3 M1 2 3 मैथिलीमध्यवस्थत (T1 °थ पश्यतः) —For 11^{ab}, S V2 3 B1 D1-3 8 11 subst while B3 cont (m) after 1535*

1536* स मुहूर्तमिव ध्यात्वा सीतयभिरि सास्त्र ।

—Then V2 3 B1 D1 3 cont Ś1 B3 D8 11-13 G1 subst for 11^{cd} while N2 V1 B2 4 D6-7 T G2 3 M ins after 11^{ab}

1537* बभूवाविरदृश हि तत्र सा जनकात्मजा ।

[Ś2 B1 D6 G2 विरक्त G1 विरं दृष्ट Ś2 तेजसा (for जनकात्मजा)]

—For 11^{ab} N1 D8 12 subst while N2 V B1 4 4 D1-3 6-13 T G2 3 M cont after 1537*

1538* तां दृष्ट्वा मलदिग्धाङ्गीं रथस्थां प्रेक्ष्य मैथिलीम् ।

अब्रवीत्तां तु शोकार्तां निरानन्दां तपस्विनीम् ।
दृष्ट्वा रथे स्थितां सीतां राक्षसेन्द्रसुताश्रिताम् ॥ १२
किं समर्थितमस्येति चिन्तयन्स महाकपिः ।
सह तैर्वानरश्रेष्ठैरभ्यधावत रावणिम् ॥ १३
तद्वानरबलं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
कृत्वा विकोशं निस्त्रिंशं मूर्ध्नि सीतां परामृशत् ॥ १४
तां स्त्रियं पश्यतां तेषां ताडयामास रावणिः ।
क्रोशन्तीं राम रामेति मायया योजितां रथे ॥ १५
गृहीतमूर्धजां दृष्ट्वा हनूमान्दैन्यमागतः ।
दुःखजं वारि नेत्राभ्यामुत्सृजन्मारुतात्मजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं क्रोधाद्रक्षोधिपात्मजम् ॥ १६

G 6 60. 14
B. 6 81 17
L. 6 59 18

[N2 V1 B2.3 M1.2 दृष्ट्वा (for दीनां) N2 V1 B2.4 M1.2 तत्र, D5 T1 G2.3 M3.5 दृश्य (for प्रेक्ष्य), N1 D1.13 आनर्षी] —c) V3 damaged for बाष्पपर्या T1 G1 damaged from सुखी up to हनूमा in d Ñ1 D1.13 स बाष्पव्याप्त (D1 च बाष्पा)कुलमुखो, B2 बाष्पपर्याकुलमुखो —d) Ñ2 V1 B2.4 दैन्यमागमत्, D5 (sup lin also as in text) व्यथितो भवत्, D2 व्यथितोऽभवत्

12 Ś D6.12 om 12-16b. Ñ1 D1.13 om 12 B1 reads 12 (first time in m) twice (var) —ab) Ñ2 V1 B2.4 सुमता तु सु , V2.3 B1 (first time) D1 श (V3 स)प्रमीता च, B1 D2 अत्रमीता च, D3 अप्रीता चैव (for अब्रवीत्तां तु) V3 तरस्विनीं (for तप°) B1 (second time) सुमता तु स्वशोकार्ता निरानन्दा तपस्विनी —cd) G1 देवीं (for सीतां) D7.9-11 दृष्ट्वा रथस्थितां दीनां, G3 M1-3 सीतां रथ (M1.2 °थे)स्थितां दृष्ट्वा (for °) D6.9-11 Ct सुताश्रिता, D7 T2.3 M1.2.5 सुत श्रिता, Ck as in text (for सुताश्रिताम्) Ñ2 V1 B1 (second time) तदा तस्थौ रथं तस्मिन्राक्षसेन्द्रसुताश्रिते , V2.3 B1.3 (first time) D1-3 L (ed) दृष्ट्वा सीतां रथे तस्य रावणेः सु (B1 रावणे स, L [ed] रावणस्य) दुरात्मन

13 Ś D6.12 om 13 (cf v l 12) —a) Ñ2 V B D1-3 T3 चिकीर्षितम्, Cm g t as in text (for समर्थितम्) —b) M3 सविचिन्त्य Ñ2 V1 B2-4 इव (V1 B2 एव, B3 इति) वानर (for स महाकपि) —For 13ab, Ñ1 D1.13 subst , while B3 ins after 13ab

1539* एषा मा रामपत्नीति चिन्तयामास सर्वत ।

[D1 मारुति (for सर्वत)]

—c) Ñ1 B1 D1.13 G1.2 सहितैर्, Ñ2 V1.2 B2-4 D4.5 T2.3 G3 सहितो, Cg k t as in text (for सह तैर्) V2.3 D1-3 वानरैः सर्वैर् (V3 श्रेष्ठैर्, D1 सार्धं) —d) N1 B2 मारुति G1 रावणिं (sic) B4 D1.13 समभ्यधावत रावणिं (D4 वानर , D13 मारुति)

14 Ś D6.12 om 14 (cf v l 12) —a) B2 त (for तद्) —b) N1 D1.13 तां स्त्रियं रावणात्मज —Ñ1 D1.13 om 14c-15b —c) V3 D6.7 G1 कृत्वा विकोश (metr), B4 समादाय स (for कृत्वा विकोशं) B2 समुद्यम्य सनिस्त्रिंशो —d) V1 B1.4 मूर्धजेषु, T1 damaged (for मूर्ध्नि सीतां) D6 I.2.3 G1 प्रधर्षयत्, D7.9-11 अकर्षयत्, G2 प्रकर्षयत्, M5 अपातयत् (for परामृशत्) V2.3 B1.3 D1-3 प्रजहास महास्वन (D1 °नै , D3 °न)

15 Ś D6.12 om 15 (cf v l 12). Ñ1 D1.13 om 15ab (cf v l 14) —ab) D7.9-11 G1 राक्षस (for रावणि) V2.3 B1.3 D1-3 तां प्रगृह्य स (V3 तां प्रगृह्याथ, D1 स तां प्रगृह्य) केशेषु रावणिजनकात्मजा —c) Ñ2 D5 क्रोशन्तीमार्यपुत्रेति —d) N1 D1.13 सृष्टां मायामयीं तत , Ñ2 B2 लक्ष्मणेति च तां मुहु , V1 B2.4 लक्ष्मणेति मुहुर्मुहु , V2.3 B1 D2.3 कृत्वा (D2 हृष्टो , D3 दृष्ट्वा) मायामयीं तदा, D1 एष मायामय तदा —After 15, N1 V2.3 B1 D1-4.13 ins

1540* उद्यम्य च समुद्धृत्य केशपक्षे परामृशत् ।

[G (ed) स समुद्य I (ed) समाहृत्य Ñ1 D1.13 न खड्ग तरसा गृह्य D1 अस्तरलि गृहीत्वासि, D2.3 चरन्निमति गृह्य (for the prior half)]

—After 15 Ñ2 B2.3 ins 1541*

16 Ś D6.12 om 16ab (cf v l 12) V1 om. from 16 up to 6 69 11 —a) Ñ1 D1.3 गृहीतायां तु सीतायां , Ñ2 B2-4 गृहीतां मूर्धजे (B3 °र्धाभिर्, B4 °र्धजैर्) दृष्ट्वा, V2.3 B1 D1-4 गृहीतां तां (V2 तां गृहीतां, D1 गृहीतासि) तदा दृष्ट्वा —b) N2 B2-4 व्यथितोऽभवत्, D1.13 दैन्यमागमत्, D1 दीनमानस , M1.2 °मास्थित (for दैन्यमागत) —c) D5 T1 M3 शोकज (for दु खज) Ś D6.12 तद्बाष्पवेगात पाप —d) Ś D6.12 हनूमान्, B D3 T1 M3 असृजत् Ś Ñ1 V2.3 B1.2 D1-4.6.13 पवनात्मज (for मारुता°) —After 16cd B4 D5.7.9-11 S ins while N2 B2.3 ins after 15

1541* तां दृष्ट्वा चारुसर्वाङ्गीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ।

[B2.3 तदा (for दृष्ट्वा) T3 दत्त (for चारु)]

—f) M1.2 शोपाद् (for क्रोधाद्) —For 16ef, Ś Ñ V2.3 B D1-4.6.13 subst

1542* अब्रवीत्परमक्रुद्धो रावणिं परिभर्त्सयन् ।

[D1 परम D13 वाक्य (for क्रुद्धो) Ñ2 B2.3 राक्षसाधम (B4 °धिप) (for परिभर्त्सयन्)]

—After 16, Ś Ñ2 V2 B1-3 D1-4.6.13 read 18ab

C 6 60, 0
B 6 81 18
L 6 59 a

दुरात्मन्नात्मनाशाय केशपक्षे परामृशः ।
ब्रह्मर्षीणां कुले जातो राक्षसीं योनिमाश्रितः ।
धिक्त्वां पापसमाचार यस्य ते मतिरीदृशी ॥ १७
नृशंसानार्य दुर्वृत्त क्षुद्र पापपराक्रम ।
अनार्यस्येदृशं कर्म घृणा ते नास्ति निर्घृण ॥ १८
च्युता गृहाच्च राज्याच्च रामहस्ताच्च मैथिली ।
किं तवैषापराद्धा हि यदेनां हन्तुमिच्छसि ॥ १९
सीतां च हत्वा न चिरं जीविष्यसि कथंचन ।
वधार्हकर्मणानेन मम हस्तगतो ह्यसि ॥ २०
ये च स्त्रीघातिनां लोका लोकवध्यैश्च कुत्सिताः ।
इह जीवितमुत्सृज्य प्रेत्य तान्प्रतिलप्स्यसे ॥ २१
इति ब्रुवाणो हनुमान्सायुधैर्हरिभिर्वृतः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ २२

17 V1 om 17 (cf v l 16) N2 B4 D12 om 17 Ś N1 V2 3 B1-3 D1 4 8 13 om 17ab — a) M1 2 केशपाशे, Cm g l t as in text (for केशपक्षे) T2 3 सीतां केशै समाहृत्वा ※ Cl दुरात्मन् न इति पदद्वयं । न परामृश । केशपक्षे केशपाशे परामर्शं मा कुरु ※ — B2 reads 17cd in marg — c) B3 महर्षीणां D1 2 M1 2 जात, D3 जात (for जातो) — d) B2 तनुम् (for योनिम्) Ś1 D2 4 5 13 आस्थित, D1 2 आश्रित, M1 2 आश्रित Ct as in text (for आश्रित) V2 B1 3 D4 राक्षसां योनिमाग(B3 °श्रि) त — D4 om 17ef — e) G1 त्वा Ś1 B3 D5 6 पाप समाचार — f) M3 से(sic) (for ते) B3 marg D6 T1 2 बुद्धिरीदृशी (for मतिरीदृशी)

18 V1 om 18 (cf v l 16) Ś N1 V2 B1 3 D1 4 8 13 read 18cd after 16 — a) N1 नृशंसकारिन् V2 B1 दुष्ट (for दुर्वृत्त) D4 नृशंसकारी दुर्वृत्त, D13 नृशंसकार दुःशील — b) D4 क्षुद्र Ś N1 V2 3 B1 3 D1-4 8 12 13 विनिश्चय(D4 °य) (for पराक्रम) — B4 D5 om 18cd — c) M1 2 यस्य त हि(for अनार्यस्य) — For 18cd, Ś V2 3 B1 D1 8 13 subst

1543* अकार्यं नाथ ते कामभीदृशं सुविगर्हितम् ।

[D1 (ए)न (for [अ]थ) D2 ईदृशम् (for ईदृशं सु)]

while N1 B3 D4 subst for 18cd

1544* अनार्यं गर्हसे कर्तुमीदृशं लोकगर्हितम् ।

[B3 दुर्वि G (ed) त्वं वि (for लोक)]

— For 18cd N2 B4 D12 subst

1545* अकार्यं त कृत कार्यं नृशंस लोकगर्हितम् ।

[B4 यत (for कार्य) D12 इदं (for नृशंस)]

19 V1 om 19 (cf v l 16) — a) Ś N1 V1 B1 3 4 D1-4 8 13 च्युता Ś B4 D5 13 भोगात् (for राज्यात्) — b) D13 पर (for राम) Ś N1 V2 B1 3 4 D1 4 8 13 मैथिली — V1 om 19cd — c) V2 B3 4 [अ]पराधोऽसि, B1 °राध्यत (for राद्धा हि) Ś D3 13 किंनु पंचापराधोऽसि (D13 °सि) G3 किं न केऽपराद्धा हि (sic) ☞ T1 damaged from 19d up to कथं in 6 70 27a — d) B4 यादृशी, D3 T3 यथेनां M3 किमेना (for यदेना) B3 4 हन्तुमर्हसि, D5 13 इमि निर्दय (for हन्तुमिच्छसि) — For 19cd N1 V2 B1 D1-4 13 subst while Ś N1 B1-4 D5 13 ins after 19ab

1546* अनपराधां त्वं स्त्रियमपापां किं जिघांससि ।

[V1 B3 4 D2 अनाथां B4 किं निहन्तुम् (for त्वं जिघांसन्) N2 B4 D4 12 अनपराधामबलां (for the prior half) N1 B3 कथमेतां V2 किं पापां किं B4 अपापां त्वं D1 मा पापां किं D4 13 कथमेनां (D4 °वां) (for अपापां किं)]

20 V1 om 20 (cf v l 16) — a) N1 B3 4 D4 5 7 8 11 हत्वा तु, V3 हत्वा च (by transp) G3 1 M1 3 तु हत्वा (for च हत्वा) Ś N1 V2 B1 D1 4 8 13 M3 चिरात् (for चिरं) B1 D13 सीतां हत्वा न च चिरं(D13 °रात्) — b) Ś N1 V2 3 B1 3 D1-4 8 13 14 जीवितं मोक्ष्यसे (V3 B1 D1 °सि) प्रिय(D1 कथं) — c) Ś D2 13 वधार्थं N2 B3 D2 5 6 T2 3 G2 3 M1-3 वधार्हं — V3 damaged from कर्मणा up to d Ś1 N1 V1 B1 3 D1 4 8 11 13 G3 M3 तेन (for [अ]नेन) — d) D1 वध (for मम) B4 समद्य वामको ह्यसि (sic) ※ Cm t हे वधार्ह अनेन(Ct तेन) कथमपि न चिरं जीविष्यसि । हि यतो मम हस्तगतोऽसि ※

21 V1 om 21 (cf v l 16) — a) N1 D12 तु D2 T2 3 G2 3 वै (for च) Ś V1 B1 D4 13 स्त्रीघातिनो Ś D1 लोके (for लोका) — b) D5-7 G1 M3 लोक(D1 °क)वध्येषु(G3 °न) G1 2 ये च लोकेषु M3 लोकवध्यं तु (for लोकवध्यैश्च) Ś N V2 3 B D1 4 8 13 ये पैशाच्यप्य(D13 °पा)तिन (N B2-4 D13 °नो) D2 T2 3 ये च वै यान्(D2 विशु)जातनो D2 वीरलोकेषु गर्हिता, D13 तथा य बालघातिन — c) G1 पुन (for इह) D3 इह जीवितं विहाय (by pm) — d) N1 B3 D2 5 13 16 उपभोक्ष्यसे N2 B3 D5 G2 M1 4 Cg प्रतिपत्स्यसे B4 D7 T2 3 Cm प्रतिपद्यसे, G1 पारलप्स्यसे Ś V1 3 B1 D1 4 8 प्रतिमनुप(Ś D4 °मनु)भोक्ष्यसे

22 V1 om 22 (cf v l 16) — a) Ś D1 2 एवं (for इति) — b) N1 B3 D13 सयुधैः (for सायुधैः) Ś V2 B1 D1-3 8 13 M3 बहुभि(M3 सायुधै)र्वानरैर्वृत । N1 B3 4 हरिभिर्बहुभिर्वृत — c) V2 damaged from क्रुद्धो

आपतन्तं महावीर्यं तदनीकं वनौकसाम् ।
रक्षसां भीमवेगानामनीकेन न्यवारयत् ॥ २३
स तां बाणसहस्रेण विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ।
हरिश्रेष्ठं हनूमन्तमिन्द्रजित्प्रत्युवाच ह ॥ २४
सुग्रीवस्त्वं च रामश्च यन्निमित्तमिहागताः ।
तां हनिष्यामि वैदेहीमद्यैव तव पश्यतः ॥ २५
इमां हत्वा ततो रामं लक्ष्मणं त्वां च वानर ।
सुग्रीवं च वधिष्यामि तं चानार्यं विभीषणम् ॥ २६
न हन्तव्याः स्त्रियश्चेति यद्ब्रवीषि प्लवंगम ।
पीडाकरममित्राणां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥ २७
तमेवमुक्त्वा रुदतीं सीतां मायामयीं ततः ।
शितधारेण खड्गेन निजघानेन्द्रजित्स्वयम् ॥ २८
यज्ञोपवीतमार्गेण छिन्ना तेन तपस्विनी ।
सा पृथिव्यां पृथुश्रोणी पपात प्रियदर्शना ॥ २९
तामिन्द्रजित्स्त्रियं हत्वा हनूमन्तमुवाच ह ।
मया रामस्य पश्येमां कोपेन च निषूदिताम् ॥ ३०

G 6 60 27
B 6 81 30
L 6 59 32

---

up to 23ᵈ. N1 V2 3 B3 D1 3 4 5 7 11-13 G M3 अन्यथा वसुसङ्कुद्धो, D6 T2 3 M1 2 अन्यथावकृष क्रुद्धो (T2 3 क्रोधाद्)

23 V1 om 23 (cf v l 16) V3 damaged up to ᵃ (cf v l 22) —ᵃ) Ś V2 D1 12 तदा भीम, Ñ1 D2-3 महाभीम (D2 also °नीके) B1 च त भीम, D4 स त तत्र, G1 महावीर (for महावीर्यं) B2 D12 आपतत च महाभीम (D13 °द्द्र्**) ⊛ Cm आपतन्तमित्यत्रवौ लिङ्गव्यत्यय ।, so also Ct ⊛ —ᵇ) B4 D6 12 तदा (D13 **) नीक, G2 महानीक, M3 (व)मनीक —ᶜ) T1 रक्षांसि (sic) D3 7 9-11 T2 3 G2 भीमकोपानाम्, G3 °कृत्यानाम् (for °वेगानाम्) —ᵈ) M2 अनीकं तु M3 [अ]भ्यवारयत् (for न्यवा°) D6 T2 3 तदनीकमवारयत् —For 23ᶜᵈ Ś N1 V2 3 B1 2 D1-4 5 11 12 subst

1547* राक्षसो भीमकर्मा स समरे प्रत्यवारयत् ।

[D1 -न्वर्माण (for कर्मा स) Ñ1 B3 D5 6 राक्षसा भीमकर्माण (for the prior half) N1 B3 D5 6 प्रत्यवारयन्]

while Ñ2 B2 4 subst , B3 (m) ins after 23ᵃᵇ

1548* राक्षसेन्द्रसुत श्रीमान्वारयामास रावणि ।

24 V1 om 24 (cf v l 16) —ᵃ) Ś N2 V2 3 B2 3 D1-4 5 11 12 तां तु (for स तां) Ñ2 B2 4 स तु बाण सहस्रौघैर् —ᵇ) N1 B3 (with hiatus) भ्यद्रवन् , D4 द्रावयन् , D12 [अ]भ्यस्ता च (for विक्षोभ्य) —M1 om 24ᶜ-26ᵇ —ᶜ) Ñ1 B3 D4 7 9 11 12 हनूमतं हरिश्रेष्ठम् —ᵈ) N1 B3 D4 13 प्रत्यभाषत (for प्रत्युवाच ह) —For 24ᶜᵈ Ś Ñ2 V2 3 B1 2 4 D1-3 5 12 subst

1549* परिवार्य हनूमन्त प्रत्युवाचेन्द्रजित्तदा ।

[Ñ2 B2 4 वीक्ष्य त (for परिवार्य) —V3 damaged from त up to मिह in 25ᵇ]

—After 24 D4 ins

1550* यदर्थं सलक्ष्मणस्त्व रामेण सह चागत ।

25 V1 om 25 (cf v l 16) M1 om 25 V3 damaged up to मिहा in ᵇ (for both cf v l 24) —ᵃ) B4 त्व सुग्रीवश्च (by transp) D4 स सुग्रीवश्च***

—ᵇ) N1 B3 D4 यदर्थं यू(D5 स्व)यम् , D12 यदर्थमिह (with hiatus) (for यन्निमित्तमिह) —ᶜ) Ñ B1 4 D4 6 7 9-11 13 T2 3 G M2 6 वधिष्यामि (for हनि°) —ᵈ) Ś Ñ V2 3 B D2 3 4 6 11 12 T2 3 G2 M3 6 एषोद्य, D3 12 एषोह, D4 दृता च, D5 मध्ये च (for अद्यैव)

26 V1 om 26 (cf v l 16) M1 om 26ᵃᵇ (cf v l 24) —ᵇ) D3 चैव, D13 त्वां च —ᶜ) Ś V2 3 B1 D1-3 5 11-13 G1 2 हनिष्यामि (for वधि°) —ᵈ) Ś D5 12 तमार्यं च, B1 तथानार्यं, B2 D13 तमनार्यं (for त चानार्यं)

27 V1 om 27 (cf v l 16) V3 damaged for 27ᵃ —ᵃ) D13 न हन्तव्या —After 27ᵃᵇ, Ś D3 5 12 ins

1551* सर्वकाल मनुष्येण व्यवसायवता सदा ।

[D3 तदा (for सदा)]

—ᶜᵈ) V3 D9-11 च (for स्यात्) D4 पीडाकरा च वधूना मिमा सीता कथ स्यात —After 27, D1 G1 ins

1552* ताटकाया वध राम किमर्थं कृतवान्पुरा ।
तदह हन्मि रामस्य महिषीं जनकात्मजाम् ।

[(l 1) G1 कृत्वा and स्म (for राम and पुरा respy)]

28 V1 om 28 (cf v l 16) V3 om 28ᵃᵇ —ᵃ) B3 D4 13 इत्युक्त्वा रावणसुत —ᵇ) D3 4 7 T2 3 G M2 6 तदा, D9-11 च वा (for तत) —ᵈ) Ś Ñ V2 B D1-3 6 12 13 ता (for नि) D4 जघानेंद्रजित स्वय (sic)

29 V1 om 29 (cf v l 16) N1 D4 om (hapl) B3 reads in marg 29-31ᵇ —ᵃ) Ñ2 B2-4 G1 2 यज्ञोपवीतवत्ता तु (G1 °त्सीता , G2 °त्रैव), D5 G3 M1 2 Cv यज्ञोपवीतमार्गु (M1 2 °स्था)य —ᵇ) D3 4 T2 G3 M2 6 Cv m g t भिन्ना (for छिन्ना) D3 विनाशिता (for तपस्विनी) ⊛ Cg यज्ञोपवीतमादाय भिनत्ति पाठा न्तरम् । पूर्वं सूत्रतु गृहीत्वादाय । यज्ञोपवीत भिन्न यज्ञोपवीत यथा भवति तथा भिन्ना । यज्ञोपवीतप्रकारेण भिन्ने त्यर्थ ⊛ —D3 om 29ᶜ-30 —ᶜ) B1 पृथिव्यां च (for सा पृथिव्यां) N1 V3 B1-3 पृथिव्यां पृथु (V3 B1 सा च) सुश्रोणी

30 V1 om. (cf. v l 16) Ñ1 D3 4 om B3 reads

B 6 60 o
B 6 81 16
L 6 59 o

दुरात्मन्नात्मनाशाय केशपक्षे परामृशः ।
ब्रह्मर्षीणां कुले जातो राक्षसीं योनिमाश्रितः ।
धिक्त्वां पापसमाचारं यस्य ते मतिरीदृशी ॥ १७
नृशंसानार्य दुर्वृत्त क्षुद्र पापपराक्रम ।
अनार्यस्येदृशं कर्म घृणा ते नास्ति निर्घृण ॥ १८
च्युता गृहाच्च राज्याच्च रामहस्ताच्च मैथिली ।
किं तवैषापराद्धा हि यदेनां हन्तुमिच्छसि ॥ १९

सीतां च हत्वा न चिरं जीविष्यसि कथंचन ।
वधार्हकर्मणानेन मम हस्तगतो ह्यसि ॥ २०
ये च स्त्रीघातिनां लोका लोकवध्यैश्च कुत्सिताः ।
इह जीवितमुत्सृज्य प्रेत्य तान्प्रतिलप्स्यसे ॥ २१
इति ब्रुवाणो हनुमान्सायुधैर्हरिभिर्वृतः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ २२

---

17 V1 om 17 (cf v l 16) N2 B4 D13 om 17 Ś N2 V2 3 B1-3 D1 4.5.11 om 17^ab —^b) M1 3 केशपाश, Cm g k t as in text (for केशपक्षे) T2 3 सीता कर्षौ समाहता ※ Ck दुरात्मन् न इति पदम् । न परामृश t केशपक्ष केशपाशे परामर्शं मा कुरु ※—B2 reads 17^c-f in marg —^c) B2 महर्षीणां D1 3 M1 3 जात, D2 जात (for जातो) —^d) B2 तनुम् (for योनिम्) Ś2 D3 5 13 मास्थित, D1 3 आस्थित, M1 3 आश्रित, Ct as in text (for आश्रित) V2 B1 3 D4 राक्षस योनिमागत (B2 °श्रि) त —D6 om 17^ef —^e) G1 त्वा Ś2 B2 D1 3 पाप समाचार —^f) M2 मे (sic) (for ते) B2 marg D2 T2 3 बुद्धिरीदृशी (for मतिरीदृशी)

18 V1 om 18 (cf v l 16) Ś N2 V2 B1 3 D2-4 8 13 read 18^ab after 16 —^a) N1 नृशंसकारन V2 B1 दुर्बुद्ध (for दुर्वृत्त) D3 नृशंसकारी दुर्वृत्त, D13 नृशंसकार तु शील —^b) D1 क्षुद्र Ś N1 V2 3 B1 3 D1-4 8 11 13 विनिश्चय (D3 °य) (for पराक्रम) —B2 D8 om 18^cd —^c) M1 3 यस्य तु हि (for अनार्यस्य) —For 18^cd, Ś V2 3 B1 D1 7 8 11 subst

1543* अकार्यं नाथ ते कार्यमीदृशं सुविगर्हितम् ।

[D1 [ए]व (for [अ]थ) D1 यदृशं (for ईदृशं)]

while N1 B2 D4 subst for 18^cd

1544* अनार्यं राक्षसे कर्तुमीदृशं लोकगर्हितम् ।

[B2 दुर्वि, G (ed) रा दि (for लोक)]

—For 18^cd, Ñ2 B4 D13 subst

1545* अकार्यं त कृतं कार्यं नृशंस लोकगर्हितम् ।

[D4 एत (for कार्यं) D13 दृढं (for नृशंस)]

19 V1 om 19 (cf v l 16) —^a) Ś Ñ2 V2 B1 3 4 D1-4 8 11 13 च्युता Ś B2 D4 13 भोगात् (for राज्यात्) —^b) D13 पद (for राम) Ś N2 V2 B1 3 4 D1-4 8 13 मैथिली —V3 om 19^cd —^c) N1 B2 4 [अ]पराद्धेति B2 °राध्यत (for °राद्धा हि) Ś D1 3 किं नु चैवापराद्धेति (D13 °पि) G3 किं न चैवापराद्धा हि (sic) ☞ T1 damaged from 19^d up to अथ in 6.70.27^a —^d) B2 यदेनां, D8 T2 यदेनं, M3 किमेनां (for यदेनां) B2 4 हन्तुमर्हसि, D8 11 हसि निर्दय (for हन्तुमिच्छसि) —For 19^cd, N1 V3 B1 D1 4 13 subst while Ś N2 B2-4 D3 12 ins after 19^ab

1546* अनागस त्वं विपन्नामपापां किं जिघांससि ।

[V2 B1 3 D1 अनागसां B4 किं विकल्पम् (for त्वं विपन्नाम्) Ñ1 B2 D4 13 अनपराधामदुष्टां (for the prior half) N1 B2 कथमेतां V2 किं पापां किं B2 अपापां त्वं, D2 मायया किं D1 13 कथमेतां (D13 °व) (for अपापां किं)]

20 V1 om 20 (cf v l 16) —^a) Ñ1 B2 4 D4 7 8 11 हत्वा तु, N2 हत्वा च (by transp) G1 3 M1 3 तु हत्वा (for च हत्वा) Ś N1 V2 B1 D1-4 8 11 M2 विनाश् (for चिरं) B1 D13 सीतां हत्वा न च चिरं (D13 °रात्) —^b) Ś N1 V2 3 B1 3 D1-4 8 11 13 जीवितं मोक्ष्यसे (V2 B1 D4 °सि) प्रिय (D1 कथं) —^c) Ś D1 3 वधार्हं, N2 B2 D1 3 6 T2 3 G1 3 M1-3 वधार्हं —V3 damaged from कर्मणा up to ^d Ś1 N1 V1 B1 3 D1 3 6 11 13 G2 M3 तेन (for [अ]नेन) —^d) D4 यम (for मम) B4 समद् वाप्नतो ह्यसि (sic) ※ Cm t हे वधार्ह अनेन (Ct तेन) कर्मणा न चिरं जीविष्यसि । हि यतो मम हस्तगतोऽसि ※

21 V1 om 21 (cf v l 16) —^a) N1 D13 तु; D3 T2 3 G1 3 वै (for च) Ś V2 B1 D1 3 11 स्त्रीघातिनो Ś D3 लोक (for लोका) —^b) D1 3 G1 M2 लोक (D1 °क) वध्यं तु (G1 °न) G2 3 य च लोकं तु M2 लोकमध्ये तु (for लोकवध्यैश्च) Ś N V2 3 B D1 3 4 11 13 ये चैवास्यच्यवा (D13 °वा) तिन (N B1-3 D1 3 °नि) D1 T2 3 य च वै बाल (D1 शिशु) घातिनः, D6 वीरलोकेषु गाहताः D13 तथा य बालघातिन —^c) G1 शुभे (for इह) D6 इह जीवितं विहीनाश्च (by pm) —^d) N2 B2 D4 8 11 13 त्वमभेक्ष्यसे N2 B2 D8 G1 M2 3 Cg प्रतिपत्स्यसे B2 D2 T2 3 Cm प्रतिपद्यसे G1 पारलभ्यसे Ś V2 3 B1 D1 3 व्रजगामुपे (Ś D1 °मनु) मोक्ष्यसे

22 V1 om 22 (cf v l 16) —^a) Ś D1-4 एवं (for इति) —^b) Ñ1 B2 D4 8 सखुपैः (for सायुधैः) Ś V1 B1 D1-3 11 M2 वहुभि (M2 सायुधै) वानरैर्युतः N1 B2 4 हरिभिर्हरिभिर्वृत —^c) V2 damaged from क्रुद्धो

आपतन्तं महावीर्यं तदनीकं वनौकसाम् ।
रक्षसां भीमवेगानामनीकेन न्यवारयत् ॥ २३
स तां बाणसहस्रेण विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ।
हरिश्रेष्ठं हनूमन्तमिन्द्रजित्प्रत्युवाच ह ॥ २४
सुग्रीवस्त्वं च रामश्च यन्निमित्तमिहागताः ।
तां हनिष्यामि वैदेहीमद्यैव तव पश्यतः ॥ २५
इमां हत्वा ततो रामं लक्ष्मणं त्वां च वानर ।
सुग्रीवं च वधिष्यामि तं चानार्यं विभीषणम् ॥ २६
न हन्तव्याः स्त्रियश्चेति यद्ब्रवीषि प्लवंगम ।
पीडाकरममित्राणां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥ २७
तमेवमुक्त्वा रुदतीं सीतां मायामयीं ततः ।
शितधारेण खड्गेन निजघानेन्द्रजित्स्वयम् ॥ २८
यज्ञोपवीतमार्गेण छिन्ना तेन तपस्विनी ।
सा पृथिव्यां पृथुश्रोणी पपात प्रियदर्शना ॥ २९
तामिन्द्रजित्स्त्रियं हत्वा हनूमन्तमुवाच ह ।
मया रामस्य पश्येमां कोपेन च निषूदिताम् ॥ ३०

G 6. 60. 27
B 6. 81. 31
L 6. 59. 38

---

up to 23ᵃ. Ñ1 V2.3 B2 D1.3.4.6.7.9–11 G M3 अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धो; D5 T2.3 M1.2 अभ्यधावन्त संक्रुद्धो (T2.3 क्रोधाद्).

23 V1 om. 23 (cf. v.l. 16). V2 damaged up to ᵃ (cf. v.l. 22).—ᵃ) Ś V3 D5.12 तदा भीम, Ñ1 D1–3 महाभीम (D2 also °नीक), B1 च तु भीम, D4 च तु तत्र, G1 महावीर (for महावीर्यं). B3 D13 आपात च महाभीम (D13 °हा**). ※ Cm आपतन्तमित्यार्षो लिङ्गव्यत्ययः।; so also Ct. ※—ᵇ) B4 D6.15 तदा (D13 **)नीकं G3 महानीकं, M4 सुमनीक.—ᶜ) T1 रक्षांसि (sic). D1.3.9–11 T2.3 G3 भीमकोपानाम्, G2 °क्रूराणाम् (for °वेगानाम्).—ᵈ) M3 अनीकं तु, M3 [अ]भ्यवारयत् (for न्यवा°). D6 T2.3 तदनीकमवारयत्.—For 23ᶜᵈ, Ś Ñ1 V2.3 B2.3 D1–4.6.11.12 subst.:

1547* राक्षसो भीमकर्मा स समरे प्रत्यवारयत्।

[D1 °कर्माण (for °कर्मा स). Ñ1 B3 D3.4 राक्षसा भीमकर्माण (for the prior half). Ñ1 B3 D3.4 प्रत्यवारयन्.],

while Ñ2 B2.4 subst., B3 (m) ins. after 23ᵃᵇ:

1548* राक्षसेन्द्रसुतः श्रीमान्वारयामास रावणिः।

24 V1 om. 24 (cf. v.l. 16).—ᵃ) Ś Ñ1 V2.3 B1.3 D1–3.12.13 सा तु (for स ता). Ñ2 B2.4 स तु बाणसहस्रैर्—ᵇ) Ñ1 B3 (with hiatus) अभ्यद्रवत्, D6 अद्रवत्, D13 [अ]भ्यस्य च (for विक्षोभ्य).—M1 om. 24ᶜ–26ᵈ.—ᶜ) Ñ1 B3 D4.9–11.13 हनूमतं हरिश्रेष्ठम्.—ᵈ) Ñ1 B3 D4.13 प्रत्यभाषत (for प्रत्युवाच ह).—For 24ᶜᵈ, Ś Ñ2 V2.3 B1.2.4 D1–3.5.12 subst.:

1549* परिवार्य हनूमन्तं प्रत्युवाचेन्द्रजित्तदा।

[Ñ2 B2.4 नीचैवत (for परिवार्य).—V3 damaged from दा up to मिदा in 25ᵇ.]

—After 24, D4 ins.:

1550* यदर्थं सलक्ष्मणस्त्व रामेण सह चागतः।

25 V1 om. 25 (cf. v.l. 16). M1 om. 25, V2 damaged up to मिदा in ᵇ (for both, cf. v.l. 24).—ᵃ) B4 त्वं सुग्रीवश्च (by transp.). D4 स सुग्रीवश्च***.—ᵇ) Ñ1 B2 D4 यदर्थं चु(D4 त्व)गम; D13 यदर्थमिह (with hiatus) (for यन्निमित्तमिह).—ᶜ) Ñ B2.4 D4.6.7.9–11.13 T2.3 G M2.3 वधिष्यामि (for हनि°).—ᵈ) Ś Ñ V2.3 B D1.3.5.6.8.12 T2.3 G3 M1.3 पुरोऽद्य, D1.13 पुरोह, D4 एवा च, D6 मध्ये च (for अद्यैव).

26 V1 om. 26 (cf. v.l. 16). M1 om. 26ᵃᵇ (cf. v.l. 24).—ᵇ) D3 चैव, D13 त्वां च.—ᶜ) Ś V3.3 B1 D1–3.6.9.11–13 G1.3 हनिष्यामि (for वधि°).—ᵈ) Ś D6.12 समार्यं च, B1 तथानार्यं, B2 D13 तमनार्यं (for तं चानार्यं).

27 V1 om. 27 (cf. v.l. 16). V3 damaged for 27ᵃ.—ᵃ) D13 न हर्तव्या.—After 27ᵃᵇ, Ś D3.13 ins.:

1551* सर्वकाल मनुष्येण व्यवसायवता सदा।

[D3 तदा (for सदा)]

—ᶜᵈ) V3 D9–11 च (for स्यात्). D4 पीडाकरा च वधूनामिमा सीता कथं त्यजे.—After 27, D7 G1 ins.:

1552* ताटकाया वध राम किमर्थं कृतवान्पुरा।
तद्वद्ध हन्मि रामस्य महिषीं जनकात्मजाम्।

[(l. 1) G1 पुरा and हह (for राम and पुरा respy.).]

28 V1 om. 28 (cf. v.l. 16). V3 om. 28ᵃᵇ.—ᵃ) B3 D4.13 इत्युक्त्वा रावणसुत.—ᵇ) D3.6.7 T2.3 G M3.4 तदा, D9–11 च ता (for ततः).—ᵈ) Ś Ñ V3 B D1–3.5.12.13 ता (for नि). D4 जघानेन्द्रजित स्वय (sic).

29 V1 om. 29 (cf. v.l. 16). Ñ2 D4 om. (hapl.), B3 reads in marg. 29–31ᵇ.—ᵃ) Ñ2 B2–4 G1.3 यज्ञोपवीतवत्सा तु (G1 °त्सीता, G3 °त्सैव), D5 G2 M1.3 Cv यज्ञोपवीतमाधू(M1.2 °स्था)य.—ᵇ) D5.6 T2 G3 M1.2 Cv m g t भिन्ना (for छिन्ना). D3 विनाशिता (for तपस्विनी). ※ Cg यज्ञोपवीतमादाय भिन्नेति पाठान्तरम्। पूर्वं मूर्धजेषु गृहीतामादाय। यज्ञोपवीत भिन्नयज्ञोपवीत यथा भवति तथा भिन्ना। यज्ञोपवीतप्रकारेण भिन्नेत्यर्थः। ※—D3 om. 29ᶜ–30.—ᶜ) B4 पृथिव्यां च (for सा पृथिव्यां). Ñ2 V3 B1–3 पृथिव्यां पृथु (V3 B1 सा च) सुश्रोणी.

30 V1 om. (cf. v.l. 16). Ñ1 D3.4 om., B3 reads

G 6 60 28
B 6 81 32
L 6 59 31

ततः खड्गेन महता हत्वा तामिन्द्रजित्स्वयम् ।
हृष्टः स रथमास्थाय विननाद महास्वनम् ॥ ३१
वानराः शुश्रुवुः शब्दमदूरे प्रत्युपाश्रिताः ।
व्यादितास्यस्य नदतस्तद्दुर्गं संश्रितस्य तु ॥ ३२

तथा तु सीतां विनिहत्य दुर्मतिः
प्रहृष्टचेताः स बभूव रावणिः ।
तं हृष्टरूपं समुदीक्ष्य वानरा
विषण्णरूपाः समभिप्रदुद्रुवुः ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टषष्टितमः सर्गः ॥ ६८ ॥

---

30 in marg (for both cf v l 29) G2 om 30–31^{b} —^{a}) Ś N2 B D1 2 3 5 13 स्वयं (for प्रिय) —^{c}) Ś D5 12 पाप (for मया) Ś D6 12 13 [ए]ताम् (for [इ]मा) —^{d}) D7–11 प्रिया खड्ग (for कोपेन च) D4 विदूषिता Ś V2 3 B1 D1 3 5 12 कपे (Ś D5 12 मूक) पत्नीं विनाशिता N2 B3 4 D10 कपे (D13 कार्यं) पत्नीं निपातिता M1 2 क्रोधात्पत्नीं हता प्रिया —After 30 D6–9 11 T2 3 G2 3 M ins

1553* एषा विशस्ता वैदेही निष्फलो व: परिश्रम: ।

[D6 9 T2 3 G2 M2 3 निष्फलो, D8 निष्फलो D7 9 पराक्रम (for परिश्रम).]

31 V1 om 31 (cf v l 16) Ñ1 D4 om B2 reads 31^{cd} in marg (for both cf v l 29) D11 G2 om 31^{ab} (for G2 cf v l 30) —^{ab}) D1 T3 1 खड्गेन महता तत्र (for ^{a}) Ś V2 3 B1 D1 3 5 13 एव खड्गेन हृष्टतीं (V3 हृष्टतीं खड्गेन) हत्वा तां चापदर्शां (Ś D5 12 °लोच)नां A2 B3–4 ततः सीतां तदा हत्वा शार्ङ्गद्राविणा (B3 °क्षता) त्मन —^{c}) N2 B3 4 प्रहृष्टः B3 हृष्टोऽयं D4 एष स्व 3 D6 7 11 T2 3 हृष्ट स्व, D10 M1 2 हृष्ट स्व G2 तं स, G3 हृष्टस्तु (for हृष्ट स) Ś V2 3 B1 D1 3 5 13 भाषित स रथे हृष्टो —^{d}) D4 विनाद च (sic) D7–11 13 M1 2 ननाद च (for विननाद) B1 महास्वन —After 31, B2 3 (in marg) ins

1554* ततस्त विकृत नाद सर्वप्राणिभयावहम् ।

32 V1 om 32 (cf v l 16) N2 D4 12 om 32 Ś N2 V2 3 B1 D2–4 6 13 transp 32^{ab} and 32^{cd} —^{a}) Ś D5 12 शुश्रुवु (sic) (for शुश्रुवुः) —^{b}) G (ed) भाहव (for अदूरे) Ś B3 4 D4 13 G (ed) प्रेक्ष्य स्थिता: N1 B2 प्रत्यवस्थिता (for प्रत्युपाश्रिता) V2 3 B1 D1 3 अनुरूपमव (B1 °सुव) स्थिता —After 32^{cd}, Ś N1 V2 3 B (B2 in marg) D1–3 5 13 ins.

1555* तमतमिन्द्रमपति मनं
निरपमपन्द्रजितो महास्वनम् ।
रिपुभयजनन निशम्य ते
लघुहृदया हरयश्चकम्पिरे ।

[(l 1) V3 D1 °पति B3 पन्न (for पन्नं) V2 D1–3 °वेग (for मेघ) N2 B4 D1 विस्वन V3 तमशनिनिस्वनविस्वन, B1 तमशनिनिस्वनवेगविस्वन L (ed) तदशनिवज्र वेगनि स्वन —(l 2) V2 3 B1 विननदिनम् B3 निस्वनोघ, D1–3 विनदितम् (for निरुपमय) —(l 3) V2 3 B1 निशम्य तं वै (V3 ते वै) B3 °म्य हुतम्, B2 °म्य ते ते D3 °म्य ते तम्, L (ed) °म्य ते च (for निशम्य ते) —(l 4) V2 3 B1 D1 3 भयचकिता (for लघुहृदया) Ś D5 12 कवयः (for हरयः).]

—Thereafter B2 reads 33^{cd} twice (both times in marg) and again reads 33^{cd} for the third time in its proper place —B2 4 om 32^{cd} —^{d}) G2 दुर्ग, Cr m g k t as in text (for दुर्गं) D4 3 T2 3 G M च (for तु) Ś N2 D1 2 3 13 समु (D11 °द्रु) ग्रं भीषणि (N2 D2 °मि) हृष्ट V2 3 B1 तन्मुख भीमहृष्ट (B1 °निरव) मी D4 बहू स सविताश्रु त

33 V1 om 33 (cf v l 16) G (ed) om 33 Ś N2 B3 D5 12 transp 33^{ab} and 33^{cd} —^{a}) V2 B1 D13 तथा च, D4 तदा तु D6 T2 3 M1 2 यदा तु, D7 यथा स (for तथा तु) D4 विनिहत्य भूमौ (for °हत्य दुर्मति) —^{b}) N2 B1 D13 विननाद (for स बभूव) —G1 damaged from रावणि up to हृष्ट in ^{c} D4 निक्षिप्य हृष्टो विननाद रावणि —After 33^{ab}, Ś N2 B3 4 D5 12 ins

1556* अचिन्तयच्चापि तदा स राक्षस
कथं विनयो युधि राघवाविति ।

—B2 reads 33^{cd} twice (both times in marg) after 32^{cd} (preceded by 1555*) and reads it for the third time here —^{c}) N2 B2 (third time) D13 प्रहृष्ट (for त हृष्टरूप) B2 (third time) D13 समवेक्ष्य G2 निरीक्ष्य G3 समभीक्ष्य (for समुदीक्ष्य) V2 3 B1 3 (second

६९

श्रुत्वा तं भीमनिर्ह्रादं शक्राशनिसमस्वनम् ।
वीक्षमाणा दिशः सर्वा दुद्रुवुर्वानरर्षभाः ॥ १
तानुवाच ततः सर्वान्हनूमान्मारुतात्मजः ।
विषण्णवदनान्दीनांस्त्रस्तान्विद्रवतः पृथक् ॥ २
कस्माद्विषण्णवदना विद्रवध्वं प्लवंगमाः ।
त्यक्तयुद्धसमुत्साहाः शूरत्वं क्व नु वो गतम् ॥ ३
पृष्ठतोऽनुव्रजध्वं मामग्रतो यान्तमाहवे ।
शूरैरभिजनोपेतैरयुक्तं हि निवर्तितुम् ॥ ४

G 6 61 4
B 6 82 4
L 6 60 4

time) D1-3 प्रहृष्टरूप च निरीक्ष्य वानरा D4 बभूव दीनो हनूमाश्च वानरा —d) Ñ1 V3 B1 (third time) D13 समर त्वि (B3 हि) दुद्रुवु, V3 B1 3 (second time) D1 3 समुपा द्रवत्रिपुर (D2 °भूप) D5 M3 सहसा प्रदुद्रुवु (for समभिद्र°) D6 सीता च दृष्ट्वा निहता विदुद्रुवु —After 33 Ś N2 V2 3 B1 3 4 D1-3 5 12 ins, while B3 (in marg) ins after the second occurrence of 33cd, inserting l 3-4 for the first time after the first occurrence of 33cd

1557* विषण्णरूपा बलिन बलीयसो
बलाधिक शत्रुबलप्रमर्दनम् ।
विहाय सग्रामशिरो महौजसो
वनौकस सप्रतिपेदिरे स्म ते ।

[Ś Ñ1 B1 4 D5 12 om l 1-2 —(l 1) V2 B1 D1 3 विषण्णचित्ता —(l 2) V2 3 B2 युद्धबल D1 शत्रुबल B3 प्रमर्दन (for प्रमर्दनम्) —(l 3) N2 B4 हरौजसो V2 3 B1 3 (second time) D1-3 गत तत (for महौजसो) —(l 4) B3 (first time) om ते N2 B1 दृष्ट्वा (for स्म ते) V2 3 B1 3 (second time) D1-3 महाशिरो वायुसुत वरिष्ठिन]

Colophon V1 om (cf v l 16) —*Kanda name* N B D3 4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś N V2 3 B D2-4 7 12 13 मायासीतावध, D1 कपटसीतावध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V2 B2 4 D3 4 8 12 13 om Ś2 60 N2 D1 62 V2 61 B1 D2 57 B4 56 D5 64 D6 7 10 11 G M1 2 81 T1 80 T2 88 M1 2 82 L (ed) 59 —After colophon D2 concludes with राम G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

69

T1 damaged for Sarga 69 (cf v l 6 68 19) Cv does not comment on Sarga 69 It seems that Cr is missing for Sarga 69 only 69 23cd is found here

1 V1 om 1-11 (cf v l 6 68 16) B3 reads 1ab in marg —ab) Ñ1 B1 3 D1 M3 तु, V2 तु त (hypm) Ck t as in text (for त) D1 भीम D4 निर्घोष D5 T1 3 निनद, Cm k t as in text (for निर्ह्राद) Ś N2 B1 3 D1-3 6 12 तत्र (B3 D1-3 शब्द B3 तत) शक्राशनिस्वन (D3 °प्रभ) (for b) D4 व्याघ्रादिवृपा तदा तु गम्भीरनिस्वन —For 1ab, N1 subst while B3 ins before 1ab

1558* व्याघ्रादृताश्वस्य वचन श्रुत्वा गम्भीरनिस्वनम् ।

—c) Ś2 B1 D1-3 7 8 12 वीक्ष्यमाणा Ś Ñ2 V2 B1 3 4 D1-3 8 12 सव (for सर्वा) —d) B2 3 विद्रुवुर् (B3 °स) D4 प्राद्रवन् (for दुद्रुवुर्) D7 9 11 13 वानरा भूत (for वानरर्षभा)

2 V1 om 2 (cf v l 1) —a) Ś Ñ V2 3 B1 3 4 D1-4 8 12 हरीन्, B2 कपीन्, D1 हवान् (sic) (for तत) D4 T2 3 G2 3 M3 धीमान् (for सर्वान्) —b) B3 हतेतान् (for हनूमान्) Ś N1 V2 3 B1 3 D1 2 4 8 12 13 पवनात्मज —cd) N1 V2 B2-4 भीतास्, N2 D5 भीमाद्, D7 वीरास् (for दीनास्) —G1 repeats consecutively 2d-3a N1 V2 3 B1 3 त्रासाद्, N2 B3 तान्त D13 om M3 दृष्ट्वा (for त्रस्तान्) B4 दानभिद्रवत D3 त्रस्तानिद्रवित N1 तदा (for पृथक्) D4 विभीषण-वानर-सीताख्यानादिद्रविरस्तथा (hypm)

3 V1 om 3 (cf v l 1) G1 repeats consecutively 2d-3a —a) N1 V2 D3 3 किमिद (hypm) V3 किं वो, B1 किं नो D4 किमेते (hypm) D13 कि मो (for कस्माद्) D3 विरस (for विषण्ण) Ś N2 B2-4 D8 12 किं विषण्णमुखा दाना D1 किमिद दानवदना —b) D4 (*sup lin* also as in text) विद्रवत, K (ed) विद्रवध्वे (for °वध्व) ⊕ Cg विद्रवध्वे विद्रवथ। आत्मनेपदमार्षम् ⊕ —S1 om 3c 5b V3 om 3cd —c) Ś1 N1 B1 2 4 D1 4 8 12 त्यक्त्वा युद्ध (D4 सर्व, D8 12 युद्ध) N2 B2 कथ त्यक्त्वा T1 3 G2 3 त्यक्तबुद्धि (for त्यक्तयुद्ध) Ś1 N V2 B D1-4 8 12 13 समुत्साह —d) B1 च (for नु) Ś1 D3 12 च कृत कृत N1 V2 B1-3 तत् (B3 च) कुतो (B3 क्व वो) गत D1-3 13 व क्व वहत (for क्व नु वो गतम्) N1 दैन्यपक्षिवदमागता D4 दैन्यपक्षिवदमागता

4 Ś1 T1 om 4 (cf v l 3 and 1 respy) —a) Ś1 D10 M1 2 न (for ऽनु) V3 B1 -गमध्व (for -व्रजध्व) ⊕ Cg अनुव्रजध्वम् अनुव्रजत। पदव्यत्ययः आर्षः ⊕ —b) D4 त्वग्रतो D1 4 8 यातुम् (for यान्तम्) —D6 9-11 T2 3 G1 2 M3 om 4cd —c) Ś1 V2 B1 D1-3 4 12 13 [उ]पवीर् (for [उ]पेतैर्) —V3 damag-

एवमुक्ताः सुसंक्रुद्धा वायुपुत्रेण धीमता ।
शैलशृङ्गान्द्रुमांश्चैव जगृहुर्हृष्टमानसाः ॥ ५
अभिपेतुश्च गर्जन्तो राक्षसान्वानरर्षभाः ।
परिवार्य हनूमन्तमन्वयुश्च महाहवे ॥ ६
स तैर्वानरमुख्यैस्तु हनूमान्सर्वतो वृतः ।
हुताशन इवार्चिष्मानदहच्छत्रुवाहिनीम् ॥ ७
स राक्षसानां कदनं चकार सुमहाकपिः ।
वृतो वानरसैन्येन कालान्तकयमोपमः ॥ ८
स तु शोकेन चाविष्टः क्रोधेन च महाकपिः ।
हनूमान्रावणिरथे महतीं पातयच्छिलाम् ॥ ९
तामापतन्तीं दृष्ट्वैव रथः सारथिना तदा ।
विधेयाश्वसमायुक्तः सुदूरमपवाहितः ॥ १०
तमिन्द्रजितमप्राप्य रथस्थं सहसारथिम् ।
विवेश धरणीं भित्त्वा सा शिला व्यर्थमुद्यता ॥ ११
पतितायां शिलायां तु रक्षसां व्यथिता चमूः ।
तमभ्यधावञ्शतशो नदन्तः काननौकसः ॥ १२

---

ed for 4^d — ^d) Ś1 N V2 B D1 6 7 8 12 13 G2 M1 न युक्त (for प्रयुक्त) N2 V2 D1 6 13 विनि D7 G2 M1 6 द्राति (for द्वि ति) Ś1 N2 B2 4 D6 13 द्वि पलायितु B1 विनिवर्तन B3 प्रपलायितु (for द्वि निवर्तितुम्)

5 V1 om 5 (cf v l 1) Ś2 om 5^{ab} (cf v l 3) —^a) D6 7 G1 3 M2 6 सुसहृष्टा (for सुसक्रुद्धा) D6 T2 3 G2 M1 3 त एवमुक्ता सहृष्टा —^b) D5 M3 वानरा (for धीमता) —^c) N B2–4 D6 शैलाग्राणि D9 शैलशृङ्ग (for शैलशृङ्गान्) D5 M3 शैलशृङ्गाण्यथान्ये च M1 2 शैल शृङ्गाणि वृक्षांश्च —For 5 Ś1 V1 3 B1 D1 3 6 13 14 subst while Ś2 subst l 2 only for 5^{cd} whereas N B2 4 D4 subst l 1 only for 5^{ab}

1559* इत्यवमुक्ता हत्य समारोपितविक्रमा ।
　　　शैलशृङ्गाणि जगृहुस्ताश्च विविधा बहून् ।

[(l 1) N2 V2 3 B1 3 D 6 8 13 अथ वा Ś1 D3 13 समारे कीर्य (for समारोपित) —(l 2) Ś1 गृहने Ś2 D3 13 गृहतो (for जगृहुः) D3 अपि D 8 तथा (for बहून्)]

6 V1 om 6 (cf v l 1) —^a) B4 हि (for च) Ś N V2 3 B D1 6 11 नर्दन्तो D3 11 नदन्तो (for गर्जन्तो) —N1 D4 om 6^c–7 V3 damaged for 6^d 7^a —^d) B1 D1 3 अन्वयुस्ते D 3 अनुजग्मुर् (for अन्वयुश्च)

7 V1 om 7 (cf v l 1) N1 D4 om 7 V3 damaged for 7^{abc} (for both cf v l 6) —^a) Ś D3 13 सर्वैस् V3 B1 D1 3 13 सर्व (for स तैस्) —D1 om (hapl) from मुख्यैस्तु up to वानर in 8^c Ś N2 V2 B2 4 D2 3 6 8 12 T2 3 G2 M च B1 D1 13 स (for तु) —^b) Ś V2 B1 D1 3 8 12 13 परिवारित (for सर्वतो वृत) —^d) N2 प्रादहच् V3 B1 व्य(V3 *)दहच् D4 न्यदहच् (for अदहच्)

8 V1 om 8 (cf v l 1) D2 om up to वानर in 8^c (cf v l 7) —^a) N2 B2 4 स राक्षसानां च (for स राक्षसानां) N1 B3 D4 रक्षसां कदनं तत्र —^b) T2 G1 3 स (for सु) N2 B2 4 स चकार (for चकार सु) Ś V2 3 B1 D1 3 11 12 M1 3 सुमहाबल 3 N1 सुमहा कपि 1 D2 3 सहसा(D6 हनूमान्) कपि (for सुमहाकपि) —^c) D4 वृतो (for वृतो) B4 सुरपेन (for सैन्येन)

9 V1 om 9 (cf v l 1) —^a) V2 3 B1 D1 3 13 M3 कोपेन (for शोकेन) D7 सविष्ट (for चाविष्ट) Ś N1 B2 3 D1 12 13 स तु(D1 च) शोकसमाविष्ट —^b) Ś D2 7 11 G1 कोपेन V2 3 B1 D1 3 13 M3 शोकेन (for क्रोधेन) —V3 damaged from च up to पातय म (see var) in ^d N B2 3 D2 4 च महाबल D7 8 11 13 T2 3 महता कपि —^c) V1 B1 D1 3 राक्षस (for रावणि) —^d) Ś N B3 4 D3 11 शिला गुर्वीमपातयत् V1 3 B1 D1 3 4 13 M3 पातय म(V3 damaged)हतीं शिलां, D6 पातयामास वै शिला

10 V1 om 10 (cf v l 1) —^a) Ś N B D1 3 8 12 13 दृष्ट्वा तु(D4 °थ) V1 आलोक्य (for दृष्ट्वैव) —^b) D1 3 रथ (sic) (for रथ) D6 स ह (for तदा) —^c) D6 विवेशाथ (for विधेयाश्व) —^d) Ś D3 13 स शीघ्रम् 1 V2 3 B1 D1 3 4 G1 3 स दूरम् D7 8 11 13 G1 विदूरम् (for सुदूरम्)

11 V1 om 11 (cf v l 1) —^a) B1 G(ed) इन्द्रजितु(G[ed] °जित)मसंप्राप्य —^b) G1 रथ त (for रथस्थ) Ś D1 3 8 11 ससारथिम तदा N V1 B3 4 D4 स(D6 त)रथ साश्वसारथि V3 B1 शिला सारथिन तदा, B4 रथ सार्थं ससारथि D 3 सारथिं सरथ तदा —D6 om 11^{cd} V3 damaged for 11^c —^c) N2 B3 4 तत्र G1 भक्त्वा (for भित्त्वा) —^d) N2 विफलीकृता 1 V2 3 D1 3 D1 3 13 व्यथता गता D6 कपिमोचिता (for व्यर्थमुद्यता) Ś D1 3 शिला सा गता तदा N2 शिला व्यर्थमनुद्यता (sic) —After 11 Ś N2 V2 3 B1 3(m) D1 3 8 ins

1560* स रक्षसामभूद्यत्र दृष्ट्वा प्रतिमहाहवे ।
　　　मुक्त्वा वायुसुतादीरं सा शिला व्यर्थतामगात् ।

[(l 2) D13 वीरात् V3 B1 रावण (for सा शि) D1 शाश्व D2 च मि (for चापि)]

12 ^a) B1 पातितायां (for पतितायां) —^b) N V2 B राक्षसी (for रक्षसां) Ś D3 13 व्यथिता राक्षसी(Ś1 D6 राक्षसी) चमू 1 V2 D1 3 8 11 व्यथिता रक्षसां(V1 D4

ते द्रुमांश्च महाकाया गिरिशृङ्गाणि चोद्यताः ।
निक्षिपुर्द्विपता मध्ये वानरा भीमविक्रमाः ॥ १३
वानरैस्तैर्महावीर्यैर्घोररूपा निशाचराः ।
वीर्यादभिहता वृक्षैर्व्यचेष्टन्त रणक्षितौ ॥ १४
स्वसैन्यमभिवीक्ष्याथ वानरार्दितमिन्द्रजित् ।
प्रगृहीतायुधः क्रुद्धः परानभिमुखो ययौ ॥ १५
स शरौघानवसृजन्स्वसैन्येनाभिसंवृतः ।
जघान कपिशार्दूलान्सुबहून्दृष्टविक्रमः ॥ १६
शूलैरशनिभिः खड्गैः पट्टिशैः कूटमुद्गरैः ।
ते चाप्यनुचरांस्तस्य वानरा जघ्नुराहवे ॥ १७

G 6 61 17
B 6 82 18
L 6 60 19

राक्षसी) चमू , D3 रक्षसा व्यथिता चमू, M1 2 व्यथिता वानरर्षभा —After 12ab D5 7 8 11 5 (except T1) ins.

1561* निपतन्त्या च शिल्या राक्षसा मथिता भृशम्।

[G3 -व्यथिता (for मथिता)]

—cd) Ś N2 V1 B1 4 D1 2 8 13 ताम् , D5 माम् (sic), M3 ततो (for तम्) Ś V B1 D1 8 13 नदत , D3 5 नर्दत , G2 भारत (for नदन्त) N1 B3 वानरैस्तैस्त्र महसा वानरास्तवचोद्यत् (N2 °वो दिश) D4 वानरास्त च समाप्य गृहीत्या सर्वतो दिश

13 V3 om 13-14b —a) D5 12 G महाकायान् , D4 M3 महावीर्या (for महाकाया) —b) B4 गिरे N1 B3 D4 [भा]ङ्गं, N2 V1 B1 4 [शृ]ङ्गं हि (for [श]ङ्गा) Ś V2 B1 D1-3 8 12 13 T3 गिरीणां शिखराणि च —c) V2 B3 प्रक्षिप्य , B1 D1-3 12 भा(D1 13 अ)क्षिपन् (for चिक्षिपुर्) Ś Ñ2 V1 B2 4 D8 13 रक्षसां (for द्विषतां) D6-7 9-11 T2 3 G M2 3 Cm t क्षिप(M3 पत)न्तौ(D6 °प्राप्तं) प्रचित (D6-11 G2 °त) मध्य(D7 G1 मैन्ये, G2 त्वन्ये) Cm t क्षिपन्ति भाक्षिपन्ति स्म ‑d) T2 3 रक्षसो, Ct as in text (for वानरा) —After 13 Ś N2 V2 (repeats after 1566*) B3 D1-13(repeats after 23ab) T2 3 G M1-3 ins while B1 cont after 1566* whereas D1 3 ins after 23ab

1562* पुष्करोत्कलहावर्षं विसृजन्त पुरागमा ।
शत्रुणा करुन चक्रुर्मुश्च विविधे स्वरे ।

[(L 1) V3 (second time) D1 2 13 (second time) पुलारवे D6 G1 महापु(G1 °वर्षि) (for -महार्ष) Ś Ñ2 V2 (first time) B3 D1 2 3,13 (first time) शिलावृं तथा (D13 °ता)मध्(N2 V2 D4 °भा चाव) B1 पुष्करालिशिलाभिश्च (for the prior half) B1 वावृषतां (for विसृजन्त) —(L 2) B4 सुप्रार्ते (for शत्रुणा) D6 विक्रुत (for विविधे) D1 2,5 9-11 G2 3 स्वरैः (for स्वरे) Ś Ñ1 V (first time) B1 D2 3 11,13 (first time) —(Ś2 D4 °) नो विक्रमना (N2 V2 °मे , B4 °ता) (for the post half)

14 V2 M3 om 14ab (for V3 cf v l 13) —a) B4 सु (for तैर्) B3 वानराश्च (for °रैस्तैर्) N2 V1 B2 4 D4 महाकायैर्(B3 °या), V2 V1 B1 D1-13 G1 °भीमैर्: G2 M1 2 वरैर् (for महावीर्यैर्) —b) Ś N1 V2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 भीमरूपा (for घोर°) —c) B1 D1 11 विदार्य (for वीर्याद्) D2 अपि (for अभि) D4 वृक्षादभिहतास्ते, M3 राक्षसा निहता वृक्षैर् —d) Ś1 N V1 B2 4 D5 -11 व्यपद्यन्त, N1 (marg also) V2 B1 न्यपतन, G2 व्यावेष्टत, M3 व्यवेष्टते (for व्यचेष्टन्त) Ś Ñ2 V1 B3 4 D8 13 तदा रण, N1 V2 B1 2 मही(N1 धरा)तले, M1 2 रण क्षितौ, M3 रणाजिरे (for रणक्षितौ) V2 D1-3 13 व्यचेष्टन्धरणीतले, D4 राजपुमहाबले (sic), D6 विचेष्टत रणक्षितौ

15 a) Ś N2 V B1 -4 D5-13 T2 3 स (for स्व) G2 मथ (for अभि) —b) D4 समवात् (for इन्द्रजित्) —c) D1 क्षुद्र , G2 तूर्ण (for क्रुद्ध) D2 G1 2 M1 2 परिगृह्यायुध क्रुद्ध —d) N1 परानीक , B3 [s]परानभि , G1 ***भि (damaged) (for परानभि) V2 B1 D4 परानीकमथो ययौ

16 a) N1 V1 2 B2 D1 4 T2 3 अति(D4 °ति, D1 T2 °प, T3 °त्य)सृजन् , B4 मत्यसृजत् (for अवसृजन्) Ś D1 13 शरौघान्यसृजत्सैन्ये, D13 शरौघानिवसृजन्घोरान् —V2 om 16b - 17c —b) V3 सदा (for सवृत) —c) V2 हरि (for कपि) —d) G1 M2 स बहून् D5 पार , D7 9 हृष्ट , D10 G1 दृढ (for दृष्ट) Ś N2 V1 B1 4 D2 8 13 नृपितो रावणात्मज , N1 B3 सुबहून्प्रेक्ष्य तान्द्रुमान् । V2 B1 D1-3 सुबहून्स्य(D1 °न्यस्य)वो द्रुमान्, D4 T3 2 सुग्रीवान्भीमविक्रम , D13 सुबहूनतानिशाचर —After 6 Ś1 ins 1563*

17 V3 om 17ab (cf v l 16) Ś1 om 17 —a) B3 शरैर् । G1 तैरैर् (for शूलैर्) Ś2 D4 8 13 T2 सशू(Ś1 °ली)लैः (D4 शूलैश्च) शक्ति(T2 °रैरम)भि सद्गै , B1 D2 शूलैरशनिकल्पै(D3 °खड्गै)श्च, D13 शूलैः शक्तिभि खड्गैश्च —b) Ś2 N V1 2 B D (except D4) पट्टिशै (for पट्टिशैः) N2 V1 2 B2 D10 11 T3 शूल : B3 पाश , D1-3 13 प्रास , D6 कूट (for कूट) —c) B3 D4 ये च, B1 तस्य (for त च) Ś2 B2 D1-3,5 12,13 G M अ]नुचरास्: D1 [अ]नचराश्च (for [अ]नुचरांस्) B3 सव, D13 तत्र (for तस्य) D1 [अ]नुचराप्यस्य N1 ये चाप्यनुचरास्ते —d) Ś2 N1 B1 2 4 D1 4,5,13 G M1-3 वानराश्च V2 महाराम् (for वानरा) D4 5 11 T2 3 G M ओजसा (for आहवे) D2 वानरास्तपि वानरान् (sic) —After 17, Ś1 N2 V1 B2 4 D6,13 ins while Ś1 ins after 16 [owing to om]

G 6 61 20
B 6, 82, 19
L 6 60 22

सस्कन्धविटपैः सालैः शिलाभिश्च महाबलः ।
हनूमान्कदनं चक्रे रक्षसां भीमकर्मणाम् ॥ १८
स निवार्य परानीकमब्रवीत्तान्वनौकसः ।
हनूमान्संनिवर्तध्वं न नः साध्यमिदं बलम् ॥ १९
त्यक्त्वा प्राणान्विचेष्टन्तो रामप्रियचिकीर्षवः ।
यन्निमित्तं हि युध्यामो हता सा जनकात्मजा ॥ २०
इममर्थं हि विज्ञाप्य रामं सुग्रीवमेव च ।
तौ यत्प्रतिविधास्येते तत्करिष्यामहे वयम् ॥ २१
इत्युक्त्वा वानरश्रेष्ठो वारयन्सर्ववानरान् ।
शनैः शनैरसंत्रस्तः सबलः स न्यवर्तत ॥ २२
स तु प्रेक्ष्य हनूमन्तं व्रजन्तं यत्र राघवः ।
निकुम्भिलामधिष्ठाय पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ २३

1563* वानराश्चापि संक्रुद्धा शिलाभिः पर्वतैस्तथा ।
वृक्षैश्च सुमहाकायाश्राक्षसान्समुपाद्रवन् ।
राक्षसैर्वानरा सार्धं वानरैश्चापि राक्षसा ।
प्रयुध्यन्त महावेगा विबुधा दानवैरिव ।

[(l 1) Ś D3.13 चैव (for चापि) —(l 3) G(ed) नपि (for चापि) Ś D6.13 राक्षसा वानरैः सार्धं वानराश्चापि राक्षसैः, V3 वानरै राक्षसा सार्धं राक्षसैश्चापि वानरा —(l 4) Ś1 महावेगा (for °वेगा)]

18 a) V1.2 D3.4.5-11 सुस्कन्ध (for सस्कन्ध) D4 -पादपैः, D6 विद्रुमा (sic) (for विटपैः) Ś Ñ2 V1 B1.4 D3.13 वृक्षैः, Ñ1 V3 B2.3 D2.4.9 सालैः; V2 D4.6.10.11 वै (D6 द्रु) क्षैः, D13 शाखैः (for सालैः) —b) B4 D4.6.9 G3 महाबला —c) D9 सूदन (for कदन) —d) Ñ1 B2 D3.13 विक्रम (for -कर्मणाम्) —After 18 Ś Ñ V1.2 B3-4 D2.7.8.11.13 G1 M3 ins

1564* तत्र भग्ना प्रकुर्वन् राक्षसा रुधिरोक्षिता ।
विद्रुता वानराः सर्वे समरे जीवितैषिण ।
हनुमानथ संरब्धो विमुखीकृत्य राक्षसान् ।

[(l 1) Ñ2 ते तै, B4 ततो (for तेन) B3 ते तेन भग्नाः (for तेन भग्नाः) Ñ2 V1.2 B2 D3.13 तेन ते राक्षसा युद्धे निहता भीमकर्मण (V1.2 °विक्रमा), D7 G2 M2 तैश्च निहतास्तत्र राक्षसा भीमविक्रमा —(l 2) G1 तत्र (for सर्वे). Ñ2 V1 B2.4 समरात्र (for समरे) N1 V2 B3 D7.13 G1 M3 रावण (M3 °पर) सह हैतेभि (for the post. half) —Ñ2 V1 D7.11 G1 M3 om. L 3 —(l 3) Ñ2 V1 संक्रुद्धो (for संरब्धो) B1 विमुखीकृतराक्षस (for the post. half)]

19 a) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D4.7 T1.2 M1.2.4 Cm k1 m; Cg as in text (for स) G1 महानीकम्; Cm.g k t as in text (for परा°) —b) Ś1 D4.13.3 कानमौकस (for वनौकसः°) Ñ1 B1 D5 वानरान्निदमब्रवीत् —c) T1.2 वानरा (for हनूमान्) Ś Ñ V1.2 B D4.6.13 सन्नद्धो निवर्तध्वं V2 प्रह्रत्य नि°, D1-3 मरन्तो (D1 °रं भो) नि°, D10 सर्वसंधत्त नि° —d) Ñ1 V1 D1-3 सहम्; Ñ2 V2 B1.4 शक्यम्; T2 सार्धम् (for साध्यम्) Ś1 B2 मम (B1 तव) बलम्; Ś2 D4.13 समाश्रयम्; D4.13 तव (D11 मम) सहम्; M2 न नयस्यम्; G(ed.) न नो नयम् (for न नः साध्यम्)

20 a) Ś Ñ2 V B D1-4.6.10 T2 Cm k t हि (V1 B1 ष्व) यु (T2 यो) ध्यामो, N1 B2 (before corr. m. also) D4 हि युध्यध्व (D4 °ध्व) D7 G1 विचेष्टामो; D10 नियुध्यध्व, M3 विचेष्टतो; G(ed.) यत्र यत्र Cm k t as in text (for विचेष्टन्तो) —b) Ś Ñ V B D1-4.7.8.11.13 G2.3 M1 Ct चिकीर्षया (for चिकीर्षव) —After 20ab, D4 (marg.) ins

1565* त तमुद्धर्हनूमन्त वानरा विगतज्वरा ।

—c) Ś1 सन् (for यन्) B1 निमित्ते Ñ2 V1 D2-4.12 च (for हि) Ś Ñ2 V1 B2.3 (before corr. as in text and m. m.) D4.13 वयं सर्वे B1 प्रयुध्याम (for हि युध्यामो) —d) V B1 D2-4 सा हता (by transp.) D2 निहता (for हता सा)

21 a) D4.11 इदम् (for इमम्) Ś V1.2 B1.3 D1-3.11.12.13 च, Ñ2 B1 D4 तु (for हि) Ś D4.13 विज्ञप्तो, D4.11 विज्ञाप (for विज्ञाप्य) B1 निवेदयामसतहि (sic) G(ed.) निवेदयाम त्वरया —b) Ś B1 D4.13 राम सुग्रीव एव च; V B1.2 D1-3.13 M1.2 G(ed.) रामसुग्रीवयोर्द्वयो (V2 °योस्तयो, B2 °योर्धयोः M1.2 °योस्तत; G(ed.) °योर्वयो) —c) D4 तं प्रति Ś Ñ2 V1 B3.4 D4 -करिष्येत (for विधास्येते) —d) V2 B2 D4 ततो युद्धामहे D1 तत्करिष्यावहे Ñ1 V1.2 B1.2 D1-4.13 पुन (for वयम्)

22 a) G(ed.) वानरश्रेष्ठान् —b) V1 D10 वानरान्; T1.2 रावयन् (for वारयन्) Ś Ñ2 V1 B2.4 D4.13 युधि राक्षसान् (V1 °… illeg.), Ñ1 B1 राक्षसार्णवे; V1.2 B2 वक्रतोरण; D1.3.13 राक्षसान्नृपः D4 T1.2 सर्वराक्षसान् (for सर्ववानरान्) D6 राक्षसा-वारयंस्तदा —c) Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.8.12.13 असं (B4 उप) भ्रांत; D4 असत्रस्ते (for असंत्रस्त) —d) D4 सुबल (for सबल). Ñ V B D4.6.11 G1 M1.2.3 सम्यवर्तत; D10 सवर्तत (for स न्यवर्तत) Ś D4.13 यत्र यत्र राघवो —After 22, Ś D1.13 ins. l. 1 of 1567* while V1 B1 ins. 1566*.

23 Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1-3.5-11.13 G1 M3 तत्र; T1 D4 T1.2 स (T2 तं) (for स तु) —b) G1 व्रजतो (sic) (for व्रजन्तं) D1-4.7.13 G1 राघवो (for राघव) —For 23ab, V1 subst., V3 B1 ins. after 22

1566* नलस्येरेव सहितो हनूमानथ राघव ।

[V3 राघवो (for राघव)]

यज्ञभूम्यां तु विधिवत्पावकस्तेन रक्षसा ।
हूयमानः प्रजज्वाल होमशोणितभुक्तदा ॥ २४

सोऽर्चिःपिनद्धो ददृशे होमशोणिततर्पितः ।
संध्यागत इवादित्यः स तीव्राग्निः समुत्थितः ॥ २५

अथेन्द्रजिद्राक्षसभूतये तु
जुहाव हव्यं विधिना विधानवत् ।
दृष्ट्वा व्यतिष्ठन्त च राक्षसास्ते
महासमूहेषु नयानयज्ञाः ॥ २६

G. 6. 01. 0
B. 6 81. 27
L 6 60. 31

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥ ६९ ॥

—Then V2 repeats B1 cont 1562*

—After 1566*, V3 cont, while Ñ2 V1 2 B ins after 23ab whereas Ś D8 12 ins 1 1 after 22 and subst 1 2 for 23ab

1567* क्षतविक्षतगात्रास्त इतश्च व्युपारमन् ।
राक्षणिश्चापि सहृष्टः प्रयाते मारुतात्मजे ।

[(l 1) B4 क्षत (for क्षत) Ś B4 विक्षत (for विक्षत). Ñ2 V1 B2 तु (for त) B3 तम् (for च) V3 B2 4 यातुधाना (for इतश्च) Ñ2 B2 [अ]प्युपार(B2 °र)मन्, B3 उदीरयन्, B4 [अ]भ्युपासमन् (for व्युपारमन्) V1 राक्षसाश्चैव पारमन् V2 यातुधाना व्यदारयन् (for the post half) —(l 2) V3 2 B1 पवनात्मजे (for मारुतात्मजे)]

—After 23ab, D2 6 13 (r) ins 1562* while D3-7 9-11 T2 3 G M ins

1568* स होतुकामो दुष्टात्मा गतश्चैत्यनिकुम्भिलाम् ।

[D5 G3 ह(G3 हे)तुकामो (for होतुकामो) D6 हुतकामो हि दुष्टात्मा M1 2 होतुकाम दुरात्मा (for the prior half) D9 11 चैत्य (for चैत्य) & Ch t चैत्य मदारपदेवाख्य वाञ्छया (Ch °स्यभिलषं) &]

—a) D4 G2 निकुम्भिलम् V2 3 B1 D1-3 12 अथा (D13 तदा)साद्य (for अभिगाय) —d) D3-7 10,11 T2 M3 6 जुहव, Cr as in text (for जुहुवे) Ś Ñ V1 B2-4 D1 6 12 जुहावाग्निमथेंद्रजित्, V2 3 B1 D1-3 13 जुहु (V2 °ह)वेग्निमथे(D3 °ग्निं तदें, D13 °ग्निं तदें)द्रजित् & Cm g k t जुहव जुहाव &

24 ab) V2 M4 यज्ञभूमौ V3 T2 च (for तु) D9-11 तथो गत्वा (for तु विधिवत्) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6 12 यज्ञभूमौ तु विधिना (for a) D13 स यज्ञभूमौ विधिना जुहुवेऽग्निं समाहित —c) G1 स (for प्र) —d) D4 T2 3 G2 3 M3 मास (for होम) D7 भुक्तित (for भुक्तदा) Ś Ñ2 V1 2 B D1-4 8 10 12 जपहोमपुरस्(V3 B1 D1 2 6 12 °वषट्, D2 °षाट्(?))कृत, V1 V2 जपविद्धो हि तत्र वै

25 a) D10 11 T2 G M1-3 सार्चिं (for सोऽर्चि-) Ś V1 B1 2 D8 12 विवृद्धो, Ñ2 वृद्धोप, T3 -नद्धोप, G2 पिनद्ध (sic) (for पिनद्धो) V2 B1 D2 6 सोचिष्मान्ददृशे चाथ(D2 तत्र) D1 सोथाचिष्मान्ददृशे, D13 सोर्चिष्मान्ददृशेथ —b) B1 T2 3 होम, D4 छाग, G1 मास (for होम) D7 -दीपित D1 3 12 पूय शोणितवान्सु(D3 °क्षु)न & Cg होमशोणित शोणितदेहेन & —For 25ab, Ñ2 V1 B2 subst while B4 ins after 25ab

1569* सोऽग्निश्चाश्च प्रजज्वाल वपाशसी विभावसु ।

[Ñ2 V2 तु (for च)]

—d) D5 G2 3 M1 2 Ch t स तीव्रोग्नि, D7 9 सुदीप्तोऽग्नि, D10 11 G1 M3 सुतीव्रोऽग्नि, M5 सधूमोऽग्नि (for स तीव्राग्नि) D5 G2 M4 समुत्थित Ś Ñ V1 B2-4 D8 12 तीव्र(Ś D8 12 °क्ष्ण)रू(Ñ2 B2 °को)पो हुताशन; V2,3 B1 D1-4 13 परिवेषसमन्वित (V3 damaged from म up to श्च in 26a) T2 3 स तीव्राग्निसमप्रभ

26 V3 damaged up to श्च in a (cf v l 25) —a) Ś V2 B1 D1 2 3 6 12 13 T2 M1 2 भूतये तदा, Ñ B2,3 सवस्भूत्यैर्, V1 समिद्विविधैर्, B4 -राजसम्भूत, D3 भोजनेन, D4 राजसुतर्, D6 T2 G2 -वृद्धये तु, D7 G3 भूतिहेतु(G3 °तो)र् (for -भूतये तु) —b) V2 निधिवद्, T3 युधिना (sic) (for विधिना) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 T2 विधिज्ञ, D3 7 9-11 T3 G M विधानवित् (for विधानवत्) —c) V2 महद्धास्तवश, D1 व्यथास्तत्र च, M6 व्यतिष्ठश्च (for व्यतिष्ठन्त च) Ś D8 12 हुत्वा ततस्तत्र च राक्षसान्वै, Ñ2 V1 2 B1 3 4 D4 दृष्ट्वा(B4 दृष्टे) स्थिता(V3 °ता)राक्षसयोधमुख्या(B4 transp राक्षस and योधमुख्या) D13 श्रुत्वा ततस्तत्र च राक्षसास्ते —d) Ś D12 महासमूह तु, D6 T2 3 तदा महाहे(T3 समूहे)षु (for महासमूहेषु) D4 [अ]थ ते (for नय) Ś D6 8 12 13 [अ]नय(D13 °भि)ज्ञ, D1 नयज्ञा (for [अ]नयज्ञा) V1 B2 4 महासमूहेन च त नयज्ञ (B4 °ज्ञ) D2 जहास चोर्द्धं स पुनर्नयन्

७०

G 6 62 1
B 6 83 1
L 6 61 1

राघवश्चापि विपुलं तं राक्षसवनौकसाम् ।
श्रुत्वा संग्रामनिर्घोषं जाम्बवन्तमुवाच ह ॥ १
सौम्य नूनं हनुमता कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
श्रूयते हि यथा भीमः सुमहानायुधस्वनः ॥ २
तद्गच्छ कुरु साहाय्यं स्वबलेनाभिसंवृतः ।
क्षिप्रमृक्षपते तस्य कपिश्रेष्ठस्य युध्यतः ॥ ३
ऋक्षराजस्तथेत्युक्त्वा स्वेनानीकेन संवृतः ।
आगच्छत्पश्चिमद्वारं हनूमान्यत्र वानरः ॥ ४
अथायान्तं हनूमन्तं ददर्शर्क्षपतिः पथि ।
वानरैः कृतसंग्रामैः श्वसद्भिरभिसंवृतम् ॥ ५
दृष्ट्वा पथि हनूमांश्च तदृक्षबलमुद्यतम् ।
नीलमेघनिभं भीमं संनिवार्य न्यवर्तत ॥ ६
स तेन हरिसैन्येन संनिकर्षं महायशाः ।
शीघ्रमागम्य रामाय दुःखितो वाक्यमब्रवीत् ॥ ७

Colophon —*Kaṇḍa name* N V1 B D2 4 13 लङ्का काण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V1 B1 3 4 D1-4 11 12 वानरापसर्पण. Ś1 D5 वानरलपण. Ñ1 B2 हनूजिदान —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 (damaged) B2 4 D2 4 5 12 13 om Ś1 V2 61 N2 D1 63 V3 62, B1 D3 58, B3 57, D5 65, D6-9 10 12 G M1 3 82 T1 87, T2 59 M1 2 83, L(ed) 60 —After colophon, D3 concludes with राम. G M2 3 with श्रीरामाय नमः, M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः

70

1 T1 damaged up to अप in 27^{a} (cf v l 6 68 19) V1 damaged up to स in 1^{b} —^{a}) Ś Ñ V1 3 B D1 4 5 12 13 तत्काल(D1 °ले), G1 निर्घोषं (for विपुलं) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1-4 6 12 13 तद् (for तं) Ñ1 B2 D4 7 राक्षसानां (D7 °सस्य) वनौकसां —V3 om (hapl ?, see var) 1^{c}–8^{b} —^{d}) D4 5 नाङ्कवतम् Ñ2 B2 4 सभापति

2 V2 om 2 (cf v l 1) —^{a}) B1 पुष (for सौम्य) V1 B1 D1-3 हनुमतो (for हनुमता) —^{b}) Ś N V2 B2-4 D4 5 12 संग्रामः क्रियते महान्, V1 B1 D2 3 12 नित्य (D12 नूनं) संग्राममूर्धनि D2 7 G2 M1 3 क्रियते कर्म दुष्कर —^{c}) D2 सु, D6 8-11 G1 M1 3 च (for हि) Ñ1 V2 B1 4 D1 12 M1 3 महा; D3 4 महान्; D4 तदा (for यथा) G3 -कास (for भीम) T2 श्रूयतां भीमनिर्ह्रादः —^{d}) M1 2 ध्वनि (for स्वन) B1 सुमहास्यायुधस्वन D4 महानायुधनिस्वन, G1 सुमहान्युद्धनिस्वन

3 V1 om 3 (cf v l 1) —^{a}) N1 [अ]भि: D3 [अ]भि, G2 [अ]पि (for [अ]भि) D5 समावृत (for [अ]भिसंवृत) Ś N2 V2 B2 4 D4 12 क्षिप्रमृक्षपत राज —D1 4 5 om (hapl) 3^{c}–4^{b} M3 om 3^{cd} —^{cd}) Ñ1 V2 B2 D2 12 सहायो भव. B1 मारुतभि; D3 कपिपुङ्गवस्य (for कपिश्रेष्ठस्य) B2 मारुत (for युध्यत) Ś Ñ2 V1 B2 4 D4 12 स्वबलेन समायुक्तो युध्यमानस्य मारुत

4 V3 om 4 (cf v l 1) D1 4 5 om 4^{ab} (cf v l 3) —^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 3 12 13 G2 M3 6 [उ]वस्तु(B4 °श्च) Ñ1 B1 [इ]त्युक्त (for [इ]त्युक्त्वा) —^{b}) D12 तेन (for स्वेन) V2 (marg also as in text) मारुत (for संवृत) B1 स्वसैन्येनाभि संवृत —^{c}) Ś N1 V1 D6-9 10 11 अगच्छद्, N2 आगमद् (for आगच्छद्) N V1 2 B D2 4 5 9 10 11 13 T2 पश्चिम —^{d}) G1 M1 2 यूथप

5 V3 om 5 (cf v l 1) —^{a}) B1 D5 तथा (for अथ) Ś1 यात (for [आ]यान्त) D11 हनूमान् स (hypm) —^{b}) N1 काय, D6-11 G1 सदा (for पथि) —^{c}) B1 D1-4 दत्त, D12 *स्त (for कृत) —^{d}) N2 V1 मुद्भि (for श्वसद्भि) Ś N1 V1 D3 4 D5 12 परि(B2 °भि)वारित (Ś D4 12 °तं) V2 B2 D1 4 13 इव संवृत (B2 D1 2 °त), D5 11 G2 अभिसंवृत (for अभिसंवृतम्) B1 सुमहद्भिश्च संवृत

6 V3 om 6 (cf v l 1) —^{a}) Ś N2 V1 B1 D4 5 12 सु (for च) V1 हनूमत —^{b}) Ś Ñ V1 B1 3 4 D5 12 तमृक्षपतिम्, D3 11 M3 तदृक्षबलम् V1 D5 11 उत्तम, D5 उद्धत (for उद्यतम्) D2 जाम्बवन्तमुपागत —^{c}) Ś N2 V1 B3 4 D5 12 निभ(B2 सम) घोरं, N1 B2 -समाकार N2 B1 D1 4 12 जयप्रद (for निभं भीमं) —^{d}) Ś Ñ2 B2 D4 12 स समेत्य D12 समेत्य च G1 स निवार्य (for संनिवार्य) G2 निवर्तेत N1 V2 D5 समेत्य विनिवर्तिन्(V1 °तेत) V1 B2 D2 4 स समेत्य(B2 समेत्य स, D5 समेत्याथ) न्यवर्तयत्, B1 समेत्य न्यवर्तत D4 समेत्य चाभ्यवर्तयत्

7 V3 om 7 (cf v l 1) —^{ab}) D12 तत्रैव (for स तेन) V2 B1 D4-6 8-11 G1 2 M1 2 3 Ch 1 सह D4 तत्र Cm g as in text (for हरि) V2 B1 D1-4 12 महाद्युत (for °यशा) Ñ1 स सु तत्रैव सैन्येन सनिकर्ष महाबल —^{c}) V2 B1 D2 3 4 6 आगत्य D1 2 रामस्य (for रामाय) —^{d}) D1 व्यथितो (for दुःखितो) —For 7 Ś N2 V1 B2 3 (reads in marg up to 8^{ab}) 4 D4 12 subst, while D1 2 ins. 1 2 only after 7

समरे युध्यमानानामस्माकं प्रेक्षतां च सः ।
जघान रुदतीं सीतामिन्द्रजिद्रावणात्मजः ॥ ८
उद्भ्रान्तचित्तस्तां दृष्ट्वा विषण्णोऽहमरिंदम ।
तदहं भवतो वृत्तं विज्ञापयितुमागतः ॥ ९
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोकमूर्छितः ।
निपपात तदा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ १०
तं भूमौ देवसंकाशं पतितं दृश्य राघवम् ।
अभिपेतुः समुत्पत्य सर्वतः कपिसत्तमाः ॥ ११
असिञ्चन्सलिलैश्चैनं पद्मोत्पलसुगन्धिभिः ।
प्रदहन्तमसह्यं च सहसाग्निमिवोत्थितम् ॥ १२
तं लक्ष्मणोऽथ बाहुभ्यां परिष्वज्य सुदुःखितः ।
उवाच राममस्वस्थं वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ॥ १३
शुभे वर्त्मनि तिष्ठन्तं त्वामार्य विजितेन्द्रियम् ।
अनर्थेभ्यो न शक्नोति त्रातुं धर्मो निरर्थकः ॥ १४

G 6 62 15
B 6 83 14
L 6 67 15

1570* अथ वानरवता सार्धं राघवान्तिकमेत्य स ।
शशंस हनुमान्वीरो यथादिन्द्रजिता कृतम् ।
[(l. 1) B3 त्र (for स).]

8 V2 om 8^ab (cf. v. l. 1). B3 reads in marg. 8^ab (cf. v. l. 7). —^a) Ś Ñ2 V1 B2.4 D3.12.13 गर्जता, Ñ1 प्रयत्याद्, V3 B1 D1-4 य(D4 स)त्ताना, G1 समये (for समरे). D6 प्रेक्ष्यमाणानाम्. —^b) D2 पुर, G1.2 M3 च न, G3 M2 पुन (for च स). Ś Ñ2 V1 B2-4 D1.13 असिना पश्यता च(Ñ2 हि) न(B4 स), Ñ1 V3 D2 द्वि(Ñ1 सि)पतां प्रेक्षता च न (Ñ1 स ता), B1 D4 सर्वेषां च वनौकसां, D1.3.10 मिषता प्रेक्ष्य ता च न (D1 पुन). —^c) Ñ1 अवधीद् (for जघान). V3 om. सीता. —^d) V2 B1 D1-4.10 पापति(V3 ***)श्च (for रावणात्मज). Ñ1 B3 रावणी रघुनन्दन.

9 ^a) B1.3.4 D1.12 उद्भ्रान्त (for उद्भ्रान्त). Ś D2 चित्तस्तां, B1 D4.10 चेतनो, B4 चित्ता सा (for चित्तस्तां). —^b) Ś2 ह्यरिमर्दन, D4 [ऽ]हमरिंदम. —^c) Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 तमसा महता(D13 सहसा)च्छन्नो

10 V2 damaged from स्य in ^a up to ^c. —^a) Ś Ñ2 V1 B2.4 D3.11.13 सीता(D13 सीतां तु) निहतां श्रुत्वा. —^b) G3 कर्शित (for मूर्छित). Ś Ñ V1.3 B D1-4.11.13 रामो दुःखेन मूर्छित. —^c) B1 D4 स, M3 स्म (for ति). B1 ततो (for तदा). —^d) Ś Ñ2 V B2.3.4 D1-4.11.13 कृत्त (for छिन्न). Ñ1 B1 मूढो विह्वलमानस

11 ^a) Ñ1 B3 रघु (for भूमौ). D4 भीम (for देव). —^b) D7 पति (for पतित). Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D1.3.4.11.13 T2.3 G1 M3 प्रेक्ष्य, B1 वीक्ष्य (for दृश्य). Ñ1 B3 D6 पात्र राघवे शङ्ग —After 11^ab, Ś Ñ2 V1 B2.3(marg.).4 D1.11.13 ins.

1571* उवाच लक्ष्मण धीमानभिवाद्य मुहुः स्थिरम् ।
नान्यथा हनुमानेभ्यो नष्टो भीतश्च वानर ।
लक्ष्मणश्च महाबाहु राममाश्वासयत्प्रभुम् ।
[(l. 1) D13 प्रवाह (for उवाच). Ñ2 अब्रुव, D13 अश्वास्य (for अभिवाद्य). Ś D4.13 मन्युवेग मुहुःस्थि (for the post half). —(l. 2) D13 तूष्णीभूतान्. B1.3 D1.13 वानर (for वानरा). —G(ed.) L(ed.) om. l. 3. —(l. 3) D13 आश्वासयत्. Ś D4.13 न महाबाहुमब्रवीत् (for the post half).]

—^c) Ś D3.13 त समेत्य, Ñ1 समुद्गम्य, B1 (sup. lin. also as in text) समुद्गम्य (for समुत्पत्य). —^d) D1 T2.3 सत्वरा (for सर्वत). Ś Ñ2 V B1.2.4 D1-4.11.13 हरि(V3 B1 D2-4.11 कपि)यूथपा, Ñ1 B3 कपिकुञ्जरा

12 ^a) Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 सिषिचु, D7.10.12 आसिञ्चन्, Cg t as in text (for असिञ्चन्). Ñ1 B1 D4 चैव, D2 एन (for चैन). —^b) V2 damaged for सुगन्धिभि. —^c) D6 असह्य त D5 G1 M2 मनायास, D1.11 Ct असहायं (for असह्यं च). —^d) D1 T2.3 [इ]च्छ्रित, M3 Cg [इ]च्छ्रित, Ct as in text (for [उ]त्थितम्). V2.3 B1 D2-4.13 समिद्ध(D13 दृढत)मिव पावक —For 12^cd Ś Ñ V1 B2-4 D1.13 subst.

1572* दह्यमान महाप्राज्ञं दीर्घैः शोकाग्निभिः ।
[D13 दह्यमानैर् (for दह्यमान). Ś Ñ1 D1.13 -मद्भुतम् (for -प्राज्ञम्).]

13 G2 reads 13 twice. —^ab) D6 om. त and थ. Ñ1 B3 लक्ष्मणोऽप्यथ, V2.3 B1 D2-4.13 लक्ष्मणस्त तु(V2.3 B1 च) (for तं लक्ष्मणोऽथ). B1 D11.13 च (for सु). Ñ1 B3 D4 G(ed.) त(B3 स) परिष्वज्य सुदुःखित (G(ed.) °त) (for ^b). Ś Ñ2 V1 B2.4 D1.13 बाहुभ्यां सपरिष्वज्य मुहुः खिन्नमुवाच ह. —^cd) Ś Ñ2 V1 B2.4 D3.11 लक्ष्मणो (for उवाच). Ñ1 अव्यग्र, Ñ2 V1 B2.4 आश्रम, D4 M1.2 अस्व(D6 °स्थ)स्थं (for अस्वस्थं). Ś D1.13 वाक्य (for वाक्य). G1 transp. रामम् and वाक्य. Ñ1 Ts D6 मन्त्र (for हेत्वर्थ-). Ś V2.3 B1 D2-4.13 T2.3 G2 M1.3 Cm.g संयुत, D1 समित, D13 सहित (sic). Ck t as in text (for संहितम्).

14 ^a) Ñ1 V2.3 B1 D2-4.13 शुभो (for शुभे). D6 शुक्रकर्मणि मत्स्य. —^b) Ś D1.13 ऋजु, B1 D4.6 M3 आर्ये, T2.3 सादृद् (for आर्य). —^c) Ñ1 (marg. also as in text) V3 B3 (sup. lin. also as in text) न पापेभ्यो (for अनर्थेभ्यो). D6 मनघाचढ़ि शक्नोति

G 6 61 16
B 6 83 15
L 6 61 16

भूताना स्थावराणा च जङ्गमाना च दर्शनम् ।
यथास्ति न तथा धर्मस्तेन नास्तीति मे मतिः ॥ १५

यथैव स्थावर व्यक्त जङ्गम च तथाविधम् ।
नायमर्थस्तथा युक्तस्त्वद्विधो न विपद्यते ॥ १६

यद्यधर्मो भवेद्भूतो रावणो नरक व्रजेत् ।
भवाश्च धर्मसंयुक्तो नैवं व्यसनमाप्नुयात् ॥ १७

तस्य च व्यसनाभावाद्व्यसनं च गते त्वयि ।
धर्मेणोपलभेद्धर्ममधर्मं चाप्यधर्मतः ॥ १८

यदि धर्मेण युज्येरन्नाधर्मरुचयो जनाः ।
धर्मेण चरता धर्मस्तथा चैषा फलं भवेत् ॥ १९

यस्मादर्था विवर्धन्ते येष्वधर्मः प्रतिष्ठितः ।
क्लिश्यन्ते धर्मशीलाश्च तस्मादेतौ निरर्थकौ ॥ २०

---

15 ^{a}) B4 वा (for च) —^{b}) Ś V1(marg also as in text) D4.5.12 स्थवत (for दर्शनम्) —^{c}) Ś Ñ (N1 marg also as in text) V1 B2.4 D8.11 [अ]स्य, B1 D4 स्यान् ; D9 [आ]स्त (for [अ]स्ति) D4 transp [अ]स्ति and न —^{d}) V2.3 B1 D1.3.13 तेन सत्यन नास्ति म

16 N2 V2.3 B1 D1.5.3 om 16 —^{a}) Ś N2 V1 B2.4 D8.11 सर्वो B4 सत्व (for स्थाव) —^{b}) M1 यथाविध —D8 repeats 16^c–17 after 18^{ab} —^{c}) D8 भयम् (for नायम्) —D3 ((hapl ?) 16^d–17^c —^{d}) Ś N2 B2.4 D8.12 त्वद्विधेन निषेवितु V1 B3 त्वद्विधैरभिसेवितु

17 D9 om 17^{abc} (cf v l 16) D8 repeats 16^c 17 after 18^{ab} —^{a}) N2 B2.4 धर्मो (for [अ]धर्मो) D11 सयो (for भूतो) Ś N1 V B1.4 D1–4.11 यद् धर्मो भवे(Ś D8.12 °श्च च)त्सत्यो(V2.3 B1 D3 °त्यं) —^{b}) Ś D8.12 न भविष्यति N1 D4 निरय व्रजत् N2 V1 B2.4 न भवेदिह (for नरक व्रजत्) —D4 om 17^{cd} —^{c}) Ś D8.12 यद्, T2.3 तु (for च) B3 D4 (both times) T2.3 G M युक्तो वै(B3 हि) (for संयुक्तो) —^{d}) Ś Ñ V B D1–4.8.12 [इ]॰ D9 (both times) 10.11.12 T3 G2.3 Ch t [ए]व, Cr m g as in text (for [ए]व) D4 वचनम् (for व्यसनम्) —After 17 (r) D4 ins. 1573*

18 ^{a}) G2 यद् (for च) Ś N (N1 m also as in text) B2.4 D8.12 तस्य चा(D4 वा)व्यसन दृष्ट्वा(B1 om) —^{b}) D9–11 Ch t [आ]गतः Cv r m g as in text (for गत) Ś N1 B2.4 D8.12 तव च व्यसने तथा; N1 V B1.3 D1–4.12 व्यसनैश्चा(D3 °रा)वृत त्वयि —After 18^{ab} D4 repeats 16^c–17 and then ins while D6.7.9–11 T2.3 G M ins. after 18^{ab}

1573* धर्मा भवत्यधर्मश्च परस्परविरोधिनः ।

—^{a}) D4 (उ)पालभद् L (ed) [उ]पलभे D11 G4 धर्मा (for धर्मम्) V2.3 B1 धर्मा हि लभतधर्मम् —^{b}) G2 ह्यधर्मश्च (for मधर्मं) Ś1 V2 B1 D1 मधर्मेणापि(Ś1 °ण) धर्मता; Ś2 Ñ V1 B2–4 D8.12 L (ed) मधर्मं वा (L (ed) वा)प्य(Ś2 D8.12 °स)धर्मतः; V3 मधर्मश्चापि धर्मतः; D4 धर्म चाप्यविधर्मतः; D12 [अ]धर्मेणापि च धर्मवित्, —After 18 D6.7.9–11 T2.3 G M ins.

15/4* यद्यधर्मेण युज्येयुरधर्मा प्रतिष्ठित ।

[G2 युज्येरन् Cv m g k t as above (for युज्येयुर्) T2 [अ]धर्मे (sic) (for [अ]धर्मे)]

19 V2 D1 om 19–20^a —^{a}) V3 B1 D3 ये हि (for यदि) N1 V1 B1 D1–4.8.12 [अ]धर्मेण (for धर्मेण) Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D4.8.12 युज्ये(Ś1 D4 °ज्येते)युर्, Ś2 संयुक्ताम् D4 ययुक्त (sic) D1 युज्येत (sic), T2.3 युजरन् (sic) Cv as in text (for युज्यरन्) D10.11 न विधर्मेण युज्यरन् —After 19^a G2 wrongly repeats the post half of 1575* and 19^a —^{b}) Ś N1 V1 B2–4 D4.8.12 न(N2 V1 B2.4 D4 ये) हि धर्मवता(B1 °वता D4 °वता) नरा N1 V1 B1 D1.3.13 तत्त्व(V1 तत्त्वं D1.2 येष्वा D11 येषु)धर्म (D4 °नध) सुदारुण ॥ Cg नाधर्मरुचयो जना धर्मरुचय इति यावत्। द्वौ नञौ प्रकृतमर्थं गमयत इति न्यायात् ॥ —^{c}) D8.10.11 G2.3 M3 Ct [आ]चरतो, Cr m g as in text (for चरतो) D10.11 चैवो (for धर्मम्) —^{d}) M4 तत्र (for तथा) D4–7 तथैव D10.11 धर्म (for चैषा) —For 19^{cd} Ś Ñ V2.3 B D1–4.8.11.12 subst

1575* अधार्मिका ह्यधर्मेण फल स्यादेवमस्तदो ।

[N1 येषु तेष्वधर्मनिरित, V2 B1 D1.3.13 बे(V2 बे)षु(D3 °ष्व)धर्म (B1 before corr in marg °र्मनिर, after corr °र्मेषु) तेषाम (for the prior half) Ś B3 D8.12 समद्, D12 पद्द (for पवन)]

20 V2 D1 om 20^{ab} (for both cf v l 19) —^{a}) Ñ1 V1 B4 तस्माद् Ś N V1.3 B3 D8.12 यद्, B1 उपैद्, B4 D4 भयैर (for भया) B3 D4.12 यावदर्थैर्, G2 तस्मात् हि (for यस्मादर्था) B1 हि (for हि) —^{b}) Ś D8.12 यथा D12 तेषु (for येषु) Ś N1 V1 B1 D1.4.8.12.13 यु(D4 च)दारुण (for प्रतिष्ठित) D4 न ह्यधर्मे प्रतिष्ठिता —^{c}) G2 श्य्यत (sic) (for क्लिश्यन्त) —For 20^{cd} Ś Ñ V B D1.4.8.12 subst

1576* भवन्ति येषु धर्मश्च तस्मादुभौ निरर्थकौ ।

[N2 V1.2 B2.4 भवेयुर् (for भवन्ति) V2 B1 D4 भवेयुर् (D4 °नेये)षु न धर्मम् B3 भवेयुर् ह्यधर्मेण (for the prior half)]

वध्यन्ते पापकर्माणो यद्यधर्मेण राघव ।
वधकर्महतो धर्मः स हतः कं वधिष्यति ॥ २१
अथ वा विहितेनायं हन्यते हन्ति वा परम् ।
विधिरालिप्यते तेन न स पापेन कर्मणा ॥ २२
अदृष्टप्रतिकारेण अव्यक्तेनासता सता ।
कथं शक्यं परं प्राप्तुं धर्मेणारिविकर्षण ॥ २३
यदि सत्स्यात्सतां मुख्य नासत्स्यात्तव किंचन ।
त्वया यदीदृशं प्राप्तं तस्मात्सन्नोपपद्यते ॥ २४
अथ वा दुर्बलः क्लीबो बलं धर्मोऽनुवर्तते ।
दुर्बलो हृतमर्यादो न सेव्य इति मे मतिः ॥ २५
बलस्य यदि चेद्धर्मो गुणभूतः पराक्रमे ।
धर्ममुत्सृज्य वर्तस्व यथा धर्मे तथा बले ॥ २६
अथ चेत्सत्यवचनं धर्मः किल परंतप ।
अनृतस्त्वय्यकरुणः किं न बद्धस्त्वया पिता ॥ २७

G 6. 62. 27
B. 6. 83. 28
L. 6. 61. 27

21 ᵃ) Ś D13 धर्मे त (sic) T2 कप्यते (for वध्यन्ते). Ś Ñ V1.2 B D4.8.12 पुण्य, D1–3.12 वध (for पाप). —ᵇ) B3 येषु (for यदि). D1 (before corr. as in text) धर्मेण (for [अ]धर्मेण). Ñ1 सर्वत्र, D4 समता (for राघव). —ᶜ) Ś Ñ V1.2 B2–4 D4.8.12.13 अधर्मेण, V3 तद्धर्मे (for वधकर्म). B1 D10.11 Cr m g k t [ऽ]धर्मे; Cv as in text (for धर्मे). G2 अधर्मेनिहतो धर्मः. —ᵈ) D6 किं (for कं). D1 वधिष्यते. Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 किं करि(D2 हनि)ष्यति.

22 ᵃ) V3 B1 D13 विहितो नाम(B1 °न्यायु [sic]), D1 निहतेनायं; M3 [अ]पि हितेनाय (for विहितेनायं). —ᵇ) Ś Ñ V B D2.4.6.8–13 T2 M1.2.4 वापर (for वा परम्). —ᶜ) Ś Ñ V B D1–4.7–13 T2 विधाता(B2 विधाता), D1–3.13 वधेन, D7.9 T3 विधिना, D10.11 विधि: स) लिप्यते (for विधिरा°). D4 नैव (for तेन). —ᵈ) Ś Ñ1 V3 B1.2 D1–4.8.12.13 स(V3 B1 D2.4 क)स्मात्, Ñ2 V2 B3.4 तथा, G (ed.) यथा (for न स).

23 Note hiatus between ᵃ and ᵇ. —ᵃ) Ś1 B1.3.4 D2.3.4 अदृष्ट (B3.4 D4 °ष्ट), Ś2 D8.12 सुदृष्ट, D13 सुदृढ. Ś D1.2.8.12.13 प्रतिसत्कारो, Ñ V B D3.4 प्रतिसहारो(Ñ1 D4 °रे, Ñ2 V1 B2–4 °र) (for °कारेण). —ᵇ) G3 [अ]व्यक्तन (subm.), M2.4 (to avoid hiatus) त्वव्यक्तेन (for अव्यक्तेन). T2 M3 सतासता (by transp.). G3 [अ]सता सद्धा; Cv as in text (for [अ]सता सता). Ś V2.3 B1 D1–4.8.12.13 यदि पापस्य कर्मण, Ñ V1 B2.3(marg. also as in Ś) D4 मध्यते(Ñ1 D4 वक्तव्य) न(Ñ2 तु) सनातन. —ᶜ) Ñ2 V1 B3.4 G3 अथ; Cr m g k t as in text (for कथं). —ᵈ) Ś V1 B3–4 D8.12 [अ]रिनिसू(B3.4 °सू) दन(Ś2 °नम्), Ñ1 V2.3 B1 D1–4.13 [अ]रिवि(B1 °प्वरि; D4 °रिदि)नाशन(V3 D13 °न). Ñ2 D7 G2.3 L (ed.) रिपुकर्षण(Ñ2 °सूदन, L (ed.) °सूदन). D5.10 °विकर्षण(D5 °णे). D6 T2.3 °विकर्तन (for [अ]रिविकर्षण).

24 Ñ1 om. 24–25ᵇ. V3 D1–3.13 om. B3 reads in marg. 24. —ᵃ) Ś Ñ2 V1.3 B D4.8.12 सत्ये (for मुख्य). —ᵇ) Ś B1 D13 सदा; B2.3 तत्तु (for तव). D1 सत्यश्रेष्ठ न संशय, G2 नासीत्सा तव किंचन (sic). —ᶜ) Ś Ñ2 V1.3 B1.2.4 D4.8.12 [ई]दृम् (for यद्). V3 कर्म (for प्राप्त). —ᵈ) Ś D8.12 तस्मात्रैव; V1.3 D3–11 तस्मात्तन्न, B4 सत्त्वस्मात् (by transp.).

25 Ñ2 om. 25ᵃᵇ (cf. v.l. 24). —ᵃ) Ś D8.12.13 ते, Ñ2 V B D1.3.4 चेद्, D3 [तु]न (for वा). Ś D8 दुर्लभ (for दुर्बल). Ñ2 V2.3 B4 D1–3.13 दुर्बल त्वत्वा (for दुर्बल क्लीबो). —ᵇ) B1 नाल (for बल). D13 त्वत्वा (sic) (for धर्मो). V2 B4 D4 धनुषि (sic), V3 B1 धर्मेषु (for धर्मोऽनु). B3 [ऽ]यसत्त्वस्वयि वर्तते. —V3 om. 25ᶜ–27ᵇ. —ᶜ) Ś D8 दुर्लभो (for दुर्बलो). Ś2 D1.4.8.12.13 हृत, Ñ1 [ऽ]कृत, M3 मित्र (for हृत). —ᵈ) D4 शोच्य (for सेव्य).

26 V3 om. 26 (cf. v.l. 25). —ᵃ) G1 (with hiatus) इति (for यदि). Ś Ñ V1 B1.2 D1.13 वा, G3 वै (for चेद्). D4 धर्मेण(sic) (for चेद्धर्मो). V1 B1.2 D1.2.13 बले(B3 °ल) स्याद्यदि वा हर्षे(B2 धर्मो). —ᵇ) Ś Ñ V1 B3.4 D4.8.12 समाहित, B1.2 D1–3.13 त मानत्(D2.3.13 °द), D10.11 Ch t पराक्रमै, Cm g as in text (for पराक्रमे). —ᶜ) D4 यो वर्त(sic) (for वर्तस्व). —ᵈ) Ñ V1.2 B3–4 D4 यथा धर्मस्तथा बल.

27 T1 damaged up to अथ in ᶜ (cf. v.l. 1). V3 om. 27ᵃᵇ (cf. v.l. 25). B3 reads twice 27 (second time 27 and 28–29 in marg.). —ᵃ) Ś Ñ2 V1 B2.4 D1.13 यदि वा (for अथ चेत्). —ᵇ) B1 मम धर्म (for धर्मः किल). Ś Ñ V1.2 B(B3 both times) D1–3.13 प(B1 व)रो म(Ś D8.12 य)त, D4 प्रोहृति (for परंतप). —ᶜ) Ś D8.12 अनृत(Ś1 अर्थं से) त्यज्य करुण, Ñ2 V1 B2–4(B3 both times) D1 अनृतस्य करणे, Ñ2 V2.3 D2.3.11 अनृत त्वय्यकरणे, B1 अनृतार्थेष्वकरुणा, L (ed.) अनृतस्त्वय्यकरुण. —ᵈ) D1.4 तु (for न). D4 किंतु (for किं न). D2 दृष्ट; D4.8 T2 यत्यसु; D13 G1 M3 तुद्धय; G3 बाध्यस् (for बद्धस्). D3–11 Ct विना; Cv r m g as in text (for पिता). V2.3 B1.3 (second time) D1–3.13 पिता त्वया (by transp.). Ñ2 B3.4 (first time, orig. as in text, after corr. sec. m.) किं न(B3.4 नृ) इत्थिस्त्वयार्पिता. ※ Cm अनृतमिति पाठे

G 6 61 0
D 6 83 29
L 6 61 0

यदि धर्मो भवेद्भूत अधर्मो वा परंतप ।
न स्म हत्वा मुनिं वज्री कुर्यादिज्यां शतक्रतुः ॥ २८
अधर्मसंश्रितो धर्मो विनाशयति राघव ।
सर्वमेतद्यथाकाम काकुत्स्थ कुरुते नरः ॥ २९
मम चेदं मतं तात धर्मोऽयमिति राघव ।
धर्ममूलं त्वया छिन्नं राज्यमुत्सृजता तदा ॥ ३०
अर्थेभ्यो हि विवृद्धेभ्यः संवृद्धेभ्यस्ततस्ततः ।
क्रियाः सर्वाः प्रवर्तन्ते पर्वतेभ्य इवापगाः ॥ ३१
अर्थेन हि वियुक्तस्य पुरुषस्याल्पतेजसः ।
व्युच्छिद्यन्ते क्रियाः सर्वा ग्रीष्मे कुसरितो यथा ॥ ३२
सोऽयमर्थं परित्यज्य सुखकामः सुखैधितः ।
पापमारभते कर्तुं तथा दोषः प्रवर्तते ॥ ३३

अनृत त्वयि यदर्शितं शप । so also Cg t. Ck. अनृत वचयकरण किं न वद्धस्त्वया विनेति सधन पाङ्क । अन्यथा प्रयोजनसाकल्यानुसारणार्थोऽपाठीत्पर (?) । Ct 'अनृत वचयकरण किं न वद्धस्त्वया विना' इति सधन पाङ्क पाठ इति कतक । तार्थस्तु अनृत वचयकरण किं न वद्धस्त्वया विना इति परिरा सत्यस्य धर्मत्व त्वय्यभिषेकविषयसनृत वद्त्रा व्यालिकामनादृकतया पिता त्वया किं न बद्ध इति व्याचष्ट तदयुक्तम् । पितृबन्धनस्य सत्यवचनपरिपालनरूपत्वाभावात् ।

28 D4 om 28-32 N1 V2 3 B1 D1-3 13 om 28 29 B3 reads 28 in marg (cf v l 27) Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵃ) D6 9 भूतो, G2 भूत, M3 भूतम्, Cv as in text (for भूत) Ś N2 V1 B2 4 D8 11 यदि धर्मोऽभवद्भू (V3 B2 °द्भू [unmetric]) तिर् ※ Cg भूतो अधर्मो वेत्यत्र वृत्तानुरोधाय सन्धभाव । Ck t भूत अधर्म इत्यसविधाय ※ —ᵇ) N2 V1 B2 4 नाधर्मस्तु D4 T1 G1 M3 (to avoid hiatus) ह्यधर्मो वा Cv h t as in text (for अधर्मो वा) Ś D8 12 नाधर्म परम तप —ᶜ) N2 मा स्म, B3 पश्य M1 2 न स M3 न तु (for न स्म) B4 हता (sic) (for हत्वा) T2 3 हन्यात्तु (for स्म हत्वा) B3 4 मुनीन् Ś D8 12 तस्मात्त्वा निर्वल वज्री —ᵈ) Ś D8 12 पु(Ś1 प)ज्य (for इज्या)

29 N2 V2 3 B1 D1-3 13 om 29 (cf v l 28) B3 reads 29 in marg (cf v l 27) —ᵃ) D1 7 9 अधर्म Ś D8 12 समृतो (for संश्रितो) —ᶜ) G2 सधम् (sic) (for सर्वम्) T2 M1 2 काल (for काम) —After 29 B3 ins

1577* अथ शास्त्रविदां धर्मस्त्वक एव न संशय ।

30 D4 om 30 (cf v l 28) N1 reads in marg 30-32 —ᵃ) D6 T2 3 तावद् (for तात) Ś N V B D1-3 5 13 L (ed) अप चे(Ś B4 D13 °र्थे L (ed) °र्थे)नन्(N1 V3 B1 स्वार्थं B3 चपन्)मा (V3 स्वागत, D1 3 13 स्वागमन) दाव —ᶜ) Ś N2 V1 B2 4 D8 12 हि तत् (B3 स) N2 V2 3 B1 D1-3 पल D3 G1 2 तदा; Cm g h t as in text (for त्वया) D1 लक्ष (for छिन्न) —ᵈ) Ś उत्सृज्य तत् (for उत्सृजता) Ś N V B1 3 4 D1-5 7 8 12 13 G1 2 त्वया; B3 (sup lin also as in text) मता (for तदा) ※ Ct अधर्ममूल राज्यमुत्सृजता त्वया धर्मस्य मूलमर्थरूप छिन्नम्, अतस्तव क्लेशप्राप्तिरिति भाव । यत्तु नार्थेन 'अधर्मसंश्रितो धर्म कर्तार विनाशयति । तस्मा द्यथाकाम तत्कालोचितं येनोभयसम्यनुष्ठेयमिदमेव यथाकाम्येनो भयाचरणमेव धर्म इति मम मतम्' इति व्याख्यातम्, तदुप हसनीयमेव व्युत्पत्त्यैरितलक्ष्म् ※

31 D4 om N1 reads in marg 31 (for both cf v l 28 and 30 respy) —ᵃ) N2 V1 B2 4 [ऽ]पि हि D1 हि दि (meta) D2 3 10 11 Ct [ऽ]थ प्र (D6 हि) (for हि वि) T2 विवृद्धभ्य (for विवृद्धेभ्य) —ᵇ) Ś N V1 B2 4 D8 12 समृद्धेभ्यस्, V2 3 D1-3 7-11 T2 3 G1 2 M3 Cm g h t सवृत्ते(D1 3 °त)भ्यस्, B3 D13 सद्वृत्तभ्यस् D2 3 समृतेभ्यस्, Cr as in text (for संवृद्धेभ्यस्) —ᵈ) Ñ1 यथा (for इव)

32 D4 om N1 reads in marg 32 (for both cf v l 28 and 30 respy) —ᵃ) V3 B1 च, M1 2 [इ]ह (for हि) Ś N V B D1 3 8 12 13 विहीनस्य, D5 विनीतस्य D8 11 T1 2 विमुक्तस्य (for वियुक्तस्य) T3 विनियुक्तस्य —ᵇ) Ś D6 11 G3 चलस, N V B D1-3 12 13 मेधस (for तेजस) —ᶜ) Ś N2 V1 B2 D7-11 G विच्छिद्यत, N1 विनश्यति, V2 B3 प्रच्छिद्यते D2 6 उच्छिद्यत, M3 व्याच्छिद्यत V1 क्रिया सर्वा विनश्यति —ᵈ) Ś2 D8 12 ग्रीष्मेषु सरितो T2 कुस * * * था (moth-eaten)

33 ᵃ) D6 नाशम् (for सोऽयम्) Ś N2 V1 B2-4 D8 12 पुरुषोऽपरित्यक्त, N1 V2 3 B1 D1-3 11 T1 2 सोऽयमर्थं परित्यक्त, D4 सौम्यो धर्मपरित्यक्त —V3 damaged from ᵃ up to दोष in ᵈ —ᵇ) Ñ1 D13 -कामे (for काम) Ś N V1 2 B D1-3 12 13 T2 3 सुखं प्रिय, D1 7 9 T1 G M1 2 3 Cr k सुखे(D6 T1 Cr समे)धित, Cm g t as in text (for सुखैधित) —ᶜ) B1 4 D1-3 11 G2 आचरत, D6 आरभ्यते; Cr g k t as in text (for आरभते) —ᵈ) Ś1 B3 D8 12 11 G1 तदा, Ś2 V2 B1 D2 13 क्रिया, N1 D1 यदा N2 V1 D2 D1 3 12 अपार्, B4 सुदुर्, D1 M3 ततो, T2 3 पापाद् M2 तत (for तथा) B1 इयो D1 नाथो(sic) (for दोष) Ś N V B D1-4 8 12 13 हि (V1 B3 D1 [ऽ]पि) जायत (D13 वर्तत) (for प्रवर्तते) —After 33 M1 2 read 36

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
यस्यार्थाः स पुमाँल्लोके यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥ ३४
यस्यार्थाः स च विक्रान्तो यस्यार्थाः स च बुद्धिमान् ।
यस्यार्थाः स महाभागो यस्यार्थाः स महागुणः ॥ ३५
अर्थस्यैते परित्यागे दोषाः प्रव्याहृता मया ।
राज्यमुत्सृजता वीर येन बुद्धिस्त्वया कृता ॥ ३६
यस्यार्थो धर्मकामार्थास्तस्य सर्वं प्रदक्षिणम् ।
अधनेनार्थकामेन नार्थः शक्यो विचिन्वता ॥ ३७
हर्षः कामश्च दर्पश्च धर्मः क्रोधः शमो दमः ।
अर्थादेतानि सर्वाणि प्रवर्तन्ते नराधिप ॥ ३८
येषा नश्यत्ययं लोकश्चरतां धर्मचारिणाम् ।
तेऽर्थास्त्वयि न दृश्यन्ते दुर्दिनेषु यथा ग्रहाः ॥ ३९

G 6 61 38
B 6 83 40
L 6 61 35

34 Cf Pancatantra I 3 D6 7 T2 3 Cg read Nom singular for अर्थाः in the whole stanza ❀ Cg यस्यार्थास्तस्य मित्राणीत्याद् श्लोकद्वयं क्वचित्पठ्यते ❀

35 Ś Ñ V B1 4 D1 4 12 transp [ab] (including star passages) and [cd] D11 reads [b] (preceded by 1579*) and [a] (followed by 1578*) after [cd] D6 7 12 3 read Nom singular for अर्थाः in the whole stanza —[a]) B1 क्रियावान्स्यात् B2 यदि° (for च विक्रान्तो) D6 यस्यार्थास्तु क्रियावेतो —After 35[a], Ñ V1 B4 D1 12 ins. Ś D5 subst for 35[b] V2 3 B2 3 D2 3 13 cont after 1579* B1 cont after 1580* D3 subst for 35[d] and reads after 1579*

1578* यस्यार्थाः स च सम्मतः ।

[D1 11 12 हि (for च) V2 3 मोपहेषत B2 3 स पुमान्भवेत्]

—Then Ñ V1 B4 D6 cont V2 3 B2 3 D1 3 13 ins after 35[b] D3 subst for 35[c] D11 ins before 35[b]

1579* यस्यार्थास्तस्य सर्वार्थाः

(V3 धर्मार्था (for सर्वार्था)]

—[c]) D4 सर्वार्था (for यस्यार्था) —After 35[b] B1 ins

1580* यस्यार्थाः स च विद्वान् हि

—[c]) B4 स च (hypm) (for स) Ñ1 B3 D6 अत्र(Ñ1 जन, B3 बुद्ध)श्रेष्ठो D1 4-11 G1 2 महाबाहु(D2 °बुद्धि)र (for महाभागो) —D11 om (hapl) 35[d] —[d]) Ś Ñ V1 3 B D1 4 5 8-12 G1 2 गुणान्वितः, V2 T1 damaged D7 9-11 गुणाधिकः, Cg as in text (for महागुणः) —After 35 D6 ins.

1581* यदि धर्मो भवेच्छ्रेष्ठः सत्यधर्मपराक्रम ।

36 Ś Ñ1 V1 B2 4 D1 12 read 36 and 38 after 40 Ñ1 V2 3 B1 3 D1 4 11 transp 36 and 37 (all except D1 along with 1582*) M1 2 read 36 after 33 —[a]) T1 moth-eaten for अर्थ Ś B1 D4 11 12 तं D1 [पृ] तद् (for [प]त) Ś Ñ1 B1 D4 10 परित्यागाद् (for °त्यागे) —[b]) B1 D1 3 4 9 प्रत्याहृ(D4 °कृ)ता (for प्रव्याहृता) —[c]) D4 5 7 यस्त्वमुत्सृजता Ś Ñ2 V1 B2 4 D4 12 राजन् (D7-11 धीर (for वीर) —[d]) V2 कृता B1 कृता (for कृता) Ś Ñ2 V1 B2-4 D2 12 न तद् (Ś D2 12 °दु)व वद्ना (B2 कथ) यत्या, D1 जयबुद्ध्या त्वया विभो

37 Ñ1 V2 3 B1 3 D1 4 7 transp 36 and 37 (all except D1 along with 1582*) Ś D3 om 37[ab] —[a]) B1 D3 5 6 T1 [अ]र्था Cg k t as in text (for [अ]र्थो) Ñ1 D1 G1 2 यस्य Cg k t as in text (for धर्म) Ñ1 D1 [अ]र्था (for [अ]र्थास्) T2 3 यस्यार्थस्तस्य कामाश्च —[b]) B1 D2 3 10 G2 M1 2 Cr(?) g(?) प्रदक्षिणं, Cr m g k t as in text (for प्रदक्षिणम्) B1 तस्य सर्व प्रदक्षिण —[c]) B3 अधमेन D4 G1 अथ तेन (for अधनेन) —V3 damaged from 37[d] up to अर्थैं in 1582* —[d]) V1 D6 11 Cg t नाथ शक्य G1 (with hiatus) अथ शक्य V1 समाहितु (for विचिन्वता) Ś D2 12 नाथ सत्य इयाज(D3 °अपराजि)त Ñ B1 3 4 D6 नार्थो शक्या सभी(D4 °मा)हितु V2 B1 D1 3 10 T2 3 जतु(V3 D1 देतु B2 D4 कर्तु D1 यतु) धर्मो (T2 3 धर्मो जेतु) न शक्यते ❀ Cg अथ यस्य न शक्य न साधयितु शक्यम् । अन्वयमेतत् । शक्यमाविन्दसुरभि इति प्रयोगात् ❀ —After 37 Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 ins while D1 ins after 37[ab] L (ed) cont after 1583*

1582* अर्थैरया निबध्यन्ते गजैरिव महागजाः ।

[V3 damaged up to अर्थैं D1 3 हि (for हि) D4 अर्था निबध्यते Ñ1 D4 अपि (for इव) D1 3 10 गजैर्गजा इव (for the post half)]

—After 37 D4 ins 1584*

38 Ś Ñ1 V1 B2 4 D1 12 read 36 and 38 after 40 —[ab]) Ś Ñ V1 B2-4 D4 8 transp हर्ष and श्रम Ñ1 शोक, B2 काम (for क्रोध) Ś Ñ V1 B2-4 D6 श्रुत (for शमो) Ś D6 मद (meta) G (ed) वय (for दम) D6 transp शम and दम D4 प्रीति सुखं वक्रा (for क्रोध शमो दम) V2 3 B1 D1 3 5 धर्म क्रोध (V3 D3 °श्रम(थ)श्च कामश्च हर्षो दर्प सुख(D1-3 श्रुत) वप (D11 °र्प [sic]) —[d]) Ś Ñ V B D1 4 8 13 15 न संशय (for नराधिप) D4 वर्तन्ते नात्र संशयः —After 38 V1 ins. 1584*

39 T1 damaged for 39[a] —[a]) V1 तथाम् Ñ1 V1 D1 4 15 धर्मो ह(D11 इव)पे V3 धर्म सुख (for नश्यत्ययं)

G 6. 62. 41
B 6. 83. 41
L 6. 61. 38

त्वयि प्रव्रजिते वीर गुरोश्च वचने स्थिते ।
रक्षसापहृता भार्या प्राणैः प्रियतरा तव ॥ ४०
तदद्य विपुलं वीर दुःखमिन्द्रजिता कृतम् ।
कर्मणा व्यपनेष्यामि तस्मादुत्तिष्ठ राघव ॥ ४१

अयमनघ तवोदितः प्रियार्थं
जनकसुतानिधनं निरीक्ष्य रुष्टः ।
सहयगजरथां सराक्षसेन्द्रां
भृशमिषुभिर्विनिपातयामि लङ्काम् ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥ ७० ॥

B1 येषामर्थे सुखं लोके, D3 येषामर्थं तपो लोका —^{b}) V3 D1 चरते, B1 चरते, D3 सेवंते (for चरतो) B1 D2 चारिण Ñ1 V3 तेषां धर्मश्च नैपुणं —For 39^{ab} Ś Ñ2 V1 B2–4 D4.8.13 L (ed.) subst.:

1583* येनार्थेन तु लोकोऽयं चरते धर्मकारणम् ।

[Ś1 D4 च (for तु) Ñ2 येनार्थेन B2 कुरुते D2 चरति (unmetric) (for चरते) B4 D4 –कारणात्]

—Then L (ed.) cont. 1582*.

—^{c}) Ś Ñ1 V B D1–4.8.10.11.13 तेनार्थो (V1 न तेषां) स्त्वयि D2 गृह्णंते (for रक्ष्यन्ते) —^{d}) Ś Ñ1 V1 B2.4 D3.12 महा इव, D13 महाग्रहा (for यथा ग्रहाः) —After 39, Ś Ñ V2.3 B2–4 D1–5.8.10.11.13 ins., while V1 ins. after 38 whereas D6 ins. after 37:

1584* धनमर्जय काकुत्स्थ धनमूलमिदं जगत् ।
विशेषं नाधिगच्छामि निधनस्य मृतस्य च ।
चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावेव सदृशौ मम ।
चण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न प्रयच्छति ।

[(l. 1) Ś1 आजय (for अर्जय) —(l. 2) V1 उभयोरन्तर नास्ति (for the prior half) —V3 om. (hapl.) l. 3 —(l. 3) Ñ1 D2 चाण्डालश्च Ś V1 D4.13 [च]नौ (for [च]व) D13 सदृशे (for सदृशौ) V1 D13 मतौ (for मम) —(l. 4) Ñ V1.2 B1 D13 चाण्डालस्य D4.13 च (sic) (for न) V3 B1 D4.13.14 गृह्णाति (for गृह्णन्ति) V1.2 B4 न ददति (by transp.)]

40 ^{a}) D2 प्रव्रजिते G2 M1.2 Cv.k प्रव्राजिते Ct as in text (for प्रव्रजिते) G1 धीरे (for वीर) —^{b}) G2 पित्रोश्च Ś Ñ V B D1–4.8.10.11.13 पितुर्वचनात् तथा (Ś1 °च) —^{c}) D4 राक्षस (for रक्षसा) G3 च (for [भ]व) V3 B1.3 D4 सीता (for भार्या) —^{d}) V1.2 B1 D1–3.13 सती (for तव) Ś Ñ V1 B2–4 D4.8.13 प्राणेभ्यो (B3 °णेभ्य) पि गरीयसी —After 40, Ś Ñ2 V1 B2.4 D4.13 read 36 and 38.

41 ^{a}) Ñ1 B3 ततो (for तद्) Ś Ñ V1 B2–4 D4.8.13 भवद्य (B1 °द्यस्य) मिदं (for अद्य विपुलं) Ñ1 B2 D1 V3 दुःखं (for वीर) V2.3 B1 D1–3.13 सुदारुणमिदं घोरं —^{b}) Ñ1 B3 D4 घोरम् (for दुःखम्) G3 [ज]ज्जित (for कृतम्) —^{c}) D4 कर्माणि (for कर्मणा) Ś Ñ2 V1 B2.4 D8.13 व्य(Ś D4.13 वा)पनेष्यामहं D2 [अ]व्यपने ष्यामि —D13 om. from 41^{d} up to मिषु in 42^{d} —After 41, Ś Ñ2 V2 B D1–13 S ins.:

1585* उत्तिष्ठ नरशार्दूल दीर्घबाहो दृढव्रत ।
किमात्मानं महात्मानं महात्मन्नावबुध्यसे ।

[(l. 1) Ś Ñ2 V1 B D2.13 राघ(Ñ2 पद्म)पत्राक्ष (for नरशार्दूल) B4 D1.3–11 T1 धृतव्रत, G1 °व्रत (for दृढव्रत) —(l. 2) Ś B2.3 (sup. lin.) कृतात्मानं (Ś °त्मा च) Ct g t as in text (for महात्मानं) D2.13 कृतात्मानं कृतात्मा च (for the prior half) Ñ2 कृतात्मन्, D6.10.11 T1 M3 आत्मानं D4 आत्मना (for महात्मन्) M3 किं न (for नाव) V1 B1.4 कृतात्मानं न बुध्यसे (for the post. half) ✻ Ct m g t आत्मानं परमात्मानं ✻]

42 D13 om. up to मिषु in 42^{d} (cf. v.l. 41) D6 om. from 42 up to 71. 7^{b} D6 om. 42 —^{a}) B4 G3 M3 अद्य (for अयम्) Ñ1 V1 B3 विभो तव (Ñ1 om. तव) V2.3 B1 तवाद्यत ; D4 T1 तवोद्यत (for तवोदित) Ś Ñ2 D13 अद्यमिदं च (Ñ2 अयमद्यमद्य) विभो (Ś1 D13 om. विभो) तव प्रियार्थं G (ed.) अयमद्य विभो तव च प्रियार्थं —^{b}) T1 तनया (for सुता) B3 रोषात् (for रुष्ट) Ś Ñ2 V1 B2 D13 समीक्ष्य रोषात् Ñ1 V2.3 B1.3 D1–3 च स(V3 B1 भृशा) D1 तत्)निरीक्ष्य (for निरीक्ष्य रुष्ट) —^{c}) V3 B1 D1–3, 5–11 –रथाश्च (D1 ✻✻) हयां V3 –रथहयानाङ्गां B2 –रथहयां D4 T1 –नागहय (by transp.) हयां T1 नररथहया (for हयगजरथां) B4 सहयगजरथां नराधिपेंद्र —^{d}) V3 B3 सततं V3 च दि (for विनि)

७१

रामममाश्वासयाने तु लक्ष्मणे भ्रातृवत्सले ।
निक्षिप्य गुल्मान्स्वस्थाने तत्रागच्छद्विभीषणः ॥ १
नानाप्रहरणैर्वीरैश्चतुर्भिः सचिवैर्वृतः ।
नीलाञ्जनचयाकारैर्मातंगैरिव यूथपः ॥ २
सोऽभिगम्य महात्मानं राघवं शोकलालसम् ।
वानरांश्चैव ददृशे बाष्पपर्याकुलेक्षणान् ॥ ३
राघवं च महात्मानमिक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ।
ददर्श मोहमापन्नं लक्ष्मणस्याङ्कमाश्रितम् ॥ ४
व्रीडितं शोकसंतप्तं दृष्ट्वा रामं विभीषणः ।
अन्तर्दुःखेन दीनात्मा किमेतदिति सोऽब्रवीत् ॥ ५
विभीषणमुखं दृष्ट्वा सुग्रीवं तांश्च वानरान् ।
उवाच लक्ष्मणो वाक्यमिदं बाष्पपरिप्लुतः ॥ ६

G 6 63 6
B 6 84 6
L 6 62 6

Colophon D4 om —*Kanda name* Ñ1 B D4.12 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name* Ś1 D8.12 रामाश्वासने (D8 रामसमाश्वासन, D12 °न) लक्ष्मणवाक्य, Ś1 Ñ2 V1 B1.4 D1 लक्ष्मणवाक्य, Ñ1 V3 B1.3 D2.3.12 रामा(D2 राघवा)श्वासन, L (ed) वानरापसर्पण —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 N2 V2 B1.4 D2.3.12.13 om, Ś2 V1 62, N2 D1 64, V3 63, B1 D4 59 B2 58, D8 66, D5-7.10.11 T1 G M3.4 83, T2 88 T1 90, M1.2 84, L (ed) 61. —After colophon, D3 concludes with राम, G M1.2 with श्रीरामाय नमः, M4 with श्रीरामचन्द्राय नमः

71

1 D4 om 1-7[4] (cf v l 6 70 42) —[a]) Ś Ñ V B3-4 D1.5.8-13 T2.3 आश्वासमाने, G2 आख्यापयाने (sic) V2 D2.3 च (for तु) D13 रामे त्वाश्वास्यमाने तु ❀ Cm g t आश्वासयाने आश्वासयमाने। Cg adds आगमरक्षासनस्थानिषु स्वान्सुगभाव. ❀ —V3 om. 1[cd] —[c]) Ś2 Ñ2 V1 B1.3 D3.11 निरीक्ष्य, V2 D1-4 अवेक्ष्य, B1 आक्षिप्य, D8 T1.2 निरीक्ष्य, D12 निवेश्य, Ck t as in text (for निक्षिप्य) Ñ गुल्म (for गुल्मान्) Ś V2 B1 D1-3.8.12.13 सकलान्, Ñ V1 B2.3 सस्थाप्य, D6 T2.3 स्वस्थानात्, G1 स्वस्थाने, M1 सस्थाने, Cg k t as in text (for स्वस्थाने) B1 वीक्ष्य गुल्मान्समास्थाप्य —[d]) Ñ1 B2 मत्रागोथ, V2 B1 D1.3.13 तत्र प्राहो, T3 प्रत्यागच्छद् (for तत्रागच्छद्)

2 D4 om 2 (cf v l 1) —[a]) Ś D1.13 घोरै, D8 भीमै, M1.2 शूरैश्च (for वीरैश्च) —[b]) D6.7.10.11 T2.3 G1.3 M3 अभिसंवृत (for सचिवैर्वृत) Ś Ñ V2.3 B D1.2.3.12.13 राक्षसैरपरै (Ñ1 B3 °बहुभि)र्वृत, V1 D2 राक्षसैः परिवारित —[c]) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 महामेघ (for नीलाञ्जन) V2.3 B1 D1.3.13 शिलाशैल (V2 °पार्व)श्च (for चयाकारैर्) —[d]) B1 मातंगा इव D2.10.11 यूथपै, G2 यूथप (for यूथप)

3 D4 om 3 (cf v l 1) —[ab]) ❀ Cr सोऽभिगम्येत। अत्र राघवशब्दो लक्ष्मणवाची। उपरितनश्लोकसामर्थ्यात् वक्ष्यमाण त्वात्, so also Cg ❀ —[c]) D7.8-11 G1.3 [श्र]पि (for [ए]व) ❀ Cg t ददृशे ददर्श ❀ —[d]) M1.3 बाष्पपर्याकुललोचनान् —For 3 Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 subst

1586* सोऽभिगम्य महावीर्यो राघवस्य समीपत ।
स ददर्श हरीन्दीनान्ससुग्रीवान्सलक्ष्मणान् ।

[(l 1) Ś2 N2 V1 B2.4 D2.13 अभिगम्य Ś D2 महावीरो, V2 महामायो (for °वीर्यो) —(l 2) Ñ1 V2.3 B3.4 D1.3.13 ददर्श वानरान् (for स ददर्श हरीन्) Ś D8.13 सुग्रीवादीन् (for ससुग्रीवान्)]

—Thereafter, B3 cont 1587*

4 D4 om 4 (cf v l 1) —[a]) Ñ1 V2 B1.2 D1-3.13 महावीर्यम् (for महात्मानम्) —[b]) V2 D2 बान्धव. D6.13 T2.3 नर्धन (for नन्दनम्) —For 4[ab], Ś Ñ2 V1 B2.4 D3.13 subst while B3 cont after 1586*

1587* तत इक्ष्वाकुशार्दूल पार्थिव सचिवैर्वृतम् ।
[Ś D2 पार्थिवे]

—[c]) G1 शोकमापन्न G2 मोहसपन्न (for मोहमापन्न) —[d]) D3 मागत (for आश्रितम्) Ñ1 लक्ष्मण च महायक

5 D4 om 5 (cf v l 1) G3 om 5-6 —[a]) Ñ2 पीडित (for व्रीडित) D1.13 -सतप्त, D7 -सपन्न (for -सतप्त) Ś Ñ2 V1 B4 D2.12 क्रान्त शोकाभिसतप्त, B2 क्रान्त शोकातिसंपन्न, B3 D1-3 T1 G1.2 M1 व्रीडित शोकसंतप्त (D1 °पन्न) —[b]) Ñ1 V3 B3 D1-3.13 प्रेक्ष्य रामं Ñ2 V1 B2.4 वीक्ष्य राम, B1 राम वीक्ष्य, G (ed) राम प्रेक्ष्य (for दृष्ट्वा राम) Ś D2.13 वीक्ष्यमाणे विभीषण —[c]) Ś Ñ2 V1 B3-4 D3.13 दुर्मनास्तत्र (B2 °स्य), N2 अधोमुखोऽपि, D2 अंतर्मुखेन, D12 अधोमुखेन (for अन्तर्दुःखेन) V2 सतप्त (for दीनात्मा) —[d]) D12 T2.3 च (for सो)

6 D4 G2 om 6 (cf v l 1 and 5 respy) —[ab]) M3 लक्ष्मण (sic) (for सुग्रीव) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 विषण्णमुख दृष्ट्वा ध्यानयुक्त विभीषण —[c]) M3 मद्वम् (for वानरम्) D6-7.9.11 T1 G1.3 M3 Cr g t लक्ष्मणोवाच सदा (D3 मन्द)र्थम् ❀ Cr लक्ष्मणोवाच। अत्र छान्दस सुलोप।, so also Cg t ❀ —[d]) Ś Ñ V B D2.3.8.11.13

G 6 65 7
B 6 84 7
L 6 62 7

हतामिन्द्रजिता सीतामिह श्रुत्वैव राघवः ।
हनूमद्वचनात्सौम्य ततो मोहमुपागतः ॥ ७
कथयन्तं तु सौमित्रिं संनिवार्य विभीषणः ।
पुष्कलार्थमिदं वाक्यं विसंज्ञं राममब्रवीत् ॥ ८
मनुजेन्द्रार्तरूपेण यदुक्तस्त्वं हनूमता ।
तदयुक्तमहं मन्ये सागरस्येव शोषणम् ॥ ९
अभिप्रायं तु जानामि रावणस्य दुरात्मनः ।
सीतां प्रति महाबाहो न च घातं करिष्यति ॥ १०
याच्यमानः सुबहुशो मया हितचिकीर्षुणा ।
वैदेहीमुत्सृजस्वेति न च तत्कृतवान्वचः ॥ ११
नैव साम्ना न भेदेन न दानेन कुतो युधा ।
सा द्रष्टुमपि शक्येत नैव चान्येन केनचित् ॥ १२
वानरान्मोहयित्वा तु प्रतियातः स राक्षसः ।
चैत्यं निकुम्भिला नाम यत्र होमं करिष्यति ॥ १३

अश्रु , D3 भाष्य (sic) (for वाक्य) V3 B1.2 वदितं D1 अश्रुपूर्णमिदं वच

7 D4 om 7ab (cf v l 1) —a) B3 D8-11 (with hiatus) हता (for हताम्) Ś Ñ2 V1 B2.4 D6.12 वीर, D9-11 सीता (for सीताम्) N1 B3 अथ सीतामिद्रजिता —b) Ś Ñ2 V1 B2.4 D6.12 सीतां, Ñ1 B3 हता, V2.3 B1 D1.5.13 अथ, D7 सत्यक् D8-11 (with hiatus) इति (for इह) V3 B1.2 तु (for [श्रु]त्वै) M3 श्रुत्वैव रघुनन्दन —cd) Ś B2.4 D6.12 एव, N1 B3 D1.3.13 वीरस्; Ñ2 V1 एव, V2.3 B1 D1 वीर T2.3 M1.2 चैव (for सौम्य) D3 T2.3 G2 उपागमत् , D6.7.9-11 G1 उपाश्रित (for °गत) D6 हनूमद्वचन घोर श्रुत्वा मोहमुपागत

8 a) Ñ1 B1 D1-3.13 कथया(D1 °मा)न (for °यन्त) D6 च (for तु) —b) D4.7 स निवार्य —M3 om 8cd —c) Ñ1 V B D1-3.13 ससज्ञं, D4 समक्ष (for विसंज्ञ) D3.12 वाक्यम् (for रामम्) Ś D6.12 अ(Ś1 स)स्वस्थमिद (D12 °स्थं राम)मब्रवीत्

9 a) Ś1 B1 D1.3.12.13 [अ]तु , D6 M3 [अ]थ (for [आ]र्त) D4 मायतेनात्मरूपेण —b) B3 D4.12 उक्त ते(B3 तु) M1.2 उक्तं च (for उक्तस्त्व) —c) Ś1 D6.12 इद (for अह) —d) D1 च D3 [ए]व (for [इ]व) Ś Ñ V2.3 B D1-4.8.12.13 सक्षय V3 om (for शोषणम्)

10 a) V3 न B1 D10 त्रि , D12 हि D6 च (for तु) —b) M3 रावणेस्तु —V3 damaged for a —d) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 न स तां (B1 D12 सीता D1 सतीं) घातयिष्यति, T2.3 न सीतां घां(T2 हा)तयिष्यति

11 a) M3 तु (for सु) —For 11cd Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1588* याच्यमान स हि मया वाक्यैर्धर्मार्थसंहितै ।

[N1 D4 कृष्य(D1 ज्य)मानो Ñ1 V2.3 B1 D1-4.13 हिताय तु (Ñ1 D4 हि) N2 स हि तथा (sic) (for स हि मया) V3 [अ]तु (for [अ]र्थै) D1 °र्थहिते (for संहिते) N1 B1(marg also as above) D4 धर्मवैश्चैर्सयुत (B3 °हिते) (for the post half)]

—cd) D6 reads d (except न) in marg , D6 स (for च) N1 कुरुते, B3 रोचते (for कृतवान्) V3 तद्वा (for वच) Ś N2 V1 B2.4 D6.12.13 न च (V1 तद्, B2.4 स) वाक्य चकार स (B3 D12 ह) (for d) D3 सीतामुत्सृज्यमायेति स्वय तत्कृतवा वच (sic)

12 ab) V3 समाल , B3 दानेन (for साम्ना न) Ñ1 B3 मानेन D1.3 न दानेन , G2 निदानेन (for न भेदेन) N1 B1 G2 भेदेन (for दानेन) Ś Ñ2 V B1.3 D1.4.7-13 M3 दानेन न भेदेन (by transp) D13 दाने ***** Ś B2 D6.12 सततायुधा; Ñ2 B2.4 D4 कुतो (B4 कथं) युधि, B1(marg before corr as in text) कुतोन्यथा; D6 T3 G3 कुतो यथा, D9 न चान्यथा; T3 कुतो ** (lacuna) G1 g k t as in text (for कुतो युधा) D7.8 नैव भेद (D8 भेदेन न) कुतो युधा (for b) —c) T1.2 वाक्यैव (for शक्येत) —d) M1.2 चैव (by transp) (for [ए]व च) —For 12cd Ś N2 V2 B2.4 D6.12 subst

1589* रावणा सा द्रष्टुमन्येन राक्षसेन नरर्षभ ।
[Ś1 स्प्रष्टुम् (for द्रष्टुम्)]

while N1 V2.3 B1 D1-4.13 subst

1590* अनिरस्तन वैदेही रावणा मोक्तु हि समुरो ।

[V3 damaged after वै up to मम (a) I 1 of 1592* N1 D4 पापेन (for वैदेही) V3 न B1 च (for हि) N1 नैव शक्याभिवीक्षितु D4 नैव शक्यो हि सकुरो (for the post half)]

—After 12 K (ed (within brackets)) ins 1591*

13 b) D4 T1 प्रयातो रक्षसाधम ; G2 M1.2 प्रयात स च (G3 तु) राक्षस —After 13ab D9-11 ins while K (ed [within brackets]) ins after 12

1591* मायामयीं महाबाहो तां विद्धि जनकात्मजाम् ।

—c) T2 lacuna T3 चैत्यो, G1 k t as in text (for चैत्य) D6 G3 निकुमिला(G1 °ल) D9-11 अथ (for नाम) —d) D9-11 प्राप्य (for यत्र) —For 13 Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1592* यत्र तु खलु सप्राप्तमुपयास्यति रावणि ।
चैत्य निकुम्भिला नाम तत्र गत्वा प्रतिष्ठते ।

[(l 1) V3 damaged up to मम (cf v l 1590*) D1 सप्त तु D13 मुपा तु (for सप्त तु) Ś D6.12 स हि (for

हुतवानुपयातो हि देवैरपि सवासवैः ।
दुराधर्षो भवत्येष संग्रामे रावणात्मजः ॥ १४
तेन मोहयता नूनमेषा माया प्रयोजिता ।
विघ्नमन्विच्छता तात वानराणां पराक्रमे ।
ससैन्यास्तत्र गच्छामो यावत्तन्न समाप्यते ॥ १५

त्यजेमं नरशार्दूल मिथ्यासंतापमागतम् ।
सीदते हि बलं सर्वं दृष्ट्वा त्वां शोककर्शितम् ॥ १६

G. 6. 63. 17
B. 6. 84. 17
L. 6. 62. 19.

यज्ञ). B4 संप्राप्य (for संप्राप्तम्). V2.3 D1 D2.8.12 उपयाति स; B4 अनुयास्यति; D1 उपयास्यत्स (for उपयास्यति). —(l. 2) Ś1 Ñ2 V1 B2.3 D4 चैत्यो (for चैत्यं). Ś2 निकुंभिला; Ñ1 V3 B1 D12 निकुंभिलां; D4 निकुम्भिलो (for निकुम्भिला). Ñ1 प्राप्य (for गत्वा). V2.3 B1 हत्वा; B1.3 कृत्वा; D1-3 कृत्वा (for गत्वा). Ś D8.12 प्रतिष्ठितं; V3 D12 प्रतिष्ठति; B4 प्रवर्तते (for प्रतिष्ठते). Ñ1 B3 D4 वटे सत्र (B3 marg. also सत्र स्था) प्रतिष्ठितः (for the post. half).]

14 ^{a}) Ś Ñ2 V1 B3.4 D8.12 हुत्वाग्निम् (for हुतवान्). B4 वै; D12 यो (for हि). Ñ1 V3 हुतवानग्निहोत्रिभ्यो (V3 °चं तु); V3 B1 D1-3.12 स हुते वै (D1 तु) हुताशे तु (D3 च); B3 D4 कृतवानग्निहोत्रं वै; T2.3 स हुतेन हुताशेन. —^{b}) D7 सर्वैर् (for देवैर्). B3 तत्र (for अपि). T3 सवानरैः. —^{c}) M3 दुरासदो. D5 T1 M3 [ए]व (for [ए]ष). —For 14^{cd}, Ś Ñ2 V1 B3.4 D8.12 subst.; while B3 (marg.) cont. after 1594*:

1593* अधर्षणीयो भवति संग्रामे स हि राक्षसः ।

[Ś B3 D8.12 अदर्शनीयो.];

whereas Ñ1 V2.3 B1.2 D1-4.12 subst. for 14^{cd}:

1594* भवत्यधृष्यः संग्रामे बलवान्रावणात्मजः ।

[D1 [अ]द्वृष्यः (for [अ]धृष्यः). Ñ1 V3 D4 भवेदजेयः संग्रामे; B3 देवैरजेयः संग्रामे (marg. also रभवत्सुदृसो) (for the prior half).]

—Then D3 cont. only l. 3 and 7 of 1596*.

15 D3 om. 15^{a-d}. —^{a}) Ś Ñ V1.2 B1.3(marg.).4 D4.8.12 सीतां घातयता नूनम् (D4 तेन). —^{b}) D4 ह्येषा (for एषा). Ś Ñ2 V1 B3.3(m.).4 D4.8.12 प्रदर्शिता; Ñ1 V3 प्रवर्तिता; D5 T प्रचोदिता; Ck.t as in text (for प्रयोजिता). —For 15^{ab}, V3 B1 D2.8.12 subst.; B3 ins. after 15^{ab}:

1595* तेन द्रव्यनिमित्तार्थं नूनं माया प्रवर्तिता ।

[V3 damaged for 1595* except तेन इ. B2 -निमित्त (for °र्थं). B1 प्रतिष्ठिता; D1 विनिर्मिता (for प्रवर्तिता).] —V1 om. (hapl.) from 15^{c} (up to l. 3 of 1596*. —^{c}) G1 कामयतो; Cg.k.t as in text (for अन्विच्छता). Ñ V2.3 B1-3 D1.2.4-6.8-11.13 T1 G1.3 M3 तत्र; B4 G2 तेन (for तात). —^{d}) D1 पराक्रमात्; D4 M1.3 पराक्रमैः. — After 15^{cd}, Ś Ñ V2.3 B D1.2.4.8.11.12 ins.; while V1 ins. after 15^{ef}; D3 cont. only l. 3 and 7 after 1594* (V1 D3 both owing to om.); L (ed.) subst. l. 1 for 15^{ab} and reads after 15^{cd}; G (ed.) ins. l. 7 only after 15^{cd}:

1596* तदपि ह्यवता तेन नूनं माया प्रदर्शिता ।
सुग्रीवस्य च सैन्यानां लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
जयविघ्नकरी तेन माया सा संप्रदर्शिता ।
वधाभ्युद्यतसैन्यस्य सीताविजयकाङ्क्षिणः ।
नैराश्यमुपनेतुं सा तव माया प्रदर्शिता । [5]
कर्मणस्तस्य सिद्ध्यर्थमुपायः संप्रदर्शितः ।
निकुम्भिलायां काकुत्स्थ स जुहोति न संशयः ।

[V1 om. l. 1-3. V2.3 B1 D1.2.12 om. l. 1. —(l. 1) Ñ B2-4 D4 तथ् (for तद्). Ś D8 [अ]नेन; B2 तत्र (for तेन). —(l. 2) V2.3 B1 D1.2.12 तव सुग्रीव- (for सुग्रीवस्य च). —(l. 3) V3 B3 यशो-; B4 जये (for जय-). Ñ1 D4 सर्वेषा; V2.3 B1 D1-3 सा माया (by transp.); D12 मयेयं (for माया सा). V3 B1 संप्रयोजिता; D3 संप्रवर्तिता; D8.12 सा प्र° (for संप्रदर्शिता). —B3 om. l. 4-6. Ñ B4 D4 transp. l. 4 and l. 5. —(l. 4) Ñ2 तनो; B4 D1 तदा (for तव). Ś D12 [अ]भ्युद्यत-; V2.3 B1 D2.12 [अ]भ्युद्य (V3 °द्य)त-; D1 [अ]भ्युच्छ्रित- (for [अ]भ्युद्यत-). —Ś V1 B2 D8.12 om. l. 5. V3 transp. l. 5 and l. 6. —(l. 5) D1 missing from तुं up to पायः in l. 6. V3 B2 अपनेतुं (for उपनेतुं). Ñ D4 तेन; B1 नूनं (for तव). V3 च दर्शिता (for प्रदर्शिता). —V3 B1.3 D2.12 om. l. 6. —(l. 6) D8 ततः (for तस्य). —(l. 7) B4 स निकुंभिलायां (hypm.). Ñ1 संजुहोति; Ñ2 D1 जुहोति स (by transp.); V2 जुहोति च; B4 जुहोतीति; D2.8.12 जुहोति हि (for स जुहोति).]

—V3 om. 15^{e} - 16^{b}. —^{e}) Ś2 Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 सबलास (for ससैन्यास). B1 यास्यामो (for गच्छामो). —^{f}) Ś D8.12 तेन; D8.12 सं नः; D4 स * (for तत्). B3 समानयेत् (for समाप्यते).

16 V3 om. 16^{ab} (cf. v.l. 15). —^{a}) Ś Ñ1 B2 D1-3.8-12 M1.2 त्यजैतं; V3 त्यजेश (for त्यजेमं). —^{b}) Ñ1 B2 D4 आत्मनः (for आगतम्). —G2 om. 16^{cd}. —^{c}) Ś Ñ1 V1 B3.4 D8.12 सीदत्येतद्; V3 युज्यते हि; V3 D1-3.12 मुह्यते हि; B1 मुह्येरन्हि (for सीदते हि). V2.3 D1.2 ह्यस्यं (for सर्वं). Ñ1 B2 D4 सीदते मे मनः शोकात्. Cg. Ck.t: सीदते सीदति. —^{d}) Ñ1 V2.3 B1.3.4 D1-4.12 त्वां दृष्ट्वा (by transp.); Ñ2 V1 त्वा दृष्ट्वा; D1.3 दृष्ट्वा त्वा (for दृष्ट्वा त्वां). Ś B3 D8.12 शोकमागतं; Ñ2 V1

G 6.65 18
U 6.84 17
L 6.62 9

इह त्वं स्वस्थहृदयस्तिष्ठ सत्त्वसमुच्छ्रितः ।
लक्ष्मणं प्रेषयास्माभिः सह सैन्यानुकर्षिभिः ॥ १७

एष त नरशार्दूलो रावणिं निशितैः शरैः ।
त्याजयिष्यति तत्कर्म ततो वध्यो भविष्यति ॥ १८

तस्यैते निशितास्तीक्ष्णाः पत्रिपत्राङ्गवाजिनः ।
पतत्रिण इवासौम्याः शराः पास्यन्ति शोणितम् ॥ १९

तत्संदिश महाबाहो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
राक्षसस्य विनाशाय वज्रं वज्रधरो यथा ॥ २०

मनुजवर न कालविप्रकर्षो
रिपुनिधनं प्रति यत्क्षमोऽद्य कर्तुम् ।
त्वमतिसृज रिपोर्वधाय वाणी-
मसुरपुरोन्मथने यथा महेन्द्रः ॥ २१

समाप्तकर्मा हि स राक्षसेन्द्रो
भवत्यदृश्यः समरे सुरासुरैः ।
युयुत्सता तेन समाप्तकर्मणा
भवेत्सुराणामपि संशयो महान् ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥ ७१ ॥

B1 °पीडित B1 D1.7 °कायत G1 °लालस Ck t as i text (for शोककाशतम्)

7 a) B1 D1 इहत्य D1 इहैव D1 इति स्व (for इह त्वं) B1 सुस्थ (for स्वस्थ) D1 हृदय —b) N1 B1 D1 स्तत्र त्वं(N1 स्व) पुरुषर्षभ (N1 °भ) V1 B1 D1 निहत्यारि(V1 °ह्यसुर)विनाश(B1 लिमुह)न D1 तिष्ठ सत्त्वमुपस्थित D1 निश्चयारिविदारण —For 17cd S N1 V1 B1 D1 subst

1597* इहस्थस्त्व महाबाहो स्वस्थो भवितुमर्हसि ।

[S D1 इहास्वस्थो (for इहस्थस्त्व) V1 B1 सुस्था (for स्वस्थो) S D1 अर्हति]

—c) S D1 प्रयय्यास्मात (for स्माभि) —d) G1 (भ नु) कायभि (for [अ]नुकर्षिभि) D1 सह सैन्यं भकर्षिभि

18 a) S N1 V1 B1 D1 स त (for त) B1 D1 शार्दूल T1 शार्दूल (sic) (for शार्दूलो) —b) D1 रावण (sic) (for रावणि) —T1 damaged from 18c up to निशितास्ती in 19a —c) G (ed) सत्कर्मा (for तत्कर्म) —d) S N V B D1 प्राणानिहत्य(V1 °ह च) सयुगे ✻ Cr ततो वध्यो भविष्यतीति पाठ ✻

19 T1 damaged up to निशितास्ती in 19a (cf v l 18) —a) B1 D1 G1 तस्य त D1 नस्य (for तस्यत) D1 बाणा (for तीक्ष्णा) —b) N1 V1 बाह (for पत्रि) D1 M1 वाजिता Cm g t as in text (for वाजिन) S N1 V1 B1 D1 पत्रिणो रुक्म(S D1 रुक्म B1 कक) भूषणा (V1 °षिता) V1 B1 D1 T1 स(D1 सु)वर्णा (D1 उ शरा) कङ्कवासस B1 सपत्रा कङ्कवाजिन D1 T1 कङ्कपत्राग्रवाजिता ✻ C पत्रिपत्राङ्गवाजिता इति पाठे पत्रिणा पक्षरूपाङ्ग सञ्जातवेगा ✻ —cd) D1 G1 [अ]साथ (for [अ]सौम्या) D1 पत्रिण इव गात्राणि (For c) D1 बाणा G1 नर (for शरा) S N1 V1 B1 D1 पिपासिता इव क्षया पास्यन्ति युधि(N1 V1 B1 हृद) शोणित

20 c) S V N1 B1 D1 तत्संदिश B1 समादिश D1 सादिष्टा (sic) D1 तत्संदिश्य D1 T1 G1 M त संदिश(D1 G1 °श्य) Ct as in text (for तत्संदिश) S N1 V1 B1 D1 महाबाहु (for °बाहो) —d) D1 शुभलक्षण —e) S N1 V B D1 रक्षसस्त्वस्य नाशाय D1 वधाय रावणस्य —For 20cd N1 B1 subst S D1 ins after 20

1565* वधाय रावणस्यस्य शक्तास्त्रविहितं इव ।

[N1 वध्य (for वध) S1 शक्तास्त्रविहित् (for शक्तास्त्रविह)]

21 a) S D1 मनुजवर्यकालविप्रकर्षो D1 मनुजवर न च कालविप्रकर्षो —b) T1 damaged from निधन up to रावस 22a D1 न (for यत्) S N1 V1 B1 D1 रिपु(N1 B1 D1 प्राप्त)मार्गतो क्षम (S1 B1 D1 °मो) न (D1 ते) N1 प्रतिमार्गेत क्षमस्त्वं N1 हि मार्गतो क्षमो न B1 परमाद्भुतो क्षमं न D1 प्रतिमार्गतो क्षमस्त (for प्राप्त यत्क्षमोऽद्य कर्तुम्) ✻ Ck रिपुनिधनं प्रति क्षम कर्तुं पराक्रम। छान्दसो लिङ्गव्यत्यय ✻ —c) S D1 वद विसृज N1 V1 B1 D1 तद्भि°; N1 V1 B1 D1 तदति° B1 तमभि° (for त्वमतिसृज) S V1 D1 T1 बाणान् D1 बाहिनीम्; D1 बाणम्, D1 Ct वज्र (for वाणीम्) D1 भयमभिसृजास रिपोर्वधाय बाणान् —d) N1 [अ]मरेन्द्र; D1 T1 सुरेन्द्र। Ct as in text (for महेन्द्र) S D1 असुरवरस्य वधे यथा महेन्द्र; N1 V1 B1 असुरवरस्य वधाय वै यथेन्द्र; V1 B1 D1 असुरवरो(V1 °धो) वधाय वै यथे(V1 B1 °धनाय यथा महे)न्द्र; B1 असुरबलस्य वधाय यथा महेन्द्र, B1 असुरपुरोन्मथने यथा सुरेन्द्र D1 दिविज(D1 [marg]दीवान्)रिपु(D1 °पोर)मथने यथा मह(D1 °नर)न्द्र D1 G1 M1 अमररिपोर्मथने यथा मह(D1 पामर)न्द्र। D1 असुरबलस्य च यथामरेन्द्र

22 T1 damaged up to राक्षस (cf v l 21) —a) S N1 V1 B1 D1 T1 स हि (by transp) G1 वाद (for हि स) S D1 नैऋतो भवेद्। N1 B1 D1

७२

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोककर्शितः ।
नोपधारयते व्यक्तं यदुक्तं तेन रक्षसा ॥ १
ततो धैर्यमवष्टभ्य रामः परपुरंजयः ।
विभीषणमुपासीनमुवाच कपिसंनिधौ ॥ २
नैर्ऋताधिपते वाक्यं यदुक्तं ते विभीषण ।
भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामि ब्रूहि यत्ते विवक्षितम् ॥ ३
राघवस्य वचः श्रुत्वा वाक्यं वाक्यविशारदः ।
यत्तत्पुनरिदं वाक्यं बभाषे स विभीषणः ॥ ४
यथाज्ञप्तं महाबाहो त्वया गुल्मनिवेशनम् ।
तत्तथानुष्ठितं वीर त्वद्वाक्यसमनन्तरम् ॥ ५
तान्यनीकानि सर्वाणि विभक्तानि समन्ततः ।
विन्यस्ता यूथपाश्चैव यथान्यायं विभागशः ॥ ६
भूयस्तु मम विज्ञाप्यं तच्छृणुष्व महायशः ।
त्वय्यकारणसंतप्ते संतप्तहृदया वयम् ॥ ७

G 6 64 7
B 6 85 7
L 6 63 7

रावणात्मजो, Ñ2 V1 3 B2 4 D1-3 9-11 13 राक्षसर्षभो, V3 B1 राक्षस प्रभो, M3 राक्षसाधिपो (for राक्षसेन्द्रो) —d) Ś D6 13 अनस्य(D13 °स्य)वीर्य, Ñ V1 B2-4 D4 भवेदस्य (V1 B3 4 °स्तव), V2 D1-3 13 भवस्यस्य, V3 B1 D5 भवत्यस्य, G (ed) भवेदस्य (for भवत्यस्य) Ś Ñ V B2-4 D1 3 4 8 13 सुदुर्जय (for सुरासुरै) B1 D2 11 समरेषु दुर्जय —e) Ñ1 D6 7 T2 3 G1 3 युयुत्सुना, D1 2 युयुत्सतो (sic) D4 युयुत्सवास् (for युयुत्सता) —f) Ś Ñ B2 4 D3 8 13 सक्षयो, V3 सभ्रमो (for सक्षयो)

Colophon —*Kanda name* Ñ V3 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V1 B3 4 D3 8 13 विभीषणवाक्य, V2 D1-2 13 रामाश्वासन, V3 B1 विभीषणेन रामाश्वासन, B2 इन्द्रजिद्वध विभीषणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B3 4 D3 4 8 12 13 om Ś2 V1 63, Ñ2 D1 65 V2 64, B1 D9 60 B2 59 D2 67 D6-7 10 11 T1 G M3 4 84 T2 89 T3 91 M1 2 85 L (ed) 62 —After colophon D2 concludes with राम, G M1 2 श्रीरामाय नमः, M3 श्रीरामचन्द्राय नमः

72

1 a) Ñ1 रामस्तु (for श्रुत्वा) —b) D6-7 शोककर्षित Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 चिन्ता(D4 राम)शोकपरिप्लु(D13 °प्लु)त —c) Ś Ñ V B D4 8 13 नाव(Ñ2 V1 B1 4 नैव)धारितवान्(B3 D4 °न्न)वं(B1 °न्वाक्यं) —d) D4 यथोक्त (for यदुक्त)

2 G (ed) om 2ab Ñ1 reads 2ab in marg —a) D8 तथा (for ततो) D3 विप्रम् (for धैर्यम्) Ś Ñ1 V1 3 B1 3 D1-4 8 11 13 समाश्वास्य, V2 समाश्वाय (for अवष्टभ्य) B4 ततो वै धर्मात्माश्वास्य —cd) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 वचनं वर (for कपिसंनिधौ) Ñ1 अथासनी न्मस्मेदं विभीषणमिदं वचः

3 a) Ś D3 4 6 8 12 13 T2 M3 नैर्ऋताधिपतद्, V2 B1 D1-3 13 वीर (for वाक्यं) —b) G3 च, M1 2 मे (for ते) Ś V1 3 B2 4 D3 13 11 किं त्वयोक्त, Ñ2 D1-3 त्वयोक्त किं (Ñ2 यद्) V3 B1 D4 यत्त्वयोक्त (for यदुक्त ते) Ñ1 B3 G (ed) यत्त्वयोक्त महामते(Ñ1 °द्युत, G [ed] °द्युते) —After 3ab Ś Ñ1 B3 4 D3 13 14 ins

1599* व्याकुलत्वाद्धि चित्तस्य न श्रुतं तु वचो मया ।
[B3 मम (for मया)]

—c) V3 B1 D3 8 13 पुनस् (for भूयस्) —d) V3 D1 4 13 यद् यत्ते, B1 D4 वचनं ते, G1 यदुक्त ते, G (ed) ब्रूहि यन्मे (for ब्रूहि यत्ते) Ñ1 समीहित, B3 समीरित, D4 समाहित, M3 चिकीर्षित (for विवक्षितम्)

4 ab) G1 damaged up to वच Ñ2 V3 B1 D1 4 13 तु त(D4 य)द् (for वच) and वाक्य श्रुत्वा (by transp) (for श्रुत्वा वाक्य) D2 विद्वा वर (for विशारद) Ś Ñ1 V1 3 B2-4 D3 13 मु(Ñ1 B2 4 स)दीनं वदुद्धस —G om 4cd —c) Ś D3 11 यत्स, Ñ V1 3 B2-4 यथाद्, V3 D13 यत, B1 D4 तत, T2 3 राम (for यत्तत्) —d) V1 3 स बभाषे (by transp) B1 D4 उवाच स, B2 D1-11 बभाषेथ ॐ Cv यत्तत्पुनरिदं वाक्य बभाषे स विभीषण इति। यत्तत्प्रथम वाक्यमिदं वाक्यं पुनर्बभाषे।, so also Cr g ॐ

5 a) T2 3 यद् (for यथा) —b) D1 तथा M3 3 यथा (for त्वया) D1 निवेशित (for निवेशनम्) —c) Ñ1 B3 D4 13 तन्मया D4 तत्तदा (for तत्तथा) Ś1 तु कृत Ś2 सुस्थिता B3 M1 3 [अ]नुकृत D3 13 तु स्थित G (ed) हि कृत (for [अ]नुष्ठित) —d) B3 4 D3 4 M3 तद् (for त्वद्) Ś1 B3 D1 4 8 8 -वाक्य (for -वाक्य)

6 G1 damaged up to विभक्ता in b —a) Ś Ñ V1 B3 4 D3 8 13 स्थानि V2 B1 3 D1-3 11 सेना (for तानि) —c) Ñ1 B3 D4 यूथप(D4 °पा)श्चात्र (for °पाश्चैव) Ś Ñ2 V B1 2 4 D-3 4 8 11 13 न्य(B1 D1 स्य)स्ताश्च यूथप (B3 °पा)श्चात्र —d) Ś1 D6 7 11 T2 3 यथान्याय्यं (for °न्याय)

7 a) Ñ1 D4 13 त्व, V1 B1 च, B3 तद् (for तु) D1 मम विज्ञप्तिः D4 समभिज्ञाप्य (for मम विज्ञाप्य)

G. 6. 64. 8
B. 6. 85. 8
L. 6. 63. 8

त्यज राजन्निमं शोकं मिथ्यासंतापमागतम् ।
तदियं त्यज्यतां चिन्ता शत्रुहर्षविवर्धनी ॥ ८
उद्यमः क्रियतां वीर हर्षः समुपसेव्यताम् ।
प्राप्तव्या यदि ते सीता हन्तव्याश्च निशाचराः ॥ ९
रघुनन्दन वक्ष्यामि श्रूयतां मे हितं वचः ।
साध्वयं यातु सौमित्रिर्बलेन महता वृतः ।
निकुम्भिलायां संप्राप्य हन्तुं रावणिमाहवे ॥ १०
धनुर्मण्डलनिर्मुक्तैराशीविषविषोपमैः ।
शरैर्हन्तुं महेष्वासो रावणिं समितिंजयः ॥ ११
तेन वीरेण तपसा वरदानात्स्वयंभुवः ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरः प्राप्तं कामगाश्च तुरंगमाः ॥ १२

—[b]) D7.9.10 महाप्रभो, D11 °मुने (for °यश) Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D8.12 श्रोतुमर्ह(B4 °मिच्छ)सि राघव, Ñ1 B3 D13 वत्स श्रोतुमिहार्हसि, V3 B1 D1.6 त्वमिद(D6 °वतस्त्व) श्रोतुमर्ह(D1 °मिच्छ)सि —[c]) V2 B1 D1-8.13 त्यजे हि (for त्यज) Ś D6.12 त्वदनन्तापनिमित्तं हि —[d]) Ś2 D5 सन्ताप, T2 सुतस्य (for मतस्य) Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D8.12 हृदयो ग्रह(Ś1 B3 °म) (for हृदयं वयम्)

8 [a]) D6 राम (for राजन्) V2 D1 इद (for इम) —[b]) D1 त श्रुतम् (for सतापम्) N1 V2 B1 D8.13 मिथ्या श्रुतिमुपा(N1 °मिहा)गतः B3 D6 मिथ्याश्रोत्रमिहागतः D6 T2 मिथ्यासंतापकारितं ※ Cg सन्ताप संताप च। मिथ्येति शोकसन्तापयोर्विशेषणम्। सन्तापः शोककार्यमिति तयोर्भेदः।, Ct मिथ्यासन्ताप तन्मूलं शोकम् ※

—For 8[cd], Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D8.12 subst

1600* त्यज्यतां तदिदं दैन्यं वृथा शोकनिबन्धनम्।

[B4 विवर्धन (for निबन्धनम्)]

—Thereafter, they cont while Ñ1 V2 B3 D1.13 ins after 6[ab]

1601* मायया यत्कृतं तेन तत्त्व श्रोतुमुपागतम्।

[B2.3 D5.9.10 तत्कृत, D4 सकृत (for यत्कृत) V2 damaged from तत्त up to शत्रु (see var) in 8[d] B3 न (for तत्) Ñ V1 श्रोतुम् (for श्रोतुम) D4 श्रागत N1 (marg also) V2 राक्षस च(Ñ1 तु) दुरात्मना B3 G (ed) वत्से हनूमता (G (ed) °त) श्रुत D1-8.13 राक्षसेन दुरात्मना (for the post half)]

—B1 reads 8[cd] twice —[c]) B2 (before corr) D10.11 G2.3 यदिय, B4 तदिद, D3 T1.2 M1.3 तदीया (for तदिय) D6 चिंता (for चिन्ता) D3 यदि सत्यज्यते चिंता —G1 (partly) damaged for [d] —[d]) N1 B3 प्रदायिका, V2 B1 (both times) D1-8.11 प्रदायिनी, D6.10 G2.3 M विवर्धिनी (for विवर्धनी) Ś N2 V1.3 B2.4 D8.12 शत्रु(V3 damaged)पक्षग्रह(V1 °क)प(V2 °प)णी

9 [b]) D3.4 T2.3 समुपा(D3 °पा)श्यता (for °संस्यताम्) B3 हर्षस्त्वमुपसेविकाम् —[c]) Ś1 वृद्ध्वा (for प्राप्तव्या) Ś N2 V1.3 B2.4 D8.12 वैदेही D13 वा सीता (for ते सीता) —[d]) Ś N2 V1.3 B2.4 D8.12 हतव्यो यदि रावण, Ñ1 V2 B1.3 D1-8.13 हतव्यो यदि ते(Ñ1 D13 यदि वा; B3 वा यदि) रिपु

10 [a]) D3 व (for म) —For 10[ab], Ś Ñ V B D1.8.12.13 subst

1602* शोचता न महाबाहो मद्वाक्यमिदमूर्जितम्।

[Ś B4 D8.12 तत् (for ते) B1 इममूर्जित, D4 च तेन प्रभो (for इदमूर्जितम्)]

—D6 om 10[c]–11[b] V3 damaged for 10[cd] —[c]) Ś D12 यातु स N1 (m also) यात्वेष, B3 सार्धं मे (for साध्वय) D13 याति (for यातु) D4 सार्धमस्मात् मे सौमित्रिः (hypm) —[d]) Ś N2 V1 B2.4 D12 दुर्मतेस्तस्य रक्षस, V2 B1 D1.8.10 सहात्मा(D13 महात्मा)भिनंदोत्तम (B1 D3 °म) —M3 om 10[c]–13[b] —[e]) Ś Ñ2 B1 D12 प्राप्तस्य, Ñ1 B3 D4.7.10.11 G2 समाप्त (for संप्राप्य) V1.3 निकुम्भिलामथासाद्य, B2 निकुम्भिला मया तस्य —[f]) Ś Ñ2 V2.3 B2.4 D12 श(Ś D12 म)स्त्राय दुरात्मन, Ñ2 B3 D4 सत्रेयतु(D5 °येतु) रावणि —For 10[ef], V2 B1 D1-8.13 G (ed) subst

1603* निकुम्भिलां महाबाहो निहन्तु रावणात्मजम्।

[G (ed) महेष्वासो (for महाबाहो)]

11 V3 om 11 D3 om 11[ab] (for both cf v l 10). —[a]) Ś B2 D12 धनुर्मुक्तैर्ध्वजच्छिन्नैर्, Ñ1 V1.3 B3 D13 सु(B3 स)विभक्ताग्र(D13 °न)विच्छिन्नैर्, N2 V2 B1 D1-4 सु(V2 B1 स)विभक्तैरवि(D2 °व)च्छिन्नैर्, B4 एव सक्तो व्यवच्छिन्नैर्, D1 सुविभक्ताग्र विच्छिन्नैर् —[b]) N2 तीक्ष्णैस्ताशी, V3 B1 D1.7 T2 M1.3 शरैराशी, G1 घोरैराशी, M2 शितैराशी (for आशीविष) —T2 om 11[e]–12 D10.11 om 11[cd] G2 damaged for 11[cd] except शरै —[c]) D3 बाणैर्: M1.3 शितैर् (for शरैर्) B3 हवि, D3 हता (for हन्तु) Ñ2 V1 B3.4 D2 महेष्वास —[d]) N2 B2 D2 समितिंजयं (for °जयः)

12 T3 M2 om 12 (cf v l 11 and 10 respy) —[a]) D13 G2 वीर्येण (for वीरेण) N2 D2 रक्षसा तपसा तेन, V2 B1.3 D1-8.13 तप(B1 °स)सा तेन वीरेण —[b]) V3 वरदाने (for °दानात्) —[d]) N2 V2 B1.3 D1-8.13 हयो-त्तमाः (for तुरंगमाः) Ś N2 V1.3 B2.4 D8.12 कामगश्च रथोत्तम ※ Cr m g ब्रह्मशिर, ब्रह्मशिर संज्ञकमस्त्रम्।

निकुम्भिलामसंप्राप्तमहुताग्निं च यो रिपुः ।
त्वामाततायिनं हन्यादिन्द्रशत्रो स ते वधः ।
इत्येवं विहितो राजन्वधस्तस्यैव धीमतः ॥ १३
वधायेन्द्रजितो राम तं दिशस्व महाबलम् ।
हते तस्मिन्हतं विद्धि रावणं ससुहृज्जनम् ॥ १४

विभीषणवचः श्रुत्वा रामो वाक्यमथाब्रवीत् ।
जानामि तस्य रौद्रस्य मायां सत्यपराक्रम ॥ १५
स हि ब्रह्मास्त्रवित्प्राज्ञो महामायो महाबलः ।
करोत्यसंज्ञान्संग्रामे देवान्सवरुणानपि ॥ १६

G 6.64.17
B 6.85.18
L 6.63.19

तुरङ्गमशब्दो रथस्यान्युपलक्षणम् ।, Ch. ब्रह्मशिरोऽस्त्र ब्रह्मास्त्रादन्यत् । तत्तु दुर्वीतुर्याख्यादस्त्रम् ※ —After 12 Ś N V B D1-4.8.12.13 ins

1604* स एव विहितस्तस्य भगवाँल्लोकभूद्वधम् ।
तमसाभिप्रवृत्तस्य तमसान्वाहितस्य च ।

[(l. 1) V2 D4.6.13 एव G (ed) एष (for एव) V3 B1 D1-3 चास्य (for तस्य) B2 वर (for वधम्) Ñ1 B2 D13 भगवानादि(B2 °दिश)ष्टश्च(Ñ1 °ष्टि)स्तु, V2 B1 D1.2 धीमत पुण्यकर्मेण (for the post half) —V2 B3 D1-3 om l. 2 —(l. 2) Ś D4.12.13 तं, B3 [अ]पि G (ed) [अ]ति (for [अ]भि) D4 सुप्रदातस्य Ñ2 तरसा (for तमसा) Ś D4.12 तपसैव हि तस्य च, Ñ1 B4 D4.13 वध (D4 °ध्य)ते(Ñ1 B3 D13 °न्ते)रक्षोधिकाद् (for the post half)]

while D5-7.9-11 T1.2 G M1.2.5 ins

1605* स एव तद् सैन्येन प्राप्त किल निकुम्भिलाम् ।
यत्तु चित्रकृत कर्मं हुतान्सर्वांश्च विद्धि न ।

[(l. 1) D1-11 एव मित्र G3 ए*** (damaged) (for एव तद्) —(l. 2) D7 T2 G3 कर्मं हुत्वा (for कृत कर्म) D5 T1 Ct कुरुते यद्विध् (for the prior half)]

13 M3 om 13ab (cf 1.1.10) —a) B3 अनुप्राप्तम् (for असं°) V B1.4 D1-4.12 M1.2 निकुम्भिलायां मग्रास्तम् (V3 B1 D4 °स्तु) Cm g k t as in text —b) Ś1 अनुयाग्निं, V3 B1 सहुताग्नि, V2 D7 T1 G2 M1.2 आहुताग्नि, B3 D3.4.6.10.11 G3 Ct अहुताग्निं, D13 जुपताग्नि (sic) Cr m g k tp as in text (for अहुताग्निं) V3 B1 यं (for यो) D1 रिपु (sic) (for रिपुः) D4 यदहुताग्निश्च रिपु —cd) Ś N V1.2 B2-4 D8.12 अभियास्यति युद्धे त्वाम्, V3 B1 D1-4.13 त्वामाद्य(V3 °मद्य)भिप्यद युद्ध (V3 D1-3 [with hiatus] B3 D13 योद्धुम्) (for °) S1 N V1 D6.8 T G3 M इन्द्रशत्रो ; D10 °शत्रु (sic) (for °शत्रो) Ś1 सुमध्यस ; D1 स त वध (for स ते वधः) V3 B1 इन्द्रजित्र च तं रिपु (V3 वध) (for d) D4 करिष्यति वध भ्राता वध शक्रविरोधिनं —After 13cd D5-7.9-11 S ins

1606* यतो दुष्टो महाबाहो सवन्नोकभरण्य वै ।
[D5.7 G1 हि (for वै)]

—c) Ś N2 V1.2 B3.4 D8.12 तस्य (for राजन्) —d) D5.7.9-11 T1 G2.3 M1.3 Ct [ए]व (for [ए]व) M1.2 दुरात्मन, Cm t as in text (for [ए]व धीमत) Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D8.12 वधस्ते(B4 °ध त)न(V2 °न्तस्य) महात्मना —For 13cd Ñ1 V3 B1.3 D1-4.13 subst

1607* इत्येव तस्य विहितो वधोपायो दुरात्मन ।

[D4 इत्येतस्य सुविहितो (for the prior half).]

—Thereafter they cont while Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D8.12 ins after 13

1608* स्वास्त्य तद्वधाय त्व मघस्येव पुरन्दर ।

[Ñ2 B1 D1-3 स्वर तस्य B2 D8.12 स्वयस्त (for स्वास्त तद्) B4 -वधायैव (for -वधाय त्व) Ś D8.12 वृत्रस्य, B3 त्व गयस्य (hypm) (for मघस्य) B2 शाक्यस्येव देवराड् D4 शक्रश्चोक्तु राघव (for the post half)]

14 ab) Ś Ñ V1.2 B2-4 D4.8.12 वधस्व (for वधाय) D5.7.9-11 G1.2 M स (for त) D4 विशस्व (sic) (for दिशस्व) D4.7 T1.2 G M महाबल (for °बलम्) Ś Ñ V1.2 B2-4 D4.8.12 हन्तुमर्हसि (for b) V3 B1 D1-3.13 वधोस्य विहितो राम हेतुमिर्हन्तु(B1 °मि पर्भु, D13 °मिर्हन्तु) मर्हसि —c) Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D8.12 मन्ये (for विद्धि) —d) B4 G2 रावण (for रावणं) Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D8.12 राक्षसाधिप, V3 B1 D1.2.3.4.13 G1.2 ससुहृज्जन (for ससुहृज्जनम्)

15 b) Ś N V B D1-4.8.12.13 लक्ष्मणम् (for वाक्यमथ) D5 T1 M2.5 राघवो वाक्यमब्रवीत् —d) Ś D8.12 धैर्य पराक्रमो; Ñ1 V3 B1.3 D1-4.13 यत्तो दुरात्मन ; D4.12 सत्यपराक्रम (for सत्यपराक्रम)

16 a) Ñ1 V3 B1.3 D1-4.13 दिव्य (for ब्रह्म) Ś N2 V1.2 B2.4 D8.12 [अ]प्रविद्धिद्धूरो, Ñ1 B3 D4.13 °विशारद, V3 B1 D1 °यस्तान् सु(B1 पै, D4 च) D1 °विचारा M4 °विशारद (for [अ]स्त्रवित्प्राज्ञो) —b) D4 महाकायो (for °मायो) Ś N2 V1 B2.4 D8.12 विद्याबली गतो रणे, V2 (marg also वैद्याबलसमो रणे) B3 राक्षसाधिपदो महान् ; V3.4 B1 D1-4.13 वै(V3 D1 वि)द्यायसमतो(D1.3.13 °भो) रणे —c) Ś Ñ2 V1 B2.4 D8.12 कुर्यात् (for करोति) —d) Ś1 N V B D1-4.8.12.13 देवानपि सवासवा(B1 D1-3 °वानपि)न्; Ś2 देवानामपि वासवान् ; D4 दयानां च महौजसा

G. 6. 64 18
B. 6. 85 19
L. 6. 63 20

तस्यान्तरिक्षे चरतो रथस्थस्य महायशः ।
न गतिर्ज्ञायते वीर सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ १७
राघवस्तु रिपोर्ज्ञात्वा मायावीर्यं दुरात्मनः ।
लक्ष्मणं कीर्तिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १८
यद्वानरेन्द्रस्य बलं तेन सर्वेण संवृतः ।
हनूमत्प्रमुखैश्चैव यूथपैः सह लक्ष्मण ॥ १९
जाम्बवेनर्क्षपतिना सह सैन्येन संवृतः ।
जहि तं राक्षससुतं मायाबलविशारदम् ॥ २०
अयं त्वां सचिवैः सार्धं महात्मा रजनीचरः ।
अभिज्ञस्तस्य देशस्य पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ॥ २१
राघवस्य वचः श्रुत्वा लक्ष्मणः सविभीषणः ।
जग्राह कार्मुकं श्रेष्ठमन्यद्भीमपराक्रमः ॥ २२
संनद्धः कवची खड्गी स शरी हेमचापधृक् ।
रामपादावुपस्पृश्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ २३
अद्य मत्कार्मुकोन्मुक्ताः शरा निर्भिद्य रावणिम् ।
लङ्कामभिपतिष्यन्ति हंसाः पुष्करिणीमिव ॥ २४

---

17 ᵃ) B₁ ₄ D₅ (अं)तरीक्षे —ᵇ) Ś N V B D₁₋₄ ₆₋₈ ₁₀₋₁₂ G₂,₃ सरथस्य, D₉ G₁ सरथ स(G₁ सु) (for रथस्थस्य) Ś Ñ₂ V₂ ₃ B₂ ₄ D₉ ₁₃ महा(B₄ दुरा)त्मन, Ñ₁ V₂ B₂ ₃ D₁₋₄ ₁₁ परतप, M₂ ₃ महौजस, Ct as in text (for महायशः) —ᶜ) D₅ ₆ T G₂ M₂ ₃ Cg तस्य (for वीर) ✻ Cg तस्य प्रसिद्धस्येति सूर्यविशेषणं द्वितीयं तस्येति पदम् ✻ Ś Ñ V B D₁ ₆ ₈ ₁₁ ₁₃ वेदि(Ś D₁ ₁₃ हर्षि)तु शक्यते, D₁ शक्यते ज्ञातु (for ज्ञायते वीर) —ᵈ) Ś D₁ ₁₁ सक्षये, Ñ₁ B₁ ₃ D₄ मण्डले (for संप्लवे)

18 For 18–20 Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₁ ₁₃ subst 1609* —ᵇ) T₂ ₃ महावीर्यं (for माया°) —ᶜ) D₆ T₂ ₃ G₁ वीर्य (for कीर्ति)

19 For 18–20 Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₁ ₁₃ subst 1609* —ᵇ) D₉ संवृत, G₃ सर्वेण (for संवृत) —ᵈ) D₅ चैव (for सह) D₁ ₄ ₈ ₁₁ लक्ष्मण

20 ᵃ) D₇ जाम्बवतर्क्षे ✻ Cg जाम्बवेन जाम्बवता सहसैन्येन सैन्यसहितेन । "वोपसर्जनस्य" इति विकल्पेन सभावाभाव ✻ —ᵈ) D₇ ₉₋₁₁ समन्वितं, M₁ (m also as in text) ₂ समावृत (for विशारदम्) —For 18–20, Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₁ ₁₃ subst

1609* स मायायोगसम्पन्नं महावीर्यमरिंदम ।
जहि बाणैरिदं कर्म कुरु सत्यपराक्रम ।
वानरराजस्य बलं तेन सर्वेण संवृत ।
राज्ञा जाम्बवता सार्धमनेन च हनुमता ।
गच्छ त्वं राक्षसेन्द्रस्य सनुं जहि लक्ष्मण । [5]
जेतारं वज्रहस्तस्य संयुगेषु दुरासदम् ।

[(l 1) Ś B₁ D₁₁ ₁₃ मायाज्ञ Ñ₁ D₁ ₃ मायाग्म, B₄ मायावल, D₄ मायायल (for मायायोग) B₁ D₄ ₈ मायाबलन(B₁ °समर्थ)माह, D₁₃ तथाद्रव्यास्य माया G (ed) तथा योगमसंवाप (for the prior half) Ñ₁ V₂ D₁₃ महिन्ध Ś D₁₁ ₁₃ मायावीर्यपराक्रमं (for the post half) —(l 2) Ś Ñ₂ V₁ ₂ B₂,₃ D₉ ₁₃ त्वं वानरैसो गत्वा कुरु (Ś D₁₁ ₁₃ कुरु V₂ illeg from कुरु up to l 3) दोषितवानरे —(l 3) D₁₃ यत्रं (for वरं) D₄ तेन सार्ध न संमता (sic) (for the post half) —(l 4) Ñ₂ V₂ B₂,₃ D₃ राज्ञा (sic) Ś D₁₃ अंगदेन (for अनेन च) —(l 5) D₁₋₃ त (for त्व) Ñ₁ V₂ B₂ D₁₁ ₁₃ ननुज B₄ सारसन (for तनुज) —(l 6) B₁ वज्र (for वज्र) V₁ ₃ B₁ संयुगे सु, V₂ B₂ D₁ ₃ समरेषु D₇ समरे सु (for संयुगेषु) Ñ₁ B₃ D₄ G (ed) समरे युद्ध(G (ed) °सु सु)दुर्ग° D₁₃ समरेष्वपराजित (for the post half)]

21 ᵃ) Ñ V₂ B₂ ₄ D₄ G₃ च B₄ G₃ तु G₁ M₁ ₂ त्वा (for त्वां) Ś D₁₃ ₁₃ अयं (for अयं त्वां) —ᵇ) B₁ सु°वीर, D₄ दुरात्मा (for महात्मा) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₁,₁₃ रावणानु(D₄ °त्म)ज (for रजनीचर) —ᶜ) V₂ B₂ ₄ D₁₀ ₁₁ G₂ ₃ Ct अभिज्ञाता(G₂ ₃ °ज्ञ)स्य (for अभिज्ञस्तस्य) D₄ देशाय D₉ ₁₁ Ct मायानां (for देशस्य) ✻ Ct 'अभिज्ञस्तस्य' इति पाठेऽप्ययमेवार्थ ✻ —ᵈ) D₄ (with hiatus) एष ते (for पृष्ठतो)

22 D₉ om 22 23ᵇ —ᵃ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈,₁₂,₁₃ स रामस्य (for राघवस्य) —ᵇ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈,₁₂,₁₃ परवीरहा (for सविभीषण) —ᶜ) Ś Ñ V B D₁ ₃₋₈,₁₀₋₁₃ T₁ G M Ct कार्मुक (for कामुक) —ᵈ) Ñ₁ B₃ ₃ D₁₋₄ ₁₃ T₂ ₃ भीम, V₂ भीमो (for अन्यद्) M₂ ₃ मत्यद्भुत (for अन्यद्भीम) M₁ पराक्रम Ś V₁ ₃ B₂ ₄ D₁₁ L (ed) मन्य(L (ed) °त्यु)ग्रामसई महत, Ñ₂ महद्ग्रामसई दृढं

23 D₉ om 23ᵃᵇ (cf v l 22) —ᵇ) D₁ om स शरी हेम D₉ सशरैः; G₂ M₁ ₃ सशरो; M₁ ₂ निर्वर्मी, Ct as in text (for स शरी) D₁₀,₁₁ Ct चाप (for हेम) D₇ ₁₀ ₁₁ चापभृत; T₂ ₃ Ct °धृत् (for °धृक्) —For 23ᵃᵇ Ś Ñ V B D₁₋₄,₈,₁₁,₁₃ subst

1610* स संनद्ध शरी खड्गी कवची हेमबाणधृक् ।

[Ñ₂ D₄ सुसंनद्ध, B₄ संनद्ध H (by transp.) Ś D₁₃ ₁₃ °चापधृ(D₉ °धृ)क्, Ñ₁ V₂ °चापधृक्, V₂ B₃ D₁ ₃ ₁₃ °चा(D₄ पा)धृक; B₄ शरधृक्, L (ed) °बाणधृत् (for °बाणधृक्)]

—ᶜ) Ś B₁ D₁ ₈,₁₁,₁₃ रामपादाविपस्पर्श (D₁ °जे स्पृश्य) Ñ₂ V₁ ₃ B₁ ₃ रामपादौ च संस्पृश्य —D₄ om 23ᶜ–25ᵃ —ᵈ) V₁ B₃ D₁₋₃,₁₃ राघवम् (for सौमित्रिर्)

24 D₇ om 24 (cf v l 23) —ᵃ) D₄ स (for

अथैनं तस्य रौद्रस्य शरीरं मामकाः शराः ।
विधमिष्यन्ति हत्वा तं महाचापगुणच्युताः ॥ २५
स एवमुक्त्वा द्युतिमान्वचनं भ्रातुरग्रतः ।
स रावणिवधाकाङ्क्षी लक्ष्मणस्त्वरितो ययौ ॥ २६
सोऽभिवाद्य गुरोः पादौ कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
निकुम्भिलामभिययौ चैत्यं रावणिपालितम् ॥ २७
विभीषणेन सहितो राजपुत्रः प्रतापवान् ।
कृतस्वस्त्ययनो भ्रात्रा लक्ष्मणस्त्वरितो ययौ ॥ २८
वानराणां सहस्रैस्तु हनूमान्बहुभिर्वृतः ।
विभीषणः सहामात्यस्तदा लक्ष्मणमन्वगात् ॥ २९

G 6 94 28
B 6 85 31
L 6 63 32

मत्) Ś N V1 2 B D1-4 8 9 12 13 (उ)त्सृष्टा (for [उ]न्मुक्ता) G1 M1 2 कार्मुकान्मुक्ता —ᵈ) N1 B1 3 D1-4 13 सचिवा (for निचिता) T2 damaged from त up to लङ्का in ᶜ —ᵉ) Ś D8 12 लोकान् (for लङ्काम्) —ᶠ) Ś1 D8 12 पुष्करिणीर् (पुष्करिणीम्)

25 D5 om 25ᵃ (cf v l 23) D10 om 25ᵃᵇ —ᵃ) G1 अद्य वै (for अथैनं) —ᶜ) D7 8-11 G3 M1 5 भित्त्वा स G2 अस्त्वा त M1 2 न भित्त्वा (for हत्वा तं) —ᵈ) G3 सद्य: M3 मम (for महा) D9 11 G3 M1 2 गुणात् (for गुण) —For 25 Ś N V B D1 4 5 13 14 subst

1611* अद्य धक्ष्यन्ति भित्त्वा त मम बाणा धनुश्च्युता ।
शरीरं तस्य रौद्रस्य तूलराशिमिवानलः ।

[V1 om 1 1 —(1 1) V B1 D1 3 12 त (for तं) B4 भित्त्वा (for भित्त्वा तं) N1 (marg also as above [except त]) D6 अद्य विध्वंसयिष्यन्ति B3 अद्य त विध्वंसयिष्यन्ति (for the prior half) Ś2 D4 5 14 धनुश्च्युता | V2 B1 D1 3 12 गुण(V2 B1 °णा) च्युता (for धनुश्च्युता) —(1 2) Ś V2 D8 12 तूल V1 काल (sic) D1-3 कक्ष (for तूल)]

26 ᵃᵇ) D7-11 G1 Ct एवमुक्त्वा तु (for स एवमुक्त्वा) D7 9-11 G1 transp द्युतिमान् and वचनं —ᵈ) D8 9 11 T1 2 M1 2 4 त्वरितं (for त्वरितो) ✿ Cv स एवमुक्त्वा । एवशब्दो वचनक्रियाया कर्तारं परामृशति । अन्यो गमनक्रियायाः । अतएव कर्तृभेदक्रियाभेदावाश्रित्य, एकस्य द्विः प्रयोगः । Cr स एवमुक्त्वा स ययावित्यन्वयः । कर्तृभेदं क्रियाभेदमाश्रित्यास्य तच्छब्दस्य द्विरुक्तिः । एवमुक्त्वा तु वचनमिति पाठः । Cm स एवमुक्त्वाथ । स लक्ष्मण एवमुक्त्वा स एव लक्ष्मणः ययाविति तच्छब्दद्वयस्य निर्वाहः । एवमुक्त्वा तु वचनमिति पाठः सम्यक् । Cg स एवमिति । सत्यपि कर्तृभेदे क्रियाभेदमाश्रित्य स इति द्विरुक्तिः । स एवमुक्त्वा स ययाविति निर्वाहः । यद्वा(?) स लक्ष्मणः । स वाक्यशेषविशिष्टः इत्यर्थः । यद्वा सरावणिवधाकाङ्क्षीत्येकं पदम् । रावणिना सह वर्तन्त इति सरावणयः निकुम्भिलास्था राक्षसाः । तेषां वधाकाङ्क्षीत्यर्थः । Ct 'स एवमुक्त्वा' इति पाठे स लक्ष्मणः । स एव लक्ष्मणस्त्वरितो ययाविति तच्छब्दद्वय निर्वाह इति बोध्यम् । —For 26 Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

1612* इत्येवमुक्त्वा वचनं लक्ष्मणो भ्रातुरग्रतः ।
जिघांसू रावणिं क्रुद्धः प्रणम्य त्वरितं ययौ ।

[(1 1) N1 इत्थं भ्रातरम् V2 3 B1 D1-3 13 स्तु(B2 स्तु)ति भ्रातुर् D4 इत्थे वै भ्रातुर् (for लक्ष्मणो भ्रातुर्) —(1 2) V2 B1 D1 3 13 युद्ध (for क्रुद्ध) B4 त्वरितो (for त्वरितं) V2 B1 D1 3 13 लक्ष्मणो निजगाम ह (for the post half) N1 B2 D4 विवासुर्लक्ष्मण क्रुद्धो ब्रामदत्तिन प्रति] —Thereafter B2 cont

1613* महाहरिगणोपेत पतङ्गसमरूपधृक् ।

27 ᵃ) D8 T1 2 [स]भिगम्य Ś N2 V1 3 B3 4 D4 13 स राममभिवाद्याथ N1 V2 B1 2 D1 3 13 भ्रातरं सोऽभिवाद्याथ —ᵇ) V1 D1 2 3 13 चापि B1 चैव B3 च त्रि, D10 सोऽपि (for चापि) —G (ed) om 27ᶜ–28 V3 damaged for 27ᶜᵈ —ᶜᵈ) T1 damaged for ययौ चैत्य N1 अभिमुख (for °ययौ) D9 12 G2 3 रावण (for रावणि) D6 T1 G2 3 M5 पालितो Ś N2 V1 3 B D1-4 12 13 T1 2 हतु रावणिमाहवे N1 समाश्वासमारदमे (for ᵈ) —After 27 N1 ins

1614* राक्षसा भीमकर्माण ददृशुः पथवक्षितम् ।

28 G (ed) om 28 (cf v l 27) V1 om 28ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 स्वस्त्ययन V2 राजा (sic) B1 D3 भ्राता (for भ्रात्रा) —ᵈ) N1 V2 B1 D3 13 निर्ययौ तदा(N1 °दा) D1 3 निर्जगाम ह D8 M1 2 त्वरित ययौ (for त्वरितो ययौ) Ś1 N1 V1 3 B2 4 D4 8 13 सज्य(Ś1 V2 D4 13 °ज्ज) कार्मुकमादाय

29 V3 om 29–30 —ᵃ) V2 B1 3 4 D3 च (for तु) —ᵇ) Ś N V1 2 B1 2 D1 4 8 12 13 बहुभिर्हनुमान् (by transp) B2 D3 4 13 सह D8 युत D3 वृत (for वृत) —ᶜ) Ś N2 V1 3 B1 3 4 D1-3 8-13 T2 3 G2 M च सामात्यो (for सहामात्यस्) —ᵈ) D8 सदा T2 तथा (for तदा) Ś N V2 3 B D1 4 8 12 13 रामभ्रातरम् (for तदा लक्ष्मणम्) Ś D4 8 11 13 T2 अन्वयात् N2 V1 B4 अन्वयो (B4 °या)त् D8 T1 G3 M1 2 अन्वयु (for अन्वगात्) D7 8-12 G3 M3 Ct लक्ष्मण त्वरित(G1 °तो) ययौ —After 29 N2 ins

1615* हनूमं च समारुह्य गरुत्मन्त यथा हरिः ।
प्रययौ लक्ष्मण श्रीमान्वानरै परिवारित ।

while D12 ins

1616* अन्ये च बहव तस्य अन्वगच्छन्त सर्वशः ।

G. 6.64 a
B. 6.85.32
L. 6.63.33

महता हरिसैन्येन सवेगमभिसंवृतः ।
ऋक्षराजबलं चैव ददर्श पथि विष्ठितम् ॥ ३०
स गत्वा दूरमध्वानं सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
राक्षसेन्द्रबलं दूरादपश्यद्व्यूहमास्थितम् ॥ ३१
स संप्राप्य धनुष्पाणिर्मायायोगमरिंदमः ।
तस्थौ ब्रह्मविधानेन विजेतुं रघुनन्दनः ॥ ३२
विविधममलशस्त्रभास्वरं त-
द्ध्वजगहनं विपुलं महारथैश्च ।
प्रतिभयतममप्रमेयवेगं
तिमिरमिव द्विषतां बलं विवेश ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वासप्ततितमः सर्गः ॥ ७२ ॥

---

30 V3 om 30 (cf v l 29) —[b]) G2 अभितो (for अभिस) —For 30[ab] Ś Ñ V1 2 B D1-4.8.10.13 subst

1617* महाकपिबलौघस्तु समन्तात्सर्वतः ।

[Ś D8 12 [ओ]घैश्च (for [ओ]घस्तु). Ś D8 10 हस्त सर्व समागत B1 D1-3 13 संवृतश्च प(D2 3 स)तैस्त B3 (with hiatus) अन्वगच्छत सर्वतः (for the post half)]

—[c]) Ś D8.12 तद्वद् (for चैव) —[d]) D6 वेष्टितं, G3 विधुतः Ct as in text (for विष्ठितम्) Ś D8 12 भग्नस्कन्धमेघनिस्वन, Ñ1 D4 यथौ तम्मेघसंनिभ(D4 °शोभित), Ñ2 V1 B3 4 गच्छत मेघनिस्वन(B4 °संनिभ) V3 B1 D1-3 13 महाभ्रमि(V3 B1 °भ्र इ)व ना(D1 ऋ)दयत्, B2 महाभ्रमिव घोषवत्, G1 स ददर्श विनिष्ठित

31 [b]) Ñ2 -वर्धन, T3 damaged, M1 2 -वत्सल (for नन्दन) G(ed) लक्ष्मण परवीरहा —V1 damaged from 31[d] up to धनु in 32[a] —[d]) B1 D1 13 व्यूह संस्थित, D2 3 T1 2 व्यू(D3 वा)ह संस्थित(T2 °ते), D4 7 9-11 G1 2 M3 °साधित; G3 द्वारमाश्रित (for व्यूहमास्थितम्) —After 31, T3 ins.

1618* गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव सुषेणो जाम्बवानपि ।
एतैश्च सहितः सर्वैर्वानरैर्वासवोपमः ।
वायुपुत्रं वाहनं कृत्वा पुरुषो वज्रवाहनम् ।
त्रिंशद्योजनविस्तीर्णं सर्वरत्नसमाकुलम् । [5]
तं तु तीर्त्वा महातेजाः कपेरवततार सः ।
अधावयद्धर्मं वीरं सर्वशस्त्रसमाकुलाम् ।
राक्षसस्य च वीरस्य धावतारं परंतप ।

32 V1 damaged up to धनु in 32[a] (cf v l 31) G(ed) om 32-colophon —[a]) T1.2 त (for स) Ś D8.12 संप्राप्य स; by transp) Ś D8.12 धनुष्पाणि, Ñ2 D4 9 11 धनु पाणिस्; V2 B2 D1-3.13 महाबाहुस् (for धनुष्पाणिर्) —[b]) Ñ1 (m also यथौ हंतुम्) तमायोगम्; V3 2 वायोधनस्; B1 D13 मायावा(B1 °न)तम्; B3 तमागमद्; B4 तमायोधम्, D1 रमायाम्; D3 नगयारं, D12 विचक्षं, G1 मायायागम्, Cm g t as in text (for मायायोगम्) D1 3 13 महाबल (for मरिंदम) Ś D8.12 मायाशास्त्रविशारद(D12 °मरिंदम) N1 तमायातमरिंदम, V3 B1 D3 तमपार(B1 °मायात D3 °स्य याग) महाबलं, D6 तमसा गमम्दिर ※ Cr m मायायोगं मायैव योग उपायो यस्य तम्, so also Cg which adds मायायागमिति पाठे मायायागं जेतुं नाशयितुं त दश प्राप्य तस्थावित्यन्वयः ※ —[d]) D3 विजेतु त (hypm) D6 जेतु त G3 विजता (for विजेतुं) ※ Ch तस्थौ ब्रह्मविमानेन विनेतुं रघुनन्दन इति पाठः पाठे ब्रह्मणो भगवतो विराजस्तेजोंऽशरूपोऽहमस्मीति विशिष्य आवमानेन ध्यानबलेन शत्रुं चतुं रघुनन्दनो लक्ष्मण तस्थौ । सर्वत सकलकाले तथा ध्याने तस्य निसर्गसिद्धम् । तथा पूर्वमप्युपदिष्टं तत् कविना ।, Ct cites Ch as above ※ —For 32[cd], Ś N V B D1-4.8.11.12.13 subst

1619* तस्थौ ब्रह्मविद्भिर्लक्ष्मण शुभलक्षण ।

[B4 शरीरेण (for शुभलक्षण)]

—After 32 D6-7 9-11 T1.2 (l 1 only) G M ins

1620* विभीषणेन सहितो राजपुत्रः प्रतापवान् ।
अङ्गदेन च वीरेण तथानिलसुतेन च ।

33 G(ed) om 33 (cf v l 32) D1 repeats 33 consecutively —[a]) V1 M1 2 विविधविमल G3 °धमतुल (for विविधममल-) D5 om शस्त्र D4 T3 G3 om, T3 त (for तद्) Ś D8 12 विमलविततभास्करप्रभासो, N1 V2 1 B2 4 D1 5 13 विमलविविधवार(V2, B1 D1 3 °चाप, D4 °धूम D11 * *)भास्व(Ñ1 D8.12 °सु)र तद्(D13 ते) N2 विमलविविधभास्वरध्वज तद्, B2 3 विमलविविध (B3 विविधविमल) भास्वरातपत्र —[b]) V3 om, D1 2 3 7 गज (for ध्वज) Ś N V1 2 B2 4 D1 2.8.11 12 M1 2 गहन B2 D6 om (for विपुल) B2 3 om च V3 B1 D13 महारथैश्च गुप्तं (for विपुलं महारथैश्च) D4 गजमहणैश्च महारथैश्च गुप्तं —[c]) Ś N V B D1-3 11.12.13 भयकरम् (for नयतमम्) Ś Ñ1 V1 2 B1 D8.12 T1 G1 2 M1 2 वेगम् (for वेग) D4 परमभयंकरमप्रमेयवेगम् —[d]) V2 V3 B2 3 D1-4 तिमिरम्; D13 तिमिरम् (for तिमिरम्) D7 om बलं —After 33 V3 ins. शुभं

७३

अथ तस्यामवस्थायां लक्ष्मणं रावणानुजः ।
परेषामहितं वाक्यमर्थसाधकमब्रवीत् ॥ १
अस्मानीकस्य महतो भेदने यत लक्ष्मण ।
राक्षसेन्द्रसुतोऽप्यत्र भिन्ने दृश्यो भविष्यति ॥ २
स त्वमिन्द्राशनिप्रख्यैः शरैरवकिरन्परान् ।
अभिद्रवाशु यावद्वै नैतत्कर्म समाप्यते ॥ ३
जहि वीर दुरात्मानं मायापरमधार्मिकम् ।
रावणिं क्रूरकर्माणं सर्वलोकभयावहम् ॥ ४
विभीषणवचः श्रुत्वा लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
ववर्ष शरवर्षाणि राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ ५
ऋक्षाः शाखामृगाश्चैव द्रुमाद्रिवरयोधिनः ।
अभ्यधावन्त सहितास्तदनीकमवस्थितम् ॥ ६

G 6 65 5
B 6 86 7
L 6 64 6

Colophon —G (ed) om colophon (cf v 1 32) —*Kanda name* Ñ B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name, D3 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V B4 D1 3 4 12 लक्ष्मणप्रयाण(V1 2 °नियाण)म्, B1 3 लक्ष्मणो प्रयान, D2 लक्ष्मणानुगमन, D8 निकुम्भिकागमन, D4 13 लक्ष्मणोपायन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1 D1 4 8 12 13 om , Ś2 V1 64 , Ñ2 D1 66 , V3 65 , B1 D6 61 , B3 4 60 D8 68 , D5-7 10 11 T1 G M1 2 85 T2 90 T3 92 , M3 4 86 , L (ed) 63 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

73

1 ᵃ) Ś Ñ V1 2 B2-4 D4 6 13 अथ तत्र महाबाहु (Ñ2 B4 D4 °बाहुर्, B2 °तेजा), V2 B1 D1-3 12 T2 3 अथ स समवस्थाप्य —ᵇ) G1 परेषामभिघातार्थम् —ᵈ) Ś Ñ V B D1-3 6 8 11 13 T2 3 म(B1 3 D1-3 T2 3 स्या)र्थसाधनम्, Ñ1 (m also) सुहृदो हितम् , D4 लक्ष्मण च तदा, G1 कर्यसाधकम् , Cg t as in text (for अर्थसाधकम्) D12 उत्तम (for मब्रवीत्) —After 1, D5-7 9-11 S ins

1621* यदेतद्राक्षसानीक मेघश्याम विलोक्यते ।
एतदायोध्यतां शीघ्रं कपिभि पादपायुधै ।

[(l 1) D8 T1 G3 M3 प्रलोक्यते (for विलोक्यते) —(l 2) D7 9-11 G1 च शिलायुधै]

2 ᵃ) Ñ2 V3 D9-11 M3 Cr t तस्य, T2 भग्न (for अस्य) B3 सौमित्र (for महतो) —ᵇ) Ś N(Ñ1 m also as in text) V2 3 B2 D4 6 13 भेत्तु(Ñ V1 2 B3 °ट्टु) त्व (for भेदने) Ś D4 6 12 कुरु (for यत) B2 3 यत्नवान्भव (for यत लक्ष्मण) B4 D13 भेदनीयस्त्व लक्ष्मण, T3 भेदनेन तु लक्ष्मण ꙮ Cr m g यत यतस्व। , so also Ct ꙮ —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B2 4 D4 6 8 13 ह्य(B4 य)स्मिन्, V3 B1 3 D1 3 12 ह्यत्र, D8 (S)प्यस्य (for ऽप्यत्र) —ᵈ) D12 भिन्ने (for भिन्ने) —After 2 Ñ V1 2 B2 4 D4 ins

1622* (भिन्नभिन्न ततो त्वं शीघ्रं यशमुपेष्यसि।
[V3 यत्र (for यशम्)]

3 ᵃ) Ś Ñ V1 2 B2 4 D4 6 13 त त्वम्, V2 B1 D1-3 13 शीघ्रम् , D8 सर्वम् (for स त्वम्) D1 मन्त्र, D12 मेघ (for इन्द्र) D8 T2 3 [आ]युध (for [अ]शनि) —ᵇ) T1 इव (for अव) —D8 om from रन् up to मा in 28ᵇ D4 नूरान् (for परान्) Ś Ñ V B D1-3 6 12 13 शतशो विकिरन्नरि (Ś1 Ñ1 °रान्) D8 सहस्र किरणप्रभे , G2 शरैरयकिरस्त्व ह —ᶜᵈ) B4 अभिद्रवस्व, D4 याणैर्नाशय (for अभिद्रवाशु) Ś D6,12 नु, Ñ V1 B3 D4 तद् , B4 त्वं, M3 हि (for वै) V2 B1 अतिक्रमाम (B1 °च)हि यज्ञ, M1 2 अभिवर्याशु त वीर (for ᶜ) Ś D6 13 कर्म नास्य, Ñ V1 B2 4 नास्य कर्म, V2 B1 यावत्तत्र, G2 न तत्कर्म, M1 2 यावत्कर्म (for नैतत्कर्म) B3 अभिद्रव स्वय शत्रु यावत्कर्म न सिध्यति, D1-3 12 अति(D1 13 °भि)क्रमस्व-(D3 13 °स्राम)हे(D3 भो) यज्ञ तस्य कर्मासमापये

4 B1 D1-3 8 om 4 (for D8, cf v l 3) —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B2-4 D4 6 12 13 पाप, D6 T M1 2 वीर (for वीर) B3 D12 दुराचार, T2 3 महामान (for दुरात्मान) —ᵇ) Ś2 Ñ1 V1 2 B2 D6 मायावतम् , Ñ2 B4 M3 °बलम् , B2 D13 °विनम्, D4 असद्वृत्तम् , D7 G1 °धरम्, D12 °वतम् (for मायापरम्) M3 मायाबलसमन्वित ꙮ Cm मायापरमधार्मिक परमधामकवध्यनीयमानम्। , Ct मायापरम् अधार्मिकमिति च्छेद , ꙮ —ᶜ) M1 2 नृशस पापकर्माण —ᵈ) D4 भयकर (for भयावहम्)

5 D8 om 5 (cf v l 3) —ᵃ) B4 स विभीषण (bypm) —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B3 4 D4 6 13 परवीरहा (for शुभलक्षण) V2 B1 3 D1-3 12 सप्रहृष्ट स लक्ष्मण (V2 °हृष्टतनूरुह) —ᶜ) D10 11 ववर्ष (for -वर्षाणि) —For 5ᶜᵈ Ś Ñ V B D1-4 6 12,13 subst

1623* राक्षसेषु महाभीम शरजालमपातयत् ।

[D4 वीर (for भीम) V2 अवनयत् , B1 D1 12 सवन इ (B1 -र) D3 4 अवनीत (for अपातयत्)]

6 D8 om 6 (cf v l 3) —ᵃ) D2 सख्या (for ऋक्षा) G1 M3 [अ]पि (for [च ए]व) —ᵇ) M1 2 [अ]क्षय (for -[अ]द्रि) M3 -जल (for वर) Ś Ñ V B D1-4 6,12 13 वृक्षशैलशिला(Ś Ñ1 V2 B2 4 D4 13 °ढ्ला, D6 °वृक्षा)युधा , D10 11 द्रुमप्रवरयोधिन —ᶜ) Ś Ñ V B

C 6 65 6
B 6 86 8
L 6 64 7

राक्षसाश्च शितैर्बाणैरसिभिः शक्तितोमरैः ।
उद्यतैः समवर्तन्त कपिसैन्यजिघांसवः ॥ ७
स संप्रहारस्तुमुलः संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
शब्देन महता लङ्कां नादयन्वै समन्ततः ॥ ८
शस्त्रैर्बहुविधाकारैः शितैर्बाणैश्च पादपैः ।
उद्यतैर्गिरिशृङ्गैश्च घोरैराकाशमावृतम् ॥ ९
ते राक्षसा वानरेषु विकृताननबाहवः ।
निवेशयन्तः शस्त्राणि चक्रुस्ते सुमहद्भयम् ॥ १०
तथैव सकलैर्वृक्षैर्गिरिशृङ्गैश्च वानराः ।
अभिजघ्नुर्निजघ्नुश्च समरे राक्षसर्षभान् ॥ ११

D1-4.8.12.13 सहृष्टास्, T3 सहृष्टा (for सहिताश्) —[d]) V3 जिघांसव B1 D1-3.13 विभिन्नव (for अवस्थितम्)

7 D6 om 7 (cf v l 3) —[a]) M1.2 उद्यता (for उद्यतैः) D7.10.11 G1 अभ्यवर्तंत समर —[d]) D4.7 T1 G3 सैन्य, G3 सैन्य (for सैन्य) —For 7 Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1624* परे चापि शितैः शूलैरसिभिः पट्टिशैः शरैः ।
उद्यतैस्त्वरिता जग्मुः कपीनेव जिघांसवः ।

[(l 1) L3 D13 राक्षसास्तु D1-4 परे त्वपि (for परे चापि) D4 परिघैर्निशितैः शूलैः (for the prior half) Ś D13 पट्टिश N3 तथा D13 om (for शरैः) —(l 2) B3.4 (before corr as above) उद्यतास् V1.3 B1.3 जघ्नुः B3 (sup lin also as above) शस्त्रम्, D1.3 तस्थुः D8.12 सर्वे (for जग्मुः) V2 B1 D4.8.12 अपि B3 D1 अथ (for एव) V1 जिघांसया D4 राक्षसेन्द्र जिघांसया (for the post half)]

8 D6 om 8 (cf v l 3) V3 om 8[ab] —[a]) V3 D8.12 स सम्प्रवृत्तस्, B3 D4 सम(D3 तुमु)प्रवृत्तस् D1 सम्प्रवृत्तस्तु G(ed) स सम्प्रवृत्तस्तु (for स संप्रहारस्) —[b]) Ś Ñ V1 B2.4 D4.8.12 बभूव, V3 B1.3 D2.3.13 समाम (for संजज्ञे) B4 हरि (for कपि) —Ś1 om 8[c]-11[b] —[c]) D11 महतीं (for महता) —For 8[cd] Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1625* शब्देन नादयंल्लङ्कां शब्दप्रतिमसप्तके ।

[B4 शब्दो (for शब्देन) Ñ1 (m also as above) D4 गेहान् (for लङ्कां) Ś2 B3 D8.12 शब्दैर्(D2 °श)नादयत्लङ्कां (for the prior half) V1.2 B1 D3-4.13 स्वनः (for शब्दे) B3 शब्दप्रतिमेन च (for the post half)]

9 D6 om 9 (cf v l 3) Ś1 om 9 (cf v l 8) —[ab]) V2 D1.2.3.4.10.11.13 T1 G M1 च विविध, D6 T2.3 M2 च बहुधा (for बहुविध) Ś2 Ñ V1.2 B1.2.4 D2.4.8.12 बहुविध विविधाकारैः (for °) Ś2 D8.12 शस्त्रांशैश्च Ñ V B2.4 D1-4.13 शस्त्रासाश्च (for निशितैश्च) —D6 om (hapl ?) from पादपैः up to सुमहद् in 11[b] B1 तत्र संकीर्ण पर्वतं ; M2.3 बाणैर्दुर्विहारैः (for [b]) D5 शस्त्रैश्च पादपैश्चैव नानाप्रहरणैस्तथा —For 9[cd], Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1626* उद्यतैः पर्वताग्रैश्च घोरमाकाशमावभौ ।

[Ś2 D8.12 पर्वतैः, B4 उत्थ (for उद्यतैः) D13 पादपाग्रैश्]

10 D6 om 10 (cf v l 3) Ś1 D6 om 10 (cf v l 8 and 9 respy) —[a]) Ś2 Ñ V B D1-4.8.10-13 G1.3 राक्षसा वानरे(D1 राक्षसैः)ष्वेषु(Ś2 D8.12 °ष्वेष्व । V1 B1 °ष्वेवं, B4 °ष्वेष) ॐ Cv ते राक्षसा इत्यादौ प्रथमद्वन्द्वे शस्त्रनिवेशनक्रियायाः कर्तृत्वप्रसक्तिरिति । Cr ते राक्षसा वानरेषु शस्त्राणि निवेशयन्तस्तत्र विकृताननबाहवः सन्तः सुमहद्भयं चक्रुरिति सम्बन्धः । अतो द्वितीयतच्छब्दस्य न पुनरुक्तिः । so also Cm, Cg ते राक्षसा इति । शस्त्रनिवेशनविकृताननबाहुत्वरूपक्रियाभेदात् तच्छब्दद्वयनिर्वाहः । Ct ते शस्त्राणि निवेशयन्तो विकृताननबाहवः सन्तः सुमहद्भयं चक्रुः । 'राक्षसा वानरेन्द्रेषु' इति पाठः ॐ —[b]) Ś2 Ñ1 V2 B1.2.4 D1.3.12 निकृत्त, D6 विवृत (for विकृत) B4 जानु (for [आ]नन) Ñ1 बाहुषु (for बाहव) D4 भीषणा शस्त्रपाणय, D13 विपर्यस्तोरुपत्र बाहुषु —[c]) Ś2 Ñ1 V B D1-4.8.12.13 T2.3 निपातयंत —[d]) M1 च (for ते) M2.3 रणे, Ct as in text (for भयम्) Ś2 D8.12 L(ed) चक्रुः सु(L(ed) स्त)मन्त(D13 महत)माहवं, Ñ V B D1-4.13 चक्रुः सुमहतां रणान्(B3 परमविक्रिया), D1 सुमुहुर्महतो रणान्

11 D6 om 11 (cf v l 3) Ś1 om 11[ab] (cf v l 8) D6 om up to सु in [b] (cf v l 9) —[a]) G3 सर्वैर्वा D6 T2.3 च सर्वैर् (for सकलैर्) —[b]) M3 शैल (for गिरि) —For 11[ab], Ś2 Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1627* कपिवृक्षैस्तु सर्वैर्वेगवन्तो पर्वतैस्तथा ।

[V3 B3 D8.12 च (for तु) Ś2 B3 D8.12 सुविपुलैः, N3 D4 च(D4 तु) महद्भिः, B1 महद्भिः D1.3 स(D3 च)महद्भिः, D13 महा° (for तु सर्वैः)]

—[cd]) D6 T2 अ(T1 त)भिजग्मुर् (for अभिजघ्नुर्) Ñ1 V2 B2 तथो हता, D1 च जघ्नुश्च (for निजघ्नुश्च) Ś Ñ1 V1 B1 D8.12 अभिजघ्नुस्ततो हता(D4 हताः), V3 B1.3 D3.11 G3 अभिजघ्नुश्च जघ्नुश्च(B3 समरे) (for °) B3 महत्सु (for समरे) D6 च समरे निजघ्नुः (by transp) D8.12 T3 राक्षसवर्षभाः ; D1.10.11 G3 सर्वराक्षसान् (for राक्षसर्षभान्)

ऋक्षवानरमुख्यैश्च महाकायैर्महाबलैः ।
रक्षसा वध्यमानानां महद्भयमजायत ॥ १२
स्वमनीकं विषण्णं तु श्रुत्वा शत्रुभिरर्दितम् ।
उदतिष्ठत दुर्धर्षस्तत्कर्मण्यननुष्ठिते ॥ १३
वृक्षान्धकारान्निष्क्रम्य जातक्रोधः स रावणिः ।
आरुरोह रथं सज्जं पूर्वयुक्तं स राक्षसः ॥ १४
स भीमकार्मुकशरः कृष्णाञ्जनचयोपमः ।
रक्तास्यनयनः क्रूरो बभौ मृत्युरिवान्तकः ॥ १५
दृष्ट्वैव तु रथस्थं तं पर्यवर्तत तद्बलम् ।
रक्षसा भीमवेगानां लक्ष्मणेन युयुत्सताम् ॥ १६
तस्मिन्काले तु हनुमानुद्यम्य सुदुरासदम् ।
धरणीधरसंकाशो महावृक्षमरिंदमः ॥ १७
स राक्षसानां तत्सैन्यं कालाग्निरिव निर्दहन् ।
चकार बहुभिर्वृक्षैर्निःसंज्ञं युधि वानरः ॥ १८

G 6 65 18
B 6 86 19
L 6 64 19

---

12 D8 om 12 (cf v l 3) —a) B1 °मुख्यैस् (for मुख्यैश्) —V3 damaged from क्ष up to 12c Ñ2 V2 B2 3 D7 तु (for च) D1 राक्षसा वानरमुख्यैर् —After 12ab, B1 reads 22cd along with 1634* in marg for the first time repeating it in its proper place —c) Ś1 राक्षसा (sic) B4 रावणेन (for रक्षसा) B3 D7 10 11 T1 G1 युध्यमानाना —d) B4 समपद्यत (for अजायत)

13 D8 om 13 (cf v l 3) —a) Ś D6 13 विषष्ण (for विषण्ण) Ñ2 च (for तु) B2 तादृशा राक्षसान्दृष्ट्वा —b) Ś N V1 2 B1 3 4 D1 6 8 13 दृष्ट्वा, B2 रण (for श्रुत्वा) B3 भाङ्गवान् —c) D6 उपातिष्ठत —d) D10 11 स (for तत्) ⁂ Cf ‘स स्वकर्मणि’ इति पाठोऽक्षराधिक्य मार्षम् ⁂ —For 13cd, S N V B D1-4 9 11 12 13 subst

1628* उपस्थाविन्यविच्छीघ्रमसमाप्यैव कर्म तत् ।
तत कर्मण्यनिवृत्ते मन्युराविश्य समुद्वहन् ।
परित्यज्य बले दानमभिचक्राम रावणि ।

[(l 1) V3 B1 मधुम् (sic), D6 तूर्णम् (for शीघ्रम्) —(l 2) V2 B1 D1-4 स तु (for तत) Ñ1 D4 [अ]निवृत्ते (for [अ]निवृत्ते) D12 स तु कर्मण्यनिवृत्त (for the prior half) V3 D1 मन्यु (for मन्यु) B1 D1-4 12 समुद्वहन् (B1 D1 °दर)न् (for समुद्वहन्) B2 (with hiatus) कर्मण्यनिवृत्तेषु ओर राक्षसैर्विनोद्वहन् —V3 damaged for l 3 —(l 3) B2 परित्यज्य D1 °भोज (for परित्यज्य) B2 D1-4 12 होर्मम् (for दानम्) B4 उपचक्राम D1 विनिष्क्राम D12 विनिष्क्राम (sic) B1 D1-4 12 रावणि(B1 °णु)जित् (for रावणि)]

14 D8 om 14 (cf v l 3) V3 om 14ab —a) Ś1 D4 12 कृक्ष (sic) D8 धूम (for वृक्ष) Ś Ñ V1 B2 4 D1 13 निष्पत्य, B3 निर्भिद्य, D1 6 T1 M1 निर्गत्य D7 10 11 निर्गम्य (for निष्क्रम्य) —b) Ś N V1 B2 4 D6 13 पूर्व(V1 °र्वं D11 °व)सत्ये(N2 B2 4 D4 °पक्षात्) महाबल । V2 B1 3 D1-4 12 पूर्वं सत्ये(V3 B1 पक्षात्) स वीर्यवान् —c) Ś N V1 2 B2 3 4 D1-4 6 12 13 दिव्यं V3 B2 दाप्त (for सज्जं) —d) T2 3 पूर्वयुक्त G1 मायायुक्त D10 11 युक्त(D11 °यु)क्तः G1 स रावणि, M1 2 भयंकरम् (for स राक्षस) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13

G(ed) वाजिभिस्तथ(V3 B1 °भाम G (ed) °ईम)सन्निभ (V1 B1 D4 °निस्वनं)

15 D8 om 15 (cf v l 3) —a) Ś N V B D1 4 6 12 13 M2 धर (for शर) —b) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 का(B3 नी)लाञ्जन (for कृष्णाञ्जन) D13 कालान्तकयमोपम, M2 कालमेघसमप्रभ —c) Ś N V B D1-4 6 12 13 M3 कुद्धो D10 11 G1 भीमो (for क्रूरो) D1 रक्ताक्षि वामय कुद्धो —d) Ś D6 13 मन्युर् (for मृत्युर्) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 M1 2 [अ]पर (for [अ]न्तक)

16 D8 om 16 (cf v l 3) —a) Ś N V1 2 B1 D1 6 12 च (for तु) T2 तु (for त) —b) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 सस्य(B4 सम)धावत —cd) T1 वेगेन, G1 कर्मणां, M1 2 कायाना (for वेगाना) D1 T1 युयुत्सया D6 T2 3 युयुत्सता लक्ष्मणेन रक्षसा भीमकर्मणां —For 16cd, Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 subst

1629* वानराणां सुभीमानां युद्धाय रिपुमाहवे ।

—Then Ś D6 12 13 cont

1630* प्रत्युद्ययौ सा ध्वजिनी यत्र धन्वी स लक्ष्मणः ।

17 D8 om 17 (cf v l 3) —a) V2 B2 D1 6 10 11 13 G1 तु काल (by transp) B4 T2 3 G (ed) काले स(G (ed) च), D6 13 क्षणे तु (for काले तु) —b) Ñ1 V2 3 B1 2 T1 आरुह्य, N2 V1 प्रगृह्य, D1 6 10 11 G1 M1 2 आ(D7 10 11 G1 उ)द्यम्य, G2 M3 आच्छिद्य (for उद्यम्य) D10 11 स (for सु) Ś D6 13 आरुरोह दुरासदं, B2 4 D1 आरुह्य सुदुरासदं(B1 °महावर्ष, D1 °दुरासदं) D6 उत्पाट्य च दुरासदं, D12 आदाय सुदुरासदं, G (ed) आरुह्य सुमहत्तरं —c) Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 6 12 13 संकाश —d) B2 स्कन्ध (for वृक्षम्) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 महाबल (D6 °लं) (for आरदम)

18 D8 om 18 (cf v l 3) —a) Ś N V1 2 B2-4 D4 6 13 राक्षसानामनीकानि, V3 B1 D1-3 12 रक्षसां तान्य नीकानि —b) B1 दावाग्निर् V2 निर्दिशन् (for निर्दहन्) —d) G2 हि महायुधि वानरान् —For 18cd Ś N V B D1-4 6 12 13 subst

1631* चचार बहुधा मार्गान्राक्षसेषु महाबलः ।

G 6 65 19
B 6, 86 20
L 6 64 20

निध्वंसपत्नं तरसा दृष्ट्वैव पवनात्मजम् ।
राक्षसानां सहस्राणि हनूमन्तमवाकिरन् ॥ १९
शितशूलधराः शूलैरसिभिश्चासिपाणयः ।
शक्तिभिः शक्तिहस्ताश्च पट्टसैः पट्टसायुधाः ॥ २०
परिघैश्च गदाभिश्च कुन्तैश्च शुभदर्शनैः ।
शतशश्च शतघ्नीभिरायसैरपि मुद्गरैः ॥ २१
घोरैः परशुभिश्चैव भिण्डिपालैश्च राक्षसाः ।
मुष्टिभिर्वज्रवेगैश्च तलैरशनिसंनिभैः ॥ २२
अभिजघ्नुः समासाद्य समन्तात्पर्वतोपमम् ।
तेषामपि च संक्रुद्धश्चकार कदनं महत् ॥ २३

[Ñ2 V1 B1 D8 12 चकार D13 विचरन् (for चचार) Ś1 D8 12 वसुधा V2 B1 D1-3 13 महती (for वसुधा) G (ed) मोभितो माग V2 3 B1 3 D1-7 13 महाकपि]

—Then B2 cont (marg) l 1 of 1632*

19 D6 om 19 (cf v l 3) —a) V2 B1 सहसा (for तरसा) —b) M1 2 च (for [ए]व) V2 B1 3 D1-3 13 राक्षसान्(B3 शत्रु त)मारुतात्मजं(D13 °ज) —d) D13 ह्यवाकिरन्, M1 2 सदा(M2 °पा)रयन् (for अवाकिरन्) —For 19 Ś Ñ V1 3 B2 4 D4 8 11 subst while V 1 2 (marg cont only l 1 after 1631*) D1-3 13 subst only l 2 for 19cd

1632* कुर्वाण कदन घोर हनूमन्त हरि तदा ।
परिवव्रु सहस्राणि राक्षसाना समन्तत ।

[(l 1) Ś B3 4 D8 11 हुत्रा (for घोर) Ś D6 13 कपि Ñ1 B4 तु तद् (for हरि) D5 बलेश्च च (for हरि तदा) —(l 2) Ñ2 ततस्तम , D13 सहसा (for समन्तत)]

20 D6 om 20 (cf v l 3) —a) V2 B1 D1 8 11 शाक्ते , V3 (inf lin also as in text) सर्वे, B3 वीरा (for शूलैर्) —b) V2 B1 3 D1-3 13 G (ed)शक्तिभि सालि (B3 प्रास, D5 चासि)युद्धैः [G (ed) °पट्टिशै] —After 20ab V2 B1 3 D1-3 13 read 22ab —Ś1 om 20c–23 —c) D1 2 10 11 T1 G M1 3 4 शक्तिहस्ताश्च शक्ती(D5 °क्ति) भि (by transp) D5 T2 3 शक्तिहस्ता शक्तिभिश्च (by transp) ⊛ Ct शक्तीभिस्त्रिशूलै दार्यं वार्यं ⊛ —d) Ś1 Ñ V B D1-3 5-7 10 11 पट्टिश (Ś1 D13 °सै) पट्टिशा(Ś1 D6 13 °सा)युधा (D6 8 °धै) —After 20 V2 B3 D1-3 13 ins while B1 subst for 21ab

1633* परश्वधैरनुभिश्च गदाभिस्तोमरैरपि ।

[V3 D1-3 13 परश्वधैः B3 मुसलैर्मुद्गरैरपि (for the post half)]

21 Ś1 D6 om 21 (cf v l 20 and 3 respy) For 21ab, B1 subst 1633* —a) D1 2 13 च(D13 सु) गुरुभिर्मिश्च् (for च गदाभिश्च) ⊛ Cg परिघैरित्यादौ परिघपाणय इत्याद्यूह्यम्, ⊛ —b) Ś1 Ñ V B2 4 D4 8 11 M3 चकैस्तु D5 8 T2 3 G2 3 M3 वृक्षै(D6 T1 °क्षै)स्तु , T2 शैलप् (sic) (for कुन्तैश्च) B1 मुखदर्शन , G2 सुकरा मुखै (for शुभदर्शनै) B3 कुणपैरपि सवदा , D13 चक्रै सकनकै(D5 °कृता)रपि, D5 चक्रैश्च मकरैरपि D11 चक्रै सुखल्मीरपि —c) D7 G2 [स]श (for च) —d) Ś1 Ñ B2 4 D4 13 चापि, V1 3 च स , G2 अपि (for अ M1 2 भायसैर्मुसलैरपि

22 Ś1 D6 om 22 (cf v l 20 and 3 respy) B1 3 D1-3 13 read 22ab after 20ab —a) M2 परश Ś1 Ñ2 V B -4 D1-3,6 12 13 तीक्ष्णैर् , Ñ1 D4 चापि चैव) B1 परशुमुंपलैस्तीक्ष्णैर् (sic) —b) Ñ V B भिंडिपालैश्च, D1 2 6 T भिंडिमा(T °पा)लैश्च् (for भि पालैश्च) G1 मुसलैश्च राक्षसा —Ñ V1 3 B2 4 D4 22cd B3 reads 22cd along with 1634* in m after 12ab repeating it here —cd) V2 B1 3 (1 times) D1-3 10 13 G1 M3 -वर्णैश्च (for वेगैश्च) B3 (first time) चामरैः (for अशनि) B1 3 जलदस्वनै , B3 (second time) महैश्चाशनिभि ए D1-3 त(D3 स)लैश्चा(D5 °र)शनिनिस्वनै , D13 तलै शनिस्वनै (for °) Ś1 D13 13 तालैरशनिकल्पैश्च तालै समंकाश —After 22 Ś2 V2 B1 3 (repeats) D1 12 13 ins

1634* नखैर्दन्तैश्च वीराणा संयुगे जयमिच्छताम् ।

[V2 नखर् (for नखैर्) V2 जन्यो वपमिच्छता, B1 3 (time) D1-3 नख्रैदे दौर्नमिच्छता (for the post half)]

23 Ś1 D6 om 23 (cf v l 20 and 3 resp —a) Ś1 Ñ1 B4 D4 8 7 11 13 अभिजग्मु Ñ V1 D1-3 तम् (for सम्) —b) B4 पर्वतोपमा —c) अपि (for अपि) V B3 D8 13 G2 सु , B1 I (for च) —d) D5 चकृश्च (for चकार) Ś2 Ñ B1-4 D13 कपि —After 23 Ś2 Ñ V1 3 B D ins

1635* उद्यम्य चव वृक्षाश्च शिलाखण्डाश्च दारुणान् ।
जघान पच पद् दश दश चाष्टौ तथैव च ।
विंशति त्रिंशत चैव वृषदृष्टा इवान्तक ।

[(l 1) Ñ1 B3 [अ]पश्य (for चैव) D6 तत युक्ष (for the prior half) Ś1 D13 13 शिलाभिश्च मुष्ट V2 B1 शिलाश्च मृगालम् (for the post half) —(l 2) Ś2 D8 11 तथाप (for पच सत) B2 transp च and [Ñ2 च तथैवम् (for तथैव च) —(l 3) Ñ2 D5 (sic) B1 त्रिंशतः (sic) (for त्रिंशत) Ś1 D13 13 चर्मैर् । च V1 ताश्चार्धास्थितैश्च (sic) (for the half) B3 यथा (for इव)]

—Then Ñ2 cont

स ददर्श कपिश्रेष्ठमचलोपममिन्द्रजित् ।
सूदयानममित्रघ्नममित्रान्पवनात्मजम् ॥ २४

स सारथिमुवाचेद याहि यत्रैष वानरः ।
क्षयमेव हि नः कुर्याद्राक्षसानामुपेक्षितः ॥ २५

इत्युक्तः सारथिस्तेन ययौ यत्र स मारुतिः ।
वहन्परमदुर्धर्षं स्थितमिन्द्रजितं रथे ॥ २६

सोऽभ्युपेत्य शरान्खड्गान्पट्टसासिपरश्वधान् ।
अभ्यवर्षत दुर्धर्षः कपिमूर्ध्नि स राक्षसः ॥ २७

तानि शस्त्राणि घोराणि प्रतिगृह्य स मारुतिः ।
रोषेण महताविष्टो वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ २८

युध्यस्व यदि शूरोऽसि रावणात्मज दुर्मते ।
वायुपुत्रं समासाद्य न जीवन्प्रतियास्यसि ॥ २९

बाहुभ्यां संप्रयुध्यस्व यदि मे द्वंद्वमाहवे ।
वेगं सहस्व दुर्बुद्धे ततस्त्वं रक्षसां वरः ॥ ३०

हनूमन्तं जिघांसन्तं समुद्यतशरासनम् ।
रावणात्मजमाचष्टे लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ ३१

G 6 65 33
B 6 86 32
L 6 64 33

1636* वृक्षधाराभिपातैश्च वातयन्पवनात्मज ।
रथान्बभञ्ज त्वरया गजेन्द्रांश्चाप्यपातयत् ।
पदातिद्विपसाह्वान्स समर्द समाथ च ।
मुष्टिभिर्निहता कश्चित्तलैश्चाभिहतास्तथा ।
तरुशाखाभिपतिता राक्षसाश्च सहस्रशः ।   [5]
तदनीकं महाव्यूहं गजाश्वरथसंकुलम् ।
राक्षसं ग्राममात्रकमभेद्य कर्मसिद्धये ।
परित्राय महावेगो हनूमान्दृढविक्रम ।
प्रविश्य होमभूमिं तु व्यध्वंसयत वीर्यवान् ।

24 D₃ om 24 (cf v l 3) —ᵃ) Ś N V B D₁ ₄ ₈ ₁₁ ₁₃ समपश्य(D₄ °पुष्ट)म् (for स ददर्श) —ᵇ) B₁ D₁ ₂ ₄ ₁₀ कपिं(or कस्मि)श्चाभि(D₆ °वालोकमदि)द्रजित् —ᶜ) Ś N V B D₁ ₄ ₆ ₁₃ ₁₄ M₃ सूदयनम् (for °यानम्) D₂ भाग्यं ग्रागो (for °ग्रमम्) D₁₀ ₁₁ G₁ ₂ सूदया(G₃ °या)नमसत्रस्तम् —ᵈ) B₁ D₁ ₂ ₁₃ मारुतात्मज G(ed) भीमविक्रम (for पवनात्मजम्) Ś N V B₃ ₄ D₁ ₄ ₅ ₁₃ समरे (D₁ कपि च) मारुतात्मजं

25 D₆ om 25 (cf v l 3) —ᵇ) Ś Ñ V B D₁ ₄ ₆ ₁₂ ₁₃ मभि(N V₁ ₂ B₃ ₄ D₆ °नु)याहि महाकपि — After 25ᵃᵇ D₂ ins

1637* भग्नैव तावत्पदव नय मे सारथ रथम् ।

—ᶜ) Ś V V B₃ ₄ D₁ ₂ ₃ ₁₂ ₁₃ T₂ ₃ M₂ एव B₁ एवा (for एव) —ᵈ) D₆ कपीश्वर ; D₃ उपस्थित (for उपस्थित) B₄ रक्षसां समुपस्थित

26 D₆ om 26 (cf v l 3) —ᵃ) Ś N V₁ ₂ B₃ ₄ D₄ ₁₃ प्रययौ यत्र मारुति ; V₁ B₁ ₂ D₁ ₃ ₁₃ रथेनाभिययौ काप(B₃ हरि) D₆ प्रययौ मारुत तत —ᶜ) D₆ बहून् ; D₁₁ प्रभवन् (hypm) (for वहन्) D₄ ₁₃ दुर्धर्ष (for दुर्धर्षं) —ᵈ) Ś V₂ B₁ ₂ D₁–₃ ₅ ₁₂ ₁₃ T₃ रण (for रथे)

27 D₆ om 27 (cf v l 3) —ᵃ) B₁ (S)भिगम्य (for ऽभ्युपेत्य) V₂ B₃ ₄ कपि स्व (B₃ युद्धे) B₃ D₁ C₂ शरान्घोरान् (for शरान्खड्गान्) S V D₁ ₄ ₁₃ सोऽभिपत्य कपि तत्र ; Cₖ सोऽभ्युपेत्यशरानपि विकारद्रुमपत्र त्रिशरद्रुपन समन्वय ; Cₐ सोऽभ्युपेत्यथापि त्रिशरस्त्र सहस्रद्रुमपत्र प्रवाता ; so also Cₛ —ᵇ) S D₄ ₁₃ शूलपास Ñ V B D₁–₃ ₇ ₁₀ ₁₁ ₁₃ पट्टि(D₇ °ट्ट)शासि ; D₆ M₃ पट्टिशा(M₃ °ट्टसा)श्च (for पट्टसासि) D₁ ₄ ₁₃ परश्वधान् —ᶜ) G₃ मभ्यवर्षत (sic) G₂ अभ्यवर्षत्सु (for °वर्षत) —ᵈ) D₁₀ ₁₁ कपिमूर्धनि राक्षस — For 27ᶜᵈ Ś N V B D₁–₄ ₁₃ ₁₃ subst

1638* अपातयत्सुदुर्धर्षा राक्षसो कपिमूर्धनि ।

[N₁ V B₁ ₂ D₁–₃ ₁₃ अपातयत (for °त्) B₃ मूर्धनि (for मूर्धनि)]

28 D₆ om up to मा in 28ᵇ (cf v l 3) B₁ D₁ ₂ ₁₃ om 28–30 —ᵃ) N₁ V₁ B₃–₄ चास्त्राणि N₂ V₂ चक्राणि (for शस्त्राणि) D₆ शुक्रानि तत चास्त्राणि —ᵇ) Ś₁ N B₃ D₄ ₁₃ परिगृ(N₁ °ग)ह्य, V₃ निविपद्य (for प्रतिगृह्य) —ᶜ) Ñ V B₃ ₄ D₆ परम (for महता) —ᵈ) S N V₁ ₂ B₃ ₄ D₄ ₁₃ ण्वम् (for चेदम्)

29 B₁ D₁–₃ ₁₃ om 29 (cf v l 28) —ᵃ) D₁₃ युधि (for यदि) —ᵇ) V₃ damaged from दुर्मते up to ᵈ —ᵈ) D₄ T G₃ M जीवंस्त्व (by transp)

30 B₁ D₁ ₂ ₁₃ om 30 (cf v l 28) —ᵃ) Ś D₄ ₁₃ T G₃ M प्रति , D₆ पुन (for सं) —ᵇ) B₃ मां (for मे) S N₁ V₁ B₃ ₄ D₄ ₁₃ भागव(B₄ °स) V₂ भग्न (for माहव) N₁ V₁ D₆ यदि युद्धमुपागत , G(ed) यदि योद्धुं समागत —ᶜ) Ś D₄ ₁₃ न मां (for वेगं) Ś Ñ₁ V₁ ₂ B₃ D₄ ₁₃ सहसि (for सहस्व) —ᵈ) Ś D₆ ₁₃ वर (for वरः) B₃ यदस्त्वं रक्षसां वर ; B₄ हतस्त्व रक्षसां वर G₃ ततस्त्वं राक्षसोत्तम — After 30 N₁ (m) ins.

1639* इत्थं हनुमता वक्त मेघनादं विभीषण ।

[Note lacus between हनुमत and वक्त]

— while V₁ ins

1640* इत्युक्त्वा हनुमांस्तत्रो योधयामास वर्तित ।
अश्वकायं राक्षसेन्द्रैश्च विविधैर्द्रुमैः ।
अप्रमाणं तावुभौ तौ व्रजमदुपमा ।
योधादन्त चंद्रे च च निरताय राक्षसि ।

31 After 31ᵃᵇ N V₂ B₃ (m) D₆ ins.

G 6 65 31
B 6, 86 33
L, 6 64 31

यस्तु वासवनिर्जेता रावणस्यात्मसंभवः ।
स एष रथमास्थाय हनूमन्तं जिघांसति ॥ ३२
तमप्रतिमसंस्थानैः शरैः शत्रुविदारणैः ।
जीवितान्तकरैर्घोरैः सौमित्रे रावणिं जहि ॥ ३३

इत्येवमुक्तस्तु तदा महात्मा
विभीषणेनारिविभीषणेन ।
ददर्श तं पर्वतसंनिकाशं
रथस्थितं भीममलं दुरासदम् ॥ ३४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥ ७३ ॥

1641* आक्षेपोद्धृतसर्वाङ्ग भ्रुकुटीकुटिलाननम् ।

[D4 -वृत , G (ed) [उ]द्धत (for [उ]द्धृत) B3 भृकुटी]

—c) B1 राक्षसात्मजम्, V3 damaged from स्मज up to वासव in 32a Ś N V1 3 B1 4 D1 7 8 12 13 आचष्ट, B2 आचक्षे (sic), D5 ॰याचष्टे —d) D13 राघवाय (for लक्ष्मणाय)

32 V3 damaged up to वासव in 32a (cf v l 31) —a) Ñ V1 B3 4 D4 6 7 9–12 T2 3 G M श स, V2 B1 3 D1–3 13 यो(D1 स)सौ (for यस्तु) D13 निर्धूतो (for निर्जेता) —D5 om 32c —c) D7 G3 भूयो, D8 एव (for एष)

33 a) Ś N2 V2 3 B3 4 D8 12 सस्थान, V3 B1 3 D1–4 13 M1 3 -कर्माणं (for संस्थानैः) —b) D1–3 13 शितैः (for शरैः) Ś N V1 3 B1 4 D8 12 देह (for शत्रु) V3 D1 G3 निबर्हणैः (V2 ॰णः), B2 D2–4 13 वि(D3 नि) नाशनैः , D7 9–11 T1 विदा॰, G1 निपूदनैः , G2 विमर्दनैः (for विदारणैः) B2 विशिखैः शत्रुसूदनैः —B3 reads cd in marg V3 damaged for d —d) Ś N V1 B2–4 D8 12 G1 जहि रावणिं (by transp) —For 33cd, V2 B1 D2–4 13 subst while B3 ins after 33

1642* सौमित्रे जीवितच्छिद्भिरभिवर्षं शरोत्तमैः ।

[D6 सौमित्रे जहि दुर्बुद्धिम्, D13 सौमित्र पश्य जीवद्भिः (sic) (for the prior half) B3 वर्षयाथ, D1 3 ॰वर्षन् (for अभिवर्षं)]

34 G (ed) om 34 —a) V1 B3 स (for तु) Ś Ñ V3 B1 4 D8 12 विभीषणेन (for तदा महात्मा) —b) Ś Ñ V B1 4 D8 12 रामानुज सोऽरि (Ś1 ॰ज शक्र , Ś1 D8 12 ॰ज शत्रु , V1 3 ॰जश्चापि) (for विभीषणेनारि) D4 (marg) [अ]प्रतिमप्रभाव (for [अ]रिविभीषणेन) —d) Ñ1 V B1 3 4 D1 8 T2 3 G3 रथे, M3 रणे (for रथ) T3 -बले (for -बल) Ñ V B1 3 4 D1 8 T1 G1 3 M नदन्त (for दुरासदम्) Ś B2 D2–5 7 13 14 G2 रथे(D13 ॰थ) स्थित भीमरव(Ś1 D1 ॰चर, B3 ॰तर, D8 ॰रथ, G2 ॰बले) नदन्त

Colophon —*Kaṇḍa name* Ś1 V2 om Ñ B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —After *Kaṇḍa name*, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ2 B3 D8 12 वज्र(D8 ॰ज्रि)नि॰वधम्, Ñ1 V3 B4 ब(V3 व)लनिबर्हण, V1 2 B1 3 D1–4 13 इन्द्रजिद्दर्शन(B3 ॰द्धर्षण) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B3 4 D4 6 8 12 13 om , Ś2 V1 2 65, Ñ2 D1 67 , B1 62 B2 D9 61 , D2 69 D5–7 10 11 T1 G M1 2 86 T2 91 , T3 93 , M3 87 , L (ed) 64 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

७४

एवमुक्त्वा तु सौमित्रिं जातहर्षो विभीषणः ।
धनुष्पाणिनमादाय त्वरमाणो जगाम सः ॥ १
अविदूरं ततो गत्वा प्रविश्य च महद्वनम् ।
दर्शयामास तत्कर्म लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ २
नीलजीमूतसंकाशं न्यग्रोधं भीमदर्शनम् ।
तेजस्वी रावणभ्राता लक्ष्मणाय न्यवेदयत् ॥ ३
इहोपहारं भूतानां बलवान्रावणात्मजः ।
उपहृत्य ततः पश्चात्संग्राममभिवर्तते ॥ ४
अदृश्यः सर्वभूतानां ततो भवति राक्षसः ।
निहन्ति समरे शत्रून्बध्नाति च शरोत्तमैः ॥ ५
तमप्रविष्टं न्यग्रोधं बलिनं रावणात्मजम् ।
विध्वंसय शरैस्तीक्ष्णैः सरथं साश्वसारथिम् ॥ ६
तथेत्युक्त्वा महातेजाः सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
बभूवावस्थितस्तत्र चित्रं विस्फारयन्धनुः ॥ ७
स रथेनाग्निवर्णेन बलवान्रावणात्मजः ।
इन्द्रजित्कवची खड्गी सध्वजः प्रत्यदृश्यत ॥ ८

G 6 66 8
B 6 67 8
L 6 65 8

74

1 ᵃ) N1 B1 स (for तु) V B1 D1-3 11 स एवमुक्त्वा —ᵇ) Ś N V1 2 B1-3 D1-4 11 12 14 त्वरमाणो (D3 °णा) B3 (*sup lin* also) वेपमानो; B3 लक्ष्मणाय (sic), D4 7 T1 2 G1 जातक्रोधो, Ct as in text (for °जातहर्षो) —B4 D1 om (hapl) 1ᶜ-2 —ᶜ) D4 7 8 11 12 धनु पाणिनम् D1 आदाय (for आदाय) Ś N V B1 D1 11 उपायधो धनुष्पा(N1 V1 °नु पा)णिं, B1 3 D5 M1 2 3 धनुष्पाणिं समादाय(B1 °दाय) D3 5 T Ct धनुष्पाण्य(D1 °नु पाणि) म(T2 °णिस्त)मादाय ॥ Cg धनुष्पाणिनमिति नकारान्त त्वमार्षम् ॥ —ᵈ) G1 त्वरितोथ (for त्वरमाणो) K (ed) ह (for स) Ś N V1 2 B1-3 D1 2 3 4 11 12 13 लक्ष्मण रावणानुज , V2 लक्ष्मण राघवानुज

2 B1 D4 om 2 (cf v l 1) D2 reads 2ᵃ twice —ᵃ) B1 2 D1 (both times) 2 अविदूर ; G2 अविदूरं , G (ed) अविदुर, Cr m k t as in text (for अविदूरं) —After the first occurrence of 2ᵃ, D2 reads 8ᶜᵈ and l 1 of 1646* along with 9ᶜᵈ, repeating 8ᶜᵈ and l 1 of 1646* in their proper place —ᵇ) Ś1 D2 12 (with hiatus) प्रविश्य Ś N B1 2 D1 4 5 11 12 13 महद्वनं B2 महाबल (for महद्वनम्) —ᵈ) D3 7-12 अदर्शयत B3 रक्षो (for कर्म)

3 ᵃ) Ś D2 न्यग्रोधपरमाधिता Ñ V B1 2 3 D1-4 12 13 न्यग्रोध(N1 V1 B1 4 D2 4 °धं)द्रुममाश्रित(D2 °श्रि)तं B1 न्यग्रोध तनुमाश्रितं —ᵈ) N1 राक्षस (for रावण)

4 ᵃ) B1 इहापकारं —ᵇ) B2 बलवान्रावणात्मज (sic) —D11 repeats erroneously 4ᶜ-6ᵇ after 6ᶜᵈ —ᶜ) D1 उपाहृत्य D3 उपहृत्य ॥ Cg उपहारं बलिम् । उपहृत्य कृत्वा । भोजनदानं पश्चादित्यर्थ ॥

5 ᵇ) Ś Ñ V B1 2 (m also) 4 D2 11 अत्यन्तं रणे च (N V B1 4 B) —After 5ᵃᵇ D2 ins

1643* अदृश्य महाकाय युद्धमध्ये भवामि च ।

—ᶜ) B1 D1-4 च रणे (for समरे) N1 शक्र, V2 B1 3 शत्रु D11 निहन्तो यथा शत्रु —ᵈ) V2 3 निबध्नाति D1 अवध्यांश्च, D11 निबध्यते, G1 बध्नात्यपि (for बध्नाति च) Ś D1 13 सुरोत्तमान् (for शरोत्तमैः)

6 ᵃ) Ś D1 3 12 T1 G1 M1 Cr m g अप्रविष्टं , D1 अप्रतिष्ठं, Ck t as in text (for अप्रविष्टं) D12 तत प्रविश्य न्यग्रोधं —ᵇ) Ś Ñ V1 3 B D1 2 3 11 12 दुर्मेधं, V2 त्वमिमं D3 बलिनं, D4 आयात (for बलिनं) B3 राक्षसाधमं, D4 रावणानुज (sic) —ᶜ) N V1 B1 4 D1 10 G1 दीप्तैः , D5 T1 शीघ्र, D11 दिव्यै (for तीक्ष्णैः) —ᵈ) Ś D1 चाश्व D12 चाप (for साश्व)

7 ᵃ) B1 इति सुक्तो, D1 3 तथेत्युक्तो, D4 एवमुक्तो —ᵇ) D1 मित्रवर्धन ; D2 T1 2 G1 3 M1 2 3 °वत्सल (for °नन्दन) Ś Ñ V B D1-4 11 12 13 सुमित्रानंदि(Ś V1 D1 4 11 °द्द)वर्धन —ᶜ) D3 [अ]न्यधितष्ठ् (for [अ]वस्थितस्तत्र) B1 3 स बभूव(B1 °वा) स्थितस्तत्र D4 स च भूमिस्थितस्तत्र D12 निरुध्यापिपिहितस्तत्र —ᵈ) D3 चिरं (for चित्रं) B1 D12 समारोपितकार्मुक

8 ᵃ) G1 बलेन (for रथेन) B1 [अ]र्क (for [अ]ग्नि) V2 B1 D1-4 रथेनादित्यवर्णेन D11 ततो रथेन दिव्येन —D2 reads 8ᶜᵈ for the first time after the first occurrence of 2ᵃ repeating them here —ᵇ) D1 भ्रातुरात्मज (for रावणा°) —After 8ᵃᵇ, T1 ins

1644* बलिष्ठश्च स दुष्टात्मा क्रोधेन महतावृत ।

—G1 om (hapl) 8ᶜ-10ᵇ —ᶜ) Ś Ñ V B1-4 D1 2 11 T1 G1 3 M1-3 धन्वी (for खड्गी) —ᵈ) D1 T1 2 सधनु (for सध्वज) —After 8 Ś D1 2 11 12 13 ins

1645* विभीषणस्य श्रुत्वा सौमित्रिर्वचनात्मजौ ।
भृशं मदपरुषस्तत्र दृष्ट्वा तं रिपुमाहवे ।
अथाब्रवीच्च हनुमान्वीरं लक्ष्मणमर्पणम् ।
स्थलोपरि स्थितावपि पदस्थस्त्वं च लक्ष्मण ।
नैव युद्धं मम युद्धं मम पृष्ठ त्वमारुह । [5]

G 6 66 9
B 6 87 9
L 6 65 9

तमुवाच महातेजाः पौलस्त्यमपराजितम् ।
समाह्वये त्वां समरे सम्यग्युद्धं प्रयच्छ मे ॥ ९
एवमुक्तो महातेजा मनस्वी रावणात्मजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं तत्र दृष्ट्वा विभीषणम् ॥ १०
इह त्वं जातसंवृद्धः साक्षाद्भ्राता पितुर्मम ।
कथं द्रुह्यसि पुत्रस्य पितृव्यो मम राक्षस ॥ ११
न ज्ञातित्वं न सौहार्दं न जातिस्तव दुर्मते ।
प्रमाणं न च सोदर्यं न धर्मो धर्मदूषण ॥ १२
शोच्यस्त्वमसि दुर्बुद्धे निन्दनीयश्च साधुभिः ।
यस्त्वं स्वजनमुत्सृज्य परभृत्यत्वमागतः ॥ १३
नैतच्छिथिलया बुद्ध्या त्वं वेत्सि महदन्तरम् ।
क्व च स्वजनसंवासः क्व च नीचपराश्रयः ॥ १४
गुणवान्वा परजनः स्वजनो निर्गुणोऽपि वा ।
निर्गुणः स्वजनः श्रेयान्यः परः पर एव सः ॥ १५

इति श्रुत्वा वचस्तस्य तथा चक्रे स लक्ष्मण ।
महापर्वतसंकाशमैरावणसमप्रभम् ।
समास्थाय महातेजा वटे कृत्वा स्वगृहम् ।

[(l 2) D13 क्रम (for युद्ध), D14 जहर्षतुस् —(l 3) D3 om च (subm) D13 पनसिरुरे वीरो हनुमौलिक्ष्मणम भवेत् (hypm) —(l 4) D13 पद्मातिसत्व नराधिप (for the post half) —(l 5) D13 समाहृद (for स्वमारुह्य). —(l 8) Ś1 om (hapl) from the post half up to 10ᵃᵇ D13 तु (for स्व)]

9 Ś1 G2 om 9 (cf v l 8) D4 reads l 1 of 1646* and 9ᶜᵈ within brackets after the first occurrence of 8ᵃᵇᶜᵈ, repeating only l 1 of 1646* within brackets here —ᵃ) M1 2 3 त्वा D2 सङ्ग्रामे (for समरे) D4 समरे त्वा समाह्वये —ᵈ) V2 B1 D1-4 11 सौम्य, D3 सोप (for सम्यग्) —For 9 Ś1 Ñ V1 3 B2-4 D5 13 subst while V2 B1 D1-4 12 subst l 1 only for 9ᵃᵇ

1646* लक्ष्मणस्त्वमुवाचेद रावणिं युद्धदुर्मदम् ।
तिष्ठ राक्षस दुर्बुद्धे रणे युद्धं प्रयच्छ मे ।

[(l 1) V B1 D1-4 (both times) 12 [श]व (for [इ]द) Ś1 D5 13 युद्धदुर्मद, V2 B1 D1-3 12 युद्धदर्प, B2 3 °दुरम, D4 (first time) युद्ध दुर्मति and (second time) रावणात्मज (for युद्धदुर्मदम्) —(l 2) B3 4 दत्स्व युद्ध (for रणे युद्ध)]

10 D4 G1 om 10ᵃᵇ Ś1 om 10ᵃ (for Ś1 G1, cf v l 8) —ᵃ) B1 एवमुक्त्वा (sic) —ᵇ) B1 D1-3 12 समरे (for मनस्वी) —ᶜ) B1 D4 परमं (for परुष) —ᵈ) V2 B2 D1-3 12 दृष्ट्वा तत्र (by transp) ※ Cr तत्र दृष्ट्वा विभीषणमिति पाठ ※ —After 10, D3 ins

1647* कुलाद्वापि बलाद्वापि वाक्यात्रघुनन्दन ।
तत्सर्वमुपपद्येत न्यायसमाशु दुर्मते ।
आ बाल्यात्र मया पित्रा राक्षसैर्वापि विप्रियम् ।
किं कृतं तत यच्छिद्रं महत्त्वादात्मज मयि ।
न जातिधर्मो न कुलं न भ्रातृत्वं न बन्धुता । [5]
रक्षितं नैव मूढत्व क्षीयत्वं प्रकटीकृतम् ।

11 ᵃ) D2 जात ; T2 ज्ञाति, T3 जाति ; Cm g k t as in text (for जात) G2 समद्, G (ed) वृद्धोसि —ᵇ) B1 भ्राता साक्षात् (by transp) —ᶜ) B1 द्रक्ष्यसि Ś Ñ V B2-4 D1 3 12.13 पुत्राय (for पुत्रस्य) M1 3 कथं द्रुह्यसि पुत्र स्व ※ Cm जातसंवृद्धस्त्वत्रैवोत्पन्नस्त्वत्रैव वृद्धिं प्राप्त इत्यर्थः । पुत्रस्य पुत्राय । so also Cg k t ※ —ᵈ) D7 राक्षस, D13 T2 राक्षस B3 पितृव्य वधमाहये, B2 पितृव्य सन्निशाचर, D4 विदुषो मम रजय (sic)

12 ᵃ) M3 तद् (for first न) D10 13 Ct ज्ञातित्वं, Cg as in text (for ज्ञातित्व) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 3 13 13 सायुज्यं, V2 B1 भ्रातृत्वं, D3 वात्सल्यं, D5 साम्यं (for सौहार्दं) D2 न सामर्थ्यं न सायुज्य —ᵇ) N2 असीति B4 निवासस्तु ; D4 न च मैत्र्यं (for न जातिस्) —ᶜ) V3 न मणि (sic) (for प्रमाण) D13 नैव (for न च) Ś Ñ V B2-4 D5 6 11 T3 G2 M3 Ct सौदर्यं B1 D1-4 7 12 सौहार्दं (for सोदर्यं) —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B2 4 D1.5 13 T1 M1 धर्मदूषक

13 ᵃ) D13 भौमस् (sic), T1 शोच्यस् (for शोच्यस्त्वम्) D4 सेव्यस्त्व नास्ति दुर्बुद्धे —ᵇ) Ñ2 [ऽ]सि (for च) V3 damaged from सा up to न in 13ᶜ —ᶜ) Ś D5 13 जातिं समं, Ñ V1 B2 4 ज्ञातीन्सम् (for स्वजनम्) —ᵈ) Ś1 D5 13 आश्रित, N B2 आश्रित (for आगत) V2 B1 D1-4 12 परेषां भृत्यतां गत ; G1 परभृत्य गतो ह्यसि

14 ᵇ) D4 सुमहत्तरं (for महदन्तरम्) —ᶜ) D4 क्व ते V3 सवाद्, G2 M1 3 स्वसेवा ; Ct as in text (for संवास) —ᵈ) D4 त (for च) D4 G3 नीच ; Ct as in text (for नीच) V3 V1 3 -समाश्रय, B3 स्वपाश्रय

15 ᵃ) D13 चेत् (for वा) M3 परजने D4 गुणवानस्य पतो लोके —ᵇ) Ś V1 3 B1 3 4 D2 3 11.13 वा (V3 वा) पि (B1 °प) निर्गुण, Ñ D3 4 [ऽ]पि च निर्गुण (for निर्गुणोऽपि वा) ☞ V3 missing from 15ᶜ up to 6.76 9 —ᶜ) Ś1 धर्मो, B4 श्रमयो (for श्रेयान्) D4 स्वजन श्रेयसो निर्गुं (sic) —ᵈ) D7 reads in m पर D7 जन एव D4 च (for स) —After 15, D1-3 8-11 S ins

1648* य स्वपक्ष परित्यज्य परपक्ष निषेवते ।
स स्वपक्षे क्षयं प्राप्ते पश्चात्तैरेव हन्यते ।

निरनुक्रोशता चेयं यादृशी ते निशाचर ।
स्वजनेन त्वया शक्यं परुषं रावणानुज ॥ १६

इत्युक्तो भ्रातृपुत्रेण प्रत्युवाच विभीषणः ।
अजानन्निव मच्छीलं किं राक्षस विकत्थसे ॥ १७

राक्षसेन्द्रसुतासाधो पारुष्यं त्यज गौरवात् ।
कुले यद्यप्यहं जातो रक्षसां क्रूरकर्मणाम् ।
गुणोऽयं प्रथमो नृणां तन्मे शीलमराक्षसम् ॥ १८

न रमे दारुणेनाहं न चाधर्मेण वै रमे ।
भ्रात्रा विषमशीलेन कथं भ्राता निरस्यते ॥ १९

G 6 66 25
B 6 87 20
L 6 65 24

[(l 2) G1 3 स्वपक्षे च (G2 तु) G3 क्षये (for क्षय) D6 7 9–11 M1 3 याजे (for प्राप्ते) D11 G2 तेनैव (for तैरेव)]

—Then D7 G2 3 M1 3 cont

1649* तस्मात्कृष्णुद्य तूद्धे राक्षसाना कुलाधम ।
त्वा गृह्य बन्धुरूपेण रामो बुद्धिमता वर ।
ज्ञात्वोपाय त्वया पूर्वं जेतुमस्मान्स राघव ।
विश्वास्मान्युधि शक्रश्रपश्चात्त्वा च वधिष्यति ।
शत्रुस्त्वमसि रामस्य रावणस्यानुजोऽसि यत् । [5]

[(l 3) M1 3 यद्वर्दे (for स राघव) —(l 4) M1 3 शक्य (for शक्रश्च) —(l 5) G3 हि (for ऽसि)]

16 D4 om 16ab —a) D13 निरमुक्ता गता चेय (sic) —b) D6 इदृशी (for यादृशी) —V3 om 16cd —c) Ś Ñ V1 B D1–4 8 12 13 स्वजने न B3 तु वा (for त्वया) Ñ1 B1 3 D6 शक्या (for शक्यं) —d) D10 11 पौरुष (for परुष) Ś N V1 B D1 3 4 8 12 13 प्रतिष्ठा वा (Ś D4 12 न) सुखानि च (N3 B1 3 D4 वा, B2 वै) D2 प्रविष्टा मामुमवस्ता —After 16, Ś Ñ V1 B1 4 D5 12 ins while B3 D10 ins before l 5 of 1651*

1650* नून निर्वासितो लङ्का पश्यन्नव विशीर्यसे ।
कामयन्नुरूप कान्ता गुरुस्याङ्कगतामिव ।

[(l 1) N3 V1 B3 4 निर्वासितो (B1 °ता) D12 वान्निसुते (for निर्वासितो) B1 लङ्का B1 पश्यन्निव, B4 यदर्थे च (for पश्यन्नव) Ś D8 12 दिदृक्षसि विशीर्यता D12 पश्यतीनां न पश्यसि (sic) (for the post. half) —(l 2) Ś D8 12 कामयेत्, Ñ1 B4 कामीव (for कामयन्) N1 V1 D12 कामी कापुरुष D12 सुस्त्रीम् (for गुरुस्य)]

—Then Ś Ñ V1 B1 4 (Ñ1 V1 B1 3 only l 5) D5 12 cont, while V2 (after 16ab owing to om) B1 3 D1–4 13 ins after 16

1651* यदि त्वं पदपाण्युक्त विश्रा मम निशाचर ।
गौरवात्प्रणयाद्वापि तथैव परिसान्त्वत ।
यथैव प्रणयाद्वापि गुरुर्वदति विप्रियम् ।
तथैव स पुनर्मृदु सान्त्वयत्यविचारयन् ।
कुद्धेनेन्द्रजिता वाक्य परुष रावणानुज । [5]

[(l 1) Ś D8 12 तु सा त्वत्र (for पदपाण्युक्त) D4 मम विश्र (by transp) —(l 2) Ś D8 12 प्रसादात् (for प्रणयात्) —D12 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 3 —(l 3) V1 तथैव (for यथैव) —(l 4) Ś D8 12 तथैव (Ś1 °दे)व च पुनस्ता (D8 °स्ते) स D4 तथैव च म पुनस्त्वां (for the prior half) D8 सान्त्वयति D4 सान्त्वयेद् (for °यति) —After l 4 B3 D13 ins

1651(A)* गुणवानिमित्रनाशार्थममित्रमुपचीयते ।
शालिस्तम्बसमीपस्थ श्यामाकमिव त त्यजेत् ।

[(l 1) G (ed) गुणवन् B3 मित्रनाशाय (with hiatus) D13 गुणवानिमित्रमाश्च न मित्र परि रीयते —(l 2) D13 शालस्त समीपस्थो धर्ममेव तु सत्यजत्]

—(l 5) N3 V1 B4 D8 रावणात्मज (sic) (for °नुज)]

17 a) Ś N V1 3 B D1–4 8 12 13 उक्त पितृव्य पुत्रेण (D13 परुषं) —b) D4 (with hiatus) इत्युवाच —c) D13 अपि (for इव) D1 तच्छील, D2 मच्छीले —d) D3 4 विगर्हसे (for विकत्थसे) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 13 किं त्वमेव (D4 किमेव त्व) प्रबीषि मा

18 a) V3 B1 D1–4 13 [अ]नार्थ (for [अ]साधो) Ś N V1 B1 4 D8 12 राक्षसाधिपते पुत्र —b) T3 पौरुष Ś Ñ V1 3 B D1–3 8 12 13 च (V3 पौ)रुष त्यक्त (B2 4 °ज) गौरव, D4 परितस्त्यक्तगौरव —After 18ab, Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 13 ins

1652* अयुक्तरूप वचन पौलस्त्यकुलपांसन ।
अधर्मेण कृतज्ञानो न त्व वेत्सि गुणागुणम् ।

[(l 1) D13 रूप (for रूप) Ñ1 V2 D13 कुलपांसन —(l 2) Ñ1 कृतज्ञानो V1 B4 D1 दन° D4 [अ]कृत° (for कृत°) Ś D8 12 वेत्सि त्व (by transp) Ś B1 D8 12 13 गुणागुणान् D4 च सद्गुणान् (for गुणागुणम्)]

—c) D13 यथा (for यदि) Ś N V1 3 B2–4 D1 3 8 12 13 जातोऽह (by transp) B1 D4 जातोऽस्मि (for [अ]हं जातो) —d) B1 (sup lin also as in text) D1 पाप, D4 युद्ध (for क्रूर) B4 राक्षसाना दुरात्मना —D2 om (hapl ?) 18e–19b —e) Ś N V1 3 B D1 3 10–13 T1 3 य (for यं) Ś D8 12 स्त्रीणा (sic) (for नृणा) G2 गुणवद्यपि नृणा

19 D1 om 19ab (cf v l 18) —a) Ś D8 12 सत्यक्तो, V1 न नाम B1 4 D13 न च मे (for न रमे) B1 D1 न रामो दारुणो नाह —b) Ś N V1 B2 4 D8 12 राज्ञा वै (Ñ V1 B2 4 °ज्येन) क्रूरकर्मणा V3 B3 D3–4 13 न रक्षय (V3 राज्येन, B1 न योद्धा B3 रक्षसा D1 न राज्ये, D3 न राज्ये) पापकर्मणा —c) B1 भ्राता Ś D8 12 13 विषय, D3 विविध

G 6 66 26
B 6 87 23
L 6 65 25

परस्वानां च हरणं परदाराभिमर्शनम् ।
सुहृदामतिशङ्का च त्रयो दोषाः क्षयावहाः ॥ २०
महर्षीणां वधो घोरः सर्वदेवैश्च विग्रहः ।
अभिमानश्च कोपश्च वैरित्वं प्रतिकूलता ॥ २१
एते दोषा मम भ्रातुर्जीवितैश्वर्यनाशनाः ।
गुणान्प्रच्छादयामासुः पर्वतानिव तोयदाः ॥ २२
दोषैरेतैः परित्यक्तो मया भ्राता पिता तव ।
नेयमस्ति पुरी लङ्का न च त्वं न च ते पिता ॥ २३
अतिमानी च बालश्च दुर्विनीतश्च राक्षस ।
बद्धस्त्वं कालपाशेन ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ॥ २४
अद्य ते व्यसनं प्राप्तं किमिह त्वं तु वक्ष्यसि ।
प्रवेष्टुं न त्वया शक्यो न्यग्रोधो राक्षसाधम ॥ २५

(for विषम) D8 11 Ct शीलोऽपि —ᵈ) D1-3 13 T2 3 विनाश्यते, D6 विधास्यति, Ck t as in text (for निरस्यते) Ś Ñ V1 3 B2-4 D8 12 G(ed) कथं(G [ed] न च) स्वयं(B4 वान्यं) दुरात्मना, B1 कथं भ्रात्रा विधास्यते ❀ Ct 'भ्रात्रा विषमशीलेन' इति पाठे दारुणकर्मा धर्मोत्तिरहम्। अन्यथा विषमशीलेन रावणाद्विलक्षणशीलेन भ्रात्रा कथं भ्राता रावणो निरस्यत इत्यर्थं च तीर्थ आह ❀ —After 19 D8 ins

1653* परेऽपि हि भवेद्बन्धुर्बन्धुरप्यहितः परः ।
अहितो देहजो व्याधिर्हितमारण्यमौषधम् ।

While D1-4 9-11 S ins

1654* धर्मात्प्रच्युतशीलं हि पुरुषं पापनिश्चयम् ।
त्यक्त्वा सुखमवाप्नोति हस्तादाशीविषं यथा ।
परस्वहरणे युक्तं परदाराभिमर्शनम् ।
त्याज्यमाहुर्दुराचारं वेश्म प्रज्वलितं यथा ।

[(l 1) T3 क्ष्मीद् (for धर्माद्) —(l 3) D6 T2 3 M3 हिंसापरस्वहरणे(M3 °णे) (for the prior half) D8 11 G1 2 M1 2 -मर्शक —D8 om (hapl) l 4-20ᵃ —(l 4) M1 2 परित्यजेत् (for त्याज्यमाहुर्) D9 11 दुरात्मानं (for °चारं) D6 यथा (for यथा)]

20 D8 om 20ᵃᵇ (cf v l 19) —ᵃ) D4 परस्त्रीणां (for °स्वानां) Ś N V1 B1 2 D8 11 हरणं च परस्वानां, B1 परस्वहरणं चैव —ᵇ) D8 4 7 9 10-12 [अ]भिमर्षणं, G2 °भिमर्दनं —ᶜᵈ) V3 B1 सुकृताद् (for सुहृदाम्) Ñ2 V1 3 B1 2 D2 अभि, B4 D8 13 अपि, D6 अरि (for अति) D6 सकोपम् (for शङ्का च) D1 सुहृदो धर्षणं पक्षं (for °) D1 om from पा up to first म in 22ᵃ Ś D8 13 सुहृदि वाहनं चैव त्रियो दृष्टा क्षयावह

21 D4 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś D8 13 महाघोर । N V1 B1 2 भयं घोर (for वधो घोर) —ᵇ) B1 सर्वदेवैश्च विग्रह —ᶜ) G2 भयमानश्च, M1 2 अतिमानश्च, Ś D8 12 दर्प D2 9-11 रोषश्च (for कोपश्च) V3 B1 2 D2 2 कोपश्चैवाभिमान(B1 °नश्च) च। D1 क्रोधश्चाभिमानं च (subm) D13 क्रोधमानाभिमानश्च —ᵈ) Ś D8 13 द्वैधत्वं Ñ2 V1 3 B1 2 4 D2 4 6 7 10 11 T2 3 G1 2 M3 Ct वैरत्व D13 द्वैधत्व, Cm g k as in text (for वैरित्वं)

22 D1 om up to first म (cf v l 20) —ᵃ) V3 B1 D1-3 13 एतै(D1 °भि)र्दोषैर् Ś N V1 B2-4 D8 12 तव पितुर्, D1 11 मम भ्राता (for मम भ्रातुर्) —ᵇ) Ś Ñ B1 2 (sup lin also) 4 D8 13 नाशका, V3 B1 D1-4 12 नाशनैः (for नाशना) —Ś D8 13 om 22ᶜᵈ —ᶜ) Ñ V3 B2-4 L(ed) प्र(L [ed] प्रा)च्छादयत(Ñ1 °त्व)स्य (for °यामासु) —ᵈ) B2 नीरदा (for तोयदा) —For 22ᶜᵈ B1 D1 4 12 subst while V3 ins after 22

1655* गुणा प्रच्छादिता सर्वे पर्वतास्तोयदैरिव ।

[D4 इव तोयै (by transp) D13 भानवैरिव (for तोयैरिव)]

23 ᵃ) Ś V2 B1 2 D8 8 12 13 एतैर्दोषै (by transp) N V1 B1 4 D1 4 एभिर्दोषै G1 परित्यक्त (for °त्यक्तो) —ᵇ) B1 D1 मम भ्राता G1 परित्यक्त (for मया भ्राता) —ᶜ) Ś D8 13 न च मे त्वं, B2 नेवास्तीयं D2 नैव मस्ति, G1 यत्नमस्ति (meta) (for नेयमस्ति) —ᵈ) Ñ V1 3 B1 2 4 D1 4 नैव (for first न च) D13 राक्षसा (for ते पिता)

24 ᵃ) Ś N V1 3 B1 2 4 D1-4 8 12 अभिमानी D2 अस्ति मानी, D10 11 अतिमानश्च Ś1 V2 D1-3 13 च(Ś1 [इ]ह) दर्पश्च, Ś2 D8 13 अहङ्कारश्च, B2 च दुष्टश्च, D8 च दृष्टश्च, D6 च वामश्च (for च बालश्च) —ᵇ) Ś N1 B D1 2 4 5 6 8 11 12 13 राक्षस —ᶜ) D4 तद् (for त्वं) V3 B1 D1-3 13 L(ed) त्वं कालपाशैर्(L [ed] °शाप)बद्ध —ᵈ) B2 3 M2 3 त्वं, D1 मां (for मां) D1 यद्दिच्छसि (subm) D4 (with hiatus) यदि इच्छसि Ś1 यदि त्वं ब्रूहि जीवसि, Ś2 D8 13 ब्रूहि त्वं यदि जीवसि Ñ V1 B2 4 ब्रूहि यथादिच्छसि

25 B1 D1-3 T2 3 om 25ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ2 V2 3 B2 4 D8 8 12 अतिह, Ñ2 D4-11 अद्यह D13 अतिह 3 M1 2 अत्रैव (for अद्य ते) Ś Ñ2 V3 B4 M1 2 प्राप्त —ᵇ) Ś N1 V2 D8 8 11 एवं त्वं र, Ñ2 B2 D13 इह(N2 °द) त्वं न, B4 मिथ्या त्वं न, G1 2 M3 अह त्वं तु(M2 न), G3 मां त्वं च ना M1 2 इह त्वं हि, M3 मां त्वमिह (for इह त्वं तु) D13 रक्षसि, T2 वक्ष्यस (for वक्ष्यसि) B3 D10 11 धर्मो परमसुखवान् —After 25ᵃᵇ Ś Ñ V1 3 B2-4 D8 12 13 ins

1656* गुरुतागुरुमो वाक्यैर्न हि शक्तोऽभियास्यति ।

धर्षयित्वा तु काकुत्स्थौ न शक्यं जीवितुं त्वया ।
युध्यस्व नरदेवेन लक्ष्मणेन रणे मह ।
हतस्त्वं देवताकार्यं करिष्यसि यमक्षये ॥ २६

निदर्शयस्वात्मवलं समुद्यतं
कुरुष्व सर्वायुधसायकव्ययम् ।
न लक्ष्मणस्यैत्य हि बाणगोचरं
त्वमद्य जीवन्नमलो गमिष्यसि ॥ २७

G 6 66 33
B 6 87 30
L 6 65 33

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥ ७४ ॥

[Ś D1 13 उदये, B3 (m also) उद्यो, D4 12 उद्यो (for उद्यमे). Ś V1 2 D1.13 वाक्य, Ñ1 D4 12 वाक्ये (for वाक्यैः) Ś Ñ1 D1 13 युक्तो N2 B1 रिपास्यसि. B3 [s]भियास्यसि, D2 भियास्यसि (for ऽभियास्यसि)]

—¹) Ś Ñ V1 B1 D2 4-13 शक्यं (for शक्यो).—²) Ś Ñ V1 B1 D4 6-11 न्यग्रोधे (for न्यग्रोधो) V2 B1 D1-3 13 [ऽ]ब भिवाचर (for राक्षसाधम).

26 ¹) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1-4 6-9 11-13 M3 4 (for तु) Ś N V1 2 B D1-4 6-13 काकुत्स्थे —²) D2 विजित्य, D3 वधित्वा D4 11 T2 G2 जीवितो (for जीवितुं) —³) B4 युध्यतां Ś D1.13 नरर्षभेण D1 °वदन (metr) (for °दयन) —⁴) D2 बले (for रणे) —⁵) G2 भवस्त्वं Ś D1 13 कालपाशान (D13 °शमण) (for देवताकार्यं) —⁶) D1 4 11 G2 यमक्षय Ś D1.13 गमिष्यसि यमक्षयं —For 26ᶜᵈ, Ś V1 2 B1 2 4 D1 4 T2 3 subst while Ś B3 D1 4.13 ins. after 26ᶜᵈ

1657* न ते प्रपद्यस्य शक्ष्यं पुनो न्यग्रोधस्य वे ।

[B1 D1-4 T2 3 4 D13 om (subm) (for ते) Ś D1 13 पन न B1 D2 3 भय लि D1 11 पन हि (for भय वे)]

27 ¹) Ñ V1 B3 4 विदर्शयस्व V2 B1 D1-3 13 वि(V3 D1 नि)दर्शय स्व D1-11 निदर्शयित्वा V2 B1 D1-3 13 स्वबलं D2 चात्मान (unmetric) (for [आ]त्मबल) Ś B2 4 D1-4 6 13.13 समुद्धत —²) Ś Ñ V1 B2-4 D1 4 13 सायकक्षय, V2 B1 D1-3 13 मायकव्यय —³) B1 [अ]व प B1 [अ]स्य हि D2 T2 [ह]स्यपि, M1 2 [ए]व हि (for [ए]स्य हि) Ś D1 13 न लक्ष्मणस्याविलिते शरे ध्रुवम —⁴) B1 त्वं प्राप्य (for त्वमद्य) Ś D1 13 गमलो D2 T2 स्वबलो, T3 समक्ष (for सबले) B3 5 भियास्यसि

Colophon —*Kānda name* V1 B D1 4 13 ॰ काकाण्डे —After *Kanda name* D3 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V1 2 B3 4 D1 13 इन्द्रजिद्विभीषणसंवाद (Ś B4 D1 13 °णसंवाद) V1 D2 विभीषणेन्द्रजित्संवादः Ñ2 विभीषणसंवाद B1 D1 11 इन्द्रजिद्विभीषण B3 इन्द्रजिद्वधे विभीषणसंवाद D2 इन्द्रजिद्वध D3 इन्द्रजिद्विग्रह —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 V1 B1 4 D1 4 11 13 om Ś2 V1 2 61 V2 D1 68 B1 D1 63 B3 62 D2 70 D1 10 11 T1 G M3 4 87, T2 92 T3 94 M1 2 89 L(ed) 65 —After colophon, D3 concludes with श्री, G2 4 M3 4 with श्रीरामाय नम

७५

G. 6.61.1
B. 6.88.1
L. 6.66.1

विभीषणवचः श्रुत्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं वेगेनाभ्युत्पपात ह ॥ १
उद्यतायुधनिस्त्रिंशो रथे तु समलंकृते ।
कालाश्वयुक्ते महति स्थितः कालान्तकोपमः ॥ २
महाप्रमाणमुद्यम्य विपुलं वेगवद्दृढम् ।
धनुर्भीमं परामृश्य शरांश्चामित्रनाशनान् ॥ ३
उवाचैनं समारब्धः सौमित्रिं सविभीषणम् ।
तांश्च वानरशार्दूलान्पश्यध्वं मे पराक्रमम् ॥ ४
अद्य मत्कार्मुकोत्सृष्टं शरवर्षं दुरासदम् ।
मुक्तं वर्षमिवाकाशे वारयिष्यथ संयुगे ॥ ५
अद्य वो मामका बाणा महाकार्मुकनिःसृताः ।
विधमिष्यन्ति गात्राणि तूलराशिमिवानलः ॥ ६

75

V3 missing for Sarga 75 (cf. v.l. 6.74.15).

1 a) G1 ***ण (damaged) (for विभीषण). — b) D4 om. वाक्य. — After 1ab, D3 ins.:

1658* स्वयमेहेत्वधर्मसंयुतम् ।
प्रागेव त्रिधाविजयी न विविदे पिता मम ।
धनुश्च द्वारस्थानि सुवनेभ्योषितान्यपि (sic) ।
तदा स्वयमपि रक्षांसि भागभागभवत्स्वयम् ।
निहत्य वालिनं दृष्ट्वा सुग्रीवमभिषेचितम् । [5]
स्वपैवद्राज्यलुब्धेन दुरात्मना समनुष्ठितम् ।
इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं

— d) B3 D6.8-11 क्रोधेन (for वेगेन). Ś Ñ V1.2 B1.2 (marg. also) D1-4.9.10.12 [अ]भि(D2 [अ]ति)ससार, B3 [अ]भिचचाल (for [अ]भ्युत्पपात). Ś Ñ V2 B4 D1-5.7-11 च (for ह). B1 वेगेनाभिससाद च.

2 Ś1 om. 2–4ab. — a) B4 तथा (for उद्यत). Ś1 Ñ1 B3 D6.8.11 T1 G1.2 निस्त्रिंशो. — b) Ś1 Ñ V1.2 B3 D4.5.12 वै, B1.2 T2.3 च, D1.3.6.7.9-11 G M1.3 Cg स्तु; D2.12 [s]थ (for तु). B4 D12 रथे वं(D12 स्तु) समलंकृत. Ct cites Ch. Cr., उद्यतायुधो निस्त्रिंशो निगूंढभीश्च तथा; Ct cites Ch. and adds उद्यतान्यायुधानि निस्त्रिंशाश्च येन स । गोवल्लीवर्दन्यायेन इत्यन्ये. — c) G2 कृष्ण (for काल॰). — d) D1 कालान्तकयमोपम.

3 Ś1 om. 3 (cf. v.l. 2). — a) Ś1 V1 D9.11 महाप्रास स(D1 °परिघ)मुद्यम्य. — b) D1 वगवान् (for वेगवद्). G1 transp. विपुल and वेगवद्. B1 धनु— G1 damaged for 3c. — c) B1 दृढ (for धनुर्). Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8-10 M1.3 भीमरूपो(D1.2 °सं) भीमे (for भीमं परामृश्य). — d) D6 T2.3 M3 Cg बाण(D6 °ण)-नान्. D2 G1.2 M3 कर्शनान् (for नाशनान्). Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.9.10.12 M1.3 [अ]प्रतिमविक्रमान् (for [अ]मित्रनाशनान्). • Cg अमित्रान् शत्रून् नाशयन्ति इत्यमित्रनाशनाः. — After 3, Ś1 Ñ V1.2 B1-4 D4.5.12 ins.

1659* स समेत्य महाबाहुर्नीलाञ्जनचयोपमः ।
रथस्थोऽलंकृतो धीमान्रावणस्यात्मजो बली ।

[(L. 1) Ś1 महातेजा (for महाबाहुर्). — (L. 2) B2 स्वस्थो (for ऽलंकृत). D4 रथस्थान इव (for रथस्थोऽलंकृत).],
while D6-7.9.11 S ins.:

1660* तं ददर्श महेष्वासो रथस्थं समलंकृतम् ।
अलंकृतममित्रघ्नो राघवस्यानुजो बली ।
हनूमत्पृष्ठमासीनमुदयस्थरविप्रभम् ।

[(L. 1) G2 M1.3 महातेजा (for महेष्वासो). T2.3 M3 रथे स्थि (for रथस्थं). D6 G2 M3 रथे सुसमलंकृते (for the post. half). — (L. 2) M3 अमित्रघ्न. G2 M3 राघवस्य (for राघवस्य). D6.7.9-11 T2.3 रावणस्यात्मजो बली (for the post. half). — (L. 3) D1.9-11 आरूढम् (for आसीनम्).]

4 Ś1 om. 4ab (cf. v.l. 2). — a) Ś1 V2 D2.8.11 चेद् संरब्ध (V2 °क्रुद्ध). Ñ V1 B1-4 D4 परमक्रुद्ध; D1.3.7.10.11.12 M3 [इ]दं(D7.10.11 M3 [ए]नं) सुसंरब्ध (D1 °ब्ध). T2.3 [इ]दं समारब्धः G2 [ए]नं समारब्धा G1 चैनं संरब्ध (for [ए]नं समारब्ध). — c) Ś D4.12 ह(D5 हो)श्च B1 अथा D12 राक्षि (sic) (for तांश्च). Ś D4.12 शार्दूला; G (ed.) पुंगवांश्च (for शार्दूलान्). — G1 damaged from मम् in d up to मुं in 5a. — d) Ñ V1 B1-4 D4 वीक्ष्यध्वं (for पश्यध्वं). B1 D8.12 मम् (for मे). Ś D1.12 मम विक्रमः G1 मे पराक्रमान् (for मे पराक्रमम्).

5 G1 damaged up to मुं in 5a (cf. v.l. 4). — a) G (ed.) मे (for मत्). — b) V2 D1 दुरासदः; B1 D8.12 मुद्धं महद् (for दुरासदम्). — c) B1.2 D6.10.11 T1 G1 M1 Ct मुख्य. — d) Ś Ñ V1.2 B1-4 D1-4.7.9.10-12 T2.3 G2 M3 वारयिष्यथ(D4 °ति). D6 T1 G1 वारयिष्यति. Ś D4.12 समरे; D6 T1 को युधि (for संयुगे). — After 5, D1 reads 8cd, while G (ed.) reads 8.

6 a) V1 B1-4 [ए]व (for वो). — b) Ñ1 D4 दृढ (for महा). Ś Ñ2 V1 B1-4 D8.12 मत्का (B2.3 मदत्का [hypm.])र्मुकविनिःसृता. — c) Ś Ñ V1.2 B D1.4.5.8.12 गात्राणि विधमिष्यन्ति. D4 गात्राणि

तीक्ष्णसायकनिर्भिन्नाञ्शूलशक्त्यृष्टितोमरैः ।
अद्य वो गमयिष्यामि सर्वानेव यमक्षयम् ॥ ७
क्षिपतः शरवर्षाणि क्षिप्रहस्तस्य मे युधि ।
जीमूतस्येव नदतः कः स्थास्यति ममाग्रतः ॥ ८
तच्छ्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य गर्जितं लक्ष्मणस्तदा ।
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९
उक्तश्च दुर्गमः पारः कार्याणां राक्षस त्वया ।
कार्याणां कर्मणा पारं यो गच्छति स बुद्धिमान् ॥ १०
स त्वमर्थस्य हीनार्थो दुरवापस्य केनचित् ।
वचो व्याहृत्य जानीषे कृतार्थोऽस्मीति दुर्मते ॥ ११
अन्तर्धानगतेनाजौ यस्त्वयाचरितस्तदा ।
तस्कराचरितो मार्गो नैष वीरनिषेवितः ॥ १२

G 6 67 13
B 6 88 15
L 6 66 13

विवधिष्यामि D4 त्वद्य घातयिष्यति —D6 om 6d–8a —d) G (ed) तृण (for तूक) D2 [अ]निल (for [अ]नल)

7 D6 om 7 (cf v l 6) —b) D1 T2 3 G Cg शस्त्रयष्टि (for शक्त्यृष्टि) D7 पट्टिशै, D8 12 सायकैः, G1 2 पट्टसै (for तोमरै) Ś N1 (m also) V3 B1 D1–3 8 10 12 (सि)ष्टि (B1 D2 °ष्टि)पाशासिपट्टिशैः, N V1 B2–4 D4 शित (Ñ1 शिला, B3 * *)शूलासिपट्टिशै ❀ Cg तीक्ष्ण सायकेत लुप्तविभक्तिकं पदम् । तीक्ष्णसायकैरित्यर्थः । शूल शक्तपट्टिशतोमरैः, इत्यत्र शक्तिपट्टिशतोमरैरित्यर्थः । सर्वानर्थं ❀ —c) D4 [ए]व (for वो) Ś D2 13 अद्यैव वो नयिष्यामि

8 D6 om 8a (cf v l 6) G (ed) reads 8 after 5 —a) N V1 3 B2–4 D4 7 9 11 G1 3 M1 2 सृज (G1 °ज) त, Cm g as in text (for क्षिपत) Ś N1 V2 B D1–3 8 12 13 जालानि (for वर्षाणि) —b) Ś D2 13 तीक्ष्ण (for क्षिप्र) B1 हस्ताग्र (for हस्तस्य) Ś Ñ V1 2 B D1–6 8 13 T1 3 सयुगे, G1 वै युधि (for मे युधि) —B1 reads 8cd after 5 —c) D1 निनद (for नदत) —After 8, D3–7 9–11 S ins

1661* रात्रियुद्धे मया पूर्वं शक्राशनिसमैः शरैः ।
शायितौ स्थो मया भूमौ विसंज्ञौ सपुर सरौ ।
स्मृतिर्न तऽस्ति वा मन्ये व्यक्तं वा यमसादनम् ।
आशीविषासमं क्रुद्धं यन्मां योद्धुं व्यवस्थित ।

[(l 1) D3 7 9–11 तदा (for मया) D3 9–11 G1 M1–3 वज्र (for शक्र-) ❀ Cg रात्रीति । आमन्त्रविशेषेण भवेति विवक्षिः ❀ —(l 2) D7 10 11 M1 3 तौ, G1 2 M6 स्थ, G3 स्तौ (for स्थो) D6 G1 वया G2 युवां (for मया) D3 9–11 G1 2 M6 भूयो (for भूमौ) —(l 3) G3 वा न, Cg as above (for न ते) D10 11 यातौ यमक्षय (for वा यमसादनम्) ❀ Cg यमसादनं यमभावनम् । व्यक्तं सदनस्थम् । प्राप्तावप्यसीति यावत् । यद्वा सादनं सदनम् । स्वार्थेऽण् । मत्वर्थ ❀ —(l 4) D3 10 11 T1 G M1 2 3 विसर्जन (M1 3 °म) (for विषमिव) M1 3 मा त्व (for यन्मां) D3 9–11 G1 2 उपस्थित]

9 a) Ś B1 D1–3 8 12 13 रावणस्यापि (for राक्षसेन्द्रस्य) —b) Ś D1 6 8 12 गर्जितं D3 दारुण (for गर्जितं) D7 11 रावणात् (for लक्ष्मणस्) —T3 om (hapl) 9c–12b —c) Ś D2 12 13 T2 अभीतवदने वाक्यं (D1 12 T2 कुद्धो) N V3 B D1 4 6 8 अभीतवत्सु (B1 D1 °न्, G1 °व)सक्रुद्धो (B2 °रक्ष्यो) V2 सभीतरोषसक्रुद्धो, D6 अतीव वा सुमक्रुद्धो —d) V3 B1 D1–3 13 राक्षस (for रावणि) Ś D2 13 क्रुद्धं राक्षसमब्रवीत्

10 T3 om 10 (cf v l 9) —a) V2 B1 2 D1 8 न वाचा (for उक्तश्च) Ś N V3 B1 4 D4 8 12 13 न वाचा सुग (D13 निर्ग)म पार, D6 न वाचा दुर्गम पार —b) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 राक्षसाधम (for राक्षस त्वया) —c) V2 B3 4 D1 6 8 9 T1 G2 M1 2 कर्मणा (for कर्मणा)

11 T3 om 11 (cf v l 9) —a) Ś D2 13 समर्थस्य, B1 स्व साधस्य (for त्वमर्थस्य) Ś1 D13 हीनार्थं, Ś2 Ñ2 B4 D1–4 8 12 हीनार्थं, G (ed) हीनार्थां (for हीनार्थो) —b) N1 D7 9 दुरावापस्य, V2 D12 M2 Cv दुरवापस्य, B1 D1 Cl दुरापस्य न (D1 °स्य च, Ck °स्यास्य) B2 दुरावारस्य B3 * रावणस्य, D3 M3 दुरवाप्यस्य, D4 विभवो येन, Ct as in text (for दुरवापस्य) D1 2 13 कस्यचित् —c) Ś N1 V3 B3 D1–3 8 10–12 T2 M1 2 Ck t वाचा, Ñ2 V1 B2 4 D4 वाच, G1 2 M6 वाचो, Cr m g as in text (for वचो) —D6 reads 11d (except कृता) in marg —d) B4 D13 (इ)ति मन्यसे, M6 सुदुमते (for [इ]ति दुर्मते) D4 कृतार्थस्येति दुर्मति

12 T3 om 12ab (cf v l 9) Ś1 om 12–25b —a) Ś2 B1 D2 13 [अ]द Ñ V3 B1 2 D1–3 12 [अट]वा, B4 [अ]प, D4 रत्र G1 [अ]सौ, Cg t as in text (for [आ]जौ) —b) Ś2 Ñ V1 2 B D1–8 12 G2 M1 2 5 यत् (for यस्) Ñ1 B3 G1 चलितस् (N1 °तौ), Ñ2 V1 B2 4 चलितौ, D2 कथित M1 2 शायितौ (for [आ]चरितस्) D3 तव, D6 M6 त्वया, T2 तथा (for तदा) Ś2 V3 B1 D1–3 8 12 [अ]मिह Ś2 D2 13 °(इ)तो (V3 D1–3 °तौ) रणे, D7 च कृत युधि, D13 निहतौ रणे G2 च पुरा कृत (for [आ]चरितस्तदा) —c) D4 भास्कर (for तस्कर) Ś2 D2 13 भास्करचरितो मार्गो, D4 तस्करस्य करोषि त्वं —d) Ś2 D2 13 शूरस्य N1 V1 B2 4 [अ]सौ शूर, N2 B3 [ए]ष शूर, V3 बभूवो (sic), B1 D1–3 12 स शूर, D7 [ए]व वीर, Ck नु वीर (for [ए]ष वीर) D13 निषेवित D4 न शूरो राक्षसाधम

G 6 67 13
B 6 68 16
L 6 66 14

यथा बाणपथं प्राप्य स्थितोऽहं तव राक्षस ।
दर्शयस्वाद्य तत्तेजो वाचा त्वं किं विकत्थसे ॥ १३
एवमुक्तो धनुर्भीमं परामृश्य महाबलः ।
ससर्ज निशितान्बाणानिन्द्रजित्समितिंजयः ॥ १४
ते निसृष्टा महावेगाः शराः सर्पविषोपमाः ।
संप्राप्य लक्ष्मणं पेतुः श्वसन्त इव पन्नगाः ॥ १५
शरैरतिमहावेगैर्वेगवान्रावणात्मजः ।
सौमित्रिमिन्द्रजिद्युद्धे विव्याध शुभलक्षणम् ॥ १६
स शरैरतिविद्धाङ्गो रुधिरेण समुक्षितः ।
शुशुभे लक्ष्मणः श्रीमान्विधूम इव पावकः ॥ १७
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म प्रसमीक्ष्याधिगम्य च ।
विनद्य सुमहानादमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १८
पत्रिणः शितधारास्ते शरा मत्कार्मुकच्युताः ।
आदास्यन्तेऽद्य सौमित्रे जीवितं जीवितान्तगाः ॥ १९
अद्य गोमायुसंघाश्च श्येनसंघाश्च लक्ष्मण ।
गृध्राश्च निपतन्तु त्वा गतासुं निहतं मया ॥ २०

---

13 Ś1 om 13 (cf v l 12) B3 repeats 13 in marg after 1667* —a) N V1 B2.3(first time) 4 D4 यदि, V3 तत्र T2.3 M4 यदा, M1.2 सोढ (for यथा) Ś2 B1.3(second time) D1.3.6.12.13 तदाहव (for यथा बाण) Ś2 D6.12 पथे तव —b) D7.8-11 G2 [ऽ]स्मि (for ऽहं) V3 राक्षसाधम N V1 B2.3(first time) 4 D4 युध्यसे राक्षसाद्य(N2 °सेत्त)म M1.2 स्थितो युद्धकरक्षत —c) Ś2 B1.3(second time) D1-3.5.8.12.13 यद् (for तद्) N V1 B2.3(first time) 4 D4 युद्धयाग (B4 °मि) ससरे वीर्यं —d) N2 om त्व (subm) D4 T3 वचसा (for वाचा त्व) D11 + (for किं) V2 B2.3(first time) 4 transp त्व and किं Ś2 V2 B1.3(second time) D1.3.6.12.13 किं बहु कत्थस(B1 मन्यस D13 बहु मे (sic)) (for त्व कि वि°) —After 13 N V1.2.3(on 25[2nd] in second occurrence) B3.3(after the first occurrence of 13) 4 D4 read 25 for the first time repeating it in its proper place

14 Ś1 om 14 (cf v l 12) —b) Ś2 D3.12 परिगृह्य (for परामृश्य) —c) G3 M1.2 जघान (for ससर्ज) Ś2 V2 B1 D1.3.6.12.13 विससर्ज शितान्(V3 रो) D1 विससर्जशितान् (for ससर्ज निशितान्)

15 Ś1 om 15 (cf v l 12) —a) Ś2 B1.3 D1.3.6.12.13 तेनोत्सृष्टा N V1.3 B2.4 D2.7.8-11 G2.3 M1.2 उत्सृष्टा D4 तदुत्सृष्टा T2.3 ते विसृष्टा (for ते निसृष्टा) Ś2 N V1.2 B D1-4.6.12.13 बलवता T2 महाकाया (for महावेगा) —b) D4 तीक्ष्णा G3 M1.2 चाशी (for सर्प) —c) B3 अप्राप्य G1 तं प्राप्य (for सं°)

16 Ś1 om 16 (cf v l 12) —a) B1 पूर्वैर् (for अति) G2 विशैर् (for महा) N V1 B2.4 कार्येर् (for वेगैर्) T2.3 ins after 16ab a passage [illegible] —b) Ś2 N V1.2 B D1-3.6.12.13 राक्षसोत्तम: V3 रावणात्मज —c) B1.3 क्रुद्धो (for युद्धे) —d) D4 हरि (for शुभ) D1.13 लक्ष्मण (for लक्षणम्)

17 Ś1 om 17 (cf v l 12) —a) Ś2 अथ: D3 अपि (for अति) N V1 B2.4 D4 शरौघेन स, V3 B1 D1-3 स शरौघैश्च, D13 शरैरपि स D13 स शरैश्चापि (for स शरैरति) D3 स्वङ्गो —b) D1-3 च भू(D1 रू)षित (for समुक्षित) —d) N1 B2.3 D4 सधूम

18 Ś1 om 18 (cf v l 12) —a) Ś2 D3.12 चात्मन, B1 आत्मन G3 स्वात्मज (for त्वात्मन) D4 कार्यं (for कर्म) —b) Ś2 D6.12.13 प्रशास N2 V1 B4 स(N2 सु) समीक्ष्य (for प्रसमीक्ष्य) Ś2 V1.2 B1 D1.3.6.12.13 T2.3 [अ]थ(V3 D1 स) राक्षस, V3 D2.4 D3.7.8.12 T1 G1 [च]भिगम्य(B2.4 °म्य)च G2 [अ]थ° (for [अ]धिगम्य च) N2 B3 D1 समीक्ष्यापि(D4 °पि नगर्जे च —c) Ś2 N B2.4 D4 विनद्य च B1 विनदन् D4 विनद्येद्, D12 विनद्य सु T3 विनर्द्य तु (for विनद्य सु)

19 Ś1 om 19 (cf v l 12) —a) B1 शर (for शित) D1 तु (for ते) —b) V1.3 मे (for मत्) D1 G2 कार्मुकात् (for कार्मुक) B3 मद्बाहुभ्यां प्रचुदिता —For 19[cd], Ś2 V3 B1 D1.3.6.12.13 subst

1662* अद्य मत्कार्मुकोत्सृष्टा शरा राक्षस सुपत्रिण ।

[D1.3 अद्य (for अद्य) B1 न D3 [अ]थ (for मद्) D13 सुपत्रिण]

—D1 om 19[cd] —c) M1.2 आदाय D2 V2 B1 D1.3.6.12.13 आदास्यन्ति(V3 °ते) शरीरात्त —d) Ś2 B1 D1-3.6.12.13 जीवितच्छिद N2 V3.3 B1 D6.12 G M1.2 जीविताद(G1 °घ)का —After 19 G2 erroneously repeats 15[cd]

20 Ś1 om 20 (cf v l 12) —ab) D4 काक (for श्येन) D1 गोमायुश्च मम पश्य कुर्वन्तीभ्रे स लक्ष्मण (sic) —c) Ś2 N V1.3 B D1.3.6.12.13 [अ]पि (D1 also [अ]भि) पततु (for निपतन्तु) D4 गृध्राश्चापि भविष्यति —d) Ś2 D3.12 पतितं भुवि (for निहतं मया) —After 20 D4 T3 ins

1663* अद्य वाक्यति सौमित्र रुणगोचरतो तव ।
राजन्ते यमदूतानां सर्वभूतभयावहम् ।

क्षत्रबन्धुः सदानार्यो रामः परमदुर्मतिः ।
भक्तं भ्रातरमद्यैव त्वां द्रक्ष्यति मया हतम् ॥ २१
विशस्तकवचं भूमौ व्यपविद्धशरासनम् ।
हृतोत्तमाङ्गं सौमित्रे त्वामद्य निहतं मया ॥ २२
इति ब्रुवाणं संरब्धं परुषं रावणात्मजम् ।
हेतुमद्वाक्यमत्यर्थं लक्ष्मणः प्रत्युवाच ह ॥ २३
अकृत्वा कत्थसे कर्म किमर्थमिह राक्षस ।
कुरु तत्कर्म येनाहं श्रद्दध्यां तव कत्थनम् ॥ २४
अनुक्त्वा परुषं वाक्यं किंचिदप्यनवक्षिपन् ।
अविकत्थन्वधिष्यामि त्वां पश्य पुरुषादन ॥ २५

G 6 67 28
B 6 88 29
L 6 66 26

21 Ś1 D1 om 21 (for Ś1, cf v l 12) M6 om (hapl) 21-22 —a) V1 क्रुद्ध , D4 क्षुद्र (for क्षत्र) Ś2 V2 B1 D2 3 8 12 18 सु(Ś2 V2 B1 स)दुरात्मा, Ñ1 V1 B2-4 D4 स(B4 क) चानार्यो(B1 °र्ये) (for सदानार्यो) Ñ2 D6 9-11 T2 3 G2 3 M3 Cm क्षत्रबन्धु सदा(Ñ2 स चा)नार्यं —c) V1 सुत, D4 रामो, G2 भक्ष (for भक्त) Ś2 N V1 2 B D1-4.8 12 13 त्वद्य(D13 °द्य) त्वां (for मद्यैव) —d) Ñ B2-4 D4 त (for त्वां) Ś1 V1 2 B1 D2 3 8 12,18 द्रक्ष्यतीह (for त्वा द्रक्ष्यति) D7 9-11 transp मया and हतम्

22 Ś1 M3 om 22 (cf v l 12 and 21 respy) —a) Ñ V1 B3 4 D5 6 9-11 T2 विसस्त , V2 B1 D1-3 भपाश्त , B4 विशस्य, D4 विशस्त , D7 विध्वस्त , D13 मयास्त (sic), Cm g as in text (for विशस्त) Ñ V1 2 B D1-4 13 कवचो (for कवच) Ś2 D8 12 स सायककरो भूमौ —b) Ś2 D8 12 13 सतूण स , D4 मुक्तहस्त , D2 T1 अपविद्ध (for व्यपविद्ध) Ś2 N V1 2 B D1-4 8 11-13 [आ]सन (for [आ]सनम्) —For 22cd, Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 subst

1664* हृतोत्तमाङ्गो व्यथित द्रक्ष्यसि त्वं मया हत ।

[Ś2 Ñ1 D8 12 13 कृत D4 कृत (for हृत) D13 [अ]गात (for [अ]ङ्गो) Ś2 D8 12 पतित D13 पथित (for व्यथित) Ś2 D8 12 13 द्रक्ष्यसे D4 नमो (for द्रक्ष्यसि)]

23 Ś1 om 23 (cf v l 12) —a) B1 एवं (for इति) Ś2 N V1 2 B D1-3 8 12 13 परुष, D1 परमम् ; D7 सौमित्रि (sic), D9 11 G1 समुद्र (for संरब्ध) —b) Ś2 D1-3 8 12 13 राक्षस, N V1 2 B2 4 D4 लक्ष्मणं, D5 पौरुष (for परुषं) B1 रावणि राक्षसाधम —c) N2 B1 D1-3 4 T2 3 M3 सत्यार्थं, D4 मधुर, D7 9 11 अथघ्नो, D13 अर्थं स (for मत्यर्थं) Ś2 D8 12 सार्थं च हेतुमद्वाक्य, N2 हेतुमद्वाक्य वाक्य —d) D4 मन् (for प्रति) —After 23 D1-7 9-11 5 ins

1665* वाक्यं श्रुत्वा दुर्बुद्धे क्रूरकर्मन्निह राक्षस ।
अथ कत्थाद्दस्यवारसपादप सुकर्मणा ।

[(l 1) D6 कर्मा नि, M3 कर्माणि (for कर्मन्नि) —(l 2) G1 अधिकर्मा वदसेव (for the prior half) G1 संवादय (for संवारय)]

24 Ś1 om, 24 (cf v l 12) —a) G2 स्वयं नि (for अकृत्वा) N V1 B2 4 D4 तावद् (for कर्म) —c) D4 तत्कर्म कुरु (by transp) T1 M1 2 [इ]ह (for [अ]ह) —d) D7 9-11 भद्देय (for श्रद्दध्यां) Ś2 D8 12 13 त्व(D13 क)स्थित, Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1 2 कथित, B2 काथित (for कत्थनम्) Ñ2 श्रद्दध्या कथित त्वया, D4 श्रद्दध्या ते विकत्थन —After 24, V2 repeats 1667*.

25 Ś1 om , D13 repeats 25ab after 1667* (for Ś1, cf v l 12) Ñ V1 2 (om 25cd in second occurrence) B2-4 D4 repeat 25 here (cf v l 13) —a) B1 reads वाक्य in marg Ñ V1 2 B2-4 D1-4 13 (Ñ V1 2 B1 4 D4 first time, D13 second time) अनुक्त्वापस्तु पश्य —b) Ñ1 (first time) कश्चिद्, Ñ1 (second time) B1 (both times) कश्चिद् (for किंचिद्) Ñ V1 B2 4 G1 (Ñ V1 B1 both times B4 second time) [अ]नधिक्षिपन् , V2 (first time) D3 [अ]नपाक्षिपन् , D1 12 (second time) [अ]नपाक्षिपन् , D4 (first time) [अ]नधिक्षिपेत् ; T2 G1 [अ]नुपक्षिपन् , T3 [अ]नवक्षिपन् , Ck t as in text (for [अ]नवक्षिपन्) B1 न च किंचिदपि क्षिपन् , B4 (first time) न किंचिद् परिक्षिपन् , D5 किंचिदेव राक्षस —For 25ab Ś2 D8 11 13 (first time) subst

1666* अनुवाचस्तु कर्माणि य करोति स पण्डित ।

—B1 om 25cd —c) Ś D8 12 शीघ्रमद्य N V1 2 B2-4 D4 (all except V2 both times) अविकत्थन् , D13 अधिनु , T2 अविकत्थन (hypm) G1 अकत्थयन् , Ct as in text (for अविकत्थन्) Ś N V1 2 B2-4 D4 8 12 13 (Ñ B2-4 D4 both times V1 first time) हनिष्यामि, V1 (second time) हरिष्यामि (for वधिष्यामि) —d) Ś N V1 B2 4 D2 3 4 12 13 G2(Ñ V1 B2-4 D4 second time) राक्षस, D3 V2 त्व पश्य, T2 त्वां पश्यन् (for त्वां पश्य) Ś D8 12 13 क्षणदाचर, N B2 D1 2 3 T1 G2 3 M1 2 (Ñ B4 D4 second time) पुरुषादक (N B1 D4 °क) V2 B4 4 (V1 B1 4 second time) D4 T2 3 G1 M1 2 पुरुषाधम(B4 °म) D1-3 पुरुषाशन, D13 पुरुषादन G(ed) राक्षसाधम (for पुरुषादन) N V1 2 B2-4 D4 (all except V2 first time) पश्य मे पौरुषाद्य (B2 °पौरुषम् B4 °मं वक्ष्ये) —After 25 N V2 B D1-4 13 (Ñ V1 B2-4 D4 after 25 [first occurrence], B1 after 25cd [due to om], D13 cont after 1666*)

G 6 67 18
B. 6 84 30
L. 6 66 27

इत्युक्त्वा पञ्च नाराचानाकर्णापूरिताञ्शरान् ।
निचखान महावेगाँल्लक्ष्मणो राक्षसोरसि ॥ २६

स शरैराहतस्तेन सरोषो रावणात्मजः ।
सुप्रयुक्तैस्त्रिभिर्बाणैः प्रतिविव्याध लक्ष्मणम् ॥ २७

स बभूव महाभीमो नरराक्षससिंहयोः ।
विमर्दस्तुमुलो युद्धे परस्परवधैषिणोः ॥ २८

उभौ हि बलसंपन्नावुभौ विक्रमशालिनौ ।
उभावपि सुविक्रान्तौ सर्वशस्त्रास्त्रकोविदौ ॥ २९

उभौ परमदुर्जयावतुल्यबलतेजसौ ।
युयुधाते महावीरौ ग्रहाविव नभोगतौ ॥ ३०

बलवृत्राविव हि तौ युधि वै दुष्प्रधर्षणौ ।
युयुधाते महात्मानौ तदा केसरिणाविव ॥ ३१

---

ins Vs ins after 25 (first occurrence) repeating it after 24

1667* अनुत्वाणो दहत्यग्निस्तथा तपति भास्करः ।
वायुश्चोऽभ्यते वृक्षाश्च च किंचिद्विक यते ।

[(l 1) D4 दहति (for तपति) —(l 2) D1 [उ]मुपते (for [उ]मथते) Vs (second time) B1 D[illegible] ममाति पवनो (for वायुश्चो मथते) Vs (both times) विकम्पयते Bs न किंचिदपि कथते D4 किंचिदायु विकम्पते (for the post half)]

—Thereafter Bs repeats 13 in marg

26 a) Ś1 शर, Ś2 D[illegible] [अ]मर (for पञ्च) Ś D[illegible] बाणानाम्, B2 D1 [illegible] पर्वाणम् (for नाराचान्) D4 (marg) रावणिं बाणान् (for पञ्च नाराचान्) —b) T2 आकर्णात् N V1 D4 T G1 2 M2 शितान् Bs इतान् (for शरान्) Ś D[illegible] एकमा (D[illegible] °स्या) कृष्य वै धनुः B1 D[illegible] G ed | आकर्णपू(G [ed] °णप्)रित शर, D4 आकर्ण्याकृष्ट मोक्षिता D7 आकर्णपरिपूरितान्, D[illegible] *** पूरित धनु —c) B3 T1 G1 M[illegible] विचखान, D[illegible] G2 विजघान, D9 T3 M3 निजघान (for निचखान) N3 V1 B2 M[illegible] वेगाढ्य, B1 D2 वगो, D[illegible] वेग, G1 तदा (for वेगाँल्ल) Ś D[illegible] चिक्षेप निशित वेगाढ् —d) B1 D[illegible] रावणात्मज, Bs नैऋतोरसि (for राक्षसोरसि) —After 26 N V1 B D[illegible] S ins

1668* सुपत्रवाजिता बाणा ज्वलिता इव पन्नगा ।
नैऋतोरस्यभासन्त सवितू रश्मयो यथा ।

[(l 1) N V1 B1 D[illegible] सपत्रवाजिता B4 सुपर्णवाजिता D4 अवशा पक्षिना T2 सुपत्रा वेगिनो T3 संपत्रा वेगिनो M1 2 सुपत्र वाजिनो Cm t as above (for सुपत्रवाजिता) D4 ज्वलन G1 श्रसिता (sic) (for ज्वलिता) B1 D4 पावका (for पन्नगा) —B1 om l 2 —(l 2) D[illegible] T1 M2 भातीते G2 भासात (for [अ]भासन्त) Bs सवित्र (for सवितू) ⊛ Cr नैऋतोरस्यभासन्त इति पाठ ⊛]

27 a) Ś B1 D[illegible] शरेण (B1 D[illegible] °णा) हतस् (for शरैराहतस्) —b) Ś D[illegible] राक्षसो; B1 सरोषा (sic); D4 G2 सरोषात् (for सरोषो) —c) Ś D[illegible] सुप्रयुक्तैस्; N V1 B[illegible] D4 सु(D[illegible] स)प्रयुक्तैस्; B1 D[illegible] सुप्रयुक्तैस (D1 °क्तस) G1 सुप्रयुक्त G2 M[illegible] सुप्रस (for सुप्रयुक्तैस) D2 G2 द्विशैर् (for त्रिभिर्) —G2 प्रति॰धाय स

28 a) B1 D[illegible] बभौ तु (for बभूव) M[illegible] (for महा) —b) Ś D[illegible] द्विति (for नर) —c) G2 तुमुल (for तुमुलो) Ś D[illegible] घोर; B1 D[illegible] (for युद्धे) —d) N3 D[illegible] T1 M2 जयैषिणो (for वधैषिणो)

29 D4 om (hapl) 29 —a) Ś D[illegible] उभौ D[illegible] विक्रान्तौ (for उभौ हि) —D[illegible] om (hapl) 29cd —c) Ś N V1 B D[illegible] च (for सु) D[illegible] विख्यातौ (for विक्रान्तौ) —d) Ś D[illegible] उभौ (for सर्व) N B[illegible] D[illegible] M[illegible] शास्त्रास्त्र (B[illegible] M1 °घ) D4 -शास्त्र (for शस्त्रास्त्र) Ś D[illegible] -वेदि (for -कोविदौ) V2 T[illegible] सर्वशस्त्रविशारदौ ⊛ Cr शास्त्रास्त्रकोविदाविति पाठ ⊛

30 Ś D[illegible] om from 30 up to 6 76 8b —a) V1 2 B D[illegible] दुर्धर्षौ, D[illegible] T G2 M[illegible] दुर्जौ (for दुर्जयाव्) —b) N V1 B D[illegible] उभौ पर D[illegible] उभावुत्तम, G2 तौ तुल्यबल (for अतुल्यबल) — om (hapl) 30c-31c —c) N V1 B[illegible] D[illegible] M[illegible] महावीर्यौ D[illegible] G1 M[illegible] सदा (D[illegible] °था) (for महावीरौ)

31 Ś D[illegible] om 31 D[illegible] om 31ab (for D[illegible] cf v l 30) —ab) V1 B1 D[illegible] G2 M[illegible] D4 T1 वृष (for बल) V[illegible] B1 D[illegible] marg (for -वृत्रा) N V[illegible] B[illegible] D[illegible] इवायत्तौ, इवा(B[illegible] °व)यातौ, D1 G1 M2 इवाभीतौ D4 T[illegible] इव (D[illegible] °धि) T1 इवाहितौ M3 इव पुरा (for इव हि) G2 वलिपु ***** (damaged) M[illegible] बलवृत्राविस (for a) D[illegible] द्वौ, G1 M2 युधि तौ (for युधि वै) N B D[illegible] दुष्प्रति (B[illegible] °स्पृति) षौ (B[illegible] °र्ष)णौ, V2 दुष्प्रसहौ, D2 तौ दुष्प्रधारिणौ (for वै दुष्प्रधर्षणौ) D4 बलवधाय स्तौ दुर्धर्षौ प्रतिवार्यतौ ⊛ Cr बलवृत्राविति। अत्र इन्द्रेण बलासुरवधवृत्रासुरवधोपमामयम् (so also Cm g) —c) G2 M[illegible] वायौ (for [म]हात्मानौ) —d) N B D[illegible] D4 यथा; T2 तथा (for तदा)

बहूनवसृजन्तौ हि मार्गणौघानवस्थितौ ।
नरराक्षससिंहौ तौ प्रहृष्टावभ्ययुध्यताम् ॥ ३२

सुसंप्रहृष्टौ नरराक्षसोत्तमौ
जयैषिणौ मार्गणचापधारिणौ ।
परस्परं तौ प्रववर्षतुर्भृशं
शरौघवर्षेण बलाहकाविव ॥ ३३

G. 6 67 ...
B 6 88 37
L. 6 66 34

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥ ७५ ॥

---

32 Ś D8.13 om 32 (cf v l 30) —a) B1 D1-3 शितानव, B3 सुसहृष्ट, D4.6 T1 G1 बहूनि वि(D4 हि) (for बहूनव) G1 मार्गौघानवस्थितौ (for b) D13 शिताञ्शरान्विसृजन्तौ मार्गमार्गौ अवस्थितौ —c) D1 n-11 -मुख्यौ, Ck as in text (for सिंहौ). B3 च; D13 तु (for तौ) —d) G1 [भ्य]युध्यत, G3 [भ्य]धावताः Ck as in text (for [भ्य]युध्यताम्) Ñ V1.3 B2.4 D8 समुद्दावयुध्यतां B1 D1-3.11 प्रहृष्टवद् (B1 °ष्टौ सार्व)युध्यतां ❀ Ck नरराक्षससिंहौ तौ समुद्दावयुध्यताम्। तत्र शरान्दानरथिरित्यादि। अथ नव्ये पुनरुक्त श्लोकद्वय प्रक्षिप्य सागमपठिन्दन्ति। तत्र पश्चादुभयोस्तुमुल युद्धमेव प्रारब्ध यतस्त न किंचिदर्थान्तर प्रकरणान्तरम्। अतो(ऽ)युक्तो ऽयच्छेद ॥ Ct cites Ck as follows "नरराक्षसमुख्यौ तौ प्रहृष्टावभ्ययुध्यताम्" इत्युत्तर श्लोकद्वय भिन्नवृत्त प्रक्षिप्य। तदुत्तर सर्गावच्छेदश्चासम्प्रदाय। तयोर्युद्धस्यैवाग्रे सर्गेन प्रकर णाभावादिति कतक. ❀

33 Ś D8.10.13 om 33 (for all except D10 cf v l 30) D11 om 33 and colophon G3 damaged from हृष्टौ in 33a up to 6.76.2d —a) Ñ V1.3 B2-4 D8 सुसंप्रहृष्टौ B1 D1-3.9.12 राक्षसौ तौ (for राक्षसोत्तमौ) —b) Ñ V1.3 B D1-3.12 शरासि(B4 D8 °शि)(B3 °वृषौ) शिताशरासिवहरिणौ V2 B1 D1-3.11 °सुखात्मा) D8 प्रचापितशरासिवहरिणौ —c) M3 तत (for भृशं) Ñ V1.3 B D2-4.12 अभीक्ष्णमन्योन्यमुभावववर्षतां (V2 B1 D1-4.11 °मभिवर्षेयतु ; D6 °न्यमभ्यवर्षतां (sic)) —d) V1 B1 D2.3 वर्षेण (for -वर्षेण) Ñ V1 B2-4 D8 यथा (for इव) V2 B1 D1-3 यथा बलाहकौ ❀ Cg शरौघ, मेघपक्षे जलौघ। शरशब्दो हि जलवाची। शरधिरिति समुद्रपर्यायात् ❀ —After 33 D1.10 S (except G3) ins

1659* अभिप्रवृद्धौ युधि युद्धकोविदौ
शरासिबन्धौ शितशस्त्रधारिणौ ।
अभीक्ष्णमाविव्यधतुर्महाबलौ
महाहवे शम्बरवासवोपमौ ॥

[(l 1) D6 अथाभिवृद्धौ D10 अथ प्रवृद्धौ M3 अभिवृद्धौ (for अभिप्रवृद्धौ) T3 अभिवृद्धावुभ —(l 2) D10 G3 [अ]नि M3 [अ]वि (for [अ]सि) M1.2 निशित (for शितश) —(l 3) T1 अविध्यन् D6 आवध्य चतुर् (for आवि व्यधतुर्) —(l 4) D6 T1 M3 वासवाव]

Colophon Ś D8.13.13 om G3 damaged colophon (cf v l 30 and 32) —Kāṇḍa name Ñ B D8.11 युद्धकाण्डे —After Kāṇḍa name D1.10 ins युद्धपर्वणि —Sarga name Ñ1 V1 B1 D1-4 मायेन्द्रजिद्युद्धं Ñ2 (ऽ)न्द्रजियुद्ध, V3 इन्द्रजिद्युद्धम् B3 राक्षसवधः B4 इन्द्रजिद्वधः B2 (ऽ)न्द्रजियुद्धः D12 सौमित्रिइन्द्रजिद्युद्धं —Sarga no (figures words or both) Ñ1 V3 B1.4 D8.11 om Ñ2 79 V1 67 B2.3 63 D1 69 D2 71 D3-7.10 T1 G1.3 M1.2 88 D6 64 T2 91, T3 95, M3 89 —After colophon G1.2 M1.2 conclude with श्रीरामाय नमः

७६

G 6 68 1
B 6 88 37
L 6 67 5

ततः शरं दाशरथिः संधायामित्रकर्शनः ।
ससर्ज राक्षसेन्द्राय क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ १
तस्य ज्यातलनिर्घोषं स श्रुत्वा रावणात्मजः ।
विवर्णवदनो भूत्वा लक्ष्मणं समुदैक्षत ॥ २
तं विषण्णमुखं दृष्ट्वा राक्षसं रावणात्मजम् ।
सौमित्रिं युद्धसंसक्तं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ ३
निमित्तान्यनुपश्यामि यान्यस्मिन्रावणात्मजे ।
त्वर तेन महाबाहो भग्न एष न संशयः ॥ ४
ततः संधाय सौमित्रिः शरानग्निशिखोपमान् ।
मुमोच निशितांस्तस्मै सर्वानिव विषोल्बणान् ॥ ५
शक्राशनिसमस्पर्शैर्लक्ष्मणेनाहतः शरैः ।
मुहूर्तमभवन्मूढः सर्वसंक्षुभितेन्द्रियः ॥ ६
उपलभ्य मुहूर्तेन संज्ञां प्रत्यागतेन्द्रियः ।
ददर्शावस्थितं वीरं वीरो दशरथात्मजम् ॥ ७
सोऽभिचक्राम सौमित्रिं रोषात्संरक्तलोचनः ।
अब्रवीच्चैनमासाद्य पुनः स परुषं वचः ॥ ८
किं न स्मरसि तद्युद्धे प्रथमे मत्पराक्रमम् ।
निबद्धस्त्वं सह भ्रात्रा यदा युधि विचेष्टसे ॥ ९

76

V3 missing up to 9 (cf v l 6 74 15) Ś D2 3 om up to 8ᵈ (cf v l 6 75 30) G2 damaged up to 2ᵇ (cf v l 6 75 33) D3 cont the previous Sarga

1 ᵃ) Ñ V1 2 B1 D1–3 5–11 13 G1 2 M Ck t शरान्, Cg as in text (for शरं) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B1 3 D4 6 10 12 [अ]मित्रकर्षण, B4 [अ]मितविक्रम —ᶜ) B1 D1–3 13 रा(D1 13 र)क्षसे घोरान्(D13 क्रुद्धो) (for राक्षसेन्द्राय) —ᵈ) G1 भृश (for क्रुद्ध) B1 D1 3 13 क्रुद्ध आ(D13 घोरान्)शीविषोपमान्

2 ᵃ) D1 अस्य (for तस्य) —ᵇ) Ñ V1 2 B D1 4 11 असहन्, D4 7 9 T1 2 G2 M2 सश्रुत्वा (for स श्रुत्वा) B1 D4 राक्षसात्मज, D7 9 11 राक्षसाधिप —ᶜ) M4 विवर्ण (for विवर्ण) —ᵈ) D1 om from मुदैक्षत up to प्रत्युवाच in 3ᵈ N V1 B2 4 D4 समुदैक्षत लक्ष्मण, G2 रावणि समलक्षयत

3 D1 om up to प्रत्युवाच in 3ᵈ (cf v l 2) —ᵃ) B1 D2 3 4 10 T1 G1 M2 3 विवर्ण (for विषण्ण) B4 दीन (for मुख) D10 विवर्णवदन दृष्ट्वा —ᵇ) D3 रावणानुज, D4 राघवानुज, T3 रावणात्मज (for रावणात्मजम्) —D1 om 3ᶜ–4 —ᶜ) B2 सत्व, D7 G2 M4 मित्र (for युद्ध) V1 2 B4 D4 8–11 G1 2 M3 4 Cm k t सपुत्र B1 समरम्, D4 सकुद्ध, D7 G1 सपत्न T2 3 सरक्त (for संसक्तम्) —ᵈ) N2 V1 2 B2–4 D4 इति (for प्रति)

4 D1 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) Ñ V1 2 B D1 2 3 12 दृश्यन्ते (for निमित्तानि) D4 10 11 M2 [अ]पपश्यामि Cm g as in text (for [अ]नु°) —ᵇ) Ñ V2 B D1 4 13 G (ed) स्त्व(G (ed) श्च)मेव (D1 13 त्वरयस्व (hypm)) नात्र संशयः ✲ Cm अस्मिन् यानि सुखावेदनानि निमित्तान्यनुपश्यामि तैरयं भग्न इति जाने। तत्र कारणेन त्वर त्वरस्वेत्यर्थः, so also Cg k t ✲ —ᵈ) M3 हन्त (for भग्न) B3 D11 एव (for एष) Ñ V1 2 B D1 2 4 13 निशाचर (for न संशय)

5 ᵇ) D5 6 T M2 3 बाणान् (for शरान्) Ñ V1 2 B2–4 D4 5 8–11 G1 आशीविषोपमान् —ᶜ) B2 3 D8–11 विदि ग्धान् (for निशितान्) N2 तीक्ष्णान्, D5 8 9 11 13 T2 G2 M तस्मिन् (for तस्मै) —ᵈ) D3 सर्पानिव (for सर्वानिव) Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 6 9 13 T G2 M महाविषान्, D4 जितेन्द्रिय (for विषोल्बणान्) B1 शरानाशीविषोपमान्.

6 D4 om (hapl) 6–7ᵃ —ᵃ) G2 शेष (for शक्र) D1–3 13 स शक्राशनिसदृशैर् —ᵇ) D1 6 T1 हत (for [आ]हत) —ᶜ) D1 युद्धे (for मूढ) —ᵈ) N V1 2 B2 3 शक्रजित्, B1 सर्वत, B4 इन्द्रजित्, M1 2 वीर स, Cm g as in text (for सर्वसं) D1 मोकाविक्लसं तुर्येन्द्रि (corrupt) ✲ Cm g t सर्वसंक्षुभितेन्द्रिय सक्षुभित सर्वेन्द्रिय ✲

7 D1 om 7ᵃᵇ (cf v l 6) D10 11 T1 om (hapl) 7ᵃᵇ —ᵃ) B4 मुहूर्तं तु (for मुहूर्तेन) —ᵇ) G2 M1 2 प्रत्याहृतेन्द्रिय —ᶜᵈ) D3 [अ]प (for [अ]व) D13 ददर्शावस्थिततरम् (for °) N V1 2 B D1–4 7 8–11 13 G1 2 आर्तो (for वीरो) D6 T1 M3 transp वीरं and वीरो

8 ᵃ) B3 4 [ऽ]गात (for ऽभि) D1 T1 सौमित्रिमभ्य भिद्रोषात् —ᵇ) Ñ V1 B2–4 रोषरक्तान्त, V2 B1 D1–3 13 कोप(D13 कोप)रक्त, D6 T1 संरक्तान्त (for रोषात्संरक्त) —ᶜ) G1 पुनर् (for चैनम्) —ᵈ) D6 च (for स)

9 ᵃ) Ś D2 3 मे युद्धे, B1 4 D4 M2 युद्धे, D4 5 6 T1 G2 त(D1 मां) युद्धे D13 यद्युद्धे (for तद्युद्धे) —Ś D2 3 om (hapl) 9ᵇ–10ᵃ —ᵇ) D1 प्रथमं, B1 D4 G1 तदा B4 D2 3 T2 3 परं (for मत्). D3 मद्दोर्दण्डपराक्रम. —ᶜ) Ñ V1 B2 4 D1–4 13 निरस्तसर्वं —ᵈ) V1 D1 13 G2

युवां खलु महायुद्धे शक्राशनिसमैः शरैः ।
शायितौ प्रथमं भूमौ विसंज्ञौ सपुरःसरौ ॥ १०
स्मृतिर्वा नास्ति ते मन्ये व्यक्तं वा यमसादनम् ।
गन्तुमिच्छसि यस्मात्त्वं मां धर्षयितुमिच्छसि ॥ ११
यदि ते प्रथमे युद्धे न दृष्टो मत्पराक्रमः ।
अद्य त्वां दर्शयिष्यामि तिष्ठेदानीं व्यवस्थितः ॥ १२
इत्युक्त्वा सप्तभिर्बाणैरभिविव्याध लक्ष्मणम् ।
दशभिश्च हनूमन्तं तीक्ष्णधारैः शरोत्तमैः ॥ १३
ततः शरशतेनैव सुप्रयुक्तेन वीर्यवान् ।
क्रोधाद्द्विगुणसंरब्धो निर्बिभेद विभीषणम् ॥ १४
तद्दृष्ट्वेन्द्रजितः कर्म कृतं रामानुजस्तदा ।
अचिन्तयित्वा प्रहसन्नैतत्किंचिदिति ब्रुवन् ॥ १५
मुमोच स शरान्घोरान्संगृह्य नरपुंगवः ।
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं लक्ष्मणो युधि ॥ १६
नैवं रणगताः शूराः प्रहरन्ति निशाचर ।
लघवश्चाल्पवीर्याश्च सुखा हीमे शरास्तव ॥ १७

G 6 68 17
B 6 88 52
L 6 67 16

M3 यथा (for यदा) D3 युद्धे D11 निवेष्टसे (for विचेष्टसे) Ñ V1 B2-4 यथा(N1 °दा) पाशुब्धचेष्टया, D1 T2 3 रणे नागमयैः शरैः, M3 यथा युधि विचेष्टसे

10 Ś D5 15 om 10^a (cf v l 9) For 10-11^ab, cf 1 1-3 of 1661* —^a) Ñ2 युवा (for युवां) Ñ1 V1 B1 4 तदा, Ñ2 B1 D3 5 6 13 T1 G1 3 M1 3 मया, D1 om D4 यदा (for महा) G2 युवा *थमे युद्धेन —^b) Ś N V1 3 B2 4 D2 4 7-12 G1 2 वज्र (for शक्र) B3 सितैः (for शरैः) —^c) Ś N V1 3 B3 D8 12 तौ (N1 B2 स्थौ, V1 तु) मया (for प्रथम) V2 D3 T2 G2 M1 3 वीरौ V3 युद्धे (for भूमौ) —^d) N1 V3 B4 वि सञ्ज्ञौ (for विसंज्ञौ)

11 For 10-11^ab cf 1 1-3 of 1661* —^ab) D1 वै (for वा) G2 न नास्ति वा (by transp) (for वा नास्ति ते) B1 D2 3 व्यक्त, D4 मन्युर् (for मन्ये) T (ed) मुव्यक्त (for व्यक्तं वा) B1 कुरुष्व मार्ग सदन् (for ^b) Ś D5 15 स्मृतिस्तु नास्ति तवात्र गमिष्यसि यमक्षयं, D8 12 स्मृतिर्नास्ति स(D12 न) व्यक्तं यास्यसि (D12 मातुश्च) यमसादनं — Ś D2 3 G1 om 11^cd V2 damaged from 11^c up to यु in 12^a —^c) V1 D1-4 11 यम, D7 8 11 यतो (for यस्मात्) —^d) D5 11 मा (for मां) N V1 2 B1 4 योधयितुम् (for धर्षयितुम्)

12 V2 damaged up to यु in ^a (cf v l 11) —^a) B1 4 D1 3 5 11 13 G2 प्रथमं Cm g t as in text (for प्रथमे) —^b) B1 D10 मे (for मत्) —^c) D12 अथ (for अद्य) Ś V2 B1 D1 5 6 12 13 G2 M2 न (for त्वां) —^d) Ś V2 B1 D1 3 5 12 13 स्थिरो भव V V1 3 B2 4 समागम (for व्यवस्थित)

13 ^a) D1 स त्रिभिर् (for सप्तभिर्) —^b) G (ed) भार (for अभि) —V2 damaged for 13^cd —^c) D7 8 11 G1 3 M3 तु (for च)

14 ^a) T2 M3 तत ; M2 शित (for शर) V V1 B2-4 ...हस्रेण M1 शतेन (for शतेनैव) —^b) Ś B1 D1 4 5 11 13 वि(B1 स, D1 2 सु, D4 रि)प्रयु(D1 13 °यु)क्तेन (for सुप्रयुक्तेन) Ñ V B2-4 क्षिप्रहस्तो निशाचर —^c) Ñ V1 2 B2-4 रुष्टात्मा, D1 सरब्ध, D8 11 सरभो, G1 सक्रुद्धो, Ct as in text (for संरब्धो) —^d) Ś1 M1 विभीषण

15 ^a) T2 त (for तद्) Ñ V1 2 B2-4 D5 11 G1 2 M3 [इ]न्द्रजितः Ś V2 B1 D1-4 12 13 स(D13 त) दृष्ट्वा राक्षसस्य, D2 ततो दृष्ट्वेन्द्रजित्कर्म —^b) Ś V2 B1 D1-3 9 12 13 कर्म (for कृत) V1 2 B1 3 D1 T2 M3 यदा (for तदा) —^cd) V2 damaged for अचिन्तयित्वा N1 B1 स्वयमेव, Ñ2 B1 3 ...सन्नेव, G2 सहसा (for प्रहसन्) B4 D5 T2 नैतत् D7 अपि Cm g k t as in text (for नैतत्) V1 3 किंचिदपि B1 3 किंचिदपि B3 किं) D8 9 T1 G1 2 M1 2 3 Cm तत्र(D8 9 °था)ब्रवीत् Cg k t as in text (for इति ब्रुवन्) Ś D5 13 L (ed) चिन्तयित्वा प्रहसन्नैव (L (ed) °सन्न त) किंचिदिति स ब्रुवन्

16 ^a) N V L D1 13 अभीत्य(Ñ1 B2 °त्व, V °न) D1 सहसा च D6 7 11 12 G M1 2 3 मुमोच च (for मुमोच स) M3 ताडनात् (for घोरान्) Ś D5 13 भयंकरतरं घोरम् —^b) Ś V2 B1 D1 5 9 12 13 उद्यम्य, N V2 3 B2 4 उद्धृत्य B3 स्वयं च (for संगृह्य) B1 तु (for नर) —^c) Ś B1 D1-3 5 13 ... अभीतमनाः क्रुद्धो (D1 °सह्यो T2 3 °विक्रुद्धो) —^d) D7 5 प्रभुर् T1 2 G1 M3 (5 ...) (for युधि D4 T1 G2 ...

17 ^a) V2 एवं V3 एतत् (for नैवं) G1 क्रूरा (for शूरा) Ś B1 D1 5 12 13 न रणे शूरा रण(D13 °णे) गता V2 नैव शूरा रणे हतं —^b) L1 (before corr as in text) D4 प्रहरन्ति D3 प्रहृष्टा L (ed) प्रहरत (for प्रहरन्ति) M1 2 क्षपाचर (for निशाचर) —^c) M1 2 लाघवात् Ct as in text (for लघवश्) Ś D5 13 मन्दा (for चाल्प) M1 3 वीर्यात् (for वीर्याश्च) D13 लघुत्वादपि वीर्याश्च (sic) —^d) D1 5 हि न (for हीमे) D3 सुखास्ते न V2 B1 D1 3-11 13 G1 3 Ct transp सुखा and शरास् Ś D5 13 नात्र हनुमानस्तः V V1 2 B2 4 D2 6 दशा ह्यत्र यथा तव(B3 तथा), B3 (m also) हर्षि युद्धातव°

G 6. 68. 18
B 6. 88. 33
L 6. 67. 17

नैवं शूरास्तु युध्यन्ते समरे जयकाङ्क्षिणः ।
इत्येवं तं ब्रुवाणस्तु शरवर्षैरवाकिरत् ॥ १८
तस्य बाणैस्तु विध्वस्तं कवचं हेमभूषितम् ।
व्यशीर्यत रथोपस्थे ताराजालमिवाम्बरात् ॥ १९
विधूतवर्मा नाराचैर्बभूव स कृतव्रणः ।
इन्द्रजित्समरे शूरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २०
अभीक्ष्णं निश्वसन्तौ हि युध्येतां तुमुलं युधि ।
शरसंकृत्तसर्वाङ्गौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ॥ २१

---

18 ᵃ) Ñ B2.4 एवं, B1 मैव (for नैव) Ś1 D5 शूरा हि, Ñ2 B3 शूरा न, B1 D1-3.12 तु शूरा (by transp), B4 D4 शूराश्च, D13 शूरा हि (for शूरास्तु) —ᵇ) D7.9-11 G1 युद्ध (for जय) Ś N V B D1-4.8.12 युद्धे (Ñ V1.3 B2-4 रणे) विजयकाङ्क्षिण, D13 प्रहरति रणाजिरे —ᶜ) D5 T1 G1.3 ब्रुवन्वीर, D7.9-11 ब्रुवन्धन्वी G2 वदन्वीर (for ब्रुवाणस्तु) —ᵈ) D7.9-11 G1.3 शरैरभिववर्ष ह —For 18ᶜᵈ, Ś V2 B1 D1.4.8.12.13 subst

1670* इत्येवमुक्त्वा वचनं शरैरेनमवाकिरत् ।

while Ñ V1.3 B2-4 subst

1671* एवमुक्त्वा ततो वीर शरैर्भृशमताडयत् ।

[N1 शरैर्वीर ततो (for ततो वीर शरैः)]

19 ᵃ) N V1.3 B2-4 तद्बाण, D7.9-11 G1 M1-3 बाणै सु (for बाणैस्तु) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 ध्वस्त (for तु विध्वस्तं) —ᵇ) Ś N V B D1-4.8.12 G1.3 काञ्चन महत्, D6 T1.2 M3.5 काञ्चनप्रभ (for हेमभूषितम्) —V3 repeats 19ᶜ–20ᵃ consecutively —ᶜ) B1 व्यशीर्यत च, G2 विदीर्यत (for व्यशीर्यत) Ś D5.12 च निपेतु N1 रथोपस्थात् (for रथोपस्थे) —ᵈ) Ś N2 V1.3 (both times) B2-4 D5.12 [अ]बरे (for [अ]म्बरात्)

20 V3 repeats 20ᵃ (cf v l 19) Ś1 om 20–30ᵇ —ᵃ) Ś1 B4 D5.12 विध्वस्त, B1 विधूय, D2 निकृत्त (for विधूत) B1 वर्मे, D2 मर्म —ᵇ) N V1.3 B2-4 स बभूव (by transp), D1 बभूव च G1 लक्ष्मणेन (for बभूव स) —ᶜ) N V1.3 B1.4 D7.9-11 G1.3 M3 वीर, V3 क्रुद्ध (for शूर) —ᵈ) N V B2-4 प्रफुल्ल इव किंशुक, B1 प्रकट इव सानुमान्, D2 सप्रीड इव भानुमान्, D5.12 Cl. t प्ररूढे भानुमानिव, G1.3 प्रारूप इव भानुमान् —After 20, D1.7.9-11 S ins

1672* तत शरसहस्रेण सङ्क्रुद्धो रावणात्मज ।
बिभेद समरे वीर लक्ष्मणं भीमविक्रमम् ।
व्यशीर्यत महद्दिव्य कवच लक्ष्मणस्य तु ।
कृतप्रतिकृतान्योन्य बभूवतुरभिद्रुतौ ।

[(l 2) D7.9-11 G1 वीरो, G2 क्रुद्धो, M1.2.4 हुद्ध (for वीर) D9-11 G1 भीमविक्रम —(l 3) D5 G1 विशीर्येत D6 महादिव्य, T1 महदीप, M1.2 तस्य शुभ (for महद्दिव्य) G2 M2 च (for तु) —(l 4) D6 G2 M2 कृतप्रतिकृते Cm g t as above (for प्रतिकृत) ॐ Cm कृतप्रतिकृतान्योन्यं कृते प्रतिकृतं अन्योन्य यथा भवति तथा अभिद्रुतौ बभूवतु, so also Cg, Ct अन्योन्य कृतप्रतिकृता । आर्षो वा । कृतप्रतिकृते यस्तो बभूव तुरित्यर्थ ॐ D7 G2 M1.3 अभिद्रुतौ (for अभिद्रुतौ)]

21 Ś1 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 B D1.3.8-13 निश्वसन्तौ Ñ V B2-4 D2.4 M1-3 तौ, D10.11 तै D13 च (for हि) —ᵇ) G2 युध्यंतौ D5 तुमुले, D10 T1 तुमुलौ Ś1 V2 B1 D1.2.4.8.12.13 युध्यमानौ महामृधे (Ś1 D5.12 °रणे, D13 °हवे) Ñ V1.3 B2-4 प्रायुध्येतां महाबली D6 युयुधाते महामृधे ॐ Cg युध्येताम् अयुध्येताम् ॐ —ᶜ) Ś1 V2 B1 D1-4.8.12.13 T2 स (T2 नि)संकृत्त (V2 B1 D3 °त) Ñ V1.3 B2-4 शरै संवृत, D2 शरसङ्कृत (for शरसंकृत्त) —After 21, Ś1 V1 B1 D1-4.8.12.13 ins, N2 B3 cont. after 1674 (A)*

1673* बभूव रूप सुजयोर्मार्गणा-भीमकर्मणो ।

[D13 सकलो रूप (by transp)],

while D1.7.9-11 S ins. after 21 Ś1 D1-8.12.13 cont. l 7 only after 1673*. N V2.3 B2-4 ins. l 1 and l 3–5 after 22ᵃᵇ (V3 after 22ᵃᵇ first time) and l 6–7 after 21, V1 B1 D2 (om l 5) ins l 1 and l 3–5 after 22ᵃᵇ (B1 after 22ᵃᵇ first time) and cont l 7 after 1673*

1674* सुदीर्घकाल तौ वीरावन्योन्यं निशितै शरै ।
ततक्षतुर्महात्मानौ रणकर्मविशारदौ ।
बभूवतुश्चात्मजये यत्तौ भीमपराक्रमौ ।
तौ शरौघैस्तदा कीर्णौ निकृत्तकवचध्वजौ ।
स्रवन्तौ रुधिर घोष्णं जलं प्रस्रवणाविव । [5]
शरवर्ष ततो घोरं मुञ्चतोर्भीमनिःस्वनम् ।
सासारयोरिवाकाशे नीलयो कालमेघयो ।
तयोरथ महान्कालो व्यतीयाद्युध्यमानयो ।
न च तौ युद्धवैमुख्य श्रमं चाप्युपजग्मतु ।

[(l 1) D4 काले (for काल) Ñ1 वीरौ (for वीराव्) N V B D4 युध्यमानौ विचेरतु (for the post half) —(l 2) D4 तत्र जितौ T2.3 ररक्षतु, Cg as above (for ततक्षतु) —(l 3) B4 (अ)नुजये D4 ममरे (for (आ)त्मजये), B1 मत्तौ (for यत्तौ) D4 दुर्गौ भीमविक्रमौ (subm) (for the post half) —(l 4) V3 damaged for शरौघैस्त N1 V2 B3 D7.9-11 G1 तदा (for तदा) B1 निहत, D4 निकृत (for निकृत्त) D7 G1 निकृत्त (D7 °कृत्त) इव च ध्वजौ (for the post half) —V3 B1 om l 5 D4 reads l 5 (except स्रवन्तौ रुधिरं) in marg —(l 5) D9-11 G1 पुनरौ, G2 यथा (for घ तौ) N V1.3 B2-4

अस्त्राण्यस्त्रविदां श्रेष्ठौ दर्शयन्तौ पुनः पुनः ।
शरानुच्चावचाकारानन्तरिक्षे बबन्धतुः ॥ २२
व्यपेतदोषमस्यन्तौ लघु चित्रं च सुष्ठु च ।
उभौ तु तुमुलं घोरं चक्रतुर्नरराक्षसौ ॥ २३
तयोः पृथक्पृथग्भीमः शुश्रुवे तलनिस्वनः ।
सुघोरयोर्निष्टनतोर्गगने मेघयोरिव ॥ २४
ते गात्रयोर्निपतिता रुक्मपुङ्खाः शरा युधि ।
असृग्दिग्धा विनिष्पेतुर्विविशुर्धरणीतलम् ॥ २५
अन्यैः सुनिशितैः शस्त्रैराकाशे संजघट्टिरे ।
बभञ्जुश्चिच्छिदुश्चापि तयोर्बाणाः सहस्रशः ॥ २६

G 6. 68. 30
B 6. 88. 69
L 6. 67. 27

प्रसुस्राते रुधिर (for the prior half) V3 B1 प्रस्रवणाद् —After l. 5 V3 ins 1675* —(l. 6) D4 तदा, T2.3 M1.2 तयोर् (for तयो) D7 G1.2 मुचतो (for मुञ्चतोर्) D6.8.9.10 नि स्वन, D7 G3 निस्वनो (for निस्वनम्) —For l. 6, N V2.3 B2–4 subst.

1674(A)* नत शरौघांश्चविविधान्मुञ्चन्तौ भीमविक्रमौ ।

[B3 मुञ्चन्तौ विविधान् (by transp.)]

—(l. 7) D5 आसारवान् (for सासारवान्) Ś1 N3 V1.2 B1.4 D1–3.8.12.13 प्रवृद्ध(Ś1 D6.11 प्रवृद्ध, B1.2 D5 प्रविद्व, D5 प्रवृद्ध D13 अवृद्ध)योधवाकाले(Ñ3 V1.2 °न) Ñ1 V3 B3.4 मध्यायो समावासौ, D4 प्रवर्षितौ यथाकाले (for the prior half) —(l. 8) M3 व्यत्ययाद् —After l. 6 D7 reads एकादशार पदार समाप्त —(l. 9) D7.9–11 इम (for मम) D1.7.9–11 न (for वा) D9 ब्युपक्रमत्]

22 Ś1 om. 22 (cf. v.l. 20) Ś2 V3 B1 D1.2.8.12.13 repeat 22ab (followed by 1679*) after 26 —a) Ś2 D3.12 (all first time) अस्त्राण्यस्त्रविदा श्रेष्ठौ (Ś2 °विच्छ्रेष्ठौ) —b) N V B2–4 D7 G1 परस्पर —After 22ab, N V B D4 (om. l. 5) ins l. 1 and l. 3–5 of 1674* (V3 B1 after 22ab first time) —V3 om. 22c–24b —c) Ś2 V3 B1 D1–3.8.12.13 शरैरुच्चावचाकारैर् —d) D1–3.13 अंतरिक्ष, D8 अंतरीक्षे N V1 B1–3 निरासतु, B4 [S]भिजघ्नतु, D4 व्यवर्धतु, L (ed.) प्रकाशतु (for बबन्धतु) Ś2 D8.12 अंतरिक्षमय धनु

23 Ś1 V3 om. 23 (cf. v.l. 20 and 22 resp.) D5 reads from 23 up to शुश्रुवे in 24b in marg —a) D4 दोषम् (for दोषम्) Ś2 B1 D1–3.8.12.13 T2.3 अन्योन्य, Cg as in text (for अस्यन्तौ) B4 व्यपेत तो ममस्यतौ —b) D13 सूक्ष्म (sic) (for सुष्ठु) —c) T3 उभाव (sic), M3 उभौ तौ (for उभौ तु) G1 M1.2 युद्ध (for घोर) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.11.12.13 दर्शयतो महा(N V1 B2–4 D4 बल)भीम(Ś1 D6.12 °स D4 °भौ) —d) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.12.13 संग्राम(B1 D1–3.13 °म) D6 T2.3 चेरतुर (for चक्रतुर)

24 Ś1 om. 24 (cf. v.l. 20) V3 om. 24ab (cf. v.l. 22) D5 reads up to शुश्रुवे in b in marg (cf. v.l. 23) —b) G3 शुश्रुवु D6 T2.3 नाद (for तल) Ś2 B1 D1.8.12.13 द(D12 ब)भनि स्वन D7.9–11 तुमुल स्वन —After 24ab, N V1 B1–4 D6.7.9–11 S ins. V3 ins. after l. 5 of 1674*

1675* प्रकम्पयञ्जन घोरो निर्घात इव दारुण ।
स तयोर्भ्राजत शब्दस्तदा समरमत्तयो ।

[(l. 1) G1 प्रमोदयन् D5 T1 G3 जगद् (for जन) N V1.2 B2–4 D4.7 G2 प्रकम्पजननो भीमो (B4 °न्नोतीव D7 G3 घोरो), D9–11 म कप नवयामास (for the prior half) —(l. 2) D9–11 तयो स (by transp.) N V1.2 B2–4 D4 बभ्राम (Ñ1 D4 °जे) स तयो (for स तयोर्भ्राजत) N2 V1.2 B1 D6.9–11 यथा (for तदा) V3 D9.10 M1.2 व(V3 dam aged after व up to मेव in d)त्तयो, D4 T1 G3 M3 मत्तयो (for –त्तयो)]

—c) B4 शूरयोरि, D1 सुघोरयो, D3 सुवर्षतो (for सुघोरयोर्) Ś2 V3 B1 D1–3.8.12.13 शब्द(V3 B1 D2 °र) वतोर्, N V1 B2–4 D9–11 T2.3 M3 नि (B4 D9.11 T2.3 M3 नि)स्तनतोर् (for निष्टनतोर्) —d) D6 T2.3 M1.2 यथा (for इव) Ś2 D8.12 यथा वै कामयचयो, V3 B1 D1–3.13 यथा से(V3 D2 वै) कालमेघयो —After 24 B1 ins

1676* बभूवतुर्महेष्वासौ नरराक्षसपुंगवौ ।

—Thereafter B1 cont. Ś2 V3 D S ins. after 24

1677* सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैर्बलवन्तौ कृतव्रणौ ।
प्रसुस्रुवाते रुधिर कीर्तिमन्तौ जये धृतौ ।

[(l. 2) D6 T2.3 जये रतौ, D9 जयैषिणौ, Cm g t as above (for जये धृतौ) Ś2 V3 B1 D1–3.8.12.13 बल प्रस्रवणाद्वि (Ś2 D1.8.12 °नि)व (for the post. half)]

25 Ś1 om. 25 (cf. v.l. 20) —a) Ś2 D8.12 प्रमुक्ता शरा(D8 °क)निघ्नात N1 V B D1.4.13 तयोस्तु(V2.3 B1 D2.13 °यो सु) मुक्ता गात्रेषु N2 तयोर्महात्मनो सैन्य —V3 om. 25cd —c) B1 असर्गा-दिग्धान्; B4 असृग्धारा, D6 असृग्विदग्धा (hypm.) M3 असृग्दिग्धा (for असृग्दिग्धा) N2 B2.3 M3 व्यनिष्पात्य(B3 °त) B1 D1–3.8.12.13 निर्भिद्य, B4 च निस्सृत्य (for विनिष्पेतुर्) —d) Ś2 D8.12 वसुधा (for धरणी) G1 तत्र

26 Ś1 om. 26 (cf. v.l. 20) —a) N V1.2 B2–4 अन्योन्य, D9–11 T1 M3 अन्यै सु, Cg as in text (for अन्यै सु) Ñ1 B4 D4 T1 G1.2 V1.2.3 बभैर् (for शस्त्रैर्) Ś2 V3 B1 D1–3.8.12.13 T2.3 अन्यै तु (Ś1 T2.3 अन्यैः सु, D2 भावो सु, D6.12 अन्योन्य) निशिता बाणा, G (ed.)

G. 6. 68. 18
B. 6. 68. 33
L. 6. 67. 27

नैवं शूरास्तु युध्यन्ते समरे जयकाङ्क्षिणः ।
इत्येवं तं ब्रुवाणस्तु शरवर्षैरवाकिरत् ॥ १८
तस्य बाणैस्तु विध्वस्तं कवचं हेमभूषितम् ।
व्यशीर्यत रथोपस्थे ताराजालमिवाम्बरात् ॥ १९
विधूतवर्मा नाराचैर्बभूव स कृतव्रणः ।
इन्द्रजित्समरे शूरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २०
अभीक्ष्णं निश्वसन्तौ हि युध्येतां तुमुलं युधि ।
शरसंकृत्तसर्वाङ्गौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ॥ २१

18 ᵃ) N B2.4 एव, B1 मैव (for नैव) Ś1 D3 शूराणि, Ñ2 B3 शूरा न, B1 D1-3.12 तु शूरा (by transp), B4 D4 शूराश्च, D13 शूरा हि (for शूरास्तु) —ᵇ) D7.9-11 G1 युद्ध (for जय) Ś N V B D1-4.8.13 युद्धे(Ñ V1.2 B2.4 रण) विजयकाङ्क्षिण, D13 प्रहरन्ति रणाजिरे —ᶜ) D5 T1 G1.3 ब्रुवन्वीर, D7.9-11 ब्रुवन्धन्वी, G2 वदन्वीर (for ब्रुवाणस्तु) —ᵈ) D7.9-11 G1.2 शरैरभिववर्ष ह —For 18ᶜᵈ, Ś V2 B4 D1-4.8.12.13 subst

1670* इत्येवमुक्त्वा वचनं शरैरेनमवाकिरत् ।,

while Ñ V1.2 B2-4 subst

1671* एवमुक्त्वा ततो वीर शरैर्भृशमताडयत् ।

[Ñ1 शरैर्वीर ततो (for ततो वीर शरैर्)]

19 ᵃ) N V1.2 B2-4 तद्बाण, D7.9-11 G1 M1-3 बाणै तु (for बाणैस्तु) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 अपध्वस्त (for तु विध्वस्त) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4.8-13 G1.2 काञ्चनमद्भुत, D6 T1.2 M1.2.3 कोशलप्रभ (for हेमभूषितम्) —V2 repeats 19ᶜ–20ᵇ consecutively —ᶜ) B1 व्यशीर्यत च, G3 विशीर्यत (for व्यशीर्यत) Ś D13 च निर्मेघे, N1 रथो पस्थात् (for रथोपस्थे) —ᵈ) Ś Ñ1 V1.2 (both times) B1.4 D8.12 [अ]वरे (for [अ]म्बरात्)

20 V2 repeats 20ᵃ (cf v l 19) Ś1 om 20–30ᵇ —ᵃ) Ś1 B1 D4.12 विध्वस्त, B1 विधूत, D3 निकृत्त (for विधूत) B1 वर्मा, D3 मर्मे —ᵇ) N V1.2 D1-4.8 स बभूव (by transp) D3 बभूव च G1 लक्ष्मणेन (for बभूव स) —ᶜ) N V1.2 B2-4 D7.9-11 G1.2 M3 वीर, V3 क्रुद्ध (for शूर) —ᵈ) N V B2-4 प्रफुल्ल इव किंशुक, B1 प्रकट इव सानुमान्, D6 समीर इव भानुमान्, D9.11 Ch t प्राप्ते भानुमानिव, G1.3 प्रत्यूष इव भानुमान् —After 20 D6.7.9-11 S ins

1672* तत्र शरसहस्रेण सक्रुद्धो रावणात्मज ।
बिभेद समरे वीर लक्ष्मणं भीमविक्रमम् ।
व्यशीर्यत महद्दिव्यं कवचं लक्ष्मणस्य तु ।
कृतप्रतिकृतान्योन्यं बभूवतुरभिद्रुतौ ।

[(l 2) D7.9-11 G1 वीरो, G2 शूरो M1.2.3 शूरं (for वीरं) D9-11 G1 भीमविक्रम —(l 3) D6 G1 विशीर्यत D6 महाश्चास्य T1 महदेव, M1.2 तस्य तूर्णं (for महद्दिव्यं) G1 M3 च (for तु) —(l 4) D6 G2 M3 कृतप्रतिकृते, Cm gt as above (for °प्रतिकृत) ∰ Cm कृतप्रतिकृता अपि वै कृते प्रतिकृतम् अयोन्य अन्योन्यं कर्माणि ययोः ताः, so also Cg, Ct अन्योन्य कृतप्रतिकृता । अपि वा । कृतप्रतिकृते यस्मिन् कर्मणि तद्यथा तथा । ∰ D7 G1 M1.3 अभिद्रवौ (for अभिद्रुतौ)]

21 Ś1 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś2 Ñ1 V1 B D1.3.8-13 निश्वसतो Ñ V B2.4 D2.4 M1-3 तौ, D9.10.11 वै, D13 च (for हि) —ᵇ) G1 युध्यतौ D6 तुमुले, D10 T1 तुमुलौ Ś2 V3 B1 D1.3.4.8.12.13 युध्यमानौ महामृधे (Ś2 D12 °रणे, D13 °युधे), Ñ V1.2 B2.4 प्रयुध्येतां महाबलौ, D3 युयुधाते महामृधे ∰ Cg युध्येताम् अयुध्येताम् । ∰ —ᵈ) Ś2 V3 B1 D1-4.8.12.13 T2 श(T2 शि)रसवृत्त (V3 B1 D3 °त) N V1.2 B2-4 शरैः संवृत्त, D7 शरसंकृत (for शरसंकृत्त) —After 21 Ś2 V3 B1 D1-4.8.12.13 ins, Ñ1 B3 cont. after 1674 (A)*

1673* बभूव क्रूरं सुमहत्तयोर्मांसास्त्रभीमकर्मणोः ।

[D13 सुमहत्क्रूरं (by transp)].

while D6.7.9-11 S ins after 21 Ś2 D1-3.8.12.13 cont. l. 7 only after 1673*, N V1.2 B2-4 ins l 1 and l 3-5 after 22ᵃᵇ (V2 after 22ᵃᵇ first time) and l 6 7 after 21, V3 B1 D4 (om l 5) ins. l 1 and l 3-5 after 22ᵃᵇ (B1 after 22ᵃᵇ first time) and cont l 7 after 1673*

1674* सुदीर्घकालं तौ वीरावन्योन्यं निशितैः शरैः ।
ततक्षतुर्महात्मानौ रणकर्मविशारदौ ।
बभूवतुश्चात्मजये यत्तौ भीमपराक्रमौ ।
तौ शरौघैस्तदाकीर्णौ निकृत्तकवचध्वजौ ।
सुस्रुवाते तु रुधिरं शीतं जलं प्रस्रवणाविव । (5)
शरवर्षं ततो घोरं मुञ्चतोर्भीमनिस्वनम् ।
सासारयोरिवाकाशे नीलयोः कालमेघयोः ।
तयोरथ महान्कालो व्यतीयाद्युध्यमानयोः ।
न च तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं वाप्युपजग्मतुः ।

[(l 1) D6 काले (for कालं) Ñ1 धीरौ (for वीराव्) Ñ V B D4 युध्यमानौ विचेरतु (for the post half) —(l 2) D6 तत क्षितौ, T1.2 रक्षतुर, Cg as above (for ततक्षतुर्) —(l 3) B4 [अ]नुजये D6 समरे (for [आ]त्मजये) B1 यत्तौ (for यत्तौ) D6 शूरौ भीमविक्रमौ (subm) (for the post half) —(l 4) V2 damaged for शरौघैस्तदा N1 V3 B1 D6.7.9-11 G1 तथा (for तदा) B1 निर्भिन्न, D6 निकृत्त (for निकृत्त) D7 G1 निकृत्त(D7 °कृत्ता)ङ्गौ च धन्वौ (for the post half) —V2 B1 om l 5 D1 reads l 5 (except प्रस्रवणाविव) in marg —(l 5) D9-11 G1 सुस्रुवाते, G1 स्रवत (for सुस्रुवाते) N V1.2 B2-4

अस्त्राण्यस्त्रविदां श्रेष्ठौ दर्शयन्तौ पुनः पुनः ।
शरानुच्चावचाकारानन्तरिक्षे बबन्धतुः ॥ २२
व्यपेतदोषमस्यन्तौ लघु चित्रं च सुष्ठु च ।
उभौ तु तुमुलं घोरं चक्रतुर्नरराक्षसौ ॥ २३
तयोः पृथक्पृथग्भीमः शुश्रुवे तलनिस्वनः ।
सुघोरयोर्निष्टनतोर्गगने मेघयोरिव ॥ २४
ते गात्रयोर्निपतिता रुक्मपुङ्खाः शरा युधि ।
असृग्दिग्धा विनिष्पेतुर्विविशुर्धरणीतलम् ॥ २५
अन्यैः सुनिशितैः शस्त्रैराकाशे संजघट्टिरे ।
बभञ्जुश्चिच्छिदुश्चापि तयोर्बाणाः सहस्रशः ॥ २६

G. 6. 68. 30
B. 6. 88. 69
L. 6. 67. 27

प्रसुस्रुवाते रुधिर (for the prior half). V2 B4 प्रस्रवणाद्. —After l. 5, V3 ins. 1675*. —(l. 6) D6 तदा; T2.3 M1.2 तयोर् (for ततो). D3 G1.2 मुंचतौ (for मुञ्चतोर्). D1.8.9.10 -निःस्वनं; D7 G2 -निस्वनौ (for -निस्वनम्). —For l. 6, Ñ V2.3 B2-4 subst.:

1674(A)* ततः शरौघान्विविधान्मुञ्चन्तौ भीमविक्रमौ ।

[B3 मुंचतौ विविधान् (by transp.).]

—(l. 7) D3 आसारयोर् (for सासारयोर्). Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3 D1-3.8.12.13 प्रवृष्ट(Ś1 D8.12 प्रवृद्ध; B1.3 D2 प्रवि; D3 प्रवृद्ध; D13 धवृष्ट)योर्यथाकाले(Ñ2 V1.2 °ले); Ñ1 V3 B2.4 सुधारयोः समावासौ; D4 प्रवर्षतो यथाकाले (for the prior half). —(l. 8) M3 व्यत्ययाद. —After l. 8, D7 reads एकादश-प्रहार समाः. —(l. 9) D7.9-11 इमं (for भमं). D3.7.9-11 च (for वा). D9 व्युपजग्मतुः.]

22 Ś1 om. 22 (cf. v.l. 20). Ś2 V3 B1 D1.3.8.12.13 repeat 22^{cd} (followed by 1679*) after 28. —a) Ś1 D8.12 (all first time) अस्त्राण्यमरदं श्रेष्ठौ (Ś1 °विश्चेष्टौ). —b) Ñ V B2-4 D7 G1 परस्परं. —After 22^{ab}, Ñ V B D6 (om. l. 5) ins. l. 1 and l. 3-5 of 1674* (V3 B1 after 22^{ab} first time). —V3 om. 22^c-24^b. —c) Ś2 V3 B1 D1-4.8.12.13 शरैरुच्चावचाकारैर्. —d) D1-4.13 अंतरिक्षे; D8 अंतरीक्षे. Ñ V1 B1-3 निजघ्नतुः B4 [s]भिजघ्नतुः; D4 ववर्षतुः; L (ed.) ससृजतुः (for बबन्धतुः). Ś2 D8.12 अंतरिक्षमयं धनुः.

23 Ś1 V3 om. 23 (cf. v.l. 20 and 22 respy.). D7 reads from 23 up to शुश्रुवे in 24^b in marg. —a) D3 -दोषम् (for -दोषम्). Ś2 B1 D1-4.8.12.13 T2.3 अन्योन्यं; Cg as in text (for अस्यन्तौ). B1 व्यपेतं तौ मसस्यंतौ. —b) D13 सूक्ष्म (sic) (for सुष्ठु). —c) T1 उवाच (sic); M3 उभौ तौ (for उभौ तु). G3 M1.2 युद्धं (for घोरं). Ś2 Ñ V1.3 B D1-4.8.11.12 दर्शयंतौ महा(Ñ V1 B1-4 D4 घनं)भीमं(Ś2 D8.12 °भं; D3 °भौ). —d) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 संग्रामे(B1 D1-3.13 °मं); D4 T2.3 चेरतुर् (for चक्रतुर्).

24 Ś1 om. 24 (cf. v.l. 20). V3 om. 24^{ab} (cf. v.l. 22). D7 reads up to शुश्रुवे in ^{b} in marg. (cf. v.l. 23). —b) G1 शुश्राव. D4 T2.3 तत्र (for तस्य). Ś2 B1 D1.4.12.13 च(D13 व)क्रनिःस्वनः; D3.9-11 तुमुलः स्वनः. —After 24^{ab}, Ñ V1 B2-4 D4-7.9-11 S ins.; V3 ins. after l. 5 of 1674*:

1675* प्रकम्पयञ्जनं घोरो निर्घात इव दारुणः ।
स तयोर्भ्राजते शब्दस्तदा समरसक्तयोः ।

[(l. 1) G1 प्रमोहयन्. D3 T1 G3 जगद् (for जनं). Ñ V1.3 B2-4 D4.7 G2 प्रकंपजनतो भीमो(B4 °गोवीव; D7 G3 घोरो); D9-11 न कंपं जनयामास (for the prior half). —(l. 2) D9-11 तयोः स (by transp.). Ñ V1.3 B2-4 D4 बभाज (Ñ1 D4 °जे) स उभोः (for स तयोर्भ्राजते). Ñ2 V1.3 B2 D6.9.9-11 तथा (for तदा). V3 D9.10 M1.2 -य(V3 damaged after य up to मेघ in ^{d})योः; D4 T1 G3 M3 -सक्तयोः (for -सक्तयोः).]

—c) B4 शूरयोर्नि-; D3 सुघोपयोः; D4 सुवर्षतोः (for सुघोरयोर्). Ś2 V3 B1 D1-4.8.12.13 शब्द(V3 B1 D1 °र)-वतोर्; Ñ V1 B2-4 D6.9-11 T2.3 M3 निः(B4 D9-11 T2.3 M3 नि)स्वनतोर् (for निष्टनतोर्). —d) D6 T2.3 M3.5 यथा (for इव). Ś1 D8.12 यथा वै कामपर्वतोः; V3 B1 D1-4.13 यथा खे(V3 D1 वे) कालमेघयोः. —After 24, B1 ins.:

1676* बभूवतुर्महेष्वासौ नरराक्षसपुंगवौ ।

—Thereafter B1 cont.; Ś2 V3 D S ins. after 24:

1677* सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैर्बलवन्तौ कृतव्रणौ ।
प्रसुस्रुवाते रुधिरं कीर्तिमन्तौ जये धृतौ ।

[(l. 2) D6 T2.3 जये रतौ; D9 जयैषिणौ; Cm.g.t as above (for जये धृतौ). Ś2 V3 B1 D1-4.8.12.13 अन्ये प्रस्रवणादि (Ś2 D1.4.8.12 °दि)व (for the post. half).]

25 Ś1 om. 25 (cf. v.l. 20). —a) Ś2 D8.12 प्रमुक्ताः शत्रु(D8 °क)जित्वांश्च; Ñ1 V B D1-4.13 तयोस्तु(V2.3 B1 D1.2.13 °योः सु-) मुक्ता गात्रेषु; Ñ2 तयोर्महात्मनोः संख्ये. —V3 om. 25^{cd}. —c) B1 अश्वान्निस्यान्; B4 असृग्धारा; D4 असृग्विदग्धा (hypm.); M3 असृङ्दिग्धा (for असृग्दिग्धा). Ñ1 B2.3 M3 विनिष्पत्य(B3 °त्त); B1 D1-4.8.12.13 विनिर्भिद्य; B4 च निसृत्य (for विनिष्पेतुर्). —d) Ś1 D8.12 वसुधा- (for धरणी-). G1 -तले.

26 Ś1 om. 26 (cf. v.l. 20). —a) Ñ V1.2 B2-4 अन्योन्यं; D9-11 T1 M3 अन्यै सु-; Cg as in text (for अन्यैः सु-). Ñ1 B4 D1 T1 G2.3 M1.2.3 अस्त्रैर् (for शस्त्रैर्). Ś1 V3 B1 D1-4.9.11.13 T3.3 अन्ये सु(Ś2 T2.3 अन्ये सु-; D3 भाजौ सु; D9.11 अन्योन्यं) निशिता बाणाः G (ed.)

G 6 68 0
B. 6. 88 70
L. 6 67 26

स बभूव रणे घोरस्तयोर्बाणमयश्चयः ।
अग्निभ्यामिव दीप्ताभ्यां सत्रे कुशमयश्चयः ॥ २७
तयोः कृतव्रणौ देहौ शुशुभाते महात्मनोः ।
सुपुष्पाविव निष्पत्रौ वने शाल्मलिकिंशुकौ ॥ २८
चक्रतुस्तुमुलं घोरं संनिपातं मुहुर्मुहुः ।
इन्द्रजिल्लक्ष्मणश्चैव परस्परजयैषिणौ ॥ २९
लक्ष्मणो रावणिं युद्धे रावणिश्चापि लक्ष्मणम् ।
अन्योन्यं तावभिघ्नन्तौ न श्रमं प्रत्यपद्यताम् ॥ ३०
बाणजालैः शरीरस्थैरवगाढैस्तरस्विनौ ।
शुशुभाते महावीरौ विरूढाविव पर्वतौ ॥ ३१
तयो रुधिरसिक्तानि संवृतानि शरैर्भृशम् ।
बभ्राजुः सर्वगात्राणि ज्वलन्त इव पावकाः ॥ ३२

अन्योन्य मिश्रिते शरैर् —[b]) N B3 आकाशे, D3 वियति (for आकाशे) Ś1 D1 12 [s]प्यवघट्टिता, B4 सप्तजघिरे, D1 2 ज्यावि(D2 °व)घट्टिता, D2 ज्यावघट्टिता, D4 नाविघट्नात् (sic), T3 ज्यवघट्टिता, Cg as in text (for सप्तघट्टिरे) V1 स(*ते नभस्तल, V2 B1 D13 भ्रा(B1 ज्ञा)-काशश्व(V2 B1 °पु)विघट्टिता, V3 समुतते नभस्तल (sic) B3 सत्काल नभस्तल (sic) —[c]) N V B2-4 D1 G1 M3] [भ]न्ये, B1 D1-4,8-11 13 [[पु]व (for [भ]पि) Ś1 D1 12 समग्रतंत तु खेन —[d]) D2 ततो (for तयोर्) —V3 damaged after तयो up to परस्प in 1678* B1 1 D1-4 बाणान् (for बाणा)

27 Ś1 G(ed) om 27 (for Ś1 cf v l 20) —[a]) D1 1 रणो, T1 2 तदा (for रणे) Ś1 B1 D1-4 8 11 12 स(D1 4 स)बभूव समताद्(Ś1 D1 12 13 °च) —[b]) Ś1 D1 1 बाणसमाश्रया, B1 D1 3 4 12 13 °समाश्रया, D3 °समुच्चय (for °मयश्चय) —For 27[cd], Ñ V B2-4 subst

1678* समीयुस्ते मुहूर्तं तु तयोर्बाणा परस्परम् ।

[V3 damaged up to परस्प (cf v l 26) V3 मुहूर्ते Ñ1 V1 च (for तु)]

—D13 om (hapl) 27[cd] —[c]) Ñ1 B3 मात, Ñ2 V2 1 B2 1 असि (for इव) —V2 illeg from दीप्ताभ्यां up to [d] D7 G1 यथाग्निभ्यां प्रदीप्ताभ्यां —[d]) Ś1 D1-4 8 13 यज्ञे कुशमयाश्र(Ś1 D1 13 °श्र)या ; Ñ1 V1 B1-4 यथा काष्ठमयाश्रया ; N1 यथा काष्ठमहाश्रया । V2 B1 यज्ञेषुवमयाश्र-(V3 °श्र)या —After 27 V3 ins l 3 only of 1679*

28 Ś1 om 28 (cf v l 20) V3 om from 28 up to l 2 of 1679* —[a]) Ś1 N V1 2 B1-4 D1 4,8-13 T1 G1 M3 सुपुष्पाद्, D1 सुद्ध भाद्, G1 M1 2 पुष्पिताव् (for सुपुष्पाव्) B1 D1 4 निष्पत्रौ (for निष्पत्रौ) —[d]) Ś1 V2 B1 D1-4,8 11 13 यथा (for वने) D1 9-11 G1 यत्रे किंशुकशाल्मली —After 28, Ś1 V2 B3 D1 8 11,13 repeat 22[ab] and then ins while N V1 2(l 3 only after 27 owing to om) B1-4 D1 4 ins after 28

1679* तयोर्गात्रेषु सक्ताः भान्ति नाराचपङ्क्तयः ।
नक्षत्रपङ्क्तयो व्योम्नि विमले वै यथोदिताः ।
उभौ हि परमेष्वासावुभौ शस्त्रविशारदौ ।

((l 1) B1 संविद्धा, D1 संमग्ना (for सक्ताः) D1 तयोर्गात्र-शुसक्ता (for the prior half) N V1 B1-4 बभुर् (for भान्ति) —V1 om l 2 —(l 2) N B1-4 निरभ्र(N1 °भ्रे, B1 °रजे)विमले व्योम्नि यथा नक्षत्रपङ्क्तय —(l 3) Ś1 तौ, V1 2 तु V1 om (subm) (for हि) D13 उभौ संनिपुणौ (for the prior half) Ś1 D1 शास्त्र, B1 (for शस्त्र)]

29 Ś1 om 29 (cf v l. 20) —[a]) M1 2 (for घोर) Ś1 V2 B1 D1-4 8 11 13 तयोर्बभूव सुस Ñ1 V1 2 B1-4 विचक्रतुस्तौ तुमुल —[b]) Ś1 B1 D1-4 M1 2 संनिपातौ(M1 2 °ल) —After 29[ab], D13 ins

1680* उभौ विद्यास्त्रविदुषावुभौ परमकोपिनौ ।

—Ś1 Ñ V B D1-4 8 12 13 om 29[cd] —[d]) D6 T1 M1 2 वधैषिणौ (for जयै°)

30 Ś1 om 30[ab] (cf v l 20) V3 damaged a लक्ष्मणो in [a] up to वभि in [c] —[a]) V2 B2 युद्धे (युद्धे) —[b]) Ñ1 B2 युधि (for चापि) —[c]) Ś D1 3,4 8 11 13 तौ(D13 च) विनिघ्नतौ ; B4 अभिनिघ्नतौ तौ निघ्नतौ, D6 चाभिनिघ्नतौ (for तावभिघ्नन्तौ) — Ñ1 V1 2 B2 4 समुपेयतु ; Ñ1 ययतुस्तदा, V1 अभिजग्म B3 तौ समीयतु , D6 6-11 M1 प्रतिपद्यतौ ; Cg as in text (for प्रत्यपद्यताम्) Ś D1 13 न ग्लानि चाधिगच्छ B1 D1-3 13 न ग्लानिमभि(D1 °मुप ; D13 °वि)जग्मतु D3 नास्य समभिजग्मतु (sic) Cg प्रत्यपद्यतौ पद्यताम् ॥

31 [a]) D6 सुपुष्पौ तौ Ś B1 D1-4 8 12 13 इव N V B1 4 D6 9-11 T1 2 G1 M महावीरौ, D6 गर्तौ D6 T1 G3 महात्मानौ (for महावीरौ) —[d]) Ś N D1-4 6,10-11 T1 2 M1 प्ररूढाव् (V3 damaged after up to स in 32[a]) (for वि°) Ñ1 किंशुकौ (for प°) D1 प्रोत्फुल्लाविव सुपर्वतौ

32 V3 damaged up to सै in [b] (cf v l —[a]) D6 9-11 T1 2 ततो (for तयो) Ś V1 B1 D 8,11 13 शोणित (for रुधिर ; Ś D1 8 क्षिप्राणि: -स्त्रक्तानि (for सिक्तानि) —[b]) Ś D1 13 T1 2 मभ्र D1 4 समृद्धानि ; D6 संहतानि ; M1 2 संछन्नानि (for संवृतानि) Ś D6 परैर् (for शरैर्) V3 पूर्व —[c]) Ś

तयोरथ महान्कालो व्यतीयाद्युध्यमानयोः ।
न च तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं वाप्युपजग्मतुः ॥ ३३

अथ समरपरिश्रमं निहन्तुं
    समरमुखेष्वजितस्य लक्ष्मणस्य ।
प्रियहितमुपपादयन्महौजाः
    समरमुपेत्य विभीषणोऽवतस्थे ॥ ३४

G 6 68 a
B 6 85. 77
L 6 67 36

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्सप्ततितमः सर्गः ॥ ७६ ॥

B D1-4 8 11 13 विरेजु (for बभ्रातु) ❀ Cg बभ्राजु । भार्षं परस्मैपदम् ❀ —[d]) Ś B1 D1-4 8 12 13 ज्वलिता (for ज्वलन्त) Ñ V B2-4 ज्वलितानीव वह्निना

33 [a]) Ś V2 B1 D1-4 8.11 13 तु सु, Ñ V1 3 B2-4 च, G(ed) एव (for अथ) B4 D12 महा (for महान्) —[b]) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 11 13 व्यतीतो, G2 M3 व्यत्ययाद् (for व्यतीयाद्) Ś V2 B1 D2-4 8 12 13 युध्यतो रणे (for युध्यमानयो) —V3 damaged from तौ in [c] up to श्र in [d] —[c]) G2 गतौ (for च तौ) Ś D6.7.9 युधि (for युद्ध) D4 वैरस्य, G3 नैमुख्यौ D6 न च तौ योधनौ मुख्यौ —[d]) Ś V2 B1 D1-4 8 11 G3 धा(B1 D3 G1 वा)प्यभि V1 B4 चाप्युप (for वाप्युप) —After 33 N2 D11 (l 1 only) ins

1681* इङ्गितज्ञस्तदा तस्य लक्ष्मणस्य महात्मन ।
    विभीषणो धनुष्पाणिस्त्वरयामास लक्ष्मणम् ।

34 [a]) Ś B1 D1 7 8 11 G2 विहर्तुं, B4 विहन्तुं B2 विनिहन्तु D6 om (for निहन्तु) D4 अथ विहेर समर विहर्तुं (corrupt) —[b]) Ś D6.12 सुरे प्रजितस्य, Ñ1 B4 सुखेषु नितस्य B1 सुरराजजितश्च (for मुखेष्वजितस्य) —[c]) G1 प्रियस्य तम् (for प्रियहितम्) N V1 2 B2-4 D 8-13 महात्मा (for महौजा) —[d]) Ñ V1 B2 3 समवाप्य, B2 समाश्य (for उपेत्य) B4 [ऽ]भितस्थ, D11 [ऽ]प तस्थे G2 वितस्थ (for ऽवतस्थे)

Colophon —*Kāṇḍa name* N B D6.13 लंकाकांड, D3 युद्धकांड —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V B1 3 D2.3 13 18 संसप्तयुद्धं, Ś2 D6 राघविलक्ष्मणयो संसप्तयुद्ध, N1 D4 सप्तुक युद्धं B2 इंद्रजिद्वध सप्तयुद्ध D1 संसप्तयुद्धं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 3 D2 3 8 12 16 om Ś2 67, Ñ2 D1 70 V1 3 68 B1 3 64 D3 72 D3-7 10.11 T1 G M1 3 89 D6 65 T2 92 T3 95 M2 3 90 —After colophon D2 concludes with राम G M1 3 श्रीरामाय नम

७७

G 6 69 1
B 6 89 1
L 6 68 1

युध्यमानौ तु तौ दृष्ट्वा प्रसक्तौ नरराक्षसौ ।
शूरः स रावणभ्राता तस्थौ संग्राममूर्धनि ॥ १
ततो विस्फारयामास महद्धनुरवस्थितः ।
उत्ससर्ज च तीक्ष्णाग्रान्राक्षसेषु महाशरान् ॥ २
ते शराः शिखिसंकाशा निपतन्तः समाहिताः ।
राक्षसान्दारयामासुर्वज्रा इव महागिरीन् ॥ ३
विभीषणस्यानुचरास्तेऽपि शूलासिपट्टिशैः ।
चिच्छिदुः समरे वीरान्राक्षसान्राक्षसोत्तमाः ॥ ४
राक्षसैस्तैः परिवृतः स तदा तु विभीषणः ।
बभौ मध्ये प्रहृष्टानां कलभानामिव द्विपः ॥ ५
ततः सचोदयानो वै हरीन्रक्षोरणप्रियान् ।
उवाच वचनं काले कालज्ञो रक्षसां वरः ॥ ६

77

1 a) V3 B2 D5.7.8–11 ततो, B1 D4 च सा (for तु तौ). G2 दृष्ट्वा तौ (by transp.) —b) Ś V3 D7–9.11.12 ससक्तौ, B1 सक्तौ च (for प्रसक्तौ) —After 1ab Ñ V B D1–7.9.11 S ins.

1682* प्रभिन्नाविव मातंगौ परस्परवधैषिणौ ।
तौ द्रष्टुकामः संग्रामे परस्परगतौ बली ।

[V3 om. l. 1 —(l. 1) M3 विभिन्नाव B1 D7.9.11 G2 °वधैषिणौ —(l. 2) D5 समरे (for संग्रामे) D10.11 तयोर्युद्धं द्रष्टुकामो (for the prior half) N V B D1–11 वर- वाषरौ (N1 B4 D5 °रौ) बली G3 परस्परगतं बल (for the post. half)]

—c) T3 रावणिभ्राता (sic) —d) B4 मूर्ध्नि (subm.) (for मूर्धनि) ✡ Ct. शूर स रावणभ्राता समरमूर्धनि युयुत्सया तस्थौ ✡

2 a) Ñ3 V3 तथा (for ततो) —b) B1 इवास्थित —D13 om. 2cd —cd) Ś D8.13 विससर्ज शरास्तत्र तीक्ष्णा- ग्रकर्मारमार्जितान्, V3 B1 D1–6 उत्ससर्ज च सात्तीक्ष्णान्वारा- बर्हिणवाससः

3 a) Ś V3 B1 D3.4.8–13 G1 शिखिसस्पर्शाः D2 शिख- स्पर्शा(sic) —b) Ñ1 सपतत° Ñ2 V1 B3 प्रपतत । V2 B2.3 प्रतपत, D4 नि पत्न्त ; D5 निपतति, D6 निवर्तन —V3 om. 3cd —c) Ś D8.13 तारयामासुर् ; D6 दारयति स्म ; T3 दारयामास(sic) G3 मारयामासुर् —d) D6 T2.3 M3 Cm g वज्रापीव Ś Ñ V1.2 B D1–4,5,7.10.11 G1 वृक्षानिवान(B4 °श्वाछभ [sic])यो यथा ✡ Ct. वज्रा पत्र पाठः ✡ —After 3 D13 ins.

1683* राक्षसांस्तस्य पक्षेण प्रत्येकेन राक्षस ।
मनन्य राक्षसानीकं विभीषणरिपुंजय ।
गदासुरंगा सरथा पदाता
सादोद्वाहा विद्युता विराजिता ।
निकृत्तकादूदशिरोधराद्भय
शिरोध्वजाशस्त्रस्तुरभूषणा । [5]

—Then ins. an addl. colophon

[लङ्काकाण्ड युद्धपर्वणि विभीषणयुद्ध]

4 cd) D1 त्रि (for ऽपि) N V B D1–7.9–11.13 पट्टिशैः Ś D8.13 विभीषणशरास्तेऽपि प्रासशूलासिपट्टिशैः (Ś1 °शैः) —c) Ś Ñ2 B2.3 D8.9.13 वीरान् D13 भीतान् G1 शूरान् (for वीरान्) —d) Ś B2.3 D8.13 राक्षसा मु महाबला (B2.3 D4 राक्षसोत्तमान् [D2 °मा-])

5 a) D3 अभिवृत (for परि°) —b) Ś V1 D1–4.8.10.13 स तदाभूद् ; B1 तदाभूव, D6 सर्वदा च (for स तदा तु) —cd) N V D1.13 स्व(N V स)यूथानां B3 स मुख्यानां, D1 स्वयुद्धानां(sic) D7 प्रमुखानां D10.11 G1 प्रह्ष्(G1 °कृ)ष्टानां (for प्रहृष्टानां) Ś D8.13 यथैव मध्ये यूथस्य, B1 बभौ मध्येषु यूथानां B4 बभौ युद्धे स यूथस्य, D5 बभौ च मध्ये यूथानां (for °) V3 B1 कलभानाम् Ś1 D8.13 महा (for इव) B3 बभौ युद्ध स यूथानां शरत्तो वा द्विपाधिपः

6 V3 om. 6 —a) D7 सचोदयामास D6 सचोदमानो वै, D10.11 T1 G M1.2 Ct स(T1 स)चोदमानो वै ✡ Ct. संचोदमानः सचोदयमानः ✡ —b) D4.6 G2 -गण, D3 T2.3 गणान्, D7.10.11 T1 -रथ (for रण) G1 प्रिय (for प्रियान्) ✡ Cv1 'तत सचोदयामास हरीन्रक्षोरण(Cv °यानो हरीन्रणरण)प्रियान्' इति पाठः ✡ —For 6cd, Ś B1 D1–4.6.12.13 subst.

1684* स सचोदयमानस्तु हयूथान्यानवाग्रणः ।

[B1 स सदयमानस्तु D1–3 स संचो(D2 °नो)दयमानस्तु, D4 स च(च sup. lin.) संचोदयानास (for the prior half) D13 हयन् (for हयूथान्) B1 वानर् (for वानरान्)]

while Ñ V1.2.3 B2–4 subst.

1685* संचोदयन्बलमुख्यान्वानरानग्रणीर्वचान् ।

[B1 संचरन् (for संचोदयन्) B4 मानरान्; G(ed.) हर्युख्यान् (for बलमुख्यान्) B3 बल° (for रण°) V1 (ed. lin. also) B4 -मूर्धनि; V3 -नीरान् (for -र्गणीन्)]

—c) Ś D8.13 तत्र (for काले) —d) V1 स विभीषणः

एकोऽयं राक्षसेन्द्रस्य परायणमिव स्थितः ।
एतच्छेषं बलं तस्य किं तिष्ठत हरीश्वराः ॥ ७
अस्मिन्विनिहते पापे राक्षसे रणमूर्धनि ।
रावणं वर्जयित्वा तु शेषमस्य बलं हतम् ॥ ८

प्रहस्तो निहतो वीरो निकुम्भश्च महाबलः ।
कुम्भकर्णश्च कुम्भश्च धूम्राक्षश्च निशाचरः ॥ ९
अकम्पनः सुपार्श्वश्च चक्रमाली च राक्षसः ।
कम्पनः सत्त्ववन्तश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ १०

G 6 69 14
B 6 89.14
L 6 68 10

7 ^{a}) Ñ1 एषोय, D13 कोपाद्धे (for एकोऽय). G2 राक्षसेन्द्रश्च. —^{b}) B3 प्राणप्रायम्, D13 पराहुवम् (for परायणम्) Ś D8 13 इति स्थिति (Ś1 °ह), Ñ V B D1-4 5 6-11 12 G1 2 अवस्थित. —G1 damaged for ° —^{c}) Ś D8 12 एकस्यैव, B1 एतच्छेष्ठ, D5 7 एतच्छेष Ñ V1 B4 चास्य, V2 B2 3 चास्य (for तस्य) —^{d}) Ś V2 B3 D1-4 6 11 13 तिष्ठध्व किं (Ś D8 12 नु, B1 च) प्लवगमा, Ñ V1 3 B2-4 किं तिष्ठथ (Ñ1 °ध्व, N2 V1 B2 °त) वनौकस, G (ed) तिष्ठध्व च वनौकस

8 ^{a}) B1 D6 एतस्मिन्, D3 यस्मिश्च, D9-11 तस्मिश्च (for अस्मिन्वि) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1-4 5 12 13 रावणो वै (Ś Ñ V1 3 D8 13 हि) निहत॰प, V3 रावणो ***** (damaged) —^{d}) Ñ1 V2 B3 4 यस्य (for अस्य) Ś V3 B1 D1-5 13 T1 G3 M3 हृत वल (by transp) Ś Ñ2 D8 12 शेष चाप्यवल महद (Ñ2 हृत) B3 स हि तस्य बल महद्

9 Ś1 om 9-14 —^{a}) D2 धीरो (for वीरो) —V3 om. 9^{cd}. —^{cd}) B3 महाक्षो (for च कुम्भश्च) B4 कुम्भश्च कुम्भकर्णश्च (for ^{c}) S2 V2 B1 D1-4 6 12 13 transp कुम्भश्च and धूम्राक्षश्च and read [ए]व (for third च) Ñ V1 B2-4 [ए]व राक्षस, D6 7 T2 3 G3 महाबल (for निशाचर) —After 9, N V1 2 (after 9^{ab} owing to om) B2-4 D2-7 9-11 S ins while B1 ins only l 1 after 9

1686* जम्बुमाली महामाली तीक्ष्णवेगोऽशनिप्रभ ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च वज्रदंष्ट्रश्च राक्षस ।
संह्रादी विकटो निघ्नस्तपनो नाम एव च ।
प्रघास प्रघसश्चैव प्रजङ्घो जङ्घ एव च ।
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च वीर्यवान् । [5]
विद्युज्जिह्वो द्विजिह्वश्च सूर्यशत्रुश्च राक्षस ।

[(l 1) G1 damaged from second माली up to वेगो Ñ2 महावीर्यस, V3 °काय्स, B3 °गायस, G (ed) °पार्श्वस (for महामाली) B3 तीव्रवेगो B4 महाबल (for ऽशनिप्रभ) —(l 2) V1 damaged from कोप up to 10^{b} B4 यज्ञकेतुश् (for °कोपश्) —(l 3) D4 5 T1 G2 3 सह्रादिर् D3 4 G1 3 M3 विकचो, T2 विकलो (for विकटो) Ñ V1 B2-4 चैव, D6 7 10 11 M1 [S]निघ्न, G1 M1 निघ्न (for निघ्न) D6 संह्रादी निघ्नसश्च (sic) (for the prior half) Ñ V1 B2-4 काल, D5 T1 G2 M3 दम, D9 9-11 मद, G1 M4 नाद (for नाम), G (ed) मत (sic) (for एव) —B4 D4 om (hapl) l 4 —(l 4) B4 प्रघस, M4 पहस्त (for प्रघास) T2 G3 प्रघसश् (for प्रघसश्) Ñ1 V1 B2 प्रघस प्रघसश् —(l 6) G1 damaged for the prior half D4 T1 G2 M3 [S]प्रनिह्वश्, T2 3 विनिह्वश् (for द्विजिह्वश्). Ñ2 V1 B2-4 चक्षुश् (for शत्रुश्) Ñ1 सर्वाक्षश्चापि राक्षस, D6 T2 3 मुखनिद्धो महोदर (for the post half)]

10 Ś1 om. 10 (cf v l 9) V3 damaged up to 10^{b} (cf v l 1686*) D6 T2 3 om (hapl ?) 10^{cd} —^{a}) Ś1 V2 B1 D1-3 9 12 13 अकम्पनसुपार्श्वौ च —D9 om (hapl ?) 10^{bc} —^{b}) Ś2 D8 12 चक्रसेनिश्च (D8 °क), Ñ V1 2 B2-4 D1 2 4 11 चक्र (V2 B1 D6 वज्र)मौलिश्च (for चक्रमाली च) B4 मकराक्षो महाबल, D3 चक्रमूलिश्च कम्पन —After 10^{ab}, Ś1 V2 D1 9 11 ins (except V3 all owing to om) while B1 D3 4 13 (only l 5) cont after 1689* L (ed) cont after 1688*

1687* महोदरश्च रक्ताक्षो कम्बकर्णा महाहनु ।
मकराक्षातिकायौ च त्रिशिराश्चातिवीर्यवान् ।
प्रघसो जम्बुमाली च महापार्श्वश्च वीर्यवान् ।
यज्ञकोपो विरूपाक्षो वज्रमुष्टिश्च राक्षस ।
सुप्तघ्नश्चाग्निकेतुश्च रश्मिकेत्वादयस्तथा । [5]

[(l 1) D3 महोदरमहापार्श्वौ (for the prior half) —(l 2) Ś2 D6 11 मकराक्षोतिकायश्च (for the prior half) Ś2 D8 12 [अ]पि (for second [अ]ति) —(l 3) V3 D2-4 च (D3 [अ]ति-) वेग (for च वीय) —(l 4) Ś2 D8 यज्ञकोपी D3 वज्रकोपो Ś1 वीर्यवान् (for राक्षस) —(l 5) Ś2 D8 12 धूम्रश्च D3 ज्ञाति (for चाग्नि) D1 om रश्मिपे V2 तदा (for तथा)]

—Ś1 D1 8 12 om 10^{cd} —^{c}) B1 D2 7 11 सत्त्वसपन्नौ Ñ1 V1 3 B2-4 त (B4 अ)थापरौ सत्त्ववतौ. Ñ2 मकराक्षो महेष्वासो, D3 सुदृढ सत्त्वसपन्नो, D4 अकम्पनस्तु सपन्नौ, D5 T3 1 G2 M3 3 अकम्पन सत्त्ववतौ, T1 G1 3 M3 5 कंपन सत्त्ववतौ च (M3 तौ) —After 10, Ñ V1 3 B2 4 L (ed) ins

1688* अतिकायो महावीर्यस्त्रिशिराश्चापि कोपन ।

[Ñ1 B3 [अ]ति, V3 B3 [इ]ति (for [अ]पि)],
while B1 D1-4 13 ins

1689* प्रजङ्घ प्रघसश्चैव शोणिताक्षश्च राक्षस ।

[D4 प्रघसश् (for प्रघसश्) D5 प्रजङ्घ' प्रहस्त (unmetric), D3 प्रघसश्च महातेजा (for the prior half), D13 स (for च).]

G 6.69 15
B 6.80 15
L 6.68 15

एतान्निहत्यातिबलान्बहून्राक्षससत्तमान् ।
बाहुभ्यां सागरं तीर्त्वा लङ्घयन्गोष्पदं लघु ॥ ११

एतावदिह शेषं वो जेतव्यमिह वानराः ।
हताः सर्वे समागम्य राक्षसा बलदर्पिताः ॥ १२

अयुक्तं निधनं रर्तुं पुत्रस्य जनितुर्मम ।
घृणामपास्य रामार्थे निहन्यां भ्रातुरात्मजम् ॥ १३

हन्तुकामस्य मे बाष्पं चक्षुश्चैव निरुध्यते ।
तदेनैष महाबाहुर्लक्ष्मणः शमयिष्यति ।
वानरा घ्नन्तु संभूय भृत्यानस्य समीपगान् ॥ १४

इति तेनातियशसा राक्षसेनाभिचोदिताः ।
वानरेन्द्रा जहृषिरे लाङ्गूलानि च विव्यधुः ॥ १५

ततस्ते कपिशार्दूलाः क्ष्वेडन्तश्च मुहुर्मुहुः ।
मुमुचुर्विविधान्नादान्मेघान्दृष्ट्वेव बर्हिणः ॥ १६

---

11 Ś1 om 11 (cf v l 9) —^{a}) D4 T2 हत्वा हि, D13 महति (for निहत्य) V3 तान्निहत्य च (for एतान्निहत्य) Ś2 V2 B1 D1.4.6.12.13 समासे Ñ V1.2 B2.4 वल्गितो (for [अ]तिबलान्) —^{b}) Ś2 V1 V2 D9.12.13 G1 पुनवान्, G3 समतान् (for मषभान्) V सुबहूनाशलोत्तमान् —V3 damaged for 11^c–12^b —^{d}) V2 B1 D1 लङ्घित (B1 °तु) (for लङ्घयता) V2 D1.2 गोष्पद D3.8.12 गो पद (for गोष्पद) Ś2 D1.12 यथा (for लघु)

12 Ś1 om 12 (cf v l 9) V2 damaged for 12^{abc} (cf v l 11) —^{a}) V L1.4 एतच्च, B1 D1–4,6 –11.12 T2.3 M1 तत्र (for इह) D4 त (for वो) Ś1 D3.12 इदमेवावशिष्ट वो —^{b}) Ś2 D1–4.8.12 हतव्यम्, B1 हतव्या D13 हतव्यम् (for जातव्यम्) Ś2 V V1.3 B1.3 D5–8,9–12 T1 G इति, B1 इ॰ (for इह) —^{c}) Ś N1 V1.3 B1 D3.12 सत, D1–4.12 मित (for हता) B4 समागम्य(sic) G3 समागत्य —^{d}) Ś2 B1 D1–4.8.12.13 राक्षस बलदर्पित

13 Ś1 om 13 (cf v l 9) —^{a}) Ñ V3 B2.4 लिपने Ś2 N V2.3 B D1–4.8.12.13 कथ (for कर्तुं) —^{b}) M2 च पितुर् (for जनितुर्) Ś2 V1.3 B1 D1–4.8.12.13 मया पुत्रस्य वानरा N V2 B2.4 पुत्रस्य वानतु मया —After 13^{ab} Ś2 N V B2.4 D1–4.8.12.13 ins

1690* न तु मे रामतुल्यमथमकार्यं भुवि विद्यते
वधोपायो यथा यति समामाहुमनीषिण
तस्यात्क्रमुपालय रामसिद्धि प्रयोजनम् ।

((l 1) V2 D4.13 नु(D3 न॰) अ N V1.3 B2.4 अथवा D8 न तु तद (for न तु मे) Ś2 D1.8.12 अ(D13 प)लार्यं (for अकार्य) D13 वर्तते (for विद्यते) Ñ V1.3 B2.4 किं न कुर्यां वि(V1 °धौ, B1 °ध fi)र्तते (for the post half) —(l 2) V2 damaged from यथो up to यु (see var) in l 3 D4 वधोपायं V V1 B2.4 (इ)त (for [इ]ति) V V1.3 B2.4 D1–4.13 कुर्व(V2 D1.4.12 मम)त्रोपदेशे इव (for the post half) —(l 3) Ś2 D1.8.12 ह्यु (for तद्) D4 उपालिस D1.3 सिद्धि (for सिद्धि) D1.8.12 प्रवर्तयद् V V1.3 B2.4 तस्मात्पुत्र लेब यु(V2 damaged up to यु)त्रस्य र ये श्रुति

—^{c}) Ś1 D1.3 समरवा च (for अपास्य) D2 G3 रामाय —D4 reads from 13^d (except नि) up to 14^d in marg —^{d}) Ś2 V2 B1 D1.4.8.12.13 हनिष्ये, Ñ V1.3 B2.4 निहनिम (for निहन्यां) D2 रावणात्मज

14 Ś1 om 14 (cf v l 9) D4 reads in marg up to 14^d (cf v l 13) V2 om 14^{ab} —^{a}) G1.3 बाष्पम्, Cm g t as in text (for बाष्प) M3 प्रहर्तुमद्य मे बाष्पम् —^{b}) D5 T1 G2 [अ]पि (for [ए]व) D5.6–11 T2 G M Cm g t निरु(G1 °रु)ध्यति (for निरुध्यते) Cm g t निरुध्यति विरुणद्धि —For 14^{ab}, Ś2 N V1.3 B D1–4.12.13 subst

1691* प्रहर्तुकामस्य तु मे वैक्लव्य नापत महत् ।

(N V1 B2.4 हि, D1 च (for तु) Ś2 D8.13 वै, D4 om (subm) (for मे) Ś2 D8.13 वक्लव्य (for वैक्लव्य) Ñ V1 B2.4 नसुसहित कश्चो(B2 सचने) (for the post half)

—^{c}) Ś2 D8.12 तमिम वा V V1 B1.4 तदन वै B13 तमेनं वै(B3 त्त) D1.1 तदन हि(D1 वै), D1.1 तदेवद्धै, D5–7.10.11 T1 G M1 तमेवैष D13 तदव वो T2 तदुवैष (archaic) T3 तदेव त्व(hypm) M2 तमेव वै —V2 damaged from म in ^{c} up to / —^{e}) Ś2 N V1.3 B1.3 D1.4–7.8–11 M2 Ct घ्नत, B2.4 T1.3 हत, D5 घ्नु(sic) (for घ्नन्तु) B2 भूयिष्ठान्; D4 सत्त्वर (for संभूय) Ct घ्नत हतति यावत् । भनुनासिकलोपाभावश्छा न्दस । so also Ct —^{f}) B2 D4 तस्य, D13 नाम (for भस्य)

15 ^{a}) Ś V2 B1 D1.4.8.12.13 अ(प)(D1 [अ]पि) तर(V1 सह)सा, B2 D13 [अ]सि(D13 (अ)पि)यशसा (for [अ]तियशसा) —^{b}) B1 [अ]भिदर्शिता ; D1.8 [अ]भिनोदिता B3 रक्षसा चाभिचोदिता —^{c}) B1 वानरा जहृषुर्भवा D13 वानरेन्द्राश्च जहृषु —Ś V3 B2 D1–4.8.12.13 transp 15^d and 16^d —^{d}) B1 D4.8 हि (for च) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 विविधु (for विव्यधु) N V1.3 B2.4 समावेष्टितविक्रमा

16 ^{a}) V2 V3 B2.4 D5–11 तु (for त) Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 ते कपिकेसरी (D1–4.12 °रा) कपय —^{b}) D5–7 T G2.3 M1.3 क्ष्वेडन्तश्च D5–11 पुन पुन (for मुहुर्मुहु) N V1 V2 (V2 damaged except ते) B

जाम्बवानपि तैः सर्वैः स्वयूथैरभिसंवृतः ।
अश्मभिस्ताडयामास नखैर्दन्तैश्च राक्षसान् ॥ १७
निघ्नन्तमृक्षाधिपतिं राक्षसास्ते महाबलाः ।
परिवव्रुर्भयं त्यक्त्वा तमनेकविधायुधाः ॥ १८
शरैः परशुभिस्तीक्ष्णैः पट्टिशैर्यष्टितोमरैः ।
जाम्बवन्तं मृधे जघ्नुर्निघ्नन्तं राक्षसीं चमूम् ॥ १९

स संप्रहारस्तुमुलः संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
देवासुराणां क्रुद्धानां यथा भीमो महास्वनः ॥ २०
हनूमानपि संक्रुद्धः सालमुत्पाट्य पर्वतात् ।
रक्षसां कदनं चक्रे समासाद्य सहस्रशः ॥ २१
स दत्त्वा तुमुलं युद्धं पितृव्यस्येन्द्रजिद्युधि ।
लक्ष्मणं परवीरघ्नं पुनरेवाभ्यधावत ॥ २२

G 6 69 29
B 6 89 27
C 6 68 27

D1-4 8 12 13 प्रेक्ष्य युद्ध विभीषण —ᵈ) M1 2 विपुलान् (for विविधान्) Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 भूयो जहर्षिरे काम, Ñ V1 2 B2-4 बभूवुर्हृष्टमनसो —Ś V1 B1 D1-4 8 12 13 transp 15ᵈ and 16ᵈ. —ᵈ) Ñ1 B2 4 G2 M1 2 मेघ Ś1 V2 B1 D1-4 6 7 13 T1 2 G1 2 [वृ]व (for [ह]व)

17 ᵃ) B3 ऋक्षै, D1 2 4 13 सार्धं (for सर्वै) —ᵇ) Ś V1 B1 D1-4 8 12 13 यूथपैर्, Ñ, V1 2 B2 4 D5 6 T1 2 स(D6 सु)यूथैर्, D10 सयूथ्यैर् (for स्वयूथैर्) B2 3 D12 T3 G3 M3 अपि (for अभि) D13 सर्वयूथैः स सयूथ —Ś D3 12 om 17ᶜᵈ —ᶜ) D5 10 11 तेश्मभिस् V3 D6 9-11 M3 ताडयामासुर् B1 D1-4 13 मसुदृगपर्वताग्रैर् —ᵈ) D1 तलैर् (for नखैर्)

18 V3 om 18ᵃᵇ —ᵃ) G3 ते निघ्नद् (for निघ्नन्तम्) —ᵇ) G3 सु (for ते) Ś B1 D1-4 8 12 13 राक्षसा सचिवै सह —ᶜ) B4 D9-11 परिभाव्य, D4 T1 2 M3 परिसस्रुर, M1 2 प्रजह्रुश्च (for परिवव्रुर्) —ᵈ) Ś D8 12 तमेक चिबुधाराप, B1 D13 तमेक(D13 ते नैक) विविधायुधा ,

19 V3 om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ś B1 D1-4 8,12 13 घोरैर् (for शरैः) G3 परश्वधैस् —ᵇ) D5-7 9-11 यष्टि(D8 °ष्ट)शैर् D6 7 T1 2 मुष्टि- (for यष्टि) Ś Ñ V1 2 B D1 4 8 12 13 भिंदि(N V1 2 B D4 °दि)पा(D1 °इमा, D3 °डिमा)लैश्च —ᶜ) N V B2-4 रणे (for मृधे) Ś B1 राक्षसा —ᶜ) D1 4 8 12 13 आ(न)घ्नु(D13 °घ्नु [sic])ऋक्षाधिपतिं —ᵈ) D6 T2 3 घोरा वै राक्षसास्तदा

20 ᵃᵇ = 6 73 8ᵃᵇ —ᵃ) D3 समप्रहारस्तु तुमुल —ᵇ) G1 हरिरक्षसा —ᶜ) T2 3 युद्धाना(sic) M1 2 योधाना (for क्रुद्धानां) —ᵈ) D6 तथा Ś N(N1 marg also orig [as in V]) B1 D1 4 8 12 युराभवत्, B3 पराक्रम (for महास्वन) V B2 4 यथा भीमपराक्रम

21 ᵃ) Ñ V B2 4 D2-4 11 चापि, B1 चैव (for अपि) —ᵇ) N वानुद्यम्य स, V1 L D1 4 11 शा(V1 D1 सा)ल (B3 सानु, B4 शिला)मुद्यम्य(D1 °त्पाट्य) V1 3 D5-7 9-11 T1 M3 सानुमुत्पाट्य B3 युध्यता, B4 D4 7 12 G2 M3 वीर्यवान् (for पर्वतात्) G1 समुत्पाट्य च पर्वतान् —After 21ᵃᵇ, D7 9-11 G1 ins, while M1 2 ins after 21

1692* स लक्ष्मण स्वयं युद्धाद्यत्तोऽभ्य महामना ।

—V3 om 21ᶜᵈ —ᵈ) D7 G2 शतशोथ, D9-11 Ct तुरासा (D9 11 °स [unmetric])द G1 M1 2 4 तुरासाद्य(G1 °सद्य, M3 °वार) (for समासाद्य) Ś D8 13 दृढपाणोरि-वातक, Ñ V1 2 B2-4 संग्रामे लोमहर्षण(Ñ1 V1 2 B4 °णे) B1 D1-4 13 दृढहस्त इ(D4 ए [unmetric])वातक, D6 T2 3 सर्वभूतभयावह ※ Ct तुरासाद । परैर्दुरासद इत्यर्थः ※ —After 21 Ś Ñ V(V3 ins only l 3 after 21ᵃᵇ owing to om) B1 2 4 D1-4 8 12 13 ins

1693* गिरेरुत्पाट्य शिखरं प्रचिक्षेप स वीर्यवान् ।
तेनाहतास्तिवेगेन रक्षसा विद्रुतिस्तदा ।
विभीषणश्च संक्रुद्धो धनुष्पाणिर्महाबल ।
सामात्यस्तत्र संग्रामे जघ्न रक्षोगणांस्तदा ।

[Ñ V1 B3 4 D1-3 13 om l 1-2 —(l 2) V2 B2 D4 हतानि तस्य वेगेन हता निदा राक्षसा —Ś1 om from l 3 up to 32 —(l 3) V2 तु D8 तु (for च) B4 अवस्थित (for महाबल) —(l 4) D3 सतोत्व, D4 स मायस (for सामात्यस्) V1 illeg for जघ्न रक्षोगणांस् N2 B2 [s]हनत्, V2 B4 जहु(sic) (for जघ्न) V2 B1 2 4 तथा (for तदा) Ñ1 न्यहनद्राक्षसो गणान् (for the post half)]

—Then D13 cont

1694* ततस्तौ च महात्मानौ समरे राक्षसर्षभौ ।
अन्योन्यमभिनिघ्नन्तौ मेघनादविभीषणौ ।
तद्युद्धमभवद्घोरं संरब्धान्योन्यमोजसा ।
जीमूतयोरिवारब्धो शब्दो धातुलयोस्तथा ।
धनुर्मुक्तः स्वनोत्कृष्टः श्रूयते हि रणाजिरे । [5]
देवदानवगन्धर्वाः किंनराः समहोरगाः ।
अन्तरिक्षगतास्तस्युर्द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ।
विद्धमन्योन्यगात्रेषु द्विगुणं वर्ध्यतेऽपर ।
कृतप्रतिकृतान्योन्यं चक्रतुस्तौ रणाजिरे ।
बाणैर्विसत्तमाः सर्वा दिशः सविदिशस्तथा । [10]
संक्षुब्धा वसुधा चैव समन्ताच्च प्रकाशिरे ।

2 Ś1 om 22 (cf v l 1693*) —ᵃ) Ś2 D8 12 कृत्वाथ, V3 B1 D1-4 13 दत्त्वाथ(V3 D3 °त्त्वा तु, D13 °त्त्वा तु) (for स दत्त्वा) —ᵇ) Ś2 N V2 B1 D1-3 8 12 13 तदा, V1 2 रणे B1-4 D4 तथा, D9-11 बली (for युधि) —ᶜ) V3 D9-11 परवीरघ्न —ᵈ) Ś2 D8 न्यधावत, D1 [अ]भ्यवर्तत D3 पुनरभ्यवधावत

G 6. 69. 30
B. 6. 89. 27
L 6. 68. 28

तौ प्रयुद्धौ तदा वीरौ मृधे लक्ष्मणराक्षसौ ।
शरौघानभिवर्षन्तौ जघ्नतुस्तौ परस्परम् ॥ २३
अभीक्ष्णमन्तर्दधतुः शरजालैर्महाबलौ ।
चन्द्रादित्याविवोष्णान्ते यथा मेघैस्तरस्विनौ ॥ २४
न ह्यादानं न संधानं धनुषो वा परिग्रहः ।
न विप्रमोक्षो बाणानां न विकर्षो न विग्रहः ॥ २५
न मुष्टिप्रतिसंधानं न लक्ष्यप्रतिपादनम् ।
अदृश्यत तयोस्तत्र युध्यतोः पाणिलाघवात् ॥ २६
चापवेगप्रमुक्तैश्च बाणजालैः समन्ततः ।
अन्तरिक्षेऽभिसंछन्ने न रूपाणि चकाशिरे ।
तमसा पिहितं सर्वमासीद्भीमतरं महत् ॥ २७

23 Ś1 om. 23 (cf. v. l. 1693*). — a) B4 प्रसक्तौ, D2 M1.2.3 °युक्तौ, D4 °वृद्धौ, G1 °सिद्धौ (for प्रयुद्धौ). Ś2 D3.12 युयुधाते, Cm. t. as in text (for तौ प्रयुद्धौ). N V B D1–4.11 पुनर्, G2 महा (for तदा). — b) Ś2 V2 B1 D1–4.11.13.14 रणे, D6 T2.3 युधि, G1 उभौ, M1.2 युद्धे (for मृधे). Ñ B2–4 राक्षसलक्ष्मणौ (by transp.). — c) Ś2 D3.12 शरवर्षेण वर्षन्तौ, V2 B1 D1–4.13 शरवर्षाणि (V2 B1 D4 °र्षं वि)वर्षन्तौ. — d) B1 च (for तौ). Ñ1 गर्जन्तौ च, Ñ2 B3.4 विनिघ्नन्तौ, V1 B4 निघ्नन्तौ च (for जघ्नतुस्तौ).

24 Ś1 om. 24 (cf. v. l. 1693*). — a) Ś2 D3.12 अन्योन्यम् (for अभीक्ष्णम्). D4 तदधतुस्तौ (for अन्तर्दधतु). — b) B1 D3.12 शरवर्षैर् (D1 °र्षैः) (for °जालैर्). — D4 om. 24cd. — c) Ś2 D3.12 घन, N V1 B2.3 महा, D5 तथा, G2 यथा (for यथा). B1 D7.9.11 मेघौ (for मेघैस्). Ñ V2.3 B2–4 समावृतौ, V1 इव वृतौ (for तरस्विनौ). D3.12 T2.3 यथा मेघान्तरस्थितौ. — After 24, Ś2 V2 B1.3 D1–5.8.10.12.13 ins.:

1695* शरौघान्विसृजन्तौ तु शुशुभाते शुभाननौ ।
विवर्षन्तौ च सलिलं मेघाविव महाबलौ ।

[(L. 1) V2 च, D2 हि, D13 तौ (for तु). D12 नृत्योन्मनौ. — (L. 2) Ś2 D3.8.12 प्र(D1 विक)र्षन्तौ. Ś2 D3.8.12 हि, B1 तु (for च).]

25 Ś1 om. 25 (cf. v. l. 1693*). — a) B1 ह्यादाने, T2 ह्याधानं. Ś2 V B1 D1.2.4.5.8.12.13 नादाने नैव(Ś2 D3.12 न च) संधाने, Ñ B2.3 न ह्यादाने न संधाने, D2 निदाने नैव संधाने. — D6 om. (hapl.) 25b–26a. — b) B1.4 D1.3 धनुषोर्, B4 न धनुर् (for धनुषो). Ś1 N V B D1–4.5.11.13 न(Ñ V B2–4 वा) परिग्रह(D12 विकर्षण). — V3 om. 25c–26b. V1 om. (hapl.?) 25cd. — c) Ś2 Ñ2 V1 B2.4 D1–3.8.12.13 विप्रमोक्षे(Ś2 °* [moth eaten]), B2 D4 विमोक्षे च (for विप्रमोक्षो). — d) D7.9 M1.3 समह (for विग्रह). Ś2 N B D1–4.8.10.11 न वि(B2 विप्र, B4 न च; D4 परि)कर्षे न वि(Ñ B2–4 स)ग्रहे.

26 Ś1 om. 26 (cf. v. l. 1693*). V2 om. 26ab, D5 om. 26a (for both cf. v. l. 25). — a) Ś2 Ñ V1.2 B D1–4.8.11 -संधाने (for संधानं). D12 न च मुष्टिप्रसंधाने. — D4 om. 26b. — b) D2.3.9.12 T1 G M3 लक्ष (for लक्ष्य). Ñ V1.2 B D1–4.13 प्रतिपादने. Ś2 D3.12 न च लक्ष्यप्रभेदने. — c) M1.2 अलक्ष्यत. Ś2 D3.12 शीघ्रत्वे, N V B1–3 D1–4.13 शीघ्रपाद, B4 शीघ्रय (for तत्र). — d) Ś2 Ñ V B D1–4.8.11.12 पाणि(Ñ V1.2 B2–4 हस्त)लाघव.

27 Ś1 om. 27 (cf. v. l. 1693*). — a) B4 वायु (for चाप). B2.3 तु (for च). Ñ2 V1.2 B3.4 D4–7.10.11 G2 Ct प्रयुक्तैश्च, M1–3 विनिर्मुक्तैर् (M3 °क्त) (for प्रमुक्तैश्च). D12 चापादागत मुक्तैश्च. — b) V3 damaged for जालैः समन्ततः. — D6 reads 27cd (except अन्त) in marg. — c) B2 D1.4 अंतरीक्षे. Ś2 N V B1.3.4 D1–4.8.10.12 G3 प्रातच्छन्न(D12 °छन्नं). B3 च प्र°, D7 [ऽ]पि स°, D9–11 °मपद्रे, G1 M1.3 इह स°, M1.2 [ऽ]ति° (for ऽभिसंछन्ने). — d) M2 रूपाणि न (by transp.). — After 27cd, D4–7.9.11 S ins.; N V(V3 after 26cd, owing to om.) B1.4 G (ed. L. 1–2) ins. only L. 1–3 after 28:

1696* लक्ष्मणो रावणिं प्राप्य रावणिश्चापि लक्ष्मणम् ।
अव्यवस्था भवत्युग्रा ताभ्यामन्योन्यविग्रहे ।
ताभ्यामुभाभ्यां तरसा विसृष्टैर्विशिखैः शितैः ।
निरन्तरमिवाकाशं बभूव तमसावृतम् ।
तैः पतद्भिश्च बहुभिस्तयोः शरशतैः शितैः । [5]
दिशश्च प्रदिशश्चैव बभूवुः शरसंकुलाः ।

[(L. 2) N V B2.3 [अ]व्यवस्था B1 अव्यवस्थाभवद्घोरा (for the prior half). N1 V2 B3 अन्योन्यमाहवे. V1 °मेव हि. D6 T1 G3 °निग्रहे (for °न्यविग्रहे). Cv: ताभ्याम् अन्योन्यविग्रहे अव्यवस्था भवति । अन्योन्यघाते अयमेव निग्रहाति अयं वा अनयोरिति निश्चयो नास्तीत्यर्थः । So also Ct in marg. Ct: उग्रा अव्यवस्था तत्तद्बाणैर्युद्धस्थानस्याक्रमणरूपा भवति । अन्तरिक्षेत्यर्थः । वस्तु अयमेव निगृह्णाति न परः इति इतरेतरव्यवस्थाया अभावेनैव व्याख्यानम्, तच्चिन्त्यम् । तस्या अव्यवस्थाया वक्ष्यमाणत्वात् । उभयोरपि विजयेष्वेकत्वात् । — After L. 2, V B1 (marg.) ins.:

1696(A)* न ह्यन्यमभवद्घोरं ताभ्यामन्योन्यमाहवे ।

— (L. 3) N V B2–4 उभाभ्यामेव तर(V2 शर)सा (for the prior half). D5.9.11 G2 सुखैर्. V3 damaged for शितैः. N1 V2 D1 L2.3 निशितैः (N1 V2 विशिखैः) शरैः. — G3 om. (hapl.) L. 4–5.]

— V1.3 om. 27ef. — e) N B2.4 D6 T1 G2 M3 समवृतं, B1 [ऽ]प्यवृतं तं (unmetric). G1 [ऽ]भिहुत (for पिहितं).

न तदानीं ववौ वायुर्न जज्वाल च पावकः ।
स्वस्त्यस्तु लोकेभ्य इति जजल्पुश्च महर्षयः ।
संपेतुश्चात्र संप्राप्ता गन्धर्वाः सह चारणैः ॥ २८

अथ राक्षससिंहस्य कृष्णान्कनकभूषणान् ।
शरैश्चतुर्भिः सौमित्रिर्विव्याध चतुरो हयान् ॥ २९
ततोऽपरेण भल्लेन सूतस्य विचरिष्यतः ।
लाघवाद्राघवः श्रीमाञ्शिरः कायादपाहरत् ॥ ३०

G 6.69.40
B 6.89.42
L 6.68.0

—f) D10.11 Ct प्रतिभय (for भीमतर) Ś2 V3 B1 D1–4.8.12 भृश, Ñ B2–4 नभ (for महत्) D13 आसीद्भीमतमा शुभ —After 27, D6–7.9–11 S ins.

1697* वस्त गत सहस्राशौ संवृत तमसेव वै ।
रुधिरौघा महरनय प्रावर्तन्त सहस्रश ।
क्रव्यादा दारुणा कागिमश्रिक्षिपुर्भीमनिस्वनम् ।

[(l 1) D9–12 संवृते D9 T1.3 M1.2 तमसेव D10.11 तमस्ता च D7 G2 M1–3 हि (for वै) —(l 2) D8 G1 M1.2 रुधिरौघ —(l 3) D8.9 G1.3 नि (G1.3 नि)स्वना D9–11 नि(D9 नि)स्वनान्]

28 Ś1 om 28 (cf v l 1693*) —a) Ś2 D8.12 तदानीं न (by transp) Ñ V B2.4 D4 न तदा प्र D1–3 न तदा वि, D5 T1.3 G2.3 M3 न(T3 स) तदापि, D13 तदा न हि, M1.2 न तदापि (for न तदानीं) —b) Ś2 N2 V B1.3.4 D5–6.9–13 T1 G1.3 M3.4 च जज्वाल (by transp) Ñ1 B1 प्रजज्वाल —c) N V B2.4 लक्ष्मणायेति, D4 सव लोकेभ्य, G1 देवलोकेभ्यो (for लोकेभ्य इति) —d) Ś2 D1.2.12 जेपुस्तत्र, V3 D6–7.9–11 T2 G M1 जजल्पुस्ते, D2.3.13 देवु(D3 नगु, D13 [with hiatus] ऋषु)स्तत्र D4 इति जेपुर् (for जजल्पुश्च) N V1.2 B नमस्तु (B1 जेपुस्ते) परमर्षय —After 28cd V3 ins only l 1–3 of 1696* while B3 ins

1698* स्वस्त्यस्तु मेघनादाय जजल्पू राक्षसोत्तमा ।

—V1 om 28e–29b —e) Ś1 V2 B1 D1.4.8.12 T2 M1.2 चा(B1 चा)पि(V2 चैव, M1.2 °त्र) गन्धर्वा, N1 D7 चापि सतु(D7 °प्राप्ता) N2 V2 B2–4 D8–11 चापि(Ñ2 चैव, V1 D9.11 °त्र) सवसा D12 चापि गगणान् (sic) (for चात्र संप्राप्ता) —f) Ś2 V2 B1 D1–4.8.12 T2 सवसहा M1.2 सिद्धाश्च (for गन्धर्वा) N V1 B2.4 चारणै सह (by transp) T3 सह राक्षसै, M3 सहचारणा (for सह चारणै) D13 महोल्काश्चापि सस्वना —After 28 N V1.2 B2.4 G (ed l 1–2) ins only l 1–3 of 1696*

29 Ś1 om 29 (cf v l 1693*) V3 om 29ab (cf v l 28) —a) N V1 B1–4 D8 पुत्रस्य (for सिंहस्य) —b) Ś2 V3 B1 D1–3.8.12.13 कारना(D11 करा) न्कनक, N V1 B2.4 कृष्ण(N V1 कृष्णा)न्काचन L (ed) काञ्चनकाधन (for कृष्णान्कनक) B1 भूषितान् —c) V1 damaged for शरै G1 चिच्छेद (for सौमित्रि) —D13 om (hapl) from 29d up to the prior half of l 1 of 1699* —d) B1 चिच्छेद (for विव्याध) —After 29 Ś2 N V1.2 B D1.4.8.12.13.14 ins

1699* तत प्रसन्न सौमित्रिर्नाराचमभिलक्षितम् ।
शत्रुप्रमथन वीर क्रुद्ध सर्पमिवाददे ।

[D13 om up to the prior half of l 1 —(l 1) Ś2 V1 B1 D1.4.8 प्रहस्य D8.12 प्रशस्त (for प्रसन्न) D13 नाराचं B1 अतिलक्षित B1 अभिलक्षण Ś1 D8.12 निशित बाणमुत्तम (for the post half) —(l 2) B1 प्रमथने Ś2 V2 B1 D1–4.8.12.13 शत्रुजीव(Ś2 °र)प्रमथन (for the prior half) B1 क्रुद्ध (for क्रुद्ध) Ś2 D8.13 क्रुद्ध सर्पमिवाददे, B1 D1–4.13 सर्प क्रुद्धमिवाददे (for the post half)]

30 Ś1 om 30 (cf v l 1693*) Ś2 D8.11 om 30 a) T3 शरेण (for ऽपरेण) —After 30ab D6–7.9–11 S ins

1700* पीतेन निशितेन च ।
सपूर्णायतमुक्तेन सुपत्रेण सुवर्चसा ।
महेन्द्राशनिकल्पेन

[(l 1) D8 T1.3 कृतेन M1.2 शितेन Ck t as above (for पीतेन) D9 वि*सेन* M1.2 नतपर्वणा —(l 2) M1.2 [आ]कृष्ट Cg k t as above (for [आ]यत) D6 T1.3 सुपर्वणा (for सुवर्चसा)]

—d) D1.7 T अपातयत् —For 30 N V1.2 B D1–4.12 subst while D6–7.9–11 S ins only l 1 after 30d

1701* स तेन बाणाशनिना तलशब्दानुनादिना ।
धनुःप्रवरमुक्तेन यन्तुर्जीवितमाददे ।

[(l 1) N V1 B2–4 तलपत्रेण V2 ऐतुल्क्ष, D13 ताल शब्द T1.3 परिशब्द (for तलशब्द) —(l 2) N1 V1.2 D13 प्रयुक्तेन D1.4 प्रसृतेन (for प्रमुक्तेन) N2 स यन्तुर्जीवमाददे (for the post half)]

—After 30 D6–7.9.11 S ins while Ś2 N V1.2 B D1.4.8.12.13 subst only l 1 for 31ab

1702* स यन्तरि महातेजा हते मन्दोदरीसुत ।
स्वयं सारथ्यमकरोत्पुनश्च धनुरस्पृशत् ।
तदद्भुतमभूत्तत्र सामर्थ्यं पश्यता युधि ।
हयेषु व्यग्रहस्तं त विव्याध निशितैः शरैः ।
धनुष्यथ पुनर्व्यग्रे हयेषु मुमुचे शरान् । [5]
छिद्रेषु तेषु बाणौघैः सौमित्रिः शीघ्रकृत्तमः ।
अर्दयामास बाणौघैर्विचरन्तमभीतवत् ।

[(l 1) D4 स (for स) Ś1 D8.12 यन्तरान् (for यन्तरि) B3 हते चैव (for महातेजा) D5 G2.3 M मन्दोदरी-

G. 6. 69. 41
B. 6. 89. 46
L. 6. 68. 0

निहतं सारथिं दृष्ट्वा समरे रावणात्मजः ।
प्रजहौ समरोद्धर्षं विषण्णः स बभूव ह ॥ ३१
विषण्णवदनं दृष्ट्वा राक्षसं हरियूथपाः ।
ततः परमसंहृष्टा लक्ष्मणं चाभ्यपूजयन् ॥ ३२
ततः प्रमाथी शरभो रभसो गन्धमादनः ।
अमृष्यमाणाश्चत्वारश्चक्रुर्वेगं हरीश्वराः ॥ ३३
ते चास्य हयमुख्येषु तूर्णमुत्पत्य वानराः ।
चतुर्षु सुमहावीर्या निपेतुर्भीमविक्रमाः ॥ ३४
तेषामधिष्ठितानां तैर्वानरैः पर्वतोपमैः ।
मुखेभ्यो रुधिरं व्यक्तं हयानां समवर्तत ॥ ३५
ते निहत्य हयांस्तस्य प्रमथ्य च महारथम् ।
पुनरुत्पत्य वेगेन तस्थुर्लक्ष्मणपार्श्वतः ॥ ३६
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्मथितसारथेः ।
शरवर्षेण सौमित्रिमभ्यधावत रावणिः ॥ ३७

Ś1 D5.13 बधिरामणवृश्चमन्, Ñ V1.2 D2.4 निहते राक्षसाधिप, B1 D1-4.11 निहते रावणात्मज, B2 महात्मा राक्षसोत्तम (for the post half) —(l 2) T1 पुनश्च मृशम्, G1 धनुश्च पुनर् (by transp) M1.2 पुनश्चाप समस्पृशत् (for the post half) —(l 3) D5.7.8-11 T2.3 G1 M5 सारथ्य (for सामर्थ्ये) G2 तदा (for शुचि) —(l 4) T1 तु (for त) —(l 5) M3 [अ]पि (for [अ]थ) D9-11 व्यप्र —(l 6) D7 G1 छित्त्वा (for छित्त्वा) M3 बाणेषु (for बाणौघे). —D9-11 G1 transp the post halves of l 6 and 7 In the place of the post half M1.2 read the post half of l 7 D1 T2.3 शीघ्रविक्रम —(l 7) D5 T1 G2 त घोरे, D6 T2.3 सुक्रुद्धो, D9-11 G1 समरे, M1.2 सौमित्री, M3 लिलिखे (for बाणौघैः) M1.2 रावणे राघवानुज (for the post half)]

31 Ś1 om 31 (cf v l 1693*) V3 om 31 —For 31ab, Ś2 Ñ V1.2 B D1-3.5.12.13 subst l 1 of 1702* —c) Ñ1 B2 समरोत्कर्षं, B1 D1-4.11 च समुद्ध- (D4 °त्क)र्षं, B4 समरामर्षं, T1.2 G2 समरे दर्पं (for समरोद्धर्षं) Ś1 D8.13 L (ed.) जहौ च सु(D13 स)महद्ध- (L [ed.] स समुत्क)र्षं —d) Ñ V1.2 B D6 च (for स) Ś1 D8.13 विमनाश्च D1-4.10 विवर्णश्च (for विषण्ण स) T1 G2 ह्य

32 Ś1 om 32 (cf v l 1693*) —a) V3 damaged up to द D1 विवर्णवदन —b) Ś1 Ñ V B D1-4.11 रावणिं (for राक्षस) —c) D6 T2.3 तत्र समसंहृष्टा —d) M1.2 [अ]पि (for [अ]भि) —For 32cd, Ś1 V3 B1 D1-4.8.12.13 subst

1703* प्रहर्षमतुलं गत्वा रथमस्य व्यपोथयन् ।

[Ś1 D8.13 तस्य (for मस्य) D4 व्यपोहति (sic)],

while, Ñ V1.2 B2-4 subst.

1704* हर्षं परममापन्नाश्चास्यन्दनमधर्षयन् ।

33 ab) T2.3 समाधि (for प्रमाथी). Ś1 प्रधन ; Ñ V B1-3 D1.3.4.11 कपन ; B4 तु धेन (sic); D8.13 प्रधन (for शरभो) Ś Ñ V B D1-4.6.8.12.13 शरभो (for रभसो). D7.9-11 G2 transp. शरभो and रभसो. Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 मेदानि(Ś1 D13 °रि)श्च —V3 damaged for cd (except श्चक्रुर्वेगं) —c) B4 अमर्षमाणास्, D13 प्रहर्षमाणास् M1.2 तत्कर्मं (for चत्वारस्) —d) Ś D8.13 प्लवगमा ; Ñ V1 B2-4 मनुजस्य (for हरीश्वरा)

34 a) Ś N V B D1-4.8.12.13 तस्य (for चास्य) D5 ते चापि हरिमुख्येषु —b) G2.3 M3 उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) —V3 om 34c–35b —c) Ñ1 B2.3 [अ]पि। B4 च (for षु) D3 चतुर्षु सुमहाकोपा, D4 चतुर्षुर्ष महावीर्या —d) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 निपेतु सहिता (D13 °हता) बलात्, Ñ V1 B2.3 पपात पेतुराहवे, B4 चत्वारस्ते महाबला

35 V3 om 35ab (cf v l 34) —a) Ś1 D1.3 तैः Ñ V1.2 B2.3 तु (for तैर्) B4 तेषामभिहतानां तु —c) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 शोणित (for रुधिरं). Ś D8.13 तीक्ष्णं, N V1.2 B2.3 तूर्णं V3 B1.3 D1-4.10 तीव्रं, D6 T2 भीमं, D5 M3 रक्त (for व्यक्त) —d) V3 B1 D2.4.12 सम्प्रवर्तत (V3 D2 °ते), D3 भृशं ववृते (for समवर्तत) —After 35, D6-7.9-11 S ins

1705* ते हया मथिता भग्ना व्यसवो धरणीं गताः ।

36 a) M3 विपात्य (for निहत्य) D13 तेऽभिहत्य G1 निहत्य ते तस्य हयान् —b) Ś N V3 B1-4 D1-3.8.13 निर्मथ्याथ र(D3 °थ्यैतान्)थस्य (D13 यथैव) च। V1.2 B1 D4 निर्मथ्य च रथं त(B3 हयांस्त)था(V3 °दा), D12 निर्मथ्याथ रथं च तत् —c) Ś B2 D2-3.8.13 चाप्लुत्य, D4 आगत्य D13 G3 ता(G3 तद्)प्लुत्य (for उत्पत्य) —d) M1.2 तस्थौ (sic) (for तस्थुर्) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 सौमित्रेश्चाभ्यतस्थुर (D4 °स्य चा)प्रत

37 V3 om 37 —a) D6 भग्न (for हता) D13 सहसा समवप्लुत्य —b) Ś Ñ V1.2 B D1-3.4.12.13 पतित ; D5 पातित (for मथित) Ñ1 V1.2 B2.4 D4.9-11.13 -सारथि- —After 37ab, B1 ins. 1707* in marg —B1 om 37cd —d) Ñ V1 B2.4 अभ्यवर्ष(B4 °ष)त (for °धावत) —For 37cd, Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 subst

1706* बाणानसम्भ्रममध्यास्ते बाणैः सौमित्रिमर्दयत् ।

[Ś D8.13 बाणैः सर्वेमध्ये (for the prior half) V3 B1 D2.4.12 भार्दयत्]

तवो महेन्द्रप्रतिमः स लक्ष्मणः
पदातिनं तं निशितैः शरोत्तमैः ।
सृजन्तमादौ निशिताञ्शरोत्तमा-
न्भृशं तदा बाणगणैर्न्यवारयत् ॥ ३८

G. 6. 69. 48
B. 6. 89. 53
L. 6. 68. 45

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥ ७७ ॥

38 ᵇ) D5 G1 वेद् (for त) N V1.2 B3-4 युधि सुदिताश, D6 T2.3 निहताश्वसारथिं, D7.9-11 G3 M1.2.3 निहतैर्हयोत्तमैः (for निशितैः शरोत्तमैः) —ᶜ) Ñ2 V1.2 B2.4 D3.11 सृजन्तम् (for सृजन्तम्) B4 चतुरोत्तमान् (for शरोत्तमान्) —ᵈ) Ñ2 B2 D10 बाणशतैर्, B3 बाणशतैर् N2 B3 D7.9-11 G2 M1.2 न्यदारयत्, T2.3 न्यवारयत् D6 दृष्ट्वा पर हर्षमुपेयिवान्प्रभु —For 38, Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 subst while B2 ins in marg. after 37ᵃᵇ

1707* सतत स सौमित्रिरथ प्रवृत्त
स्थित पदातिर्निहतैस्तुरगे ।
सृजन्तमादौ निशितान्पृषत्का
न्भृशातुर बाणशतैश्चकार ।

[(l. 1) D13 स्थित (for तत) B2 च, D3.6.7.12 om (for स). L(ed.) सौमित्रिर् B4 अथाभवत्, D1 अथाप्रवृत्त, D6 अथाप्रमत्त, D4.12 अथाप्रसक्त V2 B1 तत स (V2 om) शितिरथलाघवेषु (V2 °प्रमत्त) (both sic) —(l. 2) V1 B1 स्थित, D4 रथात् (for स्थित) V2 B1 पदाति B2 तुरगे (for तुरगे) —(l. 3) V1 D13 सृजतम् (for सृजन्तम्) V2 निहतान् (for निशितान्) —(l. 4) Ś D2.12 बाणगणैश् (for °शतैश्) D8 नुनोद (for चकार)]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B D1.12.13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 रथविमर्दे, Ś2 D2 रावणिरथविमर्दो, N B2.4 रथावमर्दनं, V1 इन्द्रजिद्रथावमर्दनं, V2 B1 D1 इन्द्रजिद्रथम(D1 °जिद्रिम)र्दनं, B2 D10 इन्द्रजिद्वधे(D11 °युद्धे) रथविमर्षेण(D13 °र्दनं), D2-4 इन्द्रजिद्रथविमर्दन(D2 °न, D4 °र्दं) —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ2 V2 B2.4 D2.3.12.13 om, Ś2 B2 68, Ñ1 D1 71, V1.2 69, B3 65, D1 73, D2-7.10.11 T2 G M1.4 90, D6 66, T2 93, T3 97, M1.2 91, —After colophon, G M1.2 conclude with श्रीरामाय नमः

७८

G 6 70 1 B 6 90 1 L 6 69 1

स हताश्वो महातेजा भूमौ तिष्ठन्निशाचरः ।
इन्द्रजित्परमक्रुद्धः संप्रजज्वाल तेजसा ॥ १
तौ धन्विनौ जिघांसन्तावन्योन्यमिषुभिर्भृशम् ।
विजयेनाभिनिष्क्रान्तौ वने गजवृषाविव ॥ २
निबर्हयन्तश्चान्योन्यं ते राक्षसवनौकसः ।
भर्तारं न जहुर्युद्धे संपतन्तस्ततस्ततः ॥ ३
स लक्ष्मणं समुद्दिश्य परं लाघवमास्थितः ।
ववर्ष शरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४
मुक्तमिन्द्रजिता तत्तु शरवर्षमरिंदमः ।
अवारयदसंभ्रान्तो लक्ष्मणः सुदुरासदम् ॥ ५

78

Ś1 begins with ॐ

1 D4 reads 1^{ab} twice —^{a}) Ñ V1.3 B2.4 D4 (first time) हतरथो (for महातेजा) —^{b}) Ñ V1.3 B2-4 D4(first time) हतसारथिरेव च —After 1^{ab}, Ñ V1.3 B2.4 D4(after the first occurrence of 1^{ab}) ins

1708* ध्यानशोकपरीतात्मा भुवमाश्रित्य विष्ठित ।

[V1 शक्ति- (for शोक-) D4 सत्वम् (for भुवम्) B4 तिष्ठति, D4 तिष्ठत(sic) (for विष्ठित)]

—^{c}) D1 परम (for परम) —^{d}) B2 प्रजज्वाल च (for संप्रजज्वाल) —After 1 Ñ2 ins

1709* लक्ष्मणश्च महातेजा समरे सत्यविक्रमः ।
विस्फार्य चापं सहसा सततर्जो शिलीमुखान् ।

2 ^{a}) Ś1 Ñ1 V2 B1 D1-4.8.10.13 कामित स्थितौ, Ñ2 V1.3 B2-4 इषुभि स्थितौ (for इषुभिर्भृशम्) —^{c}) Ś V2 B1 D1-4.6.9.13.14 T2.3 विजयाय, Cm g k t as in text (for विजयेन) D1.3.13 नि श्चावौ, D4 निश्चेष्टौ(sic) D7 सक्रांतौ (for निष्क्रान्तौ) Ñ V1.3 B2-4 शुशुभाते मदोन्मत्तौ ॐ Cg विजयेनेति प्रयोजने तृतीया । विजयाय त्यर्थ ॐ —^{d}) D6 उभौ (for वने) Ś D6.13 सिंहगजाव् B1 D4 वनगजाव्, D5.6.8 T G1.3 वृषगजाव् (by transp) Cg t as in text (for गजवृषाव्)

3 D5 reads 3^{ab} after l 9 of App I (No 46) —^{a}) Ś D9.13 विगर्हंतावथ, N1 V2 D4 विगर्हयतश्च, N2 तौ युध्यमानाव्, V3.3 B2.3 निबर्हयतश्च; B1 D1-6.11 विगर्ह (D6 °गाह)यताव, B4 सविग्रहिताव, G2 M1.3 निगर्हयेथश्च Cm t as in text (for निबर्हयन्तश्च) —^{b}) Ś B2.4 D1-6.10.13 तौ (for ते) Ś D6.10 नरोत्तमौ; V3 B1.4 D1.4.11 वनौकसौ(B4 °सा) (for वनौकस) —^{c}) Ñ V1.3 B2-4 भ(B2 क)र्तारौ (for भर्तार) V2 D13 नि(D13 ते) जहुर् (for न जहुर्) Ś D6.11 तदा(Ś1 °तो) न जहतुर्युद्धम्; V3 D1.3 भर्तारौ चक(D3 जह)तुर्युद्धम्; B1 D6.4 भर्तारौ जग्म(D7 रेज)तुर्युद्ध —^{d}) Ś V2 D1.3.6.13 ना(D1 चा)पततौ(V2 °तत); B2 D6.13 सपततौ —After 3 Ś V2 B1 D1.4.6(only l 1) 10.13 ins, while Ñ V1.3 B2-4 D4(only l 2 and then repeats 5^{cd}) ins after l 15 of App I (No 47)

1710* स क्रोधाच्च पितृव्यस्य क्रुद्धरतैश्च हतैर्द्वये ।
प्रगृह्याभ्यर्दयच्चाप शरैर्लक्ष्मणमिन्द्रजित् ।

[(l 1) V2 B2 D1.3.4.13 क्रोधात्तु D2 संक्रोधाच्च (for क्रोधाच्च) Ś V2 D13 क्रुद्धश्चापि B1 D1-4.13 क्रुद्धश्चापि; B2 सक्रुद्धस्तैर् (for क्रुद्धरतैश्च) Ñ2 V1 B2.3 द्वयैर्हते (by transp) Ñ2 B4 द्वयैर्युत, V2 द्वयैर्हत (for हतैर्द्वये) —(l 2) Ś D13 आगृह्याभ्यर्दयच्चाप, N V1.3 B2.4 युद्धे(V1 om) संभ्रामास, B1 प्रतिगृह्यार्दयच्चाप (for the prior half)]

—After 3 N V1.3 B2-4 D4(after l 1 of 1710*) 5-7.9-11 S ins a passage relegated to App I (No 46)

4 D6.13 om $4-5^{b}$ Ś V2 B1 D1.3.13 om 4 V2 repeats 4^{cd} and 5^{ab} after l 37 (r) of App I (No 46) —^{a}) N1 D4 अभिप्रेक्ष्य; N2 V1.3(both times) B2.4 अभिप्रत्य, D4 समुद्यम्य (for समुद्दिश्य) —^{b}) D6 आश्रित (for आस्थित) —^{c}) B4 जालानि (for वर्षाणि)

5 D6.11 om 5^{cd} (cf v l 4) N V1 B2-4 repeat 5 after App I (No 47) V2 repeats 4^{ab} and 5^{cd} after l 37 (r) of App I (No 46) —^{a}) Ñ V1.3 B2.4(all second time) तीव; D6.1 व तु, D11 तत्र; G1 यत्तु, M1 युद्ध (for तत्तु) D2 तदापतंत सौमित्रि, D4 युक्तमिद्रजित तत्तु (sic) —^{b}) N2 V2 B2-4(all second time) शरजालम् (for °वर्षम्) Ś V2 B1 D1-6.13 शर जालममित्रजित्(V2 B1 °घ्रहा) —V2 om 5^{cd} D4 repeats 5^{cd} after l 2 of 1710* —^{c}) Ś1 Ñ2 V2 B2 (Ñ2 B2 first time) D2.4-11 G1 अधारयद् D4 (first time) अथारयद्; D4 सम्यवारयद् (hypm) (for अवारयद्) B4(first time) असंभ्रान्तो (for असंभ्रान्तो) B4(second time) अवा(यन्स संभ्रांतो —^{d}) Ś V1.3 B2-4 D4(Ñ B2-4 both times V1 D4 first time) परवीरहा; D4 च दुरासदं; M1 च सुरारुगो (for सुदुरासदम्) Ś B1 D1-3.4(second time) 6.11.13 महायशा दुरासदं V1 (second time) सौमित्रि प्रहसन्निव —After 5, Ñ V1.3(after the first occurrence of 5^{cd}

अभेद्यकवचं मत्वा लक्ष्मणं रावणात्मजः ।
ललाटे लक्ष्मणं बाणैः सुपुङ्खैस्त्रिभिरिन्द्रजित् ।
अविध्यत्परमक्रुद्धः शीघ्रमस्त्रं प्रदर्शयन् ॥ ६
तैः पृषत्कैर्ललाटस्थैः शुशुभे रघुनन्दनः ।
रणाग्रे समरश्लाघी त्रिशृङ्ग इव पर्वतः ॥ ७

स तथाप्यर्दितो बाणै राक्षसेन महामृधे ।
तमाशु प्रतिविव्याध लक्ष्मणः पञ्चभिः शरैः ॥ ८
लक्ष्मणेन्द्रजितौ वीरौ महाबलशरासनौ ।
अन्योन्यं जघ्नतुर्बाणैर्विशिखैर्भीमविक्रमौ ॥ ९

G 6 70. 6
B 6 90 36
L 6 69 6

[owing to om]) B3-4 (N V1 B2-4 after 5 first occurrence) D4-7 9-11 S ins a passage relegated to App I (No 47)

6 Before 6 Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 read 9 (including 1716*) and (except V3) transp 6ab and 6cd V3 damaged for 6a —a) Ś D8 12 अभेद्य Ś Ñ1 (marg also) 2 V1 3 B D4 8 12 भित्त्वा (for मत्वा) —b) D7 T1 G2 3 M5 राघव (for लक्ष्मण) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 विव्याध लघुहस्तवत् (Ñ2 V1 B4 D2 °वान्) —V3 om 6c–7 —c) Ś B1 D1-4 8 12 13 सुघोरैस् (for सुपुङ्खैस्) —Ñ V1 B2 4 om 6c–7 Ś V3 B1 3 D1-4 8 12 13 om 6cf —f) D5 M3 शीघ्रास्त्र च (for शीघ्रमस्त्रं) D6 प्रदर्शयन्

7 Ñ V1 2 B2 4 om 7 (cf v l 6) B3 reads in marg 7-8.—For 7ab, Ś V3 B1 3 D1-4 8 12 13 subst.

1711* स तैस्त्रिभिरदीनात्मा ललाटस्थैः शरोत्तमैः ।

[D12 अक्षैर् (for त्रिभिर्)]

—c) T2 3 रणाग्र Ś V3 B1 3 D1-4 8 12 13 लक्ष्मण शुशुभे वीरस् —d) D13 त्रिशृङ्गैर् B1 D4 त्रिभि शृङ्गैरिवाचल

8 B3 reads 8 in marg (cf v l 7) —a) D6 G2 तदा हि, T1 M3 तथा हि, T2 3 यदापि, M1 2 तथापि (for तथापि) M3 हतो (for [अ]र्दितो) D9 स तदा भिन्नो बाणै, G1 अर्दित स तथा बाणै —b) D2 9-11 G1 तदा मृधे (for महामृधे) —For 8ab Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1712* अर्दितस्त्वथ बाणौघैस्तेनामित्रेण लक्ष्मण ।

[Ñ V1 2 B2 तैन, B3 4 तैश्च D12 तस्य G (ed) चैव (for त्वथ) V3 बाणेन B3 बाणैश्च (for बाणौघैस्) N V1 2 B2 3 तेन (for तेन)]

—Thereafter all the above MSS (except V3) cont

1713* उद्धवर्ष शरान्घोरान्रावणात्मजवारणान् ।

[Ś D1 2 3 12 उद्ववह B1 त ववर्ष D4 ववर्ष स D12 ववह स G (ed) उद्ववाह (for उद्ववर्ष) Ś D8 12 तीक्ष्णान् (for घोरान्) N V2 3 B2-4 रावणस्य सुत प्रति, D4 स रावणि तैरोत्कमान् (sic) (for the post half)]

—V3 om 8cd —d) Ś D8 12 लक्ष्मण च त्रिभि शरै

—After 8, Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 ins

1714* किंचिद्रोषपरीतात्मा रावणिं वदने शुभे ।

[Ś D8 12 रावणिश्च महारथ (for the post half)]

—Then V3 B1 D1-4 13 cont 1717*

—After 8 Ñ V1 2 B2-4 D5 7 9 11 S ins

1715* विकृष्येन्द्रजितो युद्धे वदने शुभकुण्डले ।

[Ñ B3 4 विकम्य Ñ V1 2 B2 4 [अ]द्रजित G (ed) कुद्धे (for युद्धे) N V1 B2-4 स्वम- (for शुभ)]

—Thereafter, Ñ V1 2 B2-4 cont 1717*

9 Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 read 9 (including 1716*) before 6 V3 damaged up to अन्योन्य in 9c —a) M1 2 तत्र (for वीरौ) —D1 om (hapl) from 9b up to the prior half of l 1 of 1716* —b) Ś बलाकृष्ट, D8 बलो त्कृष्ट (for महाबल) Ñ V1 B2-4 D12 पराक्रमौ (for शरासनौ) —c) Ś V2 B1 D2 4 8 12 13 G1 निशितैर् (for जघ्नतुर्) Ñ V1 2 B2 4 तीक्ष्णैर्, D10 11 वीरौ (for बाणैर्) —d) Ś V3 B1 D2-4 8 12 13 जघ्नतुर्, T2 3 विविधैर् (for विशिखैर्) N V1 2 B2 चक्रितौ, D5 6 7 11 T1 G3 विक्रमै (for विक्रमौ) —After 9 Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ins

1716* परस्परवधे वीरौ निविष्टौ तौ महाबलौ ।
चक्रतुर्वीरमन्योन्यं शरजालाकुलं रणे ।

[D1 om the prior half of l 1 —(l 1) Ś D8 12 परस्परवधो V3 B1 च (for तौ) B3 विनिविष्टा (for निविष्टौ तौ) —(l 2) Ś D8 12 [आ]वृत D4 [आ]कुला (for [आ]कुल) N1 V1 2 B2 3 नभ Ñ2 B4 सदद् V2 D2 3 13 रण (for रणे)]

—After 9 D5-7 9 11 S ins while Ñ V1 2 B2-4 cont after 1715* V3 B1 D1-4 13 cont after 1714*

1717* तत शोणितदिग्धाङ्गौ लक्ष्मणेन्द्रजितावुभौ ।
रणे तौ रेजतुर्वीरौ पुष्पिताविव किंशुकौ ॥

[(l 1) V3 damaged from त up to रेज in l 2 —(l 2) N V1 B2-4 समरे (for रणे तौ) B4 जग्मतुर् (for रेजतुर्) V3 B1 D1-4 13 चिरेज(D4 °चेर)तुर् (for तौ रेजतुर्)]

G 6 70 12
B 6 90 36
L 6 69 12

तौ परस्परमभ्येत्य सर्वगात्रेषु धन्विनौ ।
घोरैर्विव्यधतुर्बाणैः कृतभावावुभौ जये ॥ १०
तस्मै दृढतरं क्रुद्धो हताश्वाय विभीषणः ।
वज्रस्पर्शसमान्पञ्च ससर्जोरसि मार्गणान् ॥ ११
ते तस्य कायं निर्भिद्य रुक्मपुङ्खा निमित्तगाः ।
बभूवुर्लोहितादिग्धा रक्ता इव महोरगाः ॥ १२
स पितृव्यस्य संक्रुद्ध इन्द्रजिच्छरमाददे ।
उत्तमं रक्षसां मध्ये यमदत्तं महाबलः ॥ १३

10 ᵃ) D₄ वा (hypm) (for तौ) D₁₃ उभौ परम् (for परस्परम्) N V₁ ₃ B₂₋₄ आसाद्य (for अभ्येत्य) —ᶜ) D₅ शितैर् (for घोरैर्) N D₁ ₃ विविधतुर् (sic) D₄ ₆ G₂ M₁ ₃ विव्यथतुर् (for विव्यधतुर्) B₂ परस्परवधे वीरौ —ᵈ) V₃ damaged from तु up to l 1 of 1718* B₃ कृतयत्नाव । D₁₃ °हपात्र् (for °भावा॰) Ś D₂ ₁₃ निकृत्तौ ता(Ś D₁₃ वा [sic])वुभौ रणे —After 10 D₅ ₇ ₉₋₁₁ S ins while N V B D₁₋₄ ₁₂ ins only l 1 4

1718* तत्र समरकोपेन संयुक्तो रावणात्मज ।
विभीषणं त्रिभिर्बाणैर्विव्याध वदने शुभे ।
अयोमुखैस्त्रिभिर्बद्ध्वा राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
एकैकेनाभिविव्याध तान्सर्वान्हरियूथपान् ।
तस्मै दृढतरं क्रुद्धो जघान गदया हयान् । [5]
विभीषणो महातेजा रावणस्य सुदुरात्मनः ।
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्निहतसारथेः ।
अथ शक्तिं महातेजाः पितृव्याय मुमोच ह ।
तामापतन्तीं संप्रेक्ष्य सुमित्रानन्दवर्धनः ।
चिच्छेद निशितैर्बाणैर्दशधा सायकैरपि । [10]

(V₃ damaged for l 1 —(l 1) N V₁ ₃ B D₁₋₄ ₁₁ परम (for समर) N V₁ B₂₋₄ G₁ सक्रुद्धो ; V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₁ कुपितो D₇ ₉₋₁₁ संयुतो M₃ संयुते (for संयुक्तो) —After l 2 N V₁ B₂₋₄ ins, while G(ed) subst for l 3

1718(A)* चन्द्रकामुखैस्तीक्ष्णाग्रैर्विद्धा रक्षो विभीषणम् ।

[N₁ V₃ B₂ ₃ सुतीक्ष्णाग्रैर् (hypm) (for तीक्ष्णाग्रैर्) N₂ शिलीमुखैस्त्रिभिश्चैव (for the prior half)]

—(l 3) D₃ मुखे त च D₁₃ अयोमुखम् (for अयोमुखैस्) V₃ D₁ ₁₃ G₃ बाणम् (for °बद्ध्वा) V₃ B₁ D₁ ₄ ₁₂ रक्षसां तु महद्धनुः D₂ G₂ विद्धा तु स विभीषण (for the post half) N V₁ ₃ B₂ ₄ अयोमुखैर्विभिर्बाणैर्(B₂ ₄ °भिर्बाणै)र्रक्षस्य प्रतिविध्य च (B₃ ₃ °ध्यथे) —(l 4) D₄ ₆ ₁₁ T₁ ₃ M₃ ₅ एकैकान् D₁₃ एकेनैव (for एकैकेन) N₁ च N₂ V₁ ₃ B₂ ₄ तु D₁ ₄ M₄ [अ]पि D₇ G₃ [अ]थ (for [अ]भि) —V₃ mostly damaged for the post half D₁ D₁₋₄ ₁₂ महारथान् (by transp) B₂ स सर्वान् (for तान्सर्वान्) —(l 5) M₄ ततो (for तस्मै) G₁ दृढतरं D₆ T₂ ₃ क्षेपात्र M₂ पोरे (for रुषो) —(l 6) D₄ om (hapl) from the post half up to the prior half of l 8 D₃ ₁₀ स (for सु) —(l 7) G₁ रथात् (for रथान्) D₇ ₁₀ ₁₁ G₁ ₃ महित (for निहत) D₁₀,₁₂ G₁ ₃ M₁ ₂ ₃ °सारथिः —(l 8) D₆ T₁ G₁ M तत (for अथ) T₃ G₃ हि (for ह) —(l 9) G₃ ₃ M₁,₂,₃ सुमित्रानन्द (for °नन्द) —(l 10) D₆ T₁ G₃ M₁ ₂ दशभिर् (for निशितैर्) D₇ G₂ शतधा, Ct as above (for दशधा) D₉₋₁₁ Ct [अ]पातयत् (for सायकैरपि)]

11 ᵃᵇ) Ñ V B D₁₋₄ ₆ ₇ ₁₀,₁₁ T₁ ₃ G₂ M₁ ₃ C₆ हताश्व(T₂ G₂ °श्वो)स्तु, D₄ हताश्वस्तु, G₁ हतः (for हताश्वाय) D₁₃ स तस्मै सधनुः क्रुद्धो (for ᵃ) B₁ हताश्वोऽथ, B₄ हताश्वं D₃ हताश्वं च (for हताश्वाय) Ś D₁₂ तत परमरोषेण स विक्रुद्धो विभीषण —ᶜ) D₁₃ वज्रस्वग (sic) (for वज्रस्पर्श) Ś D₁ ₂ ₄ ₆ ₁₀,₁₂ समानीदीन्, Ñ₁ V₃ समानेनाणान् V₃ समानन्यान्, D₂ समानीतान् (for समान्पञ्च) B₁ वज्रसस्पर्शसमानीन् —ᵈ) G₁ युधि (for [उ]रसि) N V₁ ₃ B₂ ₄ सायकान्, V₃ तेजितान् (for मार्गणान्) Ś D₁₋₄ ₆ ₁₂ ₁₃ ससर्ज निशितान्शरान्, B₂ D₄ त्रिसमर्जे शिताञ्शरान्, B₃ (wrongly) रुक्मपुङ्खा महाजिह्मा

12 Ñ₁ reads in marg 12-13ᵃ B₂ reads 12ᵃᵇ after l 3 of 1719* —ᵃ) D₁ ₉₋₁₁ G₁ ₃ Ct भित्वा तु (for निर्भिद्य) —ᵇ) Ś N₁ V₃ B₁ D₁ ₃ ₄,₁₂,₁₃ T₂,₃ शिलि (T₂ ₃ °लि)मुखा, N₂ शिलीमुखा, V₁ ₃ B₄ सु(V₃ म)जिह्मा B₃ (अ)तिजिह्मगा ; D₃ वह्नि शिखा (for निमित्तगा) B₃ (wrongly) महोल्क इव पेतुः (with hiatus) —D₄ om (hapl) 12ᶜᵈ —ᶜ) N₂ V₁ ₃ B₂₋₄ दिपे(B₂ ₃ °प्ये)तुर् (for बभूवुर्) —ᵈ) D₁ सिक्ता (for रक्ता) —After 12 V₃ ins 1719*

13 V₁ reads in marg 13ᵃᵇ (cf v.l 12) V₃ om 13-14ᵃ —ᵃ) Ś N V₃ B₁ D₁₋₄ ₆ T G₂ M₃ पितृव्याय (for पितृव्यस्य) D₁ ₁₂ G₂ पितृव्यस्य तु(D₁₃ °व्याय तु) संक्रुद्ध —ᵇ) V₂ B₁ D₁ ₃ ₄ शक्रजित् D₄ T₂ शरमाद्यः G₃ सविक्रिजय (for शरमाददे) Ś D₁,₁₀,₁₃ शक्र(Ś₁ D₁₃ °त्रु)जित्(D₁₃ °ता)माहृत, N V₁ B₂₋₄ पावकार्कं तु सदृश —After 13ᵃᵇ N V₁ B₂₋₄ ins while V₃ ins after 12

1719* रौद्रं विभीषणश्चापि व्यग्नवसमनन्यम् ।
तौ समेत्य शरौ घोरौ त्रियमान्तसंनिभौ ।
परस्परं समाहत्य महोल्के इव पेततुः ।
मध्ये निवारितं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
दिव्यं शस्त्रमभिजग्राह ज्वलन्तमिव पावकम् । [5]

[(l 1) Ñ₁ चाप (for चापि) —(l 2) N₁ समेतौ V₁ ₃ प्रदीप्तौ (for विचित्) —(l 3) Note hiatus between महोल्के and इव B₃ (wrongly) हमनेऽग्नि स्ववमन् (for the post half) —After l 3 B₂ reads 12ᵃᵇ —(l 4) B₁ विगृहितं (for निवारितं)]

तं समीक्ष्य महातेजा महेषुं तेन संहितम् ।
लक्ष्मणोऽप्याददे बाणमन्यं भीमपराक्रमः ॥ १४
कुबेरेण स्वयं स्वप्ने यद्दत्तममितात्मना ।
दुर्जयं दुर्विषह्यं च सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ १५
ताभ्यां तौ धनुषि श्रेष्ठे संहितौ सायकोत्तमौ ।
विकृष्यमाणौ वीराभ्यां भृशं जज्वलतुः श्रिया ॥ १६
तौ भासयन्तावाकाशं धनुर्भ्यां विशिखौ च्युतौ ।
मुखेन मुखमाहत्य संनिपेततुरोजसा ॥ १७
तौ महाग्रहसंकाशावन्योन्यं संनिपत्य च ।
संग्रामे शतधा यातौ मेदिन्यां विनिपेततुः ॥ १८

G 6 70 25
B 6 90 53
L 6 69 20

—^{cd}) B₂ D₆ तच्छर (for उत्तम) T₃ रक्षण(sic) (for रक्षसा) Ñ V₁ ₂ B₂₋₄ राक्षसश्रेष्ठो (for रक्षसा मध्ये) G₃ राक्षसानां शर मध्ये (for °) B D₄ मयदत्त, G (ed) यमदत्त (for यमदत्त) Ñ V₁ ₂ B₄ महाहवे(V₁ °ह्वे), B₂ ₃ °वले, D₁ ₉₋₁₁ G₃ °बल (for महाबल) Ś D₈ ₁₂ विसर्जे शर घोर यमदत्तमिवापर —After 13 Ñ V₂ ₃ B₁₋₄ ins

1720* उद्ववर्ह महातेजा परकायविदारणम् ।

[Ñ₂ उद्ववह, V₁ सदवे ५ B₂ उद्धार, B₄ कर्ध्वेनाहर, G (ed) उद्धार (for उद्ववर्ह)]

14 V₃ om 14^{ab} (cf v l 13) —^{a}) D₈ स (for त) Ñ V₁ B₂₋₄ महाबाण (for °तेजा) —^{b}) D₁ यमेषु (for महेषु) V₂ B₁ D₂ ₃ ₇ ₉₋₁₁ ₁₃ सहित (for संहितम्) Ś D₈ ₁₂ हेमपुङ्खेन संयुत, N₁ राक्षसेन्द्रे समाहित, N₂ V₃ B₂ ₃ G (ed) राक्षसेन्द्रेण संहित(G [ed] सन्नित), B₄ राक्षसेन्द्रसमीरित, D₄ शत्रुणा तेन प्रेषित —^{c}) D₁₂ °प्याददे, T₁ त्वाददे (for ऽप्याददे) Ñ V₁ ₃ B₂₋₄ आददे लक्ष्मणो बाणम् ※ Cf बाणशब्दोऽर्थवादि ※ —^{d}) D₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ T₂ ₃ G₁ ₂ M₂ ₃ अन्यद् (for अन्य) D₃ G₂ M₁ ₃ पराक्रम Ñ V₁ B₂₋₄ अन्य भीमतर विभु (B₂ भुवि) V₂ अन्योन्य भीमविक्रमं

15 ^{a}) D₅ कुबेरेणैव(hypm) Ś V₂ B₁ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ दत्त (for स्वयं) —^{b}) Ś V₂ B₁ D₁₋₈ ₈ ₁₂ ₁₃ स्वप्ने (Ś V₂ D₈ ₁₂ °प्न) बाण(D₉ दत्त) महात्मना, B₃ D₄ M₃ वर स्वप्ने(D₄ स्वर्णपुङ्ख, M₃ स्वस्मै दत्त) महात्मना —^{c}) D₁ दु सह (for दुर्जय) Ś V₂ D₈ ₁₂ चा(V₂ हा)विषह्य च, Ñ V₁ ₃ B₂₋₄ दु सह चैव (for दुर्विषह्य च) —^{d}) N V₁ ₃ B₂ ₄ सर्वैरपि, B₃ सदसह (for सेन्द्रैरपि) —After 15 D₆₋₇ ₉₋₁₂ S ins

1721* उभावेतौ धनुषी श्रेष्ठ बाहुभि परिघोपमैः ।
विकृष्यमाणे बलवत्क्रौञ्चाविव चुकूजतु ।

[(l 1) D₅ ₆ ₉₋₁₁ तु, T₂ तद् G₁ तौ (for ते) T₃ ₂ परिभासभे (for परिघोपमै) —(l 2) G₁ विकृष्यमाणो M₃ lacuna for क्रौञ्चाविव]

16 ^{a}) D₁₀ G₁ तु (for तौ) M₃ transp ताभ्या and तौ Ś V₂ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ताभ्यां च(V₂ B₁ D₈ ₁₂ स्व, D₁ ₃ ₄ सु) धनुषोत्तर —^{b}) Ś V₂ B₁ D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ सन्धितौ, D₁₂ धन्वित M₃ संयुते (for संहितौ) —^{cd}) G₁ संकृष्यमाणौ V₂ B₁ D₄ बलिनौ, D₃ च तदा, D₈ ₁₂ बलवद् (for वीराभ्या) D₁ बलवन्तौ कृष्यमाणौ, D₆ विगृह्यमाणौ बाहुभ्या (for °) G₁ उभौ (for भृश) G₂ उज्वलतु (sic) V₂ B₁ D₁₋₄ ₁₃ तौ(D₁ दि, D₃ स) प्रज्ञ(D₄ तु प्र) ज्वलतुस्तदा (for °) Ś D₈ ₁₂ विकृष्यमाणौ बलवत्प्रज्वाल नभस्तदा —For 16, Ñ V₁ ₃ B₂₋₄ subst

1722* उभाभ्या धनुषी श्रेष्ठे पीडिते समरे तदा ।
विकृष्यमाणे सहसा क्रौञ्चाविव विनेदतु ।

[Cf 1721* —(l 1) B₃ मशरे (for समरे) —V₃ om from l 2 up to 17 —(l 2) B₄ विकृष्यमाणौ Ñ₂ विरेजतु B₂(m also as above) विचेरतु (for विनेदतु)]

17 V₃ om 17 (cf v l 1722*) —^{a}) Ś D₈ ₁₂ महाशरौ तारे B₃ तौ नादयन्ताव (for तौ भासयन्ताव्) Ś Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ अन्योन्य, D₇ चाकाश, G₃ M₁ ₂ आकाशे (for आकाश) —^{b}) Ñ₂ V₁ तदा, B₃ उभौ, D₉ युतौ (for च्युतौ) N₂ V₁ B₂ ₄ विशिखैस्तदा B₁ विच्युतौ शरौ D₃ विशिखोद्यतौ (sic) (for विशिखौ च्युतौ) Ś D₈ ₁₂ धनुर्भ्यांतलविच्युतौ, D₄ धनुर्ज्याविच्युतौ शरौ —D₇ reads in marg 17^{cd} —^{d}) M₆ तौ (for स) Ś Ñ₁(m also) V₂ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ आहवे (for ओजसा) —After 17, D₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins

1723* संनिपातस्तयोश्चासीच्छरयोर्घोररूपयोः ।
सधूमविस्फुलिङ्गश्च तज्जोऽग्निर्दारुणोऽभवत् ।

[(l 1) D₆ ₉ T M₃ आसीत् (for चासीत्) M₁ ₂ चारु M₃ वर (for घोर) —(l 2) T₂ ₃ सधूमो M₁ ₂ विधूमो (for सधूम) D₆ T₁ M₃ स च D₇(sup lin also as above) G₁ तत्र G₂ M₁ ₂ ततो G₃ शर Cg t as above (for तज्जो)]

18 ^{a}) V₂ B₁ D₁₋₄ सु (for ता) B₄ om मह D₁₃ सुघुरूपा (for तौ महाग्रह) —^{b}) Ś V₂ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ अभिहृ(V₂ °प)त्य च, Ñ V₁ B₂₋₄ अभिपेत(B₄ °पात)तु, V₃ आसिद्यन्यत(sic) G₂ समुपेत्य च (for संनिपत्य च) —^{c}) M₃ यातौ (for यातौ) —^{d}) D₆ ₇ ₉₋₁₁ T₂ ₃ G₂ M₁ ₂ चैव पेततु, G₁ M₃ च(M₃ स) निपेततु —For 18^{cd}, Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

1724* निपेततुर्महेष्वासावन्योन्य शतधा कृतौ ।

[Ś₁ D₈ ₁₂ महेष्वासात्, V₃ महीपृष(with hiatus) B₂ D₁₋₄ ₁₃ महेषू तत्र, L (ed) महाबाणाव (for महेष्वासाव्)]

G. 6. 70. 26
B. 6. 50. 54
L. 6. 69. 21

शूरौ प्रतिहतौ दृष्ट्वा तावुभौ रणमूर्धनि ।
व्रीडितौ जातरोषौ च लक्ष्मणेन्द्रजितावुभौ ॥ १९
सुसंरब्धस्तु सौमित्रिरस्त्रं वारुणमाददे ।
रौद्रं महेन्द्रजिद्युद्धे व्यसृजद्युधि विष्ठितः ॥ २०
तयोः सुतुमुलं युद्धं संबभूवाद्भुतोपमम् ।
गगनस्थानि भूतानि लक्ष्मणं पर्यवारयन् ॥ २१
भैरवाभिरुते भीमे युद्धे वानररक्षसाम् ।
भूतैर्बहुभिराकाशं विस्मितैरावृतं बभौ ॥ २२

Ñ1 क्षितौ; V4 D4 गतौ (for कृतौ). B4 अन्योन्यशरविक्षतौ (for the post. half).]

19 a) Ś B1 D1-4.8.13 निहतौ; Ñ2 B2 बलिनौ; V2 तानितौ(sic); B3 व्यथितौ; D6 G M व्रीलितौ (for व्रीडितौ). V1 तु; B1 तौ (for च). M5 -संरोषौ (for -रोषौ च). V3 न व्रीडितौ जातरोषौ; D13 निहतौ वीक्ष्य संक्रुद्धौ. ⊕ Cm.t cite Ck: व्रीडितौ स्वस्वप्रयुक्तशरस्य मोघत्वदर्शनेन संजातलज्जौ। यद्यपि रावणेरेव व्रीडा युक्ता, लक्ष्मणस्य तु तद्बाणनिवारणाय प्रयोक्तुः साफल्यत्वेन व्रीडाभावस्तथापि तद्विदारणपूर्वकं रिपुवधपर्यन्तव्यापारेणोपादानासद्भावेन तस्यापि लज्जेति बोध्यम्। छत्रिन्यायेन द्विवचनप्रयोग इति कतकः। (Cm छत्रि° into brackets); so also Ck. ⊕ —d) D1 अपि; D6-7.9-11 T G M3.5 तदा (for उभौ). Ñ V1.2 B1-4 जातौ (B2 **; B4 यतौ) लक्ष्मणरावणी.

20 B3 om. 20. —a) D10 स (for सु-). —c) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 रौद्रं स चेंद्रजित्क्रुद्धो; D7 G2 रौद्रमिंद्रजिद्व्यसृ. —d) D9-11 [ऽ]व्यसृजद्; M3 ह्यसृजद् (for व्यसृजद्). D10.11 युद्ध- (for युधि). Ś D1.2.4.8.12.13 तदनंतरं; V2 D3 स(D1 त)मनंतरं; B1 स समंततः; D6.9 T G1 M2 युधि निष्ठितः; M1.3 युधि तिष्ठतः (for युधि विष्ठितः). —For 20, Ñ V1.2 B2.4 subst.; while Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 subst. only l. 1 for 20ab:

1725* सौमित्रिरपि संक्रुद्धः संदधेऽस्त्रं सुदारुणम् ।
असुरास्त्रमसौ युद्धे रावणिर्व्यसृजत्तदा ।

[(l. 1) Ñ1 V1 B2.4 संधाय (for संदधे). —After l. 1, D1 ins.:

1725(A)* महेन्द्र शत्रुरप्यस्त्र ज्वलन्ताकाशि मृहम्।

—(l. 2) V3 illeg. for व्यसृजत्तदा.]

—After 20, D6-7.9-11 S ins.; while Ñ V1.2 B1-4 ins. l. 7-9. and 11 (V3 only l. 11) after 20:

1726* तेन तद्विहतं शस्त्रं वारुणं परमाद्भुतम् ।
ततः क्रुद्धो महातेजा इन्द्रजित्समितिंजयः ।
आग्नेयं संदधे दीप्तं स लोकं संक्षिपन्निव ।
सौरेणास्त्रेण तद्वीरो लक्ष्मणः पर्यवारयत् ।
अस्त्रं निवारितं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः । (5)
आसुरं शत्रुनाशाय घोरमस्त्रं समाददे ।
तस्माच्चापाद्विनिष्पेतुर्भास्वराः कूटमुद्गराः ।
शूलानि च भुशुण्ड्यश्च गदाः खड्गाः परश्वधाः ।
तद्दृष्ट्वा लक्ष्मणः संख्ये घोरमस्त्रमथासुरम् ।
अवार्यं सर्वभूतानां सर्वशत्रुविनाशनम् । (10)
माहेश्वरेण द्युतिमांस्तदस्त्रं प्रत्यवारयत् ।

[(l. 1) G1 येन (for तेन). D7.9.11 निहितं (for विहतं). D7 G1 चास्त्रं; T2.3 M3 लब्धं (for शस्त्रं). D9.11 दारुणं (for वारुणं). —(l. 3) D11 T1 संदधे (for संदधे). D9 इव संश्रये (for संक्षिपन्निव). —(l. 4) G1 M5 सूर्येण (for सौरेण). D9-11 G1 तं (for तद्). D6.7 T1 G1.3 M3 प्रत्यवारयत. —After l. 4, D6.9 T G1 M1.2.5 read 21. —(l. 5) D9 निपातितं (for निवारितं). ⊕ Ct: 'शस्त्रं निवारितं' इति पाठे शस्त्रशब्दोऽस्त्रार्थकः. ⊕ —(l. 6) D6 T1 समादधे; D7 उपाददे (for समाददे). D9-11 G1 आददे निशितं बाणमासुरं शत्रुदार(G1 रु)णं. —(l. 7) D6 T2.3 अस्मात्समुत्पेतुर् (for चापाद्विनिष्पेतुर्). Ñ1 भासुरा. —(l. 8) Ñ V1 B1-4 [अ]पि (for च). D6 T G M मुसल्याः (T1 °ऽस्मद्); K (ed.) भुशुण्ड्याः (for भुशुण्ड्यश्). D7 गदाखड्ग-. —(l. 9) Ñ2 D6.7.9-11 T2 G1 M1.2 तं (for तद्). Ñ V1 B4 महासुर; B2 D7.9-11 G2.3 सुदारुणं; B3 महेश्वर (for अथासुरम्). —(l. 10) D9-11 सर्वेंद्रास्त्र- (for °शत्रु-). D7.9-11 G -विदारण. —(l. 11) Ñ V1 B2.4 D6 T2.3 M5 पर्यवारयत्.]

21 D6.9 T G1 M1.2.5 read 21 after l. 4 of 1726*. —a) D6 तस्तुमुलं; D9-11 समभवद् (for सुतुमुलं). —b) D9-11 अद्भुतं रो(D12 लो)महर्षणं; G2.3 बभूवाद्भुतदर्शनं. —For 21ab, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst.:

1727* तयोः सुतुमुले युद्धे प्रवृत्ते लोमहर्षणे ।

[D6 तु (for सु-). Ñ1 V1 B1-4 तत्र (for युद्धे). Ñ V1.2 B1-4 संजाते; B1 महति (for प्रवृत्ते). Ś Ñ2 V1.3 D1.12 रोम- (for लोम-).]

—Then Ñ V1.2 B1-4 cont.:

1728* अन्तरिक्षाणि दिव्यानि वारयन्त रणाजिरे ।

[Ñ2 संयोज्य and वारयंतो (for दिव्यानि and वारयन्त).]
—c) V1 damaged from second नि up to 22a. B1 (m. also as in text) सर्वाणि (for भूतानि). D13 गगनस्थाः स्थिता देवा. —d) Ñ D1-4 समवारयन्.

22 V1 damaged for 22a (cf. v.l. 21). —ab) Ś D8.12 -[अ]भिनदे; Ñ1(m. also)°द्रुते; Ñ2 B1 °भवे; B4 D13 °रवे; D7 T2.3 G1 °रुवैर्; M3 °रुतं; Cm.g.t as in text (for -[अ]भिरुते). D6.7 T2.3 G2 भीमैर् (for भीमे). V3 भीमे (for युद्धे). Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 transp. भीमे and युद्धे. —V3 om. 22cd. —c) D9 जातैर् (for भूतैर्). Ś D8.12.13 आकाशे. —d) B1 वसितैर् (for विस्मितैर्). B3 आचितं। G (ed.) चावृतं. Ś D1.11 चावृताबभौ (for आवृतं बभौ).

ऋषयः पितरो देवा गन्धर्वा गरुडोरगाः ।
शतक्रतुं पुरस्कृत्य ररक्षुर्लक्ष्मणं रणे ॥ २३
अथान्यं मार्गणश्रेष्ठं संदधे राघवानुजः ।
हुताशनसमस्पर्शं रावणात्मजदारणम् ॥ २४
सुपत्रमनुवृत्ताङ्गं सुपर्वाणं सुसंस्थितम् ।
सुवर्णविकृतं वीरः शरीरान्तकरं शरम् ॥ २५
दुरावारं दुर्विषहं राक्षसानां भयावहम् ।
आशीविषविषप्रख्यं देवसंघैः समर्चितम् ॥ २६
येन शक्रो महातेजा दानवानजयत्प्रभुः ।
पुरा देवासुरे युद्धे वीर्यवान्हरिवाहनः ॥ २७
तदैन्द्रमस्त्रं सौमित्रिः संयुगेष्वपराजितम् ।
शरश्रेष्ठं धनुःश्रेष्ठे नरश्रेष्ठोऽभिसंदधे ॥ २८
संधायामित्रदलनं विचकर्ष शरासनम् ।
सज्यमायम्य दुर्धर्षः कालो लोकक्षये यथा ॥ २९
संधाय धनुषि श्रेष्ठे विकर्षन्निदमब्रवीत् ।
लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणो वाक्यमर्थसाधकमात्मनः ॥ ३०

G 6. 70. 36
B. 6. 90. 69
L. 6. 69. 32

---

23 ᵇ) N2 V B2.4 D2.5.9-11.13 T G M1.2.5 गन्धर्वै (for गन्धर्वा) D1 पतगोरगा:, D12 महतो गणा, G3 गरुडोरगा — ᶜᵈ) G1 damaged for पुरस्कृत्य र D13 रक्षस्व (sic) (for ररक्षुः) —After 23 Ñ V1.2 B2-4 ins

1729* पूज्यमानस्ततो दैवैर्हृष्टै शक्रपुरोगमैः ।

[V2 damaged from दै up to स in 24ᵇ N1 B2.3 दृष्ट (for हृष्टै)]

24 V3 damaged up to स in 24ᵇ (cf v l 1729*) —ᵃ) B3 अन्योन्य (sic) B1.3 D1.6 मार्गेण (for मार्गण) B3 श्रेष्ठो (for श्रेष्ठं) —ᵇ) Ñ2 रावणात्मज (sic) D1 G3 रावणानुज (sic) (for राघवानुज) —ᶜ) D2 आशीविष, D6 **शन (for हुताशन) —B1 om (hapl) 24ᵈ 26ᶜ G (ed) om 24ᵈ-25ᶜ —ᵈ) S D1.4.9.13 वारणं N V B2-4 नाशन, D2 वानर (sic) D8.10 रावण D5.7 T1.3 राघण (for दारणम्)

25 B1 om 25 G (ed) om 25ᶜ (for both cf v l 24) V3 om 25 26ᵃ S D6.12 transp 25ᵃᵇ and 26ᵃᵇ —ᵃᵇ) S V2 D3.13 रुद्रायमृज्ज ; N1 B2.3 D1-4.11 रुद तमृजु, V1 *** मृज्ज (illeg) B4 सुवदमृजु (for सुपत्र मनु) D13 सर्वांग (for -वृत्ताङ्ग) B3 तु सुस्थित D1.3 सुसस्कृत, D11 ससुपित, T2.3 सुतेजस G1 सुसहित, Cm g k t as in text (for सुसंस्थितम्) N2 सुरक्त सुपर्वाणमृजुवृत्तामसंस्थित —G (ed) om 25ᶜ —ᶜ) B3 सुपत्र T1 M3 सुपण, Cm g k t as in text (for सुवर्ण) D12 तीक्ष्ण (for वीर) —G (ed) reads 25ᵈ in place of 26ᵇ —ᵈ) D1 शुभ, G (ed) भृश (for शरम्) G3 शरीरान्तकर्धकर (sic)

26 B1 om 26ᵃᵇᶜ (cf v l 24) V3 om 26ᵃᵇ (cf v l 25) —ᵃ) Ś V2 B3 D8.9.10 दुराधर्ष, N V1 B2.4 दुरासद, D1-8.11 दुराध(D2 ᵒधा)र्ष D5.6 T G3 ᵒसद्, D3 ᵒवह ; Ck t as in text (for दुरावार) Ś1 दुर्विषह्य ; V2 ᵒसाह, D1-11 ᵒषम (for दुर्विषह) —ᵇ) Ś N V1 B2.4 D1.4.5.13.15 विदारणं (for भयावहम्) —S D4.11 transp 25ᵃᵇ and 26ᶜᵈ —ᶜ) D7 हुताशन (for आशीविष) T3 विषमिव (for विषविष) S N V B2-4 D1-4.5.11.13 समस्पर्श, G1 -समप्रख्य (for विषप्रख्य) —ᵈ) D7 सुपूजित, D8 समर्पित, M1.2 निषेवित, M3 समाश्रित, Ck t as in text (for समर्चितम्) Ś V2 D4.13 वेगेनापतद(V2 ᵒमूर्ति)व, N1 V1.3 B1.4 दिव्य संपद्य मचिषा, N2 दिव्य देवगणार्चित B1 वेगसंपत्तिशोभित, D1.4 वेगसपत्समर्थित, D12 रावणात्मजनाशन

27 ᵃ) D8 सेन Ś1 B4 D8 प्रविद्धोऽभूद्, Ś2 N V B1-3 D1-3.13.15 प्रभु(Ś2 B1 ᵒवृ, D13 ᵒवु)र्योऽभूद्(V3 damaged from भूद् up to वा in 27ᵈ) D4 प्रवृत्तोऽभूद् (for महातेजा) —ᵇ) Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.13.15 दानवाल्लक्ष (D6 ᵒर) D7 ᵒन्याजयत् (for ᵒनजयत्) D2 दार, D13 शर, G3 सुह (for प्रभु) —ᶜ) T1 दैवासुरे (for देवासुरे) —ᵈ) D13 अरिबाधन (for हरिवाहन)

28 ᵃ) D3-11 अथ, T2 तथा (for तदा) Ś N V B1.2.4 D1-4.8.12.13 तमिन्द्रदत्तं(Ś1 D1 ᵒजिति, Ś2 D12 ᵒजित) B3 भयेन्द्रदत्तं (for तदैन्द्रमस्त्रं) —ᵇ) Ś B2 D1-2.11.13 समरेष्वपराजित —ᶜ) D1 शर (for शर) V3 धनु * * —D10.11 G1 om (hapl) 28ᵈ-30ᵃ —ᵈ) Ś V2 D1.13 स्थ(V3 **)श्रेष्ठो, D2 लक्ष्मणश्च, M3 रघुश्रेष्ठो (for नरश्रेष्ठो) N2 [ऽ]ति D8.9 [ऽ]थ T2.3 [ऽ]पि (for ऽभि)

29 D10.11 G1 om 29 (cf v l 28) Ś1 om 29-30ᵇ —ᵃ) Ś2 B1 D1.13 मघनो N V1.2 B2.4 T2.3 G3 -दमन(V2 ᵒनो) V3 D1.4.7.13 सयन, B2 -दहन, M1.2 हरण, Cg as in text (for दलन) —V3 damaged from 29ᵇ up to का in 29ᶜ —ᵇ) B1 व्याव कृष्य ; D1.4 व्य(D2 चा, D8 न्य)पकृष्य ; D13 अपकृष्य (for विचकर्ष) M3 सनातन Ś2 D1.13 विपर्ह स्वधारासनात् —ᶜ) G1 आदाय (for आयम्य) D2 T2.3 G3 M3 दुर्धर्ष (for दुर्धर्षः) Ś2 B1 D1.4.8.13.15 सधा(D1-8.13 ᵒधी)य मान दुर्धर्ष, N V1 B2.4 संजिहीर्षु सुदुर्धर्ष V2 B3 संजिहीर्षुरसाधर्ष D3 सज्यमादाय दुर्धर्ष —ᵈ) Ś2 B1 D1-8.11.13.15 काल (for कालो) D7 लोकक्षये

30 D10.11 G1 om 30ᵃ (cf v l 28) Ś1 om 30ᵃᵇ (cf v l 29) —ᵃ) M1.3 स संधाय (hypm) Ś2 N

G 6. 70. 37
B 6. 90. 69
L 6. 69. 33

धर्मात्मा सत्यसंधश्च रामो दाशरथिर्यदि ।
पौरुषे चाप्रतिद्वंद्वस्तदेनं जहि रावणिम् ॥ ३१

इत्युक्त्वा बाणमाकर्णं विकृष्य तमजिह्मगम् ।
लक्ष्मणः समरे वीरः ससर्जेन्द्रजितं प्रति ।
ऐन्द्रास्त्रेण समायुज्य लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ३२

तच्छिरः सशिरस्त्राणं श्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ।
प्रमथ्येन्द्रजितः कायात्पपात धरणीतले ॥ ३३

तद्राक्षसतनूजस्य छिन्नस्कन्धं शिरो महत् ।
तपनीयनिभं भूमौ ददृशे रुधिरोक्षितम् ॥ ३४

हतस्तु निपपाताशु धरण्यां रावणात्मजः ।
कवची सशिरस्त्राणो विध्वस्तः सशरासनः ॥ ३५

चुक्रुशुस्ते ततः सर्वे वानराः सविभीषणाः ।
हृष्यन्तो निहते तस्मिन्देवा वृत्रवधे यथा ॥ ३६

B1.4 D1.3.13 च धनु श्रेष्ठे V B1.3 D5-6 च(D8 स) धनुश्रेष्ठे, D11 च नरश्रेष्ठो (for धनुषि श्रेष्ठे) —^d) Ñ2 V2 B4 विकीर्यन् (for विकर्षन्) —^e) Ś N2 V1.3 B2.3.4 D1-3.8.13.14 साधनम् D4 संधानम् (for सायकम्) G1 समवीत्, Ck t as in text (for आरमन)

31 V1 mostly damaged for ^a —^a) Ñ2 सद्धात्मा सत्यधर्मश्च —^b) Ś Ñ V B D1-6.8.12.13 यथा D1 स्वय. D6 युधि (for यदि) —V3 D11 om 31^cd —^c) B1.4 D3 G3 पौरुषेण(D3 °षि) (for पौरुषे च) B2 D3 [अ] प्रतिद्वन्द्व D4 पौरुषत्वसमायुक्तस —^d) D6 तथैन D7 तमेन, D11.12 T1 तदैनं, G M शरैन (for तदेन) Ś N V1.2 B D1.2.3.4.12.13 तथेम(B4 °दैन) जहि राक्षस, D3 तथेमं राक्षस जहि —After 31, Ñ2 B3(in marg) ins.

1730* पितृभक्तो देवबरो वीरप्युहरणे रत ।
भक्तानुकम्पी भूतानां तथेमं जहि राक्षसम् ।

—Then B3 cont

1731* यदि रामपदद्वंद्वे भक्तिर्मे निश्चला भवेत् ।
प्रसन्ना यदि सा सीता जहीमं पापराक्षसम् ।

32 ^a) Ñ V2.3 B D1.3.4.13 T1 M1.2 आकर्णाद् (for आकर्णं) —^b) Ś2 D3.12.13 आकृष्य (for विकृष्य) V1 समजिषत (sic) D4 G1 च महाबल (for तमजिह्मगम्) —D10 reads in marg 32^cdef —After 32^cd, Ś B1.3 (m) D1-6.8.13 ins V3 cont after 1734* while D11 cont. after 1733*

1732* सधाय चाप्रमेयेन रक्षसां शातनेन च ।

[D1 धा न प्रमेये (sic) D2 (अ)प्रमेयेन (subm) D8 चाप्रमेयेन, D13 चापरणैव (for चाप्रमेयेन) B1 रक्षसं (for रक्षसां) V3 पातनेन च, D4 तनये चत (for शातनेन च) Ś D4.13 राक्षसानां शरेण च (for the post half)]

—After 32^cd D11 ins.

1733* चकार बाहुयुगले रक्षसोऽक्षसमन्वितम् ।

—G (ed) om 32^ef G1 repeats 32^ef after 34^ab —^e) D3 T2.3 G3 M1.2.3 Cv m g समायोज्य (for समायुज्य) Ś Ñ V B D1-4.8.13.14 T1 ते(D4 T1 ऐ)न्द्रेणास्त्रेण सयो(D13 °यु)ज्य ⊛ Cr बाणमैन्द्रास्त्रेण सयोज्य ससर्जेति सयन्थ l, so also Cm g which add एको लक्ष्मणस्तन्द्रो लक्ष्मीवद्द(Cg °क्ष्मीयुक्त)चन ⊛ —After 32, Ñ V1.2 B1-4 ins. while V3 ins after 32^cd

1734* क्षुरम रावणेर्ये सर्वेषा चैव रक्षसाम् ।
स तु चाप्यानिदीप्तार्चि प्रज्वलन्निव तेजसा ।

[(l ..) V2.3 B3.4 क्षुराख (for क्षुरम) V1 illeg for सर्वेषां चैव]

33 ^a) Ś B1 D1-3.4.6.13 M1.3 स शिर ; L (ed) स शर (for तच्छिर) D13 शिर क्षतजसदिग्धं —^b) B3 श्रीमं, D13 शीत (for श्रीमज्) Ñ1 शिरस्त्रोज्ज्वलित —V3 om (hapl) 33^c-34^b —^c) Ś N2 V1 B1 D1-3.8.13-14 G1 M1 पातयामास भूतले

34 V3 om 34^ab (cf v l 33) —^a) Ś B1 D1-4.13.14 रावण (for राक्षस) —^b) B1 D1-4.13 छिन्नं (D6.13 °न्न) स्कन्धात्, D6-11 G1 भिन्नस्कन्ध (for छिन्नस्कन्धं) N V1.2 B2-4 शिरो ज्वलितकुण्डल —After 34^ab, G1 repeats 32^ef —^c) M3 भीम (for भूमौ) V3 पतितं सहसा भूमौ —^d) D1-4.13 ददृशु D3.7 G2 शोणितोक्षितं, M1.3 [s]क्तसमुक्षितं, Ct as in text (for रुधिरोक्षितम्) —After 34 D11 ins. a passage relegated to App I (No 48)

35 ^a) Ś V3 D1.6.12.13 तत स(D3.12 स); Ñ B1 ततस्तु, V1 D1.4.5.11 हत स; B1 D2 हत स (for हतस्तु) D1 प्रपपात (for निपपात) V3 D5-11 [भ]य (for [श]ु] —^b) G1 गतजीवित (for रावणात्मज) —^c) N V2.3 B2-4 स्य(Ñ1 च)पविद् (for कवची स) Ś D4.13 शर खड्गी V3 B1 D1-4.13 शरी खड्गी (for शिरस्त्राणो) —^d) N V1.2 B2-4 सशर स ; D3.7 विध्वस्त सु (D1 °स्तक्ष); D6-11 विपर्विद्द ; G1 प्रविध्वस्त (for विध्वस्त स) D7 शरासनात्

36 ^a) V3 जहृषु (for चुक्रुशु) D1 महानाद, D6 तदा स (for तत सर्वे) —^b) Ś D4.13 प्रहृष्टा ; N V B1.2.4 D1-4.11 प्रहृष्यन् ; B3 प्रहृष्ट (hypm); D4.13 G1 हृष्यत ; M1.2 राक्षस (for हृष्यन्तो) D7 G3 प्रहृष्यन्पतित हतिमन् —^d) D6 वृत्रवधे

अथान्तरिक्षे भूतानामृषीणां च महात्मनाम् ।
अभिजज्ञे च संनादो गन्धर्वाप्सरसामपि ॥ ३७
पतितं समभिज्ञाय राक्षसी सा महाचमूः ।
वध्यमाना दिशो भेजे हरिभिर्जितकाशिभिः ॥ ३८
वानरैर्वध्यमानास्ते शस्त्राण्युत्सृज्य राक्षसाः ।
लङ्कामभिमुखाः सर्वे नष्टसंज्ञाः प्रधाविताः ॥ ३९
दुद्रुवुर्बहुधा भीता राक्षसाः शतशो दिशः ।
त्यक्त्वा प्रहरणान्सर्वे पट्टसासिपरश्वधान् ॥ ४०
केचिल्लङ्कां परित्रस्ताः प्रविष्टा वानरार्दिताः ।
समुद्रे पतिताः केचित्केचित्पर्वतमाश्रिताः ॥ ४१
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा शयानं समरक्षितौ ।
राक्षसानां सहस्रेषु न कश्चित्प्रत्यदृश्यत ॥ ४२
यथास्तंगत आदित्ये नावतिष्ठन्ति रश्मयः ।
तथा तस्मिन्निपतिते राक्षसास्ते गता दिशः ॥ ४३
शान्तरश्मिरिवादित्यो निर्वाण इव पावकः ।
स बभूव महातेजा व्यपास्तगतजीवितः ॥ ४४

G 6. 90 50
B. 6. 90. 81
L. 6 69 48

37 a) D4 तथा (for अथ) Ñ2 B1 अंतरीक्षे च, B1 2 D13 अथान्तरीक्षे Ś D5 7 8 13 T1 G2 3 M3 देवानाम् (for भूतानाम्) —b) D13 महर्षीणां (for ऋषीणां च) Ñ1 महासुर (sic) (for °त्मनाम्) D7 G2 M1 2 ऋषीणां भावितात्मना —c) G1 हि (for च) Ś V1 B1 D1–4 8 11 13 बभूव तत्र, D9–11 तत्रैव जय (for अभिजज्ञे च) Ñ V1 2 B2–4 सजज्ञे तत्समाप्तौ (Ñ1 °शब्दो) —After 37, D7 G2 read 48 50, M1 reads 48 49 and 51 for the first time all except D2 repeating them in their proper place

38 V3 om 38 —a) B1 पातितं D6 G2 M3 तम् (for सम्) Ś V1 B1 D1 4 8 12 13 तत्रापि ज्ञात्वा (Ś D8 12 मत्वा, D2 दृष्ट्वा) (for समभिज्ञाय) Ñ V1 B2–4 निहतं तमथ (B4 °थो) ज्ञात्वा —b) Ś V1 B1 D1–4 8 11 13 सा राक्षस, Ñ V1 B2–4 D5 T1 2 G1 M3 राक्षसानां (for राक्षसी सा) —c) Ś V1 B1 D1–4 8 12 13 प्रदुद्राव (for दिशो भेजे) —d) Ñ V1 B1–4 वानरैर् (for हरिभिर्)

39 a) D4 युध्यमानास्ते Ś Ñ V B D1–4 8 11 13 ते वध्यमाना हरि(Ñ1 V1 B1 2 कपि)भि —c) Ś D4 8 13 जग्मुर्, Ñ B1 3 4 D1 2 6 8 9–11 T1 2 G M1 2 3 सस्रुर्, V1 2 पेतुर्, D7 तूर्णं (for सर्वे) D13 ते लंकाभिमुखास्थास्तु —d) D10 11 भ्रष्ट (for नष्ट) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 नद (Ñ1 °र्द)न्तो नष्टचेतस (Ñ1 B1 °ना)

40 G (ed) om 40 —ab) Ś D8 13 बहुधा, Ñ1 V1 2 B1 2 सहसा; B4 बहुशो, D13 विविधा (for बहुधा) Ś V1 B1 D1–4 8 12 13 धीरा (for भीता) Ñ1 प्रदुद्रुवुर्बहुधा भीता (for a) D1 G2 transp बहुधा and शतशो Ś V1 B1 D1 4 6 8 12 13 सहसा दिश; Ñ V1 2 B2–4 त दिशो दृष्ट्वा; D2 सहस्रादिशा (for शतशो दिश) —c) V3 om (hapl ?) सर्वे Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 प्रहरणान्या(B1 °ण्यथ, D13 °णाना)न् —d) Ś Ñ V1 2 B D पट्टिशा(Ś D8 12 °सा)सि; V1 सपट्टिश (for पट्टसासि) D1–4 8 11 13 न्परश्वधान्

41 a) Ś V2 B1 D8 13 अभि(V1 B1 प्रति)मुखा; D1–4 12 अभिमुखं D5 T2 G2 प्रविष्टास्त (for परित्रस्ता) —b) B1 प्राविशन्; D5 T1 G2 राक्षसा (for प्रविष्टा) —D4 repeats within brackets from केचित् in 41a up to 42a before 1736* —c) V3 B1 D1–4 13 समुद्रं B1 विविशु (for पतिता) —d) Ś B1 D1–3 4 (both times) 8 12 13 तं(D1 सा)न्तसमाश्रिता, V1 पर्वतमश्रिता D5 °तमास्थिता (for पर्वतमाश्रिता)

42 b) V3 पातितं (for शयानं) Ś V1 B1 D1–4 8 12 13 धरणीतले, Ñ V1 2 B2 4 D6 समरे क्षिता, D6 11 च रण° (for समरक्षितौ) —After 42ab D13 ins

1735* अस्तंगतमिवादित्यं प्रशान्तमिव पावकम् ।
पपातमिव पुण्यान्ते स्वर्लोकात्परिच्युतम् ।

—V3 om 42c–43b —c) D13 G1 सहस्र(G1 °स्रे)षु (for सहस्रेषु) —d) D13 किंचिद् (for कश्चिद्) Ś V1 D1–4 8,12 13 अवतिष्ठते (V1 °ति), Ñ B2 4 व्यवतिष्ठत, V1 प्रत्यतिष्ठत, B1 भय ततस (for प्रत्यदृश्यत) B4 न च कश्चि प्रातिष्ठत —After 42 Ś V1 B1 D1–4 8,12 13 ins

1736* ततो विनेदु सहसा समरे हरियूथपा ।
चिक्षिपुर्दुधुवुश्चैव लाङ्गूलानि प्रहर्षिता ।

[V1 B1 om 1 2 —(1 2) Ś D8 12 चुक्रुशुर्, D1 2 चिक्षेपुर् (for चिक्षिपुर्) Ś दुधुवुर्, D8 12 मुमुचुर्, D8 ञुञुवुर्, D13 मदुवुर् (sic) (for दुधुवुर्) D13 लांगूल च (for लाङ्गूलानि)]

43 V1 om 43ab (cf v l 42) —b) D6 T1 G1 M1 2 नैव, M3 न च (for नाव) Ñ V1 B2–4 विष्ठतीह (for [अ]वतिष्ठन्ति) —c) D1 विनिहते (for निपतिते) M3 तथास्मिन्पतिते वीरे —Ś D7 11 om (hapl) 43c–45a —d) M1 2 दिशो गता (by transp) Ñ V1 2 B2–4 जग्मुस्त राक्षसा दिश (V3 damaged from दिश up to पाव in 44b) V1 B1 D2 4 13 नावतिष्ठन्ति राक्षसा; D1 2 नश्य(D2 न स्थ)तिष्ठत राक्षसा

44 Ś D8 12 om 44 V3 damaged up to पाव in 44b (for both cf v l 43) —a) D2 नीत (for शान्त) —b) D4 निर्धूम (for निर्वाण) —D3 om 44cd —c) T1 G1 अविग्रह; M3 बभूव स (by transp) V1

G 6 70 51
B 6 90 83
L 6 69 49

प्रशान्तपीडाबहुलो विनष्टारिः प्रहर्षवान् ।
बभूव लोकः पतिते राक्षसेन्द्रसुते तदा ॥ ४५
हर्षं च शक्रो भगवान्सह सर्वैः सुरर्षभैः ।
जगाम निहते तस्मिन्राक्षसे पापकर्मणि ॥ ४६
शुद्धा आपो नभश्चैव जहृषुर्दैत्यदानवाः ।
आजग्मुः पतिते तस्मिन्सर्वलोकभयावहे ॥ ४७
ऊचुश्च सहिताः सर्वे देवगन्धर्वदानवाः ।
विज्वराः शान्तकलुषा ब्राह्मणा विचरन्त्विति ॥ ४८
ततोऽभ्यनन्दन्संहृष्टाः समरे हरियूथपाः ।
तमप्रतिबलं दृष्ट्वा हतं नैर्ऋतपुंगवम् ॥ ४९
विभीषणो हनूमांश्च जाम्बवांश्चर्क्षयूथपः ।
विजयेनाभिनन्दन्तस्तुष्टुवुश्चापि लक्ष्मणम् ॥ ५०

B1 G1 महाबाहु (for °दैत्रा) N V1 2 B2-4 D1-4 1 2 5-11 18 G3 बभूव स(Ñ1 D7 11 12 सु) महाबाहुर् —[d]) Ñ2 B4 स्वपासुर्, V1 2 स्वराक्ष, V3 B1 D1-4 13 T2 2 समरे, T1 ०वपासतो, G1 शक्वाक्ष, M2 रावणिर्, Cr m g k t as in text (for ०वपाक्ष) N1 V1 2 B2-4 हत (for ०नात)

45 Ś D8 12 om 45[ab] (cf v l 43) —[a]) D5 विनो बहुलो, M2 पीडोहलो (for पीडाबहुलो) N V B D1 4 13 प्रशात पस्पो (D6 प्रवदो) वायु ※ Cm g k प्रशान्तपीडावहुल प्रशान्तबहुलपीड ※ —[b]) N V1 2 B1 2 4 D2 4 13 G1 2 M1 नष्टारि(D1 12 °नि)ह (G1 °श्र) (for विनष्टारि) Ñ1 B4 D1 5 प्रहृष्टवत् B1 G1 प्रहृष्टवान्, B1 M1 3 प्रतापवान् (for प्रहर्षवान्) V3 निर्यातस्तनयिन्नुवान् B3 हृष्टोनिष्ठप्रषर्पक —[d]) V3 damaged from से up to सुर in 46[b] D7 तस्मिन्नक्षोऽधिपात्मजे

46 V3 damaged up to सुर in 46[b] (cf v l 45) —[a]) Ś N V1 2 B2 4 D1-5 8 12 13 सहव (for हर्षं च) B4 दथा* (for भगवान्) —[b]) Ś Ñ2 V1 B3 4 D2 4 1 7 12 सुरर्षिभि, D6 T2 2 मरुद्गणै, D8-11 महर्षिभि (for सुरर्षभै) —[c]) N1 तथा वि; N2 V1 2 B तदा वि; D1 जग्मुश्च, D3 जहार (for जगाम) D6 T2 2 G1 transp निहते and तस्मिन् Ś D2 12 लक्ष्मणेन हते तस्मिन् —[d]) D7 क्रूरकर्मणि —After 46 D6-7 9-11 S ins

1737* आकाशे चापि देवानां शुश्रुवे दुन्दुभिस्वन ।
नृत्यद्भिरप्सरोभिश्च गन्धर्वैश्च महात्मभि ।
ववर्षुः पुष्पवर्षाणि तदद्भुतमभूत्तदा ।
प्रशशंसुर्हते तस्मिन्राक्षसे क्रूरकर्मणि ।

[(l 1) D8 8 शुशुभे (for शुश्रुवे) D7 देवदुन्दुभि D9 चापि निस्वन (for दुन्दुभिस्वन) —(l 3) M3 Cg वर्षु Cv as above (for ववृ) D9 9-11 दत्तापवत् (for अभूत्तदा) ※ Cv ववर्षु महाप्राप्सरोभयश्चापि देवा' कर्तार' । so also Cg ※ —(l 4) D7 10 11 G1 2 M1 प्रहृशाम, M1 2 प्रशंशनि (for प्रशशंसु) G1 पाप (for क्रूर)]

47 [a]) Ś N1 V1 2 B4 D2 12 धापो, Ñ1 V3 B2 ह्यापो (for आपो) D6 9 T2 2 G1 M दिवाद (for नभश्च) —[b]) Ś D1-4 10 जहृषुर् (for जहृषुर्) Ś N V B D1-4 7 8 10-13 G1 देव; D12 दिवि (for दैत्य) D6 9 T2 2 देवदानवा (for दैत्यदानवा) —D8 om (hapl) 47[c]-48[b], D1 om 47[cd] —[c]) Ñ V3 B2 4 जग्मुश्च (for आजग्मु) —V3 damaged from र्व in [d] up to गन्ध in 48[b]

48 D6 om 48[ab] V3 damaged up to गन्ध in 48[b] (for both cf v l 47) D7 G1 read 48-50 M1 reads 48, 49 and 51 after 37 for the first time all except D7 repeating them here —[a]) Ñ1 V1 2 B2-4 D2 7 9-11 18 G1 2 (both times) तुष्टा B1 D2 6 T2 2 हृष्टा D1 समा, M1 (both times) देवा (for सर्वे) Ś D8 12 ऊचुश्च निहतारीरा ※ Cv 'ऊचुश्च सहिता' इत्यादि श्लोकत्रयं केषु चित्कोशेषु द्विर्लिख्यते । तत्र प्रथमलेखने प्रमादकृत वेदितव्यम् ※ —[b]) M1 (both times) यक्ष (for देव) D1 राक्षसा (for दानवा) —After 48[ab] Ñ V1 2 B2 4 ins

1738* तवकतुमुखा सव पर हर्षमुपागता ।

—V3 om 48[c]-51[b] —[c]) Ś B1 D2-4 6 8 11 12 T2 2 विज्वराश्च सुरा (B1 सर्वो) जाता (D6 T2 2 सर्वे) —[d]) M1 2 ऋषयो (for ब्राह्मणा) B3 [इ]ह (for [इ]ति) Ś D1 12 निहते पापराक्षसे, B1 D4 6 T2 2 हते तस्मिन्निशाचरे, D2 3 12 हतेऽस्मि (D12 हते तस्मि [hypm])-पापराक्षसे —After 48 D1 T2 2 ins a passage relegated to App I (No 49)

49 V3 om 49 (cf v l 48) D6 T2 2 om 49 52[b] D7 G1 read 48-50 M1 reads 48 49 and 51 after 37 for the first time all except D7 repeating them here —[a]) Ś B1 D1-4 8 12 13 सौमित्रिं (for संहृष्टा) —D1 2 om (hapl) 49[c] 50[b] —[c]) D4 समश्च निहतं दृष्टा (sic) —[d]) V V3 B2 4 D12 राक्षस (for नैर्ऋत)

50 V3 D6 T2 2 om 50, D1 2 om 50[ab] (cf v l 48 and 49 respy) M1 om 50 D7 reads 48-50 after 37 G1 reads 48 50 for the first time after 37 repeating them here —[a]) Ś V3 B1 D2 3 6 11 12 [s]थ हनुमान् —[b]) Ś D1 4 12 हरि; N V1 2 B2-4 D7 12 G1 (both times) ऋक्ष (for चर्क्ष) B1 4 D2 13 ०यूथपा D13 G1 पुंगव (for यूथप) —[c]) Ñ V3 B4 D1 3 9 12 [अ]भ्य (N2 °स्य)नंदंत V3 B1 D1 [अ]भ्य नदंस्त (D4 °दस्तु); B2 2 [अ]प नंदंतस् (for [अ]भिनन्दन्तस्) —[d]) V1 B2 4 [तु]ष (for [अ]पि) Ś D1 2 4 8 10 12 प्रशशंसुश्च; N2 सहहृष्टैश्च; V3 B1 D2 प्रशशंस च (for तुष्टुवुश्चापि)

क्ष्वेडन्तश्च नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
लब्धलक्षा रघुसुतं परिवार्योपतस्थिरे ॥५१
लाङ्गूलानि प्रविध्यन्तः स्फोटयन्तश्च वानराः ।
लक्ष्मणो जयतीत्येवं वाक्यं व्यश्रावयंस्तदा ॥५२
अन्योन्यं च समाश्लिष्य कपयो हृष्टमानसाः ।
चक्रुरुच्चावचगुणा राघवाश्रयजाः कथाः ॥५३
तदसुकरमथाभिवीक्ष्य हृष्टाः
प्रियसुहृदो युधि लक्ष्मणस्य कर्म ।
परममुपलभन्मनःप्रहर्षं
विनिहतमिन्द्ररिपुं निशम्य देवाः ॥५४

G 6. 70. 0
B 6. 90. 94
L 6. 69. 58

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टसप्ततितमः सर्गः ॥ ७८ ॥

---

51 V3 om 51^cd D1 T2 3 om 51 (cf v l 48 and 49 respy) M3 reads 48 49 and 51 for the first time after 37, repeating them here —^a) N1 क्ष्वेडयतश्च (hypm) N2 क्ष्वेडयतो, B1 खेळन्तश्च D5 T1 G M (M3 both times) क्ष्वेळन्तश्च (for क्ष्वेडन्तश्च) Ś D8 12 प्रहृष्टाश्च, V1 [श्च]पि नर्दतो, V3 B1 D1-4 प्रनृत्ताश्च D9-11 प्लवन्तश्च (for नदन्तश्च) D11 प्रक्ष्वेळन्त प्रनृत्यन्तो —^c) Ś D8 12 लक्ष्मण च, V1 B1 3 D1-3 लब्धलक्ष (D2 °क्ष्य) D13 लक्ष्मलक्ष (for लब्धलक्षा) D4 राघसुत, D7 रघुवर (for रघुसुत) ❀ Ck t लब्धलक्षा प्राप्तहर्षविसरा । लब्धोरावे दाराप्राप्तरक्षणा इत्यपि ❀ —^d) Ś V3 D1-4 8 12 13 [श्च]व (for [उ]प) V1 परिसृष्टावतस्थिरे

52 D6 T2 3 om 52^cd (cf v l 49) V3 damaged from न्त in 52^a up to ती in 52^c —^a) N1 प्रधुष्यत , V3 G1 च विध्यत , B1 2 प्रधुन्वत D5 प्रधृष्यत (sic) D8 12 प्रवर्धन्त , M3 प्रविच्यात (for प्रविध्यन्त) —^b) Ś V1 B1 D8 12 प्लवगमा (for च वानरा) —^c) V1 M1 2 विजयीति, B2 D4 [s]पि जयति, D13 जयताम् (for जयतीति) Ś N1 D7 12 G1 M3 [पु]व, D6 T2 3 [उ]च्चै (for [पु]व) —^d) Ś1 D8 8 वाक्य; N1 B4 वाचा, N2 V1 2 B1 D8 12 वाच, V3 वचो, B3 4 D1 वाचो (for वाक्य) Ś1 V3 B1 2 D1 3 7 8 12 T1 G2 3 M1 2 Cr g t विश्रावयस्, Ś1 B2 D5 वाश्रावयस् (for व्यश्रावयस्) N V1(m also as in text) 2 3 B1 2 3 D1 4 तत (for तदा) D5 वाच व्यश्राव्य तैस्तत , D6 T2 3 मोक्षु सव प्लवगमा , D13 वाचमत ** तत ❀ Cg t विश्रावयन् व्यश्रावयन् ❀

53 ^a) B3 समालिंग्य , D1 समासाद्य (for समाश्लिष्य) —^b) D7 9-11 G1 हरयो (for कपयो) —^c) Ś D8 12 उच्चा वहु N1 V1 3 B2 4 गुणै, D6 T2 3 [श्च]कारा, D13 [ब]-न्योन्य (for गुणा) —^d) B1 [श्च]नुजगा D4 स्तवजा , D9-11 [आ]श्रयसत् (for [आ]श्रयजा) D13 राघवाय जया कथा

54 G (ed) om 54 —^a) B4 तत स्वकरम् (sic) (for तदसु°) M3 [श्च]पि (for [श्च]भि) Ś D8 12 अथाप्यदृष्टपूर्वं , V2 D3 अवाप्य(D3 °वेक्ष्य) सहृष्टा , B1 D1 3 13 अवाप्य सप्रहृष्टा (for अथाभिवीक्ष्य हृष्टा) D4 तदसुरवधमवाप्य हृष्टा —^b) T2 हृदि (for युधि) Ś D8 12 युधि परमस च (for प्रियसुहृदो युधि) —^c) D4 13 परम् (for परमम्) Ś N V2 3 B D1-4 8 12 13 उप(B2 D1 4 °पा)गता (for उपलभन्) V1 परमिह मुनयो ** प्रहर्षं D9 परममुपलभमाल प्रहर्षं —^d) D13 रणहतम् N2 V3 D1 इंद्रजित (for °रिपु) D6 T1 निशाम्य (for निशम्य) ❀ Cg उपलभन्नित्यत्र धडात्मनेपदाभावात्त्रार्षौ । दृष्ट्वा इन्द्ररिपु विनिहत निशम्य परम मन प्रहर्षम्, उपलभन् उपालभन्त । so also Ct ❀ —After 54 D2 ins श्रीराम

Colophon —*Kanda name* N V1 B D2 4 12 लङ्का काडे —After *Kanda name*, D2 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś N V B D1-4 8 12 13 G2 3 M1 2 इन्द्रजिद्वध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 V1 V2 B2 D8 4 12 13 om Ś2 69 N2 D2 72 V1 2 70 B2 3 4 66 D1 74 D6 7 10 T1 G M3 4 91 D9 67 D11 90 T2 94 T3 98 M1 2 92 —After colophon D1 concludes with कृष्णा G M1 2 with श्रीरामाय नम M3 with श्रीरामचन्द्राय नम

७९

G 6. 91 1
B 6. 91 1
L 6. 70 1

रुधिरक्लिन्नगात्रस्तु लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
बभूव हृष्टस्त हत्वा शक्रजेतारमाहवे ॥ १

ततः स जाम्बवन्तं च हनूमन्तं च वीर्यवान् ।
संनिवर्त्य महातेजास्तांश्च सर्वान्वनौकसः ॥ २

आजगाम ततः शीघ्रं यत्र सुग्रीवराघवौ ।
विभीषणमवष्टभ्य हनूमन्तं च लक्ष्मणः ॥ ३

ततो राममभिक्रम्य सौमित्रिरभिवाद्य च ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थः शक्रस्येन्द्रानुजो यथा ।
आचचक्षे तदा वीरो घोरमिन्द्रजितो वधम् ॥ ४

79

1 ᵃ) Ś D₆.₁₃ -प्लुत , D₄ [आ]क्लिन्न (for क्लिन्न) D₆ T₁.₃ रुधिराप्लुतदेहस्तु —ᵇ) D₁ शुभकल्मष , D₆ T₁.₃ हृष्टमानस (for शुभलक्षण) Ñ V₁.₃ B₂-₄ राघवस्यानुजो बली —B₂ om 1ᶜᵈ —ᶜ) Ś D₁-₄.₅.₇.₁₂.₁₃ T₂.₃ राक्षस (for हृष्टस्त) D₁₁ भूत्वा (sic) (for हत्वा) —ᵈ) Ś₁ N₂ V B₂-₄ D₁.₁₀.₁₁ शत्रु (for शक्र) —After 1 Ś V₂ D₁.₄.₅.₇.₁₂.₁₃ T₂.₃ ins while N V₁.₃ B₂.₄ ins before 1 whereas G (ed) ins only l 2 after 1ᵃᵇ

1739* महानुभाव कवची लक्ष्मण शुभलक्षण ।
चभूव विक्षततनु समरे तेन रक्षसा ।

[(l 1) D₆ T₂.₃ तुष्टात्मा (for कवची) Ś D₆.₁₃ शुभलक्षणसंयुत , V₂ D₁-₄.₁₃ राजलक्षणसमन्त (D₁.₃ °मित , D₁₃ °न्वित) D₆ T₂.₃ वीरलक्ष्म्या समावृत (D₆ °मित T₃ °वृत) (for the post half) —(l 2) D₆ T₂.₃ शरसंपूर्णसर्वाङ्ग शोभते लक्ष्मणो रणे]

—Then T₂.₃ cont

1740* धातुभाराप्लुत श्रीमान्हिमवानिव पर्वत ।
यत्र स्थाप्य जयस्तम्भ नाम विश्राव्य चात्मन ।

[(l 1) T₃ हेमवान्]

2 ᵃᵇ) N V₁.₃ B₂-₄ लक्ष्मणोः B₄ बभूव (sic) (for ततः स) G₁ तु (for the first च) Ś V₂ B₁ D₁.₄.₅.₁₂.₁₃ राक्षस (V₂ D₂.₁₂.₁₃ वानरः B₁ राक्षस) वीरं जाम्बवन्तं (for जाम्बवन्तं च हनूमन्तं) D₂ स वीर्यवान् —V₃ om (hapl) 2ᵃ–3 Ñ₁ repeats erroneously 2ᵃ after 3 —ᶜ) Ś D₄ स निवर्त्य Ñ₁ स (both times) V₁ B₂.₃ पुनर्निवर्त्य, V₂ D₁₃ स निवर्त्य, B₄ (marg also) पुनर्निवर्त्य D₇.₉-₁₁ M₁.₂.₃ Cᵗ सन्निवृत्य M₃ Cg सन्निवृत्य (for संनिवर्त्य) Ś V₂ B₁ D₁.₄.₅.₁₂.₁₃ महावेगाद् (for °तेजास्), —ᵈ) Ñ V₁ B₂-₄ सह सर्वैः प्लवंगमैः —For 2 T₂.₃ subst

1741* जाम्बवन्तं हनूमन्तमङ्गदं च विभीषणम् ।
सर्वांश्च वानरश्रेष्ठान्संनिवर्त्य रघूत्तम ।

—Then T₂.₃ (only l 1) cont

1742* संवृतो वानरश्रेष्ठैः सर्वतोभासमन्वित ।
पूर्वद्वारमागते मेरुवत् रामदर्शनलालस ।

3 V₃ om 3 (cf v l 2) —ᵃ) Ś V₂ B₁ D₁.₄.₅.₁₂.₁₃ प्रहृष्टात्मा, M₃ ततस्तीव्रं (for तत शीघ्रं) —ᶜ) T₂.₃ समालम्ब्य Cm g k t as in text (for अवष्टभ्य) —ᵈ) Ś B₁ D₁.₄.₅.₁₂.₁₃ वानर, Ñ V₁.₂ B₂.₄ T₂.₃ वीर्यवान् (for लक्ष्मण) —After 3 N₂ repeats 2ᶜ

4 ᵃ) B₁ G₁ अतिक्रम्य, D₁₃ प्रणम्याशु Cᵗ as in text (for अभिक्रम्य) Ñ V B₂-₄ तत स रामसम्पेत्य (B₂.₃ °मागत्य, G (ed) °मासाद्य) D₆ ततो रामेति सक्रम्य —ᵇ) D₁₃ सुग्रीवम् (for सौमित्रिर्) —ᶜ) Ś Ñ V B D₁.₄.₅.₁₂.₁₃ तस्थावदूरतो भ्रातु —ᵈ) Ś Ñ V B D₁-₆.₁₂.₁₃ T₁ G M Cr m g इन्द्र (Ś V₂ B₁ D₁-₄.₆.₁₂.₁₃ सोम)स्येव (D₆ °स्य च) बृहस्पति ※ Cr m g इन्द्रस्येव बृहस्पति । यथानोपसर्जनभावनावस्थानसाम्ये (Cr °भोज्य) दृष्टान्त इत्यर्थ ※ —After 4ᵃᵇ N V B₂-₄ ins.

1743* पप्रच्छ भ्रातरं राम किं वृत्तमिति लक्ष्मणम् ।

[V₂ राघव (for लक्ष्मणम्)]

—Then they cont while D₁-₇.₉-₁₁.₁₃ T₁ G M ins after 4ᶜᵈ

1744* निहतमिव चात्मानं राघवाय महात्मने ।

[Ñ V B₂.₃ कथितम्, B₄ (marg also as in N) मुनिवर्, D₇.₉ नि(D₆ नि)घ्नन् (for निहतम्) V₁.₃ D₉-₁₁ Cᵗ [आ]त्मन (for [आ]त्मानं) D₁₃ स समीपगुणात्मन (for the prior half) D₁₁ रावणाय (sic) (for राघवाय) ※ Cm निहतमिवेत्यत्र इवशब्दो वाक्यालङ्कारे ।, so also Cg which adds भ्रातास्यापिन्यवनस्थानगतीक्वचोतनाय वा ※]

—ᵉ) N₁ V B₂-₄ नाचचक्षे (for आचचक्षे) Ñ₂ G₂ M₁ महावीरो (for तदा वीरो) —ᶠ) Ñ V B₂-₄ रावण (for घोरम्) —For 4 T₂.₃ subst while Ś B₁ D₁-₄.₆.₁₂.₁₃ subst only l 4 for 4ᵉᶠ whereas V₂ ins only l 4 after 4

1745* स्नेहेन विनयताशु ववन्दे भ्रातरं गुरुम् ।
स्वाभ्यासाद्रामुपेत्य हत्वा रावणिमाहवे ।
स्वस्थो भव रघुश्रेष्ठ हतो रावणिराहवे ।
कथयचक्षे भ्रातरिश्च राघवाय विभीषणः ।

[(l 4) Ś D₆.₁₃ T₃ आचचक्षे स (D₆ च, T₃ °तु), V₂ न्यवचचक्षे (for अचाचक्षे), D₆ रावणे (for विभीषण)]

रावणेस्तु शिरश्छिन्नं लक्ष्मणेन महात्मना ।
न्यवेदयत रामाय तदा हृष्टो विभीषणः ॥ ५

उपवेश्य तमुत्सङ्गे परिष्वज्यावपीडितम् ।
मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय भूयः संस्पृश्य च त्वरन् ।
उवाच लक्ष्मणं वाक्यमाश्वास्य पुरुषर्षभः ॥ ६

G. 6. 92. 13
B. 6. 91. 22
L. 6. 70. 22

5 ᵃ) G1 वधश् (sic) (for शिरश्). Ś V2 B1 D1-4.8.11.13 शिरश्चेन्द्रजितः शीर्षं; T2.3 निहतो रावणिर्देव. —ᵈ) Ś D1.4.12 निवेद्य तद्; V2 B1 D2-4.13 निवेदयित्वा (for न्यवेदयत). Ñ V1.3 B2-4 इत्येवं कथयामास (for ᵃ). Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 तस्थौ (for तदा). T2.3 इत्युक्त्वा प्रणतो भूत्वा तस्थौ संतुष्टमानसः.—After 5, Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 T2.3 ins.:

1746* विभीषणवचः श्रुत्वा हर्षव्याकुललोचनः ।
विभीषणं पुरस्कृत्य हनूमन्तं च राघवः ।
जाम्बवन्तं च सुग्रीवं सभाज्य च वनौकसः ।
धुरमिक्ष्वाकुशार्दूलं समाश्वासयतानुजम् ।
राम इन्द्रसमो भ्राता लक्ष्मणं शुभलक्षणम् । [5]

[D4 om. l. 1.—(l. 1) T2.3 दृष्ट्वा लक्ष्मणमायान्तं (for the post. half).—(l. 2) D13 स (for च). Ś D8.13 वानरम्; D3 राघव(sic) (for राघवः). B1 पुरस्कृत्य हनूमत विभीषण न राघव (unmetric); T2.3 प्रतिनंद्य शुभैर्वाक्यैः स्नेहेनालोक्य वानरान्.—(l. 3) Ś D8.12 सपूज्य; V2 B1 D1.3.4 सभाष्य (for सभाज्य). T2.3 रामो लक्ष्मणमाकृष्य समालिंग्याभिहर्षितः.—(l. 4) Ś V2 D8.13 शीघ्र(V2 शूर)मिक्ष्वाकुशार्दूलः (for the prior half). B1 [अ]ग्रज: (for [अ]नुजम्). D13 समाश्वास्य स्तोऽनुज (for the post. half).—(l. 5) L (ed.) विंद्र- (for इन्द्र-). D8 भूत्वा (for भ्राता). T2.3 रामः कमलपत्राक्षो (for the prior half).];

while Ñ V1.3 B2-4 D5-7.9-11 T1 G M ins.:

1747* श्रुत्वैव तु महावीर्यो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्वधम् ।
प्रहर्षमतुलं लेभे रामो वाक्यमुवाच ह ।
साधु लक्ष्मण तुष्टोऽस्मि कर्म चासुकरं कृतम् ।
रावणेर्हि विनाशेन जितमित्युपधारय ।
स तं शिरस्युपाघ्राय लक्ष्मणं कीर्तिवर्धनम् । [5]
लज्जमानं बलात्स्नेहादङ्कमारोप्य वीर्यवान् ।

[(l. 1) Ñ1 V1 B2.4 [ए]वैतत्, Ñ2 चैतत्; V3 B3 [ए]व तत्; D5 T1 M3 [ए]तत्तु; G1 [ए]व त; G3 M5 [ए]त तु (for [ए]व तु). M1.2.5 महावीरो, Cg as above (for °वीर्यो). Ñ V1.3 B2-4 वीरेणेन्द्रजित् हत (for the post. half).—(l. 2) Ñ V1.3 B2-4 वाक्यमेतद्, D8 वाक्य चैतद्, D9-11 G1 वाक्य चेदम् (for रामो वाक्यम्).—(l. 3) Ñ V1.3 B3 ते सुकरं; B4 ते दुष्कर, D6.9 M3 नासुकरं (for चासुकरं). B2 कर्म ते चातिदुष्करं; M3 कर्मणा सुकृत कृत (for the post. half).—(l. 4) Ñ V1.3 B2-4 रावणोऽद्य (for रावणेर्हि). G (ed.) हत (for जितम्). Ñ V1.3 B2-4 जित इत्ये (V3 °त्य)व; M1.2 जितमित्यव-; Ck.t as above (for जितमित्युप-). V3 D5 -धारयन्.—After l. 4, Ñ V1 B2-4 ins. only l. 1-2 of 1748*.—(l. 5) Ñ2 चाघ्राय (for [उ]पाघ्राय). Ñ2 शुभलक्षण; V3 B2-4 लक्ष्मीवर्धनं; D6.7.9-11 कीर्तिवर्धनं.—(l. 6) Ñ V1.3 B2-4 अङ्कमध्ये न्यवेशयत् (for the post. half). ※ Cm: न तस्येत्यादिश्लोकद्वयमेकं वाक्यम् । क्रियाद्वयस्यान्तमिति द्विरुक्तिः ।; so also Cg.t. ※]

6 ᵃ) M1.2 समुत्सङ्गे. T2.3 उत्सङ्गे स्थापयित्वैनं. —ᵇ) Ś B1.3 D1-4.8.9.11.13 G1 च पीडितः Ñ V B2.4 च राघवः; T2.3 च लक्ष्मणौ; G2 निपीड्य तं; M1.2 [अ]वपीडनः Cm.g.k.t as in text (for [अ]वपीडितम्).—After 6ᵃᵇ, Ś B1 D1-4.8.12.13 T2.3 ins.; while Ñ V1 B2-4 ins. only l. 1-2 after l. 4 of 1747*; whereas V3 ins. after l. 2 of 1749*:

1748* पीडितं सायकैर्दृष्ट्वा दुःखितो राघवस्तदा ।
दुःखहर्षप्लुतो रामः समूर्छित इवाबभौ ।
उपलभ्य ततः संज्ञां लक्ष्मणं समुदैक्षत ।

[(l. 1) Ñ1 पातिन, B2.3 घातित; B4 स्यदित, D8 विक्षत (for पीडित). Ñ V1 B2-4 चापि (B3 चैव) दृष्ट्वाथ (Ñ1 B2.3 त दृष्ट्वा) (for सायकैर्दृष्ट्वा). D13 पीडितो (for दुःखितो). D8 transp. दुःखितो and राघवस्. Ś D8.13 [ऽ]ब्रवीत्; V3 B1 D8 [ऽ]भवत् (for तदा).—For l. 1, T2.3 subst.:

1748(A)* शराक्त शरीरं तु दृष्ट्वा भ्रातुर्महात्मनः ।
बभूव व्यथितो रामः सतुष्टोऽपि रिपौ हते ।

—(l. 2) Ñ2 V1 -विवश; D13 -प्लुतो (for -प्लुतो). Ñ V1 B2-4 तत्र (for रामः). Ś D8.13 स (for सं-). Ñ V1 B2-4 T2.3 [अ]भवत् (for [आ]बभौ).]

—After 6ᶜᵈ, Ñ V B2-4 D5-7.9-11 T1 G M ins.:

1749* भ्रातर लक्ष्मण स्निग्धं पुनः पुनरवैक्षत ।
शल्यसंपीडितं शस्तं निश्वसन्तं तु लक्ष्मणम् ।
रामस्तु दुःखसंतप्तस्तु निश्वसितस्तदा ।

[(l. 1) G2 स रामो (for भ्रातर) V3 damaged for वैक्षत.—After l. 1, V3 ins.

1749(A)* ************ न कांदृशम् । (damaged)

—V3 om. l. 2-3.—(l. 2) D6 om. शस्त. Ñ V1.3 B2-4 -संपीडितात तु; D11 -संपीडितस्तस्य (for संपीडित शस्त). B3 श्वसत त, D6.7 M2.5 निःश्वसत (for निश्वसन्त). Ñ V3 च (for तु). V3 तु निम (for लक्ष्मणम्). B3 निश्वसंस्तत्र लक्ष्मण; B4 -व्यथुरस्तत्र लक्ष्मण (for the post. half).—(l. 3) Ñ V1 B2-4 तु समाश्वस्य, D7.9-11 °संतप्त (for °संतप्त). D8 निःश्वसित, M3 समाश्वसत. Ñ V1 B3.4 तेन निश्वस(Ñ1 B4 °स्य)ता भृश (Ñ2 B4 तदा), B2 निश्वसतमथानुज, D7.9-11 तदा निश्वासपीडितः; G2 M3.4 तदा निश्वसितो भृश (M3 °ऽभवत्) (for

G. 6. 71. 13
B. 6. 91. 13
L. 6. 70. 12

कृतं परमकल्याणं कर्म दुष्करकारिणा ।
निरमित्रः कृतोऽस्म्यद्य निर्यास्यति हि रावणः ।
बलव्यूहेन महता श्रुत्वा पुत्रं निपातितम् ॥ ७

तं पुत्रवधसंतप्तं निर्यान्तं राक्षसाधिपम् ।
बलेनावृत्य महता निहनिष्यामि दुर्जयम् ॥ ८
त्वया लक्ष्मण नाथेन सीता च पृथिवी च मे ।
न दुष्प्रापा हते ह्यद्य शक्रजेतरि चाहवे ॥ ९

the post half) ❀ Cv रामस्तु दु खसंपन्नस्त तु निश्वसितस्तदेति पाठ ।, Cr त तु निश्वसितस्तदेति पाठ ❀]

—c) T2 चैवम् (for चैनम्) —d) B2 नृप (for भूय) Ñ V1 3 [आ]तुर, B2 3 [र्ते]श्वर: M1 3 त्वरात्, Cm g t as in text (for त्वरन्) Ś B1 D1–4 8.12 13 राम (D4 स राम [hypm]) श्रुत्सु(B1 पुनश्च)वाच ह(Ś D4 6 13 ह) D4 भूय स्पृश्य च चाणेन T2 3 रामो लक्ष्मणमब्रवीत् —e) G (ed) वाच (for वाक्यम्) Ś B1 D1–4 8 12 13 भ्रातर परमेश्वासम्(D13 °स) D2 भ्रातर पुरुषर्षभम्, T2 3 भ्रातर धन्विना श्रेष्ठम् —f) Ñ V B2–4 राघव, D9 माश्वसन् (for भाश्वास्य) Ñ V2 B4 D5 6 7 T2.3 G1 3 पुरुषर्षभ D13 समाश्वास्य रघूत्तम

7 a) Ś B1 D1–4 8 13 सुकृत, D13 दुष्कृत (for परम) —b) D2 7 9–11 T1 G M Cm g t -कर्मणा (for -कारिणा) Ś D8 13 कर्म दु ष्क(D13 °र्तं)कृत त्वया। V2 B1 D1–4 13 कर्मेद दुष्कर(D13 °ष्कृत) त्वया —For 7ab T2 3 subst

1750* कृतमिद तु कर्माद्य दुष्कर च कृतं त्वया।

—Then T2 3 cont

1751* रात्रिणिस्तु दुराधर्ष सत्रातीवबलो रिपु ।
देवाना चापि सर्वेषा सर्वेष समजायत।
तस्मिन्हते महावीर्ये हत पुत्र हि रावण ।
विभूतिबलमैश्वर्यं हृतमद्य दुरात्मन ।
हत पुत्र निराश्याशु सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनम्। [5]
राक्षसाना च सर्वेषां बलभ प्रियमात्मन ।
अद्यैव चापि घोषातंस्त्यक्त्वा सर्वान्मनोरथान्।

[(l 4) T2 (after corr) अस्य (for अद्य) —(l 7) T2 [अ]ति (for [अ]पि)]

—Then T2 further cont

1752* सर्वशस्त्रवृतोऽद्यैव योद्धुमायाति मा प्रति।
असह्यपुत्रनाशान हतमानबलोद्धति ।
हन्यतेऽद्य मया सख्ये चतुरङ्गबलै सह।
पश्यन्तु सर्वभूतानि हत राक्षसपुंगवम्।
एवमुक्त्वा रघुश्रेष्ठो रामो राजीवलोचन । [5]
शाभिन्नशरीर तु पस्पर्शालिङ्ग्य पाणिना।
प्रमुमोद रघुश्रेष्ठो लक्ष्मणोऽपि गतज्वर ।

—After 7ab Ś V3 D1–4 8.12 13 ins

1753* दुरवाप प्रसह्याद्य वधेनेन्द्रजितो रण।

[D4 दुरवाप्य D13 दुरवाप Ś D8.12 प्रसह्याद्य V3 प्रसह्यात D13 प्रसह्याद्य (for प्रसह्याद्य) D4 वधम् (for वधेन)]

—Thereafter V3 cont, while Ñ V1 3 B2–4 D5–7 9–11 T1 G M ins after 7ab

1754* मया मन्ये हते पुत्र रावणो निहत युधि।
भयाद्ध विजयी शत्रौ हते तस्मिन्दुरात्मनि।
रावणस्य नृशंसस्य दिष्ट्या वीर त्वया रणे।
छिन्नो हि दक्षिणो बाहु स हि तस्य व्यपाश्रय ।
विभीषणहनूमद्भ्या कृतं कर्म महद्रणे। [5]
अहोरात्रैस्त्रिभिर्वीर कथंचिद्विनिपातित ।

[V3 damaged from l 1 up to भया in l 2 —(l 1) Ñ V1 3 B2–4 हत पाप (for हते पुत्रे) G3 हि हत (for निहत) M1 3 transp रावण and निहत Ñ V1 3 B2–4 रावण राक्षसाधिप (for the post half) —(l 3) Ñ1 कृता (for दिष्ट्या) —(l 4) D5 T1 G3 भिन्नो (for छिन्नो) Ñ V1 B2–4 [s]स्य V1 3 वै (for हि) —V3 damaged for l 5–6 —(l 5) Ñ2 B4 M1 3 सुदुष्कर (for महद्रणे) —(l 6) G1 M3 वीर (for वीर)]

—c) Ñ V1 2 B3 हतमित्र (for निरमित्र) N1 B2 ह्यद्य N3 V1 3 हत, D4 [s]द्याद्य, D9 [s]द्य (for स्म्यद्य) V3 B1 हतमिद्र (V3 damaged)जित श्रुत्वा, B4 हतमित्र सदो ह्यद्य, D13 निमित्तोऽहं कृतस्त्वया —d) N1 शरैर्यास्यति रावण, Ñ2 V B2–4 स निर्यास्यति रावण —After 7cd D10 12 ins

1755* बलव्यूहेन महता निर्यास्यति हि रावण ।

—f) Ñ V1 3 B2–4 transp श्रुत्वा and पुत्र D4 श्रुत्वा पुत्रनिपातन

8 a) D1 3 5 6 11 T1 निर्यात (for निर्यान्त) Ś V3 B1 D1 4 8 12 13 राक्षसेश्वर —V3 om 8c–9 —c) Ś V3 B1 D1–4 8.12 13 [अ]ह(D4 हि) समासाद्य Ñ V1 B2–4 महतावृत्य (by transp) (for [आ]वृत्य महता) —d) Ś V3 B1 D1 4 8 12 13 ह(D1 निह[hypm])निष्यामि रिपुं रणे Ñ V1 B2–4 हनिष्ये रावणं रणे

9 V3 om 9 (cf v l 8) —a) M1 3 त्वया नाथेन सीता च ❀ Cg नाथेन नाथवानेन।, Ct नाथेन। उपलालनार्थं नाथशब्दप्रयोग ❀ —b) M1 3 समाप्ता (for सीता च) B4 [इ]व (for second च) —c) Ś B1 D1–4 8 12 13 G1 3 न दुष्प्रापे (B1 G1 °प) D4 सुदुष्प्रापे; D13 न दुष्प्राप्य; M1 3 दुष्प्रापे च (for न दुष्प्रापा) Ś B1 D8.12 हतो(Ś °त) यत्र, Ñ V1 B2–4 हते यस्मात्, V2 D1–4.13 हते(D4 °त) ह्यद्य D3 6–11 हते तस्मिन् (for हते त्वद्य) —d) Ś V1 3 B D1–4.8.12 13 शक्र(Ś D8.12

स तं भ्रातरमाश्वास्य परिष्वज्य च राघवः ।
रामः सुषेणं मुदितः समाभाष्येदमब्रवीत् ॥ १०
सशल्योऽयं महाप्राज्ञः सौमित्रिर्मित्रवत्सलः ।
यथा भवति सुस्वस्थस्तथा त्वं समुपाचर ।
निशल्यः क्रियतां क्षिप्रं सौमित्रिः सविभीषणः ॥ ११
ऋक्षवानरसैन्यानां शूराणां द्रुमयोधिनाम् ।
ये चान्येऽत्र च युध्यन्तः सशल्या व्रणिनस्तथा ।
तेऽपि सर्वे प्रयत्नेन क्रियन्तां सुखिनस्त्वया ॥ १२
एवमुक्तः स रामेण महात्मा हरियूथपः ।
लक्ष्मणाय ददौ नस्तः सुषेणः परमौषधम् ॥ १३
स तस्य गन्धमाघ्राय निशल्यः समपद्यत ।
तदा निर्वेदनश्चैव संरूढव्रण एव च ॥ १४

G 6 71 25
B 6 91, 25
L 6 70 19

[with hiatus] ईद्र)नि:सुमहाबल (B3 °बल) G3 शक्रजेत्वरिवाह्वये (sic)

10 V3 damaged for 10ᵃᵇ —ᵃ) Ś D8.12 स तु, D4 सर्वं (for स तं) —ᵇ) Ś D5.12 पुन पुन, Ñ V1 B2-4 च पीडित, V2 B1 D1-5.13 च वीर्यवान्, G3 च राघव (for च राघव) —ᶜ) V3 D1-4.13 सुषेण N V B1-4 पार्श्वस्थ, D8.12 मुदित, G2 हर्षित (for मुदित) —ᵈ) Ś V2 B1 D1-6.8.12.13 समवेक्ष्य, Ñ1 समाश्वस्य, T1 G3 समाहूय Cr m g k t as in text (for समाभाष्य) V2 B3.4 समाभाष्येदमभाषत

11 B4 om 11 —ᵃ) Ś D8.12 शल्यविद्धो, D10.11 T1.2 G1 विशल्योय Ś D2.3.5.11.13 G1.3 M3 महाप्राज्ञ (for °प्राज्ञ) —ᵇ) Ś N V B1-3 D1-4.8.11.13 नन्दन (for वत्सल) —D9 om (hapl) 11ᶜ⁻ᶠ —ᶜ) Ś V3 B1 D1.4.13.12 निःशल्यस्, Ñ1 वै स्वस्थस्, V3 विस्वस्थस्, B2.3 वै सुस्थस्, D10.11 सुस्वस्थ (for सुस्वस्थस्) N2 G1 यथा वै (G1 स यथा) भवति स्वस्थस् —ᵈ) D6 reads तथा in marg M6 [सं]प्र (for त्व) Ś N V B1-3 D1.6.8.12.13 कर्तुमर्हसि, D7.10.11 G1.2 M3 समुदाचर, Cg as in text (for समुपाचर) —After 11ᶜᵈ D12 ins

1756* एवमुक्त सुषेणस्तु प्रयातोऽरातिनापि तम् ।
प्रत्युवाच ततो राम ससम्भ्रान्तमिदं वच ।
अस्त्यौषध महावीर शल्योद्धरणमुत्तमम् ।
युद्धेऽस्मिञ्जनभूयिष्ठे तत्प्रयोक्ष्यामि लक्ष्मण ।

—Ś B1 D1.6.8.12.13 om 11ᵉᶠ —ᵉ) M1.2 शीघ्रं (for क्षिप्रं) —ᶠ) D10.11 मित्रवत्सल (for सविभीषण)

12 Ś V3 (repeats) B1 D1.6.8.12.13 read 12ᵃᵇ (all except D12 followed by 1757*) after 1765* —ᵃ) V3 illeg for ऋक्षवानर Ś V3 (second time) B1 D1-6.8.12.13 योधाना (for सैन्यानां) —ᵇ) Ś V3 (second time) B1 D1.6.8.13 पर्वत ; T2.3 वीराणा (for शूराणां) D12 समरे शस्त्रयोधिना —After 12ᵃᵇ Ś B1 D1.6.8.13 ins while V3 ins after the second occurrence of 12ᵃᵇ

1757* समरे प्रतियोधानां हरीणां च महाबल ।
[B1 D1-3 युद्धानां (for °योधानां)]

—Ś B1 D1.6.8.12.13 om 12ᶜ⁻ᶠ —ᶜ) D5.6 T1 G1.2 [स]-न्येषन्, D7 M1.2 [अ]प्यन्ये च, D10.11 G2 M3 [अ]प्यन्य (D10 G2 M3 °न्ये) त्र, T1.2 [अ]न्ये तत्र (for [अ]न्येऽत्र च) D8.7.10.11 T1.2 G1.2 M युध्यति (for युध्यन्त) ‡ Ck ये च वानरा सशल्या युध्यन्ति ते चापि वानरा विशल्या कार्या ‡ —ᵈ) T1.2 G1.3 विशल्या, D6.7 T1.2 G1.2 M1.2.3 प्राणिनस् (for व्रणिनस्) D6 G1.2 तदा —For 12ᶜᵈ Ñ V B1-4 subst

1758* ये चान्ये व्रणितास्तत्र सङ्ग्रामे वानरर्षभा ।

—ᵉ) M1.2 च (for अपि) —ᶠ) N2 V1.2 B2 D5.6.7-11 T G M3 क्रियता (for क्रियन्ता) N1 V1 B1.4 D6 सदा, V1.2 B2 D7.8.11 T1.2 G M1.2.3 तथा (for त्वया)

13 ᵃ) N V B1-4 D5 T1.2 M तु (for स) —ᵇ) Ñ V B2-4 सुषेणो (V1.2 °षेणो) वानराधिप —For 13ᶜᵈ, Ś B1 D1.6.8.12.13 subst while N V B2-4 ins after 13ᵃᵇ

1759* विशल्यकरणीं नाम वने हैमवतीं शुभाम् ।
[Ś D1.12 विशल्यकरणी N V1.2 B2.4 D3 ततो V3 B2 तदा B3 शैले (for वने) Ś B1 D1.6.12 हैमवते शुभे (D6 °आ) (for °वतीं शुभाम्) B2 (marg also) औषधी परमां शुभां (for the post half)]

—Then D1 cont

1760* स रामवचनात्तत्र गत्वा चाशु समानय ।

—After 13ᵃᵇ T1.2 ins

1761* सुषेणश्च ततो गत्वा समादायागत पुन ।

—ᶜ) Ś D8.12 नस्ये N V B D1.13 T1 G2 नस्य D1 नास्ये D5 नस्य, D6 तस्मै Cr m g k t as in text (for नस्त) ‡ Cr नस्त नासिकायाम् ‡ —ᵈ) D1.2.4.13 सुषेण Ś1 N V B D1.8.13 [औ]षधीं Ś2 D2.8.12 -[औ]षधी ; D6.8 T1 G2 M3 [औ]षधिं —For 13ᶜᵈ, T2.3 subst

1762* दत्तवानाथ ता राजे लक्ष्मणाय महात्मने ।

—Then T2.3 cont

1763* विभीषणस्य सर्वेषां वानराणां महात्मनाम् ।
विशल्यकरणीं वीरः सुषेणो ह्यसत्तमः ।

—After 13 B1 ins (in marg) 1765*

14 ᵃ) Ś N1 B1 D-4.6.10.13 T1.2 M3 तस्या (for तस्य) Ś D8.12 गन्धमादाय B1 °मात्रण (for °माघ्राय)

G 6 71 25
B 6. 91 26
L 6 70 20

विभीषणमुखानां च सुहृदां राघवाज्ञया ।
सर्ववानरमुख्यानां चिकित्सां स तदाकरोत् ॥ १५
ततः प्रकृतिमापन्नो हृतशल्यो गतव्यथः ।
सौमित्रिर्मुदितस्तत्र क्षणेन विगतज्वरः ॥ १६
तथैव रामः प्लवगाधिपस्तदा
विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्बवान् ।
अवेक्ष्य सौमित्रिमरोगमुत्थितं
मुदा ससैन्याः सुचिरं जहर्षिरे ॥ १७

G1 तस्य राघवप्राय —D8 om 14^c–15 V3 om 14^cd —^cd) Ś D13 तदा, V2 B1 D1–4.8.12.13 M1.2 तथा, G2 ततो (for तदा) D1 निर्भेदनम्, D2 निपतन (for निर्वेदनम्) B4 D10.11 संरुद्धमा (B4 °म)ण, M2 सुरूद° (for संरूढव्रण) T1.3 वेदना च हृता सर्वा बभूव ललितं वपु —After 14 T2.3 ins

1764* हृतक्लेशास्तत सर्वे वानराश्चारुविग्रहा ।
बभूवुर्मुदिता सौम्या परिवार्य रघूत्तमौ ।
ततस्तु स महातेजा सुग्रीवो वानरेश्वर ।
आज्ञापयामास तदा वानरान्भीमविक्रमान् ।
रामलक्ष्मणयो प्रीत्या सर्वशोभासमन्वित । [5]
बले रूपे च कुद्धमा च पूर्णचन्द्रसमप्रभा ।
शशिसूर्यसम रूप धारयध्व प्लवगमा ।
ते श्रुत्वा वचन तस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।
शशिरूपसम रूप दधुर्वानरपुगवा ।
सर्वाभरणसयुक्ता सर्वशोभासमन्विता । [10]
नृत्तवादित्रगीतैश्च राघवौ तुष्टमानसौ ।
चक्रु सिंहनिनाद च नानारूपा यशस्विन ।
तुष्टुवुर्मुदिता सर्वे प्रियवाक्यै सुशोभनै ।

[(l 3) T2 तु (for स) —(l 7) T3 सूर्यसम (for -सूर्यसम)]

15 D8 om 15 (cf v l 14) T2.3 om 15 16^a V2 illeg for ^a —^b) D1 रावण (sic) (for राघव) —^c) N V1 B1–4 कृत्स्न (for सर्व) G1 सुषेण कपिमुख्यानां —^d) N V1 B1.2 D10.11 अकरोत्तत्र; D2 G2 तु तदाकरोत् —For 15^cd Ś V2 B1 D1.4.8.11.12 subst while B2 ins (in m) after 13

1765* तामौषधीं महाबाहु सुषेण प्रददौ तदा ।

[D2 औषधी B2 महाप्राज्ञ (for °बाहु) D1.2.4 सुषेन]

—Thereafter Ś V2(repeats) B1 D1–4.8.11.12 read 12^cd (all except D13 followed by 1757*)

16 T2.3 om 16^cd (cf v l 15) —^a) Ś B1 D1.2.4.11.12 आपेदुः, V3 D3 आपन्ना (for आपन्नो) —^b) V3 D3 G1 गत (for हृत) N V1.2 B1.2 D4.5.9–11 G1 श्रम; B4 भ्रम; G3 damaged (for व्यथ) Ś V3 B1 D1.4.8.11.12 हृतशल्या गतक्लमा (D13 प्लवगमा) —^c) G1 damaged for सौमित्रिर्मुदि D8.9–11 मुमुदे (for मुदितस्) —^d) G1 लक्ष्मणो (for क्षणेन) —For 16^cd, Ś V2.3 B1 D1–4.8.12.13 T2.3 subst

1766* सौमित्रिप्रमुखा सर्वे वानरा विगतज्वरा ।

[D1.2.4 कृमा T2.3 भ्रमा (for -ज्वरा) D13 वानराधिपत कृमा (for the post half)]

—*Then* Ś V2.3 B1 *D1–4.8.12.13* cont, while *N* V1 (only l 1) B2.4 further cont only l 1 and l 3 after 1770*

1767* बभूवुर्मुदितास्तत्र प्राप्यामृतमिवामरा ।
लक्ष्मणस्तु तदा हृष्टस्ते च वानरयूथपा ।
तस्माद् द्विगुण प्रापुस्तथा वीर्यपराक्रमौ ।
तुष्टुवुर्वानरा सर्वे सहाग्मी रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) Ñ2 transp मुदिताह् and तत्र N2 प्राप्य (for प्राप्य) V2 स्वा** (illeg) (for श्चामरा) —(l 2) D1 च (for तु) Ś D8.13 तथा (for ते च) —(l 3) N V1.2 B2.4 D1 प्राप्ता, D13 प्राप्य (for प्रापुस्) D1 तदा (for तथा) Ñ2 B2.4 पराक्रमा B2 D3 पराक्रमे (for पराक्रमौ) —(l 4) D2 च नरा (for वानरा) D2 वाग्मिनो (for सहाग्मी)]

while T2.3 cont after 1766*

1768* सतुष्टा राममभ्येत्य प्राप्यामृतमिवामरा ।
लक्ष्मणो नरदेवश्च सुग्रीवश्च विभीषण ।
अङ्गदो मारुतिर्नील सुषेणो जाम्बवांस्तथा ।
सर्वे वानरमुख्यास्ते पूर्णकामा समाहिता ।
विहरन्ति यथाकामं हत्वा रावणिमुद्धतम् । [5]

[(l 5) T2 उद्धित (sic) (for उद्धतम्)]

—For 16^cd N V2 B2–4 subst

1769* गतज्वर क्षणे तस्मिन्सौमित्रिरभ्यनन्दत ।
[B1 वीतज्वर]

—Then all the above MSS cont

1770* त च रामाज्ञया सर्व लक्ष्मणे विगतक्लमे ।

[V3 लक्ष्मणे विगतश्रम (for the post half)]

17 V3 om from 17 up to colophon —^a) Ś Ñ1 V1.2 B D1.4.8.11.13 ततस्तु, Ñ2 T2.3 तत्र तु, D8–11 V1.2 सदैव (for तथैव) D9 प्लवग (for प्लवग) Ś N V1.2 B1.3 D1–4.8–13 T2 M2 यथा (for तदा) —^b) D13 ऋक्षपतयः, B1 D1.4.7.8–11.13 T1 वीर्यवान्; T3 moth-eaten T2 बाधवान् (for जाम्बवान्) —^c) D1 भङ्गनम्; G2 चयनम् (sic) (for अरोगम्) —^d) B1 D1–4.12 तदा (for मुदा) G1 मुहर्षि G2 परमं (for सुचिरं) V3 महर्षिरे N V1 B2–4 मु(Ñ2 स)दा ससैन्याभिरसमर्थनन्(B4[*sup* *lin*.

अपूजयत्कर्म स लक्ष्मणस्य
सुदुष्करं दाशरथिर्महात्मा ।
हृष्टा बभूवुर्युधि यूथपेन्द्रा
निशम्य तं शक्रजितं निपातितम् ॥ १८

G. 6. 91. 9
B. 6. 91. 29
L. 6. 70. 25

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनाशीतितमः सर्गः ॥ ७९ ॥

also] 4 °द्यन्) ॐ 6g जहर्षिर इत्यत्र गुण आर्षं ॐ —For 17^{cd}, T2 3 subst

1771* सौमित्रिमालोक्य जयश्रिया युत
तदा ससैन्यानि नदन्ति हर्षिता ।

[(b 1) T2 धृत (for युत)]

18 V1 om 18 (cf v l 17) —^{a}) N2 V1 B1 सपूजयन् Ś1 N V2 3 B2 3 4 D1 4 5 12 13 T2 3 च M1 2 सु (for स) D1 2 लक्ष्मणस्य (D2 °णस्य च) सन् —^{b}) N1 दाशरथेः Ś N V2 3 B D1 2 3 13 15 महाद्युति (D13 °बल) G1 महात्मन (for महात्मा) —^{c}) Ś B1 D1-4 5 12 T2 3 बभूव हृष्टश्च (D6 T2 3 °ष्ट सु) दुरासदस्तथा (B1 °सदश्च, D1-4 °सद तदा D4 6 T2 °सदस्तदा), N V2 3 B2-4 D13 बभूव हृष्टश्च रणे दुरासद (D13 °दो); D7-12 बभूव हृष्टो युधि वानरेंद्रो —^{d}) D6 om त D3 T2 3 M6 शक्ररिपुं Ś N2 D2 12 तु पातित, D13 निपामित (for निपातितम्) M5 transp निशम्य and निपातितम्

Colophon V1 om (cf v l 17) —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D1 4 11 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D6 12 लक्ष्मणाश्वासन, Ñ1 V2 विजयोपाख्यान, Ñ2 जयाख्यानं, V3 D1 18 विजया(D1 युद्धविजया)ख्यापन। B1 जयाख्यापन B2 3 D4 युद्धविजयाख्यान, B4 D1 लक्ष्मणविजयाख्या (D1 °ख्याप)न, D2 युद्धनिवृत्याख्यापन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B2 4 D2 4 5 12 13 om Ś1 70 N2 D1 73 V3 71 B1 3 67 D2 75 D6-8 10 11 T1 G M1 2 92 D5 68 T1 95 T3 99 M1 3 93 —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नम

८०

G 6. 72 1
B 6. 92. 1
L 6. 71 1

ततः पौलस्त्यसचिवाः श्रुत्वा चेन्द्रजितं हतम् ।
आचचक्षुरभिज्ञाय दशग्रीवाय सव्यथाः ॥ १
युद्धे हतो महाराज लक्ष्मणेन तवात्मजः ।
विभीषणसहायेन मिषतां नो महाद्युते ॥ २
शूरः शूरेण संगम्य संयुगेष्वपराजितः ।
लक्ष्मणेन हतः शूरः पुत्रस्ते विबुधेन्द्रजित् ॥ ३

80

V1 cont the previous Sarga — Before 1, N V3 1 B2-4 ins

1772* ते प्रविश्य पुरीं लङ्कां हतशेषा निशाचराः ।
निकृत्तकवचा दीना प्रहारजनितश्रमाः ।

1 V1 om 1-2 —[1]) Ś V3 B1 D1-4,6 11 13 विज्ञाय, T1 3 निशम्य (for श्रुत्वा च) D7 8-11 G3 श्रुत्वा चेन्द्रजितो वधे — D1 om 1[cd] —[1]) D10 11 Ck t सव्यथाः, Crmg as in text (for भवि°) D1-11 सत्वरा M1 2 रात्रसा (for सव्यथा) T2 3 अथ विज्ञापयामासु सहसा रावणाय ते ॥ Cm पौलस्त्यसचिवाश्चेन्द्रजितं हतं श्रुत्वा, अभिज्ञाय दृष्ट्वा सव्यथा रावणायाचचक्षु आचचक्षिरे इत्यन्वयगन्तव्यम् । मिषतां नो महाद्युतिरित्युपदमेवाभिधानात् ।, Cg पौलस्त्यसचिवा रावणागारवर्तिनः सहायभूता इन्द्रजितं हतं श्रुत्वा स्वयमभिज्ञाय साभिज्ञानं दृष्ट्वा सव्यथा सन्तो रावणायाचचक्षु, आचचक्षिरे । अथवा अभिज्ञायेति चतुर्थी । पूर्वमेव यज्ञविघ्ने निश्चितवृत्तायेत्यर्थः । अवज्ञायेति पाठेऽपि चतुर्थी पक्षे अवमेवार्थः । पक्षान्तरे साक्षात्कारपर्यन्तदर्शनं माप्येयत्र ।, Ck अवज्ञाय अवशिष्टा ज्ञा ज्ञानं यस्य स तथा । तस्मै पुत्र (°वध ?) वृत्तान्तज्ञानरहितायेत्यर्थः । अत्र (यद्वा) ? महद्युः, अवज्ञाय अभिज्ञाय इदृति इत्यर्थमभिधायासङ्कतमकपद ।, so also Ct which adds तौ यत्तु अवज्ञायाभिज्ञाय दृष्ट्वा । पूर्वं श्रुत्वा पश्चाद्युद्धभूमिं गत्वा प्रत्यक्षीकृत्याचचक्षुरित्यर्थमाह ॥ — For 1[cd], Ś V3 B1 D1-4,6,11,13 subst

1773* विज्ञापयामासुस्ते रावणं सहितास्तदा ।

[D2 ततो (unmetric) (for अथो) V3 तथा D6 हि ते (for तदा)]

— For 1 N V3 B2-4 subst

1774* ते तु सर्वे विमनसः सचिवा रावणं तदा ।
लक्ष्मणेन हतं सख्ये राघणायाचचक्षिरे ।

[(1 1) B1 [स]चि (for तु) V1 damaged for तु सर्वे वि B4 गता ता (for सचिवा)]

2 V1 om 2 (cf v1 1) —[1]) G1 महाराजा ॥ Cr युद्धहतोऽस्मि युद्धे हतो न ? हाराजति पाठ ॥ —[1]) N V3 B2-4 मुलसत M1 3 महात्मना (for तवात्मज) — For 2[ab] Ś V3 B1 D1-4,6,11,13 subst

1775* त्वदेव[?]ात तु सर्वो वधमिन्द्रजितस्तु तम् ।

[V3 B1 D1 3,11 स्वेदत्व (D11 °तु) D2 मिवेदसो (for न्यवेदयन्त) Ś D4,6,13 इत V1 तदा D11 तु तद् (for तु तम्)]

— V1 damaged from मिष in 2[d] up to शूर in 3[a] —[2]) G1 विभीषणेन (hypm) (for विभीषण) —[2]) B3 स (for नो) B3 D1 8-11 T1 M1 Cm महाद्युति, D1 M1 2 °मृषे, D7 G2 °बल (for महाद्युते) Ś V3 B1 D1 4,6,11,13 लक्ष्मणन दुरा(V3 B1 D1 महा)त्मना, B4 मिषतान्यो न्यमाद्वे, G (ed) मिषतां सकराक्षसां ॥ Cg मिषतां न स्मासु पश्यत्सु सत्स्वित्यर्थ । मदन्तरसोऽसामायास्मासु जीव त्स्वित्यर्थ । अनादरे षष्ठी ।, Ck मिषतामित्यनादरे भावलक्षणे च षष्ठी ।, Ct मिषता न इति । योद्धाक्षरेषु अनाध्यक्षिन्यायेन बोध्यम् । मिषत अनादरेषष्ठी ॥ — After 2 Ś V3 B1 D1-4,6,11,13 ins

1776* जयमाकाङ्क्षता राजन्युधुद्धन तवात्मज ।

[V3 B1 तवात्तुत (sic) (for तवात्मज) Ś D2 11 हतो युद्ध हुतस्तु (for the post half)]

— *Thereafter* Ś D4 13 cont

1777* इत्येव वचनं श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो मुमूर्च्छ ह ।
[D1 मुमोच (sic) (for मुमूर्छ)]

3 V1 damaged for शूर in 3[a] (cf v1 2) Ś D4,13 om 3 (—[2]) V1 तेन (for शूर) D1 T1 transp शूर and शूरेण B1 सहत (for संगम्य) V3 B1 D1 3 4,11 transp शूरेण and संगम्य D3 शूर संगम्य वीरेण —[1]) V1 3 समरेषु N V1 1 B1 4 [अ]पराङ्मुख (for [अ]पराजित) V3 B1 लक्ष्मणन निपातितः D1-4 11 संयुगे विनिपातित ; D4 संयुगेषु पराजितः — After 3[ab] V3 B1 D1-4 11 ins

1778* विपण्णवदनास्ते तु रावणायाचचक्षिरे ।
[D1 रावणस (for रावणाय)]

—[4]) M3 तु (for ते) ॥ Cg जिखामेदा त्यपदद्वयम् । विबुधानुविन्द्र दर्वेन्द्रजित ।, Ck t विबुधा दयानिन्द्र च जयतीति तथा (Ct °तीति विबुधेन्द्रजित्) ॥ — For 3[cd], V3 B1 D1 4 13 subst while N V3 1 B1-4 D1 3 11 13 S (G1 alleg) ins. after 3

1779* गत स परमोद्योग्लोकाञ्शौ सत्रायं लक्ष्मणम् ।

[B1 G1 स गत (by transp) B1 तु स्रोद् (for पक्षेन) M1 (m also) V3 B1 D1-4,6,11 T1 3 स सौ दिग्विषान (for the prior half) V3 B1 D1-4,6,11 13 11

स तं प्रतिभयं श्रुत्वा वधं पुत्रस्य दारुणम् ।
घोरमिन्द्रजितः संख्ये कश्मलं प्राविशन्महत् ॥ ४

उपलभ्य चिरात्संज्ञां राजा राक्षसपुंगवः ।
पुत्रशोकार्दितो दीनो विललापाकुलेन्द्रियः ॥ ५

हा राक्षसचमूमुख्य मम वत्स महारथ ।
जित्वेन्द्रं कथमद्य त्वं लक्ष्मणस्य वशं गतः ॥ ६

ननु त्वमिषुभिः क्रुद्धो भिन्द्याः कालान्तकावपि ।
मन्दरस्यापि शृङ्गाणि किं पुनर्लक्ष्मणं रणे ॥ ७

अद्य वैवस्वतो राजा भूयो बहुमतो मम ।
येनाद्य त्वं महाबाहो संयुक्तः कालधर्मणा ॥ ८

एष पन्थाः सुयोधानां सर्वामरगणेष्वपि ।
यः कृते हन्यते भर्तुः स पुमान्स्वर्गमृच्छति ॥ ९

G 6 72 12
B 6 92 9
L 6 71 8

सतर्थ, V3 B1 3 सतीथ्य, D1 संमथ, G3 M1 3 संतव्य (for सचाप्य) V3 damaged for लक्ष्मणस्य]

4 Ś D4 13 om 4 (cf v l 3) V3 om 4-5 —ᵇ) D7 रावण (for दारुणम्) —For 4ᵃᵇ, Ñ V1 3 B D1-4 11 subst

1780* स त वध प्रतिभय श्रुत्वा पुत्रस्य रावण ।

[V3 B1 3 तद् (for त) D13 बल (for वध) N V1 B2-4 भीमतर (for प्रतिभय) B1 दारुण (for रावण)]

—G3 illeg for 4ᶜᵈ —ᵈ) V3 B1 D2 4 13 महद्दाविशत्, B2 D1 2 समुपा(D1 °ममा)विशत्, D5 T1 G1 M1 3 चाविशन्महत्, G (ed) समुपागमत् (for प्राविशन्महत्) —For 4 D6 T2 3 subst while Ñ2 V3 B1 3 D1-4 13 (Ñ2 B1 D1-4 13 ins 1 2 3 and V3 B3 only 1 3) ins after 4

1781* हतमिन्द्रजित श्रुत्वा राजा परमदु खित ।
पुत्रस्य वधसतप्त क्रूर कोपवश गत ।
जडो सज्ञा महाबाहुर्मुमोह च मुमूर्छ च ।

[(1 2) Ñ2 B1 शूर (for क्रूर) N2 B1 D1-4 13 स पुत्र (for पुत्रस्य) and क्रोधवश (for कोप°) —B3 reads l 3 in marg —(l 3) N2 विसज्ञश्च (for जडो सज्ञा) N2 मुमुमुह V3 B3 स मूर्छित (for मुमूर्छ च)]

5 V3 om 5 (cf v l 4) —ᵃ) Ś B1 D1 4 6 8 13 18 T2 3 स समाप्य, V3 समाप्य तु (for उपलभ्य) —ᵇ) Ś B1 D1 4 8 13 18 राजा परमदु खित D6 T2 3 रावणो घोरमुच्छ्वसन् —After 5ᵃᵇ B3 ins

1782* कबन्ध ददृशे भीम रथस्थ पुरत स्थितम् ।
लक्ष्मणच्छिन्नशिरस वाणविद्धाङ्गकलीकृतम् ।
रुधिरेण परिक्लिन्न गिरि गैरिकधारया ।
समालिङ्ग्य कबन्ध तु पुत्रस्येन्द्रजितो नृप ।

—ᶜ) D6 [आ]तुरो D7 9 11 T1 3 [आ]कुलो (for [अ]र्दितो) D13 स च पुत्रशोकाद्दतो (unmetric?) —ᵈ) Ś B1 D1-4 8 13 18 [अ]थ रावण (for [आ]कुलेन्द्रिय)

6 ᵃ) D4 हे (for हा) Ś D8 पुत्र राक्षस (for राक्षसचमू) D13 नाथ (for मुख्य) —ᵇ) N V1 3 B2 4 D1-4 11 महाबल, B3 °बर (for °रथ) —After 6ᵃᵇ, D6 T2 3 ins

1783* हा वीर रिपुदर्प हा दायाद यशोद मे ।
हा कुमारामररिपो हा लङ्कापालकाङ्कुश ।

—ᵈ) Ś Ñ V B2-4 D1-4 8 13 18 इन्द्रजित् (for जित्वेन्द्र)

7 V1 om 7ᵃᵇ —ᵃ) D6 असिभि (for इषुभि) —ᵇ) Ñ V1 B2-4 भिन्द्या कालान्तकोपमै ॥ Cr कालान्तकावपि । काल सर्वसहारक । कालाभिमानी पुरुष अन्तक ।, so also Cm t Cg कालान्तकौ यमस्य मूर्तिभेदौ ॥ —For 7ᵃᵇ Ś V3 B1 D1-4 8 13 18 T2 3 subst

1784* यस्त्व कालमपि क्रुद्धो भिन्द्या इषुभिराहवे ।

[V3 D1 कालमभि, D6 T2 3 काल इव (for °मपि) D4 क्रुद्ध (for क्रुद्धो) V3 D7 13 T2 3 भिन्द्याद् (sic) (for भिन्द्या) Ś D4 13 मुष्टिभिर् D4 चेषुभिर् (for इषुभिर्) B1 रण च (for आहवे)]

—ᶜ) V3 [अ]त्रि, D6 T2 3 च (for [अ]पि) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 18 शिखर (for शृङ्गाणि) —ᵈ) V3 damaged from लक्ष्मण up to 8ᵃ Ñ V1 B2 4 D5 7 9-11 T1 G1 3 M युधि, D4 नर, G2 om (for रणे)

8 V3 damaged for 8ᵃ (cf v l 7) —ᵃ) Ñ V1 B2-4 देवो (for राजा) —ᵇ) Ñ1 V3 भूतो, D6 T2 3 जातो, Cg t as in text (for भूयो) D4 वैरी (for बहु) —ᵈ) V3 T2 3 कर्मणा Cm g t as in text (for धर्मणा) ॥ Cg कालधर्मणा मरणन । आपाऽलिष् समासान्त ॥ —For 8ᶜᵈ Ś V3 B1 D1-4 8 13 18 subst

1785* येन त्व योजितस्तात महता कालधर्मणा ।

[D13 मया (for येन) Ś D8 13 यो हि योजितवाश्च त्वा (for the prior half) B1 D3 4 13 कर्मणा D2 धर्मिणा (for धर्मणा)]

—Then V3 cont 1786*

9 ᵇ) D6 T2 3 सत्पथा युद्धजीविना —For 9ᵃᵇ Ś B1 D1 4 8 13 18 subst while V3 cont after 1785*

1786* भवत्योऽसि हत सख्ये सर्वामरगणैरपि ।

[D4 हि D13 [ऽ]पि (for ऽसि) Ś D4 13 तत्र V3 महा (for हत) Ś D8 13 देवासुर (for सर्वामर)]

(S 6. 72. 12; B 6. 92. 10; L 6. 72. 9)

अथ देवगणाः सर्वे लोकपालास्तथर्षयः ।
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा सुखं स्वप्स्यन्ति निर्भयाः ॥ १०
अद्य लोकास्त्रयः कृत्स्नाः पृथिवी च सकानना ।
एकेनेन्द्रजिता हीना शून्येव प्रतिभाति मे ॥ ११
अद्य नैर्ऋतकन्यानां श्रोष्याम्यन्तःपुरे रवम् ।
करेणुसंघस्य यथा निनादं गिरिगह्वरे ॥ १२
यौवराज्यं च लङ्कां च रक्षांसि च परंतप ।
मातरं मां च भार्यां च क्व गतोऽसि विहाय नः ॥ १३
मम नाम त्वया वीर गतस्य यमसादनम् ।
प्रेतकार्याणि कार्याणि विपरीते हि वर्तसे ॥ १४
स त्वं जीवति सुग्रीवे राघवे च सलक्ष्मणे ।
मम शल्यमनुद्धृत्य क्व गतोऽसि विहाय नः ॥ १५
एवमादिविलापार्तं रावणं राक्षसाधिपम् ।
आविवेश महान्कोपः पुत्रव्यसनसंभवः ॥ १६

—V3 om 9^c–10^d —^c) Ś1 D11 lacuna for य कृते इष्यते V3 D4.13 M3 यत्कृते, D3 य कृत्ये, D6 T2.3 समासे (for य कृते) D6 T2.3 यस्तु (for भर्तु) Ś1 यो हि समसत्वः भर्तुं (sic), D3 सर्वेषां राक्षसी भर्तुं (sic) —^d) Ś1 D4.13 पुन (for पुमान्) G1 गच्छम् (sic) (for स्वर्गम्) Ś V3 B1 D1–4.6.12.13.15 T2.3 मान्नुत, Ñ1 महोत्त, D3 इच्छति (for ऋच्छति)

10 V3 om 10^ab (cf v l 9) —^a) D1 अथ (for अद्य) —^b) Ś V3 B1 D1–4.5.12.13.15 स(Ś1 D1.4.6.12.13 स)हर्षभि, D2.7.8–11 T2.3 महर्षय, G1 सुर°, G2 M1.3 स्वय° (for तथर्षय) —D3 om 10^cd —^c) Ś V3 B1 D1.4.6.12.13 M3 श्रुत्वा, D5 सख्ये (for दृष्ट्वा) Ñ V1.3 B2.4 निहत त्वा रणे दृष्ट्वा —^d) D3 श्रुत्वा (for सुख) N1 B1 D3 प्रा(D3 श्रा)प्स्यति, G1 स्वपिति (sic) (for स्वप्स्यन्ति)

11 ^a) D1 अथ (for अद्य) B1 लोकत्रय, L(ed) लोकत्रये (for लोकास्त्रय) Ñ V B D1–4.7.9–12.13 M1.3 कृत्स्ना(M1.3 °स्त्र) (for कृत्स्ना) —^b) Ś D4.13 ससागरा (for सकानना) D11 पृथ्वी च ससागरा —^d) D1.3 च (for [इ]व) G1 मा (for मे)

12 ^b) Ś D4.13 श्रोष्येति (for श्रोष्यामि) Ś1 D1 वर्त (meta) V3 वय (sic) D2 स्वन, G1 तथा (for रवम्) —^c) Ś D4.13 स्वरूपेद्विग्न सिंहाय, B1 करेणुसंघनादस्य, B2.3 यथा करेणुसंघस्य —^d) Ś D5 निनद, N1 V1.3 B1.4 नदतो, N2 नद्यो, B3 तथा च, D11 [अ]विनाद (for निनाद) V3 कन्दरे (for -गह्वरे)

13 ^a) Ś D4.13 बलं लङ्का, V3 B1 च लङ्कायां, G3 च रक्षांसि (sic) (for च लङ्कां च) —^b) Ś D1–4.6.12.13 G1 राक्षसाद्, V3 B1 रक्षसां (for रक्षांसि) Ñ V1.2 B2–4 राक्षसांश्चैव च —^c) D11 मा (for मां) Ñ2 V1 B2.3 D3.5.8–11 T1 G1 M3 भार्याम् (for भार्यां) —^d) V3 स D6 T2.3 वै (for नः) Ś V3 B1 D1.4.6.12.13 क्व तु सत्यज्य गच्छसि, M3 विहाय क्व गतोऽसि न (by transp)

14 G1 om (hapl) 14–15 —For 14^ab, Ś V3 B1 D1–4.6.12.13 subst

1787* ननु स्वदेशं दुर्जिग्मव्ये गताय यमसादनम् ।

[V3 B1 D4.13 त्वम् (for त्वया) V3 B1 त्ववता, D11 सत्य (for मम) D13 गतोसि (for गताय) V3 B1 मां गतोसि यमालय (for the post. half)]

—V1 om 14^c–15^b —^c) Ś कार्याणि प्रेत (by transp), D1 सर्वाणि प्रेत (for प्रेतकार्याणि) B1.3 D4.13 T2 सर्वाणि, G3 om (hapl) (for कार्याणि) —^d) D5 om, M3 [S]पि (for हि) Ś D4.13 विपरीतमिदं गत, Ñ V1 B1.4 D1–4.13 विपरीत(N1 V1 B2.3 °तो) हि(D1.3 तु, D4 स, D4.13 च) वर्तते(D1.3.4.13 °स), V3 B1 विपरीतानि वर्तते (V3 °ते)

15 G1 om 15 V1 om 15^cd (for both, cf v l. 14) —^a) D1 दानौ, D6.7 T2.3 यस्त्व (for स त्व) —^b) Ś V3 B1 D1.4.6.12.13 तथा रामे स(B1 D1.4 च)लक्ष्मणे; N V3 B2–4 D2.7.9.11 T1 G2 M3 लक्ष्मणे च स(D10 °णेन च)राघव, G1 राघवे सहलक्ष्मण —^c) D4 समुद्धृत्य (sic) —^d) Ś V3 B1 D1.4.13.15 कस्माद्गत्वा(Ś D4.13 क्व तु यास्य)सि पुत्रक, N V1.3 B2.4 D6 T2.3 कस्मात्त्व(Ñ1 कथं त्व)म(B4 °स्य)सि जीवित —After 15, Ś V3 B1.3 (marg) D1–4.6.12.13 T2.3 ins

1788* इति सांत्वयमानस्य पुत्राणि तनयस्य च ।
न शोकस्य सुखानां च पारं गच्छति रावण ॥

[(l 1) B1 इद, B4 स तु (for इ°) Ś D4.13 वचनं (D4.13 °स्त) V3 B1 वादव, D1.4 वाक्य, D2.13 वाक्य (for वाक्यत) D13 दत्व (for तस्य) Ś D4.13 स (for च) —(l 2) V3 B1 D4.13 तं (for च) B1 स्थल (for पार)]

—Thereafter B3 cont, while Ñ1 ins after 15

1789* एव स विलपन्नेव साधुनेत्रो मुमोह वै ।

[Ñ1 -नेत्रो (for -नेत्रो) and च (for वै)]

16 N2 om 16^ab D2 reads 16^ab (var) twice. —^a) Ś Ñ1 V B D1.4.6.13.15 T2.3 तं(N1 V B2.4 तेन) तथासीन; D12 (second time) समाविष्टमथासीनं —^b) Ś D1.4.6.13 T2 रावणं, B2 D4 राक्षस; D11 om (for रावणं) D6 T2.3 राक्षसर्ष ✽ Cf ‘रावणं च समाविष्टम्’ इति पाठे सम्यगाविष्ट समाविष्टमनोव्यथा वा गच्छन्तम् इति दीप. ✽ —^c) B1 प्रविवेश Ś D4.13 महाकाय; Ñ1 V

रं प्रकृत्या रूपं तत्तस्य क्रोधाग्निमूर्छितम् ।
भूर रूपं रुद्रस्य क्रुद्धस्येव दुरासदम् ॥ १७
स्य क्रुद्धस्य नेत्राभ्यां प्रापतन्नस्रबिन्दवः ।
दीप्ताभ्यामिव दीपाभ्यां सार्चिषः स्नेहबिन्दवः ॥ १८
दन्तान्विदशतस्तस्य श्रूयते दशनस्वनः ।
यन्त्रस्यावेष्ट्यमानस्य महतो दानवैरिव ॥ १९

G 6 72 24
B 6 92 23
L 6 71 18

B1 3 4 D3 T3 M3 महाक्रोध (for महान्कोप) —^{d}) Ś D6 रुद्र (for पुत्र) Ś D6 11 सदृश (for सभय) —After 16 D1-7 9-11 S (D6 T2 3 ins 1 3-6 after 17) ins while Ś V2 B1 D6 8 11 12 13 ins only 1 7-8 after 19 N V1 B2-4 ins (V1 1 7 twice) 1 7-8 after 16 1 2 before 18 and 1 3-6 after 18 V3 ins 1 7-8 after 16 and 1 2 6 after 17^{ab} G (ed) ins only 1 7-8 and 1 5-6 after 17 and 18 respy

1790* प्रकृत्या कोपन ज्ञात्वा पुत्रस्य पुनरापय ।
दीप्त सदीपयामासुर्धूमेऽङ्गमिव रक्षमय ।
ललाटे भ्रुकुटीमिश्र सगताभिस्यारोचत ।
युगान्ते सह नक्षेत्र महोर्मिभिरिवोदधि ।
क्रोधाद्विजृम्भमाणस्य वक्त्राद्यक्त्वाभिवक्त्रम् । [5]
उत्पपात सधूमाग्निर्वक्त्रस्य वदनादिव ।
तस्य प्रकृत्या रक्त च रक्त क्रोधाग्निनापि च ।
रावणस्य महाघोरे दीप्त नेत्रे बभूवतु ।

[(l 1) M3 कोपित (for कोपन) G3 कोपस्य पुनराविशत् (for the post half) —(l 2) D6 धर्मकम् (for धर्मऽङ्गम्) Ñ V1 3 B2-4 प्रगोप्ते(V3 दीप्तोति) दीपयामास व्रणिवादिल(V3 (with hiatus) आविवास्येव)रक्षमय ✿ Cr प्रकृत्या कोपन ज्ञात्वा पुत्रस्य पुनरापय । इति वा पाठ ✿ —After l 2 D6 T2 3 read 29 for the first time repeating it in its proper place —(l 3) Ñ V1 3 B2-4 D6 7 भ्रुकुटीमिश्र V1 3 B1 D7 8 सहताभिर्, B3 सवरी भिर् (for सगताभिर्) Ñ1 व्यरोचयद् D6 T2 3 व्यरोचत ✿ Cg भ्रुकुटीभिरिति बहुवचन दशविरस्कत्वाद ✿ —(l 4) N V1 3 B2-4 नक्राभिर् G1 नक्षत्र (for नक्षेत्र) V1 3 इवांतर (for इवोदधि) Ñ1 महोदधिविरोविभि (for the post half) —(l 5) Ñ1 शालाद् (for क्रोधाद्) and कोपाद् (for वक्त्राद्) N3 V1 3 B1 4 D3 8 10 12 रक्त (for अपि) D6 T2 3 तस्य वक्त्रमभिस्वरत् (for the post half) —(l 6) N1 V1 3 B1 3 D6 T2 निस्(V1 नि च)सार (for उत्पपात) B1 D7 G1 3 M1 3 सधूमाग्निर् —After l 6 D6 7 9 11 T1 G1 M read 29 for the first time here repeating it in its proper place N3 V1 3 (only l 7) B1 3 repeat l 7 and 8 (followed by 17^{ab}) after 29 (first occurrence) —(l 7) Ś N V1 (second time) B1 3 (N1 B3 first time) D1-3 6 8 10 12 13 T2 3 रक्ताि N1 V1 3 B3 (V1 third time all the rest second time) रक्तानि V1 3 (first time) रक्ताि B1 (first time) ते नेत्रे D6 8 T1 G3 रक्त तु (D6 ते) D1 चास्ते (for रक्त च) Ś V3 D1-4 11 12 13 भूय N B1 (N1 B3 first time) नेत्रे, B1 दृश (sic) (for रक्त) Ś V1 B1 D1 2 4 8 11 13 T2 तदा

Ñ B3 (N1 B3 first time) पुन D1 3 T2 तथा (for [अ] पि च) Ñ1 V1 (third time) B3 (Ñ1 B3 second time) क्रोधाद्रक्तानि च (Ñ1 V1 तु) V1 3 B3 (all first time) नेत्रे (B3 रक्ते) क्रोधाग्निना तत (B3 पुन) V1 3 B3 (all second time) क्रोधाद्रक्तानि तु (for the post half) —(l 8) Ś क्रोधे D6 क्रोधे (for घोरे) Ś1 N1 B3 (N1 B3 first time) रक्तनेत्र (Ñ1 °वक्र [sic]) Ś3 Ñ2 V B1 3 (V1 B3 first time) D1-4 8 12 13 रक्त नेत्र G1 M1 2 3 नेत्र दीप्त (by transp) (for दीप्त नेत्रे) V3 बभूव ह (sic) (for बभूवतु) N1 V1 B1 3 (all second time) रावणेन्द्रस्य घोराणि नयनानि चकाशिरे]

17 Ñ1 V1 B3 3 repeat 17^{ab} after the repetition of l 8 of 1790* V3 reads 17^{ab} after the repetition of l 7 of 1790* —^{a}) Ś Ñ V1 3 B3 (N1 V1 B3 both times) 3 (second time) D1-3 11 12 G M3 तु, B1 3 (first time) D1 3 T2 3 च (for तद्) —^{b}) D3 स्रुवा (for तस्य) V2 B1 D1 4 कोपाग्नि (V3 D4 °ग्नि, B1 °ग्नि) M1 3 कोपाग्नि (for क्रोधाग्नि) Ś D6 12 13 तस्य कोपाग्नि (Ś1 °द्दि) मूर्छि D12 °छ)त, N V1 3 B1 3 (N2 V1 B3 both times) तस्य क्रोधाग्निदीपित —After 17^{ab} V1 ins l 2-6 of 1790* —Ñ1 om 17^{cd} —^{cd}) Ñ1 V1 3 B2-4 चकार (for बभूव) Ñ1 V3 कोप (for रूप) V B1 3 D3 6-7 9-11 13 T2 3 M3 transp रुद्रस्य and क्रुद्धस्य D6 [रु]द्र G3 [रु]द्र (for [रु]द्र) D7 9-11 स्यवस्थित (for दुरासदम्) Ś D6 11 बभूव क्रुद्धरूपस्य रुद्रस्य च दुरासद —After 17 Ñ1 V1 3 B3 3 read 29 (N1 V1 3 B3 followed by l 7 8 [V3 only l 7] of 1790* and 17^{ab}) repeating them in their proper place while D6 T2 3 ins l 3-6 of 1790* G (ed) ins only l 7-8 of 1790*

18 V3 om 18 Before 18 N V1 B2-4 ins l 2 of 1790* Ś V2 B1 D1-4 6 8 11 13 T2 3 transp 18 and 19 —^{a}) D3 तत, D7 तत्र (for तस्य) Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 चक्षुर्भ्यां (Ś D6 °भ्य) Ñ V1 B1 3 नेत्राभ्य (for नेत्राभ्यां) —^{b}) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8-13 अश्रु D3 T1 G M नास्र (for अस्र) —G1 om (hapl) 18^{cd} —^{c}) V3 B1 D1 3 4 8-11 13 T1 G3 M1 2 transp दीप्ताभ्याम् and दीपाभ्यां Ś N V1 B2-4 D6 12 दीप्तभ्य इव दीपेभ्य B3 दीपेभ्य इव दीप्तभ्य —^{d}) N1 V1 B3 4 D6 T1 G3 तैल (for स्नेह) D3 सार्चिषःक्रोधाद —After 18 Ñ V1 B2-4 ins l 3 6 of 1790* and G (ed) ins l 5-6 of 1790*

19 Ś V2 B1 D1-4 6 8 11 13 T2 3 transp 18 and 19

G 6. 72. 25
B. 6. 92. 24
L. 6. 71. 21

कालाग्निरिव संक्रुद्धो यां यां दिशमवैक्षत ।
तस्यां तस्यां भयत्रस्ता राक्षसाः संनिलिल्यिरे ॥ २०
तमन्तकमिव क्रुद्धं चराचरचिखादिषुम् ।
वीक्षमाणं दिशः सर्वा राक्षसा नोपचक्रमुः ॥ २१
ततः परमसंक्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ।
अब्रवीद्राक्षसा मध्ये संस्तम्भयिषुराहवे ॥ २२
मया वर्षसहस्राणि चरित्वा दुश्चरं तपः ।
तेषु तेष्ववकाशेषु स्वयंभूः परितोषितः ॥ २३
तस्यैव तपसो व्युष्ट्या प्रसादाच्च स्वयंभुवः ।
नासुरेभ्यो न देवेभ्यो भयं मम कदाचन ॥ २४
कवचं ब्रह्मदत्तं मे यदादित्यसमप्रभम् ।
देवासुरविमर्देषु न भिन्नं वज्रशक्तिभिः ॥ २५
तेन मामद्य संयुक्तं रथस्थमिह संयुगे ।
प्रतीयात्कोऽद्य मामाजौ साक्षादपि पुरंदरः ॥ २६

—[d]) N₂ हि, G₁ लि, G (ed) स (for वि) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ तस्य(D₁ °तो) निर्दशतो दशान् —[e]) G₁ [स]ननिलिल्यिरे ; M₃ दहति° (for दशाननम्) Ś D₄ ₁₃ दुधुवुदस्ति स्वन, N V B D₁ ₄ ₄ ₁₃ T₂ ₃ दुधुवे दु(V₃ damaged)तनि (D₁₃ विपुल)स्वन —[f]) Ś D₃ चचाल, V₂ वृषस्य (sic) (for चक्षस्य) Ś₁ D₄ ₁₃ om (hapl) Ś₁ lacuna N₃ V B₁ D₁ ₃ ₄₋₇ ₁₃ ₁₅ T₂ ₃ G₃ M₃ [न] वेक्षमाणस्य, B₁ [ना]विद्यमानस्य, B₂ ₃ D₁₃ ₁₅ [ना]कृष्य माणस्य; G (ed) चेद्य° (for [ना]वेक्ष्यमाणस्य) —[f]) N₃ V₁ D₁₃ ₁₃ महतो (for महतो) —After 19 Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ ₁₃ ins only l 7-8 of 1790*

20 V₃ om 20-21[b] D₁₃ ₁₃ om 20 —[a]) Ñ V₂ B₁₋₃ ₁₅ काल (for कालाग्नि) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ ₁₃ T₂ ₃ राजा काल इव क्रुद्धो —G₁ om (hapl.) 20[a]-22[a] —[b]) D₁ om first यां B₄ D₄ T₂ ₃ उद्वेक्षत; D₃ मपैत्, D₁₃ मवेद्दत (for मवेक्षत) —[c]) D₃ T₂ ₃ परि (for भय) —[d]) V₁ B₁₋₃ D₁ सविलिल्यिरे; D₁ तु लिलिरिरे (sic) D₄ ₇ च निलिल्यिरे; D₁ संम°; D₄ च चकपिरे (for संनिलिल्यिरे)

21 G₁ G (ed) om 21, V₃ om 21[ab] (for V₃ G₁ cf v l 20) —[a]) N₃ तमंतकनिभं क्रुद्धं —[b]) Ñ V₁ ₂ B₁ ₃ ₄ भवादयं; D₁₋₃ ₁₃ ₁₅ विपादिनं; D₁ T₂ ₃ वि(T₂ वि)पातिनं; M₁ ₃ विधीपुणं; Cg as in text (for चिखादिषुम्) Ś D₃ चचार हविरादिनं; B₁ भमयाय भयावहं; D₄ सर्वलोकभयावहं —[c]) V₁ V₃ ₃ B₁₋₄ D₄ ₄ T₁ G₃ ₃ वीक्षमाणा (for वीक्षमाणं) —[d]) Ś₁ नाय; Ś₁ D₄ ₁₃ वाम (for नोप)

22 G₁ om. 22[a] (cf v l 20) —[a]) Ś V₃ B₁ D₁ ₄ ₁₃ ₁₅ ब्रह्मदत्तेन वक्तव्यो (for °) —V₁ damaged for 22[de] Ś V₃ D₄ ₁₃ ₁₅ सेरुपो (for राक्षसो) V₁ lacuna for राक्षसाधिप B₁ D₁₋₃ ₁₃ संस्तम्भयिषुराहवे (D₁₃ ₁₃ °रात्र)इव(B₁ °मास्ताराहवम्) —For 22[cd], D₃ subst

1791* यदर्ताभिद्दहयो राक्षस ओपसूक्ति ₁₃

while D₁ T₂ ₃ subst.

1792* सबानुद्दीय मधुद्र प्रोवाच युधि दुर्जय ।
[T₃ ₃ जेय]

—Then D₃ T₃ ₃ cont

1793* स दीनो दीनमनसा सर्वानेव निशाचरान् ।
[D₃ T₃ दीनमनस]

—[a]) D₃ T₂ ₃ रावणो (for अब्रवीद्) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ नैऋतान्सर्वान्, N V₁ B₁₋₄ D₄ T₁ ₃ राक्षसान्सर्वान् (for राक्षसा मध्ये) —[d]) G₁ ₃ d (for स) N V B₁₋₃ D₁ ₄₋₇ ₁₃ T₁ G₁ ₃ सं(V₁ B₃ दानु)स्त(V₃ °र्)म्भयिषुर् (for संस्तम्भयिषुर्) B₁ सनादयितुमर्हथ; D₁ समाभाव्य दशानन; D₁₃ सरवमपितुमानमि ⸓ Cv g संस्तम्भयिषुराहवे । युद्धभीतान् राक्षसान् युद्धे स्थापयितुकामः । Cg adds मति द्विर्भवान् भाव्य मर्ये ; so also C₁ t Cm ; "संस्तम्भयिषुराहवे" इति पाठः । युद्धभीतान् राक्षसान् युद्धे स्थाप(Cm पाठ)यितुमिच्छन् ।

23 [b]) Ś V₃ ₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ T₂ ₃ यशात् Ñ V₁ B₁₋₃ D₁ चरितं (for चरित्वा) D₁₋₃ ₁₃ परमं; D₁₃ दु करं (for दुश्चरं) —[c]) D₁ [ए]व कालेषु; D₄ वस्तारेषु; D₃ च कालेषु (for [अ]वकाशेषु) —[d]) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ च(D₄ सं) प्रभु (B₁ °भो) दिव , D₃ T₂ ₃ अपि(D₁ इद)-तोषित (for परितोषित)

24 [a]) G₃ [ए]व (for [ए]व) N₃ B₁ तपसा (for तपसो) Ś D₄ ₁₃ [स]तुष्टो, Ś₁(m also) तुष्टो D₃ T₂ ₃ वृत्त्या; M₃ व्युष्ट ; Cr m g L₁ as in text (for व्युष्ट्या) D₄ ददतोस्य प्रसादाच —V₃ damaged from 24[b] up to मम in 24[d] —[c]) Ś V₃ B₁ D₁ ₄ ₁₃ ₁₅ न सुरेभ्यो न भूतेभ्यो —[d]) G₁ मति (for मम) D₄ न भयं मम हानवात्

25 V₁ om 25 —[a]) Ś D₁₃ ₁₅ च ब्रह्म (for ब्रह्म दत्तं) V₃ B₁ D₁₋₁₃ च (for मे) D₃ T₂ ₃ कवचं मह्यमा दत्तं —[b]) T₁ यथा (for यद्) Ś Ñ V₁ ₃ B D₁ ₄ ₁₃ ₁₅ प्रभं(Ś D₁₃ ₁₅ °प्रभं; V₃ B₁ D₁₋₁₃ ₁₅ °म)सुरासुरैर्बि; D₄ युधु मे वज्रनिर्बि —D₃ om 25[cd] B₁ reads 25[c]-27[a] in marg —After 25[c], G₁ wrongly repeats 23[c]-25[c]. —D₃ om (hapl), B₁ reads 25[c]-27[a] in marg —[c]) B₁₋₃ D₇₋₁₃ T₁ भिन्ने (for भिन्न) Ś D₁₃ ₁₅ शस्त्रैः ; Ñ V₁ ₃ B D₁₋₁₃ ₁₅ T₂ ₃ शस्त्रैस्ति (D₁₃ T₂ ₃ °ना) (for शक्तिभि)

26 D₁ om D₁₃ read 26 in marg (for both cf v l 25) —[a]) D₃ मयि ; D₁₃ इह ; T₁ अपि (for मद्य).

यत्तदाभिप्रसन्नेन सशरं कार्मुकं महत् ।
देवासुरविमर्देषु मम दत्तं स्वयंभुवा ॥ २७

अद्य तूर्यशतैर्भीमं धनुरुत्थाप्यतां महत् ।
रामलक्ष्मणयोरेव वधाय परमाहवे ॥ २८

स पुत्रवधसंतप्तः शूरः क्रोधवशं गतः ।
समीक्ष्य रावणो बुद्ध्या सीतां हन्तुं व्यवस्यत ॥ २९

प्रत्यवेक्ष्य तु ताम्राक्षः सुघोरो घोरदर्शनान् ।
दीनो दीनस्वरान्सर्वांस्तानुवाच निशाचरान् ॥ ३०

मायया मम वत्सेन वञ्चनार्थं वनौकसाम् ।
किंचिदेव हतं तत्र सीतेयमिति दर्शितम् ॥ ३१

तदिदं सत्यमेवाहं करिष्ये प्रियमात्मनः ।
वैदेहीं नाशयिष्यामि क्षत्रबन्धुमनुव्रताम् ।
इत्येवमुक्त्वा सचिवान्खड्गमाशु परामृशत् ॥ ३२

G. 6. 72. 37
B. 6. 92. 35
L. 6. 71. 34

Ś V3 B1 D1-6.8.13 T2.3 सनद्, D12 सरत्न, Cv r m g t as in text (for समुक्त) D6 समाविद्ध सुसनद —ᵇ) B1 G3 इव, D8 मा हि (for इह) Ñ2 अभेयेन सुरासुरे —ᶜ) Ś D6.13 क प्रतीयान्मृधेयाद्वा, Ñ V1.3 B1 D9 क प्रतीयादि माम(Ñ2 V1 D5 °समासा)द्य, V3 B1 D1-3.6.13 T2.3 क प्रतीयान्मृधे या(D1.2.4 T2.3 जा)तु B2 क प्रयाति ह मामप, B3 क प्रतीयाद्दिवो हि, D4 क प्रतापान्मृधे याति —ᵈ) D1 G3 इव (for अपि) ※ Cv g मम मामाजौ साक्षादपि पुरंदर इति, न प्रतीयादिति शेष (Cg साक्षात्पुर दरोऽपि न प्रतीयादिति च योज्यम्)। अप्रसिद्धौ नञ्। क्रिया पदमस्त्येव। अनेनव्याख्याने मम मामा आजाविति पुनरुक्त स्यात्।, Ct क्रुद्धस्योक्तित्वादेवास्य पुनरुक्तिर्न दोषाय। प्रतीयादभि मुखो भवेत् ※

27 D3 om B1 reads 27ᵃᵇᶜ in marg B3 reads 27ᵃᵇ in marg (for all cf v l 25) V2 om 27 V3 om 27ᵃᵇ —ᵃ) T3 तथा (for यदा) Ś D6.13 [अ]पि, B1 D1 [अ]ति, B4 T2.3 G3 हि, D2 [आ]सीत्, Ct as in text (for [अ]भि) Ś Ñ1 V1 B1.2.4 D6.8.9.13 T2.3 प्रसादान्मे(Ñ1 V1 B2.4 °च) Ñ2 प्रसादेन (for प्रसन्नेन) B3 यत्तदपि प्रसादान्मे, D1 यद्दत्ताभिप्रसाद् मे, D4 येन दत्त प्रसन्नेन —ᵇ) B4 काञ्चन (for कार्मुकं) D4 मम (for महत्) —ᵈ) B1 D13 महद् (for मम)

28 ᵃ) Ś1 D1.13 तूर्ण (for तूर्यं) Ś V1 B1 D1.3.8.13 सर्वै(D1.13 °रै)मुख्यैर्, Ñ1 सर्वभीमैर्, Ñ2 प्रणदन (sic) D6 हस्तैर्दिव्यैर् (for शतैर्भीम) —V3 damaged for 28ᵇᶜ —ᵇ) D6-8.9-11 S मम (for महत्) Ś B1 D1.3.8.13 धनुरुत्थापयत्व तत्(Ś D6.13 मे) Ñ V1 B2-4 धनु(B2-4 रुण)म(Ñ2 सं)स्थाप्यतां महत् (B2 मम) D4 धनुरास्फोटयास्यह, D12 धनुरुत्थाय भ्रजामि तत् (hypm) —ᶜ) B3 मम, D4 सत्ये (for एव) —ᵈ) Ñ1 वधार्थं D1 रजनीचर (for परमाहवे)

29 Ñ1 V1.3 B2-4 read 29 for the first time after 27, D7.9-11 T1 G3 M read 29 for the first time after l 6 of 1790*, D6 T2.3 read 29 for the first time after l 2 of 1790*, all are repeating it here —ᵃ) D13 स्वपुत्र (for स पुत्र) Ñ1 B2.4(all first time) वधमार्य (for -वधसंतप्त) D4 भ्रातृपुत्रवधेनार्त —ᵇ) V3 D9-11(all second time) क्रूर, M3(first time) क्षणात् (for शूर) Ś B1 D1-3.8.13.13 शत्रु, D2.6 (first time) T2 (second time) M3 (both times)कोप (for क्रोध) Ñ1 V1 B2-4(all first time) क्रोधस्य वशमागत —ᶜ) B3(first time) राजा, M3(first time) रोषाद् (for बुद्ध्या) D1 विचार्य रावणि बुद्ध्या —ᵈ) B4 (second time) तूर्णं (for हन्तुं) Ñ1 V1 B4 (all second time) -व्यवस्थित, N1 B2.3(except Ñ2 all second time) अवस्थित, D6(second time) व्यवस्य च (for -व्यवस्यत) Ś V3 B1 D T G1.2 M (D6-7.9-11 T1 G3 M first time T2.3 second time) वैदेह्या रोचय(B1 D8.10.13 °ये)द्वध (V1 रोचये वध) Ñ1 V2.3 B2-4 (all first time) सीतावधमरोचयत्, T2.3(both first time) लक्ष्मणेरोचयद्वध ※ Ck t -व्यवस्यत व्यवास्यतेति यावत् (Ct °स्यत। निश्चितवानित्यर्थं) ※

30 ᵃ) Ñ V1.3 B1.2.4 च, V2 om (subm) M1.2 सु (for तु) V3 B1 D4 तान्सर्वान्, T2.3 ताम्राक्षान् (for ताम्राक्ष) Ś B3 D1.3.8.13.13 प्रत्यवेक्षत(D13 °वेक्ष्यैव) तान्सर्वान् (B3 D7 ताम्राक्ष) D1 प्रत्यवेक्ष्य तदा सर्वान् —ᵇ) Ś V3 B1 D1-6.8.13.13 राक्षसान्, N1 V1 B2-4 सुघोर, D7 स घोरो, T1 G3 सुघोरान्, Cg t as in text (for सुघोरो) N1 वाय (for घोर) N V1 B2.4 D9-11 G1 M1-3 दश(V1 °र्शि न (B4 °न) V3 damaged (for दर्शनान्) —ᶜᵈ) N V3 B1.2 D3.13 M2.3 दीनान्, V1.3 भीतान्, G (ed) दीनाद् (for दीनो) Ś V2.3 B1 D1.3.12.13 मुखान्, N B2.4 भया, V1 मुख (for स्वरान्) D1.3 दीनान्दीनमुखा न्सर्वान् (for °) N3 V2 B1 D1.3.8.13 निशाचर (for °चरान्) D4 विषण्णवदनो रौद्रो रावणस्त्विदमब्रवीत्

31 ᵃ) B4 यावयेन, D4 पुत्रण (for वत्सेन) B3 मायया चावधीत्सीता —ᵇ) Ś D6.13 तत्रासनार्थं, V3 D1-3.13 त्रासनार्थं, V3 वेदनाय, B1 त्रासनार्थं (for वञ्चनार्थं) —ᶜ) D1.4 T1.3 G3 हता, M3 तत्र (for हतं) Ś B1 D1-3.8.13.13 किंचिदपि हि हत्वा यत्(Ś D6.13 °यत्, B1 हि), N V B2.4 D6 प्रतिमा सदृशी कृ(V3 B3.4 ह)त्वा तु D6 असिनाछिद्य वीरेण —ᵈ) N V B D1.4.6 रावणा, D6 दर्शन, D12 दर्शयन् (for दर्शितम्)

32 ᵃ) V3 D7.9-11 M3 Cm t वचनम्, Ck as in text (for सत्यम्) Ñ1 D6 एवाय(D3 °म), D13 एव हि

G 6 72 37
B. 6. 92. 36
L. 6 77 34

उद्धृत्य गुणसम्पन्नं विमलाम्बरवर्चसम् ।
निष्पपात स वेगेन सभायाः सचिवैर्वृतः ॥ ३३

रावणः पुत्रशोकेन भृशमाकुलचेतनः ।
संक्रुद्धः खड्गमादाय सहसा यत्र मैथिली ॥ ३४

व्रजन्तं राक्षसं प्रेक्ष्य सिंहनादं प्रचुक्रुशुः ।
ऊचुश्चान्योन्यमाश्लिष्य संक्रुद्धं प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ३५

अद्यैनं तावुभौ दृष्ट्वा भ्रातरौ प्रव्यथिष्यतः ।
लोकपाला हि चत्वारः क्रुद्धेनानेन निर्जिताः ।
बहवः शत्रवश्चान्ये संयुगेष्वभिपातिताः ॥ ३६

(for एवाद्द) —ᵉ) D1 13 सत्यम् (for प्रियम्) —ᶜ) Ś V3 B1 D2-4 8 13 16 सूदयिष्यामि —ᵈ) D4 राघवस्य प्रियां सतीं —ᵉ) D4 स सर्वान् (for सचिवान्) —ᶠ) D5 खड्गम् (sic) (for खड्गम्) D1-3 18 पराक्रम, D8 T1 G3 M1 परामृशन्, L (ed) पराक्रमात्, Cg as in text (for परामृशत्) Ś D1 12 यादमख्यपराक्रम, Ñ V1 3 B1-4 खड्ग राक्षसपुंगव, D4 खड्गमाविश्य रावण

33 ᵃᵈ) Ñ2 V B D5 उत्प्लुत्य, G1 3 उद्गृह्य (for उद्धृत्य) V3 विमल वर Ñ1 V B D1-3 13 दर्शनः Ñ2 धारिण (for वर्चसम्) Ś D8 13 उत्सृज्य गुण (S2 सनु [sic]) सम्प विमल वरदर्शन, D6 उत्सृष्ट सूर्यसंकाश भ्राजमान दृरतेजसा —ᶜ) V D1 2 13 नि (V3 D3 नि) पपात Ś N2 D8 12 सु, Ñ1 V1 2 B1 3 D1 18 [श्रा]शु V2 तु, D3 च, D6 [श]ति (for स) —ᵈ) Ś D8 18 समर्थे, V2 3 B1 4 D5 7 9 11 T1 G3 3 M सभायै, D1 8 स चापि (D3 °थ) D9 सचाप, D13 सवधि (for सभायाः) Ś V2 B1 D1 2 4 11 12 सह (for वृत) D4 सर्वैसैन्यसमावृत

34 ᵃ) Ś D8 12 व्याकुल, V3 विह्वल; V4 पीडित (for आकुल) Ś B1 (marg also as in text) D1 12 लोचन, Ñ V1 3 B3-4 मानस (for चेतन), D4 हत मानपराक्रम —ᶜ) D13 उद्यम्य (for आदाय) Ś D8 12 खड्ग क्रुद्ध समुद्यम्य, Ñ V1 3 B3 4 स (Ñ2 त) क्रुद्ध खड्गहस्त सु (Ñ1 V1 B3 3 त) V4 B1 D1 2 4 त खड्ग क्रुद्ध (V3 क्रुद्ध, B2 क्रूर, D4 दीप्त) मुद्यम्य, B4 सखड्गमसिहस्त त, D2 त क्रुद्ध खड्गमुद्यम्य —ᵈ) Ś D8 12 स गतो, Ñ V1 3 B3 4 व्रजत (for सहसा) Ñ V1 3 B1 3 D1-3 4 13 येन, V3 येन च (hypm) (for यत्र) V3 B3 D1-3 13 मैथिलीं D4 प्रति दुद्राव मैथिलीं

35 ᵃᵇ) Ś D8 12 18 T1 G1 राक्षसा; M3 रावणं (for राक्षस) D7 G3 सिंहनादान् Ś1 D7 10 12 T1 G1 3 M1 3 Ct विचुक्रुशुः; D1 व्यानदन् (for प्रचुक्रुशुः) N V1 3 B3-4 सहसा राक्षसा (B4 राक्षसा सहसा) प्रेक्ष्य (V3 सर्वे) सिंहनादमथा नदन् (N2 V1 °नादयन्), D4 व्रजन्त प्रेक्ष्य राजान शार्दूलमिव दर्पितम् —ᶜ) Ñ V B D1-3 6 9 10 11 13 T2 3 G1 3 M4 आलिंग्य; D3 सक्रुद्ध (for आश्लिष्य) D4 उत्थायोत्थाय अन्योन्यम् (with hiatus) —ᵈ) Ś D8 12 व्रजत; Ñ1 V1 B3 4 D3 त क्रुद्ध, D6 आलिंग्य (for संक्रुद्धं) Ś V1 D2 12 रावण; D7 9-13 राक्षसं (for राक्षसा)

36 D3 om 36-37ᵃ —ᵃ) V3 B1 D1 4 8 अथाद्य; D2 अथ यद्; D7 अन्योन्य, D13 अद्यैव (for अद्यैनं) G1 भ्रातरं (for तावुभौ) Ś D8 12 अथ पापावुभौ दिष्ट्या, D1 T2 3 अथ वै राघवौ दृष्ट्वा —ᵇ) G3 तावुभौ (for भ्रातरौ) D6 T2 3 प्रव्य (D6 °म) थिष्यति; D9 प्रहरिष्यति (for प्रव्यथिष्यत) Ś V3 B1 D1 2 4 8 12 13 निहनिष्यति (S1 °ष्यामि) राघवौ —For 36ᵃᵇ, Ñ V1 3 B3 4 subst

1794* अद्य तौ राघवौ राजा संयुगे प्रमथिष्यति ।

[B3 वै (for तौ)]

—ᶜ) N1 V1 3 B3 4 D6 T2 3 च (for हि) D4 सर्वे त (for चत्वार) —ᵈ) D6 क्रोधेन (for क्रुद्धेन) N V1 3 B1 [ए]तेन, B2 3 (ए)कन (for [अ]नेन) —ᵉ) G1 सम्भूत (for बहव) B1 चान्ये, D4 T1 G1 3 M1 चापि —ᶠ) Ñ V B1 4 D1 T1 G1 3 M निपातिता, D13 पराजिता (for [अ]भिपातिता) Ś B1 D1 2 4 8 12 T2 3 क्रुद्धेन विनिपातिता —For 36ᶜᵈ D4 subst

1795* वसवो मरुतो रुद्रा महादित्यास्तथैव च ।
दैत्यदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगा ।
जितानि सर्वभूतानि द्रक्ष्यन्ति तथा नरा ।

—After 36 Ñ V B2 4 D4-7 9-11 13 S ins

1796* त्रिषु लोकेषु रत्नानि भुङ्क्ते आहृत्य रावण ।
विक्रमे च बले चैव नास्त्यस्य सदृशो भुवि ।

[(l 1) Ñ V B3-4 बहूनि चैव (for त्रिषु लोकेषु) D2 3 T G3 भुक्त (T2 G3 °क्ते) आहृत्य, G1 3 M1 Cr m भुक्त आहृत्य, M1-3 भुक्त चाहृत्य (to avoid hiatus) (for भुङ्क्ते आहृत्य). D6 (with hiatus) भुक्त्वा आहृत्य च रावण (hypm), D13 भुक्ते हत राक्षस (for the post half) —(l 2) B4 D6 T2 विक्रमेण (for विक्रमे च) D3 बलेन (for बले च) B2 भुवि, G1 बली (for भुवि) ※ Cr m 'विक्रमे च बले चैव नास्त्यस्य सदृशो भुवि' इति पाठः । Cm adds आहृत्येति पाठे आहृत्य, आक्रम्य ※]

—Thereafter D13 cont

1797* इति प्रजल्पतां तेषां राक्षसानां समन्ततः ।
एवंप्रभावो राजासौ क्रमशो तापसौ रणे ।
न हनिष्यति विक्रम्य मिथ्याप्रव्रजितावुभौ ।
रावणस्तु महावीर्य कोपसंरक्तलोचन ।
भवरोषं दिशं यत्र रावणो शोककारण । [5]
राक्षसास्तत्र संप्रहृता चतुर्दिक्षु यत्र विद्रुता ।

[D13 wrongly repeats l 1–2 after l 3.]

तेषां संजल्पमानानामशोकवनिका गताम् ।
अभिदुद्राव वैदेहीं रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ ३७
वार्यमाणः सुसंक्रुद्धः सुहृद्भिर्हितबुद्धिभिः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धः खे ग्रहो रोहिणीमिव ॥ ३८
मैथिली रक्ष्यमाणा तु राक्षसीभिरनिन्दिता ।
ददर्श राक्षसं क्रुद्धं निस्त्रिंशवरधारिणम् ॥ ३९
तं निशाम्य सनिस्त्रिंशं व्यथिता जनकात्मजा ।
निवार्यमाणं बहुशः सुहृद्भिरनिवर्तिनम् ॥ ४०
यथायं मामभिक्रुद्धः समभिद्रवति स्वयम् ।
वधिष्यति सनाथां मामनाथामिव दुर्मतिः ॥ ४१
बहुशश्चोदयामास भर्तारं मामनुव्रताम् ।
भार्या भव रमस्वेति प्रत्याख्यातोऽभवन्मया ॥ ४२

G 6 72 48
B 6 92 46
L 6 71 45

37 D1 om 37^{ab} (cf v l 36) —^{a}) T1 damaged for स Ś D6 13 तथां प्रजल्पमानानाम्, N V1 2 B1-4 D4 तथा सम्प्रजल्पतामेवम् —^{b}) Ś V1 2 B1 D1 3 5 6 13-वनिका (for -वनिका) —^{c}) B3 (marg also as in text) शुश्राव तत्र (for अभिदुद्राव) M1 2 3 वेगेन, Ct as in text (for वैदेहीं) —Ś D1 8 12 om (hapl ?) 37^{d}–38^{c}

38 Ś D1 5 13 om 38^{abc} (cf v l 37) — ^{a}) V1 D4 6 11 बहुविध, B1 [5]पि बहुभि , D6 T2 3 बहुविधै , D1 सु*क्रुद्ध (for सुसक्रुद्ध) N1 स वार्यमाण सक्रुद्ध —D13 om from 38^{d} up to second नि in 48^{e} —^{b}) Ñ2 V1 B2-4 साधुबुद्धिभि , V3 साधुवाक्यैभि , D4 हितकाङ्क्षिभि ; G1 2 M1 2 °बन्धुभि (for हितबुद्धिभि) —^{c}) B3 वेगेन (for सक्रुद्ध) N1 V2 B1 D2 3 अभ्यद्रवत वैदेहीं, D4 अभिदुद्राव वैदेहीं —^{d}) Ś D6 13 ग्रहो वै, V3 B1 D1-4 ग्रह खे (by transp) (for खे ग्रहो) Ñ1 यथा (for इव) —After 38 Ś V3 B1 2 D1 5 6 8 13 T2 3 ins while N1 ins after 41^{ab}

1798* कम्पयन्वसुधां क्रोधात्पादन्यासैर्द्रुतं व्रजन् ।
पुत्रशोकसमाक्रान्त क्लीवपे कृतमानस ।

[(l 1) T2 3 वसुधा (for वसुधां) Ś V3 B1 2 D1 5 13 कोपात् (for क्रोधात्) N1 B2 D6 T2 3 प° (for पाद) N1 द्रुत, B3 ध्रुव (for द्रुत) —(l 2) V3 -समाक्रान्त N1 B1 2 D1 3 निश्चय (for मानस)]

—Thereafter D1 cont (with an addl colophon)

1799* ततो राजपथीं शुभलक्षणां सतीं
रामप्रियामिन्दुसमानवक्त्राम् ।
उपलभ्यमुग्धम्य सितं महासिं
हन्तुं ययौ राक्षसराजमुख्य ।

[Colophon —*Kāṇḍa name* लङ्काकाण्डे —*Sarga name* रावणक्रोध]

39 D13 om 39 (cf v l 38) V3 damaged for 39^{a} —^{a}) N1 वैदेही (for मैथिली) D1 रक्षणार्थे (for रक्ष्यमाणा) B4 च; D6 तु; D3 ता (for तु) —After 39^{ab}, Ś B1 D1-4 6 8 13 T2 3 ins, while V3 ins after 39

1800* चिन्तयन्ती रणगत राघव सानुजं तदा ।

[B1 वद (for रण-) Ś D1 4 5 13 transp तदा and सानुजं]

—Thereafter B1 D1 4 6 T2 3 cont l 1 of 1801*

—Ś D1 8 13 om 39^{cd} —^{c}) B1 D2-4 6 T1 रावण (for राक्षस)

40 D13 om 40 (cf v l 38) N1 om 40^{ab} —^{a}) N V1 2 B2 4 D1 7-11 T1 Cr त निशम्य, B1 D3 4 तमवेक्ष्य, D6 T2 त निरीक्ष्य, G1 सा निशाम्य (for त निशाम्य) T2 सु (for स) —^{b}) D1 सा भीता , G (ed) दु खिता (for व्यथिता) D6 T2 3 जानकी व्यथिताभवत् —^{c}) M1 2 वार्यमाण सु , Ct as in text (for निवार्यमाण) —^{d}) D6 अनुवृत्तिभि , T2 3 M3 Cm अनुवर्तन , G1 हितवर्तिभि , Ct as in text (for अनिवर्तिनम्) ※ Ct ' अनुवर्तिनम् ' इति पाठेऽभिमुखमागच्छन्तम् ※ —For 40 Ś D1 8 13 subst while N V B D5 6 subst l 2 for 40^{cd} whereas B1 D2 4 6 T2 3 cont l 1 after 1800*

1801* स तथा क्रोधसंरक्ताक्षमायान्त जनकात्मजा ।
निवार्यमाण सचिवैर्मनसैव व्यचिन्तयत् ।

[(l 1) B1 D4 6 T2 3 -क्रोधाक्षम् (B1 °सागम्) D1-3 -ताम्राक्षम् (for -रक्ताक्षम्) —(l 2) N V1 2 B2 4 निवार्यमाणे सचिवै (V3 °स्तु) (for the prior half) Ś1 N V1 2 B1 D3 [च]व (for [च]व) D1 व्यथितैस्न V3 विचिन्तयत् B1 (marg also) D1 2 व्यचारयत् B2-4 अचिन्तयत्, D6 व्यथा रयत् (for व्यचिन्तयत्)]

—After 40 D6-7 9 11 S ins

1802* सीता तु खरमाविश्य विलपन्त्यादमब्रवीत् ।

[T2 तु खे (for तु ख)]

41 D13 om 41 (cf v l 38) —^{ab}) V3 damaged from भि up to the prior half of 1803* D1 यथा Ś B1 D1 2 समभिद्रुत , N1 मामभि° ; G (ed) अभिस° (for मामभिक्रुद्ध) Ś D6 13 मामयाभिमुख स्वय (for ^{b}) D6 अयायमभिसंक्रुद्धमभिद्रवति वै स्वय —After 41^{ab} N1 ins 1798* —For 41^{cd} Ś N V B D1 4 5 13 subst

1803* इ धुनिष्यति पापात्मा सनाथां मामनाथवत् ।

[V3 damaged for the prior half N V1 2 B2-4 हिंसिष्यति दुष्टात्मा (for the prior half) Ś D6 13 तदर्थे (for सनाथां) B1 मामनाथामनाथवत् (for the post half)]

42 D13 om 42 (cf v l 38) —^{a}) Ś D1-4 6 13

G 6 72 49
B 6 92 47
L 6, 71 45

सोऽयं मामनुपस्थानाद्व्यक्तं नैराश्यमागतः ।
क्रोधमोहसमाविष्टो निहन्तुं मां समुद्यतः ॥ ४३
अथ वा तौ नरव्याघ्रौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
मन्निमित्तमनार्येण समरेऽद्य निपातितौ ।
अहो धिङ्मन्निमित्तोऽयं विनाशो राजपुत्रयोः ॥ ४४
हनूमतो हि तद्वाक्यं न कृतं क्षुद्रया मया ।
यद्यहं तस्य पृष्ठेन तदायासमनिन्दिता ।
नाद्यैवमनुशोचेयं भर्तुरङ्कगता सती ॥ ४५

घो(D1 गो)दयानोपि(D1-3 °गो हि), N V B2 3 चो(V3 चे, B2 [ऽ]चे)दयन्मां हि; B1 दयामानो हि, B4 प्रयन्मां हि; D1 प्रदिशन्मां यो (for चोदयामास) —ᵇ) N̈ V1 2 B3 4 सम् (for माम्) T1 मां भर्तारम् (by transp) —ᶜ) Ś B1 D1-11 T2 3 G1 2 M1 2 3 भार्या मम(D6 T1 1 मम भार्या) भवस्वे(Ś D1 12 °वाद्य)ति —ᵈ) D1 7 8-11 T1 G2 3 M2 3 ध्रुव, G1 om (for ऽभवन्) Ś D3 13 स निरस्तस्तवतो मया, B1 D1-4 6 T2 3 निरस्तश्च (D1 °स्तु, D1 °स्त स) तवो(T2 रतो) मया(D4 मया सदा) —For 42ᶜᵈ, N̈ V B1-4 subst

1804* भव त्व मम भार्येति निरस्त तद्वचो मया ।

43 D13 om 43 (cf v l 38) —ᵃ) Ś D1 6 11 मदनवस्थानाद्; N̈2 B1 समा(B1 °वृ)नुप°, V3 D1 7 8-11 T2 3 G1 M Cv r m g t माम(D7 T3 ममा, M3 मद्)नुपस्थाने, D1 3 माम(D2 ममा)नव°, D4 मदपप°(sic) (for मामनुपस्थानाद्) —V3 damaged from 43ᵇ up to समा in 43ᶜ —ᵇ) B1 D1 2 4 नैराश्यतां गत ॐ Cr 'सोऽयं मामनुपस्थाने व्यक्तं नैराश्यमागत ' इति पाठ ।, Cm t अनुपस्थाने सति अनङ्गीकारे सति ॐ —ᶜ) Ś B1 D1-3 5 8 12 T2 3 कामक्रोध , N V1 2 B3 4 क्रोधशोक ; D1 °काम (for क्रोधमोह) D13 -समाविष्टो —ᵈ) Ś N̈ V B D1-4 6 11 13 T2 3 मां हंतु(B4 हंतु मा)मुपसर्पति ; D7 8-11 व्यक्तं मां हन्तुमुद्यत

44 D13 om 44 (cf v l 38) —ᵃ) ॐ Cr 'भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ इति पाठ ॐ —ᶜ) B1 (marg also [as in text) निमृत्तम्(sic) (for निमित्तम्) M1 2 मया(M1 °का)र्येण (for मना°) —ᵈ) Ś N̈ V B3 4 D1 4 13 दि ; D4 तौ (for ऽद्य) D1 T2 3 निसूदितौ (for निपातितौ) —After 44ᶜᵈ, Ś N V(V3 only l 3-4) B D1-4 6 12 T2 3 ins while D7 8-11 ins only l 1-2

1805* सत्यमस्येव हि कष्टायां रक्षसां तुमुलं स्वन ।
बहूनामिव हृष्टानां मया विश्रमतां ध्रुव ।
अथ वैन्द्रजित श्रुत्वा लक्ष्मणेन रणे हतम् ।
सवस पुत्रशोकेन मां हन्तुमुपसर्पति ।
अथ वा राजपुत्रौ तौ विनाश्य पुरनिश्चय । [5]
तथैवामपसंपूर्णो मां वधिष्यति रावण ।

[(l 1) N V1 2 B3-4 हतानीमेव , D4 संप्रेत्य च हि ; T2 श्रयेसेव हि (for सत्यमस्येव हि) V 1 2 3 B1-3 D4 13 T2 3 तुमुल- (for तुमुलं) D7 8-11 मेत्तो हि महता(D8 °ना)दो रक्षसानां(D1 °सेव) श्रुतो मया —(l 2) Ś D4 11 बहूनाम् (for बहूनाम) N V1 2 B3 4 संघ , D13 हृष्ट T2 3 अथ (for हत) D1 T2 3 सुत , D7 तदा , D8-12 तदा (for मया) Ś B1 D1-3 5 6,12 T2 3 स(D1-3 मा)क्रोशतां D1 8-11 ध्रिय (for श्रुत) D4 मया क्रोशतां पुन (for the post half) —(l 3) V1 2 D1-3 D4 च (for वा) N̈ V B3 4 D4 हत रणे (by transp) B4 D4 6 T2 3 निपातित (for रणे हतम्) —(l 4) N V B3-4 पीडित , D1 स तत (for सतत°) —N̈ B3-4 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 6 V1 transp the post halves of l 4 and l 6 —(l 6) D4 अप्येव, T2 3 भवेत (for तथैव) D13 [आ]दह्य (for [अ]मर्ष) D4 T2 3 संपूर्णो (for -संपूर्णो) Ś D4 11 हनिष्यति (for वधिष्यति)]

—ᵉ) B1 भयो (for अहो) Ś D4 मन्निमित्त योः D4 मां मदर्थे हि (for मन्निमित्तोऽयं) —After 44 D1-7 8-11 S ins.

1806* अथ वा पुत्रशोकेन अहत्वा रामलक्ष्मणौ ।
विधमिष्यति मां रौद्रो राक्षस पापनिश्चय ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves. M2 3 हत्वा तौ, V3 (to avoid hiatus) हत्वा (for अहत्वा). —(l 2) D4 वधमिष्यति (sic) T2 3 रौद्र (for रौद्रो)]

45 D13 om 45 (cf v l 38) —ᵃ) D4 च; D7 8 T1 G2 M1-3 [ऽ]पि; D1 11 Ck t तु (for हि) D4 6 8 T G M3 5 यद् ; Ck t as in text (for तद्) —T1 repeat 45ᶜᵈ after 1807* —ᶜᵈ) T2 (second time) om तस्य Ś D4 पृष्ठ तु (for पृष्ठेन) D7 8 T2 3 (T2 3 second time) M1 2 तदा(M1 °था) मायाम् (for तदायासम्) D8 11 T3 Ct अनिन्दिता (for अनिन्दिता) Ś N V B D1-3 6 13 T2 3 (T2 3 first time) तदा यास्यामि; D1 3 6,13 °स्ये [sic] N V B3 4 D2 °यां निरानन्दिता; G2 तदा यामि सा नन्दिता (for ᶜ) D4 अथ सनोदिता तव गता कीरण वीक्षता ॐ Cg मायासनुशोचेयमिति 'हनुहनुमतो लिए " इति लिङ्क Ck अयासमिति अयासितमिति यावत् ॥ so also Ct ॐ —ᶠ) N̈ V B नाथाहम् V1 मनुशोचामि (for अनुशोचेय) D1 नाद्य तावनुशोचिष्या G1 अद्यैवं मानुशोचयं —For 45ᶜᶠ, Ś D1-3 6 11 subst , while T2 3 ins. after 45ᶜᵈ (first occurrence)

1807* अद्य शावद शोदितं ज्ञात्वापितं गाढ गतो ।

[D1-3 T2 3 वाद हासुत्योरित्ये (for the prior half) D1 3 T2 3 भारिता(T2 3 °पि [sic]), D4 भारिता (for ज्ञात्वापितं)]

मन्ये तु हृदयं तस्याः कौसल्यायाः फलिष्यति ।
एकपुत्रा यदा पुत्रं विनष्टं श्रोष्यते युधि ॥ ४६
सा हि जन्म च बाल्यं च यौवनं च महात्मनः ।
धर्मकार्याणि रूपं च रुदती संस्मरिष्यति ॥ ४७
निराशा निहते पुत्रे दत्त्वा श्राद्धमचेतना ।
अग्निमारोक्ष्यते नूनमपो वापि प्रवेक्ष्यति ॥ ४८
धिगस्तु कुब्जामसतीं मन्थरां पापनिश्चयाम् ।
यन्निमित्तमिदं दुःखं कौसल्या प्रतिपत्स्यते ॥ ४९
इत्येवं मैथिलीं दृष्ट्वा विलपन्तीं तपस्विनीम् ।
रोहिणीमिव चन्द्रेण विना ग्रहवशं गताम् ॥ ५०
सुपार्श्वो नाम मेधावी रावणं राक्षसेश्वरम् ।
निवार्यमाणं सचिवैरिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५१
कथं नाम दशग्रीव साक्षाद्वैश्रवणानुज ।
हन्तुमिच्छसि वैदेहीं क्रोधाद्धर्ममपास्य हि ॥ ५२

G 6 72.62
B. 6.92 59
L. 6.71 58

—After 45, N2 B3 ins

1808* आर्यौ तावन्न शोचामि भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
[B3 om राम]

while D4 ins

1809* सुखं वा यदि वा दुःखं क पर यो विधास्यति ।

46 D13 om 46 (cf v l 38) —a) D6 T1 G (ed) मन्ये च (G (ed) हि) G1 मन्यते (for मन्ये तु) Ś B1 D1-3 8 11 मन्येऽहं तस्या हृदय (for a) D1 T3 पतिष्यति, T2 वधिष्यति (sic) Ck t as in text (for फलिष्यति) Ś Ñ V B D1-3 8 12 शतधा मे प्र (D2 वि) स्फुटिष्यति (for b) D1 यद्वदश्य हि भोक्तव्य तद्वदस्य भविष्यति —c) Ś D1 12 स्वक पुत्र, D4 यदा श्वश्रू, G2 यथा पुत्र (for यदा पुत्र) —d) Ś D1 12 नष्ट पै, T2 3 प्रणष्ट (for विनष्ट) Ś V1 D1 8 13 G1 यदि, B2 रण (for युधि) D7 G2 श्रोष्यते यदि (G2 युधि) सूदित

47 D13 om 47 (cf v l 38) V3 reads 47-48 in marg —a) N B4 सु, V1 3 B2 3 च (for हि) —b) D4 जीवन Ñ1 यौवन बलमेव च —c) B1 कर्माणि, B3 कार्यं च, D4 M3 कार्याणु (for कार्याणि) B2 रूपाणि (for रूप च) —d) Ś1 B1 D1 3 8-11 M1 2 रुदती Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 13 T2 3 चिंतयिष्यति (for संस्मरिष्यति)

48 D13 om up to second नि in 48a (cf v l 38) V3 reads 48 in marg (cf v l 47) —a) Ś D1-3 8 12 निराधार, B4 निराशा हि (for निराशा नि) G (ed) हत पुत्रे (for हत पुत्रे) V3 B1 D4 निराधारहतौ पुत्रौ —b) B3 G (ed) श्रुत्वा श्वश्रू स (G (ed) °श्रू) चेतना —c) N2 V B1 3 D7 8-11 आरोक्ष्यते, D4 वा विराल, D6 आरोप्यत, T1 3 प्रवेक्ष्यतं (for आरोक्ष्यत) —d) T2 3 चानु, M1 2 यामि (for वापि) D4 T1 प्रपत्स्यत Ś N V B D1-4 8 11 12 13 प्राप वो (Ñ V B D4 8 12 वो) पगमिष्यति

49 V3 om 49 —a) B3 कुत्राम्, D12 कुब्जाद् (for कुब्जाम्) —b) N V1 3 B2 4 D1-3 दुर्मतीं, B4 D4 न्वर्तिनीं (for निश्चयाम्) —c) Ś D1 12 महादुःख B2 D1-3 11 महद्दुःखं B4 इदं लोके (sic), D7 8 11 इमं लोक G1 इदं दुःखं (for इदं दुःख) —d) Ñ2 प्रतिपत्स्यति D1 °प्राप्स्यते, D4 T2 3 M1 °पद्यते (for प्रतिपत्स्यते) —After 49 D4 ins

1810* एवमुक्त्वा सती सीता गुणलक्षणभूषणा ।
त्राहि राघव राजेन्द्र कौसल्यानन्दवर्धन ।
सर्वेष्टु सान्त्विता साध्वी त्वद्भक्ता प्रिया तव ।
स्वजनेन वियुक्ता मां पाहि राम नराधिप ।
इत्युक्त्वा विलापार्ता जानकी रामवल्लभा । [5]
भीता सीता विलापार्ता पपात धरणीतले ।
स्मरन्ती राघव देव बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।

50 a) D4 एव ता (for इत्येव) G (ed) मैथिली Ś D8 12 पश्यन्, Ñ B1-3 (sup lin also as in V) D1-3 12 प्रेक्ष्य, V B4 तत्र (for दृष्ट्वा) —b) N2 B4 चिंतयती, D4 विलापार्तां (for विलपन्तीं) T2 यशस्विनीं, G1 मन° (for तपस्विनीम्) G (ed) विलपती तपस्विनी —c) G (ed) रोहिणी इव (with hiatus) —d) G (ed) गता (for गताम्) Ś D1 8 12 विग्रहेण न (D4 °हे नैव) सगता —After 50 Ñ V B1 D6-7 8-11 S ins while B2 3 subst for 51ab

1811* एतस्मिन्नन्तरे तस्य अमात्यो बुद्धिमाञ्शुचि ।

[Note hiatus between the two halves Ñ V B1-4 तत्र G2 चैव (for तस्य) B4 ([to avoid hiatus] marg also क्षेमात्यो) सुपार्श्वो M6 (to avoid hiatus) ह्यमात्यो (for अमात्यो) D7 8 11 शीलवान् (for बुद्धिमान्)]

51 a) N V B4 अवि (B4 °ंध) न्ध्यो (for सुपार्श्वो) D4 धर्मात्मा (for मेधावी) G (ed) अविंध्यो ज्ञानसपन्नो —b) Ś B1 D1-4 8 11 12 M3 राक्षसो, Ct as in text (for रावण) D4 T1 G2 राक्षसाधिपं D7 8-11 G2 रक्षसां वर (for राक्षसेश्वरम्) —c) N3 B3 D7 8 11 Ct निवार्यमाण —d) N2 V1 2 B2 4 D4 T2 3 इद (D6 T2 हित) वाक्यमुवाच ह

52 a) Ś D4 कार्य (for कथ) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 11 12 13 T2 3 विश्रवस सुत (T2 °त) G2 वैश्रवणानुज ; Ck t as in text (for °नुज) —After 52ab M1 reads 54ab —c) D1 इच्छति, G (ed) अर्हसि (for इच्छसि) —d) Ś D1 12 क (Ś1 किं) वा, B1 D1 3 12 कोपाद्, G2 साक्षाद् (for क्रोधाद्) D4 वै, D7 8-11 च (for हि) Ś Ñ V B D1-4 8 11 12 13 अनु (Ñ1 °वि) स्मृत्य (D1 2 °ह) G1 अपास्य

G 6 72 62
B 6 92 60
L 6 71 59

वेदविद्याव्रतस्नातः स्वधर्मनिरतः सदा ।
स्त्रियाः कस्माद्वधं वीर मन्यसे राक्षसेश्वर ॥ ५३

मैथिलीं रूपसम्पन्नां प्रत्यवेक्षस्व पार्थिव ।
त्वमेव तु सहास्माभी राघवे क्रोधमुत्सृज ॥ ५४

अभ्युत्थानं त्वमद्यैव कृष्णपक्षचतुर्दशीम् ।
कृत्वा निर्याह्यमावास्यां विजयाय बलैर्वृतः ॥ ५५

शूरो धीमान्रथी खड्गी रथप्रवरमास्थितः ।
हत्वा दाशरथिं रामं भवान्प्राप्स्यति मैथिलीम् ॥ ५६

हि (sic) M₃ भवाप्स्यसि (for भवाप्स्य हि) D₄ धर्ममुत्सृज्य साधन —After 52 V₃ ins only l 2 of 1813*

53 V₃ om 53 —ᵃ) B₁ D₁ ₄ विद्यावेद (by transp) (for वेदविद्या) B₄ ज्ञात ; D₆ T₁ ₃ पर , D₁₀ G₁ ₃ M₁ स्नात Ct as in text (for स्नात) Ś D₈ ₁₂ विद्यावेद्व्रतस्नात —ᵇ) Ś B₁ D₁₋₃ ₆ ₁₀ ₁₂ स्व (for स्व) V₃ D₆ ₉ ₁₀ ₁₂ T₁ G M₃ ₆ -कर्म D₃ धर्मे (for धर्म) B₁ D₉ ₁₁ तथा (for सदा) N V₁ B₂ ₄ स्वधर्मे (N₁ B₂ °र्मे) नियतद्विज —ᶜᵈ) D₁₋₃ ₆,₇ ₉₋₁₁ ₁₂ T₁ ₃ G₁ ₃ M₁ ₃ ₄ स्त्रिय (sic) (for स्त्रिया) Ś B₁ D₁ ₃,₆ ₁₁ ₁₂ राजन् , G (ed) घोर (for वीर) Ś B₁ D₁ ₃ ₆ ₁₂ ₁₃ M₁ ₃ राक्षसाधिप D₄ स्त्रिय हत्य कथं राजभुपतो हतमानस —For 53ᶜᵈ N V₁ ₃ B₃ ₄ subst

1812* कस्मात्त्वं स्त्रीवधं घोरं कर्तुमिच्छसि रावण ।

[B₃ वर्तुं तृणाम् (for घोरं कर्तुम्) N₂ V₁ ₃ अर्हसि (for इच्छसि)]

—Thereafter V₁ ₃ B₃ ₄ cont while Ś B₁ D ₄ ₆ ₆ ₁₀ ₁₁ T₁ ₃ ins after 53 whereas N₂ ins after 54ᶜᵈ V₃ ins only l 2 after 52

1813* दृष्टपश्चस्य भवत कुद्ध जातस्य चोत्तमे ।
स्त्रीवधो मानुरूपो ते विशेषेण मनस्विन ।

[D₁ दृष्ट यज्ञाय भवता (for the prior half) and यानश्च (for जातस्य) —(l 2) N₂ -युक्तो (for -रूपो) Ś V₃ D₈,₁ ₁₂ [s]य D₁ हि (for ते)]

54 M₃ reads 54ᵃᵇ after 52ᵃᵇ —ᵃ) B₃ वैदेही Ś₁ D₁ ₁₂ रूपमापन्नाम् (for °सम्पन्नां) —ᵇ) Ś D₈ ₁₂ तपास्य वि(D₁₂ °स्यावि)पदर्शनैः N V B₁₋₄ मत्त(B₃ मोक्षा)येक्ष सुदर्शनैः B₁ D₁ ₁₃ भवास्य शुभ(D₁₂ °स्याप्य)दर्शनैः D₁ ₁ भवाप्स्य च सुदर्शनैः —After 54ᵃᵇ N₂ ins. 1813* —ᶜ) D₁ T₁,₃ G₁ स्वमेव हि D₇₋₁₁ Ct सहितैव (for त्वमेव तु) Ś D₈,₁₂ सहितश्च परे दीप्तैः N V₁ ₂ B₁₋₄ सहितेव(B₃ °नै) समासाद्य V₃ B₁ D₁ ₁ ₁₂ स(D₃ ध)-हितोव रणे दीप्तैः(V₃ °सैः) D₆ पुनःसहितैर सैर्दं —ᵈ) D₃,₁ ₉₋₁₁ T₁ G₃ भाइणेः G₁ राक्षसैः ; Ct as in text (for राघवे) V₁ वधम् (for क्रोधम्) D₄ वसमवर् Ś D₈,₁₂ राघव क्रोधमुत्सृज (sic).

55 V₃ damaged for 55ᵃᵇ except शीम् —ᵃ) N V₂ B₁₋₄ D₃ तु (V₃ D₃ हि; B₃,₄ च) युद्धार्थ(N₂ °र्थं) V₁ तु सैन्यस्य B₁ D₁ ₁ ₁₂ हि युद्धस्य (for त्वमद्यैव) Ś D₈ ₁₂ अभ्युत्थास्यसि कु(D₁₂ यु)द्धस्य —ᵇ) Ś N₁ B₂ ₄ D₁ ₄,₆ ₁₁ T₃ G₁ M₁ ₃ ₄ Cv कृष्णपक्षे D₁₀ सूर्ये कृष्ण Cr m g l. t as in text (for कृष्णपक्ष) D₈,₁₂ चतुर्दशी: M₃ त्रयोदशी (for चतुर्दशीम्) —V₃ om 55ᶜᵈ —ᶜ) Ś D₈ ₁₂ स त्व (for कृत्वा) D₁₂ निर्यासि (for निर्याहि) Ś D₈ [अ]मावस्यां —ᵈ) D₁₁ बल वृत ※ Cv चतुर्दशीम् चतुर्दश्याम् । (अमावास्याम्?) अमावास्यायाम् । so also Cr m g l. Ct अद्य कृष्णपक्षचतुर्दशी । तस्यामभ्युत्थानं समरोद्योगं कृत्वामावास्यायां विजयाय निर्याहि प्रस्थानं कुरु ※

56 ᵃ) D₃ धन्वी (for धीमान्) G₁ बली (for रथी) G₃ सन्नद्ध कवची सन्नो —For 56ᶜᵈ Ś N V B D₁ ₄,₆ ₁₁ ₁₂ subst

1814* नि साय शरी खड्गी रण स्यवरे स्थित ।

[V₁ असंनाय D₄ रथी N V B₁ ₄ च नी (for खड्गी) Ś B₄ D₆ रथे (for रणे) N V B₂ ₄ स्यदनमास्थित]

—ᶜ) D₈,₁₁ भीम (for राम) D₄ हत्वा तो राघवौ वीरौ —ᵈ) Ś B₁ D₁₋₄ ₆,₁₂ ₁₃ T₃ M₃ राज(T₃ M₃ भवा) प्राप्स्यसि N V₁ ₃ B₁ ₄ पुन प्राप्स्यति (for भवान्प्राप्स्यति) —After 56 Ś N₂ V₁ ₃ B D₁₋₄,₆,₁ ₁₁ ₁₂ T₁ ₃ ins

1815* एवमुक्त्वा तु धर्मज्ञो बलात्संगृह्य वीर्यवान् ।
अपाकृष्यत वैदेहा सकाशाद्राक्षसेश्वरम् ।
समवेक्ष्य च वैदेह्याः सर्वं सर्वगुणान्वितम् ।
नवालैकपदं रोषो रावणस्य दुरात्मनः ।

[(l 1) Ś D₆ तु धर्मज्ञो D₄ दशग्रीव (for तु धर्मज्ञो) D₁ T₁ ₃ संत्यज्य (for संगृह्य) —(l 2) B₃ तत्राकर्षत्, D₁₂ अपाकृष्य (for °कृष्यत) —B₁ om (hapl) from the post half up to the prior of l 3 D₄ राक्षसेश्व —After l 2 D₁₂ ins.

1815(A)* अन्योन्यवचन वैचित्रमरा राक्षसाधिपे ।
राक्षसेन्द्रो महा क्रुद्धो भव चावेवन गत ।
कनिष्ठापि न संदेहो भव राम च बालस्य ।
अथ विज्ञाप्य सचिवा रावणाय निशाचरः ।

[(l 2 3) Note hiatus between the two halves.] —D₁ om l 3 —(l 3) Ś D₈,₁₂ सुवेषु, D₁₂ सर्वेषु (for °वेष) D₁ T₁,₃ तु (for च) Ś D₈,₁₂ सैव , D₆ स च (for सर्वं) D₁ गुणेश्वरं —(l 4) D₄ धर्म अत्र राक्षसेन्द्र रावणस्य निराकृत]

स तद्दुरात्मा सुहृदा निवेदितं
वचः सुधर्म्यं प्रतिगृह्य रावणः ।
गृहं जगामाथ ततश्च वीर्यवा-
न्पुनः सभां च प्रययौ सुहृद्वृतः ॥५७ G 6 72. 69 B. 6 92 64 L. 6 71. 66

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अशीतितमः सर्गः ॥८०॥

---

57 G (ed) om 57[ab]. —[a]) Ś D9 11 स निर्दि ष्टात्मा D1 एव दुरात्मा, D4 स तु दुरात्मा (for स तद्दुरात्मा) D6 सुहृदे (for सुहृदा) B4 [भ]तु (for नि) D6 तदा दुरात्मा सुनिवेदित पौरैः. —[b]) V2 damaged from धर्म्यं up to स (see var) in 57[c]. Ś Ñ B D9 11 स धर्मं (Ñ2 B3 4 °र्म्यं), D1 10 सुधर्मं (for सुधर्म्यं) Ś D1 4.13 G1 2 M1 2.3 परि (for प्रति) —[c]) D6 प्रविवेश (for जगाम) D2 M1 2 [भा]तु, D4 T2.3 [भ]वि ; G1 [भ]वि (for [भ]थ) G1 तथातु (for ततश्च) D1 11 सु ; D1 2 स (for च). Ś D9 12 तदा स दोषवत्, Ñ1 च राक्षसेश्वर ; V3 4 B2-4 निशाचरेश्वर (V2 damaged up to स) ; D6 वदे समन्वितो ; D2 T2.3 स्व सु(T3 स)- वीर्यवान् (for ततश्च वीर्यवान्). —[d]) B1 चाभि ; D1-3.13 चा(D1 चा)पि D5 प्रेक्ष (for च प्र). Ś D9 12 चाभिययौ सुहृद्भिः, Ñ V B2-4 प्राप(Ñ1 V3 °प्य) सुहृद्गणैर्वृत (for च प्रययौ सुहृद्वृत) D6 भूय सभा सर्वबलं समन्वितात्

—For 57[cd] G (ed) subst

1816* गृहं गत्वाथ स पुन सभां प्राप सुहृद्वृत ।

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 B D4.12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś B1 D1-3.6.13 14 सुपार्श्ववाक्यं ; Ñ V B2-4 सीतावधनिवारणं D3 रावणकोप —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2.4 D1 4.5 12,13 om., Ś1 V1 71 Ñ2 D1 74, V2 72 B1.3 68, D2 76 D1-7 10 T1 G M1.2 93, D6 69, D11 90, T2 76, T3 100, M3 94, B (ed.) 92. —After colophon, G M1 2.3 conclude with श्रीरामाय नम .

८१

G 6. 73 1
B 6. 93 1
L 6. 72 1

स प्रविश्य सभा राजा दीनः परमदुःखितः ।
निषसादासने मुख्ये सिंहः क्रुद्ध इव श्वसन् ॥ १

अब्रवीच्च तदा सर्वान्बलमुख्यान्महाबलः ।
रावणः प्राञ्जलीन्वाक्यं पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ २

सर्वे भवन्तः सर्वेण हस्त्यश्वेन समावृताः ।
निर्यान्तु रथसंघैश्च पादातैश्चोपशोभिताः ॥ ३

एकं रामं परिक्षिप्य समरे हन्तुमर्हथ ।
प्रहृष्टाः शरवर्षेण प्रावृट्काल इवाम्बुदाः ॥ ४

अथ वाहं शरैस्तीक्ष्णैर्भिन्नगात्रं महारणे ।
भवद्भिः श्वो निहन्तास्मि रामं लोकस्य पश्यतः ॥ ५

इत्येवं राक्षसेन्द्रस्य वाक्यमादाय राक्षसाः ।
निर्ययुस्ते रथैः शीघ्रं नागानीकैश्च संवृताः ॥ ६

81

1 ^{ab}) D4 स (for स) D3 दिव्या (for राजा) Ñ V B1-4 transp राजा and दीन B3 -दुर्मति (for -दुःखित) D13 सभायां दीनमानस (for ^{b}) —^{c}) Ś D6.11 निपपात, B1 T3 विषसाद (sic) (for निषसाद) —V3 damaged from मुख्ये up to 1^{d} Ñ1 V1 B4 D11 दिव्ये, T1.2 युद्ध (for मुख्ये) —^{d}) D12 सर्प (for सिंह) M1.3 क्षुद्र (for क्रुद्ध) B3 क्रुद्ध सर्प (for सिंह क्रुद्ध)

2 V3 om 2^{ab} —^{a}) Ś B1 D1-4.6.11 उवाच स, D13 पवदीसु D5.7.8-12 T2 G1.3 M2.3 स तान्, D6.13 T3.4 तत (for तदा) —^{b}) D13 बलाध्यक्षान् (for बलमुख्यान्) D3 महाबलान् (for °बल) Ñ V1.2 B2-4 बलाध्यक्षानुपस्थितान् —^{c}) Ś Ñ1 V B D3.13 S Cg k t प्राञ्जलिर् (for प्राञ्जलीन्) ※ Cr रावण प्राञ्जलिर्वाक्यमिति पाठ ।, Cg रावण प्राञ्जलिरिति । मनुनपाधमञ्जलिकरणम् ।, so also Ck t ※ —^{d}) D1 पुत्रस्य (hypm) (for पुत्र) Ś B1 D1.2.4.6.8 -कर्षित (for -कर्शित) Ñ1 V1.2 B1-4 D13 इन्द्रजिद् (D13 पुत्रस्य च)धकर्शि(V2 B4 °र्दि)त, Ñ2 V2 इन्द्रजिद्वधकर्शितान्

3 D3 om 3-4^{b} —^{a}) Ś D11 सर्पमात्राश्च पूर्वम, D11 शीघ्रं भवत सर्वे वै —^{b}) Ś D1-3.13 सुदर्शिता, B1 D13 च (D13 सु) संवृता, D5 समन्विता (for समावृता) —^{c}) Ñ1 B1 D5.8-11 निर्यात (for निर्यान्तु) Ś D13 -सघेन, V2 वृन्दैश्च (for -संघैश्च) —^{d}) Ñ2 V1 D1.3.4.5.13 G1 M3 पदातैस्, D5-11 हस्त्यश्वैस् (for पादातैस्) Ś D13 G1 M3 चैव; B1 D1.6 T1 G3 M3 उप; D3 चापि; D4 चापि (for चोप) Ś D13 शोभित; B1 शोभिता D13 सेविता (for -शोभिता) —For 3, D3 subst.

1817* सव भवन्त समद्यास्तुरङ्गवरैर्वृता ।
सवराक्षान्विता शीघ्रं निर्यान्तु विजयाय मे ।

—After 3, Ñ V B1-4 ins.

1818* नानाप्रहरणाकीर्णा भूषणोत्तमभूषिता ।
[V3 भूषणा (for भूषिता).]

while D13 ins. l. 1 only of 1819*

4 D3 om 4^{ab} (cf v l 3) D13 reads 4^{ab} after 1820*. —^{a}) Ś V3 B1.3 D3.11 एवं (for एकं). D13 transp. एक and राम Ś1 D13 समाक्षिप्य (for परिक्षिप्य) D4 राम च लक्ष्मण वीर —^{b}) D1 सयुगे, D1 वानरान् (for समरे) —V4 om 4^{c}-5^{b} —^{c}) Ś D1.11 प्रवृद्धा, D1.3 G1 M3 प्रवृ(G1 M3 °वि)ष्टा, D6.9 T1.2 G3 M3 वर्षेत, T3 वर्षेत, M1.2 प्रवृद्धा (for प्रहृष्टा) Ś1 D6.8-11 T1.2 M1.2 Ct वर्षाणि, Cg as in text (for वर्षेण) —^{d}) Ś B1 D1-4.8.11.13 T1.2 प्रावृषीव बलाहका —For 4^{cd}, Ñ V1.2 B1-4 subst D13 ins l 1 only after 3, while G (ed) subst for 4

1819* सर्वत सर्वयत्नेन रणकर्मणि पण्डिता ।
बाणवर्षाणि मुञ्चन्तु प्रवृद्धा इव तोयदा ।

[(l 1) V3 प्रयत्न (hypm) (for यत्न) V1 सर्वे सर्वप्रयत्नेन (for the prior half) —(l 2) Ñ1 मुंचत. B4 प्रावृषीव च (for प्रवृद्धा इव)]

—For 4^{cd}, D13 subst

1820* मुञ्चन्तु शरजालानि प्रावृषि इव तोयदा ।
समन्तात्सर्व एवाथ वर्षेर्नानाविधे शितै ।
[Note hiatus in l 1.]

5 V3 om 5^{ab} (cf v l 4) —^{a}) B3 पश्चात् (for अथ वा) D3 त (for (अ)ह) Ñ V1.2 B2.4 पश्चाद्दिव्यैस्तीक्ष्णैर् (Ñ1 V1.2 °बाणैर्) —^{b}) Ñ2 V1.2 B2-4 भिन्नान् (for भिन्न) Ñ1 V3 शत्रुं (for गात्र) D5-11 [आ]हवे (for रणे) Ś B1 D1-4.8.13 भिन्न (D13 भिन्नक)मांस-माहवे —^{c}) Ñ V1.2 B2-4 पतिष्यमाणमिष्यामि —For 5^{cd}, Ś V1 B1 D1-4.8.11.13 subst

1821* सह सर्वैर्बलैर्युक्त राम भक्ष्यामि सयुगे ।

[Ś D6.13 transp सह and सर्वै V1 B1 D6 च (for त) Ś D6.13 भक्ष्यामि, B1 हनिष्यामि (for भक्ष्यामि).]

—For 5, D4 subst

1822* मयाहं बाणवर्षेण भिन्नदेह पराजितम् ।
वधिष्यामि महाबाहुं रामं रक्षोगणान्वित ।

6 ^{ab}) Ñ V B1-4 D1.3-6.11 T1 G1.2.3 M Ct [ए]वम् (for [इत्य्]एवं) D4 [अ]त्य् (for [इत्य्]) Ś V1 B1 D1-4.8.13 T1.2

स संग्रामो महाभीमः सूर्यस्योदयनं प्रति ।
रक्षसां वानराणां च तुमुलः समपद्यत ॥ ७
ते गदाभिर्विचित्राभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुस्तदा वानरराक्षसाः ॥ ८
मातंगरथकूलाश्च वाजिमत्स्या ध्वजद्रुमाः ।
शरीरसंघाटवहाः प्रसस्रुः शोणितापगाः ॥ ९
ध्वजवर्मरथानश्वान्नानाप्रहरणानि च ।
आप्लुत्याप्लुत्य समरे वानरेन्द्रा बभञ्जिरे ॥ १०

G 6. 73. 13
B 6. 93. 12
L 6. 72. 11

वाक्यमादाय राक्षसेंद्रस्य (by transp.), Ñ V2.3 B2-4 D4 वाक्यमाज्ञाय (D4 °कर्ण्य) राक्षसेंद्रस्य (for राक्षसेन्द्रस्य वाक्यमादाय) — D12 om. (hapl.) 6c–8 — c) T3 तैः (for ते) Ñ2 V3.4 B2 D4.7.9–11 T1 G1.3 M शूरैः, V1 वीरैस्तैः (for शीघ्र) — d) Ñ2 V1.4 D1.8.9.11 M3 नानाः (for नाग) D5 T1 G3 M3 सु (for च) Ñ B4 सहसा, B3 D1–4 भूषिता (D4 °तैः) D7.10.11 सयुता (for सवृता) D12 नागैरश्वैश्च वेगिता — After 6, Ñ V B ins.:

1823* शूराः शूकरशार्दूलात्तोमरासिपरश्वधैः ।
निर्ययुः राक्षसव्याघ्राः सिंहा इव मदोत्कटाः ।

[(l. 1) V3 पाशैश् (for हस्तास्) — (l. 2) Ñ1 राक्षसश्रेष्ठाः, V3 राक्षसा घोराः. B1.3.4 -व्याघ्राः (for सिंहा).]

while D4 ins.:

1824* ततो युद्धमभूद्घोरं हरिराक्षसमुख्ययोः ।

On the other hand, D6.7.9–11 S ins. after 6:

1825* परिघान्पट्टसांश्चैव शरखड्गपरश्वधान् ।
शरीरान्तकरान्सत्र चिक्षिपुर्वानरान्प्रति ।
वानराश्च द्रुमाञ्शैलान्प्रासान्प्रति चिक्षिपुः ।

[(l. 1) D5 illeg., D6.7.9–11 पट्टिशांश्च (for पट्टसांश्च) M3 शक्ति (for शर) G3 -खड्गान् (for -खड्ग) D6.7.10.11 -परश्वधात्.],

whereas D13 ins.:

1826* ऊर्ध्वं चचिछदुश्च चचिच्छरे युयुधुः स्वरं ।
चर्मसंभेदिषि खड्गैर्गात्राणि पृथग्भरिती ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां नद्यो निम्नगोऽभवत् ।

7 D13 om. 7 (cf. v.l. 6) — a) Ś D5 [ऽ]भिवो, Ñ V B D2.4 [ऽ]भवद्, D1.3 [ऽ]द्भुतो M महान् (for महा) Ñ V B3–4 घोरः, D2 भयो (for भीम) D12 प्रावर्तयत संग्राम — b) (G. Cm.: सूर्यस्योदयनं प्रति सूर्योदयमारभ्य; so also Ck. t.) — V3 om. 7c–11 — c) G1 वानरेन्द्राणां (for वानराणां च) — d) D2.7 G1.2 तुमुलं Ñ V1.2 B2.4 D12 सो(Ñ2 तो)महर्षण (for समपद्यत)

8 V1 D12 om. 8 (cf. v.l. 7 and 6 resp.) — a) Ś D5 गदाभिश्च (for स गदाभिर्) V3 D1–11 प्र चित्राभि, — b) Ñ V1.2 B1.4 प्रासखड्ग, D5 पार्श्वैः खड्गैः D6–8.11.13 परश्वधैः — After 8ab, Ñ V1.2 B2.4 ins. G (ed.) subst. for 8cd:

1827* वानराश्चमरे जघ्नुरिन्द्रजो महारथाः ।
वानरा राक्षसान्प्रेक्षु हिमिदंतनखास्तथा ।
गिरिशृङ्गैः शिलाभिश्च प्रहरन्समरार्जनम् ।

[(l. 1) G (ed.) महाबल (for °रथा) — B4 om. l. 2],

while D4 ins.:

1828* वृक्षैः शैलैर्नखैर्दन्तैर्निजघ्नुर्वानरोत्तमाः ।

— After 8 Ś Ñ1 (marg.).2 V2 D1–4.6.8 T2.3 ins., while D12 ins. before 9:

1829* हतानां युधि वीराणां तत्र वानररक्षसाम् ।
संख्या न शक्यते कर्तुं बहुत्वाच्च ततस्तदा ।

[(l. 1) Ś D1.6.8.11 तत्र (for तत्र) — (l. 2) D1 रथवाजिनां (for च ततस्तदा).]

— Thereafter D1.6 T2.3 cont., while D6.7.9–11 T1 G M ins. after 8:

1830* एवं प्रवृत्ते संग्रामे उद्धूतं सुमहद्रजः ।
रक्षसां वानराणां च शान्तं शोणितविस्रवैः ।

[(l. 1) D1 उद्भूत, D6 सुवत, D7.10.11 M3.4 समुद्भूत, D7 [ऽ]प्यद्भुतं, T2.3 सुद्भुत G1 M1 सुहत, M2 सहुत (all except D1.2 to avoid hiatus) (for उद्धूतं) D7 M1.2 हि D11 तु (for सु) G1 समभूद्रज, G3 समरे रज (for सुमहद्रजः) — (l. 2) D1 विद्युत (for विस्रवैः).]

— After 8, D12 ins.:

1831* बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसंकुलम् ।
गृध्रकाकबकाकीर्णं कङ्कवायसस्रंवितम् ।

9 V3 om. 9 (cf. v.l. 7) Before 9 D12 ins. 1829* — a) Ś B1 D1.4.6.8.11 शार्दूला, Ñ1 V1.2 B2.4 -कूलाश्च, D5 शार्दूला (for कूलाश्च) — b) Ś D1.8.11 रथ, Ñ V1.2 B3–4 D6–11 हय, B1 D4 हय; D3 पत्र (for वाजि) B1 D4.6.7 मत्स्य (for मत्स्या) D12 समरे च (for वाजिमत्स्या) Ś D1.8 द्रुमा — D1 om. 9cd — c) Ś Ñ1 V1.2 B1 D7.8.10.11 -सपात (V1.2 °द)ता; D12 सवह; (G. k. t. as in text) (for सघाट) Ś D1.8 -वहा D5 शरीरसघापातिता — d) B3.4 D1.4 सुस्रुवु, D1.6 G2.3 M1.2.3 प्रसुस्रु (sic) D5 प्रसुस्रुवु (hypm.) D6 प्रस्रुवु (sic) D11 सुस्रुवु; T2.3 प्रसुस्रु (sic) (for प्रसस्रु) Ś D1.8 सुस्रुवः शोणितापगा — After 9 D6.7.9–11 S ins.:

1832* प्रवृत्ता वानराः सर्वे शोणितौघपरिप्लुताः ।

[G1 M1.2 राक्षसा (for वानरा) (G. Cv. 'तत्र वानरा' इति पाठः.)]

10 V3 om. 10 (cf. v.l. 7) D12 om. 10cd. — a) D1.4 वस्त्र (for वर्म) Ś B1 D1–6.8.11 T2.3

G 6 73 14
B 6 93 13
L 6 72 12

केशान्कर्णललाटांश्च नासिकाश्च प्लवंगमाः ।
रक्षसा दशनैस्तीक्ष्णैर्नखैश्चापि व्यकर्तयन् ॥ ११
एकैकं राक्षसं संख्ये शतं वानरपुंगवाः ।
अभ्यधावन्त फलिनं वृक्षं शकुनयो यथा ॥ १२
तथा गदाभिर्गुर्वीभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ।
निर्जघ्नुर्वानरान्घोरान्राक्षसाः पर्वतोपमाः ॥ १३
राक्षसैर्वध्यमानानां वानराणां महाचमूः ।
शरण्यं शरणं याता रामं दशरथात्मजम् ॥ १४
ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
प्रविश्य राक्षसं सैन्यं शरवर्षं ववर्ष ह ॥ १५
प्रविष्टं तु तदा रामं मेघाः सूर्यमिवाम्बरे ।
नाभिजग्मुर्महाघोरं निर्दहन्तं शराग्निना ॥ १६
कृतान्येव सुघोराणि रामेण रजनीचराः ।
रणे रामस्य ददृशुः कर्माण्यसुकराणि च ॥ १७

नागान्, D6 बाणान् (for भधान्) —ᶜ) Ñ V3 B3.4 D6.11 वेगेन, G1 सहसा (for समरे) —ᵈ) D13 वानरा स, M1.2 Cg राक्षसानां (for वानरेन्द्रा) D1 समरे वानरोत्तमा

11 V3 om 11 (cf v l 7) Ñ2 om 11ᵃᵇ —ᵃ) Ś V1 D3.9.12 M5 केश (for केशान्) D6.7 T1 कर्णान् (for कर्ण) Ś V3 B1 D3.8-11 ललाट (for ललाटांश्च) D2 om च (subm) Ñ1 V2 B2-4 कुला न्कर्णांस्तथाक्षीणि, D3.4.12 केशकर्णललाटानि —ᵇ) B1 T1.2 नासिकां (for नासिकाश्च) —Ñ1 reads 11ᶜᵈ after 13 —ᶜ) B1 D4.6 T1 G1.2 राक्षसान्, Cg as in text (for रक्षसां) D13 करजैश्च (for दशनैस्) —ᵈ) Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12 वि (Ś D9.12 [प्]व, D1 नि) चकर्तिरे, D5 Cg [अ]पि वि(Cg व्य)कर्तयन्, D7 G2 [अ]पि व्यदारयन्, M1 [अ]पि व्यकृतयन् (for [अ]पि व्यकर्तयन्) D13 दशनैश्च चकर्तिरे —After 11, D13 ins

1833* विभीषणस्य सचिवा राक्षसा महाहवे ।
तेऽन्योन्यमभिसंगम्य क्षिपन्तो नामभिर्मिथः ।
आह्वयन्तो विशन्तोऽग्रे युयुधुर्द्वंद्वयोधिनः ।
अन्योन्यं मुसलैर्घोरैर्जघ्नुस्ते शूलशक्तिभिः ।
भुशुण्डिभिश्च गदया तोमरैः प्रासपट्टिशैः । [5]
भिण्डिपालैः परिघैर्मुद्गरैश्च परश्वधैः ।
यष्टिभिर्भिन्दिपालैश्च राक्षसा राक्षसान्युधि ।
निजघ्नू राक्षसान्घोराञ्जघ्नुर्मानि च बभाषिरे ।

12 ᵃ) V1 युद्धे (for संख्ये) —ᵇ) Ñ V1.3 B2-4 D1.2 G1 वानरयूथपा —ᶜ) Ś Ñ V B D1-4.8.10.12 T1.2 फलिनो(D6 T1.2 °न) D5 फलितो D9-13 पतित (for फलिनं) —ᵈ) D1 वृक्षान् D13 गगनगा (for शकुनयो) —After 12, D6 ins

1834* किरीटहारकेयूरान्भूषणान्यपि चोत्तमान् ।
पादौ प्रगृह्य बाहुभ्यां पातयामासुरुद्धवान् ।

13 Ś1 D8.12 om 13-15 Ś1 om 13-15ᵃ —ᵃ) D6-7.9-11 T1.2 तदा (for तथा) G1 भीमाभिर् (for गुर्वीभिः) —ᵇ) D1.2.11 परश्वधैः —For 13ᶜᵈ, Ñ V B D2-4.12 subst.

1835* त गदाभिश्च गुर्वीभिः पट्टिशैः परिघैरपि ।
[L (ed) om च (subm) B1 D1-4 खड्गैश्च (for गुर्वीभिः) D13 ततो गदाभिरसिभिः (for the prior half) D3 तथा (for अपि) B1 D1.2.4 परिघैः पट्टिशैस्तथा (for the post half)]

—ᶜ) Ñ1 B2 D1.2.7.12 G M निजघ्नुः Ñ1 शूरा, V1.2 B3 (after corr) D1.2.4 शूरान्, B1 D1 G1 सर्वे, B1 (before corr) सद्ये, D13 M1.2.3 सर्वान् (for घोरान्) —ᵈ) Ñ1 रणमूर्धनि D1.2 L (ed) पर्वतोप(L [ed] °च)मान्, —After 13, Ñ2 reads 11ᶜᵈ

14 Ś D8.12 om 14 (cf v l 13) V2.3 B4 D1.2.13 om 14-15 V1 om 14-15ᵃ G (ed) om 14 Ñ1 reads 14-15 while B3 reads 14-15ᵃ in marg —ᵃ) K (ed) युध्यमानानां —ᶜ) B2 जग्मु D6 यान्ति (for याता)

15 Ś1 V2.3 B4 D1.2.8.12.13 om 15 (for Ś1 D8.12, cf v l 13 and for the rest, cf v l 14) Ś2 V1 om 15ᵃᵇ (cf v l 13 and 14 respy) Ñ1 reads 15, B3 reads 15ᵃᵇ in marg (cf v l 14) —B1 om (hapl ?) 15ᶜᵈ —ᶜ) G2 रक्षसां (for राक्षसं) —Ś1 Ñ2 V1 om (hapl) 15ᵈ-16ᵃ —ᵈ) B1 D1.4 स ; D4.6.11 च (for ह)

16 Ś1 Ñ2 V1 om 16ᵃ (cf v l 15) —ᵃ) Ś1 Ñ1 V3 B D1-4.12 T1.2 प्रवि(Ś1 D8.12 °वि)ष्ट राक्षसं सैन्यं D13 प्रविष्टं राक्षसैः सैन्ये —ᵇ) Ś B1 D1-4.8.12 T1.2 घने, Ñ1 मेघैः ; Ñ2 V3 B2-4 मेघ (sic) (for मेघाः) Ś Ñ1 V3 B1 D1-4.8.11 T1.2 [आ]वृतं V3 [आ]वृर्ध (sic) (for [अ]म्बरे) D13 मेघ सूर्य इवाम्बरे (sic) —ᶜ) Ś Ñ V2 B2-4 D1.12 नाभि(B3.4 °भि अह्नो V1 D8.11 M1.2 ना(D2 ते)भिजग्मुः ; B1 D1-3.10.11 T1 नाभिजग्मुर् (for नाभिजग्मुर्) Ś Ñ V B D2-4.12.13 M1.2 तदा रामं D6-11 महाघोरं —ᵈ) Ś Ñ V B1.4 D1-4.12.13.15 शराग्निना, B1 महार्चिष (for शराग्निना)

17 ᵃ) D13 [ए]वं (for [ए]व) Ś Ñ1 V1.2 B1 D1-4.8.12 T1.2 निहतान् (B1 °हता) युधि रामेण (Ñ2 घोरास्तु) —ᵇ) Ś V1.2 B1 D1.2.4.8 T1.2 घोरास्तु D2 राक्षसास् (h)pm), D13 राघवे (for रामेण) —ᶜ) Ñ2 V

चालयन्तं महानीकं विधमन्तं महारथान् ।
ददृशुस्ते न वै रामं वातं वनगतं यथा ॥ १८
छिन्नं भिन्नं शरैर्दग्धं प्रभग्नं शस्त्रपीडितम् ।
बलं रामेण ददृशुर्न रामं शीघ्रकारिणम् ॥ १९
प्रहरन्तं शरीरेषु न ते पश्यन्ति राघवम् ।
इन्द्रियार्थेषु तिष्ठन्तं भूतात्मानमिव प्रजाः ॥ २०
एष हन्ति गजानीकमेष हन्ति महारथान् ।
एष हन्ति शरैस्तीक्ष्णैः पदातीन्वाजिभिः सह ॥ २१
इति ते राक्षसाः सर्वे रामस्य सदृशान्रणे ।
अन्योन्यं कुपिता जघ्नुः सादृश्याद्राघवस्य ते ॥ २२

G 6. 73 26
B 6 93 24
L 6 72 25

B2-4 D13 चित्राणि (for रामस्य) D4 ददृशे(sic) G2 कर्माणि (for ददृशु) —d) B2 D8 सर्वाणि (for कर्माणि) G1 ददृशु सुकराणि Ś Ñ V B1.3.4 D1.5.7-11 G3 ते, D2 वै (for च) ※ Ct रजनीचरा रामस्य रणेऽसुकराणि कर्माणि रामेण कृतान्येव ददृशु न तु क्रियमाणानि ※

18 a) Ñ2 B4 दल(B4 °म)यत, V3.1 B3 धर्षयत, B3 दारयत, D9 कालयतम्, D10 ताडयत Ś B1 D1-4.8.11 अनीकानि, D8.11 महासैन्यं (for महानीकं) —b) Ś B1 D1.4.5.15 धमयन्त, D12 कम्पयन्त (for विधमन्तं) M5 महारथ —c) D6 T2.3 तत्र (for रामं) G2 transp वै and राम Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 न ते(B1.2 त) ददृशिरे राम —d) Ś D8.13 सिंह (for वात) N V1.3 B2-4 D5 वायु व्योम (for वात वनं) D6 वनचरं, L (ed) घनगतं (for वनगत) D11 वातनुन्न गज यथा

19 ab) T2 भिन्न (for छिन्न) D4.5 M3 छिन्न (for भिन्न) B1 D1-4 विपर्यस्त (for शरैर्दग्ध) M2 प्रभिन्न (for प्रभग्न) N V1 B1.4 शर, D1 च पु (for शस्त्र) N2 -ताडित, D1-4 पातित, D4 पाणित (for पीडितम्) G1 भग्न शस्त्रेण पीडित M1.2 सन्न सन्नातिपीडित (for b) Ś D6.12 छिन्न छिन्नमपर्यस्त प्रभिन्न शस्त्रपातित, D13 छिन्न छिन्न शरैस्तीक्ष्णै राक्षसाश्च महामृधा —c) D13 रामस्य (for रामेण) B3.4 G2 ददृशे (for ददृशुर्) —d) Ś1 विप्रकारिणं, B1 सम्प्रहारिण, M1.2 शीघ्रगामिन (for शीघ्रकारिणम्)

20 a) B1.3 D1-4 स (for सु) D6 transp न and ते N V B1.4 न पश्यति स्म(V3 च) (for न ते पश्यन्ति) —c) D1 इन्द्रियार्थेषु च (hypm) Ś1 N V B4 D1-4.8.12.13 वर्तंत (for तिष्ठन्त) B1-3 इन्द्रियार्थे(B1 °थेषु) प्रवर्तंत —d) G2 सर्वस्यापिपरमीश्वर —After 20, D6 ins

1836* रामबाणविनिर्भिन्ना रथाश्वगजकोटय ।
निपतन्ति रणे शूरा पदाता शस्त्रपाणय ।

21 a) D6 एको (for एष) T2 महानीकम्, Cr m k as in text (for गजानीकम्) V3 एष दश गजानीकान्, B3 मनीक दशसाहस्रम् —b) D6 एको (for एष) and रणे (for महा) D13 रथ (for रथान्) —c) D6 एको (for एष) and रणे (for शरैस्) —d) D13 च समतत, G1 सह वाजिभि (by transp), M1 वाजिनस्तथा —After 21, Ś B1 D1-4.8.11 T2.3 G (ed) ins while Ñ1 ins after 22ab

1837* अथ रामो महातेजा युध्यतामेव रक्षसाम् ।
प्रज्ञामपाहरत्तेषां मोहनास्त्रबलेन च ।

[(l 1) B1 एष D6 ततो (for अथ) D1 रघुवंशविवर्धन (for the post half) —After l 1, D6 ins

1837(A)* अल्पश्चैनेगरूपस्तु यथार्थं सवराक्षसाम् ।
समोहन महास्त्र तु दधौ रामोऽतिविक्रम ।
सधाय शरयन्त्रं रक्षःसु विससर्ज स ।
रामबाणो महावेगो राक्षसान्नाशयोद्गणे ।

—(l 2) B1 D1-4.6 प्रज्ञां व्यपाहरत(D3 °रथत)म, D6 प्रज्ञा मपाहरत्तत्र (for the prior half) Ñ2 प्रज्ञा चापहरत्तेषा मोहना स्त्रण संयुगे]

—Then Ñ2 cont 1839*

—After 21, Ñ V B1-4 ins

1838* एवमेव हि तान्सर्वान्राक्षसान्निशिते शरैः ।
सूदयत्येष काकुत्स्थ कुञ्जरान्वाजिनस्तथा ।

[(l 1) V1 एम V3 इत्थम् (for एवम्) B3 एवमेव V3 damaged from हि up to निशि —(l 2) Ñ1 V1 B2 [अ]थ, B3 [म]ति (for [य]ष) B4 वाजिभि सह (for वाजिनस्तथा)]

22 B2 om 22cd —c) V [ए]व (for ते) —d) G1 M2.4 सदृशा (for सदृशान्) Ñ V B1-4 वाक्यमूचुस्तदा युधि, D13 दृष्ट्वा रामपराक्रमं, G2 राम सदृशु रणे ※ Ct 'सदृशा रावणस्तेते रणे राक्षससत्तमा' इति पूर्वार्धपाठे रावणेन देवासुरयुद्धादौ तादृशासादार्थं मूलबलतया तेषां दृष्टप्रत्ययात्मत्पूजितबलानामेव सगृहीतत्वात्तथा रावणनादृश्यम् ※ —For 22cd Ś D1-4.8.13 T2.3 G (ed) subst Ñ2 cont after 1837*

1839* ते विमूढा विसंज्ञाश्च रामभूतमिदं जगत् ।
ददृशू राक्षसास्तत्र ततो जघ्नु परस्परम् ।

[(l 1) Ñ2 ते मूढा (subm) D6 विमूढास्तु D8 ते मूढाश्च (for ते विमूढा) T2 विसंज्ञा विमूढाश्(by transp) —(l 2) Ñ2 वनो (for ततो) T2.3 जग्नु (sic)]

—After 22ab, Ñ2 ins 1837* —D13 reads 22cd twice (var) —c) Ś D3.4.8.13 सहिता D2 सहसा, D13 (first time) समरे (for कुपिता) D13(second time) परस्पर समाजघ्नु —After 22c N V B3.4 ins

1840* घ्नन्तश्चापि परस्परं ।
राक्षसा समरे शूरा

G. 6. 93. 27　B. 6. 93. 25　L. 6. 72. 25

न ते ददृशिरे रामं दहन्तमरिवाहिनीम् ।
मोहिताः परमास्त्रेण गान्धर्वेण महात्मना ॥ २३
ते तु रामसहस्राणि रणे पश्यन्ति राक्षसाः ।
पुनः पश्यन्ति काकुत्स्थमेकमेव महाहवे ॥ २४
भ्रमन्तीं काञ्चनीं कोटिं कार्मुकस्य महात्मनः ।
अलातचक्रप्रतिमां ददृशुस्ते न राघवम् ॥ २५
शरीरनाभि सत्त्वार्चिः शरारं नेमिकार्मुकम् ।
ज्याघोषतलनिर्घोषं तेजोबुद्धिगुणप्रभम् ॥ २६
दिव्यास्त्रगुणपर्यन्तं निघ्नन्तं युधि राक्षसान् ।
ददृशू रामचक्रं तत्कालचक्रमिव प्रजाः ॥ २७

[(l. 1) Ñ2 B3.4 शक्तिशूल (by transp.). —V3 damaged from l. 2 up to 22^{c}.]

—^{d}) Ñ V1.2 B2–4 सदृशा, D12 (second time) सदृश, G2 सदृशान् (for सादृश्याद्). B3 रावणस्य (sic). B1.3 D6 T2.3 च. D5–11 तु (for तं). Ś B1 D1–4.8.10.12 (first time) शक्तिशूल (D12 शूलशक्ति) परश्व (D1–4.10 °श्व) धे. ※ Cv सादृश्याद्राघवस्येति पाठः ※ —After the first occurrence of 22^{cd}, D12 ins.

1841* राघवस्तु रणे शत्रूनाजघ्ने शीघ्रकारिणः ।

23 V3 D12 om. 23^{ab}. Ś B1 D1–4.8.10 transp. ^{ab} and ^{cd}. —^{a}) Ñ V1.2 B2–4 पश्यति स्म ते (for ते ददृशिरे). —^{b}) Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.10 निघ्नतम् (Ñ V1.2 B2–4 D4 °तो) (for दहन्तम्). Ñ V1.2 B2–4 D4 हरि; B1 युधि, D5–11 अपि; D7 G1 द्रव (for अरि). —V3 mostly damaged for ^{c}. —^{d}) D6 गान्धर्वो (sic). V3 reads महात्मना in marg. —After 23, D7 T2.3 ins.

1842* तद्रूपास्त्रप्रमाणाश्च परे रामान्प्रमेनिरे ।

24 ^{a}) Ś B1 D1–4.8.10 T2.3 तत्तो, D12 त स, Cg k. t as in text (for ते तु). D12 -सहस्रेण. ※ Cg ते वितितु रामस्य पूर्वश्लोकादिशेषपर ※ —^{b}) Ś D8.10 राम (for रणे). Ñ V2.3 B2–4 रणपश्यविशाचरा. —^{c}) D1 काकुत्स्थमेकमेव (subm.). —^{d}) B1 D1 एक एव. D3 युध्यमान, D12 एक मेव. Ś B3 D8.10 G3 रणे, D1.12 मृधे, D7 रथे, G1 रथ (for [म]हवे). —After 24, Ñ V L2.3 D12 ins.

1843* निसूदयन्त रक्षांसि कालाग्निमिव दुःसहम् ।

[Ñ1 V3 B1 निसूदन्, V1 B3 निघ्नन्ति. D12 निसूदयति (sic). B3.4 कालाग्नि (sic). B1 दुःसह (sic). D12 सदृशे (for दुःसहम्).]

25 V3 damaged for ^{ab}. —^{a}) Ś1 B1 D1.4.8.10 T2 M2 कोटी (for कोटिं). D12 कोष्णीं... —^{c}) ※ Cg अलातचक्रप्रतिमाम्, निर्वाणकाष्ठम् । निरन्तरभ्रमणनान्तराल प्रदेशावकाशेन प्रतीयमानामित्यर्थः ※ —^{d}) Ś B1 D1–4.8.10.12 निशाचरा (for न राघवम्). —After 25, Ś Ñ2 B1–3 D1–4.8.10 T2.3 ins., while V1 cont. l. 2 only after 1845*, V3 ins. after 27^{ab} (followed by 26^{cd} [r]):

1844* सूर्यमण्डलसंभूते रश्मिजालमिवाम्बरे ।
शरजालं ददृशिरे राघवस्य धनुश्च्युतम् ।
शरवर्षमसह्यास्य भग्नाद्यादित्यसंनिभम् ।
चरन्त दिक्षु सर्वासु न शेकुस्तमुदीक्षितुम् ॥

[(l. 1) Ś D1.8.10 संकाश. D1 -सभूत (for -संभूते). T3 [अं]बरं. —(l. 2) V1 रश्मिजाल यथा रवे (for the post. half). —(l. 3) D8 महस्रेव (for -सहस्राक्ष). B1 पद्म (for मध्याह्न). D7 T2.3 -वर्चस (for -संनिभम्). —(l. 4) D1 दिशि (for दिक्षु). V3 D1 समु दीक्षितु, D3 त समीक्षितु (for तमुदीक्षितुम्).]

—Then Ñ2 B2.3 cont., while Ñ1 V1 (followed by l. 2 only of 1844*) B4 ins. after 25:

1845* राघवस्य रणे शत्रुं निघ्नत शीघ्रकारिणः ।

[Ñ2 B2.4 शत्रून् (for शत्रुं).]

26 V3 illeg. for ^{ab}. V3 repeats 26^{ab} (preceded by 1844*) after 27^{ab}. —^{ab}) V3 (second time) B1 D3 राशि (sic). D10 G1 नाभि (sic), L (ed.) -नाभि (for नाभि). D1 सर्वांगहृ (sic) (for सत्त्वार्चिः). Ś V3 (second time) B1 D1–4.8.10 चापनेमिशरोद्ध (Ś D8.10 °द्दि)त (for ^{b}). D12 शरानिसृतसह्नाचि शरीरैरिव कार्मुके (sic). —For 26^{cd}, Ñ1 V (V3 first time) B2.4 subst.:

1846* नाराचिष दिव्यनाभि सुतारं दिव्यकार्मुकम् ।

[Ñ1 B3 सुतरं. V1 अभार. B4 मारं (for सुतारं).]

—^{d}) Ñ V1.2 B1–4 D12 त्रिगुण, D4 बहुगुण (for -बुद्धिगुण). D2 तजोधिद्विगुणप्रभ.

27 V3 damaged from 27^{a} up to रा in 27^{c}. —^{a}) V1 समस्त (for दिव्यास्त्र). Ś D8.10 प्राप्त, B1 D12 गाम (for गुण). Ś Ñ V1.2 B D1–4.8.10.12 G1.2 M1.2 सपय, Cr m g k. t as in text (for पर्यन्त). —^{b}) Ś D8.10 बभौ शरशता (D12 °शता) कुलः B1 D1–4 तथा शरशता कुलं. ※ Cr g निघ्नन्तं निघ्नत् । विभक्तिव्यत्यय आर्षः ※ —After 27^{ab}, V3 ins. 1844* (followed by 26^{cd} [r]). —^{c}) Ś D8.10 राम (D12 °म) चक्र वर्तमानं. Ñ V1.2 B D1–4.12 रामचक्रं प्र[B1 D1.3 वि]वर्तत. —^{d}) Ś V3 B1 D1–4.8.10 [प्र]परं (for प्रजाः). —After 27, Ś Ñ2 V1 B1.3 D1.4.8.10 ins.:

1847* ददृशुः सर्वभूतानि दहन्त सर्वराक्षसान् ।

[D12 निघ्नं (for दहन्त). Ś D8 निघ्न सरराक्षसान्, V3 निघ्नन्त सरराक्षसान् (for the post. half).]

अनीकं दशसाहस्रं रथानां वातरंहसाम् ।
अष्टादश सहस्राणि कुञ्जराणां तरस्विनाम् ॥ २८
चतुर्दश सहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
पूर्णे शतसहस्रे द्वे राक्षसानां पदातिनाम् ॥ २९
दिवसस्याष्टमे भागे शरैरग्निशिखोपमैः ।
हतान्येकेन रामेण रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ३०
ते हताश्वा हतरथाः श्रान्ता विमथितध्वजाः ।
अभिपेतुः पुरीं लङ्कां हतशेषा निशाचराः ॥ ३१
हतैर्गजपदात्यश्वैस्तद्बभूव रणाजिरम् ।
आक्रीडभूमी रुद्रस्य क्रुद्धस्येव पिनाकिनः ॥ ३२
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
साधु साध्विति रामस्य तत्कर्म समपूजयन् ॥ ३३
अब्रवीच्च तदा रामः सुग्रीवं प्रत्यनन्तरम् ।
एतदस्त्रबलं दिव्यं मम वा त्र्यम्बकस्य वा ॥ ३४

निहत्य तां राक्षसवाहिनीं तु
रामस्तदा शक्रसमो महात्मा ।
अस्त्रेषु शस्त्रेषु जितक्लमश्च
संस्तूयते देवगणैः प्रहृष्टैः ॥ ३५

G 6 73 0
B 6 93 38
L 6 72 39

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकाशीतितमः सर्गः ॥ ८१ ॥

28 Ś D8 om (hapl?) 28-29 D4 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) B1 D1-4 12 13 शत (for दश) —^{b}) D13 -रहण (for रंहसाम्) —^{c}) Ñ V2 3 B2-4 D5 T1 अष्टाशीति, D2 चतुर्दश (for अष्टादश) —D9 13 om (hapl) 28^{d}-29^{a} —^{d}) D13 गजाना वातरंहसा

29 S D5 om 29, D9 12 om 29^{a} (for both cf v l 28) D2 om (hapl) 29^{ab} —^{a}) Ñ V1 3 B2-4 चतुर्दश, D2 अष्टादश, G1 चतुर्विंशत् —V1 om (hapl) 29^{bc} V3 damaged for ^{b} B2 repeats wrongly 29^{b} in place of 29^{d} —^{b}) D1 स (for च) —^{c}) G1 दश (for शत) Ñ V1 2 B2 4 त्रिंशच्छतसहस्राणि —^{d}) N V B1 2 4 D1-4 12 13 पदातीनां च रक्षसां

30 ^{a}) D6-7 10 11 T1 G3 M6 Cr k t [अ]ष्टभागेन, Cm g as in text (for [अ]ष्टमे भागे) Ś B1 D1-4 8 12 निमेषान्तरमात्रेण —^{b}) D9 बाणैः (for शरैः) —^{c}) D13 हता एकेन —^{d}) Ś B1 D1 4 8 12 लीलया त्रिदिवात्मना, D6 T2 3 लीलया भीमकर्मणा, D13 रक्षसा कामरूपिणा

31 V3 om 31-32^{b} —^{ab}) Ś D8 12 सन्न, N2 V1 2 B1 3 D1 6 11 T1 G2 3 M1 3 शान्ता D4 भूता (for श्रान्ता) M8 शरासि (for श्रान्ता वि) Ś N V1 2 B2 4 D1-3 6 12 T1 3 विगलित, B1 च विगत (for विमथित) D6 विध्वस्त वल्गितध्वजा (for ^{b}) D13 त हतुः निहता वद्गु हता विगत साध्वज(sic) —^{d}) B4 हतशिष्टा

32 V3 om 32^{ab} (cf v l 31) —^{a}) Ś B1 D1 4 8 12 13 L (ed) निहतै(D2 हतैस्तै) रथ(L [ed] °तैरथ)पा(D2 °प)दातिभिः, N V1 2 B2 4 G (ed) हतै रथ(G [ed] °तैरश्वै) पदातैश्च —^{b}) Ñ V1 2 B3 (before corr as in text) 4 समभूत —^{cd}) Ś N V B1-4 D1-4 8 12 13 M1 आक्रीडमिव, B1 आक्रीड इव, D6 आक्रीडभूत D7 10 11 G2 transp रुद्रस्य and क्रुद्धस्य Ś B1 D1-4 8-12 T2 3 G3 M2 3 [इ]व(Ś D8 12 M2 तु; D1 च) महात्मन, Ñ V B1 4 D13 [अ]भि(B3 3 D13 नि)घ्नत पशून् (for [इ]व पिनाकिन) ※ Cg रुद्रस्य आक्रीड क्रीडास्थान श्मशानमिव बभूव। आर्षं नपुसकत्वम्।, Ck आक्रीडभूमि। श्मशानमो इव। क्रीडाभूमिरिति यावत्।, so also Ct ※

33 T1 damaged for ^{ab} —After 33^{a}, Ñ1 B3 (m) ins

1848* सयक्षोरगराक्षसा ।
सेन्द्रा साप्सरस सर्वे

—B3 reads ^{b} in marg —^{b}) M1 2 साध्यास् (for सिद्धाश्च) —^{cd}) D3-8 transp तत् and कर्म M1 2 transp रामस्य and तत्कर्म B1 प्रत्यपूजयन्

34 ^{a}) Ś D8 12 तु (for च) D13 अथाब्रवीत्ततो राम —^{b}) Ś B1 D1 3 8 12 तदनन्तर, Ñ V B2-4 सविभीषण, D2 वानरोत्तम, D4 पवनात्मज, D13 प्रत्यनद्त, M3 समनन्तर (for प्रत्यनन्तरम्) —After 34^{ab} D1-7 9-11 S ins

1849* विभीषण च धर्मात्मा हनूमन्त च वानरम्।
जाम्बवन्त हरिश्रेष्ठ मैन्द द्विविदमेव च।

—^{c}) Ś D8 12 यत्तद् (for एतद्) Ś Ñ V B2 4 D1 4 सौम्य, D6 T2 3 G1 M2 3 घोर D9 12 सोम्य D9-11 भीमं (for दिव्य) B3 D13 एतदस्त्र च मे सौम्य(D13 बल चैव) —^{d}) D4 च (for first वा) B1 समरे, D13 पर्याप्त (for मम वा) Ś1 D4 च (for second वा) —After 34 Ñ V B2-4 ins

1850* तृतीयस्य कपिश्रेष्ठ लोके नान्यस्य कस्यचित्।

while D1 13 ins

1851* तृतीय जामदग्न्यस्य लोके रामस्य धीमत ।
न विद्यते चतुर्थस्य लोके भूतस्य कस्यचित्।
[(1) ¹) D13 द्वितीय (for तृतीय)]

35 G (ed) om 35 T1 damaged from ^{a} up to शस्त्रेषु in ^{c} —^{a}) Ś D8 12 निर्जित्य (for निहत्य)

८२

G 6. 74. 1
B 6. 94. 1
L. 6. 73. 1

तानि नागसहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
रथानां चाग्निवर्णानां सध्वजानां सहस्रशः ॥ १
राक्षसानां सहस्राणि गदापरिघयोधिनाम् ।
काञ्चनध्वजचित्राणां शूराणां कामरूपिणाम् ॥ २
निहतानि शरैस्तीक्ष्णैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
रावणेन प्रयुक्तानि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ३
दृष्ट्वा श्रुत्वा च संभ्रान्ता हतशेषा निशाचराः ।
राक्षस्यश्च समागम्य दीनाश्चिन्तापरिप्लुताः ॥ ४
विधवा हतपुत्राश्च क्रोशन्त्यो हतबान्धवाः ।
राक्षस्यः सह संगम्य दुःखार्ताः पर्यदेवयन् ॥ ५

Ś V3 D8.11 सा B1.4 D1-3 च, B3 सदा, D4 सदा, D6 T2.3 पश (for तु) D7-11 G1.2 M1.2.3 राजवाहिनी (for वाहिनी तु) —^b) B4 तत्रो (for तत्र) Ñ V B2-4 D12 यद्म (for शक्र) Ś D8.13 समप्रभाव (for समो महात्मा) —^c) Ś Ñ V B D1-4.11 अमोघ दिव्येन, D12 ब्राह्मण सोस्त्रेण (for अस्त्रेषु शस्त्रेषु) Ñ V B D4 गत (for जित) B4 M1.2 भ्रमद्‌ (for क्रमद्‌), Ś D8.12 [ऽ]भूत्, D1-3.10 स, D6 T2.3 सन् (for च) —^d) Ś1 D5 स (for स) B1 D1 समस्तै, D5 G3 M1.2 प्रहृष्ट (for प्रहृष्टै) Ñ V B2-4 देवैरथा(Ñ2 °स्वदा)स्तृपव सप्रहृष्टै, D4 सस्तूयमान सुरसिद्धसंघै

Colophon —*Kanda name* Ś1 V2 om Ñ B D8.11 लङ्का° —After Kanda name, D12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D8.13 राक्षसवध, Ñ V B2.4 गन्धर्वास्त्रयुद्ध, B1 D1-3 रामास्त्रयुद्धं, B3 गान्धर्वास्त्रप्रयोग; D4 रामास्त्रसमोहनं, D12 बलविध्वंसन, G2 मूलबलवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2.4 D3.4.5.11.16 om, Ś1 V1 72, Ñ2 76, V3 73 B1.3 69 D1 75, D2 77 D1-7.10.12 T1 G M1.2 94 D6 70 T2 97, T3 101, M1.2 93 —After colophon D2 concludes with राम G M1.2 with श्रीरामाय नम, M3 with श्रीरामचन्द्राय नम

82

1 ^a) B1 अपि (for तानि) D2 T1 G3 M3 Cg तानि (for नाग) —^b) V3 D1.9-11 सारोहाणि (for सारोहाणां) —V3 om 1^c-2 —^c) Ś V1.2 D1.4.11.13 अग्नि, D2-11 G1 M3 स्वग्नि (for चाग्नि) B1 -कल्पाना (for -वर्णानां) —^d) B1 ध्वजानां च D12 दिव्यानां च (for सध्वजानां) Ś Ñ V1.2 B D1-4.5.10.11.13 बहुधिनां, G3 सवाजिनां (for सहस्रशः)

2 V1 om 2 (cf v l 1) D8.11 om (hapl ?) 2^ab —^a) Ś D8.11 पदातीनां (for राक्षसानां) —^b) D4 चदा (for गदा) —^c) Ñ1 V1.2 B2.3 -धर्माणां (metri causa), Ñ2 -वर्णानां, B4 -धर्माणि D8 चित्राणि (for चित्राणां) —^d) D6 T2.3 शत्रूणां (for शूराणां) —For 2^cd, Ś B1 D1-4.5.10.11 subst

1852* भ्रतीव भीमरूपाणां काञ्चनध्वजवर्मिणाम् ।

[D8.10 सुमुखो (for अतीव) D11 वेगानां (for रूपाणां) D1-4.12 वर्मीणां (for वर्मिणाम्)]

3 ^a) D4 (marg also) निशितैश्च (for निहतानि) B4 D1.4 शितैर् (for शरैस्) Ñ1 दिव्यैस्, Ñ2 V B D1-3.5.8-11 दीप्तैस् (for तीक्ष्णैस्) —^b) D4 भूषितै (for भूषणै) —^c) D4.12 प्रयुक्तास्तो G1 नियुक्तानि (for प्रयुक्तानि) Ś D8.11 रावणेन समस्तानि (Ś1 तदस्त्राणि) —After 3 Ñ V B2-4 ins

1853* त्रिशिरो निहतो वीर महादी च निशाचर ।
विमर्दन कुम्भहनु खरकेतुश्च राक्षस ।
विशालाक्षो हयग्रीव शङ्कुकर्ण प्रमर्दन ।
इस्तिकर्णो महावीरो दर्शिते नायका हता ।

[V2 om l 1 —(l 2) B4 -कर्ण (for हनु) —(l 3) Ñ2 B2.4 प्रतर्दन (for प्रमर्दन)]

4 ^a) D4 (before corr as in text after corr inf lin) छित्वाथ (sic) (for श्रुत्वा च) Ś D8.13 सत्रस्ता (for संभ्रान्ता) Ñ2 ते दृष्ट्वा ताश्च संभ्रान्ता —^b) B3 reads निशाचरा in marg —V2 om 4^cd —^cd) Ñ1 V1 B D3.4.11 राक्षसाश्च (D12 °स्ते) M3 Cv Cr राक्षसीश्च, Cr m k t as in text (for राक्षस्यश्च) D1 समागत्य, Cm राक्षस्यश्चेति पाठ, Cg राक्षसी राक्षसस्त्रिय —D8 repeats 4^d erroneously after 5^c. D8 reads 5^d for the first time in place of 4^d, repeating it in its proper place D4 reads चिन्तापरिप्लुता in marg D12 शोक (for चिन्ता) Ñ V1.2 B D1-4.11 परायणा (for परिप्लुता) Ś D8.13 राक्षस्यो बहवस्तत्र दीनाश्चिन्ताविनिर्जिता इव

5 ^a) D11 परिशोषत बांधवान् —^c) D8 राक्षसै D11 सहसागम्य (for सह संगम्य) Ś Ñ V B D1-4.11.12.16 राक्षसै सह दुःखार्ता —After 5^c, D8 erroneously repeats 4^d D8 reads 5^d for the first time in place of 4^d, repeating it here —^d) Ś Ñ V2.3 B1.2.4 D1-4.8.11.13 समता, V1 B3 सहता; M3 भर्तारं (for दुःखार्ता) D1.4.11 पर्यदेवयन् (metri).

कथं शूर्पणखा वृद्धा कराला निर्णतोदरी ।
आससाद वने रामं कन्दर्पमिव रूपिणम् ॥ ६
सुकुमारं महासत्त्वं सर्वभूतहिते रतम् ।
तं दृष्ट्वा लोकवध्या सा हीनरूपा प्रकामिता ॥ ७
कथं सर्वगुणैर्हीना गुणवन्तं महौजसम् ।
सुमुखं दुर्मुखी रामं कामयामास राक्षसी ॥ ८
जनस्थानाल्पभाग्यत्वात्पलिनी श्वेतमूर्धजा ।
अकार्यमपहास्यं च सर्वलोकविगर्हितम् ॥ ९
राक्षसानां विनाशाय दूषणस्य खरस्य च ।
चकाराप्रतिरूपा सा राघवस्य प्रधर्षणम् ॥ १०
तन्निमित्तमिदं वैरं रावणेन कृतं महत् ।
वधाय नीता सा सीता दशग्रीवेण रक्षसा ॥ ११
न च सीतां दशग्रीवः प्राप्नोति जनकात्मजाम् ।
बद्धं बलवता वैरमक्षय राघवेण ह ॥ १२
वैदेहीं प्रार्थयानं तं विराधं प्रेक्ष्य राक्षसम् ।
हतमेकेन रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १३

G 6 74 15
B. 6 94 13
L. 6 73 16

6 a) G1 M5 शूर्पण(M5 °न)खी D9 दुष्टा (for वृद्धा) —b) Ś Ñ1 D2 8 13 निम्नगोदरी, D13 निम्नतो° (for निर्णतो°) D4 राक्षसी च महोदरी —c) D1-4 6 रणे (for वने) —d) B1 D1-5 7 9-11 13 G2 कंदर्पसम (for कन्दर्पमिव) Ñ V B2-4 कदर्पशरपीडिता

7 a) D11 मुक्त्वा हार (sic) (for सुकुमार) —b) B3 -साध (for भूत) —V2 damaged for c —c) Ñ V1 3 B लोकपालस, D4 °विध्या सा, D6 °वध्यात्मा, D9 °वध्य सा, D13 वध्यमाना सा; M2 °निंद्या सा Ck t as in text (for लोकवध्या सा) —d) B3 दीनरूपा, D7 रूपहीना (for हीनरूपा) Ñ1 G2 प्रकाशिता, D9 वयोतिगा (for प्रकामिता) Ś B1 D1-4 9 12 13 कथं राम(D8 चीर्यराशि)मकामयत् (D4 °मातयात्)

8 —b) D6 T2 3 महाबलं, M1 3 महारथं (for महौजसम्) —V2 om 8d-9 —c) Ś D8 12 वीर (for राम)

9 V3 om 9 (cf v l 8) D13 om 9ab The sequence of st 9-16 in D13 is 14ab 11cd 14c 16 11ab 13 and 9cd (including omissions and star passages) —b) Ś D8 12 पलित, Ñ V2 3 B D1 4 6 9 T3 3 मलिना D7 10 11 T1 M3 Cm g k t वलिनी; G1 पलिही, M5 कामिता (for पलिनी) ※ Cr पलिनी श्वेतमूर्धजाति पाठ l, Cm g k t वलिनी। वलय भङ्ग्या सन्तीति वलिनी। चीर्णादित्यादिनि (Cg °नी। पामादित्वात् । आया डीप्) ※ —c) D3 लोकानाम् (for अकार्यम्) Ś N1 V1 3 B1 D1-4 6 9 11 अव, B2 इह, D13 एव (for अप) N1 हास (for हास्य)

10 D13 om 10 —a) M3 रावणस्य (for दूषणस्य) —c) Ś1 V B1 2 D8 9 11 T3 3 Ck [अ]प्रतिरूपस्य, Ś2 [अ]प्रतिरू** (moth eaten) B4 °अ रूप (sic) D2 4 °रूपाय, D4 प्रतिरूपस्य M5 °रूप सा Cm g t as in text (for [अ]प्रतिरूपा सा) ※ Ck अप्रतिरूपस्य इति पाठे वदसदृशाकारस्येत्यर्थ ※ —d) D1 2 राघवाय (for राघवस्य) B4 सा रावणप्रधर्षणं

11 For sequence in D13 cf v l 9 V3 om 11ab, V3 mostly damaged for 11abc —a) Ś B1 D1-4 8 12 13 कृत्त (for इद) —b) G1 राघवेण (for रावणेन) Ś B1 D1-4 8 12 13 दशग्रीवेण रक्षसा, Ñ V1 B2-4 रावणस्य (Ñ2 राघवस्य, B3 राक्षसस्य) क्षयावह —c) Ś D2 8 13 सा हृता, Ñ2 V1 3 B2-4 D6 T2 3 [अ]पहृता, Ñ3 B1 D2 13 च(D3 चा) हृता (for नीता सा) D9-11 M3 transp नीता and सीता D4 स्ववधाय हृता सीता ※ Ct सा आनीतेति च्छेद ※ —d) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 T2 3 रावणेन दुरात्मना —After 11, Ś V2 B1 D1 3 4 6 8 12 T2 3 ins while Ñ1 ins after 12 Ñ3 D13 (only l 1) ins after 16 D3 cont after 1855*

1854* मारीचो दण्डकारण्ये शूरो राक्षसपुंगव ।
हतो विक्रम्य रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

[(l 1) D6 T2 3 हतो (for शूरो) —(l 2) Ñ2 ततो D6 T2 3 नीरो (for हतो) Ñ V2 B1 D4 8 transp विक्रम्य and रामेण D1 हतो रामेण युद्धेन (for the prior half) D4 न वातो रावणस्तत्र (for the post half)]

12 D13 om 12 V1 B1 D1 2 transp 12-13 and 14-15 D3 reads 12ab and 13 after 15 —a) G3 स (for न) Ś B1 D1-4 8 12 13 T2 3 प्राप्स्यते, Ct as in text (for प्राप्नोति) N V B2 4 न च सीता दशग्रीव मनसापि हि (B3 च) कामयेत् —c) Ś D8 13 तत्त्वचिंतयता (for बद्धं बलवता) —d) Ś D8 12 रक्षसा, D6 अक्षम (for अक्षय) N1 D2 तु B1 D4-7 9-11 T1 G M3 च D3 वै (for ह) N1 V B1 4 T2 3 रावणस्य तु(T2 3 च) V4 राघवे रणे (for राघवेण ह) D1 राघवेणापि च भृशं (unmetric) —After 12 N1 ins 1854* while D3 ins

1855* बालेन ताडका नागसहस्रबलधारिणी ।
हता रामेण चैकेन पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

—Thereafter D3 cont 1854*

13 For sequence in D13 cf v l 9 V2 B1 D1 2 transp 12-13 and 14-15 D3 reads 12ab and 13 after 15 V3 om 13ab —a) Ś D1-3 4 8 12 T2 3 प्रार्थयान तु Ñ1 V1 3 B2-4 प्रार्थयत च(N1 वै, B3 4 तु), Ñ3 तु

G 6 74 16
B 6 94 14
L 6 73 13

चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
निहतानि जनस्थाने शरैरग्निशिखोपमैः ॥ १४

खरश्च निहतः संख्ये दूषणस्त्रिशिरास्तथा ।
शरैरादित्यसंकाशैः पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १५

हतो योजनबाहुश्च कबन्धो रुधिराशनः ।
क्रोधार्तो विनदन्सोऽथ पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १६

जघान बलिनं रामः सहस्रनयनात्मजम् ।
वालिनं मेघसंकाशं पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १७

ऋश्यमूके वसञ्शैले दीनो भग्नमनोरथः ।
सुग्रीवः स्थापितो राज्ये पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १८

धर्मार्थसहितं वाक्यं सर्वेषां रक्षसां हितम् ।
युक्तं विभीषणेनोक्तं मोहात्तस्य न रोचते ॥ १९

प्रार्थयत, D5 G2 L (ed) प्रार्थ्यं(L (ed) °र्थं)मान तु (G2 त) Cr m k t as in text (for प्रार्थयान त) B1 प्रार्थयान तु वैदेहीं —d) Ñ V1 B2.4 वी(B3 प्रे)क्ष्य सुदित, V2 वीक्ष्य राक्षस —c) Ñ V B2.3 क्रुद्धेन (for एकल) D3 बाणेन (for रामेण) B1 हत रामेण क्रुद्धेन —For 13 D13 subst

1856* ततो रामेण विक्रम्य विराधो निहतो वने ।

—After 13 Ñ2 B3 read 16

14 For sequence in D13 cf v l 9 Ś1 T2 om (hapl) 14–16 Ś2 D8.12 om (hapl) 14–15 V2 B2 D1.2 transp 12–13 and 14–15 V3 mostly damaged for 14ab and om 14c–15b —c) B3 निघ्नान (for निहतानि) ❀ Cg चतुर्दशाति श्लोक पर्याप्त तन्निदर्शनमित्यनुपपद्यते । उत्तरश्लोकैकवाक्यत्वात् शरपदद्वयवैयर्थ्यम् ❀

15 For sequence in D13, cf v l 9 Ś D8.12 T2 om 15 V3 om 15ab (for both, cf v l 14) V2 B1 D1.2 transp 12–13 and 14–15 —b) D7 G3 transp दूषणम् and त्रिशिराम् V2 B1 हत , G3 तदा (for तथा) —B3 reads 15cd twice (var) —c) Ñ V1.2 B2 (first time) 3.4 रामेण लोकरामेण, V3 ****** रामेण (damaged) B1 D1–4.6 T3 शरैराशीविषाकारैः , D13 भाशीविषविषप्रख्यैः —After 15, D3 reads 12cd and 13

16 For sequence in D13 cf v l 9 Ś1 T2 om *16 (cf v l 14) D6 om (hapl) 16–18* G3 om (hapl) 16–17 Ñ2 B3 read 16 after 13 —a) V3 ततो (for हतो) —c) D6.7.9.11 T1 G2.3 M3.4 Cm क्रोधात्प्राद्रे (for क्रोधार्ता वि) D7 घोरं (for सोऽथ), Ś1 Ñ1 V2 B1.4 D1–4.8.12.13 क्रौञ्चारण्ये (N2 D3 °वने, B4 D13 °स्थल) राघवात्म्य(, N1 B1 G (ed) क्रौञ्चवाकने (B3 °वनवासे, G(ed) °वारण्ये) राघवेण; V1.3 B2 क्रौञ्चारण्ये(V3 °ट) च रामेण, D6 T1 क्रौञ्चे वने महावीर्ये —After 16, N2 D13 (only 1 2) ins 1854* while D5 reads 19a

17 D6 G3 om 17 (cf v l 16) Ś1 om (hapl) 17–18 —ab) D6 T2.3 वालिन। M3 बभूव(sic) (for जघान) G2 वानरं M1.2.5 वालिनं (for बलिनं) Ś1 D1–4.13 वानरं वालिनं हत्वा N1 बलिनं वालिन हत्वा Ñ1 V B2.3 वालिनं बलिनं हत्वा(V3 damaged from हत्वा up to 17b) (for a) B1 G (ed) सहस्राक्षात्मजं हरिं(G(ed) भुवि) (for b) D13 वानरेन्द्रो हतो वाली सहस्राक्षस्य चात्मज —B1.2 om 17c–18 —c) Ś1 D1–3.8.12 M3.4 वलिन, D6 T2.3 जघान (for वालिन) T1 M3 मेरु- (for मेघ) D13 रामेण वीर्यसपन्न —d) Ś1 D1.2.8.12 राघवेण महात्मना —For 17cd, Ñ V B3.4 subst

1857* राजानं कपिमुख्यानां महावीर्यं महौजसम् ।
[Ñ2 B2 हरि (for कपि)]

18 D6 om 18 (cf v l 16) Ś2 B1.2 om 18 (cf v l 17) D13 om (hapl) 18 —ab) N MSS ऋष्यमूक here and elsewhere Ś1 D8.12 च शैलेन्द्रे; Ñ2 V3 D8–11 वसञ्श्रीवः T1 वस** (damaged) (for वसञ्शैले) B1 transp शैले and दीनो —c) N V B3.4 D1–3.9–11 G2 प्रापितो राज्य (for स्थापितो राज्ये) Ś1 D8.12 सुग्रीव- स्थापित राज्ये —After 18 L (ed) ins

1858* एको वायुसुत प्राप्य लङ्का हत्वा च राक्षसान् ।
दग्ध्वा तां च पुनर्यात पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।
निगृह्य सागरं तस्मिन्सेतुं बद्ध्वा प्लवंगम ।
कुम्भेऽन्तरस्तु यत्राम पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

19 N1 om 19 D5 reads 19a after 16 V2 om 19c–23d —cd) B3 वर्क (for युक्त) Ś1 (व्)का B1 [भ]स्य (for [उ]क्त) D1 विभीषण स्यात्ते D1 M3 मोहं (for मोहात्) G2 M3 तत्र (for तस्य) Ñ1 V1.3 B2.4 नास्य मोहाद्रोचत(B3 °यत्), B1 मोहाद्व न रोचयत् (for d) D13 विभीषणनरेन्द्रं राजानं चापि न श्रुत ❀ Cv न रोचते नारोचत । व्यत्यये भूत कद् ❀

20 V2 om 20 (cf v l 19) D6 om 20cd —c) D13 श्रुत्वा (for कुर्याद्) —d) Ś1 यदि स N V1.2 B2.4 यद्येवा B1 यद्यपि, D1 यद्याशी D13 प्रयत्नो (for यदि स) —After 20ab Ñ V1.3 B2–4 ins

1859* रावणो राक्षसां भीमस्ततो नो न क्षयो भवेत् ।
पुत्रेण वानरेणैव पुरी लङ्का प्रधर्षिता ।
अक्ष कुमारो निहत सह सैन्यानुगैस्तथा ।
अमात्यपुत्रा निहता किंकराश्च निशाचरा
दग्धा च नगरी लङ्का पर्याप्तं तन्निदर्शनम् (5)
यदा च वानरैर्घोरैस्त्र सनुसङ्घोदधौ ।
दृष्टा च नगरी लङ्का पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।
युद्धं यत्र न कुर्याद्यदि वा प्रतिपां यथा ।

विभीषणवचः कुर्याद्यदि स धनदानुजः ।
श्मशानभूता दुःखार्ता नेयं लङ्कापुरी भवेत् ॥ २०

कुम्भकर्णं हतं श्रुत्वा राघवेण महाबलम् ।
प्रियं चेन्द्रजितं पुत्रं रावणो नावबुध्यते ॥ २१

मम पुत्रो मम भ्राता मम भर्ता रणे हतः ।
इत्येवं श्रूयते शब्दो राक्षसानां कुले कुले ॥ २२

रथाश्चाश्वाश्च नागाश्च हताः शतसहस्रशः ।
रणे रामेण शूरेण राक्षसाश्च पदातयः ॥ २३

रुद्रो वा यदि वा विष्णुर्महेन्द्रो वा शतक्रतुः ।
हन्ति नो रामरूपेण यदि वा स्वयमन्तकः ॥ २४

हतप्रवीरा रामेण निराशा जीविते वयम् ।
अपश्यन्त्यो भयस्यान्तमनाथा विलपामहे ॥ २५

रामहस्ताद्दशग्रीवः शूरो दत्तवरो युधि ।
इदं भयं महाघोरमुत्पन्नं नावबुध्यते ॥ २६

न देवा न च गन्धर्वा न पिशाचा न राक्षसाः ।
उपसृष्टं परित्रातुं शक्ता रामेण संयुगे ॥ २७

G 6 74 30
B 6 94 27
L 6 73 28

[(l 1) V3 B4 सतो लोके, B3 तदा किं न (for सतो नो न) —B3 reads in marg from प्रवेक्ष्य in l 2 up to prior half of l 5 —(l 3) V1 पच (for सह) —V1 om (hapl) l 6–7 —(l 6) V3 च सागरे (for महोदधौ) —(l 7) B2 3 तथा (for सदा)]

—ᵈ) D7 G1 2 [पु]त्र (for [इ]यं) D9 विनश्यति, D10 11 भविष्यति (for पुरी भवेत्)

21 V3 om 21 (cf v l 19) —ᵃ) B1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8 12 13 T1 2 महात्मना (for महाबलम्) —After 21ᵃᵇ, D6–7 9–11 S ins

1860* अतिकाय च दुर्धर्षं लक्ष्मणेन हतं तथा ।

[D9 11 दुर्मेदं (for दुर्धर्षं) D4 7 9–11 तत्र, M2 पुनः, M5 तत्र (for तथा) D6 T1 G3 निपातितं, M1 2 तथा हतं (by transp) (for हतं तथा)]

—ᶜ) Ś D4 8 12 इंद्रजितं —ᵈ) Ś B1 D1–3 5 12 13 नानुशोचते (D4 13 °ति) T1 G1 2 नैव बुध्यते, Cm g t as in text (for नावबुध्यते) Ñ V1 2 B2–4 शोचन्ता(V1 °चिता, B3 4 °चते)श्च न(B3 स, B4 om [subm]) रावण॰ —After 21 Ñ V1 2 B2–4 ins

1861* तत सरक्तनयना सततास्रुनिपातनात् ।
अभूतपूर्वव्यसना राक्षस्य पर्यदेवयन् ।

[(l 1) Ñ2 B2 4 निपातना —(l 2) N V1 B4 परिदेवयन्]

while D7 (l 1 only) K (ed) ins

1862* पुरा हनुमता लङ्का दग्धा लाङ्गूलवह्निना ।
हतमक्षकुमारं च बुद्ध्वासौ नावबुध्यते ।

[(l 1) D7 लङ्का दग्धा (for लङ्का दग्धा)]

22 V3 om 22 (cf v l 19) —ᵇ) Ś N V1 2 B1–4 D1–3 7 8 12 G2 हतो रणे (by transp) D4 हतो युधि (for रणे हतः) —ᶜ) Ś1 D1 [पु]त्र, D6 8 9–11 T G1 2 M5 [पु]प (for [पु]त्र) B3 4 शुश्रुवे (for श्रूयते) —ᵈ) Ñ V1 2 B3 4 D1–3 7 9–11 M1 2 राक्षसीनां (for राक्षसानां) Ś N V2 3 B D1 4 8 9 11 13 गृहे गृहे (for कुले कुले)

23 V3 om 23ᵃᵇ (cf v l 19) —ᵃ) B1 D13 अश्वाश्, G (ed) साश्वाश् (for चाश्वाश्) Ñ1 रथायुधाश्च Ś B1 D1 3 8 13 रथा नागास्तथाश्वाश्च, D1 4 रथा नागा हताश्वा (D4 °ताश्च)श्वा, D5 11 रथाश्वनागाश्च हताश् —ᵇ) Ñ2 V1 2 हता शत , D9–11 तत्र तत्र (for हताः शत) —ᶜ) D13 वीरेण (for शूरेण) —ᵈ) V3 D9–11 हताश्चापि (for राक्षसाश्च) B1 महाबला (for पदातयः)

24 ᵇ) B1 D1 [ऽ]थ (for वा) —ᵈ) D3 च (for वा) Ñ V B3 4 कालो वा मृत्यु(B4 वायुर्दुं)रासद

25 ᵃ) B2 3 D6 G1 हता , Cr g as in text (for हत) B1 D11 हताश्च वीरा, D1 हता वीराश्च Ś Ñ V B D1–4 6 8 12 13 बहवो (for रामेण) —ᶜ) N V B2 4 D6 7 9–11 T1 2 G1 M5 Cr m g t अपश्यतो Ś B1 D1–3 8 12 13 व्यसनान्तमपश्यतो(D1 °न्तो), D4 व्यसनान्त न पश्यामो, ⊛ Cr m t अपश्यन्त अपश्यन्त्य ।, Cg वयमित्येतदपेक्षया अपश्यन्त इति पुंलिङ्गम् ⊛ —ᵈ) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 ह्यनाथा, D5 विनाथा, D6 T1 G1 2 M5 निराशा (for अनाथा) ⊛ Cg विलपामहे इत्यात्मनेपदमार्षम् ⊛

26 ᵃ) Ś B1 D1–3 8 12 राघवास्त्र, Ñ V B3–4 ब्रह्मणो हि, D4 स राघवाद् , D13 राघव तु (for रामहस्ताद्) —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B2 3 4 D1 4 8 12 लब्ध , B2 सर्वे (for दत्त) Ś B1 D1–4 8 12 पराक्रम , N V1 2 B2 D6–7 9–11 T G2 3 M3 5 महावर , V3 B4 महाबल , B3 वरो महान्, G1 महारथ (for वरो युधि) D13 प्राणान्तकरमक्षय —ᶜ) N2 इत्थ (for इद) Ś D8 13 इम क्षय (for इद भय) Ñ V B2–4 महद्भय, B1 D2 4 13 महाभय (by transp), D7 भय महद् (for भय महा) —ᵈ) Ś Ñ V B D1 4 8–13 T2 3 G1 3 M5 समुपस्थ न बुध्यते

27 V3 om 27ᵃᵇ —ᵃᵇ) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 T2 3 G1 त न(Ś D13 तत्र, N2 V2 य न) देवा न G1 न च देवा न (by transp) M5 न देवा नापि, Cr as in text (for न देवा न च) Ñ V1 2 B3 4 नासुरोरग , B3 नासुरा न च D3 पिशाचा न च (for न पिशाचा न) D13 त च देवाश्च गन्धर्वा पन्नगायक्षराक्षसाः —ᶜ) B1 उपसृष्टा, B4 °सृष्टा, D7 °दिष्ट D3 °सृज्य, D8 °विष्ट(sic) D8 T2 3

G 6 74 31
B 6 94 23
L 6 73 29

उत्पाताश्चापि दृश्यन्ते रावणस्य रणे रणे ।
कथयिष्यन्ति रामेण रावणस्य निबर्हणम् ॥ २८
पितामहेन प्रीतेन देवदानवराक्षसैः ।
रावणस्याभयं दत्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ॥ २९
तदिदं मानुषान्मन्ये प्राप्तं निःसंशयं भयम् ।
जीवितान्तकरं घोरं रक्षसां रावणस्य च ॥ ३०
पीड्यमानास्तु बलिना वरदानेन रक्षसा ।
दीप्तैस्तपोभिर्विबुधाः पितामहमपूजयन् ॥ ३१
देवतानां हितार्थाय महात्मा वै पितामहः ।
उवाच देवताः सर्वा इदं तुष्टो महद्वचः ॥ ३२
अद्यप्रभृति लोकांस्त्रीन्सर्वे दानवराक्षसाः ।
भयेन प्रावृता नित्यं विचरिष्यन्ति शाश्वतम् ॥ ३३
दैवतैस्तु समागम्य सर्वैश्चेन्द्रपुरोगमैः ।
वृषध्वजस्त्रिपुरहा महादेवः प्रसादितः ॥ ३४

M3 °दृष्ट D13 तवसृष्ट(s c) D5 °सृष्ट Cv as in text (for उपसृष्ट) B2 4 पुरी D5 परे (for पुरि) —d) N V1 B3 4 रावण B4 साग्र (for सयुगे) —After 27 N3 ins

1863* उपसृष्टा पुरी लङ्का ला तु रामेण सयुगे ।

28 a) Ś N V B D1 4 8 11 निमित्तानि हि(Ś D4 8 13 °नि च N3 V3 D1 °हि तु B1 °हीह) G3 उत्पाताश्च (sic) (for उत्पाताश्चापि) —b) N V B1 4 राक्षसानां (for रावणस्य) Ś D8 13 महाहव V3 वध रणे B2 D 3 द्विने द्विने —cd) D8-13 Ck t कथयन्ति हि Cv r m g as in text (for कथयिष्यन्ति) N V B3 4 फलि(B3 करि)ष्यति ध्रुव(N3 V1 रण) तानि D1 T3 4 ते च मन्ये फलि(T3 भरि)ष्यति (for °) ※ Cv कथयिष्यन्ति दर्शयिष्यन्ति । Cr m कथयिष्यन्ति कथय(Cm सूचयिष्य)न्तीत्यर्थः । Cg कथयिष्यन्ति इत्र परमपि कानिचिन्निमित्तानि प्रादुर्भूय कथयिष्यन्तीत्यर्थः । वर्तमानत्वप्रयमित्यप्याहुः ※ N V B3 4 निबर्हणात् D6 T2 3 निबर्हणं (for निबर्हणम्) Ś B1 D1 4 8 13 11 तानि रामे (D4 मन्ये) फलिष्यति रावण नि(D4 रामेण च)हते रिपौ

29 a) ※ Cr m g t दुवदानवराक्षसैः देवदानवराक्षसेभ्य (Ct °सैः । तेभ्य) ※ —For 29ab Ś N V B D1 4 8 11 13 subst

1864* देवदानवयक्षेभ्यो ददौ महाभियाचित ।

(Ś D8 13 पितामह D3 अ)भि याचित (for [अ]भियाचित)]

—c) N3 राक्षसान (for रावणस्य) Ś N V B D1 4 8 11 13 युद्धे (for दत्त) —d) Ś N3 V D8 9 11 T3 G1 मनुष्येभ्यो (for मानुषेभ्यो) Ś V2 V3 B1 D1 8 13 T4 काङ्क्षित ; N1 V3 B2 3 (m also as in text) 4 भाषितं (for याचितम्)

30 a) D8 13 G M2 3 Cg मानुषं (for मानुषान्) Ś D1 4 8 11 शंके N1 V B3 4 भयं V1 B4 पूर्वं B2 सङ्क्ये D13 ह्यो ; M1 4 रामात् ; L (ed) ह्यः Cv g as in text (for मन्ये) —b) Ś B1 D1 4 8 11 नैतद्धि मनुष्यार्थं N V B2-4 भयं घोरमुपस्थितं D 3 नैतद्भयमभ्युपगमम् —V3 om 30c–31b —c) N V3 4 B2-4 युद्धे ; B1 वैरं (for घोरं) D4 जीवितांतं कृतं वैरं

31 V3 om 31cd (cf v l 30) D13 om 31 36 —c) M3 च (for तु) D4 8 T2 3 विबुधा (for बलिना) —d) Ś D8 13 द्रुहण N V1 3 B D1 8 स्तन (for दानेन) —D13 om 32a–33 G3 om from पो in 31c up to स in 33b M1 reads 31cd after 33ab —e) D4 वचोभिर् (for तपोभिर्) Ś B1 D1 8 8 नियमै B3 D4 8 T3 1 विविधै (for विबुधा) —f) Ś V3 V1 B1 D1 8 8 मतोषयन् (for अपूजयन्)

32 D13 13 G1 om 32 (cf v l 31) —a) Ś D8 देवानां स (for देवतानां) Ś N V B D1-4 8 8 T3 4 G1 M1 3 4 हितार्थं तु (V3 च) (for हितार्थाय) —b) Ś N V B D1 8 8 महात्मा D4 8 T2 3 महात्मा स (for महात्मा वै) N V B1-4 महाब्रह्म (for पितामह) —cd) D6 तुष्टः G1 सार्धम् (for सर्वा) D4 विबुधान्सर्वान् (for देवताः सर्वा) Ś B1 D1-4 8 परि (for इदं) D6 सर्वं (for तुष्टो) D 8 11 transp सर्वा and तुष्टो D1 8 वृहद् D6 T2 3 तदा (for महद्) —For 32cd N V B1-4 subst

1865* उवाच वचनं तत्र ब्रह्मा लोकपितामह ।
शृण्वन्तु देवताः सर्वा मयोक्तं सुमहद्वचः ।

[(1 1) B1 transp तत्र and ब्रह्मा B4 वाक्यं (for लोक-)]

33 D13 13 om 33 G3 om up to स in 33b (for both cf v l 31) —a) Ś B1 D1 8 8 लोकेषु G3 त्रील्लोकान् (by transp) (for लोकांस्त्रीन्) —b) B2 सुरा ; D6 सर्वे (for सर्वे) Ś B1 D1 8 8 च भूता (D4 भूता वै) भयवर्जिता ; D3 भूता भयविवर्जिता —After 33ab M1 reads 31cd —D4 om 33cd M1 reads 33cd twice —c) D13 13 Ck t प्रभूता G1 भाषिता M1 (both times) 4 स्वावृता (for प्रावृता) —d) D6 T2 1 शाश्वता —For 33cd Ś B1 D1-3 8 G (ed) subst

1866* भयाक्रान्ता पुनरिदं प्रविश्यन्त्येव राक्षसा ।

(Ś1 [ए]व B1 [ए]वि D1 एव D4 [इ]ह D6 हि (for [ए] व) G (ed) विशेष्यति (for प्रविश्यन्त्येव)]

34 D13 om 34 (cf v l 32) —a) D4 T1 G M3 Ck च (for तु) Ś B1 D1-4 8 11 भय दृष्टे ; N V B1-4 D4

प्रसन्नस्तु महादेवो देवानेतद्वचोऽब्रवीत् ।
उत्पत्स्यति हितार्थं वो नारी रक्षःक्षयावहा ॥ ३५

एषा देवैः प्रयुक्ता तु क्षुधया दानवान्पुरा ।
भक्षयिष्यति नः सीता राक्षसघ्नी सरावणान् ॥ ३६

रावणस्यापनीतेन दुर्विनीतस्य दुर्मतेः ।
अयं निष्टानको घोरः शोकेन समभिप्लुतः ॥ ३७

तं न पश्यामहे लोके यो नः शरणदो भवेत् ।
राघवेणोपसृष्टानां कालेनेव युगक्षये ॥ ३८

इतीव सर्वा रजनीचरस्त्रियः
परस्परं संपरिरभ्य बाहुभिः ।
विषेदुरार्तातिभयाभिपीडिता
विनेदुरुच्चैश्च तदा सुदारुणम् ॥ ३९

G 6 74 42
B 6 94 45
L 6 73 42

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्व्यशीतितमः सर्गः ॥ ८२ ॥

T2 3 ततो दवै (for दैवतैस्तु) —b) N2 तदा (for सर्वेश्च) Ś D1 6 8 12 T2 3 इन्द्र, Ñ V1 2 B2 4 शक्र, B1 D2–4 सेंद्र (for चेन्द्र) B3 शतक्रतु (for सर्वैश्चेन्द्र) —V2 damaged from 34c up to प्रसन्न in 35a —c) Ś B1 D1–4 8 12 वृषकेतुम् —d) D3 देव (for महा) D8–11 प्रतोषित

35 D13 om 35 (cf v l 31) V3 damaged up to प्रसन्न in a (cf v l 34) —a) Ś B1 D1–4 8 12 T2 3 महातेजा, B3 तदा देवस् (for महादेवो) —b) G1 एतद् ब्रवात् (by transp) Ś N V B D1–4 6 12 ब्रह्मो (Ñ1 ततो, Ñ2 V B2–4 तुष्टो) देवानुवाच ह —cd) B1 D2 [अ]भयार्थं (for हितार्थं) G2 च (for वो) Ś N V B1 D1 3 4 6 12 उत्पत्स्यतेऽभयार्थं वो, B3 उत्पत्स्यतेक्ष(sup lin also as in B2)यार्थं वो (for c) D6 8 रक्षोभयावहा Ś D3 12 नरो रक्षक्षयावह, D4 नारी कार्या भयावहा (for d) B4 उत्पत्स्यते भयार्तार्थां नारायणक्रमावहा

36 V3 D13 om 36 (for D13 cf v l 31) —a) B1 सैषा दैव (for एषा देवै) M3 हि (for तु) —b) B1 दानवान्सर्वथा क्षुधा, D6 T2 3 क्षय नेष्यति वानवान् —For 36ab, Ś D1–4 8 12 subst

1867* सैव देवप्रयुक्तस्तु दानवाना यथा क्षुधा।

[D1–4 सैषा and प्रयुक्ता (for सैव and प्रयुक्तस्तु respy) D4 हि, D12 च (for तु) Ś1 D8 12 कुधा, D2 क्षय (for क्षुधा)]

whereas Ñ V1 2 B2–4 G (ed) subst

1868* सैषा दैवैं प्रसृष्टा तु क्षुधिता जनकात्मजा।

[G (ed) देव (for दैवैं) Ñ1 (m also) प्रयुक्ता (for प्रसृष्टा) B4 च (for तु) N2 दैवैं प्रसृष्टा सैषा तु (for the prior half) B3 (sup lin also as above) क्षुभिता B4 कुपिता (for क्षुधिता)]

—c) B3 (sup lin also as in text) वै (for न) Ś B1 D1–4 8–12 सर्वान् (for सीता) —d) M3 रक्षोघ्नी च (for राक्षसघ्नी) Ś B1 D1–4 8 12 राक्षसा(D3 वैश्चे(sic))-सह रावणान्, Ñ V1 2 B2–4 रावणो राक्षसै सह ⊛ Cg वसाच्छन्दापेक्षया सरावणानितियुक्ति ⊛

37 a) V3 [अ]पनीतस्य, D6 7 9 13 T2 1 G1 M1 2 [अ]विनीतेन, Cr m t as in text (for [अ]पनीतेन) —b) B3 (sup lin orig as in text) दुर्विनीतेन, D4 दुर्वृत्तस्य च (for दुर्विनीतस्य) —B3 reads a in marg —c) B2 निध्वाणको, D6 T2 3 निर्वाणदो (for निष्टानको) —V3 damaged from को घोर up to शो in 38a D13 मेघ (for घोर) Ś D3 12 क्षयमिष्टक्षयकर, B3 अद्यानिष्टक्षयकर (sic) D4 जीवितान्तकरो घोर —d) D9 समुपागत (for समभिप्लुत) Ś N V1 2 B D1 4 6 8 12 13 T2 3 शोको न (Ś D3 12 °कोध, B2 °कौघ) समुपागत (D13 °परिश्रित)

38 V3 damaged up to शो in a (cf v l 37) —a) Ś V1 B1 D1–3 6 12 14 न त (by transp) (for त न) ⊛ Cg पश्यामह इत्यात्मनेपदमार्षम् ⊛ —b) M1 2 योऽद्य न शरण भवेत् —c) D2 रावणेन (sic) (for राघवेण) —d) D2 5 7 10 [ए]व (for [इ]व) D1 प्रजा (for युग) —After 38 D6–7 9–11 S ins

1869* नास्ति न शरण कश्चिद्भये महति तिष्ठताम्।
दवाग्निवेष्टितानां हि करेणूना यथा वने।
प्राप्तकाल कृत तेन पौलस्त्येन महात्मना।
यत एव भय दृष्ट तमेव शरण गत।

[D6 om l 1 —(l 1) D9–11 किंचिद् (for कश्चिद्) —(l 2) D6 8 9 10 G1 M1 2 दावाग्नि D7 वै (for हि) M3 दवाग्निना परीताना (for the prior half) —(l 3) D9 येन (sic) (for तेन) D6 विष्णोर, Cr m g k t as above (for पौलस्त्येन) M3 दुरात्मना]

39 a) B2 4 D6 T2 3 इत्येव (for इतीव) Ś D8 12 इती(Ś1 °त्ये)व शोकादुदती(D3 °ता(sic)) वरस्त्रिय, B1 D1–4 12 इतीव (B3 अतीव D4 इति स्म) सर्वे रजनीचरास्तथा —b) Ś D8 12 वै, D1 ते, D4 om D13 तान् (for स) D2 4 T1 G3 परिगृह्य (for परिरभ्य) B3 परस्पर वक्षसि बाहुभिर्हता —c) D3 G3 विलेपुर् (for विषेदुर्) D6 7 T2 G2 M3 आर्ता भयभार G2 M1 2 आर्ताश्च (G3 M3 °र्ताति) भयाति —d) M1 2 तु (for च) G3 तथा (for तदा) —For 39cd Ś B1 D1–4 6 8 12 13 T2 3 subst

८३

G 6. 95. 1
B 6. 95. 1
L 6. 71. 1

आर्तानां राक्षसीनां तु लङ्कायां वै कुले कुले।
रावणः करुणं शब्दं शुश्राव परिदेवितम् ॥ १
स तु दीर्घं विनिश्वस्य मुहूर्तं ध्यानमास्थितः।
बभूव परमक्रुद्धो रावणो भीमदर्शनः ॥ २
संदश्य दशनैरोष्ठं क्रोधसंरक्तलोचनः।
राक्षसैरपि दुर्दर्शः कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३
उवाच च समीपस्थान्राक्षसान्राक्षसेश्वरः।
भयाव्यक्तकथास्तत्र निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ४

1870* भृश विनेदुर्भयशोककाशता
जजल्पुरुच्चैश्च वच सुदारुणम्।

[(l 1) D4 विलेपु((for विनेदुर्) D13 भृश (for भय) Ś B1 D8.12 -काश्वता D6 T2.3 पीडिता D13 क्षालिता (for -काशता) —(l 2) D5 जजल्पुर्हव (sic) (for जजल्पुरुच्च)]

—Thereafter T2.3 cont

1871* राम वने कामसहस्ररूपे
चरन्ता कराली वनिता विरूपा।
प्रकामिता शूर्पणखा कथ हा
विनाशनायैव निशाचराणाम्।

[(l 1) T2 -समान (for सहस्र)]

—For 39^{cd} Ñ V B2-4 subst

1872* विनेदुरुच्चैर्रुदनाचचेतसो
महास्वना क्रान्तसुदारुणं वच।

[V2 damaged up to महास्व in l 2 —(l 2) B1 दुराशया (for महास्वना)]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 V3 D6 om, Ñ V1 B1.3.4 D3.4.13 लंका° —After Kāṇḍa name, D13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D3.13 परिदेवनः Ñ V2 राक्षस/ Ñ1 नगर) स्त्रीविलाप, V1.3 B2-4 स्त्रीविलाप, B1 D6 राक्षसीविलाप, D1.2 राक्षसविलाप°, D4 राक्षसपरिदेवनं, D18 युद्धनिर्वाण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ2 V3 B3 D3.4.5.10.13 om Ś1 V1 73, Ñ3 77 V2 74 B1.3.4 70 D1 76 D2 78 D4-7.10.12 T1 G M2.3 95 D9 71 T2 98 T3 102 M1.2 96 —After colophon G M2 conclude with श्रीरामाय नमः M3 with श्रीरामाय नमः। चतुर्दशपर्वं मूलबलवध प्रस्तावः M4 with श्रीरामचन्द्राय नमः

83

1 ^a) Ñ1 V D4 राक्षसानां Ñ B3 D4.8.12 T1 G1.3 च (for तु) Ś B1 D1-3.6.8.11 T2.3 रक्षसां तेषां (D8 चैव) (for राक्षसीनां तु) —^b) G1 शब्दमानां (for लङ्कायां वै) Ś B1 D1-3.6.8.10.11 T2.3 व्यथितानां (D4 लङ्कायां वै D6 T2.3 राक्षसीनां D13 रुदतीनां) गृहे गृहे, Ñ V B2-4 राक्षसा (Ñ1 V राक्षसी Ñ2 रुदती) नां तु (Ñ1 V1.2 B2.4 च) वेश्मसु G (ed.) रक्षसां च गृहे गृहे —^c) Ś Ñ V B D1-3.6.11,13 सर्वं, G1 वाक्यः G2 क्रोशो (for शब्द) —^d) D1 परिदेवितं (*meta*) —After 1 Ś Ñ2 V2 B2.4 D2.4.6.8.10 T2.3 (Ś B1 D1-4.6.10 repeating after 1876*, V1 B4 repeating after 8) ins while Ñ1 V1.3 B2.3 ins after 8

1873* स्वबल क्षपितं दृष्ट्वा समरे ससुत रणे।
सुतान्भ्रातृन्विनिहतान्नाशतुल्यपराक्रमान्।

[(l 1) Ñ1 V1 (second time) 1.3 म (for स) Ś1 D1-3.6.8.13 T2.3 (Ś1 D3.6.13 both times, D3.8 first time D8 second time) क्षपितं Ñ1 V1 (second time) 1.3 B2.3 -क्षपितं, B4 D1 (both second time) निहतं (for क्षपितं), D1 om (hapl ?) समरं in second occurrence D4 (first time) महा, D4 (second time) होतृ, D13 (both times) सुतं (for ससुत) Ñ1 V B2-4 (V1 B4 second time) सुसुतं लोकरावणं, V1 (first time) G (ed.) सानुजं (G (ed.) समरं) ससैन्यं (for the post half) —(l 2) Ś Ñ1 V1.3 B D1-4.6.8.13 T2.3 (Ś V1 B1.4 D1-3.6.13 second time, D4 first time) तथा, V2 D4 (second time) यथा, B1 D2-3 (all first time) सर्वान् (for सुतान्) Ś B1 D1-3.6.13 (all second time) वीरान्, V3 (first time) च तान् (for भ्रातृन्) B4 (first time) च विविधान् (for विनिहतान्) Ś B1 D1-3.6.13 (all second time) राक्षसानरत्नोपमान् (for the post half)]

2 V2 mostly damaged for ^a —^a) D7.12 विनिःश्वस्य Ś B1 D1-4.6.11 स (B1 सु) दीर्घमथ नि (D2 नि) श्वस्य, Ñ V1.3 B2-4 दीर्घमुष्णं च (V3 वि) नि (Ñ1 V3 नि) श्वस्य, D5 T2.3 स दीर्घमुष्णं नि (D5 नि) श्वस्य —^c) B1.4 D1.4 परम (for परम) —^d) Ś D8.11.13 राक्षसो (for रावणो) D1.2 भीमविक्रम

3 V3 om 3 V1 om 3^{ab} —^a) Ś D3.11 दशनैरोष्ठं D1-3 दशनैरोष्ठान् —D13 om 3^c-4^b —^c) Ñ B2-4 दुष्प्रेक्ष्य, V1.3 D13 दुःप्रेक्ष्य, D4-7 T2.3 दुर्धर्ष (for दुर्दर्श) Ś B1 D1-4.6 राक्षसैश्च सुदुर्धर्षं —^d) D7.11 मूर्तिमान् (for मूर्छित)

4 D13 om 4^{cd} (cf v l 3) —^a) Ś Ñ V B1 D1.3.13 D4 दूत (hypm) (for च) —^b) D13 राक्षसाधिप —^c) Ñ V1.3 D7 भयात्त (D7 °व्याप्त) क, D4 भयाद्व्यक्त (hypm) G2 भियाव्यक्त (for भयाव्यक्त) V1 कथास्ते तु (sic) D5-7 T1 G2.3 M3 (v r mp g k.t

महोदरं महापार्श्वं विरूपाक्षं च राक्षसम् ।
शीघ्रं वदत सैन्यानि निर्यातेति ममाज्ञया ॥ ५
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसास्ते भयार्दिताः ।
चोदयामासुरव्यग्रान्राक्षसांस्तान्नृपाज्ञया ॥ ६
ते तु सर्वे तथेत्युक्त्वा राक्षसा घोरदर्शनाः ।
कृतस्वस्त्ययनाः सर्वे रावणाभिमुखा ययुः ॥ ७
प्रतिपूज्य यथान्यायं रावणं ते महारथाः ।
तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणः ॥ ८
अथोवाच प्रहस्यैतान्रावणः क्रोधमूर्छितः ।
महोदरमहापार्श्वौ विरूपाक्षं च राक्षसम् ॥ ९
अद्य बाणैर्धनुर्मुक्तैर्युगान्तादित्यसंनिभैः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव नेष्यामि यमसादनम् ॥ १०
खरस्य कुम्भकर्णस्य प्रहस्तेन्द्रजितोस्तथा ।
करिष्यामि प्रतीकारमद्य शत्रुवधादहम् ॥ ११

G 6.75.13
B 6.95.31
L 6.74.13

-कथस्तत्र; Cr p m as in text (for कथस्तत्र). Ś Ñ1 (marg also) B1 D1-3 8 11 T2 3 मया(D2 11 °य)सक्तामिद तत्र, V3 B2-4 भयसम(B3 °सत्तम)कथ(B4 [after corr. sec m.] °था)स्तत्र; D5 भयसक्तमिव तत्र, D7 भयासक्तकथ-स्तत्र, D10 11 Ck t श्रो भयसक्तकथस्तत्र, D12 सशब्दाक्रन्दनो, M3 कालाग्निरिव सक्रुद्धो.

5 a) Ñ1 V B2-4 मत्तो(B3 4 द्रो)न्मत्तौ महावीर्यौ (B3 °र्ये), Ñ2 D10 अकम्पनं पिशाचं च, D6 T2 3 युद्धोन्मत्त च(D4 एव) मत्त च, G1 M Cg महोदरमहापार्श्वौ. ※ Cg इमौ महोदरमहापार्श्वौ सचिवौ। पूर्वहतौ तु मत्तप्रमत्तापरपर्यायौ रावणभ्रातरौ. ※ —b) B2 तु (for च). M3 दुर्धरं (for राक्षसम्). —After 5ab, D10 ins

1874* प्रजङ्घं स्थूलजङ्घं च हस्तिकर्णं चतुर्मुखम् ।
विद्युज्जिह्वं महामायं सिंहवक्त्रं सुरान्तकम् ।

—c) Ś B1 3 4 D1-3 8 11 रक्षांसि (for सैन्यानि) D4 नर्दत गच्छध्वं, D10 द्वि द्रुत रक्षांसि (for वदत सैन्यानि). —d) B4 निर्यान्तु मे (for निर्यातेति) D4 M1 3 4 मदाज्ञया, Cg as in text (for ममाज्ञया).

6 b) Ś B1 3 D2 3 12 भयातुरा, D4 °र्दिता, D7 G1 3 °कुला, D12 भयार्दिता (for भयार्दिता). —After 6ab, D4 ins

1875* मन्त्र च चक्रुर्नियोगमव्यग्रा व्यथिता अपि।

—cd) Ś D1 2 8 चोदयामासुर, V3 B1 D12 देशया°, G2 सेचया° (for चोदयामासुर) Ś Ñ1 B3 4 D2 3 8 11 12 T2 अव्यग्रा (for अव्यग्रान्) Ś D2 3 11 T2 राक्षसास् (for राक्षसान्) Ś D2 12 तदाज्ञया; D7 12 G2 3 M2 3 रावणा-ज्ञया (for तान्नृपा°) D4 चोदयामास सोद्वेगान्निर्यातेति पुनः पुनः

7 D7 transp 7 and 8 —a) Ñ2 हि (for तु) D5 सर्वं (for सर्व) —b) D1 2-11 भीम (for घोर) —c) Ś D1 2 3 12 हृष्टा (for सर्वे) —d) V3 D2 3-11 ते रणाभिमुखा, B4 रावणाभिमुखं, D1 2 T1 G1 2 M3 रणाया भिमुखा (for रावणा°) D12 राक्षसास्तु विनिर्ययु.

8 D7 transp 7 and 8 —a) Ś D1 2 11 अभिपूज्य; Ñ2 प्रतिपूज्य; D10 तं सपूज्य (for प्रतिपूज्य) D2 3 T2 3 यथान्यायं; M1 3 महात्मान (for यथान्याय) —b) Ś D2 12 तु, D7 G3 त (for ते). V1 महाबला, D2 3 T1 G3 M3 निशाचरा, D12 महायशा (for महारथा) —d) D12 तस्थुर् (for भर्तुर्) —After 8 Ñ1 V2 3 B2 3 ins while V1 B4 repeat 1873*

9 a) D9-11 Ct ततोवाच, Cg as in text (for अथोवाच) Ś Ñ V B D1-4 8 12 महातेजा (for प्रहस्यैतान्) —b) M1 3 राक्षसान् (for रावण) —D12 om 9c–11b —c) Ś B1 D8 12 महोदर महाकाय(B1 °पार्श्व), Ñ V B2-4 मत्तो(B3 4 °द्रो)न्मत्तौ महावीर्यौ(B3 °र्ये), D6 T2 3 युद्धोन्मत्त च मत्त च; Cr महोदरमहापार्श्वौ (as in text) —d) D4 विरूपा*** क्षस —After 9, Ś Ñ V B D1-4 8 12 T2 3 ins.

1876* शीघ्रमापूर्य वाद्यानि निर्गच्छत ममाज्ञया ।
रामलक्ष्मणसुग्रीवान्हत्वा प्रतिनिवर्तत ।

[(l 1) B1 D2 4 6 T2 3 वाद्यन्तु B3 आहत्य (for आपूर्य) Ś D2 12 शीघ्र निशाचराः सर्वे, D1 9 वाद्यतामाशु वाद्यानि (for the prior half). B1 3 D1-4 6 T2 3 निर्गच्छतु —D6 T2 3 om. l 2 —(l 2) Ñ2 V1 3 B4 प्रतिनिवर्तध्वं, V3 D4 °निवर्तय (for °निवर्तत)]

—Thereafter Ś B1 D1-4 8 12 repeat 1873*

10 D12 om 10 (cf v l 9). B4 om 10ab D8 reads 10ab (except अद्य बाणै) in marg —a) B2 विनिर्मुक्तैर् (for धनुर्मुक्तैर्) D4 रावणि च विनिर्मुक्तैर् (sic) —b) D6 तेजसि (for संनिभै) V3 B1 युगान्ताग्नि समप्रभै, D4 युगान्तमिव सप्रभै —c) D12 लक्ष्मण राघव (by transp) Ś B1 3 D1-4 8 12 चोभौ (for चैव) —Ś D2 12 om 10d–11a —d) Ñ1 V B3 4 नयामि, D2-4 नयिष्ये (for नेष्यामि)

11 D12 om 11ab (cf v l 9) Ś D2 12 om 11a (cf v l 10) —b) V3 B1-3 D2-4 6 8 (before corr. as in text) 10 11 [इ]न्द्रजितस्, D5 M3 तदा, D6 T1 G2 युधि, D5 यथा (for तथा) —cd) Ś B1 D1-4 8 12 उद्द(Ś B1 D2 12 °त्त)रिष्ये प्रतीकारम् (for °). D6 T2 3 शत्रोर्वधाद् (for शत्रुवधाद्) D4 महाप्रतिकारो ग्राह्यं (for d) D12 उद्धरिष्ये प्रतिक्रियाताम्रस्य बलादहं

G 6 75 14
B. 6 95 12
L. 6 74 14

नैवान्तरिक्षं न दिशो न नद्यो नापि सागरः ।
प्रकाशत्वं गमिष्यन्ति मद्बाणजलदावृताः ॥ १२
अद्य वानरयूथानां तानि यूथानि भागशः ।
धनुःसमुद्रादुद्भूतैर्मथिष्यामि शरोर्मिभिः ॥ १३
व्याकोशपद्मवक्त्राणि पद्मकेसरवर्चसाम् ।
अद्य यूथतटाकानि गजवत्प्रमथाम्यहम् ॥ १४
सशरैरद्य वदनैः संख्ये वानरयूथपाः ।
मण्डयिष्यन्ति वसुधां सनालैरिव पङ्कजैः ॥ १५
अद्य युद्धप्रचण्डानां हरीणां द्रुमयोधिनाम् ।
मुक्तेनैकेषुणा युद्धे भेत्स्यामि च शतंशतम् ॥ १६
हतो भर्ता हतो भ्राता यासां च तनया हताः ।
वधेनाद्य रिपोस्तासां करोम्यस्रप्रमार्जनम् ॥ १७

12 V3 om 12^{ab} —^{a}) M1.3 च (for [ए]व) Ñ V1.3 D4 [अं]तरीक्ष B3 marg D13 नैव द्यौर् (for न दिशो) —^{b}) V2 B1 D3.7.10.11 G1.2 M2.3 च द्यौर्, D6 नभो (for नद्यो) Ñ2 B2.4 च (for [ना]पि) S Ñ1 B3 D6 च द्यौर्न च, D1 द्यौरपि न, D M5 द्यौर्नापि च D12 च द्यौ नैव D13 भूयो न च (for नद्यो नापि) Ś(Ś2 moth eaten) N V1.3 B2.4 D1.2.6.11 T G2 M3 सागरा —^{c}) Ś D2.3.4,5.10.12 प्रकाशता (for प्रकाशत्वं) Ñ V B2.4 प्रकाशा हि भविष्यति B1 प्रकाशस्तामसिष्यति B3 सुप्रकाशा भविष्यति —^{d}) Ś D3.8 च प्रजालैर्मयस्त्वृता Ñ V B2.4 मम बाणजालै(Ñ2 V1 °जाल)र्वृता B3 D5.6 बाणजालैर्वृ(D13 °लैवृ D2 °लावृ) ता मया(D4 मम)

13 Ś1 om 13 16 —^{a}) Ś2 Ñ2 V B3 D1-4.6.12 T G1.2 M1.3.5 मुख्याना D13 गृहाणि (for यूथानां) —^{b}) N V1.3 B2.4 D5 वृंदानि (for यूथानि) —After 13^{ab} D1.3.8.11 S ins

18,7* धनुषा शरजालेन वधिष्यामि पतत्रिणः।
मम वानरसैन्यानि श्येन पवनौजसा।

[(l 1) D1 T2.3 धनुष (for धनुषा) D5 T1 G1 धनुर्मुक्तैर्दाशेगै (for the prior half) G2 सुगरुग Cv t as above (for पतत्रिणः) D1.3 T1 G1.3 M1.3 Cr m विधमिष्यामि पत्रिणा(D8 T1 G1 °मि G2 शुनिमि°) (for the post half) —(l 2) D6 अद (for अद्य) T2.3 पवमानसा (for पवनौजसा) D6 वीरो श्री रामलक्ष्मणौ (for the post half)] —D1 om 13^{cd} V3 damaged for 13^{cd} (except मिभि) —^{c}) Ś2 उद्भू (moth-eaten) T1 G1.2 M1.2.5 उद्भूतैर् ; C1 उद्धूतैर् (for उद्भूतैर्) —^{d}) Ś2 B2 D1-3.6.10,12 विधमिष्ये(D1 °ष्येहं [hypm]) B3 वधिष्यामि; D3 वधिष्यसि (sic) T2.3 M3 मथिष्यामि (for मथिष्यामि) Ś2 D6.12 महोर्मिभिः ; D1 शरवृष्टिभि° ; B4 परोर्मिभि ; D7 शरोर्घस (for शरोर्मिभिः)

14 Ś1 om 14 (cf v l 13) G2 om 14-16^{b} —^{a}) Ś2 V1 B1 D3.6.8 आकाश , B2 प्रकाश B3 व्याकोश ; D1.3 G1 M2 Cv g आक्रोश ; D4.11 आकाश D5 अशोक ; T1.2 G1 व्याकोच Cr k t as in text (for व्याकोश) D1 सम (for पद्म) Ś N V1 B D1.3.8,12 T2 पद्माणा D5 T1 पद्मानि D8 वदनानि T2 पद्मानि Cv g h t as in text (for वक्त्राणि) —^{b}) D13 सार (for पद्म) Ś1 D1-4.8.12 किंजल्क , N V1.2 B2.4 D12 केशर , B1 किंशुक (for केसर) —^{c}) D1 कपि (for अद्य) Ñ2 V B1-4 D7.8 G1 M1.2 व्यूह (D9 °ह, G2 °ह) Cm k t as in text (for यूथ) Ś2 Ñ V B1.4 D1.4 (before corr) 8.11 तडागा(Ś2 D4.12 °का)नि D1(after corr) तडागानां (for तटाकानि) —^{d}) Ś2 N V B D1.3.8.11 विगाहिष्ये गजेंद्रवत् ✠ Cg प्रमथामि प्रमथामि आभात आर्ष । Ck.t प्रमथामि प्रमथिष्यामि(Ck °ष्यामीति यावत्) ✠

15 Ś1 G2 om 15 (cf v l 13 and 14) Ś2 B1 D1-3.8.11.12 om 15 —^{a}) B2 कपि(sup lin)वदनै D6 सदा रथसंघट्टैर् —^{b}) D6 अथ, M2 सर्वे (for संख्ये) —^{c}) Ñ1 V2 मर्दयन्तु महात्मान (V3 °नं) V1.2 भेदयन्तु महीसेनां (V3 damaged from महीसेना up to द्रु in 16^{b}) B2.4 मर्दयन्तु हरयस्मान (B2 °रे भूमि)

—After 15 V3 ins

1878* द्रुमशिलायोधनस्तो महाणशरपीडिते ।

16 Ś1 om 16 (cf v l 13) G2 om 16^{ab} (cf v l 14) V3 damaged up to द्रु in ^{b} (cf v l 15) —^{a}) D2.4 अथ (for अद्य) Ś2 D8.10-12 यूथ (for युद्ध) D13 व्यूहानि सर्वाणि G1 प्रचण्डयुद्धानां (for युद्धप्रचण्डानां) —^{c}) D1.5 [इ]षुणा (subm) (for [ए]केषुणा) B1 विशिखेनेषुणा (sic) Ś2 B1 D1.3 संख्ये B2 D1.2 सैन्ये M1.2 सर्वे (for युद्धे) D13 मनुष्ये राक्षसे रणे —^{d}) N V B D1.2 T2.3 निर्भेत्स्यामि D5 निर्भक्षामि D8.12 निर्घोरस्यामि D13 हनिष्यामि M1.2 भेत्स्यामि हि (for भेत्स्यामि च) D1 सयुगे (subm) (for शतं शतम्) Ś2 निर्यो⁕⁕⁕ त (damaged) D2.3 निर्भिभेत्स्यामि संयुगे

17 ^{a}) D13 इत्पुत्रो (for हतो भर्ता) D5 भ्राते (with hiatus) (for second हतो) N V B D1-4.7 G2 transp भर्ता and भ्राता D8.11 हतो भ्राता च यासां वै —^{b}) D1.11 M1.3 येषां (for यासां) Ś2 B1 D9.12 तनयो हत D13 येन मे तासमाहित —B4 om 17^{c}-18^{b} —^{c}) D1.18 [अ]द्य (for [अ]द्य) —V3 damaged after रि in रिपोस्तासां up to 18^{a} Ñ V1.2 B1.3 D5.12 M1.2 तयो (for तासां) D13 विनिपात्य रिपोस्तस्य —^{d}) N V1.2 B1.4 D1.5-11 T1.2 M1.3 [अ]श्रु ; T1 G M1.5 [अ]श्र (for [अ]स्र) Ś B1 D1-4.11.12 करोम्यश्रु (for करोम्यस्र)

अथ मद्बाणनिर्भिन्नैः प्रकीर्णैर्गतचेतनैः ।
करोमि वानरैर्युद्धे यत्नावेक्ष्यतलां महीम् ॥ १८
अथ गोमायवो गृध्रा ये च मांसाशिनोऽपरे ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि शत्रुमांसैः शरार्दितैः ॥ १९
कल्प्यतां मे रथः शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां धनुः ।
अनुप्रयान्तु मां युद्धे येऽवशिष्टा निशाचराः ॥ २०
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा महापार्श्वोऽब्रवीद्वचः ।
बलाध्यक्षान्स्थितांस्तत्र बलं संत्वर्यतामिति ॥ २१
बलाध्यक्षास्तु संरब्धा राक्षसांस्तान्गृहाद्गृहात् ।
चोदयन्तः परिययुर्लङ्कां लघुपराक्रमाः ॥ २२
ततो मुहूर्तान्निष्पेतू राक्षसा भीमविक्रमाः ।
नर्दन्तो भीमवदना नानाप्रहरणैर्भुजैः ॥ २३
असिभिः पट्टिसैः शूलैर्गदाभिर्मुसलैर्हलैः ।
शक्तिभिस्तीक्ष्णधाराभिर्महद्भिः कूटमुद्गरैः ॥ २४

G. 6. 75. 25
B. 6. 95. 25
L. 6. 74. 25.

18 B3 om. 18[cd], V3 damaged up to [a] (for both, cf. v.l. 17). —[a]) M5 -बाहु- (for -बाण-). —[b]) Ś B1 D1.6.8.11 विकीर्णैर्; D8 विघूर्णैर्; D9–11 G1 प्रस्तीर्णैर् (for प्रकीर्णैर्). Ś D3.11 गतजीवितैः; Ñ V B1.4 गतचेतनैः (for गतचेतनैः). D1 विकीर्णो स्वचेतनैः (sic). —For 18[ab], D13 subst.:

1879* अथ बाणविभिन्नाङ्गैः प्रकीर्णैश्चकृन्तनैः ।

—V3 om. 18[cd]. —[c]) Ś B1 D1–4.6.8.11.13 T2.3 करिष्ये (for करोमि). —D8 om. (hapl.) 18[d]–20[c]. —[d]) Ś D3.11 प्रच्छन्नैक; D1–3 यत्नान्वेक्ष्य; M1.2 यत्नाग्वेक्ष्य-, Cg.k.t as in text (for यत्नावेक्ष्य). Ñ1 V1 B1.2 यत्नान्वेक्ष्या (Ñ1 °क्ष्यां) वसुधरा, Ñ2 सशल्यां च वसुधरां, V2 B1 D4 परिछन्ना महीमिमां; B4 यत्नगम्यां वसुधरां; D13 सर्वां तां नि प्रभां महीं.

19 D6 om. 19 (cf. v.l. 18). —[a]) Ś D3.11 ये च (for गृध्रा). B1 D3.11 T2.3 गोमायुगृध्रा ये (B1 D13 °ध्राश्च), D10.11 काकाश्च गृध्राश्च. —[b]) Ś B1 D1–4.6.8.12.13 T2.3 ये चान्ये पिशिताशना (D13 मांसभोजिनः). —[c]) V तान्सर्वांस् (by transp.). D7 सर्वांश्च (for सर्वांस्तान्). —[d]) Ś1 शत्रुघ्ने (sic). Ś2 Ñ1 D3.11 शराचितैः; B1 शरोक्षितैः; D6 शरोच्छितैः; D7 G1 M3 शरार्पितैः; D8 शराभ्युक्षैः; D10.11 शराहतैः; D13 शरोद्धृतैः (for शरार्दितैः). D1.3 क्षिप्रमानीयतां धनुः (=20[b]).

20 D8 om. 20[abc] (cf. v.l. 18). V3 om. 20. —[a]) Ś D3.11 कल्प्य(Ś °ल्प्य)तां; B3 युज्यतां, D1.4.6.11 कल्प्यतां; Cg as in text (for कल्प्यतां). Ś D3.11 रथा, D6 रथे(sic) (for रथ). D7 शीघ्रात् (for शीघ्रं). —[b]) D1 (marg.) शीघ्रम्; D10 क्षिप्रम् (for क्षिप्रम्). B1 D1.3 असि (for धनुः). Ñ V1.2 B2–4 G (ed.) योधा सर्वेऽभवन्तु च (Ñ1 वा; V2 B1 नः; G (ed.) मे). —[c]) Ś D3.11 प्र(D3.11 मा)यान्तु से च मे; Ñ1 V1.2 B D1–4 अनु- (Ñ1 V1.2 °प्या)यान्तु च मां (D1 मे). Ñ2 यान्तु तु मां; D13 अथायान्तश्च मा (sic). M1.3 अनुयास्यन्तु मां (for अनुप्रयान्तु मां). Ñ V2.3 B2–4 शीघ्रं; D7 G3 M3 सर्वे, (for युद्धे). —[d]) Ñ2 B4 D1.7 M3 च स्थिता; B1 च शेषा; B3 च स्थिताः; D1.3–11 (ऽ)व स्थिताः D9 T2.3 G2.3 (ऽ)वशेषाः; D13 G1.2 विस्थिताः (for ऽवशिष्टाः).

21 [b]) Ñ V B2–4 विरूपाक्षो (for महापार्श्वो). Ś D1.3.13 इदं (for वच). D4.6 T2.3 ततो वचनमब्रवीत्. —[c]) M1.2 सर्वान् (for तत्र). Ś Ñ V1.2 B D1–3.8.11.13 बलाध्यक्ष स्थितं तत्र (D1 पार्श्वे). —[d]) Ś Ñ1 D3.11 सन्नह्य-ताम्; V3 संश्रियताम्; B1 संस्थाप्यताम्; D7 सज्ज्यताम्; D8 संस्वस्ताम्; D13 संधार्यताम् (for संत्वर्यताम्). D1 क्षिप्रमानीयतामिति. —After 21, D7 G2 ins.:

1880* बलाध्यक्षास्तु तच्छ्रुत्वा महापार्श्वस्य भाषितम् ।

22 V3 om. 22. —[a]) D7 T1 G2.3 त्वरया. D9–11 संयुक्ता; M1.2 समुद्रा. Cg as in text (for संरब्धा). Ś B1 D4.6.8.12.13 बलाध्यक्षस्तु सर्वाने (B1 D4 त्वरितो; D8 त्वरया D13 सन्नातो). Ñ V1.2 B2–4 त्वरितास्तु (Ñ2 V1 B3 °श्च तु) बलाध्यक्षो, D1–3 बलाध्यक्ष स (D1 स) त्वरितो. —[b]) D1.13 राक्षसानां (for राक्षसांस्तान्). Ś Ñ V1.2 B D1.3.7–10 T1 G2 गृहे गृहे, D4 गृहाद्गृहं; D8 स्वन गृहे (for गृहाद्गृहात्). —D7 reads 22[cd] in marg. —[cd]) Ś D3.11 चोदयन्तस-परिययौः Ñ V1.2 B2–4 G (ed.) संचोदयन् (Ñ1 °न्त)प्र (G [ed.] °स्परि)ययौ. B1 प्रययन्त परिययौ; D1–4 तो (D4 चो)दयन्त परिययौ (for [c]). Ś B1.3.4 D1–4.6.11 G1 पराक्रम°, Ñ V1.2 B2 लंकायां लघुविक्रम°; M3 लंकायां तु महाबलाः (for [d]). D13 देशमात्र पराक्रान्तो लंकां प्राकोपात क्रमात् (sic).

23 [a]) D1 मुहूर्तमिशो तु (sic). D1.3.13 मुहूर्तानि पेतु. —[b]) Ś D3.11 महाविक्रमा; Ñ2 B1 D7–9.11 T G M3.4 भीमदर्शनाः (for भीमविक्रमा°). —[c]) Ñ1 V2 D7.9–11 G नदन्तो; B1 गर्जन्तो (for नर्दन्तो). Ñ V1.2 B2–4 नि (Ñ1 V2 नि)नर्दन्तश्च (V3 damaged from नद् up to वा in [d] [see var.]). V3 [ऽ]तिप्रहृष्टाश्च; M1.2 भीतवदना (for भीमवदना). Ś D3.11 सत्र(Ś1 °नि)विष्टा विनिर्हृष्टा; B1 D1–4.13 सन्नद्धा (D1 °द्धा) विनर्दन्तो. —After 23[c], D6 reads erroneously (first time) 29[d]–30[c]. —[d]) D1 भुजि (for भुजैः). Ñ V B2–4 नानाप्रहरणा (V3 damaged) युधा.

24 B1 om. 24–25[b]. M3 reads 24[cd] twice. —[a]) Ś1 D3.11 पाशासि (D11 °सि). Ś1 चापासि-; D1–4 प्रासासि (for असिभि). Ś Ñ V B2–4 D1–4.6–11 पट्टिशै (D3.11 °शै) (for पट्टिसैः). —[b]) Ś D4 मुशुण्डैर्, Ś

G 6. 95. 6
B 6. 95. 26
L 6. 71. 20

पट्टिशैर्निर्मलैश्चक्रैर्निशितैश्च परश्वधैः ।
भिण्डिपालैः शतघ्नीभिरन्यैश्चापि वरायुधैः ॥ २५
अथानयन्बलाध्यक्षाश्चत्वारो रावणाज्ञया ।
द्रुतं सूतसमायुक्तं युक्ताष्टतुरगं रथम् ॥ २६
आरुरोह रथं दिव्यं दीप्यमानं स्वतेजसा ।
रावणः सत्त्वगाम्भीर्याद्दारयन्निव मेदिनीम् ॥ २७

N₂ B₁ D₁ ₃ ₄ ₅ ₁₂ अपि N₁ V B₃ D₁₂ तथा(V₂ °दा) D₃ T₁ G₃ दारै G₂ हुडै M₁ ₂ Cg हुलै ; M₅ मुख Ct as in text (for हलै) B₄ मुसलायुधै G₁ मुसलाग्रैलै ※ Cv वगुले द्विफलवज्राग्रे ※ —ᵈ) B₃ शक्तिभि सार्धकैरेव —ᵈ) B₃ पट्टुभि D₁₂ राभसै (for महद्भि) D₃ शूलमुद्गरै D₆ अन्यैश्च विविधायुधै

25 Ñ V₁ ₃ B om 25ᵃᵇ (for B₁ cf v l 24) Ś₁ V₁ D₁ om 25 —ᵃ) Ś₁ D₁ ₃ ₄ ₅ ₁₁ कु(D₆ मु)ठिभिर् Ś₁ D₁ ₃ ₇ ₁₃ G₃ त्रिविधैर्, D₂ तोमरैर्, G₁ निशितैर् (for विमलैर्) D₂ चापि D₁₂ खड्गैर् (for चक्रैर्) —ᵇ) D₂ त्रिविधैर्, G₁ विमलैर् (for निशितैर्) D₁ ₃ ₇ ₁₁ ₁₃ परश्वधै ; G M₁ ₂ ₃ परश्वधै —D₇ om 25ᶜᵈ —ᶜ) Ñ V₂ ₃ B D₃ भिंदिपाल D₁ भिंडमालै T₁ भिंडिपालै (for भिण्डिपालै) —ᵈ) Ś₁ Ñ V₁ ₃ B₂ ₄ D₁₃ अपि (for चापि) Ś₁ Ñ V₁ ₃ B₂ ₃ D₁ ₃ ₁₃ तथा(B₁ °दा)युधै ; B₄ नानायुधै ; D₁₁ तथाविध (for वरायुधै) D₂ अन्यैश्च विविधायुधै

26 ᵃ) D₃ T₁ G₁ बलाध्यक्षान्, G₂ M₃ Cg °ध्यक्षास् (for बलाध्यक्षाश्) Ś Ñ V B₁₋₄ D₁ ₃ ₄ ₅ ₁₂ ₁₃ बालवध (D₂ °यक्ष) बलाध्यक्षस —ᵇ) Ś D₁₂ ₁₃ स त्वरा Ñ V B D₁ ₂ चतुरो D₆ T₂ ₃ तद्धा D₁₂ राक्षसान्, G₁ सर्वतो M₁ Cg सत्वरो (for चत्वारो) —After 26ᵃᵇ D₇ K (ed with n brackets) ins.

1881* रथानां नियुतं साग्रं नागानां नियुतत्रयम् ।
अश्वानां षष्टिकोट्यस्तु खरोष्ट्राणां तथैव च ।
पदातयस्त्वसंख्याता जग्मुस्ते राजशासनात् ।
बलाध्यक्षाश्च सम्भाव्य राज्ञः सेनां पुरःस्थिताम् ।
एतस्मिन्नन्तरे सूतः स्थापयामास तं रथम् । [5]
दिव्यशस्त्रसमायुक्तं नानालंकारभूषितम् ।
दिव्यशस्त्रसमायुक्तं दिव्यालंकारभूषितम् ।
नानायुधसमाकीर्णं किङ्किणीजालसंयुतम् ।
नानारत्नपरिक्षिप्तं रत्नस्तम्भैर्विराजितम् ।
जाम्बूनदमयैश्चैव सहस्रकलशैर्युतम् । [10]
तं दृष्ट्वा राक्षसाः सर्वे विस्मयं परमं गताः ।
तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय रावणो राक्षसेश्वरः ।
कोटिसूर्यप्रतीकाशं ज्वलन्तमिव पावकम् ।

[K (ed) variants (l 4) बलाध्यक्षाः —(l 6) दिव्यालंकार —om (hapl) l 7 — l 10) युत (for युतम्)]

—ᶜ) D₂ ध्रुवं ; G₁ स्थं (for द्रुतं) D₁₂ सूतं D₃ सम (for सूत) Ñ₂ -समायुक्तो (for समायुक्तं) —ᵈ) B₄ युक्तं (for युक्ताष्ट) D₄ प्रवरं (for रथम्) Ś D₁₂ ₁₃ सु(D₁₂ स)तुरगं D₁ उत्कृष्टतुरगान्वितः D₁₂ युक्ताश्वं च तुरगं ※ Cg अथानयद्बलाध्यक्ष सत्वरो रावणाज्ञया । द्रुतं सूतसमायुक्तं युक्ताष्टतुरगं रथमिति पाठः ※ —After 26, Ñ V B₁₋₄ (B₃ only l 1–3) ins, while B₁ cont l 4 and the prior half of l 5 after 1883*

1882* सुवर्णवेदिकायुक्तं रथैश्च समलंकृतम् ।
युक्तं वैडूर्यमालैश्च पताकाभिश्च शोभितम् ।
कनुना नवशीर्षेण काञ्चनेन विराजितम् ।
पाण्डुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन मूर्धनि ।
विराजमानस्तद्भूतो धनदः इव पुष्पकम् । [5]

[(l 1) V₃ -वेदिकाभिश्च —(l 2) B₂ -जालैश्च B₄ माल्यैश्च (for -जालैश्च) V₃ तु (for second च) B₄ समलंकृत (for च शोभितम्) —(l 3) G (ed) नर देव —(l 4) B₁ पाण्डरेण —(l 5) Ñ₂ भ्राजमानः B₁ ₄ रथम् (for विराजन्)]

27 D₁ transp ᵃ and ᶜ —ᵃ) B₁ D₃ [आ]रु रोह M₁ ₂ युद्धे (for रथं) Ś Ñ₁ V₁ ₂ ₃ B₁ ₂ D₁ ₃ ₁₃ दीप्तं; D₁ ₂ om T₂ ₃ भीमं M₁ Cg भीमो (for दिव्यं) D₆ T₁ G₁ शुभ्रं हैमं D₆ स ह भीमं D₁₁ ₁₃ G₃ वरं भीमं (D₇ G₃ °मो) G₁ शुभ्रभीमं (for रथं दिव्यं) B₄ तमारु रोह स्वतेजो —After 27ᵃ B₃ ins.

1883* राक्षसो युद्धदुर्मदः ।

—Thereafter B₁ cont l 4 and the prior half of l 5 of 1882* —ᵇ) Ś Ñ V B₁ ₂ D₁ ₃ ₄ ₅ ₁₁ ₁₃ दीप्यमानं (for दीप्यमानं) Ñ₁ V₁ ₂ ₃ D₆ सुतेजसा D₁₂ च तेजसा (for स्वतेजसा) —After 27ᵃᵇ D₃ ₇ ₈ ₁₁ S ins.

1884* तत्र प्रयाति सहसा राक्षसेन्द्रमिवं [ ]
[Tr ३]

—ᶜ) Ś T₁ गाम्भीर्य ; B₁ D₁ सत्वरो ; Cm g t as in text (for -गाम्भीर्याद्) D₁₂ सत्त्व चैव दृढमतो —ᵈ) Ś D₁₂ ₁₃ कम्पयन्, Ñ V B₁ ₂ D₁ ना(V₁ न)मयन्, B₃ ₄ D₁ ₂ नादयन्, D₁₁ ₁₃ चालयन्, D₆ T₁ ₃ मर्दयन् (for दारयन्) —After 27 D₇ K (ed with n brackets) ins.

1885* ततस्तूर्यनिनादैश्च भेरीनादैश्च पुष्कलैः ।
मृदङ्गैः पटहैः शङ्खैः कलहैः सह राक्षसाः ।
सागरो ध्वनिरत्युग्रः पताकाभिरलंकृतः ।
कोलाहलो महान् महता दुर्भगस्तथा ।
घोरैः सुग्रीवैर्ध्नन्ति सुग्रीवं वाहनं प्रति । [5]
तत्र वायुना महता गतिमिति समन्ततः ।
ते सर्वे सहसा पुनः सर्वे दुन्दुभिनादतः ।
रावणस्य महाबाहुः सर्वतः परिवारितः ।
सारथ्येन महात्मना विजयार्थं रथं प्रति ।

रावणेनाभ्यनुज्ञातौ महापार्श्वमहोदरौ ।
विरूपाक्षश्च दुर्धर्षो रथानारुरुहुस्तदा ॥ २८

ते तु हृष्टा विनर्दन्तो भिन्दन्त इव मेदिनीम् ।
नादं घोरं विमुञ्चन्तो निर्ययुर्जयकाङ्क्षिणः ॥ २९

ततो युद्धाय तेजस्वी रक्षोगणबलैर्वृतः ।
निर्ययावुद्यतधनुः कालान्तकयमोपमः ॥ ३०

ततः प्रजवनाश्वेन रथेन स महारथः ।
द्वारेण निर्ययौ तेन यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३१

ततो नष्टप्रभः सूर्यो दिशश्च तिमिरावृताः ।
द्विजाश्च नेदुर्घोराश्च संचचाल च मेदिनी ॥ ३२

ववर्ष रुधिरं देवश्चस्खलुश्च तुरंगमाः ।
ध्वजाग्रे न्यपतद्गृध्रो विनेदुश्चाशिवं शिवाः ॥ ३३

G 6 75 35
B. 6. 95 46
L. 6 74 34

[K (ed) variants (l 5) बलध्वनि —(l 9) जयाय विजय (for विजयाय रण)]

—*After 27, D11 11 read 29^{cd} for the first time repeating it in its proper place*

28 D7 4 om (hal f) 28–29^{b} M1 2 read 28–29^{b} twice —^{a}) D4 6 T2 3 [अ]भ्यनुज्ञातो (for °ज्ञातौ) Ś D1.12 नादान्घोरान्विमुञ्चतौ —^{b}) N V B3 4 मत्तो (B2 °दो) न्मत्तो निशाचरौ, B3 मदोन्मत्तौ महाबलौ, D1 युद्धोन्मत्तश्च राक्षस, D6 T2 3 युद्धोन्मत्तो महाबल —V2 om 28^{c}–29^{b} —^{c}) N1 तु दुर्धर्षा, D1 सुदुर्धर्षो, D4 6 T2 3 च मत्तश्च —^{d}) Ñ1 तथा D6 T1 2 यथ (for तदा) B4 रथमारुरुहे तथा D1 रथमारुरुहुश्च —*For 28, D11 subst*

1886* अकम्पन विशालश्च विरूपाक्षो निशाचर ।
रावणनाभ्यनुज्ञाता रथानारुरुहुस्तदा ।

29 V2 D1 4 6 om 29^{ab} (for V2 D1 6, cf v l 28) M1 2 read 28–29^{d} twice —^{a}) B3 (अ)ति (for तु) Ś D2 11 तोस्मात्, D4.6 दृष्ट्वा G2 दृष्टा (for हृष्टा) Ś1 विनद्यौ, V1 B2 D10 11 12 [अ]भिनर्दन्तो, B3 D2 विमर्दन्तो, T1 निनर्दन्तो (for विनर्दन्तो) —D4 reads erroneously (first time) 29^{b}–30^{a} after 23^{c} —After 29^{ab} D11 erroneously repeats 1886* (except रुरुहुस्तदा) —D10 11 repeat 29^{cd} here (cf v l 27) —^{c}) Ś D1 4 8.12 T2 3 नादान्घोरान्, M1 2 (both both times) घोरान्नादान् (for नादं घोरं) B1 D3 4 6 12 नादान्घोरा (D1 °रा)न्विनर्दन्तो —^{d}) Ś B1 D3 5 11.12 T2 3 युद्धकाङ्क्षिण —For 29^{cd} N V B1–4 subst

1887* निर्ययु सहिता शूरा सर्व सत्यपराक्रमा ।

[B4 सहितो शूरो (corrupt)]

—Then all the above MSS cont

1888* स रावणमहावीर कोटिभिर्दशभिर्वृत ।
दशभिर्हयसाहस्रैर्नवभिर्नवभिर्महीत् ।

[(l 1) N1 V1 B1 राक्षसै Ñ2 V3 B2 4 म (V2 B2 न)हावीर (for °राव) —B4 om l 2 —(l 2) V1.2 करयविश्व (by transp)]

30 ^{a}) D6 रण (for ततो) —^{d}) Ś1 B3 D2.4.6.12 T2 3 -समावृत, Ś2 N V B3 4 D1 3 12 -समन्वित (for बलैर्वृत) —Ś D2 om 30^{c}–32^{b} V3 om 30^{c}–31^{b} —^{c}) D12 रावणस्तत्र, D13 त्वरित श्रीमान् (for उद्यतधनु) —^{d}) D4 दशग्रीवो महाबल, D11 धीरो वै रावणस्तदा, D13 * * * तिमिरानल

31 Ś D1 om 31 V2 om 31^{ab} (for both cf v l 30) D12 om 31–32^{b} D13 om 31^{ab} —^{a}) M1 2 तदा G (ed) अथ (for ततः) Ñ V1 2 B D1 2 7 10 11 T1 M1 2 प्रजविताश्वेन D4 6 प्रज्वलिताश्वेन, D1 प्रतापिताश्वेन, D5 प्रज्वलिताश्वेन, G2 प्रज * * श्वेन —^{b}) B3 D7 सु (D2 च) महारथ, D7 G1 2 स महाबल —^{c}) D7 प्रययौ (for निर्ययौ) —After 31 D13 ins

1889* पञ्च रथसहस्राणि राक्षसैः प्राशुगामि तु ।
पञ्चत्रिंशत्सहस्राणि सामन्ताणा तु वाजिनाम् ।
मातङ्गाना ससत्त्वानि सपञ्चान्येकविंशति ।
गजाश्वरथसंकीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
तुरगखुरविध्वस्तरथनेमिसमुद्धत । [5]
आच्छादयन्महीं रेणुर्दिश स सुमणि तथा ।

32 Ś D1 11 om 32^{ab} (for Ś D1 cf v l 30 and for D12 cf v l 31) D13 om 32^{ab} —^{a}) G1 यस्ते, Cg k as in text (for ततो) —^{b}) V2 विदिशस्तथा —^{c}) D7 G1 2 विनेदुर् (for च नेदुर्) Ś1 प्रादुरभूवुर्मेघाश्च, Ś2 D1 11 निर्घुर्यो वज्रा मेघा, N V1 2 B D1 2 घोर (B1 धीरा D1 धीर D2 दान्ता D3 भीम) विनेदुस्ताश्च V2 घोर जगर्ज मेघश्च, D13 शरदुन्दुभिघोषेण —^{d}) D13 प्रचचाल M3 [इ]व (for च) B4 वसुधा (for च मेदिनी) —After 32 D13 reads 35^{ab}

33 D13 om 33^{ab} —^{a}) V2 B1 ववृषुः G1 ववर्षु (for ववर्ष) V2 B3 G2 देवा —^{b}) Ś D1–4 8.12 मास्खल प्रधावित, Ñ V B1 4 D5 T1 G M प्र (V2 ह)स्खले (D5 T1 G M चस्खलु)स्तुरगा पथि, B1 प्र स्खलश्च प्रधावित, T2 सप्रद्धश्च तुरंगमा —^{c}) Ñ B2 3 D6 10 T2.3 ध्वजा प B1 4 D1–4 ध्वजस्य (for ध्वजाग्रे) D4 T2.3 न्यपतन्गृध्रा Ś1 चौर्गीत शालिका नदुर् Ś2 D1.12 पतितो नद (D4 °नोमा,ऊ चकुर् V ध्वजगृध्नपतद्गृध्रा —^{d}) D6–11 M1.2 वाशिता शिवा, G2 नदिता शिवा T3 वायवैरनुवाशिता

G. 6. 75. 36
B. 6. 95. 45
L. 6. 74. 35

नयनं चास्फुरद्वामं सव्यो बाहुरकम्पत ।
विवर्णवदनश्चासीत्किंचिदभ्रश्यत स्वरः ॥ ३४
ततो निष्पततो युद्धे दशग्रीवस्य रक्षसः ।
रणे निधनशंसीनि रूपाण्येतानि जज्ञिरे ॥ ३५
अन्तरिक्षात्पपातोल्का निर्घातसमनिस्वना ।
विनेदुरशिवं गृध्रा वायसैरनुनादिताः ॥ ३६
एतानचिन्तयन्घोरानुत्पातान्समुपस्थितान् ।
निर्ययौ रावणो मोहाद्वधार्थी कालचोदितः ॥ ३७
तेषां तु रथघोषेण राक्षसानां महात्मनाम् ।
वानराणामपि चमूर्युद्धायैवाभ्यवर्तत ॥ ३८
तेषां सुतुमुलं युद्धं बभूव कपिरक्षसाम् ।
अन्योन्यमाह्वयानानां क्रुद्धानां जयमिच्छताम् ॥ ३९
ततः क्रुद्धो दशग्रीवः शरैः काञ्चनभूषणैः ।
वानराणामनीकेषु चकार कदनं महत् ॥ ४०

---

34 V3 om 34^{ab} —^{a}) B3 भास्फुरद्, T3 वास्फुरद् (for चास्फुरद्) Ś B1 D1-4.8.12.13 सव्य (for वाम). —^{b}) D7.9-11 G1.2 M1.2.5 वामो (G1 °म) (for सव्यो) Ñ1 वद्विग्र (for बाहुर्) Ś1 Ñ B3.4 च कपित, D6 च कंपते (for अकम्पत). —^{c}) M1.2 विपण्ण (for विवर्ण) D13 -वदन चास्य (for वदनश्चासीत्) —^{d}) V3 B3 चाभ्रश्यत, D1 भभ्रसत (sic), G3 भभ्रंशित (for अभ्रश्यत), D7.10.11 G2 स्वन (for स्वर) Ś Ñ V1.2 B1 D1-4.8.13 भग्नमनोरथ (V1 °नाभवत्) D9 प्रभ्रंशितस्वन B4 तस्मिंश्चिंताभ्रमयते (sic), D12 गद्गदश्चाभवत्स्वन

35 V3 om 35^{ab} D18 reads 35^{ab} after 32 —^{a}) Ś B1 D1-4 तस्य, Ñ2 V1.2 B2.3 G3 तस्य (for ततो) V1 D13 नि पततो, D6.7 T1.3 निष्क्रमतो (for निष्पततो) Ś D8.12 तस्य निष्क्रमतोतीव, D13 तस्य निर्गच्छतो योद्धु —^{c}) T1 श॰देन (for शंसीनि)

36 ^{a}) V3 D6.11.13 अंतरीक्षात्, B4 अंतरीक्षे (for °रिक्षात्) D4 पवति (for पपात) —^{b}) Ñ1 V1.2 B2-4 निर्घोताश्च; D8 निर्वात (for निर्घात) Ś V2 B1 D1.2.4-8.11.12 समनि स्वना, Ñ1 B4 चारुदर्शना, V1.2 B2.3 घोरनिस्वना; D4 समनिस्वना (for समनिस्वना) Ñ2 निर्घोता पेतुरंबरात्, D4 निर्घातेन समन्विता —V3 om 36^{cd} —^{c}) D1.2.9-11 T G M3 अशिवा (for अशिवं) Ñ V1.2 B2-4 चक्रवाकाश्च, D13 च बकाकाश (for अशिवं गृध्रा) Ś B1 D1-4.8.12 चीची (D4 वाचो) वाचो विनेदुश्च (Ś D8.12 °दु पाद्) D4 चक्रवाका विनेदुश्च —^{d}) Ś D8.12 अनुसधितः; Ñ V1 B D1.2.4 अनुनिधिता, V3 D7.9-11 G2 अभिलिखिता; D6 अनुवादिता D6 वायसा बदमाधिता; D13 वायसाश्च यथाविरे —After 36, Ś B1 5.6 (marg.) D1-4.6.8.12.13 T2.3 ins., Ñ1 V2 cont. after 1891*

1890* दुष्कराशनि पपातोर्व्यै प्रजज्वाल नराट् च ।
　　　ववृषु सहसा वाल्य सवगात्रंरनायत ।

[(l. 1) Ś D8.12 दुष्कराशनि, V1 वक्राशनि, B3 D4 वज्राशनि (for दुष्क°) —D6 om. l. 2 —(l. 2) V2 मगर्गैर्नेदु वावरे; D6 T2.3 गात्रेषु समत्वेष (for the post. half)]

—D5.6 cont., Ñ V1.2 B3 ins. after 36

1891* गृध्रचक्रं च बभ्राम तस्योपरि महात्मन ।
　　　अश्रूणि चास्य सुस्रुवुर्वाजिनो रथसप्तदिः ।

[(l. 1) B3 गृध्रचक्रश्च B4 महास्वन (for महात्मन) —(l. 2) V3 B2.3 अस्राणि (for अश्रूणि).]

37 ^{a}) B1 D1-4.12 स पाद् (for एतान्) B3 पुत्र (for घोरान्) —^{b}) V3 damaged from स्थाता up to रावणो in ^{c} B1 D1-4 भविदारुणान्, D1.7.9-11 T1 समवस्थितान्, D13 इव दारुणान् (for समुपस्थितान्) B1 उत्पातान्नानुस्थितान्, B3 तानुत्पातानवस्थितान् —^{c}) D1-3 रावणो निर्ययौ (by transp.) D1 T2.3 [स]सर्पाद् (for मोहाद्) —^{d}) Ś D8.12 आहवे, Ñ V B D1-4.9.11.13 यथार्थः; D6 T1 G2 M1.2 जयार्थी (for वधार्थी) V1.2 B1 D13 कालदेशित; V3 सर्ववैरिणा, D1-2 कालनोदित; D6 कालदर्शित (for काल चोदित)

38 B3 om 38^{ab} —^{a}) B3 तुरग (for तु रथ) Ś Ñ V B1.4 D1-4.9.13 शब्दन (for घोषेण) —^{b}) V3 B3 दुरात्मनां, G3 तरस्विनां (for महात्मनाम्) B1 D1.4 राक्षस युद्धकांक्षिणां —B1 om. 38^{c}-39 —^{c}) V3 [अ]भिवर्तते D6 युद्धायास्युपपद्यत

39 B1 om. 39 (cf. v.l. 38) D10.11 om. 39^{ab} —^{a}) Ñ1 V2 B2-4 सु (V3 स) तुमुलं; Ñ2 V1.2 सु तुमुलं; D1.2.7.9.10.11.13 T1 G M1.2 तु तुमुलं, D4 च तुमुलं (for सुतुमुलं) Ñ V B2-4 शब्दो (for युद्धं) —V3 damaged from ^{b} up to जयमि in ^{d} —^{c}) Ñ1 माहूयमानां Ñ2 मार्गमाणानां; D10 युवाद्भवतां Cg k t as in text (for माह्वयानानां) B4 G1 अन्योन्यमाह्वयमानानां; $\mathcal{S}$ Cg आगमशासनस्याभिसंस्थानुगमनाभाव, $\mathcal{S}$ —^{d}) D3 सर्वेषां G1 युद्धार्थे (for क्रुद्धानां) Ś D8.4.6.12.13 T2.3 जयकांक्षिणां D6 अन्योन्यवधकांक्षिणां —After 39, Ś Ñ V B (B1 after 38^{ab} owing to om.) D1-4.8.9.12.13 T2.3 (D1.6 T2 repeat here) ins. ll. 1-42 of a long passage relegated to App. I (No. 39)

40 D13 om. 40^{ab} —^{ab}) G1 कल्किप्रयोगैः (for काञ्चनभूषणैः) Ś Ñ V B D1-4.8.12 T2.3 स पुनः सूर्यसंकाशैर्विभिर्मर्मभेदिभिः (Ś1 D8 °वधि°) —After 40^{ab}, Ñ V B2-4 ins.

निकृत्तशिरसः केचिद्रावणेन वलीमुखाः ।
निरुच्छ्वासा हताः केचित्केचित्पार्श्वेषु दारिताः ।
केचिद्विभिन्नशिरसः केचिच्चक्षुर्विवर्जिताः ॥ ४१

दशाननः क्रोधविवृत्तनेत्रो
यतो यतोऽभ्येति रथेन संख्ये ।
ततस्ततस्तस्य शरप्रवेगं
सोढुं न शेकुर्हरियूथपास्ते ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्र्यशीतितमः सर्गः ॥ ८३ ॥

G 6 75 0
D 6 95 53
L 6 74 0

1892* धूम्र तथाष्टादशमित्तार च दृशति पुन ।
सुषेण पञ्चविंशत्या अशीत्या गवय पुन ।
विन्ध्या दधिमुख चैव पञ्चया वाणैरजिह्मगै ।

[(l 1) V शरै (for पुन) —(l 2) V3 mostly damaged for l 2 Note hiatus between the two halves Ñ1 B4 षडशीत्या V1.2 चाशीत्या (all to avoid hiatus) (for अशीत्या) N V B1 तथा (for पुन) —(l 3) V1 दद्युस V3 खर (for पञ्चा)]

—c) Ś N V B D1.4.5.6.13.14 T2.3 सनी(Ś1 °नी)कानि (for अनीकेषु) —d) Ś D1-3.4.5.13 T2.3 ममथ, Ñ V B1.3.4 D4 ममद (for चकार) Ś Ñ V B1.3.4 D4.5.6.13 T2.3 परमाहवे (for कदनं महत्) B2 विममर्द महाहवे, D12 निर्मथ निशितै शरै —After 40 D7 ins l 1 only of 1895*

41 V3 damaged for 41ab except निकृत्त —a) D7 केचिन्निकृत्तशिरसो —b) B2 बलीयसा (for वलीमुखा) —After 41ab D5.7.9-11 T1 G1.3 M ins G2 cont after 1895*

1893* केचिद्विच्छिन्नहृदया केचिच्छ्रोत्रविवर्जिता ।

[G2 M5 विभिन्न (for वि च्छिन्न) M1.2 transp the post half and 41d D6 केचिच्छत्रुविनिर्जिता M1.2.5 केचिच्छ्रोत्रेषु दारिता (for the post half)]

—c) D13 निरुच्छ्वासाहद् G2 निरुच्छ्वास V3 कृता (for हता) —After 41c D6 ins

1894* कचि पार्श्वेषु दारिता ।
विभिन्नशिरस कचित्

—d) Ñ1 B D13 G1 पार्श्व वि (for पार्श्वेषु) D4 T2.3 सादिता (for दारिता) —e) D6 विच्छिन्न G2 विहीन (for विभिन्न) N V B2.4 हृदया (for शिरस) B1 D1-4.6.13 T2.3 शिरा(B1 शिरो)हव कृता केचित् M1.2 विभिन्नशिरस कचित् —f) V3 damaged D7.9.11.12 विनाकृता (for विवर्जिता) N1 M1.2 चचित्तचक्षु(N1 °चक्षुषि) दारिता —For 41 Ś D8.12 subst N V1.2 B1.3.4 D2.4.13 G1 subst only l 1 for 41ab and ins l 3 after 41 V3 D1.4 T1.2 ins l 3 only after 41 B2 ins l 1 after 41ab and l 3 after 41 D7 ins l 1 only after 40

1895* विभिन्नशिरस केचिदपतन्त महीतले।
निरुच्छ्वासा कृता केचित्पेतुश्चक्षुर्विवर्जिता ।
भिन्नगात्रा शरै केचिद्रावणेन बलीयसा ।

[(l 1) Ñ1 V1.2 B1.3 G2 निकृत , D7 निकृत्त D12 निकृत्ता (for विभिन्न) B2 केचित्कपोता निपेतु((for the prior half) —D12 om (hapl) from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 V2 B1 D1-3.13 न्यपतन् (for अपतन्त) Ñ V1 B2-4 D4.7 G2 निहता(Ñ1 नष्टसंज्ञा B3.4 निश्वसितो D4 पतति च) गता गता (for the post half) —(l 3) D6 छिन्न (for भिन्न) V3 कृता (for शरै) D13 दीप्ते (for केचिद्) N1 विनाशिता D7.9.11.12 T1 G1 वलीमुखा , D1 प्लवगा (for बलीयसा)]

—Thereafter Ñ V B1.4 D12 cont 1896* while D6 T2.3 cont l 1-2 only of 1896*

42 a) G1 कोप (for क्रोध) M5 लोचनो (for नेत्रो) —b) D6 क्षणे क्षणे (for यतो यतो) D4 T2.3 सयुगे (for संख्ये) —c) D4 ततस्त * * प्र (om hapl) —d) D1.4 T G1.3 M5 पुङ्गवास्ते (for यूथपास्ते) —For 42 Ś B1 D1-3.5.13 subst Ñ V B2.4 D12 cont after 1895* D6 T2.3 cont only l 1-2 after 1895* while D4 ins before 6 84 1

1896* आकुला वानरी सेना शरजालेन मोहिताम् ।
रावण परमप्रीत्या ददर्श रुधिरोक्षिताम् ।
ततस्तु विद्रुता सर्वे वानरा रावणार्दिता ।
राघव शरणं जग्मु प्रजापतिमिवामरा

[(l 1) Ñ1 वाहिनी (for वानरी) D12 शरजालस्तु —(l 2) Ñ D2.4 परया (for परम) —V3 damaged from the post half up to राघ (see var) in l 3 N V1.2 B2-4 D12 क्षतजोक्षितां D6 रुधिरेण समुक्षितां (for the post half) —(l 3) N V1.2 B D4.12.13 ते (for तु) N V1.2 B D4 transp विद्रुता and वानरा Ñ V (V3 damaged up to राघ) B2-4 D12 राक्षस (for रावण) —(l 4) Ñ V B2-4 याता (for जग्मु) N V1.2 B2.4 D12 प्रजा , B1 [स]सुरा (for [अ]मरा)]

—Thereafter Ś B1 D1.4.5.13.15 cont while B2 cont after 1899*

८४

G 6 76 1
B 6 96 1
L 6 75 1

तथा तैः कृत्तगात्रैस्तु दशग्रीवेण मार्गणैः ।
बभूव वसुधा तत्र प्रकीर्णा हरिभिर्वृता ॥ १

रावणस्याप्रसह्यं तं शरसंपातमेकतः ।
न शेकुः सहितुं दीप्तं पतंगा इव पावकम् ॥ २

तेऽर्दिता निशितैर्बाणैः क्रोशन्तो विप्रदुद्रुवुः ।
पावकार्चिःसमाविष्टा दह्यमाना यथा गजाः ॥ ३

प्लवंगानामनीकानि महाभ्राणीव मारुतः ।
स ययौ समरे तस्मिन्विधमन्रावणः शरैः ॥ ४

1897* विद्राव्य वानरान्सर्वान्हत्वा चैव सहस्रशः ।
कपिशोणितनिष्यन्दैश्चक्रे भूमिं सकर्दमाम् ।

[(l 1) B1 D1 4 13 14 सुरयान् (for सर्वान्) —(l 2) D3 -सर्वैश्च, D2 विस्यंदैश्, D13 -रक्तैश्च मेद्रोभिश् (for शोणित निष्यन्दैश्) D13 अकर्दमां]

—Then D13 further cont

1898* कबन्धास्तत्र चोत्पेतुः पश्यन्तस्त्वशिरोऽक्षिभिः ।

—For 42 Ñ V B2-4 D12 subst D4 ins after 42

1899* ततस्तु ते कालमिवापतन्त
विक्षोभयन्त हरिवाहिनीं ताम् ।
त्रेसुस्तदा ते हरयो निशम्य
मृगाधिपं क्षुद्रमृगा इवार्ताः ।

[(l 1) D13 हतातन (for ततस्तु त) —(l 2) D13 विद्रावयत (for विक्षोभयन्त) D4 प्रस्रवयत तु हरीक्षितान —V2 damaged for l 3-4 —(l 3) B2 नीतास् D13 भस्ताद् (for त्रेसुस्) D4 विदुद्रुवुस् (for त्रेसुस्तदा) V1 निरीक्ष्य D12 [ऽ]भिवीक्ष्य (for निशम्य) —(l 4) D4 यथार्दिता, D13 यथैव (for इवार्ताः)]

Colophon B1 D1 1 om —*Kanda name* Ñ B2 4 D4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D4 14 वानरत्रासन, Ñ V B2-4 D6 12 रावणनिर्याण D2 वानरविद्रावण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 4 D4 8 12 14 om Ś1 V1 74 Ñ2 78 V2 75 B1 71 D2-3 10 11 T1 G M2 3 96 D6 72 T2 99 T3 103 M1 2 97 —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नम

84

D1 D2 3 cont the previous Sarga

1 Before 1 D4 ins 1896* and 1897* —a) B4 बभौ D6 T2 3 तदा Cg L t as in text (for तथा) Ś1 B1 विवृत, Ś2 D1-3 5 11 विक्षत 1 D4 12 तै क्षत, D7 ते कृत (for तैः कृत्त) D1 4 च (for तु) —b) Ś B1 D1-4 8 11 सयुगे (for मार्गणैः) —D4 om 1st —c) Ś D4 12 वसुधा सकला तथा N V B D1-3 13 वसुधा वव्रुधे (N1 V2 3 ववृते, B3 4 D1 1 सवृता) तत्र —d) Ś N V1 3 B D1 4 6 11 12 प्रकीर्णैः 1 G2 प्रस्तीर्णा (for प्रकीर्णा) Ñ2 B2 वृते 1 B1 D4 8 9-11 T1 G1 M2 तदा 1 D1-3 11 वृते 1 D6 T2 3 युधि (for वृता) B3 हरियूथपैः (for हरिभिर्वृता) —After 1, N V B3 ins Ś B1 D1-4 8 12 13 ins l 1 after 1 (D4 after 1st owing to om) and subst l 2 for 10cd and read before 2 B1 subst for 10 and reads after 1

1900* ममन्थ च महाकायो वानरांश्राक्षसाधिपः ।
युगान्तवात सहसा प्रवृद्ध पर्वतानिव ।

[(l 1) V1 damaged up to वानरा Ś V1 D4 12 स ममथ, Ñ2 B2 ममथ स D12 स प्रमथ (for ममन्थ च) B1 D1-4 कायान् (for कायो) Ś B1 D1-4 12 13 राक्षसेश्वर —V1 om l 2 —(l 2) D1-4 प्रवृद्धान् (for प्रवृद्ध) Ś D2 3 4 8 13 क्षितिजान्, B1 क्रीडितान् D1 गिरिद्रुमान् (for पर्वतान्) D13 प्रावेदयमानिव (for the post half)]

2 Before 2, Ś B1 D1-4 8 12 13 read l 2 of 1900*. —a) Ś1 D6 13 [अ]प्यसह्यं तं B2 प्रसह्यं तं, B3 M1 3 [अ]प्रमेयं त D13 [अ]प्यसह्यत (for [अ]प्रसह्यं तं) B1 D1 वानरास्तमसह्यं ते, D3 L (ed) रावणात्त (L[ed] °णं) मसह्यं तु (L[ed] तं) —b) B3 D4 M3 सपातम् 1 T2 3 सतापम् (*meta*), Cm as in text (for -संपातम्) Ś Ñ2 B2 4 D1-4 8 12 आगतं, V एव च (for एकतः) D12 समरं तापमेव च —c) Ś B1 D1 3 8 12 13 दाश न शेकु ससोढु V V B3 4 D6 T2 3 सोढुं न शकु कपय (D6 T2 सदाश, T3 सदीप्त) D4 न शेकुर्वानरा सोढुं —d) D7-11 G1 3 M2 3 पत्तगा (G1 °गो) ज्वलन (D6 °ने) यथा

3 V2 om 3 —a) Ñ V1 3 B2-4 निर्भिन्ना D1 M1 2 ते हता (for तेऽर्दिता) Ś D1 7 8 12 विशिखैर् 1 B1 marg D4 13 विविधैर् (for निशितैर्) D6 T2 3 भार बाणै शरैस्तीक्ष्णै —c) D1 4 8 11 13 G1 [अ]र्च (for [अ]र्चि) —d) Ś D4 12 यथा खगा 1 D1-4 वने यथा, G3 गजा इव (for यथा गजा) Ñ V1 3 B D12 यथा नागा महाबले (B1 D12 °बलो B2 °रणे)

4 a) Ś Ñ B2 4 D1 5 7-11 M1 2 प्लवगानाम् 1 D4 प्लव मानानि (for प्लवगानाम्) —c) Ś1 B1 D1-4 ययौ 1 Ś2 D4 13 ववास(sic) N V D7 10 11 सययौ 1 D1 सुपर्णे 1 D6 T2 3 स(T3 ते [sic]) तदा (for स ययौ) —d) B1 विधरन् (for विधमन्) Ś B1 D1-4 8 11 12 निशितै 1 G1 M1 राक्षस (for रावण) D4 वध्यमान शितै शरै, D6 T2 3 रावणो व्यधमच्छरै 1 G3 रावणो विधमञ्छरै

कदनं तरसा कृत्वा राक्षसेन्द्रो वनौकसाम् ।
आससाद ततो युद्धे राघवं त्वरितस्तदा ॥ ५
सुग्रीवस्तान्कपीन्दृष्ट्वा भग्नान्विद्रवतो रणे ।
गुल्मे सुषेणं निक्षिप्य चक्रे युद्धे द्रुतं मनः ॥ ६
आत्मनः सदृशं वीरं स तं निक्षिप्य वानरम् ।
सुग्रीवोऽभिमुखः शत्रुं प्रतस्थे पादपायुधः ॥ ७
पार्श्वतः पृष्ठतश्चास्य सर्वे यूथाधिपाः स्वयम् ।
अनुजह्रुर्महाशैलान्विविधांश्च महाद्रुमान् ॥ ८
स ननर्द युधि सुग्रीवः स्वरेण महता महान् ।
पातयन्विविधांश्चान्याञ्जघानोत्तमराक्षसान् ॥ ९
ममर्द च महाकायो राक्षसान्वानरेश्वरः ।
युगान्तसमये वायुः प्रवृद्धानगमानिव ॥ १०
राक्षसानामनीकेषु शैलवर्षं ववर्ष ह ।
अश्मवर्षं यथा मेघः पक्षिसंघेषु कानने ॥ ११

G 6. 76 12
B. 6. 96 12
L. 6. 75 12

5 a) Ś D5 11 गहन समरे (D13 °हसा) चक्र, B1 D1-4 कदन सहसा (D2 स ह स) चक्र —b) G1 राक्षसोपि (for राक्षसेन्द्रो) —c) Ś Ñ V B D1-3 8 13 12 आस(Ś1 Ñ1 D13 °सि)साद्यपि राम (D13 °युद्धे), D4 सर सपाय रामश्च D6 T2.3 समासाद्यपि युद्धे —d) D8 T1 2 ययौ (for तदा) Ś B1 D1-4 8 10 13 त्वरितो रावणो (D4 °णो) ययौ (D13 °था), N V B2-4 त्वरमाणस्तदा ययौ, D7 9-11 त्वरत राघव रणे

6 a) Ś Ñ V B1-4 D8 13 G1 हरीन्, M1 2 ततो (for कपीन्) —b) Ñ1 भयद् V2 D7 9-11 G2 विद्रावितान् (for विद्रवतो) —After 6ab, Ś D1-3 4 13 ins

1901* यत्त स्वसैन्यमालोक्य चिकीर्षु कर्म दुष्करम् ।

[D1 यत्ता, D2 3 यत्ता D3 च (for त्व) D1 3 सेनाम् (for सैन्यम्) D2 चिकीर्षन् (for चिकीर्षु) D2 दु कर]

—c) V2 B3 नि क्षिप्य, B1 निदिश्य, D6 सक्षिप्य (for निक्षिप्य) —d) M1 2 योद्धु (for युद्धे) D6 T2 3 transp चक्र and युद्धे D5 M2 Cg [S]त्युत (for द्रुत) Ś V2 B1 D1-3 5 8 12 13 युद्धे चक्र ततो (D6 दृढ, D13 तत्र) मन, Ñ V1 3 B2-4 युद्धं चक्र महत्तदा

7 Ś D8 om 7cd —a) D2 आत्मना V2 B1 4 D1 2 M वीर (for वीर) —c) V3 नि क्षिप्य N2 D7 G1 वानर, D6 T1 2 मातुल (for वानरम्) B3 त निरीक्ष्य स रावण —c) N V B2-4 D2 10 11 13 मुख (for मुख) Ś D12 यात, N2 शत्रो, D4 शत्रून्, D8 यातु D13 चात्र (for शत्रु) —d) D13 प्रययौ हरियूथप

8 V3 om 8cd —ab) Ś D6 13 कपयश् (for पृष्ठतश्) D4 [श]पि, D6 M1 न (before corr) [पृ]त, D3 om (subm) D12 [श्च]थ (for [श्च]स्य) G1 युद्ध (for यूथ) Ś B1 D3 8 8 13 स्ववद् (archaic) D1 वधु (for स्वयम्) Ñ V1 2 B2-4 D8 11 सर्वे (B2 हरि) यूथप (D9 11 वानर) यूथपा (for b) D13 पृष्ठतश्चास्य हरय सर्वथा यूथपा भवन् (archaic) —c) Ś B1 D1-3 8 13 सम्प्रगृह्य N V B2-4 D8 1 9-11 T2 3 G2 M5 अनुजग्मुर् Cg as in text (for अनुजह्रुर्) N V B2 4 महात्मान, B1 महच्छैलान् D1 महाशैलैर् (for °शैलान्) —d) Ś D2 3 8 13 प्र (D3 त्रि) वृक्षांश्च D2 7 G3 M1 2 महीरुहान्, D9-11 वनस्पतीन् (for महाद्रुमान्) Ñ V B2-4 शालतालशिलायुधा; D1 महावृक्षैश्च यूथपा, D6 T2 3 गृहीत्वा विविधान्द्रुमान्, D13 वृक्षांश्चैव महीधरान्

9 a) Ś B2 D1-4 8 12 13 T2.3 विनदन् (D6 °र्दन्), Ñ V B2-4 सोनदद्, D4 व्यनदद्, D7 ऽप्यपाद्य, D9-11 ननर्द (for स ननर्द) —b) D1 सुखेन (for स्वरेण) B1 नदन्, D13 तदा (for महान्) —c) D7 9 11 पोथयन् (for पातयन्) Ś D8 13 विषमान्, Ñ V B D1-4 विधमद्, D13 विषमैश् (for विविधान्) D6 T2 G3 मन्यान, D13 चैव (for चान्यान्) —d) Ñ V B2 3 तथैव, D4 G1 2 M1-3 जगाम, D7 9-11 ममथ (for जघान) D4 स च (for [उ]त्तम) M2 3 तेजसा, Ck t as in text (for राक्षसान्) —After 9, Ś Ñ2 B1 4 D1-4 6 8 12 13 T2 3 ins, while B3 ins after the first occurrence of 10ab

1902* क्रोधसंरक्तनयन कालान्तकयमोपम ।

[D6 T2 3 क्रोधाद् (for क्रोध) G (ed) प्रवृद्ध स्वेन तेजसा (for the post half)]

10 N1 consecutively repeats 10 For 10 B3 subst 1900* and reads after 1 B3 4 consecutively repeat 10ab —a) Ś B1 3 (second time) D1-3 4 8 13 T2 3 प्रममाथ, D4 प्रममथ, D6 T1 G1 2 M ममथ च D11 पोथयत्स (for ममर्द च) B3 (second time) D6 T महाकायान्, G3 महाघोरान् N1 (both times) 2 V B4 (both times) समथ (N1 °माथ) चरणैर्यान्, B3 (first time) ममथ चरणन्यासै —b) D1 वानरा प्राभरेश्वर (sic) —After 10cd (first occurrence) B3 ins 1902* —G (ed) om 10cd —For 10cd Ś B1 D1 4 8 12 13 subst 1 2 of 1900* and read before 2 —c) Ñ1 (both times) 2 V B2 4 युगान्ताग्निरिवो (B3 °ग्नि पुरो)त्थाय —d) V2 प्रसिद्धान्, D7 प्रवृत्तान् V1 B4 D6 T2 प्रवृद्धो नगाना (V1 B4 हि नगा)निव, B3 प्रवृद्ध स्वेन तेजसा, G1 प्रवृद्धस्त्वगमानिव, M1 2 प्रवृद्धाश्च नगानिव

11 a) Ś D8 12 अनीकानि (for अनीकेषु) —b) Ś N V1 2 B D1-4 6 8 10 T2 3 शिलावर्षं (Ś D8 12 °वर्ष) N2 पपात (for ववर्ष) Ś B1 D1-3 6 8 13 T2 3 स, V D4 च, G2 ह्य (for ह) D10 च वर्षयन् (for ववर्ष ह) —c) G1 3 -वर्षान् (for वर्षं) D4 G3 मता, D6 यथा (for यथा)

G 6 76 13
B 6 96 12
L 6 75 13

कपिराजविमुक्तैस्तैः शैलवर्षैस्तु राक्षसाः ।
विकीर्णशिरसः पेतुर्निकृत्ता इव पर्वताः ॥ १२
अथ संक्षीयमाणेषु राक्षसेषु समन्ततः ।
सुग्रीवेण प्रभग्नेषु पतत्सु विनदत्सु च ॥ १३
विरूपाक्षः स्वकं नाम धन्वी विश्राव्य राक्षसः ।
रथादाप्लुत्य दुर्धर्षो गजस्कन्धमुपारुहत् ॥ १४
स तं द्विरदमारुह्य विरूपाक्षो महारथः ।
विनदन्भीमनिर्ह्रादं वानरानभ्यधावत ॥ १५
सुग्रीवे स शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ।
स्थापयामास चोद्विग्नान्राक्षसान्संप्रहर्षयन् ॥ १६
सोऽतिविद्धः शितैर्बाणैः कपीन्द्रस्तेन रक्षसा ।
चुक्रोध च महाक्रोधो वधे चास्य मनो दधे ॥ १७
ततः पादपमुद्धृत्य शूरः संप्रधने हरिः ।
अभिपत्य जघानास्य प्रमुखे तं महागजम् ॥ १८

Ś D6 मेघा —^{d}) D6 कपि (for पक्षि) B3 [इ]वोत्तत (for कानने)

12 V3 om 12 —^{a}) G1 शैल (for कपि) Ś N V1.2 B D1.3.4.5.10.13 M5 प्रमु(B4 D2.4 °मु)क्तैस्(for विमुक्तैस्) D1 तु (for तै) D6 T2.3 विमुक्तैन —^{b}) Ś V1 B D1.3.4.5.10.13 शिलावर्षै(B4 D2 °वृक्षै)श्च(Ś D3.5.10.13 °स्तु) N1 D2.9 गैलवृक्षैस्तु(N1 °श्च) N2 गैलवृक्षैश्च D1 T2.3 शिलावर्षेण (for शैलवर्षैस्तु) —^{c}) Ś N V1.2 B D1.3.4.5.10 T2.3 विभिन्न (for विकीर्ण) D6 शिरसा —Ś D5.13 om 12^d–13^a —^{d}) N V1.2 B2–4 प्रकीर्णा B1 D1.3.5.9.12.13 विकीर्णा D6 शकला D6 विकृत्ता (for निकृत्ता) M1.3 पादपा (for पर्वता) N1 D1 पर्वता इव (by transp.) (for इव पर्वता) G3 वज्रकृत्ता इवाचला

13 Ś D5.13 om 13^{abc} (cf v l 12) —^{a}) B1 D1.4.5.6 T2.3 तेषु (for अथ) N2 प्रक्षीयमाणेषु D1 T1 संक्षिप्यमाणेषु D11 संक्षीयमाण तु (s c) Cm g t as in text (for संक्षीयमाणेषु) —^{c}) B3 प्रभिन्नेषु (for प्रभग्नेषु) —^{d}) D1.4.11 G1 नदत्सु (for पतत्सु) D1.8 T2.3 M3 विनदत्सु D1.4.11 च पतत्सु M1.2 च नदत्सु (for विनदत्सु) Ś D5.13 पततो नेदुरेव च N V B2–4 प्रप(V3 damaged after प्रप up to स्व in 14^a)तत्सु नदत्सु च D1.3 नश्यत्सु पतत्सु वि

14 V3 damaged up to स्व in 14^a (cf v l 13) —^{a}) D1 स्वयं (for स्वकं) —^{b}) B3 वाचाः D3 चाप (for धन्वी) D12 विख्याप्य (for विश्राव्य) N1 B4 सद्युधे (for राक्षस) —After 14^{ab} Ś N V B D1.3.4.5.10.13 T2.3 ins a passage relegated to App I (No 50) —Ś N V B D1.3.4.5.10.13 T1 om 14^{cd} For om cf l 19 and 20 of App I (No 50)

15 ^{a}) V3 द्विप सन् । B4 D1.4.11 द्विपमथ (for द्विरदम्) Ś आस्थाया G (ed) आरूह्य (for आरुह्य) —^{b}) Ś N V B D1.4.5.13 G1 महाबल । T1 निशाचर (for महारथ) —^{c}) D1.4.11 ननद् (for विनदन्) N B1–4 D1.3.4.5 T2.3 G3 M5 निर्ह्रादो(B4 M5 °दान्) (for निर्ह्रादं) Ś B1 D1.4.5.13 श्वनन्भीमनिर्ह्रादो(B1 °दात्) —V3 damaged from 15^d up to सुग्रीवे स in l 1 of 1903* —^{d}) Ś D1.4.5.11 चाभ्यधावत B1 चाभ्यवारयत् (for अभ्यधावत) —After 15 D12 repeats l 13 of Appendix I (No 50)

16 V3 damaged for 16 (cf v l 15) —^{a}) D1 M1.2 च (for स) Ś B1 D1.5.13 सुग्रीवेष N V1.2 B2.4 D6 सुग्रीवाय D6 T2 स सुग्रीवे (by transp) (for सुग्रीवे स) G1 धीरो (for घोरान्) —^{b}) Ś B1 D1.3.5.13 महाबल N V1.2 B2.4 D5.13 निशाचर (for चमूमुखे) —D1 om (hapl) 16^c–24^b —^{c}) B1 D1 पाव(D4 छाद)यामास N V1.2 B2.4 छादयामास सर्वांस्तान् —^{d}) B1 च प्रहर्षयन् D6 om (for संप्र°) —After 16 Ś N V B D1.3.4.5 T2.3 ins

1903* सुग्रीवं से विरूपाक्ष °रैराशीविषोपमैः ।
बहुसस्ताडयामास सर्वाङ्गेष्वरिमर्दन ॥

[V3 damaged for सुग्रीव स (cf v l 15) —(l 1) N1 V1.2 B1.4 D6 T2.3 तु D6 च (for स) —(l 2) N V B2.4 बहुभिस् N V B संप्रवेषु (for सर्वाङ्गेषु) V3 [अ]रि म न V1 विमर्दन (for [अ]रि°)]

17 D6 om 17 (cf v l 16) G1 om 17^{ab} —^{a}) D13 [S]पि T1 G1.3 M1.2 तु (for ति) Ś D13 V1.2 °रैस्तीक्ष्णैः । B1 D1.4.5 शरघोरैः । D12 शरौघेण M1 सर्वबाणै —V1 om 17^c–18 —^{c}) N2 V3 B1.3 D5.13 चुक्रोश D3 चुक्षोभ B1.4 D4 स (for च) Ś V2 V3 B1.4 D1.4.5.10.13 T2.3 महातेजा —^{d}) T3 वक्र (for वधे) B D1 वधे तस्य T3 वधेनास्य(s c) (for वधे चास्य)

18 V3 D6 om 18 (cf v l 17 and 16 respy) —^{ab}) D1 पर्वतम् (for पादपम्) Ś B3 D1.11.13 शरजाल D6.11 T2.3 उद्यम्य (for उद्धृत्य) B1 सांक्रन्दनो D1.10 सक्रन्दनो D4.11 T1 G1 M1 C$_m$ K t समधनो D13 सपोपयन् M1.2 समिद्धः M3 समधनो Cr as in text (for संप्रधने) D6 रिपो Ś D5 महाक्रन्दनो बली (for ^{b}) N V1.2 B2.4 D6 सत स मुष्टियुद्धस्य बाहुनिष्पेष(B3 °निर्दिष्ट)मानवे —^{c}) B1.2 अभिपद्य(B3 °पत्य) D6 (sup lin) उद्धृत्य च D6 T2.3 G3 अभिद्रुत्य (for अभिपत्य) Ś B1 D1.4.5.13

स तु प्रहाराभिहतः सुग्रीवेण महागजः ।
अपामर्पद्धनुर्मात्रं निपसाद ननाद च ॥ १९

गजात्तु मथितात्तूर्णमपक्रम्य स वीर्यवान् ।
राक्षसोऽभिमुखः शत्रुं प्रत्युद्गम्य ततः कपिम् ॥ २०

आर्षभं चर्म खड्गं च प्रगृह्य लघुविक्रमः ।
भर्त्सयन्निव सुग्रीवमाससाद व्यवस्थितम् ॥ २१

स हि तस्याभिसंक्रुद्धः प्रगृह्य महतीं शिलाम् ।
विरूपाक्षाय चिक्षेप सुग्रीवो जलदोपमाम् ॥ २२

G. 6 76. 34
B. 6 96 22
L. 6 75 31

T3 [आ]शु (for [अ]स) —^{d}) D13 समुखे Ś D11 च, M3 तु (for त) D1 प्रमुखेन, D6 T2 मुखे तस्य, Cg k t as in text (for प्रमुखे त)

19 D5 om 19 (cf v l 16) D11 om (hapl ?) 19^{ab} —^{a}) Ś B1 D8 12 स स, Ñ V B1 3 D1 मुद्वि, D1 मुस, D5 स तु (for स तु) D11 चुकोप च महातेजा —^{b}) Ñ V B1 3 हरीन्द्रेण (for सुग्रीवेण) D3 महात्मना —After 19^{ab}, B3 ins

1904* त्रिनदन्भीमनिर्ह्रादो मुखाच्छोणितमुद्वमन् ।

—Thereafter B3 cont while Ñ V B1 D4 ins after 19^{ab}

1905* सुस्राव रुधिरं नष्टो अस्र प्रस्रवणादिव ।

[D3 मुस्रवे(sic) (for सुस्राव) Ñ3 B3 विसरणाद्, V3 B1 प्रसरणाद् (for प्रस्रवणाद्)]

—^{c}) Ś Ñ V B1-3 D1 4 8 12 अपसृत्य, D13 अपासर्प्यं (for अपासर्पद्) —^{d}) B2 3 विपसाद, D4 T2 3 पपात च D13 ससाद च (for निपसाद) T3 ममार (for ननाद) Ś B1 D2 12 निपपात विद्राव(B1 विनाद, D2 विनाद)यन्, D1 3 8 निपपातोल्बण ननद् —For 19 B4 subst while Ñ V B1 3 ins after 19

1906* महाप्रहाराभिहतो गजेन्द्र स पपात ह ।

[V3 महाप्रहाराभिहतो (for the prior half) Ñ1 B1 4 च (for ह)]

20 Ś D8 12 om 20 (for D6, cf v l 16) —^{ab}) Ñ V B1 4 अपवतस् D1-4 8 9 तु पातितात्(D2 8 °तस्) (for तु मथितात्) B1 L (ed) द्विरदात्प(L [ed] रात्ता तु प)तितस्तूर्णं (for ^{a}) B1 D1-4 8 अपाक्रामस्त (B1 D1 °स, D2 °स्तु) T2 3 अभिक्रम्य स M1 2 अवप्लुत्य स (for अपक्रम्य स) Ñ V B2-4 G (ed) आप्लुत्य (Ñ2 V1 °त) स(N1 च) महाभुज (G [ed] °बल) (for ^{b}) D13 स गजाद्दाप्लुतस्तूर्णं प्रत्ययात्सहसानुगै —Ñ V B1 4 om 20^{cd} B3 transp 20^{cd} (followed by 1907* and 1909*) and 21^{cd} —For 20^c–21^b D3 subst 1908* —^{c}) M3 द्रव , L (ed) मुख (for मुख) B1 3 D1-3 4 12 क्रुद्ध (for शत्रु) —^{d}) D3 समुद्गम्य (for प्रत्यु°) T1 G3 कपि (for कपिम्) B3 D1-3 8 प्रत्यग(B3 °त्याग D8 °त्युद्ग)च्छव(B3 D3 °त्त) त कपि (D8 4 °पिं), D13 प्रत्युपायान्महाकाय —After 20^{cd} (transp), B3 ins

1907* सुग्रीवाय प्रचिक्षेप कालान्तकयमोपम ।

—Thereafter B3 cont 1909*

21 D5 om 21 (cf v l 16) B3 transp 20^{cd} (followed by 1907* and 1909*) and 21^{cd} —^{a}) Ñ V B2-4 अमेय, D13 राक्षसश् (for आर्षभं) D3 आकर्षन्स्वमै खड्ग —D8 om (hapl) 21^b–22^a —^{b}) Ś विक्रमै, D1 वीर्यवान् (for विक्रम) Ñ V B2-4 प्रागृह्णाद्वनीचर —For 20^c–21^b, D3 subst

1908* रक्षश्चाभिमुखस्तूर्णं खड्गचर्मधरोऽसुर ।
सुग्रीवमभिदुद्राव महेन्द्र इव पर्वतम् ।

—After 21^{ab} Ñ V B1 4 ins while B3 cont after 1907*

1909* तथैव च महाखड्ग चर्म चापतित भुवि ।
जग्राह हरिशार्दूल सुग्रीवो वानरर्षभ ।
ततस्तौ रोषसंरब्धौ नर्दन्तावभ्यधावताम् ।
उद्यतासिधरौ वीरौ युधि युद्धविशारदौ ।
दक्षिण मण्डलं चोभौ त्वरया सपरीयतु । [5]
अन्योन्यमभिसंरब्धौ परस्परजयैषिणौ ।
जग्मतुश्च तदान्योन्य पेततुश्च महीतले ।
उत्पेततुस्ततस्तूर्णं जघ्नतुश्च परस्परम् ।
भुजैश्चिक्षेपतुर्वीरावन्योन्यमपराजितौ ।

[(l 1) B3 प्रपतित (for चा°) —(l 2) N3 जगृहे (for जग्राह) Ñ3 वानराधिप B3 वानरेश्वर (for वानरर्षभ) —(l 3) N1 B3 3 नर्दन्ताव (for नर्दन्ताव्) —(l 4) V3 वर्मी B3 युद्ध (for युधि) —(l 5) B3 त्वरयामास पार्श्वेन (for the post half) —(l 6) B3 संयुद्धौ (for संरब्धौ) —V3 om l 7–8 —(l 7) Ñ3 V2 निजघ्नतुस् (for जग्मतुश्च) —(l 8) N3 V3 तत्र (for ततस्) B3 उत्पततस्तत्र तूर्ण (sic) B3 व पत्य च ततस्तौ तु (for the prior half) —(l 9) Ñ3 चिक्षिपतुर् (for चिक्षेपतुर्)]

—Ñ V B2-4 om 21^{cd} —^{c}) B1 D1 4 8 [भा]तताथिन, D3 [अ]मितौजस D13 च सोऽपि ज्ञ T1 3 G3 व्यवस्थित , G1 युधि स्थित (for व्यवस्थितम्) Ś D13 समीपायाततायिन

22 D4 om 22 (cf v l 16) D8 om 22^a (cf v l 21) —^{a}) Ś B1 D1 4 8 12 13 T2 3 [S]पि (for हि) D13 om. तस्यापि Ś D2 3 8 13 [अ]थ, B1 [अ]त्ति, D8 7 10 11 T2 3 G1(inf lin as in text) 3 M3 [अ]पि (for [अ]भि) D1 10 11 सगृह्य N V B2 4 तत परम स(V3 °स्पर)क्रुद्ध (B3 °गृह्य) D1 सुग्रीवश्चापि तेजस्वी —^{b}) B1 D1 संक्रुद्धो (for प्रगृह्य) B1 D3-8 10 11 T G

G. 6 76 35
B 6 56 23
L 6 75 32

स तां शिलामापतन्तीं दृष्ट्वा राक्षसपुंगवः ।
अपक्रम्य सुविक्रान्तः खड्गेन प्राहरत्तदा ॥ २३
तेन खड्गेन संक्रुद्धः सुग्रीवस्य चमूमुखे ।
कवचं पातयामास स खड्गाभिहतोऽपतत् ॥ २४
स समुत्थाय पतितः कपिस्तस्य व्यसर्जयत् ।
तलप्रहारमशनेः समानं भीमनिस्वनम् ॥ २५
तलप्रहारं तद्रक्षः सुग्रीवेण समुद्यतम् ।
नैपुण्यान्मोचयित्वैनं मुष्टिनोरस्यताडयत् ॥ २६
ततस्तु संक्रुद्धतरः सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
मोक्षितं चात्मनो दृष्ट्वा प्रहारं तेन रक्षसा ॥ २७

M₃ विपुला (for महती) —ᶜ) D₈₋₁₁ T₃ G₃ M₁ ₃ विरूपाक्षस्य —ᵈ) D₁ विनद्यद्दुदमुद्द

23 D₃ om 23 (cf v l 16) —ᵃ) B₁ समापतीं (for आपतन्तीं) Ñ V B₂₋₄ तामापततीं वेगेन (V₃ सहसा), D₅ सा ता शिलामयीं * हा (sic), D₁₃ तां शिलामापततीं तु, G₁ स ता दृष्ट्वा चापतीं —ᵇ) G₁ शिला (for दृष्ट्वा) —ᶜ) Ñ₂ D₈ अपाक्रमत् (D₈ °म्य), B₂ आक्रम्य च, D₁ अपक्रम्य (for अपक्रम्य) Ś D₁₃ तु, Ñ₁ B₁ D₁ ₃ ₁₁ ₁₃ [आ]प्लु, M₃ स (for सु) B₄ सभ्रात, D₁ निःक्रात (for विक्रान्त) D₄ उत्प्लुत्य महावीर (subm) —ᵈ) Ś₁ तु खेन (for खड्गेन) D₁ [अ]भिजघान ह, D₁₃ [अ]पहरत्तदा, M₃ प्राहरच्च वा —After 23 D₆ ₇ ₉ ₁₁ S ins

1910* तेन खड्गप्रहारेण राक्षसा बलिना कृत ।
मुहूर्तमभवद्वीरो विसंज्ञ इव वानर ।
स तदा सहसोत्पत्य राक्षसस्य महाहवे ।
मुष्टिं संवरय वेगेन पातयामास वक्षसि ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विरूपाक्षो निशाचर । [5]

[D₆ om] 1 —(l 2) D₇ G₂ वीरो, D₉₋₁₁ भूमौ (for वीरो) —(l 3) D₉₋₁₁ T₁ सहसा स तदा (by transp] D₁ T₂ ₃ तदाहवे, M₁ ₃ चमूमुखे (for महाहवे) —(l 4) D₆ T₂ ₃ ताडयामास]

24 D₃ om 24ᵃᵇ (cf v l 16) For 24–27, D₅ subst 1912* —ᵃ) Ś B₂ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ मोक्षेण, G₂ घातेन (for खड्गेन) Ś D₁₃ शस्त्राणो, N₁ B₂ D₂₋₄ ₃ सखात (N₁ B₂ °त) D₆ स क्रुद्ध (for संक्रुद्ध) V₃ तान्न हारेण संक्रुद्ध —ᵇ) Ś D₃ ₄ ₁₁ सुग्रीव च, Ñ₂ V₁ ₃ B₄ सुग्रीवस्तु B₁ सुग्रीवोथ, D₁ स सुग्रीव, D₁₃ सुग्रीवोस्य (for सुग्रीवस्य) —ᶜ) Ś Ñ₁ D₁₋₃ ₁₁ विह्वल, D₄ विकले (for कवचं) B₄ D₁₃ पातयामास —ᵈ) D₉₋₁₁ G₂ M C₂ k t पद्भ्याम्; C₁ as in text (for स खड्ग) Ś Ñ₁ D₁ ₃ ₃ ₁₂ ₁₃ पद्भ्या (Ś पदे, D₁₃ पादे) चैन (D₁₃ °व)मताडयत्; Ñ₂ V B₃ ₄ तु चैवापातयत्कुवि, B₁ पद्भ्यां चैन समाहनत्, B₂ D₆ स तथैवा (D₆ पाद्गा घात)पतत्कुवि

25 For subst. in D₅ see 1912* D₆ reads 25ᵃᵇ in marg —ᵃ) M₃ तत उत्थाय B₂ प कपिस् (for पतित) D₁₃ पतित समुत्थाय —ᵇ) B₂ तल, G (ed) कपेस् (for कपिस्) M₁ ₃ तस्मै (for तस्य) Ś₁ व्यवर्जयत्। D₁₃ विसर्जयत् —D₃ om (hapl ?) 25ᶜ – 26 —ᶜ) Ś D₁ ₃₁ प्रशनी, D₃ ₃ ₃ प्रशनि (for अशने) —ᵈ) Ś D₁₃ सम वै, N V B D₁₋₃ ₃ सदृश (for समान) Ś N V₁ ₃ B D₁ ₄ ₁₁ ₁₃ नि स्वन —After 25, Ñ V B₂₋₄ D₁₃ ins

1911* समुद्यम्य प्रहार त राक्षसात्स हरीश्वर ।
तलेनैव महावेगो विरूपाक्षमुपाद्रवत्।

[(l 1) Ñ₂ D₁₃ तु (for त) D₁₃ हरि प्रभु (for हरीश्वर) —(l 2) D₁₃ कोपो (for वेगो) D₁₃ अभिद्रवत् (for °द्रव°)]

26 D₃ om 26 (cf v l 25) For subst in D₅, see 1912* V₃ damaged from द्र in ᵃ up to सु in ᵇ —ᵃ) Ś B₂ D₁ ₃ ₈ ₁₁ ₁₃ त (for तद्) —ᵇ) Ś D₁₃ समुद्दत (for समुद्यतम्) —D₁ om 26ᶜ–27ᵇ —ᶜ) D₃ ते पुण्यात् (sic) (for नैपुण्यात्) Ś D₁₃ प्रोजयित्वाथ, N V B₁ ₄ D₃ ₃ ₈ G (ed) मोक्षयित्वा त (D₂ स, D₃ ₈ °त्वाथ G (ed) तु), B₁ आक्रमित्वा त D₁₃ मोचयामास, M₁ ₃ मोक्षयित्वैन —ᵈ) D₃ तलेन (for मुष्टिना) V₃ D₁₀ ₁₁ ताडयद् (for [अ]ताडयत्)

27 D₃ om 27ᵃᵇ (cf v l 26) D₆ T₂ ₃ repeat 27ᵃᵇ after 27 —ᵃ) Ś N D₃ ₅ ₆ (both times) T (T₂ ₃ second time) G₂ सु , B₃ ₄ D₇ ₁₁ T₂ ₃ (both first time) M₃ स, D₃ च, G₁ om (for तु) D₇ तु, G₂ तु (for स) Ś D₂ ₃ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ T₂ ₃ (D₆ T₂ ₃ second time) सर्वगत ; B₁ सप्लवगर , M₃ रक्षसा तत V तत परमसंक्रुद्ध , D₁₃ तत क्रुद्धस्य वीरस्य —ᵇ) Ś B₁ D₁ ₃ ₈ ₁₂ T₂ ₃ (D₆ T₂ ₃ second time) [S]भवदाहवे, D₃ वानराधिप ; M₁ राक्षसादन (for वानरश्वर) —ᶜ) D₆ मोहित T₂ ₃ M₃ मोचित (for मोक्षित) Ś N V B D₃ ₃ ₃ ₁₃ आत्मानं (Ñ V B₂₋₄ शिक्षया) मोक्षि(Ś D₁₃ मुष्टि)त दृष्ट्वा, D₁ नैपुण्यान्मोक्षित दृष्ट्वा, D₁₃ आत्मान मोक्षयामास —ᵈ) B₁ D₁₋₃ ₈ प्रहारात् (for प्रहार) D₁₃ तस्य (for तेन) Ś प्राहरत्तस्य रक्षस ; D₁₃ प्राहरच्चापि राक्षस —For 24–27, D₅ subst

1912* भग्नां वीक्ष्य शिलां कोपान्मुष्टिमुद्यम्य सोऽभ्यगात्।
मस्तिना तं न्यघानाजौ मुष्टिना वानरेश्वर ।
मुष्टिप्रहाराभिहत स रक्षो न्यपतद्भुवि ।
सहसोत्थाय सुग्रीव पद्मशीर्षमिवोरगम्।
बाहुमुद्यम्य वेगेन ह्यभिदुद्राव राक्षसम्। [5]
तलप्रहार रक्षेन्द्रो वञ्चयामास बुद्धिमान्।
ततो वानरमासुक्षो मुष्टिनाभ्यहनद्धरिम्।

—Then cont

स ददर्शान्तरं तस्य विरूपाक्षस्य वानरः ।
ततो न्यपातयत्क्रोधाज्जत्रुदेशे महातलम् ॥ २८

महेन्द्राशनिकल्पेन तलेनाभिहतः क्षितौ ।
पपात रुधिरक्लिन्नः शोणितं स समुद्वमन् ॥ २९

विवृत्तनयनं क्रोधात्सफेनरुधिराप्लुतम् ।
ददृशुस्ते विरूपाक्षं विरूपाक्षतरं कृतम् ॥ ३०

स्फुरन्तं परिवर्तन्तं पार्श्वेन रुधिरोक्षितम् ।
करुणं च विनर्दन्तं ददृशुः कपयो रिपुम् ॥ ३१

तथा तु तौ संयति संप्रयुक्तौ
तरस्विनौ वानरराक्षसानाम् ।
बलार्णवौ सस्वनतुः सुभीमं
महार्णवौ द्वाविव भिन्नवेलौ ॥ ३२

G 6 76 0
B 6 96. 35
L 6 75. 41

1913* ताडितो मुष्टिना तेन सुग्रीवो वानरेश्वर ।
सहसा ह्युत्पुत्य बलवान्खड्गं तस्य बभञ्ज स ।
रोषेणाभ्येत्य सुग्रीवो मुष्टिनाभ्यहनद्रिपुम् ।
ततस्तौ बाहुयुद्धेन युयुधातेऽमितप्रभौ ।
तेजोयुक्ताविवादित्यौ प्रज्वलन्ताविवानलौ । [5]
सागराविव संक्रुद्धौ चलन्मूलाविवाचलौ ।
कम्पयन्तौ धरा नादैर्युयुधाते महायुधौ ।
वञ्चयित्वा विरूपाक्षो हरिश्रेष्ठं महाबल ।
तलेन ताडयामास पवनानलसंनिभ ।
विह्वलं वानरं दृष्ट्वा खड्गमादाय सुप्रभम् । [10]
शिरश्छेत्तुं विद्रावयामास वानरं सोऽन्तकप्रभ ।

—After 27, Ś B1-4 (B3 in marg) D1-3.5.12.13 ins while D6 T2.3 ins after the second occurrence of 27ab

1914* राक्षसश्चापि तं दृष्ट्वा प्रहारं घोरमुद्यतम् ।
असिनाभ्यवधीत्क्रुद्धो बालात्पार्श्वत स्थितान् ।

[(l 1) Ś D13 हत (for [अ]पि त) B1.2 D3.5.13 त अस्य, B4 त मुक्त, D6 T2.3 सुग्रीव, D4 कृत्वा स (for तं दृष्ट्वा) B3 प्रहारं घोरदर्शन D6 T2.3 त्यक्त्वा भीमपराक्रम, D4 प्रहार तस्य त वृथा (for the post half) —(l 2) B1.2 D1 [अ]भ्यहनत्, D3 चावधीत्, D6 T2.3 [अ]भ्यपतत् D5 ह्यवधीत्, D13 [अ]भ्यद्रवत् (for [अ]भ्यवधीत्) D1 पवन (for पार्श्वत) B3 वानरं महाबल D13 वानर पार्श्वमाश्रित (for the post half)]

28 V3 om 28ab —a) B1 D3.5 तु दृष्ट्वा (for ददर्श) Ś D13.16 स त (D13 तु) दृष्ट्वा ततस्तस्य D1 स तु दृष्ट्वा प्रहारं तस्य (hypm) M1.4 ददर्शान्तरं तस्य —c) B1 D1-3.5.13 ततः (for ततो) D7.13 क्रुद्ध, G1 कोपात् (for क्रोधात्) Ś D6.13 T2.3 M3 ततोऽन्य पा(Ś D13 °श्चेनाथा)तयत्क्रोधात् (T3 °त्कोपात्) N V B3-4 ततोऽस्य पातयामास, D4 ततोऽस्य ताडयत्कोपात् —d) Ś B1 D1.3.5.13 महाबल ; D6.7.11 T1.3 G M महत्तल (for महातलम्) D13 मुखवदोस्तिदु सह —For 28 D4 subst

1915* स तु लब्ध्वान्तरं तस्य सुग्रीव सहसोत्थित ।
तलेन ताडयामास राक्षस सोऽभ्यमन्यित ।

29 a) D4 तुल्येन (for -कल्पेन) —b) D4 हतेन (for तलेन) Ś D6.13.14 निहत ; N V3 B3 [अ]भिहतः D2 निहत (for [अ]भिहत) V3 भुवि —c) Ś V3 B1 D1-3.5.13 रुधिर वेगात्, N V1.3 B2.4 निहत रक्ष , D4 राक्षसश्रेष्ठो, D6 रु***च , D13 वेगाद्रुधिर (for रुधिर क्लिन्न) —V3 damaged for 29c-30c —d) D13 श्रोतस्य (for शोणित) D5 om (subm) D6.11 M1.3 हि, M3 च (for स) D5.7.8.11.13 समुद्गिरन्, M1.2 वमन्मुखात्, Ś D13 प्रस्रवन स निवमन्, N V1 B2.4 शोणित वि(B3 न्य)सृजन्मुखात्, V3 B1 D1-3.5 स्रोतोभि (D1 om after भि up to 30c) स विनिश्वसन्, D4 मुखेन रुधिर वमन् —After 29 D6-7.9-11 S ins

1916* स्रोतोभ्यस्तु विरूपाक्षो जल प्रस्रवणादिव ।

[T1 lacuna, G2 सुस्राव च, G1 m g as above (for स्रोतोभ्यस्तु) D7 G3 मन्दरगिरितो यथा, M1.2 जल प्रस्रवणो यथा (for the post half).]

30 D1 om 30abc V3 damaged for 30c (for both cf v l 29) —a) D4 G3 विवृत्य (for विवृत्त) B1 -वदन, G1 -नयन (for -नयन) Ś N V1.2 B3.4 D2.3.5.13 मोहात्, B2 दृष्ट्वा, D10 मूर्ध (for क्रोधात्) D4 विवृत्तरौद्र नयन —b) Ñ V1.2 B3-4 वानरा, V3 B1 D6.9-11 T1.2 G2 M3 सफेनं (for सफेन) Ñ2 V1 B1.2.4 D13 रुधिराप्लुत, D3 रुधिराप्लुत G2 रुधिराप्लुत (for रुधिराप्लुतम्) D4 रुधिरेण परिप्लुत —V3 om 30c-31a —c) Ñ1 D2.3 त (for ते) —d) D6 T1 G3 हत (for कृतम्) Ś B1 D1-3.5.13 विरूपाक्षवधा (B1 °क्ष बला)त्कृता D4 वानरा पर्वतोपम

31 V3 om 31ab (cf v l 30) Ś D13 om 31 —a) D6 T2.3 नदत D3.5 परिवृत्ते (D5 °वर्ते)न्त D4 परिवर्तेन, G1.2 परिवृत्त त M1.2 परिवृत्तार्थ, Cm g t as in text (for °वर्तन्त) —b) N V1 B3-4 धरण्यां ; B1 गात्रेषु D1.3.5 पार्श्वेषु D2 पार्श्वयो, D4 पृथिव्यां (for पार्श्वेन) D6 रुधिराप्लुत (for रुधिरोक्षितम्) —c) N1 V1.2 B1 D1-3.5 निहत च Ñ2 V3 B2 D4.13 नि(D13 नि)श्वसन्त च, B3 निष्पर्षन्त च, D4 विनदन्त च, D6.11 M1.2 च विनिर्दन्त (for च विनर्दन्त) —d) B1 D1.4.5.6 T1.2 हरयो (for कपयो) N V1 B3-4 D2.3 भृशं, B2 [ऽ]नितो D6 हरिः M1.2 [ऽ] धिक (for रिपुम्) D13 ददृशुर्हरियूथपा

32 a) Ś2 D13 यथानुरूपौ D7 यथारूपौ D6.7 T2 यथा तु तौ, M1.2 महाबलौ (for तथा तु तौ) Ñ1 B1.4 D4.13 समरे,

G. 6. 76. 0
B. 6. 96. 36
L. 6. 75. 42

विनाशितं प्रेक्ष्य विरूपनेत्रं
　　महाबले तं हरिपार्थिवेन ।
बलं समस्तं कपिराक्षसाना-
　　मुन्मत्तगङ्गाप्रतिमं बभूव ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुरशीतितमः सर्गः ॥ ८४ ॥

D11 om. (hapl.) (for संयति). Ñ B2.3 D1 संप्रलब्धौ; D13 G2 समम(G2 °ह)त्तौ; Ct as in text (for °युक्तौ). —³) B1 तरस्विना (for तरस्विनौ). B2 D5 -राक्षसौ च (for -राक्षसानाम्). —V3 damaged for °. —⁴) D11 तौ वतुः (for ससृमतुः). Ñ V1.2 B2.4 D4.6.11 T2.3 G1.2 M1.3.4 सुनीरिमं (B2 also °वीरौ); B3 D1.7.8–13 च भीमौ (D1.13 °मं) (for सुभीमं). —⁶) Ś B1 D1–3.8.11 यथा (for महा-). D4 M2.3 महार्णवीभाव्. D1 अपि (for इव). D4.8 -वेलौ; D6.9–11 T1.3 -सेतू; G2 -देहौ; Cg as in text (for -वेलौ).

33 ¹) Ś Ñ V B D1–4.6–8.12.13 T2.3 निपातितं; Cg as in text (for विनाशितं). V2 D1.4 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). D4 विवृत्तनेत्रं; D11 विरूपमेव (for विरूपनेत्रं). —²) Ś V2 B1 D1–3.8.11 त(D1.3 स)मापतंतं; D4 त मिश्रगात्रं; D13 प्रमाथिनं तं (for महाबले तं). D6 T2.3 वानर- (for तं हरि-). Ś V1 D11 -यूथपेन; Ñ V1.2 B D1–4.8.12 -पुंगवेन (for -पार्थिवेन). —³) Ś D11 समग्रं; D6.10.11 समेतं (for समस्तं). Ñ V1 B2–4 D12 G2 हरि- (for कपि-). Ś D13 -यूथपानां; D11 -पुंगवानां (for -राक्षसानाम्). —⁴) V1 D10.11 Ct उद्वृत्त-; D13 सुमेरु-; G1 वस्कूल-; Cm g as in text (for उन्मत्त-). Ñ B D2 -नीर ; D13 -शृङ्ग- (for -गङ्गा-). D4 उद्धूतवेलाप्रतिमं बभूव ह। G1 M1 उद्धूतगर्वौघनिभं बभूव. ※ Cr: उन्मत्तगङ्गाप्रतिमः उद्वेलगङ्गाप्रतिम इत्यर्थः - ※

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ñ1 V1.2 B1.2.4 D2.4.12 लंकाकांडे. —Then D1.13 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name*: S Ñ V B D1–4.8.12.13 विरूपाक्षवधः. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V2 B2.4 D2.4.8.12.13 om.; Ś2 V1 75; Ñ2 78 (sic); V1 76 (?); B1 71; B3 72; D1 77; D3 79; D6.7.10.11 T1 G M1.2 97; D9 73; T1 100; T2 104; M1.3 98. —After colophon, D2 concludes with राम; G1 M2.3 with श्रीरामाय नमः.

८५

हन्यमाने बले तूर्णमन्योन्यं ते महामृधे ।
सरसीव महाघर्मे सूपक्षीणे बभूवतुः ॥ १
स्वबलस्य निपातेन विरूपाक्षवधेन च ।
बभूव द्विगुणं क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २
प्रक्षीणं तु बलं दृष्ट्वा वध्यमानं वलीमुखैः ।
बभूवास्य व्यथा युद्धे प्रेक्ष्य दैवविपर्ययम् ॥ ३

उवाच च समीपस्थं महोदरमरिंदमम् ।
अस्मिन्काले महाबाहो जयाशा त्वयि मे स्थिता ॥ ४
जहि शत्रुचमूं वीर दर्शयाद्य पराक्रमम् ।
भर्तृपिण्डस्य कालोऽयं निर्वेष्टुं साधु युध्यताम् ॥ ५
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रं महोदरः ।
प्रविवेशारिसेनां स पतंग इव पावकम् ॥ ६

G 6. 76. 6
B 6. 97. 6
L 6. 76. 6

85

Sargas 85 and 86 are repeated consecutively (var) in D3 Before 1 D3 (second time) ins only l 1–5 of 1963*

1 D3 (first time) om 1 —a) Ś D1 3(second time) 11 शाल्यमाने, V2 पाल्यमाने, B1 D5 शाल्यमाने, D6 नाख्यमाने (sic) D12 हन्यमान B3 marg D6 तु त, D12 बल (for बले) Ś1 स्वदम् (for तूर्णम्) —b) M3 तु (for ते) Ñ V B2 4 पृथक्पृथक् (for महामृधे) Ś B1 D1–3(second time) 5 12 13 अन्योन्येन (D12 °न्य च) पृथक्पृथक् —For 1ab D6 subst

1917* द्रवन्त राक्षसा सर्वे वानराश्च महाबला ।
विजयाकाङ्क्षिणोऽन्योन्य जघ्नु श्चोणरूपता ।

—Thereafter cont

1918* विरूपाक्ष महाबाहु सुग्रीवेण हत रणे ।
विलोक्य वानरा दृष्ट्वा गजत्रस्तधुपरा इव ।

—D6 om 1cd —d) Ś N V B D1–3(second time) 5 12 13 T2 क्षीणतोयेः D6 8 T3 सम क्षीणे, G1 M3 Cm तोयक्षीण Ct as in text (for सूपक्षीण)

2 a) N2 V3 B2 G3 M1 3 च, B2 D2–11 तु D3 (second time) [च]ति (for वि) N1 V3 4 B3 4 वध पातन: D6 विमथण (for निपातन) D1 2 8 स बलस्याभि (D3 °प)पातन, D13 बलस्य तु निपातन —b) D6 विरू पाक्ष D12 तु (for च) —cd) Ś D12 द्विगुणक्रोधो V1 B1 2 D7 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) D6 भ्रस्तद्विक्रम सक्रम परमो राक्षसेश्वर —For 2 D3 (first time) subst

1919* विरूपाक्ष हत श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वर ।

3 D3(first time) 4 om 3 —a) Ś V1 B1 D1 3(second time) 7–11 T2 3 हत , D12 च (for तु) Ñ V1 3 B2 4 क्षीयमाण (for प्रक्षीणं तु) —b) Ñ V1 2 B3 4 D12 च वानरै (for वलीमुखै) —V2 om 3cd V1 om, 3c —c) M1 3 युद्धा (for युद्धे) Ś B1 D1–3 (second time) 5 6 11 12 T2 3 बभूव व्यथयाविष्ट —d) Ś D12 प्रक्ष्य चैव, V3 D1–3(second time) 8 वीक्ष्य चैव (V1 °व, D2 चैति) B1 D5 7 9–11 12 दृष्ट्वा (B1 वीक्ष्य) दैव

4 a) Ś D12 स्थ, B4 त (for च) B1 D1–3(second time) 8 समीपेय, B2 समीपस्थ —b) D6 T2 3 युद्धो न्मत्तम् (for महोदरम्) Ś V2 B1 D1–3(second time) 5 12 13 भव(Ś1 उप)स्थित, V3 D9 11 भवतर (for मरिंदमम्) Ñ V1 B1 4 D3 (first time) स तु मत्त(B4 मत्त स)मनतरं, D6 युद्धोन्मत्तमिति प्रिय, D12 श्रकम्पनमनतर —c) M3 बहु (for अस्मिन्) —D6 om 4c–5a —d) Ś V1 2 B1–4 D1–3(second time) 5 8 12 13 T2 3 मे त्वयि (by transp)

5 D6 om 5a (cf v l 4) —a) D3 (first time) शत्रु च मे, D12 शत्रुबल, M3 शत्रु महा (for शत्रुचमू) —b) D6 8 M1 2 3 दृश्यताम् Ś B1 D1–3(second time) 12 13 दर्शय स्व च (D12 °यस्व त्व) विक्रम —c) Ś1 भर्तृ । D6 भृत्य (for भर्तृ) —d) D6 सरेद, G1 निद्रापोम (hypm) M3 Cm g निर्द्दुं M1 नि त्रेप, Ct as in text (for निवष्टु) Ś V1 B1 D1 3(second time) 5 12 साधु युद्धिमन्, V1 2 B3 D8 4 साधुयुद्धिभि (V3 °युः D3 °ना) (for साधु युध्यताम्) N B3 4 D3(first time) 5 12 T2 3 G3 निर्दिष्ट (B3 °ष्टु D3 4 °ष्टं) साधुयुद्धिभि (B4 °यु D5 T2 3 °ना G1 °धु युध्यता) —After 5 D6 ins

1920* विरूपाक्ष हत वीर श्रद्य आयाति सयुगे ।
रणाग्रमुख्येषु यथा प्रभग्नु हरीश्वरे ।
विशेषा मनसा वीर स्वामिकार्यं विशेषत ।
युद्धोन्मत्त सुसयोज्य दशग्रीवसुभाषिते ।

6 V2 om 6ab —a) Ñ V1 B2 4 D3 (first time) स प्रहृष्ट B3 स तु प्रहृष्ट (for एवमुक्त) Ś V2 B1 D1–3(second time) 4 8 11 12 तथेत्युक्त्वा स(D1 2 तु D12 °त्युक्त्वा G (ed] स्तु) तजस्वी —B3 reads 6b in marg —b) D4 8–11 G1 M राक्षसेन्द्रो D7 G3 रावणेन (for राक्षसेन्द्रं) Ñ V1 B2(sup lin also) 4 4 D3 (first time) महात्म(B3 [orig] °म)ति(N V1 °ति) D6 महाबल (for महोदर) D6 T2 3 युद्धोन्मत्तो दशानन:

G 6 77 7
B 6 97 7
L 6 76 7

ततः स कदनं चक्रे वानराणां महाबलः ।
भर्तृवाक्येन तेजस्वी स्वेन वीर्येण चोदितः ॥ ७
प्रभग्नां समरे दृष्ट्वा वानराणां महाचमूम् ।
अभिदुद्राव सुग्रीवो महोदरमनन्तरम् ॥ ८
प्रगृह्य विपुलां घोरां महीधरसमां शिलाम् ।
चिक्षेप च महातेजास्तद्वधाय हरीश्वरः ॥ ९
तामापतन्तीं सहसा शिलां दृष्ट्वा महोदरः ।
असंभ्रान्तस्ततो बाणैर्निर्बिभेद दुरासदाम् ॥ १०
रक्षसा तेन बाणौघैर्निकृत्ता सा सहस्रधा ।
निपपात शिला भूमौ गृध्रचक्रमिवाकुलम् ॥ ११

D13 राक्षसेंद्रेण धीमता —B1 reads 6^c–7^b in marg —^{c}) B3 स विवेश G3 M3 ता (for स) Ś V3 B1 D1 3(second time) 4 6 8 12 13 T2 3 रिपो सेना, Ñ V1 2 B2 4 D3 (first time) रिपो सैन्य, D5 M1 2 [अ]रिसैन्य तत्(D5 स) (for [अ]रिसेना स) —^{d}) Ś V3 B1 D1-3(second time) 5 8 13 18 T1 4 मकर सागर यथा

7 B1 reads 7^{ab} in marg (cf v l 6) —^{a}) D1 तदा स, D13 महता (for ततः स) B3 सूदन (for कदन) —^{d}) D6 सनूव, G1 तेजसा, Cg t as in text (for चोदित) D13 तेजसा च प्रवृषिता (sic) M3 स्वेनानीकेन वीर्यवान् —For 7^{cd}, Ś Ñ V B D1-3 (both times) 4 13 subst

1921* भर्तृवाक्यैश्च तेजस्वी तेजसा च प्रचोदित ।

[Ś मु D3 3(first time) 18 स (for first च) Ś D13 तेनासौ हि (for तेजसा च) B1 D1 2 3 प्रणो(B1 °सा D1 °मो)दित (for प्रचोदित)]

—For 7^{cd}, D6 subst

1922* शरजालेन महता गदाखड्गपरश्वधै ।

—After 7, D5-7 9-11 S ins

1923* वानराश्च महासत्वा प्रगृह्य विपुला शिला ।
प्रविश्यारिबल भीम प्रभुस्ते रजनीचरान् ।
महोदरस्तु सक्रुद्ध शरै काञ्चनभूषणै ।
चिच्छेद पाणिपादोरून्वानराणां महाहवे ।
ततस्ते वानरा सर्व राक्षसैरार्दिता भृशम् । [5]
दिशो दश द्रुता केचित्केचित्सुग्रीवमाश्रिता ।

[(l 1) M1 3 महती (for विपुला) —(l 2) D5-11 सर्वराक्षसान् (for रजनीचरान्) —(l 3) D6 T2 3 युद्धोन्मत्तः (for महोदरः) D6 च; D9-11 तु (for तु) —(l 4) D10 11 पाणिपादोरु D6 T2 3 महामृधे (for °हवे) ✠ Cg पाणिपादोरून् पदद्वयाभावः आर्षः ✠ —(l 5) D1 G3 तु (for ते) T1 3 G1 M3 4 राक्षसैर् (for राक्षसेन) D9-11 राक्षसानां महामृधे (for the post half) —(l 6) M1 3 विप्रद्रुता D5 7 T2 आश्रिता (for आश्रिता)]

8 B1 reads 8–9^a in marg —^{a}) B1 स भग्नां, B3 भग्नां तां, D9-11 प्रभग्नं (for प्रभग्नां) D13 च ततो (for समरे) —^{b}) D9-11 महाबलं (for °चमूम्) —^{c}) D6 पतेन (reads in marg up to वर in ^{d} [see var])
(for सुग्रीवो) —^{d}) Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) वद्य प्रतमू (for महोदरम्) D3(second time) 3 भ्रजस्थित, V3 अरिंदम (for अनन्तरम्) D6 सुग्रीव दुरगेश्वर ; D6 T2 3 युद्धोन्मत्तमरिंदम, D13 राक्षसनमरिंदम , Cm g k t as in text —After 8 D6 ins

1924* सक्रुद्धो राक्षसान्हन्तु स्वबलेन समन्वित ।
कर्ता कामैश्च तेजस्वी तेजसा च प्रचोदित ।

[(l 1) राक्षसान्हन्तु in marg —For l 2 cf 1921*]

9 B1 reads 9^{ab} in marg (cf v l 8) V3 om 9^{ab} —^{a}) D1 4 M1 3 महती (for विपुलां) —^{b}) Ś B1 D1-3(second time) 4 8 10 गिरौ (for -समां) —^{c}) Ś1 Ñ3 V2 B3 D3(both times) 4 5 11 T1 G1 सः Ñ1 B2 तु ; D1 (marg) तां (for च) D6 स महावीरः ; D13 सहसा तस्य (for च महातेजास्) —^{d}) D6 स्व (sic) (for तद्) Ś Ñ V B D1 3(both times) 4 13 महाकपि (for हरीश्वर) D6 तद्बलेन समन्वित ; D13 बलेन महता कपि

10 B1 reads 10^{ab} in marg —^{a}) D1 T2 3 बलवान् ; D13 समेक्ष्य (for सहसा) —^{b}) B1 स च (for दृष्ट्वा) Ñ V1 3 B2-4 D3(first time) शिलां राक्षसपुंगव ; D6 दृष्ट्वा च राक्षसीं शिलां, D6 T2 3 युद्धोन्मत्तो महाशिलां D13 स्वास शिलां शिलां रण —^{cd}) Ś V2 B1 D1-3(second time) 4 8 13 असम्प्रान्तो (for असंभ्रान्तस्) D13 भ्रमातामेव तां बाणैर् (for ^{c}) D7 G3 बिभेद स D9-11 बत शिलां D13 दुरासदे (for दुरासदाम्) Ñ V1 3 B2-4 D3(first time) असम्प्रान्तो दिविधैर्बाणैर्बिभेद स(V3 स)दुरासदां

11 ^{a}) D6 T2 3 युद्धोन्मत्तः D13 राक्षसास्त्वा (for रक्षसा तेन) —^{b}) Ś B1 D7 8 10 13 V3 नि(D13 नि)कृत्ता तु (M3 च), D6 विकृता सा D7 निकृता सा Ñ V B2-4 D3(first time) 3 M3 सहस्रशः ; D3 (second time) महाशिलाः M1 3 पपात भुवि (for सहस्रधा) —V3 om V1 illeg for 11^{cd} —^{c}) Ś D6 13 तदा भूमौ D6 शिला भग्ना (for शिला भूमौ) B1 D1-3(second time) 4 M1 3 निपतन्ती (M1 3 सहस्रधा) तदा भूमौ —^{d}) D1 3 (second time) 4 (आ)कुलं D13 T1 3 [अ],कुलाम् ; Ck t as in text (for [आ]कुलम्) Ś D13 गृध्रचक्रयथा कृता Ñ V1 B2-4 D3(first time) गृध्रसव इ(D6 °चक्रमि)वाकुलाः ; B1 महचक्रमिवाकुला D13 गृध्रसंघसमस्तथा

तां तु भिन्नां शिलां दृष्ट्वा सुग्रीवः क्रोधमूर्छितः ।
सालमुत्पाट्य चिक्षेप रक्षसे रणमूर्धनि ।
शरैश्च विददारैनं शूरः परपुरंजयः ॥ १२
स ददर्श ततः क्रुद्धः परिघं पतितं भुवि ।
आविध्य तु स तं दीप्तं परिघं तस्य दर्शयन् ।
परिघाग्रेण वेगेन जघानास्य हयोत्तमान् ॥ १३
तस्माद्धतहयाद्वीरः सोऽवप्लुत्य महारथात् ।
गदां जग्राह संक्रुद्धो राक्षसोऽथ महोदरः ॥ १४
गदापरिघहस्तौ तौ युधि वीरौ समीयतुः ।
नर्दन्तौ गोवृषप्रख्यौ घनाविव सविद्युतौ ॥ १५

G 6 77 16
B 6 97 19
L 6 76 16

---

12 $^{a)}$ Ñ V1.3 B2.4 D3 (first time) स (for ता) V3 B1 D4.12 दृष्ट्वा, M4 भग्ना (for भिन्ना) V3 B1 मोघा, D4 भग्ना, D13 घोरा (for दृष्ट्वा) Ś D1–3 (second time) 5.11 ता च (D8 स ता) दृष्ट्वा शिला मोघा (Ś2 D1 घोरा, D8 छिन्ना) D4 T3.4 ता दृष्ट्वा च शिला छिन्ना —$^{b)}$ D13 सुमहाबल (for क्रोधमूर्छित) —After 12ab N2 B4 D3 (first time) ins

1925* प्रगृह्य विपुलं घोरं महीधरसमुच्छ्रितम् ।

—$^{c)}$ D2.3 (both times) 4.6.9 शालम्, M1.2 वृक्षम् (for सालम्) D6 उद्यम्य (for उत्पाट्य) D4 संगृह्य (for चिक्षेप) —$^{d)}$ D6.7 T1 G3.3 M3.5 राक्षसे Ś D13 चिच्छेदा नेकधा स त, Ñ V B1.3.4 D1–3 (both times) 8–11 M1.2 स त (Ñ2 V1.3 B2.4 D4 स तं) चिच्छेद (B1 °क्षेप) नैकधा (V1.2 सायकैः, B3 °शः) B4 स चिच्छेद च नैकधा, D4 चिक्षेप बलसवृत्त, D4 सोऽच्छिनत्तमनेकधा, D13 तमच्छिनदनेकधा —For 12c–19 D4 subst 1932* —$^{e)}$ D7 शरैस्तु (for शरैश्च) —After शरैश्च, G2 reads 13ef erroneously for the first time repeating it in its proper place and om after शरैश्च up to ददर्श in 13a G1.4 M5 विराद (for विददार) —$^{f)}$ Ñ V1.3 B1–4 D3 (first time) 12 राक्षसं प्लवगाधिप (Ñ1 °गेश्वर), D6.7.9.11 T2.3 शू (D6 T2.3 वी)रः परबलार्दन (D8.7 °न) —For 12ef Ś V2 B1 D2.3 (second time) 4.11 subst

1926* स चैवाथ स सुग्रीव दारयामास पत्रिभिः ।

[V2 तथा (for स च) B1 च (for स) D2 स तं चैवाथ सुग्रीवः (for the prior half)]

13 G2 om up to ददर्श in 13a (cf v l 12) For 12c–19 D4 subst 1932* —$^{a)}$ V3 damaged from तत up to प्रगृह्य in l 1 of 1927* M5 क्रोधात् (for क्रुद्ध) Ś V2 D1–3 (second time) 4.11.12 ततो ददर्श (D1 जग्राह) सुग्रीव, B1 स ददर्शाथ सुग्रीव —$^{b)}$ B4 भुवि वानर, D13 पर्वतोपम (for पतित भुवि) —$^{c)}$ G3 transp तु and स D7 G3 स (for तं) —G2 repeats 13ef here (cf v l 12) —$^{d)}$ T1.4 वीरस्य (for वेगेन) Ñ V1.3 B3–4 D3 (first time) 5.7.9.11 परिघेणोग्रवेगेन (B4 °वीर्येण, D8 °वीरस्य) —$^{e)}$ Ñ V1 B3 D3 (first time) च, B1 स (for [अ]स्य) M1.3 महाहयान् (for हयोत्तमान्) B3 जघान चतुरो हयान्, —For 13c–f, Ś V2 B1 D1–3 (second time) 5.12.13 subst, while Ñ V1.3 B3–4 D3 (first time) 4 T3.4 subst only 1 1 for 13cd

1927* तं प्रगृह्य ततः शीघ्रं व्यथमत्तस्य मार्गणान् ।
जघान घोरवेगेन ततोऽस्य रथवाजिनः ।

[(l 1) N2 V1 B2–4 D3 (first time) आविध्य तु (B4 °ध्य च) V3 damaged (for तं प्रगृह्य) Ñ1 V1.3 B3.4 स तं शीघ्रं, D13 दुरावर्षं (for ततः शीघ्रं) Ś B4 D1.2.12 मार्गणं D13 तं रथं (for मार्गणान्) Ñ2 D3 (first time) मत्तस्य पथमादिशन् (for the post half) —(l 2) D13 स भित्त्वाग्नो वीरो हताश्वे हतसारथि]

14 For 12c–19 D4 subst 1932* —$^{a)}$ D1 तस्मिन् (for तस्माद्) Ñ1 हयो (for हयाद्) —G2 damaged from वीर up to ^{b} Ś D13 शीघ्र (for वीर) —$^{b)}$ Ñ V B D3 (first time) 11 T3.4 समा (D13 °मुत्)-प्लुत्य, G2 सोपप्लुत्य (for सोऽव°) Ś V1 D1–3 (second time) 5.12 समाप्लुत्य महारथ (V1 °बल) —V1 om 14cd V3 damaged from 14c up to नर्दन्तौ in 15e —$^{cd)}$ V2 B1 स तं (for गदां) Ñ V2 B D3 (first time) महाबल (B4 °रथ) (for महोदर) D6 T3.4 युद्धोन्मत्तो महाबल (for ^{d}) D13 अकम्पनो गदामुग्रां क्रुद्धो जग्राह राक्षस

15 V3 damaged up to नर्दन्तौ in 15e (cf v l 14) B3 reads in marg from 15 up to l 3 of 1929* For 12c–19 D4 subst 1932* —$^{a)}$ B2 G1.3 तु (for तौ) M2 (also as in text) गदापरिघमुद्यम्य —$^{b)}$ Ñ V1 B1–4 D3 (first time) शुशुभाते महारणे (B4 °बलौ) —After 15ab Ñ V1 B2.4 D3 (first time) 12 ins

1928* क्रोधेन महताविष्टौ दीप्ताविव हुताशनौ ।

[V1 भासाविव D13 दीप्यमानौ सुतेजसा (for the post half)]

—B3 om 15cd —$^{cd)}$ Ś Ñ1 V1 B2.4 D8.12 T3.4 नदन्तौ (for नर्दन्तौ) N1 D3 (first time) वृषभ (for गोवृष) T3 °प्रख्यौ (for प्रख्यौ) M1.2.5 ससुधातौ (for सविद्युतौ) Ś V2 B1 D1.2.13 साशनी इव तोयदौ, Ñ V1.3 B1.4 D3 (first time) सशनाविव तोयदौ, D3 (second time) 4 साशनी तोयदाविव (for ^{d}) D13 नदतौ गोवृषौ मुदयौ साशनी तोयदाविव —After 15 Ñ V B4 (in up to l 3) 4 D3 (first time) 5.7.9.11 Ś ins B3 cont after 1928*

G 6 77 18
B 6 97 22
L 6 76 17

आजघान गदां तस्य परिघेण हरीश्वरः ।
पपात स गदोद्भिन्नः परिघस्तस्य भूतले ॥ १६
ततो जग्राह तेजस्वी सुग्रीवो वसुधातलात् ।
आयसं मुसलं घोरं सर्वतो हेमभूषितम् ॥ १७
तं समुद्यम्य चिक्षेप सोऽप्यन्यां व्याक्षिपद्गदाम् ।
भिन्नावन्योन्यमासाद्य पेततुर्धरणीतले ॥ १८
ततो भग्नप्रहरणौ मुष्टिभ्यां तौ समीयतुः ।
तेजोबलसमाविष्टौ दीप्ताविव हुताशनौ ॥ १९
जघ्नतुस्तौ तदान्योन्यं नेदतुश्च पुनः पुनः ।
तलैश्चान्योन्यमाहत्य पेततुर्धरणीतले ॥ २०

1929* ततः क्रुद्धो गदां तस्मै चिक्षेप रजनीचरः ।
ज्वलन्तीं भास्कराभासां सुग्रीवाय महोदरः ।
गदां तां सुमहाघोरामापतन्तीं महाबलः ।
सुग्रीवो रोषताम्राक्षः समुद्यम्य महाहवे ।

[(l 1) Ñ V B2-4 D5 6 9-11 T2 3 तस्य (for तस्मै) —V3 B1 om (hapl) from the post half up to 16ᵃ M3 चिक्षेप महतीं गदा (for the post half) —(l 2) G1 damaged from भास्करा up to महो D4 6 T2 3 G1 2 M1 2 3 भास्कराभां तां (D3 °करां D6 T2 3 °माभां), Cm g k t as above (for भास्कराभासां) V3 महारणे (for महोदरः) Ñ V1 B2 4 D5 सुग्रीवस्य महारणे D6 T2 3 युद्धे मत्तः प्रतापवान् (for the post half) —After l 2, D5 erroneously repeats 15ᵃᵇᶜ and om from l 3 up to the prior half of l 4 —(l 3) Ñ V1 2 B2 4 स गदां तां (for गदां तां सु) —V1 damaged from न्तीं up to the prior half of l 4 —(l 4) B2 D6 T2 3 महाबलः (for °हवे)]
—After 15 D13 ins

1930* तयोः सुतुमुलं युद्धं प्रवृद्धं तु महात्मनोः ।

16 V3 B1 om 16ᵃ (cf v l 1929*) For 12ᶜ–19 D4 subst 1932* —ᶜᵈ) Ś V3 B1 D1-3 (second time) 8 10 12 गदया D6 T1 2 स गदा, D9-11 G1 2 तरसा, M2 सहसोद्, Cg as in text (for स गदोद्-) Ñ V1 2 B2-4 D5 (first time) अ(V1 त)थास्य गदया भिन्नः परिघः पतितो (V1 °तित परिघो) भुवि

17 D6 om (hapl) 17–18 For 12ᶜ–19 D4 subst 1932* —ᵃᵇ) G3 damaged from जग्राह up to वसुधा Ś Ñ V B D1-3 (second time) 8 11 13 दुर्धर्षं (Ñ1 °र्षं) कपीन्द्रो D3 (first time) दुर्धर्षं मुसलं G1 सुग्रीवस्तेजस्वी (by transp) (for तेजस्वी सुग्रीवो) D3 (second time) वसुधातले —D3 (first time) om 17ᶜᵈ —ᶜ) B3 मुसल (for मुसलं) —ᵈ) Ś Ñ V B D1-3 (second time) 8 11 13 स्वर्ण (for हेम)

18 D3 om 18 (cf v l 17) V1 om 18ᵃᵇ For 12ᶜ–19 D4 subst 1932* —ᵃ) Ś V1 B1 D1-3 (second time) 8-10 10-12 T2 3 G3 M3 Cm स समुद्यम्य Ñ V3 B2 4 D3 (first time) स समुत्क्षिप्य B3 स तदोत्क्षिप्य (for तं समुद्यम्य) —ᵇ) D6 11 [अ]प्य (for [अ]प्यां) D9-11 G1 M1 3 गां, M2 3 गां)दिपत् Cm as in text (for व्याक्षिपत्) Ś V3 D1-3 (both times) 8 10 मोक्षि चिक्षेप तां गदां Ñ V1 B2-4 राक्षसोऽप्य(B4 °साय)परां गदां B3 सोऽप्युद्यम्य च तां गदां, D13 राक्षसाय स वानर —After 18ᵃᵇ, D13 ins

1931* मुसलं च गदां चैव युयुधाते परस्परम् ।

—D13 reads 18ᶜᵈ after 20 —ᶜ) V3 D2 (first time) (with hiatus) भिन्ने अन्योन्यम् Ś V3 D1-3 (second time) 8 11 भित्त्वा चान्योन्यमाहत्य, Ñ V2 B2-4 भित्त्वान्योन्यं समासाद्य B1 भित्त्वान्योन्यं महावीरौ —ᵈ) B1 भग्नतुस् (for पेततुर्) Ś N V B D1-3 (both times) 7 8-11 ते (Ś1 V2 3 D7 च, Ś2 Ñ1 B1 D1-3 (second time, first time as in Ñ1) 11 13 तौ B3 तु) महीतले (for धरणीतले)

19 Ś D13 om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 भग्नौ Ñ2 D7 8 11 भिन्न 1 V2 उग्र (for भग्न) —ᵇ) Ñ1 V1 2 B2 D3 (first time) तु, B3 च (for तौ) B1 D1-3 (second time) 8 13 T2 3 M3 मुष्टिभिस्तौ (D6 °भिश्च T2 3 °भिर्वौ) —G3 damaged from ° up to दी in ᵈ —ᶜ) M1 2 समायुक्तौ —ᵈ) D13 भासात् (for दीप्ताव्) —For 12ᶜ–19, D4 subst

1932* स चिच्छेद शितैर्बाणैः सुग्रीवं चाप्यवाकिरत् ।
सोऽप्येत्य वानरश्रेष्ठो रथं जग्राह निर्मलम् ।
चक्रं सूर्यसमानं च रथं रथ्यभूषितम् ।
धनुर्ध्वजं तुरगांश्च सारथिं सहसाक्षिपत् ।
सोऽप्युत्प्लुत्य रथात्तूर्णं गदामादाय शोभनाम् । [5]
युद्धोन्मत्तोऽभिदुद्राव सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
गदापरिघहस्तौ तौ युद्धोन्मत्तसुग्रीवौ ।
युयुधाते महात्मानौ मदयुक्तौ गजाविव ।
चिक्षेप स महाभागो युद्धोन्मत्तो हरीश्वरं ।
परिघेण सुसंक्रुद्धो भित्त्वा पेततुर्भुवि ॥ [10]
समुत्पपात सुग्रीवो विनद्य मुहुर्मुहुः ।
तमाधावन्समालोक्य सुग्रीवं स महाबलः ।
भित्त्वा वक्षसि संक्रुद्धो ननादाम्बुदोपमः ।
तौ सिंहाविव गर्जन्तौ चक्रमुः क्रीडितौ ।

[(l 7) Post half subm —(l 11) Post half hypm]

20 ᵃᵇ) D6 (second time) निजघ्नतुश्च चान्योन्यं G1 जघ्नतुश्च तदान्योन्यं (for ᵃ) D7 8-11 M1 न (D6 नौ M3 स्तौ)र्दतौ च D13 नदतुस्तौ (for नेदतुश्च) D6 तयो युद्धं बभूवाथ तुमुलं रोमहर्षणं —ᶜ) Ś B1 D1-3 (second time) 8 11 11 त (D1 च)लैः B3 तदैव (for तलैश्च).

उत्पेततुस्ततस्तूर्णं जघ्नतुश्च परस्परम् ।
भुजैश्चिक्षिपतुर्वीरावन्योन्यमपराजितौ ॥ २१
आजहार तदा खड्गमदूरपरिवर्तिनम् ।
राक्षसश्चर्मणा सार्धं महावेगो महोदरः ॥ २२
तथैव च महाखड्गं चर्मणा पतितं सह ।
जग्राह वानरश्रेष्ठः सुग्रीवो वेगवत्तरः ॥ २३
तौ तु रोषपरीताङ्गौ नर्दन्तावभ्यधावताम् ।
उद्यतासी रणे हृष्टौ युधि शस्त्रविशारदौ ॥ २४
दक्षिणं मण्डलं चोभौ तौ तूर्णं संपरीयतुः ।
अन्योन्यमभिसंक्रुद्धौ जये प्रणिहितावुभौ ॥ २५
स तु शूरो महावेगो वीर्यश्लाघी महोदरः ।
महाचर्मणि तं खड्गं पातयामास दुर्मतिः ॥ २६

G. 6. 77. 28
B. 6. 97. 31
L. 6. 76. 27

B2 D7.9-11 आसाद्य (for आहृत्य). D4 तावन्योन्यं रणे भित्वा. —d) Ñ V B2-4 D2(first time).5-7.9-12 T G1.3 M6 च(Ñ2 V B2-4 D3 तौ) महीतले. D14 दृशनैश्च चक्रतुः. —After 20, D13 reads 18cd.

21 a) Ñ2 B3.4 D3(first time) उत्थाय च; D13 उत्पेतुस्तौ (for उत्पेततुस्). Ñ V3 B2-4 D3(first time) पुनस्; D4.7.9-11 तदा; M1.3 च तौ (for ततस्). V2 B1 [S]न्योन्यं; D1.9 तूर्णौ (for तूर्णं). V1 उत्पेततुश्च गगनं. —b) Ñ1 V1.3 B2-4 D3(first time).12 तौ (for च). —For 21c–26, D4 subst. 1938*. —cd) Ś Ñ2 V1 B1.2 D1-3(second time).4.5.13 भुजौ (for भुजैश्). D1.3.7.8 M1.2 चिक्षेपतुर् (sic). Ś Ñ V B D1-3(both times).5.8.13 T2.3 अन्योन्य(D1 * * *)वध(B1 °न्यं युद्ध)-कांक्षिणौ(V1.2 B2 °क्षया); M1.2 अन्योन्यमतिमर्दनौ (for d). D13 भुजाभ्यामन्यथान्योन्यं परस्परवधैषिणौ (sic). —After 21, D6-7.9-11 S ins.:

1933* जग्मतुस्तौ श्रमं वीरौ बाहुयुद्धे परंतपौ ।
[M1.3 त (for तौ).]

22 V3 om. 22ab. For 21c–26, D4 subst. 1938*. —a) Ś Ñ V1.3 B3.4 D3(both times).5.12 जग्राह च; B1 D1.5.8 जग्राहाथ; B2 जगृहे च; D7.10.11 जहार च; D13 स जग्राह (for आजहार). Ś B1 D1-3(second time).4.13 M3 ततः; Ñ V1 B2-4 D3 (first time) पुनः (for तदा). —b) D2 स दूर- (for अदूर-). D6 अनूरमपि (for अदूरपरि-). —D9-11 om.; while B (ed.) within brackets reads 22c–23. Ñ2 om. (hapl.) from 22d up to the prior half of 1935*. —d) Ñ1 V1.3 B3.4 महाद्युतिः; D6 T2 महारथः (for महोदरः). B4 D3(first time) महाबाहुर्महाद्युतिः(D6 °बलः); T2 युद्धोन्मत्तो महारथः. —For 22cd, D13 subst.:

1934* चचार कपिना सार्धं राक्षसान्समर्दयन् ।

23 D9-11 om. 23 (cf. v.l. 22). For 21c–26, D4 subst. 1938*. —a) T1 G3 तदैव (for तथैव). Ś V3 B1 D1-3(second time).13 सु(Ś1 स; V2 B1 हि; D1 तु)महा(Ś1 सहसा)खड्गं; G1 च महावेगम्. —b) Ś V2 B1 D1-3(second time).5.12.13 transp. चर्मणा and पतितं. —d) Ś V3 B1 D1-3(second time).5.13 विननाद च;

D5 T1 G3 वेगवत्तरं; D13 वेगवत्तरः (for वेगवत्तरः). —For 23, Ñ V1.3 B2-4 D3 (first time) subst.:

1935* सोऽप्यासि चर्मणा सार्धं जग्राह पतितं भुवि ।
[Ñ1 om. the prior half (cf. v.l. 22). B3 मोसि तु (for सोऽप्यासि).]

24 For 21c–26, D4 subst. 1938*. —a) Ñ V1.3 B1.2 D3 (first time) तौ च; B1.4 D6.9-11 ततो (for तौ तु). —b) Ñ1 V B2-4 D1.3(second time).6-11 M3 नर्दन्ताव्; G1 नुयताव् (for नर्दन्ताव्). Ś D13 निशाचर-कपीश्वरौ; D13 नर्दन्तावभ्यधावतां. —c) G1 उद्यतौ तौ (for उद्यतासी). Ś D13 दृष्टौ (for हृष्टौ). Ñ V1.3 B2-4 D3 (first time) उद्यतासिवरौ वीरौ. —d) Ś D13 M1.2 सर्वशास्त्र-; Ñ V1.2 B3.4 D3 (first time) T1 युधि(V3 युद्ध) युद्ध-; V2 D6.9-11 युद्ध शस्त्र-; B1 युद्धशास्त्र-; B3 तौ च युद्ध; D7 G2 चर्मखड्ग-; D8 शूरौ शस्त्र- (for युधि शस्त्र-).

25 For 21c–26, D4 subst. 1938*. —a) D13 तथैव (for दक्षिणं). Ñ V1.3 B2-4 D3(first time) उभौ; D5 T1 G3 सव्यं; G3 चैतौ (for चोभौ). —b) Ñ2 V2 D6.7.9-11 T2.3 M Cm.g.t सु(D10.11 स)तूर्णं; D3(first time) तूर्णं च (for तौ तूर्णं). Ś B1 D1-3(second time).13 सुतूर्णं (B1 °र्णौ) समभीयतुः; B3 D3 तौ च तूर्णं(D3 सतूर्णं च) समीयतुः; D1 सुतूर्णं चीत्रमीयतुः; D13 अन्योन्यवधकांक्षिणौ; G1 तूर्णं संपरिवीयतुः. —After 25ab, D13 ins.:

1936* तयोश्चाप्यभवत्तत्र संग्रामः सुमहात्मनोः ।

—V3 om. 25cd. —cd) Ś Ñ2 D1-3(second time).5.13 प्र(Ñ1 स)ति सरब्धौ; Ñ2 V1 B3.4 D3(first time) अभिसंरब्धौ; V2 B1 प्रतिसंक्रु(B1 °र)द्धौ (for अभिसंक्रुद्धौ). Ś Ñ1 V2 B1.3.4 D3(both times).13 जय- (for जये). B3 जयाय प्रहितावुभौ; D1.2 जयप्रतिहतावुभौ (for d). D13 अन्योन्यसदृशं रम्यावाजघ्नतुर्महाबलौ. —After 25, Ñ V1 B2-4 D3(first time) ins.; while V3 ins. after 25ab (owing to om.):

1937* उभौ विक्रमसंपन्नौ परस्परजिघांसिनौ ।
[B3 -जिघांसकौ.]

26 ab) G1 हि (for तु). Ñ V B2.4 D3(first time) मत्तो; G1 वीरो (for शूरो). M1.3 महावीर्यो (for °वेगो). B3 स तु मत्तो महाबाहुर्; D13 स रक्षोकंपनः शूरो (for a).

G 6 77 29
B 6 97 32
L 6 76 28

लब्धमुत्कर्पेतः खड्गं खड्गेन कपिकुञ्जरः ।
जहार सशिरस्त्राणं कुण्डलोपहितं शिरः ॥ २७
निकृत्तशिरसस्तस्य पतितस्य महीतले ।
तद्बलं राक्षसेन्द्रस्य दृष्ट्वा तत्र न तिष्ठति ॥ २८
हत्वा तं वानरैः सार्धं ननाद मुदितो हरिः ।
चुक्रोध च दशग्रीवो बभौ हृष्टश्च राघवः ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाशीतितमः सर्गः ॥ ८५ ॥

Ś D1 वीर्यश्लाघ्यो, M1 वेगश्लाघी, Cm g t as in text (for वीर्यश्लाघी) Ñ V1 B1-4 D1(first time) महाबल (for महोदर) D6 T1 स राक्षसो महावीर्यो युद्धोन्मत्त प्रतापवान् —ᶜ) D6 10 11 T2 M1 महात्मैणि G1 transp त and खड्ग T1 तथैव च महाखड्ग —ᵈ) D1 दुर्मति (for दुर्मति) —For 21ᵉ–26 D1 subst

1938* युद्धोन्मत्तोऽत्र गदया महावीर्यो हरीश्वरम् ।
जघान च ननादोच्चैर्युगान्ते जलदो यथा ।
सुग्रीवोऽपि तदा क्रुद्धः परिघेण महाबलः ।
जघान रोषताम्राक्षो शक्रतुल्यपराक्रमः ।
बभञ्ज परिघं घोरं पतन्तं हरिणेरितम् । [5]

27 For 27–29 D1 subst 1939* —ᵃ) V1 B1 D1(second time) भ्रान्तम् (for लब्धम्) Ś D1 तु (for उद्) M1 क्षिप्य तं (for कर्षेत) D2 तस्य, M1 चर्म (for खड्ग) —ᶜ) V1 स जहार D1 s 11 जहार च(D1 °राश) T1 जघान स , Ct as in text (for जहार स) D7 T1 शिर सह (for सशिरस्) Ś B1 D1 s(second time) तस्य (for त्राण) —ᵈ) Ś Ñ V B1-4 D1 s(both times) [कु]ण्डित D1-11 [उ]पात (for °हित) Ś D1 गुह, D1-s(second time) शुभ (for शिर) B1 D1 मुकुटो(D1 कुण्डलो)पचित शुभ

28 D1 om 28–29ᵇ V1 om 28ᵃᵇ For 27–29 D1 subst 1939* —ᵃ) D1 निकृत्त, D1 विकृत्त (for निकृत्त) —ᵇ) D1 पातितस्य —ᵈ) D1 G1 M1 Cv r g न तिष्ठते D1 11 Ct न दृश्यते, M1 विनिसृतं (for न तिष्ठति) Ś V1 B1 D1 s(second time) T1 भयाद्वैव व्यतिष्ठत, Ñ V1 B1-4 D1(first time) प्रदुद्राव दिशो दश

29 D1 om 29ᵃᵇ (cf v l 28) —ᵃ) Ś Ñ V B D1 s(both times) T1 त हत्वा (by transp) D1 तद्धत्वा M1 हत्वा तु Ś D1 राक्षसै (for वानरै) —ᶜ) B1 स चुकोप D1 चुक्रोश च M1 चुकोप च (for चुक्रोध च) —ᵈ) Ś V1 B1 D1 s second time) वानर , D1 राक्षस (sic) (for राघव) Ñ V1 B1-4 D1(first time) रामो हृष्टो बभूव ह(V1 B1 च) D1 बभूवुश्च वानरा —For 27–29 D1 subst

1939* स तु रोषपरीताङ्गः खड्गं जग्राह वानरः ।
तेन खड्गेन सुग्रीवो राक्षसस्याभिधावत ।
शिरश्चिच्छेद समरे ज्वलन्मकरकुण्डलम् ।
चालयन्वसुधां सर्वां तच्छिरो न्यपतद्भुवि ।
युद्धोन्मत्तं विनिहत्य विरूपाक्षं निपातितम् । [5]
चतुरङ्गबलं सर्वं दशग्रीवश्चुकोप स ।
युद्धोन्मत्ते महावीर्ये निहते लोककण्टके ।
सुग्रीवसहिता सर्वे वानरा हर्षमागताः ।

—After 29 D6-7 9-11 S ins , while Ñ V1 B1-4 D1(first time) ins only l 3–6 after 29

1940* विषण्णवदना सर्वे राक्षसा दीनचेतस ।
विद्रवन्ति तत सर्वे भयविह्वलचेतस ।
महोदरं त विनिपात्य भूमौ
महागिरे कीर्णमिवैकदेशम् ।
सूर्यात्मजस्तत्र रराज लक्ष्म्या [5]
सूर्यः स्वतेजोभिरिवाप्रधृष्य ।
अथ विजयमवाप्य वानरेन्द्र
समरमुखे सुरसिद्धयक्षसंघै ।
अवनितलगतैश्च भूतसंघै
र्हर्षसमाकुलितै स्तुतो महात्मा । [10]

[M1 erroneously read the post half of l 2 in place of the post half of l 1 —D1 T1 M1 om (hapl) l 2 —(l 2) M1 द्रवन्ति स्म (for विद्रवन्ति) D1 विद्रवपतिता सर्वे (for the prior half) D1 विह्वल M1 विक्लव (for विह्वल) D1 T1 G1 -मानसा (for चेतस) —(l 3) D1 T1 युद्धोन्मत्त(T1 °द) (for महोदरं) D1 om त D1 अविपात्य G1 विनिहत्य Ñ V1 B1-4 D1 तत स(B1 2) मत्त विनिहत्य भूमौ D1 तत स वै वानरराजमुख्य —(l 4) Ñ V1 B1-4 D1 7 9 शी(Ñ D1 शी B1 4 गी)र्णम् V1 दीर्णम् (for कीर्णम्) D1 9 10 एव (for इव) D1 पपात भूमौ भुवि दीप्तदेह —(l 5) D1 पार्थिव T1 तस्य (for तत्र) —(l 6) D1 11 सूर्यस्य (for सूर्य स्व) T1 अपि (for इव) T1 प्रहृ. (for [अ]प्रधृष्य) D1 सूर्यस्य तेजोभिरिवाभिदृश —After l 6 Ñ1 ins

८६

महोदरे तु निहते महापार्श्वो महाबलः ।
अङ्गदस्य चमूं भीमां क्षोभयामास सायकैः ॥ १
स वानराणां मुख्यानामुत्तमाङ्गानि सर्वशः ।
पातयामास कायेभ्यः फलं वृन्तादिवानिलः ॥ २
केषांचिदिषुभिर्बाहून्स्कन्धांश्चिच्छेद राक्षसः ।
वानराणां सुसंक्रुद्धः पार्श्वं केषां व्यदारयत् ॥ ३

G 6 78 5
B 6 98 4
L 6 77 3

1940(A)* प्रमुदितवदना शुभा तदानीं
रमसात्र हरिवाहिनी बभूव ।
सुरपतिरपि विदधेऽथ पुष्पवर्षं
हरिनृपते शिरसि दिवार्थयेन ।

—(l 8) D6 T1 G M6 प्रमुदित (by transp) —(l 10) D6 जहर्ष, D10 11 Ct हर्षं (for हर्षं) M6 समाकुले (for -समाकुलिते) D7 10 11 निरीक्ष्य (D7 °क्ष्य) माण G1 तु ततो महात्मा]

—Then D6 T2 3 cont

1941* कृत्वा महत्कर्म स वानरेन्द्रो
रक्षोक्षितो देवमहाप्रभाव ।
जगाम तत्रैव रिपुं स हत्वा
यत्र स्थितौ तौ नरराजपुत्रौ ।

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D2 4 13 लङ्काकाण्डे —After Kaṇḍa name D8 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V1 3 B1 D1-3 (second time) 4 12 महोदरवध ; Ñ V1 B2-4 D3 (first time) मत्तवध , D6 युद्धोन्मत्तवध , D13 अकम्पनवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B3 4 D2 4 6 11 12 om , Ś1 V1 76, Ñ2 79, V3 77 B1 72, B2 73 D1 78 D3 (first time) 80, D3 (second time) 82, D5-7 10 11 T1 G M3 5 98 D9 74 T2 101 T3 105 M1 2 99 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम ; M6 with श्रीरामचन्द्राय नम

86

Sargas 85 and 86 are repeated consecutively (var) in D3

1 ab) D6 T2 3 युद्धोन्मत्ते Cg k t as in text (for महोदरे) B1 D6 6 M1 2 च, D3 (second time) [ऽ]पि, Ck as in text (for तु) Ś पतिते (for निहते) D3 महोदर तु निहत (for ab) D6 उग्रोन्मत्ते ; T2 3 ततो मत्त (for महापार्श्वो) Ś V3 B3 D1 2 3 (second time) 4 8 12 T2 3 प्रतापवान् ; D3 [ऽ]तिप्रतापवान् (hypm) (for महाबल) D13 अकम्पन हत दृष्ट्वा पिताऽसौ नाम राक्षस ⊕ Cm महोदर इत्येतन्महापार्श्वविशेषणम् । महोदरस्तु इति पाठ ⊕ —For 1ab, Ñ V1 2 B2-4 D3 (first time) subst

1942* तस्मिन्विनिहते मत्त उन्मत्तो रजनीचर ।

[Note hiatus between the two halves B1 नु निहते (by transp)]

—After 1ab, D5-7 9-11 S ins

1943* सुग्रीवेण समीक्ष्याथ क्रोधात्संरक्तलोचन ।

[D7 G1 2 सुग्रीव च, Cg k t as above (for सुग्रीवेण) D7 G2 3 क्रोध , M1 कोपात् (for क्रोधात्)]

—D13 repeats 1cd after 4 —c) D3 भीम ; D13 (second time) घोरा (for भीमां) D4 अंगद सुमहाभीम , D13 (first time) विद्राव्य वानरीं सेना —d) Ś V3 B1 D1 2 3 (second time) 4 7-11 12 (first time) मार्गणै , D13 (second time) राक्षस (for सायकै)

2 a) B1 वानराणां स (by transp) D1 सर्ववानर , D13 वानराणां च (for स वानराणां) —b) V3 damaged from मि up to स (see var) in 2d Ś Ñ V1 3 B D3 6 (both times) 4 7-13 राक्षस , D2 स सर्वश (hypm) (for सर्वश) —Ś D13 om (hapl) 2c-3b —cd) V3 B1 कोपेन, G1 M3 देहेभ्य (for कायेभ्य) D7 6 वृक्षाद् (for वृन्ताद्) Ñ V B D1 3 3 (both times) 4 6 8 T3 फलानीव स (V3 damaged up to स) दानवि (D3 महीपति) (for d) D13 पातयामास दुर्धर्षो बिडाल इव मूषक —After 2, Ñ V1 2 B2-4 D3 (first time) ins

1944* उवाच वचनं चापि राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् ।
मयि तिष्ठति दुर्ग्राह्ये नेमे वानरपुंगवा ।
प्रभग्ना बतविष्यन्ति सैन्ये मम सुदु सहे ।

[(l 2) B1 [अ]भी (for [इ]मे) —V3 om l 3 —(l 3) Ñ1 प्रसभ (for प्रभग्ना) B3 युधि (for सैन्ये)]

3 Ś D13 om 3ab (cf v l 2) —ab) D1 3 (second time) 4 8 सायकैर् (for इषुभिर्) M1 बाणै ; Ck as in text (for बाहून्) D6 transp बाहून् and स्कन्धान् D1 3 (second time) 6-11 चिच्छेदाथ स (D13 om [subm]) T3 स्कन्धाश्चिरप, L (ed) चिच्छेदाथ स (for स्कन्धांश्चिच्छेद) M1 2 स्कन्धान्बाहूंश्चिभेद च (for b) —For 3ab, Ñ V B D3 (first time) subst

1945* बाहून्पाणीं स कर्णांश्चिस्कन्धांश्चापि निशाचर ।

[V3 damaged from चित् up to गुम in 3c B1 क्रोधान्वित (sic) (for केषांचित्) D3 संचिच्छेद (for स्कन्धा आपि) Ñ1 (m also) स्कन्धांश्चिच्छेद राक्षस (=3b) (for the post half) V3 B1 केशान्विरम gl 3 a प] चिच्छेद बाहुभेताथ सायकै.]

while D13 subst for 3ab

1946* कश्चिच्चरणमपि वर्धन्ति कश्चिन्मुक्ता स्तनान्तरे ।

G 6 78 5
B 6 98 4
L 6 77 4

तेऽर्दिता गाणपर्षेण महापार्श्वेन वानराः ।
विषादविमुखाः सर्वे बभूवुर्गतचेतसः ॥ ४
निरीक्ष्य बलमुद्विग्नमङ्गदो राक्षसार्दितम् ।
वेगं चक्रे महाबाहुः समुद्र इव पर्वणि ॥ ५
आयसं परिघं गृह्य सूर्यरश्मिसमप्रभम् ।
समरे वानरश्रेष्ठो महापार्श्वे न्यपातयत् ॥ ६
स तु तेन प्रहारेण महापार्श्वो विचेतनः ।
ससूतः स्यन्दनात्तस्माद्विसंज्ञः प्रापतद्भुवि ॥ ७
सर्क्षराजस्तु तेजस्वी नीलाञ्जनचयोपमः ।
निष्पत्य सुमहावीर्यः स्वाद्यूथान्मेघसंनिभात् ॥ ८

—G1 om (hapl ?) 3ᶜ–4. D4 om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś N V1 3 B2 4 D1 3 5 (both times) 8–10 सु(Ś1 स, D11 च) सरब्ध (for सुसङ्क्रुद्ध) —ᵈ) D6 T1 M3 पार्श्वान् (for पार्श्वं) Ś V2 B1 D2 4.5 (second time) 7 12 पार्श्वं(Ś D2 °र्श्वे) केपाविद्ध(Ś D11 °द)क्षिपत्, V 1 1 1 B2–4 D3 (first time) पार्श्वानि च बिभेद ह (D3 च) D 8 रक्षसाश्चैव राक्षसा (sic)

4 G2 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) D11 मर्दिता (for तेऽर्दिता) Ñ1 –ज्ञालेन, D3 –वेगेन (for –वर्षेण) —ᵇ) N V1 3 B2–4 D3 (first time) (all except B3 with hiatus) वा(B3 चो)न्मत्तेन तु(B2 च) D6 सुपार्श्वेन तु D6 T2.3 मत्तेन युधि (for महापार्श्वेन) D10 विद्रावितः प्लवंगमाः (sic) —ᶜ) N V1 3 B2–4 विषण्णा, D6 विवाद 1 L (ed) विषादाद् (for विषाद) D1 2 3 (second time) 4.5 [अ]भिमुखा (for वि°) Ś D11 विमुखतोऽभि(D12 °तो वि)मुखा D3 (first time) विमुखाः सर्वे बभूवुः (unmetric) D4.12 विषण्णवदनाः सर्वे —ᵈ) D3 (first time) वानरा (for बभूवुः) D12 सुसमागता (for गतचेतस) —After 4 D12 repeats 1ᶜᵈ

5 ᵃ) Ś Ñ V B D1 2.3 (second time) 4.5 8–10 निशम्य B3 (sup lin also) स दृष्ट्वा D3 (first time) 1 निशाम्य (for निरीक्ष्य) D1 उद्विग्न (for उद्विग्नम्) D11 स तद्दृष्ट्वा तु पैशाचम् —ᵇ) D6 मदनो (sic) (for अङ्गदो) Ñ1 रक्षसार्दितं, V1 राक्षसा **, B4 M2 राक्षसार्दित, D4 5 राक्षमादृत, D13 बलहार्दित (for राक्षसार्दितम्) —ᶜ) Ś Ñ V B D1 2 3 (both times) 4.8–10 महावेग (for °बाहु°) D6 चकार कोपमतुल —ᵈ) D4.5 8 11 T1 G1 3 M1 2 पर्वसु

6 ᵃ) Ś V2 B1 D1 3 (second time) 12.13 प्रगृह्य इमस(V2 B1 D1 3 °क्ष्य[metri causa])य वीर, Ñ V1 3 B2–4 D3 (first time) गृहीत्वा चायस वीर 3 D4 प्रगृह्यायसमायस वीर 3 D4 प्रगृह्य कोपने वीर 1 D1 प्रगृह्य चक्र तं वीर (sic) —ᵇ) D2 रश्मिसूर्य (by transp.) D4 सूर्यमण्डलसंनिभ —ᶜᵈ) Ś Ñ V B D1 2.3 (both times) 4.8 10 पार्श्वे (for समरे) N V1 1 B2 3 D3 (first time) उन्मत्त स (V3 म) (for महापार्श्वे) D6 (s)न्य पातयत् 3 D3 T1 G1 न्यवेद(G3 °श)यत् (for न्यपातयत्) D3 (second time) महाराक्षं न्यपोथयत् 3 D4 प्राहिणोद्राक्षस तदा. D6 T2.3 मत्तस्योरस्यपात(D6 °ताड)यत् (for ᵈ) D12 चिक्षेप मुसलं घोरं बलवानङ्गदस्तदा

7 D4 om 7–10 —ᵃ) B1 च (for तु) Ś1 D11 प्रमाणेन (for प्रहारेण) —ᵇ) Ś D1 2 3 (second time) 12 [s]त्यचेतन V V1 3 B2 4 D3 (first time) 4.13 (all except D4.13 with hiatus) उन्मत्तो (D4 सुपार्श्वो, D10 पिशाचो) नष्टचेतन, D6 T2 3 मय सुपरिमोहित —ᶜ) Ś1 N1 V1.3 B1 4 D1 3.10.11 T2.3 G2 3 M Ch t ससूत 1 B2 विसूत, D3 (first time) ससूत, D13 स हत (for ससूत) —ᵈ) Ś N V B D1 2.3 (both times) 4.13 न्य(D6 [s]न्य)पतद्, D7 9–11 चापतद् (for प्रापतद्), D12 कपिना न्यपतद्भुवि

8 D1 om 8 (cf v l 7) M1 om 8ᵃᵇ —ᵃᵇ) Ś D4.12 T1 G3 ऋक्षराजस्तु Ñ V1 3 B1 4 D1 2 3 (first time) 9–12 T2.3 G1 2 M1 2 तस्यर्क्षराजस्य, D3 (second time) तस्य ऋक्षराजस्य (hypm) D4 तस्य राक्षसः D6.7 स ऋक्षराजस्तु Cm g as in text (for सर्क्षराजस्तु) Ś D2 3 12 बलवान् (for तेजस्वी) V3 B1 तस्य राक्षसराजस्य (for ᵃ) Ś D12 कालाञ्जन (for नीलाञ्जन) B1 D3 (second time) चयप्रभ (for चयोपम) D6 सबलो मेघसंनिभ (for ᵇ) D11 तत्कृत सहस्र वीरो नीलाञ्जनचयोपमं —After 8ᵃᵇ, Ś1 D12 ins while L (ed) subst. for 8ᵃᵇ

1947* विनिष्पत्य महातेजा जाम्बवान्‌-स्वविक्रम ।

[Ś1 विनिपत्य]

while D1 (second time) ins.

1948* बलवाहस्य शिरसा गिरिशिखरं सायके ।

—D13 om 8ᶜᵈ —ᶜ) Ś V1 B1 D2 3.12 विनिष्पत्य V1 B2 नि(B3 नि)पत्य तु ; B4 G3 M1 2 निष्पत्य स D1 (second time) 4 विनि(D4 °नि)पत्य D6 T2.3 निपत्य (for निष्पत्य सु) Ś D11 वर्ग N3 B1 वीर ; V1 1 B1 D1 2.3 (second time) –तेजा, D4 बलात् (for –वीर्य) —ᵈ) Ñ V1 3 B1 2 D3 (both times) 5–7 10 11 G2 3 स्व ; B4 D1 स (for स्वाद्) V3 यूथात् ; M2 स्वयूथात् (for यूथान्) V मेघसन्निभात् 1 V1 B1 D1 2 3 (second time) वानरान्मेघ (D4 °प्रभ) D6 T2.3 G1 युद्धदुर्मद 1 M1 2 °मनिभ (for मेघसंनिभात्) Ś D11 स्वाङ्गिरिमेघनिस्वन 1 D1 कुद्ध सिंहो बलाश्रय

प्रगृह्य गिरिशृङ्गाभां क्रुद्धः स विपुलां शिलाम् ।
अश्वाञ्जघान तरसा स्यन्दनं च बभञ्ज तम् ॥ ९
मुहूर्ताल्लब्धसंज्ञस्तु महापार्श्वो महाबलः ।
अङ्गदं बहुभिर्बाणैर्भूयस्तं प्रत्यविध्यत ॥ १०
जाम्बवन्तं त्रिभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ।
ऋक्षराजं गवाक्षं च जघान बहुभिः शरैः ॥ ११
गवाक्षं जाम्बवन्तं च स दृष्ट्वा शरपीडितौ ।
जग्राह परिघं घोरमङ्गदः क्रोधमूर्छितः ॥ १२
तस्याङ्गदः प्रकुपितो राक्षसस्य तमायसम् ।
दूरस्थितस्य परिघं रविरश्मिसमप्रभम् ॥ १३
द्वाभ्यां भुजाभ्यां संगृह्य भ्रामयित्वा च वेगवान् ।
महापार्श्वाय चिक्षेप वधार्थं वालिनः सुतः ॥ १४
स तु क्षिप्तो बलवता परिघस्तस्य रक्षसः ।
धनुश्च सशरं हस्ताच्छिरस्त्रं चाप्यपातयत् ॥ १५

G 6. 78 16
B 6 98 15
L 6 77 15

---

9 D5 om 9 (cf v l 7) —^a) Ś B1 D1 3 8 (second time) 9 12 सकाशा, Ñ2 V1 3 D8 (first time) G2 शृङ्गाभ, B3 शृङ्गाभ्रात्, D7 M1 2 शृङ्गाभ्या, G (ed.) शृंगाभा, Ct as in text (for शृङ्गाभां) —^b) N V1 3 B2-4 D1 सक्रुद्धो, D8 (first time) सगृह्य, M3 क्रुद्ध सु. (for क्रुद्ध स) M1 2 गदा, Ck t as in text (for शिलाम्) —For 9^cd, D13 subst

1949* गिरिशृङ्ग समुद्यम्य चिक्षेप च ननाद च ।

—D13 om 9^c-10^b —^c) Ś V2 B1 D1 3 8(second time) 9 12 सहसा D6 शिरसा (for तरसा) —^d) D7 9-11 transp स्यन्दनं च and बभञ्ज Ś D13 तै, N2 B3 3 D1 7 9-11 T1 G1 3 M1 3 तत्, N2 B4 D8 (first time) M5 तु V1 D4 T2 3 च, D6 स (for तम्) V2 B1 बभञ्ज च महारथ

10 D5 om 10 (cf v l 7) D13 om 10^ab (cf v l 9) —^b) N V1 3 B2-4 D8 (first time) (all except B4 with hiatus) उन्मत्तो(B4 पिशाचो) राक्षस पंथ, D6 सुपार्श्व सुमहाबल, D1 T2 3 मत्तोप-यन्महाकपि —^c) D13 सुग्रीव Ś V2 B1 D1 3 8(second time) 9 11 12 T2 3 दशभिर् N V1 3 B2-4 D8(first time) पञ्चभिर् (for बहुभिर्) —N V1 3 B2-4 D8(both times) transp 10^d and 11^b —^d) Ś N V B D1 3 8(both times) 9 12 भुजयो (for भूयस्त) D3 T1 G M3 प्रत्यपद्यत D13 बिभेद च ननाद च

11 D1 reads 11^ab twice N V1 3 B2-4 D8(both times) transp 10^d and 11^b —^b) Ś D13 राघवं च (for आजघान) V2 B1 समेयत (for स्तनान्तरे) D8(first time) भुजयो प्रत्यविध्यत —^c) Ñ V1 3 B2-4 D8 (first time) त्रिदशाः D6 बिभेद (for जघान) B1 पञ्चभि (for बहुभि) Ś V2 B1 D1 3 8(second time) 9 12 11 बिभेद दशभि शरै —For 11^cd, D4 T2 3 subst

1950* ततो नीलं जघानाशु बाणैरतिशिताशुगैः ।

12 V2 om 12 V3 illeg for 12 D13 reads 12^ab twice —^a) Ś B1 D1 3 8 9 12 (second time) T2 3 गवय (for गवाक्ष) V2 B2 D8 (first time) ऋक्षराजं च B3 D1 3 13 (second time) पंच(B1 पैंड)विशतौ D6 T2 3 दृष्ट्वा सिंहनाश्यै (for जाम्बवन्तं च) D4(second time) 9 10 (first time) M3 जाम्बवन्तं गवाक्ष च, D8 जाम्बवन्तगवाक्षौ च —^b) D8(first time) स, D10(in marg) 13(first time) तौ (for स) M3 रण (for शर) Ś B1 D1 3 8(second time) 9 11 12 13 (second time) T2 3 दृष्ट्वा शरनिपीडित(B1 °पाति)त(D3 4 8 °तौ, D4 T2 3 °तान्) —^d) D13 अंगद कनकांगद

13 ^a) B3 तम्, B4 मध (for तस्य) Ś V2 D1 3 8 (second time) 9 11 स(D3 8 9 सु) रुषितो, B1 सुव्यथितो, D4 T2 3 G1 M2 3 5 प्रकुपितो, D9 11 सरोषाक्षो (for प्रकुपितो) D6 भयागतोऽतिसक्रुद्धो, D13 तत क्रुद्धो महातेजा —^b) Ñ V1 3 B2 4 D8(first time) 1 T2 3 विदशनं (for राक्षसस्य) D4 T2 3 G2 महायसं, M3 [उ]द्यमायुध (for तमायसम्) Ś V2 B1 4 D1 3 8(second time) 9 11 युगांतावनिशिखोत्थित, D9 11 प्रशा(D4 युगा)वसितसप्रभ —^c) V2 B1 दूरतस्तस्य, B4 दूरस्थितस्तु D3 4 दूरे स्थितस्य D6 वीरस्तस्यारिय घोर, D13 दूरादवस्थि *** (om after स्थि up to 15^a) —^d) Ś V2 B1 D1 3 8(second time) 4 9 12 वज्रसंकाशमायसं, N V1 3 B2 4 D8 (first time) वज्रसपातसुप्रभं —After 13 D4 ins

1951* प्रगृह्य परिघ घोरं लोहदण्ड महाबल ।

14 D13 om 14 (cf v l 13) —^a) D6 reads in marg भुजाभ्यां Ñ V1 3 B1 4 D8 (first time) स वीरो T2 संक्रुद्धो Ct as in text (for संगृह्य) G2 भुजाभ्यां परिगृह्याशु —^b) Ś V1 3 B2 D1 3(first time) 4 स बलात् B4 D3 10 11 T1 G2 M1 2 5 च (B1 तु) वेगवत्, B3 रणोत्कटे, B4 तथागद ; D3 गत ** (for च वेगवान्) —G (ed) om 14^cd For 14^c-16^b D4 subst 1953* —^c) Ś V2 B1 D1 3 8(second time) 9 12 T1 G1 3 M2 5 महापार्श्वस्य Ñ V1 3 B2-4 D8 (first time) निशाचराय, D4 T2 3 मत्तस्योरसि Ct as in text (for महापार्श्वाय) —^d) B1 D8 (first time) वधाय, D8 वधाहं (for वधार्थं) N V1 3 B2 4 D8 (first time) वालिनंदन

15 D13 om 15^a (cf v l 13) For subst in D4 cf v l 14 and 16 —^a) G1 च (for तु) —^b) D8 (first time) परिघ (sic) —^c) Ñ V1 3 B2 4 D8 (first time) हस्ता (for हस्तात्) —^d) N V1 3 B2 4 D8(first time) 4 3 शिरस्त्राणमपातयत्, D9-11 T2 3 G1 3 M2 3 4

G. 6. 78. 17
B. 6. 98. 16
L. 6. 77. 16

तं समासाद्य वेगेन वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
तलेनाभ्यहनत्क्रुद्धः कर्णमूले सकुण्डले ॥ १६
स तु क्रुद्धो महावेगो महापार्श्वो महाद्युतिः ।
करेणैकेन जग्राह सुमहान्तं परश्वधम् ॥ १७
तं तैलधौतं विमलं शैलसारमयं दृढम् ।
राक्षसः परमक्रुद्धो वालिपुत्रे न्यपातयत् ॥ १८
तेन वामांसफलके भृशं प्रत्यवपातितम् ।
अङ्गदो मोक्षयामास सरोषः स परश्वधम् ॥ १९
स वीरो वज्रसंकाशमङ्गदो मुष्टिमात्मनः ।
संवर्तयन्सुसंक्रुद्धः पितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ २०

Ct शिरस्त्राणं च [T3 स्य] पातयत्. —For 15^{cd}, Ś V3 B1 D1.2.3 (second time).8.12.13 subst. :

1952* शिरस्त्राणं धनुश्चापि पातयामास वेगितः ।

[D13 [अ]स्य (for [अ]पि). Ś1 D2.6 वेगतः ; D1 वेगवान्.]

16 ^{a}) Ñ V1.2 B2-4 D3 (first time) स तम् (for तं सम्-). Ś D14 समारब्धः D15 समास्थाय (for समासाद्य). D7 G1 तेजस्वी (for वेगेन). —V3 damaged from वान् in ^{b} up to ले in ^{c}. —For 14^{c}–16^{b}, D4 subst. :

1953* उद्यम्य च महावेगमाजघान निशाचरम् ।
परिघेणाहतः सव्ये सुपार्श्वो निपपात ह ।
एवञ्छिन्नश्वरे वीरो बभञ्जास्य धनुर्महत् ।
विनद्य सुमहानादमङ्गदोऽतिबलो रणे ।

—After 16^{ab}, Ś D13 ins. :

1954* जघान कर्णमूले तु तलेनामितविक्रमः ।

—V3 illeg. for 16^{cd}. —^{c}) B1 बलेन; D13 वेगेन (for तलेन). Ś D13 [अ]भिहतः क्रुद्धः ; Ñ V1.3 B2-4 D3 (first time) [अ]भिजघानाशु; D4 ताडयामास; G (ed.) च जघानाशु (for [अ]भ्यहनत्क्रुद्धः). —^{d}) V1 कर्णं यसे स- (sic), T1.3 कर्णमूलेन (for °मूले स-). D4 स राक्षसः (for सकुण्डले).

17 ^{ab}) V3 B1 च; D11 सं- (for तु). G1 क्रोधात् (for क्रुद्धो). D13 -वीरः ; G1 -वेगात् (for -वेगो). M3 महाबाहुः (for °पार्श्वो). Ś V3 B1 D1.2.3 (second time).8.12 transp. महावेगो and महापार्श्वो. Ś V3 B1 D1.2.3 (second time) महोत्पमः ; D3 महोत्पतः ; D11 महोत्पमः ; M1.2 महाबलः (for महाद्युतिः). D13 क्षतः सुपरिश्रितात्मनः (for ^{b}). Ñ V1.2 B2-4 D3 (first time) ततः क्रुद्धः स वन्मत्तो महावेगो महाभुजः ; D4 T2.3 मत्तस्तु परमक्रुद्धो महावेगो महाद्युतिः. —V3 om. 17^{c}–18^{b}. —^{c}) D4 वामेन (sic) (for करेण). —^{d}) B1 महान्तं च; D13 सुमहाकाय (for सुमहान्तं). D1.2.3 (both times).8.10.11.13 परश्वधं. —For 17, D4 subst. :

1955* बलेन तावकस्तेन सुपार्श्वश्च प्रतापवान् ।
परशुं सूर्यसंकाशं जग्राहारिभयंकरम् ।

18 V3 om. 18^{ab} (cf. v.l. 17). B3 om. (hapl.) 18–19. —^{a}) Ś Ñ1 D3 (second time).8.12.13 T1 तद् (for तं). B1 D3 (first time) T2 G2 तैलधौतं D3 (second time).2 तै(D3 तै)लधूतं; D4 तैलधौत-; D3 शिलाधौत-; M1.2 तैलधाव्यं; Cg.k.t as in text (for तैलधौतं). D3 (first time) अमलं (for विमलं). —^{b}) B4 D2 (first time) वीरस्य-; D13 अश्म-; G (ed.) गिरि- (for शैल-). D4 T2.3 -सारं(D4 °रं)महत्; Cg.k.t as in text (for -सारमय). Ñ V1.2 B2.3.4 D1.2.3 (both times).4.8.13 महत् (for दृढम्). —D4 om. 18^{cd}. —^{c}) Ś Ñ V B1.2.4 D1.2.3 (both times).8.12.13 रा(Ś1 D3.8 रं)क्षं (Ñ V1.2 B2.4 D3 (first time) रक्षः) परमसंक्रुद्धो. —^{d}) D3 (second time) [ऽ]न्यपातयत्; D11 न्यवेदयत् (sic) (for न्यपातयत्).

19 B2 om. 19 (cf. v.l. 18). —^{a}) Ś V3 B1 D1.2.3 (second time).8.13 तस्य (for तेन). Ś1 D13 वामास-; Ñ V1 B2 D3.4 (first time).6 वामेंस ; V3 B1 वामेऽ- ; B4 वामेन; D3 वामेंस- (for वामांस-). G (ed.) स समासाद्य वेगेन. —^{b}) G1 M1.2 -पातितः (for -पातितम्). Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1.2.3 (both times).8.12.13 T2.3 भृशं कोपा (D4 T1.3 कोपा)त्प्रपाति(Ñ1 °पीडि)त.(Ś1 °तं; V1 B1 °तं); D1.4 G1 M2 भृशं प्रत्यवपादि(D1 °पाति)तं (D1 °तः). —^{c}) M1.2 वेगतस्तं; M3 सरोषस्तं (for सरोपः स). D1.10.11 परश्वधं. —For 19^{cd}, Ś Ñ V (V3 mostly damaged) B1.2.4 D1.2.3 (both times).4.8.12.13 T2.3 subst. :

1956* अङ्गदं मोदयामास प्रहितः स परश्वधः ।

[Ñ1 मुहूर्तं स, Ñ2 V1 B2.4 D3 (first time) स मुहूर्तं. B2 दृष्टिः स (sic) (for प्रहितः स). D1.3 (both times).13 परश्वधः.]

20 ^{a}) D3 (first time) वक्र- (for वज्र-). M1.2 -सवज्रम्; Cr as in text (for -संकाशम्). —For 19–20^{b}, D4 subst. :

1957* तेनाङ्गदे महात्मानं जघानोरसि शोभने ।
निषण्णस्तु बलवान्वानरेन्द्रोऽमितप्रभः ।
विमुक्तो निषपातजो बलवानपि सोऽङ्गदः ।

—B4 om. 20^{a}–22^{b}. —^{c}) Ś D1.13 T2.3 संपातयन्सु- ; Ñ1 B1-3 D3 (first time) सं(B1.2 से)वर्तयन् Ñ2 V1.2 D3 (second time).2 आवर्तयन्सु- (D3 °सं); D1.4.8.10.11 T1 G2 M1.2 Cr.m.g.t सवर्तयन्सु; D4 सहसोद्यम्य (for संवर्तयन्सु-). D3 (first time) -संरब्धः (for -संक्रुद्धः). D11 समवर्तेन कोपेन. —^{d}) D2.7.10 G1.2 M1-3 पितु- ; Cr as in text (for पितुस्).

राक्षसस्य स्तनाभ्याशे मर्मज्ञो हृदयं प्रति ।
इन्द्राशनिसमस्पर्शं स मुष्टिं विन्यपातयत् ॥ २१
तेन तस्य निपातेन राक्षसस्य महामृधे ।
पफाल हृदयं चाशु स पपात हतो भुवि ॥ २२
तस्मिन्निपतिते भूमौ तत्सैन्यं संप्रचुक्षुभे ।
अभवच्च महान्क्रोधः समरे रावणस्य तु ॥ २३

G 6 78 24
B 6 98 23
L 6 77 23

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षडशीतितमः सर्गः ॥८६॥

21 B4 om 21 (cf v l 20) D4 om 21ab —a) Ñ1 V1 3 D5 (first time) 1 6 T3 स्तनाभ्यासे Ś D13 रा(D13 र)क्षसस्य सग्रामे, V2 B1 3 D1 2 5 (second time) 8 10 र(V2 रा)क्षसस्य सोभ्यासे(V2 B1 °सात्, B3 सम्यासे (sic)) —V3 damaged from रा in 21a up to तस्य in 22a —c) D6 वज्राशनि —d) D7 न्यनिपातयत् (sic) M1 3 सन्यपातयत् (for विन्यपातयत्) Ś Ñ V1 3 B1-4 D1 2,3 (both times) 6,13 10 T2,3 तदा (Ñ V1 B3 4 D5 [first time] तस्य) मुष्टिम् (D5 6 T2 3 °ष्टिं न्य) पातयत्, D8 तदा महानपातयत्

22 B4 om 22ab (cf v l 20) V3 damaged up to तस्य in a (cf v l 21) —a) Ñ V1 B3 5 D5 (first time) मुष्टि (for तस्य) Ś V2 B1 D1 3 5 (second time) 8 9 10 12 T2 3 तस्य मुष्टिनिपातेन (D13 °प्रहारेण) —b) Ñ1 D5 (first time) महाहवे (for महामृधे) —c) Ñ1 चचाल D1 पफाल (sic) D6 प्रस्फोट (for पफाल) Ś Ñ V B D1 2,8 12 भित्र, D5 (first time) भग्नं D5 (second time) भिन्नं D6 T2 3 सद्य, D7-12 चास्य D13 भिंद्य (sic) (for चाशु) —d) D6 सपपात, D11 पपात च T3 निपपात (for स पपात) Ś Ñ1 B1 D5 (both times) 8 11 T3 हतो (for हतो) D13 भुवि (for भुवि) —For 21c–22d, D4 subst

1958* अङ्गदोऽभ्येत्य राक्षसेन्द्रं मुष्टिनाभ्यहनद्बलात् ।
अङ्गदस्यातिवीरस्य मुष्टिनाभिहतो रणे ।
विभिन्नहृदयो वीरो निपपात महीतले ।

[(l 1) Prior half hypm]

23 a) D6 7 9-11 T G M1 2,3 विनिहते (for निपतिते) —b) Ś V2 B1 D1 2,3 (second time) 4,8 9,11 13 T2 3 सैन्य (V2 B1 यति) दुद्रुवे Ñ1 च प्रचुक्षुभे D13 प्रदुद्रुवे (subm) (for संप्रचुक्षुभे) —c) D1 T2,3 तु (for च) —d) M1 2 च (for तु) —For 23cd, Ś Ñ V B D1 2,3 (both times) 4,8 (followed by 6 87 3-6) 12,13 subst

1959* आविवेश महाक्रोधः समरे चापि रावणम् ।

[D13 प्रविवेश D5 (first time) 8 महान् (for महा) —V3 damaged from -क्रोध up to द्वि in l 1 of 1960* B1 क्रोध D1 -क्रोधो D13 क्रुद्ध (for क्रोध) Ñ1 V1 B3 4 रावण च ह B2 स च रावण , D13 रावणस्तत (for चापि रावणम्) D4 रावण तु महामृधे (for the post half)]

—Thereafter Ñ V1 3 B2-4 D5 (first time) 4 12 cont

1960* स तु जलधरवद्विनद्य नादं
जलदनिभाद्रिपयुक्तदा रणस्य ।
अदहदथ हरीन्द्ररोमजालं
स्तृणतलभानिव कानने दवाग्निः ।

[V3 damaged up to द्वि in l 1 —(l 1) D13 तूल तुल्यभास (for -नद्विनद्य नाद) —(l 2) Ñ1 जलधविजदे (sic) V3 जलदनिभाद्र B3 जलदविताद्रि, D5 जलधरिताभ (for जलदनिभाद्रि) Ñ3 D1 12 समरगण कुपितो निशाचरेंद्र, B2 जलधरमूर्तिनिभस्तदा रणस्य —(l 3) Ñ3 D5 अदहदथ हरींद्री लदाती D12 तदपरिमितबल सुघोर —(l 4) D13 प्रथवितुमिच्छत रावणस्तदानीं]

—After 23 D6-7 9-11 S ins

1961* वानराणां प्रहृष्टानां सिंहनादश्च पुष्कलः ।
स्फोटयन्निव शब्देन लङ्कां साट्टां सगोपुराम् ।
महेन्द्रस्येव देवानां नादः समभवन्महान् ।
श्रुत्वेन्द्रशत्रुर्विदिवालयानां
वनौकसां चैव महाप्रणादम् । [5]
श्रुत्वा सरोषं युधि राक्षसेन्द्र
पुनश्च युद्धाभिमुखोऽवतस्थे ।

[(l 1) D6 T2 G1 2 M च (for श) G3 पुष्कलं (for पुष्कलः) D6-11 मु (for श) G1 3 M3 सिंहनाद च पुष्कल (for the post half) —(l 2) D6-11 M2,3 साट्टप्र (for साट्टां स) M1 2 -गोपुरां (for -गोपुराम्) —(l 3) D6,9 T1 G2 3 M1 2 4 Cvr g महेंद्र T2,3 च, G1 [स]व (for [स्ये]व) & Cv महेंद्रेणेव दानवानीके याद । Cm t रवेण सह देवानां नादः स्व ॥ —(l 4) D7 9-11 G3 विन्द्रालयानां —(l 5) D7 तत्र M2 (before corr) चापि (for चैव) —(l 7) D6 तस्थेष (for ऽवतस्थे)]

८७

G 6 79 1
B 6 99 1
L 6 78 1

महोदरमहापार्श्वौ हतौ दृष्ट्वा तु राक्षसौ ।
तस्मिंश्च निहते वीरे विरूपाक्षे महाबले ॥ १
आविवेश महान्क्रोधो रावणं तु महामृधे ।
सूतं संचोदयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ २
निहतानाममात्यानां रुद्धस्य नगरस्य च ।
दुःखमेषोऽपनेष्यामि हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३

Colophon V2 mostly damaged —*Kanda name* Ś1 om N V2 B1 1 D1 1 13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name D2 11 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś B1 D1 2 (second time) 2 12 महापार्श्ववध Ñ V3 B3 4 D1 (first time) उन्मत्तवध V2 illeg D4 सुपार्श्ववध D11 विरूपाक्षवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B1 4 D2 3 5 12 13 om V2 illeg Ś2 V1 77 Ñ2 80 B2 73 D1 74 D1 79 D1 (first time) 81 D1 (second time) 83 D6 7 10 11 T1 G M1 2 99 D9 75 T2 102 T3 106 M3 100 B (ed) 98 G (ed) 78 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः M1 with श्रीरामस्वामिने नमः

87

1 Before 1 D11 ins 1 1 of 1963* —For 1-2ᵃ Ś V1 B1 D1-4 8 1 T2 3 subst 1962* while Ñ V1 2 B2-4 subst 1963* whereas D4 subst 1 1 only of 1962* for 1ᵃᵇ —ᶜᵈ) D7 प्रह्व Cg as in text (for दृष्ट्वा) D7 G3 दुरासदा D6 11 स रावण । G1 स राक्षसौ (for तु राक्षसौ) D13 मकरपक्षविपाक्षौ च हतौ परमवर्तिनौ —D4 om 1ᶜ-2ᵇ D15 om 1ᶜᵈ —ᶜ) D7 G1 हि (for च) G1 भूमौ (for वीरे) —ᵈ) M1 2 च राक्षसे (for महाबले)

2 D6 om 2ᵃᵇ (cf v1 1) —ᵃ) T1 महाकोपो G1 महाकोपो (for महान्क्रोधो) —ᵇ) D7 M3 स (for तु) —For 1-2ᵃ Ś V2 B1 D1 3 4 8 12 T2 3 subst while D4 subst 1 1 only for 1ᵃᵇ

1962* महापार्श्वे विनिहते राक्षसे च महोदरे ।
निशाचरे महामाये विरूपाक्षे निपातिते ।
विप्रद्रुतेषु योधेषु कान्दिशीकेषु सर्वशः ।
रावणः शोकसंतप्तः कार्यदोषमचिन्तयत् ।
चिन्तयित्वा तादिवरं स्वसैन्यादिनिवर्त्यं च । [5]

[(l 1) D1 च (for वि) V2 B1 निपातिते (for महोदरे) D1 द्रुते मत्त च मत्त च निहते महद संयुगे D2 T2 3 दुर्द्धे मत्त च निहते मत्त च विनिपातिते —(l 2) D1 2 महामाये D2 च (for वि) —(l 3) D1 विद्रुतेषु च (for विप्रद्रुतेषु) D4 द्रुतेषु (for योधेषु) V2 B1 कामभूतेषु D1 3 4 संग्रामभूतेषु D1 T2 3 संविग्नरूपा (for कान्दिशीकेषु) Ś D13 सर्वे —(l 4) B1 शोक (for शोक) —(l 5) Ś चैव (for

निरं) Ś1 D13 स्वसैन्य V2 B1 D1 2 विनिवृत्त (for विनिवर्त्यं) D4 T2 3 सैन्यनिर्विवर्त्यं (D4 °पत) च (for the post half)]

—For 1 2ᵃ N V1 2 B1 4 G (ed) subst D1 ins 1 1 only before 1 while D9 ins only 1 1-5 before 6 85 (second time) 1

1963* स्वबलं निहतं दृष्ट्वा तस्मिन्समराङ्गमूर्धनि ।
भ्रातॄन्निहतांश्चैव शक्रतुल्यपराक्रमान् ।
निशाम्य मन्त्रिणावेतौ सूदयौ युधि वानरैः ।
मत्तोन्मत्तौ च समरे निहतौ परमद्युती ।
विरूपाक्षं च दुर्धर्षं ससैन्यं वानरैर्युधि । [5]
चुकोपाथ महातेजा ब्रह्मदत्तवरो विभुः ।
दशग्रीवो महावीर्यो देवदानवदर्पहा ।
स भास्करसहस्रस्य तेजो बिभ्रन्महाद्युतिः ।

[G (ed) om 1 1-3 —(l 1) V2 damaged for स्वबलं निहतं D13 स्वचित (for निहत) —(l 2) V2 दृष्ट्वा (for चैव) —(l 3) V1 निरीक्ष्य (for निशाम्य) —(l 4) G (ed) तु (for च) —(l 5) B1 विरूपाक्ष Ñ1 स (for स) B1 हत (for युधि) G (ed) रणभूमि (for वानरैर्युधि) —(l 6) N1 V1 om (hapl) from the post half of l 6 up to the prior half of l 7 Ñ1 (marg) V1 B1 4 महाचक्रधार (N1 also reads erroneously the post half of l 7) (for the post half) —(l 7) G (ed) महावीर्यो (for महातेजा)]

—ᵃ) Ś D13 रथ रथ V1 D1 स सुत (for सूतं स) V2 B1 संदधावासमास D1 2 सं(D4 स)नोदयामास —ᵈ) Ñ1 G1 M1 मृतद् (for चेदम्) T1 G2 हा (for ह) —For 2 D11 subst

1964* रावणः सुमहातेजाः क्रोधविस्फारितेक्षणः ।
स तं प्रेरयामास वचनं चेदमब्रवीत् ।

—After 2 D1 ins 1 13-72 only of App I (No 51)

3 D1 reads 3 6 (including star passage) after 2 (59* —ᵇ) Ñ V1 B2-4 D1 13 क्षयस्य (for रुद्धस्य) D4 तु (for च) —After 3ᵃᵇ Ñ V1 2 B2-4 ins

1965* महत्सहोलिकायस्य नाकचिरकुम्भकर्णयोः ।

[V1 B1 (म)लिकायस्य (for (म)हि*) Ñ V1 B1 (with l 2 stress) हतयोः (for करिद्ध)]

रामवृक्षं रणे हन्मि सीतापुष्पफलप्रदम् ।
प्रशाखा यस्य सुग्रीवो जाम्बवान्कुमुदो नलः ॥ ४
स दिशो दश घोषेण रथस्यातिरथो महान् ।
नादयन्प्रययौ तूर्णं राघवं चाभ्यवर्तत ॥ ५
पूरिता तेन शब्देन सनदीगिरिकानना ।
संचचाल मही सर्वा सवराहमृगद्विपा ॥ ६

G. 6. 79. 9
B. 6. 99. 7
L. 6. 78. 8

—c) D5 T2.3 अद्यापनेष्यामि; D7 G3 M1.2 एकोपनेष्यामि; D9-11 एवापनेष्यामि. Ś Ñ V B D1-3.8.12 अद्य(Ñ V1 B2.4 गतिः V2 B1 D2.3.8 अंतः V3 मतः B3 प्रीति)मद्य(D1 °मंसं) गमिष्यामि; D4 सुदुःख चापनेष्यामि; D10 बाष्पमद्य प्रमुंचामि. —d) D5 हतौ (for हत्वा). G2 तौ हत्वा (by transp.). —After 3, D4 ins. l. 1 of 1966*.

—Thereafter all the above MSS. cont. only l. 1 and l. 4 of 1966*.

4 For sequence in D5, cf. v.l. 3. —a) D4 रणाद्विषे (for रणे हन्मि). Ñ V1.2 B2-4 D13 रघु(Ñ1 [m. also as in Ñ2] वरं)वृक्षं हनिष्यामि. —b) M3 -फलान्वितं (for -फलप्रदम्). Ñ V1.3 B2-4 D4.13 वैदेही(D4.13 मैथिली)-फलपुष्पदं(B2.3 D4.13 °कं). —c) B4 प्रशाखं. V3 यत्र; D4 [अ]स्य च (for यस्य). G1 शाखा यस्य तु. —D13 om. from 4c up to the prior half of l. 2 of 1969*. —d) D7 G2 पनसो (for कुमुदो). Ñ V1.3 B2-4 पत्राणि हरियूथपाः. —For 4, Ś V2 B1 D1-3.8.12 G(ed.) subst.; Ñ V1.3 B2-4 ins. only l. 1 and 4 after 4; D4 ins. l. 1 after 3 and cont. l. 4 after 1969*:

1966* कर्णोऽस्य हि तौ मूल भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
तयोः प्रशाखा सुग्रीवो हरयोऽन्ये च यूथपाः ।
फलमूले च जानक्या द्रष्टा सेव्या च मारुतिः ।
मूले हते हतं सर्वं तौ हनिष्यामि संयुगे ।

[Ś1 om. (hapl.) l. 1. —(l. 1) D3 चापि (for स्य हि). Ś1 त (for तौ). Ñ B4 D1.3 मूले (for मूल). D4 मूलमस्य च वृक्षस्य (for the prior half). D4 राघवौ. D1-3.8 राघवानुजौ(D3 °नुजौ) (for रामलक्ष्मणौ). —(l. 2) Ś D12 प्रशाखा यस्य; D1.3 ययोः प्रशाखाः; D8 तस्याः प्रशाखाः (for तयोः प्रशाखा). Ś D12 रक्षो (for हरयो). —V2 B1 G(ed.) om. l. 3. —(l. 3) D1-3.8 फलपुष्पे जनकजा (for the prior half). —(l. 4) D4 न (for तौ).]

—Ñ V1.3 B2-4 cont.:

1967* रावणस्य वचः श्रुत्वा सूतो हर्षसमन्वितः ।
स वाहयामास रथं कपीनां भयमावहम् ।

[(l. 2) B3 सं- (for स). B3 हरीणां (for कपीनां).]

—D4 cont. after 1966*:

1968* सारथे त्वं प्रसन्नश्चेद्गच्छ रामस्य प्रति ।
हत्वा तु सानुजं राम ततो वानरसैनिकम् ।
तद्वृक्षा नयुरथ मम इति संदिश्य तं सूत हितम् ।
दशग्रीवो धनुष्पाणिर्दशमौलिविभूषितः ।
स्वर्णरत्नमयं दिव्यमारुरोह रथोत्तमम् । [5]
सिंहनादेन महता मञ्जुवानिस्वरेन च ।

[From श्च in l. 1 up to l. 2 in marg. —l. 3 corrupt.]

—After 4, D4(l. 2 only).5-7.9-11.13(followed by l. 1 of App. I [No. 51]) S ins.:

1969* मैन्दश्च द्विविदश्चैव अङ्गदो गन्धमादनः ।
हनूमांश्च सुषेणश्च सर्वे च हरियूथपाः ।

[D13 om. up to the prior half of l. 2. —Note hiatus between the two halves of l. 1. —(l. 1) D9-11 द्विविदश्चैव मैन्दश्च (for the prior half). M3.4 (both to avoid hiatus) ह्यङ्गदो.]

—G1 cont.:

1970* एवं मत्वा महाबाहु रावणो राक्षसेश्वरः ।

5 For sequence in D5, cf. v.l. 3. D13 om. 5. —a) D5 दिशा (for दिशो). Ś Ñ V1.3 B3.4 D13 रथ-; B2 बाण-; Ct as in text (for दश). D5 T1 G2 एवमुक्त्वाथ (for स दिशो दश). —b) D5 T2 दिशः (for महान्). Ś V1.3 B1 D1-3.12 L (ed.) रथे(Ś D12 आते)न महता (L [ed.] महसा) भूयः; Ñ1 V2 B3.4 G (ed.) रथस्यो (G [ed.] महता)तिरथो भृशः; Ñ2 B2 रथस्य महतो भृशं; D3 सुरथेन महाबलः. —V3 illeg. for 5cd. —c) Ś D12 प्रदिशो भृशं; B1 D1-3.8 राक्षसश्रेष्ठो (for प्रययौ तूर्णं). —d) Ñ V1.3 B2-4 प्रति रावणः (V3 damaged after प्रति up to सनदी in 6b); D9-11 चाभ्यधावत (for चाभ्यवर्तत). Ś B1 D1-3.8.12 राघवायस्य (D3 °याभ्यः; D8 °य स्म)वर्तत. —For 5, D4 subst.:

1971* रथघोषेण रौद्रेण पूरयन्सर्वतो दिशः ।
पाण्डुरेणातपत्रेण स्वर्णरत्नमयेन च ।
ध्रियमाणेन सौम्येन शोभमानो दशाननः ।
सकीर्तितो ययौ तूर्णं सूतमागधबन्दिभिः ।

6 For sequence in D5, cf. v.l. 3. V3 damaged up to सनदी in 6b (cf. v.l. 5). —a) D4 नादेन (for शब्देन). —b) B1 सनाग-; B4 नदी स-; D9 सनदं (for सनदी-). D2.3 -गह्वरा(D8 °रे). D4 -कंदरा (for -कानना). —G2 om. 6c–8. —c) B3 वि-; D13 सा (for स). —d) Ś D3 श्रेमुर्थयः Ñ1 तत्र सिंह-; Ñ2 V B2-4 D4.5.9-11 T2.3 G3 प्रास(D4 T2 °स्ताः)सिंह-; B1 D2.3 प्रमत्तश्चैव; D12 श्रेमुश्चैव (for सवराह-). B4 -हय-; D2 मृता (for -मृग-). Ś B1 D1-3.12 T1 -द्विजाः; Ñ1 -द्विपाः; V2 D6.9-11 T2 -द्विजा; D4 -[भ]क्षिपा (for -द्विपा). D5 मपर्वतवनद्विपा; D13 श्रमा सिंहमिव द्विपाः. —After 6, Ś Ñ V B D1-4.9-11.13 T2.3 (Ñ V1.3 B4 only l. 61–72) ins. a passage relegated to App. I (No. 51); while D13 ins. a

G 6.79.38 B 6.90.8 L 6.78.43

तामम सुमहाघोरं चकारास्त्र सुदारुणम् ।
निर्ददाह कपीन्सर्वास्ते प्रपेतुः समन्ततः ॥ ७
तान्यनीकान्यनेकानि रावणस्य शरोत्तमैः ।
दृष्ट्वा भग्नानि शतशो राघवः पर्यवस्थितः ॥ ८
स ददर्श ततो रामं विष्ठन्तमपराजितम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विष्णुना वासवं यथा ॥ ९
आलिखन्तमिवाकाशमवष्टभ्य महद्धनुः ।
पद्मपत्रविशालाक्षं दीर्घबाहुमरिंदमम् ॥ १०
वानरांश्च रणे भग्नानापतन्तं च रावणम् ।
समीक्ष्य राघवो हृष्टो मध्ये जग्राह कार्मुकम् ॥ ११
विस्फारयितुमारेभे ततः स धनुरुत्तमम् ।
महावेगं महानादं निर्भिन्दन्निव मेदिनीम् ॥ १२
तयोः शरपथं प्राप्य रावणो राजपुत्रयोः ।
स बभूव यथा राहुः समीपे शशिसूर्ययोः ॥ १३

---

passage relegated to App I (No 53) —After 6 D1 G1 ins

1972* ततो विस्फारयामास धनुरुग्रं महाबलः ।

7 G1 om 7 (cf v l 6) ☞ D1 om from 7 up to 6 88 14 —a) D2 तामिस (for तामस) Ś1 D3 ... V3 स(D1 च D5 सु)महाघोरं, V3 महता घोरं ॐ Cr तामस सुमहाघोरमिति पाठः ॐ —b) Ś Ñ V1.3 B D1-4 .8.12 T1.2 सुघोरं, Cr as in text (for चकार) —c d) Ñ V1.3 B1 D5 स(V3 स) ददाह B3 स ददाह च B4 स ददाह, G(ed) ददाह च (for निर्ददाह) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.8.12 तेनः V3 B1 तांश्च (for सर्वांस्त्) Ñ V1.2 B2.3(marg after corr) 4 प्रयुक्तान् V3 B1 निपेतुश्च D3 ते निपेतु (for ते प्रपेतु) Ś V2 B1 D1-4 .8.12 महीतले (for समन्ततः) D6 T2.3 अदहत्तान्कपी(T2 °न)पिस्थानस्तेन ते धावतः क्षितौ —After 7 Ñ V1.2 B D1.3.8-11 T G1.2 M ins

1973* जरयपाव हतो घोरं तैश्चपि संप्रधाविते ।
न हि तरसदिश तोकुश्चरणा निर्मित खयम् ।

[(l 1) D2 नष्टो (sic) (for हतो) Ñ V1 B2.3 D6 T2.3 भाव V3 B1.2 D2.8-11 धूमे (for घोरं) ॐ Cr वायपात हतो घोरमिति पाठः ॐ D6 T2.3 जनित मयत् (for संप्रधावित) Ñ V1.3 (damaged except भ) B3-4 भक्षित सधातिं (B3 °धाति)तैः (for the post half) —B1 om l 2 —(l 2) Ñ V1.2 B3-4 D6 हेतु नैव च(Ñ2 V3 D6 तु; Ñ2 B3.4 हि) तत्रैयु (for the prior half) D6 T2.3 तु Cf as above (for स्वयम्)]

8 G1 om 8 (cf v l 6) —a) B1 D1.2.8 (स)नै कानि (for (स) नीकानि) Ś V2 B1 D1.3.8.11 G1 (स नीकानि Ñ V1.3 B2-4 D6 शतशः D1 om (for (स) नेकानि) —b) Ś Ñ V B D1.3.8.11 शरोत्करैः (Ñ1 V3 °रैः) (for शरोत्तमैः) —c) Ś V2 B1 D1.2.8.11 T2.3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) D6 T2.3 (स) पो वीरो (for शतशो) —d) Ś V2 B1 D1-3.8.11 पर्यवस्थ B3 L(ed) पश्चु (L(ed) मधु परिस्थितः; B4 D6 प्रत्यवस्थित ; D2 पर्यवस्थित (for पर्यवस्थितः) —After 8 D1.3.8-11 T G1.2 M ins

1974* यतो राक्षमशार्दूलो विद्रवान्हरिवाहिनीम् ।

9 a) Ś V2 D2-4.8.12 ददर्श च (Ś D3.11 स) D5 स ददर्श (for स ददर्श) —b) V3 B1 D1-4.8 रावणं पर्यवस्थितं —d) D12 सम (for सह)

10 a) Ś आलिखंतम्, D1 आलिखितम् ; D12 आलिखंतम् (for आलिखन्तम्) B1 (आ)काशे (with hiatus) (for (आ)काशम्) —b) Ś D12 दिव(Ś1 °वं; D12 °वि) हाय Ś2 महाधनुः, D5 स्वकं धनुः —G(ed) om 10ab —c) Ś D13 विभाक्षं तु (D13 तं) D2.3 विकाशाक्षं (for विशालाक्षं) —d) D2 महीरथ —After 10 Ñ V1.2 B2-4 D6 ins

1975* स तु संप्रेक्ष्य काकुत्स्थं राघवं रावणो युधि ।
रथेनाभ्यद्रवत्तूर्णं उवाच च कपीश्वरान् ।

[(l 1) B4 च (for तु) V3 प्रेक्ष्य तं; B2.4 त प्रेक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) V1.2 transp राघव and रावणो —(l 2) B1 (अ)भ्यगमत् (for (अ)भ्यद्रवत्)]

while D1-3.8-11 S ins

1976* ततो रामो महातेजाः सौमित्रिसहितो बली ।

11 a) M1 वानराणां (for वानरांश्च) —b) Ñ V1.3 B2-4 राक्षसः D13 रावणे (sic) (for रावणम्) —c) Ñ V1.2 B2-4 राम सक्रुद्धो(M1 V3 B4 °द्धो) (for राघवो हृष्टो) —d) B1 महत् ; G3 युद्धे (for मध्ये) Ś V2 B1 D1-4.8.12 धनुः (for कार्मुकम्)

12 a) Ñ V1.2 B2.3 D6 विस्फार्यं च(B3 तु) महत् (V3 B3 °हाया)थं —b) Ś V1 B1 D1-4.8.12 धनु(V1 B1 धनु)रादाय ; Ñ V1.2 B2-4 त्रिपुरान्तकम् (for धनुरुत्तमम्) —c) D3.8 काया; G1 M3 नादं (for वेगं) Ś V1 B1 D1.8.11 कार्यं; D12 G2 M2 धनं (for नादं) —d) Ś V2 D1.8.11 विभिन्दन्; Ñ V1.2 B2-4 D6 भिन्दन्; B1 विनिघ्नन् ; D2 G1.2 निर्दहन् (for निर्भिन्दन्) Ś Ñ1 V B D1.8.11.12 रोदसी (for मेदिनीम्) —After 12 M3 ins

1977* रावणस्य रथं युक्तं किंकिणीजालमण्डितम् ।
वाजिभिर्जवसंपन्नैर्महावीर्यैरलंकृतम् ।
सेतुबन्धं विना युद्धे ददृशुस्तत्र वानराः ।
सौवर्णरथमारूढं यत्र रामः स लक्ष्मणः ।

13 Ś Ñ V B D1-4.8.10-12 T2.3 M2.3 transp. 13 and 14 —a) Ś D2.3 ततः; D1 om (for तयो)

रावणस्य च बाणौघै रामविस्फारितेन च ।
शब्देन राक्षसास्तेन पेतुश्च शतशस्तदा ॥ १४
तमिच्छन्प्रथमं योद्धुं लक्ष्मणो निशितैः शरैः ।
मुमोच धनुरायम्य शरानग्निशिखोपमान् ॥ १५
तान्मुक्तमात्रानाकाशे लक्ष्मणेन धनुष्मता ।
बाणान्बाणैर्महातेजा रावणः प्रत्यवारयत् ॥ १६
एकमेकेन बाणेन त्रिभिस्त्रीन्दशभिर्दश ।
लक्ष्मणस्य प्रचिच्छेद दर्शयन्पाणिलाघवम् ॥ १७
अभ्यतिक्रम्य सौमित्रिं रावणः समितिंजयः ।
आससाद ततो रामं स्थितं शैलमिवाचलम् ॥ १८
स संख्ये राममासाद्य क्रोधसंरक्तलोचनः ।
व्यसृजच्छरवर्षाणि रावणो राघवोपरि ॥ १९
शरधारास्ततो रामो रावणस्य धनुश्च्युताः ।
दृष्ट्वैवापतिताः शीघ्रं भल्लाञ्जग्राह सत्वरम् ॥ २०
तान्शरौघांस्ततो भल्लैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेद राघवः ।
दीप्यमानान्महावेगान्क्रुद्धानाशीविषानिव ॥ २१

G 6. 79. 52
B 6. 99. 24
L 6. 78. 37

Ś V1 B1 D1-3. 8. 12 रिपु, D6 द्विट्, M3 बाण, L (ed.) इषु, Cm as in text (for दार) M3 प्राप्तो (for प्राप्य) —^{d}) Ś V1 B1 D1. 3. 8. 12 रामलक्ष्मणयोर्युधि —V3 om. 13^{cd} —^{c}) Ś V2 D1. 6. 8. 12 बभूव स (by transp.) N1 B2. 4 सबभूव, B3 स बभूव, D2 बभूव च, D6 सबभौ च, D7. 9. 11 T2. 3 M1-3 Cm t स बभौ च (for स बभूव) D1 महाबाहु —^{d}) N V1 B2. 4 D5 T2. 3 चन्द्र, Cr m as in text (for शशि) G3 सूर्यचन्द्रयो

14 Ś N V B D1-4. 6. 8. 10-12 T2. 3 M3. 5 transp. 13 and 14 —^{a}) Ś N (N1 m also) B3 D1-3. 8. 12 लक्ष्मणस्य, D10 राघवस्य, Cm g t as in text (for रावणस्य) Ś D12 च बाणेन, N V1. 2 B D2. 4. 6 M3 च बाणानां, D4 हरीणां च, D6 T2. 3 च बाहुन, G3 धनुर्ज्यानि, Cm g t as in text (for च बाणौघै) —^{b}) D5 तथा (for राम) N V B D1-4. 6 M3 विस्फारितस्य, Cm g t as in text (for विस्फारितेन) —^{c}) D1 T2. 3 कपयस् (for राक्षसास्) Ś V2 B2 D3-6. 8. 12 M3 त्रेसु, D1 पेतुस्, D5 T2. 3 त्रस्ता, T1 G3 M5 तथा, Cm as in text (for तत्र) ❀ Cr शब्देन राक्षसास्तेनेति पाठः ❀ —^{d}) M1 सपेतु (for पेतुश्च) G3 तथा (for तदा) Ś V2 B2 D1-4. 6. 8. 12 T2. 3 पेतु (D1 त्रेसु) श्चैव (D6 °श्च*) सहस्रश, N V1. 2 B3. 4 न्यपतन्सहस्रश

15 ^{a}) Ś N2 V2 D2. 8. 12 G1 M3 तमैच्छत्, V3 समैच्छत्, D4 तस्मिंस्तु, D6 समिच्छन् (for तमिच्छन्) B3 प्रमुखे (for प्रथमं) N1 D2 युद्ध, D3 वेद्धुं, D4 विद्धा, D6 यो वै (for योद्धुं) —^{c}) Ś D3. 12 आदाय, N2 V1 D2 आनम्य, V3 B3. 4 D4 आक्रम्य (for आयम्य) —^{d}) D4 शरैरग्निशिखोपमै (sic)

16 V3 om. 16 —^{a}) B1 तास्तत्क्षणमानाकाशे, D4 ताञ्शुक्तान्महाकाशे* —^{b}) M2. 3 धनुश्च्युतान् (for धनुष्मता) —^{c}) Ś D3 transp. बाणान् and बाणैर् D4 दुर्धरान्बाणान् बाणै

17 ^{a}) D1 एकैकं (for एकम्) —V3 om. 17^c-18^b —^{c}) D6 लक्ष्मणस्तु (for लक्ष्मणस्य) N1 [च]व, N2 B2. 4 स (for प्र) —^{d}) Ś B2. 4 D1. 3. 8. 12 हस्त, D12 अस्त्र (for पाणि) —After 17, D6. 7 G1. 3 ins.:

1978* पुनस्तु शरवर्षेण लक्ष्मणं समवारयत् ।

[D7 च (for तु) D6. 7 तस्य वारयत् (for न्यवारयत्)]

—D7 cont.:

1979* स संख्ये राममासाद्य क्रोधसंरक्तलोचन ।

18 V3 om. 18^{ab} (cf. v. l. 17) —^{a}) N V1. 2 B1 अथाति (N1 °भि) क्रम्य, B3 तथाति°, D4 अथ निष्क्रम्य (for अभ्यतिक्रम्य) D11 सौमित्र (for सौमित्रिं) —D7 om. 18^c-19^b —^{c}) Ś B1 D1. 3. 8-12 रणे, D4 [ऽ]थ (for ततो) —^{d}) B2 D4. 6. 9. 11 T2. 3 M1. 2 [अ]चल, Cr m t as in text (for [अ]चलम्)

19 D7 om. 19^{ab} (cf. v. l. 18) —^{a}) D9-11 स राघवं समासाद्य —^{b}) B1 D1. 3. 8 कोप (for क्रोध) D1 लोचन (for -लोचन) —^{c}) N1 V1. 2 B2. 4 व्यसृजत्, B3 M1 सोऽसृज° (for व्यसृजच्) —^{d}) D9. 11 राक्षसेश्वर, M1. 2 राक्षसाधिप (for राघवोपरि) Ś N V B D1-4. 6. 8. 12 T2. 3 M3 राघवे (D6 °व, D8 °वो) राक्षसेश्वर (D8 °र)

20 V3 damaged for 20^{ab} (except शर) —^{a}) N V1 B2. 4 -धाराम्, D4. 7 G3 धारा (for धाराम्) N1 B4 तु तान्, G (ed.) तथा (for ततो) —^{b}) M1 पौलस्त्यस्य (for रावणस्य) D7 G3 धनुश्च्यु (D7 च्यु) ता G1 धनुच्युता Ś D12 रावण प्रति (Ś1 मुष्टि) नि (D12 नि) सृता N V1 B2-4 D4 °रावणच्चापनि सृतान् (D4 °निसृतं) V2 B1 D1-3. 8 रावणायुध (D3 °णायुद) नि (D1. 8 नि) सृता —^{c}) D4 T2. 3 च (for [ए]व) N V1 B2-4 D2 T2. 3 G1 M3 [आ]पतत D4 पतन्तो, D7 G2 [आ]पतितो, T1 G3 M1. 2 पतिता (for [आ]पतिता) V3 तूर्णं (for शीघ्रं) Ś D12 दृष्ट्वा पापतत शीघ्र M3 दृष्ट्वापतन्तीं सत्वरम् —^{d}) B1 D3. 8. 11 भल्ले (for भल्लान्) Ś N V1. 2 B D1-4. 6. 8. 12 राघव ; V1 वै तदा, D6 T2. 3 M1. 3 सत्वर, G3 चापिना (for सत्वरम्)

21 ^{a}) Ś D12 शरौघांस्तां, G1 शरांस्तु (for शरौघांस्) V3 बाणैस् (for भल्लैस्) —^{b}) D1 सायकैस्, D6 T2 तीक्ष्णाग्रैस् (for तीक्ष्णैश्) Ś D3. 4. 8. 12 समुने (for राघव) —^{c}) V3

G. 6. 79. 53
B. 6. 99. 23
L. 6. 78. 58

राघवो रावणं तूर्णं रावणो राघवं तथा ।
अन्योन्यं विविधैस्तीक्ष्णैः शरैरभिववर्षतुः ॥ २२
चेरतुश्च चिरं चित्रं मण्डलं सव्यदक्षिणम् ।
बाणवेगान्समुदीक्ष्य समरेष्वपराजितौ ॥ २३
तयोर्भूतानि वित्रेसुर्युगपत्संप्रयुध्यतोः ।
रौद्रयोः सायकमुचोर्यमान्तकनिकाशयोः ॥ २४
संततं विविधैर्बाणैर्बभूव गगनं तदा ।
घनैरिवातपापाये विद्युन्मालासमाकुलैः ॥ २५
गवाक्षितमिवाकाशं बभूव शरवृष्टिभिः ।
महावेगैः सुतीक्ष्णाग्रैर्गृध्रपत्रैः सुवाजितैः ॥ २६

B3 दीप्यमानो(Ñ2 °न-). Ś D1-3.5-12 T1 G1.3 M3 महा-घोरान्; Ñ V B1-4 महेष्वासः; B1 महाक्रुद्धो (for महा-वेगान्). —[d]) Ñ V B2-4 क्रोधेन; B1 घोरान्; D4 क्रूरान्; D9-11 शरान्; M2 संक्रुद्ध- (for क्रुद्धान्). Ñ V B D3.4.7-11 G3 M1 चाशीविषोपमान् (V3 damaged for पमान्) ※ Ct: आन्तरीयाणिलादेः श्लोकस्य उत्तरार्धे दीप्य-मानान्महाघोरान् क्रुद्धानाशीविषानिवेत्येतद्. ※ —After 21, M2 ins.:

1980* जघ्नतुः समरेऽन्योन्यं शरानाशीविषानिव ।

22 [ab]) G1 आदाय रावणम्; Ck.t as in text (for राघवो रावणं). Ś B1 D1-3.5.12 संक्रुद्धे; Ñ V B2-4 बाणै (for तूर्णं). G1 transp. राघवो रावणं and रावणो राघवं. D4 T2.3 ततः; D7 G2 M3.5 तदा; M2 तदे; (for तथा). Ś B1 D1-3.5.12 रावणश्चापि राघवं (for [b]). —M6 om. (hapl., see var.) 22[c]-27[b]. —[c]) Ś B1 D3.4.5.12 विशिखैस्; D4 निशितैस् (for विविधैस्). Ñ V B2-4 समरे धीरौ (for विविधैस्तीक्ष्णैः). —[d]) V1 शितैरभि-; D7.9-11 G3 शरवर्षैर् (for शरैरभि-). B3 D4 -ववर्षतः. ※ Ct: ववर्षतुः वर्षतुः. ※

23 M6 om. 23 (cf. v.l. 22). —[a]) D4 चेरतुश्चापि (hypm.). T2.3 चरतश्च; Cr as in text (for चेरतुश्च). —D4 om. from चिरं up to भूतानि in 24[a]. Ś D13 च ततश्; Ñ B3 D6 रथस्थौ; B1.2 D1-3.5 रथिनौ; B4 रथितौ; M1 परम- (for च चिरं). Ś D13 चित्रैश्; G1 तत्र; G2 चित्र-; M1.2 -कुर्वौ (for चित्रं). —[d]) G1 सव्य- (for सव्य-). Ś B1 D1-3.5.12 मेदिनीं सव्यदक्षिणैः. —After 23[ab], M2 ins.:

1981* बाणशक्तिः शरीरस्थैरन्योन्यमाहितौ ।

—V2 damaged from 23[c] up to वि in 24[a]. —[c]) Ñ1 V1.3 B1-4 D6 M1 बाणैः; Ñ2 -वर्षैः D7 -वेग; D9-11 G1.3 Ct -वेगान्; T2.3 G2 -वेगौ; Cr.m as in text (for -वेगान्). Ñ V1.3 B1-4 समुद्दीक्ष्य; D4.9-11 T2 G1.3 M1.3 Cr.m.t समुत्क्षिप्तौ (M1 °प्य); D7 -परिक्षिताम् (for समुदीक्ष्य). Ś B1 D1-3.5.12 बाणजालैर्विचोदितौ. —[d]) Ś Ñ V1.3 B D1-3.5-12 M3 समरेष्वम्; G1 समरेष्वम् (for समरेषु).

24 M6 om. 24 (cf. v.l. 22). D4 om. up to भूतानि in 24[a]; V2 damaged up to वि in 24[a] (for both, cf. v.l. 23). —[a]) Ś1 भूयो (for तयोर्). Ś1 D13 संचेरुर् (for वित्रेसुर्). —V1 repeats [b] after [c]. —[b]) Ś Ñ1 V1(second time) B1 D1-3.5.12 समभ्युद्यतौ. Ñ1 V1(first time).2.3 D1-4 संनिवृत्तयोः (for संप्रयुध्यतोः). —After 24[ab], Ñ V1(after the first occurrence of [b]).2 B2.4 D6 ins.:

1982* रामरावणयोर्युद्धे.

[B3 युद्ध (for युद्ध).]

—Thereafter, Ñ V1.3 B2.4 read 24[c] for the first time all except V3 repeating it in its proper place. —D4 om. 24[c]. —[c]) D4 रौद्रांक- (sic) (for रौद्रयोः). Ś D13 सायकमुखास्य(Ś °स्य); Ñ V B2-4 शरसपातैः; D7 G3 M1.2 सायकं द्(M2.3 °काम्द्)ग्रैः; G1 सायकानुचेर्; Ck.t as in text (for सायकमुचोर्). —[d]) Ñ V2.3 B (Ñ V3 B2-4 second time) -समानयोः; B3 (first time) -समानयोः; D4 -कृतिनयोः (sic); T3 -निशाकयोः (meta.); Cr as in text (for -निकाशयोः).

25 M6 om. 25 (cf. v.l. 22). —[a]) Ñ B2.4 उत्तैर्; V2 B3 D1-3.5-12 Ck.t सततं; B4 सततैर्; D4 शरैः; Cm.g as in text (for संततं). Ñ1 D2-4 निशितैर्; D1.3 विशिखैर् (for विविधैर्). Ś D13 व्योम (for बाणैर्). —[b]) Ś D13 निशितैः; D4 विहितैः (for गगनं). Ś D5.12 शरैः; Ñ1 V B2-4 ततः; Ñ2 नभः; B1 D1.3.5 शितैः; D2 सितैः; G1 M3 तथा (for तदा). —D13 om. 25[cd]. T1 reads 25[c]-27[b] sup. lin. —[c]) B3 D6 T2.3 मेघैर् (for घनैर्). D4 यथा (for इव). V2 damaged after घनैरिवा in [c] up to इवा in 26[a]. —[d]) Ś1 D13 स्वाका- (for विद्युद्-). Ś2 B1.2 D1-3.5 M2.3 -अशनि-; B3 विद्युत्- (for -माला-). Ś Ñ V1.3 B D1-3.5.12 M2.3 -समाकुलैः.

26 M6 om. 26 (cf. v.l. 22). V2 damaged up to इवा in 26[a]; T1 reads 26 sup. lin. (for both, cf. v.l. 25). —[a]) Ś D13 तत्क्षितम्; Ñ1(marg. also) V1 B1 D1-4.5 समुक्षितम्; B3 सुपूरितम् (for गवाक्षितम्). D2.5 गवाक्षकृतमाकाशं. —After 26[ab], D4.5 ins.:

1983* शरजालसमुत्थाभिः घनवालुकभासितम् ।

—V3 om. 26[cd]. —[c]) Ś B1 D1-3.5.12 महाघोरैः (for °वेगैः). Ñ1 B2-4 सुतीक्ष्णैश्च (for सुतीक्ष्णाग्रैर्). V3 महावेगैः तीक्ष्णाग्रैर्. —[d]) D4 G -पत्रैः; Cm.g.t as in text (for -पत्रैः). D1 T1 G2 सुपरिक्षिप्तैः; G1 सुसंहितैः; Cm.g.t as in text (for सुवाजितैः). Ś V1 D1-3.5.12 T2.3 सुवाजि-तैः(D1 °विग्रहैः D2 °विक्षतैः D6 T2.3 °रुक्मपक्षैः)शरैः;

शरान्धकारं तौ भीमं चक्रतुः परमं तदा ।
गतेऽस्तं तपने चापि महामेघाविवोत्थितौ ॥ २७
बभूव तुमुलं युद्धमन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ।
अनासाद्यमचिन्त्यं च वृत्रवासवयोरिव ॥ २८
उभौ हि परमेष्वासावुभौ शस्त्रविशारदौ ।
उभौ चास्त्रविदां मुख्यावुभौ युद्धे विचेरतुः ॥ २९
उभौ हि येन व्रजतस्तेन तेन शरोर्मयः ।
ऊर्मयो वायुना विद्धा जग्मुः सागरयोरिव ॥ ३०
ततः संसक्तहस्तस्तु रावणो लोकरावणः ।
नाराचमालां रामस्य ललाटे प्रत्यमुञ्चत ॥ ३१
रौद्रचापप्रयुक्तां तां नीलोत्पलदलप्रभाम् ।
शिरसा धारयन्रामो न व्यथां प्रत्यपद्यत ॥ ३२
अथ मन्त्रानपि जपन्रौद्रमस्त्रमुदीरयन् ।
शरान्भूयः समादाय रामः क्रोधसमन्वितः ॥ ३३
मुमोच च महातेजाश्चापमायम्य वीर्यवान् ।
तान्शरान्राक्षसेन्द्राय चिक्षेपाच्छिन्नसायकः ॥ ३४

G 6. 79. 24
B 6. 99. 37
L 6. 78. 72

N B2.4 वज्राशनिसमान(B4 °नि)कै (Ñ1 °नै) V3 B1 D4 वज्राशनिनिभि(V3 °शनिसि)तानलै (D1 °नै) B3 D6 वज्राशनिसमस्य(D6 °मान)नै

27 M6 om T1 reads 27^{ab} *sup lin* (cf v l 22 and 25 respy) —^{a}) Ñ2 V1.3 D4 तौ भीमौ, B1 D2.4 त भीम, D3 भीम च, D5.9-11 T1 G2 माकाश, D7 G3 तौ वीरौ (for तौ भीमं) —^{b}) Ś N V B D1-4.9.13 M3 समरे (M3 °र) D6.8-11 प्रथम (for परमं) —^{c}) Ś N V B D1-4.5.12 T2.3 M2 देवे, Ct as in text (for चापि) —^{d}) Ś D12 जगन्, N V B D1.2 गर्जन्, D6 राजन् (for महा) D6 M3 वेगाद् (for मेघाव्) N2 B1 (उ)त्थितौ, B3.4 स्थितौ (for [उ]त्थितौ) D6 M3 जगन्मेघैरिवावृत

28 M1 om 28-29^{b} —^{a}) Ś N V B D1-6.8.13 तयोर्युद्धं महाभीम(B4 °घोरं) D8.11 M3 तयोरयुद्धमहद्यु (M3 °द्धयु)द्धम् —^{b}) D2.6 समभवद् (for मन्योन्य) Ś B1 D1.4.6.12 परस्परवधैषिणो —V3 damaged for 28^{c} —^{c}) N V1.2 B2.4 D4 बभूवोग्रम्, D1 अनाद्यन्तम् (for अनासाद्यम्) D1 त्रिविध (for मचिन्त्यं)

29 M1 om 29^{ab} (cf v l 28) D7 om (hapl) 29-30 —^{a}) Ś B2 D1-4.11 उभौ च, N V B2.4 उभौ तौ B3 तावुभौ (for उभौ हि) —^{b}) N V B2.4 D5.9-11 युद्ध D4 चाप (for शस्त्र) —V3 om (hapl) 29^{cd} —^{c}) Ś2 B1 D12 शास्त्रविदौ B1 D2 शस्त्रभृतौ B3 D7.9.11 T G2 M3 शस्त्र°; D1 G3 M3 शस्त्र° (for चास्त्रविदां) Ś B1 D1-3.4.12 श्रेष्ठाद् (for मुख्याव्) D4 उभौ शस्त्राणवेगौ च —^{d}) B2-4 T2.3 युद्ध (for युद्धे) Ś V1 B1 D1.2.4.6 न चेरतु(V1 D4 °र)तु (for विचेरतु)

30 D1.3 om 30 (for D7, cf v l 29) —^{ab}) Ś B1 D1.3.12 च (for हि) M2 Cm यद्यत्र Ck t as in text (for हि येन) ‖ Cm उभौ यत्र प्रजाता इति पाठ ‖ Ś D1.12 प्रयुक्तस्त्र B1 D1.3 प्रभुक्तस्त्र B3 तत्र त च (for तेन तेन) D6 उभयोर्विनिता वाणा धनुर्मुक्ता रवे गता —^{c}) Ś N V B D4.8.12 समसाविद्धा D1.4 च समा (D4 यथा)विद्धा (for वायुना विद्धा) —D6 reads^{d} (except जग्मु) in marg —^{d}) Ś N V B D1-4.12 भीमा (for जग्मु)

31 ^{a}) N V B2.4 अथ (for ततः) G2 च (for तु) Ś B1 D1.2.4.12 T2 सप्रसक्त(B1 °चक्र)स्तु, B2 स लघुहस्तस्तु D2 सक्रुद्धवक्त्रस्तु D6 स सत्यवाक्यो, D4 सुरक्तहस्ताक्ष (for संसक्तहस्तस्तु) —After 31 D4 reads 36 (^{ab} and ^{cd} transp)

32 ^{a}) G2 वज्र (for रौद्र) Ś Ñ2 V1.3 B1.3 D1.4.6 T2 M3 प्र(D6 T3 वि)मुक्तां तां, D12 G2 M1 प्रमु (D5 M1 °मु)क्ताना, T2 विनिर्मुक्तां (for प्रयुक्तां तां) —^{b}) Ś V1 B1 D1.2.4.12 मधीमिवा N V2.3 B2 D4 -समप्रभा, M1 -दलच्छिवां (for -दलप्रभाम्) —^{c}) D4 स तां शि (for शिरसा) Ś2 V B1.3 D2.8-11 [ध]ारयद् (for धारयन्) —^{d}) Ś B2 D1-4.6.12 अव्य(B1 D1.2 °व्य)थच्चत D6.8-11 T G1.3 M1.2 अभ्यपद्यत (for प्रत्यपद्यत) M3 नाप्यगच्छत्तदा व्यथां

33 ^{ab}) D1-4.5 T2.3 G2 M1-3 अपि (for अपि) Ś D12 अथ मन्त्रादभिमाणाद् (for ^{a}) D12 रौद्रमंत्रम् (for रौद्रमस्त्रम्) D5 T1 G3 मयोजयन्, D7 अदर्शद्(sic) Ck t as in text (for उदीरयन्) Ñ V B2-4 तदस्त्रमभि जपन्मन्त्र रौद्रास्त्र समुदीरयन् —D4 wrongly repeats 31^{c} in place of 33^{c} —^{c}) M3 बहून् (for भूय) M1 स समाय (for समादाय) Ñ V B2.4 शरांश्चैव समादाय —For 23^{cd} Ś B1 D1-4.6.12 subst

1984* रामोऽपि जगृहे बाणान्स तदा क्रोधमूर्छित ।

[B1 स रामो (for रामोऽपि) B1 तदा तु D4 शितान्स (for स तदा)]

—Ś D1.4.6.12 cont B2 ins in marg after 34

1985* सधापारोपितरस्य(मधीरत्नमद्भुतम् ।

[Ś D12 [अ]धिरोप्य (for [आ]रोपित) B1 चक्रोद्भुत D3 वज्रोद्भुत (for मदीद्भुत) Ś D4.12 -भुत (for -द्भुत)]

34 ^{a}) B1 स T3 तु (for च) D7 स मुमोच (for मुमोच च) —^{b}) Ś B1 D1-3.4.12 धनुषश्च, Ñ V B2-4 D4.1 T2.3 चाकृष्य, D5 G3 चानम्य (for चापमायम्य) G1 चापम्या

G 6 79 65
B 6 99 36
L 6 78 72

ते महामेघसंकाशे कवचे पतिताः शराः ।
अवध्ये राक्षसेन्द्रस्य न व्यथां जनयंस्तदा ॥ ३५
पुनरेवाथ तं रामो रथस्थं राक्षसाधिपम् ।
ललाटे परमास्त्रेण सर्वास्त्रकुशलोऽभिनत् ॥ ३६
ते भित्त्वा बाणरूपाणि पञ्चशीर्षा इवोरगाः ।
श्वसन्तो विविशुर्भूमिं रावणप्रतिकूलिताः ॥ ३७
निहत्य राघवस्यास्त्रं रावणः क्रोधमूर्छितः ।
आसुरं सुमहाघोरमन्यदस्त्रं समाददे ॥ ३८
सिंहव्याघ्रमुखांश्चान्यान्कङ्ककाकमुखानपि ।
गृध्रश्येनमुखांश्चापि सृगालवदनांस्तथा ॥ ३९

मास (sic) (for चापमायम्य) Ś₁ B₃ वेगवान् —B₁ om (hapl ?) 34^{c}–35^{b} D₅₇ T₁ G M₃₄ om 34^{cd} —^{cd}) M₂ शरौघान् (for ताञ्शरान्) M₃ ह्यनतच्छिन्न दर्शनात्, M₂ सोऽतिमात्र ततो बली (for ^{d}) D₁ T₂₃ सत्त्व राक्षसेन्द्रस्य ह्यसभेद्यस्य सायकान् ※ Cg सुमोच च महा तेजाश्चापमायम्य वीर्यवानिति पाठ । तदनन्तर, ते महामेघसंकाश इति श्लोक । तदनन्तर पुनरेवेति श्लोक । तदनन्तर, ते भित्त्वेति श्लोकात् पूर्वं ग्रन्थपतनमस्ति, तदन्वेष्टव्यम् ※ —For 34^{cd} Ś D₁ ₄ ₁₃ ₁₅ subst

1986* त शरा राक्षसेन्द्रस्य ह्यवच्छिन्ना वेगिता ।
निपेतू रावणस्याग्रे वज्राशनिसमप्रभा ।

[(l 1) D₂₈ रावनद्रस्य D₁₃ ₁₅ घनव(D₈ °ति)च्छिन्न D₂ घनवस्थित D₃ घविच्छिन्नव D₁₃ घनच्छिन्नन (for ह्यवच्छिन्न) D₃ -वेगित —(l 2) D₁ [अ]के D₁₅ [अ]ग्रे (for [अ]ग्र)]

while Ñ V B₂₋₄ subst for 34^{cd}

1987* रावणस्य रणे राम शरानग्निशिखोपमान् ।

—Thereafter all the above MSS cont

1988* राघवेण विमुक्तास्ते

[V₃ विमुक्तास्तु B₂ विनिर्मुक्त (for विमुक्तास्ते)]

35 B₁ om 35^{ab} (cf v l 34) Ñ V B₂₋₄ read 37^{b} after 35^{a} —^{a}) D₁₃ -सकाशा (for सकाशे) —After 35^{a} Ñ V B₂₋₄ ins

1989* अभेद्यकवचे शरा ।
पतिता राक्षसेन्द्रस्य मेरावित्र विहंगमा ।

[(l 1) Ñ₁ (m also as in B₂) आवध्ये V₃ (to avoid hiatus) स्वभेद्य B₂ मभेद्य (for अभेद्य) —B₃ om l 2 —(l 2) V₃ illeg for राक्षसेन्द्रस्य]

—^{b}) Ñ₁ V₁ B₄ पीडिता ; D₃ ₈₋₁₁ T M₁ ₃ ₄ पातिता (for पतिता) —^{c}) Ś Ñ₁(m also) ₂ B₂ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₃ G₁ अभेद्य, B₃ ते शरा, Cr m g t as in text (for अवध्ये) —^{d}) M₅ [अ]व्यथा ; Cg as in text (for न व्यथां) Ś B₁ D₁₋₄ ₉ चक्रिरे (for जनयन्) D₆ T₁ तथा (for तदा) N V B₂ ₄ चक्रुराहवे (for जनयंस्तदा)

36 D₇ transp. 36 and 37 D₆ transp 36^{ab} and 36^{cd} and reads after 31 —^{ab}) D₅ तदा (hypm) (for त) D₆ एवोधर्व, G₁ एवाहित (for एवाथ त) Ś B₁ D₁ ₃ ₁₃ रामं रथस्थो (for रामो रथस्थं) Ś B₁ D₁ ₄ ₁₃ राक्षसेश्वर , Ñ V B₂₋₄ D₈ ₁₃ राक्षसेश्वर —^{cd}) Ś D₁ ₁₃ विव्याध, D₁ ₃ ₈ निरास, D₃ तताप (for ललाटे) B₁ भ्राताबयत्पराक्षेण (for ^{c}) D₄ सर्वाथ , D₇ दिव्यास्त्र M₃ चाभ्यघ्नन् (for सर्वास्त्र) Ś D₁₃ कुशल (for कुशलो) Ś B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ T G₁ ₃ M ह्यण (for ऽभिनत्) N V B₃ ₄ भ्राताद्यन्महासत्त्व राघवेण महाबल ※ Cv पुनरे वेत्यादि श्लोकस्य परत त भित्त्वेत्याद पुरतो ग्रन्थपतनमस्ति ; तदन्वेष्टव्यम् ※

37 D₇ transp 36 and 37 —^{a}) N V₂₃ B D₁₋₃ ₈ T₂₃ Cr ते हि(D₁ ह)त्वा V₃ हित्वा ते, Cm g as in text (for त भित्त्वा) B₁ D₁₋₃ ₈ शर- (for बाण) D₄ M₄ रूपेण, D₅ वर्पेण G₁ निवहा , M₁ मुखपास्तु, Cr m g t as in text (for रूपाणि) Ś D₁₃ ते हत्वा शरवर्षाणि —^{b}) N V₁₂ B₃ ₄ महोरगा (for इवोरगा) D₁ पचशीर्षाविवोरगौ (sic) L (ed) पचशीर्षाणावोरगा (corrupt) —V₃ om 37^{cd} —^{c}) D₅ स्वनतो ; D₆ सस्वतो (sic) (for श्वसन्तो) B₁ D₁ भूमौ D₆ भित्त्वा (for भूमिं) —^{d}) Cr m g t कूलिता (as in text) Ś B₁ D₁ ₄ ₁₃ G (ed) रावणन प्रचोदि(B₁ °देशि ; D₁ °नोदि, G[ed] निवारि)ता N₁ D₈ ₃ राघवेण प्रचो(D₈ ₃ °नो)दिता , N₂ V₃ B₂₋₄ रामेण प्रतिचोदिता ; V₁ रावणबाण ताडिता , T₂ रावण प्रति कूजिता , G₂ रावणालीकसेदिन

38 ^{a}) M₅ निहतो राघवास्त्रेण —^{c}) N₁ B₂ D₅ आसु राख्यं V₃ om (for आसुरं सु) D₈ ₃ महद् (for -महा) —^{d}) Ś₁ D₁ ₃ ₁₃ अभ्यम् (for अन्यद्) V₃ B₃ आशु (for अस्त्र) Ś B₁ D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₃ T₂₃ मुमोच ह D₄ G₁ M₅ उदीरयत्, D₃ ₉ ₁₁ T₁ G₃ Ct चकार स (for समाददे) D₇ G₂ M₃ तस्य प्रादुश्चकार ह

39 ^{a}) G₂ मुखान् (for -मुखान्) B₃ बाणान् ; D₃ ₅₋₁₁ T₂ ₃ V₁ ₂ चापि, D₇ G₂ चैव (for चान्यान्) Ś Ñ₁ V B₁₋₃ D₁₋₄ ₈ ₁₃ व्याघ्रसिंहमुखान्बाणान्(B₂ °व्योराम्) Ñ₂ सिंह व्याघ्रान्महाबाणान् —After 39^{a}, D₆ erroneously reads 40^{b}, repeating it in its proper place —T₂ om (hapl , see var) 39^{bc} —^{b}) Ś D₁₃ काकगृध्र ; N₂ V D₆₋₁₁ T₃ कङ्कलोक , B₁ D₁ ₃ ₄ M₁ ₂ काककङ्क (by transp) B₄ D₆ कङ्कोलूक D₁ काककंकम् (for कङ्ककाक-) Ś D₁ ₁₃ तथा, Ñ V B₃ ₄ शिवान् ; D₂ तदा (for अपि) B₂ -मुखान्वितान्, D₈ उपस्थितान्, M₄ मुखानि च (for -मुखानपि) —V₂ om 39^{cd} —^{c}) Ś N₂ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₃ दासाननान् ; Ñ₁(m also as in Ś) -वक्त्राननान् ;

ईहामृगमुखांश्चान्यान्व्यादितास्यान्भयावहान् ।
पञ्चास्यांल्लेलिहानांश्च ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ४०

शरान्खरमुखांश्चान्यान्वराहमुखसंस्थितान् ।
श्वानकुक्कुटवक्त्रांश्च मकराशीविषाननान् ॥ ४१

एतांश्चान्यांश्च मायाभिः ससर्ज निशिताञ्शरान् ।
रामं प्रति महातेजाः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ ४२

आसुरेण समाविष्टः सोऽस्त्रेण रघुनन्दनः ।
ससर्जास्त्रं महोत्साहः पावकं पावकोपमः ॥ ४३

अग्निदीप्तमुखान्बाणांस्तथा सूर्यमुखानपि ।
चन्द्रार्धचन्द्रवक्त्रांश्च धूमकेतुमुखानपि ॥ ४४

ग्रहनक्षत्रवर्णांश्च महोल्कामुखसंस्थितान् ।
विद्युज्जिह्वोपमांश्चान्यान्ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ४५

G 6. 79. 74
B 6. 99. 48
L 6. 78. 80

D4 -दीप्तमुखाद् (for श्येनमुखान्) Ñ1 V1 B4 चास्य, N2 B2 चाथ, B3 चान्यान् (for चापि) —ᵈ) Ñ V1.3 B D1-4.6.8-11 शृगाल (for सृगाल) Ś D2 स्थितान्, D1 शितान्, G1.3 तथा, M1.2 अपि (for तथा) D12 सृगाल वदनावहान्

40 D4.12 (hapl see var) om V2 illeg for 40ᵃᵇ —ᵃ) Ś D2.7.8-11 G2 [अ]पि (for [अ]न्यान्) B1 हर्यृक्षमृगवक्त्रांश्च —ᵇ) D6 व्यतीतास्यान् —V3 damaged from वहान् up to शिशि in ᵈ B1 G3 M3.5 भयानकान् (for भयावहान्) —ᶜ) Ś D12 पार्श्वेभ्या (for पञ्चास्यांल्ले) —ᵈ) Ś D1.2.6.12 M1.2 विविधान् (for निशितान्)

41 Ś V1 D4.12 om (hapl) 41-42ᵇ —ᵃ) B1 D1-3.8 खरान्, M1.2 तथा (for शरान्) D6 T1 खग (for खर) Ñ2 [पु]न (for [अ]न्यान्) Ñ1 B2 मुखा नथ, V3 मुखाकारान् (for मुखांश्चान्यान्) —After 41ᵃ D6 T1.2 ins

1990* ससर्ज निशितान्बहून् ।
तथा घोरमुखांश्चान्यान्

—ᵇ) Ñ2 शृगाल (for वराह) D6 -मृग (for मुख) D7.8-11 -सन्निभान्, G3 सहितान् (for संस्थितान्) Ñ V2.3 B2-4 वदनांस्तथा, G3 मुखमास्थितान्, M1.5 -वदनानपि (for मुखसंस्थितान्) —After 41ᵃᵇ, V3 ins

1991* पैशाचि * महातेजा सोऽन्यदस्त्रमुदीरयन् ।
उत्सश्चस्त्राणि निपेतु *********।
*********** । *****।
तेनासीद्गगनं व्याप्तं सपतत्त्रिस्वमोदुदे ।
पतद्भि सर्वलोकेभ्य चन्द्रादित्यमहीरिव । [5]
जघान तस्य चक्राणि चापमुष्टानि ***।
*****************।
**** हि त दृष्ट्वा रावणो राक्षसाधिप ।
बिभ्याध दशभिर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु ।
सोऽतिविद्ध स्त्रितैर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु । [10]
********* । *******।
** विव्याध गात्रेषु सर्वेषु समितिंजय ।
राम सुसङ्क्रुद्धतरो रावण निशितै शरै ।
यथा प्रावृषि मेघौघैर्धाराभिरिव प्रमुच्यते ।
एव रामो महातेजा ******* रान् । [15]

—V3 om (hapl ?) 41ᶜ-42ᵇ T3 om 41ᶜᵈ —ᶜ) Ñ V3 B1.4 कूर्म, B1 उष्ट्र, B2 क्रौञ्च, D1.3.8 कुक्कुट (D2 °कु) D3 कुकु, M1.2 मेष (for श्वान) —ᵈ) D2.7 [उ]पमान् (for [आ]ननान्) B1 मकरास्याहिविषाननान्

42 Ś1 V1.3 D4.12 om 42ᶜᵈ (cf v l 41) —ᵃ) D1 M3 अन्यान् (for चान्यान्) D6 T1 G1.3 M3.5 मायावी, D2.3 T2.3 G3 विविधान् (for मायाभि) —ᵇ) B1 D5.6.8 विविधान् (for निशितान्) —ᵈ) Ś D12 क्षुद्र (D12 °द्र), D3.6 क्रुद्ध (for क्रुद्ध) Ś2 D1.8 इवाश्वसन्

43 V3 om 43-44ᵇ —ᵃ) D6 समाविद्ध (for समाविष्ट) —ᵇ) Ś Ñ2 B4 D4.12 स्त्रस्त्रेण (for सोऽस्त्रेण) Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12 युधि राघव (D7 °वम्) D7.8-11 G1 M3 रघुपुत्र (for रघुनन्दन) —ᶜ) Ñ V1.3 B2-4 D4 महातेजा, D5.9.11 T1 G2.3 महोत्साह, G3 महोल्काभ, M1.2 महेष्वास (for महोत्साह) —ᵈ) Ñ V1.2 B2-4 दिव्य मुत्तम, D1.6 T2.3 G1 पावकोपम D7 G2 पावकप्रभ (for पावकोपम) D4 राम पावकमुत्तम

44 V3 om 44ᶜᵈ (cf v l 43) —ᵃ) B4 तत्र (for बाणांस्) —ᵇ) D5 सदा, D7.8-11 तत्र (for तथा) Ś B1 D1-4.6.8.12 T2.3 वज्र (Ś B1 D12 वज्र) सूर्यसमा (D6 °मुखा) स्तथा (D2 °दा) Ñ V1.2 B2-4 सूर्यवायु (Ñ1 °राहु, B3 °दीप्त) मुखांस्तथा —D10.11 om (hapl) 44ᶜᵈ V1 illeg for 44ᶜ —ᶜ) Ñ1 D1 चन्द्रार्क, T2.3 चन्द्रार्धांश् (for चन्द्रार्धं) Ñ V2 B2.4 -वक्त्रान्विमलान्, V3 चन्द्रविमलान् (for चन्द्रवक्त्रांश्च) —G1 M3 om (hapl ?) 44ᵈ-45ᶜ —ᵈ) B4 गृध्र (for धूम) Ś निभानिव, Ñ1 V2 D4 निभाननान्, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.4.8.12 G2 नि (G2 प्र)-भानपि, D6 T2.3 निभाञ्शरान् (for मुखानपि)

45 G1 M3 om 45ᵃ (cf v l 44) —ᵃ) B2-4 D4.5 T1 G2.3 M3 वक्त्रान् (for वर्णांश्) —ᵇ) B1 D5 [आ]नन (for मुख) B3 (m also as in text) महोल्कामिव B4 D4 T2.3 -सन्निभान् (for संस्थितान्) —ᶜ) Ś Ñ V B D1.4.6.12 विद्युतस्तथा D6 विद्युत्समांश् (for विद्युज्जिह्वोपमान्) Ñ V B1.3.4 D1-3.8 [पु]नरन्यान्, D7.8-11 चापि (for चान्यान्) —ᵈ) Ñ V B1-4 D1.2.7.8-11 विविधान् (for निशितान्) Ś D12 विससर्ज शिलाञ्शरान्

C 6.79.71 B 6.59.48 L 6.78.31

ते रावणशरा घोरा राघवास्त्रसमाहताः ।
विलयं जग्मुराकाशे जग्मुश्चैव सहस्रशः ॥ ४६

तदस्त्रं निहतं दृष्ट्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
दृष्ट्वा नेदुस्ततः सर्वे रुपयः कामरूपिणः ॥ ४७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ताशीतितमः सर्गः ॥ ८७ ॥

46 a) D6 ते तदा रावणवरा —b) V3 समीपतः B4 विमोहिता (for -समाहता) Ś V1 B1 D1-4.8.13 राघवास्त्रेण मोहि(D3 चोदि)ता, N1 (marg also as in Ś) V3 B2.3 राघवस्य समीपतः —c) D6 प्रलयं (for विलयं) —d) Ś N1 (marg also) V1 B1.4 D1-3.5.8.13 T2.3 विनि(D3 °नि)कृत्ता, Ñ2 V2 B3 D2.7.9-11 जग्मुश्चैव B2 सदा चैव D6 ते निवृत्ता M1.2 रौद्राश्चे च (for जग्मुश्चैव) Ś B1 D3.4.6.13 T2.3 सहस्रधा

47 a) Ñ1 V2 B3 विहतं D2 निहितं (for निहतं) —b) D1 [अ]मिततेजसा D6 [अ]क्लिष्टकारिणा (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —c) B2 सहसा स (for दृष्ट्वा नेदुस्) —d) Ś B1 D1-3.5.13 M1.2 हरय (for रुपय) —After 47 N V B2-4 D2-7.9-11 S ins

1992* सुग्रीवप्रमुखा वीरा परिवार्य तु राघवम् ।

[N2 V3 a D9-11 M1.2.3 [अ]भिमुखा (for प्रमुखा) B2 धीरा (for वीरा) D4 T2.3 M1.2 च (for तु) D9-11 Ct संपरिक्षिप्य (for परिवार्य तु) N V B2-4 D2 सर्वे ते(N2 त) प्रत्यपूजयन् (for the post half)]

—D5.7.9-11 S cont.

1993* ततस्तदस्त्रं विनिहत्य राघवः
प्रसह्य तद्रावणबाहुनि सृतम् ।
मुदान्वितो दाशरथिर्महात्मा
विनेदुरुच्चैर्मुदिता कपीश्वराः ।

[(l 1) D5 T2.3 M1.2 तदस्त्रमस्त्रेण निहत्य राघवः —(l 2) D5 प्रगृह्य T2.3 M2 प्रहस्य (for प्रसह्य) T1 G1.2 M1.2 राक्षस- (for रावण) D9-11 T G1.3 M3 -निसृत, D5 निःसृतं (for निःसृतम्) —(l 3) M3 महाहवे (for महात्मा) —D10 om l 4 —(l 4) D5 मुदिताश्च (for मुदिता) D5 T2.3 हरीश्वराः, G1 कपीन्द्रा: (for कपीश्वराः)]

Colophon V1 D13 om colophon —*Kanda name* N B1.3.4 D1.4 लङ्काकाण्डे —After Kanda name, D4 ins प्राचाधिके —*Sarga name* Ś1 D1.4.8.12 अस्त्रयुद्ध, Ś2 N1 V2.3 B2-4 रामरावणयोरस्त्रयुद्ध. N2 रामरावणयोर्युद्धं, B1 D3 रामास्त्रयुद्धं, D2 दिव्यास्त्रयुद्धं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 V2 V3.4 B3.4 D1.4.6.8.13 om Ś2 78 N2 81 B1.2 75 D1 80 D3 84 D6.7.10.11 T1 G M2.3 100 D9 76 T2 103 T3 107 M1.2 101 B (ed) 99 G (ed) 79 —After colophon D2 concludes with श्री D6 with श्रीराम श्री G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः

८८

तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रे तु रावणो राक्षसाधिपः ।
क्रोधं च द्विगुणं चक्रे क्रोधाच्चास्त्रमनन्तरम् ॥ १
मयेन विहितं रौद्रमन्यदस्त्रं महाद्युतिः ।
उत्स्रष्टुं रावणो घोरं राघवाय प्रचक्रमे ॥ २
ततः शूलानि निश्चेरुर्गदाश्च मुसलानि च ।
कार्मुकाद्दीप्यमानानि वज्रसाराणि सर्वशः ॥ ३

कूटमुद्गरपाशाश्च दीप्ताश्चाशनयस्तथा ।
निष्पेतुर्विविधास्तीक्ष्णा वाता इव युगक्षये ॥ ४
तदस्त्रं राघवः श्रीमानुत्तमास्त्रविदां वरः ।
जघान परमास्त्रेण गान्धर्वेण महाद्युतिः ॥ ५
तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रे तु राघवेण महात्मना ।
रावणः क्रोधताम्राक्षः सौरमस्त्रमुदीरयत् ॥ ६

G. 6. 80. 6
B. 6. 100. 6
L. 6. 79. 0

88

V1 cont. the previous Sarga.

1 D13 om 1-14 (cf. v.l. 6.87.7).—a) D7 तदस्त्रं विहतं दृष्ट्वा.—For 1ab, Ś Ñ V B D1-4.6.8.12 T1.3 subst., while M3 ins. after 1:

1994* सर्वेणास्त्रं प्रतिहतं दृष्ट्वा रामेण रावणः ।

[D4 T2.4 तदस्त्रं च (for अस्त्रेणास्त्रं). V B1 D4 विनिहतं (for प्रति°).]

—Thereafter M3 cont.:

1995* क्रोधं चक्रे महाक्रोधश्चापमप्यदशत्तदा ।

—After 1ab, M3 ins.:

1996* पैशाचं सुमहातेजाः सोऽन्यदस्त्रमुदैरयत् ।

—c) Ś1 D1.2.12 तु Ñ V B2-4 स (for च).—d) Ś क्रोधात्स्त्र, D8 भृकुटीं (for क्रोधाच्च). Ś B1 D1-3.6.8.12 तदनन्तर. Ñ V B2-4 क्रोधाद् (B3.4 °च्चा) स्त्र ससर्ज ह (B3 च).
—For 1cd, D4 subst.:

1997* चकार क्रोपमतुलं राम प्रति महाद्युतिम् ।

2 a) Ñ1 V3 समेत्य (Ñ1 °त्र) B3 मायया, D6 G1 यमेन, T1 ✱✱न, Cv m.t. as in text (for मयेन). Ñ1 विहित, B3 M3 निहित (for विहितं). Ś V1 B1 D2-4.6.8.12 मायाविहितं (for विहितं रौद्रम्). D1 मयेन मायया विहितं (hypm.).—b) D10.11 G M1 अन्ययम् (for अन्यद्). Ś V1 B1 D1-4.6.8.12 रौद्र (D6 अन्य) मन्त्रं महाबल (V1 D4 °बलं, D3 °द्युति, D8 °मति).—c) N V B2.4 सुघोर (V3 °रं) (for उत्स्रष्टुं). Ñ V B3.4 D7.9-11 M1.2 भीमं (for घोरं).—d) Ś B1 D1-4.6.8.12 T1.3 (उ)पचक्रमे. Ñ V B3.4 महात्मने (for प्रचक्रमे).

3 V3 om. 3.—ab) D6 T2.3 G1 M3 निष्पेतुः, D9 विक्षेपु (for निश्चेरुः). Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1.2.8.12 तत (Ñ V1.2 B2.4 शूला) प्रासाश्च निष्पेतुर्, B3 तत शूलाश्च पाशाश्च, D4 तत प्रासाश्च कुन्ताश्च (for ab).—G1 om. (hapl., see var.) 3b–7a. B3 reads 3b–4a in marg. Ś D11.12 [अ]पि (for second च). B1 भास्वराणि महान्ति च (for b). D4 ततस्तु बाणासिमुखा शरा आशीविषा इव (after स up to व reads in marg.).—After 3ab, B1 ins.:

1998* कार्मुकाद्दीप्तवेगानि गदाश्च मुसलानि च ।

—D4 om. 3c–4b.—c) Ś B2.3 D12 दीप्यमानाश्च D1 धनूंषि दह्यमानानि (corrupt).—d) Ś Ñ V1.3 B1.4 D1-3.8.12 वज्रधाराणि (Ś D12 °श्च) (for वज्रसाराणि). B3 वज्रधारा सहस्रशः.

4 G1 om. 4, D4 om. 4ab, B2 reads 4ab in marg. (for all, cf. v.l. 3). Ñ2 repeats 4 after 8.—a) Ś D12 मुद्गराः कूटपाशानि. Ñ (Ñ2 both times) V1.2 B2-4 D1-3.8 मुद्गरा (D8 °मला) कूटखड्गाश्च (Ñ2 [first time] °सङ्गाश्च, D1-3.8 °जालानि). V3 D6.7.9-11 T2.3 M3 G2 मुद्गरा कूटपाशाश्च, B1 कूटजालानि दृश्यते.—b) G3 तदा (for तथा).—c) Ñ2 (second time) V3 B1 D1-4.8 G3 नि/ D3 नि) पेतुर् (for निष्पेतुर्). B1 D2-3.8 तीव्रा (for तीक्ष्णा).—d) D4 सूर्या, T1.3 धारा (for वाता). Ś Ñ (Ñ2 both times) V B2-4 D1.2.12 युगात्यये, B1 हिमात्यये, D3 महात्यये (for युगक्षये).

5 G1 om. 5 (cf. v.l. 3).—a) Ś1 G3 ततस्तान, Ś2 B1 D1-4.8.12 ततस्तद्, Ñ V1.4 B2-4 ततस्तम्, V3 तत स, D6 तदस्त्रान् (for तदस्त्रं). Ś B1 D2.3.4.8.12 शीघ्रम्, D2 तीव्र (for श्रीमान्).—b) Ś Ñ V B D1.3.4.8.12 अस्त्रम (Ñ3 V1.2 B3 °स्त्र°), D3 शीघ्रमस्त्र, D7 G3 क्रमादस्त्र (for उत्तमास्त्र). B3 विशारद (for विदां वर).—c) V3 घोरम् (for परम).—d) B3 रावणास्त्र, D1 गन्धर्वास्त्रेण (hypm.) (for गान्धर्वेण).

6 Ś B1 D1-3.8.12 G1 om. 6 (for G1, cf. v.l. 3).—a) Ñ V B2-4 D4.6 T1.3 तदस्त्रं नि (Ñ1 V3 B2 वि) हत (D4 °हि) त दृष्ट्वा.—b) V3 damaged (for राघवेण).—c) D6 ✱✱स्त्राक्ष, D6 T1.3 क्रोधरक्ताक्ष (for °ताम्राक्ष). Ñ V B2-4 D4 पैशाचं सुमहातेजा.—d) Ñ V B2-4 D4 G2 M3 सोऽन्यद्, D3 सोऽन्यम्, T1 G3 M1 सौर्यम् (for सौरम्). Ñ1 B3 G2.3 M1-3 उदैरयत्, D4 व्यदीरयत् (for उदीरयत्). D6 T2.3 ससर्जास्त्रमनुत्तम.

G 6. 80 7
B 6. 100 7
L 6. 79 6

ततश्चक्राणि निष्पेतुर्भास्वराणि महान्ति च ।
कार्मुकाद्भीमवेगस्य दशग्रीवस्य धीमतः ॥ ७
तैरासीद्गगनं दीप्तं संपतद्भिरितस्ततः ।
पतद्भिश्च दिशो दीप्तैश्चन्द्रसूर्यग्रहैरिव ॥ ८
तानि चिच्छेद बाणौघैश्चक्राणि तु स राघवः ।
आयुधानि विचित्राणि रावणस्य चमूमुखे ॥ ९
तदस्त्रं तु हतं दृष्ट्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
विव्याध दशभिर्बाणै रामं सर्वेषु मर्मसु ॥ १०
स विद्धो दशभिर्बाणैर्महाकार्मुकनिःसृतैः ।
रावणेन महातेजा न प्राकम्पत राघवः ॥ ११
ततो विव्याध गात्रेषु सर्वेषु समितिंजयः ।
राघवस्तु सुसंक्रुद्धो रावणं बहुभिः शरैः ॥ १२
एतस्मिन्नन्तरे क्रुद्धो राघवस्यानुजो बली ।
लक्ष्मणः सायकान्सप्त जग्राह परवीरहा ॥ १३

---

7 G1 om 7ᵃ (cf v l 3) —ᵃ) D7 (marg also as in text) 8 चापानि (for चक्राणि) —ᵇ) D5-8 भासुराणि (for भास्वराणि) Ñ2 V B1-4 दुरा(B2 3 महा)-त्मन (for महान्ति च) —ᶜ) Ś B1 D1-3 8 12 भीमवेगानि, V1 °कर्माणि (for भीमवेगस्य) —V3 damaged for 7ᶜ–9ᵃ —ᵈ) Ñ V1 2 B1-4 D4 G2 रक्षस (for धीमत) Ś B1 D1-3 8 12 राघवस्य महात्मन

8 V3 damaged for 8 (cf v l 7) —ᵃ) B2 D5 भामीय D4 तैर्व्याप्त, G1 M3 तैश्छिन्नैर् (for तैरासीद्) Ś Ñ V1 2 B2 4 D3 8 12 व्याप्त D1 2 खं च D4 सर्वं (for दीप्तं) —ᵇ) D7 पतद्भिश्च D6 मकाशद्भिस् (for संपतद्भिर्) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 तमोनुदं D5 7-12 T1 M1 3 समेतत T3 सहस्रश , G3 1 ततस्तत (for इतस्तत) —ᶜ) B2 पतितै 2 G2 निपेतुश्च (for पतद्भिश्च) M3 दीप्तास (for दीप्तैश्च) Ñ V1 2 B2-4 सर्व(Ñ1 स्वर्ग) लोकेश्वरा (for च दिशो दीप्तैश्च) Ś B1 D1 3 8 12 भा(D4 प्र)सिता सर्वलोकाश्च(D8 °भिश्च [sic]) D1 2 भासित सर्वलोक च, D6 T1 2 संपतद्भिर्दश दिशो —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B D1 4 8 12 चन्द्रादित्य (D4 °ग्रहैर्) D5 सूर्यचन्द्र (by transp) D10 चन्द्रसूर्यैर्, T1 3 दीप्तैश्चैश्, G2 as in text (for चन्द्रसूर्य) —After 8 Ñ2 repeats 5

9 V3 damaged for 9ᵃ (cf v l 7) —ᵃ) B2 3 चक्राणि (for बाणौघैश्) Ś B1 D1-3 8 12 तांश्च(Ś1 D12 ते स) चिच्छेद(Ś1 °श्चिच्छेद स) तान्बाणान्, Ñ V1 2 B2 D4 जघान तानि(Ñ1 B3 D4 तस्य V1 चैव सू) चक्राणि D5 तैश्चिच्छेद तान्बाणान् —D1 om 9ᵇᶜᵈ —ᵇ) Ñ1 V1 2 B1 4 चाप(B2 धनु)मुक्तानि Ñ2 V2 रावणास्त्र, D1 चापेष्टानि च D6 T1 2 M3 चक्राणि च स G3 शस्त्राणि च स G2 चक्राणि स च M1 2 चक्राणि स तु (by transp) (for चक्राणि तु स) Ś D12 अस्त्राणि विविधानि च B1 D2 8 शूलानि मुसलानि च —After 9ᵃᵇ, D8 ins

1990* तैश्चिच्छेद तान्बाणानस्त्रैश्च मुसलानि च ।

—ᶜ) B2 D5 10 11 G1 2 M1-3 च विचित्राणि (for विचित्राणि)

10 ᵃ) D1 शूलानि D3 तमस्त्रं (for तदस्त्रं) Ś Ñ V B D1-4, 8-12 T1 M1 2 ति(Ñ2 V2 B2 वि D1 2 D5 ते)हत (for तु हतं) —ᵈ) Ś B1 D1 4 8 12 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) —D8 om 10ᶜ–11 —ᶜ) Ś B1 D1-4, 8 12 T1 2 G1 निशितैर् (for दशभिर्) —V3 damaged from बाणैर् up to राम (see var) in 11ᵇ —ᵈ) D1 रामं विव्याध, M1 राघव युधि (for राम सर्वेषु) V1 B2 3 स राम (B3 राघव) सर्वमर्मसु, D4 नरेन्द्र रामसादृशे

11 D8 om 11 V3 damaged up to राम (see var) in 11ᵇ (for both cf v l 10) —ᵃᵇ) D6 T1 2 रामो (for विद्धो) Ś B1 D1-3 8 12 बहुभिर् , D4 निशितैर् (for दशभिर्) Ñ V B1-4 सोऽपि(N1 °पि, B2-4 °ऽपि)विद्ध शितैर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु —ᶜᵈ) Ś2 D12 न प्राकम्पत, B2 व्यकम्पत D5 न व्यकम्पत (for न प्राकम्पत) Ñ V B2 4 न ममाप्यकम्पत (for ᵈ) D6 T1 2 विद्धो रुधिरसिक्ताङ्गो न चकम्पे परंतप

12 ᵇ) D4 रघुनन्दन (for समितिंजय) —V3 om 12ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B D1-3 8 12 राम सुसंरब्धो, D6 8 T1 2 राम परमतेजस्वी(D6 °संक्रुद्धो, T1 2 °संरब्धो) —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B D1-4, 8 12 निशितै , D6 T1 2 शुभैः , M3 विमलै (for बहुभि) —After 12 Ś B1(only l 1) D1-3 8 12 ins while B2 3(in marg) ins after l 4 of App I (No 54)

2000* विभीषणश्च सामात्य सुग्रीवश्च ससैनिक ।
प्रेक्षका समपद्यन्त दशग्रीवस्य सैनिका ।

[(l 1) D1 सग्रीव (for सुग्रीवश्च) —(l 2) B2 3 समपाद्यत (for समपद्यन्त) D3 सहग्रीव , D1 महाग्रीव (for दशग्रीवस्य)]

—After 12, N V B1 4 D4 G (ed) ins (V1 2 [after 12ᵃᵇ owing to om] B4 D4 l 1-4 only G (ed) l 1-2 only) a passage relegated to App I (No 54)

13 N1 om 13ᵃᵇ —ᵃ) D4 क्रुद्धो (for क्रुद्धो) —ᵇ) V3 damaged from जो up to पर in ᵈ D8 सुतो (sic) (for [अ]नुजो) —N1 reads 13ᶜ–14 in marg, —ᵈ) T2 ससर्ज (for जग्राह)

ः मार्गैर्महावेगैः रावणस्य महाद्युतिः ।
ध्वजं मनुष्यशीर्षं तु तस्य चिच्छेद नैकधा ॥ १४

सारथेश्चापि बाणेन शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
जहार लक्ष्मणः श्रीमान्नैरृतस्य महाबलः ॥ १५

तस्य बाणैश्च चिच्छेद धनुर्गजकरोपमम् ।
लक्ष्मणो राक्षसेन्द्रस्य पञ्चभिर्निशितैः शरैः ॥ १६

नीलमेघनिभांश्चास्य सदश्वान्पर्वतोपमान् ।
जघानाप्लुत्य गदया रावणस्य विभीषणः ॥ १७

हताश्वाद्वेगवान्वेगादवप्लुत्य महारथात् ।
क्रोधमाहारयत्तीव्रं भ्रातरं प्रति रावणः ॥ १८

ततः शक्तिं महाशक्तिर्दीप्तां दीप्ताशनीमिव ।
विभीषणाय चिक्षेप राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ १९

अप्राप्तामेव तां बाणैस्त्रिभिश्चिच्छेद लक्ष्मणः ।
अथोदतिष्ठत्संनादो वानराणां तदा रणे ॥ २०

सा पपात त्रिधा छिन्ना शक्तिः काञ्चनमालिनी ।
सविस्फुलिङ्गा ज्वलिता महोल्केव दिवश्च्युता ॥ २१

G 6. 80. 0
B. 6. 100. 21
L. 6. 79. 21

14 N1 reads 14 in marg. (cf. v. l. 13). —a) N2 V B2-4 transp. है and सायकैर्. D4 तेजा (for वेगै) —b) Ś B3.4 D2.4.5-8.12 T3 महाद्युते ; V1 D1 महात्मन (for महाद्युति). T1 राव***-द्युति (damaged). —c) Ś D3 मानुष ; D4 G1 मानुष्य (for मनुष्य). Ś B2 D3.12 G3 M1 च, B1 D1.2 G1 M5 त (for तु). D4 शीर्षाभ (for शीर्षं तु). —d) Ś D13 तदा (for तस्य). Ś Ñ1 V1 B1 D1-3.8.12 M1 वीर्यवान्, Ñ1 V2.3 B3.4 सायकै, Cr. as in text (for नैकधा). D4 चिच्छेद परवीरहा.

15 Before 15, D13 ins. a passage relegated to App. I (No. 54). —a) Ś D2.8.12 [प]क ; N V B D1.4.6 [ए]व (for [ब]पि). D13 सर्वैरश्वरक्षांसि. —b) Ś2 मकर (for -कुण्डलम्). —V3 om. 15c–16b. —c) B1 G1 M5 जग्राह (for जहार). —d) D1 T2.3 रावणस्य (for नैरृतस्य). M1 महाद्युति (for °बल). Ś D2.4.12 रथादिषु मथातर, N1 B4 रथाद्विषुपथादथ, N2 V1.2 B2 L(ed.) रथादाशु पपात स (B2 ह, L(ed.) च). B1.3 रथात्तस्य महात्मन. D5.6 रथाद्विपुफलादथ. D4 तथा दिक्षु पपात च. D13 भ्रश्चादिषु पदातिषु.

16 V3 om. 16ab (cf. v. l. 15). —a) Ś V1 D2-4.8.12.13 कृष्यमाण तु (D4.12 च). Ñ V2 B2 नम्यमान च (B2 तु), B1 ह्रूयमाणस्तु, B3 नम्यमान च, B4 लम्बमानं च, D4 अर्धचन्द्रेण. M1 तस्य बाणे प्र, M5 बाणैश्च तस्य (by transp.). G(ed.) नम्यमानं च (for तस्य बाणैश्च). D13 चिक्षेप (for चिच्छेद). G3 चिच्छेद तस्य बाणैश्च. —c) V3 damaged for लक्ष्मणो. —d) D5-11 तदा, M1 तत (for शरै). Ś B2 D4.12 पञ्चभि शरै, Ñ V B1.3.4 D1-3.12 M2 पञ्च(M2 नव)पर्वसि, D4 सायकोत्तमै (for निशितै शरै). —After 16, D5 ins.:

2001* विव्याधोरसि वेगेन कवचेन समावृत ।

17 a) B1 काल (for नील). N V B1-4 D13 निभाश्चैव, D4 -समानश्चान् (for निभाश्चास्य). —b) D4 राक्षस, D6 T2.3 रथाश्वान् (for सदश्वान्). —c) Ñ V B1.4 D4.12 गदया तत्र (B2 तस्मिन्, D13 तस्य) (for [आ]प्लुत्य गदया). Ś B1 D1-3.8.12 निजघान महा(Ś D6.13 तदा) वेगाद् (B1 °तेजा, D2.3 °वेगान्). —d) N V B2-4 D1 रथे (V2 D4 °थ) भ्रातुर, D13 रथ तस्य, G1 राक्षसस्य (for रावणस्य). Ś D6.12 रथे स्थितान् (for विभीषण).

18 a) Ś Ñ V B D1.2.4.6.8.12.13 M2 हताश्वो (for हताश्वाद्). D7.9-11 तु तदा (for वेगवान्). M1 तस्मात् (for वेगाद्). —b) N V1.2 B2-4 D4.6.8.12 भ्राप्लुत्य स, M1 सोवप्लुत्य (for अवप्लुत्य). Ñ1 V2.3 B1.4 D6.12 महारथ (for महारथात्). —V3 om. 18cd. —c) D1.7.9.11 कोपम् (for क्रोधम्). M2 तूर्णं (for तीव्रं). N V1.2 B1-4 D4 आहारयाचक्रे, D8 °रयस्तीव्र, D13 °रयामास (for आहारयत्तीव्र). —d) Ñ V1.2 B1.4 D4.12 रावणो भ्रातर प्रति, M2 भ्राता वै भ्रातर प्रति. ✻ Cv क्रोधमाहारयत्तीव्र भ्रातर प्रति रावण इति सम्यक् पाठ ✻ —After 18, B2 ins. (in marg.):

2002* सचापकर्णैर्युक्तमारुह्यान्य महारथम् ।

19 a) N V B2-4 D13 महाबाहुर्, D4 °तेजा, D6 °दीप्ता, G1 °वेगाद्, Cl. t. as in text (for महाशक्तिर्). Ś B1 D1.3.8.12 ततस्तु स(B1 D1.3.12 स)महाशक्तिं. —b) Ś N1 (m. also) B1 D1.3.12 M1 वह्निशिखाम् (for दीप्ताशनीम्). N V B1.4 D13 दीप्त द्व(D13 प्र)प्त(V3 B4 प्ता)मिवाशनिं, B2 दीप्ता दीप्तो महाशनिं, D3 दहन्तीमग्निशिखो पमा, D4 बाहुदीप्तामिवाशनिं, D7.9-11 G3 प्रदीप्तामशनीमिव.

20 a) D3 त्रिधा (for त्रिभिर्). D8 त्रिभिश्च (for चिच्छेद). Ś N V B D1-4.8 M2 राघव (for लक्ष्मण). —After 20ab, Ś B2 D1-3.5.8.12 T2.3 ins. 2003*. —V3 om. 20cd. N V1.2 B1.4 D4.12 read 20cd after 2003*. —c) G3 सनादो (for °दो). Ś B1 D1-3.6.8.12 T2.3 उदतिष्ठन्महा(D1 °हान्)नादो, Ś D6.13 °द्रा), Ñ V1.2 B1-4 D13 उत्तस्थौ सु(D13 च)महा(B3.4 °हान्)नादो. —d) Ś B3 D3.6.13 रणे तदा (by transp.). N V1.2 B1-4 D4.6.11.13 महारणे. N2 चमूमुखे, D8 महात्मना, D7 T2 तथा रण (for तदा रण).

21 a) Ś D6.13 साप्रपात, V1 B1 D6.10.11 G1 स(G1 या)पपात (for सा पपात). B2 त्रिभिर्, D3 ततस्,

G 6. 80 23
B 6 100 22
L 6 79 22

ततः संभाविततरां कालेनापि दुरासदाम् ।
जग्राह विपुलां शक्तिं दीप्यमानां स्वतेजसा ॥ २२
सा वेगिता बलवता रावणेन दुरात्मना ।
जज्वाल सुमहाघोरा शक्राशनिसमप्रभा ॥ २३
एतस्मिन्नन्तरे वीरो लक्ष्मणस्तं विभीषणम् ।
प्राणसंशयमापन्नं तूर्णमेवाभ्यपद्यत ॥ २४
तं विमोक्षयितुं वीरश्चापमायम्य लक्ष्मणः ।
रावणं शक्तिहस्तं तं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ २५
कीर्यमाणः शरौघेण विसृष्टेन महात्मना ।
न प्रहर्तुं मनश्चक्रे विमुखीकृतविक्रमः ॥ २६
मोक्षितं भ्रातरं दृष्ट्वा लक्ष्मणेन स रावणः ।
लक्ष्मणाभिमुखस्तिष्ठन्निदं वचनमब्रवीत् ॥ २७
मोक्षितस्ते बलश्लाघिन्यस्मादेवं विभीषणः ।
विमुच्य राक्षसं शक्तिस्त्वयीयं विनिपात्यते ॥ २८
एषा ते हृदयं भित्त्वा शक्तिर्लोहितलक्षणा ।
मद्बाहुपरिघोत्सृष्टा प्राणानादाय यास्यति ॥ २९

D1 द्विधा; T2.3 M1 तदा; G2 तथा (for त्रिधा) D3.5 मिथा (for त्रिधा) M3 सापतत्त्रिभिश्छिन्ना —d) Ś B1 D1-4.8 12 कनकभूषणा; D2 T2 3 कांचनभूषणा (for काञ्चनमालिनी). M3 त्रिधा कांचनभूषणे. —B2 transp 21cd and 22ab —d) Ś B1 1 D1 4.8 12 नगकुला T1 त्रिधा कुला —For 21cd, Ñ V B1 1 D13 subst., while Ś B1 D1-4 8 12 T3 1 ins after 20cd, B2 ins after 21cd, whereas D1 ins. after 21

2003* तां दृष्ट्वा निहतां शक्तिं दीप्तामिव महाशनिम् ।

[(l 1) B1 transp तां and दृष्ट्वा. D2 T1 3 पतितां (for निहतां) Ñ1 D2 बाणैः, D1 संख्ये (for शक्तिं) —V1 om (hapl) from the post half up to 22a Ś B1 D1-4 8 12 T3 1 रावणेन महात्मना (for the post. half)

—Thereafter, Ñ V1 3 B2 4 D2 12 read 20cd

22 V3 om 22abc (cf v.l 2003*) B1 transp 21cd and 22ab —a) Ś D8 12 स राक्षसेन्द्रोन्यां; D2 समादाय रुचिरां (for संभावितत्तरां) —b) Ñ1 क्रोधेन (for कालेन) N2 B1 [अ]पि (for [अ]पि) —c) Ś D8 12 मुमोच (for जग्राह) Ñ1 B D2 4 विमलां (for विपुलां) —d) V3 D13 सुतेजसा (for स्वते°)

23 a) Ś D8 12 प्रमुक्ता Ñ V B2-4 D13 प्रेरिता, B1 D1 3 तोलिता, D6 प्रथिता, G3 प्रहिता; Cm t rsVm text (for वेगिता) M1 2 वेगवता (for बल°) —b) N B2-4 D8 12 G2 3 M1 2 4 महात्मना, D7 M3 Cm दुरासदा (for दुरात्मना) —c) Ś B1 D1-4 8 11 T2 3 G3 सु(B1 स, D2 T2 3 च)महावेगा, Ñ V B2-4 D7 9-11 13 G1 M2 4 सुमहातेजा(M3 °ज्वाला) (for °घोरा) —d) D10 दीप्ताशनि (for शक्रा°) D2 G1 स्वना, G2 स्वरा (for -प्रभा) Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 ज्योतिः(Ś B1 D1-4 8 12 दिवि) सौदामिनी यथा

24 G2 repeats 24a after 26ab —d) M2 क्षिप्रम् (for तूर्णम्) N V1 3 B2 4 D13 अभ्युपपात; V2 अभ्यवपद्य च, D2 9-11 T2 G M1 2 4 Cm g t अभ्यवपद्यत (for एवाभ्यपद्यत)

25 a) Ś Ñ V1 3 B1-3 D1-4 8 12 13 मुमोचयिषुर् (B1 1 °षु) V2 मुमोचेयुपिद् (sic) B4 मुमोच ततः D2 T2 3 मु मोचयितुं (for विमोक्षयितुं) D3 G2 वीरः D13 om (for वीरश्). —b) Ś D8 12 उद्यम्य, Ñ B2 4 मालम्य, B1 आकृष्य; D1 3 4 T2 3 आदाय; D13 आलम्य (for आयम्य) D6 लक्ष्मणश्चापमादद —c) Ñ1 मु; D2 6 9-11 T1 G M3 4 वै (for तं) —d) T3 G2 शरवर्षम्

26 a) Ñ1 D13 दीर्यमाण (for कीर्यमाण), —b) D8 12 विनुन्नेन; D13 लक्ष्मणेन (for विसृष्टेन) —After 26ab, G2 repeats 24a —c) Ñ2 B1-3 D7 9-11 T3 स, D2 हि; T2 स; Ck as in text (for न) —d) B3 विपरीकृत (for विमुखीकृत)

27 b) B1 बलीयसा (for स रावण) —D2 om (hapl) from 27c up to रावण in 31c —c) Ś B1 D1-3 8 12 मुखो भूत्वा, B2 मुखे **; D13 मुख स्तब्धन् (for मुखस्तिष्ठन्) B4 रावणो लक्ष्मण मत्वा (with hiatus) —B1 illeg for 27d —d) Ś B1 D1 3 8 12 ततो (for इदं) —After 27, V1 ins only l 15 17 of 2004*

28 D2 om 28 (cf v l 27) V2 om 28-29. —a) Ś D1 3 8 12 रक्षितस्, D6 मोचितस् (for मोक्षितस्) N2 G1 M1 2 4 बलश्लाघी; N2 V1 B2 4 D13 बल(V1 °ल) श्लाघ्ये, D6 बलपतः, D6 T2 3 रणश्लाघिन्; D2 जयश्लाघी (for बलश्लाघिन्) —b) Ś Ñ V1 3 B2 4 D3-6 8 11 M3 एव, D1 13 M1 एव (for एवं) —c) Ś B1 D1 3 4 8 12 T3 1 त्वं(D13 य)मात्र (for शक्तिस्) —d) T1 G3 स (for [इ]यं) Ś D1-4 8 12 13 T3 1 त्वयि शक्ति पतिष्य(D8 प्रतिष्ठ)ति, Ñ V1 3 B2-4 एषि ठमात्मापतिष्यति B1 शक्ति स्त्वयि पतिष्यति

29 V3 D6 om 29 (cf v l 28 and 27 respy) D13 om 29 —a) Ś3 एतेषा(metr) (for एषा ते) D2 हृदय ते (by transp) —b) Ś V V1 3 B D1-4 8 12 वहिण (for लोहित) Ś1 B1(sup lin also) D8 12 G1 -लक्षणा, Cm g k t as in text (for लक्षणा) D2 शक्ति शीघ्र वहिर्भवेत्, T2 3 शक्ति कनकभूषणा —c) Ś D1-4 8 मद्वेगेन (for परिघोत्सृष्टा) B2 ** बाहुबलवेगेन

(illeg) —[4]) S D6 प्राणनाशाय (for प्राणान्तराय) D13 प्राणांश्च धारयिष्यसि, G(ed) प्राणानादास्यते वव —After 29 Ñ V(V3 only) l 15–17 after 27 owing to om) Ba ı D4 ı ıs ins

2004* एवमुक्त्वा दशग्रीवो रथस्थो राक्षसेश्वरः ।
सगृह्य क्रोधताम्राक्ष शक्तिं बालार्कसंनिभाम् ।
कृशानुज्वलिताकारां युगान्तोल्कासमद्युतिम् ।
विस्फुलिङ्गसहस्राणि ता चैव शक्तिमुत्तमाम् ।
विकीरन्तीं समुत्क्षिप्य घण्टाशतनिनादिताम् । [5]
दृष्ट्वैव ज्वलितां शक्तिं देवता क्षोभमागताः ।
आदित्यो निष्प्रभश्चासीन्मन्दतेजाश्च पावकः ।
शक्तिं समुद्यतां दृष्ट्वा नक्षत्राणि प्रदुद्रुवुः ।
गगनं चान्तरीक्षं च मही चैव प्रकम्पिता ।
यक्षा भूता पिशाचाश्च तथा विद्याधरोरगाः । [10]
चकम्पिरे भयत्रस्ता दृष्ट्वा शार्ङ्गं समुद्यताम् ।
प्रतिस्रोतं प्रवृत्ताश्च गन्तुं वै निम्नगास्तथा ।
हाहाभूतमयं सर्वं दृष्ट्वा शक्तिं समुद्यताम् ।
अथादाय स तां शक्तिं लक्ष्मणं रावणोऽब्रवीत् ।
सुदृष्टः क्रियतां लोको लक्ष्मण त्वं हि तापस । [15]
स्मर त्वं मातापितरौ भार्यां च सुहृदस्तथा ।
राममामन्त्रय क्षिप्रं सुग्रीवं च विभीषणम् ।
अस्माल्लोकादमुं लोकमचिरात्त्वं गमिष्यसि ।
कार्तिकेयं कुमारं हि समाराध्य पुरा मृगाम् ।
समासाद्य मया शक्तिरेकशत्रुविनाशिनी । [20]

[(l 1) After उक्त्वा N1 erroneously reads in marg तु तां शक्तिमष्टघण्टां महास्वनां D13 राक्षसेन्द्रः (for दशग्रीवो) B4 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वरः) D13 तां घोरां शक्तिमुत्तमां (for the post half) —(l 2) N2 D6 प्रगृह्य (for सगृह्य) N2 V1 D6 रोष (for क्रोध) B3 ı D4 रक्ताक्ष (for -ताम्राक्ष) V1 सुप्रभां (for संनिभाम्) D6 शक्तिं शक्राशनि-प्रभां (for the post half) —(l 3) B4 तां शक्तिं ज्वलिताकारां (for the prior half) B4 समप्रभां (for °द्युतिम्) —For l 2–3 N1 V3 D13 subst

2004(A)* ज्वालाग्निसदृशाकारां युगान्ताग्निसमप्रभाम् ।
कालान्तद्युतिहारीं तां कृतान्तोल्केव तस्य ताम् ।

[(l 1) D13 दावाग्नि (for ज्वालाग्नि) and सुवर्चसां (for -समप्रभाम्) —(l 2) D13 प्रतिमां रौद्रीं (for द्युतिहारीं तां) and कृतान्तोल्कामिव स्थितां (for the post half)]

—(l 4) N1 D13 मुञ्चतीं (D13 °ती) D6 ता च वै (for तां चैव) D13 शक्तिरत्नमा (sic) —(l 5) N2 V1 महामेघ्य B4 समुत्क्षिप्य (for समुत्क्षिप्य) N1 D13 शक्तिं समुद्यतां दृष्ट्वा (for the prior half) D13 निनादिनीं —(l 6) D6 दृष्ट्वा तां B3 ज्वलितां (for ज्वलितां) B4 तां (subm) (for शक्तिं) N1 D4 13 ज्वलन्तीं प्रेक्ष्य तां शक्तिं देवाश्च (N1 °वता) पि (D13 °वा अपि) भयं ययुः —(l 7) N1 D4 तत्र (for चासीन्) N1 D4 13 हुताशन (for च पावक) —D6 om l 8 —(l 8) V1 समुद्यता (for समुद्यतां) N1 V D6 ज्योतींषि न प्रकाशन्ते न च वर्षति वासव (V3 missing from वासव up to 31) B4 समुद्यतां ततो दृष्ट्वा वानरा विप्रदुद्रुवुः —(l 9) D4 13 चलितश्च V1 [अ]पि (for [च]व) N1 D4 13 मेदिनी च शिलाश्च (D6 °त) (for the post half) —D6 om l 10–11 —For l 10 N1 D4 13 subst

2004(B)* समये च युगान्ताग्नि प्रदीप्ते वै समन्ततः ।
हाहाभूतास्ततो लोका मुनिगन्धर्वचारणाः ।

[(l 1) D4 युगान्ताग्नौ, D13 प्रदीप्तोग्नि D4 प्रदीप्त —D4 om l 2]

—(l 11) N1 D13 प्रकम्पितास्ततो लोका (for the prior half) —V3 B1 D13 om (hapl) l 12–13 —(l 12) N1 B4 D4 तु B3 वे (for च) N1 D6 तदा (for तथा) B4 निम्नगोत्तमा (for निम्नगास्तथा) —B4 om l 13 —(l 13) Ñ2 B3 हाहाभूत (N2 °तम्) D6 °भूतम् (for °भूत) N1 D6 इदं (for मयं) —D6 om from the post half up to the prior half of l 14 —(l 14) N1 दृष्ट्वा (for स तां) N1 D13 गृह्य शक्तिं ततो रौद्रीं D4 शक्तिं प्रगृह्य तां रौद्रीं (for the prior half) D13 रावणो वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —(l 15) V3 सुदृष्टि D6 13 सुदृष्ट (for सुदृष्टः) V3 illeg for क्रियतां D4 सुदृष्टस्तु क्रियतां लोके (sic) (for the prior half) V1 त्वया लक्ष्मण तापस D13 लक्ष्मण वीरवासव (sic) (for the post half) —(l 16) V3 B3 सुहृद् (for सुहृदः) B4 बान्धवं च सुहृज्जन (for the post half) —For l 16 N1 D4 13 subst and read after l 1 of 2004(D)*

2004(C)* मातरं स्मर पितॄन्भ्रातॄन्भार्यां पुत्रं धनानि च ।

[D4 मातरं पितरं भ्रातॄन् (for the prior half) and च संस्मरन् (for धनानि च)]

—(l 17) N1 D4 कुरु राम सदृष्टं त्वं D13 शृणु राम सुदुष्कर (for the prior half) V3 B3 ı म (for च) —After l 17 N(N1 l 1 only) D4 13 ins

2004(D)* हनूमन्तमङ्गदं चैव जाम्बवं पनसं तथा ।
सुकृतं दुष्कृतं चैव नयिष्ये त्वं यमक्षयम् ।

[(l 1) D4 हनूमन्तं चाङ्गदं च पनसं जाम्बवन्तकं D13 हनूमन्तमङ्गदं चैव जाम्बवन्तं नलं तथा (hypm) —(l 2) N1 सुकृतं दुष्कृतं चैव D4 सुकृतं दुष्कृतं चैव D13 सुकृतं चैव तीर्थं च (for the prior half) N1 [ने]ष्य (for त्व) D13 नाप्यनोत्स्य (sic) (for नीयसे त्वं)]

—N D4 13 om l 18 —(l 18) D6 पर (for अमुं) B4 गमिष्यसि न संशयः (for the post half) —V3 B3 ı om l 19 20 —(l 19) N1 D13 मयाराध्य D4 मया ध्यात (for समाराध्य) D13 transp पुरा and मृगाम् —N3 om l 20 —(l 20) D6 शक्ति (for शत्रु) N1 D4 13 शक्तिप महती शक्तिरमोघा प्राणहारिणी (for the post half)]

G. 6. 80. 32
B. 6. 100. 30
L. 6. 79. 30

इत्येवमुक्त्वा तां शक्तिमष्टघण्टां महास्वनाम् ।
मयेन मायाविहिताममोघां शत्रुघातिनीम् ॥ ३०

लक्ष्मणाय समुद्दिश्य ज्वलन्तीमिव तेजसा ।
रावणः परमक्रुद्धश्चिक्षेप च ननाद च ॥ ३१

सा क्षिप्ता भीमवेगेन शक्राशनिसमस्वना ।
शक्तिरभ्यपतद्वेगाल्लक्ष्मणं रणमूर्धनि ॥ ३२

तामनुव्याहरच्छक्तिमापतन्तीं स राघवः ।
स्वस्त्यस्तु लक्ष्मणायेति मोघा भव हतोद्यमा ॥ ३३

न्यपतत्सा महावेगा लक्ष्मणस्य महोरसि ।
जिह्वेवोरगराजस्य दीप्यमाना महाद्युतिः ॥ ३४

ततो रावणवेगेन सुदूरमवगाढया ।
शक्त्या निर्भिन्नहृदयः पपात भुवि लक्ष्मणः ॥ ३५

तदवस्थं समीपस्थो लक्ष्मणं प्रेक्ष्य राघवः ।
भ्रातृस्नेहान्महातेजा विषण्णहृदयोऽभवत् ॥ ३६

स मुहूर्तमनुध्याय बाष्पव्याकुललोचनः ।
बभूव संरब्धतरो युगान्त इव पावकः ॥ ३७

---

30 D5 om. 30 (cf. v.l. 27). V3 missing for 30 (cf. v.l. 2004*). — a) D6 शक्तिं ताम् (by transp.). Ñ1 D1 13 G3 M1 एवमुक्त्वा तत (G3 महा, M1 स तो) शक्तिम्, Ñ2 सपात च मया शक्तिम् (corrupt). — D13 om. 30b–31a. — b) Ś D1 13 स्व(D3*)र्घटाम्, V1 B1 शत (B2 शत)घटा, V3 * स्वदं, D6 भानुपुष्टां (for अष्टघण्टां). B1 महास्वनां, B2 महारवां (for महास्वनाम्). Ñ1 रावणो राक्षसाधिप — Ñ1 om. 30c–31b. — c) V3 damaged from न up to घां in c. B4 अमोघामप्रमेयां च — d) Ś V3 B1 D1 2 3 13 T1 G3 M3 शत्रुनाशि(Ś D1 13 M3 °नाशि)नीं (for °घातिनीम्). Ñ2 V1 B3 4 (with hiatus) D4 5 एकशत्रु(D4 मायावत)विनाशिनीं

31 D6 13 om. 31a b c (D6 up to ण in c) (cf. v.l. 27 and 30 respy.). Ñ1 om. 31ab (cf. v.l. 30). V3 missing for 31 (cf. v.l. 2004*). — a) B1 लक्ष्मण च T1 G M3 समुद्यम्य (for समुद्दिश्य). — b) V1 2 B2–4 D4 स्वेन (for इव). — V3 om. 31cd. — cd) D13 सुमोच स महाबल (for d). Ñ1 शक्तिं मुमोच सक्रुद्धो लक्ष्मणस्य महात्मन

32 b) Ś Ñ V B1–4 D1–3 5–13 M1 2 वज्र (for शक्र-). Ś Ñ V B3 4 D1 2 3 5 13 14 प्रभा (for स्वना). — c) Ś D5 13 14 अभ्या(D13 °भ्य)पतद् (for अभ्यपतद्). B1 शीघ्रं, D13 घोरा (for वेगाद्). — d) V3 च महोरसि (for रणमूर्धनि)

33 V3 damaged from नु in 33a up to भ in 33d. — c) B4 स्वस्त्यस्तु ते (hypm.). — d) Ś D1 मोघभाव (for मोघा भव). Ñ V B3 (sup. lin. also as in text) D4 5 14 महो(D5 हतो)द्यमे. B1 स्वस्थो भव महाद्युते. — After 33, Ñ V B2–4 D4 13 ins.:

2005* इत्येव व्याहृतस्तस्य राघवस्य महात्मन ।

[(L 1) D13 वदतस् (for व्याहृतस्). D6 रावणस्य (sic) (for राघवस्य).]

— After 33, D1 7 9–11 T1 G M1 2 3 4 ins. while D2 T2 3 M2 ins. after 34:

2006* रावणेन रणे शक्तिः क्रुद्धेनाशीविषोपमा ।
मुक्ताशूरस्याभीतस्य लक्ष्मणस्य ममज्ज सा ।

[(L 1) T3 राक्षसेन (for रावणेन). G3 कोपेन (for क्रुद्धेन). — (L 2) G1 भीतस्य (for [अ]भीतस्य). ※ Cv r g t मुक्ता आशु उरसि अभीतस्येति पदच्छेदः ※]

34 a) B2 D4 अ(D6 आ)पतत् (for न्यपतत्). B2 D3 सुमहा, D6 सहसा (for सा महा). D1 3 4 T3 वेगाद् (for वेगा). — b) D13 [उ]रसि क्षते (for महोरसि). — V3 om. 34cd. — c) D13 स्फुरित (for जिह्वेव). — d) Ñ V1 2 B2–4 D13 प्रभा (for द्युतिः). — After 34, D1 T2 3 M3 ins. 2006*.

35 b) B1 D1 स (for सु). — V3 damaged from दू up to भुवि in 35d. D4 अवगाढयद् (for अवगाढया). Ś D3 13 सा वेगेन जगाम यत्. — c) Ś D13 G1 शक्ति (for शक्त्या). D7 9–12 विभिन्न, T1 *** (for निर्भिन्न).

36 a) Ñ1 B4 D12 समीपस्थ, M3 समुद्दस्थो (for समीपस्थो). V1 2 B1 अथासौ तदवस्थ तु (B3 त). D1 त पश्यत समीपस्थ. — b) Ś Ñ V1 2 B3–4 D4 5 13 T2 3 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). — G3 om. (hapl.). B3 reads in marg. 36c–38d. — c) Ś B1 D1–3 5 13 14 स्नेहे(B1 D13 स्निग्धे)न मनसा; Ñ V B2 3 D4 स्नेहेन महता (for स्नेहान्महातेजा). B4 भ्रातृस्नेहेन महता. — d) Ś B1 2 D1–3 5 13 14 M3 वदनो (for हृदयो).

37 G3 om. B3 reads 37 in marg. (for both cf. v.l. 36). — a) B3 D3 4 सु (for स). Ś B1 D1 3 7 10 M1 2 Ck t इव(M1 अनु) ध्यात्वा, Ñ1 D4 सविध्याय, B4 अवध्याय, D2 3 T अनु(T3 °वि)ध्यायन्, Cg as in text (for अनुध्याय). — b) D1 स बाष्पाकुललोचन, D13 बाष्पपर्याकुलेक्षण. — V3 damaged for 37c. — c) D6 T1 G3 सङ्क्रुद्धतरो, Ct as in text (for संरब्धतरो). — d) Ś Ñ V B D1–4 13 युगान्ताग्निरिवोत्थित (Ñ V B2–4 °व ज्वलन्)

न विषादस्य कालोऽयमिति संचिन्त्य राघवः ।
चक्रे सुतुमुलं युद्धं रावणस्य वधे धृतः ॥ ३८
स ददर्श ततो रामः शक्त्या भिन्नं महाहवे ।
लक्ष्मणं रुधिरादिग्धं सपन्नगमिवाचलम् ॥ ३९
तामपि प्रहितां शक्तिं रावणेन बलीयसा ।
यत्नतस्ते हरिश्रेष्ठा न शेकुरवमर्दितुम् ।
अर्दिताश्चैव बाणौघैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ॥ ४०
सौमित्रिं सा विनिर्भिद्य प्रविष्टा धरणीतलम् ।
तां कराभ्यां परामृश्य रामः शक्तिं भयावहाम् ।
बभञ्ज समरे क्रुद्धो बलवद्विचकर्ष च ॥ ४१

G 6 81 4
B 6 100 43
L 6 80 24

38 G3 om , B3 reads 38^ab in marg (for both, cf v l 36) —^a) Ñ1 विज्ञाय, B1 मूयाशु, M3 निश्चित्य (for संचिन्त्य) —After 38^ab, Ś Ñ V B D1-4 8 11 12 13 T2,3 ins

2007* ततस्तु निशितैर्बाणैर्वीरो दशरथात्मजः ।

[Ñ1 D13 स , V3 त B3 D4 T3 8 स (for तु) Ñ2 V1 3 B4 सुनिशितैर्, D1 तु दशाशिर (for तु निशितैर्)]

—^c) D7 चक्रेऽस्य, G3 चकार, Cv r g k t as in text (for चक्र सु) —^d) Ś D2 8 11 वृत , D7 युत , D6 रत , T3 कृत , Cv r g k t as in text (for धृत) Ñ V1 B2-4 D1 12 वधोद्यत , V3 illeg D6 वधाय स (for वधे धृत)
—After 38 Ś V2(followed by 2008* and additional colophon) B1 D1-4 8 12 read 59 (all except V3 followed by an additional colophon) for the first time, repeating it in its proper place while Ñ V1 3(after the first occurrence of 59) 8 B3 3 (followed by st 59 [repeating it in its proper place] and additional colophon) 4 ins after 38

2008* स त ममन्थाशु ससूतसध्वज
दशानन बाणगणेन राघव ।
प्रपूरयामास नभश्च सयुगे
शरान्वितश्चापि मुमोह रावण ।

[(l 1) G (ed) महाधनुर्धरो (for ससूतसध्वज) —(l 4) B3 भृशार्दितश्च (for शरार्दितश्च)]

—Whereas D13 ins after 38

2009* प्रमत्तबाणस्वमसूयतमध्वज (sic)
***दशबाणशतेन राघव ।
अपूरयमभश्चापि मुमोच स च राघव ।

—Thereafter Ñ V B2 4 D13 along with Ś B1 3 D1-4 8 12 read an additional colophon

[*Kanda name* V B D2 4 13 रुधकाण्डे —*Sarga name* Ś V1 B1 D2 4 12 लक्ष्मणशक्तिभेद Ñ1 B3 शक्तिनिर्भेद Ñ2 V2 3 D13 शक्तिभेद B2 लक्ष्मणे शक्तिनिर्भेद B4 शक्तिनिर्विभेद D1 2 लक्ष्मणाभिघात D3 सुग्रावाभिघात —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2,3 B2 4 D2 4 8 11 12 om Ś1 V1 79 Ñ2 82 B1 3 76 D1 81 D3 83 G (ed) 80 —Then Ñ1 concludes with श्रीराम]

—After 38 D1-3 8 12 Ś ins

2010* सर्वथयन महता लक्ष्मण सनिरीक्ष्य च ।

[D6 7 त (D7 म) निरीक्ष्य D8 11 परिवीक्ष्य M6 समुदीक्ष्य Cv r g k t as above (for संनिरीक्ष्य)]

39 D7 reads 39-59(with colophon) twice (var as in NE) —^a) Ś Ñ V B D1-4 7(second time) 8 12 13 स (for स) Ś D1 2 8 11 तदा (for ततो) —^b) G1 M3 महारणे (for °हवे) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7(second time) 8 12 13 निर्भिन्नमाहवे (for भिन्न महाहवे) —^c) M1 रुधिरक्लिन्न (for रुधिरादिग्धं) —^d) Ś D3 8 13 सपक्षगम् (for सपन्नगम्) Ś D7 (भ)नल (for [अ]चलम्) D1 नि श्वसंतमिवोरग

40 ^ab) Ś D6 11 तेनास्मै V B2 D7(second time) तामस्य, D1 T2 3 ता तस्मिन्, D3 8 वामस्मै D4 ता शक्ति Cv g as in text (for तामपि) Ñ B4 D9 11 अप्रतिहता (for अपि प्रहिता) D6 4 तस्मिन् (for शक्तिं) B1 ता तस्मिन्प्रविहता शक्तिं कनकभूषणा —After 40^ab Ñ V B2-4 D4 7(second time) 13 ins

2011* सुग्रीवोऽथाङ्गदश्चैव तथा हनुमदादय ।

[D13 च (for थ)]

—V3 om 40^cdef —^c) D4 om from स्त up to 42^c D4 च (for ते) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7(second time) 8 11 12 यत्नन(Ñ2 V2 B3 4 D7 °न्नै) ते(Ñ1 B2 ता, V2 च) (for यत्नतस्ते) M3 यत्नात्ता वानरश्रेष्ठा —^d) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7(second time) 8 11 12 13 G1 M3 3 Ck श(D4 उ)प(B3 D3 12 °रि, D3 °श)कोप(D4 G1 °वर्ति)तु, Cv t as in text (for अवमर्दितुम्) —^e) D3 चापि T3 तेन (for चैव) D13 अर्दितेन च, L (ed) °त चैव (for अर्दिताश्चैव) Ś D3 12 ते बाणै , D4 बाणेन (for बाणौघै) —^f) Ś2 क्षिप्र हस्तेन (for क्षिप्रहस्तेन) D3 11 Ct ते प्रवेकेण रक्षसा, D13 क्षिप्रावेतेन रक्षसा (sic)

41 D8 om 41 (cf v l 40) —^a) D10 11 सौमित्र D6 (भ)सि (for वि) Ś B1 D1 3 8 13 सौमित्रिं चैव भित्त्वा सा (B1 D3 3 सा भित्त्वा) Ñ V B2 4 D3(second time) 13 लक्ष्मण चापि सा भित्त्वा D6 सा भित्त्वा हृदय तस्य M3 सा हि सौमित्रिणं भित्त्वा —^b) Ś V2 B1 D1 4 6 8 13 T2 3 M3 विवशा Ck t as in text (for प्रविष्टा) D6 13 धरणीतले —^c) V2 भुजाभ्या (for कराभ्या) D4 अथाकृष्य D7 पराकृष्य (for परामृश्य) —^d) D3 प्रविष्टा धरणीतले —^e) Ñ V B2-4 D7 (second time) बलवान् , D13 भगवान् , G2 तरसा (for

G 6 81 5
B 6 100 44
L 6 80 5

तस्य निष्कर्षतः शक्तिं रावणेन बलीयसा ।
शराः सर्वेषु गात्रेषु पातिता मर्मभेदिनः ॥ ४२
अचिन्तयित्वा तान्बाणान्समाश्लिष्य च लक्ष्मणम् ।
अब्रवीच्च हनूमन्तं सुग्रीवं चैव राघवः ।
लक्ष्मणं परिवार्येह तिष्ठध्वं वानरोत्तमाः ॥ ४३
पराक्रमस्य कालोऽयं संप्राप्तो मे चिरेप्सितः ।
पापात्मायं दशग्रीवो वध्यतां पापनिश्चयः ।
काङ्क्षतः स्तोककस्येव घर्मान्ते मेघदर्शनम् ॥ ४४
अस्मिन्मुहूर्ते नचिरात्सत्यं प्रतिशृणोमि वः ।
अरावणमरामं वा जगद्द्रक्ष्यथ वानराः ॥ ४५

समरे) —ᶠ) Ś B2 D2-4 7 (first time) 9 12 T2 3 G2 M2 C1 बलवान् (for °वद्) Ś B1 D5 13 समपकृष्य (Ś1 D5 °कर्ष) D5 आपकर्ष (for विचकर्ष), D7 (first time) 9 ह (for च) N V B2-4 D7 (second time) 13 निष्क (B4 D13 °च)कर्ष च (D13 स) वीयवान्, D1 3 बलादपचकर्ष (D3 °त) D6 बलेन पश्चिनो वर, M1 Ch विकृष्य बलवत्तर

42 D6 om 42^{ab} (cf v l 40) —ᵃ) B1 अस्य (for तस्य) B1 व्याकर्षत (for निष्कर्षत) —ᵇ) S N V B D1-4 7 (second time) 8 11 13 T2 3 नाराचान्दीप्त (D5 T2 3 °तुष) तेजस —V3 om 42ᶜ 43ᵇ —ᶜ) D2 T1 G3 पतिता (for पातिता) —For 42^{cd} Ś N V1 2 B D1-4 7 (second time) 8 12 13 T2 3 subst

2012* निचखान दशग्रीव सर्वगात्रेषु वीर्यवान् ।

[D5 T2 3 निजघान (for निचखान) Ś D6 13 सर्वायुधविशारद (for the post half)]

43 V3 om 43^{ab} (cf v l 42) —ᵃ) D1 अचिन्तयित्वा च (hypm) D6 सोऽचिन्तयित्वा S1 सद्बाणान् D1 तान्सर्वान् (for तान्बाणान्) —ᵇ) Ś N V1 2 B D1-4 7 (second time) 8 12 समुद्धृत्य (B1 D1 °य) D6 समाकृष्य, D13 समुत्क्षेपि (for समाश्लिष्य) —ᶜ) Ś N2 V B D1-4 7 (second time) 8 11 12 M2 3 हनुमत च, V1 चापमत स —ᵈ) Ś B1 D1-4 8 12 13 चैव (D13 चापि) वानर, N V1 2 B2 D7 (second time) च (N2 D7 स) प वानरान् V3 B3 4 चाथ वीर्यवान्, D6 T2 3 तात्र वानरान् D7 (first time) त च राघव, D9-11 च महाकपि (for चैव राघव) —ᵉ) D6 9 13 परिवार्येन (D13 °वाथ) D7 (first time) 10 11 °वार्येव B (ed) °वार्यैव (for °वार्येह) —ᶠ) N V B2-4 (B1 sup lin also as in text) D7 (second time) तिष्ठत (B4 °थ) (for तिष्ठध्व) N V B2-4 D7 (second time) 13 G2 प्लवगर्षभा, D6 T2 3 वानरर्षभा, M1 2 वानरोत्तम —For 43ᶠ Ś B1 D1 3 4 12 subst

2013* लक्ष्मण सपरिष्वज्य नीत्वा चैव स्वमालयम् ।

[D2 च (for स)]

—After 43 N V B2-4 D7 (second time) 12 13 s

2014* परिरक्ष्याप्रमादेन रक्षितव्यो महाबल ।

44 Ś B1 D1-3 4 12 om 44^{a-d} M2 om 44^{ab} D6 reads 44^{a-d} after 44^{ef} —ᵃ) D13 पराक्रमस्य —ᵇ) B4 हि, D5 (S)च, G (ed) तु (for मे) D5 T2 3 प्राप्तो मेघ (for संप्राप्तो मे) D5 M2 नचिरेप्सित D13 तिष्ठध्व प्लवगोत्तमा —D6 T2 3 transp 44^{cd} and 44^{ef} —ᶜ) N V B2-4 D7 (second time) 13 अद्य स रावण पाप (V1 कुद्ध, D13 प्राप्त) —ᵈ) B2 पापीयान् (for वध्यता) N V B2 4 D7 (second time) पापी पाप विनिश्चय, D13 पापार्थ कृतनिश्चय —ᵉ) Cv काङ्क्षित, Cm कोक्षित (as in text) D5 7 (first time) G1 चातकस्य, Cv tp mp g tp as in text (for स्तोककस्य) Ś D1 3 11 कुरुध्व स्तोककस्याथ (D1 °स्यैव) N V B2-4 D7 (second time) 13 मयतो मे स्थितो युद्धे, B1 D2 4 कुरुध्व चातकस्येव D9-11 T G3 M1 2 Ch 1 काङ्क्षित (D6 T1 °तश्च) चात (D5 G1 स्तोक) कस्येव —ᶠ) N V B2 4 D7 (second time) 13 मेघवद्वदन्, L (ed) मेघ दर्शन (for मेघदर्शनम्) Ś D6 12 घर्मार्थ वत (Ś1 तव) दर्शन —After 44 N V B2-4 D7 (second time) 13 ins

2015* स्तोकका इव मेघानामुदीक्षध्व समागमम् ।

[B3 (marg also) चातका (for स्तोकका) N2 D7 13 नदी (D13 एरी) क्ष्व (for वदीक्षध्व)]

45 ᵇ) T1 त (for व) B1 प्रतिशृणुध्व मे (for °शृणोमि व) D6 सत्यमुक्त मयाद्य व —ᵈ) N V B2-4 D7 (second time) 13 यूथपा (for वानरा) —After 45, N V B2-4 D7 (second time) 13 ins

2016* एवमुक्तास्तु रामेण सर्वे ते हरियूथपा ।
लक्ष्मण परिवार्याथ न्यवतिष्ठन्त महाबला ।
अदित्वा शरवर्षण रावणेन प्लवगमा ।
विहाय लक्ष्मण सर्वे विलग्नुर्हरियूथपा ।
हनूमानङ्गदश्चैव सुग्रीवश्चाप्यतिष्ठत । [5]
नील सेनापतिश्चैव जाम्बवाश्चैव यूथप ।
तानुवाचात्मवाप्रामो न भेतव्य परतपा ।
शृणुध्व सत्यवचन सत्यं प्रतिशृणोमि व ।

[V3 om l 1 —(l 3) V3 damaged for णेन प्लवगमा —(l 4) B1 दुद्रुवु D4 विसंज्ञ (for विलग्नु) —(l 5) D13 न्यतिष्ठत —(l 6) V हरि B2 D1 चापि (for second चैव) —(l 7) V3 damaged from [आ]त्मवान् up to the prior half of l 8 V3 2 B1 दीनात्मा B1 महाप्राज्ञो, D13 ततो रामो (for [आ]त्मवाप्रामो) V3 illeg for परतपा

राज्यनाशं वने वासं दण्डके परिधावनम् ।
वैदेह्याश्च परामर्शं रक्षोभिश्च समागमम् ॥ ४६
प्राप्तं दुःखं महद्घोरं क्लेशं च निरयोपमम् ।
अद्य सर्वमहं त्यक्ष्ये हत्वा तं रावणं रणे ॥ ४७
यदर्थं वानरं सैन्यं समानीतमिदं मया ।
सुग्रीवश्च कृतो राज्ये निहत्वा वालिनं रणे ॥ ४८
यदर्थं सागरः क्रान्तः सेतुर्बद्धश्च सागरे ।
सोऽयमद्य रणे पापश्चक्षुर्विषयमागतः ॥ ४९
चक्षुर्विषयमागम्य नायं जीवितुमर्हति ।
दृष्टिं दृष्टिविषस्येव सर्पस्य मम रावणः ॥ ५०
स्वस्थाः पश्यत दुर्धर्षा युद्धं वानरपुंगवाः ।
आसीनाः पर्वताग्रेषु ममेदं रावणस्य च ॥ ५१
अद्य रामस्य रामत्वं पश्यन्तु मम संयुगे ।
त्रयो लोकाः सगन्धर्वाः सदेवाः सर्षिचारणाः ॥ ५२
अद्य कर्म करिष्यामि यल्लोकाः सचराचराः ।
सदेवाः कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ५३

G 6. 81. 22
B. 6. 100. 56
L. 6. 80. 26

—(l. 8) D6. 7 वचन मेव (D7 सत्य) (for मद्वचन) D4 सर्वे वै तुसमाहिता, D13 नाक्रय प्रभुणोभि न (for the post half)]

46 ᵃ) G (ed.) राज्यभ्रंश (for °नाश) D3 वने वासो Ñ V B2–4 D1 7 (second time) 13 राज्यभ्रंशो वने वासो —ᵇ) Ś B1 3 D1–3. 8. 12 दर्पण (for धावनम्) —ᶜ) Ś1 N2 V3 B3 D1 (first time) 8. 13 परामर्षं N2 V1 3 B1 3. 4 D6 7 (second time) 9–11. 13 परामर्शो (B1. 4 D7. 11. 13 °र्षो) —ᵈ) D2 तु (for च) N2 V1 B2 D1. 6. 7 (second time) 13 समागम B4 रक्षोगणसमावृत

47 V3 om. 47 —ᵃ) D5. 6 T1 G1 महाघोर, G3 मद रकृच्छ्र, Ck.t. as in text (for महद्घोर) Ś N V1. 3 B D1–4. 7 (second time) 6. 13. 14 एतद् स महा (D1. 6 °द्द्) घोर —ᵇ) M3 शोक (for क्लेश) Ś D8. 12 क्लेश चाजरयोपम, D7 (first time) 8. 12 Ck.t. क्लेशश्च निरयोपम —ᶜ) Ś N V1. 2 B D1. 4. 7 (second time) 8. 12. 13 त्यक्ष्यामि सर्वमेवा (N1 B2. 4 D7. 13 °मद्या) ह (D4 °द्य) —ᵈ) V1 D13 हत्वा है, N2 V1. 2 B3. 4 D7 (second time) त हत्वा (by transp.) D5. 6. 9–11 T1 G3 M1. 3. 5 निहत्वा (D9 °त्य) (for हत्वा त) Ś B1 D2. 4. 8. 12 हत्वेम (Ś1 °त्वैन) राक्षस (D4 °वण) रणे

48 B2 om. 48–52ᵈ B3 om. (hapl.) 48 —ᵃ) D6. 7 (first time) T2. 3 G2 M1 वानरानीक (for वानर सैन्य) —ᵇ) V3 damaged from वमिद् up to 48ᵈ Ś D8. 12 समीपीनिम् (for समानीतम्) D5 T1 त्वया (for मया) —ᶜ) Ś N2 V2. 3 B1. 4 D1–4. 8. 12. 13 T2. 3 राजा (for राज्ये) V3 D7 (second time) सुग्रीवायाद्य राज्य —ᵈ) N V1. 2 B4 D13 सं हत्वा, D6. 7 निहत्य, D7 (second time) T1 G1 M1 हत्वा त (D3 च) (for निहत्वा) G3 रावणं (sic) (for वालिनं) Ś B1 D1. 4. 8. 12 सं हनि ष्यामि रावण

49 B3 om. 49 (cf. v. l. 48) —ᵃ) Ś V3 D8. 12. 13 सागरं (V3 °र) Ś D8. 12 क्रान्त । D8. 12 मार्ग (for क्रान्तः) —ᵇ) D1 स (for च) —ᶜ) Ś D8. 12 इत (for रणे) D4 राक्षस (for पापः) —V3 illeg. for 49ᵈ —ᵈ) V1. 2 समारो (V3 संग्रामे) रावणो मम. B2 (marg. after corr.; before corr. as in text) परदाराभिमर्षक

50 B2 om. 50 (cf. v. l. 48) D1 om. 50 —ᵃ) Ś Ñ1 V3 B3 D1. 4. 8. 10. 12. 13 आगत्य V1. 2 आसाद्य (for आगम्य) N2 B4 D7 (second time) स च (D7 मम) क्षावषय प्राप्य —ᵈ) B1 वानरा D1–3 मानदा (D3 °द) (for रावण) Ś D8. 12 समजायत, N V B3. 4 D7 (second time) 13 सयुगा (V3 ?   )गत (for मम रावण) —After 50 D9–11 ins.

2017* यथा वा वैनतेयस्य दृष्टिं प्राप्तो भुजगम ।
[D3 यथा (for यथा वा)]

51 B3 om. 51 (cf. v. l. 48) —ᵃ) Ś Ñ V B1. 4 D1. 4. 7 (both times) 8–13 T2. 3 G1. 3 M3 सु (D1. 12 सु)स्था Ck. as in text (for स्वस्था) Ñ V B1. 4 D4. 7 (second time) 13 T2. 3 M3 पश्य (Ñ2 V1 °श्य) तु D10. 11 T1 M3. 5 पश्यथ (for पश्यत) Ś D1. 8. 12 G1 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षा) —ᵇ) Ś D8. 12 युद्ध (for युद्धं) B1 -यूथपा, M1 -सत्तमा (for पुंगवा) N1 स्वयुद्ध वानरर्षभा —Ś D8. 12 om. 51ᶜᵈ —ᶜ) B1. 4 D1–3 पर्वतस्थाग्र (D1 °ग्र्यं) D4 पर्वताग्रे वै D13 युद्धं पश्यन्तु (for पर्वताग्रेषु)

52 B2 om. 52ᵃᵇ (cf. v. l. 48) —ᵃ) D7 (first time) 9–11 पश्यतु रामस्य M3 रामस्य वीर्यं च Cr.m.g.k.t. as in text (for रामस्य रामत्वं) —ᵇ) Ś B1 D1. 8. 12 मम पश्यन्त्वत्र D1 पश्यत स्वत्र D7 (first time) 9–11 रामस्य मम (for पश्यन्तु मम) —ᶜ) B4 यत्र (for त्रयो) —ᵈ) Ś B1 D1–3. 8. 12 समहेन्द्रा सराजा (B1 D1. 3 °चार)णा : N V B3. 4 D7 (second time) सोह्दवाण (V3 स°   ) चारणा : D4 महेन्द्रवरुणान्विता : D6 T1. 3 सिद्धाश्च सहचारणा : D6 (first time) 9. 11 सिद्धगंधर्व (D7 °किंनर) चारणा : D13 सिद्धचारणजंगमा । D13 दुवापसहचारणा M1 सदेवासुरचारणा । M2 देवा सिद्धाश्चचारणा

53 V3 om. 53 —ᵃ) M3 सन्यन्न (for अद्य) —ᵇ) D6 लोकाश्च D6 य लोका (for यल्लोका) —ᶜ) D1 यद्वा (for सदेवा) —ᵈ) Ś D8. 12. 13 भविष्यति (for धरिष्यति) —For 53 D4 subst.

G. 6. 81. 23
B. 6. 100. 37
L. 6. 80. 17

एवमुक्त्वा शितैर्बाणैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
आजघान दशग्रीवं रणे रामः समाहितः ॥ ५४
अथ प्रदीप्तैर्नाराचैर्मुसलैश्चापि रावणः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं धाराभिरिव तोयदः ॥ ५५
रामरावणमुक्तानामन्योन्यमभिनिघ्नताम् ।
शराणां च शराणां च बभूव तुमुलः स्वनः ॥ ५६
ते भिन्नाश्च विकीर्णाश्च रामरावणयोः शराः ।
अन्तरिक्षात्प्रदीप्ताग्रा निपेतुर्धरणीतले ॥ ५७
तयोर्ज्यातलनिर्घोषो रामरावणयोर्महान् ।
त्रासनः सर्वभूतानां स बभूवाद्भुतोपमः ॥ ५८
स कीर्यमाणः शरजालवृष्टिभि-
र्महात्मना दीप्तधनुष्मतार्दितः ।
भयात्प्रदुद्राव समेत्य रावणो
यथानिलेनाभिहतो बलाहकः ॥ ५९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाशीतितमः सर्गः ॥ ८८ ॥

2018* रावणं निहनिष्यामि पश्यन्तु सुदिता सुरा ।
कीर्तयिष्यन्ति देवा ये यावदाहूतसम्प्लवम् ।

—Then D5 cont

2019* यदि सूर्यकुले जातः सत्यधर्मपरायणः ।
मत्यलोकहित सत्ये वधिष्यामि दशाननम् ।
लक्ष्मणे सर्वयत्नेन रक्षन्तु हरिपुंगवा ।

—After 53 D3 (first time) 9 T2 3 G1 3 M ins

2020* समागम्य सदा लोके यथा युद्ध प्रवर्तितम् ।

[D9 M1 व(M1 त)दा (for सदा) D5 लोका Cv r m g as above (for लोके) D1 T1 G1 यदा Cr m g as above (for यथा)]

54 b) D4 सन्निभैः (for भूषणैः) —cd) M2 ततो रामो (for दशग्रीवं) D4 जघानोरसि तं रामो (for c) D4 M2 दशग्रीवं (for रणे रामः) Ś Ñ V B D1-3 1 (both times) 9 12 M3 transp दशग्रीवं and रणे रामः Ñ B D3 7 (second time) 9 12 M1 3 समाहितैः, V महाद्युतिः, D5 सुसमाहितैः (hypm) D6 क्रुधान्वितः, D8 T2 3 सुसहितैः (for समाहितः)

55 D6 om 55 55a —a) B1 D3-5 8 (first time), 1 11 T2 3 G2 M3 तथा (for अथ) B2 D3 (first time) 1 12 प्रविद्धैः D13 दीप्तैस्तु (for प्रदीप्तैः) —b) Ś B1 D1-3 9 12 इव Ñ V B2-4 D3 (second time) 11 च स (for चापि) —c) G1 ततो, M1 मृत्यु (for तदा) D5 T1 G3 अभ्यवर्षत वै शैल —After 55 Ñ V B2-4 D3 (second time) 11 ins

2021* ततो युद्ध समभवद्रामरावणयोस्तदा ।

56 D4 om 56ab (cf v l 55) V3 om 56 —a) Ś D2 11 समं (for राम) M3 मुक्ताग्रा (for मुक्तानाम्) —M2 om (hapl) 56b–57a —b) D13 शराणाम् (for अन्योन्यम्) Ś B1 3 D1 2 8 11 अभिधावतां M3 °जघ्नतां (for अभिनिघ्नताम्) —c) Ś D8 12 शूराणां, Ñ1 V1 B2 4 शक्राणां D6 10 11 Ct वराणां (for first शराणां) Ñ3 V3 D3 (second time) समन्वानां, D1 रामाक्षिप्त (for first शराणां च) B2 प्रवृष्टानां, D1 वानराणां, D5 T1 M3 च वराणां, D12 11 स (D13 वि)शराणां (for च शराणां) —d) N1 तुमुलः D4 1 12 T G M1 2 3 तुमुलं ※ Cr शराणां च शराणां च बभूव तुमुल स्वनमिति पाठ ※

57 M1 om 57abc (cf v l 50) —a) Ñ V B2-4 D3 (both times) 9 11 ते हि (D3 (first time) 1 12 विच्छि) न्नाश्च, B1 ते विशीर्णा, D6 T2 3 त भग्नाश्च, D11 तेपि छिन्ना (for ते भिन्नाश्च) V3 D6 T2 विशी (D6 °दी)र्णाश्च (for विकीर्णाश्च) Ś D8 13 ते विकीर्णा विदीर्णा वा, D1 ते विदीर्णा विनिर्मुक्ता, D5 त विशीर्णा विमर्दीता, D4 त विशीर्णा सुव कीर्णा —b) N V B2-4 D3 (second time) 11 तदा (for शराः) —c) B4 D3 अंतरीक्षात्, D5 12 G1 अंतरिक्षे (for अन्तरिक्षात्) B1 D11 प्रदीप्ताश्च, D5 सुदीप्ताग्रा, D6 T2 3 महोल्काभा (for प्रदीप्ताग्रा) —d) N1 D4 निष्पेतुः Ñ V B2-4 D3 (second time) वसुधातले (for धरणीतले)

58 a) G1 -मुक्तः (for निर्घोषो) —b) Ś B1 D1 4 8 11 युधि Ñ V B2-4 D3 (second time) 11 बहु (for महान्) —c) Ś D8 13 त्रासकः, D3 (first time) G1 त्रासयन्, D4 12 G1 त्रासन (D13 °द) (for त्रासनः) D1 सर्वभूतानि (for °भूतानां) —d) N1 V2 3 B1 3 4 D1-8 T G1 M1 2 3 स (for स) D4 सर्वभूत (for स बभूव) Ś D1-4 8 11 [अ]द्भुतो महान्, D12 [अ]द्भुतोपम (for [अ]द्भुतोपमः) D3 (first time) 1-11 बभूवाद्भुतदर्शनः. —After 58 D5 T2 3 ins

2022* राममुक्तशरौघेण दिश सर्वा समावृता ।
न समर्थः स्म योद्धु रामेण सह रावण ।

[(1 2) D4 रामबाणार्दितोऽभूत् (for the post half)]

59 Ś V2 B1 3 D1 4 8 10 repeat 59 here (cf v l 38) G(ed) om 59 —a) S1 (second time) D3 (first time) 1-11 M2 विकीर्य (D10 11 °क)माण, B2 D4 (both times) 8 संकीर्यमाण, B4 संदीर्यमाण,

८९

स दृष्ट्वा तुमुलं युद्धं रावणस्य दुरात्मनः ।
विमुक्तेन बाणौघात्सुषेणं वाक्यमब्रवीत् ॥ १

एष रावणवेगेन लक्ष्मणः पतितः क्षितौ ।
सर्पवद्वेष्टते वीरो मम शोकमुदीरयन् ॥ २

G 6. 82 3
B 6 101 3
L 6. 81 3

D5 (second time) 11 स (D13 स) वीक्ष्यमाण (for स वीर्यमाण) Ś1 (first time) Ñ1 V (V2 both times) B1 1 (second time) 4 G2 शरजालवृष्टिर्, D12 शरवृष्टिमाजेद् (for शरजालवृष्टिभिर्) —[4]) Ś D8 12 (all second time) महौघस्य Ñ V B2 4 (V2 B3 second time) M3 महात्मनो, D1 (both times) 5 (second time) महात्मना D4 (second time) महीयसा (for महात्मना) Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 (Ś D1 8 12 both times V3 D4 B1 first time) T2 1 रम (for [अ]दित) B1 (both times) धनुर्धरम्, B2 (second time) धनु वर्गानैव, D1 (second time) धनुर्धरो रणे (for धनुष्मतादित) —D5 reads 59[cd] in marg —[e]) Ś D5 12 (all second time) मायां (for भयाद्) D12 विस्तुदाय D1 (second time) समैत्यरावणो D4 (second time) स राक्षसाधिपो (for समेत्य रावणो) Ś D8 12 (all first time) त (Ś1 D4 सु, D12 सु) लोकवर्य रथमभिकर्षद् V2 B1 3 D1 3 (all first time) तल्लोकवरत्रमाणिकपाद् (B1 *शनिवार्यतो, D1 2 *सनिकर्षितो) D4 (first time) सुलोचदद्वै रथमभिकर्षे —[4]) G1 वदन (sic) (for [अ]निल्न) D4 (second time) महाशात (for [अ]निश्चमानि) D6 T2 3 M3 [अ]पहृतो (for [अ]मिहृतो)

Colophon D6 T2 3 read colophon after 2024* —Kanda name N B1 3 4 D1 3 युद्धकाण्डे —Sarga name Ś B1 D1–4 8 12 रावणविद्रावण N V2 रावणोपक्रमण (V3 *क्रम) V3 illeg V3 B2 रावणापनयन, B4 D7 (second time) रावणापक्रमण D12 रावणापक्रम —Sarga no (figures words or both) Ś1 N1 V2 3 B1 3 D3 4 5 (second time) 8 11 om Ś1 V1 80 N2 83 B3 4 D7 77 D1 82 D5 86 D5 2 (first time) 10 11 T1 G M5 6 101 T3 104 T2 108 M1 3 102 G (ed) 81 —After colophon D1 concludes with स्तम् T2 with श्रीरामाय G M1 3 4 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 88 D5 6 T2 3 ins a long passage relegated to App I (No 55)

89

In D7, Sarga 89 is read for the first time (with App passages) as in NL MSS (omitting st 6[cd] 9[ef], 10[c–f] 17 20[cd] 22[cd] and 25[cd])

Before 1 D5 6 8 (D5 alter 1) ins T1 G M ins

2023* शक्त्या विनिहतं दृष्ट्वा रावणेन बलीयसा ।
लक्ष्मणं समरे शूरं शोणितौघपरिप्लुतम् ।

[(l 1) D4 तु पतितं D5 8–11 M3 निपातितं, Cg as above (for विनिहतं) —(l 2) D3 पतितं (for समरे) D7 शोणितौघे, M3 रुधिरौघ (for शोणितौघ)]

—Thereafter D5 6 cont 2026* (followed by 6[cd])

1 D5 6 om 1[ab] —[a]) Ś B1 (*sup lin* also) D3 12 13 कृत्वा G2 महत्त्वा Ck t as in text (for दृष्ट्वा) Ś B1 D1–3 8 12 सु (D1 तु) महद् (for तुमुलं) D4 दृष्ट्वा स सुमहद्युद्ध, M3 रावणतुमुलं युद्ध —[b]) D7 महात्मन (for दुरात्मन) Ś N V B D1–4 8 12 13 रावणस्य (B3 *वण, G (ed) *वाद) निशाचर (B1 महात्मन) —After 1[ab] Ś N V B (B3 only l 2) D1–4 8 12 13 T2 3 (D4 T2 3 repeat l 2 before 1[cd]) ins D5 6 ins only l 2 before 1[cd]

2024* युद्धयुद्धपरिश्रान्तलक्ष्मणोपक्रमं च स्थितं ।
सनिकर्षादपक्रान्ते किंचित्स्मितशराश्रये ।

[(l 1) Ś1 B1 D12 T2 3 युद्ध (for युद्ध) Ñ1 विहित D3 स्थित (for च स्थित) Ś D8 12 तत्रान्तर क्रमणे स्थित (for the post half) —(l 2) B3 रणारणात् (for सनिकर्षाद्) D4 T2 3 (all first time) अवशात D5 अविरति (for अपक्रान्ते) Ś D8 8 12 T2 3 (T2 3 second time) गते D4 (first time) वन्दित (for किंचित्) B2 तद (for स्मितश्र) D4 T2 3 (all first time) तत्समितश्राश्रये D4 (second time) गते स्मिताश्रयीरपे D12 पुरी स्थ पनो गते (for the post half)]

—Thereafter D6 T2 3 read the colophon of 6 88 (followed by App I [No 55])

—[c]) D8 घोर (for एष) Ś D1–4 8 12 13 T2 3 विश्राम्य (Ś D12 *श्रम) तं समालक्ष्य N V B1 3 D12 विश्रमांतर माश्राय (N1 V1 *विश्य) B3 नि श्वस्त समाहस्य, D4 विश्रामं तु ततो तस्य —[d]) G (ed) सुषेणं (for सुषेण) N V B1 3 4 D1 3 4 T2 3 रावणो D7 10 11 G1 Ct दृढम् (for वाक्यम्) —After 1 D1 5 ins 2023*

2 [a]) Ś D5 5 पश्य (for एष) N V B2–4 D12 शक्तिप्रहारेण D4 7–9 11 T2 3 M3 रावणवीर्येण D5 वानर भवान् M3 रावणशस्त्राच (for रावणवेगेन) —[b]) L (ed) पातित (for पतित) Ś N V B D1–4 8–13 भुवि (for क्षितौ) —[c]) Ś D5 13 पश्यद् N3 B3 सरवत् (for सर्पवद्) Ś1 वहितो N1 V B D3 3 11 वहन N1 D5 वहितो (D5 *त) (for वेष्टते) D1 3 13 बाला D4 7 T2 3 भूमौ (for वीरो) —[d]) D3 13 दुःखम् (for शोकम्) N V B3 4 D12

G. 6. 82. 4
B 6 101 4
L 6 81 4

शोणितार्द्रमिमं वीरं प्राणैरिष्टतरं मम ।
पश्यतो मम का शक्तिर्योद्धुं पर्याकुलात्मनः ॥ ३

अयं स समरश्लाघी भ्राता मे शुभलक्षणः ।
यदि पञ्चत्वमापन्नः प्राणैर्मे किं सुखेन वा ॥ ४

लज्जतीव हि मे वीर्यं भ्रश्यतीव कराद्धनुः ।
सायका व्यवसीदन्ति दृष्टिर्बाष्पवशं गता ।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चोपजायते ॥ ५

भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा रावणेन दुरात्मना ।
परं विषादमापन्नो विलापाकुलेन्द्रियः ॥ ६

न हि युद्धेन मे कार्यं नैव प्राणैर्न सीतया ।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं रणपांसुषु ॥ ७

उपानयन्, Cm g t as in text (for उदीरयन्) M2 मम शोकप्रदोऽनघ

3 ᵃ) D12 शोणिताक्तमिमं, G1 °र्द्रेतर (for °र्द्रमिमं) —ᵇ) Ś D2.32 प्राणात्. Ś V3 D1.6–13 प्रियतरं (D13 °म) D1.6.13 T3 G2 M1.3 दृष्ट(D1 **)तमं (for इष्टतरं) —ᶜ) Ś D8 बत का, Ñ1 जीव का. Ñ2 V1 B2 [s]पीह का. V2 damaged B3 मेद्य का, B1 [s]प * का (for मम का). Ś D1–3.5.11 शान्तिर् (for शक्तिर्) D12 पश्यतो विमलो शक्ति. —ᵈ) V2 D11 मोढ़ (for योद्धुं) V1 D1 [हं]क्षण (D1 °णो) (for [कुला]त्मन)

4 Ñ1 reads 4ᶜᵈ in marg —ᵃ) Ś Ñ V1.3 B D1–3.5.11 हि, D7 च, G2 तु (for स) B1 पारसश्वासीद् (for समरश्लाघी) —ᵇ) B2 D1.7.12 -लक्षण —ᶜ) D6.8 च (for मे) D8 G1 M1.3 च (for वा) Ś B1 D1–3.5.11 T2.3 किं मे(D2 वा) प्राणैर्जयेन वा(D3.1 च), Ñ V B3–4 D12 प्राणैः किं मे प्रयोजनं —After 4 Ñ1 D12 ins a long passage relegated to App I (No 56)

5 Ñ1 D12 om 5–20 —ᵃ) Ś Ñ2 (marg also as in text) V B1.4 D2.5.8.11 सज्जति B2 मुह्यति D1 नश्यति (for लज्जति) D9 नो (for मे) ✻ Cm लज्जतीति परस्मैपदमार्षम्, so also Cg t ✻ —ᵇ) D4 भ्रश्यते प (for भ्रश्यतीव) D8 द्रव (for धनु) V3 क*** (damaged) (for कराद्धनु) —ᶜ) Ñ1 V B3–4 परिसीदन्ति, M1 व्यव° (for व्यव°) Ś B1 D1–3.5.11 परिसीदन्ति मे प्राणा —ᵈ) G2 बाण (for बाष्प) —After 5ᶜᵈ D3.7.10.11 T1 G M1.2.3 ins

2025* अवसीदन्ति गात्राणि स्वप्नयाने नृणामिव ।

—ᵉ) B3 भीतिर् (for चिन्ता) Ś V D1–11 G1.2 M3 वर्धते; B1 वाधते (for वर्धते) D1–3 घोर (for तीव्रा) —ᶠ) V2 D1.6.11 G1 (म)पि च, D1 कापि (for चोप) —After 5 Ś Ñ1 V1.3 B D1–3.5.11 read 7 (ᵃᵇ and ᶜᵈ transp) T1 reads 7ᵃ–8ᵇ (along with star passage)

6 Ñ1 D12 om 6 (cf v l 5) V3 om (hapl) 6–7ᵇ —ᵃ) B2 भ्रातर (for दृष्ट्वा) D1 लक्ष्मणं पतितं दृष्ट्वा —ᵇ) Ś V1 B1 D1–3.5.11 लक्ष्मणं(D3 भ्रातरं) पांसुगुण्ठितं —After 6ᶜᵈ, D3 2024 Ś ins, while D2.3 cont after 2023*

2026* विनिश्वसन्न्त दुःखार्तं मर्मण्यभिहतं भृशम् ।
राघवो भ्रातरं दृष्ट्वा प्रियं प्राणं बहिश्चरम् ।
दुःखेन महताविष्टो ध्यानशोकपरायण ।

[(l 1) D1.6 T1 G2 M1.3 विनश्चेष्ट(D1 °चेष्ट, M1.3 °नत), D6 विनि:श्वसंत, D7 G2 नि (G3 नि)श्वसंत तु, D2.3.11 निश्वसंतं तु, G1 विनश्य तं तु. M1.3 विनिश्चलं, Cg k t as above (for विनिश्वसन्न्त) —D10.11 om l 2–3 —(l 2) D1 T1.3 अजेय राघवो (for राघवो भ्रातरं) D6.8 प्रियं प्राणेर्विवोजितं (for the post half) —(l 3) G1 -परायण (sic), Cv g as above (for परायण.)]

—Thereafter D6.8 reads 6ᶜᵈ and then D1 alone ins,

2027* जीव जीवेति तं प्रोच्य सर्वेषां वदतां वर ।

—Ś Ñ2 V1.3 B D1–3.5.11 om 6ᶜᵈ

7 Ñ1 D12 om 7 (cf v l 5) V2 D10.11 om 7ᵃᵇ (for V1, cf v l 6) Ś Ñ2 V1.3 B D1–3.5.11 transp 7ᵃᵇ and 7ᶜᵈ and read after 5 —ᵃᵇ) Ñ2 V1.3 B D1–3 तस्य, D6 T1.3 नैव, D7 किं मे, Cg as in text (for न हि). D7 पै (for मे) Ś D3.11 यत्र(Ś1 °त्र) युद्धे मया कार्यं (for °) D8 T1 G2 च (for [नै]व) Ś Ñ2 V1.3 B D1–3.5.11 न प्राणैर् च (Ñ2 V1 B3–4 °र्नापि) (for नैव प्राणैर्न) D1 तत्र युद्धेन किं प्राणैर्युद्धकार्यं न विद्यते —D6 T1 G1 om 7ᶜᵈ T1 reads 7ᵃ–8ᵇ (along with star passage) after 5 —ᶜ) Ś B1 D1–3.5.11 भ्रातरं (for भ्रातरं) B1 लक्ष्मणं (for निहतं) —ᵈ) B1 विह्वलं (for लक्ष्मणं) Ś Ñ1 V B D1–3.5.11 रणमूर्धनि D6 T1.3 पांसुगु(D1 °लु)ण्ठितं Ch t as in text (for रणपांसुषु) —After 7, Ś D3.11 T1.3 ins (Ś D3.11 repeating [var] after 2029(C)*), D1.3 ins. after 5

2028* विजयोऽपि हि मे शूर न प्रियायोपकल्पते ।
अचक्षुर्विषयश्चन्द्र का प्रीतिं जनयिष्यति ।

[Cf 803* —(l 1) Ś D3.11 (all second time) समरे, D3.8 सौम्य (for शूर) Ś D3.11 (all first time) रणे शूरे (for हि मे शूर) D6 [न]ह्यत्र T1.3 हि (for [ऽ]पि) Ś D3.11 (all first time) स्वप्ने विनिर्जितः Ś D3.11 (all second time) स्वप्ने जित कि D6.8 स्वप्नं जित्वा न मे (for the post half) —(l 2) Ś D1.3.11 (Ś D3.11

किं मे राज्येन किं प्राणैर्युद्धे कार्यं न विद्यते । | यत्रायं निहतः शेते रणमूर्धनि लक्ष्मणः ॥ ८

G. 6. 82. B. 6. 101. 11 L. 6. 81. 9

both times) अवस्येवोदितश्चद्रः ; D4 T2.3 अचक्षुश्चुदितश्चद्रः (for the prior half).]

—Thereafter, D4 ins. l. 6–9 of App. I (No. 56).

8 Ñ1 D13 om. 8 (cf. v.l. 5). D4 om. 8^{ab}. T3 reads 7^{c} – 8^{b} (along with star passage) after 5. —^{a}) D3 G2 नो (for मे). Ś Ñ2 V B D1–3.4.8–12 T2.3 युद्धेन (for राज्येन). B1 वा (for second किं). —^{b}) Ś Ñ2 V B1.3.4 D1–3.6.8–12 T1 G1 युद्ध- (for युद्धे). —^{c}) V1 लक्ष्मणः (for निहतः). —^{d}) N2 V1.3 B2–4 लक्ष्मणो (V1 निहतो) मत्स(B3 मे स)मीपतः ; V2 B1 D8 T2.3 लक्ष्मणो रणमूर्धनि. —After 8, Ñ2 V B along with D7 ins. l. 1–87 (Ñ2 B2 D7 om. l. 54–87 ; V1.3 B1.4 om. l. 10–87 ;) of App. I (No. 56) ; while D3 ins. 2028* and l. 6–9 of App. I (No. 56). —After 8, D8–11 T2.3 K (ed., l. 5–23 [l. 9–23 within brackets]) ins. ; Ś D1.3 (D1.3 [preceded by 2028*] l. 24 only). 8.12 ins. l. 9–24 ; D4 ins. l. 1–6 only ; D5.7 T1 G2 M1.2.3 ins. l. 7–8 only ; G1.2 M3 ins. l. 5–8 only :

2029* यथैव मां वनं यान्तमनुयाति महाद्युतिः ।
अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम् ।
(6.39.17)
इष्टबन्धुजनो नित्यं मां च नित्यमनुव्रतः ।
इमामवस्थां गमितो राक्षसैः कूटयोधिभिः ।
(6.39.18)
देशे देशे कलत्राणि देशे देशे च बान्धवाः । [5]
तं तु देशं न पश्यामि यत्र भ्राता सहोदरः ।
इत्येवं विलपन्तं तं शोकविह्वलितेन्द्रियम् ।
विवेष्टमानं करुणमुच्छ्वसन्तं पुनः पुनः ।
किं नु राज्येन दुर्धर्ष लक्ष्मणेन विना मम ।
कथं वक्ष्याम्यहं त्वम्बां सुमित्रां पुत्रवत्सलाम् । [10]
उपालम्भं न शक्ष्यामि सोढुं दत्तं सुमित्रया ।
(6.39.11^{cd})
किं नु वक्ष्यामि कौसल्यां मातरं किं नु कैकयीम् ।
(6.39.8^{ab})
भरतं किं नु वक्ष्यामि शत्रुघ्नं च महाबलम् ।
सह तेन वनं यातो विना तेनागतः कथम् ।
(6.39.10)
इहैव मरणं श्रेयो न तु बन्धुविगर्हणम् । [15]
किं मया दुष्कृतं कर्म कृतमन्यत्र जन्मनि ।
येन मे धार्मिको भ्राता निहतश्चाग्रतः स्थितः ।
हा भ्रातर्मनुजश्रेष्ठ शूराणां प्रवर प्रभो ।
एकाकी किं नु मां त्यक्त्वा परलोकाय गच्छसि ।
विलपन्तं च मां भ्रातः किमर्थं नावभाषसे । [20]
उत्तिष्ठ पश्य किं शेषे दीनं मां पश्य चक्षुषा ।
शोकार्तस्य प्रमत्तस्य पर्वतेषु वनेषु च ।
विषण्णस्य महाबाहो समाश्वासयिता मम ।
राममेवं ब्रुवाणं तु शोकव्याकुलितेन्द्रियम् ।

[(l. 1) T3 यदा (for यथा). D4 वनमायांत (for मां वन यान्तम्). D4 अनुयातो. —(l. 3) D4.6 च (for स). —D4 om. l. 5–7. —For l. 5–6, cf. l. 1–2 of 796*. —After l. 6, D4 cont. l. 4 and 6–9 of App. I (No. 56). —D8–11 om. l. 7–8 ; T2.3 om. l. 7. K (ed.) reads l. 7–8 after l. 23. —(l. 7) M3 तु (for तं). —After l. 7, M2 ins. :

2029(A)* भ्रातर पातित दृष्ट्वा रावणेन दुरात्मना । (6^{ab})

—D4 T2.3 read l. 9 after l. 24. —(l. 8) D6–7 विचेष्ट-मान. D6.7 T2.3 G2 नि(D6.7 निः)श्वस्य (for उच्छ्व°). —(l. 9) Ś D8.12 मे कार्यं (for दुर्धर्ष). D8 T2.3 [अ]नघ (for मम). Ś D8.12 लक्ष्मणो यत्र पातितः (for the post. half). —Ś D8.12 om. l. 10. —After l. 10, D8 T2.3 ins. :

2029(B)* एकोऽप्येवागतस्त्वं हि लक्ष्मणस्तु न दृश्यते ।;

while D8 ins. l. 13–14 only of App. I (No. 56). —(l. 11) Ś D8.12 कथं शक्ष्यामि संसोढुं (for the prior half). Ś1 सहतुं (for सोढुं). —(l. 13) Ś D8.12 भ्रातर (for भरत). —D8 om. l. 14. —(l. 14) Ś D8.12 येन (for तेन). Ś D8.12 गमे (for [आ]गतः). —(l. 15) D8 T2.3 -विगर्हितं. —(l. 17) D8 T2.3 यत्र (for येन). Ś D8.12 म्रियते; D8 T2.3 नियते (for निहतश्). K (ed.) मम (for स्थितः). D12 चाग्रमारिथनः. —(l. 18) Ś D8.12 प्रवर प्रभु. —(l. 19) Ś D8.12 कथं; D8 T2.3 ननु; K (ed.) कि तु (for किं नु). D8 T2.3 हित्वा (for त्यक्त्वा). —(l. 20) Ś D8.12 T2.3 च शोचार्तं; D12 विशोकार्तं (for च मां भ्रातः). D8 [अ]भि- (for [अ]व-). Ś D8.11.12 T2.3 किं नु (D8 T2.3 च) मां नाभिभाषसे (for the post. half). —(l. 21) Ś D8.12 वीर; K (ed.) ब्रूहि (for first पश्य). Ś D8.12 transp. दीनं and मां. —(l. 22) T2 प्रवृत्तस्य (for प्रमत्तस्य). D8 T2.3 वने वने. —After l. 22, Ś D8.12 ins. (followed by 2028* [1.]) :

2029(C)* मा शोचस्व महाबाहो सीतां प्रति महाबल ।
तत्र गत्वानयिष्यामि यत्र नीता तु मैथिली ।
प्रतिज्ञा सा च काकुत्स्थ या त्वया मानिता पुरा ।
एवमाश्वास्य मां पूर्वं सौमित्रे विजने वने ।
अमित्रेषु परित्यज्य कस्य मां गन्तुमर्हसि । [5]
हा हतोऽस्मि महाबाहो त्वया वीर विनाकृतः ।
विलपन्निति दुःखार्तो निपपात महीतले ।
संज्ञां समाप्य तेजस्वी सुषेण राम इत्यथ ।
उवाच मधुरं वाक्यं शृण्वन्तु मम वानराः ।
शृणु राम महाबाहो न मे प्राणैः प्रयोजनम् । [10]
यद्य निहतः शेते रणमूर्धनि लक्ष्मणः ।

G 6 82 0 B 6 101 23 L 6 81 23 राममाश्वासयन्वीरः सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।
न मृतोऽयं महाबाहुर्लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ॥ ९
न चास्य विकृतं वक्त्रं नापि श्यामं न निष्प्रभम् ।
सुप्रभं च प्रसन्नं च मुखमस्याभिलक्ष्यते ॥ १०
पद्मरक्ततलौ हस्तौ सुप्रसन्ने च लोचने ।
एवं न विद्यते रूपं गतासूनां विशां पते ।
मा विषादं कृथा वीर सप्राणोऽयमरिंदम ॥ ११
आख्यास्यते प्रसुप्तस्य स्रस्तगात्रस्य भूतले ।
सोच्छ्वासं हृदयं वीर कम्पमानं मुहुर्मुहुः ॥ १२
एवमुक्त्वा तु वाक्यज्ञः सुषेणो राघवं वचः ।
समीपस्थमुवाचेदं हनूमन्तमभित्वरन् ॥ १३

[(l 5) D1 ... (for ...)] —Ś D1 ... om l 23 —(l 23) T1 ... K (ed) ... (for ...) —(l 24) D ... T ... (for ...) Ś D1 ... (for ...)] —Thereafter D ... ins l 17 and 19-25 only of App I (No 56)

9 N1 D... om 9 (cf v l 5) N2 B1 om 9^ab —^a) V B... उवाच च (V3 damaged) ... (for ^a) V B... (for वाक्यमब्रवीत्) Ś B1 D... ... सुषेणः परमं वचः —After 9^ab Ś V (V3 l 1 only) B... D... T... ins N2 B2 ins before 9^cd (owing to om)

2030* सज्जेमां नरशार्दूल बुद्धिं वैक्लव्यकारिणीम् ।
शोकसंजननीं चिन्तां तुल्यां बाणगतां मुखे ।

[(l 1) D... (for सज्जेमां) B2 ... (for वैक्लव्य) N2 V B D... T... (for ...) —(l 2) Ś D... (for चिन्तां) T... Ct as above (for तुल्यां) D... (for बाणगतां) N2 V1 B1 ... D... (for ...) (for the post half)]

which Mx ins after 9^cd

2031* राममाकृष्टकर्माणं कृपणं शोकविह्वलम् ।

—^a) D... (for ...) M... (for ...) Ś N2 V B D... (N2 D... ^a) ... M... (for लक्ष्मि^a) B1 ... (for लक्ष्मि^a)

10 N1 D... om 10 (cf v l 5) —^a) Ś N2 V B D... T... G... M... Cr,Lt ... D... (for च) G(ed) ... (for वक्त्रं) —^b) M... (for ...) Ś D... N2 ... V B D... (B1 D... ...) ... (D... ^a) ... —^c) M... (for सुप्रभं च) Ś D... V... —^d) Ś D... N2 V B D... M... (V3 ...) ... (M... ^a) T... G... M... (for ...)

11 Ś1 D... om 11 (cf v l 5) V... om 11 —^a) N... D... M... Ct ... B... (for ...) Ś B1 D... (for ...) N... (for हस्तौ) —^b) —After सुप्रसन्ने, D... erroneously repeats from ... to ... T... M... (for च लोचने) B... (for ...) —^c) Ś N... V... B D... (D... ...) —After 11^cd D... Ś ins

2032* दीर्घायुषस्तु ये मर्त्यास्तेषां तु मुखमीदृशम् ।
नायं प्रतत्वमापन्नो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ।

[(l 1) D... T1 G... M... (for ये) D... T... transp ... and ... D... T1 G... M... (for ...) D... T1 G... (for तु) —(l 2) The post half = 9^d T... damaged for नायं M... (for लक्ष्मिवर्धन)]

—^a) G... न (for मा) N... V... B D... T... M... transp मा and विषादं Ś D... M... ... B1 ... D... (for वीर) —N... om (l apl) 11^d = 12^a —^f) D... (hypm) (for सप्राणोऽयम्) Ś D... T... M... ...

12 N... D... om 12 (cf v l 5) N... om 12^ab (cf v l 11) —^a) Ś V B D... D... ... D... D... Ck t ... (M... ...) Cv r m g as in text (for आख्यास्यते) T... Ck t as in text (for प्रसुप्तस्य) ... Cv ... so also C... Ct m ... —^b) Ś D... D... G (ed) ... (D...) G (ed) ... (for स्रस्तगात्रस्य) B1 D... (for भूतले) —^c) T... om for वीर —^d) D... T... ... Cm g as in text (for कम्पमानं) —After 12 B... ins l 54, 5 of App I (No 56) —After 12 M... ins

2033* एवंरूपं स्फुरमानं वीर विमला भव ।

13 N... D... om 13 (cf v l 5) —^a) Ś N... V B D... ... D... (for तु वाक्यज्ञः) —^b) Ś D... ... D... (for राघवं वचः) —^cd) M... Cm ... (for समीपस्थम्) N... V... B... ... B1 D... D... D... (for अभित्वरन्) Ś D... ... (D...)

सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलमोषधिपर्वतम् ।
पूर्वं ते कथितो योऽसौ वीर जाम्बवता शुभः ॥ १४
दक्षिणे शिखरे तस्य जातामोषधिमानय ।
विशल्यकरणीं नाम विशल्यकरणीं शुभाम् ॥ १५
सौवर्णकरणीं चापि तथा संजीवनीमपि ।
संधानकरणीं चापि गत्वा शीघ्रमिहानय ।
संजीवनार्थं वीरस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ॥ १६

इत्येवमुक्तो हनुमान्गत्वा चौषधिपर्वतम् ।
चिन्तामभ्यगमच्छ्रीमानजानंस्ता महौषधीः ॥ १७

G 6 82 0
B 6. 101 32
L 6 81 32

14 N1 D13 om 14 (cf v l 5) —a) D4 G1 गच्छ, D5 7 T1 2 याहि, Ck t as in text (for गत्वा) —b) D5 स्व दम्, T1 M1 तस्वम्, G2 3 त स्वम् (for शैलम्) D1–7 T2 औषधि S Ñ2 V2 B2–4 D8 11 शैलमेव (Ś D8 12 °व) महोदय, V1 3 शैल त(V2 पवत) यथ माइन, B1 शैल पचमहोदय, D1 3 शैल त सुमहोदय, D4 5 11 पवत हि(D1 त) महोदय —V B D1 3 om 14cd —c) D1 6 9–11 T3 तु, Ct as in text (for ते) —d) Ś —c) D1 6 9–11 T3 तु, Ct as in text (for ते) —d) S D1 12 तदा, D1 4 6 9–11 T1 3 तव (for शुभ) ✻ Cr 'लक्ष्मणाय ददौ नस्त सुषेण परमौषधम्' इत्युक्तप्रकारेण इन्द्रजिद्युद्धे शल्यपीडितानां लक्ष्मणादीनां चिकित्सा कृतवता संगृहीतौषधेन सुषेणेन सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलमोषधिपर्वतमिति हनूमत्प्रेषणमनुपपन्नमिव प्रतीयते। अत्र लक्ष्मण विभीषणादिचिकित्सायामोषधिजातं सर्वं विनियुक्तमिति परिहारस्य वक्तुं शक्यत्वेऽप्यविस्मरणशीलस्य हनूमतः स्वेनैवाचिरात्पितृपर्वतविषयकं प्रणवाद्यक्षरमिति इत्यभिधानं त्रि प्रक म्योदाहरणं च विरुद्धमिव प्रतीयते, अत्र परिहारो विद्वद्भिर्विमृग्यः ✻

15 Ñ1 D13 om 15 (cf v l 5) —a) D4 स्कन्धेण (sic) (for दक्षिणे) S V1 3 B1–3 D2–4 6–13 जातम्, G1 समिम् (for तस्य) N2 V2 B2 दक्षिणेन (V2 °ण च) —b) D5 7 गिरजाताम् (B4 °श्रैव) —V1 illeg for 15b —c) Ś B1 D1–3 8 12 ओ(D8 औ)षधीं नामिहा नय(Ś D8 11 °च) N2 V1 3 B3 ओषधीं समुपानय B4 औषधीं तां समानय, B2 D1 9–11 महौषधिमिहा (B4 °मुपा)नय —c) N2 चैव D4 9–11 मागा (for नाम) —d) Ś D1 3 13 शीघ्रमानय तां(D3 °नीयकां) शुभां N2 V B2–4 विशल्यां दक्षनिर्मितां, D4 6 9–11 T1 2 Ct सावर्ण (D6 T1 2 सौवर्ण)करणीं तथा, M1 हनूमन्नोषधिं शुभां M2 मृतसंजीविनीं शुभां, M3 संधानकरणीमपि ✻ Cv 'विशल्यकरणीं नाम विशल्यकरणीं शुभाम्' इत्यत्रैको विशल्यकरणा शब्दः स्वभावार्थवाचकः, so also Cm g ✻

16 N1 D13 om 16 (cf v l 5) N2 V B D1 2 om 16a–d —ab) D1 G2 M1, 2 सु(M3 स)वर्ण (for सौवर्ण) G1 शुभां (for अपि) M3 संजीवकरणीमपि (for d) D6 T1 2 संजीवकरणीं चैव संधानकरणीं तथा —For 16cd, Ś D1 3 13 subst D4 9–11 subst l 1 only for 16cd

2034* संजीवनीं तथा चात्र सवर्णिनीं च महौषधीम्।
सवर्णकरणीं चैव दृष्ट्वा दशनिर्मिताम्।

[(l 1) D9–11 संजीवकरणीं (for संजीवनीं तथा) and सधानीं (for सवर्णिनीं) —(l 2) D6 सुवर्ण (for सवर्ण)] —D6 om 16cd Ś D1 3 4 11 T1 2 om 16cd —e) M1 चैव M3 अंजनात्मज शैलेन्द्र —f) M1 शिवम् (for शीघ्रम्) —f) Ś B1 D2–4 6–13 T1 2 त्व(D1 स)मानय, D1 महामते (for महात्मन) —After 16 Ś D1 3 11 T1 2 (Ś D1 13 l 1–32 only) ins a long passage relegated to App I (No 58) while N2 V B D2 along with D7 ins l 88–292 (D3 l 88–106 only) of App I (No 56) whereas D2 ins l 88 and l 98 100 of App I (No 56)

17 Ñ2 D13 om 17 (cf v l 5) D6 T1 2 om 17–22 D1 om 17–22b N2 V B om 17 —a) D6 7 T1 G1 2 तु (for च) G1 M3 स गत्वा (for गत्वा च) D1 2 सुषेणेन महौजसा —After 17ab, D1 ins. D1 ins l 1 after 17ab and l 3 4 after colophon of 6 89

2035* राम प्रदक्षिणं कृत्वा मन्दर दक्षसेवितम्।
ततो निमेषमात्रेण हनुमान्मारुतात्मज ।
जगाम पर्वतश्रेष्ठमौषधीशतसेवितम्।
स तु गत्वा महाबाहु पर्वतं हरिपुंगव ।

[After l 1 D2 cont l 127–160 and 183 246 of App I (No 56) —Before l 3 D1 (preceded by st 26–34 and colophon) ins

2035(A)* [illegible]
राक्षसस्य वधे भीमा महात्मा मतिमान्[illegible]
[illegible]
[illegible] राम राघवेति [illegible]
[illegible] महाभाग [illegible] [5]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

—(l 3) D1 [illegible] (for [illegible])]

—c) D1 2 M1 धीमान् (for श्रीमान्) —d) D1 4 6 T1 M1 3 तां महौषधीं M2 जानन्नाम-महौषधीं Ct अजानतां महौषधीं (as in text) —For 17 Ś D1 8 13 subst D2 cont (after 2035*)

2036* [illegible] महौषधीं ।
न ज्ञातवान् [illegible]

G 6 83 31
B 6 101 35
L 6 81 122

तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना मारुतेरमितौजसः ।
इदमेव गमिष्यामि गृहीत्वा शिखरं गिरेः ॥ १८
अगृह्य यदि गच्छामि विशल्यकरणीमहम् ।
कालात्ययेन दोषः स्याद्वैक्लव्यं च महद्भवेत् ॥ १९
इति संचिन्त्य हनुमान्गत्वा क्षिप्रं महाबलः ।
उत्पपात गृहीत्वा तु हनूमाञ्शिखरं गिरेः ॥ २०

[D3 transp l 1 and 2 —(l 1) D2 तु (for च) D3 तत्तत्र (for समन्तात्) D3 शृग (for अग्रे) D3 गधर्वैस्त रूप्णे (for the post half) —(l 2) D5 वितामस्यसमही मानवानरता महौषधी]

—Thereafter D3 cont l 266-268 169-180 and l 279-292 of App I (No 56)

18 Ñ1 D1-9.11 T2.3 om 18 (for Ñ1 D12 cf v l 5 and for the rest 17) —ᵃ) B1 तदा (for तस्य) Ñ2 V B D1.3 बुद्धिर्जाता (for समुत्पन्ना) —ᵇ) Ñ2 V1.3 B1.4 D1.2 मारुतौजस; V3 मारुतात्मज (sic) (for अमितौजसः) Ś D6.11 हनूमतो महात्मन, B3 मारुतेस्तु महौजस; D5 हनूमतो महाकपे —After 18ᵃᵇ, Ś D6.8.11 ins

2037* बद्धुस्त्वाश्चोपगच्छामि विशल्यकरणीं यथा ।

—ᶜᵈ) Ś D2.3.11 नयिष्यामि (for गमि°) D1.3 M3 द्रुत्वमे वास्य (M3 °व हि) नेष्यामि (for °) D1.3 द्रुक्षिप्त (for गृहीत्वा) Ñ2 V B बद्दमेव नयाम्यद्य वृक्षिप्त शिखरं गिरे —After 18 N2 V B D1.4-7.10.11 T1 G M ins

2038* अस्मिन्हि शिखरे जातामोषधीं तां सुखावहाम् ।
प्रतर्कणादवगच्छामि सुषेणोऽप्येवमब्रवीत् ।

[(l 1) Ñ2 तस्मिन् (for अस्मिन्) Ñ2 V1.3 B1 D1.3.10.11 M1 तु V2 B1.4 च (for हि) D7 G2 जाता Ck t as above (for जाताम्) N2 V1.3 B2 D1 M1 औषधी D7 G1 औषधीत्वा दुखावहा (for the post half) —(l 2) B1.4 अतर्केण, D2.3 प्र(D3 वि)तर्कात्, D7 प्रतर्केण (for प्रतर्केण) V2 [अ]पि, B1 [अ]पि (for [अ]व) D10.11 M1 Ck t हि Cg as above (for इति) G3 [ए]तम् (for [ए]वम्) N1 V B D1.3 M3 हि (D1.3 M3 Cm मां) प्रावदीत्]

19 N1 D6.11 T2.3 om 19 (for N1 D12 cf v l 5 and for the rest 17) —ᵃ) Ś D2.3.4.11 प्रगृह्य यदि, N1 V B यद्यना (V2 भक्ष वा)दाय D1.3 Ct अगृहीत्वैव, M2 अनाप्य यदि Cg as in text (for अगृह्य यदि) —M1 erroneously repeats 18ᵈ in place of 19ᵇ —ᵇ) V1 D1.3 यदि (for महम्) Ś D7 यस्मे स्यात्सुकृत कृतं —After 19ᶜᵈ, Ś D6.11 ins

2039* मार्गमाणे महादोष कालस्यातिक्रमात्क्रम ।

[D3 मार्गमाणे महा°ष (for the prior half)]

—ᶜ) N2 V B D1.3 M3 कालात्यये हि (D1 तु D3 M3 च) S D2.3.11 कालात्यये महादो(D2.3 °न्दो)षो —ᵈ) Ś D2.3.11 वैरस्य (for वैक्लव्य) V1 B1 तु (for च) B4 महद्भयः M3 भवेन्महत् (for महद्भवेत्)

20 Ñ1 D1.11 T2.3 om 20 (for Ñ1 D12 cf v l 5 and for the rest 17) —ᵃ) D1.3 विश्रित्य (for संचिन्त्य) Ś D1-3.5.11 मनसा, D5 T1 M2.3 बलवान् (for हनुमान्) —D1.3 om from 20ᵇ up to the prior half of l 1 of 2041* —ᵇ) Ś D6.8.11 हनूमान् महागिरि —For 20ᶜᵈ, N2 V B subst

2040* चिन्तयित्वेति हनुमानवतीर्य महीतलम् ।

[B1 स चिन्तयित्वा मतिमान् (for the prior half)]

—Thereafter all the above MSS along with D7 cont l 293-328 of App I (No 56)

—After 20ᶜᵈ, Ś D1.3.11 ins a passage relegated to App I (No 59) while D1.3.4-7.10.11 T1 G M ins

2041* आसाद्य पर्वतश्रेष्ठं त्रिः प्रकम्प्य गिरेस्तटम् ।
फुल्लनानातरुगणं समुत्पाट्य महाबलः ।
गृहीत्वा हरिशार्दूलो हस्ताभ्यां समतोलयत् ।
स नीलमिव जीमूतं तोयपूर्णं नभस्तलात् ।

[D1.3 om up to the prior half —(l 1) G1 [अ]पि तु (for श्रेष्ठं) D1.3 निष्पकम्प (for त्रिः प्रकम्प्य) M3 शिर- (for तटम्) —(l 2) D1.3 फुल्ल ना(D3 °ला)नातरुतलं (D3 °लतं) (for the prior half) —D1.3 om from the post half up to the prior half of l 3 —(l 3) G1 करुभ्यां (for हस्ताभ्यां) —D1.3 om. l 4. —(l 4) D1 T1 G M1 नभस्तलात्.]

—Ñ2 V B om 20ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś D1.3.11 भारूगाम, D4-7 T1 G M1.3 आपपात, Ct as in text (for उत्पपात) Ś D6.8.11 [अ]थ (for तु) Ś D6.8.11 ओ(Ś सौ, D5 औ)षधीं गिरि (for शिखरं गिरेः) D1.3 हरिर्गृहीत्वा मध्ये सश्लेषशिखरं महत् —After 20, Ś D6.8.11 ins.

2042* स भागस्य महातेजा भूमौ न्यस्य महीधरम् ।
विनीतश्चाञ्जलिं कृत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
अपनस्य ततो राम विज्ञापयति बुद्धिमान् ।
विज्ञाप्य रामसुग्रीवौ किं नु राजविबोध मे ।

[(l 1) Ś1 समागम्य D5 न्यस्य भूम्यां (for भूमौ न्यस्य). —(l 2) D5 विनीतप्रवाञ्जलि —(l 4) D5 युवराज (for किं नु राजन्) D1 ते (for मे)]

whereas D1 ins D3 cont after 2041*

2043* आनीय च महाचलश्रेष्ठकशिखरं हरिः ।
विश्राम्य चाह हनुमान्सुषेणमिदमब्रवीत् ।

On the other hand D5 ins, after 20 (followed by 2043*)

ओषधीर्नावगच्छामि ता अहं हरिपुंगव ।
तदिदं शिखरं कृत्स्नं गिरेस्तस्याहृतं मया ॥ २१

एवं कथयमानं तं प्रशस्य पवनात्मजम् ।
सुषेणो वानरश्रेष्ठो जग्राहोत्पाट्य चौषधीः ॥ २२

G 6 83 53
B 6 101 41
L 6 81 171

2044* शापाद्विमोचिता चापि गन्धकाली वराप्सरा ।
तिस्रो गन्धर्वकोट्यश्च जिता पर्वतमूर्धनि ।
एवमुक्तो वायुना स हनूमान्प्रत्युवाच तम् ।
तव तात प्रसादेन सुग्रीवस्य च तेजसा ।
लक्ष्मणं जीवयिष्यामि अनुज्ञां दातुमर्हसि । [5]
नीयमानस्य शृङ्गस्य आकाशेन महात्मना ।
विचित्रौषधयो दिव्या सर्वत्र प्रचकाशिरे ।
ज्ञापयन्निव रामस्य तदागमनमुपागतम् ।
दूरस्थोऽपि कपिर्नादं कृतवानागमस्थित ।
अभिज्ञाय स्वरं सर्वे कपयो हर्षनिर्भरा । [10]
प्रतिनादं च चक्रुस्ते हर्षयन्तस्तु राघवम् ।

[(l 5-6) Note hiatus between the two halves], while D5 6 10 11 T1 G1 2 (l 2 only) M ins, D7 G3 cont after 2046*

2045* समागम्य महावेगं सम्यस्य शिखरं गिरेः ।
विश्रम्य किंचिद्धनुमान्सुषेणमिदमब्रवीत् ।

[(l 1) M1 समास्थाय (for समागम्य) M3 संगृह्य, Cg t as above (for सम्यस्य) —(l 2) D7 G3 विश्राम्य (G3 °न्य) D6 T1 G3 M1 वाक्यम् (for इदम्)]

—After 20, D7 G3 ins

2046* अन्त्राया स परिश्रान्त पर्वतं चापरोत्तरम् ।
कृत्वा निवर्त्य प्रययौ प्रसुप्तं लक्ष्मणाश्रय ।

[(l 1) D7 तु (for च) —(l 2) D7 मुखेन निश्चे (for निवर्त्य प्रययौ)]

21 D10 T2 3 om 21 (cf v l 17) —[a]) D1 3 5-7 T1 G1 M ओषधीं (D5 6 G3 °धि) D10 11 G2 3 ओषधीर् (for ओषधीर्) —[b]) D1 3 5 7 T1 G1 M ताम् (for ता) G3 स्वहं —V3 om 21[c]–22[b] —[c]) D1 सर्वं, D3 कृत्य (for कृत्स्नं) —For 21, Ś D3 8 12 subst

2047* तामोषधिं न जानामि गृहीत्वा शैलमागत ।

—Thereafter all the above MSS (D3 l 3 only) cont

2048* व्यतिक्रमस्त्व दोषं तन्मम क्षन्तुमर्हसि ।
यद्विधानि सर्वाणि मे न माहं शीघ्रमागत ।
विप्रकृता दुरात्मानो निहता दुरासदा ।

[(l 2) L (ed) हद् (for हे) —(l 3) S1 D8 12 विप्रकृते (hypm) L (ed) विप्रकृता]

—For 21 N1 D13 subst

2049* ओषधीं तु न जानामि गिरिमानीतवानहम् ।

[N1 °वानहं]

—Thereafter, N1 D13 cont a passage relegated to App I (No 60)

—For 21 Ñ2 V1 2 B subst V3 subst l 1 only for 21[ab]

2050* नाध्यगच्छमहं तस्मिन्नोषधिं गन्धमादने ।
ततोऽयं शिखरं कृत्स्नं गिरेस्तस्य मयाहृतं ।

[(l 1) V3 गन्धमादन]

—Thereafter all the above MSS along with D1 cont a passage relegated to App I (No 60)

22 D1 T2 3 om 22 (cf v l 17) Ñ V B D13 om 22[ab] (for V3 D1 cf v l 21 and 17 respy) —[a]) D3 च, D10 11 M3 5 तु (for तं) —[b]) Ś D8 प्रगृह्य, D3 4 प्रहस्य (for प्रशस्य) —[cd]) M1 [उ]त्पत्य (for [उ]त्पाट्य) D4 6 T1 G1 M चौषधीं (D6 T1 G3 M1 °धिं) (for चौषधी) Ś D3 8 12 राम सुग्रीव एव च, Ñ1 D1 समुत्पाटयदोषधीं, D1 2 तामुद्धृत्य दोषधीं, D13 समुत्पाट्य वरौषधीं (for [d]) Ñ2 V B दृष्ट्वा चोत्पाटयामास विशल्यकर्णीं शुभां (Ñ2 तथा) —After 22 Ś D2 8 12 ins

2051* साधु वीर महाप्राज्ञ यस्य चेदृक्पराक्रम ।
तस्मिन्नभूद्धर्षश्च रणे वानरपुंगवा ।
दृष्ट्वा हनुमत कर्म विस्मयं जग्मुरुत्तमम् ।
स प्रशस्य हनूमन्तं सुषेणं राघवोऽब्रवीत् ।
मृगयस्व महाप्राज्ञ ओषधी पर्वते शुभे । [5]
रम्यं गिरिं समास्थ सुषेणो वानराधिप ।
नानानागसमाकीर्णं नानाधातुविचित्रितम् ।
पश्यमानो महाशैलं दिव्यौषधिविभूषितम् ।
तामोषधिं ततो गृह्य अवतीर्णो महीतले ।

[(l 1) D8 साधु (for वीर) D2 महामे (for महाप्रा) —(l 2) D3 रणे (for हर्षश्च) —(l 3) D12 हनुमता Ś1 moth eaten for विस्मय —(l 5) Note hiatus between the two halves —For l 5-6 D3 subst

2051(A)* श्राव त्वमेव मन्त्रं औषधी च नगं शुभे ।
अ दृष्ट्वा गिरिरूप तु सुषेणो हरिपुंगव ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves]
—D12 om l 7-8 —(l 7) D2 नग (for नाग)
—(l 9) Note hiatus between the two halves]
while N1 D13 ins, after 22 (N1 D13 followed by l 2 only of 2057*)

2052* महाप्रोज्ज मयम वैद्यार्गो महाबल ।

[D1 अग्र अन]

whereas N2 V B ins after 22

2053* गृहीत्वा त्वरया चैव सोऽब्रवीन्महात्मकम् ।

G 6 83 54
B 6 101 43
L 6 81 176

ततः संक्षोदयित्वा तामोषधिं वानरोत्तमः।
लक्ष्मणस्य ददौ नस्तः सुषेणः सुमहाद्युतिः॥ २३
सशल्यः स समाघ्राय लक्ष्मणः परवीरहा।
विशल्यो विरुजः शीघ्रमुदतिष्ठन्महीतलात्॥ २४
समुत्थितं ते हरयो भूतलात्प्रेक्ष्य लक्ष्मणम्।
साधु साध्विति सुप्रीताः सुषेणं प्रत्यपूजयन्॥ २५

(V1 B1 तरसा (for त्वरया) V1 3 सौवतीय N2 B2 महीतले]
—After 22 D1 3 6 7 10 11 T1 G M (M1 ins l 1 after 25^{ab}) ins Ś D2 3 13 ins after 25^{cd} while N1 B3 D12 ins after 25

2054* विस्मितास्तु बभूवुस्त सर्वे वानरराक्षसाः।
दृष्ट्वा हनुमतः कर्म सुरैरपि सुदुष्करम्।

[D4 transp l 1 and l 2 —(l 1) Ś Ñ1 B1 D2 3 5 12 3 M1 च (for तु] N2 B3 D1 13 T1 G1 3 M रणे (for सर्वे] D10 11 पुनरा (for राक्षसा) D3 राक्षसवानरा (by transp) —After l 1 (transp) D12 ins an addl colophon [स्यायोद्ध विशल्यकरण] and then ins a passage relegated to App I (No 61) —(l 2) D7 10 11 तु हनुमत D12 M3 हनुमता (for हनुमत) D3 दुष्करं (subm) (for सुदुष्करम्) Ś B3 D 13 12 11 त(D2 13 य) सुरापि दुष्करं (for the post half)]

—Thereafter N1 (l 4 7 only) B3 cont 2060*

23 D12 om 23^{ab} —^a) M3 5 स शोभयित्वा —For 23^{ab} Ś N2 V B D2 3 12 subst

2055* भिक्षार्थं वज्रीकृत्य सुषेणो वैद्यसत्तमः।

[Ś D2 13 वानरोत्तम V1 B2 3 वैद्य उत्तम D3 वानराधिप]
while N1 D1 3 subst for 23^{ab}

2056* तां विमृद्य तु हस्तेन सुषेण परमौषधीम्।

[D1 विमृ श (for विमृद्य) N1 D1 हस्ताभ्यां]

—) Ś1 N2 V B D1 3 4 13 लक्ष्मणाय Ś D2 13 तस्य N V B D1 3 13 T1 M3 तस्य D3 नस्ये (for नस्त) —^d) V1 damaged from षेण up to समाल्य स in 24^a D5 स (for सु) N2 V1 2 B सुसमाहित D1 7 T1 G M3 1 सु(G1 तु)महाद्युत (for सुमहाद्युति) Ś N1 D2 3 12 13 ल्पयन् स महाद्युति (N1 °मति D13 °बल) D 3 सल्ये च(D3 स शल्ये) परमद्युति —For 23 D1 3 T1 3 subst N1 D1 cont l only after 2052*

2057* उत्थाय च स संप्राप्त सुषेणो भिषजां वर।
तामोषधिं गृहीत्वाशु प्रहृष्टाय महात्मने।
भिषजां नमरीकृत्य नस्त तस्मै प्रयोजयत्।

[(l 1) T3 न संज्ञां च (for स प्राप्त) D1 अन्वाप्य तामोषधि (for the prior half) —(l 2) Ñ1 D 3 वनौ (D13 °स)षधी Ñ1 D5 (with hiatus) 13 तु D2 [अ]भिप्राप्य (for [अ]शु प्र) N1 D 3 भेषजीय (for अनर्गे) N1 D1 3 महीजे D12 महात्मा —(l 3) D1 सर्वं कृत्य T1 नासापुटसा D1 तस्ये (for नस्त)]

24 V3 damaged up to समाल्य स in ^a (cf v l 23) —^a) Ś N1 D1 12 13 विशल्यो च(N1 D1 3 तु) N2 V1 2 B D1 3 तां विशल्या M1 महौषधि M2 स विशल्यो M3 सशल्यस्तु (for समाल्य स) B1 उपाघ्राय (for समाघ्राय) D1 3 T2 3 महौषधिप्रभावेन —G2 om (hapl) 24^c 26^b —^c) N V1 2 B D1 3 13 नी(B1 D1 3 नि)रुज (for विरुज) Ś D2 3 13 श्रीमान् D1 3 चैव (with hiatus) (for शीघ्रम्) —^d) D1 उत्थित स D1 उत्तिष्ठत् (for उदतिष्ठन्) —After 24 N V (V1 only l 1) B ins

2058* विशल्य लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो हर्षमुपागत।
वानराश्च महावीर्याः ससुग्रीवविभीषणाः।

[(l 1) B4 उपागमत् —(l 2) V1 2 वीरा (for वीर्या) N1 V1 B1 3 सुग्रीव मविभीषण (for the post half)]

—Thereafter N1 reads 26^{ab} and 27^{cd} repeating them in their proper place

25 G3 om 25 (cf v l 24) N2 V B (B1 after the first occurrence of 27) read 25 after 27 —^a) D5 7 8 11 T G1 M3 3 समुत्थित Ś N V2 D2 13 M3 तु V1 B1 4 D1 3 च V1 B2 3 D 3 त D3 om (subm) (for ते) —^b) N1 D13 M1 विगत्य B1 भूतलात् (for भूतलात्) N V1 2 B D12 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) —After 25^{ab} Ś D2 3 13 M1 (l 1 only) ins 2054* —G1 om 25^c – 26 —^c) Ś D2 13 त प्रीतास N2 V B D12 स(B3 त)हृष्टा D1 3 हृष्टास्त D3 त मुदा D4 सुप्रीता (for सुप्रीता) —^d) B3 D2 13 G3 लक्ष्मणं (for सुषेणं) N1 अभिपूजयन् Ś D2 3 13 हनूमंतमपूजयत्
—After 25 Ś D2 3 13 ins

2059* राघव परमप्रीत प्रगृह्य परमात्मजम्।
आतर चर पता मा शोकात्मा रघुनन्दन।

[(l 2) D3 पुत्रेण (for चर पता)]

—After 25 Ñ1 B3 D 3 ins 2054* and then N1 B3 cont (N1 only l 4 7) while N2 V B 3 4 G (ed) ins after 25

2060* प्रणम्य च सुग्रीव सुषेणं वैद्यमुत्तमम्।
धातुगवयश्च महातेजा प्रशंसेच्छुदुवाच ह।
हवयशादेन पश्यामि लक्ष्मण भ्रातरं प्रियम्।
इति हर्षितुष्टशोभनास्यो
रघुवरवानरवीर्यसंगतानीम्। [5]
हरियामविष्टैः स कथ्यमान
विदूरागणैस्तस्य वारन प्रसाद।
Colophon

एह्येहीत्यब्रवीद्रामो लक्ष्मणं परवीरहा ।
सस्वजे स्नेहगाढं च बाष्पपर्याकुलेक्षणः ॥ २६

[(l 1) B1 4 चैवसत्कम B3 चैव उत्तम —V3 om l 2 —(l 2) B3 तु B4 स (for च) G (cd) प्रवस्य (for प्रशस्य) —(l 3) V3 B3 4 भ्रातर लक्ष्मण (by transp) —G (ed) om N1 reads in marg l 4 7 —(l 4) N V1 2 B1 विद्ध (for विशुद्ध) N2 V B2 4 लोचनो महात्मा —(l 5) N2 V2 B3 4 कुल (for वर) B2 रघूत्तमो (for रघुवर) B4 नृप (for वश) N1 रघुनंदनवश (for रघुवरवशादि) V2 रघुकुलनलपविवपनस्तनगीं —(l 6) N2 V B3 4 समाजग्(B4 °मभ्य)मान (for स वाचमानस्)

Colophon —*Kanda name* N B स्त° —*Sarga name* N1 विशल्यकरण N2 V B आश्वासनरन —*Sarga no* (figures words or both) N1 V2 3 B2 4 om N2 85 V1 82 B1 3 79]

—After 2060* N V B along with D1 cont a passage relegated to App I (No 61) —After 25 D1 ins

2061* तदा राम प्रहृष्टात्मा हनूमन्तमुवाच ह ।
त्वत्प्रसादान पश्यामि पवनात्मज लक्ष्मणम् ।
सत्सु वानरवीरेषु सौमित्र प्राणदो महान् ।

—Thereafter, D1 cont a passage relegated to App I (No 61) while D1 3 ins after 25 T2 3 ins after 27^{ab} (first occurrence)

2062* उत्थित भ्रातर दृष्ट्वा रामो हर्षसमन्वित ।
परिष्वज्य सौमित्रिं स वाक्य चेदमब्रवीत् ।
दिष्ट्या पश्यामि सौमित्रे त्वा निरोगिणमव्रणम् ।
निरा निर्विकार च जीवित पुनरागतम् ।
तत श्रीमता राम सुषेण वाक्यमब्रवीत् । [5]
त्वत्प्रसादान्महाबाहो लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।
पश्यामि परिपूर्णेन्दु पौर्णमास्या यथा विभुम् ।
हनूमतोऽपि सुग्रीवो राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
एहि वत्स कपिश्रेष्ठ मत्प्राणद महाबल ।
परिष्वङ्ग प्रयच्छामि नान्यो पश्ययमीदृशम् । [10]
अङ्गेष्वेव जरायां तु यत्त्वमोपकृत कपे ।
नर प्रत्युपकाराणामापत्सु लभते फलम् ।
एवमुक्त्वा ससौमित्री राघव सुमहायशा ।
पर्यष्वजत सुश्लिष्ट त हरिं पवनात्मजम् ।

[T2 3 om l 1-2 —(l 2) D1 इत्यवय (for स वाक्य) —(l 3) T2 3 भो भ्रातर (for सौमित्रे) D3 अव्यय (for अव्रणम्) —(l 4) D1 जीवित (for जीवित) —(l 7) D1 एनिर्मुक्त यथा (for the post half) —(l 8) T2 3 हनूमत सुग्रीव (for the prior half) —(l 10) D1 प्राण रक्षादि (for मत्प्राणद) D2 नान्यत्रैव च (for the post half) —(l 11) T2 नर्तो यत D3 प्रश्नो (for कपे) —(l 13) T2 3 समालिङ्ग्य (for ससौमित्री) D3 त कपि T2 *** (moth eaten) (for राघव) T2 3 स (for सु) —(l 14) D3 तुष्टात्मा T2 3 सौमित्रि (for सुश्लिष्ट) D3 कपि (for हरिं)]

—Then they cont a passage relegated to App I (No 61) —After 25, D1 3 ins 2054*

अब्रवीच्च परिष्वज्य सौमित्रिं राघवस्तदा ।
दिष्ट्या त्वा वीर पश्यामि मरणात्पुनरागतम् ॥ २७

G 6 83 59
B 6 101 47
L 6 81 182

26 G2 om 26^{ab} (cf v l 24) G1 om 26 (cf v l 25) N1 repeats 26^{ab} here (cf v l 24) D3 reads 26-34 (including colophon) before 2035(A)* T2 3 repeat $26\text{-}27^{b}$ after App I (No 61) —^{ab}) D1 [इ]त्यव D3 [अ]ब्रवि (for [ए]ह्येहि) Ś D2 3 13 प्रीतो, N1 (first time) V2 3 B1 4 चव V1 चैव B3 चैव (for रामो) Ś D1-4 8 9 12 T2 3 (both second time) M3 शुभलक्ष(Ś D4 1 M2 °क्ष्म)ण, N1 (first time) V1 2 B राघवस्तदा (for परवीरहा) V3 *****स्तदा (damaged for ^{b}) N2 एह्येहि लक्ष्मण स्येयमब्रवीद्राघवस्तदा —V3 om 26^{cd} —^{c}) D1 3 तु (for च) Ś D2 3 6 13 सस्वज (D3 3 सस्वजे) सस्वजे गाढ, D7 10 11 G2 सस्वजे गाढमालस्य, D3 स स्वजव गाढ तु —^{d}) D1 [इ]क्षण (for [इ]क्षण) N2 V1 2 B बाष्पव्याकुललोचन —After 26 N2 V1 2 B ins while V3 ins after 26^{ab} (owing to om)

2063* अजिघ्रच्चास्य मूर्धान हर्षाद् तूष्णीमवस्थितः ।

[B2 3 आजिघ्रत् N2 D1 4 [अ]वर्धयत् (for [अ]वस्थितः)]

27 For sequence in D1 cf v l 17 T2 3 repeat $26\text{-}27^{b}$ after App I (No 61) B2 repeats 27 after App I (No 61) —^{ab}) D1 3 सौमित्र M3 यच (for तदा) B2 (second time) D1 3 4 T2 3 (both second time) रघुनंदन (for राघवस्तदा) D3 अब्रवीत्पश्य सौमित्र दिष्ट्या मा पुनरागत —After 27^{ab} (first occurrence) T2 3 ins 2062* (followed by App I (No 61)) —N1 repeats 27^{cd} here (cf v l 24) —^{c}) M3 त्वा (for त्वां) B2 पश्यामो —^{d}) D1 रावणात् (for मरणात्) Ś D1 3 13 वर्धितम् (for आगतम्) —After 27 N1 (after second occurrence) D1 3 ins

2064* हनूमन्त तु सपश्य तत त जीवितं ध्रुवम् ।

[D1 3 जीवित तत त (by transp)]

—After 27 N2 V B (B3 after the first occurrence of 27) read 25 —After 27 (second occurrence), B2 ins, within brackets l 2-3 of 2062*

G. 6 85. 6
B. 6. 101. 48
L. 6. 81 183

न हि मे जीवितेनार्थः सीतया च जयेन वा ।
को हि मे जीवितेनार्थस्त्वयि पञ्चत्वमागते ॥ २८
इत्येवं वदतस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
खिन्नः शिथिलया वाचा लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ॥ २९
तां प्रतिज्ञां प्रतिज्ञाय पुरा सत्यपराक्रम ।
लघुः कश्चिदिवासत्त्वो नैवं वक्तुमिहार्हसि ॥ ३०
न प्रतिज्ञां हि कुर्वन्ति वितथां साधवोऽनघ ।
लक्षणं हि महत्त्वस्य प्रतिज्ञापरिपालनम् ॥ ३१
नैराश्यमुपगन्तुं ते तदलं मत्कृतेऽनघ ।
वधेन रावणस्याद्य प्रतिज्ञामनुपालय ॥ ३२
न जीवन्यास्यते शत्रुस्तव बाणपथं गतः ।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य सिंहस्येव महागजः ॥ ३३

---

28 For sequence in D8, cf v l. 17. V3 om 28. —a) Ś Ñ1 V3 B1 D1-4.8 9.11 13 T2 3 न मे धीर जयेनार्थे. —b) D3 सीतायाश्च. Ś D2 3 8 9 12 13 T2 3 जीवितेन वा (D2 13 च), Ñ1 विजयेन वा, D6-7 T1 G M वा (M1 वा) पि लक्ष्मण (for च जयेन वा). V1 B1 D1 3 न मैथिल्या (B1 मैथिल्या च) न चात्मना. —For 28cd, Ñ2 V1 B2-4 subst., Ś D2 8 13 cont. after 2066*.

2065* नैव मे विजयेनार्थो न मैथिल्या न चात्मना ।

—Ñ2 V1 B2 4 om 28cd. —c) Ś D2 8 13 च, G1 [ऽ]पि (for हि). D2 6 T2 G M2 3 विजयेन (for जीवितेन). —After 28, Ś D2 8 13 ins (followed by 2065*), while Ñ2 V B1 2 4 ins. l. 2-3 only after App I (No 61), whereas B3 ins. l 2-3 only within brackets after 27 (second occurrence):

2066* एवमाभाष्य सौमित्रिं रामो मारुतिमब्रवीत् ।
पश्यामि भवतो वीर्याल्लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।
पश्चात् यथावं यातो मारुते लक्ष्मणो मम ।

[(l 1) D3 आश्वास्य (for आभाष्य) and राघवो मारुतिं तथा (for the post half) —(l. 2) Ś D2 8 13 त्वत्प्रसादेन पश्यामि (for the prior half). V1 B1 D3 शुभलक्षण. —(l. 3) B1 प्रत्यक्ष (for यथा) Ñ2 V2 प्राप्तो, V1 यायान् (for यातो) Ś D2 13 लक्ष्मणो मारुते (by transp).]

—Thereafter, B3 cont a passage relegated to App I (No 64) and then reads for the first time 6 90 2-3 (including 2079*).

29 For sequence in D8, cf v l 17. D13 om 29ab —a) B3 D1-11 सुवतः; T1 वदतस्तु (for वदतस्त). M1 इत्येवं वचनं श्रुत्वा —b) G1 महाबल (for °त्मन). B1 रामस्य प्रतिपालनः D1 3 प्रतिज्ञा (D1 °ज्ञा) परिपालयन् (D1 °लनं). —After 29ab, Ś D2 8 13 (before 29cd owing to om) ins l. 5-15 17, 19 20, 79, 80 and 77 only of App. I (No. 61). —c) Ś D2 13 खिन्न; Ñ1 V B सुखात्; D1 2 स्फुरता (for खिन्न) T2 3 वाष्पसन्धिवत्या वाचा —d) Ś D2 8 13 सन्नरोधो राघव प्रति

30 For sequence in D8, cf. v l. 17. —a) T1 3 G M पुरा as in text (for तां) Ś D2 13 प्रतिज्ञातां D3 प्रतिज्ञां च (for तां प्रतिज्ञां). —b) Ś D2 13 पुरा; D6 पूर्वं (for पुरा) Ś1 B1 3 D1 3 4 5 6 G1 -पराक्रम. —After 30ab, G2 ins:

2067* राजानं त्वां करिष्यामि लङ्कायां राक्षसेश्वर ।

—V2 om 30cd. —c) Ś V1 B1-3 D1-6 8 13 [अ]तिलाघ्, D6 [अ]शक्तो (for [अ]सत्त्वो) Ñ2 D13 लघुसत्त्व इवाशक्तात् (D13 °क्तो), Ñ3 V2 B3 दिष्यायो दिष्यतेजाश्च. —d) D4 इदम् (for इह) Ś D2 13 तेनैव वक्तुमर्हसि Ñ V1 3 B D1-4 6 7 8-11 13 M1 नैव (Ñ1 D2 13 नेत्र, D3 वेन) त्वं वक्तु (D3 कर्तुं) मर्हसि. —After 30, M1 ins

2068* साधव शुभकर्माणि कुर्वन्ति दिवमास्थिता ।

31 For sequence in D8, cf v l. 17. —a) Ś Ñ2 D2 8 13 14 तु (for हि) B1 D5-7 10 11 G1 M3 न हि (D6 तु) प्रतिज्ञां कुर्वन्ति —b) Ñ2 V B2-4 सदा (for ऽनघ) B1 साधवो वितथा नृप; D4-11 T2 3 वितथां सत्यवादिनः; D13 वितथे साधन नघ (sic) —M1 om. 31c-32b. —cd) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D2 11 13 तु, V3 B1 च (for हि). D3 महत्त्वेपि; M3 महत्त्वस्य (for महत्त्वस्य). Ś B2 3 D2 8 13 प्रति (for परि-). B1 प्रतिज्ञा प्रतिपालन (for d). D1 लक्ष्मणो हि महत्त्वस्य कृत यै प्रतिपालनं (sic?).

32 For sequence in D8, cf v l. 17. Ñ1 om. 32ab (cf v.l. 31). —a) D2 8 13 च (for ते) —b) D13 13 C1 नार्हसे (for मदृते) —For 32ab, Ś Ñ2 V B D1-4 8, 9 11 13 subst.

2069* मदृते मत्कृते नैव नैराश्यमुपगम्यते ।

[D1 इह (for मदृ). D3 नेत्र, D4 6 वीर (for नैव). V2 3 B1 3 मत्कृतेनैव, D13 मत्कृत शोध (for मत्कृते नैव) D3 नैराश्यम्, D6 नैश्यम् (for नैराश्यम्) V1 3 B1 3 D3 उपगम्य वै (B1 हि, D3 च) (for उपगम्यते). D13 नैराशमवस्था (sic) (for the post. half).]

—cd) Ś D2 13 [अ]थ (for [अ]द्य). Ñ2 V B1 D3 M3 परि-; B4 D2 8 13 प्रति; D1 om, C1 as in text (for अनु). Ś D3 प्रतिज्ञापरिपालनं (for d). Ñ2 D13 प्रतिज्ञां पालय विभो जहि शत्रु कृतात्मसे.

33 For sequence in D8, cf. v.l 17. —a) D6 transp न and जीवन्, Ñ3 B3 D6 T2 3 राम; V2 3 B2 4 वाप (for शत्रुस). Ñ2 D13 वास्यति रिपुः Ś B1 D1-3 8 13 न हि जीविष्यते राम. G3 वास्यत्यं यास्यति. (33 —b) D13

अहं तु वधमिच्छामि शीघ्रमस्य दुरात्मनः । | यावदस्तं न यात्येष कृतकर्मा दिवाकरः ॥ ३४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोननवतितमः सर्गः ॥ ८९ ॥

वत्र (for वध). Ś D8.9.11 चाप- ; T2.3 दृष्टि- (for बाण-). B2 D7.9-11 -चर्या (for -चर्य).—ᶜ) Ś1 V2.3 D8.9.12 मदृशस्. —ᵈ) M1 [इ]त्तरे मृगाः (for महागजाः).

34 For sequence in D8, cf. v.l. 17.—ᵃ) Ñ V B2-4 अहं हि; D13 निहस्य. T2.3 हंतुम् (for वधम्).—ᵇ) Ś B1 D4.8.9.12.13 T2.3 तस्य; D2 अद्य (for अस्य). D4 महात्मनः.—After 34, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 T2.3 M2 (Ś D8.12 M2 only l. 1–4) ins.:

2070* उत्र इव किरणैः सहस्ररश्मिः
 शरकिरणैर्जहि रावणं सुतीक्ष्णैः ।
रणशिरसि निपातितस्य वक्त्र
 मुदितमनाः सगुदीक्षितुं त्वरामि ।
श्रुत्वा तु रामो वचनं महात्मनः [5]
 प्रचक्रमे तस्य वधाय रक्षसः ।
दृष्ट्वैव रामं स च रावणस्तदा
 रणाभिनन्दी प्रमुखे व्यवस्थितः ।

[Before l. 1, B3 ins. in marg.:

2070(A)* तावदेनं हनिष्यामि रावण लक्ष्मणाग्रज ।

—(l. 2) D13 -निकरैर् (for -किरणैर्). V3 B1 रावन (sic); D4 T2.3 राक्षसं (for रावण). B4 सुतीक्ष्ण; D3 सुतीक्ष्णैः; M2 रक्षसो. —(l. 3) Ś1 निपात्य तस्य, D4 निपातितं तस्य (for निपातितस्य). D13 रणे (for वक्त्र).—D4 om. from सगुदीक्षितु in l. 4 up to रणाभिनन्दी in l. 8. V3 damaged from दु in l. 4 up to प्रचक्र in l. 6.—(l. 4) D13 मुदितमनाः. Ś D3.8.12 स(D3 त)मवेक्षितु; Ñ1 D2.13 T2 प्रसमीक्षितु. Ś D1-3.8.12 T3 स्व(D3 च)रेद(T3 °च); B1 कुवागु (for त्वरामि).—For l. 3–4, T3 subst.:

2070(B)* कुरु सत्यां च विभीषणे प्रतिज्ञां
 चरमेऽपि च न यावदेति सूर्यः ।

—Thereafter T3 cont., while T2 ins. after l. 4:

2070(C)* लक्ष्मणस्य तु वचनं श्रुत्वा राजा विभीषणः ।
 उवाच विनयात् राघवं रघुनन्दनम् ।
 एवमेतन्महाबाहो यथा वदति लक्ष्मणः ।
 कृतं प्रतिज्ञां नेच्छन्ति विफलां साधवो जनाः ।
 प्रतिज्ञातस्त्वया वावद्रावणस्य वधोऽरम च । [5]
 मम सत्यप्रतिज्ञस्य सत्यवाक्षुरिन्दम ।
 विभीषणस्य वचनं विन्दे वचितवर्त्म ।
 प्रविश्य राज्यस्थाने स रामं ग्रह रावण ।

[T2 om. l. 1-2.—(l. 5) T3 तावद् (for यावद्) and नृप (for स्य च).]

—(l. 5) T2 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा). Ñ1 marg.; Ñ2 om.; B1.2 D13 च (for तु). B1 D1.13 महात्मा; D2 महात्मना (for महात्मनः).—(l. 6) Ñ1 मनः प्रचक्रे निधनाय रक्षसः; B3 D1.2.11 T2.3 मनः प्र(B3 मनश्च)चक्रे वध एव तस्य.—(l. 7) B4 तु (for च). B1 तु; D1 त (for तदा). Ñ2 D12 प्रगृह्य चापं स महात्मन(D2 °त्मा)स्तदा, D12 ज्ञात्वैव रामं स च रावणस्य; T2.3 प्रगृह्य चापं सुमहान्महाद्युती.—(l. 8) B1 वचने (for प्रमुखे). D4 पुनरेव संस्थितः (for प्रमुखे व्यवस्थितः). V3 रणाभिमुखो प्रययौ निशाचरः; D3 T2.3 रणाय धन्वी पुनरेव स(D3 चा)स्थितः.]

—M2 cont.; D6.7.9-11 G1.2 M1.3.5 ins. after 34:

2071* यदि वधमिच्छसि रावणस्य सख्ये
 यदि च कृतां त्वमिहेच्छसि प्रतिज्ञाम् ।
यदि तव राजसुताभिलाष आर्य
 कुरु च वचो मम शीघ्रमद्य वीर ।

[(l. 1) D10 om. यदि वध.—(l. 2) G1 om.; M5 इ (for च). D7.10.11 हि तव (for त्वमिह).—(l. 3) D7.10.11 यदि च (for यदि). D6.7.9-11 M1.3 -[अ]भिलाषस्, D7 अस्ति (for आर्य). M3 यदि तव राजसुतामुखाभिलाष.—(l. 4) D11 om. च and वीर.]

Colophon: V3 mostly illeg.—*Kāṇḍa name*: Ś1 V3 om.; N B1.2.4 D2.8.12 लङ्का°.—After Kāṇḍa name, D3 ins. युद्धपर्वणि.—*Sarga name*: Ś D3.8.12 लक्ष्मणसंजीवनं (D3 °नः). Ñ V1.2 B1-4 हनुमत्प्रत्यागमनं; B2 दीव्हनिवेदनं; D1.3 औषध्यानयनं; D4 औषध्यानयनं लक्ष्मणसंजीवनं; D13 लक्ष्मणजयः.—*Sarga no.* (figures words or both). Ś1 Ñ1 V3 B2.4 D2.4.8.12.13 om.; Ś2 B1.3 81, Ñ2 87, V1 84, D1 83, D3 88; D5-7.10.11 T1 G M1.2 102, D9 82, T2 108, T3 112, M3.5 103, B(ed.) 101, G(ed.) 85.—After colophon, D3 ins. l. 3-4 (preceded by 2035(A)*) of 2035*.—After colophon, G M1.2.5 conclude with श्रीरामाय नमः, while D4.9 T1.2 ins. a passage relegated to App. I (No. 62).

९०

C. 6. 86. 1
B 6 102 1
L. 6. 82 1

लक्ष्मणेन तु तद्वाक्यमुक्तं श्रुत्वा स राघवः ।
रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ॥ १

दशग्रीवो रथस्थस्तु रामं वज्रोपमैः शरैः ।
आजघान महाघोरैर्धाराभिरिव तोयदः ॥ २

90

1 D3 om 1 V3 damaged for 1ab B3 repeats 1ab after App I (No 63) —ab) Ś Ñ3 B1 D1 3 8 12 लक्ष्मणस्य (for °णेन) Ñ3 B3 (second time) हि तद्, B4 D5 6 T1 G1 3 M3 च तद्, D13 हित (for तु तद्) B1 D1 3 श्रुत्वा तथ (for उक्तं श्रुत्वा) Ś1 D5 [अ] थ, Ś2 D1 8 12 तु D13 G1 M5 च (for स) D4 T2 3 लक्ष्मणस्य वच श्रुत्वा सदापि (D4 °पीडि) तमनात्तदा —After 1ab, Ś N3 B3 (after first occurrence of 1ab) D1 3 12 ins a passage relegated to App I (No 63) After 1ab, N1 V3 B3 (after second occurrence of 1ab) D12 ins a passage relegated to App I (No 64)
—After 1ab, B1 2 D1 3 ins

2072* रावणस्य वधे धीमान्महात्मा मतिमादधे ।

while D5-7 10 11 T1 G M ins

2073* सद्धे परवीरघ्नो धनुरादाय वीर्यवान् ।

[G1 परवीरघ्न G2 M3 आदाय (for आदाय)]

—Ñ1 V3 B1 D1 3 om 1cd —V3 damaged for °—°) Ś D8 12 रावणस्य (for °णाय) T1 3 घोरेषाय शरान्वीरो —d) T1 damaged for विससर्ज D4 च राघव, T2 3 च (T3 स) समुखे, M3 महाबल (for चमूमुखे) —After 1 Ñ2 V (V3 before 2 [owing to om]) B1-4 D1 (l 5-6 only) ins, B1 D1 3 cont after 2072*

2074* दशग्रीवस्त्वपक्रम्य मायया शस्त्रसंभ्रमं ।
कल्पयामास रुधिरं रथ पावकसंनिभम् ।
युक्तं मनुष्यवदनैश्चैव परमशीघ्रगैः ।
सर्वशस्त्रायुधोपेतं कालचक्रसुदर्शनम् ।
मन संकल्पगं स्वर्णं सुचक्रं सुवरूथिनम् । (5)
प्राज्ञसूतयुतं श्रीमत्सर्वं हेमविभूषितम् ।

[(l 1) B1 D1 3 रुधिर (B1 °ि)रु(D1 ण)र्य (for रुधिरं) —After l 1 B4 ins 1 8-12 and 16-17 of App I (No 64) —(l 2) N3 V B1 4 कल्पयामास V3 —(for °सनिभम्) —V1 2 om l 3-5 —(l 4) Ñ2 कालनिभसम, V3 वर्णा द्रम B3 D1 कैलासम, B4 कालवक्तत्र, D1 सुदर्शनम (for कालचक्र°) B3 नैऋतभिरिव स्वन (for the post half) —(l 5) B1 D3 मनःसंकल्प, D1 मन सुवरूथि V3 B2-4 दिव्य (for स्व°) V3 मनसा मुष्ट दिव्य, D3 मन संकल्प स्वयं (for the prior half) —V3 illeg for l 6, V3 damaged for l 6 (except प्राज्ञ) —(l 6) B4 भ्रामक, D1 शुभ (for श्रीमत्) V3 प्राज्ञसूतसमायुक्त (for the prior half) V1 2 B3 3 सवर्ण हेमभूषित B4 D1 वासवं (B4 सुवर्ण) हेमभूषित (for the post half)]
—Thereafter, D3 cont 1 129 131 of App I (No 63) —After 1, M3 ins

2075* रावणोऽपि रथ भीम दीप्यमान स्वतेजसा ।

—M3 cont, D5-7 10 11 T1 G (G3 repeats after 2, 2076* and the prior half of 2078*) M1 2 3 ins after 1

2076* अथान्य रथमारुह्य रावणो राक्षसाधिप ।

[D10 11 आस्थाय, Ck as above (for आरुह्य)]

—After 1 D1 T3 3 ins

2077* विवृत्य नयने क्रूरे रावणो लोकरावण ।

—Thereafter all cont, while D5-7 10 11 T1 G (G3 repeats 2076* and the prior half of 2078* after 2) M1 2 (further) 3 4 cont after 2076*, D5 ins before 2

2078* अभ्यद्रवत काकुत्स्थं स्वर्भानुरिव भास्करम् ।

[D4 5 10 11 T2 3 M3 अभ्यधावत, G1 M3 अभिदुद्राव]

—After 1 D13 ins 1 69-70 of App I (No 64)

2 Ś D8 12 om 2-3 Before 2 V3 ins 2074*; while D5 ins 2078* B3 reads first time 2ab, B3 reads first time 2-3 (including 2079*) after App I (No 64) then both repeat here —a) N3 V B2-4 (B3 second time) दशास्यः B1 रथस्थं तु Ñ1 B3 (first time) D13 रथस्थोऽपि (Ñ1 B3 स रथस्थो) दशग्रीवो, B3 (first time) सरथस्तु दशग्रीवो —b) D5 चञ्चोपमै, D12 वज्रसमै (for वज्रोपमै) —D1 repeats 2cd after 13 —c) Ñ1 B3 (first time) D13 महात्मा, V3 शरौघैः D1 10 11 G3 महारौद्र, D5 °घोरै, V3 °वर्ग (for महाघोरै) B1 D1 (second time) 2 4 अभ्यवर्षद्गुरुभि (D1 °रैः), D1 (first time) अभ्यवर्षद्धीमो —d) V3 तोयद —After 2, B1 D1-4 T2 3 ins B3 ins after first occurrence of 2

2079* रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज महाबल ।
दशग्रीवो रणश्लाघी मनुज हरियूथपान् ।

[(l 1) D1 3 वसान 1 (for महाबल)]

—After 2 G3 repeats 2076* and the prior half of 2078*

दीप्तपावकसंकाशैः शरैः काञ्चनभूषणैः ।
निर्बिभेद रणे रामो दशग्रीवं समाहितः ॥ ३
भूमिस्थितस्य रामस्य रथस्थस्य च रक्षसः ।
न समं युद्धमित्याहुर्देवगन्धर्वदानवाः ॥ ४
ततः काञ्चनचित्राङ्गः किंकिणीशतभूषितः ।
तरुणादित्यसंकाशो वैडूर्यमयकूबरः ॥ ५
सदश्वैः काञ्चनापीडैर्युक्तः श्वेतप्रकीर्णकैः ।
हरिभिः सूर्यसंकाशैर्हेमजालविभूषितैः ॥ ६
रुक्मवेणुध्वजः श्रीमान्देवराजरथो वरः ।
अभ्यवर्तत काकुत्स्थमवतीर्य त्रिविष्टपात् ॥ ७

G 6 86 10
B 6 102 12
L 6 83 7

3 Ś D5 12 om 3 (cf v l 2) B3 repeats 3 (cf v l 2) —a) Ñ1 D13 अथ, N2 V B (B3 both times) D1-4 8 T2 3 तत, Cr as in text (for दीप्त) —b) N2 कनकभूषितै, D13 T1 3 G2 काञ्चनभूषित V1 2 B (B3 both times) D2 कनकभूषणै, D1 अग्निशिखोपमै —D6 om 3c-6d —cd) Ñ2 V B1 4 अभ्यद्रवद्, D2 4 9-11 T2 3 अभ्यद्रवद् (for निर्बिभेद) D6 G1 3 राम B3 (second time) अभ्यद्रवद्रण राम (for c) B3 (second time) D6 T1 G1 3 दशग्रीव V B2 T2 G2 3 M समाहितै (M3 °त) N1 D13 बिभेद रावण राम सुसु(D13 °यु)सै सुसमाहितै (D13 °त) B1 3 (first time) D1 8 अभ्यद्रवत् पुनर्भीम(D1 °शरैर्भीमैर् D8 °त्पुनर्भामो) धाराभिरिव तोयद ※ Cr दशग्रीव समाहितमिति पाठ ※

4 D6 om 4 (cf v l 3) —a) Ś Ñ2 V, B D1-4 8 12 M3 भूमौ स्थितस्य, Ñ1 भूमिष्ठस्य तु, D13 भूमिस्थस्य च —b) N1 तु (for च) —c) N2 V B2-4 ऊचुर् (for आहुर्) —d) D1 मानवा D6 11 किंनरा (for -दानवा) B4 वासव दयदानवा —After 4 N1 B2 D13 ins V3 cont l 2-4 only after l 1 of 2081*

2080* अन्तरिक्षगता ऊचुर्देवराज शतक्रतुम् ।
तद्विदाम्य सहसा ऽऽ मातलिं चाभ्यभीद्वच ।
शीघ्रं गच्छ रथं गृह्य रामस्याथ रणाजिरे ।
कवचं काञ्चनं चेदं सशरं सशरासनम् ।

[(l 1) B1 अन्तरी[illegible] —(l 2) D13 अब्रवीद् —(l 3) D13 रणार्थे —B1 reads l 4 in marg —(l 4) D13 [illegible] शरासन]

—B1 cont Ñ2 V B2 4 ins after 4

2081* देवतानां वचः श्रुत्वा शक्रस्तु[illegible]हरम् ।
प्रेषयामास रामाय रथं मातलिसारथिम् ।

[(l 1) D1 [illegible] (for देवतानां) V2 [illegible] (for [illegible])]

—After 4 D6 (l 3 9 only) 9 10 11 T2 3 ins

2082* ततो देवाः शोभते श्रुत्वा गत्वा पचो सुरेन्द्रम् ।
आहूय मातलिं तथा वचनं चेदमब्रवीत् ।
रथेन मम भूमिष्ठं शीघ्रं याहि रघूत्तमम् ।
आहूय भूतले यान युद्ध दयालिस मद्र ।
इत्युक्तो देवराजेन मातलिर्देवसारथिः ।
[5] नमस्कृत्य सुरेशं तु वचनमब्रवीत् ।
शीघ्रं गच्छामि देवेन्द्र सारथ्यं च करोम्यहम् ।
ततो हयैश्च संयोज्य हरितैः स्यन्दनोत्तमम् ।
स्वर्गान्निर्ययौ रामस्य ह्युपचक्राम मातलिः ।

[(l 1) T3 देवान् (for देवाः) D6 [ऽ]वेदैव T2 3 [ऽ]यवत् (for [अ]सुरम्) —Before l 3 D1 ins the reference इद उवाच in marg and then ins (marg)

2082(A)* मातले भूतल याहि रामरावणसंगरे ।

—(l 3) D9 11 T2 भूमिष्ठ (for भूमिष्ठं) D1 रथेन महता युक्त (for the prior half) —(l 4) D1 रामाय T2 आहूय Ct as above K(ed) मातले (for आहूय) D1 T2 रामाय भूतले यान (T2 °ता) D7 अद्य भूतल याहि (for the prior half) —(l 5) D6 T2 3 शक्र, Ct as above (for देव) —(l 7) D10 11 सारथ्यं (for गच्छामि) —(l 8) D1 9 T2 3 हरिभि (for हरितैः) —D7 9 11 om l 9]

5 D6 om 5 (cf v l 3) —a) N1 D13 स तु D9 11 रथ (for ततः) Ś D9 12 ततः, N2 V B2-4 (B1 sup lin also as in text) कनक (for काञ्चन) N2 B1 D13 चित्राङ्ग G1 चित्राभि B1 स्वश्ववाह चित्राङ्ग —b) Ś V B1 D1 3 10 नाद, D2 -कर D6 T2 -मण (for शत) N2 नादसद्य B2 नादभूषित D1 युतभूषण (for शतभूषित) N1 D13 G1 किंकिणीभिर्विभूषित (G1 °त) D6 M1 2 किंकिणीकविभूषित —D1 reads 5cd twice —c) Ñ1 B2 D13 सकाशे —d) Ś1 D1 2 4 8 12 Ś वैडूर्य N2 V3 B2-4 मणि B1 (marg also) मणि (for मय) N1 B2 -कूबरं D1 (both times) वैडूर्यरत्नभूषण; D1 मार्तवैडूर्यकूबर

6 D1 om 6 (cf v l 3) —a) D13 हयाग्र्ये B2 [उ]पपीड (for [आ]पीडैर्) —b) N1 D9 13 M2 युक्तै [illegible] (for युक्तः) N1 D13 B2 D1 युक्त) D9 11 G2 M2 युक्त (for युक्तः) N1 D13 श्वेत[प्र]कीर्णक(D13 [प्र]कीर्णक) D1 युक्त श्वेतश्च चामरैः —d) D1 4 विभूषण M1 [illegible]

7 a) N2 B2 (sup lin also) D1 2 रुक्मवेणु D1 चन्द्र[illegible] G(ed) वज्रदंष्ट्र (for रुक्मवेणु) Ś D1 12 [illegible] (D1 °मणि) (for ध्वजः) —c) Ś1 N2 T3 [illegible] D1 2 4 10 12 T2 स्थोत B1 T2 °[illegible] (for [illegible])

—After 7ab B2 ins

2083* पूर्णा इन्द्ररथेन काञ्चनेन महाप्रभ ।

—After 7ab D6 9 11 Ś ins

G. 6. 86. 19
B. 6. 101. 13
L. 6. 83. 8

अब्रवीच्च तदा रामं सप्रतोदो रथे स्थितः ।
प्राञ्जलिर्मातलिर्वाक्यं सहस्राक्षस्य सारथिः ॥ ८
सहस्राक्षेण काकुत्स्थ रथोऽयं विजयाय ते ।
दत्तस्तव महासत्त्व श्रीमाञ्शत्रुनिबर्हणः ॥ ९
इदमैन्द्रं महच्चापं कवचं चाग्निसंनिभम् ।
शराश्चादित्यसंकाशाः शक्तिश्च विमला शिता ॥ १०
आरुह्येमं रथं वीर राक्षसं जहि रावणम् ।
मया सारथिना राम महेन्द्र इव दानवान् ॥ ११

2084* देवराजेन संदिष्टो रथमारुह्य मातलिः ।
[M₃ देवराजसमादिष्टस् सखा°]

—Ñ1 D₆ ₁₃ om 7ᶜ–8ᵇ —ᶜ) B₃ D₁ कश्यपर्षभ. —After 7, Ñ₂ V B ins

2085* रामलक्ष्मणसुग्रीवा हनुमान्सविभीषण ।
अवतीर्णं रथं दृष्ट्वा सर्वे विस्मयमागता ।
विस्मितौ रामसुग्रीवौ लक्ष्मणः सविभीषण ।
अङ्गदो जाम्बवांश्चैव केसरी पनसस्तथा ।
मन्त्रयन्ति स्म तेऽन्योन्यं कारणं हि भविष्यति । [5]
उपायेनेहदेवेनाथ छलितुं नूनमिच्छति ।
बहुमायाधरः क्रूरो रावणो राक्षसाधिपः ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
वयं सर्वे परीक्षामो रथमश्वं ससारथिम् ।
अश्वाश्च सस्थितान्शुभ्रौ युद्धसज्जा मनोजवान् । [10]
विभीषणो महाप्राज्ञो दृष्ट्वा वचनमब्रवीत् ।
सुविश्रब्धं रथं वीर आरोह त्वमशङ्कित ।
अहं सर्वां विजानामि माया वै रक्षसामिह ।
अभिगम्य च काकुत्स्थं दशग्रीववधं प्रति ।

[(l. 3) B₃ च विशेषेण (for सविभीषण) B₁ विस्मिताश्च ततस्ते रामसुग्रीवलक्ष्मणा —V₃ om l. 5 —(l. 5) B₁ च (for ते) —(l. 6) B₁ धूर्तम् (for नूनम्) —V₃ om l. 7 —(l. 7) B₁ राक्षसानाम —(l. 8) V तथा तत् (for रामस्य) —(l. 9) B₂ ₄ परीक्षामो —V₃ om l. 10 —(l. 10) V₁ illeg for the prior half V₂ अश्वांश्च N₂ B₁ अतसितान्, B₄ च पातितान् (for च सस्थि°) B₁ शीघ्रान् (for शुभ्रान्). V₂ मनोभवान् —(l. 11) V₂ महाप्राज्ञो, V₂ महातेजा, B₄ [इ]च महाप्राज्ञो (hypm) —(l. 12) Note hiatus between the two halves V₂ सविश्रब्धं रथं दृष्ट्वा (for the prior half) —(l. 13) V₁ ₂ मायया, V₂ B₂ मायया B₃ माया या (for माया वै) B₂ राक्षसीम् (for रक्षसाम्) —After l. 13, B₂ ₃ ins, while Ñ1 D₆ ₁₃ cont after 2087*.

2085(A)* नैवविधा राक्षसे वै रथा विद्यन्ति शत्रुहन् ।
नैऋतेषु विजानामि रथा मायागुणान्वितान् ।
मातलिं च विजानामि नित्यं शक्रस्य सारथिम् ।
आरोह रथं सुविश्रब्धं विजयाय विचारयन् ।
निमित्तानीह पश्यामि यानि सिद्धिकराणि वै । [5]

[(l. 1) B₂ तिष्ठन्ति (for विद्यन्ति) D₄ तावत् (for शत्रुहन्) —(l. 2) B₃ मायागुणान्वितान् —(l. 3) Ñ₁ D₄ नैव जानामि D₄ धीमत (for सारथिम्). —(l. 4) D₄ आरोहेत (for आरोह रथं).]

—After 2085(A)*, B₃ cont :

2085(B)* तदद्भुताद्भुतं दृष्ट्वा राघव रथमास्थितम् ।
विजयानीह पश्यामि यानि सिद्धिकराणि वै ।]

8 Ñ1 D₆ ₁₃ om 8ᵃᵇ (cf v l 7) B₂ om 8ᵃᵇ. D₆ repeats 8ᵃᵇ after 9ᵃᵇ —ᵃ) Ñ₂ V B₂–₄ अथाब्रवीत्. Ś D₁₆ तथा, D₂ (both times) ततो (for तदा). —ᵇ) Ś D₁ सप्रतोदो, B₃ ₄ D₂ रथस्थितः —ᶜᵈ) D₄ आदाय (for प्राञ्जलिर्) V₃ om (hapl) मातलिर् V₁ देवराजस्य (for सहस्राक्षस्य) —D₁ om 8ᵈ D₄ उवाच रघुनन्दनं (for ᵈ) N₂ D₁₃ आदाय प्राञ्जलिर्वाक्यमुवाच हरिसारथिः (D₁₃ °सूतश्च [corrupt])

9 ᵃ) Ñ1 D₆ ₁₃ देवराजेन (for सहस्राक्षेण) —ᵇ) Ś₁ Ñ₂ V B D₁ ₃ ₁₃ ते, Ś₂ च (for ते) D₆ अवतीर्णं त्रिविष्टपात्. —After 9ᵃᵇ, D₆ repeats 8ᵃᵇ. —D₆ om 9ᶜ–10ᵈ. —ᶜ) D₇ प्रेषितस्ते (for दत्तस्तव). Ñ₂ V₂ ₃ B₂–₄ महेन्द्रेण, M₁ महाबाहो (for महासत्त्व) Ś Ñ₁ V₁ B₁ D₁–₄ ₁₂ ₁₃ प्रेषि(N₁ D₅ प्रहि)तस्ते(B₁ D₁₂ °स्तु) महेन्द्रेण, M₃ दत्तस्तुभ्यं महेन्द्रेण —ᵈ) V₂ D₇ T₃ श्रीमन्. Ñ₂ D₁ M₃ निषूदन, B₃ D₁₁ ₁₂ G₂ M₂ निबर्हण (for निबर्हणः) D₆ ₈ ₁₀ T₁ M₁ श्रीमञ्शत्रुनिबर्हण, D₁₃ श्रीमाञ्शत्रु निषूदय.

10 V₃ D₇ om 10 (for D₆, cf v l 9). —ᵃ) Ñ₂ D₆ ₁₃ ऐन्द्रं चेदं, Ñ₂ इदमैन्द्रं, G₂ इदं चैन्द्रं, G (ed) एतदैन्द्रं D₁₃ महाचापं. —ᵇ) Ś B₁ D₁–₃ ₁₃ [अ]पि सुप्रभं, V₁ [अ]ग्निसुप्रभं, V₂ M₃ [अ]र्क(V₂ [अ]पि)संनिभं —ᶜ) G₃ शराश्चादित्यसंकाश —ᵈ) D₆ T₁ G₃ विपुला (for विमला). D₈–₁₁ T₂ शिवा (for शिता) Ś D₁₂ शराश्च विमलार्चि(Ś₂ D₁₃ °र्चिषि)ता, N V₁ ₂ B₂–₄ D₁ शराश्चामला शिता (N₁ D₅ शुभा, B₃ शिवा), D₁ शराश्च विमला शिता, D₁₃ शरश्च विमला स(D₁ °ला शि)ता, D₁₃ शरश्च विपुला शुभा, T₂ ₃ रथे विहितं रावण

11 ᵃ) Ś Ñ₁ V₂ ₃ D₄ ₆ ₈ ₁₀ ₁₃ T₁ G₃ [ए]न (for [इ]म) Ñ V B₁–₄ D₆ ₁₆ राम (for वीर) —ᵇ) Ñ₂ V B₃–₄ M₃ transp राक्षसं and रावणम्. —ᶜ) D₁₃ तेन (for मया) Ś B₁ ₄ D₁–₃ ₁₁ सुखं, D₆ T₁ ₃ G₁ M₁ ₃ ₅ शत्रून्, D₉–₁₁ देव, D₁₃ सार्द्धं (sic), G (ed) वीर (for राम) —ᵈ) T₁ देवेन्द्र (for महेन्द्र) V₃ damaged from a up to l. 1 of 2085* —After 11, Ś B₃ D₁–₃ ₅ ₁₃ ins

2086* विभीषणस्ततश्चैव परीक्ष्य च यथाक्रमम् ।
[D₆ दशाह च, D₆ देव चैव, D₁₃ पर्यं दृष्ट्वा च (for परीक्ष्य च). D₆ यथाक्रमं].

इत्युक्तः स परिक्रम्य रथं तमभिवाद्य च ।
आरुरोह तदा रामो लोकाँल्लक्ष्म्या विराजयन् ॥ १२
तद्बभूवाद्भुतं युद्धं द्वैरथं लोमहर्षणम् ।
रामस्य च महाबाहो रावणस्य च रक्षसः ॥ १३
स गान्धर्वेण गान्धर्वं दैवं दैवेन राघवः ।
अस्त्रं राक्षसराजस्य जघान परमास्त्रवित् ॥ १४

G 6 86 28
B 6 102 19
L 6 83 14

while N₂ D₅ ₁₃ ins

2087* एवमुक्तो नाश्मन-न्द्रस्त रथारोहण प्रति ।
बहुमायाधर चिन्त्य राक्षस वैरिण रिपुम् ।
विभीषणस्ततो राम प्रणिपत्येदमब्रवीत् ।

[(l 1) D₆ रथ रोहण, D₁₃ रथारोहण —(l 2) D₆ बहुमायाधर क्रूरो रावणो राक्षसाधिप]

—Then N₁ D₆ ₁₃ cont 2085 (A)*

—After 11 N₂ V B₂-₄ ins

2088* एवमुक्तस्तदा तेन दृष्ट्वा दिव्य च त रथम् ।
विभीषणमथोवाच राघवो बुद्धिसत्तमम् ।
सुग्रीव चैव दुर्धर्ष लक्ष्मण च महारथम् ।
हनूमन्त सुषेण च प्रधानाश्च तथा हरीन् ।
परीक्षध्व रथ सर्वे रक्षसा निर्मित भवेत् ।   [5]
परीक्षित यथातत्त्वमारोक्ष्यामि ततो रथम् ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा वानरा सविभीषणा ।
परीक्ष्य सुचिर बुद्ध्या रथ तस्मै न्यवेदयन् ।
इन्द्रदत्तमिम वीर आरोह त्वमशङ्कित ।
रावण च दुराधर्ष राक्षस जहि राघव ।   [10]

[V₃ damaged for l 1 —(l 1) B₃ दिव्यहुत (for दिव्य च त) —After l 1 B₃ ins

2088(A)* बहुमायाधर मत्वा रावण वैरिण च तम् ।

—(l 2) V₃ B₃ बुद्धिमत —(l 3) V₁ [अ]पि (for [च]व) —(l 4) V₃ damaged from तथा up to च in l 6 N₂ हरीस्तथा (by transp) —(l 5) N₂ V₁ ₃ B₃ ₄ परीक्ष्य B₃ यता (sic) (for रथ) —(l 6) B₄ तथा सर्वे (for यथाद्वित) B₄ आरोक्ष्यामि V₁ महारथ V₁ ₃ तथा मथ (for ततो रथम्) —V₃ damaged for l 9-10 —(l 9) Note hiatus between the two halves]

12 N₂ om 12^ab —^a) N₁ D₁₃ स तु विक्रम्य Ñ₂ V₁ ₃ B₁ D₁ ₂ ₉ ₁₂ T G₁ M₁ ₂ ₃ Cm g t सपरिक्रम्य D₆ त परिक्रम्य G₃ स प्रतिगृह्य —^b) B₄ M₃ सम् (for तम्) V₁ स (for च) Ś D₃ ₁₃ रथाय रथमस्त्रवित्, N₁ D₁₃ सम(D₄ मुस)द्दामहृद्य, B₁ D₁-₃ जयाय परमास्त्रवित् —After 12^ab, N₁ D₁₃ G(ed) ins

2089* रथे प्रदक्षिणीकृत्य मातलिं प्रतिगृह्य च ।
रथं वर्तुं चिन्त्य तौ दिव्यौ दयान्सपरिपूज्य च ।

[(l 1) D₆ प्रदक्षिण कृत्वा D₁₃ प्रतिगृ(ह्य) (for °गृह्य) —(l 2) D₁₃ स्तोत्र D₆ दि तौ D₁₃ तां दिव्यान् (for तौ दिव्यौ) G (ed) ततो परिष्वज्य (for the prior half) D₆ स (for तौ) G (ed) स (for च)]

while N₂ V₁ ₃ B₂-₄ ins.

2090* प्रदक्षिण तथा कृत्वा मातलिं वाजिनस्तथा ।

[B₃ तत (for first तथा) B₄ वाजिन B₃ रावण सविभीषणा (for the post half)]

—^c) Ś Ñ V B D₁ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ M₃ रथ, D₆ T₂ ₃ ततो (for तदा) B₁ द्विप (for रामो) —^d) Ś D₃ ₈ ₁₂ लोक, B₁ रामो, D₃ लोक (for लोकाल्ल) Ñ₁ D₆ ₁₃ लोक(D₁₃ °के)लक्ष्म्या विराजित, N₂ V₂ ₃ B₂-₄ विभीषणपरीक्षित, V₁ विभीषणमतेन हि G (ed) जयाय परमास्त्रवित् —After 12, Ñ₂ V B₂-₄ ins

2091* कवच च समाबध्य माहेन्द्र राघवस्तदा ।
शिरसि रुचे रामो लोकरक्षाधिपा नवत् ।

[(l 1) V₂ समाबध्य (for °बध्य) N₂ V₁ ₃ B₂ माहेन्द्र —V₁ illeg for l 2 —(l 2) V₂ B₃ ₄ लोके N₂ पाल V₂ B₄ रक्षो (for रक्षा) V₃ लोके देवा विराजयत् (for the post half)]

—N₂ B₂ (l 1 only) cont, Ñ₁ D₆ ₁₃ ins after 12

2092* ते तु दिव्या हरिहया जानुभ्यामगमन्महीम् ।
सनियम्य तु तानश्वान्सतलिर्धैरसारथि ।
मनसा चोदयामास यथास्थितमरिंदम ।

[(l 1) D₆ त (for ते) —(l 2) N₁ स नियम्य Ñ₂ सनियाम्य D₆ सर्वान् (for अश्वान्) D₆ देव (for वर) —(l 3) N₂ D₁₃ [आ]देशयामास G (ed) अरिंदम]

—After 2091* B₃ (marg) cont

2093* तद्बभूवाद्भुत दृष्ट्वा राघव रथमास्थितम् ।
दशग्रीवो विषण्ण च मनसा चेदमब्रवीत् ।
विचेष्टित महेन्द्रस्य नून चैव भविष्यति ।
तनाय रथमुख्योऽद्य प्रहित सयसयुत ।
वानरा राक्षसाश्चैन दृष्ट्वा शक्ररथे स्थितम् ।   [5]
मनसा चक्रिर रामो रावण निहनिष्यति ।

—After 12 M₂ ins

2094* विभीषणमभिप्रेक्ष्य समवस्तत्र राघव ।

13 B₂ om 13^ab —^ab) N₁ V₁ ₃ B₁ ₄ तथा(B₄ ततो)भूद्, D₆ ₁₁ तद्बभौ च (for तद्बभूव) L (ed) ततोऽभवन्महायुद्ध (for ^a) D₆ तुमुल (for द्वैरथ) Ś V B₁ D₃ ₇ ₈ ₁₀ ₁₂ G₃ M₃ रोमहर्षण D₁ ₂ ₅ T G₁ ₂ M₁ ₂ तुमुल- (D₁ ₂ द्वैरथ) रोमहर्षण (for ^b) M₁ ततो बभूव सग्रामो द्वैरथो रोमहर्षण —V₃ om 13^cd —^c) Ñ₁ D₆ ₁₃ राम पुत्रस्य शूरस्य —^d) Ś B₁ D₁-₃ ₈ ₁₂ बलिनो रावण(D₆ °क्षप)स्य च —After 13 D₁ repeats 2^cd

14 ^a) Ś N₁ V₁ ₂ B D₁-₄ ₈ ₁₁ ₁₂ गां(D₁ ₂ ग)न्धर्वेण

G 6 86 29
B 6 102 0
L 6 83 15

अस्त्रं तु परमं घोरं राक्षसं राक्षसाधिपः ।
ससर्ज परमक्रुद्धः पुनरेव निशाचरः ॥ १५
ते रावणधनुर्मुक्ताः शराः काञ्चनभूषणाः ।
अभ्यवर्तन्त काकुत्स्थं सर्पा भूत्वा महाविषाः ॥ १६
ते दीप्तवदना दीप्तं वमन्तो ज्वलनं मुखैः ।
राममेवाभ्यवर्तन्त व्यादितास्या भयानकाः ॥ १७
तैर्वासुकिसमस्पर्शैर्दीप्तभोगैर्महाविषैः ।
दिशश्च संतताः सर्वाः प्रदिशश्च समावृताः ॥ १८
तान्दृष्ट्वा पन्नगान्रामः समापतत आहवे ।
अस्त्रं गारुत्मतं घोरं प्रादुश्चक्रे भयावहम् ॥ १९
ते राघवधनुर्मुक्ता रुक्मपुङ्खाः शिखिप्रभाः ।
सुपर्णाः काञ्चना भूत्वा विचेरुः सर्पशत्रवः ॥ २०
ते तान्सर्वाञ्शराञ्जघ्नुः सर्परूपान्महाजवान् ।
सुपर्णरूपा रामस्य विशिखाः कामरूपिणः ॥ २१
अस्त्रे प्रतिहते क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं घोराभिः शरवृष्टिभिः ॥ २२

तु (B1 च) N2 V1.2 D7 राघवेण च (for स गान्धर्वेण) —[b]) B1 दवी (sic) (for दैव)

15 [a]) B1 तदस्त्र D5 अस्त्रं तत् (for अस्त्रं तु) —[b]) D1 राघव, G (ed) नागास्त्रं (for राक्षसं) D13 राक्षसेश्वर —For 15[ab], Ś B1 D1.3.4.13 subst

2095* अस्त्रयुद्धे च परमे रावणो राक्षसेश्वर ।

[B1 अस्त्रयुद्धेन (for अस्त्रयुद्धे च) B1 D1.3 परमो D5 अस्त्रं भीम ज्वाल घोर (hypm) (for the prior half)]

—[c]) D1 परम —[d]) D4 संग्रामे च (for पुनरेव) Ś B1.3 (*sup lin* also) D4.13 स राघवे, V2 D1.3 स राघव, D2 महाबल (for निशाचर) M1 राघवाय महाबल

16 V2 om 16[ab] —[a]) Ñ1 G1 विनिर्मुक्ता —[b]) D1 कनक (for काञ्चन) Ś1 V2 B1 D4.12.13 भूषिता (for भूषणा) —[c]) B1 D1.3.4.13 अभ्यवर्तं (B1 D1 °न्त)स N1 अभ्यधावन्त काकुत्स्थे —[d]) D13 सर्पभूता D2 महाविष

17 [a]) Ñ V B2.4 D2.13 घोरा M2 दीप्ता (for दीप्तं) Ś B1.3 (*sup lin* also) D1-3.4.13 त सर्पवदना घोरा —[b]) B2 वदनैर्वि॰ D2 रुधिरं मुखे, M1 ज्वलन मुखात् —[c]) N2 V B2.3 D2.4 T2.3 M1.3 (अ)भ्यधावन्त, D3 (अ)भ्यवर्तत —[d]) Ś N2 V B D1-3.4.13 M2 भयावहा G2 महाबला, Cg as in text (for भयानका) D5 दीप्तास्या इव पन्नगा

18 [a]) D4.5 T1 G2 °स्त्र (D5 °स्त्र) वासुकिसमाकारैः G1 तैश्च वह्निसमस्पर्शैर् —[b]) N1 V1.3 B2.3 दीप्तनिर्दैः B1 दीप्तनिर्दैर् D4 दीप्तभोगैर् —[cd]) N1 D13 ते सर्वा D4 दिशश्च, M2 सुसंवृता (for च भवता) D4.13 विदिशश् Cg as in text (for प्रदि॰) N1 D2.13 समावृत (for समावृता) Ś B1 D1.3.4.13 दिशश्च विदिशश्चैव समेता दशुषा वसु

19 D13 om 19[ab] —[a]) L2 पावकान्, D4 सर्पतो (for पन्नगान्) —[b]) N V B1-4 D1 पन्नगो (B2 पन्नगो) प सहसा —[c]) N1 D4.13 स (D13 तु) गारुडं V B1.4 D1 G2 M1.4 शाकुनं (for गारुत्मतं) N2 सौपर्णाख्यं तदा घोर D4 T1.3 ग (T3 गा)रुडाख्यं महाघोर —[d]) N2 V B1.2 D4.13 भयानक, D3 क्षयावह (for भयावहम्) —For 19, Ś B1 D1-3.4.13 L (ed) subst

2096* ततः सपत्नो दृष्ट्वा पन्नगांस्तान्सहस्रश ।
सौपर्णमस्त्रं तद्घोर पुन प्रावर्तयद्रणे ।

[(l 1) D1 पतगान् (for पन्नगान्) B1 समन्त (for सहस्र) —(l 2) L (ed) सौपर्णाख्यं तदा घोरं (for the prior half)]

20 [a]) D4 T2.3 M2 शरा मुक्ता, G1 M2 ज्वाल मुक्ता (for धनुर्मुक्ता) Ś N1 B1 D1-3.4.13 M1 राघवेण तु (D4 M2 च) शरा मुक्ता (Ś D13 शरा मुक्ताः) N2 V B2.4 राघवेण वले मुक्ता —[b]) N1 शिखिप्रभा, B1 D1.3 शिखा शिखा, B2 शिखा शरा: D4.5 शिखाशिखा, T2 शिखिप्रभा : G1 M2 शिलीमुखा, Cr m g e शिखिप्रभा (as in text) Ś D4.13 रुक्मपुङ्खाग्निसंकाशा (D13 °चि)तान् —G (ed) om 20[cd] —[cd]) D1 M2 सुवर्णा, Cg सुपर्णा (as in text) D13 विशिखा काञ्चनीभूता Ś D4.13 विचेरु (for विचेरुः) N1 D4.13 सर्वत (D4.13 °त)स्तदा D5 सर्पशत्रव

21 [a]) N1 माहत्यादौ Ñ2 तेऽव (illeg) V2.3 B1.3 त तु सर्वान्, B2 त तु सर्वान्, D2 नाशयद्य, D3 T2 ते तान्सर्वान्, M1 सर्वांस्ते तान्, M2 तान्सर्वान्सर्वान् (for त ता सर्वान्) Ś D4.13 शरान्निहत्य, D1 समाजघ्नु (for शराञ्जघ्नु) D13 भाहत्याहत्य भाजन (with hiatus) —[b]) D4 T2.3 सर्पभूतान् N2 V B D1-4 T1 G2 M2 महाविषान्, M1 °रूप (for महाजवान्) Ś D4.13 सर्पभूतान्महाविषान्, N1 D4.13 सर्व (D13 °पे) भूतान्पन्नगान्रिपो —G (ed) om 21[cd] —[c]) N1 D4.13 दिव्यरूपा हि D4 सुपर्णभूता M2 सुवर्णरूपा —[d]) Ś D4 कामचारिण

22 [a]) B1 अस्त्र Ś D4.13 क्रुद्धो D13 क्रुद्ध —[b]) Ś B1 D1.3.4.13 राक्षसेश्वर —[c]) N1 घोरं (for रामं) —[d]) B1 घातिनि M2 वृष्ट (for वृष्टि)

ततः शरसहस्रेण राममक्लिष्टकारिणम् ।
अर्दयित्वा शरौघेण मातलिं प्रत्यविध्यत ॥ २३
पातयित्वा रथोपस्थे रथात्केतुं च काञ्चनम् ।
ऐन्द्रानभिजघानाश्वाञ्शरजालेन रावणः ॥ २४
विषेदुर्देवगन्धर्वा दानवाश्चारणैः सह ।
राममार्तं तदा दृष्ट्वा सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २५
व्यथिता वानरेन्द्राश्च बभूवुः सविभीषणाः ।
रामचन्द्रमसं दृष्ट्वा ग्रस्तं रावणराहुणा ॥ २६
प्राजापत्यं च नक्षत्रं रोहिणीं शशिनः प्रियाम् ।
समाक्रम्य बुधस्तस्थौ प्रजानामशुभावहः ॥ २७
सधूमपरिवृत्तोर्मिः प्रज्वलन्निव सागरः ।
उत्पपात तदा क्रुद्धः स्पृशन्निव दिवाकरम् ॥ २८
शस्त्रवर्णः सुपरुषो मन्दरश्मिर्दिवाकरः ।
अदृश्यत कबन्धाङ्कः संसक्तो धूमकेतुना ॥ २९
कोसलानां च नक्षत्रं व्यक्तमिन्द्राग्निदैवतम् ।
आक्रम्याङ्गारकस्तस्थौ विशाखामपि चाम्बरे ॥ ३०

G 6 66 13
B 6 102 36
L 6, 83 30

23 ᵃ) D8 -सहस्राणि (sic) —ᵇ) D1 T2 क्लिष्ट. —Ś B1 D1,12 om 23ᶜ–24ᵇ. —ᶜ) Ñ1 D4 मर्दयित्वा, Ñ2 V B2,3 (also sup lin as in text) ᵃ पूर°, D7 G1,2 M2,3 अर्पं° (for अर्दयित्वा) M1 शौरस्तीक्ष्णैर् (for शरौघेण). —ᵈ) D5 प्रत्यविध्यते, T2 °ध्य तत् (for प्रत्यविध्यत) —After 23, D1–7,9–11 S ins

2097* चिच्छेद ककुमुद्दिश्य शरेणैकेन रावण ।

[D9 M2 चिक्षेप T1 G2,3 द्दश्य, Cv r m g t as above (for उद्दिश्य) M1 चिच्छेद दिव्य केतुं च (for the prior half) D5 शरमेकं स रावण (for the post half)]

24 Ś B1 D8,12 om 24ᵃᵇ (cf v l 23) —ᵃ) Ñ2 B4 D2 सूत(D6 हुत [sic])यित्वा, V B1 ताड°, D4 तुरगाश्च (for पातयित्वा) —ᵇ) Ñ V1,2 B2–4 D1 रथ(Ñ2 °थे)केतु D13 G1 स (for च) D1–3 राममक्लिष्टकारिण —ᶜᵈ) D4,7 T2 G1,2 M2,3 अपि (for अभि) D6 हतान्, G2 गजान्, Cv t as in text (for -जघान) Ñ1 ऐन्द्रानश्वानभ्यहनत्, Ñ2 V B2–4 D13 ऐन्द्रानश्वाञ्जघानाशु(D13 °नभिहत्वा) (for ᶜ) Ñ1 D1,13 शरौघेण, V1 B2–4 °वर्षेण (for शरजालेन) Ñ2 शरैरानतपर्वभिः (for ᵈ) Ś B1 D1–3,8,12 ऐन्द्रानश्वानभ्यहनद्घोराभि (B1 °नत) शरवृष्टिभि. —After 24, D1 G1,3 M3 ins

2098* सहृष्ट्वा सुमहत्कर्म रावणस्य दुरात्मन ।

25 ᵃ) Ś1 विनेदुर्, Ś1 D8,12 विनेशुर्, Ñ2 V B2,4 क्रथयो, D13 विभिदुर् (sic) (for विषेदुर्) Ś D8,12 G1 -गन्धर्वे —ᵇ) M3 भ्रमवर (for दानवाश्) Ś B1 D1–3,8,12 चारणा पितरस्तथा, Ñ2 V B2–4 चारणाश्च(V3 damaged from °णाश्च up to तदा in 25ᶜ) सवासवा, D6 T2,3 दानवाश्चाप्सरोगणा, D1–3 चारणा दानवैः सह, M1 यक्षाश्च सह चारणैः —ᶜ) Ñ2 V1,2 B2–4 तथा, D7 G2 तु ते (for तदा) —Ś1 D13 om (hapl) 25ᵈ–26ᶜ —ᵈ) M3 सिद्धाश्चाप्सरसस्तथा.

26 Ś1 D13 om 26ᵃ⁻ᶜ (cf v l 25). V2 om 26–28ᵇ. —ᵃ) D7 G1 वानरेन्द्रास (for °रेन्द्राश्च) D1–3 व्यथितो वानरेन्द्रश्च. —ᵇ) Ś1 B1 D1–3,8,12 व्यथितश्च विभीषण —ᶜ) Ñ1 B1 D1,4,5,7,8,12 G1 राम(D2 °मे)चन्द्रसम्. T2,3 रामचन्द्र तु त(T1 तदा), Cm g रामचन्द्रमसम् (as in text) —B2 repeats from दृष्ट्वा in 26ᶜ up to 28ᶜ, after 28ᵈ

27 V2 om 27, B2 repeats 27 (for both cf v l 26). —ᵃ) Ś D8,12 तु (for च) —ᶜ) T1 त्वस्य (for बुधस्) D13 चापि, L(ed) तस्थे (for तस्थौ). —ᵈ) Ś Ñ V1,2 B D1–6,8,12 M3 महिते रत(B2 तर [meta.]), D8,12 अहितावह, T2 अशुभावह, M1 महिताय वै (for अशुभावह) D13 प्राजापत्याहित रत.

28 V2 om 28ᵃᵇ (cf. v.l 26). —ᵃ) Ñ1 B4 D1,3 T2 सधूम, D9 °म, D13 विधूम. B2,3 परिजलाम, D4 -परिवृत्तोर्मिर्, D5,12 T1 G2 M2 परिवृत्ता(D13 °त्तो)र्मि Ś B1 D8 सधू(D8 °ह)म परिवृत्तोर्मि. —After 28ᵃ, B2 repeats from दृष्ट्वा in 26ᶜ up to 28ᵃ —B2 om 28ᵇ. —ᵇ) Ñ1 D4 ज्वलन्निव च Ś D8,12 M3 सागर —Ś D8,12 om. 28ᶜ–29ᵈ D5 repeats 28ᶜᵈ after 29ᵃᵇ. —ᶜ) V B2–4 D7 G2 M1 तत (for तदा). —ᵈ) B1 D13 स्पर्शन् (for स्पृशन्) D7 (second time) दिवाकर (sic)

29 Ś D8,12 om. 29ᵃᵇ (cf v l 28) D4 om 29ᵃᵇ —ᵃ) V2 B1 D2,3 G2 सपरुषो, B2 (m also) रूपपुरुषो (sic) D4 सुदुर्वर्णो, D7 सुवर्णश्च, T2,3 सुदुर्दर्शो, G (ed) च परुषो (for सुपरुषो) Ñ1 B2 D1,12 तारा (B2 स्वस्त, D5 भस्म) वर्णो स(D13 °र्णस्तु)परुषो, B4 शस्त्रवर्णश्च रूपश्च. —After 29ᵃᵇ, D5 repeats 28ᶜᵈ —D4 om 29ᶜᵈ —ᶜ) Ñ V2 B2,3 D1,12 प्रादृश्यत —V3 damaged from कबन्धाङ्क up to व्यक्त in 30ᵈ B4 D13 कबन्धाख्य (D13 °ढ़ढ़), D2,3 कबन्धो(D8 °न्धा)ङ्क, D1,2 कबन्धाग, G (ed) कल्कोक. —ᵈ) B1 G1 सयुक्तो, D13 पक्षो (for संसक्तो)

30 V1 damaged up to व्यक्त in 30ᵈ (cf. v l 29) —ᵃ) Ś D1,4,12 कोस(D8 °श)लानां तु; Ñ1 illeg, Ñ2 कौसल्यानाञ्च; V1 B2 कोसलस्याथ, V2 B1,3 D1–3,8,12 कौ(D1,4,5,11 को)सलानां च; B4 कौशिकस्य च; B2 (m. also) ऐशान्यां चैव, D4,13 M3 तु(D13 स)न्मेन सह. —ᵇ) Ś D1 भेदम्; Ñ1(marg. also) B4 D1 द्वैधम्; Ñ2 V2,3 B1–3 D1,5 स्थैतम् (for व्यक्तम्). B1 D13 ऐन्द्राग्नि; B1

G 6, 86 44
B, 6 102 39
L, 6, 83, 31

दशास्यो विंशतिभुजः प्रगृहीतशरासनः ।
अदृश्यत दशग्रीवो मैनाक इव पर्वतः ॥ ३१
निरस्यमानो रामस्तु दशग्रीवेण रक्षसा ।
नाशक्नोदभिसंधातुं सायकान्रणमूर्धनि ॥ ३२
स कृत्वा भ्रुकुटीं क्रुद्धः किंचित्संरक्तलोचनः ।
जगाम सुमहाक्रोधं निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवतितमः सर्गः ॥९०॥

सिंहाद्रि (for इन्द्राद्रि) G (ed) ऐरावतमिवोद्दिव्यत —ᵈ) N V B2 3 (s p lin also), D4 5 11 13 G1 2 M1 2 5 आहृत्य B3 भाहृत्य D1 आगत्य; D2 3 आगम्य D6 T2 3 भारह्य (for आकृष्य) D12 पायकस् —ᵈ) V3 D5 11 13 T1 G1 2 M1 5 Ct विनामम् B1 D1 इव (for मपि) N1 मासुरे (s c)

31 ᵃᵈ) N1 D2 4 दशशीर्षा (D2 °ग्रीवो) (hypm) D12 सशीर्षो (for दशास्यो) Ś B1 D1 3 5 13 दशग्रीवो विंशभुज (for ᵃ) N2 V B1 4 विंशद्बाहुर्दशग्रीवो दशशीर्षा दशानन —ᵇ) Ś B1 D1 3 8 13 वज्रकम्पो (B1 D3 °म्यो) N2 V (V3 damaged from तेजा up to l 1 of 2099*) B2–4 महातेजा Dr G2 महासत्वो (for दशग्रीवो)

32 V3 damaged for 32 (cf v l 31) —ᵃ) N1 V1 2 B1 2 निरस्यमाणो B1 रामस्य (s c) —ᶜ) Ś1 D2 12 मैवाशक्नोदयितुं; Ś2 * * * क्नोद्यपि * (moth eaten) N1 D4 D12 न शक्नोत्यभिसंधातुं N2 V1 2 B1 2 4 D1 अ(B4 न D3 ना)शक्नुवन्वा(B1 °सध)यितुं B3 अशक्त सधा(marg also °ना)रयितुं; D2 न चाशक्नसंधयितु —After 32 N2 V (V3 l 2 4 only) B1 4 ins

2099* किंचिद्व्यथितसंत्रासस्तस्थौ तत्र रणाजिरे ।
स वध्यमानः काकुत्स्थस्तीक्ष्णाभिः शरवृष्टिभिः ।
सध्याय तत्र रामो रोषसंरक्तलोचनः ।
प्रदहन्निव कोपेन युगान्ते पावको यथा ।

[V3 damaged for l 1 —(l 1) N2 अगत B4 आवि य (for आविग्न) —(l 2) N2 V3 आविं (V3 स वि) ध्यमान —(l 3) V3 illeg for the prior half V1 संधा यन V2 B1 संधाय तु V3 सध्यायन्ते B4 ध्यायतेव V3 B4 घोर; B2 रौद्र (for रोष) —(l 4) B3 प्रदहन्निव (corrupt)]

33 ᵃ) B2 स तु रुष्टः M3 ... C, k as in text (for स कृत्वा) Ś N V3 B1 2 D1 4 5 8 M2 ... (D2 13 ...) ... (Ś1 N2 D2 6 11 °टी D3 12 टीं) वक्त्र (V3 °क्त्रं) D2 3 10 T M2 3 (D3 T2 भ्र)कुटि बुद्ध (for भ्रुकुटीं क्रुद्ध) V1 B3 4 स कृत्वा (B4 कृत्वा) भ्रुकुटीं वक्त्र —ᵇ) Ś B1 D1 2 3 12 क्रोध; G (ed) रोष (for किंचिद्) B2 भारक; V3 ससक्त; B3 रक्तांत (for सरक्त) —ᶜ) N2 V2 3 B2–4 सुमहाक्रोधं (V2 3 °कार्य) D2 3 13 T2 3 M1 च (D12 स) महाक्रोधः Dr G2 क्रोधसंरंभः D6 सहसा क्रोधं G1 सुमहाक्रोधः G3 सुमहाक्रोधः Cm t सुमहाक्रोधे (as in text) Ś V1 B1 D2–4 8 13 क्रोधं चकार सुमहद्

—ᵈ) Ś D4 13 पावक N1 V3 D1 2–11 राक्षसान्; N2 V1 2 B1 2 1 (sup lin also), D1 4 5 राक्षस B2 पावक D4 रक्षस (for चक्षुषा) —After 33 Ś N V (V3 l 1 4 only) B D1–4 8 12 13 ins

3000* सुरपतिधनुराकृतिं ललाटे
भयजननीं भ्रुकुटीं विभज्य रामः ।
हुतवह इव सर्पिषावसिक्तो
द्विगुणतरं बलवांश्चकार वीरः ।
स्वतेजसा प्रज्वलितः परंतप (5)
प्रचक्रमे दर्शयितुं पराक्रमम् ।
निशम्य रामं परम प्रकम्पित
परं प्रहर्षं परमर्षयो गताः ।

[(l 1) D3 सुरपति D2 8 स च धनुष कुटिलो ललाटमध्ये —(l 2) N1 समय N V B2 D2 13 भ्रुकुटीं; B1 3 D4 8 भ्रुकुटिं L (ed) भ्रूकुटीं Ś D8 12 विभज्यमान B1 (marg also) निबध्य राम L (ed) वितत्य राम —(l 3) D12 हुतभुज D8 स सर्पिषा N2 V1 B2 D4 (अ)वसक्तो D2 [अ]व * * (for [अ]वसिक्तो) —(l 4) Ś D2 1 भगवान् (for बल°) N1 V2 D3 12 बलवान्ददहु (D12 °हत्) वीरः; N2 V1 2 B2–4 बलवा दध स रोषात् (N2 °षक्तोरं B3 °स्सरोषं) B1 D1 2 बलवानुदीर्ण वीर —(l 5) N V 1 B2–4 D2–4 12 13 स तेजसा (for स्वतेजसा) B1 स राम —(l 6) D12 प्रचक्रमे —(l 7) V3 निरीक्ष्य B1 निरीक्ष्य B1 राम (for राम) N1 D1 8 परम Ś D8 12 निशम्य राम पुरतः स्थितं परं N1 V3 निशम्य (N1 °श्य) राम पुरतः स्थितं परं B3 निशम्य रामस्य रथं व्यवस्थितं D2 4 10 निशम्य राम परमाहवे (D2 °ष वध) स्थितं —(l 8) V3 B1 ययुः (for गताः) Ś D8 12 इयं परं तत्परमर्षयो गताः; N2 V3 D12 परं प्रहर्षं मुन(D2 8 12)यः सुरास्तथा B3 परं हर्षं च महर्षयो गताः D4 परं हि हर्षं परमर्षयो हि जग्मुः]

Colophon D2 13 om —Kāṇḍa name N V1 B1 2 4 D2 4 12 युद्धकाण्डे —Sarga name Ś D1 2 रामरावणयुद्धं N1 D4 रामक्रोधः N2 V1 2 B2 4 दशास्य (B2 °स्य) गमन V2 दशास्यरावणयात्रा D1 द्वैरथं; D1 2 द्वैरथ युद्धं; D12 रामसरभ —Sarga no. (figures, words or both) Ś1 N2 V2 3 B2 4 D2 4 5 12 13 om Ś2 89 N2 D3 89 V1 D1 85 B2 3 82 D5 84 D6–8 T1 G M2 4 103 T2 111 T3 115 M1 3 104 B (ed) 102 G (ed) 86 —After colophon D6 concludes with राम; G1 M1 2 6 with श्रीरामाय नमः

९१

तस्य क्रुद्धस्य वदनं दृष्ट्वा रामस्य धीमतः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुः प्राकम्पत च मेदिनी ॥ १
सिंहशार्दूलवाञ्शैलः संचचालाचलद्रुमः ।
बभूव चापि क्षुभितः समुद्रः सरितां पतिः ॥ २
खगाश्च खरनिर्घोषा गगने परुषस्वनाः ।
औत्पातिका विनर्दन्तः समन्तात्परिचक्रमुः ॥ ३
रामं दृष्ट्वा सुसंक्रुद्धमुत्पातांश्च सुदारुणान् ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि रावणस्याविशद्भयम् ॥ ४
विमानस्थास्तदा देवा गन्धर्वाश्च महोरगाः ।
ऋषिदानवदैत्याश्च गरुत्मन्तश्च खेचराः ॥ ५
ददृशुस्ते तदा युद्धं लोकसंवर्तसंस्थितम् ।
नानाप्रहरणैर्भीमैः शूरयोः संप्रयुध्यतोः ॥ ६
ऊचुः सुरासुराः सर्वे तदा विग्रहमागताः ।
प्रेक्षमाणा महायुद्धं वाक्यं भक्त्या प्रहृष्टवत् ॥ ७

G 6. 87. 7
B 6. 102. 45
L 6. 84. 7

91

D10. 11 continue the previous Sarga

1 [a]) Ñ1 V B3. 4 transp. तस्य and क्रुद्धस्य. D6 T1 सवत (for वदनं). N1 B3 D4. 13 क्रुद्धस्य वदनं दृष्ट्वा.— [b]) N1 D4. 13 तदा, B2 तस्य (for दृष्ट्वा).—D13 om. from वि in 1[c] up to खर in 3[a].— [c]) D2 तत्रेसु (for वित्रेसु).— [d]) N1 D4 प्रचकम्पे (for प्राकम्पत). Ś N2 V B1. 3. 4 D1–3. 8. 12 मही तदा (V1. 3 B3. 4 D12 °था). B3 तथा मही (for च मेदिनी).

2. D13 om. 2 (cf. v. l. 1).— [a]) Ñ1 (marg. also as in text) शार्दूलक (for °शार्दूलवान्). D4 सिंहशार्दूल व्याघ्रैश्च.— [b]) N2 V1. 2 B2–4 D1–3 च सद्रुम, V3 D6. 11 G1 M C1 चलद्रुम, D5. 10 T2. 3 चलद्रुम. G3 Ch. महाद्रुम (for [अ]चलद्रुम). Ś D1. 12 ससपा महाद्रुम. N1 D4 चचार च (D4 शरभैश्च) समतत, B1 सप्तनगाश्च सद्रुम. ✻ Ck. t चलद्रु (Ch. महाद्रु)म इति असुनीहि । Ct adds महाद्रुम ✻ इत पाठान्तरम् ✻.— [c]) B1. 4 D7 T1 G M3 [अ]ति, D8 M4 [अ]पि (for [अ]पि). D8 T1. 3 बभूव क्षुभित सम.— [d]) N2 V B3. 4 सागर (for समुद्र). Ś B1 D1–3. 8. 12 क्षुब्ध पयसु (D3 °धि) (for सरिता पति).

3. D13 om. up to खर in 3[a] (cf. v. l. 1).— [a]) Ś Ñ V1. 3 B D1–4. 8–11 T2. 3 M3. 4 खरास. V2 खराद, D6. 7 T1 G3 घनाद (for खराद).— D2 क्रूर (for खर).— [b]) Ś Ñ V1. 2 B D1–4. 8–12 T2. 3 M2. 3. 5 परुषा घना (for परुषस्वना).— [c]) N1 D1–3. 4. 7. 8 G1 M3. 5 विनेदुश्च. D6 T1 G2 विनदन्त. D10. 11 M3. 5 च नर्दत. D12 विनिर्घोषा (for विनदन्त). Ś D8. 12 औत्पातिक विनाद च (D12 दू). ✻ Cg. औत्पातिकानि उत्पातसूचकानि । नदन्त गर्जन्त ✻.— [d]) T2 समरे (for समन्तात्)

4. D7 om. 4[ab].— [a]) Ś D1. 3. 8. 12 [अ]थ, D4. 13 तु, T1 M4. 5 च (for सु). Ś D1. 3. 8. 12 महारथम् (for सक्रुद्धम्). N2 V B2–4 राम च वीक्ष्य महारथम् (B3 सरथम्), B1 रामं सक्रुद्धं संवीक्ष्य.— [b]) B1 महोत्पातांस्तु. D1. 3. 8. 11. 13 T1 G1 M1 उत्पातांश्चैव (G1 M1 °श्चापि) (for उत्पातांश्च सु).—V3 om. 4[cd].— [c]) Ś Ñ V1. 2 B D1–4. 8. 12. 13 M3 त्रस्तानि (for वित्रेसु).— [d]) D6. 7. 9. 11 T1 G M [आ] सगत् (for [आ]विशद्). Ś Ñ1 B1 D1–3. 6. 8. 12 T2. 3 रावण (N1 °क्षस) चा(Ś1 °प्यमा, B1 °प्य चा)विशद्भय, N2 V1. 2 B2. 4 D4 रावण चा(D4 रक्षसश्चा)गमद्भय, D13 रक्षसां च महद्भय

5 [a]) Ś N2 V B3 D1–3. 8 G3 M1. 2 ततो (for तदा). D4 तथा (for देवा).— [b]) Ś Ñ1 B1 D1–3. 8. 12. 13 T1 M1 स (for च). V B2. 4 सगन्धर्व (B4 °र्वा). D4 सदेवा (for गन्धर्वाश्च).—V3 om. 5[cd].— [c]) Ś D2. 3. 12. 13 तदा, N2 V1. 2 B D1. 2 तथा (for ऋषि). G1 दनुजा (for दैत्याश्च). N1 D4 तथैव दानवा दैत्या.— [d]) Ś D2. 12 गुरु-मन्तः. N2 मरुद्वन्तस्त (for गरुत्मन्तश्च). D2 खे गता (for खेचरा). D4 गरुत्मांश्च खगेश्वर

6 [a]) M1 च (for स). Ś V2. 3 B1 D1–3. 8. 12 M2 ततो, D13 M3 महा (for तदा).— [b]) B2–4 काल, G3 लोक, Cv. r. m. g. k. t. as in text (for लोक). Ś B1 D2–3. 8. 12 सवर्तक(Ś1 °भ) स्थित (Ś D2. 12 °र), N1 V3 B1 D4. 13 सवर्तकोपम. D7 M1 समरसनिभ. Cv. r. n. g. t. as in text (for समरसस्थितम्).— [c]) B3 सप्रहरणैर् (hypm.) N2 B3 D4. 13 घोरै. B1 भीम (for भीमै).— [d]) Ś N1 V1. 2 B2–4 D1–3. 8. 12 सयुगु(Ś D1. 2. 12 °यु)द्धयो, D4 च प्रयुद्धयो. D12 सयुयुत्सयो, G1 सप्रयुध्यतो (for संप्रयुध्यतो)

7 [a]) Ś N2 V B D1–3. 8. 12 तदासु(Ś1 V2 °दा सु)रा, N1 D4. 13 चैव सुरा (for सुरासुरा).— [b]) Ś1 [3]सुरा, Ś2 V1. 2 B1. 2 D1–3. 8. 12 सुरा (for तदा). G1 आश्रिता, M2 भागता, Cr. m. g. t. as in text (for आगता). N V3 B1 D4. 13 परस्परसमागता.— [c]) B1. 4 प्रेक्षमाणान् (for प्रेक्षमाणा). D6 तदा, G1 M3 तयोर्, M2 महद् (for महा). Ś Ñ1 B1 D1–3. 8. 12. 13 भागा. N2 V B2–4 [अ]त्यद्भुतान्, M2 रणा (for युद्धं).— [d]) D1 चास्य (for वाक्यं). D8 सु (for प्र). N1 V2 D4. 13 स्वरपरस्य रघुनन्दन, N2 V1. 2 B2–4 ददृशुर्ये समाहि(B1 °ह)ता

G 6 87 8
B 6 102 46
L 6 84 8

दशग्रीवं जयेत्याहुरसुराः समवस्थिताः ।
देवा राममथोचुस्ते त्वं जयेति पुनः पुनः ॥ ८
एतस्मिन्नन्तरे क्रोधाद्राघवस्य स रावणः ।
प्रहर्तुकामो दुष्टात्मा स्पृशन्प्रहरणं महत् ॥ ९
वज्रसारं महानादं सर्वशत्रुनिबर्हणम् ।
शैलशृङ्गनिभैः कूटैश्चितं दृष्टिभयावहम् ॥ १०
सधूममिव तीक्ष्णाग्रं युगान्ताग्निचयोपमम् ।
अतिरौद्रमनासाद्यं कालेनापि दुरासदम् ॥ ११
त्रासनं सर्वभूतानां दारणं भेदनं तथा ।
प्रदीप्त इव रोषेण शूलं जग्राह रावणः ॥ १२
तच्छूलं परमक्रुद्धो मध्ये जग्राह वीर्यवान् ।
अनेकैः समरे शूरै राक्षसैः परिवारितः ॥ १३
समुद्यम्य महाकायो ननाद युधि भैरवम् ।
संरक्तनयनो रोषात्स्वसैन्यमभिहर्षयन् ॥ १४
पृथिवीं चान्तरिक्षं च दिशश्च प्रदिशस्तथा ।
प्राकम्पयत्तदा शब्दो राक्षसेन्द्रस्य दारुणः ॥ १५

---

8 V1 D4.13 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) Ś1 Ñ1 V B2.3 D2.3 दशग्रीव (for दशग्रीवं) Ñ2 V B1–4 [ऊ]चुर् (for [आ]हुर्) —ᵇ) B1 राक्षसा, D4 अमरा (sic) (for असुरा) Ñ1 V D4.6 G1 M3 समुपस्थिता, D13 समरे स्थिता, T1 सम * * * (damaged) M1 गगने स्थिता —ᶜᵈ) Ś B1 D1–3.8.13 T2.3 G1.2 M1.3.5 च (for ते) B2 देवाश्च राममूचुस्ते (for ᶜ). Ś B1 D1.3.8.13 जयस्वेति, D6 T2.3 जयेति च (for त्व जयेति) N2 D1.3 तत्रोचुश्च जयस्वेति पुन पुनरोदिम

9 V2 om 9 10ᵇ —ᵃ) Ś B1 D1–3.8.13 M1 क्रुद्धो, Ñ1 D1 रोषाद्, Ñ2 V1.3 B2–4 M2 कोपाद्, D13 घोरं (sic) Cg as in text (for क्रोधाद्) —ᵇ) Ś Ñ2 V1.3 B2–4 D1–3.8.13 राघवाय, D7 G3 राघव स: Cg as in text (for राघवस्य) D4.7–11 T2.3 G1 M1.5 च (for स) —ᶜ) D4 [ऽ]ह्व शित (for दुष्टात्मा) —ᵈ) Ś D2.13 स्पृष्ट्वा, D4 बाण (for स्पृशन्) Ñ1 D13 प्राणहर (for प्रहरण)

10 V2 om 10ᵃᵇ (cf v l 9) —ᵃ) D13 वज्र- (for वज्र) Ś N V2 B D2–4.6.13.14 सार, D6 T1.2 घोर (for -सार) Ś B1 D2.8.13 -नाम M1 वेग (for नाद) V1 transp. सारं and -नाद —ᵇ) D4.13 सचरास्र, G2 पादुस्पं (for सर्वशत्रु) D13 विनर्हण (for निबर्हणम्) —G(ed) om 10ᶜ–11ᵇ —ᶜ) T2 शुक्रैश्च, Cg k t as in text (for कूटैश्च) —ᵈ) Ś Ñ1 V1.2 B1 D2.13.14 G2 M2 चित्र, D4 चित्रैद्; D2.3.10.11 G3 चित्त (for चित) D4 दृष्ट्वा, D1 वृष्टि (for दृष्टि) D3 भयावहे

11 D1 G(ed) om 11ᵃᵇ (for G [ed], cf v l 10) —ᵃ) D6 तीक्ष्णाग्रे —ᵇ) Ñ2 B4 D1 अवहान्ता V2 समुत्थित T1.2 भयावहः Cg as in text (for चयोपमम्) Ś1 युगाग्नि निचयोपम V1.3 B2.3 युगान्ताग्निनिचयोत्थित —ᶜ) Ś N V B D1–4.8.13.14 भनोपपम् (for अतिरौद्रम्) Ś D2.13 अनासाद्य Ñ1 V B2–4 अनापृष्य, D4 समासाद्य (for अनासाद्यं) —ᵈ) D13 बलेन (for कालेन) Ś D1–4.8.13 दुरुत्सह B1 सुदुष्प्रधं (for दुरासदम्)

12 V2 damaged up to दारणं in ᵇ. —ᵃ) Ś Ñ V1.3 B2–4 D1–4.8.11 T1.2 G3 M2.3 दारुण G1 दारुण, Cg as in text (for दारण) Ś D2.13 विनदस्तथा, N1 D1 नादयस्तथा (D1 °दु) Ñ1 V B1.4 घातकोपम, B1 D1–3.13 दारु(D2.8 °र)ण तथा (B1 °त) —D13 reads 12ᶜᵈ twice —ᶜ) B1 G2 M2 प्रदीप्तम्, D4 T1 G2 स दीप्त V1 इति (for इव) B1 घोरेण (for रोषेण) —ᵈ) M2 पाणिना, Cg as in text (for रावण)

13 N1 D4 om 13–15 D13 om 13ᵃᵇ —ᵃ) Ś B1 D2.13 रावण, B2 (sup lin also) D1.3 राक्षस, M2 सतत (for परम) —ᵇ) Ś Ñ2 V B D1–3.8.13 स(Ñ2 V1 B4 स)गृह्य मुष्टि, D4.7–11 T2.3 G1.2 M2.3 जग्राह मुष्टि (for मध्ये जग्राह) —ᶜ) Ñ2 V1.3 D7–11 Ct अनीकै (for अनेकै) D13 वीरो (for शूरै) —V1 damaged from सै in 13ᵈ up to 16ᵃ B1 reads 13ᵈ–15 in marg —ᵈ) Ś D2.13 रावण (sic) (for राक्षसै) G1 परिपाटित (for °वारित) —After 13 M2 ins

3001* रिपूणां शोकजननं सुहृदां भयनाशनम् ।

14 Ñ1 D4 om 14 V1 damaged for 14 B1 reads 14 in marg (for all cf v l 13) —ᵃ) N2 B1 समु द्यम्य(B1 °द्य), B2 अवद्यम्य, B1 D1 समुद्यम्य (for समुद्यम्य) Ś N2 V2.3 B D1–3.13 G1 M1 नादं (for नाद) —N2 V3 B2.4 om 14ᵇᶜ —ᶜ) D1 हुतात्। D13 क्रुद्ध, M1 क्रोधात् (for रोषात्) —ᵈ) Ś D2.13 स (for स्व) D2.3 अति (for अभि) Ś1 -वर्धयन्; B4 -नादयन् (for हर्षयन्)

15 Ñ1 D4 om 15 V1 damaged for 15, B1 reads 15 in marg (for all, cf v l 13) —ᵃ) N2 B1.2.4 अं(B2.3 चां)तरीक्षं (for चान्तरिक्षं) —ᵇ) Ś Ñ2 B1.2.4 D2.3.13 दिशोपि (for दिशश्च) Ś B1 D2.13 विदिशस् (for प्रदिशस्) D13 सदा (for तथा) —ᶜ) Ś B1.2 D1–3.8.13 प्रा(D13 अ)कंपयत शब्देन —ᵈ) T1 G1.2 दारुणं Ś1 B1 D1–4.8.13 राक्षसेन्द्र सुदारुण (Ś1 D2.13 °णो); Ś1 (marg. also as in Ś1) राक्षसेन्द्र प्रतापवान्.

अतिनादस्य नादेन तेन तस्य दुरात्मनः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुः सागरश्च प्रचुक्षुभे ॥ १६
स गृहीत्वा महावीर्यः शूलं तद्रावणो महत् ।
विनद्य सुमहानादं रामं परुषमब्रवीत् ॥ १७
शूलोऽयं वज्रसारस्ते राम रोषान्मयोद्यतः ।
तव भ्रातृसहायस्य सद्यः प्राणान्हरिष्यति ॥ १८
रक्षसामद्य शूराणां निहतानां चमूमुखे ।
त्वां निहत्य रणश्लाघिन्करोमि तरसा समम् ॥ १९
तिष्ठेदानीं निहन्मि त्वामेष शूलेन राघव ।
एवमुक्त्वा स चिक्षेप तच्छूलं राक्षसाधिपः ॥ २०
आपतन्तं शरौघेण वारयामास राघवः ।
उत्पतन्तं युगान्ताग्निं जलौघैरिव वासवः ॥ २१
निर्ददाह स तान्बाणान्रामकार्मुकनिःसृतान् ।
रावणस्य महाशूलः पतंगानिव पावकः ॥ २२

G 6.87.22
B 6.102.62
L 6.84.22

16 V3 damaged for 16a (cf v l 13) M1 om 16 V1 illeg for 16a —a) Ñ2 V2 B2-4 अतीव तेन, D7 9-11 अतिकायस्य (for अतिनादस्य) Ś Ñ1 B1 D2-4 8 12 13 अ(Ñ1 D4 13 प्र)तिनादेन तेनास्य —b) Ś Ñ1 V B1 D1-4 6 8 12 13 घोरेणात्यु(Ñ1 V1 °त्यु)ग्र(V2 3 °तीव) कर्मणा(B2 D1-3 13 °णा) Ñ2 B2-4 तानि तस्यात्मकारमन (B3 °नि च) —c) Ś B1 D1-8 12 13 M3 [अ]पि (for प्र) Ñ1 D4 13 सागराश्च प्रचुक्षुभुः —After 16 Ñ2 V B2-4 ins

3002* स्वस्थस्तु कोकश्च इति तत्रोत्तु परमर्षय ।

17 a) V3 damaged from महा up to राम in d Ñ1 D4 13 घोर, Ñ2 V1 2 B2-4 G1 M3 बाहुत्य M1 तेजा (for वीर्य) —b) Ñ2 V1 2 B2-4 transp शूल and तद् V3 [ऽ]सम्यद् D4 महान् (for महत्) —c) V3 स विनद्य, D4 विनद्य च (for विनद्य सु) —d) Ś B1 D1 3 8 13 परुष वाक्यम्, N1 D4 13 राम वचनम्, G1 परुष रामम् (by transp) (for राम परुषम्)

18 a) B2 D1-3 स (for ऽय) N1 धारो मे, Ñ2 V1 2 B2-4 D4 13 धारस्त, B1 D1 3 धारोय, D2 घोपेय (for सारस्त) Ś D8 13 शूलहस्तो वज्रधरो —b) Ś D8 13 राम Ś B1 D8 13 T3 समुद्यत, M3 मयेरित (for मयोद्यत) —c) Ś D8 13 घोरान् B1 घोय, D1-3 घोरो (for तव) D8 धातॄ (for भ्रातृ) —d) D4 सम, D9 11 G3 सम्यक् (for सद्य) D13 प्राण (for प्राणान्) Ś2 B1 4 D4 8 12 हनिष्यति

19 a) Ś Ñ1 V2 L2 3 D1-4 12 13 राक्षसानां च (for रक्षसामद्य) M1 राक्षसानां सुघोराणा —V3 damaged from b up to र in c —b) M1 त्वया रणे (for चमूमुखे) —c) D8 13 त्वा G2 निहत्य B3 D2 रणे (for रण) Ś1 श्लाघ्य Ñ1 V B2-4 D2 9-11 13 T2 3 श्लाघी —d) D4 9 G3 सम्मो Cv r m g t as in text (for समम्) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 करिष्ये(Ñ V B2-4 D13 °रोम्य)द्य(Ś1 D8 13 °द्यु) प्रमार्जनं M3 करोम्यात्मप्रमार्जन

20 V3 om 20-27b —a) D4 निहत्य G3 निहतस्य Cm as in text (for निहन्मि) G1 त्वम् —b) D8 राघव, M3 बह्व (for एष) Ñ2 V1 2 B2-4 शूलेनानेन (for एष शूलेन) —D1 om (hapl ?) 20c-21b —c) Ś1 D3 13 च, B1 वि D3 तु (for स) D3 इत्युक्त्वा प्राहिणोच्छूल —d) Ñ1 D4 शूल त, D3 तच्छीघ्र D13 शूल तद् (by transp) (for तच्छूल) M3 राक्षसेश्वर —After 20 Ñ1 B2 3 D1-7 9-11 S ins

3003* तद्रावणकरान्मुक्त विद्युन्मालासमाकुलम् ।
अष्टघण्ट महानाद वियद्गतमशोभत ।

[(l 1) D5 T2 M1 करोन्मुक्त D6 7 M3 Cm g विद्युज्ज्वाला D5 10 T1 G3 समावृत Cm as above (for समाकुलम्) —B1 om l 2 —(l 2) D1 चण्ड, D6 G M3 घण्ट (for घण्ट) Ñ1 B2 D4 उत्पततम् (for वियद्गतम्)]

—Thereafter all the above MSS cont , while Ñ2 V1 2 B4 ins after 20

3004* तच्छूल राघवो दृष्ट्वा ज्वलन्त घोरदर्शनम् ।
ससर्ज विशिखान्रामश्चापमायम्य वीर्यवान् ।

[(l 1) Ñ2 V3 B4 D4 त (for तत्) Ñ2 V1 2 B2-4 चापि (for शूल) M3 ज्वलित (for ज्वलन्त) —(l 2) Ñ V1 3 B2-4 D4 G1 निशितान्बाणांस्तु (for विशिखान्रामश्च) M3 विससर्ज शरान्घोरान् (for the prior half) Ñ1 D4 आदाय, Ñ2 V1 2 B2-4 उद्यम्य (for आयम्य)]

21 V3 om 21 D1 om 21ab (for both cf v l 20) —a) Ś Ñ2 V1 2 B D2 3 8 12 13 शरौघेन(B2 °ईर्) (for शरौघेण) —b) Ñ1 D4 13 बिभेद युधि, Ñ2 V1 2 B2-4 जघान युधि, D5 T1 2 नाशयामास, Ck t 13 in text (for वारयामास) Ś D8 12 युगान्ताग्निसमप्रभ —D8 12 om 21cd —c) Ñ2 V2 B2 4 M1 Ck आपतन्त —d) Ñ1 B4 T2 शरौघैर्, B1 3 धा(B2 नी)रौघैर् (for जलौघैर्) B1 2 D1-3 सागर (for वासव) —For 21cd, Ś D8 12 subst

3005* निबिभेद तदा रामो विरामो रिपुसंपदाम् ।

22 V2 D4 om 22 (for V3 cf v l 20) —a) D5 अनिर्दहत् (for निर्ददाह) Ś V2 B1 D1-4 8 12 T2 3 तदा (for स तान्) —b) D8 13 T G1 M3 निसृतान् —c) Ś D8 13 तदा N1 B2 D7-11 G2 3 महान् B4 D2 महत् (for महा) Ś Ñ2 V2 B4 D2 8-10 12 13 T2 3 शूलं (for शूल).

G 6, 87 23 B 6, 102 63 L 6, 84 25

तान्दृष्ट्वा भस्मसाद्भूताञ्शूलसंस्पर्शचूर्णितान् ।
सायकानन्तरिक्षस्थान्राघवः क्रोधमाहरत् ॥ २३
स तां मातलिनानीतां शक्तिं वासवनिर्मिताम् ।
जग्राह परमक्रुद्धो राघवो रघुनन्दनः ॥ २४
सा तोलिता बलवता शक्तिर्घण्टाकृतस्वना ।
नभः प्रज्वालयामास युगान्तोल्केव सप्रभा ॥ २५
सा क्षिप्ता राक्षसेन्द्रस्य तस्मिञ्शूले पपात ह ।
भिन्नः शक्त्या महाञ्शूलो निपपात गतद्युतिः ॥ २६
निर्बिभेद ततो बाणैर्हयानस्य महाजवान् ।
रामस्तीक्ष्णैर्महावेगैर्वज्रकल्पैः शितैः शरैः ॥ २७
निर्बिभेदोरसि तदा रावणं निशितैः शरैः ।
राघवः परमायत्तो ललाटे पत्रिभिस्त्रिभिः ॥ २८

---

23 V3 om 23 (cf v l 20) —a) Ś N2 V1 2 B D1 3 8 12 transp तान् and दृष्ट्वा —b) Ś Ñ B1 3 D1–4 8 12 16 स्पर्शवि, T1 संसर्ग (for संस्पर्श) Ñ1 घूर्णितान्, B1 दारितान्, D4 धूनितान्, D13 वर्जितान् (for -चूर्णितान्) —c) N1 B1 4 D5 8 13 अंतरीक्षस्थान् —d) Ś B1 D1 2 8 12 राघव शोभ आविशत्, N2 V1 2 B2–4 D3 10 राघव कोप मूर्छित

24 V3 om 24 (cf v l 20) —a) N1 D4 11 ततो (for स ताम्) Ś V2 B1 D1–3 9 12 दत्ता, B (ed) नीता (for [आ]नीताम्) —D8 om (hapl ?) 24b–25a —b) D1 om (hapl) after शक्ति up to the prior half of 3006* Ś N1 B1 D2 3 8 10–12 G1 3 M3 समता, D18 सप्रभा (for निर्मिताम्) —After 24, Ś V1 B4 D1–3 8 12 ins

3006* तोलयामास तां शक्तिं समरे लघुविक्रम ।

[D1 om up to the prior half and om लघु]

25 V3 om 25 (cf v l 20) D8 om 25a (cf v l 24) —ab) D13 भगवता (for बलवता) N1 D5 11 सा चोद्(D4 नोदि, D13 दृष्टि)ता वीर्यवता (for a) M3 घन (for घण्टा) Ś D1–3 8 12 (प्र)हृष्टासिनी, B1 निनादिनी D13 महा° (for कृतस्वना) N2 V1 2 B3 4 सा शक्तिस्तोलि(B3 °क्ति प्रेरि)ता तेन घण्टादामहास्वना —D13 om 25c–30 B4 om 25c–28 —c) Ś N1 V2 D4 5 11 ततः (for नभः) Ś D1 2 प्रज्वयाल च सा D13 T2 3 प्रज्वलयामास, G1 M3 प्रभासयामास —d) D3 G2 (अ)नीव (for [उ]ल्केव) Ś Ñ B1 D1–3 8 दाप्यती (D1 8 °ता) V1 2 B1 2 D6 13 दीपिता (for सप्रभा) D7 युगान्त समप्रभा —After 25 Ś B1 3 (marg) D1–3 8 ins

3007* तोलयित्वा तु बलवाञ्शक्तिं घण्टाकृतस्वनाम् ।
चिक्षेप परमक्रुद्धस्तरसा रघुनन्दन ।

[(l 1) B1 स (for तु) Ś D8 महाञ्शक्तिं पपात्य (for तु बलवाञ्शक्तिं घण्टा) D2 सम्भिता D8 कृतस्वना —(l 2) B1 समरे (for परम) and वेगवा (for तरसा)]

26 V3 B4 D13 om 26 (for V3 cf v l 20 for B4 D13, cf v l 25) —a) D13 अपतद् G (ed) क्षिप्ता सा (by transp.) (for सा क्षिप्ता), D5 T2 3 रघुश्रेष्ठ M3 राक्षसेंद्राय (for राक्षसेन्द्रस्य) —b) Ś B1 D2 3 8 शूल शक्ति, N2 तस्मिन्काले D1 शक्ति शूले (for तस्मिञ्शूले) G2 हा (for ह), N1 D4 11 (ऽ)शनिप्रभा (D4 °भे) (for पपात ह) M3 राघवेण महात्मना —After 26ab M3 ins.

3008* वैजयन्ती महावेगा त्रासयामास राक्षसान् ।
स तया वीरघातिन्या राघवेण विमुक्तया ।

—Ś1 D8 om 26cd —c) G1 भग्न (for भिन्न) D8 T2 3 M3 5 महा (for महान्) N V1 B2 3 D4 स(B2 प्र, D4 अ) भिन्नो बहुधा शूलो, V2 B1 D2 3 8 तन्निर्भ (D13 सा भित्त्वा) बहुधा (B1 सहसा) शूलं; M3 भिन्न शक्त्या तथा शूल —d) B1 पपातास ; D1 12 नि पपात D5 T1 G2 पपात च (for निपपात) N2 D13 महास्वन (D18 °न), N2 V1 2 B2 3 D5 6 T G M1 5 महाद्युत, D8 महास्वन, M3 हतद्युति —After 26 D7 G1 2 ins

3009* साधु साध्विति भूतानि प्रशशंसुः रघूत्तमम् ।

27 V3 om 27ab (cf v l 20) B4 D13 om 27 (cf v l 25) Ñ1 D4 5 11 G2 om (hapl) 27 —ab) M3 चास्य (for अस्य) Ś B1 D1–3 8 तस्य वाजिश्वान् (for वाणैर्हयानस्य) Ś D8 महाजवान्(D1 °जवा) D8 11 G1 M1 3 मनोजवान् (for महाजवान्) —c) D13 तार्क्ष्यैः; D10 12 स्थिरैर् (for महा°ैर्) Ś B1 D6 वज्रकल्पैः D7 T2 3 तु, D8 तदा दुष्टं (for महावेगैर्) M3 राघव परमामर्षी —d) D7 शनिश्लिष्टैः, M1 सुवाजितैः (for शितैः शरैः) Ś V3 V B1–3 D1 2 8 M3 वज्रस्पर्शसमैः शरैः (N2 V2 3 B2 3 शितैः, M3 °मैर्युधि); D10 11 बाणवज्रैरजिह्मगैः

28 B4 D13 om 28 (cf v l 25) T2 3 G1 M3 om (hapl) 28cd —a) Ś B1 D1 2 8 च न, Ñ1 D4–6 10 T2 G2 3 M3 3 ततो; V3 V B2 3 ततो (for तदा) —b) Ś B1 D1 2 8 निशितैस्त्रिभिः V2 D8 पञ्चभिर्वाणैः D13 सहसैव शरैः; M3 च शितैः शरैः —c) G1 राघव (for राघव) Ś N V1 2 B1 2 D1–3 8 10 परमायत्तो D4 G1 M3 परमक्रुद्धो M3 राम परबलामर्दी —d) Ś B1 D8 ललाटे, Ś B1 D1–3 8 M3 5 6 च(B1 तु) त्रिभिः शरैः (D8 शितैः); Ñ1 D4 10 दृष्टभिः शरैः; V3 D4 T1 G2 च(V3 [ऽ]पि) त्रिभिस्त्रिभिः G2 ललाटे तु त्रिभिस्त्रिभिः ※ G2 पत्रिभिस्त्रिभिरिति पाठमापत्य पुनरपि पत्रिभिः पद्यं लिखितवान् ※

स शरैर्भिन्नसर्वाङ्गो गात्रप्रस्रुतशोणितः ।
राक्षसेन्द्रः समूहस्थः फुल्लाशोक इवाबभौ ॥ २९

स रामबाणैरतिविद्धगात्रो
निशाचरेन्द्रः क्षतजार्द्रगात्रः ।
जगाम खेदं च समाजमध्ये
क्रोधं च चक्रे सुभृशं तदानीम् ॥ ३० G. 6. 87. 0; B. 6. 102. 70; L. 6. 84. 31

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकनवतितमः सर्गः ॥ ९१ ॥

29 D13 om 29 (cf v l 25) —a) N2 V2 B2 3 M2 क्षीण (for भिन्न) D1 4 transp भिन्न and सर्व B2 सर्वे प्रक्लीणतवांगो —b) Ś2 B1 D1–3 6 M3 गात्रात्, D4 6 12 गात्रे, Ck C as in text (for गात्र) Ś1 N V B1–3 D1 7 T2 3 G M3 Ct प्रसृत (for प्रस्रुत) —c) Ś D5 नि(Ś2 ह)र्दिश्य, N स च वभौ B4 समीपस्थ (for समूहस्थ) —d) N D4 12 इव द्रुम

30 D13 om 30 (cf v l 25) —a) N V2 B1 4 D6 10 G2 M2 ऋषि (for बाण) —b) D5 [अ]र्दं (for [आ]र्द्रं) N V B D6 क्षतजावसिक्त (B1 °र्द्रदह) D12 क्षतमवसिक्त (corrupt) M5 क्षतविद्धगात्र —c) D2 T1 सैन्य; D13 मोह (for खेद) Ś N V B D1–3, 6 13 G1 M3 च (N1 D13 स) समूह; D5 स सुमोह; M2 भुजमाजि; Cg as in text (for च समाज). —d) Ś B1 D1–3 4 द्विगुणः N1 B4 D4 12 सुमहत्, N2 V B2 3 स तदा, D5 स भृशं, G1 सुभृत (for सुभृशं) N2 V B2 3 महान्, G2 इवास्य (for तदानीम्) M2 मय च चक्रे सुमहत्तर स

Colophon —Kāṇḍa name N B1 2 4 D3 4 12 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name D2 12 ins युद्धपर्वणि —Sarga name Ś N V B1 2 4 D3 4 6 12 रावणधर्षणं, B3 रावणप्रधर्षणं D1 3 रामरावणयुद्ध, D13 रावणक्रोध —Sarga no (figures words or both) Ś1 N1 V2 3 B2 4 D1 4 6 12 13 om, Ś2 84 N2 D2 90 V1 D6 86 B1 3 83, D1 85 D5–7 T1 G M3 4 104 D10 11 103, T2 112 T3 116 M1 2 105 B (ed) 102 G(ed.) 87 —After colophon, N1 concludes with श्री श्री, D2 with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नमः.

९२

G 6. 88 1
B 6. 103 1
L 6. 85 1

स तु तेन तदा क्रोधात्काकुत्स्थेनार्दितो रणे ।
रावणः समरश्लाघी महाक्रोधमुपागमत् ॥ १
स दीप्तनयनो रोषाच्चापमायम्य वीर्यवान् ।
अभ्यर्दयत्सुसंक्रुद्धो राघवं परमाहवे ॥ २
बाणधारासहस्रैस्तु स तोयद इवाम्बरात् ।
राघवं रावणो बाणैस्तटाकमिव पूरयत् ॥ ३
पूरितः शरजालेन धनुर्मुक्तेन संयुगे ।
महागिरिरिवाकम्प्यः काकुत्स्थो न प्रकम्पते ॥ ४
स शरैः शरजालानि वारयन्समरे स्थितः ।
गभस्तीनिव सूर्यस्य प्रतिजग्राह वीर्यवान् ॥ ५
ततः शरसहस्राणि क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
निजघानोरसि क्रुद्धो राघवस्य महात्मनः ॥ ६

92

Ñ1 begins with श्री श्री and D12 with ॐ

1 a) M3 transp तु and तेन D1 T2 3 (अ)र्दित , G1 M3 तथा , M2 सदा (for तदा) Ś Ñ2 V B3 4 D1-3 6 12 M2 युद्धे , G1 M1 क्रुद्ध (for क्रोधात्) B1 2 महायुद्धे, D7 G3 प्रहारेण (for तदा क्रोधात्) —b) Ś2 B1 D1-3 6 10 12 राघवेण , V1 om (for काकुत्स्थेन) Ś N2 V B D1-3 6 12 M3 प्रधर्षित , D1 T2 3 [अ]तिघातिना , D7 9-11 G3 [अ]र्दितो भृश (for [अ]र्दितो रणे) —c) Ś1 Ñ2 V1 2 B3 4 D1-4 8 10 12 परमामर्षी , Ś2 समर ** (moth-eaten); Ñ1 V2 B2 4 समरामर्षी (for समरश्लाघी) —d) Ñ2 V1 2 B D1-3 भृश ; V3 पुन , G3 महान् (for महा) V B1 4 D1 4 12 उपागत , L (ed) समाविशत् (for उपागमत्) Ś D6 12 भृश कोप इवाविशत्

2 a) B2 D1 G2 स (for स) M2 वदनो (for नयनो) Ś B1 D1-3 6 10 12 क्रुद्धः ; Ñ2 V B2-4 D4 कोपात् D7 9-11 (ऽ)मर्षात् (for रोषात्) —b) Ś Ñ V B2-4 D1-4 6 12 G1 उद्यम्य ; B2 आदाय , T2 3 M3 आनम्य (for आयम्य) D1 वेगवान् —c) Ś N V B D1 3 4 6 12 प्रत्यर्दयत (V1 2 D1 °यत्सु) D2 4 T2 3 अभ्यवपात्सु (D3 °यत) D4 T1 G अभ्यद्रवत्सु (G1 2 °यत), D7 अभ्यधावत्सु , Ch t as in text (for अभ्यर्दयत्सु) D12 सवत्सु वरवपण —d) Ś1 N V1 2 B D1 3 4 6 12 पुनराहवे ; D2 घाराहव (sic) (for परमाहवे)

3 a) Ś B1 D1 3 4 12 M2 तु M1 स (for तु) —b) Ś Ñ V B D1-4 6 12 [अं]बरे Cr m k t as in text (for [अ]म्बरात्) M1 सतोय इव तोयद —c) D1 2 transp राघवं and रावणो Ś V2 B1 D1-3 6 12 वीरयः ; M1 रोषात् Cr m g as in text (for बाणैस्) —d) N V1 2 B D1 3 4 6 12 तराकम् (for तटाकम्) N V1 B3 4 D1 4 6 8-11 12 T G3 M Ck t पूरयत् ; D7 पूरित (sic) (for पूरयत्). Ś D6 12 तडागमवपूरयत् ∰ Cm g पूरयत् अपूरयत् ∰

4 a) B2 D12 -वर्षेण (for -जालेन) —b) Ś D6 12 मुद्गर ; G1 2 रथो (for धनुर्) V1 वारिदे (for संयुगे) M2 रावणेन स राघव —c) B2 युद्धे (for निरीद) Ś D6 12 13 [अ]कंपो (for [अ]कम्प्य) —d) N1 V2 D12 प्रकपत, Ñ2 B2 4 व्यकंपत, D1 व्यकंपयत् (for प्रकम्पते) Ś D6 12 राघवो न प्रकंपित , B2 D1 4 राघवो न व्यकंपत D7 G2 काकुत्स्थो नैव कंपते —After 4 Ś N1 V1 2 B1 D1-3 6 12 ins

3010* शाखामृगशार्दूलो राम परमदारुणान् ।

[Ś D6 12 रक्षस परदारुणान् (for the post half)]

5 V1 om 5ab Ś V1 2 B1 D1-3 6 12 transp ab (including 3011*) and cd B2 repeats 5ab (in marg) after 5 —a) Ś N V1 2 B D1 4 6 12 शरैस्तु (for स शरैः) N1 D6 12 -जालं वै (for जालानि) Ś2 श ** लानि (moth eaten) —b) Ś1 D6 12 निवार्य, Ñ1 व्यहरत् , N2 विधमन् , V2 B1 4 (second time) D1-3 12 व्यधमत् , B2-4 (B2 first time) विसृज (B2 °हृत [meta])न् ; D1 व्याहनन् (for वारयन्) Ś2 वार ***रे (moth eaten) M1 युधि राक्षस (for समरे स्थित) —After 5ab Ś V1 2 B1 D1-3 6 12 ins while Ñ2 B2 4 (after second occurrence of 5ab in marg) ins after 5

3011* जीमूत इव नर्दंश्च शरवृष्टिं व्यवर्षत ।

[Ś2 moth eaten for जीमूत N2 B2 घनो, D2 यत्र म, D4 12 न श्च (for नर्दंश्च) Ś D6 शरवर्षं (for °वृष्टिं) V1 2 B1 -वर्षत, N1 B2 शरवर्षं ववर्ष ह (N2 च) D1-3 शरवर्षेण (D2 °र)वर्षेत (for the post half)]

—c) T2 G1 2 M1 गभस्तिन् (for गभस्तीन्) Ś V1 2 B1 D1 3 4 6 12 भास्करस्य (for सूर्यस्य) N V2 B2-4 स गभस्तीनि (V2 °स्तिनि)वार्कस्य D3 गभस्तिरिवार्कस्य, D12 सतपन मिवार्कं तु —d) G1 मेघवत् ; M1 राघव (for वीर्यवान्)

6 a) T1 damaged from श्र up to रा in b N2 D1-3 6 सहस्रं स ; Ñ1 V2 B D1 सहस्रं हि (B1 च), D1 T2 M1 सहस्रेण (for -सहस्राणि) —V1 om 6c–7b. —c) Ś2 Ñ V1 2 D1 4 12 D1-3 8-11 G2 M1 निजघान (for निजघान), G1 2 M2 जघनोरसि संक्रुद्धो —d) Ś2 moth-eaten for महात्मन

स शोणितसमादिग्धः समरे लक्ष्मणाग्रजः ।
दृष्टः फुल्ल इवारण्ये सुमहान्किंशुकद्रुमः ॥ ७
शराभिघातसंरब्धः सोऽपि जग्राह सायकान् ।
काकुत्स्थः सुमहातेजा युगान्तादित्यवर्चसः ॥ ८
ततोऽन्योन्यं सुसंरब्धावुभौ तौ रामरावणौ ।
शरान्धकारे समरे नोपालक्षयतां तदा ॥ ९
ततः क्रोधसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः ।
उवाच रावणं वीरः प्रहस्य परुषं वचः ॥ १०
मम भार्या जनस्थानादज्ञानाद्राक्षसाधम ।
हृता ते विवशा यस्मात्तस्मात्त्वं नासि वीर्यवान् ॥ ११
मया विरहितां दीनां वर्तमानां महावने ।
वैदेहीं प्रसभं हृत्वा शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १२
स्त्रीषु शूर विनाथासु परदाराभिमर्शक ।
कृत्वा कापुरुषं कर्म शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १३

G 6 88 13
B 6 103 13
L 6 85 14

7 V3 om 7^{cd} (cf v l 6) —^{a}) Ś2 * * दिग्ध (moth eaten) D13 महादिग्ध (for समा°) —^{b}) Ś V1 B1 D1-4 8 11 बभौ फुल्ल, N V2 3 B2-4 स (B2 सु, B3 प्र) पुष्पित, G2 वृक्ष फुल्ल (sic) (for दृष्ट फुल्ल) —^{d}) Ñ1 किंशुको बभौ, D3 किंशुको द्रुम, D9 इव किंशुक, D4 12 किंशुको यथा (for किंशुकद्रुम)

8 ^{a}) Ñ B1 D1-3 8 11 घातात्, G1 M3 हृत (for घात) Ś Ñ2 V B D1-3 8 12 G2 सक्रुद्ध (for संरब्ध) D6 T2 3 M1 शर (T2 3 °रा) घातेन संरब्ध (M1 °क्रुद्ध) —^{b}) N2 V1 2 B2-4 D7 9 11 [ऽ]सि (for ऽपि) Ś D2 12 सायकं, Ñ2 G2 कार्मुकं (for सायकान्) —^{c}) D6 T2 3 तु, D13 स (for सु). Ś Ñ2 V1 B3 4 D1-3 8 12 महावेगो, V1 2 B1 3 D6 °वेगात् (for °तेजा) —^{d}) D4 T1 G2 M3 °तेजस (for वर्चस) Ś B1 D1-3 8 12 [अ]ग्निसमप्रभ (B1 D1 2 °भान्), N1 V2 D4 12 [अ]ग्निरिवोत्थित, N2 -[आ]दित्यवदिस्थत (for [आ]दित्यवर्चस) —After 8 M3 ins

3012* तैर्विनिर्भिन्नसर्वाङ्गो रामयुक्तैः शितैः शरैः ।
रुधिरं बहु सुस्राव रावणो राक्षसाधिप ।

9 ^{a}) Ś D2 12 G1 तु संरब्धात्, N1 B3 D13 समारब्धा, G2 सुसक्रुद्धात् (for सुसंरब्धाव) D1 तौ ततोऽन्योन्यसक्रुद्धाव —V3 illeg for 9^{a} —^{b}) V2 B1 D7 9 11 तावुभौ (by transp) (for उभौ तौ) —T1 damaged from second रा up to शरा in 9^{c} Ś B1 D2 3 8 12 13 उभौ राघवरावणौ N1 D1 4 उभौ रावणराघवौ —^{c}) Ś V1 B1 D1-3 8 10 महति, D8 in marg D13 समसे (sic) G1 तौ वीरौ (for समरे) —^{d}) Ś Ñ2 V B1 3 D5-13 T1 G1 2 M1 2 5 Ct [उ]पलक्ष्यता (B1 °तम्) Cm g as in text (for [उ]पालक्षयता) D2 यदा T2 यथा (for तदा) Ñ1 B2 D4 10 न दृश्येते महाभुजौ, D1 नोपलक्षौ बभूवतु —After 9 Ñ V B2-4 D4 ins

3013* स छन्नः शरजालेन राघवेन स रावणः ।
निष्प्रभश्च स च भिरवा मेघादिव दिवाकर ।

[(L 1) D4 रावण (sic) (for रावः) —(l 2) N2 damaged up to दिव V3 निष्प्रभ D4 निष्प्रभः N2 तथासीव (for मेघादिव). D4 दिवाकर (for दिवा°)]

10 ^{a}) G (ed) अथ (for तत) D2 कोप (for क्रोध) —^{c}) Ñ1 वीर, N2 B4 क्रुद्ध, B2 3 क्रुद्ध (for वीर) V3 राम सक्रुद्ध (for रावण वीर) —^{d}) V3 परम (for परुष)

11 ^{a}) V3 भार्या (for भार्या) —V3 damaged from ना up to हृ in 12^{a} —^{b}) Ś V2 3 B1 D1 8 11 यत्त्वया, Ñ2 B3-4 इह त, D2 रहिता, D6 मायया, D12 प्रहृता (for अज्ञानाद्) B2 राक्षसेश्वर, D1 °साधिप (for °साधम) Ñ2 D4 दुहिता जनकस्य च —^{c}) Ś D8 12 हृताद्य, Ñ1 D4 त्रिदशा, Ñ2 V2 B1-4 D3 आनीता, B1 D6 12 (sic) हृता तु (for हृता ते) N1 D4 यद्धृता (for विवशा) D2 स्वयावशा (for ते विवशा) V1 हृतानीता तु त्रिदशा —^{d}) D4 तेन (for तस्मात्) Ś Ñ V1 2 B D1-3 8 12 13 न भविष्यसि (B3 [before corr]°ति) (for नासि वीर्यवान्)

12 V3 damaged up to हृ in 12^{b} (cf v l 11) —^{a}) D4 च (for वि) D6 reads दीना in marg —T1 damaged for °(except त्वा) —^{c}) Ś V2 B1 D1 3 8 12 विवशा, Ñ2 V2 3 B2-4 विजने (for प्रसभ) Ś Ñ1 (sic) D4 कृ (D4 marg also हृ) त्वा (for हृत्वा) —^{d}) B4 [ऽ]यम् (for ऽहम्) —After 12, G1 reads 15^{ab} for the first time repeating it in its proper place while D6 ins l 1-2 of 3015*

13 D4 om (hapl) 13-14 M3 transp 13 and 14 —^{a}) N V B2-4 धी (N1 V2 B2 धी) र्यवन्नाथासु —^{b}) Ś B1 D1-3 8 12 13 प्र (D1 वि) धर्षक (D1 1 12 °क) N V B2-4 D4 5-13 T1 3 G1 2 M3 [अ]भिमर्शन (N1 B2 °र्शने D6 G2 °र्शन), D6 °मर्षक, G2 मर्शक (for [अ]भिमर्शक) —^{c}) D3 कार्य (for कर्म) —V3 damaged from 13^{c} up to 14^{a} —^{d}) B3 reads in marg from मि up to स —After 13 D3 ins

3014* ब्राह्मणेषु च ये शूरा गोषु स्त्रीषु तपस्विषु ।
श्वस्तादिव फले पक्के पतनाद्भयमस्ति त ।

G. 6 88 14
B. 6 103 14
L. 6 85 15

भिन्नमर्याद निर्लज्ज चारित्रेष्वनवस्थित ।
दर्पान्मृत्युमुपादाय शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १४
शूरेण धनदभ्रात्रा बलैः समुदितेन च ।
श्लाघनीयं यशस्यं च कृतं कर्म महत्त्वया ॥ १५
उत्सेकेनाभिपन्नस्य गर्हितस्याहितस्य च ।
कर्मणः प्राप्नुहीदानीं तस्याद्य सुमहत्फलम् ॥ १६
शूरोऽहमिति चात्मानमवगच्छसि दुर्मते ।
नैव लज्जास्ति ते सीतां चोरवद्व्यपकर्षतः ॥ १७

14 D4 om 14 V3 damaged up to 14ᵉ (for both cf v l 13) M3 transp 13 and 14 D1 transp 14 and 15 —ᶠ) Ś D8 11 चारित्रेपि B2 चरित्रेषु (for चारित्रेषु) N1 B2 4 D1 3 5 6 8 13 12 T1 G1 [ष]नवस्थित B1 [ष]प्यवस्थित (for [ष]नवस्थित) —ᶜ) Ś D8 12 उपा(D12 °प)स्थाय V1 B1 D6 T1 3 इवादाय (for उपादाय) —After 14 N1 D12 ins l 1 2 of 3015* B3 reads for the first time(in marg) l 3–4 of 3015* *repeating them in their proper* place D1 ins 3015*

15 G1 repeats 13ᵃᵇ here (cf v l 12) D1 transp 14 and 15 —ᵃ) V3 परण (for शूरण) D6 om धनद —ᵇ) Ś D8 11 वर्गै (for बलै) T2 साक युतेन (for समुदितेन) B1 बलेन मुदितेन च —ᶜ) D6 प्रशस्य च (from च up to ᵈ in marg) D2 8 11 महत्कर्म; Ck t as in text (for यशस्यं च) D4(in marg)निंद्य चाय गास्य च(subm) —ᵈ) B3 सुदुष्कर D4(in marg) गतत्रप (for महत्त्वया) D1 3 11 यशस्य च कृत त्वया —After 15 Ś N1 V B(B3 reads for the first time in marg l 3 4 after 14 repeating them here) D3 5 8 13 ins N1 D12 ins l 1–2 after 14 and l 5–10 after 15 D1 ins after 14 D6 ins l 1 2 after 12 and l 3 10 after 15

3015* मनार्थैश्चैव भीतैश्च पूज्यमानश्च राक्षसैः ।
उत्सेकाच्चैव दर्पाच्च शूरोऽहमिति मन्यसे ।
मायया मृगरूपेण मद्भार्यापहृता त्वया ।
सर्वथा दर्शितं वीर्यं कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
धिक्कृतस्य सदानार्य गर्हितस्येह कर्मणा । [5]
श्लाघसे रथ कथं नाम यस्य ते वृत्तमीदृशम् ।
निशि नैव स्वपास्यद्य दिवा वा रजनीचर ।
न रावण क्षमे शान्तिं त्वामनुत्पाट्य मूलतः ।
इयं मा प्रास्रवतिरत्यास्ववङ्गस्य परिचिन्तिता ।
यथार्हस्य यथार्थं न मृत्युद्वारमुपागतम् । [10]

[(l 1) B3 पु (for [च]च) N1 D1 भीतैश्च V1 D6 भूतैश्च (for भीतैश्च) Ś1 B1 पूज्यमानैश्च N V1 3 B1–4 D4 [s]च L(ed)[स (for च) V1 पू*** राक्षसै (damaged) D11 पुरुषमानो निशाचरे (for the post half) —V3 om l 2–5 —(l 2) B1 दर्पाच्चैव (for उत्सेकाच्चैव) —(l 3) Ś D8 11 [म]न्नु (for मृग) D4 च हृता (for [म]पहृता) —(l 4) D4 कृतं च कर्म दृष्टं (unmetric) (for the post half) —(l 5) Ś D8 11 निकृतस्य D1 4 धिकृतम् (for धिक्कृतस्य) Ñ V1 3 B1–4 D4 12 चाप्यनार्यश्च (D12 °नैश्वर्य) (for च सदानार्य) Ś D8 11 स्व च (for चव) D4 13 गर्हितं च स्वकर्मणा (for the post half) —(l 6) Ś N1 V B1 D8 13 श्लाघसे स्व B1 श्लाघसे स D4 स्व श्लाघते D13 श्लाघसे स्वं (for श्लाघसे रथ) N1 V1 3 B1 4 पाप (for नाम) D1 om (subm) (for ते) V1 वीर्यम् (for वृत्तम्) D11 यस्य ते दृश्यते मीदृश (corrupt) (for the post half) —V3 om l 7 8 —(l 7) V1 निशासु (hypm) (for निशि) N V1 B1–4 D4 13 स्वर्प(B1 शये) नाहं(N1 D4 13 न स्वपामि) निशाचरे B1 D1 4 निशासु नैव स्वपिमि (for the prior half) N1 D4 11 कदाचित् B1 D4 5 दिवा न (for दिवा वा) N1 V1 B1 4 राक्षसर्षे निशाचर (for the post half) —(l 8) B1 सुख स्वप्स्ये D1 4 सुख स्वप्स्ये (for क्षमे शान्ति) Ś D8 11 राक्षसा(Ś1 D11 °क्षसा)धम दुष्ट (for the prior half) Ś D8 11 अनु त्वाय B1 विनो पाद्य (for अनुत्पाद्य) N1 V1 D4 13 नो त्साद (D12 °त्साट) यामि यावत्त्वां समुत्थयत्नं(D11 मन)बोधय —(l 9) D1 इमा मायाम् (for इमे मायाम्) B1 तव वर्षे D1 त्वयवर्जत (for त्वविज्ञातम्) N V B1 4 अस्य(N1 V1 B1 °स्य)त्वमविमा मामाद D11 दिन शोकमतिक्रान्तो (sic) (for the prior half) D4 त्वदर्थे (for त्वदर्थे) Ś1 D8 L(ed) त्या(D4 त्या)देव (L[ed] मयापता) मुरा N V B1–4 परिचिन्तयन् (for परिचिन्तिता) B1 चरितकाम्या मयाप्यम D11 यथ चिन्तयानस्त (for the post half) D4 किर लोकव्यालोकांत यपनिष्क्रामया मत —(l 10) Ś1 D8 11 यथ तेव B1 D1 4 यथे तेव (for यथार्थं ते) V1 उपागत N1 उपागत D4 5 श्लाघयामोमि से नूनं यथा (D13 °न्ये) सच न्यायागमम्(D13 °न यत)]

16 D4 repeats 16 (var) consecutively —ᵃ) Ś N V B D 1 3 11 उत्सेकात्तु D1 दत्सेकम् (for दत्सकेन) Ś B1 D1 4 8 अभिपन्नस्य N V B1–4 °मानस्य (for °पन्नस्य) D4(first time) उत्सेकादभिमानाच्च D4(second time) शूरोऽहमिति मानाच्च D4 उत्सेकाद्दर्पादस्य(sic) —G3 om (hapl ?) from हितस्य in 16ᵇ up to स्यात् in 18ᵇ —ᵇ) N1 च कृपण (for [अ]हितस्य च) Ś D8 11 गाह्य चाहित च यत्नः N1 V B1 4 D13 गर्हिताद् हितस्य च B1 गर्हितस्यापि गर्हितः D1 4(D4 both times) गर्हितं वा (D1 वा)पि सचि(D1 सचि)तं —ᶜ) N1 समासं (for कर्मण) B1 चाप्नुहि (for प्राप्नुहि) —ᵈ) D11 भावाय (for तस्याद्य) D4 सु (for सु) N1 फलं (for फलम्) D4(both times) सुमहाफलं

17 G1 om 17 (cf v l 16) —ᵃ) Ñ V B D1–4 11

यदि मत्संनिधौ सीता धर्षिता स्यात्त्वया बलात् ।
भ्रातरं तु खरं पश्येस्तदा मत्सायकैर्हतः ॥ १८
दिष्ट्यासि मम दुष्टात्मंश्चक्षुर्विषयमागतः ।
अद्य त्वा सायकैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ॥ १९
अद्य ते मच्छरैश्छिन्नं शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
क्रव्यादा व्यपकर्षन्तु विकीर्णं रणपांसुषु ॥ २०
निपत्योरसि गृध्रास्ते क्षितौ क्षिप्तस्य रावण ।
पिबन्तु रुधिरं तर्षाद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ २१
अद्य मद्बाणभिन्नस्य गतासोः पतितस्य ते ।
कर्षन्त्वन्त्राणि पतगा गरुत्मन्त इवोरगान् ॥ २२
इत्येवं स वदन्वीरो रामः शत्रुनिबर्हणः ।
राक्षसेन्द्रं समीपस्थं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ २३
बभूव द्विगुणं वीर्यं बलं हर्षश्च संयुगे ।
रामस्यास्त्रबलं चैव शत्रोर्निधनकाङ्क्षिणः ॥ २४

G 6. 88. 30
B 6. 103. 24
L 6. 83. 31

[अ]स्ति (for [ए]व) N1 D4.13 [अ]पि, N2 B3.4 D1.3 च, B1 तु (for [अ]स्ति) Ś1 D5 न चैव लक्ष्यसे सीता, Ś2 नापि रक्ष्यसे सीता, D12 नाभिरक्ष्य — सीता —d) Ś N V B D2.3.4.5.8–10.12 T G3 चोरवद्, D13 चौयण (for चोरवद्) Ś D4.10 त्वं प्रकर्षयन् B1 D7 G1 चापकर्षत (for व्यपकर्षत) D1 चोरत्वादपकर्षत, D6 चोरकर्मापकर्षत

18 G2 om up to स्या in 18b (cf v.l. 16) —b) V B3 (marg. also as in text) [अ]पहृता B2 सहृता, D1.11 कर्षिता (for धर्षिता) V बलात्त्वया (by transp.) (for त्वया बलात्) B4 सा चैव पाप हृता बलात् —c) Ś B1 D1.8.13.18 तं, D3 तं (for तु) N1 D14 तु हतं, D6 निहितं, M1 सखर (for तु खरं) N2 V (V2 lacuna except पश्येस्) B2–4 खर तं (V1 त्वं, V3 B3 त्वद्) भ्रातरं पश्येस् —d) M3 तथा (for तदा) Ś B1 D5.9.12 हतं, N1 D4 खरं, D13 चिरं (for हतः) —For 18cd T2.3 subst.

3016* पौरुषं सफलं स्यात्ते जना मत्कीर्तयन्ति च ।

19 ab) Ñ2 V B3.4 त्वं (for [अ]सि) N1 D4 दुष्ट मा, N2 V1 B2–4 दुर्बुद्धे, V2.3 दुर्बुद्धिर्, D1 दुरात्मन्, D7–11 महात्मन् (for दुष्टात्मन्) G3 दिष्ट्यासि च चक्षुर्विष यमागतोऽद्य दुर्मते (unmetric) —After 19ab, M3 ins.

3017* चक्षुर्विषयमागम्य न जीवन्प्रातर्यास्यसि ।

—After 19, N2 V1.2 B3.4 ins.

3018* पश्यतां सर्वयोधानां प्रसह्य रणमूर्धनि ।

[B3 प्रसज्य (for प्रसह्य) V2 -कर्मणि (for -मूर्धनि)]

20 V3 om. 20 —a) D5 T1 G3 मत्सायकैर् (for तं मच्छरैर्) B1.2 D4 छिन्नं, D13 तीक्ष्णं, G3 भिन्नं (for छिन्नं) T1 अद्य मच्छरनिर्भिन्नं —c) B1 क्रव्यादश्चोप, D13 °दोऽप्य (for क्रव्यादा व्यप) D1 क्रव्याद ** दकर्षतु (sic) —d) Ś D4.13 भूमि (for रण) N V B D4.13 पांसु (N2 B1.4 D4.13 °सु)षि, D1–3.5.6 पांशुषु (for पांसुषु)

21 a) T2.3 M3 निकृत्य (for निपत्य) Ś1 D5 तं युद्धे, Ś2 N V B2.3 D1.3.5.9.13 तं गृध्रा (by transp.) B4 च गृध्राः D7 गृध्राश्च (for गृध्रास्ते) B3 निहत्य शिरसि तं गृध्राः D6 विपत्योरसि गृध्रा —b) D10 (in marg.) शरैः (for क्षितौ) N1 D4.13 सुप्तस्य (for क्षिप्तस्य) B4 रावण, D7 G1.2 सायकैः M1.2 राक्षस (for रावण) —c) Ś D1–3.11 गात्राद्, Ñ1 D13 गात्र, N2 V B2.3 (marg. also as in Ś) M2 हृष्टा, B1 D4 गात्र (sic) B4 हृष्टा, D6 ज्ञात्वा, T2 G3 हृष्टाद्, Cm.g.t. as in text (for तर्षाद्) —d) M2 Cg. शर Cm.k.t. as in text (for बाण) B4 [उ]त्थित, G1 M2.5 [उ]द्भुत, Cm.g.k.t. as in text (for [उ]त्थितम्) Ś Ñ1 B1 D1–6.8.12.13 बाणशल्यान्तरे स्थित (Ś D4.13.12.13 °तां)

22 b) B3 D6.13 च (for ते) Ś B1 D1–3.8.12 स्वपत स्य, M3 स्वपत क्षितौ (for पतितस्य ते) —c) D8.10.11 T G1 M [आ]न्त्राणि Ś1 Ñ V1.2 B2.4 D1–4.6.13 विहगा, Ś2 D13 कवयो (for पतगा) V2 B1 उत्कर्षन्तु च विहगा —d) N V B2.4 D4.13 गरुत्मानिव पन्नगान् —After 22, D7 G1.2 ins.

3019* हतोऽसि मद्य कालाद्दिष्ट्या दृष्टिपथं गत ।
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि सीताहरणसंभवम् ।

23 ab) Ñ2 V B3.4 इत्युक्त्वा (for इत्येवं) Ś D4.7.8 T1.2 G1 M2.3 स B2 तु (for स) N2 V B3.4 तदा (for वदन्) D13 वीरो (for वीरो) D13 इत्युक्त्वा वचनं वीरो (for ab) Ñ2 V B3.4 transp. वीरो and राम D13 निषूदन (for निबर्हण) —V3 om. 23cd —c) Ś D4 सयुगस्थं, N V1 D4.13 चमूमध्ये, V1 B1–3 D1.11.12 M3 समूहस्थं (for समीपस्थं) —d) D1.13.13 समाकिरत् —After 23, Ś N V1.2 B D1–4.8.12.13 ins.

3020* तस्य क्रुद्धस्य समरे रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।

[N2 V1.2 B3.4 transp. तस्य and क्रुद्धस्य B1 रामस्य (for समरे) B2 क्रुद्धस्य समरे तस्य (for the prior half) B1 वीरस्य (for रामस्य)]

24 D13 om. 24–26b D1 om. 24 —b) B1 D6 T2.3 G1.2 हर्षं (for हर्षश्च) D6 शरवर्षं (for बलं हर्षश्च) B3 बलानायवतो युधि —After 24ab, N V B2.3 ins.

3021* विव्यथुः सर्वभूतानि कालस्येव दिधक्षतः ।
[V3 -गात्राणि (for भूतानि)]

—c) V1.2 राघवस्योग्रवीर्यस्य —d) Ś D4 च तस्य, Ñ V1.2 B1–3 D1 विजय (for निधन) D13 शत्रु *** काङ्क्षिण

G 6 88 30
B 6 103 25
L 6 83 31

प्रादुर्बभूवुरस्त्राणि सर्वाणि विदितात्मनः ।
प्रहर्षाच्च महातेजाः शीघ्रहस्ततरोऽभवत् ॥ २५
शुभान्येतानि चिह्नानि विज्ञायात्मगतानि सः ।
भूय एवार्दयद्रामो रावणं राक्षसान्तकृत् ॥ २६
हरीणां चाश्मनिकरैः शरवर्षैश्च राघवात् ।
हन्यमानो दशग्रीवो विघूर्णहृदयोऽभवत् ॥ २७

यदा च शस्त्रं नारेभे न व्यकर्षच्छरासनम् ।
नास्य प्रत्यकरोद्वीर्यं विक्लवेनान्तरात्मना ॥ २८
क्षिप्ताश्चापि शरास्तेन शस्त्राणि विविधानि च ।
न रणार्थाय वर्तन्ते मृत्युकालेऽभिवर्ततः ॥ २९
सूतस्तु रथनेतास्य तदवस्थं निरीक्ष्य तम् ।
शनैर्युद्धादसंभ्रान्तो रथं तस्यापवाहयत् ॥ ३०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विनवतितमः सर्गः ॥ ९२ ॥

---

25 D13 om 25 (cf v l 24) —a) B3 चास्त्राणि (for सर्वाणि) —b) V3 विविधात्मन (sic) (for विदित°) —c) Ś N V B D1-3 8 12 प्रहृष्टश्च, D1 प्रहृष्टा, D4 प्रहारे च, D7 9 G1 3 प्रकर्षाच्च, Ck c as in text (for प्रहर्षाच्च) M3 महाबाहु (for °तेजा) —d) Ś D8 12 शीघ्रं, N V B1-4 D4 लघु (for शीघ्र) Ś D8 12 हस्ततरो, D2 4 1 M3 हस्तहस्ततो, D6 °करो (for हस्ततरो) D5 [ऽ]ब्रवीत् (for ऽभवत्) B1 शीघ्रहस्तो महानभूत् —After 25, N V B1-4 D4 ins

3022* दृढप्रहारता चैव दूरपातस्तथैव च ।

[D4 दृढप्रहारस्तश्चैव (hypm) G (ed) महृढप्रहारश्चैव (for the prior half) N1 V3 दूरपातित्वमेव च (for the post half)]

26 D13 om 26ab (cf v l 24) V3 damaged from a up to हस in b —a) B3 तानि (for [ए]तानि) M3 शुभान्येव निमित्तानि —b) Ś1 D8 12 हितानि, Ś2 हितात्म B3 महांति, D4 शतानि (for गतानि) Ś N2 B1 D3 8 12 13 च (for स) B3 (marg also) विज्ञायात्मनि गतानि स (hypm) —D6 om 26c–27 —c) Ś N2 V1 D8 12 [अ]वृषद्; B1 [अ]हृषद्, D1 [अ]भ्ययाद्, D4 [अ]द्रहीद् (corrupt) D5 T G3 M3 [अ]दयन् (for [अ]र्दयद्) D9 भूय एवार्दहृदयो, D13 °वाद्रवामास —d) Ś D1-4 8 13 [अ]न्तक, N1 V B [अ]धिप (for [अ]न्तकृत्) N2 D6 13 राक्षस सुमहाबल (D13 °ल) M3 रावण निशितैः शरैः

27 D5 om 27 (cf v l 26) —ab) D1-3 हरिभि (for हरीणां) D1-3 सोऽश्म D6 T2 3 G1 अश्म (for चाश्म) M3 शस्त्रैश्च बहुभिर्घोरैः (for a) D1 G3 वर्षाद्यः D13 वर्षेण (for वर्षैश्च) D1-3 शरै रामेण चा(D1 वा)हवे, M3 राघवस्य च सायकैः (for b) Ś D8 12 जवनैः पत्रि भिस्तीक्ष्णैः शरै राघवनोदितैः; N1 V B D4 रामेण शरवर्षैश्च वानरैश्चाश्मवृष्टिभिः ✠ Cm g t राघवात् राघवस्य Cg adds विभक्तिव्यत्यय आर्षः । Ct adds राघवोन्मुखाद्धितिवा ✠ —c) Ś N V B D1-4 8 12 13 वध्यमानो —V3 damaged from d up to स्य in 28a —d) N1 सघूर्ण, N2 V1 2 B3-4 (B3 sup lin also as in text) विभ्रांत, D3 निघूर्ण, D4 सभ्रांत, G3 विकीर्ण, Cm g t as in text (for विघूर्ण) D2 विवर्णवदनोभवत्

28 V3 damaged up to c (cf v l 27) —a) D8 तु (for च) D4 5 G3 M3 नालेभे Cr m g k t as in text (for नारेभे) Ś N2 V1 B D1-4 8 12 य(B3 त)थातथा (Ś1 D8 12 °था, Ś2 °था, D4 °द)मारेभे, Ñ1 V2 यथान्य दुद्धमारेभे D13 ततो युधि समारेभे, M3 यथा यथाक्रमारेभे —b) Ś D8 12 (with hiatus) व्यकर्षत्, Ñ1 D13 विच कर्ष, D1 व्यपकर्षत्, D2 4 9–11 न(D4 स) चकर्ष, M3 स विकर्षन्, Cm g as in text (for न व्यकर्षच्) D13 समा सन (for शरासनम्) —c) D13 नास्ति (for नास्य) B3 D1 वीर्ये (for वीर्यं) —d) D4 विच्छिन्नेन (for विक्लवेन)

29 a) Ś B1 3 D1 3 8 12 क्षिप्ता, Ñ1 V1 B4 क्षिप्त, V3 D9–11 चाशु (for चापि) B3 विक्षिप्ता अपि ते बाणा —c) V3 B1 3 D1-3 8–9 9–11 G3 Ck t मरणार्थाय T1 रणार्थाय च, Cr g as in text (for न रणार्थाय) V2 B1 D2 3 कल्पन्त (for वर्तन्ते) Ś D8 12 मरणार्थमकल्पन्त, N1 विजयं नावकल्पन्ते Ñ2 V1 2 B3 नाकल्पन्त रणार्थाय, B4 नाकल्पन्त रणायापि, D4 विजयो नाशकल्पन्त, D13 विजयाय न कल्पन्त, T3 न रणार्थेऽभिवर्तन्ते, G1 न रणायाभि°, G2 न रणार्थाः प्रव°, M3 न रणाय प्रव° ✠ Cv रावणाशाय रावणप्रयोजनाय छेदनभेदनायेति यावत्, Cm रावणार्थाय रावणस्यार्थाय निवृत्तये पराजयाय ✠ —d) T2 मृत्यु Cm g k t as in text (for मृत्यु) Ś Ñ V B D1-4 8 13 मृत्युकालाभि (Ś1 °ति)वर्तिन (V3 damaged from भि up to प in 30d) D7 10 11 13 G2 M3 Ct °लेऽप्य(D13 °भि)वर्तत (D13 °त) G1 °लेऽभिवर्तता; Cm g मृत्युकालेऽभिवर्तत (as in text)

30 V3 damaged up to प in 30d (cf v l 29) —a) D13 ततस् (for सूतस्) B3 स (for तु) Ś D8 12 स्वधितस्तत्र, B1 D1-4 स्वधितस्तस्य; B3 (marg also as in B3) रथनेता च (for रथनेतास्य) —D4 reads 30b

९३

स तु मोहात्सुसंक्रुद्धः कृतान्तबलचोदितः ।
क्रोधसंरक्तनयनो रावणः सूतमब्रवीत् ॥ १
हीनवीर्यमिवाशक्तं पौरुषेण विवर्जितम् ।
भीरुं लघुमिवासत्त्वं विहीनमिव तेजसा ॥ २
विमुक्तमिव मायाभिरस्त्रैरिव बहिष्कृतम् ।
मामवज्ञाय दुर्बुद्धे स्वया बुद्ध्या विचेष्टसे ॥ ३

G 6 89 b
B 6 104 3
L 6 86 3

inf lin in marg —ᵇ) Ś N V3 B D1-4 8 12 13 निरी (D8 3 °रा)क्ष्य त, M3 Cg समीक्ष्य त (for निरीक्ष्य तम्) —ᶜ) Ñ1 B3 D4 7 10 शनैर् (for शनैर्) N2 B2 स(Ñ1 सु)सभ्रान्तो, D1 च सभ्रान्तो, D6 T2 3 अपभ्रान्तो, D13 वस भ्रावम्, Cg as in text (for असम्भ्रान्तो) —ᵈ) D13 अश्वाश्चापि (for रथ तस्य) ✻ Cg अपवाहयत् अपावाहयत् ✻ —For 30ᶜᵈ, Ś V1 B1 D1 3 8 9 13 M3 subst while B2 (in marg) ins after 30ᶜᵈ, whereas D1 K (ed) cont after 3023*

3023* तस्माद्रणादपोवाह रावण लोकरावणम् ।

[M3 transp तस्माद् and रणाद् Ś D8 12 अपावहद् (for अपोवाह) D7 8 हतपौरुष (for लोकरावणम्)]

—Thereafter, Ś V1 B1 D1-3 7-9 13 K (ed) cont while Ñ V2 3 B2-4 D6 10 11 12 ins after 30

3024* रथ तु तस्याथ जवेन सारथि
  निवाय भीम जलदस्वन तदा ।
  जगाम शीघ्र समराग्महीपति
  निरस्तवीर्यं पातत समीक्ष्य ।

[(1 1) B1 D7 9-11 च D1 म (for तु) D4 प्र D11 12 om (for [अ]थ) N1 तत्तस्य (for तस्याथ) —(1 2) S V1 B1 4 D3 8 9 निव(B4 °वा)त्य D1 विहल D12 निवृत्य (for निवाय) Ś D8 12 तथा (for तदा) Ñ3 D8 12 निवर्तयित्वा जलदोपम महत्(N1 °पमस्वना) N2 V2 3 B2 3 निवर्त्य (B3 °वृत्य) तस्माज्जलवाह(B2 °नोग्र)नि(N2 V2 3 नि)स्वन (B3 °न) —(1 3) D7 प्रभावस (for जगाम) D3 9-11 भीत्या (for शीघ्र) Ś3 D1 11 स महान्, B1 सवसा (for समरान्) Ś D1 12 महात्मा N1 D6 12 अवाक्रमत् N2 V B2 4 ससंभ्रम (B3 °म) B1 D1-3 महामति (for महीपति) —(1 4) Ś B1 D3-8 9 12 पराक्रमाद्योपुरुषमल्पवस्त्व त(Ś D8 °मल्प [D3 °मय]वस्य D1 °भीक्ष्य त स्थित D12 °मल्पवस्य त) N V B2-4 D6 पराक्रमाच्चोपुरुषरावणं(D6 °णो)स्थित (N1 V2 B3 °मीक्ष्य रावण V3 रा ✻✻✻✻ [damaged] B4 °रावणस्थित) D13 अधोमुख वीक्ष्य च रावण रुष]

—After 30 D1 K (ed within brackets along with 3023* and 3024*) ins

3025* रामबाणविभिन्नाङ्गो रावणो राक्षसेश्वर ।
  निरस्तविक्रम सक्ये रणे भ्रान्त पपात स ।
  सूतस्तु व्यथित पार्श्वे स्यन्दनस्थ निरीक्ष्य तम् ।

Colophon —*Kanda name* Ś M3 om V B1 3 4 D1 4 11 लङ्काकाण्डे —After Kanda name D2 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 रथाक्षेप Ś3 D8 12 द्वैरथेनाक्षेप, N V1 3 B1 रथपर्यावर्तन, V2 रथाव✻✻✻ (illeg) B1 द्वैरथ युद्ध, B2 रथप्रत्यावर्तन, B3 रावणस्य रणनिर्याण, D1-3 रावणाक्षेप, D1 13 रावणमो(D4 °णसमो)हन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B2 4 D3 4 5 12 13 om Ś2 85 N2 D2 91 V1 D1 87 V2 illeg, B1 3 84 D1 86 D5-7 T1 G M2 3 105 D10 12 104 T2 113 T3 117, M1 3 106 B (ed) 103 G (ed) 88 —After colophon G M1 3 4 conclude with श्रीरामाय नम

93

Ś1 begins with रावण उवाच, D12 with ॐ

1 Ś1 om 1 —ᵃ) D2 om स तु मोहा Ś2 Ñ2 V1 3 B D1-3 6 8 12 13 सक्रुध, Ñ1 D4 सनद्ध (for सक्रुद्ध) —ᵇ) Ś2 D1-3 8 12 नोदित, Ñ3 V B2-4 मोहित, B1 दर्पित, D13 देशित (for चोदित) —D8 om 1ᶜᵈ —ᶜ) B1 D1 3 क्रोधात् (for क्रोध) M3 रक्तात (for सरक्त) Ñ2 V B2-4 क्रोधन महद्वाविष्टो —ᵈ) D11 स्विदम् (for सूतम्)

2 ᵃ) N1 D4 12 गतसत्त्वम्, M3 वीर्यहीनम् (by transp) Cm g t as in text (for हीनवीर्यम्) D4 3 इवावीर्य M3 क्रियाशक्त (for इवाशक्त) —D1 om 2ᶜᵈ —ᶜ) Ś N2 V2 B1 D8 12 भीरु V3 D1 T2 3 G2 भीम (for भीरु) T1 damaged for मिवा Ś1 B2 D1 8 12 [अ]शक्त Ś1 M3 [आ]सक्त B2 [अ]त्यर्थं (for [अ]सत्त्व) —After 2ᶜ G1 wrongly repeats 2ᵃᶜ —ᵈ) B4 स्येन (for इव) M3 मायया, Cm g as in text (for तेजसा)

3 G (ed) om 3 —ᵃ) B1 4 D2 वियुक्तम् (for विमुक्तम्) M3 विद्याभिर् (for मायाभिर्) —ᵇ) B4 वह्नर् (for अस्त्रैर्) D4 अस्त्रैरवबद्ध स्थित —ᶜ) B2 अविज्ञाय (for अवज्ञाय) —ᵈ) Ś N1 V1 B1 D1-4 8 11 12 13 स्व(D4 त्व)बुद्ध्या किं N2 V2 3 B2-4 स्वय बुद्ध्या, D2 त्वया बुद्ध्या (for स्वया बुद्ध्या) Ñ1 D13 विचेष्टित B3 विविष्टसे (sic) M1 किं विचेष्टसे (hypm) (for विचेष्टसे)

G 6 89 3
B 6 104 4
L 6 86 4

किमर्थं मामवज्ञाय मच्छन्दमनवेक्ष्य च ।
त्वया शत्रुसमक्षं मे रथोऽयमपवाहितः ॥ ४
त्वयाद्य हि ममानार्य चिरकालसमार्जितम् ।
यशो वीर्यं च तेजश्च प्रत्ययश्च विनाशितः ॥ ५
शत्रोः प्रख्यातवीर्यस्य रञ्जनीयस्य विक्रमैः ।
पश्यतो युद्धलुब्धोऽहं कृतः कापुरुषस्त्वया ॥ ६
यस्त्वं रथमिमं मोहान्न चोद्वहसि दुर्मते ।
सत्योऽयं प्रतितर्को मे परेण त्वमुपस्कृतः ॥ ७
न हीदं विद्यते कर्म सुहृदो हितकाङ्क्षिणः ।
रिपूणां सदृशं चैतन्न त्वयैतत्स्वनुष्ठितम् ॥ ८
निवर्तय रथं शीघ्रं यावन्नोपैति मे रिपुः ।
यदि वाप्युषितोऽसि त्वं स्मर्यन्ते यदि वा गुणाः ॥ ९

---

4 [b]) Ś D8 12 स्वच्छन्दम्, B1 2 मच्छक्तिम्, D3 मद्वीयम्, D13 मत्तस्यम् (for मच्छन्दम्) —[c]) D4 T1 3 M5 शत्रो (for शत्रु) D5 T1 G3 समक्षात् (for समक्ष) Ś Ñ1 B1 D1 2 4 5 12 13 त्वयाद्य (Ñ1 D4 13 °या च) शत्रुमध्या मे, N3 V B3 4 भवता शत्रुमध्यान्मे D5 अद्य त्वयारिमध्यान्मे —[d]) Ś2 उपवाहित (sic) D11 यमवाहीत (sic) M3 अपवाह्यते (for अपवाहित)

5 [a]) N2 V3 1 B3 4 ह्यद्य (by transp) G3 हि तु (for [अ]द्य हि) B3 ह्यद्य D13 [अ]नाथ (for [अ]नार्य) —[b]) Ś N2 V1 2 B D1 8 13 समार्जि(D8 °र्जि)त D5 समन्वित (for समार्जितम्) V3 D6 9 11 13 चिरकालमुपा(D4 °मवा)र्जित —V3 om 5[c]–6 —[c]) D3 दर्पश् (for तेजश्) —[d]) G3 प्रत्ययस्तथा, Cv m g k t as in text (for प्रत्ययश्) Ś1 D1 2 8 विपातित, Ś2 D13 निपातित, B1 विमानित D8 विपादित (for विनाशित) N3 V2 D13 किमर्थमिह नाशित D4 किमिह नाशित त्वया

6 V3 om 6 (cf v l 5) ☞ V1 missing from 6 up to 6 94 18[c] —[a]) Ś V2 B1 D1–3 8 12 विख्यात (for प्रख्यात) —[b]) V1 D4 13 रावणुरस्य, G (ed) वचनीयस्य (for रञ्जनीयस्य) —[c]) D3 दसोऽहं D6 11 लुब्धस्य (for लुब्धोऽहं) —[d]) T2 3 कुपुरुषस्, Cm t as in text (for कापुरुषस्)

7 N3 repeats 7[cd] after 7 —[a]) Ś1 N2 (second time) B1 D1 2 8 12 कस्माद्, Ś2 तस्माद् V2 3 B4 D3 10 11 12 Ct यत्त्व, G3 रत्नय (sic) Cg k as in text (for यस्त्व) Ś1 शमम् (sic) V2 3 B1 2 D1–11 कथम् (for त्वम्) D4 इद् (for इम) G3 मम रथ Ck t as in text (for रथमिम) Ś D8 12 युद्धात्, N2 (second time) V2 3 B1 3 D1–3 M1 युद्धान्, B4 युद्ध, Ck t as in text (for मोहान्) —[b]) Ś2 नयस्व वत्र, Ś1 N2 (second time) V2 3 B1 4 D1 2 4 13 नयस्वान्यत्र[B2 °न्यन]; B3 अपनीय सु 3 B4 (with hiatus) इह कथासि D5 10 11 G1 M1 न च(D4 वो)द्वहसि M2 नयस्यतन Ck t as in text (for न चोद्वहसि) N2 3 (first time) D6 12 अप वाहितवानसि —[c]) D3 शतपथो, T1 G3 परितर्कौ Cg t as in text (for प्रतितर्कौ) N V3 B3 4 D6 13 सु(V3 B3 ह) व्यक्तोऽयं प्रतर्को मे, M2 सुव्यक्त वाक्यतर्कौ मे —[d]) B2 (m also as in text) उपस्थित, D11 पुरस्कृत, Cv r g k t as in text (for उपस्कृत) —For 7[cd] Ś B1 D1–2 8 12 subst while N2 ins after 7 N3 ins after second occurrence of 7[ab]

3026* परेणोपकृतो व्यक्तं तेन वन्योऽसि मे मम ।

[Ś1 D2 [अ]पकृतो Ś2 Ñ1 D12 [अ]पहृतो(N2 °त) Ñ2 [उ]पकृत B1 D1 [उ]पस्कृतो(B1 °त) (for [उ]पकृतो) Ś1 व्यर्थ Ś2 वक्तव्य (for वक्तं)]

8 [a]) D2 7 9–11 Ct न हि वद् T1 G3 न हृदा M3 न खेदद् (for न हीद) D3 दृश्यत (for विद्यत) —[b]) N2 B2 सुहृद (for सुहृदो) Ś B1 D1–3 12 सत्व(Ś2 moth eaten) इच्छता, N1 D4 13 T1 2 M3 हि(D13 कृ)त कारिण, N3 V1 2 B2 4 शुभकाङ्क्षि(B4 °कारि)ण, D3 धर्मसंयुत (sic) M1 [३]मितकाङ्क्षिण, Cm as in text (for हितकाङ्क्षिण) —[c]) Ś D1 यद्, N V1 2 B2 4 M3 ह्येतद्, B2 ह्यत्र B3 ह्यत्र, D1 त्वया, D2 3 ह्यद, D4 T1 G3 M2 चैव D7 9 11 ह्येतद्, D13 ह्यत, Cm as in text (for चैतन्) D3 विरूपाणा हि सदृश —[d]) M3 मद् (for न) G3 मनुष्ठितं Cm g k as in text (for स्वनुष्ठितम्) Ś N1 B1 D2 3 8 11 यत्त्वयैतद्(Ś B1 D8 12 त[B1 य]त्व यत्नम्)ष्ठित, N3 V2 B3–4 G1 M1 यत्त्वया(B4 त्वया मे 3 G1 त्वयैतत्) समनुष्ठित, V3 यत्त्वया समुपस्थित 1 D4 ह्यत यत्त्वयैवमनुष्ठित (hypm)

9 [a]) Ś2 D13 नायाति, N1 D1 4 5 10 T G M1 2 4 नोपैति, N2 V2 3 B3 D1 नाभ्येति, B2 3 नायेति (for नापैति) N1 D4 नो (for मे) D3 पितु (for रिपु) —Ś D8 12 om 9[cd] —[cd]) D1 7 10 11 T1 G3 M3 4 Cv m g t वाप्युषितो G1 नाप्युषितो (for वाप्युषितो) D1 4 T1 2 M3 5 वासि D3 वासत्व, G1 वास्सी (sic) G3 वापि 3 Cr as in text (for ऽसि त्व) N1 B1 D1 8 12 G3 न स्मृति(B1 D1 स्मृति)तो वासि(D1 °वासि, D13 °वसिम), N2 V2 3 B1–4 न स्मृति(V2 3 B1 स्मृति)त स्यात्त्वा D3 नास्मृ थित्वासि, D4 न स्मृतिस्त वासिम 1 M1 सुवृत्तो नासि M3 न सुवृत वाक्य (for वाप्युषितोऽसि त्व) Ñ1 D13 नो T1 G1 2 Ck t से, Cr m as in text (for वा) N2 D4 7 10 11 T3 G3 M1 2 5 स्मर्यत(D3 °स) वाद् से(D4 नो) D3 G3 M3 वा) गुण (M3 सोऽहद) (for [d]) D4 यदि न स्मर्यते युद्धिस्तव त्वत्ताधसाय वै

एवं परुषमुक्तस्तु हितबुद्धिरबुद्धिना ।
अब्रवीद्रावणं सूतो हितं सानुनयं वचः ॥ १०

न भीतोऽस्मि न मूढोऽस्मि नोपजप्तोऽस्मि शत्रुभिः ।
न प्रमत्तो न निःस्नेहो विस्मृता न च सत्क्रिया ॥ ११

मया तु हितकामेन यशश्च परिरक्षता ।
स्नेहप्रस्कन्नमनसा प्रियमित्यप्रियं कृतम् ॥ १२

नास्मिन्नर्थे महाराज त्वं मां प्रियहिते रतम् ।
कश्चिल्लघुरिवानार्यो दोषतो गन्तुमर्हसि ॥ १३

श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं मया रथः ।
नदीवेग इवाम्भोभिः संयुगे विनिवर्तितः ॥ १४

श्रमं तवावगच्छामि महता रणकर्मणा ।
न हि ते वीर सौमुख्यं प्रहर्षं चोपधारये ॥ १५

G 6. 89. 14
B 6. 104. 15
L 6. 86. 16

---

10 ^{a}) Ś B1 D1-3.8.12 एवमुक्त स परुषं; Ñ1 D13 एवं स परुषाण्युक्तो —^{b}) Ś D9.12 हत (for हित). B3 सद्बुद्धिना (for अबुद्धिना) —^{c}) M1 त्रस्तो (for सूतो) —^{d}) D4 साधुनय (for सानुनय)

11 ^{b}) D3 नावज्ञप्तो, D4 नोपयातो, D7 नोपपन्नो (for नोपजप्तो). Ś Ñ V2.3 B D1-4.8.12.13 शत्रुणा (for शत्रुभिः) —^{c}) Ñ1 D4.13 विज्ञोऽस्मि (for प्रमत्तो). Ś1 Ñ2 D3.5.6 न विप्रेहो, B3 [S]स्मि त्रिस्नेहो, D7 G2 [S]स्मि न स्नेहो, D13 न ते स्नेहो (for न निःस्नेहो). —^{d}) Ś1 विस्मृता, B2 D1 विस्मिता, D4 विस्मृतो (for विस्मृता). V2 damaged for न च सत्क्रिया. G1 तु (for च). Ś Ñ2 B D1-3.8.12 ते (B3 D1-3 से) गुणा, D4 यत्कृपा, T1.2 सत्क्रिया, Ct as in text (for सत्क्रिया)

12 V2 missing 12-25 —^{a}) Ś B1 D2.3.8.12 त्वद्, Ñ1 D4 G2 च, D1 त्वद्, D13 हि (for तु). G3 जीव (for हित) B2 -कामेण (for -कामेन) —^{b}) D4 जय (for यशश्च) Ś D1.2.8.12 T2.3 G1 रक्षितं, Ck t as in text (for रक्षता). Ñ V3 B2.3 D13 जय च परिरक्षता, B4 जय च परिरक्षता, M2 शत्रुं च परिवर्जता —V2 om 12^{c}-13^{b}. D6 om 12^{cd} —^{c}) Ś D5 प्रस्कन्न, Ñ1 D3.4.6.9-11.13 T2 G2 M2 प्रसन्न, B1 प्रक्लिन्न, D5 प्रसक्त, Cm as in text (for प्रस्कन्न). Ñ2 B2-4 G (ed) स्वस्थे (G [ed] स्वस्थे) हेन च भक्तया च —^{d}) D6.7.9-11 M1 Ct हितम् (for प्रियम्). Ś B1 D1-3.12 हितमित्येव ते कृतं, D13 प्रियमित्येव यत्कृतं —After 12, D1 ins.:

3027* यशो वीर्यं च तेजश्च मत्यपश्च न पातय ।

—Then D1 cont.: while Ś Ñ2 B1.4 D1-4.12.13 ins. after 12:

3028* उपदशो हि सूतानामापत्सु रथिना वर ।
रक्षितव्यो रथी यस्मात्कार्यादिदमनुष्ठितम् ।

[(l. 1) D4 अथ यशो (for उपदशो). Ñ2 भृतानाम् (for सूतानाम्) —(l. 2) Ś1 रथं (for रथी). B2 D1 नेदृक् (for इदम्).]

13 V1 missing 13, V2 om 13^{ab} (for both, cf. v. l. 12) ☞ Ś1 missing from 13 up to मायया in 6.102.5^{c} —^{a}) Ñ1 D4 G1 यस्मिन्, B4 तस्मिन्, Cg k t as in text (for नास्मिन्). Ñ2 D3.6 महाराजस्, B1 D1 °बाहो (for °राज) —^{b}) Ñ1 D13 त्वं मे, D4 [S]द्य ते, D6 क्षमां, G1 स मां (for त्वं मां). Ñ1 D4.12 रत (for रतम्). —D4 om 13^{cd} —^{c}) Ś1 B1 D1-3.8.12 M2 कि (D3 का) चिल्लघुम्, Ñ2 लघु कश्चिद् (by transp.), V2 क्षम कश्चिद्, B2.4 लघु किंचिद्, B3 लघु कश्चिद्, D7.9 T1.2 कश्चिल्लघुम्, D10.11 G2.3 कश्चि (G1 किंचि) ल्लघुर् (for कश्चिल्लघुर्). Ś1 B1 D2.8.12 [अ]नर्थ, V2 B2-4 D6.9 T1 [अ]नार्यं, D1.3 [अ]सत्य, Cg t as in text (for [अ]नार्यो) —^{d}) B1 भावतो (for दोषतो). G (ed) मंतुम् (for गन्तुम्). M1 अर्हसि; Cm g k t as in text (for अर्हसि). Ñ1 D13 न दोषो (Ñ1 °षान्) वक्तुमर्हसि

14 V2 missing 14 (cf. v. l. 12) —^{a}) Ś1.2 * * * म् (moth eaten) (for श्रूयताम्). Ñ1 D6.11 T G2 M1.2 त्वमिधास्यामि; Ñ2 V3 B2-4 D2 G3 M1 वाभि°, D4 तेभि°, D9-11 प्रतिदास्यामि (for अभिधास्यामि) —^{b}) D2 M1 महारथ; D4 मय रथ (for मया रथः) —^{c}) D2 वेगम् (for वेग). Ś2 Ñ B1.4 D1-4.8.9.12.13 G1 [अं]भोधे, V2 B2 [अं]भोधि, D4 T1 M1.2 Cv (p m) g [अ]म्भोभिः, G3 M1 [अं]भोधौ; M2 [अ]म्भोधे. Cr m t as in text (for [अ]म्भोभि) —V2 damaged for 14^{c}-15^{a} —^{d}) Ś1 Ñ2 B D1-4.8.12 M2 संयुगाद्; D13 मयोगेः; G1 वेगेन; Cg t as in text (for संयुगे). D1 वय, B2 D1 हि नि (for विनि). ❀ Cg आम्भोभिः संयुग इत्यत्र विभक्तिव्यत्ययः; so also Ct ❀

15 V2 missing 15 (cf. v. l. 12). V3 damaged for 15^{a} (cf. v. l. 14) —^{a}) Ś2 D4.12 रामं (for श्रमं). Ś1 D1-4.8.12 तथा, D3 न हि (for तव). D13 [अ]वगम्य Ñ2 श्रम न चावगम्यापि; D7.10 श्रमातं त्वावगच्छामि. —^{b}) D4 रथकर्मणा D13 महत्सात निर्दिश्य च —^{c}) Ś1 Ñ2 B1 D1.2, 8.10-12 T G M1.2 Cl. t वीर्यं (for वीर). Ś1 D1.12 सांमुख्यं, D1.2 T1.2 -सौमुख्यं B2 सौख्यं हि, Cg k t as in text (for सौमुख्यं). D13 न वीर्यशौर्यसौमुख्यं —^{d}) D7.10.11 M1 Ct प्रहर्षं; Cg as in text (for प्रहर्षं). Ś1 D8.12 रथ हृष्यतः. Ñ V3 B2-4 D1-3.12 M1 चो (B1 चो) पलक्षये, B1 चैव कथये D6.7.9-11 G1.3 M1 नो (D7 G3 चो) पधारे. T1.2 चोपधारये (for चोपधारये)

G 6 89 15
B 6 104 16
L 6. 86 17

रथोद्वहनखिन्नाश्च त इमे रथवाजिनः ।
दीना घर्मपरिश्रान्ता गावो वर्षहता इव ॥ १६

निमित्तानि च भूयिष्ठं यानि प्रादुर्भवन्ति नः ।
तेषु तेष्वभिपन्नेषु लक्षयाम्यप्रदक्षिणम् ॥ १७

देशकालौ च विज्ञेयौ लक्षणानीङ्गितानि च ।
दैन्यं हर्षश्च खेदश्च रथिनश्च बलाबलम् ॥ १८

स्थलनिम्नानि भूमेश्च समानि विषमाणि च ।
युद्धकालश्च विज्ञेयः परस्यान्तरदर्शनम् ॥ १९

उपयानापयाने च स्थानं प्रत्यपसर्पणम् ।
सर्वमेतद्रथस्थेन ज्ञेयं रथकुटुम्बिना ॥ २०

तव विश्रामहेतोस्तु तथैषां रथवाजिनाम् ।
रौद्रं वर्जयता खेदं क्षमं कृतमिदं मया ॥ २१

16 V3 missing 16 (cf v l 12) N1 reads 16–17^{b} in marg —^{a}) N V3 B2 4 D4 भातो (B4 तवो) द्वहन (B2 °हत), B1 धुर वद्दृत, D1 3 12 धुरोद्वहन, M3 युगो° (for रथोद्वहन) B3 (*sup lin* also) क्रियास् (for खिन्नाश्) Ś1 D12 L (ed) श्योप शरनिर्भिन्न (L [ed] °भिन्नाग) D3 रथोप भिन्नसर्वाग —^{b}) Ś1 D8 12 खिन्नाश्च, N1 सर्वेते, N2 (with hiatus) इमे ते, V3 B4 D1 4 M3 तथेमे, B1 तथेमे, B2 3 तथैव, D8–12 मया मे, D13 न चेमे, T3 lacuna (for त इमे) —^{c}) Ś1 Ñ1 B1 D1-3 8 12 विना कर्मे, D2 दीर्घा घर्मे, D5 दीना कर्मे, T2 3 दिवा घर्मे (for दीना घर्मे) D1 3 12 परिक्लान्ता (for °श्रान्ता) D11 दीनाश्च घर्मश्रान्ताश्च —V3 damaged for 16^{d}–17^{b} —^{d}) N1 D13 भूतेरूप, Ñ2 B1-3 D1–4 कुवर्षाभि ; D4 वृक्षा वर्षं (for गावो वर्षं) Ś1 D8 11 कुवर्षेणेव कर्षका —After 16, B3 (marg) reads 18 repeating it in its proper place

17 V3 missing 17 (cf v l 12) Ñ1 reads in marg V3 damaged for 17^{ab} (for both, cf v l 16) B1 om 17 Ś1 D2 3 8 12 transp 17 and 18 —^{a}) M3 [इ]इ (for च) —^{b}) N2 B2–4 मे, G1 वै (for न) Ś1 N1 B3 (m also) D1–4 8 11 12 M3 प्रतिकूलानि (D1 °नि च [hypm]) लक्षये —^{c}) D1 3 तेन (for first तषु) Ś1 D8 12 नून तेषु निमित्तेषु ; D13 न तिष्ठामि निमित्तन —^{d}) M3 तर्कयामि ; Cm t as in text (for लक्षयामि) D13 सुदारुण (for [अ]प्रदक्षिणम्) —For 17^{cd}, N2 V3 B2–4 D4 subst

3029* न तेष्विह निमित्तेषु तर्कयामि प्रदक्षिणम् ।

[D4 [ए]तेषु (for तेषु) Ñ2 [अ]इ (for [इ]ह)]

18 V3 missing 18 (cf v l 12) D1 om 18 Ś1 D2 3 8 12 transp 17 and 18 B3 (m) reads 18 for the first time after 16 repeating it here —^{a}) Ñ1 D13 हि ; B3 (second time) तु (for च) B3 (first time) देशकालश्च विज्ञेयो —^{b}) Ś1 लक्षितैश्च ; N2 V3 B3 4 निमित्तानि, B1 3 (first time) D3 8 लक्षणे च ; D13 लक्षणैश्च ; G3 लक्षणान ; Cr m g t as in text (for लक्षणानीङ्गितानि) D12 च तानि च (D3 °नीड्) (for [इ]ङ्गितानि च) —D4 om (hapl ?) 18^{c}–19^{b} —^{c}) D8 reads from द up to 18^{d} in marg Ś1 D8 12 तेजश्च, B3 (first time) भेदश्च (for खेदश्च) M3 transp हर्षश्च and खेदश्च —^{d}) B3 (first time) रथीमश्च, G2 नायकस्य (for रथिनश्च) Ś1 D12 यथाबल, D8–11 महाबल (for बलाबलम्)

19 V3 missing 19 (cf v l 12) B1 D4 om 19^{ab} (for D4 cf v l 18) V3 damaged up to विष in ^{b} —^{a}) Ś1 N1 D8 12 स्थूल (N1 D8 °ला) निम्नानि, B3 उच्च°, B4 श्लक्ष्णनिम्नानि, D5 T1 G3 स्थल निम्नानि, Cr m as in text (for स्थलनिम्नानि) N2 B2–4 भूमौ च, (for भूमेश्च) —^{b}) D6 marg विषमाणि Ñ2 B2–4 transp समानि and विषमाणि —^{c}) Ś1 D8 12 स (for च) —^{d}) Ś1 D2 8 12 T1 दर्शित, Ñ1 B D1 3 4 5 दर्शिनः (for दर्शनम्) M3 [अं]तरमेव च

20 V3 missing 20 (cf v l 12) D1 om 20 —^{a}) Ś1 D8 12 अपाय नाभियाने च ; B1 D3 अपयानाभियाने च, D4 जयता जयते चैव, D13 अपयानोपयानौ च, T3 उपनेयापनेयौ च —^{b}) Ś1 V3 D8 12 स्थाने, Ñ1 D3 स्थान ; B3 स्थानं, D2 स्थूल (for स्थानं) Ś1 D8 11 प्रत्युपसर्पत, N1 प्रत्यव सर्पणे, B1 प्रत्यपसर्पणात्, B4 प्रत्यवसर्पण, D1 3 8 प्रत्युपसर्पणे (D8 °ण) (for प्रत्यपसर्पणम्) D2 स्थानप्रत्ययसर्पण, D12 मानप्रत्यवसर्पणं —^{c}) G1 एव (for एतद्) D12 प्रयत्नेन (for रथस्थेन) —^{d}) V3 damaged for कुटुम्बिना

21 V3 missing 21 (cf v l 12) —^{a}) B1 D3 तथा ; D8 न च (for तव) Ś1 D8 12 विश्राम, D5 G1 3 M2 3 5 विश्रम (for विश्राम) Ś1 V3 B1 D1–3 8 11 12 13 M3 च, G (ed) हि (for तु) —^{b}) Ś1 D13 रथो योः (sic) N2 रथिनो, B1 D3 8 रथोय, B2 सर्वेव, B3 4 D1 तथैव (for तथैषां) Ś1 D8 12 रथवाजिन —^{cd}) Ś1 D12 च जानता ; B1 धर्षयितु, D2 विजानता Cm g t as in text (for वर्जयता) Ś1 B1 D1–3 8 11 वैर (for खेदं) N V3 B2 3 D2 परस्यविघातार्थं (D2 °र्थी), B3 परस्याप्यविघातार्थं (sic) (for °) Ś1 D8 11 क्षणाद् ; Ñ2 B2–4 D2 G1 3 क्षेमः B1 D1 3 क्षण, D8 कक्षा G1 कार्य, Cm g as in text (for क्षमं) D4 स्वया (sic) (for मया) D13 रौद्रं विज्ञाय यत्नदमक्षित वर्तितं मया (sic)

न मया स्वेच्छया वीर रथोऽयमपवाहितः ।
भर्तृस्नेहपरीतेन मयेदं यत्कृतं विभो ॥ २२

आज्ञापय यथातत्त्वं वक्ष्यस्यरिनिषूदन ।
तत्करिष्याम्यहं वीर गतानृण्येन चेतसा ॥ २३

संतुष्टस्तेन वाक्येन रावणस्तस्य सारथेः ।
प्रशस्यैनं बहुविधं युद्धलुब्धोऽब्रवीदिदम् ॥ २४

रथं शीघ्रमिमं सूत राघवाभिमुखं कुरु ।
नाहत्वा समरे शत्रून्निवर्तिष्यति रावणः ॥ २५

एवमुक्त्वा ततस्तुष्टो रावणो राक्षसेश्वरः ।
ददौ तस्य शुभं ह्येकं हस्ताभरणमुत्तमम् ॥ २६

G 6 89, B 6.104.26, L 6 86

22 V₃ missing 22 (cf v l 12) —ª) Ś₁ D₈.₁₂ [आ]त्मेच्छया Ñ₁ [आ]थेच्छया D₁ [आ]त्मभयाद् (for स्वेच्छया) D₇.₉–₁₁ स्वेच्छया न मया (by transp) Ś₁ D₈.₁₂ चैव, Ñ₁ B₁ D₁–₄.₁₂ M₃ राजन्, Ñ₂ V₁ B₁.₄ देव (for वीर) —ᵇ) Ś₁ (m उपवाहित (sic) D₆ अभि°, Cm as in text (for अपवाहित) —ᶜ) Ś₁ Ñ₂ V₁ B₁–₄ D₁.₅–₁₁ T₁ G₁.₃ M₃ भर्तु Cm g t as in text (for भर्तृ) V₃ damaged for -परीतेन —ᵈ) D₇ ममेदं (for मयेदं) D₁–₃.₆–₁₁ T G₁.₃ प्रभो (for विभो) Ñ₁ सुकृतं कृतं D₁₂ दुष्कृतं कृतं (for यत्कृतं विभो) Ś₁ B₁ D₁–₄.₁₂ मयैव (Ś₁ D₈.₁₂ °यैतत्) त्वत्कृते कृतं, Ñ₁ B₃.₄ मयैव (B₃.₄ °यैतद्) दुष्कृतं कृतं V₁ मयैवमवकृतं कृतं, M₃ सौहृद परिमार्गता

23 V₃ missing 23 (cf v l 12) —ᵃᵇ) Ñ₂ V₁ B₁.₄ यथा तत्त्वन् (Ñ₁ B₁ °त्त्वं) D₈ T₁ G₂ यथातत्त्व, M₃ महाबाहो, Cm g as in text (for यथातत्त्व) D₁₀ आज्ञापयाथास्तरं हि (for °) Ñ₁ D₈.₁₂ कर्तव्यं रिपुसूदन, Ñ₂ V₁ B₁.₄ वक्ष्यस्यरिसूदन B₂ वक्ष्यामि निषूदन (m also निशाचर) (subm) B₄ वक्ष्यस्यरिनिषूदन M₃ राक्षसेन्द्र रावण (for °) Ś₁ B₁ D₁.₃.₄.₁₂ आज्ञापयस्व मां वीर यथा (Ś₁ D₈.₁₂ °था) वक्ष्यामि (D₁₂ °ष्यामि) मानद —ᶜ) D₂ यद्, M₃ त (sic) (for तद्) Ś₁ B₁ D₁.₃.₄.₁₂ मया T₁ (s p lin also as in text) तत (for वीर) Ñ₁ V₁ B₁.₄ करिष्यामि (Ñ₁ °ष्यद्) तथा वीर —ᵈ) Ś₁ D₈ त्वद्गतेनैव B₁ गुणानुग्रहतः D₁ गतान्येन तु D₆ ममानृण्यतः D₁₂ मद् गतेन (for गतानृण्येन)

24 V₃ missing 24 (cf v l 12) —ª) Ś₁ D₁₂ सुतुष्टस्तेन N₁ D₁₂ तुष्टस्तु तस्य V₁ V₂ B₁–₄ D₁.₂ M₃ तुष्टस्तेन तु (D₁ ₂ च), D₁ तुष्टस्तस्य च, D₆ ततस्तु तेन, D₇ अष्टस्तेन तु, G₁ स तुष्टस्तेन (for सतुष्टस्तेन) —ᵇ) D₂ च सु (for तस्य) M₃ transp रावणस् and सारथे —ᶜ) Ś₁ B₁ D₁–₃.₁₂ विश्वास्यैनं (B₁ °नं), V₂ B₃.₄ D₁₂ प्रशस्यैनं T₁ बहु ✱ (for °विध) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ B₁.₂.₄ D₁.₃.₄.₁₂ वच, N₁ D₈.₁₂ तदा (for इदम्)

25 V₃ missing 25 (cf v l 12) Ś₁ D₈.₁₂ om 25ᵃᵇ —ᵃ) B₁ D₁–₄ शीघ्रं रथम् (by transp) D₆ इदं (for इमं) N₁ D₈.₁₂ तात, D₃.₄ T G₁.₃ M₃ वीर, M₃ सौम्य (for सूत) —ᵇ) B₁ रामस्य, D₁–₄ रामाय, T₁ राम च (for राघव) D₇.₉–₁₁ नय (for कुरु) —ᶜ) Ś₁ B₁ D₆ न हत्वा, T₁ ✱ महत्वा, G₃ ह्यहत्वा (for नाहत्वा) Ś₁ B₁.₄ D₁–₃.₈.₁₂ शत्रु (for शत्रून्) Ñ₁ D₈.₁₂ अनिहत्य रण (D₁₂ °य) शत्रु —ᵈ) Ñ₁ T₁ न निवर्तति, D₁₂ न निवर्तेत, G₁ निवर्तयति (for निवर्तिष्यति) Ś₁ B₁ D₂.₃.₄.₁₂ निवर्ति (Ś₁ D₁₂ वर्तेयि) ष्यामि राघव, D₂ निवर्तयिष्यामि राघव (by pm) D₆ युद्धात्मोपयाम्यहं ✱ Cg निवारयति निवर्तिष्यन ✱

26 Ś₁ B₁ D₁–₄.₈.₁₂ om 26 —ᵃ) V₂.₃ D₉–₁₁ राक्षसस्य, D₇ G₂ ततो हृष्टो G₁ तु सतुष्टो (for ततस्तुष्टो) —V₃ illeg for 26ᵃ —ᶜ) T₁ G₃ M₃ तस्मै (for तस्य) V₂.₃ B₂ [अ]थ सुप्रीतो G₁ M₃ शुभं ग्रहाद् (M₃ हैमं) (for शुभं ह्येकं) Ñ₁ B₃.₄ ददौ स सारथे प्रीतो (B₄ श्रीमान्) —After 26 D₇.₉–₁₁ S ins

30,0* श्रुत्वा रावणवाक्यं तु सारथिः स न्यवर्तत ।

[D₇.₉–₁₁ वाक्यानि (for वाक्य तु) D₈ G₃ M₃ ✱]

G 6. 89 25
B 6. 104. 27
L 6 86 27

ततो द्रुतं रावणवाक्यचोदितः
प्रचोदयामास हयान्स सारथिः ।
स राक्षसेन्द्रस्य ततो महारथः
क्षणेन रामस्य रणाग्रतोऽभवत् ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिनवतितमः सर्गः ॥९३॥

27 a) T1 damaged for त रावणवाक्य Ś2 B1 D1.2.3 -वाक्यप्रेरित, B2 चोदितस्य, D1-3 -वाक्यनोदित, D6 °दर्शित (for °चोदित) — b) Ś1 D1-3.6.11 प्रचो(D1 °नो)दयामास; B1 D13 प्रदेशयामास, B3 प्रवाहयामास (for प्रचोदयामास) Ñ1 V3.4 B2.4 D4.10 रथ (for हयान्) — c) Ñ2 V2.3 B2.4 निशाचरेंद्रस्य (Ñ2 °श्च); B1 राक्षि पर्वतस्य, D13 स राक्षसेंद्रस्तु Ś2 B1 D1-3.5.11 रथो; D1 तथा (for ततो) Ś1 D1-3.5.11 महाध्वजः; B1 D4 महात्मनः, D13 हि रावण (for महारथ) — d) D4 क्षणाद्य Ś2 D6 तथाग्रतो; N1 B3 D1.2.4.10.11 रणाग्रतो (D11 °गो), N2 V1.2 B2.4 T2 तदाग्रतो; B2 M2 ततोग्रतो; M1 C1p रणेग्रतो; C2 as in text (for रणाग्रतो) G (ed) [s] भूत् (for ऽभवत्)

Colophon Ś1 V1 missing colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B1.2.4 D1.4.10 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, D1.12.13 युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś2 V2.3 B D1-4.6.11 सूतोपालम्भ (D6 °लंभने), Ñ1 D5 सूतगर्हणं; Ñ2 सूतोपदश, D13 रावणसूतप्रहृण. —*Sarga no.* (figures, words or both) Ñ1 V2.3 B1.2 D4.6.10.11 13 om., Ś1 86, Ñ2 D5 92, B1.4 85, D1 87 D2-7 T1 G M1.2 106, D3 88 D10.11 105 T2 110, T3 118, M1.2 107, B (ed) 104, G (ed) 89. —After colophon, N1 concludes with इत्यलि अ शुभमस्तु ॥ ; D2 with राम, G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः —After 6 93, D2-7.9-11 S ins. a long passage relegated to App I (No. 65)

९४

तमापतन्तं सहसा स्वनवन्तं महाध्वनम् ।
रथं राक्षसराजस्य नरराजो ददर्श ह ॥ १
कृष्णवाजिसमायुक्तं युक्तं रौद्रेण वर्चसा ।
तडित्पताकागहनं दर्शितेन्द्रायुधायुधम् ।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम् ॥ २
तं दृष्ट्वा मेघसंकाशमापतन्तं रथं रिपोः ।
गिरेर्वज्राभिमृष्टस्य दीर्यतः सदृशस्वनम् ।
उवाच मातलिं रामः सहस्राक्षस्य सारथिम् ॥ ३

G 6 90 3
B 6 106, 9
L 6 87 4

94

Ś1 missing for Sarga 94 (cf v l 6 93 13) V1 missing up to 18° (cf v l 6 93 6) D11 begins with ॐ

—Before 1, D5-7 9-11 S ins

3031* स रथ सारथिर्हृष्ट परसैन्यप्रधर्षणम् ।
गन्धर्वनगराकार समुच्छ्रितपताकिनम् ।
युक्त परमसंपन्नैर्वाजिभिर्हेममालिभि ।
युद्धोपकरणै पूर्ण पताकाध्वजमालिनम् ।
ग्रसन्तमिव चाकाश नादयन्त वसुंधराम् ।   [5]
प्रणाश परसैन्यानां स्वसैन्यानां प्रहर्षणम् ।
रावणस्य रथ क्षिप्र चोदयामास सारथि ।

[(l 1) D9-11 transp स रथ and सारथि D7 G2 M5 हृष्ट, Ct as above (for हृष्ट) D7 प्रहर्षण (for प्रधर्षणम्) —T1 damaged from the post half of l 2 up to पर in l 3 —(l 4) T3 G Cr पताक- Cm g t as above (for पताका) ⊛ Cm समुच्छ्रितपताकिनमित्यनेन पताकावत्तायैरवस्य कथितम् । पताकाध्वजमालिनमित्यनेन बाहुल्य कथितम् अतो न पुनरुक्ति so also Ct ⊛—(l 5) D4 T1 G1 द्रावयन्, G1 श्रावयन (for नादयन्त) —(l 6) D7 सुर M3 शत्रु (for पर) D9-11 M1 2 स्वसैन्यस्य (for स्वसैन्यानां) M4 स्वसैन्यसमहर्षणं (for the post half) ⊛ Cv न रथस्थितोऽपि स्थितो रथप्रविरोधयोः पूर्ववोऽस्तु B(सम?)ष्टाग so also Cr m g t ⊛ —After l 6 M1 ins

3031(A)* श्रीकृष्णो भासमानेन रावणस्य प्रधर्षणम् ।]

1 *) T1 damaged from दृष्ट up to ह in * —*) M4 स्यने (for स्वजम्) Ś1 B1 D1-3 8 11 12 वेगवता महास्वनम्, V2,3 B2-4 D4 महामेघौघनिस्वनं M1 स्वनद ** *** (damaged)

2 *) Ś1 D13 कृष्ण L (ed) कृष्ण (for कृष्ण) B1 D1-3 11 -वाह (for -वाजि) —*) D4 कर्त्रं (for युक्त) D13 रौद्रं म(sic) (for रौद्रेण) Ś1 D13 वीर्यवान्, B1 कर्मणा, D3 4 12 T2 3 M3 रक्षसा (for वर्चसा) D4 रौद्रेणैव च वर्चसा —After 2ab Ś1 Ñ V1 2 B D1-6 7-13 G1 (reads twice) 2 K (ed [within brackets]) ins while M3 ins after 2cd

3032* उह्यमानमिवाकाशे विमान सज्जैर्धने ।

[N1 G1 (second time) उच्यमानम्, B3 दह्य°(sic) D3 वह°, D4 भव्य°, D9-11 दीप्य° G1 (first time) दृश्य° (for उह्यमानम्) B3 4 विमाने (for विमान) B4 वल*धैने, D7 9-11 G1 (both times) 2 M3 सुवर्चे (G1 [first time] °तेज)स (for सज्जैर्धने)]

—G (ed) om 2e-f —e) Some S MSS read तडित् D11 G1 3 Cr पताक , Cm t as in text (for -पताका) Ñ1 D4 सयुक्त (for -गहन) —d) Ś1 Ñ B1 4 D1-3 8 11 12 [आ]युधोपम (D8 °भायुधि) V1 2 G1 M1 Ch t [आ]युध ध्वज (G1 M3 °ध्रम), T1 [आ]युध यथा, Cv r m tp as in text (for [आ]युधायुधम्) —M1 om 2ef —e) D4 G2 3 M2 धारा, Cg as in text (for धारा) —f) Ś1 D9-11 धाराधरम् D4 [अं]बर, T2 G3 [अ]ब्द (for [अ]म्बुदम्) V3 धारा ***** द (damaged)

3 a) B1 तद् , D4 7 9-12 T G M1 2 4 स (for त) —D6 om (hapl) 3c-4b Ñ2 V1 2 B1-3 D2 3 13 read 3cd (B3 preceded by 3034*) after 4ab —c) T1 damaged from वज्रा up to ह in 3c Ś1 B1 D1-3 8 11 12 वज्रविभिन्नस्य Ñ1 V2 3 B3 4 वज्रोप(V3 damaged)सृष्टस्य, B2 वज्राहतसृष्टस्य, D4 वज्राभिवृष्टस्य —d) D4 T3 दीर्यत Cm k t as in text (for दीर्यत) B4 D11 सदृश (for सदृश) —After 3cd D13 ins

3033* रावण पश्य सरथ सुसमृद्धरथ रिपुम् ।

—D13 cont N1 B1 ins after 4ab V3 4 B3 D4-7 10 12 S ins after 3cd

3034* विस्फारयन्तं वेगेन बालचन्द्रानत धनु ।

G 6. 90. 4
B. 6 106 9
L 6. 87 5

मातले पश्य संरब्धमापतन्तं रथं रिपोः ।
यथापसव्यं पतता वेगेन महता पुनः ।
समरे हन्तुमात्मानं तथानेन कृता मतिः ॥ ४
तदप्रमादमातिष्ठ प्रत्युद्गच्छ रथं रिपोः ।
विध्वंसयितुमिच्छामि वायुर्मेघमिवोत्थितम् ॥ ५
अविक्लवमसंभ्रान्तमव्यग्रहृदयेक्षणम् ।
रश्मिसंचारनियतं प्रचोदय रथं द्रुतम् ॥ ६

कामं न त्वं समाधेयः पुरंदररथोचितः ।
युयुत्सुरहमेकाग्रः स्मारये त्वा न शिक्षये ॥ ७
परितुष्टः स रामस्य तेन वाक्येन मातलिः ।
प्रचोदयामास रथं सुरसारथिसत्तमः ॥ ८
अपसव्यं ततः कुर्वन्रावणस्य महारथम् ।
चक्रोत्क्षिप्तेन रजसा रावणं व्यवधूनयत् ॥ ९

[D5 10 11 T1 3 M विस्फारयन्वै (M1 °न्स) D7 G1 2 विस्फार्य स्थिता N2 V2 3 B3 4 D12 स्मरे (for वेगेन) Ñ1 V3 3 B1 3 D13 चद्रनिभ, D6 T2,3 G2 M3 -चद्दनत (for चाद्दानत)] —Ś2 D1 4 5 13 om 3[c]–4[b] —[c]) Ñ2 V3 3 B D3 3 22 अब्रवीत् (for उवाच) D5 रामेर मतिमान् —[f]) Ñ V3 3 B D2 3 महेंद्रस्य, D6 मातलिं शक्र-, D13 महेंद्रस्याथ (for सहस्राक्षस्य)

4 Ś2 D1 4 5 11 om 4[ab] (cf v l 3) D8 om 4[ab] —[a]) Ñ1 राघवे (for मातले) —[b]) Ñ2 स्वयं रिपुं, D13 रथ रणे (for रथं रिपोः) —After 4[ab] N1 ins 3034* while N2 V3 3 B1 3 D2,3 12 read 3[cd] (B3 preceded by 3034*) —[c]) Ś1 Ñ2 V2 3 B1-3 D1-3 5 13 [अ]पसृत्य, B4 [उ]पसृत्य, D12 च धृत्वा (for [अ]पसव्य) Ś2 D1 5 12 [अ]पतता (D5 11 °तो) Ñ2 B1-4 D1 5 11 [आ]पतितो, V2 3 B1 पतितो, D2 4,10 T2 G2 पतितो, Ck t as in text (for पतता) Ñ1 अपसव्यमपाघातो, D6 प्रत्यापसव्योपरितो, D7 यथा सव्यं निपततो —[d]) Ñ1 तथा D4 (sup lin) पुनः (for पुनः) —M1 om 4[d]–5[b] —[e]) D12 यतुम्, D13 हातुम् (for हन्तुम्) —[f]) D12 M1 Cm g k तेन, Ct as in text (for [अ]नेन) Ś2 N1 B1 D1 4 5 11 13 कृतानेन (Ś2 D1 5 13 कृता तेन) मतिर्ध्रुवं, Ñ2 V2 3 B2-4 अनेन तु कृता मति

5 M1 om 5[ab] (cf v l 4) —[a]) Ñ1 D6 तस्य (for तद्) M1 मातिष्ठन् V2 D7 G1 तदप्रमादाश्च तिष्ठ (D4 °दस्तिष्ठ, G1 °दास्तिष्ठ त्वं) B4 युद्ध एव प्रमादं मा तिष्ठ (hypm) —T1 damaged for 5[b] —[b]) Ñ2 V2 3 B प्रत्युद्गम्य, D6 प्रत्यागच्छ (for प्रत्युद्गच्छ) D1 3 13 रिपो रथं (by transp) (for रथं रिपोः) —[c]) V2 * * * विधुम् (damaged) —V2 damaged from 5[c] up to अव्यग्र in 6[b] —[d]) D1 4,13 G2 M2 वायुर्वेगम् Ś2 D1-3,5,11 [अ]पवेः D12 [अ]स्थितं (for [उ]त्थितम्)

6 V2 damaged up to अव्यग्र in [b] (cf v l 5) —[a]) Ñ1 B2 अविक्रमम् (sic) B4 D2 अविदूरम् (for अविक्लवम्) —[b]) Ś2 B1 D1-3 5,11 13 हृदयेक्षण (B1 °णं) —[c]) Ś1 B1 D1-3,5 11 नियं (B1 °र)त, D5 निरतं (for नियत) —[d]) Ś2 D1 3 13 प्रणोदय; B2 प्रदेशय; D6 मावीदय (sic) (for प्रचोदय)

7 [a]) D2 काम नत्स्वं समादेश —[b]) D1 3 13 G1 -रथोचित (D1 13 °त) Cg k t as in text (for -रथोचित) —V2 damaged from 7[c] up to न in 7[d] —[c]) D6 युयुत्सुम् Ś2 N2 V3 B1 4 D1 3 5 13 त्वहम् (for अहम्) B3 एवाग्र; G1 एकाग्रे; Ck t as in text (for एकाग्र) D4 युयुत्सुश्च त्वमव्यग्र —[d]) D5 7 स्मारये (for स्मारये) B4 न तु, D2 त्वां च, D12 त्वां न (for त्वां न)

8 [ab]) B1 स च (for परि) Ś1 N2 V2,3 B D1-3 5,11 13 M1 2 -तुष्टस्तु D6 M3 -तुष्टस्य (for -तुष्टः स) B2 वाक्येन तेन (by transp) M3 transp रामस्य and वाक्येन V2 सारथि (for मातलि) —[c]) Ś2 D1 5,13 प्रणोदयामास; B1 प्रदेश°; D6 चोदयमास स (for प्रचोदयामास) Ś2 D2-4 5,11,12 ततो; B1 हयान् (for रथं) —[d]) Ś2 D1 3,5 11,13 हयान्; N2 V3 3 B तत (for सुर) D6 om -सारथि N2 D4 मातलिर्वरसारथिः, D7-11 सुरसारथि सत्तमः

9 [a]) Ñ2 V2,3 B2-4 D12 कृत्वा (for कुर्वन्) —[b]) M1 राघवस्य (sic) (for रावणस्य) Ś2 D5 13 महारथ; N2 V2 B2-4 रथे तदा; G1 2 दुरात्मन; Cg as in text (for महारथम्) V2 रा * * * * तथा (damaged) —D2 om 9[cd] —[c]) D7-11 चक्रसंभूत (for चक्रोत्क्षिप्तेन) —[d]) Ś1 D1 5,13 स व्यधूनयत्; Ñ V2 3 B1 3,4 D2,3 4 M3 स व्यधूनयत्; D6 M1 Cg व्यवधानयत्; D12 सोऽभ्यधूनयत्; T1 * * * नयत्; Cm k t as in text (for व्यवधूनयत्) B3 स राम मभ्यधूनयत्

ततः क्रुद्धो दशग्रीवस्ताम्रविस्फारितेक्षणः ।
रथप्रतिमुखं रामं सायकैरवधूनयत् ॥ १०
धर्षणामर्षितो रामो धैर्यं रोषेण लङ्घयन् ।
जग्राह सुमहावेगमैन्द्रं युधि शरासनम् ।
शरांश्च सुमहातेजाः सूर्यरश्मिसमप्रभान् ॥ ११
तदुपोढं महद्युद्धमन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ।
परस्पराभिमुखयोर्दृप्तयोरिव सिंहयोः ॥ १२
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
समीयुर्द्वैरथं द्रष्टुं रावणक्षयकाङ्क्षिणः ॥ १३
समुत्पेतुरथोत्पाता दारुणा लोमहर्षणाः ।
रावणस्य विनाशाय राघवस्य जयाय च ॥ १४

G. 6. 90. 18
B. 6. 106. 20
L. 6. 87 19

10 V_3 T_1 om. (hapl.) 10. —^{b}) Ś$_1$ $D_{3.12}$ क्रोध- (for ताम्र-). B_1 -प्रस्फुरित- ; D_4 (*inf. lin.* also) -[अ]-विस्फारित- ; G (ed.) -विस्फुरित- (for -विस्फारित-). D_1 तं प्रति तारितेक्षणः. —^{c}) Ñ $B_{1.3.4}$ D_{1-4} रथे ; G_3 M_3 रथे ; Cg.k.t as in text (for रथ-). B_{1-3} D_{13} प्रतिरथ (for °मुखं). —^{d}) Ś$_1$ D_8 समपूरयत् ; Ñ$_2$ V_3 B_{2-4} व (V$_3$ वैर्) व्यधूनयत् ; B_1 D_3 अन्वधूनयत् ; D_1 प्रतिपूजयत् ; D_2 अन्वपूरयत् ; D_{12} अवपूरयत् (for अवधूनयत्).

11 ^{a}) D_{13} दर्शन- (for धर्षण-). B_1 -[अ]धर्षितो ; D_2 $T_{2.3}$ [अ]मर्षणो ; D_4 -[अ]मर्षितः ; Ck.t as in text (for -[अ]मर्षितो). D_3 रोषं ; D_7 रामाद् (sic) (for रामो). —^{b}) T_3 वीर्यं ; G_3 धर्षं (for धैर्यं). Ñ$_1$ वीर्येण (for रोषेण). Ñ$_1$ B_3 $D_{8.10.11}$ T_1 G $M_{1.3.4}$ Cg.t लङ्घयन् (for लङ्घयन्). D_4 (with hiatus) धैर्येण च व्यलङ्घयत्. —D_{12} om. 11^{c-f}. —^{c}) Ś$_1$ $D_{4.6}$ सुमहावीर्यं ; Ñ $V_{2.3}$ B $D_{2.3.13}$ °वीर्यम् ; D_1 °हद्वीर्यम् ; D_6 °हद्भुतम् ; $T_{1.2}$ °हद्घोरम् ; M_4 सहसा वेगम् (for सुमहावेगम्). —^{d}) Ś$_1$ D_4 शुभ्रं ; D_8 सैन्द्र (for चैन्द्र). —^{e}) Ś$_1$ Ñ$_1$ B_1 $D_{1-4.6-12.13}$ T_2 M_3 वेगान् ; Ñ$_2$ $V_{1.3}$ B_{2-4} -वीर्यान् ; T_3 -घोरान् (for -तेजाः). —^{f}) Ś$_1$ Ñ$_1$ $B_{1.3.4}$ $D_{1.2.4.6.13}$ -नि($B_{3.4}$ -प्र)भाग्नि(Ñ$_1$ °न्निभ)-भान् ; Ñ$_2$ V_3 -समाहितान् ; V_3 B_2 -सम(V_1 °मा)स्थितान् ; D_3 -विभासितान् (for -समप्रभान्). —After 11, Ś$_1$ Ñ $V_{2.3}$ B $D_{1-4.8.13}$ ins.:

3035* जग्राह समरे रामः सर्पानिव महाविषान् ।

12 ^{a}) Ś$_1$ $D_{6.12}$ तदुपोढौ (sic) ; Ñ$_1$ B_1 तद्भूव ; B_1 समुत्पातं ; B_4 तदुपोढ ; D_8 समुत्पात ; D_3 तदुपोच (sic) ; D_4 $T_{2.3}$ ततोभूत्सु- ; D_3 परस्परं ; T_1 G_3 तदुपोढुं ; M_2 तदभूद्रि ; M_3 तदोपोढ ; L (ed.) त उपोढौ (sic) ; Ck.t as in text (for तदुपोढं). $B_{1.4}$ $D_{8.13}$ G_3 महायुद्धं (D_{13} °द्धे). Ck.t as in text (for महद्युद्धम्). —T_3 damaged for 12^b–13^b. —^{b}) B_2 D_4 G_1 अन्योन्य (for अन्योन्य-). Ś$_1$ $D_{8.13}$ लघु चित्र च सु(D_{13} सु)स्वनं. —After 12^{ab}, Ś$_1$ $D_{8.13}$ ins. l. 2 of 3038*. —^{c}) Ñ$_1$ (m. also as in text) V_3 पतसार- (for परस्पर-). —^{d}) Ñ$_1$ D_4 मत्तयोर् (for दृप्तयोर्). Ś$_1$ $D_{8.12}$ मत्तमातंगयोरिव ; V_3 B_1 $D_{1-3.13}$ मत्तयोर्द्विप(V_3 °गज)योरिव. —For 12^{cd}, Ñ$_2$ V_3 B_{2-4} subst.:

3036* निर्वातवातोद्धृतयोर्गगने मेघयोरिव ।

[Ñ$_2$ V_3 विवात- ; B_3 (m. also as above) निवात- ; B_1 संवर्त- (for निर्वात-). V_3 -[उ]द्धतयोर् ; $B_{2.3}$ -[उ]द्धृतयोर् (for -[उ]द्धृतयोर्).]

—After 12, Ś$_1$ $D_{8.13}$ ins.:

3037* रामरावणयोर्युद्धं तदभूत्तुमुलं तदा ।

13 T_1 damaged for 13^{ab} (cf. v.l. 12). —^{c}) $D_{6.8}$ $T_{2.3}$ G_3 M समेयुर् ; Ct as in text (for समीयुर्). $B_{1.3}$ D_3 युद्धं ; D_1 दृष्टा (for द्रष्टुं). —^{d}) D_{1-3} राक्षस- ; D_{13} रक्षसः (for रावण-). Ś$_1$ $D_{8.12}$ तयोर्विजयकाङ्क्षिणो ; B_4 युद्धं रामदशास्ययोः ; M_3 रामरावणयोस्तदा. —After 13, Ñ $V_{2.3}$ B $D_{1-4.13}$ ins.; while Ś$_1$ $D_{8.12}$ ins. l. 2 after 12^{ab} and l. 3-4 ins. after 13:

3038* तयोः समभवद्युद्धं लघु चित्रं च सुष्ठु च ।
विजयाकाङ्क्षिणौ शूरावन्योन्यं तौ ततक्षतुः ।
अस्त्रैरस्त्राणि निघ्नन्तौ दर्शयन्तौ च लाघवम् ।
शरैराशीविषाकारैरन्तरिक्षे ववन्धतुः ।
विजयाकाङ्क्षिणोस्तत्र रामरावणयोस्तदा ॥ [5]

[(l. 1) Ñ$_1$ तत्राभवद्, D_4 तत्प्रभव (for समभवद्). V_3 ततोन्यो समभवद् (for the prior half). V_3 युद्ध (for लघु). V_3 damaged ; D_{13} च सूक्ष्म च (for च सुष्ठु च). —B_1 om. (hapl.) l. 2-4. —(l. 2) Ś$_1$ $D_{8.13}$ वीरा (for शूराव्). V_3 च (for तौ). —(l. 3) Ñ$_1$ B_1 D_4 स्व (for च). —(l. 4) D_1 शस्त्रैर् (for शरैर्). D_{13} -प्रख्यैर् (for -[आ]कारैर्). Ś$_1$ $D_{1-3.8.12.13}$ अन्तरिक्ष (for अन्तरीक्षे). Ś$_1$ Ñ$_1$ $D_{8.13}$ ववर्षतुः ; V_3 दधतुः ; B_1 ववृषतुः ; D_4 विनेदतुः (for ववन्धतुः). —Ñ$_1$ B_4 $D_{1-4.13}$ om. l. 5]

14 ^{b}) Ś$_1$ Ñ$_1$ B_2 $D_{1.5-8.10-13}$ S रोम- (for लोम-). —Ś$_1$ $D_{8.13}$ om. 14^{cd}. T_1 mostly damaged for 14^{cd}. —^{d}) V_3 D_{9-11} [उ]दयाय (for जयाय). D_1 वै (for च). M_3 रामस्य विजयाय च.

G. 6. 90 19
B. 6. 106 21
L. 6. 7 20

ववर्ष रुधिरं देवो रावणस्य रथोपरि ।
वाता मण्डलिनस्तीव्रा अपसव्यं प्रचक्रमुः ॥ १५

महद्गृध्रकुलं चास्य भ्रममाणं नभस्तले ।
येन येन रथो याति तेन तेन प्रधावति ॥ १६

संध्यया चावृता लङ्का जपापुष्पनिकाशया ।
दृश्यते संप्रदीप्तेव दिवसेऽपि वसुंधरा ॥ १७

सनिर्घाता महोल्काश्च संप्रचेरुर्महास्वनाः ।
विषादयन्स्ते रक्षांसि रावणस्य तदाहिताः ॥ १८

रावणश्च यतस्तत्र प्रचचाल वसुंधरा ।
रक्षसां च प्रहरतां गृहीता इव बाहवः ॥ १९

ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः पतिताः सूर्यरश्मयः ।
दृश्यन्ते रावणस्याङ्गे पर्वतस्येव धातवः ॥ २०

गृध्रैरनुगताश्चास्य वमन्त्यो ज्वलनं मुखैः ।
प्रणेदुर्मुखमीक्षन्त्यः संरब्धमशिवं शिवाः ॥ २१

---

15 T1 damaged for 15–17ª —ª) B2 ववृषु, D13 ववर्षु(sic) (for ववर्ष) B3 देवा (for देवो) —ᵇ) Ś1 B1 D1.3.5.8.12.13 G2 रथ प्रति (for रथोपरि) —G1 om 15ᶜ–16 —ᶜ) D6 गृध्रा (for वाता) Ś1 V2.3 B4 D1.3.5.12.13 चैवम्; Ñ B2 D4 (with hiatus) चैव B1 (before corr as in Ś1) D2 M3 चैनम्, D6–7.9 T2.3 G3 M1.2 तीव्रणा, Ch t as in text (for तीव्रा) B3 वातमण्डलिनश्चैनम् —ᵈ) D1.7.9.12.3 G1 M1.2.3 ह्यपसव्य, D10.11 Ch t स्वपसव्यः Cg as in text (for अपसव्य) B3 प्रचक्रमे, D6 प्रचुक्रुशु (for प्रचक्रमु)

16 G1 om T1 damaged for 16 (for both cf v l 15) —ª) D1.4 महा (for महद्) V3 महद्** **स्य —ᵇ) V2 B4 D6.7.10.11 T2.3 G2.3 M नभः स्थले; V1 नभस्तल —ᶜ) D1.11 रथो (for रथो) —ᵈ) M2 तत्र तत्र, Cg as in text (for तेन तेन) Ś1 D6.11 [अ]पि च, B1 D1–3 M1 इव (for प्र)

17 T1 damaged up to 17ᶜ (cf v l 15) —ª) D4 सध्याया D4.5 वृता (for [आ]वृता) —ᵇ) Ñ V1.2 B D6 नवापुष्प (for जपा°) G (ed) प्रकाशया (for निकाशया) —ᶜ) Ñ1 V2 B2–4 D1 ददृशे (for दृश्यते) —V3 damaged for 17ᵈ —ᵈ) D4 च (for ऽपि) N1 V3 B4 D4 दुरस्थेदे, N2 निरुद्धया, B3 विधूतया, M1 भयानका, Cr m g t as in text (for वसुंधरा) Ś1 B1 D1.4.8.12.13 दिवारात्र(Ś1 D6.13 °त्रि) समुद्र(B1 °च)या B3 दिशो द्वा निरुद्धया

18 ª) D4 सनिर्घाता N1 पयावोल्का (for महोल्काश्च) —ᵇ) Ś1 Ñ2 V2.3 B3.4 D1–3.8.10–13 M1.3 Ch t समपेतुर्; B3 D6 सन्निपेतुर्; Cg as in text (for संप्रचेरुर्) N1 दीप्ताश्चोल्कास्तदा भुवि B1 समुत्पेतुर्महाप्रभा —B1 D4 om T1 damaged for 18ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 N1 V1 B4 D6.12 विषादयंतो N2 V2 B2.3 D1–7.10.11 G2.3 M1.3 Cm g विषादयन्तः M4 व्यपादयंत (for विषादयन्स्ते) —D6 reads 18ᵈ twice —ᵈ) Ś1 Ñ V B2–4 D1–8.9.1 रथोपरि, D5 (both times) T3 तथाहिता, D4 गृध्रा° (for तदाहिता). ❀ Cr m विषादयन् विषादयन्त्य ते रक्षांसि [...] रक्षांसि t. Cg ते उल्का लिङ्गव्यत्यय । रावणस्य अ[...] प्रतिकूला सन्त रक्षांसि विषादयन् व्यपादयन् ❀

19 V3 om 19 —ª) D4 G3 रावणस्य, Cr as text (for रावणश्च) Ś1 B1.2 D1.3.8.11.12 M1 [अ][...] रतस्तत्र, B3 G3 [अ]मतस्तत्र, D6 भ्रमतस्तत्र G2 तस्य[...] Cg as in text (for यतस्तत्र) N1 समुद्रा घूर्णितश्चासं[...] —ᵇ) Ś1 B1 D1.3.8.12.13 चचाल च, M3 Cg सचच[...] (for प्रचचाल) M1 Ch च मेदिनी, Cg t as in text ([...] वसुंधरा) D3 चचाल वसुधा तदा —ᶜ) Ñ V2 B2–4 [...] राक्षसानां (for रक्षसां च) —ᵈ) D13 निहता (for गृहीत[...]) —After इव, G1 repeats erroneously from वसु[...] in 17ᵈ up to 19

20 D1 om 20–21ᵇ —ª) Ś1 D1–3.8.12 ताम्र (f[...] ताम्रा) D3 G1.2 इव (for सिता) D3.4.12 पीतासित [...] D4 रक्ता (for श्वेता) D6.11 सपीतासृणा श्वेता —ᵇ) [...] V B1.4 प्रकीर्णा, B1 भास्वता (for पतिता), B2 -सूर्यें[...] D13 om (for -रश्मय) —ᶜ) N1 V2 B2–4 दृश्यत (f[...] दृश्यन्ते) Ś1 Ñ V B2–4 D1.6.13 T1 G3 [अं]का D6[...] [अं]ते, D9–11 M3 Ch [अ]ग्र, Cm g as in text (f[...] [अ]ङ्ग) —ᵈ) V1 damaged from धा up to 21ᵇ [...] D1.6.13 M3.4 धावक (metu) (for धातव) —Aft[er] 20 D4 ins only l 1 of 3039*

21 D6 om V1 damaged for 21ᵃᵇ (for both c[f] v l 20) —ª) Ñ V1.2 B2–4 D4 गृध्रा G2 गृध्रै (sic[)] Cg as in text (for गृध्रैर्) Ś1 B1 D1–3.8.11 ह्यनु[...] (Ś1 D6.11 °[त्वि]तास्तु), V2 नभ स्थिताश्च; V1 V3 [...] चानुयाताश्च; V2 B3 अनुयाताश्च; B4 व्यवकुशाश्च; D4 व्यो[...] स्थिताश्च (for अनुगताश्च) Ś1 B1 D1–3.8.12.13 चैव; [...] सर्व (for चास्य) —D6 reads 21ᵇ in marg —ᵇ) Ś1 [...]

प्रतिकूलं ववौ वायू रणे पांसून्समुत्किरन् ।
तस्य राक्षसराजस्य कुर्वन्दृष्टिविलोपनम् ॥ २२
निपेतुरिन्द्राशनयः सैन्ये चास्य समन्ततः ।
दुर्विषह्यस्वना घोरा विना जलधरस्वनम् ॥ २३
दिशश्च प्रदिशः सर्वा बभूवुस्तिमिरावृताः ।
पांसुवर्षेण महता दुर्दर्शं च नभोऽभवत् ॥ २४
कुर्वन्त्यः कलहं घोरं सारिकास्तद्रथं प्रति ।
निपेतुः शतशस्तत्र दारुणा दारुणस्वनाः ॥ २५
जघनेभ्यः स्फुलिङ्गाश्च नेत्रेभ्योऽश्रूणि संततम् ।
मुमुचुस्तस्य तुरगास्तुल्यमग्निं च वारि च ॥ २६

G 6 90 32
B 6 106 32
L 6 87 32

V1 3 B2-4 D2 8 10 12 T1 2 G M3 वमतो(G3 °ते) D4 [व]प्रमता (sic) Cg as in text (for वमन्त्यो) N1 G1 M5 रुधिर, Cg as in text (for ज्वलनं) —d) Ñ1 D6 4 T1 G M5 Ck ईक्षत, Cg t as in text (for ईक्षन्त्य) Ñ2 V B1-4 वीक्षमाणा मुख नेदु D7 रणे दुमुखमीक्षत्य —e) D7 G1 2 M3 अशिवा, D10 अ * *, Cg as in text (for अशिव) D4 8 सरन्ध्या ह्यशिवा (D4 °न्ध्याश्च तथा) शिवा —After 21 Ś1 N V B D1 3 12 13 ins D4 ins only l 1 after 20

3039* गृध्रा बलाका कङ्काश्च कुर्वन्तो दृष्टिलोपनम् ।
अनिष्टं भैरवं नेदुः सहस्रा विकृतैः स्वरैः ।

[(l 1) Ś1 D3 3 13 वराश्च V3 बलाह्का (hypm) B1 D1 13 व्यालाश्च D1 चहाश्च (for बलाका) V3 3 B4 D1 काकाश्च B1 1 च वङ्काश्च (hypm) (for कङ्काश्च) B1 कुर्वंत कङ्काश्च (by transp) D4 कुर्वंत काकाश्च Ś1 D12 विष्टिलेपन V2 B1 D3 4 दृष्टिरोधन B3 °मेचल (sic) D1 °लोपन (for दृष्टिलोपनम्) —V3 mostly damaged for l 2 —(l 2) Ś1 V3 B1 D3 3 12 13 अनिष्ट (for अनिष्ट) Ś1 B1 D3 3 13 13 -दशन (for भैरव) B1 सहस्र (for सहस्र) B3 (m also मुखे) स्वने (for स्वरैः) Ś1 D1 13 सरन्ध्राश्च (D1 °रन्ध च) तथा शिवा D3 3 13 सरभा (D1 °रभ्या) दलशसिन (for the post half) V1 निपेतु शतशस्तत्र दारुणा दारुणास्वना (= 25cd)]

22 V1 om 22 —ab) D3 प्रतिकूलो Ś1 ययौ D1 ववुर् (for ववौ) M1 transp ववौ and रणे N1 B2 समुत्क्षिपन् (for समुत्किरन्) Ś1 B1 D1 3 8 12 13 उत्कि(D13 °द्धि)रन्स(B1 °रश्च D3 °रन्स्म) रणे महत् (D1 °हीं) Ñ1 V1 2 B3 4 उत्किरन्रणपांसुकान्, D4 रण पांसूनि चोत्क्षिपन् M3 रण पांसु समाकिरन् (for b) —c) Ś1 B1 D1-3 8 13 13 तस्य रावणसैन्यस्य —d) N V1 B3 4 D4 कर्तुं (for कुर्वन्) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 निवारण G विलेपन Cg k t as in text (for विलोपनम्)

23 ab) D12 [अ]शयन (meta) (for [अ]शनय) Ś1 D3 13 चापि B1 तस्य (for चास्य) D11 रावणस्य (for सैन्ये चास्य) N B2 4 D4 महास्वनाः (for समन्ततः) V3 निपेतु सवत तत्र दारुणा दारुणस्वना (cf 25cd) —c) N1 V1 2 B2 3 -महाघोरा: V4 damaged B4 D10 12 M1 -स्वना घोर, D6 T1 2 स्वना घोरः D7 9 स्वरा घोरा: M3 -स्वनाश्चैव (for स्वना घोरा) N1 D1 दुर्विपह्या सनिर्घाता, D3 3 दुर्विषह्यतता घोरा, M3 दुर्विषह्य महाघोर —d) D4 स्वना, D7 10 11 G1 2 [उ]दय (G1 °दा) (for स्वनम्) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 विना जलधरैस्तथा (D1 8 13 °दा) Ñ V B3 4 विना जलदनिस्वनैः

24 a) Ś1 B1 D2 3 8 12 13 विदिशाश्च (for प्रदिश) Ś1 N1 B2 D1-3 8 12 13 G1 2 M2 चैव (for सर्वा) —b) G1 2 सर्वास्तु (for बभूवुस्) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 तमसावृता —c) D1 3 4 6 8 11 13 पांसु D7 -वणर (for वर्षेण) Ś1 D1 13 सुमहद्, N1 V1 B D1 13 पतता (for महता) —d) Ś1 N1 V B D1 3 8 12 13 M1 दुर्दिन, N1 दुर्दश्य D1 4 (with hiatus) सदृश्य D1 दुर्दिश (for दुर्दर्शं)

25 D13 repeats consecutively 25-26ab —a) Ś1 B1 D1-3 4 6 8 12 13 (both times) G1 2 कुर्वंत, Ñ V B3-4 D4 कुर्वाणा, B (ed) कुर्वंत्य (for कुर्वन्त्य) Ñ1 V B3-4 घोरा (for घोरं) —b) D3 11 S सारिकास् (for सारिकास्) D3 3 T1 G M1 2 3 Ck त, Cg as in text (for तद्) Ś1 Ñ V B D1 4 8 12 13 (both times) पक्षिणोऽस्य (Ś1 D3 13 °श, V3 प * * *) रथाग्रत (Ñ1 D4 °थोपरि, B3 °थाश्रिता) —c) V3 शतधा (for शतशस्) D3 निपेतुतु शतस्तत्र (sic) —d) Ś1 moth eaten D7 G1 M3 4 दारुण D13 (both times) om (hapl) (for दारुणा) Ś1 D1 13 पर्वतस्वना D3 8-12 T1 G3 3 M3 4 दारुणारुता (for दारुणस्वना)

26 D13 repeats consecutively 25 26ab —a) D6-7 9 11 T G1 M3 4 स्फुलिंगाश्च G1 2 स्फुलिंगानि Cg as in text (for स्फुलिङ्गाश्च) Ś1 N1 V B D1 3 8 12 गात्रभ्यो (Ś1 D3 13 जघनैर् D1 3 जघनाद्) विस्फुलिंगाश्च N1 D4 पवनेभ्यो विस्फुलिंगानि D13 (both times) नयनाभ्या विस्फुलिंगा —b) Ś1 V1 B1 D1 4 8 12 13 (both times) L (ed) नेत्राभ्या चाश्रुसतत (B1 D4 °बिंदव ; D1 °सस्तुत, L (ed) °सततिं) N V1 3 B2 4 नेत्रभ्यश्चाश्रुबिंदव —c) B1 D4 M3 3 transp तस्य and तुरगास् —d) D1 सादृश (sic) (for तुल्यम्) T1 2 अग्निंदि, Cg k t as in text (for अग्निं) D13 तथ् (for second च) Ś1 D1 13 सुरेभ्यश्चाश्रुचार च (D3 ह)

G 6. 90. 31
B. 6. 106. 33
L 6. 87. 33

एवंप्रकारा बहवः समुत्पाता भयावहाः ।
रावणस्य विनाशाय दारुणाः संप्रजज्ञिरे ॥ २७
रामस्यापि निमित्तानि सौम्यानि च शिवानि च ।
बभूवुर्जयशंसीनि प्रादुर्भूतानि सर्वशः ॥ २८

ततो निरीक्ष्यात्मगतानि राघवो
रणे निमित्तानि निमित्तकोविदः ।
जगाम हर्षं च परां च निर्वृतिं
चकार युद्धेऽभ्यधिकं च विक्रमम् ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्नवतितमः सर्गः ॥ ९४ ॥

27 D4 om (hapl ?) 27–28^{b} —^{a}) N V B3 ह(V3 वा)दृशा बहवस्तत्र, B4 इदृशाश्च समुत्पाता —^{b}) Ś1 moth eaten up to भया B4 बभूवुश्च D4.11 समुत्पेतुर (for समुत्पाता) —D1 om from 27^{d} up to the prior half of l. 1 of 3040*

28 D4 om 28^{ab} (cf v.l 27) —^{a}) N V B1–4 राघवस्य G1.2 रामस्य च, Cg as in text (for रामस्यापि) —^{b}) N3 V B2–4 M3 Cg शुभानि (for शिवानि) —Ś2 D2.11 om 28^{cd} D13 repeats consecutively 28^{c}–29^{d} —^{c}) N3 D4 दृश्यते; N2 V B1.4 मेघत (for बभूवुर) B1 D1–3.11 (both times) जय(B1 °य1)शंसीनि दृश्यते(D1 °न्यदृश्यत) —^{d}) B2 D1.3 M1 सवत, G1.3 भूरिश (for सर्वशः) —For 28 D6 subst D6–7.10.11 S ins after 28

3040* निमित्तानि च सौम्यानि राघवस्य जयाय च ।
दृष्ट्वा परमसंहृष्टो हतं मेने च रावणम् ॥

[D1 om up to the prior half of l. 1 (cf v.l 27) —(l. 1) D7.10.11 M2 [ह]ह (for च) M1 राघवस्य निमित्तानि (for the prior half) T1 G1.2 राघवस्य(T1 °स्य) M3 सौम्यानि हि (for राघवस्य) D7 G1.2 M3 च (for वै) —(l. 2) D6 -संहृष्टो (for -संहृष्टो) D7 G1.2 M3 स (for च) G2 रावम(sic) (for रावणम्)]

29 D13 repeats consecutively 28^{c}–29^{d} —^{a}) निरीक्ष्य (for निरीक्ष्य) Ś1 V3 B1 D1.8.12.13 (both times) निरीक्ष्यात्म(Ś1 D8.11 °ध)हिताय(V3 B1 °नि N2 D4 निरीक्ष्यात्मगतो हि, N2 V1 B2.4 G (ed) निरीक्ष्या (V3 °.या G [ed] °य)नुभावि (for निरीक्ष्यात्मगतानि D4 रामो (for राघवो) —^{b}) D1 om -कोविद —^{c}) जगाद (for जगाम) V1 परमां (for च परां) —^{d}) N B1.3 D5.7.8.11 T1 G M युद्धे हि, B1 युद्धेषु (for युद्धेऽभि Ś1 N1 D2.6.8.12.13 G1.2 पराक्रमं V1.2 B4 हि विक्रम

Colophon —Kāṇḍa name N V3 B1.3 D... लङ्काकाण्ड —After kāṇḍa name D2.11 ins युद्धपर्व —Sarga name Ś1 D1.3.12.13 औत्पातिक(D1 °को) V2.3 B2–4 निमित्तदर्शन V1 D4 औत्पातिकदर्शनं औत्पातिकादिदर्शनं D6 रावणमृत्युदर्शनो —Sarga (figures, words or both) N1 V1.2 B1.4 D2.4.8.11 om Ś1 87 Ñ2 D1 93 V1 89 B1.3 86 D1 8 D6–7 T1 G M2.3 108 D9 90 D10.11 107 T2 1 T3 119 M1.2 109 B (ed) 106. —After colophon Ñ1 concludes with शुभं भवतु ; D6 with राम: स G M1.2.4 with श्रीरामाय नम

९५

ततः प्रवृत्तं सुक्रूरं रामरावणयोस्तदा ।
सुमहद्द्वैरथं युद्धं सर्वलोकभयावहम् ॥ १
ततो राक्षससैन्यं च हरीणां च महद्बलम् ।
प्रगृहीतप्रहरणं निश्चेष्टं समतिष्ठत ॥ २
संप्रयुद्धौ ततो दृष्ट्वा बलवन्नरराक्षसौ ।
व्याक्षिप्तहृदयाः सर्वे परं विस्मयमागताः ॥ ३
नानाप्रहरणैर्व्यग्रैर्भुजैर्विस्मितबुद्धयः ।
तस्थुः प्रेक्ष्य च संग्रामं नाभिजग्मुः परस्परम् ॥ ४
रक्षसां रावणं चापि वानराणां च राघवम् ।
पश्यतां विस्मिताक्षाणां सैन्यं चित्रमिवाबभौ ॥ ५
तौ तु तत्र निमित्तानि दृष्ट्वा राघवरावणौ ।
कृतबुद्धी स्थिरामर्षौ युयुधाते अभीतवत् ॥ ६
जेतव्यमिति काकुत्स्थो मर्तव्यमिति रावणः ।
धृतौ स्ववीर्यसर्वस्वं युद्धेऽदर्शयतां तदा ॥ ७
ततः क्रोधाद्दशग्रीवः शरान्संधाय वीर्यवान् ।
मुमोच ध्वजमुद्दिश्य राघवस्य रथे स्थितम् ॥ ८

G 6.91.8
B 6.107.8
L 6.88.8

95

Ś1 missing Sarga 95 (cf v l 6 93 13) D13 begins with ॐ

1 ^{a}) T1 damaged for तत प्रवृत्त सु Ś1 B1.4 D1-4.8.12.13 तुमुल, Ñ1 सुमहद्, Ñ2 V B2.3 भयार्थं, D6 T2 G2 सक्रूर (for सुक्रूर) —D3 om 1^{cd} —^{c}) M1 भीमवद्, Ñ2 V B2.4 महत्तद् (for सुमहद्) D9 द्वन्द्व Ś1 B1 D8-11.13 L (ed) महद्द्वैरथ(L [ed] °थ)युद्ध तत् (B1 D4 च, D9 तु) D1 महद्युद्धैरथयुद्ध तत्(hypm), D13 महद्वैर च युद्ध च —^{d}) G (ed) भयकर (for भयावहम्)

2 ^{a}) D1 तदा (for ततो) D4 सै-याना (for सैन्य च) —^{b}) V2 वानराणां, V3 राक्षसानां (for हरीणां च) N1 V3 B3 महाबल —^{c}) Ñ2 V B2.4 [आ]युध सर्वं (for प्रहरण) —^{d}) Ś2 B1 D1.4.8.12.13 भयवत्तदा, Ñ V B2-4 व्यवतिष्ठत, D9-11 Ct समवस्थत, T2 G2 Ck समपद्यत, Cm g as in text (for समतिष्ठत)

3 ^{a}) Ś1 Ñ1 B4 D13 T2 सप्रवृद्धौ, D5 °युक्तौ, D4 °वृद्धौ, D8 °वृत्तौ, D10 °दृष्टौ, Cr m g k t as in text (for संप्रयुद्धौ) Ñ V B2.3 D4.7.8.11 T2.3 G1 M1 सु तौ, B1 D1-4.13 हि तौ, G2 M5 तदा (for ततो) —^{b}) Ś1 B1 D1.4.8.12.13 सरथौ, V3 M2 बलिनौ, Cg as in text (for बलवन्) V3 राम (for नर) Ñ V1.2 B2-4 बलिनौ (Ñ1 °ऐन) रामराव(V1 °लक्ष्म [sic])णौ —^{c}) D6 विक्षिप्त (for व्याक्षिप्त) —T1 damaged from स up to ग in ^{d} M2 नयना, Cg as in text (for हृदया) N1 D4 एकाग्रमनस सर्वे —D4 om (hapl ?) 3^{d}–4^{c}

4 D4 om 4$^{a/c}$ (cf v l 3) —^{a}) Ñ1 B1 D1.2.8.13 M2 प्रहरण, B3 D13 प्रहरणे, D3 प्रहर* (for प्रहरणैर्) B3 सर्वे —^{c}) D6 T1.3 G1 M5 सर्वे तत्र, D7 M1 तद्युद्ध, D9.11 सर्वे ते (for संग्रामं) Ś1 N1 B1 D1.8.12.13 तस्थु (Ś1 Ñ1 B1 °स)स्त प्रेक्षका सर्वे, N2 V B2-4 G (ed) तस्थु संप्रेक्ष्य(G [ed] °क्ष)माणास्ते, M2 तस्थु प्रेक्षकवत्सर्व, M3 सर्वं त प्रेक्ष्य संग्राम —^{d}) Ñ V B2-4 जिघांसत (i B2.3 °तौ), B1 D6.7.9.11 T2.3 M Cm t नाभिजग्(for °जग्मु).

5 ^{a}) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 राक्षसैंद्रं च(D1 ...(for रावण चापि) V3 ******न्द्रस्तु (damaged —^{b}) Ñ1 वानराश्चापि (for वानराणां च) —G1 om 5^{c}– —^{d}) D1 सैन (for सैन्य)

6 G2 om 6 (cf v l 5) —^{a}) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 ततस्तानि D1 तौ तु तानि, M5 तत्र तत्र (for तौ तत्र) —^{b}) Ś1 D8.13 तौ रामरावणौ, N1 D1.4.13 तौ न राक्षसौ, V3 B1 D5.9.11 T1.2 G3 M2 रावणराघवौ (b transp T1 damaged from म up to 6^{c}) B2 D1 तौ रामलक्ष्मणौ (for राघवरावणौ) —^{c}) B2 क्षुद्र (fo कृत) Ś1 D8.13 कृतामर्षौ, D1 G3 M2 स्थिताम्नर्षौ, E G1 स्थिताविवौ (for स्थिरामर्षौ) —^{d}) Note hiatus V3 D6-7.9-11 T G1.2 M (to avoid hiatus) ह्यभीतव (for अभीतवत्) Ś1 B1 D1-3.8.12.13 चक्रतुर्युद्धमुत्तम, Ñ V1.2 B1-4 तदा विजयमुद्यता(V3 damaged from त up to 7^{a})

7 V3 damaged for 7^{a} (cf v l 6) B1 D4 om 7–8^{b} G1 transp ^{ab} and ^{cd} —After 7^{ab} (transp) G1 ins while D7 ins after 7

3041* प्र जयन्त पश्यस्ते देवा सर्षिगणास्तदा ।

—D5 repeats 7^{cd} after 8^{ab} —^{c}) Ś1 D8.13 धृत्यै स्व Ñ V B2.4 उभौ तौ, B3 तावुभौ, D2.13 धृतौ स्व, D दृश्यतौ, L (ed) धृत्यै स्व (for धृतौ स्व) B1 सपदौ (for स्ववत्य) D1 घातश्च सत्वये वीर्यं च —^{d}) N V B2.4 पर, B3 वर, T3 तथा (for तदा) Ś1 D1-3.8.12.13 L (ed) दर्शयेता (D1.3.11 °यतौ, L (ed) °येते) परस्पर

8 B1 D4 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) D6 T1 G3 M5 क्रुद्धो, M2 कोपाद् (for क्रोधाद्) —^{b}) D7.13 शर (for शरान्) D6 सधार्य D9 रावण (for वीर्यवान्) —After

G 6. 91 9
B 6. 107 9
L 6. 88 9

ते शरास्तमनासाद्य पुरंदररथध्वजम् ।
रथशक्तिं परामृश्य निपेतुर्धरणीतले ॥ ९
ततो रामोऽभिसंक्रुद्धश्चापमायम्य वीर्यवान् ।
कृतप्रतिकृतं कर्तुं मनसा संप्रचक्रमे ॥ १०
रावणध्वजमुद्दिश्य मुमोच निशितं शरम् ।
महासर्पमिवासह्यं ज्वलन्तं स्वेन तेजसा ॥ ११
जगाम स महीं भित्त्वा दशग्रीवध्वजं शरः ।
स निकृत्तोऽपतद्भूमौ रावणस्य रथध्वजः ॥ १२
ध्वजस्योन्मथनं दृष्ट्वा रावणः सुमहाबलः ।
क्रोधजेनाग्निना संख्ये प्रदीप्त इव चाभवत् ॥ १३
स रोषवशमापन्नः शरवर्षं महद्वमन् ।
रामस्य तुरगान्दिव्याञ्शरैर्विव्याध रावणः ॥ १४
ते विद्धा हरयस्तत्र नास्खलन्नापि बभ्रमुः ।
बभूवुः स्वस्थहृदयाः पद्मनालैरिवाहताः ॥ १५

8ᵃᵇ, D8 repeats 7ᶜᵈ —ᶜ) M1 केतुम् (for ध्वजम्) B2 आसाद्य, D1-4 आदिश्य (for उद्दिश्य) —D5 om (hapl) 8ᵈ-11ᶜ —ᵈ) D13 राघव च (for राघवस्य) Ś1 D8 रथ, V2 ध्वजो (sic), B3 बले, D2.9.11 रथं (for रथे) —V3 damaged from स्थि up to 9ᵈ D1 प्रति (for स्थितम्)

9 D5 om 9 V3 damaged for 9ᵃᵈ (for both cf v l 8) —ᵃ) D1 तद् (for तम्) —T2 damaged from स up to ᵇ B2 स्थित (for ध्वजम्) —ᵈ) D1 T1.2 पेतुश्च, M1 पेतुर् (subm), Cg as in text (for निपेतुर्) ॐ Cm रथशक्तिं रथशक्त्या दृढरथमिति यावत्। परामृश्य स्पृष्ट्वा। रथशक्तिमिति पाठे द्विपरथवैभव्यं स्यात्पव विशेषं वा ॐ

10 D5 om 10 (cf v l 8) D1 om 10-11ᵇ —ᵃ) Ś1 D7.11 G2 M3 [ऽ]पि N2 V B [ऽ]ति, M1 तु (for ऽभि) —ᵇ) M3 धनुर् (for चापम्) Ś1 D8.12 आसज्य, N V B1.3 D7.9.11 G2 आकृष्य, B4 आदाय, D2-4 आनम्य D13 M3 आदाय (for आयम्य) —ᶜ) Ś1 V1 B2 D2.3.12.13 कृते, D5 कृत (for कृत) D1 om D8.13 कृते D5 कृतिं (for कृत) T2 damaged for कर्तुं —ᵈ) Ś1 D8.12 तदैव च, Ñ2 मनसा च, T1 G3 M1 त्वरया Cg as in text (for मनसा स)

11 D5 om 11ᵃ (cf v l 8) D1 om 11ᵃᵇ (cf v l 10) D2 om 11-14ᵇ —ᵃ) M1 स राघव (for रावण) —V1 damaged from मु up to ᵇ B2.4 D1.9.13 आदिश्य (for उद्दिश्य) —ᵇ) N1 सहसा शरं Ñ2 B3.4 स तु सायकं V1.2 B1 च (V1 स) तदा शरं M2 सहसा शरं (for निशितं शरम्) Ś1 D1-3.12.13 प्रमुमोच तदा शरं —ᵈ) Ś1 N1 B1 D1.2.9.11 इव (for स्वेन) —After 11, D7.9-11 Is (ed, [within brackets]) ins

3042* रामश्चिक्षेप तेजस्वी केतुमुद्दिश्य सायकम् ।

12 D5 om 12 (cf v l 11) —ᵃ) G1.2 च Cg as in text (for स) D1 हि D3 T2 ॰त (damaged) (for महीं) D1 T1 G2.3 M1.2 Cg छित्त्वा (for भित्त्वा) —ᶜ) T1 छिन्न ; T2 शरं ; Cg as in text (for शरः) —For 12ᶜᵈ, N V B D1-4.12.13 M1.2 subst

3043* दशग्रीवध्वजं छित्त्वा जगाम स महीं शरः ।

[V कृत्ता (for छित्त्वा) Ñ1 V2 धरणीतलं, D1 M1 धरणीं शरः (for स महीं शरः) D1 विवेश महीं शरः (for the post. half)]

—ᶜ) B1 स तु कृत्तो, D1 स नि कृत्तो, D1 स निकृत्तो, D1.2 सनि(D2 स नि)कृत्तो, T1 G1 सनिकृत्तो (for स निकृत्तो) D1 तूर्णं (for भूमौ) Ñ1 V1 स छिन्नो ऽपतद्भूमौ, V2 स भिन्नो हि पतद्भूमौ —ᵈ) Ś1 D11 रथे ध्वज, N1 V1 ध्वजो यस्य, Ñ2 तव ध्वज (sic) B1 D1.2.12 रथाङ्कुश (for रथध्वज) D7.9.11 रावणस्यंदनध्वज —After 12 Ñ1 V1.2 B2.4 ins

3044* शक्रध्वजमिवनिहतं पर्वतादुत्पतद्दिव ।

[V2 damaged from second श up to त G (ed) [न]भिवि (for [म]हति) B1 पवतात् (for पर्वतात्)]

13 D5 om 13 (cf v l 11) —ᵃ) B1 D2.4 मथनं D2 पतन (for [उ]न्मथन) —ᵇ) Ś1 D11 तु B1 D7.9.11 T1.2 M1.2 स (for सु) G2 रावणस्य रथध्वज (sic) —ᵈ) Ś1 D11 सदाप्त (for प्रदीप्त) D1 G1 पावक (for चाभवत्) —For 13ᶜᵈ, N V2.3 B1.4 D6.9.11 T G2.3 M1.2.3 subst while D1 ins after 13

3045* समग्रीवोऽभवत्क्रोधाद्वपाद्वहन्निव ।

[D1 G1 वहन्, Cg as above (for प्र॰हन्) Ñ V2.3 B1-4 म(B1 मा)र्ग(V2 रुप गु)मवाविना M2 सागमादि वर्षम (for the post half)]

14 D5 om 14ᵃᵇ (cf v l 11) —ᵃ) D1 सु (for स) V1 शरम् (for ॰वशम्) —ᵇ) Ś1 B1 D8.12 G1 मुमोच ह (B1 च G1 हा); N1 ससर्ज N2 V D1-4 D1-8.11.12 G1 ववर्ष ह (V1 ॰तं B1 D1.2 च); Cg k. as in text (for महद्वमन्) —G2 om (hapl, see var) 14ᶜ-16 —ᶜ) V2 damaged up to त Ś1 B1 D1-4.8.11.12 वेगात् N V B2.3 D1.2.9-11 T1 G1.3 M1.2 दीप्तान् B2 तीक्ष्णान् (for दिव्यान्) —ᵈ) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.8.11.12 दारुणैः (for रावण) M2 विव्याध पुनि रावण.

15 G2 om 15 (cf v l 14) —ᵃ) Ś1 Ñ V1 B1.2.3 D1-4.8.11.12 T1.2 दृष्टा V1.2 B2 M1.2 हयाः; D7.9.11

तेषामसंभ्रमं दृष्ट्वा वाजिनां रावणस्तदा ।
भूय एव सुसंक्रुद्धः शरवर्षं मुमोच ह ॥ १६

गदाश्च परिघांश्चैव चक्राणि मुसलानि च ।
गिरिशृङ्गाणि वृक्षांश्च तथा शूलपरश्वधान् ॥ १७

मायाविहितमेतत्तु शस्त्रवर्षमपातयत् ।
सहस्रशस्ततो बाणानश्रान्तहृदयोद्यमः ॥ १८

तुमुलं त्रासजननं भीमं भीमप्रतिस्वनम् ।
दुर्धर्षमभवद्युद्धे नैरृतस्त्रमयं महत् ॥ १९

विमुच्य राघवरथं समन्ताद्वानरे बले ।
सायकैरन्तरिक्षं च चकाराशु निरन्तरम् ।
मुमोच च दशग्रीवो निःसङ्गेनान्तरात्मना ॥ २०

G 6 91. 21
B 6. 107 21
L 6 81 10

Ck t द्वि॰या, Cg as in text (for विद्वा) V3 B4 सुरगास्, V1 3 B2 तु रथास् (for हयास्) Ś2 Ñ1 V B1 2 4 D1-4 8 12 14 तस्य, M3 तेत्र (for तत्र) —^{b}) Ñ1 न चेलुर्, B1 (in also) न भिद्य, D4 न चेमुर् (for नास्खलन्) D3 13 अपि (for नापि) Ñ2 V B2 4 वि॰यशु, D1 विव्रेसु (for बभ्रमु) —^{c}) Ś2 D1-3 8 10 13 विचेरु (for बभ्रमु) Ś2 D2 6 8 12 स्वच्छ, Ñ2 B4 सुस्थ, T2 तस्य, Ck t as in text (for स्वस्थ) B1 विचेरुस्तस्य हृदये —^{d}) D1 [आ]वृता (for [आ]हता)

16 G3 om 16 (cf. v l 14) —^{a}) T2 असंभ्रमात् (for असंभ्रम) —^{b}) Ś2 D1-3 8 12 13 T G3 M3 तत (for तदा) —^{c}) D3 स, D6 om D8 T3 4 हि, G2 च (for सु) Ś1 Ñ1 V B D1-4 8 12 14 सरथ (for सक्रुद्ध) —D4 repeats 16^{d} and 18^{a} after 17^{a} —^{d}) D3 4 शस्त्र (for शर) D1 (both times) जालात्, D8 वर्षं (for वर्षं) Ś1 D8 12 स चासृजत्, N V B2-4 D4 (both times) G1 M3 वर्षं ह (B3 D4 च) B1 D1 3 16 अथा (D1 °था) सृजत्, D3 इवासृजत् (for मुमोच ह) —After 16^{d} (first occurrence), D4 reads 18^{cd}, repeating 18^{c} only after 16^{d} (r)

17 Ñ1 om 17–18^{b} —^{a}) D6 G1 M2 3 परिघाश् (for परिघाश्) —^{b}) D2 4 6 10 13 G (ed) मुस(D8 °सु, G [ed] °प)लानि D1 3 शस्त्राणि (D1 मुसलानि [hypm]) विविधानि च —D11 repeats 17^{cd} after 18^{ab} —^{c}) In place of 17^{c}, G (ed) reads the prior half of l 1 of 3046* —After 17^{c} D4 repeats 16^{d} and 18^{c} —^{d}) D6 भूर (sic) (for शूल) D1-4 8 9 13 परश्वधान्. —After 17, Ñ3 V B2-4 D1 G (ed [l 2 only]) ins

3046* तोमरानर्धचन्द्रांश्च प्रासान्निकुणपांस्तथा ।
मुद्गरान्कूटमुद्गरान्भुशुण्डी कृष्टयस्तथा ।

[(l 1) D4 वानि वड्डपानि वा (for the post half). —(l 2) D4 मुद्गरान् (for कूटान्) Ñ3 विविधान्, V1 3 D1 विविधान्, B2 स्वविधान् B3 विविधान्, G (ed) तुगान्न् (for कृष्टयः)]

18 Ñ2 om 18^{cd} (cf v l 27) —^{a}) B3 विमुक्तम्, D2 T1 G1 विहितम्, Cg k t as in text (for विहितम्) Ś1 D3 11 एवैतच्, Ñ2 B1-4 एवहि, D12 एतत्स (for एतत्तु) V3 रामाय हि तद्विशर (sic), D12 मायया विहितं सर्वं, T2 मायाविहितमस्त्रश्च —^{b}) V3 om, B1 3 D3 4 8 M1 शर, Cg k t as in text (for शस्त्र) Ñ2 V1 3 B2-4 D12 अवासृजत्, B1 इवासृजत् (for अपातयत्). —After 18^{ab}, Ś1 B1 D1-3 8 12 13 read 20^{ab} and 19 (^{abcd} transp). D11 repeats 17^{cd} —Ñ2 V B1 4 read 18^{cd} (B3 preceded by 3047*) before 20^{ef} D1 transp 18^{cd} and 20^{ab} (including star passage) D4 reads 18^{cd} after the first occurrence of 16^{d}, repeating 18^{c} only after 16^{d} (r) D8 9 T G3 M2 3 read 18^{cd} after 20^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 3 D7 9-11 तदा, V3 तथा (for ततो) V1 B1 चान्यान्, D11 चापि, M1 बाणैर्, Cg as in text (for बाणान्) B1 4 सहस्रशतशश्चान्यान् —^{d}) Ñ2 V1 3 B3 D5 11 T2 अभ्रान्त, D1 भ्राधात, D8 सुधात, D12 न स्वय, M1 न भ्रात, Cg as in text (for अश्रान्त) G (ed) हृदयोद्यत B1 भ्रात स च कृतोद्यम —After 18, G1 reads 20^{ef}

19 Ñ1 om 19–20^{b} For sequence in Ś1 B1 D1-3 8 12 13 cf v l 18 —^{a}) Ñ2 V B1-4 D1 त्रासनं सर्वभूतानां, G3 तुमुलं त्रासनं चैव —^{b}) B1 अति (for भीम) D11 भीम, Ck t as in text (for भीम) D12 प्रतिशब्द (sic) (for प्रतिस्वनम्) D8 भीमप्रतिस्वनं महत् —^{c}) V B1 4 D5-7 9-11 S Cv m g k दुर्धर्षं (for दुर्धर्षम्), B3 4 D1 अपतद् (for अभवद्) G1 विद्धे (for युद्धे) Ś1 B1 D2 8 12 13 तत समभवद्युद्ध, D1 तत प्रववृते युद्ध —^{d}) M1 नैकं, Cg k t as in text (for नैरृ) D3 महान्, D1 कैक राघवशिरोहृत (sic)

20 Ñ1 om 20^{ab} (cf v l 19) For sequence in Ś1 B1 D1-3 8 12 13 cf v l 18 B1 transp 18^{cd} and 20^{ab} (including star passage) —^{a}) D1 बले (for रथ) B1 विमुच्य राघव सहसा —^{b}) Ś1 D1-3 8 12 13 स्थपतद् D1 अपतद् (for समन्तात्) D1 G1 वानरं बलं, Cv r m g t as in text (for वानरे बले) —After 20^{ab}, Ñ2 V B1 4 D1 ins while B3 ins before 18^{cd} (r)

3047* वानराग्र्या विप्लवन्तस्तत्र रावणो राक्षसाधिप ।
राघवस्य यथापाप मानवाद्रीविशेषमान् ।

—After 20^{ab}, B3 erroneously reads in marg 3048*, 19 (^{abcd} transp, r), 18^{cd} and 20^{ef} —Ś1 Ñ V B]

G 6. 91 23
B 6. 107 21
L 6. 88 21

व्यायच्छमानं तं दृष्ट्वा तत्परं रावणं रणे ।
प्रहसन्निव काकुत्स्थः संदधे सायकाञ्शितान् ॥ २१
स मुमोच ततो बाणान्रणे शतसहस्रशः ।
तान्दृष्ट्वा रावणश्चक्रे स्वशरैः खं निरन्तरम् ॥ २२
ततस्ताभ्यां प्रयुक्तेन शरवर्षेण भास्वता ।
शरबद्धमिवाभाति द्वितीयं भास्वदम्बरम् ॥ २३
नानिमित्तोऽभवद्बाणो नातिभेत्ता न निष्फलः ।
तथा विसृजतोर्बाणान्रामरावणयोर्मृधे ॥ २४
प्रायुध्येतामविच्छिन्नमस्यन्तौ सव्यदक्षिणम् ।
चक्रतुस्तौ शरौघैस्तु निरुच्छ्वासमिवाम्बरम् ॥ २५

D1-4 6 12 13 read 20^{cd} after 22^{ab} —^{c}) N1 V3 B1 3 4 D6 अंतरिक्ष, D4 अंतरिक्षे (for अन्तरिक्ष) N1 स (for च) —^{d}) Ś1 V2 B1 3 4 D1 3 5 12 13 सु, Ñ1 च, Ñ2 V1 2 B2 D3 9-11 सु (for [मा]सु) D4 स चकार —After 20^{ab}, D5 6 T G2 M1 3 read 18^{cd} —G1 reads 20^{cd} after 18 —Before 20^{cd}, Ñ2 V B2 4 read 18^{cd} (B2 preceded by 3047*) —^{e}) N V1 2 B1 D1-4 6 स (for च) Ś1 B1 4 D6 13 18 M2 स मुमोच (for मुमोच च) —^{f}) Ś1 Ñ B1 3 D3 4 6 8 9 13 14 नि शङ्केन, D1 नि स चेन, G2 नि संज्ञेन। Cm g k as in text (for नि सङ्गन) ⊛ Cr सायकैरन्तरिक्ष च चक्राराशु निरन्तरम्। सहस्रशस्ततो बाणानश्वान्वहृदयोपमान् । मुमोच च दशग्रीवो नि सर्गेणान्तरात्मना । इति पाठ so also Cv ⊛ —After 20, N2 V B2-4 ins

3048* रथे ध्वजे शरीरे च शीघ्रहस्तो निशाचर ।

21 ^{a}) Ś1 B1 D1-3 6 12 13 दृष्ट्वा त (by transp) Ñ1 (marg also) व्यायच्छमानम दृष्ट्वा —^{b}) Ś1 D5 13 तत्त्वरा N1 D4 त्वरत, T3 3 तद्रूपं, G2 सत्वर, Cg k t as in text (for तत्पर) B1 कारणं (for रावण) D4 रथे (for रणे) —^{c}) B1 स हसन्, D6 प्रहर्षन् (for प्रहसन्) M2 सकृद् (for काकुत्स्थ) V1 प्रहस***** (damaged) —^{d}) D9 13 स (for स) D7 9 12 निशिताञ्शरान् (for सायकाञ्शितान्) M1 जगृहे कार्मुकं लघु

22 D6 om 22^{ab} —^{a}) N1 D4 सहा ; Ñ2 V1 2 B2 4 G2 तदा। B1 रथ (for ततो) —^{b}) Ś1 D12 सर्पो शत , B2 शत शत ; D2 तीक्ष्णाञ्शत , D7-11 नवकोथ (for रणे शत) —After 22^{ab} Ś1 N V B D1 4 6 12 13 read 20^{cd} —Ś1 N V B D1 4 6 12 13 om 22^{cd} —^{c}) G1 त (for तान्) —^{d}) D5 T3 स शरै , D7 G1 विशिखै (for स्वशरै) —After 22 D7 G1 ins while L (ed) ins within brackets after 23

3049* चकाते तौ शरौघाभ्यां निरुच्छ्वासमिवाम्बरम् ।
[G1 g (for तौ)]

23 ^{a}) Ś1 B1 2 D1-3 6 12 13 तस्य (for ताभ्यां) Ñ2 V B D1 2 6 12 M2 3 प्रमुक्तेन (for प्रयुक्तेन) D9 11 ताभ्यां निमुक्तेन यदा —D3 om (hapl) 23^b —^{b}) V2 damaged from वा up to द in ^{c} —^{c}) Ś1 D5 13 नभस्तलम्, N1 V1 रणे चदम् ; N1 V1 B2-4 तलबद्धम् ; B1 D1-3 12 तद्(B1 शर) भूतम् ; T1 G1 शरबंधम् ; T2 3 शरबद्धम् ; Cm g t as in text (for शरबद्धम्) —D1 om (hapl) from मिवाभाति up to निरुच्छ्वास in 25^d D12 इह, Cg as in text (for इव) —^{d}) N1 भानु (m also भानु) दवर(sic), B1 इव भास्वर ,D1 3 भास्वरावर D3 इव चांबर, Cg k t as in text (for भास्वदम्बरम्) Ś1 D5 13 द्वितीयो वा(D6 चा)धुर्दरे ; G2 द्विती ***** र (damaged) —After 23 L (ed) ins 3049* within brackets

24 D5 om 24 (cf v l 23) B1 om (hapl) 24-25 T1 damaged for 24^{ab}. —^{a}) D1 नानिर्भिन्नो G1 बाणैर् (sic) (for बाणो) —G2 damaged from 24^b up to तथा in 24^c —^{b}) Ś1 Ñ1 V B1-4 D1-3 4 6 8-12 T1 Ct ना(B4 न)निर्भेत्ता(B2 °त्ते), T2 नाति भेत्ता G2 M2 Ch नातिपक्षो , Cv m g as in text (for नातिभेत्ता) Ś1 D5 6 13 निष्क्रिय ; V2 निष्फल । D1 3 निक्रिय ; D10 निक्रम (for निष्फल) Ñ1 न निर्वर्तित निष्फल ⊛ Ct नातिपक्ष इति पाठे परप्रयुक्तनिवारणाय यत्नाविष्कारं तो न । निवारणेऽपि प्रयुक्तो निवारयत्येवेत्यर्थ ⊛ —After 24^{ab} D4 (reads twice) 9 11 S (G2 damaged) ins

3050* अन्योन्यमभिसंहत्य निपेतुर्धरणीतले ।

[D3 G1 तेथ D4 (second time) T1 वव Ct as above (for अभि) D4 (first time) संवृत्य (for संहत्य)]

—^{cd}) D6 T2 यदा (for तथा) Ñ1 (स)पि (for वि) Ś1 D5 13 तथा विमृजतो व्यायान् (for ^{c}) ⊛ Cv तथापि (वि ?)सृजतो बाणा(णान् ?) इति पाठ दृश्यते चैक वाक्यम् ⊛ Ś1 N2 V1 3 B2-4 D1-4 6 12 13 राघवस्य महात्मन (for ^{d}) M1 विसृजतौ तथा बाणानथ राघवरावणौ

25 D1 om up to निरुच्छ्वास in 25^d (cf v l 23) B1 om 25 (cf v l 24) —^{a}) Ś1 D5 13 प्रयु(D5 °यि)-ध्यतात्; N1 B4 प्रवृत्तौ तात्। Ñ1 V1 2 प्रायुध्येताव् (sic); V3 D3 प्रवृध्येताय (sic), D4 7 T3 3 प्रयुध्यौ तात्; G1 प्रयुध्यतोर् (for प्रायुध्येताम्) B2 4 D1 T1 G2 अविच्छिन्नाव; B3 D4 11 अविच्छिन्न(B3 °ना)म्; Ct as in text (for अवि-च्छिन्नम्) D1 3 11 प्रयु(D1 °यु; D11 °यु)द्धौ चा(D3 वा) व्यवच्छिन्नम्(D10 °न्नौ) L (ed) प्रायुध्येतामविच्छिन्न (h) pm) —V2 damaged from 25^b up to तौ in 25^c —^{b}) B1 भास्वंतौ; D11 यद्यंतौ; G1 अस्यंतौ; Cg t as in text (for अस्यन्तौ) V1 2 B2 3 (before corr as in text) अपुक्षिप्तौ (for सव्यदक्षिणम्) —^{c}) D2 om , D7 8 11 G1 2 M 1 2 T1 G2 तु (for तौ) D4 T1 तौ; D5

रावणस्य हयाग्रासो हयाग्रासस्य रावणः । जघ्नतुस्तौ तदान्योन्यं कृतानुकृतकारिणौ ॥ २६

G 6. 91. 18
B 6. 107. 27
L 6. 88. 26

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चनवतितमः सर्गः ॥ ९५ ॥

G1 M5 च, M3 तैर् (for तु). Ś1 Ñ V B2-4 D1-3 8 10 11 G M1 शरौघेण, D9-11 G1 शरैर्घोरैर् (for शरौघैस्तु) —ᵈ) Ś1 Ñ1 V B2-4 D1-3 8 10 11 निहन्तुकाम(Ś1 D8 10 11 °सौ) परस्पर —After 25, D7 T1 G1 K (ed , within brackets) ins .

3051* नान्तरं ददृशे किंचिद्दृश्यद्रिरनिमेषणम् ।
　　भूमिष्ठैः कपिरक्षोभिः स्वस्थैर्वा देवदानवैः ।

[(l 2) T1 damaged from भि up to स in 26ᵃ]

26 T1 damaged up to स्य in 26ᵇ (cf. v l 25) G3 damaged from या in 26ᵃ up to 26ᵇ —ᶜ) M3 निजघ्नतुः(sic) (for जघ्नतुस्) G2 च (for स्तौ) D7 11 M3 तथा (for तदा) —ᵈ) B1 कृतघ्न, D3 कृत्वानु, T3 कृतौ तु, Cg t as in text (for कृतानु) D12 G1 M1 कृति, Cg t as in text (for कृत) —After 26, Ś2 Ñ V B D1-4 8 10 12 G (ed , only l 1) ins

3052* परस्परवधे वीरौ यतमानौ परंतपौ ।
　　न बाणजालस्य गतिर्न चागति
　　　　प्रदृश्यते दृश्यत एव स्व शरैः ।
　　हता अदृश्यन्त च तत्र ये हता
　　　　शरौघसंछन्नतले महीतले ।　　　　[5]

[Ś1 B1 D1-3 8 10 11 om l 1 —(l 1) D4 वध (for वधे) V2 illeg from the post half up to l 2 —(l 2) D1 चापस्य (for जालस्य) B4 शरा न कृ(marg also जा)लस्य (for न बाणजालस्य) Ś2 B4 D8 12 वागति D4 चाङ्गुलि (for चागति). —(l 3) Ś2 D8 11 प्रदृश्यते D1 प्रदृश्यते (for प्रदृश्यते) Ś2 D1 11 दृश्यत, D1 8 12 दृश्यत (for दृश्यत). Ś1 तै, D8 चा, D12 om (for तं) V3 B1 च स्व (for एव तं). —(l 4) Ś1 D8 12 मृता प्रदृश्यते, D3 12 हतास्त्व(D11 °श्च)दृश्यन्त (for हता अदृश्यन्त) Ñ1 V1 3 B2-4 तथा न(B3 तथा° तु-) राक्षसा, B1 च तत्र चापे (for च तत्र ये हता) Ñ1 रणे न दृश्यन्ति च ये परे हता, D4 प्रदृश्यते च ये च हता शरौघैः —(l. 5) Ś1 V3 B1 D1-3 8 10 11 शरासि (D1 °सि) (for शरौघ), D4 संछिन्न (for -संछन्न), V2 3 B1 4 नभस्तले (for महीतले) —After l. 5, Ñ1 ins. रात्रिश्च]

—After 26, D6-7 9-11 S ins :

3053* एवं तौ तु सुसंक्रुद्धौ चक्रतुर्युद्धमद्भुतम् ।
　　मुहूर्तमभवद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
　　प्रयुध्यमानौ समरे महाबलौ
　　　　शितैः शरैः रावणलक्ष्मणाग्रजौ ।
　　ध्वजावपातेन स राक्षसाधिपो　　　　[5]
　　　　भृशं प्रचुक्रोध तदा रघूत्तमे ।

[(l 1) D7 9-11 M3 तु तौ (by transp), G3 विधौ (for तौ तु) G3 तु (for तु) M3 सुरब्धौ (for सुक्रुद्धौ) D6 7, 9-11 T1 G3 उत्तम (for अद्भुतम्) —(l 2) D6 9-11 S रोमहर्षण ※ Cm (within brackets) t cite Ck as follows " तुमुलं रोमहर्षणम् । तदनन्तरं प्रयुध्यमानौ समरे महाबलौ शितैः शरैः रावण लक्ष्मणाग्रजौ । ध्वजावपातेन स राक्षसाधिपो भृशं प्रचुक्रोध तदा रघूत्तमे । इत्येकं श्लोकं प्रक्षिप्यात्र सर्गविच्छेदं कुर्वन्ति तदयुक्तम् । पश्चादपि तुमुलं युद्धमेव तत्रादिकमप्रकरणत्वाच्च मध्यविच्छेददर्शनं बहुषु पुस्तकेषु दशनाभ्यधिकं पाठकः ※ —(l 3) T1 प ---- (damaged) , G1 तौ युध्यमानौ, Cg as above (for प्रयुध्यमानौ). —T1 damaged from l 4 up to रा in l 5 —(l 4) G1 transp शितैः and शरैः —(l 6) D7 स (for प्र) M1 चुक्रोधाथ (for प्रचुक्रोध)

Colophon —*Kanda name* Ñ B1 3 4 D8 1 12 लङ्का काण्डे —After Kanda name, D12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 V3 ध्वजप्रमथन(Ś1 °न) , Ñ1 दिनचर, Ñ2 V1 B1-4 ध्वजोन्मथन, V2 B1 D2 3 11 12 रावणध्वज (D12 om ध्वज)प्रमथन (B1 D2 °न), D1 रावणध्वजमर्दन , D4 ध्वजमथन , D8 रावणध्वजमथाय —*Sarga no.* (figures, words or both) Ñ1 V1 B2 4 D3 4 8 11 12 om , V3 damaged Ś1 88, Ñ2 D2 94, V1 90, B1 3 87, D1 89, D6-7 T1 G M1 2 109, D9 91, D10 11 108, T2 119, T3 120, M1 3 110 —After colophon, G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः .

९६

G 6 92 1
B 6 107 29
L 6 89 1

तौ तथा युध्यमानौ तु समरे रामरावणौ ।
ददृशुः सर्वभूतानि विस्मितेनान्तरात्मना ॥ १
अर्दयन्तौ तु समरे तयोस्तौ स्यन्दनोत्तमौ ।
परस्परवधे युक्तौ घोररूपौ बभूवतुः ॥ २
मण्डलानि च वीथीश्च गतप्रत्यागतानि च ।
दर्शयन्तौ बहुविधां सूतौ सारथ्यजां गतिम् ॥ ३
अर्दयन्रावणं रामो राघवं चापि रावणः ।
गतिवेगं समापन्नौ प्रवर्तननिवर्तने ॥ ४
क्षिपतोः शरजालानि तयोस्तौ स्यन्दनोत्तमौ ।
चेरतुः संयुगमहीं सासारौ जलदाविव ॥ ५
दर्शयित्वा तदा तौ तु गतिं बहुविधां रणे ।
परस्परस्याभिमुखौ पुनरेव च तस्थतुः ॥ ६

96

Ś1 missing for Sarga 96 (cf v l 6 93 13) D11 begins with ॐ

1 T1 damaged 1-2ᵃ —ᵃ) D1 T2 G M Cg तदा (for तथा) Ś2 D1 11 तौ (sic) B1 च (for तु) V3 ***** मानौ तु —ᵇ) V1 3 D3 M1 लक्ष्मणौ (sic) (for रावणौ) ॐ Ck तुमुल रोमहर्षणमित्यनन्तर प्रयुध्यमाना वित्यादिक श्लोक पुस्तकान्तरे सर्गो विच्छिन्नो दृश्यते पुरा । पश्चात्तुमुल युद्धस्य स्वेकप्रकार(कारण?)त्वाच्च तत्र युगपत पद्यश्लोक्त । क्वचिदनवच्छेदश्च दृश्यते । ॐ

2 T1 damaged for 2ᵃ (cf v l 1) —ᵃ) N1 D1 मर्दयन्तौ, V3 B3 D6 दर्शयन्तौ (for अर्दयन्तौ) Ś2 N V1 2 B D1 2 4 13 हि, D6 च (for तु) D3 अभ्यद्रवतौ समरे —ᵇ) Ś2 V2 B1 D1 3 4 6 11 12 13 ततस्, D3 भूयस् (for तयोस्) G1 2 तु (for तौ) N V1 3 B1 4 स्थितौ (N1 दर्शि B2 सुस्थि) तौ रथयोस्तदा —After 2ᵃᵇ D5-7 9-11 T (T1 reads *sup lin* up to 2ᵃ) G M1 3 5 ins

3054* परस्परमभिक्रुद्धौ परस्परमभिद्रुतौ ।

[D10 अभिक्रुद्धो (hypm) (for अभिक्रुद्धौ)]

—M5 om 2ᶜᵈ D5 reads 2ᶜ-5ᵇ in marg —ᶜ) D1 परस्पर Ś2 N V1 3 B D1-4 6 12 13 परस्परमभि(B1 D1 4 °वि)क्रुद्धौ —ᵈ) Ś2 D2 3 घोर, N V B4 D1 क्रूर, B1 D 4 12 नैक, B2 3 ह्युर, D13 बहु (for घोर) —After 2 B3 ins

3055* समरस्तिमहद्रथानां बल यत्ने दृशानन ।
रामो लक्ष्मण चैव कुञ्जराणां तरस्विनाम् ।

[B1 repeats l 1 before l 1 of 3058* —(l 1) B3 (second time) दृशास्त्रि (for दशानन)]

3 *D1 reads 3 in marg* (*cf v l 2*) *M3 reads 3 after 4ᵃᵇ* T1 mostly damaged for 3ᵃ —ᵃ) B2 बुंद लानि T1 मण्डलानि Cg as in text (for मण्डलानि) N2 V2 D4 13 विचित्राणि G1 2 वीथयश्च (for च वीथीश्च) T1 reads from 3ᵇ up to रावण in 4ᵇ *sup lin* —ᵇ) V1 3 B4 4 विहार सपर्णश्चाथ —ᶜ) N V B1-4 D4 बहुविधान्(N1 D4 °घ) (for °विधां) —ᵈ) D5-7 9 T1 G M1 3 4 Cm g सूत (for सूतौ) Ś2 B2 D1 4 6 12 13 सूतसामर्थ्यजां गतिं N V B2-4 D1 सूतसामर्थ्य(V3 °र्थ्य)जान्गुणान्, T2 3 सुदर्श रथजा गतिं, M3 सूतसंचारजा गतिं

4 D1 reads 4 in marg (cf v l 2) T1 reads up to राघव in ᵃ *sup lin* (cf v l 3) G1 repeats 4ᵃᵇ after 5 —ᵃ) N1 V2 B1 D1 13 M2 मर्दयन्, Cm g k as in text (for अर्दयन्) N1 D1 रावणो रामं (for रावणं रामो) —ᵇ) T1 damaged from चापि up to 5ᵇ N1 D1 राघवश्चापि रावणः T1 राघ *** रावण —After 4ᵃᵇ, M3 reads 3 —ᶜ) N1 गतवग V1 2 B1 D2 13 गतीघा, V3 गतवेग, B1 मायागत B3 स्वरया च, B4 मायायत्त, D1 प्रत्यागत्य D5-7 9 T2 G2 M3 गतिवेग, M3 भृतिवेग, Cg as in text (for गतिवेग) V3 V1 3 B1 4 समापन्नौ (for समापन्नौ) Ś2 D13 समप्रपणमापन्नौ D1 गतीदृसाम्य-मापन्नौ D2 4 गति(D2 ताव)द्दर्शनमापन्नौ —ᵈ) Ś2 V2 B1 D1 4 6 12 13 तिवर्तन N1 D2 3 विवर्तन, V2 D5-11 प्रतिवेग- (for प्रवर्तन) Ś2 V1 B1 D4 6 12 13 विवर्तने, N V1 3 B2 4 D1 3 तिवर्तने, D13 G1 नि(D13 वि)वर्तनौ Cg as in text (for निवर्तने)

5 D1 reads 5ᵃᵇ in marg (cf v l 2) T1 damaged up to 5ᵇ (cf v l 4) —ᵃ) Ś2 N1 V2 B D6 4 4 6 13 T2 3 G1 क्षिपतौ, G2 क्षेपतो (for क्षिपतो) —ᵇ) Ś2 D13 गृहीत, D1 तस्तौ (for तयोस्तौ) N1 V2 D1 तदा तौ (V3 तावुभौ) स्यन्दन स्थितौ, N2 V1 3 B2-4 तावुभौ तु रण(B1 4 °थे) स्थितौ —ᶜ) L (ed) रेजतुस् (for चेरतु) Ś2 V1 3 B1 D3 13 तौ रणतौ, N1 D1 संयुगे चित्त(D4 °प्र) D1 संयुगवतौ, D2 3 13 संयुगगतौ (for °महीं) N1 V2 B2 4 दर्शयतौ रण(V3 B2 3 युद्ध) रूप —ᵈ) Ś2 D2 13 सन्नातौ V1 D7 T2 ससारौ, B1 मदवौ D1 मन्तौ, D1 तरधारौ (hyp 1) G (ed) धारधौ Cm g k t as in text (for सासारौ) D1 M3 जलदौ यथा —After 5 G1 repeats 4ᵃᵇ

6 ᵃ) Ś2 V2 B1 D6 G1 2 ततस्, N1 D1-4 6 13 T2 M तथा (for तदा) D13 (स्त) रणे (for तौ तु) N2 V1 3 B1-4 रणौ(V1 °विशा) तु तौ तथा (B1 3 4) —ᵇ) B1

धुरं धुरेण रथयोर्वक्त्रं वक्त्रेण वाजिनाम् ।
पताकाश्च पताकाभिः समेयुः स्थितयोस्तदा ॥ ७
रावणस्य ततो रामो धनुर्मुक्तैः शितैः शरैः ।
चतुर्भिश्चतुरो दीप्तान्हयान्प्रत्यपसर्पयत् ॥ ८
स क्रोधवशमापन्नो हयानामपसर्पणे ।
मुमोच निशितान्बाणान्राघवाय निशाचरः ॥ ९
सोऽतिविद्धो बलवता दशग्रीवेण राघवः ।
जगाम न विकारं च न चापि व्यथितोऽभवत् ॥ १०
चिक्षेप च पुनर्बाणान्वज्रपातसमस्वनान् ।
सारथिं वज्रहस्तस्य समुद्दिश्य निशाचरः ॥ ११
मातलेस्तु महावेगाः शरीरे पतिताः शराः ।
न सूक्ष्ममपि संमोहं व्यथां वा प्रददुर्युधि ॥ १२
तया धर्षणया क्रुद्धो मातलेर्न तथात्मनः ।
चकार शरजालेन राघवो विमुखं रिपुम् ॥ १३

G. 6. 92. 13
B. 6. 107. 42
L. 6. 89. 13

च बहुधां (for बहुविधां). Ś1 B1 D1,3 6,13,14 गतीर्बहुविधा रणे. —T1 damaged from मुखौ in 6^c up to 7. —^c) D6 T2,3 -मुखं (for -मुखौ). Ñ2 V1,3 B2-4 अन्योन्यं चाप्यभिमुखौ; B1 D1 परस्पराभिप्रमुखौ (D1 °मुखं तौ); D13 परस्परप्रत्यभिमुखौ (hypm.). —^d) Ś1 D2,12 स्थितौ रणे; Ñ1 V3 D1,9 G3 M2,3 [अ]वतस्थतुः; Ñ2 V2,3 B2-4 व्यतिष्ठतां; B1 D1-6,13 व्यवस्थितौ (for च तस्थतुः).

7 T1 damaged for 7 (cf. v.l. 6). V3 om. 7^ab. —^a) Ś1 B1 D1-3,8 10,13 धुर्यं (Ś1 D8,13 °र्यो) धुर्येण. ⁂ Cg: धुरेण अकारान्तत्वमार्षम्. ⁂ D1 धुरयोश् (for रथयोर्). —^b) Ś1 D2,12 योक्त्रं योक्त्रैः; Ñ1 B1 D3-6,13 यन्त्रैर्यन्त्राणि; D1 चक्रं चक्रेण (for वक्त्रं वक्त्रेण). —^d) Ś1 Ñ2 V B1,2,4 D1-3,6-11 G2 M1 समीयुः (for समेयुः). Ś1 D6 T2 स्थिरयोस्; Cg as in text (for स्थितयोस्). Ś1 V1 B1 D1-4 8,13 तयोः; D11 T2 तदा; T3 तथा; G2 द्वयोः (for तदा). Ñ1 D8,13 ध्वजेन च तथा (D8 पतता) ध्वजं; B3 समायुक्तं स्थित सयोः. —After 7, Ñ1 V B3 D4,13 ins.:

3056* मिश्रयित्वा तदान्योन्यं सहपं चक्रतुर्महत् ।

[D13 मेलयित्वा. Ñ1 V1 B3 तथा; D13 ततो (for तदा). D13 समे युद्धे तयोस्तदा (for the post. half).]

8 D1 om. 8. —^a) D3 रावण च. V2 D6,9 T1 G3 तदा (for ततो). M3 वाणैर् (for रामो). —^b) D7 शरैः शितैः (by transp.); M3 रघूत्तमः (for शितैः शरैः). —^c) D6 T2,3 तुरगान् (for चतुरो). Ś1 Ñ2 V1,3 B D1-3,6,8,10 13 T2,3 M3 दीप्तैः (for दीप्तान्). —^d) Ś1 D2,12 हयान्संप्रत्यसर्पयत्; Ñ2 V1,3 B2-4 D1 G (ed.) प्रत्यवा(G [ed.] °पा)सर्प(D1 °पाकर्ष)यद्धयान्; B1 हयान्प्रति समार्पयत्.

9 ^b) T1 damaged from सर्पणे up to 10. Ś1 D8,13 प्रत्यसर्पणात्; Ñ V B D1-4,6 T2,3 अप(B2 D1 °व)सर्पणात्; D13 अपसर्पणात्; Cg as in text (for अपसर्पणे). —^c) D1 विशिखान्. —^d) Ñ1 D6,7 9-11 M2 दशाननः (for निशाचरः).

10 T1 damaged for 10 (cf. v.l. 9). D8 consecutively repeats 10-11. —^a) B1 D1 [ऽ]पि (for ऽति-). Ñ2 V B1,4 तदा तेन; B1 ततस्तेन (for बलवता).
—^b) V1 रक्षसा (for रावणः). —^c) Ś1 Ñ1 B1 D1-4 8 (both times),12,13 चकार (for जगाम). —^d) Ś1 B1 D8 (both times),12 नापि च (by transp.); D3 न चाति- (for न चापि).

11 D8 repeats 11 (cf. v.l. 10). —^a) Ś1 B1 D1-3,8 (both times),13 [अ]थ (for च). T1 ततो (for पुनर्). —^b) Ñ1 D1 वज्राशनि-; D9-11 वज्रमार- (for °पात-). D8 (both times) -स्वरान्; D9 -स्वनैः (for -स्वनान्). —D3 reads in marg. from 11^c up to सपि in 12^b. —^c) Ś1 Ñ2 V1 B3,4 D1-4,8 (both times),12,13 वज्रपाणेश्च (Ñ2 V1 B3,4 D1 °स्तु); Ñ1 V1 विशयानाश्च; V3 damaged; B1,2 वज्रपाणेश्च (B2 °णेन) (for °हस्तस्य). —^d) D6,9-11 G2 M1 समादिश्य; D8 8 (both times) समुद्यम्य (for समुद्दिश्य). Ñ1 स रावणः; D7 9-11 दशाननः (for निशाचरः).

12 D1 reads in marg. up to सपि in 12^b (cf. v.l. 11). —^a) B1 न; B2,3 ते (for तु). Ś1 D8,12 महावेगान्; B2 हयावेगाः; M3 °घोराः (for महावेगाः). —^b) T1 damaged from ताः up to 13. V3 B1 D2,7,9 T2,3 पातिताः (for पतिताः). Ś1 D8 12 पातयत्यारात्. —After 12^ab, Ś1 D8,12 read 3062*. —^c) B1 स्व (sic) (for न). Ś1 D8,12 सूक्ष्माम्; D1 श्रम च (for सूक्ष्मम्). Ś1 D8 12 समरे (for संमोह). —^d) B1 D13 G1,2 न व्यथां; D8 व्यथां न (for व्यथां वा). Ñ V1,2 B2-4 D1 चक्रुराहवे; V2 B1 D1-3 [अ]जनयन्युधि; D4 T2,3 प्राददुर्युधि; D13 जनयद्युधि (sic) (for प्रददुर्युधि). Ś1 D8,12 व्यथामजनयन्युधि.

13 T1 damaged for 13 (cf. v.l. 12). —^a) D1 तयोर्; D7 G2 Ct यथा; Cm.g as in text (for तया). Ś1 D8,12 ततः प्रधर्षयन्क्रुद्धो; D13 स तथा धर्षया क्रुद्धो. —G2 reads 13^b-14 twice and before the second occurrence of 13^b, reads 29^a for the first time reading it again along with 29^bcd before 15. —^b) Ś1 B1,2 D8 12,13 च; D1 तु; T2 स; M3 सु; Cm.g.t as in text (for न). B2 D1 M2 महात्मनः (for तथात्मनः). —After 13^cd, Ñ V B3,4 G (ed. only l. 1) ins.; while D4 ins. only l. 2 after the first occurrence of 13^cd:

G. 6. 92, 6
B. 6. 107, 41
L. 6. 83, 14

विंशतिं त्रिंशतं षष्टिं शतशोऽथ सहस्रशः ।
मुमोच राघवो वीरः सायकान्स्यन्दने रिपोः ॥ १४
गदानां मुसलानां च परिघाणां च निस्वनैः ।
शराणां पुङ्खवातैश्च क्षुभिताः सप्त सागराः ॥ १५
क्षुब्धानां सागराणां च पातालतलवासिनः ।
व्यथिताः पन्नगाः सर्वे दानवाश्च सहस्रशः ॥ १६

3057* अप्रेराज्याहुतस्येव तस्य कोपो व्यजायत।
स विनाम्य धनुर्भूयः पूरयित्वा जगच्छरैः॥

[V2 damaged for l. 1. —(l. 1) B4 (m. also) रुषो (for कोपो). —After l. 1, G (ed.) cont. 3058*. —(l. 2) Ñ1 यदा ** (illeg.) (for जगच्छरै°).]

—After 13^{ab}, B1 ins. 3058*.

—B1 om. 13^{c}–14. D4 reads 13^{cd} twice. —^{c}) Ś1 Ñ2 V B2-4 D1-3.4 (first time).8.12.13 -पर्येण (for -कालेन). —^{d}) Ś1 D8 सपश्च ; D12 सद्यो वै (for राघवो).

14 B1 om.; G2 repeats 14 (for both, cf. v.l. 13). —^{a}) M3 विंशत. Ś1 D4.6.13 त्रिंशतिः Ñ1 V2.3 B4 D2.5.7.10.11.12 T G1.3 M1.2 त्रिंशतिं (for त्रिंशतं). Ś1 D8.13 चाथ ; Ñ V B3.4 D1-4.11 चापि; B2 चैव (for षष्टिं). ❀ Cg विंशतमिति इकारलोपश्छान्दसः. ❀ —^{b}) V3 damaged from थ up to स्यन्द in ^{d}. —D4 repeats 14^{cd} (var.) after 16. —^{cd}) D3 मुमुचे. G1 राम. (for वीरः). Ś1 Ñ2 V1.2 B2-4 D1-3.4.12.13 transp. राघवो and सायकान्. Ś1 D8.13 स्यन्दने स्थितः; Ñ1 D4 (first time) रणमूर्धनि; D1 परमे रिपोः D4 (second time) चतुधा तदा. G2 (both times) स्यन्दनोपरि (for स्यन्दने रिपोः). —After 14, Ś1 Ñ2 V1 B2.3 D1-3.8.12.13 ins; while B1 ins. after 13^{ab} (owing to om.); whereas G (ed.) cont. after l. 1 of 3057* (owing to om.):

3058* प्रगृह्य राघवस्तस्य विकृष्य बलवद्धनुः।
क्षुरेण पृथुधारेण चकर्त च शरासनम्।
द्वितीयेनास्य भल्लेन हस्तावापं न्यपातयत्।
ततोऽस्य कवचं बाणैर्बिभेद सर्वतः शितैः।
स छिन्नधन्वा पौलस्त्यो रथादादाय कार्मुकम्। [5]
ववर्ष शरवर्षेण सरथं राघवं पुनः।
मायां च विपुलां चक्रे प्रयत्नाद्रावणानुजः।
सृजन्बाणसहस्राणि बहूनि कृतहस्तवत्।

[Before l. 1, B3 repeats l. 1 of 3055*. —(l. 1) D13 प्रगृह्य (for प्रगृह्य). G (ed.) चाशु (for तस्य). D2 विगृह्य (for विकृष्य). Ś1 D8 च गदद्, D13 च महा- (for बलवद्) —(l. 2) V2 हत- (for पृथु). D3 दीर्घेन (for -धारेण). Ś1 V1 B2.3 D8.12.13 ग; G (ed.) [अ]स्य (for च). —(l. 3) Ś1 B1 D8.13 हस्तावाप; B2 हस्ताग्राण (for हस्तावापं). B1 न्यपातयत्; D2 न्यपातयद् (for न्यपातयत्). V2 बिभेद कवचं दृढं (for the post. half). —V1 om. l. 4. —(l. 4) Ś1 D1-3.8.12.13 व्यधमत्; D13 व्यधुनत् (for बिभेद). Ś1 D8.13 शितैः (for शितैः). B1 बिभेद बहुधा दृढैः (for the post. half). —(l. 5) B2 स छिन्नधन्वा; D13 छिन्नधनुर्वा च. V1 समादद् (for रथाद्). —(l. 6) D2 reads in marg. ववर्ष. B1 transp. सरथं and राघवं. V1 राघवं समरे पुनः (for the post. half). —G (ed.) om. l. 7-8. —(l. 7) D1 तु (for च). Ś1 D8.13 विक्रमे (D8 °मां) (for विपुलां). D13 प्रमुखाद् (for प्रयत्नाद्). —(l. 8) D2 असृजच्च (hypm.) (for सृजन्). V1 B2 व्यसृजच्छरवर्षाणि (for the prior half). D1 कृतहस्तवान्.]

—After 14, D4-7.9-11 T (T1 damaged from रथो in 29^{b} [first time] up to परिघा in 15^{b}) G2 M1.2.3 read 29 (followed by l. 1 of 3071*) for the first time repeating them (D4 repeating l. 1 after 31) in their proper place; while G1 reads 29 after 14.

15 T1 damaged up to परिघा in 15^{b} (cf. v.l. 14). Before 15, G2 reads 29 (repeating ^{a}) (cf. v.l. 13); while B1 reads 29^{ab} for the first time before 15, repeating it in its proper place. —^{ab}) Ñ1 V1 B2.3 D4 transp. मुसलानां and परिघाणां. Ś1 V1 B1 D1.2.3.4.13 वज्राणां चैव । D13 खड्गाणां च (for परिघाणां च). Ś1 Ñ2 V B1.3 D1-3.8.12.13 नि:स्वन (V2 D13 °न); B2.3 D6.7 नि:स्वनैः (for निस्वनैः).

—^{c}) Ñ1 D13 T1 G2 M2 पुंखपातैस्तु; D4 बहुघातैस्तु (for पुङ्खवातैस्तु). —^{d}) M3 सर्वे- (for सप्त). —For 15^{cd}, Ś1 B1 D1-3.8.13 subst.; while Ñ1 V1 B2.3 (reads in marg. up to 3061*) D13 ins. after 15^{ab}:

3059* बभूव तस्मिन्समरे पतनं राघवं प्रति।

[D1 तस्य, D13 तत्र (for तस्मिन्). V1 transp. तस्मिन् and समरे. Ś1 D8.13 राघवोपरि.]

—Then all the above MSS. cont.:

3060* राघवश्चापि दुर्धर्षो घोरं शरमयं महत्।
शरवर्षेण मेधावी प्रत्यवारयदाशुगैः।

[(l. 1) B1.3 D1.3 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षो). D1 शरमयः D3 अस्त्र° (for शर°). —(l. 2) Ś1 D8.13 शस्त्र- (for शर-). D1.3 -वर्षं तु (for -वर्षेण). Ñ1 आयतत्; V1 आशुभ, B1 आशुभे°; B2.3 D8.13 आशु तत् (B3 वै; D3 त) (for आशुगै°).]

—Thereafter B3 further cont.:

3061* द्वैरथं सुमहाश्चासीदभयमयुध्यमेतयोः।
सर्वविनाशनं घोरं पश्यतां कपिरक्षसाम्।

16 Ś1 B2 D1-3.8.12 om. 16-17. B3 D8 om. 16^{ab}. V1 damaged from तल in ^{b} up to दानवा in ^{d}. —^{b}) D8.13 वासिनां (for -वासिनः). —^{cd}) D1 दानवाः (for पन्नगाः). M1 चैव (for सर्वे). —T1 damaged from 16^{d} up to छिन्ना in 18^{a}. Ñ1 D4.7.9-11.13 transp. पन्नगाः

चकम्पे मेदिनी कृत्स्ना सशैलवनकानना ।
भास्करो निष्प्रभश्चासीन्न ववौ चापि मारुतः ॥ १७
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
चिन्तामापेदिरे सर्वे सकिंनरमहोरगाः ॥ १८
स्वस्ति गोब्राह्मणेभ्योऽस्तु लोकास्तिष्ठन्तु शाश्वताः ।
जयतां राघवः संख्ये रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १९

G. 6. 92. 20
B. 6. 107. 49
L. 6. 89. 0

and दानवाश्च. D4 नागाः शत- T2.3 वानराश्च; G1 सागराश्च (for दानवाश्च). Ñ2 V B2-4 चकंपिरे (for सहस्रशः). —After 16, D4 repeats 14^{cd} (var.).

17 Ś2 B1 D1-3 5 12 om.; T1 damaged for 17 (for all, cf. v.l. 16). —^{a}) Ñ1 D4 13 कंपिता (for चकम्पे). Ñ2 V B2-4 D4 13 सर्वा (for कृत्स्ना). —^{c}) Ñ1 D4 आदित्यो (for भास्करो). —^{d}) Ñ1 D4 प्रवाति च; D13 ववाह च (for ववौ चापि). Ñ2 V B2-4 प्रववौ न च (V3 B3.4 च न) मारुत°.

18 T1 damaged up to चिन्ता in ^{c} (cf. v.l. 16). D3 reads 18 (followed by 3062*) after 31. —^{a}) V2 damaged from न्धर्वा° up to स in ^{d}. —^{b}) D6 T3 3 यक्षाश्च (for सिद्धाश्च). D4 सर्वे सिद्धा महर्षयः. —^{c}) Ñ2 B2-4 सभ्य(B4 °भ्या)गमन् (for आपेदिरे). —^{d}) Ś1 V1 B1 D1-3 5 12 13 सम युद्ध निरीक्ष्य तत् (Ś2 D12 च, V1 B1 तं; D5 ह). —After 18, Ś2 D4.12 ins. l. 2–52 (l. 2–5 [r.]) of App. I (No. 66), B3 (m.) ins. 3062* (followed by l. 1–35 of App. I [No. 66]).

19 ^{a}) V2 M2 नो (for गो-). Ñ2 V B2.4 D4.5 7.9-11 T2.3 G1 M2 3 5 तु; B2 च (for ऽस्तु). —After 19^{ab}, M3 ins. l. 6 of 3064*. —^{d}) D4 राक्षसाधिपः T1 राक्ष*** (damaged) (for राक्षसेश्वरम्). —For 19, Ś1 B1 D1-3 (reads [preceded by 18] after 31) 5 12 13 (Ś2 D4.12 read after 12^{ab}) subst.; while V2 ins. after the first occurrence of 21^{ab}; B3 (m.) ins. after 18:

3062* स्वस्त्यस्तु राघवायेति देवाः सर्षिगणा ब्रुवन् ।
     लोकेभ्यश्चैव सर्वेभ्यस्त्वाशंसन्त सर्वशः ।

[Ś2 D3 12 om. l. 1. —(l. 1) D13 ते राघाय (for राघवाय). D1.3 ब्रुः, all except D1 3 ब्रुवन् archaic. —(l. 2) Ś2 D4.12 स्वस्त्यस्तु (for [आ]शंसन्त). D3 सर्वत°.] —Thereafter Ś1 D3 12 ins. l. 1–5 of App. I (No. 66) for the first time, repeating l. 2–5 after 18, while V2 B1 3 D1-3 12 (V2 B1 D3 l. 1–35 [B1 m. up to l. 28]; D13 l. 1–24) ins. App. I (No. 66). —After 19, Ñ V B2-4 D4 ins.:

3063* एवमुक्ते ददृशुस्तद् युद्धं रामराक्षसोः ।

[V2 एवं ब्रुवन्तोऽपश्यन्त (for the prior half).]

—Then, Ñ2 V1 (only l. 5–30) B3 ins. App. I (No. 66).

—After 19, D5-7 9-11 S (G1 only l. 1–2; M3 l. 6 after 19^{ab}) ins.; S1 D6 cont. l. 2 only after l. 1 of 3065*; Ñ B2 D4(only l. 5).13 ins. only l. 4–5 after 29, B3 cont. only l. 4–5 after 3063* and repeats only l. 5 after 3073*, B4 ins. only l. 5 after 31^{ab}:

3064* एवं जपन्तोऽपश्यंस्ते देवाः सर्षिगणास्तदा ।
     रामरावणयोर्युद्धं सुघोरं रोमहर्षणम् ।
     गन्धर्वाप्सरसां संघा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम् ।
     गगनं गगनाकारं सागरः सागरोपमः ।
     रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव । [5]
     एवं ब्रुवन्तो ददृशुस्तद्युद्धं रामरावणम् ।

[T1 damaged for l. 1–3. —(l. 1) M1 वदतो; M3 ब्रुवतो; Cm.t as above (for जपन्तो). D9 पश्यतो (for ऽपश्यंस्ते). D11 एव जपन्तो देवा (for the prior half). D5 G3 ऋषि- (for सर्षि-). D5 T2.3 तथा (for तदा). —M3 reads l. 2–3 after l. 5. —After l. 2, G1 cont. l. 2 of 3071*. —(l. 3) D4 दृष्ट्वा (for संघा). M3 एवं ब्रुवतः खचरा (for the prior half). D9 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). D6 समातुल (for अनूपमम्). —(l. 4) D7 M1 सागर सागरोपम (for the post. half). D10 सागर चांबरमल्पस्मबर सागरोपम. —After l. 5, Ñ B2 D4 13 cont. 3071*. —(l. 6) D7 9 स्तुवतो (for ब्रुवन्तो). M6 एवं ब्रुवन्नर्षिसंघा (for the prior half). T1 damaged from ह up to ज्वलित in 20^{c}. D5 G2 3 रोमहर्षणं (for रामरावणम्). M1 एवं वदत. सहसा विस्मिताश्चासुरवरे. ‡ Cv : "एवं च पश्यन्तो (एवं जपन्तोऽपश्यंस्ते?) एवा (देवा'?) सर्षिगणास्तदा । रामरावणयोर्युद्धं सुघोरं रोमहर्षणम्" इत्यस्मादपरतो "गन्धर्वाप्सरसां संघा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम् । गगनं गगनाकारं सागरं सागरोपमम् । रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव । एवं ब्रुवन्तो ददृशुस्तद्युद्धं रोमहर्षणम्" इति पाठक्रम ।; so also Cr g. Cr adds रामरावणम् रामरावणयो. स्वधि युद्धम्।, Ck दृष्ट्वा युद्धमनूपममित्यनन्तरम् "सागरं चाम्बरप्रख्यमम्बरं सागरोपमम्। रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिवेति पाठ ।, Ct' अनूपममिति दीर्घ आर्ष । 'दृष्ट्वा युद्धमनूपमम्' इत्युत्तर 'सागरं चाम्बरप्रख्यमम्बरं सागरोपमम्' इति पाठे सागरं गम्भीरत्वादिनाम्बरप्रख्यमाकाशतुल्यमिति वक्तुं शक्यम्। एवमम्बरमपि सागरोपममिति शक्यम्। रामरावणयोर्युद्धं तु तदतिरिक्तात्तद्युद्धसमवायात् स्वतुल्यमित्येव वक्तुं शक्यम्। तेनानुपमत्वं फलतीति अनन्वयोऽत्रालङ्कारः। पूर्वार्धे तु उपमेयोपमेति बोध्यम्। सागरशब्दे लिङ्गव्यत्यय आर्षः। अर्धर्चादित्वं स । 'गगनं गगनाकारं सागरः सागरोपम' इति पाठ अर्थद्वैऽपि एवेति बोध्यम्. ‡]

—Thereafter, G2 cont. l. 2 of 3071*.

G 6 92 o
B 6 107 33
L 6 89 o

तत: क्रुद्धो महाबाहू रघूणा कीर्तिवर्धनः ।
सधाय धनुषा रामः क्षुरमाशीविषोपमम् ।
रावणस्य शिरोऽच्छिनच्छ्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ॥ २०
तच्छिरः पतितं भूमौ दृष्ट लोकैस्त्रिभिस्तदा ।
तस्यैव सदृश चान्यद्रावणस्योत्थित शिरः ॥ २१
तत्क्षिप्र क्षिप्रहस्तेन रामेण क्षिप्रकारिणा ।
द्वितीय रावणशिरश्छिन्न सयति सायकैः ॥ २२
छिन्नमात्र च तच्छीर्ष पुनरन्यत्स्म दृश्यते ।
तदप्यशनिसकाशैश्छिन्न रामेण सायकैः ॥ २३

20 Before 20 Ś1 D1 ins

3065* ततोऽभवत्पुनर्युद्ध वृत्रवासवयोरिव ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव सिद्धाश्च सह चारणैः ।
ददृशुस्त्वाययु सर्वे तद्युद्ध रोमहर्षणम् ।

[After l 1 they cont l 2 of 3064*]

—while G1 2 read 30-31

T1 damaged up to ज्वलित in 20[c] (cf v l 3064*) D1 12 om 20-31 V1 om 20 N V2 3 B D5 6 13 om 20[ab] —[a]) D7 8-11 क्रोधात् (for क्रुद्धो) —[b]) Ś1 D1 नराणां (for रघूणा) —V3 repeats D1 reads 20[c] 21 (V3 up to 21[ab] only) after 25 (followed by l 36-52 of App I [No 66]) —[c]) G3 निधाय Cr as in text (for सधाय) M1 कार्मुके (for धनुषा) Ś1 D2 3 सधाय रामो धनुषि N V3 (both times) 3 B D4 6 13 तत सधाय रामस्तु (D13 °मेण [s c]) —[d]) Ś1 N2 V3 (both times) 3 B1 3 D3 6-11 13 G1 2 M3 शरम् D4 बाणम् Cg as in text (for क्षुरम्) —[e]) N2 D2 कोपात् N2 V3 (both times) 3 B2 4 D2 क्रोधात् B1 कायात् (for इच्छिनत्) Ś1 D2 3 चिच्छेद रावणशिर T1 चच्छिन्द्रावणशिर —[f]) N V3 (both times) 3 B D2 4 चिच्छेद परमाद्भुत

21 D1 12 om 21 V3 repeats 21[ab] (for both cf v l 20) For sequence in D1 cf v l 20 —[ab]) B1 d (for तच्) N B1 3 D2 6 छिन्न (for शिर) N1 दृष्ट भूमौ (by transp) D4 11 दृष्ट्वा भूमौ (for भूमौ दृष्ट) B1 सर्वे (for लोकै) —After 21[ab] (first time) V3 ins 3062* (followed by l 1-35 of App I [No 66]) —V3 reads 21[cd] after 21[ab] (1) —[c]) N V B2 4 D1-4 12 तथैव D1 तस्य वै (for तस्यैव) V3 B1 4 सदृश D1 शिरस्स (for सदृश) B1 तथैव च शिरश्चान्यद् —[d]) D1 [ड तद् M1 [उ]त्थित (for [उ]त्थित) B1 पुन (for शिर) Ś1 D1 [श]त्रवच्छिरत D1 पिर स्थित —After 21 V3 D1 repeat l 1 and cont l 3 of 3066*

22 V3 B1 D1 3 13 om 22 (for D1 12 cf v l 20) T1 damaged from 22 up to स्म in 27[a] —[a]) Ś1 D1 तच्छिरो N1 B1 (m also as in text) D11 तत्क्षणा N2 ततो हि V1 3 B1 3 तच्छिरो D4 तत्क्षिप्रं D6 T2 3 तदा तद्; G1 तच्छिरः M1 तत्क्षणाद् (for तत्क्षिप्र) —[b]) N1 D3 4 5 6 11 G3 [अ]ङ्गिप्रकर्मा (D1 कारिणा) M1 [अ]मितबलः (for क्षिप्रकारिणा) N3 V1 2 B2 4 रामेण महात्मना —V1 om 22[cd] —[c]) D13 पुन रामेण (metri causa) —[d]) Ś1 D1 शायेन D1 फलाना D6 तदपि (for सयति) N1 D4 G (ed) छिन्नमेव न[G (ed) हि] खदृश्यते, N2 V1 B2-4 छिन्नमेव हाजश्यत (B1 2 °मित B1 °श्यत) D11 छिन्नमेवानुलक्षय

23 D1 12 M2 om 23 (for D1 12 cf v l 20) T1 damaged for 23 (cf v l 22) —[a]) B1 छिन्नमात्र D1 5 G2 V1 Cm °मात्रे Cg as in text (for °मात्र) V1 B2 1 विच्छिन्न (V3 °न्न) D1 ततच्छिन्न D1 G M1 2 Cg तु तच्छीर्षं (D2 G2 Cm °र्षे) (for च तच्छीर्ष) N D4 13 छिन्न छिन्ने तत्र शीघ्रम् (N1 D11 °घ्र) —[b]) V2 अन्यदुम् D7 8-11 एव (for अन्यत्) N D11 प्रजायते V3 B2 प्रादुरुपन्न B3 न क्षीयते, B1 अजायत D1 अदृश्यत, D1 T2 3 G1 च दृश्यते D7 8-11 G1 प्रदृश्यते, G (ed) कौतुहलम् (for स्म दृश्यते) D6 पुनरन्य च जायते Cm अ पश्चिमे ऽदृश्यतेति सबध —[c]) N1 D1 तथापि D1 सकाश —[d]) D1 बाणै (for छिन्न) N1 D4 13 राघव, D7 8-11 रामस्य (for रामेण) N3 V B1 1 बहुवते D1 दृश्यत D1 छेदत (for सायकै) —For 23 Ś1 B1 D1 subst while V1 3 D1 subst l 1 for 23[ab] and along with l 2 (V3 with l 3) read after 23[cd] and V3 D1 repeat l 1 and cont l 3 after 21 Whereas N1 D4 13 ins only l 1 2 after 23 N1 V3 B1-4 M1 ins only l 1 and 3 after 23 G (ed) ins after 23

3066* छिद्यते जायते चैव रावणस्य पुन पुन ।
रामेण समरे रोषाद्रावणस्य दुरात्मन ।
एवमेव रण तस्मिन्नामो नमे न हि क्षयम् ।

[(l 1) D11 छिन्नो (for छिद्यते) Ś1 D1 जायते छिद्यते (by transp) M1 जायते छिद्यते Ś1 N1 D4 13 शीर्ष, D1 M1 शीर्षं (for चैव) V1 (second time) शिर, (for second पुन) —Ś1 B1 D1 om l 2 —(l 3) V1 B1 एवम् (for एव) G (ed) तत्र (for तस्मिन्) B1 रामो (for रामो) B1 transp न and हि V3 B1 D1 एव G (ed) हि यात (for हि क्षयम्) Ś1 D1 छिन्न नैवास्य क्षय M1 तेन रावण न जगा (for the post l alf)]

—After 23 D1 T2 3 ins.

एवमेव शतं छिन्नं शिरसां तुल्यवर्चसाम् ।
न चैव रावणस्यान्तो दृश्यते जीवितक्षये ॥ २४
ततः सर्वास्त्रविद्वीरः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
मार्गणैर्बहुभिर्युक्तश्चिन्तयामास राघवः ॥ २५
मारीचो निहतो यैस्तु खरो यैस्तु सदूषणः ।
क्रौञ्चारण्ये विराधस्तु कबन्धो दण्डकावने ॥ २६
त इमे सायकाः सर्वे युद्धे प्रत्ययिका मम ।
किं नु तत्कारणं येन रावणे मन्दतेजसः ॥ २७
इति चिन्तापरश्चासीदप्रमत्तश्च संयुगे ।
ववर्ष शरवर्षाणि राघवो रावणोरसि ॥ २८

G 6 92 31
B 6 107 62
L 6 89 0

3067* रामो रावणबाहूंश्च चिच्छेद युधि मार्गणैः ।
छिन्नानि तस्य शीर्षाणि निष्कामन्त्यपराणि च ।
बाहवश्चापि वेगेन कङ्कणाभरणान्विताः ।
शिरोभिर्बाहुभिश्चैव सकुलं च नभस्तदा ।
पुनः पुनश्च चिच्छेद क्रुद्धो रामोऽतिविस्मितः । [5]
काककङ्कवलश्येना गृध्रा कङ्का सहस्रशः ।
आकाशे सचरन्ति स्म बाणाश्चापि सुदारुणाः ।
शिरांसि रावणस्याथ बाहवो रुधिरोक्षिताः ।
गगनात्प्रपतन्ति स्म राघवस्य रथोपरि ।
न दिनं न च वै रात्रिर्न सन्ध्या न दिशोऽपराः । [10]
प्रकाशन्ते न तच्छाया दृश्यते तत्र सगरे ।
ततो रामो बभूवाथ विस्मयाविष्टमानसः ।

[(l 1) T2 3 बाहूनां (for -बाहूंश्च) —(l 5) T2 3 प्र (for च) T2 3 विस्मय (for विस्मित) —(l 6) T2 श्येना T3 कूरा (for कङ्का) —T2 3 om l 10–11]

24 D1 13 om 24 (cf v l 20) T1 damaged for 24 (cf v l 22) V2 repeats 24 before 29 D2 repeats 24 and reads 30^cd for the first time before 29 repeating 30^cd in its proper place —^a) D5 6 7 G3 M1 3 Cr m g एक (for एव) G3 शिरस्, Cr m g as in text (for शत) D3 कृत्त (for छिन्न) Ś2 N V B D2(V1 D2 both times) 4 8 9 13 T2 3 M3 शतमेकोत्तर छिन्न ❀ Ck t एवमेव शत छिन्नमिति पाठ ❀ —^c) D2 न चैव N2 V B D2(V1 D2 both times) M3 राक्षसेन्द्रस्य, D5 जीवितस्यान्तो, Cm g t as in text (for रावणस्यान्तो) —^d) N2 V1 2(first time) 3 B D2 (both times) M3 क्षय, V2(second time) क्षय (for क्षये) M1 भीमकर्मण, Cr m g t as in text (for जीवित क्षये) D5 दृश्यते तस्य रक्षस D13 यात्यन्तो जीवितं क्षये ❀ Cg न दृश्यत नादृश्यत ❀

25 D1 13 om 25 (cf v l 20) T1 damaged for 25 (cf v l 22) B1 om 25–28 —^a) Ś1 N2 B2–4 D2 M3 शूर, D3 राम (for वीर) —^b) Ś1 V2 3 D1–11 13 T2 3 M3 -[आ]नन्द (for [आ]नन्दि) —^c) Ñ2 V B2 4 M3 निशितैर्(M3 °शर) D2 विपमैर् (for मार्गणैर्) Ś1 D3 युद्धे, B3 युक्तैश् (for युक्तश्) N1 B3 D4 13 बाणैर्बहुविधैर्युं (N1 °मु)क्तश्(B3 °क) —^d) B3 लक्षयामास (for चिन्तया मास) —After 25 V2 B3 (m) D2 ins l 36–5 of App I (No 66) and then V2 repeats, whereas D2 reads 20^a–21 (V2 up to 21^ab only)

26 B1 D1 13 om 26 (cf v l 25 and 20) T1 damaged for 26 (cf v l 22) V2 D2 om 26–28 —^a) Ñ V1 3 B2–4 D2 13 M3 येन (for यैस्तु) —^b) Ñ1 D3 4 13 G1 चैव स, N2 V1 B2–4 येन च, D6 T2 3 यै यैस्तु, M1 यै सह (for यैस्तु स) Ś1 D2 दूषणश्च खरस्तथा, M3 दूषण खर एव च —^c) N1 T2 M3 3 Cg क्रौञ्चावने, D5 10 11 Ck t क्रौञ्चावटे D4 8 9 13 T3 M3 क्रौञ्चे(D6 13 °च) वने (for क्रौञ्चारण्ये) N1 D3 4 5 13 M3 कबन्धश्च(D7 °स्तु) M1 विराधश्च Ñ2 V1 3 B2–4 वाली च(V1 B3 मारीच) समरामर्षी —^d) Ñ V1 3 B2–4 D3 4 5 13 M3 विराधो दण्डके (N2 D1 °का) वने —For 26^cd Ś1 D2 subst

3068* त्रिशिराश्च विराधश्च हतो वाली च संयुगे ।

—After 26 D1 10 11 K (ed within brackets) ins

3069* यैः साला गिरयो भग्ना वाली च क्षुभितोऽम्बुधिः ।

[D7 ताला (for साला)]

27 V2 B1 D1 2 13 om 27 (for V2 D2 cf v l 26 for B1 cf v l 25 and for the rest, cf v l 20) T1 damaged up to का in 27^a (cf v l 22) —^ab) B2 3 इमे ते (by transp) (for त इमे) Ñ2 V1 3 B1 घोरा (for सर्वे) Ñ1 D2 13(all with hiatus) अस्मिन् (for युद्धे) Ś2 D2 transp सर्वे and युद्धे Ś1 B3 4 D1 3 13 प्रत्ययिता, N1 प्रत्ययिता, N2 V1 3 D3 प्रा(D3 प्र)त्ययिता, B3 प्रत्यर्दिता, D6 10 11 T1 Cm g t प्रात्ययिका, D4 T3 G3 प्रत्यायका, D7 8 T2 M1 Cr प्रत्यायिका (for प्रत्ययिका) Ś1 N1 B3 D1 13 मया —^c) Ś1 N2 V1 3 B2–4 D1 7–11 13 नु (for नु) D4 तत्र (for नु तत्) —^d) V2 damaged up to मन्द N1 D1 13 M1 3 विक्रमा, D3 चेतना Cg as in text (for तेजस) ❀ Cv 'रावणे मन्दतेजस ' इति पाठ ❀

28 V2 B1 D1 2 13 om 28 (for V2 D2 cf v l 26 for B1 cf v l 25 and for the rest cf v l 20) T1 damaged from स in 28^b up to सह in second occurrence of l 1 of 3071* —^ab) B4 तु (for first च) D3 इति चिन्त्य महाबाहु (for ^a) G3 स प्रयुक्तः (for अप्रम°) Ś1 D2 इति सचिन्त्य सर्वं सोऽप्रमत्तरोऽभवत् —After 28^ab D1 3 T2 3 ins

G. 6. 92. 32
B. 6. 107. 63
L. 6. 89. 0

रावणोऽपि ततः क्रुद्धो रथस्थो राक्षसेश्वरः । गदामुसलवर्षेण रामं प्रत्यर्दयद्रणे ॥ २९

3070* ततो विभीषणो वाक्य रामं प्रति जगाद ह।
छिन्ना एकाधिकशतं निर्गच्छन्त्यस्य बाहवः।
शिरांसि च तथैवास्य ब्रह्मणो वचनादपि।
नाभौ तिष्ठति चैवास्य अमृतं कुण्डलाकृति।
तच्छोषय महाप्राज्ञ पावकास्त्रेण सर्वतः। [5]
विभीषणवचः श्रुत्वा रामः शीघ्रपराक्रमः।
पावकास्त्रेण संयोज्य बाणमाशीविषोपमम्।
तेन घोरशरेणासौ नाभौ विव्याध रावणम्।
अनन्तरं च चिच्छेद शिरांसि च पुनर्बली।
बाहूनपि च संरब्धो रावणस्य रघूत्तमः। [10]
रावणेन रणे मुक्ता शक्तिर्योरातिभीषणा।
धारासहस्रसम्पन्ना भ्रमन्ती गगने भृशम्।
घण्टासहस्रनादेन पातयन्तीव चाम्बरे।
विभीषणवधार्थाय रामस्तामच्छिनच्छरैः।
दशग्रीवशिरश्छेदात्तदा तेजो विनिर्गतम्। [15]
म्लानरूपो बभूवाथ छिन्नैः शीर्षैर्भयंकरैः।
एकेन मुख्यशिरसा रणे रामं व्यलोकयत्।
आत्मनः शिरसा भीतो ज्ञातिभिश्चाभिसंवृतः।

[T2.3 om. l. 2–3. —(l. 4) T2.3 कुवलीकृत (for कुण्डलाकृतिः). —(l. 5) T2.3 सत्वर. (for सर्वत॰). —(l. 6) D4 विभीषणस्य (hypm.) (for विभीषण). —D4 om. from the post. half of l. 7 up to the prior half of l. 9. —D4 om. l. 10–18. —(l. 12) T2.3 भ्रमती (for भ्रमन्ती). —(l. 17) T3 व्यलोकयन्. —(l. 18) T2.3 पक्तिभिः (for ज्ञाति॰). T3 -संवृत.]

—Then D3 ins. an addl. colophon. [Sarga no. 92.] —D3 om. 28^{cd}. —^{c}) Ñ2 V1.3 B2-4 -वर्षं च (for -वर्षाणि). —^{d}) Ñ1 D4.13 रावणोपरि; V1 B1 राक्षसोपरि (for रावणोरसि). B1 रावणोपरि राघवः. —*After* 28, G1.3 ins. 3074*.

29 D3.13 om. 29 (cf. v.l. 20). T1 damaged for 29 in second occurrence (cf. v.l. 28). Before 29, V2 repeats 24. D1 repeats 24 and reads 30^{cd} for *the first time before 29, repeating* 30^{cd} *in its* proper place. D5–7.9–11 T (T1 damaged from रथो in 29^{b} [first time] up to परित in 25^{d}) G2 M3.5.6 read 29 (followed by l. 1 of 3071*) for the first time after 24, repeating them (D3 repeating l. 1 after 31) here. G3 reads 29 after 14. G1 reads 29^{a} for the *first time before the second occurrence of* 13^{b} and reads 29 (repeating ^{a}) before 15. B3 reads 29^{ab} for the first time before 15, repeating it here. —^{a}) Ñ V1.3 B1 D1 [5]ऽपि. V2 B1 (both times).2 D3 तु; M1 (first time) च (for ऽपि). —^{b}) Ś1 D4 रथयो (for रथस्थो). V3 राक्ष***; G3 (second time) राक्षसेश्वरः; M1 (second time) राक्षसाधिपः (for राक्षसेश्वरः). —D3 om. 29^{cd}. V3 mostly damaged for 29^{cd}. —^{c}) V1 damaged up to स. B1 D3 गदा; B1 (*sup. lin.* also as in text) गत्वा (for गदा). B1 मार्गण- (for -मुसल-). D6 T2.3 (all second time) -वर्षैश्च; G1 -घोषेण; M3 -वर्षाणि (for -वर्षेण). —^{d}) Ś1 -[अ]द्रवद्रणे. Ñ1 -[अ]प्यमर्दयत्; D5 G M1.2 (D5 G3 M1 first time) -[अ]र्पयद्रणे (for -[अ]र्दयद्रणे). D6.13 राघवं प्रत्यमर्द(D13 °र्पय)यत्.

—After 29, Ś1 V1.3 B2 (reads twice).4 D6 M4 ins.; D5–7.9–11 T G2 M3.5.6 ins. l. 1 for the first time after the first occurrence of 29, repeating it here (D3 repeating after 31) and then all except D3 ins. l. 2 after the second occurrence of 29; Ñ B1 D1 (only l. 5).13 ins. only l. 4–5 of 3064* and then cont.; G1 cont. l. 2 only after l. 2 of 3064*; G3 ins. l. 1 after 29 and cont. l. 2 after 3064*:

3071* तदद्भुतं महद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
अन्तरिक्षे च भूमौ च पुनश्च गिरिमूर्धनि ।

[T1 damaged for l. 1 in first occurrence and up to मह in l. 1 in second occurrence (cf. v.l. 14 and 28). Ñ1 D4.13 om. l. 1. B2 transp. l. 1 and 2 (including star passages). B2 first time reads l. 1 in marg. —(l. 1) V1 ततः प्रवृत्(hypm.); D4.9–11 (all first time) तदद्भुतं; T3 (first time) G1 M1 (both times) तदद्युद्धं; M1 (first time) प्रावर्तत (for तदद्भुतं). Ś1 महारौद्रं; B2 (second time) D6 T2.3 (all first time) महद्युद्धं; D5.7.9–11 (all first time) युद्धं; D1 महाघोरं (for महद्युद्धं). D1 (second time) तयोर्युद्धमभूद्घोरं (for the prior half). —V1 om. (hapl.) from the post. half of l. 1 up to 30^{a}. Ś1 Ñ2 B1.3 D5–11 T G1.3 M (B3 D9.10.11 T [T1 damaged first time] G3 M1.3.4 both times; D3.4 first time) लोमहर्षणं. —*After* l. 1, B2 ins.:

3071(A)* पर्वतानि च विस्तरा लोकानां महौजसः ।

—(l. 2) B2.3 (first time) आकाशे चैव; B1 D1 भूमौ च; D13 अन्तरिक्षे (for अन्तरिक्षे च). G1 गिरिमू(sic); Cr.m.g as above (for पुनश्च). —For l. 2, Ś1 D1 subst.:

3071(B)* उभयो युद्धतो वा[illegible]

(Cr.: रावणोऽपि ततः क्रुद्ध इत्यादिश्लोकद्वयानन्तरं. पूर्वं 'कुवेर रावणे वीर [illegible] (स्कन्दे लिखि) [illegible] अत्र केचनश्लोका लिखित । "अन्तरिक्षे च भूमौ च पुनश्च गिरिमूर्धनि" इत्यनन्तरं पठन्ति "देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् । पश्यतां तन्महद्युद्धं सप्तरात्रमवर्तत । नैव रात्रं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् । रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति" । [illegible]

देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् ।
पश्यतां तन्महद्युद्धं सर्वरात्रमवर्तत ॥ ३० ॥

नैव रात्रिं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् ।
रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति ॥ ३१ ॥

G 6 92 35
B. 6 107 66
L. 6 89 0

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षण्णवतितमः सर्गः ॥ ९६ ॥

मशिवम् Cr तन्महद्युद्ध प्रवृत्तमित्यर्थ । अस्मात् श्लोकात् "देवदानव यक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् । पश्यतां तन्महद्युद्ध सर्वरात्रमवर्तत । नैव रात्रिं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् । रामरावणयोर्युद्ध विराममुपगच्छति" इति श्लोकद्वय केषुचित् कोशेषु पतितम् । सर्वरात्र महोरात्रमित्यर्थ ꙮ]
—Then Ñ1 B2 D4 13 further cont, while B3 cont after the first occurrence of 3071*

3072* कामगो मातलेश्वासीत्स रथो दिव्यलक्षण ।
मनसा चिन्तितो याति यत्रासौ वाञ्छते गतिम् ।

[(l 1) N1 D4 मातलिश् (for मातलेश्) D13 हि (for च) —(l 2) B2 चिन्तित B2 4 रजते (for वाञ्छते) D4 वाञ्छितो गति, D13 वहुशो गति]

30 D1 13 om 30 (cf v l 20) V1 om 30ab (cf v l 29) Ś1 D3 om 30-31 D4 om 30ab G1 2 read 30-31 before 20 —a) D3 गद्दा (sic) (for देव) —V3 damaged for 30bc D2 reads 30cd for the first time before 29 repeating it here —c) T1 damaged from श्यतां up to सेन्द्रयो in l 1 of 3074* Ñ1 D4 13 सु, B2 D2 (first time) 6 T3 3 तु (for तन्) —d) N V1 2 B D2 (both times) 3 4 5 13 T2 3 M2 सम, Cr as in text (for सर्व) Ñ1 D4 अवर्तयत्, V2 damaged D2 (both times) 3 प्रवर्तते (for अवर्तत) ꙮ Cm इत्यादाना पश्यता सता सर्वरात्र महद्युद्धमवर्ततेति संबन्ध । अस्मिन्पाठे ससात्रकृतरामरावणयुद्धस्यास्मिन् रामायणे अश्रूयमाणत्वेन अनुपपन्नत्वाश्च सर्वरात्रमवर्ततेति पाठ समीचीन सर्वरात्र अहोरात्रमित्यर्थ I, so also Cg t ꙮ —After 30, B3 ins

3073* न दृष्ट न श्रुत कैश्चिद्देवदानवराक्षसै ।
—Thereafter B3 repeats l 5 of 3064*

31 Ś1 D1 3 13 om T1 damaged for 31 (for D1 13 cf v l 20 and for the rest cf v l 30) For sequence in G1 2 cf v l 30 V3 om 31ab —a) D2 3 च (for [दृ]व) B1 4 D2 5 13 G3 रात्रिर्, D4 3 T2 3 G1 2 M1 2 Cg k रात्र, Ct as in text (for रात्रिं) D13 दिवसो —b) D13 मुहूर्तो —After 31ab, B4 ins only l 5 of 3064* —B4 om 31cd —c) N V3 3 B1-3 D3-6 8 विश्रामम्, V1 D12 M3 विश्रान्तिम् (for विरामम्) N, V B1-3 D2 4 9 क्षणमत्रा, D6 T3 3 अधिगच्छति, D13 नैव गच्छति (for उपगच्छति) ꙮ Cv r विराममुपगच्छति ꙮ —After 31, D1 reads 18 (followed by 3062*) —After 31, D5-7 10 11 T G2 M ins, G1 2 ins after 28

3074* दशरथसुतराक्षसेन्द्रयोस्तयो
जयमनवेक्ष्य रणे स राघवस्य ।
सुरवररथसारथिर्महात्मा
रणगतराममुवाच वाक्यमाशु ।

[T1 damaged up to सेन्द्रयो in l 1 (cf v l 30) —(l 1) D6 T2 3 M3 5 6 om तयोर्, —(l 2) D6 सुजयम् (for जयम्) D5 T1 G3 M1 परात्य च Cg t as above (for स राघवस्य) —(l 3) D6 T2 3 M1 सुरपति Cg t as above (for °वर) M3 Cg महान् (for महा सा) D7 सुरवर सारथिर्मातलिर्महात्मा —(l 4) D6 T2 3 M5 रणगतमेनम्, D10 11 Ck t °रतरामम् (for °गतरामम्) G2 om आशु]

—After 31 D3 repeats l 1 of 3071* while D13 ins l 25–52 of App I (No 66)

Colophon Ñ1 V1 2 B2 4 D3 6 9 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ñ1 B1 D2 13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 D12 रावणयुद्ध, N2 illeg B1 महायुद्ध D1 2 मायायुद्धं D6 रामरावणयोर्युद्ध D13 रावणशिरश्छेदन —*Sarga no* (figures words or both) D2 3 12 13 om T1 damaged N2 illeg Ś1 D1 90 V1 107 B1 88, D5 7 T2 G M3 5 110 D10 11 109 T3 121 M1 2 111 —After colophon D3 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

९७

G 6 92 36
B 6 108 1
L 6 50 1

अथ संस्मारयामास राघवं मातलिस्तदा ।
अजानन्निव किं वीर त्वमेनमनुवर्तसे ॥ १
विसृजास्मै वधाय त्वमस्त्रं पैतामहं प्रभो ।
विनाशकालः कथितो यः सुरैः सोऽद्य वर्तते ॥ २
ततः संस्मारितो रामस्तेन वाक्येन मातलेः ।
जग्राह स शरं दीप्तं निश्वसन्तमिवोरगम् ॥ ३
यमस्मै प्रथमं प्रादादगस्त्यो भगवानृषिः ।
ब्रह्मदत्तं महद्बाणममोघं युधि वीर्यवान् ॥ ४
ब्रह्मणा निर्मितं पूर्वमिन्द्रार्थममितौजसा ।
दत्तं सुरपतेः पूर्वं त्रिलोकजयकाङ्क्षिणः ॥ ५

97

Ś1 missing for Sarga 97 (cf v l 6 93 13) Ñ1 V1 3 B2-4 D3 4 1 cont the previous Sarga D13 begins with ॐ —Before 1 V3 B1 ins

3075* ततो युद्धपरिश्रान्तं समरे चिन्तया स्थितं ।
रावणस्याग्रतो दृष्ट्वा युद्धाय समुपस्थितम् ।

1 T1 damaged from 1ᵃ up to य in 2ᵇ V3 damaged from मास in ᵃ up to व in ᵈ —ᵃ) T3 तथा, M3 रणे (for तदा) Ś1 D1 2 5-10 मातली (D2 वह्नीला) राघवं तद्रा, V2 B1 मातली रघुनन्दन —ᶜ) B1 न जानन्निव Ś1 D13 19 त्व (D13 मा) वीर, D3 वीर त्वं (for किं वीर) —ᵈ) Ś1 D13 विसेवसे, Ñ2 V1 B1 4 D1 4 7 13 M3 त्वसेवसे, D2 त्विमेवम् (for त्वमेनम्) Ś1 Ñ1 B1 D1 2 8 13 11 अमि, D3 भान (for अनु) —After 1, Ñ V1 3 B2-4 D3 4 M3 ins

3076* क्षय न त्वं कृतार्थं ते भविष्यति महाबल ।
राक्षसेन्द्र दुरात्मानं हनिष्ये रावणं रणे ।
अद्य वीरं सुयुद्धं ते दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ।
बुधो देवर्षिभिः श्रीमान् सुग्रीवोऽस्तु पितामहः ।
अद्य देवा सगन्धर्वा सिद्धाश्च परमर्षयः [5]
निर्भया विचरिष्यन्ति त्वत्कृते नरोत्तम ।

[(l 1) Ñ2 यथार्थं V1 3 B2 यथार्थ (for कृतार्थं) Ñ1 D4 13 M3 नृपात्मज (for महाबल)—(l 2) M3 हनिष्ये Ñ2 D4 13 M3 रामं रावण (for रावणं रणे) —(l 3) V3 वीरं सुयुद्ध, D13 वीरं सुयुद्धं (for वीरं सुयुद्धं) B3 दिव्यादिव्येन (for दृष्ट्वा दिव्येन) —V3 damaged from व्येन up to the prior half of l 4 —(l 4) B4 वृतो (for बुधो) Ñ1 V3 B2 D4 तु V1 B2 D13 च (for ऽस्तु) —(l 5) D4 देवाश्च (for अद्य देवा) —(l 6) Ñ1 D4 13 M3 त्वत्कृते मनुजाधिप (for the post half)]

while D3 ins

3077* कालपक्षो गतश्चैव एव विषये रावण ।
पाहयास्मिन् रिपुं सिद्धे वाहकश्च वधाय ।

2 T1 damaged up to त्र in 2ᵇ (cf v.l 1) —ᵃ) M3 D4 5 G1 M1 3 [स]सृज B1 D2 [स]सिमृज, Cm t as in text (for [स सृ]) Ś1 D13 यथार्थं B3 यथार्थाय (for वधाय त्वम्) V3 विसृ******म् (damaged) —ᵇ) Ñ1 B3 ब्रह्म (for अस्त्रं) Ś1 Ñ2 V B1 D1 3 5 6 13 18 विभो, D1 महत् (for प्रभो) —ᶜ) B1 हेतु, D2 marg (for काल) Ś1 B3 D1 3 5 8 प्रथितो (for कथितो) G1 विनाश कथितो राम —ᵈ) Ś1 D4 13 अमि, B1 D2-4 5 T3 1 G1 M3 सोऽसा, G2 सोऽसि (for सोऽद्य) —For 2ᶜᵈ, Ñ V1 3 B1 4 D4 13 subst, while B3 ins (within brackets) after 2

3078* विनाशो निमितो ह्यस्य स्वयमेव स्वयंभुवा ।
[Ñ1 D4 13 पूर्वं (for स्वयम्)]

—Thereafter all the above MSS cont, while M3 ins after 2

3079* उत्तमाङ्गं न चैतस्य छेत्तव्यं राघव त्वया ।
नैव मूर्ध्नि प्रभो वध्यो वध्य एव हि मर्मसु ।

[(l 1) B2 हेतुष्य(sic) B3(sup lin also orig as above)नैतरं (for छेतव्य) —(l 2) B3 M3 नैव M3 हीर्षे (for मूर्ध्नि) V1 3 हतो (for प्रभो) Ñ1 V3 M3 एव (for एव) B3 स (for हि) N1 D4 13 वधो वैशाल(D4 °रा) ह्रीर्षे तु मर्मणो निशाचर]

3 ᵃ) Ś1 D13 स्मारितस्तेन रामोसौ —ᵇ) Ñ2 V1 मारथे (for मातले) —ᶜ) Ñ2 दीप्तं (for दीप्त) B3 शर सुदीप्तं (for स शरं दीप्तं) —ᵈ) T1 damaged from सन्त up to ग्दाथ in 5ᵃ Ś1 Ñ1 V B D2 1-4 13 18 नि श्वसन्तम्, D3 महोरगं

4 T1 damaged for 4 (cf v l 3) —ᵃ) N2 V1 3 B3(before corr, after corr sup lin also as in text) 4 यदस्मै D1 11 य यस्मै (for यमस्मै) —ᶜ) D3 ब्रह्मदत्तं Ś1 B3 N1 V3 B1 D1-4 6 8 13 T2 5 M1 3 5 महाबाणं N1 V3 B1 4 5 त बाण, V3 परं बाणं (for महद्बाणम्) —ᵈ) D1 बाराय (for अमोघं) Ś1 D4 13 जग्राह विधिवद्दतुः Ñ1 V1 3 B1 3(orig sup lin also as in V1) 4 जग्राह परावीरहा V3 B1 D1-5 13 जग्राह युधि तद्विधः T3 तमार्थं तदुद्यातिन

5 T1 damaged up to ग्दाथ in 5ᵃ (cf v l 3) —ᵃ) N1 D1 निमितं ब्रह्मणा (by transp) D13 तत् (with hiatus) (for पूर्वम्) —N3 D4 om (hapl.) 5ᶜᵈ —ᵇ) D1 13 T3 अमितौजस (D13 °सं) N3 V B2-4 इन्द्राय मित-

यस्य वाजेषु पवनः फले पावकभास्करौ ।
शरीरमाकाशमयं गौरवे मेरुमन्दरौ ॥ ६
जाज्वल्यमानं वपुषा सुपुङ्खं हेमभूषितम् ।
तेजसा सर्वभूतानां कृतं भास्करवर्चसम् ॥ ७
सधूममिव कालाग्निं दीप्तमाशीविषं यथा ।
रथनागाश्ववृन्दानां भेदनं क्षिप्रकारिणम् ॥ ८
द्वाराणां परिघाणां च गिरीणामपि भेदनम् ।
नानारुधिरसिक्ताङ्गं मेदोदिग्धं सुदारुणम् ॥ ९
वज्रसारं महानादं नानासमितिदारणम् ।
सर्ववित्रासनं भीमं श्वसन्तमिव पन्नगम् ॥ १०
कङ्कगृध्रबलानां च गोमायुगणरक्षसाम् ।
नित्यं भक्ष्यप्रदं युद्धे यमरूपं भयावहम् ॥ ११

G 6 92 50
B 6 108 11
L 6 90 12

तेजस (V3 B3.4 °सा) B1 इन्द्रायामिततेजसे —d) Ś1 Ñ1 B1 D3.4.8 त्रैलोक्य (D4 °क्ये), B2 त्रिलोके (for त्रिलोक) N1 D4.8 -जयकाङ्क्षिणा D2 -जयकाङ्क्षिण, D7 °ह्वेतवे (for जयकाङ्क्षिण) D13 त्रिलोक जयकाङ्क्षिणे (sic)

6 a) Ñ1 V3 D4 पुखे तु D13 वेगेन (for वाजेषु) Ñ2 V1.2 B3-4 पवनो यस्य (N2 V1.3 °ज) पुखे तु —b) B2 मूले, T2 पार्श्व Cg as in text (for फले) V1 D7.12 भास्करपावकौ (by transp) —c) B4 आकाशसम (for °मय) N1 (m also as in text) D4 शरीरे चा(N1 °रम)ग्निभगवान् —T1 damaged from 6d up to दीप्तमाशी in 8b —d) D13 T2.3 G3 गौरव D6 मद्र —After 6 Ś1 N1 V3 B1 D2.4.8.10.12.13 ins while N2 V1.3 B3.4 ins after 7ab whereas B2 ins for the first time in marg after 6 repeating it after 7ab

3080* एकैस्वपि च विन्यस्ता लोकपाला महौजसः ।
धनदो वरुणश्चैव पाशहस्तस्तथान्तकः ।

[(l 1) N1 V1.3 B2.3 (second time) प्रतिपर्व च B4 प्रति पर्वणि (for पर्वस्वपि च) N1 (marg also as above) सप्तति मवाग्नयो N2 भगवतो जयावहः V3 ये भवति तवाग्नयो B2.3 (second time).4 ये भवति मयावहा (B2 °न्हा) (for the post half) —(l 2) Ś1 D4 दानवो (sic) D13 वासवो (for धनदो) N V1.3 B2.3 (second time).4 D1.4.13 वज्री (for चैव) B2 (first time) कुम्भेदी (for पाशहस्तस्) N2 V1 B1 कृतान्तक (for तथान्तक)]

7 T1 damaged for 7 (cf v l 6) —a) D1 जज्वालमान च (hypm) (for जाज्वल्यमान) —b) D4.13 श्रुति (D13 हेम) भूषण (for हेमभूषितम्) N1 सुपुङ्खसुवि भूषण —After 7ab N2 V1.2 B3.4 ins B2 repeats 3080* —c) B2 भास्वर (for भास्कर) Ś1 B3 D12.13 तेजसा, V3 B1.4 D7 वर्चसा (B4 °सा) (for वर्चसम्) D8 भास्करस्य च तेजसा

8 T1 damaged up to दीप्तमाशी in 8b (cf v l 6) —b) Ś1 V3 B1 D1.2.3.12.13 दीप्यमान रविं यथा Ñ2 V1.2 B3.4 M3 लेलिहानमिवोरग, D7.8-11 G1.2 दीप्तमाशीविषोपम —Ś1 D8.11 om 8c-9b —c) N2 V1 B2.3 (orig sup lin also as in text).4 D5.7.9-12 नर, D6 T1 M पर, G3 वर (for रथ) N1 D4 परनाराच, V2 नृनागाप (for रथनागाश्व) N2 वृन्दाणा (for वृन्दाना) —d) D4.13 -कारण (for कारिणम्)

9 Ś1 D8.11 G (ed) om 9ab (for all except G [ed], cf v l 8) N1 D4 om 9-11b —a) N2 रावण, V1.2 D3 द्वारण, B2.4 द्वारण, G3 वीराणा, M3 शराणा, L (ed) वारण, Cr m g t as in text (for द्वाराणा) D5 पर्वताना Cr as in text (for परिघाणा) D1 om च (subm) V3 B1 परिघाणा सहस्राणा —b) N2 illeg V2.3 B2.3 D1-3.13 चैव V3 B1 D6.7.9.10 G1.2 M1.2.3 चापि, B4 अपि, D6 अधि, D11 चाभि (for अपि) —After 9ab M3 ins

3081* शोषणं सागराणां च कम्पनं पृथिवीतले ।

—V3 damaged for 9c —c) N2 V1.2 B2-4 D5.6.7.9-11.13 T2.3 M1 दिग्धाग (for सिक्ताङ्ग) —d) T1 damaged from दिग्ध up to गोमायुग in 11b N2 V1.3 B2.4 मेद सिक्त (for मेदोदिग्ध) D3 मेदोदिग्धाग दारुण (unmetric)

10 N1 D4 om T1 damaged for 10ab (for both cf v l 9) Ś1 Ñ2 V1.3 B2.4 D6.9.12.13 om (hapl) 10ab G2 reads 10ab after 11 —a) V3 B1 चक्रनाभ D1.3 वज्रनाभ (for वज्रसार) —b) D6 G3 M1 Cg t दारण, Ck as in text (for दारुणम्) V3 B1 नानासमितिविद्रावण —M3 om 10cd —d) V3 B1 सपक्षम् (for श्वसन्तम्) G (ed) लेलिहानमिवोरग —After 10 Ś1 D1.3.6.12.13 ins

3082* दुराधर्षं दुर्विषहं सर्वदुष्टविनाशनम् ।
आशीविषसमस्पर्शं वेगसम्पन्नमर्चितम् ।

[(l 1) Ś1 D1.3.12 दुराधा(D1 °धा)र (for दुराधर्षं) D1 विघातन (for विनाशनम्) —(l 2) Ś1 D6.13 कल्पित (for अर्चितम्) D6 वेगसप समन्वित (for the post half)]

11 N1 D4 om 11ab T1 damaged up to गोमायुग in 11b (for both cf v l 9) —a) Ś1 V3 B1 D1-3.8.12.13 काक (for कङ्क) Ś1 D8.12 विहगाना, N2 V1.2 B2.4 D6 T2.3 बलकाना V3 B1 D1.9-11 -बकाना च, D7.8 बटाना च Cg as in text (for बलाना च) —b) Ś1 B1 D6.12 T2.3 गृग, B2 (sup lin also orig as in text) D1-3.8 वृक, D13 -क्रूर (for गण) —c) V3 B3.4

G. 6. 92. 0
B. 6. 108. 11
L. 6. 90. 13

नन्दनं वानरेन्द्राणां रक्षसामवसादनम् ।
वाजितं विविधैर्वाजैश्चारुचित्रैर्गरुत्मतः ॥ १२
तमुत्तममिषुं लोकानामिक्ष्वाकुभयनाशनम् ।
द्विषतां कीर्तिहरणं प्रहर्षकरमात्मनः ॥ १३
अभिमन्त्र्य ततो रामस्तं महेषुं महाबलः ।
वेदप्रोक्तेन विधिना संदधे कार्मुके बली ॥ १४
स रावणाय संक्रुद्धो भृशमायम्य कार्मुकम् ।
चिक्षेप परमायत्तस्तं शरं मर्मघातिनम् ॥ १५
स वज्र इव दुर्धर्षो वज्रबाहुविसर्जितः ।
कृतान्त इव चावार्यो न्यपतद्रावणोरसि ॥ १६

D1.6 9–11 नित्य- (for नित्यं). Ñ1 D4 भयप्रदं; B1 D6.8 मद्भयप्रदं (for भक्षप्रदं).—d) Ś2 Ñ2 V1 D3 8 D6 यमरूप-; T2 महद्रूपं; Cg as in text (for यमरूपं).—V2 damaged from यावद्दम् up to वसा in 12b. M2 दुरासदं; Cg as in text (for भयावहम्).—After 11, G2 reads 10cd.

12 V2 damaged up to वसा in 12b (cf. v.l. 11). G (ed.) om. 12.—a) B2 (before corr. as in text; after corr. sec. m.) नंदनं; D1.13 नदंनं; D3 नंदता; T2 **नं (damaged) (for नन्दनं). D1 मानवेंद्राणां.—b) B3 G1 यम(B2 चाव)सादनं; M1 शोकवर्धनं.—S2 D8.12 om. (hapl.?) 12c–13b. V3 B1 T3 om. 12cd.—c) V2 B3.4 D1.4 राजितं; D5 T1 नादितं; M3 योजितं; Cg as in text (for वाजितं). Ñ2 V1 B3–4 D2 पक्षैस् (for वाजैस्).—d) T1 damaged from चित्रैर् up to रा in 14a. B3 D13 -चित्रं; D6 -पत्रैर् (for -चित्रैर्). Ñ1 D4 हेमचित्रं दुरासदं.—After 12, M3 ins.:

3083* अनुपमेय लोकेषु बाणं कुभयनाशनम् ।

13 Ś2 Ñ1 D4 8.12 om. 13ab (for Ś2 D8 12, cf. v.l. 12). T1 damaged for 13 (cf. v.l. 12). G1 om. 13–14. M3 transp. ab and cd.—b) V3 (m. also as in text) इक्ष्वाकुकुलनंदनं; M3 इक्ष्वाकूणां यशस्करं.—c) B2 प्रीतिज(after corr. m. °ह)ननं; D3 प्रीतिहरणं; M1 कीर्तिहरं (for कीर्तिहरणं).—V3 damaged for 13d–14b.—d) Ś1 D8 8 9 12 T3 प्रहर्षकरम्.

14 T1 damaged up to रा in 14a (cf. v.l. 12). G1 om. 14; V2 damaged for 14ab (for both, cf. v.l. 13).—a) T2 सदा (for ततो).—b) D2 स्वं (for तं). Ś2 V2 B2 D1–3 8.12.13 महाभुजः; T2 G3 M3 °बलं (for °बलः).—c) G1 देव-; Ct as in text (for वेद-). Ñ2 D4 मंत्रेण (for विधिना).—d) Ñ1 D4 कार्मुकोत्तमे.—After 14, Ñ V1.3 B3–4 D4.5.7.9–11 T G2 3 M ins., while G1 ins. before 15:

3084* तस्मिन्संधीयमाने तु राघवेण शरोत्तमे ।
सर्वभूतानि वित्रेसुश्चचाल च वसुंधरा ।

[(l. 1) B3.4 D5 संभाव्यमाने. D4 च (for तु). D4 शरोत्तम.—(l. 2) D9–11 रा(D9 om. [subm.])क्षसा (for वित्रेसुर्). Ñ V1.3 B3–4 D4 वित्रेसुः सत्त्वजातानि, M3 damaged (for the prior half). V3 B3 च(B2 सं)चचाल.—T2 damaged from वसुंधरा up to इव in 16a; V3 damaged from वसुंधरा up to 15b].

15 T2 damaged for 15; V3 damaged for 15 (for both, cf. v.l. 14). Before 15, G1 ins. 3084*.—a) D5 G3 राघवोऽथ; M3 राघवोऽपि-; Cg as in text (for रावणाय). D9 क्रुद्धो (subm.).—b) Ñ1 D4 दृढम् (for भृशम्).—c) Ñ B3 D4 परमायत्तं; V1.3 B2 M2 परमायत्तस्.—d) D4 मर्मघातकं; M1 °भेदिनं (for °घातिनम्). B2 शरं मर्मविघातिनं; D9 9–11 शरं मर्मविदारणं.—For 15, Ś1 V2 B1 D1–3.8.12.13 subst.; B2 ins. l. 2 only after 15:

3085* स रावणाय तं वेगाच्चिक्षेप शरमुत्तमम् ।
महावेगं महाघोषं गिरीणामपि दारणम् ।

[(l. 1) Ś2 D8 12 वेगेन (for तं वेगात्).—V2 B1 om. l. 2.—(l. 2) B2 D12 घोरं (for -घोषं). Ś2 D2 D3 दारुणं.—Thereafter all the above MSS. cont.; while Ñ V1 3 B2 4 D4 ins. after 15:

3086* स शक्रधनुषो मुक्तो हन्तुं रामेण रावणम् ।
धूमपूर्वं प्रजज्वाल प्राप्य वायुपथं तदा ।

[(l. 1) Ñ2 V1 3 B3–4 शत्रु- (for शक्र-). Ñ2 V1.3 B3–4 D1.2 -धनुषा. G (ed.) मुक्ते (for मुक्तो). V2 B1 स शाक्रो धनुर्मुक्तो (for the prior half). Ñ2 V1 3 B2.3 (marg. also as above) 4 हतु शत्रु महात्मना (for the post. half). Ñ1 D4 शक्रस्य धनुषा मुक्तस्तेन मुक्तो महात्मना.—After l. 1, Ñ2 V1.3 B3–4 ins.:

3086(A)* संधितः परमास्त्रेण निर्भेत्य विसृतः शरः ।

[Ñ2 V1 B4 संहित'; B3 सज्जित (for संधितः).—V3 damaged from विसृत. up to the prior half of l. 2. V1 निहितः; G (ed.) विसृत.]

—(l. 2) Ś2 D8 12 धूमवर्वं (for धूमपूर्वं). Ñ1 D4 ज्वालामाली सधूमस्तु (for the prior half).—Ś2 D12 om. from the post. half up to 16a. B2 द्वारार्थं. Ñ1 V2 B1 D1.4 8.13 महद्; D1.4 महान् (for तदा).]

—Thereafter D12 further cont. 3088* and 3089*.

16 T1 damaged up to इव in 16a (cf. v.l. 14). Ś2 D8.12 om. 16a (cf. v.l. 15).—b) Ś1 V2 B1 D1–3 8.13 वज्रपाणि-; Ñ2 V1 3 B3 D5–7.10.11 T1 G M1.2 3 Cg t वज्रिबाहु-; D12 रामबाहु-; Ck as in text (for वज्रबाहु-). M1 -विनिःसृतः.—c) V2 चासर्पो; B2 दुर्धर्षो; D2 दुर्वार्यो; T2.3 चापूर्यो (for चावार्यो). Ś2

स विसृष्टो महावेगः शरीरान्तकरः शरः ।
बिभेद हृदयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १७

रुधिराक्तः स वेगेन जीवितान्तकरः शरः ।
रावणस्य हरन्प्राणान्विवेश धरणीतलम् ॥ १८

स शरो रावणं हत्वा रुधिरार्द्रकृतच्छविः ।
कृतकर्मा निभृतवत्स्वतूणीं पुनराविशत् ॥ १९

तस्य हस्ताद्धतस्याशु कार्मुकं तत्ससायकम् ।
निपपात सह प्राणैर्भ्रश्यमानस्य जीवितात् ॥ २०

गतासुर्भीमवेगस्तु नैर्ऋतेन्द्रो महाद्युतिः ।
पपात स्यन्दनाद्भूमौ वृत्रो वज्रहतो यथा ॥ २१

तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ हतशेषा निशाचराः ।
हतनाथा भयत्रस्ताः सर्वतः संप्रदुद्रुवुः ॥ २२

G 6. 92. 65
B 6. 108. 23
L 6. 90. 23

V3 B1 D9.13 कृतान्तक इवापरौ, N1 D9.13 ज्वलितार्य कृतान्तेन —^{d}) D9.13 निपपात Ñ1 V3 B1.4 D1.3.8.12 राक्षसोरसि (V3 B1 D4 °परि) (for रावणोरसि)

17 G (ed) om 17^{ab} —^{a}) V3 damaged B4 वै सृष्टो, D4 विशिखो D1 निकृष्टो, D13 निसृष्टो (for विसृष्टो) Ś1 B1 D1.3.8.11 स निसृष्टो महाघोर —^{b}) D2 marg D13 शत्रुक्षय (for शरीरान्त) D9-11 पर (for शर) N2 D4 शत्रुपक्षक्षय शर —N2 V1.3 om (hapl) 17^c–18^b —^{c}) T1 चिच्छेद (for बिभेद) Ś1 B2-4 D1.3.8.12.13 तूर्णं D2 पूर्णं G (ed) चैव (for तस्य) V2 B2 विवेश हृदय तूर्णं —M1 damaged from 17^d up to रुधिरा in 18^a —^{d}) T1 damaged from रावण up to कृत in 19^b D1-3 महास्वन (for दुरात्मन)

18 T1 damaged for 18 N2 V1.3 om 18^{ab}, M1 damaged up to रुधिरा in 18^a (for all cf v l 17) —^{a}) Ś1 D9.13 रुधिराग, B2.3 D4.6 रुधिरार्द्रं D2 प्रवेगेन, G1 सवेगो (subm) (for स वेगेन) D13 रुधिराक्तस्य वेगेन —^{b}) Ś1 V1 B1.3 (marg also, orig as in text) D1.3.8.11 रावणान्तकर, D2.7.9-11 M2 शरीरान्तकर —^{c}) B2.4 (स) हरत् (for हरन्) D13 हतप्राणो —^{d}) Ś1 D12.13 धरणीतले Ñ1 V1.3 B2-4 भित्त्वा चैव क्षितिं गत

19 T1 damaged up to कृत in 19^b (cf v l 17) —^{a}) V3 B1 समरे D13 रणे तु (for स शरो) N V1.3 B2-4 D4 भित्त्वा —^{b}) Ś1 V2 D1.3.8.12 लोहिताद्रं (V2 °र्द्र) B2 D13 G1 M2 रुधिराद्र (D13 °क्त) (for रुधिराद्र) B1 लोहिताकृतविच्छवि (sic) —^{cd}) V2 B1 निवृत्ताशु D1 निवृत्तस्तु (for निभृतवत्) D13 कृतकर्मणि स्वभृत (hypm) (for °) Ś1 भ सूक्ष्म, V2 B1 D2.4 स तूर्णं, D1.3.8.13 स्वतूण, D10.11 स तूर्णी, D13 स सर्व (for स्वतूणीं) D1.4 T2.3 G3 M1.3 पुनरागत (D4 T1 M1 °मत्) (for पुनराविशत्) D4 समुद्रतोयसुपस्पृश्य तूण पुनराविशत् —For 19^{cd}, Ñ V1.3 B2.4 subst while D2 ins after 19^{ab}

3087* समुद्र समुपस्पृश्य स तूण पुनरागत ।

[Ñ1 V3 B2.4 D2 समुद्रे Ñ1 समनुस्पृ.श्य Ñ1 V1 B2.3 स्व (for स) Ñ पुनरायस्थाव V3 B2.4 स्वतूणं (B2.4 पुनः) गमत् (for पुनरागन) D2 शुचिर्भूत्वा समाहित (for the post half)]

20 ^{a}) M1 चैव, Cg as in text (for हस्ताद्) B1-3 धु (B2.4 ष्ट) त चाशु, D7 हतस्यास्य, G1.2 च्युत त्वा (G2 चा) नु (for हतस्याशु) Ñ1 D9.13 रावणस्य ततो हस्तात् (D13 कराचाशु), G (ed) तस्य हस्तोद्धृत चाशु —^{b}) V2 B1 तच्च, V2 घृत, D9-11 चापि (for तत्स) Ñ1 D9.13 ससायक (for तत्ससायकम्) —B1 om 20^c–21^c —^{c}) Ś1 Ñ1 V B2-4 D1.3.8.13 प्राणहृतत (for निपपात) V1 D1 सम (D4 सह) प्राणैर् —^{d}) B2.3 D10.11 M1 भ्रश्यमानश्च (sic) B1 D9 भ्रम (D9 भ्राम्य) माणस्य, Cg as in text (for भ्रश्यमानस्य) Ś1 D9.13 जीवित (for जीवितात्)

21 B1 om 21 (cf v l 20) M1 damaged for 21^a —^{a}) D1.3 स, D2 च (for तु) N1 D9.13 स गता सुर्नैर्ऋतेन्द्रो N1 V B2-4 गतासु (B1 °सु र्नैर्ऋतवेगोऽसौ —^{b}) M1 महाबल (for °द्युति) Ś1 Ñ V B2-4 D1.3.8.12.13 राक्षसेन्द्रो गत (Ś1 D8.13 हत, D1 महा) द्युत —D13 om 21^{cd} —^{c}) Ś1 V2 B2 D1-3.8.11 सहसा (for स्यन्दनाद्) T1 पपा*****मौ (damaged) —^{d}) Ś1 D9.13 युद्ध वृत्रो (for वृत्रो वज्र) —T1 damaged from हतो up to निशा in 22^b —After 21 N V B2-4 D4 ins B1 ins before 22 while D13 further cont after 3086*

3088* दशनल्वानुविस्तीर्णो स्योऽप्यस्य व्यशीर्यत ।
रावणस्य शरीर तु पञ्चनल्वानुविस्तृतम् ।

[(l 1) N2 नल्वसु V1.3 D4 नल्वसु B1 नल्वसु B2.3 नल्व सु (for नल्वानु) V3 दशनल्वानुकृतीर्णो, D13 दशनल्वाणमास्तीय (sic) (for the prior half) B1 यदीयत B4 विदीयत (for व्यशीर्यत) N2 D13 स्योस्य निपपात ह V2 B1 D4 स्योऽस्य (D4 °वस्तु) व्यवीर्यत (for the post half) —(l 2) V3 D4 दश (for पञ्च) N2 V1.2 B2 D4 नल्व (B1 D4 °स्व) सु (for नल्वानु) N1 विस्तर (for विस्तृतम्) B1 (orig marg also as in B2) स्यात्स्य तु विस्तृत D13 विशल्य * विनिर्धं च (for the post half)]

—Thereafter D13 further cont

3089* पतमानो नगेन्द्राभ प्राकारमभिमर्दयन् ।

22 T1 damaged up to निशा in 22^b (cf v l 21) Before 22 B1 ins 3088* B2 repeats 21^d in

G 6 92 0
B 6,108 24
L 6. 90 24

नर्दन्तश्चाभिपेतुस्तान्वानरा द्रुमयोधिनः ।
दशग्रीववधं दृष्ट्वा विजयं राघवस्य च ॥ २३
अर्दिता वानरैर्हृष्टैर्लङ्कामभ्यपतन्भयात् ।
हताश्रयत्वात्करुणैर्बाष्पप्रस्रवणैर्मुखैः ॥ २४
ततो विनेदुः संहृष्टा वानरा जितकाशिनः ।
वदन्तो राघवजयं रावणस्य च तं वधम् ॥ २५
अथान्तरिक्षे व्यनदत्सौम्यस्त्रिदशदुन्दुभिः ।
दिव्यगन्धवहस्तत्र मारुतः सुसुखो ववौ ॥ २६
निपपातान्तरिक्षाच्च पुष्पवृष्टिस्तदा भुवि ।
किरन्ती राघवरथं दुरवापा मनोहरा ॥ २७
राघवस्तवसंयुक्ता गगने च विशुश्रुवे ।
साधु साध्विति वागग्र्या देवतानां महात्मनाम् ॥ २८

place of 22ᵇ wrongly —ᵇ) V₃ damaged for निशा चरा —ᶜ) M₃ प्रहृता (for ब्रह्मा) —ᵈ) V₂ D₆ वि (for स) M₆ सच लका (for सचत स) Ś₁ V₂ B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ दुद्रुवु सर्वतो दिश (V₃ B₁ D₁ ₁₃ °श्र) —For 22ᶜᵈ Ñ₂ V₁ ₃ B₂ ₄ subst

3090* स्वद्रुवन्त दिश सर्वा वानरैरार्दिता रणे ।

[V₃ रावणैर् (sic) B₃ त अैर् (for वानरैर्)]

—Then B₃ cont while Ñ₂ V₃ B₂ ₄ ins after 23ᵃᵇ

3091* हतेश्वरा रजोध्वस्ता हतभूयिष्ठवाहना ।

23 G (ed) om 23 —ᵃ) Ś₁ D₈ ₁₂ T₂ न (D₈ T₃ न) र्दंतस् D₁₀ ₁₁ सर्वतस् (for नर्दन्तस्) V₃ [भ]ति B₁ D₂ ₈ M₃ [भ]पि, D₁₃ [भ]पि (for [भ]पि) —After चाभि G₁ reads erroneously 25ᵇᵃ for the first time repeating it in its proper place Ś₁ D₁ ₆ ₇ ₈ ₁₁ G₂ ₃ च V B D₁ ₁₃ ते Ck t as in text (for तान्) N₁ D₄ नदमाना महाभागा —ᵇ) Ñ₂ V₂ ₃ B₃ D₅ ₁₀ M वानरान् (sic) Ś₁ D₈ ₁₂ द्रुत, Ñ₁ नग (for द्रुम) —After 23ᵃᵇ Ñ₂ V₃ B₂ ₄ ins 3091* —V₃ mostly damaged for 23ᶜᵈ —ᶜ) D₁ ₈ ₁₁ -वधावृष्ट (for वधं दृष्ट्वा) Ñ₂ V₁ B₂ ₄ दशग्रीव हत दृष्ट्वा —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ V₂ B₁ D₁₋₄ ₆ ₁₂ ₁₃ राघवस्य जयैषिण (Ñ₁ D₄ जय तथा) ; B (ed) वानरा जितकाशिन —After 23 Ñ₁ D₄ ₁₁ ins

3092* नाना वद्युविधांश्चक्रनृनुर्नदुवारणा ।
अहो महत्कृत कर्म राघवेण महात्मना ।

[(l 1) N₁ D₄ नन्नलुश्च स्वारणा (for the post half) —(l 2) Ñ₁ D₁₃ कर्म कृत (by transp) N₁ भूरिपर्णुष्क्री गता (sic) D₁₁ भतुरम्येत्मागताम् (sic) (for the post half)]

24 ᵃ) Ś₁ N₂ V₁ ₃ B₂ ₄ D₈ ₈ ₁₂ ₁₃ तैर्दिता V₃ B₁ ते हता D₁ वैताद्ता (hypm) (for अर्दिता) —M₁ damaged from हृष्टैर् up to पत in 24ᵃ B₄ दाहैर्। D₆₋₁₁ भग्ना (for हृष्टैर्) N₁ D₄ रावणा हरिमिर्हन्ता —ᵇ) Ś₁ V₂ B₁ D₁ ₈ ₁₁ ₁₂ ₁₃ अभिययुर् ; N₁ अतिपतन् ; D₄ द्विरता ययुर् (for अभ्यपतन्) —ᶜ) D₈ T₁ G₃ M₃ ₄ गत ; Ct as in text (for हत) Ś₁ B₁ D₁₋₃ ₆ ₁₂ ₁₃ करुणा

M₃ कारुण्यर् (for करुणैर्) N₁ D₄ हतौ रथे (D₄ हतनाथा) प्रविविशुर् G₁ ₂ यतनाश्रया हरिचरा —ᵈ) N₁ D₄ पर्या कुलैर् D₁₃ प्रसरणैर् (for प्रस्रवणैर्)

25 T₁ damaged from तो in 25ᵃ up to वानरा in 25ᵇ —ᵃ) T₃ सहसा (for संहृष्टा) N₁ D₄ नदित्वा सुचिर दृष्ट्वा —V₃ damaged from जितकाशिन in 25ᵇ up to 25ᵈ —ᶜ) V₂ B₁ नर्दतो ; D₂ नदतो V₁ B₂ ₄ D₄ राम विजय (for राघवजय) —ᵈ) D₄ om (subm) G₁ हि (for च) N₁ V₃ B₁ D₄₋₆ ₈₋₁₁ T₂ ₃ G M₃ ₆ तद् D₂ ते (for त) Ś₁ N₂ V₁ B₂ ₄ D₈ ₁₂ वधं तथा (for च त वधम्)

26 ᵃ) Ñ₁ B₁ ₄ D₄ ₆ [अ]तरीक्षे B₁ [ऽ]भ्यहनद् ; M₃ व्यनदन् (for व्यनदत्) —ᵇ) N₁ D₄ सौम्य N₂ V₁ ₃ B₂₋₄ भृश T₂ M₃ सौम्य (for सौम्यस्) V₂ B₂ तदा वै सौम्य D₇ G₁ घोरवन्देव (for सौम्यस्त्रिदश) M₃ देव दुन्दुभयो भृश —After 26ᵃᵇ, Ñ V₁ ₃ B₂ ₄ D₄ ins

3093* निहते राक्षसे तस्मिन्रावणे लोककण्टके ।
हा हेति सुमहानाद आकाशे समजायत ।

[(l 2) Ñ₂ B₂ जयेति (for हा हेति) B₂ D₄ सुमहानाद (D₄ °दम्) V₃ अहहेति महानाद (for the prior half) —V₃ damaged from काशे up to सुमुखो in 26ᵈ]

—ᶜ) Ś₁ N V₁ ₃ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ चैव (for तत्र) —ᵈ) D₄ ₅ M₃ च सुखो (D₄ °ख) D₂ G₂ M₃ सुमुखो D₁₃ M₂ समुखो (for सुसुखो) D₆ T₂ सुखमारुवौ

27 ᵃ) V₃ B₁ D₂ [अं]तरीक्षाच्च N₂ V₁ ₃ B₂ ₄ ततोऽन्तरीक्षात्पतिता —ᵇ) N₁ D₄ ₁₁ तथा भुवि ; M₂ समन्तत —M₁ mostly damaged for 27ᵃ —ᶜ) D₁₃ कीर्दंती (for किरन्ती) —V₃ om 27ᵈ —ᵈ) N₁ D₆ ₁₀ ₁₁ T₂ ₃ G₁ M₁ ₃ दुराधापा (D₆ T₂ ₃ °पं) Ck t as in text (for दुरवापा) N₁ D₄ [अ]न्यच्चतने ; B₁ D₁ ₂ [अ]स्पतेजसा (D₂ °सो) D₆ T₁ G₂ M₃ ₆ मनोरमा (for मनोहरा) Ś₁ D₁ ₁₂ ₁₃ L (ed) दुरापा वा (L (ed) वा) ज्यचेतना ; N₂ V₁ ₃ B₂₋₄ दिव्यै पुष्पै सुगन्धिभि

28 T₂ damaged from 28ᵃ up to वि in 28ᵇ —ᵃ) Ś₁ राघवे Ś₁ V₂ B₁ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ स्तुति (for स्तव) —V₃ damaged from -युक्ता up to l 2 of 3094* —ᵇ) Ś₁ V₂ B₁ D₁ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ च विशुश्रुवु ; N₂ B₂ D₄ भुवि

आविवेश महान्हर्षो देवानां चारणैः सह ।
रावणे निहते रौद्रे सर्वलोकभयंकरे ॥ २९

ततः सकामं सुग्रीवमङ्गदं च महाबलम् ।
चकार राघवः प्रीतो हत्वा राक्षसपुंगवम् ॥ ३०

G 6. 92. 73
B. 6. 108. 31
L 6. 90. 0

(B3 च दि)शुश्रुवु, N2 V1 B1. 4 D6 G3 M1 चापि शुश्रुवु (B3 D2 G3 M5 °वे), D9 M3 चात्रि(M5 [ऽ]पि च)शुश्रुवे (for च विशुश्रुवे) —cd) Ś1 D3. 12 निघ्नता, Ñ2 V1 B2. 4 वाचश्च, V2 B1 D1–3. 13 हृष्टाना, B2 वागास्या, D11 वागमा (for वागम्या) M4 दैवताना Ś2 D1–3. 8. 11. 13 शुभा (D1 तदा)गिर, G1 भयापहा (for महात्मनाम्) V1 B1 देवाना शोभना गिर (for d) Ñ1 D4 अन्तरीक्षे तदा वाच साधु साध्विति जल्पता —After 28, Ñ V1. 3 B3–4 D6. 13 ins, while M3 ins after the first occurrence of 29

3094* नारदस्तुम्बुरुर्गार्ग्यं सुदामाथ हाहा हूहू ।
गन्धर्वराजा एते च राघवस्याग्रतो जगु ।
उर्वशी मेनका रम्भा पञ्चचूडा तिलोत्तमा ।
उपानृत्यन्त काकुत्स्थ प्रहृष्टा रक्षसो वधात् ।

[V2 damaged for l. 1-2 —(l. 1) Ñ V1 B4 तुम्बरु D13 चापि, M3 गोव (for गार्ग्य) —The post half unmetric D4 मुदमाथ(sic) (for सुदामाथ) B2. 3 D6 हहा B4 हुहु (for हूहू) Ñ1 D13 मुदाम (D13 °न) सूयमालवि (D13 °व) V1 हाहा हूहूश्चैव च, M3 सुदामा सूयलोचन (for the post half) —(l. 2) V1 हि (for च) N D6. 13 M3 एते गन्धर्वराजानो (for the prior half) —(l. 3) D1. 13 पञ्चचूला —(l. 4) D4 M G(ed) उपनृत्यति (G[ed] °न्तु) (for उपानृत्यन्त) D13 मम्लोचाप्सरसां चैव (for the prior half) Ñ1 D13 हृष्टा रक्ष पति हत, D4 वृद्धा रक्षो निपातित (for the post half)]

29 M3 reads 29 twice (var)—a) Ś1 Ñ2 V1 B1. 3. 4 D3. 4. 6. 8. 13 T2. 3 M3 महा, D1 तदा (for महान्) —b) Ś1 N V B D1–4. 8. 11. 13 सह चारणै (by transp) M3(first time) देवता सह चारणै (sic), M3(second time) वानराणा महात्मना —D9 reads 29cd and l. 1 of 3095* wrongly after colophon —c) Ś1 Ñ2 V B D1–4. 8. 12. 13 घोरे, M3(second time) तस्मिन् (for रौद्रे) —d) Ś1 N V B D1–4. 7. 8. 12. 13 G2. 3 M3 भयावहे (for भयंकरे) —After 29 Ś1 V2 B1 D1–4. 8. 11. 13 ins while Ñ1 V2. 3 B4 ins after 30 Ñ2 B2 ins after the first occurrence of 30, B3 ins after 30ab D6 ins l. 1 after 29cd and l. 2-10 after 29ab

3095* प्रशशसुश्च तान्सर्वान्कुलगोत्रायुधानि तु ।
ऋक्षवानरगोपुच्छान्राक्षस च विभीषणम् ।
भवत वाहुवीर्येण विक्रमेण बलेन च ।
हतो राक्षसराजोऽद्य रावणो लोकरावण ।
अत्यद्भुतमिद कर्म भवता कीर्तिवर्धनम् । [5]
कथयिष्यन्ति पुरुषा यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
एतदन्यच्च विविध युक्तमर्थमनुत्तमम् ।
पुन पुनरुवाचैवाश्राम सहर्षपन्गिरा ।
स च तै पृथिवीपाल पूज्यमान समन्तत ।
सुहृद्भि शुशुभे धीमान्देवैरिव मरुत्पति । [10]

[(l. 1) B3 D2–4. 8. 13 प्रशशंस च Ś1 D8. 12 सचिवा D3 तान्घोरान्, D4 ताश्चाम (for तान्सर्वान्) D2. 3 [अ]पदानत, D9 [अ]भिपातत (for [आ]युधानि तु) Ś1 D8. 12 कुल (D8 °ल)गोत्रोपचारांश्च, B3 D13 कुलगोत्राश्च(D13 °धर्मांश्च)थानत D1 कुलगोत्राश्च मानत, D4 कुलगोत्राणि बांधवान् (for the post half) —For l. 1, Ñ V1. 3 B2. 4 subst and read after l. 2, while B1 ins after l. 2 :

3095(A)* उवाचेद तदा सर्वाश्राम सुमधुर वच ।

[B1 तत (for तदा) B2 श्रीमान् (for सर्वान्) B1 राघवो (for राम सु)]

—(l. 2) Ñ V1. 3 B2. 3(orig, in also as above). 4 लक्ष्मण स, D3 वानर च (for राक्षस च) —(l. 3) Ś1 Ñ2 V1 D8 युद्ध (for बाहु) —(l. 6) Ś1 D13 मूतानि Ñ1 मनुजा (for पुरुषा) —(l. 7) B2 तच्चद् (for एतद्) Ś1 D1–4. 8. 9. 12. 13 वाक्यच् (for अन्यच्) V2 B1 एव चान्य (for एतदन्यच्) V2 उक्तमर्थम् (for युक्तमर्थम्) Ś1 D1–3. 8. 9. 12. 13 यु(D12 उ)क्तमर्थैव(D1 °वि)दुत्तम (D3 °र) V2 B1 यत्तदर्थं वदुत्तम, B2 G(ed) युक्तरूप(G[ed] °मर्थ)मनुष्ठित, D4 बच तदनुवर्ता (for the post half) —(l. 8) Ś1 D8. 12 [प]न, Ñ1 V1 [प]नान्, Ñ2 V2 B1 [प]तद्, B2 D2 [ए]द्र (for [प]तान्) B3 सहर्षया, D3 प्रहर्षवन् Ñ2 B1 D6 स्व, B1 गिर (for गिरा) —After l. 8, Ñ V B D4 ins

3095(B)* एवमुक्ताश्च ते तेन हृष्टा राघवमब्रुवन् ।
तवैव तेजसा दग्ध पापोऽय सपुरःसर ।
अस्माकमल्पवीर्याणां शक्ति का रघुनन्दन ।
वक्तुमेतद्रणे कर्म त्वया सुमहत्कृतम् ।

[(l. 1) B2 तेनैव (for ते तेन) —(l. 2) V2 B1 D4 भवता (for तवैव) —V2 illeg from तेजसा up to स —V2 om from l. 4 up to l. 10 V2 B1 D4 om l. 4]

—(l. 9) Ñ V1 B2–4 एव (for स च) V1 पुरुषव्याघ्र (for पृथिवीपाल) Ś1 D12 शास्यमान D4 शास्यमान (sic) —(l. 10) Ñ1 B1 महद्भि (for सुहृद्भि) N V1 B2. 4 श्रीमान् (for धीमान्) D13 स सुहृद्भिश्च शुशुभे (for the prior half) Ñ V1 B2. 4 शतक्रतु (for मरुत्पति)]

—After 29 (first occurrence) M3 ins 3094*

30 D3 om 30 Ñ2 B3 read 30 twice (var) —a) Ś1 Ñ1(second time) B1. 2(both times) D1. 2–8. 12. 13 T2. 3 G1 स राम, G3 सकामान्, Ct as in text]

G 6 92 81
B 6 108 32
L 6 90 37

ततः प्रजग्मुः प्रशमं मरुद्गणा
दिशः प्रसेदुर्विमलं नभोऽभवत् ।
मही चकम्पे न च मारुता ववुः
स्थिरप्रभश्चाप्यभवद्दिवाकरः ॥ ३१
ततस्तु सुग्रीवविभीषणादयः
सुहृद्विशेषाः सहलक्ष्मणास्तदा ।
समेत्य हृष्टा विजयेन राघवं
रणेऽभिरामं विधिनाभ्यपूजयन् ॥ ३२
स तु निहतरिपुः स्थिरप्रतिज्ञः
स्वजनबलाभिवृतो रणे रराज ।
रघुकुलनृपनन्दनो महौजा-
स्त्रिदशगणैरभिसंवृतो यथेन्द्रः ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तनवतितमः सर्गः ॥ ९७ ॥

(for सकाम) —^{b}) N$_2$(first time) V$_1$ B$_3$(orig) $_4$ सुहृदस्तथा, N$_2$ B$_3$(both second time) D$_{10.11}$ T$_{2.3}$ G$_{1.3}$ च विभीषण B$_3$(first time) $_4$(sup lin also) इमुद तथा (for च महाबलम्) —After 30^{ab} B$_3$ ins 3095* —B$_3$ reads 30^{cd} twice(var) —^{c}) T$_{2.3}$ प्रीतास्, G$_2$ प्रीत M$_1$ सतो(sic), M$_3$ प्रीतिं (for प्रीतो) Ś$_1$ N$_2$(second time) V$_3$ B$_{1.3}$(second time) $_4$(first time) D$_{1.4.5.8.10.13}$ सस्वजे लक्ष्मण प्रीतो(D$_{4}$ प्रीत्या) N$_2$ (first time) V$_1$ B$_3$ (first time) $_4$(second time) $_4$ प्रीत्या परमया युक्तो V$_3$ प्रीतया परम युक्तो (metri causa), D$_6$ चकार परमप्रीतान् —T$_1$ damaged from ग्रहम् in 30^d up to विम in 31^b —^{d}) D$_2$ राक्षसमाहवे —After 30 N V$_{1.2}$ B$_{3.4}$ (N$_2$ B$_3$ after the first occurrence) ins 3095*

31 T$_1$ damaged up to विम in 31^b (cf v l 30) —^{a}) Ś$_1$ N V B D$_{1.4.5.11.13}$ ततो जगाम प्रशम च(B$_1$ D$_4$ स D$_{13}$ om) मारुतो —B$_3$ reads 31^{cd} twice (first time in marg) —^{c}) D$_5$ T$_1$ M$_2$ न च D$_{6.8.10.11}$ T$_2$ G$_{1.3}$ M$_{3.6}$ न हि G$_2$ [ऽ]थ न (for न च) D$_{6.7-11}$ T$_1$ G$_{2.3}$ M$_{1.2}$ Cr मारुतो ववौ Cv as in text (for मारुता ववुः) Ś$_1$ D$_{6.13}$ च तदा शुभावहा V$_1$ B$_{1.3}$ (first time) D$_4$ च(D$_4$ न) तदाभयावहा(B$_1$ D$_5$ °हः B$_3$ °हे) D$_{1-3.13}$ न तदा भ(D$_3$ च तदाभ)यावह (for न च मारुता ववुः) N V$_{1.2}$ B$_{3}$(second time) $_4$ स्थिता महेंद्रप(B$_4$ °प्रण (sic))मुखाश्च देवता (N$_2$ देवा) ✽ Cv हि भवद् पादपूरणे ✽ —^{d}) D$_{11}$ M$_{5.6}$ स्थिर, Ct as in text (for स्थिर) B$_3$ चाप्यभवद् Ś$_1$ V$_3$ B$_3$(first time) D$_{1-4.5.10.13}$ L (ed) मुख्य Ś$_1$ D$_{6.11}$ L (ed) °गुभ)मद् (D$_{1-4.13}$ L (ed) °भ)श्च तदाप भास्कर, N$_1$ स्थिरप्रभा च तदाप भास्कर

32 ^{a}) D$_5$ च (for तु) Ś$_1$ D$_{10}$ विभीषणौ च D$_{7-11}$ विभीषणादयः (for विभीषणादयः) —^{b}) Ś$_1$ D$_{13}$ गणास्ते B$_1$ D$_{7-11}$ विशिष्टा (for विशेषाः) N$_1$ B$_1$ T$_2$ -लक्ष्मणास्तथा V$_3$ B$_3$ लक्ष्मण D$_4$ सुहृद्विशेष स च लक्ष्मण स्तदा —^{c}) V$_1$ damaged after विज up to रण in 32^d Ś$_1$ V$_3$ B$_1$ D$_{1.4.5.11.13}$ विजयाय (for विजयेन) —^{d}) V$_1$ B$_4$ D$_{1-3}$ [ऽ]भ्यनन्दन् (for ऽभिराम) M$_3$ रणाभिरा(म) G$_1$ विविधा (for विधिना) T$_1$ G$_{1.3}$ M$_3$ ह्य(T$_1$ G$_2$ [ऽ]भ्य) पूजयन् Ś$_1$ D$_{6.10}$ रणाभ्यनदन्विजयाद्दपूजयन् N V$_{1.3}$ B$_{1.4}$ D$_{4.13}$ रणभ्यन(D$_4$ °पुन)दन्विविजय(V$_3$ B$_3$ D$_{13}$ °यद्य, V$_1$ °वद्य D$_4$ °वस्तु)पूजयन्

33 ^{a}) B$_4$ च (for तु) D$_4$ M$_3$ स्थित ; D$_7$ G$_1$ कृत (for स्थिर) —^{b}) T$_1$ damaged from न up to महौ in 33^c N$_1$ -बलानुवृतो B$_4$ बंधुवृतो D$_1$ -जनावृतो (for -बलाभिवृतो) Ś$_1$ N$_1$ D$_{13}$ रणे विराजन् ; N$_2$ V$_3$ B$_{3.4}$ विराजमान ; V$_{1.2}$ B$_1$ D$_{4.8}$ रणे व्यराजत(D$_5$ °यत् (sic)) D$_{1.6.13}$ L (ed) रणे व्य(L [ed] °भ्यव)राजत् D$_6$ रणे व्यजायत्(sic) D$_{5.11}$ T$_2$ रणे बभूव G (ed) स्वबलाभिवृतो रणे व्यराजत —^{c}) V$_{1.2}$ नृपकुल (by transp) B$_3$ -कुलवद्व V$_1$ दशरथकुल ; M$_3$ रघुवरकुल (for रघुकुलनृप) D$_5$ मेदनो (for नन्दनो) B$_3$ [ऽ]मि तौजास् ; B$_3$ महात्मा (for महौजास्) —V$_3$ damaged for 33^d —^{d}) V$_1$ B$_4$ इव (for अभि) B$_{3.4}$ D$_{10.11}$ महेन्द्र (for यथेन्द्र) Ś$_1$ V$_3$ B$_1$ D$_{1.4.5.11.13}$ इव पूजितो महे(B$_1$ नरे)न्द्र (for अभिसंवृतो यथेन्द्र) —After 33 Ś$_1$ V$_3$ B$_{1.3}$ D$_{1.4.5.11.13}$ ins

3095* इति समरजयात्स कोसलेन्द्रो
विजयमवाप्य स तैश्च पूज्यमान ।
रणशिरसि जनेन्द्र इन्द्रकल्पो
ययपद्मनयस्य इवास वीतशोक ।

९८

रावणं निहतं श्रुत्वा राघवेण महात्मना ।
अन्तःपुराद्विनिष्पेतू राक्षस्यः शोककर्शिताः ॥ १
वार्यमाणाः सुबहुशो वेष्टन्त्यः क्षितिपांसुषु ।
विमुक्तकेश्यो दुःखार्ता गावो वत्सहता यथा ॥ २
उत्तरेण विनिष्क्रम्य द्वारेण सह राक्षसैः ।
प्रविश्यायोधनं घोरं विचिन्वन्त्यो हतं पतिम् ॥ ३
आर्यपुत्रेति वादिन्यो हा नाथेति च सर्वशः ।
परिपेतुः कबन्धाङ्कां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ४

G 6 94 5
B 6 110 4
L 6 91 4

[(l 1) Ś1 D8 13 परविजयाय B3 समरविजयाय —(l 2) V3 B1 5 D5 अवाप (for अवाप्य). B1 D7 प्रपूज्यमान (for च पूज्यमान) —(l 3) D5 नरेंद्र (for जनेन्द्र) D1 3 ×कर्मा (hapl om) D13 × कर्मणा (hapl om) (for र इकर्मा) —(l 4) B1 3 D1 व्यवहृत, D13 यपहृत, D12 व्यपहृत (for व्यपहृत) V3 B1 [अ]पि B3 [अ]भि, D3 [अ]भवद् (for [आ]स)]

—Thereafter B3 cont l 1–26 of App I (No 67) —After 33, Ñ1 ins (marg)

3097* वाल्मीकेर्वदनामलेन्दुगलित हृद्य पर पावन
पुण्य वागमृत पिबन्त्यनुदिन यच्छ्रोत्रपात्र
द्व(°वृत्त्या न ? °वृत्त न ?)र ।
विष्णो सच्चरित चराचरगुरो रामायण सादरा
स्तेषा श्रीभवने वसत्यविचला नश्यन्ति
चाने(°चैवे ?)तय ।

Colophon —*Kanda name* N B1 3 4 D1 11 करुण काण्डे —After Kanda name, D8 10 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ V B D1–4.8 11 13 G2 3 रावणवध, D10 दशग्रीववध, M1 अमाया रावणवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V B2.4 D1 4 5 12 13 om Ñ2 illeg Ś1 D1 91, B1 89, B3 88, D5 95 D6–7 T1 G M1 3 111, D9 93 D10.11 110, T3 119 T2 122 M2 3 112, B (ed) 108 G (ed.) 92 L (ed) 90 —After colophon, D5 concludes with राम। समाप्त युद्धपर्व ।। G M2 3 with श्रीरामाय नम —After colophon, D5 reads 29^{cd} and l 1 of 3095* wrongly —After Sarga 97, Ñ V1 2 B1 4 D1 5 G(ed) ins, a passage relegated to App I (No 67) while V3 B1 3 D1–3 8–11 S ins l 27–94 of the same passage

98

Ś1 missing for Sarga 98 (cf v l 6 93 13) D11 begins the Sarga with ॐ

1 T1 damaged up to रावण in ^{a} —^{a}) V1 3 B1 D1–7 13 T1 G3 (B1 sup lin also D5 marg also as in text) दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —^{b}) M1 रामेणाक्लिष्टकर्मणा —^{c}) Ś1 D1.11 M1 विनिष्क्रम्य (for °ष्पेतू) —^{d}) Ś1 V1 B1 D4 6–8 10 12 -कातरा, B1 D3 5 मूर्छिता (for कर्शिता) D1 क्रोधमूर्छिता

2 ^{a}) D4 निरुध्यमाना बहुश D7 G1 वार्यमाणा वप्रहैश (G1 °चरैर) G2 M1 Ck निवार्यमाणा बहुशो —^{b}) Ñ D3 7 9 13 चेष्टन्त्य, D4 (m) शोचन्त्य, D11 वेपन्त्य (for वेष्टन्त्य) —T1 damaged from क्षिति up to 4^a D6–8 10 11 G3 M1 Ck रण (for क्षिति) —For 2^{cd} Ś1 V B D1 3 4 13 subst

3098* बहुशश्चेष्टमानाश्च प्रविश्य क्षितिपांसुभि ।

[V3 damaged from माना up to गावो in 2^d Ś1 D8 13 वाष्पमाणाश्च D1 3 वेष्टमानाश्च D3 वेष° (for चेष्टमानाश्च) B1 प्रविश्य B2 4 सरब्धा B3 तादिग्धा G (ed) संवृता (for प्रदिग्धा) D1 रण (for क्षिति) V3 B1 3 4 पांशुषु (for पांसुभि)]

—G1 illeg from 2^c up to हता in 2^d —^{c}) Ś1 Ñ V1 D3 4 5 12 T3 M1 3 केशा (for केश्यो) D10 11 12 शोकार्ता (for तु खार्ता) D7 C1 त्यक्तकेश्य सुदु खार्ता, D8 वियुक्ता गोष्ठु खार्ता —^{d}) D5 6 T2 G2 3 M इव (for यथा) Ś1 B1 D1–3 6 12 13 G1 इवातुरा इव, Ñ V B2–4 D4 नष्टवत्सा इव, D7 वत्साहता इव —After 2, Ñ V1 2 B2–4 ins

3099* वर शिरासि निघ्नन्त्यो बाहुभि कनकोज्ज्वलै ।
[B3 कनकोज्ज्वला]

3 T1 damaged for 3 (cf v l 2) V1 om 3–5^b —^{a}) Ñ2 D4 विनिर्गत्य B1 विनिश्रान्त्य, D1 °क्रम्य D1 3 4 13 °ष्पत्य D13 च निर्गत्य (for विनिष्क्रम्य) —^{b}) Ñ1 B3 D1 11 हतवन्धुका B2 सह चारणै M3 द्वारपालै (for सह राक्षसै) —V1 damaged from योधनं in 3^c up to 3^d —^{c}) Ñ1 D1 13 भीम G1 घीर (for घोर) Ś1 D1 13 प्रविश्याथ महाघोरं —^{d}) Ñ1 B1 विचिन्वंति, B1 D1 व्यचिन्वन, B3 D4 6 विचिन्वन्त्यो D1 विचन्वत(sic), D4 विचिन्व नि। D13 शोचन्त्यस्त (for विचिन्वन्त्यो) D5 reads हत in marg B3 M1 पति हत (by transp) T1 G1 हत प्रति(sic) (for हत पतिम्)

4 T1 damaged up to 4^a (cf v l 2) V1 om 4 (cf v l 3) —^{a}) Ś1 Ñ V2 3 B1 3 4 D1–4 11 13 M1 हा पुत्र T1 राजपुत्रि, T2 M1 राजपुत्र, G1 आर्य आर्य (for आर्यपुत्र) M1 भाषन्त्यो (for वादिन्यो) —^{b}) D11 om च (subm.) D1 T1 3 च सर्वश । D13 रिपुहन्,

G 6. 94. 6 B 6. 10. 5 L 6. 91. 5

ता बाष्पपरिपूर्णाक्ष्यो भर्तृशोकपराजिताः ।
करेण्व इव नर्दन्त्यो विनेदुर्हतयूथपाः ॥ ५
ददृशुस्ता महाकायं महावीर्यं महाद्युतिम् ।
रावणं निहतं भूमौ नीलाञ्जनचयोपमम् ॥ ६
ताः पतिं सहसा दृष्ट्वा शयानं रणपांसुषु ।
निपेतुस्तस्य गात्रेषु छिन्ना वनलता इव ॥ ७
बहुमानात्परिष्वज्य काचिदेनं रुरोद ह ।
चरणौ काचिदालिङ्ग्य काचित्कण्ठेऽवलम्ब्य च ॥ ८
उद्धृत्य च भुजौ काचिद्भूमौ स्म परिवर्तते ।
हतस्य वदनं दृष्ट्वा काचिन्मोहमुपागमत् ॥ ९
काचिदङ्के शिरः कृत्वा रुरोद मुखमीक्षती ।
स्नापयन्ती मुखं बाष्पैस्तुषारैरिव पङ्कजम् ॥ १०
एवमार्ताः पतिं दृष्ट्वा रावणं निहतं भुवि ।
चुक्रुशुर्बहुधा शोकाद्भूयस्ताः पर्यदेवयन् ॥ ११

M1 सहसा [for च सर्वश] D8 हा वाससत्र सर्वेश —c) B4 परिनेतु (sic) D12 काशिरवेतु (for परिवेतु) N1 कवधास्या, B4 कवधाल्यां —d) V1.2 B3.4 क्षितिं (for महीं) —After 4, N2 V1.3 B2–4 ins

3100* गृध्रगोमायुमत्तीर्णां कङ्कवायसनादिताम् ।

[V3 damaged from नादिताम् up to पूर्णा in 5a]

5 V2 om 5ab (cf v l 3) V3 damaged up to पूर्णा in 5a (cf v l 3100*) —a) B3 ताम्राक्ष्य (for ता बाष्प) Ś1 B1 D1–3.8.12 प(D2 वा)रिरुद्धाक्ष्यो, D4 °पूर्णाक्षा (for परिपूर्णाक्ष्यो) —T1 damaged from शोक in 5b up to पतिं in 7a —b) B4 D4 G1 M2 भर्तु, D13 भ्रातृ (for भर्तृ) —M1 om from परा up to इव in 7c Ś1 D1–3.8.12 समाहृता, Ñ B3.4 D4.13 परायणा, L (ed) समाहिता (for पराजिता) B2 मात्रो हतयूथा इव (cf 2d var) —c) V2.3 B4 D9.11 T2.3 G2 M1 करिण्य (for करेण्व) Ś1 V1 B1–3 D1–3.12.13 करेणव इव त्रस्ता (B2 °वार्दयो), N D4 करेणुरिव नदंत्यो (Ñ2 नदंतो) —d) Ś1 N V1 B D1–4.8.12.13 T2.3 G2 M2 न रेजुर्, V2.3 D10.11 करेण्वो, D5 G3 विरेजुर् ; D9 करेणु G1 बभूवुर् (for विनेदुर्) G2 हरि (for इव) V1 जीविता (for -यूथपा)

6 T1 damaged M1 om 6 (for both cf v l 7) —ab) V2 B D1.3.7–9.12.13 G1 M2.3 B1 D5 T2.3 त (for ता) Ś1 B1 D1–3.12 वीरमत्र (for महावीर्यं) N D4.5.11 G M1 transp महाकाय and महावीर्यं Ś1 D2.3.12 महाबल (for °द्युतिम्) V B3–4 त्रिकोणासिव पर्वत (for d) —V3 om 6cd —c) T2 damaged for त भूमौ N1 V1.3 B2–4 D4 M1 पतित (for निहतं)

7 T1 damaged up to पतिं in 7a M1 om up to इव in 7c (for both cf v l 5) —a) V2 तारैव (sic) D14 पतिं ता (by transp) (for ता पतिं) B3 D4.13 T2.3 पतित, D1.7 G2.3 निहत, T1 अहत (for सहसा) —b) Ś1 D4.13 पांसुभि (for पांसुषु), D2 दार पांसुषु —c) M2 गात्रेषु (sic) (for गात्रेषु) —d) N V B3–4 D4 शाखक्षिप्ता (D4 °ष्ट) D6 T2.3 छिन्ना वाक्त (for छिन्ना वन), D13 -लता (meta) (for लता)

8 a) B1 परिरत्नता (for °ष्वज्य) —b) N1 एव, D13 दान (for एनं) D4 M2 च, G2.3 हा (for ह) —cd) V1.2 B3.4 D1 चरण, M2 चरणे (for चरणौ) D2 om (hapl) दालिङ्ग्य काचि N D1.4.7.10.11.13 T2 G2 M1 आलब्य (for आलिङ्ग्य) G1 काचिच्चरणमालब्य (for c) —T1 damaged from चि in 8d up to मी in 10b D4 reads 8d in marg B2 कठ (for कण्ठे) V3 इ (for च) Ś1 D1.12.13 विलब्य च N B3 D4 प्रलंब्य च, B1 विषसजे, B4 D2 लब्ध च D1.2.3 व्यालब्य च (for ऽवलम्ब्य च)

9 T1 damaged for 9 (cf v l 8) —a) Ñ1 वच्छी यत (sic), N2 V B1.2.4 D4.7.10.11 M2 उत्क्षिप्य च, B3 आक्षिप्य च, D1–3 उत्सृज्य च (D2 तु) D9 उद्धिप्य च, G2 उद्यम्य च (for उद्धृत्य च) —b) Ś1 N1 D3.13 हि, Ñ2 D10.11 Ch. 1 तु, V B3–4 दे, B2 तु, D7 G स (for स्म) V B3.4 पर्यवर्तत (for परिवर्तते) D4 भूमावुपरि वर्तते, D13 भूमौ परिविवर्तत —d) D1 स्नेहम् (for मोहम्) D13 transp काचिन् and मोहम् Ś1 N V B D4.8.9.12.13 M2 उपागता (for °गमत्)

10 T1 damaged up to मी in 10b (cf v l 8) V3 om 10 —a) D13 श्रौते (for अङ्के) B2 मुख (for शिर) —b) D6 T2.3 पतिम्, L (ed) भूतम् (for मुखम्) Ś1 B1 D1–3.8.12.13 भृशदुःखिता (for मुखमीक्षती), N V1.3 B3.4 D4 पश्यती भाष्ट(N2 V3 °ष्ट्व)-मुखं, [illegible] ईक्षती ईक्षमाणा [illegible] —B4 om 10b–11a —c) Ś1 B1.2 D1.4 स्नपयंता, D13 सुपयती (for स्नापयन्ती) Ś1 D3.13 काचित्, D1 दर्पैस्; D2 बाष्पैस्, D4 बाष्पैस् (for बाष्पैस्)

11 B4 om 11abc (cf v l 10) —a) Ś1 D3.13 सवा-हता पतितं दृष्ट्वा —b) D6 T2.3 M1 पतित (for निहत) Ś1 V B2.3 D1–3.8.12 रणे (for भुवि) —c) N2 V B1.2 प्रोचतस्थो (for चुक्रुशुर्) Ś1 B1 D1–3.8.12 चक्रुशुं(Ś1 D3.12 कृत्वा य)हुविध शोक —d) N V1.2 B2.3 D4.13 भूयिष्ठं B1 ह्यपत्रं, G (ed) भूयश्च (for भूयस्ता) N1 D8 पर्यवारयन् (for पर्यदेवयन्) —After 11, M1 ins

3101* सहसा निपत्य शुभाङ्गे सुचारानना ।

—Then M1 cont while N2 V B1 ins. after 11

येन त्रासितः शक्रो येन त्रासितो यमः ।
येन वैश्रवणो राजा पुष्पकेण वियोजितः ॥ १२
गन्धर्वाणामृषीणां च सुराणां च महात्मनाम् ।
भयं येन महद्दत्तं सोऽयं शेते रणे हतः ॥ १३
असुरेभ्यः सुरेभ्यो वा पन्नगेभ्योऽपि वा तथा ।
न भयं यो विजानाति तस्येदं मानुषाद्भयम् ॥ १४
अवध्यो देवतानां यस्तथा दानवरक्षसाम् ।
हतः सोऽयं रणे शेते मानुषेण पदातिना ॥ १५
यो न शक्यः सुरैर्हन्तुं न यक्षैर्नासुरैस्तथा ।
सोऽयं कश्चिदिवासत्त्वो मृत्युं मर्त्येन लम्भितः ॥ १६
एवं वदन्त्यो बहुधा रुरुदुस्तस्य ताः स्त्रियः ।
भूय एव च दुःखार्ता विलेपुश्च पुनः पुनः ॥ १७

G. 6. 94. 18
B. 6. 110. 17
L. 6. 91. 17

3102* शिशवि दृष्ट्वा भर्तृस्ता परिवार्य समन्ततः ।
वसन्तेषु तत कृत्वा रुदन्त्य पर्यदेवयन्॥

[(l. 1) V3 illeg for the prior half. M3 परिवृत्य (for °वार्य). —V3 damaged from म up to न in l 2]

12 a) Ś2 Ñ V2 B1.4 D1–4 8 11 13 विद्रावित (for त्रासित) —T1 damaged from 12b up to भय in 13c —b) Ś2 N V2-3 B D1–4 8 11 13 विद्रावितो (for त्रासितो) —c) Ñ1 V B3 4 राज्ञा, B2 धाता (for राजा)

13 T1 damaged up to भय in 13c (cf v l 12) V2 damaged from मृ in 13a up to 13b. —ab) Ñ1 नराणां च, B1 च दैत्यानां, G1 सुराणा च (for ऋषीणां च) D4 देवानामसुराणाम् (for ऋषीणां च सुराणां) Ś2 Ñ B1 D1–4 8 11 13 अपि चाहवे, V3 B2 4 अपि चासकृत् (for च महात्मनाम्) D7 G1 सुराणा(G1 ऋषीणा) भाविताम्मनां (for b). —Ś1 D8 read 13cd after 14ab (transp.) and repeat after 3104*, N1 B3 D2–4 11 13 repeat 13cd after 3104*. —c) Ñ1 D8 (both second time) ... 11 13 (second time) रणे (for महद्) D11 (first time) भयं यो नाभिजानाति —d) D6 T2 3 हतो भुवि, M3 हतो रणे (by transp) (for रणे हत) —After 13, Ñ1 V (V3 illeg) B2–4 ins

3103* यो न शक्यो रणे जेतुं समस्तैरपरास्त्रैः ।

[Ñ1 V3 सस्त्रेश (for सस्त्रैः)]

14 Ś1 D8 transp 14ab and 14cd —b) V2 damaged from सुरेभ्यो up to दृ in 14d. Ñ1 D11 च (for वा) —b) Ś1 D8 13 चाहवे D7 G1 वा पुन (for वा तथा) —After 14ab, Ś2 D8 read 13cd for the first time —c) Ś2 B1 3 4 D1–4 11 भयं यो नाभि 3 Ñ1 V1 3 B2 D7 8 G1 भयं यो न वि (by transp) G1 M3 न भयं योऽभि-(M3 न) (for न भयं यो वि).—d) M3 मानुषं (for मानुषाद्).

15 a) V2 मानुषाणां, D1 दानवानां (for देवतानां). Ñ V B1–4 D1–4 13 च (for यस्) —b) B2 मानव 3 D8 वानर- (for दानव).—T1 damaged from 15a up to मृ in 16a —c) Ñ V B1–4 D8 सोऽयमद्य (V3 °मुप-) हत शते.—d) D11 मनुष्येण (for मानुषेण) V B1–4 [अ]ल्पमानस (for पदातिना) —After 15, Ś2 B1 D1–3 8 11 13 ins , while Ñ1 D4 11 ins after 16

3104* सर्वदेवासुराणां च यक्षाणामपि चासकृत्।

[Ñ2 तु (for first च) Ś2 D8 11 सर्वेदा च(Ś2 °दाप) सुराणां हि, D1 सर्वेदेवगणानां तु (for the prior half) D11 वा (for second च) D8 [अ]मरद् (for [अ]सकृत्)]

—Thereafter Ś2 N1 B1 D1–4 8 11 13 repeat 13cd

16 T1 damaged up to मृ in 16a (cf v l 15). V2 om from 16 up to l 1 of 3105* —a) D10 11 शक्य (for शक्यः) D5 ये न शक्या (for यो न शक्य). D5 सुरैर् (for सुरैर्) G (ed) जेतु (for हन्तु).—b) D5 असुरैर्, D13 वासुरैस् (for नासुरैस्) Ś1 D8 11 न शक्यश्चासुरैस्, B1 अपि (for तथा) —c) Ñ1 B1 D8 इवासत्त्वो, B1 °सत्त्वो, D13 तदा मुक्तो (for इवासत्त्वो) —d) D6 लोकेन (for मर्त्येन) B3 मृत्युनाह न (sic) B4 D11 कुपित , D13 T1 लभित (for लम्भित) —After 16, Ñ1 D11 13 ins 3104*, followed by 13cd (r).

17 V2 om up to l 1 of 3105* (cf v l 16) D13 repeat 17 after 21.—a) Ś1 D1–3(D1 first time) 13 सुबहवो, D6 13 रुदन्त्यो (for वदन्त्यो) B1 D1–3 (D1 first time) बहुधो, D6 11 स्वदुस (for बहुधा) —b) Ñ1 D6 11 रुरुदुस् (for रुरुदुस्) D1 (both times) 1 (second time) तस्य (for तस्य) B1 योषित (for ता स्त्रिय) D1–3 तस्य वा दु खिता स्त्रिय —D13 reads 17cd after 19ab —c) Ś1 T1 हि, D1 3 (both second time) सु, D13 (अ)पि (for च). Ñ1 D8 भूय एव (Ñ1 °व) तु शोकार्ता —d) Ś1 D11 13 ता (for च) Ñ1 D1 3 (both second time) 1 करुणं बहु (D3 तदा), B1 D1–3 (D1 3 both first time) 13 दारुणं (B1 च त)दक्ष्य (D6 °क्षिप), M1 विविधं तदा (for च पुन पुन) —For 17, Ñ1 (illeg l 1) V (V2 om l 1) B1–4 subst

3105* एवं रुदन्त्यो नार्यस्ता रावणं करुणं बहु ।
पुनरेव ततो दीना सुरखेचरमानुषाः।

[(l 2) V3 damaged from the post. half up to हि in 18d. V2 B3 4 पर (for दृ)]

G 6 94 19
B 6 110 18
L 6 91 18

अशृण्वता तु सुहृदा सततं हितवादिनाम् ।
एताः सममिदानीं ते वयमात्मा च पातिताः ॥ १८
तुणाणोऽपि हितं वाक्यमिष्टो भ्राता विभीषणः ।
धृष्ट परुषितो मोहात्त्वयात्मवधकाङ्क्षिणा ॥ १९
यदि निर्यातिता ते स्यात्सीता रामाय मैथिली ।
न नः स्याद्व्यसनं घोरमिदं मूलहरं महत् ॥ २०

वृत्तकामो भवेद्भ्राता रामो मित्रकुलं भवेत् ।
वयं चाविधवाः सर्वाः सकामा न च शत्रवः ॥ २१
त्वया पुनर्नृशंसेन सीता संरुन्धता बलात् ।
राक्षसा वयमात्मा च त्रयं तुल्यं निपातितम् ॥ २२
न कामकारः काम वा तव राक्षसपुंगव ।
दैवं चेष्टयते सर्वं हतं दैवेन हन्यते ॥ २३

18 V₂ damaged up to हि in 18ᵃ (cf v l 3103*) —ᵃ) D₈ ₁₂ T₃ अशृण्वता (sic) M₃ अशृण्वताम् (for अशृण्वता) V V₂ ₃ B D₂ ₃ ₁₂ M₃ ते G₃ M₃ च (for तु) —T₂ damaged from हि in 18ᵇ up to हि in 19ᵃ —ᵇ) Ś₂ वचन (for सतत) V₁ सत्यवादिना M₂ सवत प्रियवादिनाः —B₂ om 18ᶜᵈ D₁₂ repeats 18ᶜᵈ consecutively —ᶜ) D₇ पुरै M₆ मतत् (for एता) D₁₂ (second time) त्वा (for त) Ś₁ B₂ D₁ ₃ ₄ ₁₃ ₁₄ (first time) पश्चाय (D₃ एवा स)मद्रमचन —ᵈ) Ś₁ B₂ D₆ T₂ ₃ Ck घातिता D₁₋₃ ₁₃ घातित D₇ ₀ ₁₁ Ct पातित D₈ वर्तिता M₃ नाशिता Cm g as in text (for पातिता) D ₃ (first time) भवता मात्रघातित D₁₂ (second time) समात्मात्सनिपातिता —For 18ᶜᵈ N V B₃ ₄ D₄ subst wh le B₂ D₄₋₇ ₉ ₁₁ T₂ ₃ G M ins after 18ᵃᵈ

3106* मरणयाहृता सीता यातिताश्च निशाचरा ।

[B₄ रावणेऽ D₈ मारण्य (for मरणाय) N V₁ ₃ B₃ ₄ D₄ G₁ ₃ हता (for [आ]हता) V₃ reads सीता in marg B₄ पातिताश्(for घातिताश्) D₆₋₁₁ राक्षसाश्च निपातिता (for the post half)]

19 T₁ damaged up to हि in 19ᵃ (cf v l 18) B₁ reads 19 22 in marg —ᵃ) N V₂ D₄ हि; B₃ च D₆ वि (for ऽपि) B₃ प्रभुवाणो D₈ विभुवाणो (for भुवाणोऽपि) B₄ भुवाण्ये निहित वाक्यम् —ᵇ) Ś₁ D₁ ₃ ₁₃ क्लिष्टो B₁ क्लिष्ट B₃ दृष्टो (for इष्टो) —After 19ᵃᵈ D₁₂ reads 17ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś₁ D₃ ₄ ₁ रुद्ध N₁ D₄ धृष्ट N₂ V B₃ ₄ नित्य D₆ दुष्ट D₇ ₁₀ ₁₁ G₁ M₁ Ct रुद्ध ; T₂ ₃ रुद्ध Cm as in text (for दृष्ट) B₁ D₄ ₁₂ परुषित (for °षितो) —V₂ damaged from मोहात् up to रामाय in 20ᵇ D₁₂ वाक्यै (for मोहात्) B₁ दुरात्मन् ; B₂ त्वया तु ; B₃ त्वयात्म ; D₄ त्वया मे (for त्वयात्म) Ś₁ B₁ D₁₋₃ ₁₁ ₁₂ ₁₃ काङ्क्षया D₆ -कारिणा (for काङ्क्षिणा) B₄ निरयं परुषितोत्साहो मुग्धया त्ववधक क्षिणो (sic)

20 B₁ reads 20 in marg (cf v l 19) V₂ damaged up to रामाय in ᵇ (cf v l 19) —ᵃ) B₃ प्रत्यर्पिता ; D₇ निवापिता (for निर्यातिता) Ś₁ D₁₃ ₁₃ चापस्यात् ; V₁ D₄ तभूद ; N₂ V₁ ₃ B₃₋₄ सीता (for त स्यात्) —ᵇ) D₈ T₂ ₃ रामस्य (for रामाय) N₂ V₁ ₃ B₃₋₄ भवेद्रामस्य मैथिली —ᶜ) Ś₁ D₁ ₃ ₁₃ ₁₃ न तु N D₄ न हि V₁ ₃ B₂ ₄ नैव V₂ नैव B₁ D₁₀ ननु ; D₃ तद्, M₃ न च Ck t as in text (for न न) —ᵈ) T₂ damaged from हर up to पु in 22ᵃ D₄ हित M₃ हत, Cg s in text (for हर) Ś₁ B₁ D₁ ₃ ₁₃ ₁₃ हि न ; V B₃ ₄ तद (for महत्)

21 B₁ reads 21 in marg (cf v l 19) T₁ damaged for 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś₁ भूति V₁ B D₂ ₄ ₉ ₁₀ M₃ कृत D₁₃ भूमि T₃ वृत्ति Cv m g t as in text (for वृत्त) Ś₁ D₃ ₄ ₁₃ [ऽ]भवद् (for भवेद्) —ᵇ) B₃ मैत्र (for मित्र) M₁ -बल Cm g t as in text (for कुल) Ś₁ D₈ ₁₃ मित्र(D₁ °त्र)कुलं भवत् —After 21ᵃᵇ D₆ reads श्रीरामो जयत —ᶜ) Ś₁ D₁ वा (for च) Ś₁ D₁ ₃ ₄ ₁₃ ₁₀ स्याम (for सर्वा) N₁ वय न स्याम विधवा ; B₁ वय वै विधवा स्यामः D₄ वय स्व विधवा जाता —V₃ damaged for 21ᵈ —ᵈ) D₁ सकाशास्(sic) (for सकामा) Ś₁ D₃ ₁₁ चैव ; B₂ ₃ जित ; D₄ सुर (for न च) N₁ न सकामाश्च (by transp) —After 21 D₁ ₃ repeat 17

22 B₃ reads 22 in marg (cf v l 19) T₁ damaged up to पु in ᵃ (cf v l 20) V₃ om 22 —ᵃ) D₆ मृत्युर (sic) (for पुनर्) —ᵇ) B₂ निर्मोतिता (sic) B₄ संगृह्णा D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ M₂ संरुधता ; D₆₋₇ ₉ संरुन्धता (for संरुन्धता) D₄ रणात् (for बलात्) —ᶜ) D₄ रक्षसां (for राक्षसा) G₁ बलम् (for वयम्) —ᵈ) V₁ D₆ G₁ त्वया (for त्रयं) V₁ D₄ निपातिता ; D₈ निवर्तित (for निपातितम्) Ś₁ B₁ D₁ ₃ ₄ ₁₃ ₁₃ त्रय एव (B₁ °वं) निपातिता ; N₂ V₁ ₃ B₂ ₄ तुल्यद्विनिपातिता

23 ᵃ) M₃ ₃ कामकार ; Cv as in text (for °कार) N V₁ ₃ D₂ ₄ कामो ; M₁ प्रभुः Cg t as in text (for काम) Ś₁ D₁ ₃ कामकारोऽसि वक्तियः V₂ B₁ D₁ ₃ ₁₀ कामे न कामकारोऽसि —ᵈ) V₂ सत्तम (for पुंगव) —ᶜ) G₁ दैवत चहत सर्व —T₁ damaged from न हत्यत in 23ᵈ up to 24 —ᵈ) Ś₁ B₁₋₃ D₁₋₄ ₈ ₁₃ ₁₃ वधो ; N₁ V₁ ₂ B₃ D₃ ₄ ₆ हता ; G(ed) हत (for हतं) M₁ ₃ दैवम (for दैवेन)

वानराणां विनाशोऽयं राक्षसानां च ते रणे ।
तव चैव महाबाहो दैवयोगादुपागतः ॥ २४
नैवार्थेन न कामेन विक्रमेण न चाज्ञया ।
शक्या दैवगतिर्लोके निवर्तयितुमुद्यता ॥ २५
विलेपुरेवं दीनास्ता राक्षसाधिपयोषितः ।
कुरर्य इव दुःखार्ता बाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥ २६

G. 6 94 27
B. 6 110 26
L. 6 91 26

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टनवतितमः सर्गः ॥ ९८ ॥

---

24 T1 damaged for 24 (cf v l 23) —[ab]) Ñ1 D4 विनाशो हि, Ñ2 V1 3 B2-4 D13 विनाशाय, B1 G1 च नाशोय, D6 विनाश च (for विनाशोऽय) B4 transp वानराणा and राक्षसाना Ś1 V B D1-3 8 9 10 12 13 च संयुगे, Ñ2 च समरे, M1 तथा रणे, Ct as in text (for च ते रणे) D4 G2 (M3 3 राक्षसा च महाहवे (M3 °रणे) (for [b]) —[cd]) Ś1 तथैव च, Ñ1 तवैव च (by transp) (for तव चैव) Ś1 B1 D1-3 8 10 12 उपस्थित , T2 उपागत, M2 इहागत , Ct as in text (for उपागत) Ñ2 V B2-4 आत्मनश्च विना (V3 damaged up to ना)शाय दैवात्मो ह्युपागत .

25 [ab]) Ñ2 V1 2 B2 M1 च (for second न) N1 V2 मानेन, D4 मौनेन, G (ed) सान्त्वेन (for कामेन) G1 न विक्रमेण (hypm) (for विक्रमेण) Ñ D4 च (Ñ1 न) मायया, D6 न नाशया (sic) (for न चाज्ञया) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 न (D13 द्यत [hypm.]) विक्रमेण नार्थेन न मा(D13 दा)नेन न चा(Ś1 D8 13 स)ज्ञया —[c]) D4 6 शक्यता, D13 न शक्या (hypm) (for शक्या) B4 लोक , D3 नैव, D12 चैव, T1 2 देव , Cg as in text (for दैव) B1 योगे (for लोके) —[d]) D7 10 निवर्तयितुम् (for निवर्त°) Ñ1 D4 सागता, Ñ2 V2 3 B2-4 सोजसा, V1 एव हि (for उद्यता) Ś1 B1 D1-3 8,12,13 विधा(D6 विधा)रयितुमेव हि —After 25, Ñ2 V B2-4 ins while M3 ins l 1 after 25, repeating it after 26 and cont l 2-4 after l 1 (1), whereas G (ed) ins l 3-4 after 26

3107* इति दानवयक्षाणा कन्यास्ताश्चारुलोचना ।
राक्षसा पन्नगाना च चुक्रुशुर्निहतेश्वरा ।
तासा रुदितशब्देन राक्षसाधिपयोषिताम् ।
प्रणीतेव पुरी लङ्का बभूव च रणाजिरे ।

[(l 2) M3 वानराणां (for पन्नगानां) V1 B3 चुकुसे (sic) (for चुक्रुशु) —B3 om l 3-4 —(l. 3) M3 सौधशीर्षा सहस्रश (for the post half)]

26 [a]) D6 T1 M4 एन, G1 M3 पुर (for एव) D13 transp विलेपुर् and एव Ñ D4 6 T2 3 दु खार्ता, D5 T1 दीनार्ता (for दीनास्ता) V B2-4 विलेपुस्तास्तदा (B4 °था) दीना, D12 विलेपुरेव दनाथा (sic) —[b]) V2 3 B2-4 राक्षसाधिपते स्त्रिय , D1 राक्षसपतस्य योषित —[d]) T1 damaged from कुलेक्षणा up to 6 99 1[a] Ñ D4 G2 M1 व्याकुललोचना , V B D1-3 10 व्याकुलितेक्षणा (V3 °तेंद्रिया) (for पर्याकुलेक्षणा) —After 26 M3 repeats l 1 and then cont l 2-4 of 3107* while G (ed) ins l 3-4 of 3107* after 26

Colophon T1 damaged (cf v l 26) —*Kanda name* Ñ B1 3 4 D4 13 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name* Ś1 V1 B1 4 D1 3 8 12 13 M3 अंत पुरविलाप , Ñ D4 राक्षसीविलाप , V3 स्त्रीविलाप , V2 B2 अंत पुरस्त्रीविलाप , B3 D1 रावणान्त पुरविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) N1 V1 2 B3 4 D2,4 8 13 15 om Ś1 D1 92 , V1 93 , B1 71 , B2 90 D6 96 , D5-7 G M3 4 113 , D9 93 D10 11 112 , T2 121 , T3 124 , M1 2 114 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम., M3 with श्रीरामचन्द्राय नम

९९

G. 6. 99. 1
B. 6. 121. 1
L. 6. 92. 1

तासां विलपमानानां तथा राक्षसयोषिताम् ।
ज्येष्ठा पत्नी प्रिया दीना भर्तारं समुदैक्षत ॥ १
दशग्रीवं हतं दृष्ट्वा रामेणाचिन्त्यकर्मणा ।
पतिं मन्दोदरी तत्र कृपणा पर्यदेवयत् ॥ २
ननु नाम महाबाहो तव वैश्रवणानुज ।
क्रुद्धस्य प्रमुखे स्थातुं त्रस्यत्यपि पुरंदरः ॥ ३
ऋषयश्च महीदेवा गन्धर्वाश्च यशस्विनः ।
ननु नाम तवोद्वेगाच्चारणाश्च दिशो गताः ॥ ४
स त्वं मानुषमात्रेण रामेण युधि निर्जितः ।
न व्यपत्रपसे राजन्किमिदं राक्षसर्षभ ॥ ५
कथं त्रैलोक्यमाक्रम्य श्रिया वीर्येण चान्वितम् ।
अविषह्यं जघान त्वां मानुषो वनगोचरः ॥ ६

99

Ś1 missing for Sarga 99 (cf v l 6 93 13) D12 begins with ॐ

1 T1 damaged up to 1ᵃ (cf v l 6 98 26) —ᵃ) Ś2 D13 एव, D1 स ता (sic), D6 तदा (for तासां) B4 D1.4 G1 विलप्यमानाना (for विलप°) ※ Cg विलपमानाना विलपतीनाम् ※ —ᵇ) Ś1 D1.6.9–10.11 T तदा, V B1.4 तत्र, D12 यदा (for तथा) D7 G2 रावण (for राक्षस) Ñ D4.12 राक्षसाधिप (D12 °नां च)योषिता —After 1ᵃᵇ, Ś2 V1 B1.3(marg) D1–3.6.12 ins.

3108* निशम्य करुण तत्तु दु खार्तानां समन्ततः ।

[D2 कारण (for करुण) Ś2 D4.12 तासां दु खितानां (for तत्तु दुःखार्तानां)]

—ᵈ) N V B1–3 D1 G M1 ज्येष्ठ (for ज्येष्ठा) V1.2 B3–4 इव, V2 तदा (for प्रिया) B4 दृष्ट्वा, M2 भार्या (for दीना) —ᵈ) V2 damaged for भर्तारं समु G2 समुपैक्षत

2 ᵃ) Ñ1 D12 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) —ᵇ) Ś1 Ñ1 V B4 D1.6.10.13 [अ]क्लिष्ट, B2[अ]द्भुत (for [अ]चिन्त्य) —ᶜ) Some MSS read मन्दोदरी for मन्दोदरी here and elsewhere and the var is ignored hereafter V B1–4 दीना (for तत्र) —ᵈ) Ś1 D1.10.13 करुणं, Ñ1 B1.2 D2–5.8 T1 G2.3 कृपणं (for कृपणा)

3 T1 damaged from ना in 3ᵃ up to 4ᵃ —ᵃ) D1 M1 महाबाहो, D6 T2 M2 °भाग (for °बाहो) —ᵇ) V2 damaged for प्रमुखे स्थातुं Ñ1 D4.12 समर, D1 [इ]व मुखे D2 समुखे (for प्रमुखे) —ᵈ) Ś1 D4.12 न स्थातुमपि, Ñ1 D12 त्रिदशेश (D12 °पु), Ñ1 V B3–4 D1 न समर्थ, B1 D1–3 शस्येदपि (for त्रस्यत्यपि) Ś1 V B D1–3.4.10 सशक्रत्रु (for पुरंदर)

4 T1 damaged for 4ᵃ (cf v l 3) D4 om 4ᵃᵇ. —ᵃ) Ś1 Ñ V B D1–3.4.11.13 M2 हि(Ś1 B1 D4.12 [अ]पि ; D12 [इ]ह) देवाश्च, D7 G2.3 M1 महात्मानो, D1 महीभागा, D10.11 महालोका, Cg as in text (for महीदेवाः) D6 ऋषयो मुनयो देवा —ᵇ) Ñ1 D4.12 च दिवौकसः M1 चारणै सह (for च यशस्विनः) —After 4ᵃᵇ, Ñ1 V B2.4 ins. B1 ins after 4

3109* यक्षाश्चैव पिशाचाश्च देवदानवगुह्यकाः ।
नोत्सहन्तेऽग्रतः स्थातुं तव क्रुद्धस्य संयुगे ।

[V2 mostly damaged for l 2 —(l 2) B4 ग्र° (sic) (for ऽग्र°) V1 यस्य ते राक्षसेश्वर, B4 क्रुद्धस्य तव संयुगे (for the post half)]

—B1 om 4ᶜᵈ —ᶜ) Ś2 D1–3.6.11 M2 G (ed) यक्षाश्चापि (G[ed]°श्चैव) (for ननु नाम) D1 बल (for तव) Ś2 D4.12 [ओ]घेन, G (ed) [उ]द्विग्नाश्च (for [उ]द्वेगाच्च) —ᵈ) Ś2 B2 D4.12 वानराश्च, B1 वारणाश्च, M1 यक्षाश्चापि Cg as in text (for चारणाश्च)

5 ᵃ) M2 न (for स) —ᵇ) Ñ1 V B2.3.4 D1.3 पातित° (for निर्जित) B1 कथं युधि निपातित , D2 रामेण विनिपातित , G (ed) युधि रामेण पातित —V2 damaged from सं in 5ᶜ up to था in 6ᵇ —ᶜ) Ś1 D1.2.12 G1.3 व्यपत्रपसे, V1 B2.4 चापत्रपसे ; B2 वा त्व नृपस (sic), Cg k t as in text (for व्यपत्रपसे) Ś1 B1 D1–3.6.12 भूमौ ; Ñ1 D4 कस्मात्, V1 B3.4 सुप्त, B2 न्वद्य (for राजन्) D12 नाथापत्रपसे भूमौ —ᵈ) Ś1 B1 D1–3.6.10.11 शयानो (for किमिदं) Ś2 B1 D1–3.9–11.14 राक्षसेश्वर ; Ñ V1.3 B1–4 D4 राक्षसाधिप, D12 राक्षसोत्तम (for राक्षसर्षभ) —After 5 Ś1 V1.3 B1.3 (marg) D1–3.6.12 ins.

3110* कथमिन्द्रीवासस्याम° शेते भुवि निपातित ।

[D1.2.4 शेषे (for शेते) B4 भुवे, D1 च सि (for भुवि)]

—Thereafter D2 cont 3127*

6 V2 damaged up to था in 6ᵇ (cf v l 5) —ᵃ) G2 कथ (for कथं) B1 त्रिलोकम् (for त्रैलोक्यम्) D12.13 कथं त्रैलोक्यमाक्रम्य —T1 damaged from मा in 6ᵇ up to 7ᵇ —ᵇ) Ś1 वीर्यण (for वीर्येण) V1 चार्चितः ; D1 चाधिक ; D4.12 M1 चाप्यधिक ; D6 चार्जितं ; D12 चार्चित (for चान्वितम्) —V1 illeg for 6ᶜᵈ —ᶜ) D2 न विषह्यं ; D2 बलवद्यं (sic) G1 मविषह्यं (for अविषह्यं) G1 त्वा (for त्वां) V2 विपत्स्यति (for जघान त्वां) —ᵈ) D12 वनस्थो (for मानुषो) Ś1 Ñ1 V1 B D1–3.4.12 M2

मानुषाणामविषये चरतः कामरूपिणः ।
विनाशस्तव रामेण संयुगे नोपपद्यते ॥ ७
न चैतत्कर्म रामस्य श्रद्दधामि चमूमुखे ।
सर्वतः समुपेतस्य तव तेनाभिमर्शनम् ॥ ८
इन्द्रियाणि पुरा जित्वा जितं त्रिभुवनं त्वया ।
स्मरद्भिरिव तद्वैरमिन्द्रियैरेव निर्जितः ॥ ९
अथ वा रामरूपेण वासवः स्वयमागतः ।
मायां तव विनाशाय विधायाप्रतितर्किताम् ॥ १०

G. 6. 95 9
B. 6 111 9
L. 6 92 9

वानरानुगः, Ñ1 D13 लक्ष्मणाग्रज (for वनगोचर). V3 मधुना याधयानुग.

7 T1 damaged for 7^{ab} (cf. v l. 6). M1 repeats 7^{ab} after 10^{ab}.—^a) Ś1 D6 G2 3 मनुष्याणाम्; Cm t as in text (for मानुषाणाम्). B4 अनासाय, D13 अविषय (for अविषये).—^b) D13 छद्म (for काम-). D1 रूपत (for रूपिण) —D4 om, V3 illeg for 7^c–8. V3 damaged from ण in 7^c up to मि in 8^b —^c) D5 रूपेण (for रामेण).—^d) G (ed) -लभ्यते (for पद्यते).

8 D4 om, V3 illeg for 8, V3 damaged up to मि in 8^b (for all, cf v l 7).—^a) M3 तु तत् (for चैतत्).—^b) D13 मार्दवेश्वासि (sic) (for श्रद्दधामि).—T1 moth-eaten from मु up to थं in 8^c.—^c) Ñ2 V1 3 B1-4 समुदीर्णस्य (for °पेतस्य). Ś1 B1 D1-3 8 12 सर्वं समुदितैर्दैवत्(B1 D1 3 °दैवेन्द्र).—^d) Ñ1 V1 2 B D5 [अ]भि(B3 [अ]पि)मर्दन, D6 10 Ct °मर्षण, Cv r m g k as in text (for [अ]भिमर्शनम्). Ś1 D6 13 तव सेनाभि(D1 °ना हि)मर्दिता. Ñ1 D12 सर्वतेन च(D13 तव वै तेन) राक्षस, D1 भावितेनाभिमर्दन. D3 पतने चाभिमर्दिता.—After 8, G1 3 M3 read 11-12 (including 3113*). ❀ Cv सर्वेत्यादि श्लोकद्वय शङ्के राममानुषम् इत्यस्यानन्तर द्रष्टव्यम्। अन्यत्र लेखकप्रमादलिखितम्। Cr रामाभिद(म?)र्शनमात्रमण यत् एतद्रामस्य न श्रद्दधामीत्यर्थः। एतदनन्तर यदैव वानरैर्घोरैर्बद्ध, तत्सुमेहार्णवे। तदैव हृदयेनाह शङ्के राममानुषम्। अथवा रामरूपेण कृतान्त स्वयमागत। मायां तव विनाशाय विधायाप्रतितर्किताम्। अथवा वासवेन त्व धर्षितोऽसि महाबल। वासवस्य कुत शक्तिस्त्वां द्रष्टुमपि संयुगे। इति पाठक्रम अन्यथा पाठस्तु लेखकप्रमादकृत. ❀

9 Ñ V B1 4 D6 om. 9. Ś1 D1-3 8 12 read 9 after 22. B3 D9-11 14 transp. 9 and 10. B2 reads 9 after 15. D1-7 S read 9 before 13 —^b) B2 हि भुवन (for त्रिभुवन) Ś1 D6 13 transp जित and त्वया —^c) D8 एव (for इव) —^d) Ś1 D1-3 8 12 त्वं पुनर्जित, B1 D13 त्वं पराजित; B2 वैर्विनिर्जित (for एव निर्जित)

10 B1 D9-11 14 transp. 9 and 10. V2 illeg for 10^{ab}.—^a) D5 च (for वा) B3 नर- (for राम)—^b) V1 B1 विष्णुर्वा D1 वामन; D1 10 11 T1 3 M3 Ct कृतान्त; Cv k as in text (for वासव) B2 3 समुपागत.—After 10^{ab}, D1 ins.

3111* दशाननं पुरा येन बलिर्बद्धो महात्मना।
त्रैलोक्यं त्रिभुवनं तस्य बन्धयित्वा त्रिभि क्रमैः॥

while M1 repeats 7^{ab}.—T1 damaged from वा in 10^a up to the prior half of l 2 of 3113* —^c) Ñ1 D13 मन्ये (for मायां) D13 विनाशार्थं (for °शाय)—^d) Ñ1 मानुष्यानुपलक्षित (sic), D13 उपलक्षितलक्षित, G1 विविधायाप्रकीर्तिता, G3 विविधामप्रतर्किता —For 10^{cd}, Ś1 Ñ2 V B D1-4 8 9 12 subst

3112* मायया तव नाशाय प्रविश्यानुपलक्षित।

[V3 damaged from त up to 11^a. Ś1 D1-3 8 12 नाशार्थं, D1 कृत्स्न (for नाशाय). B1 तव नाशाय मायाभि (for the prior half). Ñ2 V1 2 B1-4 D1 विविधा संप्रचोदित (for the post. half)]

—Then Ś1 Ñ1 B1 D1-3 8 9 12 cont., while Ñ1 D1 4 T G3 M1 2 6 ins. after 10, V (V3 only l 1, followed by l. 5 [mostly damaged] and 6 of 3115*) B1-4 D2 ins. after 11, D1 cont. after l 2 of 3115*, G1 2 M3 ins after 12

3113* यदैव वानरैर्घोरैर्बद्ध सेतुर्महार्णवे।
तदैव हृदयेनाह शङ्के राममानुषम्।

[T1 damaged up to the prior half of l. 2. —(l 1) Ś1 D6 12 सर्वं, Ñ1 B1 D1-3 बद्ध, D4 वीरै (for घोरैः) V1 3 तु महाघोरे (for वानरैर्घोरैः). Ś1 Ñ1 V B3-4 D6 8 12 सेतुरद्धो (by transp), Ñ1 B1 D1-3 सेतुर्घोर, G (ed) सेतुर्घोर (for बद्ध सेतुः) —(l 2) Ñ1 तत्र (for तदा) G1 M1 मन्ये (for शङ्के). B1 D4 G1 2 न मानुष (for अमानुषम्) B3 तत्त्वाभि न मानुष D3 रामो राक्षस मानुष (for the post half)]

—Thereafter, D1 (ins only l 1-2 after 10) 4 cont., D1 4 T G2 M1 2 3 ins after 12 D10 11 G1 2 M3 k (ed.) ins after 10

3114* अथ वा वासवेन त्वं धर्षितोऽसि महाबल।
वासवस्य कुत शक्तिस्त्वां द्रष्टुमपि संयुगे।
महावीर्यं महासत्त्वं देवशत्रुं भयावहम्।
व्यक्तमेष महायोगी परमात्मा सनातन।
अनादिमध्यनिधनो महत परमो महान्। [5]
तमस परमो धाता शङ्खचक्रगदाधर।
श्रीवत्सवक्षा नित्यश्रीरजय्य शाश्वतो ध्रुव।
मानुषं वपुरास्थाय विष्णु सत्यपराक्रम।
सर्वै परिवृतो देवैर्वानरत्वमुपागतै।
सर्वलोकेश्वर साक्षाल्लोकानां हितकाम्यया। [10]
सराक्षसपरीवारं हतवांस्त्वां महाद्युति:

G. 6. 95. 10
B. 6. 111. 16
L. 6. 92. 11

यदैव हि जनस्थाने राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
खरस्तव हतो भ्राता तदैवासौ न मानुषः ॥ ११
यदैव नगरीं लङ्कां दुष्प्रवेशां सुरैरपि ।
प्रविष्टो हनुमान्वीर्यात्तदैव व्यथिता वयम् ॥ १२
क्रियतामविरोधश्च राघवेणेति यन्मया ।
उच्यमानो न गृह्णासि तस्येयं व्युष्टिरागता ॥ १३
अकस्माच्चाभिकामोऽसि सीतां राक्षसपुंगव ।
ऐश्वर्यस्य विनाशाय देहस्य स्वजनस्य च ॥ १४
अरुन्धत्या विशिष्टां तां रोहिण्याश्चापि दुर्मते ।
सीतां धर्षयता मान्यां त्वया ह्यसदृशं कृतम् ॥ १५

[(l. 1) T1 damaged from सि up to l. 2. —(l. 2) D8-11 तु का; Cm.t as above (for क्रूरः). —M1 om. l. 3. D7 G1.3 read l. 3 after l. 10. K(ed.) reads l. 3 within brackets. —(l. 3) D7 G1 महाशक्ति (for °सत्त्व). D8-11 महाबल महावीर्य (for the prior half). D8-11 महौजस (for भयावहम्). —(l. 4) D6.8 –वक्त्र (for –वक्त्रम्). —(l. 6) D9 तापय°; G1 तपत° (for तमस°). D8 दाता (for भ्राता). —(l. 7) T2.3 –रूक्मा (for –वक्षा). D1 T2.3 M3 अक्षेयः; Cm.t as above (for अजय्यः). T1 damaged from व up to l. 8. G3 स्थिरः (for ध्रुवः). —(l. 8) D7.8-11 G1.3 रूपम् (for वपुः). —(l. 9) D8 T2.3 मेन्द्रैः (for सर्वै°). —(l. 10) D7 8-11 श्रीमान् (for साक्षाद्). —(l. 11) D8 T1 G3 M5 महाद्युति (for °द्युति°). D8 सर्वास्त्रो महामतिः (subm.); D10.11 देवशत्रुर्भयावह (for the post. half).]

—After 3112*, D8 cont. 3115*.

11 V3 damaged for 11ᵃ (cf. v.l. 10). D8 om. 11. D7 transp. 11 (along with 3113*) and 12. G1.3 M3 read 11-12 (including 3113*) after 8. —ᵃ) Ñ1 D13 M3.5 च (for हि). B1 रण- (for जन-). —ᶜ) M3 सोऽसि (for खरस्). Ñ1 D13 हतस्तव (by transp.). V3 D6-11 तु निहतो; B3 तव हतो (for तव हतो). B4 [ऽ]नेन (for भ्राता). —ᵈ) Ś1 Ñ V1 B1 D1-3.6-13 तदा रामो (for तदैवासौ). —After 11, V (V3 only l. 1, followed by l. 5 (mostly damaged) and 6 of 3115*) B1-4 D7 ins. 3113*. G(ed.) ins. only l. 1-2 of 3115*.

12 V3 om. 12. D7 transp. 11 (along with 3113*) and 12. G1.3 M3 read 11-12 (including 3113*) after 8. —ᵇ) Ñ1 D1.2.4.7.9.11 दुष्प्रधर्षां; B1 दुराधर्षां; B3.4 दुष्प्रधर्षां; D1 °प्रवेशा (for दुष्प्रवेशां). M3 सुरासुरैः (for सुरैरपि). —ᶜ) Ś1 Ñ V1.2 B D1-3.7 11.12.13 G1.3 वीरस् (for वीर्यात्). —ᵈ) Ñ V1.2 D8.11 ह्यहं (for वयम्). Ś1 B1 D1-3.6.13 तदा रामो न मानुषः. —After 12, Ś1 Ñ1 V1.2 B1-4 D8.11 (Ś1 D8.11 only l. 3-4) ins.; V3 ins. only l. 5 (mostly damaged) and 6 after l. 1 of 3113*; D8 cont. after 3112*; G(ed.) ins. only l. 1-2 after 11:

3115* यदैव हि रणे वाली शरघ्नं सत्पुत्रो बली ।
रामेण निहतः संख्ये तदैवासौ न मानुषः ।
यदैव हि महाबाहुर्मारीचः समरे हतः ।
तदैव हृदयेनाहं शङ्के राममानुषम् ।
शूर्पणख्या यदा रामः कर्णनासमपातयत् । [5]
तदैव हृदयेनाहं शङ्के राममानुषम् ।

[D4 transp. l. 1-2 (followed by 3113*) and l. 5-6. —(l. 1) B3 D4 वने (for रणे). D4 पुनः शक्रपुत्रेऽवेले (for the post. half). —(l. 2) D4 [अ]पि हतः (for निहतः). Ñ2 D4 तदा रामो (for तदैवासौ). —Ñ1 om. l. 3-4. —(l. 3) B3.4 D4 च (for हि). D4 मारीचिः, B1 निहतो रणे (for समरे हतः). Ś1 D8.11 निहतः कपिकुञ्जरः (for the post. half). —(l. 4) B1 transp. शङ्के and रामम्. B3 D4 न मानुषं (for अमानुषम्). Ś1 D8.11 एकेन चेषुणा वीरस्तदा रामो न मानुषः. —(l. 5) Ñ2 V1.2 B1 दर्पणख्या. D4 येन शूर्पणखायास्तु (for the prior half). Ñ2 B2 –नासाम् (sic); B1 –नासाद् (for –नासम्). Ñ2 अशातयत्; B3 अपातयत् (for अपातयत्). —(1. 6) B3 D4 न मानुषं (for अमानुषम्).]

—After 12, D8.11 T G1 M1.2.3 ins. 3114*; while G1.3 M3 ins. 3113*.

13 Before 13, D6-9 S read 9. —ᵃ) Ñ2 V B1-4 तु (for च). —ᵇ) D8 T2.3 राघवस्य (for °वेण). —ᶜ) B3 D7.10-13 उच्यमानं (B2 D13 °ने) (for उच्यमानो). Ś1 D8.11 गृह्णीयाम्; Ñ2 V1.2 B D1-6 गृह्णीषे (for गृह्णासि). ※ Cg: न गृह्णासि नागृह्णाः. ※ —ᵈ) Ñ1 [वृ]ष्याः G1 [ए]षे (for [इ]यं). B4 (marg. also) वृद्धिर्; D6 दृष्टिर् (sic) (for व्युष्टिर्). D8 उपस्था (for आगता). Ś1 B2.3 (marg. also) D1-6.8.11 तदेदं कर्मणः फलं; V तदेदं फलमागतं; D13 तस्येयं यासि राक्षस.

14 V3 damaged for 14ᵃ except च. —ᵃ) D1 चाति-1 G1 चात- (for चाभि-). Ś1 Ñ V1.2 B1.4 D8.11.13 अकामामभि (D4 °ति-) (for अकस्माच्चाभि-). —ᶜ) V1 पतितस्य G3 ऐश्वर्यं स (sic); M3 ऐश्वर्येण (for ऐश्वर्यस्य). —ᵈ) Ñ1 D4 [अ]स्य (for स्व-). Ś1 Ñ2 V2 B D1-6.8.11 पतितस्य मयैव च (Ñ1 V1 B1-4 च दुर्मते, B1 °च हि); V1 (with hiatus) ऐश्वर्यस्यापि दुर्मते; V2 पतितस्य भवस्य च. —After 14, Ñ1 V3 D1 ins. only l. 4-5. Ñ1 B1 ins. only l. 5 of 3116*.

15 G(ed.) om. 15. —ᵃ) M3 अरुन्धती- (for अरुन्धत्या). Ś1 D8.11 वसिष्ठस्य; Ñ V B1-4 D4 विशिष्टा च (B1 °ष्टां हि) (for विशिष्टां तां). —ᵇ) Ś1 ते ०० च

न कुलेन न रूपेण न दाक्षिण्येन मैथिली ।
मयाधिका वा तुल्या वा त्वं तु मोहान्न बुध्यसे ॥ १६

सर्वथा सर्वभूतानां नास्ति मृत्युरलक्षणः ।
तव तावदयं मृत्युर्मैथिलीकृतलक्षणः ॥ १७

G. 6. 95. 19
B. 6. 111. 29
L. 6. 92. 18

(moth eaten) D1 यदि (for चापि) Ś2 V B D1 2 8 11 12 रावण, Ñ D2 मानद (for दुर्मते) —°ᵈ) Ñ राजन्, M2 झरा, Cg k t as in text (for मान्यः) Ś2 V B D1-4.8 11 सीतामानयता साध्वीं (B1 D1-4 शून्यां) T2 सीता धर्षयतामायीं (sic) (for °) Ñ न सदृशा (for ह्यसदृश) Ś1 V2 B1 D1 4 8.11 त्वया मृत्युः प्रको(V2 °क)पित (for ᵈ) D11 सीता तु कपता राजन् त्वया सदृश कृत —After 15 D5-7 9-11 S (M2 1-11 and l 12-13 after 15 and 17 respy) ins Ñ V3 B1 ins l 4-5 (Ñ2 B1 only l 5) and l 12 13 after 14 and 15 respy V1 3 B2 (preceded by 9) 4 ins only l 12-13 after 15 D4 ins only l 4-5 after 14

3116* वसुधायाश्च वसुधा श्रिय श्रीं भर्तृवत्सलाम् ।
सीता सर्वानवद्याङ्गीमरण्ये विजने शुभाम् ।
आनयित्वा तु ता दीनां छद्मनात्मस्वदूषण ।
अप्राप्य चैव त कामं मैथिलीसगमे कृतम् ।
पतिव्रतायास्तपसा नून दग्धोऽसि मे प्रभो । [5]
तदैव यन्न दग्धस्त्व धर्षयस्तनुमध्यमाम् ।
दवा बिभ्यति ते सत्र सन्द्रा साग्निपुरोगमा ।
अवश्यमेव लभते फल पापस्य कर्मण ।
घोरं पर्यागते काले कर्ता नास्त्यत्र संशय ।
शुभकृच्छुभमाप्नोति पापकृत्पापमश्नुते । [10]
विभीषण सुखं प्राप्तस्त्व प्राप्त पापमीदृशम् ।
सन्त्यन्या प्रमदास्तुभ्य रूपेणाभ्यधिकास्तव ।
अनङ्गवशमापन्नस्त्व तु मोहान्न बुध्यसे ।

[(l 1) D3 om the prior half except वसुधा D6 10 11 T2 3 G1 हि (for च) D5 9-11 श्रिया (for श्रिय) M3 -वल्लभा (for -वत्सलाम्) ⁂ Cg श्रीमेत्यत्र श्रयह्भाव आर्ष ⁂ —(l 2) ⁂ Cv अरण्ये विजने शुभाम् इत्यस्या नन्तरम् आनयि वा तु ता दीनां छद्मना मत्वदूषणम् । अप्राप्य चैव त काम मैथिलीसगमे कृतम् । पतिव्रतायास्तपसा नूत दग्धोऽसि मे प्रभो' इत्येव पाठक्रम अन्येन (अस्तु ?) नैरन्तर्यमालक्ष्यते । Cr follows Cv in sequence ⁂ —(l 3) T1 moth-eaten from दी up to ना T2 3 त्व स्व G2 3 स्वात्म M1 2 (आ)त्मह्न Cm k t as above (for [आ]त्मस्व) D6 T2 दूषण D3 10 11 M6 Ck t दूषण G1 दूषणौ Cm as above (for -दूषण) D6 छद्मना त्व विमोहित (for the post. half) —(l 4) D7 [ए]व च त (by transp) D10 11 न चैव (by transp) (for चैव त) N1 V2 अकामायाः त्वया कामे D4 सकामेन त्वया काम (for the prior half) N1 V1 D4 -सभव कृत (for सगमे कृतम्) —(l 5) N V2 B2 D4 सीतायाः कोपजेन त्व (for the prior half) N1 D4 दहित (for मे प्रभो) D5 दग्धोसि च मे प्रभो (subm) (for the post half) —G1 M1 om l 6-7 —(l 6) T तथैव, Cv r m g t as above (for तदैव) D5 6 8 T G2 तु (for त्व) —(l 7) D7 हि बिभ्यते (for बिभ्यति ते) —(l 9) D5 M5 नून, D10 मृत्यु, D11 भवे (for घोरे) —(l 11) D6 T1 G1 M2 Cm t शुभ (for सुख) D6 marg, D7 त्व पाप (for त्व प्राप्त) G2 M5 फलम्, Cv m g as above (for पापम्) —(l 12) D5 T1 G2 3 M5 [अ]त्र, G (ed) [अ]त्या (for [अ]न्या) Ñ V B2-4 तुल्या (for तुभ्य) D6 M1 6 [अ]प्रतिमास् (for [अ]भ्यधिकास्) N1 B2 तव, Ñ2 B1 6 तथा, V तथा G2 M1 भुवि, G (ed) तु या, Cm g t as above (for तव) —(l 13) D6 अगन (meta) (for अनङ्ग-) Ñ2 नु (for तु) Ñ1 त्व तु तत्रावबुद्धवान् V1 3 B2-4 स्व तु त (V2 स तु त्व B2 स त्व तु [m also तु]) नावबुध्यसे (V1 °बुध्य [illeg]) V2 प्रभूत नावबुध्यसे (for the post half)]

—Thereafter M2 cont 3118*

16 D3 om (hapl) 16 —ᵃ) D1 च, D3 11 om (hapl) (for second न) Ñ शीलेन (for रूपेण) —ᵇ) Ñ न रूपेण च, B2 दाक्षिण्येन च, D4 दाक्षिण्येन न (by transp) (for न दाक्षिण्येन) —ᶜ) Ñ2 B D1 3 4 8.13 T2 3 मम, Cg t as in text (for मया) B1 D4 [अ]थ (for first वा) D4 त्व (for second वा) Ñ1 समा ममाधिका वापि —ᵈ) V2 D10 11 तत्तु, G2 तं तु, Ck t as in text (for त्वं तु) V1 मा नाव, D1 बुद्ध्या न (for मोहान्न) B1 त्व मोहान्न न बुध्यसे, D4 मोहाच्च न प्रबुध्यसे —After 16, Ñ2 V1 2 B2 4 ins

3117* साम्र तु स्त्रीसहस्र वै रूपयौवनशालि च ।
न तेऽभिरक्षित वीर कालेन हृतचेतस ।

[(l 1) B3 सेवते (for साम्र तु) V2 -शालिनि (sic) (for शालि च) —(l 2) N2 V1 2 हत (for हृत)]

17 ᵃ) Ñ2 सर्वथा V1 B1 D5-11 T2 सर्वदा Cr as in text (for सर्वथा) B1 D1 3 8.13 सत्त्वाना (for भूताना) —ᵇ) G2 [अ]मृत्युर (sic) (for मृत्युर्) N2 B1 2 D13 अलक्षित (for अलक्षण) —B1 4 D12 om (B4 D12 [hapl]) 17ᶜᵈ —ᶜ) B2 3 त्वय रण, D6 7 9-11 T2 3 M5 6 तद्वदय (for तावदय) G1 तवाप्यभून्महामृत्युर् —For 17ᶜᵈ N V D4 13 M1 subst while D5-7 9-11 T G M3 6 ins after 17 whereas M2 cont after 3116*

3118* सीतानिमित्तको मृत्युस्त्वया दूरादुपाहृत ।

[G1 तव (for त्वया) N2 V1 2 G1 उपागत (for उपाहृत), N1 V2 D13 तव रामा (D13 पापा) दुपागत D4 तव राम समागत V1 तवाय समुपागत (for the post half)]

—After 17 M2 ins l 12-13 of 3116*

G 6 95 20
B 6 111 30
L 6 95 19

मैथिली सह रामेण विशोका विहरिष्यति ।
अल्पपुण्या त्वहं घोरे पतिता शोकसागरे ॥ १८
कैलासे मन्दरे मेरौ तथा चैत्ररथे वने ।
देवोद्यानेषु सर्वेषु विहृत्य सहिता त्वया ॥ १९
विमानेनानुरूपेण या याम्यतुलया श्रिया ।
पश्यन्ती विविधान्देशांस्तांस्तांश्चित्रस्रगम्बरा ।
भ्रंशिता कामभोगेभ्यः सास्मि वीर वधात्तव ॥ २०
सत्यवाक्स महाभागो देवरो मे यदब्रवीत् ।
अयं राक्षसमुख्यानां विनाशः पर्युपस्थितः ॥ २१
कामक्रोधसमुत्थेन व्यसनेन प्रसङ्गिना ।
त्वया कृतमिदं सर्वमनाथं रक्षसां कुलम् ॥ २२
न हि त्वं शोचितव्यो मे प्रख्यातबलपौरुषः ।
स्त्रीस्वभावात्तु मे बुद्धिः कारुण्ये परिवर्तते ॥ २३

---

18 ᵃ) G1 सा हि (for सह) —ᵇ) Ñ V3 B1 2 4 D1 विचरिष्यति (for विह°) D13 विशोपा हृपकारिणी —ᶜ) M1 इत (for अल्प) B3 वये D1 (with hiatus) अहं (for त्वह) D4 अस्या पुण्यादह घोर D13 कथापुण्यात्वह शोक —ᵈ) B3 पतता (for पतिता)

19 ᵃ) G (ed) नदने (for मन्दरे) B1 दुर्वी (sic) (for मेरौ) V3 कैल(*****)रौ (damaged) —ᵇ) G1 वर (for वने) D1 तथा चैव तपोवने —ᶜ) V B1 4 D1 G3 रम्येषु, B1 D1 4 मुख्येषु (for सर्वेषु) —ᵈ) G1 सहित (for सहिता)

20 ᵃ) Ś1 D5 11 [अ]तिरूपेण, N V1 3 B2–4 D4 13 [अ]त्यपनन, V3 [अ]कवीर्येण (for [अ]नुरूपेण) —ᵇ) G3 यातासि (for या यामि) Ś1 B1 D1–4 6 11 प्रयाता (D5 °सि) ह्य(D5 °ात्म)स्थया पुरा N D 2 श्रिया परमया युता V B3 4 विहृत्य(V1 गच्छती B3 रथेन) विपुलश्रिया (B4 °लाशया) T3 या याता पश्यतु श्रिय (sic) T2 या यातास्म्य तुलश्रिया G (ed) प्रयता विपुलश्रिया —Ś1 B1 D1–4 8 11 om 20ᶜᵈ —ᶜ) M3 पश्यामि —ᵈ) D4 11 T3 om (hapl) ताम् B4 विचित्र (for ताश्चित्र) D12 ताश्चैव सुरासुरान् —After 20ᶜᵈ N V3 2 B1 ins, while Ś1 B1 D1 4 6 11 subst for 20ᵉᶠ D6 ins after 20ᵃᵇ

3119* सायप्रभृति कामेभ्य स्पृहयिष्यामि दु खिता ।

[D1 अद्य (for साय) N V1 B1 अद्यप्रभृति कामानां (for the prior half) V1 3 दुर्गता B2 दुर्भगा D1 सुदु खिता (hypm) (for दु खिता) N स्पृहयामि सुदुर्गता (for the post half)]

—V1 illeg for 20ᵉᶠ —ᵉᶠ) D4 भ्रमिता (for भ्रंशिता) T1 damaged for भोग्य सा N1 D6 11 भोगेषु (for भोगेभ्य) B2 4 साध्व B3 साध्वी (for सास्मि) M1 सापत्न तु (for सास्मि वीर) D4 यथानुता (for वधात्तव) D13 यास्मि वीर वधात्तु च (for ᶠ) —After 20 N V B2–4 D2–7 9–11 13 S ins a long passage relegated to App I (No 68) while G (ed) ins only l 2 4 the prior half of l 5 the post half of l 6 7–13 50–52 of the same passage

21 ᵃ) Ś1 B1 D1–4 6 11 सत्यं तथ (D4 तव) N2 D4 13 सत्यवाक्य, N3 सत्यवादी, D1 3 D6 T2 सत्यवान्स B4 वाक्य वाक्य (sic) D7 सत्यवाक्यो (for सत्यवाक्स) Ś1 N1 B1 D1–4 8–11 T1 M3 महाबाहो, D7 13 G1 3 °बाहुर, M3 °तेजा (for महाभागो) —ᵇ) B4 [ऽ]थ, M3 सो (for मे) D13 देवो रामो (for देवरो मे) T3 मम प्रवीद् (sic) (for यदब्रवीत्) —V3 damaged from मु in ᶜ up to ना in ᵈ —ᶜ) Ś1 B1 D1 4 8 11 सत्य, N V B1 D4 इद B2 3 इति D6 M3 सोय (for अय) —ᵈ) Ś1 D7 8 12 13 M3 समुपस्थित, D6 9–12 प्रत्युप° G3 पयव°, M1 समुपागत Cm g as in text (for पर्युपस्थित) N V B2–4 D1 4 विना(V3 damaged up to ना)श: समु(N V1 D4 पयु)पस्थित

22 ᵃ) N B4 D13 राम (for काम) Ś1 D13 प्रयुक्तस्य B1 प्रमत्तेन D1–4 6 प्रवृत्तेन D6 T2 -समुद्भव (for -समुत्थेन) —ᵇ) B2 D1–4 -व्यसनेषु V B2–4 M3 विसर्पिणा D13 प्रशासना, G1 [अ]नुपशिना 1 Ct as in text (for प्रसङ्गिना) —After 22ᵃᵇ D6 7 9–11 S ins

3120* निवृत्तस्त्वत्कृतेऽनर्थ सोऽद्य मूलहरो महान् ।

[T3 4 M3 Cg निवृत्त्य Ck t as above (for निवृत्त) D6 T1 G3 कृतो Cg as above (for कृते) D7 9 11 G1 4 M1 3 Ck t सत्वृत्तेनार्थ]

—ᶜ) D6 विदं कृत (for कृतमिदं) —ᵈ) Ś1 V3 B D1–11 G1 राक्षस (for रक्षसा) Ś1 बल, D1 कुले (for कुलम्) —After 22 Ś1 D1 4 8 11 read 9

23 ᵃ) N1 [इ]दं V3 V B1–4 D4 [अ]पि M3 च (for हि) G1 शोचनीयो (for शोचितव्यो) M3 [ऽ]सि (for मे) D13 इह त्वां रोदिम नाथ —ᵇ) V3 B2 4 विख्यात (for प्रख्यात) N1 M3 -पौरुष, D13 -पौरुष —For 23ᵃᵇ Ś1 B1 D1 4 8 11 subst

3121* शोचितव्यो मया न त्वमात्मदोषेणपातित ।

[B1 भवा (for आत्म)]

—V3 om 23ᶜᵈ —ᶜ) B1 -स्वभावो (for -स्वभावात्) Ś1 B2 D1 च; B1 हि (for तु) —ᵈ) Ś1 B1 D1 8 11 G1 कारुण्यात्; D1 कारुण्य; C6 as in text (for कारुण्ये) D 8 वहत सदा (for परिवर्तते)

सुकृतं दुष्कृतं च त्वं गृहीत्वा स्वां गतिं गतः ।
आत्मानमनुशोचामि त्वद्वियोगेन दुःखिताम् ॥ २४
नीलजीमूतसंकाशः पीताम्बरशुभाङ्गदः ।
सर्वगात्राणि विक्षिप्य किं शेषे रुधिराप्लुतः ।
प्रसुप्त इव शोकार्तां किं मां न प्रतिभाषसे ॥ २५
महावीर्यस्य दक्षस्य संयुगेष्वपलायिनः ।
यातुधानस्य दौहित्रीं किं त्वं मां नाभ्युदीक्षसे ॥ २६

G 6. 95 36
B. 6 111 81
L. 6. 92 29

---

24 V3 damaged for 24ᵃ —ᵈ) V1 D1 3 8-11 13 दु कृत (for दुष्कृत) B1 transp सुकृत and दुष्कृत Ś1 वाथ, Ñ1 D5 13 चैव, D8 वापि, D12 वाश (for च त्व) D6 सुकृत दुष्कृतत्व च —ᵇ) D6 T2 3 ता, G1 M3 स्वर् (for स्वा) B1 D1-3 आदायाहम (for गृहीत्वा स्वां) Ś1 D3 12 पूर्व मादाय त्व गत —ᶜ) Ś1 नतु, B1 D1-3 8 13 नातु, M3 त्वनु (for अनु) D13 शोचती —ᵈ) Ñ1 V2 D5 7 9-11 M3 त्वद्विनाशेन (Ñ1 D5 °शे च), N1 V1 2 B3 4 त्वद्वियोगाच (N2 B1 °गात्तु), B1 त्वद्विहीना सु (for त्वद्वियोगेन) Ñ1 V3 B3 4 D4-7 9 T1 3 G1 3 M दु खिता, Ck t as in text (for दु खिताम्) Ś1 B1 D1-3 8 12 त्वा च (Ś2 D12 न त्वा D6 न त्वा) दुष्कृतकारि (D12 °तिकार) णा, D13 त्वा न दुष्कृतकर्मणा —After 24, Ś1 N V R D1 4 8 13 ins while M3 further cont only l 1 after 3125*

3122* अप्रहृष्टास्त्वमुदिता पश्यस्व रजनीचर ।
सर्वास्तव वियोगेन प्रक्षिप्ता शोकसागरे ।

[(l 1) Ś1 अप्रहृष्टास्, D1 अव नष्ट (for अप्रहृष्टास्) Ñ1 D1 M3 प्रहर्षिता, V B3 3 स्व (B3 3 न) र्लेता (for त्वमुदिता) D1-3 अप्र (D3 °प) हृष्टाप्रमुदिता (for the prior half) —B3 reads in marg l 2 —(l 2) V3 निशाचरस्य दौहित्री (for the prior half) B1 पतिता (for प्रक्षिप्ता) —V3 damaged for the post half —For l 2 N V1 2 B3 4 D1 subst while B3 cont after 3122*

3122(A)* आत्मानमनुशोचन्त्यस्त्वद्वियोगेन दु खिता ।

[D1 शोचामि (for शोचन्त्यस्) Ñ नानुशोचति B3 4 विनाशेन (for वियोगेन) B3 दुद् खिता (l ypm) (for दु खिता) Ñ D1 त्वा दु दुष्कृ (D1 दुष्कृ) तकारिण (for the post half)]

—Thereafter Ñ D1 cont B3 further cont after 3122(A)*

3123* वैधव्य शोकसंतप्तानां त्वत्कृते समुपस्थितम् ।
स त्वमेव महाराज किमर्थं नाभिभाषसे ।

[(l 2) N1 (marg also) मत्समेव (for स त्वमेव)]

—After 23, D6-7 9-11 S ins

3124* सुहृदा हितकामाना न श्रुत वचन त्वया ।
भ्रातॄणा चापि कार्त्स्न्येन हितमुक्त दशानन ।
हेत्वर्थयुक्त विविध श्रेयस्कामदारुणम् ।
विभीषणनाभिहित न कृत हेतुमत्त्वया ।
मारीचकुम्भकर्णाभ्या वाक्य मम पितुस्तथा । [5]
न श्रुत वीर्यमत्तेन तस्येद फलमीदृशम् ।

[(l 1) D7 सुकृतां (for सुहृदां) G1 -कर्मणा (for -कामानां) M3 transp न श्रुत and वचन —(l 2) D5, 7 9-11 चैव, G1 3 अपि (for चापि) D6 T1 G3 M1 3 5 त्वयात्म D6 T2 3 तवानघ (for दशानन) —(l 3) D7 1-11 M1 3 Cg विविध (for विविध) —(l 4) D6 reads in marg from ना up to या G1 (अ) भिमत (for °हित) D6 T1 G3 M1 वचन Cm g t as above (for हेतुमत्) D6 T2 3 हेतुमत्तथा —(l 5) D6 G3 M3 यदा (for तथा) —(l 6) D7 9-11 T2 3 न कृत, T1 damaged Cg as above (for न श्रुत)]

—Thereafter, M3 cont

3125* प्रहृष्टा पुरुषा यत्र क्रीडन्ति रजनीचरा ।

—Thereafter, M3 further cont l 1 of 3122*

25 V3 om 25ᵃᵈ —ᵃ) N V1 3 B D5 9-11 13 T1 G3 M सकाश (for सकाशः) —ᵇ) Ś1 B1 D1-3 8 13 सुसवृत (B1 °त) Ñ V1 3 B3-4 D13 शुभा (V3 शुबा [sic]) नन, D1 शुभानन, D6 9-11 T1 G3 M शुभाङ्गद (for शुभाङ्गद) —ᶜ) Ś1 N1 V1 3 B1 D1-3 8 12 13 स (Ñ1 V3 नि, V3 नि, D8 प्र) क्षिप्य (for विक्षिप्य) D6-7 9-11 T G3 M1 3 5 स्वगात्राणि विनि (D7 च नि, D9 विक्ष) क्षिप्य, G1 3 सर्वेशाणि विक्षिप्य —ᵈ) G1 त्व (for किं) D1 4 शेते (for शेषे) Ś1 N B1 D1-4 8 13 18 रुधिरोक्षित, V1 3 B3 4 रजनीचर V3 D7 9-11 रुधिरावृत, B3 त्व निशाचर (for रुधिराप्लुत) —ᵉ) Ś1 B3 D8 13 शोकार्त (for °र्तां) —ᶠ) D7 8 11 G3 मा (for मां) D6 किं मा नाभिभाषसे (subm) —After 25 D13 ins 3127* (owing to om)

26 D13 om 26 Ś1 N V B D1-4 8 13 om 26ᵃᵈ —ᵃ) D6 reads दक्षस्य in marg —B3 reads 26ᶜᵈ twice —ᶜ) Ś1 N1 B1 3 (second time as in B1) D1-3 8 13 वि (D1 वै) रोचनस्य, V1 3 B3 4 दानवेन्द्रस्य (for यातुधानस्य) D6 6 T G1 3 M3 दौहित्र (for °त्रीं) —ᵈ) D6 G3 M3 च (for त्व) T2 (अ) पि (for (अ) भि) Ś1 N1 B1 3 (first time) D1-3 8 13 सदस्य सनया प्र (V3 B1 3 वि) भो, N1 D6 G3 कि च (G3 त्व) मा नाभिभाषसे, V1 B3 4 नाभिनदसि मानद V1 D7 9-11 M3 किं मा न प्रतिभाषसे, V3 D1 मा किं (D1 किं मां) त्व नाभिभाषसे, B3 (second time) कथं मा नाभिनन्दसि T1 किं मा मा... ... M3 किं च मा नावबुध्यसे —After 26 N1 D1 ins., while Ñ1 V B3-4 M3 cont after 3127* whereas G (ed) ins. only l 1 after l 1 of 3127*

G 6 95 38
B 6 111 82
L 6 92.30

येन सूदयसे शत्रून्समरे सूर्यवर्चसा ।
वज्रो वज्रधरस्येव सोऽयं ते सततार्चितः ॥ २७
रणे शत्रुप्रहरणो हेमजालपरिष्कृतः ।
परिघो व्यवकीर्णस्ते बाणैश्छिन्नः सहस्रधा ॥ २८
धिगस्तु हृदयं यस्या ममेदं न सहस्रधा ।
त्वयि पञ्चत्वमापन्ने फलते शोकपीडितम् ॥ २९

3126* प्रिया पत्नी महाबाहो भज मा पुत्रमातरम् ।
अद्यप्रभृति कामात्मा स्पृहयिष्यामि दुर्भगा ।

[(l 1) M3 प्रिया पत्नी (for प्रियां पत्नीं) N1 D4 पुत्रमातेति मां प्रभो M3 पुत्रमाता च ते प्रभो (for the post half) —(l 2) V1 कामेभ्य (for कामात्मा) V3 damaged (except स्पृहयि) for the post half V1 B3 4 M3 दुःखिता (for दुर्भगा) B3 स्पृहयामि सुदुःखिता (for the post half)]

—After 26 N3 V B3 4 D3 (after 25) S ins. while N1 D4 cont after 3130* D3 cont after 3110* G (ed) ins only l 1 (followed by l 1 of 3126*) after 26

3127* उत्तिष्ठोत्तिष्ठ किं शेषे प्राप्ते परिभवे नवे ।
अद्य वै निर्भया लङ्का प्रविष्टा सूर्यरश्मयः ।

[M3 reads l 1 twice —(l 1) N V B3-4 D3 13 M3 (first time) राजन् (for उत्तिष्ठ) D4 नेते D5 om (for नेते) D7 च ते (for नवे) D3 परिभवेन च N1 भर्येव तवोद्धना N1 V B1-4 16 च (B3 कथं) मां (V3 मां त्वं B4 किमिमां) नाभि (B3 °व) भाषसे D4 13 धर्षणां सतत (D13 यत्र त्वं) गतः D9-11 नवे परिभवे कृते M3 (first time) कथं त्वं मां नाभ्युदीक्षसे (for the post half) —(l 2) N V1 3 B1.3 D4 13 इमे ते B4 हीयते (for अद्य वै) D1 3 T3 M3 निर्भयाः G3 निर्भय V1 3 B3 शोका V3 D6 M3 लङ्का B3 लोकान् (for लङ्का)]

—Then N1 D4 cont 3132*

27 a) D13 प्रमृदसे G1 त्वं सूदस (for सूदयसे) D4 1 शत्रु (for शत्रून्) —b) N3 V B3-4 तेजसा D1 3 -वर्चस (for वर्चसा) D 1 सम सूर्यस्य वर्चसा —c) V3 B1 D1 5 8-11 वज्रे Cm g as in text (for वज्रो) G3 वज्र स्थस्य Cm g as in text (for °धरस्य) —d) Ś1 D3 13 सततोर्चित D5 सततोचत T2 3 न ततोर्चित (sic) Cg t as in text (for सततार्चित) N3 B1 D3 13 M1 3 यत्न (B1 M3 सोय) सततमर्चित N3 V B3-4 सोय युगे (N3 V1 3 B4 ते) हि (V3 B3 °ऽनेक) मर्दित

28 V1 3 B1 3 4 om B3 reads in marg 28ab —a) Ś1 N V1 D1 5 10 11 3 T3 G1 शत्रु ; B3 D1 3 8 9 11 G1 3 M 3 शत्रु (for शत्रु) D1 प्रहरणं D1 5 T1 G1 प्रहरण Cm t as in text (for प्रहरणो) —b) G3 M3 -ज्वाला (for जाल) D4 परिष्कृत D4 विभूषित (for -परिष्कृत) —c) Ś1 D1,3,13 विमर्दितास्य (D1 °रा D4 °णा वै) N V1 D4 [ऽ]सौ विकीर्णास्त (D4 °स्तु) V3 B D1 3 13 विप्रकीर्णस्ते D6 T1 G1 M3 [ऽ]प विकीर्णस्ते D7 G3 M1 [ऽ]प्यवकीर्णस्त M3 [ऽ]थ विकीर्णस्त Cm as in text (for व्यवकीर्णस्ते) —d) M3 भिन्न Cm g as in text (for छिन्न) Ś1 V1 3 B D1 3 8.11 समतत (for सहस्रधा) —After 28 Ś1 B1 3 D1-3 8 11 ins

3128* शेते प्रियसख श्रीमानमात्य इव दुःखित ।

[B3 lacuna for शेते B1 3 D1 3 रण (B1 पा) थिव L (ed) अखिन (for दुःखित)]

—Thereafter B3 cont while N V B3 4 D4 M3 G (ed only l 1) ins after 28

3129* येन त्व शोभसे वीर पवितेन समीरत ।
निकृत्तेनैव हस्तेन पातितो गजयूथप ।

[(l 1) M3 नाथ (for वीर) —V3 damaged from the post half up to l 2 V1 3 B3 4 महौजसा (for समीपत°) B3 परिवेण महौजसा (for the post half) —(l 2) B4 निकृत्तेन (for निकृत्तेन) B3 निकृत्तो नरहस्तेन D4 निकृत्तेनैव सन्मेण (sic) (for the prior half) N3 V3 B3 D4 M3 पतितो (for पा)]

—Thereafter N3 B1 4 M3 cont N1 V D4 ins after 29 D3 7 9 13 11 T G3 3 M1 3 4 ins after 28

3130* प्रियामिवोपगूह्य त्वं शेषे समरमेदिनीम् ।
अप्रियामिव कस्मात्त्वं मां नेच्छस्यभिभाषितुम् ।

[(l 1) B3 D3 4 G3 M1 3 पत्र (for त्वं) N B1 1 D3 13 -गृह्य त्वं V1 3 B3 D7 गृह्य त्व V3 D10,11 -संगृह्य T3 -गृहय (for गूह्य त्वं) B3 प्रिय वमगुह्य त्व D4 प्रियाणि चोपगूह्य त्व (for the prior half) V B3 4 D10.11 किं शेत (B3 नाथ B4 सुर) मेदिनीं (for the post half) —(l 2) V3 damaged from च up to the post half N3 B3 D1 7 13 G3 कस्मात्त्वं M1 मां कस्मात् (for कस्मात्) M1 त्वं (for मां) N1 D4 13 त्वं मां (D4 अ त D 1 त मां) नेच्छसि भाषितु N3 न मामि च्छसि भाषितु V1 B3 4 न त्वं (B3 तु) मामभिभाषसे (for the post half)]

—Thereafter N1 D4 cont 3127* N3 V cont 3132* (M3 owing to om)

29 N3 om 29 D4 (hapl) 13 om 29cd N3 reads 29 twice (first time in marg) —a) B3 धाता B4 यस्य T1 यस्य ; Cm g as in text (for यस्या) N3 (second time) V3 1 B3 D4 धिगस्तु हृदयस्याथ —b) N3 (second time) यत्र दीर्यते B3-4 मम यत्र D4 यन्न दीर्यति (hypm) G3 विदीर्णं न (for ममेदं न) —For 29cd, Ś1 N1 (first time) B1 D1 3,8 11 subst

3131* धिगस्तु मम रौद्रस्य हृदयं वज्रसंनिभम् ।

एतस्मिन्नन्तरे रामो विभीषणमुवाच ह ।
संस्कारः क्रियतां भ्रातुः स्त्रियश्चैता निवर्तय ॥ ३०

तं प्रश्रितस्ततो रामं श्रुतवाक्यो विभीषणः ।
विमृश्य बुद्ध्या धर्मज्ञो धर्मार्थसहितं वचः ।
रामस्यैवानुवृत्त्यर्थमुत्तरं प्रत्यभाषत ॥ ३१

G. 6. 95 o
B. 6. 111. o
L. 6. 92 o

[D1 मन्दसोदरा (for मम राक्षसा) D2.3 सहित (for -सन्निभम्)]

—ᵉ) G2 दृश्यते, G(ed) स्फोटति, Cm g t as in text (for फलत) D6 T2.3 भार, Cm as in text (for शोक) D4 T1 G दीपित, M3 दारित, Cm as in text (for पीडितम्) Ś1 N1 (first time) B1 D1–3.8.13 शतधा यत्र दीर्यते, N1 (second time) D4 नाथेऽस्माकं सुखप्रदे —After 29, Ś1 D1.8.13 read colophon, Ñ1 D4 ins 3130* (followed by 3127*) and then cont. N2 cont. after 3130*, while V ins 3130* and then cont., whereas B2.4 D1–7.9–11.13 S ins after 29

3132* इत्येवं विलपन्त्येव बाष्पव्याकुललोचना ।
स्नेहावस्कन्नहृदया देवी मोहमुपागमत् ।
कश्मलाभिहता सन्ना बभौ सा रावणोरसि ।
सन्ध्यानुरक्ते जलदे दीप्ता विद्युदिवासिते ।
तथागता समुत्थाप्य सपत्न्यस्ता भृशातुराः । [5]
पर्यवस्थापयामासु रुदन्त्यो रुदतीं भृशम् ।
न ते न विदिता देवि लोकानां स्थितिरध्रुवा ।
दशाविभागपर्याये राज्ञां चञ्चलया श्रिया ।
इत्येवमुच्यमाना सा सशब्दं प्ररुरोद ह ।
स्नापयन्ती त्वभिमुखौ स्तनावस्राम्बुविस्रवैः । [10]

[(l. 1) V3 damaged up to बाष्प. Ñ V1.3 B3 D1.7.9–11.13 M3 सा, B4 तु (for [प]व) D7.9–11 बाष्पपर्याकुले क्षणा (for the post. half) —V3 om. l. 2–3. N1 reads l. 2–5 in marg. —(l. 2) Ñ1 B4 D1.13 M2 [अ]वस्कन्द. Ñ2 V2 B3 D8.11 [उ]पस्कन्न, B2 [उ]पच्छन्न. T2 M3 -अस्कन्न, Cg as above (for [अ]वस्कन्न) G1 स्नस्ता, Cg as above (for हृदया) V2 D7.9–11 तदा (for देवी) V2 B3 D13 उपागता (for °मत्) —(l. 3) B4 मन्दोदरी, D4 कश्मला श्रावि (for कश्मलाभि) N2 D13 दीना (for सन्ना) N2 D13 पतिता. G1.2 सा बभौ (by transp.) (for बभौ सा) D13 [उ]परि (for [उ]रसि) —(l. 4) N1 B4 सन्ध्याते रक्तजलदा, B2.4 D4 सन्ध्यानुरक्तजलदा (for the prior half) T3 lacuna, G1 दीप्ते (for दीप्ता) Ñ1 V B1.4 [अ]वरे. N2 D13 [अ]म्बरे, D7.9–11 Ct [इ]ज्ज्वला (for [अ]सिते) —(l. 5) M3 समुत्पत्य (for समुत्थाप्य) Ñ1 V B2.4 अथादाय (B4 °दाये [sic]) तदा (V2.3 °त) सर्वाः (for the prior half) D6 T2.3 M ता, G1.2 तु (for ता) Ñ1 विलापिनी V B2.3 M2 भृशातुरा, D13 °तुरा, L(ed) °तुरा (for भृशातुरा) B1 पर्यस्ता भृशमातुरा, D6 T1 G3 सख्यस्ता (G3 °स्ताः) भृशमातुराः (for the post. half) —(l. 6) N1 -स्थापयामास. V3 damaged from the post. half up to स्थि in l. 7. N1 सपत्ना, N2 V3 रुदत्यो (for रुदन्त्यो) D6 रुदन (sic) (for रुदतीं) V2 भृशादुःखिता (for रुदतीं भृशम्) V1 B2–4 रुदत्यो भृशमातुरा (V1 B4 °दुःखिता) (for the post. half). —(l. 7) B3 नैनेन. D6.8 T M3 न येन. D7.9–11 Ct विदितं न, G1 न ते तु. G3 न ते तु, M3 Cm g न ते तु, G(ed) न तेन (for न ते न) N1 [अ]नार्ये (for देवि) Ñ V1.2 B2–4 D13 गतिर् (for स्थितिर्) D5 उद्धवा (sic), G3 अध्रुव (for अध्रुवा) —(l. 8) V3 om. from ग up to second या. D13 [अ]विभाग, G3 भागवि. L(ed) विभागे (for विभाग) Ñ -पर्याप्त (for पर्याये) Ñ1 B4 विधात्र्य (B4 राज्ञां विभु) चपला श्रिय, Ñ2 V1.3 D9–11 राज्ञो वै चपला (V1.2 °ला) श्रिय (V1.2 °य), B3 विधात्र्य चपलश्रिय. D3 राज्ञा चैव चलश्रिय (sic) D13 विधात्रा हि चला श्रिय. T1 G3 राज्ञां चैव (G3 °रा) चला श्रिय. M1.2 राज्ञो चञ्चला श्रिय. G(ed) राज्ञा चिर चपला श्रिय (for the post. half) B2 दशाभिरावणस्यापि राज्ञां चित्रचपला श्रिय —After l. 8, V3 ins. a long passage relegated to App. I (No. 70) —V3 om. from l. 9 up to colophon. —(l. 9) T3 G3 मन्य (G3 वाच्य)माना (for उच्यमाना) Ñ1 D4.13 इत्येवमुक्ता सा हानि, V1.2 B2–4 इत्युच्यमाना सा हानि, T3 एवं विमुच्यमाना सा (for the prior half) D3 मन्दभि, D6 T1 M2.3 निःशब्द (for सशब्द) T1 damaged. G3 हा (for ह) —(l. 10) G स्नपयन्ती. D5.7 T1 G M1.2.6 अस्राम्बु (for अस्राम्बु) D6 T3 नि (D8 नि) स्रवै (for विस्रवैः) D9–11 स्नापयन्ती तदास्रेण स्तनौ वक्त्र मुनिर्मल —For l. 10 Ñ V1.2 B2.4 D4 G(ed) subst.

3132(A)* अधोमुखी स्नापयन्ती स्तनौ नेत्राम्बुवि (?) तुमि ।

[Unmetric. B4 स्नपती तु. G(ed) स्नापयन्ती. V1 B2.4 दाम्बु (for नेत्राम्बु) D4 अधोमुखी स्तनौ मुखश्च सिञ्चती नेत्राम्बुभि]

—Thereafter, D5 reads an addl. colophon [Sarga no. 111].

30 V3 om. 30 (cf. v.l. 3132*). Before 30 D13 reads ॐ. —ᵇ) G3 हा (for ह) —ᶜ) B D3.8.13 सत्कार (for संस्कार) D5 reads क्रियतां भ्रातु in marg. D13 भस्म (for भ्रातु) —ᵈ) B3 स्त्रियश्चैव, D6 T2.3 स्त्रिय चैना (for स्त्रियश्चैता) Ś1 N2 B1.3 (after corr. marg. also as in text) D1–3.7–13 क्षीणाः (D2.3 °जन) परिसान्त्वय

31 V3 om. 31 (cf. v.l. 3132*). N1 damaged from (श्र in ᵃ up to दि in ᵇ). —ᵃ) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.8–13 समुवाच (for तं प्रश्रितस्) D6.7 T2.3 G1.2 प्रश्रितमपि B1 D1–3.8–12 धीमान् (for राम) —ᵇ) N2 V2 B2.3 सत्यवाक्यो, D13 श्रुत्वा वाक्य (for श्रुतवाक्यो) Ś1

G 6. 95 47
B 6. 111, 93
L 6. 92 41

त्यक्तधर्मव्रतं क्रूरं नृशंसमनृतं तथा ।
नाहमर्होऽस्मि संस्कर्तुं परदाराभिमर्शकम् ॥ ३२
भ्रातृरूपो हि मे शत्रुरेष सर्वाहिते रतः ।
रावणो नार्हते पूजां पूज्योऽपि गुरुगौरवात् ॥ ३३
नृशंस इति मां राम वक्ष्यन्ति मनुजा भुवि ।
श्रुत्वा तस्य गुणान्सर्वे वक्ष्यन्ति सुकृतं पुनः ॥ ३४
तच्छ्रुत्वा परमप्रीतो रामो धर्मभृतां वरः ।
विभीषणमुवाचेदं वाक्यज्ञो वाक्यकोविदम् ॥ ३५

B1 D1-3.8.12 विभीषण इद (B1 °णमिम, D3.5.12 °णमिद) वच —c) D6 आमृश्य M3 विसृज्य, Cm g as in text (for विमृश्य) Ś1 B3 D1-3.8.9.12 तत्त्वज्ञो, D6.10.11 Cr m k t प्रश्रित, G1 सर्वज्ञो (for धर्मज्ञो) Ñ D1.12 सचिन्त्य बहुधा बुद्ध्या —d) L (ed) सहित (for सहितं) B2 धर्मात्मा स हित Ś1 B1 D2.3 (marg) 8.12 हित, D6 तथा (for वच) —Ś1 N1 B1-3 D1-3.8-12 om 31ef —e) D4 वृत्तस्य (for -वृत्यथम्) —f) Ñ1 V1.2 B1 D4 प्रत्यपद्यत (for प्रत्यभाषत)

32 V3 om 32 (cf v l 3132*). —a) Ś1 Ñ B1 D1.4.8.12 लुप्त-, D9 लुब्ध (for त्यक्त-) Ś1 D8.12 पथ, D9 रत (for व्रत) —b) Ś1 B2 D1-3.8.9.12 पापनिश्चय (B1 °कृपित), Ñ V1.2 B3-4 D4 मनृतं तथा (for मनृत तथा) —c) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.12 G1.2 M3.4 अर्हामि (for अर्होऽस्मि) Ñ1 B D1-4.6.11.12 सत्कर्तुं (for संस्कर्तुं) —d) Ś1 D8.12 मर्पणे, M1 B1 मर्षिणे, N2 D4.12 मामिम V1.2 B1.4 D3.5-7.9-11 T1 G M4 मर्शन, D1 धर्षण, D2 मर्शिन, M2 मर्शक, M3 मर्शिन (for मर्शकम्) —After 32 Ś1 B1.2 D1-3.8.12 ins while G (ed) ins only l 2 after 34

3133* भ्रातृभावेनासक्ता भ्राता न मामाक्रोष्टुमर्हसि ।
दग्धं ह्ययशसा लोके नैव धक्ष्यति पावक ।

[(l 1) D6 न मे (for [अ]सा) Ś1 D8.12 अहं भ्राता सर्वं भ्रा(D12 भा)ता B1.2 भ्रातृभावेन सह भ्राता (for the prior half) Ś1 B1 न ममाक्रोष्टुम् D3 न च माक्रोष्टुम् (for न मामाक्रोष्टुम्) Ś1 D8 अर्हति (for °सि) —(l 2) D3.8 स(D8 हि)यशसा (for ह्ययशसा) Ś1 D12 नैव, D1 न वै (for नेव)]

33 V3 om 33 (cf v l 3132*) —a) Ś1 B1 D1-3.8.12 रूपस्तु Ñ B1 D4.6.12 रूपेण (for रूपो हि) —c) Ñ1 M2 हि (for ऽपि) Ś1 B1 D1-3.8.12 गुरु पूज्यस्तु (D8 °ज्योऽपि) गौरवात्

34 V3 om 34 (cf v l 3132*) M1 damaged for 34a —a) Ś1 N1 B1.3 D1.4.12 G1 नृशंसम् D6 इव (for इति) Ś1 Ñ B1.4 D1.3.8.12 T1 G1 M4 मां (D8 मा) कामं, V1 B3.4 काम मां, D6 मां कश्चिद्, D11 मां लोकाः M2 मा राम, Cm g k t as in text (for मां राम) —b) N2 वदेत् ; B3 मुवतो ; B3 D4 मुवति D6 भक्ष्यति (for वक्ष्यन्ति) Ś1 B1 D1-3.8.12 भुवि राक्षसा (for मनुजा भुवि) B4 वदेत खलु राक्षसा —V3 illeg for 34c-35b. —c) D12 T2 Cr m g k t [अ]गुणान् (for गुणान्) D7.10 M1 Ch सर्वान्, Cm t as in text (for सर्वे) N1 V1 B3-4 श्रुत्वा सर्वगुणांस्तस्य —d) B4 सत्कृत (for सुकृत) D1 कृत्य (for पुन) —For 34cd, Ś1 B1 D1-3.8.12 subst

3134* इतरे सर्वलोकानां वक्ष्यन्ति गुणवानिति ।

[D2 -लोका वै G (ed) L (ed) लोका मां (for -लोकानां) D1 गुणनिति],

while Ñ1 subst for 34cd

3135* येनाहं कर्तुमिच्छामि भीतो लोकभयादपि ।

—After 34, G (ed) ins only l 2 of 3133*

35 V3 om 35 (cf v l 3132*). V3 illeg for 35ab (cf v l 34) —ab) Ś1 B1 D1.3.8.12 कृत्स्नेन, D5 दृष्ण (for तच्छ्रुत्वा) ❀ Cg परमप्रीत सत्यवचनकथनाद्धृति भाव । अप्रीत इति वा छेद ❀ Ś1 B2 D1.3.8.12 प्राह विभीषण Ñ B3-4 D8.12 M3 वाक्य विभीषणम् (for धर्मभृतां वर) V1 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्मात्प्रीतो रामो विभीषणात् —D6 om 35c–36 —c) Ś1 B1 D1-3.8.12 सत्यशरत्पाणिना धीमान् (D12 देवान्) —d) N2 V1.2 B3.4 D10.11.13 M1 वाक्यज्ञ, D8 °ज्ञं (for वाक्यज्ञो) Ś1 V1.2 B3.4 D4-6.8.10-12 M1 -कोविद (for -कोविदम्) —After 35, Ś1 Ñ V1.2 B D1-3.8.12 ins

3136* उच्छृतश्चापि दीनश्च शत्रुश्च रणमूर्धनि ।
गुरुरत्र गुरुर्यो हि विमृशन्त विधीयते ।
गुणवानिगुणो वापि ह्यरिध्वंसनमागत ।
पूज्यो भवति मान्यश्च लोकन्येषा गति परा ।
यदर्थं निहत शत्र तत्र भ्राता विभीषण । [5]
विजिते स्वजयतां शेषो विजयान्ता हि विग्रहा ।
मथ वा च समुद्दिष्टो यथा यस्य न युध्यते ।
यथा हि न परोक्ष त धर्मं पश्यामि सुव्रत ।

[(l 1) V1 दीनस्य, B1 हीनश्च (for दीनश्च) Ś1 D8.12 च विनीतश्च Ñ D6 नैव दीनश्च (N2 °स्य), D1.3 च हि दीनश्च, D6 च विदीनश्च, L (ed) चाविनीतश्च (for चापि दीनश्च) B3-4 वधिष्ठ (B3 °ष्ठ)मस्य हि (B3 न B4 तु) दीनस्य (for the prior half) N2 V1 B3-4 वीरस्य (V1 °श्च). D6 शत्रु (for शत्रुश्च) V1 B3 वन (for रण) —(l 2) Ś1 D8.12 पुन, B1 marg (for second गुरु) N2 गुरवद्धै वीर (for the prior half) D1 [ऽ]भिधीयते (for विधीयते) —Ñ1 B3.4 D6 om l 3-4 —(l 3) Ś1 D8.12 न (for वा). V1 ध्वसनमीरि —(l 4) Ś1 D1.3.12 लोकेष्वेषा Ñ1 V1.2 B3 लोके यथा, B1 लोकस्यैषा, D2 लोकेष्वेव (for

तथापि मे प्रियं कार्यं त्वत्प्रभावान्मे जितम् ।
अवश्यं तु क्षमं वाच्यो मया त्वं राक्षसेश्वर ॥ ३६
अधर्मानृतसंयुक्तः काममेष निशाचरः ।
तेजस्वी बलवाञ्शूरः संग्रामेषु च नित्यशः ॥ ३७
शतक्रतुमुखैर्देवैः श्रूयते न पराजितः ।
महात्मा बलसम्पन्नो रावणो लोकरावणः ॥ ३८
मरणान्तानि वैराणि निर्वृत्तं नः प्रयोजनम् ।
क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ॥ ३९

G 6 95 0
B 6 111 101
L 6 91 53

लोकेष्वेषा) V1 D8 8 13 पुरा (for पुरा) —(l 5) Ś1 B2 D2 8 12 तदम V2 B4 यत्नाय, D8 तथाय (for यन्य) Ñ1 निर्जिता, N2 V1 2 B2-4 D4 विजित (for निहत) Ñ1 B2-4 D1-4 युद्धया (for भाग्ये) —(l 6) N1 B2 3 D4 जीवते Ñ2 V1 2 B4 दीवते, B1 न्यस्यता (for स्वपता) N1 चाय D4 8 गेहो (for रोषो) Ś2 B1 D8 12 विजयादो हि विग्रह, Ñ1 मरणान्त हि विग्रह, Ñ2 V1 2 B2-4 मरणाता हि विग्रहा D4 रामरावणविग्रह (for the post half) —(l 7) N2 V1 B4 यात्समुचित B1 D2 3 य समुचितो B3 [अ]य समुचितो B4 स्व समुचित (for च समुद्दितो) Ñ1 V2 भवतो यथाभिरुचित (hypm) D4 भवतो यथा-त्वुचित (for the prior half) Ś2 D8 12 तु (for न) Ñ1 तथा चाप्यनुमन्यसे Ñ2 V1 2 B2 यथा त्वमनुमन्यसे B3 4 D4 यथा वाप्य(D4 चाप्य)नुमन्यसे(B4 °मस्यते) (for the post half) —(l 8) Ś V4 D4 क्रियतां V1 B2 तथास्तु B3 यथा तु (for तथा हि) D4 एषोद्दो N V1 D4 दे (for ते) B4 तथापि नापरोक्ष ते (for the prior half) D4 सत्त्व (for धर्म) Ś1 D8 12 बुद्धिमान् (for बुद्धित) V1 B2 3(after corr before corr as above) 4 पश्यामि तव बुद्धित (for the post half)]

36 V3 om 36 (cf v l 3132*) D9 om 36 (cf v l 35) D11 om 36-37 V2 illeg for 36ab D1 3 read 36ab twice —a) N1 D4 त्वया B4 D1 (second time) तथा (for तव) G1 [अ]स्य (for [अ पि) B2 च (for मे) Ś2 B1 D1 3(both first time) 8 12 मम चापि वच कार्यं —Ñ2 illeg for 36b —b) D7 M1 हि (for च) D6 T2 3 G2 च जीवित D10 11 Ck मया जित Cv m g as in text (for च मे जितम्) Ś2 V2 B D1 3 8 12(D1 3 second time) त्व(B2 य) प्रसादाद्धि(D1 °च) मे जय, N1 D4 कार्यं तव प्रिय मया D1 3 (both first time) त्वया राक्षसपुंगव —After 36ab Ñ1 V2 B2-4 D4 ins

3137* हेतुमात्रस्तु रामो वै जयमूलो विभीषण ।

[G (ed) हेतुमात्र V2 B4 तु सुग्रीवो (for तु रामो वै) Ñ1 D4 हेतुमात्र स्व त्वय (for the prior half) B3 4 D4 जय मूल (for °मूलो) N1 त्वन्मूलो विजयो मम (for the post half)]

while B1 D1 3 (both after the first occurrence) ins after 36ab

3138* क्रियता पश्चिमो भ्रातु सत्कार कुलनन्दन ।

—Thereafter B1 cont Ś2 D1 3 (both after the second occurrence) 8 12 ins after 36ab

3139* एव कुरुष्व धर्मज्ञ क्रियश्चैता विसर्जय ।

[Ś2 D8 12 कुरु च (for कुरुष्व)]

—Thereafter Ś2 D8 12 cont

3140* हेतुमन्त्रावम हृदय त्वन्मूलो हि जयो मम ।

[D8 हृदि (for हृदय) L (ed) हेतुमात्र वय हृदय (for the prior half) D8 फलो (for मूलो)]

—B1 D1 3 om 36c-40 Ś2 Ñ1 D8 12 om 36c-37 —cd) D4 स्थितो, D6 T1 2 G1 प्रिय, L (ed) क्षमो, Cm g k t as in text (for क्षम) G1 वाच्य, Cm g k t as in text (for वाच्यो) G1 त्व मया (by transp) M5 सह त्व, Cm g k t as in text (for मया त्व) M3 मया वाच्य क्षम त्व (by transp) (for क्षम वाच्यो मया त्व) N2 V2 B2-4 राक्षसोत्तम, D4 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर)

37 V3 om 37 (cf v l 3132*) Ś2 Ñ1 B1 D1-3 8 12 13 om 37 (cf v l 36) —a) B4 अधमेण तु, D6 अधर्मादर्थ G2 अधर्मेवृत्त Cv r as in text (for अधर्मानृत) —b) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 7 9-11 T2 G1 3 M2 3 5 काम देव T1 काम देव —c) M3 सयुगेषु (for संग्रामेषु) N2 V1 2 B2 3 D4 च सर्वदा D7 [अ]पि नित्यश M1 [अ]पराजित M6 [अ]निवृत M3 (after corr as in text) निशाचर M5 च निग्रहा (for च नित्यश) B4 समागे सुरदर्पह

38 V3 om 38 (cf v l 3132*) B1 D1 3 om 38 (cf v l 36) —a) Ś2 D8 12 13 यो न शक्र (for शतक्रतु) D4 शक्रप्रमुखैर् (subm) M5 दवै (for दवै) —b) D4 श्रुतो (for श्रूयते) Ś1 D8 12 13 हि (for न) D13 पराजय (for °जित) —c) Ś2 D8 12 13 महाबलसमुत्पन्नो

39 V3 om 39 (cf v l 3132*) B1 D1-3 om 39 (cf v l 36) —a) Ś2 D8 12 13 आमृतानि N1 कामि तानि, Ñ2 जीवितान्तानि V1 2 B2 3 निपातान्तानि, B4 विजयान्तानि, D4 नियमान्तानि (for मरणान्तानि) Ś2 D1 2 चैतानि, D8 च तानि (for वैराणि) —N2 V1 2 B2-4 om 39bc —b) Ś2 D8 8 12 T2 G1 2 M4 निवृत्त, Ck t as in text (for निर्वृत्त) Ś2 N1 D4 8 12 13 तत् (for न) —c) D8 एष (for अस्य) Ñ1 D4 12 सत्कारो (for संस्कारो) —d) V1 2 B2 D10 11 तथा, Ck t as in text (for यथा) Ś2 D8 12 13 रावणस्य यथाविधि(D13 °धा यथ)

G 6. 95. 58
B 6. 113. 101
L 6. 92. 54

त्वत्सकाशान्महाबाहो संस्कारं विधिपूर्वकम् ।
क्षिप्रमर्हति धर्मज्ञ त्वं यशोभाग्भविष्यसि ॥ ४०
राघवस्य वचः श्रुत्वा त्वरमाणो विभीषणः ।
संस्कारेणानुरूपेण योजयामास रावणम् ॥ ४१
स ददौ पावकं तस्य विधियुक्तं विभीषणः ।
ताः स्त्रियोऽनुनयामास सान्त्वमुक्त्वा पुनः पुनः ॥ ४२

40 V3 om. 40 (cf. v.l. 3132*). B1 D1.5 om. 40 (cf. v.l. 36). —a) G (ed.) प्रसादात् (for सकाशात्). M1 महाबाहुः; M3 दशग्रीव (for महाबाहो). —b) N V1.2 B3.4 D1.13 सत्कार; D6 सत्कार्य (for संस्कार). Ś1 D8.12 रावणोऽर्हति; N1 D4.13 प्राप्तुं (D13 कर्तुं) मर्हति (for विधिपूर्वकम्). —After 40ab, Ś1 N1 D4.8.12.13 ins.; B3 ins. after 40:

3141* ज्ञातेरेष महाबाहो दाघनिद्रा प्रवेशित ।
पश्चिमा सत्क्रिया ह्यस्य क्रियतां सुविशेषत ।
एवदत्तमहं मन्ये यशो वाच्य भविष्यति ।
असौ हि शूरो निहतो महाबलो
रणे मया दानवदर्पहा च । [5]
मृतस्य गन्धर्वगणस्य शूरस्य
कुरुष्व लङ्केश्वर सत्प्रसादात् ।

[(l. 1) D8.12 ज्ञातिरेषां (for ज्ञातिरेष). D4.13 महाबाहुर् (for बाहो). D4 उषोषित; D8.13 प्रवेशिता (for प्रवेशित). —(l. 2) D4 कर्तव्या (for पश्चिमा). D13 पश्चिमां सत्क्रियामस्य (sic) (for the prior half). N1 B3 D4 अविशंकित (B3 D4 °तः). D13 सविशेषत (for सुविशेषत). —(l. 3) N1 D13 कुर्वन्; D4 उच्चम् (for दत्तम्). N1 B3 यशोयुक्त; D4 यथोक्तं तु; D13 यशो वाढं (for यशो वाच्य). —(l. 4) N1 B3 D4 एषो (B3 ह्यसो) हिताश्रित्य महानकाश; D8 असौ हिता स्त्रियमहानुभावा (sic). —(l. 5) N1 D4 वेणां तत्र वर्णेषु चाग्रहः; B3 येनैतकर्मण्यपि चाग्रहः; D12 ****र्मेषु तासु श्रुता (sic). —(l. 7) D4 **तु (for कुरुष्व).]

—Thereafter, D8 cont. 3147* (owing to om.).

—N1 D4.13 om. 40c–44. Ś1 om. 40cd. —c) N2 प्राप्तुम् (for क्षिप्रम्). D9 एव हि (for अर्हति). G (ed.) एप त्वदृते. D7.10.12 G2.3 धर्मज्ञ (for धर्मज्ञ). —d) D6 T2.3 यशोभाग्; Ct as in text (for °भाग्). N2 V1.2 B2–4 त्वं यश (B4 यशसा) प्रथयिष्यसि; D1 त्वं यशो धारयिष्यसि.

41 N1 V3 D4.13 om. 41 (for V3, cf. v.l. 3132* and for the rest, cf. v.l. 40). —a) B3 रामस्य वचनं श्रुत्वा. ※ Cv: संस्कृत्य इत्य(संस्का)रेणानुरूपेण योजयामास रावणमित्यत्र समान्तं क्वापि कोशेषु। तत प्रविश्य लङ्कां तु राक्षसेन्द्रो विभीषण। रावणस्याग्निहोत्र स********* तत्स्वरूपमनविनाप्यसि। तस्याग्रानुपविश्याथम्। रावणं संस्कारेण शुष्कपत्रमथ गता ※ —For 41cd D6–11 subst.:

3142* संस्कारयितुमारेभे भ्रातरं रावणं हतम् ।

—After 41, M3 reads colophon and then ins., while D6.7 T G M1.2.4.5 (ed. ll. 1–19 within brackets) (D6.7 T G3 M1.2 only ll. 20–33, G1.2 only ll. 1, 2 and ll. 20–33; M5 ll. 21–33) ins. a passage relegated to *App. I* (*No.* 69) after 41.

—For 41 Ś1 B1 D1.2.3.5 subst., while N2 V1.2 B2.4 subst. only l. 2 for 41cd:

3143* इत्युक्तो रामवचनाद्विधिदृष्टेन कर्मणा ।
प्रेतकार्याणि सर्वाणि ज्ञातीनां समकारयत् ।

[(l. 2) N2 illeg. for the prior half. Ś1 B1 D1.3.5.12 सर्वेषां (for सर्वाणि). B3 ज्ञातीनां. V2 transp. सर्वाणि and ज्ञातीनां. N2 V2 B4 समाचेरतुः; B2.3 समगेऽवदन् (for समकारयत्). V1 ज्ञातीनां प्रेतकार्याणि सर्वाणि समदेशयत्.]

—Thereafter, Ś1 N2 V1 (only ll. 1–3) 2 B 1.4 (V2 B2.4 only ll. 1, 2) D1.2.3.5.12 cont.:

3144* विभीषणस्तु विन्ध्यादीन्सुहृदामात्य बहुश्रुतान् ।
आज्ञापयामास तदा राजा सत्क्रियतामिति ।
भ्रातृजायाश्च ता सर्वा सान्त्वयामास कालवित् ।
चक्रे स सकलं भ्रातुर्ज्ञातीनां चानुपूर्वशः ।
रामवाक्येन विधिवत्स्वर्गनाकोपबृंहितं । [5]

[(l. 1) B2 त्वमात्या; D1 तान्सुवाच; D3 [अ]न्यादीन् (for विन्ध्यादीन्). D1 अमात्यां तु (for सुहृदामात्यान्). —(l. 3) Ś1 D1.2.3.12 भ्रातृनार्यां (Ś1 °तृ** [moth-eaten]) श्च ता सर्वान् (for the prior half). V1.2 B1 सान्त्वयित्वा स (for सान्त्वयामास). —(l. 4) D1 च (for स). —(l. 5) G (ed.) बृंहितं (for बृंहितं).]

—After 3142* D6 reads an addl. colophon [*Sarga* no. 96]. —Then D6 cont., while D7.11 cont. after 3142* a long passage relegated to *App. I* (*No.* 69).

42 V3 om. 42 (cf. v.l. 3132*). N1 D4.13 om. 42 (cf. v.l. 40). Ś1 N2 V1.2 B D1.2.3.5.12 M3 om. 42ab. —a) D6.7 T G3 M1.2 ददौ च (for स ददौ). ※ Cg: यथावेत्यास्य गम्यताममतसपर्यन्त किंचिदधिक श्लोकद्वय प्रक्षिप्तम् ※ —After 42ab, D6–7.10.11 (D7.11 only ll. 1, 2) T G M1.2.4.5 ins.:

3145* स्नात्वा चैवार्द्रवस्त्रेण तिलान्दूर्वाभिमिश्रितान् ।
उदकेन च संमिश्रान्प्रदाय विधिपूर्वकम् ।
प्रदाय चोदकं तस्मै मूर्ध्ना चैनं नमस्य च ।

[(l. 1) D7 -न्त्रं स (for -न्त्रेण). D1.10.11 M1 स्नात्वा G3 दर्भान् (for दूर्वाभि). —T1 damaged from कि up to से in l. 2. —(l. 2) D6.7 G3 मानव. Cm. g. t. as above (for प्रदाय). —(l. 3) D1 मानव (for प्रदाय). M1 तु (for second च).]

प्रविष्टासु च सर्वासु राक्षसीषु विभीषणः ।
रामपार्श्वमुपागम्य तदातिष्ठद्विनीतवत् ॥ ४३

रामोऽपि सह सैन्येन ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
हर्षं लेभे रिपुं हत्वा यथा वृत्रं शतक्रतुः ॥ ४४

G. 6. 95. 64
B. 6. 111. 123
L. 6. 92. 62

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवनवतितमः सर्गः ॥ ९९ ॥

—c) D6 तत (hypm) (for ता) B4 शाक्ययामास, M1 दानवद्नना, Cg as in text (for स्नुनयामास) Ś1 V1 2 B1 D1 3 8 12 स्त्रिय (V1 स्त्रका) प्रवेशयामास —d) Ś1 N1 V1 2 B D1 3 8 12 G1 M1 2 सान्त्वयित्वा Cg as in text (for सा त्वमुक्त्वा) M1 विभीषण, Cg as in text (for पुन पुन) —After 42 D6 7 10 11 S ins

3146* गम्यतामिति ता सर्वा विविशुनगर तदा।

[M2 चोवाच (for ता सर्वा) D7 10 11 G1 2 तत G2 M2 तथा (for तन) M1 ततस्ता प्राविशन् पुरीं (for the post half) ※ Ck गम्यतामित नोवाचे त—रावणपत्नीरिति शेष । विभीषण इत्यस्यानन्तर शेकन्य कचिन्नस्ति । कचिद्वास्ति ※]

43 V4 om 43 (cf v l 3132*) N1 D4 12 om 43 (cf v l 40) —a) D1 2 तु (for च) D9–11 पुरीं स्त्रीषु (for च सर्वासु) —b) D8 राक्षसीभिर्, D9–11 राक्षसेंद्रो (for राक्षसीषु) —T1 damaged from श्री in 43a up to मो in 44a —c) B2 उपागत्य G1 उपागच्छन्, Cg as in text (for उपागम्य) —d) Ś1 N2 V1 2 B D2 3 8–12 समतिष्ठद् M2 तथातिष्ठद् (for तदातिष्ठद्) B2 4 M3 विभीषण M1 कृताञ्जल (for विनीतवत्) G1 विनीतवदुपस्थित

44 V4 om 44 (cf v l 3132*) N1 D4 12 om 44 (cf v l 40) T1 damaged up to मो (cf v l 43) —b) D3 G2 M3 सुग्रीव सहलक्ष्मण —c) V1 B2 4 भेजे (for लेभे) —d) Ś1 B1 D1–3 8 12 वृत्र वज्रधरो यथा —After 44 Ś1 N2 V1 2 B D1–3 8 12 ins while D12 cont after 3141* (owing to om)

3147* तत स मुक्त्वा सशर शरासन
महेन्द्रदत्त कवच च तन्महत्।
विमुच्य रोष रिपुनिग्रहे तदा
राशीव सौम्यत्वमुपागतोऽरिहा।

[(l 1) B1 D2 9–11 विमुच्य वा (for स मुक्त्वा) N2 महद्धनुर् (for शरासन) —(l 2) N2 V1 2 B2 4 D12 च काञ्चन, B1 D2 गदाह D3 तथा महत् D10 11 स (D12 om) तन्महत् (for च तन्महत्) —(l 3) B4 D1 12 निग्रहे D9 11 निग्रहात् (for निग्रहे) Ś1 D12 कृत B1 स्थित D1–3 धृत D8 कृत D9–11 ततो (for तदा) —(l 4) B2 4 D1 शशाङ्क D9 11 राम स (for राशीव) Ś1 B1 D1 2 8 12 पुन (for ऽरिहा) N2 V1 2 B2 4 D12 समानुपागमत् D3 उपागमत् पुन G(ed) उपागमच्छने (for उपागतोऽरिहा) B3 शशिसमानमथोपगत बलैं]

—Thereafter Ś1 D1 8 12 M3 (after 44) read an addl colophon [*Sarga name* Ś1 M3 रावणसंस्कार D1 आम्युन्थिके रावणसंस्कार D8 12 रावणसंस्कार —*Sarga no* (figures words or both) D8 12 om Ś1 D1 94 M3 116 —After colophon M3 concludes with श्रीरामाय नम]

Colophon V4 om colophon (cf v l 3132*) Ś1 D7 8 12 read colophon after 29 M2 reads colophon after 41 —*Kanda name* N B D2 4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś1 N V1 2 B D4 8 12 13 M2 मन्दोदरीविलाप D1 आम्युन्थिके मन्दोदरीविलाप D8 आम्युदयिके रावणसंस्क्रिया D3 अंत पुरविलाप L (ed) मन्दोदरीविलाप रावणसंस्कार —*Sarga no* (figures words or both) N1 V3 B2 4 D2 6 8 12 13 om Ś1 D1 93 V1 94 B1 92 B3 91 D2 9 97 D3 7 T1 G M3 5 114 D10 11 113 T2 122 T3 125 M1 4 115 B (ed) 111 G (ed) 95 L (ed) 92 —After colophon D3 concludes with राम G1 M1 3 5 conclude with श्रीरामाय नम —After Sarga 99 Ñ V1 2 B2 4 D4 12 G(ed) ins a long passage relegated to App I (No 70)

१००

G 6 97 1
B 6 112 1
L 6 93 1

ते रावणवधं दृष्ट्वा देवगन्धर्वदानवाः ।
जग्मुस्तैस्तैर्विमानैः स्वैः कथयन्तः शुभाः कथाः ॥ १
रावणस्य वधं घोरं राघवस्य पराक्रमम् ।
सुयुद्धं वानराणां च सुग्रीवस्य च मन्त्रितम् ॥ २
अनुरागं च वीर्यं च सौमित्रेर्लक्ष्मणस्य च ।
कथयन्तो महाभागा जग्मुर्हृष्टा यथागतम् ॥ ३
राघवस्तु रथं दिव्यमिन्द्रदत्तं शिखिप्रभम् ।
अनुज्ञाय महाभागो मातलिं प्रत्यपूजयत् ॥ ४
राघवेणाभ्यनुज्ञातो मातलिः शक्रसारथिः ।
दिव्यं तं रथमास्थाय दिवमेवारुरोह सः ॥ ५

100

Ś1 missing Sarga 100 (cf v l 6 93 13) Ś2 D12 begin with ॐ

1 ᵃ) Ś2 N B1 4 D1-6 8 9 11 13 18 त (for ते) Ś1 B2 D1 8 5 9 राक्षस (for रावण) V3 B1 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) G (ed) तद्राक्षसवधाद्दृष्टा —ᵇ) D6 राक्षसा (for दानवा) —ᶜ) Ś2 Ñ V B1-3 D1 6 8-12 T1 G2 M1 3 स्वै स्वैर् (V1 damaged from स्वैर् up to राघव in 2ᵇ) (for स्तैस्तैर्) B4 प्रजग्मु स्वैर् (for जग्मुस्तैस्तैर्) Ś2 N2 V1 3 B1 3 4 D2 6 7-11 13 M3 ते, N1 D4 M1 च, B2 तु D1 3 13 T1 G2 तै , Cm as in text (for स्वै) M1 जग्मु स्वानि विमानानि —ᵈ) Ś2 Ñ V1 3 B1 3 D1 6 9 13 कथा शुभा (by transp), D12 कथा गुर्वी (for शुभा कथा)

2 V3 damaged up to राघव in ᵃ (cf v l 1) —ᵃ) D6 T2 3 M1 बल (for वध) D7 दृष्ट्वा (for घोरं) —ᵇ) Ś1 D6 रावणस्य N V1 2 B1 4 D1-4 8 13 M3 रामस्य च (for राघवस्य) G2 जय तथा M1 च विक्रम (for पराक्रमम्) —Ś2 D6 read 2ᶜᵈ before 4 —ᶜ) B1 वयुद्ध, D6 उपद्रव (hypm) (for सुयुद्धं) B4 वानरेन्द्राणा (for वानराणा च) —ᵈ) Ś2 D1 2 3 13 च मित्रता, V3 च सनिभ, B1 सुमन्त्रित, D3 M3 च मन्त्रिण , D4 च मन्त्रण, T2 3 च मन्त्रिता, Cg k t as in text (for च मन्त्रितम्)

3 ᵃ) Ñ1 D13 वैदृष्ट्या B2 reads in marg , M1 om (hapl ?) (for वीर्यं च) —ᵇ) V3 D7 10 11 G1 3 Ct मारुतर् Cg as in text (for सौमित्रेर्) M3 om च (subm) Ś2 B1 D1-4 8 13 लक्ष्मणस्य च धीमत —After 3ᵃᵇ V3 B3 (m) D9-11 K (ed within brackets) ins , while Ś2 B1 D1-4 8 13 subst for 3ᶜᵈ

3148* प्रतिसत्ताश्च सीताया हनूमति पराक्रमम् ।

[D1 पतिव्रता च D4 पतिमार च, D12 पतिव्रतार्त (for प्रतिसत्ता) D1 4 हनूमतश्च (hypm) (for हनूमति)]

—V3 damaged from 3ᵇ up to अनु in 4ᵃ —ᵃ) D2 यथुर् (for जग्मुर्)

4 V3 damaged up to अनु in ᵃ (cf v l 3) Before 4 D6 read 2ᶜᵈ —ᵃ) D1 G1 2 [s,]शि D12 स (for तु) D4 दिव्यरथम् (for रथ दिव्यम्) —ᵇ) D1 इद बत्त Ś1 D1 8 9 13 शिवप्रद, N V1 2 B3 4 D4 13 हरिप्रभ, B1 D3 G1 2 शशिप्रभ , Cg as in text (for शिखिप्रभम्) —ᶜ) Ñ2 V B3 D1 4 7 8 11 G1 3 Ct अनु(V1 ∗∗)ज्ञाप्य, Cm as in text (for अनुज्ञाय) B1 4 D1-3 7 8-11 G1 3 महाबाहुर्, B3 महाप्राज्ञो, M1 महातेजा Ś1 D1 13 आज्ञापयामास तदा —ᵈ) Ś2 D6 12 शक्र(D11 च स)सारथि M3 चेदमब्रवीत् । Cg as in text (for प्रत्यपूजयत्) —After 4 N V B2-4 D4 M3 G (ed 1 2-3 only) ins

3149* प्रणामो वासवे वाच्या मातले भद्रमस्तु ते ।
त्वत्कृता महती शक्तिः कृतं मे प्रियमुत्तमम् ।
गच्छेदानीमनुज्ञातो मया स्व त्रिदशालयम् ।
वधमावेदयस्वेम रात्रो त्रिदिववासिनाम् ।

[V3 om 1 1 —(1 1) V1 3 प्रणाम (for प्रणामो) V1 3 B3 वाच्यो (for वाच्यो) —(1 2) M3 वृद्धि (for शक्ति) —V3 om 1 3 —(1 3) N1 B3 D4 M3 त्रिदिवालय (for त्रिदशालयम्) —(1 4) B4 M3 [र]व (for [र]व) V3 damaged from the post half of 1 4 up to सार in 5ᵇ N1 V1 3 B3 3 D4 त्रिदि(B1 D4 °दि)वासिनो (B3 1 °न)]

5 V3 damaged up to सार in ᵇ (cf v l 3149*) Ś1 D1 13 om 5 —ᵃ) N V1 2 B2-4 D4 इति राम (for राघवेण) —ᵃ) N हय , B1 D4 च, D11 स, G (ed) तु (for त) L (ed) transp रथम् and आस्थाय M3 दिव्य रथ समास्थाय —ᵈ) B4 त्रिदिवम् । G1 2 दिव्यमेव (for दिवमेव) B3 च, M3 तु (for स) N1 D12 [अ]भ्य(D11 °भ्य)रोहत । D1-3 8 9-12 T2 3 [उ]त्पपात तु । D4 [अ]भ्यरोहयत् (for [आ]रुरोह स) B1 त्रिदशं चोत्पपात ह —After 5 B3 (m) ins

3150* मातलिरथमारूढो दिवं सह सदैवत ।
देवराज प्रणम्याथ प्राञ्जलि प्रणत स्थित ।
तमुवाच तत शक्र कृत सादु त्वयानघ ।
राघवस्य च प्रीत्यर्थं रावणस्य वधाय च ।
तमुवाच तत तुष्टो हर्षं दृष्ट्वा शतक्रतुम् ।
मम मे सकलं जगत रामसादाम्यकारणात् ।
सुशिक्षिता रणशिक्षा सफला चक्रकर्मणि । [5]

तस्मिंस्तु दिवमारूढे सुरसारथिसत्तमे ।
राघवः परमप्रीतः सुग्रीवं परिषस्वजे ॥ ६

परिष्वज्य च सुग्रीवं लक्ष्मणेनाभिवादितः ।
पूज्यमानो हरिश्रेष्ठैराजगाम बलालयम् ॥ ७

अब्रवीच्च तदा रामः समीपपरिवर्तिनम् ।
सौमित्रिं सत्त्वसम्पन्नं लक्ष्मणं दीप्ततेजसम् ॥ ८

विभीषणमिमं सौम्य लङ्कायामभिषेचय ।
अनुरक्तं च भक्तं च मम चैवोपकारिणम् ॥ ९

एष मे परमः कामो यदिमं रावणानुजम् ।
लङ्कायां सौम्य पश्येयमभिषिक्तं विभीषणम् ॥ १०

एवमुक्तस्तु सौमित्री राघवेण महात्मना ।
तथेत्युक्त्वा तु संहृष्टः सौवर्णं घटमाददे ॥ ११

G 6. 97. 14
B. 6. 112. 12
L. 6. 93. 11

नादान नाभिसन्धान मोक्ष चैव विकर्षणम् ।
बाणानां न प्रपश्यामि राघवस्य महात्मन ।
बाणानां पतन चैव रावणस्य रथोपरि । [10]
राघवस्य प्रपश्यामि रणे दानवसूदनः ।
न भूतो नो वर्तमानो न भविष्यति चापर ।
राघवाद्देव वीरो वराणा रथिना वर ।
येन देवा सगन्धर्वा सासुरोरगराक्षसा ।
सकिंनरनरा सर्वे द्राविताश्च रणादिश । [15]
रामेणैव रणे भिन्न हृदय तस्य रक्षस ।
महदेकेन बाणेन रम्भस्तम्भ इवानघ ।
एवमुक्त्वा वचस्तस्य मातले स शत्रुहनु ।
देवै सह नमश्चक्रे रामे चैव सलक्ष्मणे ।

6 ^{a}) Ś1 दि॰वम्, B1 विवद्, B2 3 रथम् (for दिवम्) —^{b}) B2 सारथिना वरे, T3 सारथिसत्तर (for °सत्तमे) Ś1 B1 D1-3 8 13 सारथौ (D1-3 सरथे) जयता वर, Ñ D4 13 रथे भास्करवर्चसि (D13 °सन्निभे), V B3 4 D6-11 सरथे (B3 तरसा, B4 सारथौ) रथिनां वरे (D6-11 °र) —After 6^{ab}, G (ed) ins 3151* and om 6^{c}-7^{b} —^{c}) B3 प्रणय, B4 परमं, D1 4 परम (for परम) —^{d}) V3 ***** षस्वजे (damaged)

7 G (ed) om 7^{ab} (cf v l 6) —^{a}) D3 परिपूज्य D10 स (for च) —^{b}) B1 [अ]भिपूजित, D2 °वन्दित, D7 °चोदित, M3 4 Cg प्रचोदित, Ck t as in text (for [अ]भिवादित) —After 7^{ab}, Ñ3 V1 3 B2-4 D4 ins, while V1 ins after 7, G (ed) ins after 6^{ab} (owing to om)

3151* समाप्य चैव तान्सर्वान्हरियूथपसत्तमान् ।
राघव परमप्रीतो हरीन्द्रमिदमब्रवीत् ।
दिष्ट्या तव प्रसादेन प्राप्तो हि मनसेप्सितम् ।
प्रतिज्ञायाश्च पार हत्वा वै देवकण्टकम् ।
शेषमथापरे मन्ये मनस्तुष्टिकर परम् । [5]

[(l 1) Ñ3 V हरीन् (for सर्वान्) V3 B3 -यूथपान् (for -सत्तमान्) —(l 3) B3 मे (for हि) V3 om l 4-5 —(l 4) B1 त (for वै) —(l 5) B3 अ ध्वर्थं D4 स्वार्थं (for अथापरे) B3 मम (for मनः)]

—D4 om 7^{c}-10^{b} Before 7^{cd}, Ñ3 V1 3 B2-4 read 10^{cd} for the first time, all (except V3) repeating it in its proper place. —^{c}) V1 3 B2-4 पूज्यमानो (for पूज्यमानो) Ś1 V2 B1 D1-3 8-12 हरिगणैर्, D3 हरिवनैर् —^{d}) D3 स जगाम, Cr m as in text (for आजगाम) Ś1 V1 B1 D3 8 12 G1 M1 5 स्वमालय, Ñ B4 सहानुग (B4 °ज), V2 B2 3 महानुज (B2 °गै), D1 3 [अ]चलालय, D13 महाभुज, G2 बलाबल, Cr m g t as in text (for बलालयम्)

8 D4 13 om 8 (for D4, cf v l 7) Before 8, V1 reads 10^{cd} for the first time repeating it in its proper place —^{a}) B2 स, D13 G1 तु (for च) Ś1 B1 D1-3 8-11 अथोवाच स काकुत्स्थ —^{b}) Ś1 सेनाया परि, B3 समीपे परि, B2 4 समीप(B4 °प)तर (for समीप परि) D3 सी*या परिवतत (sic) —^{c}) Ñ3 D5 T1 M3 Cg सत्यसम्पन्न, V3 D6-11 13 मित्रसपत्न, M3 °सपत्नो (for सत्त्वसम्पन्न) —^{d}) Ś1 B1 D1-3 8-11 शुभलक्षण (for दीप्ततेजसम्)

9 D4 om 9 (cf v l 7) —^{a}) V1 अत (for इम) D3 सोम्य (for सौम्य) —^{b}) B4 अभिषिञ्च इ (for अभिषेचय) —^{c}) D6 13 om (hapl), D12 मीत च (for भक्त च). —^{d}) Ś1 B1 D1-3 8-12 तथा पूर्वं, B3 शक्र चैव, D13 ममैवम् (for मम चैव) M1 [उ]पकारक, Cg as in text (for °कारिणम्)

10 V3 D4 om 10^{cd} (for D4 cf v l 7) —^{a}) B3 यै, D7 G1 3 न (for मे) —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 8 12 13 यद्यहं (B4 °य), D7 T1 3 M1 3 यदीमं, M2 यथेम (for यदिम) B3 (m also as in text) रावणानुजः D13 राघवानुज (sic) (for रावणानुजम्) —Ñ3 V B2-4 read 10^{cd} for first time before 7^{cd} (V1 before 8) all (except V3) repeating it here —^{c}) Ñ3 V B2-4 D4 (all except V3 D4 first time) वयं (for सौम्य) B3 (second time) अभिपश्येनम्

11 V3 om 11^{ab} B3 reads 11-12^{b} in marg —^{a}) Ñ1 D4 स (for तु) D13 स एवमुक्त (for एवमुक्तस्तु) —Ś1 D12 om (hapl) from सौमित्री in 11^{a} up to तत in 12^{a} —^{b}) M2 ससुग्रीव सहानघ —M3 om 11^{c}-12 —^{c}) B1 2 4 D4 च, B3 D4 6 7 10 11 सु, T2 3 M2 [अ]थ, L (ed) स (for तु) Ñ V1 3 D13 तथेत्युवाच, V3 तथा तूवाच (for तथेत्युक्त्वा तु) B2 सौमित्रि (for संहृष्ट) —After 11^{c}, D4 ins

G 6 97 32
B 6 112 15
L 6 93 12

घटेन तेन सौमित्रिरभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ।
लङ्कायां रक्षसां मध्ये राजानं रामशासनात् ॥ १२
अभ्यषिञ्चत्स धर्मात्मा शुद्धात्मानं विभीषणम् ।
तस्यामात्या जहृषिरे भक्ता ये चास्य राक्षसाः ॥ १३
दृष्ट्वाभिषिक्तं लङ्कायां राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
राघवः परमां प्रीतिं जगाम सहलक्ष्मणः ॥ १४
स तद्राज्यं महत्प्राप्य रामदत्तं विभीषणः ।
प्रकृतीः सान्त्वयित्वा च ततो राममुपागमत् ॥ १५

3152* सौमित्रि सविभीषण ।
लङ्कां प्राप्य सभामध्ये

—ᵈ) N̈ V B2 Dᴀ 12 था(B2 मा D18 सा)नयद्दं ꙮ Cv 'एवमुक्तस्तु सौमित्रि ससुग्रीव सहाङ्गद' इत्यादयो ऽग्ये नव श्लोकाः सन्ति इयरि चान्तराान्तरा केषुचित् । त च मातृपर्यादियन्त । ꙮ —After 11 D6 7 9–11 T G M1 3 5 ins

3153* त घट वानरेन्द्राणां हस्ते दत्त्वा मनोजवान् ।
आदिदेश महासत्त्वान्समुद्रसलिलानये ।
अतिशीघ्रं ततो गत्वा वानरास्ते महाबलाः ।
आगतास्तज्जलं गृह्य समुद्राद्वानरोत्तमाः ।
ततस्त्वेकं घटं गृह्य संस्थाप्य परमासने । [5]

[(l 1) D8 T1 G3 तान् घटान् Ct as above (for त घट) G2 om (hapl) after त घ up to घ in l 5 D7 महाबलान् (for मनो°) ꙮ Cr घ इत्त इति वानरेन्द्रवचनम्, so also Cm g t ꙮ D6 त घ तु गृहीत्वा तु वानरेन्द्रा मनोजवान् —(l 2) D8 9–11 Ct आदिदेश D9–11 महामत्त्व (for °सत्त्वान्) D7 समुद्राय (for समुद्र) D6 11 सलिलं दत्त (for सलिलानये) —M6 om l 3 5 —(l 3) D8 T2 3 M2 Cg ततो (for अति) M2 तत शीघ्रं गत्वा (for the prior half) D6 11 मनोजवा (for महाबला) —(l 4) D6 8 T2 3 ते D9 11 M1 तु (for तज्) M1 वानरहता (for वानरोत्तमा) —(l 5) D8 तेभ्यो T3 G1 ते त G3 सैक (for त्वेक)]

12 Ś1 D8 12 om up to तेन in 12ᵃ M2 om 12 B1 reads 12ᵃᵇ in marg (for all cf v l 11) V2 om 12 17 D2 repeats 12ᵃᵇ after 12 —ᵃ) B1 3 D2 3 सुसेन (for घटेन) D6 (both times) चैव M5 [घ]केन (for तेन) —ᵈ) Ś1 D12 लङ्कायां (for राजान) —After 12 N V1 2 B2–4 D1–3 5–11 13 T G M1 3 5 ins

3154* विधिना मन्त्रदृष्टेन सुहृद्गणसमावृतम् ।

[V1 B3 4 D13 शास्त्र (for मन्त्र) D6 T2 3 सुवर्ण Cg k t as above (for दृष्ट) V2 B2 3 D12 समन्वित (D13 °त) D9–11 T2 3 M5 समागत G3 समाहत (for समावृतम्) N V1 मन्त्रवत् समर्चित (for the post half)]

13 V2 om 13 (cf v l 12) K(ed) reads 13ᵃᵇ twice (second time within brackets) —ᵃᵇ) B1 ऐकाद्यां (for धर्मात्मा) Ś1 D2 3 4 12 अभिषिच्यमाने तु तदा (hypm) B1 D1 तदाभिषिच्यमाने तु (for ᵃ) N V1 2 B2–4 D2 धर्मात्मानं D6 धर्मधार (for शुद्धात्मानं) Ś1 B1 D2 3 12 सर्वे वानरराक्षसाः ; D1 सर्वे राक्षसवानरा (for ᵇ) D9–11 K(ed, second time) अभ्यषिञ्चस्तदा सर्वे राक्षसा वानरास्तथा (K(ed)°दा) —For 13ᶜᵈ, M5 subst

3155* वानरैः सहितः सर्वैरभिषेकं चकार ह ।

—Thereafter M5 cont

3156* दिव्यसङ्कल्पवादित्रैर्ब्रह्मघोषैश्च सुस्वनैः ।
कलशैर्जलपूर्णैश्च तीर्थोदकसमन्वितैः ।
सौवर्णै राजतैश्चैव तथा मणिमयैरपि ।
क्षीरवृक्षैस्तथा सुस्निग्धैर्यथागमसमर्पितैः ।
गन्धोदकेनमिश्रेण पञ्चगव्येन चैव ह । [5]
तस्मिन्नाम्बूनदमये सर्वरत्नविभूषिते ।
पीठे विभीषणं स्थाप्य समासीनमले शुभे ।
सलिलेन सहस्राक्षमृषयो वासवं यथा ।
तत शङ्खा मृदङ्गाश्च भेर्यश्च पणवानकाः ।
स्तुतिसन्दा सुमधुरा गीतवाद्यास्तथैव च । [10]
विभीषणस्याभिषेको हृष्टः प्रमुदितो बभौ ।
शुक्लाम्बरधरो भूयः सर्वरत्नविभूषितः ।
मकुटेन विचित्रेण सर्वरत्नमयेन च ।
अनुलिप्तः शुभ धन अञ्जन च विभीषण ।
चन्दनेनाथ दिव्येन माल्यैश्च विविधैस्तथा । [15]
नानाभिश्च मुक्ताभिः ब्रध्न च विराजता ।

—After 13ᶜᵈ Ś1 B1 D1–3 5–12 K(ed within brackets) ins

3157* प्रहर्षमतुलं गत्वा तुष्टुवू राममेव हि ।

[D1 च (for हि)]

—D6 om 13ᶜ–14 —ᶜ) Ś1 N V1 2 B D1 3 8 11 12 तस्य प्रियाणि ह्यष्टानि (Ś1 B1 D1–3 6 12 तुष्टुवुः) —G1 om 13ᵈ–16ᶜ —ᵈ) N V1 2 B2–4 D12 सर्वे ये D2 ये चैव; D8 ये चापि T2 ये चान्ये ; Ct as in text (for ये चास्य)

14 V2 D6 G3 om 14 (for V2 cf v l 12 ; for the rest 13) Ś1 N V1 2 B D1–3 5 8 12 13 T1 G1 2 M om K(ed) reads within brackets 14ᵃᵈ —ᶜ) D1 T2 3 परम (for परमां) —ᵈ) D6 T2 3 आजगाम सलक्ष्मण

15 V2 G1 om 15 (cf v l 12 and 13 respy) D10 11 om 15ᵃᵇ —ᵃ) B1 तद्राज्यं तु (for स तद्राज्यं) —ᶜ) M5 प्रकृति (for प्रकृती) B1 M1 तु ; D1 8 स (for च) N̈ V1 2 B2 4 D7 G1 तां (D7 G1 स) सान्त्वयित्वा प्रकृतीः (G1 °तीं) ; D6 तत सान्त्वयित्वा प्रकृतीः (hypm) D9–11 13 सान्त्व(D13 सान्त्व)यित्वा प्रकृतयः(D13 °तीः

अथ तान्मोदकाँल्लाजान्दिव्याः सुमनसस्तथा ।
आजह्रुरथ संहृष्टाः पौरास्तस्मै निशाचराः ॥ १६
स तान्गृहीत्वा दुर्धर्षो राघवाय न्यवेदयत् ।
मङ्गल्यं मङ्गलं सर्वं लक्ष्मणाय च वीर्यवान् ॥ १७
कृतकार्यं समृद्धार्थं दृष्ट्वा रामो विभीषणम् ।
प्रतिजग्राह तत्सर्वं तस्यैव प्रियकाम्यया ॥ १८
ततः शैलोपमं वीरं प्राञ्जलिं पार्श्वतः स्थितम् ।
अब्रवीद्राघवो वाक्यं हनूमन्तं प्लवंगमम् ॥ १९
अनुमान्य महाराजमिमं सौम्य विभीषणम् ।
प्रविश्य रावणगृहं विनयेनोपसृत्य च ॥ २०

G 6. 97. 23
B 6. 112. 23
L 6. 93. 20

[subm]) —^{d}) M4 रामपार्श्वम् (for ततो रामम्) B1 D12 उपागत ॐ Ct प्रकृतय प्रकृती स्वपुरराष्ट्रजा ॐ

16 V2 om 16 G2 om 16^{abc} (cf v l 12 and 13 respy) —^{a}) Ñ V3 D4 दिव्यान् (for लाजान्) Ś2 B1 D1 3 4 12 दृष्ट्वक्षतान्मो (B1 °तमो) दृष्ट्वाश्च —^{b}) Ś2 B1 D1 5 6 8 11 लाजा, N V3 D2 12 लाजान्, B4 दिव्याद्य (sic) D6 7 T2 3 G1 M6 दिव्यात् (for दिव्या) D2 4 5 12 13 T3 G3 M3 तदा (for तथा) —^{c}) N V2 3 B2-4 D4 13 स तदा हृष्टा (B2 रत्न [m] D4 दृष्ट्वा) (for अथ संहृष्टा) —^{d}) D6 T2 घोरास्, Ck t as in text (for पौरास्) B1 तत्र, D1 2 8 12 तस्य, D2 शक्तिन् (for तस्मै) N V1 2 B2-4 D4 13 रामार्थे (N2 D4 र्थं) रजनीचरा —After 16 M3 ins

3158* मणिमुक्ताप्रवालानि रत्नानि विविधानि च ।
वस्त्राणि चैव दिव्यानि वाहनानि तथैव च ।
शस्त्राणि चैव सौम्यानि कवचानि च वाससं ।

17 V3 om 17 (cf v l 12) —^{a}) Ś2 B1 D1-3 8 12 13 तद्गृहीत्वा तु (D2 8 9 °त्य), B4 तान्गृहीत्वा च (for स तान्गृहीत्वा) —After 17^{ab} D12 ins

3159* यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्पुर्वौ सतागरा ।
यावद्रामकथा लोके तावद्राज्यं विभीषणे ।

—^{c}) Ñ2 V1 2 D1-3 8 10 11 T2 मागल्य, Cm g as in text (for मङ्गल्य) B1 मगळ, B4 मेदन, D1 मङ्गल (for मङ्गल) Ś1 D8 12 मगल सर्वमानीत —^{d}) G2 स (for च) G1 राघवाय स, Cg t as in text (for लक्ष्मणाय च) —After 17, M3 ins

3160* सुग्रीवाय च रक्षेन्द्रो वानरेन्द्राय धीमते ।
तत प्रह्वाञ्जलिपुटो रामपार्श्वस्थितोऽभवत् ।

18 D3 om 18 —^{a}) M3 तत (for कृत) B1 स सिद्धार्थ (for समृद्धार्थं) —T1 mostly damaged for 18^{cd} —^{d}) N V1 2 B3 4 D4 13 हितकाम्यया V3 B1 D10 11 M1 Ct प्रति°, D1 प्रीति°, Cg as in text (for प्रिय°) —After 18 D3 ins

3161* तत प्रस्थापयन्वीर विभीषणमुवाच ह ।
गच्छ राज्यं प्रशाधि त्व प्रकृतीश्चानुरञ्जय ।
एवमुक्तो महाबाहु प्रणम्य रिपुसूदनम् ।
भवत्प्रसादादित्युक्त्वा प्रययौ स विभीषण ।
गत तस्मिन्महाबुद्धौ रामस्त मारुतात्मजम् । [5]

while D6 T1 G1 3 M3 ins

3162* तत्प्रगृह्य परा प्रीतिं जगाम सहलक्ष्मण ।

19 ^{a}) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 8 12 13 महा, D2 मोहात् (for तत) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 2 B2 4 D1 3 12 G1 2 M2 स्थित, V3 प्रणति, D8 11 प्रणत, D13 समुप (for पार्श्वत) —After 19^{ab}, M2 ins

3163* अब्रवीद्वानर मध्ये सर्वसैन्यस्य पश्यत ।
यन्मया तदभिज्ञात लङ्कैश्वर्ये विभीषणे ।
काम मया तत्सुग्रीव त्वत्प्रसादाच्च मे कृतम् ।
निर्भयो निर्विशङ्कस्तु समृद्धया धनदन् तु ।
दीर्घायुष्ये ध्रुवेणैव यावच्चन्द्रार्कतारका । [5]
लङ्काद्वीपस्य राजत्व मया दत्त विभीषण ।
चीक्षदी तु भवेद्दत्त ध्रुव भ्रातर्यदाभवेत् । (corrupt)
एव तत्समय कृत्वा राघव सुमहामना ।
उत्थाय च तत शीघ्र स्थापयित्वा विभीषणम् ।

—^{c}) D13 धैर्यात्, G1 वीर (for वाक्य) Ñ V B2 4 D4 G (ed) च वचो (D4 ततो) धर्म्यं (G [ed] °रामो) M2 च हनूमत (for राघवो वाक्य) Ś2 B1 D1-3 8 12 उवाचेद् वचो रामो —^{d}) M1 वचो राम (for हनूमन्त) —After 19 Ś1 D3 8 read 22^{ab} for the first time repeating it in its proper place while M1 ins 3164*

20 D13 om 20-21 V3 M1 om 20^{ab} —^{a}) N D10 11 Ck t अनुज्ञाप्य, Cr g as in text (for अनुमान्य) M3 महाबाहो (for °राजम्) B1 हनुमन्बद्ध राजानम् —^{b}) B2-4 सौम्य (for सौम्य) ॐ Cr सौम्य विभीषणमनुमान्य ॐ —After 20^{ab} D6 7 T G M3 5 B (ed within brackets) ins M1 ins after 19 (owing to om), K (ed) cont after 3165*

3164* गच्छ सौम्य पुरीं लङ्कामनुज्ञाप्य यथाविधि ।
[M1 Cr g विभीषण (for यथाविधि)]

—T1 damaged for 20^{d} —^{d}) T2 3 [अ]भिवाद्य G2 [अ]भिनद्य (for [उ]पसृत्य) D6 7 M1 3 4 Cm g विजये नाभिनद्य (M3 °नद्य) च —For 20^{cd} Ś1 N V B D1-4 8-11 13 M3 B (ed within brackets) subst while K (ed within brackets) ins after 20^{ab}

3165* प्रविश्य नगरीं लङ्का कौशलं ब्रूहि मैथिलीम् ।
[Ś1 N1 V1 2 B2-4 D13 कुशल, B1 D1 4 कौशल्य (for कौशल) D1 लक्ष्मण (for मैथिलीम्)]

—After 20, K (ed within brackets) ins

G. 6. 97. 24
B. 6. 112. 24
L. 6. 93. 21

वैदेह्या मां कुशलिनं ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
आचक्ष्व जयतां श्रेष्ठ रावणं च मया हतम् ॥ २१

प्रियमेतदुदाहृत्य मैथिल्यास्त्वं हरीश्वर ।
प्रतिगृह्य च संदेशमुपावर्तितुमर्हसि ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे शततमः सर्गः ॥ १०० ॥

3166* प्रविश्य च पुरीं लङ्कामनुज्ञाप्य विभीषणम् ।
ततस्तेनाभ्यनुज्ञातो हनूमान्वृक्षवाटिकाम् ।
संप्रविश्य यथान्यायं सीतया विदितो हरिः ।

21 D₁₁ om. 21 (cf. v.l. 20). V₃ om. 21^ab. —^a) T₁ damaged; G₃ M₃ Crg वैदेह्यै; M₄ वैदेहीं (for वैदेह्या). D₃ om. मां (subm.). D₁ ₉₋₁₁ च (D₁ om. [subm.]) कुशलः Crg as in text (for कुशलिनं). —^b) Ś₁ V₃ B₁.₂.₄ D₅ ₆₋₈.₁₀.₁₁ सुग्रीवं च (for ससुग्रीवं). D₆ विभीषणं (for सलक्ष्मणम्). Ñ₁ D₃ M₃ सुग्रीव सह-लक्ष्मण. T₂.₃ ससुग्रीवविभीषणं. —V₃ om. 21^cd. —^c) Ñ V₁.₂ B₂₋₄ D₄ ₁₃ M₃ आख्याहि; Crg as in text (for आचक्ष्व). Ś₁ B₁ D₁₋₃.₆₋₁₂ वदतां (for जयतां). Ñ₁ वीरः D₆ G₃ श्रेष्ठः D₁₃ वीर (for श्रेष्ठ). —^d) Ś₁ D₁₋₃.₆₋₁₂ च हतं रणे; Ñ V₁.₂ B₂₋₄ D₄.₁₃ निहत (D₄ °हि)तं मया; M₃ च हतं मया (by transp.) (for च मया हतम्).

22 Ś₁ D₄.₅ read 22^ab for the first time after 19 repeating it here. —^ab) D₁₃ एवं (for एतद्). Ś₁ D₄.₁₃ (Ś₁ D₅ first time) उपाख्याने; Ś₁ D₄.₅ (both times) (Ś₁ D₅ second time) उपाख्याहि; Ñ₁ D₁₃ समाख्याहि; Ñ₂ V₁.₂ B₁₋₃ D₉₋₁₁ इहाख्याहि; B₄ इहाख्याय; T उपाहृत्य (T₁ *inf. lin.* also as in text); M₃ तनाहार्य (sic) (for उदाहृत्य). ⊕ Cv.r: प्रियमेतदुदा(Cr °था)हार्येति पाठः. ⊕ Ñ₂ तु; G₁.₂ त (for त्वं). Ś₁ B₁ D₁ ₉₋₁₁ (Ś₁ D₅ both times) वैदेह्यास्त्व; D₃ वैदेही तं (for मैथिल्यास्त्वं). V₃ त्रियमाख्याहि वैदेह्या(**)त्वा हरीश्वर. —^c) V₁ D₈₋₁₂.₁₃ G₁ तु (for च).

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ś₁ Ñ V₁.₂ B₂.₄ D₁.₄.₁₃ इत्यार्षे. —After Kāṇḍa name, V₁ ins. भाग्युद्दयिके; B₁ ins. युद्धपर्वंणपाख्युदयिके; D₁ ins. भाग्युदयिके पर्वणि. —*Sarga name*: Ś₁ Ñ V B D₁₋₆.₁₁.₁₃ M₃ विभीषणाभिषेक.; G₃ विभीषणपट्टाभिषेकः. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ₁ V₁.₂ B₃.₄ D₁.₄.₁₃ om.; Ś₁ D₁ 95; Ñ₂ 101; V₃ 96; B₁ 73; B₂ 93; D₁₋₆ 98; D₆₋₇ T₁ G M₁.₂ 115; D₁₀.₁₁ 114; T₂.₃ 123; T₂ 126; M₁ 116; M₃ 117. —After colophon, D₄ concludes with राम; G M₁.₂ with श्रीराम जय.

१०१

इति प्रतिसमादिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां पूज्यमानो निशाचरैः ॥ १
प्रविश्य तु महातेजा रावणस्य निवेशनम् ।
ददर्श शशिना हीनां सातङ्कामिव रोहिणीम् ॥ २
निभृतः प्रणतः प्रह्वः सोऽभिगम्याभिवाद्य च ।
रामस्य वचनं सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ३
वैदेहि कुशली रामः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
कुशलं चाह सिद्धार्थो हतशत्रुररिंदमः ॥ ४
विभीषणसहायेन रामेण हरिभिः सह ।
निहतो रावणो देवि लक्ष्मणस्य नयेन च ॥ ५

G 6 98 5
B 6 113 8
L 6 94 6

101

Ś1 missing Sarga 101 (cf v l 6 93 13) D11 begins with ॐ

1 ᵃ) V1 damaged B1 इति तेन, M1 इति ** (for इति प्रति) —After 1ᵃᵇ, M2 ins

3167* विभीषण समाभाष्य दृष्ट्वा चैव महाबल ।

—ᶜ) D2 विवेश स (for प्रविवेश) —Ś2 D8 13 om 1ᵈ–2ᵃ

2 Ś2 D8 13 om 2ᵃ (cf v l 1) Ñ2 repeats 2ᵃᵇ in place of l 2 of 3169* —ᵃ) N (Ñ2 both times) V B D1 4 7 8 11 12 G1 2 M1 2 6 च, D6 T2 3 तु M1 स (for तु) Ñ2 (first time) B1 2 (marg up to 3168*) D1 3 4 11 पुरीं रम्या M1 महाप्राज्ञो (for महातेजा) —ᵇ) Ś2 Ñ2 (first time) B1 2 D2 3 4 13 समेत्य च विभीषणं N (Ñ2 second time) V B1 4 D1 12 रावणावीद (D4 °णोद्यान)मुद्दिमत्, D1 सामात्य सविभीषण, D9–11 अनुज्ञाप्य (D9 पूजयमेत्य) विभीषण, G (ed) रावणालय मुद्दिमत् —After 2ᵃᵇ, Ś2 Ñ2 B1 2 (m) D1 3 4 13 ins

3168* प्रविवेशाभ्यनुज्ञातो हनूमान्वृक्षवाटिकाम् ।
स प्रविश्य यथान्याय सीतया विदितो हरि ।

[(l 1) D9–11 तत्रतेन (for प्रविवेश) —Ñ2 om l 2 repeating 2ᵃᵇ in its place —(l 2) B1 प्रविश्य च D1 संप्रविश्य (for स प्रविश्य) Ś2 B1 D3 4 11 सीतया (for सीतया)]

—ᶜ) D1 ददर्श N V1 2 B D1 4 7 10 11 M1 2 Cm g k t मृजया V2 प्रजया D1 2 त्रिजटा, D9 पूजया, D13 M3 मृगया (for शशिना) D8 सुप्तां (for हीनां) Ś2 D4 11 स ददर्श तत्र सीतां —ᵈ) Ñ2 V B2–4 निष्प्रभाम् M3 सखद्गाम्, Cg k t as in text (for सातङ्काम्) V2 damaged for रोहिणीम् D8 11 transp इव and रोहिणीम् Ś2 B1 D1 3 4 11 12 रामपत्नीमनिन्दिताम् N1 D1 वनिता जनकात्मजां —After 2 D9–11 10,11 S ins

3169* शुभमूर्धं निरान द्दो रावणास्मि समावृताम् ।
[D7 10,11 G1 रोमृता (for समावृताम्)]

3 V1 om 3ᵃᵇ —ᵃ) N1 निभृत 1 D11 निभृत (for निभृत) Ś1 D2 3 4 13 प्रयत (for प्रणत) D2 प्राह्न, D13 पुन (for प्रह्व) B1 नियत प्रयत प्राज्ञ , B2 निभृत प्रयत प्रह्व , D1 निभृता प्रयतस्तत्र —ᵇ) G1 2 [अ]भ्यवादयत्, Cr g t as in text (for [अ]भिवाद्य च) Ñ V1 2 B2–4 D1 13 सोऽभिवाद्य च मैथिलीं —After 3ᵃᵇ, D6 7 9–11 S ins

3170* दृष्ट्वा तमागत देवी हनूमन्त महाबलम् ।
तूष्णीमास्त तदा दृष्ट्वा स्मृत्वा प्रमुदिताभवत् ।
सौम्य दृष्ट्वा मुख तस्या हनूमान्प्लवगोत्तम ।

[(l 1) D9–11 M1 समागत, Cg as above (for तमागत) —D6 reads in marg from महा up to हनूमान् in l 3 —M2 om l 2–3 —(l 2) D6 11 M1 Cm g आस्त Cv r as above (for आस्ते) D1 Cr m g तदा (for तदा) G1 ग्राम M2 स्मृत्वा (for दृष्ट्वा) M2 देवी Cr m g as above (for स्मृत्वा) D6 T1 G2 च मुदिता Cg as above (for प्रमुदिता) D9 11 स्मृत्वा हर्षमवाप्ना (for the post half) —(l 3) G1 सौमि, Cg as above (for सौम्य) D2 9–11 G1 2 M2 transp दृष्ट्वा and तस्या D7 G1 2 मारुतात्मज (for प्लवगोत्तम)]

—ᶜ) D6 7 T2 3 G1 वचनात् (for वचन) G1 सौम्यम् (for सर्वम्)

4 ᵃ) G (ed) मैथिलि (for वैदेहि) D4 कुशल (for कुशली) —ᵇ) D13 सुग्रीवश्च (for ससुग्रीव) D1 T1 M1 2 सहसुग्रीवलक्ष्मण D9–11 सुग्रीव सहलक्ष्मण —After 4ᵃᵇ N D1 7 10 T G M2 3 ins

3171* विभीषणसहायश्च हरीणां सहितो बले ।

[D1 4 महावाहु (for ॰सहायश्च) N D4 11 हरिभि (for हरीणां) D4 5 (after corr) 13 रणे (for बले)]

—D13 om 4ᶜ–7ᵈ N1 D1 om 4ᶜ–5 —ᶜ) Ś2 N1 V B D1 4 6 13 T G1 2 M1 2 3 Ct प्राह (for चाह) —ᵈ) Ś2 B1 D1 4 11 13 समितिंजय, V1 illeg (for अरिंदम)

5 N1 D1 13 om 5 (cf v l 4) V1 damaged for 5ᵃᵇ —ᵇ) B1 रुषेश (for रामेण) ☞ V1 missing from 5ᶜ up to 6 102 26 —ᶜ) B2 सबलः M2 युद्ध (for देवि) —ᵈ) N2 V1 2 B2–4 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणस्य) N2 (अ)नुजन च, B1 मयापि च B2 (m also as in Ś2)

G 6 98 o
B 6 113 9
L 6 94 8

पृष्टा च कुशलं रामो वीरस्त्वां रघुनन्दनः ।
अब्रवीत्परमप्रीतः कृतार्थेनान्तरात्मना ॥ ६
प्रियमाख्यामि ते देवि त्वां तु भूयः सभाजये ।
दिष्ट्या जीवसि धर्मज्ञे जयेन मम संयुगे ॥ ७
लब्धो नो विजयः सीते स्वस्था भव गतव्यथा ।
रावणः स हतः शत्रुर्लङ्का चेयं वशे स्थिता ॥ ८
मया ह्यलब्धनिद्रेण धृतेन तव निर्जये ।
प्रतिज्ञैषा विनिस्तीर्णा बद्ध्वा सेतुं महोदधौ ॥ ९
संभ्रमश्च न कर्तव्यो वर्तन्त्या रावणालये ।
विभीषणविधेयं हि लङ्कैश्वर्यमिदं कृतम् ॥ १०
तदाश्वसिहि विश्वस्ता स्वगृहे परिवर्तसे ।
अयं चाभ्येति संहृष्टस्त्वद्दर्शनसमुत्सुकः ॥ ११

मयैव हि (for नयेन च) Ś1 B1 D1 8 8 11 लक्ष्मणेन च वीर्यवान् (D4 वीर्यवता) —After 5 D1 ins

3172* इन्द्रजित्कुम्भकर्णश्च ये चान्ये भीमविक्रमाः ।

6 V1 3 B2 4 D10 11 13 om 6 (for D12 cf v l 4) Ś1 B1 3 D-3 5 6 13 transp 6 (B1 6^cd) and 7 N2 repeats 6 after 7 D7 G1 3 M2 read 6 after the first occurrence of 7^cd B3 reads 6^ab after 7^cd (r) —^ab) Ś1 N1 (second time) B1 3 D2 6 13 दृष्ट्वा च Ñ1 D4 6 7 T1 दृष्ट्वा च (T2 तु) D1 सिद्धार्थ T2 पृष्ट्वा तु G1 3 पृष्टश्च L (ed) दृष्ट्वाथ Cm k as in text (for पृष्टा च) D1 4 8 कुशली (for कुशलं) Ś1 N (N1 first time) B1 3 D1 4 5 13 M1 transp रामो and वीरस् —After 6^ab B3 repeats 8^cd —^cd) Ś1 N1 (second time) B1 3 D1 4 5 9 13 ससुग्रीवः सलक्ष्मणः

7 D12 om 7^ab (cf v l 4) Ś1 B1 3 D1 4 5 8 13 transp 6 (B1 6^cd) and 7 —^a) D1 4 आख्याहि (for आख्यामि) N1 D5 इति त्वां N2 illeg (for ते देवि) Ś1 D8 9 प्रियमाख्याति ते वीरो —^b) N D4 7 G1 3 M2 च (for तु) B1 D 5 6 11 भूयश्च त्वां D8 भूयस्त्वां तु (by transp) Cr as in text (for त्वां तु भूय) N1 (m also) समाजये। D3 प्रसादये (for सभाजये) Ś1 D1 13 भूयस्त्वां (Ś1 °स्त्वा) च सभाजयेत् (D1 3 सद्य भवेत्) V1 3 B3 4 राघवस्य महात्मन —B3 repeats 7^cd after 8 D7 G1 3 M2 L (ed) read 7^cd twice (L [ed] second time within brackets) —^c) D1 दृष्ट्वा D1 3 पृष्ट्वा (sic) (for दिष्ट्या) N D4 3 (second time) 13 वर्धसि B1 मोदसि B3 (second time) D1 3 5 जयसि (for जीवसि) V1 B1 4 G1 3 M2 (B3 first time G1 3 M2 second time) Cr धर्मज्ञे वर्धसे दिष्ट्या V1 D10 12 Ck t तव प्रसादान्मैथिली —^d) Ś1 N1 B1 3 (second time) D1 4 5 13 जयो (B1 य) रामस्य V2 D11 13 Ct महात्मनः D1 3 जयाद्रामस्य D7 (second time) मज्जयेन च M1 प्रभा पास्तव Cm g as in text (for जयेन मम) V1 B1-4 D1 G1 3 M2 (except V1 B3 1 all first time) जयोऽयं (D7 G1 3 °यो मे) मविग्रहे —After the first occurrence of 7^cd D7 G1 3 M2 read 6 —After 7 N1 repeats 6

8 ^a) Ś1 B1 D1 4 5 8 13 प्राप्तो मे V1 V2 B2 4 D2 11 लब्धो मे N2 V1 B3 D9 10 11 G1 3 M1 Ct लब्धोऽयं Cm g as in text (for लब्धो नो) D3 जय (subm) (for विजय) M2 देवि (for सीते) —^b) V1 B सुस्था G2 स्वस्था Cr m g as in text (for स्वस्था) V1 3 B D9 11 ज्वरा Cr m g as in text (for व्यथा) D2 नष्टा भवतु त व्यथा —B3 repeats 8^cd after 6^cd —^c) Ś1 B1 3 (second time) D1 5 6 13 T1 G2 M3 4 5 च; N V1 3 B3 3 (first time) 4 D2 [s]यं (for स) D7 11 G1 3 रावणो निहतः पाप (D12 शत्रुः) —^d) B1 येन। B3 (first time) D9 11 चैव। M1 मम (for चेयं) Ś1 B1 3 (second time) D1 5 13 वशीकृता V1 3 B3 4 (first time) 4 गतव्यथा D3 T1 3 च्यागता (for वशे स्थिता) D7 G1 3 सामात्य ससुतो मृधः D12 लङ्का चैवावशेषिता —After 8 B3 repeats 7^cd and then reads 6^ab

9 ^a) N1 हि M2 [अ]पि (for हि) D12 मया तु लब्ध मित्रेण —^b) Ś1 D3 5 11 13 धृतेन N V1 B3 4 धृता या V2 B1 धृत्वा च D4 भूता या D5 हुतेन M2 Cm g दृढेन Cr t as in text (for धृतेन) Ś1 V2 B1 D1 3 8 9 13 रिपु निग्रहे (for तव निर्जये) —D3 reads 9^cd twice —^c) D5 [ए]व (for [ए]षा) Ñ B3 4 D4 मया तीर्णा V1 च सुतीर्णा D8 सुविस्तीर्णा T1 सुवि° (for विनिस्तीर्णा) Ś1 V1 B1 D1 (both times) 4 5 8 13 प्रतिज्ञेयं समुत्तीर्णा B2 D 3 प्रतिज्ञा सा (B1 °ज्ञेयं) मया तीर्णा D7 G1 3 प्रतिज्ञा पालिता इति —^d) D1 छत्वा (for बद्ध्वा) Ś1 B1 D1 (second time) 4 5 8 13 तावच्च वरुणालय ; V V1 3 B3 4 D2 11 तदवा भीमसागरे ; D3 (first time) स्वस्था भव गतव्यथा ; M2 तरित्वा भीमसागरे

10 ^a) D1 संभ्रमश्च। D12 संभ्रमं (for संभ्रमश्च) D3 transp च and न M2 मंतव्यो (for कर्तव्यो) G1 3 संदेहो न च कर्तव्यो —^b) Ś1 D4 5 13 T1 G2 वसन्त्या D2 वसन्ती (sic) M2 वर्तन्त्या (for वर्तं त्या) — Cg k t वसन्त्या वर्तमानया — Ś1 पद्मालये (sic) Ñ V1 3 B3 4 D2 7 11 G1 3 राक्षसालये (D4 °वने) (for रावणालये) —^c) D3 om हि (subm) D3 न्याय्यं हीदं (for विधेयं हि) —^d) Ś1 B1 D1 4 5 13 कृतं मया। B2 D6 मया कृतं (for इदं कृतम्)

11 ^a) Ś1 तस्मात्समाश्वसिहि D 1 तस्मात् सुखं हि Ś1 D3 4 5 विश्वस्य B1 D1 3 9 विश्वस्ते B3 D12 भद्रे त्वं D4 वैदेहि

एवमुक्ता समुत्पत्य सीता शशिनिभानना ।
प्रहर्षेणावरुद्धा सा व्याजहार न किंचन ॥ १२

अब्रवीच्च हरिश्रेष्ठः सीतामप्रतिजल्पतीम् ।
किं त्वं चिन्तयसे देवि किं च मां नाभिभाषसे ॥ १३

एवमुक्ता हनुमता सीता धर्मे व्यवस्थिता ।
अब्रवीत्परमप्रीता हर्षगद्गदया गिरा ॥ १४

प्रियमेतदुपश्रुत्य भर्तुर्विजयसंश्रितम् ।
प्रहर्षवशमापन्ना निर्वाक्यास्मि क्षणान्तरम् ॥ १५

न हि पश्यामि सदृशं चिन्तयन्ती प्लवंगम ।
मत्प्रियाख्यानकस्येह तव प्रत्यभिनन्दनम् ॥ १६

न च पश्यामि तत्सौम्य पृथिव्यामपि वानर ।
सदृशं मत्प्रियाख्याने तव दातुं भवेत्समम् ॥ १७

G 6 98. 15
B 6 113 19
L 6 94 20

D10 11 विस्रब्ध, Cg as in text (for विश्रब्धा) —^{b}) N1 स्वदेशे, B3 (m also as in text) स्वगृहे D4 विस्रब्धा, D13 विश्रब्धा (for स्वगृहे) G1 विनिवर्तते —^{c}) G1 स्वयं, Cv r m g as in text (for अथ) Ś2 B1 D1 3 8 11 अहमप्यद्य, Ñ V1 2 B3-4 D4 अहं चाभ्येमि, D9 अहमथ तु, D11 अहं चान्योपि, T2 अथ चाभ्येहि, M1 अहं चाभ्येति (sic) (for अथ चाभ्येति) ⊛ Cr "अथ चाभ्येति सहृदस्त्वद्दर्शनसमुत्सुक ।" इत्येतदनन्तरं रामसंदेशवाक्यम्। Ct 'अथ चाभ्येति सहृष्ट' इति पाठ ⊛ —^{d}) D9 कुतूहल (for समुत्सुक) D11 दाशरकुशलसमुत्सुक

12 ^{a}) Ñ1 D4 10 समुत्थित, V2 समुत्थित, D3 8-11 तु सा देवी, D6 T2 3 तु सा सीता, M3 हनुमता, Cg as in text (for समुत्पत्य) —^{b}) D6 T2 3 देवी (for सीता) N V1 2 B2 3 (m also as in text) 4 D4 10 भर्तुर्विजयसंहिता (B2 °शसिता B3 °सस्थिता, D13 °समित) —^{c}) T2 प्रहृष्टेन Ś2 B1 D2 3 8 M1 [अ]वरुद्धेव, N2 V1 2 B2 4 [अ]भिसरुद्धा D1 [ए]व रुद्धा, D4 9 12 M2 °रुद्धेन D13 [अ]विशेषेण, G1 [अ]भिरुद्धा सा G (ed) [अ]तिसरुद्धा Cg as in text (for [अ]वरुद्धा सा) N1 प्रबुद्धपाविरोधन B2 हर्षणापि च सरुद्धा —^{d}) D4 कश्चन (sic) (for किंचन) Ś2 B1 D1 3 8 11 व्याहर्तुं न शशाक ह

13 D13 om (hapl) 13-14^b —^{a}) M2 स (for च) Ś2 B1 D1 3 8 12 वचोऽब्रवीद्धरिवर —^{b}) G3 M2 जल्पिताम् (for जल्पतीम्) D4 सीतामपि प्रजल्पिता T1 2 सीतामप्रतिजल्पिता —After 13^{ab} Ś2 B1 2 (m) D1 3 8 9 12 ins

3173* निवृत्तदर्पां सहसा हरिराकारसूचिताम्।
हर्षादिव समुत्थाय सहसा वीक्षितानमाम्।

[(l 1) D9 प्रवृद्ध (for निवृत्त) D2 हर्षात (for हर्षां) D2 वानरम् (for हरिर्) B1 2 D2 सूचित (for सूचिताम्) —(l 2) B1 2 D2 8 देवीं (for एव)]

—Thereafter D1 cont

3174* कारुण्येन तु संयुक्तां सत्यार्जवपरायणाम्।
पतिव्रतां रामपत्नीं पतिधर्मपथि स्थिताम्।

—^{c}) D2 8 T1 G2 M3 4 तु (for त्वं) —^{d}) D4 T1 G1 किंचित्मा D4 किं ** D1 G2 किं त्वं (D1 च) मां V2 किं तु मां (for किं च मां) B4 [अ]वभाषसे, M3 प्रभाषसे (for [अ]भिभाषसे)

14 D13 om 14^{ab} (cf v l 13) —^{a}) M3 तु सा सीता (for हनुमता) —^{b}) M3 om (hapl ?) सीता D5 T1 2 G3 धर्मे (for धर्मे) Ś2 B1 D1-3 8 12 सीता धर्मपथे स्थिता, Ñ V1 2 B2 4 D4 सीता शशिनिभानना, B3 (marg also as in B1) सीता परमहर्षिता M1 वायुपुत्रेण धीमता —^{c}) D2 3 परमप्रीत्या, M1 वानरश्रेष्ठ (for परमप्रीता) —^{d}) Ś2 D2 8 11 M3 बाष्प, D6 सीता (for हर्ष) N V1 2 B3-4 D4 10 M1 2 गद्गदभाषिणी, D1 सहर्षया गिरा

15 D5 reads in marg 15-16^b —^{a}) D3 T2 3 इति श्रुत्वा (for उपश्रुत्य) —^{b}) D6 भर्तु (for भर्तुर्) Ñ B3 समत, V1 2 B4 D12 सहित, B2 मगल, D4 सगत (for संश्रितम्) Ś2 B1 D1-3 8 11 12 भर्तुर्विजयमुत्तमं —^{c}) B1 D2 प्रहर्षं च समापन्ना —^{d}) Ś2 निर्विग्राह्य, B1 D1-3 8 11 12 निर्वाक्यादु D4 निर्वाच्यास्मि (for निर्वाक्यास्मि) Ś2 N B1 D1-3 8 11 12 स्वयं कृता V1 2 B3 4 क्षणं कृता, M1 क्षणं कृता, Cm g k t as in text (for क्षणान्तरम्)

16 D4 reads in marg 16^{ab} (cf v l 15) —^{a}) V2 B1 च (for हि) T2 सदृशो Cr g t as in text (for सदृशं) N D4 10 सदृशं न च (N2 च न) पश्यामि —After 16^{ab} D13 ins 3176* —B1 D12 om 16^{cd} —^{c}) T2 3 त्वत्प्रिय, Cm as in text (for मत्प्रिय) N V1 2 B2 4 D2 3 4 [आ]ख्यायकस्य, Cm as in text (for [आ]ख्यानकस्य) Ś2 D3 M3 [ए]व (for [इ]ह) D6 11 Ct आख्यानकस्य भवतो D13 प्रियमाख्यापकस्येह —^{d}) D6 11 दातु Cm as in text (for तव) D2 नंदित (for नन्दनम्) —After 16 Ś2 D1 2 8 read 3175*

17 ^{a}) N V1 B2 4 तु D4 om (subst) D6 T2 M3 4 Cr हि Cv as in text (for च) B4 ते सौम्य, D6 11 सदृश (for तत्सौम्य) —^{b}) Ś2 V1 B1 D1-3 8 12 अपि (V1 इह) किंचन N V2 B2 4 D4 10 वानराधिप B3 D9-11 तत्र किंचन (for अपि वानर) —^{c}) B1 यादृशं Ś2 Ñ1 B4 D3 8-11 यत्, B1 त्वत्, B4 वा (for मत्) —^{d}) Ś2 V1 B1 D1-3 8 12 दत्त्वा (for दातुं) N V2 B2 4 D4 मम, V2 illeg D9-11 सुखम् Cv g as in text (for समम्) D13 तव दातुमर्वेदम M3 दे दातुमसमतरम G (ed) सत्यमेतद्ब्रवीमि ते

6. 98. 16 / 6. 113. 20 / 6. 91. 19

हिरण्यं वा सुवर्णं वा रत्नानि विविधानि च ।
राज्यं वा त्रिषु लोकेषु नैतदर्हति भाषितुम् ॥ १८
एवमुक्तस्तु वैदेह्या प्रत्युवाच प्लवंगमः ।
प्रगृहीताञ्जलिर्वाक्यं सीतायाः प्रमुखे स्थितः ॥ १९
भर्तुः प्रियहिते युक्ते भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणि ।
स्निग्धमेवंविधं वाक्यं त्वमेवार्हसि भाषितुम् ॥ २०
तवैतद्वचनं सौम्ये सारवत्स्निग्धमेव च ।
रत्नौघाद्विविधाच्चापि देवराज्याद्विशिष्यते ॥ २१
अर्थतश्च मया प्राप्ता देवराज्यादयो गुणाः ।
हतशत्रुं विजयिनं रामं पश्यामि यत्स्थितम् ॥ २२

18 B1 D13 om. 18. —a) M1 हिरण्य रजत वापि. —T1 damaged for b except च. —b) B1 वा (for च). —For 18ab, Ś1 D1-8 G (ed.) subst. and read (except G [ed.]) after 16:

3175* न हिरण्यं न वामास्ति न रत्नानि प्लवंगम ।

—Thereafter all the above MSS. cont.; while D13 ins. after 16ab:

3176* अतोऽहं हर्षमापन्ना पुनर्दैन्यमुपागता ।

[Ś1 D8.12 अह वै, D2 अथाह; G (ed.) ततोऽह (for अतोऽहं). G (ed.) पुनर्भूयस्त्वमागता (for the post. half).] —Ś1 D1-8 G (ed.) om. 18cd. —c) B1 D4 च (for वा). —d) D9-11 (with hiatus) एतन्नार्हति (D9 °र्हसि) (for नैतदर्हति). D9.10.11 G1.3 M1 Cv.t भाषित, M2 तारसं; Cm g as in text (for भाषितुम्). Ñ V1.3 B2-4 D4.12 नै (Ñ2 V3 [with hiatus] ए, D4 +) तदर्हसि तान्यपि.

19 a) G1 च (for तु). —D6-7.9-11 S repeat 19cd after 3181*. —c) Ś1 B1 D1.3.6-11 T G M1.2.8 (D6-7 T G M1.8 second time; D9-11 both times; M2 first time) हर्षात्; M1 (first time) प्रहृः; M1 (second time) वीरो; M1 (second time) हृष्टः (for वाक्य) Ñ V1.2 B2-4 D4 कृताञ्जलिपुटो हर्षात् (B3 मूर्धा), D1 प्रहर्षाञ्जलिर्हर्षात् (subm.); D13 कृताञ्जलिश्चैवाब्रवीद्; M2 (first time) गृहीतप्राञ्जलिर्वाक्य. —d) M1 (second time) हनुमान् (for सीतायाः). B1 समुखे (for प्रमुखे).

20 a) D5 भर्तु- (for भर्तुः). Ś1 D8.12 युक्ता; Ñ1 V1 B2-4 D4.12 रक्ते (for युक्ते). —b) Ś1 D13 -काङ्क्षिणी. Ñ2 V1.2 B2-4 नन्दिनि (for काङ्क्षिणि). —cd) D9 वक्तुम् (for स्निग्धम्). B1 T2.3 एव हित, G (ed.) एव हि तद्; Cr g t as in text (for एवंविधं). B3 कार्यं; D7 मा हि (for वाक्य). Ś1 B1 D1-3.8.12 भर्तुरेवंविध योग्य (for °). B1 (also as in text) वाक्य वा (for त्वमेव). Ś1 B1 D1-3.8.12 [अ]निन्दिते (for भाषितुम्). D13 स्निग्धां त्वमेवार्हसि वाक्यमिति * * भाषितुं (corrupt). ⊛ Ck: अत्र कश्चित् श्लोकद्वय योजनाशक्त्या प्रक्षिप्तम् ।; Ct: एतदुत्तर 'तवैतद्वचनं देवि त्वत्तोऽर्हामि प्रिय महत् । रत्नौघाद्विविधाच्चापि देवराज्याद्विशिष्यते । अर्थतश्च मया प्राप्ता देवराज्यादयो गुणाः । हतशत्रुं विजयिनं रामं पश्यामि सुस्थितम् ।' इति श्लोकद्वय प्रक्षिप्तमिति कतकः. ⊛ —After 20, D13 ins. 3181*.

21 D11 om. 21-22. —a) Ś1 D8.12 न चैतद्; B1-3 D9 तदेतद्; D1 तथैव (for तवैतद्). Ś1 V1.3 B D1-8.10-13 M1.2 देवि; Ñ D7 G सौम्य; D4 श्रुत्वा (for सौम्ये). —b) Ñ1 V1.2 B2-4 हितम्; D13 सारम् (for स्निग्धम्). Ñ2 सादर हितम्; D4 शाश्वत हितम् (for सारवत्स्निग्धम्). B3 वा; M1 om. (subm.) (for च). D9.10 त्वत्तोऽर्हामि (D9 °त्तो हि मे) प्रियं महत्. —After 21ab, M1 ins. 3578*. —c) T1 M1 देवि (for देव-). —For 21cd, Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 M3 subst.:

3177* रत्नौघपरिदानेन देवराज्येन वा समम् ।

[D4 रत्नार्घ-. V1 B D1 वरदानेन; D3 M3 -धन°; D3 -धनधान्येन (for -परिदानेन). Ś1 D8.12 न रत्ने रत्न (D8 °हेम)-दानेन (for the prior half). V1 B2-4 वरदानेन (for देवराज्येन). Ś1 D8.12 वासव; M3 वाधिक (for वा समम्). D13 रत्नौघ विविध चैव देवराज्य च वासव.]

22 D11 om. 22 (cf. v.l. 21). —a) Ś1 D6 तथैते च; Ñ1 V2 D5 T G1 अर्थवन्तु (Ñ1 V2 °न्ते); D4 अथातश्च; D13 तथैवैते; D12 अक्षराश्च; M1 अर्थिताश्च (for अर्थतश्च). B1 प्राप्त; B4 देवि (for प्राप्ता). —b) B2 D1.8 देवि; B3 om. (for देव). —d) D9.10 T1 G1.3 पश्यसि; Cm g as in text (for पश्यामि). Ś1 D8.12 यत्स्थितः; B1 [उ]पस्थित; D4.6 T G1.3 M2.8 सुस्थितं; D7.9.10 सुस्थिर, G2 सुस्थितं; M1 यदिप (for यत्स्थितम्). M1 यत्पश्यामि समुद्यत. —After 22, Ñ V1.3 B2-4 D4 ins, while M2 ins. after 21ab.

3178* प्राप्ता ह्यस्मि न्यूणा देवि सर्वलोकेश्वरस्य ते ।

[Ñ2 B3 सीता (sic) (for प्राप्ता). B3 अह तु स्वामिजानामि पतिव्रत्यात्स्वरूपतः.]

—Thereafter all the above MSS. (except M2) cont.; while Ś1 B1 D1-8.12.13 ins. after 22:

3179* अहं त्वेक वर देवि त्वत्तोऽर्हामि प्रिय महत् ।
तन्मे प्रीता प्रयच्छ त्व रामश्चाप्यनुमन्यते ।

[(l. 1) Ś1 V1 B1-3 D4 त्वे (B3 ए) क- (for त्वेक). Ñ V1.3 B4 D4 याचे (for ऽर्हामि). V1 illeg. for प्रियं महत्. B1 वित, B3 वर (for महत्). —(l. 2) Ñ1 त्वं मे, Ñ2 त मे, D8 ततो (for तन्मे). Ñ1 B2-4 D4 प्रीत्या; D8 प्रीता (for प्रीता). Ś1 D8.12 प्रयच्छस्व, B1 प्रयच्छाय (for प्रयच्छ त्व). Ñ1 V3 [अ]नुमन्यतां, Ñ2 V1 B3 °मन्यते; B2

इमास्तु खलु राक्षस्यो यदि त्वमनुमन्यसे ।
हन्तुमिच्छाम्यहं सर्वा याभिस्त्वं तर्जिता पुरा ॥ २३
क्लिश्यन्तीं पतिदेवां त्वामशोकवनिकां गताम् ।
घोररूपसमाचाराः क्रूराः क्रूरतरेक्षणाः ॥ २४
राक्षस्यो दारुणकथा वरमेतं प्रयच्छ मे ।
इच्छामि विविधैर्घातैर्हन्तुमेताः सुदारुणाः ॥ २५
मुष्टिभिः पाणिभिश्चैव चरणैश्चैव शोभने ।
घोरैर्जानुप्रहारैश्च दशनानां च पातनैः ॥ २६

G 6 98 24
B 6 113 33
L 6 91 31

°द्विषना D8 °शस्ते (for °मसते) B4 रामगेवानुमन्यर्ता, D4 रामश्चाभ्यनुवर्तते (for the post half)]

—Thereafter Ś1 B1 3 D1 3 8 13 cont Ñ1 V1 2 B1 4 cont only l 1-2 Ñ1 ins only l 2 and D10 11 ins only l. 1 2 and 4 after 24, D8 ins only l 3-4 after 23

3180* इह श्रुता मया देवि राक्षस्यो विकृतानना ।
असकृत्परुषैर्वाक्यैर्वदन्त्यो रावणाज्ञया ।
तास्त्वां परुषवादिन्यो दारुणास्तत्र ने रता ।
विकृता विकृताचारा ममानुज्ञातुमर्हसि ।
शोकार्ता त्व परिक्लिष्टा श्राविता परुषं वच । [5]

[(l 1) Ś2 श्रुति (for इह) Ñ1 V1 3 B2 4 इमा श्रुता मया पूर्वं (for the prior half) —Ś1 D3 12 om (hapl ?) from the post half up to 23ᶜ —(l 2) B3 सुगतद् (for असकृत्) Ñ V1 3 B परुष वाक्य (for परुषैर्वाक्यैर्वदन्त्यो) —B1 reads in marg l 3-4 —(l 3) B3 D2 न (for त्वां) D8 तासां (for तास्त्वां) B1 वाक्येन (for वादिन्यो) D8 तथा (for रता) —(l 4) D1 9-11 [आ]कारा (for [आ]चारा) B1 विकृताविकृताचारा (for the prior half) B3 D2 मम् (for मम) D5 11 करा क्रूरचेष्टया (for the post half) —(l 5) L (ed) त्वां (for त्व) L (ed) श्रावित (for श्राविता)]

—After 22 D5 7 8 10 11 (after 20 owing to om) S ins

3181* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली जनकात्मजा ।
तत श्रुत्वतरं वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
अतिरूक्षणसम्पन्न माधुर्यगुणभूषितम् ।
बुद्ध्या ह्यष्टाङ्गया युक्त स्वमेवाहसि भाषितुम् ।
श्लाघनीयोऽनिलस्य त्व पुत्र परमधार्मिक । [5]
बल शौर्यं श्रुत सत्त्व विक्रमो दाक्ष्यमुत्तमम् ।
तेज क्षमा धृति स्थैर्यं विनीतत्व न सशय ।
एते चान्ये च बहवो गुणास्त्वय्येव शोभना ।
अथोवाच पुन सीतामसभ्रान्तो विनीतवत् ।

[D11 om l 1-2 —(l 2) M2 शुभकर (for शुभतर) —(l 3) M1 पक्ष Cr m g t as above (for अति) D11 Ct भूषण M2 भाषित Cm g as above (for भूषितम्) —(l 5) D7 8 11 सुत (for पुत्र) —(l 6) G1 2 वीर्य Cm g t as above (for शौर्य) G1 सुत G2 सर्वं Cm g t as above (for सत्त्व) M1 विक्रम D5 दाक्ष्यम् (for दाक्ष्यम्) D7 G1 2 विक्रमोत्साह Cg as above (for विक्रमो दाक्ष्यम्) D8 T1 G3 स्त च M2 श्रात्र, Cg as above (for उत्तमम्) —(l 7) T1 G2 3 M1 द्युति, Cg as above (for धृति) M1 Cg धैर्यं (for स्थैर्य) M1 विनुतत्व उदारत्व (for the post half) —D5 om l 8 —(l 9) T1 damaged from न up to सभ्रा]

—Thereafter D5-7 8 11 S repeat 19ᶜᵈ

23 Ś1 D3 12 om 23ᵃᵇᶜ (cf v l 3180*) Ñ1 V1 3 B2-4 om 23-24 Ñ1 D1 13 om 23-24ᵇ B1 D1 3 om 23ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 Cm g राक्षस्य राक्षसी Ś1 —ᵇ) G1 त्वामद (sic) Cg as in text (for त्वमनु) —ᶜ) B1 D8 11 ता (for [या]ह) B1 D1-3 दृष्टि, G1 सैवा (sic) (for सर्वा) —ᵈ) D8 T2 3 भर्त्सिता Cg as in text (for तर्जिता) Ś1 D3 13 मूय पादतलैरिव(D12 °ह), B1 D1-3 सद्वा पादतलासि(B1 D1 °हि)सि M2 याभिस्त्व तर्ज्यं रक्षिता —After 23 D8 ins only l 3-4 of 3180*

24 Ñ1 V1 3 B1-4 om 24, Ñ1 D1 13 om 24ᵃᵈ (for both cf v l 23) D8 om 24 —ᵃ) G2 पश्यन्तीं Cr m as in text (for क्लिश्यन्तीं) M2 पतिदेवां (for °देवा) Ś1 D1 3 8 12 कृतापाल य(D3 8 त)दा हि त्वाम्, B1 कृतापि या तथा हि त्वा G1 पश्यन्तीं पतिदैव तम् —ᵇ) Ś2 D1 3 8 13 वनिका (for वनिकां) B1 दशाशोकवनिका गता —ᶜ) Ś2 D1-3 8 12 घोरा घोर (for घोररूप) M8 दुराचारा (for समाचारा) N2 D1 13 अथमा राक्षसीर्घोरा (D12 °सी सर्वा) —After 24 N3 ins only l 2 while D10 11 ins only l 1 2 and 4 of 3180*

25 Ś1 V1 2 B D1 8 9 13 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ Ñ D1 11 read 25ᵃᵇ after 27ᵃᵇ —ᵃ) T1 damaged up to त (see var) in 25ᵇ D7 8 M1 राक्षसीर् Cg as in text (for राक्षस्यो) N1 D1 मानुषाहारा B1 D8 दारुणाचा (D5 °का)रा (for दारुणकथा) N1 V1 3 B2-4 राक्षसीं सानुषाहारा G (ed) घोरा क्रूरसमाचारा —ᵇ) D1 वधम्, M2 परम् Cg k t as in text (for वरम्) N1 V1 2 B D1 5 7 8 11 T1 G Cr g k t पुत्र(T1 **)द् (for एत) —D5-8 S transp 25ᶜᵈ and 26ᵃᵇ —ᶜ) Ś2 D1 12 वाक्यैर् D8 T1 2 M2 घोरैर् Cg as in text (for घातैर्) —ᵈ) B1 ताश्च (for एता) N1 हरूपिणा (for सुदारुणा)
—After 25ᶜᵈ N D1 13 read 27ᵃᵇ

26 D5-7 S transp 25ᶜᵈ and 26ᵃᵇ —ᵃ) V1 2 B2 4 पाण्णिभिश् (for पाणिभिश्) G1 transp मुष्टिभि and पाणिभिश् D5 7 T2 3 G1 2 M1 2 सर्वाश्, M3 पत्रिश् (for चैव) Ñ1 D1 पाणिपादैश्च, N1 B1 2 D1-3 8 11

6. 58 25
6. 113 33
6. 91 32

भक्षणैः कर्णनासानां केशानां लुञ्चनैस्तथा ।
भृशं शुष्कमुखीभिश्च दारुणैर्लङ्घनैर्हतैः ॥ २७
एवंप्रकारैर्बहुभिर्विप्रकारैर्यशस्विनि ।
हन्तुमिच्छाम्यहं देवि तवेमाः कृतकिल्बिषाः ॥ २८
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
उवाच धर्मसहितं हनूमन्तं यशस्विनी ॥ २९
राजसंश्रयवश्यानां कुर्वतीनां पराज्ञया ।
विधेयानां च दासीनां कः कुप्येद्वानरोत्तम ॥ ३०
भाग्यवैषम्ययोगेन पुरा दुश्चरितेन च ।
मयैतत्प्राप्यते सर्वं स्वकृतं ह्युपभुज्यते ॥ ३१

पार्ष्णि(D3 °र्श्व)घातैश्च, M3 चरणाभ्यां च (for पाणिभिश्चैव) Ś1 D1.12 मुष्टिपार्ष्णितलाघातैर् —b) D7 G1.2 चापि (for चैव) N2 V1.3 B विकृतैश्चापि, M1 पाणिघातैश्च, G (ed) बहुघातैश्च (for चरणैश्चैव) B4 घातनै (for शोभने) Ś1 D1.3.4.11 विशालैश्चैव पादु(D3 °जानु)भि, N2 D4.13 विकृता (D4 °तैः)श्च विक्रोश(D13 °क्रोश)नै —c) D2.11 नया, D13 कर्तर्, K (ed) घातैर् (for घोरैर्) D7 भनु (for जानु) T2 प्र*** (for प्रहारैश्च) —d) M3 नयनाना (for दशनानां) Ś1 B1 D3.12 G (ed) नयनाञ्चल(B1 °नन, G (ed) °चन)पीडनै, N V1.3 B2.4 D4.13 नयनाना च(D13 नि) पीडनै, D1-3 चक्षुनानां च पीडनै, D9 11 दन्ताना चैव पीडनै

27 D3 om 27ab N D4.13 read 27ab after 25cd —a) Ś1 N V1.3 B D1-4.8.12.13 छेदनै, D1 भेदनै, D7 G1.2 M3 कृन्तनै, Cg as in text (for भक्षणै) —b) D6 T3 G3 लुञ्चनैस्, Cg as in text (for लुञ्चनैस्) D11 तदा, M3 नृत्त (for तथा) Ś2 D5.13 च प्रपातनै, N V1.3 B2.4 D4 च विलुञ्चनै, B1 चावलुञ्चनै, B3 (m also as in B2) D1-3 च (B3 चा) प्रपातनै, D13 चैव लुञ्चनै (for लुञ्चनैस्तथा) —After 27ab, N D4.13 read 25cd —D9.11 M3.4 om 27cd —c) M3 नखै (for भृश) Ś1 N V1.3 B1.3.4 D1-4.8.9.12.13 नखाना च(B1 -नखानां च and -नखीना च also in marg) B2 T2.3 -मुखी(B2 °खा)नां च, D6.7 T1 G1.2 मुखैश्चैव, Cv Cm g as in text (for मुखीभिश्च) —d) Ś1 D1-4.8.16 दारुणैर्; N V1.3 B2-4 D4.13 कर्णैर् (for दारुणैर्) B1 पाटनैश्; G1 शोचनैर्, G2 छेदनैर्; Cm g as in text (for लङ्घनैर्) Ś1 N V1.3 B2-4 D1-4.8.12.13 T2.3 तथा; D6 वशा, Cg as in text (for हतै) B1 दारुणैर्दृष्टैः —After 27, D7 G1.2 ins.

3182* विभिन्नकुक्षीवासपार्श्वैश्च कलेवरैः ।

[D3 नख (for कुक्ष)]

—Thereafter all the above MSS cont while D6.7 T G1 M3.4 ins. after 27 whereas D9.11 M1.2 ins after 27cd (owing to om)

3183* निपात्य हन्तुमिच्छामि तव विप्रियकारिणी ।

[T1 damaged from प up to रि D5 M3 -कारक, D6 T1.2 G M3 -कारिका (for -कारिणी)]

28 a) N2 V1 B2.3 D1.4.8.13 T2 G1 प्रहारैर् (for प्रकारैर्) B4 एवं बहुप्रकारैश्च —b) N2 B1 D1-3.4.12 समहारैर्, D9.11 समहाय, D13 विकारैश्च (for विप्रकारैर्) M3 प्रकारैर्घोरदर्शनै —B3 reads 28cd twice (first time within brackets and second time in marg with var) —c) N V1.3 B3 (first time) D4.13 निहत्य गन्तुमिच्छामि —d) D1 G1.2 M3 तवैता (for तवेमा) N V1.3 B3 (first time) D4 विप्रिया, B1 D2 विक्रिया (for किल्बिषा) —For 28cd, Ś1 B3 (second time) D1.8.12 subst

3184* योजयेयमनर्थैश्च यामिस्त्व वर्जिता पुरा ।

[Ś1 D8.12 भर्तॄन D1.12 च नये तीक्ष्णाभिर् (for the prior half)]

29 a) Ś1 B1 D1-3.8.12 इत्युक्ता सा (for एवमुक्ता) T1 एवमु***ता —b) Ś1 B1 D1-3.8.12 देवी कृप(B1 दार)-पात्रवत्सला, D9-11 कृपणा दीनवत्सला —For 29cd, Ś1 B1 D1-3.8.12 subst

3185* हनूमन्तमुवाचेदं चिन्तयित्वा विमृश्य च ।;

while N V1.3 B2-4 D4.13 M3 subst

3186* प्रत्युवाच हनूमन्तं चिन्तयित्वा प्रहस्य च ।

[D13 उवाच च (for प्रत्युवाच) D13 विहस्य M3 सानुक्रोशा यशस्विनी (for the post half)]

30 a) Ñ1 -वासवर्ती; D4 -गुप्तानां, D13 रास्थानां (sic) M3 वश्यानां; Cr m g k t as in text (for -वश्यानां) —b) N V3 वर्तमानां; V1 B2.4 D4.13 वर्तन्तीनां; D1 वसतीनां, D9.11 T2.3 G1.2 M1-3 Cg k कुर्वन्तीनां; Ct as in text (for कुर्वतीनां) Ś1 D8.12 प्रेष्यानां चापि कुर्वन्तीं; B1.3 (m also) D1-3 मेघ(D2 °र; D3 भीष)णे चापि कुर्वतां —After 30ab, D3 ins.

3187* पक्षं च प्रवदतो भर्तृवाक्येषु वानर ।

—c) D1 om च (subm) T1 विधेया****नां —d) N D4.13 मा कुप्य (D13 क कुप्येद्) पवनात्मज; V1 B2-4 न कुप्यत्, B4 मा कुप्य च)वानरेन्द्र; V2 न कुप्यसि प्लवगर्षभ (hypm), D4 क कुप्यद्धनकात्मजात् —For 30cd, Ś1 B1 D1-3.12 subst, while B3 ins after 30cd

3188* कृताको याज्ञवाक्यानां नाय दोषः प्लवङ्गम ।

31 a) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8-11 दोषेण; G1 -यो** (for योगेन) D13 रावणस्य च दोषेण —b) Ś2 Ñ V1.3 B D1.3.8.12 Ct पूर्वार्जितकृतेन च (B1 वा) —D3 reads in

प्रासव्य तु दशायोगान्मयैतदिति निश्चितम् ।
दासीनां रावणस्याहं मर्षयामीह दुर्बला ॥ ३२
आज्ञप्ता रावणेनैता राक्षस्यो मामतर्जयन् ।
हते तस्मिन्न कुर्युर्हि तर्जनं वानरोत्तम ॥ ३३
अयं व्याघ्रसमीपे तु पुराणो धर्मसंहितः ।
ऋक्षेण गीतः श्लोको मे तं निबोध प्लवंगम ॥ ३४
न परः पापमादत्ते परेषां पापकर्मणाम् ।
समयो रक्षितव्यस्तु सन्तश्चारित्रभूषणाः ॥ ३५
पापानां वा शुभानां वा वधार्हाणां प्लवंगम ।
कार्यं कारुण्यमार्येण न कश्चिन्नापराध्यति ॥ ३६

G 6. 98 34
B. 6 113 43
L. 6 94 42

marg (from 31ᶜ up to l 2 of 3189* —ᶜ) Ś1 D5 11 प्राक्कत (for प्राप्यते) N V1 2 B2-4 D4 प्राप्तस्ते(D4 प्रति स [sic])तन्मया स(B3 पू)र्वं, D13 प्राप्तमेतत्त्वया सार्धं —ᵈ) V2 B1 D4 13 G1 सुकृत, B3 दुष्कृत, Cg as in text (for स्वकृत) B1 पद्यते, M3 जायते, Cg as in text (for भुज्यते) B4 कृत वदुपभुज्यते —After 31, Ś1 B1 D1-3 6 11 ins

3189* मैव वद महाबाहो दैवी ह्येषा परा गतिः ।
अनाथानां नियुक्तानां भर्तुः कार्येषु वानर ।
विधेयानां च दासानां न कुप्येदमर्दर्शिवान् ।

[D3 reads in marg l 1-2 —(l 1) Ś1 D6 12 नैव Ś2 B1 D2 3 8 11 भैव (for वद) Ś1 D1 6 8 11 देवस्यैषा, D7 दोषस्येषा (for दैवी ह्येषा) —D9-11 om l 2 3 —(l 2) D3 8 विमुक्तानां (for नियुक्तानां) B1 D2 भर्तु, D1 3 भर्त्रा (for भर्तुः) B1 कार्येण (for कार्येषु) —(l 3) D1 विधेयाना B1 दासीनां (for दासानां) Ś1 D8,12 इहाप्रियो विधेयाना (for the prior half) Ś1 D6 क्रोधो D13 कुर्यो (for कुप्येद्) Ś1 D3 -दर्शिना, D1 -दर्शनाद् (for -दर्शिवान्)]

32 ᵃ) T1 प्रा*** (for प्रासव्य तु) D5 6 T1 G1 Cm योग, Cr mp t as in text (for योगान्) M3 प्रासव्य वदशा वयस्मात् —For 32ᵃᵇ Ś1 B1 D1-3 8 9 11 subst

3190* प्रासव्येव दशावस्था पूर्वदेहकृता मया ।

[D3 प्रासव्यैव L(ed) दशावस्थ (for दशावस्था) B1 प्रासव्योग दशायोग (for the prior half) D9 देहे (for -देह) B1 -कृतो (for कृता)]

while N V1 2 B1 4 D4 12 subst

3191* प्रासव्यो वा दशायोगो मयायमभिनिश्चित ।

[B3 संप्राप्तो दु D4 दीप्तव्यो वा (for प्रासव्यो वा) Ñ1 D4 12 मयैतद् B4 मयाय (for मयायम्) Ñ1 V1 2 B4 D4 अभिनिश्चित B3 इति निश्चित, B4 कृतनिश्चय D12 अभिनिश्चित (sic) (for अभिनिश्चित) G(ed) मया स मतिनिश्चय (for the post half)]

—ᵈ) N1 B3 D13 हु, V1 B4 च (for [हु]र्हि) Ś1 B1 D1 3 8 11 12 यदचा(D9 °दा) बलामदसा D4 मयत्विष्यामि दुर्बला

33 ᵃ) B4 प्राप्ताह (for आज्ञप्ता) Ś1 N V1 B D1-6 8 9 12 M3 [ह्]ता (for [प्]ता) V2 D9-11 राक्षसेन्द्रे (for रावणेनैता) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 6 12 M3 राक्षस्य(D2 °स्यो)स्तर्जयति मा —ᶜ) Ś1 B1 D1-3 8 11 हता हन्या, Ñ V1 2 B2-4 D4 7 10 11 12 न(D4 प्र) कुर्वंति, D9 न हसीमा (for न कुर्युर्हि) —ᵈ) Ś1 D8 12 कथ वै, Ñ1 जताघु (sic), Ñ2 V1 2 B3 4 जातावा, B1 D1-3 9 कथ स्व, D4 जनात्स (sic) D13 ग्राद्दि स्व M4 तर्जिव (for तर्जनं) Ś1 B1 D1-3 8 11 मारुतात्मज, Ñ V2 B2-4 D4 12 वधिता इव, V1 इव वर्जिता (for वानरोत्तम)

34 ᵃ) Ñ1 B3 इद, Ñ2 V1 2 इम, B1 D1-3 इमौ; D2 इमे (for अय) Ñ V1 2 B1 2 4 D1-3 9 -सकाशे; B2 -समाजे (for समीपे) V2 च (for तु) Ś1 D8 12 इमौ व्याघ्रसकाशे(D8 °माजे) तु D4 काम व्याघ्रसप्रकाश च (hypm) D13 इद तु व्याघ्रसकाश —ᵇ) T3 सहित, M3 4 सस्थित (for संहित) Ś1 B1 D1-3 8 9 11 पुराणौ (B1 D1-3 °णौ)धर्मसहितौ(D9 °ते), N V1 2 B3 D4 12 पुराण धर्मसहित —ᶜ) N1 श्लोको यस्, Ñ2 V1 2 B2-4 प श्लोकस्, D4 7 10 11 श्लोकोक्ति(M1 °क्ति वै [hypm]) G1 3 श्लोको हि M3 श्लोकोष (for श्लोको मे) Ś1 B1 D1 3 8 12 ऋषिगीतो शुभौ श्लोकौ, D9 ऋक्षेप्राशुभश्लोका (sic) D13 ऋक्षेण गीर श्लोक तु —ᵈ) Ś1 D1 3 8 12 तौ (for तं) B1 निबोध त्व (for तं निबोध) T1 ***** वगम (damaged)

35 ᵃ) Ñ1 B2 4 D4 नापर (for न परः) D1 T1 आयत्त Cr g as in text (for आदत्त) —ᵇ) N V1 B2 4 D4 12 कारिणा(D3 कर्मिणा (for -कर्मणाम्) —After 35ᵃᵇ Ś1 D3 8 read 37ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place —D13 om 35ᶜ-37ᵇ V2 om 35ᶜ-36ᵇ —ᶜ) B1 समये (for समयो) Ś1 B3 T3 M1 च M2 हि G(ed) ते (for तु) D1 3 4 समये रक्षित व्यास्तु(D3 °श्र) —ᵈ) Ñ2 स तु V1 हे च T2 3 M1 5 Cr p mp gp सद्भिस्तु G(ed) स हि Cr m g t as in text (for सन्तस्तु) B4 चारित्र्य (for चारित्र) Ś1 Ñ1 B2 4 D1 4 8 9 12 लक्षणा N2 लक्षण V1 रक्षण T2 3 Cr p mp gp भूषणे G2 भूषिता, M3 दूषणा M1 वेदुषि Cr m g t as in text (for भूषणा) B1 सत्पुषा मित्रलक्षणा, M3 सदा सुकृतकर्मणा

36 D12 om 36 V1 om 36ᵃᵇ (for both cf v l 35) —ᵃ) N1 D4 12 च शुभानां B1 D3 4 चाशुभानां, G1 अशुभानां Cr g t as in text (for वा शुभानां) V1 B2 D4 च (for वा) —ᵇ) N V1 B2-4 D4 12 परित्राय (for

G 6. 98. 35
B 6. 113. 44
L 6. 91. 43

लोकहिंसाविहाराणां रक्षसां कामरूपिणाम् ।
कुर्वतामपि पापानि नैव कार्यमशोभनम् ॥ ३७
एवमुक्तस्तु हनुमान्सीतया वाक्यकोविदः ।
प्रत्युवाच ततः सीतां रामपत्नीं यशस्विनीम् ॥ ३८
युक्ता रामस्य भवती धर्मपत्नी यशस्विनी ।
प्रतिसंदिश मां देवि गमिष्ये यत्र राघवः ॥ ३९
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
अब्रवीद्द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं वानरोत्तम ॥ ४०
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्पवनात्मजः ।
हर्षयन्मैथिलीं वाक्यमुवाचेदं महाद्युतिः ॥ ४१
पूर्णचन्द्राननं रामं द्रक्ष्यस्यार्ये सलक्ष्मणम् ।
स्थिरमित्रं हतामित्रं शचीव त्रिदशेश्वरम् ॥ ४२
तामेवमुक्त्वा राजन्तीं सीतां साक्षादिव श्रियम् ।
आजगाम महावेगो हनूमान्यत्र राघवः ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०१ ॥

यथार्हाणां) Ś1 B1 D1-3.8-11 M3 म(D2 त)पापि वा (for प्लवगम) —ᶜ) D5 T2 G M3.5 Cr m g करुणम्, Ct as in text (for कारुण्यम्) Ñ V1.3 B1.3.4 D4.11 कार्यकारुण्य कर्तुंस्ते(D12 °त्व); B3 कार्यकारुण्यकार्यस्ये —ᵈ) Ś1 D5 कश्चित्रैव, B2 न किंचिद्, D1 क कश्चिद्य, D12 महत्वा च (for न कश्चिद्) B1.3.4 D3 (अ)पराध्यते B2 न कश्चिचापि बाध्यति, D9 न कस्यापि विहिंसन

37 D12 om 37ᵃᵇ (cf v l 35) —ᵃ) Ś1 D5.8.11 M3 लोके (for लोक) D8 -रताना तु (for विहाराणां) —ᵇ) Ś1 B1 D1-3.8-11 क्रूराणां(Ś1 D5 पापानां) पापकर्म (D1 °मि)णा —Ś1 D5.8 read 37ᶜᵈ for the first time after 35ᵃᵇ and repeat it here —ᶜ) D12 मम (for अपि) D1 कुर्वतो मयि पापानि, T2 कुर्वता * * * पानि —ᵈ) D7 नैव Ñ V1.3 B2-4 D4.12 प्रतिकुर्वंश शोभते

38 ᵃ) Ñ2 B2.4 D4 स (for तु) —ᵇ) D4 G2 सीतायां (for सीतया) —ᶜ) M3 तत्र (for तत) —ᵈ) B1 प्लवगम्। D8-11 मर्मितिथौ (for यशस्विनीम्)

39 ᵃᵇ) B1 युक्त D5 T3 G2 भवति, G1 महिषी (for भवती)। M3 राम (for धर्म) Ś1 D12 M3 यशस्विन°, D8-11 गुणान्विता (for यशस्विनी) Ñ V1.3 B2-4 D4.12 युक्तं रामस्य महिषी सीता मोवाच य(D9 इ)दूष —ᶜ) D12 संदिश्यतां (for संदिश मां) Ś1 B1 D1-3.8-11 आर्ये (for देवि) D1 पुच्छते तव वैदेहि —ᵈ) D13 राघवी (for राघव°)

40 ᵃ) D1 इदम् (for एवम्) —ᵇ) M3 तनुमत्त्यमा (for जनकात्मजा) —ᶜ) B3 D12.11 वाक्यवीद् (for अब्रवीद्) D9 वाक्यवीद् * * * मि —ᵈ) Ś1 B1 D1-3.8-11 अत्र(D1 °र्त्र)वासर्ष(Ś1 °ष), Ñ V1.3 B2-4 D4.12 वानरर्षभ (for वानरोत्तम)

41 ᵃ) B1 D12 तु (for तद्) —ᵇ) Ś1 B1 D1.3.8-11 प्लवगर्षभ°, Ñ1 V1.3 B2-4 D4.12 प्लवगोत्तम ; Ñ2 D5 T2.3 वानरोत्तम°, D8-11 M2.3 मारुतात्मज , M1 हरियूथप (for पवनात्मज) —ᶜ) Ñ2 V1 B2.3 D12 प्रहर्षन् ; Ñ1 V2 D4 प्रहृष्टं, B4 सहर्षं (for हर्षयन्) —ᵈ) Ś1 B1 D3-8.11.13 महा-यशा ; D8-11 M3 °मति (for महाद्युति) Ñ V1.3 B2-4 D4 इदमाह स मारुति , D12 इदमाह प्लवगम .

42 ᵃ) Ś1 B1 D1-3.8-13 मुखः Ñ V1.3 B2-4 D4.12 निभ (for (आ)ननं) —ᵇ) V3 मेक्ष्यसि (for द्रक्ष्यसि) D4.8-11 T2.3 M3 (अ)द्य D3 (अ)र्यं (sic) (for [आ]र्ये) B2 द्रक्ष्यतस्य (sic) D12 द्रक्ष्यामद्य (sic), D13 द्रक्ष्यस्ये (for द्रक्ष्यस्यार्ये) —ᶜ) Ś1 Ñ2 V1.3 B1 D4.8-13 T1 G1 M3 स्थिर ; D4 T2.3 हित (for स्थिर) Ñ1 हतशत्रुं D1 महामित्रं D5 हितामित्रं D12 हतारिं (for हतामित्रं) D1 स्थिरमित्रीवाश्यामं —ᵈ) ᶜ, Ñ V1.3 B D1-4.8-13 शचीवेन्द्रं सुरेश्वरं

43 ᵃ) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8-13 भ्राजन्तीं (for राजन्तीं) ※ Cr तामेवमुक्त्वा राजन्तीमिति पाठः ※ —ᵇ) D1 सतीं (for सीतां) Ś1 Ñ1 B1 D1.3.8.10.13 स्थितामृ ; D5 सताम् (for साक्षाद्) Ñ2 V1.3 B2-4 सीतां प्रियमिवापरां D12 स्थितां सीतामिव श्रियं —ᶜ) Ś1 B1 D1-3.8-11 G3 महातेजा Ñ V1.3 B2.4 D12 °मागो B3 D4 °बाहुः T2 G1.3 °वेगाद् (for °वेगो) —After 43, Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8-13 M3 K (ed. within brackets) ins.

3192* हरिवरतत्त्वविस्थवो हनूमा
 न्प्रतिवचनं जनकात्मजावाप ।
 कपिवरकथयामपाक्रमेण
 त्रिदशवरप्रतिमाय राघवाय ।

१०२

स उवाच महाप्राज्ञमभिगम्य प्लवंगमः ।
रामं वचनमर्थज्ञो वरं सर्वधनुष्मताम् ॥ १
यन्निमित्तोऽयमारम्भः कर्मणां च फलोदयः ।
तां देवीं शोकसंतप्तां मैथिलीं द्रष्टुमर्हसि ॥ २
सा हि शोकसमाविष्टा बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
मैथिली विजयं श्रुत्वा तव हर्षमुपागमत् ॥ ३
पूर्वकात्प्रत्ययाच्चाहमुक्तो विश्वस्तया तया ।
भर्तारं द्रष्टुमिच्छामि कृतार्थं सहलक्ष्मणम् ॥ ४
एवमुक्तो हनुमता रामो धर्मभृतां वरः ।
अगच्छत्सहसा ध्यानमासीद्बाष्पपरिप्लुतः ॥ ५
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य मेदिनीमवलोकयन् ।
उवाच मेघसंकाशं विभीषणमुपस्थितम् ॥ ६

G 6. 99. 5
B. 6. 114. 6
L 6. 95. 6

[(l. 1) D1 -नरु (for -नर) D7-11 सप्रदि हरिवरस् (for हरिवरसचिवश्). D13 [S]ग्रीव (for हनूमान्) —(l. 2) B4 पुरा जनकात्मजाया, D12 जनकात्मजाया (for जनकेश्वरात्मजाया) —(l. 3) D13 कथयति च यथाक्रमेण तत्र, M3 कथयति कथित यथाक्रमेण —(l. 4) B1 पति (for -नर) B4 यथाक्रमेण (for राघवाय). Ś1 D8 12 नरपतये प्रणिपत्य राघवाय]

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 2 B1 2 4 D1 4 13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name, V1 B1 D1-3 ins वाल्मीकीये —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V1 2 B2 4 D2 4 8 13 18 सीताप्रमोद, Ñ1 B1 सीताप्रमोदन, B3 सीतासमाश्वासन, D1 सीतानिवेदन, D1 सीताप्रसादन. —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V3 B2 4 D2 4 8 10 11 om, Ś1 D1 96, Ñ2 102, V1 97 B1 74, B4 94, D3 5 99 D6-7 T1 G M1 6 116, D10 11 115, T2 124, T3 127, M1 117, M2 118, B (ed) 113, G (ed) 98 —After colophon, D3 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः.

102

Ś1 missing up to आगच्छ in 5ᶜ (cf v l 6 93 13) V3 missing up to 26 (cf v l 6 101 5) D13 begins with ॐ

1 ᵃ) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8-13 Ct तमुवाच, D6 T2 3 उवाच च, G1 उवाच स (by transp), M3 अथोवाच, Cg as in text (for स उवाच) B1 D8-11 13 महाप्राज्ञ —ᵇ) Ś1 B1 D8 12 सोऽभिवाद्य, D1-3 G2 3 अभिवाद्य, D13 संपूज्य वाक्य, G (ed) सोऽभिगम्य (for अभिगम्य) —ᶜ) D4 राघव (hypm) (for रामं) Ś1 D6 8 9 12 सद्युक्तं, D1 सकुद्ध, D1 अक्षरं (for अर्थज्ञो) D9 11 राम कमलपत्राक्ष —ᵈ) D4 reads सर्व in marg

2 ᵃ) Ñ1 V1 B1-4 D4 13 यन्निमित्तं Ñ1 B2-4 D8 12 समारम्भ, D1 महारम्भ (for ऽयमारम्भ) —ᵇ) Ś1 V3 B1 D2 3 8-11 च; D1 स (for च) —D1 om 2ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 B1 D2 3 8 12 तां साध्वीं, D6 9 ततो देवीं (hypm) D7 G1 सीता ता (for तां देवीं) —ᵈ) Ś1 B1 D2 3 8-12 द्रष्टुमर्हसि मैथिलीं

3 ᵇ) Ñ1 बाष्पव्याकुललोचना, B1 बाष्पव्याकुलितेक्षणा, D1 बाष्पपर्याकुलेक्षणा —D8 om 3ᶜ-4 —ᶜ) B1 वचन (for विजयं) D1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —ᵈ) V3 B2-4 D13 उपागता Ś1 B1 D1-3 8 10-12 त्वां दृष्टु (D10 11 दृष्टु त्वा) मभिकाङ्क्षति

4 D8 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) Ñ V1 2 B2-4 D13 पूर्वस्मात्, G2 पूर्विकात्, Cm g t as in text (for पूर्वकात्) D1 पूर्वं तस्मात्वयच्चाहम्(sic) —ᵇ) M2 उक्त्वा(sic) (for उक्तो) B3 D4 विश्वसया (for विश्वस्तया) D6 T1 तदा (for तया) —For 4ᵃᵇ, Ś1 B1 D1-3 8 12 subst., while D4 ins after 4ᵃᵇ

3193* मामुवाच च वैदेही त्वद्दर्शनसमुत्सुका।

[Ś1 D8 12 [अ]थ, D4 [ए]व (for च)]

—ᶜ) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 10-13 Ct द्रष्टुमिच्छामि भर्तार. —ᵈ) Ś1 B1 D1-3 8 10-12 Ct इति पर्या (B1 बाष्पा)कुलेक्षणा, Ñ V1 2 B2 3 D4 13 दीर्घकालादरागव (Ñ2 °र गत, V1 B3 D4 °र नृप), B4 दीर्घकालातुरानृपं

5 ᵇ) B4 शास्त्रभृतां D4 धर्मविदां (for धर्मभृतां) —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 V1 2 B2 4 D1-9 12 T G1 2 M Ct आगच्छत, Cm g as in text (for अगच्छत्) M1 परम (for सहसा) D13 आगच्छस महाध्यानमवादी बाष्पविकलव.

6 ᵃ) D1 om च (subm) Ś D7 8 12 G2 M1 स दीर्घमुष्णं, B1 D1 2 सुदीर्घमथ, D3 सुदीनमिव, D6 9 T2 3 G2 3 M2 6 दीर्घमुष्णं वि, D9 11 स दीर्घमपि (for दीर्घमुष्णं च). Ś1 Ñ2 V3 2 B D2 8-9 12 13 निःश्वस्य —ᵇ) Ś N V1 2 B D1-4 8-13 जगतीम्, G2 मैथिलीम् (for मेदिनीम्) —After 6ᵃᵇ, B3 (m) ins l 1-2 only of 3194* —For 6ᶜ-7, Ś B1 D1-3 8 12 M1 subst 3194* —ᶜ) G (ed) उवाच स ततो रामो —ᵈ) N V1 2 B2-4 D4 13 M1 राक्षसेन्द्र(M1 °घवरत्) बिभीषण —After 6, V3 reads 18

G. 6. 99. 6
B. 6. 124. 7
L. 6. 95. 8

दिव्याङ्गरागां वैदेहीं दिव्याभरणभूषिताम् ।
इह सीतां शिरःस्नातामुपस्थापय माचिरम् ॥ ७
एवमुक्तस्तु रामेण त्वरमाणो विभीषणः ।
प्रविश्यान्तःपुरं सीतां स्त्रीभिः स्वाभिरचोदयत् ॥ ८
दिव्याङ्गरागा वैदेहि दिव्याभरणभूषिता ।
यानमारोह भद्रं ते भर्ता त्वां द्रष्टुमिच्छति ॥ ९

7 G2 om. (hapl.) 7-8. Ñ V1.2 B2.4 D4.12 transp. 7^{ab} and 7^{cd}.—^{c}) Ñ V1.3 B2.4 D4.12 मम (for इह). —^{d}) M3 कव- (for उप-). Ñ V1.2 B2.4 D4 मैथिलीं (for माचिरम्). D12 समुपानय मैथिलीं. ※ Cr: एवमुक्त्वा तु (°मुक्तस्तु ?) रामेण त्वरमाणो विभीषणः। प्रविश्यान्तःपुरं सीतां स्त्रीभिः स्वाभिरचोदयत्। दिव्याङ्गरागा वैदेही दिव्याभरणभूषिता। यानमारोह भद्रं ते भर्ता त्वां द्रष्टुमिच्छति। एवमुक्त्वा (°मुक्ता ?) तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम्। इति पाठक्रमः. ※ —For 6^{c}-7, Ś B1 D1-3.5.6.12 M2 subst.; while B3 (m.) ins. l. 1-2 only after 6^{ab}:

3194* अकाम इव तत्कर्तुमित्युवाचाञ्जनासुतम् ।
गच्छ गत्वा पुरीं लङ्कां पुनर्ब्रूहि विभीषणम् ।
निवृत्तशोकः पश्येयाः सीतामादाय मामिति ।
द्रष्टुमिच्छामि वैदेहीं प्रकृतिस्थामनिन्दिताम् ।
प्रतिकर्मसमायुक्तां वासोभिर्भूषणैस्तथा । [5]
निर्यातयत्वां च वैदेहीं तथारूपां तथाकृताम् ।
पुरस्कृत्य स्वयं चैनां भवान्निर्यातुमर्हति ।

[D12 om. l. 2-6.—(l. 2) D6 सौम्य (for गत्वा). D5 पुनर् (for पुरीं). Ś1 D5 M2 transp. पुरीं and पुनर्. —(l. 3) D1 निवृत्तशोचो; D2 प्रवृत्तशोकः; D6 निवृत्तकार्यः; M2 निवृत्त शोच (for निवृत्तशोकः). Ś1 मां प्रति. M2 सीतामानय- तामिति (for the post. half).—(l. 4) B1 D1-3.9 M2 अलंकृता (for अनिन्दिताम्).—D1 om. l. 5-6.—(l. 5) D6 युतां (for तथा).—(l. 6) D5 M2 मे; D6 तु (for च). D1.3.9 M2 मैदेहीं (for वैदेहीं). D1 यथारूपां; D3.9 तथारूपां; M2 तथापूर्व (for °रूपां). B1 D2 M2 यथा कृता; D5 तदा कृता; D6 यथा पुरा (for तथाकृताम्).—(l. 7) D6 M2 चेतां (for चैनां). M2 पूर्वां निर्यातुमर्हसि (for the post. half).]

—Thereafter all the above MSS. cont.:

3195* इत्युक्त्वा स हनूमन्तं प्रस्थाप्य च पुरीं प्रति ।
गिरेः सुवेलस्य तदा न्यवसच्छिखरे ततः ।
सान्त्वयन्वानरान्सर्वाञ्शुक्लगोत्रपदानुगः ।
ऋक्षांश्च सुमहाकायान्गोलाङ्गूलांश्च सर्वशः ।

[(l. 1) Ś B1 D6.8.12 M2 च (for स).—(l. 2) B1 न्यवसत् (hypm.) (for तदा). D5 तथा; M2 सुखं (for ततः). D1-3 transp. तदा and ततः. M2 शिखरे रामराघवः (for the post. half).—(l. 3) B1 D1-3 वानरान्सान्त्वयित्वा च; D5.6 सान्त्वयित्वा ततः (D6 तथा) सर्वान् (for the prior half). B1 -[श्रा]द्भिनाभवाः; D1-3 -[श्र]स्तानताः; D5 -अधानताः; L (ed.) -[श्र]वधानताः (for -पदानुगः). M2 रामः वसुदेवः (for the post. half).—(l. 4) B1 D1-3 चैव (for च सु-). B1 सत्व वशः; D5 च सर्वतः (for च सर्वशः).]

8 G2 om. 8 (cf. v.l. 7). D12 om. $8-9^{b}$. —^{d}) Ś B1 D1-3.5.9.12 M2 कृतशौचस्ततो धीमांस्(D6 °दा- दिदे).—After 8^{ab}, Ś B1 D1-3.6.9.12 M2 ins.:

3196* कृत्वौर्ध्वदैहिकं भ्रातुः कृतकृत्यः सुहृद्वृतः ।
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं सीता निर्यात्यतामिति ।

[(l. 1) D2.3 दत्वा (for कृत्वा). B1 D3.9.12 M2 [ओ]र्ध्वदैहिक. D12 भ्रातः (for भ्रातुः). B1 स कृतार्थः. Ś1 D12 सुहृद्वचः; M2 समाहितः (for सुहृद्वृतः).—After l. 1, D2 ins.:

3196(A)* आससादासनं दिव्यमागत्य च सभागृहे ।
अथायस्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
विभीषणाय च तदा रामवाक्यं न्यवेदयत् ।

—(l. 2) D1 सुता (sic) (for सीता).]

—^{c}) D6 [अं]तःपुरे.—^{d}) D7 M1 स्वाभिः स्त्रीभिर् (by transp.). T G1.2 M3 अवादयत्; Cr.m.g as in text (for अचोदयत्). Ñ V1.2 B2-4 D4 प्रांजलिः प्रत्युवाच तां. —For 8^{cd}, Ś B1 D1-3.5.9.12 M2 subst.:

3197* भ्रातुरन्तःपुराध्यक्षान्विन्ध्यादीन्स तदाब्रवीत् ।

[D1-3.9 om. स (subm.). B1 स विन्ध्यादीन् (by transp.). Ś1 B1 D3.12 तथा; D1.2.6 अथ (for तदा). M2 विद्वानिदमथाब्रवीत् (for the post. half).]

—Then all the above MSS. cont.:

3198* विनयावनतो भूत्वा शिरसाभिप्रणम्य च ।
आज्ञापयत्व वैदेहीमभिवाद्य प्रसाद्य च ।

[(l. 1) D6 -[अ]भिनतो. B1 दृष्ट्वा (for भूत्वा).—D1 reads l. 2 after l. 1 of 3200*.—(l. 2) B1 D1-3 विज्ञापयत; D12 आज्ञापयामास (bypm.). Ś1 D6 repeat the post. half of l. 1 in place of the post. half of l. 2. —In place of the post. half D2 erroneously reads the post. half of l. 3 of 3201*. D1 प्रणम्य (for प्रसाद्य). M2 रामस्याज्ञां पुरस्कृत्य मैथिली वक्तुमर्हथ.]

—After 8, D6.7.10.11 T2.3 M3 ins.:

3199* ततः सीतां महाभागां दृष्ट्वोवाच विभीषणः ।
मूर्ध्नि बद्धाञ्जलिः श्रीमान्विनीतो राक्षसेश्वरः ।

[(l. 1) T2.3 तत्र (for ततः). D7 प्रत्युवाच.—(l. 2) M3 रक्षो (for श्रीमान्).]

9 D12 om. 9^{ab} (cf. v.l. 8).—^{a}) Ñ V1.2 B2-4 D4 शिरःस्नाता तु. D6.7 G2.3 M3.4 वैदेही. T2.3 G1 दिव्याङ्ग- रागा वैदेही.—D4 om. (hapl.) $9^{b}-10^{a}$.—^{b}) T2.3 G1 -भूषिता.—^{c}) Ñ1 B2.4 आरुह(sic). D12 वैदेहि (for

एवमुक्ता तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम् ।
अस्नाता द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं राक्षसाधिप ॥ १०

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
यथाह रामो भर्ता ते तत्तथा कर्तुमर्हसि ॥ ११

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली भर्तृदेवता ।
भर्तृभक्तिव्रता साध्वी तथेति प्रत्यभाषत ॥ १२

ततः सीतां शिरःस्नातां युवतीभिरलंकृताम् ।
महार्हाभरणोपेतां महार्हाम्बरधारिणीम् ॥ १३

G 6 99 12
B 6 114 14
L 6 95 24

भद्र ते) —ᵈ) M1 स्वा, Cr as in text (for स्वा) —For 9, Ś B1 D1-3 8 9 12 M3 subst

3200* द्रष्टुमिच्छति भर्ता त्वा रामो धर्मभृतां वर ।
स्नातामलंकृता चैव संयुक्ता प्रतिकर्मणा।

[(l 1) D8 सर्वां स्वलंकृतामेव द्रष्टुमिच्छति राघव —After l 1, D1 reads l 2 of 3198* —(l 2) B1 स्नाता, D1 स्नातां, D3 8 9 च, M3 चापि (for चैव). Ś D8 12 संयुतां (for संयुक्तां)]

—Then all the above MSS cont.

3201* इत्युक्तास्ते तथा चक्रु रक्षोध्यक्षा विभयान्विता ।
सा वचस्तु तथैव श्रुत्वा बभूव व्रीडितानना।
अचिन्तयच्च वैदेही किं नु राजा चिकीर्षति।
यन्मामलंकृतां देवो द्रष्टुमिच्छति राघव ।
प्रतिकर्म कथं कुर्यां विना तेन महात्मना। [5]
यथैतद्व्यसनं घोरं निस्तीर्णमशुभं मया।

[(l 1) Ś D8 12 तदा, D9 च तथ् (for तथा) D1 अध्यक्षा B1 D1 विनतानना (for °यान्विता) D3 8 9 रक्षोध्यक्षावनतानना (for the post half) —(l 2) D1 तु M3 च (for तद्) Ś B1 D3 12 भवद्वच —(l 3) Ś D8 12 सा चिंतयित्वा, B1 D3 M3 चिन्तयामास (for अचिन्तयच्च) B1 D1-3 9 M3 रामस् (for राजा) D12 विकर्षति M3 करिष्यति (for चिकीर्षति) —(l 4) B1 D1 अपहृताम् B1 D1-3 9 M3 एव (B1 D3 °व) (for देवो) D1 अर्हति (for इच्छति) —(l 5) M3 न्याय्यमेव गते दुःखमहं तेन महात्मना —(l 6) D3 9 अथ D8 यद् (for यथा) M3 [इ]द D1-3 M3 वचन (for वचन) D1-3 असुख (for अशुभ) Ś1 D8 यथा B1 निस्तीय सुसुख मया, D8 विस्तीर्णमसुखं च मे (for the post half)]

—Thereafter Ś D8 12 further cont

3202* दुःखेन सहितामेव किमलंकर्तुमर्हति।
[D8 12 एव (for यद्)]

10 D4 om 10ᵃ (cf v l 9) Ś B1 D1-3 8 9 12 M3 om 10-11 —ᶜ) Ñ1 V1 3 D8 10 11 Ct अस्नात्वा, D4 न स्नाता (for अस्नाता) —ᵈ) D7 10 11 G3 M1 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप)

11 Ś B1 D1-3 8 9 12 M3 om 11 (cf v l 10) —ᵃ) D12 तु (for तद्) —ᶜ) D4 T1 G1 2 M1 2 यद्, D4 तथा, Ct as in text (for यथा) Ñ2 D4 भर्ता राजा च, Ñ3 B4 भर्ता वैदेहि, V1 3 B2 3 भर्ता ते देवि M1 Cg राजा भर्ता ते, Ct as in text (for रामो भर्ता ते) D12 रामचन्द्रेण वाञ्छत —ᵈ) Ñ V1 3 B2-4 D4 12 तथा त्वं (for तत्तथा)

12 ᵇ) Ñ V1 3 B2-4 D4 7 10 11 13 G3 पति , Cg as in text (for भर्तृ) M1 5 दैवता —ᶜ) Ñ V1 3 B2-4 D4 12 G3 M5 भक्तिप(G3 °क)रा, D5 10 11 Ck t भक्त्या वृता, D4 भक्तियुता (for भक्तिव्रता) D6 T2 3 M1 देवी (for साध्वी) G(ed) भक्तिक्रियरता साध्वी —ᵈ) B2 त (for [इ]ति). Ñ V1 3 B2-4 D4 12 प्रत्युवाच ह (for प्रत्यभाषत) —For 12, Ś B1 D1-3 8 9 12 M3 subst

3203* किं तु भर्तुर्मेव कार्यं शुभं वा यदि वाशुभम्।
तथेति वचनं रुद्ध हृदये मे विरन्तरम्।
इति निश्चित्य वैदेही रक्षोध्यक्षाननुवाच ह।

[(l 1) D3 12 M3 किं तु, D9 किं च Ś D8 12 भर्तृ (for भर्तुर्) D3 कुर्यां (for कार्यं) —D1 om l 2 —(l 2) B1 D3 मम, D1 3 M3 मया (for तथा) Ś D8 12 रुद्धे (for रुद्ध) M3 हृदय रुद्ध D3 निरतरे, M3 विचारित (for विरन्तरम्) —(l 3) D9 श्रुत्वा तु वैदेहा D8 M3 इ रक्षोध्यक्षा वीक्षितास्तदा (M3 °नुवाच [subm]) (for the post half)]

—Then all the above MSS cont

3204* यदाज्ञापयति स्वामी तत्कार्यमविशङ्कया।
रक्षोध्यक्षाश्च तत्र सर्वे समावेद्य विभीषणे।
विभीषणाज्ञया चाथ तदुक्तमुपकल्पितम्।
भूषणान्यथ वस्त्राणि यदन्यदपि ते यथा ।
स्त्रियश्च कुशला वृद्धा प्रतिकर्मणि निष्ठिता । [5]

[D9 om l 1-2 —(l 1) D1 यथा (for यद्) D8 आज्ञापयत M3 यदाज्ञापयते राम क्रियतां तदनतर —(l 2) Ś1 D8 तु Ś2 ते (for च) B1 D1-3 सर्वे (for सर्वे) M3 तथोक्तास्ते यथा देव्या (for the prior half) B1 विनिवेद्य, D1 तवि°, M3 तदा° (for समावेद्य) B1 D3 8 विभीषण —(l 3) Ś D8 12 तस्याज्ञ, D8 M3 तस्ते (for चाथ) B1 तदैन्म्, M3 तदुत्तम् (for तदुक्तम्) D1-3 ततस्ते (D3 °स्ते तद) समकल्पयन् D8 तदुक्त चाम्य कल्पयत् (for the post half) —(l 4) Ś1 D1 [अ]पि, D3 च (for [अ]थ) Ś2 तद् (for यद्) D8 तथा (for यथा) B1 D1 3 M3 यथान्यदुपय(B1 [m also] °थ्योपयित) तदा, D3 यथान्यदुपयुज्यते, D8 यदन्यदुचितं तथा (for the post half) —(l 5) Ś D8 12 कुलवृद्धाश्च M3 कुशला दक्षा M3 प्रतिकर्मसु विश्रिता (for the post half)]

13 M3 repeats 13 before 17ᶜᵈ —ᵃ) B1 D1 3 M3 (both times) सह सीता शिरःस्नाता —ᵇ) Ś B1 D1-3 8-12 M3 (both times) संयुक्ता (Ś D8 12 °क्तां)

G. 6. 99. 13
B. 6. 114. 15
L. 6. 95. 27

आरोप्य शिबिकां दीप्तां परार्ध्याम्बरसंवृताम् । रक्षोभिर्बहुभिर्गुप्तामाजहार विभीषणः ॥ १४

प्रतिकर्मणा. —ᶜ) Ś D3.13 तां महा- (for महार्ह-). B1 D1-8 M2 (both times) -[उ]पेता (for -[उ]पेतां). —ᵈ) D4 महद्- (for महार्ह-). Ś B1 D1-3,8,9,11,13 भर्तृदर्शनलालसां (B1 D1-8 °सा); M3 (both times) दिव्यवस्त्रानुलेपना. —After 13, Ś D1-3,5,7 (l. 1 only),13 M2 (after 13 [first occurrence]) ins.:

3205* मणिकाञ्चनचित्राङ्गीं समन्ताद्वस्त्रसंवृताम् ।
शिबिकामुह्यमाना सा राक्षसैर्वहनोचितैः ।
विभीषणस्य वचनात्सीता सुरसुतोपमा ।
आरुरोह सुसंवीता गमने धृतमानसा ।
वृद्धामात्यैः परिवृतो विनीतात्मा विभीषणः । [5]

[(l. 1) D1-3,12 M2 -चित्राङ्गी (for -चित्राङ्गीं). M2 सर्वतो (for समन्ताद्). B1 D1-3,8 M2 -संवृता (B1 D2 °तां); D13 -संवृता (for -संवृताम्). —(l. 2) Ś1 D13 चोह्यमाना (for उह्यमाना). D4,5 वाहनोचितैः (for वहनो°). M2 उह्यती राक्षसीभिः सा शिबिकां शतवाहिनी. —(l. 3) M3 भर्तृदर्शनलालसा (for the post. half). —(l. 4) D13 सुसीतांगी (sic) (for सुसंवीता). B1 D2 कृत- (for धृत-). M2 सीता सुरसुतोपमा (cf. the post. half of l. 3 (for the post. half).]

14 D8 reads 14ᵃᵇ twice. —ᵃᵇ) Ś B1 D1-3,8-12 सीताम्; Ñ V1.3 B2-4 D4,6 T2,3 M1 दिव्यां; D13 दीनां (for दीप्तां). D6 (second time) विभीषणश्च सामात्यो (for ᵃ). G1 -धारिणीं (for -संवृताम्). Ś B1 D1-3,8 (second time),13 स (D8 श्र)मनश्च राघवः (B1 °वौ); Ñ2 D4 परामृष्टांब (D4 °म्यासु [sic]) राधृतां; Ñ2 V1.2 B2-4 परार्ध्याम्ब (B2 °व) राभृतां; D6 (first time),10,11 राक्षसैर्बहुनोचितैः; D13 रामपार्श्वमुपानयत् (for ᵈ). M1 शिबिकां तां पुरस्कृत्य कंकायां निर्ययौ बहिः. ⊛ Ct: स्त्रीपुरुषवाहनवहनोचितैः। परीक्षितैरित्यर्थः. ⊛ —After 14ᵃᵇ, Ś D1 D1-3,8, 9 (after the second occurrence of 14ᵃᵇ),12 M2 ins.; Ñ1 (m.) ins. after 14; G (ed.) ins. l. 1-2 only (followed by l. 3-7 of 3211*; and l. 3 of 3207*) after 14:

3206* ततो वानरमुख्यास्ते कौतूहलसमन्विताः ।
वैदेहीं द्रष्टुमिच्छन्तस्तस्थुः शतसहस्रशः ।
विदित्वं प्लवगेशस्य रामशासनचोदनात् ।
सीतायास्यागमनं तत्र पुनर्जन्मसमं तदा ।
ये चान्ये वाद्रिकारतत्र समाजास्तदिदृक्षवः । [5]
तेषामप्यभवत्सर्वं रामस्य न भयं तदा ।
निर्यास्यत्यद्य वैदेही सीतेत्युत्सुकतां गताः ।
किं नु वक्ष्यति वैदेहीं रामो राक्षसवेश्मनि ।
चिरोषितां प्रियां भार्यामिति तेऽन्योन्यमब्रुवन् ।
अलंकृतायाः सीताया भूषितायाश्च दर्शने । [10]
को हेतुः किमभिप्रेतमिति चैव विशङ्किताः ।
तेषामेवमभिप्रायं विज्ञाय रघुनन्दनः ।

सुवेलशिखरात्तस्मादवतीर्य स्थितोऽभवत् ।
तं वानरसहस्राणि नियुतान्यर्बुदानि च ।
परिवव्रुर्महात्मानं राघवं लक्ष्मणं तथा । [15]

[(l. 1) D1 कौतूहलमुपाश्रिताः (for the post. half). —Ñ1 om. l. 3-11. —(l. 3) B1 दृश्यं येषां; M3 विभवेशेषां (sic) (for प्लवगेशस्य). B1 -देशिताः; D2,3 -चोदनात् (for -चोदनात्). M2 श्रुत्वा रामस्य शासनं (for the post. half). —M1 om. l. 4-6. —(l. 4) B1 तत्र; D8 भर्तुः; D5 तत्र (for तत्र). —(l. 5) B2 D2-3 वा (B1 न्या) रिकास्तत्र; D8 तत्र समाजास्तद् (for वाद्रिकारतत्र). D2 तु; D3 च (for तद्). B1 D2 दिदृक्षवः समागताः; D5 तद्दर्शनकुतूहलाः (for the post. half). —(l. 6) B1 समभवत्; D2 भयोऽभवत् (for अप्यभवत्). B1 D1-3,8 रामशासनजं तदा (D2 °जं भयं; D8 °संत्रसा) (for the post. half). —(l. 7) M2 वैदेहीं (sic). —Ś D4,12 M2 om. (hapl. ?) from the post. half of l. 7 up to the prior half of l. 8. —(l. 8) D1,3,7 तु (for नु). Ś1 D2 M2 -वेश्मतः (for -वेश्मनि). —(l. 9) D8 om. (hapl. ?) सीताया. —(l. 11) B1 ते परि-; M2 चैवं वि- (for चैव वि-). —(l. 12) Ñ1 M3 इमम् (for एवम्). M1 इति संचिन्त्य राघवः (for the post. half). —D13 om. l. 13-15. —(l. 13) M2 -शिखरे तस्मिन्. M1 इति चिन्त्य (for अवतीर्य). D4 M3 स्थितो; D1 ततो (for स्थितो). —(l. 14) Ś Ñ1 D1 M3 प्रयुतानि; B2 शतशतानि (for नियुतानि). —M3 om. l. 15. —(l. 15) Ś1 Ñ1 परिचक्रुः; B1 परिवव्रुः (for परिवव्रुः). B1 D1 तदा (for तथा).]

—D13 om. 14ᵉ–16ᵇ. —ᵉ) Ñ V1.3 B2-4 D4,7,10,11 राक्षसैर्; M1 रक्षिभिर् (for रक्षोभिर्). Ñ V1.3 B3 D4 G1 युक्ताम् (for गुप्ताम्). —ᶠ) Ñ V1.2 B2-4 D4 G1 आजगाम (for आजहार). —For 14ᵉᶠ, Ś B1 D1-3,8,9,12 M2 subst.; while Ñ1 cont. l. 1 and 3 only after 3206*; G (ed.) cont. l. 3 only after l. 7 of 3211*:

3207* ततो विभीषणो धीमानमात्यगणसंवृतः ।
अनुयातः पदातिभिः सुवेषः सुविराजमानः ।
शिबिकां तां पुरस्कृत्य राममेवाभ्यगच्छत ।
कथंचिदेव संमर्दाद्दीराणां द्रष्टुमिच्छताम् ।

[(l. 2) Ś1 D8 पदातीभि. (metri causa); B1 D1-9 च पादाता; D8 पदातिः सह; M2 प्रभृतिभिः; L (ed.) च पादातैः (for पदातिभिः). Ś B1 D2,12 पुरेतः; D8 पुरेण (for सुवेषः). B1 सुविराजसान् (sic); M2 सुविराजमना. —(l. 3) Ñ1 च (for तां). Ñ1 [आ]शु गच्छति; D1 [अ]नुगच्छति; D8 [अ]भ्यद्रवत्; G (ed.) [अ]भिगच्छति (for [अ]भ्यगच्छत). —M2 reads l. 4 before l. 1. —(l. 4) Ś1 D13 त्व (for एव). Ś1 D8 कथं च विवशे भद्रः (sic) (for the prior half). B1 D1-3,9 M2 दर्शिणां (for वीराणां).]

—Thereafter M2 (followed by 3211*) cont.:

सोऽभिगम्य महात्मानं ज्ञात्वाभिध्यानमास्थितम् ।
प्रणतश्च प्रहृष्टश्च प्राप्तां सीतां न्यवेदयत् ॥ १५
तामागतामुपश्रुत्य रक्षोगृहचिरोषिताम् ।
हर्षो दैन्यं च रोषश्च त्रयं राघवमाविशत् ॥ १६
ततः पार्श्वगतं दृष्ट्वा सविमर्शं विचारयन् ।
विभीषणमिदं वाक्यमहृष्टो राघवोऽब्रवीत् ॥ १७
राक्षसाधिपते सौम्य नित्यं मद्विजये रत ।
वैदेही संनिकर्षं मे शीघ्रं समुपगच्छतु ॥ १८
स तद्वचनमाज्ञाय राघवस्य विभीषणः ।
तूर्णमुत्सारणे यत्नं कारयामास सर्वतः ॥ १९
कञ्चुकोष्णीषिणस्तत्र वेत्रझर्झरपाणयः ।
उत्सारयन्तः पुरुषाः समन्तात्परिचक्रमुः ॥ २०
ऋक्षाणां वानराणां च राक्षसानां च सर्वतः ।
वृन्दान्युत्सार्यमाणानि दूरमुत्तस्थुरन्ततः ॥ २१

C 6. 99 21
B 6 114.22
L 6 95 43

3208* तत उत्सारणो चक्रु स्थध्यक्षा वेत्रपाणय ।

15 D13 om 15 (cf v l 14) M3 om 15-17ᵇ. —ᵃ) B4 [ऽ]भिचाद्य (for ऽभिगम्य) —ᵇ) B3 D6 7 10 11 T1.2 G1 2 M1 2 4 Cr m g k.t [आ]पि (for [आ]भि) B3 D5 T1 भ्यागत, Ck t as in text (for भ्यास्थितम्) Ś D8 9 12 प्राप्त(D8 °प्त)ध्यानमनुत्तमं, Ñ V1 2 B1 4 D4 त्रिचारि (B3 °ध्याथि, D4 °त्वारि) ध्यानमागत, B1 D1 3 तावापि(D1 त प्राप्त: D3 सप्राप्त) ध्यानमुत्तमं —ᶜ) B1 सु (for first च) D13 प्रहृष्ट च —ᵈ) V1 प्राप्ता देवीं, B1 प्रापितेति, D6 T1 2 सीतां प्राप्तां (by transp) (for प्राप्तां सीतां)

16 D13 om 16ᵃᵇ (cf v l 14) M3 om 16 (cf v l 15) —ᵃ) D8 नाम्नाय ताम्, D4 समाहा ताम्, D5 रामस्तस्माद् (for तामागताम्) Ś1 उपद्रुत्य, Ñ B1 D4 प्रतिश्रुत्य, V1 2 B2.3 परिश्रुत्य, T2 उपसृत्य, M3 उपाश्रुत्य B1 D1 समाप्ता(D1 नाम्ना*)मुपश्रुत्याथ —ᵇ) D1 रक्षोगण (for रक्षोगृह) —ᶜᵈ) N V1 2 B3 4 D4 13 शोकश्च (for रोषश्च) Ś B1 D1-3 8 10 रोषो हर्षश्च दैन्यं च (for ᶜ) D5 T1 भागत (for भाविशत्) Ś D9 राघव चे(Ś1 च) समाविशत्, Ñ V1 2 B2-4 D4 13 त्रयो(V1 2 B2 3 °य) रामस्तथाविशत्(V1 2 B2 3 °त्) B1 D1 3 राघव समभाविशत्, D3 13 M1 2 राघव स(M1 2 त्रय राम)मुपाविश(M1 °गम)त् (for ᵈ) D6-11 रोष हर्ष च दैन्य च राघव प्राप शत्रुहा ✽ Cr हर्षो दैन्य च रोष च त्रय राघवमाविशत् ✽

17 M3 om 17ᵃᵇ (cf v l 15) —ᵃ) D5 T2 G3 M3 पार्श्वगता Ś B1 D1-3 8-12 ततो यान(Ś D8 12 युग्य)गता सीता, N V1 2 B1-4 D4 13 कृत्वा पार्श्वगता दृष्टिं —ᵇ) Ś D9 12 सुविमर्श, Ñ B3 4 D4 10 सविमर्शो, B1 D4 8 सविमर्शे, G1 विमर्श, Cm g as in text (for सविमर्शं) B1 विभावयन्, D1 12 विचारयन् (for विचारयन्) —Before 17ᶜᵈ, M3 repeats 13 —ᶜ) M3 तदा (for इद) —ᵈ) Ś1 D1 3 8 12 विमना, Ñ B1 3 D3 7 10 G प्रहृष्टो, V1 2 B2 प्रविष्ट, B4 D4 प्रहृष्ट, M3 Cg प्रहृष्ट, Ct as in text (for ऽहृष्टो) D13 वाक्यम्, G3 राक्षसी(sic) (for राघवो) D8 अग्रविरोधमब्रवीत्तदा

18 V3 reads 18 after 6 —ᵈ) M3 मम सुखे (for मद्विजये) B3-4 D1 3.13 रत (for रत) —G3 illeg for 18ᶜ-19ᵃ —ᶜ) Ś D8 11 तु (for मे) —ᵈ) B1 D1-3 8-11 क्षिप्र (for शीघ्र) Ñ V1 B3 4 D4 समभ्यु(V1 B3 °भुप)-तिष्ठतु(B3 °ता), V3 °प***(illeg), B1 D1 6 8-11 समभि(D1 °नु)गच्छतु D13 °पसर्पतु (for समुपगच्छतु) —After 18, B3 ins

3209* सीताप्रवेश वने यत्नाहूरी कुरु महामते ।

[Prior half hypm]

19 G3 illeg for 19ᵃ (cf v l 18) —ᵃ) D6 T1 2 M3 माख्याय (for माज्ञाय) Ś B1 D1-3 7-13 G1 तस्य तद्वचन श्रुत्वा, Ñ V1 2 B2-4 D4 13 श्रुत्वा तु(B4 D4 तद्) वचन राज्ञा(V1 2 B3 तस्य) G1 तस्य तद्वच आख्याय —ᶜ) Ś N V1 2 B D1 4 8-13 Ct उत्सारण(D1 °दन) तत्र (N V1 2 B3 D4 यत्नात्, D13 रोषात्) ✽ Cg उत्सारणे जननिवारणे ✽ —ᵈ) Ś B1 D1-3 8 11 धर्मवित्, B3 सयश, G1 यत्नत (for सर्वत)

20 ᵃ) B2 [उ]ष्णीश्चिव(sic) B3 [उ]ष्णीशिकप्(sic) D1 [उ]ष्णीपिणि(sic) (for [उ]ष्णीषिण) —ᵇ) B1 D1 12 Cg -जर्जर, D7 भूषण, D8 असन (sic) T1 2 M3 2 मर्झर, L (ed) कर्कर, Ct as in text (for झर्झर) D10 तथा कर्सरपाणय —ᶜ) D6 T2 G1 उत्सार यत Ś D1-3 8-11 तान्योधान् Ñ V1 2 B3 4 D4 13 स(B4 च स [hypm])हसा, D4 7 T1 2 G1 2 पुरुषान् (for पुरुषा) B3 उत्सारयस्ततो योधान् —ᵈ) D4 सहसा (for समन्तात्) B1 D4 (with hiatus) उपचक्रमु (for परि°) Ś D8 12 सर्वांस्ता-परिचक्रमु

21 V2 om 21ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 D4 13 वानराणां च यूथानि, Ñ1 B3 4 वानराणामथर्क्षाणा, V2 B2 वानराणा च ऋक्षाणा —ᵇ) Ś D8 12 समतत, N1 B1 2 D1-7 8-11 12 T1 G1 2 M3 च सर्वश (for च सर्वत) —B4 om from 21ᵈ up to the prior half of l 1 of 3210* N3 om 21ᵈ-22ᵃ —ᵈ) M3 तूर्णम् (for दूरम्) D4 T1 G2 3 M3 तदा (for तत) N1 क्षुभुवुर्दूरतस्तत, V2 3 B2 3 समुदूरतः तत (B3 मतत्), B1 D1-3 दूरत (B1 निर्गत) समु(D3 °जु)त्तत, D4 तो सुदूरतर तत, D6-11 दूरमुत्तस्थुरतत, D13 विसस्तुदूरत स्थिता (sic), G1 दूर-मुत्ससरस्तदा, M3 दूरमुत्सत्तरतत (sic) ✽ Cm g उत्तस्थु अपचक्रमु ; Ct उत्तस्थु उत्थाय जग्मु . ✽

G 6. 59 25
B 6. 121 23
L 6. 95 44

तेषामुत्सार्यमाणानां सर्वेषां ध्वनिरुत्थितः ।
वायुनोद्वर्तमानस्य सागरस्येव निस्वनः ॥ २२
उत्सार्यमाणांस्तान्दृष्ट्वा समन्ताज्जातसंभ्रमान् ।
दाक्षिण्यात्तदमर्षाच्च वारयामास राघवः ॥ २३
संरब्धश्चाब्रवीद्रामश्चक्षुषा प्रदहन्निव ।
विभीषणं महाप्राज्ञं सोपालम्भमिदं वचः ॥ २४
किमर्थं मामनादृत्य क्लिश्यतेऽयं त्वया जनः ।
निवर्तयैनमुद्योगं जनोऽयं स्वजनो मम ॥ २५

22 N2 om 22ᵃ, B1 om up to the prior half of l. 1 of 3210* (for both, cf v l 21) —ᵇ) Ś Ñ1(m also) B1 D1-3.8-11 नि (D1.3 निः)स्वन (D4 हरीणां) सुमहानभूत्, Ñ V1.2 B2.3 D12 हरीणां रूपमावभौ —Ś D1.12 om 22ᶜ–23ᵈ —ᶜ) Ñ2 V1 B1 D0-11.14 [उ]द्वृत्य(D12 °वृ)मानस्य(B1 °नानः), V1 B2.3 [उ]त्सार्यमानस्य, D1-3 [उ]द्वर्तमानाना, D4 पूर्यमाणाना, L (ed) वर्तमाना, Cm g as in text (for [उ]द्वर्तमानस्य) —ᵈ) D7 समुद्रस्य (for सागरस्य) Ñ2 V1.3 B2.3 पर्वसु, D5-7.8 निस्वन Ñ1(m also as in text) अम्भस्येव सरोंभस, B1 D1-3 सागराणामिव स्वन, D12 रावण्यस्येव वर्वाभस (sic) —After 22 Ñ V1.3 B2 D4.12 ins, while B3 ins after 23ᵃᵇ, whereas B4 ins after 21ᵉ (owing to om)

3210* पद्मगर्भनिभास्ते वै बालार्कसदृशानना ।
एकाश्रमाश्रिता रेजुस्तडागा इव सर्वत ।

[B4 om the prior half of l 1 —(l 1) B4 ... (for बालार्क) Ñ1 D12 सदृशोपमा (for °शानना) —(l 2) B1.4 तडाग D4.12 तडागोपमा (for तडागा) B3 (m also) सर्वश (for सर्वत)]

23 Ś D6.12 om. 23ᵃᵇ (cf v l 22) —ᵃ) D1 निवार्यमाणास्, B2 D0-11 दृष्ट्वा, G1 दृष्ट्वा तान् (by transp) (for तान्दृष्ट्वा) —ᵇ) N1 D12 सतत, B2 D0-11 जगत्या, D1-3 जनान्स, D1 स च त, M1 सत्वरान् (for समन्तात्) D4.7.12 M1.2 जातसंभ्रमाम्(M2 °म) —After 23ᵃᵇ, B3 ins 3210* —ᶜ) Ś B1.3(m also) D2-4.8.12 चा(D2 अ)नुरागाच्च B4 अवहर्षाच्च, D12 चानुसरागाद् (for तदमर्षाच्च) —After 23, Ś B1.3 D1-3.8.12 ins M1 cont after 3208* G (ed) cont l 3-7 only after l 2 of 3206*

3211* वानराश्चापि संदृष्ट्वा कौतूहलसमन्विताम् ।
प्रत्यपेक्षत रामोऽपि ज्ञात्वा तेषां मनोगतम् ।
कथरूपा नु वैदेही कीदृशं शीलमस्तु तत् ।
यस्या वानरलोको य कृत सागरमागत ।
यस्या कृतेऽहतो राजा रावणो राक्षसाधिप । [5]
सेतुश्च योजनशत जले बद्धो महोदधे ।
इति तेषां मत ज्ञात्वा वचनं चाब्रवीदपि ।
प्रापयामास वैदेही प्रकाशमुपचारिणि ।

[M1 om l 1 —(l 1) D5 सर्वान् (for दृष्ट्वा) —(l 2) Ś D8.12 प्रत्यैक्षत (for प्रत्यपेक्षत) D1-3 प्रत्यवेक्षदाथो M1 प्रत्यवेक्षत तदा तो (for the prior half) D8 मनोरथ (for मनोगतम्) B3 मनसा तां समाश्रित (for the post half). —(l 3) Ś B1 D1 कथा नु D1-3 नु(D2 तु) रूपा, D3 भूता तु, D12 पूज्या तु (for रूपा नु) B1 D1 तु तद्, D5 M1 मनेव (for नु तत्) —(l 4) M1 यस्या कृते वानरेंद्र समय गमित पुर —(l 5) D1 अस्या, D12 तस्या (for यस्या) D4 om. (hapl) हतो D8 राक्षसेश्वर, M1 समराङ्गण (for राक्षसाधिप) —(l 6) D1 सलिलधे, D8 महार्णवे (for महोदधे) —(l 7) Ś1 तेषां मनो, D5 तेषां तु त, M1 तद्राघवो (for तेषां मत) B3 मनो ज्ञात्, G (ed) गिर श्रुत्वा (for मत ज्ञात्वा). Ś1 D8.12 वचने, M1 श्रुत्वा च (for वचन) D1 धर्मेनाम् (sic) (for वदताम्) B1 इव B3 इह, D5 इति (for अपि) G (ed) समवादाक्षसेश्वर (for the post half) —After l 7, G (ed) cont l 3 only of 3207*. —M1 om l 8 —(l 8) D5 कथयामास (for प्रेषयामास) B1.3 सकाशम् (sic) (for प्रकाशम्)]

24 V1 om 24ᶜᵈ —ᵃ) D1.10 सभ्रमश्च, D9.11 सरब्धाच्च, D10.11 Cl t सरंभाच्च (for संरब्धश्च) —ᵇ) B1 चक्षुर्भ्यां (for चक्षुषा) Ś B1.3 D1-3.8.12 निर्दहन् (for प्रदहन्) —ᶜ) T1 damaged for भीषण म —After 24, B3 (preceded by l. 9–10 of 3212*) reads in marg 26–29 (including 3213*) for the first time, repeating them in their proper place

25 ᵇ) M1 जनस्त्वया (by transp) Ś D8.12 क्लश्य तेयं मह्ा(D8 °ही)जन ; Ñ V1.2 B2-4 D4.12 त्वया स(V1 B2 D12 °याय)क्लिश्य(B4 °श्यि)ते जन —ᶜ) Ś B1 D1-3.8.12 M1 [उ]पायम्; L (ed) [उ]द्यमः Ck t as in text (for [उ]द्यम्) B1 D1-3.5.8-11 T1.2 G1.2 M1.2.3 Ck t उद्यम (for उद्योगं) Ñ V1.2 D1-3 उद्वेगं मा कृथा क्षेप, D4.12 निवर्तय समुद्योग —ᵈ) B1 यतो (for जनो). —After 25 Ś N V1.2 B1.3.4 D1-3.8.12 ins., V2 ins. only l 9 before 27 B3 ins. l 9–10 only after 24

3212* विभीषणस्तथा श्रुत्वा व्यथितात्मा तथाकरोत् ।
विसृज्य शिबिकां तूर्णं ततो राघवमन्वयात् ।
सीता रक्तम्बरं गत्वा पथा विमृश्य सती ।
भ्रातुमास दुर्धर्षा भर्तृवाक्यसमाहिता ।
ततो राघवमालोक्य व्रीडिता जनकात्मजा । [5]
हर्षमन्तगत रोषाच्चित्रमाह परानना ।
तत स्वरेण महता महामेघोपनादिना ।
उवाच राघवो धीमान्विभीषणमिदं वच ।
पुत्रवत्से प्रजा सर्वा सर्वापि विदितं भुवम् ।
पश्यन्तु मातरं वक्तादिमे कौतूहलान्विता । [10]

न गृहाणि न वस्त्राणि न प्राकारास्तिरस्क्रिया ।
नेदृशा राजसत्कारा वृत्तमावरणं स्त्रियः ॥ २६

व्यसनेषु न कृच्छ्रेषु न युद्धे न स्वयंवरे ।
न क्रतौ नो विवाहे च दर्शनं दुष्यते स्त्रियः ॥ २७

सैषा युद्धगता चैव कृच्छ्रे महति च स्थिता ।
दर्शनेऽस्या न दोषः स्यान्मत्समीपे विशेषतः ॥ २८

तदानय समीपं मे शीघ्रमेनां विभीषण ।
सीता पश्यतु मामेषा सुहृद्गणवृतं स्थितम् ॥ २९

G. 6. 99 36
B. 6. 114. 30
L. 6 95. 59

[Ś B1 D1-3.8.9.12 om. l. 1-2 —(l 1) Ñ1 V1.3 B1 तु तच् (B4 त) (for first तथा). V3 तदा (for second तथा) —(l 2) B3 कृत्वा (sic) (for कृत्वा) Ñ V1 B4 अभ्ययात्, V3 अभवत् (for अन्वयात्) —(l. 3) D1.8 स्वगता, D2 [अ]भ्यगात् (for स्वगत) Ñ1 यथा, Ñ2 V1.2 B3.4 D3.4 तथा (for तदा) V1 सा विवृता (for विप्रकृता) —(l 4) Ñ1 दुर्वार, B3 दुर्बोध, D9 दुर्धर्ष (for दुर्धर्ष). Ñ V1.2 B1.4 D9 वाक्य (for -वाक्य) B1 अनिदिता (for -समाहिता).—(l 5) D9 राम सम् (for राघवम्) D9 प्रथिता, G(ed) विमृश्य (for मीलिता). Ñ V1.2 B4 विवृता जनत्स्कायां (for the post. half) —(l 6) Ñ1 V2 B1 अतर्हित (for °गत) Ñ V1.2 B4 कृत्वा, B3 कृत्वा, D1.2.9 रोषात् (for रोषात्) B3 विस्मयाद् N V1.2 B1.2.4 D1.3.9 बहुना (for बलानला) —(l. 9) N V1.2 B3.4 D1-3 राजसु, V3 B1.2 D9.12 राजस (for राज्ञां) D9 वृत्त (for वृत्तम्) —(l 10) Ñ V1.2 B2.4 इमां (for इमे) B2-सर्वान्विता (hypm).]

26 B3 (preceded by l 9-10 of 3212*) reads in marg 26–29 (including 3213*) for the first time after 24, repeating them here —a) Ś D1.8.12 च (for second न) —b) Ñ V1.2 B2.3(second time) 4 D18 न सत्क्रिया, D7 G1 M4 तिरस्कारा (sic), G3 M2 Ct तिरस्क्रिया, Cm g as in text (for तिरस्क्रिया) Ś D1.3.12 न प्रकाशो न सत्क्रिया, B1 D1-4 9-11 T2.3 न प्राकार(ति(D9-11 °रि)रस्क्रिया(T2.3 °या) B3 (first time) न प्रावस्त्र सत्क्रिया (sic) —M1 om 26c-28 —c) Ś N V1.2 B1-3(both times) 4 D1-4 8 9 12 13 न चान्यो (Ñ2 V1 B1 °न्ये) (for नेदृशा) Ś Ñ1 V3 B1-3(first time) D1-4 8 12 13 सत्कार, D8.9 सत्कारा(D9 °र) (for -सत्कारा) —d) Ś B1-3(first time) D1-4 8 9 12 13 स्त्रीकमाभ(B1-3 D1.3 °व)रण, Cg k as in text (for वृत्तमावरणं) Ñ V1.2 B1-3(both times) 4 D1 G2 Ct स्त्रिया, Ck as in text (for स्त्रियः)

27 D1 (hapl) M1 om 27 (for M1 cf v l 26) B1 repeats 27 here (cf v l 26) Before 27 V3 ins l 9 only of 3212* —a) Ś1 D1 व्यसने न, D4 G2 न व्यसनेषु, Cm g k.t as in text (for व्यसनेषु) Ś B1.3 (first time) D1.3.13 न युद्धेषु, Ñ V B2.3(second time) 4 विवाहेषु, D4 न कष्टेषु, T2.3 च कृच्छ्रेषु (for न कृच्छ्रेषु). —b) Ś B1 D13 न कृच्छ्रेषु, Ñ V B2.3(second time) 4 कन्याना च, B3 (first time) D1.8 न कृच्छ्रे न, D2.4 6 9-11 T2.3 M3 न युद्धेषु (for न युद्धे न).—D18 om 27c-28. Ñ2 reads 27cd twice (second time in marg) —c) T1 damaged for न क्रतौ नो. Ś Ñ1 (second time) B3 (first time) D1.8 वा, B1 D4 T1 G1 M3 च, M4 च (for नो). Ś B1.3(first time) D1.3 8-12 T2 वा (for च) D4.6.7 G2 विवाहेषु (for विवाहे च) Ñ(Ñ1 first time) V B2.3(second time) 4 क्रतौ सत्सु(V1.2 °द्दि) च क्षीणा(B4 °षु) —d) D6.13 दर्शने (for दर्शनं) —V3 damaged from दुष्यते up to 28a Ś B3(first time) D2-4.6 M1 दुष्यति, B1 D1.6-11.13 T2 G1.3 दूष्यते (for दुष्यते) Ñ1(second time) B1 D9.10.13 G1 M3 स्त्रिया, N(Ñ1 first time) V1.2 B2.3(second time) 4 दर्शनं सार्वलौकिक

28 D18 M1 om 28, V3 damaged up to 28a (for M1, cf v l 26 and for the rest cf v l 27) B1 repeats 28 here (cf v l 26) —a) B4 सैनाम्, D9 एषा (for सैषा) B1 उद्वहता, D9-11 T1 विपत्रस्था (for युद्धगता) D4 भूमि (for चैव) —b) Ñ1 B3(both times) 4 D4.13 M3 च महति(by transp), D2 महति वा B1 सुस्थिता (for च स्थिता) Ñ2 V1.2 कृच्छ्रेण महति स्थिता, D9-11 कृच्छ्रेण च समन्विता —c) Ś1 D8 नास्ति, Ś2 Ñ V1.2 B1-3 (both times) 4 D1-4 9 11 13 M3 नास्ति (for ऽस्या न) D7 दर्शनेन न Ś N V1.2 B1.2.3(first time) 4 D1-4 10 11 13 M3 [ऽ]स्या, B3 (second time) D9 [ऽ]पि (for स्यान्) —d) B1.3(first time) मत्सकाशे, D4 समीपे तु, D2 मत्समीप (for मत्समीपे)

29 a) G1 समानय —d) M3 सुहृज्जन D6 M3 वृत्त स्थित, D18 समन्वित (for वृत स्थितम्) —For 29, Ś N V B(B3 repeats here [cf v l 26]) D1-4 8-13 subst

3213* विसृज्य शिबिका तस्मात्पद्भ्यामेवोपसर्पतु ।
समीपं मम वैदेही पश्यन्त्वेतां वनौकसः ।

[(l 1) B1(first time) संत्यज्य (for विसृज्य) Ñ V1.2 B3(second time) 4 D1 समानय, V3 B1.2 D9-11 [अ]भ्युपसर्पतु (for [उ]पसर्पतु) —(l 2) Ś B1.3 (second time) D1.8-12 समीपे (for समीपं) —V3 damaged from पश्यन्त्वेतां up to 30b Ś V1 D1.8 [ए]तां, Ñ1 [इ]मां, Ñ2 V1 B2.3(second time) 4 D8.4 [ए]नां (for [ए]तां)]

—Thereafter V1.2 cont. 3214*.

G 6. 59 37
B 6. 114 31
L 6. 95 61

एवमुक्तस्तु रामेण सविमर्शो विभीषणः ।
रामस्योपानयत्सीतां संनिकर्षं विनीतवत् ॥ ३०
ततो लक्ष्मणसुग्रीवौ हनूमांश्च प्लवंगमः ।
निशम्य वाक्यं रामस्य बभूवुर्व्यथिता भृशम् ॥ ३१
कलत्रनिरपेक्षैश्च इङ्गितैरस्य दारुणैः ।
अप्रीतमिव सीतायां तर्कयन्ति स्म राघवम् ॥ ३२
लज्जया त्ववलीयन्ती स्वेषु गात्रेषु मैथिली ।
विभीषणेनानुगता भर्तारं साभ्यवर्तत ॥ ३३

---

30 V2 damaged for 30^{ab} (cf v l 3213*) V1 2 om (hapl) from 30 up to l 1 of 3214* —^{a}) D11 रामस्य वचनं श्रुत्वा —^{b}) Ś D4 8 11 स विमृश्य (Ś1 °श्य), N B D2 3 5-7 12 सविस्मयो, M2 सविक्षोपो, Cm g k t as in text (for सविमर्शो) —^{d}) N V3 B3 4 D13 समीपं स D2 सन्निकर्षं (for संनिकर्षं) Ś1 D6 विभीतवत् B1 विभीषण (for विनीतवत्) —After 30 Ś N V3 B D1-3 5 9 13 ins V1 2 cont after 3213* (owing to om)

3214* तदन्वया राघवस्य सीता त वै यशस्विनी ।
विभीषणपुरोगाश्च सर्वा प्रकृतयस्तथा ।
वीक्षाचक्रुस्तदान्योन्य किं नु राम करिष्यति ।
दयत इत्याहतो ह्यस्य क्रोधो दृष्ट्वा विभावितः ।
इति विनिश्चिता सर्वे दृष्ट्वा रामस्य चेष्टितम् । (5)
अप्रकाशमनसस्ता सद्वंशव विसर्पिते ।

[V1 2 om l 1 —(l 1) D6 रामस्य वच श्रुत्वा (for the prior half) Ś D2 12 तत्र N B1 ते च B3 प्रति (for त वै) V3 D6 सीतायास्ते, B2 ते वै सर्वे, B4 सीतायां च D5 सी ते वै (for सीतां ते वै) —(l 2) Ś D2 12 प्रभृत्य (for पुरोगाश्च) V3 सर्वे (sic) (for सर्वा) —V3 damaged after प्र up to करि in l 3 N1 D5 13 तत्र (for तथा) —(l 3) Ś D2 12 वीक्ष्य चक्रुः (for वीक्षांचक्रुस्) Ś1 B1 D5 तथा (for तत्र) Ś1 N1 D1 6 तु (for नु) D5 राजा (for राम) —(l 4) V3 B2 4 -नतो (for हतो) D6 क्रोध (for क्रोधो) Ś B1 D2 3 8 दृष्ट्वा, N V3 B1 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) Ś B3 D2 8 12 विभाव्यते, V3 समाविन (sic) B1 (m also) विभावित B3 विचारत (for विभावित) —(l 5) N V B2 3 इति ते विस्मृ, B1 3 D1 3 5 इति ते दृष्टिता (for इति विनिश्चिता) —(l 6) B2 अनुद्वाता B1 3 D1-3 5 विस्मृता (for -र्पिते) —V2 damaged from the post half up to स च (see var) in l 1 of 3215* D1 3 विस्मिते D5 विस्मिते D6 [अ]श्च न्युते (for विसर्पिते) V1 2 B2 4 सात्त्वका तत्र (for the post half)]

31 ^{a}) D2 12 त तु (for ततो) —^{b}) D2 12 G1 प्लवंगमा : D6 T2 3 विभीषण (for प्लवंगमः) M2 हनूमान महाकपि —^{d}) D2 12 भृशं (for भृशम्) —For 31, Ś N V B D1 3 5 12 13 subst.

3215* लक्ष्मणोऽपि समुद्वेगत्त स च प्लवंगमा ।
व्यासमुग्रीवविभीषणा मुखकवाप्ततरविस्मयन् ।

[V2 damaged up to स च in l 1 (cf v l 3214*) —(l 1) N1 च N2 V1 3 D1 2 B1 D2-4 [सु]ग्र (for सुग्रीवम्) D11 दशग्रीवम् (for सुग्रीवम्) B2 D5 [स]मि (for च) N V B2 3 स च (B2 सह) तारा (B3 यामि) बुगान् (for the post half) —(l 2) V3 B1 च (for तु) N1 सुचरिता, B2 ते लज्जिताः (for मुखी ताः) N V B1 सर्वे (for तत्र) Ś1 D6 मुखपुत्तला N V1 2 B2 4 च विस्मय, V3 च चक्षुरा (for वचिन्तयन्)]

32 Note hiatus between ^{a} and ^{b} —^{a}) D2 12 कलत्र (for कलत्र) B2 तु (for च) D2 निरपेक्ष तथ् —^{b}) Ś N V B D1-3 5 12 चेष्टितैर् (for इङ्गितैर्) N1 V3 B4 तस्य ; D3 T2 G1 मात, D5 मस्य (for अस्य) D2 12 दारुणैरस्य (D13 °रुणा) चष्टितै —V3 damaged B1 reads in marg 32^{cd} —^{c}) B1 3 D1-3 5 T2 अप्रीतिम् D13 अप्रीता, M3 सुप्रीतम् (sic) Ś B3 D1-3 5 T1 सीतायाम् D2 12 तु रामे (for सीतायां) —^{d}) B1 तर्कयामास B2 D1 3 राघवे, D6 वानरा (for राघवम्) D4 सीता स्म पव तर्कयन् (sic) D11 सीतायां पवमानयन् —For 32^{cd}, N V1 2 B4 subst while B3 4 ins. after 32^{cd}

3216* मेनिरे तां परित्यक्तामपविद्धामिव स्रजम् ।
[N2 B4 मवविद्धाम्]

33 D5 om 33^{ab} —^{a}) Ś D2 12 त्ववलीयता, N V B1-4 विलय याती (B1 °ती) D1 T1 त्ववलीयत (sic), D4 त्ववसीदन्ता, D6 परिलप्यत (sic), D11 तु वर्तती सा, T1 परिलीयती M2 त्ववलीयती, Cg k t as in text (for त्ववलीयन्ती) —V3 om (hapl) from 33^{b} up to the prior half of l 1 of 3217* —^{b}) D11 om (hapl) गात्रेषु N1 स्वस्वगात्रेषु च D11 तत्र स्वगु च (for स्वेषु गात्रेषु) Ś D1-3 5 12 जानकी N V1 2 B1 4 मैथिली, B1 भामिनी (for मैथिली) —^{c}) D5 विभीषणस्य (sic) N V1 2 B1 4 [अ]नुगतः D12 [अ]नुगत (for [अ]नुगता) —^{d}) D2 12 राघव (for भर्तारं) B1 साम्यवर्तत B2 चानुगतात D6 सा-यo (for साभ्यवर्तत) V1 2 B1 3 सामान्वनिव योषिते —After 33 Ś N V B D1-3 5 12 13 ins

3217* त तां दृष्ट्वा तापान्ती श्रिय दृष्टतामिव ।
दग्धतामिव लङ्काया प्रभां वैवस्वतामिव ।
दृष्ट्वा त हरय सर्वे सीतां परमया श्रिया ।
विस्मय परमं जग्मुस्तस्या रूपविमोहना ।

[(l 1) V1 om up to the prior half V1 तां, B1 तां (for तां) D1 कल्पितात् (for देदर्श i) —Ś V1 B1 D1-3 5 12 om (hapl) l 2 —(l 3) G (ed.) सीतां परमश्रिया (for the post half) Ś B1 D1-3 5 12 सीतां (B1 D1-3 वी च, B1 D3 वे) दृष्ट्वा हरयः सर्वे शशाङ्कवद-

G 6. 99 37
B 6. 114 34
L. 6 95 70

विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च पतिदेवता ।
उदैक्षत मुखं भर्तुः सौम्यं सौम्यतरानना ॥ ३५

अथ समपनुदन्मनःक्लमं सा
सुचिरमदृष्टमुदीक्ष्य वै प्रियस्य ।
वदनमुदितपूर्णचन्द्रकान्तं
विमलशशाङ्कनिभानना तदासीत् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्व्यधिकशततमः सर्गः ॥ १०२ ॥

(for भर्तुः) —(l. 8) Ñ V₁ B₂₋₄ भतुः (for तस्य) Ś D₈.₁₂ तदासते(sic), B₁ तथाक्षन, D₁ [अ]प्रनसत्स (by transp.) —(l. 9) Ñ V₁.₂ B₁.₂.₄ D₉ भाविनी (for भामिनी) —(l. 10) Ñ₁ विमृज्य Ñ₂ V B₂₋₄ विमृश्य (for प्रमृज्य) V₁.₃ स्हसा (for मनसा) Ñ V B₂₋₄ बाष्प (for भाव)] —Thereafter, Ś B₁.₃ D₁₋₃.₈.₉.₁₂ further cont., while Ñ V₁.₃ B₂(l. 1 only for 35^ab) subst. for 35

3220* विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च भयात्स्नेहात्तथा स्थिता ।
बहुरूप च ददृशे भर्तुर्वक्त्रमनिन्दिता ।

[(l. 1) V₃ भयाबाच् (for प्रहर्षाच्च) B₂ D₁₋₃ [स्]स्थ (for स्थिता) Ñ V₁.₂ B₂₋₄ स्नेहत्कोपाच्च(B₂ °च्च, B₄ °च्च)मादपि, D₉ रामेबाद्वैक्षत (for the post. half) —(l. 2) V₃ बहुरूपेव, D₉ भद्रकर तु G(ed.)°रूपेण (for बहुरूप च) Ñ₂ B₄ ददृशुः, B₂ ददृशा मे(sic) (for च ददृशे) B₃ भर्तु (for भर्तुः) Ñ V₁.₃(mostly damaged) B₂₋₄ भर्तुर्वदनमीक्षती, D₁ भर्तुर्वक्त्रमनन्दिता (for the post. half)]

—B₄ reads 34^cd (first occurrence) and 35 in marg. T₁ damaged for 34^cd —^a) D₂ सा स्फोरोदाय, D₁.₁₂ स्फोरोदास्येव (for °दासात) —^c) Ś Ñ V₁.₃ B₁.₂.₄ (both times) D₁₋₃.₈.₁₂.₁₃ दासीपुर्नित(B₂ °त्र) Ś D₁.₃(first time) D₁₋₃.₈.₁₂ सा(B₄ च) भूत्वा, Ñ B₂.₄ D₈.₁₂ जल्पती, B₃ (second time) भाषती (for भाषिणी) —After 34, Ñ V₁.₃ B₂.₃ (after 34 second occurrence) ins.

3221* विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च परिदेवती । (cf. 35^ab)
[V₁ [प]व निरीक्षती (for परिदेवती).]

35 B₁ reads 35 in marg. (cf. v.l. 34) —For 35, Ñ V₁.₃ B₃ (l. 1 only for 35^ab) ins. subst. 3220* —^a) D₁ प्रहृष्टा च । M₃ [भ]पि हर्षाच्च (for प्रहर्षाच्च). B₄ सा विस्मयाच्च हर्षाच्च —^c) D₁ दैन्याद् (for स्नेहाद्) D₁.₁₂ परिदेवता (for पतिदेवता) —V₃ om. 35^cd. B₁ reads 35^cd after l. 1 of 3218* —^e) Ś D₈.₁₂ उद्वीक्ष (D₁₂ °क्ष्ये)ती । B₂.₃ D₁₋₃.₉ त(D₁ उ)दीक्षती, D₈.₁₃ व्यवै(D₁₃ °चे)क्षत (for उदैक्षत) —^d) D₉ सौम्यपरानना D₁₃ ** सौम्यतरेक्षण —After 35, Ś B₁.₃ D₁₋₃.₈.₉.₁₂ ins. l. 2-11 of 3218*, and then B₃ alone repeats 34

36 V₃ damaged for ^a —^a) D₁₁ om. अथ D₇ समप्रणुदन्, G₂ समजहौ, M₃ समवनुदन् (for समपनुदन्). ※ Cr. in t. समपनुदत्, समपानुदत् ※ Ñ V₁.₂ B₂₋₄ D₁ अथ(D₁ °रि°) समरकृतात्मनं क्लम सा, D₁₃ अथ समरकृतात्मनाकुल सा —^b) B₂ रुचिरम् (for सुचिरम्) B₃ उद्वीक्ष्य N V₁.₂ B₂ च, B₃ तु, B₄ om. (for वै) D₁₃ अवीक्ष्यती (for उदीक्ष्य वै). G₁ प्रियं सा (for प्रियस्य) D₈ सुचिरमुद्वीक्ष्य व प्रियस्य वदन —^c) D₈ ** समुदितमिव चन्द्रकांत —^d) V₃ D₁₃ ** नना, D₈ निभाननं, G₁ समानना (for निभानना). Ñ V B₂₋₄ D₁.₁₁ ननद, D₈ तदाह, T₁ G₃ तदा सा, G₁ M₃ तदानीं, M₁ बभूव, M₂ तदा स्यात् (for तदासीत्) —For 36, Ś B₁ D₁₋₃.₈.₉.₁₂ subst.

3222* आविशदनुपमं मनःक्लमं सा
यदभिसमीक्ष्य पुनः प्रियस्य वक्त्रम् ।
प्रीतिकुपितविस्मिताःमवयशा
विविधवपुर्जनकात्मजा बभूव ।

[(l. 1) D₈ विशदम् (for आविशद्). B₂ अथ समपहृतं गतक्लम सा, D₉ अथ दनुजपतेर्गतक्लम सा —(l. 3) D₁ °वत्र (for °वशा) D₈ रुचिरविलसितस्मितात्मवशा]

Colophon —*Kanda name*: Ś₁ V₃ om., Ñ V₁ B₂.₄ D₈.₁₂.₁₃ लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, V₂ D₁₋₃ ins. साभ्युदयिक (D₂ सम्युदये) —*Sarga name*: Ś V₃ D₁.₈.₁₂ सीतादर्शनं (Ś₁ °नो), Ñ V₂.₃ B₂ D₁₃ सीता समागमः, B₁ D₈ सीतासंदर्शनं, B₃ सीतागम, B₄ राम सीतासमागम —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś₁ N₁ V₃ B₂.₄ D₃.₈.₁₂.₁₃ om., Ś₂ D₁ 97, Ñ₁ 103, V₁ 98, B₁ 75, B₃ 95, D₉ 100, D₁₋₇ T₁ G M₂.₅ 117, D₁₀.₁₁ 116, T₂ 125, T₃ 123, M₁ 118, M₃ 119, B (ed.) 114, G (ed.) 99 —After colophon, D concludes with राम । G M₁.₂ with श्रीरामाय नमः ।

१०३

तां तु पार्श्वे स्थितां प्रह्वां रामः संप्रेक्ष्य मैथिलीम् ।
हृदयान्तर्गतक्रोधो व्याहर्तुमुपचक्रमे ॥ १

एषासि निर्जिता भद्रे शत्रुं जित्वा मया रणे ।
पौरुषाद्यदनुष्ठेयं तदेतदुपपादितम् ॥ २

गतोऽस्म्यन्तममर्षस्य धर्षणा संप्रमार्जिता ।
अवमानश्च शत्रुश्च मया युगपदुद्धृतौ ॥ ३

अद्य मे पौरुषं दृष्टमद्य मे सफलः श्रमः ।
अद्य तीर्णप्रतिज्ञोऽहं प्रभवामीह चात्मनः ॥ ४

या त्वं विरहिता नीता चलचित्तेन रक्षसा ।
दैवसंपादितो दोषो मानुषेण मया जितः ॥ ५

संप्राप्तमवमानं यस्तेजसा न प्रमार्जति ।
कस्तस्य पुरुषार्थोऽस्ति पुरुषस्याल्पतेजसः ॥ ६

G 6. 100. 6
B 6. 114. 6
L 6. 96. 6

103

Ś D13 begin with ॐ

1 ^{ab}) V3 damaged from तां तु up to स. B2-4 D4-6.13 T M3 Cg पार्श्वे (for पार्श्वे) B1 D4 पश्ये, D11 पुरा, G1 सीतां, Cg as in text (for प्रह्वां) Ś B1 D1-3.9 8.12 तां तु(Ś1 D8 स तां, Ś2 D13 सीतां) देवीं तथा(Ś D3.13 °दा) दृष्ट्वा राम शोकसमन्वित. —^{c}) Ś Ñ V B D1-4.6 8-13 गत (for गत). Ś B1 D1-4.6-13 भाव, Ñ V1.2 D2-4 D8.13 क्रोध, V3 रोष, D2 G3 द्वेषो (for क्रोधो).

2 V3 om 2-3^{b}. —^{a}) D13 एषासौ (for एषासि) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.10.13 विजिता, D9 जीविता (for निर्जिता) —^{b}) Ś V1.2 B1 D1-3.8.14 शत्रु(D1 रक्षो) हत्वा, Ñ B1-4 D4.13 शत्रुहस्ताद् (for शत्रुं जित्वा). B1 महारणे, D9-11 रणाजिरे (for मया रणे). G1 जित्वा शत्रु सुदारुण —B1 om. 2^{cd}. —^{c}) D8 विदुषा (for पौरुषाद्) —^{d}) Ś D8-13 मयैतद्, D3-9 मया तद् (for तदेतद्). D4 समुपागत.

3 V3 om 3^{ab} (cf. v.l. 2) —^{a}) B3.4 अमर्षस्य (for अमर्षस्य) Ñ1 B1 D4.13 [अ]द्य समर्षांत, D2 G2 [अ]मर्षेण स्यात (for [अ]न्तममर्षस्य). —^{b}) B1 प्रतिमार्जिता. D1 समुपाहृता, D2.3 समुपा(D2 °पमा)र्जिता (for संप्रमार्जिता) Ś D8.13 यशश्च स्वक(Ś2 D13 °श्चोर्जित)मर्जित, Ñ V1 B2-4 D4.13 अमर्षेव प्र(D4 °श्च पर)मार्जित —After 3^{ab}, B1 reads 6^{ab}. —^{c}) N V1.2 B3.4 D4.13 अपमानश्च, B1 अमानुषश्च (for अवमानश्च) D13 lacuna for श्च शत्रुश्च —^{d}) Ś D1-3.8-13 युगपद्विहतौ मया, B1 युगप निहतो मया, T1 मया यु * * द्धृतौ (damaged)

4 ^{a}) Ś B1.2 D1-3.8.13 पौरुषे तुष्टिर् (for पौरुष दृष्टम्) —^{b}) D8 सफलः D4.11 G1.2 M1.2 सफल (for सफलः) —Ś D8.13 om (hapl.) 4^{cd} —^{c}) V3 damaged from ण up to त्म in 4^{d}. D13 तीर्ण, G1 तीर्ण; Ck t as in text (for तीर्ण) V3 B1 D2-4.8-13 Ck t प्रतिज्ञोऽहं D13 प्रतिज्ञश्च (for प्रतिज्ञस्त्वाद्) —^{d}) Ñ1 D4 स्तब्धचामि T1.2 प्रभावाद्; Cg as in text (for प्रभवामि) B1 D1 M1.2 [इ]हा D9-13 [अ]हा D13 न (for [इ]ह) V1 चाप्यसि. D1 प्रभावादेव कर्मणः.

5 ^{a}) D1-3.8.11 T1 M1 यत्त्व, D4.13 मया, Cr m g t as in text (for या त्वं) B1 D13 सीता, D9 भीता (for नीता) Ś1 D8 यस्त्व भीरुत्वद्धीता(D8 °हृ * * *), Ś2 D13 यत्त्व प्राप्ता हृता तेन —^{b}) Ś V3 B1 D1-3.8.13 छल(Ś2 D2 चट्टु)च्छिद्रेण, Ñ1 B1 D4.13 Cvp छ(Cvp च)लद्रव्येण, Ñ2 V1 B3.4 छलरूपेण, G3 दृतात्मोषेण, Cv r m g t as in text (for चलचित्तेन) —V2 om 5^{cd}. —^{c}) Ñ2 V1.2 B2-4 दैवाद्, B1 (before corr.) G2 देव, Cr m g k t as in text (for दैव) B4 समुद्भवो, Cr m g k t as in text (for संपादितो) B1.2 रोप (for दोषो). Ś B1 D1-4.8.12.13 M1 दैवाच्च (B1 D3.8 M2 °वाद्य, D4.13 °चैन) पतितो दोष, Ñ1 दैवेनापतित शोक, D9 दैवाच्च पतता मोहान् —^{d}) Ś D8.13 स मया तु, Ñ2 D4 पौरुषेण, B1 पौरुषात्स, D1.6 मया स तु (D9 तत्तु), D3.8.13 मया तु स(D8 तु) (for मानुषेण) Ś B1 D1-3.8.9.13.14 समीकृत (D9 °त). Ñ1 Cg प्रमार्जित, D4 T1.2 परार्जित, Cr m t as in text (for मया जित). Ñ2 V1.2 B2-4 पौरुषेणापमार्जित.

6 V3 om 6. B1 reads 6^{ab} after 3^{ab}. —^{a}) D8 समाप्त (for संप्राप्तम्) D1 T1 यद् (for यस्) Ś D8.13 मद्भाल यद् (for अवमानं यस्) Ñ V1.2 B3.4 D4.13 सत्राहत्यापमानो यस्(B3 से), B2 समाक्षेपमानोय (subm.). —^{b}) D9 तेनाप्त (for तेजसा) Ś D1.8.13 L(ed.) तदप्र(D13 पर)मार्जित(L(ed.) °ता). Ñ V1.2 B1-4 D4 स (Ñ1 स, Ñ2 V1.2 न, D1 च)प्रमार्जित, D13 समुपार्जित, Cg प्रमार्जति प्रमाष्टि ॐ —V3 B1 om 6^{cd} —^{c}) Ś D8.13 यस्, G3 न (for कस्) L(ed.) तत्र (for तस्य). N V2 B2.3 D4.13 M1 हि (for ऽस्ति) Ś D8.13 पौरुषस्तत्र, B1 D1.3.8-11 L(ed.) पौ(L(ed.) पु)रुषेणापि (for पुरुषार्थोऽस्ति) —^{d}) Ś D8.13 मह्यो म, B1 D1-3.8-11 महतापि (for पुरुषस्य) Ś B1 D1-3.8-13 °त्मजस (for तेजस) —After 6, Ñ B2.3 D4.13 ins

3223* यो न शत्रौ न मित्रे च यतत हि यथोचितम् ।

[D13 च (for second न) and तु (for च) Ñ1 D1 मित्रतु (for मित्रे च). D13 तु (for हि)]

G. 6. 103. 7
B. 6. 115. 7
L. 6. 96. 7

लङ्घनं च समुद्रस्य लङ्कायाश्चावमर्दनम् ।
सफलं तस्य तच्छ्लाघ्यमद्य कर्म हनूमतः ॥ ७
युद्धे विक्रमतश्चैव हितं मन्त्रयतश्च मे ।
सुग्रीवस्य ससैन्यस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥ ८
निर्गुणं भ्रातरं त्यक्त्वा यो मां स्वयमुपस्थितः ।
विभीषणस्य भक्तस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥ ९
इत्येवं ब्रुवतस्तस्य सीता रामस्य तद्वचः ।
मृगीवोत्फुल्लनयना बभूवाश्रुपरिप्लुता ॥ १०
पश्यतस्तां तु रामस्य भूयः क्रोधोऽभ्यवर्तत ।
प्रभूताज्यावसिक्तस्य पावकस्येव दीप्यतः ॥ ११
स बद्ध्वा भ्रुकुटिं वक्त्रे तिर्यक्प्रेक्षितलोचनः ।
अब्रवीत्परुषं सीतां मध्ये वानररक्षसाम् ॥ १२
यत्कर्तव्यं मनुष्येण धर्षणां परिमार्जता ।
तत्कृतं सकलं सीते शत्रुहस्तादमर्षणात् ॥ १३

---

7 a) N1 D13 हि (for च). D5 समुद्रस्य (for समुद्रस्य). — b) V B1.3.4 D10.11 G2 M5 G (ed.) चापि (G [ed.] °मि) मर्दनं, D1 परि°; D6 चापि दर्शनं; G1 च समर्दनं (sic), Cg as in text (for चावमर्दनम्). — c) D6 सुफलं, D13 सकलं. D4.9.10.11 T2.3 G3 M4 च (for तत्). G1 दुर्लभं. Cg as in text (for श्लाघ्यम्). Ś B1 D1–3.8.12 तथया प्राप्तं, Ñ1 D4.13 तथाशो दीप्त (D4 दृष्ट्वा, D13 दिव्यम्), Ñ2 V B2–4 सर्वमेवाद्य, M3 तथाश्लाघ्यम् (for तस्य तच्छ्लाघ्यम्). — d) Ś B1 D1.2.3.12 विक्रम च, Ñ1 D4.13 तच्च कर्म, Ñ2 V B2–4 D6 T1.2 M3 मद्यकर्म, D1.9 विख्यातं च, T1 * * कर्म (damaged), Cg as in text (for मद्य कर्म).

8 a) Ñ1 D13 यस्यैव, Ñ2 V B2.4 माद्रौ वि, B3 मद्य वि (for युद्धे वि-). Ś1 चाथ, B4 चापि; D6 चाद्य; D13 तस्य (for चैव). D3 युद्धेषु विक्रमश्चैव. — b) Ś V2 B1 D1–3.8–12 सदा, Ñ V1.3 B2–4 D7.13 G2 च न (Ñ1 D13 हृ) (for च मे). — V2 om. 8c–9b. — c) Ś2 D8 च (for स). B4 ससुग्रीवस्य सैन्यस्य. — d) N V1 B2–4 D13 [ऽ]य (for ऽद्य). Ś B2 D1–3.8.9.12 कृतोऽयं सफलः श्रमः.

9 V1 om. 9cd (cf. v. l. 8). D4.13 om. (hapl.) 9. Ś V2 B2 (marg.) D1.2.8–12 transp. 9ab and 9cd. — a) Ś N1 V1.2 B1.4 D1.2.7–12 विगुणं (for निर्गुणं). N2 V2.3 B2.4 हित्वा (for त्यक्त्वा). — c) Ś B1.2 D1–3.8–12 च तथा, Ñ1 तस्यास्य (m also °य) (for भक्तस्य). — d) Ś D8.12 [ऽ]य (for ऽद्य). N1 V1 B2.4 कृतोऽयं सफलः श्रमः.

10 ab) Ñ2 B1 D7.10.11.12 G2 M3.4 बद्ध्वास्य, Cg as in text (for ब्रुवतस्तस्य). D10.11 M1.5 श्रुत्वा, Cg as in text (for तस्य). Ś B1 D1–3.6.8.12 सीता श्रुत्वा (for तस्य सीता). V2 श्रुत्वा तु (for रामस्य). M5 पश्यत (for तद्वच). — c) Ś D8.12 क्षणं च (for मृगीव).

11 V2 om. 11. Ś D1–3.8.12 read 11ab twice. B1 repeats 11ab after 13 (transp.). — a) Ś D1 (all second time) तस्य, B2 तां च (for तां तु). — b) Ś1 D8 (both second time) पुन (for भूयः). D3 (second time) कोपेऽ. N B2.4 D1.8 (D3.8 second time) [ऽ]भ्यवर्धत, V1 B1 (second time) M1.3.6 ऽभ्यवर्धत, G1 M2 [ऽ]भ्यवत (M2 °र्ध°)त (for ऽभ्यवर्तत). Ś B1.2 (before corr. m, after corr. as in V1) D1–3.8–12 (Ś B1 D1–3.8.12 first time) समीपे हृदयप्रिया (D3 °य परं), V1 भूय * * * वर्धत (illeg.). — After 11ab, Ś B1.2 (m) D1–3 (l. 1 only).8–12 (Ś B1 D1–3.8.12 after 11ab [first occurrence]) ins.:

3224* जनवादभयाद्राज्ञो बभूव हृदयं द्विधा।
सीतामवेक्षपद्माक्षीं नीलकुञ्चितमूर्धजाम्।
अपश्यच्च वरारोहां मध्ये वानररक्षसाम्।

[(l. 1) D1 जनापवाद (hypm.). D2 भये (for भयाद्). — (l. 2) B2 D1–3.8 तां (for सीतां). D8–12 अपश्य (for अवेक्ष). B2 D1–3.8–11 पद्माक्षीं (for पद्माक्षीं). — B2 D9–12 (D9–11 up to 12b) om. l. 3. — (l. 3) B2 D1–3 वै (for च).]

— B1 D1 om. 11cd. — c) V1 असृत, V2 भूत, G1 बभूव (for प्रभूत). — d) Ś2 D8.12 दीपित (for दीप्यत).

12 D9–11 om. 12ab (cf. v. l. 11). B1 transp. 12 and 13. — a) M5 कृत्वा (for बद्ध्वा). Ś D4.8.11 G2 M5 भ्रुकुटीं, Ñ V B1–4 D1.2.7 भ्रूकुटीं (D2 °टिं), M1.2 भ्रुकुटीं. Ś1 V2 D8 क्रूरां, Ś2 D12 तिर्यक् (for वक्त्रे). D1 transp. बद्ध्वा and वक्त्र. D13 सरम्यभ्रुकुटीं चक्रे. — b) N1 V1.3 B2 D13 प्रेरित, Ñ2 V2 B2.4 प्रथित, D4 स्फुरित (for प्रेक्षित). Ś B1 D1–3.8.12 तिर्यक्स्थ (Ś2 सरूपं, D2 विषम, D12 वद्दा स)प्रेक्ष्य राघव. — c) V2 damaged for परुष. D8–12 अब्रवीत् (D8 °ब्रवीच्च) वरारोहां.

13 B1 transp. 12 and 13. — a) D2 तद् (for यद्). G2 मनुष्येषु, Cr m g as in text (for मनुष्येण). — b) N1 B2.4 D13 धर्मं च, B1 सधर्मं (sic), D4 न धर्मं (sic), D5 M5 धर्षण, Cm g as in text (for धर्षणां). Ś1 B1 D4.12 M5 प्रति, G2 सम-, Cr m g as in text (for परि). N V2.3 B2–4 D4.13 रक्षता (for मार्जता). D9.10 T1 G3 धर्षणा प्रति (T1 G2 परि)मार्जिता. — D6 om. 13cd. — c) D2 यद् (for तत्). D6 M5 सफल, Cr g as in text (for सकलं). Ś B1 D1–3.8–12 रावणं हत्वा, Ñ V B2–4 D13 त्वां विनिर्जित्य (for सकलं सीते). D7 यथाशक्ति

निर्जिता जीवलोकस्य तपसा भावितात्मना ।
अगस्त्येन दुराधर्षा मुनिना दक्षिणेव दिक् ॥ १४
विदितश्चास्तु भद्रं ते योऽयं रणपरिश्रमः ।
स तीर्णः सुहृदा वीर्यान्न त्वदर्थं मया कृतः ॥ १५
रक्षता तु मया वृत्तमपवादं च सर्वशः ।
प्रख्यातस्यात्मवंशस्य न्यङ्गं च परिमार्जता ॥ १६

प्राप्तचारित्रसंदेहा मम प्रतिमुखे स्थिता ।
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् ॥ १७
तद्गच्छ ह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ।
एता दश दिशो भद्रे कार्यमस्ति न मे त्वया ॥ १८
कः पुमान्हि कुले जातः स्त्रियं परगृहोषिताम् ।
तेजस्वी पुनरादद्यात्सुहृल्लेख्येन चेतसा ॥ १९

G 6 100 19
B 6 115 19
L 6 96 21

तत्कृत सोत —^{d}) D$_6$ T$_1$ G$_3$ असमर्पणा, Cm g as in text (for असमर्पणात्) Ś B$_1$ D$_{1-3.8-10}$ मयेदं मानकाङ्क्षिणा (D$_5$ °क्षया) N V B$_{3-4}$ मयैव (V$_3$ °म)मानरक्षणं, D$_{12}$ मयैव प्रतिकारिणं, M$_{1.2}$ शत्रुहस्तापकर्(M$_5$ °षम)र्षणात्, M$_3$ निर्जितासि मया युधि —After 13 (transp), B$_1$ repeats 11^{ab}, while D$_5$ reads 15^{ab} after 13

14 V$_3$ om 14^{ab} M$_3$ reads 14 (preceded by 3225*) after 16 —^{a}) T$_3$ जीता च, Cv r m g t as in text (for निर्जिता) —For 14^{ab}, Ś Ñ V$_{1.2}$ B D$_{1-4.8.9.11}$ subst and all (except D$_{4.5}$) along with 14^{cd} read after 16, while D$_{6-7}$ T$_{2.3}$ G$_3$ M$_{1.2}$ ins after 16

3225* निर्जितासि मया सीते शत्रुहस्तादमर्षिणा ।

[B$_1$ reads the prior half in marg (cf v l 15) B$_2$ erroneously repeats 13* in place of the prior half B$_4$ निर्जिता च Ñ$_1$ V$_{1.2}$ B$_{1.3.4}$ D$_5$ भद्रे (for सीते) D$_6$ T$_{1.2}$ असमर्पणात् (for अमर्षिणा) D$_7$ G$_3$ M$_1$ शत्रु जित्वा मया(D$_7$ °या)रणे(G$_3$ °हवे) (for the post half)]

—V$_3$ transp 14^{cd} and 15 —^{d}) Ś स्वमार्गा (for मुनिना) B$_1$ दाक्षिणात्य पथेन दिक्

15 D$_4$ om 15-16 V$_3$ transp 14^{cd} and 15 D$_5$ reads 15^{cd} after 13 —^{a}) V$_3$ B$_{1.4}$ D$_{12}$ विदित (for विदितश्च) B$_1$ चापि, D$_{12}$ वास्तु (for चास्तु) Ś N V B D$_{1-3.5.8}$ M$_{2.3}$ तु भद्रे, D$_{12}$ त्वयि (for भद्रं ते) —B$_1$ reads from 15^b up to the prior half of 3225* in marg —^{b}) Ś$_1$ वृद्धि, Ñ$_1$ B$_3$ शेष, D$_{12}$ भग्न (for योऽयं) Ś$_1$ Ñ$_1$ V$_3$ D$_6$ मम, Ś$_1$ D$_{12}$ योऽयं (for रण) —D$_5$ om 15^c-16 —^{c}) D$_7$ M$_2$ निस्तीर्ण, D$_{10.12}$ T$_2$ G$_1$ सुतीर्ण, M$_3$ तीर्ण स (by transp), Cv r m g as in text (for स तीर्ण) N V$_{1.2}$ B$_{1-4}$ तीर्ण स सुहृदा(B$_2$ सुहृदया) मया(+) V$_3$ तीर्ण स सागरो ** (illeg) D$_{12}$ तीर्णश्च सहायवत् —^{d}) Ñ$_1$ V$_3$ B$_{2.3}$ त्वदर्थं M$_3$ कृत (for कृतः) N V$_{1.2}$ B$_{1.3}$ D$_{11}$ transp मया and कृत B$_4$ त्वदर्थं तु कृतोद्यम —For 15^{cd}, Ś B$_1$ D$_{1-4.8.9}$ subst

3226* सागरः समुद्रः सर्वो वा त्वदर्थं साह्य मया ।

[B$_1$ D$_{1-4}$ ... L (ed) ... (for ...)]

16 V$_3$ D$_{4.5}$ om B$_1$ reads in marg 16 (for B$_1$ D$_{4.5}$, cf v l 15) —^{a}) B$_1$ रक्षमाणा (sic), D$_{12}$ G$_3$ रक्षिता Cm g as in text (for रक्षता). B$_3$ M$_3$ च (for तु). Ś ननु यशश्चम्, B$_1$ D$_{1-8}$ तु (D$_5$ सु) महद्वृत्तम्, D$_{6.11}$ तत्तु (D$_{12}$ ननु) यशश्चम्, D$_{12}$ या मया घोर (for तु मया वृत्तम्) M$_3$ रक्ष पारिभवाज्जातम् —^{b}) B$_3$ अपमान Ś B$_1$ D$_{1-3.8.11}$ सु(D$_5$ च)सुहृद, Ñ$_2$ V$_{1.2}$ D$_{10.11}$ M$_{1.3}$ च सर्वत , B$_3$ च पश्यता, V$_3$ च स शुभ (for च सर्वत) D$_{12}$ यत्नुत्पन्न च रक्षम , —^{c}) G$_3$ प्रख्याते च Ś D$_{1-4.8.11}$ वीर्यस्य (for वंशस्य) B$_1$ ख्यातस्य कृतभार्यस्य, D$_6$ प्रख्यातश्चात्मवंशश्च —^{d}) Ś D$_{8.11}$ त्याग च, N V$_{1.2}$ B जङ्घा च, D$_{1.6}$ T$_{2.3}$ त्यागं च, D$_5$ भूत्य च, D$_{12}$ सुनाग, M$_3$ नूतं च, L (ed) ... च, Cv r m g t as in text (for न्यङ्गं च) Ś Ñ$_1$ V$_{1.2}$ B$_3$ D$_{1-4.6-9.11.12}$ T G M$_{1.2}$ Cm g कृता Ct as in text (for मार्जता) —After 16, Ś N V$_{1.2}$ B D$_{1-3.8.11.13}$ M$_3$ (preceded by 3225*) read 14 (including star passage), while D$_{6-7}$ T$_{2.3}$ G$_3$ M$_2$ ins 3225*

17 ^{a}) G$_1$ प्राप्य चात्र तु सदृश —^{b}) D$_{12}$ न मे (for मम) M$_3$ प्रमुखत (for प्रतिमुखे) D$_6$ मम प्रतीपस्तु दृढ (unmetric) —After 17^{ab}, Ś B$_{1.2}$ (m) D$_{1-3.8.11}$ ins

3227* परानुरक्ता भवती यथापि दयिता मम ।

[D$_2$ [ ]दिता (for दयिता)]

—D$_6$ om 17^{cd} —^{c}) Ś Ñ$_1$ V$_{1.2}$ D$_{6.10.11}$ नेत्रातुरस्य, Ñ$_1$ लक्ष्यातुरस्य, B$_4$ निद्रातुरस्य D$_{12}$ च, G$_1$ [ए]व (for [इ]व) —^{d}) B$_4$ प्रतिभासि D$_1$ गृह, D$_{10.11}$ दृढा, M$_3$ भृशं (for दृढम्)

18 ^{a}) V$_3$ damaged from ग up to ष in 18^d D$_7$ G$_3$ [अ]द्य (for हि) Ś N V$_{1.2}$ B D$_{1-4.8-12}$ M$_3$ ह्यनुज्ञाता(N V$_1$ B$_{1-4}$ °त्वाम्य V$_3$ B$_3$ D$_{6-11}$ °ज्ञा त्वा M$_3$ °त्वाम्य)नुजानामि(Ś$_1$ D$_{12}$ °नेऽद्य D$_{6-11}$ °मद्य) —^{b}) D$_5$ यदीह —^{c}) V$_3$ धाम्यम् (for भद्रे) —^{d}) Ñ$_1$ कार्यं च न हि V$_3$ अस्ति कीर्त्या न (for कार्यमस्ति न) B$_2$ पदार्थमस्ति तवया

19 ^{a}) D$_6$ च, D$_{6-12}$ तु T$_{2.3}$ तु (for हि) D$_7$ G$_3$ M$_3$ जातो (for जात) D$_1$ क पुमान्-कुलजातोऽपि (sic), —^{b}) G$_1$ स्त्रियं (for स्त्रियं) —^{c}) V$_3$ damaged from पुन up to हृ in 20^a D$_{12}$ आदद्यात् (for आददयात्) —D$_{4.5}$ om, (hapl ?) 19^d-20^a —^{d}) Ś$_1$ सुहृल्लेख्येन B$_1$ सहृल्लेखेन,

G 6.100 19
B. 6 119 10
L. 6 96 22

रावणाङ्कपरिश्रिष्टां दृष्टा दुष्टेन चक्षुषा ।
कथं त्वां पुनरादद्यां कुलं व्यपदिशन्महत् ॥ २०
तदर्थं निर्जिता मे त्वं यशः प्रत्याहृतं मया ।
नास्ति मे त्वय्यभिष्वङ्गो यथेष्टं गम्यतामितः ॥ २१
इति प्रव्याहृतं भद्रे मयैतत्कृतबुद्धिना ।
लक्ष्मणे भरते वा त्वं कुरु बुद्धिं यथासुखम् ॥ २२
सुग्रीवे वानरेन्द्रे वा राक्षसेन्द्रे विभीषणे ।
निवेशय मनः सीते यथा वा सुखमात्मनः ॥ २३
न हि त्वां रावणो दृष्ट्वा दिव्यरूपां मनोरमाम् ।
मर्षयेत चिरं सीते स्वगृहे परिवर्तिनीम् ॥ २४
ततः प्रियार्हश्रवणा तदप्रियं
प्रियादुपश्रुत्य चिरस्य मैथिली ।
मुमोच बाष्पं सुभृशं प्रवेपिता
गजेन्द्रहस्ताभिहतेव वल्लरी ॥ २५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्र्यधिकशततमः सर्गः ॥ १०३ ॥

D4 सकज स्वेन(sic); D6 M3 सुहृल्लेख्येन; D10.11 T2.3 M1 Ck t सुहृल्लोभेन Ñ2 स्वाभिमुख्येन वसता ‡ Cv सहृल्लेख्येनेति ।; Cr सु(स ?)हृल्लेखेन रणकसहितेन ।; Cm सुहृल्लेख्येन शोभना हृल्लेखा रणाणिका यस्य तत् सुहृल्लेख्यम् तेन, रणरणिकायुक्तेनेत्यर्थ ।; so also Cg ‡

20 D1.3 om 20^{ab} V3 damaged up to दृ in 20^a (for all cf v l 19) D13 om 20–22^b —^a) M3 रावणाङ्क Ś N1 V B D1-4.7.9.10 13 G1 परिक्लिष्टां (B1 D4 °ष्टां), Ñ1 °ग्रस्तां, M3 °भ्रष्टां (for परिश्रिष्टां) —^b) N1 स्व (marg also as in text)ष्टां, B1 D4 दृष्टां, B3 G1 M3 दृष्ट्वा; D2 दृष्टां, D5 तेन, D6 in marg , Ct as in text (for दृष्टा) B1 D6 M3 रक्षसा, D3 M2 चक्षसा, Ct as in text (for चक्षुषा) —^c) B3 त्वां Ś D6.13 पुनरस्यादद्यां, D2 G1 M3 पुनरादद्याद् —G1 repeats 20^d in place of 21^b —^d) Ś D5.12 स्वकं B1 स्वह D1.3 स्वयं (for महत्) D3 व्यपदिश्य स्वकं कुल

21 D13 om 21 (cf v l 20) —^a) Ś Ñ V B D1.4.8.12 M1.2 यद्, Cr m g as in text (for तद्) M3 निर्जित N V B2-4 D4 transp मे and त्वं —T2 Lacuna for 21^b (except य) In place of 21^b G1 repeats 20^d —^b) D4 त्वया (for मया) D9 11 सोपमासाद्दृतो मया —V3 damaged from 21^c up to न in 22^a —^c) B1 त्वद् (for त्वयि) B1 after corr in marg) [त्व]भिष्वङ्गो, D2 [ब्र]तुसङ्गो (for त्वभिष्वङ्गो) Ñ1 D4 transp मे and त्वत्त्वभिष्वङ्गो —^d) Ś N V1.2 B1-4 D1.6.8 12 G2.3 गृहात B1 D1.3 त्वया (for इत)

22 D13 om 22^{ab} (cf v l 20) V3 damaged up to त in 22^a (cf v l 21) —^a) Ś N V1.2 B1.3 D1-3.8.12 इत्यभि B4 इत्येव D4 ह्ययेतद् D9.11 तद्द्य, M3 इत्यादि (for इति प्र) D7 प्रत्याहृत D4 मन्ये (for भद्रे) —^b) D1 मम (for मया) M3 निश्चया (for बुद्धिना) —^c) Ś D2 चापि D13 M3 वापि (for वा त्व) D9-11 चाथ भरते (for भरते वा त्व) —^d) V3 कुरु (sic) (for कुरु) Ś D1.2 बुद्धिं D9.11 बुद्धिं (for बुद्धिं)

23 ^a) Ś B1 D1-3.8.12 T2.3 सुग्रीवे वा(B1 °ग्रेष्व)प (D1 °रि) सुग्रीवे —After 23^a Ñ2 B2.3.4 (after 23^{ab}) D12.13 ins while N1 ins after 23

3228*
वासुभे वा महाबले ।
नीले नले हनूमति अङ्गदे वा महाबले ।
शरभे पनसे चैव कुमुदे गन्धमादने ।
कसरिद्विविदे मैन्दे ऋक्षराजे महात्मनि ।
वीरे शतबलौ चैव [5]

[Ñ1 om l 1–2 B4 reads l 1 after l 5 —(l 1) B3.4 च (for वा) —D13 om (hapl) l 2 Note hiatus between the two halves —(l 2) B1 हनूमते (for हनूमति) D4 हनूमत्यङ्गदे (to avoid hiatus, subm) —(l 3) D13 वापि (for चैव) —Note hiatus between the two halves —(l 4) D3 केशरिणि (hypm) (for केसरि) —N1 om from the post half up to चिरं in 24^c —(l 5) N2 B1.4 शतबलौ (for °बले)]

—^b) Ś D2.13 हनूमति, N V B1.3.4 D1-4.8,9-12 13 T1.3 G2 M1.2 राक्षसे वा(D2.13 च), B2 राक्षसे वा (sic) (for राक्षसेन्द्रे) D1 महाबले —V3 om 23^c 24 —^c) V1 निश्चय मे T2 निदर्शय (for निवेशय) —D13 om (hapl) 23^d 24^c —^d) D1 यथावस्, M3 यत्र ते Ct as in text (for यथा वा) D9.10 वासमना (for आत्मनः) B1 यथा सुखमथात्मन

24 V3 om 24 D1 om 24^{abc} (for both cf v l 23) N1 om up to चिरं in 24^c (cf v l 3228*) —^a) D8 तत्र D6 स हि (for न हि) D4 M3 त्वा —^b) N2 B2 D12 मनोहरा (for मनोरमाम्) —^c) V1 B1.3 मर्षयेतत्स्वगृहे V2 D9.11 मर्षयत्सचिरं D4.12 M3 मर्षयेतु(D12 M3 °त) चिर Ck as in text (for मर्षयेत चिरं) B1 भद्रे Ś D2 मर्षयेद्गिरं सीता —^d) D2 स्वे Ś V2 B1 D1.4.8.12 पर्यवस्थितां, N परिवर्तता (sic) (for परिवर्तिनीम्) V1 B2-4 वर्तमानां स्वके गृहे

25 G(ed) om 25 V3 damaged from ई in 25^a up to बा in 25^c —^a) Ś1 D6 प्रियस्य Ś2 D12 प्रियां हि,

१०४

एवमुक्ता तु वैदेही परुषं लोमहर्षणम् ।
राघवेण सरोषेण भृशं प्रव्यथिताभवत् ॥ १
सा तदश्रुतपूर्वं हि जने महति मैथिली ।
श्रुत्वा भर्तृवचो रूक्षं लज्जया व्रीडिताभवत् ॥ २
प्रविशन्तीव गात्राणि स्वान्येव जनकात्मजा ।
वाक्शल्यैस्तैः सशल्येव भृशमश्रूण्यवर्तयत् ॥ ३

ततो बाष्पपरिक्लिष्टं प्रमार्जन्ती स्वमाननम् ।
शनैर्गद्गदया वाचा भर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ४
किं मामसदृशं वाक्यमीदृशं श्रोत्रदारुणम् ।
रूक्षं श्रावयसे वीर प्राकृतः प्राकृतामिव ॥ ५
न तथास्मि महाबाहो यथा त्वमवगच्छसि ।
प्रत्ययं गच्छ मे स्वेन चारित्रेणैव ते शपे ॥ ६

G 6 101 7
B 6 116 6
L 6 97 6

G₃ नियाद्दां, Cm l t as in text (for नियाद) B₃ ₄ D₄ M₅ श्रवणात्, D₁ श्रवण, G₃ श्रवण, Cm k t as in text (for श्रवणा) Ś D₃,₁₁ L (ed) [अ]प्रिय तद्[(by transp] Ś₁ वदत्, L [ed] वच), B₁ अप्रिय (for तदप्रिय) —⁵) Ś D₅ ₁₁ सीताविस (for नियाद्द्य) Ś₂ B₁ D₃ ₄ ₁₂ विराय (for चिरस्य) D₉–₁₁ भामिनी (for मैथिली) D₁₃ तु मैथिली तदा (for चिरस्य मैथिली) —⁴) Ś B₁ D₁–₃ ₈ ₁₁ रुदती तदा भृशा (D₁ घन), N V B₂ ₄ D₁₃ सहसा प्रवेपिता (N₂ D₄ °पती) (for सुभृश प्रवेपिता) —⁴) Ś N V B D₁–₈ ₁₁,₁₂,₁₃ T₂,₃ G₁ ₃ M₃ दृत, Cm t as in text (for हृत) Ś₁ G₃ वह्रुकी, Ś₁ D₁ ₅ ₆ ₁₃ T₁ M₁ ₃ Cm g सल्लकी, N V₁ ₃ B D₄ ₆ सल्लकी Ct as in text (for वल्लरी)

Colophon —*Kanda name* Ñ B₁ ₃ ₄ D₁ ₁ ₁₃ लङ्का काण्डे —After kanda name V₁ D₁ ins आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś N₁ V B D₁–₃ ₈ ₁₁ सीतापरित्याग (V₃ °ग) N₂ D₄ रामकोप D₁₃ सीताविमर्शन —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ N₁ V₃ ₃ B₂ ₄ D₄ ₄ ₁₂,₁₃ om Ś₁ D₁ 98 N₂ 104 V₁ 99 B₁ ₃ 96 D₃ ₉ 101 D₆–₇ T₁ G M₂ ₃ 118 D₁₀ ₁₁ 117 T₂ 126 T₃ 129 M₁ 119 M₃ 120 B (ed) 115 G (ed) 100 —After colophon D₁ concludes with राम G M₁ ₂ with श्रीरामाय नमः, M₃ with श्रीराम

104

D₁₃ begins with ॐ

1 ᵃ) V₃ damaged from देही up to र° —ᵇ) B₁ D₁ M₅ परम (for परुष) N₂ V₃ B₁ D₁ ₃–₇ ₉–₁₁ Ś रोम D₁₃ लोक (for लोम) —ᶜ) V₃ B₁ D₁ ₄ राघवस्तु Ś V₃ B₁ D₁–₃ ₈ [अ]ति (for स) —ᵈ) D₆ ₉–₁₁ श्रुत्वा (for भृश) D₁ [अ]वदत् (for [अ]भवत्)

2 G₃ om 2–3 D₃ om (hapl) 2 —ᵃ) Ś N V B₂,₃ D₃ ₄ ₉–₁₁ तदा (for तद्) D₁ [अ]श्रुतपूर्वा हि D₄ [अ]श्रुपूर्णाक्षी (subst) D₁₃ [अ]श्रुमुखी पूर्वं (for अश्रुतपूर्वं हि) —D₃ om 2ᵇ–3ᵃ —ᵇ) B₁ माने, D₁₃ पुन (for जने) D₄ T₃ ₃ जानकी (for मैथिली) —ᶜ)

Ś N V B D₁ ₂ ₄ ₈ ₁₁ ₁₂ M₃ भर्तुर (for भर्तृ) Ś V₁ B₁ D₁ ₂ ₃ ₁₀–₁₂ घोर (for रूक्ष) —ᵈ) D₄ कृपया (for लज्जया) Ś B₁ D₁ ₂ ₄–₈,₁₀ ₁₃ T₂ ₃ [अ]नमत्, Ñ₂ D₄ M₃ पीडिता, T₃ व्री ** (damaged) M₁ व्यथिता Cr m g as in text (for व्रीडिता)

3 G₁ om 3 D₁ om 3ᵃ (for both cf v l 2) V₃ om 3 4ᵇ —ᵃ) Ś₁ D₄ ₈ ₁₂ च (for [इ]व) —ᵇ) Ś V₃ B₁ D₁–₃ ₈ ₁₀ ₁₂ T₂ ₃ स्वानि सा D₄ स्वमेव D₅ व्यथिता (for स्वान्येव) —ᶜ) G₂ त्वच् (for वाक्) Ś V₃ B₃ D₄,₇ ₉–₁₂ G₃ शरैस्, B₁ D₁ चक्रैस् D₃ क्रूरैस् (for शल्यैस्) B₄ यथा शल्यैर्, D₄ सशल्येव (for सशल्येव) —ᵈ) D₁ [अ]पातयद् (for [अ]वर्तयत्) D₇ भृश प्रव्यथिताभवत्

4 V₃ om 4ᵃᵇ (cf v l 3) —ᵃ) Ś N V₁ ₂ B₂ ₄ D₁ ₃ ₆–₁₃ M₁ ₂ ₃ क्लिष्ट (for क्लिष्टं) —ᵇ) Ñ₁ V₁ D₃ ₇ G₁ M₁ मार्जयन्ती (for प्रमार्जन्ती) —ᶜ) T₁ damaged for शनैर्ग Ś D₈ ₁₃ वाक्यमुद्दीतार्थं Ñ₁ D₃ गृहीत्वा भतु सा[D₃ om सा] [s ibm]] D₁ ₃ बभिव हीनार्थं D₅ उपगृहीतार्थं, D₃ गृहीत्वा पादौ (for गद्गदया वाचा) —ᵈ) N₁ D₁₃ पादौ (D₁₃ भर्तुर) वचनम् (for भर्तारमिदम्) —After 4 N V B D₁ ₁₃ ins

3229* कुले महति जाता च वृत्ता चैव महाकुले।
तैलप्रीमिव राजेन्द्र परेभ्यो दातुमिच्छसि।

[D₁₃ om 1 1 V₃ damaged up to ज्वा —(1 1) D₄ हि (for च) V₁ प्रज्वा च (for दत्ता चैव) —(1 2) N₁ B₁ D₁₃ मर्हसि (for इच्छसि)]

5 B₁ om (hapl) B₃ reads in marg 5 6ᵇ —ᵃ) N₁ D₄ नाम (for माम्) M₁ श्रुत्वा Cm g t as in text (for असदृश) D₃ श्रवणम् (for वाक्यम्) —ᵇ) V₃ B₃ शोक G₃ क्रोध Cm g t as in text (for श्रोत्र) D₄ दारुण (for दारुणम्) —ᶜ) D₄ सर्वं (for रूक्ष) —ᵈ) D₁₁ om प्राकृत B₄ यथा, T₁ damaged (for इव) G (ed) प्राकृतामिव योषित

6 B₁ om B₃ reads in marg 6ᵃᵇ (for both cf v l 5) —ᵃ) N₁ D₁₃ G₁ तथा न (by transp) B₁ अनाथा D₄ तथा च (for न तथा) Ś₂ D₁₂ ₁₃ [अ]स्मि

G. 6. 101. 8
B. 6. 116. 7
L. 6. 97. 7

पृथक्स्त्रीणां प्रचारेण जातिं त्वं परिशङ्कसे ।
परित्यजेमां शङ्कां तु यदि तेऽहं परीक्षिता ॥ ७
यद्यहं गात्रसंस्पर्शं गतास्मि विवशा प्रभो ।
कामकारो न मे तत्र दैवं तत्रापराध्यति ॥ ८
मदधीनं तु यत्तन्मे हृदयं त्वयि वर्तते ।
पराधीनेषु गात्रेषु किं करिष्याम्यनीश्वरा ॥ ९

सहसंवृद्धभावाच्च संसर्गेण च मानद ।
यद्यहं ते न विज्ञाता हता तेनास्मि शाश्वतम् ॥ १
प्रेषितस्ते यदा वीरो हनूमानवलोककः ।
लङ्कास्थाहं त्वया वीर किं तदा न विसर्जिता ॥ १
प्रत्यक्षं वानरेन्द्रस्य त्वद्वाक्यसमनन्तरम् ।
त्वया संत्यक्तया वीर त्यक्तं स्याज्जीवितं मया ॥ १

(for [भ]ति) B4 महाभाग. —b) Ś Ñ V B2-4 D1-4. 8-13 G3 M3 माम्; Cm k t as in text (for स्वम्) B1 भवमन्यसे, D9 भनुगच्छसि (for भवगच्छसि) —c) D4 कुरु (for गच्छ) T1 G3 M3 येन; Cm k t as in text (for स्वेन). —d) Ś1 Ñ1 B1 2 4 D6 13 11 M1 च (for [ए]व). Ś D1 13 तेजसा. B1 D4 कोपये; B4 तेन मे (for ते गये)

7 D4 11 om 7ab —a) Ś Ñ V B D1-3 5 11 M3 विशेषयास्तु(Ñ B1 4 °श्च D1 3 हि) स्त्रियो नाम(V B3 D1 राम, B1 3 राजन्). —b) Ś Ñ V B2 4 D6 11 M3 स्थाने च (Ñ2 V1 3 त्वं), B1 D1-3 स्थाने तु; B3 तत्रैव; D3 T1 G3 M1 3 जातित्व; D7 याद् त्वं; T2 3 जातत्व, G3 M3 Cm k जातिं त्वं (for जातिं त्वं) M3 परिगासले —c) T1 damaged for परित्यजेमां. Ś Ñ2 V B2-4 D1 3 6-11 13 M3 [ए]तां; Ñ1 D4 4 13 [ए]तां; Cm g k t as in text (for [इ]मां) Ñ2 B1 D1-3 11 त्वं (for तु) —d) Ñ V1 3 B1-4 D4 10 [भ]द् ते (by transp.), D9 ते मां (sic) (for तेऽहं) T1 प्रतीक्षिता Ś B1 D1-3 6 13 यद्यपीयं परीक्षता

8 a) Ś V B2 4 D1-3 6-13 T3 M1 Ck यद्; B1 तद्; G3 भध्ये (sic) Cm g as in text (for यदि) Ñ1 V3 D1 11 तस्य तद्वस्म, G3 गात्रसस्पर्श; Cm g t as in text (for °संस्पर्शं) —b) Ś D1 3 6.13 शत्रोर्हस्त(D1 °स्त)गता; Ñ1 D6 13 M3 शत्रोस्तत्र गता; N3 V B तत्र(B3 यत्र) शत्रोर्गता, Cm g t as in text (for गतास्मि विवशा) G (ed) विभो (for प्रभो) D3 शत्रोर्हस्तमुपागता —c) D4 6 13 कामचारो —d) Ñ1 सत्र (for तत्र) Ś B3 (m also) D1-3 6.9 11 तु बलवत्तर (for तत्रापराध्यति) B1 D4 दैवत बलवत्तर, D13 देव न वापराध्यति —After 8, D4 13 ins 3230*.

9 D4 11 (hapl) om 9 —a) N3 B3 यद्, B1 4 त्वद् (for मद्) B1 D3 M1 हि. B1 च (for तु) Ñ V B1-4 हृदय, D6 यत्तस्मिन् (for यत्तन्मे) —b) Ñ B3 8 त(B1 द) च मे, V य(V3 द)दाम B4 तत्र मे (for हृदय) —d) Ś1 Ñ3 V B1 4 D1-3 5-11 [अ]नीश्वरी, G3 3 M3 °श्वर, Cg as in text (for °श्वरा) Ś1 D3 11 करिष्याम्यहमीश्वरी —After 9, N V B1-4 ins, while D4 13 ins after 8 (due to om)

3230* त्वामदं न व्यभिचरे मनसापि कदाचन ।
तेन सत्येन मे दवा दिशन्त्वभयमीश्वरा ।

[(l 1) B4 कते (for भद्) D1 व्यभिचरे (for व्यभि-) D13 तस्मिन्कदाचन प्रभो (unmetric) (for the post ha —D4 om (hapl ?) after सत्येन up to ते न in : —(l 2) B3 ते (for मे) V3 lacuna for the p half]

10 D1 om up to ते न in c (cf v l 3230*) — B1 मम; D6 माहं (for सह) L (ed) सपद्, D10 11 (भावना; Cv r m g as in text (for भावाच्च). Ś D सहसा मद्भावा च; Ñ V B1-4 मनसा शुद्धभावेन — D3 [ए]व; D13 न (for च) —c) Ś B1 D1-3 5-13 तेऽहम्; N1 V B1 D6 T3 यद्यह ते; T1 * * * ते (damage (for यद्यहं ते) Ś B1 D1 3 4 अविज्ञाता, D3 अवज्ञा G1 ज्ञवि°, G3 न विदिता; Cv g k t as in text (fo विज्ञाता) —d) Ś1 हृता, B1 मृता (for हता) Ś D13 ते (for तेन). Ś B1 D1 3 5 T1 (before corr) M2 स D1 3 सद्गति; Cv m g k t as in text (for शाश्वतम्)

11 a) D4.13 प्रेक्षितस् (for प्रेषितस्). M3 तु (for ते Ś V1 3 D4.6.11 तदा; D6-11 G1 M3 महा (for यदा) N B1 4 G3 M3 वीर (for वीरो) —After 11a, V3 erro ously reads 12a, for the first time repeating it its proper place —b) Ś D4 11 भवलोकितुः D6 G3 °लोकन ; D13 वनगोचरः ; Cm g t as in text (fo °लोकक) —c) D6 3 T2 3 G3 M3 त्वया(D3 तदा) रा D6-11 M1 3 तदा(D6-11 त्वया) राजन् (for त्वया वीर Ś N1 B1 D1-3 8 11.13 लङ्कायामभितर्जया(D4 °जी), N B3-4 लङ्कायां मयि(V1 3 B4 अपि, B3 अभि) तिष्ठ (V3 °हनुमः) —d) D7 इदानीं; M1 3 Ck t त्वया न (f तदा न) Ñ V B1-4 D3 G(ed) [अ]स्मि न (G[ed नास्मि) व(V1 त, D4 विनि)र्जिता, D13 न विनिर्जिता D किं त्वनेन विवर्जिता (sic), D5 किं त्वया न विमर्जिता

12 a) Ś D4 13 प्रत्युक्त, D1 3 प्रत्यये (for प्रत्यक्ष) Ś B1 D1 3 6-11 G1 वानरस्यास्य D3 वानरस्येव, M वायुपुत्रस्य, L (ed) वानरस्यैव (for वानरेन्द्रस्य) —b) Ś B1 D1 3 6 13 तद्वच, N V B1-4 D6-8 10 11 13 T G M1 3 तद्वाक्य, D3 मत्प्रय, T3 त्वद्वाक्य (for त्वद्वाक्य) D6 तद्वजस्व निरदर —c) N3 [अ]समुक्तया, B1 D3 [अ] सत्कया (for संत्यक्तया) V3 erroneously reads 12a for the first time after 11a repeating it here,

न वृथा ते श्रमोऽयं स्यात्संशये न्यस्य जीवितम् ।
सुहृज्जनपरिक्लेशो न चायं निष्फलस्तव ॥ १३
त्वया तु नरशार्दूल क्रोधमेवानुवर्तता ।
लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम् ॥ १४
अपदेशेन जनकान्नोत्पत्तिर्वसुधातलात् ।
मम वृत्तं च वृत्तज्ञ बहु ते न पुरस्कृतम् ॥ १५
न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
मम भक्तिश्च शीलं च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम् ॥ १६
एवं ब्रुवाणा रुदती बाष्पगद्गदभाषिणी ।
अब्रवील्लक्ष्मणं सीता दीनं ध्यानपरं स्थितम् ॥ १७
चितां मे कुरु सौमित्रे व्यसनस्यास्य भेषजम् ।
मिथ्यापवादोपहता नाहं जीवितुमुत्सहे ॥ १८
अप्रीतस्य गुणैर्भर्तुस्त्यक्तया जनसंसदि ।
या क्षमा मे गतिर्गन्तुं प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम् ॥ १९

G 6 101 21
B 6 116 19
L 6 97 19

—[d]) Ś D8.11 त्यक्त सा, N1 मुक्त स्यात्, V3 (both times) B1.3.4 D6.13 त्यक्तव्य (for त्यक्त स्यात्)

13 [a]) V2 व्यथया B1 वृथा च, D6 न सदा (for न वृथा) B1 मे (for ते) V3 damaged from स्यात् up to 13[c] Ś D8.9.12 [s]भूच, D13 स्याच्च, M3 राजन् (for ऽयं स्यात्) D1.2 न व्यथा न श्रमस्ते स्यात् (D2 °मोऽभूत्) —[b]) B1 न्यस्त (for न्यस्य) Ś D8.12 सहायो यस्य जीविते, Ñ V1.2 B2-4 D4 सहायश्च हि (N1 सु, N2 V1 °श्चैव; V2 तु D4 स्व) जीवित D13 श्रमाय न च जीवित —[c]) D4 सुहृज्जने; T1 *3*न (damaged) (for सुहृज्जन) —[d]) D6 वास, G3 च स्यात् (for चाय) V3 lacuna for निष्फलस्तव Ś B1 D1-3.5.9.12.13 T2.3 Ct निष्फलो, D10.11 त्रिफलस् G1 निष्फल, Cm k as in text (for निष्फलस्) Ś N V1.2 B D1.3.9.12.13 T2.3 भवेत् (for तव)

14 [a]) Ś1 Ñ2 V2.3 B1 D1.3.9-11 नृप, T3 रघु (for नर) —[b]) Ś V3 D3.12 क्रोधेन, N2 V3 B2 D1-3.5.9-11 रोषम्, M1 कोपम् (for क्रोधम्) V2.3 B3 D6.14 G1 [अ]नुवर्ते (B3 G3 °र) (sic) (for [अ]नुवर्तता) —[c]) Ś D2 लघुनैव V1 D13 लघुरेव (for लघुनेव) D12 लघुना मनुष्येन्द्रेण (unmetric) —[d]) N1 D13 एव (for एव) Ś D8.12 स्त्रीत्व नैव (Ś1 D13 नेव) धारित B2 D3 स्त्रीत्वमे (D3 °त्वेन) वापराधित, D1-3 स्त्रीत्व नै (D1 °त्वेनै) D3 °त्वमे) वोपधारित

15 Ś D8.12 om 15-24 V3 om (hapl) 15-16 —[a]) N V1 B2 D3.13 M3 व्यपदेशो न (M3 °शश्च) V2 T1 अपदेशो न (T1 हि) B1.3.4 व्यपदेशेन। D6 व्यनुदेशो हि (sic) D10.11 Ck t अपदेशो मे, D5 अथ त किं न, Cv r g as in text (for अपदेशेन) D4 काश्येयम्, L (ed) आनया (for जनकान्) —[b]) B1.3 D4.7 G1.3 M1.3 उत्पत्तिर् (for नोत्पत्तिर्) —[c]) G (ed) शीलं च (for पृथक्) B1.3 D1-3.5 मम (D3 °पि) शीलं च भक्तिश्च —[d]) N2 B4 बहुधे (B4 °हु मे) व B1.3 D1-3.5 सर्वं त न, D12 बहुधा त। T1 बहुशश्च Ck t as in text (for बहु ते न) Ñ V1.2 B3.4 D4.13 M3 परीक्षित। B1 D2.3 समर्पित। D1 समर्थितः D3 प्रतिष्ठित (for पुरस्कृतम्)

16 Ś V3 D8.12 om 16 (cf v.l. 15) —[a]) D12 मा। G3 स (for न) G1 प्रमाणकृत —[b]) D7 बाल्ये (for बाल्ये) Ñ2 V1.3 B2.3 बालन (sic) B4 D6.10 ना (B4 वा)-येन, D6.7.10.11 G3 मम नि (for बालेन) B1 पालित, T3 वेष्टित (for पीडित) M1 बाल्यात्प्रभृति पीडित —[c]) B2 D1.2.9 वृत्त, D6.7 T1 भक्तिं (for भक्तिस्) N V1.2 B3.4 D4.13 transp भक्तिस् and शील —[d]) D4 reads ते पृष्ठत कृतम् in marg

17 Ś D8.12 om 17 (cf v.l. 15) —[a]) B1.3 D1-3.9-12 इति (for एव) —V3 damaged from एवं up to अब्रवी in 17[c] B1 D1.3.9.11 ब्रुवती (for ब्रुवाणा) —[b]) N1 B1 D4.6.13 T2.3 गद्गदया गिरा (for °भाषिणी) —[c]) B1 D1.3.9.11 उवाच (for अब्रवील्) Ñ1 D4.13 वाक्य, B1 D1-3 दीना (for सीता) —[d]) N2 ध्यानपरिस्थित D4.10.11.13 °परायण (for °परं स्थितम्) Ñ2 V B3.4 दीना (B3.4 चिंता) ध्यानमुपागत (N2 °ता) B1 D1-3.5 सीता (D3 दीना) ध्यानपरायणा

18 Ś D8.12 om 18 (cf v.l. 15) —[a]) T3 चितिं (for चितां) D13 देहि (for कुरु) —[c]) N1 [अ]भिशापेन N2 [अ]भिशापनि, V1.2 [अ]पवादोप B1 D1-3 M3.5 Cm g [उ]पवादाभि (M3.5 °लोप) B3 G1 [अ]पवादश (G3 °शेपि) B3 प्रवादोप; D6 शापेन (subm) D6 L (ed) [अ]भिशापाप (L [ed] °भि) (for [अ प]वादोप) D6 T2.3 [उ]पगता (for °हता) D13 मिथ्याभिशापे ज्ञहता (corrupt) —[d]) D11 हि (for [अ]हं)

19 Ś D8.12 om 19 (cf v.l. 15) V3 mostly damaged for 19[ab] N1 also reads 19[ab] as in D1 in marg —[a]) V1.3 D4.6.9-11 Ct अप्रीतेन, B1 अच्युतेन, D1.3 अप्रतीतेर्, D4 सुप्रीतेन, D13 यद्वीहि च, G3 अप्रियस्य, Cr m g as in text (for अप्रीतस्य) N2 मे भर्तुस् (subm) V3 B1 D1-3.9-11 गुणैर्भर्त्रा D6 °भक्ता D13 °भर्तु; Ct p as in text (for गुणैर्भर्तुस्) —[b]) N V1.2 B D1-3.6.7.9-11 T1.3 G1.3 M1.3 Cr m g t त्यक्तया (B1 D1-3.9 °हं) (for त्यक्तया) —[c]) D6 का (for या) Ñ1 V3 B4 वै, D4 मा (for मे) M3 (marg also) B1 D1-3.5 तां तु (for गन्तुं) L (ed) तां तु गतिं D4 यदेषा मम गतिस्यात् (sic); D13 या क्षमासौ गतिस्त्वेषं —[d]) Ñ V B1-3 D13 गमिष्ये; B1 D1-3.5 प्रविश्ये (for प्रवेक्ष्ये) M3 प्रवेक्ष्यामि हुताशन

G 6. 101. 22
B 6. 116. 30
L 6. 97. 20

एवमुक्तस्तु वैदेह्या लक्ष्मणः परवीरहा ।
अमर्षवशमापन्नो राघवाननमैक्षत ॥ २०
स विज्ञाय मनश्छन्दं रामस्याकारसूचितम् ।
चितां चकार सौमित्रिर्मते रामस्य वीर्यवान् ॥ २१
अधोमुखं ततो रामं शनैः कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
उपासर्पत वैदेही दीप्यमानं हुताशनम् ॥ २२
प्रणम्य दैवतेभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ।
बद्धाञ्जलिपुटा चेदमुवाचाग्निसमीपतः ॥ २३
यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ।
तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥ २४

20 Ś D8.13 om 20 (cf v l 15) —^{a}) N V1.2 B1 M3 मैथिल्या। B4 सौमित्रिर् (for वैदेह्या) —^{c}) Ñ1 V B D1–4.9.10 विमर्ष (D1–3 °र्ष) (for अमर्ष) —V3 damaged from ष्ो up to सौमि in 21^c —^{d}) Ñ V1.2 B1.4 D4.10 रामाननमुदैक्षत, B1 D1–3.9–11 राघव समुदैक्षत

21 Ś D8.13 om 21 (cf v l 15) V3 damaged up to सौमि in 21^c (cf v l 20) —^{a}) B1 स (for स) Ñ V1 B4 D1.2–4 T1 G M3.4 मनश्छन्दं, B1 D2 M3 मते तस्य (B1 त तु), B1.3 तु(D2 च)श्छन्दं, D10.11 तत शन्दं, D2 ततश्चिह्न Ch t as in text (for मनश्छन्दं) —^{d}) G1 ततो Cg k as in text (for मते) V3 M3 धीमत (for वीर्यवान्) —After 21, B1–3(m) 4 D1–3.9.11 ins

3231* न हि रामं तदा कश्चित्कालान्तकयमोपमम् ।
अनुनेतुमथो वक्तुं द्रष्टुं वाप्यशकत्सुहृत् ।

[(l 1) B1.3 तत (for तदा) D8 कृतान्त (for कालान्तक-) B1.3.4 D1–8 कुद्धांतकयमं तम्(B4 °मप्रभ) G (ed) क्रोधशोकवशं गत (for the post half) —(l 2) D2 प्रष्टु (for द्रष्टुं) B4 D9 च (for वा) D9 न (for [अ]पि) B1 [अ]प्यकरोत्सुहृत्, B3 [अ]भवत्क्षम B4 D1.3 [अ]शक्नुवन्, G (ed) [अ]प्यशक्नुवन् (for [अ]शकत्सुहृत्)],

while M1 ins

3232* शुश्रूषार्थं ततो धीमान्वानरैः सह लक्ष्मणः ।
चितां कृत्वा तत्र शीघ्रं चिन्ताभूतो बभूव ह ।

22 Ś D8.13 om 22 (cf v l 15) —^{a}) N V B2–4 D4 मुख(V1.2 B3 मूढ)मुखं B1 D1–9.11 मुखं स्थित, D2 T2.3 मुखं तदा, D10 मुखं गतं, M3 मुखं तथा (for मुखं ततो) —^{b}) N V B D1–4.6.9–11.13 तत (for शनैः) —^{c}) Ñ2 D9–11 उपावर्तत —^{d}) V3 damaged after मा up to पुटा in 23^c N2 B1.3.4 D1.2.10 M1 विभावसुं (for हुताशनम्) —After 22 B1.3(marg) ins

3233* उदङ्मुखी तत्र सीता वाक्यं चेदमुवाच ह ।

[B1 transp सीता and वाक्यं]

23 Ś D8.13 om 23 (cf v l 15) V3 damaged up to पुटा in 23^c (cf v l 22) —^{a}) D1–4.7.9–11.13 T2.3 G1 M1 दैवतेभ्यश्च B1 सा (for च) —^{b}) Ñ2 D9 कृत (for बद्ध) B1 (m also देवी) D1 देवम्, B4 ध्येयम् G1 भूत्वा (with hiatus) M1 रामम् (for चेदम्) D4 कृताञ्जलिपुटा चेदम् —^{d}) D1.2 [अ]ग्नि (for [अ]ग्नि) B4 (marg also) कृत्वा मनसि राघव —After 23 Ñ V B D1–4.9.11 ins

3234* यथाहं कर्मणा वाचा शरीरेण च राघवम् ।
सततं नातिवर्तेयं प्रकाश वा रह सु वा ।

[(l 1) V1.2 B4 यथेह, V3 यथेह B1 यन्मह, B4 यथेम D1 यदह (for यथाह). B1 मनसा (for कर्मणा) D2 हृदयेनापि (for शरीरेण च) D11 रावण (for राघवम्) —(l 2) B1 कनणा, D1–3.9 मनसा (for सतत) Ñ V1 D4.10 ना(D4 चा)तिवर्तामि V1.2 B1.3.4 D1.2 नाभि(B2 चाति B3 चाभि)वर्तेह (V2 D1.2 °र्ते) (for नातिवर्तेय) V3 B1.3 D1–3.9 रहोपि (for रह सु)]

24 Ś D8.13 om 24 (cf v l 15) V3 damaged for 24^{abc}. —^{a}) B1 यदा (for यथा) B1 D1.2 हृदयाद्, D11 हृदये (sic) (for हृदय) —^{b}) Ñ1 नाद्य; D11 परि, M3 नोव (for नाप) G (ed) नातिवर्तति B1 D1–3 राघव (for राघवात्) —D5.7.8 (after 3240*) 10.12 T G1.2 M1.2.3 repeat 24^{cd} after 3236* (D5 T1 G3 M3 repeating again after 3240*) while M1 reads 24^{cd} twice —^{c}) B4 तथाय लोकसाक्षी मां, G1 (second time) तथा मां शुद्धचारित्रां —^{d}) D4 om पातु —After 24 Ñ1 (marg) ins l 2–3 of 3242* while D4.13 ins

3235* मनसि वचसि काये जागरे स्वप्नभावे
यदि मम पतिभावो राघवादन्यपुंसि ।
तदिह दह ममाङ्गं दीप्यमानं हुताश
शुभकृदशुभकृत्त्वं सर्वलोकैकसाक्षी ।

[(l 3) D4 दीप्यमानो —(l 4) D4 E *** कृत्वेचा]

—After 24^{cd} (first time) D5.7.10.11 T G1.2 M1.2 ins M3 cont after 3238*

3236* यथा मां शुद्धचारित्रां दुष्टां जानाति राघव ।

[G1 दुष्टां (for दुष्टां)],

while M1 ins after 24^{cd} (r)

3237* एकपत्नीव्रते युक्तां यदि मां वेत्ति पावक ।
त्रैलोक्याधिष्ठित सोऽद्य सर्वतः पातु पावक ।

—Then M1 further cont while D5.7 T G1.2 M1.3.4 (after 24^{cd} first time) ins after 24^{cd} (second time)

3238* कर्मणा मनसा वाचा यथा नातिचराम्यहम् ।
राघवं सर्वधर्मज्ञं तथा मां पातु पावक ।

एवमुक्त्वा तु वैदेही परिक्रम्य हुताशनम् ।
विवेश ज्वलनं दीप्तं निःसङ्गेनान्तरात्मना ॥ २५

जनः स सुमहांस्तत्र बालवृद्धसमाकुलः ।
ददर्श मैथिलीं तत्र प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ २६

G 6 107 33
B 6 106 28
L 6 97.30

—Thereafter M2 cont while D8 ins after 24cd (first time)

3239* अथ वा पुरुषी पापा रामातिक्रमचारिणी ।
तथा सवनकं भूत्वा भस्मीकुर्वातु पावक ॥

[(1 1) D8 चाह (for पापा) D8 आरिणी (for चारिणी) —(1 2) D8 तदा (for तथा) D8 भस्मीकरोतु (unmetric) (for °कुर्वातु)]

—Then D8 M2 cont while D5 T1 G3 M3 cont after 3238*

3240* आदित्यो भगवान्वायुर्दिशश्चन्द्रस्तथैव च ।
अहश्चापि तथा सन्ध्ये रात्रिश्च पृथिवी तथा ।
ये चान्येऽप्यभिजानन्ति तथा चारित्रभूषिताम् ।

[(1 1) M2 भवेत् (for दिशश्). —(1 2) M3 अहश्चैव सन्ध्ये द्वे रात्रि च पृथिवी दिश —After l 2 D5 reads a line which is mostly illeg —(1 3) D5 ये वेद संजानति, M3 रक्षन्ति मां विजानति M3 यथा वेति विभानति (for the prior half) M3 यथा Cg as above (for तथा) M3 Cg सुवृत्ता (for भूषिताम्)]

25 B3 reads 25ab in marg —b) B1 च पावकं (for हुताशनम्) —For 25ab Ś D8 12 subst while L (ed) ins after l 3 of 3242*

3241* इत्युक्त्वाप्यथ मुञ्चन्ती भर्तृप्रणिहितेक्षणा ।

—After 25ab, Ñ1(m) B D1-8 T2 ins, Ñ2 (marg) ins l 2-3 only after 24

3242* प्रवेष्टुकामा ज्वलनं वाक्यं चेदमब्रवीत् ।
यस्मिन् सत्यमृतार्ये शरीरान्तरगोचर ।
त्वं साक्षी मम देहस्य पाहि मां देवसत्तम ।
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा सर्वे ते हरियूथपा ।
वाष्परुद्धमुखाश्चासन्रुरुदुश्च घनैर्स्वनैः । [5]
ततः सा राघवं सीता नमस्कृत्याथ सत्वरम् ।

[(1 1) Ñ1 D8 12 चेद(Ñ2 वाच)मथाब्रवीत्, B2 3 चेदमुवाच ह D1 पश्चुवाच ह (for चेदमब्रवीत्) B4 वद वचनमब्रवीत् (for the post half) —(1 2) B1 3 आख (for आर्ये) D5 T2 3 पावक स च भूतानां (for the prior half) Ñ2 अंतरस्थित D1 शरीरांतर (for शरीरान्तर) —(1 3) B1 3 हव्यवाहेन (for मम देहस्य) B2 3 वाहि (for पाहि) B2 वेद (for देव) B1 3 चोत्तम । D5 T2 3 सत्तम (for सत्तम) —L (ed.) om l 4-6 —(1 5) B1 सो (for घनैः) B1 ग्रु (for second च) A1 B1 3 मूर्च्छ (for मुखा) —B3 reads l. 6 in marg —(1 6) B1 च (for ततः) T2 3 नमस्कृत्य]

—c) Ś B1 D1-4.8.11 दधौ M2 तत्र (for दीप्तं) —d) Ś Ñ V B D1-4 12 13 M2 नि शङ्केन, G2 नि सङ्गेन Ck as in text (for नि सङ्गेन) —After 25 V2 reads one damaged line

26 V2 om 26 —a) Ś D8 13 ततस् (for जन) Ś Ñ1 V1 2 B1 4 D1-5 12 13 G2 M3 तु, Ñ2 D1 6 1 11 G1 M2 च (for स) B3 ज्वलनम् (for जन स) B3 D5 तु महाम्, D1 बहुधाम्, T1 damaged (for सुमहान्) M3 वस्तो (for तत्र) —b) Ñ2 V1 B1 D1 11 13 G2 वृद्ध (for वृद्ध) Ś B1 D1 3 5 13 पुर सर, Ñ V1 2 B2-4 D1 4 13 समागत (for समाकुल) —c) Ś D8 12 देवीं, Ñ1 D1 12 सीता B1 D1-3 6 दीप्ता D1 12 G1 दीप्तां (for तत्र) —d) D5 प्रविवेश (for प्रविशन्तीं) —After 26 V1 (ins l 9 after 26 and cont l 7-8 5 prior half of l 4 and post half of l 6 after 3245*) D1 6 (only l 6-9) 7 10 11 T1 G M1 2 3 ins, Ś B1 D1-2 8 11 T2 3 cont after 3246* Ñ1 D8 12 ins after colophon Ñ2 V1 3 B1 4 ins after 27, B4 cont after 3247* M3 further cont after 3248*

3243* सा वह्नावदेहमाया तप्तकाञ्चनभूषणा ।
पपात ज्वलनं दीप्तं सर्वलोकस्य सन्निधौ ।
ददृशुस्तां विशालाक्षीं पतन्तीं हव्यवाहनम् ।
सीतां सर्वाणि भूतानि रुक्मवेदीमिवोत्तमाम् ।
ददृशुस्तां महाभागां प्रविशन्तीं हुताशनम् । [5]
सीतां कृत्स्नास्त्रयो लोका पुण्यामाज्याहुतीमिव ।
प्रचुक्रुशु स्त्रियः सर्वास्तां दृष्ट्वा हव्यवाहने ।
पतन्तीं संस्कृतां मन्त्रैर्वसोर्धारामिवाध्वरे ।
ददृशुस्तां त्रयो लोका देवगन्धर्वदानवाः ।

(V2 om l 1 —(l 1) Ś1 V1 B D1-3 6 8 13 तप्त (for तप्त) G (ed) -वर्ण (for -वर्ण) G1 हेमाभा (for हेमाभा) Ñ1 B2 D2 13 भूषिता (for भूषणा) —(l 2) Ñ V1 3 B2-4 D1 13 M3 ज्वलने दीप्ते Ñ V1 3 B2-4 D4 13 M3 तु(M3 सी)ताञ्जलिधिताध्वरे (for the post half) Ś B1 D1-2 8 9 T1 3 M3 विवेश मैथिली दीप्त(M3 ज्वलनं दिव्य)मपि (B1 °ह दीप्ता)मग्निशिखां यथा (B1 °ग्निशि, M3 °शोभना) —Ñ1 om (hapl) l 3-8 Ñ2 V3 D1 11 13 T2 G1 2 M2 3 om (hapl) l 3-4 V1 B2-4 om l 3 —(l 3) Ś B1 D1-4.8 13 ते (for तां) G1 M1 2 हव्यवाहने —The sequence of l 4-6 (including omissions and repetitions) in B1 is as follows l 5 (first time), prior half of l 4 post half of l 4 om, prior half of l 6 (first time) om post half of l 6 (first time) l 5 (in m) and l.6 (second time) —(l 4) V1 2 B1 read the prior half of l 4 after l 5 D10 11 G1 Ck t रुक्मवे (for भूतानि) —B1 om from

G 6. 101. 14 / B 6. 116. 14 तस्यामग्निं विशन्त्यां तु हाहेति विपुलः स्वनः । रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुरधिकशततमः सर्गः ॥ १०४ ॥

the post half of l 4 up to the prior half of l 6 V1 2 B3 om the post half D7 10 11 G3 M1 रुक्मवेदिनिभा तदा (D1 °त°) M3 विधिवदेनामारुह्य (for the post half) —M3 om (hapl) l 5-8 D1 7 om l 5 ∰ Cv सीतां कृत्वा इत्यादि पूर्वार्धे दद्दृशु तां महाभागां प्रविशन्तीं हुताशनमिति ' ∰ —(l 5) D13 ते (for तां) Ś B1 2 (second time) D3 4 5 8 13 T1 2 तामपश्यंविशन्तीस्थां (Ś D2 12 °-मुमनसा [Ś1 D13 °स]) (for the prior half) V3 damaged for the post half —D12 om (hapl groupwise) l 6-7 V3 om l 6 —(l 6) V1 2 B3 om the prior half V1 2 B3 2 (first time) 4 D4 पूर्णाम् (for पुष्याम्) Ś B1 2 (second time) D1-3 5 11 T2 3 ऋषयो देवगन्धर्वा यज्ञ पूर्णाहुतीमिव (Ś2 °ती यथा) N1 D4 12 सीतां सदेवगन्धर्वाश्चो लोका प्रचुक्रुशु —(l 7) V1 2 B2 4 प्रगृह्य, B1 चुक्रुशुश्च B3 चक्रुशुस्ता (for प्रचुक्रुशु) V1 चापि (for सर्वाः) N1 D4 स्त्रिय सर्वास्तु तां दृष्ट्वा D10 स्त्रियश्च सर्वास्तां दृष्ट्वा (for the prior half) N2 D4 12 प्रविष्टां B1 दृष्ट्वा तां (by transp) (for तां दृष्ट्वा) T1 damaged for हव्यवाहने Ś1 D2 प्रविशन्तीं हुताशनं Ś2 lacuna (for the post half) —(l 8) D1 [अ]नले (for [अ]ध्वरे) —After l 8 Ś B1 D1 2 3 4 (before l 9) 11 T2 3 ins B3 cont in marg after 3244*

3243(A)* भक्तोवस्वाधिन सर्वे ये सिद्धा धर्मचारिणः ।
ते तामभ्येत्य दद्दृशु प्रविष्टां हव्यवाहनम् ।

[D2 om l 1 —(l 1) Ś2 D12 सैर B2 छब D1 3 छ° (for धर्मे) B1 च प्रधानिन (m also °चारिण) (for धर्मचारिण) Ś1 D2 सिद्धा स्व छन्चारिण (for the post half) —T2 3 repeat l 2 here reading it for the first time after l 5 of 3246* —(l 2) B3 सीतामागत्य D2 ते तां समेत्य T2 (second time) ते तां मध्येन T3 (second time) सीतां मध्येन (for ते तामभ्येत्य) D2 हव्यवाहने]

—Then B3 cont 3245* —Ś1 D2 om l 9 D1 (preceded by l 2 of 3243(A)*) T2 3 (repeat it in its proper place preceded by l 2 of 3243(A)* which is repeated) ins l 9 after l 5 of 3246* —(l 9) Ś2 D12 T2 ते (for तां) Ś2 B1 D12 ततो (for मंत्रे) Ś1 D13 देवा सिद्ध (for लोका दैव) D1 मानवा D1 राक्षसा (for दानवा) —For l 8-9 N1 D4 11 subst

3243(B)* पतन्तीं वाष्पशोकार्दैर्नैर्निरीक्षितान्या ।
लोकपालास्तदा दृष्ट्वा सीतां चाग्निमुपागताम् ।

[(l 1) D1 वेपन्तीं (for पतन्तीं) D12 शोकार्द्रैर्वाष्प (unmetric) (for वाष्पशोकार्द्र) D12-वन्ता (for वर्णै)] —Then Ś B1 D1-3 5 8 11 T2 3 cont (D8 after l 8 T2 3 after l 9 [r]) N V1 2 B2-4 D4 7 10 11 T1 G M cont only l 3

3244* मैथिलीं तु विशालाक्षीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ।
साक्ष्येण विधिना यद्वे मधुपुत्रामिवाहुताम् ।
दृष्ट्वा पतन्तीं त्रिदिवे त्रिदिवाद्देवतामिव ।

[Ś1 D2 3 om l 1 —(l 1) T2 3 तु (for तु) —(l 2) D1 3 नैक्षेण D2 न्यायेन D1 T2 3 श्रूयेन (for साक्ष्येन) D4 युधे (for यद्वे) B1 मधुचरम् —Ś B1 D1 3 5 8 11 T2 3 om l 3 D8 reads l 3 in marg —(l 3) N1 V1 B3 4 D4 पर ? B3 तां चेद M3 त्रिदिवात् Cm l t as above (for त्रिदिवे) M2 सहसा (for त्रिदिवा॰) D12 शत्र तत्पत्नीं तु महीं त्रिदिवा देवतामिव (sic)]

—Then N1 V1 2 B4 further cont 3245* —After 3243* V3 cont 3245*

27 V3 om 27 —*) V3 damaged up to विशान्त्या D12 मास्यम् (sic) (for तस्याम्) N1 D4 11 12 अग्नौ D 1 अग्नि (for अग्निं) B2 D13 च (for तु) Ś B1 D1 2 3 5 T2 3 प्रविष्टाया D1 प्रविशन्त्या (for विशन्त्या तु) —*) N1 D4 वैदेह्या D13 सीताया (for हाहेति) Ś D3 4 13 च (Ś1 om [subm]) महा D1 3 सुमहान् D4 5 11 T G M3 5 6 विपुलः D6 [अ]भूत्महा (for विपुल) B1 पुन (for स्वन) —*) N1 D1 तु (for च) B4 वानराणां (for वानराणां च) —*) B3 marg D12 [अ]तिमनोपमं (sic) (for [अ]द्भुतोपम) —After 27 Ś N1 B1 D1 4 5 8 11 13 T2 3 ins, while N2 V1 2 B4 further cont after 3244* V1 cont after 3243* B2 cont after 3243(A)* :

१०५

तत्तो वैश्रवणो राजा यमश्चामित्रकर्शनः । सहस्राक्षो महेन्द्रश्च वरुणश्च परंतपः ॥ १

C. 6. 102. 2
B. 6. 117. 2
L. 6. 98. 12

3245* निशम्य सीता तु तदा विशङ्का
हुताशनं दीप्तमनुप्रविष्टाम्।
सराक्षसा वानरपुंगवास्ते
मुदं स्थिता व्यसनपरा बभूवुः ।

[(l 1) V3 damaged for निशम्य सी V1 विदित्य (for निशम्य) T3 तथा (for तदा) Ñ V3 3 B1-4 D4 प्रदीप्तं (for तु तदा) Ñ2 अशङ्का, V2 B4 विशुद्धां, D1 T3 2 विनविक्षा D7 विशुद्धीं, D13 हुताशन (for विशङ्का) —(l 2) D13 सुमते-दीप्तमपिमेव प्रविश्य —(l 3) D5 T3 3 ततो जना (for सराक्षसा) D1 -पुंगवास् (for पुंगवास्) D5 T2 3 च (for ते) —(l 4) D13 च तस्थुः (for बभूवुः)]

—After 27, Ñ2 V1 3 B3 4 ins 3243* M3 ins 3247* (followed by 3248* and 3243*)

Colophon V3 damaged D13 begins colophon with ॐ —*Kanda name* N V1 B1 3 4 D1 4 13 लङ्का काण्डे —*Sarga name* Ś Ñ1 V3 B D-4 6 13 सीताग्निप्रवेश, Ñ2 अग्निप्रवेश, V1 D1 आत्मशुद्धिके सीताग्निप्रवेश, D13 सीतावह्निप्रवेश, M3 सीताप्रवेश —*Sarga no* (figures, words or both) S1 Ñ1 V3 B3 4 D2 5 8 12 13 om, S2 D1 99 Ñ2 105, V1 101, B1 77, B3 97, D1 3 102, D6 M1 120, D7 T1 G M1 3 119 D10 11 118, T1 127, T3 130 M1 3 121 —After colophon, Ś B1 D1-3 8 9 11 T2 3 ins

3246* स तदा हव्यकव्येशः सीतया सत्कृतस्तदा।
बभूवाहुतिसंभक्षो हुताशन इवाध्वरे।
बभूव चाथ वह्निः स्तूयमानस्य सीतया।
गाढादस्य सलिलं वायोद्धतस्य दीप्तवत्।
ये च तस्य समीपस्था वानरा दीप्ततेजसा। [5]
तं चाप्य प्रतीकाशं त दृष्ट्वा विस्मयमागताः।
शुद्धां च मेनिरे सीतां सप्रविष्टां हुताशनम्।
कङ्कवर्णी परिहृत्य पावकीमिव भूतिनं।
आभरणसंस्थानं दिशूणां समागम ।
सा राम मनसा कृत्वा हुताशनमुपागता। [10]
सा विमाह ततो देवी दिव्यभूषणभूषिता।
हुताशने सप्रविष्टा सर्वपापेव परमाम्।

[(l 1) D3 3 तथा (for तदा) Ś D1 13 -कव्यासी (for -कव्येशः) Ś D1 11 संस्कृतः (for सत्कृतः) B1 D1 2 transp सीतया and संस्कृतः, D2 तथा (for तदा) D3 संस्कृतः सीतया (for the post half) —(l 3) B1 D2 [च]स्य च (by transp) (for चाथ) D3 स्तूयमान तु (for °मानस्य) —(l 4) After गाढा, D2 wrongly repeats from स्य in l. 2 up to गाढा in l. 4 Ś D1 3.4.11 सिक्ति, D3 [इ]व यथा (for सलिलं) B1 वाताहतस्य, D3 वातोद्धत स (for वातोद्धतस्य) —(l 5) D3 T3 3 दीप्ततेजस. —After l 5, D1 (preceded by l 2 of 3243(A)*) T3 3 (repeat it in its proper place preceded by l 2 of 3243(A)* which is repeated) ins l 9 of 3243* —(l 6) D1-3 ते चा(D2 तथा)प्य तच्चीतस्तदत, D3 T3 3 अग्नौ सीतां प्रवासीनां (for the prior half) B1 D1 8 11 शुद्धां (for शुद्धां) B1 आयतु —T3 3 om l 7-10 —(l 7) B1 तो (for च) D3 प्रविशती (for सप्रविष्टां) —(l 8) B1 पार्वतीम च (for पार्वतीमिव) —(l 10) D1 मम सा (for सा राम) D3 प्रणम्य शिरसा देवी (for the prior half). —D13 om l 11 —(l 11) B1 D1-3 8 9 संविमाह B1 च सा (for ततो). B1 [आ]भरण (for भूषण) T3 3 विभूषणविभूषिता (for the post half) —(l 12) Ś D3 12 प्रविष्टा सा (for सप्रविष्टा)]

—Thereafter, Ś B1 D1-3 8 11 13 T3 3 cont. 3243* Ñ1 D1 13 ins 3243* after the colophon G M1 3 conclude with श्रीरामाय नमः

105

Before 1 V B1 (followed by 3243*)-4 D4-7 10 11 T G M1 3 5 ins, while M3 ins after 6 104 27

3247* ततो हि दुर्मना रामः श्रुत्वैव वदतां गिरः ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा बाष्पव्याकुललोचनः ।

[(l 1) V3 damaged for the prior half V3 B1-4 M3 ततस्तु, T1 damaged, G1 t as above (for ततो हि) V3 om दुर्मना V B3-4 D4.7 10 11 G2 M3 [प]व; M1 तु (for [प]व) G1 M3 पश्चात् (for वदताम्) D10 11 T3 3 गिरं, G1 M3 गिर् (for गिरः) —(l 2) V B3 4 तस्थौ B3 ध्यात्वा (for दध्यौ)]

—Thereafter M3 cont

3248* लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सह सर्वैः प्लवंगमैः ।
ददर्श सीतां वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ।

—Thereafter M3 further cont 3243*

1 Ñ1 reads 1[ab] twice B1 transp [a] and [d] —[b]) V3 damaged after क up to यवन in 2[a] Ñ (Ñ1 both times) V3 3 B3 4 D4.6.11 करेण (for -कर्शन) Ś B1 D1-3.8-11 यम(Ś D3.11 यमो)श्च पितृभिः सह, B2 यमश्चामित्रकर्षण 3 M3 धर्मराजो यमस्तथा —[c]) Ś B1 D1-3.8-11 T3 3 च दुरजो (for सहेन्द्रश्च), —[d]) Ś B1 D1-3.8-11 जलेश्वर (D11 °राम) Ñ V3 3 B1-4 D13

G. 6. 102. 3 B 6. 117. 3 L. 6. 98. 13

पक्षर्धनयनः श्रीमान्महादेवो वृषध्वजः ।
कर्ता सर्वस्य लोकस्य ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ २
एते सर्वे समागम्य विमानैः सूर्यसंनिभैः ।
आगम्य नगरीं लङ्कामभिजग्मुश्च राघवम् ॥ ३
ततः सहस्ताभरणान्प्रगृह्य विपुलान्भुजान् ।
अब्रुवंस्त्रिदशश्रेष्ठाः प्राञ्जलिं राघवं स्थितम् ॥ ४
कर्ता सर्वस्य लोकस्य श्रेष्ठो ज्ञानवतां वरः ।
उपेक्षसे कथं सीतां पतन्तीं हव्यवाहने ।
कथं देवगणश्रेष्ठमात्मानं नावबुध्यसे ॥ ५
ऋतधामा वसुः पूर्वं वसूनां च प्रजापतिः ।
त्वं त्रयाणां हि लोकानामादिकर्ता स्वयंप्रभुः ॥ ६

[श्रे]भसर पाल (for पक्षर्ध) D₆ बहुणश्च भवाभसि (corrupt), D₃ T₂.₃ पवनश्च जलेश्वर (D₃ °श्वर)

2 V₃ damaged up to -नयन in 2ᵃ (cf v l 1) —ᵃ) Ñ V₁.₂ B₃₋₄ D₂.₁₂ स च त्रि (for पक्षर्ध) Ś B₁ D₁₋₃.₅.₁₃ त्रिशूलपाणिर्विश्वेशो, D₆ T₂.₃ शूलपाणिश्च देवे(D₆ विश्व)शो —D₄ reads 2ᶜᵈ twice —ᶜ) D₄(second time) एते, L (ed) कर्ता च (hypm) (for कर्ता) B₂ मनुष्य ; B₃ च सर्व (for सर्वस्य) D₂ जगतो (for लोकस्य) D₁₃ हर्ता च(D₁₂ स कर्ता) सर्वलोकस्य —ᵈ) Ñ V B₃₋₄ D₄(both times) ₁₃ च ज्ञानिनां (for ब्रह्मविदां) Ś B₁ D₁.₃.₅.₆.₁₂ ब्रह्मा(D₆ कर्ता) च भगवान्प्रभु॰, D₂ ब्रह्मा चैव महाद्युति ; M₃ वसवो मरुतो ब्रह्मा —After 2, Ś Ñ V₁.₂ B D₁₋₃.₅.₆.₁₃ T₂.₃ ins

3249* स च राजा दशरथो विमानेनान्तरिक्षगः ।
अभ्याजगाम तं देशं देवराजसमद्युतिः ।

[(l 1) Ś₁ Ñ V₁.₂ B [अ]तराक्षग , T₃ [अ]भव सदा (for [अ]न्तरिक्षग) —V₁ om l 2 —(l 2) Ś Ñ₁ D₂.₁₃ T₂.₃ आजगाम (for अभ्याजगाम) B₁ सन्निन॰ B₄ समद्युति],

while M₃ ins

3250* पितरश्च तथा सत्र आदित्या सर्व एव च ।
अश्विनौ कार्त्तिकयश्च ऋषयः काश्यपादयः ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव गरुडोरगराक्षसाः ।
पुण्यनाश्चैव * * * तथान्ये सिद्धचारणाः ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves]

3 V₃ om 3-4ᵇ T₁ mostly damaged for 3ᵃ —ᵃ) Ś D₈.₁₂ ते सर्वे च (for एते सर्वे) D₁₃ समागत्य —ᵇ) D₁ सूर्यवर्चसैः —ᶜ) Ñ₁ V₁ B₃ D₁₃ Cₜ आगत्य, G₂ आक्रम्य, Cₖ as in text (for आगम्य) —ᵈ) Ñ₁ D₄ अभिगम्यश्च, Ñ₂ V₁.₂ B₃₋₄ D₁₃ M₃ °गम्य , Cₖ.ₜ as in text (for °जग्मुः) —For 3ᶜᵈ Ś B₁ D₁.₃.₈.₉.₁₂ subst

3251* अभ्यभाषन्त काकुत्स्थं मधुरं नाममोत्तरं ।

[B₁ पितृमातृ , D₁.₃ मातृगोत्र D₆ विवेध हि (for नामगोत्त॰)]

4 V₃ om 4ᵃᵇ (cf v l 3) B₁ om 4 Ñ₂ illeg for 4ᵃ —ᵃ) B₂ प्रवास्य , D₆ सहस्र (for सहस्ता) V₂ M₃ [आ]भरण —ᵇ) Ñ₂ परिघोपमान्, V₃ M₃ विपुल भुज , B₃ विमलान्भुजान् —For 4ᵃᵇ, Ś Ñ₁ B₁ D₁₋₃.₅.₁₁.₁₃ subst

3252* सहस्ताभरणं बाहुं प्रगृह्य परिघोपमम् ।

[D₁₋₃.₅.₁₁ हरत , D₆ समस्त (for सहस्त) D₆ युक्त संपूर्णैर्श्च (for the prior half) Ś₁ damaged for दरि] —ᶜ) Ś Ñ₁ V₁.₂ B₁ D₁₋₃.₅.₈.₁₂.₁₃ M₃ अब्रवीत्त्रिदश श्रेष्ठो —D₃ om (hapl ?) 4ᵈ-5ᵃ V₃ damaged for 4ᵈ-5ᵇ —ᵈ) Ś Ñ V₁.₂ B₂.₃ D₂.₃.₈.₁₀₋₁₂ T₃ G₁ M₃ transp प्राञ्जलिं and राघवं B₁ D₁.₆.₇.₈.₁₂ T₃ राघवं(B₁ राम तं) प्राञ्जलिस्थित

5 D₁ om 5ᵃ⁻ᵈ V₃ damaged for 5ᵃᵇ (for both cf v l 4) —ᵃ) Ś B₁ D₆.₁₃ भर्ता (for कर्ता) Ñ₁ B₁ T₁ transp सर्वस्य(Ñ₁ in marg) and लोकस्य D₁₋₃.₁₃ भर्ता त्व(D₆ भतार , D₁₂ स कर्ता) सर्वलोकस्य —ᵇ) D₆ V₂ ज्येष्ठो B₁.₂ ज्ञानभृता , D₁ धर्मविदा , D₈.₁₀.₁₁ G₁.₂ °विदा (for ज्ञानवतां) B₂ D₇.₁₀.₁₁ G₁.₂ M₃ विभु , D₆ T₂.₃ प्रभु , D₃ पत्र (for वरः) Ñ₁ D₁₃ ब्रह्मा च ज्ञानिनां वर (D₆ °र) —ᶜ) M₃ देव (for सीतां) —ᵈ) Ś V₂.₃ B D₁.₃.₈.₁₂ हव्यवाहन M₃ सुग्रीवा जनकात्मजा —V₃ om 5ᶜᵈ —ᶜ) Ñ₁ B₂.₄ D₃.₁₃ -गणश्रेष्ठ, T₁ -गण * * (damaged) G (ed) वरश्रेष्ठ (for -गणश्रेष्ठम्) D₁₃ सबरादि वृषश्रेष्ठम् —ᶠ) D₂ नावबुध्यते, D₄ अवबुध्यसे (for नावबुध्यसे) Ñ₂ D₁₃ G₁.₂ M₃ नात्मानमवबुध्यसे

6 T₃ om 6ᵃᵇ Ś Ñ V B D₁₋₃.₅.₈.₁₁.₁₃ M₃ read 6-8ᵇ after 17 —ᵃ) Ñ₃ B₁ D₈.₁₃ शतधामा , B₂ शत नाम , D₁ कृतधामा , D₆ भूतधामा Ñ V₂ B₂.₃ M₃ पूर्वो (for पूर्वं) B₄ ऋभुश्च त्व वसु पूर्वो, D₁₃ * * * * वदपूर्वं ॐ Cₜ ऋतधामेत्यादिश्लोकत्रय कल्पकालसमत्रम् । तीयस्तैर्व्याख्यात-पूर्वं पूर्वस्मिन् कल्पे सृष्टे पूर्वं वा वसूनां मध्ये ऋतधामा नाम वसु । आदिकल्पाद्याधिपतिरूपादिसृष्टिकर्ता । स्वयंप्रभुरिति ॐ —ᵇ) V₃ damaged for च प्रजा B₁ B₃₋₄ D₁.₃.₁₂ T₁ G M₁.₂.₃ त्व (for च) M₃ प्रजानां त्व (for वसूनां च) —V₃ om 6ᶜ-7 G₃ om 6ᶜᵈ —ᶜ) B₃₋₄ च (for हि) Ś Ñ V₁.₂ B₁ D₁.₃.₈₋₁₂ त्रयाणामपि, M₃ त्रयाणां त्व हि (by transp) (for त्व त्रयाणां हि) —ᵈ) D₁ कर्ता हर्ता (for आदिकर्ता) B₃.₄ D₆.₇.₁₂ M₃ स्वयंभव , T₁

रुद्राणामष्टमो रुद्रः साध्यानामपि पञ्चमः ।
अश्विनौ चापि ते कर्णौ चन्द्रसूर्यौ च चक्षुषी ॥ ७
अन्ते चादौ च लोकानां दृश्यसे त्वं परंतप ।
उपेक्षसे च वैदेहीं मानुषः प्राकृतो यथा ॥ ८
इत्युक्तो लोकपालैस्तैः स्वामी लोकस्य राघवः ।
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठान्रामो धर्मभृतां वरः ॥ ९
आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
योऽहं यस्य यतश्चाहं भगवांस्तद्ब्रवीतु मे ॥ १०
इति ब्रुवाणं काकुत्स्थं ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ।
अब्रवीच्छृणु मे राम सत्यं सत्यपराक्रम ॥ ११
भवान्नारायणो देवः श्रीमांश्चक्रायुधो विभुः ।
एकशृङ्गो वराहस्त्वं भूतभव्यसपत्नजित् ॥ १२

G 6 102 23
B 6 117 13
L 6 98 24

स्वय ** (damaged) (for °प्रभु) V1 आत्राभ्यक्षाभयप्रद —After 6 M3 ins l 2 of 3256*

7 V3 om 7 (cf v l 6) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8,12 13 M3 read 6-8ᵇ after 17 —ᵃ) Ñ1 सप्तमो (for अष्टमो) V2 B3-4 वसूनामष्टम साध्य —ᵇ) T1 असि, M3 अथ (for अपि) —ᶜ) D6 वा (for च) Ś D3 8-12 कर्णौ ते (by transp), D4 8 कर्णाते (for ते कर्णौ) —ᵈ) D1 om चन्द्रसूर्यौ च Ñ V1 2 B2-4 D12 M3 चन्द्रादित्यौ, D2 सूर्याचन्द्रौ (for चन्द्रसूर्यौ) D3 11 सूर्या चन्द्रमसौ दृशौ

8 Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 13 M3 read 6-8ᵇ after 17 V3 mostly damaged for 8ᵃ —ᵃ) Ñ1 B1 D4 आदौ चान्ते (by transp), D13 चाद्यन्ते (for अन्ते चादौ) Ś B1 D1-3 5 8-13 मध्ये च, D7 G2 भूताना (for लोकाना) —ᵇ) Ñ2 V1 2 D7-13 M3 च (for त्व) Ś D2 3 M1 2 परतप , Ñ1 B3 D1 13 पराक्रम (for परतप) —V3 om 8ᶜ-9ᵇ —ᶜ) N V1 2 B3 4 D4 13 शाकसे चैव (for उपेक्षसे च) —ᵈ) Ñ V2 B2-4 D4 13 मनु(N1 D4 13 °नु)ष्यः D3 प्राकृत (for मानुष) Ś B1 D1-8 12 13 प्राकृत प्राकृता(Ś1 B1 D6 °ती)स्थित, V3 भवस्तो प्राकृतौ यथा M3 प्रविशती हुताशन

9 V3 om 9ᵃᵇ (cf v l 8) —ᵃ) Ś B1 D1-3 5 9 13 देवराजन B3 लोकपालैस्तु D13 देवलोकैस्तै (for लोकपालैस्तै) V3 सर्वलोकनमस्कृत —ᵇ) M3 राघव —After 9ᵃᵇ, M3 ins

3253* एवमुक्त स धर्मात्मा राघवो रघुनन्दन ।

—ᶜ) Ś Ñ1 V B1 3 4 D1-3 5 9 13 M3 श्रेष्ठ D4 13 श्रेष्ठो (for श्रेष्ठान्) —ᵈ) D6 वर Ñ2 V2 B3-4 राघव प्रांजलि स्थित , V1 प्रांजलि पुरत स्थित , V3 आत्मानं मानव*** (damaged)

10 ᵃ) V3 damaged from न्ये up to 11ᵃ —ᶜ) V1 D4,10,12 M1 सो (for यो) Ś V2 D3 11 ज्ञातो यथा(V2 °तथा) , Ñ1 D4,10,11 13 M1 यथा यतश्च Ñ2 V2 B1,3 देव य(Ñ2 °या य)तश्च B1 यतो यतश्च B2 देव सतश्च D1 4 यत्र यथा(D6 °तथा), D2 यथ यथा D3 यथा यतश्च (for यस्य यतश्च) D6 वा (for च) Ñ D4,13 (प,)व (for [अ]ह) D6 कोह यतो यथा चाह —ᵈ) D6 T1 2 प्रब्रवीतु, D7 तद्ब्रवीहि D5 G3 तद्ब्रवीमि, M3 तान्प्रब्रवीतु (for तद्ब्रवीतु) D5 G1 ते (for मे) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 तत्तद्वान्वक्तुमर्हति, B1 M3 तद्भवान्प्रब्रवीतु मे —After 10, Ś V1 B1 D1-3 5 9 13 M3 ins

3254* तमुवाच सहस्राक्ष श्रेष्ठोऽस्माक पितामह ।
स्वयभूर्भगवान्ब्रह्मा वक्ष्यत्येष यथा भवान् ।

[(l 1) V1 B1 सोस्माक तु(B1 च) (for श्रेष्ठोऽस्माक) —(l 2) Ś1 B1 D4 13 यतो (for यथा)]

—Thereafter M3 cont 3255*

11 V3 damaged for 11ᵃ (cf v l 10) —ᵃ) M3 एव (for इति) D5 T1 G1 2 M3 ब्रुवत V1 इति ब्रुवत देवेशो —ᵇ) Ñ1 च ज्ञानिना, B2 वेदविदा (for ब्रह्मविदा) D4 वर B1 D6 T1 2 ब्रह्मा लोकपितामह । M3 Ck ब्रह्मा महा-विद्भुत्तम —ᶜ) Ñ V B3 4 D4 13 काकुत्स्थ, D10 11 M3 Ck t से वाक्य (for मे राम) —ᵈ) B1 सत्यवता वर —For 11, Ś B1 D1 3 5 9 13 subst , while M3 cont after 3254*

3255* तमुवाच ततो देव स्वयभूरमितद्युति ।
प्रगृह्य रुचिर बाहु स्वागतं दृढविक्रमम् ।

[(l 1) M3 [अ]थ्यतो (for ततो) —(l 2) B1 वचन D1 13 रुचिर, M3 विपुल (for रुचिर) B1 स्वागं(sic) (for बाहु)]

12 ᵃᵇ) M3 श्रीमान्स (for देव) Ś Ñ V B1-3 D1-5 8 12 13 श्रीमान्देवस् (by transp) B4 D6 साक्षाद्देवश्, D4 चैव श्रीमान् (for देव श्रीमान्) D4 T2 3 M3 चक्रधरो (for चक्रायुधो) Ś N V B D1-4 7-13 T2 G3 प्रभु (for विभु) M3 2 श्रीमाश्च(M4 शार्ङ्ग च)क्रगदाधर (for ᵇ) —After 12ᵃᵇ Ś Ñ V1 2 B D1-4,8,9 12 13 read 14 —V3 damaged from 12ᶜ up to अक्षरं in 13ᵃ —ᶜ) T1 शृंग (for शृङ्गो) Ñ1 D4,13 च (for त्व) —ᵈ) B3 भूतो भव्य । B4 D13 M3 भूतभव्य V1 D1-3 भवात्मक । B1 भवात्क (for सपत्नजित्) Ś D4 13 यज्ञनाभो रणाकृति । D6 T2 3 पद्मनाभो महारिहा, ⊛ Cm भूतभव्य सपत्नजित् इति पाठ ⊛

G. 6 102 14
B. 6 117 14
L. 6 98 15

अक्षरं ब्रह्म सत्यं च मध्ये चान्ते च राघव ।
लोकानां त्वं परो धर्मो विष्वक्सेनश्चतुर्भुजः ॥ १३

शार्ङ्गधन्वा हृषीकेशः पुरुषः पुरुषोत्तमः ।
अजितः खड्गधृग्विष्णुः कृष्णश्चैव बृहद्बलः ॥ १४

सेनानीर्ग्रामणीश्च त्वं बुद्धिः सत्त्वं क्षमा दमः ।
प्रभवश्चाप्ययश्च त्वमुपेन्द्रो मधुसूदनः ॥ १५

इन्द्रकर्मा महेन्द्रस्त्वं पद्मनाभो रणान्तकृत् ।
शरण्यं शरणं च त्वामाहुर्दिव्या महर्षयः ॥ १६

सहस्रशृङ्गो वेदात्मा शतजिह्वो महर्षभः ।
त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोंकारः परंतप ॥ १७

प्रभवं निधनं वा ते न विदुः को भवानिति ।
दृश्यसे सर्वभूतेषु ब्राह्मणेषु च गोषु च ।
दिक्षु सर्वासु गगने पर्वतेषु वनेषु च ॥ १८

13 V3 damaged up to अक्षर in ^{a} (cf v l 12) D1 om 13 Ñ2 om 13^{ab} —^{a}) Ś D2.13 सपद्म, V2.3 B1.3.4 D7-9 सत्य ते, D5 T2.3 G1.3 M3 सत्य त्व, Cm g L t as in text (for सत्य च) —^{b}) D6 T2.3 त्व (D6 m) मध्येंते (for मध्ये चान्ते) V3 जगन्नाथोसि राघव —^{c}) Ś1 D1 तु परो, V1.2 D4 त्व पर, B2 D12 परसो, D13 त्वपरो (for त्व परो) Ñ1 D2.13 लोके (for धर्मो)

14 V3 om 14 Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.9.11.12.13 read 14 after 12^{ab} —^{a}) D1 शृङ्गधन्वा —^{b}) Ś1 B1 D1-3.8.9.12 पुराण (D9 °ण), B2 T1 केशव, Cm g t as in text (for पुरुष) —^{c}) G1 अजर Ś Ñ1 D1-3.4.8.9.12 T2.3 खड्गभृद्, B1 M3 शस्त्रभृद्, B3 खड्गभुग्, D13 स्वगाध्ग् (for खड्गधृग्) Ñ2 V1 B2 D1.9 M3 विष्णु (for विष्णु) —^{d}) M3 विष्णु कृष्णो (for कृष्णश्चैव) Ś B1 D1-7.8.9-12 सनातन (for बृहद्बल) Ñ V1.2 B2-4 D4.12 जि (Ñ2 V1 B3 वि) ष्णु कृष्णो (V3 °ष्णुर्विष्णुर्) महाबल

15 D3 om 15-16^b D13 om 15^{ab} —^{a}) Ś2 Ñ2 B2 D1-3.9.12 ग्रमणीश्च (for ग्रामणीश्च) D1 स त्व, D2 सत्वस्तु D10.11 Ct सर्वे (for च त्व) —V1 damaged for 15^{b-d} —^{b}) Ñ V1.2 B2.3 D4 बुद्धिर्धिया, D6 बुद्धिस्त्वं च, D7.10.11 T2.3 G3 M1.2.3 त्व बुद्धिस्त्व, Cg as in text (for बुद्धि सत्त्व) Ś B1 D1-3.8 वैकुण्ठश्च (B1 D1-3 °स्त्व) महाभुज, B4 बुद्धिर्धिया क्षमादय; D12 बुद्धिश्च त्वं क्षमा दया, G2 बुद्धिस्त्वं च शमो दम —^{c}) Ñ1 प्रभावश्च B2 D1.2.8 T2.3 G2.3 M3 [श्च]प्ययश्च, V3 [प्र]व (for त्वम्) D6 प्रभावश्चापि पच त्वम् (sic), D12 प्रभावश्चाप्ययश्चैव M3 प्रजापतिश्चाव्ययस्त्वम् —^{d}) B2 त्वामिंद्रो; D13 त्वमुपेंद्रो (b) pm) (for उपेन्द्रो) V3 स्वं मित्रो देवसत्तम

16 D5 om 16^{ab} (cf v l 15) —^{a}) Ñ1 D1.11 कृतकर्मा, M3 विश्वकर्मा Ñ D13 च (for त्व) Ś B1 D1-3.8.11 विष्णु (B1 वृष्णिः D1 वृषिः D8 वृषि) गर्भो धराधि (D8.12 °र्हि) त्व —^{b}) Ś1 D4 नरांतकृत्; V2 युगांतकृत्; B2 रणांतक; D6 भवांतकृत्; D9 शरांतक; D12 सर्वतकृत् —V1 om. 16^c-17^d —^{cd}) Ñ1 B4 M3 शरण्य, D6 चा त्वाम्; D13 कृपस (for च त्वाम्). Ś B1 D1-3.8.9.12 देवाः G1 दिव्य (for दिव्याः) Ś2 D13 सुरर्षय Ñ V2 D4 आहुर्देवा सवासवा, V1 B2-4 आहुर्देवपयो बुधा (for ^{d}) D13 शरण्य शरणश्च त्व सहायो वासवो वसु.

17 V3 om 17^{ab} (cf v l 16) —^{a}) Ś Ñ V1.2 B1-3 D1-4.8.9.12 M3 ऋक्साम (D2 *sup lin* also °यजु) शृङ्गो (D4 M3 °जिह्वो), B4 ऋक्सामयजुर् (for सहस्रशृङ्गो) D13 ऋक्सामानि यजूंषि त्व —^{b}) D2.6 M3 सतशृङ्गो, D6 जितजिह्वो, D10.11 M1 शतशीर्षो (for शत जिह्वो) Ś2 Ñ2 महर्षिप, V1.2 D1.3.12 T1 (*inf lin* also) G1 महर्षय, D1.4 महर्षभ, D7 सहस्रक, G2 महर्षिभि; M3 महोरग (for महर्षभ) Ś1 शतशीर्षा महर्षिप; B1 सहस्रजिह्वोमहर्षभ, G2 सतशीर्ष सहस्रपद् ※ Cm शतशीर्ष इत्य वा पाठ ※ —After 17^{ab}, D5-7.10.11 T G M1.2.3 ins. while M3 ins. l 2 only after 6

3256* त्व त्रयाणां हि लोकानामादिकर्ता स्वयंप्रभुः ।
सिद्धानामपि साध्यानामाश्रयश्चासि पूर्वज ॥

[T1 reads l 1 *inf lin* —(l 1) G2 स्वयंभुर् M3 स्वयंभा —(l 2) M1.2 अथ (for अपि) D7 G2 transp. सिद्धानाम् and साध्यानाम् D6 M3 [अ]पि (for [अ]सि)] —^{c}) D6 त्वं स्वाहा त्व (for त्वमोंकार) Ś Ñ V B D1-4.6.8.9.12.13 T1 G2 M1.2 Cg धर्मश; D10.11 पराव्य; G1 पर पुमान् —After 17 Ś N V B D1-4.8.9.12.13 M3 read 6-8^a

18 M3 om 18 G2 om 18^{cd} —^{a}) Ś2 प्रभवं; D4 प्रभावं; M3 प्रकृति Cg as in text (for प्रभवं) K (ed) विधनं (for निधनं) Ś Ñ2 V B2.3.4 D2.3 1-12 चापि B1 चापि D1 च दो; D13 चात (for वा ते) —^{b}) V2.3 D9-12 नो (for न) Ñ1 B4 D4.13 M3 विदु; Cm g as in text (for विदुः) —^{c}) D2.13 दृश्यते D6 लोकेषु D13 लोकेषु —^{d}) Ś V V B D1-4.8.12 गोषु च (B4 धर्मेषु) ब्राह्मणेषु च D13 गोषु ब्राह्मणेषु च —Ñ1 D2.6 om. (hapl) 18^{ef} —^{ef}) D1 चरण (for गगने) D10.11 नदीषु; D13 गुहासु (for वनेषु) B1 सागरे पर्वतेषु च (for ^{f}). Ñ2 V B2-4 गगने दिक्षु सर्वासु सागरेषु वने (B3 वन) षु च

सहस्रचरणः श्रीमाञ्छतशीर्षः सहस्रदृक् ।
त्वं धारयसि भूतानि वसुधां च सपर्वताम् ॥ १९
अन्ते पृथिव्याः सलिले दृश्यसे त्वं महोरगः ।
त्रींल्लोकान्धारयन्राम देवगन्धर्वदानवान् ॥ २०
अहं ते हृदयं राम जिह्वा देवी सरस्वती ।
देवा गात्रेषु लोमानि निर्मिता ब्रह्मणः प्रभो ॥ २१

निमेषस्तेऽभवद्रात्रिरुन्मेषस्तेऽभवद्दिवा ।
संस्कारास्तेऽभवन्वेदा न तदस्ति त्वया विना ॥ २२
जगत्सर्वं शरीरं ते स्थैर्यं ते वसुधातलम् ।
अग्निः कोपः प्रसादस्ते सोमः श्रीवत्सलक्षण ॥ २३
त्वया लोकास्त्रयः क्रान्ताः पुराणे विक्रमैस्त्रिभिः ।
महेन्द्रश्च कृतो राजा बलिं बद्ध्वा महासुरम् ॥ २४

G 6 102 27
B 6 117 27
L 6. 98 38

19 a) D1 s -नयन (for चरण) —b) D8 आत्तशीर्षं (for शतशीर्षं) D1.3 s सहस्रपात्, D4 5 12 T2 G3 सहस्र दृक (for °दृक्) —c) D7 लोकाना (for भूतानि) —d) Ś1 सर्वपवता, D1 चैव पर्वतान् D9-11 M1 पृथिवीं सर्वपर्वताम् —After 19 M1 ins

3257* त्वं स्रष्टा सर्वभूताना त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ।

20 a) Ś V2 D6 13 अंत पृथिव्यां Ñ1 V1 B2 4 D1 3 M3 अंत पृथिव्या, B3 D8 अंते पृथिव्या, D12 भधस्त्वावाव्यां (sic) Cr g k t as in text (for अन्ते पृथिव्या) —b) D1 महोरगो —c) S2 D6 13 धारयन्राम, V2 B1 धारयस्येतान्(V2 °से*) B4 लोकान्धारयामास —D8 om (hapl) 20d – 21a —d) G3 दानवा, M3 मानुषान् (for दानवान्) Ñ V B2-4 D1 देव(D4**)मानुषपन्नगान्

21 D2 om 21a (cf v l 20) —a) D7 G2 सौम्य, Ck t as in text (for राम) —c) D6-7 T G M1 2 5 रोमाणि (for लोमानि) Ś N V B D1-4 8-13 M1 देवा रोमाणि गात्रेषु —d) T2 3 बोधिता, Ck as in text (for निर्मिता) D7 10 11 G1 Cr t ब्रह्मणा निर्मिता (by transp). Ś B1 D1 4 6 8 12 निर्मितास्ते स्व(B1 स्व)मायया, Ñ V B2-4 D1 M1 निर्मितानि(N2 M1 °स्ते) स्वयंभुवा(M3 °प्रभो), D12 त्वया ते निर्मिता प्रभो

22 a) B1 D1 निमिषस् Ś D1-3 8 13 स्मृतो, Ñ V B2 4 G3 M3 भवेद्, B1 D6-11 स्मृता, D5 भवत् (sic) (for ऽभवद्) B3 निमेष तु भवेद्रात्रिर् ; D12 भनिमेषास्तेभवद्रात्रिर् (corrupt) —b) D1 G3 M3 भवेत् (for ऽभवद्) Ś1 दिवस स्मृत ; Ś2 N B1 D1-4 9-13 M3 दिवसस्तथा V B2-4 दिनसेव च (for तेऽभवद्दिवा) D8 द्वयेपो दिवसस्तत (sic) —After 22ab, M1 ins

3258* उदरं तेऽभवद्राम सेन्द्राश्च सदिवौकस ।

—D8 om 22c–23b V1 lacuna for 22c —c) Ñ1 V2 B1 D10 11 13 तु, Cr as in text (for ते) N1 T2 M3 देवा (meta); Cr m g k as in text (for वेदा) Ś D1 3 8 12 संस्कारस्तेभवद्देहो, B1 संस्कारस्त्वभवन्देवा, B3 संस्कारस्ते भवेद्राम —d) D7 10 11 G2 [द]तद्, Cm g t as in text (for तद्) T3 भस्मिन्, Cm g t as in text (for भस्ति) Ś1 D1-3 12 transp त्वया and विना Ñ V B D4 मम सेंद्रा दिवौकस, M3 नास्ति किंचित्त्वया विना

23 D4 om 23ab (cf v l 22) V1 om 23ab —a) Ś D3 शरीरे (for शरीर) —b) D13 धैर्यं (for स्थैर्यं) G1 च (for ते) —c) D12 प्रभावस्त (for प्रसादस्ते) M3 च (for ते) —d) D8 हिम (for सोम) B3 श्रीश्च स (for श्रीवत्स) Ś1 N2 V1 3 B1 3 D2 3 9-11 T1 3 G3 3 M3 -लक्षण, Ś2 B1 4 D1 6 7 8 12 13 लक्ष्मण, Ñ1 V2 लक्षण, D4 M3 -लाञ्छन (M3 °न)

24 V1 om 24 —ab) G3 यथा ; Cm g k t as in text (for त्वया) D3 G1 M3 त्रयो लोकास्त्वया क्रान्ता (for a) Ś V2 3 B1 3 D2 3 6 8 9 13 G1 M3 पुराणैर्, Ñ2 B3 4 M1 3 पुरा वै D10 11 पुरा स्वैर् T2 3 पुरा ते, Cr m g as in text (for पुराणे) Ñ1 D4.13 त्वया लोकत्रय क्रांत पुरा त्रिभिः क्रमैस्त्रिभि —c) D1 महेंद्रस्तु कृतो वीर —d) D6 बद्ध्वा (for बद्ध्वा) Ñ1 D12 महाबल, B3 [म]सुरोत्तम D4 महाधन, D6 11 सुदारुण (for महासुरम्) B3 (after corr sup lin) बलिर्बद्धो महासुर (before corr °बल) —After 24, Ś D6 13 ins.

3259* लोका-सहृत्य काले त्व निवेश्यात्मनि निश्चलम् ।
कुर्वन्नेकार्णव घोर स्वप्याहस्येन वर्त्मना ।
त्वया सिंहवपु कृत्वा हिरण्यकशिपुर्हत ।
नमस्तुभ्य भगवते पुरुषाय महात्मने ।
सर्वभूतनिवासाय वासुदेवाय साक्षिणे । [5]
नमस्ते आदिदेवाय साक्षिभूताय ते नम ।
नारायणाय कृष्णे नराय हरये नम ।

[(l 4) D12 नमस्तुभ्य —(l 6) Note hiatus between नमस्ते and आदिदेवाय —(l 7) D13 हरये (for कृष्णे)]

—Then Ś D6,13 cont B1 2,3 (marg) D1-3 12 T2,3 ins after 24

G. 6. 102. 30
B. 6. 117. 27
L. 6. 98. 17

सीता लक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवः कृष्णः प्रजापतिः ।
वधार्थं रावणस्येह प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ॥ २५
तदिदं नः कृतं कार्यं त्वया धर्मभृतां वर ।
निहतो रावणो राम प्रहृष्टो दिवमाक्रम ॥ २६

अमोघं बलवीर्यं ते अमोघस्ते पराक्रमः ।
अमोघास्ते भविष्यन्ति भक्तिमन्तश्च ये नराः ॥ २७
ये त्वां देवं ध्रुवं भक्ताः पुराणं पुरुषोत्तमम् ।
ये नराः कीर्तयिष्यन्ति नास्ति तेषां पराभवः ॥ २८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाधिकशततमः सर्गः ॥ १०५ ॥

3260* त्वमथ यद्नो भूत्वा पातालतलमास्थितः ।
सभूतं परमं दिव्यं दहस्यग्नेः पुनः पुनः ।
यत्परं श्रूयते ज्योतिर्यत्परं श्रूयते तपः ।
यत्परं परतश्चैव परमात्मेति कथ्यते ।
परो मोक्षः परं यच्च तत्त्वमेव निगद्यसे । [5]
हव्यं कव्यं पवित्रं च प्राप्तिः स्वर्गापवर्गयोः ।
स्थित्युत्पत्तिविनाशानां त्वामाहुः प्रकृतिं पराम् ।
यज्ञश्च यजमानश्च होता चाध्वर्युरेव च ।
भोक्ता यज्ञफलानां च त्वमेव परिगीयसे ।

[(l. 1) D13 विश- (for अथ-). B1 D8 आश्रितः (for आस्थित॰). —(l. 2) D1.3.4 T2.3 सभृत; D13 संभृत (for संभृत). B1 हव्य दहसाप; D1–3.5 हव्य द(D5 ह)हस्य(D3 ॰स्य)तु(D1 ॰भ); D13 दिव्य दहसि त्वं; T1.3 दिव्य बहरश्च (for दिव्य दहस्यग्न॰). —(l. 3) B3 (sup. lin. also) D8 तमः; T3 ततः (for तपः). —(l. 4) D3 तद्; T3 मद् (for यद्). D13 परमम् (for परतश्च). Ś1 D13 [अ]पि; D13 [इ]ति (for [ए]व). D3 T2.3 परमादिति (for ॰त्मेति). D4.8 T3 वक्ष्यसे. D13 परमात्मा च कल्पसे (for the post. half). —(l. 5) T3 मोक्षं (for मोक्ष). Ś1 T3 यद् (for यच्). Ś1 एतत् (for परं). D13 तदुत्तम (for तत्त्वमेव). B1–3 परमात्म्य परे यच्च त्वमेव च निगद्यते. —(l. 6) T1 damaged for हव्य. D3 प्रवृत्ति (for पवित्र). Ś D6.13 T3 प्राप्ति; D3 शुक्ति (for प्राप्ति). D9 प्राप्य स्वर्गापवर्गयोः (for the post. half). —(l. 7) D3 स्थितिराज्यनाशानां (for the prior half). B1–3 परमां गतिं (for प्रकृतिं पराम्). D13 समावाप्यकृतिं. परा (for the post. half). —(l. 8) D1.8 वा (for third च). D13 चाध्वर्युः. —(l. 9) D3 दाता (for भोक्ता). D3 हि (for च). D13 परमेश्वर (for परिगीयसे).]

25 ᵃ) D3 लक्ष्मीर्भाव (corrupt) भवान्विष्णुः. —ᵇ) Ś Ñ V B2–4 D2.3.11.13 देवस्त्वयुपः प्रभुः. —ᶜ) D3 स्त्री (for [इ]ह). —ᵈ) D3 मानवीं (for मानुषीं).

26 V3 om. 26–27ᵇ. —ᵃᵇ) Ñ1 यद्; D3 तद् (for नः). Ś Ñ V1.2 B D1–4.8–11 M1 transp. कृतं and त्वया. D1.3.4 वरः. —ᶜ) D6 reads रावणो in marg. Ñ2 V1.3 B1.4 D12 पाप.; D3 नाम; T3 देव (for राम). —ᵈ) D1.4.8 T3 G1.3 प्रविष्टो. Ñ D6.13 भ(D13 दे)व मानद; V1.2 B2.3 पुरमाव्रज. B1 पुरमाक्रम; T1.3 दिवमाक्रमत्. Ś B1 D1.3.6.13 प्रविष्टो दिवमाक्रमात् (B1 ॰माक्रम. [m. also] ॰मक्रमः).

27 V1 om. 27ᵃᵇ (cf. v.l. 26). —ᵃ) T2.3 अमोघ-. Ś B1 D1–3.8–11 देव (for बल-). —Note hiatus between ᵃ and ᵇ. —ᵇ) Ñ V1.2 B3.4 D4.8.11 T1.2 G1 M3 न ते(D6 च) मोघः (for अमोघस्ते). Ś D6.13 न ते मोघ॰ शासक्त्व(Ś1 ॰सक्त्वया); B1 D1–3.5 न ते मोघ(D1.3 ॰घः)परिश्रमः; B2 D7.10.12 G1 M1.2 C1 न ते मोघाः पराक्रमाः; D9 T1 G2 Ck अमोघास्ते पराक्रमाः. —After 27ᵃᵇ, N V B D1–7.9–11.13 S ins.:

3261* अमोघं दर्शनं राम न च मोघस्तव स्तवः ।

[D6 अमोघ-. Ñ D1.13 नैव (with hiatus) (for राम). —V3 damaged from the post. half up to भ in 27ᶜ. D4 T2.3 G1 M1.2 ते (for च). Ñ D13 अमोघं वचनं तव;, V3 B1 न ते(B1 च) मोघं वचस्तव; B3 न च मानुषरूपधृक्; D6 अमोघं च वच तव, D9–11 (with hiatus) अमोघश्च संस्तवः; T3 न चामोघ स्तवस्तव; G2 न ते मोघस्तदा स्तवः (for the post. half). ⊛ Cv : न च मोघस्तव स्तव इति पाठः. ⊛]

—D6 reads in marg. 27ᶜ–28ᵃ. —ᶜ) Ñ V3 D8.9 G1.3 M1.2 तु (for च). Ś B1 D1–3.8–11 नरा भुवि; V3 B1 D8 T2.3 तु(V3 B1 च) ये नराः; M1 च ये त्वयि.

28 D6 reads in marg. 28ᵃᵇᶜ (cf. v.l. 27). —ᵃ) M1 त्वां. Ñ D4.13 देव स(D13 व)दा. D3 देववरं. T G1 M1

दव ध्रुव (for देव ध्रुव) T3 माता (for भक्ता) Ś D6.13 देव त्वा दे(D6 °वत्वादे)वतामर्तु, V1 2 B2-4 D3 ये(B2 ते) च त्वा दैवत भक्ता, V3 ये च त्वा देवताभक्ता, B1 ये त्वा स्तुवति त्वद्भक्ता, D1 ये च त्वां दैवभक्ता, D3 ये त्वा विश्रुति त्वद्भक्ता, M1 ये त्वा स्तोष्यति मनुजा —⁶) D1 T2 पुराण —After 28ᵃᵇ Ñ1 V3 D13 ins

3262* अमोघास्ते भविष्यन्ति देवा नास्त्यत्र संशय ।

[D12 रास (for देवा)]

—Thereafter V1 cont while Ś Ñ2 V1 2 B2-4 D6.13 ins after 28ᵃᵇ

3263* भूता स्वर्गं गमिष्यन्ति कीर्तिस्या नात्र संशय ।

[Ñ2 V B2-4 कीर्तनाद्राम (V B1 3 °र्ति)]

—After 28ᵃᵇ, D3 5-7 9-11 S ins

3264* प्राप्नुवन्ति सदा कामानिह लोके परत्र च ।

[D9-11 तथा (for सदा) D8 न तेषां दुर्लभ किंचित् (for the prior half)]

—Thereafter D3 5-7 9-11 S cont while Ñ2 V(V2 further cont) B2-4 cont after 3263* whereas Ñ1 D13 cont after 3262* and B1 D1 2 ins after 28ᵃᵇ

3265* इममार्षं स्तव दिव्यमितिहास पुरातनम् ।

[V3 B1 D1 2 इदम् D13 एवम् (for इमम्) G2 M1 आर्ष De T2 3 M2 नित्यम् G1 पुण्यम् (for दिव्यम्) —V3 damaged from the post half up to पत्र in 28ᵈ B1 D2 रतिहासमनर्घके, D13 भाइ मया पुरातन M2 निर्मित पार नाशन (for the post half)]

—Ś D6.13 om 28ᶜᵈ —ᶜ) Ñ1 D13 भविष्यति । Ñ2 V1 B2-4 मविष्यति (for कीर्तयिष्यन्ति) D6(marg) अमोघास्ते भविष्यति —ᵈ) D6 7 M1 transp नास्ति and तथा —After 28, Ñ V B D1-4 12 13 M3 ins.

3266* कथमिह हि पराभवं मजेयु
पुरुषवरं पुरुषा समाश्रितास्त्वाम् ।
न हि जगति चतुर्भुजाश्रयाणां
त्रिदश इहास्ति वरप्रदो विशिष्ट ।
कमलायतपृथुविमलायत कल्पान्तमहल्लोचन । [5]
कमलानन्त जगद्बीज पद्मनाभ नमोऽस्तु ते ।
त्वदुदरमखिल जगद्भेदे
युगपरिवर्तसहस्रसक्षये तु ।
असुरमुनिगणात्त्रिलक्षणाय
तपनमिव प्रविशन्ति रश्मयो हि । [10]

[(l 1) D3 M3 इव (for इह) Ñ2 V1 om हि Ñ1 D2 पराभय (for पराभव) —(l 2) B3 om (hapl) पुरुषवर B1 च ये श्रितास्त्वां M3 समाश्रयित्वा (for समाश्रितास्त्वाम्) D1-2 पुरुषवरा (D1 °वरे) पुरुषाश्रये च(D1 °श्रयेण) युक्ता, D3 * * * * * पुरुषाश्रयेण भक्ता D13 पुरुषवरा पुरुषोत्तम प्रपन्ना —(l 3) B3 [भ]इ(sic) (for हि) D3 च तव (for चतुर्) —(l 4) V3 damaged from स्ति up to च in l 6 V3 B3 D4 इवास्ति, B4 -णोस्ति, B1 इह*, D1 इहाशि (sic) (for इहास्ति) D1 [ऽ]वशिष्ट, D2 3 वशिष्ट (for विशिष्ट) —D1-3 4 M3 om l 5-10 —(l 5) Ñ1 B2 4 निर्वाण, V1 B1 निर्वास V2 B3 निर्याणे (for निर्मल) V3 B3 कल्पाते B1 D13 कल्पाथे (for कल्पान्त) N1 D1 कल्पान्तमह V1 2 B1 4 D13 -लोचन (for -लोचन) —(l 6) D13 अनाथ जगति दीप (for the prior half) —(l 7) B2 D4 -दर्शनम् (for -दरमख्) Ñ1 अजनि(sic), Ñ2 V B जेयु(sic) (for भजेत्) —(l 8) V1 -परिवर्ति- Ñ1 B1 सक्षयेषु, B2 संक्षयादे B2 संक्षये युग D6.13 गवपरिवर्तन-कल्पसंक्षयेषु —V3 damaged from l 9 up to colophon —(l 9) Ñ V1 2 B1 D4 13 सुर (for असुर), Ñ2 B3 त्रिलक्षयेव Ñ1 B4 °लक्षये च V1 D4 °लक्षये वै(sic), B3 °लक्षये ये D13 °लक्षये (for त्रिलक्षणाय) —(l 10) N1 B4 रविमिव त, B1 परमिव त V2 प्रविशन्ति (for प्रविशन्ति), B4 विलयात्(sic) (for रश्मयो) Ñ2 D13 ते B2 [ऽ]स्तु (corrupt), D4 [ऽ]स्ति (for हि)]

Colophon V3 damaged (cf v l 28) —*Kanda name* N V1 B1 3 4 D13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name V1 D1 ins. बाल्युद्धपिके —*Sarga name* Ś D6 13 ब्रह्मप्रोक्तो रामस्तव ; Ñ1 D4 देवसंगागम ; Ñ2 V1 2 B2 M3 अमोघस्तव ; B1 D1-3 महापुरुषस्तव ; B3 ब्रह्मकृतामोघस्तव ; B4 अमोघो नाम स्तव ; D13 देवलोकसमागम ; G2 ब्रह्मस्तुति —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2 4 D2.4.10.12 om , Ś2 D1 100 Ñ2 106, V1 101 B1 78 B3 98 D5-7 T1 G M1.2 120 D3 103, D6.11 119 T1 128, T2 131, M3 121 M4 122, G(ed) 101 B(ed) 117. —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नम

१०६

G. 6, 103. 1
B. 6, 118. 1
L. 6, 99. 2

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं पितामहसमीरितम् ।
अङ्केनादाय वैदेहीमुत्पपात विभावसुः ॥ १
तरुणादित्यसंकाशां तप्तकाञ्चनभूषणाम् ।
रक्ताम्बरधरां बालां नीलकुञ्चितमूर्धजाम् ॥ २
अक्लिष्टमाल्याभरणां तथारूपां मनस्विनीम् ।
ददौ रामाय वैदेहीमङ्के कृत्वा विभावसुः ॥ ३
अब्रवीच तदा रामं साक्षी लोकस्य पावकः ।
एषा ते राम वैदेही पापमस्या न विद्यते ॥ ४
नैव वाचा न मनसा नानुध्यानान्न चक्षुषा ।
सुवृत्ता वृत्तशौण्डीरा न त्वामतिचचार ह ॥ ५

106

Ś1 begins with ॐ नमो विघ्नहर्त्रे ॐ in marg.; Ś2 D13 with ॐ.

—Before 1, Ś B1 D1-3,5,6 (preceded by 3268*),12 ins.; Ñ V B2-4 ins. l. 2 only after 1^{ab}; while D2-7,10 11 S ins. after 9:

3267* ततः प्रीतमना रामः श्रुत्वैव वदतां वरः ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा हर्षव्याकुललोचनः ।

[(l. 1) D1 प्रीति- (for प्रीत-). D2 3 T2 G3 M3 [व]रद; T3 G1 [व]र (for [व]र). Ś B1 D1-3,5 6,12 श्रुत्वा तां (D1 तद्) महत्त्वे गिरं (*for the post. half*). —G2 om. (hapl.) from l. 2 up to 10. —(l. 2) Ś D5,12 ध्यात्वा; Ñ V B2-4 मयूत् (for दध्यौ). —Ś D5,12 om. from the post. half up to the prior half of l. 2 of 3268*. B1 M3 बाष्प- (for हर्ष-). Ñ V B2,4 रामो बाष्पाकुलेक्षणः (for the post. half). ※ Cv: दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा हर्षव्याकुललोचनः इति सम्यक्पाठः - ※]

—Thereafter Ś Ñ1 B1 D1-3,5,12 cont., while Ñ2 V1,2 B2-4 cont. l. 1 after 3267* and ins. l. 2 after 1; whereas D2-7,10,11 S ins. after 1; D1 ins. before 3267*:

3268* विधूयाथ चितां तां तु वैदेहीं हव्यवाहनः ।
उत्तस्थौ मूर्तिमानाशु गृहीत्वा जनकात्मजाम् ।

[Ś D5,12 om. up to the prior half of l. 2. —(l. 1) B1 D1-3 5 विधूयाथिरा(D5 °ष्य); M3 तु विधूय (for विधूयाथ). B2,3 विधूयायां चितायां तु; B4 तु विधूयाथ च चितां; G (ed.) विधूयाग्निश्चितायां तु (*for the prior half*). Ñ V1,2 B2-4 भगवान्; M3 मैथिलीं (for वैदेहीं). B1 D1 जानकीमग्निरश्नुत (D3 °ष्य च); D1,3,5 भगवाँल्लोक(D1 °वान्भूत)भावनः (for the post. half). —Ñ1 om. l. 2. —(l. 2) B1 D1-3,5 उत्थितो, T2,3 तस्थौ वि-, M3 उत्तस्थे (for उत्तस्थौ).]

1 a) Ś B1 D1-3,5,6,12 एवं (for एतत्). V2 एतच्छ्रुत्वा तु शुभं वाक्यं. —b) Ś B1 D1-3,5,6,12 -मुखोद्गतं । V3 -समीपतः (for समीरितम्). —After 1^{ab}, Ñ V B2-4 ins. l. 2 only of 3267*. —G (ed.) om. 1^{cd}. —d) Ñ D5,12 उदतिष्ठद् (for उत्पपात). Ñ2 V B2-4 ससंभ्रमः (for विभावसुः). —After 1, Ñ2 V1,2 B2-4 ins. l. 2 of 3268*; D2-7,10 11 S ins. 3268* after 1.

2 B1 om. (hapl.) 2-3. V3 om. 2. —b) Ñ1 D5,12 T2,3 -भूषितां (for -भूषणाम्). —B3 reads 2^{cd} in marg. —c) M1 शुक्ल- (for रक्त-).

3 B1 om. 3 (cf. v.l. 2). —a) Ś1 अक्लिष्ट-; D2 आक्लिष्ट-; D5,12 माक्लिष्ट- (*for* अक्लिष्ट-). —b) D3 5 यथा-; M1 दिव्य-; Cr.m,g,t as in text (for तथा-). Ś V3 D1-5,8-12 आविदिता; B1 D1 तपस्विनीं (for मनस्विनीम्). —D13 om. 3^c-5^b. —c) Ś D1-3,5,6 12 ददौ (for ददौ). —d) Ñ1 V1,2 B2,4 D5 अंकेनादि (Ñ1 °नः; D5 °कं); D3 अंके दत्वा (for अङ्के कृत्वा).

4 D13 om. 4 (cf. v.l. 3). —a) Ś Ñ1 V2 3 B1 D1-3 5 6-12 तु (for च). Ś D5,12 रामः (for रामं). —M3 om. 4^{cd}. —b) Ś D5,12 पावकं (Ś1 D12 साक्षिणं) लोकपावनं. —Ś D5,12 om. 4^c-13^b. —c) G (ed.) महिषी (for वैदेही). —d) Ñ V B D1 2,4,6,7,9-11 अस्तां (for अस्या).

5 D13 om. 5^{ab} (cf. v.l. 3). Ś D5,12 om. 5 (cf. v.l. 4). —b) D6 [प]व (for [म]नु-). G2 च (for second न). Ñ B1 D1 बुद्ध्या न च; V B2 3 D1-5,8-11 [ए]व(V1 D1 च) बुद्ध्या न; B4 बुद्ध्या नैव; G1 [म]नुनासाक्षा; Cg as in text (*for* [अ]नुध्यानाच). M3 कर्मणा नैव चक्षुषा. —D6 reads 5^{cd} in marg. —c) B1 सद्वृत्ता; D5 T1 दुर्वृत्ता; D13 सुवृत्ता (for सुवृत्ता). Ñ V B2-4 -सत्कारा; B1 -शौटीरा; D1,2,6,7 T2,3 G M1 शौटीरा; D4 -शौवीरा; D8-11 M2,3 शौटीर्या; D12 -शौटीरां (for शौण्डीरा). ※ Cr: वृत्तशौण्डीरेति पावकः सर्वोधिकात् ॥ Cg: वृत्तशौण्डीरेति संबोधनम् । Ct: वृत्तशौटीर्यम् . ※ —d) G1 हा (for ह). Ñ V B2-4 च(B2,3 न)भि(Ñ2 °भि)चरत्वतो; D2,3,11 नत्यचरच्छुभा (for अतिचचार ह). B1 सीता च व्यचरत्सती; D1-3,5 त्वां सीता न(D3 सीता व्यत्य)चरच्छुभा; D6,10 सैवा नाभि(D11 राम न वि)चरेत्पति.

रावणेनापनीतैषा वीर्योत्सिक्तेन रक्षसा ।
त्वया विरहिता दीना विवशा निर्जनाद्वनात् ॥ ६
रुद्धा चान्तःपुरे गुप्ता त्वच्चित्ता त्वत्परायणा ।
रक्षिता राक्षसीसंघैर्विकृतैर्घोरदर्शनैः ॥ ७
प्रलोभ्यमाना विविधं भर्त्स्यमाना च मैथिली ।
नाचिन्तयत तद्रक्षस्त्वद्गतेनान्तरात्मना ॥ ८
विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघव ।
न किंचिदभिधातव्यमहमाज्ञापयामि ते ॥ ९
एवमुक्तो महातेजा धृतिमान्दृढविक्रमः ।
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठं रामो धर्मभृतां वरः ॥ १०

G. 6. 103. 12
B. 6. 116. 12
L. 6. 99. 18

---

6 Ś D6.13 om. 6 (cf. v.l. 4).—a) D1-3 M2 [अ]पि; D4.12 [अ]नु-; D7 G1.3 [उ]प-; T1 [अ]क- (for [अ]प-). ❀ Ck: अपनीतैषेति। या मयि स्वस्पौरुषात् प्रविष्टा सैषा। एवं च मायासीतैव रावणगृहे स्थिता अन्या साक्षात् सीता अक्षिता इत्येति यैः श्रद्धावद्भिः कल्पितम् तद्दूषास्तं च. ❀—b) D5 निस्य- (for वीर्य-). B1 -[उ]त्कटेन; D2.4.13 T1 -[उ]त्सेकेन (for -[उ]त्सिक्तेन).—c) D5 reads विरहिता दीना twice. Ñ1 D1.3.8.13 सीता; B1 वीर (for दीना).—After 6c, M2 erroneously repeats 8d–9c.—d) M1 निर्जिता (for निर्जनाद्). Ñ1 D4.7.13 G2 निर्जे(Ñ1 D4 निज)ने वने; D2 जनकात्मजा; D9-11 निर्जे(D9 निज)ने सती; M2 निर्जिता वने (for निर्जनाद्वनात्).

7 Ś D6.13 om. 7 (cf. v.l. 4).—a) D6 तस्य च; D13 सा रुद्धा (for रुद्धा च). Ñ2 V1.2 B1.2 D2.3 दीना; D1 साध्वी; D9 देवी (for गुप्ता).—b) Ñ1 D11 T2.3 M1.3 Ck -चिन्ता; D2 -ध्याना; Cm.g.t as in text (for -चित्ता).—D4 repeats 7c–8b consecutively.—c) Ñ V B2-4 D1-3.4(first time).9-11 राक्षसीभिश्च; D4(second time).13 राक्षसीघोरैः.—d) Ñ V B2-4 विकृताभिः समंततः; D1-3.4 (first time).9-11 घोराभिर्घोरदृष्टिभिः.

8 Ś D6.13 om. 8 (cf. v.l. 4). D4 repeats 8ab (cf. v.l. 7).—a) D1 G2 प्रबो(G2 °धा)ध्यमाना; D4(second time).13 G1 विलोक्यमाना. Ñ V2 D4 (second time).13 T2 G1.3 M1.3 त्रिविधैर् (for विविधं).—b) D2.9-11 तर्ज्यमाना (for भर्त्स्यमाना). D4 जानकी.—V2 om. 8cd.—c) Ñ1 B1 D1-4.9.13 न तं (B1 [also] तावत्; D1-4 तत्र; D9 तम्) चिन्तयते रक्षस्(Ñ1 B1 [also] D2 रामं); Ñ2 V1.2 B2-4 न चाप्यचिन्तयद्रक्षस् (B2 °गृह्णे); M2 स्थिता ध्यानपरा दीना.—d) M2 त्वद्गतेन.

9 Ś D6.13 om. 9 (cf. v.l. 4).—a) M2 विशुद्ध एव (for विशुद्धभावां). Ñ1 V2.3 B1 D4.13 विरजां; M2 निर्दोषां; Ck.t as in text (for निष्पापां). B1 D1-4.9 विशुद्धां विरजस्कां च(D2 तां).—b) D1-4.9-11.12 मैथिलीं (for राघव). B1 प्रतिगृह्णाथ मैथिलीं.—After 9ab, D4 reads 10 for the first time, repeating it in its proper place.—Ñ2 D13 om. 9cd.—c) Ñ2 V B2-4 भवता दूषितव्यं; B1 D9-11 अभिधातव्या (with hiatus); D2.4 M2 अभि(D2 °धि-) धातव्यम्; Cg as in text (for अभिधातव्यम्).—After 9, Ñ1 V B D1-4.9 ins.:

3269* प्रच्छन्नं वा प्रकाशं वा सर्वमग्निरवेक्षते।
तस्मान्मे विदिता सीता प्रत्यक्षमुपपश्यतः।

[(l. 1) Ñ2 V B2-4 वसी(B1 स्थिरी)भूते; D2 ऽवेक्षत (for ऽवेक्षते).—(l. 2) D4 ते (for मे). B1 विदितं (for विदिता). B1 तावत्; B2 साध्वी (for सीता). Ñ2 B4 मनुपश्यते (Ñ2 °तः); B2 (marg. also as above) मनुवर्तते (for मनुपश्यतः).]

—After 9, D5-7.10.11 S ins. 3267*.

10 Ś D6.12 G2 om. 10 (cf. v.l. 4 and 3267* respy.). D4 repeats 10 (cf. v.l. 9).—b) M3 द्युतिमान् (for धृति°). Ñ V2 D4(both times).12 सत्य-; B1 D1-2.9-11 उग्र- (for दृढ-).—V2 om. 10c–11.—c) V1 B1 D1-3.9-11 उवाच (for अब्रवीत्). M2 च सुर- (for त्रिदश-).—After 10, V1(l. 1–2 only) B1.2 D1-4 (after the second occurrence of 10).9.11 T2.3 ins.; B2 ins. after the first occurrence of 11ab:

3270* भगवन्हव्यकव्येश लोकपावन पावक।
शृणु मेऽस्याः परित्यागे कारणं त्वं विभावसो।
जानाम्येनामहं साध्वीमनुरक्तां जितेन्द्रियाम्।
दृढव्रतसमाचारां वाङ्मनःकर्मसंयताम्।

[(l. 1) V1 B1.2 लोकानां परित्राण (for the post. half).—(l. 2) V1 illeg. for the prior half. B2 चास्याः; D1.4.9 T2.3 सीता- (for मेऽस्याः). B2 D9 परित्याग- (for °त्यागे). B2 अभिजानीते (for कारणं त्वं).—(l. 3) D1.2.4 [च]ान् (for [ए]नाम्). D2 मम- (for मह).—D9 om. l. 4.—(l. 4) B2 -व्रताचार्य (for -समा°). B1 न [ज]न-; B1 मानिन (for वाङ्मन-). B1.2 D9 -संयुता; T2.3 -संयुतां (for -संयताम्). B2 दर्शेता च(also by sup. lin.)मैसंयुता; D1 मामनः सर्वसंयुता (for the post. half)

—Thereafter B1-2 D1-4.9 cont.:

3271* यत्तु मायां समाश्रित्य विकृष्यापि रावणः।
मया विरहिता बाला प्रमथ्यापहृता बलात्।
तेन बद्धा भयेऽशोके धीमं प्रति समेत च।
भक्ष्यमपि दुर्लभा राक्षसाद्य विभर्तिनः।

[(l. 1) L (ed.) अनु. D1 -(आ)श्रा (for -[आ]श्रित्य). D2.9 हत्वा (for ...).—(l. 2) L (ed.) अव्य (for बाला). D2.4.9 बलाद् (for बलात्).—B2 reads in marg. from l. 3 up to 11ab (r.).—(l. 3) L (ed.) अ.}

G. 6 103 13
B. 6. 118 13
L. 6 99 17

अवश्यं त्रिषु लोकेषु सीता पावनमर्हति ।
दीर्घकालोषिता चेयं रावणान्तःपुरे शुभा ॥ ११
बालिशः खलु कामात्मा रामो दशरथात्मजः ।
इति वक्ष्यन्ति मां सन्तो जानकीमविशोध्य हि ॥ १२
अनन्यहृदयां भक्तां मच्चित्तपरिरक्षिणीम् ।
अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥ १३

प्रत्ययार्थं तु लोकानां त्रयाणां सत्यसंश्रयः ।
उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ १४
इमामपि विशालाक्षीं रक्षितां स्वेन तेजसा ।
रावणो नातिवर्तेत वेलामिव महोदधिः ॥ १५
न हि शक्तः स दुष्टात्मा मनसापि हि मैथिलीम् ।
प्रधर्षयितुमप्राप्यां दीप्तामग्निशिखामिव ॥ १६

(for तेन) D3 भवो (for लोके) B1 नेषा शकान्वरा लोके (for the prior half) B1 सीतां (for स्त्रीत्व) D3 हि (for च) D1 स्त्रीदुष्टा हि मैथिली (for the post half) —D2 om (hapl) 1 4 —(1 4) B1 एव (for अपि) B3 अकार्येपि * दृश्यति (for the prior half)]

11 Ś V1 D1 om 11 B3 reads 11ab (second time in m) twice (for Ś D1 cf v l 4 and for the rest, cf v l 10) —a) B1 (second time) D1-3 11 चापि, G (ed) देव (for त्रिषु) B3 सर्वमेतत्त्रिलोकेषु —b) B1 सीतायाश्च प्रयुज्यते B3 (both times) D3 सीता पाप न चार्हति, D5 T1 G1 M1 Cm न सीता पापमर्हति —After the first occurrence of 11ab, B3 ins 3270* —c) Ñ V1 3 B D1-3 7-11 13 M1 हि (for च) —d) D3 स्थिता, D4 13 M1 [ऽ]शुभे (for शुभा)

12 Ś D1 12 om 12 (cf v l 4) D3 om (hapl 12-17b —a) B1 D1-3 6-11 बत (for खलु) B1 धर्मात्मा, T1 G3 M3 पापात्मा, Cm k t as in text (for कामात्मा) —b) D5 T1 रामो धर्मभृतां वर —c) B3 सर्वे, D3 लोका (for सन्तो) B1 D1 3 7 10 11 M1 इति (B1 °द) वक्ष्यति मां लोको —d) Ñ V B1 3 वै B4 च, D1 7 11 M1 तु, D3 तां (for हि). B1 D1-3 7 T2 M1 जानक्या ह्य(B1 D3 °श्चा; M1 श्च)विशोधने(T1 °नात्), G1 जानकी न विशुध्यति —After 12, Ñ V B D1-3 13 T1 ins

3272* सीतायाश्चाप्युपक्रोशश्चारित्रं प्रतिगर्हितम् ।
आत्मनश्चायशो लोके युगपत्समवाप्तितम् ।

[(1 1) V1 damaged after श्रु up to हितम् B3 D1 T1 3 क्रोश (for क्रोशश्च) V1 B1 4 D1 T1 चारित्रं, D3 चारित्र (for चारित्रं) Ñ1 (m. also as above) D1 प्रतिगर्हति V1 B3 D1 3 °गर्हितं, D1 D1 परीगर्हित (D1 °त), T1 3 प्रतिगच्छत (for प्रतिगर्हितम्) —(1 2) V1 प्रायशो (for चायशो) D1 आत्मनश्चाय लोकेषु (for the prior half) B1 om स (subm) D1 11 सम भाजितं(D1 °त), D1 समविवर्जित]

13 Ś D1 11 om. 13ab (cf v l 4) D3 om 13 (cf. v l 12) —a) B1 रक्तां; D1 10.11 सीतां (for भक्तां) —b) Ñ V B1-4 D1 6.11 M1 Cg -वर्ति(Ñ V °व)नीं; G1 M1 3 -रक्षणीं; Ct as in text (for रक्षिणीम्) B1 D1-3 T1 3 मम चित्तानुवर्तिनीं —c) D3 [अ]नु (for [अ]व) —V1 damaged from 13d up to सत्य in 14b —d) D7 M1 वैदेहीं (for मैथिलीं)

14 D1 10 11 om 14 (for D5 cf v l 12) V1 damaged up to सत्य in b (cf. v l 13) —a) Ś B1 D1-3 7 11 T1 3 सप्रत्ययार्थं. —b) Ś B1 D1-3.8 9 11 ते(B1 D1-3 थे)न हेतुना, Ñ V B1-4 D1 सत्य(Ñ1 illeg., V1 3 लोक, V1 damaged B1 सत्य; B1 जाल [sic] D1 मित्र)समाद्रि, D7 °संश्रया, D1 अश्च सत्ययो, T1 धर्म°, G1 °संश्रव, G1 °संश्रवा, M1 °संश्रये; Cg as in text (for सत्यसंश्रय) —D1 om 14c-17b —c) D3 G1 M1 स च (for चापि) N V B1-4 उपेक्षिता हि(V1 3 B1 तु) वैदेही; D1 M1 उपेक्षिता से वैदेही; D7 M1 उपेक्षिता मया सीता, T1 G1 3 उपेक्षे स वैदेहीं —d) Ñ V B1-4 D1 3 M1 3 प्रविशती —For 14cd, Ś B1 D1-3 8 11 T1 3 subst

3273* हुताशनं मया सीता प्रविशन्ती न वारिता ।

[T1 3 हुताशने Ś D1 11 स्व (for मया) D3 रक्षिता (for वारिता)]

15 D1 12 om 15 (cf v l 12 and 14 respy). —a) D5 T1 3 मति (for अपि) —c) Ñ V1 3 B1-4 D1 3 [अ]भि (for [अ]ति) —d) V1 म * * * damaged, D1 महोदधे (for महोदधि)

16 D1 12 om 16 (cf v l 12 and 14 respy) V1 om from 16 up to तेन in 20b —a) B1 D1-3 8-11 च (for हि) Ś Ñ V1 3 B1 4 D1 3 8-11 T1 G1 3 M1 3 5 तु, B1 च; D7 G1 तु (for स) —b) Ś D1 11 [अ]पीह Ñ1 V1 B1 3 D1 7 [अ]पि च; D1 G1 चापि (for [अ]पि हि) —c) Ś B1 D1-3 8 11 संस्प्र(D1 °स्प्रष्टुं)मितुम्, Ñ V1 3 B1-4 D1 प्रमोह(B1 °लोभ)यितुम् (for प्रधर्ष- यितुम्) Ś Ñ V1 3 B D1-3 10-12 समाप्त्वा, D1 समाप्ता (sic); M1 अप्येनां (for अप्राप्यां) D1 स दूषयति मे प्रज्ञां —d) D1 दीप्तामिव (for दीप्तामग्नि) D1 यथा —After 16, Ñ V1 3 B1-4 D1 M1 ins

3274* कथमप्यस्य हि शापेन हृतः हीयं न संशय ।
पतगाशाखागतां बाला पतंग यदवोचत ।

नेयमर्हति चैश्वर्यं रावणान्तःपुरे शुभा ।
अनन्या हि मया सीता भास्करेण प्रभा यथा ॥ १७ ॥
विशुद्धा त्रिषु लोकेषु मैथिली जनकात्मजा ।
न हि हातुमियं शक्या कीर्तिरात्मवता यथा ॥ १८ ॥
अवश्यं च मया कार्यं सर्वेषां वो वचो हितम् ।
स्निग्धानां लोकमान्यानामेवं च ब्रुवतां हितम् ॥ १९ ॥

इतीदमुक्त्वा वचनं महाबलैः
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामः प्रियया महाबलः
सुखं सुखार्होऽनुबभूव राघवः ॥ २० ॥

G 6 103 23
B 6 118 21
L 6 99 27

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षडधिकशततमः सर्गः ॥ १०६ ॥

[(1 1) M3 [अ]पि (for first हि) —(1 2) D4 शाली (for शाला) M3 उवाच द (for अशोचन)]

17 D6 12 om 17ab (cf v l 12 and 14 respy) V3 om 17 (cf v l 16) V1 om 17–18b —a) S2 V3 om 17 (cf v l 16) V1 om 17–18b —a) S1 moth eaten for नेयम D5 [ए]वम्, D4 [ए]वद् (for [इ]यम्) Ñ B3 4 दौश्वर्यं, D10 11 Ck t वैकृत्य, Cg as in text (for चैश्वर्यं) —b) B3 D9 11 सती, G1 M3 [अ]शुभे G3 [अ]शुभ (for शुभा) —D4 repeats 17cd after 18 (sic) —c) T3 [अ]पि (for हि) Ś D6 12 अत्याज्या हि मया, Ñ1 V3 B2–4 D1 (first time) अनन्यहृदया D1 अथवा हि मया (sic), D1 (second time) 13 अभिनया मया (for अनन्या हि मया) —d) N V2 B D3 5 (D4 both times) 8–11 भास्करस्य (for भास्करेण) B1 शुभा (for यथा) G (ed) transp प्रभा and यथा

18 V3 B1 D11 (hapl) om 18 (for V3 cf v l 16) V1 om 18ab (cf v l 17) —a) Ś1 हि यातु Ś1 8 हातु (moth-eaten) N V2 D1 2 6, 9 11 T2, 3 M1 2 विहातु (for हि हातुम्) Ś N V1 2 B2–4 D1–3 8 9–12 T2, 3 M3 मया (for इयं) D5 दासया (for शक्या) D4 न हि हातु मइयानै (corrupt) —d) Ś1 D6 8 12 T G1 M3 भास्मवतो (for °वता) —After 18, D4 repeats 17cd

19 V3 om 19 (cf v l 16) —a) D4 T1 G3 4 M1 2 तु (for च) Ś B1 D1–3 4 5 12 वच (for मया) —b) Ś B1 D1–3 4, 12 भवतां मया, Ñ2 V1 2 B3 4 भवतो वच ; M1 वो हित वच (by transp); M2, 3 वो वच शुभ (for वो वचो हितम्) N1 D12 भवतामेव यद्वच ; D4 भवता महि तद्वच (sic) D5 भवतां वचना मया —c) D1 सर्वेषां Ś B1 D4, 5–12 लोकनाथानाम् ; N V3 4 B1 3 4 D1 4, 12 T2, 3 °पालानाम् ; Ck t as in text (for °मान्यानाम्) —d) D6 18 एव N1 म , N2 पि ; V1 2 B2–4 हि D13 मे (for च) B1 D1 4 9–11 Ct वदता (for ब्रुवता) B2 4 वच, G1 M3 सता, M1 शुभा, Ct as in text (for हितम्) Ś D6 12 चैव (Ś1 D12 देव D4 * वै) हि निखिल मत (D13 °हत्)

20 V3 om 20ab (cf v l 16) —a) Ś N V1 2 B D1–4 7 12 G1 M3 [ए]वम्, G3 [इ]क, Cg as in text (for [इ]दम्) Ś1 D6 12 उक्तो (for उक्त्वा) Ś N V1 2 B D1–4 5 11 12 M3 विजयी D5 T1 G3 M3 5 Cg विदित, D11 विजये (for वचन) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6–12 T2 3 G1 M1 महायश (for °बलैः) —b) B2 4 प्रदास्य (B1 °स)मान, (for प्रशस्य°) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 3 D2 3 4 5 8 11 12 M3 सु, Cg as in text (for स्व) —c) Ś B1 D1 2 8 11 T2 3 महायशा N V B2 4 D3, 4 7 M1 °रय, D13 प्रियाई, G3 °मात (for महाबल) —d) Ś V B1 3 4 D2–4 5 7 12 T2 3 सुखी Ś B1 3 D2 4 5 8 9 12 T2 3 स, D3 म (for सु) N V1 2 B4 सुसुख सुमोद V3 B3 D4 सुसुख (D4 स्वसुखी) सुमोद द (B3 स) D13 सुधीर भर्तुं ससुप स मोदत

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 B1 2 4 D5 12 लङ्काकाण्डे —After Kanda name V1 D1 4 103, आभ्युदयिक (D5 103 पर्वणि) —*Sarga name* Ś D6 12 सीताशुद्धि N1 D4 12 रामानुनय ; N2 V B2–4 सीताविशुद्धि, B1 अग्निप्रवेशदर्शन ; D1 सीताग्निप्रवेशदर्शन, D4 अग्निप्रवेश सीताशुद्धि ; D5 अग्निदर्शन ; G2 सीतागम —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V2, 3 B2 4 D2, 4 5 12, 13 om Ś1 D1 101 N2 107 V1 102 B1 79 B3 99, D4, 5 104 D6–7 T1 G M1 2 121 D11 12 120 T2 129 T3 132 M1 122 M3 123 —After colophon D1 concludes with राम G M1 2, 3 with श्रीरामाय नमः .

१०७

G. 6. 124. 1
B. 6. 119. 1
L. 6. 100. 1

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं राघवेण सुभाषितम् ।
इदं शुभतरं वाक्यं व्याजहार महेश्वरः ॥ १
पुष्कराक्ष महाबाहो महावक्षः परंतप ।
दिष्ट्या कृतमिदं कर्म त्वया शस्त्रभृतां वर ॥ २
दिष्ट्या सर्वस्य लोकस्य प्रवृद्धं दारुणं तमः ।
अपावृत्तं त्वया संख्ये राम रावणजं भयम् ॥ ३
आश्वास्य भरतं दीनं कौसल्यां च यशस्विनीम् ।
कैकेयीं च सुमित्रां च दृष्ट्वा लक्ष्मणमातरम् ॥ ४
प्राप्य राज्यमयोध्यायां नन्दयित्वा सुहृज्जनम् ।
इक्ष्वाकूणां कुले वंशं स्थापयित्वा महाबल ॥ ५
इष्ट्वा तुरगमेधेन प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
ब्राह्मणेभ्यो धनं दत्त्वा त्रिदिवं गन्तुमर्हसि ॥ ६

107

D12 begins with ॐ.

1 ^{a}) V3 तच्छ्रुत्वा तु, D8 एवमुक्त्वा.—V3 damaged from शुभ up to व्याजहार in ^{d}. D1 तत· श्रुत्वा महद्वाक्य.—B3 om. (hapl.) 1^{bc}.—^{b}) Ñ1 प्रभाषित, D5 (स)मि°, D6.7.10.11 (स)नु°, M1 समीरित (for सुभाषितम्). Ś Ñ1 V1.2 B1.2.4 D1–5.8.9.13 राघवस्य महात्मनः.—^{c}) D10.12 G2 M1 Cl. t तत· (for इद). Ś Ñ1 V1.2 B2.4 D1.6.13 ततो राम शुभ वाक्य, Ñ2 B1 D1.3.8.9.13 ततो राम(D8.9.13 राम-) प्रिय वाक्य.—^{d}) B2 उवाच च, D1 आजहार. Ñ V B2-4 D4 पितामह; D12 प्रिय तदा (for महेश्वर).—After 1, Ś Ñ V B D1–4.8.9.12.13 M1 ins.:

3275* सत्कृत मधुर श्लक्ष्णमर्थवद्धर्मसंहितम् ।

[Ś D1–3.8.13 संमत, B1 संगत, M1 सत्कृत (for सत्कृत). D3 मधुर, D13 om. (for मधुर). Ñ1 B4 स्निग्ध (for श्लक्ष्णम्). D8 मधुरं श्लक्ष्णमतुल (for the prior half). M1 अर्थ-युक्ता तु (for अर्थवद्धर्म) B2 D4 संयुत]

—Then Ś B1.4 (marg.) D1–3.8.13 G (ed.) cont.:

3276* स्वयमभूश्चापि भगवान्महृष्टेनान्तरात्मना ।

[B1 स्वयभुश्च, G (ed.) तथि (for चापि). Ś D2.13 प्रहृष्टेन (for प्र°).];

while Ñ V B2 D4.12 M1 cont. after 3275*:

3277* राम तत्र महातेजाः महर्षे वाक्यमब्रवीत् ।

[D12 महाभाग, M1 °बाहु (for °तेजा). V1.2 B2 D12 महर्षे, M1 ह्र. पुनरप्यब्रवीत् (for the post. half).]

2 ^{ab}) V3 damaged from महाबाहो up to च (see var.) in ^{d}. Ñ V1.2 B2.4 D12 शृणु वाक्य। D4 स्वस्थवाक्य (sic) (for महावक्ष.). M1 महावक्षो महाबाहो (by transp.). Ś B1 D1–3.8.9.13 कृत कर्म महद्वया B2 शृणु वाक्ये पितामह (for ^{b}).—^{c}) D4 दृष्ट्वा कांतम् (sic). D12 दिव्यशङ्कुकम्. D6 T2.3 महत् (for इद) Ñ1 D4 सर्व (for कर्म).—^{d}) Ñ V B2-4 D4.6.7.10.11.12 च (V3 damaged) मे कृतं वर (B2 °ता वर).—For 2^{cd}, Ś B1 D1–3.8.9.13 subst:

3278* दिष्ट्या शत्रुस्त्वया पाप सुराणां रावणो हतः ।

[D8 महाभाग (for त्वया पाप). B1 transp. शत्रु and पाप.—D1 om. from शं up to वि (see var.) in 3^a.]

3 D1 om. up to वि in 3^a (cf v. l. 2).—^{a}) D4 दृष्ट्वा धर्मस्य (for दिष्ट्या सर्वस्य).—^{b}) Ñ1 D4 T1 G2 M3 प्रवृत्त; D12 प्रवृत्त; Cg as in text (for प्रवृद्ध). D1 प्रनष्ट रावण तम.—^{c}) Ś Ñ V B2-4 D4.6.13 समुद्(Ś B4 °द्धृ; D4.6.13 °द्धृ)तं, D6.7.10.11 अपवृत्त; D12 समुद्धृत्य; Cm g as in text (for अपावृत्त). B1 स्वतेजोनिहत सख्ये; D1–3.8 स्वतेजसा वि(D1 om. up to वि)निहत.—^{d}) Ś Ñ V B D4.8.12.13 M1 महत् (for भयम्). D2 राम रावणसंभवे.—After 3, D6 T2.3 ins., while B1 D1–3.8 subst. for 4^{ab}:

3279* अयोध्यां च प्रविश्याथ कौसल्यामभिवाद्य च ।

[B1 D1–3 आश्वास्य भरतदीनं (for the prior half).]

4 ^{a}) D6 T1 आसाद्य (for आश्वास्य). Ñ1 चैव (for दीन). ⊛ Ck.: आश्वास्येति । अयोध्यां गत्वेति शेषः. ⊛ —^{b}) Ś Ñ V1.2 B2 D4.6.11.12 तपस्विनीं.—For 4^{ab}, B1 D1–3.8 subst. 3279*.—V3 damaged from ^{a} up to दृष्ट्वा in ^{d}.—^{d}) B1 D1–3.8 देवीं (for दृष्ट्वा)

5 V3 om. 5^{ab}.—^{a}) V3 महातेजा, D6.10.11.12 अयोध्यां च, Cg as in text (for अयोध्यायां). B1 D2–3.8 प्राप्य राज्य(D8 °न)प्रिय दीप्तां.—^{b}) Ś1 सुहृज्जनान्.—^{c}) Ś1 D8 कुल (for कुले). B4 वंशान्.—^{d}) Ñ1 D4.12 महाभगतो V3 B2 महाबले.

6 D12 om. 6^{ab}.—^{a}) D12 यथा (for इष्ट्वा). Ñ1 D4 वै हय.; D13 G1 M1.2.3 च (G2 M1 तु) हय; Ct as in text (for तुरग). Ś Ñ2 V1 B2.4 D1.6.13 मेधेन (Ś D1.6.13 °ध); B2 मेधे तु. ⊛ Ck: हयमेधेनेष्ट्वा. ⊛ —^{b}) B2 चानुपमं; D4 चाक्षय्यं (for चानुत्तमं).—^{d}) M1 यातुम् (for गन्तुम्).

एष राजा विमानस्थः पिता दशरथस्तव ।
काकुत्स्थ मानुषे लोके गुरुस्तव महायशाः ॥ ७
इन्द्रलोकं गतः श्रीमांस्त्वया पुत्रेण तारितः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा त्वमेनमभिवादय ॥ ८
महादेववचः श्रुत्वा काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः ।
विमानशिखरस्थस्य प्रणाममकरोत्पितुः ॥ ९
दीप्यमानं स्वया लक्ष्म्या विरजोम्बरधारिणम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्राता ददर्श पितरं प्रभुः ॥ १०
हर्षेण महताविष्टो विमानस्थो महीपतिः ।
प्राणैः प्रियतरं दृष्ट्वा पुत्रं दशरथस्तदा ॥ ११
आरोप्याङ्कं महाबाहुर्वरासनगतः प्रभुः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य ततो वाक्यं समाददे ॥ १२
न मे स्वर्गो बहुमतः संमानश्च सुरर्षिभिः ।
त्वया राम विहीनस्य सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ १३

G 6 104 15
B 6 119 13
L 6 100 14

---

7 ^{a}) B1 D1-3 9 महातेजा, D7 10 11 दशरथो (for विमानस्थ) —^{b}) D12 सदा (for तव) D7 10 11 विमानस्य पिता तव —^{c}) Ñ1 D4 10 देहे (for लोके) —^{d}) D1 9 गुणराशि, D3 गुरुश्चैव, T2 पितुस्तव(sic) (for गुरुस्तव) B3 महाबल

8 T1 damaged for 8 —^{a}) D1 3 5 T2 3 इंद्रलोक. —^{b}) B1 4 भावित, D6 पालित (for तारित) —D6 om (hapl.) 8^{c}–10^{b} —^{d}) D6 तम् Ś1 B1 D4 एवम् (for एनम्) D12 ववंदे स महाबल

9 D6 om 9 (cf v l 8) —^{a}) Ś D5 महेश्वर, Ñ V B2-4 D4 12 पितामह (for महादेव) —^{b}) V3 D7 10 11 G3 M1 राघव (for काकुत्स्थ) B4 D3 च स (for सह) M3 रामो वचनमब्रवीत् —After 9^{ab}, M2 ins

3280* एवंच सर्वदेवास्तु स्वमेकत्र च शंकर ।
 स्वप्रसादान्नित्य सर्वं मैथिल्या च समागम ।
 रामलक्ष्मणसीताश्च एकाग्रकास्तदा ।
 उत्थाय च तदा शीघ्रं प्रणिपत्य च शंकरम् ।
 राघवो मैथिली सार्धं समुत्थाय च लक्ष्मण । [5]

[Note hiatus between the two halves of l 3]

—^{c}) B1 D1-3 9 11 विमानस्थस्य सहसा (D3 9 12 शिरसा) M1 खे विमानवरस्थस्य —^{d}) D1 तम (sic) (for पितु) Ś N V B2-4 D4.5.12 पितु पादौ (D11 पादौ पितु) समस्पृशत्

10 D6 9 om 10^{ab} (for D6 cf v l 8) D13 om 10 T1 damaged from मानं in 10^{a} up to 11 —^{a}) B1 दीप्यमान Ś V1 D4 5 स्वय (for स्वया) —^{b}) V3 B1 D1-3 दिवाकरमिवोदित —^{c}) Ś Ñ V1.3 B2-4 D4 5 12 दृष्ट्वा स (for ददर्श) Ś N V B D1-4.8.9 13 तदा, D1 T3 G1 3 M विभु (for प्रभु) —After 10, Ś V3 B1 D1-4.8 9 12 ins 1

3281* आसीनमासने दिव्ये दिव्याभरणभूषितम् ।

[D12 भूषिते (for भूषितम्)]

—After 10, V3 reads 12^{cd}

11 T1 damaged for 11 (cf v l 10) M1 om (hapl.?) 11–12^{b} —^{a}) D1 पुण्यो (for [आ]विष्टो) —^{b}) Ś Ñ1 V B1-3 D1-4.8.9 12 13 दिवस्थो Ś1 V1 B1 D1-3 9 12 पुत्रौ B4 पुत्र (for दृष्ट्वा) —^{d}) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 D4 12 पुत्रौ, Ś2 V1 B1 D1-3 9 12 दृष्ट्वा, B4 पिता, D8 पुरो (for पुत्र) D6 8 T3 M6 तथा —After 11, Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 ins

3282* सुपां सीता च सपश्यन्पर विस्मयमागत ।

[Ś B1 D1-4 8 9 transp सीता and च D4 तां पश्यन् V3 B1 हर्षं परम गत, D1-3 9 हर्षं परमुपा(D3 9 °ममा)गत (for the post half)]

—Thereafter V3 cont 3283*

12 M3 om 12^{ab} (cf v l 11) —^{a}) Ś Ñ V B1-4 D5-12 T1 2 G1 2 आरोप्यांके, D13 आहूय स V3 B2 3 बाहु (for -बाहुर्) —V3 reads 12^{cd} after 10 —^{c}) M2 भुजाभ्यां Ñ2 स, D13 च (for स) —^{d}) T1 damaged from समाददे up to विहीन in 13^{c} Ś D8 9 12 M1 2 उवाच ह, D6 उपाददे (for समाददे) Ñ1 D13 ततो वचनमाददे (D13 °मब्रवीत्) —For 12, B1 D1-3 subst, V3 cont after 3282*, B1(m) D9 T2 3 ins after 12 D13 ins only l 2 after 12^{ab}

3283* नात्युच्चैः स्थित आकाशे भूमिमस्पृश्य पार्थिव ।
 पुत्रं दशरथो राजा सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।

[D6 om l 1 —(l 1) V3 B2 3 D1 स्थितम् (sic) (for स्थित) D3 नात्युच्चैर्हि तदाकाशे (for the prior half) V3 B1 3 आस्थि (for अस्पृश्य) D1 मा मां संस्पृ॰ पार्थिव(sic) (for the post half) —(l 2) D2 च सत्वरे (for दशरथो) D4 आहूय स महाबाहु (for the prior half) D3 सांत्वयित्वा D4.13 वाक्यम् (for इदम्)]

—D1 cont, while Ś D8 12 ins after 12

3284* तदा त मोक्ष्यसे पुत्र यत्ने प्राणा गता मम ।

[Ś2 तमेव D8 12 त्वमेव Ś2 प्रेक्षित D1 प्रेक्ष्यत (for मोक्ष्यस) D4.13 तदा गता (for गता मम)]

13 T1 damaged up to विहीन in 13^{c} (cf v l 12) D6 om 13^{ab}. —^{a}) Ś Ñ V B2-4 D4 5 12 transp. स्वर्गो and बहुमत. —^{b}) B1 स्वर्गो वा D6 G1 M4 समानश्च T1.3 सन्मानश्च Cg as in text (for संमानश्च).

G 6 104 15
B 6 119 14
L 6 100 17

कैकेय्या यानि चोक्तानि वाक्यानि वदतां वर ।
तव प्रव्राजनार्थानि स्थितानि हृदये मम ॥ १४
त्वां तु दृष्ट्वा कुशलिनं परिष्वज्य सलक्ष्मणम् ।
अद्य दुःखाद्विमुक्तोऽस्मि नीहारादिव भास्करः ॥ १५
तारितोऽहं त्वया पुत्र सुपुत्रेण महात्मना ।
अष्टावक्रेण धर्मात्मा तारितो ब्राह्मणो यथा ॥ १६
इदानीं च विजानामि यथा सौम्य सुरेश्वरैः ।
वधार्थं रावणस्येह निहितं पुरुषोत्तमम् ॥ १७
सिद्धार्था खलु कौसल्या या त्वां राम गृहं गतम् ।
वनान्निवृत्तं संहृष्टा द्रक्ष्यते शत्रुसूदन ॥ १८
सिद्धार्थाः खलु ते राम नरा ये त्वां पुरीं गतम् ।
जलार्द्रमभिषिक्तं च द्रक्ष्यन्ति वसुधाधिपम् ॥ १९

D7 G1 M3 सु(G1 न)रर्षभ Cg सुरर्षभ (as in text) Ś N2 V B1.4 D2.11 सवासो वा सुरर्षभ N1 D5 समस्त वासवस्य, D3.9 समस्तो वा(D6 °स्त) सुरर्षभ D10.11 G1 Ct समानश्च सुरर्षभ D12 समानो वै सुरर्षभ —Ś D8.12 read 13cd for the first time before 13ab repeating it here D3 repeats 13cd (followed by l 1 of 3285*) after 14 —f) N1 D2.11 पुत्र (for राम) —e) Ś N V B1.4 D4.8.12 (Ś D8.12 second time) सत्य मे वचन शृणु —After 13 V2 B2.3 D1.3 T2.3 M3 (only l 3 4) ins Ś D8.12 ins after the first occurrence of 13cd D3 ins l 1 after the second occurrence of 13cd and ins l 2-4 after the first occurrence of 13cd

3285* पश्यतस्तथा वनगतं क्लिश्यन्तं चीरवाससम् ।
स्वर्गो मनुमतो नाथ समस्तं च सुरैरिदम् ।
अद्य त्वां निहतामित्रं दृष्ट्वा सम्पूर्णमानसम् ।
निस्तीर्णवनवासं च प्रीतिरस्ति परा मम ।

[(l 1) D3 च सहानुज (for चीरवाससम्) —Ś D8.12 om l 2 —(l 2) B3 मम दैवे समागम (for the post half) —(l 3) D1.3 हि (for नि) —(l 4) D5 T2.3 आस्ते, M3 आसीत् (for अस्ति)]

14 ab) D13 कैकय्या B1 वाक्यानि चोक्तानि (by transp) D13 वाक्यानि वदत (for चोक्तानि वाक्यानि) —Ś D8.12 om 14c–15 V3 om 14cd V1 lacuna for 14c —c) N V1 B2-4 D2.4.13 M1.2 तव प्रवा(B1 D10 °प्र B4 °यो)जनार्थं मे(D5 °र्थं च; M1.2 °र्थाय) B1 D1.3 वदा प्रवा(D3 °प्र)जनार्थं त —d) D5 हृदय B4 च मे; D13 न मे (for मम) D4.9 हृदि तानि मे (for हृदये मम) —After 14 D3 repeats 13cd (followed by l 1 of 3285*)

15 Ś D8.12 om 15 (cf v l 14) D3 om 15-16b —a) B2 D1.3.13 च (for तु) D2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) M3 विजयिनं —b) N1 V B D1.4 च राघवं(V1 B1.4 D1.4 °व) (for सलक्ष्मणम्) N1 D4.11 सपरिष्वज्य राघव (D11 त मत [sic]) M1 ससीतं सहलक्ष्मणं —c) B1 D3-5.10 विमुक्तोऽहं; B3 विनिर्मुक्तो —d) G1 नीहारात्

16 D3 om 16ab (cf v l, 15) —a) D1 मानितो (for तारितो) M3 वीर (for पुत्र) —b) N1 B2-4 D1.4.13 M3 सत्पुत्रेण —After 16ab D13 ins

3286* इति धर्मेण धर्मज्ञ पितापर्याय तारित ।

—V2 lacuna for 16cd —c) N1 D5 धर्मज्ञो; V1 B1.4 D1.3.13 धर्मरमन् D5 T2.3 Ct Cr पुत्रेण (for धर्मात्मा) —V2 damaged from 16d up to यथा in 17b —d) D7.10.11 कहोलो, Cv r m g k t as in text (for तारितो) D3 वै हिविर् (for ब्राह्मणो) Ś N V1 B D1.4.6.8.11.12.13 M3 पिता वै ता(M1 कहोलस्ता)रितो यथा

17 V3 damaged up to यथा in 17b (cf v l 16) —a) G3 त्वां; M1.2 तु; M3 त्वा (for च) Ś N V1.2 B1.4 D4.8.11.12 चैव(N1 D4.11 त्वद) जानामि B1 D1.3 भव गच्छामि (for च विजानामि) ⊕ Cv इदानीमपि जानामीति पाठ ⊕ —b) Ś D8.12 सुरासुरै ; N1 D4.13 दिवौकसै ; D1.3 सुरेश्वर —After 17ab D1.3 ins

3287* ब्रह्मणा मे सहस्राक्षस्तथा लोकपितामह ।

—V1 om 17c–18b —c) Ś N2 V1.3 B1.3 D1-3.4.6 रणम् ; T1.2 G1.2 M [इ]दं (for [इ]ह) —d) D10.11 Ct पिहित G3 प्रापित; G1.2 g as in text (for निहितं) N1 B1 D4.13 कापमीहन (for पुरुषोत्तमम्) Ś D8.12 इह पैदत्यकारित ; N2 V1.3 B2.3(m also as in B2) इहो गामवतारित ; B1 D1.3 वनवासाय दाक्षित

18 V3 om 18ab (cf v l. 17) B3 reads 18 in marg —a) G1 सिद्धार्थं —b) D5 G1 यस्त्वां D13 यं त्वां G2 या त्वा; M1 त्वां या (by transp) (for या त्वां) D1 रामं; D1 भव (for राम) M3 त्वां पुत्र (subm.) (for या त्वां राम) N V1.2 B1.4 D1.4.6.9 T1 M3 गृहागतं; G3 गृहं कृतं(sic) (for गृहं गतम्) B4 त्वां रामं गृहमागतं ⊕ Cr गृहागतमित्यत्र स्वामित्वमर्थात्प्राप्यत ⊕ —c) B1.3 D1-3.5 वनाद्विमुक्त(D3 °मुक्तं), B1 वनाद्विमुक्तं D1 संहृष्टं (for °हृष्टा) —d) Ś D13 (with hiatus) ईक्षतां D13 द्रक्ष्यते Ś V2 D8.12 मेरुतां N2 V1.2 B2-4 D4.7.12.13 -सूदनं; B1 -कर्षण; D1-3.5 -कर्षण(D5 °णं) (for -सूदन) M3 द्रक्ष्यसमरनिषूदन ⊕ Cr द्रक्ष्यत द्रक्ष्यति ⊕

19 a) T1 य(sic) (for ते) B1 नाथ (for राम) —b) B4 च (for ये) N1 V2 B1 D13 M3 पुरं (for पुरीं) D1 गता.. —c) Ś N2 V B2-4 D2.4.6-13 रामं चैव; D5

अनुरक्तेन बलिना शुचिना धर्मचारिणा ।
इच्छेयं त्वामहं द्रष्टुं भरतेन समागतम् ॥ २०
चतुर्दश समाः सौम्य वने निर्यापितास्त्वया ।
वसता सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ॥ २१
निवृत्तवनवासोऽसि प्रतिज्ञा सफला कृता ।
रावणं च रणे हत्वा देवास्ते परितोषिताः ॥ २२

G 6 104. 28
B. 6 119 22
L 6 100 30

राज्ये त्वाम् (for जलादम्) —V3 damaged from च up to l 2 of 3288*. Ś V1 B3 D5 13 वै (for च) B1 D13 अभिषिचत (for अभिषिक्त च) Ñ1 D4 राज्ये समभिषिचत, M1 अभिषेकार्थं च —ᵈ) Ñ2 V3 B2 3 D6 10 11 T2 3 द्रक्ष्यते Ś Ñ2 V1 2 B1–4 D3 13 पुरुषोत्तम, Ñ1 D4 13 पुरुषा- धिप (D13 °क) (for वसुधाधिपम्) —After 19 Ś N V B D1–4 8 9 12 13 (l 5 and 6 only) T2 3 ins

3288* धन्योऽस्य लक्ष्मणो भ्राता तव धर्मपरायण ।
यस्य कीर्तिर्दिव स्व च मही चातुल तिष्ठति ।
अपापा पुत्र वैदेही धर्मज्ञा धर्मदर्शिनी ।
देवा सर्वस्य मर्त्यस्य कुशलाकुशल विदु ।
अह च त्वा वदाम्येष पिता दशरथ स्वयम् । [5]
नि शङ्को गतदुःखश्च प्रतिगृह्णीष्व जानकीम् ।

[V3 damaged up to l 2 —(l 1) D2 धन्योस्य (sic) (for धन्योऽस्य) —D1 om (hapl) from धर्म up to the prior half of l 3 —(l 2) D3 3 9 T2 3 अस्य (for यस्य) B1 यस्ता B3 सर्वा, D9 T2 3 चैव (for स्व च) D8 मही व्याप्य प्रतिष्ठति (for the post half) —(l 3) Ś2 D9 13 धर्मजा (for धर्मज्ञा) V3 वधिनी, B1 D3 -दर्शना D2 9 T2 3 -वत्सला (for -दर्शिनी) Ñ1 D4 स्वधर्मप्रदर्शिनी (for the post half) —D4 om l 4 —(l 4) B1 मत्यस्य B3 लोकस्य (for मर्त्यस्य), V3 व्याकुल व्याकुलांतरा (sic) B1 कपय कुशल विदु (for the post half) —(l 5) D8 त्वा (for त्वां) B1 D1–3 9 13 T2 3 नदीम्येव (B1 °प D1 °व) (for वदाम्येष) —V3 damaged from स्वयम् up to l 6 Ñ2 B4 तव (for स्वयम्) —After l 5 B1 2 (m) ins

3288(A)* सीताया मतियोगेन व्यवहार्य महाबल ।

—(l 6) Ś D8 नि शोको V1 illeg , V3 B1 कृच्छ्रेण (for दुःखेन) G (ed) निशङ्को गतसदेह (for the prior half) D2 परिगृह्णीष्व V1 2 B1 मैथिलीं]

20 V3 om 20ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 13 बालेन , B1 D1–3 T2 3 विदुषा, D9 13 शुचिना, M1 भक्तेन (for बलिना) —ᵇ) Ñ2 D4 शिशुना, D8 विदुषा, D13 बालेन (for शुचिना) B1 D1–3 9 10 ब्रह्मचारिणा —D13 om 20ᶜᵈ —ᶜ) V3 सत्यवादी (hypm), B4 M3 इच्छामि Ck t as in text (for इच्छेयं) —For 20ᶜᵈ, B1 D1–3 8 subst

3289* भरतेन यथान्यायं समागच्छस्व भूतले ।

[B1 D9 यथान्याय D8 भूतले (for भूतले)]

—Thereafter B1 D1–3 9 cont., while Ś N V B2–4 D5 8 12 T2 3 ins after 20 D13 ins only l 2 after 20ᵃᵇ

3290* कुमारो लालनीयस्ते शत्रुघ्नो दयितो मम ।
यथा पिता तथा भ्राता ज्येष्ठो भवति धर्मत ।

[(l 1) V2 3 पालनीयस्ते D8 लालनीयस्ते V3 मे, B4 तु (for ते) —(l 2) T2 3 तत (for तथा) V3 श्रेष्ठो, D13 पूज्यो (for ज्येष्ठो) V3 damaged for भवति धर्मत D13 तत्त्वत]

—Thereafter V3 cont 3291*

21 V3 om 21–22ᵇ M3 om 21ᵃᵇ —ᵃ) Ś V1 2 B3–4 D8 12 वीर (for सौम्य) —ᵇ) B1 D1 3 त्वया (for वने) Ś Ñ V1 2 B D1 3 9 12 T1 G3 M1 2 निर्यातितास् B1 6 (marg also, orig as in text) D1 8 9 स्वय (for त्वया) —B3 reads 21ᶜᵈ in marg —ᶜ) M3 अनया (for वसता) Ś B1 2 D1 3 9 12 मद्वि(Ś1 शुचि, B3 मद्वि) योगेन (for सीतया सार्ध) —ᵈ) Ś N V1 2 B2 4 D4 8 10 11 मत्प्रीत्या लक्ष्मणेन च, B1 D1 3 9 13 तेनाह पूजितो ह्यसि (D1 °तस्त्वह, D9 °तो ह्यह), B3 तेन मे पूजितो ह्यसि, D12 मत्प्रीत्या चैव लक्ष्मण

22 V3 om 22ᵃᵇ (cf v l 21) —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B2–4 D4 8 10,12 विमुक्त (for निवृत्त) Ś1 B1 4 D1–3 9 -वासेन , G1 -वासो हि (for वासोऽसि) —ᵇ) Ś N2 V1 2 B1 2 D8 10–12 पू(B1 स)रिता त्वया(Ś1 D13 मम); N1 D1 सफलीकृता B2 4 परिपू(रिता(B4 °पालिता), D4 10 M3 सफला तव —After 22ᵃᵇ, Ś N V1 2 B2 4 D4 12 ins while V3 cont after 3290* (owing to om) whereas B1 D1–3 9 T2 3 ins after 22 B3 ins for the first time after 22ᵃᵇ and repeats (in marg) after 22

3291* सत्यवादी त्वया पुत्र सत्पुत्रेण कृतो ह्यहम् ।

[B1 D1 2,9 त्वह T3 ह्यह (for त्वया) T2 सत्यवादिपद पुत्र (for the prior half) B1 D1–3 T2 3 [ऽ]प वै, G (ed) [ऽ]प्यह (for ह्यहम्)]

—D3 om 22ᶜ–23 —ᶜ) M1 समरे (for च रणे) —ᵈ) V3 B1 D1–3 9–11 दैवता ; Cr m as in text (for देवास्ते) —After 22, Ś D13 ins while B1 D1–3 T2 3 cont. after 3291* B3 cont (in marg) after 3291* (r)

3292* मत्प्रसादाद्यश प्राप्य दीर्घमायुरवाप्नुहि ।
स्वच्छन्दवरत दहेन वियोगो भविता पुन ।

[B1 om l 2 —(l 2) Ś ते वैदेह्या B1 T2 3 तु वे(B3 सो)हेन (for ते दहेन) B3 च भविष्यति (for भविता पुन)]

G 6. 104 29
B. 6 129 23
L. 6 100 31

कृतं कर्म यशः श्लाघ्यं प्राप्तं ते शत्रुसूदन ।
भ्रातृभिः सह राज्यस्थो दीर्घमायुरवाप्नुहि ॥ २३
इति ब्रुवाणं राजानं रामः प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
कुरु प्रसादं धर्मज्ञ कैकेय्या भरतस्य च ॥ २४
सपुत्रां त्वां त्यजामीति यदुक्ता कैकयी त्वया ।
स शापः कैकयीं घोरः सपुत्रां न स्पृशेत्प्रभो ॥ २५

स तथेति महाराजो राममुक्त्वा कृताञ्जलिम् ।
लक्ष्मणं च परिष्वज्य पुनर्वाक्यमुवाच ह ॥ २६
रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ।
कृता मम महाप्रीतिः प्राप्तं धर्मफलं च ते ॥ २७
धर्मं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ यशश्च विपुलं भुवि ।
रामे प्रसन्ने स्वर्गं च महिमानं तथैव च ॥ २८

23 B1 D3 om 23 (for D3 cf v l. 22) —^{ab}) N V B2.4 D1-4 M3 यश श्लाघ्यम्, D13 यश प्राप्य D6 मत्प्रसादात्त्वया सर्वं (for ^{a}) —D13 om 23^{cd} M1 transp श्लाघ्य and प्राप्त D3 तु (for ते) T1 G3 प्राप्य ते, G1 M4 प्राप्यते (for प्राप्त ते) N V1.3 B2.4 D1-4 M3 त्व(D1.3 त्व)नुरक्ता वय शुभे, V3 अनुरक्ता कृता वय (for ^{b}) Ś D11 कृतकर्मा यश श्लाघ्य स त्व त्वत्रा वर्ध शुभे —After 23^{ab} V1 ins (owing to omission) while Ś N V1.3 B2.4 D6.13 ins after 23

3293* ईदृशो हि सुतो यस्य कीर्तिमानमितद्युति ।
मृतोऽपि जीवति व्यक्तं यथाहं तारितस्त्वया।

[(l 1) V3 damaged up to सु —(l 2) D1 हि (for ऽपि) V3 damaged for व्यक्त D13 मृतो जीवति व्यक्त च (for the prior half) B4 भावितस् (for तारित)]
—M3 om 23^{c}-24^{b} V3 om 23^{cd} V3 repeats 23^{cd} after 25^{ab} —^{d}) D1 T1 भवाप्स्यसि (for भवाप्नुहि)

24 M3 om 24^{ab} (cf v l 23) —^{a}) B1 D1-3.4 नृपति (for राजान) —After 24^{ab}, Ś B1.3(marg) D1.3.4.9.13 ins

3294* भोस्तातानुगृहीतोऽस्मि यत्प्रीतो मे भवान्गुरुः ।
इदमेकं विवक्षामि भवत्प्रीत्या वरं हितम्।
दीप्यमानमिवाप्रेष्य ममानुग्रहकारणात्।

[(l 1) B1.3 ततोनुसं D3 ह्तात्मन्नु (by pm) (for भोस्तातानु) Ś B3 D6.13 [ऽ]सि (for मे) —(l 2) Ś1 D13 इद (for विद) B1.3 इत्मि ज्ञाप्य लौकं D3 अद प्रीतिं वर्षेच्छामि (for the prior half) Ś D6.13 भवत्प्राप्त D3 तव्यां पा D3 विर (for वरं) Ś1 B1.3 D6.13 transp वरं and हितम् —D3 om l 3 —(l 3) B3 भवदीयम् (for दीप्यमानम्) D1 दीप्यमानमिवेते (for the prior half) Ś1 D3 व्याप्यया D13 कारणे (for कारणात्)]
—^{c}) B1 कैकेय्या (for धर्मज्ञ) —^{d}) D3 प्रसादं (for कैकेय्या) B1 भरतस्य महात्मन

25 B1 om 25^{ab} —^{a}) D1 सपुत्र —^{b}) Ś D6.13 तदा (for त्वया) —After 25^{ab}, Ś B1 D1.3.4.9.13.18 ins while L (ed) ins after 25

3295* तत्त्वया कुरु धर्मज्ञ प्रसादं भरतस्य च।
[Ś1 D6.9.13 तत्रव B1.3 त्वया, D13 तद्वत्सां (for तत्त्वया)]

—After 25^{ab}, V3 repeats 23^{cd} —^{c}) D13 समीप (s c) (for स शाप) Ś1 V3 D6 घोरा D13 यथा (for घोर) V1 स कैकेयीं यथा शाप —^{d}) D1 सा (for न) V B1 यथा (for प्रभो)

26 ^{a}) D6.13 transp स and तथेति D3 T1.3 तथा (D6 °दा) राजा, D13 महाबाहुम् (for महाराजो) Ś N V B2.4 D1.3.13 तथेति स महाबाहुर् —^{b}) Ś N V B1-4 D6.9.13.18 उक्त्वा चैन(B1 D13 °व) G1 इत्युक्त्वा रामं (by transp) —After 26^{ab} Ś D6.13 ins while B4 D1-3.9 ins after l 1 of 3297*

3296* किमन्यत्करवाणीति प्रीतिमांश्चेदमब्रवीद् ।
कृतमित्यब्रवीद्राम दिवैनेश्वरं मामिति।

[(l 1) Ś1 moth eaten for णीति प्रीति Ś1 D6.13 गतिमोद् (for प्रीति°) —(l 2) B1 तमुवाच ततो राम (for the prior half) Ś D6.13 [इ]त्यत्र (for [इ]त्यब्र)]
—After 26^{cd}, D13 reads 3298* —^{c}) M3 स (for च). G3 [अ]पि वैदेहीं (for परिष्वज्य) —^{d}) M1 वाक्यमेतद् (for पुनर्वाक्यम्) G1 स (for ह) —For 26 B3 D1.3.9 subst

3297* तथेत्येव पिता पुत्र राम दशरथोऽब्रवीत्।
ततो लक्ष्मणमामन्त्र्य पिता दशरथोऽब्रवीत्।

[After l 1 all ins 3296*]

27 N V B1-4 D6.9.13 om 27 B (ed) reads 27 within brackets.—^{a}) D1 T1.3 शुश्रूषया (for शुश्रूषता) D3 राम शुश्रूष भक्त्या च —^{b}) D1 om सह G1 M1 भार्यया.- Cg as in text (for सीतया) —^{c}) D1 reads from हा up to 27^{d} in marg M1.3 परा (for महा) —^{d}) D3 om धर्म —For 27 Ś B1 D1.3.4.9.13.18 (reads after 26^{ab}) subst

3298* भ्रातृशुश्रूषया युक्त एवमेव सदा भव।
अस्य प्रसादाद्विपुलां कीर्तिं त्वं समवाप्स्यसि।

[(l 1) B1 शुश्रूषणा Ś1 moth-eaten for युक्त एव D1 भ्रातृशुश्रूषणे रत (for the prior half) D1 भवानिति, D3 सदा रत (for सदा भव) —D13 om l 2 —(l 2) D3 तस्य Ś1 विपुला (for विपुलां) B1 सुकीर्तिं (for कीर्तिं त्वं)]

28 B1 om 28 D1-3.9 om 28^{ab} —^{a}) M1 श्रेय (for धर्मं) D13 प्राप्तोसि (for प्राप्स्यसि) —^{b}) M1 दिवि

रामं शुश्रूष भद्रं ते सुमित्रानन्दवर्धन ।
रामः सर्वस्य लोकस्य शुभेष्वभिरतः सदा ॥ २९
एते सेन्द्रास्त्रयो लोकाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
अभिगम्य महात्मानमर्चन्ति पुरुषोत्तमम् ॥ ३०
एतत्तदुक्तमव्यक्तमक्षरं ब्रह्मनिर्मितम् ।
देवानां हृदयं सौम्य गुह्यं रामः परंतपः ॥ ३१

अवाप्तं धर्मचरणं यशश्च विपुलं त्वया ।
रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ॥ ३२
स तथोक्त्वा महाबाहुर्लक्ष्मणं प्राञ्जलिं स्थितम् ।
उवाच राजा धर्मात्मा वैदेहीं वचनं शुभम् ॥ ३३
कर्तव्यो न तु वैदेहि मन्युस्त्यागमिमं प्रति ।
रामेण त्वद्विशुद्ध्यर्थं कृतमेतद्धितैषिणा ॥ ३४

G. 6. 104. 42
B. 6. 119 33
L. 6. 100. 46

(for भुवि) —ᶜ) D1-3 स्वर्गं वा, D7 M3 स्वर्गोरिति, Cg k t as in text (for स्वर्गं च) —ᵈ) M3 देवयान, Ck t as in text (for महिमान) Ś Ñ V B2-4 D4 5 10-13 तथोत्तम (for तथैव च) D1-3 [अ]च्युतक समवाप्स्यसि (D0 पुरुषोत्तम), D12 (with hiatus) सतुल च भविष्यसि

29 D2 om (hapl ?) 29-30 —ᵇ) Ñ V1 B3 4 D5 6 G1 3 M2 3 सुमित्रानन्दिवर्धन —V3 om (hapl ?) 29ᶜᵈ —ᶜ) B1 D1-3 13 हि सर्वे (for सर्वस्य) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 3 B2-4 D4 6 10 13 M2 हितेषु, Ś2 D12 हिते च, D3 5 12 प्रियेषु, D7 G2 सुखेषु, M3 एतेषु (sic) (for शुभेषु) Ś D5 12 निरत (for [अ]भि°) B1 G(ed) प्रिये (G [ed] हित) प्रविरत, D1 प्रियश्च भरत T2 तथा (for सदा)

30 D8 om 30 (cf v l 29) —ᶜ) Ś Ñ V B2 4 D4 5 10 12 अभिवाद्य; B1 आर्चिष्यति, D1-3 अर्चयति (for अभिगम्य) Ś D5 12 महात्मान —ᵈ) Ś D5 12 स्तुवति, Ñ1 अर्चयति (by pm) V3 सुव्रत ; V3 सर्वे ते, B1 भास्वर, D1-3 शाश्वत; D12 सततं (for अर्चन्ति) ‡ Cr अर्चन्ति शिवभाव आप । , so also Cg ‡

31 V3 om, D2 reads in marg 31-32ᵃ —ᵃ) Ś Ñ V1 3 B D4 5 12 13 एतावद्, G1 एवं तद् (for एतत्तद्) D1 अव्ययम्, G3 (orig) महार्थम्, G3 (inf lin also) सर्वोत्तम् (for उत्तमम्) Ś D5 12 अमृतम्; N1 D4 13 सुव्यक्तम्, D1-3 7 T2 3 G2 अव्ययम्, Cg as in text (for अव्यक्तम्) —ᵇ) M3 अध्यात्म, Cg k t as in text (for अक्षर) Ś Ñ V1 3 B2-4 D4 5 12 13 M3 शाश्वत, D10 11 M1 Ck t -सम्मित; Cr m g as in text (for निर्मितम्) —ᶜ) D7 G1 M3 Cr g p चेद्धानां; Cg t as in text (for देवानां) Ś1 D4 13 सौम्यः B1 D4 5 12 तात; D1 रामः; G1 गुह्यं (for सौम्य) —ᵈ) D5 गोप्यं; G2 सौम्यः Cm g k t as in text (for गुह्यं) Ñ2 B2 4 G3 रामः D1 तात, Cg as in text (for राम) Ś Ñ3 B2 4 T2 G1 परंतप (B2 4 °प) D1-3 12 M3 सनातनं (D2 M3 °न) B1 गुह्य रससमन्वितं

32 V1 om, D2 reads in marg 32ᵃᵇ (for both, cf v.l 31) —ᵃ) D7 प्रवाप्तं D1 2 5-7 13 M3 धर्माचरण, G1 धर्माचारित्रे, M1 2 °चरणात्; G (ed) °मखिल (for धर्मचरणं) —G1 om 32ᶜᵈ —ᵇ) M3 विमल (for विपुलं) D1 महद् —G (ed) om 32ᶜᵈ —ᶜ) D10-13 Ck t पुनः T2 सह (for रामं). Ñ V B2-4 D4 प्रयत्नाः D10-13 Ck t स्वधुः (for भक्त्या) Ś D5 रामशुश्रूषया स्वस्य, B1 राम च शुश्रूषता, D2 6 रामशुश्रूषया भक्त्या, D1 13 राम शुश्रूष भक्त्या वै (D5 त्व) D6 रामशुश्रूषणात्तेऽ(unmetric) —ᵈ) D3 भक्त्या त्व (for वैदेह्या) D7 G2 M1 लक्ष्मण (for सीतया) —After 32, Ś Ñ V B D1-4 6 7 12 T2 3 ins, while G (ed) ins after 32ᶜᵈ (owing to omission)

3299* सौभ्रात्रमेतल्लोकेषु कथयिष्यन्ति मानवाः ।

[V3 सौहार्दम्, D3 एव (for एतत्) Ñ3 लोके वा, B1 ते लोके (for लोकेषु)]

33 D12 om 33 —ᵃ) D7 M3 तथोक्त्वा तु (M3 °क्त्वाथ) —ᵇ) D5 7 G1 3 प्राञ्जलि (for प्राञ्जलिं) —ᶜ) D3 वाचा (for राजा) —ᵈ) G1 शुभां (for शुभम्) M1 वैदेहीं च यशस्विनीं —For 33 Ś Ñ V B D1-4 6-13 T2 3 subst

3300* इत्युक्त्वा लक्ष्मणं राजा स्नुषां बद्धाञ्जलिं स्थिताम् ।
पुत्रीत्याभाष्य मधुरं शनैरेनामुवाच ह ।

[(l 1) D3 T2 3 सीतां (for स्नुषां) B1 कृताञ्जलि, D4 बद्धाञ्जलि D7 तदा (for स्थिताम्) —(l 2) D2 12 सुनीते साध्व Ś D12 पताम् (for एनाम्) B1 D1-3 6 T2 3 दीर्घेण (B1 धर्मेण) स्वरेणेदम् (for मधुरं शनैरेनाम्)]

34 ᵃ) V3 T2 3 M3 च (for तु) —ᵇ) M3 रामस्य, Cr m t as in text (for त्यागम्) N1 उपाश्रित (for इमं प्रति) Ś Ñ3 V B2-4 D4 13 त्याग(Ś D5 12 राम)समाश्रित (B4 °हित) —ᶜ) Ś Ñ V B2-4 D4 5 10-13 [इ]ह (for त्वद्) G (ed) श्रीरामेण (for रामेण त्वद्) —ᵈ) Ś Ñ V B2 3 D4 10 11 13 वै (D12 तु) त्वद्; D4 12 वै तद्, D6 T2 3 च त्वद् (for एतद्) —For 34 B1 D1-3 6 subst, D4 13 (reads after 35) subst only l 1 for 34ᵃᵇ

3301* पुत्रि वैदेहि मन्युस्ते न कार्यस्त्यागकारितः ।
विशुद्धिरेषा विहिता सर्वलोकेषु दैवते ।

[(l 1) D7 तपोन (sic) (for मन्युस्ते) D1 -कारणात् (for -कारितः) D6 कार्यं त्वयाकारित (sic) (for the post half) —After l 1, D13 cont 3305*. —(l 2) D1 [अ]विहिता (for विहिता)]

—Then B1 D1-3 6 cont.; while Ś Ñ V B2-4 D4 5, 10-13 K (ed, within brackets) ins. after 34

G. 6. 104. 42 B. 6. 119. 35 L. 6. 100. 48 न त्वं सुभ्रु समाधेया पतिशुश्रूषणं प्रति ।
अवश्यं तु मया वाच्यमेष ते दैवतं परम् ॥ ३५

इति प्रतिसमादिश्य पुत्रौ सीतां तथा स्नुषाम् ।
इन्द्रलोकं विमानेन ययौ दशरथो ज्वलन् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ताधिकशततमः सर्गः ॥ १०७ ॥

3302* सुदुष्करमिदं पुत्रि तव चारित्रलक्षणम् ।
कृतं यत्तेऽन्यनारीणां यशो ह्यभिभविष्यति ।

[(l 1) B1 D1 3 त्वया (for तव) Ñ2 D1 रक्षण —(l 2) Ś B1 D1 3 5 9 10 यतेन, B3 यत्वभि, G (ed) यथैव (for यत्तेऽन्य) B1 D1-3 5 नारीस्त्व यशसा (for नारीणां यशो हि) B4 [अ]ति (for [अ]भि) Ś B2 D1-3 5 6 9 12 भविष्यसि (for भविष्यति) D4 यशोद्युतिभ * * ति (for the post half)]

35 V1 om 35 —a) D4 5 13 T2 3 सा, Cm g k t as in text (for न) Ñ1 (marg also, orig as in text) तु (for त्वं) Ñ V1 B1-4 D1 10 11 13 M3 काम (for सुभ्रु) D13 समाधाय (for समाधेया) Ś D1-3 5 9 10 काममेवाश्रयस (D1 5 13 °सि स) देव्या, V1 B1 काममेव सदा (B1 त्वया) कार्यं —b) Ś Ñ V1 B1 4 D4 6 13 14 M3 भर्तुं, V3 B1 D1 5 6-11 M1 भर्तुः (for पति) G (ed) भर्तुं शुश्रूषणे रता —D4 reads 35c-36b twice —c) B1 D1-3 हि (for तु) D4 (both times) तथा बोध्यम् (for मया वाच्यम्) —d) D8 अपि (for एष) Ñ1 D4 (both times) वै (for ते) B1 ह्यभवत्पति, D1 3 10 देवत (D13 °त) पति, D2 देवसत्पति, D4 (both times) ते व्रत परं, D4 वै पति प्रभु, T2 देवता पर (sic) (for दैवतं परम्) —After 35, D4 ins

3303* ततो रामेति राजानमाभाष्य जनसंसदि ।
गृहाण राम सीता त्वं मया दत्तां महासतीम् ।
नेयं कालुष्यमायाति चियत्क्लेव निर्मलः ।
समीपस्था तु ते सीता शशिनो रोहिणी यथा ।
इत्येतां पितृवाक्यं स निशम्य रघुनन्दनः । [5]
बाहुमादाय सीताया समीपं स्वमथानयत् ।
ततो ब्रह्मादयो देवा यक्षगन्धर्वकिंनराः ।
परं हर्षमवापुस्ते तथा विद्याधरोरगाः ।
ऋषयो वानरा ऋक्षा राक्षसा सविभीषणाः ।
इत्येवमुक्तो विजयी महाबल [10]
प्रशस्यमान स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य राम प्रियया महायशा
सुखी सुखार्हं स बभूव राघव ।

—After 35 D13 reads only l 1 of 3301* and 3305*

36 D4 reads 35c-36b twice —a) Ś1 चैव, Ś2 D1 11 चैव (for प्रति) Ś2 तु संदिश्य —b) D3 पुत्रीं (for पुत्रौ) and यथा (for तथा) Ś Ñ1 V1 3 B1-4 D10-13 च राघव (for तथा स्नुषाम्) Ñ1 D4 (both times) सीतां चैव यशस्विनीं —c) D8 इन्द्रलोके, D13 विष्णुलोक —d) D13 ददौ (sic) (for ययौ) Ś Ñ V B1-4 D4 6 10-13 नृप (for ज्वलन्) —After 36 Ś Ñ V B D1-4 6-11 T2 3 M3 K (ed, within brackets) ins.

3304* विमानमास्थाय महानुभाव
श्रिया च संहृष्टतनुर्नृपोत्तम ।
आमन्त्र्य पुत्रौ सह सीतया च
जगाम देवप्रवरस्य लोकम् ।

[(l 2) V3 श्रियान्, D1 om D13 तु (for च) —V3 damaged from स up to प्रव in l 4 Ś B1 D1-3,5,9 11 T2 3 प्रदीप्ततनु (T2 3 °वपु) (for संहृष्टतनु) B3 नृपोपि, D4 नृपो नृप (for नृपोत्तम) —(l 3) D9 T2 3 सह M3 तदा (for च) —(l 4) Ś B1 D1-3 8 12 स्वर्गं जगाम प्रवरांश्च लोकान्, D9 T2 3 जगाम लोकान्प्रवरांश्च दिव्यान्]

—Thereafter Ś Ñ V1 3 B D1-4 6,11 T2 3 M3 cont., while D13 cont after l 1 of 3301*, G (ed) ins. after 36

3305* स गतिमनुसरन्सुरासिंहो
विबुधनिशाकरवद्विराजमान ।
क्षितितलमथलोकयञ्जगाम
सुखतर शशिवन्निरीक्षमाण ।

[(l 1) Ś D8 11 स, D3 3 सु D9 T2 स, T3 M3 om (for स) B1 अभिहरन् B1 सुधा (for सुर) Ś D8 11 L (ed) सु (L (ed) सु) रसिंहो, B4 D4 सुरसिंह (B4 °सु) हो D13 स्वर्गमनुसरन्स्वगतिर्गुणा —(l 2) Ñ V1 3 B D1 G (ed) अमरनिनाद (B4 °निनाद, G (ed) °निनाद) रवद्, D4 मनुजपति सुरवद् D4 10 सुरनिलयेश (D1 °षु) रवद्, D4 अमरपुरं प्रययौ T2 3 अमरपुरोरविवत् M3 स सुरनिभ सुरवद् (for विबुधनिशाकरवद्) —(l 3) Ñ1 B1 अनुरोकयन् D13 प्रतीत T3 पुन प्रयात (for प्रयात) —(l 4) Ñ1 V1 3 D1 3 सुखतरे, Ñ V1 3 सुचिरं, D4 स शिव (for शशिवन्) D13 सुरनिवहे स शिव निरीक्षमाण]

१०८

प्रतिप्रयाते काकुत्स्थे महेन्द्रः पाकशासनः ।
अब्रवीत्परमप्रीतो राघवं प्राञ्जलिं स्थितम् ॥ १
अमोघं दर्शनं राम तवास्माकं परंतप ।
प्रीतियुक्तोऽस्मि तेन त्वं ब्रूहि यन्मनसेच्छसि ॥ २
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया चापि भार्यया ॥ ३
यदि प्रीतिः समुत्पन्ना मयि सर्वसुरेश्वर ।
वक्ष्यामि कुरु मे सत्यं वचनं वदतां वर ॥ ४
मम हेतोः पराक्रान्ता ये गता यमसादनम् ।
ते सर्वे जीवितं प्राप्य समुत्तिष्ठन्तु वानराः ॥ ५

G. 6 105 5
B. 6 120 5
L. 6 101 6

Colophon —*Kanda name* Ś1 V3 D3 om , Ñ V1 B1 3 4 D6 13 रुद्रा° —After Kanda name V1 D1 3 ins भाभ्युदयिके —*Sarga name* Ś D8 12 दशरथराम संवाद , N1 D4 M1 दशरथसमागम , Ñ2 दशरथरामदर्शन , V1 2 B1-3 D1-3 7 8 दशरथदर्शन(B3 D13 °न), V3 दशरथवचन , B4 दशरथनिदर्शन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B3 4 D2 4 6 12 13 om , Ś1 D1 102 Ñ2 108 V1 103 B1 80 , B2 100 , D3 5 105 , D6-9 T1 G M3 5 122 D10 11 121 T2 130 T3 133 , M1 123 , M2 124 , B (ed) 119 , G (ed) 104 —After colophon, D4 concludes with राम , G M1 2 3 with श्रीरामाय नम .

108

D13 begins with ॐ

1 a) D3 4 प्रतियात(subm), D5 T3 G1 M1 2 प्रतियाते तु, Cg k as in text (for प्रतिप्रयाते) D4 दशरथे (hypm) (for काकुत्स्थे) N प्रतियाते दशरथे —c) B1 D1 3 13 परम (for परम) —d) D3 G2 प्रांजलिं , D2-4 7 8 12 T3 M1 प्रांजलि (for प्राञ्जलिं) G1 transp राघव and प्राञ्जलिं.—After 1, Ś V1 B1 2(marg) D2-3 6 8 12 13 ins

3306* कौसल्या सुप्रजा राम त्वया पुत्रेण धीमता ।
प्रीतोऽस्मि वद किं कार्यं करोमि त्वत्प्रिये स्थित ।
पुष्कराक्ष महाबाहो शृणु मे रघुनन्दन ।

[(l 2) B1 (4)तेन, D8 तव (for वद) D2 स्थित (for स्थित) —D13 *om* l 3 —(l 3) B1 शृणु'व (for शृणु मे)]

2 V3 damaged for 2abc —a) Ś1 D1 अमोघदर्शन —b) B1 D1-3 7-11 नरर्षभ (for परंतप) Ś Ñ1 V1 2 B2-4 D3 13 (all except Ś D3 13 with hiatus) च(Ś D4 13 स्व)स्माकं पुरुषर्षभ , N1 D4 13 (with hiatus) चास्माकं वै(D8 च) नरर्षभ, L(ed)स्वस्मार्क नरर्षभ (subm) —c) N V1 2 B3 D1 परितुष्ट स्म , B4 परितुष्टोऽस्मि D4 10 11 T2 3 M1 2 Cg t प्रीतियुक्ता स्मः (for प्रीतियुक्तोऽस्मि). Ś B1 D1-3 6 11 13 M3 प्रीतियुक्ता स्म त (D5 ते) सर्वे(D6 नित्यं) , D13 परितुष्टस्तु मे नित्यं —d) B1 D1-3 वद (for ब्रूहि) Ñ2 V2 B2 D10 11 मनसेप्सित, B1 D1-3 मनसि स्थित (for मनसेच्छसि) Ś D8 12 ब्रूहि राजन्यथेच्छसि, D9 वरयस्व यथेप्सित

3 a) B1 D3 4 5 स (for तु) —b) B2 D3 परंतप , D1 2 3 पुरंदर (for कृताञ्जलि) —B2 reads 3cd in marg —c) D6 T2 3 G1 M1 3 सह (for चापि) B1 2 D1-3 6 राम सर्व(B1 2 D3 °स्व)हिते रत —For 3, Ś1 2(repeats 3307* and st 4 after 4) Ñ V2 3 B3 4 D4 8 10 11 subst , B3 subst l 1 for 3ab and ins l 2 after 3

3307* एवमुक्तो महेन्द्रेण प्रसन्नेन महात्मना ।
सुप्रसन्नमना हृष्टो वचनं प्राह राघव ।

[(l 2) D13 वचन राघवोऽब्रवीत् (for the post half)], while V3 subst

3308* शक्रस्य वचनं श्रुत्वा बभाषेदं वचो विभु ।

4 Ś2 repeats 4 (cf v l 3307*) V3 om 4-6a. —a) B2 D1-3 4 प्रीतो(D3 तुष्टो)सि मे देव (for प्रीतिः समुत्पन्ना) —b) Ś1 2(both times) Ñ V1 2 B2-4 D8 12 13 त विबुधेश्वर, D4 चेति सुरेश्वर, T2 प्रीति सुरेश्वर(sic), G2 सर्वामरेश्वर (for सर्वसुरेश्वर) B1 D1-3 5 13 सर्वामरगणपते (D3 °गुरो) —c) Ś1 2(both times) B1 D2 3 6 13 च(B1 हि) वर, B2 कुरु तत्, D1 3 वचनं T2 G2 M3 कुरु मे (for कुरु मे) Ś1 2(both times) B1 D1-3 6 8 13 किं(D13 क) चित् ; B2 सर्वं , D13 सीते (sic) (for सत्य) —d) Ś1 2 (both times) B1 D1-3 6 12 13 तन्मे त्वं दातु(D6 कर्तुं)मर्हसि

5 V3 om 5 (cf v l 4) —a) D6 परित्राता , D13 T3 परित्राता, Ck t as in text (for पराक्रान्ता) —b) Ś B1 D1-3 6 12 गता ये(by transp) D5 गता वै (for ये गता) —D13 *repeats consecutively from 5a up to l 2 of 3310** —c) M3 (5)पि मुख (for जीवितं) —d) D13 समुत्तिष्ठ —After 5, D2-7 9-11 T G M1 2 3 ins , M3 ins after l 2 of 3310*

3309* मत्कृते विप्रयुक्ता ये पुत्रदारैश्च वानरा ।
तान्प्रीतमनस सर्वान्द्रष्टुमिच्छामि मानद ।

[(l 1) D9 [अ]पि विमुक्ता (for विप्रयुक्ता) M3 पुत्रैर् (for पुत्र) M1 मानद (for वानरा) —D14 T G1 4 M4 5

G 6 105 0
B. 6 110 8
L. 6 101 9

मत्प्रियेष्वभिरक्ताश्च न मृत्युं गणयन्ति च ।
त्वत्प्रसादात्समेयुस्ते वरमेतदहं वृणे ॥ ६
नीरुजान्निर्व्रणांश्चैव सम्पन्नबलपौरुषान् ।
गोलाङ्गूलांस्तथैवर्क्षान्द्रष्टुमिच्छामि मानद ॥ ७
अकाले चापि मुख्यानि मूलानि च फलानि च ।
नद्यश्च विमलास्तत्र तिष्ठेयुर्यत्र वानराः ॥ ८
श्रुत्वा तु वचनं तस्य राघवस्य महात्मनः ।
महेन्द्रः प्रत्युवाचेदं वचनं प्रीतिलक्षणम् ॥ ९

om l 2 —(l 2) M3 मानवान् (for मानद) M3 वानरान् (for मानद)]

—Thereafter D7 9 11 G2 M1 3 cont , while Ś Ñ2 V1 3 B D1-5 8 13 10 M2 ins after 5

3310* विक्रान्ताश्चापि शूराश्च न मृत्युं गणयन्ति च।
कृतयत्ना विपन्नाश्च जीवेयुस्ते सुरर्षभ।
मत्कृते निहता शूरा मत्प्रिये सतत स्थिता ।
मत्प्रसादात्समेयुस्ते जीवेयुरमराधिप ।

[(l 1) B1 D1-3 5 [च]र (for [अ]पि) —D1 om from second च up to l 2 B3 दे (for second च) B1 D3 5 6 transp न and मृत्यु B1 5(inf lin also) D6 7 G1 M1 चै, D7 M2 दे (for third च) —(l 2) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D8 10,11(both times) कृत्वा यत्नं B1 D3 5 6 कृतकृत्या(B1 °त्य) (for कृतयत्ना) Ś1 D11 (both times) विपन्नाद् (for विपन्नाश्च) M2 त्वया यत्र निहता ये (for the prior half) B1 D3 5 6 [ऽ]मराधिप (for सुरर्षभ) Ś N2 V1 3 B2-4 D8 10 11(both times) जीवेयुः(B4 °सा)-न्पुरन्दर (for the post. half) —N2 V1 3 B3 4 D7 10 11 13 G2 M1 2 om l 3-4 B1 om l 3 —(l. 3) D8 मत्प्रियेण समन्विता (for the post half) —D3 reads l 4 in marg —(l 4) D1 जेमरेश्वर (metri causa), D3 5 अमरेश्वर (for अमराधिप) Ś D8 13 ये च सु परमेश्वर (for the post half)]

6 Ñ2 V1 D1 om 6ab (for V3 cf v l 4) D1 om 6-7 —a) Ś Ñ1 V2 D8 13 M2 3 4 [अ]भियुक्ता ये (D8 M3 4 °श्च) V2 °रक्ता ये, B1 [उ]परक्ता हि B3 [अ]भिसक्ता वै, B4 प्रयुक्ता ये, D1-3 10 [अ]नुरक्ता हि (D13 ये) D6 [अ]भिसयुक्ता (for [अ]भिरक्ताश्च) B3 मत्प्रिये व्यापिसक्ता ये —b) D7 ते, D10 11 T1 M1 ये (for च) Ś N2 V1 3 B2 4 D8 13 सिद्धैर्भूत्यैः(N2 V1 3 B3 4 °दारै)श्च वानरा , B1 3 D1 3 13 भृत्यै(B3 D1 पुत्रै)दारैश्च वानरा , D2 भृत्यै पुत्रैश्च वानरा —c) N1 D 2 तु(D13 ते) जीवेरन्, B1 हि जीवेयु , D1 मरेयुस्ते(sic) D5 7 समीयुस्ते, D4 जीवेयुर्(subm) (for समेयुस्ते) Ś N2 V B2-4 D8 13 तव प्रसादाज्जीवेतु —d) Ś D13 एतमहं, N V B1 3 D3 8 5 13 10 11 M1 एतम्, D4 एवम् (for एतद्) D3 शृणु (for वृणे)

7 D1 om 7 (cf v l 6) V3 om 7ab —a) Ś N2 V1 3 B1 3 D3 3 10 11 G1 3 M1 3 Cg नीरुजो B1 D5 निरुजो, B1 D2 5 4 6 T2 3 M2 निरुजान्, D13 निरुजा (for नीरुजान्) D11 G1 निर्व्रणाश् (for °णान्) —b) T1 सत्त्वबल (for सम्पन्न) D2 -गति (for बल) D13 G1 -पौरुषा —c) D13 G1 गोलाङ्गूलास् Ś Ñ V B2-4 D3 1 10-13 तथर्क्षांश्च (for तथैवर्क्षान्) —d) B1 प्रभुम् (for द्रष्टुम्) M1 वानरान् M2 वानर (for मानद) D1 D1-3 इच्छे सुरेश्वर (for इच्छामि मानद)

8 V3 om 8 —a) Ś Ñ V1 3 B3 4 D8 10 13 पुष्पाणि, B1 मूलानि (for मुख्यानि) —b) B1 पुष्पाणि च। D13 प्रभूतानि (for मूलानि च) —c) B1 D3 4 तु (for च) D4 विनद् , D13 विपुलास् , T2 M1 सजलास्, Cg as in text (for विमलास्) —D6 om after विनद् (see var) up to 12 M3 मृत्सलिलास् (for विमलास्तत्र) —d) G1 तिष्ठेयुर् (for तिष्ठेयुर्) B1 यत्र तिष्ठन्ति (for तिष्ठेयुर्यत्र) D11 च सहयस्त (for यत्र वानरा) —After 8 Ś V3 B1 (l marg) D1-3 4 13 ins

3311* बहुमूलफलास्वाद्या सुशीता विमलोदका ।
भवेयुस्ते वनोद्देशास्तिष्ठेयुर्यत्र वानरा ।

[(l 1) D1 फलाढ्या सु Ś सुशीत° D3 4 सुशीत D3 सलिला (for सुशीता)]

9 D4 om 9 (cf v l 8) —a) D4 T2 3 तद्, D4 तु (for तु) —V3 damaged from तस्य up to प्री in 9d —d) Ś N V B1,3 D1,10-13 T2 सयुत, B3 -वर्धन (for -लक्षणम्) B1 D1-3 5 प्रीतमानस —After 9 Ś V3 B1 D1-3 8 5 13 ins Ñ1 ins l 3-4 only after 9, D13 ins after 10ab (first time) while G (ed) ins l 1-2 after 9 and l 5 6 after 10cd

3312* वदुक्तमनुरूप च कौसल्यानन्दवर्धन ।
यत्त्व कृतोपकाराणा सुहृद्वा हितमिच्छसि ।
यस्मात्त्रैलोक्यशत्रु स रावणो लोकरावण ।
हतस्त्वया ससचिवस्तस्माद्दद्मि वरस्तव ।
सामरेष्वपि लोकेषु नैतदन्य करिष्यति । [5]
ऋते त्वया महाबाहो द्वयानां दर्शने कृत ।

[(l 1) V3 धर्मार्थम् B1 D3 4 त्वदुक्तम् D2 यदुक्तम् D13 तदुक्तम् D13 त्वयुक्तम् (for तदुक्तम्) D3 -नन्दिवर्धन —(l 2) D1 स D3 13 यद् (for यत्) D13 प्रियम् (for हितम्) —(l 3) D1 13 शत्रुश्च D8 शत्रुस (for शत्रु स) —(l 4) D1 मम प्रिय (for ससचिव) Ś D8 13 आहत स त्वया राम (for the prior half) —D8 om l 5-6 —(l 5) Ś D3 11 सासुरेषु (for सामरेषु) Ś D3 13 न त्वद् (for नैतद्) —(l 6) V3 B1 वै त्वां (for त्वया) B1 D1 8 10 कृत (for कृत)]

महानयं वरस्तात त्वयोक्तो रघुनन्दन ।
समुत्थास्यन्ति हरयः सुप्ता निद्राक्षये यथा ॥ १०
सुहृद्भिर्बान्धवैश्चैव ज्ञातिभिः स्वजनेन च ।
सर्व एव समेष्यन्ति संयुक्ताः परया मुदा ॥ ११
अकाले पुष्पशबलाः फलवन्तश्च पादपाः ।
भविष्यन्ति महेष्वास नद्यश्च सलिलायुताः ॥ १२

G 6 109 17
B 6 120 16
L 6 101 22

—Thereafter D6 reads l 2-3 of 3314*, while G (ed) cont l 1 of 3313*

10 D4 om 10 (cf v l 8) D5 om 10^{ab} D13 reads 10^{ab} twice —^{a}) G (ed) महास्त्वय (for महानय) D13 (first time) वर (sic) (for वरस्) —^{b}) D13 (first time) [ख]क्त (sic) (for [ख]क्तो) D7 G2 -सत्तम (for नन्दन) Ś N V B1.4 D8.10-12 M3 यस्त्वयोक्तो रघूत्तम (D8 om from रघूत्तम up to the prior half of l 1 of 3313* M2 नराधिप), B1 D1-3.13 (second time) त्वयोक्तो (D13 °क्त) वै (D1 °म) नरेश्वर, G1 त्वयोक्तोप रघूत्तम —After 10^{ab}, Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 (after second time) L (ed) ins, G (ed) ins l 5 6 of 3312* after 10^{ab} and then cont l 1 only

3313* यत्त्वयोक्तं वचः पूर्वं तस्मादेव भविष्यति ।
त्वत्प्रियार्थमहं सत्यमिदं कर्म विहायुतम् ।
हतान्समजीवयास्यद्य कर्तास्मि तव कारणात् ।

[(l 1) D8 om the prior half Ñ2 V1 B2 D1 मया (for त्वया) B3 सर्वं (for पूर्वं) V1 तूक्तं पूर्वं, B1 नोक्तपूर्वं तु, D3 ते वर पूर्वं (for [उ]क्तं वच पूर्वं) B4 त्वयोक्त वचनं पूर्वं, D1 विनयेनोक्तपूर्वं च, D4 द्वितीया नोक्तपूर्वं च, D13 द्विमया यत्पूर्वं यद् (sic) (for the prior half) Ñ1 D13 एतद् (for एव) —Ñ V1.2 B1-4 D13 om l 2-3 —(l 2) D13 तत् (for त्वत्) D1 त्वत्प्रियार्थं मया वितम् (for the prior half) D1-3 महाद्भुतं (for विहा°) V3 B1 तस्त्वमप्रियार्थं च वात्सल्य महदद्भुत (sic) —(l 3) V3 B1 D1.2 सजीवया मोक्ष (for °यास्य) L (ed) हतसंजीवन त्वद (for the prior half)]

—After 10^{ab} D6-7.10.11 S ins while B1 D1-3.9 subst l 2-3 for 10^{cd} (D1 reads after 3312*) repeating l 2 after l 1 of 3316*

3314* द्विमेया नोक्तपूर्वं हि तस्मादेवं भविष्यति ।
समुत्थास्यन्ति हरयो ये हता युधि शाश्वते ।
ऋक्षाश्च सह गोपुच्छैर्निकृत्ताननबाहव ।
नीरुजो निर्व्रणाश्चैव सम्पन्नबलपौरुषा ।

[(l 1) M3 अनूत Cg as above (for द्विमेया) D7.10.11 G2 च (for हि) G3 एव (for एवं) —(l 2) G1 समुत्था स्यन्तु (for °स्यन्ति) D7.10.11 G3 M3 समुत्तिष्ठ ते सर्वे (for the prior half) D10.11 transp ये and हता D5 हरि (for युधि) B1 D1.2.9 (all first time and second time respy) ये मता (B1 मता ये) यमसादनं, निहता ये रणाजिरे (for the post half) —(l 3) M3 पुच्छा (for पुच्छैर्) B1 D1-3.9 सर्वे सुप्तोत्थिता इव (for the post half) —(l 4) D6.8 T2.3 G1.3 M3 निरुजा, M1.3 नीरुजा (for नीरुजो) M3 सम्पन्न (for सम्पन्न)]

—After 10^{ab} (first time), D13 ins 3312* —^{c}) Ś G2 समुत्थास्यतु —^{d}) G3 निद्राक्षयादिव, M1 इव निद्राक्षये (for निद्राक्षये यथा) —After 10, Ś Ñ V B1.4 D8.12.13 ins

3315* गोलाङ्गूलास्तथा ऋक्षाश्च वानराश्च सयूथपा ।

[V3 damaged up to second च V1 D13 तथा ऋक्षा (for तथर्क्षाश्च) B3 सहयूथपैः (for च सयूथपा)]

—Thereafter Ś Ñ V1.2 B2-4 D8.12.13 cont, B1 D1-3.9 cont l 1 after l 3 of 3314*

3316* सपुण्यबलवीर्यास्ते स्वप्नशरीरिणः ।
शस्त्रैर्निहता ये तु सर्वे प्राप्स्यन्ति जीवितम् ।

[Ñ V1.2 B2-4 D13 om l 1 —(l 1) D2 तु (for ते) D8 स्व (for स्व) —After l 1, B1 D1-3.9 repeat l 2 of 3314* —(l 2) D8 निहतापि (for °ता ये) D13 च (for तु) G (ed) रणाजिरे हता ये तु (for the prior half) Ś D8 प्राप्स्यतु (for प्राप्स्यन्ति) M1 (marg also as above) विश्रित (for जीवितम्)]

—After 3315* V3 cont l 5 7 of 3317*

11 D4 M3 om 11 (for D4 cf v l 8) V3 om 11 13^{a} —^{a}) B1 D1.2.9 मित्रैर्, M3 चापि (for चैव) Ś Ñ2 V1.2 B2-4 D8.12 सह मित्रैश्च, Ñ1 ज्ञातिभिर्मित्र (for बान्धवैश्चैव) D13 सुहृत्सम्भिश्च नित्य —^{b}) Ś N V1.2 B2.4 D8.12.13 बान्धवैः (for ज्ञातिभि) B1 D1-3.9 स्वजनैस्तथा, D5 T1 G1.3 M3 स्वजनैरपि (for स्वजनेन च) —^{c}) B3 भविष्यति (for समेष्यन्ति) —^{d}) Ś N V1.2 B2-4 D8.12 युक्ता परमया (for संयुक्ता परया) B1 D1-3.9.13 सममवाप्यौत्सुक्या

12 V3 D4 om 12 (cf v l 11 and 8 respy) T1 damaged for 12^{ab} —^{a}) D13 सफले (for अकाले) Ś D13 पुष्पसफला, B1.3 D8 पुष्पवन्तश्च, D1.2 फलवन्तश्च, G1 पुष्पबहुला, Cg as in text (for पुष्पशबला) —^{b}) D1.2 M3 पुष्पवन्त (for फलवन्तश्च) —^{c}) D1.2 भविष्यति B1 D1-3.13 ज (B1 फ) लं चैव, D8 वने चैव (for महेष्वास) —^{d}) Ś N1 (m also) 2 V1.2 B2-4 D8.12 सलिलैर्युता, T2.3 विमलोदका, Cg as in text (for सलिलायुता) B3 D1-3.12.13 यत्र (D8 वने) वारयति (B2 D2 सिद्यति) वानरा° (D13 युक्ता) —After 12 Ś N V1.2 B D1-3.5.8.9.11.12.13 T2.3 M3 ins, while V3 cont l 5-7 after 3315*

G. 6. 105 21
B. 6. 120 17
L. 6. 101 26

सनणैः प्रथम गात्रैः संवृतैर्निर्व्रणैः पुनः ।
बभूवुर्वानराः सर्वे किमेतदिति विस्मिताः ॥ १३

काकुत्स्थं परिपूर्णार्थं दृष्ट्वा सर्वे सुरोत्तमाः ।
ऊचुस्ते प्रथमं स्तुत्वा स्तवार्हं सहलक्ष्मणम् ॥ १४

3317* एवमुक्त्वा स शक्रस्तु देवराजो महायशा ।
पर्वेणामृतयुक्तेन ववर्षायोधनं प्रति ।
जीवितं प्रददौ तेषां वानराणां रणाजिरे ।
ततोऽमृतरसस्पर्शात्सर्वे ते लब्धजीविता ।
कृशवानरगोपुच्छा समुत्तस्थुः सहस्रश । [5]
ते वीरावानराद्वीरा समुत्थाय मुदान्विता ।
अन्योन्यं सपरिष्वज्य राघवं चाभ्यवादयन् ।

[(l 1) B1 तत शक्रो D1 6 6 T1 3 तत (T1 3 °दा) शक्रो, M2 ततो राम (for स शक्रस्तु) —M1 om l 2 D11 reads l 2 and l 4 after l 6 —B1 D1-3,1 T2,3 om l 3 —(l 3) B2 जीवन B3-4 प्राददत् (for प्रददौ) Ś D2,13 प्राणान् जीवितं, V1 जीवितस्य प्र° (sic) (for जीवितं प्रददौ) D13 वीराणां च (for वानराणां) Ś D2,13 सहस्रश (for रणाजिरे) —D13 M2 om l 4-5 —(l 4) D2 -स्पर्शा° (for -स्पर्शात्) Ñ V1 3 B2-4 D4 वानरेऽमृतसंस्पर्शात् (B2 °तस्पर्शेन) B1 ततोऽमृतस्य संस्पर्शात् (for the prior half) Ñ V1 3 B1 4 D6 तत्क्षणं (B1 D6 °णात्) (for सर्वे ते) —B2,3 ins. l 5-7 after 13ᵃᵈ —(l 5) D13 रक्षांसि (for गोपुच्छा) B1 समुत्तस्थु°, D13 गोपुच्छाश्च (for समुत्तस्थु°) Ñ V B2-4 D4 समुत्तस्थुर्महात्मानः सर्वे स्वप्नक्षयादिव —After l 5 D13 ins

3317(A)* रामस्यार्थे पराक्रान्ता ये त्यक्तजीविता ।

—T1 3 om l 6-7 —(l 6) Ñ V B1 3 4 D6 शयने (for शयनात्) Ś1 moth-eaten Ñ V B D2,3 13 M2 सहस्रश (for मुदान्विता) —(l 7) Ś1 चाभिवादयन् V2 D1 M3 राघवाश्च (V2 °व चा)भ्यव(M3 °वा)न्दन् B1 D1 राघवाभिनदयन् D2 राघवस्याभ्यवादयन् D6 राम चाप्यभ्यवादयन् (for the post half)]

—After 12 M1 ins. 3318*, repeating consecutively

13 Ñ2 V3 om 13ᵃᵇ (for V3 cf v l 11) —ᵃ) D6 समाणा , M1 5 सुप्राणै Cg as in text (for सव्रणै) V1 B1 पाविता D1 3 4 पविता D2 पूरिता D6 पद्मैर् (for प्रथम) —ᵇ) Ś Ñ1 V2 B2 4 D10-12 दृष्टानी D6 सयशैर्, G M1 2 सवृत्तैर् M6 निवृत्तैर् (for संवृतैर्) D11 व्रणैः (for निर्व्रणैः) Ś Ñ1 V1 B1 3 D8 10 12 सर्वे M2 तत (for पुन) V1 B2 D1 4 8 निम(V1 B1 °ष्ठु)णा (D1 5 °णै) पुनरुत्थिता —After 13ᵃᵈ B2,3 ins l 5-7 of 3317* while D6 7 10 11 T G M(after 12 repeating consecutively) 3 4 5 ins

3318* तत समुत्थिता सर्वे सुप्त्वेव हरिपुंगवा ।

[M1 (second time) पुन (for तत) T2 lacuna for सुप्त्वेव D3 T2 G3 M1(first time) -पुंगवा D13 11 -सत्तमा (for पुंगवा)]

—ᶜ) Ś Ñ V B1 4 D1 13 अभुवन् (for बभूवुर्) D13 कृष्ण नागाश्च ते सव ⊛ Cg अत्र क्रियाभेदात्सर्वशब्दद्वयम् ⊛ —Ś2 mostly moth eaten for 13ᵈ —ᵈ) Ñ V2 B1 D10 11 13 किं त्वेतद् । D7 M3 किं न्वेतद् , Cg as in text (for किमेतद्) B2 विस्मृता (for विस्मिता) B2 D1-4,9 विस्मयोत्फुल्ललोचना —After 13 V2 ins 3322* while D7 ins

3319* एतस्मिन्नन्तरे सीता दृष्ट्वा राघवमब्रवीत् ।
शृण्वतो देवदेवस्य शक्रस्यावनतानना ।
देव प्रियसखी मह्यं त्रिजटा राक्षसी शुभा ।
तया सजीविता चास्मि व्यसनेषु वियोगिनी ।
प्राणान्सत्यक्तुकामाहं तया चाश्वासिता तदा । [5]
तस्या किंचित्प्रियं देव कर्तुमर्हसि पार्थिव ।
तयैवमुक्तो देवेश प्रोवाच प्रियकाम्यया ।
यत्किंचिद्दानवैकल्यं व्रतवैकल्यमेव च ।
दम्भाच्छ्राद्धं सक्रोधं तत्सर्वं त्रिजटा लभेत् ।
दर्भहीना च या संध्या तिलहीनं च तर्पणम् । [10]
विधिहीनं च यच्छ्राद्धं तत्पुण्यं त्रिजटा लभेत् ।
इत्येवमाह तस्यै स त्रिजटायै शतक्रतु ।
ब्रह्मणो वचनाद्दत्वा जानक्या प्रियकाम्यया ।

—After 13 M3 ins

3320* ततोऽमृतमयं वर्षं मुमुचुर्वासवाज्ञया ।
मेघा वानरवाहिन्या महीपथितम जलम् ।
ते समैर्निर्व्रणैर्गात्रैः सवृत्ते स्वस्थचेतस ।
बभूवुर्वानरा सर्वे ये शस्त्रैर्विनिपातिता ।
राक्षसैर्भक्षिता ये च कुम्भकर्णेन चैव हि । [15]
तेषां तु तेजसा जीर्णा गताश्चैव यमसादनम् ।
तत किलकिलाशब्द सवभौ सिंहवन्नदा ।
वानराणां प्रहृष्टानां बभूवुश्च महानभूत् ।

—After 13 M3 ins

3321* ते सर्व वानरास्तस्मै राघवायाभ्यवादयन् ।

14 ᵃ) B4 D8 [श]स्थं (for -[त्स]र्थं) —ᵇ) Ś1 V D8 12 राम D1 om (for सर्व) B1 D1 4 9 transp. दृष्ट्वा and सर्वे —ᶜᵈ) D13 अब्रुवन् (for ऊचुस्ते) D7 प्राञ्जलिं राम (for प्रथम स्तुत्वा) D11 ते राम, G2 M3 समार्य (for स्तवार्हं) D7 सहसीत सलक्ष्मण (for ᵈ) Ś2 Ñ V B2-4 D2,10 11 अब्रुवन्परमप्रीता स्तुत्वा राम सलक्ष्मण —After 14 Ś2 D8 12 ins V2 ins after 13 B1 D1 4,9 ins l 1 after 14ᵃᵇ and subst l 2-3 for 14ᶜᵈ while Ś1 subst only l 2-3 for 14

3322* स्वयंभुवं पुरस्कृत्य सदेवासुरपन्नगम् ।
पितामहस्तु भगवान्सहित शूलपाणिना ।
राघवं सर्वसिद्धार्थमिदं वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) Ś2 D8 12 नमस्कृत्य (for पुर°) Ś2 damaged,

गच्छापोध्यामितो वीर विसर्जय च वानरान् ।
मैथिलीं सान्त्वयस्वैनामनुरक्तां तपस्विनीम् ॥ १५
भ्रातरं पश्य भरतं त्वच्छोकाद्व्रतचारिणम् ।
अभिषेचय चात्मानं पौरान्गत्वा प्रहर्षय ॥ १६
एवमुक्त्वा तमामन्त्र्य रामं सौमित्रिणा सह ।
विमानैः सूर्यसंकाशैर्हृष्टा जग्मुः सुरा दिवम् ॥ १७
अभिवाद्य च काकुत्स्थः सर्वांस्तांस्त्रिदशोत्तमान् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वासमाज्ञापयत्तदा ॥ १८
ततस्तु सा लक्ष्मणरामपालिता
महाचमूर्हृष्टजना यशस्विनी ।
श्रिया ज्वलन्ती विरराज सर्वतो
निशा प्रणीतेव हि शीतरश्मिना ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०८ ॥

G 6. 135 0
B 6. 120. 24
L 6. 108 34

D13 [उ]पचक्रमे D9 निवेशयोपचक्रमु (for the post half) —V3 om l 3]

15 V3 om 15-16^b —^a) Ś D6 13 गतो (for गच्छ) Ś V1 2 B2 4 D8 11 M3 5 राम, Ñ D10 11 13 राजन् (for वीर) —^b) D8 विसर्जयद्, D13 विसृजस्व, G1 त्वं विसृज्य (for विसर्जय) Ś D13 तु (for च) D13 वाधवान् —^c) B1 सान्त्वयैनां, B3 सान्त्वयश्च, D2 M3 सान्त्वयित्वा, D10 सान्त्वयतु (for सान्त्वयस्व) Ś D6 13 T2 3 G2 M1 3 [द्]नाम्, B1 त्वम् (for [ए]नाम्) —^d) Ś N2 V1 3 B D1-3 8-13 M2 यशस्विनीं; D13 मनस्विनीं (for तपस्विनीम्) —After 15 D5 6 T G1 3 M ins while V2 D7 10 11 G2 ins after 16^ab

3323* शत्रुघ्नं च महात्मानं मातॄः सर्वाः परंतप ।

[V3 महाराज्ञो (for महात्मानं) V2 तथा गत्वा यशस्विनं (for the post half)]

—Thereafter V2 cont 3324*

16 V3 om 16^ab (cf v l 15) —^a) Ś Ñ V1 3 B2-4 D7 8 10 13 भरतं पश्य (by transp) B1 D1 4 5 भरतं प्राज्ञ (for पश्य भरतं) —^b) G1 M1 5 त्वच्छोक, Cg as in text (for त्वच्छोकाद्) D6 T1 2 M3 व्रतधारिणं Ś N1 V1 2 B2-4 D8 13 त्व(V1 2 B3 त्वत्)च्छन्द(Ś N1 V2 D3 13 °द, B1 °दर्थं)व्रतकर्षि(D8 °ता)णं N2 B1 D1 4 5 शत्रुघ्नं च यशस्विनं, D13 सत्यव्रतसुधार्यिन —After 16^ab Ś B1 D1-4 8 9 12 13 ins while V2 cont after 3323*

3324* समेत्य पितृवद्वाल्यं त्वं लालयितुमर्हसि ।
कृतकार्यो परिश्रान्त सुखमाप्नोतु लक्ष्मण ।

[(l 1) V2 B1 लालयितु त्वम् (by transp) Ś D8 13 शत्रुघ्नं लालय प्रभो (for the post half) —Ś D8 13 om l 2 —(l 2) V1 B1 D4 सत्त्वम् (for सुखम्) D8 प्राप्नोति (for आप्नोतु)]

—After 16^ab V2 D7 10 11 G2 ins 3323* —V2 reads 16^cd twice —^cd) D6 7 (with hiatus) आत्मानं (for चात्मानं) Ś D1 13 पौरानपि N1 पुरीं च वा, D5 राजन्गत्वा T2 द्वारा गत्वा, M1 गत्वा पौरान् (by transp) (for पौरान्गत्वा) N1 प्रहर्षेयन् (for प्रहर्षय) V3 (first time) B1 D1-4 9 समाश्वासनवानरान्त्वया (D4 °स्तु आ [with hiatus])त्मानमभिषेचय —After 16 M3 ins

3325* तन्द्रयस्व च कौसल्यां त्वच्छोककलुषीकृताम् ।

17 ^a) Ś N V B2-4 D3 10 13 सहस्राक्षो, M5 तु समस्य (for तमामन्त्र्य) ☞ V3 missing from 17^d up to 6 110 9^c —^d) Ś N V1 2 B D8 10-13 ययौ हृष्ट, D1-3 5 जग्मुर्हृष्टा (by transp) D4 M3 ययुर्हृष्टा (for हृष्टा जग्मुः) Ś N2 V1 2 B2 4 D8 10-13 सुरैः सह, N1 T2 3 सुरालय, B1 3 D4 सुरेश्वर (D1 °रा) D5 स्वमालयं D9 सुराधिपा, M1 यथागत (for सुरा दिवम्)

18 ^b) D1 3 9 13 तु D2 स (for च) —^c) V2 ततस् (for सर्वांस्) B2 D4 सुरसत्तमान्, D5 6 T1 G1 M3 त्रिदशेश्वरान्, D7 G2 त्रिदिवौकस (for त्रिदशोत्तमान्) G1 त्रिदशास्तान्सुरोत्तमान्, M1 सर्वांश्चापि सुरे** (damaged) —^d) B3 सर्वम् (for वासम्) B1 समवालापयत्तदा (corrupt), D4 11 स समाज्ञापयत्तदा

19 ^a) B1 3 D1-4 9 M1 राघव (for लक्ष्मण) Ñ1 B1 3 D1-4 9 12 M1 3 बाहु (for राम) B1 -पीडिता (for पालिता) —^b) B1 D1-4 8 7 9 T2 3 M2 हृष्टमना, D13 जावबता, G1 °बया (for हृष्टजना) D4 यशस्विना D12 तरस्विना (for यशस्विनी) N1 हृष्टतमा तरस्विनी —^c) D1 M3 ज्वलन्तीव दराज (for ज्वलन्ती विरराज) —^d) Ś1 D8 प्रणीतेन (for °तेव) B1 D1 4 निशेव जाता (D2 शुभ्रा) सह D9 निशा यथा सा सह (for निशा प्रणीतेव हि) N2 शशिना शुभा

Colophon V3 missing (cf v l 17) —*Kanda name* N V1 B1 3 4 D3 12 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, V1 D3 9 ins चतुर्विंशके —*Sarga name* Ś D8 अमृतवृष्ट्या वानरसंजीवन, N1 M3 वानरसंजीवन (N1 °न) N2 D13 वानरजीवन (D12 °न) V2 B1 D4 मृतवानरजीवन V3 B3 4 अमृतवृष्टि, D1 2 मृतवानरोत्थापन (D3 °न) D2 वानरोत्थापन D13 वृष्ट्या वानरसंजीवन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B3 4 D3 4 8 10 13 om Ś1 D1 103 N2 109 V1 104, B1 81 B2 101 D3 9 106 D6 7 T1 G M3 5 123 D10 11 122 T2 131 T3 134 M1 124 M2 125 —After colophon D1 concludes with राम; G M1 3 5 with श्रीरामाय नमः .

१०९

G 6.106 1
B 6.111 1
L 6.102 1

तां रात्रिमुषितं रामं सुखोत्थितमरिंदमम् ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं जयं पृष्ट्वा विभीषणः ॥ १
स्नानानि चाङ्गरागाणि वस्त्राण्याभरणानि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि माल्यानि विविधानि च ॥ २
अलंकारविदश्चेमा नार्यः पद्मनिभेक्षणाः ।
उपस्थितास्त्वा विधिवत्स्नापयिष्यन्ति राघव ॥ ३
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच विभीषणम् ।
हरीन्सुग्रीवमुख्यांस्त्वं स्नानेनोपनिमन्त्रय ॥ ४

109

V3 missing for Sarga 109 (cf v l 6 108 17) Ñ1 begins with जयोऽस्तु मे । भद्रमस्तु ते; D12 with ॐ । M1 with अथोद्दृश्य सीतासुविर्यज्ञादिस्तुति

1 ᵃ) Ś Ñ2 V1.3 D2-4 D8.12 M2 सुखासीनम्, D6 T2.3 सुखप्रदम्, D7 G1 M5 सुखोषितम्, D10.11 M1 Ct सुखोदितम्; G2 सुखसुखम्; G3 सुखे स्थितम् ; Cm as in text (for सुखोत्थितम्) Ñ1 D11 सुखेन मनुजोत्तमं, B1 D1-4.5 तथै(D1 °थै)प यतमास्थित —ᶜ) B2 D1-3 काले (for वाक्य) —ᵈ) M1 सुख (for जय) B1 D1.3.4.10 T2 दृष्ट्वा (for पृष्ट्वा) Ś N2 V1.3 B1-4 D2.12 वाक्यज्ञ (Ś B1 D2.12 ज्ञ) स(D12 च), M2 जयेत्युक्त्वा । Cm t as in text (for जय पृष्ट्वा)

2 V1 om Ñ2 illeg for 2ᵃᵇ —ᵃ) B1 D6 शुभानि च; B6 D1 स्नानीयानि । G1 स्निग्धानि च, Cm g k t as in text (for स्नानानि च) V1 B1.2 D1.2.3 G3 M1.2 [अ] गरागांश्च, Cg as in text (for °रागाणि) G(ed) transp 2ᵃ and 2ᵈ —ᵇ) Ś V3 B4 D8.11 माल्यानि, B1.3 D2 वासांसि (for वस्त्राणि) Ś V1 B3.4 D12 विविधानि (for [आ]भरणानि) —D8 om (hapl) 2ᶜᵈ —ᶜᵈ) D1-3.4 चन्दनागु(D2.4 °ग)रु- (for चन्दनानि च) Ś Ñ1 V1.3 B2-4 D1-8.9.12 मुख्यानि, Ñ1 D12 सत्वानि (for दिव्यानि) Ś V1.3 B2.3 D12 वासांसि (for माल्यानि) D9.10.11 transp दिव्यानि and माल्यानि

3 ᵃ) D4 प्रसाधन (for अलंकार) V1 B1.2 D1-4.5 त्रिधी (for विदश्) Ś D8.12 चेमे; V1 B1.2 D1-4.5 युक्तास्, D7.10.11 G3 M1 चैता (for चेमा) N अंगरागं च सपुज्य(Ñ2 °गृह्य); D12 अंगरागकृते गृह्य —ᵇ) Ś D8.12 दार (for नार्य) Ś V1 B2.3 D8.12 दल (for निभ) Ś D2.12 G1 [इ]क्षण (for [ई]क्षणा) V3 B1 D1.2.3 तान्वा(V3 सम)दाय वरस्त्रिय —D8 om 3ᶜᵈ B3 reads 3ᶜᵈ twice (second occurrence in marg) —ᶜ) D1 च (for त्वा) Ś1 V1 B3(first time) D8.12 M2 विधिना, V1 om B1.3(second time) D4 देवेश, D1 ते देवी, D1.3 देवी च; Cg as in text (for विधिवद्) —ᵈ) B1.3 (second time) D1-4 वैदेहीं लक्ष्मण तथा(B1 °था)
—After 3 Ś D8.12 ins

3326* स्वयुक्तकोविदां देवीं वैदेहीं लक्ष्मणं तथा ।

—Thereafter all the above MSS cont, while B1.3 (after the second occurrence of 3ᶜᵈ, in marg) D1-4.5 (after 3ᵃᵇ, owing to om) T2.3 M1 ins after 3

3327* प्रतिगृह्णीष्व तत्सर्वं मदनुग्रहकाम्यया ।
मुनिवेषं समुत्सृज्य राज्यर्द्धिरनुभूयताम् ।

[(l 1) B1.3 D4 मम (for मद्) —T2.3 M1 om l 2 —(l 2) D8 परित्यज्य (for समुत्सृज्य) B1 D4 राजर्षिम्, B3 राजार्हम् D1.3.4 राजर्द्धिर् (for राज्यर्द्धिर्) Ś D12 राज्य दिव्य(D12 °व [sic])भुव च(D8 °वे) (for the post half)]
—After 3, M2 ins

3328* एते राक्षसराजस्य दासा दास्यश्च किंकराः ।
कुशलोद्वर्तनस्नाने प्रसादं कुरु राघव ।

[Note double sandhi metri causa in l 2]

4 ᵃ) V3 इदम् (for एवम्) D4 श्रुत्वा (for उक्तस्), —After 4ᵃᵇ D1-3.4 ins, Ś D8.12 ins l 1 after 4ᵃᵇ, l 2-5 and l 6-7 after 4 and 6 respy, while Ñ(Ñ1 marg) ins only l 4-7 after 5ᵃᵇ, B1 D6 ins only l 4 (followed by 3332*) after 4ᵃᵇ, T2.3 ins l 1-2 after 4ᵃᵇ and l 4-7 after 4ᶜᵈ

3329* धर्मज्ञो धर्मविद्वांश्च न्यायज्ञो न्यायकोविद ।
उपपन्नमिदं राजंस्त्वयि कल्याणचेतसि ।
सौहृदे वर्तमानस्य मह्यं च वचनं तव ।
समानव्रतचारी च भरतः कैकयीसुतः ।
शत्रुघ्नसहितो विद्वान्सत्यसंगमनलालसः । [5]
राज्यश्रियं परित्यज्य मुनिवेषधरः किल ।
तपश्चरति मे भ्राता नन्दीग्रामकृतालयः ।

[(l 1) Ś D8.12 धर्मभृद् (for °विद्) Ś D8.12 शास्त्रो वाक्यकोविद (for the post half) —(l 2) Ś D8.12 वाक्य, D2 राज्य (for राजन्) Ś D8.12 तव (for त्वयि) —(l 3) Ś D8.12 सौहा° (for सौहृदे) D8 सौम्य देवप्रभावस्य (for the prior half) D2 मम (for तव) Ś D8.12 माधवं प्रणयो मया (for the post half) —(l 4) D8 समानुजो व्रतचारी (for the prior half) B1 D6 सत्यपुरुष (D6 °विक्रम) (for कैकयीसुत) —(l 5) Ś D8.9.12 श्रीमान्, T2.3 धीमान् (for विद्वान्) Ñ1 D2.3 समागमन —(l 7) N तपति (for तप्यति) T2.3 नन्दिग्रामे]
—Thereafter Ś D8.12 cont 3332*

स तु ताम्यति धर्मात्मा मम हेतोः सुखोचितः ।
सुकुमारो महाबाहुः कुमारः सत्यसंश्रवः ॥ ५
तं विना कैकयीपुत्रं भरतं धर्मचारिणम् ।
न मे स्नानं बहुमतं वस्त्राण्याभरणानि च ॥ ६
इत एव पथा क्षिप्रं प्रतिगच्छाम तां पुरीम् ।
अयोध्यामायतो ह्येष पन्थाः परमदुर्गमः ॥ ७
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थं प्रत्युवाच विभीषणः ।
अह्ना त्वां प्रापयिष्यामि तां पुरीं पार्थिवात्मज ॥ ८
पुष्पकं नाम भद्रं ते विमानं सूर्यसंनिभम् ।
मम भ्रातुः कुबेरस्य रावणेनाहृतं बलात् ॥ ९
तदिदं मेघसंकाशं विमानमिह तिष्ठति ।
तेन यास्यसि यानेन त्वमयोध्यां गतज्वरः ॥ १०

G 6 106, 10
B, 6, 121 11
L, 6, 102, 15

—B1 om 4ᶜ-5. D1-3 5 om 4ᶜ-5ᵃ. D13 G (ed) om 4ᶜᵈ. —ᶜ) D6 T G मिथ्याय(G1 °न्नाद). Cg as in text (for सुख्याद्) Ś D8 13 तु, D4 om (subm), G3 तान्, Cg as in text (for स्व) —ᵈ) M1 स्नानाय, Cg as in text (for स्नानेन) D3 T1 G M1 3 Cg [स]भि (for [उ]प) D4 स्नानैर्निहितैर्निमग्नय (corrupt), D5 T2 3 स्नापनेनानुमन्त्रय —For 4ᶜᵈ, M3 subst.

3330* निमन्त्रयस्व स्वैरं सुग्रीवप्रमुखान्हरीन् ।

5 B1 om. 5 D1-3 5 T2 3 om 5ᶜᵈ (for all except T2 3, cf v l 4) —ᵃ) M3 य स, Cg as in text (for स तु) Ś Ñ B2-4 D8 13 स तपस्वी तपोयुक्तो, V1 तापसस्तपसा युक्तो। V1 राज्यं स्वकं परित्यक्त्वा, D13 स सदा सौम्य धर्मात्मा —ᵇ) Ś D8 13 महात्मा (for मम हेतो) Ś Ñ V1 3 B1-4 D8 11 मृदु रीत (for सुखोचित) —After 5ᵃᵇ, Ñ (Ñ1 marg) ins only l 4-7 of 3329* —ᶜ) Ś N1 V1 3 B2-4 D1-3 5-13 T2 3 भरत, Cg as in text (for कुमार) Ś B4 D1-3 6.8 13 T2 3 सगर, Ñ2 V1 3 B2 3 D1-7 10 11 G1 M1 3 सश्रय, M2 विक्रम°, Cg as in text (for सश्रव) —For 5 D4 subst,

3331* स तपस्वी तपोयुक्तो मम हेतो सुखी सन ।
स्वयं धर्मज्ञ सत्यवादी मम भक्तिपरायण ।

—After 5, B1 (in marg) D2-4 5 T2 3 ins, while Ś D8 13 cont after 3329*, B1 D4 cont after l 4 of 3329*

3332* वायुप्रसहितो धीमान्स मां नूनं प्रतीक्षते ।

[D5 T2 3 विद्वान् (for धीमान्) D3 स मा, D13 मा स (by transp) (for स मां) B1 transp धीमान् and नून]

6 ᵃ) M3 भ्रातरं सौम्य (for कैकयीपुत्र) —ᵇ) Ś V1 3 B1-4 D8 13 धर्मज्ञ महाबलम् —ᶜ) B1 न मे बहुवर (m also °म) चैव। D1-3 5 न मे बहुमत (D3 °तर, D5 °प्रिय) र (D1 च)च —ᵈ) B1 रत्नानि (for वस्त्राणि) —After 6 Ś D8 13 ins l 6-7 of 3329* (followed by 3332*)

7 ᵃ) M3 तथा कुरु (for इत एव) D2 7 G1 M1 3 यथा (for पथा) Ś N V1 3 B D1-4 6.8-13 एतत्पथ पथा (D1 यथा, D13 यथा) क्षिप्र (V3 damaged from क्षि up to तो in 7ᵈ, D3 दीर्घ), D5 T2 3 एतत्पथं मम चेच —ᵇ) D1-3 6 गच्छेम। D7 T3 G1 M3 गच्छामि (for गच्छाम) Ś N V1 B2 4 D8 12 13 प्रतिगच्छामहे पुरी, M3 प्रतिगच्छामहे वय ✽ Cv इत एव यथा क्षिप्र प्रतिगच्छाम ता पुरीमिति तथा न मे स्नान बहुमतमिति पूर्वेणास्य पूरणम्। इत एव यथा क्षिप्रमिति साक्षात्पाठ ।, Cg इत एवेति। अनेन पथा येनाहमागत तेनेत्यर्थ । एष इति हस्त निर्देशपूर्वकमुच्यते । अयोध्यामागत प्राप्त अयमयोध्यामार्ग तेन क्षिप्र ता प्रतिगच्छामीत्यर्थ । Ck t प्रतिगच्छामेति लोट् ✽ —ᶜᵈ) Ñ2 D8 10 11 गच्छतो, V1 om, D2-7 T1 M3 5 भागतो (for आयतो) Ś N1 B1-4 D8 13 अयोध्या(Ś °ध्या)न(B2 3 °ना)मितो, D1 5 9 13 M3 अयोध्यायाम(D5 °थामि, D13 °या न, M1 °या इ)तो, G1 अयोध्यागमने G2 अयोध्यामायमिष्येह (for ᶜ) G1 transp ह्येष and पन्था D1 दुर्जय (for दुर्गम) D13 पूर्णो परमसिद्धय (for ᵈ)

8 ᵃ) D13 T3 त (for तु) Ñ V1 3 B1-4 D10 M3 रामेण (for काकुत्स्थ) —ᵇ) Ś B1 D8 12 T3 अद्य, Ñ B1 D4 10 अद्य (for अह्ना) T3 त्वा (for त्वां) —ᶜ) B4 स्वा (for तां) Ś D8 13 पुरुषर्षभ (for पार्थिवात्मज)

9 V3 damaged from द्रं in 9ᵃ up to ᵈ —ᵇ) Ś Ñ1 B1 D4.12 13 वर्चसं (for संनिभम्) —ᶜ) N1 D4 13 हृत (for मम) B1 D1 3 5 T2 3 पुरा वैश्रवणस्यासीद् —ᵈ) B1 D1 2 4 7 9 G1 M3 हृत, Cg as in text (for [आ]हृत) Ś Ñ V1 B1-4 D8 10-13 M3 रावणेन यशस्विना —After 9 Ś N1 V1 3 B1-4 D1-8 10-13 S ins

3333* हत्वा निर्जित्य संग्रामे कामगं दिव्यमुत्तमम् ।
त्वदर्थं पालितं चैव तिष्ठत्यतुलविक्रम ।

[(l 1) T1 मृत्यु (for हत्वा) V3 संग्रामे (for समाने) M3 क्षय (for उत्तमम्) —(l 2) D1 3 T G M3 4 Cg त्वदर्थं D1-7 T G2 3 M1 3 चैं G1 M2 3 (before corr. as above) चै(M3 रे)तद् (for चैव) Ś D8 13 T2 3 [अ]मित M3 [अ]मर (for [अ]तुल)]

10 ᵃ) Ś B1 D8 13 सूर्य (for मेघ) V3 सं * * (for संकाश) —ᵇ) B1 D6 अत्र, D9 अपि (for इह) N D1 12 नानारत्नसमाकुलं (D13 °विभूषित) —V3 damaged from 10ᶜ up to मा in 11ᵃ —ᶜ) Ś N1 V1 B D8 10 13 M3 येन (for तेन) Ś D8 13 यास्यसि। D1 13 यास्यामि (for यास्यसि) —ᵈ) Ñ1 B1 D8 13 त्वम् (for

G. 6, 106 11
B. 6, 111 12
L. 6 102 26

अहं ते यद्यनुग्राह्यो यदि स्मरसि मे गुणान् ।
वस तावदिह प्राज्ञ यद्यस्ति मयि सौहृदम् ॥ ११
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
अर्चितः सर्वकामैस्त्वं ततो राम गमिष्यसि ॥ १२
प्रीतियुक्तस्तु मे राम ससैन्यः ससुहृद्गणः ।
सत्क्रियां विहितां तावद्गृहाण त्वं मयोद्यताम् ॥ १३
प्रणयाद्बहुमानाच्च सौहृदेन च राघव ।
प्रसादयामि प्रेष्योऽहं न खल्वाज्ञापयामि ते ॥ १४

एवमुक्तस्ततो रामः प्रत्युवाच विभीषणम् ।
रक्षसां वानराणां च सर्वेषां चोपशृण्वताम् ॥ १५
पूजितोऽहं त्वया वीर साचिव्येन परंतप ।
सर्वात्मना च चेष्टाभिः सौहृदेनोत्तमेन च ॥ १६
न खल्वेतन्न कुर्यां ते वचनं राक्षसेश्वर ।
तं तु मे भ्रातरं द्रष्टुं भरतं त्वरते मनः ॥ १७
मां निवर्तयितुं योऽसौ चित्रकूटमुपागतः ।
शिरसा याचतो यस्य वचनं न कृतं मया ॥ १८

त्वम्) D5 T3 G3 त्यच, G2 श्रम (for अहं) B1 योऽहं त्वां चेत्मर्हसि; D1-3 8 योऽहं त्वां च (D8 त्वां च योऽहं) तद्दर्हसि

11 V3 damaged up to मा in 11ᵃ (cf v l 10) T2 reads 11ᵃᵇ twice (lacuna for 11ᵃ in second occurrance) —ᵃ) B1 D1-3 8 transp अहं and यदि —ᵇ) D5 वै (for मे) D1-3 8 T3 (second time) धारणी (D8 धारणी)योऽस्मि त यदि —ᶜ) D1 न च (for वस) D3 5 9 प्राज्ञो (for प्राज्ञ) M3 यत्राय रजनीचर —ᵈ) Ś D2 11 T3 G3 मम (for मयि) N3 D4 12 M3 transp यद्यस्ति and मयि D12 गौरव (for सौहृदम्) B1 D1 3 8 मया त्व(D1 8 स)मपि(B1 °पि)पूजित

12 ᵇ) Ś Ñ V1 3 B2-4 D2 3 10-12 M2 भार्ये(M2 मान)या सह (V3 damaged from सह up to यु in 13ᵃ), D5 T2 3 G2 M1 सह(D7 G3 M3 चैव) सीतया (for चापि भार्यया) M1 भार्यया * * सीतया —For 12ᵃᵇ, B1 D1-3 8 subst

3334* सदारो भ्रातृसहित सर्वैमिहर्तियूथपे ।

—ᶜ) D10 च, D12 तु (for त्वं) Ś D2 सह कामैश्च (for सर्वकामैस्त्वं) —ᵈ) Ś D2 12 राजन् (for राम)

13 V3 damaged up to यु in 13ᵃ (cf v l 12) —ᵃ) B4 D1 8 प्रति (for प्रीति) Ś Ñ V1 3 B D2 6 7 8 10-12 G2 M1 3 Cr युक्तस्य, Cv as in text (for युक्तस्तु) G1 M1 3 वै; Cr m t as in text (for मे) B4 D5 T2 3 G3 वै(B4 G3 मे) राजन्, D7 10 11 विहितां, D12 धर्मज्ञ (for मे राम) D9 प्रीति रामस्य मे युक्त (sic), D5 प्रीतियुक्त सम रामः M3 प्रीतियुक्तन राजेन्द्र —ᵇ) N2 V3 B1 D2 4 8 12 ससुहृज्जन B1 सहसैन्य सुहृज्जन —ᶜ) Ñ1 D2 11 विपुलां N3 illeg V1 3 B2-4 विधिवत् D4 10 11 राम मे(D3 ते), Cr m g t as in text (for विहितां) V1 तात B3 प्राज्ञ, D5 T2 3 राम (for तावद्) Ś B1 D1-3 8 9 11 सत्कार विधिवत्त्वं च(B1 D1-3 °वत्तात D8 °वस्तत्वं) —ᵈ) Ś N V1 2 B D1 4 5 8 12 13 प्रतिगृह्णीष्व राघव(B1 D1-3 चोद्यत, B3 भास्त [sic] D9 कोविद)

14 V1 D2 3 om 14ᵃᵇ —ᵃ) D5 प्रियाच्च (for प्रणयाद्) D1 च बहुमानाद् (by transp) —ᵇ) Ś N V1 3 B D1 3 10-12 सौहार्देन (for सौहृदेन) D2 सौहार्द्रेणापि —V3 om 14ᶜᵈ —ᶜ) D5 प्रणयामि (sic) G1 प्रसा दयस्व M3 प्रसादयिष्ये (for प्रसादयामि) B1 D1 3 8 M2 सुहृदो D12 प्रेष्यो (for प्रेष्यो) —ᵈ) B2 हि (for ते)

15 ᵃᵇ) V1 damaged from क up to च Ñ1 D2 12 तु काकुत्स्थ (for ततो राम) —B1 om 15ᵃ-17ᵇ V1 om 15ᶜᵈ —ᶜ) D12 रक्षसानां (for रक्षसां) —ᵈ) Ś Ñ V3 B2-4 D1-4 6-12 G1 M1 3 पृच्छ D5 T2 3 M2 तथ, Cg as in text (for चोप)

16 N1 B3 D1-3 8 12 om 16 (for B1 cf v l 15) —ᵃ) Ś N2 V1 3 B2-4 D4 6 11 12 [ऽ]स्मि, M3 [ऽ]पि (for ऽहं) D4 यथा (for त्वया) D5 T G1 3 M सौम्य (for वीर) —ᵇ) Ś D2 12 पाविश्येन, G2 साहाय्येन Cg t as in text (for साचिव्येन) Ś D2 पदेन हि, N3 V1 3 B2 4 D4 7 10-12 परेण च(B2 4 D4 12 हि) (for परंतप) —V1 3 D12 om 16ᶜᵈ —ᶜ) G1 M3 सर्वात्मनाभिः Ś D2 वसुभि (for चेष्टाभि) —ᵈ) Ś Ñ1 B2 4 D4 8 10 11 सौहार्देन परेण च (B2 हि) ✿ Ct सौहार्देनोत्तमेन च इति क्वचित्पाठः । ✿

17 B3 om 17ᵃᵇ (cf v l 15) —ᵃ) D3 [इ]दं G3 [इ]दं, M3 [अ]द्य (for [ए]तन्) D5 T2 कार्यं (for कुर्यां) D9 सर्वे स्वैव (for न खल्वेतन्) G (ed) च (for ते) —ᵇ) D1 8 9 नैर्ऋताधिप, D5 T2 G3 राक्षसोत्तम —B1 transp 17ᶜᵈ and 18ᵃᵇ —ᶜᵈ) Ś1 D2 12 उत्क, B2 4 D3 किं तु (for तं तु) Ś2 सोत्कंठे (for तं तु मे) D5 transp भ्रातरं and भरतं Ś D2 12 त्वरित (for त्वरते) M2 transp भरतं and त्वरते

18 B1 transp 17ᶜᵈ and 18ᵃᵇ Ñ1 reads in marg 18ᵃᵇ —ᵃ) Ś D2 8 12 निवारयितुं (for निवर्तयितुं) V3 वीरोऽद्य B3 यावौ (for योऽसौ) —ᶜ) Ś N2 V1 B D1-3 8 9 12 M3 याचमानस्य, D5 याचितस्याथ, D5 7 T2 G3 याचितो यस्य —ᵈ) D1 3 8 मया कृतं (by transp) Ś N2 V1 3 B2-4 D1 6-12 न कृतं वचनं (B2 वद्वचो) मया, B1 वचनं सम यत्कृतं M2 कृतं वचनं मया (subm)

कौसल्यां च सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ।
गुरूंश्च सुहृदश्चैव पौरांश्च तनयैः सह ॥ १९
उपस्थापय मे क्षिप्रं विमानं राक्षसेश्वर ।
कृतकार्यस्य मे वासः कथंस्विदिह संमतः ॥ २०
अनुजानीहि मां सौम्य पूजितोऽस्मि विभीषण ।
मन्युर्न खलु कर्तव्यस्त्वरितस्त्वानुमानये ॥ २१
ततः काञ्चनचित्राङ्गं वैदूर्यमणिवेदिकम् ।
कूटागारैः परिक्षिप्तं सर्वतो रजतप्रभम् ॥ २२
पाण्डुराभिः पताकाभिर्ध्वजैश्च समलंकृतम् ।
शोभितं काञ्चनैर्हर्म्यैर्हेमपद्मविभूषितम् ॥ २३

G 6. 116. 23
B 6 121 25
L 6 102 46

---

19 ᵃ) Ś₁ N₁ B₂ D₄ ₁₃ च तपस्विनीं, B₁ D₁₋₃ ₉ चैव (D₃ चापि) मातर (for च यशस्विनीम्) —D₁₃ lacuna for 19ᶜ —ᶜ) Ś V₁ ₃ B₃ ₄ D₈ ₁₂ दिदृक्षु, Ñ₁ B₁ D₁₀ ₁₁ गुह च, D₃ गुरु च, D₆ गुरूंश्च, L (ed) दिदृक्षु (for गुरूंश्च) Ñ V₁ B₁ ₄ D₁₀ ₁₁ सुहृत् (for सुहृदश्) M₂ [श्च]-यान् (for [च]त्र) —ᵈ) Ś V₁ ₃ B₁₋₄ D₈ ₁₂ गुरूनपौरांस्तथैव च, Ñ D₄ ₁₀ ₁₁ ₁₂ पौरांश्च(D₄ °रान् D₁₃ गुरु जा)नपदैः सह, B₁ D₁ ₃ ₉ द्रष्टुमिच्छा(D₃ °मह)मि मे मन, M₃ द्रष्टुं मे त्वरते मन

20 Ñ₂ D₁₁ om 20ᵃᵇ Ś Ñ₁ V₁ ₃ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ M₃ transp 20 and 21 —ᵃ) D₃ प्रत्यस्थापय Ś V₁ B₃₋₄ D₈ ₁₀ ₁₂ M₁ शीघ्र, B₁ D₁₋₃ तूर्णं, D₆ पूर्वं (for क्षिप्र) D₄ transp मे and क्षिप्र —ᵇ) B₁ D₁₋₃ ₉ नैऋता (D₃ राक्षसा)धिप (for राक्षसेश्वर) —Ñ₂ D₁₁ read 20ᶜᵈ after 21 —ᵈ) Ś N V₁ ₃ B₁ ₄ D₄₋₈ ₁₀₋₁₂ T₂ ₃ M₃ कथं(D₃ न मे) स्याद्, Cg as in text (for कथंस्विद्) D₄ कथं स्यादिति Ś D₈ ₁₂ समत, D₆ समस्त (for संमत) B₁ D₁ ₃ ₉ ₁₃ कथं स्यादिति (D₁₃ चिचिच (sic)) मे मति. —After 20, Ś N(only l 11–14) B₁ ₃(marg) D₁₋₃ ₉ ₁₃ ins a passage relegated to App I (No 71) —After 20 N (preceded by l 11 14 of App I (No 71)) V₁ ₃ B₃ ₄ D₄ ₁₀ ₁₁ M₃ ins D₃ ins after App I (No 71) Ś D₈ ₁₂ subst only l 2 for l 35 of App I (No 71)

3335* एवमुक्तस्तु रामेण राक्षसेन्द्रो विभीषण ।
विमानं सूर्यसंकाशमाजुहाव त्वरान्वित ॥

[(l 1) V₃ illeg M₃ राघुण सचिवस्तथा (for the post half) —V₃ om l 2 —(l 2) Ś N₁ B₁ D₈ ₁₂ आजहार D₃ आरोह (sic) (for आजुहाव) M₃ आनयामास हि नगी विमान सूर्यसंनिभ]

—Thereafter D₃ cont

3336* दिव्यमत्यद्भुताकारं मन कामगमव्ययम् ।

21 Ś Ñ₁ V₁ ₃ B D₁₋₄ ₈₋₁₂ M₃ transp 20 and 21 —ᵇ) D₁ ₁₃ M₁ [ऽ]द्य Cg as in text (for ऽस्मि) M₃ तथा प्रभो (for विभीषण) —D₆ om 21ᶜᵈ V₃ illeg from च in 21ᶜ up to या (see var) in 21ᵈ —ᶜ) Ś D₆ नपि (for खलु) B₃ D₁₋₃ ₉ transp न and खलु —ᵈ) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ त्वरितः N V₁ B D₄ ₈ ₁₁ त्वरितस्त्वं D₂ ₃ ₄ ₅ T₁ G₂ ₃ M₁ ₂ ₃ Cₘ त्वरितः M₃ त्वरया (for त्वरितस्) Ś N V₁ ₃ B D₁ ₂ ₄ ₆₋₁₂ G₁ त्वां (V₃ illeg up to त्वा, G₁ त्वा)नुमानये (D₁ ₂ ₄ ₉ G₁ °य), D₇ G₂ यानमानय, T₃ त्वां तु मानये (for त्वानुमानये) D₁₃ त्वद्धातु * समादिदे —After 21, Ñ₂ D₁₁ read 20ᶜᵈ —After 21 D₇ G₂ M₂ ins

3337* राघवस्य वच श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषण ।
स विमानं समाहूय तूर्णं प्रतिन्यवर्तत ।

[※ Cg राघवस्य वच श्रुत्वेत्यादिश्लोकचतुष्टयमेकं वाक्यम् । प्रतिनिवर्तेत प्रतिन्यवर्तत ।, Ct राघवस्य वच श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषण । तद्विमानं समाहूय तूर्णं प्रतिन्यवर्तत इति क्वचित्पाठ ※]

while T₃ ins a long passage relegated to App I (No 71) after 21

22 V₃ om 22–26 —ᵃ) Ś B₁ D₁₋₃ ₉ ₁₃ मणि, G (ed) दिव्य (for चित्र) —ᵇ) Ś D₇ ₈ ₁₀ ₁₂ G₃ वैदूर्यं मणि, N₁ D₁ वैदू(D₁ °ढू)र्यं हेम, B₁ D₁₋₃ तप्तकाञ्चन, D₄ ₈ T G₁ ₂ M वैदूर्यमय (for वैदूर्यमणि) —G (ed) om 22ᶜᵈ —ᶜ) Ś D₈ ₁₂ क्रीडा (for कूट) B₁ D₁₋₃ [आ]वा(B₁ [आ]का)र (for [आ]गारै) —ᵈ) D₂ D₁₋₃ ₉ मधुरस्वर (B₁ D₁ °नं) D₁₃ वहनप्रिय (for रजतप्रभम्) Ś Ñ V₁ B₃₋₄ D₄ ₈ ₁₂ तप्तकाञ्चनभूषणं (Ś D₁₂ °णै, D₆ °षित)

23 V₃ om 23 (cf v l 22) —ᵃ) D₁₃ T₁ G M पाण्डराभि —ᵇ) Ś Ñ₂ V₁ B₃₋₄ D₈ ₁₂ M₃ G (ed) बहुभिर्यु(G ed °र्यु)त, Ñ₁ D₄ ₁₁ विविधैस्तथा (for समलंकृतम्) B₁ D₁₋₃ ₉ समन्तादवभासि(B₁ °त्युपशोभि)त —G₁ om 23ᶜ —ᶜ) D₆ शोभन, D₇ ₁₀ ₁₁ M₁ Ct काञ्चन(D₇ °नै) (for शोभित) G₃ काञ्चनै (for काञ्चनैर्) Ś D₈ ₁₂ हर्म्यैर्वैदूर्यैश्च N B₄ हर्म्यकर्णैः(B₄ °पर्णै)श्च V₁ B₃ ₄ हर्म्यकर्णै (B₃ °र्णै)श्च, D₄ हर्म्यजालैश्च M₃ गे रत्नवैश्च G (ed.) हर्म्यरत्नैश्च Ct as in text (for काञ्चनैर्हर्म्यैर्) D₁₃ भाति काञ्चनहर्म्यैश्च —G₁ reads 23ᵈ and then repeats 24ᵃ–25ᵈ after 6 110 9ᵃ —ᵈ) Ś D₈ ₁₂ कुम्भ, B₁ घटा, D₆ पद्म G₁ M₁ रत्न, Cg t as in text (for पद्म) D₁ ₁₀ ₁₁ G₂ M₁ विभूषितै —For 23ᶜᵈ, B₁ D₁₋₃ subst while Ś D₈ ₁₂ ins after 23

3338* शोभित पद्मकारैः पुण्डरीकैश्च काञ्चनै ।

[Ś D₈ ₁₂ -रैश (for शोभित) D₁ ₃ ₁₃ वज्रहारैः, D₃ स्व-

G. 6. 106 • B 6. 121 26 L. 6. 102. 47

प्रकीर्णं किङ्किणीजालैर्मुक्तामणिगवाक्षितम् ।
घण्टाजालैः परिक्षिप्तं सर्वतो मधुरस्वनम् ॥ २४
तन्मेरुशिखराकारं निर्मितं विश्वकर्मणा ।
बहुभिर्भूषितं हर्म्यैर्मुक्तारजतसंनिभैः ॥ २५
तलैः स्फटिकचित्राङ्गैर्वैदूर्यैश्च वरासनैः ।
महार्हास्तरणोपेतैरुपपन्नं महाधनैः ॥ २६
उपस्थितमनाधृष्यं तद्विमानं मनोजवम् ।
निवेदयित्वा रामाय तस्थौ तत्र विभीषणः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०९ ॥

धीरम् (for जलधारै°) D1 जलधारै समाकुल (for the prior half)]

24 V3 om 24 (cf v l 22) Ñ1 V1 B2-4 D4 om 24^{ab} —^{a}) Ś B1 D1.2.3.9.12 हर्षितं , Ñ1 D13 शोभित (for प्रकीर्णं) —D13 om (hapl) 24^{b} – 25^{a}. —^{b}) N1 D2 -जाल ; B1 माल्य (for -मणि) Ś B1 D1-3.7-12 G1 M4 गवाक्षक (B1 D1-3.9 °कै), Ñ1 विभूषितः Cg k t as in text (for गवाक्षितम्). —T1 mostly damaged for 24^{c} For sequence in G1, cf v l 23 —^{c}) Ś D4.11 हेम ; Ñ1 D1 पट्ट ; M1 स्वर्ण ; Cg as in text (for घण्टा) T3 -जाले ; M1 घटा , Cg as in text (for जालैः) —^{d}) M4 सुस्व (for मधुर) B1 D1 T2.3 -स्वनैः, Cg as in text (for -स्वनम्) —For 24^{cd}, B1 D1-3.9 subst

3339* घण्टाजालप्रणदित प्रगीतमिव सर्वत ।

[B1 -जाल (for -जाल). D1 प्रमुदित D9 अपि (for इव)]

25 V3 om 25 (cf v l 22) D13 om 25^{abc} (cf v l 24) For sequence in G1 cf v l 23 B1 D1-3.9 transp 25^{cd} (including 3340*) and 26 G(ed) transp 25^{ab} (including 3340*) and 26^{ab} —^{a}) N2 V1 B1.3 D1.2.7.10.11 T1 G (G1 both times) M1.3 त, B2 एतत् (hypm) D1 M1.3 यत् (for तत्) ॐ Cv तन्मेरुशिखराकारमिति च । Cr य मेरुशिखराकारमिति वा पाठ ।। Cg यन्मेरुरित्यादिश्लोकत्रयमेकान्वयम् ॐ —^{b}) D6 reads निर्मित in marg —^{c}) N V1 B2.4 D1.10.11 वृहद्भिर् G1 (first time) शोभित (for बहुभिर्) B4 G3 भूषितैर्, G1 (both times) काञ्चनैर्, M1 शोभित (for भूषितं) Ś D8.12 चित्रैर्, N1 D1 रत्नैर्, D5 T1 G2 M4 रम्यैर् (for हर्म्यैर्) —^{d}) Ś N2 V1 B2.3 D8.10-13 शोभितै (Ś B3 D8.12 °त) B4 M1 भूषितै, Cg as in text (for संनिभैः) —For 25^{cd}, B1 D1.2.3 G (ed) subst

3340* कामग रुचिर दिव्य मनोऽभिप्रेतमन्ययम् ।

26 V3 om 26 (cf v l 22). B1 D1-3.9 transp 25^{cd} (including 3340*) and 26 G(ed) transp 25^{ab} (including 3340*) and 26^{ab} —^{a}) Ś V B4 D1.3.8.9.12 वृत , V1 B1 D1.12 द्वात ; B2.3 दले , D1 स्व , D5.6 T1.2 G1.3 M1 दत , M1 सुद ; M2 दीप्ते (for तलै). B1 D1.2 T1 G2.3 M2.3 Cg स्फाटिक (for स्फटिक) D1 चित्राग (for चित्राङ्गैर्) —^{b}) Ś D8.12 वैडूर्यस्य (for वैदूर्यैश्च) D3-5.7.8.10 T G M1.3.5 वैडूर्यैश्च B1 D1 वैडूर्यवरासन(B2 °नै), M4 वैडूर्यैः काञ्चनैरपि —Ñ V1 B2.4 D4.11 om , B2 reads in marg 26^{cd}. —^{c}) Ś D8.9.12 [मा]हास्तरणोपेतम्, B1.3 D1 [मा]भरणोपेतम्, D6 T2.3 वराहाभिरणोपेतैर् —^{d}) D1 उपपन्नैर्, G1 उपपन्ना (sic) (for उपपन्नं) G1 महासने ; M1 वरासनै , Cg as in text (for महाधनै)

27 ^{a}) D13 उपायस्थुवनायुक्त (corrupt) —^{b}) B1 तं (for तद्) D1 मनोरम, D6 T2.3 °हरं (for °जवम्) —T1 damaged 27^{c} —^{c}) Ś Ñ2 V1.3 B1 D8.12 तदो निवेद्य D13 रामस्य (for रामाय). B1 ततो निवेदयामास. —^{d}) D6 T2.3 तत्र तस्थौ (by transp) D4.11 तस्थौ तस्य समीपत —After 27, Ś N V1.3 B D1-3.8 12 k (ed., within brackets) ins

3341* तत्पुष्पक कामगम विमान
    मुपस्थित भेद्य हि दिव्यरूपम् ।
राम प्रहृष्ट सह लक्ष्मणेन
    पुरा यथा वृत्रवधे महेन्द्र ।

[(l 1) D1.3 मुपस्थितम् (for विमानम्). D1 कामगमध्यगम् —(l 2) B1 स, D1 च (for हि). N1 D1.10.11.12 भूधरसन्निकाश, B3 दिव्यमनोहर च (for प्रेक्ष्य हि दिव्यरूपम्) D1.3 तदा तु संप्रेक्ष्य च दिव्यरूप —V3 illeg for l 3 —(l 3) Ñ *D1.10.11.12 दृष्ट्वा तत्र विस्मय(D13 सादर)मागमाम* —(l 4) Ś D8.12 शतक्रतु , B1 स शक्र (for महेन्द्र) V1.3 B2.4 वृत्रवधेन शक्र N D1.10.11.12.13 राम° (D1 om) समेतमितिविस्मरस्तरा°]

Colophon —*Kanda name* N V1 B1.2.4 D1.12 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, V1 ins. भाग्युदयिके —*Sarga name* Ś1 N1 B2-4 D1 पुष्पकोपस्थान, Ś1 Ñ1 V1.3 D1.12.13 पुष्पकोपस्थापन (Ñ1 °न) B1 पुष्पकस्थापन, D1 पुष्पकानयनं, D1.3 पुष्पकोपस्थापन(D1 °न). —*Sarga no.* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B2.4 D1.3.11.12 om Ś1 D1 104 N1 110, V1 105, B1 83, B2 104, D1.3 107 D4.7 T1 G M1.3 124 D10.11 123, T2 132, T3 133 M1 123 M4 120 B (ed) 121, G (ed) 106 —After colophon D1 concludes with राम, G M1.3 with श्रीरामाय नम , M4 with श्रीरामाय नम शरणम्

११०

उपस्थितं तु तं दृष्ट्वा पुष्पकं पुष्पभूषितम् ।
अविदूरे स्थितं राम प्रत्युवाच विभीषणः ॥ १
स तु बद्धाञ्जलिः प्रह्वो विनीतो राक्षसेश्वरः ।
अब्रवीत्त्वरयोपेतः किं करोमीति राघवम् ॥ २
तमब्रवीन्महातेजा लक्ष्मणस्योपशृण्वतः ।
विमृश्य राघवो वाक्यमिदं स्नेहपुरस्कृतम् ॥ ३
कृतप्रयत्नकर्माणो विभीषण वनौकसः ।
रत्नैरर्थैश्च विविधैर्भूषणैश्चाभिपूजय ॥ ४
सहैभिरर्दिता लङ्का निर्जिता राक्षसेश्वर ।
हृष्टैः प्राणभयं त्यक्त्वा संग्रामेष्वनिवर्तिभिः ॥ ५

G 6 107 4
B 6 122 5
L 6 103 8

110

V_3 missing up to 9^a (cf v l 6 108 17) D_{13} begins with ॐ

1 M_3 om 1–2 —^{a}) T_2 पुरस्थित V_3 $B_{1.3}$ च तद् (B_1 त) $T_{2.3}$ M_1 तु तत्, Ct as in text (for तु तं) $D_{6.10.11}$ $T_{2.3}$ M_1 Ck t कृत्वा (for दृष्ट्वा) ※ Cv उपस्थितं तु तं कृत्वेति समीचीन पाठ । दृष्ट्वेति पाठे दर्शितवन्तमित्यर्थो वेदितव्य । दर्शयित्वेत्यर्थ ।, Cr त दृष्ट्वा त दर्शयित्वा । तत्कृत्वेति पाठ ।, Cm त दृष्ट्वा उद्दर्शयित्वा । तत्कृत्वेति वा पाठ ।, so also Cg ※ —^{b}) N_1 $V_{1.2}$ B_2 $D_{3.11}$ विमान (for पुष्पक) B_2 $D_{1-3.4}$ विमान पुष्पक यत —G (ed) om 1^c–2^b —^{c}) V_3 illeg from रे up to स्थितं in ^{d} G_3 $M_{1.3}$ अविदूरस्थितो N_1 च त राम $B_{2.4}$ D_{13} स्थित राम । $D_{5.6.10.11}$ T_1 G_1 M_5 Cm t स्थितो राम(D_6 °म) Ś D_1 नातिदूरे स्थित राम —^{d}) N_2 $D_{10.11}$ G_3 M_1 इत्युवाच Ś N_1 $B_{2.4}$ $D_{4.8.13}$ विभीषण —After 1 $Ś_1$ ins 3348* while $Ś_1$ D_{12} ins.

3342* कृते सान्त्वयुवाचैन राम सत्यविभीषणम् ।

2 M_3 om 2 G(ed) om 2^{cd} (for both, cf v l 1) $Ś_1$ om 2–7 —^{a}) $Ś_2$ Ñ $V_{1.2}$ B $D_{1-3.8.11}$ बद्धाञ्जलिपुटो D_{13} °लि प्राज्ञो —^{b}) $Ñ_1$ B_1 $D_{1-3.9.11}$ राक्षसाधिप —^{c}) B_1 D_{23} उवाच (for अब्रवीत्) $D_{1.3}$ उवाच त्वरयोपेत(D_6 °या युक्तो), G (ed) उवाच रघूत्तमम्

3 $Ś_1$ om 3 (cf v l 2) V_3 om 3^{ab} T_3 damaged from वी in ^{a} up to ष्यो in ^{b} —^{a}) B_1 $D_{1-3.8}$ तमुवाच, G_1 अब्रवीत्तं (by transp) —^{b}) D_6 [प्र]व पश्यत —^{c}) $Ś_2$ $D_{4.13}$ विमृश्य B_4 $D_{1.4.13}$ विमृश्य (for विमृश्य) —V_3 damaged from राघवो up to प्रयत in 4^a —^{d}) B_1 $D_{1.8}$ [ब]द्धि(D_6 °र्दि)त, M_3 परिस्पृश (for पुरस्कृतम्) D_{13} इदमाहसुभाषितं

4 $Ś_1$ om 4 (cf v l 2) V_3 damaged up to प्रयत in ^{a} (cf v l 3) —^{a}) $Ś_2$ Ñ V_2 $B_{2.4}$ $D_{4.13.11}$ G (ed.) इमे तु(G (ed] च) कृतकर्माणः । B_1 D_{1-3} कृत प्रयत्न(D_2 °कृत, D_3 °युद्ध)कर्माणो D_5 कृतकार्याश्च समाप्ताः G_1 कृतज्ञा कृतकर्माणो —^{b}) $Ś_2$ $Ñ_1$ $V_{1.2}$ B_{1-4} D_{10-11} सर्व एव (for विभीषण) —After 4^{ab}, $Ś_2$ D_{12} ins 3345* (followed by 3346* and 3344*) —Before 4^{cd} B_3 reads (marg) 5^{cd} —^{c}) B_4 G_2 धनैश्च। Cm g t as in text (for अर्थैश्च) D_7 G_2 वस्त्रैश्च (for विविधैर्) M_3 रत्नैश्च विविधैश्चापि —^{d}) D_5 $T_{2.3}$ G_1 $M_{2.3}$ [स]पि (for [श्चा]भि) $Ś_2$ $Ñ_2$ $V_{1.2}$ B_{1-4} D_{10-13} सत्कृत्यता विभीषण, D_7 G_2 विविधैश्च प्र(G_2 °श्चैव)पूजय, M_3 पूजयता राक्षसेश्वर —For 4^{cd}, N_1 D_{13} subst

3343* विराजयस्व विविधैः स्नानैश्चोपनिमन्त्रय ।
[D_3 भवैश्च, D_{13} धनैश्च (for स्नानैश्च)]

while B_2 $D_{1-3.4}$ subst for 4^{cd} $Ś_2$ D_{12} cont after 3346* B_3(m) ins. after 4^{ab}

3344* सर्वत पूजनीया मे त्वयाश्च सुरवासदा ।
[$Ś_2$ $D_{4.13}$ सर्वत्र ; D_7 सर्वथा $Ś_2$ D_{12} तु (for मे) $D_{1.3}$ रक्षार्थ सुतवत्, D_5 रक्षेश पुत्र (for त्वयाश्च सुरवत्) $Ś_2$ D_{12} त्वयाग्नानससता (for the post half)]

—Thereafter B_3 (marg) cont only l 1 3345*

5 $Ś_1$ om 5 (cf v l 2) —^{a}) $Ś_2$ D_{11} [स]मीभिर्जिता, N $V_{1.2}$ B_{1-4} $D_{10.11}$ Ct [भ]मीभिस्त्वया। $D_{5.6}$ T_1 $G_{1.3}$ $M_{1.3}$ Cr g [ए]भिर्जिता। D_7 M_1 [ए]भिश्च त्वया, M_2 [ए]भिर्हृतिभिर् (for [ए]भिरर्दिता) D_{13} सा समेभि स्त्वया लङ्का —^{b}) $Ñ_1$ D_{13} राक्षसाधिप, V_3 राक्ष*** (illeg) $Ś_2$ D_1 विजितो राक्षसेश्वर ; M_3 समर निर्जिता त्वया —V_3 om 5^{cd} B_3 reads (marg) 5^{cd} before 4^{cd} —^{c}) $Ś_2$ N_1 V_1 $B_{1.4}$ $D_{1.12.13}$ दूर (for हृष्टै) —^{d}) $Ś_2$ B_1 $D_{4.13}$ [भ]ति($Ś_2$ D_1 [भ]भि)वर्तिन —For 5 B_2 $D_{2.3.4}$ subst while $Ś_2$ D_{12} ins after 4^{ab} B_3 (marg) cont only l 1 after 3344*

3345* सर्वैर्भवद्भिर्लङ्का जिता मम निवर्तिता ।
त्यक्त्वा प्राणान्परं शक्त्या जेतव्यो हि विभीषण ।

[(l 1) D_1 भवता $D_{2.3}$ जिता (for जिता) B_2 जिता सवनाशना (for the post half) —(l 2) D_2 भक्त्या (for शक्त्या)]

—Then $Ś_2$ B_2 $D_{1.2.3.4}$ cont while $Ñ_1$(m) cont only l 2–3 after 3342*, L_1 ins. only l 3 4 after 6

G. 6. 107. 7
B. 6. 122. 7
L. 6. 105. 6

एवं संमानिताश्चेमे मानार्हा मानद त्वया ।
भविष्यन्ति कृतज्ञेन निर्वृता हरियूथपाः ॥ ६
त्यागिनं संग्रहीतारं सानुक्रोशं यशस्विनम् ।
यतस्त्वामवगच्छन्ति ततः संबोधयामि ते ॥ ७
एवमुक्तस्तु रामेण वानरांस्तान्विभीषणः ।
रत्नार्थैः संविभागेन सर्वानेवान्वपूजयत् ॥ ८

3346* इमैः समभिपूज्यन्तो मयि सत्त्ववताश्च ये ।
यो यदिच्छति यावच्च तत्तदेषां विभीषण ।
एभिः सप्रजितैर्वीरैः पूजितोऽहं त्वया ध्रुवम् ।
समर्थो ये पराक्रान्ताश्चिर पारहुगवाः ।

[Ś1 D1.1 om. (hapl.) l. 1-2. —(l. 1) D2.18 भवि; D8 इति (for मयि). —(l. 2) D13 यम् (for यत्). D3 च (for second तत्). —(l. 3) Ñ1 B2.1 एतैः (for एभिः). B1 मया (for त्वया). D3 ध्रुवं (for ध्रुवम्). —(l. 4) B2.3 मन्यर्थे ये, D8 ममार्थाय; D3 समर्था ये; D1 गदर्थं च. D1 परीक्षादा (for पराक्रान्तास्).]

—Then Ś1 D2.18 cont. 3344*.

—After 5, Ñ D2-7.10,11,13 S ins.:

3347* य इमे कृतकर्माणः पूज्यन्तां सर्ववानराः ।
धनरत्नप्रदानेन कर्मैषां सफलं कुरु ।

[(l. 1) D4 इमे हि; D13 इमे ते; T2.3 हरिये, M2 इमे तु. D4 G1 सर्व- (for कृत-). D7 G2 M1.3 साधु (for सर्व-). N2 D10.11 सर्व एव वनौकसः (for the post. half). —(l. 2) Ñ D6.10.11 -प्रदानैश्च. T1 ******नेन (damaged) (for the prior half). Ñ1 D2.11 कोर्ते (Ñ1 °र्ते) च सत्कुरु (for the post. half).]

6 Ś1 B1 D1-3.9 om. 6. (for Ś1, cf. v.l. 2). —a) Ś1 D2.18 सुसत्कृतार्थैव. Ñ1 V3 B2 D4.13 सभाजि (D13 °पि)ताश्चैव. N2 V1 B1.4 D7.10.11 G2 M1.3 समानिताश्चैते (V1 B1.4 M3 °ते). —Ñ2 illeg. for 6a. —b) Ś1 V1.3 B2-4 D8.10.11 M1 मानितास् (for मानद). D2.10.11 Ct नंदमाना यथा त्वया। G1 मानदानादिभिस्त्वया. —c) M1 भविष्यति. D6 T1 G1 M1 हि निर्वृता। Ct as in text (for कृतज्ञेन) G1 भविष्यन्त्यतिनिर्वृताः. —d) D6 T1 G2 M3 सर्वे वै। D11.13.14 M1 निवृताः, G1 सर्वे ते. Cg,t as in text (for निर्वृता). ⊕ Cr g निवृ(निर्वृ?)ताः (Cg °र्वृता इति पाठे) निर्वृताः परिपूर्णा इति यावत्. ⊕ —After 6, B3 ins. only l. 3-4 of 3346*.

7 Ś1 om. 7 (cf. v.l. 2). —a) G1 त्यागिनः. B1.4 D2.3 8-11.13 T1 M3 सगृहीतारं. —b) D13 मम चाचरं. Ñ D4.10.11.13 जितेन्द्रियं. B1 D2.8 मनस्विनं, D1 ममानेव (for यशस्विनम्). —V3 mostly damaged for 7cd. —c) M3 सर्वे त्वाम्. Ś1 Ñ1 B1 D2.3.11.13.14 अवगच्छामि, Ñ1 B4 अधिगच्छामि. V1 B1.3 D1.2.6 M1 अभि(B1 D1 °नु)गच्छामि (for अवगच्छन्ति). D4.7.10.12 G1 सर्वे (D4 यतस्) त्वामभिगच्छति. —d) T2.4 सचोदयामि (for संबोधयामि). Ś1 D2-4.13 ऽ (अ)हं (for ते). B1 D2-4.8.11 ततस्त्वा प्रबोधये।

7षडे.—After 7, Ñ B1.4 D1-8.9 ins.; Ś1 ins. after 1 (owing to om.); Ś1 D2.18 cont. after 3349*:

3348* धर्मार्थविदुषं वीरमपि दातारमूर्जितम् ।
योधा भजन्ति राजानमेवसमिपतेयम् ।

[(l. 1) D1 -सहित (for -विदुष). Ñ1 B3 D8 अभि-; D1.3 मति- (for अपि). Ñ1 आहवे; D2.3.9 मार्गेन (for ऊर्जितम्). D1 अभिधानात्समर्थेन (for the post. half). Ś D2.18 तु धर्मार्थविदुषमभिदातारमार्थेन. —Ñ om. l. 2. —(l. 2) D1 भजति; D3 भजति (for भजन्ति).]

—Then Ñ B3 cont.; while Ś1 V1.3 B2.4 D4-8.10-13 S ins. after 7:

3349* हीने रतिगुणैः सर्वैरभिहन्तारमाहवे ।
त्यजन्ति नृपतिं सैन्याः संविग्नास्तं नरेश्वरम् ।

[Ñ1 D13 transp. l. 1 and l. 2. —(l. 1) D13 हीने. Ś1 D2.18 हीन-; Ñ1 V1.3 B2-4 D8 रु(V3 र [damaged]) ति; T3 गति-; G1 धृति-; Cv g,t as above (for रति-). Ś1 D2.18 अविहन्तारं; B1 अपि दातारं; D4 अभिहन्ता तद् (for अभिहन्तारम्). D13 परमन्ता च राक्षस (for the post. half). —(l. 2) D4 T2 G1 M3.4 त्यजन्ते. T3 तां (for तं). D10.11 Ct सेना त्यजन्ति संविग्ना नृपतिं तं नरेश्वर (D10 °र); G1 M1 त्यजन्ते नृपतिं सेना संविग्ना तं नरेश्वर (M1 °र). ⊕ Cv: 'अन्तर्भावितण्यर्थोऽत्र हन्ति'; नृपतिं सैन्यपतिं युद्धे घातयित्वा पश्चात्स्वोऽन्नमकुर्वाणं स्वपतिं नरेश्वरं संविग्नाः सैन्यास्त्यजन्तीति । ; Cr: हीनमिति । नृपतिं स्वामिनम् । सर्वैरिति । गुणैः मौलिकैः औदार्यादिगुणैर्हीनं, अभिहन्तारं हिंसनशीलम् । प्रहारं विना कोपैकनिरतमिति यावत् । नरेश्वर सैन्याः समरे आहवे त्यजन्तीति योजना । ; so also Cm g. ⊕ —For l. 2, Ś1 Ñ V1.3 B1-4 D4.8.12.13 subst.:

3349(A)* सेना त्यजति राजानमेतद्भूमिपते ध्रुवम् ।

[Ś1 Ñ1 V3 B3.4 D4.8.12.13 भजति. V3 इति (for एतद्). D3 हि भूपते; D13 भूतपते. Ś1 D2.18 मम; Ñ1 (m. also as above) शुभ (for ध्रुवम्).]

8 Ñ1 reads 8cd twice. —cd] Ñ1 (second time) D4.11 रत्नानां; D7.11 G2 M3 रत्नार्थ-; D13 रत्नार्थं. Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D8.10 धनरत्नप्रदानेन; M1 रत्नार्थसप्रदानेन (for c). Ś Ñ (Ñ1 second time) V1.3 B1-4 D8.10-12 M1-4 अभ्यपूजयत्. D6 T1.3 सर्वानेवाभ्यपूजयत् (for d). Ñ1 (marg. first time) B1 D1-3.9 वस्त्रं रत्नं पर्ण मद्य (B1 भाग)वानि च (D8 मद्यवानिव सोपदैः). —After 8, M3 ins.:

ततस्तान्पूजितान्दृष्ट्वा रत्नैरर्थैश्च यूथपान् ।
आरुरोह ततो रामस्तद्विमानमनुत्तमम् ॥ ९
अङ्केनादाय वैदेहीं लज्जमानां यशस्विनीम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विक्रान्तेन धनुष्मता ॥ १०
अब्रवीच्च विमानस्थः काकुत्स्थः सर्ववानरान् ।
सुग्रीवं च महावीर्यं राक्षसं च विभीषणम् ॥ ११

G 6. 107. 11
B. 6. 122. 13
L 6. 103. 22

3350* सुग्रीवमङ्गदं चैव हनूमन्तं तथैव च ।
नलं नीलं गवाक्षं च कुमुदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं जाम्बवन्तं च वीरं शतबलिं तथा ।
केसरिं हरिरोमं च मैन्दं द्विविदमेव च ।
वानराणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च । [5]
पूजयामास विधिवद्वस्त्रभूषणचन्दनैः ।
मुकुटैः कर्णवेष्टैश्च हारैश्च शशिसंनिभैः ।
कामितेन च हृद्येन भोजनेन प्लवंगमान् ।
भोज्यैर्लेह्यैश्च पेयैश्च मधुना विविधेन च ।
भोजयित्वा ततः कामं रामस्योपायनं ददत् । [10]
मणिमुक्ताप्रवालानि रत्नानि विविधानि च ।
कम्बलानि च मुख्यानि चन्द्रकान्त्यग्रहूणि च ।
वस्त्राणि चैव दिव्यानि सुवर्णस्य च राशयः ।
अलंकाराणि दिव्यानि पुरस्ताद्राघवस्य तु ।
उपनीय विनीतात्मा राघवं वाक्यमब्रवीत् । [15]
भृत्योऽस्मि तव काकुत्स्थ सभृत्यो दारबान्धवः ।
प्रसादं कुरु मे नाथ गृह्यतामेतदाहृतम् ।
यदहं सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ।
प्रतिगृह्य ततो रामस्तस्य प्रियहितेप्सया ।

9 a) Ś Ñ V1.2 B2-4 D4.8.10 वानरान्, D11 मत्रिलान् (for पूजितान्) —b) Ś N V B2-4 D6.12 M1 धनरत्नैश्च (B3 °रै सु) पूजितान् (M3 वानरान्), B1 D1-3.4 राम सपूजमानस, D4.11 धनै रत्नैश्च पूजितान्, D7 G2 रत्नैश्च हरियूथपान्, D10.11 M1 रत्नार्थैर्हरियूथपान् —After 9ab, Ś B1.3 (marg) D1-3.5.8.13.14 (only l. 1-2) ins

3351* सान्त्वयित्वा यथान्यायमिदं वचनमब्रवीत् ।
परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते कृतं साह्यं महन्मम ।
लब्धा सीता हतः शत्रुः कुलमभ्युदृतं च मे ।
अनुज्ञा मे दिशं मया भवद्भिरपराक्रमैः ।
नास्त्यदेयं हि मे किंचिद्देवराज्यमपि ध्रुवम् । [5]
अनुजानामि च सर्वान्यथेष्टं गम्यतामिति ।
तमेव संपुनः सीतां प्रकराज्यमव्ययम् ।
सुग्रीवस्तु मया सार्धं विमानेन गमिष्यति ।
सामात्यो युवराजश्च यथा मुख्याश्च वानराः ।
ऋक्षमुख्यास्तु महाकाया वानराः कामरूपिणः । [10]
प्रदक्षिणमथ कृत्वा दृष्ट्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
सुग्रीवमङ्गदं चैव राजानं च विभीषणम् ।
प्रणम्य च शिरोभिस्ते प्रययुर्हरियूथपाः ।
यथोत्साहं यथाप्रीति यथाकामं यथासुखम् ।
जग्मुश्चान्ये पुरस्तात्तु किंनरानीव पुष्करान् । [15]

[(l. 1) D10.11 शान्तयित्वा —(l. 2) B1.3 D1.3.5.11.4 (for ते) B1.3 साह्यं, D11 कृत्यं महत् (for साह्यं महत्) —(l. 3) D2 लब्ध्वा सीतां D3 लब्धा शोकः शत्रुः (unmetric) (for the prior half) Ś1 D1-3 अभ्युद्धृतं B1.3 अत्युच्छ्रितं —(l. 4) B1 हि (for मे) D5 कृताः मनोरथाः सर्वे (for the prior half) —(l. 5) D3 कश्चिद् D5 किंचिन्मे (by transp.) —(l. 6) D8.12 न, D5 तान् (for च) —(l. 8) B1 च (for तु) Ś1 D2.3.12 [आ]गमिष्यति —(l. 9) B1 अमात्यो Ś D8.12 तु (for च) B1 तथा योधप्र॰, D4 तथा योधाश्च (for यथा मुख्याश्च) —(l. 11) D5 प्रवर्तित —(l. 12) B1.3 सुग्रीवं, L (ed.) राजानं चैव (by pm.) (for राजानं च) —(l. 13) D1 ते (for च) D1-3 तान् (for ते) B1.3 प्रणम्य शिरसा सर्वे D5 प्रणम्य च ततः सर्वे (for the prior half) —(l. 15) B1 कक्षस्फोटान् B1 D1.3 वक्त्रनादान् D8.12 वेष्विदानान् D5 कपिनादान् (for केचिद्वान्)]

—c) Ś Ñ V B D1-4.6-13 M3 तदा रामस्, G3 महाबाहुर् (for ततो रामस्) —After 9c, G1 reads 6. 109. 23d and then repeats 6. 102. 24c-25b (followed by the prior half of 3339*) —d) D6 T1 विमानं तद् (by transp.), G3 विमानं तम्. Ś Ñ V B2-4 D4.6.11.12 M3 मनोजवम् (for अनुत्तमम्) B1 D1-3.5 विमानमभिपूजितं (D2.5 °ज्य च [D5 तं]), D6 विमानमभिपूजयन् ॐ Cg: अत पुनारुरोहणम्। तत्र पूजादर्शनाद्धर्षो हर्षोऽभिलिखित अत्र दृश्यते ॐ

10 a) D1 अंके च (for अङ्केन) Ś D1 [आ]रुह्य (sic) (for [आ]दाय) D4 तामादाय च वैदेहीं —b) N V D6.10.11 मनस्विनीं B1 D1-3.5-13 प्रियं नारायणो यथा —For 10cd, B1 D1-3.5 subst., while B3 ins. l. 1 only after 10ab

3352* आरुरोह च स राजा सुग्रीवः सह मन्त्रिभिः ।
लक्ष्मणश्च महाधन्वी युवराजोऽङ्गदस्तथा ।

[(l. 1) D1.3 अ च ततः (D3 °था)रुरोह (for आरुरोह च) —(l. 2) D1.3 महावीर्यः D5 तत्र (for तथा)]

—Then B1 D1-3.5 cont. B3 (marg.) ins. l. 2 only after 11ab

3353* सुग्रीवानुगता ये च विद्वांसो हरियूथपाः ।
ऋक्षराजो गवाक्षश्च सुषेणश्च हरीश्वरः ।

11 Ś D2.12 repeat 11-12b after 3357*. Ñ1 repeats 11ab (followed by 12a in m.) after 3357* —a) Ñ1 (first time) B1 D4.8.11.13 च (for च) Ñ1 (second time) ततोऽब्रवीद् —b) D7.10.11 G2 M3 पूजयन्, G (ed.) राघवः (for काकुत्स्थः) Ś Ñ1 B1 D1-3.5.11 (Ś Ñ1 D12 second time) रामो राघवः (T2.3 सर्वान्(T2

G. 6. 107. 12
B. 6. 112. 14
L. 6. 103. 23

मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरोत्तमाः ।
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं प्रतिगच्छत ॥ १२
यत्तु कार्यं वयस्येन सुहृदा वा परंतप ।
कृतं सुग्रीव तत्सर्वं भवता धर्मभीरुणा ।
किष्किन्धां प्रतियाह्याशु स्वसैन्येनाभिसंवृतः ॥ १३
स्वराज्ये वस लङ्कायां मया दत्ते विभीषण ।
न त्वां धर्षयितुं शक्ताः सेन्द्रा अपि दिवौकसः ॥ १४
अयोध्यां प्रतियास्यामि राजधानीं पितुर्मम ।
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि सर्वानामन्त्रयामि वः ॥ १५
एवमुक्तास्तु रामेण वानरास्ते महाबलाः ।
ऊचुः प्राञ्जलयो रामं राक्षसश्च विभीषणः ।
अयोध्यां गन्तुमिच्छामः सर्वान्नयतु नो भवान् ॥ १६

°र्यंवा)नर्षुंगवान्. —After 11^{ab}, B3 (marg.) ins. l. 2 of 3353*. —^{c}) B4 महाबाहुं (for °वीर्यं). V3 D4.5.10.11 T2.3 G1 M3 काकुत्स्थः स- ; B3 राक्षस स- ; B4 राक्षसेशः M1 राक्षसेंद्रं (for राक्षस च). Ñ1 महाबलः D7 विभीषणः. —For 11^{cd}, Ś B1 D1-3.5.12 (Ś D12 second time) subst. :

3354* विभीषणममित्रघ्नमिद वचनमर्थवद् ।

[D1 अर्थविद्, D2 अब्रवीत्, D9 उत्तम (for अर्थवद्).]

—After 11, Ś Ñ V B1-4 D1.4.13 (Ś D4.12 after first occurrence).12 ins. :

3355* सर्वेषां वः प्रभावेन दुरात्मा रावणो हतः ।

[B4 D4 च (for व). V3 B3 D4.13 प्रभावेण; B1 प्रसादेन; D12 प्रभावाच्च.]

12 Ś D4.12 repeat 12^{ab} (cf. v.l. 11). D1.13 om. 12^{ab}. Ñ1 reads 12^{a} in marg. after 11^{cd} (r.). —^{a}) Ś1 (first time) moth-eaten for मित्रकार्यं. Ś Ñ1 B1 D1-3.5.12 (Ś D12 second time) सुहृद् (for कृतम्). G1 इद सर्वं (for कृतमिद्). —After 12^{a}, Ñ1 ins. 3358* and 3356*. —Ñ1 om. 12^{b}. —^{b}) Ś Ñ2 V B3.4 D4 (both times) 10-12 वानरर्षभाः . Ś B1 D1-3.5.12 (Ś D12 second time) भवता पुष्कलं कृत. —After 12^{ab}, Ś B1 D1-3.5.6.12 (Ś D4.12 after second occurrence) ins. ; Ñ1 (m.) cont. after 3358* :

3356* स्वपक्षं पृष्ठत कृत्वा धर्मामालम्ब्य केवलम् ।

[D3 प्रथम त्यक्त्वा (for पृष्ठत कृत्वा). D1 धैर्यम् (for धर्मम्).]

—D1-3.5 om. 12^{c}–13. B3 om. 12^{c}–13^{d}. —^{d}) Ś V B2-4 D4.13 M3 गन्तुमर्हथ. M1 प्रतियास्यथ.

13 D1-3.5 om. 13, B1 om. 13^{c-d} (for both, cf. v.l. 12) —^{a}) D4.13 कार्यं हि (D12 च) (for तु कार्यं). —^{b}) D12 यत् (for वा). Ś Ñ2 V B2-4 D8.10-12 M3 स्निग्धे(B3 स्निग्धे)न च हितेन च(M2 °हितैषिणा). —G3 om. 13^{c}–15^{b}. —^{cd}) D12 हितं (for कृतं). D4 om. तत्सर्वं. Ś Ñ2 V B2-4 D8.13 धर्मचारिणा, D10 [अ]धर्मभीरुणा. Ñ1 D4.11 कर्म तद्रूपता गृह (for ^{c}) M3 सत्यपरिक्रम युद्धेन कृतं सुग्रीव तत्त्वया. ※ Cf. t अधर्मभीरुणेति छेद. ※ —D12 om. 13^{ef}. D8 reads 13^{ef} after 14. —^{e}) G1 प्रतियासि (sic). —For 13^{ef}, Ś N V B (B1 reads after 15^{ab}) D4.8.12 subst. ; while M3 subst. for 13^{ef} and reads after 14 :

3357* किष्किन्धां गच्छ सुग्रीव स्वराज्यमनुपालय ।

[B1 एवं, B3 याहि (for गच्छ). V1 B2 स्व. Ñ1 B3.4 D4 -राज्यं प्रति- ; B4 राज्यं प्रति, M3 राज्य पालय वानर (for the post. half).]

—After 3357*, Ś D4.12 repeat 11–12^{b}; Ñ1 repeats 11^{ab} (followed by 12^{a} in m.). —After 3357*, Ñ2 V B D4 cont. ; Ś D4.12 ins. after 14^{ab} (followed by 3359*); Ñ1 ins. after 12^{a} (followed by 3356*); M3 ins. after 13^{cd} :

3358* विभीषण महाबाहो कृतं धर्मभृतां वर ।

[Ś D12 कुरु- ; V B4 युत , D8 युत (for कृत). D8 कृत कर्म सुदुष्कर (for the post. half).]

14 G1 om. 14 (cf. v.l. 13). Ñ1 om. 14^{ab}. —^{a}) Ś B1 D1-3.5.6.12 लङ्काधिपत्य(D1 °विषय) भद्रं ते। D12 तिष्ठ राज्ये च लङ्कायां. —^{b}) Ś B1 D1-3.5.6.12 दत्तां. B1 महाबल. —For 14^{ab}, Ñ1 V B2-4 D4 subst. ; while Ś D4.12 cont. after 3358* :

3359* स्वराज्य ते मया दत्तं लङ्कायां राक्षसेश्वर ।

[Ś D4 स्व (for स्व). Ñ1 (m. also) लङ्काधिपत्य कुरुष्व (for the post. half).]

—After 14^{ab}, Ś D4.12 ins. 3358*. —V3 D13 om. 14^{cd}. —^{c}) Ś1 D4.5 G1 त्वां; D12 तु; Cm.t as in text (for त्वां). B3 न च त्वां धर्षयिष्यति. —^{d}) D4.6 M1 चापि (for अपि). Ś Ñ V2.3 B2.3 D4.6.12 सुरा(D4 om. [hapl.])सुरा ; B3 सुरेश्वराः (for दिवौकसः). —After 14, D8 reads 13^{ef}, while M3 reads 3357*.

15 G3 om. 15^{ab} (cf. v.l. 13) Ś1 om. (hapl.) 15–16^{a}. —^{a}) Ś1 Ñ1 B2-4 D4.12 व्रजि(B4 °यि)ष्यामि, V1 D1 अपि यास्या(V1 **)मि, V2.3 अनुगच्छामि। M3 अद्य यास्यामि. —^{b}) Ś1 Ñ2 V B2-4 D8.12 अहं पितुः (for पितुर्मम). —After 15^{ab}, B1 reads 3357*. —^{c}) B1 G2 अद्य(G3 °भ्य)नुज्ञातुम् —^{d}) B1 D1-3.5-7 S चामन्त्रयामि. D3 च मन्त्रयामि (for आमन्त्रयामि). D4 च (for वः). D12 सर्वानामन्त्रयामि वः.

16 Ś1 om. 16^{a-d} (cf. v.l. 15). —^{a}) B1 D1-3.5 दशरथ. —^{b}) D12 तु (for ते). Ś1 Ñ2 V B2-4 D4.10-12 हरीन्द्रा(B2-4 °न्द्रो) हरयश्चापि(Ñ1 B2 °त्रा), B1 D1-3.5

दृष्ट्वा त्वामभिषेकार्द्रं कौसल्यामभिवाद्य च ।
अचिरेणागमिष्यामः स्वान्गृहान्नृपतेः सुत ॥ १७
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा वानरैः सविभीषणैः ।
अब्रवीद्राघवः श्रीमान्ससुग्रीवविभीषणान् ॥ १८
प्रियात्प्रियतरं लब्धं यदहं ससुहृज्जनः ।
सर्वैर्भवद्भिः सहितः प्रीतिं लप्स्ये पुरीं गतः ॥ १९
क्षिप्रमारोह सुग्रीव विमानं वानरैः सह ।
त्वमप्यारोह सामात्यो राक्षसेन्द्र विभीषण ॥ २०

G. 6. 107. 22
B. 6. 122. 23
L. 6. 105. 36

स राजा रावणानुजः ; D1 हरींद्रा वानराश्चद्य। M3 सर्वे ते वानरर्षभाः ; G (ed.) हरींद्रो हरियूथपाः. —V2 om. 16ᵉ – 19ᵇ. —ᵉ) Ś1 Ñ2 V1.3 B1-4 D2.10-13 M2 सर्वे; D7 भूत्वा (for रामं). —ᵈ) D2 राक्षसेश्वरो (hypm.). —ᵉ) Ś D2.12 अभिगच्छामः ; Ñ2 D2.13 प्रविष्यामः ; D8.1 G1 गंतुमिच्छामि. —ᶠ) D1 T1.2 त्वमस्मान् (for सर्वान्). B2 स्वगृहाननुपसत्तम. —For 16ᵉ-ᶠ, B1 D1-3.9 subst. :

3360* उवाच रामं प्रणतः प्रसन्नं हेतुमद्वचः ।
अयोध्यां नगरीं गन्तुमिच्छामि सहितस्त्वया ।

[(l. 1) B1 तं वै (for रामं). —D2 om. from the post. half of l. 1 up to l. 1 of 3362*. D1 प्रश्रितं; D3 बोभद्रं (for प्रसन्नं). —(l. 2) G(ed.) इच्छामः (for इच्छामि).] —After 16, Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-6.10-13 T G M1-3 ins. ; while M3 ins. after 17ᵃᵇ :

3361* वयमुक्ता विचरिष्यामो वनानि नगराणि च ।

[Ś V1.3 B2-4 D6.13 कथिता; Ñ D2.13 प्रविश्य; D7 T1.2 स्वयुक्ता; D10.11 मुदिता; G2 यत्ता तु; M1 हर्षिता; M3 तान्दृष्ट्वा; Cg as above (for वयमुक्ता). Ś Ñ V1.3 B2-4 D6.9.10-13 (उ)पवनानि (for नगराणि). §§ Cv : गुप्तकाः गुप्ता युक्ताः; Ct : युक्ताः हर्षयुक्ताः. §§]

17 V2 om. 17 (cf. v.l. 16). —ᵃ) Ñ1 D6.13 अभिषिक्तं (Ñ1 °क्तं)तं; V3 D11 अभिषेकार्द्रं. Ś Ñ2 V1 B2.4 D6.13 दृष्ट्वा तवाभिषेकं च (Ñ1 तु). —After 17ᵃᵇ, M3 ins. 3361*. —V3 illeg. for 17ᶜᵈ. —ᶜ) Ś V1 B2.4 D6.13 न चिराद् ; Ñ1 D2.13 न चिरेण; Ñ2 D6.10.11 अचिराद्. T1.2 G2.3 M1 गमिष्यामः. —ᵈ) D7 स्व- (for स्वान्). G1 प्रासाद् (for गृहान्). D6 T1.2 M3 नृपसत्तम (for °तेः सुत). Ś Ñ1 V1 B1.4 D2.10-13 स्वगृहाणि नृप(Ś D2.13 °प्रभु)सत्तम; Ñ1 D6 गृहाणि(D6 °णो नृ)पतेः सुत; D13 गृहाद्गृहपतेस्तव. —For 17, B1.3 (marg.) D1-3.9 subst. :

3362* यथाभिषेकमिष्यामि द्रष्टुं हृदयकाङ्क्षितम् ।
कौसल्यामभिवाद्याहं सुमित्रां कैकयीं तथा ।
पुनरेष्याम्यनुज्ञातो भवता यदि मन्यसे ।

[D2 om. l. 1 (cf. v.l. 16). —(l. 1) D1 तथा (for यथा). B3 इच्छामो. —(l. 2) B3 [अ]हं (for [अ]हं). —After l. 2, all the above MSS. ins. ; while Ś D6.13 ins. after 17ᵃᵇ :

3362(A)* दृष्ट्वा भरतशत्रुघ्नौ भविष्याम्यात्मनोऽनृणः ।
अयोध्यां नगरीं दृष्ट्वा रम्योपवनसंस्थिताम् ।

(l. 1) Ś D6.13 सुमित्रां कैकयीं तथा ; B3 भविष्यामोथ सिद्धये (for the post. half). D2 शत्रुघ्नतो दृष्ट्वा भविष्याम्यनृणो नृप.] —(l. 3) D6 एष्यामि- (for एष्यामि). B1 पुनरेष्यामोऽनुज्ञाता (unmetric) (for the prior half).]

18 V2 om. 18 (cf. v.l. 16). —ᵃ) D7.9 स (for तु). B1 ते रामो(sic) (for धर्मात्मा). —ᵇ) D3 च (for स-). B1 D1-3.9 रामस्ते(D3 °क्षसे)न महात्मना. —For 18ᶜ-20, B1 D1-3.9 subst. 3363*. —ᶜ) Ś Ñ V1.3 B2-4 D6.8.10-13 M3 G (ed.) अब्रवीद्वानराग्रामः (G (ed.) °रश्रेष्ठान्). —ᵈ) D6 सुग्रीव स- (by transp.). D7 M3 सुग्रीवं स(M3 च)विभीषणं.

19 V2 om. 19ᵃᵇ (cf. v.l. 16). For 18ᶜ-20, B1 D1-3.9 subst. 3363*. —ᵃ) D13 T1 प्रियाः. G (ed.) प्रियतमं. —ᵇ) G1 -गणः; Cv as in text (for -जनः). Ś Ñ V1.3 B2-4 D6.8.13 L (ed.) मया (L (ed.) अद्य) यद्दि (Ś D6.13 यथा ; B2 सह) गमिष्यथ ; D13 मया यद्दि गमिष्यथाः M3 मयैवाद्यागमिष्यथ. —ᵈ) B2 प्राप्स्ये. D13 प्रतिगच्छे पुरीं पितुः (sic).

20 ᵃ) Ś Ñ1 B2.4 D6.8.13 M3 आरुह. D11 सर्वंसर्वं (for सुग्रीव). —ᵇ) Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D6.10-13 सह वानरैः (by transp.). V1 सह मानवैः ; G (ed.) सह यूथपैः (for वानरैः सह). —ᶜ) Ś Ñ1 B2.4 D6.8.13 अप्यारुह ; Ñ2 V B3 D6.8.10.11.13 T1.2 M1.3 अध्यारोह. B2 चामात्य (for सामात्यो). —For 18ᶜ-20, B1 D1-3.9 subst. :

3363* बभूव प्रीतिमान्भूयस्तस्य भक्त्याभिजातया ।
उवाच चैनं काकुत्स्थः प्रियं मे राक्षसेश्वर ।
यत्त्वमेवं गतो विद्वन्कार्यनिश्चयतत्त्ववित् ।
क्षिप्रमारोहतु भवान्सामात्यः सपुरःसरः ।
पुरे प्रतिविधिं कृत्वा कर्तव्यमिति चेति च । [5]

[(l. 1) D3 प्रीतए ; D9 तत्र (for भूयस्). B1 भिजाया (sic); D3 [अ]भिजाया (for [अ]भिजातया). —(l. 3) B1 तत् ; D3 यत् (for यत्). D1.3 विद्वान्. D2 कार्यं निश्चित्य (for °र्यनिश्चय-). —(l. 4) D9 सपुरोहितः (for सपुरःसरः). —(l. 5) B1 कुर्वाः (sic) (for कृत्वा).]

—After 20, Ś D6.13 ins. :

3364* आरुरोह ततो राजा सुग्रीवः सह मन्त्रिभिः ।
अथारुरुहुस्तथा हृष्टाः सर्वे ते हरियूथपाः ।

while Ñ1 (marg.) ins. 3365* after 20.

G. 6. 107. 23
B. 6. 121. 24
L. 6. 103. 39

ततस्तत्पुष्पकं दिव्यं सुग्रीवः सह सेनया ।
अध्यारोहत्त्वरञ्शीघ्रं सामात्यश्च विभीषणः ॥ २१
तेष्वारूढेषु सर्वेषु कौबेरं परमासनम् ।
राघवेणाभ्यनुज्ञातमुत्पपात विहायसम् ॥ २२
ययौ तेन विमानेन हंसयुक्तेन भास्वता ।
प्रहृष्टश्च प्रतीतश्च बभौ रामः कुबेरवत् ॥ २३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे दशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११० ॥

---

21 D12 om. (hapl.?) 21.—a) Ñ1 B1 G1 M1,2 ते; Ñ2 V B2 D4,8,10,11 सा B3 च (for तत्).—b) Ñ V B2,3 D4,10,11 M3 सह यानैः; D6 वानरैः सह; G (ed.) सह यूथपैः (for सह सेनया).—c) M3 आरोह (for अध्यारोहत्). D6,7 T2,3 G3 M1,2 ततः; M3 तदा (for त्वरन्). D7 G3 धीमान् (for शीघ्रं). Ñ V B2-4 D4,10,11 आरुरोह मुदा युक्त (V2 रथं दिव्यं).—d) B4 D5 T1 M3 स-; G3 तु (for च).—For 21, Ś B1 D1-3,5,9,13 subst.; while Ñ1 (m.). ins. after 20:

3365* ततो विभीषणो राजा विधाय नगरे विधिम् ।
आमन्त्र्य मातरं धीमान्संदिश्य च सुहृज्जनम् ।
विमानं पुष्पकं श्रीमांश्चतुर्भिः सचिवैः सह ।
धर्मार्थकुशलैः शूरैरारुरोह यथाविधि ।

[(l. 2) D5 विद्वान् (for धीमान्). Ñ1 D5 सुहृज्जनान्.—(l. 3) D5 पुष्प (for पुष्पकं). B1 D13 श्रीमांश्च; D5 श्रीमच् (for श्रीमांश्च). D5 वृत. (for सह).—(l. 4) D5 धर्मात्मा. Ś D5,13 वीरैः (for शूरैः). Ñ1 महानिधि, D5 [श्र]प पुष्पक (for यथाविधि).]

—After 21, M3 ins.:

3366* ऋक्षाश्च सह गोपुच्छैः रामवाक्यप्रचोदिताः ।

22 a) D12 तथा (for तेषु). D9 [आ]सनेषु.—b) Ś Ñ2 V B3-4 D5,12 कौबेरं यानमुत्तमं; B1 D1-3 सुखासीनेषु सर्वशः; M3 कौबेरं धनवाहन.—After 22ab, M3 ins.:

3367* अवरुह्य (?) ततः शीघ्रं वानराणां दिशेऽचया ।
तानि कोटिसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वानराणां सऋक्षाणामारूढानि हि पुष्पकम् ।
आरूढेषु ततस्तेषु पुष्पकं पुष्पभूषितम् ।

—d) Ś Ñ1 V B3 D5,12 ततो नभः; B4 नभो गतः; D6 विहायसः; D13 °यसि (for विहायसम्). B1 विमानमित्युत्पपात; B2 दिवसेवोत्पपात ह; D1-3,9 विमानं दिव्य (D9 °व्य)-मुदयौ (D1 °त्पपात्; D9 °यम).—After 22, V2 ins. l. 3-4 only of 3368*.

23 V2 om. 23.—a) Ś V1 B2-4 D5,12 खगमेन, Ñ V3 D10,11 खगसेन; B1 D1-3,9 खेचरेण; D4,13 M3 ख गतेन (for ययौ तेन).—b) D5 राजता (for भास्वता). S D4,12 कामगेन च भास्वता; B1 D1-3 कामगेन विराजता.—c) Ś Ñ1 V1,2 B1-4 D5,12 सुहृद्वृतस्तदा (D12 °था) हृष्टो; Ñ1 D4,13 प्रीतश्चैव प्रहृष्टश्च; B1 D1-3,9 प्रतीतश्च प्रहृष्टश्च; M3 समहृष्टः प्रयातश्च.—d) B1 D1-3,9 M3 ययौ; M3 रेजे (for बभौ).—After 23, Ś Ñ V1,2 B D1-6,8,9,12,13 ins.; while V2 ins. l. 3-4 only after 22 (owing to om.):

3368* स तु पवनपथं गते विमाने
दशरथवरविवर्धनः प्रतीतः ।
क्षितितलमवलोकयन्प्रहृष्टो
नगरवरैरुपशोभितं सशृङ्गैः ।

[(l. 1) D12 भवन- (for पवन-). Ñ1 D5 -गति; B2,3 -पथे; D4,10 -पथ- (for -पथं).—D5 reads from विमाने up to l. 4 in marg.—(l. 2) V1 B2 D2-4,6 -वियुषण (D9 °ण) (for विवर्धन). Ñ1 D12 तनुभवतिर्वसुषातल निरीक्ष्य.—(l. 3) Ñ2 प्रतीतो; B2 प्रयातो (for प्रहृष्टो). Ñ2 D12 द्रुमगिरिगहन ससागरांत.—(l. 4) Ś1 V1,2 B1 D4,8 प्रवृद्धैः; Ś2 Ñ1 D12 समृद्धं; V2 नरेंद्र; D1 महद्धः; D13 समुद्र (for सशृङ्गैः).]

—After 23, D6-7,10,11 S ins.:

3369* ते सर्वे वानरर्क्षाश्च राक्षसाश्च महाबलाः ।
यथासुखमसंबाधं दिव्ये तस्मिन्नुपाविशन् ।

[(l. 1) G1,2 तेन ते (for ते सर्वे). M3 वानरा ऋक्षाः; K (ed.) वानरा ऋक्षा.—(l. 2) D7 यथाक्रमम्.]

—Then M3 cont.:

3370* तमधिगतसमृद्धसर्वकामं
स्वजनवृतं ससुहृद्गणं प्रयातम् ।
खगतमभिसमीक्ष्य नर्षभं
स्वपुरमभिप्रयतोर्कस्तवीकम् (?) ।

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ñ V1 B D4,13 लंकाकाण्डे.—After Kāṇḍa name, V1 D1 ins. अथयुद्धपिके.—*Sarga name*: Ś1 Ñ V B D1-4,6 पुष्पकारोहणं; Ś2 D12 पुष्पकविमानारोहणं, D13 प्रतिप्रयाणं; M3 पुष्पकाधिरोहणं.—*Sarga no.* (figures, words, or both): Ś1 Ñ1 V2,3 B2,4 D4,6,12,13 om., Ś2 D1 105; Ñ2 111; V1 106; B1 83; B3 103; D2,9 108; D5-7 T1 G M1,2 125; D10,11 124, T2 133; T3 136; M1 126; M3 127; B (ed.) 122; G (ed.) 107.—After colophon, G M1,2,3 conclude with श्रीरामाय नमः.

१११

अनुज्ञातं तु रामेण तद्विमानमनुत्तमम् ।
उत्पपात महामेघः श्वसनेनोद्धतो यथा ॥ १
पातयित्वा ततश्चक्षुः सर्वतो रघुनन्दनः ।
अब्रवीन्मैथिलीं सीतां रामः शशिनिभाननाम् ॥ २
कैलासशिखराकारे त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ।
लङ्कामीक्षस्व वैदेहि निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ ३
एतदायोधनं पश्य मांसशोणितकर्दमम् ।
हरीणां राक्षसानां च सीते विशसनं महत् ॥ ४
तत्र हेतोर्विशालाक्षि रावणो निहतो मया ।
कुम्भकर्णोऽत्र निहतः प्रहस्तश्च निशाचरः ॥ ५

G. 6. 108. 5
B. 6. 123. 6
L. 6. 104. 5

111

D13 begins with ॐ.

1 a) B1 D1-3.9 राघवेणाभ्यनुज्ञातं.—b) Ś Ñ V B D1-4.8.9.12.13 M3 मनोजवं (D13 °* *) (for अनुत्तमम्). —D7 reads 1cd twice.—cd) Ñ3 मनोमेघः; D1 यथा मेघः; M1 महावेगं (for महामेघः). D3 M3 [श्व]सनः D1.3 G1 (श्व)सितो (for [श्व]सनो). D1 (first time).10.11 G1 हंसयुक्तं महानादमुत्पपात विहायसं.—After 1, Ś D8.13 ins. 3371*.

2 a) Ñ1 प्रापयित्वा. V3 नमस्य; G1 दिशस्तु (for ततस्तु).—For 2ab, B1 D1-3.9 subst.; while Ś D8.13 ins. after 1; whereas V3 B3 (marg.) ins. after 2cd:

3371* देशान्बहुविधान्पश्यँल्लङ्कायां बहुपादपान् ।

[D8 विलक्षन (for -विधान्पश्यँन्). V3 B1.3 D13 लङ्काया (for लङ्कायां).]

—cd) D4 अब्रुवन् (sic) (for अब्रवीत्). Ñ1 D8.13 रामः सीतां (by transp.); V3 M3 तत्र रामः (for सीतां रामः). B1 D1-3.9 चन्द्र-; D13 पद्म- (for शशि-).

3 a) B1 D1-3.13 -शिखराकारा.—b) V3 damaged from धरे in b up to स्थि in d. B1 चित्रकूटगिरौ स्थिता, G1 त्रिकूटस्य गिरौ स्थितां.—c) Ś Ñ2 V1.2 B2-4 D1.8.13 पश्य लङ्कां तु, Ñ1 B1 D1-3.13 अवेक्ष्य लङ्कां, D6 सपश्य लङ्कां; M3 लंकां वीक्षस्व (for लङ्कामीक्षस्व).

4 a) Ñ1 D13 चायोधनं, B1.3 (also m.) D1-3.9 घोर (for पश्य).—b) D1.3 नैर्ऋतानां; T3 वानराणां; G1.3 राक्षसीनां (for राक्षसानां). Ñ1 B1 D1.13 राक्षसानां बलजतां (B1 हरीणां च), D6 रक्षसां वानराणां च.—d) D4 विनाशनं (for विशसनं). Ñ1 D1.13 कृतं (for महत्). B1.3 (m. also) D1-3.9 पश्य विनाशनं (for विशसनं महत्).—After 4, Ś B1 D1-3.8.13 ins.:

3372* अत्रासौ रावणो दग्धः पूर्वं दग्धा गोर्मम ।

[B1 दग्धो.—D8 reads in m. from first दग्धः up to दग्धो in b. L (ed.) पूर्व- (for पूर्वं). B1 D1-3 मया (for मम).];

while Ñ1 D1-3.8-11.13 Ś ins. after 4, whereas Ś Ñ2 V B2-4 D6.8.13 cont. after 3382*, G (ed.) cont. after 3374*:

3373* एष दत्तवरः शेते प्रमाथी राक्षसेश्वरः ।

[D4 T1 G1 M1-3 अत्र; Cv.t as above (for एष). Ś Ñ V B2-4 D1.8.12.13 लब्ध- (for दत्त-). Ś Ñ2 D6.11.13 सीते; B4 तत्र, D4 सीता (for शेते). Ñ1 प्रथमो; D8 प्रमाथीं (sic) (for प्रमाथी). Ś Ñ1 V B2-4 D8.13 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वरः). ※ Cr: अत्र दत्तवर शेत इति पाठ । शेते अशयिष्ट ।; Cg: अशेत. ※]

5 B1 D1-3 om. 5ab. Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D6.8.13 read 5ab (followed by 3374*) before 8. V3 reads 5ab before 9 (preceded by 3385*).—a) V1 पूर्वं हतो (for तत्र हेतोर्).—b) B2 निर्जितो (for निहतो). D8.10 transp. रावणो and निहतो.—After 5ab, Ś Ñ2 V (V3 om. [hapl.] 3374* and st. 8) B2-4 D6.8.13 ins.; while Ñ1 D13 ins. after 7ab; M1 cont. after l. 7 of 3383*; G (ed.) (followed by 3373*) cont. l. 1-2.7 and 9 only after 3382*:

3374* अत्राहं मेघनादेन बद्धो मैथिलि मायया ।
निराशा वानराश्चैव ससुग्रीवविभीषणाः ।
जाम्बवांश्च सदिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
औषधीमानयस्वेति रामस्य प्रियकाम्यया ।
पद्मगन्धि च सूक्ष्मां च सूक्ष्मपत्रां तथैव च । [5]
महौषधीः कपिश्रेष्ठ राजपुत्रेषु काङ्क्षिताः ।
कष्टुर्वानराः सर्वे रामे निधनमागते ।
कथं परं गमिष्यामस्त्वां विना पार्थिवात्मज ।
वैनतेयो मुहूर्तेन विमुच्य शरबन्धनात् ।
परिष्वज्य प्रयातोऽभूत्सुरलोकं महायशाः । [10]

[(l. 1) Ñ2 V1.3 B2-4 अत्राह (for अत्राहं) and बद्धो (for बद्धो).—(l. 2) Ñ1 D8.13 सर्वे (for चैव). M1 सुग्रीव विभीषणः (for the post. half).—Ñ2 V1 B2-4 D6 om. l. 3-6.—(l. 3) Ñ1 [अ]पि (for च). D8.13 संक्षोभो, D13 संक्षुब्धे. Ś1 तारात्राणतत्त्वंत्रो; V3 illeg. (for the prior half).—V3 illeg. for l. 4-6. —(l. 4) Ś1 औषधीम्; M1 औषधीम् (for आनय).—M1 -कारिणी (for -काम्यया).—(l. 5) Ñ1 D13 पद्मपत्रां (D13 °त्री) च नीलां च; M1 पद्मपत्रां नीलां (for the

6 108 3
B. 6. 123. 7
L. 6. 104 6

लक्ष्मणेनेन्द्रजिच्चात्र रावणिर्निहतो रणे ।
विरूपाक्षश्च दुष्प्रेक्ष्यो महापार्श्वमहोदरौ ॥ ६

अकम्पनश्च निहतो बलिनोऽन्ये च राक्षसाः ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ ७

prior half) M3 सूक्ष्मवर्णा —(l 6) D12 महौषधीं (for महौषधी°) M3 वरिष्ठेषो (for °श्रेष्ठ). D6.12 काश्चित, D11 काश्चित Ñ2 राजपुत्रौ च काश्चित च, D12 रामपुत्रौ च काञ्चन । M3 रामस्य प्रियकाम्यया (for the post. half) —(l 7) Ñ V1 3 D4 मयि मृत्युमुपागते (for the post. half) —(l 8) N V1 B2-4 D6.13 M1 वध (for पारं). D14 तां पुरीं (for त्वां विना) Ñ2 V1 B3.4 पार्थिवात्मजे Ś V3 D6.13 M1 न विना पार्थिवात्मज (for the post half). —(l 9) Ñ2 B3 सुवर्णेषु (for वैनतयो) B4 M2 विमोच्य, G (ed) विमुच्य (for विमुच्य). Ñ D4 विदार्य शरबन्ध(D4 °बन्ध)न (for the post. half) D12 वैनतेयविनिर्मुक्ता विपाल्य शरबन्धन —(l. 10) D12 पुरे वै तु (for यथापीऽभवत्) D13 पुरस्तोक. Ñ B3 D4 11 महाबल (for बलं).]

—Thereafter, Ñ1 cont 3379*. D2 reads 5ab in marg (cf. v l 3372*). Ñ1 D12 read 5cd before 7ab —a) Ś Ñ2 D2.6.11 च (for अत्र) Ñ1 D12 दुरात्मा (for निहत) —d) D2 सहस्राक्ष (for प्रहस्तश्च) D6.13 M2 निपातित (for निशाचर) B1 D1-3 महाकायो महाबल —After 5, B1 ins

3375* तालिहस्त सहस्रांश्च कोटिशश्च निशाचरान् ।,

while D5-7.9-11 S ins after 5

3376* धूम्राक्षश्चात्र निहतो वानरेण हनूमता ।
विद्युन्माली हतश्चात्र सुषेणेन महात्मना ।

[(l. 1) G1 विनिहतो (for [अ]त्र निहतो)]

6 ab) D2 M1 बली (for रणे). B1 D3 5 (reads in marg, up to हतो [cf v l 3372*]) कर्णेन्द्रजिन्महावीरो लक्ष्मणेन हतो रणे (B1 निपातित) —For 6ab, Ś Ñ2 V B2-4 D4 5 11 subst

3377* इन्द्रजिच्चात्र मायावी हत सौमित्रिणा बली ।

[B2 D4 [अ]पि (for [अ]त्र) V3 damaged after त्र up to the prior half of 3379*]

—For 6ab, Ñ2 D12 subst. and read after 7

3378* इन्द्रजिच्च महावीर्यस्तथा समराये बली ।

[D12 महाकायस् (for °वीर्यस्) D12 तथैवाकम्पनो बली (for the post half)]

—After 3377*, Ś Ñ2 V B2-4 D4.11 cont, Ñ1 cont after 3374*, B1 D1-3 ins after 6ab

3379* तत हेतोर्विशालाक्षि विरूपाक्षश्च राक्षस ।
धूम्राक्षो निहतोऽत्रैव निकुम्भश्च शुभानने ।

[V3 damaged for the prior half Ś Ñ1 V B2-4 om from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l. 1) Ñ1 (also in m as above) रावणिर्निहतो मध्य (for the post half) —Ñ1 om l 2. —(l 2) Ñ1 कुम्भश्च (for निकुम्भश्च) Ñ2 V B2-4 D4 निशाचरि, G (ed) हतो रण (for शुभानने) Ś D4 11 कुम्भश्चैव पातित (for the post. half)]

—After 6ab, D5-7.9-11 S ins.

3380* अङ्गदेनात्र निहतो विकटो नाम राक्षस ।

[※ Cf अंगदेनात्र निहतो विकटो नाम राक्षस । हयग्रीवस्त विकटस्तत्र मनुसहस्रान्यैश्चैतादृशा बहवो निहता रणस्थलमध्ये । 20 also fm g kt ※]

—Before 6cd, B1 D1-3 read 7cd —cd) D2 G1 तु (for च) Ś1 D3 7 G1 M1 3 दुष्प्रक्षो, Ś1 Ñ V B2-4 D4 5 11 12 13 T2 3 M2 दुर्धर्षो, D6 दुःप्रेक्ष्यो, D10 11 दुःप्रेक्षो, T1 दुष्प्रेक्षो (for दुष्प्रेक्ष्यो) B1 D1-3 महापार्श्वश्च दुर्धर्षस्तथैव च महोदर. —After 6 Ñ2 B1 read 7cd for the first time repeating it in its proper place

7 a) B1 बहवो (for बलिनो) M3 निशाचरा (for च राक्षसा) Ś Ñ1 V B2-4 D4 5 11 धूम्राक्षश्च महाबल ; D1-3 बहवोऽन्ये च नैर्ऋता (D2 निशाचरा) —After 7ab Ñ1 D12 ins 3374*, while B1 D1-3 ins after 7ab

3381* यज्ञकोपप्रभृतयश्चैव राक्षसो हता ।
तव हेतोर्विशालाक्षि राक्षसा स्फुरदय ।

[(l 1) B1 यज्ञकोपश्च निहत (for the prior half) D2 बहवो (for राक्षसो) —(l 2) B1 एव हता (for तव हेतोर्)]

—Before 7cd, Ñ1 D12 read 5cd M3 om 7cd Ñ2 B1 repeats 7cd here (cf v l 6). B1 D1-3 read 7cd before 6cd —c) Ś Ñ2 V B D1-4.5.11.12 (Ñ2 B1 second time) विद्युज्जिह्वश्च (V1 3 B4 °ह्व स, D5 °हस्त)सपाती. Ñ B2 D12 (Ñ2 B1 first time) अतिकायश्च दुर्धर्षो (Ñ1 D2 तेजस्वी) —d) Ñ2 V1 3 B2-4 D4 (Ñ2 B1 second time) मकराक्षश्च दुर्जय, V3 damaged. —After 7, Ñ1 D12 read 3378*, while Ś V B2 4 D4.5.11 ins after 7, Ñ2 B1 ins after the second occurrence of 7cd

3382* अन्ये च बहव शूरा राक्षसेन्द्रपदानुगा ।

[V3 om शूरा (subm) V1 -पदानुगा. D12 पुरोगमा (for पदानुगा)]

—Thereafter Ś Ñ2 V B2-4 D4 11 cont 3373* while G (ed) cont l 1-2 7 and 9 of 3374* (followed by 3373*) —After 7, D5-7.9-11 T G M1 3 ins.

अत्र मन्दोदरी नाम भार्या तं पर्यदेवयत् ।
सपत्नीनां सहस्रेण सास्रेण परिवारिता ॥ ८

एतत्तु दृश्यते तीर्थं समुद्रस्य वरानने ।
यत्र सागरमुत्तीर्य तां रात्रिमुषिता वयम् ॥ ९

G. 6 108 14
B. 6 123. 16
L. 6 104 22

3383* युद्धोन्मत्तश्च मत्तश्च राक्षसप्रवरावुभौ ।
निकुम्भश्चैव कुम्भश्च कुम्भकर्णात्मजावुभौ ।
वज्रदंष्ट्रश्च दंष्ट्रश्च बहवो राक्षसा हता ।
मकराक्षश्च दुर्धर्षो मया युधि निपातित ।
अकम्पनश्च निहत शोणिताक्षश्च वीर्यवान् । [5]
यूपाक्षश्च प्रजङ्घश्च निहतोऽत्र महाहवे ।
विद्युज्जिह्वोऽत्र निहतो राक्षसो भीमदर्शन ।
यज्ञशत्रुश्च निहत सुप्तघ्नश्च महाबल ।
सूर्यशत्रुश्च निहतो ब्रह्मशत्रुस्तथापर ।

[(l 1) D6 युद्धोन्मत्तो च तौ चान्यौ (for the prior half) D5 T1 M1 प्रवरौ हतौ, M2 प्रवरा हता (for प्रवरावुभौ) G2 राक्षसेश्वरौ हतौ (for the post. half) —(l 2) D1 कुम्भश्चैव निकुम्भश्च (for the prior half). D7 10 11 [आ]त्मजौ बली (for [आ]त्मजावुभौ) ꣸ Ct बली बलिनौ ꣸ —(l 3) D3 वज्रदंष्ट्राश्च बहवो (for the prior half) and हरिपी (for बहवो) M2 ये चान्ये राक्षसास्तथा (for the post half) —(l 4) D6 T2 दुर्धर्षो, T3 दुर्धर्षो (for दुर्धर्षो) —(l. 5) D5 T1 G2 M1 कम्पनश्चात्र निहत, D6 T2 3 यज्ञकोपप्रकम्पन, M2 कम्पनाकम्पनौ चात्र (for the prior half) —(l 6) M2 गवाक्षश्च (for यूपाक्षश्च) D7 10 11 G1 3 निहतौ तौ (D10 तु) (for निहतोऽत्र). D6 T2 3 महामृधे D6 मया युधि, M3 महारणे (for महाहवे) M1 निहतौ राक्षसोत्तमौ (for the post half) —(l 7) G2 च (for ऽत्र). M1 विरूप (for -दर्शन) —After l 7, M2 cont. 3374* —D6 T2 3 G1 3 M1 3 om l 8–9 —(l 8) रक्षश्च (for सुप्तघ्न)]

8 V3 om 8 (cf v l 3374*) Before 8, Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D4 8 11 read 5ab (followed by 3374*) —a) D1 अथ (for अत्र) V2 मदोदरी नाम तदा —b) Ś Ñ2 V1 2 B D1–4 8 9 12 करुण, N1 भार्यार्ता D12 भार्यास्य (for भार्या त) D1 पर्यदेवयत् —After 8ab, Ś N V1 2 B2–4 D4 8 11 12 ins

3384* पत्नी राक्षसराजस्य रावणस्य दुरात्मन ।

[D4 महात्मन, D8 रक्षात्मन (for दुरात्मन)]

—G (ed.) om 8cd. —c) D12 पत्नीना च (for सपत्नीना) D2 सहस्रैश्च (for सहस्रेण) —d) Ś Ñ V2 B2–4 D1 2 6 7–11 T1 G2 M1 3 Ck t साश्रेण। V3 शतेन, D2 सानुगै, D4 साहस्रे (sic) M2 दु खिता (for सास्रेण) —T1 damaged from °वारिता up to 9a B1 सहस्रेण निवारिता, D12 परिदेवनिवारिता —After 8 Ś Ñ V1 V2 before 9 due to om) B2 4 D4 8 12 G (ed) (l 9–10 only) ins B1 3 D1 2.3 cont (all except B2 l 9–10 only) after 3346*

3385* अत्राथ लक्ष्मणो वीर, शक्त्या परमभीमया ।
अमोघया रावणेन भृशं वक्षसि ताडित ।
पतित लक्ष्मण दृष्ट्वा मा विषण्णस्य संयुगे ।
सुषेणो वानरश्रेष्ठ प्रेषयामास वानरम् ।
हनूमन्त महावीर्यमौषध्यर्थे महाजवम् । [5]
जम्बूद्वीपमतिक्रम्य विशल्यामानयत्कपि ।
चन्द्रस्य च गिरे पाद सा च जाता महौषधी ।
आमानीय महाबाहुर्जीवयामास लक्ष्मणम् ।
दृश्यते चैव वैदेहि समुद्र सरिता पति ।
पूर्वं ज्ञातिभिरस्माक यत्र साह्य महत्कृतम् । [10]

[(l 1) Ś D6 परमया तदा (Ś1 °या), B4 च वरदत्तया (for परमभीमया) —V1 illeg for l 2 —(l 3) Ñ1 B3 4 तथा (for तदा) Ñ2 illeg for the post half. —(l 4) D4 श्रेष्ठम् (for श्रेष्ठ) D12 वानरान् (for वानरम्) D4 om from the post. half up to the prior half of l 5 —(l 5) Ś Ñ2 D8 12 ओ (Ś2 औ) षध्यर्थं, V1 2 D6 ओषध्यर्थे (for औषध्यर्थे) —(l 6) V3 हरि (for कपि) —(l 7) Ñ1 V2 B4 D1 तु, Ñ2 हि (for च) V3 पार्श्वे (hypm) (for पादे) Ñ1 B2 महौषधि —(l 8) Ś D8 12 आनयत् (for आनीय) —Ś1 repeats l 9 consecutively, while D4.12 repeat after 3386* —(l 9) D1 पश्यते (for दृश्यते). V1 चैव (for चैव) Ś2 B1 D1–6 8 12 (Ś2 D8 second time) एष रा (D1 °योनो, दृश्यते देवि (for the prior half) —Ś1 om from l 10 up to 9a. —(l 10) Ñ V2 B3 4 पूर्वं (for पूर्वं) V3 ज्ञातिभिर् (for ज्ञातिभिर्) Ś1 B2 D1–4 8 9 12 पौर्वि (D1 3 °र्व)को (Ś1 D8 12 पूर्वं यो, D2 पूर्वतो, D6 पूर्वको) ज्ञातिरस्माक (for the prior half) V1 2 सज्ज, V3 महा (sic) (for साह्य) B1 D1–4 6 चैव साह्य (D4 साम्य, D6 तूष) कृत मम, B3 4 साहाय्य (B3 अशक्य) गुमहत्कृत (for the post half)]

—After 8, B1 4 (m) D1–3 4 ins Ś1 D4 12 ins after 9ab, while V2 cont after l 8 of 3385*

3386* सुवेलोऽयं महाशैल सुप्ता यत्रोषिता वयम् ।
लङ्का मलयविभूतोऽसौ दृश्यते कालपर्वत ।

[(l 1) D14 सुवेशो B2 स्वय (for सुप्त) —Ś1 om from l 2 up to 15d —(l 2) V3 B1 मलय, B2 मलये (for मलयवि) D1–3 4 लङ्कामलय (D2 °लाद्रि) भूतोयौ (D4 °य) (for the prior half)]

while M2 ins

3387* कुम्भश्च निहतो ह्यत्र धूम्राक्ष शुकसारणौ ।
यूपकेतुश्च निहतो बलिनोऽन्ये च राक्षसा ।

9 Before 9, V3 reads 5ab (followed by 3385*) Ś3 om 9ab, T1 damaged for 9a (for both, cf v l 8)]

G 6. 108 15
B 6. 123.10
L 6. 104 23

एष सेतुर्मया बद्धः सागरे सलिलार्णवे ।
तव हेतोर्विशालाक्षि नलसेतुः सुदुष्करः ॥ १०

पश्य सागरमक्षोभ्यं वैदेहि वरुणालयम् ।
अपारमभिगर्जन्तं शङ्खशुक्तिनिषेवितम् ॥ ११

—ᶜ) D1 M3 बद्ध, Cm g k as in text (for तु) N V1 B3 4 D4 पुर्ह: B1 D1-3 5 दधि B2 सुंगे, D1 15 G3 तीरे Cv g k t as in text (for सार्ध) —ᵈ) Ś1 Ñ V D1-3 D8 11 18 सुवेलस्य, D11 मशरस्य G2 M2 सागरस्य (for समुद्रस्य) B1 D1-3 5 तीरे (B2 ºरे) नदनदीपते —After 9ᵃᵇ, Ś1 D9 18 ins 3386* —Ś1 B4 om 9ᶜᵈ (for Ś1 cf v l 8) —ᶜ) D6 M2 अत्र, Cm g k t as in text (for यत्र) —ᵈ) B1 D1-3 5 रजनीम् T2 त्रिरात्रिम् T3 त्रिरात्रम्, Cm g k t as in text (for तां रात्रिम्)

10 Ś1 om 10 (cf v l 8) —ᵃ) D1 3 महान्, D2 महा (for मया) —ᵇ) Ś2 Ñ1 V B3 D9 13 मकरालये, Ñ2 B1 3 4 T2 3 सलिलाकरे (B1 ºछये, T2.3 ºशये) D6 M2 वरुणालये; D7 10 11 लवणाम्भसि; Cv as in text (for सलिलार्णवे) —After 10ᵃᵇ D2 ins l 3 of 3394* for the first time repeating it in its proper place —ᵈ) Ś2 B1 D1-3 5 8 11 इति श्रु (Ś2 D9.11 स्मृ)ता; D6 T2.3 च दुष्करः; Ck t as in text (for सुदुष्करः) N V B3 4 D4 10 कीर्तिरस्य भविष्यति ※ Cm एष नलसेतु सेतुनिर्माण नल कारणमिति कथनार्थं नलसेतुरित्युक्तम् ।। Cg एष सेतु नलसेतु नलबद्ध । "षिञ् बन्धने" इति धातु । एतेन नलसेतु सेतुरित्युक्तया पूर्वकल्पसृष्टसेतुकर प्रयत्नस्य इति प्रयुक्तम्। पूर्वमेव सेतुसाधे पुन सेतुकरणवैयर्थ्यात् ※ —After 10 Ś1 B1 D1-3 5 8 13 ins V3 B3 cont after 3389*

3388* यावत्स्थास्यन्ति गिरयो यावत्स्थास्यन्ति सागराः ।
तावत्सेतुरयं स्थाता यावच्च पृथिवी ध्रुवम् ।
नलेन विहितः सेतुरयं वै समाहितः ।
एष देवमनुष्येषु कथाभूतो भविष्यति ।

[(l 1) B1 3 यावत्स्थास्यति सागर (for the post half) —(l 2) V3 B1 3 D1 3 नलसेतुरिति स्थास्यत्(D1 3 ºरथ स्थाता) (for the prior half) V3 B3 तावच्च (for यावच्च) G (ed) तावच्च स्थास्यति ध्रुव (for the post half) —B3 om l 4 —(l 4) V3 B1 एतद् (for एष) D9 देवि (for देव) —D2 om (hapl) from the post half of l 4 up to the prior half of l 2 of 3390* Ś2 D8 13 गीति भूतो D1 कथभूतो (for कथाभूतो)]

—Thereafter Ś1 D8 11 cont N V B3 4 D4 13 ins after 10

3389* दशयोजनविस्तीर्ण शतयोजनमायत ।
सागरे यत्र बद्धोऽयं नलेन सुमहामना ।

[(l 1) Ś1 D8 11 13 विस्तीर्ण (for विस्तीर्ण) and आयत (for आयत) —(l 2) N3 V3 B3 4 [स]त्र हि (for यत्र) Ś1 D8 13 सागरोत्र लि(Ś1 D8 वि)बद्धोय D11 सागरेयत्र बद्धोय (for the prior half) B1 हि (for तु) D4 सुमहामन]

—After 3385*, D1-3 cont

3390* पश्य सागरमक्षोभ्यं पथित नलसेतुना ।
देवदैत्यमनुष्येषु नैतदन्य करिष्यति ।

[D9 om up to the prior half of l 2 (cf v 3389*)]

11 Ś1 om 11 (cf v l 8) —ᵃ) N1 D4 11 सागर पश्य वैदेहि —ᵇ) N1 D6 दुर्धर्षं B1 दुर्गमं, D11 दुर्धर्षं (for वैदेहि) —ᶜ) Ś2 Ñ V B D इव (for अपि) D11 गर्जन्त (for -गर्जन्त) —ᵈ) Ś2 V1 2 B3-4 D8 11 मीन (for शुक्ति) Ś1 Ñ2 V B D1-3 5-11 G3 M1 समाकुल (for निषेवितम्) N1 D4 11 महोरगनिषेवित ※ Cv अपारमभिगर्जन्त शङ्खशुक्तिनिषेवित(तम्?) परे—'हिरण्यनाभ मैनाकं पश्य मैथिलि । इयार्थं यो हनुमतो विश्रामार्थं सागरमुत्थितः । एतत्कुक्षौ समुद्रस्य स्कन्धावारनिवेशनम्। एतत्तु दृश्यते तीर्थं सागरस्य महात्मन । सेतुबन्ध इति ख्यातं त्रैलोक्येन च पूजितम्। एतत्पवित्रं परमं महापातकनाशनम्। अत्र पूर्वं महादेव प्रसादमकरोत्प्रभु । अत्र राक्षसराजोऽयमाजगाम विभीषण । इत्यत पाठक्रम । श्लोकेषु विपर्ययो भ्रमाश्च लेखकदोषकृत। Cr अपारमभिगर्जन्त शङ्खशुक्तिनिषेवितम्। इत्यत पर हिरण्यनाभमिति श्लोक । अत पर एतत्कुक्षाविति श्लोक । अत पर सेतुबन्ध इति श्लोक । अत —अत्र स(पू?)र्वं महादेव प्रसादमकरोद्विभुरिति पाठक्रम ।। So also Cm ※ —After 11 N1 D4 12 M3 ins

3391* अत्र सीते सुरसया हनुमान्प्रतिवारित ।
देवैर्नियोजिता सा हि विक्रमार्थं हनूमत ।

[(l 1) D12 वारित (for -वारित) —M3 om l 2 —(l 2) D12 देवाभिप्रायात् साहवित्त च हनूमत (sic)]

Thereafter N1 cont while Ś1 N1 V B D1-3 5 13 G(ed l 3-4 only) ins after 11 D12 ins after 12ᵃᵇ

3392* आकाशसदृश पश्य जल तिमिसमाकुलम् ।
पश्य वैदेहि राजेन्द्र यादोगणनिषेवितम् ।
सुरसा नागमाता च दूतस्य तव मैथिलि ।
विघ्न हनुमतश्चक्रे कपितो मारुते किल।
तामेव हरिशार्दूल सन्निपात्य समागमत्। [5]
बद्धयामास मेधावी कामरूपी मनोजव ।

[N1 om l 1-4 Ś1 D8 13 om l 1 —(l 1) D8 13 चलम् L (ed) चल (for जल) B1 D1 3 जलपूर्णं तिमिसमा(B1 ºझषा)कुल(D1 ºमर्दित) —N1 V B1 3 D1 3 om l 2 —(l 2) Ś1 D8 L (ed) जल (for पश्य) B1 वैदेहि पश्य (by transp) Ś1 गर्जन्त (for राजेन्द्र) B1 D1 समाकुल (for निषेवितम्) —(l 3) V3 B3 4 भ्राता B1 तत तस्य G(ed) तथास्य (for

हिरण्यनाभं शैलेन्द्रं काञ्चनं पश्य मैथिलि ।
विश्रमार्थं हनुमतो भित्त्वा सागरमुत्थितम् ॥ १२

अत्र राक्षसराजोऽयमाजगाम विभीषणः ॥ १३

G. 6. 108. 21
B. 6. 123. 22
L. 6. 104. 33

माला च). Ś2 D3.12 सुरसा राक्षसी (D12 नामिका) चात्र; D1–3,12 सुरसा (D2 सिंहिका) त्वि (D12 त्व) गमच्चा (D12 °त्य)-त्र; D6 सुरसा रक्षसा तत्र (for the prior half). B1 गतस्य (for दूतस्य). Ś2 D3.12 किल; B2 मम (for तव). Ñ2 V1.2 transp. दूतस्य and तव. V2 दूपतस्य तु मैथिलि (for the post. half). —V2 om. l. 4–6. —(l. 4) D1.2.3.12 वर्तु (for चक्रे). B1 [illegible]; D2 किल (for किल). Ś2 D3.12 किल मारुते: (by transp.); D2 दूरमध्वन: (for मारुते: किल). —Ñ2 V1 B2.4 om. l. 5–6. B3 reads in marg. from l. 5 up to 3393*. —(l. 5) D3 एव (for एव). —(l. 6) D2 [illegible] (for मैथिली). D12 मनोजे: (for °जव:).]

—Thereafter B3 (m.) cont. 3393*. —After 11, M1 ins. l. 1 of 3395*.

12 Ś1 om. 12 (cf. v.l. 8). M1 transp. 12ab and 12cd. —a) D6 हिरण्यगर्भ. G (ed.) शैल तं (for शैलेन्द्रं). —V2 damaged for 12cd. —For 12ab, B1 D1–3 subst.; while B3 (m.) cont. after 3392*.

3393* अथैव चमुरसारस सुनाभो नाम शैलराट् ।

[B1 रत्न (for चमु). D6 रसात्म, (for रसात्म:). D2 [illegible] (for the prior half). D6 पवन: (for शैलराट्).]

—After 12ab, D12 ins. 3393*. —c) D3.4 विश्रा-मार्थं; D4 विश्रमार्थं; D1 T1 पुनरर्थं; G1 च: पुनार्थं; G2 त्वदर्थं चो; M2 प्रियार्थं चो; M3 पुत्रार्थं चो (for विश्रमार्थं). G2 हनुमता. D12 तवार्थं मारुतास्य. —d) V3 D1–11 T G M2 उत्थितः. B1 D1–3.4 समुद्रादुत्थितो-भवत्; D12 भित्त्वा सागरमुत्थितो. —After 12, Ś2 Ñ V B D1–3.4.5.12 ins., D1–7.10.11.12 T1 G2.3 M2.3.4 ins. l. 3 only after 12, T2.3 G1 M1 (G1 M1 l. 3 only) cont. after l. 1 of 3395*

3394* एतद्वैत्यबलं देवि समाक्रम्य निशोभितम् ।
छिन्नाङ्कुशाङ्कसदृशे नगमालसमाकुलम् ।
एष मैरि समुद्रस्य निवासो मम जानकि ।

[(l. 1) D1.2.3 T1.2 [illegible]; D3 वनार (for वन [illegible]). D6 [illegible] (subm.) (for the prior half). D1.2 [illegible] (for समाक्रम्य). —(l. 2) B1 D12 T1 [illegible] (for [illegible]). Ś1 D2 [illegible], T1 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 V2 D2 [illegible], V1 B1 [illegible]; D2–3 [illegible]; D6 T2.3 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 B1 [illegible]; T3 [illegible] (for the post. half). —D6 T2.3 read l. 3 for the first time after 12 (D6 after 10ab) repeating it here. —(l. 3) T2.3 (both second time) दृषि (for तीरे). D3–7.9–11 S (D6 T2.3 first time) पतत्कुक्षौ (for यत्र तीरे). Ñ V B2–4 D12 स्कन्धा (Ñ2 V1 [damaged after ध up to ज in 13b] B2 °ध) वारे वशस्विनि; D3–7.9–11 T (D6 T2.3 first time) G1.2 M स्कन्धा (M2 °ध) वारनिवेशन; G3 [illegible] वारवेशन (for the post. half).]

—D3–7.9–11 T G2.3 M2.3 (D6 T2.3 after l. 3 [first time] of 3394*) cont.; G1 M1 ins. l. 1 after 12 (M1 after 11) and cont. l. 2–4 after l. 3 of 3394*:

3395* अत्र पूर्वं महादेवः प्रसादमकरोद्विभुः ।
एतत्तु दृश्यते तीर्थं सागरस्य महात्मनः ।
सेतुबन्ध इति ख्यातं त्रैलोक्येन च पूजितम् ।
एतत्पवित्रं परमं महापातकनाशनम् ।

[D6.7.9 T G1.2 M2 read l. 1 after l. 4. D6 reads l. 1 after 13. —(l. 1) D6.9 T1 G M2 Cg.k प्रभुः, D5 स्वयं; Ct as above (for विभुः). ⊛ Cg: अत्र पूर्वमिति । महादेव इति समुद्रराज उच्यते । औचित्यात् । इत्यादि .... किं च पुराणे सर्वप्रतिमगोदिश्व-त्वशरत्विति नेतिहासवत् पुराणकथने तत्पर्यंतवत् । अथवा अस्मिन् मार्गे श्लोकाः प्रायशो व्यत्यस्ता इदन्त्वे इत्यु-दाहृतमुनिभिरुक्तम् । तथा चेदमर्थम् "अत्र रामोदरी" इति श्लोकानन्तरं पठितव्यम् । तत्र च महादेवप्रसादः स्वपितुर्दर्शनमेव । अत एव भरत प्रति हनुमत्प्रेषणावसरे वक्ष्यति—"महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमम्" इति । पुराणान्तरे तु माहात्म्यप्रतिपादनपरमिति संक्षेपः ⊛ —(l. 2) G3 अथैतद्, Cm g as above (for एतत्तु). D6 T2.3 कथित (for दृश्यते). ⊛ Ck: एतत्तीर्थं संदृश्यते. ⊛ G3 समुद्रस्य [illegible] (for the post. half). —(l. 3) D3 [illegible] (for ख्यातं). D6 T2.3 [illegible]; G1 M3 [अ]भि-; Ct as above (for च). D6 पूजित. —(l. 4) M1 पवित्र- (for पवित्रं). D3 T1 G2 [illegible] (for परम).]

13 Ś1 om. 13 (cf. v.l. 8). V3 damaged up to ज in 13b (cf. v.l. 12). —a) Ś2 Ñ1 V1 B1.2.4 D1.2.3.4.5.11.12 [illegible]; D3 यत्र (for अत्र). B3 D3 राजो मम; D6 राजपाय (for राजोऽयम्). —After 13, Ś2 Ñ V B D1–4.5.12 T2.3 ins.

3396* अत्राहं त्वयितो देवि कुतास्त्वाणैं महीश्वरे ।
दर्शनार्थं समुद्रस्य चिरात्वे नरर्षभेण ।
दृष्टुं शक्ति शैलोऽयं मधुमेघसमप्रभः ।
मलयस्य गिरेः पादो यत्र मार्गं हनुमता ।
एष विन्ध्यो महाशैलो नदीन [illegible] । [5]

[T2.3 om. l. 1–2. —(l. 1) Ś2 D12 [illegible], V1 [illegible], V2 B1 [illegible], D1.2.12 [illegible] (for अत्राहं). —V3 [illegible], D3 [illegible] (for दर्शितो). D6 [illegible] (for °र्णौ).]

G 6 108 24
B 6 121 22
L 6 104 36

एषा सा दृश्यते सीते किष्किन्धा चित्रकानना ।
सुग्रीवस्य पुरी रम्या यत्र वाली मया हतः ॥ १४
दृश्यतेऽसौ महान्सीते सविद्युदिव तोयदः ।
ऋश्यमूको गिरिश्रेष्ठः काञ्चनैर्धातुभिर्वृतः ॥ १५
अत्राहं वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण समागतः ।
समयश्च कृतः सीते वधार्थं वालिनो मया ॥ १६

—V3 om l 2 3 —(l 2) Ś1 D6 दग्नार्थे (for रघुनाथ) D6 वामकणिण —(l 3) N2 D1 दुर्धर्ष B3 3 D1 4 5 32 दुद्धर्ष D3 1 दुर्धर्ष L (ed) दुर्धर्ष (for दुर्धर्ष) T2 3 [अ]त्र (for [अ]पि) D6 मही (for महा) B1 D 3 4 T3 3 दल° (for -मेवाय) N5 B 3 4 D1 नि (B1 3 नि)स्वन (for सुनिभ) —(l 4) Ś2 D1 4 5 12 महद्रस्य (for मलयस्य) N1 V D4 पार्गं (for पार्गे) N2 V1 3 B2 4 D3 यत्र श्रीन B3 D1 यत्र श्रीतो D4 यत्रात्रीन D4 यत्र श्रीतो (for यत्र श्रान्त) D6 T3 3 महद्रस्य(T1 3 °स्य) गिरि पङ्क्यो (for the prior half) B1 मन्दस्य गिरे पान यत्र श्रांता हनूमता —Ś1 N V B2 3 D 4 12 om B3 reads in marg l 5 —(l 5) D3 शतावन D6 नवानि च T2 3 पतितया (for शता चिन) D4 एष शैलो महाश्चध्ये दृष्टो नन्दीभति 1 —while D6 reads l 1 of 3395* after 13

14 Ś1 om 14 (cf v l 8) V1 illeg for 14[ab] —[a]) D13 चित्रा (for सीत) —B2 repeats 14[b] after 16[a] (first time) and then reads 14[cd] (followed by 3398*) and 16[a] (r) —[b]) T1 damaged for चित्र कानना —[c]) Ś2 N V B D1-4 1 3 11 सुग्रीवनगरी (for सुग्रीवस्य पुरी) —[d]) D13 यस्या (for यत्र) Ś2 V B2 4 D1 2 12 M3 हतो मया (by transp) D2 हतो महान् B1 D2 3 4 वाली य(D6 [with hiatus]श्रो)त्र हतो मया —After 14 D4 ins

3397* वैदेहि वानरेन्द्रस्य शुद्धान्तमधिरोहय ।
विमाने त्व समाहूय सभाजय सखीरिमाः ।
श्रुत्वा अनुवच सीता राममेवान्वमोदयत् ।
स्वमाज्ञापय राजेन्द्र वानरेन्द्र स्वयोषित ।
यथानयति साकव वानराः मम कारणात् । [5]
राघवेणानुज्ञात सुग्रीवो वानरेश्वर ।
सर्वाः समारोपयत वानरीस्तु स्वलङ्कृता ।

—Thereafter D7 cont while Ś1 N V B2-4 D1 1 3 12 ins after 14 D13 ins after 19[cd]

3398* एतन्माल्यवत शृङ्गं किष्किन्धाद्वारि भास्वरम् ।
चत्वारो वार्षिका मासा यत्र देव्युषिता मया ।
त्वया विना विशालाक्षि यत्र दुःखं धृतं मया ।
निहत्य वालिनं घोरं सुग्रीवमभिषिच्य च ।
मयानुभ्रद्वितीयेन गिरि कालो गतः तथा । [5]

[V3 om l 1 3 V3 D13 om l 1 —(l 1) Ś2 D6 किष्किन्धाद्वारे D 1 3 किष्किन्धोपरि (for द्वारि) N2 B1 D13 भासुर D3 भास्वन (for भास्वरम्) D4 किष्किन्धाद्वारानभं (for the post half) —(l 2) D7 3 कृता D13 धृता (for [उ]षिता) —D2 repeats l 3 after l 4 —(l 3) V3 om यत्र D13 (both times) 4 18 दुःखं धृतं (by transp) Ś1 D8 12 कृतं D1 कृतं (for धृतं) B1 मया कृतं (for धृतं मया) —(l 4) D3 वानर (for वालिन) Ś1 D3 12 वीरं (for घोर) Ś1 D3 18 अभ्यषेचय D1 अभिषिच्य (sic) D3 अभिषिच्य च — V B2-4 D4 om l 5 —(l 5) Ś1 D6 12 गतः तथा (by transp)]

—After 14 D4 7-11 S ins a passage relegated to App I (No 72) while D11 ins 3406* and 3407* after 14

15 Ś1 om 15[ab] (cf v l 8) B1 om (hapl) 15 18 —[a]) Ś2 D3 12 दृश्यत सु N1 V B2-4 D4 दृश्यत सु (B3 त्व) N2 दृश्यता सु (for दृश्यतेऽसौ) D4 T3 3 पुर (for महान्) D1 3 4 L (ed) एषो हि (D6 एष वै, L (ed) एषोऽत्र) दृश्यत इति D13 एष दृश्यसि कल्याणि —[b]) M3 सतडितः (for सविद्युद्) D13 सविद्युत्तोयदो यथा —[c]) Ś N V B3 4 D1 4 6 12 M3 गिरिवरो (for °श्रेष्ठ) —[d]) Ś D8 12 दृश्यत (for काञ्चनैर्) T3 युत (for वृत) N V B2 4 D4 धातुभिर्बहुभिर्वृत D1-3 9 सुग्रीवस्य वनाकिर (D6 सक)

16 V3 B1 om 16 (for B1 cf v l 15) D13 repeats 16[ab] after 17[ab] —[a]) Ś1 अत्राय N2 B3 4 यत्राह V2 D4 यत्र हि B3 वधार्थं (for अत्राहं) D1 अत्रैवाहं नरेन्द्रेण D13 (both times) अत्र वानरराजेन —[b]) D1 3 9 महात्मना (for समागत) —D13 om 16[cd] —[cd]) D6 समीपत (for समयश्च) —T1 damaged for त सीते व D4 कृते (for कृत) D1 3 9 समय चाप्यु(D1 3 °भ्यु)पागतो (for [c]) —After 16[a] (first time) B2 repeats 14[b] and then reads 14[cd] (followed by 3398*) and 16[a] (r) D4 वधार्थी D6 यद्वर्थं (for वधार्थं) D1 3 कपे (for मया) D8 वधार्थं तस्य वालिन (for [d]) —After 16 Ś D8 12 ins

3399* प्रत्युवाच तत सीता रामं दशरथात्मजम् ।
स्वामि सुग्रीवरमणीं द्रष्टुमिच्छामि राघव ।
तया सहैव यास्यामि स्वयोध्यां नगरीं प्रभो ।
विहस्य राम सुग्रीवं प्रत्युवाच कपीश्वरम् ।
सखे त्वद्गृहिणीं तारां द्रष्टुमिच्छति जानकी । [5]
तया सहैव याहि त्वमयोध्यां नगरीं मम ।
राघवाज्ञां स्वशिरसा निधायाथाब्रवीद्वच ।
यद्रोचते बहुमत स्वामिने चास्तु तत्तथा ।
आनाययामास रुमां तारां च राघवाज्ञया ।
आरोप्य पुष्पके तां तु जानकीमभ्यवादयत् । [10]
पुनराह तत सीता रामं राजीवलोचनं ।

एषा सा दृश्यते पम्पा नलिनी चित्रकानना ।
त्वया विहीनो यत्राहं विललाप सुदुःखितः ॥ १७
जस्यास्तीरे मया दृष्टा शबरी धर्मचारिणी ।
अत्र योजनबाहुश्च कबन्धो निहतो मया ॥ १८
दृश्यतेऽसौ जनस्थाने सीते श्रीमान्वनस्पतिः ।
यत्र युद्धं महद्वृत्तं तव हेतोर्विलासिनि ।
रावणस्य नृशंसस्य जटायोश्च महात्मनः ॥ १९
खरश्च निहतः संख्ये दूषणश्च निपातितः ।
त्रिशिराश्च महावीर्यो मया बाणैरजिह्मगैः ॥ २०
पर्णशाला तथा चित्रा दृश्यते शुभदर्शना ।
यत्र त्वं राक्षसेन्द्रेण रावणेन हृता बलात् ॥ २१

G 6 108 34
B 6.123 45
L 6 104 46

[(l 2) Ś1 दहुमिच्छति(sic) (for °मिच्छामि) —(l 3) D12 त्वां विना (for त्वयोर्था) —(l 6) D12 वासितुम् (for याहि त्वम्) —(l 7) D8 12 सुशिरसा (for स्वशि°) —(l 8) D12 स्वामिन —(l 9) D8 आनीयवामास(sic) D12 आकार यामास (for आनाय°) Ś D12 तां (for च) —(l 10) D12 अभिवादयत,]

17 B1 om 17 (cf v l 15) —a) D12 सा चैषा (for एषा सा) Ś1 नलिनी(sic) (for दृश्यते) N1 D6 रम्या (for पम्पा) —After 17ab D12 repeats 16ab —c) D4 विनीतो, D9 विमुक्तो (for विहीनो) D6 T2 3 त्वया विरहितोत्राह —d) Ś D1-4 8 12 उन्मादेन प्रधर्षि (D8 °हर्षि, D12 °दर्शि)त , N V B2 4 तथाहुं विललपन्, D4 चतुर्मास विलुलपन् D9 उन्मादनाद्य धर्षित

18 B1 om 18 (cf v l 15) —a) Ś D5 12 पपातीरे D6 अस्या सीते तदा दृष्टा —cd) Ś D8 यत्र (for अत्र) D1-4 6 कबन्धो राक्षस(D8 °नलव)श्चात्र दारुणो निहतो मया —After 18, D12 reads 21 for the first time repeating it in its proper place —After 18 Ś N V B2-4 D6 8 12 ins D12 ins after 21 (first time)

3400* एष दृष्टः स यत्रास्ते गृध्रराजो महाबल ।
जटायुस्त्वां परित्राता रावणेन निपातित ।

[(l 1) N1 D4 यत्रासीद् V1 यत्रास्ति (for यत्रास्ते) D12 (S)सवदत (for महाबल) —(l 2) Ś Ñ2 D8 12 त्वां म आ(Ś2 D8 आ)ता D12 त्वां परित्रात (for त्वां परित्राता)]

19 ab) M3 च (for ऽसौ) Ś D6 स्थानात् (for स्थाने) Ś D5 12 श्रीमानासीद् Ñ N V B2 4 D2 10 11 श्रीमान्सीते (by transp) (for सीते श्रीमान्) D12 एषा दृश्यति वैदेहि जनस्थाने वनस्पती —B3 reads 19c-20 after 3407* —c) B1 D8 12 13 G1 अत्र (for यत्र) Ś Ñ V B2 4 D12 महद्वृत्त; B3 D4 12 महद्दृत्तं, D5 समुद्भूत G1 सभूद्भुतं M1 सहमार्त (for महद्वृत्तं) D4 वरानने (for विलासिनि) —After 19cd, D12 ins 3398* Ś Ñ V B2 4 D6 8 12 13 G1 M3 4 om 19cd-f —f) D6 महाबल (for °त्मन) —For 19cdef B1 4 (m for 19ef only) D1 2 3 subst

3401* युयुधे राक्षसन्द्रेण जटायुर्यत्र गृध्रराट्।

—Thereafter B3 (marg) reads 21 (followed by 3405* and 3407*) for first time repeating 21 (followed by 3406* only) in its proper place —For 19e-f D10 11 subst G3 subst for 19ef only and reads after 20 D7 ins after 20

3402* जटायुश्च महातेजा तव हेतोर्विलासिनि ।
रावणेन हतो यत्र पक्षिणा प्रवरो बली ।

20 D10 11 om 20 For sequence in B3 cf v l 19 B1 D1-3 5 transp 20 and 21 (including Star passages) —a) V1 शूरश्च (for खरश्च) D4 सख्ये निहतो (by transp), D5 M3 निहतो यत्र, G3 निहतो अत्र (for निहत सख्ये) —b) Ś Ñ V B2 4 D4 8 12 13 त्रिशिरास्तथा (B4 °रा हत) B1 D2 3 च महाबल (for च निपातित) —d) B1 D1-3 5 बत, M3 महा (for मया) —For 20cd Ś Ñ V B2-4 D6 8 12 13 subst

3403* राक्षसाना सहस्राणि निहतानि चतुर्दश ।
अन्ये च बहव शूरा निहता वै निशाचरा ।

[D12 om l 1 —(l 1) Ś Ñ V1 D4 8 13 रक्षसां च (for राक्षसानां) Ś Ñ2 D8 13 दशानि च (for निहतानि) —Ś1 om from l 2 up to 25 —(l 2) Ś2 D8 वीरा (for शूरा) D12 एकेन बहवो वा वै (for the prior half) Ś2 Ñ B2 4 D8 12 निरता (for निहता) B2 ते (for वै)]

—After 20 D7 ins while G3 reads 3402* whereas D6 10 11 (D10 11 cont after 3402* (owing to om)) T G1 2 M ins after 20

3404* यत्रचद्राथमपदमस्माकं वरवर्णिनि।

21 Ś1 om 21 (cf v l 3403*) B3 D12 repeat 21 (for B3 cf v l 19 and for D12 cf v l 18) D1 reads 21ab after 22 D4 T2 3 G1 3 M1 3 transp 21 and 22 (M1 abcd transp) M3 reads 21ab after 23ab and 21cd after 22ab (transp) B3 reads 21 (first time) in margin —a) B1 3 (first time) D1-3 5 12 (both times) वर्धते(B3 °पत स्वे)यं M3 तवास्माक (for तथा चित्रा) —b) B1 3 (first time) D1-3 5 12 (first time) चारुदृश्यते(D1 °ना) D3 7 10 11 12 (second time) G3 M1 शुभदर्शने (for °दर्शना) —For 21cd Ś2 Ñ V B3 (second time) 4 D4 8 12 subst

3405* एषा सा पञ्चशाला च दृश्यते जनकात्मज।

G 6 108 36
B 6 103 45
L 6 104 48

एषा गोदावरी रम्या प्रसन्नसलिला शिवा ।
अगस्त्यस्याश्रमो ह्येष दृश्यते पश्य मैथिलि ॥ २२
वैदेहि दृश्यते चात्र शरभङ्गाश्रमो महान् ।
उपयातः सहस्राक्षो यत्र शक्रः पुरंदरः ॥ २३
एते ते तापसावासा दृश्यन्ते तनुमध्यमे ।
अत्रिः कुलपतिर्यत्र सूर्यवैश्वानरप्रभः ।
अत्र सीते त्वया दृष्टा तापसी धर्मचारिणी ॥ २४

[B3 तु (for च) Ś2 D4 11 एषा च पर्णशाला मा (for the prior half)]

—D5 reads 21cd and 23ab after 22ab —c) Ś1 N V1 3 B1–3 (both times) 4 D1–3 5.7 12 (first time) पततः, D12 हृतः, D12 (second time) अस्यां (for यत्र) D6 8 13 रवा (sic) (for इव) —d) B1 3 D1–3 9 13 (B3 D13 first time) प्रमथ्याय (for रावण) D2–3 पुरा D4 11 चक्रात् (for पश्चात्) V2 transp हृता and बलात् —After 21 Ś1 N V B1–3 (first time) 4 D1 4 5 9 (B2 D1–3 9 after 21 [transp]) 11 ins D13 ins after 14

3406* अत्र शूर्पणखा रौद्रा राक्षसी मामुपागता ।
यत्रास्याः कर्णनासौष्ठ छित्त्वा देवि लक्ष्मण ।

[(l 1) D1 शूर्पणखी Ś1 B1 4 (second time) D13 रौद्री B1 3 (first time) कृद्धा (for रौद्रा) Ś1 D4 11 समुपागता, V1 D4 समुपागता B3 समुपस्थिता, D9 कामरूपिणी (for मामुपागता) —(l 2) Ś1 N1 B4 D4 11 अत्रास्या V1 -नासं च B3 नासाग्रां D4 नासे तु (for नासौष्ठ) B1 3 (first time) D1 3 9 12 यु(D1 3 त)स्या कर्णा च नासा(D9 °से D13 °सा)च (for the prior half) B4 मम (for देवि) B1 मुनि चिच्छेद, B3 मुनिविच्छेद D1 3 9 13 चिच्छेद मुनि (for छित्त्वा देवि)]
—Thereafter B1 3 D1–3 9 13 cont

3407* चतुर्दशसहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।

—Then B3 reads 19c–20 and 21 (r followed by 3406*) —After 21 D5 6 T G1 2 M1 3 4 ins while D7 G3 M5 ins after 22

3408* दृश्यश्चैवाश्रमो ह्यत्र सुतीक्ष्णस्य महा मन ।

(D5 T2 3 महीयसा(T2 3 °सः) (for दृश्यश्चैव) D7 G2 M2 चैव M4 ह्येव M5 चापि (for ह्यत्र)]

—After 21 (first time) D13 ins 3400*

22 Ś1 T1 om 22 (for Ś1 cf v.l 3403*) D5 T2 3 G1 2 M1 3 transp 21 and 22 (M1 abcd transp) M2 transp 22ab (followed by 21cd) and 22cd —a) D6 G1 M2 मन्दाकिनी (for गोदावरी) ⊕ Cr एषा गोदावरी रम्येति पाठ सम्यक् । एषा मन्दाकिनीति पाठे मया स्याश्रमसमीपेऽपि मन्दाकिनीसंज्ञा काचिन्नद्यस्तीति अवगन्तव्यम् । So also Cg which adds एतच्छ्लोकात्पूर्वं पञ्चशालेति श्लोक पठनीय ⊕ —b) Ś1 N V B1–4 D4 8 10–13 शुभा (for शिवा) B1 D1 2 3 नदी पञ्चवटी प्रति —After 22ab, B1 D1 2 3 9 13 ins

3409* एष प्रस्रवण शैलो बहुकन्दरनिर्झर ।

[D1 निर्झुर D8 निष्कर (for निर्झर)]

—After 22ad D1 reads 21cd and 23ab —Ś1 om 22c 23d B1 repeats 22c 23d consecutively —c) N1 B1 (both times) 3 D2 8 12 M2 चैव, N2 V1 2 B3 4 D2 4 9–12 चैव (for ह्येष) V3 अगस्त्य **श्चैव —d) D13 यत्र (for पश्य) N V B1 (both times) 3–4 D1 4 8–13 कदलीवृत (for पश्य मैथिलि) —After 22 B1 (after 22cd [first time]) D1–2, 9 ins.

3410* अगस्त्यभ्रातुरपरस्त्वाश्रम परिदृश्यत ।

[B2 D4 चाश्रम D4 आश्रम (for स्त्वाश्रम) B1 प्रविश्यते, D1 परिवर्तते D4 9 प्रतिदृश्यते (for परिदृश्यते)]
while D5 reads 21ab whereas D7 G3 M5 ins 3408* after 22

23 Ś1 om 23 (cf v l 3403*) Ś1 V1 3 om 23 (for Ś1 cf v l 22) B1 repeats 23ab (cf v l 22) D5 reads 21cd and 23ab after 22ab —a) B1 (both times) D1–3 4 7 9 T2 3 G1 M1 चासौ (for चात्र) N V1 B1–4 D4 8 10–13 दृश्यत चैव (B3 °व) वैदेहि, D13 एष दृश्यत वैदेहि —b) D2 [आ]श्रम महत् (for [आ]श्रमो महान्) —After 23ab M1 reads 21ab —c) N2 B3 4 D1 4 11 12 उपागत, G1 उपयाति (for उपयात) —d) B1 D1 4 9 13 देव (for शक्र)

24 Ś1 om 24 (cf v l 3403*) M1 transp 24 and 25 —a) Ś1 एव (sic), D8 इति (for एते) V1 D9 च B1 तु D1 वै D5 T1 G3 M1 हि Cr as in text (for ते) N B1 D4 10 11 इति. Cg.L as in text (for [आ]वासा) D 1 एते ते तपसो वासा —cd) Ś1 D4 अत्र (for यत्र) D13 अत्रि कुशलपतिय (sic) (for c) Ś1 N V1 3 B1 4 D4 8 10–13 [उ]पम (for प्रभ) T1 अत्रि कुलप *** ***** प्रभ (damaged) —V3 om 24c–26f N V1 B1–4 D1 4 10 11 12 T1 2 G1 M3 transp 24ef and 25 —e) G1 अनसूया (for अत्र सीते) D4 तदा D13 मया (for त्वया) —f) V1 D13 ब्रह्मचारिणी T1 damaged (for धर्मचारिणी) —For 24ef Ś1 B1 D1 2 3 9 13 subst B3 (marg) ins after 24cd

3411* अनसूया त्वया दृष्टा पत्नी तस्य महात्मन ।
यस्या सकाशात्प्राप्त त्वया गात्रविभूषणम् ।

[(l 2) D1 तस्या (for यस्या) D3 11 प्रकाशात् (for सकाशात्) Ś1 D4 11 प्राप्त तत् B1 3 आप्तं ते D1 त्वं हि (for

अस्मिन्देशे महाकायो विराधो निहतो मया ॥ २५
असौ सुतनु शैलेन्द्रश्चित्रकूटः प्रकाशते ।
यत्र मां कैकयीपुत्रः प्रसादयितुमागतः ॥ २६
एषा सा यमुना दूराद्दृश्यते चित्रकानना ।
भरद्वाजाश्रमो यत्र श्रीमानेष प्रकाशते ॥ २७
एषा त्रिपथगा गङ्गा दृश्यते वरवर्णिनि ।
शृङ्गवेरपुरं चैतद्गुहो यत्र समागतः ॥ २८

G 6 108 44
B 6 123 52
L 6 104 58

प्राप्त ते) Ś2 B1 3 दिव्य (for दिव्य) Ś1 गात्र D12 गात्र (for गात्र)]

—For 24 V3 subst Ñ V1 B2-4 D4 13 ins after 24^{cd} (transp)

3412* दृश्यते चैव वैदेहि मुनेरत्रेर्महाश्रम ।
यस्यासीदङ्गरागस्ते दत्त पत्न्यानसूयया ।

[(l 1) V1 चैव B3 चैव (unmetric) (for चैव) D12 एष दृश्यति वैदेहि (for the prior half) —V3 illeg from the post half up to the prior half of l 2 D4 महा स्मन (for महाश्रम) —(l 2) N2 B1 3 दत्ताशीद D13 अत्र सीते (for यस्यासीद्) D4 तु (for ते) D13 दत्त (for पत्न्या)]

25 Ś1 V2 3 T1 om 25 (for Ś1 and V2 cf v l 3403* and 24 respy) M3 transp 24 and 25 N V1 B2 4 D4 10 12 13 T2 3 G1 M2 transp 24^{cd} and 25 —^{a}) D13 महामायो, G1 °बाहुर, M4 °भागो (for महाकायो)

26 V3 om 26^{cd} (cf v l 24) T1 damaged from 26 up to सा in 27^{a} —^{a}) B1 सुयण D7 सीते स, D10 सु तनु (for सुतनु) D9 सीतत्र (for शैलेन्द्रश्) —For 26^{cd} Ś1 N V1 3 B2 4 D4 13 subst while Ś2 D4 13 cont after 3415*

3413* दृश्यतश्च प वैदेहि चित्रकूटशिलोच्चय ।

[Ś D4 13 चैव, V1 चैव D4 [s]प च (for श्च प) D13 एष दृश्यति वैदेहि (for the prior half) Ś D4 13 चित्रकूट (for चित्रकूट)]

—^{c}) Ś N V2 3 B2-4 D4 10-13 G1 अत्र (for यत्र] —After 26, Ś N V B2-4 D4 10 12 13 ins

3414* पुरोहितो वसिष्ठश्च वामदेवश्च काश्यप ।
नागरश्च जन सर्व प्रसादयितुमागत ।

[(l 1) D13 वाम°देव (for °देवश्च) —V3 om l 2 —(l 2) Ñ2 V1 2 B2 3 नगरश्च (for नागरश्च) D4 नागर जन सर्व (for the prior half)]

—Thereafter Ñ V B1 4 D4 cont while B1 D1-3 ins after 26 Ś2 D4 13 ins after 26^{cd}

3415* एषा मन्दाकिनी पुण्या नदी सुविमलोदका ।
विपुलवपने यत्र मया मूलफले कृतम् ।

[B1 reads from l 1 up to 29* within brackets —(l 1) V1 सा (for एषा) V2 B1 D12 रम्या D4 नदी (for पुण्या) Ś2 D4 13 नदीष, V2 B2 4 नदीषु D4 नदी च (for नदी सु) Ñ2 विपुलोदका (for विमलोदका) —(l 2) Ś2 B2 4 D4 9 12 विवासन (Ś1 D12 °वसिन) V B1 D4 निवसन (for निवसन) V2 B1 यत्र (for मया) D4 मूलफलकैः कृत (for the post half)]

—Thereafter B1 2(m) D1-3 4 cont while Ś D4 13 ins after 27^{ab}

3416* दृश्यत श्च वैदेहि वाल्मीकेराश्रमो महान् ।
[Ś D4 13 एत D1 यत्र (for श्च)]

27 T1 damaged up to सा in 27^{a} (cf v l 26) B3 reads 27 within brackets (cf v l 3415*) —^{ab}) Ñ1 V1 3 B2 4 D4 च (for सा) Ś N V B1 4 D4 6 10-13 रम्या (for दूराद्) M3 transp यमुना and दृश्यते Ś D4 13 चित्रकानन (for चित्रकानना) B3 दृश्यते यमुना चैव विचित्र वनकानना —After 27^{ab} Ś D4 13 ins 3416* —^{c}) Ś N V B2 4 D4 6 10-13 श्रीमान् (for यत्र) —T1 damaged after श्रीमा up to 28 —^{d}) D4 T2 3 अत्र (for एष) Ś N V B2 4 D4 6 10-13 दृश्यते चैव (B2 चैव, B4 चैव) मैथिलि D13 अपि गङ्गा च मैथिलि —For 27 28 B1 D1 2 3 subst 3421* —After 27 V3 B3 ins l 1 only of 3421* —After 27 D4 ins

3417* नानाद्रुमलताकीर्ण सम्पुष्पितपादप ।
while M3 ins after 27

3418* यत्र मन्दाकिनी रम्या प्रसन्नसलिला शिवा ।
हंसकारण्डवाकीर्णा चक्रवाकोपशोभिता ।

28 T1 damaged for 28 (cf v l 27) B3 reads 28 within brackets (cf v l 3415*) D4 om 28 —^{a}) D7 G1 3 पुण्या (for गङ्गा) —For 28^{ab} Ś Ñ V B2 4 D4 10-13 subst

3419* इयं च दृश्यते सीते गङ्गा त्रिपथगा नदी ।

[D10,11 श्रमा (for सीते) D13 एषा पश्यति वैदेहि (for the prior half) D13 15 पुण्या (for गङ्गा) D4 नदी (for नदी) B2-4 D13 त्रिपथगामिनी]

—After 28^{ab} D1-7 T1 3 G M1 3 4 ins

3420* नानाद्विजगणाकीर्णा सम्पुष्पितकानना ।
[D4 नानाद्रुम (for °द्विजगण)]

—V3 om 28^{cd} —^{c}) D4 Ś शृङ्गिवेर (for शृङ्गवेर) Ś D4,10,11 रम्य ŃV1 B2-4 [च अ (for [च अद्) —^{d})

G 6. 108. 46
B 6. 123 52
L 6 104 61

एषा सा दृश्यतेऽयोध्या राजधानी पितुर्मम ।
अयोध्यां कुरु वैदेहि प्रणामं पुनरागता ॥ २९
ततस्ते वानराः सर्वे राक्षसश्च विभीषणः ।
उत्पत्योत्पत्य ददृशुस्तां पुरीं शुभदर्शनाम् ॥ ३०

ततस्तु तां पाण्डुरहर्म्यमालिनीं
विशालकक्ष्यां गजवाजिसंकुलाम् ।
पुरीमयोध्यां ददृशुः प्लवंगमाः
पुरीं महेन्द्रस्य यथामरावतीम् ॥ ३१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकादशाधिकशततमः सर्गः ॥ १११ ॥

Ś Ñ V1 3 B2-4 D1.10-13 Ck t सखा मम, V2 सखो मम, Cg as in text (for समागत) G2 नातिदूरेभिदृश्यते । M3 सखा यत्र गुहो मम —For 27–28, B1 D1-3 4 subst. while V3 B2 ins 1 1 after 27 and then B1 alone cont 1 3 after 3429*

3421* भरद्वाजाश्रमश्चैष प्रयागमभित शिव ।
दृश्यते दयि गङ्गेयं नदी त्रिपथगा शुभा ।
यमुना च महाभागा सांनिध्य चैवदुत्तमम् ।
शृङ्गवेरपुरं चैव गुहस्य भवनं शुभम् ।

[(l 1) B2 om भरद्वाजाश्रम and reads from श्चै up to शिव in marg B2 चैव D2 देव (for चैव) V3 [आ]श्रमे चेव (for [आ]श्रमश्चैष) V3 स्थित D6 शुभ (for शिव) —(l 3) D3 महावेगा (for °भागा) D3 संगम (for सांनिध्य) B1 D2 चैवमुत्तम B2 चैतदेतयो (for चैवदुत्तमम्)

—Thereafter B1 D1-3 4 cont, while Ś D5 11 ins after 28

3422* द्वितीयां यत्र वै रात्रिं सुमन्त्रेण सहावसम् ।

[Ś D5 11 रात्रिं वै (by transp) Ś D5 6 11 सौमित्रेण D2 सुमित्राग (for सुमन्त्रेण) D13 यथावस (for सहावसम्)]

—Thereafter Ś D5 11 cont while N V1 3 B2-4 D13 ins after 28

3423* इङ्गुदीवृक्षमेतच्च दृश्यते तनुमध्यमे ।
एकरात्रोषिता यत्र तीर्त्वा भागीरथीं वयम् ।

[(l 1) Ñ1 V3 B4 D13 तु (for च) —Ñ2 illeg for l 2 —(l 2) Ñ1 B4 D13 तीर्णा (for तीर्त्वा) Ñ1 V1 B4 D13 स्वद B2 नगीं (for वयम्)]

—Then Ś V3 D5 11 further cont while B1 D1-3 4 cont after 3422* D6-7 T2 3 G M1 3 5 ins after 28 M3 cont after 3425*

3424* एषा सा दृश्यते सीतेस रथ्यूपमालिनी ।
नानातरुलताकीर्णा सपुष्पितपादपा ।

[(l 1) Ś V3 D6 G1 3 यूपमालिनी B1 सर्व°, D1 °शालिनी, D6 गोमती नदी T2.3 यूपमालिका G2 रथ्य° M3 स्य° Cg as above (for यूपमालिनी) —(l 2) D6 G2 M1.3 शतारीर्णा D6 7 T2 3 G3 -नागाकीर्णा, G2 -समाकीर्णा (for -लताकीर्णा) B1 सुष्ठु (for सप) D1 3 T2 3 G M कानना (for पादपा)]

—After 28 M3 ins

3425* एषा सा दृश्यते दूरात्तमसा लोकपावनी ।
यस्यां रात्रौ मया सीते पौरास्त्यक्ता यशस्विनि ।

29 B3 reads up to 29ᶜ within brackets (cf v l 3415*) —ᵃ) D7 G3 च (for सा) Ś N V B D1-3 7 13 G2 सीते, D1 सुभ्रु, Ck t as in text (for ऽयोध्या) —ᵈ) B1 D10 प्रमाणे (meta) (for प्रणाम) D7 पुनरागता, D6 7 पुनरागता (for °गता) —After 29 Ś Ñ V1 3 (damaged) B D4 8 13 ins

3426* जनन्यो मे स्थिता यत्र पौराश्च वशवर्तिन ।

[B4 सस्थिता (for मे स्थिता)]

30 D1 om 30ᵃᵇ —ᵃ) D8 स (for च) Ś N V B2-4 D2 3 13 T2 3 M1 3 राक्षसा (D3 रावण) श्च विभीषणा B1 ससुग्रीवविभीषणा —ᶜ) Ś Ñ V B1 3 D3 10-11 सहृष्टास्, B2 सहृष्टा (for ददृशुस्) B4 उपेत्योपेत्य हृष्टास्ता, D6 उत्पत्य ददृशुस्तास्ता —ᵈ) V B3 पुरीं तां (by transp) B4 पुरीं ते (for तां पुरीं) Ś Ñ V B D3 10-13 ददृशुस्तदा ; D1 पुनरागता, D7 4 5 1 T2 3 G2 M1 3 शुभकानना, G1 M1 चित्रकानना (for शुभ दर्शनाम्) D6 नगरीं शुभकानना —After 30, V3 1 B3 D13 ins

3427* वानराश्च महाभागा राक्षसाश्च महाबला ।

31 G (ed) om 31 V3 damaged from ता in 31ᵃ up to 31ᵇ —ᵃ) D1 4 6 ते (for तां) T1 G M पावर (for पाण्डुर) Ś आलिनीं, V3 गोपुरीं, B1 (before corr) D6 शालिनीं, (for मालिनीं) —V3

११२

पूर्णे चतुर्दशे वर्षे पञ्चम्यां लक्ष्मणाग्रजः ।
भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ववन्दे नियतो मुनिम् ॥ १
सोऽपृच्छदभिवाद्यैनं भरद्वाजं तपोधनम् ।
शृणोषि कच्चिद्भगवन्सुभिक्षानामयं पुरे ।
कच्चिच्च युक्तो भरतो जीवन्त्यपि च मातरः ॥ २
एवमुक्तस्तु रामेण भरद्वाजो महामुनिः ।
प्रत्युवाच रघुश्रेष्ठं स्मितपूर्वं प्रहृष्टवत् ॥ ३

G. 6. 109. 4
B. 6. 124. 3
L. 6. 105. 4

illeg. for 31ᵈ.—ᵈ) D5 M3 -ध्यां ; Ck.t as in text (for -कक्ष्यां). Ś Ñ V1 B2-4 D2.8.10-12 विशालरथ्यां (D1.3 °रथ्यां; D10 °कुड्यां; D4 कक्ष्यां) गजवाजिभिर्वृतां ; B1 D1-2.9 विशालरथ्यापण(B1 °थ्यां पुर- ; D1 °थ्यापुर- ; D3 °थ्यापथ-)गोपुराढ्यां (B2 D1 °ध)तां ; L (ed.) विशालरथ्यापणगोपुरैर्वृतां.—ᵉ) D1 प्रथंङ्गमाः (sic) (for प्लवंगमाः). Ś Ñ V B2-4 D2.10-12 पुरीमपश्यन्प्लवगाः सराक्षसाः (V1 °**).—ᵈ) Ś D2.13 M3 पुरंदरस्येव (for पुरीं महेन्द्रस्य). D5 पुरीं महेंद्रस्य यथामरावती.

Colophon:—*Kāṇḍa name*: Ñ V1 B D2.13 युद्धकाण्डे.—*Sarga name*: Ś D2.13 रामप्राप्तिः; N अयोध्याप्रस्थानसर्गः V B2-4 राम(B2 श्रीराम)प्रस्थानसर्गः; B1 D1-3 पुनरागमनाधिक (B1 °निके); D4 M3 अयोध्याप्रस्थानं; D12 वानरागमनः.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V2.3 B2.4 D1.4.9.12.13 om.; Ś2 D2 106; Ñ2 112; V1 107; B1 84; B3 104; D3.9 109; D5-7 T1 G M3.4 126; D10.11 125; T2 134; T3 137; M1 127; M2 128; B (ed.) 123; G (ed.) 108.—After colophon, G1.2 M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.

112

D12 begins with ॐ.

Before 1, D5 ins.; while Ś Ñ V B D2.13 ins. before 3432*:

3428* अथैवं कथयंश्चैव सीतायै रघुनन्दनः।

[(l. 1) Ñ1 V2 D2.13 कथेव; D5 नयेव (for कथेव). B1 सीतां वै (for सीतायै).]

—while D12 ins. before 1:

3429* अथ राघवः स्वरितगतये भरद्वाजाश्रमं प्रति।

1 D5 transp. 1ᵃᵇ and 1ᶜᵈ.—ᵃ) G2 वर्षे च (by pm.) (for वर्षे).—ᵇ) Ś2 D1-2.8.12.13 भरताग्रजः.—After 1ᵃᵇ, Ñ1 (marg.) B2.3 D2.8.12 ins.:

3430* फाल्गुनस्य सिते पक्षे राघवः पुनरागतः।

[B2 रावेण पुनरागतः (for the post. half).]

—Thereafter, D2 cont.:

3431* गीर्वाणैः समन्वितः भरद्वाजाश्रमान्तिकम्।

—ᵈ) D6 नियतं मुनिं; D4 T2.3 यतो मुनेः ; Cg.k.t as in text (for नियतो मुनिम्). M3 रामो दशरथात्मजः.—For 1ᶜᵈ, Ś Ñ V B D2.13 subst. and read before 1ᵃᵇ:

3432* भरद्वाजस्य संप्रापदाश्रमं स महामुनेः।

[V1 illeg.; V2 damaged for the prior half. Ñ1 संप्रापत्; B2 समाप्य (for संप्राप्त्). Ñ1 V3 B3.4 मु-; V3 B2 च (for स). V2 -महात्मन ; B2 -महात्मनः (for महामुनेः).]

—After 1, M3 ins.:

3433* अटवा विपुलेऽरण्ये गता द्वौ सह वत्सराः।
योजनानां शतं पञ्च बद्धा द्विर्वाशरक्षसः।
पुष्पकात्त्ववतीर्याथ राघवो लक्ष्मणस्तथा।
वैदेही च महाभागा मुनिपार्श्वमुपागमत्।
अवन्दत ततः सीता पादयोर्निपपात च। [5]

2 D1.3 om. 2ᵃᵇ.—ᵃ) D2.12 सत्कृतो विधिवत्तेन (D12 °तेन).—ᵇ) D2.12 अथाब्रवीत्; D1.3 T1 G1.2 M1 तपोनिधिं (for तपोधनम्).—ᶜ) D1.3 शृणोषि. D2 कच्चित्; D3 कथ (for कच्चिद्).—ᵈ) Ś D1-4.8.9.12.13 सुभिक्षं विषये मम.—For 2ᵃᵇᶜᵈ, Ñ V B subst.; Ś D2.12 subst. l. 1 for 2ᵃᵇ and cont. l. 2; D4 subst. l. 1 only for 2ᵃᵇ:

3434* भरद्वाजमुपागम्य प्रणम्योवाच राघवः।
श्रुतं भगवता कच्चित्सुभिक्षमनामयम्।

[(l. 2) Ś D6 किंचित्; B2.4 D10 किंचित् (for कच्चित्). Ś D2.13 मध्यमानाम् (for सुभिक्षम्).],

while M3 subst. for 2ᵃᵇᶜᵈ:

3435* अभिवाद्य ततो रामो भरद्वाजं सलक्ष्मणः।
उवाच वचनं रामो भरद्वाजं महामुनिम्।
भगवन्श्रूयते कच्चिदयोध्यायां शिवं द्विज।

—ᵉ) D5 M3 च(D6 *) युक्तो; D2.7.10.11.13 T2.3 G सु(D13 वि; G त)युक्तो; D3 युक्तौ च; Cm.t as in text (for च युक्तो). Ś D2.13 भरतो राज्ये (D12 °ज्ञा), Ñ V B1.2.4 भरतो युक्तो (by transp.). M3 क्षेमी कच्चिच्च भरतो.—ᶠ) D6 जीवन्तो वा च मातरौ.—After 2, M3 ins.:

3436* कुशले चैव नगरे विषये चैव सर्वतः।

3 After 3ᵃᵇ, M3 ins.:

3437* परिष्वज्य च काकुत्स्थं लक्ष्मणं च महाबलम्।

—For 3, Ś Ñ V B D1-4.8.9.12.13 subst., while D6 subst. l. 1 for 3ᵃᵇ and ins. l. 2 after 3:

G 6 109 5
B 6 124 4
L 6 103 5

पङ्कदिग्धस्तु भरतो जटिलस्त्वां प्रतीक्षते ।
पादुके ते पुरस्कृत्य सर्वं च कुशलं गृहे ॥ ४
त्वां पुरा चीरवसनं प्रविशन्तं महावनम् ।
स्त्रीतृतीयं च्युतं राज्याद्धर्मकामं च केवलम् ॥ ५
पदातिं त्यक्तसर्वस्वं पितुर्वचनकारिणम् ।
सर्वभोगैः परित्यक्तं स्वर्गच्युतमिवामरम् ॥ ६
दृष्ट्वा तु करुणा पूर्वं ममासीत्समितिंजय ।
कैकेयीवचने युक्तं वन्यमूलफलाशनम् ॥ ७
साम्प्रतं सुसमृद्धार्थं समित्रगणबान्धवम् ।
समीक्ष्य विजितारिं त्वां मम प्रीतिरनुत्तमा ॥ ८
सर्वं च सुखदुःखं ते विदितं मम राघव ।
यत्त्वया विपुलं प्राप्तं जनस्थानवधादिकम् ॥ ९

3438* एवमुक्तो भरद्वाजो राघव प्रत्यभाषत ।
शृणु वत्स यथातत्त्व भरतस्य विचेष्टितम् ॥

[(l 2) D3 तथा (for यथा) D4 यथेप्सित (for विचेष्टितम्)]

—Thereafter, D1 3 4 13 read 5ᶜᵈ

4 ᵃ) D10 11 G1 क्षाङ्गावसक्तो(G1 °स्ते) Cg as in text (for पङ्कदिग्धस्तु) —For 4ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1-4 6 11 13 M3 subst

3439* जटिलो मलदिग्धाङ्गो भरतस्त्वामुदीक्षते ।

[B1 [s]नक-, D3 लोम (for मल) D1 3 9 13 मलपङ्कजटाधारी M3 तव शोकेन पीडितो (for the prior half) B1 उपेक्षत D1 3 9 13 अवेक्षते D2 उपेक्षते, D4 कुमुद्यते (sic), M3 प्रतीक्षते (for उदीक्षते)]

—ᵃ) Ś स्व, Ñ1 V B2-4 D4 च, D1 13 स, D5 तु (for ते) —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B D2 3 6 13 सर्वत्र D4 सर्वेत, D5 सर्वं तु, D12 सर्वे * (for सर्वं च) —After कुशल, D5 erroneously repeats the post half of l 2 of 3438* D4 गृहा D7 om T1 G3 पुरे, Cg as in text (for गृहे) D3 कुशलं ते सकलं गृहे (hypm)

5 D7 om 5ᵃᵇ —ᵃ) Ś N V B D1 13 यत् (for त्वां) —ᵇ) T1 G1 महद्वन M3 महावने (for महावनम्) Ś Ñ V B D6 13 त्वा दृष्ट्वा (B3 दृष्ट्वा त्वा) वनवासिनं, D1-4 13 महारण्य(D13 °राज्य)निवासिन —G (ed) om 5ᶜ-6 B1 om 5ᶜᵈ V3 lacuna for 5ᶜᵈ D1-3 9 13 read 5ᶜᵈ after 3438* —ᵈ) M3 अभिमानात् (for धर्मकाम) Ś Ñ V1 3 B3 4 D1-4 6 9 10 13 अभिषेकाच्च केवलात् (D3 13 °ल)

6 G (ed) om 6 (cf v l 5) D7 om 6ᵃᵈ —ᵃ) N V B2 4 चाप्यपेतार्थं B3 चैव सीतार्थं, B1 चागत त्वां हि (for त्यक्तसर्वस्व) Ś D1 4 9 12 13 पदातिमपेतार्थं —ᵇ) D7 10 11 M1 पितुर्निदेश (for पितुर्वचन) D1 कारक M3 -पालक (for -कारिणम्) —ᶜ) Ś D6 13 सर्वात्, D1 दर्शं, D2 3 स्पर्शं (for सर्वं) Ś N V B D2 13 भोगान् न्परित्यज्य (for भोगै परित्यक्त) —ᵈ) B1 T2 3 G1 M3 स्वर्गात् (for स्वर्ग) D5 [अ]पर D6 [अ]घर (for [अ]मरम्)

7 M1 transp 7ᵃᵇ and 7ᶜᵈ —ᵃ) D1 3 13 बभूव M1 त्वां दृष्ट्वा, V4 शृणु तु (for दृष्ट्वा तु) D1 3 13 कारणं, D5 करणे (for करुणा) D3 सञ्चो D9 G1 पुत्र (for पूर्वं) Ś Ñ V B D1 3 13 कारणममभव(N1 °ज)द्भूयो —ᵇ) Ś Ñ V B D1 13 ममाङ्ग D1 2 4 ममैव D5 ममत 3 D13 अवेद (for ममासीत्) —D13 om 7ᶜ-16 —ᶜ) D6 T2 3 कैकय्या (for कैकेयी) —D1 reads from 7ᶜ up to समीक्ष्य in 8ᶜ in marg —ᵈ) T2 3 वने (for वन्य) D6 8 10 T G M1 2 3 फलाशिन —For 7ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1-4 6 9 13 subst

3440* कैकेय्या याचितं वीक्ष्य वने मूलफलाशिनम् ।

[D3 च्याचित D2 याचित D3 कैकेय्याचरित D5 कैकेय्याचरित V3 वाक्य (for वीक्ष्य) B1 4 D1 3 4 9 च, B3 D5 वन D6 करे (for वने) D6 फलाशन, D13 फलाशिन]

—Then B3 (marg) cont.

3441* बभूव कारण पूर्वमवेहि रघुनन्दन ।

8 D13 om 8 D1 reads up to समीक्ष्य in marg (for both, cf v l 7) —ᵃ) D6 10 11 G1 M1 2 Cg तु (for सु) Ś Ñ V1 3 B D1-4 6 9 13 तत्स(B1 D1-3 9 त स)मति, V3 तत्सप्रीत (for साम्प्रत सु) D4 समिद्धार्थं, D1 सद्भाव (for समृद्धार्थं) —ᵇ) Ś N V B D1-4 6 9 13 समि(D4 13 °सु)हृन्मित्र पावकं —V3 om 8ᶜᵈ —ᶜ) B1 D1-3 9 विहतारिं (for विजितारिं) D7 10 11 G2 च (for त्वां) M1 विजितामित्र (for विजितारिं त्वां) —ᵈ) D7 10 11 G1 3 ममास्मृत (G3 मम च) प्रीतिरुत्तमा

9 D13 om 9 (cf v l 7) —ᵃ) N V B3 4 हि (for च) B1 च, D6 T2 3 मे Cm k t as in text (for ते) Ś D6 13 तव सर्वं सुखे दु स्व B3 सर्वं दु खं सौख्यं ते (unmetric) —ᵇ) D9 विदृत सम्प्रति (hypm) (for विदित) D6 T2 3 तव (for मम) D13 यत्त्वया (for राघव) —D13 om 9ᶜᵈ —ᶜ) D1 यशश्च, D2 4 यशस्ते (for यत्त्वया) Ś D6 विमल, D7 विजय G1 विदित (for विपुल) —ᵈ) Ś V3 B3 4 D4 6 13 जनस्थाने(V3 °न) (for °स्थान) Ś B3 4 D5 महदान, N V1 3 B1 2 D7 यथाक्षम, V3 lacuna D1-4 वधाकृत D4 वधान्वित D10 11 M1 Ck t निवासिना (for वधादिकम्)

ब्राह्मणार्थे नियुक्तस्य रक्षतः सर्वतापसान् ।
मारीचदर्शनं चैव सीतोन्मथनमेव च ॥ १०
कबन्धदर्शनं चैव पम्पाभिगमनं तथा ।
सुग्रीवेण च ते सख्यं यच्च वाली हतस्त्वया ॥ ११
मार्गणं चैव वैदेह्याः कर्म वातात्मजस्य च ।
विदितायां च वैदेह्यां नलसेतुर्यथा कृतः ।
यथा च दीपिता लङ्का प्रहृष्टैर्हरियूथपैः ॥ १२
सपुत्रबान्धवामात्यः सबलः सहवाहनः ।
यथा च निहतः संख्ये रावणो देवकण्टकः ॥ १३
समागमश्च त्रिदशैर्यथा दत्तश्च ते वरः ।
सर्वं ममैतद्विदितं तपसा धर्मवत्सल ॥ १४
अहमप्यत्र ते दद्मि वरं शस्त्रभृतां वर ।
अर्घ्यं प्रतिगृहाणेदमयोध्यां श्वो गमिष्यसि ॥ १५

G 6. 109. 14
B 6. 124. 17
L 6. 105. 16

---

10 D13 om. 10 (cf. v. l. 7). — a) B1.4 ब्राह्मणार्थं. Ś Ñ V1.3 B D8.12 नियुक्तेन (for नियुक्तस्य). — b) Ś N V1.3 B D8.12 रक्षता, D1-4.9 निघ्नत. D6 M3 Cg रक्षितुं, Ck.t as in text (for रक्षत). D1-4.9 राक्षसान् (for °तापसान्). — After 10ab, D7.9-11 S ins.:

3442* रावणेन हृता भार्या बभूवयमनिन्दिता ।

[D2 [ना]हृता (for हृता). D1.3.4.9 सीता. D8 om. (for भार्या). ✿ Cg: हृता हनुमीक्षिता । आत्मभार्या च । अतो न सीतोन्मथनस्य पतेन पौनरुक्त्यम् ✿]

— D8.6 om. 10cd. — c) D4 धावन, D5 चरित, T2 हनन, T3 मथन, Cm.k.t as in text (for दर्शनं). — d) Ś N V B D8.12 सीतायां (N V1.3 B1 °या)हरणं (V3 B2 दर्शनं) तथा; D1.3.4.9 सीतार्थं (D4 °र्थे) वह्निस्तथा. T1 सी* * *नमेव च, T2.3 G1 सीताहर(G1 °प्रहृ)णमेव च. M2 चटायोर्निधनं तथा.

11 D13 om. 11 (cf. v. l. 7). Ś1 Ñ2 om. (hapl.) 11ab. — a) B2 [अ]थ (for [ए]व). D3 erroneously repeats 10a in place of 11a. — b) Ś1 Ñ1 V B D1.3.4.9.12 पम्पाया दर्शनं (for पम्पाभिगमनं). D2 यथा, D5 वय (for तथा). — c) Ś D4 च सख्य च, B1 D2 सम (D5 तथा) सख्यं; B1 D1.4.9 च सख्यं च, D13 [अ]भिसख्यं च (for च ते सख्यं). — d) Ś V3 D1-3.6-8.10-12 G1.3 यत्र (D1-3 हत च) वाली (D2.3 °लि). N V1 B1 यथा वाली; D6 त* हत्वा, D5 वालिनश्च; T3 यश्च वाली (for यच्च वाली). D5-9 वध-स्तथा (D5 °स्तया) (for हतस्त्वया).

12 D13 om. 12 (cf. v. l. 7). — a) Ś N V B D1.3.4.8.9.12 [अ]पि (for [ए]व). — b) V1 यद् (for च). — c) N1 B1.4 विदितायां. B2 विचितायां (for विदितायां). N2 D6.7 T1 G1.3 D5 om. (for च). Ś N B1 D8.12 M1.2 सीतायां (for वैदेह्यां). — e) D2.3 तथा. T3 यदा (for यथा). N1 प्र. B3.4 T G3 M1.3 वा (for च). N2 V B2 D8.10.11 (°प्र) दीपिता (for दीपिता). — f) G2 प्रविष्टै; Ck.t as in text (for प्रहृष्टैर्). D6 T1.2 प्लवगानैः (for हरियूथपैः).

13 D13 om. 13 (cf. v. l. 7). — b) V3 च सवाहन (for सहवाहनः). — c) M3 विनिहत (for च निहतः).

— D8 om. (hapl.) from 13c up to the prior half of l. 1 of 3443*. — d) D7.10.11 G2 M1.3 नर (D11 यक्ष)दर्पित (for देवकण्टक). ✿ Cr: 'यथा च निहत संख्ये रावणो देवकण्टक' इत्यत्र पर 'समागमश्च त्रिदशैर्यथा दत्तश्च ते वरः । सर्वं ममैतद्विदितं तपसा धर्मवत्सल' इति श्लोको द्रष्टव्य ✿ — For 13, Ś Ñ V B D1-4 (D1-4 l. 1 only).9.12 subst.; D6.7.10.11 G2 M1.3 ins. l. 1 only after 13:

3443* यथा च निहते तस्मिन्रावणे देवकण्टके ।
विभीषणाभिषेकश्च सत्कारो रावणस्य च ।

[(l. 1) D5 om. the prior half. G2 तथा (for यथा). Ś B1 D8.11 लोक (for देव). — V2 om. from l. 2 up to 17d. Ś Ñ1 V1.3 B1 D8.12 [अ]भिषेकं च सत्कारं.]

14 V2 D13 om. 14 (cf. v. l. 3443* and st. 7 respy). — a) Ñ1 B1 समागम, D1 समादिवास् (sic), M3 समागतैस् (for समागमश्). T2 G1 त्रिदिवैर् (for त्रिदशैर्). — b) D1-4.9 सर्वैर्, M1 यदा (for यथा). Ś D1-4.8.9.12 दत्तो (D2 om.)वरश्च ते (D1-3 ते). Ñ V1.3 B दत्तवराश्च ते. — After 14ab, M2 ins.:

3444* समागमश्च राज्ञा ते पित्रा दशरथेन तु ।

— Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.9.12 om. 14cd. — cd) B2 सर्वं दृष्टं मया राम ज्ञानदीप्तेन चक्षुषा. M2 एतत्सर्वं तु तपसा विदितं मम राघव. — After 14, D6.7.10-12 T2.3 G1 M1 ins.:

3445* सप्तति च मे शिष्या प्रवृत्ताख्यां पुरीमिव ।

[D4.6 T2.3 अपि (for च). D5 T1.2 G1 प्रख्यास्यत्. Ct as above (for प्रवृत्ताख्या).]

15 V2 D13 om. 15 (cf. v. l. 3443* and st. 7 respy). — a) Ś D8.12 [ए]व. N V1.3 B D6.7 T2.3 M1.3 [अ]द्य. Cg.k as in text (for [अ]त्र). Ś N V1.3 B D1.12 तव. G1 M2 दद्यां (for दद्मि). D1-4 ददामि तव. D6 ददामि चाद्य युष्मं वै. ✿ Cg.k.t दद्मि ददामि ✿ — b) D1.4.9 मत्स्वरात्मज (for शस्त्रभृतां वर). Ś N V1.3 B D8.12 ददामि धर्मीप्सित. — c) M2 Cg अर्घ्यं. Ck.t as in text (for प्रति). M3 दास् (for [इ]दम्). Ś N1 V1 D1.12 तस्मात् (Ś1 तस्माद्) Ñ1 V3 वरं म) प्रतिगृह्य, Ñ1 V1 B1-3 चार्थं (B1 अर्थाय. B2.3 °र्थं) प्रतिगृह्य. B4 D1-4.9 अर्घ्यं (D1.4 °र्घ्यं) च (B4 चरुणार्थं) प्रतिगृह्णीष्व. — d) Ś N

G 6 109 15
B 6 124 18
L 6 105 17

तस्य तच्छिरसा वाक्यं प्रतिगृह्य नृपात्मजः ।
बाढमित्येव संहृष्टः श्रीमान्वरमयाचत ॥ १६
अकालफलिनो वृक्षाः सर्वे चापि मधुस्रवाः ।
भवन्तु मार्गे भगवन्नयोध्यां प्रति गच्छतः ॥ १७
निष्फलाः फलिनश्चासन्विपुष्पाः पुष्पशालिनः ।
शुष्काः समग्रपत्रास्ते नगाश्चैव मधुस्रवाः ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वादशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११२ ॥

V1 3 B2 4 D1 3 5 9 12 श्वश्चा (N V1 3 B3 °श्व° B4 सुश्यो, D5 श्वाम) योध्यां, B1 [अ]योध्यां प्रति, B2 श्वोयोध्यां त्वं, (for मयोध्यां श्वो) D2 3 गमिष्यति

16 V3 D13 om 16 (cf v l 3443* and st 7 respy) —ᵃ) D6 वचा साधु (for शिरसा वाक्यं) —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B D1-3 5 9 11 तु (Ś B1 D1 6 9 11 स, V1 2 स) राघव (for नृपात्मज) —ᶜ) M4 त (for स) Ñ V1 2 B2 4 (ए)व तत्सर्वं, D6 T2 3 [अ]प्यतिहृष्टो, G1 as in text (for [ए]व संहृष्ट) —ᵈ) Ś N1 B2 4 D1 3 12 इमं N2 V1 2 B3 D1-3 इदं, D6 T G3 M Cg धीमान् (for श्रीमान्) B1 इदं वचनमब्रवीत्, G1 वरं धीमानयाचत

17 V3 om 17ᵃᵇ (cf v l 3443*) —ᵃ) Ś Ñ2 B1 D5 9 11 G M1 2 अकाले Ś N V1 2 B D1-4 6 11 12 -फलिता (for फलिनो) D9 पुष्पफलदा (for फलिनो वृक्षा) —ᵇ) D5 om D6 वृक्षा (for चापि) Ś N2 V1 2 B D5 12 सततं च मधुच्युता (B1-3 D12 °त) N1 सततश्च मधुच्युत (sic) —After 17ᵃᵇ, D5-7 9-11 T G M1-3 ins

3446* फलान्यमृतगन्धीनि बहूनि विविधानि च ।
[M3 -कल्पानि (for -गन्धीनि)]

—ᶜ) T2 एव तु Cg t as in text (for भवन्तु) D2 विविध वदू (for भगवन्) —ᵈ) D6 इति (for प्रति) D2 गच्छतः —For 17ᶜᵈ Ś Ñ V B D5 12 subst

3447* भवन्तु भगवन्निरत्य वानराणां कृते मम ।
[V3 भवने (sic) (for भगवन्) Ś D5 12 वरो (for कृते)]
—After 17 D5-7 10 11 T G M1 2 5 ins while D2 ins after 18

3448* तथेति च प्रतिज्ञाते वचनात्समनन्तरम् ।
अभवन् पादपास्तत्र स्वर्गपादपसंनिभाः ।
[D1 om] 1 —(l 1) T2 प्रतिज्ञाय (for प्रतिज्ञाते) D9 तद्वाक्यं M1 मुनिना, M5 वचने (for वचनात्) M1 5 तदनन्तरं —(l 2) G3 भवत्तम् M3 तत्क्षणे (for अभवन्)]

18 ᵃ) D5 6 T2 3 विफला (for निष्फला) Ś N V1 2 B1 2 3 D9 11 सन्तु सफला, V3 D1-4 8 सफला सन्तु, B2 D11 सन्तु फलदा (D11 °फलिनो) D6 T1 3 फलिताश्चासन्, M4 फलिन सन्तु (for फलिनश्चासन्) —D5 om from ᵇ up to बहू in l 3 of 3450* —ᵇ) Ś Ñ V1 B2-4 D1 4 8 9 12 M3 (D1 6 9 M3 with hiatus) सपुष्पा, V3 स°, V1 om, B1 चा°, D2 3 12 सु° (for विपुष्पा) Ś V1 B2 D9 12 शोभिता, N V2 3 B3 4 शोभिन, B1 शोभना (for शालिन) —ᶜ) D6 पुष्पाढ्(?) (for शुष्का) Ś Ñ V B D1-4 8 10 12 चैव स (B4 सु) D6 T2 3 च नव T1 G1 3 M5 च सह (for समग्र) V3 D6 T2 3 पुष्पास्, D4 पर्णा (for पत्रास्) Ś D9 12 च, B1 D1-4 12 स्यु (for ते) D6 शुष्कास्तु पल्लवाश्चासन् M3 विशुष्काश्च सपत्राः स्युर् —V3 damaged from 18ᵈ up to l 2 of 3449* —ᵈ) Ś D1 4 8 10 12 स्रवन्तु मधु चो(D6 °धुरे)त्तम, N V1 2 B2-4 स्रवेयुश्च मधूत्तमं, B1 स्रवेयुर्मधूनि च, M3 लताश्चैव फलान्विता —After 18 Ś N V B D9 12 ins

3449* रामेणोदाहृतं श्रुत्वा भरद्वाजो महातपाः ।
एवमस्त्विति चोवाच यस्ते भुवि दुर्लभः ।
मत्प्रसादाद्रघुश्रेष्ठ भविष्यति न संशयः ।
वरं लब्ध्वा तु सुग्रीवो निशां तां सुखमावसत् ।

[V3 damaged for l 1-2 —(l 1) Ś D9 12 [उ]दीरित (for [उ]दाहृतं) B4 वल° (for -तपा) —(l 2) B1 वरास्ते भुवि दुर्लभा B2 वचस्तद्भुवि दुर्लभं (for the post half) —(l 3) B2 रदानाद् (for मत्प्रसादाद्) D9 मुनि (for रघु) —(l 4) B2 च B1 हु (for तु) B1 D12 ह (for सु) D9 माप्नुयात (for आवसत्)]

—After 18 D1 (after 18ᵃ owing to om) 6 7 9-11 T G M1 2 4 ins, while D5 ins 3448* and then cont, whereas M3 cont after 3451*

3450* सर्वतो योजनास्तिस्रो गच्छतामभवंस्तदा ।
तत्र महान्तो प्लवगर्षभास्ते
बहूनि दिव्यानि फलानि चैव ।
कामादुपाश्नन्ति सहस्रशस्ते
मुदान्विताः स्वर्गजितो यथैव ।   [5]

११३

अयोध्या तु समालोक्य चिन्तयामास राघवः ।
चिन्तयित्वा ततो दृष्टिं वानरेषु न्यपातयत् ॥ १

प्रियकामः प्रियं रामस्ततस्त्वरितविक्रमम् ।
उवाच धीमांस्तेजस्वी हनूमन्तं प्लवंगमम् ॥ २

G 6 109 21
B. 6 125 2
L. 6 106 3

[D6 om up to वहु in l 3 D1 M3 om l 1 —(l 1) D4 G2 M3 योजना त्रीणि D5 T2 3 G1 M1 5 योजन (G1 °न) त्रीणि (D5 तूर्णं) T1 योजनान्येव (for योजनास्तिस्रो) ❀ Cv योजना त्रीणि । योजनानि त्रीणि । 'सुपां सुलुगित्यादिना पूर्वसवर्णदिश ।', So also Cr m g ❀—(l 2) D2 प्लवगर्षभास्ते M1 प्लवगाधिपास्ते —(l 3) D2 मधूनि (for बहूनि) —(l 4) D3 सहस्रसंख्या, M1 सहस्रशोघ (for सहस्रशस्ते) —(l 5) D3 -गता (for जितो) D7 8-13 मुदेव (for यथैव) ❀ Cr ते स्वर्गजित इव प्रसिद्धस्वर्गजित इव प्रहृष्टास्ते प्लवगर्षभा इति तच्छब्दस्य सम्बन्ध । Cm ते प्लवगर्षभाः इति, ते स्वर्गजितो यथा ते स्वर्गजित इव प्रहृष्टा प्लवगर्षभा इति तच्छब्दद्वयस्य निर्वाह ❀]

—After 18 M3 ins.

3451* एतद्वरमहं याचे भगवन्दातुमर्हसि ।
एवमस्त्विति काकुत्स्थ वचनं प्रत्यभाषत ।
वचनात्तस्य महर्षेस्तपसश्चैव पावनात् ।
ननन्द प्रविशन्वृक्षा फलयन्तो मधुस्रवा ।
लताश्च फलितास्तत्र जलानि विमलानि च । [5]
भक्ष्यभोज्यं च विविधमृषिर्वरमयाचत ।
स दृष्ट्वा परमप्रीतः तु राघवो जयतां वर ।
चिन्तयित्वा ततो दृष्टिं वानरेष्वन्वपातयत् ।
प्रियकामः प्रियो रामस्त्वरस्त्वरितविक्रम ।
वानराणामभाषेऽथ यथेष्टं वानरर्षभा । [10]
वनेऽस्मिन्विचरध्वं वै यथा देवास्तु नन्दने ।
एवमुक्ते तु वचने प्रहृष्टा वानरर्षभा ।
राक्षसा ऋक्षसंघाश्च वनाय प्रतिजग्मिरे ।
प्रहृष्टमुदितं तेषां पुनस्तत्पिबतां तथा ।
स्वपतां क्रीडतां चैव दिवसोऽप्यत्यवर्तत । [15]
रामलक्ष्मणयोश्चापि मैथिल्याश्चापि वै तदा ।
पूजां कृत्वा महाभागो भोजनं समकल्पयत् ।
पानीयं फलमूलं च स्वादूनि विविधानि च ।
विभीषणाय वीराय सुग्रीवाय तथैव च ।
यूथपानां ततस्तेषां मुनि पूजां चकार ह । [20]
भरद्वाजाश्रमे तस्मिन्नुषुपुस्ते समन्तत ।
रामोऽपि सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ।
उष्य तां रजनीं तत्र यथासुखमरिंदम ।

Colophon Ñ1 V B om —*Kāṇḍa name* Ś1 N2 om D1 4.10 लंकाकांडे —After kāṇḍa name D1 ins. अभ्युदयिक —*Sarga name* Ś D2 13 भरद्वाजसमागम । D1 3.4.13 भ(D13 भा)रद्वाजाश्रमगमन(D13 °न), D6 भरद्वाजाश्रम ; M3 L(ed) भरद्वाजाश्रमवास (L ed °संनिवास) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 D2.4.6, 13 14 om, Ś1 D1 107 Ñ1 113 D7 110 D9-1 T1 G M3 8 127 D10 11 126 T2 135 T3 138 M1 128 M2 129 B (ed) 124 L (ed) 105 —After colophon D1 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

113

N1 V B cont the previous Sarga

1 Ñ V B om 1^{ab} —^{a}) T1 damaged for ध्या तु स Ś D4 8 ध्या, D1 3 स्व, D9 च, D13 सु (for तु) Ś D1-4 8 9 12 13 पुरीं दृष्ट्वा (for समालोक्य) —Before 1^{cd}, Ñ V B1 (l 1 only) 4 D13 (l 2 only) ins B2 3 ins before 2^{cd} (transp) Ś D1-4 8 9 13 ins l 1 and l 2 before and after 1^{ab} respy, M3 ins l 1 only before 3453*

3452* तस्यां निशि प्रभातायां सूर्यस्योदयनं प्रति ।
कालत्रयविभागज्ञो भ्रातरं भरतं प्रति ।

[(l 1) D1-4 8 अथ रात्र्यां (for तस्यां निशि) Ś D1-4 8 9 13 व्यतीतायां (for प्रभातायां) M2 निशायां व्युष्टायां (for निशि प्रभातायां) —V2 damaged from the post. half of l 1 up to भर in l 2 —(l 2) D1-4 8 13 -तत्त्व (for -भाग) and भरतं भ्रातरं (by transp) (for भ्रातरं भरतं)]
—G1 M2 3 om 1^{c}–2^{d} D6 9 T2 G2 om 1^{cd} B2 3 D6 7 10 11 T2 3 G2 M1 transp 1^{cd} and 2^{ab} —^{d}) D2 3 [न्य]वपातयत्, D4 13 T1 3 M1 निपातयत् (for न्यपातयत्) D13 वानराणामपातयत्

2 G1 M2 3 om 2^{ab} (cf v l 1) B2 3 D6 7 10 11 T1 3 G2 M1 transp 1^{cd} and 2^{ab} Before 2^{ab} (transp) B2 3 ins 3452* —^{a}) N1 दृष्ट्वा D1 प्रति (for प्रिय) Ś N2 V B2-4 D1-3.8.13 -काम, Ñ1 प्रिय (for काम) Ś N V B1 3 4 D4.13 हित B3 वर (for प्रिय) —^{b}) B4 उग्र (for ततस्) V1 B1 D1 4 8-13 T G1 3 M1 विक्रम (for विक्रमम्) —For 1-2^{ab}, M3 subst

3453* आपृच्छ्य तु मुनिं रामो भरद्वाजं तपोधनम् ।
अभिवाद्य च काकुत्स्थो विमानमधिरोहत ।
सर्वसैन्येन महता सीतया लक्ष्मणेन च ।
उत्पपात तदाकाशमयोध्याभिमुखो ययौ ।
गच्छन्नेव च काकुत्स्थो मनसाचिन्तयद्दिवम् । [5]

—V2 illeg for 2^{cd} —^{cd}) M1 रामस् (for धीमांस्) D13 महावीर्यस्त्रिरिस्कान्त (for °) M3 महाद्युति (for प्लवंगमम्)

G 6. 109. 21
B 6. 125. 3
L 6. 106. 4

अयोध्यां त्वरितो गच्छ क्षिप्रं त्वं प्लवगोत्तम ।
जानीहि कच्चित्कुशली जनो नृपतिमन्दिरे ॥ ३
शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहं गहनगोचरम् ।
निषादाधिपतिं ब्रूहि कुशलं वचनान्मम ॥ ४
श्रुत्वा तु मां कुशलिनमरोगं विगतज्वरम् ।
भविष्यति गुहः प्रीतः स ममात्मसमः सखा ॥ ५
अयोध्यायाश्च ते मार्गं प्रवृत्तिं भरतस्य च ।
निवेदयिष्यति प्रीतो निषादाधिपतिर्गुहः ॥ ६
भरतस्तु त्वया वाच्यः कुशलं वचनान्मम ।
सिद्धार्थं शंस मां तस्मै सभार्यं सहलक्ष्मणम् ॥ ७
हरणं चापि वैदेह्या रावणेन बलीयसा ।
सुग्रीवेण च संवादं वालिनश्च वधं रणे ॥ ८

D T G M चित्तयित्वा हनूमन्तमुवाच प्लवगोत्तम. —For 2^cd, Ś Ñ V B D subst.

3454* अभिभाष्य हनूमन्तमिदं वचनमब्रवीत् ।

[B D वृद्धि (D om. from वं up to नू) (for अभिभाष्य). —V damaged for the post. half.]

3 M om. 3^ab. —^a) D M त्वमितो (for त्वरितो). D G गत्वा, Ch t as in text (for गच्छ). —^b) D त्वरित, D त्वमितो D T G क्षिप्रं तु (for क्षिप्रं त्वं). D वनगोचर(D °रः) (for प्लवगोत्तम). D T G M शीघ्रं (D T M क्षिप्र) प्लवगसत्तम. —For 3^cd, Ś Ñ V B D (l. 2 only) M subst.:

3455* एहि मे प्रहितो याहि त्वमयोध्यां वनेचर ।
कुशलं भरतं ब्रूहि राजपुत्रं यशस्विनम् ।

[(l. 1) Ś D सह (for मे). M मयाप (for एहि मे). D प्रयतो (for प्रहितो). M गच्छ (for याहि). M महाशूर (for वनेचर). D (with hiatus) अयोध्यां वनगोचर (for the post. half).]

—For 3^cd, D subst. 3460*. —^c) Ś D जाने हि, D जानीष्व (for जानीहि). Ś Ñ V B D कुशलं कच्चित् (Ś D किंचित्, D कश्चिद्), M कच्चित्कुशल (for कच्चित्कुशली). —^d) M जने (for जनो). Ś Ñ V B D इक्ष्वाकुकुलं, Cg k,t as in text (for जनो नृपति).

4 D om. 4-6. —^a) D शृङ्गबेर, D Ś शृङ्गिबेर- (here and below). Ś D गत्वा B marg. (for प्राप्य). —^b) D तं वन- (for गहन-). Ś Ñ V B D -चारिणं (for -गोचरम्). D गुहस्य नगरं शुभम्. —^c) M ब्रूया, Cm,t as in text (for ब्रूहि). Ś Ñ V B D ब्रूयाश्च(Ś Ñ D °या नि)षादाधिपतिं. —^d) D G कौशल(D °ल्य), Cm t as in text (for कुशल) D वचनं

5 D om. 5 (cf. v.l. 4). V om. (hapl.) 5-7^a —^a) Ś Ñ V B D हि, G तं, M च, Cg as in text (for तु). Ñ मां ससीतं (for श्रुत्वा तु मां). —^b) Ś D मनोज्ञं, D तुष्टिमान्, M अशोक (for अरोग). D T G M गतज्वरं, Cg as in text (for विगतज्वरम्) D सव्यलक्षणं शुभम्. —^d) D प्राण (for प्रीत). —^d) B स मे प्राण, B सत्यमात्म, G स्वयमात्म- (for स ममात्म). V damaged for सखा. D स महात्मा मम सखा.

6 D M om. 6 (cf. v.l. 4 and 5 resp.). —^a) Ś D पश्य(D °श्यन्) हि त्वमयोध्याया, Ñ V B G (ed.) पथ्य (G (ed.) पश्यन्) हितमयोध्याया(B °या); B मध्येहि त्वमयोध्याया, D प्रयान्त्वयोध्याया, D प्रस्थानं प्राप्ययोध्यायां(metri causa). —^b) D प्रवृत्त (for प्रवृत्तिं) —^c) Ś Ñ V B D वेदयिष्यति ते B T निवेदयिष्यति(T °ते); B वदिष्यति च ते (for निवेदयिष्यति) D प्रोक्त (for प्रीतो). —^d) Ś D वाक्यस्त्वभरतस्त्वया, Ñ V B D वाच्यश्च (Ñ V °स्तु) भरतस्त्वया(B °सदा).

7 M om. 7^ab (cf. v.l. 5). —^a) M च (for तु). —^b) D G कौशल (for कुशल) —^c) M मामसौ. —^d) T G रक्षार्थं सलक्ष्मणं. —For 7, Ś Ñ V B D subst.

3456* कुशली सर्वसिद्धार्थैः सभार्यः सहलक्ष्मणः ।

[B D कुशल, D कौशल्य (for कुशली). D सिद्धार्थं (for सिद्धार्थैः). D सभार्यं (hypm.); D om. (hapl.) (for सभार्य). D सतीनालक्ष्मणस्य मे (for the post. half).]

—Thereafter, Ś Ñ V B D cont. l. 2 only of 3460*.

—After 3456*, D cont.; while D ins. after 12 (first occurrence):

3457* परिपृच्छति रामस्त्वां पश्चाद्वास्य यथार्थकम् ।

[D त्वयार्थं (for यथार्थकम्)]

—For 7, D subst.:

3458* आख्याहि त्वं महाबाहो ससीतं सहलक्ष्मणम् ।
समासमिह धर्मज्ञ भरते कैकयीसुते ।

8 Before 8, Ś Ñ V B D read 12; while D reads 12 (followed by 3457*) for the first time before 8, repeating it in its proper place. D om. 8-11. —^a) B D [च]व (for [चा]पि). D सीताया (for वैदेह्या). —^c) M ससर्गं, M मे सदय, M

मैथिल्यन्वेषणं चैव यथा चाधिगता त्वया ।
लङ्घयित्वा महातोयमापगापतिमव्ययम् ॥ ९
उपयानं समुद्रस्य सागरस्य च दर्शनम् ।
यथा च कारितः सेतू रावणश्च यथा हतः ॥ १०
वरदानं महेन्द्रेण ब्रह्मणा वरुणेन च ।
महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमम् ॥ ११
जित्वा शत्रुगणान्रामः प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
उपयाति समृद्धार्थः सह मित्रैर्महाबलः ॥ १२
एतच्छ्रुत्वा यथाकारं भजते भरतस्ततः ।
स च ते वेदितव्यः स्यात्सर्वं यच्चापि मां प्रति ॥ १३

G 6 109 33
B 6 125 24
L 6 106 14

सौहार्दं (for सवाद) Ś1 सुग्रीवसमवं चैव Ś2 N V B D2 . . . . . सुग्रीवसमवाय (D3 °वार्य D5 °वैर्य) च —^{c}) N V B D1–4 रणे वध (by transp) M1 . . तथा वध (for वध रण) Ś D6.13 वालिनोरण्यक वध

9 D13 om 9 (cf v l 8) —^{a}) Ś Ñ V B D6.13 सीतायाः मार्गणं D1–3 सीतान्वेषणं (metri causa) D4 वैदेह्यन्वेषण (metri causa) M1 वैदेह्या मार्गण (for मैथिल्यन्वेषण) B3 D1 T2.3 [च]पि (for [ए]व) D5 अन्वेषणं च सीताया —^{b}) B3 तथा (for यथा) Ś D5.6.8.9 T1 M3 वा, B4 [त व (for च)] Ñ1 B4 M3 गत (for गता) —D1 om 9^{c}–10 —^{c}) T1 damaged for लङ्घयित्वा D1 . . . तमम् (for तोयम्) —^{d}) N V B [च]पिति वह्न (V2.3 B4 तथा, B4 त्वया) (for पातमव्ययम्) M2 भापगाना पति त्वया —After 9 M3 ins

3459* दर्शनं चापि वैदेह्या सवादश्च महामते ।
भ्रादायन च लङ्कायां राक्षसानां तथा वधम् ।
रणे निवेदन मह्यं सीतायास्तैव वानर ।

10 D13 om 10 (cf v l 9 and 8 respy) —^{a}) Ś B1 D6.8 M3 उपायन, D5 नयन, Cm g t as in text (for उपयान) Ś1 D6.13 समुद्रस्य; D1–3.8 सहैनस्य (for समुद्रस्य) —^{b}) Ś N V1.3 B D6.13 सगरं, D1–3 भीमस्य D4.5 पीवम (for दर्शनम्) —^{c}) Ś N V B D6.13 यत्र (V3 °च) कृत्व (V3 damaged from कृ up to च in ^{d}) (for च कारित) —^{d}) B1 रणः B3 तथा (for यथा)

11 D13 om 11 (cf v l 8) —^{a}) V3 damaged for वरदा D3 T1 दानानू, Cr m t as in text (for दान) M3 महेंद्रस्य —^{b}) D1 पवन (for ब्रह्मणा) —^{c}) Ś N V B D1–4.6.13 देवस्य (for महादेव) Ś D1.13 T1 G1 प्रसादेन, N V B1.3.4 प्रसादे च B2 प्रसाद श्च (for प्रसादाच्च) —^{d}) B1 D1 मह (for मम) N V1.3 B च सगम (B1.3 °म; B4 °त्ति) D1.5 समागम T2 G3 सगमम (for समागमम्) Ś V2 D6.13 पित्रा च सम सगम (V2 D1 °म) D5 पितृ पद्मसमागम Cv महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमार्थ —After 11 Ś1 (l 2 only) D6.13 T G M3 ins, while Ś2 Ñ V B1.2.4 D1.2.13 cont l 2 only after 3456* whereas D13 subst for 3^{cd}

3460* उपयात च मा सौम्य भरताय निवेदय ।
सह राक्षसराजेन हरीणामीश्वरेण च ॥

[(l 1) D5 T1 उपयात D3 G1 M3 उपयान M1 उपा गत, Cg t as above (for उपयात) —T1 damaged from मां up to 12^{b} G1.3 M3 भरतस्य (for भरताय) —(l 2) M3 प्रवरेण (for ईश्वरेण)]

12 D1 repeats 12 here (cf v l 8) T1 damaged for 12^{ab} (cf v l 3460*) B1 M1 om 12 Ś2 N V B1.3 D1.13 read 12 before 8 D2.3.5 T2.3 G M1.3 transp 12 and 13 —^{a}) B1 G1 Cv हत्वा, Cg as in text (for जित्वा) Ñ1 शत्रू, B1 च स (for शत्रु) Ś N2 V B1.4 D1–3 (first time) . . . . मध्ये, Ñ1 हतो, D1 (second time) सह (for गणान्) B1 राम (for रामः) —^{b}) D13 प्राप परपुरं च —B1 om 12^{cd} —^{c}) Ś N V B2.3 D1 (first time) . . . . उपा (D1.13 °प)याति, D1.2.3–11 T2.3 G M1.3 उपायाति (for उपयाति) D1 (first time) सहार्थे वा (for समृद्धार्थ) —^{d}) Ś N V B2.4 D1 (first time) . . . राघव सह (V2.3 B3 सु) D1.2.3 सह सुग्रीवैः (for सह मित्रैः) V2 D5.7.10.11 T G M1.3 वलैः (for बल) D1 (second time) सम्पूर्णार्थानैर्वैः, M2 ससैन्य इति चोक्तवान —After 12 (first occurrence) D1 ins 3457*

13 D13 om T1 damaged for 13 D2.3.5 T2.3 G M1.3 transp 12 and 13 —^{a}) Ś N V B D6.13 समाचार D1–3 यथाचार (for यथाकार) —^{b}) D1–3 पदेत, G3 भजेत (for भजते) D1–3 नृपति, D5 G3 M1.2 तदा M3 स्वयि (for तत) Ś N V B D6.13 भरतो भद्र (Ś1 B1 D13 °द्रे) N1 B4 °द्रज)स्त्वयि —D1 om 13^{c}–14^{b} —^{c}) M1 सावत्र Cg t as in text (for मा प्रति) —For 13^{cd} Ś N V B D1–3.6.13 subst

3461* यच्च वेदयितव्य त मम प्रति महायशा ।

[B1 तत्र (for यच्च) Ś D1.13 वदयितव्य B3 वेदयितव्य D1–3 [ज्ञा]तव्य (for °यितव्य) Ś D13 तु D1–3 . . . (for ते) B1 कुतो (for मम) Ś D6.13 °च पात महाद्य D1–3 मत्कृत (D3 °त) महत्त्व (for the post half)]

G. 6. 109. 33
B. 6. 125. 15
A. 6. 106. 15

ज्ञेयाः सर्वे च वृत्तान्ता भरतस्येङ्गितानि च ।
तत्त्वेन मुखवर्णेन दृष्ट्या व्याभाषणेन च ॥ १४
सर्वकामसमृद्धं हि हस्त्यश्वरथसंकुलम् ।
पितृपैतामहं राज्यं कस्य नावर्तयेन्मनः ॥ १५
संगत्या भरतः श्रीमान्राज्येनार्थी स्वयं भवेत् ।
प्रशास्तु वसुधां सर्वामखिलां रघुनन्दनः ॥ १६
तस्य बुद्धिं च विज्ञाय व्यवसायं च वानर ।
यावन्न दूरं याताः स्मः क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ॥ १७
इति प्रतिसमादिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
मानुषं धारयन्रूपमयोध्यां त्वरितो ययौ ॥ १८

14 D4 om 14[ab] (cf v l 13) D1 om. 14 —[a]) V3 M2 च सर्व (by transp), D13 सर्वेपि (for सर्वे च) Ś D1,13 वृत्त्यंता (for वृत्तान्ता) —[b]) M6 (इ)ङ्गितेन —B3 om (hapl ?) 14[cd].—[c]) T3 damaged for तत्त्वेन मु Ś1 Ñ1 D1-4 11 12,13 सत्वेन V1 2 B3 सात्वेन, B4 शातेन, D6 स्वात्तेन, M1 तत्पतो । Cm g t as in text (for तत्त्वेन) —[d]) D4,7 दृष्टा, D11 दिष्ट्या, M3 इङ्गि- (for दृष्ट्या) Ś Ñ2 V3 B1 4 D1 7 8 11 G3 वा(Ñ2 D1 7 8 वा)भाषितेन, Ñ2 V1 2 D2,3 5-11 T1 G1 2 M1 3 व्याभाषितेन, D6 T3 (व्या)व्याभाषणेन (D6 °षितेन) D13 व्याहरणेन

15 [a]) M3 -काम, Ct as in text (for -काम) D1 सर्व सेमस्य पदीय च (corrupt) —[b]) B3 -संयुत (for -संकुलम्) —After 15[ab], M3 ins

3462* राज्यं स्वजनसंकीर्णं ततसामन्तमण्डलम् ।

—[c]) V3 damaged from पै up to न in [d]. B4 पितृपैतामहे राज्ये ※ Cg पितृपितामहशब्दौ कुलपरंपरोपलक्षकौ । पितृपितामहेभ्य आगतम् । उत्तरपदवृद्धिरार्षी ※ —[d]) D4 [आ]साद्येत् (for [आ]वर्तयेत्)

16 [a]) Ś D1 11 सभूत्वा: D1 G1 समत्य, D6 T1 सहत्या, D13 स कुवर्यो: T3 सगतौ, M1 कदाचित्, Cv r m g t as in text (for संगत्या) B1 धीमान् —[b]) M2 Ck राज्यार्थी चेत्, M4 राज्येनार्थं (sic), Cm t as in text (for राज्येनार्थी) N V B D1-4 6 भवेद्यदि Ś D1,13 राज्येनार्थैं पतेवाद —[c]) D4 प्रभवा, D13 T2 प्रशास्ते, Cm g h t as in text (for प्रशास्तु) V D1-3,5 पृथिवीं (for वसुधां) D1 T1 G1 2 M1 2 3 Cg कृत्स्नाम्, M3 सम्यग्, Ct as in text (for सर्वाम्) —[d]) Ś N V B D6 13 चिराय, D4 स तदा, D4,5 T G3 M1 अयोध्या, Cv as in text (for अखिला) M3 च रघूत्तम —After 16 M3 ins

3463* वनं गतोऽहं भविष्यामि दण्डकारण्यवासि वा ।
लक्ष्मणेन सहायेन सीतया भार्यया सह ।

17 [b]) V3 damaged from व up to या in [d] D1 शीघ्रमागन्त (for व्यवसायं च) —D4 om 17[cd] —[c]) B4 D6 11 13 M2 दूर D1-3 आयामस्, D13 आयामि, D5 यातोस्मि (for याताः स्म) D6 इतो यम न गच्छाम्यत् —V3 illeg from 17[d] up to the prior half of l 1 of 3464* —[d]) D1 2,3 तावत्तूर्णमुपा(D1 °मनु, D2 °मुप)व्रज —After 17, Ś N V1 2(partly illeg) 3,B D6 11 13 ins

3464* न तस्यैवविध चित्त भूतपूर्वं कदाचन ।
प्रकृतिर्नोज्झितास्माणां येनैव क्रियते मया ।
काम न स मरण्यात्र कृतां सत्यामतिक्रमेत् ।
न स मार्गांसु विचलेद्वापि मानुषविग्रह ।
हृदयेनाभिजानामि भरतस्य च हृद्गतम् । [5]
मत्प्रियमपि प्राणांस्त्यजत्यास्त्यत्र संशय ।
न चास्ति स्वकृते दोषो दोषो दोषगवेषणे ।

[D13 om l. 1-2 —(l 1) Ñ1 नैतस्यैव (for न तस्यैव) Ś D1,13 छिद्र, Ñ1 रूप V3 om (for चित्त) Ñ1 कथञ्चन (for कदाचन).—V3 om l 2-4 —(l 2) B1 [प]त्य (for [प]व). Ś Ñ2 D1,13 येनोपी (for येनैव) Ś D1,13 नृणां (for मया) —B4 reads l 3-5 after l 7 —(l, 3) Ś D1,13 तं (for स) B1 न म न (by transp.) (for न म) V3 lacuna for कृतां सत्या V2 B4 अभिक्रमेत् (for अतिक्रमेत्) —(l 4) B1 च (for स) B1 स न (by transp) (for न स) B1 मार्गेषु स (by transp) (for स मार्गेषु) —(l 5) Ś Ñ2 D6 13 मन्ये , V3 B1 4 तु (for च) B1 मद्गते D13 वितत (for हृद्गतम्) —(l 7) B4 [अ]स्त (for [अ]स्ति) Ś1 B3 4 D6 सुकृते, Ś1 Ñ1 V3 D13 सुकृते, N2 स्वगते, B1 गुह्ये D11 ह्रस्वे (for स्वकृते) —V3 damaged from the post half up to स in 18[a] B3 om (hapl) second दोषो Ś D6 13 कृते चैव, Ñ V1 2 दोष एव (for दोषो दोष) B1 4 (before corr) न दोषाश्च (B4 °षाय, B1 °षोदित)गवेषणे, B1 (after corr) मानुषेण दूषित (for the post half)]

18 V3 damaged up to स in 18[a] (cf v l 3464*) 18[cd]=6 101 1[cd] D1 4 6 om 18[cd] Ś N V B D13 read 18[cd] after 19[cd] (transp) —[c]) Ś D1,13 मानुषेणाथ रूपेण —[d]) D1 T2,3 त्वरित, D11 जग्मुः (for त्वरितो) Ś N V B D13 ह्यगमे(Ś D1,13 °मी)त्पुर ययौ —After 18, D1-7 10 11 S ins while Ś D1 12 13 ins after 18[cd]

3465* अथो प्लुत वेगेन हनूमान्मारुत मन ।
गरुत्मानिव वेगेन जिघृक्षन्भुजगोत्तमम् ।

[(l 1) G1 तथा (for अथ) G1 उत्पपात (by transp) (for अथोत्पपात) G1 कपिकुंजर , M1 हरियूथप (for मारुतात्मज) Ś D1-3 5,6 11 वत्वा कपिकुंजर , M2 रामवाक्य प्रचोदित (for the post. half) —(l 2) D1-3 6 गरुड (for गरुत्मान्) Ś D1-3 5 6 11 वेगात्पक्षी (for इव वेगेन) Ś D1-3 5 7 11 T2,3 G1 जिघृक्षु, Cg as above (for

लङ्घयित्वा पितृपथं भुजगेन्द्रालयं शुभम् ।
गङ्गायमुनयोर्भीमं संनिपातमतीत्य च ॥ १९
शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहमासाद्य वीर्यवान् ।
स वाचा शुभया हृष्टो हनूमानिदमब्रवीत् ॥ २०
सखा तु तव काकुत्स्थो रामः सत्यपराक्रमः ।
ससीतः सहसौमित्रिः स त्वा कुशलमब्रवीत् ॥ २१
पञ्चमीमद्य रजनीमुषित्वा वचनान्मुनेः ।
भरद्वाजाभ्यनुज्ञातं द्रक्ष्यस्यद्यैव राघवम् ॥ २२
एवमुक्त्वा महातेजाः संप्रहृष्टतनूरुहः ।
उत्पपात महावेगो वेगवानविचारयन् ॥ २३

G 6 109 49
B 6 125 25
L 6 106 31

जिह्मग) Ś D1 4 8 9 12 इव पन्नग D7 10 11 उरगोत्तम G1 भ्रुव गोत्तम M3 भुग्न चपान् (for भुजगोत्तमम्)]

19 D13 om 19–25 Ś N V B D8 11 transp 19^ab and 19^cd —^a) N1 नमस्कृत्वा (for लङ्घयित्वा) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 त्रिपथगां (for पितृपथं) —^b) D6 7 10 11 T1 3 G2 M3 Cl t विहग(T3 °ह)गेन्द्र, Cr g as in text (for भुजगेन्द्र) Ś N V B D8 12 [आ]लयां शुभां (for [आ]लयं शुभम्) G2 भुज****य शुभ(damaged) —After 19^ab (transp) Ś Ñ V B D8 12 read 18^cd —^c) Ś N V1 3 D8 12 सर्गे, V3 B सग D6 7 T2 3 मध्ये, M3 मध्य (for भीम) —^d) D1 4 महाज(D3 4 °ण)व (for मतीत्य च) Ś N V B D8 12 नमस्कृत्य(B4 °त्वा) महाबल, D7 10 11 समतीत्य समागम ※ Cm विहगेन्द्रालय शुभम् इति पाठ । मध्य मार्गमभ्यस्थित गङ्गायमुनयो सन्निपात प्रयागम् ※

20 D13 om 20 (cf v l 19) V3 damaged from ^a up to ह in ^b —^a) D1 शृङ्गवेर —^b) M1 आस य (for आसाद्य) —G3 damaged from वीर्यवान् up to हृ in ^c —^c) Ś D1 8 9 12 वाचा च(D1 °वाथ D3 तु) D4 वाचया, D6 स वाच्यो D9 G2 उवाच (for स वाचा) D1–4 वीरो, M3 [आ]विष्टो (for हृष्टो)

21 D13 om 21 (cf v l 19) D4 om 21–23^b —^a) Ś D8 12 M2 यस्, N V B D1 3 वै (for तु) V3 सात्वस्थो(sic) —^b) B3 स च (for सत्य) V3 सत्य वै तव राघव (sic) —After 21^cd M3 ins

3466* हत्वा लङ्काधिप सख्य सानुबन्ध सबान्धवम् ।

—^cd) D1–3 9 G1 3 M1 2 3 सहसीत ससौमित्रि (for ^c) D3 G1 3 M1 2 त्वा (for त्वा) D2–3 5 6 T1 G2 M3 कौशलम् (D1–3 °हम्यम्) (for कुशलम्) Ś N V B D8 12 अब्रवी त्कुशल वीर ससीत सहलक्ष्मण —After 21 Ś N V B D1–3 8 12 ins while D4 ins before 23^cd (owing to om) whereas D9 ins after the first occurrence of 22

3467* गुहस्तद्वचन श्रुत्वा दृष्टा परमहर्षित ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रपच्छ गतसभ्रम ।
क स राम क वैदेही धृतिमान् क च लक्ष्मण ।
ह्रादितोऽस्मि त्वयात्यर्थं घर्मेणेव मेदिनी ।
तत स हनुमांस्तस्य याथातथ्य न्यवेदयत् । [5]
भरद्वाजाश्रमे राम ससीत सहलक्ष्मण ।

[(l 1) N1 V B1 3 तु (for तद्) —V3 damaged from न up to त Ñ V1 3 B तस्य श्रुत्वा (for श्रुत्वा दृष्टा) —(l 2) Ś D8 12 ईश्वर (for हर्ष) N2 V3 B1 3 4 D12 [आ]गत (for गत) —For l 1–2, D1–4 9 subst

3467(A)* एवमुक्तस्तु सुप्रीत सपरिष्वज्य त कपिम् ।
हर्षेण महताविष्ट सत्वर पर्यपृच्छत ।

[(l 1) D1 सहृष्ट, D9 सप्रीत (for सुप्रीत) D4 स श्रुत्वा वचन प्रीत (for the prior half) D1 परिष्वज्य च (for सपरिष्वज्य) —(l 2) D9 युक्त (for [आ]विष्ट)]

—(l 3) N1 V2 3 B1–3 तु D4 च (for स) N2 क तु (hypm) (for second क) B4 सा सीता (for वैदेही) V1 D1–3 9 क्व राम क्व च(V1 तु) वैदेही (for the prior half) D9 बुद्धिमान् (for धृतिमान्) N2 स (for च) —V3 om from l 4 up to 23^b D3 om l 4 —(l 4) D3 ह्रादितो॑ह (for °तोऽस्मि) B4 वाचा (for [अ]त्यर्थं) N B D1–4 जल (for घन) N2 D4 च (for [इ]व) D3 पवत (for मेदिनी) —(l 5) Ś V1 2 D3 8 9 12 तु (for स) N1 V1 B4 यथार्थ त N2 B1 4 D3 यथातत्त्व, B1 D3 °वृत (for यथातथ्य) —V2 om from l 6 up to 22^b N V1 B D4 om l 6 —(l 6) D9 सीतया (for ससीत) D1 सहसीत सलक्ष्मण (for the post half)]

22 D11 om 22 (cf v l 21 and 19 respy) V3 om 22 V2 om 22^ab (for both cf v l 3467*) D9 reads 22 twice —^a) Ś N V1 B D1–3 8 9 (second time) 12 स तु(Ś D8 12 तु D1 8 9 चे)मां, M1 2 पञ्चम्यास्, Cm g t as in text (for पञ्चमीम्) Ś Ñ1 V1 B1 3 4 D8 12(all except B1 3 with hiatus)रजनीमद्य (by transp) N2 B2 रजनीमेत्य (with hiatus) (for अद्य रजनीम्) —^b) B1 3 ह्युषित्वा (to avoid hiatus) D1–3 उषितो (for उषित्वा) —^c) D1–3 9(second time) [अ]नुज्ञात (for [अ]नुज्ञात) —^d) D11 द्रक्ष्यामि, T2 3 द्रक्ष्यसे Cm g k t as in text (for द्रक्ष्यसि) D9(first time) 10 11 [अ]त्रैव G1 वस्तु Cr m g as in text (for [अ]द्यैव) D1 3 9(second time) ह्यागता न सशय —After 22 (first occurrence) D9 ins 3467*

23 D11 om 23 (cf v l 19) V3 D4 om 23^ab (cf v l 3467* and 21 respy) —^b) G1 सु, Cm g t as in text (for स) Ś N V1 2 B D1 3 8 9 12 हनू मान्मारुतात्मज M1 निषादाधिपति गुह —Before 23^cd,

G. 6. 109. 49
R. 6. 125. 26
L. 6. 106. 32

सोऽपश्यद्रामतीर्थं च नदीं वालुकिनीं तथा ।
गोमतीं तां च सोऽपश्यद्भीमं सालवनं तथा ॥ २४
स गत्वा दूरमध्वानं त्वरितः कपिकुञ्जरः ।
आससाद द्रुमान्फुल्लान्नन्दिग्रामसमीपजान् ॥ २५
क्रोशमात्रे त्वयोध्यायाश्चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
ददर्श भरतं दीनं कृशमाश्रमवासिनम् ॥ २६
जटिलं मलदिग्धाङ्गं भ्रातृव्यसनकर्शितम् ।
फलमूलाशिनं दान्तं तापसं धर्मचारिणम् ॥ २७
समुन्नतजटाभारं वल्कलाजिनवाससम् ।
नियतं भावितात्मानं ब्रह्मर्षिसमतेजसम् ॥ २८

D4 ins. 3467* —*) D3 5 10 11 T2 3 M5 वेगाद्, Cg as in text (for वेगो) Ś Ñ V B D2-4 8 9 12 अथोत्पपात वेगेन G2 उत्पपाताथ वेगेन; M2 समुत्पपात वेगेन —*) B2 D1-4 बलवान्, D2 हनूमान् (for वेगवान्) D4 कपिकुञ्जर (for अभिचारयन्) B1 वेग चाविश् [marg also] °मि) विभावयन्, M2 गुह्यकस्य पीयवान्

24 D13 om 24 (cf v l 19) —*) D1-4 8 पश्य-ग्रामस्य (for सोऽपश्यद्ग्राम) D2 G1 -चीर्थं तत्, D3 T2 3 -वार्थं ता, Cg t as in text (for तीर्थं च) —*) Ś Ñ V B1-3 D1-2 8 9 12 वाल्(D3 ति)ल्(N1 V3 B3 4 °ल्व)किनीं, B4 D4 मन्दाकिनीं (for वालुकिनीं) D1-4 9 प्राप्त, G2 तदा (for तथा) D6 T2 G1 ता नदीं वालुकीं तदा (G1 °था) —V1 G1 M3 om 24** D5 repeats consecutively 24*-25* —*) D4 T2 G1 M1 चैव Cg as in text (for तां च) Ś N V1 B D1-4 6-8 9 (both times) 10-12 T2 3 G2 M5 पौरवीं (Ñ V1 B2 4 जाह्नवीं, B1 जाह्नविं, B3 D2 10 11 वल्गुवीं, D1-8 9 [second time पाञ्चालीं] जाह्नवीं, D4 पारवीं D6 T2 3 चालुकीं G2 तमसां; M5 परिधीं) गोमतीं चैव, V3 पान्दवाली चैव —*) Ñ V1 3 B D1-4 8 9 (first time) 10 11 Ct शाल, D5 (second time) शालि, M3 साल (for साल) —After 24 D5-7 10 11 T G1 3 M1 3 ins. while G2 M5 ins after 24** (owing to om.)

3468* प्रजाश्च बहुसाहस्रा स्फीताञ्जनपदानपि ।

[G1 प्रजाश्च Cg as above (for प्रजाश्च) D10 11 G1 M1 साहस्री G1 3 M3 साहस्रान् (for -साहस्रा). D6 T2 स्थितान् (for स्फीतांश्च)]

—After the first occurrence of 24**, D5 ins.

3469* तमसां च व्यतिक्रम्य यथा वायुसुतो बली ।

25 D13 om 25 (cf v l 19) D5 repeats consecutively 24*-25* —*) N V3 B1 3 D1 3 M3 दीर्घम् (for दूरम्) —*) Ś N V B D1 4 8 9 (first time) 12 महात्मा D5 (second time) अपीश्वा (for त्वरित) —*) D5 [आ]श्रम (for द्रुमान्) V3 भग्नान् D5 पश्यन् (for फुल्लान्) —*) B1 नन्दीतीर, D5 नन्दग्राम (for नन्दिग्राम) Ś N V B1 4 D2 6 10-12 M2 3 समीपगान् D3-1 समीपत D5 समुद्भव (for समीपजान्) —After 25 D5-7 10 11 T G M1 3 4 ins

3470* कौशिकं सपुत्रं दृष्ट्वा रममाणं स्वलङ्कृतम् ।
सुश्राविष्यवने यथा चन्द्रेथ द्रुमान् ।

[D7 10 11 G1 transp 1 1 and 1 2 —(1 1) D7 G1 न Cg as above (for स) G2 Ct पुत्र Cg as above (for पुत्रे) D7 10 11 G2 Ct पौत्रिम्, Cg as above (for दृष्ट्वा) D7 10 11 Ct स्वलङ्कृतं, T2 3 M5 अलङ्कृतान् G2 स्वय कुर्वन् —(1 2) M3 कुलविधिनिरस्वाभिः (for the prior half)]

26 *) D4 मात्रम् (for मात्रे) Ś B2 D6 8 12 13 T2 स्ववीरध्याया, V2 damaged D1 मयोध्याया (for त्वयोध्यायाः) —After 26* M3 ins

3471* नन्दिग्रामसमन्वितः ।
तद्वृक्षखण्डं दृष्ट्वैव नन्दिग्रामं च वानरः ।
भवनीयाभिरामीरे हनूमान्मारुतात्मजः ।
ततो रामपुरद्वारि स्थितं पर महाबलः ।
कौसल्यात्मजस्य दूतोऽस्ति द्वारपाल निवेद्यताम् । [5]
निवेदयस्व शीघ्रं मां भरत सत्यविक्रमे ।
एवमुक्तो हनुमता द्वारपालो महात्मना ।
प्रविश्य च पुरं दिव्यं भरताय न्यवेदयत् ।
भरतस्तु तत श्रुत्वा प्रतिहारवचस्तदा ।
शीघ्रं प्रवेशयस्वेति वचनं प्रत्यभाषत । [10]
द्वारपालो विनिष्क्रम्य हनूमन्तमथाब्रवीत् ।
प्रविश्य च गृहं दिव्यं हनूमान्मारुतात्मजः ।
कुशासनसमासीनं

—*) Ñ1 चीर D1 3 4 transp चीर and कृष्ण B1 चीर-कृष्णाजिनं मुनिं —D13 om 25** —*) B3 D5 धीरम् (for दीनं) —G2 om (hapl ?) 26*-8* —*) B3 ऋषिं, G1 कृच्छ्रम् (for कृशम्)

27 G2 om 27 (cf v l 26) —*) D5 M1 वटिल D4 शोक (for मल) —*) Ś1 V1 B1 4 D1-8 9 12 कर्षित (for कर्शितम्) —*) N1 B D1 3-9 M1 [अ]शन (for [अ]शिनं) B1 दीन, D1 13 शान्त (for दान्तं) —*) D5 ब्रह्म (for धर्म)

28 G2 om 28*** (cf v l 26) D13 om 28-29 —*) Ś B3 D1 2 4 8 12 समुत्तम् N1 B4 समुद्धत, B3 अवनद्ध (for समुन्नत) —*) Ś N V1 4 B D1-4 6 8 9 चीरवल्कल धारिण (N1 B3 4 °वासिनं N2 B3 D1 8 9 °वाससम्), V3 चीरकृष्णाजिनाम्बरं (= 26*) —*) D5 T2 3 महर्षिं, Cg as in text (for ब्रह्मर्षि) Ś N V B1-3 D1-4 8 9 12 देव महर्षिसमं (B1 °सत्तम B3 °सन्निभ, B4 D4 °सेवित, D2 °सन्निभ, D3 °सम्मित) B4 देवर्षिब्रह्मसम्मित

पादुके ते पुरस्कृत्य शासन्तं वै वसुंधराम् ।
चातुर्वर्ण्यस्य लोकस्य त्रातारं सर्वतो भयात् ॥ २९
उपस्थितममात्यैश्च शुचिभिश्च पुरोहितैः ।
बलमुख्यैश्च युक्तैश्च काषायाम्बरधारिभिः ॥ ३०
न हि ते राजपुत्रं तं चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
परिमोक्तुं व्यवस्यन्ति पौरा वै धर्मवत्सलाः ॥ ३१
तं धर्ममिव धर्मज्ञं देहवन्तमिवापरम् ।
उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३२
वसन्तं दण्डकारण्ये यं त्वं चीरजटाधरम् ।
अनुशोचसि काकुत्स्थं स त्वा कुशलमब्रवीत् ॥ ३३
प्रियमाख्यामि ते देव शोकं त्यक्ष्यसि दारुणम् ।
अस्मिन्मुहूर्ते भ्रात्रा त्वं रामेण सह संगतः ॥ ३४

G 6. 109 a
B. 6. 125. 38
L 6. 106. 43

29 D13 om 29 (cf v l 28) —a) D6 पादुक Ś1 D2 M2 तु, D3 द्वे, Cg as in text (for ते) —b) M3 त (for वै) Ś N V1.3 B D8.12 पालयत, V3 D1.3.7.9 11 G1.3 M1 प्रशासत, D4 प्रशास्तार, M2 प्रशावत (for शासन्त वै) —c) B1 D1.2.4.6 T1 M2 चा(D4 च)तुर्वर्णस्य, D7 चातुर्वर्ण्यं च, Cg t as in text (for चातुर्वर्ण्यस्य) D1-4 सर्वस्य, M3 गोप्तार, Cg t as in text (for लोकस्य) —d) D6 सतत, M3 महतो (for सर्वतो) G3 भय (for भयात्)

30 a) G1 M3 महामात्यै (for अमात्यैश्च) —b) B1 सुरभिश्च, D1.6.9 वसुभिश्च M3 सुहृद्भिश्च (for शुचिभिश्च) D13 स (for च) —V3 om 30cd —c) D4 बलैर् (for बल) D12 °मुख्यैश्च (for मुख्यैश्च) Ś N1 V1 B3 D12 G3 तु, D4 प्र (for first च) D13 सयुक्तै (for युक्तैश्च) D8 समुख्यैश्च —d) D1 धारिभि, D8 धारिणी(sic) (for धारिभि)

31 D8.9 om 31ab N1 reads 31ab twice —a) Ñ1 च (for हि) V3 B2 D1.6.12 T2.3 तु, Ck t as in text (for ते) Ś1 निहित, B1 D8.13 सहित (for न हि त) D8.13 पुत्रस् (for पुत्र) Ś B4 D12 तु, V3 B3 D13 च, B2.3 D1.6 ते (for त) —b) D13 [थं]वरं (for [अ]म्बरम्) Ś N1(both times) V B D12 काषायाम्बरधारिण(N1 [second time] °भि) —c) D13 पर (for परि) Ś N V B D1-4.8.9.12 त्यक्तु, D6 T1 G3 भेत्तु, D8.10.11 T2.3 G1.2 M1.3 all Cs मोक्तु, D13 त्यक्त (for मोक्तु) D4 पुरस्कृत्य D6 व्यवस्यते D9.13 व्यवस्यत, Cm g as in text (for व्यवस्यन्ति) —d) D6 T च (for वै) D4 °वत्सल D13 पौरस्य (for पौरा वै) D6 T1 G3 M2.4.5 Cg वत्सल (for व सला) Ś N V B D1.4.8.12.13 पौरवत्सल, Cm as in text (for धर्मवत्सला) D9 प्राणानपि विभावसौ

32 a) G3 तद्, Cm g as in text (for त) D13 इव (for इव) —b) V3 D10.13 T3 Ct देहवधम्, D1 °मतम्, D4 T3 °वद्धम्, D7 देहगतम्, Cg as in text (for देहव-तम्) N1 V1 B1 D3 M1 [स]मर, B3 [अ]पर, D6 [अं]बर Cg as in text (for [अ]परम्) Ś D8.12 देहवन्तमिव पावक D13 इवासनो यथागता ।। Cm g t [इत्यत्र इव शब्दो वाक्यालंकारे], Ct adds '[पु] व' इति केचित् पाठ ।। —After 32ab, Ś N V B D1-4.8.9 (l 2 only) 12 ins D13 cont l 3 only after 3473*

3472* न हि ते नगरे पौरा सुखानि परिभुञ्जते।
रामचिन्तापरिद्यून पितुर् व्यसनाकुलम्।
उपागम्य हनूमांस्तु भरत धर्मचारिणम्।

[Ñ V B om l 1 —(l 2) D8 त्व (for राम) N3 B3 परिक्षीत, B2 D5 पर शून्(sic), D4 पर क्षीण (for परिद्यून) D8.9 पितुर् (for पितु) D1-4.9 व्यसनकर्शित(D3 °र्शिन) (for दु खसमाकुलम्) —D1-3 om l 3 —(l 3) D4 उप सृत (for उपागम्य) B1 महात्मान, B4 हनूमास्त D4 च त वीरम् (for हनूमांस्तु) D4 अभिवाद्यानुमानत (for the post half)]

—After 32ab, D12 ins

3473* छिन्दित्वा भ्रातृशोकाश्च मानुषोऽसुरकपिर्वत ।,

while M3 ins after 32ab

3474* आसन तस्य आदाय हस्थोऽपृच्छत बुद्धिमान्।
कच्चिद्रामस्य कुशल क्षिप्र मे शस मानद।
भरतेनैवमुक्तस्तु सौहृदाद्भ्रातृवत्सलम्।

[(l 1) Note hiatus between तस्य and आदाय]

—V3 damaged for 32c —c) Ś Ñ V1.3 B D8.12.13 अब्रवीद् (for उवाच) —d) D2.4.8 पवनात्मज (for मारुतात्मज) Ś Ñ V B D8.12 इद्(Ś D8.12 °ति) प्लवगसत्तम

33 b) B1 D2 यत्स्व, D1.4 य त, D6 T2.3 प्रिय (for य त्व) N V1 D13 धर (for धरम्) —c) D3 अनुयास्येसि —d) Ś N V B D T2.3 M3.6 त्वा (for त्वा) N V1 B1.2.4 D1-4.13 कौशल्यम्, V2.3 B3 D1.9.11 G1 M1.3 कौशलम् (for कुशलम्)

34 D1 om 34 V3 damaged for 34a —a) T2.3 आख्यास्यत (for आख्यामि ते) D8.9.11 वीर (for देव) —b) D3 नाद्य (for शोक) B3 D10.11 M1.2.6 Ct त्यज तु, D1.2.4.9 जहि तु, D8 शोकं तु, D6 त्यजाम्, D7 त्यजन, D12 यक्ष्यामि sic) G1 त्यक्त्वा तु (for त्यक्ष्यसि) —c) Ś N V B1-4 D1.4.8.9.12 रामेण, D13 सुमुहूर्त (for भ्राता त्व) —d) Ś N V B1.4 D8.12 भ्राता ज्येष्ठेन, D1.3.9 M3 भ्राता गावेन, D4 भ्राता ज्येष्ठेन, D13 भ्रातर चेद, Cv r m

G 6 109 39
B 6 125 38
L 6 106 41

निहत्य रावणं रामः प्रतिलभ्य च मैथिलीम् ।
उपयाति समृद्धार्थः सह मित्रैर्महाबलैः ॥ ३५
लक्ष्मणश्च महातेजा वैदेही च यशस्विनी ।
सीता समग्रा रामेण महेन्द्रेण शची यथा ॥ ३६
एवमुक्तो हनुमता भरतः कैकयीसुतः ।
पपात सहसा हृष्टो हर्षान्मोहं जगाम ह ॥ ३७
ततो मुहूर्तादुत्थाय प्रत्याश्वस्य च राघवः ।
हनूमन्तमुवाचेदं भरतः प्रियवादिनम् ॥ ३८
अशोकजैः प्रीतिमयैः कपिमालिङ्ग्य संभ्रमात् ।
सिषेच भरतः श्रीमान्विपुलैरश्रुबिन्दुभिः ॥ ३९
देवो वा मानुषो वा त्वमनुक्रोशादिहागतः ।
प्रियाख्यानस्य ते सौम्य ददामि ब्रुवतः प्रियम् ॥ ४०

---

as in text (for रामेण सह) M1 राघवेण समेष्यसि ※ Cv रामेण सह समेत इत्त वर्तमानसामीप्ये भविष्यति भूतनिर्देश ※

35 ᵃ) B1 प्रतिपद्य, D5 प्रतिनद्य (for प्रतिलभ्य) M3 प्राप्य चानुत्तम यश —V1 damaged for 35ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 Ñ V1 B1-4 D2-8.9.12.13 उपायात, Ś1 V1 B1 D6 T2.3 उपयात, D1 उपायत, G1 ***ति (lacuna) (for उपयाति) B1 समिद्धार्थ D1 G1 समृद्धार्थ, D3 स सिद्धार्थ, Cg as in text (for समृद्धार्थ) —ᵈ) D6 -मित्रो (for मित्रैर्) B2 D2-4.9.13 महाबल (for °बलैः)

36 M1 om 36ᵃᵇ —ᵃ) D13 लक्ष्मणस्तु, M3 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणश्च) —ᵇ) M3 मैथिल्या (for वैदेही) Ś D6.13 तपस्विनी, M3 महायशा (for यशस्विनी) —ᶜ) Ś D1-4.6-9.13 M1 समेता Cg as in text (for समग्रा) —ᵈ) D11 lacuna for महेन्द्रेण Ś N1 V1 B1 D1-3.6.8.9 T2.3 M1.3 यथा शची (by transp) —After 36 Ś N V B1.2.4 D1-4.8.9.12.13 M3 (D1-3.9 M3 l 2 3 only) ins, B3 ins after 36ᵃᵇ

3475* नन्दिष्यसि महाबाहो सुहृद्गणेन कर्षक ।
क्षिप्रमुत्तिष्ठ भद्रं ते पश्य भ्रातरमागतम् ।
विजित्य लोकान्त्रीन्विष्णु सहस्राक्षमिवागतम् ।
एतत्तु दृश्यते दूराद्धर्मेयुक्तं मनोजवम् ।
तरुणादित्यसंकाशं विमानं रामवाहनम् । [5]

[(l 1) Ś D8.13 नन्दिष्यसे, B4 नन्दिष्यति D13 समायाम (for नन्दिष्यसि) —After the prior half of l 1 B3 ins

3475(A)* नन्दिग्रामे वसंश्चिरम् ।
रामदर्शनमात्रेण

Ś M1 D8.13 सुहृद्गणेन (for सुहृद्गण) Ś D8 कार्षिक D13 कर्षिण (for कर्षक) —(l 2) V3 damaged from भ up to र D2.4.8 स त्वम् (for क्षिप्रम्) —(l 3) D1-4.9 निर्जित्य (for विजित्य) B3 D1.8.9.13 विष्णु सहस्राक्ष (for विष्णु सहस्राक्षम्) D8 स्वाश्रम (sic) —(l 4) D13 दूर (for दूराद्) Ś धर्म्य N V2.3 B1-4 दृष्ट B4 र स (sic) D1 तेन (for धर्मे) V1 युक्त सत्य (for धर्मयुक्त)]

—Thereafter D13 cont

3476* उपयात महावीर राघवैश्च समन्वितम् ।

—Then D13 ins an addl colophon [लङ्कायां भरतप्रियाख्यान]

37 ᵃ) V3 damaged from मु up to कक in ᵇ D6 T2.3 G1 M3 महात्मना (for हनुमता) B3 एवमुक्तस्तु वचन —ᵇ) D13 कैकेयीनन्दवर्धन ; M1.3 भरतो भ्रातृवत्सल —ᶜ) Ś Ñ V B D6.13.16 M2 उत्पपात तदा (D13 M1 °दो) (for पपात सहसा) D1-4.8 उत्पपातासनात्तूर्णं, G1 हृष्ट पपात सहसा —ᵈ) Ś N V2 B D2.3.6.8.13 G1 च D6 स (for ह) D8.10.11 G1 M1 उपागमत्, Cg as in text (for जगाम ह) D13 सहसा मोहमभ्यगात्

38 ᵃ) T1 तदा (for ततो) —ᵇ) D1.2.4 T2.3 प्रत्याश्वस्य, D8 प्रत्याश्वस्तश्च, D13 प्रत्याश्वस्य (sic) (for प्रत्याश्वस्य) —D8 reads from च up to 39ᵃ in marg D13 स (for च) Ś N V B D1.8.13 भरतो भ्रातृवत्सल —ᶜ) Ś Ñ V B1.2.4 D1.4.12.13 प्रत्युवाच हनूमतं, B3 D1.2.4.8 उवाच स (D6 च) हनूमत —ᵈ) V1 प्रहृष्ट B3 मारुतिं (for भरत) D1 प्रियदर्शन, G1 M3 कैकयीसुत (for प्रियवादिनम्)

39 D8 reads 39ᵃᵇᶜ in marg (cf v l 38) —ᵃ) B1 प्रेम, B4 प्रीत (for प्रीति) D1-4 -करै, D7 -मयै (for -मयैः) D6 शोकवशे शुभैर्गात्रैस्, D13 सुप्रीत प्रीत मनस —ᵇ) D6 T2.3 प्रियम्, Cg as in text (for कपिम्) D6 T2.3 मारुतिं (for संभ्रमात्) Ś N V B D8.13 प्रिय (Ś B4 D8.13 प्रीति, B3 चिर)मात्वे(N1 V1 B2 °ला)थ सत्रमे, D1-4 प्रिय प्राप्य ससंभ्रम, D6 समालिङ्ग्य सुसंभ्रमात्, G (ed) प्रियावेदनसभवै —ᶜ) Ś D8.13 सुषेव, B1 D1 सिषिचे, D6 निषिंचत्, D13 सिषेवे (for सिषेच) G1 परम, Cg as in text (for भरत) Ś N V B D1-4.8.13 कपि (B1 रघु)पुरवस्य —ᵈ) Ś Ñ V B D8.13 गात्रमेव, D1-4.8 गात्र चैव, D7 विरलैर्, G2 M1.2 विमलैर्, Cg as in text (for विपुलैर्) D6 साश्रु, T1 G1.3 M1.2.3 आस्र (for अश्रु)

40 M1 om 40ᵃᵇ —ᵃ) D13 तु, D13 [अ]पि (for त्वम्) D1-3.9 यदि वा यक्षो (for मानुषो वा त्वम्) —ᵇ) D1-3.9 ह्यनु (for ह्यनु) D13 त्वमनुक्रोशमागत —ᶜ) V3 किं चाह त्वाय, D1-4.9.13 प्रियाख्यानाच्च (D13 °नं च) (for प्रियाख्यानस्य) D1-4.9.13 वीर (for सौम्य) —ᵈ) B1 M3 ददानि, D8 वदामि Cm g t as in text (for

गवां शतसहस्रं च ग्रामाणां च शतं परम् ।
सकुण्डलाः शुभाचारा भार्याः कन्याश्च षोडश ॥ ४१
हेमवर्णाः सुनासोरूः शशिसौम्याननाः स्त्रियः ।
सर्वाभरणसम्पन्नाः सम्पन्नाः कुलजातिभिः ॥ ४२

निशम्य रामागमनं नृपात्मजः
कपिप्रवीरस्य तदाद्भुतोपमम् ।
प्रहर्षितो रामदिदृक्षयाभव-
त्पुनश्च हर्षादिदमब्रवीद्वचः ॥ ४३

G 6 109. 0
B 6 123. 46
L 6 107 105

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११३ ॥

ददामि) D11 स्वप (for प्रियम्) Ś D1-4 6 9 11 वद किं (D1 °दव) प्रियं, B2 मुवते वर, B1 प्रियमुत्तम (for प्रुवत प्रियम्) G1 किं ददामि वद प्रियं

41 ᵃ) Ś Ñ V B D4.6.11 M1 सहस्राणि; D3 -साहस्रं च (for -सहस्र च) —ᵇ) N1 त (for च) Ś N V B D4 6 11 शतानि च (Ś वै), D1 2 11 शत वरा M3 पर शत, G (ed) शतानि त (for शत परम्) —ᶜ) B1 सकुला सु; D1-4 सकुदुरा, G2 M3 सुकुडला (for सकुण्डला) D1 सदाचारा, D3 समाचारा (for शुभाचारा) D13 सुप्रभा कुंडलाधारा —ᵈ) D1-3 4 पत्नीः; D4 पत्नयः, M1 वरा; Cg as in text (for भार्या) Ś D1 धन्याः; D1 5 चैव (for कन्याः) D13 कन्या भार्याः (by transp) V3 D4,9,10,11 तु (for च) —After 41, D1-3 5 ins 1 2 only of 3477*

42 D1-3 om 42 M1 om 42ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V B D4.6.13 दासीशतपरीवारा —ᵇ) M3 स्त्रियः (for स्त्रिय) B1 शशिसौम्यनिभानना —ᶜ) Ś N V B D1 6 12 13 सर्व लक्षण, D6 T1 वराभरण (for सर्वाभरण) B1 सपूर्णा —ᵈ) D3 शालिनी (for जातिभि) D13 कुलजाति समन्विता —After 42, Ś Ñ V B D4(1 2 only) 6 12 13 ins while D1-3 (D1-2 owing to om) 5 ins 1 2 only after 41

3477* सुवर्णस्य सहस्रं तु दासीना च शत तथा ।
हिरण्यकोशरत्नानि वस्त्राणि विविधानि च ।
यच्चान्य मार्गसे सौम्य तच्च सर्वं ददामि ते ।

[(l 1) D13 शत धेनूः (for सहस्रं तु) B2 शतानि च (for शत तथा) D13 ग्रामाणां च शत शत (for the post half) —N V B D13 om l 2 —(l 2) Ś D3 4 6 11 -कोट्यो D1 कोटि (for -कोश) D4 transp रत्नानि and वस्त्राणि —(l 3) Ś D6 12 हा (for first च) Ś V3 D2 11 मन्यसे (for मार्गसे) B3 वीर (for सौम्य), N3 B4 शाम्य (for सर्वं) S1 ददाने]

while D5 ins after 42

3478* एष त्वं भद्रा कोऽपि हरिर्नाखिलं निधिः ।
अगाद् विलिख्य वृक्ष मया स्वप्नवदूहितम् ।

43 D13 om 43 —ᵃ) D1-2 10 कवि, T2 कपे, Cg as in text (for कपि) G2 3 M1 2 3 Cg वद् (for यदा) —ᶜ) G3 दिदृक्षयागाद्, Cg as in text (for दिदृक्षयाभवत्) —ᵈ) G1 च स (for वच) —For 43 Ś N V B D1-4 6 12 subst

3479* निशम्य काम्य वचन हनूमत
सुशोभन शोकविनाशन च ।
उवाच हृष्टो भरत पृथुश्री
र्दिष्ट्ये चिरस्यागतमायतेक्षणम् ।

[(l 1) Ś D6 12 रम्य (for काम्य) D1 स तस्मात्कपेस् (for हनूमतः) —(l 2) N1 B4 स (for सु-) D1-4 तदा स्वशोकापनुद प्रबावद —(l 3) D1 2 4 मुसे (for हृष्टो) D1 4 कपि प्रिय (for पृथुश्री) —(l 4) B1 हृष्ये चिराभ्यागतम्, D1-4 चिरस्य दृष्टवाम्यहम् (for दृष्ट्ये चिरस्यागतम्) Ś D4 8 12 मायताक्ष (for आयतेक्षणम्)]

Colophon D13 om (cont the Sarga) N1 reads colophon in marg —*Kāṇḍa name* N V1 B D4 लङ्काकाण्डे —After Kanda name V3 D1 2 ins वाल्मीकीये —*Sarga name* Ś N2 B1 3 4 D6 12 भरत विशोकी (B1 3 4 °क)करण, V1 भरतविशोक करण, V2 3 भरतशोककर्षण (V2 °करण) B2 भरतविशोक D1 भरता नदन, D2 भरतहनूमत्समागम D3 भरतानद, D4 भरता नदन M3 भरतप्रियाख्यान —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 3 B2 4 D4 6 12 om Ś1 V1 D1 108 N2 114 B1 85 B3 105 D3 110 D4-7 G M3 4 128 D9 111 D10 11 127 T1 damaged T2 136 T3 139 M1 129 M2 130 —After colophon D3 concludes with ३ म while G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

११४

G 6.110 1
B 6.126 1
L 6.110 1

बहूनि नाम वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ।
शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनम् ॥ १
कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥ २
राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागमः ।
कस्मिन्देशे किमाश्रित्य तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ ३

114

D13 continues the previous Sarga. D12 begins with ॐ

1 [a]) D4 T2 3 च, Ck t as in text (for मु) —For 1[ab], Ś Ñ V B D1-12 subst

3480* बहूनामपि वर्षाणामिदं श्रुतिरसायनम् ।

[B4 इव D13 एव (for अपि) B1 माम ममाश्रुत (for श्रुतिरसायनम्)]

—[c]) V3 damaged for शृणोम्य —T1 damaged from म्य up to first म in 1[c] T2 3 प्रियतर, Cm as in text (for प्रीतिकर) —After 1[c], Ñ V B ins

3481* पश्चास्यादद्य दुर्लभम् ।
अद्य श्रुतिप्रीतिकरं

[(l 1) V2 मम नाथस्य —B1 om from 1 2 up to 1[d] —(l 2) B1 वेच (for अद्य)]

—[d]) T1 damaged for मम नाथ B1 D13 दुर्लभं M1 कीर्तितं Cm k t as in text (for कीर्तनम्) —For 1, D1-4 8 subst

3482* यो बहूनि हि वर्षाणि सुतः हित्वा गतो वनम् ।
तस्याद्य प्रीतिजननं श्रुतं राघवकीर्तनम् ।

[(l 1) D8 तु D4 6 च (for हि) D1 [अ]व वर्षाणि (for गतो वनम्) —(l 2) D1 श्रुता भाग्य तु कीर्तितं (for the post half)]

2 5 32 6 —[a]) Ñ V B D13 गौराणा B4 °णा) (for कल्याणी) Ś V1 D1-4 8 10-13 तव N V2 3 B1 3 4 चैव, B2 चिर (for बत) —[b]) Ś B1 D13 लौकिका (for लौकिकी) D1 10 11 T1 2 G M1 3 Ct m, Cm k as in text (for मे) —[c]) V1 B4 एव (for एति) D13 श्रानन्देभवति जीवन्तं —V2 lacuna for 2[c] —[d]) Ś D1 13 नव (for नर) B4 शताति च (for शतादपि) —After 2 B1 (marg) ins

3483* सर्वावस्थागतस्यापि मरणाज्जीवितं सुखम् ।

—*Thereafter* B1 cont while Ś Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8 10 12 ins after 2

3484* यदमुत्कं महाबाहुर्मेघ सुमहायशाः ।
अयूच्छत हनूमन्तं महात्मानं प्लवङ्गमम् ।

[(l 1) B4 D1-4 8 महातेजा (for °बाहु) Ś Ñ1 D8 13 च V1 2 B1 D1-4 8 म (for तु) —(l 2) Ś D1-4 8 10 पप्रच्छ त B1 आपृच्छत् Ñ1 transp हनूमन्तं and महात्मानं D1 8 महात्मा निचन रवर् (D1 °त कपि) (for the post half)]

—*After* 2 G (ed) ins

3485* एवमुक्तस्तु भरतो हनूमन्तं महाबलम् ।
अपृच्छद्धमसंयुक्तं यथावृत्तं सुदारुणम् ।

—*Thereafter* G (ed) cont 3486*

3 G (ed) om 3 V3 om 3[ab] —[a]) D1-4 8 रामस्य च (for राघवस्य) —[b]) Ś N V2 3 B D4 8 11 13 वृत्तं (for आसीत्) —V3 damaged from स्मि in 3[c] up to हि in 3[d] —[c]) G1 तरिमन् D4 लोके (for देशे) Ś D4 किमापृच्छ, Ñ1 V2 B D4 13 स (V2 B1 2 4 च)माश्रित्य D1 T1 3 कृत सख्य M1 समागम, Cg k t as in text (for किमाश्रित्य) —T1 damaged from हि in 3[d] up to स्या in 4[d] —[d]) Ś N V 2 B D1-4 8 10 11 13 तन्ममाचक्ष्व (for तत्त्वमाख्याहि) B4 पृच्छित, D1-2 8 तदहं, D13 पृच्छत (for पृच्छत) T1 तत्त्वमाख्यामि पृच्छत ॐ Cm 'राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागम ' इत्यनेन दूतो वा ताबुवे वेति प्रश्नस्यानन्तरं वानरेन्द्रस्य सुग्रीवस्य सचिवोऽहमिति प्रतिवचनं हनुमता दर्शितमित्यवगन्तव्यम् ॐ —*After* 3 Ś N V B D1-4 8 10 13 M1 ins while G (ed) cont after 3485* (owing to om)

3486* यद्यपि श्रुतवानस्मि विग्रहं रावणं प्रति ।
चारेण सुप्रयुक्तेन कुलोचोरो रणं प्रति ।
त्वयि मे प्रत्ययस्तात यस्त्वं रामादुपागत ।

[(l 1) Ś D3 8 10 यद्यस , D1 तत स , M1 सर्वं (for यद्यपि) Ś1 विग्रह (for विग्रह) —D11 om (hapl) l 2 —(l 2) D1 4 सम्प्रयुक्तेन, D8 सुप्रयत्नेन (for सुप्रयुक्तेन) B1 (marg also orig as above) 2 वानरेण युक्तेन (for the prior half) Ś N1 B4 D13 कुलोचोर B1 (orig, marg also as above) रिपु D1 [र]िपु त (for रणं) B1 सत्तुत रावण प्रति (for the post half) —V2 om l 3 —(l 3) D8 सत्य (for प्रत्यय) B1 तावद्, D1 3 4 8 सीस्व, D8 मैव्य (for तात) —*After the prior half* D1 wrongly reads from बिग्र in 3[c] up to 3[d] Ś D4 13 अ, B4 विग्र, B3 8 च D1 यत्र (for यस्त्व)]

—*Thereafter* Ś D1 3 4 8 M1 cont

3487* कथं कुलाय स धीमानाग्रय पुनरागत ।

स पृष्टो राजपुत्रेण वृत्तान्तं समुपेक्षितः ।
आचचक्षे ततः सर्वं रामस्य चरितं वने ॥ ४
यथा प्रव्रजितो रामो मातुर्दत्ते वरे तव ।
यथा च पुत्रशोकेन राजा दशरथो मृतः ॥ ५
यथा दूतैस्त्वमानीतस्तूर्णं राजगृहात्प्रभो ।
त्वयायोध्यां प्रविष्टेन यथा राज्यं न चेप्सितम् ॥ ६
चित्रकूटं गिरिं गत्वा राज्येनामित्रकर्शनः ।
निमन्त्रितस्त्वया भ्राता धर्ममाचरता सताम् ॥ ७
स्थितेन राज्ञो वचने यथा राज्यं विसर्जितम् ।
आर्यस्य पादुके गृह्य यथासि पुनरागतः ॥ ८
सर्वमेतन्महाबाहो यथावद्विदितं तव ।
त्वयि प्रतिप्रयाते तु यद्वृत्तं तन्निबोध मे ॥ ९
अपयाते त्वयि तदा समुद्भ्रान्तमृगद्विजम् ।
परिविवेशाथ विजनं सुमहद्दण्डकावनम् ॥ १०

G 6 110 12
B 6 116 11
L 6 107 14

[D2 हनुमान्, M2 श्रीम च (for स श्रीमान्) M1 पुरुषर्षभ (for पुत्रराग)]

4 T1 damaged up to स्या in 4^d (cf v l 3) D1 om 4^{ab} —^{a}) D3 आज्ञप्तो (for स पृष्टो) B3 पुत्र मुक्त स हनुमान् —^{b}) B1 वृत्तया, B2 D6 वृत्या, B4 वृत्पर, D7 12 G1 वृत्या, D13 दिष्टया, T2 3 मृत्या, Cm g t as in text (for वृत्त्या) B1 D13 सेवित (for चेदित) D1 वृक्षर सपरोदित (sic), D2 8 कपिर्वृश्या(D8 °स्पर) समास्थि(D8 °श्रि)त, D3 विमृश्य कपिकुञ्जर —D13 om 4^c–5 V3 damaged from 4^c up to म in महत् (see var) in 4^d M2 reads 4^{cd} twice (var) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B2 4 D8 12 तदा सर्वं, D3 च तत्सर्वं, M3 (second time) तदा स्वप्न —^{d}) Ś Ñ V B1 2 4 D4 8 12 म(V3*)हत् (for वने) —After the first occurrence of 4^{cd}, M2 ins

3488* दण्डकाना प्रवेशादि आश्रमाना प्रकीर्तयत् ।

[Note hiatus between the two halves]

5 D13 om 5 (cf v l 4) D7 om (hapl) 5^{ab} D6 transp 5 and 6 —^{a}) D2 अथ, D6 G1 यदा, Cg k t as in text (for यथा) Ś N2 V B2 4 D10 11 G M1–3 Ck t प्रव्राजितो, M3 प्रवासितो (for प्रव्रजितो) T2 ** ***तो रामो (damaged) —^{b}) B4 M3 दत्तो वरस्, D3 T1 M3 दत्तवरस्, D10 11 G3 Ck t दत्तौ वरौ (for दत्त वरे) D1 तदा (for तव) D1–4 M3 मात्रे द(M1 °त्तुदै)त्तौ वरौ च तौ (D3 4 M1 ते) —^{c}) G3 यदा (for यथा) D3 om च (subm) —^{d}) Ś B4 D8 हत, D3 G3 नृप, G1 गत (for मृत)

6 D6 transp 5 and 6 —^{a}) Ś2 moth eaten G3 [अ]मूतैस् (for दूतैस्) B2 समानीतस् —^{b}) V2 अपि, D3 13 विभो (for प्रभो) —V1 mostly damaged for 6^{cd} —^{c}) D1 4 3 अयोध्यायां (for त्वयायोध्यां) —^{d}) N V1 B1 2 4 D1 4 च न (by transp) B3 तु न (for न च) Ś D6 च नो स्थित, D3 च नेप्सित, D4 च नो हित (sic) D11 न चेप्सित, D13 च वाञ्छित (for न चेप्सितम्) D13 यथा रामो वन गत

7 D6 om 7–8^b —^{a}) B1–3 D3 4 5 8 7 8 10 12 13 G1 3 M1 4 चित्रकूट D3 ज्ञात्वा (for गत्वा) —^{b}) D13 वाहेन (for राज्येन) Ś V3 B1 D4 6 12 कर्षण, Ñ V1 2 B2 4 D2 8 -कर्षण, D1 G1 M1 3 5 Cg कर्शन, D12 -कर्षिणा, G3 कर्शिना (for कर्शन) T2 3 राज्येनाभिनिकर्शन, M3 यथा राज्येन राघव —V3 om 7^c–8^b —^{c}) Ś D6 8 12 T2 3 सता, B3 D2 4 यथा, D13 सदा (for सताम्) D1 धर्मचारस्तो यथा, D3 धर्मश्चाचरित त्वया

8 V3 D6 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D8 12 13 वचने राज्ञो (by transp) B4 वचन राज्ञो, G(ed) च वने राज्ञा (for राज्ञो वचने) D1 तत्श्रुत्वा राज वचने —^{b}) D1 3 च नेप्सि(D3 °च्छि)त, D3 4 न चेप्सित, D6 T2 3 विवर्जित, Ck t as in text (for विसर्जितम्) Ś D8 12 न च त वचन कृत, N1 V1 2 B3 तेन त न वच कृत, Ñ3 B1 2 4 D13 न ते(B1 च) तेन वच कृत —^{c}) Ś N V B D1–4 8 11 12 तत्पादुके स्वमादा(N2 °श्र)य, D13 आर्येपादौ त्वमादाय —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 11 12 च, D13 वै (for [अ]सि) B3 पुरम् (for पुनर्)

9 ^{a}) D3 तत्त्वम् (for सर्वम्) —^{b}) D1 सर्वं च (for यथावद्) B1 मम (for तव) —^{c}) V3 damaged from प्रति up to त्वयि in 9^d D13 निवृत्त (for प्रयात) D1 3 त्वयि प्रयाते तु तदा, M3 निवृत्त त्वयि यद्वृत्त —^{d}) Ś D3 यत्कृत तत्, B1 यद्वृत्तात, D13 यज्जातुस्तत्, M3 तत्तत्त्वेन (for यद्वृत्त तत्) V3 मा (for मे) D4 निबोद्ध मे (sic), G1 वदामि ते (for निबोध मे)

10 ^{a}) D1 समयाते —^{b}) D1 4 3 समुद्विग्न D6 T2 3 द्विप (for द्विजम्) Ś N V B D4 12 राघव सहलक्ष्मण, D13 प्रस्थित स वने प्रभु —After 10^{ab}, Ś D1–12 S ins

3489* परिद्यूनमिवात्यर्थं वहन समपद्यत ।
तद्भक्षितमृदित घोर सिंहव्याघ्रमृगायुतम् ।

[(1 1) D1 परित्यक्तेनेव (hypm) D2 परिद्यूनम् D8 °द्यू यम्, M3 °द्युनम्, Cr m g k t as above (for परिद्युनम्) Ś D1–4 12 अस्य च(Ś तु, D12 तद्) D3 वश्य तत् (hypm) (for त्वत्यर्थ) D3 तत्रत्वं D2 वहने D12 वहन (for वहन्) D4 प्रत्यपद्यत D8 समपर्दत —(1 2) D1 4 ते हृषि D3 तद्वते (for तद्भक्षि) Ś D1–4 8 11 चरित वीर (for भूदित घोर) D12 13 G3 [आ]कुल (for [आ]युतम्)]

११४

G 6 119 1 B 6 126 1 L 6 110 1

बहूनि नाम वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ।
शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनम् ॥ १
कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥ २
राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागमः ।
कस्मिन्देशे किमाश्रित्य तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ ३

114

D13 continues the previous Sarga. D13 begins with ॐ.

1 [b]) D6 T2 3 च Ck t as in text (for तु) —For 1[ab] Ś N V B D6 11 12 subst

3480* बहूनामपि वर्षाणामिदं श्रुतिरसायनम्।

[D1 इद D12 एव (for अपि) B1 श्रव मवाधुन (for श्रुतिरसायनम्)]

—[c]) V1 damaged for शृणोम्य —T1 damaged from म्य up to first म in 1[d] T2 3 प्रियतर Cm as in text (for प्रीतिकरं) —After 1[a] N2 V B ins

3481* यशःपरमाय दर्शनम्।
अद्य श्रुतिमिरिकर

[(l 1) V3 मम नाथस्य —B1 om from l 2 up to 1[d] —(l 2) B1 मेव (for अद्य)]

—[d])T1 damaged for मम नाथ B1 D11 दर्शन, M2 कौर्तन Cm k t as in text (for कीर्तनम्) —For 1 D1 4 9 subst

3482* यो बहूनि हि वर्षाणि सुखं हित्वा गतो वनम्।
तस्याद्य प्रीतजननं श्रुतं रामस्य कीर्तनम्।

[(l 1) D5 8 D4 9 च (for हि) D6 [म]च वर्षे (for गतो वनम्) —(l 2) D4 हुतं वास्य तु कीर्तितं (for the post half)]

2 = 5 326 —[a]) N V B D6 11 पौराणी B1 [illegible] (for कल्याणी) Ś V2 D4 6 11 12 13 तव N V1 3 B1 4 वैव B3 नित्यं (for बत) —[b]) Ś B1 D5 12 लौकिका (for लौकिकी) D6 10 11 T1 2 G M2 3 Ct m Cm k as in text (for मे) —[c]) V3 B4 एव (for एति) D6 12 वानदेऽद्येति जीवन्त —V2 lacuna for 2[c] —[d]) Ś D5 12 नव (for नर) B1 नराणामपि च (for शतादपि) —After 2 B1 (marg) ins

3483* सर्वावस्थागतस्यापि स्मरणाज्जीवित सुखम्।

—Thereafter B1 cont while Ś N V 1 B1 3 4 D1 4 6 9 11 ins after 2

3484* एवमुक्त्वा महाबाहुर्भरतः सुमहायशाः।
अब्रवीत्तत हनूमन्त महामात्र समागमम्।

[(l 1) B4 D1 5 6 महायशा (for महायशाः) Ś N1 D5 11 च V1 2 B1 D1 4 6 9 म (for हु) —(l 2) Ś D1-4 6 9 10 पप्रच्छ त B1 आशु हन् N1 transp हनुमन्तं and महामात्र D1-3 6 महात्मा निरुक्तं स्वयं (D5 °त वचि) (for the post half)]

—After 2 G (ed) ins

3485* एवमुक्तवान् भरतो हनुमन्तं महाबलम्।
अपृच्छद्वानरश्रेष्ठं समाश्वस्य स राघवम्।

—Thereafter G (ed) cont 3486*

3 G (ed) om 3 V2 om 3[ab] —[a]) D1 4 6 राघवस्य च (for राघवस्य) —[b]) Ś N V1 3 B D4 9 11 12 13 कृत (for आसीत्) —V3 damaged from स्मि in 3[c] up to द्वि in 3[d] —[c]) G1 नस्मिन D5 स्थानं (for देशे) Ś D6 किमाश्रित्य, N1 V3 B D6 11 12 (V3 B1 3 4 क) प्राप्तिः D4 T2 3 कृत सदा M1 समागम Cg k t as in text (for किमाश्रित्य) —T1 damaged from हि in 3[c] up to त्त्व in 4[d] —[d]) Ś N V1 3 B D1 4 6 9 11 12 13 त सर्वमाख्याहि (for तत्त्वमाख्याहि) B1 पृष्टितः D1 4 6 तदा D13 पृच्छतः (for पृच्छतः) T2 तत्वमाख्याहि पृच्छत ॐ Cr m °राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागम इत्यनेन दयोत्पादमानुषो वेति प्रसङ्गस्यानन्तर वानरस्तु सुग्रीवस्य सचिवोऽहमिति प्रतिपादन हनुमता दर्शितमित्युक्तवान् ॐ —After 3 Ś N V B D1-4 6 9 11 M4 ins while G (ed) cont after 3485* (owing to om)

3486* यदपि श्रुतवानस्मि विग्रहं राघव प्रति।
चारणं सुमहत्तत्र इन्द्रयोगो रण प्रति।
त्वयि मे प्रत्ययश्चात्र यस्य रामाद्युपागतम् ।

[(l 1) Ś D1 4 6 9 11 यद स D5 तच्च सं , V3 यत्र (for यदपि) Ś1 विग्रह (for विग्रहं) —D1 11 om (hapl.) l 2 —(l 2) D1 तत्राश्रुत्वा D6 सुमहतेन (for सुमहत्तत्र) B1 (marg also orig as above) 4 वानरेण सुमहत (for the prior half) Ś N1 B1 D1 6 क्षीणोऽस्ति B1 (orig marg also as above) रिपु D4 (5)रिम त (for रण) B1 संयुग राक्षस प्रति (for the post half) —V3 om l 3 —(l 3) D1 राम (for प्रत्ययः) B1 तावद D1 4 6 9 सैव D1 स ह्ये (for ह्यत्र) —After the prior half D1 wrongly reads from क्व in 3[a] up to 3[d] Ś D5 11 यथा N1 illeg B1 4 च D1 यत्र (for यत्र)]

—Thereafter Ś D1 4 6 11 M1 cont

3487* कथ हताश्च स श्रीमान्राघव पुनरागत ।

स पृष्टो राजपुत्रेण बृस्यां समुपवेशितः ।
आचचक्षे ततः सर्वं रामस्य चरितं वने ॥ ४
यथा प्रव्रजितो रामो मातुर्दत्ते वरे तव ।
यथा च पुत्रशोकेन राजा दशरथो मृतः ॥ ५
यथा दूतैस्त्वमानीतस्तूर्णं राजगृहात्प्रभो ।
त्वयायोध्यां प्रविष्टेन यथा राज्यं न चेप्सितम् ॥ ६
चित्रकूटं गिरिं गत्वा राज्येनामित्रकर्शनः ।
निमन्त्रितस्त्वया भ्राता धर्ममाचरता सताम् ॥ ७
स्थितेन राज्ञो वचने यथा राज्यं विसर्जितम् ।
आर्यस्य पादुके गृह्य यथासि पुनरागतः ॥ ८
सर्वमेतन्महाबाहो यथावद्विदितं तव ।
त्वयि प्रतिप्रयाते तु यद्वृत्तं तन्निबोध मे ॥ ९
अपयाते त्वयि तदा समुद्भ्रान्तमृगद्विजम् ।
प्रविवेशाथ विजनं सुमहद्दण्डकावनम् ॥ १०

G 6 110 12
B 6 126 11
L 6 107 14

[D2 सुश्रीमान्, M3 शीघ्र च (for स श्रीमान्) M3 पुरुषर्षभ (for पुनरागत)]

4 T1 damaged up to स्या in 4ᵇ (cf v l 3) D4 om. 4ᵃᵇ —ᵃ) D5 आज्ञसो (for स पृष्टो) B3 पृष्टः सुष्ठ स हनुमान् —ᵇ) B1 तुष्टया, B2 D2 वृक्ष्या, B4 वृष्या, D7 12 G1 वृस्या, D13 द्विष्टया, T2 3 भूस्या, Cm g t as in text (for बृस्यां) B1 D13 सेवित (for वेशित) Ñ1 बृस्या सपपतोदित (sic), D1 3 5 कपिवृंदया (D5 °व्या) समाहिय (D5 °ह्नि)त, D3 विमृश्य कपिकुमर —D13 om 4ᶜ–5 V3 damaged from 4ᶜ up to म in महत् (see var) in 4ᵈ M3 reads 4ᶜᵈ twice (var) —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B2–4 D2 12 तदा सर्वं, D5 च तत्सर्वं, M3 (second time) तदा यथा —ᵈ) Ś Ñ V B1 3 4 D4 6 12 म(V3*)हत् (for वने) —After the first occurrence of 4ᶜᵈ, M3 ins

3486* दण्डकाणां प्रवेशादि आश्रमाणां प्रकीतयन् ।

[Note hiatus between the two halves]

5 D12 om 5 (cf v l 4) D5 om (hapl) 5ᵃᵇ D8 transp 5 and 6 —ᵃ) D3 अथ, D6 G3 यदा, Cg k t as in text (for यथा) Ś Ñ2 V B1 4 D10 11 G M1–3 Ck t प्रव्राजितो, M3 प्रवासितो (for प्रव्रजितो) T2 ** ***तो रामो (damaged) —ᵇ) B4 M4 दत्तो वरस्, D2 T1 M3 दत्तवरस्, D10 12 G3 Ck t दत्तौ वरौ (for दत्ते वरे) D6 तदा (for तव) D1–4 M1 मात्रे द(M1 °तुर्द)त्तौ वरौ च तौ (D3 4 M1 ते) —ᶜ) G3 यदा (for यथा) D3 om च (subm) —ᵈ) Ś B4 D3 हत , D4 G3 नृप , G1 गत (for मृत)

6 D8 transp 5 and 6 —ᵃ) Ś1 moth eaten G3 [अ]गृहैस् (for दूतैस्) B3 समानीतस् —ᵇ) V2 अपि, D1 12 विभो (for प्रभो) —V3 mostly damaged for 6ᶜᵈ —ᶜ) D1–3 9 अयोध्यायां (for त्वयायोध्यां) —ᵈ) Ñ V2 B1 3 4 D1 3 च न (by transp) B4 तु म (for न च) Ś D8 च नो प्सित, D3 च नेप्सित, D4 च तो हित (sic) D11 न चेप्सित, D12 च नाश्रित (for न चेप्सितम्) D12 यथा रामो यत्र गत

7 D8 om 7–8ᵈ —ᵃ) B1–3 D1 3 4 5 7 8 9 10 11 12 G1 M1 चित्रकूट D3 ज्ञात्वा (for गत्वा) —ᵇ) D12 बाह्येन (for राज्येन) Ś V3 B1 D8 9 13 कर्षण , Ñ V1 3 B2 4 D1 3 -कर्षण D1 G1 M3 4 6 Cg -कर्शन, D12 कर्षणा, G3 कर्शिना (for कर्शन) T2 3 राज्येनारिनिकर्शन ; M3 यथा राज्येन सवत्र —V3 om 7ᶜ–8ᵇ —ᵈ) Ś D6 8 11 T2 3 सता, B2 D2 4 यथा, D13 सदा (for सताम्) D1 धर्माचाररतो यथा, D5 धर्म्यमाचरित त्वया

8 V3 D5 om 8ᵃᵇ (cf v l 7) —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B1–3 D6 12 13 वचने राज्ञो (by transp) B4 वचन राज्ञो, G(ed) च वने राज्ञा (for राज्ञो वचने) D4 वसुधा राज वचने —ᵇ) D1 3 च नेप्सि(D3 °प्सि)त, D2 4 न चेप्सित, D6 T2 3 विवर्जित, Ck t as in text (for विसर्जितम्) Ś D3 11 न च स वचन कृत, Ñ1 V1 2 B3 तेन ते न वच कृत, Ñ2 B1 2 4 D13 न ते(B1 च) तेन वच कृत —ᶜ) Ś Ñ V B D1–4 8 9 13 तत्पादुके स्वमाद(Ñ1 °ज्ञा)य, D13 आर्यपादौ त्वमादाय —ᵈ) Ś Ñ V B D1–4 8 9 13 च D13 जै (for [अ]सि) B1 पुरम् (for पुनर्).

9 ᵃ) D9 तत्त्वम् (for सर्वम्) —ᵇ) D1 सर्वं च (for यथावद्) B1 मम (for तव) —ᶜ) V3 damaged from प्रति up to वन्नि in 9ᵈ D13 निवृत्ते (for प्रयाते) D1 3 त्वयि प्रयाते तु तदा M3 निवृत्त त्वयि यद्वृत्त —ᵈ) Ś D8 यत्कृत तन्, B1 यद्वृत्तत, D13 यद्वृत्तंतन्, M3 तत्तत्वेन (for यद्वृत्त तन्) V3 मा (for मे) D1 निवेद् मे (sic), G1 वदामि ते (for निबोध मे)

10 ᵃ) B1 सप्रयाते —ᵇ) D1 4 5 समुद्विग्न D8 T2 3 द्विप (for द्विजम्) Ś N V B D8 11 राघव सहलक्ष्मण , D13 प्रस्थित स वने प्रभु —After 10ᵃᵇ Ś D1–13 S ins

3489* परिशून्यनिवासार्थं तद्वन समपद्यत ।
तद्धसिमृदित घोर सिंहव्याघ्रमृगायुतम् ।

[(l 1) D6 परिशून्यैतम् (hypm) D8 परिहूनम्, D9 °शून्यम्, M3 °न्यूनम्, Cr m g k t as above (for परिशून्यम्) Ś D1 4 13 अरण्य न(Ś तु D13 तद्) D8 अरण्य तत्तु (hypm) (for ञ्शालर्थं) D3 तत्तर्व D8 तद्वने, D13 वदन (for तद्वन) D4 प्राप्यवन D9 समवर्तत —(l 2) D1 3 ते हस्ति D6 ततस्ते (for तद्धस्ति) Ś D1–5 9 12 चरित वीर (for मृदित घोर) D7 10 11 G3 [आ]कुल (for [आ]युतम्).]

G 6 110 13
B 6 126 12
L 6 107 15

तेषां पुरस्ताद्बलवान्गच्छतां गहने वने ।
विनदन्सुमहानादं विराधः प्रत्यदृश्यत ॥ ११
तमुत्क्षिप्य महानादमूर्ध्वबाहुमधोमुखम् ।
निखाते प्रक्षिपन्ति स्म नदन्तमिव कुञ्जरम् ॥ १२
तत्कृत्वा दुष्करं कर्म भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
सायाह्ने शरभङ्गस्य रम्यमाश्रममीयतुः ॥ १३
शरभङ्गे दिवं प्राप्ते रामः सत्यपराक्रमः ।
अभिवाद्य मुनीन्सर्वाञ्जनस्थानमुपागमत् ॥ १४
चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
हतानि वसता तत्र राघवेण महात्मना ॥ १५

—D13 om 10ᶜ–11 —ᵃ) M2 स वन (for विनद) —ᶜ) D1 10 11 स (for सु) —For 10ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1-4 6 9 12 subst

3490* निर्जनं व्यालसम्पन्नं प्राविशद्गहनं वनम् ।

[D5 निर्वित B1 सत्त्व (for व्याल) D1-4 6 संकीर्णं (for सम्पन्न) D6 विवेश (for प्राविशत्) Ñ V B दण्डक (for गहन)]

11 D13 om 11 (cf v l 10) V3 om 11ᵃᵇ —ᵃ) M1 बलिनौ (for बलवान्) —ᵇ) D6 T1 2 G3 गहन वन —ᶜ) D6 G1 2 M2 निनदन्, G3 नदन्तं (for विनदन्) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 राक्षस सु(V2 °सैस्तु, B1 °स स, D2 °सस्तु)महावीर्यौ, B3 D1-4 9 नर्दमानो महानादम्(B3 °द, D6 9 °दं) —D4 om 11ᵈ–12ᵃ —ᵈ) B1 4 समदृश्यत, D1 2 सम(D6 प्रत्य)पद्यत

12 D4 om 12ᵃᵇᶜ (cf v l 11) —ᵃᵇ) D6 समुत्क्षिप्य T1 महाबाहुम्, G1 महात्मानम् (for महानादम्) M1 पादम् (for बाहुम्) D13 विराधमवधीद्वीरं राक्षसं पिशिताशनं —For 12ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1-3 6 9 10 subst

3491* स निहत्य महाकायमूर्ध्वपादमवाङ्मुखम् ।

[D5 निरीक्ष्य (for निहत्य) Ś D8 12 केशम् B3 कायम्, L (ed) पादम् (sic) (for पाद्म्) Ñ1 V3 B1 2 अधोमुख, B1 अवस्थित (for अवाङ्मुखम्) D1-3 4 क्व्यकेशं महाबल (for the post half)]

—ᶜ) D4 5 T1 G3 M1 क्षिपतस्तौ (for प्रक्षिपन्ति) Ś Ñ V B D8 12 13 अवटे प्राक्षिपद्रामो(D13 °पद्वीर), D1-3 समाक्षिपेतामवटे D6 T1 2 खाते प्राक्षिपता तस्मिन्(T1 त स), D7 राघव पातयामास ※ Cg प्रक्षिपन्ति स्मेति बहुवचनेन सीतयाऽपि तत्र किंचित्साहाय्यं कृतमिति गम्यते ।, Ct प्रक्षिपन्ति स्म प्रक्षिप्तवन्तावित्यर्थः ※ —ᵈ) D1-3 G3 नर्दतम् D5 अपि (sic) (for इव)

13 ᵃ) Ś D1 त कृत्वा, D6 तद्दृष्ट्वा (for तत्कृत्वा) V1 2 D3 दु कर D6 दुष्कृत, D13 दारुण —ᵇ) D13 भ्रातरौ (for भ्रातरौ) —After 13ᵃᵇ, D13 reads 3498* —D13 om (hapl) from 13ᶜ up to l 1 of 3498* —ᵈ) D1-3 9 आगतौ (for ईयतु) Ś Ñ V B D6 M2 समाप्तौ (M1 प्रयातौ) रम्यमाश्रम, D6 रम्याश्रममुपागतौ, D13 रम्यं जगमतुराश्रम

14 D13 om 14 (cf v l 13) —ᵃ) Ś V1 2 B1 D1-3 6 9 याते (for प्राप्ते) —ᵇ) B3 सत्यपराक्रम —V3 om 14ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8 तापसानर्थ(D8 °र्थेच (sic))यित्वा, B2 तापसानर्चयित्वा च, D1-4 6 तापसास्तु पु(D4 °स्तान्पु)रस्कृत्य, D12 प्रणम्य तापसान्सर्वान् —ᵈ) Ś B1 D1 2 3 4 9 उपागत (D6 °त (sic), D13 °तान्) ※ Cr अभिवाद्य मुनीन् सर्वान् जनस्थानमुपागमदित्यनन्तर "पश्चात् शूर्पणखा चैव रामपार्श्वमुपागता । ततो रामेण सन्दिष्टो लक्ष्मण सहसोत्थित । प्रगृह्य खड्गं चिच्छेद कर्णनासेत्यनन्तरं चतुर्दश सहस्राणीत्येव पाठक्रम अथकमाद्युक्ततया । अन्यथा पाठे तु अविवक्षितक्रम इति मन्तव्यम् ※ —For 14ᶜᵈ, M2 subst

3492* पञ्चवटीति विख्यात तत प्राप्तो महायशा ।
अभिवाद्य मुनीन्सर्वान्राम सत्यपराक्रम ।

—Then M2 cont

3493* वसतस्तु जनस्थाने तदा रामस्य धीमत ।
रावणस्य स्वसा क्रूरा दृश्यन्ती क्षेत्रमागतम् ।

—Thereafter M2 reads 3500* and 3501*

—After 14 Ś Ñ V1 2 B D6 8 ins., V3 ins after 14ᵃᵇ (owing to om)

3494* अगस्त्यमभिवाद्याथ परमर्षिमरिंदम ।
तत पञ्चवटीं यातौ सीतया सह राघवौ ।

[(l 1) Ś Ñ V3 B1 3 D8 अरिंदम (B3 °मौ) (for अरिंदम) B3 महर्षिमरिमर्दन (for the post half) —(l 2) B3 प्राप्तो, L (ed) यातो (for यातौ) L (ed) राघव (for राघवौ)]

—*Thereafter all the above MSS read 3498**

—After 14 D13 read 3499*, while D7 T1 2 M1 read 16–17ᵃ

15 ᵇ) Ś Ñ V B D1-4 6-13 T1 2 G3 M1 2 जनस्थाननिवासिना, D6 रक्षांसि भीमकर्मणा D13 जनस्थाने च रक्षसां —After 15ᵃᵇ, M2 ins

3495* रक्षसामवधीद्राम शूर च खरमर्दनम् ।

—ᶜ) D13 हतानि Ś N V B D8 12 13 T1 2 M1 रक्षसां (for वसता) D4 हताश्च राक्षसास्तत्र, D13 तेन ते निहता सर्वे M1 हता हि राक्षसा रौद्रा —ᵈ) M1 पत्तकात् (for राघवेण) Ś N V B D8 12 13 हतौ च खरदूषणौ(D8 °दूषिणौ) —For 15ᶜᵈ, D1 3 3 subst

3496* राममासाद्य नष्टानि खद्योबालमतो इव ।

ततः पश्चाच्छूर्पणखा रामपार्श्वमुपागता ।
ततो रामेण संदिष्टो लक्ष्मणः सहसोत्थितः ॥ १६

प्रगृह्य खड्गं चिच्छेद कर्णनासे महाबलः ।
ततस्तेनार्दिता बाला रावणं समुपागता ॥ १७

G 6. 110 21
B 6. 126. 21
L 6 107 24

[D₉ [अ]पि (for [ए]व) D₉ सार्धं निहतोस्म (for the post half)]

—Thereafter all the above MSS cont 3504*

—After 15, Ś D₅₋₈ ₁₀₋₁₃ (Ś D₈ ₁₂ only l 1–3, D₁₂ only l 1–3 and 6) S ins

3497* एकेन सह सगम्य रणे रामेण सयुगे ।
नक्षत्रसुघभागेन नि शेषा राक्षसा कृता ।
महाबला महावीर्यास्तपसो विघ्नकारिण ।
निहता राघवेणाजौ दण्डकारण्यवासिन ।
राक्षसाश्च विनिष्पिष्टा खरश्च निहतो रणे । [5]
दूषण चाग्रतो हत्वा त्रिशिरास्तदनन्तरम् ।

[(l 1) G₁ एकेन D₆ सहसा गम्य (for सह सगम्य) D₆ T₂ रामेणैव हि, T₁ रामेण सह Ś D₈ ₁₀ राघव, D₁₂ भारत, M₃ Cg सगत , M₅ सायुधा (for सयुगे) D₇ ₁₀ ₁₁ G₃ M₅ रामेण (G₂ रावणे) रणमूर्धनि (for the post half) —(l 2) G₂ (*inf lin* also as above) नि.शेषा (for नि शेषा) Ś₁ हता (for कृता) —(l 3) M₁ महावीर्या M₂ °बाधा Cg as above (for °बला) G₁ महेष्वासास्, M₁ महाकायास् (for महावीर्यास्) D₁₂ महाबलस्तथा कांतस्‌ (sic) (for the prior half) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ तापसानां भयकरा (for the post half) M₁ transp the post halves of l 4 and l 5 —(l 5) M₁ सहदूषण (for निहतो रणे) —D₆ T₁ G₁ ₂ M₁ ₃ om l 6 —(l 6) M₂ निहतो दूषणश्चापि M₅ दूषणश्च हतो मृधे (for the prior half) D₁₂ दूषणस्त्रिशिराश्चैव खरश्चैवाभ्यर्थिता]

16 D₁₂ om 16–20 D₇ ₈ om 16–17 For 16–17ᵇ, Ś N V B D₄ ₈ ₁₃ subst 3498* D₁ ₂ subst 3499* while M₂ subst 3500* D₇ T₂ ₃ M₃ read 16–17ᵇ after 14 —ᵃ) M₅ पूर्वाच् (for पश्चाच्) D₇ ₁₀ ₁₁ G₃ पश्चाच्छूर्पणखा नाम ※ Cv तत पश्चादित्यत्र क्रमो न विवक्षित ।, Ck ननु राक्षसा वधे किं कारणमित्यत्राह तत पश्चादित्यादि । जनस्थानोपगमनात्-तरमित्यर्थ ।, o also Ct ※ —D₆ om (hapl) 16ᵃ–17

17 D₁ ₃ ₅ ₁₃ om 17 (cf v l 16) For sequence in D₇ T₂ ₃ M₃ cf v l 16 —ᵇ) D₆ T₂ ₃ M₃ कर्णनासे, D₇ G₁ ₂ °नासौ Ck t as in text (for °नासे) ※ Cg कर्णनासमित्यत्र प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भाव ※—For 16–17ᵇ Ś N V B D₄ ₈ subst and read after 3494* D₁₂ subst for 16 17ᵇ and reads after 13ᵃᵇ (owing to omission)

3498* तत शूर्पणखा नाम भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
आ ममदानलोभेन क्वमयत राक्षसी ।
सुस्मित तावुभौ कृत्वा ता न्यपेधयता मुदा ।
कर्णनासापहारेण विकृता विकृतानना ।
खर भ्रातरमासाद्य कथयामास राघवौ । [5]

[D₁₂ om l 1 (cf v l 13) —(l 1) V₁ अत्र, V₂ ₃ B₁ ₄ तत्र (for तत) —(l 2) D₁₂ स्वात्मप्रसाद (for आत्मप्रदान) B₁ D₈ कामेन (for °लोभेन) V₂ ₃ B D₄ राघवौ (for राक्षसी) Ñ₁ (with hiatus) आत्मदानप्रलोभेन आमन्त्रयत राक्षसी —V₃ om l 3 —(l 3) Ś D₈ सुस्मितौ, Ñ₁ V₂ B₁ ₂ ₄ D₄ सस्मित, D₁₂ सस्मितौ (for सुस्मित) V₁ B₁ गत्वा (for कृत्वा) Ś D₈ ₁₃ तामपधेयतां तदा, N₁ (*in* also as above) तामवोधयतां तदा B₃ राघवौ चापलोभयत B₄ लक्ष्मण राघव तदा (for the post half) —(l 4) Ñ₂ V₁ B₂ ₄ प्रहारेण (for [अ]पहारेण) B₁ राक्षसी (for विकृता) D₁₂ विकृताभवा (for °तानना) Ś D₈ विकृतां विकृताननां (for the post half) —For l 4 B₃ subst

3498(A)* कर्णनासं तयच्छित्त्वा चकार विकृताननाम् ।
निकृत्तकर्णनासैषा तत्र सा विकृतानना ।

—(l 5) V₂ प्रेषयामास (for कथयामास)]

while D₁ ₂ subst for 16–17ᵇ and read after 14

3499* तत शूर्पणखा नाम राक्षसी घोरदर्शना ।
कामरागाभिसतप्ता लक्ष्मणेन विरूपिता ।

[(l 2) D₂ बाणाभि (for -रागाभि)]

—For 16 17ᵇ M₂ subst and reads after 3493*

3500* सा तु शूर्पणखी नाम सीता व्याघ्रावपद्रुते ।
आच्छिन्नलक्ष्मणस्तस्या कर्णनासौ ततोऽसिना ।

—Thereafter M₂ cont

3501* सा छिन्नकर्णनासा वै खर शरणमभ्ययात् ।
स च सैन्येन महता रामसेनाभ्यधावत ।

—D₁ ₃ om 17ᶜᵈ —ᶜ) M₃ घोरा Cr m g t as in text (for बाला) M₅ विरूपिता हता बाला —ᵈ) D₆ T₂ ₃ सम्पगत, M₁ समुपागमत् M₅ भ्रातर गता —For 17ᶜᵈ Ś N V B D₄ ₈ ₁₃ M₂ subst

3502* शूर्पणखा तदा गत्वा रावण लोकरावणम् ।

[Ñ₁ V₁ ₃ B₁ ₂ ₄ D₁₃ शूर्पणखा Ś D₈ पश्चा V₃ ततो, D₁₃ तथा (for तदा) D₄ transp शूर्पणखा and तदा M₂ तत्र शूर्पणखा गत्वा (for the prior half) N V B₁ ₂ ₄ M₂ रावणं लोकरावणं D₄ रुरोद रावण प्रति (for the post half)]

—Thereafter Ś N₁ D₄ (l 1 only) ₈ ₁₃ cont , while Ñ₂ V B M₂ subst for 18

G. 6. 110. 0
B. 6. 116. 22
L. 6. 107. 35

रावणानुचरो घोरो मारीचो नाम राक्षसः । लोभयामास वैदेहीं भूत्वा रत्नमयो मृगः ॥ १८

3503* वधस्तेषां समाख्यातः सीता चाप्रतिमा भुवि ।
श्रुत्वा तद्विप्रियं घोरं रक्षसां लोकरावणम् ।
मारीचमगमच्छीघ्रं मदनेन समाहृतः ।
कथं सीतामहं रामात्प्राप्नुयां सुदृशीं वद ।
त्वयि संभावना मेऽस्ति सर्वकार्येषु राक्षस । [5]
स त्वमद्यैव गच्छस्व मृगरूपी ममाज्ञया ।
सीतायाः काञ्चनो भूत्वा रूप्यबिन्दुविचित्रितः ।
लोभिता सा त्वया व्यक्तं रामं वक्ष्यति भाविनी ।
अहोऽद्भुतमिदं रूपं मृगस्य भुवि दुर्लभम् ।
प्राप्नुयामपि चर्मास्य चित्ररूपं मनोरमम् । [10]
सीतायास्तु वचः श्रुत्वा रामस्त्वामभिधास्यति ।
ततोऽपवाहिते रामे लक्ष्मणे चापवाहिते ।
सुखं सीतां हरिष्यामि एवं प्रतिकृतं भवेत् ।
वधश्चापि रामस्य मारीचस्तु तथाकरोत् ।

[(l. 1) Ś1 वध तेषां समाख्यातः; D4 पुरस्तस्य समास्थाय (for the prior half).—After l. 1, D1 further cont. 3504*.—(l. 2) V3 B1–3 तदा (for तद्). D12 अप्रियकरं. B3 -रावणं; B1 -राक्षसं (for -रावणम्). M3 रावणो राक्षसाधिपः (for the post. half).—(l. 3) M3 अवदत् (for अगमत्). Ñ3 समाहृत, M2 स मोहितः (for समाहृतः). V1.2 B2 (m. also as above) खरं श्रुत्वा समाहृतः; G (ed.) राक्षसं भीमविक्रमं (for the post. half).—After l. 3, Ś1 reads l. 1, 2 and 9 of 3504*.—Ś1 om. l. 4–13. V3 damaged from l. 4 up to the prior half of l. 5.—(l. 4) V3 वरारोहां (for अहं रामात्).—(l. 5) V3 सर्वा (for मेऽस्ति). M3 त्वय्याशा परमा मेऽस्ति (for the prior half). V3 सर्वकालेषु, D12 सद्कार्येषु.—(l. 6) B1 (m. also, orig. as above).2 (sup. lin. also; orig. as above) मम (for मम).—(l. 7) V3 काञ्चनो भूत्वा; M3 काञ्चनमयो (for काञ्चनो भूत्वा). V1.2 रौप्य- (for रूप्य-). D3 चित्र- (for -वि-चि-). Ś2 D6.12 M3 -चित्रकर, B3 -चितो भव (for -चित्रितः). Ñ3 (marg. also, orig. as above) रूपं दर्शयतो भवन् (sic) (for the post. half).—V1 om. l. 8.—(l. 8) Ñ1 V1 B2 लोभित्वा (sic). B1.2 च (for सा). B3 त्वया काम, M3 त्वयि भृश (for त्वया व्यक्तं). Ś2 D6.12 मानिनी, M3 मैथिली (for भाविनी).—(l. 9) V3 विस्मं (for ऽद्भुतम्). V3 damaged for इदं रूप. B3 [भ]वि च (for भुवि).—V3 mostly damaged for l. 10.—(l. 10) V3 B1 प्राप्नुयामिति, M3 प्राप्स्ये परं. V1 B1.2 चित्र-रूप-, Ś2 D6.12 M3 मनोहर (for मनोरमम्).—(l. 11) Ñ V1.2 B2.4 M1 तद् (for तु). Ś2 Ñ1 V2 B3 D6.12 M3 G (ed.) रामस्त्वाभिभवि (B4 °नमि; G (ed.) °द्रवि)ष्यति; V1 रामस्त्वां विद्रविष्यति (for the post. half).—(l. 12) B1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 1 of 3509*. M3 महारण्ये (for [च]पवाहिते).—(l. 13) V3 अथ, M3 ह्यपि (for सुखं). B1 एवं प्रतिकृतिर्भवेत् (for the post. half).—After l. 13, Ś2 D6.12 ins. l. 1, 2 and 9 of 3504*; whereas Ñ1 reads (marg.) l. 1–9 of 3504*.—V3 damaged for l. 14.—(l. 14) M1 चक्रतुः (for चक्रतुः). Ñ2 V1 B2.3 तदा; V3 तु (for तु). Ś D6.12 तदा (for तथा).]

—Thereafter Ś1 Ñ1 (marg.) read, Ś2 D6.12 cont. l. 10 of 3504*.

18 D12 om. 18 (cf. v.l. 16).—For 18, Ñ2 V B M3 subst. 3503*.—a) M3 -प्रेरितो (for -[अ]नुचरो).—c) T1 (also as in text) मोहयामास.—For 18, Ś1 subst. l. 1, 2, 9 and 10 only (reading l. 1, 2 and 9 after l. 3 of 3503* and l. 10 after 3503*); Ñ1 subst. (marg.) for 18 (reading l. 1–9 after l. 13 of 3503* and l. 10 after 3503*); Ś2 D6.12 ins. l. 1, 2 and 9 after l. 13 of 3503* and cont. l. 10 after 3503*, D1–3.5 cont. after 3496*; D1 further cont. after l. 1 of 3503*:

3504* ततो रावणमारीचौ विमानमिव तं रथम् ।
आरुह्यागच्छतां शीघ्रं रामाश्रमपदं महत् ।
आगम्य दण्डकारण्ये राघवस्याश्रमं महत् ।
ददर्श सहमारीचो रावणो राक्षसेश्वरः ।
अवतीर्य रथात्तस्मात्तप्तकाञ्चनभूषणात् । [5]
हस्ते गृहीत्वा मारीचं रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
एतद्रामाश्रमपदं दृश्यते कदलीवृतम् ।
क्रियतां तत्सखे शीघ्रं यदर्थं वयमागताः ।
स रावणवचः श्रुत्वा मारीचो राक्षसेश्वरः ।
मृगो भूत्वाश्रमपदे रामस्य विचचार ह । [10]

[(l. 2) D4 समारुह्यागतो शीघ्र (for the prior half). Ś D6.12 समारुह्य गतो शीघ्रं यत्र रामः सलक्ष्मण..—D4.5 om. (hapl.) l. 3.—(l. 3) Ñ1 D2.3 आगत्य, L (ed.) आसाद्य (for आगम्य). D1.2 दण्डकारण्य.—D1 repeats the post. half of l. 2 in place of the post. half of l. 3.—(l. 4) D4 स ददर्श (subst.) (for ददर्श सह-).—(l. 5) D1 अवरुह्य (for अवतीर्य). D2 -भूषं (for -भूषणात्).—Ñ3 om. l. 7.—D4 reads l. 8 twice.—(l. 8) Ñ1 यत् (for तद्). L (ed.) सखीव (sic) (for सखे शीघ्रं). D1 reads यदर्थं in marg. D1 (with hiatus) इद आगता; D4 (both times) च समागत (second time °ता).—(l. 9) Ś D6.12 रावणस्य (for स रावण-). D1.2 राक्षसेश्वर.—(l. 10) D4 [आ]श्रमपद, D12 [आ]श्रमे चेर. Ś D1 रामस्य त्वाश्रमे रक्षो मृगरूपी (D1 °पो) चचार ह.]

—For 18, Ś2 D1–3.5.6.12 subst.:

3505* हेमबिन्दुशतैश्चित्रः प्रवालमणिभूषितः ।
मुक्ताजालपरिच्छन्नः सर्वभूतमनोहरः ।
सवैडूर्यमयैः शृङ्गैश्चतुर्भिर्हेमभूषितैः ।
स रामं पर्णशालायामुपविष्टं महारथम् ।
मृगो जगाम सौवर्णः सर्वगात्राणि दर्शयन् । [5]

सा राममब्रवीद्दृष्ट्वा वैदेही गृह्यतामिति ।
अहो मनोहरः कान्त आश्रमे नो भविष्यति ॥ १९
ततो रामो धनुष्पाणिर्धावन्तमनुधावति ।
स तं जघान धावन्तं शरेणानतपर्वणा ॥ २०
अथ सौम्य दशग्रीवो मृगं याते तु राघवे ।
लक्ष्मणे चापि निष्क्रान्ते प्रविवेशाश्रमं तदा ।
जग्राह तरसा सीतां ग्रहः खे रोहिणीमिव ॥ २१

G. 6. 110. 34
B. 6. 126. 26
L. 6. 107. 49

[(l. 1) D6 रूप्य (for रत्न-). Ś2 D8.11 दिव्यं; D4 युक्त° (for चित्र°). D1 रत्नमणिबिन्दुभिश्चोपेत° (for the prior half). Ś1 D8.12 -भूषितैः; D2 -भूषण° (for -भूषितः). —(l. 2) D1 मणि- (for मुक्ता-). D2.8 -प्रतिच्छन्न°. D1 -मनोरमः (for -मनोहरः). —(l. 3) Ś2 D2-4.8.9.11 सर्वैरूर्ध्वमथैः. D2 हैम- (for हेम-). —(l. 4) D1.4.8 राघव (for स राम). D12 उपतिष्ठत् (for उपविष्ट). D1.4 महाबल.]

19 B1 D12 om. 19 (cf. v.l. 3503* and 16 respy.). V3 om. 19–21^{d}. Ñ V1.2 B2-4 M2 om. 19–20. —^{a}) D5 M2 Cm.g कथितम् ; T2.3 M1 रामं चैव (M1 रथ) (for सा रामम्). G M1.5 दृष्ट्वा; M3 Cm.g रामं; Ct as in text (for दृष्ट्वा). D6 T1 अथ रामं ब्रवीद्दृष्ट्वा (metri causa). —^{b}) D7 पश्यताम् (for गृह्यताम्). M3 अयं. ⊕ Cv : गृह्यतामित्यत्रेतिशब्दो भविष्यतीति दृष्टव्यः. ⊕ —^{c}) D10.11 Cm.t अयं (for अहो). D6 T1 G1 M1 मनोरमः ; Ct as in text (for मनोहरः). —^{d}) D6-7.10.11 T2 M1.2 Cm.t आश्रमो. —For 19, Ś D1-4.6.8.12 subst. :

3506* तं मृगं काञ्चनं दृष्ट्वा दिव्यं मृगमिवाम्बरे ।
उवाच राघवं सीता स्मितपूर्वाभिभाषिणी ।
इमं मणिविचित्राङ्गं पश्य हेममयं मृगम् ।
ममासनस्थं मां वश्य कुरु शीघ्रं महाभुज ।

[(l. 1) D6 [अ]वराद् (for [अ]म्बरे). —(l. 3) D2 सौम्य (for मणि). —D1-4 om. l. 4. —(l. 4) D6 स्वत्रासनार्थं. D1.8 अस्य (for स्वस्य).]

20 Ñ V B D12 M2 om. 20 (for B1, cf. v.l. 3503*, for D12, cf. v.l. 16 and for the rest, cf. v.l. 19). —^{a}) D7.10.11 M1 मृगं तम् (for धावन्तम्). K (ed.) उप- (for अनु). ⊕ Ct : अनुधावति अनुधावत् नर. ⊕ —^{d}) T1 G2.3 M1 नतपर्वणा. —For 20, Ś D1-4.6.8.12 subst. :

3507* स सीताया वचः श्रुत्वा रामः सत्यपराक्रमः ।
उवाच सहृष्टमनाः सौमित्रिमथ राघवः ।
पश्य लक्ष्मण वैदेह्या मृगत्वचि गता स्पृहा ।
अप्रमत्तेन ते भाव्य राजपुत्र्यां नृपात्मज ।
यावत्पृषतमेकेन सायकेन निहन्म्यहम् । [5]
तेन मर्मणि निर्भिन्नः शरेणाप्रतिमेन सः ।

[(l. 1) D6 सीताया वचनं श्रुत्वा (for the prior half). —(l. 2) D12 सौमित्रिमना: (sic) (for संहृष्ट°). Ś1 D6 सौमित्रम् (for सौमित्रिम्). —(l. 5) D6 om. (hapl.) सायकेन. D4.12 वि(D12 हि)दन्ति. —(l. 6) D1 तेन रूप च निर्गम (for the prior half).]

—Then all the above MSS. cont. :

3508* हा लक्ष्मणेति विक्रुश्य जहौ रूपं मृगस्य तत् ।
आर्तस्वरं तु तद्भर्तुर्विज्ञाय सदृशं वने ।
उवाच लक्ष्मणं सीता गच्छ जानीहि राघवम् ।
स सीतां प्रत्युवाचाथ केनाप्येतदुदाहृतम् ।
एवमुक्ता लक्ष्मणेन सीता शोकपरायणा । [5]
परिदेवमाना तं रूक्षं वाचमाथाब्रवच्च ह ।
एवमुक्तस्तु सौमित्रिः सीतया परुषं वचः ।
पिधाय कर्णौ दुःखार्तां मैथिलीं पुनरब्रवीत् ।
यास्यामि यत्र काकुत्स्थः स्वस्ति तेऽस्तु वरानने ।
रक्षन्तु त्वां विशालाक्षि समग्रा वनदेवताः । [10]

[(l. 1) D1.2 विक्रम्य (for विक्रुश्य). Ś D8.12 तु तस्य (for मृगस्य). —(l. 2) Ś2 D12 आर्तं (for आर्त-). D2-4 तु त; D12 तदा (for तु तद्). D2 भर्तुश्च (for तद्भर्तुः). —(l. 3) D4 याहीति (for जानीहि). —(l. 4) D6 हि तां and [इ]द (for सीतां and [अ]थ respy.). —(l. 5) D1 उवाच गुप्तलक्ष्मण (sic) (for the prior half). D1-4.9 भर्तृ (for शोक-). —(l. 6) Prior half bypm. D6 त (subm.), D2 तां रूक्षा, D12 तु रूक्षा; L (ed.) रूक्षां (for तं रूक्षं). Ś2 परिदेवमानां तां रूक्षां; D1.2.4.9 परिदेवमाना त(D1 °न च, D4 °ना सा) (for the prior half). Ś2 वाचाम्; D1.2 रूक्षम् ; D2 रूक्षाम् ; (for वाचम्). D1 अभाषयत्. D4.8 रूक्षं सं(D6 सा)भाषयच्च हा (for the post. half). —(l. 7) Ś2 D2.8.9 सीतायाः (sic) (for सीतया). —(l. 8) D2.3.8 कर्णौ दुःखार्तौ, D4 कर्णे दुःखार्तो. —D12 reads l. 9 twice (var.) —(l. 9) D12 (first time) मैथिलीं पुनरब्रवीत् (for the post. half). —(l. 10) D6 ते (for त्वां). D1 समस्ता (for समग्रा).]

21 V3 om. 21^{a-d} (cf. v.l. 19). —^{a}) G1 सौम्यो; M1 [आ]साद्य, M3 भिक्षुर् (for सौम्य). —D12 om. $21^{c,d}$. —^{b}) D7.10.11 G2 मृगयां याति; G3 मृगघाते तु (sic), M1 वन याते तु. —^{c}) G3 [अ]पक्रान्ते, Cg as in text (for निष्क्रान्ते). —Ś1 Ñ V B D8.12 M3 read 21^{ef} after 3514*. D12 reads 21^{ef} after 22^{b}. —^{e}) B1 जहार (for जग्राह). D12 वीक्ष्य (for सीतां). D1 T2.3 M1 जहार रावणः सीतां. —^{f}) M3 खे ग्रहो (by transp.). Ñ1 D12 यथा (for इव). —For 21, Ś1 D1-4.8 subst. ; Ś2 D8.12 subst. for 21^{a-d}; while Ñ V1.2 B M3 subst. l. 1 and 7 only for 21^{a-d} :

G. 6. 110. 33
B. 6. 126. 20
L. 6. 103. 57

त्रातुकामं ततो युद्धे हत्वा गृध्रं जटायुषम् । प्रगृह्य सीतां सहसा जगामाशु स रावणः ॥ २२

3509* अपनीते तदा रामे लक्ष्मणे च महाबले ।
पूर्वदन्तरमासाद्य दशग्रीवः प्रतापवान् ।
परिव्राजकरूपेण वैदेहीं तामुपागमत् ।
तामाससाद्याविक्लो भर्त्रा विरहितां वने ।
रोहिणीं शशिना हीनां दिवि घोर इव ग्रहः । [5]
स पापः साधुरूपेण तृणैः कूप इवावृतः ।
आदाय रावणः सीतामुत्पपात ततो नभः ।

[B1 om. up to the prior half of l. 1 (cf. v.l. 3503*). D1-4.9 om. l. 1. —(l. 1) Ñ V1.3 B2-4 तथा (for तदा). M3 सह भ्रात्रा (for लक्ष्मणे च). —(l. 3) D1 om. (hapl.?) from ता up to ही in l. 5. D2.3 समुपागमत्. —D9 om. l. 4. —(l. 4) D3 भर्त्रा च रहितां वने; D4 मैथिलीं राक्षसेश्वरः (for the post. half). —(l. 6) D2.4 -वेषेण; D9 12 -वेषेन (for -रूपेण). —(l. 7) B2 नभस्तदा (for ततो नभः). D1-4 9 अंकेनादाय (D1.4 9 अंकमारोप्य) वैदेहीं रथमारोपयत्तदा (D9 °रूपमारु [sic]); M3 सीतामादाय स्वेह जगाम विहायसं.]
—Thereafter D1-4 9 cont.; whereas Ś1 D9 12 ins. after l. 5 of 3514*:

3510* ततः पर्वतसंकाशस्तीक्ष्णतुण्डः खगोत्तमः ।
वनस्पतिगतः श्रीमान्व्याजहार शुभां गिरम् ।
जटायुर्नाम नाम्नाह पक्षिराजो महाबलः ।
इत्येवमुक्त्वा दुद्राव पतगेन्द्रो दशाननम् ।
स सम्प्रहारस्तुमुलस्तयोस्तस्मिन्महावने । [5]
बभूव वातोद्धतयोर्मेघयोर्गगने यथा ।

[(l. 1) D4 तीक्ष्णरुः, D9 तीक्ष्णरदः (for तीक्ष्णतुण्डः). —(l. 2) D1 वनमभ्यागत. (for वनस्पतिगत.). D4 आजहार शुभां गिरं (for the post. half). —(l. 3) D4 हि (for [अ]ह). —D4 om l. 4. —(l. 4) D1 महाबल (for दशाननम्). D1 राक्षसेंद्र महाबल (for the post. half). —(l. 5) D1 तदा (for तयोस्). Ś1 D9 महाहवे, D4 °वले (sic) (for °वने) —(l. 6) D9 वातोद्धतयोर्.]
—After 21, Ś1 D9.12 ins., D1-4.9 cont. after 3515*:

3511* सा हेमवर्णा ललना नीलाङ्गेनाथ रक्षसा ।
ह्रियमाणा ह्यपश्यन्ती कंचिन्नाथ सुमध्यमा ।
ददर्श गिरिशृङ्गस्थान्पञ्च वानरपुंगवान् ।
तेषां मध्ये विशालाक्षी कौशेयं कनकप्रभम् ।
उत्तरीयं वरारोहा शुभान्याभरणानि च । [5]
विसृज्य सा विचुक्रोश राम च प्रलपत्ह ह ।
नेत्राभ्यां वारि मुञ्चन्ती पश्यन्ती च वसुधराम् ।

[(l. 1) D12 हेमवर्णे. D1-4 9 बलिना (for ललना). D1 नीलाङ्गेन, D9 रावणेन (for नीलाङ्गेन). —(l. 2) D1-4.9.12 न पश्यन्ती (for ह्यपश्यन्ती). D1.2 क(D3 कि)चिन्नाथ, D4 किंचिन्नाथं. —After the prior half of l. 4, D1 reads erroneously the post. half of l. 1 and l. 2 of 3516*, repeating them in their proper place. —D1 om. from the post. half of l. 4 up to l. 5. —(l. 5) D4 सा नत्र; D9 वराणि (for शुभानि). —(l. 6) D1 विसृज्य. D4 च वि-; D1 चापि (for सा वि-). D1 सा (for ह). D9 राम रामेति दुःखिता (for the post. half). —(l. 7) D1.3 4 मुञ्चती पश्यती. D1 वसुधातल (for च वसुधराम्).];
while Ñ V1.3 B1-3 ins.:

3512* ततस्तां नवहेमाभां स्थितां पर्वतमूर्धनि ।
[B1.3 स्थिता (sic) (for स्थितां).];

whereas B4 ins.:

3513* ततस्तो न च विद्वांसश्चामितघ्नन्तु राघवम् । (sic)

22 Ś1 om. 22-25. D13 om. 22ᵃ. —ᵃ) D1 T2 G1 तदा (for ततो). —After 22ᵇ, D13 reads 21ᶜᵈ. —D13 om. 22ᶜᵈ. —ᶜ) D6.7.10.11 G2 transp. सीतां and सहसा. —ᵈ) D7.10 11 G2 राक्षसः (for रावणः). —For 22, Ś1 Ñ V B D6.12 M3 subst.:

3514* रोरूयमाणामसकृद्राम रामेति वादिनीम् ।
लक्ष्मणेति च क्रोशन्तीं गृध्रराजो ददर्श ताम् ।
पितुस्ते स सखित्वं च पालयन्गृध्रराट् तदा ।
साहाय्यमकरोत्तस्या देव्याः स सुमहाबलः ।
अभयं च स दत्त्वास्यै युयुधे तेन रक्षसा । [5]
युद्धं च सुमहद्दत्त्वा परिश्रान्तो बभूव ह ।
उच्छ्वसन्तं समालक्ष्य रावणो लोकरावणः ।
त्वरमाणो दशग्रीवश्छित्त्वा पक्षौ जटायुषः ।
वृक्षगुल्मेषु धावन्तीमनाथां नाथमिच्छतीम् ।

[(l. 1) Ś1 B2 3 D9 12 रोरूयमानाम्. B1 आर्तेति हा रामेति च (for असकृद्राम रामेति). V भाषिणीं, M3 वाशनीं. —(l. 3) Ñ1 V2 तव, V1 ते तद्; V3 ते तु (for ते स). B1 स पितुस् (by transp.). —V3 damaged from सखित्व up to l. 5. M3 वै (for च). V3 D6 ततः (for तदा). —(l. 4) Ś1 D9 12 महायशम्; Ñ V3 B2 3 (orig.; sup. lin. also as above) सानाथ्यम्; B4 मझेसीम् (sic) (for साहाय्यम्). B1 सीतायाः सु-; B3 देव्यास्तु स (for देव्याः स सु-). —(l. 5) Ś1 N2 V3 D9 दत्तास्य, D12 चक्रासौ, M3 दत्त्वा वै. M3 राक्षसेन ह (for तेन रक्षसा). —After l. 5, Ś1 D9 12 ins. 3510*. —(l. 6) Ś1 Ñ2 D9 12 तु (for च). Ś1 V3 B1.3 D6 M3 सुमहत्कृत्वा. —(l. 7) Ñ2 तदैव च, B4 M3 हरन्स्त्व (for उच्छ्वसन्तं). V3 B3 4 समालोक्य, V3 समासाद्य (for समालक्ष्य). Ñ1 उच्छ्वसमानं समालक्ष्य (for the prior half). Ñ1 B2 3 -कण्टकः (for रावण). M3 राक्षसो देवकण्टकः (for the post. half). —(l. 8) V3 B2 हत्वा पक्षौ, D12 पक्षौ छित्वा (by transp.). Ñ2 B2 3 जगायुष. (sic) (for जटायुषः). V1 3 हत्वा गृध्रं जटायुषं (=22ᵇ) (for the post. half). —After l. 8, Ś1 D9.12 ins. 3515*. —(l. 9) B2-4 वृक्षगुल्मेषु V3

ततस्त्वद्भुतसंकाशाः स्थिताः पर्वतमूर्धनि ।
सीतां गृहीत्वा गच्छन्तं वानराः पर्वतोपमाः ।
ददृशुर्विस्मितास्तत्र रावणं राक्षसाधिपम् ॥ २३

प्रविवेश तदा लङ्कां रावणो लोकरावणः ॥ २४
तां सुवर्णपरिक्रान्ते शुभे महति वेश्मनि ।
प्रवेश्य मैथिलीं वाक्यैः सान्त्वयामास रावणः ॥ २५

G 6.110.36
B. 6.126.31
L. 6.107.67

damaged from भय up to च्छीन्॥ V1 B2.3 ईक्षी (sic), B1 (marg also orig as above) 4 ईक्षी (for इच्छतीम्) D12 कनाथामिव गच्छती (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ V B D6 11 M1 read 21^{ef} —For 22, D1-4 6 subst while Ś1 D6.13 ins after l 8 of 3514*

3515* स छिन्नपक्षः सहसा रावणेन दुरात्मना ।
निपपात तदा गृध्रो जटायुः क्षीणजीवितः ।
गृध्रराजं तु तं हत्वा दशग्रीवो महाबलः ।
जगामाकाशमादाय वैदेहीं राक्षसेश्वरः ।

[(l 1) D4 बलीयसा (for दुरात्मना) —(l 2) D6 पक्षी (for गृध्रो) D3 4 गत (for क्षीण) —(l 4) D4 आश्वाय (for आदाय) D3 मैथिलीं D4 रावणो (for वैदेहीं) D1 4 राक्षसाधिपः]

—Thereafter D1-4 6 cont 3511*

23 Ś1 om 23 (cf v l 22) V1 om 23–25 Ñ V1 2 B om 23 —^{a}) M1 पर्वत, Cg as in text (for त्वद्भुत) D12 ततस्तमेव सकाशा —^{b}) D12 स्थिता —D11 om 23^{c-f} T1 M1 om 23^{cd} —^{c}) D6 T3 स यान (for गच्छन्त) —^{f}) D1 10 11 G3 विस्मिताकारा, M1 विस्मिताश्च तु —For 23 Ś1 D1 4 8 9 12 subst

3516* पिङ्गाक्षास्ते विशालाक्षा नेत्रैरनिमिषैरपि ।
त्रिकोशन्ती तदा सीता ददृशुर्वानरर्षभाः ।

[(l 1) D1-4 6 विशालाक्षी (for विशालाक्षा) —D1 reads erroneously the post half of l 1 and l 2 after the prior half of l 4 of 3511* repeating them here —(l 2) D1 विक्रोशयन्ती (hypm) D4 विक्रोशमूर्ति (hypm) (for विक्रोशन्ती) D6 यथा (for तदा)]

—Thereafter all the above MSS cont

3517* स तु पम्पामतिक्रम्य लङ्कामभिमुखः पुरीम् ।
जगाम रुदतीं गृह्य मैथिलीं राक्षसेश्वरः ।
तां जहार सुसंहृष्टो रावणो मृत्युमात्मनः ।
वैदेह्या ह्रियमाणायां तुष्टुभे वरुणालयः ।
अन्तरिक्षगता वाचः ससृजुश्चारणास्तत । [5]
एतदन्तो दशग्रीव इति सिद्धा महर्षयः ।
स तु सीतां विचेष्टन्तीमङ्केनादाय रावण ।

[(l 1) D6 स तु पम्पामाक्रम्य (for the prior half) Ś1 D8 12 अभिमुखीं (for °मुख) D1 लङ्कापुरीमुख पुरी (sic) (for the post half) —(l 2) D6 मा वेगेन सुसंक्रुद्धो (for the prior half) D6 रुती (for मैथिलीं) —(l 3) D12 संजहार, Ś1 D8 मैथिलीं (for रावणो) —D6 om from l 4 up to 24 —(l 4) D4 वैदेही (sic) (for वैदेह्या) —(l 5) D1 4 अंतरीक्ष Ś1 D8 वाचा (for वाच) Ś1 D8 तदा, L (ed) तथा (for तत) D6 चारणास्तदा —(l 6) D4 एवदुष्टो (sic) (for एतदन्तो) D3 देवा (for इति) D1 सिद्धाश्च परमर्षय (for the post half)]

—After 23 D6 7 10 11 M3 K (ed within brackets) ins

3518* ततः शीघ्रतरं गत्वा बुद्धिमान मनोजवम् ।
आरुह्य सह वैदेह्या पुष्पकं स महाबल ।

24 Ś1 V1 D6 om 24 (for Ś1, cf v l 22 and for V1 D6, cf v l 23) —^{a}) Ś1 N V1 2 B D1 8 9 11 13 प्राविशयत्, M1 स विवेश Ś1 D1-4 8 11 12 पुरीं M3 ततो, Ct as in text (for तदा) —D1 om (hapl) from 24^{d} up to the prior half of 3519* —^{b}) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D6 8 12 T2 3 M2.3 राक्षसाधिप, D3 10 11 G3 M1 राक्षसेश्वर, D12 गृह्य मैथिलीं (for लोकरावण) D1-3 रूपिणं मृत्युमात्मन —After 24, D1-4 ins, while D8 ins before 25

3519* सोऽभिगम्य पुरीं लङ्कां सुविभक्तमहापथाम् ।

25 Ś1 V1 om 25 (cf v l 22 and 23 respy) Before 25 D4 6 ins 3519* Ś1 D8 12 repeat 25^{ab} after 25 L (ed) transp 25^{ab} and 25^{cd} —^{a}) M1 सुवप्र, Cg k t as in text (for सुवर्ण) Ś1 D8 12 (all first time) परिक्षिप्ते, N V1 2 B परिक्षिप्ते D3 10 11 T1 M1 परिष्कारे Cg as in text (for परिक्रान्ते) D12 तां तु मायापरिक्षाता —^{b}) B1 दिव्ये, B1 शुभ्र (for शुभे) —B4 om 25^{cd} —^{c}) N1 B1 2 D4 7 T1 2 M3 प्रविश्य, D12 निवेश्य, M4 प्रलोभ्य (for प्रवेश्य) —^{d}) Ś1 N V1 2 B1-3 D6 12 निष्फल (for रावण) —For 25^{cd} D1-4 6 subst while Ś1 D8 12 ins after 25^{ab} (r) L (ed) ins after 25^{ab}

3520* निदधौ रावण सीतां मयो मायामिवासुरीम् ।

[Ś1 D8 12 निदध्यौ D1 4 निदधे (for निदधौ) D4 [अ]गुर (for [आ]सुरीम्) D4 मयो मायापुर्यां पुरा (for the post half)]

—Thereafter Ś1 D1 4 8 9 12 cont a passage relegated to App I (No 73) —After 25 N V1 2 B1 2 D13 ins only l 28 of App I (No 73) —After 25, D6 7 10 11 S ins

3521* मृगवद्द्रावित तस्य त च नैर्ऋतपुंगवम् ।
अचिन्तयन्ती वैदेही ह्यशोकवनिका गता ।
एवमेव ततो रामो मृगं हत्वा महावने ।

G 6. 110 37
B 6. 126 33
L 6. 107 81

निवर्तमानः काकुत्स्थो दृष्ट्वा गृध्रं प्रविव्यथे ॥ २६
गृध्रं हतं तदा दग्ध्वा रामः प्रियसखं पितुः ।
गोदावरीमनुचरन्वनोद्देशांश्च पुष्पितान् ।
आसेदतुर्महारण्ये कबन्धं नाम राक्षसम् ॥ २७
ततः कबन्धवचनाद्रामः सत्यपराक्रमः ।
ऋश्यमूकं गिरिं गत्वा सुग्रीवेण समागतः ॥ २८
तयोः समागमः पूर्वं प्रीत्या हार्दो व्यजायत ।
इतरेतरसंवादात्प्रगाढः प्रणयस्तयोः ॥ २९

[(l 1) M5 तत्र (for तस्य) G1 भाषण कृत्वा, Cg as above (for भाषित तस्य) D6 T2 3 -सत्तम, Cg as above (for पुंगवम्) —(l 2) D7 वाञ्चितविशा, G2 वाञ्चितवत्, M1 विचिन्तयती, Cm g t as above (for अचिन्तयन्ती) T G1 3 M1 2 (with hiatus) अशोक (for ह्यशोक) —(l 3) D5 3 10 11 G3 तत्र (for तत्रो) D7 10 11 G2 तदा (for महा) ※ Cr -मथवैदेति अदृश्यदि पदच्छेद । वैदेहीमिति शेष ※]

26 Before 26 Ś1 ins only l 2 27–28 and V1 B4 ins only l 28 of a passage given in App I (No 73) —a) V3 निवृत्यमान (sic) M5 आवर्तमान, Cg as in text (for निवर्तमान) —Ñ2 illeg for 26b. —b) D5 राम (for गृध्र) D7 10 11 G2 स विव्यथे (for प्रविव्यथे) Ś Ñ1 V B D3 11 विव्यथे (D5 °वृद्धे [sic], D12 °वृधे [sic]) गृध्रराजत (B1 °राट् मृत) ※ Cr निवर्तमान काकुत्स्थो दृष्ट्वा गृध्र प्रविव्यथे ।, Cg निवर्तमान इति । अदृष्टेति च्छेद । सीतामिति शेष । सीतां गृध्रं चादृष्ट्वा प्रविव्यथ इत्यन्वय ※ —For 26, D1 4 9 subst

3522* तौ मार्गमाणौ काकुत्स्थौ हत गृध्रमपश्यताम् ।

[D4 राम नेपथ्य काकुत्स्थो (for the prior half) D2 हत (for हत) D4 अपश्यत]

27 B3 om 27ab —a) M3 ततो (for तदा) D6 M5 transp हत and तदा D6 7 10 11 G2 M2 3 दृष्ट्वा Cg as in text (for दग्ध्वा) D12 तु सत्कृत्य (for तदा दग्ध्वा) T2 दृष्ट्वा गृध्र हत दग्ध्वा G1 गृध्र तथागत दृष्ट्वा M1 गृध्र च निहत दृष्ट्वा —b) M3 दग्ध्वा (for राम) D7 10 11 प्रियतरं, T2 °कर Cg as in text (for प्रियसख) ※ Cr वृद्ध हत ततो दग्ध्वा राम प्रियसख पितुरिति पाठ ※ —For 27ab S N V B1 3 4 D1–4 7 9 11 12 subst

3523* गृध्रराज स सत्कृत्य पितु प्रियसख हतम् ।

[V3 damaged from ध्र up to पि Ś D8 12 तु (for स) B1 3 सत्कृत्य (for सत्कृत्य) D1 3 तु त दग्ध्वा, D2 4 हत दृष्ट्वा D9 ततो गत्वा (for स सत्कृत्य) B1 3 मृतम्, D1–3 9 हि त (for हतम्) D4 सवाणिति प्रियसखेव (sic) D11 पितु प्रिय चिरचिरित (for the post half)]

—After 27ab D1–3 10 11 S ins

3524* मार्गमाणस्तु वैदेहीं राघव सहलक्ष्मण ।

—Ś1 B4 om 27c–f D9 om 27cd —cd) Ś1 Ñ1 V B1–3 मन्दाकिनीम् (for गोदावरीम्) B1 D8 T2 3 M2 3 Cg अन्वचरद् (for अनुचरन्) D1–4 मन्दाकिनी वि (D1 °न्य) चरत्, D12 मंदाकिनीवनचरन् (for °) Ś2 D8 12 द्रुमा न्पश्यन्, B2 कुलोद्देशान्, T1 (int lin also) वनदेशान्; Cg as in text (for वनोद्देशान्) Ś2 V1 B1 D3 8 12 सुपुष्पितान्; D1 च दाशवान् (for च पुष्पितान्) D12 मदाकिन्यामवत * नवने शालासु पुष्पितान् —After 27cd, Ś1 Ñ V B1 3 D8 12 ins

3525* ततस्तौ सुमहावीरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[Ñ V1 B1–3 वीर्यौ (for वीरौ) —B1 om from the post half up to 27f]

while M3 ins

3526* नदीवनानि चित्राणि पर्वताश्च विविधा स ।

—D12 om 27ef —e) M1 2 आससाद, Cg as in text (for आसेदतुर्) —f) Ś2 B1 D4 8 12 लोमहर्षण, N1 V B1 3 D1 3 9 लोमहर्षण, D5 तु दुरासद, M3 घोरदर्शन (for नाम राक्षसम्) —After 27 Ś2 N V B1 3 D8 12 ins

3527* त हत्वा चैव खड्गाभ्या महाबलपराक्रमौ ।

[V3 बाहुभ्या (for खड्गाभ्या)],

while M3 ins after 27

3528* कबन्धमेत्य तौ हत्वा निहत सोऽभवत्पुर ।

28 D3 om 28ab —a) T1 * * * (for कबन्ध) —c) Ñ2 V3 D10 11 12 T2 G1 ऋश्य (D12 °ष्य) मूक, D4 ऋक्षमूक, D13 ऋषिमूक (for ऋश्यमूक) —d) B4 समागम, D12 च सगत (for समागत) —After 28, G3 ins 3529*

29 G3 om 29ab V1 (after 3532*) 3 B3 repeat 29ab (var) after 31 —a) V3 B3 (first time) D10 11 G3 M3 तत, Cm g t as in text (for तयो) D10 T2 M3 समागत, M1 Cm समागमात्; Cg t as in text (for समागम) Ś D8 12 ततस्त मनसा गत्वा N V1 3 B (V1 3 B3 second time) ततस्तेन समागम्य (N2 B1 3 4 °गम्य) D1–4 9 तयो सह समागम्य (D1 3 °ग्य) —b) Ñ2 प्रीति (for प्रीत्या) D1 3 हार्दम्, D5 T1 G2 3 हार्दिर्, D6 हार्दो (sic) D9 दर्पम्, Cm g t as in text (for हार्दो), D1 6 9 अजायत, G1 विजायत (sic), Cm g as in text (for व्यजायत) Ś B3 D8 12 सलिलमकरोत्तदा (D8 °व्यजायत) N1 V1 3 B1 3 (V1 3 B3 second time) सुग्रीवेण महात्मना, B4 प्रीतिरस्याभ्यजायत D12 प्रीत्यर्थं सोऽभ्यजायत —After 29ab, D1 7 10 11 T G1 3 M1 3 5 ins,

मः स्वबाहुवीर्येण स्वराज्यं प्रत्यपादयत् ।
ालिनं समरे हत्वा महाकायं महाबलम् ॥ ३०
ुग्रीवः स्थापितो राज्ये सहितः सर्ववानरैः ।
ामाय प्रतिजानीते राजपुत्र्यास्तु मार्गणम् ॥ ३१
आदिष्टा वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण महात्मना ।
दश कोट्यः प्लवंगानां सर्वाः प्रस्थापिता दिशः ॥ ३२

तेषां नो विप्रनष्टानां विन्ध्ये पर्वतसत्तमे ।
भृशं शोकाभितप्तानां महान्कालोऽत्यवर्तत ॥ ३३
भ्राता तु गृध्रराजस्य संपातिर्नाम वीर्यवान् ।
समाख्याति स्म वसतिं सीताया रावणालये ॥ ३४
सोऽहं दुःखपरीतानां दुःखं तज्ज्ञातिनां नुदन् ।
आत्मवीर्यं समास्थाय योजनानां शतं प्लुतः ॥ ३५

G. 6 110 48
B. 6 126 43
L. 6 107 91

while G3 ins. after 28 (owing to om.), M1 ins after 29

3529* भ्राता निरस्तः क्रुद्धेन सुग्रीवो वालिना पुरा ।

[D6 T2.3 transp निरस्त and क्रुद्धेन सुग्रीवो]

—c) T3 स्ववधात्; Cg t as in text (for स्वबाहात्). —d) M6 वनुधे, Cg t as in text (for प्रगाढ). ⊛ Cr इतरेतरसंवादात्प्रगाढं प्रणयस्तयोः । इतरेतरसंवादात्परस्परकर्तव्यप्रयोजनसंवादात् । इतरेतरमयूता कुरुष्व कार्याणि किमिति पाठ । अर्थेतिकरण द्रष्टव्यम् ⊛ —For 29cd, Ś Ñ V B D1-3.8.9.11.12 M3 subst

3530* इतरेतरमयूता कुरुष्व कार्याणि च ।

[D3 आभाष्य (for अमूता) D12.13 इतरेतरसंवात (D13 °वाद) (for the prior half). D1-4 वि रेद, D9 विमह, M3 कुरु त्व (for कुरुष्व) Ñ1 V2 B M3 वि, D4 चे, D9 वे (for च) D3 करवै थद]

30 a) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 M3 त्र रामो, D4.5 T1 G1.3 M1.4.5 Cg रामस्य, D6 स रामो (for राम स्व) D5 वहु, D12 बल (for बाहु) —b) B1.3 D6.11 स्व राज्य, D1-4 राज्य स्व, D7 T2.3 स राज्य, D9 राज्य त, Cg as in text (for स्वराज्य) V2 प्रत्यधावयत्, D8.12 प्रतिपादयत्, D6 M1 प्रत्यपद्यत, Cg as in text (for प्रत्यपादयत्) —c) T1 damaged from लि up to 32a. —d) V3 om (hapl) महाकाय M3 राक्षसानप्रनाशनम् —After 30, V3 reads 32cd, B3 ins (marg) 3532*

31 T1 damaged for 31 (cf v l 30) —ab) V B3 D13 तु महातेजा (for स्थापितो राज्ये) G3 transp स्थापितो and सहित, D7 T3 सह, Cg as in text (for सर्वे), G3 हितं सर्वैश्च वानरैः (for b). —c) B3 प्रत्यजानीत, M3 तु प्रतिज्ञाते (for प्रतिजानीते) ⊛ Cg प्रतिजानीते प्रतिज्ञावान् ⊛ —d) M6 रामपत्न्यास् (for राजपुत्र्यास्) V2 B3 स, D6 T2.3 M1 च, D13 स (for तु). —For 31cd, D1-4.8 subst

3531* रामस्य प्रत्यजानात्स सीताया मार्गणं प्रति ।

[D4 प्रत्यजनयत् and मार्गण (for °जानात्स and मार्गण respy.)]

—For 31, Ś Ñ B1.4.6 D9.10 subst, while V1 subst, only l 2 for 31ab, whereas D1-4.8 subst only l 1 for 31ab, B3 ins (marg) after 30

3532* ततोऽभिषिक्तः सुग्रीवो वानरेन्द्रो महाबलः ।
प्रत्यजानीत रामस्य स सीतान्वेषणं प्रति ।

[(l 1) B3 रामभ्राता (for वानरेन्द्रो). —(l 2) Ś D13 प्रत्यज्ञानात्तु (sic), B1 प्रज्ञापनीत (sic), D8 प्रतिज्ञानात्तु (for प्रत्यजानीत)]

—After 31, V1 (after 3532*) 2 B3 repeat 29ab (var).

32 T1 damaged up to 32a (cf v l 30) V3 om 32 V3 reads 32cd after 30 —a) B1 आदिश्य (for आदिष्टा). Ś1 Ñ B2.4 D6.11 वालिना सर्वे (for वानरेन्द्रेण). —b) D13 सहायवता (for महात्मना) V1 B1 सर्वे (V1 °र्वे) वानरयूथपा —c) M3 तत (for सर्वा) D1.11 सम्प्र (D1 °स्थ)स्थिता (for प्रस्थापिता) Ś Ñ V1.2 B D6.12 दिश सर्वा प्रतस्थिरे, D9 कोट्य सम्प्रस्थिता दश (sic).

33 a) D12 वै (for नो) T1 damaged from न up to 33d D5 M3 Cm g k t विप्रकृष्टाना, M3 दक्षिणस्थाना, Ct as in text (for विप्रनष्टाना) Ś Ñ V B D6.12 अस्माक चेर (B1 °कमु, D12 क्षे)पवि(B6 °दि)ष्टाना, D1-4.8 तेषा समुपवि(D4 °दि)ष्टाना —b) G3 विंध्य (for विन्ध्ये) —V3 B1 om 33cd —c) D9 शोकाग्नि (for शोकाभि) —d) D9 भृशं (for महान्) D6.7.9.13 M3 [ऽ]व्यवर्तत, T2.3 व्यवर्तत (for त्यवर्तत) Ś Ñ V1.2 B2-4 D6.11 पर्यदेव यदगाद् (Ś Ñ2 V1 D6.12 °दागत) —For 33cd, D1-4 subst, while D9 ins after 33

3533* महात्मा वालिसूनुर्नु पर्यदेवयदङ्गद ।

34 a) V2 स, D6 नु, D1.11 च (for तु) —c) D7.10.11 वसतीं, G3 M1 वैदेहीं (for वसतिं) Ś Ñ V B D6.12 सीतामाचष्ट सर्वेषां (B6 °षेस), D1-4.8 सीतायां (D4 °या) व्याख्यास्त्वेष —d) Ś N V B D1-4.8.9.12 G3 M1 वसतीं (for सीताया) D7.10.11 सीता रावणमंदिरे

35 D6 om, T1 mostly damaged for 35ab. —a) V2 सोय, B1 शोक (for सोऽहं) M3 शोक (for दु ख). Ñ1 D4 परीतात्मा (for परीताना) —b) M3 स्व, M3 वै (for तन्). Ś N V B D6.11 ज्ञातीनां दु (B1 सु)खमुद (Ñ1 B1 °भाव)हन्, D1-4 ज्ञातीनां दु खमाववे, ⊛ Cr m t :

G 6. 120 48
B 6. 126 43
L 6. 107 92

तत्राहमेकामद्राक्षमशोकवनिकां गताम् ।
कौशेयवस्त्रां मलिनां निरानन्दां दृढव्रताम् ॥ ३६
तया समेत्य विधिवत्पृष्ट्वा सर्वमनिन्दिताम् ।
अभिज्ञानं मणिं लब्ध्वा चरितार्थोऽहमागतः ॥ ३७
मया च पुनरागम्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
अभिज्ञानं मया दत्तमर्चिष्मान्स महामणिः ॥ ३८

ज्ञातिनामित्यत्र दीर्घाभाव आर्षः ।, Cg ज्ञातिनामिति नकारान्तत्वमार्षम् ॥ —c) D1 आतमयैव Ś D6.18 समास्ताय, Ñ V B समाश्रित्य। D1-4 विकुर्वाणं D6 समादाय (for समास्थाय) —d) Ś N V B D11 तु (B1 स) दवान्ञतयोजन, D1-4 सतीण (D1 °यं, D3 पुप्लुवे) शतयोजन (D1 °म), D3 प्लवसायतयोजन (sic) —For 35 D13 subst

3534* यत्राह तु सततप्तां जानकीं दुःखपीडिताम् ।
विप्लुत्य चात्मवीर्येण शतयोजनमायतम् ॥

36 D13 om 36ab —a) B1.4 अत्र (for तत्र) V3 ताम् (for [अ]हम्) B1 T2.3 एनाम्, D6 एताम् (for एकाम्) —b) Ś V1.3 B1-3 D6.9.13 वनिकागतां D1-4 -वनिकान्तरे (for -वनिका गताम्) —c) D13 कपाय; M3 कापाय (for कौशेय) D4 G1 वस्त्र (for वस्त्रां) D1 विमलां (for मलिनां) —d) Ś N V B D1.2.3.4.12.13 M3 पतिव्रता, D6 T2.3 G1 तपस्विनीं (दृढव्रताम्) —After 36 D3 ins only l 2 of 3538* while D6 T1 G3 M1 ins after 36 whereas D7.11 G1.2 ins after 37ab D10 subst for 37cd

3535* अभिज्ञानं मया दत्तमङ्गुलीयमनुत्तमम् ।
[D7.10.11 G2 रामनाममङ्गुलीयक (for the post half)]

—Then D4 T1 G1.2 cont

3536* सा दृष्ट्वा मैथिली हृष्टा प्रशशंसे च जीवितम् ।
[G1 स्वाशशंसे (for प्रशशंसे)]

—After 3535* M1 cont

3537* तं दृष्ट्वा परमप्रीता विवशा सा च मैथिली ॥

—After 3536* and 3537* respy, G1 M1 further cont 3539*

37 D4 om 37cd —a) M4 मया Cr g as in text (for तया) B1 [अ]हमेत्य (sic) (for समेत्य) Ś D6.12 त्वरितो N V B1.2 त्वरितं, B3 सुचिरं। D1.4 सजलश्च, D2 सपुत्र (for विधिवत्) B4 तापसेन स त्वरितं (sic); D6 तत्समस्येत्य सजलस्य —b) Ś N3 V1.3 B1.3 D4.5.8.12 T G1 दृष्ट्वा। V3 भृत्वा (for पृष्ट्वा) Ś D8.12 सीताम् (for सर्वम्) —After 37ab Ś D1.2.4.5.8.9.12.13 ins while D3 ins only l 2 after 36 (owing to om.)

3538* राक्षसीभी रक्ष्यमाणा सीता सुरसुतोपमाम् ।
शुभ्रं सुकेशीं सुश्रोणीं सुकर्णां बुद्धिमारनाद् ॥

[D1.2 read Nom sing for Acc sing in both the lines (except सुकर्णा for सुकर्णां) —(l 1) D3 परिवृता (for रक्ष्यमाणा) —(l 2) Ś1 D6.12 सुरूपां D3 सुश्रोत्रीं (for सुकर्णां) D3 सुसुरस्व तु जानती (corrupt) (for the post half)]

—After 37cd D6 T1 G2 ins, G1 M1 further cont after 3536* and 3537* respy

3539* रावणस्य मम कान्तामशोकवनिकां तदा ।
विध्वंसयित्वा समरे हत्वा राक्षसपुंगवान् ।
लङ्कां च भस्मसात्कृत्वा महद्वेनान्तरात्मना ।

[(l 3) M1 रावणं च ततो दृष्ट्वा कृत्वा लङ्कां च भस्मसात्]

while D6 T2.3 M3.4.5 read 38cd for the first time after 37ab repeating it in its proper place whereas D7.11 G1.3 ins 3535* —V3 om 37c-39b For 37cd, D10 subst 3535* —a) N1 D8.11 T1 G2.3 अभिज्ञानं, Cg as in text (for अभिज्ञाने) Ś N V1.3 B D1.13 गृह्य। D1-4.9 प्राप्य (for लब्ध्वा) —d) D6 त्वरितार्थो (for चरितार्थो) D3 त्वरितोऽहं समागत। D6 त्वरितं सोऽहमागत —After 37, Ś N V1.3 B D8.13 M3 ins while V3 ins before 39cd

3540* हत्वा रक्षांसि घोराणि कृत्वा च कदनं महत् ।
दग्ध्वा चाशेषतो लङ्कां ततोऽस्मि पुनरागतः ।

[(l 1) Ś1 D3 transp रक्षांसि and घोराणि B3 तु (for च) —(l 2) Ś D8.13 चाशेषतो B3 [अ]वशेषितां (for चाशेषतो) V3 B3 [ऽ]हं (for ऽस्मि)]

38 V3 om 38 (cf v l 37) B1 D6 om 38-39b D10 om 38ab G1 transp 38ab and 38cd —a) B1 मया तद्। D1 मह्यं तत् D13 तथात्र। M3 प्रियाय (for मया च) Ś2 N V1.3 B2.3 D1.2.3.12 आगत्य (for आगम्य) —b) B4 कारिणं (for कर्मणः) D13 रामायाक्लिष्टकारिणे —B2 reads in marg 38c 39 D6 T2.3 M3.4.5 read 38cd for the first time after 37ab repeating it here —c) Ś N V3 B1 D8.13 M3 (second time) महद्; D1.2.3 गुरु D6 T2.3 M3.4.5 (all first time) च मे M1 तदा (for मया) D3 मादाद् (for दत्तम्) D10 अभिज्ञानो मया दत्तः —d) D13 स्वर्चिष्मान् (for अर्चिष्मान्) N1 सु महा G1.2 M1 सहसा (for स महा) B4 महाद्युति (for °मणिः) D1.4 अर्चिष्मत महामणिं ॥ Cv अभिज्ञानं च मे दत्तमित्यस्यार्थः पूर्वेण प्रमादाच्छिरितम् ॥ Cr मे मया महामणिः। रामदत्ताभिज्ञानस्याङ्गुलीयकस्येऽपि तद्युक्तमभिप्रायान्यान्मणिकान्वयप्रयोगः ।, so also Cm Cg प्रत्यिद्धिकर्मणे । दृष्ट्वा विवशाय मे मया स प्रसिद्धः महामणिः अभिज्ञानं दत्तम्। मया चेतः। क्रियाभेदात्मयास्वद्वय प्रयुक्तम् ॥

श्रुत्वा तां मैथिलीं हृष्टस्त्वाशशंसे स जीवितम् ।
जीवितान्तमनुप्राप्तः पीत्वामृतमिवातुरः ॥ ३९
उद्योजयिष्यन्नुद्योगं दध्रे लङ्कावधे मनः ।
जिघांसुरिव लोकान्ते सर्वांल्लोकान्विभावसुः ॥ ४०
ततः समुद्रमासाद्य नलं सेतुमकारयत् ।
अतरत्कपिवीराणां वाहिनी तेन सेतुना ॥ ४१
प्रहस्तमवधीन्नीलः कुम्भकर्णं तु राघवः ।
लक्ष्मणो रावणसुतं स्वयं रामस्तु रावणम् ॥ ४२
स शक्रेण समागम्य यमेन वरुणेन च ।
सुरर्षिभिश्च काकुत्स्थो वरांल्लेभे परंतपः ॥ ४३
स तु दत्तवरः प्रीत्या वानरैश्च समागतः ।
पुष्पकेण विमानेन किष्किन्धामभ्युपागमत् ॥ ४४
तां गङ्गां पुनरासाद्य वसन्तं मुनिसंनिधौ ।
अविघ्नं पुष्ययोगेन श्वो रामं द्रष्टुमर्हसि ॥ ४५

G 6 110 58
B. 6 126 54
L. 6. 107 103

39 V3 B1 D9 om 39^ab, B3 reads in marg 39 (cf v l 37 and 38) —^a) Ś D8 12 ज्ञात्वा, D1 दृष्टां (for श्रुत्वा) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1-3 5 12 13 T1 M3 तु, D4 च, D6 तु (for तां) Ś Ñ V1 2 B2 3 D1 4 6 13 दृष्ट्वा, B4 वार्ता, D2 श्रुत्वा, D3 to 11 T2 G2 M1 रामस्, D13 वाक्यैर् (for हृष्टस्) G2 दृष्ट्वा सा मैथिली हृष्टस् (sic) G3 श्रुत्वा तु मैथिली हृष्टा —^b) G3 M2 5 त्वा (M5 ता) शशसे (for त्वाशशंसे) D8 7 10 11 T G2 3 M1-3 च (for स) D5 श्वाशशंसेष M5 सजीविता, Cg as in text (for स जीवितम्) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1-4 6 12 मया (B4 राम) सहृष्ट (Ś N2 V1 2 D2 12 °हृत)मानस, D14 वायस ज्ञेप जीवित (sic) —M1 om 39^c-40 Before 39^cd, V3 ins 3540* —^c) Ś Ñ V B2-4 D6 12 जीवितावाम् (for जीवितान्तम्) D6 T1 G3 अनुप्राप्य, D16 °प्राप्त, Cg as in text (for अनुप्राप्त) D1-6 9 जीवितस्त (D2 °स्त्व) मणि दृष्ट्वा, D4 प्रीतस्त च मणि दृष्ट्वा —^d) D6 प्याखामृतम् B1 [श्रो]तक, D3 2 4 G1 [अ]मर, D13 G3 [आ]तुर, Cg as in text (for [आ]तुर)

40 M1 D18 om 40 (for M1, cf v l 39) —^a) M5 बद्दीपयिष्यन् Ś D8 12 उद्योजयद्वलोघो (Ś2 D13 °द्दे)ग, Ñ V B M3 उद्योजयन्बलोद्यो (V3 damaged from द्यो up to ^d B1 °द्दे)ग, D1-4 अयोजयद्दलोद्योग, D5 अयोजयद्गणे योध —^b) Ś N2 V1 2 B1 D8 12 दृष्टौ N2 D1 4 दृधे B2 4 दृष्ट्वौ, B3 तदा (for दध्रे) M3 काम (for लङ्का) D9 जये (for वधे) B4 लंका च वै M3 पुन (for मन) —^c) Ś N D1-4 8 9 12 लोकान्तीन्, B4 G2 कल्पान्ते, D7 T2 कालान्ते (for लोकान्ते) —^d) Ś D8 12 अनलासयो, N लोकान्ते तु (N2 च), V B1 2 लोकानिव, B4 ** लोकान्, B3 त्रीन्लोकान्वै, D1-4 9 अन्तकाले (for सर्वांल्लोकान्)

41 ^a) D6 T2 3 आगम्य (for आसाद्य) —^b) Ś N2 V1 2 B2-4 D8 12 M3 नल, N1 V3 B1 D1-4 7 11 नद, D5 न कृत (hypm) M1 राम, Cg as in text (for नलं) V3 अकल्पयन् (for अकारयत्) —^c) Ś N V B D1-4 6 9 12 सा सुदूरेण संतीर्णा (B2 °पूर्णा, D6 °तीर्थं) —^d) D6 9 T1 नल (for तेन) —V3 damaged from से up to णो in 42^a —For 41, D13 subst

3541* तथा ह्युक्तेन रामेण कृत्वा सेतुं महोदधौ ।
लङ्कां च नगरीं लङ्का रामेण सह वानरैः ।
सार्धमास महायुद्धं लङ्कायामभवत्तदा ।

42 V3 damaged up to णो in 42^a (cf v l 41). —^a) D6 घोर (for नील) —^b) Ś B1 4 D2 8 9 12 च (for तु) D6 (with hiatus) एव च (for राघव) —^c) D1 विद्युज्जयिन, D2 3 शक्रजयिन, D5 शक्रजेतार, D4 शक्रजित [subm] (for रावणसुत) —^d) D6 M5 च (for तु)

43 ^a) D1-4 9 इन्द्रेण च (D2 3 तु) (for स शक्रेण) —After 43^ab, D5-7 10 11 S ins

3542* महेश्वरस्त्वयमुख्या तथा दशरथेन च ।
तैश्च दत्तवरः श्रीमानृषिभिश्च समागतः ।

[(1 2) M1 तु (for च) M1 प्रीतो मुनिभिश् (for श्रीमानृषिभिश्) D7 10 11 G3 समागतैः, T2 damaged (for समागतः)]

—^cd) D1-4 महर्षिभिश्, D13 सुरादिभ्यस् (for सुरर्षिभिश्) B4 D13 तु (for च) D5-8 वर (for वरांल्ल) D14 ततस्तु स (for परंतप) Ś N V B D8 12 G (ed) वर लेभे ततस्तु स (V3 °स्तन, G [ed] च) (for ^d) D6 इन्द्रेण च समादिष्टो वरं प्राप्य महात्मना

44 V3 om 44-45^b —^a) B1 ततो (for स तु) D7 M5 लब्ध (for दत्त) Ś N V1 2 B D1 4 6 8 12 13 पित्रा D5 T2 G3 प्रीतो, M2 श्रीमान् (for प्रीत्या) —^b) Ś Ñ V1 2 B D1 6 8 9 12 13 T G1 3 M3 मुनि(D6 ऋषि)भिश्, M3 हरिभिश् (for वानरैश्) Ś N V1 2 B D8 12 13 परतप (B3 D16 °प) D9 समागतै (for °गत) —^d) D1 (with hiatus) अयोध्याम्, D13 कोशलान्, G (ed) किष्किन्ध्याम् (for किष्किन्धाम्) Ś N V1 2 B D8 12 M1 समुपागमत् (B2 M1 °गत) D9 तामुपागत, D13 अभ्युपागत (for अभ्युपागमत्) D4 किष्किन्धायामुपागत —After 44, M5 ins

3543* आरोप्य वानरयूथं भरद्वाजमुपागमत् ।

45 V3 om 45^ab (cf v l 44) —^a) D7 10 11 G1 3 ताः Cg as in text (for तां) N V1 2 B D13 स गङ्गा (D13 तु गत्वा) क्षिप्रमासाद्य, M3 प्रयागं तु समासाद्य, —^b) N

G. 6. 110. 0
B. 6. 126. 55
L. 6. 107. 104

ततः स सत्यं हनुमद्वचो मह-
न्निशम्य हृष्टो भरतः कृताञ्जलिः ।
उवाच वाणीं मनसः प्रहर्षिणीं
चिरस्य पूर्णः खलु मे मनोरथः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११४ ॥

V1. 3 B न्यवसन्; D13 पतत (for वसन्त) —For 45cd, Ś D1-3. 5.6.12 subst

3544* भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ससीतः सहलक्ष्मणः ।

[D1 प्राप्य (for प्राप्य) D1 ससीत, D5 सीतया (for ससीतः)]

—c) Ñ1 B1. 3 D13 कपिप्र; D1. 3 इह इवा(D1 स्वा); D4.5 इह च; T2 अरि(also °भि)प्र; Cg k as in text (for कपिप्र) B2 पुष्पयोगे च; D4.5 T1 (marg also as in text) पुष्पयोगेन; D13 पुष्यक भावे; Cg k as in text (for पुष्ययोगेन) —d) D1-3 राम श्वो; D6 श्रीराम; D7 रामं श्वो (by transp) D13 त्व राम (for श्वो राम) —V2 damaged from स up to स्य in 46a B2 D6 भद्रेति D1. 3 द्रष्टुमसि (for भद्रैसि) D5 राम द्रष्टुमिहार्हसि

46 V2 damaged up to स्य in 46b (cf v1 45) G (ed) om. 46 —a) D13 om Ms तु (for स) Ś D8. 12 सम्यग्; D1-4. 6 G2 M1. 3 वाक्य, D5 सर्व, D7. 10. 11 G3 वाक्यैर्; Cg as in text (for सत्य) Ś Ñ V1 B1 D4.13 भूय; V3 B1 प्रियं; B2 D13 शुभं; M4 महान् (for महत्) B3 D2. 8-12 G1 M1. 2 मधुरं ह(D7. 10. 12 G3 °रं हि) नूमतो(D6 निशम्य), D1. 4. 6 मधुरं धनौपम(D4 महायशा) (for हनुमद्वचो महत्) —b) T1 नि***हृष्टो (damaged) —c) Ś Ñ B2. 4. 6 D1-4. 6. 8. 12. 13 G2 वाक्यं; V B3 T1 वाचं; M3 राम (sic) (for वाणीं) B1 भरत; D4.5 मनसा (for मनसः) Ś Ñ B3. 4 D5-6. 8. 11. 12 G1 प्रहर्षितो, B2 प्रहर्षितः D1 प्रहर्षितः; D4.7. 10. 11 प्रहर्षणीः; D3 प्रहृष्य (for प्रहर्षिणीं). —d) D7 पूर्णा and मनोरथा (for पूर्ण and मनोरथ respy). Ś D4.11 कुशलिरामकथा प्रवृत्ताः N V B1. 4.1 D13 कुशलि(V1 B1 कृत्वा चि)रस्याथ (V1 B1 °य) कथा समागता(D13 °प्रवृत्ता), B3 दूरत्वि प्रकथा समागता; D1. 4. 6 श्रुत्वा(D1 कुशल, D4 दश्य, D6 प्राप्ता) चिरात्रामकथाप्रवृत्ति (D4 °त्तिमि), D5 कुशलिरादागतकथेयमागता ※ Cr चिरस्य पूर्णः खलु मे मनोरथ इत्यनतिक्रम्य प्रहर्ष्यम् ※ —After 46 Ś Ñ V1. 2 B D8. 12. 13 ins.

3545* इत्येवमुक्त्वा वचनं नृपात्मजः
कपिप्रवीरस्य वचो निशम्य ।
प्रहर्षितो राममदक्षयाभव
स्तुनश्च हर्षादिदमब्रवीद्वचः ।

[(l 1) Ś1 D13 प्रवीर (for नृपात्मज) —(l 2) Ś1 D8 निशम्य म, Ñ1 विचार्य, Ñ1 निवीर्य (unmetric), V1. 2 B3. 4 विचार्य, D13 निवेश (for निशम्य) —(l 3) B2 विर.च (corrupt) —(l 4) B2 भवीच]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 D8. 12 om Ñ V1 B D4.13 कथाकाण्डे —After Kāṇḍa name, V1 D13 ins. अभ्युदयिकं —*Sarga name* Ś1 Ñ1 V2 B3. 4 D8 भरतप्रहर्षण(B1 °ण) Ś1 V3 B3 D12 भरतहर्षण (V3 °ण) Ñ1 V2 भरतप्रहर्षं ; B4 भरतहर्ष ; D1-3 हनुमद्वाक्य D4 भरतसमागमे हनुमद्वाक्यं D13 भरतपरितोष . —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1. 2. 3 B2. 4 D4.5.6.11 om . Ś1 V1 D1 109, Ñ1 115 B1 56, B3 206, D5 111, D6-3 T1 G M1. 2. 3 129 D8 112, D13. 11 128, T2 137, T3 140, M1 130, M2 131, B (ed) 126, L (ed) 107 —After colophon, D8 concludes with शुभमस्तु while G M1. 2. 3 conclude with श्रीरामाय नमः .

११५

श्रुत्वा तु परमानन्दं भरतः सत्यविक्रमः ।
हृष्टमाज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ १
दैवतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।
सुगन्धमाल्यैर्वादित्रैरर्चन्तु शुचयो नराः ॥ २
राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनागणाङ्गनाः ।
अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम् ॥ ३

G. 6. 111. 8
B 6. 127. 5
L. 6. 108. 8

115

D13 begins with ॐ

1 V3 damaged from ᵃ up to भरत in ᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B D8 11 स श्रुत्वा (for श्रुत्वा तु) D1-4 6 श्रुत्वा आवरमायात —ᵇ) Ś N V B D8 12 M2 सगर, D1 विक्रम (for विक्रम) —ᶜ) Ś1 D8 12 M1 हृष्ट, D1-4 6 क्षिप्रम्, G2 M3 Ck एतम् (for हृष्टम्)

2 ᵃ) D4 T1 G2 M1 देवतायतन(M1 °गाराणि) सर्वाणि —ᵇ) Ś N V1 2 B2 4 D1-3 8 10 11 चैत्या वै, B1 देवता (for चैत्यानि) D1 [आ]यतनानि, T1 G1 2 नगराणि, Cm k t as in text (for नगरस्य) —ᶜ) G2 M3 गन्धमाल्यैश्च, M1 सगन्ध माल्य —ᵈ) M1 जनाः (for नराः) —For 2ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 13 subst :

3546* विविधैर्गन्धमाल्यैश्च पूजयन्तामिति सर्वशः ।

[Ñ V B D12 वादित्रैर् (for विविधैर्) D1 दर (for गन्ध) V2 3 B4 तैर्च्यन्तां B1 3 D12(all with hiatus) अर्च्य(B1 °र्च)न्तां, B2 सेव्यतां, D1 2 [अ]र्च्यन्ताम्, D4 पचताम् D2 3 हर्ष्य(D8 °र्च)ताम् (for पूजयन्ताम्) Ś1(sup lin also as above) D4 इति(D8 भानु) सर्वत, N V B D12 शुचिभिर्नरैः (V3 2 B °रे) D1 2 अथ(D2 °थ) सत्र, D8 सुविहिता]

—Then all the above MSS (except V3 D1 2) cont while D4-7 10 11 S ins after 2

3547* सूता स्तुतिपुराणज्ञा सर्व वैतालिकास्तथा ।
सर्व वादनकुशला गणिकाश्चापि सर्वशः ।

[D12 repeats l 1 after l 2 —(l 1) B1 D12 स्तुता, B4 स्तुत्य (for सूता) Ś D8 12(both times) पाठज्ञा (for पुराणज्ञा) G2 तथा (for सर्व) —After l 1, Ś V V1 2 B D8 12 (after first occurrence) ins

3547(A)* आह्वाय वैदिकान्विप्रानिमन्त्र्य तु सादरम् ।

[D12 वैनतिपूरस्य ैगृ (for न)]

—(l 2) D1 G2 सर्वे Ś D8 कुशला वाद(D8 °दि)कावेव N V1 2 B कुशला सर्ववादेषु(B2 [in also] °वाद्येषु) D12 कुशलाश्च तु वादेषु (for the prior half) Ś N V1 B D1 2 10 12 [ए]व सदा, V3 सर्वदा, D8 सर्वदा, G1 M2 [अ]पि सर्वशः (for [अ]पि सर्वशः) D12 वैतालिकास्तथा (for the post half) ⊕ Cv 'गणिकाश्चापि सर्वशः' इत्यनन्तरं 'राजदारास्तथामात्याः' इत्यादिश्लोको दृश्यते । स च तु लेखकाधारं लिखितः । Cr 'गणिकाश्चापि सर्वशः' इत्यतः परं 'राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनाङ्गनागणाः । ब्राह्मणाश्च सराजन्याः श्रेणीमुख्यास्तथा गणाः । अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभाननम् । भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा । विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान् ।' इति पाठक्रमः । एतत्तु लेखकप्रमादकृतम् ॐ]

3 Ś Ñ V1 2 B D8 12 read 3-4ᵇ(including 3552*) after 8 D1-4 13 M2 read 3 (D1 3 4 M2 including 3556*, D2 3549* and 3556*, D13 3550*) after 8 D6 8 M1 repeat 3 after 8 M3 reads 3ᵃᵇ (including 3548* and 3556*) after 8 —ᵃ) Ś D8 12 राज्ञो दाराश्च, M2 राज्ञा राज्ञश्च T2 3 [अ]मात्यै, M1(first time) भृत्या (for [अ]मात्या) G1 राजादारस्तथामात्या (sic) —ᵇ) D6 (first time) गणास्तथा, D6(second time) M2 गजा गणा (for गणाङ्गना) Ś D8 12 L(ed) सैन्या (L[ed] °न्य) श्रेण्यस्तथाङ्गना, N V B1-2 सैन्या श्रेण्यस्तथा गणा, B4 सैन्य श्रेण्यस्तथा गणै, D1 3 सैन्या (D2 °न्य) श्रेण्यश्च सर्वशः, D8 सैन्यश्च च सर्वशः, D4 नरश्रेण्यस्तथाङ्गना, D7 10 11 T2 3 सैन्या (T2 °न्यै) सनागनागणा, D6 (first time) G1 M1 2 (second time) सैन्या (D6 सह) सनागगणास्तथा, D6 (second time) सैन्यश्रेष्ठैस्तु सङ्गता, D12 गच्छन्त्वत्र तथा गणा, M1(first time) पौरजानपदैः सह —After 3ᵃᵇ D4-7 9 11 S (D6 M1 both times D6 first time) ins

3548* ब्राह्मणाश्च सराजन्या श्रेणीमुख्यास्तथा गणा ।

[M3(ए)व (for श) D6 T1 G2 न्या T2 3 G1 नरा, M1 2 [ए]व न (for गणा)]

—Thereafter M3 cont 3556*

—ᶜᵈ) Ś Ñ V B2 4 D8 12 अति(V1 B2 4 °रा)रामतुः, B1 निष्क्रामन्त्वपि, D12 सर्वे सम्ता (for अभिनिर्यान्तु) N V D6 T1 G M1 द्रष्टु शशिनिभाननं (for ᵈ) D1 4 9 (second time) रामरामा त्व(D1 7 °भानि, D6 °णा हि)निर्यान्तु रामचन्द्रान(D1 °सुहित ; D6 °जानसा) —After 3 Ś D1 3 4 6 11 M1 ins 3556* while D2 (followed by 3556*) ins after 3 B2 (m) cont. after 3552*

3549* ततो राजर्षे स्त्रीजनानां प्रविश्य नृपमन्दिरम् ।

[B3 प्रयुक्त (for प्रविश्य)]

—Thereafter B3 cont 3556*.

—After 3, D13 ins.

G. 6 110 0
B 6 126 55
L 6 107 104

ततः स सत्यं हनुमद्वचो मह-
न्निशम्य हृष्टो भरतः कृताञ्जलिः ।
उवाच वाणीं मनसः प्रहर्षिणीं
चिरस्य पूर्णः खलु मे मनोरथः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११४ ॥

V1 2 B न्यवसन्, D13 पतत (for वसन्त) —For 45^{cd}, Ś D1-4 8 9 11 subst

3544* भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ससीतः सहलक्ष्मण ।

[D8 प्राप्य (for प्राप्य) D1 ससीत, D9 सीतया (for ससीत)]

—c) Ñ1 B1 2 D13 अविघ्न, D1 3 इह स्वा (D1 स्वा) D4 9 इह एव, T2 अरि(also °मि)घ्न, Cg k as in text (for अविघ्नं) B4 पुष्पयोगे च, D8 9 T1 (marg also as in text) पुष्ययोगेन, D13 पुष्पक याने, Cg k as in text (for पुष्ययोगेन) —d) D1-8 राम श्वो, D8 श्रीराम, D9 रामं श्वो (by transp) D13 रह राम (for श्वो राम) —V3 damaged from स up to स्य in 46^{b} B4 D9 अर्हति, D1 3 इच्छति (for अर्हसि) D4 राम द्रष्टुमिहार्हसि

46 V3 damaged up to स्य in 46^{b} (cf v l 45) G (ed) om 46 —a) D13 om, M3 तु (for स) Ś D1 13 सम्यग्, D1-4 9 G1 M1 2 वाक्य, D8 सर्व, D7 10 11 G2 वाक्यैर्. Cg as in text (for सत्य) Ś Ñ V1 B1 D6 13 युत, V2 B1 प्रिय, B3 D13 शुभ, M5 महार् (for महद्) B4 D5 7-11 G1 M1 2 मधुर हृ (D7 10 11 G2 °रैर्हृ) न्मतो (D9 निशम्य), D1 3 4 मधुर सन्नीपम (D8 मद्वायता) (for हनुमद्वचो महन्) —b) T1 नि*** ष्टो (damaged) —c) Ś N B1 2 4 D1-4 6 9 13 11 G1 वाक्य; V B3 T1 वाचं, M1 राम (sic) (for वाणीं) B3 मदव ; D4 8 9 मनसा (for मनसः) Ś Ñ B1 4 D1-4 8 10 11 G1 प्रहर्षण, B1 प्रहर्षं D1 प्रहृष्ट, D4 7 10 11 प्रहर्षणी, D9 प्रहृष्य (for प्रहर्षिणीं). —d) D7 पूर्णा and मनोरथा (for पूर्णः and मनोरथः respy). Ś D4 13 कुशलिरामकथा प्रवृत्ता. N V B1 2 4 D13 कुशलि (V1 B1 कृत्वा चि) रस्याद्य (V1 B1 °य) कथा समागा (D13 °मुद्र) ता, B3 कुतश्चिर पत्कथा समागताः D1 2 4 9 श्रुत्वा (D2 श्रुतश्, D1 इष्ट्व, D8 प्राप्त) चिरात्र मकथाप्रवृत्ति (D4 °तिश्चि), D1 कुशलिराजामकथेयमागता ❀ Cf चिरस्य पूर्ण खलु मे मनोरथ इत्यत्रोत्तकरण द्रष्टव्यम् ❀ —After 46 Ś N V1 2 B D8 13 14 ins.

3545* इत्येवमुक्त्वा वचनं नृपात्मज
कपिप्रवीरस्य वचो निशम्य ।
प्रहर्षितो रामदिदृक्षयाभव
त्पुनश्च हर्षादिदमब्रवीच्च ।

[(1 1) Ś1 D13 प्रतीत (for नृपात्मज) —(1 2) Ś1 D1 निशम्य स , Ñ1 विचार्य N1 निपीय (unmetric), V1 2 B1 4 विचार्य, D13 निपीय (for निशम्य) —(1 3) B3 [illegible] (corrupt) —(1 4) B1 अब्रवीच्च]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 D1 13 om Ñ V1 B D1 11 लङ्काकाण्डे —After Kaṇḍa name, V1 D1 ins आश्चर्यदिक —*Sarga name* Ś1 N1 V1 B1 D1 भरतप्रहर्षण (B1 °ण), Ś1 V1 B1 D13 भरतहर्षणं (V1 °ण) N1 V1 भरतप्रहर्षं ; B1 भरतहर्षं , D1-4 हनुमद्वाक्यं D1 भरतसमागमे हनुमद्वाक्यं D13 भरतपरितोषः. —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 1 2 B1 4 D1 2 4 13 11 om , Ś1 V1 D1 109, Ñ1 115 B1 86, D1 106 D1 111 D1-4 T1 G M1 2 129 D1 112, D1 11 128, T2 137, T1 140 M1 130, M1 131, B (ed) 126, L (ed) 107 —After colophon, D1 concludes with रामः while G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः .

११५

ुत्वा तु परमानन्दं भरतः सत्यविक्रमः ।
ष्टमाज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ १
वतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।
सुगन्धमाल्यैर्वादित्रैरर्चन्तु शुचयो नराः ॥ २
राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनागणाङ्गनाः ।
अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम् ॥ ३

G. 6. 121. 8
B. 6. 127. 5
L. 6. 108. 8

115

D12 begins with ॐ.

1 V3 damaged from ᵃ up to भरतः in ᵇ.—ᵃ) Ś Ñ V1.3 B D8.12 स श्रुत्वा (for श्रुत्वा तु). D1-4.9 श्रुत्वा आवरमायांतं.—ᵇ) Ś Ñ V B D8.12 M2 -सगरः; D1 -विक्रम (for -विक्रमः).—ᵈ) Ś2 D8.12 M2 हृष्टः D1-4.9 क्षिप्रम्; G2 M1 Ck धृष्टम् (for हृष्टम्).

2 ᵃ) D6 T1 G2 M3 देवालयांश्च (M3 °गाराणि) सर्वाणि.—ᵇ) Ś Ñ V1.3 B2.4 D1-8.9.12.13 चैत्या ये; B1 दैवता (for चैत्यानि). D3 [सा]भवनानि; T1 G1.3 नगराणि; Cm.k.t as in text (for नगरस्य).—ᶜ) G2 M1 गंधमाल्यैश्च; M3 सगंध-माल्य-.—ᵈ) M3 जनाः (for नराः).—For 2ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1-4.8.9.12.13 subst.:

3546* विविधैर्गन्धमाल्यैश्च पूजयन्त्वाशिति सर्वशः।

[Ñ V B D12 वादित्रैर् (for विविधैर्). D4 दल- (for गन्ध-). V2.3 B2 तैर्श्चैतां; B1.3 D12 (all with hiatus) अर्च्ये(B2 °र्चे)तां; B4 सेव्यतां; D1.4 [अ]भ्यर्चतताम्; D3 पचताम्; D8.9 पूज्यै(D9 °जे)ताम् (for पूज्यन्ताम्). Ś1 (sup. lin. also as above) D4 इति(D3 आशु) मर्वतः; Ñ V B D12 शुचिभिर्जनै(V1.3 B °नैः): D1-4 सर्व(D4 °व) सर्वशः; D9 सर्वतस्तथा.]

—Then all the above MSS. (except V3 D1-4) cont.; while D6-7.10.11 S ins. after 2:

3547* सूताः स्तुतिपुराणज्ञाः सर्वे वैतालिकास्तथा।
सर्वे वादित्रकुशला गणिकाश्चापि सर्वशः।

[D13 repeats l. 1 after 2.—(l. 1) B3 D13 सूता; B4 सूताः (for सूताः). Ś D1.13 (both times) -पुराणज्ञा (for -पुराणज्ञाः). G3 नराः (for सदा).—After l. 1, Ś Ñ V1.3 B D8.13 (after first occurrence) ins.:

3547(A)* ब्राह्मणा वेदविद्वांसश्चाभिगच्छन्तु राघवम्।

[D13 वेदविद्वन्. Ñ तु (for च).]

—(l. 2) D3 G1 सर्व-. Ś D8 कुशला वाद्(D8 °दि)काश्चैव; Ñ V1.3 B कुशलाः सर्वाश्चैव(B2 [m. also] °श्चैव); D12 कुशलाश्च सुराश्चैव (for the prior half). Ś Ñ V1 B D2.8.10-13 (प)व सर्वशः; V3 सर्वशः; D3 सर्वशः; G2 M3 [म]पि सर्वशः (for [अ]पि सर्वशः). D13 वेश्या दास्य मरतः (for the post. half). Cr : 'गणिकाश्चापि सर्वशः' इत्यनन्तरं 'राजदारास्तथामात्या' इत्यादिश्लोके द्रष्टव्यः। परन्तु लेखकप्रमाद- लिखितः।; Cr : 'गणिकाश्चापि सर्वशः' इत्यत्र परं 'राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनाङ्गनागणाः। ब्राह्मणाश्च सराजन्याः श्रेणीमुख्यास्तथा गणाः। अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभाननम्। भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा। विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान्।' इति पाठक्रमः। व्यत्ययस्तु लेखकप्रमादकृतः. ॐ]

3 Ś Ñ V1.3 B D8.12 read 3-4ᵇ (including 3552*) after 8. D1-4.12 M2 read 3 (D1.2.4 M2 including 3556*, D3 3549* and 3556*, D12 3550*) after 8. D6.8 M3 repeat 3 after 8. M3 reads 3ᵃᵇ (including 3546* and 3556*) after 8.—ᵃ) Ś D8.12 राज्ञो दारास्; M2 राजा राज्ञस्. T2.3 [अ]मात्यैः; M3 (first time) भृत्याः (for [अ]मात्याः). G2 राजदारस्थामात्याः (sic).—ᵈ) D6 (first time) -गणास्तु; D6 (second time) M3 -गता गणाः (for -गणाङ्गनाः). Ś D8.13 L (ed.) सैन्या (L [ed.] °न्य-) श्रेण्यस्तथांगनाः; Ñ V B1-3 सैन्याः श्रेण्यस्तथा गणाः; B4 सैन्य श्रेण्यस्तथा गणैः; D1.3 सैन्याः (D3 °न्यं) श्रेण्यश्च सर्वशः; D2 सैन्यश्रेष्ठ च सर्वशः; D4 नरश्रेण्यस्तथाश्रमाः; D7.10.11 T2.3 सैन्याः (T2 °न्यैः) सेनापताकाः; D6 (first time) G1 M1.3 (second time) सैन्या (D6 सह) सेनागणास्तथा; D6 (second time) सैन्यश्रेष्ठैस्तु संयुताः; D12 गच्छन्त्वन्ये तथा गणाः; M3 (first time) पौरजानपदैः सह.—After 3ᵃᵇ, D6-7.10-11 S (D6 M3 both times, D6 first time) ins.:

3548* ब्राह्मणाश्च सराजन्याः श्रेणीमुख्यास्तथा गणाः।

[M3 (प)व (for स). D3 T1 G2 गणाः; T2.3 G3 नरा; M1.2 (प)व च (for गणाः).]

—Thereafter M3 cont. 3556*.

—ᶜᵈ) Ś Ñ V B1-4 D8.12 अभि(Ñ1 B2.3 °ति)ऽर्यान्तु; B1 निष्क्रामंतु; D13 यान्ति सर्वतः (for अभिनिर्यान्तु). Ñ V D8 T1 G M3 द्रष्टुं शशिनिभाननं (for ᵈ). D1-4.9 (second time) स्वरमाणा नि(D1.9 °ष्यामि. D3 °या हि)-निर्यान्तु रामदर्शनकाङ्क्षिण (D1 °मुदिताः; D9 °काङ्क्षतः).—After 3, Ś D1.2.4.8.13 M2 ins. 3556*; while D3 (followed by 3556*) ins. after 3; B2 (m.) cont. after 3552*:

3549* *कोटेरायर्यो भ्यदीशयो परिद्रा मूपसञ्चिपः।*

[B2 युद्धा (for परिद्रा).]

—Thereafter B2 cont. 3556*.

—After 3, D12 ins.:

G. 6. 111 9　B. 6. 117 5　L. 6. 108 10

भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा ।
विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान् ॥ ४
समीकुरुत निम्नानि विषमाणि समानि च ।
स्थानानि च निरस्यन्ता नन्दिग्रामादितः परम् ॥ ५
सिञ्चन्तु पृथिवीं कृत्स्नां हिमशीतेन वारिणा ।
ततोऽभ्यवकिरन्त्वन्ये लाजैः पुष्पैश्च सर्वतः ॥ ६
समुच्छ्रितपताकास्तु रथ्याः पुरवरोत्तमे ।
शोभयन्तु च वेश्मानि सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ७
स्रग्दाममुक्तपुष्पैश्च सुगन्धैः पञ्चवर्णकैः ।
राजमार्गमसंबाधं किरन्तु शतशो नराः ॥ ८

3550* शङ्खशब्दनिनादैश्च भेरीणां निस्वनैः परैः ।
　　नागरा निर्ययुर्हृष्टा रामदर्शनलालसाः ।

4 Ś N V1 3 B D8 12 read 3-4^b (followed by 3552*) after 8 D13 om 4-5^d —^{a}) M1 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा —^{b}) D1 3 च (D3 स) महामति, D2 सुसमाहित, D9 तु महायशाः (for परवीरहा) —^{c}) G3 M1 5 व्युष्टीः, D4 T2 3 M3 साहस्राः, D7 G3 साहस्रैः (sic) M2 भृत्यानेकसाहस्राः ❀ Cv विष्टि शिल्पिसेनाः।, Cr विष्टीन् भृतिं विना कर्मकरान्।, Cm t विष्टी भृतिकरान्।, Cg विष्टी भृतिं विना कर्मकरान्।, Ck व्युष्टि भुजिष्यसेना ❀ —^{d}) D10 12 Ck t आगत (for वीर्यवान्) —For 4^{cd}, Ś (Ś1 reads in m Ś3 repeats before the second occurrence of 5) D1-4 8 11 12 subst

3551* प्रेष्यशिल्पिसहस्राणि चोदयामास वीर्यवान् ।

[D1 प्रेष्या शत　D2 युक्त शिल्पि　D3 प्रेष्यैः शिल्पि　D4 तत्र शिल्पि, D8 प्रेष्यापद्यि (for प्रेष्यशिल्पि) D8 चोदयामास D5 प्रत्ययामास]

while Ñ V B subst for 4^{cd} Ś D8 12 ins after 4^{ab}

3552* सर्वं तत् कारयामास विशेषेण नरोत्तम ।
　　[Ś1 D12 विशेषतः]

—Then B2 (m) cont 3549* and 3556*

5 D13 om 5^{ab} (cf v l 4) V3 om 5 8 Ś1 reads in marg　Ś3 reads 5 6 (including 3551*) twice —^{a}) Ñ V1 3 B समी (B4 °म) क्रियतां —^{b}) D13 विविधानि (for विषमाणि) D1 T3 G1 3 M1 3 च भागशः, D3 3 विभागशः, D4 3 च सर्वशः　Ct as in text (for समानि च) D6 T1 2 G2 M5 समानि विषमाणि च —^{c}) D6 7 T1 3 G3 M स्थलानि　Ct as in text (for स्थानानि) Ś1 Ñ1 B1 विरच्यतां　N2 V1 3 विभज्यतां　D5 निरूप्यतां　D13 विविच्यतां (for निरस्यतां) Ś2 (both times) B2 3 D8 12 स्थ (D13 स्थू) लानि च विरच्यतां, B4 स्थूलानि सन्निमज्यतां　D1-3 स्थला (D3 स्थूणा) नि च निरूप्यतां, D6 T1 G3 स्थलानि च निरस्यतां ❀ Cm स्थूलानि इति पाठे अस्थूलत्वप्रदानात् ❀ —^{d}) N1 V1 B4 अतः परं, M3 अनन्तरं ❀ Cv 'समीकुरुत निम्नानि विषमाणि च भागशः' इति सम्यक् पाठः। 'समीकुरुत निम्नानि समानि विषमाणि चेति' पाठे तावद् व्याख्यानम्। केवलं निम्नानि केवलं स्थलानि च समीकुरुत। एवीकुरुत निम्नसमविषमाणि स्थानानि एकरूपाणि कुरुतेत्यर्थः। इति स्थलानि च निरस्यन्ताम् (खिल्यानि च खन्यन्ताम्)। Cg नन्दिग्रामादितः परम्, अयोध्यापर्यन्तमित्यर्थः।, Ck t इतो नन्दिग्रामात् परं यावदयोध्याम्। तावत एव गन्तव्यदेशत्वादिति भावः ❀

6 V3 om　Ś1 reads in marg　Ś3 reads 6 twice (for all cf v l 5). N V1 3 B1 4 om　B3 reads in marg 6^{ab} —^{a}) D4 सिंचतां　Ś (Ś3 both times) D8 12 सर्वां, B3 D13 सर्वां　D1 4 5 धान्ये (for कृत्स्नां) —^{b}) B3 हिमशीतल, D1-4 8 सुखशीतेन, D13 मघमिश्रेण (for हिमशीतेन) —After 6^{ab}, M4 ins

3553* इति प्रतिसमादिष्टा शत्रुघ्नेन महात्मना ।

—^{c}) Ś1 (both times) D13 तेऽभ्यवत्र, Ñ1 ततोऽभ्यवि, V1 तत सुवि, B1 ततश्च सु, B4 ततोऽभ्युप, D1 3 4 तथैवाव, D2 तथाभ्यव, D6 तथा चाव (for ततोऽभ्यव) —^{d}) D6 T1 G M1-3 सर्वतः, D6 T2 सत्वराः (for सर्वतः) Ś (Ś3 both times) N V1 3 B1 4 D8 12 पुष्पैश्च (Ś D8 °ष्पजा) चैव सर्वशः (Ñ B3 4 °तः) B1 पुष्पैर्लाजैः समंततः, D1-4 9 11 फ (D13 ज) लैः पुष्पैश्च सर्वशः —After 6, D13 ins

3554* द्वारे द्वारे विचित्राणि तोरणानि ध्वजानि च ।
　　तथा महोत्सवाः सर्वे कदलीरोपणानि च ।
　　कृत्वा सा नगरी रम्या पताकाभिरलंकृता ।

7 V3 om 7 (cf v l 5) —^{a}) Ś D8 समुद्धत, B1 4 समुच्छ्रि (B4 °च्छ्रि) ता, D7 समुत्सृत, D4 5 G1 समुत्थित, D13 ＊＊हृत　Ś D1 4 5 9 11 पताकाश्च M3 पताकाभी —^{b}) D4 10 रथ्या —^{c}) B2 D5 शोभयंतु (sic), M3 शोभयति　Ś N1 D6 स्व, V1 B3 D13 सु, B1 3 सम (for च) D13 सभूषयन्तु वेश्मानि

8 V3 om 8 (cf v l 5) —^{a}) Ś Ñ V1 3 B D1 2 3 12 अपर (D3 °पाटं) मुक्त, D7 अपर रक्त, D13 भासारमुक्त, T1 2 स्रग्दाममुक्ता　B1 सु (for च) M5 स्रग्दाममिमुक्तपुष्पैः —^{b}) D10 11 सुवर्णैः (for सुगन्धैः) D7 सुवर्णरजतैरपि —^{c}) Ś V1 D8 12 सुसंबाधं —^{d}) Ś2 जना (for नराः) D13＊＊＊＊＊वा नराः —After 8 Ś N V1 3 B D8 12 read 3 4^b (followed by 3552*), while D1-4 12 M2 read 3 (D1 4 5 M2 including 3556*, D5 3549* and 3556*, D13 3550*) whereas D10 M3 repeat 3 (followed by 3556*) On the other

मत्तैर्नागसहस्रैश्च शातकुम्भविभूषितैः ।
अपरे हेमकक्ष्याभिः सगजाभिः करेणुभिः ।
निर्ययुस्तरसा युक्ता रथैश्च सुमहारथाः ॥ ९
ततो यानान्युपारूढाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
कौसल्यां प्रमुखे कृत्वा सुमित्रां चापि निर्ययुः ॥ १०
अश्वानां खुरशब्देन रथनेमिस्वनेन च ।
शङ्खदुन्दुभिनादेन संचचालेव मेदिनी ॥ ११

G 6. 116. 18
B 6. 127 21
L 6. 108. 19

---

hand, M3 reads 3ab (including 3548* and 3556*) after 8 —After 8 D7.10.11 M1 ins

3555* ततस्त्वच्छासनं श्रुत्वा शत्रुघ्नस्य सुखान्वितः ।
[M1 तस्य (for ततस्)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ś D1.4.5.13 M2 ins after 3 B3 (m) D5 cont after 3549*, D6 T G ins after 8, D8.9 M3 ins after the second occurrence of 3 M3 cont after 3548*

3556* एतिश्चयन्तो विजयं सिद्धार्था धर्मसाधकः ।
अशोको मन्त्रपालश्च सुमन्त्रश्चापि निर्ययुः ॥

[(l 1) Ś D1-4.5.13 वृद्धि M3 धृति D6 सुराष्ट्रो (for सिद्धार्थो) Ś D1.13 राज्यवर्धन, B3 D1-4.5 राष्ट्रवर्धन, D7.10.11 T3 M5 चार्थसाधक ; T2 चाथनायक (for धर्मसाधकः) —(l 2) Ś1 अशोक D6 अशोपो Ś B3 D1-4.5.8.13 M3 धर्मपालश्च D5 T1 G2 मन्त्रपालाश्च(G1 °रेश्च) Ś1 D13 [s]प्यभियातु वै, D1-4.5 चा(D6 त्व)भियातु वै, D6 T2.3 चापि नाश्चश्च G1 च विनिर्ययु]

9 a) N V1 B3 अथ, V2.3 अश्व (for मत्तैर्) D6 नागै (for नाग) N1 V1 B1 तु (for च) —D13 om (hapl) from 9b up to the prior half of l 1 of 3557* —b) Ś1 D1.4.5 शातकौम्भ ; B3 शातकुम्भैर् ; D7.10.11 G2 सुवर्णै सु (for शातकुम्भ) —c) N V1.2 B2.3 D1.4.6.7.10.11.13 हेमकक्षाभि ; V3 हेमकक्षाश्च, B1.2 हेमपद्म(D6 °कक्षी)भि ; D5 च महाकक्षा M3 हेमकक्ष्याभि —d) Ś N V B1.4 D13 सर्वेशाभि ; B1 सौमित्राश्च B3 सगजाभि ; D5 गजा सह D6 सवजाभि ; M1 समजाभि (for सगजाभि) D1.2 करेणुभिस्तथा गजै ; D6 करेणुभिरभि युता T2.3 करेणुभिर्युतुरथ —V3 om 9ef B1 reads 9f (second time in its) twice —e) D13 निर्याता Ś D6 च तदार्थयात् B3 च तथा युक्ता ; D6.7.10.11 T G2.3 M3 तुरगारूढैर्(D7.10.11 °ढा) G1 M3 स्वरया यातै (M3 °ता) (for स्वरया युक्ता) B3(second time) D1-4 स्वरमाणा वि(B3 D5 °णानि; D6 °णा हि)निर्ययु (B3 °ययौ) —f) B1 रथैर्युक्ता B3 (first time) रथैश्च तु ; L (ed) मुख्यैश्च तु (for रथैश्च तु) D6 महारथै ; D1 महारथा ; D6 महावता ; G2 मनोरथै (for महारथा) 3 G4 रथैश्च सुमहारथा इत्यस्यानन्तरं ततो यानान्युपारूढा इत्यादि श्लोकद्वयं वर्तते ; पाठ तु प्रमादागतं स्यात् G4 निर्ययुस्तरसा युक्ता रथैश्च सुमहारथा इत्यस्यानन्तरं अत्र पुष्टिरास्ति इत्येतावर्तते पाठक्रमात् । तुरगाणां सहस्रैश्च

मुख्यैर्मुख्यतरान्वितै । पदातीनां सहस्रैश्च वीरा परिवृता ययु । ततो यानान्युपारूढा सर्वा दशरथस्त्रिय । कौसल्या प्रमुखे कृत्वा सुमित्रा चापि निर्ययु । कैकेय्या सहिता सर्वा नन्दिग्राममुपागमन् । कृत्स्नं तु नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमदिति पाठक्रम । व्यत्यासस्तु लेखकप्रमादकृत ॥ —After 9 Ś N V (V3 after 9cd owing to om) B D1.10-13 M3 ins, while D1-4.5(D5 only l 1) M1 ins after 9ab

3557* तुरगाणां सहस्रैश्च मुख्यैर्मुख्यतरान्वितैः ।
शक्तयृष्टिपाशहस्तानां सध्वजानां महायशाः ।
पदातीनां सहस्रैश्च वीरः परिवृतस्तदा ।

[D13 om the prior half of l 1 V3 D7.10.11 M1.3 transp l 1 and l 2 —(l 1) N1 तुरगाणां V3 B3 D13 सहस्रेषु D2 सहस्रस्य (sic) —B1 om (hapl ?) from the post half of l 1 up to 13* D13 om from the post half of l 1 up to the prior half of l 3 Ñ V B1-4 मत्रिभिस्तो वृत (=13a) D1 वीरै परिवृतैरपि D6 शातकुम्भविभूषित (=9b) M3 मुख्यैर्मुख्यतरान्वितै (for the post half) —B3 om l 2 —(l 2) M3 प्रास (for पाश) G (ed) सनुयानां (for सध्वजानां) B3 (also) महारथा, D1-4.7.10.11 M3 पताकिनां (for महायशा) M1 शक्त्यृष्टिपाश सहस्रैश्च ध्वजाश्च पताकिभि —(l 3) B1 तु (for च) V1 B1 D13 तथा (for तदा) D1-4 वीरै परिवृतास्तथा D7.10.11 M1.3 वीरा परिवृता ययु (for the post half)]

while M3 ins

3558* स्वर्णकारैरनेकाश्चैरन्ययुश्च निषादिनः ।

10 Ś Ñ V B (B1 om 11) D1-4.5.7.10.11 M1.3 read 10-12 after 16 (D1.4.5 after 16ab owing to om) —a) D1-4.5 (त)पारूढा —b) D6 मध्या (sic) (for सर्वा) —c) N1 V3 D13 T3 M3 प्रमुखीं (V2 °ख) D1.4 M3 पुरत ; Cg as in text (for प्रमुखे) D1 कौसल्या च सुमित्रा च D6 कामवर्ज्या च पुरस्कृत्य —d) D6 कैकेयी Ś N V B D1.4.13 चैव D1-4 चापि (for चापि) M3 सुमित्राञ्चापि निर्ययु (metri causa) —After 10 M1.3 ins

3559* कैकेय्या सहिता सर्वा नन्दिग्राममुपागमन् ।

11 For sequence in Ś N V B (B1 om 11) D1-4.5.13 M1.3 cf v1 10 D7.10.11 M1 (om 11cd) read 11-12 after 16 M3 transp 11 and 12 —a) D13 स्वपि (for खुर) D1.4.5.13 तुरङ्गाणां D6 यानेन (for स्वनेन) —b) D13 वा (for च) —c) D1.4.5 निनादै (for नादेन) —d) Ś1 D1 चचालेव ... B1-4

G. 6.111 18
B. 6.127 22
L. 6.108 20

कृत्स्नं च नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमत् ॥ १२
द्विजातिमुख्यैर्धर्मात्मा श्रेणीमुख्यैः सनैगमैः ।
माल्यमोदकहस्तैश्च मन्त्रिभिर्भरतो वृतः ।
शङ्खभेरीनिनादैश्च बन्दिभिश्चाभिनन्दितः ॥ १३
आर्यपादौ गृहीत्वा तु शिरसा धर्मकोविदः ।
पाण्डुरं छत्रमादाय शुक्लमाल्योपशोभितम् ॥ १४
शुक्ले च वालव्यजने राजार्हे हेमभूषिते ।
उपवासकृशो दीनश्चीरकृष्णाजिनाम्बरः ॥ १५
भ्रातुरागमनं श्रुत्वा तत्पूर्वं हर्षमागतः ।
प्रत्युद्ययौ तदा रामं महात्मा सचिवैः सह ॥ १६
समीक्ष्य भरतो वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
कच्चिन्न खलु कापेयी सेव्यते चलचित्तता ।
न हि पश्यामि काकुत्स्थं राममार्यं परंतपम् ॥ १७

D2.4.8.13 T2.3 G1 च मेदिनी D1.3.9 पूरयन्निव मेदिनीं —After 11 D7.10.11 ins while M1 ins after 11ᵃᵇ (owing to om):

3560* गजानां बृंहितैश्चापि शङ्खदुन्दुभिनिस्वनैः ।

[D7.10 नि स्वने]

12 For sequence in Ś Ñ V B D1.4.7.12 M1.3.5, cf v l 10 and 11 M3 transp 11 and 12 —ᵃ) D4 दृष्ट्वा (for कृत्स्नं) Ñ V B1.3 D11 G1 हि B4 D1.6.7.9–12 T1.3 G3 M1.2.5 तु (for च) Ś Ñ V1.2 B1.2.3 D2–4.8.9.13 M2 तत्र, D5 त तु, G1 तूर्णं (for तत्तु) B1 कृत्स्नां हि नगरी तत्र —ᵇ) Ś D6.12 नन्दिग्रामाद्(sic) Ś N V B2–4 D1–3.8.9.12.13 M1 उपागत(B1 °तः)

13 B4 om 13ᵃᵇᶜ (cf v l 3357*) —ᵃ) G (ed) धार्मिकैः (for धर्मात्मा) M3 ततो द्विजातिमुख्यैश्च —ᵇ) Ś D2.3.8.12.13 T1 च नैगमैः, V2 सहोगमैः (sic), B1 D6.12 ग्रामैः शनैः, B2 तथैव च, D9 सहस्रशः, G1 समागतैः, Cv r m g as in text (for सनैगमैः) —ᶜ) Ś N V1.2 B D6.13 नागरैर्(D12 °रो) (for मन्त्रिभिर्) B2 बहुभिर् (for भरतो) D9 द्रुत —ᵉ) Ś N V1.3 B D6.12 निनादेन, M3 स्वनैश्च (for निनादैश्च) —ᶠ) B1 मन्त्रिभिश्च M3 वन्दिवस् (for बन्दिभिश्च) Ś N V1.3 B D2.4.7–13 T2.3 M3 [अ]भिनन्दित D1 G3 M3 [अ]भि वन्दित (for [अ]भिनन्दित)

14 ᵃ) Ś Ñ V B D7.8.13 M3 पादुके तु(Ś B1 D6.13 द्वे) (for आर्यपादौ) Ś N V B D6.7.12 च D3 T1 G1.3 तौ (for तु) D1.3 पादुकेन तु(D2 °कं तेषां D3 °के ते तु) संगृह्य D4 पादुके तु पुरस्कृत्य, D9 तथा तेषां तु संगृह्य, D13 गृहीत्वा पादुके तस्य M3 आर्यस्य पादुकं गृह्य —ᵇ) D13 रामस्य (for शिरसा) —V3 om 14ᶜᵈ —ᶜ) T1 G M पाण्डरं —ᵈ) Ś D6.13 शुभ्रं माल्य°, D6 T3 चित्रमाल्य°, D11 स्निग्ध° M3 पुष्पमाल्य (for शुक्लमाल्य) Ś N V1.3 B D6.13 विभूषित (for [उ]पशोभितम्)

15 ᵃ) D3 तु (for च) D3 शुक्ले चवालव्यजन (sic) —ᵇ) Ñ V B1.2.4 D3.10.13 रामार्हे, B3 महार्हे, L (ed) रामार्हं (for राजार्हे) G3 M3 सचिवः Cg as in text (for हेम) D3 राजार्थे तु विभूषित.—G (ed) om 15ᶜ–16ᵇ —ᶜ) D13 परो (for कृशो) M3 दानश् (for दीनश्) —ᵈ) D1 -वास (for -कृष्ण)

16 G (ed) om 16ᵃᵇ (cf v l 15) —ᵃ) T1 damaged from श्रुत्वा up to महात्मा in ᶜ —ᵇ) Ñ V1.3 B2–4 D13 तत्सर्वं, V3 भरतो (for तत्पूर्वं) G1 भ्रातुर् B1 हर्षेण च समागत ॐ Cr तत्पूर्वं हर्षमागमदित्यनेन रामागमनश्रवणात् पूर्वं हर्षो नासीदित्यर्थोऽवगम्यते ॐ —After 16ᵃᵇ, D1.6.8 read 10–12 and om 16ᶜᵈ —ᶜ) D13 प्रत्यगच्छत् D3.4 G3 M3 ततो (for तदा) M3 प्रत्युत्थाय ततो राम —ᵈ) G1 धर्मात्मा (for महात्मा) Ś N V B1.2 D2.12.13 मन्त्रिभिर्वृत (N B1 °भि सह) G3 M3 Cg सचिवैर्वृत (for सचिवै सह) D4 महात्मानं त्रिभिर्वृत —After 16 Ś N V B D9.12.13 M3.4 read 10–12 while D7.10.11 M3 (om 11ᶜᵈ) read 11–12

17 T1 damaged for 17ᵇ —ᵇ) Ś N V B D6.13 उवाच क(B4 मवोचत्क)पिकुञ्जर(B2.3 °पुंगव), D1.8.9 उवाच हरिपुंगव —After 17ᵃᵇ, B3 ins

3561* नागताश्चात्र तिष्ठ तु यावद्रामस्य दर्शनम् ।

—ᶜ) D3 कच्चिन्न G (ed) कच्चित्तु Ñ B4 वानरश् B2 क्लैव (for न खलु) D6.10 केनैवद्य T3 M3 कापेया Ś D6.13 ननु वानर कापेया, D1–3.9 किं तु(D3 नु) वानर कापेयी(D2 °येन) —ᵈ) Ś N V1.3 B1.3.4 D2–8.9.11 सेव ते D6.12 इव ते, M3 वत्स्यते, L (ed) नैव ते (for सेव्यते) B1(in also) लघुचित्तता D7 बलवत्तया —V3 om 17ᵉᶠ —ᵉ) D1 नैव, D3 नहिं(sic) (for न हि) —G1 repeats erroneously from काकुत्स्थं up to सहरफलान् in 19ᵉ —ᶠ) D4.13 रामं पापुरंजय, G1 राममार्यकरं परं —After 17, D1.9.10.11 T G M1.2.3 ins

3562* कच्चित्तु वानरस्यन्ते कपय कामरूपिण' ।

[D3 दर्शिन् D6.7 T3 चानु- D10.11 चाह T3 वानाः M3 खलु M3 वानर (for वानु) D6 क च केनापि दृश्यते; M3 कच्चिन्नु न दृश्यते(sic) (for the prior half) M3 वानरा Cr as above (for कपय) ॐ Cv 'कच्चित् वा न दृश्यन्ते कपय कामरूपिण' इति । वानरवेषेण कपयो वा कच्चित दृश्यते । किं न दृश्यन्ते ॐ]

अथैवमुक्ते वचने हनूमानिदमब्रवीत् ।
अर्थं विज्ञापयन्नेव भरतं सत्यविक्रमम् ॥ १८

सदाफलान्कुसुमितान्वृक्षान्प्राप्य मधुस्रवान् ।
भरद्वाजप्रसादेन मत्तभ्रमरनादितान् ॥ १९

तस्य चैष वरो दत्तो वासवेन परंतप ।
ससैन्यस्य तदातिथ्यं कृतं सर्वगुणान्वितम् ॥ २०

निस्वनः श्रूयते भीमः प्रहृष्टानां वनौकसाम् ।
मन्ये वानरसेना सा नदीं तरति गोमतीम् ॥ २१

रजोवर्षं समुद्भूतं पश्य वालुकिनीं प्रति ।
मन्ये सालवनं रम्यं लोलयन्ति प्लवंगमाः ॥ २२

तदेतद्दृश्यते दूराद्विमलं चन्द्रसंनिभम् ।
विमानं पुष्पकं दिव्यं मनसा ब्रह्मनिर्मितम् ॥ २३

रावणं बान्धवैः सार्धं हत्वा लब्धं महात्मना ।
धनदस्य प्रसादेन दिव्यमेतन्मनोजवम् ॥ २४

G 6 111 26
B 6 117 31
L 6 108 28

18 D₃ om 18^cd — ^a) V₃ damaged from first त up to नि in ^b Ś₁ यथैवम्, B₂ D₅ T₁ G₃ तथैवम् Ś Ñ V₁₂ B₁.₃.₄ D₁₃ उक्तो वचन, G₁ उक्ते भरत, M₂ उक्ते च वचन (hypm) D₄ तथोक्तवत भरत, D₆ T₂.₃ एवमुक्ते तु (D₆ च) वचन — ^b) Ś Ñ₁ B₁.₄ D₁₂ हनूमान्मारुतात्मज — G(ed) om 18^cd — ^c) V₃ B₂ D₁₁ अथ, D₂ इत्थ, D₁₀.₁₁ T₁ Ck t अर्थं (for अर्थं) Ś B₃.₄ D₁₂ एन (for एव) — ^d) B₁ सत्यसगर ; G₁ सत्यपराक्रम(hypm)

19 M₃ reads 19 cd for — ^a) V₁.₂ M₃ महाफलान् ; D₁.₃ सदासस्रून् ; D₆ सदा फुल्लान्, D₆ सदा फलान्, Cr m g t as in text (for सदाफलान्) B₃ सकुसुमान् ; D₁₁ समुच्छितान् (for कुसुमितान्) — ^b) D₁₋₄.₁₃ पश्य वृक्षान् (for वृक्षान्प्राप्य) B₁ मधुश्रुतान् Ś N V B₂₋₄ D₁₁ N₃ पश्य वृक्षान्मधुच्युत(M₂ °तु)त (B₄ °तान्) — ^cd) D₁₁ प्रभावन (for प्रसादेन) D₁₂ मधुरान् (for मत्तान्) M₃ वानरैस्तु सुपुष्पत (for ^d) Ś N V B D₁₋₄.₁₁ मुने प्रसादा(N₂ वरप्रदाना)त्सिद्धस्य भरद्वाजस्य धीमत, D₆ मुनिप्रसादस्य च महत्स्य च धीमत

20 D₁₋₄ om 20^cd — ^a) Ś N V B D₁₁ तत्र तस्य D₄ तस्मै चैव D₁₁ G₁ तस्य चैव (D₁₁ °व) — V₃ damaged from तो up to ^b M₂ तस्य सवितारद्य — ^b) Ś D₁₃ त्रिदशः N V₁.₂ B यत्र यत्र (for वासवेन), M₁ [प्र]वि राघव (for परंतप) D₁₁ रावणस्य महात्मन — After 20^cd B₃ (m) ins.

3563* राघवस्य ऋषिणानेन महात्मनो महात्मना ।

— ^c) D₂₋₄ T₃ G₁ M₃.₄ Cg यथा(D₁ °था)र्थ्यः D₂ यथार्थ्यं Ś V₂ D₁₁ भक्तिपूर्वाणा सैन्यस्य, N V₁.₂ B भक्तिपूर्वं च(B₁ च) मतैश्वर्यः D₁₁ ससैन्यस्य चातिथ्यं — ^d) V₃ कृतार्थं (for कृत) D₆ T₂.₃ गुणाः Cg k t as in text (for गुण) D₆ कृतं तेन महर्षिणा — After 20 M₁ ins.

3564* सर्वकामफला वृक्षा बभूवुः मधुस्रवाः ।
तस्य चैव वरो दत्तः वासवेन हरीश्वरान् ।
सर्वभैक्षे ओषधश्च इत्यादिप्रभृतिः ।

21 V₃ om 21–22^b — ^a) Ś N₁ V₁.₂ B D₁.₃₋₇.₁₁₋₁₃ Cg नि स्वन Ś Ñ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁₃.₁₃ वासौ (for भीम) — ^b) Ś Ñ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁₂.₁₃ हृष्टानां च, B₂ प्रहृष्टानां च (hypm) — ^c) B₂ अद्य (for मन्ये) V₂ B₄ G₂ सेनानी, Ck t as in text (for सेना सा) D₆ समन्ताद्वानरी सेना — M₁ damaged for 21^d — ^d) D₂ Ct p वालुकीं (for गोमतीम्)

22 V₃ om 22^cd (cf v l 21) — ^a) Ś Ñ₁ D₆ T₃ G₃ रजोव(Ś D₆ °ष)र्ष ; D₁₋₄ M₃ रजश्चैव(D₁₋₄ °हत्), M₃ °धिक (for रजोवर्ष) Ś₁ N V₁.₂ B₁₋₃ D₁₋₄.₁₀₋₁₂ M₂.₃ समुद्भूत, D₃ समुद्भूत Cg as in text (for समुद्भूत) — ^b) Ś Ñ V₁.₂ B₃.₄ D₁₋₄.₁₃ हा(D₁ हा) हा(V₁ D₄ °हा B₂.₄ °लु)किनीं, B₂ महाविनीं, D₆ T₁ G₁.₃ M₁ वालुकिन, D₁₀.₁₁ G₃ M₁.₃ वा(M₁ का)ञ्चन ; D₁₁ सारवनीं(hypm), Cm g as in text (for वालुकिनीं) B₁ मन्ये वालुकिनी तथा — ^c) Ś D₁₁ पश्य, Ñ₁ V₂ B₃.₄ मन्ये (for मन्ये) V₁ B₁ D₃.₄ सालवन, D₁₁ सालवनं G₂ सालवन V₃ दृश्यः D₁₋₄ सर्वः D₁₁ तथा (for रम्यं) D₁.₆ मन्ये(D₁ मन्ये) सालवनं सर्वं — ^d) Ś B₁ D₁₋₄.₁₃ लोडयन्ति D₆ लोपयन्ति च ; D₁₁ पादयन्ति (for लोलयन्ति)

23 ^ab) D₆ यदेतद्दृश्यते दूरात्(metri causa) ; D₁₋₄ यदेतद्दृश्यते (for ^a) D₁₀.₁₁ विमान (for विमल) D₁ सूर्यसंनिभ Ś N V B D₁₁.₁₃ त(Ś D₆ य)देतद्दृश्यते भाति चन्द्र इ(D₁₁ °मि)वो(V₃ damaged from द्वो up to ^d)दित (D₁₁ °त) — ^c) D₁ damaged for पुष्पकं D₃.₄ हासन् ; D₁₁ रम्यं (for दिव्यं) — ^d) D₃.₄ मानसं (for मनसा) M₁ विश्वकर्मविनिर्मितम् — ^e) Cm मनसा ब्रह्मनिर्मितम् । विश्वकर्मणा मनसा यथार्थं निर्मितम् ।। Ct मनसा ब्रह्मनिर्मितं ब्रह्मणा चतुराननेनाभ्याद्विश्वकर्मणा निर्मितम् ॥

24 ^a) Ś V₃ B₃ D₁₁.₁₃ वानरैः ; D₁ राजभिः ; D₆ बन्धुभिः (for बान्धवैः) — ^b) D₁.₄.₆ हत्वं पुत्रं(D₁ हित्वं) (for महात्मना) D₆ हत्वा प्राप्तं विमानकं — After 24^ab, D₆.₇.₁₀.₁₁ T₂.₃ M₁.₃ ins

3565* तदमोदितमनसो विमानं रावणादयम् ।

— M₃ om 24^cd. — ^d) D₁₋₄ रावणस्य मनसा गतं

G 6 111 27
B 6 127 32
L 6 108 29

एतस्मिन्भ्रातरौ वीरौ वैदेह्या सह राघवौ ।
सुग्रीवश्च महातेजा राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ २५
ततो हर्षसमुद्भूतो निस्वनो दिवमस्पृशत् ।
स्त्रीबालयुववृद्धानां रामोऽयमिति कीर्तिते ॥ २६
रथकुञ्जरवाजिभ्यस्तेऽवतीर्य महीं गताः ।
ददृशुस्तं विमानस्थं नराः सोममिवाम्बरे ॥ २७
प्राञ्जलिर्भरतो भूत्वा प्रहृष्टो राघवोन्मुखः ।
स्वागतेन यथार्थेन ततो राममपूजयत् ॥ २८
मनसा ब्रह्मणा सृष्टे विमाने लक्ष्मणाग्रजः ।
रराज पृथुदीर्घाक्षो वज्रपाणिरिवापरः ॥ २९
ततो विमानाग्रगतं भरतो भ्रातरं तदा ।
ववन्दे प्रणतो रामं मेरुस्थमिव भास्करम् ॥ ३०

---

25 a) D1 3 4 5 पुत्रौ तौ (D2 द्वौ), D3 तत्र तौ (for एतस्मिन्) Ś D2 3 13 T2 3 वीरौ (for भ्रातरौ) V3 B1 दिव्यौ D12 वीरौ (for वीरौ) —V3 damaged from 25a up to स in l 1 of 3566* —c) Ś D1 13 महाबाहुर (for महातेजा) —After 25a Ś Ñ V B D2 13 M3 ins while D1 4 11 subst only l 1 for 25a

3566* ऋक्षवानरसंवृत ।
रावणस्यानुजो वीरो

[V3 damaged up to सं —(l 1) D12 M3 सर्वयूथप (D12 °वानर) D1 4 सम(D1 4 °ग)त D13 ऋक्षप —(l 2) M3 नामाल्ये रावणभ्रात]

—d) Ś Ñ V B D2 13 राजा चैव(B3 वै स) D1 7 9-11 T2 3 G1 3 M1 3 5 राक्षसश्च (for राक्षसेन्द्रो) ❁ Cr m 'राक्षसश्च विभीषण ' इत्यनन्तरं आसन इति शेष ❁ —After 25 Ś Ñ V B D2 13 ins

3567* त दृष्ट्वा तूर्णमायान्त द्वितीयमिव भास्करम् ।
[D3 स (for त)]

while M3 ins after 25

3568* अत्रैव नृप तत्रस्थौ विमाने रघुनन्दन ।

26 V3 om 26 D1 4 5 transp ab and cd —a) D11 ततो हर्षे D12 महातेजाः T1 G1 2 M3 5 समुद्भूतो (for समुद्भूतो) Ś Ñ V1 2 B1 D2 13 G (ed) हर्षेणाभि (Ś B1 D2 13 °ण च G [ed] °णाति)समु°कु(D2 13 °द्ध) ष्टो B2-4 प्रहर्षेण समुत्कृ(B4 °द्धु)ष्टो D1 4 5 हर्षेण महताभि (D1 °कु D4 °द्ध)ष्टो(D5 °ता ख्यातो) —b) Ś V3 B3 4 D1 3 4 7 10-11 M3 नि स्वनो B1 व्यविनत् (for मस्पृशत्) D3 निस्वनो राम पश्यत (s c) —c) D3 चौबाला (for °ल) D3 वृद्धैश्च (for वृद्धानां) Ś Ñ V1 2 B D2 13 बालवीरवृद्धसया(B3 °स्या)नां —d) Ś Ñ V1 2 B D1 2 सावती D1 G1 कीर्त्यत(s c); D4 G2 कीर्तित D1 5 चोदि (D5 °दि)त (for कार्तित) D3 रामरामेति कीर्त्यतः D13 राम कीर्तयता तदा

27 D3 reads 27ab and 48cd after 30 —a) D3 रथ (for रथ) D13 अथ कुञ्जरवाहेभ्यस् —b) Ś D2 13 T3 M3 त्वचनाया T1 (with hiatus)अवतीर्य B1 (अ)वति (for महीं) —c) V3 damaged from रव up to सोम in d M3 ते (for त) —d) B1 D2 13 T2 3 M3 राम (for नरा) —For 27 D1-4 5 subst

3569* अवतीर्य तत क्षिप्र रथहस्तितुरङ्गमात् ।
त विमानगत दृष्ट्वा जनो रिपुनिषूदनम् ।

[(l 1) D4 अवतीर्णस् —(l 2) D4 राम नभसि वै यथा (for the post half)]

28 D12 om 28 —a) D1 3 5 सर्वतो (for भरतो) V2 3 D3 4 5 हृष्टो, D1 3 T2 3 दृष्ट्वा (for भूत्वा) —b) T2 3 [उ]न्मुख Ś Ñ V B1 D1 3 5 13 हृष्टो(V2 3 भूत्वा D2 3 हृष्ट) राममुपस्थित ; B1 हृष्टो राममुपागमत् B2 हृष्टरोमकुपस्थित B3 हृष्टोत्फुल्लसमुत्थित ; D1 4 5 दृष्ट्वा(D5 हृष्ट) राममुपस्थित —D4 om 28cd D1 3 5 read the line of 40ab in place of 28cd —c) Ñ V1 2 B M3 यथा (B1 महा)र्हेण V3 यथा तेन D7 [अ]र्घ्यपाद्यार्थैस् Cg l. t as in text (for यथार्थेन) Ś D2 13 स्वागतेन यथार्हे(Ś1 °र्हें)ण D10 11 यथार्थेनार्घ्यपाद्यार्थैस् —d) Ś Ñ V B D3 5 12 T1 G2 M3 तदा G1 M1 3 तथा (for ततो) —After 28 B2 (m) ins

3570* समवेक्ष्य न सर्वानात्मीयाग्राम सर्वश ।

29 a) M1 damaged for मनसा D1 4 5 दृष्ट्वा सौमित्राग्रै(D3 °सर्वे)न(D4 5 °व) M1 मनोवेगसमायुक्ते —b) M3 विमले (for विमाने) D1 7 10 3 G2 M1 3 भरताग्रज (D1 °न) D1 4 5 लक्ष्मणाग्रज D3 पुष्पके तदा (for लक्ष्मणाग्रज) —cd) Ś Ñ V B D1 13 पृथुवक्षाश्वो D3 पुंडरीकाक्षो (for पृथुदीर्घाक्षो) Ś B1 D2 13 वज्र (for वज्र) Ś Ñ V B1 D1 2 13 (अ)परे D1 7 9 10 T1 3 G1 2 (अ)मर (for [अ]पर) D1 4 5 बाहीर्न पृथुग्रीवां वज्रपाणिमिवामरा

30 a) B1 तथा D3 तदा (for ततो) Ś1 D2 13 M3 विमानाग्रगत(Ś1 °रतो M3 °गत) —b) D1 3 M3 ins sp भरतो and भ्रातर Ñ V1 B2 3 मुदा D1 तथा D5 पुनः D12 तथा (for तदा) —c) V1 (1 also) D1 शिरसा B1 M1 3 प्र(M3 नि)पतो D1 4 5 प्राञ्जलि D3 भरतो (for प्रणतो) Ś Ñ(V1 m also as in text) V B D1 3 5 13 3 भूत्वा (for राम) ❁ Cv 'मेरुस्थमिव भास्कर' मित्यस्यानन्तरं ' ततो रामास्यनुज्ञाय' इत्यादि श्लोको दृश्यते । अन्यत्र तु तेरसन्दोपात्पुनपवत् ॥ Cr मेरुस्थमिव भास्कर

आरोपितो विमानं तद्भरतः सत्यविक्रमः ।
राममासाद्य मुदितः पुनरेवाभ्यवादयत् ॥ ३१
तं समुत्थाप्य काकुत्स्थश्चिरस्याक्षिपथं गतम् ।
अङ्के भरतमारोप्य मुदितः परिषस्वजे ॥ ३२
ततो लक्ष्मणमासाद्य वैदेहीं च परंतपः ।
अभ्यवादयत प्रीतो भरतो नाम चाब्रवीत् ॥ ३३
सुग्रीवं कैकयीपुत्रो जाम्बवन्तं तथाङ्गदम् ।
मैन्दं च द्विविदं नीलमृषभं चैव सस्वजे ॥ ३४
ते कृत्वा मानुषं रूपं वानराः कामरूपिणः ।
कुशलं पर्यपृच्छन्त प्रहृष्टा भरतं तदा ॥ ३५

G 6. 111 38
B. 6 127 44
L. 6 108 39

'मिलस्यानन्तर 'ततो रामाभ्यनुज्ञात तद्विमानमनुत्तमम् । हृष्टयुक्त महावेग निपपात महीतलम्' इति पाठक्रम । अथ श्लोक क्वचित् कोशेषु लेखकै प्रमादात् कृत ※ —After 30, D6-7 9 11 S (M3 repeats along with 3571* after 41) ins, Ś Ñ V B1 D2 13 ins after 41 while D13 ins after 27^ab the line of 50^ab (var) and then all the above MSS cont

3571* हृष्टयुक्त महावेग निपपात महीतले ।

(M3 निपपात V3 D7 10 11 महीतल M3 (first time) भूतले चानमस्त्रिम ज्ञात्वा रामचिकीर्षित]

—After 30 D12 reads 27^ab (followed by 3571*) and 48^cd

31 V3 om 31 D13 om 31^ab —^a) Ñ2 B1-3 T2 आरोपित(B3 T2 °त] Ś B1 D2 13 तु Ñ V1 2 B2-4 D6 9 T2 3 त (for तद्) D1-4 M3 ततो विमानमारुह्य —^b) Ś1 V1 2 B1 2 D6 सत्यसगर, D2 दारुकशन (for सत्यविक्रम) M1 भ्रातर भरतस्तदा —^c) D6 reads from द्वित up to ^d in m D12 सहितो (for मुदित) —^d) Ś N V1 2 B D8 11 भूय एव, D12 भूयश्चैव (for पुनरेव) D1-4 9 हर्षाद्भूम्यवत(D1 °णि मुच)यत् ※ Ct अभ्यवादयत् अभ्यवन्दद्विषय ※

32 D4 om 32-35 D8 om 32 D1 3 9 om 32^ab —^a) Ś N V B2-4 D5-8,10 13 T1 2 G M1 2 त(B4 स) समुत्थाय, B1 D11 समुत्थाप्य च (for त समुत्थाप्य) M1 damaged for काकुत्स्थ —B1 repeats 32^cd (followed by 3576*) after 3591* D1 3 9 read 32^c – 42 before 6 116 1 —^c) N1 D12 अंसे (for अङ्के) D12 आसाद्य (for आरोप्य) —^d) T2 भरत, G2 मुदित D1 3 9 परिष्वज्य च पीडि(D3 रोद)त M2 मूर्ध्नि चाघ्राय राघव —After 32 V1 ins 3573* while D1 3 9 ins l 1 of 3576* —After 32 M3 ins

3572* आलिङ्ग्य च तत स्नेहाद्रुरोद च पुन पुन ।
रुदमाने तदा रामे रुरुदुर्हरिराक्षसा ।

33 D1 om 33 (cf v l 32) T2 om 33-34 V1 om 33 here and reads after 3576* For sequence in D1 3 9 cf v l 32 D2 reads 33-42 before 6 116 1 —^a) M3 आलिङ्ग्य (for आसाद्य) ※ Cv 'ततो लक्ष्मणमासाद्य इत्यादौ श्लोके आसादनं लक्ष्मणवैदेह्यो समानम् । अभिवादनं तु वैदेह्या एव वेदितव्यम् । अन्यथा पूर्वापरोक्त ज्येष्ठत्ववचन विरुद्ध स्यात् ※ —^b) M3 [अ]भ्यवादयत् (for परंतप) —^c) D7 10 11 G3 अथाभ्यवादयत्, M3 अभिवाद्य तत V3 D1-3 9 श्रीमान् (for प्रीतो) —^d) D6 M3 कीर्तयन् (for चाब्रवीत्) —For 33 Ś N V3 3 B D2 12 subst while V1 ins after 32

3573* ज्यायतश्च समेत्याथ भरतेन महात्मना ।
वन्दितौ चरणौ देव्या सीताया प्रयतात्मना ।

[(l 1) G (ed) समासाद्य —Ś D2 12 om (hapl) l 2 —(l 2) N प्रयतात्मना],
while D13 subst for 33

3574* स्वागतेन महाबाहु तदा राममपूजयत् ।
[cf 28^cd]

34 D4 T2 om 34 (cf v l 32 and 33 respy) D13 om 34 For sequence in D1 3 9 cf v l 32 and 33 —^a) D1-3 9 तत स (for सुग्रीव) M1 पुत्र(sic) (for पुत्रो) G3 illeg for ^b–d —^b) V3 B2 D1-3 7 9 12 G1 M3 अथाङ्गद, D6 तथागत —^c) Ś N3 V1 2 B D2 12 मैन्द द्विविद(B °द)नीलौ च, Ñ2 D1 3 5 T1 M1 2 3 मैंद(N1 D1 M2 3 °दं)द्विविद(D9 °ध)नीलश्च —^d) B3 शरभ (for ऋषभ) D1-3 9 M2 चापि(D8 च वै) सस्वजे, M3 परिषस्वजे —After 34 D6-7 10 11 T1 2 G1-3 (illeg) M ins.

3575* सुषेण च नल चैव गवाक्ष गन्धमादनम् ।
शरभ पनस चैव भरत परिषस्वजे ।

[(l 1) M3 गवय (for च नल) M3 गवय तथा (for गन्धमादनम्) —(l 2) D6 ऋषभ D6 7 10 11 G2 पुनश्च (for भरत)]

35 B4 D4 om 35 (for D4 cf v l 32) For sequence in D1-3 9 cf v l 32 and 33 Before 35 D12 reads 46 —^a) B4 कृत्वा तु (for ते कृत्वा) M3 कृत्वा मानुषरूपं तु —^cd) D6-7 10 11 T G M1 2 4 पर्यपृच्छन्त D1 3 प्रहृष्ट Ś N V B1 2 D2 12 13 कुशल(Ñ भरत) परिपप्रच्छुर्भरत(M3 °च्छु कुशल) हृष्टचेतस(D13 °मानसा) —After 35 D6-7 10 11 T G M1 2 4 ins, Ś N V B1 2 4 D2 5 8 12 13 cont after 3590* B4 ins after the second occurrence of 32^cd D1 3 9 further cont, while M3 cont after 3591*

G 6 121 39 B 6 127 47 L 6 108 40

विभीषणं च भरतः सान्त्वयन्वाक्यमब्रवीत् ।
दिष्ट्या त्वया सहायेन कृतं कर्म सुदुष्करम् ॥ ३६
शत्रुघ्नश्च तदा राममभिवाद्य सलक्ष्मणम् ।
सीतायाश्चरणौ पश्चाद्ववन्दे विनयान्वितः ॥ ३७

रामो मातरमासाद्य विषण्णां शोककर्शिताम् ।
जग्राह प्रणतः पादौ मनो मातुः प्रसादयन् ॥ ३८
अभिवाद्य सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ।
स मातॄश्च तदा सर्वाः पुरोहितमुपागमत् ॥ ३९

3576* अथाब्रवीद्राजपुत्रः सुग्रीवं वानरर्षभम् ।
परिष्वज्य महात्मा भरतो धर्मिणां वर ।
त्वमस्माकं चतुर्णां वै भ्राता सुग्रीव पञ्चमः ।
सौहृदाज्जायते मित्रमपकारोऽरिलक्षणम् ।

[D4 om l 1 D1 3 9 ins l 1 after 32 —(l 1) Ñ1 तथा (for अथ) G1 राजसुत D1 5 M1 अब्रवीद्राजपुत्रश्च (M3 °सु) (for the prior half) Ś N V B1 3 4 D8 12 प्लवगेश्वरं D1 3 M1 वानरेश्वर M2 °राधिप (for वानरर्षभम्) B1 D2 4 5 ततोऽब्रवीत भरत सुग्रीवेनानतरामना —D9 om l 2 —(l 2) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 M2 भरतो धर्मवत्सल (D5 °ल) B1 D1-4 सुग्रीव प्लव(D3 °व)गेश्वर(D1 °गर्षभ D5 °गोत्तम) (for the post half) —(l 3) V2 damaged for च भ्राता Ś B1 D8 12 च Ñ V1 2 B3 4 M1-3 तु (for वै) B1 D1 4 6 12 भ्रातश्च (D1 तेषां च) सुग्रीवस्माकं (for the prior half) —M2 damaged for the post half —D4 om l 4 —(l 4) Ś N V B D8 12 सौहार्दात्, ✲ Ck सौहृदादिति । तत्पूर्वोऽपकारात्स्थिते ।. so also Ct ✲ D8 12 ज्ञायते (for जायते) V2 damaged from मित्र up to the post half of l 4 D6 अपराधो (for अपकारो) V1 B1 4 D8 12 उपकारो(B1 °र)रि (D5 °रोप, D12 °रादि)लक्षण (for the post half)]

—Then D1 cont

3577* ततोऽभिगम्य भरतो राघवस्तु विभीषणम् ।
परिष्वज्य विनीतात्मा विनयेनाभ्यनन्दयत् ।,

while M2 further cont after 3576*

3578* इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा भरतो भ्रातृवत्सलः ।

36 V2 om 36ab For sequence in D1 4 6 cf v l 32 and 33 D4 reads 36-42 before 6 116 1 —ab) D6 T1 2 तु भरत M2 परिष्वज्य (for च भरत) B2 कुशल (for सान्त्वयन्) G1 इदम् (for वाक्यम्) Ś N V1 2 B1 3 4 D8 12 M2 सर्वं च वचनमब्रवीत्, D2 10 11 M1 सांत्व(M3 °त्व)वाक्यमथाब्रवीत् (for b) D1 3 6 सुग्रीवं च पुन (D3 भरत) प्राह सौहृद(D3 स्मित)पूर्वं महामुनि —Ś1 om 36cd M2 reads 36c-37 in marg —c) G1 तव (for त्वया) —d) D1 3 सुदु कर —After 36 D13 ins 3590*

37 For sequence in D1-4 6 cf v l 32 33 and 36 V2 reads 37 in marg (cf v l 36) —a) V2 damaged for घ्नश्च तदा T1 2 तु (for च) —b) B1 D3 च (for स) —c) M1 damaged from पश्चाद् up to ववन्दे in d D3 परमप्रीतस्, D6 T2 3 चरणाद्वद, D2 10 11 G2 चरणौ वीरो (for चरणौ पश्चाद्) —d) Ś D2 10 11 G1 M1 2 विनयादभ्यवादयत्, Ñ V B D8 12 13 विन(D3 द्वितौ)येनाभ्यवादयत्, D3 चक्र पादाभिवन्दन, G1 ववन्द भरतानुज —For 37cd, D1 3 4 6 subst

3579* सीतायाश्च शुभौ पादौ स पश्चादभ्यवादयत् ।
[D1 संगनाद् (for स पश्चाद्)]

—After 37 Ñ V B ins

3580* अथ बाष्पपरीताक्षीं कृशां नियममास्थिताम् ।
[V2 B2 परीतांगीं (for परीताक्षीं) B1 दृष्ट्वा समवस्थितां (m also) कृशांगीं नियमस्थितां (for the post half)]

38 For sequence in D1 4 6 cf v l 32 33 and 36 —b) Ś2 Ñ V B D1-4 7 8-12 M1 2 विष(D4 °ष्णौ)ण्णां G2 वित्रस्ता (for विषण्णां) Ś1 Ñ V B D1-4 12 13 शोककर्शिता Ś1 D3 विवर्णवदनां कृशां —D10 om 38cd —c) V2 damaged from जग्राह up to मनो in d D1 4 [अ]भिमत (D3 °मुख), D3 स मुद (for प्रणत) D3 T2 G2 भूतले (for पादौ) —d) Ś N V B1 3 4 D8 11 13 T1 (also as in text) M1 2 3 प्रहर्षयन्, Cg as in text (for प्रसादयन्) B2 मातरं च प्रहर्षयन्; D4 मनो मातरि दापयन्

39 For sequence in D1 4 6 cf v l 32, 33 and 36 —ab) D3 च कैकेयीं सुमित्रां (by transp) D1 4 6 तपस्विनीं —c) B1 3 सा (for स) N V B D10 11 G1 M1 3 तत्र; D6 T3 G1 M1 तथा (for तदा) Ś D8 12 13 समागतस्तत्र सर्वां, D1 4 6 मातृ(D1 पितृ)भिश्च तथा सर्वा (D1 °र्वान्), D3 मातृश्चान्यास्तत्र सर्वा; D7 समाहूय तत्र सर्वा —d) D7 समाहितम् (for पुरोहितम्) Ś1 D8 13 उपागमत् Ś1 D8 (with hiatus) भरतस्तत्पुरोहिता; N V B1 2 3 स(B2 स)मागम्याभ्यवादयत्; B3 प्रणम्य सोऽभ्यवादयत् D1 4 पुरोहितपुरोगमा (D1 °मान्); D6 T2 3 M1 2 ददर्श प्रणतस्तदा; M2 अभिवाद्य महायशा —After 39 Ś Ñ V B D8 12 ins

3581* अभिगम्य ततो रामो वसिष्ठं सचिवैर्वृतम् ।
तमभ्यवादयन्मूर्ध्ना महाग्निमिव दीप्तवत् ।
ददर्श तदा सीता सर्वाः समुपस्थिताः ।
भरतोऽस्या विमानस्थमुपनम्य भाइदरम् ।

[(l 1) V1 B1 D12 अभिवाद्य Ñ1 V1 B1 तदा (for ततो)] Ś1 V2 B1-3 पु.—(l 2) V1 damaged from मूर्ध्ना up to दह in l 3 —After l 2, B2 ins

स्वागतं ते महाबाहो कौसल्यानन्दवर्धन ।
इति प्राञ्जलयः सर्वे नागरा राममब्रुवन् ॥ ४०
तान्यञ्जलिसहस्राणि प्रगृहीतानि नागरैः ।
आकोशानीव पद्मानि ददर्श भरताग्रजः ॥ ४१
पादुके ते तु रामस्य गृहीत्वा भरतः स्वयम् ।
चरणाभ्यां नरेन्द्रस्य योजयामास धर्मवित् ॥ ४२
अब्रवीच्च तदा रामं भरतः स कृताञ्जलिः ।
एतत्ते रक्षितं राजन्राज्यं निर्यातितं मया ॥ ४३
अद्य जन्म कृतार्थं मे संवृत्तश्च मनोरथः ।
यस्त्वां पश्यामि राजानमयोध्यां पुनरागतम् ॥ ४४
अवेक्षतां भवान्कोशं कोष्ठागारं पुरं बलम् ।
भवतस्तेजसा सर्वं कृतं दशगुणं मया ॥ ४५

G 6 111 52
B 6 127 56
L 6 108 54

3581(A)* ततः सीता तु कौसल्यामुपागम्य यथाविधि ।
प्रणम्य शिरसा श्वश्रूं बाष्पगद्गदभाषिणीम् ।
उवाच सीतां कौसल्या मङ्गलारोप्य मैथिलीम् ।
दिष्ट्या रामानुजा साध्वि दृष्टा च पुनरागता ।

[Note hiatus between the two halves of l 3] —(l 3) B3 ददृशुस्ते B4 त ददृशुः (by transp) —(l 4) Ś B1 D8 12 भरणिस्था]

—After 39 D3 ins

3582* मातृभिः पुरतो राम सर्वाभिः प्रतिनन्दितः ।

while M3 ins

3583* पुरोहितमुपागम्य वसिष्ठमभिवाद्य च ।

40 For sequence in D1-4 6 cf v l 32 33 and 36 —b) N1 V1 B3 4 G1 2 M1 2 5 [आ]नन्दिवर्धन (G1 °न) D1 4 8 12 [आ]नन्दवर्धन —c) V3 damaged from प्राञ्जलय up to ता प in 41a D1 3 इत्युक्त्वा (D3 ते कृता)ञ्जलय , D11 तत प्राञ्जलय —d) Ś1 D8 12 समम् (for रामम्) M6 नरा राममथाब्रुवन्

41 V3 damaged up to तान्य in 41a (cf v l 40) For sequence in D1 4 6 cf v l 32 33 and 36 —a) T2 3 वस्य (for तानि) —b) Ś N V B D8 12 13 समानीतानि (for प्रगृहीतानि) D1 च नागरै (hypm) D6 M3 वानरै (for नागरै) —B3 om 41cd —c) Ś D8 12 धकाशेन। N4 B1 D7 फकोशानि। V1 B2 D3 6 T2 3 सकोशानि V2 3 D4 M1 2 मुकोकानि D10 11 व्याकोशानि D13 नारिकेलमुपधीनि ✻ Ct व्याकोशानि विकसितानि ✻ —d) B4 रघुनन्दन (for भरताग्रज) —After 41 B3 reads 50 D13 reads 6 116 35cd and 12cd whereas M3 repeats 3571* preceded by the l ne of 50ab

42 B1 om 42 45 V3 om 42 For sequence in D1 4 6 cf v l 32 33 and 36 —a) Ś D8 12 स पादुके (for पादुके ते) N1 B3 च (for तु) D1-4 6 ततो रामस्य चरणौ —b) D1-4 6 तदा (for स्वयम्) —c) Ś D8 12 चरणयु (for चरणाभ्या) N1 सुरेंद्रस्य D7 3 पादुके ते समादाय D3 4 9 ते पादुके समादाय (D3 स धर्मात्मा) —d) D1-4 6 पादयो (for धर्मवित्)

43 B1 om 43 (cf v l 42) —a) D1 अथाब्रवीत्, D13 अथब्रवीत् (for अब्रवीच्च) D3 तथा D11 ततो (for तदा) —b) N V1 2 B3-4 D1-4 6 सहताञ्जलि —After 43cd, Ś N V1 2 B3-4 D8 12 13 ins

3584* दिष्ट्यास्मान्स्मरसे नित्यमनाथानाथ सर्वदा।
भवद्दयाश्रियोगाच्च न गृहीतं फलार्थिना।

[(l 1) Ś1 चास्मान् (hypm) B3 4 D13 मां (for [अ]स्मान्) D13 राम (with hiatus) (for नित्यम्) B3 3 सनाथ N V1 2 सर्वथा D13 अनाथ नाथ सर्वत (for the post half) —(l 2) N1 D13 गृहीत न (by transp)]

While D1 3 4 (repeats along with 43cd after 6 116 1) ins

3585* स्वागत ते महाबाहो शत्रुघ्न महाबल।

—cd) G1 हि, Cg t as in text (for ते) Ś N V B3-4 D1 4 (both times) 7 12 G2 M2 सक(D3 4 °फ)लं राज्य, D6 T2 3 M3 रक्षित राज्य D4 T2 3 नून D7 10 11 G3 M3 Ct न्यास M6 राम Cg as in text (for राज्य) Ś N V B3 4 D1 4 (second time) 8 12 न्यासो निर्याति(Ś D8 12 °त्यादि)तो मया D6 (first time) न्यासो निर्यातितो मया D9 न्यासो निर्यापितो मया (for d) D13 सोह राज्य तवेद वै न्यासभूतं मया धृत

44 B1 om 44 (cf v l 42) V3 om (hapl) 44-45 —a) D6 स्य (for अद्य) Ś N1 V1 B3 4 D8 12 T1 3 G1 M3 5 यथार्थं (for कृतार्थं) D1-4 6 13 अद्य मे सफल जन्म —b) Ś D8 12 13 सफलश्च (for संवृत्तश्च) —c) Ś1 D1 4 6 7 8 12 T2 3 G1 M3 5 यत्त (for यस्) D1-3 5 काकुत्स्थ(D3 9 °त्स्थ) (for राजानम्) —d) D1 3 4 त्वा पुरीं (for अयोध्या)

45 V3 B1 om 45 (cf v l 44 and 42 respy) —a) Ś1 D8 अवीक्ष्यता (sic) D1 2 9 3 अवेक्ष्य(D3 °क्ष)तु (s c) (for अवेक्षता) N1 भोगान् N2 कोषान् V2 B4 भोग D4 G2 कोष(meta) D13 पुर (for कोश) —b) Ś N V2 B4 D8 12 13 कोशा(N1 B4 D13 °षा)गार G3 M1 2 5 गोष्ठागार Ś N1 V1 2 B3 4 D1 3 8 12 M3 बल पुर (by transp) D7 10 11 G2 गृह बल D13 च सपर M1 बल गृह (for पुर बलम्) ✻ Cg कोष्ठागारं धान्यशालाम् ✻ —d) Ś1 D8 भवता (for भवत) —d) Ś D1-4 6 8 12 18 बहुगुण B4 शहगुण (for दशगुण) —After 45 D13 reads 6 116 1-11 (om 6-8)

G. 6. 111 53
B. 6. 127 57
L. 6. 108 55

तथा ब्रुवाणं भरतं दृष्ट्वा तं भ्रातृवत्सलम् ।
मुमुचुर्वानरा बाष्पं राक्षसश्च विभीषणः ॥ ४६
ततः प्रहर्षाद्भरतमङ्कमारोप्य राघवः ।
ययौ तेन विमानेन ससैन्यो भरताश्रमम् ॥ ४७
भरताश्रममासाद्य ससैन्यो राघवस्तदा ।
अवतीर्य विमानाग्रादवतस्थे महीतले ॥ ४८
अब्रवीच्च तदा रामस्तद्विमानमनुत्तमम् ।
वह वैश्रवणं देवमनुजानामि गम्यताम् ॥ ४९
ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम् ।
उत्तरां दिशमुद्दिश्य जगाम धनदालयम् ॥ ५०

---

46 D12 reads 46 before 35 —[ab]) B2 इति; D3 13 एव (for तथा) B3 त दृष्ट्वा (for भरत) B4 त दृष्ट्वा (by transp), B3 भरत, D1 3 M2 दृष्ट्वा ते, D4 नूनं हि (for दृष्ट्वा त) G (ed) transp भरत and दृष्ट्वा त —[c]) D12 समूचुर् (for मुमुचुर्) D2 8 बाष्प, D10 वाक्य (for बाष्प) —[d]) B4 D6 राक्षसा सः D7 रामश्चैव G1 राक्षसाश्च D1-3 9 वानराश्च जनस्तथा (D9 °दा), D4 नागराश्च जनास्तथा, T2 3 राक्षसाः सविभीषणाः ※ Ct विभीषणश्च बाष्पं मुमोच ※—After 46 M3 ins

3586* द्वियाविष्टौ ततस्तौ तु हरिराक्षसपुंगवौ ।
विस्मयन्तौ वध घोरं भ्रात्रोरपि रघुप्रियौ ।
अतुलं सौहृदं दृष्ट्वा भ्रात्मानं तौ निविन्दतु ।
सफुल्लनयनश्चैव रामं प्रहर्षमब्रवीत् ।
अनेनार्थेन रक्षेन्द्र आतिथ्य न तु कर्मणा । [5]
ताते मृते न मे शोको राज्यभ्रष्टो वने वसन् ।
सीतया च वियोगेन लक्ष्मणे च निपातित ।
दृष्ट्वानाश च दीन च मद्वियोगेन दुःखितम् ।
प्रिया दीन विषीदन्त महद्दुःख समागमम् ।
यथा तु भरत दृष्ट्वा शोक समभवन्मम । [10]
एवमुक्त्वा ततो रामो भ्रातर भ्रातृवत्सल ।

[Note hiatus between the two halves of l 3 and l 5]

47 D12 om 47 48[b] —[a]) M3 damaged for तत प्रहर्षा D1 प्रसादाद्, D6 T2 3 प्रहृष्टो, M3 हर्षोत्स (for प्रहर्षाद्) —[b]) D6 T1 G1 3 वीर्यवान् (for राघव) —T1 damaged from first न in 47[c] up to 48[b] —[c]) B3 भरतालय

48 D12 om T1 damaged for 48[ab] (for both cf v l 47) —[a]) D6 T2 3 G1 M2 4 आगम्य (for आसाद्य) —[b]) Ś N V B D4 6 11 T2 3 भरताग्रज, D7 [उ]पवने तदा (for राघवस्तदा) D1 3 राघव सत्वरितम, D6 10 राम लक्ष्मण (D10 damaged) राक्रम, M2 राघव सह वानरै —D18 reads 27[ab] (followed by 3571*) and 48[cd] after 30 V2 illeg for 46[c] —[c]) D12 विमानात्तु —[d]) Ś N V1 B1 3 D8 12 ततस्तस्थौ; B2 अवतस्थौ, B4 तस्थतुस्तौ, D13 रामस्तस्थौ D6 T2 3 महाबल (for महीतले)

49 D12 reads 49-50[b] (followed by 3587*) after colophon —[ab]) D1-7 10 11 T G M2 तु (for च) D6 T2 3 ततो (for तदा) D4 व (for तद्) T1 damaged from समम् in [b] up to त in [c] Ś N V B D2 13 मनोजव (for अनुत्तमम्) D12 अवतीर्य विमान तन्मनोजवमरिंदम —D6 om (hapl) 49[c]-50[d] —[c]) B1 3 गच्छ; D12 वह (for वह) —[d]) Ś N V B D12 अहमाज्ञापयामि ते

50 D3 om 50[ab], D12 reads 49-50[b] (followed by 3587*) after colophon (for both, cf v l 49) B3 reads 50 after 41 —[a]) Ś Ñ1 V1 2 B2 D11 अथ, D3 तथा (for ततो) —[b]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 M2 3 मनोजव (for अनुत्तमम्) —After 50[ab], D12 ins

3587* कुबेरस्तदागत वीक्ष्य वचन चेदमब्रवीत् ।
निगतस्त्वं नरेन्द्रेण राघवेण महात्मना ।
हत्वा युधि दुराधर्षं रावण राक्षसाधिपम् ।
ममापि परमप्रीतिर्जिते तस्मिन्दुरात्मनि ।
वह सौम्य तमेव त्व प्रभुराज्ञापयामि ते । [5]
परमो ह्येष मे कामो यत्त्वामिक्ष्वाकुनन्दनम् ।
वह सुप्रीतिबुद्धिस्त्व तस्माच्चैव गम्यताम् ।
एतस्मिन्नन्तरे चैव शत्रुघ्न परवीरहा ।
आदिदेशानुचराश्च कर्तुं कार्यं यथोचितम् ।

[(l 1) prior half hypm]

—Ñ2 D12 om 50[cd] —[c]) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1-4 8 12 आस्थाय, B2 आसाद्य, D5 6 T G1 3 M Cg आगम्य (for उद्दिश्य) —T1 damaged from 50[d] up to colophon —[d]) B3 निपपात महीतले —After 50 Ś Ñ1 V B D6 8 10-12 T2 3 G2 K (ed, within brackets) ins M3 (due to om) M3 ins after 50[ab]

3588* विमान पुष्पक दिव्य सर्वर्तुकमनुत्तमम् ।
रामवाक्यप्रमुदित जयेन धनद ययौ ।

[(l 1) B2 M3 सर्वर्तुकमनोजव (M3 °रम), B3 सर्वर्तुफलपुष्प्य D6 7 10 11 T2 3 G2 सुग्रीव तु (D6 T2 3 च) लक्ष्म (for the post half) —D6 T2 3 om l 2 —(l 2) B1 च वर (for धनद) D7 10 11 G2 M3 अनय (M3 °च्छ) वनर वेगाद्रामवाक्यप्र (M3 °क्येन) चोदित]

—Then Ś N V B D8 12 cont D4 6 ins l 5-8 only after 50

3589* तत्तु वैश्रवणो दृष्ट्वा स्वविमानमुपागत ।
राममेव वहस्व त्वमुपालभ्य मा स्मृत ।
तत्तु वैश्रवणस्तस्मादुपाविश्य राघवम् ।
उपलभ्य च वृत्तान्त पूजयामास राघव ।

पुरोहितस्यात्मसमस्य राघवो
बृहस्पतेः शक्र इवामराधिपः ।
निपीड्य पादौ पृथगासने शुभे
सहैव तेनोपविवेश वीर्यवान् ॥ ५१

G 6 112 0
B 6 127 63
L 6 108 64

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११५ ॥

गत तु सन्निकृतसप्रणामो   [5]
सद्वाञ्जलिश्चानुजनानुयात ।
प्रचक्रमे धर्मविधानगोप्ता
ततो गुरूणामभिवादनाय ।

(Ś1 V2 om 1 1-2 —(l 1) N V1 3 B1 4 तथ D2 तद् (for तु) B1 राजा (for इत्) N B1-4 स्व V2 B1 तद् (for स्व) —(l 2) Ñ1 (also as above) वद गुरून् (for सद्वाञ्जलि) B1 उपतिष्ठेत D1 म (for सा) B2 स्थूत N V1 3 B1 उपतिष्ठत (V2 °ष्ठत) मर्ग पूत, B4 उपतिष्ठ समागत (for the post half) —(l 3) Ñ V2 तनो B4 त तु (for तथु) N V B3-4 प्रतिष्ठित B1 समुत्थित, D2 प्रतिष्ठित —(l 4) B2 उपागम्य B1 तु (for च) —N V B1 3 om 1 5-8 —(l. 5) Ś D2 18 8 स्त (for कृतः) D2 प्रचारे (for प्रचाले) D2 गो च तस्मि भरता विमाने —(l 6) D2 राज (for आपु) B1 महोत्सगी भ्रातृगणानगर, D2 गुरोस्तं तेष्वपवेद राम —(l. 8) D1 3 गमे (for तनो)]

51 T1 damaged for 51 (cf v l 50) G (ed) om 51 —a) Ś K V B D1 11 18 (अ)थ समस्य D4 10 11 T2 3 M1 3 (आ)त्मसमस्य (D4 °हित)स्य ⊛ Cr m g पुरो हितस्यात्मसमस्य स्वानुरूपस्य । Ct आत्मसमस्यात्मसमस्य । मझडादिरि मात्र । वसिष्ठस्यापि इति ताथ ⊛ —b) B1 तथा B1 (अ)मराधिप B2 (अ)मराधिप, G1 (अ)मरेश्वर M1 (अ)धिवासन —c) B1 निवेश V2 damaged from पृ up to ई in d V2 सुखमासने गुरु D1-3 उपसन्नार्कसमिश्रौ ☞ D2 missing from वीर्यवान् up to 6 116 48c —d) Ś सदा (for सह) D2 तत्र (for तेन) B1 M2 राघव (for वीर्यवान्) ⊛ Cv सहैव तेनोपविवेशेति—एकस्मिन् काले उपवेश । स्वस्मिन् स्वस्मिन् आसने (स चा स च ?) एकदैवोपविविशुरित्यर्थ । ‘अथा प्रतीत्रानपुत्र’ इत्यादि श्लोकद्वय पूर्वम् ‘कुशल पर्यपृच्छत्से प्रहृष्टा भरत सदा’ इत्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यम् । अन्यत्र तु प्रमादप्रक्षिप्तम् । ततोऽस्य स्तनयादि शिरस्यनतिमाधायत्यादि पठितव्यम् ।, also Cr ⊛

Colophon D2 missing, T1 damaged (cf v l 51 and 50 respy) —*Kanda name* N V1 B1 3 4 D2 11 ऊकाडादि —After Kanda name, V1 D1 3 ins भारद्वृदपिक, B1 युद्धपर्वव्याख्युदपिक —*Sarga name* S N V1 3 B D1 3 12 13 भरतसमागम । V1 भरतसमागमनम् D1 भरतागम, D2 भरतागमनम् D4 रामाभिगमनम् M3 भरतागमन प्रदान —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 3 B2 4 D3 4 8 12 13 om. Ś2 V2 D2 110 N2 116, B1 87 B3 107 D2 112 D4 7 G M2 3 130 D1 113, D10 11 129 T2 138 T3 141 M1 131 M2 132 —After colophon Ś1 concludes with स्व D2 with राम । G M1 2 3 with श्रीरामाय नम —After colophon, D1-3 ins. 3590*, while D11 reads 49–50b (followed by 3567*)

११६

G. 6. 112. 4 B. 6. 118. 1 L. 6. 109. 4

शिरस्यञ्जलिमाधाय कैकेयीनन्दिवर्धनः ।
बभाषे भरतो ज्येष्ठं रामं सत्यपराक्रमम् ॥ १
पूजिता मामिका माता दत्तं राज्यमिदं मम ।
तद्ददामि पुनस्तुभ्यं यथा त्वमददा मम ॥ २
धुरमेकाकिना न्यस्तामृषभेण बलीयसा ।
किशोरवद्गुरुं भारं न वोढुमहमुत्सहे ॥ ३
वारिवेगेन महता भिन्नः सेतुरिव क्षरन् ।
दुर्बन्धनमिदं मन्ये राज्यच्छिद्रमसंवृतम् ॥ ४

116

D5 missing up to 48ª (cf v l 6 115 51) —Before 1, Ś Ñ V B D8 12 ins., while D1-4 6 ins after the colophon of 6 115 Sarga, whereas D13 ins. after 6 115 36

3590* सुषेण जाम्बवन्तं च केसरिं च महाबलम् ।
अभिवाद्य च सुग्रीवं विनयेन परंतप ।
अभ्यवादयत प्रीतो भरतः प्लवगर्षभान् ।

[(l. 1) D1-4 6 कपिं केसरिणं तथा (for the post half) —(l 2) B2 D1-4 6 अभिगम्य Ñ1 B1 D13 स (for च) —V3 damaged from प्रीत up to the post half —N V B1 3 4 D13 om l 3 —(l 3) D5 श्रीमान् (for प्रीतो) B3 प्लवगर्षभ, D3 प्लवगर्षभान्]

—Thereafter Ś Ñ V (V1 followed by 6 115 33) B1 3 4 D8 9 11 12 cont 3576*, while B2 D1 4 6 cont after 3590*

3591* स परिष्वज्य सुग्रीवश्चिराद्भ्रातृसमागमे ।

[B2 सुग्रीव (for सुग्रीवश्) B2 D6 चिरं भ्राता (D6 चिरा ?) समागम (for the post half)]

—Then B2 (preceded by the second occurrence of 6 115 32ᶜᵈ) D1 4 6 further cont 3576* (D1 followed by 3577*)

—Before 1 D1 4 6 read 6 115 32ᶜ–42 D2 reads 6 115 33 42 while D3 reads 6 115 36–42 whereas M3 ins

3592* भरतस्तु ततुरुत्थाय शत्रुघ्नेन सहैव तु ।
भ्रातुमित्रांस्तथा सर्वान्संभाष्य विनयेन तु ।
जाम्बवन्तं नलं चैव केसरिं प्लवगोत्तमम् ।
अभिवाद्य च तान्सर्वानृक्षवानरराक्षसान् ।

—Then cont 3576* and 3578*

1 D13 reads 1–11 (om 6–8) after 6 115 45 V3 T1 damaged up to यी in 1ᵇ —ᵃ) B3 शिरसा (for शिरसि) Ś2 D1 4–8 11 13 T2 3 आदाय, M3 damaged, M4 आरोप्य, Cv r g as in text (for आधाय) —ᵇ) N V1 2 B1–4 कैकेय्या (for कैकयी) Ś B2 D1 4–8 10 T2 3 G3 M3 Cg [आ]नन्द, D1 6 10 11 12 T1 –नन्द् (for नन्दि) —V3 om 1ᶜ–2ᵇ —T1 damaged from 1ᵈ up to first म in 2ᵈ —ᶜᵈ) Ś N V2 3 B D1 2 4 6 8 9 12 T3 M1 2 भ्रातर (for भरतो) B1 transp ज्येष्ठ and राम D6 om सत्य D13 भ्रातभावे तदा ज्येष्ठ भ्रातर सत्यविक्रम —After 1, D4 repeats 6 115 43ᶜᵈ (preceded by 3585* [l]).

2 V3 om 2ᵃᵇ, T1 damaged up to first म in 2ᵈ (for both cf v l. 1) For sequence in D13 cf v l 1 —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B D8 12 मामकी, D8 2 मेथिक (for मामिका) D13 मानितश्चैव —ᵇ) M3 transp दत्त and राज्यम् B2 D1 4 6 त्वया (for मम) Ś D8 12 मदिदम D13 दत्त राज्यपद महत् —ᶜ) D6 दास्यामि, D13 ददामि (for ददामि) D1 4 6 तदेवाह प्रतिद्दे —ᵈ) D6 अवधारय (for अददा मम) Ś Ñ V B D8 12 यथा मह्य भवान्ददौ (B1 °नद), D1 6 L (ed) यथैव त्व म (D4 त्व)माददा (L [ed.]समाददः) D5 तव राज्य रघूत्तम, D3 यथा मे त्वमदा पुरा, D13 यथा त्व दत्तवान्सखा T2 3 यथावत्व ददामि च

3 For sequence in D13 cf v l 1 ☞ It seems that Ck is missing from 3 up to the colophon B1 om 3ᶜᵈ —ᵃ) Ś1 V3 B3 D8 न्यस्त, V1 B1 न्यूढाम् (for न्यस्ताम्) D1–4 6 धुरमेतां समुद्युद्धान् (D5 समुद्धुराम्, D5 मुद्दुर्धर्षा) —ᵇ) Ś V2 3 D8 12 Ct वृषभेण (for ऋषभेण) —V3 lacuna for 3ᶜ —ᶜ) Ś N V1 2 B D1–4 6 13 कुमारेव, D1 T G M3 4 Cv r m किशोरीव, D3 शिरसा त, D13 गिरिरिव, Cg t as in text (for किशोरवद्) —ᵈ) D13 M1 2 सोढुम्, Cv r m g t as in text (for वोढुम्)

4 For sequence in D13 cf v l 1 V3 om 4 —ᵃ) Ś1 सेषेन (sic) (for वेगेन) D13 वारिभिर्वेलमिहतो (sic) —ᵇ) D1 4 6 13 T3 M1 भिन्न (for भिन्नः) M1 damaged for व क्षरन् D1 [अ]क्षय, D3 क्षर°, D7 क्षरद्, D13 क्षितौ (for क्षरन्) —ᶜ) G1 मह, Cg as in text (for दुर्) Ś D8 12 13 कार्यो (Ś °र्यो)धमिव मन्येह, N V1 B2 4 T1 दुरार्यं (B3 °र्धप, V3 B4 °दार, B2 °र्बोर, T1 °बेध)मिद मन्यन्, V1 B1 G (ed)द्धु (G [ed]स)दुबद्धमिद (B1 °मद) मन्ये, B2 धार्यं न हीदमन्येन, D1 2 दुवद्द (D3 °द्धि)मिव चान्येन, D5 (with hiatus) दुवद्द इव पृतार्थे, D1 दुर्दुद्धिरिव चान्येन, D6 G3 दुर्वद्धमिव (G3 °द) मन्येह —ᵈ) Ś D1 2 T1 राज्य छिद्र (D1 T2 °द्र)म्, D5 तद्ददाम्यहम् (for राज्यच्छिद्रम्) D1 असहित, D4 सम वृत , D7 असस्कृता D6

गतिं खर इवाश्वस्य हंसस्येव च वायसः ।
नान्वेतुमुत्सहे देव तव मार्गमरिंदम ॥ ५
यथा च रोपितो वृक्षो जातश्चान्तर्निवेशने ।
महांश्च सुदुरारोहो महास्कन्धः प्रशाखवान् ॥ ६
शीर्येत पुष्पितो भूत्वा न फलानि प्रदर्शयेत् ।
तस्य नानुभवेदर्थं यस्य हेतोः स रोप्यते ॥ ७
एषोपमा महाबाहो त्वमर्थं वेत्तुमर्हसि ।
यद्यस्मान्मनुजेन्द्र त्वं भक्तान्भृत्यान्न शाधि हि ॥ ८
जगदद्याभिषिक्तं त्वामनुपश्यतु सर्वतः ।
प्रतपन्तमिवादित्यं मध्याह्ने दीप्ततेजसम् ॥ ९
तूर्यसंघातनिर्घोषैः काञ्चीनूपुरनिस्वनैः ।
मधुरैर्गीतशब्दैश्च प्रतिबुध्यस्व शेष्व च ॥ १०

G 6 112 13
B 6 128 20
L 6 109 13

सस्वर, D1 समापित (for असस्कृतम्) N V1 3 B D11 राज्य छिद्रसमन्वि(N1 °मसम, D11 °समानु)त

5 For sequence in D13 cf. v l 1 B1 reads 5[ab] twice (second time in marg) —[a]) V3 damaged from श्व up to तु in 5[a] B2 (first time) D1-4 खरो वा (B3 हि) गतिमश्वस्य, D13 गतिं गन्तु समाश्वस्यो —[b]) D3 तु (for च) D10 विहायस (for च वायस) B2 (first time) D1 4 L (ed) यथा (L [ed]मर्त्यो) वा (B2 हि) शकुनेर्गतिं, D3 मानुष शकुनेर्गतिं —D3 reads 5[cd] after 6 —[c]) Ś D1 4 5 13 नान्वेतुम् D7 10 11 G2 वीर, T1 G1 3 M3 राम (for देव)

6 For sequence and om in D13 cf v l 1 V3 D5 om 6-8[b] D1 2 6 om 6 —[a]) G1 Cv r यदा, Cm g as in text (for यथा) N1 तु, B1 3 4 [अ]व, M3 स (for च) Ś N1 V1 3 B3 D1 6-8 10-12 T2 3 G M1 3 Cv r m g t [आ]रोपितो (for रोपितो) —[b]) Ś D3 12 च(D13 द)नै धात (for जातश्चान्तर्) —[c]) Ś N V1 2 B D2 12 महाश्चैव, D3 सर्वजितो, D2 7 10 11 G1 3 महानपि (G2 °-स्य च) M1 °महाश्चापि, M2 3 महांश च, Cg as in text (for महांश्च सु) M2 दुराधर्षो (for -दुरारोहो) —[d]) Ś D3 12 महाश्चैव, M3 Cg महास्कन्ध (for °स्कन्धः) Ś B1 D3 7 8 12 प्रताप(D3 °रोह, D7 °वाक)वान् (for प्रशाखवान्) ⊛ Cm महास्कन्धप्रबालवान् ⊛ —After 6, D3 reads 5[cd]

7 For sequence and om in D13 cf v l 1 V3 D5 om 7 (cf v l 6) —[a]) Ś N V1 2 B D3 12 यश्चा(B1 D6 °दा)पि, D1 2 4 यथा तु, G1 M3 शायत, M3 स शीघ्र Cv m g t as in text (for शीर्येत) B2 D1 2 4 वृक्षो (for भूत्वा) D3 यस्तु वै रोपितो वृक्षो —B1 om (hapl ?) 7[b]-8[a] —[b]) D4 M3 स (sic) Cv m g t as in text (for न) G (ed) transp न and फलानि D3 प्रयच्छति, D1 6 7 10 11 T G M1 2 3 Cv m g t प्रदर्शयन् (for प्रदर्शयेत्) Ś N V1 2 B3-4 D2 12 फलानि न(N2 V3 B4 च) वि(B3 न, B1 3 नि)दर्शयत्(D3 12 °यन्) —[c]) G1 तस्मान् Ś D3 12 T1 G1 यथा, Cv r m g t as in text (for यथं) D1-4 यर्थ(D4 °थान्) नानुभवस्तस्य L (ed) तस्य नार्थो भवेद्यथा D2 7 10 11 G1 M3 Ct रोपित (for रोप्यते) D1 तदर्थं समरोपित , D1 4 य यदर्थं स(D4 स [sic]) रोपिता

8 For sequence and om in D13, cf v l 1 V3 D5 om 8[ab] (cf v l 6) B1 om 8[abc] (cf v l 7) —[a]) D1 2 उपमैषा (by transp) D4 उप मुख्य (for एषोपमा) Ś N V1 2 B3-4 D3 12 महाराज (Ś D3 12 °भुज) (for °बाहो) —[b]) D6 T1 2 M3 तद् , T1 तम् (for त्वम्) Ś D3 12 त्वनर्थं कल्पित(Ś1 D12 °ता) मया, N V1 2 B3 त्वदर्थं सहि(N1 °हि)तो मया, B2 D1-4 तवार्थे(B2 त्वन्यै) सुसूदन, B4 त्वदथ सत्रिता मया, G(ed) तदर्थं सञ्चिता मया ⊛ Cg एषोपमा त्वदथमुक्तेति वेत्तुमर्हसीति योजना ⊛ —[c]) Ś D3 12 तदस्मान्नरसत्तो भूत्वा, N V B1-4 यद्यस्मानृषभो(V1 3 B3 4 °वृषभान्)भूत्वा D1-4 6 यद् (D6 °द)स्मानुपलम्भूत्वा —[d]) N1 V B3-4 D7 10 11 G3 भर्ता (for भक्तान्) Ś D1 2 3 12 transp भक्तान् and भृत्यान् Ś D3 12 च पोषय, N1 V B1 4 न पोषसि (N1 V1 °स) D1 4 च पोषिता , D2 न पुष्यसि, G (ed) न पोषये (for न शाधि हि) N1 भर्ता त्व नानुपोषसि, B1 भर्तुर्भृत्यान्तु पोषसि, D3 भक्त्या भृत्या नु पोषिता , D6 भक्त्या भक्ता स्मरस्व न

9 For sequence in D13 cf v l 1 —[a]) D13 जग त्यात —[b]) D3 13 G1 सवत , D7 10 11 G1 शाश्वत (for सवत) —For 9[ab], Ś N V B D1-4 6 8 12 M3 subst

3593* अद्य त्वामनुपश्यन्तु अभिषिक्तं नराधिपा ।

[Note hiatus between the two halves N1 V3 B1 अनुपश्यताम्, D1 3 4 5 अभि°, M3 °पश्यतम् (for अनुपश्य तु) D1 3 4 ह्यभिषिक्तम N1 B4 नराधिप(B3 °प) B2 D1-4 M2 नरेश्वर (for नराधिपा)]

—[c]) D5 उत्तपन्तम्, D13 प्रपन्तक्तम् (for प्रतपन्तम्) —V3 damaged from दि up to सं in 10[a] —[d]) D10 मध्याह्न (for मध्याह्ने)

10 For sequence in D13 cf v l 1 V3 damaged up to सं in 10[a] (cf v l 9) G2 om 10 —[a]) V2 हर्षं, T1 दाय , Cg t as in text (for तूर्य) D6 -वादित्र (for -संघात) B3 निनादैः (for निर्घोषै) D13 वाद्यतूर्य विनिर्घोषैः —[b]) Ś N1 D1 2 4 5 11-13 नि स्वने —B1 om 10[c]-11 —[c]) D6 नियापै (for शब्दैश्च) —[d]) D5 प्रबुद्ध्यस्व (subm) (for प्रतिबुध्यस्व) N1 V3 B1 D1-4 11 पदस्व च B3 वदितां, B4 T1 2 M3 शयस्व,

6.112 14
6.123 11
6 109 14

यावदावर्तते चक्रं यावती च वसुंधरा ।
तावत्त्वमिह सर्वस्य स्वामित्वमभिवर्तय ॥ ११
भरतस्य वचः श्रुत्वा रामः परपुरंजयः ।
तथेति प्रतिजग्राह निषसादासने शुभे ॥ १२

ततः शत्रुघ्नवचनान्निपुणाः श्मश्रुवर्धनाः ।
सुखहस्ताः सुशीघ्राश्च राघवं पर्युपासत ॥ १३
पूर्वं तु भरते स्नाते लक्ष्मणे च महाबले ।
सुग्रीवे वानरेन्द्रे च राक्षसेन्द्रे विभीषणे ॥ १४

D1 सवथा Ct as in text (for शम्ब च) Ś D8 12 प्रभुस्त्वं नराधिप M3 बोधयविह वदिन —After 10 D12 ins

3594* मङ्गलावृतशत्रूघ्न विनाश शीघ्रसभवम्। (sic)

11 For sequence in D12 cf v l 1 B3 om 11 (cf v l 10) D13 om 11ab —a) D3 प्रवतता T1 2 आवतयेद्, Cv m t as in text (for आवतत) —b) Ś V2 V3 B1 D1 1 2 6 8 12 T1 यावती D5 यावच्च (for यावती) Ś N V3 B2 4 D6 12 च, D1 2 3 मे D4 6 T2 3 [इ]व, T1 M3 वा Ct as in text (for च) —V1 om 11cd —c) D13 यस्माद् (for तावत्) M3 एव (for इह) D1 यावद्दशस्य D7 10, 11 G1 2 M3 Ct लोकस्य Cg as in text (for सर्वस्य) Ś N V1 2 B1 3 4 D1 2 3 4 6 12 त(B1 D1 2 4 6 8 म)स्यास्वम्यपि(Ś B1 D4 5 °सि) सर्वस्या —d) Ś N V1 2 B1 3 D1 2 6 10 11 G1 2 M1 2 3 Cg मनुवत (Ś D4 11 °वित)य (for अभिवर्तय) D13 स्वामी काम प्रवतसे —After 11 D13 ins

3595* दृष्ट्वा च पुत्रं शोकेन मग्ना तमसि दारुणे।
कौसल्यां त्वां कुशलिनं पुत्रं द्रक्ष्यति राघव।
अद्य त्वां मूर्ध्नि जिघ्र तु न तृप्तिमुपयास्यति।
पीत्वा नष्टमस्तेव पुनर्लब्धेन सागरा।

12 D13 om 12ab —a) Ś N V B1 3 4 D4 11 राम सत्यपराक्रम ; T1 (1 * * * *) रजय —D13 reads 35cd and 12cd after 6 115 41 —c) D12 यथेति Ś N V1 B1 D1 3 12 13 त(Ś1 D1 3 स, V3 च) प्रतिश्रुत्य V3 D1 त (D4 स) परिश्रुत्य B3 समुपश्रुत्य B1 D1 °सश्रुत्य (for प्रतिजग्राह) V3 B1 स तथेति प्रतिश्रुत्य —d) D1 12 T G1 2 M3 च स (D5 य) (for शुभे) Ś N V B D5 10 (with hiatus) आसने समुपाविशत् ; D1 11 समुपाविशदासने —After 12 D1 reads an addl colophon [युद्धकाण्डे भरतवाक्यं नाम सर्ग ॥१११॥]
while D3 ins.

3596* उवाच च महाबाहुर्भरतं लक्ष्मणं तथा।
भरतेन कृता युद्धे विभीषणमरिंदमम्।
प्रणम्य प्रीतिपूर्वं हि मातरश्च यथाविधम्।
स्वगानि च महावीर सौम्य वै ममाज्ञया।
पत्नीभिश्च सहुषा प्रेमपूर्वं विरोचनम्। [5]
सर्वाणि सत्कुमारं नमस्कर्तुं हि भ्रातरः।
कारयि तरसा कार्यं यथायोग्यं विभीषणम्।
एवमुक्त्वा भरतश्च चक्रे नृपाज्ञया।
पत्न स परिक्रम्य च प्रेमपूर्वं च लक्ष्मण।
पश्चात्कृतं महाबाहुं राक्षसेन्द्रं विभीषणम्। [10]
सौमित्रिर्जगिमशास्त्र यत्र सर्वास्तु मातर।
कौशल्यापूर्वक राजा नमश्चक्रे विभीषण।
लक्ष्मणनाप्यनुज्ञातो मातृभि प्रतिनन्दित।
सत्कृतश्च पुन धीमान्स राम समुपागमत्।
यथा विनोदवार्तासु वर्तमानासु तत्र वै। [15]
भरतकासाय भरत शत्रुघ्न वासमादिशत्।

13 a) B1 D8-10 निर्दिष्ट D1 सदिष्ट (for वचनात्) —b) Ś1 वारण , N V1 2 B3 4 D4 8 10-11 T1 2 3 G1 Ct वर्धना ; B1 कारिण ; D1 प्रवर्धका (hypm) (for वर्धका) —After 13ab D13 ins.

3597* चन्दनोदकं कर्पूरकुङ्कुमागुरुवासितम्।
पुष्पोदकं तथा पीठं मणिरत्नविभूषितम्।
नानापुष्पसमं दिव्यं परिमलैश्च विराजितम्।
(hypm.)
करेणादाय तं सर्व राघवं पर्युपासिरे।
तालवेणुमृदङ्गादिभेरीपणवसंयुता। [5]

—c) M1 कृत्स्न (for सुख) Ś N V1 2 B D1 4 6 8 11 च (for सु) Ś D4 10 क्षिप्रास्त्र ; D1 दीर्घाश्च (for शीघ्राश्च) D13 तथा सर्वे —d) V1 D1 4 6 8 T1 G1 M3 पर्यु(D1 समु)पासत B1 °गमन् ; B3 °सवन् ; B4 पयमुपेयन् (sic) D3 °पस्थिता ; D7 10 11 G1 पर्यवारयन् ; D12 °सिरे, M3 पयवस्थिता , G (ed) °विशन् ; Cg as in text (for पर्युपासत) —After 13 Ś D4 11 ins

3598* उपतस्थुः कलशानकम्बदैवविदो जनाः।
वासांसि भास्वराणि रूपाणि शुभ्राणि च।
माल्यानि च विचित्राणि दिव्या-याभरणानि च।
तान्दृष्ट्वा राघवो धीरो यथाक्रममुपस्थितान्।
उवाच धर्मवीर सर्वानेवानुजीविन। [5]
भरतं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं सविभीषणम्।
सर्वानिष्टजनपदं द्रष्टुं पृथक्पृथगुपस्थितान्।
वानरानृक्षरक्षांसि ध्यापयामासुरस्थार।

[(l 7) Ś1 दर्शनात् ; D4 11 स्नानार्थ (for स्नां) Ś1 D11 अवस्थितान् (for उपस्थितान्) —(l 8) Ś1 वानर (for वानरान्)]

14 a) B1 तस्मात् ; D12 पूर्वं (for पूर्व) Ś D1 4 D8 10 T1 G1 च (for तु) M3 भरती (for भरत) —b) M3 परतपे (for महाबले) —D3 om. 14cd V1 reads 14cd in ca (second time il c, for a) —d) Ś V1 V3 B1 4 D6 8 10 M3 राक्षसे च —After 14 M3 ins.

3599* युवराजं इत्थं चैव नील सत्यवतो तथा।
मूर्धेषु तथान्येषु हनुमत्प्रमुखेषु च।

विशोधितजटः स्नातश्चित्रमाल्यानुलेपनः ।
महार्हवसनोपेतस्तस्थौ तत्र श्रिया ज्वलन् ॥ १५
प्रतिकर्म च रामस्य कारयामास वीर्यवान् ।
लक्ष्मणस्य च लक्ष्मीवानिक्ष्वाकुकुलवर्धनः ॥ १६
प्रतिकर्म च सीतायाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
आत्मनैव तदा चक्रुर्मनस्विन्यो मनोहरम् ॥ १७
ततो राघवपत्नीनां सर्वासामेव शोभनम् ।
चकार यत्नात्कौसल्या प्रहृष्टा पुत्रवत्सला ॥ १८
ततः शत्रुघ्नवचनात्सुमन्त्रो नाम सारथिः ।
योजयित्वाभिचक्राम रथं सर्वाङ्गशोभनम् ॥ १९
अर्कमण्डलसंकाशं दिव्यं दृष्ट्वा रथं स्थितम् ।
आरुरोह महाबाहू रामः सत्यपराक्रमः ॥ २०

G 6 112 2
B 6 128 2
L 6 109 2

15 ᵃ) Ś1 विकर्तित, Ś2 D2.4.12 विकोशित, M1 विशोपित (for विशोधित) Ś2 D2-8 T2 G M1.3 -जट, T1 जल (for जट) D3 असौ भरतमहात्मा (unmetric), D6 तत स्नातश्च काकुत्स्थस्र —ᵇ) B2 शुक्ल, D9 स चित्र (hypm) (for चित्र) —After 15ᵃᵇ, Ś N V B D3.12 M1 ins

3600* दिव्याभरणजुष्टाङ्ग श्रीमाञ्ज्वलितकुण्डल ।

[M1 भद्र (for दिव्य) Ś B1 D9.12 पुष्टाङ्ग V2 B1 गात्राय (for जुष्टाङ्ग) Ś1 V2 B2 श्रीमान्, B1 धीमान् (for श्रीमान्) M1 विमल (for ज्वलित) G (ed) श्रीमदुज्ज्वल]

—ᶜ) T1 damaged for महार्ह Ś Ñ V B2-4 D1-4.8.11.12 G1.2 M2.3 रामस् (for [उ]पेतस्) B1.3 महार्हं मासन(B1 °शयनो)रामस् —ᵈ) G1 तथा (for तस्थौ) Ś D6.12 देव, N V2.3 B1.2.4 D4 देव, B3 वेद्, D11 दास (for तत्र) D4 वृत (for ज्वलन्) —After 15, Ś D1-4 (D1.4 repeat after 20 followed by 3604*) 5.6.11 ins

3601* सुग्रीवो हनुमांश्चैव महेन्द्रोपेन्द्रसंनिभौ ।
स्नातौ दिव्याम्बरधरौ रेजतु शुभकुण्डलौ ।

[(l 1) D2-4 (both times) द्युति (for [उ]पेन्द्र) —(l 2) D1 (first time) मदनौ, D1 (second time) स्त्रग्विणौ (for कुण्डलौ)]

—Thereafter all the above MSS cont (D2-4 after the first occurrence) while Ñ V B1.2.4 subst for 16, whereas B2 ins after 15

3602* नन्दिग्रामे जटा हित्वा भ्रातृभिः सह राघव ।
स्नातो विपाप्मा बलवानिक्ष्वाकुकुलनन्दन ।

[(l 1) cf 1.1.70ᶜᵈ L (ed) जपात् (for जटां) D1-4.6 हित्वा D11 त्यक्त्वा (for हित्वा) —G (ed) om l 2 —(l 2) D1 महात्मा (for विपाप्मा) D4.6 सु(D6 दु)विमान् (for बलवान्) Ś N1 V1 D6.12 -कुलवर्धन]

16 For subst in Ñ V B1.2.4 cf v l 3602* —ᵃ) D1 स (for च) Ś D1-4.6.12 रामाय D1.3 सीताया (for रामस्य) —D6 om 16ᶜᵈ —ᶜ) Ś D1-4.6.12 लक्ष्मणाय (D3 °णेन) (for लक्ष्मणस्य) —ᵈ) D11 G1 M1.2 नंदन । Cv m g t as in text (for -वर्धन) D1-4.6 भरत सत्यविक्रम

17 V1 om 17-21 —ᵃ) T1 damaged for प्रतिकर्म —ᶜ) D1 आत्मनश्च (for आत्मनैव) B1 D1-3.9.10 ततस्, D1 T2.3 तथा (for तदा) —ᵈ) B2 G1 M1 मनोरम (G1 °मा), D2-4 महाप्रभा, D6 विचक्षणा, D11 M2 मनोहरा (for मनोहरम्)

18 V2 om 18 (cf v l 17) —ᵃ) B1 D1-4.6.7.9-11 S वानर (for राघव) —ᵇ) M1 damaged for सर्वासामेव शोभनम् B1 चैव G (ed) उप (for एव) Ś B1.2.4 D1.3.8.11 G1.2 M2 शोभना (D1 °ना), B2 D4.9 शोभनां, Cm g t as in text (for शोभनम्) —ᶜ) T1 damaged for [च]कार यत्नात् B2 शोभां, D3 रत्न D7 यत्र (for यत्नात्) M1 कारयामास (for चकार यत्नात्) —ᵈ) D6 T2.3 M3 (before corr as in text) लालसा (for वत्सला) Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D6.11 महृष्टवरवत्सला, B1 प्रहर्षापुत्रगृद्धिनी, D9 पुत्रिणा पुत्रवर्धिनी —For 18ᶜᵈ, D1.2.4.5 subst

3603* अलङ्क्रियां चकाराथ कौसल्या पुत्रगृद्धिनी ।

[D1 अलङ्क्रियार् D2 अलङ्कार]

—Thereafter, D1.6 cont while Ś D2.12 ins after 18 whereas D2-4 cont after 3601* (second occurrence)

3604* तरुण्य शौचसम्पन्ना एकत्र शुभलक्षणा ।
सुग्रीवपत्नी सीतां च द्रष्टुं नार्य समुत्सुका ।

[(l 1) Ś1 D1.4.12 तरुणा D1.4.6 रूप (for शौच) D6 सर्वत (for एकत्र) D1 प्राप्ता पौरजनश्रिय, D6 लक्ष्मणा शुभकुण्डला (for the post half) —(l 2) D1 तु (for च) D6 भार्या (for नार्य) Ś D6.12 समागता]

19 V2 om 19 (cf v l 17) D1-4.6 read 19-20 after 23ᵃᵇ —ᵃ) D1.2.4.6 निर्दिष्ट (for वचनात्) —ᵇ) B2 D11 सुमतुर (for सुमन्त्रो) —ᶜ) Ś D6.12 [अ]तिचक्राम, B1 ह्यतिचक्राम (sic) B2 D1-4.6 [अ]नुपालय(B2 °तिष्ठ)द् (for [अ]भिचक्राम) —ᵈ) D1 इध (for रथं) Ś N V1.2 B2.3 D6.12 भूषित B3 भूषण D1.4 सुदं, T1 शो*** (for शोभनम्)

20 V2 om 20 (cf v l 17) B1 om 20ᵃᵇ D1-4.6 read 19-20 after 23ᵃᵈ —ᵃ) D6.11 मन्दकाकाश T1 ***संकाश (for अर्कमण्डल) D11 मर्कदकाशसदृश —ᵈ) Ś N V1.2 B2.3 D4.9.12 T1 M2 रथोत्तमं B1 मनोरमं L1-4.5 महार्हं (for रथं स्थितम्) —ᵉ) B2 रथ रामस् (for

इति ते मन्त्रिणः सर्वे संदिश्य तु पुरोहितम् ।
नगरान्निर्ययुस्तूर्णं रामदर्शनबुद्धयः ॥ २३

हरियुक्तं सहस्राक्षो रथमिन्द्र इवानघः ।
प्रययौ रथमास्थाय रामो नगरमुत्तमम् ॥ २४

जग्राह भरतो रश्मीञ्शत्रुघ्नश्छत्रमाददे ।
लक्ष्मणो व्यजनं तस्य मूर्ध्नि संपर्यवीजयत् ॥ २५

श्वेतं च वालव्यजनं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
अपरं चन्द्रसंकाशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ २६

ऋषिसंघैस्तदाकाशे देवैश्च समरुद्गणैः ।
स्तूयमानस्य रामस्य शुश्रुवे मधुरध्वनिः ॥ २७

ततः शत्रुंजयं नाम कुञ्जरं पर्वतोपमम् ।
आरुरोह महातेजाः सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ २८

G. 6. 112. 27
B. 6. 128. 30
L. 6. 109. 0

3610* यथावद्द्रव्यसंभारं विधिदृष्टमशेषतः ।

[Ñ2 V1.2 B4 यथा च (for यथावद्). B1 अथाहरद्द्रव्यभारं (for the prior half). V2 damaged for द्रव्यसं.]
—^{e}) B1 सर्वानेव; B2 D1.3.4 सर्वं एव; M1 °मेक- (for सर्वमेव). Ñ1 [अ]भिषेकार्थे. —^{f}) Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D3.12 राघवा(Ñ2 illeg.)र्हस्य; B2 D1-4.9 तदर्हं(D1.3 °र्थे)स्य; G1 जयार्थं च (for जयार्हस्य). D13 जयार्थं च सहस्रिणः. —B3 om. 22^{f}–23. —^{f}) D1 T G2.3 M3 मर्हसि (for अर्हथ). ⊛ Cv: अर्हथेति। गुरुषु बहुवचनम् ।; Cm: महात्मनो रामस्याभिषेकार्थं यद्यत्तत्सर्वं मङ्गलपूर्वकं कर्तुमर्हथ । पूजायां बहुवचनम् ।; so also Cg; Ct: कर्तुमर्हथेति भृत्यान्प्रत्युक्तिः. ⊛ —^{f}) Ś Ñ V B4 D1-3.8.12 सर्व-; B1.2 सर्वं; M2 सर्वो (for यद्यत्). D1 -मांगल्य-; D4 -लक्षण- (for मङ्गल-). D8 (with hiatus) अभिषेकं समंत्रकं; D13 यत्मंगलमपूर्वकं.

23 For sequence in Ś Ñ V1.2 B1.4 D8.12.13, cf. v.l. 21. B3 om. 23 (cf. v.l. 22). —^{a}) Ś D8.12 [ए]ते; D1-4.9 [ए]वं; D13 [ए]तन् (for ते). —^{b}) Ś D8.12.13 (अ)थ; Ñ V1.2 B1.4 [अ]थो; V3 B2 D6.7.10.11 M3 Ct च (for तु). B2 D10-12 Ct पुरोहितः. D1-4.9 रामसेनक(D8 °दर्शन)काङ्क्षिणः; M2 योजयित्वा महात्मनः. —After 23^{cd}, D1-4.9 read 19–20; while D12 ins.:

3611* अवतीर्य रथाद्राम उपविश्य वरासने ।
मन्त्रिभिः कथयामास वानराणां पराक्रमम् ।

—B3 om. 23^{c}–26^{b}. D1-4.9 om. 23^{cd}. D13 reads 23^{cd} after 27. —^{c}) D13 च ययुस् (for निर्ययुस्). Ś D8.12 प्रहृष्टं (for तूर्णं). —V3 damaged for 23^{d}.

24 B3 om. 24 (cf. v.l. 23). V3 om. 24^{ab}. Before 24, D13 reads 28–29. —^{ab}) T1 damaged for सहस्राक्षो रथ. Ñ1 D1.3.4.9 M3 ऐंद्रम्. Ś1 D13 इवानुगः; B2 D13 M1 °घ्नः; M3 इ*** (for इवानघः). —^{c}) Ś Ñ2 V B1 D8.12 तैः सह(Ñ2 B1 °मा)स्थाय (for रथमास्थाय). B3 पुष्पकेणो महोत्पात. —^{d}) D13 राघवो रथम्; M3 राघवः पुरम् (for रामो नगरम्). Ś Ñ V B1.2.4 D1-3.8.11 राघवो(D1.4 °मो वै) ज्वलि(Ñ1 लक्षि)त. श्रिया; D9 रामोऽर्कः प्रतिमे श्रिया.

25 B3 om. 25 (cf. v.l. 23). —^{a}) D8 G1 रश्मि. —^{b}) D13 T3 माददे (for माददे). B1 छत्रं शत्रुघ्न माददे. —Ñ2 illeg. for 25^{cd}. —^{c}) D1-4.9 गृहीत्वा; D13 चामरं (for लक्ष्मणो). G1 M1 व्यजनं; Cr.m g.t as in text (for व्यजनं). Ś Ñ1 V B1.2.4 D8.12 मूर्ध्नि; D1-4.9 मूर्ध्नि; D13 वीरः (for तस्य). —^{d}) D8 सपर्यवेदयत् (sic); D7.10.11 सवीजयंत(D7 °यत)दा; T1 सपरिवीजयन्; G2 सपर्यवीजत; M2 सपरिवीजति; Cr.m g as in text (for संपर्यवीजयत्). Ś Ñ2 V B1.2.4 D8.12 राघवं पर्यवीजयत्; D1.4 लक्ष्मणोधारयच्छुभं; D2.3 लक्ष्मणः पर्यवीजत; D9 लक्ष्मणोथ दृषच्छुभं; D13 प्रतिजग्राह लक्ष्मणः.

26 B3 om. 26^{ab} (cf. v.l. 23). G (ed.) om. 26. —^{a}) M3 तु (for च). D13 वालं. —^{b}) D6.7.10.11 T G2.3 M1.2 Ct जग्राह(D10.11 Ct °गृहे) परि(D6 G2.3 M2 पुर)तः स्थितः(D7 °तो; M2 °तस्तदा); G1 M1 जग्राह हरिमिर्द्रितः (M1 प्लवगाधिपः). —^{c}) D1 देव-; D9 चेंद्र- (for चन्द्र-). M3 damaged for सकाशं. —After 26^{f}, Ś D8.12 ins.:

3612* दिव्यं दृष्ट्वा महारथम् ।
आरुरोह महाबाहुः.

27 Ñ2 illeg. for 27^{a}. —^{a}) Ñ1 B1 D1.3.4 T1.2 G1 तथाकाशे; D2 अथा°; D13 तथा चांबरे (for तदाकाशे). B2 (with hiatus) आकाशे ऋषिसंघैश्च. —^{b}) G1 दैवतैः (for देवैश्च). —B1 om. 27^{cd}. —^{c}) Ś1 lacuna for स्तू राम. M3 स्तूयमानैस्तु. —^{d}) B2 D2-1.9 M2 श्रूयते (for शुश्रुवे). Ś1 Ñ1 D1-3.8.11 मधुरो (for मधुर-). Ñ2 B1 D1.4 M1.2.3 -स्वनः; D2.3.9 स्वरः; Cr.m.g as in text (for -ध्वनिः). —After 27, D13 reads 23^{cd}.

28 L (ed.) om. 28. D13 reads 28–29 before 24. —^{a}) Ś Ñ V B1.2.4 D8.12 पश्चात् (for ततः). V3 शत्रुजयं; D2.4.9 शत्रुजयं. —^{b}) Ś1 lacuna for कुञ्ज. D1 पर्वतोत्तमं. —^{c}) Ś1 D8.12 महाबाहुः (for °तेजाः). D13 (with hiatus) रामाज्ञया आरुरोह. —^{d}) Ñ1 V2.3 B1 प्लवगोत्तमः; Ñ2 V1 B2.4 D2.3 M1 प्लव(D8 °वं)गेश्वरः; B3 M1 प्लवगाधिपः; D6 T2.3 वानराधिपः; D7.10.11.12 T1 G M2.3 पुरःपुंगवः (for वानरेश्वरः). —After 28, D1 ins.:

3613* तथैव रथमारुह्य ययौ रामानुजः ।

While D13 ins. l. 1–3 only of 3603*.

G. 6.112 28
B. 6.128 32
L. 6.109 30

नव नागसहस्राणि ययुरास्थाय वानराः ।
मानुषं विग्रहं कृत्वा सर्वाभरणभूषिताः ॥ २९

शङ्खशब्दप्रणादैश्च दुन्दुभीनां च निस्वनैः ।
प्रययौ पुरुषव्याघ्रस्तां पुरीं हर्म्यमालिनीम् ॥ ३०

ददृशुस्ते समायान्तं राघवं सपुरःसरम् ।
विराजमानं वपुषा रथेनातिरथं तदा ॥ ३१

ते वर्धयित्वा काकुत्स्थं रामेण प्रतिनन्दिताः ।
अनुजग्मुर्महात्मानं भ्रातृभिः परिवारितम् ॥ ३२

अमात्यैर्ब्राह्मणैश्चैव तथा प्रकृतिभिर्वृतः ।
श्रिया विरुरुचे रामो नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३

स पुरोगामिभिस्तूर्यैस्तालस्वस्तिकपाणिभिः ।
प्रव्याहरद्भिर्मुदितैर्मङ्गलानि ययौ वृतः ॥ ३४

---

29 V3 om 29^{ab} D3 reads 28 29 before 24 —^{a}) D1 ततो, D13 तथा T2.3 अथ M3 वृत (for नव) G (ed.) नागभृ, Ct as in text (for नव नाग) —^{b}) Ñ V1.2 B1.4 M3 (with hiatus) आरुह्य ह्येष (N1 °दा येषु, V2 B1 °दास्ते च, M1 °दास्तत्र) G1 M1 ययुरारुह्य B2.3 D1-4.9 (with hiatus except B3 D3) आ(B3 D3 चा) रूढा वानरोत्तमा (D3 °रेश्वरा) —^{c}) T1 G1 मानुषाणि महान्कृत्वा —^{d}) T1 damaged for सर्वा —After 29 D13 ins

3614* हयमुख्य तथा दिव्यं श्वेतकाञ्चनभूषितम् ।
मनोजवं महाकायमारुरोह विभीषणः ।
आरुह्य च पुष्पयानं हयानां हरिराक्षसाः ।
राजानश्च महात्मानः पौरजानपदास्तथा ।
गजाश्वरथसंकीर्णाः पादातैर्मेदिनी वृता । [5]
भेरीपणवशङ्खाद्यैर्नादयन्ति सहस्रशः ।
गजवाजिसहस्रौघैः कम्पयन्ति स्म मेदिनीम् ।

30 V3 om 30 —^{a}) G1 घन, G2 चक्र ; M3 भेरी ; Cv r g t as in text (for शब्द) D12 निनादैश्च Ś N V1.2 B D1-4.9.13 शङ्खभेरीनिनादैश्च (Ś1 D13 °दन) —^{b}) D1-4.9 कुञ्जराणां (for दुन्दुभीनां) Ś N1 V1.2 B D1.2.3.4.13 निःस्वनैः D12 भेरीणां निःस्वनैः परैः —^{c}) B1 D1-4.9.13 समुद्याता (D13 °ते) नरव्याघ्रम् (D13 °घ्रे) —^{d}) Ś B1 D2.3 स्तां पुरीं, D13 नगरीं Ś N V1.2 B2.3.4 D2.3.13 यशो (Ś V1 D2.3.12.13 सर्व) हर्षवत् ; B3 D2 पुरुषर्षभ ; D3.5 पुरुषोत्तम , D3 पुरगवम , D4 G1 हेममालिनीं (for हर्म्यमालिनीम्) —After 30 Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D2.13 read 21–23 (B3 up to 22^{cd} only) while D3 ins.

3615* अशोको धर्मपालश्च विजयश्चैव बुद्धिमान् ।।

whereas D16 ins

3616* मायया निर्युक्तया रामदूतानलाश्रया ।

31 ^{a}) V3 damaged for ददृशुस्ते स D3 पुरस्ता M3.4 तमा(M3 °ग)यान्तं (for समायान्तं) B3 ककुमहंस दायांते (sic) —^{b}) D2 रामं सह (for राघवं स) V1 B1 सपुरःसरः —After 31^{ab}, B3 D1-4 read 32^{cd} —T1 mostly damaged for 31^{cd} —^{c}) Ś D2.13 भावमानं च D13 विरोचमानं (for विराजमानं) D4 पुरुषा (for वपुषा) —^{d}) D1 स्वय (for तदा) Ś N V B1.3.4 D2.13 स्वकवमिव पावकः, B2 समभादित्यवर्चसा, D1-4.9 V1 रथे(D4 °रथे)नादित्यवर्च(D1 °तेज)सा, D3 T2.3 रथेन रथिनां वरं

32 ^{a}) Ś D2 वर्धयित्वा, D2 दर्शयित्वा (for वर्धयित्वा) Ś N V B D2.13 M3 राघवं, D1-4.9.13 राम तु (for काकुत्स्थं) —^{b}) Ś1 D2.13 प्रतिनन्दित(D3 °तै) (for °नन्दिताः) —V3 B3 repeat 32^{cd} after 33^{ab} B3 D1-4 read 32^{cd} after 31^{ab} —^{c}) M3 damaged for अनुजग्मु T1 damaged from मैं up to तैं in 35^{a} —V3 damaged from 32^{d} (first time) up to श्रिया (See Var.) in 33^{c}

33 T1 damaged for 33 V3 damaged up to श्रिया in 33^{c} (for both cf. v.l. 32) D3 repeats 33^{ab} after 34^{cd} —^{a}) N1 B1.3 वैश्यैर् N2 B4 सर्वैर्, V1 illeg., V3 om. (for चैव) Ś D2.13 सहागौर्वैश्च D13 बहुविधमहाभागैर् —^{b}) D3 तत्र ; G2 तदा (for तथा) Ś Ñ V B1.3.4 D2.13.13 श्रिया (V3 damaged) स स्व(D13 सु)जनैस्तथा (N1 °** ****[illeg.]) B2 श्रियाभिरूपैर्विभुः सह —After 33^{ab}, V3 B3 repeat 32^{cd} —V1 om. 33^{c}–34^{b} —^{c}) Ś N V1.2 B1.3.4 D2.13 पुनिशे B2 विधत् वै D1.13 M3 विरराज (for विरुरुचे) —^{d}) D13 नक्षत्रेन (for नक्षत्रैर्)

34 T1 damaged for 34 (cf. v.l. 32) V3 om 34^{ab} (cf. v.l. 33) —^{a}) G1 तूर्यैः (for तूर्यैस्) Ś Ñ V1.2 B D2.13.13 भाण्डौस्(Ś D2 °शान्ति)स्वस्तिका D1-4.9 सुतालविलपैस्तथा M3 कारणस्वस्तिति तथा —^{b}) Ś Ñ V1.2 B D1-4.9.13.16 M3 तथा D3 T2.3 सस्तिका ; D3 तात ; Ct as in text (for ताल) —After 34^{ab} D3 repeats 33^{ab} while D13 reads 37^{cd} (including 3619*) —D13 om 34^{c}–35^{b} D3 om 34^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ1 V1.2 B2.3.4 D1-4.9 T1 प्रति ; C, t as in text (for प्रति) B3 मधुरैर् (for मुदितैर्) —^{d}) D3 मंगलानि (for मङ्गलानि) D2.13.13 transp. ययौ and वृत Ś Ñ V B D1-4.9.13 मंगलाय(B3 शुभ सार्थ)मभिष्टुत (Ś D13 °ष्टुतैः ; B3 D4 °ष्टुते ; D1 °ष्टुते), D3 मंगलं कायिनि सते .

अक्षतं जातरूपं च गावः कन्यास्तथा द्विजाः ।
नरा मोदकहस्ताश्च रामस्य पुरतो ययुः ॥ ३५
सख्यं च रामः सुग्रीवे प्रभावं चानिलात्मजे ।
वानराणां च तत्कर्म व्याचचक्षेऽथ मन्त्रिणाम् ।
श्रुत्वा च विस्मयं जग्मुरयोध्यापुरवासिनः ॥ ३६
द्युतिमानेतदाख्याय रामो वानरसंवृतः ।
हृष्टपुष्टजनाकीर्णामयोध्यां प्रविवेश ह ॥ ३७

G. 6. 111. 41
B. 6. 118. 41
L. 6. 109. 44

---

35 T1 damaged up to तं in 35ᵃ (cf. v.l. 32). D11 om. 35ᵃᵇ (cf. v.l. 34). —ᵃ) Ś Ñ1 V1 B2.4 D1-3. 6.12 मक्षतं. D6 -रूपेश्च (for -रूपं). —ᵇ) V1 damaged from च up to स्ता in ᵇ. D6 T2.3 द्विजास्तथा (by transp.); D7.10.11 G2 M2 सहद्विजाः. —M1 om. 35ᶜ–90. D13 reads 35ᶜᵈ and 12ᵃᵈ after 6.115.41. —ᶜ) B1 छात्राः; D4 तथा (for नराः). —T1 damaged for ᶜ. —ᵈ) Ś Ñ V B D4.6.8.12 स्थिताः; D1 [ऽ]भवन् (for ययुः). D5 राघवं पर्युपस्थिताः; D13 राघवस्याग्रतोऽभवन्; T2.3 राघवस्य पुरो ययुः.

36 M1 om. 36 (cf. v.l. 35). Before 36, D13 reads 21–23ᵇ. —ᵃ) D2 स रामः; D6 रामः सः; M2 रामस्य (for च रामः). Ś Ñ V B2-4 D1.12 रामः सख्यं च (by transp.); B1 रामश्च सख्यं (by transp.). —ᵇ) Ś Ñ V B D2.3 हनूमत. (D5 °ति) (for [च]निलात्मजे). D4.6.13 विक्रांतिं (D1.12 °क्रमं) च हनूमति; D2.3 विक्रांतं (D1 °तिं) च हनूमतः. —V3 om. (hapl.?) 36ᵉ⁻ᶠ. —ᵉ) D5 वानरेषु. D7 ततः कर्म; D1 च सत्कर्म (for च तत्कर्म). —After 36ᵉ, T1 G1 M2.3 ins.:

3617*   राक्षसानां च तद्बलम् ।
      विभीषणस्य संयोगम्,

—ᶠ) Ś1 V3 D2.7.10–12 व्याचचक्षे; T1.2 G M2.3 आचचक्षे, Ñ1 D1.3 सा B1 तु- ; D1 स्व- ; D4.6.8 T1 G M1 च (for ऽथ). Ś B1 D1–4.6.8.9 मंत्रिषु (D1.5 °णे); M3 मंत्रिणः (for मन्त्रिणाम्). D12 कथयामास मंत्रिणे. —D1–4.12 om. 36ᵉᶠ. —ᶠ) G3 M3 तु (for च). —After 36, Ś Ñ V1.2 B D2–11.13 T2.3 G1.2 M3 ins.; while D13 ins. after 36ᵉᵈ:

3618* वानराणां च तत्कर्म राक्षसानां च तद्बलम् ।

[cf. 36ᵉ and l. 1 of 3617*. D13 अनायुर्ते (for वानराणां). D13 om. first च (sabm.). D6.12 तत्र (for तद्बलम्).]

37 M1 om. 37 (cf. v.l. 35). D13 om. 37ᵃᵇ. —ᵃ) D1 पूतम् (for एतद्). Ś Ñ V B D2.12 एवं स (Ś1 B2-4 D11 सः) कथयंश्च. —ᵇ) B1 -वेष्टितः; B1 D13 -संवृतः (for -संवृतः). —D13 reads 37ᶜᵈ (including 3619*) after 34ᵃᵇ. V3 damaged from पु in 37ᶜ up to अः in l. 1 of 3619*. —ᶜ) D4.11 हृष्टः (for हृष्ट-). D1 -पुष्ट- (for पुष्ट-). —ᵈ) V1 D2.4–11 G1 च (for ह). Ñ1 B1 पुराशांतः; D1-3 अथ (D1 तत्र) प्रविवेश; D2 प्रविवेश ह (for प्रविवेश ह). —After 37, Ś Ñ V B D2.12.13 ins., while D13 ins. l. 17–19 only:

3619* पताकमालाभरणां सिक्तरथ्यान्तरापणाम् ।
      पुष्पचित्ररथां रम्यां बालवृद्धनिरन्तराम् ।
      हर्म्यप्रासादशिखरामुद्यानवनशोभिताम् ।
      ऊचुस्तदा ता वै राममिदमभ्यन्तराः स्त्रियः ।
      सभाकृतां सपुत्राणां तव दर्शनकाङ्क्षिणाम् । [5]
      दिष्ट्या राजन्कृतो देवैः प्रसादः पुरवासिनाम् ।
      भृशं काकुत्स्थ कौसल्या त्वदर्थमभितप्यते ।
      निर्विशेषं तदा सर्वे पुरे पुरनिवासिनः ।
      असूर्यमिव च राम द्रवत्य इवोदधिः ।
      त्वया पुरमिदं हीनं विपन्ना शर्वरी यथा । [10]
      अयायोध्या महाबाहो अयोध्या प्रतिभाति नः ।
      परेषां प्रार्थ्यमानानां त्वयि सन्निहिते दिवि ।
      चतुर्दश समाश्चैताः व्यतीताश्च चतुर्दश ।
      वर्षाणि नो व्यतिक्रान्तान्यपि राम वने गते ।
      इष्टदा मधुराः स्निग्धाः पथि शुश्रुव राघवः । [15]
      नरनारीप्रयुक्तास्ता वाचः प्रीतिनिदर्शनाः ।
      भावितात्मपुरस्त्रीयाणि नरैश्चापुरवासिभिः ।
      निहत्य रावणं रामः शत्रुमयोध्यां पुनरागतः ।
      हर्षं च परमं तत्र नराणां श्रूयते ध्वनिः ।

[Ś1 om. l. 1–3. Ñ1 om. l. 1. V3 damaged up to रा in l. 1. —(l. 1) D13 पताका- (for पताक). —V3 wrongly reads the post. half of l. 5 in place of the post. half of l. 1. Ś1 D2.13 कृता सिक्तसंमार्जिता; D13 तोरणैश्च विचित्रितां; L (ed.) सिक्तरथ्या सतोरणा (for the post. half). —V3 om. l. 2. —(l. 2) L (ed.) -[आ]चित्र- (for -चित्र-). B1-3 -रथां (for -रथां). V3 B1.3 चित्रां; D13 पुष्पां (for रम्यां). —For l. 2, D13 subst.:

3619(A)* पतद्गोपीतवर्द्धकुसुमापूर्णवीथि ।
      हर्षितैः स्त्रीजनैश्च मिश्रितां बहुमध्यमाम् ।

—(l. 3) Ñ1 (marg. also as above) -शिखराम्; B1 हर्म्ये, D13 शिखरां (for -शिखराम्). Ś1 D2.12 [illegible]; Ñ1 V1 B1.4 [illegible] (Ñ1 [illegible]; B1 [illegible]) [illegible] (B1 °[illegible]); V3 B1.3 D13 [illegible] (D13 °[illegible]) (B1 [illegible]) [illegible] (for the post. half). —(l. 4) D13 [illegible] (for तदा). Ś Ñ1 D2.12 (D1 om. (sabm.)) वै. V1 D13 [illegible]; V1 वै ता (by transp.). B1 [illegible] (for ता वै). B1 transp. ता and वै. B1 [illegible]; B1 [illegible] (for ता वै [illegible]). V1 B1.3 [illegible], D13 [illegible] (for [illegible]). V3 [illegible] (for [illegible]). D13 [illegible] (for the post. half). —V3 om. l. 5–6. —(l. 5) Ñ1 V1 B1 [illegible] (for [illegible]). D13 [illegible] (for the post. half). B1

अथाब्रवीद्राजपुत्रो भरतं धर्मिणां वरम् ।
अर्थोपहितया वाचा मधुरं रघुनन्दनः ॥ ४०
यच्च मद्भवनं श्रेष्ठं साशोकवनिकं महत् ।
मुक्तावैदूर्यसंकीर्णं सुग्रीवस्य निवेदय ॥ ४१
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भरतः सत्यविक्रमः ।
पाणौ गृहीत्वा सुग्रीवं प्रविवेश तमालयम् ॥ ४२

G 6 112 56
B 6 128 46
L 6 109 61

[D5 reads l 1 twice —(l 1) Ś Ñ1 B2 3 (second time) D3 5 11 मृष्युपाय, D6 शिर आश्रय (for मूर्ध्न्याघ्राय) D1 (first time) सुमिश्र बाष्पनादवत् (for the post half) —(l 2) V2 B2 3 (both times) अथारोप्य Ñ1 आत्मवत्, V B3 (first time) नैऋतमत्र (for आत्मवत्) B4 शोकनाद्य वरावत्तो, D1 2 3 बाष्प(D2 °ष्प)नदद्वैव (for the post half)]

—Thereafter B2 3 (after the first occurrence) cont a passage relegated to App I (No 74) while D1 4 5 cont

3624* मुमोच परमप्रीतः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

40 M1 om 40 (cf v l 35) D1 7 10 11 T2 3 G2 M3 transp 39 and 40 —a) B2 तथा, D6 T2 3 तदा, Cm g as in text (for अथ) Ś Ñ V2 3 B1 2 4 D2 3 राम पुत्र, D1 4 5 11 तदा (D6 °था) रामो, D5 T2 3 राजसुत, T1 M1 2 °सुतो (for राजपुत्रो) D5 भ्रमरीद्भ्रातृपुत्रोऽथ —b) Ś N V B D1 2 3 12 धर्मवत्सल (B3 °वत्सल) D2 3 T1 धर्मिणां वर, M3 भ्रातृवत्सल (for धर्मिणां वरम्) —c) Ś N V B D1 3 12 सहितया (for [उ]पहितया) —d) T2 3 राघवो (for मधुर) Ś N V B1 3 4 D1 3 11 धर्महेत्वर्थ(Ś1 °गुरु)-यु(V3 °स)क्तया, B1 धर्महेतु सद्युक्तया, D1 4 5 वचनं चेद-मुत्तम(D1 °ममब्रवीत्) D3 4 वचनं हीद(D5 हित)मब्रवत् (D1 °वित्), D11 (with hiatus) इदं वचनमुत्तम —After 40 B1 repeats 3623*

41 M1 om 41 (cf v l 35) —a) D10 11 तत्र Ñ V1 2 B तद् (for मद्) D1—3 5 यद्देवद्, D2 12 मद्राय (for यच्च मद्) N1 B1 भवन (for भवन) D1 2 4 5 मुख्य (for श्रेष्ठ) Ś D4 12 यदतत्सुरम्यं(D12 °गेह) मे, M1 यदुत्तम तद्वन ※ Cv यच्च मद्भवनं श्रेष्ठमिति सुग्रीवस्य निवेदयति च पाठ ※ —D2 transp 41b and 41c —b) V1 B1 D6 12 अशोक (for साशोक) D4 om (hapl ?) D12 भवन (for वनिक) M2 शुभं (for महत्) D1 कोशागारमनुत्तम —c) D1—3 5 7 10 T G M1 3 वैदूर्य D2 सयुत T3 M3 सकाश (for सकीर्ण) Ś N V B1—4 D4 12 वैदूर्य(V1 B2 4 °दूर्य)पद्मकाकीर्ण(V2 B3 4 °स्त्वा)र्ण —d) D1 7 10 11 G1 M3 सुग्रीवाय T1 G2 3 M1 निवेदय (for निवेदय) Ś N V B D1—3 5 11 M3 सुग्रीवस्य मोदता(N1 V B2 4 D1 3 °मु B3 °तु) —For 41cd D4 12 subst

3625* मुक्तावैदूर्यसंकीर्णं प्रख्यातमाद्भुतम् ।
सुग्रीवायास्त्वत्राभ्यां सामात्याभ्यां निवेदय ।

[(l 1) D5 मुक्तावैदूर्यसंकीर्ण (for the prior half) and आकीर्ति (sic?) (for आवृतम्)]

—After 41, Ś Ñ V B D4 12 ins

3626* यच्चैतत्सुमहद्दिव्यमुपस्थानगृहं महत् ।
विभीषणाय तत्सौम्य दीयतां सुपथा सितम् ।
तथैव वानरेन्द्राणां यथाकर्मविहारिणाम् ।
दायतां विभमात्रासो यथाभिमतमादरम् ।

[V3 om l 1 —(l 1) Ś1 यत्र (sic) B1 3 तत् (for [य]च्च) Ś1 N1 D6 उपस्थान Ś D4 12 -गत (for गृह) V1 B2 शुभ (for महत्) —(l 2) D12 मन्ये प्रदेहि (for सौम्य दीयता) V3 damaged G(ed) हुविभूषित (for सुपथा सितम्) —After l 3 Ś D4 12 ins.

3626(A)* श्रृङ्गारवासिकां दिव्यां फल्गुश्चैव सोविताम् ।
अङ्गदप्रमुखादीनां शुभा आयतनानि च ।
[(l 2) D12 प्रमुखानां च]

—(l 4) B2 दत्तेषां B4 भवास (sic) (for आवासो) Ñ2 V1 B3 दीयतां विभमात्रासो (for the prior half) Ś N2 D4 12 [उ]चितम् (for [इ]भिमम्) B3 कुथाभि सितमादिर (for the post half)],

while D5 6 ins

3627* नैर्ऋतेन्द्राय परम जाम्बवत्प्रमुखाय च ।
हरिमुख्याय सर्वेभ्यो वानरेभ्य पृथक्पृथक् ।
शयनासनपानादियुक्तानि भवनानि च ।
वृक्षोदकक्रियोपेताम्यावर्तितवसूनि च ।

[(l 2) D6 -मुख्य (for -मुख्याय) —(l 4) D1 वृक्ष कवि (sic) (for वृक्षोदक)]

—Thereafter D5 cont

3628* दीयन्तामहस्ताश्च दासदास्यश्च सर्वशः ।
यावता नतकाश्चैव कुर्वन्त्येत सुसमदम् ।

—After 41 M3 ins

3629* तस्योपसदन धान्यगृहं काञ्चनकुट्टिमम् ।
तत्र राक्षसराजोऽयं वायुना विनिवेश्यताम् ।
अङ्गदाय प्रदातव्यं गृहं पञ्चपुरस्कृतम् ।
नलनीलगवाक्षाणां रम्भस्य पनसस्य च ।
सुषेणकुमुदाना च तथा द्विविदमैन्दयो । (5)
हनूमत्प्रमुखाना च यूथपानां महात्मनाम् ।
इदमथ सुमहाबाहो गृहाणि विविधानि च ।
मम वाल्यपि प्रह गोरं पादर महत् ।
तत्कृत मम सर्वं स्थापय इत्यारक्षणाम् ।

42 M1 om 42 (cf v l 35) D6 om 42ab.

6. 112, 37
6. 128 47
6. 109 62

ततस्तैलप्रदीपांश्च पर्यङ्कास्तरणानि च ।
गृहीत्वा विविशुः क्षिप्रं शत्रुघ्नेन प्रचोदिताः ॥ ४३

उवाच च महातेजाः सुग्रीवं राघवानुजः ।
अभिषेकाय रामस्य दूतानाज्ञापय प्रभो ॥ ४४

सौवर्णान्वानरेन्द्राणां चतुर्णां चतुरो घटान् ।
ददौ क्षिप्रं स सुग्रीवः सर्वरत्नविभूषितान् ॥ ४५

यथा प्रत्यूषसमये चतुर्णां सागराम्भसाम् ।
पूर्णैर्घटैः प्रतीक्षध्वं तथा कुरुत वानराः ॥ ४६

T1 damaged for 42ᵃ —ᵇ) N1 om तस्य —ᶜ) B3 D1 10 11 12 G2 हस्ते (for पाणौ) —ᵈ) Ś1 Ñ V B D6 मह(D2 °ह) द्रुह, Ś1 D13 महद्दल, D4 स्वमाल्य, D11 M1 गृहोत्तम, G2 उद्या° (for समाश्रयम्) D1 4 5 प्राविशत तद्गृह —After 42 Ś Ñ V B D6 12 ins

3630* विभीषण तथा वीरो वानरानपरांस्तथा ।

while M1 ins

3631* शत्रुघ्नो विनयोपेतो राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
गृहीत्वा प्रविवेशाथ द्वितीयं भवनं शुभम् ।
अङ्गदं च महाबाहुं वयस्यानृक्षवानरान् ।

43 M1 om 43ᵃ (cf v l 35) —ᵃ) D6 12 तत काञ्चनदीपांश्च(D12 °दाभ) —ᵇ) V1 इ (for च) —ᶜ) D4 तत्र (for क्षिप्रं) Ś D6 12 प्राविशच्छीघ्रं, Ñ V B G(ed) प्राविशन्शीघ्र(G[ed]°घ्रा), D1-3 5 प्राविशस्तत्र (for विविशुः क्षिप्रं) —ᵈ) V1 B1 D16 प्रदे(V2 °दे)शिता (for प्रचोदिताः) Ś D6 12 शत्रुघ्न समचोदित, D1-3 5 श्रियो भरतचो(D2 °चो)दिता, D4 क्षिप्र भरतदर्शिता.—For 43, M3 subst

3632* ततस्तैलप्रदीपानि पर्यङ्कविमलानि च ।
शत शतं च दीपानामेकैकस्य प्रबोधयत् ।

—Then M3 cont

3633* वारमुख्या वरा वेश्या सहस्रैक न्यवशयत् ।
सुवमागधवन्दीभि सगीतकमनोहरे ।
नृत्तं च सविलासं च कामयन्ताव सगमम् ।
भोजनानि च स्वादूनि पेयानि विविधानि च ।
व्याहृतस्तथा तूर्णं शतशोऽथ सहस्रश । [5]

—After 43 D12 ins

3634* गुरुपादासनीयं च मधुपर्कमनेकशः ।
समाहृत्य विविधानि फलानि विविधानि च ।
सुखवासं सुगन्धं च ताम्बूलं चैव राघव ।
प्रयच्छाम सर्वशत्रुघ्नसार्धम् ॥

while M1 ins.

3635* एवं भवनसमाश्रित्य शत्रुघ्न सविभीषणात् ।

44 M1 om 44 (cf. v l 35) —ᵃ) Ś Ñ V B D6 12 वसुमाय, M3 मयोवाच N2 damaged, B3 महाराज G(ed) ततो धीमान् (for महातेजाः) D1-4 5 तत्रोप (D2 °प्र च)त्वई ओवाच D13 अथोवाच महाबाहुः —ᵇ) Ś1 Ñ1 N2 राघवानुज D13 भरतोवाच M3 भरतस्य (for राघवानुजः) V1 सुग्रीव कुरुष्वारि —After 44ᵃᵇ M3 ins

3636* त्वया मित्रेण योगेन महात्मा रघुनन्दन ।
हत्वा प्रकृति सीतायाः कृत सागरबन्धनम् ।
हताश्च राक्षसाः सर्वे नन्दिग्रामश्च मोक्षित ।
मे वियोगभूत मात्र परितोषितस्य वै ।

—ᶜ) V2 अभिषेकार्थं V3 4 B2 4 देवस्य, B1 कृष्णस्य (for रामस्य) Ś Ñ B2 D6 12 अभिषेचनार्थं दवस्य (hypm), V3 देवस्य चाभिषेकार्थं —ᵈ) Ś D6 12 दूतम् (for दूतान्) D1-4 11 स्वयं (for प्रभो) D5 दूतानाज्ञापये सखे M1 हरी नाज्ञापयामि भो ※ Cf दूतानाज्ञापय प्रभो इति पाठ ※ —After 44 Ś Ñ V B D6 12 ins, while D13 ins after 47

3637* प्रभाते पुष्ययोगेन राघवस्याभिषेचने ।

[Ñ1 V2 B1 2 पुष्ये (for पुष्य) N1 D13 योगे च (N1 g) (for योगेन) Ś Ñ1 N2 D6 12 चा(Ś D13 ऽभ्यो)भिषेचने, N2 B4 D13 ऽभिषेचने (D13 °षिद) (for चाभिषेचने) V4 राघवस्याभिषेचन (for the post half)]

—D13 cont

3638* तत स वानरश्रेष्ठ पवनानिव वेगितान् ।
आदिदेश महाप्राज्ञो महाबलपराक्रमान् ।

—After 44 M1 ins.

3639* आनयन्तु तत शीघ्रं सागराणां तोदकम् ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो योगमादिश्य वै द्रुतम् ।
सचरेत प्लवगश्रेष्ठा सुग्रीवस्याथ शिष्यता ।

45 M1 om 45 (cf v l 35) —ᵃᵇ) Ś Ñ V B D6 12 तत स वानरेन्द्र : D1-4 5 12 तथ्दात्मा वानरेन्द्राणां (for ᵃ) Ś Ñ V B D1-4 5 9 11 13 सौवर्णांश् (for चतुर्णां) M3 transp सौवर्णान् and चतुर्णां N2 T1 damaged for चतुरो Ś1 समान्(sic), D5 ददौ(sic) (for घटान्). —ᶜ) M1 शीघ्रं (for क्षिप्रं) G1 हि (for स) Ś Ñ V B D1-4 5 11 12 चतुर्णां (N2 damaged) कपिपुङ्गवो —ᵈ) Ś Ñ V B D1-4 5 11 12 हरी (for सर्व)

46 M1 om 46 (cf v l 35). —ᵃ) D4 यूयं D1-4 5 12 तथा (for यथा) —ᵇ) Ś1 न(ऽर्थ)मस (sic) (for सागराम्भसाम्) —ᶜ) D5 T1 2 घटैः पूर्णैः (by transp). Ś Ñ V B1 3 D1-4 5 9 11 12 M3 स(D5 रत्न)संपूर्णैः B1 3 समुद्रैः (B1 °द्रा), G2 प्रक्षिपध्वं Cr g t as in text (for प्रतीक्षध्वं) —ᵈ) Ś Ñ V B D6 12 M3 शीघ्रगामिनः शा° निर्विशि D1-4 5 12 शीघ्रमार्गेणुसंप्रेय

एवमुक्ता महात्मानो वानरा वारणोपमाः ।
उत्पेतुर्गगनं शीघ्रं गरुडा इव शीघ्रगाः ॥ ४७

जाम्बवांश्च हनूमांश्च वेगदर्शी च वानरः ।
ऋषभश्चैव कलशाञ्जलपूर्णानथानयन् ।
नदीशतानां पञ्चानां जलं कुम्भैरुपाहरन् ॥ ४८

पूर्वात्समुद्रात्कलशं जलपूर्णमथानयत् ।
सुषेणः सत्त्वसम्पन्नः सर्वरत्नविभूषितम् ॥ ४९

ऋषभो दक्षिणात्तूर्णं समुद्राज्जलमाहरत् ॥ ५०

रक्तचन्दनकर्पूरैः संवृतं काञ्चनं घटम् ।
गवयः पश्चिमात्तोयमाजहार महार्णवात् ॥ ५१

रत्नकुम्भेन महता शीतं मारुतविक्रमः ।
उत्तराच्च जलं शीघ्रं गरुडानिलविक्रमः ॥ ५२

G. 6. 111. 67
B. 6. 128. 56
L. 6 109. 71

---

47 V3 M1 om. 47 (for M1, cf. v.l. 35). —b) Ś Ñ V1.2 B D8.12 पर्वतोपमाः; D1–4.9.12 नग(D1 गिरि; D13 नाग)संनिभाः; D6 T2.3 G1 वारणोत्तमाः (for वारणोपमाः). —c) B4 उत्पत्य (for उत्पेतुर्). —d) Ñ V1.2 B पन्नगा इव; D6 T2.3 गरुडानिल-. Ś Ñ2 D5.6.8.12 वेगिनः; Ñ1 V1.2 B D1.2.9.13 वेगिताः (for शीघ्रगाः). —After 47, D13 ins. 3637* and 3638*.

48 M1 om. 48 (cf. v.l. 35). V3 damaged for 48ab. —a) Ś Ñ V1.2 B D1–4.6.8.9.12.13 T2.3 M2 सुषेणश् (for हनूमांश्). —b) D7 G1.2 च वानराः; M2 गजस्तथा (for च वानरः). —D9 om. 48c–f. D1–4.13 M2 om. 48cd. —cd) T3 कुशलात् (for कलशाञ्). M3 गृहीत्वा त्वरितं ययुः (for d). Ś Ñ V B D8.12 ऋषभश्च महाबाहुश्चत्वारोऽपि वनौकसः. —After 48cd, D6 T1 G3 ins. l. 2 only of 3646* and om. 48e–52. M3 om. 48ef. —e) B1.2 -पर्वानां (for -शतानां). B1 सर्वेषां (for पञ्चानां). B3 नदीश्च शतशो गत्वा; L (ed.) नदीपतिश्चचतुर्भ्यो. —f) B3 T2 उपानयन्. D5 T1 G3 M3 कुंभेषु चाहरन्. —For 48ef, D1–4 subst.:

3640* नदीशतेभ्यः पञ्चभ्यो जलकुम्भैरुपस्थिताः ।

[D1 नदीभ्यश्च समुद्रेभ्यो (for the prior half).]

—After 48, Ś2 Ñ V B1.2.4 D8.12 ins.; while B3 ins. after 48cd:

3641* मैन्दप्रभृतयश्चान्ये वानरेन्द्रप्रचोदिताः ।

[V3 damaged from भृ up to ता: . G (ed.) ते चैता पृथ्यैव (for the prior half). Ñ2 D8.12 वानरेंद्राः. V3 B1 -नरेंद्रिताः (for -प्रचोदिताः).];

while T3 ins. l. 2 only of 3645*.

49 D6 T1 G3 M1 om. 49 (for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). T3 om. 49–52. V3 om. 49–50. Ś1 Ñ V1.2 B D1.6.12.13 M3 om. 49. —ab) T1 damaged for रक्तवर्ण च. Ś1 जलपूर्णानपात्रानरोऽजहलशाश्च समानयत्. —For 49ab, D1–4.13 subst. and read after 52ab:

3642* हनूमानथ पूर्वात्तु समुद्रात्कमानयत् ।

[D1 नागु (for नथ). D3 च (for तु).]

—Ś1 om. 49c–52; D2–4.9 om. 49cd. —c) G1.2 M3 जांबवान्; Cg as in text (for सुषेणः).

50 Ś1 V3 D6 T1.3 G3 M1 om. 50 (for Ś1 V3 T3, cf. v.l. 49; for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). B4 reads 50 before 53. —a) D13 केसरी (for ऋषभो). —b) Ñ1 V1 B3 D2–6.7.10.11 आनयत्; G1.2 M3 आददे (for आहरत्). D1 शीघ्रं जलं समानयत्.

51 Ś1 D6 T1.3 G3 M1 om. 51 (for Ś1 T3, cf. v.l. 49; for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). D1 om. 51–52. D5 T1 om. 51ab. —a) G3 M3 रक्तं (for रक्त-). Ś2 Ñ V B1–3 D1–4.8.9.12.13 G1.2 M2.3.4 -शाखाभिः; B4 -शाखीभिः (for -कर्पूरैः). —b) G1 च महा- (for काञ्चनं). Ś2 Ñ V B2–4 D8.12 संवृ(B4 °भृ)ते कांचने घटे; B1 कांचनेन घटेन च; D2.3.9 संवृतः कांचनैर्घटैः. —cd) Ś2 Ñ V B D8.12 जांबवान्; D2–4.9.13 M3 नलश्च(D2.4 M3 °स्तु) (for गवयः). D2–4.9 तूर्णम्; D13 भाग्य (for तोयम्). Ś2 Ñ2 V2 B1 D2–4.5.8.12 स सागरात्; Ñ1 V1.2 B2–4 (आ)शु सागरात् (for महार्णवात्). D13 सागराजल-माहरत् (for d). G1.2 M3 पश्चिमादर्णवात्तोयं (G1 °त्सागरात्-पूर्णं) वेगदर्शी समानयत्.

52 Ś1 D1.6 T1.3 G3 M1 om. 52 (for Ś1 T3, cf. v.l. 49; for D1, cf. v.l. 51; for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). —a) D3 रक्त-(sic) (for रत्न-). D13 -जालेन (for -कुम्भेन). V3 damaged for महता. —b) D2.4.9 शिवं; D3 जलं; G1.2 M3 जवे; M3 तथा (for शीतं). Ś2 Ñ V B1–3 D8.12 [अ]गुरुचन्दन(B3 °शाखाभि)-शोभिना; B4 गंधचंदनशोभिना; D13 (आ)सितं पद्मशोभितं. —After 52ab, D2–4.9 read 3642*. —cd) G2 गंधर्व- (for गरुड-). D2–4.9 समुद्रादुत्तरात्पूर्णमेघशो जलमानयत्; M3 हनूमानुत्तरात्तोयमाजहार महार्णवात्. —For 52cd, Ś2 Ñ V B D8.12.13 subst.:

3643* वेगदर्शी परिक्रम्य उत्तराद्बुधचंचलम् ।

[V3 damaged from दर्श up to चं. Ś2 परिवेश; Ñ2 B1 (अ)पि विवेश; B2 विनिवेश; D8.12 (अ)प्यनिवेशनं (for परिक्रम्य). D13 हनूमानपि विवेश (for the prior half).]

—Thereafter, Ś2 Ñ V B1.2.4 D8.12.13 cont..

G 6 112 69
B 6 113 58
L 6 109. 73

अभिषेकाय रामस्य शत्रुघ्नः सचिवैः सह ।
पुरोहिताय श्रेष्ठाय सुहृद्भ्यश्च न्यवेदयत् ॥ ५३

ततः स प्रयतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैः सह ।
रामं रत्नमये पीठे सहसीतं न्यवेशयत् ॥ ५४

3644* शोभित फुल्लशालाभिरविरादानवस्थितम् ।
सुषेणोऽङ्गदकेयूरैर्मण्डित कलश तथा ।
पानीयमानयत्तत्र समुद्रादितरास्त्वरन् ।

[(l 1) V1 B2 एवं V3 4 पन D13 रत्न (for फुल्ल-) Ñ1 om आनयत् B1 3 जल (for शिवम्) D13 आजहार शिव जल (for the post half) —(l 2) D13 अङ्गद केयूरैर्दिव्यैर् (for the prior half) D13 भूषितं (for मण्डित) Ś1 B2 D6 मणि(Ś1 भूषि)ते कलशे V2 B1 तदा D13 यथा, D13 महत् (for तथा)]

—After 3643*, B1 cont

3645* नसेरुपल्लवैर्युतमानयत्सोऽचिराद्घटे ।
सुषेणोऽपि जल पूर्वादुदधेरानयद्घटे ।
इङ्गुदीपल्लवेनैव सवृते नाचिरात्तदा ।
चतुर्थमागमादेव आनीत घटसस्थितम् ।
न्यवेदयत सुग्रीवो लक्ष्मणाय महाबल । [5]
कृतस्नानविधी राम क्षौमशमश्रुनख शुचि ।
सर्वाभरणपूर्णेन समवस्थित राघव ।

[Note hiatus between the two halves of l 4]

—B1 further cont while Ñ2 cont after 3650*

3646* अभिषेकाय रामस्य शतक्रतुपुरोगमा ।
आगच्छन्देवता सर्वा गगने रथमस्थिता ।
घृताचीप्रमुखास्तत्र आगच्छन्नप्सरोगणा ।
विश्वावसुमुखा सत्र गन्धर्वा यक्षकिंनरा ।
दिलीपप्रमुखास्तस्य पितर समुपागता । [5]
पिता दशरथश्चैव चिराद्दृष्टु समागत ।
ब्रह्मा जनार्दन शम्भुर्देवस्तत्पुरोगमा ।
विश्वदेवा समरुतो रामाभिषेकलालसा ।

[Ñ2 illeg for the post half of l 2 —(l 3) Note hiatus between the two halves.—Ñ2 om l 6 —Ñ2 illeg for the prior half of l 7 —(l 8) Ñ2 [अ]भ्युदय (for [अ]भिषेक)]

—B1 further cont

3647* आगमस्त विमाने द्वे स्वैरयात्रहितास्तदा ।
एतस्मिन्नन्तरे प्राह शत्रुघ्न भरतस्तदा ।
पुरोहित समानीय रामोऽयमभिषिच्यताम् ।
एवमुक्तोऽभिषेकाय शत्रुघ्न पर्यचोदयत् ।

—After 52, D3 7 10 11 T1 G2 3 M2 3 ins while D5 T3 G1 ins l 2 only after 48[cd] (owing to om) D2 ins l 2 only after 53 T2 ins l 2 only after 48 (owing to om)

3648* आजहार स धर्मात्मा नल सर्वगुणान्वित ।
तपस्वैवानरश्रेष्ठैरानीते श्रेष्ठ उत्तमम् ।

[(l 1) T1 damaged for स D10 11 Ct [अ]विघ्न (for नल) G1 2 M2 हनूमान्पुरवेश्वर (for the post half) —(l 2) D8 9 G2 3 तत्, G1 त (sic) (for तै) M2 वानरै सर्वै (for वानरश्रेष्ठै) D6 Cr इ तत् प्रसिद्धम् । तत्र वेद्यां नदी सागराणां जलम् । , so also Cm Ct तत् प्रसिद्धम् नदीवेदीनां सागराणां जलम् इति]

—Thereafter D2 repeats 53[ab]

—After 52 M1 ins

3649* आगमन्नारुहित श्रीमान्सिद्धचारणसेवितात् ।
गवाक्षस्तु महावीर्यो घटेन महता जलम् ।
आजहार समुद्रास पूर्वादमितविक्रम ।
योजनाना शत पूर्वं दक्षिणेन शतत्रयम् ।
योजनाना शता पञ्च पश्चिम सागर महत् । [5]
उदीची योजन लक्ष सागर परिकीर्तितम् ।
कर्मेणुरागत शीघ्रं गरुत्मानिव पक्षिराट् ।
प्रथम वानर प्राप्त कुबेरे पुनरागता ।

53 M1 om 53 (cf v l 35) M4 om 53-54 B3 om 53[ab] Before 53 B1 reads 50 D1 repeats 53[ab] after 3648* V3 damaged from [a] up to शत्रुघ्न in [b] —[a]) D1 2 4 M1 अभिषेके तु D1 तत्राभिषेके D2 (both times) अभिषेकार्थं (for अभिषेकाय) Ś1 Ñ V3 4 B1 2 4 D6.11 पुत्रसाभिषेचनिक (unmetric), D13 अभिषेचनिक राम —[b]) Ś1 N V B1 3 4 D1-4 6 (first time) 11.13 युत (for सह) —[c]) B3 D1-4 5 पुरोहिताय D4 T1 ज्येष्ठाय (for श्रेष्ठाय) —[d]) Ś1 Ñ V1 2 B D6 12 गुरवे स (N2 B1-4 स, V2 च) V3 सचिवाश्च (sic); D1 4.11 वसिष्ठाय, T2 3 G सुहृद्भिश्च (for सुहृद्भ्यश्च) —For 43 Ś1 subst while Ś1 Ñ (Ñ1 followed by 3646*) V B D1-4 6.13 cont l 2 only after 3653*

3650* आनीत तीर्थसलिल सुग्रीवे सह मन्त्रिभि सह ।
राघवस्याभिषेकार्थं वसिष्ठाय न्यवेदयत् ।

[(l 2) Ś1 V1 [अ]भिषेकार्थे Ś1 वसिष्ठाय, Ś1 D6.13 ऋषिभ्य स, Ñ V B स द्विजेभ्यो (V3 * * *) (for वसिष्ठाय)]

—After 53, Ś1 Ñ V B D6 12.13 ins

3651* तत प्रभाते विमले मुहूर्तेऽभिजिति प्रभु ।

[Ś1 moth-eaten for मुहूर्तेऽभिजिति Ñ2 V1 B1 (s)भि-जिते (sic), V1 पूजिते, B1 (marg also) पूजिते (sic) (for ऽभिजिति)],

while D1-4 ins l 2 only of 3651*, D5 ins. l 2 only of 3645*

54 M1 4 om 54 (cf v l 35 and 53 sеqq) Before 54, K (ed) ins. श्रीरामस्य पट्टाभिषेकपट्ट .

वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ।
कात्यायनः सुयज्ञश्च गौतमो विजयस्तथा ॥ ५५
अभ्यषिञ्चन्नरव्याघ्रं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।
सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥ ५६
ऋत्विग्भिर्ब्राह्मणैः पूर्वं कन्याभिर्मन्त्रिभिस्तथा ।
योधैश्चैवाभ्यषिञ्चंस्ते संप्रहृष्टाः सनैगमैः ॥ ५७
सर्वौषधिरसैश्चापि दैवतैर्नभसि स्थितैः ।
चतुर्भिर्लोकपालैश्च सर्वैर्देवैश्च संगतैः ॥ ५८

G. 6. 112. 77
B. 6. 128. 63
L. 6. 109. 80

—^{b}) Ś1 D3 T1 नु; G1 नव्; G3 सं- (for स). D1–4.8 M3 पुरोहितो (for स प्रयतो). D3 वृद्धा (for वृद्धो). —For 54^{cd}, Ś2 Ñ V B D8.11.13 subst.:

3652* वसिष्ठः पुण्ययोगेन ब्राह्मणैः परिवारितः ।

[V3 रामश्च (for वसिष्ठः). D10 -योगे च (for -योगेन). —V3 damaged from ब्रा up to ये in 54^{c}.]

—^{d}) Ś1 D6.7.10.11 M2 Ct ससीतं सं- (D11 M3 स); Cm as in text (for सहसीतं). Ś2 Ñ V B D8.13 प्राञ्जलं सह सीतया; D1–4.8.13 ससीतमुपवेशयन्. —After 54, Ś2 Ñ V B D8.13 ins.; while D1–4 ins. l. 2 only after 53:

3653* उपवेश्य महात्मानं महर्षिविहितेन तु ।
शास्त्रदृष्टेन च तदा विधिना विधिवद्द्विजः ।

[(l. 1) Ś2 V3 B1 D8.13 -विहितेन. Ś2 V3 B3.4 D8.13 च (for तु). —(l. 2) B3 D1–4 विधिना; B2 महता (for च तदा). B1 स तदा (for विधिना). Ś2 V3 B4 प्रभुः; Ñ1 बलं; D8.13 विभुः (for द्विजः). D1–4 महर्षिविहितेन च (for the post. half).]

—Thereafter, Ś2 Ñ V B D1–4.8.13 cont. l. 2 only of 3650*.

55 M1 om. 55 (cf. v.l. 35). —^{a}) B4 गौतमो (for वसिष्ठो). Ñ1 B4 D6.7.10.11 T2.3 G1.2 M3 विजयश्चैव; B1 भरतश्चैव (for वामदेवश्च). M2 विश्वामित्रो वसिष्ठश्च. —After 55^{a}, M2 ins.:

3654*   ऋष्यशृङ्गो महातपाः ।
        याज्ञवल्क्यो भरद्वाजो.

—B2 reads 58^{b} in place of 55^{b}. —^{b}) Ś1 गौतमस्तथा; Ś1 Ñ B4 D8.13 कश्यपस्तथा; V B1.3 विजयस्तथा; D1–3 अथ कश्यपः; D3 T2.3 M3 काश्यपस्तथा (for अथ काश्यपः). —After 55^{ab}, Ś2 ins.:

3655* वाल्मीकिश्च तथा चक्रुः सर्वे रामाभिषेचनम् ।
        कुशाग्रतुलसीपुष्पपुण्यगन्धजलैर्मुदा ।

—Ś2 D8.13 om. 55^{c}–56. B3 om. 55^{c}–56^{b}. Ś1 om. 55^{cd}. D13 repeats 55^{cd} (followed by 3656* and 3657*) after 56. —^{cd}) Ñ D6.7.10.11 T2.3 G1.2 M1.3 गौतमश्च; B1 वसिष्ठश्च; D1–4.8.13 (first time) भरद्वाजो (for सुयज्ञश्च). G1 तदा (for तथा). N B1 भरद्वाजो महर्षिभिः (N1 °हामुनिः); D1–4.8.13 (first time) विजयश्च महायशाः; D6.7.10.11 T2.3 G1.2 M1.3 वामदेवस्तथैव च (for ^{d}). V1.3 B1.3 D13 (second time) काश्यपो गौतमश्चैव तथा कात्यायनो द्विजः. —For 55^{cd}, V2 subst.; while V1.3 B1.3.4 D13 (after second occurrence) ins. after 55^{cd}:

3656* विश्वामित्रश्च तेजस्वी तथान्ये मुनिपुंगवाः ।

[V2 B1.4 स (for च). G (ed.) द्विज- (for मुनि-). D13 अवैत पुरातनाः (for the post. half).]

—D13 cont.:

3657* तथा देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
        यक्षकिंनरनागैश्च मन्त्रिभिश्च पुरोहितैः ।

56 Ś2 D8.13 M1 om. 56; B2 om. 56^{ab} (for M1, cf. v.l. 55 and for the rest, cf. v.l. 55). —^{a}) D3 अभिषिंचन्. Ñ V B1.3.4 D1–4.8.13 -वर्यं (for -व्याघ्रं). Ś1 अभिषिंचप्रमुखेऽ. —Ś1 om. 56^{bc}. —^{b}) D3 प्रशस्तेन; M3 स्थापितेन; Cm.t as in text (for प्रसन्नेन). —^{c}) M3 महात्मानं (for सहस्राक्षं). —^{d}) D1.8.13 वासवं वसवो (by transp.); T1 वस* **वं (damaged). —After 56, B3 ins. 3659*; while D13 repeats 55^{cd} (followed by 3656* and 3657*).

57 D13 M1 om. 57 (for M1, cf. v.l. 35). B3 om. 57–58 (except 58^{b}). Ñ V B1.4 om.; B1 reads in marg. 57^{ab}. —^{a}) D3 ऋत्विग्भिर् (for ऋत्विग्भिर्). D3 om. ब्राह्मणैः. Ś1 श्रेष्ठैः; D3 पूर्णं (for पूर्वं). —^{b}) D3 G1 तदा (for तथा). Ś1 सह मंत्रिभिः; G (ed.) च यथाक्रमं (for मन्त्रिभिस्तथा). —Ś1 om. 57^{cd}. —^{c}) T1 तैः; Cv.g.t as in text (for ते). D3 [म]*स्तथ. —^{d}) D6.7.10.11 T2.3 संप्रहृ(D3 °ह)ष्टैः (for संप्रहृष्टाः). D6 T1 G1.2 सनैगमाः (for सनैगमैः). —For 57^{cd}, Ś2 Ñ V B1.3.4 D1–4.8.9.13 M3 Subst.:

3658* पक्षमुख्यः प्रहृष्टैश्च अभिषिक्तः स राघवः ।

[Note hiatus between the two halves. Ñ1 वक-; V3 ऋषि-; B1 D8.9 नर- (for पक्ष-). B3 संप्रहृष्टैः; D3 च संहृष्टैः; D4 न हृष्टैश्च (for प्रहृष्टैश्च). —V3 illeg. for the post. half. B1 चाभिषिक्तः; D1–4 सोऽभिषिक्तः. Ñ1 V1.2 B3 D1.2 M3 सनैगमैः; Ñ1 B1 D3 प्रजाः रामैः; B1 D4 सनीगमैः (for स राघवः).]

58 B3 (except 58^{b}) M1 om. 58 (cf. v.l. 57 and 35 respy.). —^{a}) Ś Ñ V B1.3.4 D1–4.8.13 G1.2 चैवः D6 (in marg.) T2.3 M3 दिव्यैर् (for चापि). D3

6 122 77
B 6 128 68
L 6 109 81

छत्रं तस्य च जग्राह शत्रुघ्नः पाण्डुरं शुभम् ।
श्वेतं च वालव्यजनं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
अपरं चन्द्रसंकाशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ ५९

मालां ज्वलन्तीं वपुषा काञ्चनीं शतपुष्कराम् ।
राघवाय ददौ वायुर्वासवेन प्रचोदितः ॥ ६०

समन्तैश्च, D₂ नसौघैश्च —B₂ reads 58^b in place of 55^d —^d) M₅ सुहृद्भिर् Ct as in text (for नैगमैर्) Ś₂ D₃ ₁₂ च भुवि D₁ नभसो (for नभसि) D₃ गतै (for स्थितै) D₆ दैवैनभसि सुस्थितै —B₁ reads 58^cd in marg —^d) G₂ सगर्म (for सगते) Ś₁ स्तुवन्ति सगणैस्तथा, Ś₂ B₃ D₁₋₄ ₈ ₁₂ समेतैर्भूतभावनैः, D₆ सह तैर्लोकभावनैः —For 58^cd N V B₁ ₄ D₁₃ subst Ś₂ B₃ D₆ ₁₂ ins after 58 B₂ ins after 56 (owing to om)

3659* अभिषिक्तो रराजाथ श्रिया परमया युत ।

[D₁₃ [ऽ]पि राजाथ (for रराजाथ) D₆ युक्त (for युत)]
—Thereafter D₁₃ cont

3660* कौसल्याद्या मातर सर्वा कन्यकाश्च तथैव च ।
दासीभिश्च महाशमिर्वेश्याभिश्च तथैव च ।
गीतवादित्रघोषैश्च महानीराजनैर्विभुम् ।
अर्चयित्वा तु विविधगन्धपुष्पाक्षतादिभि ।

[1 1 hypm]

—After 58 Ś₁ ins

3661* भरतो रामपादौ तु प्रक्षाल्य सलिलेन हि ।
शीतलेनाश्रुजलेन मिश्रीभूतेन सादरम् ।

while D₃ ₁₀ ₁₁ T₁ G M₃ ₄ K (ed within brackets) ins

3662* ब्रह्मणा निर्मितं पूर्वं किरीटं रत्नशोभितम् ।
अभिषिक्त पुरा येन मनुस्तं दीप्ततेजसम् ।
तस्यान्ववाये राजान क्रमाद्येनाभिषेचिता ।
सभायां हेमक्लृप्तायां शोभितायां महाधनैः ।
रत्नैर्नानाविधैश्चैव चित्रितायां सुशोभन । [5]
नानारत्नमयं पीठं कल्पयित्वा यथाविधि ।
किरीटेन तत पश्चाद्वसिष्ठेन महात्मना ।
ऋत्विग्भिर्भूषणैश्चैव समयोक्ष्यत राघवः ।

[(l 2) G₁ ₄ तद् (for त) G₁ M₃ तेजसा (for °तेजसम्) K (ed) मनुर्वैवस्वत पुरा (for the post half) —After l 3 D₁ T₁ G₃ read the prior half of l 7 and the post half of l 6 —(l 4) D₁ T₁ G₃ वर्णाद्यं (for क्लृप्तायां) M₄ महाधने (for °धनैः) —G₃ om l 5 —(l 5) D₁ विचित्रायां (for चित्रितायां) —(l 6) T₁ damaged for पीठं —(l 8) D₃ ₁₀ ₁₁ M₃ Ct भूषणैश् (for ऋत्विग्भिर्) D₃ ₁₀ ₁₁ M₃ समयोक्ष्यत राघव (for the post half) ⊕ Ct एवं विश्वकर्मनिर्मितं किरीटेन तेन वसिष्ठेन राघव समयोक्ष्यत । संयुक्तं कृत । ऋत्विग्भिश्च भूषणैः संयुक्तं कृत । भावो वद ⊕]

59 M₁ om 59 (cf v l 35) —^a) D₆ T₂ ₃ ततश्छत्रं (for छत्रं तस्य) N₁ V₁ B₁ ₃ ₄ D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₁ T₂ ₃ तु V₁ [अ]थ (for च) Ś₁ च तस्य (by transp) D₆ T₁ G M₃ ₄ ₅ तु तस्य (for तस्य च) Ś₁ D₃ ₁₀ शुभ्र (Ś₁ **) जग्राह तस्यैव —B₂ reads 59^b-f in marg —^b) T₃ सुग्रीव (for शत्रुघ्न) B₃ T₁ G M₃ ₄ ₅ पाण्डर (for पाण्डुर) B₃ D₁₋₄ ₈ ₁₁ महत् (for शुभम्) —^cd) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B₁ ₃ ₄ D₃ ₁₁ शुक्लं D₆ ह्यम् (for श्वेत) M₂ तु (for च) N₁ वानराधिप V₃ *** चामरं चैव भरतं स्वयमादृतः —After 59^cd V₃ ins l 2 only of 3667* and om 59^ef–61 —After 59^e, Ś₁ N V₁ ₂ B₁ ₄ (marg) ₄ D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₁ ₁₂ M₁ ₂ ins

3663* वालव्यजनमुत्तमम् ।
द्वितीयं रामस्य जग्राह

[Ñ₁ illeg for l 1 —(l 1) B₄ राज (for वाल) D₁₁ व्यजन हेमभूषितं —(l 2) Ś₁ moth eaten for द्वितीयं D₁₁ M₂ transp रामस्य and जग्राह]

—^f) D₁₃ राक्षस स (for राक्षसेन्द्रो) —For 59^e-f Ś₁ subst

3664* सुग्रीवराक्षसेन्द्रौ तौ दधतु श्वेतचामरे ।

—After 59 D₁₃ ins

3665* विराजमानो नलिनायतक्षणो
विभूषितो हारकिरीटकुण्डलैः ।
स्निग्धालकाकुञ्चितनीलकुण्डलो
महर्षिभिर्ब्राह्मणैश्च पूजितः ।
प्रदर्शयन्वानरलक्षणान्वितान् [5]
समर्चिभि पौरजनांश्च सर्वान् ।
प्रसन्नवाच समुवाच राघवो
भ्रातॄंस्तु कस्तत्र च लक्ष्मणे च ।

—Thereafter D₁₃ reads st 78–79 (followed by an addl colophon)

60 V₃ M₁ om 60 (cf v l 59 and 35 respy) —^a) D₁₋₄ ₈ विभ्रा(D₃ °रा)जमानो(D₄ °ने) (for मालां ज्वलन्तीं) D₂ विभ्राजमानां बहुशो —^b) L (ed) सार (for शत) D₁₋₄ ₈ ₁₁ मालां काञ्चन (for काञ्चनीं शत) N₁ पुष्पितां D₁ ₄ T₂ ₃ पुष्कलां D₃ ₁₀ भूषणां Cg t as in text (for पुष्कराम्) —^c) D₁ रामाय स (for राघवाय) —^d) V₁ B₁ D₁₁ प्रहर्षित ; D₁ ₂ प्रणोदित (for प्रचोदित) D₆ शुभा वासवचोदित —For 60 Ś₁ subst

3666* मालां च काञ्चनीं वायुर्ददौ वासवचोदित ।

—After 60 D₁₃ ins 3667*

सर्वरत्नसमायुक्तं मणिरत्नविभूषितम् ।
मुक्ताहारं नरेन्द्राय ददौ शक्रप्रचोदितः ॥ ६१
प्रजगुर्देवगन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
अभिषेके तदर्हस्य तदा रामस्य धीमतः ॥ ६२
भूमिः सस्यवती चैव फलवन्तश्च पादपाः ।
गन्धवन्ति च पुष्पाणि बभूवू राघवोत्सवे ॥ ६३
सहस्रशतमश्वानां धेनूनां च गवां तथा ।
ददौ शतं वृषान्पूर्वं द्विजेभ्यो मनुजर्षभः ॥ ६४
त्रिंशत्कोटीर्हिरण्यस्य ब्राह्मणेभ्यो ददौ पुनः ।
नानाभरणवस्त्राणि महार्हाणि च राघवः ॥ ६५

G 6 112 86
B 6 128 71
L 6 109 88

61 V4 D1 M1 om N2 illeg for 61 (for V3 and M1 cf v l 59 and 35 respy) T1 damaged from 61^{a} up to रत्न in 61^{c} —^{a}) Ś1 N1 V1 2 B D2 12 यक्षा रक्षः समागम्य D3 1 4 12 रत्नाध्यक्ष समुद्दरत्(D4 °क्ष, D12 स समाप्य) —D5 om from मु in 61^{b} up to राम in l 2 of 3667* —^{b}) B1 रत्नै G1 M5 वज्र , Cg as in text (for रत्न) D1 10 12 मणिसिद्ध (for मणिरत्न) N1 V1 B2-4 समायुत, D2 14 परिष्कृत, D13 समद्युति (for विभूषितम्) Ś1 G1 2 M2 मणिविद्रुम(Ś1 °काचन) भूषितं, Ś2 D2 13 मणिरत्न महाद्युति, V2 माला रत्नसमायुता —^{c}) Ś1 ददौ (for मुक्ता) Ś2 Ñ1 V1 2 B D2 1 11 13 तु(N1 V2 3 B1 3 4 च, D13 स) रामाय, D3 M3 समादाय (for नरेन्द्राय) —^{d}) D13 पुत्र (for शक्र) V1 B1 D12 प्रहर्षित ; B4 पुरोहित D5 प्रणोदित (for प्रचोदित) Ś1 स्वयं शक्र स्वभक्तित ; M4 ददौ वासव स्यादित —After 61 N1 V3 2 B D1 4 9 12 13 ins V4 ins l 2 only after 59^{cd} (owing to om), D1 3 ins after 60 (D1 owing to om)

3667* स्वयंवर्तुमुखेन वयस्यन्तो जयाशिषः ।
स्तूयमानस्य रामस्य शुश्रुवे मधुरध्वनिः ।

[D5 om up to राम in l 2 —(l 1) Ñ1 V2 [प]क (for [प]न) D1 2 4 9 13 ऋषि(D5 मुनि)र्देवैश्च(D13 ऋषयश्च)षा(D5 °दा)भावे दैवैश्च सबन्धवे —(l 2) D13 संस्तूयमान (for स्तूयमानस्य) V1 (also) D5 स्तूयमानश्च रामस्य (for the prior half) D1 4 शुश्रुवे (for शुश्रुवे) D1 3 मधुर (for मधुर) N1 V2 B1 3 4 रुत D13 ध्वनि (for ध्वनि) V3 मधुरस्वन (for मधुरध्वनि)]

62 M1 om 62 (cf v l 35) Ś1 D1 12 om 62^{cd} —^{a}) D13 प्रजगुर्दैः M4 जगुश्च (for प्रजगुः) D1 3 13 प्रगीता(D13 गायन)श्चापि D5 प्रगीत चापि गन्धर्वं —^{b}) D1-3 5 ननृतुश्च ; L (ed) ननृते (for ननृतुः) D13 ननृ देवा —After 62^{cd}, Ś1 (followed by 3692*) ins.

3668* देवदुन्दुभयो नेदु पुष्पवृष्टि पपात च ।
अद्भुतादृश्यमाकाशे त्रिभुवं दृष्ट्वा नृतम् ।
वामभागे समासीनां सीतां काञ्चनभूषिताम् ।
सर्वाभरणसम्पन्नां धाम्नाऽद्य समुपस्थिताम् ।
सह रामं समासाद्य दृष्ट्वा नयनहोत्सवम् । [5]
दृष्ट्वा पुष्पकपुष्पवर्षं राघवस्याभिवन्दिता ।
वधू रामे रत्ने वर्षं सह महात्मा स्तवयन्तया ।
प्रहृष्ट तो मुदा राम गायन्तस्तस्य चेष्टितम् ।
गाय तस्याभिषेकार्द्रं सीतालक्ष्मणसंयुतम् ।
सिंहासनस्थ राजेन्द्र प्रभु सर्वे हृदि स्थितम् । [10]
रामेऽभिषिक्ते राजेन्द्र सर्वलोकसुखप्रदे ।

—Ś1 om from 62^{c} up to l 3 of 3692* —^{c}) D1 अभिषेकन (hypm) Ś2 N V B D1 6 13 प्रहृष्ट तु, D2 T1 2 M3 महाहस्य Ct as in text (for तदर्हस्य) —^{d}) S1 तद्द ＊＊＊＊ मत (moth eaten)

63 Ś1 M1 om 63 (cf v l 62 and 35 respy) —^{a}) Ś2 N V B D1-4 6 9 12 13 M3 मही (for भूमि) N1 चेव, D1 2 9 13 चापि (for चैव) —Ñ1 illeg for 63^{b} —^{b}) Ś2 N1 V B D1 3 12 13 रस(D13 पुष्प)वन्त फलानि च —^{cd}) Ś2 N V B D1-3 6 9 12 13 गन्धवन्ति च माल्यानि तदा रामाभिषेचने

64 Ś1 M1 om 64 (cf v l 62 and 35 respy) D13 om 64 65^{a} T1 damaged for 64^{b-d} —^{a}) G1 तु (for च) M5 अयुत (for च गवां) D1 शत (for तथा) D1 3 6 शतायुत, G2 सहस्रक (for गवां तथा) —^{c}) D1 2 M3 ददौ ; D5 7 10 11 T2 3 M5 शतं (for शतं) D1 3 वृष (for वृषान्) D5 पूर्णा, D6 G2 प्रीतो, Cg as in text (for पूर्वं) D6 ददौ वृषाश्चशतुष्य —For 64 Ś2 Ñ V B D1 3 12 subst

3669* ददौ सहस्र धेनूनां सहस्रगुणितं गवां ।
शतं शतगुणं चैव वृषाणां ब्राह्मणेषु च ।

[(l 1) V3 4 B3 4 सहस्र Ś2 D1 3 12 अश्वानां (for धेनूनां) N V2 B3 तथा (for गवां) Ś1 D1 3 12 धेनूनां च (Ś2 moth-eaten) तथा तदा (for the post half) —(l 2) V3 वृषाणां च (for वृषाणां) N2 ब्राह्मणेभ्य B4 ब्राह्मणेषु (for ब्राह्मणेषु)]

65 Ś1 M1 om 65 (cf v l 62 and 35 respy) D13 om 65^{ab} (cf v l 61) —^{a}) B1 त्रिंशत् (for त्रिंशद्) B2 °कोटीः D1 3 °कोटिर्; T1 G1 2 M3 कोटिः T2 3 G2 M4 कोटिः ; Ct as in text (for कोटीर्) B1 सुवर्णं च, D5 T2 3 हिरण्यानां D6 G1 सुवर्णस्य G2 हिरण्यं च, M5 सहस्रं च (for हिरण्यस्य) ☞ T1 missing from 65^{b} up to colophon G2 M3 पुनः (for पुनः). B2 पर्वं ददौ (for ददौ पुनः) D1 3 4 कोटीशतं(D6 °शत)त्रिंशत्(D13 °शतं) चैव हिरण्यस्य ददौ तदा —Ś1 om 65^{cd} —^{cd}) Ś2 N1 V1 B3-4 D1 3 12 3 दास ; D6 माल्य-

G 6 112 87
B 6 118 75
L 6 109 89

अर्करश्मिप्रतीकाशां काञ्चनीं मणिविग्रहाम् ।
सुग्रीवाय स्रजं दिव्यां प्रायच्छन्मनुजर्षभः ॥ ६६
वैदूर्यमणिचित्रे च वज्ररत्नविभूषिते ।
वालिपुत्राय धृतिमानङ्गदायाङ्गदे ददौ ॥ ६७
मणिप्रवरजुष्टं च मुक्ताहारमनुत्तमम् ।
सीतायै प्रददौ रामश्चन्द्ररश्मिसमप्रभम् ॥ ६८
अरजे वाससी दिव्ये शुभान्याभरणानि च ।
अवेक्षमाणा वैदेही प्रददौ वायुसूनवे ॥ ६९
अवमुच्यात्मनः कण्ठाद्धारं जनकनन्दिनी ।
अवैक्षत हरीन्सर्वान्भर्तारं च मुहुर्मुहुः ॥ ७०

(for नाना) —D5 om from 63^d up to प्रायच्छत (see var) in 66^d. Ś1 Ñ V1.2 B D6.13 रत्नान्याभरणानि च (for ^d). D13 ददौ सहस्रशस्तानि तथा चाभरणानि च —After 65 Ś1 Ñ V1.2 B1.3.4 D6.13.14 ins, V3 ins after 65^ab (owing to om.) B2 ins after 66^ab

3670* मातङ्गेभ्यो ददौ हृष्टो ग्रामांश्च बहुलो बहून् ।

[Ś1 D6.13 बहुन् (for बहून्)]

—Thereafter D13 cont. a passage relegated to App. I (No. 73)

66 Ś1 M1 om. 66 (cf. v. l. 62 and 35 respy.) D5 om. up to प्रायच्छत in 66^d (cf. v. l. 63) D3 om. 66–76 —^b) N V B1–4 D1–4.6 भूषिता (for विग्रहाम्) Ś1 D13 काञ्चीं मणिविभूषिता —After 66^ab B2 ins 3670* —^c) B1.3.4 ददौ, D5 मालां (for स्रजं) —^d) D6 T1.2 प्रयच्छत् (for प्रायच्छत्) Ś1 Ñ V B D6.13 महायश (Ñ2 °यशा V1 °यश) D13.14 मनुजाधिप B1.3.4 स्वयं च स (B1 स च) महायश, D1.2.4.6 प्रायच्छत (D6 om. up to त) महायश (D4 °यशा), D5 प्रायच्छत्परतप

67 Ś1 D13 M1 om. 67 (cf. v. l. 62, 66 and 35 respy.) —^a) D13.14 T1.2 वैडूर्यमय D6 चित्रण, M2 चित्रागौ (for चित्रे च) —^b) Ñ1 हेममाल, Ñ2 V B3.4 वज्रचित्र, B1 बहुचित्र, B2 D5 नाना°, D1 सर्वे°, D4 वज्ररत्न D2.3.5.13 चन्द्ररश्मि (for वज्ररत्न) Ś1 Ñ V B1.3.4 D6.13.14 परिष्कृते, D1 परिस्तृते, D4 पुरस्कृत (for विभूषिते) M2 तप्तकाञ्चनसूत्रौ —^cd) Ś1 Ñ V B D1–4.6.13.14 प्रायच्छद्वालिपुत्राय सौमदाया (D6 °दौ स्त [sic]) गदे शुभे —After 67, Ś1 D6.13 ins.

3671* तथैव राक्षसेन्द्राय दिव्यान्याभरणानि च ।
ददौ प्रेमयुतान्यद्वौ वस्त्राणि शीतिकराणि च ॥

while B2 D13 (after 68^ab [first time]) 14 ins, Ś1 D6.13 ins l. 3 only after 68^ab

3672* श्रेष्ठैर्मणिभिरासक्त काञ्चन हरितैर्युतम् ।
विभीषण ददौ राम केयूरयुगमुत्तमम् ।
विभीषणतस्ततो वाससी भूषणानि च ।

[(l. 1) D1 श्रेष्ठैः, D2 श्रेष्ठैः (sic) (for श्रेष्ठैः) B1 स्वैर्मणिभिरासक्त (sic), D6 श्रेष्ठे मणिभिरासक्त (sic) (for the prior half) —(l. 2) D2 विभीषणाय (hypm.) (for विभीषणे) D1 विभीषणाय प्रददौ (for the prior half) D6 तत केयूर (for केयूरयुगम्) —(l. 3) D1 भूषणानि (for वाससी)]

—Thereafter, D13 repeats 68^ab.

—After 67 M2 ins.

3673* मुकुटं रत्नचित्रं तु राक्षसेन्द्राय धीमते ।
तथान्यद्वानरेन्द्राणां पूजां कृत्वा तु राघव ।
ऋक्षाणां राक्षसानां च रत्नाच्छादनभोजनैः ।

68 Ś1 D13 M1 om. 68 (cf. v. l. 62, 66 and 35 respy.) —^a) D4 प्रकार (for प्रवर) V1 D6 (first time) 4 युत, V3 युक्त (sic) B3 D6 युक्त, D13 युत (sic) (for जुष्टं) V2 B1 D1.6.13 त, M2 तु (for च) D13 सयुत —^b) D6 (first time) मुक्ताभरणमुत्तम, D5 मुक्ताहारविभूषित —After 68^ab, Ś1 D6.13 ins l. 3 of 3672* while D5 ins 3672* after 68^ab (first time) and then repeats 68^ab —Ś1 V3 D6.13 om. 68^cd —^c) Ñ V1.2 B ददौ राम स वैदेह्यां (B1 °ह्यै), D1–4 ददौ रामोऽथ (D4 हि) वैदेह्यै —^d) B1 सप्रभ

69 Ś1 D13 M1 om. 69 (cf. v. l. 62, 66 and 35 respy.) Ś1 D6.13 transp. 69^ab and 69^cd —^a) Ś1 D1–4.6.13 हरि (Ś1 D6.13 हारं) चापि (D1 चैव) मुक्ताश्चैव (D13.14 °च), Ñ V B वासांसि चैव मुख्यानि M2 दिव्ये वाससी वस्त्रे —^b) Ś1 D6 वसनानि (for शुभानि) —After 69^ab, D6 (in marg.) ins

3674* ददौ रामो महातेजा प्रीत्या परमया युत ।

—^cd) D13.14 T1 G3 M2 अवेक्षमाणो वैदेही (for ^c), D5 प्रददौ (for प्रददौ) D6 हालि (for वायु) M2 रावणे व पुन पुन (for ^d) Ś1 Ñ V B D13.14 अवेक्ष्य मैथिली चैव हनुमन्त प्लवगम

70 Ś1 D13 M1 om. 70 (cf. v. l. 62, 66 and 35 respy.) —^a) D5 अवमुच्य च (for अवमुच्य) D5 कण्ठ (sic) (for कण्ठाद्) —^b) D1 G3 M3 वैदेह (for जनक) Ś1 Ñ V B D13 पैत्रिक (Ś1 D13 अवेक्ष्य) वानरानथ; D1–4 वानरान्वीक्ष्य तान्सर्व (D1 °क्ष्य स, D3 °क्ष्यते स) वानरा D1 वानराणामवेक्षत —^d) B1 तु (for च) D1–4 पुन पुन (for मुहुर्मुहु) —After 70 D6 ins

3675* हस्त कृत्वा स्थिता तूष्णीं भर्तुरुन्मुखदर्शिनी ।

तामिङ्गितज्ञः संप्रेक्ष्य बभाषे जनकात्मजाम् ।
प्रदेहि सुभगे हारं यस्य तुष्टासि भामिनि ॥ ७१
पौरुषं विक्रमो बुद्धिर्यस्मिन्नेतानि नित्यदा ।
ददौ सा वायुपुत्राय तं हारमसितेक्षणा ॥ ७२
हनूमांस्तेन हारेण शुशुभे वानरर्षभः ।
चन्द्रांशुचयगौरेण श्वेताभ्रेण यथाचलः ॥ ७३
ततो द्विविदमैन्दाभ्यां नीलाय च परंतपः ।
सर्वान्कामगुणान्वीक्ष्य प्रददौ वसुधाधिपः ॥ ७४
सर्ववानरवृद्धाश्च ये चान्ये वानरेश्वराः ।
वासोभिर्भूषणैश्चैव यथार्हं प्रतिपूजिताः ॥ ७५

G 6 112 66
B 6 112 84
L 6 107 99

---

71 Ś1 D11 M1 om 71 (cf v l 62, 66 and 35 respy) V2 om 71^{ab} —^{a}) N V1 2 B तानीङ्गितानि D4 तादृशेन तु T2 3 भामिनि च, Cg as in text (for तामिङ्गित) —^{b}) Ś2 D8 12 रघुनन्दन , N V1 2 B D4 राघव प्रियां (for जनकात्मजाम्) —^{c}) Ś2 N V B D8 12 M2 प्रयच्छ D3 4 दृहस्व, D6 दद हे, Cg as in text (for प्रदेहि) —^{d}) Ś2 N V B D8 12 संतुष्टि(Ś2 N V1 2 D12 °ष्टा) D1 2 3 G1 2 भामिनी, D5 भाविनी (for भामिनि) —After 71 B1 (in marg) D1 2 3 ins , while D2 ins after 72^{ab}

3676* एवमुक्ता तु रामेण वैदेही जनकात्मजा ।

[D3 वैदेही (for रामेण) D3 मैथिली (for वैदेही) D3 रामेण महात्मना (for the post half)],

while D2 ins 3677* after 71

72 Ś1 D11 M1 om 72 (cf v l 62 66 and 35 respy) D4 om 72^{ab} B1 3 4 D9 11 G2 transp 72^{ab} and 72^{cd} (D11 is followed by 3677*) —^{a}) D3 M2 विक्रमो Cg as in text (for विक्रमो) D11 पौरुषे विक्रमे M2 बुद्ध (for बुद्धिर्) —^{b}) B3 सुखानि (for यस्मिन्) M3 यस्य जानाति (for यस्मिन्नेतानि) Ś2 N V B D8 12 सुबुद्धा D1 3 M3 सर्वदा ; D6 T2 3 नित्यश (for नित्यदा) v Ct नित्यदा नित्यम् । भावा शायत्वम् ; —After 72^{ab}, D2 ins. 3676* —^{c}) Ś2 D8 11 सा ददौ (by transp) D1-4 प्रददौ D8 11 अथ सा (for ददौ सा) —^{d}) D2 तस्मै पद्मसितेक्षणा —After 72^{cd} (transp) D9 11 ins., while D2 ins. after 71

3677* ततो यत्संग्राम्ये सामर्थ्यं विनयो नय ।

[D1 दया (for न य)]

—After 72 D4 ins. l 4-15 of 3,03* and 3705* and then reads colophon

73 Ś1 D11 M1 om 73 (cf v l 62, 66 and 35 respy) —^{a}) D2 सम्य (for सम) —^{b}) D6 T2 3 इदम (for शुशुभे). D1 4 6 वानरोत्तम —^{c}) V2 damaged for चन्द्रांशु Ś2 N B1 नाडि ; B2 4 रश्मि (for चय) Ś2 D8 12 चन्द्र(D12 °न्द्रां)शु स्रवत्रिब D1-4 चन्द्र सू(D4 °सूत्र)तिस(D6 °सु)वत — V2 damaged from च in 73^{c} up to 74^{a} —^{d}) D6 [स प्रेत (sic) (for स्वेत स्वेन] D1 महाचल ; D6 यथा नग (for यथाचल) M2 सुवाक्षान सेरु , —After 73, D2 3 ins.

l 4(D6 om) 6 12, 14-17 and 20 of App I (No 76), while M2 ins. after 73

3678* सब्रवीच तदा हृष्टा हनूमन्त यशस्विना ।
यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ।
यावद्रामकथा लोके तावज्जीवति पुत्रक ।

74 Ś1 D11 M1 om 74 (cf v l 62, 66 and 35 respy) V2 damaged up to 74^{a} (cf v l 73) D1 10 11 T2 3 G1 read 74 after 76 —^{a}) N V1 2 B D1-4 नीलाभ्यां (for मैन्दाभ्यां) —^{b}) N V B D1-4 मैन्दाय (for नीलाय) Ś2 N V B D8 12 पनसाय च M2 च नलाय च (for च परंतप) —V2 om 74^{c}-75^{a} —^{c}) N V1 2 B1 2 4 D1 M2 सर्व (for सर्वान्) D4 काम ; D6 T2 3 M3 कामान्; Cm g t as in text (for काम) Ś2 D8 12 हारान् ; N V1 2 B1 2 4 अश्वान् ; B3 द्वारान् ; D1-4 वीर (for वीक्ष्य) N2 सर्वकामानि रत्नानि —^{d}) N1 ददौ च (for प्रददौ) —After 74 B4 ins 3681* while M3 ins

3679* वासांसि चैव दिव्यानि यथार्हं वानरपुंगव ।

75 Ś1 D11 M1 om 75 (cf v l 62 66 and 35 respy) V2 om 75^{ab} (cf v l 74) —^{a}) Ś2 V1 2 D1 10 11 M3 सर्व (for सर्व) Ś2 B1 2 D8 12 वृद्धाभ्यो N V1 2 B4 D1-4 वृद्धाभ्यो G3 -मुख्याश्च (for वृद्धाश्च) —^{b}) Ś2 D1-11 वानरोत्तमा ; G3 पुंगवपरमा ; M2 हरियूथपा (for वानरेश्वरा) B4 रत्नानि दिव्यानि च —^{cd}) Ś2 D1 4 8 11 प्रतिपूजकः (for प्रतिपूजिता) D6 सुषेणेभ्यो शाला द्विविदो मैन्दाद्य ; M3 हरिसत्तमान्सितावैव राघव इति राघवा —For 75^{cd}, N V B1 2 4 subst while Ś2 D1-4 8 11 ins. after 75^{ab}

3680* स सर्व प्रददौ रामो भूषणानि यथार्हत ।

[D1-4 8 सर्वे (for स सर्व) N B1 2 4 रा ? (for रामो)]

—Thereafter Ś2 N V B1 2 4 cont N2 B3 D1-4 8 10 11 T2 3 G M2 3 ins. after 75 (Ś2 D8 first occurrence) is preceded by l 2 of App. I (No. 76)] while B4 ins. after 74

3681* विभीषणाय सुग्रीवो हनूमानाम्बवनाथा ।
सर्वे च वानरमुख्याय रामकार्य्रकृतकर्मा ।

[(l 1) B4 [illegible] (for [illegible]) —(l 2) D1 T2 3 G M2 3 [illegible] (for [illegible])]

G 6. 112. 97
B 6. 128. 86
L 6. 109. 101

यथार्हं पूजिताः सर्वे कामै रत्नैश्च पुष्कलैः ।
प्रहृष्टमनसः सर्वे जग्मुरेव यथागतम् ॥ ७६

while D3 cont after 3680*

3682* ततो वानरपत्नीनां शृङ्गारान्मनसेप्सितान् ।
प्रददौ राघवः प्रीत्या सर्वासामपि शोभनान् ।

—After 75 D4 ins

3683* प्रतिपूज्य यथान्यायं परिसान्त्व्य यथार्हतः ।
प्रस्थापयामास ततः सुग्रीवप्रमुखांश्च तान् ।
हनूमन्तं मुहुः प्रोच्य पुनर्दृष्ट्वा यथेच्छ हि ।
त्वं मे सखा बान्धवश्च स्वजनश्चानिलात्मज ।
सर्वत्रैव त्वया स्थेयं यत्र मे कीर्तनं भवेत् । [5]
सर्वे मे बान्धवा यूयं यत्कृते गम्यतामिति ।
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य च हरीश्वराः ।

while D4 ins. l 3–4 6–10 12, 14–15 and 20 of App I (No 76) whereas D3 ins l 2–3 only of 3686* (owing to om).

76 Ś1 D1 M1 om 76 (for Ś1 D1 M1, cf v l 62, 66 and 35 respy) D1 om 76ab —a) Ś1 Ñ V B D1 एवं तु (for यथार्हं) V1 damaged, M3 सर्वे (for सर्वे) —B1 om from 76b up to the prior half of l 3 of App I (No 76) —b) D1 काम, M2 रत्नैः (for कामै) Ñ1 D1 T2 सर्वैश्च, M3 अन्यैश्च (for रत्नैश्च) —After 76ab, Ś1 N V B D1 ins a passage relegated to App I (No 76), while M3 ins after 76ab

3684* पूजयित्वा ततः सर्वानुवाच रघुनन्दनः ।
सुग्रीव गम्यतां वीर पुरीं स्वामनुपालय ।
त्वं विशतां पुरीं गच्छ राक्षसेन्द्र विभीषण ।
एवमुक्तास्तु सुग्रीवो गमने कृतनिश्चयः ।
उत्थाय राघवं सम्यक् प्रणिपत्याब्रवीत्तदा । [5]
नोत्सहे गन्तुं नाथ त्वां मुक्त्वा रघुनन्दन ।
स्मरणं राम कर्तव्यं त्वयास्माकं तु नित्यशः ।
वसित्वा मासमेकं तु विसृष्टा हरिराक्षसाः ।
गताश्ते स्वगृहं सर्वे एवमुक्त्वा तु राघवम् ।

—B1 reads 76cd in marg —c) B2 D1 प्रीता (for सर्वे) —d) B3 D1–4 चैव (for एव) T1 यथार्हत —For 76cd, Ś1 N V B1,2 D1 subst

3685* ततो यथागतं सर्वे यथाकामं ययुस्तदा ।

[Ñ1 तथा (for ततो) D1 यथागता . V3 तथैव च सर्वे (for the prior half) V3 यथास्थानं, V4 B1 °तान (sic) (for °कामं) B1 तदा (for तदा)]

—Thereafter, Ś1 Ñ1 (l 1, 3 and 5 only) D1,13 cont , Ñ2 V B2,3,4 cont. l 1 and l 5 only , D1–4 (after 75) G2,3 M3,4 ins. l 1–3 after 76 and then D1–4 alone cont. l 5 (D1 after 3688*), D1,2,10,11 T1,2 G1 read 74 after 76 and then ins. l 2–3 only

3686* रामानुरागाद्रम्याश्च कथयन्तः कथाः शुभाः ।
दृष्ट्वा सर्वे महात्मानस्ततस्ते वानरर्षभाः ।
विसृष्टाः पार्थिवेन्द्रेण किष्किन्धामभ्युपागमन् ।
विभीषणस्तु रामेण प्रेषितः स्वां पुरीं ययौ ।
ततस्तेषु प्रयातेषु वानरेष्वरिसूदन । [5]

[(l 1) Ś1 D1 रामचन्द्रस्य रम्याश्च (for the prior half). V3 B3 D1 शुभाः कथाः (by transp) —(l 2) Ś1 D1,2,4,12 दृष्ट्वा , D3 तुष्टा , D1 दृष्ट्वा, D2 दृष्ट्वा , M3 नत्वा (for दृष्ट्वा) Ś1 D1,2 यथात्मा वै, D1,2 T1,2 G2 M3 महात्मानं (for महात्मानः) Ś1 तेषां, D1 यथा (for ततः) D1 G M3,4 प्लवगर्षभाः —(l 3) Ś1 N1 D1–4,11 पुनरागताः , D1 अभ्युपागमन्, M3 अभ्युपागमन् (for अभ्युपागमन्) —(l 5) D1–4 रिपूत्तम (for [अ]रिसूदन)]

—Thereafter, D1 further cont

3687* कृत्वा कालविलम्बं हि विभीषणमथाब्रवीत् ।
बान्धवस्त्वं बहिश्चारी प्राणो मेऽसि निरन्तरम् ।
राज्यं शून्यं हि ते वीर प्रयाहि लवणं सुखम् ।
धर्ममाश्रित्य त्वं राज्यं पालयस्व विभीषण ।
अन्यायं ये प्रकुर्वन्ति तान्हिंसीथाः स्वकानपि । [5]
विष्णुभक्तिं समाश्रित्य वर्धयस्व सदाम्ब हि ।
सदा सपूजनं कार्यमसतां च विनिग्रहः ।
इत्येवमुक्तः स च राघवेण
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य ।
आपृच्छ्य सर्वं प्रययौ यथेच्छं [10]
स वायुमार्गेण यथा सुरेन्द्रः ।
प्रयाते च ततस्तस्मिंल्लङ्काधिपे वै विभीषणे ।
सुखं विधाय च श्रीमानमात्यैर्भ्रातृभिर्वृतः ।
द्वितीयेऽह्नि ततः श्रीमान्प्रासादाच्च परंतप ।

—After 3686*, D1–7,9–11 T2,3 G M3,4 cont

3688* सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो दृष्ट्वा रामाभिषेचनम् ।
पूजितश्चैव रामेण किष्किन्धां प्राविशत्पुरीम् ।
विभीषणोऽपि धर्मात्मा सह तैर्नैरृतर्षभैः ।
लब्ध्वा कुलधनं राजा लङ्कां प्रायाद्विभीषणः ।

[(l 1) G1 damaged from भि up to पूजि in l 2. —D1 om l 2–3 —(l 2) D1 T2,3 [श्]रि (for [प]र) G2 विसृष्टः पार्थिवेन्द्रेण (for the prior half) D1,10,11 M3 पुरीं (for पुरीम्) D1 G1 अभ्युपागमत् (for प्राविशत्पुरीम्). —D1 T2,3 G2,3 M3 om l 3 —(l 3) D1 वानरर्षभैः D1 M3 रामेण सर्वज्ञेन यथार्हमभिपूजितः (M3 °र्हं प्रति पूजितः) —(l 4) G1 damaged from धनं up to लङ्कां D1 पत्नीभिः सह धर्मेण (for the prior half) D1,10,11 धर्मात्मा (for विभीषणः)]

—Thereafter all (except D1) further cont 3691*.

—After 76, M3 ins

राघवः परमोदारः शशास परया मुदा ।
उवाच लक्ष्मणं रामो धर्मज्ञं धर्मवत्सलः ॥ ७७

आतिष्ठ धर्मज्ञ मया सहेमां
गां पूर्वराजाध्युषितां बलेन ।
तुल्यं मया त्वं पितृभिर्धृता या
तां यौवराज्ये धुरमुद्वहस्व ॥ ७८

सर्वात्मना पर्यनुनीयमानो
यदा न सौमित्रिरुपैति योगम् ।
नियुज्यमानो भुवि यौवराज्ये
ततोऽभ्यषिञ्चद्भरतं महात्मा ॥ ७९

G 6 112 110
B. 6 128 93
L 6 109 116

3689* विसृष्टो वानरेन्द्रस्तु रक्षेन्द्रस्तु विभीषण ।
उत्पपात नभ. सद्यं गरुत्मानिव पक्षिराट् ।

77 Ś1 D1 13 M1 om 77 (for Ś1 D13 M1, cf v l 62, 66 and 35 respy) Ś1 Ñ V B D1 2 4 6 9 12 M2 om 77ᵃᵇ —ᵇ) D3 ददान (for शशास) G3 परितो (for परया). ॐ Cv शशास बुभुजे । अनेकार्थत्वाद्धातूना शासिर् त्रार्थे वर्तते । अन्यथा पुनरुक्तिप्रसग स्यात् ।, so also Cr ॐ —ᶜᵈ) T1 धर्मज्ञो (for धर्मज्ञं) T2 G1 2 धर्मवत्सल, M5 धर्मिणा वर M3 वानरेषु प्रयातेषु राम सौमित्रिमब्रवीत्.

—For 77ᶜᵈ, Ś1 Ñ V B D1 2 4 6 9 13 subst

3690* नित्यानुरक्त धर्मज्ञ लक्ष्मण वाक्यमब्रवीत् ।

[Ś2 D3 18 नित्य(D5 °त्य)युक्त च (for नित्यानुरक्त) D1 2 9 मेधावी (for धर्मज्ञ).],

while G3 subst

3691* सवानरे कपीन्द्रे तु राक्षसेन्द्रे विभीषणे ।
गते रामोऽब्रवीद्वाक्य लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।

78 Ś1 M1 om 78 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl. colophon) after 3665* —ᵃ) M3 प्रशाधि, Cv r g t as in text (for आतिष्ठ) G3 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञ) Ś2 D3 13 समेताम्, D6 T1 2 सहैव, D12 सहेद्, G1 सहैता, Cm t as in text (for सहेमा) —ᵇ) Ñ V2 B कुलेन, M2 क्रमेण, Cm t as in text (for बलेन) Ś2 D1-4 8 13 आम्नायपूर्वामुचि (D1 °म्नायमुदि)ता कुलेन, D13 पीठं सुतुर्वाकुरसयुत च —ᶜ) M6 तुल्यो (for तुल्य) D10 11 यथा (for मया) Ś2 Ñ V B D1-4 6 9 12 13 G3 तुल्य(D13 °ल्य) पुरस्तात् (for तुल्ये मया त्व) Ś2 V D8 13 वृतां च, Ñ1 सततं, Ñ2 D1 3 6 प्रयुक्ता, B3 वृताया, B2-4 धृता च, D3 प्रयुक्ता, D6 7 धृता यो, D10 11 पुरस्तात्, D12 च पूजित , T1 2 धृता या, G1 2 धृता या, Cm t as in text (for धृता या) M2 पुर समुद्युक्तपितु पितामहैँ —ᵈ) Ś2 Ñ V B2-4 D1-4 6-9 12 13 त्वं, D10 11 तेद्, Cg t as in text (for तां) D1 6 यौवराजी, D13 यौवराज्य (for °राज्ये) D6 उद्वहसि (unmetric)

79 Ś1 M1 om 79 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl colophon) after 3665* —ᵃ) M3 स खलु (for पर्यनु) —ᵇ) V2 ततस्तु (for यदा न) Ś2 B3 D6 13 भवाय, Ñ1 B4 इयाय, Ñ2 V B1 3 विधाय (sic) (for उपैति) D2 याग (sic), D10 योगात् (for योगम्) —V2 illeg for 79ᶜᵈ —ᶜ) B1 नियोज्यमानो, B1 D3 13 M1 नियुज्यमाने(M3 °न), Cg t as in text (for नियुज्यमानो) D1-4 13 नृप , G3 M1 [ऽ]पि च (for भुवि) —ᵈ) B3 तदा, D6 तथा (for ततो), D1-4 8 13 ततस्तु(D13 °दा तु) पश्चाद्भरतोऽभिषिक्त (D4 °भिषेचित) —After 79, Ś2 B1 D1-4 8 9 (D1 2 9 followed by 3694*) 13 L (ed) ins an addl colophon

[*Kanda name* B3 D13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name D1 ins आभ्युदयिके, D3 रामाभ्युदयिके —*Sarga name* Ś2 B2 D1-3 6 13 रा(B3 श्रीरा)माभिषेक —*Sarga no* (figures, words or both) D1 8 12 om , Ś2 111, B3 108, D1 112, D3 113 D6 114, L (ed) 109. —After colophon, D2 concludes with राम],

while Ñ V B1 2 4 D4(followed by 3694*) 13 read colophon after 79

—Thereafter Ś2 Ñ V B D1 12 ins , Ś1 cont after 3666*

3692* अहन्यहनि रामस्तु कार्याणि स्वयमेव हि ।
प्रत्यवेक्षत धर्मात्मा सह भ्रातृभिरच्युत ।
वेदवेदाङ्गविद्भिश्च सम्प्रधार्य बलाबलम् ।
धर्मेण रक्षतस्तस्य हृष्टपुष्टजनाकुला ।
बभूव पृथिवी सर्वा धनधान्यसमृद्धिनी ।   (5)

[Ś1 om l 1–3 —(l 1) Ś2 वा D6 तु (for हि). —(l 2) V2 स्वरेष्व च, B1 प्रत्यवेक्षन —V2 reads l 3–5 after l 12 of 3703(I)* —(l 3) D12 तु (for च) B1 सद्भो गविद्वल्यके (for the post half) —B1 om. l 4 —(l 4) V2 धर्मे प N1 [आ]दिश्य, D1 रक्षता (sic) (for रक्षत.) Ś1 वसुधा सस्यसपन्ना, B1 अहृष्टस्वा पृथिवी (for the prior half) B1 3 -जन (for जन) —(l 5) B1 धनाकुला (for समृद्धिनी)]

—Thereafter V2 cont l 6 of 3703*, while B1 (first time) cont 3694* whereas B1 reads 84ᵃᵇ and 90 —After addl colophon D1 (followed by 3694*) ins

3693* हनूमन्त ततो राम प्रोवाच कपिभिर्वृत ।
भवानपि महादेव श्रेष्ठ रामेश्वर कुरु ।
एवमुक्तो महातेजा मुनिभि परिवारित ।
चक्र रामेश्वरं देवं कल्याणे वानरे विभु ।

G 6 113 9
B 6 128 97
L 6 110 11

राघवश्चापि धर्मात्मा प्राप्य राज्यमनुत्तमम् ।
ईजे बहुविधैर्यज्ञैः ससुहृद्भ्रातृबान्धवः ॥ ८०
पौण्डरीकाश्वमेधाभ्यां वाजपेयेन चासकृत् ।
अन्यैश्च विविधैर्यज्ञैरयजत्पार्थिवर्षभः ॥ ८१
राज्यं दश सहस्राणि प्राप्य वर्षाणि राघवः ।
शताश्वमेधानाजह्रे सदश्वान्भूरिदक्षिणान् ॥ ८२

80 M1 om 80 (cf v l 35) D13 om 80–86 Ś Ñ V1 3 B1 4 D5 (om 81–82ᵇ and 83ᵃᵇ) 11 read 80–83 after 90 (including star passages) V3 reads 80 81ᵇ after 90ᵈ B2 reads 80 (in marg [cf v l 3694*]) after the first occurrence of 83 repeating 80ᶜᵈ after 3694* (r) D1 transp 80 and 81 D6–7 9–11 T2 3 G M2 4 5 read 80 after 83 —ᵃ) B1 D1–4 6 ततो राम स (D6 °मश्च) (for राघवश्चापि) —For 80ᵃᵇ, Ś Ñ V B1 3 4 D6 12 subst B2 cont after 3692*, repeating it after 90 D1 3 4 (after colophon) 9 ins. after an addl colophon D5 cont after 3693* D6 7 10 11 T2 3 G M3 5 cont after 3688*

3694* स राज्यमखिलं प्राप्य निहतारिर्महायशाः ।

[B4 reads from 3694* (first occurrence) up to 84ᵇ (first occurrence) in marg D1 3 सः D2 स्व (for स) B1 राज्यनिखिलं D6–7 10 11 T2 G1 2 M3 4 शासन्, T3 G3 शासित (for प्राप्य) D6 विजितारिः]

—Thereafter B4 (in m after 3694* first occurrence) D1–4 6 (followed by 3696*) cont

3695* रामो बहुविधैर्यज्ञैरयजद्भूरिदक्षिणैः ।

[B1 D2 अजयत् (meta) (for अयजत्) D6 पार्थिवोत्तम (for भूरिदक्षिणैः)]

—B4 repeats 80ᶜᵈ after 3694* (second occurrence) —ᶜ) V3 रामो (for ईजे) Ś D8 12 च विविधैर् (for बहुविधैर्) D1 4 transp बहुविधैर् and यज्ञैर् V3 हयैश्च विविधैर्मन्त्रैर्, B1 3 (first time) हयाद्यैर्विविधैः (B3 बहुभि)- यज्ञैर् —ᵈ) D13 11 सुहृत्, Cr g as in text (for सुहृद्) G1 M3 Cr g ज्ञाति (for भ्रातृ) Ś N V B (B4 second time) D5 12 महद्भिश्चाप्तदक्षिणैः, B3 (first time) D1 4 6 सह भ्रातृभिरच्युत —After 80ᶜᵈ (r) B4 repeats 82ᶜ–83

81 D13 M1 om 81 (cf v l 80 and 35 respy) For sequence in Ś N V B1 3 D5 11 cf v l 80 B4 reads 81 (followed by 3696*) in marg (cf v l 3694*) D1 3 om 81–82ᵇ Ś B1 transp 81 and 82ᶜᵈ N V1 3 B2 4 D12 transp 81ᵃᵇ and 82ᶜᵈ. D1 transp 80 and 81 —ᵃ) Ś N V B D1–4 12 पुंडरीक; M3 राजसूय; Cg t as in text (for पौण्डरीक) N1 मेधानां (for मेधाभ्यां) —ᵇ) B2 4 D1 2 11 13 Ct वाजिमेधेन M1 पौंडरीकेण (for वाजपेयेन) Ś D13 सत्कृतान् (for चासकृत्) B1 D1 4 तथा बहुसुवर्णकैः —After 81ᵃᵇ V1 ins. l 12 of 3703(F)* l 3 5 of 3692* and l 6 of 3703* —V3 om 81ᶜ 82 Ñ V1 3 B1 4 om 81ᶜ–82ᵇ —ᶜ) D5 M3 बहुभिर् (for विविधैर्) D5 सुवर्णैर् (for यज्ञैर्) —ᵈ) D1 अजयत् (meta) (for अयजत्) B2 D5 7 10 11 T2 3 G3 M3 पार्थिवात्मज, B3 D1 4 पार्थिवोत्तम (for पार्थिवर्षभ) —After 81 B4 (in marg) D1–4 ins while D6 cont after 3695*

3696* उषित्वा च महाबाहुश्चतुर्दश समा वने ।

[D2 तु (for च) D6 -समाः पुरा]

82 V3 D13 M1 om 82 (cf v l 81, 80 and 35 respy) Ś Ñ V3 1 B D1–4 6 11 12 om 82ᵃᵇ (for Ñ V1 2 B1 4 D1 2 cf v l 81) For sequence in Ś Ñ V1 2 B1 2 D5 12, cf v l 80 D1 om 82–83. —ᵃ) M3 चतुर्दशसमाप्तेते —Ś B1 transp 81 and 82ᶜᵈ N V1 2 B1 4 D12 transp 81ᵃᵇ and 82ᶜᵈ B2 repeats 82ᶜᵈ (first occurrence in marg [cf v l 3694*])– 83 after 80ᶜᵈ (r) —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B (B4 both times) D2–4 7 8 10–12 G1 M3 दश ; M4 तथा (for शत) Ś D8 12 वाजिनां B4 (first time) अयजन् (for आजह्रे) —ᵈ) Ś D8 12 आजह्रे N V2 B3 4 (second time) 4 जात्यश्वान्, D2 समार्यो; D4 राघवो; G3 त्रिविधान् (for सदश्वान्) D1 9 बहु (for भूरि) M2 दक्षिण V1 राजसूयशतानि च, B1 जात्यश्वाकृतिसंपन्नान्; B4 (first time) जात्यश्वानविविद्विषान् (sic) D6 जात्यश्ववहुदक्षिणान्

83 D1 13 M1 om 83 (cf v l 82, 80 and 35 respy) For sequence in Ś N V1 2 B1 2 D5 12, cf v l 80 B4 (first occurrence in marg [cf v l 3694*]) repeats 83 (cf v l 82) D1 om 83ᵃᵇ —ᵃ) D4 G M3 4 स्व (for -अस्ति) D5 7 10 11 G3 M3 4 स (for च) D6 T3 -स्थितो बाहुर् (for अस्तिबाहुश्) Ś N V B (B4 both times) D2–4 6 11 M3 माजानुबाहु सुमुखो (Ñ1 सुमुखो; V2 B1 (orig) सुमहान्; M4 सुस्थिरो) —ᵇ) G3 पीन (for महा) V3 D5 10 11 वक्षा (for -स्कन्ध) B4 (first time) D4–6 9 सिंहस्कन्धोरिमर्दन —ᵈ) N1 समपालयत्; N2 V1 B1 2 (first time) 4 D2–4 12 ह्यनुपालयत् (for अन्वपालयत्) D7 10 11 शशास पृथिवीमिमां —After 83, Ś Ñ V (V3 l 1–4 only) B1 2 3 (after second occurrence) D13 ins 3703* (Ś followed by 3704* V1 2 3704*, 3705*, B3 3704*, 3706*, D13 3704*, 3705*), while after 83 (first time), B2 reads 80 (ᶜᵈ first

आजानुलम्बिबाहुश्च महास्कन्धः प्रतापवान् ।
लक्ष्मणानुचरो रामः पृथिवीमन्वपालयत् ॥ ८३

न पर्यदेवन्विधवा न च व्यालकृतं भयम् ।
न व्याधिजं भयं वापि रामे राज्यं प्रशासति ॥ ८४

निर्दस्युरभवल्लोको नानर्थः कंचिदस्पृशत् ।
न च स्म वृद्धा बालानां प्रेतकार्याणि कुर्वते ॥ ८५

सर्वं मुदितमेवासीत्सर्वो धर्मपरोऽभवत् ।
राममेवानुपश्यन्तो नाभ्यहिंसन्परस्परम् ॥ ८६

आसन्वर्षसहस्राणि तथा पुत्रसहस्रिणः ।
निरामया विशोकाश्च रामे राज्यं प्रशासति ॥ ८७

नित्यपुष्पा नित्यफलास्तरवः स्कन्धविस्तृताः ।
कालवर्षी च पर्जन्यः सुखस्पर्शश्च मारुतः ॥ ८८

G 6. 113. 6
B 6. 118. 102
L 6. 110. 8

occurrence) in marg , D5. 7. 10. 11 T2. 3 G M3. 5. 6 read 80 after 83 D6 ins 1 1-2 of 3703* (followed by 3703[D]*)

84 D13 M1 om 84 (cf v l 80 and 35 respy) B3 (first occurrence in marg [cf v l 3694*]) reads 84ab twice B1 reads 84ab and 90 after 3692* —a) B3 (first time) D1-3. 5 नापङ्क्षय म (D5 om) M3 नासीत्तद्रा च्रो , Cg as in text (for न पर्यदेवन्) B1 (first time) D5 वैधव्य G3 वनिता (for विधवा) Ś D1. 13 अकालमृत्युर्मिर्ने (D5 °म्रिर्थ्रे, L (ed) °भीर्ने)व, N V1. 3 B (B1 second time) प्रमदा विधवा नासीत् V2 प्रमदा सुभया चासीत् ; D6 T2. 3 नार्या न विधवाश्चासन् —b) V2 •भपकृत, B3 (both times) D1 •व्याधि°, D2 काल° (for •व्यालकृत) —c) Ś N V1. 3 B1. 3. 4 D1. 2. 5. 7. 12 च •व्याधि , B3 D4 च व्याल (for व्याधिज) N1 D5 कृत (for भय) Ś N V1. 3 B D5. 13 G2 तस्य, D1. 4. 9 M3 किंचित् , D6. 7. 10. 11 G1. 3 M3 चासीत् D6 T2. 3 चापि (for वापि) V3 न •व्याधि•व्याधयस्तत्र

85 V2 D13 M1 om 85 (for D13 cf v l 80 for M1 cf v l 35) D6 om 85-86a Ś D13 read 85 87 (including star passage) after 90ab V3 reads 85-87 after 89 —a) B4 D5 न दस्युर् (for निर्दस्युर्) D6 न निर्वैगाभवल्लोका (archaic) —b) Ś1 D13 नाथक ; M1 न पार्थं, N1 V1. 2 B2. 3 D7. 9. 11 नानर्थं (for नानर्थः) Ś1 N V1. 3 B D4. 7. 9. 13 T1. 2 कश्चित् ; D1. 2 G1. 3 M3 किंचित् ; D5 कचन, D6 कश्चन (for कंचिद्) Ś D13 भाविशत् ; N1 अस्पृहत् (for अस्पृशत्) —c) N V1. 3 B [भ]पि (for स्म) —d) G3 स च (for प्रेत) N1 B4 कर्माणि (for -कार्याणि) N1 B1 G3 [अ]कुर्वत (for कुर्वत)

86 D13 M1 om 86 (cf v l 80 and 35 respy) D6 om 86ab (cf v l 85) Ś D13 read 85-87 (including star passage) after 90ab V3 reads 85-87 after 89 N1 damaged for 86ab —a) V1. 3 B2. 4 प्रमुदितं च; V2 B1 समुदितं च (for मुदितमेव) Ś D13 सर्वं प्रमुदिता आसन् ; Ñ1 सर्व प्रमुदितमासीत् ; B3 सर्वत्र प्रथममासीत् ; D5 सर्वो मुदित एवासीत् ; D6 ददितं सर्वमेवासीत् —b) Ś V B4 D9. 13 G3 सर्वा B4 सर्वे (for सर्वो) Ś B4 D4. 13 -परायणा ; N1 B3 D4. 5 G1 परो जन , V परा जना , G3 परा भवन् (for परोऽभवत्) B3 रामे राज्य प्रशासति (= 87d) —D6 reads 86c-87 after 90ab —cd) D1 [अ]दृश्यतो (sic) (for पश्यन्तो) Ñ V B दृष्ट्वा धर्मपर राम (V1. 3 वरण) (for c) —N1 illeg for 86d Ñ1 B3 नैव हिंसा (sic) V B4 नैवाहिंसत् , B1. 3 न चाहिंसन् , D1. 4. 5 न हिंसति (for नाभ्यहिंसन्) Ś D1. 13 धर्ममेवानुवर्तन्त स्वाचारेण परस्पर

87 M1 om 87 (cf v l 35) Ś D6(86c-87) 13 read 85-87 (including star passage) after 90ab V3 reads 85-87 after 89 —a) Ś D6. 12. 13 दश, N V1. 3 B आसीद् , D1 आयुर् (for आसन्) N V1 B3. 4 सहस्रा युग , V3 B1 (m also as in B3) शताश्च, D4 सहस्र च, M3 सहस्राश्च Ct as in text (for सहस्राणि) —b) D1. 4. 5 नरा (for तथा) D4 शत , D13 वर्ष (for पुत्र) N V B सहस्रवान् (for सहस्रिण) Ś D6. 13 दश वर्षशतानि च —c) M3 निरामयाद् Ś1 D6. 13 ह्यशोकाश्च D1-4. 5 वीतशोका (for विशोकाश्च) Ś1 निरा***शोकाश्च (moth eaten), N1 V2 B निरामयो विशोकश्च —N1 damaged for 87d —d) D6 राज्य (for राज्य) —After 87 Ś D6. 12. 13 ins

3697* अरयश्च विनीताश्च महात्मस्वा जितेन्द्रिया ।
अभवश्च तथा सत्वा बलवीयसमन्विता ।

[(l 2) D13 बलवतत्वा मेध्या (for the prior half) D13 सर्वे (for बल)]

while M3 ins

3698* रामो रामो राम इति प्रजानामभवन्कथा ।
रामभूत जगद्भूद्राम राज्य प्रशासति ।

88 M1 om 88 (cf v l 35) V2 D13 om 88ab —a) D10. 11 मूत्रा (for पुष्पा) D6 T1 M3. 5 न स्वपुष्पा न स्वफलाद् , T2 सत्यपुष्पा सत्यफलास् —b) Ś N V1. 3 B1. 3 D5. 13 तत्र निम्नगा ; B4 तत्र शोभिता ; D1-4 चाभवस्त(D5 °व-स)त्रा , D7. 10. 11 T2. 3 M2. 3 तत्र पुष्पिता , D6 चाभ्रलोतुगा ; G1 तु मधुस्रवा ; G3 स्कन्ध शालिन (for स्कन्धविस्तृता) —After 88ab, N1 B2. 3 ins while D1-4. 5 ins l 2 only

3699* पुष्पवन्तश्चरया पुष्मा रामे राज्ये प्रशासत ।
वीर्यवन्तश्चयौवध्य सदा रसमन्विता ।

[(l 2) D1. 3. 5 फल(D5 °व)न्तश्च ; D5 शुभवन्त्य (for वीर्यवन्त्य) D1-4. 5 च सुरसान्विता]

G. 6. 113. 7 B. 6. 118. 103 L. 6. 110. 9

स्वकर्मसु प्रवर्तन्ते तुष्टाः स्वैरेव कर्मभिः ।
आसन्प्रजा धर्मपरा रामे शासति नानृताः ॥ ८९
सर्वे लक्षणसम्पन्नाः सर्वे धर्मपरायणाः ।
दश वर्षसहस्राणि रामो राज्यमकारयत् ॥ ९०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षोडशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११६ ॥

॥ समाप्तं युद्धकाण्डम् ॥

—B1 damaged for 88^{cd} —^{c}) D10 11 काम, M1 2 काले (for काङ्क) Ñ1 V B D1–4 8 13 काले वर्षति —^{d}) D5 T1 2 M3 सुखकुच्छीड, G M5 °स्पर्शा च (for °स्पर्शश्च) —After 88, G2 M3 ins

3700* ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्या शूद्रा लोभविवर्जिता ।

89 M1 om 89 (cf v l 35) —^{a}) G1 सु (for स्व) D12 दारेषु (for कर्मसु) D1 2 च; G2 [ए]व (for प्र) Ś D6 12 स्वधर्मे च प्रवृत्तास्तु, Ñ V B स्वधर्मेषु प्रवृत्ताश्च, D3 स्वकर्मनिरताश्चासन्, D9 स्वकर्मे चानुवर्तते —^{b}) Ś Ñ V B D8 13 वर्णा, D4 दृष्टा, M3 दृष्टा (for तुष्टा) D1 4 9 स्वैश्च (for एव) N1 वर्मभि (for कर्मभि) D12 मानुषा सुपतस्थिता —^{c}) B1 आसीद् (for आसन्) G2 M3 4 5 रता (for परा) Ś D6 13 आत्मधर्मपरा लोका; D1–4 9 प्रजा धर्म(D5 भर्तृ)परा (D1 °रता) सदा D12 सर्वे धर्मेरता आसन् —^{d}) Ś Ñ V B D8 11 T1 2 रामे राज्य(D12 °ज्यं) प्रशासति, D1 4 9 13 मानृते वत(D5 सर्वं)त न(D12 स)त —After 89 V1 reads 85–87 while B4 ins. 3703* (followed by 3704* and 3705*), whereas D12 ins.

3701* व्यवस्थितस्तथा सर्वां सवरेषु कर्मणा । (sic)

90 M1 om 90 (cf v l 35) V2 om 90^{cd} B1 reads 84^{cd} and 90 after 3692* —^{a}) N V1 2 B D1–4 9 11 M3 सर्वे (for सव) N1 V1 B1 2 4 D1 2 5 सवश ; D4 6 T1 2 G1 2 M1 3 सयुक्ता ; D12 सपूर्णा (for सम्पन्ना) —^{b}) N1 V1 B2 M3 सव (for सव) N1 V1 B1 2 पराचण (for परायणा) B2 4 D12 सर्वशास्त्रविशारदा (B4 °द) ; D1–4 9 धर्मकामार्थ सदा (D9 °तत्पर) —After 90^{ab}, Ś D6 (86^{c}–87) 12 read 85–87 (including star passage) —After 90^{c}, Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 G2 3 M3 ins, V2 M3 (before 90^{d} [1]) ins 1 2 only before 90^{d}

3702* दश वर्षशतानि च ।
एव गुणसमायुक्ता

([l 2] Ś D1–4 8 9 13 लोके(D12 °तान्)सवशो D5 G2 M3 4 भाक्तुमि सर्वे लोकान्, G3 तान्ने धर्म्यं महायशा)

—M3 repeats 90^{d} after 3702* —^{d}) G2 महालोक प्रधास्यति —After 90, Ś Ñ V1 2 B1 2 D6 12 read 80–83 (including star passages), while V2 reads 80–81^{c}, whereas B2 repeats 3694* after 90 —After 90, D1–4 9 11 13 T1 2 G M3 4 5 (after 90^{d} [1]) ins, Ś Ñ V1 2 B1 2 3 (after second occurrence) (after 89) D12 ins after 83, V2 ins l 1–4 after 83 and cont l 6 after 3692*, D6 ins l 1–2 after 83 and l 4–15 after 72

3703* धन्य यशस्यमायुष्य राज्ञां च विजयावहम् ।
आदिकाव्यमिदं त्वार्षं पुरा वाल्मीकिना कृतम् ।
य शृणोति सदा लोके नर पापात्प्रमुच्यते ।
पुत्रकामश्च पुत्रान्वै धनकामो धनानि च ।
लभते मनुजो लोके श्रुत्वा रामाभिषेचनम् । [5]
समागम प्रवासान्ते लभते चापि बान्धवैः ।
प्रार्थितांश्च वरान्सर्वान्प्राप्नुयाद्राघवात् ।
कुटुम्बवृद्धि धनधान्यवृद्धि
स्त्रियश्च मुख्या सुखमुत्तमं च ।
श्रुत्वा शुभ काव्यमिद महार्थं [10]
प्राप्नोति सर्वां भुवि चार्थसिद्धिम् ।
आयुष्यमारोग्यकर यशस्य
सौभ्रातृक बुद्धिकर शुभं च ।
श्रोतव्यमेतन्नियमेन सद्भि
राख्यानमोजस्करमृद्धिकामैः । [15]

[D1–4 9 (repeats after l 6 of 3703[F]*) read l 1 after l 3 D5 G2 transp l 1 and l 2 —(l 1) Ñ2 V B2 D4 7 8 (second time) G1 2 धर्म्यं B1 धन D11 धर्मे, Cr m g as above (for धन्य) D1–4 9 (first time) इद पुराण (for धन्यं यशस्यम्) D5 T1 2 आरोग्य (for आयुष्य) N1 आर्यं च, D1 धन्यं, D4 9 (second time) T1 2 राज्ञे च (for राज्ञां च) —After l 1, D1–4 9 (after first occurrence) ins

3703(A)* नियत नियतेनैव वाल्मीकेन महात्मना ।

[D5 प्रयतं नियमेनैव D5 नियतेन मुनिना (for the prior half) D9 कृत वाल्मीकिना तदा (for the post half)], while D12 ins

3703(B)* रामायणस्य संक्षेपं तथा रामाभिषेचनम् ।

—D12 reads l 2 after l 6 of 3703(F)* —(l 2) Ś D9 पुरा वेदम् Ñ2 V2 महर्षेस्तु, Ñ1 B1 महर्षेस्तु; V1 B1 2 महर्षेण V2 इद वेदम् D4 महर्षेस्तु, D4 7 8 13 इदं चार्षं, D12 महर्षेः (for इद त्वार्षं) D12 आर्षं धर्मयुक्तं (for the

prior half). Ś D4 महद् (for पुरा). —After l. 2, Ś Ñ V B D12 ins.:

3703(C)* रामस्य चरितं रम्यं देवदेवस्य भास्वतः ।

[Ś1 D12 पश्य; V2.3 B4 दिव्य; B2 तस्य (for रम्यं). Ś D12 शाश्वत; B1.4 मानवः; B3 भक्तितः (for भास्वतः).];

while D4 ins.:

3703(D)* पुराणं भारतं वापि रामायणमथापि वा ।
दत्त्वा यत्फलमाप्नोति पार्थ तच्छ्रेन वर्ण्यते ।
यत्फलं तीर्थयात्रायां तत्फलं यज्ञयाजिनाम् ।
कपिलाय च सहस्रेण सम्यग्दत्तेन यत्फलम् ।
तत्फलं समवाप्नोति पुस्तकैकप्रदानतः । [5]
वाजपेयसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ।
तत्फलं समवाप्नोति पुस्तकैकप्रदानतः ।
तत्फलं समवाप्नोति विद्यादानान्न संशयः ।
धर्माधर्मौ न जानाति विद्याविरहितः पुमान् ।
तस्मात्सर्वत्र धर्मार्थं विद्यादानरतो भवेत् । [10]
त्रैलोक्यं चतुरो वर्णाश्चत्वारश्चाश्रमाः पृथक् ।
ब्रह्माद्या देवताः सर्वे विद्यादाने प्रतिष्ठिताः ।
चतुर्युगाणि राजेन्द्र पञ्चमहातिसंख्यया ।
वसेद् विष्णुपुरे नित्यं पूज्यमानः सुरोत्तमैः ।
क्षितिं चाक्रम्य तत्पश्चाद् राजा भवति धार्मिकः । [15]
हस्त्यश्वरथसंपन्नो दीर्घायुर्नीरुजो भवेत् ।
पुत्रपौत्रैः परिवृतो जीवेच्च शरदः शतम् ।

—Thereafter D4 ins.:

-युद्धकाण्डः । समाप्तोऽयं युद्धकाण्डः ॥ श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

—Ñ2 damaged for l. 3. Ś D12 repeat l. 3 after l. 1 of 3709*. —(l. 3) M3 यद् (for यः). Ś Ñ1 V B D12 (Ś D12 first time) शृणुयाच्च (for यः शृणोति). D4 पुरा (for सदा). Ś D1-4.6.11 (Ś D12 second time) सतां मध्ये (for सदा लोके). D12 यच्छृणोति च भक्त्या ये (sic), M3 यः पठेच्छृणुयाल्लोके (for the prior half). D12 पापैः (for पापात्). D6 T2.3 M3 विमुच्यते. Ś Ñ1 V1.3 B D12 G (ed.) (Ś D12 first time) स वै (B2 परि- G [ed.] स वि-) मुच्येत किल्बिषात् (for the post. half). —After l. 3 (first time), Ś D12 ins.:

3703(E)* कविना प्रथमेनैव वाल्मीकिमहर्षिणा ।

[Ś2 D12 वाल्मीकिना महात्मना (for the post. half).]

—(l. 4) B2 D6 -कामाद् (for -कामश्). M3 तु (for first च). D12 सभेद्युर्च (for च पुत्रार्थे). B3 om.; L (ed.) धनकामा (for °कामो). B4 धन तथा; D12 लभेद्धन (for धनानि च). D1-4.6 पुत्रार्थी लभते पुत्रान् (D6 °त्र च)नार्थी लभते धन (D6 धनमेव च). —D12 om. l. 5-7. D1-4.6 om. (hapl.) l. 5. —(l. 5) M3 मानुषे. Ñ V1 B2.3 D6 T2.3 लभते मनुजा, B3 प्राप्नोति मानवो; B4 स प्राप्नोति नरो (for लभते मनुष्यो). Ś Ñ V1.3 B D4.13 राघवं चेप्सितं (for राममभिप्सितम्). —After l. 5, Ś Ñ V B D1-4.10-13 (V3 D12 after l. 4) T2.3 G M1.2.5 ins.; D1-4.9 ins. l. 1 and l. 3-10 after l. 4 and l. 6 of 3703* respy.; G (ed.) ins. l. 1-2, 12 and l. 10 after l. 5 and l. 2 of 3703* respy.:

3703(F)* लभते पतिकामा हि पतिं कन्या मनोरमम् ।
समागमं प्रोषितैश्च लभते बन्धुभिः प्रियैः ।
राघवेण यथा माता सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।
भरतेन च कैकेयी जीवपुत्रास्तथा स्त्रियः ।
समागता महाभागा सीता चापि यशस्विनी । [5]
तथा रामायणं श्रुत्वा प्राप्नोति प्रियसंगमम् ।
शृण्वतः पठतश्चैव सर्वपापं प्रणश्यति ।
महीं विजयते राजा रिपूंश्चाप्यधितिष्ठति ।
श्रुत्वा रामायणमिदं दीर्घमायुश्च विन्दति । [10]
रामस्य विजयं चेमं सर्वमक्लिष्टकर्मणः ।
लोकनाथस्य कृत्स्नस्य सर्वे प्राञ्जलयो नराः ।
शृणोति य इदं काव्यमार्षं वाल्मीकिना कृतम् ।
रामस्य चरितं दिव्यं नास्ति तेषां पराभवः ।

[D5-7.10.11 T2.3 G M2.3.5 om. l. 1-2. —(l. 1) Ñ1 [अ]पि; D1-4 च (for हि). D6 विद्याकामो लभेद्विद्यां; D12 पतिः कन्या च लभते (for the prior half). —Ñ2 damaged for the post. half. D1 transp. पतिं and कन्या. D12 वरोत्तम (for मनोरमम्). —For l. 2 cf. l. 6 of 3703*. —(l. 2) D12 प्रक्षितैश्च (for प्रोषितैश्च). L (ed.) लभते. D12 transp. लभते and बन्धुभिः. V2 सह; D12 पठन् (for प्रियैः). —After l. 2, D12 ins.:

3703(F¹)* त्रिविधश्रवणात्सम्यङ्निर्मुच्येतीह मानवः । (sic)

—(l. 3) D1-4.9 [इ]व (D5 च; D6 [ए]व; D8 om.) कौसल्या (for यथा माता). Ś Ñ V B D4.12.13 यथा रामेण कौसल्या (for the prior half). D3 वै; D8 om. (subm.) (for च). —After l. 3, B2 ins.; B4 ins. l. 4-5 only after l. 8:

3703(F²)* पतिं प्रवासिनं दृष्ट्वा प्राप्नुवन्ति स्त्रियस्तदा ।
कार्ये रामायणं श्रुत्वा प्राप्नोति विजयं नृपः ।
जायते राजपुत्रश्च निश्चयं वरागत ।
गङ्गायमुनयोर्मध्ये स्नानस्य व्याधितस्य च ।
तत्फलं समवाप्नोति श्रुत्वा रामायणं नरः । [5]

[(l. 4) B4 [उ]शेषणस्य (for व्याधितस्य).]

—B3 om. l. 4-8. —(l. 4) D8 तु; M3 [इ]व (for च). Ś D12 जीवत्पुत्राद्. —G1 om. from च up to स्व in 3703 (F²)*. D5-6.9.13 समे(D6 तेन)ता प्रियवादिना (D4.6.9.13 °नी) (for the post. half). —After l. 4, M3 ins.:

3703(F³)* भविष्यन्ति सदानन्दा पुत्रपौत्रसमन्विताः ।

—D1-7.10.11 T2.3 G2.3 M2.3.5 om. l. 5-7. Ñ V B1.2.4 D12 om. l. 5. —(l. 5) D8 च रामेण (for महाभागा). Ś1 D12 तपस्विनी (for यशस्विनी). D6 यथा रामेण मैथिली (for the post. half). —(l. 6) Ś D12 यथा; V1 यथा; V2 नरो;

D6 बाप (for तथा). Ś D12 रामायणी. D6 सगति (for -संगमम्). D2 प्रियमाप्नव. —Ñ V B1.3.4 om. l. 7. D3 reads l. 7 after l. 1 (r.) of 3703*. —(l. 7) D1 पठतां शृण्वतां चैव, D13 शृण्वन् पुस्तकं वापि (for the prior half). Ś1 D3 सर्वं (for सर्वे). D1 प्रशाम्यति (for प्रणश्यति). D4 तथा रामायणं श्रुत्वा स पापात् मुच्यते नरः (hypm.). —D3-7.10.11 T1.3 G M3.5.6 read l. 8 before l. 3. —(l. 8) Ñ V B1.3.4 तथा, G1 श्रुत्वा (for महीं). T2.3 विदधते (for विजयते). D1-4.6 शत्रून्, D6 T2.3 पुरीं, Ct as above (for रिपून्). Ś Ñ V B1.3.4 D2.13 शत्रुनाश(V2.3 B1.3.4 D13 °शि) विनश्यति, D12 शत्रु योध्यमितिष्ठति (for the post. half). —B4 om. l. 9-10. D6 om. l. 9. —(l. 9) D1-4 पुण्य (for इदं). Ś Ñ V B1-3 D2.12 श्रुत्वा काव्य(Ñ1 चाप)मिदं पुण्य (for the prior half). —D4 om. from the post. half up to the prior half of l. 10. —After l. 9, Ś D2.13 ins.:

3703(F⁴)* श्रुत्वा रामायणं यो वै भूमिदानं समाचरेत् ।
स भवेत्पृथिवीपालश्चक्रवर्ती पुनः पुनः ।
गोभूमिरत्नदानानि सोमांश्च विपुलांस्तथा ।
दातव्यं श्रद्धयानेन श्रवणं स्वर्गमिच्छता ।

[(l. 3) D13 भूहिरण्य (for भूमिरत्न-). Ś1 lacuna for दानानि —(l. 4) Ś1 (with hiatus) श्रवण (for श्रवणं).]
—D13 om. l. 10-13. V2 om. l. 10. —(l. 10) D5 G1 M3.5.6 [प]त्र (for [इ]म) Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-4.6.7.12 इदं(D1.6 °द) तु(Ś Ñ1 B2 D3.12 च) विजय चित्र(B1.3 जित्वा, D1-3.6 श्रुत्वा), G(ed) इदं तु चरितं चित्रं (for the prior half). Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-4.6.8 रामस्य (for सदम्). —After l. 10, B1.4 (after l. 11) ins.:

3703(F⁵)* तेषामभीष्टफलदं श्रुतं तु भुवि जायते ।
[B4 भुवि प्र (for तु भुवि).],

while D1-4.6 (after l. 2 of 3709*).12 (after l. 9 of (3703[F]*) ins.:

3703(F⁶)* वेदविच्च भवेद्विप्रः क्षत्रियो राज्यमाप्नुयात् ।
धनं धान्यं तथा वैश्यः शूद्रः श्रवणमाप्नुयात् ।

[(l. 1) D6 वेदान्विद् (for वेदविच्च) D12 द्विजश्च वेदान्लभते (for the prior half) —(l. 2) D2.4 धन- (for धनं). D1 धनवांश्च (for धनं धान्यं) D12 धनधान्यवान्वैश्य (subm.) (for the prior half). D6.13 शूद्रश्च सुखमाप्नुयात् (for the post. half).

—D1-4.6 om. l. 11-13. D6-9.10.11 T2.3 G1.2 M3.5.6 om, Ñ2 damaged for l. 11. B2 reads l. 11 for the first time after 3703(F²)* repeating it here. —(l. 11) V1 B2 रामस्य, B3.4 हि सदा, B2 (both times) श्रेयस्य (for श्रवणस्य). V2 श्रुत्वा (for सर्वे). B4 श्रूयते पठितं (for सर्वे श्रावयेत्). V1 जनाः (for नराः). —B4 om. l. 12-13. V4 reads l. 12 and l. 3-5 of 3692* after 81**, B2 repeats l. 12 after l. 13 of 3703 (F)*. D7.10.11 G2 repeat l. 12 after l. 6 of 3703*. —(l. 12) D7.10.11 G2 (all second time) शृण्वति (for शृणोति) Ś Ñ V B1.2.3 (both times) D2.12 शृण्व(D13 °णो)ति लोके श्व(Ñ1 वै चे)दम् (for the prior half). D7.10.12 G2(all both times) पुरा, D13 काव्य (for आर्षं). —After l. 12, D3.6 T1.2 G1(om. up to स).2 M3.5.6 ins., D7.10.11 G2 ins. after l. 7 (first time), D1 ins. after l. 10 (due to om.):

3703(F⁷)* श्रद्दधानो जितक्रोधो दुर्गाण्यतितरत्यसौ ।

—V2 D3-7.10.11 T2.3 G M3.5.6 om. l. 13. —(l. 13) Ś B2 D3.12 रम्य (for दिव्य). Ś1 भवाभय (for पराभव).] —G(ed) om. l. 6. —(l. 6) V2 D6.10.11 समागम Ś Ñ1 V1 D2.3.6.12 प्रवासिन्यो, Ñ2 V1 B1.3 प्रवासिनां (V1 °नो), B2 प्रोषितानां, B1 D6 प्रवसितां, D1 लभते वै, G2 प्रवासी तु (for प्रवासान्ते) D4 समागता भवन्ते वै (for the prior half). —Ñ2 damaged from लभते up to l. 7. Ñ1 V1.3 B लभेते (for लभते). Ñ1 चाशु, G2 इह (for चापि). V2 D7.10.11 रमते स्व. Ś1 D6 मातृश्च, Ñ1 B1.3 बान्धवा, D3 मानवै (for बान्धवैः) D1.6 बान्धवैश्च प्रवासिभि (for the post. half). —D1 om. l. 7-9. D1-3.5 om. l. 7. —(l. 7) B5 ते प्रार्थितांश्च (hypm.), D7.10.11 G2 ते प्रार्थितान् (for प्रार्थितांश्च). Ś D6 प्राप्नुवति, B1 अप्नुवति, M2 प्राप्नुयाद् (for प्राप्नुवन्ति). D1-7 T1 हि (for [इ]ह). Ś Ñ1 V1.3 B D6.12 यथेप्सितान् (for [इ]ह राघवात्). —After l. 7, Ś Ñ V1.3 B D1-9 (after 3703[F⁷]*)-11 T1.3 G M3.5.6 ins.:

3703(G)* श्रवणेन सुराः सर्वे प्रीयन्ते सम्प्रशृण्वताम् ।
विनायकाश्च शाम्यन्ति गृहे तिष्ठति यस्य वै ।
विजयेत महीं राजा प्रवासी स्वस्तिमान्व्रजेत् ।
स्त्रियो रजस्वलाः श्रुत्वा पुत्रान्सूयुरनुत्तमान् ।
पूजयंश्च पठंश्चेममितिहासं पुरातनम् । [5]
सर्वपापैः प्रमुच्येत दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
प्रणम्य शिरसा नित्यं श्रोतव्यं क्षत्रियैर्द्विजात् ।
ऐश्वर्यं पुत्रलाभश्च भविष्यति न संशयः ।
रामायणमिदं कृत्स्नं शृण्वतः पठतः सदा ।
प्रीयते सततं रामः स हि विष्णुः सनातनः । [10]
आदिदेवो महाबाहुर्हरिर्नारायणः प्रभुः ।

[Ñ2 illeg. for l. 1. —(l. 1) Ś1 श्रवणे समता. सर्वे, B2 शिवाद्य देवपर्वा (for the prior half). D6 स प्र, D10.11 परि- (for सं‍प्र). Ñ1 V1.3 B1-3 पठतां श्रृण्वतां (B1 °तां), B4 रमणोत्सुका, D1 G1.3 M2.4 संप्रशृण्वतां (for संप्रशृण्वताम्). Ś D2.12 प्रसन्ना वरदास्तस्य; D3 पूजयेत् सर्वदेव हि (for the post. half). ⊗ Ct संप्रशृण्वताम् इति पाठः. ⊗ —(l. 2) B4 om. from स्य up to है. Ñ2 B2 यत्र (for यस्य). —Ś Ñ V1.3 B D2.12 om. l. 3. —(l. 3) D7 प्रवासात् (for प्रवासी). D7 रणे, D10.11 T2 भवेत् (for व्रजेत्). —Ñ2 damaged for l. 4-5. —(l. 4) Ś1 स्त्रियो रजस्वला, Ś1 Ñ1 V1.3 B D2.12 श्रुत्वा च (Ś2

D$_{6,13}$ वै) स्त्रियः सुता (for the prior half). Ś Ñ$_1$ V$_{1.3}$ B D$_{6.13}$ प्रमु(D$_{12}$ विप्री)यं(Ś$_2$ lacuna)ते सुतान्सुभान् (V$_{1,2}$ B$_{1.3.4}$ शुभान्सुतान्) (for the post. half). —D$_5$ reads l. 5-6 before l. 10 of 3703(F). —(l. 5) Ś$_1$ D$_5$ पठेच्च (for पठन्). Ś$_1$ D$_{5.8.10}$ G$_{2.3}$ M$_3$ चेमम्; Ś$_2$ B$_{1.2.4}$ T$_3$ चेत्र(with hiatus); D$_{7.10.11}$ चैवम्; T$_3$ चैनम (for चेदम्). D$_3$ तथैवेदम्. Ś$_1$ D$_5$ शृण्व-श्रद्धासमन्वित:(D$_5$ °न्वितो नर:); Ś$_2$ Ñ$_1$ V$_{1.3}$ B$_{1-3}$ D$_{13}$ शृण्वञ्च (Ś$_2$ °ण्वन् [sabın.]) श्रद्धयाः; B$_4$ शृणोति मनुजा नरः (for the post. half). —D$_{11}$ om. l. 6. —(l. 6) D$_5$ G$_{1.3}$ M$_{1.2}$ -पापाद् (for -पापैः). G$_3$ वि- (for प्र-). Ś$_1$ Ñ$_1$ B$_4$ D$_{6,13}$ -पापविमुक्ता(D$_5$ °मुक्त)त्मा; Ñ$_2$ V$_{1.3}$ B$_{1.2}$ -पापविनिर्मुक्तो; B$_3$ -पापविमुक्तात्मा. Ś$_1$ छिखित्वा यः स शुद्धात्मा (for the prior half). G$_3$ अनुत्तमान् (sic) (for अवाप्नुयात्). —After l. 6, Ś B$_3$ D$_{6.13}$ ins ; Ñ(Ñ$_2$ illeg.) V$_{1,2}$ B$_{1.3.4}$ ins. l. 2 only after l. 6; while D$_{1-4.5}$ cont. l. 1 only after 3703(F^5)*:

3703(G^1)* श्लोकपाद पठेद्यस्तु विष्णुलोकं स गच्छति ।
श्रद्धानस्य सतत तद्भक्तस्य विशेषत: ।
प्राप्नोति स हरेर्लोकं स महात्मा महायशा: ।

[B$_3$ reads l. 1 in marg. —(l. 1) D$_5$ -म्रात्र (for -पाद). Ś$_1$ D$_5$ विष्णोर् (for विष्णु-). —(l. 2) Ś B$_3$ D$_{6.13}$ श्रद्धधान(Ś$_2$ lacuna up to न)स्तु(B$_3$ °श्च) (for श्रद्धानस्य). Ś D$_{6.12}$ भक्तश्चैव (for तद्भक्तस्य). —B$_3$ om. l. 3.]

—Ś D$_{6.13}$ om. l. 7-10. Ñ V$_{1.3}$ B om. l. 7-9. —(l. 7) G$_3$ reads the prior half of l. 9 in place of the prior half of l. 7 repeating it in its proper place. T$_3$ (also) द्विजै. (for द्विजाद्). —(l. 8) T$_3$ M$_3$ -लाभ (for -लाभयु). —(l. 9) D$_5$ T$_{2.3}$ भाव्य, D$_5$ नित्य (for कुलस्य). M$_3$ तदा; Ct as above (for सदा). —(l. 10) Ñ V$_{1.2}$ B भगवान्विष्णु: (for सतत राम:). Ñ$_2$ V$_{1.3}$ B रामो महायशा: (for विष्णु सनातन:). Ñ$_1$ स सुखी प्रियदर्शन: (for the post. half). —D$_5$ om. l. 11. —After l. 11, V$_1$ ins :

3703(G^2)* ददाति परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचते ।

—Thereafter V$_1$ cont.; while Ś Ñ V$_3$ B D$_{6.13}$ ins. after l. 11. :

3703(G^3)* द्विजश्च वेदान्सकलानवाप्नुयात्
राज्यं च राजन्यवर सुखागतम् ।
धनानि वैश्यश्च सुखानि चैव
तथैव शूद्रोऽपि परां च सद्गतिम् ।

[(l. 1) B$_{1.3}$ विप्रश्च (for द्विजश्च). Ś D$_{6.12}$ [ऽ]पि (for च). —(l. 2) D$_{12}$ राजवर: (for राजन्यवर.). B$_{1.3}$ तथैव (for सुखागतम्). —For l. 1-2, Ñ$_1$ subst. :

3703(G^3 A)* द्विजश्च सुखसंयुत: स्वर्गलोकमवाप्नुयात् ।
सुखं राज्यं च लभते राजन्यश्च सुखागतम् ।

—(l. 3) B$_1$ तु; B$_2$ om. (for च). B$_1$ वै लभेत् (for चैव). Ś Ñ$_1$ D$_{6.13}$ च सुखेन वै लभेत् (Ś$_2$ lacuna from न); B$_3$ लभते तथैव (for च सुखानि चैव). Ñ$_2$ वैश्यश्च सुखेन लभते तथैव. —Ñ$_2$ damaged for l. 4. —(l. 4) B$_3$ सुखं च (for तथैव). Ś D$_{6.13}$ तु (for इपि). V$_3$ B$_4$ शूद्र: प्राप्नोति; B$_2$ शूद्रो लभेत (for तथैव शूद्रोऽपि). Ś V$_3$ B$_{3.4}$ D$_6$ च सगतिं; V$_1$ गतिं ते (for च सद्गतिम्).]

—Thereafter, Ñ$_1$ cont. :

3703(G^4)* धनस्य धान्यस्य च संचय स्त्रिय:
सुखं च नित्यं लभते तथोत्तमम् ।

—Then Ñ$_1$ ins. :

लङ्काकाण्डे सम्पूर्णम् ॥

—After l. 11, M$_3$ K (ed., within brackets) ins. :

3703(G^5)* साध्वादरामो [K(ed.)रोगो.] रघुश्रेष्ठ श्रेष्ठे लक्ष्मण उच्यते । —After l. 7 of 3703*, G(ed.) ins. :

युद्धकाण्डं समाप्तं । रामायणं समाप्तम् ।

—Ñ$_1$ om. l. 8-15. V$_3$ om. l. 8-11. D$_4$ om. l. 8-9. Ś D$_{6.12}$ read l. 8-11 twice D$_{1-3.5}$ transp. l. 8-11 and l. 12-15. —(l. 8) Ś D$_{6,12}$(all first time) कुलस्य (for कुटुम्ब-). B$_1$ -वित्त (for -वृद्धि). Ś D$_{6.13}$(all first time)-सतुलां, Ś Ñ$_2$ V$_3$ B D$_{2.8.9.12.13}$(Ś D$_{6.13}$ second time) संचय (for second -वृद्धि). —(l. 9) Ś$_2$ (second time)moth-eaten for सुखमुत्तमम्. Ś D$_{1.2.8.9.12}$(Ś D$_{6.12}$ second time) सदा, D$_5$ तदा, D$_6$ वा (for च). Ś Ñ$_2$ V$_3$ B D$_{6.13}$(Ś D$_{6.12}$ first time) स्त्रियश्च पुत्रान्सुखमेव चोत्तम, D$_{13}$ स्त्रिय **** स्वमाप्नुवन्ति(lacuna). —(l. 10) D$_{6.8}$ T$_{2.3}$ [अ]न्वहं, D$_{13}$ महा-; M$_{2.3}$ सुख (for शुभ). Ś Ñ$_2$ V$_3$ B D$_{6.8.12}$ (Ś D$_{6.12}$ first time) रामस्य शृण्वन्निति(Ś$_2$ lacuna up to तं)महात्मन:; Ś D$_{1-3.8.9.12}$ (Ś D$_{6.12}$ second time) लभेत लक्ष्मी विपु(D$_1$ °म)लं नरोत्तमो. —(l. 11) Ś$_1$ D$_{6.13}$(all first time) चार्थान्; Ś$_2$(first time) धर्मान्; D$_{13}$ यशांद् (for सर्वा). Ś Ñ$_2$ V$_3$ B D$_{6.12}$(Ś D$_{6.12}$ first time) इह (for भुवि). Ś D$_{6.13}$ विपुलां श्रिय(D$_{13}$ °ज यश)श्च (for भुवि चार्थसिद्धिम्). Ś D$_{1-3.8.9.12}$(Ś D$_{6.12}$ second time) यथाभिषेकं भुवि रामलक्ष्मणौ(D$_{2.9}$ °णाविति). —After l. 11 (transp.), D$_5$ ins. :

3703(H)* रामायण महापुण्यं य: शृणोति नर सदा ।
आयुरारोग्यमैश्वर्यं तस्यैनर्विनय स्थिरम् ।

—D$_{13}$ om l. 12-15. D$_4$ om. l. 12-13. —(l. 12) Ś Ñ$_2$ V$_{1.3}$ B D$_{6.12}$ आरोग्यमायुष्यमयो(Ś D$_{6.13}$ °मिद); D$_{3.5}$ आरोग्यमायुष्यकर (for आयुष्यमारोग्यकर). V$_2$ धनप्रद, D$_3$ यशस्यं (for यशस्य). —(l. 13) M$_3$ Cg सुख (for शुभ). D$_{1-3.5}$ बुद्धि(D$_1$ वसु, D$_3$ पुत्र)विवर्धन च; G$_1$ बुद्धिकर च धर्म्यं (for बुद्धिकर शुभ च). Ś Ñ$_2$ V$_1$ B D$_{6.12}$ धन्य महद्(Ś$_1$ महद्; B$_{3.4}$ हित च)श्रवण तु(Ś$_2$ Ñ$_2$ B$_{3.4}$ च)पुण्य(Ś$_2$ नित्यं); V$_2$

धन्य यशस्य च तथा सुपुण्य.—Ś2 om. l. 14–15.—(l. 14) Ś1 B2.4 D3.11 नियत हि(B4 च); Ñ2 B1.3 D1–3 नियतैश्च (Ñ2 °हि); D4 नियत (for नियतेन). D5 सिद्धि (for ऋद्धि). V3 नियत महर्षेः.—(l. 15) D6 M2 कर्णरसम्; D9 कर्णरसलम् (for ओजस्करम्). D8 वृद्धि- (for ऋद्धि-). Ś1 Ñ2 V1.3 B D4.8.11 यश(Ś1 B2.4 D3.12 करे)स्करे वृद्धि(Ś1 V3 वृद्धि. B2.4 पुण्य ,करं च नित्य, D1.4 आख्यानमुत्तमं, D1 °स्वस्त)मु(D2 °र वु)द्धिकामैः, D3 आख्यानसुवंस्करमथ स्मृ (sic?).]

—Thereafter Ś1 V2.3 B D4.8.11 cont.; while Ś2 ins. after l. 13 of 3703* (owing to om.):

3704* मुनिकृतमिति दिव्यं ह्यादिकाव्यं त्रिलोके
निगदितमिदमार्थं पुण्यमत्यद्भुतं च।
रघुकुलवरजन्मख्यापनं पुण्यकीर्ते-
र्दनुतनयनिहन्तुर्लोकनाथस्य विष्णोः।

[(l. 1) Ś D3.12 ऋषि- (for मुनि-). V3 अथ दिव्य, B4 इदमार्थं (for इति दिव्यं) D4 अकृतमथ दिव्य.—(l. 2) V3 मुनदितम्. Ś D3.13 आर्ष (for आर्य) B4 इति दिव्य (for इदमार्य). Ś D3.13 रामवृत्त दशार्थं, V3 पुण्यद अद्भुत च (for पुण्यमत्यद्भुत च).—(l. 3) D4 om. -वर-.—Ś2 moth-eaten from ख्या up to र्दनु in l. 4. Ś1 V1.3 D3.12 -ख्यापन, B1.3 D4 -[आ]ख्यापन (for -ख्यापन). V3 ** कीर्ति-; B4 पुण्यकारैः; D3.12 °कीर्तेः (for पुण्यकीर्तेः).—V1.3 illeg. for l. 4.—(l. 4) D4 °वैरि तु(sic) (for -निहन्तुः). Ś2 ***स्य (moth-eaten) (for लोकनाथस्य).]

—Thereafter V1.3 B4 further cont.:

3705* इति षष्ठमिदं काण्डं युद्धकाण्डमिति स्मृतम्।
सर्गाणां तु शतं चैव पञ्चसर्गास्तथैव च।
काण्डेऽस्मिंश्च तथा सम्यक् श्लोकानां चापि कथ्यते।
षट् श्लोकसहस्राणि पञ्चश्लोकशतानि च।

[(l. 1) V3 om. षष्ठमिदं काण्डं.—(l. 2) V3 सहस्र (for सर्गाणां). B4 च (for तु).—(l. 3) B4 दृश्यते (for कथ्यते). V3 वदामी ते(sic) (for चापि कथ्यते).—(l. 4) V1 ** श्लोक, V3 चतार्थं च (for षट् श्लोक).]

—Thereafter V1 ins.

लङ्काकाण्डं समाप्तमिति ॥।

while V3 ins.

युद्धकाण्डः समाप्तः। शुभमस्तु।

whereas B4 ins.

लङ्काकाण्डं समाप्तं ॥ समाप्तमिदं लङ्काकाण्डम् ॥ ० ॥

—After 3703*, Ñ2 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्तं ॥ श्रीरामाय नमः। श्रीहनूमते नमः।

—After 3704*, B1 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्तं। ॐ नमो रघुनाथाय। ॐ तत्सत्। श्रीनारायणशर्मणो लिखितेयं पुस्तकं च श्रीनारायणस्य। शुभमस्तु शकाब्दाः। शके वह्नि ग्रहे बाणे चन्द्रे च परिसंख्यिते। शकेन लिखितो यस्तु श्रीनारायणशर्मणा। ॐ हरिं शरणं भजे॥ श्रीरस्तु।;

while B3 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्तं ॥ श्री श्रीरामः लेखके श्रीरस्तु। शकाब्दाः १७२० श्रीव्रजकिशोरदेवशर्मणो लिपिरिय-श्रीदेवनाथसिंहस्य ग्रन्थमिदम् ॥

whereas B3 (marg.) cont. after 3704*:

3706* वाल्मीकेर्वक्त्रनामलेन्दुगलितं हृद्यं परं पावनम्
शून्यं यागमृतं पिबन्त्यनुदिनं ये श्रोत्रपात्रैर्नराः।
विष्णोः सन्निहितं चराचरगुरोः रामायणे सादरात्
तेषां श्रीभवने वसत्यनुदिनं नश्यन्ति चापदः॥

whereas D4 cont.:

3707* वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा।
आदावन्ते च मध्ये च हरिः सर्वत्र गीयते।
गोभूम्यन्नसुवर्णं च वस्त्राण्याभरणानि च।
दद्यात्तु वाचकं सर्वं राघवप्रीतिकाम्यया।

—Thereafter D4 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्तं ॥ छ ॥ शुभं भवतु ॥ श्रीरस्तु ॥ संवत् १७८८ वर्षे मासोत्तमशुभकारीकार्तिकमासे शुक्लपक्षे तृतीया गुरुवासरे लिखितं इदं पुस्तकं ॥ श्रीरस्तु ॥ समाप्तोऽयं युद्धकाण्डः ॥

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते।

॥ श्रीरस्तु ॥ श्रीरामचन्द्राय नमः ॥ श्री ॥ वाल्मीकिरामायणे युद्धकाण्डोऽयम्।

—D11 cont. after 3704*; whereas Ś1 ins. after colophon:

3708* काण्डेऽस्मिन्परिसंख्याता कथितं तत्त्वबुद्धिना।
सर्गाणां द्वे शते चैव पञ्चसर्गसमन्विते।
षष्ठी श्लोकसहस्राणि पञ्च श्लोकशतानि च।
वृत्तान्ताश्च समाख्याताः सप्तविंशं च संयुताः।

[Before l. 1 Ś1 ins. ॐ.]

—Thereafter Ś1 ins.:

श्रीगणेशाय नमः ॥ शुभम् ॥ अत उत्तरकाण्डो भविष्यति ॥ while D12 ins.:

॥ ॥ समाप्तोऽयं युद्धकाण्डः ॥ ॥ ॥ राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम.

—After 3703*, D4.6 T3 (after colophon) G M1.2.4 (D4 G M3.4.5 l. 1–5 only) ins.; Ś D1–4.11 (Ś D12 after 3703(E1)*) cont. l. 1 only after 3703(A)*; D7.10.11 cont. l. 1–6 only after 3703(G)*; D9 cont. l. 1–2 only after 3703(G)* (reading l. 1 for the

first time after 3703[A]* repeating it here), M1 ins. before colophon

3709* एवमेतत्पुरावृत्तमाख्यानं भद्रमस्तु व।
प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम्।
देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति ग्रहणाच्छ्रवणात्तथा।
रामायणस्य श्रवणे तुष्यन्ति पितरस्तथा।
भक्त्या रामस्य ये चेमां संहितामृषिणा कृताम्। [5]
ये लिखन्तीह च नरास्तेषां वासस्त्रिविष्टपे।
रामेति यत्परं ब्रह्म तद्विष्णोः परमं पदम्।
तस्माद्धि पठत श्रुत्वा मुक्तिभाजो न संशयः।
ये शृण्वन्ति नरा यस्मात्तस्य पूजां च कारयेत्।
गोरत्नधनधान्यानि वस्त्रग्रामादिकानि च। [10]
अन्नानि च विचित्राणि वस्त्रमाल्ययुतानि च।
श्रुत्वा समर्चयेद्विद्वान्भक्त्या तस्यातिभक्तितः।
पुराणस्य च वक्तारं पूजयेद्भक्तितः सदा।
रामायणस्य वक्तारं पूजिता वृद्धिमाप्नुयात्।
राघवं कल्पयित्वा तु श्रुत्वा बुद्ध्या प्रयत्नतः। [15]
इतिहासस्य वक्तारं पूजिता मुक्तिमाप्नुयात्।
रामायणे समाप्ते तु वाचकं यो न पूजयेत्।
मूको भवति पापाग्निः सप्त चैव तु मानवः।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन राघवप्रियकाम्यया।
वाचकं पूजयेद्भक्त्या वस्त्रालंकारभूषणैः। [20]
तेन प्रीतो हरिर्विष्णुस्तत्सायुज्यमाप्नुयात्।

[M1 om. ll. 1–2, 7, 8, 15, 17–21. M3 om. ll. 1–2. D1 G1 read ll. 1–2 after l. 6. —(l. 1) D2 यत्त्म् (for भवम्) M2 एकं तदा (for एतत्पुरा). D5 पुराख्यानम्, D6 पुनरा ख्यम् (hypm.) D3.4.11 आख्यान (for आख्यान). G1.2 न (for व). D1 न शुभदं (for भद्रमस्तु व). —After l. 1, Ś D12 repeat l. 3 of 3703*. —After l. 1, D1.6 (after the first occurrence of l. 1) ins.:

3709(A)* सर्वार्थसिद्धो भवति य इमां शृणुते कथाम्।

[D5 सर्वथा (for सर्वार्थ). D4 इमां (for इमां). D5 शृणु यात् (for शृणुते). D1 नरः (for कथाम्).]

—(l. 2) D5 प्रव्याहरति (for प्रव्याहरत). D5 विश्रम (for विस्रब्ध). —G1 om. ll. 3–4. —(l. 3) D5 तुष्यति (for तुष्यन्ति). M1 *******ष्यति (damaged) (for the prior half). D1 G1 प्रहासन, D5 T2.3 प्रहास (for ग्रहणात्). D6 M1 तदा (for तथा). —(l. 4) M3 श्रवणात् (for श्रवणे). D6 G1.2 M3 तुष्यति (for तुष्यन्ति). D7 तदा, D10.11 सदा (for तथा). —(l. 5) D5 भक्त्या (for भक्त्या). G1.2 मुनिना, Ct as above (for ऋषिणा). D5 G2 कृत. —(l. 6) G1 M1.2 Cm लेखयति (for ये लिखन्ति). D1 G1 M1 लिखति च महामानव:, D5 T2.3 लेखयति च ये मर्त्यः (D6 महात्मानवः), G2 लिखति ये केचिन्नराः (for the prior half). ⊛ Ct ये ऋषिणा कृतां मुनिना कृतां रामस्य संहिताम्। रामायणमितीयर्थे। लिखन्ति च आत्मानन्दिनः त्रिविष्टपे सुरलोके। 'शुभमस्तीदावरणं भक्त्या च पाद दरमेव वा। य स्मारि मन्त्रः स्थलं मध्यमं पूज्यते सदा'। इति यत्नवत्। अत्र फलश्रुतिश्लोकाः कतकव्याख्याने नोपलभ्यन्ते ⊛. —T2.3 om. ll. 7–8. —D6 om. l. 11. —(l. 12) M1 श्रोता (for श्रुत्वा). D5 समर्चयेद्विप्रान् (for समर्चयेद्विद्वान्). —(l. 13) D4 तदा, T2 तथा (for सदा). —(l. 16) M1 मुक्तिमाप्नुयात् (for मुक्तिमाप्नुयात्). —(l. 18) D6 च (for तु). —(l. 21) T3 आप्नुयात् (for आप्नुयात्).]

—Thereafter T2 cont., while M1 ins. after colophon:

3710* कृतकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः।

—Thereafter M1 cont.:

3711* आपदामपहर्तारं दातारं सर्वसम्पदाम्।
लोकाभिरामं श्रीरामं भूयो भूयो नमाम्यहम्।
गोपालाय नमः।

Colophon. Before colophon M1 ins. 3709*. Ñ V B1.2.4 D4.8 (after 72).12 read colophon after 79. D1 reads colophon for the first time after 90 repeating it here. —*Kanda name*: N B1.2.4 D2.12 लङ्काकाण्डे. —After Kanda name Ś1 ins. आभ्युदयके, V1 B1 युद्धपर्वण्याभ्युदयिके, D1.2.8 (second time) आभ्युदयिके पर्वणि. D1.8 (V1 D4 before Sarga name).12 आभ्यु दयिके. —*Sarga name*: Ś N V B1.2.4 D1.2.8.9 Second time).12 रा(B1 श्रीरा)माभिषे(Ś1 moth eaten)क (D1 °क). B3 पाठादिमाहात्म्य. D1 रामराज्यवर्णन, D2 श्रीराम स्थित, D5 रामचन्द्राभिषेक, D7.10.11 सर्वजनपरिवृतस्य (D10.11 °स्य राजाधिराजस्य) श्रीरामचन्द्रस्य पट्टाभिषेकमहा ख्यान, D13 रामराज्य, G2 पट्टाभिषेक, G3 M3 श्रीरामपट्टा भिषेक (M3 षेचन). M1.2 श्रीरामचन्द्रपट्टाभिषेक. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 N1 V2.3 B1.4 D2.4.8.9 (second time).12.13 om. Ś1 112, N2 118, V1 111, B2 88, B3 109, D1 113, D3 114, D6.9 G M3.4 131, D1 (first time) 115, D10.11 130, T1 140, T2.3 142, M1 132, M2 133. B (ed.) 128. L (ed.) 110.

—After colophon Ś1 ins. 3708*.

—After last colophon, Ś1 ins.:

समाप्तोऽयं लङ्काकाण्डः॥

while B1 ins.:

समाप्तश्चायं लङ्काकाण्डः। —श्रीराम —श्रीराम —श्रीराम। धनदेवशर्मणस्य ग्रन्थो लिखितः — ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः —ॐ राम

श्रीरामचन्द्रप्रीत्यर्थं — श्रीरामकवचं लिख्यते

ध्यात्वा नीलोत्पलश्यामं रामं राजीवलोचनम्।
जानकीलक्ष्मणोपेतं जटामुकुटमण्डितम्।
सासितूणधनुर्बाणपाणिं नक्तंचरान्तकम्।
स्वलीलया जगत्त्रातुमाविर्भूतमजं विभुम्।
रामरक्षां पठेत्प्राज्ञः पापघ्नीं सर्वकामदाम्। [5]

अस्य श्रीरामचन्द्रकवचस्य बुधकौशिक ऋषि गायत्री छन्द श्रीरामचन्द्रो देवता कवचपाठे विनियोग

ॐ श्रीराम

राघवपठित (शिरो मे राघव पातु) भाल दशरथात्मज ।
कौशल्येयो दृश (दृशौ) पातु विश्वामित्रप्रिय श्रुती ।
घ्राण पातु मखत्राता मुख सौमित्रिवत्सल ।
जिह्वां विद्यानिधि पातु कण्ठ भरतवन्दित ।
स्कन्धौ दिव्यायुध पातु भुजौ भग्नशकार्मुक । [10]
करौ सीतापति पातु हृदय जामदग्न्यजित् ।
रथ्यां पातु कवचप्त विस्व जीर्णो न दग्धिता । (sic)
आस्य कुलपति पातु कुक्षिमिक्ष्वाकुनन्दन ।
मध्य पातु खरध्वसी नाभिं जाम्बवदाश्रय ।
गुह्य जितेन्द्रिय पातु पीठ पातु रघूद्वह । [15]
मूर्ध्नि वै च कटिं पातु सक्थिनी हनुमत्प्रभु ।
ऊरू रघूत्तम पातु रक्ष कुलविनाशकृत् ।
जानुनी सेतुकृत्पातु जङ्घ दशमुखान्तक ।
पादौ रक्षतु गोविन्द पातु रामोऽखिल वपु ।
एता रामबलोपेतां रक्षां य सुकृति पठेत् । [20]
स चिरायु सुखी पुत्री विजयी *** **।
एकाकी वसत नित्यं पयत गन्धमादने ।
किमु वे काञ्चनकामा किमु व सुखं सुखम् ।
नानारत्न मया दत्त रत्नानि विविधानि ते ।
न दीयते मधुर वाक्य तेनाह सुकर सुख । (sic) [25]

—Thereafter repeats from श्रीरामकवच लिख्यते up to l. 5 and then ins

ॐ रामकवचस्य बुधकौशिक ऋषिरनुष्टुप्छन्द श्रीरामो देवता आत्मरक्षा श्रीरामकवचपाठे विनियोग ।

ॐ शिरो मे राघव पातु भाल दशविजयी भवेत्पाताल भूतलोकचारिण न दृष्ट न विनश्व ह्यरक्षित रामनामाभिरक्षित रामचन्द्रेति रामभद्रेति वा स्मरन नरो लिप्यते पापै भुक्तिमुक्ति हि श्रीराम श्रीराम ।

—After last colophon D₁ ins

समाप्तमिदं युद्धकाण्ड । अत परं उत्तरकाण्ड भविष्यति ।

प्राप्तराज्यस्य रामस्य राक्षसानां वधे कृते ।
आजगुऋषय सर्वे राघवं प्रतिनन्दितुम् ।

॥ श्री ॥ लेखक नागरज्ञाती अमरुद्रादवाजपद ॥

while D₂ ins

समाप्तमिति ॥ शुभमस्तु ॥

यादृश पुस्तक दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयताम् ।
ऐलकपाठकयो शुभं ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।
श्रुत्वा रामायणं येन सम्यक्‌ते मनुष्यता ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां प्राप्नोत्येव न सशय । [5]
पुत्रार्थी लभते पुत्र क्षत्रियो लभते महीम् ।
धनार्थी धनमाप्नोति कन्या विन्दति सत्पतिम् ।
राम गोविन्दमाकर्ण्य श्रुत्वा वै रामपौरुषम् ।
सप्तजन्मान्तर पाप तत्क्षणादेव नश्यति ।
अनेकजन्मार्जिता हत्या दर्शनेन विनश्यति । [10]
यै श्रुत च विरावण पुनर्जन्म न विद्यते ।

—D₃ ins

युद्धकाण्ड समाप्तोऽय ॥ सवत् ॥ १७८७ ॥ अर्धीन्दुऋषिवसुमत्या गतेऽब्दे भाद्रपदचतुर्दश्यां सोमवारे ॥ लिखितं नावालनगर शुभस्थाने ॥

श्रीरामलक्ष्मणसुग्रीवहनुमद्भ्यो नम ॥

—D₅ ins

रामार्पणमस्तु श्रीरगशायि ॥ श्री ॥ श्रीशके ३६८९ ॥ सर्वजि संवत्सरे मधुशुक्लतृतीयायां समाप्तोऽयं ग्रन्थ ॥ श्रीरामो जयति । ग्रन्थसख्या ॥ ७००० ॥

—D₆ ins

समाप्त युद्धकाण्ड । सवत् १८२२ पुसमासे कृष्णपक्षे तृतीया १८

—D₇ ins

इति श्रीगोमतीतीरनैमिषारण्याश्रमे यज्ञसत्रनुवादगतमुनीन्द्र द्विजेन्द्रवानरेन्द्रमन्दमोपुच्छे द्वराक्षसे द्रपरिवृतस्य नरकक्ष्ये न्द्रादमुधाधिपे द्रपरिवृतस्य मुनिवृन्दारकचन्द्रवन्द्यमानकोर कारचरणयुगलस्य तन्मूर्तिमां मग्नस मक्तिसहितस्य साकपुर वराधीश्वरस्य दीनानां दैन्यनिर्हरणस्योद्दीपस्य वीर्योल्लिसक रावणवधार्थं देवै प्रार्थितस्य रघुकुलतिलकसम्भूतस्य श्रीसीता विशेषकस्य लक्ष्मीपते सात्त्वतस्य लक्ष्मीशतो राजाधिराजस्य लोकाभिरामस्य निकटोत्कटयो श्रीरामात्मजयोरादिकवे शिष्ययो कुशलवयोराख्याने श्रीमद्वाल्मीकीये आदिकाव्ये श्रीमद्रामायणे चतुर्विंशतिसाहस्रिकसंहितायां यु० पञ्चविंशाद्वि वर्तमानक० समाप्त ।

At the end of the commentery D₇ adds

श्रीरामायणटीकय महेन्द्रयतिना कृता ।
शिवरामेण यजिना नाभिरूपेण कारिता ।
लिखितमिदं पुस्तक गुर्जरविश्वनाथभट्टेन ॥ छ ॥

श्रीशिवार्पणमस्तु ॥ विघ्नेश नम ॥ छ ॥ राम ॥

—D₉ ins

समाप्त १७४२ समय नाम पानी पन्तो ।

—D₁₀ ₁₁ ins

हरि ॐ इति श्रीगोमतीतीरनैमिषारण्याश्रमसत्रानुवाद गतमुनीन्द्रद्विजेन्द्राहिवसुधाधिपे द्रपरिवृतस्य मुनिवृन्दारक (D₁₁ repeats वृन्दारक) वृन्दवन्द्यमानकोरकाकारचरणयुगलस्य सद्भागुणनिष्ठ (D₁₁ om तन्निष्ठ) सन्मक्तिसहितस्य साकपुर वराधीश्वरस्य दीनानां दैन्यहरणोद्दीप(स्य) वीर्योल्लसितरावणवधार्थं देवै प्रार्थितस्य रघुकुलतिलकसम्भूतस्य श्रीसीताविलसत्कस्य लक्ष्मीपते सात्त्वतस्य लक्ष्मीशतो राजाधिराजस्य लोका भिरामस्य निकटोत्कटयो श्रीरामात्मजयोरादिकवे शिष्ययो कुशलवयोराख्याने श्रीमद्वाल्मीकीये आदिकाव्ये श्रीमद्रामायणे चतुर्विंशतिसाहस्रिकायां संहितायां श्रीमद्युद्धकाण्ड पञ्चविंशाद्वि वर्तमानकसर्गः समाप्त ॥

—D_{13} ms

समाप्तोऽयं युद्धकाण्ड । परिपूर्णमिदमिति ॥

वायुपुत्र महावीर मां रक्ष ॥,

—T_2 ms

श्रीहनूमत्सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नसहितरामचन्द्रार्पणमस्तु ॥,

—T_3 ms

चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम् ।
एकैकमक्षरं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ।
श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नमः ।,

—G_1 ms

श्रीरामचन्द्राय परब्रह्मणे नमः ।

ग्रन्था स्युर्बालकाण्डे निजसुरगणिता मारभाता द्वितीये
रङ्गे साश्रीस्तृतीये नरतरुगणिता स्युश्चतुर्थे च काण्डे ।
काण्डे स्युः पञ्चमेऽपि स्तननगगणिता नाकयाचाम षष्ठे
सोगी रागी परस्मिन्ससुरवर इति स्यात्समाप्ता च संख्या ।

बालकाण्डे २२८० अयोध्याकाण्ड ४४१(२)५ आरण्यकाण्ड २७३२ किष्किन्धा २६२० सुन्दरकाण्ड ३००६ युद्धकाण्ड ६५१० (६१३०) उत्तररामायण ३३३४ आ २४२७७ ग्रन्थ हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः । श्रीनिवासन्स्वहस्तलिखितम् ।,

—G_2 ms

श्रीरामाय परमगुरवे नमः । श्रीरामचन्द्राय नमो नमः हरिः ॐ ॥,

—G_3 ms

श्रीरामाय नमः । हरिः ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः । श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्राय नमः । श्रीरामार्पणमस्तु शुभमस्तु ॥,

—M_1 ms

श्रीरामभद्राय नमः ।

—Thereafter cont 3710*,

—M_2 ms

युद्धकाण्ड समाप्तम् । श्रीरामाय नमः ।,

—M_3 ms

यदक्षरपदभ्रष्टं मात्राहीनं च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं क्षम्यतां देव नारायण नमोऽस्तु ते ।

युद्धकाण्ड समाप्त ॥ शुभमस्तु ॥,

—M_5 ms

श्री श्री ॥ श्रीरामचन्द्राय नमः ॥
श्रीरामाय रामभद्राय रामचन्द्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ।
श्रीराम शरणं मम श्रीराम एव गतिर्मम ॥ श्री श्री ॥,

—K (ed) ins

आदितः सर्गाः ॥५२७॥ इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डः सम्पूर्णम् ॥६॥,

—L (ed) ins

समाप्तश्चायं युद्धकाण्डः ।

APPENDIX I

This Appendix comprises 77 additional passages found in some of the 34 MSS which have been cited in the foot notes to the constituted text They are either too big or unimportant to be included in the foot notes below the text

The order of the MSS and the principles adopted in writing the foot notes to these passages are the same as those of the foot notes to the constituted text

1

After the colophon of Sarga 5, Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 11 ins

हनूमतस्तत् कर्म घोरं श्रुत्वा भयावहम् ।
दग्धां च नगरीं दृष्ट्वा साट्टप्राकारतोरणाम् ।
ततः परमदुःखार्ता जननी रक्षसां पतेः ।
सुतं विदितवृत्तान्तमित्युवाच बिभीषणम् ।
नष्टान्दारान्मृगयता प्रेषितो हनुमानिह । [5]
रामेण विजयज्ञेन सा च दृष्टा विभीषण ।
पुत्र राक्षसराजस्य महानयमुपद्रवः ।
विदितं ते महाप्राज्ञ यथेदं वै भविष्यति ।
अधर्मेण हि धर्मज्ञ युज्यमानं सुतं महत् ।
आहरत्यापदं घोरामसुहृद्धीतिवर्धिनीम् । [10]
रामेण तु संग्रामे युज्यमानं सुतं सदा ।
नाशयत्याशु तत्पापं स धर्मो विदितस्तव ।
तावद्गर्हितं कर्म कृतं भ्रात्रा तवानघ ।
न प्रीणयति मां भुक्तमपथ्यमिव भोजनम् ।
न हि सीतां हृतां ज्ञात्वा धर्मशास्त्रार्थकोविदः । [15]
न करिष्यति धर्मात्मा रामः सदृशमात्मनः ।
न हि सत्त्ववतः कश्चिन्मृधे शक्रोऽपि मोक्ष्यते ।
स हि सत्यव्रतश्चैव ह्रिया चाप्यचलः स्थितः ।
गृहीतचापः संक्रुद्धः शोषयेदपि सागरम् ।
ये हि युद्धेषु रामेण हतशेषा निशाचराः । [20]
इह प्राप्ताः परित्रस्तास्तद्वीर्यद्वयपीडिताः ।
दुर्विगाह्यं दुराधर्षं क्रुद्धस्य सरदुर्दिनम् ।
तस्य वीरस्य विस्तीर्णं वर्णयन्ति निशाचराः ।
चतुर्दशसहस्राणि रक्षसां क्रूरकर्मणाम् ।
को नु मर्त्यस्तदा हन्यादेकः परमसंयुगे । [25]

(l 1) V1 3 B3 D1-4 8 तु तत् (for तत) B3 श्रुत्वा (for कर्म) N1 D1-4 8 श्रुत्वा घोर (by transp) V1 3 श्रुत्वा घोरं, B3 कर्म घोरं (for घोरं श्रुत्वा) —(l 2) Ñ1 V1 3 D1 2 4 8 ज्ञात्वा, B3 श्रुत्वा, D2 ईक्ष्य (for दृष्ट्वा) D4 साद्रि (for साट्ट) —For l 1-2, Ñ2 B1 2 4 D9 subst , V1 ins before l 1, while B1 ins after l 2

1* दग्धा लङ्कां ततो याते हनूमति महामतौ ।
राजमार्गविहताद्भुता महावल्लभाक्रान्तान् ।

[V1 दग्धान् (for उग्रान्)]

—(l 3) N2 B D9 श्रुत्वा (for तत) Ś1 तु राम (for परम) —(l 4) N2 V1 3 B D9 दमनरहन्(V1 3 B1 2 4 °रावेन्) (for विदितवृत्तान्तम्) —(l 5) N2 V1 3 B D1-4 8 11 दारान् (for नष्टान्) N1 दर्शं मृगयता तेन (for the prior half) —(l 6) Ś1 D11 [अ]विचिन्त्येन (for विजयज्ञेन) N2 V1 B D2 रावणेन नयेन (for the prior half) D1 च (for च) D4 न चैव दृष्टा (for सा च दृष्टा —(l 7) L (ed) महाविग्रह (for महानयम्) N V1 3 B D1 2 4 8 उपद्रुत (for °द्रव) —(l 8) Ś1 D1-4 8 10 विदितम्, B3 4 5 ते (for ते) Ś1 N1 D1-4 8 11 यथा भवेत् (D1 यदि दुर्गति(D4 8 11 °ति) (for the post half) —(l 9) V1 3 युध्यमान (for युज्यमानं) N1 B1 D9 सुतं पुत्रं V1 3 B1-4 सुतं (by transp) (for सुतं महत्) —(l 10) N1 आपतत्यापद N2 V3 आहरेदापद°, B1 4 D1 2 4 आवहत्यापद B1 अमहद, D8 11 सुहृद (for असुहृद) —Ñ V1 3 B D1-4 8 9 om l 11-12 —(l 12) D11 अधर्मो (for स धर्मो) —(l 14) Ñ2 V1 3 B1 4 D9 मे, D4 मा (for मां) D4 भैषज (for भोजनम्) —(l 15) N2 V1 3 B D1 2 4 न (for न) B2 हृत्वा (for हृतां) Ñ1 स हि धर्मज्ञ कोविद Ñ2 V1 3 B D1-4 8 9 सर्वज्ञ(D4 °धर्म)नीति(D2 4 8 °विधि)कोविद (for the post half) —(l 16) Ñ2 V1 3 B D9 प्रकु(B2 °ह)र्वीत (for न करिष्यति) —Ñ V1 3 B D1-4 8 9 om l 17 —(l 17) L (ed) सत्त्व (for कश्चित्) L (ed) शक्रोऽपि —(l 20) Ñ V1 3 B D1 4 ये(B4 ते) हि(N1 D2 न) युद्धे पुरा तेन D1 4 ये न युद्धे बलात्तेन (for the prior half) —Ś1 D11 om (hapl) l 21-23 —(l 21) N1 पुरा (for परि) —(l 22) N2 V3 B3 D9 दुर्विगाह्य L (ed) दुर्वेद्य (for दुर्विगाह्य) —(l 23) B1 दुर्धर्षं (for विस्तीर्णं) —(l 24) N2 V3 B1 4 D9 वीर D1 घोर (for क्रूर) —(l 25) D4 हि (for नु) Ñ2 V1 3 B D1 2 4 8 तथा (for तदा) —(l 26) Ñ V1 3 B D1 2 4 8 नृप (for एक) B1 हन्ति (for हन्यात्) N1 D1 2 4 अथवा Ñ2 V1 3 B D2 4 8 9 एकाकी D1 सत्रेऽपि (for हन्यादेक) N1 V1 3 B D1 2 4 8 सु (by transp) N V1 3 B D1 2 4 8 संयुगे (for परमसंयुगे). —(l 27) B1 नः (for न हि), D1 2 4 8, L (ed) [illegible]

एवं चरति लोकेऽस्मिन्स कालो दुरतिक्रम ।
तादृशं न हि देवेषु वीर्यमस्त्यसुरेष्वपि ।
खरस्यैव वधान्मन्ये मारीचस्य वधादपि ।
न रामसदृशो ह्यस्ति निशाचरगणेष्वपि ।
तमेवगुणसम्पन्नं मत्वा दशरथात्मजम् । [30]
न शान्तिमधिगच्छामि भयात्मत्यथितेन्द्रिया ।
तद्यथा प्राप्तकालं ते वीर न व्यतिवर्तते ।
तथा कुरु विशालाक्ष बुद्ध्या परमसूक्ष्मया ।
हितं वचनमाश्रुत्य तदात्वे च महोदयम् ।
श्रावयाम्येव वाक्यार्थं रावण यदि मन्यसे । [35]
इममुद्भ्रान्तहृदयं धर्मात्स्खलितमानसम् ।
न ह्यत पतितात्मानमुत्सहे ह्यनुशासितुम् ।
सीतां निर्यातयस्वेति वचनं वदतां वर ।
पौलस्त्य श्राव्यतां श्रीप्रीतैर्वदन्ते हित भवेत् ।
कर्मभिर्दारुणै श्रान्त इव मन्मथलिन्दया । [40]
धर्मवाक्यानिलै शीतैर्वाञ्छितैः प्रतिबोधय ।
नास्मिन्नक्षोभणाक्षीण दारुणे पापकर्मणि ।
त्वमेव भ्राजसे कीर्त्या घनैर्मुक्त इवांशुमान् ।
त्वया ह्येकेन सर्वोऽयमधर्मप्रस्थितो जन ।
धार्यते न्यायवृत्तेन वेलयेव महोदधि । [45]
यथा स्वधर्मेण हि नैव युज्यसे
　यथा न कीर्त्या परया न युज्यसे ।
तथा यतस्वाद्य हितानुदर्शने
　यथा न मृत्योर्वशमेषि सर्वत ।
इतस्ततो मत्तगुरुभिर्यथा द्विप [50]
　निवार्यते परमहितैर्महाङ्कुशै ।

(for देवेषु) L (ed) सुरेषु (for [अ]सुरेषु) N1 V1 B1 D1 वा, Ñ2 B1 D2 च (for [अ]पि) —Ś1 om. (hapl) l 28-29 —(l 28) D3 च (for [ए]व) B2 वध (for वधात्) Ñ1 खरस्य च वध एव (for the prior half) Ñ2 V1 B D2 मारीचनिधनात्तथा (B1 °चत, D2 °दपि) (for the post half) —(l 29) Ñ1 D1 [ऽ]स्तीह Ñ2 V1 B D3 [ऽ]स्तीति (for ह्यस्ति) Ñ1 [स]ह, D2 वे (for [अ]पि) B गणेश्वर (for गणेष्वपि) —D3 reads l 30 after l 27 —(l 30) Ñ1 D1 तद् (for तम्) Ś1 Ñ2 B D3 एव (for एव) —After l 30, V3 ins

2* लङ्का दग्धा वनं भग्नं राक्षसा प्रलयं गता ।
यत्कृतं रामदूतेन स रामः किं करिष्यति ।

—(l 31) Ñ B D1-4 लभामि Ñ D12 प्रमथितेन्द्रिया —After l 31, D3 ins

3* नूनं चरति लोकेषु स कालो न्यविग्रह ।
तादृशं नैव पश्यामि त्रिलोकेषु विभीषण ।

[for l 1 cf the var of l 26]

—(l 32) D3 त, G (ed) तु (for ते) Ñ1 यथा यथा प्राप्तकाल (for the prior half) B1 D3 नातीतिर्मेऽपि वर्तते (for the post half).—(l 33) Ñ1 तथा (for तथा) Ñ V1 B D1-3 चर (for कुरु) V1 B2 परमयुक्तया —(l 34) N V1 B D1 आयत्या, V3 मत्वर्थं (for आश्रुत्य) Ñ1 तद्वाक्यं, Ñ2 B D2 तदा (B2 D2 °थ) स्व (B2 D12 ते) V3 तवार्थो (for तदात्वे) D3 वदायेव (for तदात्वे च) Ñ1 V1 B D3 मधुरोदय (for च महोदयम्) —(l 35) B1 [अ]पि (for [ए]व) Ñ1 V1 B2-4 D1 वाक्यमिदं, B1 कर्मेदं, D3 वाक्य त्व (for वाक्यार्थं), Ñ1 शक्यसे, V1 B1 D1 शक्यते, B3 मन्यसे D1 शृणुषे (for शक्यसे).—(l 36) N1 V1 B D1 अहम्, D13 इदम् (for इमम्) Ñ V1 B1 D3 उद्भ्रा-, B3 उद्धत, D1 उद्धृत (for उद्भ्रान्त) D3 धर्माच्चलित —(l 37) Ñ1 [र]त (for [ह्य]त) Ñ2 V1 B D1-4 न चेन्मम्क्ता (D3 °वमा, D2 °जिता) त्मानम् (for the prior half) V1 तत्तु शासितु B1 पुत्र शासितु D2 यः तु भावितु (for ह्यनुशासितुम्) N1 D1 तस्येहेच्छानुशासितु B1 उत्सहामिव शासितु, B2 उत्सहिष्येऽनुशासितु (for the post half) —(l 38) Ñ1 D1 D3 निर्यातयस्वेति (for निर्यातयस्वेति) —(l 39) N1 B1 प्राप्यतां (for श्राव्यतां) Ñ1 भनु, Ñ2 V1 B D1-4 भव (for भवेत्) L (ed) भवतु विदित भवेत् (for the post half) —(l 40) V1 भ्रात, D1 पाप, D1 शांत (for श्रान्त) Ñ V1 B D1-4 द (Ñ1 V3 B3 कु) त्समानलिन्द्रया (for the post half) —B1 om l 41 —(l 41) N1 शीतैर् (for शीतैर्) Ñ2 V1 B2 D1 दुष्टं B1 मधुरं (for वाञ्छितै).—(l 42) D2 [आ]वाले, D1 [आ]कीर्णे (for [आ]क्षीणे). Ñ1 V1 B D2 लोमहर्षणे, D1 कालसङ्कुले (for पापकर्मणि) Ñ1 दारुणाकालसङ्कुले (for the post half) —(l 43) V1 B एको (for एव) B4 राजसे (for भ्राजसे). Ñ1 V1 B D3 घन (Ñ2 D3 राहु) मुक्त इवोडुराट् (for the post half) —(l 44) Ñ1 V1 B D3 सदा (for प्रस्थितो) —D3 om l 45-51 —(l 45) Ñ1 D1 बाध्यते (for धार्यते) Ñ1 V1 B D3 साधु (for न्याय) Ñ1 V1 B D3 सेतुनेव, D1 वेलेव च, L (ed) वेलयैव (for वेलयेव) D1 महोदधे —(l 46) Ñ1 D1 च (for हि) Ñ1 V1 B D3 न पापप्रसङ्गेन (for स्वधर्मेण हि नैव). Ñ1 युज्यसे, V1 B1 D1 युज्यसे (D1 °ते), L (ed) युज्यते (for युज्यसे) D2 न युज्यसे कश्चित् (for हि नैव युज्यसे) —(l 47) N1 तथा (for यथा). N B1 D3 च (for first न) D3 तुल्या (for परया) Ñ1 B1 D3 च (for second न). N1 युज्यसे (for युज्यसे) V3 वियुज्यसे, D1 विमुच्यसे B1 D1-4 वियुज्यसे (D1 °ते), D12 वियुज्यसे (for न युज्यसे) —(l 48) N1 D1 तथा स्वार्थे, Ñ1 V1 B D3 यतस्वैव (for यतस्वाद्य) Ñ V1 B1 D3 हितार्थे (for हितानु) L (ed) यथा तथा स्वार्थेहितानुदर्शन —(l 49) Ñ1 V1 B1 D1 यदि (for यथा) N1 B D1 सर्वत्र, V3 सदा, D3 सर्वदा (for सर्वत) D3 यथाहं मृत्योर्वशमेषि न यथा —(l 50) Ś1 D1 यथा; N1 D1 ततस् (for इतस्) Ś1 इतस्ततो, Ñ1 illeg , B1 मत्तगजेन्द्र, D1 यथा गजो, D3 यथा गजः, D1 दृप-यथा (by transp) (for

महाद्विपो रजनिचराधिपस्तथा
निवार्यतां द्विरदघनाङ्कुशैर्बलात्।
तथैवमुक्तश्चरणौ निपत्य वै
सुतो जनन्या विपयेषु मत्सरी। [55]
कृताभ्यनुज्ञः स तथा कृताञ्जलि-
र्जगाम रक्षोधिपदर्शनोत्सुकः।

Colophon

2

After Sarga 9, Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.6.9.11 ins.:

विभीषणवचः श्रुत्वा धर्मार्थसहितं तदा।
मन्त्रिभिः सह मेधावी मन्त्रयामास रावणः।
वाक्यविद्वाक्यकुशलो दक्षो दक्षजनप्रियः।
राक्षसाधिपतिर्वाक्यं युक्तार्थमिदमब्रवीत्।
स्वशक्तिं परशक्तिं च देशकालौ च सर्वशः। [5]
समीक्ष्यारभते कर्म यः स बुद्धिमतां वरः।
कर्मणामनुबन्धं च विदित्वा सर्वकर्मसु।
अर्थमर्थानुबन्धं च यः परीक्षेत्स पण्डितः।
सुव्यवस्थितमन्त्रेण परकर्माभिघातिना।
भवितव्यं नरेन्द्रेण न कामवशवर्तिना। [10]
ऐश्वर्यमदमत्तेन सर्वलोकावमानिना।
न हि धारयितुं शक्यं राज्यं चिरमनामयम्।
यः कार्यनिश्चयं कृत्वा विपयान्विपयाश्रितः।
प्राप्तुं कामयते लोके स राज्यफलमश्नुते।
अर्थानर्थौ विमृशता चेष्टमानेन निश्चितम्। [15]
भवितव्यं विशेषेण राज्ञा नित्यं कृतात्मना।
चेष्टयन्तो महात्मानः सदसद्वा विशेषतः।
अलक्ष्या हि यथा लोके ज्योतिश्चन्द्रार्कयोर्गतिः।

यथा द्रवत्]. —(l. 51) D3 नरसिंहेर् (for परमशिवे()). —(l. 53) D3 निवार्यते. Ñ1 तव, D4 अनैर् (for हित-). D5 तथा; D3.8 त्वया (for बलात्). —(l. 54) Ñ1 यथैवम्; Ñ2 V1.3 B D1.2.4.6.9 अथैवम्; D5.11 तथैवम् (for तथैवम्). Ñ V1.3 B D1-4.6.9 निरीक्ष्य तौ (V2 B वै); L (ed.) निपत्य तौ (for निपत्य वै). —(l. 55) Ñ1 मुनेः; Ñ2 B D1.2.4.6 शुभौ; D5 तस्याः; D9 त्वयौ (for सुतो). B1.3 D1.2.4.6 [अ]मत्सरी (for मत्सरी). L (ed.) विषमे विभीषणः (for विषयेषु मत्सरी). —(l. 56) Ñ1 च; D1.2.4 तु (for स). Ñ1 D1.4 ततः; V1.3 B D9 तदा (for तथा).

Colophon. —*Kāṇḍa name*: Ñ1 V1.3 B D1.2.4.9.11 सुन्दरकाण्डे. —*Sarga name*: Ś1 D4.11 विभीषणमातृवचनं (D4 °वाक्य); Ñ1 मातृसंवादः; Ñ2 V1.3 B D9 विभीषणवाक्यम्; D1.6 विभीषणवाक्यं; D2 सकापर्वणि विभीषणमातृवाक्य, D3 मातृवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 B1-3 D1.2.4.6.9.11 om.; Ñ2 D9 79; V1 74; V3 67; B4 81; D3 82, G (ed.) 76; L (ed.) 75. —After colophon, D3 concludes with राम.

—Thereafter Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.6.9.11 ins. l. 1-65 of App. I (No. 3).

2

(l. 1) Ñ V3 B4 D3 हित; B1.3 D5 वच (for तदा). —(l. 3) V3 कविवद् (subm.) (for वाक्यविद्). B4 दुष-; D3 दिष (for दक्ष-). Ñ V1 B4 दुष्टदृष्ट- (for दक्षो दक्ष-). Ñ2 V1.3 B D9 -महाबलान् (for -जनप्रिय). (l. 4) Ñ2 V1.3 B D2.4 भाषते; D5 अभ्यय (for ब्रवीत्). —(l. 5) Ś1 अशक्ति (for स्वशक्तिं). V1 B4 दशकाल (D5 °ले) च; B1.3 देशकालज्ञ (for देशकालौ). Ñ V1.3 B D1.2.4 तत्त्वतः (for सर्वशः). —(l. 6) V1 B4 D9 कार्यं (for कर्म). Ñ2 V1.3 B1-3 D2.4 स तु (Ñ2 D2.4 सम्य)क् इति स्मृतः; B4 D9 य° बुद्धिरिति स्मृ° (for the post. half). —(l. 7) D3 अनुबन्धेन (for अनुबन्धं च). Ñ2 V1.3 B1-4 D1 अनर्थं सानुबन्धं च (V3 B3.4 यो); B1 अनर्थस्यानुबन्ध यो (for the prior half). Ñ1 B1 D5 यो विदित्वा स्वकर्मसु (for the post. half). —(l. 8) V1 अर्थानर्थ-. D3.5.6 यः (for च). Ñ1 अनुमेयानुबन्ध च (for the prior half). Ñ1 B4 यः पश्यति; Ñ2 B3 D9 यः पर्येति; V1.3 B1.3 D1-4.6 पर्येष (B1.3 D5 °ष्य)ति (for यः परीक्षेत्). V3 om. स. —(l. 9) Ś1 आत्मवाक्षित- (for सु°). —V3 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 10. Ñ1 B1.3 D1 -मर्म-; Ñ2 B4 D9 -मन्त्र-; D1-मार्ग- (for -कर्म-). B3 मन्त्रार्थ मन्त्रघातिना; D5 सुमन्त्रप्रीतिघातिना (for the post. half). —D5 om. (hapl.) l. 10. —(l. 10) D3 हि रौद्रेण (for नरेन्द्रेण). —(l. 11) Ñ1 V1 B2.3 D1.9 सर्वलोकाभिमानि(D5 °घाति)ना, D11 सर्वलोकविमानिना (for the post. half). —B4 om. (hapl.) l. 12-15. Ñ2 V1.3 (reads l. 12 for the first time before l. 38, repeating it after l. 59). B D2 transp. l. 12-37 and l. 38-59. —(l. 12) D1 [ह]ह (for हि). Ñ1 विचारयितुं; Ñ2 V1.3 (second time) B1-3 D9 हि कारयितुं; V3 (first time) हि वारयितुं (for हि धारयितुं). Ñ2 B1 D3 कार्यं (for राज्यं). V1 चैव मनोज्ञय, V3 (second time) तेन निराकुलः (for चिरमनामयम्). —(l. 13) D1 कार्यं (for कार्य-). Ñ1 D3 -विषय, V3 B1 D1-4 -विनय (for -निश्चय). B1 विषयाद्; D2.4 विषये (for °यान्). —(l. 14) Ś1 D11 आप्तुं; Ñ1 प्राप्नुं; D2.4 प्राप्य (for प्राप्तुं). B3 सर्वं; D2.4.6 काले (for लोके). Ñ1 स लोक-, B3 राज्यस्य, D1 स राज्य (for स राज्य). D4 -मूलम् (for -फलम्). —(l. 15) D3 विमृशयेत्; D4 विमृश्यतो (for विमृशता). Ñ2 निश्चिते; D9 चेष्टितं (for निश्चितम्). —(l. 16) V3 राज्ञो (for राज्ञा). Ñ2 B3 D2 मनस्विना, V3 B1.3.4 महात्मना (V3 °ना) (for कृतात्मना). —Ñ2 V1.3 B D9 om. l. 17. —(l. 17) Ñ1 D3 चेष्टमाना; D1 चेष्टयां हि; D2-4 चेष्टयां हि; L (ed.) सुचेष्टया (for चेष्टयन्तो). Ś1 पूर्वं विचार्य कुर्वीत (for the prior half). Ñ1

मक्षग्राणा प्रहाणा च तथा वृत्त महात्मनाम्।
य च पश्चान्मातस्य प्रयाति मनुजेश्वर । [20]
तेनेश्वरप्रयातेन यथा यातं ध्रुवं जन ।
बलस्य चतुरङ्गस्य नायकानुगतो नय ।
यथा लोके तथा राज्ञा वृत्तान्तानुगतो नय ।
पर्याप्त वाप्यभिज्ञानमिह स्वाधीनता प्रति।
तस्मात्तामपि वैदेही नैव मे स्पृशते मति । [25]
तत्र कश्चिदकृतात्मानस्तपस्विजनघर्षणम्।
गर्हिता तत्र मे बुद्धिरिय प्रागेव निश्चिता।
तापसानामरक्षार्थ मया धारयता कथम्।
बाणचापासिहस्तेन विद्रान्त्या वनचारिणि ।
ननु शान्तास्वभिर्नाम सर्वभूतदयापरै । [30]
भवितव्यं फलाहारैर्नित्यमाश्रमवासिभि ।
सूक्ष्मरक्ताम्बरधरा तप्तकुण्डलधारिणी।
का द्वितीया यथा सीता वसत्याश्रमवासिनी।
क्वन नूपुरनिर्घोषा सकाञ्चयाभरणस्वना ।
श्रुतपूर्वा मनुष्येण धर्मार्थं वसता वने। [35]
तदैव धर्माचरणाद्विनिवृत्त स राघव ।
राक्षसानां वधं कृत्वा से गताद्विदिवं पुन ।
भवत्कर्मण्यनिश्चय दैवं कर्म सनातनम्।
अधानिथफल लोके सर्वप्राणिषु वर्तत।
तत्र यन्मानुषं कर्म तदसर्वं सुपरीक्षितम्। [40]
यथैव मानुषाद्रूपदैवं तच्च समीक्षितम्।
सर्वं समनुपश्यन्ति या गतिं बुद्धिचिन्तका ।
तां कृतान्त प्रभुर्भूत्वा यथेष्टमपकर्षति।
कथ वानरमात्रेण लङ्का द्वीप विघातितुम्।

सत्त्वामरव D3 4 सत्त्व वै D3 सत्त्व सह (for सत्त्वाद्य) —Alter l 17 Ñ1 D1-4,6 ins

1* अलक्ष्या सवभूतानां भवन्ति बहुकारिण ।

[N1 अलभ्या, D3 अलक्ष्या (for अलक्ष्या)]

—(l 18) D2,4 अलक्ष्या Ś1 कथ (for यथा) B1 लोकेर् (for लोके) —Ś1 D13 om l 19 —(l 19) N1 V3 B4 यथा (for तथा) —(l 20) N3 D2,6 यच्च (for च) N1 प्रविश्यति नराधिप (for the post half) —V1 om l 21 —(l 21) Ś1 D13 [अ]भिवीतेन N1 [अ]विजातेन N2 V2 B D3 निपातेन, D3 प्रणीतेन L (ed) [अ]भियातेन (for प्रयातेन) Ś1 D3 13 याति (for याति) —Ś1 D3,13 ध्रुव जना, N2 V1 B D3 महाजन (for ध्रुव जन) —Ś1 D13 transp l 22 and 23 —(l 22) B3 चतुर्वर्गस्य D1 चतुर्गेण (for चतुरङ्गस्य) N1 B1 D1 -[अ]नुगतो (B3 °तो) V3 B1 -[अ]नुगम (B3 °गि) (for [अ]नुगतो) —V1 B1 4 om (hapl) l 23 —(l 23) V1 राज्ञि (for लोके) N2 B1 D3 राज्ञो V1 लोके B3 राज्ञि (for राज्ञा) Ś1 भवे-स्यतागतो (corrupt) N1 भृत्यैनानुगतो, N2 B3 D1,4,5 वृत्तानुगत V3 वृत्तानुगमो B3 भृतानुगमन D13 [illegible] (corrupt) (for वृत्तान्तानुगतो) B1 (marg also) वृत्तानुगमने नय. (for the post half) —(l 24) V3 B3 D3 अप्यभिज्ञानम् D3 वाक्य विज्ञानम् (for वाप्यभिज्ञानम्) —(l 25) N3 D1-4 3 यत् (for तत्) D2,6 प्राप्याम् (for प्राप्ताम्) N2 V1 2 B D3 तस्यान्तापि (B3 °रि)ह (for तस्यास्तमपि) D3 पो (for मे) D3 मन (for मति) N1 V1 B2,3 D3 न मां संस्पृशते मन V1 B1 3 नैव मां स्पृशते मन, D3 नेक्षमाणस्य मति (for the post half) —(l 26) B3 मम D3 नतु (for तत्र) N V1 2 B D1-4,6,7 तेष्वकृतात्मानम् (D3 °न) (for केऽप्यकृतात्मानम) B1 (sup lin also as above) तेषां च (for तपस्वि) Ñ3 V1 2 B D3 प(V3 -च,)र्षणम् (for घर्षणम्) D1 4,8 तपस्विजनमर्दनं (for the post half) —(l 27) Ñ3 गर्हितं, Ñ3 V1 2 B D3 गर्हितम् (for गर्हिता) D3 वेद्मि (for तत्र) V3 D3 निश्चित B3 निश्चय (for निश्चिता) —(l 28) Ñ1 V1,2 B D1,4,5 वने (for मया) D1 4 धारयता (for धारयता) —(l 29) B1 (marg also) रणे धारासि V3 D4 6 विद्रान्त्य B1 विचारय (for विद्रान्त्या) D3 वनचारिणे —(l 30) V3 तत्र (for ननु) L (ed) नाशि (for नाम) Ñ3 द्विजै रतै, B3 भवाचरै (for -दयापरै) —(l 31) B3 चाश्रम (for आश्रम) —(l 32) D3 शुक्ल- (for सूक्ष्म) Ś1 श्वेत (for तप्त) N3 -कांचन (for -कुण्डल) —(l 33) D3 क्व मे (hypm) (for का) D1 3 भवति (for वसति) —(l 34) D2,6 क्व (for क्वन) Ś1 D3 नुपुरे, N3 D3 4 कल्पाश B3 कांचन D1 3 4 कल्प, L (ed.) एक- (for सकाञ्चि) V3 कांचीनूपुरनिःस्वना (for the post half) —(l 35) V3 धर्मेण D3 प्रतिवासिना (for वसता वने) D3 धर्माश्रमनिवासिनी (for the post half) —Alter l 35 Ñ3 V1 2 B D3 ins

2* राक्षसानां वधार्थेन यत्नस्तेन कृतो महान्।

[V3 B3 transp दैव and तेन]

—(l 36) N1 D2,3 तदैव D1 3 4 धर्माचरणात् (for धर्मा°) N2 V1 2 B D3 तस्मात्तव (V3 B1 4 °स्म)धर्म(B3 4 °र्मा)चरणात् (for the prior half) Ñ3 V3 B D3 तु V1 च (for स) —(l 37) N1 यत्र D1 वधे, D3 वधं (for कृत्वा) N1 V1 2 B D3 वधार्थेन (for वधं कृत्वा) Ñ1 च दिवं (for दिविं) N3 D1-4 6 पुर (for पुन) N1 V1,2 B D3 गतो (B3 यात्वो) यत(N3 B3 देव) दिवौकसा (for the post half) —D1 om l 38-39 —(l. 38) Ñ3 D2,6 भव निश्चय (D3 °निश्च) N3 B3 D2,6 भवितव्यं (D3 °निश्च), V3 B3 भवितव्यं च V3 B3 D3 भवि निश्चय (for भ्यनिश्चय) B3 अत्र युगे विनिश्चय; G (ed) भवत्वकर्मविनिश्चय (for the prior half) N1 दैवं, D3 भूय (for कर्म) L (ed) हितप्रदम् (for सनातनम्) —(l 39) L (ed) भवितव्य —N1 om (hapl) l 40-43 —(l. 40) Ś1 भव; Ñ3 यत्र (for तत्र) N3 सपरीक्षितं (for सुपरीक्षितम्) V1,2 B D3 सुनिश्चितम्ती (N3 °रीक्षि, D3 °पर्ती)क्षितं (for the post half) —D13 om (hapl.) l. 41 —(l. 41) N1 D2,6 यत् वै; V1 2 B D2,6 यत् तत् D3 यथैव (for यथैव) D3 दैवत्व (for दैव) B3 तु (for second च) D3 मेघ D2,6 तथा; D3 तत्र; L (ed.) च

शक्या दैवाद्ते तस्मादैव सुमहदद्भुतम्। [45]
विपद्धस्वपि कार्येषु यस्मा मन्त्रो महाबला ।
अयोऽपि यदा यान्ति तस्मान्मन्त्रपरो जय ।
ब्राह्मणानां यथाकार प्रार्थीमना पुरो भवेत्।
मन्त्रमूलानि कर्माणि तथा राज्ञा विशेषत ।
गीयते हि यथा लोके श्रुतिमार्गप्रदर्शितम्। [50]
तद्वित्प कुरुते विद्वान्मन्त्रकार्यपरिग्रहम्।
यादृशी सह मन्त्रश्च परिरक्षा च यादृशी।
राज्ञा नयवतान्मन्त्र सर्वमेतत्सुनिश्चितम्।

विपरीतस्तत्र सर्वो वर्जनीय इति स्मृत ।
तस्मात्सर्वगुणैर्युक्त भवद्भि सह मन्त्रणम्। [55]
तत्राप सर्वसंक्षेप श्रूयता निश्चयो मम।
एककार्य च भवता मत्कार्याद्दुपरोधनम्।
कार्यमेकाथवा चैव परेषा मम चैव हि।
विदि वा मन्यता मन्त्र सुविनिश्चयलक्षण ।

Colophon

अविहस्तश्च विद्यासु समुद्गेऽथ पराक्रमे। [60]
महत्त्व प्रथम वाक्यमिद वक्तुमुपाददे।

तत् (by transp) (for तत्र) Ñ1 D3 4 प्रसमीक्षित, V2 B1 3 4 भसमीक्षित (for च समीक्षितम्) —(l 42) V1 2 B D5 अथान्नाम् D1 3 4 5 पूर्व(D1 3 °वं) सम् (for मर्वे हम्) V1 2 B D5 गति ये D4 बुद्धि या (for या गति) D2 3 बुद्धिचिंत(D5 °नि)का D6 बुद्धिचिन्तमा (for बुद्धिचिन्तका) —B4 om l 43 —(l 43) V1 2 B2-4 D5 अनुवर्तते (for अपकर्षति) —(l 44) Ñ2 V1 2 B D5 ह्रस्व D1 2 4 चेय D3 द्वीप (for दीव) B1 D5 विगाहितु (for विगाहितुम्) —(l 45) D3 शक्य Ñ1 ह्रस्माद्, D1 यत्माद् (for तस्माद्) D4 ह्र D5 एव (for दैव) B1 (marg also) अप्रिय (for अद्भुतम्) Ñ1 दैवाद्य ह्रस्वदत्य (for the post half) —(l 46) V1 3 B1 2,4 D2-4 5 चार्येषु (for कार्येषु) Ñ1 एक (for मन्त्रो) D1 4 5 यस्माद्युत D6 यस्माद्युत L (ed) यथा मन्त्रा (for यस्मा मन्त्रो) Ñ2 V1 B D5 यस्माद्बलवत्तरो, V3 यस्माद्बलाधिका (for the post half) —(l 47) V1 2 नयवतो, B1 न संतोपि, B3 नयतोपि, B4 संतोपि न (for अयोऽपि) Ñ2 B2 D5 न संतो विनश्य यान्ति (for the prior half) B3 4 मत्र (for मन्त्र) Ñ1 damaged for परो जय B2 (*sup lin* also as above) -रयो; D1 5 6 -वशो (for परो) Ñ2 V1 2 B D1 3 4 5 6 नव. (for जय) —(l 48) Ñ1 damaged for यथाकार प्रार्थीतानां Ñ2 V1 2 B D5 इव D1 4 स्मा (for यथा) B2 प्रार्थीयमानान् (for °तानां) Ñ1 D3 4 यथा D1 2 सुरा (for पुरो) Ñ2 V1 2 B D5 सदा(B3 °दा)भवत्(B4 °वेत्) (for पुरो भवेत्) —(l 49) Ñ1 D2 कार्याणि (for कर्माणि) D2 3 यथा (for तथा) Ś1 D2 राज्ञो (for राज्ञां) —(l 50) D5 गायते (for गीयते) D1 न (for हि) Ñ2 B1-3 D5 अ(Ñ2 °न)धीतो हि यथाकार, V1 B4 अधीयानां(B4 °तानां) यथाविद (for the prior half) Ś1 श्रुतिमार्ग V2 श्रुतिमार्ग B3 °मात्र (for श्रुतिमार्गे) Ś1 प्रदर्शित Ñ2 V1 2 B1 D1 3 प्रदर्शन B3 4 प्रदर्शक D1 प्रदर्शनी (for प्रदर्शितम्) —(l 51) Ñ1 D1 4 6 तद्विद D1 2 तद्वि,प D2 तद्विद्वान् (for तद्वित्) Ñ1 यथ, D1 2 4 5 तदन् D1 तत्रा (for विद्वान्) Ñ2 V1 2 B D5 कुरुते ह्र°वेद (for the prior half) Ñ2 B1 2 4 5 -त्र (for मन्त्र) Ñ1 D2,5 -परिग्रह Ñ2 V1 B1-3 D5 परिग्रहे B4 सविग्रह (for परिग्रहम्) V1 स्वबलैर्विग्रह (for the post half) —(l 52) D3 यादृग D3 -यत्नेष D5 मन्त्रश्च (for मन्त्रश्च) Ñ2 V1 2 B D5 -परिवेक्षण (for सह मन्त्रश्च) V2 D3 तादृशी Ñ2 V2 B1 2 D5 परि(B1 2 D5 °रि)क्ष यादृग (B2 3 °ग्) B4 परिरक्ष्य तादृश (for the post half) —(l 53) Ñ2 V2 B2 3 राज्ञो नयवतो मत्र V1 B1 4 D5 राज्ञां नयवतां मत्र (for the prior half) Ñ1 D4 सुनिश्चित D1 13 सुनिश्चित (for सुनिश्चितम्) B1 सर्वं तत्सुविनिश्चित (for the post half) —After l 53 Ñ2 V1 2 B D5 ins

3* युक्तमहाकुपया बुद्धा सीता-गुणभूषणम् ।
अथात्मजननप्रश्च राजा मन्त्रिगमिच्छति ।

[(l 1) B3 अहङ्कया (for अहाक्रया) V2 भूषण —(l 2) V3 B1 D5 अर्थ B2 अत्र (for अथ)]

—(l 54) Ñ1 [ऽ]प वै (for तत्र) D1 भवेयो वै (for तत्र सर्वो) Ś1 D13 विपरीत and सर्व (for °तस्त्र and °र्वो) Ñ1 श्रुत, Ñ2 V1 B1 D5 स्मृति (for स्मृत) Ś1 D13 वर्जनीयम् and श्रुति (for °य and स्मृत) —(l 55) Ñ2 B2 D1 3 सर्वै, Ñ2 D5 पूर्व V1 2 B1 4 पूर्वै, B3 पूर्व (for सर्व) Ñ V1 2 B D1 3,5 युक्तै, D2 युक्त (for युक्त) Ñ2 V1 2 B D5 मन्यते (for मन्त्रणम्) —(l 56) Ñ2 V2 B D5 अत्राप B1 3 -संक्षेप (for सक्षेप) Ñ1 क्रियता (for श्रूयता) Ñ2 B2-4 D5 निश्चयात् B1 निश्चय (for निश्चयो) D1 transp निश्चयो and मम —(l 57) Ś1 Ñ1 D13 ए(Ñ1 ऐ) कमत्येन भवता च(Ñ1 °वता) D1 4 5 ए(D5 ऐ)कार्य न(D1 4 हि) भवतां (for the prior half) D3 य, D1 4 5 न L (ed) प्र (for यद्) D1 3 रिपुवचन D2 3 रिपुनिग्रह, D4 रिपुहस्ते Ś1 D13 न कुर्यादपि वचन, Ñ1 मत्कुर्याद्दुरवचन (for the post half) —(l 58) B3 नैवाथवा (for थवा°) L (ed) दैव (for first चैव) Ñ2 सत्व V2 चैव हा (for चैव हि) Ś1 D13 L (ed) मम चैव परस्य च (L [ed] [वा]) (for the post half) —(l 59) D2 3 विचित्त (for त्रिपिका) Ñ1 सप V2 स हु B3 स वि D1 3 सर्व D2,4 स वै D5 सन (for सुवि) B1 * * * (illeg) सुविनिश्चित (for the post half) —After l 59 Ñ1 D1 3 4,5 ins

4* मद्भिश्चयमान्त्रो विधास्ये यत्न तरम्।

[D1 [ऽ]त्र, D4 हद् (for यद्)]

Colophon Ñ V1 2 B D5 om —*Kāṇḍa name* D1 2 3 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D1-5 12 13 दशाननमन्त्र —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 D1 2,4, 5 12 13 om D3 68

—(l 60) V2 अविहस्ता B1 अवहस्त D1 अविहस्तश्च L (ed)

यत्किंचिद्गुणसंपन्नमनुरूपं महात्मनाम्।
चेष्टितं सर्वभूतेषु तत्सर्वं त्वयि वर्तते।
को हि नाम बलैर्युक्तस्तैस्तथैव महागुणैः।
त्वद्विधोऽसत्यमूलानि कर्माणि कुरुते नरः। [65]
भवन्ति हि विदोषेण नित्यमुन्मत्तचारिणः।
राजानः प्रसभं लोके समदा इव हस्तिनः।
न हि किंचिदकर्तव्यं कृतं तेऽपि करिष्यति।
न ह्यपलक्षणादस्माद्विचलन्ति नृपानुगाः।
अथेमे सर्वकार्येषु चत्वारः समुदाहृताः। [70]
उपायाः कार्यसिद्ध्यर्थं तान्निबोध यदीच्छसि।
साम चैव प्रदानं च भेदो दण्डश्च राघव।
एते सर्वात्मना राज्ञा प्रयोक्तव्या विभागशः।
तत्र साम प्रयोक्तव्यमार्येषु गुणवत्सु च।
दानं लुब्धेषु भेदश्च शङ्कितेष्विति निश्चयः। [75]
दण्डः स्वल्पेषु पापेषु नित्यं राजन्दुरात्मसु।
अपकारिषु नित्यं च सोऽयं शास्त्रविनिश्चयः।
उपायांस्त्रीनतिक्रम्य दृष्टयोगास्तथैव च।
दुर्बलेन तु शक्येत वधं दण्डेन तर्जिता।
ननु नाम वधं युक्तस्तेन सामादिभिर्गुणैः। [80]
दुर्बलेन बलैर्युक्ताः सर्वथैव प्रयाचितुम्।
स्तब्धस्यास्य तु पर्याप्तमेतदेवात्र कारणम्।
उपायांस्त्रीनतिक्रम्य यद्दण्डपर एव सः।
एवं कृत्वा यथान्यायं दण्डस्तस्यावसाधकः।
दण्डस्तस्य तु योक्तव्यो ह्यनुरूपश्च सर्वथा। [85]

अविक्लवम् (for अविह्वलम्) D6 तु (for च) N V3 B D2.3.5 स्व(B3 D2.3.5 स)विषाद् (for च विषाद्) D1.4 च (for अ) —(l 61) D1 इत्थम् (for वहत) B4 युक्तम् (for वाक्यम्) Ś1 D2.3 युक्तं, V3 उक्तम्, B4 वाक्यम् (for वक्तुम्) D4 इदलम् —(l 62) V3 कुलसंपन्नम्, D2 गुणसंयुक्तम्, D5 अनुसंयुक्तम् (for गुणसंपन्नम्) D1 वदसमन —(l 63) Ś1 D13 तद्राजन, N2 V1.3 B D5 सर्वं तत् (by transp) (for तत्सर्वं) —(l 64) Ś1 D13 राजन् (for नाम) Ñ2 V1.3 B D6 गुणैर् (for बलैर्) V1 युक्तेन N V3 B D1-4.9 एव, V1 स्व, D5 एव (for चैव) Ñ1 B1-4 D6 महद्गुणे, B3 महाबले (for महागुणे) —(l 65) Ñ V1.3 B D1-5.8.9 सत्यमूलानि कर्मा (D1-4.5 कार्या)णि (for the prior half) N1 कुर्यात्त्वद्गते नरः, N2 V1 B1-4 D6 राजकार्याणि भावयेत्, V3 B1 D1-4.5 राजा भनि विभावयेत् (for the post half) —(l 66) N2 अमार्गं, V1 B4 आपथ (for उन्मत्त) —(l 67) V1 प्रथम (for प्रसभ) Ś1 D13 सरोषा, Ñ2 D2.4.5.8 सरोषा, D5 मनोज्ञा (for समदा) D1.4 दन्तिन (for हस्तिन) —(l 68) V3 B2 न किंचिदप्य(B3 °प्य)कर्तव्य (for the prior half) V3 D4.6 नापि B4 नाम, D1-4 नापि (for नापि) —(l 69) B2 च्येयात् (for अस्माद्) B3 विरमन्ति (विचलन्ति) —(l 70) D6 अपि (for अप) Ñ2 B1.3.4 D6 वे (for [इ]मे) D4 प्रथम (for अथेमे) V3 damaged for सर्वे —(l 71) Ñ2 B4 सिद्ध्यर्थं (for °र्थं) Ś1 B3 यथा (for यदि) —(l 72) Ñ2 चापि, N1 V1.3 B D1.2.3.9 मोह (for चैव) Ñ1 D1-4.5 तथैव च N2 B2 D6 तथापर (for च सर्वशः) —(l 73) Ñ1 V1.3 B D1.4.8 विशेषत, L (ed) विधानत (for विभागशः) —(l 74) B1 D6 प्रयोक्तव्य (for °व्यम्) D2.4 मार्गेषु (for आर्येषु) —D13 om l 75 76 —(l 75) D6 तुष्टे च (for लुब्धेषु) B3 हि (for च) D1 निर्णय (for निश्चय) —(l 76) N2 V1.3 B D2 हीनेषु D1 सर्वेषु (for स्वल्पेषु) Ñ2 पापेषु, Ñ2 V3 B1-4 D2.4.8 पापस्य, D5 पापस्थो (for पापश्च) N2 V1.3 B D1-4.8.9 नित्य(B2 °त्य)काल (for नित्य राजन्) —(l 77) V3 अपकारिषु B1 अपकारिषु B4 अपिकारिषु D5 अपराधिषु (for अपकारिषु) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D6 वैरेषु B3 चोरेषु D6 वा नित्य (for नित्यं च) Ñ2 V1.3 B D6 (with hiatus) एष (for सोऽयं) D6 कार्यं (for शास्त्र) —V3 om (hapl ?) l 78-79 —(l 78) D1 om (hapl) from दृष्ट up to कस्य in l 83 Ñ2 D2 तस्य (for दृष्ट) Ñ2 V1 B D6 यत्र विक्रमयोगेन राक्षसः पूर्वमागत —(l 79) Ñ1 कथ (for वध) D2 ताडिता, D4 निर्जिता (for तर्जिता) Ñ2 V1 B D6 कथ बलवता शक्य(V1 °क्य) कर्तुं दुर्बलसंश्रय —(l 80) Ñ1 न तु (for ननु) N2 V1 B D6 नैव (for नाम) V3 अनुनेतु (for ननु नाम) —(l 81) Ś1 D13 वश (for बलैर्) N2 B4 D13 °रक्षे L (ed) °शक्ते (for सर्वथैव) Ñ2 B1 D6 प्रसाधितु L (ed) प्रसाधितु (for प्रयाचितुम्) —(l 82) Ñ1 मत्तस्य तु Ñ2 V3 B D6 स्तब्ध (B1 सर्वं, B3 तस्य) प्रति हि V1 तत्र प्रति D1.4 स्तब्धस्यास्य तु L (ed) दृष्टस्यास्य तु (for स्तब्धस्यास्य तु) B1 दृष्ट (for एतद्) Ñ2 D1 लक्षण (for कारणम्) —(l 83) D1.4 यो (for यद्) D13 om (hapl.) from पर up to दण्ड in l 84 Ś1 D1.2.6 कृचित्, V3 D6 पर (for पर) B1 corrupt for the post half —(l 84) N2 V1.3 B कृते D5 कृत (for कृत्वा) Ñ1 D1-4.8 तस्य तु, Ñ2 V1.3 B D6 एतान् (for तस्यार्थं) —L (ed) repeats l 83 consecutively as in N etc —(l 85) N1 D1-4.5 कुरु चैव हि नो युक्तम् (D5 मे नोक्तम्), Ñ2 B2.3 D6 कुरु क्षि(B1 अर्थेऽ, B3 कुरु चे)व हि सेर्यो नो, V1.3 B1.3 कुरु चैव (V3 कुरुष्वैव) हि नो (V3 B4 वधो) मोक्षो (for the prior half) Ñ1 D1.4 अनुरूप D1.2.5 अनु° (for ह्यनुरूपश्च) Ñ1 V3 सर्वेश N2 B2.3 D1.3 सर्वदा (for सर्वथा) —(l 86) Ñ1 अथवा चास्य V1.3 B4 अथवा पर, B4 अत परम, D1.3.4 अथवा साम D1 वाससनातन L (ed) अथवा सदय (for अथ वामन). Ñ2 D1.2 D6 अथवा वै पराणां (for the prior half). V1 कुरि B1 कुर्वेः D2.3.4 कुरि (for कुर्येत्) B1 (sup lin also) अपि (for च) N V3 B2.3 D1.4 कुरि (Ñ1 °रु) प्रसादितोऽसि न (Ñ1 V3 D4 न) (for the post half). —(l 87) D13 transp तद् and कर्तुं V3 (अ)भित कर्तुं (for [अ]पि तत्कर्तुं) N V3 B3 D5 सामादीनामलं कर्तुं, V1 B2.3.4 D1.4.8 सामदीनामपि कर्तुं L (ed) सामादीनामपि कर्तुं (for the prior half) D2 न चेत् (for मेत्) Ñ1 D1-4.8

अथ वाप्यनवैगुण्यं दुष्येरन्यादिशन्निव ।
सामादिनापि तत्कर्तुं भवेद्युक्तं तु धर्षणम् ।
तत्रापि सुमहान्दोषः सर्वथा प्रतिभाति मे ।
यत्पुनः सहसा कुर्याद्विग्रहं बलवानिव ।
शास्त्रविद्वाक्यकुशलः सुहृत्समतिभः शुचिः । [90]
कुले महति चोत्पन्नो दूत एव सदा मतः ।
विपरीतगुणो राजन्नामेण प्रहितश्चर ।
आत्मकार्यविघातार्थमनयं तमपश्यता ।
दूतस्य च नो भर्तुः कथं कार्यं प्रशासनम् ।
युद्धकाले सहायस्य बुद्धिमोहादिहेश्वर । [95]
एवमभ्यर्थितः श्रीमान्युद्धकालोऽयमागतः ।
चिरात्प्रभृति योधानामनिशं युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
गदाश्चापाश्च खड्गाश्च शराश्चैव परश्वधाः ।
युद्धेष्वमर्षमिच्छन्ति योधैर्विक्रमभूषणैः ।
सुव्यक्तं तृषिता भूमिः शोणितं पातुमिच्छति । [100]
हत्वा तान्सयुगेऽस्माभिर्वानराणामिहेश्वर ।
लक्ष्मणः सह रामेण सुव्यक्तं शयनं गतः ।
भवत्वभ्यधिकं काले तु स्वप्नप्रतिबोधनम् ।
कबन्धविकटा भूमिः शोणितार्द्रानुलेपना ।
हतैर्योधैर्विदग्धैर्नूनं दसितुमिच्छति । [105]
आदेशः सर्वयोधानामद्यैव क्रियतामिह ।
येन नः समरे राजन्हन्तव्यो रिपुरागतः ।
उद्यतामिर्गदाभिश्च राक्षसैर्बाहुशालिभिः ।
रणस्तालवनाकारो भवत्वद्भुतदर्शनः ।

Colophon

निदर्शन, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D6 प्रदर्शन, B3 प्रवर्तन (for दुर्धर्षणम्) —D4 repeats l 88–89 after l 94 —(l 88) B3 तत, D4 (both times) अत्र (for तत्र) Ś1 D2 12 सर्वत्र, Ñ1 D4 (both times) 3 सततं (for सर्वथा) —(l 89) Ñ1 D1–3 4 (both times) 6 L (ed) यत्पर (D8 °र) सर्वथा (Ñ1 प्रसभं, L (ed) सहसा) कुर्यात्, Ñ2 V1 3 B D6 यत्पर (V3 B4 °र) कृतवान्पूर्वं (for the prior half) Ñ2 V1 3 B1 (sup lin also) 3–4 D1–3 4 (both times) 6 प्रसभ (Ñ1 सर्वथा) दूत (B1 तथा, B2 भूत, B3 दूर)वि (D4 °नि)ग्रह (D3 °ह) Ñ2 D6 प्रसभं श्रुति (D6 °वि)ग्रह (for the post half) —(l 90) V3 मकृत, D2 दुष्ट (for सुहृत्) Ñ2 B2 D6 सुमति, V3 सुप्रहित (for समतिभ) D1 शुभ (for शुचि) —B1 om l 91–95 —(l 91) B1 स (for च) N2 D1 2 8 एव, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D6 9 एष (for एव), —(l 92) B1 वशीभूत, D4 विनिर्गत (for विपरीत) Ñ2 D6 सोऽपि, V1 3 B1 3 4 सोय (for राजन्) V3 दूत स (for नामेण) Ś1 D12 च स (for चर) —(l 93) B1 वीर्य (for ·कार्य) B1 D3 विनाशार्थम् (for विघातार्थम्) Ñ1 D1 4 उभय, B1 अनर्थं, D1 अभय (for अनय) N2 D1 संप्रदर्शित, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D6 9 संप्रदर्शयन् (V3 °येत्), D2 दर्शयन्, D6 4 संप्रय (D6 °ण)श्यता (for तमपश्यता) —(l 94) D1 2 तु तत्, L (ed) तथो (for च नो) N1 D1 2 कर्तुं (for भर्तुं) N2 V1 3 B D6 कुर्वीतधेह च कर्म (for the prior half) N1 प्रशासन, N2 V3 B1 प्रे शासन, V3 B2 4 D6 9 हि (D6 प्र) शासन (for प्रशासनम्) D1 2 4 L (ed) कथ (D1 कार्यं) युक्तं प्रशासन (L (ed) भवेदिह) (for the post half) —(l 95) Ñ2 V3 B3 D6 युद्धकाल सहायस्य, V3 मम कार्यसहायस्य, B1 युद्धार्थसहायस्य (marg also युद्धकाले सहायेस्य) (for the prior half) —D8 reads l 96 after l 92 —(l 96) Ñ2 V1 3 B D6 तस्मात् (for एवम्) Ñ2 V3 B2 4 D6 अभ्यर्थि (B4 °र्थि)त, B1 अभ्याहत, D1 2 4 अंतर्गं (D1 °हि)त, L (ed.) अभ्याहित (for अभ्यर्थित) —(l 97) Ś1 युद्धार्थिन —(l 98) Ñ1 पाशानि, D1 2 4 6 चापानि (for चापाश्च) N2 V1 3 B D6 गदाश्चापासिशक्तीश्च, D1 गदाश्च पाणिखड्गाश्च (for the prior half) N1 D1 4 8 शरा परश्वध न, N2 B2 D6 शूलचापि (D6 शूलचाप) परश्वधान्, V1 3 B3 शूलपाशशराश्च न, B1 3 शूल परश्वधाश्च न (for the post half) —(l 99) N2 B2 D6 [अ]न्तक, V1 3 B1 (also in marg. [आ]महेत्) 3 [आ]हुत, B4 [आ]क्रोशम्, D3 [अ]नघम् (for [अ]मर्षम्) N1 D6 8 शालिभि (for भूषणै) N2 V1 3 B D1 2 योधा (D6 ये वे) विक्रमभूषणा, D1 येन विक्रमभूषण, D4 ये विक्रमविभूषणा (for the post half) —D6 om (hapl) l 100–108 B1 3 om (hapl) l 101–105 —(l 101) V3 om from वानराणाम् up to योधानाम् in l 106, D1 om from वानराणाम् up to काले in l 103 —(l 102) B1 (marg also as above) शयन गत —(l 103) Ñ1 काल (for काले) N2 V1 B1 4 D6 भवत्वपि (B4 °पि)मत काले (V3 °ले) D4 L (ed) नत्वभ्यधिक (L (ed) °चिरे) काले (for the prior half) D1 2 प्रतिबोधित —(l 104) Ś1 D2 11 विकटा, Ñ2 B1 D6 विकटा D1 विकल, D4 विद्रुता (for विकटा) N2 V1 B1 4 D6 विलेपना, L (ed) [अ]नु लेपिता (for [अ]नुलेपना) —(l 105) N2 B1 4 D6 दूरदर्शनैः, V1 द्रुदुर्धैः (for विदग्धैः) —(l 106) D1 आदेश (for न्या°) Ś1 D11 देवानाम् D1 भूतानाम् (for योधानाम्) D1 इति (for इह) —(l 107) N V1 3 B D1–4 6 9 सयुगे (for न समरे) Ñ2 B3 D6 समरे रिपु, V1 3 B1 3 4 समरे रिपु L (ed) रिपुरादेते (for रिपुरागत) —(l 108) Ñ2 B3 D6 उद्यतासि (for °मि°) D6 बल (for बाहु) —Ñ1 damaged from l 109 up to the prior half of l 110 —(l 109) N2 V1 3 B D1–4 6 9 रण (Ñ2 V3 B वन) तालवनाकार (for the prior half) B1 3 D6 भवति (for °तु) N2 V1 B1–3 D1–4 6 9 दर्शन, V3 दृष्टिमि (for दर्शन) B4 भवद्भुत दर्शित (for the post half) —After l 109 D1 ins.

5* रावणो रिपुसेना या भयमेऽभिरामह ।

Colophon V1 om *Kāṇḍa name* Ñ2 V3 B D1–4, 6 12 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V3 B D1–4 6 12 प्रहस्तवाक्य D2 प्रहस्तमन्त्रो —*Sarga no* (figures, words

महाबुद्धिः सुयुद्धेषु यातुधानोऽब्रवीद्वचः । [110]
इदं मतिमतां मध्ये युक्तियुक्तं महोदरः ।
निशम्य राजचन्द्रेण बुद्धिरश्मिमयं महत् ।
यदुक्तं तद्वचः सर्वं सद्भिरभिभाषितम् ।
सत्कृत हेतुपरपक्षमर्थवच्च यदुक्तवान् ।
प्रहस्तो वचनं युक्तं दिष्ट्या मन्येकता गतम् । [115]
ममापि वचनं राजञ्छृण्वतः श्रोतुमर्हसि ।
प्रागेव तु मया बुद्ध्या यद्विमृश्य परीक्षितम् ।
सर्वेषामेव नः सर्वमेतत्सुविदितं यथा ।
भिन्नैर्यन्मतिभिर्मैत्रमन्योन्येनाभिसंहितम् ।
संहता ह्यविवर्तन्ते प्रीतियोगात्परस्परम् । [120]
भिन्ना नैकार्थतां यान्ति कालेषु सुहृदो यथा ।
परस्परमते राजन्निह भिन्नानुवर्तिनः ।
भवतामव्यविघ्नो मन्त्रो न भेदः प्रसमीक्ष्यते ।
अविभिन्नस्तु राजेन्द्र भवत्येकार्थतां प्रति ।
यदि निःश्रेयसो मन्त्रस्तद्भेदो हि भयावहः । [125]
एवं मन्त्रस्य भेदश्च सगतश्च न शोभनः ।
उभावेतौ महाबाहो त्वदर्थौ मन्त्रविनाशनौ ।
द्विधं तु भजमानो हि सविशेषं परीक्षितुम् ।
सुधावितस्तु सुहृदं मन्त्रः समुपगच्छति ।
युद्धकालमिमं सर्वे वयं विद्मः सकारणम् । [130]
बुद्धिमद्भिर्विचेतव्य तस्माद्राजन्बलाबलम् ।

or both): B3 D1,2,4,6,12 om.; Ś1 84; Ñ2 D5 85, V3 73; B1 83; B2 75, B4 87; D7 89.
—(l. 110) D8,11 स, L (ed.) सु (for सु-). Ñ2 V2,3 B D6 महाबुद्धो च युद्धे च (B3 °कश्च) (for the prior half). —(l. 111) Ñ2 B3 D1,3 श्रेष्ठे (for मध्ये). Ñ V1,3 B1,2 D5,8,9 मति- (for युक्ति-). B1,4 D1,3,5 मति (B2 अभि [with hiatus]) युक्तं (for युक्तियुक्तं). —(l. 112) D1,3 निशम्य (for निशम्य). B2 राजसिंहेन. Ñ2 जगद् (for महद्). —(l. 113) V1,3 B1 2,3 तेन तद् (for तद्वचः). D1 इह (for इव). —(l. 114) Ñ1 -संयुक्तम् (for -सम्पन्नम्). Ñ1 अनुयुक्तं, B2 अर्थवाच (for अर्थवच्च). —(l. 115) Ñ2 V1,3 B1,3,4 D6 तद्वचः सर्वम्; D1,3,4 वचनं सर्वं (for वचनं युक्तं). B3 प्रहस्तस्य वचः सर्वम् (for the prior half). Ñ1 D2 मन्येकतां. Ñ1 गतः. Ñ2 V1,3 B D6 भवद्धार्थैकतां गत (B1 °तः) (for the post. half). —(l. 116) Ñ1 B3 अर्हति, D3 इच्छामि (for मर्हसि). —(l. 117) Ñ2 प्राणवत् (for प्रागेव). Ñ2 V1 B1-3 D6 हि, V3 च (for तु). Ñ2 त्वया, V3 मया- (for मया). Ñ2 V1,3 B D6 बहुधा च (V1 B1 तु) समीक्षितं (for the post. half). —(l. 118) D2 तद् (for नः). Ñ2 D6 एव (for एतद्). Ñ1 D1,3,4 सुविदितं; Ñ2 V3 B1-3 D6 विदितं (D6 °दि) तं; B4 सुहृदि तं (for सुविदितं). Ñ2 त्वया (for यथा). —(l. 119) D1-3,4 ये (for यद्). Ñ1 D1,2,4,5 मन्त्रो, D2 मन्त्री (with hiatus) (for मन्त्रम्). Ñ2 V1 B D6 भिन्न ये मन्त्रिणो मन्त्रम् (for the prior half). Ñ1 D1,2,5 नान्योन्येन, Ñ2 B3 D2,3 अन्योन्यम्; B2 अन्योन्य न (for अन्योन्येन). B1 [अ]भिभाषित (marg. also as above); D1-3,4 °संहित° (for [अ]भिसंहितम्). D4 नान्येनाभिसंहत हित (for the post. half). —(l. 120) Ñ1 D1,3 [अ]भि- (for [अ]वि-). Ñ2 V1,3 B D6 संहिता अनुवर्तन्ते; D2,3 संहिता अपि (D5 °पि) वर्तन्ते, D4 corrupt (for the prior half). —(l. 121) D1 च (for न). V1 [ए]कायतां (for [ए]कार्थतां). Ñ2 V1,3 B D1-3,4,6 कार्येषु, D2 काले तु (for कालेषु). Ñ1 D1,4,5 [अ]सुहृदो. Ñ1 V1 B1,2,4 D4,5 सदा (for यथा). —After l. 121, D1 ins.:

6* परस्परस्य राजेन्द्र प्रयुक्तं मन्तुमर्हसि ।

—(l. 122) Ś1 B2 D8,12 परस्परमते (D5 °मते) (for परस्परमते). Ñ2 V1,3 B D6 ते हि; D2 हित (for इह). Ś1 D1,4,12 भिन्नानुवर्तिभिः; Ñ2 B3 D5 स्वार्थानुवर्तिनः; B1 (also) भिन्नानु°; D1-3 भिन्नानुवर्तिभिः; D3 विधानुवर्तिनः (for भिन्नानुवर्तिनः). —Ñ2 V1,3 B D6 om. l. 123. —(l. 123) D2 corrupt (for [अ]व्यविघ्नो). —D1 om. (hapl.) from मन्त्रो up to निःश्रेयसो in l. 125. Ñ1 तद्भेदः; D2 न भेद, D5,6,8 तद्भेदः (for न भेदः). Ñ1 D2,4 प्रसमीक्ष्यतां (for °ते). —(l. 124) Ñ1 अभिन्ना ये, Ñ2 V1,3 B1,4 D6 अ(B1 अ)भिन्नः; B2,3 अभिन्नार्थेषु; D1-4 अविभिन्ना(D4 °भक्ता)श्च (for अविभिन्नः). Ñ2 B4 D1-4,5 भवन्ति (D6 °न्तु); V3 भवतु (for भवति). V1 [ए]कात्मतां (for °र्थतां). —(l. 125) Ñ2 B1-4 D2,3 यदा, D4 यथा (for यदि). Ñ2 निःश्रेयसे. Ñ V1,3 B D1,2,4,5,9 तस्य (V1 °इ)र भूतिमावह (for the post. half). —(l. 126) Ñ1 D1-3,5 मन्त्र, Ñ2 V1,3 B D6 च पक्ष- (for मन्त्रस्य). B1 (also sup. lin. as above)-भिन्नस्य (for भेदश्च). Ñ2 V1,3 B D6 सुखो(B4 °सु)गतः; D1-4,12 संचारश्च; D6 सुचारश्च (for सगतश्च). D1 तु (for च). Ñ1 संचारश्च न शोभनः (for the post. half). —(l. 127) Ñ2 V1,3 B D6 दोषौ महादोषौ. Ñ2 V1,3 B D6 राज्ञां (for त्वदर्थौ). —(l. 128) Ñ1 हेतुभिस्तु; D1,4 हेतुस्तु (for द्विधं तु). D1,7 सुविशेषं. Ñ1 D1-4,5 परीक्षितं (D1,4 °तः) (for परीक्षितुम्). Ñ2 V1,3 B D6 हेतुभिर्मेन्त्रमानेन सविशेषं परीक्षितः. —(l. 129) D6 भावावितौ. Ñ2 विसुखोषु; D1,2,4,5 विसुखत्वं (for तु सुहृदं). Ñ2 V1,3 B D6 आ(B4 अ)भाविनो(D6 भवन्तिनो) विमुखानां (for the prior half). Ñ2 V1,3 B D6 तु व्रजेत् मन्त्र (B4 °मन्त्र) (for समुपगच्छति). —Ś1 om. l. 130–132. —(l. 130) D11 सर्वं (for सर्वे). B1,2 न (for सु). —(l. 131) D1,4 विभाद् (for राजन्). Ñ2 V1,3 B D6 बलाबलविशेषतश्च(B4 °श्च)र्थ बला (V3 बला)बल. —(l. 132) B4 (also sup. lin.) रते (for यते). Ś1 के च मन्त्रयाम ते (for the post. half). —(l. 133) Ś1 युद्धकाले, D11 °काल (for देशकाल-). Ñ1 V1,3 B1 -नव (for -नये). Ñ2 V1,2 B2,4 कथं, B1 कस्मिं, D11 केन (for first किं च). Ñ2 B3 D6 -विशेषणं, D1 -नयज्ञं (for -नये किं च). Ñ1 D1,2,4 कार्य किं च (by transp.); D2 केषां चापि; D4 केषां किंचिद् (for किं च केषां). Ñ2 V1,3 B D6 केषांचिद् गुणं (B4 गुणा)नां (for the post. half). —(l. 134) V3 B4 मन्त्रे (for यो न).

के वयं के परे युद्धे कानि प्रहरणानि च ।
देशकालबलं किं च किं च केषां सुखावहम् ।
परे च निरधिष्ठानाः साधिष्ठानाश्च यद्वयम् ।
एष चाप्यधिकोऽस्माकं गुणः श्रीमान्महीपते । [135]
रक्षसां रजनीकालः संयुगेषु युयुत्सताम् ।
तस्माद्राजन्निशायुद्धे जयोऽस्माकं न संशयः ।
तत्र योधैर्युयुत्सद्भिः शस्त्राणि कवचानि च ।
यत्नेन महता राजन्नुपार्ज्यानि विशेषतः ।
कर्तॄणां कारणं हेतुर्गुणभूतं गुणावहम् । [140]
मन्त्रश्चाप्यधिको युद्धे चारिश्च महतामिव ।
एवं देशश्च कालश्च राजन्वै बहुभिर्गुणैः ।
भवत्यधिकमस्माकं मन्त्रपूर्वं परीक्षणम् ।
शस्त्राणां कवचानां च कृत्वा सम्यगुपार्जनम् ।
युद्धसेवाभिगच्छामो नयाद्गुणसमन्वितम् । [145]
निकृत्तानां रणे तावद्वानराणामिहेश्वर ।
पिबन्तु रुधिरं साधु राक्षसास्तृषिता इव ।
राघवस्य रणे तावद्रणशौण्डैः समाहवम् ।
भवत्वतिरथैः क्षिप्रमाननं क्षतजोक्षितम् ।
अभयं याचमानैश्च विक्षतैश्च सहस्रशः । [150]
वानरैस्त्वद्य वा भूमिः किंचित्प्रव्यथिता यथा ।
यदि व्यूहेन वा व्यूहं योद्धव्य वा यथा तथा ।
तदिहाद्यैव नः सर्वैः संमन्त्रणमिहार्हसि ।
अशक्यः सागरस्तर्तुमप्रधृष्या पुरी तथा ।
त्वया हया राजन्सेना ज्ञातव्यश्चापि नोऽधिकम् । [155]

Colophon

बृहस्पतिसमो बुद्ध्या समरे च दुरासदः ।
विरूपाक्षो रणापेक्षो वचनायोपचक्रमे ।
पदातिरथनागैश्च व्यूह्यतां समरे बलम् ।

Ñ1 साभिष्ठानाश्; D2 स्वाधिष्ठनाश् (for साधिष्ठानाश्). D8 बलं (for वयम्).—(l. 135) Ñ1 एन; D8 एतश् (for एष). Ñ V3 B3 D1.3.4 [अ]पि (for [अ]धि-). Ñ2 B3 D2 राजन् (for ऽस्माकं). B1 गुणैर् (for गुणः). D4 गुणाश्च (for गुणः श्रीमान्). Ñ1 D2.8 महामते; L (ed.) महीपते (for महीपते). Ñ2 V1.2 B D8 गुणवत्ता वर (for श्रीमान्महीपते).—B3 om. l. 136–138.—(l. 136) D4 रजनीकालात्. B1 समरेषु (for संयुगेषु). Ñ2 V1.3 B1.2.4 D8 महास्यते (for युयुत्सताम्).—(l. 137) D4 असंशयं (for न संशय).—(l. 138) B4 ततो, D1 अत्र (for तत्र). Ñ2 V1.3 B1.2.4 D8 नैर्ऋतैः सा (Ñ1 V3 B2 श)स्त्रकोविदैः (for the post. half).—(l. 139) D1.3 नस्यायानि (for उपार्ज्यानि). Ñ2 V1.3 B D8 यत्निरुद्ध महाराज यथोत्तन्य विशेषतः.—(l. 140) Ś1 D12 शस्त्राणां (for कर्तॄणां). B4 हेतुयुक्तानां (for कारणं हेतुः). Ñ2 V1.3 B D8 गुणयुक्त (for गुणभूत). D8 महागुण (for गुणावहम्).—(l. 141) L (ed.) मतश् (for मन्त्रश्). B1 D4 [अ]पि; B3 [अ]प (for [अ]धि-). D1 [अ]धिक (for °को). V1 B D8 चारिश्च. Ñ1 D1 इह; B1 अपि (for इव).—(l. 142) Ñ2 B3 D8 एतद्- (for एवं). Ñ1 B1.3 D1–4.8 शक्तिश्च; Ñ2 V1.3 B2.4 D8 शक्तिभिर् (for राजन्वै).—(l. 143) D1–4.8 परीक्षिन (D1 °तु); L (ed.) परीक्षणाद् (for परीक्षणम्). Ñ1 मन्त्रपूर्वं परीक्षितात् (for the post. half). Ñ2 V1.3 B D8 भवताः सर्वसक्तीर तस्माद्युद्ध विधीयताम्.—(l. 144) V1.3 B4 शस्त्राणां (for शस्त्राणां). D8 उपार्जित.—(l. 145) Ñ2 V1.3 B D8 यय (for नयाद्). Ñ V1.3 B D8 -समन्विता (for °तम्).—(l. 146) Ñ B2.4 D1–4.8 निकृत्तानां; V1 B1.3 निहतानां (for निकृत्तानां). Ñ2 (ऽ)स्माभिर् (for तावद्). D8 नरेश्वर (sic) (for इहेश्वर).—(l. 147) B1.3 साधु (for साधु). D12 इह (for इव).—(l. 148) D2.8 राजन् (for तावद्). D1 रणवरे (for °शौण्डैः). Ñ1 V3 B3 समाहितैः; Ñ2 V1 B1–3 D1.3.8 समाहितैः; D8 समाहव (for समाहवम्).—(l. 149) Ś1 D12 भवतु (for °तु). Ñ1 V1 B1.3 D8 [अ]तिरथैः; B3 [अ]तिरथैः (for [अ]तिरथैः). Ñ2 V1.3 B D8 क्षतजोक्षितं; D2.8 क्षतविक्षत (for क्षतजोक्षितम्).—(l. 150) B4 om. from यमाने up to l. 189. B1 प्रार्थमानेश् (for याचमानेश्). Ś1 V1 D12 तु (for first च). Ñ1 विद्धितैश्; D2.12 विक्लवैश् (for विक्षतैश्). Ñ2 B3 D8 कृत्यद्भिश्च रणोत्सुकैः (B3 °त्सुकैः); V3 B1.3 कृन्तद्भिश्च परि(B3 शर)क्षतैः; D2.8 कृन्तमानैश्च विक्षतैः (for the post. half).—(l. 151) Ñ1 रक्षसां (for रुक्षता). Ś1 D1.12 प्रकम्पिता, Ñ1 V3 प्रव्यथिता; Ñ2 B1–3 D8 प्रमथितैः; D8 प्रचलिता; D4 प्रकम्पिता (for प्रव्यथिता). Ñ2 V3 B1–3 D8 मया; D1 om. (for यथा). V1 क्षमतप्रमथितैर्यथा (for the post. half).—D12 om. (hapl.?) l. 152.—(l. 152) D1.3.4.8 येन (for यदि). Ś1 व्यूहेन (for व्यूहेन). Ñ2 V1.3 B1–3 D1.2.3 व्यूहं; D1 युद्ध; D3 न्यूह (for व्यूह). Ñ1 तु; B3 D8 न (for second वा). B1.3 तथ (for तथा).—D8 om. (hapl.) l. 153–154.—(l. 153) Ñ1 V1.3 B1–3 तव्द् (for तदिह). Ñ2 V1.3 B1–3 D1.4 सर्वम्; D2.3.8 सर्वे (for सर्वे). L (ed.) सर्वेषां (for नः सर्वैः). Ñ1 सुविचारितुम्; D1 सुमन्त्रणम् (for संमन्त्रणम्). Ñ2 B1.3 इहैवास्तु तु(B1 वि)निश्चय; V1.3 B3 इहैवास्तु वि(V1 तु)निश्चिन; D1–4.8 L (ed.) संमन्त्रयितुमर्हथ(L [ed.] °सि) (for the post. half).—V1.3 B1–3 D1.3 om. l. 154–155.—(l. 154) Ñ अशक्य, D1 अथवा (for अशक्यः). Ñ सागरं (for सागरस्). D3 अशक्या (for °धृष्या).—(l. 155) D2.8 तथा (for त्वया). D1.3.4 transp. हया and राज°. Ñ D1.2.4.8.12 मायां (for सेना). Ñ1 [य]दि; D1.2.4 रि (for [अ]पि). Ñ2 D1.3 नोधिका.

Colophon: Ñ1 V1 om.—*Kāṇḍa name*: Ñ2 V3 B1–3 D1.2.3.8.12 युद्धकाण्डे, D4 युद्धकाण्डसंपत्ति.—*Sarga name*: Ś1 Ñ2 V3 B1–3 D1–4.8.12 मन्त्रो(D8 ००)द्धकाण्ड.—*Sarga no.* (figures, words or both): B3 D1.2.4.8.12 om., Ś1 85; Ñ2 D1 96; V3 74; B1 84; B3 76; D2 90.

—(l. 156) L (ed.) युद्धसदे. D1 राघवेन्द्रममात्यतः (for the post. half).—(l. 157) Ñ2 V1.3 B1–3 D1.2.8

राक्षसानां भुजा पीना सर्वमेतदनुत्तमम् ।
व्यूढं व्यूहोत्तरागतां बाढवं परिघोपमा । [160]
राक्षसा समरश्लाघि सुव्यूढा रक्षसाश्च ।
न निर्वर्तितुमिच्छन्ति विततां बहुवागुरा ।
अस्माकमासहन्तानां वागुरा इव वानरा ।
स्थैर्यं चाल्पतञ्चेषु वानरेषु न विद्यते ।
न च निश्चलचित्तत्वमस्ति यद्वानरे बले । [165]
गाजताश्शोभितैस्तत्र बाहुभिः सकरस्वनैः ।
अनवस्थितचित्तास्ते द्रवन्तीं पश्य वाहिनीम् ।
राक्षसैर्निहतानां च शरीराणि विभागशः ।
दृश्यन्ते वानरेन्द्राणां पुष्पा इव किंशुका ।
शिलामध्यगता सन्तु समरस्था हि वानराः । [170]
मेघान्तरविनिर्मुक्ता सुप्ता इव रविप्रभा ।
साडिताना विशीर्णाश्च विनता दुमपङ्क्तय ।
वानराणां प्रदृश्यन्ते तुषारनिकरा इव ।
तत्र तत्र च राजेन्द्र वानराणां हतैस्थिता ।
अत्र वधिकमालक्ष्या वल्मीकशकलैव भूः । [175]
राक्षसानां सुयुद्धेन भक्ष्यन्तश्च रणाजिरे ।
आहारकल्पिता सर्वे सुगन्धकुम्भभोजिन ।
शिलाभिश्चैव मुक्ताभिर्वानराश्च निपातिता ।
दृश्यन्ते रणभूमिस्था सशक्ता इव पर्वताः ।
राक्षसैर्निहताश्चाङ्गा वानरास्तत्र भुवि । [180]
रुधिरप्रस्त्रवैः सन्तु गैरिकाणामिवाकरा ।
अस्माकं समरे साबद्धिश्रिता शस्त्रपातय ।

रणापेक्षी (D1 ᵒक्षो) (for रणावेक्षो) N2 V1 B1 D6 ततो वचनमब्रवीत् (for the post half) —(l 158) D2,12 -नखाश्च (for -चौश्च) L (ed) न्यूढे (for -न्यूढ़ा) —(l 159) D1 पीना (for पीना) —(l 160) N1 D2,8 व्यूढ(D2 ᵒढ़) व्यूहोत्तरां सेना D1 व्यूहा व्यूहोत्तरगता D3 परिव्यूढोत्तरां सेना (for the prior half) —(l 161) N2 राक्षस (for राक्षसा) D1 [ऽ]स्माक (for श्लाघि) D1 समन्वस्ता D4 सुयुद्धा D12 सुव्यूढा (for सुव्यूढा) —D1 om l 162 163 —(l 162) N2 D2,8 अन्ति (for इच्छन्ति) N2 D3,8,12 बाहु(D12 ᵒहू)वागुरा —D6 om l 163 —(l 163) D12 om (hapl) up to वागुरा D3 तुरगा (for वागुरा) D4 अपि (for इव) —For l 158-163 N2 V1 B1 D6 subst

7* रथिनः सादिनश्चैव गजारोहाश्च राक्षसा ।
पत्तयश्च महात्मानो बलमेतच्चतुर्विधम् ।
व्यूढं दिव्येन विधिना राक्षसैः सुमहाबलैः ।
न निवर्तितुं शक्यं वानरैरिति मे मति ।

[(l 2) V2 सर्वम् (for बलम्) —(l 3) D6 वदि (for व्यूढं) B1 D6 व्यूहेन (for विधिना)]

—(l 164) D1 धीर (for स्थैर्यं) N1 B1 न चल N2 B1 D6 चपल- (for चल्पि) V1 ऐश्वर्यं चलचित्तेषु D2 स्थैर्य च बलवत्सु (for the prior half) —(l 165) N1 D2 नखल- (for निश्चल) V1 B1 तद् (for यद्) N1 D2 वानरेष्विह (D4 ᵒष) (for वानरे बले) D1 न बलं चलचित्तेषु न यत्रे वानरेष्विह —(l 166) D6 गर्जित (for ᵒत) N2 [आ]स्फुरितैश्च D6 स्फोटितैश्च (for [आ]स्फोटितैश्च) N2 B1 D1 बहुभि (for बाᵒ) Ś1 D4 स(D4 म)करस्वनै N2 B1 D6 करनिस्वनैः V1 B1 च करस्वनैः D1 सिंहस्वन (for सकरस्वनैः) —(l 167) N1 damaged from पश्य up to शरीराणि in l 168 —For l 168 D1 subst

8* राक्षसैर्विनिहता कश्मला गजयोधिता ।
न भ्राजन्ते शरीराणि सहस्राणि विभागश ।

—After l 168 N1 D2,4,8 ins.

9* दृश्यन्ते वानरे हताः सहसा काश्य इव ।
बाहुभि पीडिता सन्तु समरे सर्ववानरा ।

रा क्षतेषु विनिद्राश्च कमलानामिवाकरा ।
राक्षसाभ्यन्ति मग्नानां शरीराणि विभागश ।

[(l 1) D6 दृश्यते N1 कलमा —D1 om (hapl) from l 2 up to l 173 —(l 2) N1 D6 वागुर्ध (for ᵒरि) —(l 3) L (ed) विमुक्तास्या (for विनिद्राश्च) D1,8 राक्षस(D8 वर्ना)तरविनिर्वृता (for the prior half) D1 8 इवांकुरा]

—N1 damaged for l 169 —(l 169) D6 विमर्दित (sic) (for विशीर्ण) —(l 170) N1 V1 B1 D1 स्त्रो (for शिला) N1 V1 B1 D6 समरे तत्र D2 शोणिताना द (for सुप्ता इव) —(l 171) N1 निमग्नास्तु (for विनिर्मुक्ता) D1 8 स्वे प्रभा N1 V1 B1 D6 मेघानामन्तरं गत्वा सूर्यस्येव गभस्त(V1 मरीच)य —(l 172) N1 D1 8 तु (for च) B1 D6 विशीर्णानां D2 दल- (for दन्त) —After l 172 L (ed) ins.

10* वानराणां प्रदृश्यन्ते भुवि ता दलराशय ।
यथा तुषारनिर्मुक्ता शीर्णा इव रविप्रभा ।

—(l 173) D1 कृमिक्त (for निकरा) —(l 174) V1 यत्र यत्र (for तत्र तत्र) Ś1 निहताश्रिता N1 पतितभूमि (for निहतैस्थिता) —(l 175) N1 भवेद् (for भवतु) V1 आलभ्या (for आलक्ष्या) N2 V2 B1 D6 मस्त(N2 B2 ᵒस्त्र)विकल्प्या (for the prior half) N1 V1 B1 D6 शकलै V1 विषमेव D1 -कलितैव D4 शुरणैर L (ed) शकलव (for शकलैव) —(l 176) N1 V1 B1 D1 राक्षसा हि (for राक्षसानां) Ś1 D12 तु युद्धेन B1 सयुद्धेन D6 च युद्धे (for सुयुद्धेन) N V1 B D1,8 भक्ष्यन्ते —(l 177) N2 B1 D1 कल्पिता D1 कल्पिता D6 कुलिता (for कल्पिता) N V1 B1 D6 क्षि(N1 रक्त)भोजना D1,8 L (ed) कुम्भोजना (L (ed) श्रिना) (for कुम्भभोजिन) —N2 V1 B1 D1 om l 178-179 —(l 178) N1 D1,8 वानैश्च निपातित D6 8 वानरा नि(D6 ᵒरैरि)निपातिता (for the post half) —(l 179) D1 8 रणभूमिष्ठा N1 इवाकरा, D2 इदचल (for सशक्ता) —Before l 180 B1 reads l 184 185 —(l 180) N1 विनिहतांगा N2 V2 B1 D6 निहतांगाश्च N1 B1 D1 निहतांग(B1 ᵒगै)श्च B1 निहतांगां च,

शत्रुभ्यो जीवपुष्पाणि विचिन्वन्तु नगादिव ।
उद्धूत धूमसकाश रणेसमर्दश्च रज ।
शस्त्रणा प्रशम यातु हतानां शोणिताम्बुना । [185]
समरे वानरा सन्तु सर्वत्र शस्त्रविक्षता ।
शोणिताम्बुपरिक्षिप्ता सनिर्यासा इव द्रुमा ।
हतै शत्रुशरीरैश्च शतशोऽथ गतासुभि ।
भातार्ता भूमिरस्त्वाशु किंशुकाकरसंनिभा ।
आदेश क्रियतां तावन्मम वीर्याभिमानिन । [190]
यत्कृते प्रवर शत्रु स हन्तव्यो रणे मया ।
त च गत्वा वधिष्यामि यथैनमनुगच्छति ।
भविष्यन्ति द्विषन्तोऽन्ये ये च तस्य पदानुगा ।
शाखामृगाणां समरे शरीरैं पश्यताकुलम् ।
वायुना कर्णिकाराणां वनमुन्मथितं यथा । [195]

Colophon

धर्म चार्थे च कुशलो वीर्येण च समन्वित ।
अब्रवीन्मधुरं वाक्यमिदं भूयो विभीषण ।
यत्प्रियं च हितं चैव साधु धर्म्यं च सर्वश ।
वक्तुमन्त्रिणो वाक्य मन्यमाणे विशेषत ।
प्राप्य कार्यशरीर तु नेतुर्वा गुणसम्पदम् । [200]
प्रियमुत्सृज्य वक्तव्यं हितमेव हि मन्त्रिणा ।
तत्र राजेन्द्र विस्तीर्णैर्गुणैर्विश्रब्धवा गत ।
इममर्थं प्रवक्ष्यामि हितं बुद्ध्या परीक्षितम् ।
इह धर्मार्थकामानामवाप्ति फलमिष्यते ।
तत्राप्य सह कामेन परीक्ष्यो धर्मचक्षुषा । [205]

D1 ₂ विद्रवीणाश्च D4 विहितागानां (for निहताश्चाश्च) B2 D1 वानरा (for वानर) L(ed) प्रक्षिप्ता (for प्रस्तरा) B1 नानराणां तथा युद्ध (for the post half) —(l 181) D1 ₂ रुधिरे (for रुधिर) V1 B2 समरे संग्रु B1 प्रसवानां च (for प्रसवे सग्रु) D5 वानराणाम् (for नैरिकाणाम्) —(l 182) V2 B1 (*sup lin* also) ₂ ₃ शिबिरे (for समरे) B2 तार (for तावत्) Ñ1 निर्दिष्टा V1 ₂ B1 (*sup lin* also as above) ₂ निशिता (for निर्दिष्टा) —(l 183) N V1 ₂ B1 ₂ D5 शत्रूणां D4 पुरुषेभ्यो (for शत्रुभ्यो) N1 प्राणपुष्पाणि (for जीवपुष्पाणि) Ñ2 V2 D2 ₂ ₃ प्रचिन्वन्तु B3 विचिन्वति (for विचिन्वन्तु) N2 V1 ₂ B1 ₂ D5 नगेषु D4 वनाद D1 नगा (for नगाद) —(l 184) N2 V2 B2 ₃ D4 उद्धृत B1 D1-₃ ₅ ₆ उद्धृत, D12 उद्धूर (for उद्धूत) V2 संगत्य L(ed) -सन्नद्ध (for समर्दश्च) —(l 185) B2 हतानां (for हतानां) V2 शोणित विना —(l 186) N1 शरैश्च (for समरे) N2 B2 D5 तत्र (for सन्तु) D5 सर्वश (for सर्वत्र) D1 युद्ध° (for शस्त्रविक्षता) —(l 187) Ñ1 V1 ₂ परिक्षिप्ता, N2 B1-₃ D5 परिक्लिन्ना (for परिक्षिप्ता) D1 transp इव and द्रुमा —(l 188) D5 तु (for च) D1 निहतै शत्रुबाणौघै (for the prior half) D2 हतासुभि (for गतासुभि) —(l 189) N1 [अ]थ (for [आ]शु) N B1 ₂ D2 ₄ ₅ किंशुकाकार N2 V1 ₂ D5 शुचिरै —Ñ2 V1 ₂ B D5 read l 190–193 after l 195 —(l 190) Ñ V1 ₂ B2 ₄ D2 ₄ ₅ ₆ व्यादेश (for आदेश) N1 अथ (for तावत्) N2 V1 ₂ B D5 महावीर्यं महारणे (B4 °वरे) (for the post half) —(l 191) N2 V1 ₂ B D5 तत्र (for तस्मिन्) N V1 ₂ B D1 ₄ ₅ ₆ हत्व स मया (B4 रणे) विभो (N1 D1 ₂ ₃ रणे) L(ed) हत्व समरे मया (for the post half) —(l 192) D1 तत्र (for त च) N2 V1 ₂ B D5 हत्वा (for गत्वा) N V1 ₂ B D5 हनिष्यामि D4 तप (for अनु) N2 V1 ₂ B D5 ये तत्र समनतया (for the post half) —(l 193) N1 विपण्णास्ते N2 V1 B D1 ₂ ₄ ₅ ₆ क्लिश्नो मे (D1 ₂ ₃ ₄ नो) V2 क्लिशो ये मे (for द्विषन्तोऽन्ये ये) B2 om च (subm) N2 B1 ₂ D5 तत्र (for तस्य) —B4 om from l 194 up to the prior half of l 195 —(l 194) B1 ₂ शरीर N2 V1 ₂ B1 ₃ D2 ₂ अत्र (N2 D5 तु) B2 ₃ युद्ध D5 पश्य) संकुल° B2 च युद्धसंकुलं L(ed) पश्य भूतल (for पश्यताकुलम्) —(l 195) B2 तथा (for यथा)

Colophon V1 om —*Kāṇḍa name* N V2 B D1 ₄ D1-₄ ₅ ₁₂ युद्धकाण्ड —*Sarga name* Ś1 N V2 B D1 ₄ ₅ ₁₂ विभीषणवाक्य D5 राक्षसमन्त्र —*Sarga no* (figures words or both) N1 B2 D1 ₂ ₄ ₅ ₁₂ om Ś1 86 N1 D6 87 V2 75 B1 85 B2 77 B4 89 D5 91

—(l 196) D5 om second च (subm) B2 ₃ धैर्येण (for वीर्येण) V1 [अ]पि (for third च) —(l 197) V1 तत्र (for भूयो) —(l 198) D4 परं (for प्रियं) D1 हि (for first च) N1 यत्र प्रियं B2 अप्रियं च (for यत्प्रियं च) Ñ1 धर्म (for धर्म्यं) N2 V1 ₂ B D5 सानुबन्ध (V2 °धम्) D4 सारं धर्म (for साधु धर्म्यं) —Ś1 D12 om l° 199–200 —(l 199) V2 तच्च D1-₄ ₆ श्रुत्वा L(ed) सुहृद (for वक्तुम्) N1 तत् (for तत्) N2 V1 B2 ₃ D5 वक्तुं चैव V2 मन्त्रमाणे B1 युद्धार्थे D1 न यमाणा D4 मन्त्रमाणा D6 मन्त्रमाणैर् (for मन्यमाणे) —(l 200) D2 कार्ये शरीरस्तु (for कार्य शरीर तु) D1 ₂ ₄ नेतु (for नेतुर्) D5 वा (for वा) L(ed) सम्पदां —(l 201) N1 D2 ₄ ₁₂ [इ]ह (for हि) D4 ₅ मन्त्रिण —For l 200–201 N2 V1 ₂ B D5 subst

11* प्राप्य कार्य शरीरस्तु विषमुत्सृज्य दूरत ।
हितमेव हि वक्तव्य सुहृदा मन्त्रिणा सदा ।

[(l 1) N2 D5 प्रसवार्थ —(l 2) N2 D5 [इ]ह (for हि) D5 सुहृदां मन्त्रिणां N2 यथा (for सदा)]

—(l 202) N2 B2 ₃ D5 राजेन्द्र (for राजेन्द्र) V2 D4 विस्तीर्णे (D4 °र्णो) V2 D1 गुणे (D4 °णो) (for गुणैर्) N2 V1 B1-₃ D2 ₄ ₆ विश्रमता V2 B2 विश्वसता D1 विश्रावसतां (for विश्रब्धवा) —(l 203) V2 B1 ₂ D2 इमम् (for इमम्) V2 B1 ₂ D1 हित (for हितं) —(l 204) B1 इह (for इह) N1 इह हि धर्माद्य (hypm) (for इह धर्मार्थ) Ś1 D4 अवाप्त D5 अत्राप्य D6 मावाप्ति (for अवाप्ति) B1 इष्यति D5 उच्यते (for इष्यते) —(l 205) Ñ2 V1 B

परित्यज्य हि यो धर्मं धर्ममर्थाय पश्यति ।
कामं वा कामलाभाय न स बुद्धिषु बुद्धिमान् ।
मन्त्रितो यो बहुविधो निःसारः सारदर्शिभिः ।
क्षमा धर्मस्त्रिभिसत्र स नियोगान्न शोभनः ।
परदाराभिगमनं को धर्ममिति वर्णयेत् । [210]
मतिमाञ्ज्ञानशास्त्रेषु यथावत्कृतनिश्चयः ।
यत्किंचिद् दृश्यते रामे कृतं व्युत्थितलक्षणम् ।
तत्र किं लक्ष्यते रामे धर्माद्व्युत्थितलक्षणम् ।
वने हि निवसन्राम पितुर्निर्देशवत्सलः ।
यत्तदस्य न संदृष्टं धर्मव्युत्थितलक्षणम् । [215]
रक्षणं तापसानां च क्षत्रधर्मे स्थितात्मना ।
यत्कृतं शस्त्रमादाय तद्व्यक्तं धर्मलक्षणम् ।
दानं साम समुत्सृज्य यद्विक्रममिहास्थितः ।
व्यक्तमेतत्परं तस्य रामस्याक्लिष्टलक्षणम् ।
यद्विदग्धनभूतश्च धामधानी महात्मनाम् । [220]
ध्रुवं लोके गुणी जातः सुलभश्च महत्स्वपि ।
यदा च भगवान्रामश्चापं बिभर्ति निर्भीतः ।
क्षत्रमेवाभिसंधाय धर्माद्विचलितः कथम् ।
यदि किंचिद्व्यतिक्रान्तं भवेद्रामस्य चेदिह ।
क्रियासु तस्य दोषोऽपि न भवेद्वनवासिनः । [225]
यथा हि बलवान्कश्चिद्दारान्निगुणानपि ।
भुक्त्वा जरयते तद्वद्राम पापमणाशन ।
एवं कृत्वा समं सत यद्राम स्व परिग्रहम् ।
प्राप्नुयाद्गुणसंपन्न स्वामवाप्य महाबल ।
तस्य हेतुं प्रदानेन सुमहाप्रीतिवर्धन । [230]
यत्र सा व्युत्थिता सीता स्वामवाप्य महामतिम् ।

D5 निरीक्ष्यो V3 निरीक्षेद् (for परीक्ष्यो) —(l 206) N3 D6 तु (for हि) N V1 3 B1 3 D1 4 5 अर्थम् B4 मत्स्म् (for धर्मम्) B3 D3 मल(B1 [before corr]° प)म (D1 °धर्मा)प मपश्यति (for the post half) —(l 207) L(ed) लाभाय Ñ3 D6 स बुद्धेषु B3 स बुद्धेषु D4 स‍ (for स बुद्धिषु) —(l 208) N V1 3 B D1 4 5 6 [ऽ]य (for यो) V3 नि सारं —(l 209) N3 V1 3 B D6 तत्र यो D1 बहुभिर् (for मन्त्रिभिर्) N2 V1 B1 3 D1 2 3 4 5 (D1 वर्ति D5 स्वर्ति) योगात् B3 संनियोगो D4 स नियोगे (for स नियोगान्) D6 च (for न) N1 V1 3 B1 3 4 D6 विगर्हितं B3 हि गर्हितं (for न शोभनः) —D6 om l 210-211 —(l 210) N V1 3 B D1 2 3 [अ]भिगमं तु (V1 °मेतु B4 °मम D1 3 6 °मं हि) (for [अ]भिगमनं) N V1 3 B D1 2 4 5 धर्मं (for धर्मम्) N1 निर्णयेत् —(l 211) N3 B1 (before corr as in V1) शास्त्रेषु V1 3 पुत्रेषु D2 3 धर्मेषु D4 शास्त्रेण (for शास्त्रेषु) D5 यथा च (for यथावत्) —(l 212) N2 B3 D1 4 5 यदि V3 D6 यत्किंच D4 यदि च (for यत्किं) N V1 3 B राम (N V1 B1 3 °म) D3 6 नाम (for रामे) —D4 om (hapl) from कृत up to रामे in l 213 V3 B1 4 D4 कृतं D6 कथं (for कृतं) B4 व्युत्थान D6 कुत्थितं (for व्युत्थितं) N3 D3 4 5 धर्मेण V1 3 B1 4 अर्थेण (V1 °ण) —Ś1 D5 om (hapl) l 213 215 —(l 213) N3 D3 सोत्र V1 तत्र D2 3 1 अत्र (for तत्र) L(ed) नाथ किं (for तत्र किं) B3 वर्ण्यते D4 कथ्यते (for लक्ष्यते) D1 नाम D3 राम (for रामे) V3 D3 धर्मं D4 धम (for धर्माद्) Ñ3 विच्युति B4 व्युत्थित; D3 व्युत्थितं (for व्युत्थित) V3 धर्मो व्युत्थितलक्षण D5 धर्मेषु स्वलक्षण (for the post half) —N3 V 3 B D6 om l 214 221 —(l 214) D1 5 6 वसते (D1 °ता) (for निवसन्) D4 वने वसति रामो हि (for the prior half) Ñ1 निर्देश (for निर्देश) —(l 215) D1 अत्र (for अस्य) D4 धर्मे (for धर्मे) N1 धर्मेऽपि व्युत्थितम् D3 धर्मव्युत्थित लक्षणं; L(ed) धर्मव्युत्थितलक्षणं (for the post half) —(l 216) D5 1 धर्मे (for धर्मे) D1 4 धृतात्मना (D3 °ना) (for स्थिता ना) —D1 5 om (hapl) l 218–219. —(l 218) D1 2 4 दानं दानं D1 3 दीनं दानं (for दानं साम) Ś1 छद् (for यद्) Ś1 इति स्थिति (for इहास्थितः) —(l 219) D4 तत्र कार्य (for परं तस्य) —(l 220) N1 D1 2 4 5 भूत (for भूतम्) D3 तु (for च) —(l 221) N1 D1 2 4 5 L(ed) सुलभ (D3 °कृत) च (D3 तु) ध्रुव (L(ed) तद्वद्) लोके (for the prior half) N1 D1 2 4 5 गुणजात (for सुलभश्च) —(l 222) V3 यथा (for यदा) D3 तु (for च) Ñ3 D6 समरणात् B1 4 च भगवान् (for च भगवान्) —(l 223) N3 V1 3 B D1 6 क्षात्रम् (for क्षत्रम्) N1 [म]तु (for [अ]भि) N1 विचलते D4 om कथम् —(l 224) N3 V1 3 B D6 तस्य (for किंचिद्) N3 व्यतिक्रम्य V6 न निष्क्रान्त (for व्यतिक्रान्त) —V1 repeats from the post half up to the prior half of l 225 consecutively N1 illeg from स up to भवेद् in l 225 N3 V1 (first time) 3 B1 3 D6 धीमत (for चेदिह) V1 (second time) B1 (marg also) 4 धर्मार्थं प्रयोजन (for the post half) —(l 225) D1 विस्मृतु L(ed) कि नाम (for क्रियासु) L(ed) कस्य (for तस्य) N3 V1 (second time) B1 3 D6 क्रियाहत (B1 क्या च त)स्य दोषो हि; V1 (first time) B1 (m. also) 4 भवे (V3 तात) द्रामस्य दोषो हि V6 क्रियस्तस्य देशो हि (for the prior half) B3 वनचारिण —(l 226) D1 बलवत् D6 न महान् (for बलवान्) B1 3 D1 2 4 द्विगुणान् (for निगुणान्) N1 V3 D6 भार्यात्रिगुणं ह्यपि V3 D6 भार्यात्रिगुणादपि (for the post half) —(l 227) Ñ1 V1 3 B4 भुक्ते B3 भुक्त्वा D6 भुङ्क्ते (for भुक्त्वा) B4 तद्वत् (for तद्व) Ñ3 V1 3 B D6 पापविनाशन —(l 228) Ś1 D2 3 कृत्वं N1 कृत B1 कार्यं; D3 कृते (for कृत्वा) N1 सु; Ñ1 V1 B1 3 4 D1 2 4 स V1 B1 स (for सं) —(l 229) Ñ1 V1 3 B D1 4 6 संपन्नः (for संपन्न) N1 V1 B D6 प्राप्य सु; V1 प्राप्य स (for मवाप्य) —Ś1 illeg from महाबल up to सुमहान् in l 230 B1 D6 महाबल —Ñ3 V1 3 B D1 om l 230 233 —(l 230) D2 4 6 प्रदाने च (D1 तु) (for प्रदानेन) V1 प्रीतिवर्धने —(l 231) D1 यत्र (for यत्र) Ñ1 सा व्युत्थिता; D6 साधु स्थिता (for सा व्युत्थिता) —D1 om from स्वाम् up to पति in l 233 D2 3 स्वामपि

पितुर्वा वचनाद्धर्माद्वनवासमुपागत ।
यत्समभ्यागतश्चेति राम सीतामिहार्हति ।
त्वामवाप्य गुणैर्युक्त को हि न प्राप्नुयाद्गुणम् ।
त्व तु प्रीतिकरो राजन्गुणहीनेऽपि सज्जन । [235]
कार्यमात्मानुरूप च धर्मो वा यदि रक्ष्यते ।
त्वत्प्रसादाच्छुभा सीता राजन्मोक्षमिहार्हति ।

Colophon

विभीषणवच श्रुत्वा मन्युसत्त्वाधिकेश्वर ।
अभवत्क्रोधसरक्त सध्यारक्त इवाशुमान् ।
नेत्रे प्रकुपिताक्रान्ते भूयस्ताम्रत्वमागते । [240]
ददृशाते सुभीमे ते घनैश्चरगुणाविव ।
क्रोध तस्यानुपश्यन्त तीव्र तु क्रोधनस्य ते ।
वीक्ष्य सचिवा सर्वे बभूवुर्जातसाध्वसा ।
अथ रोषाद्विनिष्पिष्य भृश करतले करम् ।
अब्रवीद्रावण क्रोधाद्विभीषणमिद वच । [245]
परेषा गुणसत्कार मम चानर्थबुद्धिताम् ।
भवान्विचष्टे यत्सर्वं प्रमाण मम नैव तत् ।
अपि त्वनुनयस्तावत्सद्भिरिष्ट परस्परम् ।
प्रयोक्तु हेतुसम्पन्नैर्विधि कार्यो विशेषत ।
असग सर्वकार्येषु मतिमाश्च महाबल । [250]

D5 महीपति (for महामतिम्).—(l 232) Ñ1 स (for वा). D2 4 8 धर्माद् (for धर्म्याद्). Ñ1 वन राम (for वनवासम्).—(l 233) D1 8 [आ]गता (for [आ]गतश्).—(l 234) B1 [ऽ]पि (for हि) B4 स (for न). Ñ2 V1 3 B D5 इद, D1 3 गुणान् (for गुणम्) —(l 235) Ñ2 V1 3 B1-3 D5 तेन , B4 युक्त , D1 3 यत्र (for त्व तु) Ñ2 V1 B D5 प्रीतिकृत्. Ñ1 त्व गुणै प्रवरो राजन् (for the prior half) Ñ V1 3 B D2 3 गुणहीनो Ñ2 V1 3 B D5 [ऽ]सज्जन —(l 236) Ś1 D12 चेद्, Ñ1 यत्, D1-4 8 वा (for च) Ś1 D5 धर्म(Ś1 °र्मे) वा, D2 धर्मश्च (for धर्मो वा). Ñ1 येन (for यदि) Ś1 D12 रक्षित , D5 रक्ष्ये (for रक्ष्यते) —(l 237) D5 यत् (for त्वत्) N2 V1 3 B D5 इय (for शुभा) D2 8 शुभा सीता. Ñ2 V1 3 B D5 मोक्षणम्, D2 8 मोक्तुमिह (for मोक्षमिह) D3 2 [अ]र्हसि —After l 237, Ś1 D12 ins.

12* सामान्ये विजये चापि तेन युद्ध न ते क्षमम् ।

[L (ed) वा (for च) and न युद्ध तेन (by transp).]
Colophon —*Kanda name* Ñ V1 3 B1-3 D1 3 4 8 12 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 विभीषणवाक्य, B1 पुनर्विभीषणवाक्य —*Sarga no* (figures, words or both) . Ñ1 B4 D1 3 4 8 12 om , Ś1 87, Ñ2 D5 88, V1 79, V3 76, B1 86, B2 78, B4 90, D2 92 —After l 237 colophon, Ś1 Ñ B4 D1-4 8 9 12 ins. l 362-417, l 230-233 (including 11*), l 240-241 (including 13*) and l 274-361 of App I (No 3) —(l 238) V2 राक्षसाधिप —(l. 239) D1 अभूत (for अभवत्) Ś1 D4 12 -ताम्राक्ष, Ñ1 रक्ताक्ष (for -सरक्त) Ñ1 -राग, Ñ2 V1 3 B D5 -भास (for रक्त) —(l 240) Ñ2 V1 3 B -ताम्रे तु, D1 2 8 9 -ताम्रे च (for ताक्रान्ते) Ś1 D12 पुनस्ताम्रत्वम् (for भूयस्ताम्रत्वम्) —(l 241) Ñ B2 3 D2 3 सुभीमे ते (D3 च), V3 सुभीमाभे, B1 तु भीमे ऽ D1 सुभीमाने D4 च भीमे च L (ed) सुभीमेमे (for सुभीमे ते) D4 -कुमार, L (ed) युवान् (for युगावि) —After l 241, Ś1 Ñ2 D2 3 12 ins

13* क्रोधेन तु भृश तस्य ताम्राक्षस्य महात्मने ।
सचिवो धान्यपश्यन्त तीव्र तु क्रोधनस्य ते ।

[(l 1) L (ed) नेत्र (for तस्य).—(l 2) Ś1 Ñ1 अनु पश्यति (Ś1 °तु). D2 13 अनुपश्यन् (for धान्यपश्यन्त). Ñ1 तीव्रति , D2 ताम्रे तु , L (ed) ताम्र तु (for तीव्रे तु).]

—Ś1 D12 om (hapl) l 242 —(l 242) Ñ1 रोष, B1 क्रोधाद् (for क्रोध) V3 [अ]नुपश्यन, D1 [अ]थ पश्यतस्य (for [अ]नुपश्यन्त). Ñ1 तीव्राति , Ñ2 D5 तीव्र स्तु , V1 3 B1 3 4 तीव्र स , B2 D5 तीव्र स , D1 2 3 तीक्ष्ण स्तु (D1 स), D4 तीव्राद्धु (for तीव्र तु) V3 D3 च D4 त (for ते). —(l 243) V3 B1 जितसाध्वसा , B4 भृशव्यथिता (for जात साध्वसा) —(244) Ñ2 क्रोधाद्विनिश्वस्य, D3 क्रोधाच्च निष्पिष्य (for रोषाद्विनिष्पिष्य) B1 करतले . D5 करतल वर —(l 246) Ś1 -संभार, V1 B D1-4 8 सत्कार (for -सत्कार) D5 वा (for च) V3 [अ]नत्थ (for [अ]नर्थं).—(l 247) Ñ2 D3 4 श्रेति (for विचष्टे). Ñ2 V1 3 B D5 सर्वथा यद्भवानाह, D1 2 3 यद्भवानाह सर्वार्थं (for the prior half) D1 नैव विद्धि (for मम नैव) Ś1 दैवत (for नैव तत्) D4 मद्वाम च गमैव तद् (for the post half) —(248) D5 प्रकृति , D2 अपि इ (for अपि तु) Ñ V1 3 B D4 8 9 अनुनयात्तु (Ñ1 °य)नय तावत् (for the prior half) Ñ D1 8 9 युक्त , V1 3 B युक्तं , D3 इष्ट (for इष्ट) —(l 249) Ñ2 V3 B1 D12 प्रयोक्तुर् (for °क्तु) Ś1 सप्रयोर, D1 2 नयत्र Ñ1 प्रयातां हेतुसपन्नां, L (ed) प्रवक्तुमभिसपन्न (for the prior half) D2 3 4 कार्याकार्ये L (ed) कार्ये काले (for विधि कार्यो) Ñ1 विधिकार्यविशेषत (for the post half) —(l 250) Ñ1 D5 अथवा Ñ2 V1 3 B D5 अभिज्ञा D1 2 8 अशठा (for असग) D3 -कालेषु Ñ V1 3 B D2 3 4 8 9 मति (D3 बुद्धि) पूर्वं वला (B2 महा)वर (Ñ1 D5 विचारयत्) (for the post. half) —(l 251) D2 3 अर्हेति (for अर्हेति) N1 D1 2 8 [अ]धिक ज्ञातु (Ñ1 कर्म, D5 धर्मं) (for [अ]धिकां पूजां) Ñ2 V1 3 B D2 3 इ (B1 त)र (V1 वह)त्यन्यधिक यत्नात् (Ñ2 D5 यस्मात् B4 दृश्य) (for the prior half) Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 मति (Ñ1 V1 B1 D4 न तु D1 2 8 नतु)मोहा प्रभूर्यैव (for the post half) —(l 252) Ñ1 D1-8 समवृत्यामो. Ñ2 D5 नात्युच्छामो V1 B1 (*sup. lin.* also as in V3) 2 3 उ (B2 त)च्छ्राय (B2 °श्रा)मो, V3 D4 8 प्रवश्यामो L (ed) उत्पृच्छामो (for सपश्यामो) B4 वय तावत्सवश्यामो (for the prior half) —(l 253) B1 सर्वार्थे च B4 परार्थेषु D3 सर्वार्थेह, D5 सर्वेष्वर्थे (for सर्वार्थेषु).
]

अर्हत्यभ्यधिका पूजा न तु मूर्खो विभीषण ।
सपत्नामो वय तात-मतिमन्त विभीषणम् ।
सर्वार्थेषु वरा भूत्वा गुरु शिष्यगणा इव ।
यन्मौर्ख्यं यच्च कार्पण्यं य स्तम्भो या मनस्विता ।
यो धर्मं स भवेद्दम्भस्तमवाप्य महीपतिम् । [255]
पतङ्ग स्वगुर्दिप्तो मोहाद्विशति पावकम् ।
क्षिप्रमात्मविनाशाय तद्वत्क मूढलक्षणम् ।
शास्त्रवादानतिक्रम्य पश्य सर्वा महापद ।
हठेनेच्छति निर्जेतु तद्वत्क मूढलक्षणम् ।
आकाशगमनादीनामशक्यस्य विचेष्टने । [260]
प्रवमस्ति फल किंचिच्चिन्तया सिद्धिलक्षणम् ।
य एवमविशेषज्ञ सुनयापनयो जन ।
कृतान्द्रियमार्ति प्राप्य गुणयुक्त विभीषणम् ।
यद शूरा परे युद्धे नय परमभीरव ।
क्रियते किं तु कार्पण्यात्प्रसभ शत्रुसश्रय । [265]
प्रकृति शाश्वती ह्येषा क्लीबानामल्पचेतसाम् ।
युद्धकाले भवत्येव त्वद्विधाना दुरात्मनाम् ।
को हि नाम महापत्त्र पूर्वमाश्रयिन परे ।
दीन वचनमाद्याद्वर्जयित्वा विभीषणम् ।
एव कृत्वा बहुविध सर्वथाथ विभीषण । [270]
योग्योऽशक्त भयाद्दीनो नैव मद्य न विक्रमे ।
अवश्य हि विचेतव्या युद्धे मरणभीरव ।
मन्यमूढा महादोषा शूराणा शौर्यनाशना ।
युद्ध घोरमसमाप्य यस्य हि व्यथते मन ।
कथ समरमासाद्य स भवेत्पूज्यविक्रम । [275]
निर्वीर्या ये निरुत्साहा शत्रुभेदनशोभना ।
तेषामेवविधा बुद्धि शाश्वती तव यादृशी ।
यदि दर्प परित्यज्य रामो मा शरण व्रजेत् ।

N2 D1-3 [अ]वरा(D3 °रो) भूत्वा N3 V1 B D3 पराभूता V3 पार्थेषु D4 पुरो भूत्वा (for वरा भूत्वा) —(l 254) B1 तन् (for यन्) D1 मौढ्य (for मौर्ख्यं) B1 तथा D3 चैव (for यच्च) Ñ1 यत्तेनो (for य स्तम्भो) D1 यो V2 च नयता, D3 मन स्विन —(l 255) V1-3 यो दम्भ B3 योधर्मं B4 मोदत (for यो धर्मं) Ñ2 V1-3 B D4-6 च ते, D5 च नो (for भवेद्) V1 B धर्मेण (for दम्भस्) N1 सन्, D1 तान् D4 त्वाम् (for तम्) B3 महीपति D1-4 मनीषये, D5 महागति —(l 256) Ñ V1-3 B1 D1-4-6 भ्रातृतया[श्च](Ñ1 D1-3-4 °ग स)मुदितो B1-3 यथा पतगो मुदितो D4 पतत्रगाश्च मुदिता, D2 L (ed) भ्रातृतग समाय(L [ed] °गसतो भी)तो; D4 यथा पतगास्तपन (for the prior half) Ś1 मदद (for मोहाद्) B4 विशति पावक शुद्ध (for the post. half) —(l 257) D4 तथोक्त D3 तब्धक (for तद्वत्क) V1-3 B1 (also) 3-4 मूढ (for मूढ-) —V1 om (hapl) l 258-261 Ś1 N1 D1-3 om (hapl) l 258-259 —(l 258) D3 यश L (ed) पश (for पश्य) D3 सव (for सर्वा) N2 V2 B D3 यो हि कार्यं महापदि (for the post half) —(l 259) D1-3 [इ]च्छति (for [इ]च्छति) Ñ3 B D3 निर्वेतु D1 हतर्तु, D3 निर्जेतु (for निर्जेतु) N3 D5 नोक्त B4 युक्त (for तद्वत्क) Ñ2 B1 (sup lin also) 3 D1-3-5 नय; V2 B3 मूर्खं (for मूढ) —D1 om (hapl) l 260-261 D2 transp l 260-261 and l 262-263 —(l 260) B1 D3-4 अ(B1 स)-शक्यस्य (for अशक्यस्य) Ś1 D4 विचेष्टे(D4 °न) Ñ V3 B1-3 D1 स(Ñ D5 अ)पक्षस्ये(D5 °स्ये)व चेष्टते(B1 [after corr] °न D5 °ते), D1 अपक्षस्य विचिन्तने (for the post half) D4 आकाशगमनार्थे स प्रयत्नेन पतत्यधि (corrupt) —(l 261) N2 V1 B1-4 D5 नास्ति (for अस्ति) Ś1 D12 चिन्तयन् L (ed) चिन्त (for चिन्तया) N1 यो निश्चय तु लक्ष्म (for the post. half).—Ś1 om l 262-263 —(l 262) N1 V1-3 B D3 एवं नाव विशेषज्ञ, D1-4 तु (D3 स्य)क नयविशेषज्ञ D3 युक्त मदति चेष्टत (for the prior half). N2 V1-3 B D1-4-5 L (ed.) तु(B1 स्य)न्यापनयो(L [ed] °नयो] D2 जन L (ed) तुन (for जन) —(l 263) Ñ1 D5 लोलीद्रिय D2 अतीद्रिय मनुष्य (for the prior half) —(l. 264) D1 धनीभय V1 B3-4 समर (for परम) —(l 265) B4 न (for किं) Ñ V1 B3-4 D1-3-5-6 B1-3 D4 तु (for तु) N1 कार्पण्य B1 [अ]कार्पण्यात् B3 कर्मं स्यात्, D5 कार्पण्ये (for कार्पण्याद्) Ñ2 प्रसर्द (meta) (for प्रसभ) Ś1 सश्रय Ñ1 समर, V1 D1-3-5 प्रश्रय (for सश्रय) —(l 266) Ñ2 V1-3 B D5 चैषा(B1 °षां) भीरूणाम् (for ह्येषा क्लीबानाम्) V2 अल्प (for अल्प) —(l 267) D4 सत्त्व (for युद्ध) V3 भवत्येव, B3-4 D5 भवत्येव(B3 °द)। D1 भवत्वेषा (for भवत्येव) N2 D3-4 L (ed) यथा वनितुमिच्छसि(L [ed] °सि) (for the post half) —(l 268) Ñ2 D1 आमर्पित (for आश्रयिन) —(l 270) N2 V1-3 B D1 किमश्रेयत्वा(B1-4 °क) (for एव कृत्वा) —(l 271) Ñ2 B4 यो यो, D4 य सो (for योग्यो) V1 D4 भवेद् (for भयाद्) D1 कातरे सदा दीनो (for the prior half) N3 V1-3 B1-4 D1-4 न मद्ये न च, B4 न मद्येन न (for नैव मद्ये न).—(l 272) Ñ2 V1-3 B1-3 D5 सं (for हि) B4 सुविहितव्या Ñ V1-3 B D1-3-4-5 परम, L (ed) [इ]मरण (for मरण) —(l 273) V1-3 B D1-3-4-6 मधिमूला, D4 मधिमूढा (for मन्यमूढा) Ñ2 D5 युद्ध तु विक्रमैर्वा (for the prior half) Ñ2 L (ed) वीर्य(L [ed] शौर्य)नाशना N3 D5 शौर्यनाशन D3 सूर्येन्दीना —(l 274) L (ed) घोरतम प्राप्य (for घोरमसमाप्य) D3 व्यथिते (for व्यथते) —(l 276) V2 च (for ये) Ñ2 V1 B1-3 D1-3-4 स्येन B1 स्येदे न D5 स्येति (for येत्व) Ñ1 नराधमा Ñ2 B4 D5 मानवा (for शोभना) —(l 277) N2 V1-3 B D1-3-4 यादृशी तव यादृशा D3-4 यादृशी ते विभीषण (for the post half) —(l 278) D1 दर्प (for यदि दर्प) D1 मे (for मां) —(l 279) Ñ2 B4 तदा (for तद्). D3 तद सद्य (for तदहि सर्वा) D1 कुर्वा. D1-3-4 समरे Ñ3 V1 B D5 वध तु[ं] मराहेत्वा (Ñ1 °त्वा) V3 न दुर्बुद्धिमाहिताः (for the post half)

किं त्वद्य हि सतां कार्यं यत्र कुर्यां प्रसादनम् ।
वैकृत्यं परिहर्तव्यं शत्रुपक्षे विशेषतः । [280]
दया सर्वात्मना कार्या महद्भिः शरणागते ।
एवं कृत्वा न दोषोऽस्ति विपरस्य कथिदस्य च ।
अनिपातं समासाद्य इतः संयुगमेष्यति ।
सर्वेषां प्रहसन्नेकः स रामे महद्भयमगम् ।
समरे तेजसा दग्धुं कथमद्रिविचोदितः । [285]
निश्चयः क्रियतां युद्धं भवद्भिर्बाहुशालिभिः ।
राक्षसाधमदं दीनं मर्षयित्वा विभीषणम् ।

Colophon

ततः सागरगम्भीरः सत्यवान्विजितेन्द्रियः ।
अब्रवीद्रावणं धीमान्भ्रातरं च विभीषणः ।

गृहेदेव विनाशस्य लक्षणं मुनते बुधाः । [290]
अधर्मोऽयं महामोहाद्भवद्भिः परिगृह्यते ।
भवतां गुरुपो होता विनाशस्य निदर्शनम् ।
निमित्तं पनसादस्य शिर्णायां इव विश्रुताः ।
जयश्चैव हि दुष्प्रापः पुंसां कलुषबुद्धिना ।
अधर्ममहितं प्राप्य जयं कथं सतां जयः । [295]
इह च प्रेत्य चाविश्य मतिर्लक्षणलक्षिताः ।
दुस्तरः प्राकृतैर्धर्मो बाहुभ्यामिव सागरः ।
इच्छन्तोऽत्यादयो भाता नित्यमात्मगुणा यथा ।
तथा धर्मगुणाः श्लाघ्याः सुखानि सुकृतिनामिव ।
यथार्हं चाप्यभिज्ञानं धर्मस्य परिरक्षणे । [300]
यद्बलासुखिता लोकाः सर्वे भूमिष्ठदुःखिताः ।
यथालब्धसुखितः श्लाघी न मनः परितापयेत् ।

—(l. 280) V1 B1.3 वैकृत्य (for वैकृत्यं). —After l. 280, L (ed.) ins.:

14* साध्वस च यथा धर्मं प्रभुभिः शरणागतैः ।

—(l. 281) Ñ2 V1.3 B D6 भवद्भिः (for महद्भिः). —(l. 282) Ś1 Ñ1 विदोषो (for न दोषो). D4.8 रचिरस्त. Ñ1 वा (for च). —(l. 283) D5 समासाद्य. D2.8 ततः (for इतः). L (ed.) संयोगम्. Ñ2 V1.3 B D6 संनिपातः समागम्य संयुगम्(B4 °ग)म्यते. —(l. 284) Ñ2 V1.3 B D6 च (for हि). Ś1 स (for तं). Ñ2 V1.3 B D6 रणे धन सम्प्लवन्ते (for the post. half). —(l. 285) Ś1 D11 वचनम्. D1.3 [त]दमः; D4 [त]पितः; D6 [उ]दृतः (for [उ]दितः). —(l. 286) B1 निश्चयं. Ś1 बहु-; Ñ2 V1.3 B D6 युद्ध- (for बाहु-). D6 -पालिभिः. —(l. 287) Ñ2 V1 B D6 संदिवा(र्य)सर्दं. —After l. 287, Ś1 Ñ1 D1.11 ins.:

15* अद्युतवा रोषतामाक्षो रावणो निरताम ह ।

[Ñ1 क्रोध- (for रोष-).]

Colophon: Ñ1 V1 om. —*Kāṇḍa name:* Ñ2 V1 B D1-4.8.9 युद्धकाण्डे. —*Sarga name:* Ś1 B2.3 D1.8.11 रावणवाक्यं; Ñ2 V2 B1.4 D2 विभीषणवाक्यप्र(V2 °धा)मदः; D1 विभीषणव्याहरण; D2 विभीषणतर्जनं; D4 विभीषणत्यागः. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 B2 D1.3.4.8.12 om.; Ñ2 D2 92; V1 77; B1 87; B2 79; B4 94; D5 69. —(l. 288) V1 सर्वेषां (for सत्यवान्). —(l. 289) Ñ1 V1 B1 श्रीमान् (for धीमान्). —(l. 290) D2 हि नाशस्य (for विनाशस्य). Ś1 D11 हि विद्वांसः; Ñ1 D1-4 विद्वांसो विदुः; D4.8 विद्वांसो मतं (for मुनते बुधाः). —After l. 290, Ñ2 V1.3 B D6 ins.:

16* धर्मिष्ठं वाक्यमासक्त क्षत्रधर्मेण प्रवर्तनम् ।

[Ñ2 D6 धर्मेण (for वाक्यम्). V2 कार्ये वेर- (for -काव्येन).]

—(l. 291) Ś1 Ñ1 महान् (for महा-). —Ñ2 V1.3 B D6 om. l. 292. —(l. 292) D4 भवंतो बुद्धिविहृता (for the prior half). —Ñ2 V1.3 B D6 transp. l. 293 and l. 294. —(l. 293) Ñ1 मेघनादस्य; D2.3.8 वन(D1 जन)नादस्य. Ñ1 विस्तीर्णं; D2 प्रकीर्णा (for विशीर्णा). D1 बाहवः (for विश्रुताः). Ñ2 V1.3 B D6 विस्तीर्णा विद्युतो यथा (for the post. half). —(l. 294) Ñ1 सुदुष्प्रापः; Ñ2 V2 D2.3.8 हि (V2 D3 दु-) दुष्प्राप्यः; V3 D1.3 हि दुष्प्रापः; B1-3 हि दुष्प्राप्यः; D2 दुष्प्राप्यः (subm.). Ñ2 V1.3 B D6 प्रायुः (for पुंसा). Ñ1 पुंसां कलुष-बुद्धिनां; D1.3.8 प्रायुः कलुषबुद्धिना(D1 °कर्मणा) (for the post. half). —(l. 295) Ñ2 V2 D2.3 -संहितं; D1 -सहितं (for -महितं). Ś1 Ñ V1.3 B D6 जयः कथं; D1 कथं कस्य; D2 जयं कथित्; D4 जयं कथं (for जयं कथं). Ñ2 V1.3 B D6 भवेत् (for जयः). —(l. 296) Ś1 दुर्मेधा साधनानां वीक्ष्य; Ñ1 इह च प्रेत्यवाविक्ष्य; D2 तव विहेमनां वीक्ष्य; D3.4 इह वा प्रेत्य वा प्रेक्ष्य (D4 °क्ष्य); D6 इह विहृत्य चाविश्य; D11 * * विहत्यनां वीक्ष्य; L (ed.) इह च प्रेत्यता प्रेक्ष्य (for the prior half). L (ed.) पूजित- (for लक्षण-). —(l. 297) B1 (before corr.) D1 दुष्करः (for दुस्तरः). —(l. 299) V1 कृत्स्न- (for श्लाघ्याः). D4 दुष्प्राणि (for सुखानि). Ñ2 V2 B2-4 D4.8 इव (for इव). —(l. 300) Ś1 वा प्रतिज्ञानं; B4 D11 वाक्य(B1 चेद्)विज्ञानं; L (ed.) चाप्यविज्ञाने. —D11 om. (hapl.) from -रक्षणे up to परि- in l. 302. —(l. 301) Ñ2 D3.9 -सुखिनो (for -सुखिता). Ś1 D1.3.4.8 यद्वलः(D1.3.4 °बल-) सुखमालोकः; Ñ1 L (ed.) यद्बल(L [ed.] °बल-) सुखिनो लोकः (for the prior half). D2 कृत्स्ना (for सर्वे). Ś1 Ñ1 D1.3.6.8 कृत्स्नो भूमिष्ठ स्थिताः (for the post. half). —Ñ2 V1.3 B D6 transp. l. 302 and l. 303. —(l. 302) Ñ1 D4 यथात्म- (D4 °त्म-) (for यथालब्ध-). Ñ2 V1.3 B D6 यथा(Ñ2 V3 B4 D6 °त्मा)पि हि(B2 च) तत् श्लाघी, L (ed.) यथात्मसुखिनाश्लाघी (for the prior half). B2 (orig.; *sup. lin.* also as above) मनं (for मनः). —(l. 303) Ś1 नामुतः; V1 किं तु त्वं; B4 किं त्वतः; D1,2,6,11 न ततः (for किं ततः). D5 न वैनातः परं किंचित् (for the prior half). B1 सुकृतं (for सुकृतं). —After l. 303, Ñ2 V1.3 B D6 ins.:

17* सुखमेवेह च भुक्तानां सुखं तथापि धर्मतः ।

किं तत्र परमं किंचित्सुलभं फलमुत्तमम् ।
यथा हि सुरसंघाते सौनामित्तमिवाम्भसि ।
लोकानां सुखसंधाने तथा धर्मः स्वनुष्ठितः । [305]
प्रकृतीनां प्रधानश्च यथा नेता नयानुगः ।
तथा धर्मार्थकामानां धर्मः सम्यगनुष्ठितः ।
यथा द्रव्यविशेषार्थमर्थं बुधैर्नियुज्यते ।
तथा निश्चितमापन्नो धर्मः सुखकरः सताम् ।
सदा स्वफललुब्धेन नातिदूरनिरीक्षिणा । [310]
न शक्यश्चरितुं धर्मः शुभो ह्यकृतबुद्धिना ।
यथा ह्यर्थश्च कामश्च मनसः प्रीतिवर्धनौ ।
तथा क्षमा च धर्मश्च सद्य शुभसुखावहौ ।
दुश्चरत्वाच्च धर्मस्य कश्चिद्धर्मेषु हि स्पृहा ।
कामे चार्थे च लुब्धानां धर्मो भुवि न विद्यते । [315]
यत्र नेता च गुणवान्सहायाश्च गुणान्विताः ।
तत्र धर्मार्थकामानां भवेत्सम्यक्परीक्षणम् ।
इह नेता च विगुणः सहाया गुणवर्जिताः ।
एवं कृत्वा विमृश्येतद्बुद्ध्या मध्यमकम् ।
अर्थानर्थौ हि यत्रोभौ संशयश्च परीक्ष्यते । [320]
स मध्य इति विज्ञेयः शेषस्तु खलु विक्रमः ।
मध्ये समुपनीते च सुहृदा शुद्धबुद्धिना ।
न युक्तं कैतवं कर्तुं हिताद्धि प्रतिपादनम् ।
त्यक्त्वा कामपरं मन्त्रमर्थधर्मविवर्जितम् ।
राममेव गमिष्यामि धर्मार्थपरमं नृपम् । [325]
चित्रमेतद्धि यन्मुक्त्वा कृत्स्नं स्वाभिजनं धनम् ।
धर्महेतोर्गमिष्यामि राममेव शुभव्रतम् ।
एवं कृत्वा मयि गते यथास्ति गुणदर्शिता ।

[V1 B सुदशा(B1 °दश)पेक्षी, V3 सुदपेक्षा V3 सुखावय, B1 सुखी तत् (for सुख तत्)]
—(l 304) Ś1 Ñ1 D1-4 9 12 तत्र, Ñ2 इ, B4 [ए]व (for हि). Ś1 D12 संघाते D4 -संयोगे (for संघाते) —V1 D12 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 305 Ñ2 D3 4 9 सहामासि B4 D2 3 महाभसि —(l 305) Ś1 Ñ1 D1-4 6 लोकानां Ś1 Ñ1 -संघाते, B4 यानेन (for -संधाने) —D6 om from the post half up to the prior half of l 307 Ñ1 यथा (for तथा) Ś1 स्वनिष्ठित, N V3 D3 सुनिष्ठित, B3 सुनिश्चित (for स्वनुष्ठित) —B2 om (hapl) l 306-307, D1 om l 306 —(l 306) Ñ1 V1 B2 3 प्रयत्न(D4 °त्न)श्च, V3 प्रमाणश्च, D3 प्रधानत्वात्, L(ed) विधानस्य (for प्रधानश्च) Ñ1 नयानुग, Ñ2 V2 3 B1 2 4 भवान्नि D3 स्वनुष्ठित, D4 सद्गति (for नयानुग)
—(l. 307) Ñ2 V3 [अ]नु (for [अ]र्थ) —(l 308) D4 विशेषाणाम् (for -विशेषार्थम्) D4 अर्थमात्रं Ñ1 निरीक्ष्यते, D1 विमुच्यते, D2 4 विशिष्यते (for नियुज्यते) N2 V1 2 B D3 यथा ह्यर्थे(Ñ2 D3 °धानर्थे V3 °धा वस्तु)परित्यागादर्थे संप्राप्यते सुख
—(l 309) N2 B4 तथा सुनि(B4 स्वनु)ष्ठितश्चेत्, V1 2 B2 3 D3 यथा सु(B2 नु B4 स्व)निश्चिता(V2 B4 °श्चया)च्चो, D1 तथा स्वनिश्चयापन्नो (for the prior half) D1 सुखम् (for सताम्) —Ś1 D12 om l 310 —(l 310) Ñ तथा स्वफल-, V1 तदर्थफल, V3 D2 3 तथा(D3 °दा) तु फल-, B1 (orig , marg also as above) यथा हि फल-, D3 यथा स्वफल-, L(ed) स्वथा तु फल- D1 युक्तेन (for -लुब्धेन) D3-5 6 नित्यं युगात्, Ñ1 नातिदूरे विनीतेन Ñ1 D4 नातिदूरस्थं ग्राह्य (for the post. half) —(l 311) V2 शक्यो D4 शुभी (for शुभो) V3 [इ]त्यकृत, L(ed) ह्यशुभ- (for ह्यकृत) D3 शुभोऽप्यशुभमेव वा (for the post half) —(l. 312) D1 (with hiatus) अर्थेषु (for ह्यर्थश्च) L(ed) तथा काम (for च कामश्च) —D2 3 transp the post halves of l. 312 and l 313. B1 मनःप्रीतिविवर्धनौ (for the post. half) —(l 313) Ñ1 सर्वत्र, D3 धर्मेषु (for धर्म) D4 कामतः (for धर्मेषु) Ñ2 V1 2 B D3 तत्र (for शुभ). D4 transp शुभ and सुख-. Ñ1 सद्य सत्सुखावहौ (for the post half). —(l 314) D1 तु (for च) Ñ2 V1 3 B2-4 D3 दुर्धरत्वात्, D4 दुश्चरित च (for दुश्चरत्वाच्च) Ñ1 V1 B1 (orig., m also as in Ñ1) D1 2, 4 8 नरा नराः, Ñ1 B2 4 D6 पराचणा (for -स्पृहा) —(l. 315) D2 सर्वे (for कामे) Ñ1 संलुब्धे, D1 लुब्धानाम् (for लुब्धानां) Ñ1 D3 धर्मो नव, V1 B1-3 अत्र नव V3 B4 नन्न नव, D3 धर्मं भुवि (for धर्मो भुवि) Ñ1 transp धर्मो भुवि and न D1 2 4 मत्र (D1 4 अत्र) सर्वमत्सरत्वात् (for the post half). —(l 317) Ñ1 -[अ]नु (for -[अ]थ) B4 om -कामानां. D4 मत्र (for सम्यक्) —(l 318) B2 4 गुणवान् (for विगुण) Ñ2 V1 2 B D3 गुणवर्जित (for गुणवर्जिता). —(l 319) N1 एतेन (for अन्वेतद्) Ś1 Ñ1 D1 4 6 12 मध्य- सिद्धि(D4 °सि)तं, Ñ1 °संज्ञक, B1 (orig. as above, m. also) °संनिभ (for °संज्ञकम्) —(l 320) Ñ2 V1 B D3 [अ]नर्थो (for [अ]नर्थौ) B2 4 D1 च (for हि) Ñ1 V1 B D3 [का]सन्, V3 [अ]पि (for [उ]भौ) —(l. 321) D4 इव (for इति). Ñ2 V2 B D2 3 शेषस्तु(B2 4 °स्य), V3 शेषस्य D4 किम (for खलु) Ñ2 V1 B1 2 4 D3 विक्रिया, V3 विक्रिया, B2 D3 विक्रमं, D4 विक्रम (for विक्रम) —(l 322) Ñ2 V2 3 B D1 2,3 मध्य(D1 °ध्य) समुपनीतेन (for the prior half) Ñ1 शुद्ध-, D4 सिद्ध, D4 सुख- (for शुद्ध) Ñ2 V1 2 B D2 3 बुद्धिश्चि(D4 °मति)ना —(l 323) D4 किंचित् (for युक्तं) Ñ2 B2 4 वक्तुं (for कर्तुं) Ñ1 हितार्थे . D1 प्रतिपादितं, L(ed) °हितं (for °पादनम्). Ñ2 V2 3 B D3 हितार्थं निवेदन, D2 3 हिताद्धितविनिवेदितं (for the post. half) —(l 324) Ñ2 B4 घोर (for काम). V1 2 B2 3 D3 मन्त्रं, B4 सर्वं तु (for मन्त्रम्) Ñ2 V1 B3 D3 त्यक्त्वा (for अर्थ) V3 त्यक्त्वा धर्मविवर्जिते, B1 सर्वं धर्मविवर्जितं, B2 3 सर्वधर्मविवर्जितं (for the post half) —(l. 325) D3 यास्ये D1 यास्ये (for गमि-) D4 नृप V3 V1 2 B D3 नित्यं धर्मपरायण (for the post. half) —After l 325, Ñ1 V1 2 B D3 ins.

18* धृतराष्ट्रस्यौ राजा च हि निर्जने मया कृत ।
धर्मज्ञानमध्यस्थं तु प्रयत्नं विदेशगत ।

क्रियतां निश्चयः सम्यङ्नयबुद्धिनिमित्तजः ।

Colophon

एवमुक्त्वा तु संरब्धो रावणः क्रोधमूर्छितः । [330]
उत्पपात सनिस्त्रिंशो हन्तुकामो विभीषणम् ।
उत्पतन्स चकाशे च सनिस्त्रिंशो दशाननः ।
एकविद्युद्गुणः कृष्णः सनाद इव तोयदः ।
आसनाच्चूर्णमुत्पत्य पादेनाभिजघान तम् ।
रावणः क्रोधसंवेगाद्वासनस्थं विभीषणम् । [335]
अभवत्पतितो भूमावासनात्स विभीषणः ।
वज्रपातहतः श्रीमान्विशीर्ण इव पर्वतः ।
अभवन्मन्त्रिणां तेषां विषादमनुपश्यताम् ।
पूर्णचन्द्रप्रहप्रासात्प्रजानामिव संभ्रमः ।
प्रहस्तस्त्वसिहस्तं तं कुपितं राक्षसेश्वरम् । [340]
शनैर्निवारयामास कोशे चाप्यकरोदसिम् ।
ततः प्रकृतिमापन्नः शुशुभे राक्षसेश्वरः ।
वेलाभावविनिर्वृत्तः प्रसन्न इव सागरः ।
परिवार्यासनस्थं तु रावणं ते चकाशिरे ।
मेघा इव महाशृङ्गं विपुलाः शैलमुत्तमम् । [345]

[(l. 1) B1 सार्व (for निश्च).]

—(l. 326) Ñ3 B4 D6 तु यत्पवत्वा; V1 B2.3 D8 अथ सत्वत्वा; V3 B1 पुरी सात्वा (V3 कृत्वा) (for हि यन्मुक्त्वा). D1 क्षिप्र-मेवविध युक्त्वा (for the prior half). Ñ3 V1.3 B D1.2.4.9 कृत्स्नं (B1 [स]हं ते; B4 तुच्छ) स्वजनमातुर (V1.2 D1.3.5 °रं) (for the post. half).—(l. 327) D3 धर्मेणेव (for °हितेष्). Ñ2 V1.3 B D2.4.9 लोह (Ñ2 V3 B1.3 D9 योहं; D6 राम) मानुषस्य (V1 °मा) अर्थं (for the post. half).—(l. 328) D3 नत्वा; L (ed.) कृते (for कृत्वा). B4 यदि (for यदि). D3 कृते (for गते). D4 transp. कृत्वा and गते. Ś1 Ñ1 D12 शुभ (Ñ1 सम) दर्शिता; D3 गुणदर्शेना; D4 °संपदा (for गुणदर्शिता).—(l. 329) Ś1 Ñ1 D1.3.12 निश्चिता बुद्धि; D3 निश्चया बुद्धि. V3 सुबुद्धिभ; B4 गुणबुद्धि- (for नयबुद्धि-). Ś1 Ñ1 D1 2.11 सम्यङ्नयनिमित्तजा; D3.4 L (ed.) बुद्धौ (L [ed.] बुद्धो) नयनिमित्तजः (D4 °जः); D3 सम्यक्श्रवनिमित्ततः (for the post. half).—After l. 329, Ñ2 B1 D8 ins.:

19* पुरा पुरीयं कपिभिर्महाबलैः
प्रवृद्धशैलप्रतिमैः समन्ततः ।
अभिद्रुता विद्रुतराक्षसांगणा
विनश्यते भिन्नविटङ्कतोरणा ।
निशाचराश्छिन्नशिरोरुबाहवः [5]
पतन्ति भूमौ विहता इव द्रुमाः ।
सुरप्रवर्षैर्निशितैर्महात्मनो
धनुश्च्युतैर्दाशरथेरिवाखवः ।

[(l. 6) D8 विहिता.]

Colophon: V1 om.—*Kāṇḍa name*: Ś1 B4 D8 om.; Ñ V3 B1–3 D1.2.4.6.9.13 सुन्दरकाण्डे.—*Sarga name*: Ś1 D3.12 प्रतिव्याहरण; Ñ V3 B1.3 D2.4 विभीषणवाक्य; B2.4 सर्गे (B4 अध्याये) विभीषणवाक्य, D1 रावण प्रतिव्याहरण, D4 रावण-भर्त्साहरण, D8 प्रतिविभीषण-व्याहरण.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ2 B2 D1 2.4.6.13 om., Ñ1 D2 93; V3 78; B1 88; B2 80; B4 95; D8 97.—After colophon, Ś1 concludes with श्रीराम; while D8 with राम.

—(l. 330) Ñ1 एवमुक्त्वा (for एतच्छ्रुत्वा).—Ś1 om. l. 331.

—(l. 331) D2.3.5.8.12 वेगात्स (D12 वेगेन) भ्रुकुटीमुखः (for the post. half).—After l. 331, Ñ2 reads l. 339.

—(l. 332) Ś1 D4 चकाशे च; L (ed.) च चुक्रोश (for चकाशे च). D1 तमसः संचकाशे न: (for the prior half).—For l. 330-332, Ñ1 V1.3 B D3 subst.:

20* एवं ब्रुवाणं राजेन्द्रो भ्रातरं स्वं विभीषणम् ।
उत्पपात सनिस्त्रिंशास्तत्र क्रोधात्म रावणः ।

[(l. 1) B2.3 ब्रुवाणे. D9 त (for स्व). B2.3 G (ed.) भ्रातरि स्वे (B2 स्व-; G [ed.] तु) विभीषणे (for the post. half).—(l. 2) V3 कोपाद् (for क्रोधात्).]

—(l. 333) Ñ2 V1.3 B D3 महा- (for एक). Ś1 D12 गुण-युतः; V3 B1-गुणाढ्य (B4 °वि) शः (for -गुणः कृष्णः).—(l. 334) B1 (orig.; marg. also as above) कर्णम् (for तूर्णम्). Ñ2 V1 B D3 पदा च (for पादेन). B1 [आ]पि (for [अ]भि-).—(l. 335) Ñ V1.2 B1–3 D8.9 सरागाद्; D3 -सरभ्य, D4 -सक्थाद् (for -संवेगाद्).—After l. 335, D3 reads l. 343 for the first time, repeating it in its proper place.—After l. 335, D4 reads l. 339.—D8 om. (hapl.) l. 336-347.—(l. 336) Ñ3 D9 आसनस्थो (for आसनात्स).—(l. 337) D3 विस्तीर्ण (for विशीर्ण).—(338) Ñ1 V1.3 B1 (orig.; *sup. lin.* also as above) 2.4 D1 विवादम् (for विषादम्).—After l. 338, Ñ2 reads l. 342-343.—(l. 339) D3 पारेपूर्ण- (for पूर्णचन्द्र-). D4 -ग्रहस्तुल्यः (for -ग्रहप्रासात्). Ñ3 V1.3 B D9 पूर्णचन्द्रे ग्रहग्रस्ते (for the prior half). D3 जनानाम् (for प्रजानाम्). D4 संभ्रमे (for संभ्रम).—(l. 340) Ñ1 B D9 सासि-; V1.3 चासि- (for त्वसि-). Ñ2 D9 तु (for त).—D9 om. (hapl.) from राक्षसेश्वरम् up to शुशुभे in l. 342.—(l. 341) Ñ3 V1.3 B कोशे—After l. 341, Ñ1 D3.4 ins.:

21* निशाकरमिवापाये राहुमुक्तं समन्वितम् ।

[Ñ1 [आ]काशे (for [अ]पाये). Ñ1 बाहुयुद्धविशारद (for the post. half).]

—(l. 343) D3.4 वेलाभावाद् (for वेलाभाव-). Ñ1 दोलाभाव-विनिर्मुक्त, Ñ3 V1.3 B D9 निवृत्तवेलः समये (for the prior half).—(l. 344) Ñ1 V1 B1 D1.3 त. Ñ3 V3 B2–4 D9 च (for तु). D3 चासनस्थ (for [आ]सनस्थं तु). Ñ3 V1.3 B D2.9 [ऽ]वतस्थिरे; D3 चकाशिरे; D4 बभासिरे (for चकाशिरे).—(l. 345) Ñ3 V3 B D3 मेरोर् (for मेघा). V1 यथा मेरोरिव युग (for the prior half). Ñ1 D1.3.4 शिखर (for

नि शब्द शुशुभे क्रूरमथ तम्मग्निमण्डलम् ।
परिवेश इवालक्ष्यः शशिनश्चारुदर्शनः ।
अभवत्क्रोधसरक्तो भूमिष्ठः स विभीषणः ।
अध्वराग्निरिवादीप्तः सौम्यो दीप्तिसमन्वित ।
अथ कोपाग्निमुद्भूतं शमयन्बुद्धिसत्तमः । [350]
शमतोयावपातेन निर्वेगाद् विभीषणः ।
मम धर्मार्थमुत्थान न कामक्रोधसहितम् ।
अत पादप्रहारोऽपि नाय मम पराभवः ।
मार्दवेन च सत्त्वस्तेजसा च विभीषण ।
सदग्ध इव भूमिष्ठ तेजस्वी स व्यदृश्यत । [355]

मुहूर्तमिव निश्वस्य मुहु कृत्वा च निश्चयम् ।
अब्रवीद्वाक्यमुत्थाय गुणयुक्त विभीषणः ।
अस्मिँल्लोके महादोषाः सुक्रोध्या धर्मवर्जिता ।
येषामभिजन प्राप्य मतिः क्रोधसमन्विता ।
महत्सर्वविनाशस्य लक्षण प्रतिभाति मे । [360]
अनयाचदय सर्वैर्भवद्भिः परिगृह्यते ।
राक्षमेक शरीर हि रणभूमौ विनाशयेत् ।
दुष्टः बहुतर हन्याद्बुद्धिः कलुषचेतसाम् ।
न हि त कुरुते दोष निशित शस्त्रमुल्बणम् ।
स्वसमुत्था यथा दोषाः प्राणिनां मन्युचेतसाम् । [365]

विपुला). Ñ2 V1.2 B D5 शिखरे पार्श्वतोपरे(D1 °तो यथा) (for the post. half).—(l. 346) Ñ2 V1.2 B D2.5.6 अभवद् (for शुशुभे) B1.4 सर्व (for अथ).—(l. 347) D1-4 परिवेष Ñ2 V1 B4 [आ]लक्ष्य. Ñ2 B2 -दर्शन, V2 -लक्षण, D1.2.13 -दर्शिन (for -दर्शन). V1 सम्यग्दीप्तसमन्वित (for the post. half).—(l. 348) D1 अवदद् (for अभवद्). Ñ D5.6 क्रोधसरागो, V1.2 B1.4 D1.4 क्रोध(V2 क्रोधं, B4 रोष)सरागो, B2.3 कोपप्रकाशो(B3 °रागो). Ñ2 V1.3 B2.3 D1.2 भूमिष्ठ, D2.3 भूमिस्थ (for भूमिष्ठ) L (ed.) च (for स) —D5.6.13 om. (hapl.) l. 349-351.—(l. 349) Ñ1 V1.2 B D4 इवालक्ष्य(D4 °क्ष्मीर्), D1 °दीप्त (for °दीप्त). Ñ1 V1.2 B D2 सायम्, D1 असौ (for सौम्यो). B1.3 D4 दीप्त, B2 दीप्ता (for दीप्ति). Ñ1 D1.4 गुणान्वित. —(l. 350) Ñ1 क्रोध (for कोप). Ś1 Ñ D2 उद्भूत V1 B1-4 अथ कोपाग्निमुद्भूतं(B4 °मुद्भूतं) (for the prior half). Ñ2 V1.2 B D2 स विभीषण (for बुद्धिसत्तम) —(l. 351) D1 -[अ]नुरागेन (for -[अ]वपातेन). Ñ2 निर्वेगाम्, D1 निर्वेगाद (for निर्वेगाद्) Ñ2 V1.2 B D5 चिन्तयामास धर्मात्मा मनसा हितमात्मन .—For l. 350-351, D4 (erroneously) subst.

22* अथ कोपाग्निनोद्भूत सधूम इव पावक ।
रावणेन स पादेन निजघान विभीषणम् ।

—Ñ V1.2 B D5.6 read l. 352-353 after l. 357. —(l. 352) Ñ1 D5 -सहित(D5 °त), Ñ2 V2 B D5 -सहित (for -सहितम्) —(l. 353) Ñ1 V1.2 B D5 तस्माद् (for अत.) D1.13 प्रहारेण(D13 °पि), D2 प्रहारो मे D6 अपि (for मम) —(l. 354) D1 [ए]व (for first च) Ñ2 V1.2 B D5 [ए]व रक्षित (for विभीषण) —Ś1 D13 om. (hapl.) l. 355-357, D4 om. l. 355.—(l. 355) V1 स दग्धवान्, D2 स दग्ध इव (for सदग्ध इव). Ñ1 D2.3 भूमिष्ठ, Ñ2 V1.2 B D5 मर्यादां (for भूमिष्ठ). Ñ2 V1.2 B D5 क्रोधीतो नाल्प-(V1 B1.2 °ल)वर्त्त (for the post half) —(l. 356) Ñ1 D2.6 मध्य (for इव). D4 निःश्वस्य. Ñ2 V1.2 B D5 तु मुहूर्त स्थिति(V2 D5 °ति)मास्थाय(V2 B1 °स्थित) (for the prior half) D2 स, D1 तु (for च). Ñ D5 विनिश्चय. —(l. 357) Ñ1 गुणैर्युक्तो, Ñ1 V1.2 B D5 धर्मयुक्त (for गुणयुक्त).—(l. 358) Ñ1 तस्मिंल्लोके, V1.2 B D5 तस्मिँल्लोके, D1 ये च लोके (for अस्मिँल्लोके). D1.2.3 ते क्रोध्या (for सुक्रोध्या)

Ñ1 D5 क्रोध्या धर्मविगर्हिता , V1.2 B क्रोध्या धर्मविवर्जिता (V1 °पराजिता) (for the post. half).—(l. 359) D2 वेषाम्; D1 ये चैव, D13 एषाम् (for येषाम्). Ś1 Ñ2 D1.13 पति क्रोधसमन्वित ; D5 दुर्बुद्धिक्रोधसमन्विता (for the post. half). —After l. 359, D5 ins.:

23* वेऽस्वस्य व्यसन प्राप्य सीदन्ते पापबुद्धयः ।
पापैः सह समायोगास्तस्य पापसमन्विताः ।
पतन्ति ते दुराचारा मूलभ्रष्टा इव द्रुमाः ।

—(l. 360) L (ed.) तदि (for महद्). D1 -विनाशाय (for विनाशस्य). Ñ1 D4 ते हि सर्वविनाशाय; D5 एतद्धि सर्वनाशाय (for the prior half).—After l. 360, Ñ1 D2.4 ins.; while Ś1 D13 ins. after l. 362:

24* यदिमे गुनय सर्वे भवद्भिरतिपीडिता ।
रामेण चाभिरक्षुना दग्ध त्वमसमादित ।

[(l. 1) D4 ये चैव (for यदिमे) D13 सर्वे (for सर्वे). Ñ1 D2 यदेवमनुजा सर्वे (for the prior half). Ñ1 D2.4 परि-; D13 अभि (for अति).—(l. 2) Ñ1 D2.4 च प्र(D2 नव)विष्ट]

—Ñ1 D2.4 om. l. 361.—(l. 361) Ñ2 D5 अनयो (for अनयाद्). V1 सद्भिः (for सर्वैः). Ś1 D1.2.3.13 यत्(D1 °था)-यमनय सर्वैः; B1.4 अनयाम्बुरस्य सर्वैः (for the prior half). D1 उपगृह्यते.—(l. 362) Ś1 यथ (for एक). Ś1 D1.2.3.13 शरीरस्य, Ñ1 शरीरं तु Ś1 D1.2.4.6.13 विनाशक(Ś1 D1.13 °न), B1 विनाशयेत् (for विनाशयेत्).—Ś1 D13 om. l. 363 —(l. 363) D2 दुष्ट D1.3 बहुविध, D1 °हु पर (for °तर). Ñ2 V1.2 B D5 इन्त्यसत्यमभ्यासान (for the prior half). D5 -चेतसं (for -चेतसाम्). Ñ1 दोषो बहुगुणास्तस्य इति पाप-मचेतस, D4 दोषा बहुगुणा गाता प्रति त पापचेतस.—D1 om. l. 364-373.—(l. 364) Ñ1 B1 D1.4 तद् (for त). B1 निहित, D2 न तथा (for न हि त) Ś1 उल्बणः Ñ1 V1.2 B D5 उत्तम (for उल्बणम्). Ñ1 D2-4.6 शस्त्र निशितमुत्तम (for the post. half).—(l. 365) V1.2 B1.2 D2.6 समुत्थाय, B3 D1 स्वे(B3 स्व) समुत्था Ñ2 V1.2 B D4.5 मन्द(V2 °न्द)-चेतसां, D1.2.6 मन्दचेतसां (for मन्युचेतसाम्).—(l. 367) V1 अमुम् (for अयम्). Ñ1 V1.2 B D1.2.5 च (for वा). —D1.6 om. (hapl.?) from the post. half up to the

अनागतपरिज्ञानमर्थस्य कुरुते बुध ।
प्राप्तमर्थमनर्थं वा कश्चिदेवावबुध्यते ।
दूरादनर्थमर्थं वा पश्यतो हि महान्गुण ।
यस्यार्थं प्राप्य नोत्सेको भवत्यापदि न व्यथा ।
कुरुते दीर्घदर्शी हि सम्यगर्थपरिग्रहम् । [370]
अनर्थाच्च निनिमोक्षमथवा दोषलाघवम् ।
न दोषानभिगच्छन्ति सम्यग्दृष्टिपरा नरा ।
प्रमाणानीह दृष्टानि प्रमाणानि महात्मनाम् ।
अनभिज्ञ प्रमाणानां केवलं रोषमास्थित ।
शोकाम्भसि महावेगे क्षिप्रं मग्न प्रपत्स्यते । [375]
ऐतिह्यमनुमानं च प्रत्यक्षमपि चागमम् ।
ये हि सम्यक्परीक्षन्ते कुतस्तेषामबुद्धिता ।
उपस्थितविनाशां त्वामात्मवशविनाशनम् ।
क्रोधाद्यास्यामि हित्वाद्य जलौघ इव सागरम् ।
तव भिन्नां मतिं ज्ञात्वा क्रूरां धर्मविदूषणीम् । [380]
सर्वथा ह्यसि सत्याज्य पङ्कमग्न इव द्विप ।
दोषपङ्कनिमग्नं त्वामनयौघसमावृतम् ।
सर्वथा मानुषो रामस्त्वामस्तमुपनेष्यति ।

Colophon

3

After 69, D1-7.10.11 S ins Ś1 Ñ B4 D1-3.8.9.11 ins l 1-65 after App I (No 1) l 362-417 l 230-233 (including 11*) l 240-241 (including 13*) and l 274-361 after l 237 colophon of App I (No 2), V1.2 B3 ins l 1-65 after App I (No 1), B2 ins l. 362-417 only after App I (No 2)

तत प्रत्युषसि प्राप्ते प्राप्तधर्मार्थनिश्चय ।
राक्षसाधिपतेर्वेश्म भीमकर्मा विभीषण ।

prior half of l 368 B1 reads the post half in marg V1 विबुध्यते —(l. 368) Ñ1 D8.1 दूरादर्थमनर्थं च (for the prior half) D4 [ऽ]पि (for हि), L (ed) पश्यतो(? तो)पि (for पश्यतो हि) Ñ1 महागुणा (for महा गुण) Ñ2 V1.2 B D4 पश्यत्वनर्थं च पश्यतीह महागुणा —After l 368, Ś1 D11 ins

25* ह ह च भक्ष्यतो दोष सत्रक्ष्यश्च महान्गुण ।

[D11 ह्य (for ह ह)]

—(l 369) Ñ2 V1.2 B4 D7.8 यदर्थं, B1-3 यदर्थं, D3 मनर्थं (for यस्यार्थं) B1-3 सति (for प्राप्य) Ñ2 V1.2 B D8 नोत्सेक D8 नो (for second न) Ñ2 V1.2 B1.4 D8 भजत्यापदि न (V2 B1 न, D8 नो) व्यथा, B3 न भजत्यापदि व्यथा (for the post half) —(l 370) Ñ2 D8 दोष, Ñ2 V1.2 B दूर (for दीर्घ) Ś1 D11 ह, Ñ1 च, Ñ2 ह (for हि) D8 दोषदर्शित्व Ñ1 सम्यगर्थपरिग्रह (for the post half) —(l 371) B1-4 अनर्थाय, D8 अथ त च (for अनर्थाच्च) Ś1 D11 अनयाश्चापि निर्मोक्षम्, Ñ1 अधर्माच्च विदुर्धमान्, Ñ2 अनर्थं चापि निर्मोक्ष D8 अनर्थत्वापि निर्मोक्ष (for the prior half) Ñ1 यथा वा, D8 अथ वा (for अथवा) Ñ2 V1.2 B D8 समवाप्य महापद (for the post half) —For l 372, Ñ V1.2 B D1.4.8 subst

26* न च दोष नियच्छन्ति सम्यग्दृष्टपरावरा ।

[Ñ1 ते (for च) D8 दूर (for दोष) D8 सम्यगास्य D8 -न्यस्य वरा (for परावरा)]

—(l. 374) Ñ V1.2 B D1.4.8 दोषमाश्रि(Ñ1 D8.1 °श्रि)त —Ś1 om l 375 —(l 375) Ñ1 V1.2 B D8 महाघोरे (B1 °रे) (for °वेगे) Ñ1 D1.4 क्षिप्रमग्न, Ñ2 V1.2 B D8 स निमग्न —(l. 376) Ñ1 V2 B2.3 D1.4.4 अप्रत्यक्षम्, D8 श्रुतीदम् (for देविहाम्) D8 वा (for second च) D8 अथवा-गम —(l. 377) Ñ V2 B1 D2.4.8.11 परीक्ष्यते, B4 परीक्षन्ति, D8 प्रतीक्षते (for परीक्ष ते) V1 अयुक्तता —(l 378) Ś1 Ñ1 D11 विनाशावाद् D8 प्रात्मवास्त (for आत्मवश) Ñ1 विनाशक —(l 379) Ś1 D11 राम, Ñ1 D3-4.5 रामद् (for क्रोधाद्)

Ñ3 D3 भिन्ना (for भिन्नां) Ś1 Ñ1 V1.2 B4 D8.11 त्वां, B1 D3.4 [अ]ह (for [अ]द्य), D1 राजन्हित्वाद्य यास्यामि (for the prior half) B3 D3 जलौघम् —(l 380) D1 भिन्नामति Ś1 Ñ1 कृत्वा (for ज्ञात्वा) B1 क्रोधाद्, D1 कृतां (for क्रूरां) Ś1 B1 D1.2.4.8.11 विदूषिणीं Ñ1 D8 विदूषितां, Ñ2 V2 B2.3 विदूषणीं, D3 विनाशनीं (for विदूषणीम्) —(l 381) D1 मे (for हि) Ñ2 V2 B2-4 D8 [अ]सि मम (V1 मया) त्याज्य, V2 B1 [अ]य (B1 हि) मया त्याज्य (for ह्यसि संत्याज्य), Ñ1 D1 पङ्कलग्न, Ñ2 V2 पङ्के त्वां, V1 B1 D3 पङ्के मग्न —(l 382) Ś1 Ñ D11 दोषपङ्के, D1.8 दोषपङ्क Ñ2 V1.2 B D8 अयश-पङ्काकुल (for the post. half) —Ś1 reads l 383 twice (var) —(l. 383) Ś1 (first time) प्राप्त सम्, V1 B1.3 त्वामतम्, D1.2.8 धी(D3.8 नी)रोत्तम् (for त्वामस्तम्) —After l 383, Ś1 (after first occurrence) Ñ1 D3.4 ins

27* मूढे मूर्खमहाव च दुर्बुद्धिमजितेन्द्रियम् ।

[Ś1 निर्बुद्धिम्]

Colophon Ś1 Ñ1 V1 D11 om —*Kānḍa name* D3 om, Ñ2 V2 B D1.4.8.9 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ñ2 V2 B D1.4.8 विभीषणवाक्य, D3.8 विभीषणाभिधान (D3 °वाक्य) —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D1.4.8 om, Ñ2 D8 94, V2 79, B1 89, B2 81 B4 96 D3 98 —After colophon, B2 ins l 362-417 of App I (No 3) while D8 concludes with राम

3

(l 1) V2 तथा, D12 यदी (for तत) D1 तत प्रत्यूषसमये (for the prior half) V2 प्राप्तधर्मा, B2 कृतकर्मा, B4 कृत धर्मा, D12 प्राप्तकर्मा (for प्राप्तधर्मा) V2 B3 D8 सु(D8 वि) निश्चय —(l 2) D1.3 तस्य (for वेश्म) —After the prior half, M3 repeats the post half of l 1 and the prior half of l 2 Ñ2 V2 D8 सुदर्मा, T2.3 M1.3 विरेतु

कैलासाचलसंकाशं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
सुविभक्तमहाकक्ष्यं महाजनपरिग्रहम् ।
मतिमद्भिर्महामात्रैरनुरक्तैरधिष्ठितम् । [5]
राक्षसैश्चाप्तपर्याप्तैः सर्वतः परिरक्षितम् ।
मत्तमातंगनिश्वासैर्व्याकुलीकृतमारुतम् ।
शङ्खघोषमहाघोषं तूर्यनादानुनादितम् ।
प्रमदाजनसंबाधं प्रजल्पितमहापथम् ।
रत्नकाञ्चननिर्यूहं भूषणोत्तमभूषितम् । [10]
गन्धर्वाणामिवावासमालयं मरुतामिव ।
रत्नसंचयसंबाधं भवनं भोगिनामिव ।
तं महाभ्रमिवादित्यस्तेजोविस्तृतरश्मिवान् ।
अग्रजस्यालयं वीरः प्रविवेश महाद्युतिः ।
पुण्याञ्शुश्रावाहघोषांश्च वेदविद्भिरुदाहृतान् । [15]
शुश्राव सुमहातेजा भ्रातुर्विजयसंश्रितान् ।
पूजितान्दधिपात्रैश्च सर्पिर्भिः सुमनोऽक्षतैः ।
मन्त्रवेदविदो विप्रान्ददर्श सुमहाबलः ।
स पूज्यमानो रक्षोभिर्दीप्यमानः स्वतेजसा ।
आसनस्थं महाबाहुर्ववन्दे धनदानुजम् । [20]
स राजदृष्टिसंपन्नमासनं हेमभूषितम् ।
जगाम समुदाचारं प्रयुज्याचारकोविदः ॥

(for श्रीमत्कर्ण). —(l. 3) Ñ2 D6.10.11 M1 शैलाग्र-, M1.2 शिखाग्र- (for शैलाग्र). Ś1 Ñ1 V1.3 B1 D1-4.8.9.12 मेरु (D1 उतो)मन्दर(D2 °चय)संकाशं; B3 corrupt (for the prior half). Ñ2 D5 गिरि- (for शैल-). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 रत्नोच्छ्रित.—(l. 4) T1.2 G1 सुविभक्त. Ñ V1.3 B2.4 D1-4.6.8-11 -महारक्ष, M3 °सौध (for °कक्ष्य). Ś1 Ñ1 V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 महारथ- (for °जन-).—(l. 5) D5 T1 G2 नीतिमद्भिर्. Ñ2 V3 B2.4 D1-4.8.9.12 T2 महामात्यैर् (for °मात्रैर्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 अभियुक्तैर् (for अनुरक्तैर्). N1 B3.4 D1.2.8 अनुवित; V1 अधिष्ठितैः (for अधिष्ठितम्).—(l. 6) D10.11 T2 बाल; T2 चापि (for चाप्त-). Ś1 Ñ1 V1.3 B1 D1-4.8.12 रक्षोभिश्चाप्य(Ñ1 °श)पर्याप्तैः (B1 °तैः); Ñ2 D5 रक्षोभिश्चाप्युपाप्तैः; B3 corrupt; G2 राक्षसैश्चाप्यपर्याप्तैः (for the prior half). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 परिवारितं.—(l. 7) Ś1 Ñ V1.3 B2 D6.10.11 G2 नि श्वासैर्(G2 °रा); D5 सकाशैः (for -निश्वासैर्). Ś1 Ñ1 V1.3 B2.4 D1.2.4.6.8.11.12 सं(B3 आ)कुलीकृत; D5 कुवलीकृत. D5 -मानसं (for मारुतम्).—After l. 7, Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 ins.:

1* पटहस्वनशङ्खोत्साहैः प्रवराश्चैरलंकृतम् ।

[Ñ V1 B2.4 D1.9 -शङ्खोत्साहः. D1 आयुधैर्नेगोत्साहैः (for the prior half). Ñ B2.4 D5 प्रवराश्वैर् (for प्रवराश्चैर्).]

—Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 om. l. 8.—(l. 8) M3 महानाद (for °घोष). D5 T2 G2 समाघ-; D7 T1.3 -समाहत D10.11 G2.3 समाघ-; M1.2 -नादवि, M3 -समाग- (for -नादितु).—(l. 9) Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 -शत (for -जन). G1 damaged from प्रमद् up to तम- in l. 10. Ś1 D12 प्रमदाशतसमिश्रित, Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9 प्रवर्जित (Ñ1 °वर्जित, V1.3 °वर्ति, B2.4 °वर्दि)ध्वनिभिः(B3 D5 °नदो)यश (V3 °त) (for the post. half).—(l. 10) Ś1 D12 रत्नविद्रुमजालेन, Ñ V1.3 B2.4 D1.3.4.8.9 रत्न(V1 D8 रत्न, V1 reads रत्ने and नवे also)विद्रुमनिर्यूह(Ñ2 V1.3 D5 °वेदूर्य(D5 °द्रू)ह्य, B2.4 D5 °निर्मितम् [D5 °तो]); D5 रत्नसंचयशोभ (for the prior half). M1.3 तोरण (for भूषण-). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 नि(Ś1 Ñ D1.8.12 नि:)वृत्त (for -भूषितम्).—(l. 11) G2 om. from मिव up to second मरु in l. 15. B2.4 [आ]लयम् (for [आ]वासम्). G2 मपि (for इव).—Ś1 D12 om. (hapl.) l. 12.—(l. 12) L (ed.) भुवन (for भवन).—(l. 13) Ś1 Ñ V1 B2.4 D1-4.8.9.12 इवादित्य(D1 °त्यं), V3 महादित्य; G1 °दित्य (for इवादित्यस्). D1 स महापुण्यिनादीन (for the prior half). D2.7 T1.3 -विस्तृत-; G1 विस्तृत-; M1.2 -विस्तार- (for विस्तृत-). T1.3 G2 M1-3 -रश्मिमान्. Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 तेजोराशिमिवोज्ज्वल(B2.4 °बाहुल) (for the post. half).—(l. 14) Ś1 वीरस्य, T3 M3 श्रीमान् (for वीरः). Ś1 D12 विभीषण; B4 महायशा (for महाद्युतिः).—(l. 15) D5 पुण्यान् (for पुण्यान्). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 स(D1 पु)स(Ś1 D12 सुपुण्य)पुण्याहशब्दांश्च; V1.3 पुण्याह(V1 पुण्य-)पुण्याशिषश्च, G2.3.4 शुभघोषांश्च (for the prior half). D5 देवविद्भिर् (for वेदविद्भिर्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 उदीरितान्(V3 °तान्).—(l. 16) D12 आश्राव. D5 G2 M1.2 स, D6 तु, G1 च (for सु-). Ś1 D12 भ्रातुर् (for भ्रातुर्). D5 विजय (for विजय-). Ś1 Ñ V1 B2.4 D1-4.8.9.12 -संहितान्, V2 -संहितां, L (ed.) -सहितान् (for -संश्रितान्).—(l. 17) V2 पूजिता. B2 मध्वि; D2.7 T1 तिल-, G1 घृत (for दधि-). Ś1 D12 स- (for च). Ñ1 D1 M2 सुमतिः, V1.3 सलाजैः; B2.4 D1-4.8.9 समतिः, G2 सगन्धैः (for सर्पिर्भिः). V2 B2 D1-7 सुमनोक्षि(D5 °त)तैः, B2 सुमनोक्षितान्.—(l. 18) Ś1 Ñ2 D12 तत्र वेद; Ñ2 V1.3 B2 D1.2.4.8.9 तत्र तत्र; B2 D5 तत्रतत्र- (for मन्त्र-). B2 महान् (for विप्रान्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 सु(Ś1 Ñ V1.3 D5 स)महायशाः; D6.10.11 T2.3 M1.2.3 स महान्.—(l. 19) Ś1 D1-4.8.12 सं(D1 सु, D2 स)दीप्यमान, Ñ V1.3 B2.4 D5 संदीप्यमानं, D5 शुभ्रस्वमानो; G M1.2.3 समुज्ज्वलन् (G1.2 M3 °नो). D5 om. from पोषित् up to सं in the post. half of 2*. D10.11 G2 M1.2 दीप्यमान (for दीप्यमान.). Ś1 Ñ1 V1.3 B2.4 D1-4.8.12 दीप्य(D1 भाव)मानमिवोरसा (D5 °स), Ñ2 D5 दीप्तमिनेव तेजसा (for the post. half).—(l. 20) Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 महात्मा, D5 T2.3 G1 °बाहु (for महाबाहुर्). Ś1 Ñ V1.3 D2.4 D1-4.8.9.12 वैश्रवणानुजम् (for धनदानुजम्).—(l. 21) M3 दृष्ट- (for दृष्टि-). G1 damaged for संपन्न, G2 रत्न (for हेम).—For l. 21, Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 subst.:

2* स राजदृष्ट्या संपन्नं हेमासनं च ।

[Ś1 D1.12 राजदृष्टया; Ñ V1 B2.4 सं- रत्न (for राज-

स रावणं महात्मानं विजने मन्त्रिसंनिधौ ।
उवाच हितमत्यर्थं वचनं हेतुनिश्चितम् ।
प्रसाद्य भ्रातरं ज्येष्ठं सान्त्वेनोपस्थितक्रमः । [25]
देशकालार्थसंवादी दृष्टलोकपरावरः ।
यदाप्रभृति वैदेही संप्राप्तेह परंतप ।
तदाप्रभृति दृश्यन्ते निमित्तान्यशुभानि नः ।
सस्फुलिङ्गः सधूमार्चिः सधूमकलुषोदयः ।
मन्त्रसंधुक्षितोऽपि वह्निर्न सम्यगभिवर्धते । [30]
अग्निष्टेष्वग्निशालासु तथा ब्रह्मस्थलीषु च ।
सरीसृपाश्च दृश्यन्ते हव्येषु च पिपीलिकाः ।
गवां पयांसि स्कन्नानि विमदा वीरकुञ्जराः ।
दीनमश्वाः प्रहेषन्ते न च ग्रासाभिनन्दिनः ।
खरोष्ट्राश्वतरा राजन्भिन्नरोमाः स्रवन्ति न । [35]
न स्वभावेऽवतिष्ठन्ते विधानैरपि चिन्तिताः ।
वायसाः संघशः क्रूरा व्याहरन्ति समन्ततः ।
समवेताश्च दृश्यन्ते विमानाग्रेषु संघशः ।
गृध्राश्च परिलीयन्ते पुरीमुपरि पीडिताः ।

Ś2 प्लोष्टम्, N1 V3 उष्टुम्, N3 D2 अतुल्यं, B2 [illegible] (for अविष्टुम्)]

—(l. 22) B3 स प्रगृह्य च, B4 प्रगृह्याचार, D5 प्रमृ(D2 ॰ ॰)त्याचार, G1 प्रयुज्याचार, M1 प्रायुज्याचार (for प्रयुज्याचार) V1 2 ॰ोविद —For l. 23, Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-4 5 9 11 subst

3* स राक्षसे महातेजा विनयात्स्वामिसंनिधौ ।

[Ś1 D13 स दृष्ट्वे, D1 4 शुभाक्षप(D2 ॰र) (for स राक्षसे). Ñ1 V1 3 B1 4 D5 विनय, Ñ2 D9 विचाय, D1 विनीत, L(ed.) विवेय (for विनयात्)]

—(l. 24) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8 9 11 वाक्यमायतिनिश्चितं (V1 D1 ॰श्चय) (for the post half) —(l. 25) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1 2 4 8 9 11 आगम्य, V3 D5 8 मत्र (for ज्येष्ठ). Ś1 Ñ V3 B1 4 D1-4 8 9 11 सान्त्वेनो(B3 सम्येनो)पक्रम(D5 ॰मे, D6 8 ॰मा)स्थित (Ś1 V3 D1 2 4 11 ॰त), V1 सान्त्वमेवा[illegible]स्थित (for the post half) —V3 om l. 26

—(l. 26) Ś1 D3-6 11 [अ]भिसंधि(D2-4 ॰स्थि), Ñ1 V1 D1 -[अ]भिमयाप्त(D1 ॰प्ते), N2 D6 [अ]भिसंप्राप्त, B1 [अ]भिमपोति, B3 [अ]भिसंधारी, D1 [आ]दिसंधादि, D10 11 G1 [अ]भिसंवादि (for [अ]र्थसंवादी) D4 T1 -परापर (for परावर). Ś1 D12 दृष्ट्वा चानिर्विक्रम, Ñ V1 B1 4 D1-4 8 9 दृष्ट(D1-4 ॰ष्टा)चार(D2 दान)पराक्रम (Ñ V1 D8 9 ॰म) (for the post half) —After l. 26 G2 repeats l. 23

—(l. 27) G1 damaged for यदा प्र. G3 [इ]य, M3 [इ]मां (for [इ]ह) D1 T1 M1 पुरी तव, G2 पुरे तव (for परंतप). V1 2 समाप्य व्यामरिदम G1 समाप्त भवन तव (for the post half) —(l. 28) Ś1 N2 V1 D1 4 8 9 11 M3 च, Ñ1 V3 D2 ह्, B1 व (for न) —(l. 29) Ś1 Ñ2 V1 2 B1 4 D1-4 8 9 11 विस्फुलिङ्ग (Ś1 B3 D1-4 8 11 ॰ग) प्रज्वाल(B1 4 ॰ष्मा)चि, Ñ1 D6 T1 G3 सविस्फुलिङ्ग शीघ्रा(D6 G1 ॰ग्रस्मा, T1 शश्रा)चि, T2 सविस्फुलिङ्ग सरस्मा (for the prior half). Ś1 Ñ1 B4 D1 धूम Ñ2 च कलुषोदय, V3 कलुषा महान्, V3 कलुषो दया B3 -कलुषोदय (for कलुषोदय).—(l. 30) Ś1 D1 4 11 मन्त्रसंधुक्षितो, Ñ V1 2 B1 4 D2 4 8 ॰त(Ñ2 ॰ति) ॰क्षितो, T1 ॰संधुक्षितो (for मन्त्रसंधुक्षितो) D7 G3 M1-3 [ऽ]प्यग्नि, G2 वह्नि (for न ह्व) D1 4 11 मन्त्रसंधुक्षितोऽप्यग्नि, M1 मन्त्रे संधुक्षितो वह्नि (for the prior half). G1 M1 अग्नि (for अपि) Ś1 N2 V2 B3 D1-4 8 9 11 वर्धते Ñ1 B1 न्यधते, V1 T1 G2 3 M1 वर्धते (for -वर्धते) —(l. 31) Ś1 D13 अग्निषु हि, Ñ2 B1 4 अग्नेष्टे हि, V1 2 D1-4 8 अग्नि(D2 ॰ग्नी)ष्वपि हि D6 अग्निष्टम् (for अग्निषु) D6 T1 2 -[अ]गारेषु (for शालासु) Ś1 Ñ V1 2 B1 D1-4 8 9 12 ब्रह्म(B4 चैत्य) स्थलेषु, D8 ब्रह्मस्थलेषु (for ब्रह्मस्थलीषु). B3 तथा चैव यथा [illegible] (corrupt) (for the post half) —(l. 32) D1 10 11 T1 G3 M3 सरीसृपाणि Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8 9 11 दि(Ś1 D12 ॰प्य) सर्पंति(D5 ॰ते) (for च दृश्यन्ते) V1 2 निमित्तान्य शुभानि ह(V2 च) (for the post half) —After l. 32, D1 ins

4* सागरे दृश्यते धूमो चह्नौ तोयं च दृश्यते ।
कोकिलोऽप्युपयत्येव मद्यन्त्यत्र दृश्यते ।

—After l. 32, D3 reads l. 37-39 repeating them in their proper place —(l. 33) V1 2 मिश्राणि, B3 4 [अ]वर्णानि, D8 क्षिप्तानि (for स्कन्नानि) B4 समदाद् (for विमदा) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8 9 11 वापि, D7 नर, D10 11 T1 2 वर (for वीर) —B3 om from कुञ्जरा up to चिरा in l. 34 —(l. 34) V1 2 B4 दीनाश्च (for दीनम्) Ś1 V3 D12 प्रहेषति, T2 प्रहसंति (for प्रहेषन्ते). Ñ D1-4 8 10 11 नव (for न च) D4 12 -नन्दिता (for -नन्दिनः) B4 न च ग्रासाभिनन्दिन न च (for the post half) —(l. 35) N2 B1 4 D2 खरोष्ट्राश्च तथा राजन् (for the prior half) D1 4 10 11 G3 M3 च (for न) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8 12 भिन्न(B1 ॰ना) रोमा(V1 2 समवाद)स्रवन्ति (Ś1 D12 ॰भिन्न B4 ॰भिन्ना), G1 भिन्नरोमास्रवन्नना (for the post. half) —(l. 36) D10 11 T1 G1 तिष्ठन्ति (for तिष्ठन्ते) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8 11 स्व(D5 अ)भावे नात्(B1 नैव D1 भाव, D2 नाम)तिष्ठन्ति (Ñ2 ॰ते) D1 2 T1 G1 M3 न स्वभावेन(M1 ॰नि) तिष्ठन्ति(G1 ॰ते) (for the prior half) V1 चिन्तितैः (for चिन्तिताः) G1 अपि (for अपि) Ś1 Ñ1 V1 2 D1 2 4 8 9 संयु(D1 4 8 ॰क्त)त्या Ñ2 D8 9 संकुला, D1 संगता (for चिन्तिता) —(l. 37) B3 च तथा B4 D5 (first time) सरसा D1 सहसा (for संघशः) V1 2 D1 व्याहरन्ति, Ñ V1 2 B1 4 D2 5 (both times) 4 8 9 ससत (for समन्ततः) —(l. 38) B3 समायुतग्र (for समवेताश्च) Ś1 B3 D12 संघशः, Ñ V1 2 B1 D1 4 8 (both times) 4 8 9 संघशः, D6 T1 G1 सहसा, G1 ह्य ॰ ॰ (for संघशः) —(l. 39) Ś1 Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8 9 11 ली(V1 2 ॰न)यन्ते(B1 4 ॰यन्ते)तु च, D7 पैत्र परीयत.

उपपथाश्च सध्ये द्वे व्याहरन्त्यशिवं शिवा । [40]
क्रव्यादानां मृगाणां च पुरीद्वारेषु सघश ।
श्रूयन्ते विपुला घोषा सविस्फूर्जितनिस्वना ।
तदेव प्रस्तुतं कार्यं प्रायश्चित्तमिदं क्षमम् ।
रोचतां वीर वैदेही राघवाय प्रदीयताम् ।
इदं च यदि वा मोहाल्लोभाद्वा व्याहृतं मया । [45]
तत्रापि च महाराज न रोषं कर्तुमर्हसि ।
अयं हि दोषः सर्वस्य जनस्यास्योपलक्ष्यते ।
रक्षसां राक्षसीनां च पुरस्यान्तःपुरस्य च ।
श्रावणे चास्य मन्त्रस्य निवृत्ताः सर्वमन्त्रिणः ।
अवश्यं च मया वाच्यं यद्दृष्टमपि वा श्रुतम् । [50]
सम्प्रधार्य यथान्याय तद्भवान्कर्तुमर्हति ।
इति स्म मन्त्रिणां मध्ये भ्राता भ्रातरमूचिवान् ।
रावणं रक्षसां श्रेष्ठं पथ्यमेतद्विभीषणः ।

हितं महार्थं मृदु हेतुसंहितं
व्यतीतकालायतिसम्प्रतिक्षमम् । [
निशम्य तद्वाक्यमुपस्थितज्वरः
प्रसङ्गवानुत्तरमेतदब्रवीत् ।
भयं न पश्यामि कुतश्चिदप्यहं
न राघवः प्राप्स्यति जातु मैथिलीम् ।
सुरैः सहेन्द्रैरपि सङ्गतः कथं [
ममाग्रतः स्थास्यति लक्ष्मणाग्रजः ।
इतीदमुक्त्वा सुरसैन्यनाशनो
महाबलः संयति चण्डविक्रमः ।
दशाननो भ्रातरमाप्तवादिनं
विसर्जयामास तदा विभीषणम् । [6

Colophon

(for च परीलीय रे) Ś1 N V1 D1-8 Ms क्लिता, D1s G1 2 M1 2 3 सहिता (for पीडिता) V3 पुरे च परीसदिता, B1 D5 पुरेषु परीवर्ति(D5 °पीड)ता T2 इर्षेषु च निपीडिता (for the post half) —(l 40) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1 3 4 5 उपार्क्ते D3 अपरक्ते D13 तपरक्त (for उपपथाश्च) D6 द्वे सध्ये (by transp) (for सध्ये द्वे) T1 उपमताश्च सर्वत्रो, M1 2 सगताश्चापि सध्ये द्वे (for the prior half) Ñ2 D2 [अ]शिवा (for [अ]शिव), B3 व्याहरत्यशुभा गिर (for the post half) —(l 41) L (ed) शिवाक्रव्याद् (for क्रव्यादानां) V1 2 क्रव्यादाश्च शृगालाश्च (for the prior half) V2 B1 D6 7 8 T2 3 M1 2 पुर (for पुरी) D7 G2 M3 सर्वेषु (for सघश) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 द्वारि(D2 4 °रे) सवश (for द्वारेषु सघश) —(l 42) B2 दूयन्ते (for श्रूयन्ते) G1 2 M3 शब्दा (for घोषा) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 परुषा घोरा (Ś1 D12 वाच) (for विपुला घोषा) B3 सर्वे स्फुरित, D1 7 G1 M3 सविस्फूर्जेषु (for सविस्फूर्जित) Ś1 N V1 2 B2 4 D1 4 8 9 12 गर्जिता, D6 7 10 निस्वना —(l 43) Ś1 D12 तत्त्व V1 तदिदं (for तदेव) Ś1 D12 [उ]पस्थिते Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 प्रस्थिते (for प्रस्तुते) Ś1 Ñ2 V1 2 B2 4 D1 4 8 9 12 महत Ñ1 मत (for क्षमम्) —(l 44) Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 रोचतां, D10 11 M1 2 रोचये (for रोचते) Ś1 D1 6 7 12 T1 G2 M3 यदि (for वीर) D4 om (hapl ?) प्रदीय —(l 45) Ś1 Ñ B2 4 D1-4 8 9 12 हि, V1 2 D6 M1 2 तु (for च) G1 2 M3 मदाद् (for लोभाद्) D6 T1 2 transp मोहाद् and लोभाद् Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 स्नेहाद्वेति(B4 °ह्य अपि)न मया (for the post half) —(l 46) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 युक्त(N D2 तथा B2 4 D1 4 8 अप्रा)मि(V2 D1 °स्या तु) पुनर्मे राजन् (for the prior half) Ñ1 D5 11 T1 2 G1 2 M1 2 रोष T3 दय (for रोष) D6 अर्हति —(l 47) D4 तु M1 च (for हि) D1 दोष, T1 damaged (for दोष) B1 सहस्य M1 2 पुरस्य (for जनस्य) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 [उ]पलक्षित, —Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 om. l 48 —(l 49) D10 11 श्रावणे (for श्रावणे), Ś1 Ñ V1 2 D1-4 8 9 12 श्रावणे(D6 8 °येण) अस्य कार्यस्य B2 4 अपेक्षावास्य कार्य D6 T2 3 G1 2 M1 2 3 श्राव(T2 G1 श्र, T3 श्राव चा(D5 °ना)स्य वास्यस्य (for the prior half) D2 3 4 निवृ(D3 °म)त्तास्तु (for निवृत्ता) Ś1 Ñ2 D12 ते च, V1 B2 4 D2-4 8 9 M1 2 तव, D1 पत्र (for मद्) —(l 50) Ñ V1 2 B2 4 D1 4 9 12 M1 तु D6 8 9 हि (for च) D10 अथ (for अपि) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 इ° यदि (D4 om [hapl]) वा श्रुतं (for the post half) —(l 51) D10 11 संविधाय, G1 * * * य (for सम्प्रधार्य) D1 T1 2 यथा यत्र Ñ B1 T2 3 M1 अर्हसि, D1 अर्ह* (for अर्हति) —Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 om l 52-53 —(l 52) D10 11 स्व, G2 वै, M1 त (for स्म) D1 उक्तवान्, T3 G अब्रवीत् (for ऊचिवान्) —(l 53) D1 T1 G1 2 M1 2 रक्ष° (for रक्षसां) —D7 om l 54 57 —(l 54) D6 7 T G इदं (for हितं) Ś1 Ñ V1 2 B2 D1-4 8 9 12 ह (Ś1 D12 हि, M1 च) तथ्यं B1 हि वाक्यं T1 महान्त (for महार्थं) Ś मति (for मृदु) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 12 M1 हेतुम T1 सहि* (for -संहितं) —(l 55) Ś1 N V1 B1 D1-4 8 9 व्यती(Ś1 D12 °ते)नागेप (for व्यतीतकाल-) B1 D4 युग (for क्षमम्) V1 व्यतीतकोप सत्रु मायोत्क्षम, B1 व्यतीत भेदे यदि सम्प्रति क्षम —(l 56) Ś1 N V1 B2 4 D1-4 8 9 12 विलक्षयन्का(V2 B4 °क्षित का)यम्, V1 विलक्ष्य मत्कार्यम् (for निशम्य तद्वाक्यम्) V1 उपस्थित, D12 उपस्थितो (for उपस्थित) Ś1 Ñ1 D6 8 11 कुप(D6 °प), Ñ1 B1 त्वा, B2 त्वां, D1 [अ]नक (for ज्वर) —(l 57) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 8 9 11 प्रसक्तवाक्रु(V2 °क्तवा)मुक्तवानिदं —(l 58) B1 नपश्यामि (for न पश्यामि) V1 2 कुतश्चनाहं, B1 G1 कदाचिद(G1 damaged)प्यहं (for कुतश्चिदप्यहं) —(l 59) D1 G1 जानकीं (for मैथिलीम्) —(l 60) Ś1 सुरैः, V1 2 D3 महेन्द्रैः (for सहेन्द्रैः) D6 संगत, D6 संगते, D10 11 संगतैः (for सङ्गतः) —Ś1 N V1 2 B2 4 D1-4 8 9 11 om l 62-65 —(l 62) D7 10 11 सुरेश्वरम् T1 शासनो (for -नाशनो) —(l 65) D1 T1 M1 पुरात्, D11 om (for तदा).

स बभूव कृशो राजा मैथिलीकाममोहित ।
असमानाच्च सुहृदा पाप पापेन कर्मणा ।
अतारकामसम्पन्नो वैदेहीमनुचिन्तयन् ।
अतीतसमये काले तस्मिन्नै युधि रावण ।
अमात्यैश्च सुहृद्भिश्च प्राप्तकालममन्यत । [70]
स हेमजालविततं मणिविद्रुमभूषितम् ।
उपगम्य विनीताश्वमारुरोह महारथम् ।
तमास्थाय रथश्रेष्ठं महामेघसमस्वनम् ।
प्रययौ राक्षसश्रेष्ठो दशग्रीव सभा प्रति ।
असिचर्मधरा योधा सर्वायुधधरास्तत । [75]
राक्षसा राक्षसेन्द्रस्य पुरस्तात्सम्प्रतस्थिरे ।
नानाविकृतवेषाश्च नानाभूषणभूषिता ।
पार्श्वत पृष्ठतश्चैन परिवार्य ययुस्तदा ।
रथैश्चातिरथा शीघ्र मत्तैश्च वरवारणै ।
अनूत्पेतुर्दशग्रीवमाक्रीडद्भिश्च वाजिभि । [80]
गदापरिघहस्ताश्च शक्तितोमरपाणय ।
परश्वधधराश्चान्ये तथान्ये शूलपाणय ।
ततस्तूर्यसहस्राणा सजज्ञे निस्वनो महान् ।
तुमुल शङ्खशब्दश्च सभा गच्छति रावण ।
स नेमिघोषेण महान्सहसाभिविनादयन् । [85]
राजमार्गं श्रिया जुष्ट प्रतिपेदे महारथ ।
विमल चातपत्राण प्रगृहीतमशोभत ।
पाण्डुर राक्षसेन्द्रस्य पूर्णस्ताराधिपो यथा ।
हेममञ्जरिगर्भे च शुद्धस्फटिकविग्रहे ।
चामरव्यजने तस्य रेजतु सव्यदक्षिणे । [90]
त कृताञ्जलय सर्वे रथस्थ पृथिवीस्थिता ।
राक्षसा राक्षसश्रेष्ठ शिरोभिस्त ववन्दिरे ।
राक्षसै स्तूयमान सञ्जयाशीर्भिररिंदम ।
आससाद महातेजा सभा विरचितां शुभाम् ।
सुवर्णरजतस्तम्भा विशुद्धस्फटिकान्तराम् । [95]
विराजमानां वपुषा रुक्मपट्टोत्तरच्छदाम् ।
ता पिशाचशतै षड्भिरभिगुप्ता सदा सभाम् ।
प्रविवेश महातेजा सुकृता विश्वकर्मणा ।
तस्या तु वैदूर्यमय प्रियकाजिनसंवृतम् ।
महत्सोपाश्रय भेजे रावण परमासनम् । [100]
तत शशासेश्वरवद्दूताँल्लघुपराक्रमान् ।
समानयत मे क्षिप्रमिहैतान्राक्षसानिति ।
कृत्यमस्ति महज्जात समर्थमिह नो महत् ।
राक्षसास्तद्वच श्रुत्वा लङ्कायां परिचक्रमु ।
अनुगेहमवस्थाय विहारशयनेषु च । [105]

Colophon —*Kanda name* N V1 3 B3 4 D1 4 7 युद्धकाण्ड —*Sarga name* Ś1 D1 2 3 13 विभीषणवाक्य Ñ B2 4 D3 1 औत्पाति(B4 °त्तिक)कथन V1 3 औत्पातिकदर्शन (V1 °कनिवेदन) D4 मन्त्रोद्य D6 औत्पातिक —*Sarga no* (figures words or both) N1 B3 D1 2 4 6 11 om, Ś1 77 N2 D3 80 V1 75 V2 68, B1 82, D2 83, D7-10 11 T1 2 G M1 10 T2 9, L (ed) 76 —After colophon, D1 concludes with शुभ, G M1 2 4 with रामाय नम

—(l 66) D7 10 Ga श्रुते (for कृशो) —(l 67) D1 10 11 T3 असमानाच्च —D2 4 T G1 2 M1 2 3 om (hapl ?) 68 —(l 68) G2 मतीतकाम (for अतारकाम) —G3 om (hapl ?) l 69 —(l 69) D2 कालसमये (for समये काले) D6 T2 3 वैदेहीमनु, D1 मन्त्रि रावण (for ने युधि रावण) —(l 70) D7 G1 2 M3 अमात्यैस्तु, M3 मत (for सुहृद्भि) —(l 74) D1 M3 तमास्थाय —(l 73) G1 damaged from र up to second म M3 रथस्य (for सम्स्वनम्) —(l 74) D2 7 10 11 T3 राक्षस (for राक्षस) —(l 75) D1 T1 G1 सर्व D6 T2 3 M2 सर्वा (for तत) —(l 76) M3 पुरत (for पुरस्तात्) —(l 78) D1 [प]ा (for [प]न) T1 चात्, M3 तदा (for ययु) —(l 79) D1 M3 [अ]तिरथान् (M3 °रैश्च) (for °रथा) M3 चैव (for च्चैव) —(l 80) M1 3 अनुसस्रु (for अनूत्पेतु) —M3 om. l 81 D6 T1 G1 2 M3 read l 81–82 after l 84 while M3 reads l 81 only —D10 11 G1 om (hapl) l 82 —(l 82) T2 M1 स्वान् (for श्च) D6 चैव (for तथा) —M3 om l 83–84 —(l 83) D2 7 विप्र —(l 84) D1 सर्व (for शङ्खश्च) D6 T2 3 G2 तुमुल शङ्खशब्द (for the prior half) —(l 85) G1 मही (for महान्) M1 3 वसुधा (for सहसा) D7 10 11 T1 विनादयन् M3 नदयन् (for विनादयन्) —(l 87) D10 11 [आ]तपत्र T M3 [आ]तपत्रेण (for [आ]तपत्राण) —(l 88) T1 G M1-3 पाण्डुर, M3 विमल (for पाण्डुर) D1 reads in marg राजते दश पूर्णेन्दु —(l 89) D3 4 T G1 M1 2 शुद्ध, G2 शुभ (for शुद्ध) —(l 90) D2 G1 M3 यस्य (for तस्य) D6 T1 G शुद्ध —(l 91) G2 कृताञ्जलयो (for the prior half) —(l 92) D1 reads in marg राक्षसा —(l 94) D6 G1 M3 सुविहितां D10 विरचितां (metr) M3 सुविहितां (for विरचितां) D10 11 सभां (for शुभाम्) —(l 95) D6 T1 M3 स्तम्भां D6 T3 स्तम्भ (T1 °म्भ) सहस्री D1 स्वर्णाभि —(l 96) D1 2 10 11 T2 3 M3 विराजमानां D6 स्वच्छ (for रुक्म) —(l 97) D6 T G1 2 D1 तस्यां वा D10 11 सभायां T1 M2 3 सभां सदा (by transp) M3 सभां शुभां (for सदा सभाम्) —(l 99) D10 11 तस्य D10 11 T2 3 M1 3 च D7 4 M3 om (subst) (for तु) D3 4 10 11 T G1 2 M वैदूर्यमयं G1 नानावैदूर्य चित्र (for the prior half) —(l 100) G1 M1 3 भजे (for भेजे) —(l 101) M3 दूतान् (for वरद्दूतान्) (for लघु°) —(l 102) D1 T1 शीघ्र (for क्षिप्र) —(l 103) T2 सुमहत् (for महत्) T1 तत्र M3 मन्त्र (for महत्) D10 11 कार्य (for जात) D6 T1 सुमहत् (for समर्थम्) D6 T1 ते (for नो) D1 G1 2 M3 महत् (for महत्) D10 11 राक्षसान्द्रुतम् T1 पर … (damaged) T3 राक्षसाश्च पुरी (for the post. half) —(l 104) D6 T1 सर्वत (for तत्र) M3 परिचक्रमु —(l 105) D1 अनु

उद्यानेषु च रक्षांसि चोदयन्तो ह्यभीतवत् ।
ते रथान्रुचिरानेके दन्तानेके पृथग्वयान् ।
नागानन्येऽधिरुरुहुर्जग्मुरेके पदातयः ।
सा पुरी परमाकीर्णा रथकुञ्जरवाजिभिः ।
संपतद्भिर्विरुरुचे गरुत्मद्भिरिवाम्बरम् । [110]
ते वाहनान्यवस्थाप्य यानानि विविधानि च ।
सभां पद्भिः प्रविविशुः सिंहा गिरिगुहामिव ।
राज्ञः पादौ गृहीत्वा तु राज्ञा ते प्रतिपूजिताः ।
पीठेष्वन्ये बृसीष्वन्ये भूमौ केचिदुपाविशन् ।
ते समेत्य सभायां वै राक्षसा राजशासनात् । [115]
यथार्हमुपतस्थुस्ते रावणं राक्षसाधिपम् ।
मन्त्रिणश्च यथामुख्या निश्चयार्थेषु पण्डिताः ।
अमात्याश्च गुणोपेताः सर्वज्ञा बुद्धिदर्शनाः ।
समेयुस्तत्र शतशः शूराश्च बहवस्तदा ।
सभायां हेमवर्णायां सर्वार्थस्य सुखाय वै । [120]
रम्यायां राक्षसेन्द्रस्य समेयुस्तत्र संघशः ।
ततो महात्मा विपुलं सुयुग्यं
वरं रथं हेमविचित्रिताङ्गम् ।
शुभं समास्थाय ययौ यशस्वी
विभीषणः संसदमग्रजस्य । [125]
स पूर्वजायावरजः शशंस
नामाथ पश्चाच्चरणौ ववन्दे ।
शुकः प्रहस्तश्च तथैव तेभ्यो
ददौ यथार्हं पृथगासनानि ।
सुवर्णनानामणिभूषणानां
सुवाससां संसदि राक्षसानाम् । [1
तथा परार्घ्यागरुचन्दनानां
स्रजश्च गन्धाः प्रववुः समन्तात् ।
न चुक्रुशुर्नानृतमाह कश्चि-
त्सभासदो नापि जजल्पुरुच्चैः । [1
संसिद्धार्थाः सर्व एवोग्रवीर्या
भर्तुः सर्वे ददृशुश्चाननं ते ।
स रावणः शस्त्रभृतां मनस्विनां
महाबलानां समितौ मनस्वी ।
तस्यां सभायां प्रभया चकाशे [14
मध्ये वसूनामिव वज्रहस्तः ।

Colophon

स तां परिषदं कृत्स्नां समीक्ष्य समितिंजयः ।
प्रचोदयामास तदा प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ।
सेनापते यथा ते स्युः कृतविद्याश्चतुर्विधाः ।
योधा नगररक्षायां तथा व्यादेष्टुमर्हसि । [14
स प्रहस्तः प्रणीतात्मा चिकीर्षन्राजशासनम् ।
विनिक्षिप्य बलं सर्वं बहिरन्तश्च मन्दिरे ।

क्षेमम् D1 T1 उपस्थाय (for अवस्थाप) —(l 106) M1 चोदयन्ति G3 M3 विभीतवत् (for ह्यभीतवत्) —(l 107) M1 3 रथांस्तु (for ते रथान्) D4 ते रथाग्रचिरानेके D10,11 ते रथोत्तमपत्रैके G1 रथानुत्तमपत्रैके (for the prior half) D7 दृष्टान् (for हयान्) M3 अ वै (for एके) D6 10 11 हृष्ट हयान् M1 2 हयोत्तमान् (for पृथग्हयान्) —(l 108) D4 T1 G1 गजान् (for नागान्) D4 T1 2 G1 M2 3 अन्ये (for first एके) M5 [ऽ]पि (for ऽधि) M1 चा वै (for चैके) —(l 110) T1 damaged for रुरुचिरे —(l 111) D6 7 10 11 [अ]वस्थाय (for [अ]वस्थाप्य) —(l 112) T1 संहि (for पद्भिः) G1 विविशुः —(l 113) D4 T1 गृहीत्वा ते G1 नमस्कृत्वा (for गृहीत्वा तु) —(l 116) D1 T1 त (for ते) —(l 117) D6 10 11 M1 नक्षिप्तार्थेषु D1 निश्चयार्थे तु —(l 118) T1 दीप्तिन T1 ज्ञानाढ्या M1 2 निश्चये (for ज्ञानाः) —(l 119) D10,11 समीयुश्च D1 T2 2 M1 2 बहवः G1 बहुश्च (for शतशः) D6 7 10 11 T1 M1 तथा (for तदा) T1 M1 2 हृष्टाः शतसहस्रशः (for the post half) —(l 120) D4 T1 सौवर्णे च (for सर्वार्थस्य) D7 च (for वै) —D10, 11 om l 121 —After l 121 M1 h (ed with in brackets) ins

5* राक्षसा राक्षसस्य परिवार्योपतस्थिरे ।

—(l 123) T1 damaged from रथ up to वि D4,10,11 T1 रथं वरं (by transp) T1 रथं वरं (for वरं रथं) G1 विविधं शुभं (for विविधं शुभम्) D7 M1 2,3 सर्वैरात्मभूतैः (D7 [स]र्वान्) G1 सर्वैर्मैत्रैः सुविचित्रितम् —(l 124) D7 G3 M1 2 रथं (for शुभं) G1 ततो (for ययौ) G1 2 यशस्विनो (for यशस्वी) —(l 128) B(ed ?) शुकः (for शुकः) D4 2 T1 शुकश्चतथा च —(l 130) G1 भूषितानां (for भूषणानां) —(l 132) D7 [अ]गुरु (for [अ]गरु) —(l 133) D7 10 11 T1 G1 2 M1 2 स्रजां (for स्रजश्च) D4 T1 G3 M3 प्रववुः M3 प्रवबुः (for प्रववुः) —(l 135) D4 T1 G3 M2 नैव D4 T1 M1 2 नापि (for नापि) —(l 136) D7 [अ]प्रतीर्या M1 2 [उ]ग्रवीर्या (for [उ]ग्रवीर्याः) —(l 137) D4 T1 G3 भर्तुः सर्वे तेऽप्य(G3 प)श्यन्मुखानि —After l 137 D4 T2 ins

6* तेजोयुक्ताः पावकार्कप्रभेशाः
मूर्धोदग्रे मेघमध्ये यथैव ।
[(l 2) तथैव (for यथैव)]

—(l 138) D4 T1 G3 शस्त्र(G3 स्त्र)भृतां G1 संमिति (for शस्त्रभृतां) —(l 139) T1,2 हरितो (for समितौ) —(l 140) D4 om सभायां च —(l 141) G1 M3 वज्रपाणिः

Colophon —Sarga no (figures words or both) D4-7,10,11 T1 2 G M 11 T1 10 —After colophon G M conclude with श्रीरामाय नमः

—(l 143) D10,11 प्रचोदयामास —(l 144) T1 2 तद्वत् (for ते स्युः) D4 T1 कृतविद्याश्चतुर्विधान् (for the post half) —(l 145) D4 7,10,11 T1 योधा (for योधान्) D4 नृपेन्द्र M1 2 स पुनः M3 नगरे (for नगर) T1 G1 नगरे G1 M3 रक्षाय (for रक्षायां) T1 [अ]भ्यादेष्टुम् M1 2 व्यादेष्टुम् (for व्यादेष्टुम्) —(l 146) G3 प्रणीतात्मा (for प्रणीतात्मा) G3 M3 चिकीर्षुः (for चिकीर्षन्) —(l 147)

ततो विनिक्षिप्य बलं तदा नगरगुप्तये।
प्रहस्तं प्रमुखे राज्ञो निषसाद जगाद च।
विहितं बहिरन्तश्च बलं बलवतस्तव। [150]
कुरुष्वाभिमतं क्षिप्रं यदभिप्रेतमस्ति ते।
प्रहस्तस्य वचः श्रुत्वा राजा राज्यहितैषिणः।
सुखेप्सुः सुहृदां मध्ये व्याजहार स रावणः।
प्रियाप्रिये सुखे दुःखे लाभालाभे हिताहिते।
धर्मकामार्थकृच्छ्रेषु यूयमर्हथ वेदितुम्। [155]
सर्वकृत्यानि युष्माभिः समारब्धानि सर्वदा।
मन्त्रकर्मनियुक्तानि न जातु विफलानि मे।
ससोमग्रहनक्षत्रैर्मरुद्भिरिव वासवः।
भवद्भिरहमत्यर्थं वृतः श्रियमवाप्नुयाम्।
अहं तु खलु सर्वान्वः समर्थयितुमुद्यतः। [160]
कुम्भकर्णस्य तु स्वप्नादिममर्थमचोदयम्।
अयं हि सुप्तः षण्मासान्कुम्भकर्णो महाबलः।
सर्वशस्त्रभृतां मुख्यः स इदानीमुपस्थितः।
इयं च दण्डकारण्याद्रामस्य महिषी प्रिया।
रक्षोभिश्चरिताद्देशादानीता जनकात्मजा। [165]
सा मे न शय्यामारोढुमिच्छत्यलसगामिनी।
त्रिषु लोकेषु चान्या मे न सीतासदृशी मता।
तनुमध्या पृथुश्रोणी शारदेन्दुनिभानना।
हेमबिम्बनिभा सौम्या मायेव मयनिर्मिता।
सुलोहिततलौ श्लक्ष्णौ चरणौ सुप्रतिष्ठितौ। [170]
दृष्ट्वा ताम्रनखौ तस्या दीप्यते मे शरीरजः।
हुताग्नेरर्चिसंकाशामेनां सौरीमिव प्रभाम्।
दृष्ट्वा सीतां विशालाक्षीं कामस्य वशमेयिवान्।
उन्नसं वदनं वल्गु विपुलं चारुलोचनम्।
पश्यंस्तदवशस्तस्याः कामस्य वशमेयिवान्। [175]
क्रोधहर्षसमानेन दुर्वर्णकरणेन च।
शोकसंतापनित्येन कामेन कलुषीकृतः।
सा तु संवत्सरं कालं मामयाचत भामिनी।
प्रतीक्षमाणा भर्तारं राममायतलोचना।
तन्मया चारुनेत्रायाः प्रतिज्ञातं वचः शुभम्। [180]
श्रान्तोऽहं सततं कामाद्यातो हय इवाध्वनि।
कथं सागरमक्षोभ्यमुत्तरन्ति वनौकसः।
बहुसत्त्वसमाकीर्णं तौ वा दशरथात्मजौ।
अथ वा कपिनैकेन कृतं नः कदनं महत्।
दुर्ज्ञेया कार्यगतयो ब्रूत यस्य यथामति। [185]
मानुषान्मे भयं नास्ति तथापि तु विमृश्यताम्।
तदा देवासुरे युद्धे युष्माभिः सहितोऽजयम्।
ते मे भवन्तश्च तथा सुग्रीवप्रमुखान्हरीन्।
परे पारे समुद्रस्य पुरस्कृत्य नृपात्मजौ।
सीतायाः पदवीं वीरौ संप्राप्तौ वरुणालयम्। [190]
अदेया च यथा सीता वध्यौ दशरथात्मजौ।
भवद्भिर्मन्त्र्यतां मन्त्रः सुनीतं चाभिधीयताम्।
न हि शक्तिं प्रपश्यामि जगत्यन्यस्य कस्यचित्।
सागरं वानरैस्तीर्त्वा निश्चयेन जयो मम।
तस्य कामपरीतस्य निशम्य परिदेवितम्। [195]
कुम्भकर्णः प्रचुक्रोध वचनं चेदमब्रवीत्।

D5 निक्षिप्त, M1 निक्षिप्तवान्, M3 विनिक्षिप्तवान् (hypm) M2 विनिक्षिप्य (for विनिक्षिप्य) —(l 148) D5 7 T1 G2 M2 पृथक्, D10 11 सर्वं (for तदा) T1 नागर (for नगर) —(l 149) D5 G2 3 प्रमुखो (for प्रमुखे) M3 ह —(l 150) T2 M2 निहित (for विहित) G2 च मया सर्वं (for बहिरन्तश्च) —(l 151) D5 7 T2 3 M1 2 3 कार्यं (for क्षिप्रं) D5 T2 V2 3 अस्तु (for अस्ति) —(l 152) D5 T1 प्रहस्तवचः G2 3 स प्रहस्तवचः (for प्रहस्तस्य वचः) T2 3 M1 3 राज (for राज्य) D5 T1 M2 हितेरत, G1 3 हितैषिणो —(l 154) D5 T2 M2 दुःख D5 8 10 11 T2 3 M3 6 लाभालाभौ (for लाभा°) —(l 155) M2 धर्मेवाथ —(l 156) M2 सर्वथा —(l 157) M2 कोणि (for कर्माणि) D5 निष्फलानि (for विफलानि) —(l 159) D7 अत्र, G2 कृत (for वृत). —(l 160) T2 नु (for तु) T1 3 न (for व) —(l 161) M3 स्वप्नात्तु (for तु स्वप्नात्) T2 स्वप्न इव (for स्वप्नादिमम्) D5 T2 चार्थम् (for अर्थम्) —(l 163) D5 10 11 T2 M2 समुपस्थित (for उपस्थित) —(l 164) M1 3 तु (for च) —(l 165) M2 चरिताद्. —(l 167) D5 7 10 11 तथा (for मता) —(l 168) D10 11 G1 शर्दिन्दु (for शारदेन्दु). —(l 170) D5 सलोहित —(l 172) D10 11 T2 हुताग्नि, D5 T1 G2 3 हेति D10 11 अर्चि T2 स्व, M1 3 दीप्त (for अर्चि) T2 हुताग्निसदृशप्रभाम् (for the prior half) T2 नारीम् (for सौरीम्) ✲ Cg अचिराद्दशस्य स्वरूपान्तरमापन्नम् ✲ —D5 7 10 11 T1 2 G1 om l 173 —(l 174) D10 11 T2 3 G2 M1 2 6 विमल (for वदन) D7 G1 विमल D10 11 T2 3 G2 M1 2 3 वदन (for विपुल) D5 transp वदनं and विपुलं T1 चारुशोभन —(l 175) D5 T1 M2 तदा (for तद्) D5 कामेन (for कामस्य) M1 3 आगत (for एयिवान्) —(l 181) T1 भ्रांतोऽह D5 T2 अनिशं (for सततं) —(l 182) D5 10 11 तारिष्यन्ति M6 तारयते (for उत्तरन्ति) —(l 183) T2 बहुमत्स्य (for °सत्त्व) D10 11 T2 G1 M2 स्थापित (for समाकीर्णं) G2 M2 नरवर (for दशरथ) —(l 184) D5 T1 G1 3 अपि (for अथ) —(l 186) D10 11 नो (for मे) T2 मानुषात्तु (for मानुषान्मे) T2 तथापि तु G1 यदापि ते (for तथापि तु) —(l 187) T2 3 तथा M1 3 पुरा (for तदा) D5 T1 3 °सुरे (T2 °रे) (for °सुरे) G1 जय (for अजयम्) —(l 188) G2 तन्ते M1 मर्ते (for ते मे). M2 भ्रातृषु (for च तथा) G2 M2 कपीन् (for हरीन्) —(l 189) T2 transp समुद्रस्य and पुरस्कृत्य —(l 190) D10 11 प्राप्य G2 T2 3 प्राप्तौ (for वीरौ) M2 वीरौ च (for संप्राप्तौ) —(l 192) D5 मन्त्रितं T1 मन्त्रितं T2 मन्त्रितं M1 3 सुनीति (for सुनीतं) T2 च हि G1 अपि, M2 च (for च अभि) —(l 193) M2 जगत्यां यस्य (for जगत्यन्यस्य) —(l 194) D5 T2 निश्चयेन जयो मम G1 3 निश्चयो °स्य यस्य — —(l 195) G1 प्रचुक्रोध

यदा तु रामस्य सलक्ष्मणस्य
प्रसह्य सीता खलु सा हृताहृता।
सकृत्समीक्ष्यैव सुनिश्चितं तदा
भजेत चित्तं यदुनैव पातुनम्। [200]
सममेतन्महाराज कृतमप्रतिमं त्वया।
विपरीतेन सह्याभिरारानैनास्य कर्मणः।
न्यायेन राजकार्याणि य करोति दशानन।
न स सतप्यते पश्चान्निश्चितार्थमतिर्नृप॥
अनुपायेन कर्माणि विपरीतानि यानि च। [205]
क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव।
य पश्चात्पूर्वकार्याणि कर्माण्यभिचिकीर्षति।
पूर्वं चापरकार्याणि स न वेद नयानयौ।
चपलस्य तु कृत्येषु प्रसमीक्ष्याधिक बलम्।
क्षिप्रमन्ये प्रपद्यन्ते क्रौञ्चस्य खमिव द्विजा। [210]
त्वयेद महदारब्धं कार्यमप्रतिचिन्तितम्।
दिष्ट्या त्वां नावधीद्रामो विषमिश्रमिवामिषम्।
तस्मात्त्वया समारब्धं कर्म ह्यप्रतिमं परै।
अहं समीकरिष्यामि हत्वा शत्रूस्तवानघ।

अहमुत्सादयिष्यामि शत्रूस्तव विशां पते। [215]
यदि शक्रविवस्वन्तौ यदि पावकमारुतौ।
तावह योधयिष्यामि कुबेरवरुणावपि।
गिरिमात्रशरीरस्य महापरिघयोधिन।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य बिभीयाद्वै पुरंदर।
पुनर्मां स द्वितीयेन शरेण निहनिष्यति। [220]
ततोऽहं तस्य पास्यामि रुधिरं काममाश्वस।
वधेन वै दाशरथे सुखावहं
जय तवाहर्तुमह यतिष्ये।
हत्वा च रामं सह लक्ष्मणेन
खादामि सर्वान्हरियूथमुख्यान्। [225]
रमस्व काम पिब चाद्य वारुणीं
कुरुष्व कार्याणि हितानि विज्वर।
मया तु रामे गमिते यमक्षय
चिराय सीता वशगा भविष्यति।

Colophon

रावणं कुम्भकर्णाय महापार्श्वो महाबलः। [230]

(for प्रत्युवाच) —After l 196, G₃ ins M₂ K (ed within brackets) ins

7* सर्वार्थैव तत्कार्यं कर्तव्य त्वया विभो।
संप्राप्य सदासानि पूर्वमेव यथाक्रमम्।

[(l 2) M₃ सहामात्यै (for सहारमामि) G₃ यथा तथा (for यथाक्रमम्)]

—(l 198) Note hiatus between सा and हृ D₂ T₂ ते (for सा) M₁ तया हता (for हता°). —(l 199) D₂ T₂ तथा (for तदा) —(l 201) T₂ मया राजन् (for महाराज) —(l 202) D₇ T₂ G₃ विपरीते, T₃ द्विगीय (for विपरीतेन) G₃ आरादेन (for आरादेन) —(l 203) T₂ राज्या D₂ कर्माणि (for कार्याणि) —G₁ om (hapl) from the post half up to the prior half of l 207 —(l 204) D₇ तस्मात् (for पश्चात्) —(l 205) M₃ कार्याणि (for कर्माणि) —(l 206) D₂ हविष्य प्रयतेष्विव (for the post half) —(l 207) G₁ य कर्माणि चिरीर्षति. G₃ कुरुते मोहमास्थित M₃ कुरुते बुद्धिमोहित (for the post half) —(l 208) D₂ T₂ G₃ [उ]त्तर-(for [अ]पर) D₂₋₄ T₂₋₄ G₂₋₃ M₁₋₃ नय (by transp) —(l 209) T₃ चलितस्य (for चपलस्य) T₂ G₁ M₁₋₃ च (for तु) D₂ कृत्ये तु (for कृत्येषु) T₂ धन (for बलम्) —(l 210) D₂ T₃ G₃ हिदम् (for द्विजा) T₂ प्रवृत्ते (for प्रपद्यन्ते) —(l 211) T₂ om (hapl) from the post half up to the prior half of l 213 T₃ सर्वं विनिवर्तितं, G₂ सर्वं प्रतिविनिर्जितं (for the post half) —(l 212) D₂ दृष्टा (for दिष्ट्या) —(l 213) G₃ M₁₋₃ कर्माणि (for कर्म हि) —(l 214) D₂ तान् (for तव) —(l 215) T₂ हनिष्ये (for उत्सादयिष्यामि) D₄₋₅ निहत्य (for विशां पते) —(l 216) G₃ मारुतपावकौ (by transp) —(l 218) T₂ यदा (for

महा) D₇ M₃ शितशूलधरस्य च (for the post half) —(l 219) T₂ G₁ नदतः (for नर्दतः) —D₂ om (hapl ?) from the post half up to तस्य in l 221 M₁₋₃ मे M₃ च (for स) —(l 220) T₁ M₁₋₃ मा (for मां) —(l 222) T₂ M₁₋₃ ते (for वै) T₂ सुखार्ह, M₁ सुखार्हं (for सुखावहं) —(l 223) T₂ तव (for तव) —(l 224) M₁₋₃ तु (for च) —(l 225) D₂ T₂ वीर (for यूथ) —(l 229) T₃ वशमागमिष्यति

Colophon —*Sarga no* (figures, words or both) D₁₋₇ T₂₋₄ G M 12, T₂ 11 — After colophon G M₁₋₃ conclude with श्रीरामाय नम

—Before l 230 Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₆ ₇ ₁₂ ins

8* संक्रुद्धस्ते तदस्य वरं विपरीतं ।
स्वपतां प्रसुप्तसृष्टं महाराण्य ।
श्रोष्यन्ते सर्वसृष्टसमन्ते निशम्य ।
सवीक्ष्या दोन्ममस्ताख्यतादृष्टानरि ।

[(l 1) Ñ₁ illeg for the prior half D₂ सुग्री (for तव) Ñ₂ [अ]भिसिध्यता B₁ D₄₋₆ ₂ [अ]भिषाविन, D₁ [अ]भि प्रवादिन (for अभिवादिन) —(l 2) Ś₁ D₁₂ प्रसुप्त D₂ च स्वरस (for प्रसुप्त) D₄₋₁₂ सुप्त (for सुप्तं) D₂ ते सतमा (for सततम्) —(l 3) D₁ तदासन् L (ed) मेधाच (for तेषाम्) Ñ₁ D₂ विनिबद्ध (for निबद्ध) —(l 4) Ś₁ Ñ₁ बद्धः Ñ₂ B₁ D₂ इन्द्र (for चादाय) Ñ₁ B₁ D₂ सदपारि (for सदपार) —Ñ₁ illeg from नरि up to स (see var) in the prior half of l 230]

—(l 230) D₂ T₂ G₃ भाषित (for आभाष) Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₆ ₇ तमित्यं (Ś₁ D₁₂ ° ह) यथा (Ś₁ B₄ D₄ °व)

मुहूर्तमनुसंचिन्त्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ।
यः खल्वपि वनं प्राप्य मृगव्यालनिषेवितम् ।
न पिबेन्मधु संप्राप्य स नरो बालिशो भवेत् ।
ईश्वरस्येश्वरः कोऽस्ति तव शत्रुनिबर्हण ।
रमस्व सह वैदेह्या शत्रूनाक्रम्य मूर्धसु । [235]
बलात्कुक्कुटवृत्तेन वर्तस्व सुमहाबल ।
आक्रम्याक्रम्य सीतां वै तां भुङ्क्ष्व च रमस्व च ।
लब्धकामस्य ते पश्चादागमिष्यति ते भयम् ।
प्राप्तमप्राप्तकालं वा सर्वं प्रतिसहिष्यसि ।
कुम्भकर्णः सहास्माभिरिन्द्रजिच्च महाबलः । [240]
प्रतिषेधयितुं शक्तौ सवज्रमपि वज्रिणम् ।

व(N₂ illeg. up to व)चने(for the prior half). Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₃ ₈ ₉.₁₂ प्रतापवान् (for महाबलः). —(l. 231) M₃ तव (for अनु). Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₃.₈.₉.₁₂ शिरस्यं(B₄ °स्तं)जलिमाधा (Ś₁ B₁ D₁₂ °द)य (for the prior half). Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄.₈ ₉.₁₂ M₃ रावण (for प्राञ्जलिः). —After l. 231, Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₈.₉.₁₂ ins :

9* धर्मं कामफलं विद्धि तथा शत्रुविनाशनम् ।
इन्द्रियार्थोपभोगो हि कामः सत्यपराक्रमः ।
शब्दगन्धरसस्पर्शा रूपाणि विविधानि च ।
मद्यलोकमभिप्रेतमुचितं मनसस्तथा ।
एतन्मूलं त्रिवर्गस्य भवेद्राक्षसपुंगव । [5]
दाराश्चैवादितो मूलं सुराधममितौजसः ।

[(l. 1) D₃ बाल- (for काम-). Ñ₁ D₁.₃.₃ पर- (for शत्रु-). —(l. 2) D₃ -(उ)पभोगे. B₄ [ऽ]पि (for हि). D₃ सत्यपराक्रमः. —(l. 3) D₁₋₃ ₃ स्पर्शे-. —(l. 4) Ś₁ D₁₂ मद्य, D₃ अपि प्राप्यम् (for अभिप्रेतम्). Ñ₁ B₄ D₂ ₉ मुदितं; D₁₋₃.₈ उदीर्णं (D₂ ₈ °र्णा) (for उचितं). B₄ च मनस् (for मनसस्). —(l. 6) Ś₁ Ñ₁ D₁₂ दारम्; D₁₋₃.₈ दानम् (for दाराः). Ś₁ Ñ₁ D₁₂ [उ]दितं. B₄ राघव (for मूलं).]

—(l. 232) D₈ पर्वतं. Ñ₂ [इ]ष्वने (for [अ]पि वनं). Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₃ ₈.₉ ₁₂ गत्वा (for प्राप्य). Ś₁ N B₄ D₁₋₃.₈.₉.₁₂ दुर्ग(Ś₁ Ñ₁ B₄ D₉ °र्गं); G₃ महा (for मृग). D₃ व्याल-. D₁ T M₃ ₅ -समाकुलं (for -निषेवितम्). —(l. 233) G₃ क्षण (corrupt) (for मधु). D₃ T₁ M₃ तदा, T₂.₃ मांसानि; M₁ मांसादीन् (for संप्राप्य). T₃ damaged for स नरो. —For l. 233, Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₈.₉ ₁₂ subst.:

10* मध्वानीय न चायातु मन्ये व मूढचेतसम् ।

[Ñ₂ B₄ D₃ न चारवादन्; D₁ तथाप्यपि, D₁.₄ न चापादि; D₃ (with hiatus) इवोपम, L (ed.) न चायात. D₁ त मन्ये (by transp.) (for मन्ये त). Ñ₂ D₁ मूढचेतनं.]

—Then all the above MSS. cont.:

11* अनन्ते तु क्षयप्राप्ते महाजनसमागमे ।
आयतान्ते सुनियताः सर्वा दुर्बोधवादिनी ।
आकाश इव दिशा सर्वं वानरयूथपाः ।
स्थिता हि परे पारे दिशानि सुवह्न्यपि ।

[(l. 1) Ñ₂ B₄ D₃ [ऽ]तिः- (for तु). Ś₁ D₁₂ स्तुप्रमसमुपागता, Ñ₁ अनन्ते विषयप्राप्ते (for the prior half). Ñ महाजन-. D₃ -निवेदिते (for समागमे) —(l. 2) D₁₂ सागरोदितु Ñ₂ B₄ D₃ निपतिताः (for सुनियताः). —(l. 3) Ñ₂ illeg. for आकाश D₁ इव. Ñ सर्व- (for सर्वं). Ñ₁ B₄ D₃ -यूथपाः (for -यूथपाः). —(l. 4) D₁ परं पारं वसानि (for परे पारे दिशानि). Ñ₁ D₁₋₈ [अ]पि (for [अ]पि).]

—(235) D₃ T₁.₃ G₃ M₁.₂.₃ मूर्धनि (for मूर्धसु). —(l. 236) D₃ ₉ T₁ ₃ M₁.₂ वर्तयस्व; D₁₀ ₁₁ प्रवर्तस्व (for वर्तस्व सु-). —(l. 237) G₃ आक्रम्य सीतां वैदेहीं (for the prior half). D₉.₁₀.₁₁ T तां (for त्वं). M₃ तथा भुङ्क्ष्व (for स भुङ्क्ष्व च). —(l. 238) G₃ M₁ -कामस्य (for -कामस्य). D₁₋₃.₁₀ ₁₁ T₁.₂ G₁ M₂ ₃ ते; G₃ M₂ यः (for यद्). D₆ T₁ G₂ चेद्भवः D₁₀ ₁₁ किं भयं; M₁ यद्भयं (for ते भयम्). —(l. 239) T₃ M₁ ₂ प्राप्तकालम्- मकालं वा (for the prior half). —G₁ om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 242. D₃.₉ -सहिष्यति; D₁₀ ₁₁ विधास्यसे; T₁ -स * * * (damaged); T₃ -सहिष्यसे (for -सहिष्यसि). —(l. 240) Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄.₈.₉ ₁₂ कुंभकर्णः. Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄.₈.₉.₁₂ महेन्द्रजित्सुतश्च (for the post. half). —(l. 241) D₈ समरे (for सवज्रम्). D₃ इवः D₆ चापि (for अपि). —For l. 241, Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₈.₉.₁₂ subst.:

12* युद्धे विषहितुं शक्ताः स्वयं नाकपतेरपि ।

[D₃ युद्धेन भेत्तुं क्षमः शक्ताः (for the prior half). Ś₁ Ñ₁ D₃.₉ च; Ñ₂ B₄ वा (for न). Ñ₂ B₄ D₁.₃ महेश्वर.]

—Then all the above MSS. cont.:

13* अन्तःपुरविहारेषु उद्यानावसथेषु च ।
प्रासादशिखरस्थेषु रमस्व सह सीतया ।
विज्ञाय तं महाबुद्धिं कुपितं राक्षसेश्वरम् ।
परुषोग्रया वाचा बिभीषणमुवाच ह ।
न बिभीषण राजानं पश्य वक्तुमर्हसि । [5]
कृतघ्नस्येव महात्मा वै दहेदग्निरिवेन्धनम् ।
स्त्रीलाभलुब्ध लब्ध्वा सीतां प्राणहानिं कथम् ।
म्रियते समवाप्नोति कुबन्धे न बुध्यसे ।
न च साधयन् वाक्यमुच्छरन्नपि किंचिदपि ।
निबद्धो मन्त्री दोषं कुर्वन्नेव न बुध्यसे । [10]
काम रामकृतं पुरा विनाशो
न शेषं वै सप्तमं भूमिनाम् ।
न दुष्करकृत्यमतो ऽपि युद्ध
क्षमाम राज्ञो नृपतेर्निराशा ।
एवं च राजा बलवान्महात्मा [15]
मन्त्रार्थकर्मं क्षमते हि विश्व ।
तस्माद्धि ते सन्निवर्तन्ते दण्डः
शिताः शरीरे न पतन्ति बाणाः ।

उपप्रदान सान्त्व वा भेद वा कुशलै कृतम् ।
समतिक्रम्य दण्डेन सिद्धिमर्थेषु रोचय ।
इह प्राप्तान्वय सर्वाञ्शत्रूंस्तत्र महाबल ।
वशे शस्त्रप्रतापेन करिष्यामो न संशय । [245]
एवमुक्तस्तदा राजा महापार्श्वेन रावण ।
तस्य संपूजयन्वाक्यमिद वचनमब्रवीत् ।
महापार्श्व निबोध त्व रहस्य किंचिदात्मन ।
चिरवृत्त तदाख्यास्ये यदवाप्त पुरा मया ।
पितामहस्य भवन गच्छन्तीं पुञ्जिकस्थलाम् । [
चञ्चूर्यमाणामद्राक्षमाकाशेऽग्निशिखामिव ।

स एवमुक्तो न शशाक किंचि
द्विभीषणो वक्तुमतीव कोपात् । [20]
विपस्तु तस्यानुचरो महात्मा
ददौ महापार्श्वमुवाच वीर ।
न ते महापार्श्व शिवीविषास्ति
यो रावणानन्तरजे विक्रमन् ।
विभीषणे वाक्यमिदं ब्रवीषि ।
राज्ञस्तथाक्षस्तरसा निहन्ति । [25]
इद शृणोति शृणुते न चेति
भवन्तु तस्यार्थपुरोहिताश्च ।
प्रत्योन्मिताश्चापि कृते तु मन्त्र
त्वया महापार्श्व न कुत्सनीया । [30]
न चेदिहानुप्रियमेव वाक्य
न चेदय राजहिताय मत्त ।
प्रियश्च राज्ञो ऽनदपशुकांश्च
मनुष्य वै नादृशाश्चैव मूढान् ।

Colophon

[(l 1) Ñ1 D1 गृहेषु N2 गुरुषु D2 गृहेषु (for गुरुषु) D1 [उ]पवनेषु (for [आ]प°) —(l 2) Ñ1 देवेषु N3 ज्ञुहेषु, D3 पुष्पु (for ज्ञुहेषु) D2 मह्यां तथा (for सह सीतया) —(l 3) D3 विज्ञाय (for विज्ञाय) N3 महाबाहु, D4 महाबुद्धि (for °बुद्धि) Ś1 परमेश्वर (for राक्षसेश्वरम्) —(l 4) Ś1 Ñ2 B1 D2.3 11 पुनश्च (for परम) D3 [उ]त्तमया (for [उ]त्तमया) —(l 7) D1 3 11 लब्ध्वा (for लब्ध्वा) —(l 8) D3 दिवसे D1 यो (for सं) D3 4 8 च (for सुवन्) N3 B1 D1 सत्पसे (for कुपसे) —D1 om (hapl) l 9–10 —(l 9) Ś1 N1 D12 ननु D4.8 न तु (for न च) Ś1 Ñ2 B1 D2 1 1 12 सान्त्वक, D1 वाक्य (for वाक्यान्) D3 सशक्नोसि, D1 3 शक्नोषि हि (for शक्नोषि हि) Ś1 N1 D12 न विगृहित L (ed) दर्श° (for विनि°) —(l 10) D1 चेपि ते, D3 विवहे (for विवहते) B1 D1 ननस (for सनसो) B1 स्वन् (for सुवन्) D1 दव (for पव) —(l 11) D3 om काम समाक्रम्य Ś1 D12 पुरोहितानि (for पुरा विकाले) N3 B1 D3 कामे समाक्रमतु वा विरावो D3 काम स्म्याक्रम्य परो विकाले (marg also काम समाक्रमतु वेगवान) L (ed) तावत्काम पुनो विकाले —(l 12) N1 D1 2 3 12 न वेष (for न देव) D3 om वे N1 तस्य कमरे (for न सक्नुवे) B1 D3 corrupt (for शुभानाम्) —(l 13) D12 दह D1 3 वृह (for दृह) Ś1 D13 L (ed) महो विभाल L (ed)]°ह) N3 D3 4 अवाविभुर, B1 यथाविभुर (for अव°भुर) —(l 14) L (ed) शुभ धनाय (for धनाय) D3 स्तोषित (for स्तोनृप) —B1 om l 15–19 Ś1 N1 D12 om l 15 18 —(l 15) N1 च D1 हि D3 न (for च) D3 दाशान् (for तात्र) D1 न च राम, D1 अथवा (for बच्छान्) D3 यत्र चा —(l 16) D1 4 नावदि D3 अर्थ हि, D1 यत्र च (for अ D3 4 क्षमता (for क्षमते) D1 2 च L (ed) न (for —(l 17) D1 4 कस्मात् (for तस्मात्) —(l 18) निपतति (for न पतन्ति) —B1 om l 21–22 —(l Ñ3 D3 विपस्य D3 तस्य (for तस्य) —(l 22) N वीर D1 वाच्य (for वीर) —(l 23) B1 ज्वलन् (f ते) —(l 24) Ś1 D12 यो रावण वधि न नि(D12 *** विकार —(l 25) Ś1 D1 12 विभीषण Ś1 N1 D12 वा N3 B1 D3 वाक्यमिद (for वाक्यतर) —(l 26) N1 तथार्थ B1 तथा त्व (for तथार्थस्व) Ś1 D12 प्रिय च रक्षा निहन्ति —(l 27) D1 3 विभे (for कुरुते) D1 3 न च (न वा) —(l 28) Ś1 D1 4 8 कुर्वति Ś1 N1 D1 ((for [अ]र्थ) D1 पुरोहितस्य D3 पुरोहिता ये L (e पुरोहितानि (for पुरोहिताश्च) N1 तस्यानुप्रियमर्थपुरोहितार्थ कुर्वति तस्यानुचरो महात्मा —(l 29) N B1 D3 प्रत्योह D1 प्रत्योहिताश्च D3 4 प्रत्योन्मिताश्च (for प्रत्योन्मिताश्च) D1 च Ś1 D1 12 [ऽ]पि D1 [ऽ]पि D3 [ऽ]तु D3 तु (for —(l 30) Ś1 महापार्श्व (for महापार्श्व) —(l 31) [अ]च N1 B1 D3 4 6 [अ]स्य D1 [अ]त (for [अ]त्र D3 वाक्य (for वाक्य) —(l 32) N1 हेतो न चे B1 न चे (for न चेन्य) —(l 33) N3 [ऽ]पि D3 om (for न D3 द्विजपुंगवांश्च (for अनदपशुकांश्च) —(l 34) Ś1 D1 3 11 (D3 तांश्च तादृशमेव N1 तांश्चैव तांश्च D1 3 4 वै तादृशा L (ed) तांस्तादृशश्चैव (for वै तादृशश्चैव) D1 3 मूढान् मोहाय (for मूढान्)

Colophon Ñ1 D3 4 om —*Kanda name* Ś1 om N1 B1 D3.4 8 11 युद्धकाण्ड —*Sarga name* D1 3.12 इत्वाय N1 महावाक्य, B1 D3 महावाक्यकथन महोदरवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 D1 3 11 om Ñ1 D3 90 D3 92 D3 94 —After colophon D3 concludes with राम]

—(l 242) D1 साम (for सान्त्व) G1 कुशली (for कुशलै) D3 T1 कृत (for कृतम्) —(l 243) M1 मर्दन (for दण्डेन) D3 T1 M1 2 सिद्धम् (for सिद्धिम्) D1 10 11 रोचये (for रोचय) —(l 245) D1 10 11 M3 वशं (for वशे) D3 7 T1 3 G1 3 प्रतापेन G1 (before corr also in M1) प्रतापेन M1 3 प्रभावे (for प्रतापेन) —(l 246) T1 तथा (for तदा) T1 damaged for राजा तदा —(l 247) G3 तान् वचन (for संपूजयन्) —(l 248) D3 निबोध त्व, D3 (अ)थ वचनो D 10 11 अथ ते G प्रवृत्तो M3 प्रवृत्ति (for निबोध त्व) M1 रहस्य (metr) (for रहस्य) —(l 249) D3 T1 3 G1 M1 यदा पुरा (by transp) —(l 250) T1 सर्व (for भवन) D3 M1

सा प्रसह्य मया भुक्ता कृत्वा विवसनां ततः ।
स्वयंभूभवनं प्राप्ता लोलिता नलिनी यथा ।
तच्च तस्य तदा मन्ये ज्ञातमासीन्महात्मनः ।
अथ संकुपितो देवो मामिदं वाक्यमब्रवीत् ।   [255]
अद्यप्रभृति यामन्यां बलान्नारीं गमिष्यसि ।
तदा ते शतधा मूर्धा फलिष्यति न संशयः ।
इत्यहं तस्य शापस्य भीतः प्रसभमेव ताम् ।
नारोपये बलात्सीतां वैदेहीं शयने शुभे ।
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गतिः ।   [260]
नैतद्दाशरथिर्वेद ह्यासादयति तेन माम् ।
को हि सिंहमिवासीनं सुप्तं गिरिगुहाशये ।
क्रुद्धं मृत्युमिवासीनं संप्रबोधयितुमिच्छति ।
न मत्तो निशितान्बाणान्द्विजिह्वान्पन्नगानिव ।
रामः पश्यति संग्रामे तेन मामभिगच्छति ।   [265]
क्षिप्रं वज्रोपमैर्बाणैः शतधा कार्मुकच्युतैः ।
राममादीपयिष्यामि उल्काभिरिव कुञ्जरम् ।
तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृतः ।
उदयन्सविता काले नक्षत्राणां प्रभामिव ।
न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा   [270]
युधास्मि शक्यो वरुणेन वा पुनः ।
मया त्वियं बाहुबलेन निर्जिता
पुरी पुरा वैश्रवणेन पालिता ।

Colophon

निशाचरेन्द्रस्य निशम्य वाक्यं
स कुम्भकर्णस्य च गर्जितानि ।   [275]
विभीषणो राक्षसराजमुख्य-
मुवाच वाक्यं हितमर्थयुक्तम् ।

पुलि(D7 °ज,)वस्थली —(l. 251) D5 T2.3 सर्वार्थभाणाम् —(l. 252) D7.10.11 M3.5 कृता विवसना (for कृत्वा विवसनां) G3 M1.2 तदा (for ततः) —(l. 253) D5 T1.2 G3 M5 स्वयंभु D7 G3 M1.2 स्वयंभोः (for स्वयंभू°) D5 T3 लोहिता (for लोलिता) —(l. 254) M5 तस्य तच्च (by transp.), M5 तच्च तस्यास् (for तच्च तस्य) T1 G2.3 तथा मन्ये, T2 सभामध्ये (for तदा मन्ये) —(l. 255) M1.2 क्षपिक (for अथ सं°) D10.11 चेष्टा (for देवो) —(l. 256) D5 T2.3 नारीं and अभि (T2 °न्यां) (for अन्यां and नारीं respy.) —(l. 257) D6.7 T2.3 G3 भविष्यति, M5 पतिष्यति (for फलिष्यति) —(l. 259) D6.10.11 T2.3 नारोदये T1 damaged for बलात्सीतां वैदे° G1 [s]बलां (for बलात्) T2 शुभ, G2.3 M1.2 स्वपे, M5 सुखे (for शुभे) —(l. 261) G1 (with hiatus) आसादयति (for ह्यासादयति) —(l. 262) G3 M5 कस्तु (for को हि) —G1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 263 —(l. 263) D7.10.11 T2 G1.2 M1.2.4 संबोधयितुम्, M5 प्रबोधयितुम् (for संप्रबोधयितुम्) G2 अर्हति (for इच्छति) —(l. 264) D7.10.11 T3 G M1.2.4 निगतान् (for निशितान्) G3 M इव पन्नगान् (by transp.) —(l. 265) D3 G1 M5 -गजति (for गच्छति) —(l. 266) D10.11 वज्रसमैः, T1 * * *मैः (damaged) (for वज्रोपमैः) —Note hiatus between the two halves of l. 267 —(l. 267) T2 संदीपयिष्यामि (for आदीपयिष्यामि) G1.2 M5 (to avoid hiatus) सुल्काभिः (for उल्काभिः) —(l. 268) G3 तस्यास्य (for तच्चास्य). T3 वृत (for वृतः) —(l. 269) D10.11 उदित, G1 समुद्यन् (for उदयन्) D5 T1 G3 M5 प्रभां यन (by transp.) —(l. 271) D5 T2.1 G3 योद्धास्मि, G1 युद्धास्मि (for युधास्मि) —(l. 272) D5 T1.2 यथा (for मया) —(l. 273) D7.10.11 पुरा पुरी (by transp.)

Colophon —*Sarga no.* (figures, words or both) D6-7.10.11 T1.3 G M 13, T2 12 —After colophon, G M1.2.4 conclude with श्रीरामाय नमः

—For l. 274–275 Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 subst.

14* श्रुत्वा दशास्येन्द्रनिनादमेवं
तथा महापार्श्ववचः सुरुक्षम् ।

[(l. 1) Ñ1 हरेश (for दशास्य) Ñ2 B4 सघोष (for तथैव) —(l. 2) D6.12 सुदक्ष, D8 रुक्ष (for सुरुक्षम्)] —(l. 276) Ñ B4 D1-3.8.9.12 राजम्, D4 om. (hapl.), L (ed.) पुत्रम् (for मुख्यम्) Ś1 राजमेकम् —(l. 277) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 अर्थवत् (for °युक्तम्) —After l. 277, Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 ins.:

15* न हिंसतो धर्मपरा मनुष्या
न्यायात्मनः क्रोधवशानुगस्य ।
जना नरेन्द्रस्य चिरं सकाशे
वसन्त्यतोये सरसीव हंसाः ।   [5]
त्यजन्ति मित्राणि तथैव बान्धवा
नृपं सुतीक्ष्णं प्रतिकूलकारिणम् ।
अधर्मशीलं पितरो द्विषन्ति
क्षेत्रविघस्यास्ति कुतोऽर्थसिद्धिः ।
अदूषकस्यानपराधिनश्च
भार्या हृता तत्र कृतं न साधु ।   [10]
सीताप्रमादेन निरर्थकेन
लङ्का सहास्माभिरिहाभ्युपैति ।

[(l. 2) Ś1 D12 क्रियात्मन (for न्यायात्म°) D2 [अ]नुगता (for -[अ]नुगस्य) —(l. 4) Ñ1 भवति, D3 सायन्त्य (for वसन्ति) D6 तोये (for [अ]तोये) D3 शरदीव (for सरसीव) —L (ed.) transp. ll. 5–6 and 7–8 —(l. 5) D1.3 तथैव (for त्यजन्ति) —(l. 6) Ñ1 D6.12 महोग्रम्, Ñ2 प्रगोग्र, D4 सुघोरं (for सुतीक्ष्णं) Ś1 D2.3.12 तु (for हि) —(l. 8) Ñ B4 D2.8 यस्य विघस्य (with hiatus) (for क्षेत्र°) —(l. 9) D1 अदूषणस्य Ś1 D12 [अ]नपकारिणश्च (for [अ]नपराधिनश्च) —(l. 10) D6 एव (for तत्र) B4 शुद्ध (for साधु) —(l. 11) L (ed.) सीतां D1.4 [अ]प्रदानेन, D6 प्रवादेन (for प्रमादेन) Ñ1 निबन्धेन, B4 निरात्मकेन, D1 न केवलं हि (for निरर्थकेन) —(l. 12) D6 हन्ता (for सह) Ñ2 B4 D3 स्यात्प्रपैति, D1.4.8 स्यादिवानीति (for इहाभ्युपैति) Ś1 D12 लङ्का विनाशं सहसाभ्यु(D12 °यु)पैति]

कृतो हि याङ्कुतरमोगताम्नि
    श्छिन्नाविष सुस्मितनीक्ष्णदंष्ट्र ।
पञ्चाङ्गुलीपञ्चशिरोऽतिकाय
    सीतामहाहिस्तव कन राजन् । [280]
यावन्न दृष्ट्वा समभिद्रवन्ति
    वलीमुखा पर्वतकूटमात्रा ।
दंष्ट्रायुधाश्च नखायुधाश्च
    प्रदीयता दाशरथाय मैथिली । [285]
यावन्न गृह्णन्ति शिरासि बाणा
    रामेरिता राक्षसपुंगवानाम् ।
वज्रोपमा वायुसमानवेगा
    प्रदीयता दाशरथाय मैथिली ।
न कुम्भकर्णेन्द्रजितौ न राजा
    तथा महापार्श्वमहोदरौ च ।
निकुम्भकुम्भौ च तथातिकाय
    स्थातु न शक्ता युधि राघवस्य ।
जीवस्तु रामस्य न मोक्ष्यसे त्व
    गुप्त सवितास्यथवा गरुद्भि । [

—(l 278) Ś1 N B1 D1 4 8 9 11 कृतोऽपि (for कृतो हि) D12 T2 बाह्वन्तर L (ed) बाहुन्तर (for बाहन्तर) M3 5 6 भोगि (for भोग) Ś1 D8 12 -वासे N B1 D1 3 4 8 9 राशि T2 राशिष् (for -राशिष) —(l 279) Ś1 Ñ B1 D1 4 8 9 11 त्रिलाविष (D1 °निल, D4 विनाविष) तीव्रविषाक्तीक्ष्ण (N2 B4 D8 2 °दष्ट्र) —(l 280) D7 T1 G2 M5 पञ्चाङ्गुलि —For l 280–281 Ś1 Ñ B1 D1 9 (reads twice) 4 8 9 11 subst

16* दशाङ्गुलानेकमुखाविकाय
    सीतामहाहि वदने स्पृशेत्क ।

[(l 1) D1 दशाङ्गुलीनेक B4 -महाति L (ed) विषाणि (for -मुखाति) —(l 2) Ś1 N2 D12 सीतो (for सीता) N1 D1 8 महाहि (for -महाहि)]

—Then Ś1 N B4 D1 4 8 9 11 cont

17* पुरा हि कश्चिद्वाने महत्त
    महाश्रयणा भयमेति किंचित् ।
पुरा पुरी हन्ति न महागाद
    प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।
पुरा पुरी भीममभिद्रवन्ति [5]
    वलीमुखा वानरयूथपाला ।
सुपर्णसघा इव निष्पतन्त
    प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।
रामप्रियाम्भदमिषुप्रकृष्टं
    चापद्गुन वानरवीरम त्वम् । [10]
सुग्रीवनक्र च वि हरीणा
    को जीवितार्थी प्रविशेदमूढ ।
पुरा कपी रोषपरायणेन
    रामस्य रामवैश्रुनेन ।
न शेरनाम निहति यावद् [15]
    प्रदीयता दाशरथे द सीता ।
पुरा न यात्र महता बलेन
    मैमि प्रवेशं गैरमप्रमेयम् ।
तरन्ति सुग्रीवमुखा प्लवङ्गा
    प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् । [20]

[(l 1) D1 4 ह (for हि) Ś1 D12 कश्चिद् (for किंचित्) Ś1 भवने (for भवने) Ś1 D10 महाहम N1 D1 3 4 मह (for महो) —(l 2) Ñ1 D1 4 महासुराणां D1 महासुरा सुराणां N1 कश्चिद् —(l 3) Ś1 N1 D1 4 11 च (for N1 तीमवान N2 B4 D1 विप्रदार (for महागाद) — om (hapl) l 5-8 —(l 5) D12 भीममुख L(ed) समभि (for भीममभि) —(l 7) D1 4 सुवर्णास्त्वा D1 4 निपतन्त D1 निपतति L (ed) निष्पतन्ति — l 8 D1 2 (reads twice) 4 8 9 ins

17(A)* पुरा वनाकोटनिवहा पुरं ते
    प्रविश्य वीरास्तरसा हरन्ति ।
पिवा वने शुद्धसुतानिवाशु
    प्रयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।

[(l 1) L (ed) पुरी ते (for पुरं ते) D1 वने कोटिनिवहा पुरं न —(l 2) D1 (first time) निहति हरति (for हरन्ति)]

—(l 10) B4 चापधर L (ed) चापासि (for चापद्गु —(l 12) B4 D12 प्रविशेच मूढ (for प्रविशेदमूढः) —(l 13) D 6 कपीश्वर (D8 °श्च) (for कपी रोष) —(l 14) I राम —(l 15) Ñ1 हले च (for न शक्त) —(l 16) D राजसुताय (for दाशरथाय) N B4 D1 8 मैथिली (for सीता —D1 om l 17 20 —(l 17) D1 पुरं (for पुरा —(l 18) N1 प्रविश्य (for प्रवेश) —(l 19) Ś1 D12 सेना N2 D1 हरीशा B4 कपीशा D1 4 गुहा (for प्लवङ्गा)

—After l 281 D1 T2 G2 M1 3 repeat 692 —(l 282) Ś1 N B1 D 4 8 9 11 यत् (Ś1 D10 11 पुरा न यावत् (for यावन्न दृष्ट्वा) D1 G2 समुग्रा (G1 °ग्र) द्रवन्ति —(l 285) Ś1 N1 D1 4 8 12 राजसुताय सीता (Ñ1 D1 मैथिली जानकी) (for दाशरथाय मैथिली) —After l 285 Ś1 N B1 D1 4 8 9 11 read l 326–329 and 342 345 —Ś1 Ñ B1 D 4 8 9 11 om l 286–289 —(l 288) T1 G M1 3 समवेगा (for समानवेगा) —After l 289 D1 T1 G M1 read l 326–329 —(l 290) Ś1 N B1 D1 4 8 9 11 (N2 B1 D1 च) वीरौ D1 6 10 11 T G1 च (D1 T1 G1 न राजा D7 G1 M1 3 6 च राजा (for न राजा) —(l 291) Ś1 N D1–4 8 10 पुनौ D10 11 तथा (for तथा) N1 D1–4 10 11 G1 2 M1 3 वा (for च) —(l 293) D7 10 11 G1 M1 2 समर्था (for न शक्ता) —(l 294) T1 रामेण (for ...) —For l 292–295 Ś1 N B1 D1 4 8 9 11 subst

18* जानासि दाशरथे प्रताप
    वेधे समर्था मनसापि मेतुम् ।

न वासवस्याङ्कगतो न मृत्यो-
    र्नभो न पातालमनुप्रविष्टः ।
निशम्य वाक्यं तु विभीषणस्य
    ततः प्रहस्तो वचनं बभाषे ।
न नो भयं विद्म न दैवतेभ्यो   [300]
    न दानवेभ्यो ह्यथवा कदाचित् ।
न यक्षगन्धर्वमहोरगेभ्यो
    भयं न संख्ये पतगोत्तमेभ्यः ।
कथं नु रामाद्भविता भयं नो
    नरेन्द्रपुत्रात्समरे कदाचित् ।   [305]
प्रहस्तवाक्यं त्वहितं निशम्य
    विभीषणो राजहितानुकाङ्क्षी ।
ततो महार्थं वचनं बभाषे
    धर्मार्थकामेषु निविष्टबुद्धिः ।
प्रहस्त राजा च महोदरश्च   [310]
    त्वं कुम्भकर्णश्च यथार्थजातम् ।
ब्रवीत रामं प्रति तत्र सत्यं
    यथा गतिः स्वर्गमधर्मबुद्धेः ।
वधस्तु रामस्य मया त्वया वा
    प्रहस्त सर्वैरपि राक्षसैर्वा ।   [315]
कथं भवेदर्थविशारदस्य
    महार्णवं तर्तुमिवाप्लवस्य ।
धर्मप्रधानस्य महारथस्य
    इक्ष्वाकुवंशप्रभवस्य राज्ञः ।
प्रहस्त देवाश्च तथाविधस्य   [320]
    कृत्येषु शक्तस्य भवन्ति मूढाः ।
तीक्ष्णा न तावत्तव कङ्कपत्रा
    दुरासदा राघवविप्रमुक्ताः ।
भित्त्वा शरीरं प्रविशन्ति बाणाः
    प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् ।   [325]
भित्त्वा न यावत्प्रविशन्ति कायं
    प्राणान्तिकास्तेऽशनितुल्यवेगाः ।
शिताः शरा राघवविप्रमुक्ताः
    प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् ।

जीवन्स रामो न विमोक्ष्यते त्वां
    सर्वे सुयुद्धं मम वा महद्धि ।

[(l 1) Ś1 Ñ2 D3 8 अपावतां Ñ1 व्यापावतां —(l 2) Ñ1 om वेगं Ñ1 वोढु (for सोढुम्) —(l 3) D3(m also as above) प्रीत (for जीवन्) D3 om स Ñ1 D3 न विमोक्षति, D5 परिमोक्षति —(l 4) D3 शक्ते (for सर्वे) D3 च (for सु) Ś1 Ñ1 D13 तु (for हि) D4 महद्भिः (for महद्धि)]

—D11 om l 296–299 —(l 296) D4 स (for first न) Ś1 N2 B4 D1 3 4 5 6 8 13 [अ]श्वात T3 [अ]वगतो (for [अ]-ङ्कगतो) D4 5 हि (for second न) —(l 297) T3 अपि (for नभो) Ś1 Ñ B4 D3 8 13 न चाप्यपातालमगु(B4 D5 °मपि, D3 °मपि)प्रविष्ट(Ñ1 °ष्ट, B4 °विष्ट) D1 3 4.8 11 चाप्यथ पाताल(D5 °पि पाताल, D5 °सुपाप, D5 °पि पाप)मपि(D5 °प्रव)प्रविष्ट —Ś1 N B4 D1 3 4 5 6 13 om l 298–313 —(l 300) T3 तु G3 हि (for second न) G1 दैवतास्यो (for दैवतेभ्यो) —(l 301) D10.11 T2 3 G3 [s]पि (for हि) G3 कदाचन M3 कुतश्चित् (for कदाचित्) —(l 303) D5 10 11 पतगोत्तमेभ्यः —D11 om l 304–305 —(l 304) D5 तु (for नु) —(l 306) D7 प्रहित (for त्वहित) —(l 307) M3 प्रभु (for राज) D7 [अ]पि (for [अ]नु) —(l 308) D4 M3 महात्मा (for महार्थं) —(l 311) T2 तथार्थं (for यथार्थ) —(l 312) D5 T2 G1 3 M3 5 ब्रवीथ D7 ब्रवीमि (for ब्रवीत) M1 ततस् (for प्रति) —(l 314) T3 यथा (for तथा) D10 11 G M3 च (for वा) Ś1 Ñ B4 D1-4 8 9 11 शोक्तस्तु रामाद्भवता(Ñ1 °तो, D1 8 °ता) भवेत(Ñ2 B4 D3 4 12 °त्र D1 3 4 8 मया वा) —(l 315) Ś1 पूर्वैः, Ñ2 D3 सुरैर्वा (for सर्वैः) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9 13 राक्षसेन्द्रैः (for राक्षसैर्वा) —(l 316) L(ed) यस्य (for अर्थ) —(l 317) Ś1 N B4 D1-4 8 12 भ्रष्टक्ष्यपस्य (for स्वप्लवस्य) —(l 318) T2 महारथस्य (for °रथस्य) Ś1 N B4 D1-4 8 9 12 धर्म(B4 °र्म)प्रधान(D3 °न) स(D3 4 सु) महा झषस्ये —(l 319) Ś1 Ñ B4 D1-4 8 9 12 प्रभवो महात्मा(Ñ1 °हात्मना), D5 G3 प्रवरस्य राज्ञः (for प्रभवस्य राज्ञ) —(l 320) D10 11 सुरेस्य (for प्रहस्त) Ś1 N B4 D1-4 8 13 देवा हि(Ñ2 D1 3 °ह्यपि) D5 6 देवस्य (for देवाश्च) —(l 321) Ś1 Ñ2 B4 D1 3 9 13 जाड्येषु, Ñ1 D1 4 8 जात(D3 °ल)स्य (for शक्तस्य) Ś1 N1 B4 D1 3 8 9 13 क्षोभ्या, Ñ1 D3 4 [अ]क्षोभ्या (for मूढा) —(l 322) Ś1 Ñ B4 D1 4 5 9 12 T3 न शक्तश्च(B4 D1 8 °स्त्व) M3 नता यत्र (for न तावत्तव) —(l 323) B4 D1-4 8 9 दुरापदा (D4 °रा**) (for दुरासदा) D11 निप्रमुक्ता, G1 विप्रयुक्ता (for °मुक्ता) —(l 324) D7 प्रपतन्ति (for प्रविशन्ति) —(l 325) Ś1 Ñ B4 D1-4 5 9 12 [इ]ह (for [ए]व) D5 T3 विकत्थनेन(T3 °से त्वं) —M3 om (hapl) N3 reads in marg l 326–329 —(l 326) N2 D7 10 11 T3 G1 2 M1-3 तावत् (for यावत्) Ś1 Ñ B4 D1-4 8 13 देहं, D3 वाणा (for काय) —(l 327) B4 D3 5 6 8 T1 3 G1 2 M1 2 प्राणान्तकास्(D5 T1 3 °काल्) (for प्राणान्तिकास्) —(l 328) D5 वाहु (for शिता) —(l 329) T3 निकत्थति (for विकत्थसे) Ś1 N B4 D1 4 5 8 13 T3 प्रदीप्ता महारथा (D1 2 3 राजसुता)य मैथिली Ś1 D1-3 8 13 सीता) —After l 329, Ś1 N1 B4 D1-4 8 9 13 ins while N3 ins before l 326

19* यथा भवान्द्रक्ष्यति वानरेन्द्रै-
    रनीकमभ्यः प्रविदीर्यमाणम् ।
ततो द्रवन्तं हतयोधनागं
    तदा भवान्वाक्यमिदं स्मरिष्यति ।

[(l 1) Ñ1 यथा (for भवान्), D 2 द्रक्ष्यति D3 द्रक्ष्यति (for द्रक्ष्यति) D7 वानरवीरैः (for वानरेन्द्रैः) —(l 2) Ś1 अनीकमध्ये, B4 D5 °मध्य, D5 °मध्ये (for °मभ्यः) D1 2

न रावणो नातिबलस्त्रिशीर्षो [330]
न कुम्भकर्णस्य सुतो निकुम्भः ।
न चेन्द्रजिद्दाशरथिं प्रसोढुं
त्वं वा रणे शक्रसमं समर्थाः ।
देवान्तको वापि नरान्तको वा
तथातिकायोऽतिरथो महात्मा । [335]
अकम्पनश्चाद्रिसमानसारः
स्थातुं न शक्ता युधि राघवस्य ।
अयं हि राजा व्यसनाभिभूतो
मित्रैरमित्रप्रतिमैर्भवद्भिः ।
अन्वास्यते राक्षसनाशनार्थे [340]
तीक्ष्णः प्रकृत्या ह्यसमीक्ष्यकारी ।
अनन्तभोगेन सहस्रमूर्ध्ना
नागेन भीमेन महाबलेन ।
बलात्परिक्षिप्तमिमं भवन्तो
राजानमुत्क्षिप्य विमोचयन्तु । [345]

यावद्धि केशग्रहणात्सुहृद्भिः
समेत्य सर्वैः परिपूर्णकामैः ।
निगृह्य राजा परिरक्षितव्यो
भूतैर्यथा भीमबलैर्गृहीतः ।
सुवारिणा राघवसागरेण [350]
प्रच्छाद्यमानस्तरसा भवद्भिः ।
युक्तस्त्वयं तारयितुं समेत्य
काकुत्स्थपातालमुखे पतन्सः ।
इदं पुरस्यास्य सराक्षसस्य
राज्ञश्च पथ्यं ससुहृज्जनस्य । [355]
सम्यग्घि वाक्यं स्वमतं ब्रवीमि
नरेन्द्रपुत्राय ददाम पत्नीम् ।
परस्य वीर्यं स्वबलं च बुद्ध्वा
स्थानं क्षयं चैव तथैव वृद्धिम् ।
तथा स्वपक्षेऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या [360]
वदेत्क्षमं स्वामिहितं च मन्त्री ।

Colophon

प्रविशी(D8 °दी)र्यमाण (for प्रविकीर्यमाणम्). —(l. 3) D6 द्रवति (for द्रवन्त). B4 D1 द्रव (for द्रुत-). Ś1 Ñ1 D11 -नाश (for -नाग). —(l. 4) D4 समन्विति.]

—(l. 330) Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 नापि महोदरोथ(D2 °रो वा) (for नातिबलस्त्रिशीर्षो). —(l. 331) M3 कुम्भकर्णस्य (for °र्णस्य). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 न कुम्भकर्णोऽपि न(D8 न च) चातिकाय .—(l. 332) D8 T3 तथा (for न च). D3 विसोढुं; D6 न सोढुं, D7 प्रसोढुं (for प्रसोढुं). —(l. 333) Ś1 Ñ1 D11 शक्ता रणे, Ñ2 B4 D8 शक्तास्तु ते; D1-4 शक्ताः स्थिताः; D6.8 शक्तास्तु न (for त्वं वा रणे). T1 damaged for शक्रसम. D6.7 T1 M2.3 समर्थः, G1 M1 समर्थं (for समर्थाः). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 शक्रसमप्रभावः. —Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 om. l. 334-337 —(l. 334) G3 वेवान्तको (for देवान्तको). —(l. 336) D5 अकम्पनश्च. D10.11 चापि. D8 -समानसारः (for °सारः). —(l. 337) D3 शक्तो (for शक्ता). —(l. 338) D10.12 T2 च (for हि). M1.2.3 [अ]भिपन्नो (for °भूतो). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 अयं कथं राम(D1.8 काम, D6 राम)न्न(Ñ2 B4 D8 °शरा, D1.2.3.6 °रक्षा)भिपन्नो. —(l. 339) D9 अभिन्नैर् (for अमित्र). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 G3 प्रमत्तैर्, D5 प्रमत्तैर् (for प्रतिमैर्). D6.8 भवद्भिः (for भवद्भिः). —After l. 339, G2 wrongly reads l. 350 for the first time, repeating it in its proper place. —(l. 340) Ś1 Ñ1 B4 D2-4.6.8.11 अभ्यास्यते, D1 न ह्यास्यते, L (ed.) अन्वामितो (for अन्वास्यते). Ś1 D1-4.6.8.11 -नाशनार्थे; Ñ1 B4 D6.8 T2.3 G2 -नाशनार्थे (for -नाशनार्थे). —(l. 341) D3 तीक्ष्ण; D2.3 M2 तीक्ष्ण (for तीक्ष्णः). D2 ह्यसमीक्ष्यमाण. —For l. 342-343, Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 subst.:

20* सहस्रशीर्षेण महोरगेण
भोगेन भीमस्य महाविषस्य ।

[(l. 2) Ñ2 भीमेन]

—(l. 344) T2 damaged for परि. Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 बलं; D4 परं (for बलात्). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 इद. —(l. 345) Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 नृप च पापात्(B4 नृपास्तु चाप च)रिमोचयध्वं —(l. 346) Ś1 D11 यावच्च; Ñ1 यावत्त (for यावद्धि). M3 केशग्रहण (for °ग्रहणात्). Ñ1 भवद्भिर् (for सुहृद्भिः). —D1 om. l. 347-349. —(l. 347) M1.3 अपि चार्थ- (for परिपूर्ण-). Ś1 Ñ B4 D2-4.6.8.11 अयं भवद्(Ñ2 सुहृद्)भिः परिपूर्णबाहु(Ñ2 °कामै). —(l. 348) G3 विगृह्य Ñ2 [अ]पि हि (for परि-). Ś1 Ñ B4 D2-4.6.8.11 -न्यायि(D8 °वि)तव्यो (for -रक्षितव्यो). —(l. 349) D4 यथो (for यथा). —(l. 350) Ś1 Ñ B4 D2-4.6.8.11 प्रवाहिणा, D6 T2.3 M3 संहारिणा (for सुवारिणा). T2 वानर- (for राघव-). —(l. 351) Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 स(Ś1 Ñ1 सं) छा(D8 °च)मान सहितैर(Ś1 D11 °तो भ)वद्भिः. —(l. 352) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.6.8.11 युक्त, D6.8 T3 G1.2 M3 स्वयं (for त्वयं). D9 वारयितुं (for तारयितुं). —(l. 353) D8 -तले (for -मुखे). Ś1 बोदय, Ñ B4 D1.2.4.6.8.11 [ऽ]वसीदन्; D8 च सीदन्; M3 पतति (for पतन्सः). —(l. 355) D1 तथैव (for राज्ञश्च). Ś1 D11 पथ्यं (for पथ्य). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 सहसंहतस्य (for °ज्जनस्य). —(l. 356) Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 सम्यग्विमाम्य(B4 D8 °म्य); G2 M2.3 समीक्ष्य वाक्यं (for सम्यग्घि वाक्यं). Ś1 D11 [अ]थ (D11 [अ]थ)हितं; D1 स्वमतिं; M3 सकलं (for स्वमतं). —(l. 357) Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 ददस्व, D7.10.11 T1.2 G1 ददातु (for ददाम). D7.10.11 मैथिलीं (for पत्नीम्). —(l. 358) Ñ B4 D2-4.6.8.11 च बलं (for स्वबलं). —(l. 359) M1.3 तथापि- (for तथैव). B4 बुद्धिं (for वृद्धिम्). —(l. 360) M1.3 हि (for तथा). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11 [ऽ]प्य(Ñ1 च्च, B4 °पि, D8 °पि)नुमार्गं(Ñ2 B4 °मार्गं); D8 T1 G1.2 M3 [ऽ]प्यनुसृत्य बुद्ध्या (for ऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या). —(l. 361) M3 सर्वं (for क्षमं). D10.11 स (for च). Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.11

बृहस्पतेस्तुल्यमतेर्वचस्त-
निशम्य यत्नेन विभीषणस्य ।
ततो महात्मा वचनं बभाषे
तत्रेन्द्रजिन्नैर्ऋतयूथमुख्यः । [365]
किं नाम ते तात कनिष्ठ वाक्य-
मनर्थकं चैव सुभीतवच्च ।
अस्मिन्कुले योऽपि भवेन्न जातः
सोऽपीदृशं नैव वदेन्न कुर्यात् ।
सत्त्वेन वीर्येण पराक्रमेण
शौर्येण धैर्येण च तेजसा च । [370]
एकः कुलेऽस्मिन्पुरुषो विमुक्तो
विभीषणस्तात कनिष्ठ एषः ।

ब्रवीमि यो भर्तृहितं यथावत् (Ñ2 °हिताय तावत्). —After l. 361, Ś1 Ñ B4 D1–4.6.8.12 ins.:

21* तपो नोरस्तुश्च यशः पौरुषं वा
न तस्याप्रमेयस्य शक्यं प्रमातुम् ।
तपोविक्रमाभ्यां समर्थो हि भोक्तुं
स भूमिं सशैलां प्रभुः काननान्ताम् ।
रणे रामवह्निं न शक्नोति सोढुं [5]
ससैरावणोऽपि स्वयं वज्रहस्तः ।
न रामेण वैरं महाराज कृत्वा
कश्चिज्जीवितुं वा सुखं वापि शक्यम् ।
नरेन्द्राय तस्मै प्रियां साधु सीतां
प्रयच्छाशु मैवं सुखं राक्षसेभ्यः । [10]
न ते पौरुषं चायुधं वा बलं वा
प्रपश्यामि रामो रणे येन शक्यः ।
सतो वासतो वा सदुःखस्य सीता
प्रदेया प्रणम्य न शक्या प्रहर्तुम् ।
पुनः सर्वभीशः स्वलक्ष्मचन्द [15]
समर्थं स नेतुं जगच्चाजगच्च ।
स्वयं तु रामोऽविषयो विधाता
स्वयं भूतनाथः प्रभुक्तः स्वयंभूः ।

[D1 om. l. 1. —(l. 1) Ñ1 B4 D3.6.8 भज्य (for नृम). D3 नय (for यशः). —(l. 2) D1 om. न. —D3 om. l. 3-4. —(l. 3) D8 तपोविग्रहाभ्या. B1 [s]पि (for हि). —(l. 4) Ś1 D12 ससद्मां (for सशैलां). D8 काननानां (for काननान्ताम्). —(l. 5) L (ed.) -वाहु (for -वह्निं). Ś1 Ñ1 D1.9 शक्नोति, B4 D3 शक्नोमि (for शक्नोति). —(l. 6) B4 ससैरावणो, D1 बली रावणो (for ससैरावणो). D8 om. स्वयं. D1 वज्रहस्तः. —(l. 7) D8 चैव (for वैरं). —(l. 8) Ñ2 B4 D3 जीवितं. D1 ते सुखं, D8 om. (for वा सुखं). Ñ2 वासवस्य (for वा सुखं वा). D3.8.9 चापि (for वापि). —(l. 9) D8 सुमध्यु (for साधु). Ñ1 साधुशीलां (for साधु सीतां). —(l. 10) Ñ1 [अ]द्य जीव; D1.3 स्वजीव, D8 om. (for [आ]शु मैवं). D2.4 राम (for सुखं). L (ed.) राक्षसेश. —(l. 11) Ś1 D12 वा सुरा, D2.9 नायुधं; D3 वा अथ (for चायुधं). D3 transp. चायुधं and वा बलं. B4 न चाप्यायुधं वा. D3 न * पौरुषं चापि * * बलं *. —Ś1 D12 om. l. 13-14. —(l. 13) B4 सतो वासतो (for सतो वासतो). D3 om. second वा. Ñ2 स्वया यत्र (for सदुःखस्य). D3.6 सीतां (for सीता). D1 सतो * मनोरथ**** सीता. —(l. 14) D1 प्रदातुः; D3.8 प्रदानं; D8 प्रणम्य, L (ed.) प्रदातव्या (for प्रदेया). Ñ1 D1–3 प्रणम्य, D8 प्रदेयः (for प्रणम्य). Ñ1 D8 सुमग्न (for शक्या). Ñ2 D8.9 [अ]पहर्तुं; D1 om., D3 [अ]पहर्तुं (for प्रहर्तुम्). D3 प्रिया रामपत्नी स्वरां न प्रयच्छ. —(l. 15) Ś1 D2.12 सर्वमेव; Ñ2 D1.8 सर्वमीशः; D3 सर्वभीम (for सर्वभीशः). Ś1 Ñ2 सु- (for स-). —(l. 16) B4 D3 समर्थं (for समर्थः). D1.4 न (for स). D1 om. from जगच्च up to l. 17. —D3 reads l. 17–18 in marg. —(l. 17) B4 D3.9 विधाता, D4 तु धाता (for विधाता). Ñ1 D8 मयश्च (D1 °श्चै)स्तु रामा (D3 °मो)-विषमान्विधाता. —(l. 18) Ñ1 यथा (for स्वयं). D8 हि नाथ (for भूतनाथः). Ś1 D12 म शक्तः; D8 प्रशक्त (for प्रशक्तः).]

Colophon. —*Kāṇḍa name*: Ś1 om.; Ñ B4 D1.3.4.8.9.12 युद्धकाण्डे, D3 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name*: Ś1 Ñ B4 D1–4.8.9.12 विभीषणवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 D1.2.4.8.12 om.; Ñ2 D9 91, B4 93; D3 95, D6–7.10.11 T1.3 G M 14; T2 13, L (ed.) 87. —After colophon, D3 concludes with राम, G M1.3.5 with श्रीरामाय नमः.

—(l. 362) Ś1 Ñ D13 तदस्य; B2.4 D1.8 तत (D3 * *)स्तु, D1.3.6.8 ततस्तत् (for वचस्तत्). —(l. 363) Ś1 Ñ B2.4 D1–4.6.8.12 वाक्यं तु (Ñ1 D1 च) (for यत्नेन). —(l. 364) G1.3 महार्थं (for महात्मा). Ś1 Ñ B2.4 D1–4.6.9.12 इदं बभाषे वचनं महा(D1 दुरा)त्मा (Ñ2 B4 D9 °हामन्त्रम्). —(l. 365) D4 तथा (for तत्र). D6–7 T2.3 G M1–3 -योध (for यूथ-). Ś1 Ñ B2.4 D1–4.8.9.12 तस्मिन्स (Ñ2 B4 D9 °स्मै त)दा नैर्ऋत-राजपुत्रः. —(l. 366) Ś1 Ñ B4 D1–4.8.9.12 इदं हि, B2 कार्यं हि (for किं नाम). Ñ1 त (for ते). —(l. 367) M3 अनेकविध. D10.11 वै बहु (for चैव सु). Ś1 Ñ B2.4 D1–4.8.9.12 धर्मान्वितं चै(D1 °नै)व कुनीति(B2 सुनीति, D3 विनीत)म(Ś1 D8.9.12 °म)ज्ञ. —(l. 368) B2 तस्मिन्. D3 T1.3 हि, G3 न (for ऽपि). G3 तु (for न). Ś1 Ñ B2.4 D1–4.8.9.12 नाम कथं नु (Ś1 च, Ñ2 प्र, B2 स, D2.4.8 तु; D12 तु) (for ऽपि भवेन्न). L (ed.) सुजात (for न जात.). —(l. 369) Ś1 Ñ B2.4 D1–4.8.9.12 त्वमीदृशं व्याहरसि(D1.3 °ति, D12 °स्व) प्रगल्भ(Ś2 D12 °ल्भम्). —(l. 370) Ñ2 शालेन, B4 सत्त्वेन, D3 बलेन, T1.3 स्वल्पेन (for सत्त्वेन). D3 धैर्येण (for वीर्येण). Ñ2 (also) निशाचरेण (for पराक्रमेण). —(l. 371) Ś1 धर्मेण, D3 om. (hapl.), D8 शौचेन, T3 वीर्येण (for धैर्येण). Ñ2 B2 D6.7.10.11 transp. शौर्येण and धैर्येण. —(l. 372) B2 एव, D4 एव. (for एकः). B2 हि (for ऽस्मिन्). Ś1 Ñ B2.4 D1–4.8.9.12 हि (D3 [s]स्मि, D9 *) धीमान् (for विमुक्तो). —(l. 373) Ś1 Ñ2 D1.3.4.8.12 आनस्तु नव, Ñ2 B4 D9 जनस्य नव, B2 D4 जातः पुनस्तु (D3 पुनस्तु) (for विभीषणस्त). Ś1 Ñ B2.4 D1–4.8.9.12 एव (for

किं नाम तौ राक्षस राजपुत्रौ
यस्मात्त्वमेवेन हि राक्षसेन। [375]
सुप्राकृतेनापि रणे निहन्तु
शक्यौ कुतो भीषयसे स्म भीरो।
त्रिलोकनाथो ननु देवराज
शक्रो मया भूमितले निविष्ट।
भयार्दिताश्चापि दिश प्रपन्ना [380]
सर्वे तदा देवगणा ससमा।
ऐरावतो विस्वरमुन्नदन्स
निपातितो भूमितले मया तु।
विकृष्य दन्तौ तु मया प्रसह्य
वित्रासिता देवगणा समग्रा। [385]
सोऽह सुराणामपि दर्पहन्ता
दैत्योत्तमानामपि शोकदाता।
कथ नरेन्द्रात्मजयोर्न शक्तो
मनुष्ययो प्राकृतयो सुवीर्ये।
अथेन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य [390]
महौजसस्तद्वचन निशम्य।
ततो महार्थं वचन बभाषे
विभीषण शस्त्रभृता वरिष्ठ।
न तात मन्त्रे तव निश्चयोऽस्ति
बालस्त्वमद्याप्यविपक्वबुद्धि। [395]
तस्मात्त्वयाप्यात्मविनाशनाय
वचोऽर्थहीन बहु विप्रलप्तम्।
पुत्रप्रवादेन तु रावणस्य
त्वमिन्द्रजिन्मित्रमुखोऽसि शत्रु।
यस्येदृश राघवतो विनाश [400]
निशम्य मोहादनुमन्यसे त्वम्।
त्वमेव वध्यश्च सुदुर्मतिश्च
स चापि वध्यो य इहानयेत्त्वाम्।
बाल दृढ साहसिक च योऽद्य
प्रावेशयन्मन्त्रकृता समीपम्। [405]

पव) —(l 374) Ś1 B1 D11 तद् (for तौ) Ś1 N B2.4 D1-3.8.9.12 पार्थिव, D10.11 G1 M1.2.3 मनुज (for राक्षस) D1 पुरुषौ(?)सद् (for राजपुत्रौ).—(l 375) Ś1 Ñ B2.4 D1-3.8.9.12 निशाचरेण (for हि राक्षसेन) —(l 376) Ś1 Ñ B4 D1-3.8.9.12 रणे प्रसह्यौ (N2 °ह्यो, D8 °ह्य) B3 बलेन जेयौ, D4 रणे विपक्षा D10.11 निहतुमेतौ (for रणे निहन्तु) —(l 377) D7 M2 शक्तौ (for शक्यौ) T2 भीरो (for भीरो) Ś1 N B2.4 D1.3.8.9.12 प्रशससि (B4 °सोपि वद) त्व हु Ñ3 तु, N2 B4 D2 च, B2 *)महागुणेषु —(l 378) D1 त्रि लोक (for त्रिलोक) Ś1 Ñ B2.4 D1-3.8.9.12 राजो (for नाथो) —(l 379) Ś1 Ñ B2.4 D1-3.8.9.12 शतक्रतु, D6-9.10 T G1.3 M शक्रो मया (for शक्रो मया) —(l 380) Ś1 Ñ D1-3.8.9.12 मयार्दितास्, D10.11 मयार्पितास् (for भयार्दितास्) D3 सोपि (for चापि) Ś1 Ñ D1-3.8.9.12 प्रपन्नो (for प्रपन्ना) —(l 381) D2.3 G2.3 M2 तथा (for तदा) Ś1 N B2.4 D1-3.8.9.12 म(D1.4 च)त्तस्ता देवगणाश्च सर्वे —(l 382) D7 विरवन्स्, D10.11 निस्वनस् T2 सुरवन् G2 [ऽ]पि स्वनस् (for विस्वरम्) T2 G2 हत् (for म) Ś1 N B2 D1-3.8.9.12 देरावणो (D2 °णो) वि(D1 °ति)स्वरमुच्च B3 ऐरावणो विश्वगुणेऽपि —(l 383) Ś1 N1 B3 D1-3.8.9.12 स N2 B4 D3 च D2 च स, M3 [अ]तु (for तु) —(l 384) D1 G1 M1.2 निष्कृष्य (for विकृष्य) D2 दन्त D2 M1.4 च (for तु) Ś1 N B4 D1-3.8.9.12 विकृष्य(Ś1 °ह) दन्त च(Ś1 D12 हि) मयास्य मूर्ध्नो(Ś1 D12 °र्ध्नि) B3 विकृष्य *त च मया हि दन्तौ T2 नि कृष्टेऽस्तु मया प्रसह्य —(l 385) B2 विद्राविता Ś1 D12 M1.2 समस्ता Ñ B2.4 D1-3.8.9 G2 M3 सभेता (for समग्रा) —(l 386) D4 अर (for सोऽह) Ś1 D12 दर्पहर्ता (for °हन्ता) —(l 387) G1 damaged after शोक up to कथ नरा l 389 Ś1 शोककरः Ñ1 D1-3.8.9.12 M1.2 °कर्ता N2 B2.4 D2.13 T2 °दाता (for °दाता) —(l 388) Ś1 N B2.4 D1-3.8.9.12 कथ(D2 स्तेह) न शक्यो त(D2 °यान)स्स्व प्रभु(N2 B4 D1.8.9.12 °स)द्य —(l 389) M2 अजय (for सुवीर्ये) Ś1 Ñ B2.4 D1-3.8.9.12 मनुष्ययोनी(Ñ2 °योनौ B2.4 D2 °योनो, D2.8 °योनि) विद्यु तौ(B2 विद्वौ, D1 कृपणौ, D2 विमुखौ) रणाग्रे(D2 नराग्रो, D4 रणेष, D8 प्रमाथ) —(l 390) Ś1 Ñ B2.4 D1-3.8.9.12 महारथस्य (for दुरासदस्य) —(l 392) B2 बभाषे (for महार्थं) and महात्मा (for बभाषे) Ś1 N B2 D1.3.8.9.12 transp महार्थं and बभाषे D2 भूयो बभाषे वचन महार्थं —(l 393) Ś1 Ñ B2 D2.3.8.9.12 धर्मभृता, B3 धर्मविता D2 धर्मविदा (for शस्त्रभृता) —(l 394) Ś1 Ñ B2.4 D1-3.8.9.12 मुनिरक्षि (for निश्चयोऽस्ति) —(l 395) T2 [अ]सि (for [अ]पि) Ś1 Ñ B2 D2.8.9.12 न पक्व, B4 (with hiatus) न पक्व, D1 (with hiatus) अपक्व, D3 (also as in Ś1) G2 M2 विपक्व, D7 [अ]पक्व, T2 [अ]विपक्व (for [अ]विपक्व) —(l 396) Ś1 N2 B2 D1-3.8.9.12 त्वयेदानीं, N1 त्वयात्मनस्, B3 त्वयेहात्म D4 तवेहात्म D7 M1-3 त्वया ह्यात्म, T2 त्वयात्मन G2 त्वया ह्यात्म (for त्वयाप्यात्म) G2 विनाशनार्थं —(l 397) B2 वाचो (for वचो) Ś1 N2 B2 D2.11 G1 (after corr) विप्रलुप्त B2 D2.8.9 T2 G3 M2 °लप्य D2.3 °लुप्य (for विप्रलप्तम्) —(l 398) Ś1 D12 प्रवादस्तव सि Ñ B2.4 D1-3.8.9 प्रवादात्त्वमसि(B2 D4 °पि, D1 °ध) (for प्रवादेन तु) —(l 399) D2 T2 G2 पुत्र (for मित्र) Ś1 Ñ B2.4 D1-3.8.9.12 त्वमस्य(B2 °मेव) नाता त्वमेव शत्रु —(l 400) Ñ B2.4 D1-3.8.9.12, G2 M1.2 यस्य (for यस्य) G2 विनाशने (for विनाश) —(l 401) Ś1 Ñ B2.4 D1.3.8.9.12 निशम्य प्रशान्त मनु(N2 D2 न हि Ñ2 B2 D2 त्वमु D2 तु न D2 त्वम्)न य(N1 D2 यस्य)तोष(B2 °देव D1 °हे च, D2 °तोष) —(l 403) D2 वा (for च), D1 [ऽ]पि (for य) N1 D2.7.10.11 G1.3 M2 [अ]नयत् (for [आ]नयेत्) —(l 404) N1 B2.4 D2 मूढ D1 क्रूर, D2 क्रूर (for दृढ) B2 हि (for च) Ś1 N B2 D1-3.8.9.12 मूढ, B1 लोल G2 योऽत्र (for योऽद्य) —(l 405) T2 प्राप्तं शयन्, T2 G2 M2 प्रा(G2 प्र)वेशयेत् (for प्रवेशयत्) D2

मूढोऽप्रगल्भोऽविनयोपपन्न
स्तीक्ष्णस्वभावोऽल्पमतिर्दुरात्मा।
मूर्खस्त्वमत्यन्तसुदुर्मतिश्च
यस्मिन्नजिह्मस्त्वया ब्रवीषि।
को ब्रह्मदण्डप्रतिमप्रकाशान् [410]
अर्चिष्मतः कालनिकाशरूपान्।
सहेत बाणान्यमदण्डकल्पान्
समक्षमुक्तान्युधि राघवेण।
धनानि रत्नानि विभूषणानि
वासांसि दिव्यानि मणींश्च चित्रान्। [415]
सीतां च रामाय निवेद्य देवीं
वसेम राजन्निह वीतशोकाः।

Colophon

4

After 6 to 2, Ś1 Ñ1 D1-4.8.12.13 ins

गतासु त्वा प्रपश्यामि मूढसत्त्वपराक्रमम्।
राक्षसानां बलं जानन्न्य प्रशंससि राघवम्।
यौवराज्याभिषिक्तेन रावणावरजेन च।
सन्तोऽपि न गुणा वाच्या मम शत्रोर्विभीषण।
किं च मां राघवः शक्तो दैवैरपि समागतः। [5]
उपगन्तु रणे क्रुद्धं गृहीत्वा परमायुधम्।
राक्षसा वानरान्सर्वाँल्लङ्काद्वारमुपस्थितान्।
ग्रासयिष्यन्ति सहसा गजा वनमृगानिव।
जानीते चक्षुषः वाचा सर्वलोकप्रियाप्रियम्।
रामे ते चक्षुषी कान्ते वाक्सवीति गुणान्गुण। [10]
अस्मात्ते वाक्समायोगात्काकुत्स्थ लक्षये प्रियम्।
लक्ष्मणं वानरेन्द्रं च वानरांश्चस्य सानुगान्।
न चाहं त्वयि विश्वासं गमिष्ये शत्रुसेविनि।
अभिप्रेतं हि मनसो वागमीति शुभाशुभम्।
पूर्वं तु मनसा ध्यात्वा शुभं वा यदि वाशुभम्। [15]
पश्चात्सर्वाणि भूतानि कर्मणानुचरन्ति हि।
पुरस्ताच्च स्तव भूयाः पुण्यकर्मगुणान्वितम्।
न त वेद्मि स्तव सत्य परावृत्तस्तव यथा।

T1 मनीषे Ś1 N B4 D1-3.4.8.9.13 L (ed) प्रवेशयेस्वा(N2 D5 प्रवेशयेयो, B4 प्रवेशयचो, D3 प्रवेशयित्वा D8 प्रवेशयित्वा, D13 प्रवेशयेद्य, L (ed) प्रवेशयेथा)विदित समीपे, B3 प्रवेशयेयो विदित समासे D5 प्रवेशयित्वाविहित समीपे D6 प्रावेशस वा विहित समीपे (corrupt) —(l. 406) T2 तथा (for मूढो) D6 T1.3 G1.2 M3 प्रगल्भोऽविनय, T3 [अ]प्रशस्तविनय (for अप्रगल्भोऽविनय) Ś1 Ñ B3.4 D1-4.8.9.12.13 स(D1-4 म) मूढ(D2 °मूल)-बलो विन(D1 °व)यास्येतस —(l. 407) D3 प्रताप्यो (for स्वभावो). —(l. 408) Ś1 Ñ2 D5.12 भीरु समासाद्य, Ñ1 B1 D1-4.8 भीरुं च(Ñ1 °स्व, D4 °त च) गाग्य, B4 भीरु च बाल च, D6 T1.3 G2 °स्थं (for मूर्खस्त्वमत्यन्त) D6 सन् (for च) Ś1 Ñ2 D1-3.13 सुदुर्मति च, B2 सुदुर्मम च, B4 D4 सुदुर्बल च, D6 मदुर्मति (for सुदुर्मतिश्च) —(l. 410) Ś1 को दृढवेग (for को ब्रह्मदण्ड) Ś1 N B3.4 D1-4.8.9.13 प्रतिमानु(D1 °मेय D1.6 [marg. also] °मप्र)भेनान्(D9 °भोगान्) (for -प्रतिमप्रकाशान्) —(l. 411) Ñ1 कशान् (for रूपान्) Ś1 D12 अनि(न्य)दुन्यमनन्यनिभाय N1 B3.4 D1-4.8.9 अनि-भवा°(B4 °भा)नन्यसनिकाशान् —(l. 412) M4 सबाणान् (for बाणान्) D6 गुणान् (for कल्पान्) —(l. 413) Ś1 N B3.4 D1-4.8.9.13 G M1.2 समीक्ष्य (for समक्ष) B2 D1 मुक्तान् (for -मुक्तान्), B2 सं, D6 नतु D6 कर्म (for युधि) L2 राघवेण (for राघवेण) —(l. 414) Ś1 Ñ B3.4 D1-4.8.9.13 प्रमुख D1 वस्त्र (for धनानि) Ś1 Ñ1 D1.2.4.13 T2 G1.2.3 N1 D2-4 G1 M1.2.3 स B3.4 D4.8 च (for नि) —(l. 415) Ś1 D13 पुष्पाणि B3.4 पुष्पाणि, T1 M1.2 दिव्यानि L (ed) पुष्पाणि(नि) (for दिव्यानि) Ś1 Ñ1 D13 M1.2.3 विचित्रान् N1 B3.4 D1.4.8 च पुष्पान्, D2 विचित्रान् (for च चित्रान्) —(l. 416) Ś1 N1 D1-4.8.13 तु (for च) B1 D2 रामस्य (for रामाय) —(l. 417) Ś1 N B3.4 D1-4.8.9.13 वसाम (for वसेम)

Colophon Ñ2 om —Kanda name N1 B3.4 D1.4.8.9.13 युद्धकाण्डे, D3 लङ्कापर्वणि —Sarga name Ś1 Ñ2 D1-4.8.9.13 विभीषणवाक्य, B3 विभीषणेन्द्रजितो वाक्य, B4 इन्द्रजिद्विभीषणवाक्य, D1 विभीषणेन्द्रजित्संवाद —Sarga no (figures, words or both) Ś1 D3.4.8.13 om, Ñ2 D2 89, B2 82 B4 91, D3 93 D4-7.10.11 T2.3 G M 15, T1 14, L (ed) 86.—After colophon, D2 concludes with राम, G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः

4

Ś1 D13 om l. 1-3.—(l. 1) Ñ1 गतार्थ D4 तु (for मु). Ñ2 मृढ, D4 मोघ (for मूढ). Ñ1 मत (for -सत्त्व) —(l. 2) D1 बलज्ञानात्, L (ed) कुले जातम् (for बलं जानन्) D3 पर, L (ed) नर (for य) Ñ1 D4 प्रशंससि, D3 यस्य राम प्रशंससि (for the post half) —(l. 3) D1 यौवराज्य D1 तु (for च) —(l. 4) D2 सर्वोऽपि (for सन्तोऽपि) D2.4 हि (for न) D1 मया, D2 श्रेष्ठा (for वाच्या) —(l. 5) D1 यत्र (for किं च) D2 समागते (for समागतः) —(l. 6) Ś1 Ñ1 समागत, D13 तवागत्य (for उपगन्तु) D1 ऋक्ष L (ed) युद्ध (for क्रुद्धं) Ś1 D2.12 परमा-युध, D1 परमा° D2 च रणा° (for परमा°) Ñ1 गृहीत्वा परमायुध (for the post half) —(l. 7) D1.2 उपस्थितम् (for उपस्थितान्) —Ś1 D13 om l. 9-10 —(l. 9) D1.2.8 जानीते वाक्य चक्षुष, D2 वाचि लिङ्गानि वाक्य (for the prior half) —Ñ1 om l. 10 —(l. 10) D1.4 रामे, D2 राम ते (for रामे ते) D4 गुणान्गुण D2 गुणान्गुण (for गुणान्गुण) —(l. 11) Ñ1 वचात् (for समायोगात्) —(l. 12) D2 वानरेन्द्रम् D2 सानुगाम् (for च सानुगान्) —(l. 13) D1 स्यां (for गमिष्ये) D2 नरात् (for सेविनि) —D13 om (half) l. 15 —(l. 16) Ś1 B1.2, Ñ1 D4 च (for हि) —(l. 17) Ś1 Ñ1 पुरस्तात्, D2 ऽस्त° (for

पुरस्तादप्रिया स्वप्ना परावृत्तास्तु ये प्रिया ।
इदमावारपरावृत्त स्वोपि शत्रु तथा मम । [20]

5

After 6 10 11, Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 ins, Ñ2 V1 2 B D5 ins 1 9-12 only after 6 10 10

नाहं त्वा हन्तुमिच्छामि रक्षन्धर्ममिहात्मन ।
इत्यस्ते स्वयमेवात्मा ब्रुवतो राघवस्तवम् ।
दुर्जनेनोच्यमानानि वचासि मधुराण्यपि ।
अकालकुसुमानीव भ्रास सजनयन्ति मे ।
इत्यस्ते यदि काकुत्स्थो विभीषण हिते रत । [5]
निर्गच्छ विषयादस्माद त्वा द्रष्टुमिहोत्सहे ।
ततस्त कोपसपूर्ण मोहात्यक्तमिव प्रिया ।
रावणोऽमधुर वाक्य बभाषे स विभीषणम् ।
उक्तवाक्ये दशग्रीवे जातकोपो विभीषण ।
मन्त्रिमध्ये स्थित श्रीमानिद वचनमब्रवीत् । [10]
सुहृदा ह्यर्थकामेन वाक्यमुक्त दशानन ।
न गृह्णन्ति दुरात्मान कालस्य वशमागता ।
न प्रियत्वादुणाख्यस्य राघवस्य ब्रवीमि ते ।
हितार्थं राक्षसेन्द्रेदम्मया वाक्यमुदाहृतम् ।
यदि नार्थहित वत्ते मनसो नापि न प्रियम् । [15]
मद्भं ज्ञात्वा मया प्रोक्त वाक्य राक्षसभर्तृ ।
मया तव हित वाक्य राक्षसेन्द्र महाबल ।
इति प्रोक्त सुहृद्वाक्य तस्मिन्काले स्मरिष्यसि ।
विरोध त्यज रामेण वानरैश्च महाबलै ।
प्राणैर्मैत्रोपविष्टैश्च यथा यो मन्यते हितम् । [20]
यदि राजा दशग्रीव श्रीमान्निर्लोचितो भवेत् ।
विनेत्रुत्स्वदा ह्यहा राक्षसा भुवि भूतले ।
भय त ज्ञापयामास मद्वस्त राक्षसेश्वर ।
राज्यान्मम परिभ्रष्टो दिशो यातु विभीषण ।
एवमुक्तस्ततो राज्ञा प्रहृतो वाहिनीपति । [25]
उत्थापयामास तदा रावणस्य यवीयसम् ।

पुण्यकर्मा) Ñ1 गुणान्वित —(l 18) L(ed) पत (for न त) D1 ते विश्व (for त नैषि) D2,8 नित्य (for सत्य). Ś1 Ñ1 D12 पु(D12 प)रावृत्त स्त(Ñ1 °चस्त)वे (for परावृत्त स्तव) —(l 19) Ś1 N1 D12 तव, D1 च ये (for तु ये) L(ed) पुरस्ताम प्रियस्तस्य परावृत्तस्तवप्रिय —(l 20) Ś1 D12 श्चपावृत्त , Ñ1 परावृत्त , D2 पुरावृत्त , D4 पुरावृत्त (for परावृत्त) L(ed.) न मां (for मम)

5

(l 1) D1 हि (for [अ]ह) D1 हर्तुम् (for हन्तुम्) D3 रक्षत धर्ममात्मन (for the post half) D4 न त्वा हन्तु मया शक्य रक्षता धर्ममात्मन —(l 2) D1 तु (for ते) Ñ1 आत्मा तु D1 8 मात्मा हि (for मवात्मा) D1 2 ब्रुवता (for ब्रुवतो) D1 राघव** —After l 2, D2 6 8 ins, while Ś1 D12 ins after l 8

1* दुर्जन परिहर्तव्यो विद्ययालङ्कृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषित सर्प किमसौ न भयकर ।

[= Nitiśataka St 42 (N S P ed) —(l 1) D4 भूषितो (for [अ]लङ्कृतो)]

—Ñ1 om l 3-4 —(l 3) D8 च (for [अ]पि) —(l 4) D12 अकाले (for अकाल-) D1 8 8 संत्रासं (for त्रास सं). —(l 5) D8 इदये (for इत्यस्ते) —(l 6) Ś1 त्वा (for त्वां) —After l 6, Ś1 D3,11 ins an addl colophon

[*Kāṇḍa name* Ś1 om , D3,11 सुन्दरकांडे —*Sarga name* Ś1 D3,11 विभीषणनिर्वासन —After colophon, D3 concludes with रामचन्द्र]

—L(ed) om l 7-8 —(l 7) Ñ1 सुचक्रम् (for त्यक्तम्) —(l 8) Ñ1 D1-4 8 रावण मधुर and विभीषण (for रावणोऽमधुर and विभीषणम् respy) —D1-3 om l 9-10 —(l 9) D1 -कोपो (for कोपो) Ś1 D12 इति तस्य वच श्रुत्वा महात्मा स विभीषण —For l 11-12, cf 6 10 15 —(l 11) Ś1 D12 हित , N1 ह्यनु (for ह्यर्थ) N2 V2 B D5 निशाचर (for दशानन) —(l 12) Ñ2 V1 2 B D5 नरा मूढा (for दुरात्मान) Ñ1 प्रगृह्णन्ति महात्मान (for the prior half) —(l 13) Ś1 D3,11 गुण (for गुणाढ्य) L(ed) सखे (for वस्य) D1 श्रीरामस्य (for राघवस्य) —(l 14) N1 राक्षसेंद्रे तु D1 2 8 धर्मेणैतन् L(ed) राक्षसेंद्रस्य (for राक्षसेन्द्रेदम्) D8 मुदा (for मया) D8 उदीरित (for उदाहृतम्) —(l 15) Ś1 D12 यदि नैव, D2 यदि नाम , D4 यद्विनार्थे (for यदि नार्थ) D1 मन्यसे त्व प्रिय वच (for the post half) —(l 16) Ś1 D1 मद्भूज्ञात्वान् (for मद्भ ज्ञात्वा) —D1 om l 17 —(l 17) D1 वाच्य (for वाक्य) D1 2,8 राक्षसेश्व (for राक्षसेन्द्र) D2,8 महाबलै —(l 18) D1 प्रीति , L(ed) इद (for इति) D1 transp तस्मिन् and काले —(l 19) Ñ1 D8 संवाद नापि, D8 सवाद चापि, D2 सवादो नापि D4 विवादो नापि, L(ed) संवादे नापि (for विरोध त्यज). —After l 19 Ś1 D12 ins.

2* मया तव हित वाक्य राक्षसेश महाबल ।

[Cf l 17 D12 राक्षसेंद्र महाबल (for the post half)] —D2 reads l 20-21 in marg —(l 20) Ñ1 D1 आर्द्रैर्, D4 प्रास (for प्राणै) Ñ1 [अ]त्मा L(ed) देव (for यो) Ś1 D12 देवैर्बध्यते (for यो मन्यते) D2 हिते —(l 21) D1 राजन् (for राजा) D1 नीतिपर (for दशग्रीव) D2 निर्लोति पा D3 °हितो D4 निर्ये स्थितो, D8 निलास्थितो (for निर्लोचितो) D1 भवान् —(l 22) D4 तदो (for तदा) Ś1 -तल (for -तले) —After l 22, Ś1 Ñ1 D12 ins

3* उक्तवाक्ये दशग्रीवे जातकोपे विभीषणे ।
[L(ed) दशग्रीवो जातकोपो]

—(l 23) Ś1 D12 संज्ञापयामास, Ñ1 याज्ञा°, D1 3 8 स्वाज्ञा°, (for त ज्ञा°) —(l 24) Ś1 D12 मम मत्त , D1 राज्यान्मम (for राज्यान्मम) —(l 25) Ś1 D1 12 उक्त (for उक्त) D2 तदा (for ततो) —(l 26) D5 om from the post half up

न शक्यं भवता स्थातुं गच्छ वा ते गतिर्मता ।
क्रुद्धस्ते रावणो राजा राक्षसाश्च महाबलाः ।
प्रहस्तस्य वचः श्रुत्वा रावणं रावणानुजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं भीमकर्मा विभीषणः । [30]
निर्गमिष्याम्यहं राजन्यदिदं तव सुप्रियम् ।
अप्रमादश्च लङ्कायां कर्तव्यो राक्षसेषु च ।
अथवा किं करिष्यन्ति राक्षसा नगरी च ते ।
रक्ष स्वात्मानमेव त्वं वानरा हि महाबलाः ।
छित्त्वा शस्त्राणि सततः पादपांश्च शिलायुधाः । [35]
लङ्कां संप्रविशिष्यन्ति सप्राकारां सतोरणाम् ।

6

After 6.11.1[ab], Ś D1.4.12 ins.; Ñ1 D1.3.8 ins. l. 1–6 only after 6.11.1[ab] :

क्रोधसंरक्तनयनं ससंध्यमिव तोयदम् ।
ताम्रकुटिलां छोष्ठां भ्रुकुटीं भृशदारुणाम् ।
कृत्वासीनं निरीक्षन्तं प्रासादाग्रममर्षणम् ।
अभिवाद्य ततो भूमौ क्रोधपर्याकुलेक्षणः ।
चतुर्भिः सचिवैः सार्धं निश्चक्राम विभीषणः । [5]
स मातरं पुनर्द्रष्टुं तत्सर्वं विनिवेदितुम् ।
आजगाम मुहूर्तेन जननीमवलोककः ।
संप्रविश्य महाप्राज्ञः ससकक्ष्यं महागृहम् ।
हस्त्यश्वरथसंपूर्णं नानायोधसमाकुलम् ।
परश्वधसमाकीर्णं चापपाणिविभूषितम् । [10]
दिव्यरत्नसमाकीर्णं प्रासादशतशोभितम् ।
नित्यं बर्हिणसंघुष्टं प्रमदाजनसंकुलम् ।
पुण्याहरवघोषेण सर्वतः प्रतिनादितम् ।
दीप्यमानं श्रिया जुष्टं यथा वै वैष्णवं पदम् ।
दीयतां याच्यतां चेति श्रूयमाणमहास्वनम् । [15]
पुरंदरगृहप्रख्यं कुबेरसदनोपमम् ।
आवृतं कल्पवृक्षैश्च समन्तादुपशोभितम् ।
पुंनागबकुलाकीर्णं कदलीखण्डमण्डितम् ।
तथा कलापिबहुलं नानापक्षिभिरावृतम् ।
सर्वदोषविनिर्मुक्तं गृहैः काञ्चनवेदिभिः । [20]
स प्रविश्य महाप्राज्ञो राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
अनेकैर्वर्षपत्रकैः स्थविरैः सर्वतो वृतम् ।
जटावल्कलसंवीतैर्वेत्रजर्जरपाणिभिः ।
पदाहतिसुसंविग्नो निश्वसन्नुरगो यथा ।
बाष्पव्याकुलताम्राक्षः स्खलमानः क्वचित्क्वचित् । [25]
अवष्टम्भेन हि स्वेन मन्युना च परिप्लुतः ।
शोकसागरमध्यस्थो नानादोषावमानितः ।
भ्रात्रा ज्येष्ठेन पापेन क्रूरेण हतबुद्धिना ।

to the prior half of l. 27. Ñ1 कनीयसं (for यवीयसम्). —(l. 27) D8 मतिर्मम (for गतिर्मता). —(l. 28) D1 ते (for च). D4 राक्षसश्च महाबलः (for the post. half). —(l. 30) Ñ1 परम (for परुषं). —(l. 31) D3.8 यदि (for यद्). —(l. 32) D1.4 अप्रमादस्तु; D8 प्रसादश्चापि (for अप्रमादश्च). D1 लङ्काया . Ś1 Ñ1 D12 राक्षसेश्वर (for राक्षसेषु च). —(l. 33) D3.8 नगरीं. —(l. 34) D4 एव (for त्वं). Ś1 D12 [अ]थ (for त्व). —(l. 35) D4 शिलायुधान् (for शिलायुधाः). —(l. 36) Ś1 D3.8.12 संचूर्णयिष्यन्ति; Ñ1 संपूर्णयिष्यति; D8 संपूरयिष्यामि.

6

(l. 1) D8 समाध्यम् (for ससंध्यम्). —(l. 2) Ñ1 भ्रुकुटीं ताम्रकुटिलां (hypm.) (for the prior half). Ś1 भ्रुकुटीं; Ñ1 लोहितं च; D3.4 भ्रु(D4 भ्रू)कुटि. —(l. 3) D4 अमर्षेण (for अमर्षणम्). —Ñ1 reads twice l. 4–5. —D1.4 om. l. 6. —(l. 6) L (ed.) द्रष्टुं (for द्रष्टुं). Ñ1 D1.3.8 विनिवेद्य च (D8 तत्) (for °वेदितुम्). —(l. 7) D2 अवलोकयन् (for °लोककः). —(l. 8) Ś1 D2.12 स (for सं-). Ś1 महाप्रज्ञ. D1 ससक्ष्य. D2 ससकक्षं महाबलः (for the post. half). —(l. 9) D2 -संपूर्णं. D3 -समावृतं. —After l. 9, D1.4 ins. :

1* वृतं नैकैस्तथा हृद्यैर्गदामुद्गरपाणिभिः ।
शक्तितोमरपाशैश्च ध्वजतोमरसंकुलम् ।
चर्मवर्मसमाकीर्णं प्राकारैश्च समाकुलम् ।

[(l. 1) D1 वृत (for वृतं). —(l. 2) D4 -बहुल. D1 ध्वजतोरणसंकुल (for the post. half). —D1 om. l. 3.]

—D1 om. l. 10. —(l. 10) D3 परश्वधायुधाकीर्णं चापबाणविभूषितं. —After l. 10, D1 ins. :

2* ससकक्षं प्रविश्यैव ददर्श भवनं महत् ।
पाण्डुराभ्रप्रतीकाशं कैलासशिखरोपमम् ।

—D12 om. l. 11. —(l. 11) D3 दीप्यरत्न-; D1 हर्म्यं धर्म- (for दिव्यरत्न-). —(l. 12) D8 नित्य- (for नित्यं). D1 प्रासादशत- (for प्रमदाजन-). —(l. 13) D4 -वाक्य- (for -रव-). —(l. 14) D4 पुष्ट (for जुष्टं). —(l. 15) D3 भुज्यतामेभिः श्रूयमाणं (for याच्यतां चेति श्रूयमाण-). —(l. 16) D3 -भवनोपम. —(l. 17) D3.4 तु (for च). —(l. 18) D4 -स्तम; D12 -षड- (for -खण्ड). —After l. 18, Ś1 erroneously repeats l. 12, 10, दिव्यरत्न of l. 11 and l. 13–18. —(l. 19) L (ed.) दीर्घे (for तथा). D3.4 दीर्घिकाभामिर्न (D4 °भिश्च व)कुल (for the prior half). —(l. 20) D3.4 काञ्चनवेदिकैः. —(l. 21) D4 सं (for स). Ś1 महायशो; D4 °प्राज्ञे (for °प्राज्ञो). D4 विभीषण- (here and below). —(l. 22) D3.4 अनेकवर्षधनकैः (for the prior half). —(l. 23) Ś1 गुर्जर-; Ś1 D3.12 -जर्जर- (for -जर्जर-). —(l. 24) Ś1 D12 पादाहतिस्तु; D1 पादताडन ; D4 पदेन हत-. Ś D12 निःश्वसन्. —(l. 25) D3 बाष्पाकुलित-. D8 स्खमान; D1 बलमानः (for स्खलमानः). —(l. 26) D3.4 L (ed.) अविषहेन दुःखेन (L (ed.) तु स्वेन) (for the prior half). D3.12 मन्युवाप (for मन्युना च). —(l. 27) D3.4 नानादोष(D3 नानार्थैः स)विमानितः (for the post. half). —(l. 28) D3 क्रूरेण (for पापेन). D4 भ्रात्रा क्रूरेण ज्येष्ठेन (for the prior half). D3.4 पापेन (for क्रूरेण). —(l. 29) D4 स ददर्श ततो

ददर्श मातरं तत्र निर्मलां जाह्नवीमिव ।
सवीतशुक्लवसनां हंसगद्गद्भाषिणीम् ।   [30]
वरासनगतां देवीं भूषणैरुपशोभिताम् ।
सर्वलक्षणसंपूर्णां जननीमवलोक्य ताम् ।
पादयोर्न्यपतद्राजञ्छिन्नमूल इव द्रुमः ।
उद्धृत्य बाहू विपुलौ धर्मात्मा स विभीषणः ।
तमार्तरूपं दृष्ट्वैव कैकसी जातविस्मया ।   [35]
स्वाङ्कमारोपयामास विक्रान्तमचेतनम् ।
मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय इदमाह शुचिस्मिता ।
किमर्थं रुद नरश्रेष्ठ पूर्णचन्द्रनिभानन ।
पद्मपत्रविशालाक्ष गजविक्रान्तगामिक ।
दुन्दुभिस्वननिर्घोष मत्तवारणवारण ।   [40]
धर्मवृद्ध महाप्राज्ञ केनासि त्वं विमानितः ।
ब्रूहि धर्मसमाचार पितुर्वृत्तबले स्थितः ।
पद्मयोनिकुले जातः स त्वं केनासि दुर्मनाः ।
ब्रूहि कार्यं विशालाक्ष भय कस्मादुपागतम् ।
महेश्वरात्सर्वविभोर्वा इन्द्राद्वापि पितामहात् ।   [45]
प्रेतराजाधिपाद्वापि कुबेराद्वापि बुद्धिमन् ।
सर्वदेवसमूहाद्वा सर्वमाख्यातुमर्हसि ।
अथवा कोसलेन्द्राद्वा रामाख्यविशारदात् ।
यस्यानीता च सा देवी सीता सुरसुतोपमा ।

एवमुक्तः स मात्रा तु राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।   [50]
आख्यातुमुपचक्राम यथावृत्तं तु राक्षसात् ।
भयगद्गदया वाचा ह्रिया किंचिदधोमुखः ।
संस्तभ्य च तथात्मानं धैर्यबुद्ध्या निवेद्य च ।
पञ्चेन्द्रियग्रहैर्युक्तं संस्तभ्य मनसा गिरम् ।
स वक्तुमुपचक्राम जनन्यै सूनृतं वचः ।   [55]
शृणु मातर्यथा वाच्यं यद्वाक्यं हितनिष्ठुरम् ।
रावणस्य महाभागे मन्त्रकालविनिर्णये ।
उक्तः स तु मया देवी यथा सीता प्रदीयताम् ।
पादौ वस्त्राथ संगृह्य यथावदभिवाद्य च ।
रामेण तु महाबाहो न वैरं कर्तुमर्हसि ।   [60]
अन्यच्च शृणु मे राजन्यथा वक्ष्यामि सुव्रत ।
मारीचो येन निहतः कबन्धश्च महाबलः ।
विराधश्च महातेजाः खरश्च सगणो हतः ।
वाली येन हतो वीरः सप्त तालाश्च भेदिताः ।
विरूपा च कृता येन भगिनी रावणस्य सा ।   [65]
एवंविधानि कार्याणि श्रूयन्ते यस्य रावण ।
तस्य मुञ्च महाबाहो पत्नीं रामस्य धीमतः ।
एवमुक्तो मया देवि क्रोधेन कलुषीकृतः ।
धिग्धिगित्येवमुक्त्वा मां निर्भर्त्स्य च पुनः पुनः ।
ताडितोऽस्मि सभामध्ये पादेनाशनिवर्चसा ।   [70]

मता, D5 मातर स ददर्शाथ (for the prior half).—(l. 30) D2.1 शुक्लसंवीतवसनां हंसशुक्लशिरोरुहां (D4 सगद्गदप्रभाषिणीं). —(l. 32) L (ed.) क्षपया (for -संपूर्णां). —After the prior half of l. 32, D5 ins.:

3* सावित्रीमिव रूपिणीम् ।
चिन्तयन्तीं तमेवार्थं राघवमिहस्थुवन् ।
ईषत्प्रम्लानवदनां सिपद्मामिव पद्मिनीम् ।
एव गुणगणाकीर्णां.

D5 अवलोकयन्. —(l. 34) D5 विपुलौ बाहू (by transp.). D5 उत्क्षिप्य बाहू विलपन् (for the prior half).—(l. 35) Ś1 दृष्ट्वा वै. Ś2 D2.4 कैकसी (here and below) D5 -सस्मया (for -विस्मया).—(l. 36) D5 अङ्कम् (for स्वाङ्कम्). Ś2 विचेतन (for अचेतनम्).—(l. 37) D5 शुचिस्मिता (for शुचिस्मिता).—(l. 38) D5 रौषि (for पूर्ण-). D5 विनयि- (for रुद नर-) and रोहिणीश- (for पूर्णचन्द्र-).—(l. 39) D1.2 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 44. L (ed.) विक्रम- (for -विक्रान्त-). D3.4 मत्तमातङ्गसद्गते (for the post. half).—(l. 41) D5 निवारित- (for विमानित').—(l. 42) D5 काश्य, L (ed.) कल्प- (for धर्म-).—(l. 43) D2.1 पद्मयोने कुलस्य त्वं (for the prior half). D2.4 नेत्रा (for स त्वं).—(l. 45) Note hiatus between the two halves. D5 माहेश्वरात्. Ś1 D2.3 वा विष्णोर्; D5 विष्णोर् (subm.) (for सर्वविभोर्). L (ed.) दवेन्द्राद्वा (for इन्द्राद्वापि). D5 महाबल.—(l. 46) Ś D1.2 बुद्धिमान्; D5 बुद्धित' (for बुद्धिमन्).—After l. 46, D5 ins.:

4* वरुणात्सागरस्याद्वा पूर्ववैरचिकीर्षया ।

—(l. 48) D5 हि (for वा).—(l. 49) D5 यस्माद्वीता. D5 यरा (for च सा).—(l. 50) Ś1 तु (for स). L (ed.) स (for तु). D3.4 राक्षसेशो.—(l. 51) D3 राक्षस, D5 रक्षसां, L (ed.) राक्षसौ (for राक्षसात्).—(l. 52) L (ed.) भयाद् (for भय-). D3.4 अवाङ्मुखः (for अधोमुखः).—(l. 53) D5 तदा (for तथा). Ś2 D1.2 L (ed.) धैर्यं बुद्ध्या (L (ed.) °द्धौ) निवेश्य च, D3.4 धैर्येण वि(D4 °र्यं बुद्धि)निवेश्य च (for the post. half).—Ś D1.2 om. l. 54.—(l. 54) L (ed.) पञ्चेन्द्रियग्र(°म)हे युक्त(°क्तः) (for the prior half). D5 पञ्चेन्द्रियग्राहयुत संस्तभ्य मनसागरं (unmetric).—(l. 55) D5 प्रवक्तुम्. D4 L (ed.) जनन्याथि(L (ed.) °न्येव हि)तथ वचः (for the post. half).—(l. 56) Ś2 D1.2 मया (for यथा). D5 शृणुष्वाद्य हितं मे त्वमनया दुरुक्षि (subm.). D4 L (ed.) शृणु मातर्मयावेद्य(L (ed.) °द्यम) मन्मया दुरधि(L (ed.) °रु)- क्षित.—(l. 57) L (ed.) महाभागेर् (for °भागे).—(l. 58) D2.1 देवि (for देवी).—(l. 59) D5 अगना सा परित्यज्य राहेदशरथसुत.—After l. 60, D5 ins.:

5* विशालो बलवीर्येण यशसाप्रतिमेन च ।
निरर्थकं वैरमिह न त्वं कर्तुमिहार्हसि ।

—(l. 61) D5 सत्य (for अन्यच्च). D2.1 यथा (for यथा).—(l. 62) D5 निहतो येन (by transp.).—(l. 63) Ś1 D2.1 गतः (for हतः).—For l. 64–65, D2.1 subst.:

6* वाली द्वोकेन बाणेन प्रेषितो यमसादनम् ।
तस्य धर्मस्थित पत्नी मुञ्च मद्वचनात्प्रभो ।
((l. 2) D5 विभो (for प्रभो).)

—(l. 66) D2.4 कर्माणि (for कार्याणि).—(l. 70) D5 पदा

पुनश्चोक्तोऽस्मि तेनात्र गच्छ गच्छेति मा चिरम् ।
भ्रष्ट निर्लज्ज नीचेति ध्रुवं निन्ये यमक्षयम् ।
शत्रुणा प्रहितो नूनं शत्रुपक्षप्रशंसकः ।
रामस्यानुगतं भक्तं न त्वां द्रष्टुमिहोत्सहे ।
एवमुक्तोऽस्मि परुषं रावणेन शुभानने । [75]
राममेवानुगच्छामि त्वां तु द्रष्टुमिहागतः ।
यदि मे दुरनुक्रान्तं यदि वा दुरनुष्ठितम् ।
यदि दुश्चरितं मन्ये ततो गृह्य प्रशाधि माम् ।
एवमुक्ता तदा तेन माता तस्य महात्मनः ।
नाशकद्धारितुं सुभ्रूर्मूर्छमपीव व्यवस्थिता । [80]
ततः सञ्ज्ञामुपागम्य मुहूर्तादिव भामिनी ।
उवाच रुदती वाक्यं बिभीषणमिदं तदा ।
एवमेतन्महाबाहो यथा वदसि पुत्रक ।
विद्धि नूनं विनाशं च सर्वेषां समुपस्थितम् ।
स्मारितास्मीह वचनं पुत्र तद्विपुलं त्वया । [85]
ब्रह्मणश्च महाबाहो तच्छृणुष्व समाहितः ।
दशग्रीवप्रभृतिषु जातेषु कुलनन्दन ।
निर्जितेषु च देवेषु सशक्रेषु महात्मसु ।
चिन्तयन्ती कुलस्याहं पुत्र वंशकरं शुभम् ।
तपस्विनस्तव पितुर्गताश्रमपदं ह्यहम् । [90]
स्थितास्मि पुरतो वत्स तव पित्रे महात्मने ।
वक्तुकामा विशालाक्ष पितरं ते तपस्विनम् ।
ततो मां स्थितां दृष्ट्वा पुरस्तादृषिसत्तमः ।
उवाच मधुरं वाक्यं हर्षगद्गदया गिरा ।
किमागमनकृत्यं ते ब्रूहि सत्येन शोभने । [95]
एवमुक्तास्मि मुनिना पुत्र बुद्धिमतां वर ।
ततोऽहं वक्तुमारब्धा प्राञ्जलिः प्रणिपत्य तम् ।
आगतास्मि महाभाग संशयच्छेदनाय वै ।
तव वाक्येन ये जाताः पुत्रा मम महाव्रत ।
सर्वं राज्यं विपुलं प्राप्ता लब्ध्वा पैतामहं पदम् । [100]
किंचिच्चिन्तास्ति संभूता दृष्ट्वा पुत्रं महाबलम् ।
अवध्यं वरदानेन सर्वैरपि दिवौकसैः ।
यक्षगन्धर्वनागैश्च पिशाचैरपि रक्षसैः ।
एवंविधेषु पुत्रेषु जातेषु तव सुव्रत ।
को नु वंशकरो ब्रह्मंस्तव पुत्रो भविष्यति । [105]
कथं मां स महाबुद्धिः काले धर्मभृतां वरः ।
दुराचारव्रतयुतो राज्ये स्थास्यति रावण ।
कनिष्ठश्चापि धर्मात्मा पुत्रो वंशधरस्तव ।
राज्ये स्थास्यति धर्मेण यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
पुनरुक्तः स तु मुनिर्मया पुत्र प्रणम्य वै । [110]
उवाच वचनं धीमान्सर्वज्ञो भगवानृषिः ।
शृणु कैकसि यद्वृत्तं ब्रह्मणः सदने शुभे ।
देवानां सन्निधौ भद्रे ऋषीणां च समागमे ।
यक्षकिंपुरुषाणां च पितॄणां वामलोचने ।
गन्धर्वाणां सनागानां पिशाचानां तथैव च । [115]
श्रेष्ठानां देवयोनीनां सन्निधौ यन्मया श्रुतम् ।

तेन (for समागमे). —D5 om. from the post. half up to the prior half of l. 71. —(l. 71) D3 भत्स्यानाह; L (ed.) [अ]ह तेन (for तेनात्र). L (ed.) तत्र (for first गच्छ). —D1 om. l. 72. —(l. 72) D5 धस्त (for भ्रष्ट). D1 न त्वां; L (ed.) न त्वा (for ध्रुव). —(l. 73) D4 शत्रुणा हि (hypm.). —(l. 74) Ś3 D13 राम चानुगत रक्त, D5 रामानुरागरक्त च; D4 रामे सानुरागसक्त (for the prior half). —(l. 75) D5 पारुष्य (for परुष). —(l. 76) D13 [उ]त्सहे (for [आ]गत). —(l. 77) D1.4 वा दुरति- (for मे दुरनु-) and दुरपि- (for दुरनु-). —(l. 78) D1.4 मत्वे; D13 मेच (for मन्ये). —(l. 79) Ś3 D4 एवमुक्त्वा. —(l. 80) D4 स्थिता तदा (for व्यवस्थिता). D3 मृत्युनेवास्थिता तदा (for the post. half). —(l. 81) D3 चैव (for इव). —(l. 82) D3 सान्त्व (for रुदती). —(l. 84) D3 विद्धि नू (D4 क्षयो नू)न विनाशाय (for the prior half). D1.4 स्युपस्थित°. —(l. 85) D1.1 चास्मि (for [अ]स्मीह). D1 ते (for तद्). Ś1 D4.13 यशः (for त्वया). D1 पितुस्ते विपुलोजस° (for the post. half). —(l. 86) D3 महर्षेः सु°, D4 महात्मसु. —(l. 88) D4 om. (hapl.) च देवेषु. D1.4 महाभवे (for महात्मसु). —(l. 89) D1.4 पुत्र. D4 वशधर; L (ed.) वंशकरं. D1.4 सुत (for शुभम्). —(l. 90) Ś1 तपस्विन च पुत्र, Ś3 D13 तपस्विने च पित्रे ते (for the prior half). D1 गत्वा (for गता). D3 तथा, D13 गृह (for ह्यहम्). —(l. 91) D4 स्थितस्तव महात्मने (for the post. half). —After l. 92, D1.4 ins.:

7* सर्वदोषविनिर्मुक्तं परमेष्ठिसमं मुनेः ।
ध्यानयोगसमायुक्तमाश्रमस्थं महामुनिम् ।

—(l. 93) D3 स्थितो (for स्थितां). —(l. 96) D1 ऋषिणा (with hiatus) (for मुनिना). D1.4 बुद्धिमतां वरा (for °मतां वर). —(l. 100) D4.13 स्व (for सर्व). D1 प्राप्त. D4 लब्ध (for लब्ध्वा). D3 लब्ध तस्य महाफल (for the post. half). —(l. 101) D4 पुत्र दृष्ट्वा (by transp.). D3 विभुता चास्ति सम्भूतान्दृष्ट्वा पुत्रान्महाबलान्. —(l. 102) D3 आख्यान् (for अवध्यं). —(l. 105) D3 नो (for नु). L (ed.) वंशधरो. D4 वद (for तव). —After l. 105, D4 ins.:

8* एवमुक्तो महर्षिर्मां समोवाचेति रावण ।

—(l. 106) D3 किं नु वक्ष्ये महाबुद्धे काले शस्त्रभृतां वरः; D4 किंतत च महाबाहो काल धर्मभृतां वर. —(l. 108) D3 कतरस्तु; D4 कतमस्तु (for कनिष्ठस्तु). D1.4 वंशकरस्तव (for °धरस्तव). —(l. 110) D4 एवम् and च (for पुनर् and तु respy.). D3 एवमुक्तस्तु मतिमान् (for the prior half). D1 हि (for वै). —(l. 111) D1.4 बुद्धिमान्वर (D4 °नृषिः) (for भगवानृषि°). —(l. 114) After पितॄणां, D13 erroneously repeats from च समागमे in l. 113 up to पितॄणां in l. 114. D3 पितॄणां च विशालाक्षि यक्षकिंपुरुषेष्वपि, D4 पितॄणां चापि यक्षाणां किन्नराणां च शोभने. —Ś1 om. l. 115. —(l. 115) Ś3 सुनागानां (for स°). —(l. 116) D1.1 प्रथमानां (for श्रेष्ठानां).

त्वत्तोऽहं संप्रवक्ष्यामि परमेष्ठिन्वचस्तदा ।
रावणेन जितो भद्रे शक्रः सुरगणैः सह ।
तन्मे हृतं महाराज्यं हस्तादिव्यमिवाहितम् ।
रावणेन च निर्जित्य बद्ध्वा नीतोऽस्मि स्वां पुरीम् । [120]
विमुक्तस्तव वाक्येन निर्लज्जः पुनरागतः ।
त्रिदशेषु महाबाहो राज्यकामो ह्यहं तव ।
एतत्ते कथितं सर्वं मम दुःखं तव प्रभो ।
त्वं प्रमाणं महाबुद्धे यत्तच्छ्रेयस्तदुच्यताम् ।
एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा कौशिकेन महात्मना । [125]
उवाच वचनं सूक्ष्मं सर्वलोकहितं तदा ।
काले सुरगुरुर्ब्रह्मा कौशिकाख्याय शृण्वते ।
शृणु कौशिक भद्रं ते यथा वक्ष्यामि सुव्रत ।
सर्वं श्रुतं मया शक्र तव संग्रामकारणम् ।
निर्जितश्चासि संग्रामे तच्च मे विदितं तव । [130]
प्राप्तोऽरिर्दुष्टदुर्मेधा रावणो लोकरावणः ।
कृतान्तपाशासिधरश्चण्डस्तीक्ष्णतरो ध्रुवम् ।
वरदानकृतोत्सिक्तो दुर्धर्षो रावणो मम ।
तं गच्छत मया सार्धं विष्णुममितौजसम् ।
शङ्खचक्रगदापाणिं वरचन्दनभूषितम् । [135]
वरचापधरं देवं वीरं श्रीवत्सलाञ्छनम् ।
कौस्तुभोद्भासिततनुं श्रिया ह्यमनुत्तमम् ।
अतसीपुष्पसंकाशं पीतवाससमच्युतम् ।
गरुत्मत्स्कन्धमासीनं पुण्डरीकनिभेक्षणम् ।
देवदेवं महाभागं विष्णुं ह्यभयमव्ययम् । [140]
योगसांख्योपनिषदैर्वेदैश्च समभिष्टुतम् ।
पुरुषं परमं विष्णुमनन्तं सर्वतोमुखम् ।
धर्मसेतुप्रवक्तारं सुराणां च हिते रतम् ।
तं गच्छाम वयं देवं सर्वदेवनमस्कृतम् ।
यद्विधास्यति नो नाथस्तत्कार्यमविशङ्कया । [145]
एवमुक्ताः सुराः सर्वे वत्तस्युरमितौजसः ।
विमानैः सूर्यसंकाशैर्हंसबर्हिणवाहिभिः ।
ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा गतास्ते क्षीरसागरम् ।
आस्थिता एकदेशं तु समे भूमितले तदा ।
तपस्युग्रे महात्मानं योजयन्तस्तदा सुराः । [150]
आत्मानं ते महात्मानं देवदेवं दिदृक्षवः ।
गतेऽनेकशते काले वागुवाचाशरीरिणी ।
दुन्दुभिस्वननिर्घोषा हर्षयन्ती दिवौकसः ।
उत्तिष्ठ भगवन्विष्णो कुरु कार्यं महाबल ।

—(l. 117) D यथा । (for तदा). D परम च वचस्तथा (for the post. half). —After l. 118, D ins.:

9* व्रजाम ब्रह्मसदनं शरणं शरणैषिणः ।
निपतत्पादयोस्तस्य देवदेवस्य धीमतः ।
निर्जितस्तव पौत्रेण प्राण भद्र प्रदर्शय ।
मेघदेवेषु बद्धेषु सर्वे सुरगणैः सह ।
स्वयास्मि स्थापितो राज्ये देवानां प्रपितामह ॥ [5]

whereas D ins.:

10* आगत्य ब्रह्मसदनं वाक्ये प्रणतो यतः ।
भगवस्तत्प्रसादेन वरभाक् चतुरानन ।

—After l. 118, L (ed.) reads a damaged line. —(l. 119) D रम्यम् (for दिव्यम्). D कराद्विष (for इवा-हितम्). —(l. 120) D L (ed.) वि(L [ed.] सु)निर्जित्य. D निजां (for ऽस्मि स्वां). —(l. 121) D मुक्तोऽस्मि (for विमुक्तस्त). —(l. 122) D (ऽ)स्म्यह (for ह्यह). D निभो, L (ed.) तदा. —(l. 123) D मम दुःखतर विभो (for the post. half). —(l. 124) D प्रमाण हे महाबुद्धे (for the prior half). D न; D तु (for तच्). —(l. 125) D ततो (for तदा). —Ś om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 127. Ś D वासवेन (for कौशिकेन). —(l. 126) D श्लक्ष्ण (for सूक्ष्म). D भूत- (for -लोक-). —D om. l. 127. —(l. 127) D धीरः (for ब्रह्मा). D कौशिकस्योपशृण्वत (for the post. half). —(l. 128) D तदा (for यथा). —(l. 129) Ś संग्रामकारक. —(l. 130) Ś D (अ)पि (for (अ)सि). D तस्य (for तच्च). L (ed.) तत (for तव). —(l. 131) D प्राप्तो हत. सुदुर्मेधा, D प्राप्तदिष्टो दशग्रीवो (for the prior half). —(l. 132) D कालपाशधरो (D °गत)श्चैव मृत्योरिद्-दरे गत. —After l. 132, D ins.:

11* कामितन्यर्थवक्त्रांश्च वासवे सुरदानवान् ।

—(l. 133) D कुरुष्वन्तु ममात्थ (for the post. half). —(l. 134) D आगच्छ मे (D तद्गच्छामो) महाबाहो (for the prior half). —(l. 135) D वरद सुरभूषण (for the post. half). —(l. 136) D वीर (for देव). Ś सुर (for वीर) D श्रीवत्सकृतभूषण, D देव श्रीवत्सलक्षण (for the post. half). —(l. 137) D श्रिया नित्यम् (for श्रिया क्षयम्). —After l. 138, Ś erroneously repeats l. 136. —(l. 139) D गरुड-; D गारुड (for गरुत्मत्-). —(l. 140) D परमम्; D प्रजरम्; L (ed.) निर्जरम् (for ह्यभयम्). —(l. 141) Ś D योगि. Ś -सांख्य- (for -सांख्य-). D -(उ)पनिषदात्. Ś D त्रिदशै (for वेदैश्च). —(l. 142) D विभुम् (for विष्णुम्). D सर्वपौरुष (for सर्वतोमुखम्). —(l. 143) D -प्रवक्तारं (for -प्रवक्तारं). —(l. 144) D तद्गच्छाम (D त गच्छामो) हरिं देव (for the prior half). D देव- (for सर्व-). —(l. 147) D वाहिनि (for -वाहिभिः). —(l. 149) D तत्र स्थित्वा तु ते सर्वे (for the prior half). —(l. 150) D महात्मानो (for महात्मान). —D om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 151. D योजयेरन्; D जजपेरन् (for योजयन्तस्). —(l. 152) D ततो दश- (for गतेऽनेक-). —(l. 153) D -स्वर- (for -स्वन). —After l. 153, D ins.:

12* सुराणां किमनुप्रेय ब्रह्म ब्रूहि महाबल ।
एवत्तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा वेदविदां वरः ।
उवाच वचनं धीमान्यद्भि सो दिवौकसाम् ।

—(l. 154) D महाबल. —(l. 156) D कुबेरे (for

देवानां भयभीतानामभयं दातुमर्हसि । [155]
रावणं सगणं देव त्वं निषूदय दुर्मतिम् ।
मानुषं रूपमास्थाय जहि शत्रुं दुरासदम् ।
एवमस्त्विति धर्मात्मा जातो रघुषु वीर्यवान् ।
विभक्तात्मा चतुर्धा च देवश्चक्रगदाधर ।
सर्वे ते त्रिदशा जाता वानरीषु महाबला । [160]
ऋक्षीषु च महात्मानो देवपुत्रा मदोत्कटा ।
स एष नृपशार्दूलो जातो रावणनिग्रहे ।
कुलस्य च विनाशाय अस्माकं वत्स साम्प्रतम् ।
तव पित्रा च विज्ञप्तो वत्सस्थित्यै पितामह ।
अस्माकं संततिं कस्मादविच्छिन्ना भविष्यति । [165]
तत्र वराधर संपन्नभविष्यति विभीषण ।
नारायणात्प्राप्तराज्यो यावच्चन्द्रार्कभूमय ।
श्रीरामवचनाच्चैव चिरजीवी भविष्यति ।
त्वं चैव ब्रह्मणा प्रोक्तो राजा लङ्केश्वर प्रभु ।
त्वं गच्छ रामं धर्मज्ञं लोकरामं महाबलम् । [170]
स ते प्राणांस्तथा राज्यं दास्यते रघुनन्दन ।
यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ।
तावल्लङ्केश्वरस्त्वं हि एतदेव मया श्रुतम् ।
तव पित्रा मुखोद्गीर्णं त्वत्स्नेहाद्गदितं मया ।
तद्गच्छ पुत्र भद्रं ते त्रिदशारिसूदन । [175]
करोतु स्वस्ति ते ब्रह्मा त्रिनेत्रश्च महेश्वर ।
शङ्खचक्रगदापाणि पुराण पुरुषोत्तम ।
अहं च स्वस्तिनिरता तव नित्यं महाबल ।
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा मातरं पृच्छ्य च तां तदा ।
अभिवाद्य च धर्मेण उत्पपात स राक्षस । [180]

7

After 6 11 1[*], Ñ1 V1.2 (l 1-4 only) B D1 ins

क्रोधसंरक्तनयनं ससंध्यमिव तोयदम् ।
भुजंगकुटिलां रोषाद्भ्रुकुटीं भृशदारुणाम् ।
कृत्वासीनं प्रपश्यन्तं प्रासादस्थममर्षणम् ।
अभिवाद्य ततो भूय क्रोधपर्याकुलेक्षण ।
चतुर्भि सचिवै सार्धं निश्चक्राम विभीषण । [5]
स मातरं पुनर्दृष्ट्वा सर्वमेव निवेद्य तत् ।
जगामाकाशमाविश्य कैलासं पर्वतोत्तमम् ।
यत्र वैश्रवणो राजा तिष्ठत्यमितविक्रम ।
गुह्यकैर्बहुभि सार्धं यक्षैश्चैव महाबलै ।
अथाजगाम धर्मात्मा लोकानामीश्वर प्रभु । [10]
तत सभायां देवस्य राज्ञो वैश्रवणस्य स ।
धनाध्यक्षसभां देव प्राप्तो हि वृषभध्वज ।
उमासहायो देवेशो गणैश्च बहुभिर्वृत ।
अवतीर्य वृषात्तूर्णं सहित शूलधृग्विभु ।
गिरिशस्तु महातेजा प्रविष्टस्तु सभां हर । [15]
उमया सहाययुक्तश्च तथा वैश्रवण स्वयम् ।
अन्योन्यं तौ समालिङ्ग्य उपविष्टावुभावपि ।
सभायां तत्र तौ देवौ ते च देवा यथाक्रमम् ।
उपविष्टा गणाश्चैव यक्षाश्च सह गुह्यकै ।
अक्षद्यूतं ततस्ताभ्यां प्रवृत्तं समनन्तरम् । [20]
एतस्मिन्नन्तरे तत्र राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।

दुर्मतिम्) —(l 157) D3 देहम् (for रूपम्) —(l 159) D3 चतुर्विधं विभज्यात्मा D5 चतुर्धा तु विभज्यात्मान (hypm) (for the prior half) D1 शङ्ख (for देवश्) D3 शङ्ख (for चक्र) —(l 160) D1 [ऽ]पि (for ते) D3 सर्वेषु देवता जाता (for the prior half) Ś1 D1 वानरेषु —(l 161) D3 ऋक्षेषु (for ऋक्षीषु) and बल (for मद) —(l 162) D3 रघुशार्दूलो —(l 163) Note hiatus between the two halves D3 विनाशोयम् (for विनाशाय) —D3.4 om l 164-168 —(l 165) Ś1 एवं छिन्ना (for अविच्छिन्ना) —(l 168) L (ed) चिरजीवी —(l 169) L (ed) ब्रह्मणा (for ब्रह्मणा) D3.4 यस्य वै (D4 त्वं चापि) ब्रह्मणाप्युक्तो (for the prior half) —(l 170) D3.4 तद् (for त्वं) D3 सर्वज्ञं D4 धर्मज्ञं —(l 173) D3 भवाँल्लङ्केश्वरश्चास्ये (for the prior half) —(l 174) Ś1 पितृ (for पित्रा) L (ed) न (for त्वद्) D4 हृदि मे स्थितं (for गदितं मया) —(l 175) D3 जयाय च (for [अ]रिसूदन) —L (ed) om l 176-177 —(l 176) D3.4 स्वस्ति कुर्वन्तु (for करोतु स्वस्ति) D3 [ऽ]थ (for च) —(l 177) D3.4 पुराणं (for पुराण) D3 तथा देवो जनार्दन (for the post half) —After l 177 D3.4 ins

13* पिता च ते महाबाहो सततं पातु सुव्रत ।

—(l 178) D4 तु (for च) —After l 178, D3 ins colophon [युद्धकाण्डे कैलासीयात्रायाम् ॥ १००] —(l 179) D4 स (for तु) D3 नत्वासौ (for तु धर्मात्मा) D3 तामापृच्छ्य च वीर्यवान् D4 अनामापृच्छ्य वीर्यवान् (for the post half) —(l 180) D4 स (for च) D3 धर्मात्मा ऊर्ध्वमुत्पत्य (for धर्मेण उत्पपात स) L (ed) राक्षसे —After l 180 D3 ins

14* चतुर्भि सचिवै सार्धं अनन्या स विपश्चित ।

7

For l 1-6, cf l 1-6 of App I (No 6) —(l 1) B1.2 संध्यायाम् (for ससंध्यम्) —(l 2) V3 D5 भ्रुकुटीं, B3 भ्रुकुटिं —(l 3) Ñ2 प्रकामं V3 निरीक्षत (for प्रपश्यन्त) —(l 4) B2.3 अभिवादयते (for °वाद्य ततो) Ñ2 D5 [ई]क्षण (for [ई]क्षण) —(l 5) B1.4 विभीषण (here and below) —(l 7) Ñ2 B1-3 कैलाश —(l 9) V1 B1 गन्धर्वैः (for गुह्यकैर्) —(l 10) V1 B1 स तु प्रधान्ये B2.3 अथामहार्थौ (for अथाजगाम) —(l 11) Ñ2 B1 D5 च (for स) —(l 12) B4 सखो (for -सभां) V1 प्राप्तो देवो (by transp) Ñ2 B4 D5 संप्राप्तो (for प्राप्तो हि) —(l 13) Ñ2 B4 D5 गौर्या सह महादेवो (for the prior half) Ñ2 V1 B1 D5 तु (for च) —(l 14) B2.3 महित (for सहित) Ñ2 B4 D5 शूलभृद्, —(l 15) Ñ2 B2 D5 च (for तु) —(l 17) Note hiatus between the two halves B3 ते (for तौ) —(l 18) B3 यत्र B3 ते (for तौ) —(l 20) B1.2 तस्मात् (for ताभ्यां) —(l 24) B4 स कुल-

दृष्ट्वा पौलस्त्यमायान्त शिव प्राह धनेश्वरम्।
अथ विभीषण प्राप्त शरण तव पार्थिव।
मन्युनाभिद्रुतो धीरो राक्षसेन्द्रविमानित ।
सिंहासनस्थ भङ्गेन सिंहासनसमुत्सुक । [25]
परुषाणा च वाक्याना तस्मिन्क्रुध्वा रणेन च।
इह प्राप्तस्तव क्षेप मस्तु कृतमतिरिहाद्य वै।
सर्वथा ह्येष दुर्धर्ष क्षिप्रमद्यैव वीर्यवान्।
रामाभ्यास महावीर्यो गच्छता तव शासनात्।
ततो यास्य नरव्याघ्र स राम शत्रुतापन । [30]
अभिषेक्ष्यति राज्येन राक्षसाना विभीषणम्।
सत्ये चैव तदा राम सुग्रीवश्च तथा कपि ।
वरयिष्यति दुर्धर्षो रामो वीर विभीषणम्।
ततस्तु सगता ह्येते दीप्तास्त्रय इवाग्नय ।
लोककार्यं करिष्यन्ति शिव हि त्रिबुधै सह। [35]
सन्निवृतो विप्रगणैरभिष्टुता
वहन्ति यत्र सुरभूतये शुभम्।
सुसस्कृत हव्यवहा क्रतौ हुत
तथा त्रयो रामविभीषणादय ।
कपिप्रवीरश्च सुमनतो बली [40]
विभीषणेनानुगतो महात्मा।
महद्धि लोके ह्यसुरामरे यथा
तथा ह्यय कर्म करिष्यतेऽनघ।
एव सजल्पतस्तत्र समासन्न विभीषण ।
जानुभ्या पतितो मत्वा शिरसा स्तवनी गत । [45]
त प्राह शकर श्रीमान्स च वैश्रवण प्रभु ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्र ते मा मन्यु कुरु राक्षस।

श्रिय प्राप्नुहि दुर्धर्ष दशग्रीवादनन्तरम्।
गच्छ सौम्य गुणारामो रामो यत्र महाभुज ।
सुग्रीवो वानरश्चैव लक्ष्मणश्च प्रतापवान्। [50]
इतो गत महातेजा राम शस्त्रभृता वर ।
अभिषेक्ष्यति राज्येन लङ्काया शत्रुघातिनम्।
रावण च रणे राम नगण पुरुषर्षभ ।
निहनिष्यति धर्मात्मा प्रसह्य रणमूर्धनि।
स निहत्य महाबाहु सीतामादाय सत्वर। [55]
स्वपुरीं यास्यते धीमान्सह सौमित्रिणा प्रभु ।
लङ्कायामीश्वर चैव भवन्त विबुधोपमम्।
स्थापयिष्यति धर्मात्मा नचिराय महायशा ।
ततो वैश्रवणो राजा पौलस्त्यकुलनन्दनम्।
विभीषण राक्षसेन्द्र तत्र प्राह महाद्युति । [60]
त्व राजा सर्वथा वीर लङ्काया प्रथितस्तदा।
भविष्यस्यभिरादेव दत्तमेतत्पुरातनम्।
प्रथित सर्वथा वत्स भविष्यसि युगे युगे।
अनागत त्वया वीर धर्मज्ञेन महात्मना।
स त्व धर्मभृता श्रेष्ठ क्षिप्रमद्यैव राघवम्। [65]
भवाय सर्वभूतानामभवाय च रक्षसाम्।
उपगच्छ नरव्याघ्रमात्मनश्च विभूतये।
त्व रामसहित क्षिप्र कुरु कार्यं दिवौकसाम्।
ऋषीणा च महाभाग ये चान्ये धर्ममाश्रिता ।
अधर्मशील निरपत्रप यथा [70]
निरङ्कुश वैरमदानुगामिनम्।
तपश्चराणां मृदुसौम्यशीलिनां
सदा विरुद्ध जहि रावण तथा।

(for मन्युना) —(l 25) V1 B1 रणेन च, B2.3 न्वरेण च (for समुत्सुक) —B1 om (hapl) l 26 —(l 26) V2 तु (for first च) B3 तदा (for तस्मिन्) —(l 27) B1 [अ]येव (for अप) and कृत्वा मति (for कृतमतिस्) B3 त्वया —(l 28) B2 क्षत्र (for क्षेप) N2 D5 दुर्वार्य (for दुर्धर्ष) —(l 30) V2 तत्र N2 B4 यावत् (for यास्य) Ñ2 शत्रुतापन —(l 31) B2 अभिषेक्ष्यामि B1 धर्मात्मा D5 राजान (for राज्येन) —(l 32) Ñ1 B4 मता , V1 D3 तदा (for तथा) B1 सुग्रीवाय यथा कपि (for the post half) —(l 33) B2.3 रणे (for रामो) —(l 36) Ñ2 V1 B1 D5 समेपिता (for सन्निवृतो) B3 विष्णु (for विप्र) —(l 37) B4 यत्ते (for यत्र) Ñ2 D5 यत्ते पुरहूतये —(l 38) Ñ2 B4 D5 हुताश (for हुत) V1 B1 सुसस्कृता हव्यवह (V1 °भुज)क्रतौ हुतस्य —(l 39) B4 यथा (for तथा) —(l 40) D5 समवतो (for सुसमतो) —(l 41) D5 महात्मना (for महात्मा) —(l 42) Ñ2 B4 सुरसाध्वरे यथा V2 त्रिपथाध्वरे यथा B1 च सत्ता महाध्वरे, D5 [5]भ्युदयेध्वरे यथा (for ह्यसुरामरे यथा) —(l 43) B2 om (hapl ?) तथा N2 D5 हि तत्, V2 तु तत B4 हित (for ह्यय) B1 यथा तथा (for तथा ह्यय) —(l 44) B1 यदास्य B3 एतस्य (for एव स) B3 एतस्सजल्प तस्तत्र (for the prior half) —(l 45) B3-4 पतितो (for पतितो) V2 स्तवर्ने B2.4 धरणी (for स्तवनी) —(l 46) B4 रे (for च) —(l 48) N2 D5 दुर्धर्षा B4 धर्मज्ञ (for दुर्धर्ष) —(l 49) B4 गुणाराम (for गुणारामो) V2 यत्र रामो (by transp) B2 महानुज (for °भुज) —(l 51) N2 गतो B1 गते (for गत). B4 महात्मा (for °तेजा) —(l 53) B1 पुरुषर्षभ —(l 56) B1.2 स, D5 स्तो (for स) B4 यास्यति श्रीमान् (for यास्यते धीमान्) N2 D5 विभु (for प्रभु) —(l 57) Ñ2 चैव, B2.3 रामो (for चैव) B4 विविधोपम —(l 58) B4 नचिरात्स —(l 59) B4 पुलस्त्य N2 B4 D5 नन्दन —(l 60) B2.3 महायशा (for °द्युति) —(l 61) D5 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 64 N2 प्राप्तितस् (for प्रथितस्) N2 B2.3 तथा —(l 62) B3 पुरातने —G (ed) om l 63-64 B1.2 om l 63 —(l 63) V1 राम B2 वीर (for वत्स) —(l 64) V2 अनागतस्त B1 यत्र मे तत्, B2.3 समागत (for अनागत) —(l 65) B2 श्रेष्ठ , B3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) —For l 65 66 V1 subst

1* पालिन विरतान्ताय लङ्काराज्य भविष्यति ।

—(l 68) Ñ2 B4 D5 तत्र B3 जीव (for क्षिप्र) —(l 71) B4 महागज N2 B4 D5 स्वैर (for वैर) —(l 72) V1 B1.4 D5 ज्ञानिना (for शीलिनां) —(l 73) B4 महाविरुद्ध (for सदा विरुद्ध) —(l 74) B1 लोकनिपातने,

महाध्वरे सोमविलोपनं यथा
  तथा च देवादिविघातने रतम्। [75]
दशाननं पापरतं यथा स्थितं
  प्रियेऽनुजे देवगणे च नित्यम्।
तथा विमाने तु यथा स्थितं ध्रुवं
  न सत्पथं दूरत एव वर्जयेत्।
दशाननं वर्जयतस्तवानघ [80]
  यशश्च ते नित्यसुखानुयायिनः।
श्रुत्वैतद्वचनं धीमानग्रजस्य गुणान्वितम्।
अधोमुखो ध्यानपरो ह्यतिष्ठत्स विभीषणः।
तं ध्यायमानं भगवानुवाच प्रभुरव्ययः।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ राजेन्द्र सुखमाप्नुहि शाश्वतम्। [85]
सुकृतस्य महाप्राज्ञ तपसः फलमीदृशम्।
प्रत्यक्षं दृश्यते धीर सर्वमेतद्विभीषण।
तस्मादुत्तिष्ठ गच्छ त्वं पुराणं प्रभुमव्ययम्।
आधारं सर्वभूतानां शाश्वतं निरवग्रहम्।
स हि धर्मनिधानं च गतिर्गतिमतां वरः। [90]
कृत्स्नस्य जगतो मूलं तस्माद्गच्छस्व राघवम्।
श्रुत्वैतद्वचनं तत्र नीलकण्ठेन भाषितम्।
उदतिष्ठन्महाबाहुस्तैरेव सचिवैः सह।
नमस्कृत्वा शिवं देवं तथा वैश्रवणं प्रभुम्।
रामाभ्यासं ययौ क्षिप्रं धर्मात्मा स विभीषणः। [95]
जगामाकाशमाविश्य रामो यत्र महाबलः।

8

After 6.12.3, D5-7.10.11 S ins.:

सुग्रीवस्त्वथ तद्वाक्यमाभाष्य च विमृश्य च।
ततः शुभतरं वाक्यमुवाच हरिपुंगवः।
स दुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः।
ईदृशं व्यसनं प्राप्तं भ्रातरं यः परित्यजेत्।
को नाम स भवेत्तस्य यमेष न परित्यजेत्। [5]
वानराधिपतेर्वाक्यं श्रुत्वा सर्वानुदीक्ष्य च।
ईषदुत्स्मयमानस्तु लक्ष्मणं पुण्यलक्षणम्।
इति होवाच काकुत्स्थो वाक्यं सत्यपराक्रमः।
अनधीत्य च शास्त्राणि वृद्धाननुपसेव्य च।
न शक्यमीदृशं वक्तुं यदुवाच हरीश्वरः। [10]
अस्ति सूक्ष्मतरं किंचिद्यथात्र प्रतिभाति मे।
प्रत्यक्षं लौकिकं चापि विद्यते सर्वराजसु।
अमित्रास्तत्कुलीनाश्च प्रातिदेश्याश्च कीर्तिताः।
व्यसनेषु प्रहर्तारस्तस्मादयमिहागतः।
अपापास्तत्कुलीनाश्च मानयन्ति स्वकान्हितान्। [15]
एष प्रायो नरेन्द्राणां शङ्कनीयस्तु शोभनः।
यस्तु दोषस्त्वया प्रोक्तो ह्यादानेऽरिबलस्य च।
तत्र ते कीर्तयिष्यामि यथाशास्त्रमिदं शृणु।
न वयं तत्कुलीनाश्च राज्यकाङ्क्षी च राक्षसः।
पण्डिता हि भविष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषणः। [20]
अव्यग्राश्च प्रहृष्टाश्च ते भविष्यन्ति संगताः।
प्रवादश्च महानेष ततोऽस्य भयमागतम्।
इति भेदं गमिष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषणः।

B4 सोमविलोपिन. —(l. 75) B1 चादादि (for देवादि-). V1 सदा च वै तात (for तथा च देवादि-). —(l. 76) B1 पापभव; B3 पापतर. —(l. 77) B4 प्रियानुजे. Ñ2 V1 B1 D9 नित्यशः (for नित्यम्). —(l. 78) B1-3 यथा. V1 विमार्गे (for विमाने). B4 च (for तु). B1-3 यथा (for यथा). —(l. 81) V1 परं (for च ते). B1 नित्यसुखानि यानि च. —(l. 84) B4 विभीषण च (for तं ध्यायमानं). —(l. 86) B1 सुकृतस्य. —(l. 89) B1 सांप्रतं (for शाश्वतं). —(l. 90) D9 धर्मविधानं. —(l. 91) Ñ2 स कृत्स्न (for कृत्स्नस्य). B4 गच्छ स (for गच्छस्व). —(l. 92) Ñ2 D9 परमं भद्रं (for वचनं तत्र). —(l. 93) Ñ1 तदतिष्ठत्. —(l. 94) Ñ2 B2.4 D9 नमस्कृत्य. Ñ1 D9 महादेवं (for शिवं देवं). —B1 om. l. 96. V1 reads l. 96 twice (var.) —(l. 96) V1 (both times) यत्र रामो (by transp.). V1 (first time) विभीषण (for महाबल°).

8

(l. 1) M1.3 आक्रम्य, Cv.r.m.g.t as above (for आभाष्य). —(l. 3) D5-7 M1 Cm.g ग-, Cr.k.t as above (for स). —(l. 4) G1 damaged for व्यसनं प्रा°. G1 य, Cv as above (for य). —T3 om. (hapl.) l. 5. —(l. 5) M3 राम (for नाम). —(l. 6) D5 उदीक्ष्य, D10.11 T3 G1 M1.2.3 उदी(D11 °दी)क्ष तु (for उदीक्ष्य च). —(l. 7) D6 T3 M3 विस्मयमानस्तु. D6.7 शुभलक्षणः D11 पुण्यलक्ष्मणः; G3 पार्श्वतः स्थित (for पुण्यलक्षणम्). —(l. 8) T3 वाक्यविशारद° (for सत्यपराक्रम°). —(l. 9) G3 damaged for वृद्धाननु. —(l. 11) M3 Ck अति-; Cr.m.g.t as above (for अस्ति). T2 सूक्ष्मतमं. D6 T1 किं तु; T3 किं नु; Cr.g.k.t as above (for किंचिद्). D6.7 T G1.2 M2.3.5 यदत्र, D9 यदद (for यथात्र). D6.10.11 T2.3 G1.2 Ct मा, D5 मम (for मे). —(l. 12) D6 reads प्रत्यक्षं in marg. D6 T3 G3 M वा (for च). D10.11 वर्तेते (for विद्यते). —(l. 14) G3 damaged for दयमिहा —(l. 16) T3 M3 शोभन (for शोभन°). —(l. 18) D6 तत्र (for तत्र). G3 om. ते (subm.). —(l. 19) D11 राजस°, G1 damaged (for राक्षस). —(l. 21) M1.3 अभव्याश्च; Cv as above (for अव्यग्राश्च). D1 T3 G3 Cv.r प्रहृष्टाश्च; Cg.t as above (for प्रहृष्टाश्च). D5 T2.3 G1 M1.2.3 ते (for second च). G3 अव्यग्राः प्रहृष्टाः (for the prior half). D6 T1.3 G M न (for ते). T3 भविष्यति न संगताः (for the post. half). —(l. 22) D6.7.10.11 T3 G3 M1.2 Cm.g.k.t प्रवादस्तु, M3 प्रमादश्च, Cv.r mp as above (for प्रवादश्च). D7 एवं; G3 अत्र, Cv.m.k.t as above (for एष). D6 ततोऽस्य; D10.11 Cl.t (S)-तोऽन्यस्य, T3 ततोऽन्य ; Cv as above (for ततोऽस्य). D5 T1.2 ततो विस्मयमागत (for the post. half).

न सर्वे भ्रातरस्तात भवन्ति भरतोपमाः ।
मद्विधा वा पितुः पुत्राः सुहृदो वा भवद्विधाः ॥ [25]
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवः सहलक्ष्मणः ।
उत्थायेदं महाप्राज्ञः प्रणतो वाक्यमब्रवीत् ॥
रावणेन प्रणिहितं तमवेहि विभीषणम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ॥
राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या संदिष्टोऽयमिहागतः । [30]
प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नो मयि वानघ ॥
लक्ष्मणे वा महाबाहो स वध्यः सचिवैः सह ।
रावणस्य नृशंसस्य भ्राता ह्येष विभीषणः ॥
एवमुक्त्वा रघुश्रेष्ठं सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलं ततो मौनमुपागमत् ॥ [35]

9

After 6 13 5 D5-7 10 11 S ins

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् ।
वचसा सान्त्वयित्वैनं लोचनाभ्यां पिबन्निव ॥
आख्याहि मम तत्त्वेन राक्षसानां बलाबलम् ।
एवमुक्तं तदा रक्षो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
रावणस्य बलं सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ [5]
अवध्यः सर्वभूतानां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
राजपुत्र दशग्रीवो वरदानात्स्वयंभुवः ॥
रावणानन्तरो भ्राता मम ज्येष्ठश्च वीर्यवान् ।
कुम्भकर्णो महातेजाः शक्रप्रतिबलो युधि ॥
राम सेनापतिस्तस्य प्रहस्त इति विश्रुतः । [10]
कैलासे येन संग्रामे माणिभद्रः पराजितः ॥
बद्धगोधाङ्गुलित्राणो अवध्यकवचो युधि ।
धनुरादाय तिष्ठन्स अदृश्यो भवतीन्द्रजित् ॥
संग्रामसमयव्यूहे तर्पयित्वा हुताशनम् ।
अन्तर्धानगतः शत्रूनिन्द्रजिद्धन्ति राघव ॥ [15]
महोदरमहापार्श्वौ राक्षसश्चाप्यकम्पनः ।
अनीकस्थास्तु तस्यैते लोकपालसमा युधि ॥
दशकोटिसहस्राणि रक्षसां कामरूपिणाम् ।
मांसशोणितभक्षाणां लङ्कापुरनिवासिनाम् ॥
स तैस्तु सहितो राजा लोकपालानयोधयत् । [20]
सह दैवैस्तु ते भग्ना रावणेन दुरात्मना ॥
विभीषणवचः श्रुत्वा रामो दृढपराक्रमः ।
अन्वीक्ष्य मनसा सर्वमिदं वचनमब्रवीत् ॥
यानि कर्मापदानानि रावणस्य विभीषण ।
आख्यातानि च तत्त्वेन ह्यवगच्छामि तान्यहम् ॥ [25]

—(l. 23) T3 कारिष्यति Cm g k t as above (for गमिष्यति) D10 11 G1 प्राप्ते Cv as above (for पश्चे) —(l. 24) T1 सर्वे च (for न सर्वे) G2 परमोपमा Cr m g k as above (for भरतो°) —(l. 25) G3 damaged for दो वा भव —(l. 27) M3 [प]न (for [इ]) D6 वच (for मवा) G3 प्रश्रितो Ct as above (for प्रणतो) —(l. 28) D5 7 T2 G1 2 M 2 मवेहि D7 10 11 G M1 2 निशाचर (for विभीषणम्) —(l. 30) T1 राक्षसा T3 रक्षसा Cr g as above (for राक्षसो) —(l. 31) T2 विश्वस्त D5 प्रहर्तुं D7 10 11 Ct विश्वस्ते G3 damaged M1 2 प्र छन्न (for प्रच्छन्नो) D6 T3 राघव D7 T2 G1 वानघ (for वानघ) —(l. 32) D6 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणे वा) D5 सह स (for स वध्य) —(l. 34) D7 M2 हरिश्रेष्ठ (for रघुश्रेष्ठ) —(l. 35) D7 T3 वाक्यकुशलस्य (for °कुशलं)

9

(l. 1) G3 damaged for तस्य त —(l. 4) D6 T2 उक्ते D6 7 11 T3 3 G M उक्तस् —(l. 6) G2 3 सोऽवध्य Cg as above (for अवध्य) D6 T1 देवानां Cg as above (for भूतानां) D6 T1 G1 M2 [स]गुर [M3 [अ]मर (for [उ]रग) D10 11 पक्षिणां (for रक्षसाम्) D7 देवगन्धर्वरक्षसां G3 गन्धर्वा * * * * सां (damaged) (for the post. half) —(l. 8) D7 M3 [अ]वरजो (for [अ]नन्तरो) G3 स (for च) —(l. 9) G2 3 °प्रतिमो बले Cg k t as above (for °बलो युधि) —(l. 10) G2 सौम्य (for राम) D7 10 11 G2 3 M1 2 Cg इति वा (D10 11 वै) T2 युधि वि G1 वा वि M1 2 इति वै (for इति वि) —(l. 11) D6 T2 3 M3 लङ्कायां (for कैलासे) D10 11 G2 3 समरे (for संग्रामे) D7 10 मणिभद्र Cg as above (for मा°) G3 प्रतापवान् (for पराजित°) —(l. 12) Note hiatus between the two halves D5 10 11 T2 3 G3 M3 [अ]ङ्गुलित्रश्च G1 damaged Cr m g as above (for [अ]ङ्गुलित्राणो) D7 G3 M1 2 3 ह्यवध्य M3 त्ववध्य Cg as above (for अवध्य) —(l. 13) Note hiatus between the two halves D7 10 11 वसिष्ठन् T1 तिष्ठन् M1 2 सगुणम् (for तिष्ठन्स) G2 3 °बहुशो (to avoid hiatus) (for अदृश्यो) —(l. 14) D7 10 11 T1 M1 2 Cr t समरे Cm g as above (for संग्राम) D6 T1 समये D7 10 11 Ct g (D7 स)मर M1 2 स सम Cr m g as above (for समय) G2 3 संग्रामे समभिव्यूहे (G1 °व्यूहे) M3 संग्रामे च समव्यूहे (for the prior half) —(l. 15) D6 M1 2 शत्रून् D10 11 श्रीमान् (for शत्रून्) D6 T2 3 विद्धिष्यति (for इन्द्रजिद्धन्ति) —(l. 17) D10 11 M1 2 Ck t अनीकपास G1 अनीकपस्य Cg as above (for अनीकस्थास) M3 ते सर्वे (for तस्यैते) —D7 om (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 20 G1 लोकपालोपमा युधि (for the post. half) —(l. 18) G3 damaged for दशकोटिस —(l. 19) D10 11 T1 M3 भक्षाणां (for भक्षाणां) —(l. 21) D6 7 T2 3 भग्नास्ते (by transp.) (for ते भग्ना) D6 G2 M1 2 Cg महात्मना (for दुरात्मना) —(l. 22) G1 रामतो रघुनन्दन (for the post. half) D7 10 11 G2 3 M2 3 विभीषणस्य तु वचनं श्रुत्वा (G3 °वः श्रुत्वा स) रघुनन्दन (G3 M3 °नन्दनः) —(l. 23) D7 मनसा (for मनसा) G3 पूर्वम् (for सर्वम्) G3 damaged for मिदं वचन —(l. 24) T2 यानि कर्म विपाकानि (for the prior half) ✻ Cg कर्मापदानानि अपदानं कर्मवृत्तमित्यमरः । शौर्यकथनं बलवत्तया कर्मवृत्तमुच्यते । °विस्तृतान्याख्यानानि

अहं हत्वा दशग्रीवं सप्रहस्तं सहात्मजम् ।
राजानं त्वां करिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
रसातलं वा प्रविशेत्पातालं वापि रावणः ।
पितामहसकाशं वा न मे जीवन्विमोक्ष्यते ।
अहत्वा रावणं सङ्ख्ये सपुत्रबलबान्धवम् । [30]
अयोध्यां न प्रवेक्ष्यामि त्रिभिस्तैर्भ्रातृभिः शपे ।
श्रुत्वा तु वचनं तस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
शिरसावन्द्य धर्मात्मा वक्तुमेवोपचक्रमे ।

10

After Sarga 13, D6-7.10.11 S ins.:

ततो निविष्टां ध्वजिनीं सुग्रीवेणाभिपालिताम् ।
ददर्श राक्षसोऽभ्येत्य शार्दूलो नाम वीर्यवान् ।
चारो राक्षसराजस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
तां दृष्ट्वा सर्वतोऽव्यग्रं प्रतिगम्य स राक्षसः ।
आविश्य लङ्कां वेगेन राजानमिदमब्रवीत् । [5]
एष वानरऋक्षौघो लङ्कां समभिवर्तते ।
अगाधश्चाप्रमेयश्च द्वितीय इव सागरः ।
पुत्रौ दशरथस्येमौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
उत्तमायुधसम्पन्नौ सीतायाः पदमागतौ ।
एतौ सागरमासाद्य संनिविष्टौ महाद्युती [10]
बलं चाकाशमावृत्य सर्वतो दशयोजनम् ।
तत्त्वमेतन्महाराज क्षिप्रं वेदितुमर्हसि ।
तव दूता महाराज क्षिप्रमर्हन्त्यवेक्षितुम् ।
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदो वात्र प्रयुज्यताम् ।
शार्दूलस्य वचः श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः । [15]
उवाच सहसा व्यग्रः सम्प्रधार्यार्थमात्मनः ।
शुकं नाम तदा रक्षो वाक्यमर्थविदां वरम् ।
सुग्रीवं ब्रूहि गत्वाशु राजानं वचनान्मम ।
यथा संदेशमक्लीबं श्लक्ष्णया परया गिरा ।
त्वं वै महाराज कुलप्रसूतो [20]
महाबलश्चर्क्षरजःसुतश्च ।
न कश्चिदर्थस्तव नास्त्यनर्थ-
स्तथापि मे भ्रातृसमो हरीश ।
अहं यद्यहरं भार्यां राजपुत्रस्य धीमतः ।
किं तत्र तव सुग्रीव किष्किन्धां प्रति गम्यताम् । [25]
न हीयं हरिभिर्लङ्का शक्या प्राप्तुं कथंचन ।
देवैरपि सगन्धर्वैः किं पुनर्नरवानरैः ।
स तथा राक्षसेन्द्रेण संदिष्टो रजनीचरः ।
शुको विहंगमो भूत्वा तूर्णमाप्लुत्य चाम्बरम् ।
स गत्वा दूरमध्वानमुपर्युपरि सागरम् । [30]
संस्थितो ह्यम्बरे वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।

हस्त्यर्थं ।, Ct: कर्मापदानानि युधि कर्मनिवर्तितशौर्याणि. ❀ —(l. 25) D10 मख्यातानि. G1 हि (for च). M3 आख्याभि तानि (for आख्यानानि च). —(l. 26) D6 T1.2 M3 ममोभव (for सदाभवम्). —(l. 27) T3 एव (for एतद्). D10.11 शृणोतु मे (for ब्रवीमि ते). —(l. 28) D6 T1 M1.2 वा स; T3 चापि (for वापि). G2 राक्षसः (for रावणः). —(l. 29) G2 damaged for वा न मे. —(l. 30) T2 हत्वा तु (for अहत्वा). M3 समित्र (for सपुत्र-). D7.10.11 G1 -जन-; G2.3 -ज्ञाति-; M1.2 -भ्रातृ- (for -बल-). —(l. 31) T3 तु (for न). M3 भ्रातृभिस्त्रिभिः शपे (for the post. half). —(l. 32) M1.2 स विस्मितः (for [अ]क्लिष्टकर्मणः). —(l. 33) M1.2.3 चरणौ (for धर्मात्मा). ❀ Cr: शिरसावन्द्येत्यत्र आमन्त्र्येति पदच्छेदः ।; so also Cg. ❀ D7.10.11 G प्रचक्रमे (for [उ]पचक्रमे).

10

(l. 1) D11 विनिष्टां (meta.) (for निविष्टां). —(l. 4) G1 तद्; G2 M6 त; Cm.k.t as above (for तां) ❀ Ck. तामिति पदम् । वाहिनीमित्यर्थः ।; so also Ct. ❀ D6.7.10.11 T3 M3 Cm सर्वतोऽव्यग्र (D6 °ग्रा); T1 G सर्वमव्यग्र (T2 °ग्रां) (for सर्वमव्यग्र). D6 T1 प्रतिगृह्य (for °गम्य). G2 damaged for स राक्षस.. —(l. 5) K (ed.) प्रविश्य (for आविश्य). D6 T1.2 M3 रावणं वाक्यम्, Cm as above (for राजानमिदम्). —(l. 6) D6.10.11 T3 G2.3 M3.4 एष वै वानरर्क्षौघो (D6 °र्क्षौ यो, G2 °र्क्षौघौ) (for the prior half). —(l. 8) D6 M3 [ए]तौ (for [इ]मौ). —(l. 9) D10.11 उत्तमौ रूप- (for उत्तमायुध). T3 M3 पदवीं गतौ, Cr.m.g.k.t as above (for पदमागतौ). —(l. 10) D6 T1.2 G2 महाबलौ; D10.11 °द्युते; G2 ***तौ (damaged) (for महाद्युती). —(l. 11) D6 सकाशम्; M3 आकाशम् (for चाकाशम्). T3 G2 आविश्य (for आवृत्य). —(l. 12) D10.11 T3 M2.3 Cm.g.t तत्त्वभूत; G1.2 तत्त्वपूर्वं; G3 तत्त्व ब्रूमे (for तत्त्वमेतत्). D6 महाभाग (for महाराज). —D6 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 13. G2 क्षिप्रमर्हति वेदितुं (for the post. half). ❀ Cv: तत्त्वभूत महाराज क्षिप्रं वेदितुमर्हसीति सम्यक्पाठः ।; Cr: तत्त्वपूर्वं महाराजेति पाठः. ❀ —(l. 13) D6 अर्हसि (for अर्हन्ति). D7.10.11 वेदितुं (for [अ]वेक्षितुम्). —(l. 14) G1 वा सान्त्व (by transp.). M3 भेद (for भेदो). —(l. 15) D7.10.11 M3 राक्षसेश्वरः (for राक्षसाधिपः). —(l. 16) G2 damaged for सा व्यग्रः; T3 सहसा व्यग्रः. M3 वीर (for व्यग्र). —(l. 17) D10.11 साधु (for नाम). T3 -विशारद, M1.2.3 विदां वर (for -विदां वरम्). —(l. 18) D6 T1.2 M3 त्व; T3 G1 तु (for [आ]शु). T3 G2 वचन (for वचनात्). —(l. 19) D6 अक्लिष्ट (for अक्लीब). —(l. 20) D6.7 T1.2 कुले (for कुल). —(l. 22) D7.10.11 कश्चन (for कश्चिद्). T3 सोऽप्यनर्थस्; T1 G1 M3 नाप्यनर्थस्; G2 ***र्थस् (damaged) (for नास्त्यनर्थस्). —(l. 23) M3 तव (for तथा). G1 M1.2 [अ]सि, M3 हि (for [अ]पि). D6 M3 हरीश्वर (for हरीश). —(l. 25) M1.2 अत्र (for तत्र). —(l. 26) D6 T3 M3 च (for हि). D6-7.10.11 T1.2 प्राप्तुं शक्या (by transp.). —(l. 27) G1 न देवैरपि (for देवैरपि स-). ❀ Cg: अत्र नरग्रहणात् पूर्वार्धे हरिपदं नरोपलक्षकं बोध्यम्. ❀ —(l. 28) D6.10.11 T1 तदा (for तथा). G1 damaged for ष्टो रज. —(l. 29) D6 M3 वसुधा (for आप्लुत्य). —(l. 31) D6.7 T1.2 [s]पि

एवमुक्तं यथादिष्टं रावणेन दुरात्मना ।
तं प्रापयन्त वचनं तूर्णमाप्लुत्य वानराः ॥
प्रापयन्त तदा क्षिप्रं लोप्तुं हन्तुं च मुष्टिभिः ।
स तैः प्लवंगैः प्रसभं निगृहीतो निशाचरः । [35]
गगनाद्भूतले चाशु परिगृह्यावतारितः ।
वानरैः पीड्यमानस्तु शुको वचनमब्रवीत् ।
न दूतान्घ्नन्ति काकुत्स्थ वार्यन्तां साधु वानराः ।
यस्तु हित्वा मतं भर्तुः स्वमतं संप्रभाषते । [40]
अनुक्तवादी दूतः सन्स दूतो वधमर्हति ।
शुकस्य वचनं श्रुत्वा रामस्तु परिदेवितम् ।
उवाच मा वधिष्टेति घ्नतः शाखामृगर्षभान् ।
स च पत्रलघुर्भूत्वा हरिभिर्दर्शिते भये ।
अन्तरिक्षे स्थितो भूत्वा पुनर्वचनमब्रवीत् ।
सुग्रीव सत्त्वसम्पन्न महाबलपराक्रम । [45]
किं मया खलु वक्तव्यो रावणो लोकरावणः ।
स एवमुक्तः प्लवगाधिपस्तदा
प्लवंगमानामृषभो महाबलः ।
उवाच वाक्यं रजनीचरस्य
चारं शुकं तूर्णमदीनसत्त्वः । [50]

न मेऽसि मित्रं न तथानुकम्प्यो
न चोपकर्तासि न मे प्रियोऽसि ।
अरिश्च रामस्य सहानुबन्धः
स मेऽसि वालीव यथार्ह वध्य ।
निहन्म्यहं त्वां ससुतं सबान्धवं [55]
सज्ञातिवर्गं रजनीचरेश ।
लङ्कां च सर्वां महता बलेन
क्षिप्रं करिष्यामि समेत्य भस्म ।
न मोक्ष्यसे रावण राघवस्य
सुरैः सहेन्द्रैरपि मूढ गुप्तः । [60]
अन्तर्हितः सूर्यपथं गतो वा
तथैव पातालमनुप्रविष्टः ।
गिरीशपादाम्बुजसंगतो वा
हतोऽसि रामेण सहानुजस्त्वम् ।
तस्य ते त्रिषु लोकेषु न पिशाचं न राक्षसम् । [65]
त्रातारं नानुपश्यामि न गन्धर्वं न चासुरम् ।
अवधीस्त्वं जरावृद्धं गृध्रराजं जटायुषम् ।
किं नु ते रामसांनिध्ये सकाशे लक्ष्मणस्य वा ।

(for हि) D14 [अ]थ (for [अ]न्तरे) D5 इदं वचनम् (for सुग्रीवमिदम्) —(l 32) G3 [उ]दिष्ट (for [आ]दिष्ट) —(l 33) D7 G1 Ct तद् Cg k as above (for तं) D4 M1 2 उत्प्लुत्य, Cv as above (for आप्लुत्य) —(l 34) D7 प्रारभत (for प्रापयन्त) D5 T1 2 M2 3 ऽपि (for तदा) M5 नेतुं, Cm t as above (for लोप्तुं) M1 3 transp लोप्तुं and हन्तुं —(l 35) D10 11 सर्वैः (for स तैः) T3 प्रसंगैः (for प्लवगैः) D1 विगृहीतो M5 प्रगृहीतो (for निगृ°) —(l 36) D5 T1 चापि (for चाशु) T3 भूतलेनाशु D7 10 11 प्रतिगृह्य (for परि°) D5 T2 M3 4 निपातितः (for [अ]वतारितः) —(l 37) G3 बध्यमानस्तु M1 2 बध्यमानस्तु (for पीड्य°) M2 3 वाक्यमथ (for वचनम्) —D4 repeats l 38 after l 44 —(l 38) G2 M3 हन्ति (for घ्नन्ति) D5 (second time) कथंचिदपि राघव (for the post half) —(l 39) D5 परिभाषते D10 11 समुपालभेत् Ck as above (for संप्रभाषते) —(l 40) T2 न (for स) —(l 41) D1 10 11 transp श्रुत्वा and रामस्तु D4 1 T1 G M5 स (for तु) M3 परिदेवनं Cm g t as above (for °देवितम्) —(l 42) T2 शाखामृगाधिपान् (for °मृगर्षभान्) D7 M5 शाखामृगगणांस्तथा (M6 °रा) (for the post half) ❀ Cg मा वधिष्टेति एकैकोऽस्त्वभिप्रायेणैकवचनम् । वधिष्टेत्यन्यत्रार्षं सन्धि ।, Ck मा वधिष्टेति । मा वधिष्टेति यावत् । आङ्योगादडभावः । हनो वध इति लुङि चानि वधादेशः । एकवचनमार्षम् । so also Ct ❀ —(l 43) D5 T1 2 पक्षी D7 पक्षौ T2 पत्रि (for पत्र) T3 लघुः (for लघुः) G [ऽ]भये (for भये) ❀ Cv पत्रलघु पत्रवल्लघु स (सु?)क्षितपक्ष इति यावत् । so also Cr m g Cr adds दर्शितेऽभय इत्यत्र अभय इति पदच्छेदः ।, Cg adds भये दर्शितेऽपि । Ck हरिभिरभये राघववचसा दर्शिते, अवगतमित्रे सति पत्रलघु पत्रवल्लेन शीघ्रमतिरन्तरिक्षे स्थित्वा पुनर्वचनमब्रवीत् । पत्रलघु, लघुपक्ष इत्यर्थे इत्यन्य । तादृशस्य कथमन्तरिक्षे स्थिती रामवचनं तत्कथं कृतं स्यादिति चेदेः, so also Ct ❀ —(l 44) T2 M3 अन्तरिक्षं, G3 damaged (for अन्तरिक्षे) D5 स्थितो G3 ततो, M1 2 शुक (for स्थितो) M2 3 स्थित्वा (for भूत्वा) D7 G1 शुक्रो (for पुनर्) —(l 47) G3 M3 तथा (for तदा) —(l 48) G2 अधिपो (for ऋषभो) —(l 50) D5 T3 दूतं (for चारं) D7 10 11 T3 शुकम् D7 M3 दीनम् T3 G3 M1 2 क्रुद्धम् (for तूर्णम्) G1 2 M5 सत्त्वः Cg as above (for °सत्त्वः) —(l 51) G1 [ऽ]सि Cg as above (for ऽसि) —(l 52) M3 नोपकर्ता (for चो°) D7 [अ]पि, M5 म (for first [अ]सि) D7 च (for second ऽसि) —(l 53) G3 सदा; Cg as above (for सह) D7 [अ]नुयायी, T3 [अ]नुरक्त (for [अ]नुबन्ध) —(l 54) D10 11 M1 2 वधोऽसि, T2 3 G1 M5 समोऽसि Cg as above (for स मेऽसि) —(l 55) D7 10 11 T3 G1 M3 5 सबलं M1 2 सबन्धुं (for सबान्धवं) —(l 56) T3 सजाति (for सज्ञाति) —(l 58) G3 damaged for क्षिप्रं करि° D10 11 सर्वां (for क्षिप्रं) —(l 59) D5 4 (in marg) T M1 2 राघवेण Cr as above (for राघवस्य) ❀ Cr m g l t राघवस्य राघवात् । (Cg पञ्चम्यर्थे षष्ठी) ❀ —(l 60) D7 10 11 सर्वैः (for सुरैः) G3 महेन्द्र, M5 सुरेन्द्रैः (for सहेन्द्रैः) D7 T1 2 G1 2 M3 गूढ Cg k as above (for मूढ) ❀ Cg मूढेति सम्बुद्धि ❀ —(l 61) D1 अन्तर्हितं D7 10 11 [ऽ]पि (for वा) —D5 7 T1 G M om l 63 64 —(l 63) T3 सुगतोऽपि (for संगतो) —(l 64) D6 T3 [आ]त्मजस् (for [अ]नुजस्) —(l 65) T3 तव (for ते) T1 न * * * षु (for तस्य ते त्रिषु) M1 2 देवं नापि (for पिशाचं न) —(l 66) D5 नाभिपश्यामि D7 G3 नापि गच्छामि G1 M3 अनुप° Ck as above (for नानुपश्यामि) —(l 67) M3 यत् (for त्वं) M2 अक्षयं किं (for गृध्रराजं)

हृता सीता विशालाक्षी यां त्वं गृध्र न बुध्यसे ।
महाबलं महात्मानं दुराधर्षं सुरैरपि । [70]
न बुध्यसे रघुश्रेष्ठं यस्ते प्राणान्हरिष्यति ।
ततोऽब्रवीद्वालिसुतो ह्यङ्गदो हरिसत्तमः ।
नायं दूतो महाराज चारकः प्रतिभाति मे ।
तुलितं हि बलं सर्वमनेनात्रैव तिष्ठता ।
गृह्यतां मा गमल्लङ्कामेतद्धि मम रोचते । [75]
ततो राज्ञा समादिष्टाः समुत्पत्य वलीमुखाः ।
जगृहुश्च बबन्धुश्च विलपन्तमनाथवत् ।
शुकस्तु वानरैश्चण्डैस्तत्र तैः सम्प्रपीडितः ।
व्याक्रोशत महात्मानं रामं दशरथात्मजम् ।
लुप्येते मे बलात्पक्षौ भिद्येते च तथाक्षिणी । [80]
यां च रात्रिं मरिष्यामि जाये रात्रिं च यामहम् ।
एतस्मिन्नन्तरे काले यन्मया ह्यशुभं कृतम् ।
सर्वं तदुपपद्येथा जह्यां चेद्यदि जीवितम् ।
नाघातयत्तदा रामः श्रुत्वा तत्परिदेवनम् ।
वानरानब्रवीद्रामो मुच्यतां दूत आगतः । [85]

Colophon

ततः सागरवेलायां दर्भानास्तीर्य राघवः ।
अञ्जलिं प्राङ्मुखः कृत्वा प्रतिशिश्ये महोदधेः ।
बाहुं भुजगभोगाभमुपधायारिसूदनः ।
जातरूपमयैश्चैव भूषणैर्भूषितं पुरा ।
वरकाञ्चनकेयूरमुक्ताप्रवरभूषणैः । [90]
भुजैः परमनारीणामभिमृष्टमनेकधा ।
चन्दनागरुभिश्चैव पुरस्तादधिवासितम् ।
बालसूर्यप्रतीकाशैश्चन्दनैरुपशोभितम् ।
शयने चोत्तमाङ्गेन सीतायाः शोभितं पुरा ।
तक्षकस्येव संभोगं गङ्गाजलनिषेवितम् । [95]
संयुगे युगसंकाशं शत्रूणां शोकवर्धनम् ।
सुहृदानन्दनं दीर्घं सागरान्तव्यपाश्रयम् ।
अस्यता च पुनः सव्यं ज्याघातविगतत्वचम् ।

D6 किमत्र; T1,2 M3 अप(T2 °र)स्त्र (for क्षत्रसुत्व्). G गृध्र-राजानमद्य(G2 °म) (for the post. half). —(l. 68) D7 तु (for नु). D7,10,11 G1,3 च (for वा). —(l. 69) M1,2 transp. हृता and सीता. G2 यां त्वं बुध्य न गृध्रसे (for the post. half). —(l. 70) D6,8 T1,2 G2 M3,4 दुर्धर्षममरैरपि (for the post. half). —(l. 71) G2 नरश्रेष्ठ; Ck.t as above (for रघु°). —(l. 72) D6,8 T1,2 M3,4 तु, D7,10,11 [ऽ]पि (for हि). —(l. 73) D7,10,11 महाप्राज्ञ (for °राज). D6,7 T2 G1,3 M1,2,4 Cr g चारि(G1,3 °री)कः, Ck as above (for चारकः). G2 मा (for मे). ॐ Cr : चारी (°रि ?) कः चारः चर उदरस्यास्तीति चारिकः अत इनिठनाविति ठन् ।, Cg : चारिकः स्वार्थे ठक्. ॐ —(l. 74) D7,10,11 तव, G2 [प]वात्र, G2,3 [अ]शाव- (for [अ]त्रैव). —(l. 75) G1 M3 गा गमेद् (for मा गमल्). G2,3 प्रगृह्यतां दुरात्मायम् (for the prior half). —(l. 76) D6,8 T1,2 M3 समुत्प्लुत्य (for समुत्पत्य). —(l. 77) D6 जगृह्य, T2 निगृह्य (for जगृहुश्च). D7 तं (for second च). G2 * * * न्तम् (damaged) (for विलपन्तम्). —(l. 78) D6 T1,2 च (for तु). D6 om. from श्च up to च. T1,2 तथ, G2 चैण्ड्य (corrupt) (for चण्डैस्.). T2 तत्रैव (for तत्र तै°). —(l. 79) D7,10,11 व्याजुघोष (for व्याक्रोशत). —(l. 80) D6 G2 M3,4 Ck लुप्यते, Ct as above (for लुप्येते). G2 च तथा; M4 च बलात् (for मे बलात्). D6,11 G2 M3,4 भिद्यते (for भिद्येते). D6,7,10,11 M1,2 मे (for च). D6 तदा (for तथा). M2 transp. तथा and [अ]क्षिणी. —(l. 81) D6 रात्रौ (for first रात्रिं). D6,7 रात्रौ (for second रात्रिं). T2 तावद्, M1,2 यावद्; Cr.m g k.t as above (for यामहम्). ॐ Cr : यां च रात्रिमित्यादि । रात्रिशब्दोऽहोरात्रपरः । यां च रात्रिं प्रतिदिनमिति मरिष्यामि यामि च जाये भवामि " अनित्यतयाविमत्वमादित्यादिति श्रुत्यायाः । Cr : जाये भवामि जातवानस्मि । अयमाश भावे , so also Cg k.t. ॐ —(l. 82) M1,2 यत्र काले तु, Cv as above (for अन्तरे काले). T2 [अ]पि (for हि). G2 damaged for कृतम्. —(l. 83) G2 तत्सर्वम् (by transp.); M2 सर्वं त्वम् (for सर्वं तद्). G1 अद्य, M1,2 इह; Cv as above (for यदि). ॐ Cg : चेद्यदीति अविकल्पार्थं पदम् । ॐ —(l. 84) T2 नाघातयद् (for नाघातयद्). D6 परिवेदन; D6,7,10,11 T2 M1,2,4 परिदेवित (for परिदेवनम्). —(l. 85) M1,2 चाब्रवीद् (for अब्रवीद्). D6 आनतः (for आगत°).

Colophon. —*Sarga no.* (figures, words or both): D6-7,10,11 T1,2 G M 20; T2 19. —After colophon, G M1,2,4 conclude with श्रीरामाय नमः.

—(l. 87) T2 G1 Cv*p* महोदधिं, G1 यथाविधि; Cv as above (for महोदधेः). —M2 transp. l. 88 and l. 89. —(l. 88) D6,10,11 भुजग-; Cr.m g as above (for भुजग-). —(l. 89) D10,11 सदा (for पुरा). —(l. 90) D7,10,11 मणि (for वर-). —(l. 91) G1 असि-; G2 Ck परि, Cv.m.g.t as above (for अभि-). G2 अनेकशः; Cg.t as above (for °धा). ॐ Cr , रामस्य एकदारव्रतत्वात् परमनारीणामिति बहुवचनेन श्रेष्ठस्त्रीचारित्र्ये विवक्षिता' ।, so also Cm.g k.t. ॐ —(l. 92) D6 T2 -[अ]गुरुभिश्च (for -[अ]गरुभिश्च). D6,7,10,11 अभि- (for अधि-). D10,11 सेवित (for -वासितम्). —G2 reads l. 93 thrice. —(l. 93) *D6,7,10,11 G2 (three times)* Cv -प्रकाशैश्च. Cr k. as above (for -प्रतीकाशैश्च). —D6 om. (hapl. ?) from चन्दनैर् up to तक्षक in l. 96. G2 (first and second time) अधिवासित, M2 चाप° (for उपशोभितम्). ॐ Cv : बालसूर्यप्रकाशैरिति विशेषणसामर्थ्याद् द्वितीय-चन्दनशब्दः कुङ्कुमपरः ।, so also Cm g.k.t. ॐ —(l. 94) M2 सेवितं (for शोभितं). —(l. 95) D6 T2 यथा भोग, G2 [ए]व भोगाभ (for [ए]व संभोग). —(l. 97) D6-7,10,11 M2 सुहृदां नन्दनं दीर्घ (D7 दीर्घं); G2 सुहृ * * * * * (damaged) (for the prior half). T2 संहार- (for सागरान्त-). —(l. 98) D6 अस्यतोय, T2 अस्यता तु, Cr as above (for अस्यता च). D6 T2 M2 -वितत- (for -विगत-). M2 भावत्

दक्षिणे दक्षिणं बाहुं महार्णवमिर्मं निभम्।
गोसहस्रप्रदातारमुपधाय भुजे महत्। [100]
अद्य मे मरणं वाथ तरणं सागरस्य वा।
इति रामो मतिं कृत्वा महाबाहुर्महोदधिम्।
अधिशिश्ये च विधिवत्प्रयतो नियतो मुनिः।

11

Before Sarga 15, Ś D1-3.5-6.11 S ins., while Ñ2 D6 ins. after 235*:

अथोवाच रघुश्रेष्ठः सागरं दारुणं वचः।
अद्य त्वां शोषयिष्यामि सपातालं महार्णव।

शरनिर्दग्धतोयस्य परिशुष्कस्य सागर।
मया शोषितसत्त्वस्य पांसुरुत्पद्यते महान्।
मत्कार्मुकविसृष्टेन शरवर्षेण सागर। [5]
पारं तेऽद्य गमिष्यन्ति पद्भिरेव प्लवंगमाः।
विचिन्वन्नाभिजानासि पौरुषं नापि विक्रमम्।
दानवालय संतापं मत्तो नाम गमिष्यसि।
ब्राह्मेणास्त्रेण संयोज्य ब्रह्मदण्डनिभं शरम्।
संयोज्य धनुषि श्रेष्ठे विचकर्ष महाबलः। [10]
तस्मिन्विकृष्टे सहसा राघवेण शरासने।
रोदसी संपफालेव पर्वताश्च चकम्पिरे।
तमश्च लोकमावव्रे दिशश्च न चकाशिरे।
परिचुक्षुभिरे चाशु सरांसि सरितस्तथा।

शारदेनास्मि अपश्यन् दशरथ.—(l. 100) D1.11 गृह्णाति (for सहस्र) D2.3 T1 G1 Cr भुजोत्तर, G2 M1.3 महाभुजे, M2 महद्भुजे (by transp.) (for भुजे महत्). ⊕ Cv : गोसहस्र प्रदातारमिति सहस्रगोदानशीलत्वं विवक्षितम्। त्रिभुवनेश्वरस्य संवादः।, Cg : महद्भुज भुजोत्तमम्। अयं महात्मा पाठः। अनन्तरमपि अन्न.।, Ct पुनरुपवासस्य वक्ष्यमाणत्वेन पूर्वस्य मनःक्लेशनिवृत्तिरिति, ⊕ —(l. 101) D1.4.11 T1 M1.3 Ct मरणं, Cr m g as above (for मरणं). D5 [अ]थ D2 M1.3.5 [अ]पि (for [अ]थ). D4.5.6.11 T1 M1.3 Ct मरणं Cr m g as above (for तरणं). D5 तु (for वा). ⊕ Ct : अद्य मे तरणं वापि मरणं सागरस्य चेति पाठः. ⊕ —T2 G1 M1.4.5 transp. l. 102 and l. 103.—(l. 102) M1.3 अथ, Cr m g k t as above (for इति). D1.4.11 T2 G1.2 M2.4.5 Ct धृति; Cr as above (for मतिं). G3 damaged for कृत्वा.—(l. 103) G1 अथ शिश्ये, M1.3 Ck प्रति° (for अधिशिश्ये). G1 तु, M4 न (for च). D1.11 [ऽ]वशितो (for नियतो).

11

Ś D1-3.5.6.11 read l. 1-8 after l. 29, while Ñ2 reads after l. 22.—(l. 1) M3 ततो (for अथ). Ś Ñ2 D1-4.5.6.11 तानुत्साहानभिज्ञेषु (Ñ2 D6 °नभिलक्ष्य, D2 °त्साहसंचित्य, D4.6 °तान्निर्विचिन्त्यैव, D6 °ताम्रसमन्वित) कुपितो राघवोऽब्रवीत्.—(l. 2) D5 अथ, Ñ2 त्वां, D1.4.11 [अ]द्य (for त्वां). D1.3.5.6.11 T2 G1 महार्णवं.—After l. 2, Ś Ñ2 D1-4.5.6.11 ins.:

1* पश्यतस्तु सत्त्वानि विधमिष्यामि ते शरैः।

[D5 पश्यतस्त्व Ś D4.6.11 -वासांसि (for -वासांसि). Ñ2 पश्यतस्तत्रत्वामस (for the prior half). D5 विधमिष्यामि तान्, D4 वधिष्यामि च ते, D1 विधमिष्यन्ति ते (for विधमिष्यामि ते).]

—(l. 3) Ś Ñ2 D1.2.3.4.5.11 -कायस्य, D3 -मत्स्यस्य (for तोयस्य) D5 शरानलनिपीतस्य (for the prior half).—(l. 4) D1.4.11 M1.3 Ct निहत, Cr g as above (for शोषित). D2 T2 -शोषस्य, Cr g t as above (for सत्त्वस्य). ⊕ Ck : भीतानि (?) सत्त्वानि यादांसि यस्य स तथा. ⊕ D1.11 पांसुः. D3 उत्पत्स्यते (for उत्पद्यते). Ś Ñ2 D1-4.5.11 वन देवेषु मर्येषु (Ñ2 D1 om. [hapl.], D4.6.8 देवेषु) पांसु (Ś D11 रेणु) समस्त (Ś °स्त) ते महान्.—(l. 5) Ñ2 D1-4.6.8 विसृष्टेन, D5 G1 विसृष्टेन, D1.4.11 Cr विसृष्टेन (for विसृष्टेन). Ś D11 मम कार्मुकनिर्मुक्तैः (for the prior half).—D6 om. from the post. half up to l. 6. Ś Ñ2 D1-4.5.11 L (ed.) नो शुष्क (D6 °शुष्के, L [ed.] °शुष्कं) महोदधे, D3 °धि (for the post. half). ⊕ Cr : सागरेति संबुद्धिः. ⊕ —(l. 6) D1.4.11 पारं तीरं, T2 गुरुतेऽम, G1 पुरे तव. Ś Ñ2 D1-4.5.11 अद्य त्वां संशुष्कं (D1 °ष्कि) प्लवंगे (for the prior half).—(l. 7) T2 विजानन्; Cm g t as above (for विचिन्वन्). Ś D11 न च मे स विजानासि, Ñ2 D1-4.5.6 मम ते (D1 मम) न विजानीषे (for the prior half). ⊕ Ck : विचिन्वत्यपि पाठः। हे सागर. ⊕ D6 ते वचो. D3 नापि; M3 नारि (for नापि). Ś Ñ2 D2-4.5.6.12 पौरुषं विक्रमं बलं (for the post. half).—Ñ2 illeg. for l. 8.—(l. 8) Ś D1.2 संतापं (for संतापं). D5 मां दानवालयसंताप (for the prior half). G2.3 M1 Cr g नाशं; Cm नाश-, Ck t as above (for नाम). Ś सत्त्वानां (Ś1 °म्ये) नाशमिच्छसि (Ś1 °सि); D3 तत्त्वं स नावबुध्यसि, D1-4.5.6.11 सत्त्वानां (D1 °स्व) नाश (D4.11 °शे) मेष्यसि (for the post. half). ⊕ Cg : हे दानवालय सागर महाशक्तिमत्पराक्रमेणैव दानवालयेऽपि समोपनम्। मत्तो नाशं गमिष्यसीति न ज्ञास्यसि. ⊕ —After l. 8, D4.6 T2.3 M1.3 ins.:

2* एवमुक्त्वा महातेजा रामो रक्तान्तलोचनः।

[D5 महाराजो].

—Ś Ñ2 D1.2.4.5.6.12 om. l. 9-10.—For l. 9-10, D3 subst.:

3* अथ भूकुटिलां कृत्वा शरमाधुनिन्।
ससर्ज दाशरथी बाणं सरोषेण विमावसुम्।

—(l. 11) Ś1 समरे, Ś2 Ñ2 D1-4.5.6.11 तस्मिन् (for सहसा).—(l. 12) D5 T2 रोदसी Ś Ñ2 D1-4.5.11 विस्फारिते च, D4.6 T2.3 संपफालेव (for संपफालेव). ⊕ Cg : संपफालेव विदीर्णेव। एकवचनमार्षम्।, so also Ck, t. ⊕ D5 प्रकम्पे.—D5 om. (hapl.?) l. 13.—(l. 13) Ś D11 लोकान् (for लोकम्). D5 आवव्रे (for आवव्रे). D1.4.6 चकाशिरे.—(l. 14) D1-3 T2 M3 परि; G3 प्र- (for परि-).

तिर्यक्च सह नक्षत्रैः संगतौ चन्द्रभास्करौ । [15]
भास्करांशुभिरादीप्तं तमसा च समावृतम् ।
प्रचकाशे तदाकाशमुल्काशतविदीपितम् ।
अन्तरिक्षाच्च निर्घाता निर्जग्मुरतुलस्वनाः ।
पुस्फुरुश्च पुनर्दिव्या दिवि मारुतपङ्क्तयः ।
बभञ्ज च तदा वृक्षाञ्जलदानुद्वहंश्च च । [20]
आरुजंश्चैव शैलाग्राञ्शिखराणि प्रभञ्जनः ।
दिविस्पृशो महामेघाः संगताः सुमहास्वनाः ।
मुमुचुर्वैद्युतानग्नींस्ते महाशनयस्तदा ।
यानि भूतानि दृश्यानि चुक्रुशुश्चाशनेः समम् ।
अदृश्यानि च भूतानि मुमुचुर्भैरवस्वनम् । [25]
शिश्यिरे चाभिभूतानि संत्रस्तान्युद्विजन्ति च ।
संप्रविव्यथिरे चापि न च पस्पन्दिरे भयात् ।
सह भूतैः सतोयोर्मिः सनागः सहराक्षसः ।
सहसाभूत्ततो वेगाद्भीमवेगो महोदधिः ।
योजनं व्यतिचक्राम वेलामन्यत्र संप्लवात् । [30]
तं तथा समतिक्रान्तं नातिचक्राम राघवः ।
तमुद्धतममित्रघ्नो रामो नदनदीपतिम् ।

वायु°; D7 वायु (for धातु). Ñ2 D9 च ह; D8–7.10.11 T3 तदा (for तथा). Ś D1–4.8.12 सरितश्च सरांसि च (for the post. half).—(l. 15) D8 सह म-; G1 तु सह (for च सह). Ś Ñ2 D1–4.8.12 चेरतुश्; D8 चारतुर् (for संगतौ). Ś D12 रवि°; D8 °भास्करैः (for चन्द्रभास्करौ).—After l. 15, Ś Ñ2 D1–4.8.9.12 G2.3 ins.:

4* तमसा च परिच्छन्नावुभौ न रेजतुस्तदा ।

[Ś1 D12 तु; D3.4 [अ]पि- (for च). D8.9 परिच्छिन्नाव; G2.3 प्रतिच्छन्नाव्. Ś D12 नोभौ तौ (for उभौ न). Ñ2 D1.2.3.9 न बभतुस; D4 नभ्रतुस् (for न रेजतुस्). G2.3 कृष्णेन महता तदा (for the post. half).]

—(l. 16) Ś Ñ2 D2–4.8.9.12 [अ]भि(D2 °पि)संवृत.—(l. 17) Ś Ñ2 D1.2.4.9.12 न चकाशे(D1 °से); D3 चकासे न. Ś D12 वियत्सर्वं; Ñ2 D1.9 च(D8 तु) तदह; D2 तदा सर्वम्; D3.4 तदा तत्र (with hiatus) (for तदाकाशम्). D4 T3 -निनादित (for विदीपितम्).—(l. 18) D1 हि (for च). Ś D12 ख जग्मुर्; Ñ2 D1–4.8.9 सजग्मुर्.—(l. 19) D8 T3 प्रस्फुराश्च, D7 प्रास्फुरश्च; T3 प्रस्फुराश्च; G1.3 पुस्फुरुश्च, M1.2 प्रनष्टाश्च G2.3 पुनर्दीप्ता; M3 घना दिव्या (for पुनर्दिव्या). Ś Ñ2 D1.9.12 प्रास्फुरश्चापि(D1 °ति) पश्चा(Ś D12 हि रुषा); D4 पुस्फुरुश्चातिपरुषा, D8 विस्फुरतश्च परुषा, D3 प्रस्फुराश्चापि परुषाः; D5 T3 प्रास्फुर(D6 * षेश्च) घना दिव्या; D8 प्रस्फुरश्चातिपरुषा, D10.11 Ck.t मधुप्रकर्षेण बहुर् (for the prior half). ※ Cm: पुस्फुरुश्चेति वा पाठः । ; Cg प्रस्फुरुश्चेत्. ※ D4 दिशि; D10.11 Ct दिव्य-; Ck दिव्या (for दिवि). Ś D8.12 -वद्गय; Ñ2 D2 -रंहसः; D3 -वलय (for पङ्क्तय).—(l. 20) G Cr बभञ्जुश्च. D8 T3 वेगाज् (for वृक्षाञ्). Ś Ñ2 D1.3.4.8.9.12 बभञ्ज च तरून्वायु; D2 बभञ्जोपवनं वायु (for the prior half). D7.10.11 Ct तदहन्मुद्ग°. G1.3 तदहन्ति च; G2 तदहंश्च च; M1.2 उद्वर्षयन्; M3 उदहन्नपि (for उद्वहंश्च च). Ś1 D12 समूलानुदपाटयत्, Ś2 समूलानुत्पाटयन्, Ñ2 D1.2.4.8.9 समूलानुद्वहंश्च च; D3 समूलानुद्धरन्परे (for the post. half).—(l. 21) D3 M1–3 Cg आरुजश्च. Ś Ñ2 D12 व्यारुजानि च शैलानां; D2.3.4 आरुजानि च शैलानां, D8 आभञ्जंश्च शैलानां; D9 अरुजन्नानि शैलांश्च (for the prior half). Ś D12 नभस्वता, Ñ2 D2 व्यापात्तदा; D1.3 च(D3 वि-)वायुना; D8 बहून्यपि; D4 व्यशीर्यत; D8 व्यधमत् सः; D10.11 बभञ्ज च (for प्रभञ्जन). ※ Cv.r: आरुजश्चैव शैलाग्राञ्शि(Cr °ग्र शि)खराणि प्रभञ्जन इति सम्यक् पाठः (Cr °ति सम्यक्) ।; Cg: आरुजन् अपीडयत् । बहुवचनमार्षम्. ※ —D11 om. l. 22.—(l. 22) G1 दिवि चापि. D6 T3 महावेगा (for °मेघाः). D7.10 T3 G2.3 M1.2 दिवि च स महावेगा (M1.2 °मेघा) (for the prior half). D6 T3 M3 मगता स ; D7.10 T2 M1.2 सहता: स- (T3 M1.2 सु-). Ś Ñ2 D1–4.8.9.12 दिवि गे च महाभुता स्वला भीषणस्वना.—Ñ2 om. l. 23–32. D2 om. l. 23–26. Ś D1.3.4.8.12 om. l. 23.—(l. 23) M1.2 म (for ते). G1 महाशयनस् (meta.) (for महाशनयस्).—Before l. 24, Ś D1.3.4.8.12 read l. 27.—(l. 24) G3 दृश्यते (for दृश्यानि).—M1.2 transp. the post. halves of l. 24 and 25. T1.3 G1 च शने. सम. Ś1 D3 दृश्यानि चैव भूतानि न चुक्रुशु (D4 °क्रुशुः) शनैरपि, Ś2 D1.3.12 दृश्यानि चैव भूतानि प्रजग्मु (Ś2 जग्मुर्वै; D12 °ग्मुर्वे [hypm.]) सभ्रम महत्; D8 दृश्यान्यपि च भूतानि न चुक्रुशु शनैरपि.—After l. 24, D8 reads l. 27.—D1.12 om. l. 25.—(l. 25) D6.8 T1.3 M1.2 चुक्रुशुर्; G3 रुरुदुर्; Cg.t as above (for मुमुचुर्). G1 भैरव स्वं. Ś जग्मुर्वै सम्भ्रम महत्; D3.4.8.9 प्रजग्मु संभ्रम महत् (for the post. half).—Ś D1.2.4.8.9.12 om. l. 26.—(l. 26) T2 (sup. lin. also) M3 सलिले, D5.7 T3 M चापि. D6 T3 तानि (for चाभि-). G1 समस्तानि, Ct as above (for सन्°). T3 सम त्रस्ता भ्रमति च (for the post. half).—(l. 27) Ś D1–4.8.12 ते च; Ñ2 D9 चैव (for चापि). D3 तत्र (for न च). Ś D1.4.12 प्रचस्कन्दिरे; Ñ2 D9 न चस्कन्दिरे, D3 चास्कन्दिरे, D1.8 न प्रस्कन्दिरे (for च पस्पन्दिरे).—(l. 28) Ñ2 सतोयश्च Ś D1–4.8.9.12 M1.2 सहभूतः सतोयश्च (M1.2 °तोय°) (for the prior half). D8 दानव , G1 राक्षसैः (for -राक्षसः). Ś1 D12 सनागश्च सदानव , Ś2 मनागाश्च सदानवाः; Ñ2 D1–4.8.9 सनागः (D3 °दः) सदानवः (for the post. half).—(l. 29) Ś Ñ2 D1–4.8.9.12 दुद्रुवे, D1 [आ]सीत्तदा; T1.3 G1 [अ]भूत्तदा (for [अ]भूत्ततो). Ñ2 D9 दुराद्; D3 T1.3 घोरो; M1.2 वेला (for वेगाद्).—Ś D1–4.8.9.12 om. l. 30–32.—(l. 30) T3 स्वनि ; Cm.t as above (for व्यति-).—(l. 31) G M तदा (for तथा).—(l. 32) G1 समुद्धतम्. ※ Cr: समुद्धतममित्रघ्नेति पाठः. ※

12

After 267* Ś Ñ2 D1-4.6.8.10.11.13 ins

ततो युद्धमभवद्घोरं सुरासुरसमाकुलम् ।
देवतानां तव सैन्यं पत्त्यश्वरथसंकुलम् ।
मत्तद्विपसहस्रैश्च संवृतं सुरसंमतम् ।
असुरैः सर्वतो भग्नं पलायत दिशो दश ।
तत्रभग्नं बलं सर्वं दृष्ट्वाहं त्वरयान्वितः । [5]
शिलापादपवर्षैश्च पर्वतैश्च प्रवृष्टवान् ।
असुराणां महत्सैन्यं सर्वतो द्रावितं मया ।
मया च सह स्थित्वा तदायुध्यत ते पिता ।
शक्तिभिर्भिण्डिपालैश्च पाशैस्तीक्ष्णैः परश्वधैः ।
एतस्मिन्नन्तरे राम राजा दशरथस्त्वरन् । [10]
एकेन च यानेन दश पञ्च च सप्त च ।
निबभेदासुरान्क्रुद्धः पातनोऽथ सहस्रशः ।
ततस्ते कोष्ठकीकृत्य दैतेयाना बलं तदा ।
अहृत्य सारथिश्चास्य तव चक्रे नराधिप ।
सद्यो चैव नाराचमाक्षमाक्षसमायुतम् । [15]
तेषां तु च मुमोचाशु ततोऽद्रवन्त दानवाः ।
असुराश्च सदैवतैर्हता शतसहस्रशः ।
एतस्मिन्नन्तरे राम निर्वृता सर्वदेवताः ।
वरेण छन्दयामासू राजानं पितरं तव ।
ब्रूहि राजन्महाबाहो वरदा देवताः स्थिताः । [20]
किं ते वरं प्रदास्यामः सुप्रदेनाद्य तोषिताः ।
दैवतैरेवमुक्तस्तु राजा दशरथोऽब्रवीत् ।
देवता यदि मे तुष्टा पुत्रो मह्यं प्रदीयताम् ।
सर्वं क्षत्रगुणैर्युक्तो महाबलपराक्रमः ।
एवमुक्ते तदा राज्ञा देवा वाक्यमथाब्रुवन् । [25]
चत्वारस्ते सुता राजन्भविष्यन्ति महाबलाः ।
ज्येष्ठो राम इति ख्यातो भरतो लक्ष्मणस्तथा ।
शत्रुघ्नश्च महावीर्यः सुमित्रानन्दवर्धनः ।
अयोध्यां गच्छ भद्रं ते विज्वरो भव पार्थिव ।
संपूज्य त्रिदिवदेवा दत्त्वा रत्नानि चाप्युत । [30]
अश्वानि चैव दिव्यानि रथं युक्तं च सुप्रभम् ।
चूडामणिं तथा राम दिव्यं चामृतसंभवम् ।
विसर्जितस्ततो देवैर्मया सह नराधिप ।
आगच्छत तदा राजा अयोध्यां त्वरयान्वितः ।
मया सह महाबाहुर्मां पुरीं प्रविवेश ह । [35]
सत्कारेण महाबाहुः पूजयामास मां नृप ।
स सुखी मामुषितो राजंस्तस्य निवेशने ।
ततो राजानमामन्त्र्य स्ववेश्म पुनरागतः ।
तस्य राज्ञो भवान्पुत्रः सर्वैः पुत्रगुणैर्युतः ।
यथा दशरथस्य त्वं तथा मम न संशयः । [40]
चिन्तयन्सततं राम किं कुर्यां नृपते प्रियम् ।
चिन्तयानस्य कालो मे गतोऽयं मोहितस्य च ।
विद्यते त्वयि मे स्नेहः परा संभावना च मे ।

12

(l 1) D3 तत्र युद्ध महाघोर (for the prior half) D6.8 भयकर (for -समाकुलम्) —(l 2) Ñ1 D5 महत् (for तव) —(l 3) Ñ1 D5 -सहस्रेण (for -सहस्रैश्च) D3 सुभिन्न (for संवृत) D6 सुरसान, L (ed) सुरसंमत (for सुरसंमतम्) —(l 4) L (ed) पलायित (for पलायत) —(l 5) Ñ1 D5 ततो भग्न (for तत्रभग्नं) —(l 6) Ñ1 D3.4 -वृक्षैश्च (for -वर्षैश्च) Ś Ñ1 प्रवृष्टवान्, D5 प्रवृष्टवान् (for प्रवृष्टवान्) —(l 7) Ñ1 D5 कृत, D1.4 अभूत (for महत्) Ñ1 D5 पृथक् D1.4 विद्रुत D3.5.6 [अ]भिद्रुत (for द्रावितं) —Ñ1 D5 om l 8–9 —(l 8) D3 सहित (for च सह) D3.4.8 राघव (D6 °व) (for ते पिता) —(l 9) D1.4 भिन्दिपालैश्च D1.4 प्रासैश् (for पाशैस्) D1.4.6 परश्वधे —(l 10) Ñ1 D5 स्वयं (for त्वरन्) —(l 11) D6 स (for first च) L (ed) वा (for third च) —(l 12) Ñ1 D5 घोरान्, D6 सर्वान् (for क्रुद्ध) D1 [आ]शु संकुद्ध (for [आ]सुरान्क्रुद्ध) —(l 13) D4 स (for ते) Ś D1.4 दैत्यदानां (for दैतेयानां) Ś D4.13 महत् (for तदा) Ñ1 D1.6.8 बलानि च (D5.8 तु) (for बल तदा) —(l 14) D1 अहृत (for अहृत्य) Ñ1 D1.4.8 चक्रुस् (for चक्रे) —(l 15) D5 ततस्तु (for नाराचम्) D6 (with hiatus) अक्षशक्र (for अक्षशाख) D1.4 -समन्वित (D5 °त) (for समायुतम्) —(l 16) Ś D5.6.11 तव् (for तु) D1 वै (for च) D1 [अ]थ (for [आ]शु). —D1 om l 17–18 —(l 17) Ñ1 D5 तत्रैव (for हता

रत्न) —(l 18) D2.4.9 निवृत्ता (for निर्वृता) —(l 25) Ś D4.12 उवाच (for अक्ते) D3 तथा (for तदा) D6 राज्ञि (for राज्ञा) D3 तदा (for अथ) Ñ1 D5 देवता वाक्यमब्रुवन् (for the post half) —(l 26) D1 महाराज, D5 सुत राजन् (for सुता राजन्) —(l 27) Ś1 ज्ञ (for तथा) —(l 28) Ś Ñ1 D13 महावीर (for महावीर्य) Ñ1 D1 सुमित्रानाद —(l 30) D5 पूजयेत D4.8 पूज्य (for संपूज्य). Ñ1 D2.4.8 त तु (for देवा) L (ed) पूजितो त्रिदिवैर् (for the prior half) D6 [अ]थ (for च) Ś D12 [अ]थ (for [उ]त) —(l 31) Ñ1 D2.4.8 ग(D1.4 च)जानि (for अश्वानि) Ś रत्नानि (for दिव्यानि) —(l 32) D3 दिव्य D6 शुभ्र (for राम) D3 रत्न (for दिव्य) D6 वा (for च) —(l 33) D1 विसृष्टस्तु (for विसर्जितस्) D3 तदा (for ततो) D4.8 महात्मा स (for मया सह) —(l 34) Note hiatus between the two halves. Ñ1 D5 अथागच्छत् (for आगच्छत) D1 [अ]योध्यां (for राजा) Ś D12 ह्ययोध्या D4 स राजा (for अयोध्यां) —(l 35) D3 महाबाहो (for महाबाहुर्) Ś D4.8.12 स्वां (for तां) Ś D6.12 च (for ह) —(l 37) Ś1 D4.8.12 तु (for स) D6 सुख (for सुखी) —(l 38) Ś D2.4.12 स्व (for स्व) Ñ1 पुनरागम —(l 39) Ñ1 D1.6 पुत्र (for पुत्र) D3 पुत्र (for पुत्र) Ś D4.12 सर्वः पुत्रगुणैर्युत (for the post. half) —(l 40) D3 तथा (for यथा) D5 दशरथो मम D1.4 मम (for मम) D5 प्रियो भवा (for तथा मम) —(l 41) D3 कुर्वी (for कुर्यां) —(l 42) Ś D4.12 [ऽ]य (for गे) D5 गे काले (by transp) (for काले गे)' Ś

कृतप्रस्तावद्ध भीतो न कृत तस्य यत्प्रियम् ।
करिष्ये ते प्रिय तस्माद्यथा दशरथस्य हि । [45]

13

After 6 15 24 Ś Ñ2 B4 D1-4 (Ś1 D3 4 followed by 294*) 6 8 12 ins after 307*, Ñ1 V1 2 ins l 6-9 followed by l 88-90 of App I (No 14) and Ñ1 ins. l 20-29 and l 34-37 followed by l 4-8 and l 14-17 of App I (No 14) after 6 15 15 after 307*, B2 3 ins l 6-9 followed by l 88-89 of App I (No 14) then ins l 1-2 followed by l 39-87 (B3 l 39-40 and l 65-66) and l 90 of App I (No 14), D5 7 10 11 S (D3 G3 after 301* M1 2 after 302*) ins only l 1-2 after 6 15 21

कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतुर्दश ।
वानरैर्नगसकाशै सेतुकर्मणि निष्ठितै ।
ततो विद्याधरा सर्वे देवा देवर्षयस्तथा ।
यक्षभूतपिशाचाश्च सर्वे चाप्सरसा गणा ।
निरिमिताश्चस्थुराकाशे बध्यमाने महोदधौ । [5]

श्रान्ताश्च तपते सूर्यस्तदा वानरपुगवान् ।
अभ्राणि जज्ञिरे दिव्य पीत्वा सूर्यप्रभामिव ।
प्रववर्ष च पर्जन्यो मारुतश्च शिवो ववौ ।
वृक्षेभ्यश्च तदा पेते कपिभक्ष्य फल बहु ।
ततोऽस्तगत आदित्ये निपेतुर्वानरर्षभा । [10]
आरक्षास्तु समास्थाय सर्वे ते सवतो दिशम् ।
सुषुपु सुमहावीर्या ससुग्रीवविभीषणा ।
कथ द्रश्येत सा लङ्का कथ बध्येत सागर ।
एव समुत्सुका भूत्वा शेरते वानरर्षभा ।
उत्साहयुक्ता हरय कौतूहलसमन्विता । [15]
रात्रिशेष तदरयुम निन्यु कृच्छ्राद्दिवोयता ।
तत प्रभातसमये कृत्वा पौर्वाह्णिकीं क्रियाम् ।
परस्पर समुत्साह्य प्रस्थिता सर्वतो दिशम् ।
तत शृङ्गाणि जगृहु पर्वतानां प्लवगमा ।
विचित्रपुष्पा गिरयो धातुचित्रशिलास्तथा । [20]
शोभन्ते हरिशार्दूलैस्तता सेतुबन्धने ।
तानि कोटिसहस्राणि वानराणा महात्मनाम् ।
चिक्षिपुर्विविध द्रव्य समुद्रे सेतुबन्धने ।

D12 मे (for ऽप) D2 विदितस्य (for भ्रीडितस्य) D4 भ्रीडितस्य D8 मे पीडितस्य (for ऽप भ्रीडितस्य) —(l 44) Ś1 भीमो Ś2 D14 भीम D6 क्रीतो (for भीतो) D9 यस्य (for तस्य) D9 तद (for यद्) —(l 45) Ś D4,12 तव (for ते) and तस्य (for तस्माद्)

13

—V1 2 om l 1-5 M1 om l 1 —After l 1 D1 ins

1* द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशति ।
तृतीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशति ।
चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरिति श्रुतम् ।
पञ्चमेन त्रयोविंशद्योजनानां सागरे तत ।
[cf v l l 1 3 5 7 of 303*]

—(l 2) B4 नाल (for नग) Ś D4 12 निश्चितै, B2 3 (अ)भिश्चितै, D1 3 निश्चितै (for निष्ठितै) B4 सेतुकर्मणि निश्चितै (for the post half) D5-7 10 11 S प्रहृष्टैश्च (G2 3 °हृष्ट; M1 2 °भि°) सेकाशैरत्वरमाणै प्लवगमै —B2 3 om l 3-5 —(l 3) D1 देव (for देवा) B4 महर्षयश्च (for देवर्षय) —(l 4) B4 यक्षभूता, D1 यक्षभूता (for यक्षभूत) —(l 6) Ś D4,12 भ्रान्तान् (for श्रान्तान्) D1 4 पश्यते (meta) (for तपते) Ś Ñ2 D1 4 12 कपीनाश्चित्रि वानरान् (for the post half) V1 2 B2 3 श्रान्तांस्तु न तथे (V1 मारुत) स्म (V2 with hiatus आनपे द्रू) वै कपिश्रेष्ठानरातिरि (B2 3 °नरि) —(l 7) V1 °षु (for °भ्य) V1 2 B2 3 दर्शिता रवे सभो, D1 संताप हरिषु प्रभो (for the post half) —(l 8) D1 प्रावर्ष (for प्रववर्ष) D2 शिरे (for शिवो) Ñ2 मारुताश्च (..श बहु; B4 मारुत शीतल ववौ (for the post half) —D1 om l 9-11 —(l 9) V2 D1 तथा (for तदा) B4 D11 कपिभक्ष्य; D1-3 कपिभक्ष्य (D4 °क्ष्य) Ñ2 तरा (for फल) Ś1 D2 12 पर्ण, D1 गुरु (for बहु) Ś2 पर्ण फल V1 2 B1,2 कपिमक्षोपम मधु (for the post half) —V1 2 B2 3 om l 10-23 —D12 om (hapl) l 11-14 —(l 11) B4 D2 4 तत (D1 सुता, D3 सुर्दे) स्थाप्य (for समास्थाय) D4 ते च संप्राप्य D1 सर्वेष (for सर्वे ते) B4 D2 4 दिश (for दिशम्) —(l 12) D2 4 ते महावीर्या, D4 स महावीर्य (for सुमहावीर्या) B4 D1 ससुग्रीवा सलक्ष्मणा, D4 सुग्रीवश्च विभीषण (for the post half) —(l 13) D1 2 कदा (for कथ) D4 मध्येत (for बध्येत) —(l 14) D1 एव समुत्सुकीभूता, D3 एव समुत्सुकानास्ते (for the prior half) Ś1 सर्वे ते, D4 सेतवे (for शेरते) —(l 16) D1 (उ)षता, L (ed) (उ)दिता (for (उ)यता) D2 निन्यु कृच्छ्रेण चोत्सवा (for the post half) —After l 16, D1 reads an addl colophon [युद्धकाण्डे सेतुबन्धे प्रथमदिवस] —(l 17) D2 4 पू(D4 पौ)र्वाह्णिकी (for पौर्वाह्णिकीं) D2 कृत्वा पौर्वाह्णिकी क्रिया (for the post half) —(l 18) B4 D2 समाश्वास्य (for समुत्साह्य) D2 दिशु (for दिशम्) —Ś D3 4 12 ins l 20-29 l 34-37 after 298*, while Ñ1 D6 ins l 20-29 l 34-37 after 6 15 15 (D5 after 15 [?]), Ś2 D4 11 repeating l 20-21 and D4,4 repeating l 20-23 in their proper place —(l 20) D3 (first time) विशाश्च (for गिरयो) Ñ2 B4 D1 4 शिलाग्र (for शिलास्तथा) D3 (second time) 4 6 तत्र (for तथा) Ñ1 विचित्रा गिरयो धातुविचित्राश्चालतास्तथा. —(l 21) Ś D4 10 (Ś1 D4,11 first time) शुभ्यन्ते (for शोभन्ते) Ś Ñ1 D4,11 13 (Ś2 D11 both times D2 4 first time) उद्ते, Ñ2 B4 D2 भाग(B4 °शा)ता (for उद्यता) —D4 14 om l 22-23 —(l 22) Ś D4 कपिनाम् (for तानि) D3 (first time) 4(second time) 6 योधि —(l 23) Ñ1

नालिकेरालै समन्दारैस्तथा वेत्रलतामयै ।
सेतु बबन्धु शैलैश्च वृक्षैश्च सुमहाबल । [25]
नवमेघनिकाशैश्च नगै परमपुष्पितै ।
तै समूलै सपत्रैश्च नल सेतु निबद्धवान् ।
वलिभिर्वानरैर्वेगाद्बाहुभिस्तीरजा द्रुमा ।
ताडिता पातनाश्चत्र समुद्र सहिता पता ।
प्रियकामस्तु रामस्य सुग्रीव सप्लवगव । [30]
बद्ध समारभत्सेतु स्वय नदनदीपतौ ।
वेगमारोप्यतो काले महाबलमिव वायुना ।
स्वय वानरराजेन गिरिशृङ्गमुपाहृतम ।
सुग्रीवश्चापि शृङ्गाणि गिरीणा शिखराणि च ।
आरुह्य रुष्ट सतत चिक्षेप लवणाम्भसि । [35]
दर्दुरस्याहर धीमान्शृङ्गमारुह्य पाणिना ।
लवणाम्भसि चिक्षेप सविद्युतमिवाम्बुदम् ।

अर्धयोजनविस्तीर्णं विन्ध्यस्य शिखरं महत् ।
सुषेण पाणिना गृह्य पातयामास सागरे ।

14

After 294*, Ś Ñ2 B4 D2 4 8 9 12 ins Ñ1 V
B2 3 ins l 4–5 (Ñ1 V1 l 4–8) and l 14–17 af
l 37 and l 88 90 (B2 3 l 88–89) after l 9 of Ap
I (No 13) B2 3 ins l 39–87 (B2 l 39 40 a
l 65–66) and l 90 after l 2 of App I (No 13
D1 cont after App I (No 13)

नीलेन मलयस्याथ शृङ्ग द्रुमलताकुलम् ।
दोर्भ्यामुत्पाट्य तरसा क्षिप्त लवणसागरे ।
शब्दश्च सुमहाञ्जातो विद्युताम्बरे यथा ।
सश्रृङ्ग चन्दनवन सर्वत पुष्पित महत् ।

विविधद् (for विविध) Ñ2 B4 D2 सेतुबन्ध (for सेतुबन्धने) —V1 2 B2 3 read l 24–29 after 615 (—l 24) Ś2 D1 2 सालैश्च, N2 B4 D1–8 9 12 ताल- (for शालैश्च) Ñ1 V1 तालैश्च Ñ2 B4 D2 च हिंतालैश्च D2 3 8 समन्दारैश्च (for समन्दारैस्) V1 2 B2 3 कुलै शूलश्च V1 2 सताल सैतालैस्तु (for the prior half) V2 सह (for तथा) D2 चित्र (for वेत्र) Ñ1 (as च त्र), L (ed) शत (for चयै) V1 नौरेणि (for लताचयै) —Ś1 om l 25 —(l 25) V1 2 B2 3 कीर्णै (V2 °र्णै)श्च (for शैलैश्च) L (ed) सुमहाबलै (for सुमहाबल) V1 2 B2 3 वृक्षैश्च च महाबला D2 वृक्षैश्च महाबल (for the post half) —(l 26) Ñ1 नाग, Ñ2 B4 D2 3 न (D2 ना) गैर्, V1 2 च च (for नगै) V2 तु (for च) —D2 om from the post half of l 26 up to the prior half of l 29 while Ñ1 om (hapl ?) from the post half of l 26 up to the prior half of l 27 Ś2 B2 नागै (for नगै) B4 च वरि (for परम) V1 पुष्पितै (for पुष्पितै) —(l 27) D2 सपुष्पै (for समूलै) B2 3 सपत्रै समूलैश्च (by transp) B4 D2 समूलै सपत्रैश्च (for the prior half) Ñ2 B4 नलसेतु Ñ1 V1 2 B2 3 बबन्ध वै, Ñ2 B4 प्रबबन्ध, D2 3 बबन्धतु, L (ed) बबन्ध ह (for निबद्धवान्) —After l 27 V1 2 B2 3 ins

2* अन्ये स्वयमुत्पाटय गिरीणां शिखराणि च ।
सागरस्य जले चक्रु सेतु शतसहस्रश ।
ते द्रुमै पुष्पितैश्चैव लताभिश्च वान ।
मेघाभै पर्वताग्रैश्च चक्रु सेतु महोदधौ ।

[(l 1) V1 B2 तु समुद्र (for सागरस्य) —(l 2) V1 सेतु चक्रु (by transp) —(l 4) V2 पर्वताभैश्च (for पर्वताग्रैश्च)]

—(l 28) V1 2 B2 3 वेगिभिर् (for वानरैर्) Ś D2 4 12 वीरैर् (for वेगाद्) N1 वङ्किमिश्, V1 2 B2 3 कपिभिस्, D2 बाहुभिस्तु (for बाहुभिस्) —(l 29) V1 2 B2 3 कपिता B2 हरि वै (for ता वेगा) Ś2 पातिताश्; N V1 2 B2 3 पतितास्। (for पातिताश्) —V1 2 B2 3 om l 30–33 —(l 30) D2 (for तु) —(l 31) Ñ2 B4 D2 आरभत्, D2 3 8 समारब्ध (for समारभत्) —(l 32) N2 B4 D2 वेगसार, D2 वेगं (for वेगसार) —V1 2 B2 3 ins. l 34–37 after l 8 of 298* —(l 34) Ñ2 B2 D2 3 ततोऽपि Ñ2 B4 D2 3 8 शृ (for चापि) B2 तरूणां (for गिरीणां) V1 2 B2 3 मेघसन्निभ —(l 35) V1 2 B2 3 चिक्षेप (for सततश्) L (ed) आरुह्य शतशो वृक्षैश्च (for the prior half) V1 2 B2 3 शतशो सहस्रश (for the post half) —(l 36) D2 दर्दुर (corrupt) (for दर्दुरस्य) D2 शृङ्ग (for धीमान्) and वेग (for शृङ्गम्) V1 2 B2 3 शृङ्ग धीमान् (by transp) —(l 37) Ñ1 विद्युतम् (for सविद्युतम्) Ñ2 B4 D2 सविद्युदिव तोयदं, D2 सविद्युदिवाम्बुदं (for the post half) —After l 37, Ś V1 2 B2 3 D2–4 12 cont l 4–8 (Ś1 om l 8, V1 B2 3 cont l 4–5) and l 14–17 (Ś1 l 15–17 only) of App I (No 14), Ś D2–4 12 repeating l 4–5 and l 14–15 (Ś1 D2 l 15, D1 l 14 only) in their proper place. —N1 V1 2 B2 3 om l 38–39 —D2 om l 39 —(l 39) D1 कृत्वा (for गृह्य) Ś D2 3 शतशमात्र पातिता गृह्य (by transp)
—Thereafter D1 cont App I (No 14).

14

D1 om l 1 2 —(l 1) Ś2 नलेन (for नीलेन) D2 [अ]द्रे (for [अ]थ) D2–4 8 लता (D2 समा)कुल (for लताकुलम्). —(l 3) Ñ2 B4 D2 तु (Ñ2 तु) शब्द (for शब्दश्च) L (ed) जज्ञे (for जातो) Ñ2 B4 D2 बलाहक, D2 मेघानाम् (for विद्युताम्) —Ś D2–4 12 cont l 4–8 (Ś1 om l 8) and l 14 17 (Ś1 l 15–17 only) after l 37 of App I (No 13) repeating l 4–5 and l 14–15 (Ś1 D2 l 15 D1 l 14 only) here —(l 4) D2 (second time) पवत (for चन्दन) Ś D2 4 12 (all first time) सश्रृङ्ग (D2 °ङ्गम)वन V1 2 B2 3 सचन्दनवन शृङ्ग (for the

आजह्रतु श्रीमान्मैन्दश्च द्विविदश्च ह । [5]
हनूमता च वीरेण सत्कृत सेतुकर्मणि ।
सप्तयोजनविस्तीर्णं पर्वत प्राप्य पाणिना ।
लवणाम्भसि चिक्षेप मध्ये कपिवृषस्तथा ।
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
पर्वते शिखराण्यूह्य महेन्द्रादागता द्रुतम् । [10]
चिक्षिपु सहसा सर्वे पर्वतान्पर्वतोपमा ।
पर्वतास्तु सुसमुक्ता पतन्त सागराम्भसि ।
क्षोभ चक्रु समुद्रस्य क्षीरोदस्येव मन्थने ।
गिरीणा भिद्यमानाना सागरे सेतुकर्मणि ।
भुवि दिव्यन्तरिक्षे च शुश्रुवे निनदो महान् । [15]
तेन वित्रासिता सर्वे मृगपक्षिगणा वने ।
नाशकुवन्पतितु शरीरेष्वेव शेरते ।
आश्चर्यमित्यभाषन्त मुनयो दिवि सस्थिता ।
पुष्पवर्षाणि मुमुचु सगन्धर्वमहोरगा ।
साधु साध्विति चाभाष्य वानरान्प्रशशसिरे । [20]
देवदुन्दुभयो नेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणा ।
तुम्बुरुप्रमुखाश्चैव गन्धर्वा गीतकोविदा ।
दिव्यगानेषु गायन्ति तत्कीर्त्यसमन्वितम् ।
दिवि तेषा निनादस्तु वानराणा च निस्वने ।
पर्वताना च सघर्षाच्छब्द समभवत्तदा । [25]
सुविपुलाभ्यागमे मेघाना गर्जतामिव ।
सत्त्वाना च महानादै स्वनिता गिरिकन्दरा ।
तत्र शब्देन महता नान्यच्छ्रूयेत किंचन ।
द्वितीयेऽहनि तस्मिस्तु मध्य प्राप्ते दिवाकरे ।
श्रान्तास्तु वानरा सर्वे वृक्षमूलानि भेजिरे । [30]
फलानि भक्षयित्वा च पीत्वा च विविध जलम् ।
विश्रान्ताश्च वितृष्णाश्च पुन सर्वं प्रचक्रिरे ।
वृक्षान्केचित्समाजह्रु शिला केचित्समाहरन् ।
पर्वताना तथा सानूस्तृणकाष्ठ तथापरे ।
क्षिपन्ति सहसा हृष्टा वानरा लवणाम्भसि । [35]
क्षिप्त क्षिप्त नल सर्वं समीभूत करोति स ।
आगतैर्गच्छमानैश्च नर्दमानैश्च वानरै ।
पतद्भि क्षिप्यमाणैश्च सकुल सर्वतोऽभवत् ।
दिवसेन द्वितीयेन षड्विंशद्योजनानि तु ।

prior half) V1 D5 (first time) पर्वत (for सर्वत) —(l 5) B3 D5 आरुह्य Ś (both times) N1 V1 D4.11 (D4.11 first time) जह्रु, B2.3 प्रहृत्य, D5 (second time) जह्रु (for [आ]जह्रतु) V1.3 B2.3 श्रीम (for श्रीमान्) D1 भाग्यवान्वान श्रीमान् (for the prior half) Ś1 (first time) D12 (second time) च (for ह) D5 (second time) तथा V1.3 B2.3 D5 (first time) मैन्दो द्विविद एव च (for the post half) —(l 6) V1 illeg for च वीरेण D1 तद् (for सत्) V1 कृते वै, D5 सकृते (for सत्कृत) D5 कर्मणा N1 B4 D3 transp सत्कृत and सेतुकर्मणि —(l 7) D5 सप्तयोजनमास्तीर्ण (for the prior half) V1 गृह्य (for प्राप्य) —(l 8) Ś1 N1 D1.11.12 तत्र (for तथा) —N3 om l 10 —(l 10) D1.2 खगाण्याराय सर्वे (D5 पर्वते)वे (for the prior half) —(l 11) B1 वानरा वृक्षपाणिन (for the post half) —(l 12) D1 च (for तु) B4 D4.5.6 सुसंयुक्ता, D1.2.3 सत युक्ता (D5 युक्ता), L (ed) सुसंकुक्ता (for सुसमुक्ता) D5 पतिता (for पतन्त) Ś N3 D12 लवणाम्भसि —(l 13) Ś D2.4.12 सागरस्य (for क्षीरोदस्य) D12 पर्वणि —(l 14) V1.3 B2.3 वानर (for शैल) —(l 15) V1 चैव (for दिवि) Ś1 V1 D12 (Ś1 D12 second time) दिवि भुवि (by transp) Ś2 (second time) गिरि भूमि, V3 भुवि चैव (for भुवि दिवि) N1 V1 B1.2 [अ]न्तरिक्षे Ś D2.4.5.12 (Ś D2.12 both times) शुश्रुवे, D1 शुश्राव (for शुश्रुवे) —(l 16) N1 विद्राविता (for वित्रासिता) —(l 17) D1 महान्तत् Ś1 तत्पतितु N1 मि पतितु L (ed) प्रतिपत्तु (for अशकुवन्पतितु) D5 नाशक्नुवन् पतितु (for the prior half) Ś D2.12 [अ]पि (for [इ]व) D5 शरीरे V1.2 B2.3 अहकम्(V2 न शक)वन पतितु शरीरे प्रपेदिरे (B2.3 °पु स्व, °दिरे B3.4 °त) —After l 17 Ś D4.5.12 ins l 9-10 of 293*, while V1 ins.

1* ***भवन केचिद्गिरितरा भयमोहिता ।
********कानननाभवत्तदा ।

—D1 om from l 18 up to पुष्पवर्षाणि in l 19 —(l 20) L (ed) भाषतो (for चाभाष्य) Ś2 वानरैस्ता (for वानराम्) D1.5.6 च प्र(D1 श)शसिरे —(l 21) D1 दिवि (for देव) —(l 22) N2 B1 D1.3 तुम्बुर (for तुम्बुरु) N1 B4 D6 गान (for गीत) —(l 23) Ś D1.12 दिव्या गानेषु D1.5.6 दिव्यगाने(D6 °गाने)षु D5 दिव्य गणेषु D5 दिव्यगानेन —(l 24) Ś D1.5 निस्वन —(l 25) B1 D2.3.5 संघर्षान्(D3 °र्ष) (for संघर्षात्) D5 शुभमहान् (for सम भवत्) Ś D12 महान् (for तदा) —Ś1 om l 26–27 D5 om from l 26 up to the prior half of l 27. —(l 26) D1.3.5 स्वनिकाले(D5 °काले) (for °भ्यागमे) D6 इव गर्जता (by transp) —(l. 27) L (ed) स्वनिता D5 स्वनिता वानरा गिरा (for the post half) —(l 28) B4 रौद्र (for तेन) D5 [अ]न्यो (for [अ]न्यत्) D5 कर्णेन (for श्रूयेत) D5 निस्वन N1 B4 D1.2 नान्येषूयत नि स्वन (N2 नि स्वना, D3 रोम्णी समपूरिता, L (ed) नान्यश्रूयत कश्चन (for the post half) —(l 29) N2 B4 D5 मध्ये (for मध्य) —B4 om (hapl ?) l 30–34 —D1 om l 31–35 —(l 31) D5 ते D5 तु, L (ed) [अ]थ (for first च) D5 om (hapl) पीत्वा च D5 तु (for second च) D1 मधुर मधु —(l 32) N1 D3 [च]न तु(D5 तु)ष्ट (for वितृष्णाश्च) D5 प्रचक्रिरे L (ed) प्रचेतिरे —Ś D12 om l 33–35 —(l 33) D5 समाजह्रु (for समाजह्रु) —(l 34) N1 D5 सार्धं (for सानूस्) D1 काष्ठान् D1 परे तथा, D5 (in up to l 36) अपरे D5 वृक्षाश्च तथापरे (for the post half) —(l 35) N2 D1 हृष्टा (for हृष्टा) —(l 36) Ś1 D12 मर्दं (for सर्वं) N1 B4 D5 समीभूत L (ed) त (for स) —(l 38) D1 पतत (for पतद्भि) D1 सकल संकुल (for

बद्धानि वानरैस्तैस्तु समुद्रे सेतुकर्मणि । [40]
पश्चिमायां तु सन्ध्यायां यथा स्थानानि भेजिरे ।
कर्माणि कथयन्तस्ते स्थानि स्थानि प्लवंगमाः ।
रामाय कथयन्ति स्म पश्य सेतुं महोदधौ ।
रामपादावुपस्पृश्य सुग्रीवस्य च वानराः ।
शिश्यिरे यत्र तत्रैव केचिज्जाग्रति हर्षिताः । [45]
समुद्रसुकाना ह्येषां तु गता सा शर्वरी सुखम् ।

Colophon

प्रभातायां तु शर्वर्यामुदिते च दिवाकरे ।
वानराणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
तथैवर्क्षसहस्राणि गोलाङ्गूलायुतानि च ।
बबन्धुः सागरे सेतुं राघवप्रियकाम्यया । [50]
अद्य पूर्वमद्य पूर्वमिति शैलान्प्रचिक्षिपुः ।
क्षिप्ता पर्वतवृष्टिः सा चालयामास सागरम् ।
क्षुभिते सागरे तस्मिन्क्षुब्धाः सागरवासिनः ।
नागाश्च वानराश्चैव किमेतदिति मेनिरे ।
प्रलयः किं नु सम्प्राप्त उताहोऽमृतमन्थनम् ।
सेतुकर्म समारब्धं रामेण विदितात्मना ।
ज्ञात्वैव तत्त्वतस्ते तु निरुद्विग्नास्तत स्थिताः ।
वानरा रभसेनैव बबन्धुः सागरं तदा ।
अन्ये च सूत्रं गृह्णन्ति दर्वीं सञ्चारयन्त्यपि ।
समश्च क्रियतामेष मध्येन बभाषिरे ।
अन्ये क्षिपन्ति द्रुपशाखापादपानपरे पुनः ।
विश्राम्यन्त्यपरे क्रान्त्वा कपिचिद्भा सिषेविरे ।
आस्फोटयन्वल्गन्तश्च चक्रुः किलकिलामपि ।
वृक्षाद्वृक्षं पतन्त्यन्ये पर्वतात्पर्वतं तथा ।
दिवसेन तृतीयेन पञ्चाशद्योजनानि च ।
बद्धानि कपिभिर्वीरैः शेषं तु दशयोजनम् ।
स्वस्त्यय बध्यतां सेतुरिति कृत्वा प्लवंगमाः ।
धृतिमन्तः प्रसुप्तास्ते कृतकर्माण एव च ।
प्रभातायां निशायां तु राममूचुर्वनौकसः ।
अद्य राम महाबाहो सेतुर्निष्ठां गमिष्यति ।
अद्य द्रक्ष्यसि तां लङ्कां पुरीं रावणपालिताम् ।

संकुल स्वनौ) —D1 om l 39 —(l 39) D6 om (hapl) द्वितीयेन Ś1 N1 B2–4 D6 च (for तु) —B1 om (hapl sec var) ll 40–49 —(l 40) B1 च (for तु) D1 चतुर्दिक्षत्रै (for वानरैस्तैस्तु) —(l 41) N1 B4 तथा (for यथा) —(l 42) D4 om (hapl) स्थानि —(l 43) D1 कथयतश्च (for कथयन्ति स्म) B4 नत- (for पश्य) —(l 44) D1–4 12 पादस्तुप D6 पादौचुम्ब (for पादाउप) D6 तु (for च) —(l 46) D1 केचचित् (for तेषां तु)

Colophon —*Kaṇḍa name* Ś1 Ñ1 B1 D1 2 4 6 12 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś D6 4 12 सेतुकर्मणि Ñ1 B4 D6 8 9 सेतुकर्म D1 द्वितीयदिवसे सेतुबन्धन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 B4 D1 2 4 8 12 om Ś1 101 N1 D6 103 D1 107 L (ed) 97 —After colophon D1 concludes with राम

—(l 47) Ś D12 च (for तु) Ñ1 B4 D6 8 उद्गच्छति (for उदिते च) D1 रविमंडले D4 समुद्गच्छति भास्करे (for the post half) —(l 48) D8 transp the post half of l 48 and the post half of l 49 B4 (with hiatus) अयुतानि (for प्रयुतानि) —B1 om (hapl) l 49 —(l 49) L (ed) शतानि (for [अ]युतानि) —(l 50) Ś N1 D4 6 12 प्रीति (for प्रिय) —(l 51) B1 विचिक्षिपु —(l 52) B1 D6 च (for सा) D1 छादयामास (for चालयामास) D6 (with hiatus) अवर (for सागरम्) —(l 53) D6 क्षुभितं (hypm) (for क्षुब्धा) Ś D4 12 भूमय (for वासिन) —(l 54) D1 तत्र (for चैव) —(l 55) D1 8 8 किं तु D6 किमु (for किं नु) B1 प्र लोचम् (for संप्राप्त) —(l 56) D1 तथारब्ध (for समारब्ध) [D1 विदित (for विदित) —(l 57) Ś1 वै D1 3 4 8 [स]व (for [स]व) Ś D4 12 विस्मिता सर्वे (for तत्त्वतस्ते तु) Ś D1 12 निरुद्धो(D1 °द्वे)ग्नास (for निरुद्विग्नास) D1 तथा D8 अत्र (for तत) Ś1 तत्र (for स्थिता) —(l 58) B4 तथा D4 रता (for तदा) —(l 59) Ś D4 12 सूत्र प्र (for च सूत्र) D4 … (for गृह्णन्ति) Ś D2 4 12 संचा(D1 °चा)रयति (for सञ्चारयन्ति) B1 सूत्र गृहीत्वा तत्रैव प्रहृष्टा सञ्चरन्त्यपि —(l 60) B1 अथ (for … एष) B1 नलस्तु क्षपातिना (corrupt) (for the post half) —B1 D1 om (hapl ?) ll 61–62 —(l 61) D1 … चलान् (for द्रुपशाखान्) Ś D12 आक्षिपन्नचलान्केचित् D1 अन्ये क्षिपन्नचलान् D4 आक्षिपति चाचलान् (subm) (for the prior half) B4 चापरे Ś D12 द्रुमं B1 तथा (for पुन) —(l 62) Ś Ñ1 D4 12 श्रान्ता (for क्रान्त्वा) B1 विश्रामं … प्राप्ता (for the prior half) D1–4 नि(D8 वि)षे… (for सिषेविरे) —(l 63) Ś1 D2 4 12 प्र(D1 व)ल्गु (for वल्गन्तश्च) B4 D1 आस्फोटयन्त सरलान्(D1 … [hypm]) B4 D1 8 8 आस्फोटयन्तो … (D4 रण)ता (for the prior half) —(l 64) B1 यान्ति (for पतन्ति) D1 तदा (for तथा) —(l 65) B1 D1 द्वितीयेन (for तृतीयेन) B1 D1 षड्विंशत् L (ed) चत्वारिंशत् (hypm) (for पञ्चाशद्) Ñ1 D1 2 8 9 तु (for च) —(l 67) N1 B4 D1 … B1 स्वस्ति च, D1 … D1 सागरे (for स्वस्त्यय) N1 B2 D2 8 8 9 बध्यतां Ś D12 भवेत् B1 [उ]त्क्रान्त्वा (for कृत्वा) —After l 67 B1 ins

2* अपराह्ने धृतिं कृत्वा उत्क्रम्य पुरान्यपि (sic) ।
पीत्वा च विविधं वारि यथाभिलषितं स्वरम् ।

—(l 68) D1 धृतिं कृत्वा (for धृतिमन्त) B1 तत्र प्रमदारे सम (for the prior half) D1 कर्मणि (for कर्माण) D1 दे (for च) —(l 69) Ś B1 D12 तु(B1 च) शर्वर्यां D1 रजन्यां तु (for निशायां तु) —(l 70) B1 द्रक्ष्य D1 पश्य D1 यास्य (for अद्य) Ś1 यदैव (for अद्य राम) D1 सेतुनिर्बन्धनेन … (for the post half) —(l 71) D1 यदि (for अद्य)

एवमुक्त्वा ततो राम वानरास्ते महाबला ।
एकोत्पातेन स सर्वे समुत्पेतुर्वलीमुखा ।
प्रगृह्यैव वृक्षास्ते शिला केचित्प्लवगमा ।
शैलशृङ्गाणि चाप्यन्ये तृणकाष्ठान्यथापरे । [75]
अन्ये च वारयन्ति स्म बहुना किं प्रयोजनम् ।
अन्योन्यस्य च हेलासि वर्धयन्त प्लवगमा ।
आकाश शङ्खसकाश छादयन्तो घना इव ।
नर्दमाना महानाद प्रावृट्काल इवाम्बुदा ।
आकाश समदृश्यन्त पक्षवन्त इवाचला । [80]
पर्वतानः ततो वृष्टिश्छादयन्तो नभस्तलम् ।
सागरोपरि मुक्ता सा शेप सञ्चान विच्छिता ।
दशयोजनमात्र तु सर्वं बद्धमशेषत ।
बद्धो बद्धेति वदता सिद्धानामम्बरे स्वन ।
वानराणा च हृष्टाना सहसा सबभूव स । [85]
दशयोजनविस्तारमायत शतयोजनम् ।
नलश्चक्र महासेतु मध्ये नदनदीपते ।
समुद्रवरदानाच्च सविधानाच्च कर्मण ।
सेतु स्वल्पेन कालेन सिद्धा मासोऽभवत्तदा ।
वेलामूलाप्रवृत्त स लङ्कामूले प्रतिष्ठित । [90]

15

After 6 15 Ś N V1 B2-4 D6-1 8 10 12 ins

ततो महात्मा कृतसेतुमीश्वर
प्रतीतरूप विजयाभिनन्दिनम् ।
पुन समुद्रोऽभिजगाम राघव
प्रभावमस्मै वरदोऽभिदर्शयन् ।
समागत लक्ष्मणजानकाधिपौ [5]
विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्बवान् ।
मुदा प्रतीता हरयो वरप्रद
प्रणम्य राम सगरस्य चात्मजम् ।
स दिव्यरूपाभरणो महाद्युति
निशम्य राम मुनिवेषधारिणम् । [10]

B3 इन्द्राणि B4 सीता (for लङ्का) D3 लङ्का ता (by transp) D4 अथ लङ्का ता सीता (for the prior half) D4 लङ्का (for पुरी) Ś1 लङ्कापुरी (for लङ्का पुरी) D1 राक्षस (for रावण) —(l 72) B1 तत्र (for ततो) —D1 om l 73 —(l 73) B1 त (for ते) L (cd) प्लवगमा (for वलीमुखा) —(l 74) Ś1 Ñ2 तैश्च (for चैव) B3 पादपान्कचित्, D1 चैव ते शैलान् (for चैव वृक्षास्ते) Ś1 D2 4 12 शैलान् (for शिला) Ś1 वृक्षादी ** (for वृक्षास्ते शिला) B4 काश्चित् (for केचित्) —B1 D2 om (hapl) l 75 77 Ś1 om l 75–76 —(l 75) Ñ2 भूरा (for तृण) D1 2 8 L (ed) तृण (L (ed) °ण) काष्ठम् Ś1 D12 च (for [अ]थ) —After l 76 D6 ins

3* अनेन गिरिजालेन बध्यन्ते दशयोजनम् ।

—(l 77) Ś1 om (subm) L (ed) तु (for च) D1 अन्ये ये ते तु (for अन्योन्यस्य च) D3 वर्धयन (for वर्धयन्त) L (ed) पादपा (for प्लवगमा) —After l 77, D11 erroneously repeats the prior half of l 75 —(l 78) B1 छादयामासुर्, L (ed) छाद्यमानास्ते (for शङ्खसकाश) D3 छादमाना L (ed) वर्षाकाले (for छादयन्तो) Ś1 प्लवगमा (for घना इव) B1 घना इव चाबरे (subm) (for the post half) —(l 79) B1 D1 2 महानादान् Ś D11 नर्दयन्तो महानादान् (for the prior half) —Ś1 om l 80–81 —(l 80) B3 गृहीतपर्वताः पादपे (for the prior half) —(l 81) Ñ1 नभस्तल, —(l 82) B3 शिला (for मुक्ता) —Ñ2 illeg for the post half Ś2 विच्छिन, B2 4 D2 विच्छिन्ना (for विच्छिता) —B2 om (hapl) l 83–85 —(l 83) Ś1 विस्तार, Ś2 मात्रे तु (for -मात्र तु). B1 सेतुर्बद्धो विशेषत (for the post half) —(l 84) Ñ2 D1 2 बद्धो बद्ध इति घोषे (for the prior half) Ś2 सुरगणम् (for सिद्धानाम्) D2 भूयते (for अम्बरे) B2 सिद्धानां परतां वानर बद्धो बद्ध इति स्वन —(l 85) Ñ1 om (subm), B1 D2 4 स (for च) D2 ह (for स) —Ñ2 illeg for l 86 —(l 86) l 86–87 = 6 15 20 B3 विस्तीर्णम् (for विस्तारम्) D3 transp आयत and शतयोजनम् —Ñ2 om l 87 —(l 87) D3 पतौ (for पते) —(l 88) V1 2 B2 3 कर्मणा (for कर्मण) D3 विधातृविश्वकर्मण (for the post half) —(l 89) V2 तेषां, D3 द्विष्या (for सिद्धा) —Ñ2 om l 90 —(l 90) V1 कूले सेतु Ñ1 V2 समुद्रस्य, B2 4 D2 8 प्रवृत्त (B1 °त्ति)श्च D3 प्रवृत्ते, L (ed) प्रवृत्त सेतु (for प्रवृत्त स) V1 illeg B2 कूले तूधर आरब्धो, D4 महार्णवस्तत्रभिन्नो (for the prior half) Ñ1 om, B3 कूले (for मूले) —After l 90 Ñ1 V1 2 B2 ins

4* सागरस्येव सीम तामिवारब्धो व्यदृश्यत ।

[Ñ1 प्रकाशते, B2 व्यदृश्यते (for व्यदृश्यत)]

15

Ś2 begins with ॐ, D1 with श्रीगणेशाय नम । नम परस्मै परमात्मने पुराणपुरुषोत्तमाय नम । नमो हरहरिहिरण्यगर्भेभ्यो नमो व्यासवाल्मीकिशुकपराशरप्रमुखचरणकमलेभ्य सरस्वत्यै । and then ins जयति भृगुवरतिलक etc —(l 2) V1 प्रतीपरूप D6 विजयाय (for विजयाभि) Ś1 D4 -नन्दन Ñ D1 3 -नन्दित —(l 3) Ś Ñ1 निजगाम B2 3 D6 8 (ऽ)पि जगाम B4 [ऽ]जिगाम —(l 4) B4 D6 प्रभावमस्यैव तदा (for प्रभावमस्मै वरदो) B2-4 विवर्धयन् —V1 reads l 5–8 after l 40 —(l 5) Ñ B4 D1-3 8 समागतौ, V1 तथागतौ D6 तु स्वागत (for समागत) B2 पीडय च (for लक्ष्मण-) —(l 6) Ś1 B3 om च D1 3 तु (for first च) Ś B2 4 D1 12 शीघ्रवान् —(l 7) Ñ V1 B4 D1 मुदा (for मुदा) B1 8 कुशलैः (for प्रतीता) —(l 8) Ś D12 प्रणेमिरे त, D1 2 प्रणेमु राम B2 3 D6 8 प्राप्य रामा भिमुखाय (D6 °ख च) भिरे —(l 9) D1 -भास्य- (for -रूप-) B1 [आ]भरणो, D2 3 [आ]भरण Ś2 D4 12 महाद्युति,

शिरस्युपाघ्राय जयाय पुत्रव-
　　त्समीक्ष्यमाणोऽनुशशास सागरः ।
न वस्य युद्धे मुनिवेष इष्यते
　　विभज्य कर्माणि चरन्ति पार्थिवाः ।
स राम राजाभरणैरलंकृतो　　[15]
　　जयाय गच्छेति जगाद सत्वरः ।
तथेति चोक्त्वा वचनं महोदधे-
　　र्विसृज्य चीराणि जटा शिरस्य च ।
शुभानि राजाभरणानि चाददे
　　समुद्रदाय कवचायुधानि च ।　　[20]
तथैव तेपे पुनरप्यर्तिक्रमं
　　मनोयचकायसमाधिजं तपः ।
पिता यथैनं नियुयोज कृच्छ्रे
　　स चापि रामो ददृशे महीं गतः ।
स लक्ष्मणस्यापि तथा यथ त्मन-　　[25]
　　श्चकार वर्मायुधभूषणक्रियाम् ।
तयोर्द्युतिः संददृशे नराश्वयोः
　　समेत्य चन्द्रोष्णमरीचिशालिव ।

ततस्तु रामे तपसा प्रदीप्ते
　　वरैश्च राजाभरणैरलंकृतम् ।
अनुग्रहायाभिनिनाय सागरः
　　सुदुष्प्रवेशं वरुणस्य चालयम् ।
स देवराजं वरुणो वरप्रदं
　　ज्वलन्तमुद्दया समुदीर्णरूपया ।
प्रतीतमासीनमुपेत्य राघव-
　　स्त्वा मवन्दे शरणं जगाम च ।
अथाम्युवाचाभिमतावुपि श्रुतं
　　नराधिपायास्त्रुशतिः प्रसन्नवाक् ।
बले च वीर्ये च विवृद्धिमाददे
　　त्वरेति चोवाच जयेति चेश्वरः ।
ततः समुद्रः प्रविनीय राघवं
　　पितेव पुत्रं प्रशशास बुद्धिमान् ।
भवाय कृत्वा भगवान्प्रदक्षिणं
　　ततोऽप्ययस्योऽपि यथागतो गृहम् ।
ततः प्रभुः सुखमुषितो विभावरीं
　　पुरोदये सवितुरुपेत्य राघवः ।

—(l. 11) Ñ3 B1.4 D5 न राजपुत्र; D1.4 जयाय पुत्र. —(l. 12) V1 B3 D2.12 समीक्ष्यमाणो. Ñ1 V1 [ऽ]भिससार; B3 D5 [ऽ]नुससार; D1 निशशाम; D4 न शशाक (for अनुशशास). B4 रायवः (for सागरः).—(l. 14) D3 विसृज्य (for विभज्य).—B4 repeats l. 15-16 consecutively.—(l. 15) D3 तं (for स). V1 B4 (first time) -[आ]भरणानि मत्वो. B4 सुराज वे सामरणैरलंकृता (corrupt).—(l. 16) B3 गच्छति; D3 गच्छेव. Ś1 Ñ1 B3 जगाम; D2.4.5.8 चकार (for जगाद). Ñ1 तत्वतः; Ñ2 B4 (second time) D2.9 सत्वर; D3 सागरः (for सत्वरः). V1 B4 (first time) गृहाण यथाविधिसायकानि.—V1 lacuna for l. 17-18.—(l. 17) Ñ1 [त]तः. Ñ2 B3 D3 वचनात्. B1 D1.3 महोदधि.—(l. 18) Ñ2 B3 D2.3 जटा शिरस्य; D1 जटा-भिरां (for जटा शिरस). B1 om. च.—(l. 19) V1 ततः स रामः प्रविभज्य (for शुभानि राजाभरणानि). Ś B3 D11 [आ]ददे.—(l. 20) D3 समुद्रदत्तानि. B2.3 -[अ]स्त्राणि (for -[आ]युधानि).—D3 om. from च up to स in l. 25. V1 om. च.—(l. 21) Ñ3 वै तद्; V1 B1 चैतत् (for तेपे). Ś अनन्य-क्रमम्; Ñ3 D5 पत्र स्युः; B2.3 D3 अत्यतिक्रमं.—(l. 22) D3 चैव समीहितं (for -कायसमाधिजं). B1 मन्दः (for तपः).—(l. 23) Ñ V1 B1 D5 यदेवं; D1 तथैनं (for यथैनं). Ś D2.4.12 कृत्ये; B1 D2.3 कृच्छतः (for कृच्छ्रे). B3 निजकृच्छ्रत-स्तदा.—(l. 24) D3 तु and रामं (for स and रामो respy.). Ñ3 B1.4 D5 महीपतिः; D3 महीगत (for मही गतः).—(l. 25) Ñ1 B1 om. (hapl.) यथा. Ñ3 B4 D2.4.5.8 यथा तथा (by transp.).—(l. 26) Ñ1 V1 D5 कर्म-; D1 धर्म- (for वर्म-). Ñ V1 D2.3.8.9 -क्रियाः.—(l. 27) D1.2 संददृशे (for संददृशे). Ś1 Ñ2 V1 B3.4 D1.4 नराधवोः.—B1 om. l. 28.—(l. 28) Ñ3 B1 D5 चैकेन नभो. Ñ1 V1 निशाभिरु; D3 दिवाभि.—(l. 29) Ñ1 V1 B3.4 D5 रामा (for रामे). Ñ1 V1 B4 प्रदीप्तः; Ñ2 B2.3 D1.2.3.8 प्रदीप्ति(B3 D5 °प्तौ) (for प्रदीप्त).—(l. 30) Ñ1 V1 B3.4 D1 अलंकृ-.—(l. 31) Ñ1 V1 अनुग्रहेणाभि-; B3 अनुग्रहायेद; B4 अनुग्रहायानि- (for अनुग्रहायाभि-). B4 D1 सागर.—(l. 3[2]) Ñ3 B3 D2.4.8.12 स (for सु-).—(l. 33) Ñ3 I[...] संप्राप्य (D5 स चैव) राजा (for स देवराज).—(l. 34) V1 B4 D5 समुपेत-; D1.3 यशसाभि- (for समुदीर्ण-).—[(l.] 36) V1 D2.4 om.; B2.3 तु (for च).—Ñ1 lacun[a ...] B4 repeats consecutively l. 37.—(l. 37) [...]हि (for [अ]भि-). D3 [आ]शिवयाशिषो (for [आ]शिवमायुषि). Ñ1 illeg.; B3 D1 शुभम् (for श्रुतं). V1 (first time) अथ स्वस्त्या(V1 °स्था)शिषमायुषं शुभम्; (second time) D3 तथाम्युवाचाशिषमभ्युदीरयन् (D1 °मात्मनीत्). —(l. 38) D3 स राघवस्य (for नराधिपाय). Ñ3 D1.2.3 महाप्रवान् (for प्रसन्नवाक्).—(l. 39) V1 B4 आयु: D5 आददे. D1 बलं च वीर्यं च विवृद्धमाददे.—(l. 40) V1 B4 चेति (for त्वरेति). Ś Ñ1 D11 [उ]वाच; D4 [च]रुं च (f[or ...] [उ]वाच). B3 चैवम्; B3 रायवः (for चेश्वरः).—(l. 41) D5 समस्तं (for समुद्रः). Ñ1 V1 B1.3 D1.4 प्र(Ñ1 V1 [...] विनीत(V1 D3 °य); B1 परिष्वज्य; D3 प्रणिनेष; D5 प[...]शाम्य (for प्रविनीय). B2.3 -मात्मजं (for राघवं).—(l. 42) Ñ3 illeg. after प्रश up to l. 43. B2.3 प्रशशास; B5 D5 प्रश[...] च(D5 तु) (for प्रशशास). Ñ3 B2.3 राघवं (for बुद्धिमान्) D2.3 गुहाहितैव त्वरया समानयत्.—(l. 43) B4 D5 तं चा[...] D1.3 रामाय (for भवाय). D3 ह्त्वा (for कृत्वा). B3 प्र[...] D3 वरुणः; D1 [अं]बुपतिः (for भगवान्).—(l. 44) Ñ3 B[...] D5 [ऽ]गमत् (for ऽप्ययस्). Ñ3 V1 [ऽ]थ (for ऽपि). Ñ[...] V1 B1.4 D2.4.8 यथागतं. Ñ1 V1 B3 प्रभुः; B3 D1.2.4 विभुः; D3 मुनि; L (ed.) [ऽ]मरत् (for गृहम्).—(l. 45) D5 अभितो (for अभितो). Ñ3 B4 D5 वीरेंद्रः सोऽप्युषितो दशाने[...]—(l. 46) Ñ3 पुरोदितं; B2.3 पूर्वोदय; D2.3 पुरोदयात्. D5 अरेत[...]

महाबलै समभिवृतो बलामणी
मैन्द्राद्भुत समुपजगाम पर्वतम् ।

Colophon

तत शङ्खविमिश्रेण भेरीनादानुनादिना ।
राघवस्यागमत्सैन्य नानाप्रहरणान्वितम् । [50]
समासीन ततस्तु राघवस्य महद्बलम् ।
अक्षोभत तदा पूर्ण स्तिमित सागरो यथा ।
समागत ततस्त तु दृष्ट्वा राजा दशानन ।
मुहूर्त ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ।
अथ तान्सचिवास्तत्र बभाषे रावणस्तदा । [55]
वाक्य वाक्यविदा श्रेष्ठा शृणुध्व मम राक्षसा ।
न चोद्योगे मनो वोऽद्य सोऽयं प्राप्तश्च राघव ।
सहित सबलस्येन वानराणा सलक्ष्मण ।
साम्प्रत चैव यत्कार्य त कुरुध्वमकालिकम् ।
अवज्ञा न च कर्तव्या वानरेषु रणाजिरे । [60]
यैस्तृणीकृत्य न मर्त्यान्सेतुबद्धो महोदधौ ।
भवन्तश्चैव रागन्या सुखसुप्ता प्रमर्दिन ।
बध्यमान तथा सेतु यत्र चैव निशाचरा ।
यातोऽत्र न प्रयुक्तश्च सर्वैर्श्चापद्स्थित ।
हित मन्त्रयते राजस्तेन मन्त्रो विगद्यन । [65]
कार्याकार्याणि सतत राजा राज्ये करोति वै ।
तानि सर्वाणि कार्याणि मन्त्रिभि सततोत्थितै ।
अन्विष्यान्विष्य चिन्त्यानि तेन राजा सहायवान् ।
मन्त्रिभि सर्वकार्यार्थी कार्या नित्यसमन्वयम् ।
एव भवद्भिर्विसम्भाद्धितोऽहं निशाचरा । [70]
मामक यद् य कार्यं नास्ति कायतम हृदि ।
अहमेक करिष्यामि शात्रवाणा प्रबाधनम् ।
चार चात्र नियोक्ष्यामि मारक भेदमथापि वा ।
रत्नगर्भैवसुन्धरत र क्षमा क्रीडिताभवत् ।
क्रीडितानां ततस्तथा मेघनादोऽभ्यभाषत । [75]
किमर्थ तप्यसे तात राघवाल्लक्ष्मणात्तथा ।

—(l 47) N V1 B3-4 D5 1 3 8 महाबल B3 °लिय D1 3 °ल) N V1 B4 D5 प्रतिनिह (N1 D6 °हि तो B2 3 स्वनिवृत्तो D2 8 स्वभिविवृतो D1 3 स्थितिवृतो D1 4 समभि(D4 °भि वृतो) (for समभिवृतो) Ś1 बलीमुखै Ś1 D2 बलाय D1 3 महागृही D5 महामणीर् —(l 48) N2 B4 दद्भुत V1 सद्रानुत B3 महाद्भुता, D5 तमद्भुत (for मद्राद्भुत) N1 B1 सु दि जगाम B3 सु जगाम, D6 धुर्वेत्समुपजगाम N1 V2 D5 सुग्रन B3 तो चमु B3 कानन (for पर्वतम्)

Colophon —*Kanda name* Ś2 N V1 B3-4 D2 3 4 ... सुदरकाण्डे D3 उत्तरकाण्डे —After Kanda name N2 ins. इकादशणि —*Sarga name* Ś1 D4 11 समुद्रनयो (D1 समुद्राय) दर्शन, Ś2 B2 D6 समुद्राय (D6 °य) N1 समुद्रयुत्तरान N2 B3 D1 समुद्रकमण V1 B1 समुद्रवरुणान D1 2 वरुणदर्शन D3 समुद्रप्रतिदाय वरुणदर्शन D3 सेतुबन्ध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N B3 3 D5 1 ... 11 om Ś2 103 V1 87 B4 107 D1 1 D2 103 D3 98 L (ed) 99 —After colophon D3 concludes with राम

—(l 49) Ś1 V1 भेरी N2 B1 [अ]नुनादिनी, B2 [अ]नु यदि । D6 [अ]नुनादिन D1 3 [अ]नुनादिता (for [अ]नु नादिना) —(l 50) N V1 B3-4 D5 सेना and [अ]न्विता (for सैन्य and [अ]न्वितम् respy) —After l 50 B1 ins

1* क्षोभिता विविधाकारा समुद्रनिलये तदा ।

—D1 om (hapl ?) l 51-52 —(l 51) D2 4 समागत Ś D4 6 11 महाबल —(l 52) Ś D2 4 11 तत (for तदा) N1 D6 पूर्णे B3 पूर्व D3 पूर्ण (for पूर्ण) L (ed) सागर स्तिमितो (by transp) —(l 53) B4 स आगत D4 समागतम् Ś1 V1 B3-4 D6 तद् (for त) B3 4 शाला (for दृष्ट्वा) —(l 54) V1 B3-4 D2 4 समुदैक्षत D3 अभ्युदैक्षत —(l 55) D1 स तु (for अथ) B3 4 सचिवान् (for अथ तान्) —D1 om l 56-57 —(l 57) D6 4 वा (for च) D6 चाद्य, D1 वात्र D3 वाद्य Ś ततो (Ś2 न चो योगमसंभाव्यम् (for the prior half) D1 3 (with hiatus) अय (for सोऽय) Ś D1-3 11 स (for न) —(l 59) D3 सेनाग (for साम्प्रत) D1 न (for तद्) —(l 60) N2 B3 4 D1 3 6 च न (by transp —(l 61) Ś D6 सेतुरथे Ś D6 11 महार्णवे (for महोदधौ) —(l 62) N1 न मम (for रागन्या) Ś2 N2 B3 4 माया D1 3 [आ]पत्ता (for सुप्ता) Ś1 D4 11 सुसर्गिन N D6 प्रशस्त्र B1 प्रमाविन (for प्रमर्दिन) —(l 63) N V1 B4 D6 तत्र B3 यथा B3 यत्र D1 3 महा (for तथा) N D3 3 6 विप D3 वेद (for चैव) B3 4 न विज्ञाता (for यत्र चैव) D4 निशाचर —D6 om (hapl) l 64-70 —(l 64) N B3 3 D3 यतो D3 नात्र (by transp) N V1 B3-4 D3 3 8 प्र (B3 नि)युक्तो व (D1 3 चै) (for प्रयुक्तश्च —(l 65) D6 नूनं D3 मन्त्र (for राजन्) Ś D6 11 [इ]ति कथ्यते N1 V1 B3 4 [इ]ति (N1 हि) म वदे (for विगद्यते) —(l 66) Ś D1 3 4 11 यानि कार्याणि (for कार्याका°) D1 3 राज्ञो (for राजा) N1 राज्ये —(l 67) N V1 B3 4 रति (for तानि) Ś D6 4 11 [उ]पदे —(l 68) D1 3 तैर्हि (for तेन) D6 राजा तेन (by transp) Ś D4 6 11 राज्ञो महोदय (for राजा सहायवान्) —B3 D1 om l 69 N1 erroneously reads l 69 101 for the first time after l 36 repeating them here —(l 69) N2 D3 सह (for सर्व) D3 सर्वथा कार्य (for सर्वकार्यार्थी) —(l 70) N1 B3 4 D1 विभाव्य (for विसम्भाद्) —(l 71) B1 यदेव (for मामक) B3 D3 6 कार्य मम (for कार्येतद्) —(l 72) N1 V1 B3 4 एव (for एक) Ś1 प्रसादन Ś2 N2 D4 11 प्रबोधन L (ed) प्रशासन (for प्रबाधनम्) —(l 73) B4 एव चार (for चार चात्र) V1 नियोक्ष्यामि, B3 विधास्यामि D1 3 प्रवेक्ष्यामि (for नियोक्ष्यामि) Ś1 D3 सदंशनम् D3 च (for वा) —(l 74) D6 तु (for वै) B3 D1 11 ए3 D3 तथा (for [अ]भवत्) —(l 75)

वानरेन्द्राच्च सुग्रीवाद्वानराणां बलादपि ।
मानुषो नृपती रामो राज्यभ्रष्टस्तथैव च ।
कथं बिभेषि तस्मात्त्वं देवान्कृत्वा वशेऽनघ ।
इदानीं वो मया शक्रो नागपाशसितो रणे । [80]
विबुधा निर्जिताः सर्वे स्वर्गं गत्वा त्वया पुरा ।
यक्षाधिपो जितः संख्ये वित्तेशश्च पराजितः ।
वरुणः काद्रवेयाश्च कालकेयाश्च दानवाः ।
वसवो मरुतश्चैव तथा चन्द्रदिवाकरौ ।
पृथिव्यां सर्वराजानो निर्जितास्ते स्वतेजसा । [85]
किं करिष्यन्ति ते राजन्वानरा वनचारिणः ।
तौ वा मानुषमात्रौ तु भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
व्येतु ते संभ्रमो राजन्नहं हन्मि प्लवंगमान् ।
मम बाणपथं प्राप्य न कश्चिदपि जीवति ।
रामं च लक्ष्मणं चैव हतौ पश्य मया रणे । [90]
हनूमन्तं ससुग्रीवमङ्गदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं जाम्बवन्तं च तथान्यान्वनगोचरान् ।
मेघनादवचः श्रुत्वा प्रहस्तो वाक्यमब्रवीत् ।
एवमेतन्न संदेहो यथा वदसि मानद ।
मुसलायोधिने मह्यं कः स्थास्यति रणाजिरे । [95]
वानरेषु न मे चिन्ता मर्कटेषु तु रावण ।
मानुषेषु च क्षीणेषु भक्ष्यभूतेषु नित्यदा ।
अहमेको वधिष्यामि तव शत्रून्दशानन ।
सुखी भव महाराज यथेष्टं विचरस्व च ।
मुसलं भ्रामयानस्तु रावणाननमैक्षत । [100]
एवमुक्ते प्रहस्तेन धूम्राक्षो वाक्यमब्रवीत् ।
आगतौ यदि तौ राजन्मानुषौ रामलक्ष्मणौ ।
बद्ध्वा सेतुं समुद्रे तु वानराश्च तरस्विनः ।
लङ्कामूले स्थितास्तस्मात्संनद्धाश्च निशाचराः ।
गच्छामस्त्वरितं तत्र यत्र तद्वानरं बलम् । [105]
सुखसुप्तान्हनिष्याम एतद्धि मम रोचते ।
महोदरोऽथ निर्भर्त्स्य धूम्राक्षं वाक्यमब्रवीत् ।
सुरक्षितं च रामेण सुग्रीवेण च तद्बलम् ।
वानरैश्च महावीर्यैः समन्तात्परिवारितम् ।
न तत्र गमनं युक्तं पुरे गुप्तिर्विधीयताम् । [110]
पूर्वमेतदभूत्कृत्यं पारे पारे महोदधेः ।
सेतौ वा बध्यमाने च किं न कार्यं निशाचराः ।

Ñ V1 B1 तदा, B3 D1.4 तथा (for ततः) B4 तदेतेषां D1.2.3 समागत —(l 76) Ñ1 B2.3 D1.3 तच्छ्रुत्वा B3.4 D1 तदा, D3 अथ (for तथा) —(l 77) Ś Ñ1 D2.4.11 तथा बलात् (for बलादपि) —(l 78) B1 D1.2 राज्याद् (for राज्य) —(l 79) Ñ1 D4 कस्मात् D6.12 देवांश्चाथ (for तस्मात्त्वं देवान्) Ś1 D1.4.12 स्थाप्य वशे, D1 विजयसे (for कृत्वा वशे) D5 बलाद् (for अनघ) —(l 80) Ś1 कृतो, Ś2 B4 D13 [आ]कृतो, Ñ1 B2 D2.3.4 [आ]सितो, D5 न्यस्तो, L (ed) जितो (for सितो) —(l 81) B2 निघ्नता (for निर्जिता) Ñ1 युद्ध, B3 दुर्गं, D2.4 स्वर्गं (for स्वर्गं) B1 पुरा मया, D3 त्वया पुनः (for त्वया पुरा) —(l 82) Ñ1 B2 धनेश्वर D5 विबुधश्च L(ed) वित्तेशोश (for °शश्च) D6 पुरा जित (for पराजित) —(l 83) B3 transp काद्रवेयाद् and कालकेयाद् D1 दानवा मगणा जिता (for the post half) —(l 84) B3 D6 मरुतस्तु —(l 85) D6 पृथिव्यां Ś D1.13 ते च D6 चैव (for स्व) Ś D1.4.12 विजि (Ś1 °दि)तास्तु, Ś D6.11 ते च D2.3 चैव, D3 स्वेन (for ते स्व) —(l 86) V1 ते सर्वे, D1 राजन्तो (for ते राजन्). —(l 87) Ñ1 च (for वा) Ś1 मानुषमात्र, Ñ2 वा नरमात्रौ Ś1 Ñ2 D13 च (for तु) —(l 88) Ś1 D12 शक्रेर् (for राजन्) D4 हन्मि सर्वान् (for अहं हन्मि) —(l 90) D6 वा (for च) Ñ1 B2.3 D2 हत (for हतौ) V1 B3 मारये, D1 रणाजिरे (for मया रणे) —(l 91) Ś B3 च D1 तु (for तं) Ś D1.4.11 सांगदं —(l 92) D6.1 वनचारिणः —(l 94) Ñ1 B3 एव (for एतन्) —(l 95) Ś Ñ V1 B2–4 D6.8.11 मुसलायोधिनो Ñ1 V1 B2–4 D2.3.4.5 मम (for मह्यं) D1 न (for कः) —(l 96) B2.3 चिन्ता च, D1.6 ते चिन्ता D3 मर्कटस्तु च रावण (for the post half) —(l 97) Ś Ñ2 D1.2.11 दीनेषु (for क्षीणेषु) B2 क्षीणेषु मानुषेषु B3 क्षीणेषु मानुषेषु च (for the prior half) D2.3 भक्ष्य (for भक्ष्य) Ñ V1 B2.3 D1 मे सदा B1 वा सदा, D1 नित्यश D3 मानद, D5 मां सदा (for नित्यदा) —(l 98) D4.5 हनिष्यामि Ś Ñ B2.3 D1.2.4.11.12 शत्रु (for शत्रून्) —(l 99) Ś D6.12 विचर स्वयं, D6 विहरस्व च (for विचरस्व च) —(l 100) Ñ1 B2.3 D2.4 भ्रा(Ñ1 B2.3 भ्र)ममाणस्तु Ñ2 V1 B4 D5 भ्राम्यमाणस्तु, D6 भ्रामयामास (for भ्रामयानस्तु) D1 स्व च (for दैक्षत) Ś D5–8.11 रावण समुद्रे(D5 वानरै)श्च, V1 B4 रावणेन समेत्य च (for the post half) —(l 101) Ś Ñ2 V1 B3 D1 उक्तो (for उक्ते) —V1 om (hapl) l 102–107. —(l 102) D1.3 वानरौ (for मानुषौ) —(l 103) Ñ1 B2.3 च (for तु) Ñ1 D2.3 समुद्रस्य B2.3 महाबला D1 तपस्विन (for तरस्विन). —(l 104) D1 यास्ताश्चैरपल —(l 105) Ś Ñ2 D5–8.11 त्वरिताद् D2 यत्र (for तत्र) D3 तद् (for तद्) —(l 106) Ñ1 B3 D5 अथ Ñ2 illeg, B2.3 अथ, D2.3 गुप्त (for सुप्त) Ñ2 B2.3 D2.3 हनिष्यन्ति —(l 107) Ñ1 B2–4 D2.3.4 [s]पि (for ऽथ) D6 निष्क्रम्य D5 प्राह रक्षांसि (for वाक्यमब्रवीत्) —After l 107, B1 ins.

2* किं त्वं निरूपयसे युद्धं न जानासि हिताहितम् ।

—(l 108) Ñ1 B2.3 तु (for च) Ñ V1 B2–4 D1 लक्ष्मणेन (for सुग्रीवेण) —(l 109) Ś Ñ2 D13 महावीरैः V1 परि रक्षितं D5 परिवारितं —(l 110) Ś1 Ñ2 [आ]गमनं (for गमनं) Ñ2 V1 B2.3 D2.3.5 पुरे, B3 तत्र D1 पुनर् (for पुरे) D6 विधीयते —(l 111) Ñ2 illeg for the prior half D6 यदि (for यद्) B3 यत्र (for अभूद्) Ñ1 V1 B4 कृत्यं (for कृत्यं), B1 D6 परे, D3 om (for पारे) —(l 112) B2.3 D1.2 च (for वा) Ñ1 V1 B2.3 D2.3.4.5 तु, Ñ2 D5 [s]पि, B4 किं (for च) Ñ V1 B4 D5

साम्प्रतं स्वगते सैन्ये पुरस्तात्वालिनो वयम् ।
शस्त्राणां कवचानां च कृत्वा सम्यगुपार्जनम् ।
तेषां दास्यामहे युद्धं हनिष्यामश्च तान्मृधे । [115]
एतस्मिन्नन्तरे वीरः प्रगृह्य विपुलं भुजम् ।
अतिकायो महावीर्यो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
रक्षितव्याः प्रजा राज्ञा रक्षितव्या द्विजातयः ।
दस्यवश्च निहन्तव्याः परिपाल्याश्च साधवः ।
अन्यायेन न हर्तव्यं परस्वं राक्षसर्षभ । [120]
एवं यो वर्तते राजा चिरं पाति वसुंधराम् ।
रामेण विनयज्ञेन व्यलीकं किं कृतं हि नः ।
जनस्थानगता येन तस्य भार्या त्वया हृता ।
पतिव्रता महाभागा लङ्कां किं वा प्रवेशिता ।
यतः प्रवेशिता सीता उत्पाता दारुणा भृशम् । [125]
कार्याकार्यं न जानीध्वं सर्वं एव न संशयः ।
बलेन गर्विता यूयं विनाशाय कुलस्य च ।
तन्मह्यं रोचते बुद्ध्या सीता रामाय दीयताम् ।
परभार्या न युक्तं तु बलाद्धर्तुं निशाचराः ।
संमान्य दीयतां तस्मान्मैथिली जनकात्मजा । [130]
एवमुक्त्वातिकायस्तु तूष्णींभूतो बभूव ह ।

Colophon

प्रबलो निशाचर (for the post. half). —(l. 113) Ñ1 V1 B4 D6 स्वागते; D1 आगते. —(l. 114) D2.4 तु (for च). D5 उपाघ्ने; D6 उपार्जित (for °र्जनम्). —(l. 115) Ñ2 illeg. for the prior half. D2.4 दास्यामह. D2 हनिष्यामि. Ś1 तु (for च). Ñ V1 B1-4 D6 रणे (for मृधे). —(l. 116) B2.3 एव काले तु (for अन्तरे वीरः). B3 प्रसह्य; B1 प्रयुज्य (for प्रगृह्य). D2 दक्षिण (for विपुल). —(l. 117) Ś D12 -वीरो; Ñ2 D1 -कायो (for -वीर्यो). —(l. 118) D6 सुविश्वस्ता. Ñ V1 B4 D2.3.5 राज्ञा (for राजन्). —Ñ2 illeg. from द्विजातयः up to the prior half of l. 119. B4 हि (for द्वि-). —(l. 119) D1 राजवद् (for दस्यवश्च). D13 हि हर्तव्याः (for निहन्तव्याः). —(l. 120) Ñ1 कर्तव्य (for ह°). Ñ1 V1 परम (for परस्व). Ś D1.4.13 राक्षसेश्वर. —(l. 121) V1 शास्ति; B4 तस्य (for पाति). Ś D12 स मेदिनी; B4 वसुधरा (for वसुधराम्). —(l. 122) D6 सु- (for वि-). —Ñ1 illeg. from किं up to the prior half of l. 124. Ś1 हि; Ñ1 च; V1 D1 न (for किं). D1 न हि. —(l. 123) D2.3 जनस्थान (D1 °ने) (for जनस्थान-). B2.3 त्वयाहृता, B1 D2.3 हृता त्वया (by transp.). —(l. 124) B2.3 D2.3.4.5 किं सा; D2 सा किं (for किं वा). Ś D2.12 लङ्कायां किं (D2 सा) (for लङ्कां किं वा). —(l. 125) Note hiatus between the two halves. Ñ V1 B2.4 D5 सा च (for सीता). Ś D2.12 ततः (for भृशम्). —(l. 126) Ś D12 कार्यकाल (D12 °ले), B1 D6.2 कार्यकार्ये. Ñ1 V1 वि- (for first न). B1 जानीय. —Ñ1 illeg. from एव up to l. 127. B2 सर्वे यूयं; D1 सर्वेव (for सर्व एव). —(l. 127) D1 गर्हिता. D2.3 विनाशेव. Ś1 D6.3.4.5.12 न (for च). —D1 om. l. 128-129. —(l. 128) D1 रामे मदीयतां. —(l. 129) D6 परदारा (for °भार्या). Ñ V1 B4 D2.3 युक्ताय (for युक्तं). Ś1 V1 D2.3 निशाचर. —(l. 130) D1 रामाय (for संमान्य). —Ñ2 illeg. from the post. half up to l. 131. D1.3 रामाय (for मैथिली). —(l. 131) D1 च (for तु). Ñ1 तु स्थितवानह; V1 B4 संप्रति तस्थिवान्. B2.3 भूत्वा (B2 तत्र) स्थितोभवत्; D6 प्रतिस्थितवानह (for -भूतो बभूव ह). —After l. 131, Ñ1 ins.:

दुःशासन समाप्तमिति ।

while V1 ins.:

3* रात्रिं च व * न्तमदोद्धतानां
वचांसि चैतानि निशम्य राजा ।
तथातिकायस्य वचो निशम्य
तूष्णीं बभूव क्षणदात्र * * ।;

whereas B2.3 ins.:

4* रावणश्चेन्द्रजित्तूष्णींभूताः सर्वेऽपि राक्षसाः ।
[B3 शक्रजित् (for चेन्द्रजित्).]

—D6.2 ins.:

5* रावणश्चापि सचिवान् व्यादिशन्युद्धसारणे ।
[D2 त तु (for चापि). D6 संदिशन्.]

—D1 cont.:

6* इदं तु सुन्दरं काण्डं यः शृणोति दिने दिने ।
तस्य शोकं दरिद्रं च दूरादेव प्रणश्यति ।
आजन्मसंचितं पापं श्रवणादेव नश्यति ।

Colophon. Ñ1 B2 om. colophon. —*Kanda name* : Ś Ñ1 V1 B2.4 D2.3.4.5.12 युद्धकांड; D1 युद्धकांडे; D1 लङ्काकांडे. —*Sarga name* : Ś D6.3.4.5.12 राक्षसनयः; Ñ1 V1 B4 D6 मन्त्रिवाक्य; B1 D1 अतिकायवाक्य; D3 सेतुगमन; L (ed.) राक्षसमन्त्रण. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V1 D2.4.5.11 om.; Ś1 100; Ś1 104; B1 66; B4 108; D1 2, D2 110, D1 99. —After colophon, Ś1 ins.:

समाप्तश्चायं सुन्दरकाण्डः पञ्चमपर्व शुभमस्तु । अथातो लङ्कायां युद्धकाण्डः ।
जित भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अनेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ।
श्रीराम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम
श्रीराम राम ।;

while Ś1 ins.:

समाप्तश्चायं सुन्दरकाण्डः ।५। अत परं युद्धकाण्डो भविष्यति ।
शुभमस्तु सर्वजगताम् ।

—Ñ1 ins.:

सुन्दरकाण्ड समाप्तं । श्री श्री श्रीरामचन्द्रचरितेषु । शुभं ।
* * * * * * * * * * * * * * * * * । (illeg.)
सुन्दरकाण्डं संपूर्णम् ।

16

After 6.15 D6-7.10.11 S ins.

निमित्तानि निमित्तज्ञो दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वज ।
सौमित्रिं संपरिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ।
परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठाम लक्ष्मण ।
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् । [5]
निबर्हणं प्रवीराणामृक्षवानररक्षसाम् ।
वाताश्च कलुषा वान्ति कम्पते च वसुंधरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति च महीरुहा ।
मेघाः क्रव्यादसंकाशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः । [10]
रक्तचन्दनसंकाशा संध्या परमदारुणा ।
ज्वलतः प्रपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ।
दीना दीनस्वराः क्रूराः सर्वतो मृगपक्षिणः ।
प्रत्यादित्यं विनर्दन्ति जनयन्तो महद्भयम् ।
रजन्यामप्रकाशस्तु संतापयति चन्द्रमाः । [15]
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो लोकक्षय इवोदितः ।
ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषः सुलोहितः ।
आदित्ये विमले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ।
रजसा महता चापि नक्षत्राणि हतानि च ।
युगान्तमिव लोकानां पश्य शंसन्ति लक्ष्मण । [20]
काकाः श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवान्नादान्नदन्ति सुमहाभयान् ।
शैलैः शूलैश्च खड्गैश्च विसृष्टैः कपिराक्षसैः ।
भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ।
क्षिप्रमद्यैव दुर्धर्षां पुरीं रावणपालिताम् । [25]
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ।
इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धन्वी संग्रामहर्षणः ।

—V1 ins.

समाप्तं चेदं सुन्दरकाण्डम् ।

—B2 ins.

सुन्दरकाण्डं समाप्तं । अस्यानन्तरं लङ्काकाण्डं भविष्यति । श्री गुरु । श्री श्रीरामो जयति । श्री श्रीशिवो जयति ।

—B3 ins.

समाप्तमिदं सुन्दरकाण्डं ।
वाल्मीकिगिरिसंभूता रामायणमहानदी ।
पुनाति भुवनं चैषा रामसागरगामिनी ।
हनुमते नमः । श्रीरामो जयति । गुरवे नमः ।

—B4 ins.

समाप्तं चेदं सुन्दरकाण्डमिति । अस्यानन्तरं लङ्काकाण्डमिति ।
श्री श्रीरामचन्द्राय नमः ।

—D1 ins.

राम । समाप्तं लङ्कापर्व ।

वाल्मीकिवदनारविन्दगलितं पद्यं परं पावनं
पुण्यं वागमृतं पिबन्त्यनुदिनं ये श्रोत्रपात्रैर्नराः ।
विष्णोः सच्चरितं चराचरगुरो रामायणं सादरं
तेषां श्रीभवने गजस्थितिरलं नश्यन्ति चारातयः ।

—D3 ins.

संवत् १७८७ अश्वी दुन्दुभिवत्सरनामके अब्दे । आषाढ शुक्ल ६ चन्द्रवारे । श्रीरामाय नमः ।

—D4 ins.

सुन्दरकाण्डं समाप्तम् । शुभमस्तु । श्रीराघव नमः । श्री । श्री । श्री ।

—D5 ins.

समाप्तमिदं सुन्दरकाण्डं संपूर्णं । शुभमस्तु । मङ्गलं सदा ।

यत्र यत्र रघुनाथकीर्तनं
तत्र तत्र कृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं
मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ।

संवत् १८३७ शके १७०२ पौषे कृष्णपक्षे १४ रविवासरान्वितायां ?? ज्येष्ठानक्षत्र १९।४६ गण्डयोग ३०।५२ बवकरणे ३० लिखितं ५ श्री दुबे ?गौराय कनौजिया ?हरोली शुभस्थान । श्रीराम श्रीराम राम श्रीराम राम श्रीराम राम ।

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥ १ ।

श्रीरामो जयति ।

16

(l. 2) Note hiatus between the two halves. D7 T3 ग (for सं) —(l. 4) T1 संविभज्येम T2 यूहे Cm g t as above (for व्यूह्य) —(l. 6) D10.11 गहणं —(l. 8) T3 महीरुहा. Cm as above (for च मही°) —(l. 10) D5 मिश्र (for मिश्रं) —(l. 12) D7 ज्वलितः G1.3 M1.2 ज्वलन —(l. 13) D7 दीनस्वरा (for °स्वराः) G2 सर्वे ते (for सर्वतो) —(l. 14) T1.2 महाभय —(l. 15) D6 M3 अप्रकाशश्च T1 अप्रशस्त च (for अप्रकाशस्तु) —(l. 16) G1 कृष्णो (for कृष्ण) —(l. 17) D7 M1.2 [S]प्रशस्तश्च (for ऽप्रशस्तश्च) D10.11 सु (for सु) —(l. 18) D5 reads from के up to ते in marg. K (ed.) लक्ष्म नीलं (by transp.). G1.2 लक्ष्यते Cg as above (for दृश्यते) —(l. 19) D7 [आ]वृतानि, G1.2 वृतानि Ck t as above (for हतानि) —(l. 20) G2 लोकस्य and शंसति (for लोकानां and शंसन्ति) —(l. 21) D7 नीचैर्गृध्रा (by transp.), D10.11 नीचा गृध्रा. Cg as above (for गृध्रा नीचैः) —(l. 22) D10.11 T2 M3 [अ]शुभान् (for [अ]शिवान्) G1 पतन्ति महाभयान्, M1.2 निनदन्ति महाखना (for the post. half) —(l. 23) D6 शूलैः शैलैः, T2 शूलैः शैलैश्च, G1 शूलैः शैलैश्च (for शैलैः शूलैश्च) D10.11 विसृष्टैः (for विसृष्टैः) T1 विसृष्टैः खड्गैश्च (by transp.) —(l. 24) M3 कर्दमैः Cg कर्दमा (as above) —(l. 26) D7 अभियामो D10.11 सर्वैर्हरिभिरावृताः (for the post. half) T2 अभियाम जवे** *** हरिभि[र्वृ]ता (damaged) —(l. 27) D10.11 ४ री सु

प्रतस्थे पुरतो रामो लङ्कामभिमुखो विभुः ।
सविभीषणसुग्रीवास्ततस्ते वानरर्षभाः ।
प्रतस्थिरे विनर्दन्तो निश्चिता द्विषतां वधे । [30]
राघवस्य प्रियार्थं तु धृतानां वीर्यशालिनाम् ।
हरीणां कर्मचेष्टाभिस्तुतोष रघुनन्दनः ।

Colophon

सा वीरसमिती राज्ञा विरराज व्यवस्थिता ।
शशिना शुभनक्षत्रा पौर्णमासीव शारदी ।
प्रचचाल च वेगेन त्रस्ता चैव वसुंधरा । [35]
पीड्यमाना बलौघेन तेन सागरवर्चसा ।
ततः शुश्रुवुराकृष्टं लङ्कायां काननौकसः ।
भेरीमृदङ्गसंघुष्टं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
बभूवुस्तेन घोषेण संहृष्टा हरियूथपाः ।
अमृष्यमाणास्तं घोषं विनेदुर्घोषवत्तरम् । [40]
राक्षसास्तु प्लवगानां शुश्रुवुस्तेऽपि गर्जितम् ।
नर्दतामिव दृप्तानां मेघानामम्बरे स्वनम् ।
दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम् ।
जगाम मनसा सीतां दूयमानेन चेतसा ।
अत्र सा मृगशावाक्षी रावणेनोपरुध्यते । [45]
अभिभूता ग्रहेणेव लोहिताङ्गेन रोहिणी ।
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य समुद्वीक्ष्य च लक्ष्मणम् ।
उवाच वचनं वीरस्तत्कालहितमात्मनः ।
आलिखन्तीमिवाकाशमुत्थितां पश्य लक्ष्मण ।
मनसेव कृतां लङ्कां नगाग्रे विश्वकर्मणा । [50]
विमानैर्बहुभिर्लङ्कां संकीर्णामतिविराजते ।
विष्णोः पदमिवाकाशं छादितं पाण्डुरैर्घनैः ।
पुष्पितैः शोभिता लङ्का वनैश्चैत्ररथोपमैः ।
नानापतगसंघुष्टैः फलपुष्पोपगैः शुभैः ।
पश्य मत्तविहङ्गानि प्रलीनभ्रमराणि च । [55]
कोकिलाकुलषण्डानि दोधवीति शिवोऽनिलः ।
इति दाशरथी रामो लक्ष्मणं समभाषत ।
बलं च तद्वै विभजच्छास्त्रदृष्टेन कर्मणा ।
शशास कपिसेनां तां बलमादाय वीर्यवान् ।
अङ्गदः सह नीलेन तिष्ठेदुरसि दुर्जयः । [60]
तिष्ठेद्वानरवाहिन्या वानरौघसमावृतः ।
आस्थितो दक्षिणं पार्श्वमृषभो वानरर्षभः ।
गन्धहस्तीव दुर्धर्षस्तरस्वी गन्धमादनः ।
तिष्ठेद्वानरवाहिन्याः सव्यं पार्श्वमधिष्ठितः ।
मूर्ध्नि स्थास्याम्यहं यत्तो लक्ष्मणेन समन्वितः [65]
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।

रम (for धर्मात्मा च श्री) D7 10 11 G1 3 M1 2 6 धर्षण —(l 29) D7 10 11 सर्वे (for ततस्) —(l 30) D10 11 Ck t धृतानां Cg निश्चिता (as above) T2 पथि (for वधे) —(l 31) D6 T2 सुतानां D10 11 सुतरां T1 वीराणां T2 यतानां Cg as above (for धृतानां) T1 शौर्य (for वीर्य) —(l 32) D6 T2 M2 हरि(M3 रघु)पुंगव (for रघुनन्दन)

Colophon —Sarga no (figures words or both) D6-7 10 11 T1 2 G M 23 T3 damaged —After colophon T3 concludes with श्रीरामानीतिकिं G M1 2 6 with श्रीरामाय नमः

—Before l 33 T3 ins in marg सेनाप्रयाण —(l 34) G3 पूर्णमासीव शर्वरी (for the post half) —(l 35) D7 निश्चला सा G1 तत्र चव (for त्रस्ता चैव) —(l 36) D6 महा (for तेन) —(l 37) T2 आक्रोशं (for आकृष्टं) D6 7 11 स्वस्था G3 ते वनौकस —(l 38) D6 6 S रोम (for लोम) —(l 40) D10 11 तद् (for त) M1 घोषमुत्तम —(l 41) D7 ते M1 तु (for तद्) D6 T1 M2 च (for ते) D7 च (for पि) —(l 42) D6 T2 नर्दताम् —(l 44) G1 M1 1 सहसा (for मनसा) —(l 45) T1 Cv तत्र Cm g t as above (for अत्र) G3 [अ]सौ Cv m g as above (for सा) —D11 tran p l 47 and 49 —(l 47) D6 6 T2 G3 1 M1 2 शिर(D6 °शि)श्वस G1 M1-3 समुद्वीक्ष्य —(l 48) G3 2 राम (for वीरस्) —(l 49) M1 2 उत्थितां (for उत्थितां) —(l 50) D7 [ए]व (for [इ]व) ✻ Cv मनसेव कृतां लङ्कां नगाग्रे विश्वकर्मणा इति पाठः ✻ —(l 51) T2 सर्वतीर्ण (for संकीर्ण) D7 G3 M1 वि शिराजते D10 11 रचिता पुरा G1 M1 2 [अ]पि राजते G3 प्रतिराजते M1 भुवि राजते (for [अ]तिविराजते) —(l 52) D6 6 T1 G M पाण्डुरैर् D7 10 11 T2 Ct पांडुभिर् Cm as above (for पाण्डुरैर्) —(l 53) M1 2 शोभते —After the prior half G3 repeats erroneously from the post half of l 50 up to the prior half of l 53 —M1 om from the post half up to the prior half of l 56 D6 10 11 M2 चित्र (for चैत्र) —(l 54) D6 M2 पतग M3 विहग (for पतग) D6 11 संयुक्तैः T2 पुष्पोत्कैः T3 पुष्पैर्नैः (for पुष्पोपगैः) G3 पुष्पोपगफलोपगैः (for the post half) ✻ Cg फलपुष्पाणि पुष्पाणि यासां ता फलपुष्पा मलिकादय ताभिरुपगम्यन्ते इति तथा। अतो न पुष्पितैरित्यनेन पौनरुक्त्यम् ✻ —(l 56) D6 7 10 खण्डानि (for षण्डानि) M1 दोधूयति Cm g t लोधवीति (as above) D6 6 T वना पुष्पनानि च (for the post half) —(l 58) D6 7 10 11 तत्र (for तद्वै) D6 6 T M3 विभजन् D7 G3 व्यभजच्च G3 व्ययुजच्च Ck t विभवच्च (as above) ✻ Ck t विभजदपभजत् ✻ —(l 59) D6 6 T G1 M1 2 कपिसेनानां(T2 M2 °सा M1 °नां) D10 M1 2 Ck t बलाग्र Cm g as above (for बलम्) —(l 60) M1 वीर्यवान् (for दुर्जय) —M1 2 om (hapl) l 61-63 —(l 61) After तिष्ठेत् D6 erroneously reads from नरश्रिता in l 70 up to the prior half of l 71 T1 वानर बाहे या —(l 62) D7 10 11 T2 G1 Ct आश्रितो M1 Cm आश्रित्य (for आस्थितो) D6 7 10 11 G1 नाम वानर (for वानरर्षभ) —(l 64) D11 repeats the post half of l 61 in place of the post half of l 64 D10 पश्चम् Cm t as above (for पार्श्वम्) M1 समाश्रित (for मधिष्ठित) —(l 65) T2 वर्जन M1 Cg युक्तो Ck t as above (for यत्तो) D6 6 T च हेतुना G M1 समाहित (for समन्वित)

ऋक्षमुख्या महात्मान कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रय ।
जघन कपिसेनाया कपिराजोऽभिरक्षतु ।
पश्चार्धमिव लोकस्य प्रचेतास्तेजसा वृत ।
सुविभक्तमहाव्यूहा महावानररक्षिता । [70]
अनीकिनी सा विबभौ यथा द्यौ साभ्रसंप्लवा ।
प्रगृह्य गिरिशृङ्गाणि महतश्च महीरुहान् ।
आसेदुर्वानरा लङ्का विमर्दयिषवो रणे ।
शिखरैर्विकिरामैनां लङ्कां मुष्टिभिरेव वा ।
इति स्म दधिरे सर्वे मनांसि हरिसत्तमा । [75]
ततो रामो महातेजा सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।
सुविभक्तानि सैन्यानि शुक एष विमुच्यताम् ।
रामस्य वचन श्रुत्वा वानरेन्द्रो महाबल ।
मोचयामास त दूतं शुक रामस्य शासनात् ।
मोचितो रामवाक्येन वानरैश्च निपीडित । [80]
शुक परमसंत्रस्तो रक्षोधिपमुपागमत् ।
रावण प्रहसन्नेव शुक वाक्यमुवाच ह ।
किमिमौ ते सितौ पक्षौ लूनपक्षश्च दृश्यसे ।
कच्चिन्नानेकचित्तानां तेषां त्व वशमागत ।
तत स भयसंविग्नस्तेन राज्ञाभिचोदित । [85]
वचन प्रत्युवाचेद राक्षसाधिपमुत्तमम् ।
सागरस्योत्तरे तीरे ब्रुवस्ते वचन तथा ।
यथासंदेशमक्लिष्ट सान्त्वयञ्श्लक्ष्णया गिरा ।
क्रुद्धैस्तैरहमुत्पत्य दृष्टमात्रै प्लवगमै ।
गृहीतोऽस्म्यपि चारब्धो हन्तु लोप्तु च मुष्टिभि । [90]
नैव संभाषितु शक्या संप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।

प्रकृत्या कोपनास्तीक्ष्णा वानरा राक्षसाधिप ।
स च हत्वा विराधस्य कबन्धस्य खरस्य च ।
सुग्रीवसहितो राम सीताया पदमागत ।
स कृत्वा सागरे सेतु तीर्त्वा च लवणोदधिम् । [95]
एष रक्षांसि निर्धूय धन्वी तिष्ठति राघव ।
ऋक्षवानरसंघानामनीकानि सहस्रश ।
गिरिमेघनिकाशाना छादयन्ति वसुंधराम् ।
राक्षसाना बलौघस्य वानरेन्द्रबलस्य च ।
नैतयोर्विद्यते संधिर्देवदानवयोरिव । [100]
पुरा प्राकारमायान्ति क्षिप्रमेकतर कुरु ।
सीतां वास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्ध वा प्रदीयताम् ।
शुकस्य वचन श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
रोषसंरक्तनयनो निर्दहन्निव चक्षुषा ।
यदि मां प्रतियुध्येरन्देवगन्धर्वदानवा । [105]
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ।
कदा समभिधावन्ति राघव मामका शरा ।
वसन्ते पुष्पित मत्ता भ्रमरा इव पादपम् ।
कदा तूणीशयैर्दीप्तैर्गणश कार्मुकच्युतै ।
शरैरादीपयाम्येनमुल्काभिरिव कुञ्जरम् । [110]
तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृत ।
ज्योतिषामिव सर्वेषां प्रभामुद्यन्दिवाकर ।
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गति ।
न हि दाशरथिर्वेद तेन मा योद्धुमिच्छति ।
न मे तूणीशयान्बाणान्सविषानिव पन्नगान् । [115]
राम पश्यति संग्रामे तेन मा योद्धुमिच्छति ।

—(l 70) D5 11 सुविभक्त D4 5 T3 M5 °भक्त, Cr g as above (for सुविभक्त) T2 महावीर्या, Cg as above (for °महाव्यूहा) —(l 71) T1 [अ]पि (for वि) G1 स्वाभ्र M1 2 अभ्र, Cv r m g as above (for साभ्र) —(l 73) D10 12 G3 M1 2 Ck t मिमर्दयिषवो ‡ Cm g विमर्दयिषव विमर्दयितु(Cg मर्दयितु)मिच्छव । Cg adds इति शिखरैर्दीपान आपे ‡ —(l 75) D7 10 11 हरिपुंगवा, G2 M1 3 4 °यूथपा (for °सत्तमा) —(l 77) D4 G1 2 M3 विसृज्यताम् Cm t as above (for विमुच्यताम्) —(l 78) D7 10 11 तु वच (for वचन) —(l 80) D5 6 T M5 चापि (T2 °पि), M1 2 भृश (for च नि) —(l 81) D6 उपाविशत्, —(l 82) G1 वाक्यम् (for वाक्यम्) D5 T1 3 M3 अभाषत G1 उवाच हा M5 अथा ब्रवीत् —(l 83) G1 इमौ M1 2 पतौ Ct as above (for इमौ) T1 हृतौ (for सितौ) G1 लूनौ भग्नश्च D5-7 T1 दृश्यते —(l 84) T1 वश*** (moth eaten) (for वश मागत) —(l 85) D5 6 T तदा G1 M3-5 तथा (for तेन) —(l 87) D7 T1 2 M1 3 4 तदा (for तथा) —(l 88) T3 यदा (for यथा) G3 4 M3 5 6 अक्लीब Ct as above (for अक्लिष्ट) ‡ Cm t सान्त्वयन् । Cg सान्त्वयम्, अहमन्व यम् । सुग्रीवमिति शेष ‡ —(l 89) M3 क्रूरैस् (for क्रुद्धैस्) D7 10 T3 उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) D10,11 G1 दृष्टमात्र —(l 90) D5 T1 2 [अ]हमारब्धो G2 M5 [अ]विचारेण Cm t as above (for [अ]पि चारब्धो) —(l 91) D10 11 ते (for [प]त्र)

G1 श्रवय M5 स (for स) D10 11 M1 2 विद्यते (for लभ्यते) —(l 94) M3 सचिवो (for सहितो) —(l 95) G2 बद्धा (for कृत्वा) G3 M1 2 वरुणालय M5 लवणाम्बुधि (for लवणोदधिम्) —(l 96) D4 reads in marg from रक्षांसि up to राघव —(l 97) D5 T2 M5 मुख्यानाम्, T1 ***नाम् (damaged) T2 सिंहानाम्, M1 2 सैन्यानाम् (for संघानाम्) M5 अनीकानां —(l 98) D7 मेघकाशानि, G1 °सकाशानां (for निकाशानां) —(l 99) M1 2 वानराणां (for °रेन्द्र) —(l 101) G2 पुर (for पुरा) —(l 102) D4 7 10 11 च (for first वा) D10 11 युद्ध वापि G3 4 M5 युद्ध वास्मै (for सुयुद्ध वा) —(l 104) D4 T2 G1 क्रोध (for रोष) G1 संरक्तनयनो —(l 105) T2 [य]मान् (for मां) —(l 106) D5 M3 प्रयच्छामि —(l 107) D4 T2 M3 मम (for राम) D10 11 मामका राघव (by transp) —(l 109) M5 बाणै (for दीप्तैर्) D7 शतश D10 11 कदा शोणितदिग्धाङ्गैर्दीप्तै कार्मुकविच्युतै —(l 110) D5 10,11 T1 2 M5 आदीपयिष्यामि (all except M5 with hiatus) M5 मुल्काभिर् —(l 111) D4 तच्चास्य, G1 तस्यास्य (for तच्चास्य) D4 वचम् (for बलम्) D11 आदाय; T2 आदास्ये (for आदास्ये) —(l 113) D5 (both places) [प]व (for [स्]व) D7 10 11 T1 M1 2 4 बल (for गति) —(l 114) D4 T2 [प]व D7 10 11 च, G1 2 [ए]वद्, G3 M1 2 3 तु (for हि) —T2 om (hapl) l 115-116 —(l 118) T2 शरकोपे; T3

न जानाति पुरा वीर्यं मम युद्धे स राघवः ।
मम चापमयीं वीणां शरकोणप्रवादिताम् ।
ज्याशब्दतुमुलां घोरामार्तभीतमहास्वनाम् ।
नाराचतलसंनादां तां ममाहितवाहिनीम् । [120]
अवगाह्य महारङ्गं वादयिष्याम्यहं रणे ।
न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा
युधास्मि शक्यो वरुणेन वा पुनः ।
यमेन वा धर्षयितुं शराग्निना
महाहवे वैश्रवणेन वा स्वयम् । [125]

Colophon

17

After 6.19.27, Ś Ñ V1.3 B D6(marg.).8.11.13 ins.:

अत्रैव च मया प्राप्तश्चागमो वानरेषु वै ।
प्रजापतेः किल पुरा वातानिर्द्धं रजस्तदा ।
वामेक्षणेऽपतत्तेन दृष्ट्वा किमिदमैक्षत ।
वामेनादाय हस्तेन क्षिप्तं दूरं पपात तत् ।
मनसा चिन्तितं तेन किमस्माद्धभविष्यति । [5]
तत्रापि तरसा भामा फेनबुद्बुदसप्रभा ।
उत्थिता विग्रहवती नारी कमललोचना ।
चन्द्रबिम्बानना बाला विद्युत्तरललोचना ।
नैव देवी न गन्धर्वी नासुरी न च पन्नगी ।
तादृग्रूपवती दृष्टा स्वयमेव स्वयंभुवा । [10]
लोकपालास्ततो दृष्ट्वा तं देशं समुपागताः ।
रविस्तत्राब्रवीद्वाक्यमुपसृत्य प्रजापतिम् ।
कस्यैषा केन कार्येण संप्राप्तेह शुभानना ।
पुरीं भोगवतीं त्यक्त्वा नागकन्या किमागता ।
सिद्धिर्बुद्धिस्तथा लक्ष्मीः प्रभा पुष्टिः सरस्वती । [15]
असौ रूपमवष्टभ्य चोत्थिता जगतां वराः ।
प्रजापतिस्तदा तत्र रवेश्रावयत्कथाम् ।
ततोऽक्षिरजसो जातां स्निग्धां स्निग्धेन चक्षुषा ।
भास्करो भास्कराभां तामुपगुह्य गतस्ततः ।
कदाचिद्वीक्ष्य तां कन्यां रूपयौवनदर्पिताम् । [20]
स्थितो मन्दरपृष्ठेषु रविर्वचनमब्रवीत् ।

शरौघेण (for शरकोण-). D7 M1.3 -प्रवादिता. D6.10.11 M3 Cm g.t शरकोणैः प्रवादिता (for the post. half). —D6 reads in marg. l. 119. —(l. 119) D6.8 T1.2 -घोषतुमुलां. T3 भीमस् (for घोराम्). D7 T3 G1.2 M3 Cv.m.g आर्तभीत-; D10.11 आर्तगीतां; G3 आर्तभीम-; M5 मत्तगीत-; Ct आर्तगीत- (as above). T3 -रवस्वनां. —(l. 120) D6.8 T1.2 मम च; D7 G3 तां महा-; D10.11 Ct नदीम्; Cv.m.g as above (for तां मम). D6 T1.2 G2.3 M1.3 Cr -वादिनीं. —(l. 121) M3 नादयिष्यामि. —(l. 123) D6.7.10.11 T2 युद्धे; M3 यथा (for युधा). D10.11 M3 स्वय (for पुनः). —(l. 124) G3 यथा, M3 क्षमो (for शर-). —(l. 125) M3 पुनः (for स्वयम्).

Colophon. —*Sarga no.* (figures, words or both): D6-7.10.11 T1.2 G M 24; T3 23. —After colophon, G M1.2 conclude with श्रीरामाय नमः; M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

17

V2 om. l. 1–3. —(l. 1) Ś D8.12 यथा चैव; Ñ1 V2 B3 तत्र चैव, B1 स्त्रैव न; D3.11 ततोऽपि च. Ś D8.12 तथा (for मया). Ñ V3 B3.4 D8.12 आगमो (for चागमो). Ñ2 च (for वै). B4 वानरेश्वरैः. —(l. 2) Ś V3 B1.2 D2.13 तथा (for तदा). —(l. 3) Ñ V3 B वामाक्षिमसृत वै(B4 °दुतरते)न, D8.12 वामेक्षण क्षित तेन (for the prior half). Ñ1 V3 B1-3 दृष्ट्वा रवसि वैक्षत, Ñ2 B4 कृत चक्षुषि(Ñ2 °रक्षु) वैक्षत (for the post. half). —(l. 4) Ñ2 V3 B D8 क्षिप्त (for क्षिप्तं). Ñ V2.3 B दूरे. V2.3 ह; B1 D12 च (for तत्). B1.2 न्य(B4 प्र)पातयत्. —(l. 5) Ñ2 B4 [अ]चिन्तित (for चिन्तितं). Ś2 D8.12 प्रभविष्यसि; Ñ2 संभविष्यति (for प्रभविष्यति). B4 हिमराद्र्वं भविष्यति (for the post. half). —(l. 6) Ñ1(m. also चपला).2 V3 B D12 तरला (for तरसा). B1 -संनिभा; B3 -सत्प्रभा, B4 -सचया, D12 -सुप्रभा. —(l. 7) V3 B2 [अ]तिरूपवती (for विग्रहवती). B4 विग्रहवती स्याद्यारी (for the prior half). B4 तस्मिन् (for नारी). —(l. 8) B4 -मङ्गल- (for तरल-). —(l. 9) Ś D8.12 न देवी न च (for नैव देवी न). Ś2 च न (by transp.). —(l. 10) Ñ V3 B1.2 नेदृग्, V3 नैतद् (for तादृग्). Ñ1 B1.2 सृष्टा (for दृष्टा). B3.4 नैव तादृग्रूपवती स(B4 तु)क्षान्या स्त्री स्वयंभुवा. —(l. 11) Ñ2 B3 तथा, B1.4 तु तां (for ततो). D8.12 दृष्टास् (for दृष्ट्वा). Ñ V2.3 B तं प्र(B4 तत्र)देशमुपागताः (for the post. half). —(l. 13) B1.2 वा (for [ए]षा). —(l. 14) D8 अथवा (for आगता). —(l. 15) Ñ1 V3 D8.12 धृतिस्; Ñ2 श्रुतिस्; B3 ऋद्धिस्; B2 वृद्धिस् (for बुद्धिस्). B4 ऋद्धिः (for प्रभा). D12 लक्ष्मीः (for पुष्टिः). Ñ1 V2.3 पुण्या(V3 सुपा) पुष्टिः प्रभाकरी; B1.2 प्रभा तुष्टिः प्रभाकरी (for the post. half). —(l. 16) Ñ V2.3 B1-3 आसां; B4 तासां; D12 आसीद् (for असौ). D12 (with hiatus) उत्थिता (for चोत्थिता). Ñ V2.3 B D8 (with hiatus) उत्थिता जगतीतलात् (D8 °वीकृते) (for the post. half). —Ś1 D8 om. (hapl.) l. 17–19. Ś2 D3.12 om. l. 17. —(l. 17) Ñ2 ततस्; D12 तथा (for तदा). Ñ1 V2 B3 रविम् (for रवेर्). Ñ2 आश्रावयत्. —(l. 18) Ś2 D12 ततो वै; V3 वातोत्था, B2 अतोऽक्षि-; D8 ततोक्ष (for ततोऽक्षि). Ś2 B1 D8.12.13 -रजसा. L (ed.) जाता (for जातां). V3 दृष्ट्वा (for स्निग्धां). Ñ2 तेजसा (for चक्षुषा). Ś2 L (ed.) स्निग्धमाजनसप्रभा(Ś2 °भां), D8.12.13 स्निग्धा(D8 °ग्ध)भजनचक्षुषा (for the post. half). —(l. 19) Ś2 Ñ1 V2.3 D8.12 उपगृह्य (for °गुह्य). Ś2 ततो गतः (by transp.). Ñ2 B3 गतस्तदा. V3 B1 D3.12 तदस्ततः; B2 [आ]गतस्तदा. —(l. 20) Ñ V3 B2.3 D8.12 अथ तां; V3 आगता, B1 त्वथ तां (for वीक्ष्य तां). Ñ1 V2.3 B1-3 गर्विता (for -दर्पिताम्). B4 प्रजापतेस्तु कन्यायां स ययौ कामदर्पितः. —(l. 21) Ñ V2.3 B2.3 जातां (for स्थितो). Ñ V2.3 B D12.13 -पृष्ठे तु. B4 रविस्तामब्रवीद्वचः (for the post.

मत्तत्सा महावीर्यस्त्वदृष्यश्च महार्णवे ।
देवदानवयक्षाणां पन्नगानां सरक्षसाम् ।
अवध्यस्त्रिदशानां च तव पुत्रो भविष्यति ।
वरेण छन्दयित्वा तामगमत्स्वं पुरं तु । [25]
रक्षिता बालभावाच्च बालेति परिकीर्तिता ।
अथ काले तदा श्रीमान्शक्रः सुराणाधिप ।
विचरन्मन्मथाविष्टः सर्वतुकुसुमाकरे ।
स दृष्ट्वा वारवर्णाङ्गीं परं विस्मयमागतः ।
का त्वं भवसि रुद्राणां यक्षाणामिति चाब्रवीत् । [30]
मनो हरसि मे भीरु कान्ते कान्ततरा ह्यसि ।
स तु भावेन दिव्येन पाणिना तां मनोरमाम् ।
उपस्पृश्य जलं शीतं वचनं चेदमब्रवीत् ।
वानरौ दिव्यरूपौ ते सर्वज्ञौ कामरूपिणौ ।
उत्पत्स्येते महाभागे मा विषादं गमिष्यसि । [35]
यमजौ सुमहाभागौ वाली सुग्रीव एव च ।
किष्किन्धा नाम तु पुरी कान्ता पुष्पफलैर्युता ।
तत्र राज्यं करिष्येते सर्ववानरपुङ्गवौ ।
इक्ष्वाकुकुलसंभूतो रामो नाम महायशाः ।
विष्णुर्मानुषरूपोऽसौ तस्यैकं सख्यमेष्यति । [40]

18

After Sarga 30 D5 7 9 11 S ins

ततो रामः सुवेलाग्रं योजनद्वयमण्डितम् ।
आरुरोह ससुग्रीवो हरियूथपसंवृतः ।
स्थित्वा मुहूर्तं तत्रैव दिशो दश विलोकयन् ।
त्रिकूटशिखरे रम्ये निर्मितां विश्वकर्मणा ।
ददर्श लङ्कां सुन्यस्तां रम्यकाननशोभिताम् । [5]
तस्यां गोपुरशृङ्गस्थं राक्षसेन्द्रं दुरासदम् ।
श्वेतचामरपर्यन्तं विजयच्छत्रशोभितम् ।
रक्तचन्दनसंलिप्तं रत्नाभरणभूषितम् ।
नीलजीमूतसंकाशं हेमसंछादिताम्बरम् ।
ऐरावतविषाणाग्रैरुत्कृष्टकिणवक्षसम् । [10]
शशलोहितरागेण संवीतं रक्तवाससा ।
संध्यातपेन संछन्नं मेघराशिमिवाम्बरे ।
पश्यतां वानरेन्द्राणां राघवस्यापि पश्यतः ।
दर्शनाद्राक्षसेन्द्रस्य सुग्रीवः सहसोत्थितः ।
क्रोधवेगेन संयुक्तः सत्त्वेन च बलेन च । [15]
अचलाग्रादथोत्थाय पुप्लुवे गोपुरस्थले ।
स्थित्वा मुहूर्तं संप्रेक्ष्य निर्भयेनान्तरात्मना ।

half) —(l 22) N V2 3 B1 3 त्वदृष्यो B4 दुष्प्रधर्षो D2 त्वदृष्यस्तु D11 रक्षो मतिशे —(l 23) N2 सिद्धानां (for -यक्षाणां) V2 च (for स) Ñ2 भवण ** त्पर्मा (illeg) (for the post half) —(l 25) Ś D6 8 11 स D11 रुत् (corrupt) (for तु) —(l 26) Ñ1 D12 तु (for च) B1 भवेन (for भावाच्च) Ś D6 12 तु बालेव, D3 तु बालाति (for च बालेति) B4 सा बालेति प्रकीर्तिता (for the post half) —(l 27) B4 तत (for तदा) Ś D5 8 12 13 [श्री]मान् (for श्रीमान्) Ś D8 10 सुराणामिन, V3 सर्वसुराचिंत —(l 28) Ś D6 8 11 समयाविष्ट (for मन्मथाविष्ट) V2 सर्वत्र (for सर्वतु) Ś D6 11 -कुसुमोत्करे, B2 -कुसुमे वने —(l 29) V1 दृष्ट्वा (for परं) B1 विस्मयं परमं गतः (for the post half) —(l 30) G (ed) यक्षाणां (for रुद्राणां) Ñ V1 B transp. रुद्राणां and यक्षाणाम् G (ed) पन्नगानां च रक्षसां (for the post half) —B1 om (hapl) l 31-33 V3 om l 31 —(l 31) Ś2 चासीत् V1 कारे B1 यत (for कान्ते) —(l 32) N1 transp भावेन and दिव्येन N V2 3 B1 3 सुमनोरमां (V3 B2 °रमा) D8 11 सु(D6 स)मनोरम —(l 33) D11 तत्र (for शीतं) N V2 3 B1 3 पस्पर्शं जलशीतेन (for the prior half) D3 विषयं (for वचनं) —(l 34) Ñ1 V3 तौ (for ते) Ś D8 10 सर्वज्ञौ (for सर्वज्ञौ) B1 दिव्य (for काम) —(l 35) Ś V3 B1 D8 11 महाभागे (for °भागे) Ś D6 8 11 transp मा and विषा- B2 (sup lin as above) करिष्यसि —After l 35 B1 ins

1* विरजो वानरश्रेष्ठस्तत्र पाणिं प्रतीच्छति ।

—(l 36) Ś D6 13 य[D12 स]मजाता V3 B2 4 D8 12 समजौ तौ (V3 द्वौ) —(l 37) N1 V3 B3-4 पुण्या तु Ñ1 B2 पुर्यस्ते, V2 नगरा (for तु पुरी) N V1 B दिव्य, V3 दिव्या (for कान्ता) V2 फलद्रुमा B2 फलैर्वृता B4 फलाढ्या —(l 39) N1 V1 B1 3 महाबल (for °यशा) —(l 40) D1 [ए]व (for [ए]क)

18

(l 1) T2 damaged for ततो D5 7 9 11 T2 3 M3 Cm g t -मण्डल (for -मण्डितम्) —(l 2) D6 11 अवरोहत् (for आरुरोह) G1 -यूथपे (for -यूथप) D6-11 हरियूथैः समन्वित, G2 हरियूथसमावृत (for the post half) —(l 3) D6 सुग्रीवो (for तत्रैव) —D6 om l 4 —(l 4) D6 T G1 रम्यां M1 3 रम्यां (for रम्ये) —(l 5) M1 3 रम्यां (for लङ्कां) T2 3 सुन्यस्तां, G1 स न्यस्तां Cg as above (for सुन्यस्तां) —(l 6) D6-11 तस्य (for तस्यां) D6 T2 -मध्यस्थं (for शृङ्गस्थं) —(l 7) T2 3 विजय, G2 3 M3 व्यजन, Cg k t as above (for विजय) —(l 8) D6 -संयुक्त G1 2 M1 2 3 लिप्तं च (for संलिप्तं) —G M3 transp the post halves of l 8 and l 9 D5 7 9 11 रत्न-, G M3 सर्व (for रत्न) —(l 9) T2 -संछादित, T3 -संवासित, Cr m g k t as above (for -संछादित) G2 3 M3 रत्नाम्बर- युत (for the post half) —(l 11) T3 शशाङ्क —(l 12) D5 T1 M3 संवीत G संवृत (for संछन्नं) M1 3 संध्यारागेण संछिन्नं (for the prior half) D7 G1 M1 मेघ राशिम् (for °राशिम्) D6 T1 G2 दर्शन —(l 14) T2 reads from दर्शनात् up to सह in marg —(l 15) D7-11 G1 M3 संयुक्तः T3 संविष्टः (for संयुक्तः) G1 स ** (for सत्त्वेन) —(l 16) G1 [उ]त्थाय and -स्थले (for [उ]त्थाय and -स्थले respy) —(l 17) M1 2 तत्रैव (for संप्रेक्ष्य)

तृणीकृत्य च तद्रक्ष सोऽब्रवीत्परुष वच ।
लोकनाथस्य रामस्य सखा दासोऽस्मि राक्षस ।
न मया मोक्ष्यसेऽद्य त्व पार्थिवेन्द्रस्य तेजसा । [20]
इत्युक्त्वा सहसोत्पत्य पुप्लुवे तस्य चोपरि ।
आकृष्य मुकुट चित्र पातयित्वापतद्भुवि ।
समीक्ष्य तूर्णमायान्तमाबभाषे निशाचर ।
सुग्रीव त्व परोक्ष मे हीनग्रीवो भविष्यसि ।
इत्युक्त्वोत्थाय त क्षिप्र बाहुभ्यामाक्षिपत्तले । [25]
कन्दुवत्त समुत्थाय बाहुभ्यामाक्षिपद्धरि ।
परस्पर स्वेदविदिग्धगात्रौ
    परस्पर शोणितरक्तदेहौ ।
परस्पर श्लिष्टनिरुद्धचेष्टौ
    परस्पर शाल्मलिकिंशुकाविव । [30]
मुष्टिप्रहारैश्च तलप्रहारै
    ररत्निघातैश्च कराग्रघातै ।
तौ चक्रतुर्युद्धमसह्यरूप
    महाबलौ राक्षसवानरेन्द्रौ ।
कृत्वा नियुद्ध भृशमुग्रवेगौ [35]
    काल चिर गोपुरवेदिमध्ये ।
उत्क्षिप्य चाक्षिप्य विनम्य देहौ
    पादक्रमाद्गोपुरवेदिलग्नौ ।
अन्योन्यमापीड्य विलग्नदेहौ
    तौ पेततु सालनिखातमध्ये । [40]
उत्पेततुर्भूतलमस्पृशन्तौ
    स्थित्वा मुहूर्त त्वभिनिश्वसन्तौ ।
आलिङ्ग्य चालिङ्ग्य च बाहुयोक्त्रै
    सयोजयामासतुराहवे तौ ।
सरम्भशिक्षाबलसप्रयुक्तौ [45]
    सचेरतु सप्रति युद्धमार्गै ।
शार्दूलसिंहाविव जातदर्पौ
    गजेन्द्रपोताविव सप्रयुक्तौ ।
सहत्य चापीड्य च तावुरोभ्या
    तौ पेततुर्वै युगपद्धरण्याम् । [50]
उद्यम्य चान्योन्यमधिक्षिपन्तौ
    सचक्रमाते बहुयुद्धमार्गै ।
व्यायामशिक्षाबलसप्रयुक्तौ
    क्लम न तौ जग्मतुराशु वीरौ ।

—D5 om l 18 —(l 18) T1 तु (for च) G3 *द्रक्ष —(l 19) D5 reads रामस्य in marg T1 G1 रावण (for राक्षस) —(l 21) D7 s [उ]त्प्लुत्य, M1 s [उ]त्थाय (for [उ]त्पत्य) —(l 22) D5 T1 s G M मकुट, Ct as above (for मुकुट). D7 9–11 पातयामास तद्भुवि G1 पादेनाताडयद्भुवि (for the post half) —(l 23) D7 s–11 बभाषे त (for आबभाषे) —(l 24) D6 7 10 11 T2 M3 सुग्रीवस्त्व G1 परोक्षे, G2 समक्ष (for परोक्ष) —(l 25) G2 त क्षिप्र T3 इत्युक्त्वा च स सुग्रीव (for the prior half) G1 प्राक्षिपत् (for आक्षि°) G2 3 M3 स्थले (for तले) —D5 T1 repeat l. 26 after l 66. —(l 26) D6 s 9–11 T2 3 Ct कन्दुवत् D8–11 Ct स, T3 तु (for त) T1 समुत्थाय G1 प्राक्षिपद्, Ct as above (for आक्षिपद्) —(l 27) D11 M विदग्ध , G निरुद्ध (for विदिग्ध) —(l 28) D5 T1 s G3 M3 Cg दिग्ध , D1 दीप्त , Ct as above (for रक्त) —(l 29) D6 T2 श्लिष्ट , Ct as above (for श्लिष्ट) D8 T2 3 विरुद्ध , Cg t as above (for निरुद्ध) —(l 30) D6 s T M3 किंशुकौ यथा, G1 किंशुकशाल्मलीव, Cg t as above (for °काविव) G2 M5 परस्परं किंशुकशाल्मली यथा —(l 31) D5 om (hapl) श्च तलप्रहारै —(l 32) D6 s पातैश्च, D11 om (for घातैश्च) D8 M1 s चरणाग्र (for च कराग्र) D7 घातै , Cm g k t as above (for घातै) —(l 33) D7 मन्मथरूपौ G2 °वेगौ M1 s °वेग Cr m g t °रूप (as above). —(l 34) D5 T2 G3 M1–3 वानरराक्षसेन्द्रा —(l 35) D5 T1 सयुद्ध G3 M3 च युद्ध Cv as above (for नियुद्ध) D9 M1 s रूपौ (for वेगौ) —(l 37) D1 विक्षिप्य (for उत्क्षिप्य) D7 s–11 T3 M5 [च]त्क्षिप्य (for [आ]क्षिप्य) D6 T1 M3 विनम्र (for विनम्य) —(l 38) D6 T1 s M3 पदक्रमाद् —(l. 39) T3 M3 Cg आविध्य, G2 s M3 आलिङ्ग्य (for आपीड्य) M1 s विलीनगात्रौ Cg as above (for विलग्नदेहौ) —(l 40) D6 10 शाल- (for साल) D5 marg D7 9 Cr निघातमध्ये, Cg k t as above (for निखात°) ※ Ct 'निघात' इति पाठेऽप्ययमेवार्थ ※ —(l 41) D8–11 भूमितल स्पृशन्तौ (for भूतलमस्पृ°) —(l 42) D11 समुहूर्त (for मुहूर्त) D6 s 9–11 Ct नि श्वसन्तौ, M3 निस्पृशन्तौ G3 च विनिश्वसन्तौ —D10 reads l 43 after l 47 —(l 43) D7 आविध्य D5 T1 G2 3 M1 s चापीड्य, D6 T2 3 M3 Cm g चाश्लिष्य, D7 बन्धेन M3 चाबध्य (for चालिङ्ग्य). M3 बाहुपाशै (for °योक्त्रै) —(45) T3 सहेह, M3 संरब्ध , Cr m g k t as above (for संरम्भ) —(l 46) D8–11 सुचेरतु (for सचे°) D6 10 T2 G3 युद्धमार्गे D7 क्लम न तौ जग्मतुराशु वीरौ —(l 47) D7 9 11 जातदृप्तौ (for °दर्पौ) —(l 48) G2 नागाविव, Cg as above (for पोता°) G3 M3 मग्नयुक्तौ, Cr g k as above (for °युक्तौ) —(l 49) T3 सहार्य G1 प्रहृत्य Cg as above (for सहत्य) D5 G1 सपीड्य D7 s–11 स्वेन Cg as above (for चापीड्य) D7 9–11 च ता कराभ्या M1 s परस्परेण Cg as above (for च तावुरोभ्या) —(l 50) D5 T1 G M3 निपेततुर् D7 9–11 धरायां Cg as above (for धरण्याम्) ※ Cv r निपेततुर्वै युगपद्धरण्यामिति पाठ । Cv adds वैशब्द पादपूरणे ※ —(l 51) D5 T1 G1 M3 उद्यम्य Cg as above (for उद्यम्य) —(l 52) M3 तौ गचरेते D7 s–11 T1 s G3 s M3 युद्धमार्गे Cg as above (for °मार्गै) —(l 53) G1 damaged for शिक्षाबलसप्र —(l 54) D5 G1 s श्रम (for क्लम) D8 तु (for तौ) D6 T2 M1 s आहवेन, D6 T2 आशु वेगौ G3 आहवे तौ (for आशु वीरौ) —(l 55) M3 वानर Cv as above (for वारण-) T3 (also) G3 नालिकाभेद्; M3 नारणाभिद् (for वारणभेद्) ※ Cr m वारणवारणाभे-

बाहुवृत्तैर्वारणवारणाभै
　　निवारयन्तौ वरवारणाभौ । [55]
चिरेण कालेन भृशं प्रवृद्धौ
　　सचेरतुर्मण्डलमार्गमाशु ।
तौ परस्परमासाद्य यत्तावन्योन्यसूदने ।
मार्जाराविव भक्षार्थे वितस्थाते मुहुर्मुहुः । [60]
मण्डलानि विचित्राणि स्थानानि विविधानि च ।
गोमूत्रिकाणि चित्राणि गतप्रत्यागतानि च ।
तिरश्चीनगतान्येव तथा वक्रगतानि च ।
परिमोक्षं प्रहाराणां वर्जनं परिधावनम् ।
अभिद्रवणमाप्लावमास्थानं च सविग्रहम् । [65]
परावृत्तमपावृत्तमवद्रुतमवप्लुतम् ।
उपन्यस्तमपन्यस्तं युद्धमार्गविशारदौ ।
तौ सचेरतुरन्योन्यं वानरेन्द्रश्च रावणः ।
एतस्मिन्नन्तरे रक्षो मायाबलमथात्मनः ।
आरब्धुमुपसंपेदे ज्ञात्वा तं वानराधिपः । [70]
उत्पपात तदाकाशं जितकाशी जितक्लमः ।
रावणः स्थित एवात्र हरिराजेन वञ्चितः ।
अथ हरिवरनाथः प्राप्य संग्रामकीर्तिं
　　निशिचरपतिमाजौ योजयित्वा श्रमेण ।
गगनमतिविशालं लङ्घयित्वार्कसूनुर् [75]
　　हरिगणबलमध्ये रामपार्श्वं जगाम ।
इति स सवितृसूनुस्तत्र तत्कर्म कृत्वा
　　पवनगतिरनीकं प्राविशत्संप्रहृष्टः ।
रघुवरनृपसूनोर्वर्धयन्युद्धहर्षं
　　तरुमृगगणमुख्यैः पूज्यमानो हरीन्द्रः । [80]

Colophon

19

After 6 31 17 D3 ins

राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ।
रावणोऽपि महातेजाः क्रोधविस्फारितेक्षणः ।
अगच्छत्सहसा क्रुद्धः सर्वसैन्येन संवृतः ।
गजाश्वरथसंकीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
उत्तरां दिशमास्थाय प्रयातो रावणो युधि । [5]
हस्त्यश्वरथपत्तीनां नदतां निःस्वनोऽभवत् ।
सहयैः काञ्चनापीडैर्गजैश्च समलंकृतैः ।
रथैश्चादित्यसंकाशैः कवचैश्च मनोहरैः ।
नीलपीतसुरक्तासिः पताकाभिरलंकृता ।
राक्षसा भूरिविक्रान्ता मुदिता घोरदर्शनाः । [10]
वादित्रेण विचित्रेण वादयन्त इतस्ततः ।
विनिर्ययुर्महानादैर्नादयन्तो महीतलम् ।
निर्यान्तं राक्षसानीकं समीक्ष्य सुदुरासदम् ।
ऋक्षवानरयूथाश्च हृष्टा युद्धाभिकाङ्क्षिणः ।
अभ्यधावंस्तदा घोरा राक्षसानां वधं प्रति । [15]
वानरै राक्षसानां च महायुद्धमवर्तत ।
प्रभिन्नकरटैर्घोरैर्नदद्भिश्च महागिरिभिः ।
स्वलंकृतैर्बलतुरंगैर्नदद्भिश्च महास्वनैः ।
नानाशस्त्रधरा धीरा मेघा इव सविद्युतः ।
शैलशृङ्गैश्चापि भूरुहैर्विपुलैस्तथा । [20]
अन्योन्यबद्धवैराणां परस्परजयैषिणाम् । (sic)
तुरगखुरविध्वस्तं रथनेमिसमुद्धतम् । } 6.34 10
कण्ठानराणां रोधानां चक्षूंषि च महीरजः ।
ततो युद्धं महाभीमं हरिराक्षससंकुलम् ।

(Cm वारणा गजा) तेषां वारणानि अगलानि तत्सदृशौ । Cg वार्यन्ते एभिरिति वारणा आलानस्तम्भा । Ck वारयन्त्येभिः प्रतिगजानिति व्युत्पत्त्या हस्तवाची वारणशब्दो द्वितीयः । करिकराभैरित्यर्थः । Ct वारयन्त्येभिः प्रतिगजानिति वारणो महागजः । द्वितीयवारणशब्दः करिहस्तवाची ॥ —(l 56) D4 निवर्तयन्तौ D5 8 11 M1 2 Ct वर (for वर) —(l 57) M3 Cg तु स (for भृश) D5 6 11 T1 M3 प्रवृत्तौ Cg as above (for प्रवृद्धौ) —(l 59) M3 मत्ताव (for यत्ताव) —(l 60) D11 मार्जारव् D5 8 11 Ck t [s]वतस्थाते T3 उत्तस्थाते Cv r g as above (for वित°) —(l 62) D7 गोमूत्राणि च D8 11 Cv t गोमूत्रकाणि D7 M1 2 चक्राणि Ct as above (for चित्राणि) —(l 63) D1 T1 M1 चक्रगतानि Cm g k t as above (for वक्र°) G3 [अ]पि (for च) —(l 64) D1 T1 G1 प्रहरण Cm g k t as above (for प्रहाराणां) —(l 65) D1 G1 अभिद्रवणम् D4 आक्षेपम् G1 आस्थानम् Cr g as above (for आप्लावम्) D7 10 11 M1 2 Ct अवस्थान G1 आप्लुत च Cm g as above (for आस्थान च) T1 सविग्रह —(l 66) G1 om (hapl) M1 उपावृत्तम Cr m g k t as above (for अपा°) D7 अव दत्तम्, D10 11 G1 M1 2,3 Ct अपद्रुतम् T2 अवदनम् Cv r m k as above (for अवद्रुतम्) T3 उत्प्लुतमुत्प्लुतम् (for the post half) —(l 67) D1 अपन्यस्तौ (for °न्यस्तं) —(l 68) D1 तत्र सं D10 11 तौ वि G1 2 जीवे (for तौ स°) G1 सचेरतुस्तावन्योन्य (for the prior half) G1 वारण (meta) (for रावण) G1 2 राक्षसेन्द्रकपीश्वरौ (for the post half) —(l 69) D1 मायाबलमवर्तत (for the post half) —(l 70) G1 2 तज्ज्ञात्वा M1 2 ज्ञात्वा तद् (for ज्ञात्वा तं) M1 वानरोत्तम —(l 71) D1 तथा (for तदा) T1 गतक्लम Cg as above (for जित°) —(l 73) D5 8 11 संग्रामकीर्तिं D1 प्राप्य कीर्तिं महत्तमां (for प्राप्य संग्रामकीर्तिं) —(l 75) D4 om (hapl) from तु up to 10 l 79 —(l 76) D7 गगनं T1 बलगण- (by transp.) G1 M1 वरगण G1 बलबल (for गणबल) —(l 77) D1 11 स इति (by transp) T1 इति (for इति स) —(l 78) D7 सप्रहृष्ट (for °हृष्ट) —(l 79) G1 M1 2 रघुवर (for रघुवर) ॥ Cv रघुवरनृपसूनोरिति पाठः ॥ —(l 80) T1 -गणमृग (by transp) (for मृगगण) G1 हरीन्द्रै M1 [s]भिहृष्ट (for हरीन्द्र)

Colophon —*Sarga name* D1 सुग्रीवरावणयुद्धं रामस्यागमनं —*Sarga no* (figures words or both) D4-7 10 11 T1 2 G M 40 D1 16, T3 39 —After colophon, G M1 2,3 conclude with श्रीरामाय नमः

रक्षःसैन्येषु संक्रुद्धा निजघ्नुस्ते परस्परम् । [25]
सिंहनादैर्विनेदुस्ते युद्धे वानरराक्षसाः ।
तं पादपैः शिलाभिश्च चक्रुर्वृष्टिं तथोत्तमाम् ।
वानराश्चूर्णयामासुर्यातुधानान्सहस्रशः ।
निजघ्नुः संयुगे क्रुद्धा हरयो राक्षसर्षभान् ।
केचिद्द्विपाश्च रक्षांसि गजवाजिगतान्यपि । [30]
निजघ्नुः सहसा राक्षसैर्यातुधाना बलीमुखाः ।
शैलशृङ्गविभिन्नाङ्गा मुष्टिभिर्भ्रान्तलोचनाः ।
चेलुः पेतुश्च नेदुश्च तत्र राक्षसपुंगवाः ।
निहताश्राक्षसास्तत्र हतदोषा निशाचराः ।
लङ्काभिमुखं धावन्तो विद्रुता राक्षसा युधि । [35]
अपरे ये च दुर्धर्षा येऽपि सुस्था निशाचराः ।
ते सर्वे चालयामासुर्बहुना राक्षसाहवे ।
तत्र मत्तविराधेषु रथेषु रथिनां वराः ।
अगच्छन्सहसा क्रुद्धा यत्र युद्धमवर्तत ।
कुञ्जरैस्तु सुसंनद्धैः पदातैश्च सहस्रशः । [40]
नानाकवचसंनद्धा नानाप्रहरणैर्युताः ।
वानरं वानरैर्मुख्यैः क्रुद्धाश्च राक्षसाः ।
राक्षसाश्राक्षसैरेव पिपिषुर्वानरा युधि ।
आच्छिद्य च शिलाः केचिज्जघ्नू राक्षसा हरीन् ।
कश्चिदाक्षिप्य शस्त्राणि जघ्नू रक्षांसि वानराः । [45]
निजघ्नुः शैलमुद्गलैर्विविधैश्च परस्परम् ।
छिन्नवर्मायुधधरा राक्षसा वानरैर्हताः ।
रुधिरं सुस्रुवुस्तत्र कृत्ता शैलद्रुमा इव ।
रथेनाथ रथं चापि राक्षसं राक्षसेन हि ।
हयेनैव हयं चापि पिपिषुर्वानरा रणे । [50]
क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च निशितैश्च शितैः शरैः ।
विकर्णिकैः सुनिशितैः शक्तितोमरमुद्गरैः ।
राक्षसा वानरेन्द्राणां कदनं चक्रुराहवे ।
निस्त्रिंशशक्तिपरिघैर्मुसलैः कूटमुद्गरैः ।
भुशुण्डिभिश्च गदया तोमरैः प्रासपट्टिशैः । [55]
निजघ्नुर्वानरा सर्वान्राक्षसान् पर्वतोपमान् ।
प्रविष्टा राक्षसा सैन्यं यत्र राघवलक्ष्मणौ ।
छादितुमस्तदा रामो निरदहच्छराचितः ।
लक्ष्मणस्तत्र रामश्च शरैरग्निशिखोपमैः ।
समन्यू राक्षसानीकं दण्डहस्त इवान्तकः । [60]
शिरोभिरङ्गदकिरीटकुण्डलै

सारभरमिव परिदृश्यन्ते वैः ।
महाभुजैः साभरणैः सहायुधैः

सा प्रवृता भूः करभोरुभिर्बभौ ।
वानराश्चापरे घोरा राक्षसैरपरैः सह । [65]
द्वन्द्वयुद्धमकुर्वंस्ते बहवो बहुभिस्तदा ।
तत्रासीत्सुमहद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
रक्षसां वानराणां च वीराणां जयमिच्छताम् ।
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
हरिराक्षसयोर्युद्धं तुमुलं समपद्यत । [70]
वानरास्तत्र युध्यन्ते दीर्घद्रुमशिलायुधाः ।
अपरे मुष्टिभिः प्रहारैस्ताडयन्ति महाबलाः ।
राक्षसाश्च महात्मानो नानाप्रहरणायुधाः ।
वानरास्त्वभिसंक्रुद्धा गिरिवृक्षकृतायुधाः ।
तेऽन्योन्यं समरे क्रुद्धा निर्घातकृता निशाचराः । [75]
युध्यतां तु तदा तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
राक्षसानां बभूवाथ रणे कोपः सुदारुणः ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिणः ।
वानराणामपि चमू रामस्य जयमिच्छताम् ।
तेषां युद्धं महाघोरं संजज्ञे कपिरक्षसाम् । [80]
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीवितम् ।
तद्बभूवाद्भुतं युद्धं तयोः संग्रामशालिनाम् ।
रुधिरार्द्रां महीं चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
कबन्धास्तत्र चोत्पेतुः पश्यन्तस्त्वशिरोऽक्षिभिः ।
उद्यतायुधनिस्त्रिंशैर्धावमाना इतस्ततः । [85]
शरीरच्छिन्नसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा ।
शोणितौघमहावेगा घोरा नद्यः प्रविस्तृताः ।
निशाचरमहायोधनक्षत्रवानरसंभवाः ।
प्रावर्तयन्नदीं घोरां भीरूणां भयवर्धिनीम् ।
असृग्ग्राहमहापङ्कां नानाकीर्णाश्मशैवलाम् । [90]
छिन्नकायशिरोमीनां बह्ववयवशङ्कुलाम् ।
गृध्रहंसगणाकीर्णां कङ्कसारसनादिताम् ।
झिल्लीरवसमायुक्तां काकवायससेविताम् ।
मेदोमज्जावसाकीर्णामावर्तस्तनितस्वराम् ।
शरीरसंघातवहा बभूवुः फेनिलापगाः । [95]
मातंगरथकूलाश्च समरे स्वायुधद्रुमाः ।
कपिराक्षसदेहेभ्यः प्रसूता करशाद्वलाः ।
वर्तमाने महारौद्रे संग्रामेऽतिभयंकरे ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुरुतसंकुलम् ।
भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरसायकैः । [100]
ध्वजवर्मरथानश्वाञ्शस्त्राणि प्रहरणानि च ।
अपविद्धैश्च भग्नैश्च शरैः सांग्रामिकैर्हयैः ।
निहतैः कुञ्जरैर्मत्तैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैश्च धरणीस्थितैः ।
कृत्वा च तुमुलं युद्धं परिश्रान्ता रणाजिरे । [105]
निवृत्ता युध्यमानास्तु स्थितास्ते हरिराक्षसाः ।
एतस्मिन्नन्तरे चैव असंभ्रान्ता शनैः शनैः ।
युद्धादपसृताः सर्वे रावणाद्या निशाचराः ।
विविशुर्नगरीं लङ्कां रक्षोगणनिषेविताम् ।
उपविश्यासने राजा सचिवानिदमब्रवीत् । [110]
सज्जीभवन्तु ते सर्व राक्षसा भीमविक्रमाः ।
संग्रामादपक्रान्ता पुरीं रक्ष पशो मम ।
विश्राम्यान्तमागम्य निवासार्थं ससैनिकाः ।
आसाद्य तु रणं तत्र रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।
दशरथनृपपुत्रवाहिनी तदानीं [115]

क्षतजविगतगात्रविग्रहा रणान्ते ।
रिपुजननिधनपरिश्रमप्रहृष्टा

रजनिमुखे न्यवसद्यथासुखं च रामः ।
इत्यार्षे रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे युद्धपर्वणि रात्रिनिवासो नाम सर्गः ॥
तां रात्रिमुषित्वा तु रामाद्या हरियूथपाः ।
कल्ये च ददृशुर्वीरा सर्वे युद्धाभिकाङ्क्षिणः । [120]

20

After 6 31 63[ab] D13 ins

उपोपविष्टं सचिवैर्मरुद्भिरिव वासवम् ।
आसीनं सूर्यसंकाशे काञ्चने परमासने ।
रुक्मवेदिगतं दिव्यं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
दशास्यं विंशतिभुजं दर्शनीयपरिच्छदम् ।
विशालाक्षं सुवासाश्च राजलक्षणशोभितम् । [5]
स्निग्धवैडूर्यसंकाशं तप्तकाञ्चनभूषितम् ।
सुभुजं शुक्लदशनं महास्यं पर्वतोपमम् ।
देवगन्धर्वभूतानामृषीणां च महात्मनाम् ।
अजेयं समरे शत्रुं ददर्श रणकृतान्तकम् ।
देवासुरविमर्देषु वज्राशनिकृतव्रणम् । [10]
ऐरावतविषाणाग्रैः शक्रस्य क्षतवक्षसम् ।
विष्णुचक्रादिबाणैश्च महायुद्धेषु ताडितम् ।
आहिताङ्कं समस्तैश्च देवप्रहरणैस्तथा ।
अक्षोभ्याणां समुद्राणां क्षोभणं क्षिप्रकारिणम् ।
भङ्क्तारं पर्वताग्राणां सुराणां च महाबलम् । [15]
उच्छेत्तारं च धर्माणां परदाराभिमर्शनम् ।
महर्षीणां च भेत्तारं मखानां चाभिदूषणम् ।
दैवानां च सपक्षाणां गन्धर्वाणां च संयुगे ।
अस्त्राणां च प्रयोक्तारं सज्ञिय च महातपम् ।
पुरीं भोगवतीं गत्वा पराजित्य च वासुकिम् । [20]
तक्षकस्य तथा भार्यां परिष्वज्य जहार यः ।
येन वैश्रवणो राजा रणेऽतिक्रम्य निर्जितः ।
कैलासपर्वतध्येषु योऽध्यास्तेऽमरमोहनः ।
वनं चैत्ररथं दिव्यं नलिनीनन्दनं शिवम् ।
व्यनाशयच्च यः क्रोधादुद्यानानि वीर्यवान् । [25]
चन्द्रसूर्यौ महाभागावुत्तिष्ठन्तौ परंतपौ ।
निवारयेत बाहुभ्यां यः शैलशिखरोपमः ।
वह्निधीनेषु यः सामभिवाय महाबलः ।
पद्मयज्ञहुतक्रूरं ब्रह्मघ्नं दुष्टचारिणम् ।
कर्कशं निरनुक्रोशं प्रजानां भयदं तथा । [30]
देवदानवगन्धर्वैः पिशाचैः पतगोरगैः ।
अवध्यं राक्षसैश्चापि समस्तेषु च मानुषैः ।
रावणं सर्वभूतानां सर्वलोकनिवारणम् ।
राक्षसेन्द्रं महेन्द्राभं पौलस्त्यकुलनन्दनम् ।
दिव्यचन्दनदिग्धाङ्गं दिव्यमाल्योपशोभितम् [35]

21

After 6 33 20 Ś V D1 ... 12,13 ins. N1 B1 ins. l 59–60 only after 6 33 20 N2 ins. l 11–58 after 6 33 31 and l 59–60 after 6 33 20 B2 ins. l 1 to 59–60 after 6 33 20 and l 11–58 after 6 33 23 while B3 ins l 1 only after 6 33 20

अतिकायोऽतिबलवान्देवदानवदर्पहा ।
रम्भं च विनतं चैव ताडयामास मार्गणैः ।
तौ शिलावृक्षवर्षेण तस्य सैन्यं निजघ्नतुः ।
जलदाविव संरब्धौ वातवृष्ट्या गता नभम् ।
महोदरं सुसंरब्धं सुषेणः पञ्चभिः शरैः । [5]
हृदि विव्याध नाराचैर्ललाटे च त्रिभिः शरैः ।
स तथाभिहतस्तेन राक्षसः वानरोत्तमम् ।
जघान शिलया तस्य रथं साश्वं ससारथिम् ।
तौ जयाकाङ्क्षिणौ दृप्तौ वीर्यवन्तौ दुरासदौ ।
चक्रतुस्तुमुलं युद्धं स्वसैन्यपरिवारितौ । [10]
जाम्बवानृक्षराजस्तु मकराक्षं खरात्मजम् ।
प्राहिणोद्वृक्षमुत्पाट्य स तं चिच्छेद मार्गणैः ।
ततो निशाचरः क्रुद्धो जाम्बवन्तं शितैः शरैः ।
हृदि बाहोर्ललाटे च विव्याध युद्धसत्तमः ।
स तथाभिहतस्तेन क्षिप्रहस्तेन यूथपः । [15]
व्यथामूलपरं चक्रे नातिकुम्भात्खरात्मजम् ।
भूरि शरशतैर्विद्धो विद्युज्जिह्वेन रक्षसा ।
निशातनागकर्णेन विद्युज्जिह्वं स्तनान्तरे ।
निघ्नन्तं राक्षसा वीरास्ताडयन्तो भृशम् ।
शूलेन जघ्निवान्पार्श्वे ननाद च महास्वनम् । [20]
स तु रोषपरीताङ्गः सालवृक्षेण राक्षसम् ।

21

(l 1) V1 च (for इति) —(l 4) V1 illeg for वार —(l 5) D2,1 तु (for सु) D3 संरभ B1 बहुभि· D3 पञ्च (for पञ्चभि) —B1 om (hapl) l 6 —(l 6) After विव्याध V1 wrongly reads संरब्धो —(l 7) D1 तदा (for तथा) —(l 9) D1 हृष्टौ D3 दृप्तौ (for दृप्तौ) —V1 illeg for l 10–23 —(l 10) V2 तु (for स्व) —(l 11) V3 च (for तु) —(l 12) N2 V2,3 B1 मारुतात्मजम् D2,13 च (for स) V1,1 सायकै (for मार्गणैः) N2 B2 तं चिच्छेद स सायकै (for the post half) —V1 om l 13 17 —(l 13) B3 तत्सुत (for निशाचर) V3 तत (for शित) —V1 om l 14 —(l 14) D13 बाहौ (for बाहोः) D1,11 कृतहस्तवान् D2,13 °वत्) —(l 15) V2 तदा (for तथा) N2 B1 तथा वानरोत्तम: V1 संक्रुद्धहस्तेन (for the post half) —V1 om l 16 —(l 16) B1 व्यथयन् D1,11 व्यथयन् D3 व्यथ॰ D1 व्यथयन् (for व्यथा॰) —B3 om l 17 —(l 17) V1 शत (for भूरि) D1 इव (for शर) V2 कृतो D3 कृतो (for विद्धो) —After the prior half of l 17 D1 wrongly repeats the post half of l 14 and the prior half of l 15 D13 om विद्यु —(l 18) D13 कर्णेषु (for कर्णेन) —After the prior half of l 18 D1 wrongly repeats the post half of l 17 and the prior half of l 18 (var [अ]सि for [अ]सु) —V1 reads l 19 twice (var) —(l 19) V1 (first time) वानरा हीमम् N2 B1 वरं (for वर) D1 ताडयन्तो (for ताडयन्तो) —(l 20) N1 V2,1 B1 तेन (for दृष्टेन), S1 om च (subm) —V1 reads l 21 in marg —(l 21) D1 om तु (subm) N2 V2,3 B1 D1,1 सालवृक्षेण

निजघान गजो मत्तो हस्त व्याघ्रं यथा वने ।
कुम्भकर्णात्मजं कुम्भं समरे सुव्यवस्थितम् ।
प्रसन्तमिव सैन्यानि दण्डहस्तमिवान्तकम् ।
प्रायोधयत्त सत्कोधो धूम्रो वृक्षशिलायुधः । [25]
तौ राक्षसहरी वीरौ स्वसैन्यपरिवारितौ ।
चक्राते प्रथमं युद्धं बलिशक्री यथा पुरा ।
देवान्तको गवाक्षं तु हृदि विव्याध मार्गणैः ।
पञ्चभिः सुमहावेगैराकर्णप्रेषितैः शितैः ।
स तथा ताडितस्तेन सक्रुद्धश्चलितेन्द्रिय । [30]
प्राहिणोत्सालमुत्पाट्य तं स चिच्छेद सप्तभिः ।
पुनश्च नवभिर्वीर विव्याध कृतहस्तवत् ।
अथारह्य गिरेः शृङ्गं गवाक्षो वानरोत्तमः ।
प्राहिणोत्त समुद्दिश्य तस्य सैन्यं जघान तत् ।
एवं तौ बलिना श्रेष्ठौ युयुधाते परस्परम् । [35]
कृतप्रतिकृते यत्तावन्योन्यवधकाङ्क्षिणौ ।
सारणेन समाहूत ऋषभो वानरोत्तमः ।
सारणं वृक्षमुत्पाट्य स जघान स्तनान्तरे ।
स तेनातिप्रहारेण व्याघूर्णित इवाभवत् ।
अपासर्पदनून्मत्तो विषण्णश्चाभवत्क्षणात् । [40]
मेघाभं गजमारूढस्त्रिशिराः शरभं हरिम् ।
तोमरेण समाहत्य शिरसि प्राणुदङ्कुशम् ।
स तु रोषपरीताङ्गः सहपर्णेन तं गजम् ।
जघानातिबलश्चण्डः शरभो वा गज वने ।
नरान्तकोऽथ पनसं ताडयामास मार्गणैः । [45]
सोऽपि पादपवर्षेण तं विव्याध प्लवङ्गमः ।
अकम्पनेन कुमुदः परिघेण समाहत ।
जानुभ्यामवनिं गत्वा निमेषात्पुनरुत्थित ।
सक्रुद्धे रोषताम्राक्षो मुष्टिं तस्मिन्नपातयत् ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विचेता इव सोऽभवत् । [50]
अयोधयच्च चाश्वस्तः पुनरेव प्लवङ्गमम् ।
धूम्राक्षः शरवर्षेण हनुमत्पितरं हरिम् ।
ससैन्यं पूरयामास धाराभिरिव पर्वतम् ।
सोऽपि वृक्षैः शिलाभिश्च ससैन्यं तं सहार्दयत् ।
महापार्श्वेन ससक्तो यूथपो गन्धमादनः । [55]
चक्रे स तुमुलं युद्धं शिलादन्तनखायुधः ।
वेगदर्शी शुकेनाजौ मर्मण्यभिहतः शरैः ।

D11 ताल° (for साल°). —(l. 22) V3 मत्तो मत्तो, B3 गजोन्मत्तो, D3 गजो मत्त (for गजो मत्तो). B2 D1 महावने. —(l. 23) D4 समरेषु (for समरे सु). B3 सुव्यवस्थितः. —(l. 24) V B3 D1 सर्व- (for first स). —(l. 25) V B3 प्रायोधयत्त सत्क्रोधो (B3 °क्रोधो), D1 प्रायोधयत (meta.) सुसंरब्धो (hypm.), D3 प्रायोधयत सुसंक्रुद्धो (for the prior half). D1 धूम्रो (for धूम्रो). D3 शिलायुधे. —(l. 26) V3 -महावीरौ (for -हरी वीरौ). D13 परिचारिणौ. —(l. 27) V B3 D1-4,13 तुमुलं (for प्रथमं). V4 D4-6,13 बलशक्रौ, D6 वालिशक्रौ V3 युधा (for पुरा) —(l. 28) Ś D6 देवान्तको. —(l. 29) B3 स महावेगैः N2 D2,8,13 शरैः (for शितैः). Ś1 आकर्णप्रेषितैः शरैः, V1 B3 आकर्णविसृष्टैः शरैः (V3 शितैः), V3 आकर्णप्रेषितैः शरैः, D1 स्वकर्णविसृष्टैः शरैः, D4 आकर्णप्रेक्षितैः शरैः (for the post. half) —(l. 30) N2 V B2 [अ]भिहतस् (for ताडितस्) D1 स क्रुद्धः. —(l. 31) N1 V1,3 B1 D2 शालम् (for सालम्). D1 शैलसमुत्पाट्य (hypm.) (for सालमुत्पाट्य). D4,13 च (for स) B3 चिच्छेद स (by transp). V3 निजघान स्तनान्तरे (for the post. half) —(l. 32) D1 हस्तवान् (for °वत्). —(l. 33) D1 तथारुह्य, D3 अथारुह्य, D4 तथा सह, D13 तथारह्य (for अथारह्य). —(l. 34) Ś1 शृङ्गमुद्दिश्य, D3 त समुत्क्षिप्य (for त समुद्दिश्य) N1 V3 B3 च, D3 स (for तत्). —(l. 35) D1 बलिनौ (for बलिना). —(l. 36) D3 युद्धाद् (for यत्तात्). D3 अन्योन्य जयकाङ्क्षिणौ (for the post. half).—D1 om. l. 37–38 —(l. 37) V3 (after corr. as above) समाहूय (for समाहूत). D13 सारणं तु समाहूय (for the prior half) Ś1 D13 वृषभो (for ऋषभो). —(l. 38) N2 सजघान, B3 D3,4,13 निजघान (for स जघान). —(l. 39) B3 स तेनाभि, D3 स तु तेन, D13 एतेनाभि (for स तेनाति) —D13 om. l. 40–41. —(l. 40) V3 अपसर्पद् V1 B3 अपसर्पदनु शक्तो, V3 अपसर्पत स शक्तो, D13 उपसर्प पदान्मत्तौ (for the prior half). N2 D3 क्षण, D4 क्षण (for क्षणात्). —(l. 41) N2 सतत (for शरभ). —(l. 42) D3 तोरणेन (for तोमरेण) V1 महामात्य, D1,13 समाहूय (for समाहत्य). V प्रापतद् (V1 °*)त, B2 D2-6 प्राणदङ्कुश, D1 प्राहरङ्कुश, D13 प्राहनङ्कुश (for प्राणुदङ्कुश). —(l. 43) V3 B3 तद्गज (for तं गजम्). —(l. 44) N2 वानर रणे, V3 वानरो बले, D4 वानरो गज B3 शरभस्तु गज रणे (for the post. half). —(l. 45) V B3 तु, D1 स (for ऽथ). Ś D6 नरवीरोऽथ (for नरान्तकोऽथ). —(l. 46) B3 स हि (for सोऽपि). V1 B3 हृदि विद्ध (B3 °ध्य), V3 हृदि रुद्ध, V3 हृदि विद्ध स राक्षस (for the post. half) —(l. 47) D3 तोमरेण (for परिघेण) V1 D1 समाहित (for °हत). —(l. 48) V1,3 B3 D1 अवनीं. —(l. 49) B3 क्रोधताम्राक्षो. V1 D2,4 तस्मिन्न्यपातयत्, V2,3 B3 D3,13 तस्य न्यपातयत्, D1 त * न्यपातयत् —(l. 50) V3 शरभो (for इव सो) B3 भास्वर (for सोऽभवत्). —(l. 51) V1 चोत्प्लुत्य, V3 B3 D1,3,4,13 न्याश्व(D3,13 °स्व)स्त, D3 चाश्वस्त (for चाश्वस्त) V3 अयोधयत्कम्पेन (for the prior half) V1,3 B3 प्लवगम (for °गमम्) —(l. 52) V2,3 B3 D13 हनूमन्त V B3 रणे (for हरिम्) —(l. 53) D4 स्वसैन्य (for ससैन्य) —(l. 54) D1 स हि (for सोऽपि) D4,13 वृक्ष (for वृक्षैः). V1,3 D3 तमपोथयत्, V1 D13 तमपोथयत्, B3 समपोथत, D1 त मुमोहयत्, D3 तमपोथयत्, D13 त महार्दयत् (for त सहार्दयत्) D4 स्वसैन्य तमपोथयत् (for the post. half). —(l. 55) Ś1 महापार्श्वे तु (for महापार्श्वेन) B3 D3 संयुक्तो (for ससक्तो) —(l. 56) N2 V2,3 B2 D1-4,8,12,13 तुमुल (for स तुमुलं) V3 चक्रे सुतुमुल B3 वृक्षपाषाण शिलायुध (for the post. half) —(l. 58) V1 * चूर्णयत्, V3 [अ]व चूर्णयत्, V3 तु चूर्णयत्, B3 [अ]न्यचूर्णयत्, D13 विचूर्णयत् (for

उत्तमं वेगमास्थाय रथं तस्य व्यचूर्णयत् ।
राक्षसस्तपनो घोरो नल समभिवर्तते ।
नलेन तु नलस्तस्य चक्षुषी विन्यपातयत् । [60]

22

[The episode of the performance of the sacrifice with Rākṣasa Mantras and the consequent attainment of invisibility by Indrajit along with his chariot is found thrice in different places in Ñ2 V3 B3 MSS. and twice in Ś V1,2 B1 D1-4,8,13 12 either as text or star passages. As it is very difficult to understand the exact position of the lines found in different contexts with the help of mere notes they are given as an independent passage No. 22 along with necessary references for the convenience of the reader.]

Before 6.34.30, Ś Ñ1 V D1-4,8,12,13 ins.; B1,2 ins. l. 1-29 (followed by 733*) before 6.34.30 and l. 30-43 after colophon of 6.34:

स यज्ञभूम्यां विधिवत्पावकं जुहुवेऽस्त्रवित् ।
जुह्वतस्तस्य तत्राग्निं रक्तोष्णीषाम्बरस्रजः ।
आजह्रुस्तत्र संभ्रान्ता राक्षसा यत्र रावणिः ।
शस्त्राणि शतपत्राणि समिधोऽथ विभीतकान् ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा । [5]
सर्वतोऽग्निं समास्तीर्य शतपत्रैः सतोमरैः ।
छागस्यापि च कृष्णस्य कण्ठाज्जग्राह जीवतः ।
शोणितं तत्र विधिवत्स जुहाव रणोत्सुकः ।
सकृदेव सधूमस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुः सुनिमित्तानि विजयस्य प्रदक्षिणम् । [10]
प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तहाटकसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ।
ततोऽग्निमध्यादुत्तस्थौ काञ्चनः स्यन्दनोत्तमः ।
चतुर्भिः काञ्चनापीडैरश्वैर्युक्तः प्रभञ्जकैः ।
अन्तर्धानं गतः श्रीमान्दीप्तपावकसंनिभः । [15]
हुत्वाग्निं तर्पयित्वा च दैत्यदानवराक्षसान् ।
वाचयित्वा ततः स्वस्ति प्रयुक्ताशीर्द्विजातिभिः ।

व्यचूर्णयत्). —(l. 59) Ñ1 B1 पवन, Ñ2 तपनः; V2,3 ननर्द; B2 तपन (for राक्षस). —Ñ2 illeg. from तपनो in the prior half up to अभ्यधावन् (see var.) in the post. half. V1 D2 नर्द(V1 °द)-प्रतपनो. Ñ1 V1,3 B1,3 D2 घोरम् (for घोरो). D3 समभिवर्तत, D4 प्रत्यभ्यवर्तत. Ñ B2,3 अभ्यधावश्च हरिः; D12 नील प्रत्यभिवर्तत (for the post. half). —After l. 59, D4 ins.:

1* तं जघानाशु बाणेन प्रजङ्घ रणमूर्धनि ।
तपनं भीषणं घोरमभ्यधावन्नलो हरिः ।

—(l. 60) Ś1 (m. also) शरेण तु; V3 तपनेन; B1,2 D2,4,13 तलेन तु (for नलेन तु). D4 तलस् (for नलस्). V त्स न्यपातयत्; D1 समपातयत्; D3 व्यत्यपातयत्; D4 व्यवपातयत्; D12 च व्यशातयत् (for विन्यपातयत्). Ñ B1,2 पातयामास चक्षुषी (for the post. half). D3 तलेन तु मुष्टिना चक्षुषि व्यपातयत्. —After l. 60, B3 ins.:

2* वीरः शतबली रक्षो विद्युज्जिह्वेन संगतः ।

[Cf. 701* l. 13.]

22

(l. 1) Cf. 6.67.4[cd]. Ñ2 B1,2 सः (for स). Ś D2,13 -वेद्यां; Ñ2 V1 D12 -भूमौ (for -भूम्यां). G (ed.) निकुम्भिलायां (for स यज्ञभूम्यां). D1 तदा (for ऽस्त्रवित्). —For l. 2-3, cf. 6.60.1337* and 67.5. —(l. 2) Ś V3 D3 तात (for तत्र). D13 transp. तस्य and तत्र. G (ed.) [अ]ग्नौ (for [अ]ग्निं). Ś V1,2 D8,13 रक्तनीलाम्बरस्रजः (for the post. half). —(l. 3) V3 तत्र आजह्रुः (by transp.), B1 तत आजह्रुः; D1,2,4 आजग्मुस्तत्र (for आजह्रुस्तत्र). D12 विभीता (for संभ्रान्ता). —V3 damaged from तत्र up to l. 4. D13 यत्र रावणि (for यत्र रावणिः). —For l. 4-7, cf. 6.60.22-23 and 67.6-7. —(l. 4) V2,3 B1 अस्त्राणि (for शस्त्राणि). B1,2 D13 सित- (for शत-). G (ed.) शितधाराणि (for शतपत्राणि). V1 D2 बिभीत(D2 °त)कात् (for विभीतकान्). —(l. 5) Ñ2 B1,2 D2,12 स्रुचं (for स्रुवं). Ś1 V3 कार्ष्णायसी. V1 D12 तदा; G (ed.) तथः (for तथा). —(l. 6) D3 समापृत (for °स्तीर्य). B1,2 D1,4,13 शरपत्रैः (D1 °पत्रैः) (for शत°). B1 D4 सतोरणैः; D12 च तोमरैः (for सतोमरैः). G (ed.) शरैः सप्रासतोमरैः (for the post. half). —(l. 7) D1-4,12,13 transp. [अ]पि and च. G (ed.) छागलस्यापि. D3 कण्ठ, D12 सकृत् (for कण्ठात्). G (ed.) आदाय (for जग्राह). Ñ1 V3 D1,2 जीवितं; V3 B1,2 D12 जीवित. —Ñ2 V3 om. l. 8-11. —(l. 8) cf. 6.60.1338*. V3 B1,2 D1,2,4,13 तेन; D4 तस्य (for तत्र). D1 तत् (for स). D3 transp. स and जुहाव. D1,2,4 रणोत्सुकः (for °त्सुकः). —For l. 9-12, cf. 6.60.24-25 and 67.8-9. —(l. 9) V1 B1,3 D1,4 समिद्धस्य, D1,2,13 सधूमस्य (for सधूमस्य). —(l. 10) Ś1 B3 D12 सन्; D2,3 स, D4 तु (for सु-). D4 प्रदक्षिणं. G (ed.) विजयं चान्वदेशयन् (for the post. half). —(l. 11) D4 प्रदक्षिणार्चिर्दिप्तश्च (hypm.) (for the prior half). V1 B1,2 D1-4,13 तप्त- (for तप्त). V3 illeg.; B1,2 काञ्चन- (for हाटक-). —(l. 12) V3 तत् (hypm.) (for तत्). B3 प्रतिगृह्णाति (for °जग्राह). —(l. 13) D4 स्यन्दने महान् (for स्यन्दनोत्तमः). —(l. 14) Ñ2 हयैः (for अश्वैः). V3 D3 सध्वजैः. —D1 om. from l. 15 up to देव in l. 16. —(l. 15) Ñ2 V2,3 B1,2 D1-4,13 अन्तर्धानगतः. D3 संनिभ; G (ed.) सदृशः (for -संनिभः). —(l. 16) cf. 6.60.1341* l. 2 and 67.10[ab]. V3 B1,2 D1 हुताग्निं. —(l. 17) D12 शान्ति (for स्वस्ति). —After l. 17, D12 ins.:

1* हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैः संप्रामनिर्गतः ।

आरुरोह रथश्रेष्ठमनन्यधनिवरं शुभम् ।
अवध्यैर्वाजिभिर्युक्तं शस्त्रैश्च विविधैर्युतम् ।
समारोपितनेपथ्यं रथं सक्तिसमन्वितम् । [20]
जाज्वल्यमान वपुषा तपनीयविभूषितम् ।
भल्लैश्चन्द्रार्धचन्द्रैश्च तूर्णं वै समुपस्थितः ।
जाम्बूनदमयो नागस्तरुणादित्यसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैदूर्यसमलंकृतः ।
हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैस्ततो वचनमब्रवीत् । [25]
अद्य हत्वा वधार्हौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ वने ।
जय पित्रे प्रदास्यामि रावणाय मनःप्रियम् ।
अद्य निर्वानरामुर्वीं हतराघवलक्ष्मणाम् ।
करिष्यामि ससुग्रीवामित्युक्त्वान्तरधीयत ।
स ददर्श महावीरौ रथस्थौ रामलक्ष्मणौ । [30]
क्षिपन्तौ शरजालानि कपिमध्ये व्यवस्थितौ ।
स तु वैहायसं प्राप्य रथस्थौ रामलक्ष्मणौ ।
अचक्षुर्विषये तिष्ठन्विव्याध निशितैः शरैः ।
तौ तस्य रथवेगेन परीतौ भ्रातरावुभौ ।
गृहीत्वा धनुषी व्योम्नि घोरान्मुमुचतुः शरान् । [35]
प्रच्छादयन्तौ गगनं शरजालैर्महाबलौ ।
तं महासुरसंकाशं न तैः पस्पृशतुः शरैः ।
स विधूयान्धकाराणि मायाबलसमन्वितः ।
दिशश्चान्तर्दधे वीरो नीहारतमसावृतः ।
नैव ज्यातलनिर्घोषो न च नेमिरथस्वनः । [40]
शुश्रुवे चरतस्तस्य न च रूपं स्म दृश्यते ।
घनान्धकारं तिमिरं शिलावर्षमिवाद्भुतम् ।
शरवर्षं महाबाहुश्चचाल शरसंवृतः ।

महारथः पर्वतसंनिकाशो
विनिर्गतो भीमरव नदश्च ।
स इन्द्रजिद्राक्षसराजपुत्रः
पुरस्कृतो हुतवर्णेश्च युक्तः । [5]

इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि इन्द्रजिन्निर्याणं नाम सर्गः ।

—V3 om. l. 18.—For l. 18–19, cf. 6.60.1341* l. 3–4 and 67.10ᵉ–11ᵇ.—(l. 18) B1 रथ; D3 रथः (for रथ-).—(l. 19) Ñ2 अवृश्चैर्; V3 D13 आ(D13 सु)वंर्दैर्; G (ed.) स्ववश्यैर् (for अवध्यैर्). Ś1 शस्तैश्च, D4 शस्त्राद्यैर् (for शस्त्रैश्च). V1 B1 च बहुभिर्यु(B1 °र्वृ)तं; B3 बहुभिरावृतं (for च विविधैर्युतम्).—(l. 20) cf. 6.67.11ᶜᵈ. V B1 समारोपित- (for स°). Ś2 रथ्य (for रथं). Ñ2 D1–4.12 रथशक्ति; V3 शरशक्ति- (for रथ शक्ति-).—For l. 21–22, cf. 6.60.1341* l. 6–7 and 67.12.—(l. 21) Ñ2 G (ed.) तप्तहाटकभूषित(G [ed.] °संनिभ) (for the post. half).—(l. 22) V3 B1.2 D2 चैव (for चन्द्र-). D1 सुमहेश्वार्ध- (for भल्लैश्चन्द्रार्ध-). D3 तूणीरैः (for तूर्णं वै). Ñ2 V B1.2 D1.2.4.12 सर्वतः समलंकृत (for the post. half).—(l. 23) cf. 6.67.13ᵃᵇ. Ñ2 रम्यस् (for नागस्).—V3 om. l. 24.—(l. 24) cf. 6.60.1341* l. 13 and 67.13ᶜᵈ. Ś V1.2 D2–4.12.13 वैदूर्य; Ñ1 वैदूर्यैः.—(l. 25) cf. 6.67.15ᶜᵈ. Ś B1.2 हुत्वाग्निं. D13 रावणिः क्रोधसंयुक्तस् (for the prior half). Ñ2 सुत (for ततो).—For l. 26–29, cf. 6.60.1341* l. 20–23 and 67.16–17.—(l. 26) D1 अप (for अद्य). Ñ2 V1 B1.2 D1–4 रणे (for वने).—(l. 27) D1 पितुः (for पित्रे). V3 B3 D13 रणे(B3 °णा)- पितुः; V3 बलेपितुः; D1 मनस्विने (for मनःप्रियम्).—(l. 28) B3 हत्वा राम सलक्ष्मण (for the post. half).—D1 om. l. 29–30.—(l. 29) V3 [इ]ति सलक्ष्मम्, B1 निःसुग्रीवां; B3 [इ]ति सुग्रीवम्; D3 ससुग्रीवाम् (for ससुग्रीवाम्). V1.2 मकरिष्यामि सुग्रीवम्; D3.4.12 करिष्येहससुग्रीवां (for the prior half). Ñ2 V3 B1.2 D2.4.12 ततस्तु, V1 इत्युक्त्वा तु (for इत्युक्त्वा).—After l. 29, V1.2 ins. 740*; while B1.2 ins. 733*.—For l. 30–31, cf. 6.67.19.—(l. 30) V B1.2 तदा (for महा-). D2–4.13 -वीर्यौ (for -वीरौ). V1 B1.2 भ्रातरौ; V2.3 D2–4.12 तावुभौ (for रथस्थौ).—Ś2 om. (hapl.) l. 31–32.—(l. 31) Ñ1 V1.2 B1.2 D1.2.4.12 सृजन्तौ; V3 सक्तस्थौ (for क्षिपन्तौ).—For l. 32–34, cf. 6.67.21–22ᵇ.—(l. 32) B1.2 स (for तु). Ñ2 V3 B3 D1–4.12 रथ दौ; B1 सत्थ तौ (hypm.) (for रथस्थौ).—(l. 33) V3 D4 आचक्षुः.—(l. 34) V B1.2 D1–4.12 शर- (for रथ-). B3 परीतौ (for परीतौ). D4 नांतरावुभौ.—(l. 35) B3 ततो (for घोरान्).—For l. 36–37, cf. 6.67.23.—(l. 36) V1 महाबले..—(l. 37) B1 -समान (for -संकाश). D13 तौ महाचलसंकाशौ (for the prior half). Ñ2 V D1.2.4 तौ; B1.2 D2.13 च (for तैः).—(l. 38) Ñ2 V1.2 B3 D1.2.12 विधाय (for विधूय). D3 स हि भीमान्धकारे हि (for the prior half).—For l. 39–43, cf. 6.67.24ᶜ–26.—(l. 39) D3 [अ]-दर्भे देवी (for [अ]न्तर्दधे वीरो). Ś1 B3 D3 तमसावृता ; Ñ2 V3 D1–4.12 -तिमिरावृतः(Ñ2 °ता; D1 °तो) (for -तमसावृतः).—(l. 40) B3 नेतरु (for नैव). Ñ1 नापि नेमिस्वनस्तथा; V2.3 B1.2 D2–4.13 नापि(B1 नैव) नेमिरथ(D1–4 °श्रु)स्वनः (for the post. half).—(l. 41) D4 शुश्राव (for शुश्रुवे). B3 श्रूयते च चरतस्य (for the prior half).—V3 damaged from स up to शिलावर्षं in l. 42. B1.2 व्यदृश्यत, D13 सदृश्यते (for स्म दृश्यते).—(l. 42) V1.2 D1.2.4.12 घनोऽन्धकारतिमिरे (D3 °निबिडे); B1.2 D3 घनान्धकारे तिमिरे (for the prior half).—(l. 43) D1–4.12 स ववर्ष (for शरवर्षं). Ñ2 ववर्ष नाराचसंवर्ति, V1.2 नाराचशतमाहति (V1 °सहस्र), V3 B1.2 D1–4.12 नाराचशर(D1 °**, D2 °धर)महति (for the post. half).—After l. 43, B1.2 ins.:

736* राघवौ पूर्वसंचारीर्नारेर्दंशवरे शरैः ।
बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु रावणिः ।

[l. 1=736*.—(l. 1) B1 -र्नरैर्घोरैर् (for -र्महाशैर्).—For l. 2 cf. 6.31.30ᶜᵈ.]

23

After 6 34 30, Ś Ñ2 V D1-4 (D4 after 710*) 8 11 13 ins B1.3 ins before 6 35

तौ हन्यमानौ नाराचैर्धाराभिरिव पर्वतौ ।
हेमपुङ्खाग्रनस्याग्रौ घोरान्मुमुचतुः शरान् ।
अन्तरिक्षे त्वनासाद्य तौ रिपुं कङ्कवाससम् ।
निपेतुरुर्व्यां विशिखाः शतशोऽथ सहस्रशः ।
पवनगस्तु शरोद्भूते रावणिं प्रहसन्रणे ।   [5]
अविमात्रं शरौघेन गाढयामास राघवौ ।
तान्विभज्य ततो भल्लैरनीकैश्चक्रतुः ।
राघवौ परमायस्तौ ज्वलन्निर्ज्वलनोपमौ ।
यतो यतो ददृशातु शरानापततः शितान् ।
ततस्ततो बाणवर्षं राघवौ विससर्जतुः ।   [10]
इन्द्रजित्तु दिशः सर्वा रथेन विचरन्बली ।
विव्याध तौ दाशरथी लघुहस्तः शितैः शरैः ।
तौ तु विद्धौ महात्मानौ रुक्मपुङ्खैरजिह्मगैः ।
बभूवतुर्दाशरथी पुष्पिताविव किंशुकौ ।
नास्य वेद गतिं कश्चिन्न रूपं न धनुः शरान् ।   [15]
न चास्य लक्षणं किञ्चित्समर्थश्चाभ्रमाहवे ।
तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
राघवार्थं पराक्रान्ता धरण्यामुपशेरते ।
लक्ष्मणस्तु सुसंक्रुद्धः क्रोधाद्भ्रातरमब्रवीत् ।
ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसाम् ।   [20]
तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
एकस्य रक्षसो हेतोः पृथिवीं हन्तुमिच्छसि ।
अयुध्यमानान्प्रच्छन्नान्प्राञ्जलीञ्शरणागतान् ।
पलायमानान्मत्तांश्च न त्वं हन्तुमिहार्हसि ।
अस्यैव तु वधे बुद्धिं करिष्यावो नरर्षभ ।   [25]
आदेक्ष्यामि महावेगान्कामगान्हरियूथपान् ।
स एष मायया छन्नः युद्धमन्तर्हितं भृशम् ।
राक्षसं निपतिष्यन्ति प्रेक्ष्य वानरयूथपाः ।
स एवमुक्त्वा वचनं महायशा
वधाय रौद्रस्य नृशंसकारिणः ।   [30]
रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृत-
स्तदा महात्मा त्वरितं निरैक्षत ।

23

(l 2) D1 हेमपुङ्खैः D4 दुराधर्षान् (for नस्याग्रौ) Ñ2 V B1.3 D1.3.11 तीक्ष्णान् (for घोरान्) D4 शरांस्तीक्ष्णान्मुमुचतुः (for the post half) —(l 3) Ñ2 V1.3 B1.3 अंतरीक्षे D13 अवरिक्षे D1 त (for तौ) V2 transp तौ and रिपुं —(l 4) D1 रुक्मा (for विशिखा) G (ed) पिततुः पृथ्व्यां (for उर्व्यां विशिखाः) Ñ2 D1.3.11 शरा शत, V B1.3 D4 तीक्ष्णा (V3 °क्ष्णा) शत (for शतशोऽथ) —(l 5) Ñ2 V1.3 B1.3 D1.3.11 शरीभूत D4 शरीरस्थ D1 शरोद्भूते (for शरोद्भूत) G (ed) अन्तर्हितस्तु मायावी (for the prior half) D4 प्रहसन् (for प्रह°) Ś1 V1.3 B1.3 D1 रथ (for रणे) —(l 6) V B1.3 D1-4.11 पीडयामास —(l 7) D13 निकृत्य (for विभज्य) D14 बलैः (for भल्लैः) Ñ2 V1.3 B1 D1-4 तान्निकृत्य ततो भल्लैः, V2 तान्निकृत्य निशितान्भूयः B1 तान्निकृत्य निशितान्भल्लैः (for the prior half) Ñ2 V2 B1.3 D1-4.13.11 अनेकैः (for अनीकैः) Ñ2 B1.3 D1-4.11 नि (Ñ2 B1.3 वि) चकर्षतुः, V3 निचकर्षतुः (for विचकर्षतुः) —(l 8) V1 B1.3 परमयस्तौ (B1 °यत्तौ, B3 °यत्तौ) (for परमायस्तौ) V1 B1.3 D1.3.4.11 ज्वलनोपमौ —(l 9) D1 om आपततः शितान् D4 निपततः (for आ°) V2.3 B1.3 D4.13 transp शरान् and शितान् —(l 10) V1.3 B1.3 बाणवर्षाण् —(l 11) D1 च (for तु) —V3 om l 13 —(l 13) D1 वरा (for दिशः) —(l 14) Ñ2 V2.3 B1.3 D1 रक्षमीवरणोपमौ (B1.3 °मे) V1 D1.11 रघुवीर सुता मनौ (V1 °आविव) D1.4 रघुवीरवपुष्मतौ (for the post half) —(l 15) D4 नौ नावेद गतिं B1.3 शरं (for शरान्) —(l 16) Ñ2 V2.3 B1 D1 लक्षण (for लक्षणं) V2.3 B1 D1-4.11 किंचित् (for कश्चित्) Ñ2 V B1.3 D1.4.11 दुर्निरीक्ष्योऽभवद्युधि (for the post half). —(l 17) V1 तु (for first च) B1 हता पुन (for गतासव) —(l 18) V2 राघवार्थे, D13 राघवार्थं (for °र्थं) V3 illeg for क्रान्ता धरण्या. V2 D1.2.4.11 धरणीम् (for धरण्याम्) —(l 19) B1 च, G (ed) [ऽ]थ (for तु) Ñ2 सुसंरब्ध, B1 सुसंक्रुद्ध, D13 सम कुद्ध (for सुसंक्रुद्ध) —(l 20) D4 वधार्थे (for °र्थं) —(l 22) V2 illeg from हन्तुम् up to the prior half of l 25 D1 उद्यत (for इच्छसि) G (ed) पृथिव्यां सर्वराक्षसान् (for the post half) —(l 23) B1 स्तनपायिनान् (for शरणागतान्) —(l 24) D4 मत्तान् (for मत्तांश्च) V1.3 B1 समेतानविशस्त्रवान्, D1 पलायन्तं प्रहसन् (for the prior half) Ñ2 illeg for हन्तु B3 निहन्तुम् (for त्वं हन्तुम्) B1 न त्वं तान्हन्तुमर्हसि (for the post half) —(l 25) B1 D1.13 तस्य (for अस्य) V3 च (for तु). Ñ2 V1.3 B1.3 D1.4.11 पुनः (for बुद्धिं) Ś1 करिष्यति Ñ2 V3 D1 D4.11 करिष्यावो, B3 करिष्यामि —(l 26) Ñ2 illeg for the prior half V1 D1.11 आदिष्यावो, V3 D1.4 आदेक्ष्यावो B1 आदेक्ष्यतान् (for आदेक्ष्यामि) V1 महाबाहो D4 महाभागान् (for महावेगान्) D4 कामरूपान् (hypm) (for कामगान्) —(l 27) V2 एतौ वै, B1 एतौ च D1.11 तमेन (for त एन) V2 D4.11 युद्धम्, D1 युग्मम् (for युद्धम्) —V3 om l 28 —(l 28) Ñ2 V3 B1.3 D1.3.4.11 निहनिष्यति, D4 निहनिष्यन्ति (for निपतिष्यन्ति) B1 D4 यूथपाः (for यूथपा) B1 प्रेक्ष्य वानरयूथपान् (for the post half) —B1 om l 29–32 —(l 30) V1 D1 रौद्रस्य (for वधाय) V1 D1 रक्षोऽसि, V3 B1 तस्यापि (B3 °पि) (for रौद्रस्य) —(l 31) V1.3 वन, V2 illeg (for वृत) B1 प्लवगर्षभैर्वृतः, D4 प्लवगर्षभैर्वृत D13 च प्लवगर्षभैर्वृतम् —(l 32) V2 तदा, V1.3 D4 स्वकरे, B3 च ते (for तदा) V3 illeg for महात्मा त्वरितं निरै V1 त्वरितो (for त्वरितं) V2.3 B1 निरीक्ष्यते (V3 °त), D4 निरीक्ष्य (for निरैक्षत). —After l 32, V3 (m) ins 738*, while D4 ins. an addl colophon [इत्यार्षे रामायणे] D4 ins. एवं

24

after 6.40. 25, Ś Ñ1 (l. 1–2 only), 3 V B1–4 (marg. [ex]cept l. 1–2]), 4 D1–4.8.12.13 ins.:

सर्वं गच्छत विस्रब्धा मुक्त्वैकं मारुतात्मजम् ।
अनेनाहं सहायेन हनिष्ये राक्षसाधिपम् ।
रावणं सगणं हत्वा तोषयिष्यामि राघवौ ।
एक एव पुरीं लङ्कां भस्मीकुर्यां सराक्षसाम् ।
हरिसैन्येन महता किमत्र पुनरावृतः । [5]
अद्य कोपमदं मोक्ष्ये ससैन्ये रावणे दृढम् ।
सपुत्रबान्धवजने रुषितः कालचोदितः ।
अद्य वीर्यं च तेजश्च सौहार्दं सत्यगौरवम् ।
वक्ष्यन्ति सर्वभूतानि रामे च दृढभक्तिताम् ।
अद्य चन्दनसाराणां केयूराभरणस्य च । [10]
परिष्वङ्गस्य नारीणां स्पर्शस्य विविधस्य च ।
परिस्पर्शस्य माल्यानां सूक्ष्माणां चैव वाससाम् ।
अनुरूपमिमौ बाहू मित्रकर्म करिष्यतः ।
अद्य लङ्कां पुरीं रोपात्तप्राकारां सतोरणाम् ।
नीलजीमूतसंकाशैं राक्षसैर्बहुभिर्युताम् । [15]
दिशो विद्रावयिष्यामि वायुर्मेघानिवोत्थितान् ।
स्वबाहुबलवीर्येण पश्यतां सर्वरक्षसाम् ।
रावणं प्रमथिष्यामि वैनतेय इवोरगम् ।
अद्य रोषं च शोकं च दुःखं चेक्ष्वाकुनन्दनः ।
त्यक्ष्यत्येकपदे रामः सूदिते युधि रावणे । [20]
यमशक्रकुबेराणां वरुणस्येश्वरस्य च ।
वीर्येण राक्षसस्तुल्यो न मे जीवन्विमोक्ष्यते ।
मुहूर्तादेव पश्यध्वं कृतकर्माणमाहवे ।
निर्जित्य सीतां दास्यामि राघवाय महात्मने ।
कर्मणा तेन महता तोषयिष्यामि राघवौ । [25]
कृतकृत्यो भविष्यामि यशः प्राप्स्यामि चोत्तमम् ।
प्रतिज्ञातं यदार्येण राघवेण महात्मना ।
विभीषणाय दास्यामि राज्यं निहतकण्टकम् ।
स क्रोधाद्विपुलयशा महानुभावो
वाक्यैस्तैरतिबलविक्रमोपपन्नैः । [30]
उत्साहं बलमधिकं च वानराणां
सचक्रे दिवसकरात्मजः कपीन्द्रः ।

Colophon

24

(l. 1) V2.3 B4 D4 गच्छतु; D13 [ऽ]त्र मूव (for गच्छत). [V]2.3 B1.3.4 D1–4.13 विश्रब्धा; B2 संरब्धा (for विस्रब्धा). [B]1.3 D2 वर्जयेत्; D1.2.13 हित्वैकं (for मुक्त्वैकं). Ñ2 V B3 [B]4 वर्जयित्वा तु मारुतिं; B4 त्यक्त्वैकं पवनात्मजं (for the post. half). —(l. 2) Ñ1 हि (for [अ]हं). D1 राक्षसाधिकं. [Ñ] V B2.3 सर्वान्वध्यामि राक्षसान् (for the post. half). —After l. 2, B2 ins. an addl. Colophon with sarga name विभीषणविलापः. —V2 om. l. 3–5. —(l. 3) B3.4 D4 राघव (for राघवौ). —(l. 4) B4 सरावणां. —(l. 5) D13 हरिसैन्येन (for °सैन्येन). Ñ2 B2 किमथ; V1 B1.3.4 D3.4.13 किमहं (for किमत्र). Ś1 B1 D2 पुनरागतः. —(l. 6) Ñ1 illeg.; B3 त्यक्ष्ये (for मोक्ष्ये). G (ed.) सगणे (for ससैन्ये). B3 राक्षसे हते (for रावणे दृढम्). —(l. 7) B1–3 D4.13 -त्वोपवर्जने. Ñ2 D1.2.13 -संयुत. V -चोदितः (V3 °त); B1.4 -समुत', D2 -समव; G (ed.) -सभने (for -चोदित'). B3 कवीन्द्रे मारुतसूनि; B1 हरिसिंह मारुतस्याहेः; D4 हरिन मारुतस्य (for the post. half). —(l. 8) D13 सौंदर्यं (for सौहार्दं). Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1–4.13 सत्यगौरव. —(l. 9) Ñ2 V B1.3.4 D1.13 द्रक्ष्यति (for वक्ष्यन्ति). D4 द्रक्ष्यन्ति च भूतानि (for the prior half). B4 दृढभक्तिता. —(l. 10) D1 -भरणस्य (for -[आ]भरणस्य). —B3 om. l. 11–12. V1 transp. l. 11 and l. 12. —(l. 11) D4 परिरम्भस्य (for परिष्वङ्गस्य) —B1 om. from स्पर्शस्य up to माल्यानां in l. 12. —(l. 12) G (ed.) तथा (for परि-). V B2.3 D4 मालानां (for माल्यानां). B1 सुस्थानां चाथ, B4 भूषणानां च (for सूक्ष्माणां चैव). —(l. 13) V1.2 B1.3 D1.13 अनुरूपाद् (for °रूपम्). B1 वीरो (for बाहू). Ñ2 V B2 D2 -धर्म (for -कर्म). —(l. 14) Ñ2 V1.2 B2–4 D2 रुद्ध- (for रुद्धा). —(l. 15) B2 D1 -संकाशां. —(l. 16) D1 om. (hapl.) from वायुर् up to मि in l. 18. B3.4 [उ]द्धतान्, D13 [उ]च्छ्रितान् (for [उ]त्थितान्). Ś D2.8.12 वायुर्मेघमिवोदित(D2 °च्छ्रि)त (for the post. half). —(l. 17) B1 युध्यतां (for पश्यतां). —(l. 18) B1.3 [उ]रगान् (for [उ]रगम्). —(l. 19) B2 कोप (for रोष). Ś1 D4 कोपं (for शोकं). Ñ2 V B3.4 D4 transp. रोष and शोक. B3 इक्ष्वाकु- (for चेक्ष्वाकु). —(l. 20) D4 त्यजयते स कथ (for त्यक्ष्यत्येकपदे). D13 रणदिते (for सूदिते). —(l. 21) B1 यादसाम्; D4 मेघानाम्; D13 नागानाम् (for यमशक्र[?]). V2 B1 यादसां वरुण(B2 मारुत)स्य; B2 अथवा शक्रस्य; G (ed.) अथ वारीश्वरस्य (for वरुणस्येश्वरस्य). D1 वा (for च). —(l. 22) Ñ2 V B3.4 D4 राक्षस (for राक्षस). B3 विमोक्ष्यति. —(l. 23) B1 पश्येत्स्व; B4 D4 पश्य स्व (for पश्यध्वं). —B3 D4 om. l. 25. —(l. 25) V1 B2 D1.3 [अ]नेन (for तेन). —V2 om. (hapl.) from राघवौ up to प्राप्स्यामि in l. 26. Ñ2 V2 राघव (for राघवौ). —(l. 26) Ś D2.12 यशःप्राप्स्यामि शाश्वतं (for the post. half) —(l. 27) D13 तद् (for यद्). —(l. 28) D4 राज्यं कृत्वा निरकण्टक (for the post. half). —(l. 29) Ñ1 D2 सक्रोधो; V2 सक्रोधाद् (for स क्रोधाद्). D4 महायशो (for विपुलयशा). B4 महानुभावैः. —(l. 30) D13 अतिरल- (for अतिबल) —(l. 31) Ñ2 स (for च). —(l. 32) G (ed.) चक्रे वै (for सचक्रे).

Colophon: B1 om. Colophon. —*Kāṇḍa name:* Ñ1 B1.2.4 D4.13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, D13 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name:* Ś Ñ2 V B1.2.4 D1–3.4.12.13 सुग्रीवगर्जनं (D2 °नः), D4 विभीषणावस्थापनसुग्रीवरोषः. —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 V1 B1.2 D2.4.12.13 om.; Ś2 V1 D2 26, Ñ2 V2 B4 25; D1 27; D4 24. —After colophon, Ś1 concludes with शुभं, D4 with राम.

25

After 6 40 32 Ś D1 2 3 5 12 13 T2 3 ins while Ñ V B D4 (preceded by 822*) ins l 88–94 only after 6 40 32

एवं तेषां विक्रुवतां दुःखार्तानां महात्मनाम् ।
रामं प्रति महात्मानं लक्ष्मणं च महाद्युतिम् ।
सर्वे विमूढा ह्यभवन्ससुग्रीवविभीषणाः ।
प्रतिभेदमजानन्त शास्त्रं यस्य तु चिन्तितम् ।
विसंज्ञाश्च विमूढाश्च परिवार्य महाबलाः । [5]
न किंचित्प्रत्यपद्यन्त सर्वे वानरयूथपाः ।
तास्मंस्तथा वर्तमाने भ्रातृभ्यां व्यसने भृशम् ।
महानादो वनौकसामभूत्सर्वाममूर्धनि ।
सविभीषणसुग्रीवा ध्यानमूकत्वमागताः ।
परिवार्य महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ । [10]
तानि वानरकोटीनां सहस्राणि शतानि च ।
निश्चेष्टौ निष्प्रतिद्वन्द्वौ दृष्ट्वा नरवरात्मजौ ।
वानराः पादपान्गृह्य शैलशृङ्गाणि चापरे ।
रामं च लक्ष्मणं चैव परिवार्यावतस्थिरे ।
एतस्मिन्नेव काले तु महायोगबलान्वितः । [15]
आजगाम महातेजा देवर्षिर्नारदस्तथा ।
राघवस्य समीपे तु निपपात स वै तदा ।
कृत्वा प्रदक्षिणं रामं तेषां मध्ये वनौकसाम् ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गं पतितं धरणीतले ।
दृष्ट्वा तु सुमहात्मानं शरबन्धेन पीडितम् । [20]
हा कष्टमिति संचिन्त्य नारदस्तमुवाच ह ।
राम धर्मभृतां श्रेष्ठ नागबन्धेन पीडितम् ।
वैक्लव्यं किमिदं देव परं प्राप्तोऽसि मानद ।
एवमुक्त्वा महात्मानं नारदो भगवानृषिः ।
अभितुष्टाव काकुत्स्थं स्मारयन्पूर्वजन्मनः । [25]
राम राम महाबाहो शृणुष्व वदतां वर ।
दिव्यलक्षणसंयुक्तं किमात्मानं न बुध्यसे ।
भगवान्नारायणः श्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः ।
शार्ङ्गचक्रायुधः खड्गी सर्वनागरिपुध्वजः ।
पितामहादपि परः पुरुषः शाश्वतो हरिः । [30]
वैकुण्ठस्त्वं महाबाहो त्वं देवः प्रतापवान् ।
न परं विद्यते भूतं त्वत्तः पुरुषसत्तम ।
त्वं पद्मनाभः काकुत्स्थ हृषीकेशस्तथैव च ।
धारयन्नुरसा नित्यं मणिं कौस्तुभमेव च ।
मही निमज्जमाना या वाराहत्वमुपागतः । [35]
निहतश्चासुरः पूर्वं हिरण्याक्षो महाबलः ।
हिरण्यकशिपुश्चैव नरसिंहेन सूदितः ।
अदितेर्गर्भमाविश्य विष्णुत्वं प्राप्य मानद ।

25

T3 om l 1–14 —(l 1) D1 2 विक्रुवतां, D1 चिंतयतां (for विक्रुवतां) D2 वानराणां (for दुःखार्तानां) —(l 2) D1 3 13 महाबलं (for महाद्युतिम्) —For l 1–2 T3 subst

1* एवं सुषेणश्च तदा राघवं प्रतिभाषति ।
लक्ष्मणं च महावीर्यं सुमित्रानन्दवर्धनम् ।

—(l 3) D1 अभवन् (for ह्यभवन्) —(l 4) T1 प्रतिषेधम् (for °भेदम्) D2 भेदस्य L (ed) भागस्य (for चास्य) —(l 5) T1 विषण्णाश्च (for विसंज्ञाश्च) T1 महाबलौ —(l 6) D1 12 13 प्रतिपद्यते (for प्रत्यपद्यन्त) —(l 7) D1 2 13 [ऽ]भवद्, T1 तदा (for भृशम्) —(l 8) D1 2 13 महारावो (for महानादो) T2 महारौद्रवनौकसश्च (for the prior half) D1 2 13 T2 तस्मिन् (for अमूर्) —T1 transp l 9 and l 10 —(l 9) D2 दरे ध्यानमुपागताः (for the post half) —(l 11) T2 ततो वानरकोट्यश्च सहस्राण्ययुतानि च —D1 om l 12 —(l 12) T2 निश्चेष्टा निष्प्रतिद्वन्द्वा (for the prior half) —(l 13) T1 राघवान् (for वानरा) D1 (both times) वृक्ष (for शृङ्ग) —After l 13 D1 repeats l 11 and l 13 —(l 14) D2 रामं स, T2 रावणं (for रामं च) D1 13 T2 [उ]पतस्थिरे (for [अ]व°) —(l 15) Ś D1 13 च (for तु) T2 3 अंतरे काले (for एव काले तु) —D1 om l 16–17 —(l 16) D12 महर्षिर् (for देवर्षिर्) Ś1 D2 13 तत, D12 T3 तदा (for तथा) —For l 15–16 D2 subst

2* एतस्मिन्नन्तरे तूर्णं नारदः प्रयितः गुरे ।

—(l 17) D1 स सात्त्वर°, D12 समाप्लित्य, T2 3 च सात्वर (T1 °दा) (for स वै तदा) Ś D2 12 निपपात समंततः (for the post half) —(l 18) D2 T1 मध्ये तेषां (by transp) —(l 19) T2 3 सर्वांगौ (for सर्वाङ्गं) and पतितौ (for पतितं) —(l 20) D2 च (for तु) T2 3 तौ सुमहात्मानौ and पीडितौ —Ś D2 12 om (hapl) l 21–22 —(l 21) D12 शर (for नाग) —(l 23) D1 किं परं, T2 परम (for किमिदं) D1 दा (subm) (for परं) —After l 23 T2 3 ins

3* मन्युं भावमाश्रित्य पितामहनियोगजम् ।
[T3 आपन्न (for आश्रित्य)]

—(l 25) Ś अभितुष्टाव, D1 अभिचष्टाव, D12 आशीर्भिरतुष्टाव (hypm) (for अभि°) T2 3 स्मरणाद् (for स्मारयन्) D2 पूर्वजन्मन, D3 पूर्वमात्मन (for °ज मन) —(l 26) D1 (with hiatus) आत्मानं स्मर वै हरिं T2 3 शृणु त्वं (T2 °णुध्व) वचनं मम (for the post half) —(l 27) D2 दिव्यं (for दिव्य) D1 2 13 संयोग (for संयुक्तं) T2 3 f, आ त्मनं महात्मानं (for the prior half) T3 परमात्मानं बुध्यसे (for the post half) —(l 29) D2 T2 3 शार्ङ्गी (for शार्ङ्ग) T2 चक्रायुधी (for चक्रायुधः) Ś D2 13 शंखचक्रयुधधरः (for the prior half) —(l 30) T2 [अ]परः (for परः) T2 3 प्रभु (for हरिः) —(l 31) T2 3 महाभाग (for °बाहो) T2 3 देवदेव नमोऽस्तु ते (for the post half) —(l 32) D1 नापरं (for न परं) T2 त्वत्तो भूतं (by transp) (for भूतं त्वत्तः) —(l 34) D1 2 13 धारयसि (for धारयन्) T2 3 श्रियं (for मणिं) —(l 35) Ś वाराहत्वम् (for वाराहत्वं) D2 उपेयिवान् (for उपागतः) —(l 36) D2 T1

इन्द्रस्त्वाथ महाबाहो बलिर्बद्धो महासुर ।
इन्द्रश्च स्थापितो राज्ये देवतानां पुरंदर । [40]
मधुश्च कैटभश्चैव निहतौ तौ महासुरौ ।
कपिलत्वमुपागम्य सागरा निहता प्रभो ।
राम रामत्वमागम्य कृता निःक्षत्रिया मही ।
हत सहस्रबाहुश्च कार्तवीर्योऽर्जुनस्त्वया ।
कश्यपाय मही दत्ता यज्ञान्ते बहुदक्षिणा । [45]
अनन्तरूपिणा मूर्ध्ना धृता ते सरुक्षा मही ।
क्षीरोदशायनीय ते शेषस्योपरि राघव ।
वर्षाणि तप्यसे नित्य यत्तःपरमकं तप ।
ब्रह्मा त्वं देवदेवेश कृष्णो विष्णुस्तथैव च ।
महेन्द्रश्च महाबाहो वसूनामपि पावक । [50]
मरुतां पञ्चमश्चासि वृषभश्च तथा गवाम् ।
कपाली चैव रुद्राणां पितृणां च परायण ।
अश्विनौ चापि ते कर्णौ चन्द्रादित्यौ च चक्षुषी ।
ललाटे ते स्थितो ब्रह्मा धर्मो मनसि निष्ठित ।
आकाशं शिरसा व्याप्तं पद्भ्यां ते पृथिवी धृता । [55]
उदरं तेऽर्णवा राम प्राणास्ते हव्यवाहन ।
दिशश्चैव स्थिता श्रोत्रे कक्ष्या ते वसव स्थिता ।
ऊरुभ्यां मित्रावरुणौ बले च मारुत स्थिता ।
जानुनी चाश्विनौ राम रोमाण्यौषधय स्थिता ।
दृष्टास्तु चैव सर्वासु वेगास्ते सप्रतिष्ठिता । [60]
शिखा ते चैव गायत्री ॐकारो हृदि संस्थित ।
द्यौश्चैव संस्थिता ग्रीवा जिह्वाया ते सरस्वती ।
सर्वदेवमयस्त्वं वै नास्ति किंचित्त्वया विना ।
सनातनस्त्वं प्रभव प्रलयो युगसंक्षये ।
आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवास्तथाश्विनौ । [65]
सेन्द्रा मरुद्गणा देवा लोकपालै समन्विता ।
देवर्षयो महात्मानस्तथा महर्षयोऽमला ।
ब्रह्माणं वै पुरस्कृत्य विमाने समुपस्थिता ।
वीक्षन्तश्च जय सर्वे तरिमस्तमसि दारुणे ।

Ṭ₁ त्वयान्य (for महाबल) —(l 37) Ś D₂.₈.₁₃ om (hapl) from the post half up to the prior half of l 41 T₂.₃ ना(T₃ न)रसिंहवपुष्मता (for the post half) —(l 39) D₁₃ रुद्रार्थे च, T₃ रुद्रस्यार्थे (for रुद्रस्यार्थे) —(l 40) D₁₃ देवतानां —(l 42) D₁ T₁ वै हता (for निहता). Ś D₂.₈.₁₃ सागर क्षोभित प्रभो (for the post half) —(l 43) T₂ परशुरामत्वम् (hypm) (for राम रामत्वम्) T₃ निक्षत्रिया —(l 44) D₂.₃ T₁ कार्तवीर्यार्जुनस्तु, Ś D₂.₈.₁₃ तस्य (for त्वया) T₂ सहस्रबाहु काकुत्स्थ कार्तवीर्यस्त्वया हत —D₁ om l 45–62 —(l 45) D₁₃ T₁ महीं (for मही) and दत्वा (for दत्ता) D₁₃ दक्षिणां T₁ यज्ञे धरणिदक्षिणे T₂ यज्ञ लेभे सुदक्षिण (for the post half) —(l 46) Ś D₈.₁₃ मूर्तिना (for रूपिणा) D₂ विधृता (for धृता ते) —(l 47) D₃.₁₃ क्षीरोदे (for क्षीरोद) D₁₂ शयनीय (for शायनीय) D₂ च (for ते) D₃.₁₃ नागस्य (for शेषस्य) T₂.₃ शेषाहिभोगपर्यङ्के शेषे त्वं क्षीरसागरे —(l 48) T₁ तपसे (for तप्यसे) T₂.₃ यत (for यत्त) D₃ यज्ञ तपस्तप (for the post half) —(l 49) T₁ विष्णुस् (for विष्णुस्) Ś D₈.₁₃ त्वमेव (for तथैव) —(l 51) D₃ मरुतां (for मरुतां) D₁₃ चापि (for चासि) —(l 52) L (ed) कपाल —Ś D₈.₁₃ om from चैव up to ललाटे in l 54 D₃.₁₃ परायण —(l 53) D₃ कर्णौ ते (by transp) D₃ चन्द्रादित्य —(l 54) Ś D₈.₁₃ च यो, L (ed) चैव ते (for ते स्थितो) D₃ निवृत्ति, D₃.₁₃ विष्ठित (for निष्ठित) —(l 55) D₁₃ च (for ते) —(l 56) D₃ तेऽर्णवो (for तेऽर्णवा) D₃ नाम (for राम) D₃.₁ प्राणस्तु (for प्राणास्ते) —(l 57) D₃ देशाद् (for दिशश्च) D₃ [आ]स्थिता (for first स्थिता) —Ś₁ D₈ om (hapl) l 58–59 —(l 58) D₁₃ कौरुदे (for ऊरुभ्यां) L (ed) चात्मे (for बले च) —Ś₁ D₈.₁₃ om (hapl) l 59 —(l 59) D₃ वैदित (for चाश्विनौ) D₁₃ [ओ]षधय (for [औ]षधय). —(l 60) Ś D₈.₁₃ सुप्रतिष्ठिता —(l 61) D₂.₈ शिरसा ते (for शिखा ते) D₁₃ हृदयस्थित (for हृदि संस्थित) —(l 62) Ś D₈.₁₃ ग्रीवायां संस्थिता चौश्च (for the prior half) Ś D₈.₁₃ जिह्वायाते (for जिह्वायां ते) —(l 63) Ś D₈.₁₃ च (for वै) D₃ सर्वं चराचरस्य त्वं, D₁₃ सर्वदेवमयश्च त्व (for the prior half) D₃ बहुनात्र किमुक्तेन तन्नास्ति यत्त्वया विना —D₁ om l 64–69 —For l 50–64 T₁.₃ subst

4* सूर्याणां द्वादशश्चासि वसूनामष्टमो हरे ।
महतां पवनश्चासि भूतानां पञ्च उच्यते
कपाली चैव रुद्राणां मरुतां चैव वासव ।
ऋषीणां कश्यपश्चासि पितृणां धर्मराडसि ।
आकाशस्ते शिरो राम पद्भ्यां देवी वसुंधरा । [5]
शिखा तवैव गायत्री ॐकारो हृदयस्तव ।
ललाटे संस्थितो ब्रह्मा धर्मो मनसि तिष्ठति ।
दिशश्चैव स्थिता श्रोत्रे चन्द्रादित्यौ च लोचने ।
घ्राणे गन्धवहस्तुभ्यं जिह्वा देवी सरस्वती ।
वदनेषु च सर्वेषु वेदास्ते सपदक्रमा । [10]
द्यौश्चैव तु स्मृता ग्रीवा कुक्षौ ते सागरास्तथा ।
उदरे ते महादेवो मुखं ते हव्यवाहन ।
ऊरू च मित्रावरुणौ जानुनी चाश्विनावुभौ ।
ऋषयो रोमकूपेषु बले च ऋतवस्तव ।
सर्वदेवमयस्त्वं हि सर्वभूतभवोद्भव । [15]
आभूतसंप्लवे लोके नास्ति किंचित्त्वया विना ।

[T₃ variants (l 2) पवमत् (for पवनस्) —(l 3) चासि (for second चैव) —(l 5) पद्भ्यां (for पद्भ्यां) —(l 6) तं चैव (for तवैव) —(l 8) स्थिता (for स्थिता) —(l 10) वदनेषु (for वदनेषु) —(l 11) ते (for तु) भुजाद् (for कुक्षौ) —(l 12) उदरं (for उदरे)]

—(l 66) T₁.₃ चैव (for देवा) —(l 67) D₁₃ तदा (for तथा) —(l 68) L (ed) वन्दन्त D₃ T₁.₃ च (for वै) —(l 69) D₃ वीक्षमाणा, D₃.₁₃ T₁.₃ वीक्षमाणा, L (ed) वीक्षमाणा (for वीक्षन्तश्च) Ś₁ D₃ जयन् Ś₁ D₁₃ [अ]जयन्

त्वं स्रष्टा सर्वलोकस्य स्थावरस्य चरस्य च। [70]
प्रमत्तश्चाप्यपत्येन किमात्मानं न बुध्यसे।
राक्षसानां विनाशाय प्रविष्टो मानुषीं तनुम्।
नागपाशनिबद्धस्त्वं तिष्ठसे किं रणाजिरे।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा स्मर त्वं गरुडं प्रभो।
स्मराय वैनतेयं तु स्मर्तुमर्हसि राघव। [75]
नान्यस्य शक्तिरस्तीह वैनतेयादृते प्रभो।
नागपाशनिबद्धस्य तव वै लक्ष्मणस्य च।
नागाशनो महात्मासौ काश्यपेयो महाबलः।
तस्याप्रतिहता नित्यं गतिर्वीरस्य सर्वतः।
योऽस्मादस्त्रप्रयुक्ताच्च मोचयेत्त्वां बन्धनात्। [80]
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि यथागतमरिंदम।
एवं स देवर्षिवरो महात्मा
 प्रबोध्य नारायणमप्रमेयम्।
जगाम लोकान्मनसः पवित्रा-
 न्यथागतो ब्रह्मगुणैरुपेतः। [85]

Colophon

नारदस्य वचः श्रुत्वा संज्ञां लब्ध्वा च राघवः।
मध्ये वानरसैन्यस्य सस्मार गरुडं तदा।
अथैनमुपसंगम्य वायुः श्रोत्रे वचोऽब्रवीत्।
राम राम महाबाहो आत्मानं स्मर वै हृदा।
नारायणस्त्वं भगवान्सुरार्थेऽवतारितः। [90]
स्मर संभुजं देवं वैनतेयं महाबलम्।
स सर्वबन्धनाद्घोराद्युवां संमोक्षयिष्यति।
स तस्य वचनं श्रुत्वा राघवो रघुनन्दनः।
सस्मार गरुडं देवं भुजगानां भयावहम्।

26

After 6.431*, D1-3.5-11 S ins.:

क्रोधेन महताविष्टो निःश्वसन्नुरगो यथा।
दीर्घमुष्णं विनिःश्वस्य क्रोधेन कलुषीकृतः।
अब्रवीद्राक्षसं धूम्रं वज्रदंष्ट्रं महाबलम्।
गच्छ त्वं वीर निर्याहि राक्षसैः परिवारितः।
जहि दाशरथिं रामं सुग्रीवं वानरैः सह। [5]
तथेत्युक्त्वा द्रुततरं मायावी राक्षसेश्वरः।
निर्जगाम बलैः सार्धं बहुभिः परिवारितः।
नागैरश्वैः खरैरुष्ट्रैः संयुक्तः सुसमाहितः।

D5 जयन् (for जय). D5 युद्धे (for सर्वे). D5.11 भविष्य (for भविष्य). T2.3 तमस्थितं (for तमिस्थमसि). —After l. 69, T2.3 ins.:

5* तारितोऽपत्यस्त्वं हतो रावणमाहवे।

—(l. 70) T2.3 सर्वलोकानां. T3 चरस्य स्थावरस्य (by transp.). —(l. 71) Ś D6.11 चाप्यथय (for चाप्यपत्य).—(l. 72) Ś D1.3.5.11 विनाशार्थं (for विनाशाय). —(l. 73) T2.3 -पाशेर् (for -पाश-). D5 -निबद्ध (for -निबद्ध). Ś D6.11 तु (for त्व). D1 नागपाशेन बद्धस्त (for the prior half). —D2 om. from the post. half up to the prior half of l. 77. T3 तिष्ठस्व (for तिष्ठसे किं). —(l. 74) Ś D1.3 स्मरस्व (for स्मर त्व). T2.3 स्मर वानरनायकम् (for the post. half). —Ś D1.3.5 om. (hapl.) l. 75-76. —(l. 75) T2.3 ते (for तु). —(l. 77) D1.8 -पाशाभिबद्धस्य; T2.3 -पाशा-भिः (T3 °भ) मोक्तु. D5 तस्य वै, T2.3 भवतो (for तव वै). —(l. 78) D1.3.11 नागनाशो (for नागाशनो). D5 महाद्युतिः (for °बलः). T2.3 नागशत्रु (T3 °नाशन) महात्मान काश्यपेय महाबल. —(l. 79) T2.3 तस्याप्रतिहतो वेगो (T3 °हत वेगो) (for the prior half). T2 अर्वतः (for सर्वतः). T3 वीर्यं च सर्वशः (for वीरस्य सर्वतः). —(l. 80) T2.3 तु (for च). Ś D1.11 घोरात्वां नागपाशाच मोक्षयिष्यति बन्धनात्. —Ś1 om. l. 82-85. —(l. 82) D1.11 ऋषी देवर्षिर्; D5 T2.3 तदा (D1 ऋषी) देवऋषिर् (for स देवर्षिवरो). —(l. 84) D1.3 यथेप्सितान्; T2.3 यथेष्टं (for पवित्रान्). —(l. 85) Ś1 D1.11 ब्रह्मगुणैर्; D3 ब्रह्मगुणैर् (for ब्रह्मगुणैर्). T2.3 यथेप्सितान्हि (T3 °नह) गुणैरुपेताः.

Colophon. —*Sarga name*: Ś D1-3.5.11.12 नारदवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 D1.11.12 om., Ś2 D5 27, D1 28, D2 25, T2 49; T3 50. —After colophon, D2 concludes with राम.

—D1 om. (hapl.) from the post. half of l. 86 up to the prior half of l. 93. —(l. 87) Ś D1.11 -सैन्यानां (for -सैन्यस्य). —After l. 87, T2.3 ins.:

6* राघवस्य तदावेश स्मरणाद्विनतात्मज।
 क्षीरोदस्योदधेर्द्वीपादागत्य समलंकृतः।

—T2.3 om. l. 88-94. —(l. 88) B1 D1 समुपागम्य (for उपसंगम्य). B3 पवनिमपतत्रे चैव (for the prior half). Ñ3 V1 B3.4 कर्णे (for श्रोत्रे). V3 D1 वायुर्वचनमब्रवीत् (for the post. half). —(l. 89) Note hiatus between the two halves. Ñ3 स्वात्मान, Ś1 V1 D1 तदा, Ñ1 V1 B1 सदा, Ñ1 B1 प्रभो, B1 तथा, D1.11 हृदि (for हृदा). —(l. 90) V1 दैत्यानां (for भगवान्). D1 स्वयमभूः स्वयंभूश्च (for the prior half). —V1 illeg. for the post. half. D1.8 सुरवर्ग (for स्वतारित). —(l. 91) Ś D1.11 देव (for देवं). V1 भुजगानां भयावह (for the post. half). —(l. 92) D1 भयाद् (for घोराद्). Ś D1.11 स सर्वबन्धनाद्घोरात्ते (for the prior half). Ñ1 वै मोक्षयिष्यति; V1 B1 समोक्षयिष्यति (for संमोक्षयिष्यति). —(l. 93) Ś V1 B1 D1.11 तस्य तद् (for स तस्य). —(l. 94) Ñ1 रामो (for देवं). Ñ V1 B1.3 भुजगानां, D1 पन्नगानां (for भुजगानां). V1 B1 विनाशन; D1.8 महाभय (for भयावहम्).

26

(l. 1) D5 नि श्वसन्. —(l. 2) D5 विनि श्वस्य, T1 M1.3 च निःश्वस्य (for विनिःश्वस्य). —(l. 3) D1.9-11 क्रूर, T3 वीर; G1 M1 वीर; M1.3 उग्र (for धूम्र). —(l. 4) G1 M1 शूर; G1 घोर (for वीर). —(l. 5) T1 वीर (for राम). T1 G1.3 M1.3 transp. वानरैः and सह. —(l. 7) M1.3 सैन्यैर् (for सार्धं). —(l. 8) D5 T2 G2 M1.3 transp. अश्वै and उष्ट्रैः. G1.3

पताकाध्वजचित्रैश्च रथैश्च समलंकृतः ।
ततो विचित्रकेयूरमुकुटैश्च विभूषितः । [10]
तनुत्राणि च संवृत्य सधनुर्निर्ययौ द्रुतम् ।
पताकालंकृतं दीप्तं तप्तकाञ्चनभूषितम् ।
रथं प्रदक्षिणं कृत्वा समारोहच्चमूपतिः ।
यष्टिभिस्तोमरैश्चित्रैः शूलैश्च मुसलैरपि ।
भिण्डिपालैश्च पाशैश्च शक्तिभिः पट्टिसैरपि । [15]
खड्गैश्चक्रैर्गदाभिश्च निशितैश्च परश्वधैः ।
पदातयश्च निर्यान्ति विविधाः शस्त्रपाणयः ।
विचित्रवाससः सर्वे दीप्ता राक्षसपुंगवाः ।
गजा मदोत्कटाः शूराश्चलन्त इव पर्वताः ।
ते युद्धकुशला रूढास्तोमराङ्कुशपाणिभिः । [20]
अन्ये लक्षणसंयुक्ताः शूरारूढा महाबलाः ।
तद्राक्षसबलं घोरं विप्रस्थितमशोभत ।
प्रावृट्काले यथा मेघा नर्दमानाः सविद्युतः ।
निःसृता दक्षिणद्वारादङ्गदो यत्र यूथपः ।
तेषां निष्क्रममाणानामशुभं समजायत । [25]
आकाशाद्विघनात्तीव्रा उल्काश्चाभ्यपतंस्तदा ।[1]
वमन्त्यः पावकज्वालाः शिवा घोरा ववाशिरे ।
व्याहरन्ति मृगा घोरा रक्षसां निधनं तदा ।
समापतन्तो योधास्तु प्रास्खलंस्तत्र दारुणम् ।
एतानौत्पातिकान्दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रो महाबलः । [30]
धैर्यमालम्ब्य तेजस्वी निर्जगाम रणोत्सुकः ।
तांस्तु निष्क्रमतो दृष्ट्वा वानरा जितकाशिनः ।
प्रणेदुः सुमहानादान्दिशः शब्देन पूरयन् ।
ततः प्रवृत्तं तुमुलं हरीणां राक्षसैः सह ।
घोराणां भीमरूपाणामन्योन्यवधकाङ्क्षिणाम् । [35]
निष्पतन्तो महोत्साहा भिन्नदेहशिरोधराः ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गा न्यपतन्धरणीतले ।
केचिदन्योन्यमासाद्य शूराः परिघपाणयः ।
चिक्षिपुर्विविधं शस्त्रं समरेष्वनिवर्तिनः ।
द्रुमाणां च शिलानां च शस्त्राणां चापि निस्वनः । [40]

संयुक्तः; Cg as above (for संयुक्तः). G3 सुमहाबलः; M1.2 स महाबलः (for सुसमाहितः). —M1-3 om. l. 9. —(l. 9) T2 G1 पताका०. G2 M3 पताकाभिर्ध्वजैश्चित्रैः (for the prior half). D7.8–11 वकुभिः; G2 M3 गजैश्च (for रथैश्च). D5 T1 G1.3 सालंकृतैः. —(l. 10) D7 M1.2 -केयूर०. D5 T1.2 G M3.5 -मकुटैश्च; D8–11 -मुकुटेन; T2 -मुकुटैः सं- (for -मुकुटैश्च). G3 विराजितः (for विभूषितः). D7 मुकुटेन विभूषितः; M1.2 किरीटी सुविभूषितः (for the post. half). —(l. 11) D5 T1 तु; D1 [ह]व (for च). G1 तनुत्राणानि. D6 M3 Cg संछन्न; Cv.r.m as above (for संवृत्य). D10.11 M1.2 Ck.t तनुत्रं च समावृत्य (for the prior half). G3 धनुष्मान्निर्ययौ दुर्गं (for the post. half). —(l. 12) D5 T1.2 G3 M3 -भूषणं (for -भूषितम्). —(l. 13) T2 G3 प्रदक्षिणीकृत्य. —(l. 14) D10.11 Ck.t ऋष्टिभिः; M1.2 शक्त्यृष्टि; Cg as above (for यष्टिभिः). D7.8–11 T2 खड्गैश्च (for शूलैश्च). M1.2 निशितैः (for मुसलैः). —(l. 15) D5.6.8 भिण्डिपालैश्च. D6.7.9–11 T2 पाशैश्च (for पाशैश्च). M1.2 गदाभिः (for शक्तिभिः). D6.7.8–11 M3 पट्टिशैः (for पट्टिसैः). G1.2 पट्टिशैः कुन्तैः G3 शूल मुद्गरैः (for the post. half). —(l. 16) G3 विचित्रैः (for चक्रैः). M1.2 कुन्तैस्तीक्ष्णैः (for गदाभिश्च). G3 विविधैश्च (for निशितैश्च). —(l. 17) M1.2 तु (for च). M1.2 निर्यान्ति —(l. 18) M1.2 भूषिता शस्त्रपाणयः (for the post. half). —(l. 19) G1 स्मृताः (for गजाः). M1.2 चैव (for शूराः). —(l. 20) T2 ये (for ते). G1 M1 -कुशलैः (for °लाः). M3 योधाश्च (for रूढाः). D5 T1 M1.2 आरुह्य युद्धकुशलैः (for the prior half). T1 G2.3 M3 -पाणयः. T2 -चोदिताः (for -पाणिभिः). —(l. 21) G1 -संयुक्ताः; Cv.m.g.t as above (for -संयुक्ताः). D1 शूरा इव; G3 M3 अश्वरूढाः (for शूरारूढाः). D6 T2 G2 M3 महाजवाः; G1 °जवः; M1.2 च निर्ययुः (for महाबलाः). —After l. 21, K (ed.) (within brackets) ins.:

[1]* अश्वाः परिपतन्ति स्म राक्षसैश्च प्रचोदिताः ।

—(l. 22) D6.8–11 सर्वं; M1.2 भीमं (for घोरं). D10 संप्रस्थितम्. —(l. 23) D6 मेघा (for यथा). D7.8 समंततः (for सविद्युतः). —(l. 24) M1.2 नि सृतं (for निःसृता). D1 G1 द्वारम् (for द्वाराद्). G2.3 वानरः (for यूथपः). —(l. 26) D6 M1.2 विमलात् (for विघनात्). D8–11 T2 G2 दीप्तः; G1.2 M3 वृष्टिः (for तीव्राः). D6 T2 G1 M1.2 [अ]भ्यपतत्तदा; D7 T2 न्यपतं°; G2 M3 पतितास्तदा; G3 [अ]भ्यवपतन् (for [अ]भ्यपतंस्तदा). D8–11 उल्कादुल्कान्यपतंस्तदा (for the post. half). —(l. 27) M1.2 पावकज्वालाः. M3 घोर (for घोरा). —(l. 28) D5 T1 G2 M3 व्याहरन्तो. D10.11 M1.2 Ck.t व्याहरत (for °रन्ति). T2 G2 घोर. Ct as above (for घोरा). D7 तथा. —(l. 29) D7 समापतन्. M1.2 च (for तु). G2 ते यूथाः (for योधास्तु). M1–3 प्रास्खलन्भयमोहिताः (for the post. half). —(l. 32) D8–11 निर्गतो (for निष्क्रमतो). G2 -काशिभिः. —(l. 33) G1.2 M3 विनेदुः (for प्रणेदुः). D1 सुमहान्; D8 सहसा (for सुमहा-). G M3 -नाद (for -नादान्). T2 नादयन् (for पूरयन्). M1–3 पूरयंतो। M3 °थ। दिशो दश (for the post. half). ✿ Cv : पूरयन् पूरयन्तः । बहुवचनस्थाने एकवचनम् ।; Cr.m : नादयन् नादयन्तः । वचनव्यत्यय आर्षः ।; Cg : पूरयन् अपूरयन्नित्यर्थः । केचित् पूरयन् पूरयन्तः शब्दैः वचनव्यत्ययं आर्षं व्याहुः ।; Ct : पूरयन् पूरयन्तः । आर्षमेकवचनम्. ✿ —(l. 34) M1.2 संग्रामं; Cr.m.g.t as above (for तुमुलं). D6 ततः प्रवृत्तं युद्धं (for the prior half). —(l. 35) D1 T2 -नाम्; M3 -कांक्षिणम् (metri causa) (for -कांक्षिणाम्). —(l. 36) G1 निष्क्रान्तो. M1.2 युध्यमानाः (for निष्पतन्तो). T1 छिन्न- (for भिन्न-). T2 -केतु- (for -देह-). —(l. 37) M3 न्यपतन् (for न्यपतन्). D5 T1.2 M3 अवनितले. —(l. 38) D7.8–11 -चापे (for -पाणयः). —(l. 39) D8–11 विविधान्शस्त्रान्; G1 विविधान्शस्त्रान्; G3 M3 विपुलाः; M3 °विधैः, शस्त्रैः (for विविधं शस्त्रं). —(l. 40)

श्रूयते सुमहांस्तत्र घोरो हृदयभेदनः ।
रथनेमिस्वनस्तत्र धनुषश्चापि निस्वनः ।
शङ्खभेरीमृदङ्गानां बभूव तुमुलः स्वनः ।
केचिदस्त्राणि संत्यज्य बाहुयुद्धमकुर्वत ।
तलैश्च चरणैश्चापि मुष्टिभिश्च द्रुमैरपि । [45]
जानुभिश्च हताः केचिद्भिन्नदेहाश्च राक्षसाः ।
शिलाभिश्चूर्णिताः केचिद्वानरैर्युद्धदुर्मदैः ।
वज्रदंष्ट्रो भृशं बाणै रणे वित्रासयन्हरीन् ।
चचार लोकसंहारे पाशहस्त इवान्तकः ।
बलवन्तोऽस्त्रविदुषो नानाप्रहरणा रणे । [50]
जघ्नुर्वानरसैन्यानि राक्षसाः क्रोधमूर्छिताः ।
निघ्नतो राक्षसान्दृष्ट्वा सर्वान्वालिसुतो रणे ।
क्रोधेन द्विगुणाविष्टः संवर्तक इवानलः ।
ताञ्शाखामृगानर्वांवृक्षमुद्यम्य वीर्यवान् ।
अङ्गदः क्रोधताम्राक्षः सिंहः क्षुद्रमृगानिव । [55]
चकार कदनं घोरं शक्रतुल्यपराक्रमः ।
अङ्गदाभिहतास्तत्र राक्षसा भीमविक्रमाः ।
विभिन्नशिरसः पेतुर्निकृत्ता इव पादपाः ।
रथैश्चित्रैर्ध्वजैरश्वैः शरीरैर्हरिरक्षसाम् ।
रुधिरेण च संछन्ना भूमिर्भयकरी तदा । [60]
हारकेयूरवस्त्रैश्च छत्रैश्च समलंकृता ।
भूमिर्भाति रणे तत्र शारदीव यथा निशा ।
अङ्गदस्य च वेगेन तद्राक्षसबलं महत् ।
प्राकम्पत तदा तत्र पवनेनाम्बुदो यथा ।

Colophon

बलस्य च निघातेन अङ्गदस्य जयेन च । [65]
राक्षसः क्रोधमाविष्टो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
स विस्फार्य धनुर्घोरं शक्राशनिसमस्वनम् ।
वानराणामनीकानि प्राकिरच्छरवृष्टिभिः ।
राक्षसाश्चापि मुख्यास्ते रथेषु समवस्थिताः ।
नानाप्रहरणाः शूराः प्रायुध्यन्त तदा रणे । [70]
वानराणां तु शूरास्ते सर्वे च प्लवगर्षभाः ।

G1 ३ चैव, G2 अपि (for चापि). D4 निस्वन.—(l. 41) D5 M1.2 शुश्रुवे. D6 तु (for सु-). G3 घोरो (for घोरो).—(l. 42) D6 -स्वनैश्चैव; G1 ध्वनिस्तत्र (for -स्वनस्तत्र). D7 मार्गणस्य च (for धनुषश्चापि). D1.2 T2 G1.2 घोषवत्; D5-11 T2 G2 M3 घोषवत्; K (ed.) निस्वनः (for निस्वनः).—(l. 44) G1 शस्त्राणि (for अ°). D1.2 T1 M3 Cr.m.g संसक्य; Ct as above (for संत्यज्य).—(l. 45) D1 तथैव; T2 वारैश्च (for तलैश्च).—(l. 46) G1 तु (for first च). D7 [आ]हता (for हता). D7-11 G2 M3 भग्न (for भिन्न-). D2.3 T1 G M3 तु (for second च).—(l. 47) G1 कोविदः (for दुर्मदैः).—(l. 48) D1.3 T2 महाबाणै, D10 11 [s]थ त दृष्ट्वा, M1 2 भृश दृष्ट्वा (for भृशं बाणैः). D5 marg.; M1 2 बाणैः; M3 रणे (for रणे). G1 रणे विन्यस्य वानरान् (for the post. half).—(l. 49) D5 T2 G1 चचार, M3 चचाल (for चचार).—(l. 50) M1.2 [s]स्त्रज्ञाश्च (for ऽस्त्रविदुषो). D5 प्रहरणे, D6 T2.3 °णै, G1 M3 °णे (for प्रहरणा).—(l. 51) G2 विस्फुरन्नाराचा (for the prior half).—(l. 52) D6-11 रणे तान्राक्षसा- -सर्वान् (for the prior half).—D5 om. (hapl.; see var.) from the post. half up to the prior half of l. 54. D10 11 दृष्ट्वे, M1 2 सर्वान् (for सर्वान्). D7 T2 transp. दृष्ट्वा and सर्वान्. D11 वालि (for वालि-). D6 रणे (for रणे).—(l. 53) G2 संवर्तक (for सं°). T2 इवानिल.—After l. 53, M1 2 read l. 56.—(l. 54) M1 2 तरसा वृक्षं सर्वं (for the prior half). G वृक्षान् (for वृक्ष). G1 2 M2 3 4 उद्यम्य (for उद्यम्य). D7 वेगवान् (for वीर्य°).—(l. 55) M1 2 नागमाणाम (for क्रोधताम्र).—(l. 56) M1 2 घोरं (for घोरं).—(l. 57) D7 9-11 T2.3 G1 [अ]भि(T2 °ताश्च (for °हताः)—(l. 58) D5 M3 विच्छिन्ना, D7 निकृत्ता (for निकृत्ता). G1 विभुग्ना (for पादपाः).—(l. 59) D5 T2 G2 चित्रैः; G1 छिन्नैः (for चित्रैः). G2 गजैः (for ध्वजैः). D5 अश्वैः (for अश्वैः). D5 T1 M3 transp. चित्रैः and अश्वैः. D6 हत-, G1 कपि- (for हरि-).—(l. 60) D5 T1 रुधिरौघैर, D7-11 T2 °रौघेण (for रुधिरेण च). D7 M3 (after corr. inf. lin. as above) तथा (for तदा). G1 युद्धभूमिर्भयकरा (for the post. half). ✽ Cm.t भयकरी भयङ्करी । अभूदिति शेषः । तुमभाव आर्षः ।; so also Ck. ✽—(l. 61) D2.3 T1 G2 M1 2 शरैश्च; D11 छत्रैश्च; T2 ध्वजैश्च. G2 चित्रैश्च (for छत्रैश्च). M3 तु (for च). G2 समवस्थिता (for समलंकृता).—After l. 61, G2 reads l. 70.—(l. 62) G2 यथा (for रणे). M1.2 निशा ताराभिरिव (for the post. half). ✽ Cg: शारदीव यथा निशेत्यत्र स्वतन्त्रयथाशब्देनैवार्थे सिद्धे अपि चेतिवत् । इवशब्दः पादपूरण इत्येके. ✽—(l. 63) M1 2 तु (for च).—(l. 64) M1.2 तस्य (for तत्र). G2 यथाम्बुदः (by transp.) ✽ Ck: पवनेनाम्बुदो यथा । अनन्तरं बलस्य च घातेनेत्यादि । अत्र मध्ये सर्गं विच्छिन्दन्ति । नात्र वृत्तभेदस्य कथाभेदस्य तत्प्रसक्तिः । Cm t cite Kataka. ✽

Colophon: D11 om.—*Sarga name*: D7 वज्रदंष्ट्र-—*Sarga no.* (figures, words or both): D5-10 T1.2 G M 53. D6 29; T2 54.—After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.

—(l. 65) Note hiatus between the two halves. T1.2 वलस्य (for बलस्य च). D5.10.11 M1 2 Ch.t बलस्य च घातेन (for the prior half). D5 T2.3 G3 M2 3 4 जयेन, D7 9-11 जयेन (for जयेन).—(l. 66) G1 2 क्रोधसंविष्टो.—(l. 67) D1 3-11 T2 G M3 विस्फार्य च. D7 4 विस्फार्य च (hypm.). T2 विनिस्फार्य (for स विस्फार्य). D7 9-11 T2 G2 -सम (for स्वनम्).—(l. 68) D5 11 G1 प्राकिरन् (for °रत्).—(l. 69) G2 [अ]पि- (for [अ]पि). M1.2 विशेषा (for मुख्यास्ते). T1 M2-4 रथेषु (for रथेषु). T2 G2 1 M3 समुपस्थिता.—(l. 70) D5 तथा रणे, G1 2 M3 महात्मे, G2 मध्ये रणे, M1 2 प्रायुद्धे (for तदा रणे).—(l. 71) D7 9-11 T2 च (for तु). D2.3.9-11 T2.3 शूराश्च, G1.3 M3 शूराश्च,

अयुध्यन्त शिलाहस्ताः समवेताः समन्ततः ।
तत्रायुधसहस्राणि तस्मिन्नायोधने भृशम् ।
राक्षसाः कपिमुख्येषु पातयांचक्रिरे तदा । [75]
वानराश्चैव रक्षःसु गिरिवृक्षान्महाशिलाः ।
प्रवीराः पातयामासुर्मत्तवारणसंनिभाः ।
शूराणां युध्यमानानां समरेष्वनिवर्तिनाम् ।
तद्राक्षसगणानां च सुयुद्धं समवर्तत ।
प्रभिन्नशिरसः केचिच्छिन्नैः पादैश्च बाहुभिः । [80]
शस्त्रैरर्दितदेहास्तु रुधिरेण समुक्षिताः ।
हरयो राक्षसाश्चैव शेरते गां समाश्रिताः ।
कङ्कगृध्रबलाढ्याश्च गोमायुगणसंकुलाः ।
कबन्धानि समुत्पेतुर्भीरूणां भीषणानि वै ।
भुजपाणिशिरश्छिन्नाश्छिन्नकायाश्च भूतले । [85]
वानरा राक्षसाश्चापि निपेतुस्तत्र वै रणे ।
ततो वानरसैन्येन हन्यमानं निशाचरम् ।
प्राभज्यत बलं सर्वं वज्रदंष्ट्रस्य पश्यतः ।
राक्षसान्भयवित्रस्तान्हन्यमानान्प्लवंगमैः ।
दृष्ट्वा स रोषताम्राक्षो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
प्रविवेश धनुष्पाणिस्त्रासयन्हरिवाहिनीम् । [90]
शरैर्विदारयामास कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ।
बिभेद वानरांस्तत्र सप्ताष्टौ नव पञ्च च ।
विव्याध परमक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
त्रस्ताः सर्वे हरिगणाः शरैः संकृत्तदेहिनः ।
अङ्गदं संप्रधावन्ति प्रजापतिमिव प्रजाः । [95]
ततो हरिगणान्भग्नान्दृष्ट्वा वालिसुतस्तदा ।
क्रोधेन वज्रदंष्ट्रं तमुदीक्षन्तमुदैक्षत ।
वज्रदंष्ट्रोऽङ्गदश्चोभौ संगतौ हरिराक्षसौ ।
चेरतुः परमक्रुद्धौ हरिमत्तगजाविव ।
ततः शतसहस्रेण वालिपुत्रं महाबलम् । [100]
जघान मर्मदेशेषु शरैरग्निशिखोपमैः ।

Ms युग वे (for शूरास्ते). D3.7.8–11 G1.2 M5 ते सर्वे; D6 सर्वे तु; T1.2 M3 सर्वे ते (for सर्वे च). M1.2 वानराश्चापि रक्षिनः सर्वे युद्धविशारदाः.—(l. 75) T1 M3 [अ]पि (for [च]व). D5 T1 M1–3 गिरीन्; D6 T2.3 G M3 महा- (for गिरि-). D6 T3 महाबला; G3 महोपलान् (for महाशिलाः). ⊛ Ck: गिरिवृक्षानिति षष्ठीसमासः. ⊛—(l. 78) G1 -वन्तानां; G2 M5 -वरीणां (for -गणानां). D5 T1 M1.2 रक्षसां वानराणां च (for the prior half). G2 अभि- (for सम-). ⊛ Cg: तद्राक्षसगणानां चेति । ते च राक्षसगणाश्च तद्राक्षसगणाः । तेषाम् । तच्छब्देन वानरा उच्यन्ते ।; so also Ct. ⊛—(l. 79) D5 G1 प्रसन्न; D6–11 अनन्त; T2 विभिन्न (for प्रभिन्न-). T2 छिन्ना; G1.2 मन्नैः; G3 भिन्न- (for छिन्नैः). G2 केशैश्च; Cm.g as above (for पादैश्च). G2 M3 सहस्रशः; Cm g as above (for च बाहुभि.).—(l. 80) T2 इषैर् (for शस्त्रैर्). D5.6 T2 G1.2 M1.2.3 Cg अर्दित-, M3 अर्पित- (for अर्दित-). G1 ते; M1.2 च (for तु).—(l. 81) G2 M1.2 [अ]पि (for [च]व). G3 शेरते वानरास्तत्र (for the prior half). D6.11 युद्धेन; G2 M3 मर्दितो गां (for शेरते गां). M1.2 गां रणाश्रिताः (for गां समाश्रिताः).—(l. 82) D5 -बलाकाढ्याः; D7 T2.3 बलाढ्याश्च, D8 -बलाढ्याश्च, G1 -बलाश्चैव; G2 बलाकाढ्याः; G3 -बकाकीर्णः; M1.2 -बलाकीर्णाः, M3 वं"गाढ्या (for बलाढ्याश्च). D1.2.8–11 T2 -युत (for -गण-).—(l. 83) M1.2 कबन्धाश्च (for कबन्धानि). G1.2 M5 भीषणा (for भीषणानि).—G1 damaged from वै up to शि in l. 84. D7 G2 M5 च (for वै). M1.2 भीरूणां तु भयावहाः (for the post. half).—(l. 84) G2 M5 -भग्न- (for पाणि). M1.2 छिन्नबाहुशिरःपादाः (M1 °दा) (for the prior half). D6–7 T1.2 G1.2 M1.2.3 भिन्न; G2 भग्न (for छिन्न-). T2 तु (for च).—D6 om. (hapl.?); D5 reads in marg. l. 85.—(l. 85) G2 राक्षसेन्द्र (for राक्षसाश्च). D5.10.11 भूतले (for वै रणे). M1.2 पेतुः शतसहस्राणि (for the post. half).—(l. 86) G2.3 M3 दर्पेण (for सैन्येन). M1.2 तु राक्षसं (for निशाचरम्). ⊛ Cr: निशाचरं निशाचरम् । बहुवचनार्थे । यद्वा निशि चरतीति निशाचरम् ।; so also Cm g.t. ⊛—(l. 87) D5.6 T1.2 G2 पार्श्वतः (for पश्यतः).—After l. 88, D11 erroneously repeats निशाचर प्राभज्यत बलं सर्व.—(l. 89) M1.2 [अ]भूत् (for स).—(l. 90) M1.2 विवेश च (for प्रविवेश). G1 -यूथपान् (for -वाहिनीम्).—(l. 92) M1.2 जघान (for बिभेद).—D7 om. l. 93.—(l. 93) T2 G3 M1.2.3 महाबलः (for प्रतापवान्).—(l. 94) M1.2 शर- (for शरैः). G1.2 M5 तत्कृत- (for संकृत-). M1–3 -कन्धराः (for -देहिनः).—(l. 95) M1.2 समधावंत; M3 अभिधावन्ति, Cm g.t as above (for संप्रधावन्ति).—(l. 96) G2 भीतान् (for भग्नान्). M5 वायु- (for वालि-). G2 M3 रणे, M1.2 बली (for तदा).—(l. 97) D6 महताविष्टो (for वज्रदंष्ट्रं तम्). D6 वज्रदंष्ट्रम्; T2 आपततम्; M1–3 उदै(M3 °दी)क्षत (for उदीक्षन्तम्). M5 उदैक्षत महाबलः (for the post. half).—For l. 94–97, D6 T2 subst.:

2* नेदुः पेतुश्च मम्लुश्च वानरा शरपीडिताः ।
वज्रदंष्ट्रेण हरयो वातनुन्ना इव द्रुमाः ।
ततो भग्नास्तु हरयो वज्रदंष्ट्रप्रपीडिताः ।
वालिसूनुं महात्मानं शरणाभिपेदिरे ।
तान्दृष्ट्वाङ्गदो वीरः समाश्वास्य महाकपीन् । [5]
वज्रदंष्ट्राभिमुखः समुत्पपात त्वरान्वितः ।
आपतन्तं स वेगेन वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
स तु विव्याध नाराचैः समभिव्याहृतस्तदा ।
मर्मण्यभिक्रुद्धस्तु वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।

[(l. 1) D6 नेदुः पेतुश्च मम्लुश्च (by pm.) (for the prior half).—(l. 2) T2 द्रुमा इव (by transp.).]

—(l. 98) G2 अङ्गदो वज्रदंष्ट्रश्च (for the prior half). D10.11 Ch t योद्धुकामौ परस्परं (for the post. half).—(l. 99) M1.2 युयुधाते तदा क्रुद्धौ (for the prior half). ⊛ Cm.h.t: दृश्यमानौ युद्धाय दलितौ शार्दूलौ । Ch adds क्वचित् पाठः । Cm.t. cite Kataka. ⊛—(l. 100) D5.7 T2 M1–3 शर- (for शत-). M5 -सहस्राणि

रुधिरोक्षितसर्वाङ्गो वालिसूनुर्महाबलः ।
चिक्षेप वज्रदंष्ट्राय वृक्षं भीमपराक्रमः ।
दृष्ट्वा पतन्तं तं वृक्षमसम्भ्रान्तश्च राक्षसः ।
चिच्छेद बहुधा सोऽपि मथितः पतितो भुवि । [105]
त दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रस्य विक्रमं प्लवगर्षभः ।
प्रगृह्य विपुलं शैलं चिक्षेप च ननाद च ।
समापतन्तं तं दृष्ट्वा रथादाप्लुत्य वीर्यवान् ।
गदापाणिरसंभ्रान्तः पृथिव्यां समतिष्ठत ।
साङ्गदेन शिला क्षिप्ता गत्वा तु रणमूर्धनि । [110]
सचक्रकूबरं साश्वं प्रममाथ रथं तदा ।
ततोऽन्यं गिरिमाक्षिप्य विपुलं द्रुमभूषितम् ।
वज्रदंष्ट्रस्य शिरसि पातयामास वानरः ।
अभवच्छोणितोद्गारी वज्रदंष्ट्रः सुमूर्छितः ।
मुहूर्तमभवन्मूढो गदामालिङ्ग्य निःश्वसन् । [115]
स लब्धसंज्ञो गदया वालिपुत्रमवस्थितम् ।
जघान परमक्रुद्धो वक्षोदेशे निशाचरः ।
गदां त्यक्त्वा ततस्तत्र मुष्टियुद्धमकुर्वत ।

अन्योन्यं जघ्नतुस्तत्र तावुभौ हरिराक्षसौ ।
रुधिरोद्गारिणौ तौ तु प्रहारैर्जनितश्रमौ । [120]
बभूवतुः सुविक्रान्तावङ्गारकबुधाविव ।
ततः परमतेजस्वी अङ्गदः कपिकुञ्जरः ।
उत्पाट्य वृक्षं स्थितवानासीत्पुष्पफलाचितम् ।
स जग्राहार्षभं चर्म खड्गं च विपुलं शुभम् ।
किङ्किणीजालसंछन्नं चर्मणा च परिष्कृतम् । [125]
विचित्रांश्चेरतुर्मार्गान्रुषितौ कपिराक्षसौ ।
जघ्नतुश्च तदान्योन्यं निर्दयं जयकाङ्क्षिणौ ।
व्रणैः सास्रैरशोभेतां पुष्पिताविव किंशुकौ ।
युध्यमानौ परिश्रान्तौ जानुभ्यामवनीं गतौ ।
निमेषान्तरमात्रेण अङ्गदः कपिकुञ्जरः । [130]
उदतिष्ठत दीप्ताक्षो दण्डाहत इवोरगः ।
निर्मलेन सुधौतेन खड्गेनास्य महच्छिरः ।
जघान वज्रदंष्ट्रस्य वालिसूनुर्महाबलः ।
रुधिरोक्षितगात्रस्य बभूव पतितं द्विधा ।
सरोषपरिवृत्ताक्षं शुभं खड्गहतं शिरः । [135]

(for °क्षेण). D3 5-11 हरि- (for वालि-). D5 G2.3 M1-3 महाबलः (for °क्रमः). —(l. 101) D5 T1 M1-3 मातङ्गनिव तोमरैः (for the post. half). —(l. 102) D5 T1 -पुत्रो (for -सूनुः). —(l. 104) M1.2 निशाचरः (for च राक्षसः). —(l. 105) D5 चिक्षेप (for चिच्छेद). G1 भूमौ (for सोऽपि). M1-3 निकृत्त (for मथित॰). D10.11 प्रापतद् (for पतितो). —(l. 107) G3 शिलां प्रगृह्य विपुलां (for the prior half). —(l. 108) D1 8-11 M3 समापतन्तं, M1.2 आपतन्तं स (for समापतन्तं). D6-11 दृष्ट्वा स (for तं दृष्ट्वा). G1 समापतन्तीं तां दृष्ट्वा (for the prior half). T3 उत्प्लुत्य (for आप्लुत्य). —(l. 110) D6-11 T1 अङ्गदेन (for साङ्ग°). M3 गदा (for शिला). D5 T1 M1.2 सोऽङ्गदेन बलोत्क्षिप्तो (for the prior half). T3 रथ- (for रण-). —(l. 111) G3 ततः (for तदा). —(l. 112) G2 तदा (for ततो). D5 आसाद्य; G1 आदाय (for आक्षिप्य). D1 8-11 T3 ततोऽन्यच्छिखरं गृह्य (for the prior half). T3 M3 विपुल-; G2 M1.2 विविध- (for विपुल). G1 हरिसत्तम. —(l. 113) M1.2 अगमद् वज्रदंष्ट्रस्य (for the prior half). G1 रथम्; G2 वीर्यवान्; M1.2 मूर्धनि, M3 सोऽपतद् (for वानर). —After l. 113, D5 ins.:

3* शिलां लब्ध्वा क्षिप्तां छेदयामास तच्छिरः ।

—(l. 114) D5 T3 शोणितोद्गारी. D5 T2.3 G1 M3 स मूर्छितः; G2 M3 महाबलः, M1.2 (S,)निपातितः (for सुमूर्छितः). —(l. 115) G1 स तु मूढो (for अभवन्मूढो). D5 निश्वसन्; M3 वीर्यवान् (for निश्वसन्). —(l. 116) T3 प्राप्त- (for लब्ध-). —M1 damaged for l. 117. —(l. 117) M3 समरे (for परम). —(l. 118) T3 तदा (for ततस्). T3 वीरो, *M1.2 वेन (for तत्र). D5.6 T1 G1 M3 मत्वैव, M1.2 चक्रतुः* (for अकुर्वत). —(l. 119) D6 11 T2.3 निजघ्नतु (for जघ्नतु). —(l. 120) M1.2 रुधिरोक्षितगात्रौ तौ (for the prior half). G2 प्रहारैर्जर्जरीकृतौ (for the post. half).

—(l. 122) Note hiatus between the two halves. T3 (to avoid hiatus) चाङ्गद; M1 (to avoid hiatus) त्वङ्गदः (for अङ्गद). D1.8-11 T3 प्लवगर्षभः (for कपिकुञ्जरः). M1.2 वालिपुत्रो हरीश्वरः (for the post. half). —(l. 123) M1.2 बहु- (for आसीत्). D1 8-11 M3 -फलैर्युतं, T3 G1.2 M3 -फलान्वितं, T3 °युतम् (for -फलाचितम्). —After l. 123, G2 ins.:

4* चिक्षेप परमक्रुद्धो वालिसूनुर्महाबलः ।
 तं प्रचिच्छेद बाणैर्वज्रदंष्ट्रः स राक्षसः ।

—(l. 124) D6-11 T3 G2.3 M1.2 जग्राह (M3 °हार) चार्षभं चर्म (for the prior half). M1.2 सितं (for शुभम्). ⁂ G2: स जग्राहेति । सः वज्रदंष्ट्रः । ⁂ —(l. 125) D1.2 -भूषितं (for -संछन्नं). —After l. 125, D1 G2 ins.:

5* वज्रदंष्ट्रश्च जग्राह सोऽक्षरोऽप्यसिचर्मणी ।

—(l. 126) D6-11 T3 चित्रांश्च हरिराक्षसौ (T3 °श्चेरुः सु)मार्गांश्च (for the prior half). D6-11 T3 चेरतु° (for रुषितौ). G1.2 M1.2 हरि- (for कपि-). M3 कपिकुञ्जरराक्षसौ (for the post. half). —(l. 127) T3 अन्योन्यम्. G2 तथा (for तदा). D6-11 G1 नर्द(D5 °द)तौ, T2.3 G1 निर्दयौ; M3 निर्भयं (for निर्दयं). —(l. 128) D1.8.9-11 T3.3 G M3 व्रणैः सक्तैः (D2 G2 °सक्तै; D6-11 T3 G1 °कृतैः; M3 °भवैः) शोभेतां (for the prior half). —(l. 130) Note hiatus between the two halves. D1 9-11 निमिष-. M3 (to avoid hiatus) प्लवगः (for अङ्गद). —(l. 132) D3.4 सु. M3 च (for सु-). D1 (स)महत् (for महत्). —(l. 133) D5 पुत्रो (for सूनु). G2 महाद्युते (for °बलः). ⁂ G2: अत्र शिरो ज्यायेनैकेन छेदि इति दर्शितो, अन्यत्र पञ्चभी मध्ये दर्शितम् । G2: अथ वज्रदंष्ट्रवधानन्तरम् । केचित्तु अत्राङ्गदेन पर्यन्ति दृष्टिमात्रं प्रभाकृत्य तत्र जघान । अङ्गदो वृक्षं उत्पाट्य व्यासस्थाने, खड्गेनास्य महच्छिरः पातयत् इति प्रतिपादितः इति पर्यायो स्यात् उत्पाटनेनासम्भव इत्यपि

वज्रदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा राक्षसा भयमोहिता ।
त्रस्ता प्रत्यपद्यँल्लङ्का वध्यमाना प्लवगमैः ।
विषण्णवदना दीना ह्रिया किंचिदवाङ्मुखा ।
निहत्य त वज्रधरप्रभाव
स वालिसूनु कपिसैन्यमध्ये । [140]
जगाम हर्षं महितो महाबल
सहस्रनेत्रस्त्रिदशैरिवावृत ।

Colophon

27

After Sarga 44 T2 3 ins

अकम्पने तु निहते हतशेषा निशाचरा ।
शशसू राक्षसेन्द्राय निहतोऽकम्पनस्त्विति ।
अकम्पनं हतं श्रुत्वा रावणो रोषतापित ।
समादिदेश महाकायं राक्षसं भीमदर्शनम् ।
निष्क्रमस्व महाबाहो स्वसैन्यपरिवारित । [5]
वानराणां वधार्थाय तथा राघवयोर्द्वयो ।
एवमुक्तो महाकायो रावणेन महाबल ।
प्रणम्य च दशग्रीवं निष्पपात ततो द्रुतम् ।
अभिनिष्क्रम्य तद्द्वार बलाध्यक्ष सतोऽब्रवीत् ।
मम वानरसैन्यानि द्रावयिष्ये शरोर्मिभि । [10]
भर्तुर्वैविमोक्षार्थं करिष्ये कर्म दुष्करम् ।
चतुरश्वसमायुक्तं रथं सांग्रामिकं मम ।
मयूरध्वजमुत्फुल्ल पताकाभिरलंकृतम् ।
सर्वशस्त्रसमायुक्तं किङ्किणीजालशोभितम् ।
पिशाचवदनैश्चैव खरैर्युक्तं महारथम् । [15]
सहस्रेण समग्रेण महाध्वजरहसा ।
सज्जय च रथं शीघ्रमानय त्वं ममान्तिकम् ।
तथा च सर्वसैन्यं मे नानाप्रहरणान्वितम् ।
भेरीशङ्खविमिश्रेण तूर्यनादेन नादितम् ।
द्वारेण दक्षिणेनैव निर्गच्छतु ममाज्ञया । [20]
महाकायवच श्रुत्वा बलाध्यक्षो महाबल ।
प्रणम्य च दशग्रीवं निष्पपात ततो द्रुतम् ।
त्वरयामास लङ्कायां महाकायस्य तद्बलम् ।
परिवार्य महाकायं चतुरङ्गं महाबलम् ।
परस्परकृतोत्साहं प्रययौ दक्षिणामुखम् । [25]
व्यूढं दृष्ट्वा महासैन्यमारुरोह महारथम् ।
महाकायो नदन्हृष्ट सनद्धकवचस्तदा ।
सैन्यै परिवृतोऽगच्छद्युद्धभूमिं महाबल ।
निर्गच्छति महाकाये उत्पाताश्च सुदारुणा ।
अभवन्भयदा नृणां महाकायस्य पश्यत । [30]
अस्थिवर्षं पपाताथ सभास शोणितं बहु ।
सशर्करोऽनिलश्चासीत्सन्निघातो महास्वन ।
सेनायाश्चापि मध्ये तु गोमायुश्चाप्यरारत ।
रथाच्छत्रं पपाताथ समे च स्खलिता हया ।
रथे च न्यपतद्गृध्रो व्यनदच्चाशिव शिवा । [35]
भूम्याम-तर्गता भूत्वा प्रद्रवन्ति जगान्तरे ।
मृगाश्च पक्षिणश्चैव ह्यपसव्यं प्रचक्रिरे ।
स उत्पातान्गणयन्महाकायो युयुत्सया ।
स दक्षिणेन द्वारेण निर्ययौ रणकोविद ।
आलोक्य वानरानीकं तद्राक्षसबलं महत् । [40]
अभ्यधावत वेगेन रणे चाभिमुखं तदा ।
वानराणामपि चमूर्दृष्ट्वा तद्राक्षसं बलम् ।
आभिमुख्येन धावन्त युद्धाय समुपस्थिता ।
जगृहु पर्वताग्राणि द्रुमांश्चाथ प्लवगमा ।
शिलाश्च विविधाकारा कठिना मलदुर्दिन । [45]
तत प्रववृते युद्धं घोररूपं भयावहम् ।
रक्षसां वानराणां च भिन्नवामेतरोरगम् ।
नानारथवरौघश्च सादिनश्च सहस्रश ।
पदातय पताकान्ता राक्षसा परिघायुधा ।
जघ्नुर्वानरवीराणामभि च बभाषिरे । [50]
रज सन्ध्याभ्रकपिलं प्रच्छादयत भास्करम् ।
सञ्छादयामासुर्भूमिं तदा वानरराक्षसैः ।
अश्मवृष्टिस्तदाकाशे शस्त्रवृष्टिः पपात च ।
रेणुना शस्त्रवृष्ट्या च न किंचित्प्रत्यदृश्यत ।
अन्धकारं कृते तस्मिन्कश्मलं महदाविशत् । [55]
क्रोधं च रजस्तत्र कर्णनेत्राणि शुष्यताम् ।
अन्योन्यं निगृहीता स्म कश्मलाभिहता भृशम् ।
न युयुधिरे तत्र सङ्ग्रामितरेतरम् ।
कचाकचि समालग्ना राक्षसा वानरास्तदा ।
रजसा पिहिते तस्मिन्भास्करे निष्प्रभे कृते । [60]
तत्र तत्रैव रक्षसा पतन्ति धरणीतले ।

ह्रीवन्ति ‡ —G2 om 1 135-136 —(1 135) D5-11 T1 वध तस्य (T2 तेन) पीतिश्च (for the prior half) G1 हत (for हता) —(1 137) D5-11 T2 3 M1 अत्यद्रवन् G1 M1, 2 (M3 चा)भ्यद्रवन् (for प्रत्यपद्यन्) G1 2 स (G2 सं) प्लवगैः (G1 °गु)वध्यमाना (for the prior half) —(1 138) D5 म्लाना (for दीना) —After 1 138, D5 ins

6* रावणाद् भय मोचुर्वज्र हाय राक्षसा ।

—(1 139) D5-8 10 वज्रधर D9-11 प्रतापवान् G1 M3 प्रभावं (for प्रभाव) G2 वज्रधरप्रभाव —(1 141) D6 T1 सुरैर्वृतो G2 M3 सुरैर्वृतो Cm.k.t as above (for त्रिदशैरि) D1 T2 सुरैर (for °रि)

Colophon —Sarga name D5 वज्र दंष्ट्र —Sarga no (figures words or both) D5 (erroneously) 53 D5 7 10 11 T1 3 G M 54 D6 30 T2 55 —After colophon G M1 2 3 conclude with आश्वास नय

27

(L 16) T2 पत (for ध्वज) —(1 33) T2 मध्येन (for मध्ये तु) —(1 39) T2 मामवद् (for न मन्यद्) —(1 43) T2 समुपस्थित —(1 44) T2 [अ]पि (for [अ ,थ] —(1 45) T2 नाना रथवरौघश्च (for the prior half) —(1 51) T2 कृति (for रज) —(1 53) T2 तु (for च) —(1 57) T2 च (for स्म) —(1 61)

अनुगाम्यपि गात्रस्य श्वासो भूयस्य वर्धते ।
निरोधि चक्षिवैनाथ हरिणार्दितास्य मही ।
तत्रापश्यन्त काम मन्त्रिणेति ग पुष्पितं ।
उत्पातवत्यो घोरे हा सम्प्राप्तत्वम् । [65]
गर्जितोपमा महता भूपिः प्राप्नोति ॥
गतो वृषा सहस्रेभि कम्पमानस्य च ।
तपमाप्नवत्येवन्त मैत्रेयस्य ग तदा ।
प्रमादस्ते यथामाप्नो हताप्रमदी.राम ।
स्तोम्भो हतानीत नद्यान्तोष्वे श्वासित । [70]
तत्र गोत्र निरस्तं पतती भामिनी ॥
उद्यतिष्ठ मते मारुतिर्दिव्यमेवेदानर ।
वाहुमिरसहाम हन्तार्हम यवत ।
ककुल्गनर्मदीक्षा भुवंभूयोऽददाना ।
कुमारी वानरी च राजवारी सर्व सह । [75]
हय मां च रथ मां च वीनामदे महार ॥
रावण समरेषु निर्भिन्न समस्त ।
मन्त्र हन्तुमें तु पराक्रम महानतां ।
घोरैर्द्ध्ना महात्मा मार्धहरोत्सिता ।
पुनदृश्यमिति मा तु वाक्या वैराग्यं यथा । 80
भूतानां वनमाच नाथस्वमरवल्कमाद् ।
नदीना वदन्य मा मानवा व्याकुला नृप ।
महीमश्वाद्रम च भुजङ्गमारमन्थना ।
सुताजे हरान्ती भीरूणी भवध्वनी ।
मातरं नरा घोरा युद्ध वशानुरागम । 85
राज्यमद वानरीन नो नहामवणा हि ।
राजमहत्यमानं तु मायाप्रवृत्तिमोदर ।
परिपीनभिन्नार्णम समुद्रायत्तने ।
निहत वानरं नापत्तमवधन राजो हता ।
तत्र भयं सर्वं दृष्ट्वा वानिपुत्रोऽन्योऽभवत् । [90]
निरत्पन्नमवनश्रा पुष्पन्न कि निमन्न च ।
इद मारिन हावस्य हावा समुद्रमानि ।
रामकार्यं तु कार्यं सा प्रपा परिमाणतम् ।
पुष्पन्तु सहित म । न माधव्याहरम ।
वृश्चुपरमा तदा घूर निरन्तं पृथ चामिना । [95]
भट्टोऽनध्वरकुलो राक्षसानां महावनम् ।
अङ्गद मनिकुन तु निहता नवरूपका ।
पृथुम ऋषभश्चैव गवाक्ष पवनस्तदा ।
गजश्च निरिम्बनाने वीर मकरध्वजकाः ।
तथान्य वानरा युद्धे चक्रु सुदारुणम् । [100]

प्रहारस्य श्रान्त च रावणाभिनिवारयन् ।
तथान्यानुद्धृत्य च विद्यावत चावतान् ।
तत्र दृष्ट्वा तदा निरतानाथ रावणान् ।
हरयाना पुनरन्य वानिपुत्रम वीरमा ।
भातुर्गानि पर्यावच प्रमथा भवतीति । [105]
कपिराजो प्रविश्य बाणैर्हत्वा नृतम् ।
अमुद पतिता कपिहरिमत्य नपि ।
रावणानिहतन गच्छा वच्चावो स्वयान ।
कपिरात्री मेरुशिख कारङ्कुषष च ।
कुर्वाणो निशाचर ममत्ताश राम । [110]
पृथम सुपनेन गयन च महावीरा ।
महायानैश्च बलाहकाद हानीचा ।
निहता सावयावत व नामगमूर्तनि ।
मरा दिव्यं सिन्धुम वार्ष्णम् ।
निहताहतिकदुख तन वानरगण । [115]
पूर्णमा मारयूत्यता
मंसारमानात मयं निमुक्त ।
युद्धे दमस्यानवह वाक्षोत्त
नानाविधमहदेवना ।

Colop' on

निवृत्ता निर्धनं राक्षसो धावीर सह । [120]
सब्भूतानां युद्धे दारुण रामचन्द्रम् ।
राक्षसं वजनानं तु युद्धुं मन्दावयद् ।
सर्वांस्तं मातस्तु वाचनाजन । प्राप्तम् ।
रूपस कारहृदं तु महावायमवोषयद् ।
पवन कालहृदं तु निराने च गजरूपा । [125]
तथा गवयार्थाय मरमार निमानयम् ।
भूयस सुपरमैव राक्षसी पुमहाबली ।
कपनी मधुपम भरही नागपुत्रताम् ।
महादेव संज्ञो महाकायश नाक्र ।
चक्रु भूमदुर्गं शरचापिनमारुषम् । [130]
वानरं गर्जमानं सत्ता नमस्कृत ।
वानरसमावेत्तु अमहरमानिन्दत ।
मनुष्यस्य अपि राक्षसा वानरं सह ।
न तत्र भूतसकला वध्यमाना परस्परम् ।
व्याकुला न यत्र प्रासतो यत्रानु सरितानिव । [135]
आविवहा तदा नीचे रावणानो महत्परम् ।
हरिणो तु तथाभूत महत्तमप्रयत ।

Ta दिरम (for रजा) —(l 67) Ta न सन् (for द्रुत) —(l 68) Ta निजुजर्म (for नजा द्रंगि) and ऋषिजनीत ऐदै (for the post half) —(l 70) Ta नसो (for कृष्ण) —(l 73) Ta नाम (for हन) —(l 78) Ta पराकेष —(l 81) Ta मनरे घोरे (for सम्भ्वतनाम्) —(l 91) Ta च वनेन्हा (for नपरै ॥) —(l 92) Ta हताम्य (for ह्तास्य) —(l 93) Ta परिनेधा (for ॰मार्गम्) —(l 96) Ta महा नृ —(l 98) Ta कनकरश्मा (for पवनस्तदा) —(l 101) Ta राक्षसे (for राक्षसान्) —(l 103) Ta तथा (for वृत्त)

—(l 110) Ta [s,त पार्थम (for विरावस) —(l 113) Ta दगसमर्था —After the prior half Ta ins

1* सो युद्धनिपातन ।
इन्द्र स्थानिचरम

—(l 114) Ta च (for त) and दरथे (for दराकृत) Colophon —Sarga no Ta 57 Ta 58 —(L 121) Ta समवोधयत् —(l 125) Ta तु (for च) —Note hiatus between the two halves of l. 132 —(l 134) Ta

वध्यमानेषु सैन्येषु नदत्सु सुमहत्सु च ।
कूजतां स्वनतां चैव शब्दश्चासीत्सुदारुणः ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गाः पुष्पिता इव किंशुकाः । [140]
वानरा राक्षसाश्चैव गैरिका इव चाभवन् ।
कबन्धानि समुत्पेतुर्ऋक्षवानररक्षसाम् ।
उत्पत्य निपतन्ति स्म नृत्यन्ते चापराणि च ।
संग्रामे वर्तमाने तु यमराष्ट्रविवर्धने ।
वज्रनाभो धनुर्गृह्य पृथुं समभिदर्दयत् । [145]
शरैश्च तीक्ष्णधारैस्तु कर्मारपरिमार्जितैः ।
पुनः शरशतेनैव क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
पृथुर्विद्धः शरैर्गाढैरुत्पाट्य शिखरं गिरेः ।
भ्रामयित्वा मुमोचाशु वज्रनाभस्य रक्षसः ।
मुक्तं तु शिखरं दृष्ट्वा सपत्नस्तं तदाशुगैः । [150]
शरैश्चिच्छेद सहसा तद्विकीर्णं पपात ह ।
पातिते गिरिशृङ्गे तु पृथुर्दृष्ट्वा महाबलः ।
उत्पत्य पततां श्रेष्ठो रथस्य निपपात ह ।
अश्वांस्तस्य धनुस्तस्य बभञ्ज च महाबलः ।
अश्वाञ्जघान तरसा स्यन्दनं च बभञ्ज ह । [155]
रथे भग्ने ततः क्षिप्रं शूलं जग्राह राक्षसः ।
आजघानाथ शूलेन पृथुं वानरपुंगवम् ।
स तु शूलविभिन्नाङ्गः पृथुर्वानरपुंगवः ।
स जघान शिरोमध्ये मुष्टिना तं निशाचरम् ।
विह्वलं तमुपालभ्य मुष्टिपातेन राक्षसम् । [160]
पादयोः स तु जग्राह भ्रामयामास तं पुनः ।
भ्रामयित्वा ततः पृथ्व्यां वज्रनाभं निशाचरम् ।
निष्पिपेष पृथुः पश्चात्पुनरप्याजघान ह ।
रुधिराशो गवाक्षं तु आकर्णविनियोजितैः ।
शरैरशनिसंकाशैर्बाढोऽपि स चार्दयत् । [165]
स तु बाणविभिन्नाङ्गो गवाक्षो हरिसत्तमः ।
शिलापादपवर्षं च मुमोच सुमहद्बली ।
तच्छिलापादपं वर्षं निपात्य निशितैः शरैः ।
स शरैरग्निसंकाशैर्गवाक्षं तु न्यपातयत् ।
गवाक्षं पातितं दृष्ट्वा तारस्तु वनगोचरः । [170]
अभ्यद्रवत वेगेन रुधिराशं निशाचरम् ।
प्रगृह्य सालवृक्षं च भ्रामयामास सत्वरः ।
मुमोच सुमहाकायो निशाचरवधं प्रति ।
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य शरेणैकेन सोऽच्छिनत् ।
वानरं दशभिर्विद्ध्वा सिंहनादं ननाद च । [175]
शरभूतं तु तं कृत्वा पातयित्वा च भूतले ।
रुधिराशो महावीर्यो व्यधमद्वानरं बलम् ।
वानराणां समन्तात्तु शरैः शतसहस्रशः ।
आवर्त इव तोयानां गतो याति निशाचरः ।
तस्य वानरसैन्यस्य अन्तकालस्तु सोऽभवत् । [180]
रुधिराशो दुराधर्षो राक्षसः शरचापधृत् ।
पातितैः पात्यमानैश्च गतसत्त्वैश्च मेदिनी ।
बभूव निखिला सर्वा पर्वतैरिव संवृता ।
रुधिरौघसमाकीर्णा कबन्धशतसंकुला ।
अनेकतनुवृत्ता तु दुर्गमार्गा वसुंधरा । [185]
एतस्मिन्नन्तरे काले गवाक्षो वनगोचरः ।
संज्ञां प्राप्य मुहूर्तेन तारश्च पुनरुत्थितः ।
गवाक्षश्च महाकायः शिलां गृह्य च सत्वरः ।
भ्रामयित्वा मुमोचैनां निशाचरवधं प्रति ।
अनिवार्यशिरां तां तु दृष्ट्वा राक्षसपुंगवः । [190]
उत्पपात रथाच्छीघ्रं खड्गमादाय चर्म च ।
ससारथिं सचक्रं च सध्वजं च सकूबरम् ।
रथं संचूर्णयामास सा शिला वानरेरिता ।
राक्षसं खड्गपाणिं तु समीक्ष्याभ्यागतमाहवे ।
गवाक्षः परिघं गृह्य तस्य चाभिमुखं ययौ । [195]
यावत्तु खड्गमुद्धारिणा क्षिप्रकारिणा ।
परिघेण हतस्तावत्पपात च ममार च ।
रुधिराशं हतं दृष्ट्वा कालदंष्ट्रो निशाचरः ।
अभ्यद्रवच्च वेगेन ऋषभं वानरर्षभम् ।
ऐरावतकुले जातमारूढः स गजोत्तमम् । [200]
छादयामास संक्रुद्धो ऋषभश्चापि दन्तिनम् ।
स गजं तूर्णमुत्पत्य ऋषभो वानरोत्तमः ।
तलेनाशनिकल्पेन कुम्भमध्ये ह्यताडयत् ।
तलप्रहाराभिहतो नादं कृत्वाथ सगरात् ।
अपासर्पद्धनुर्मात्रं शीघ्रं च प्रमदो मदम् । [205]
राक्षसं कालदंष्ट्रं तु वानरो ऋषभस्तदा ।
रुधिरेण तु दिग्धाङ्गं सधातुमिव पर्वतम् ।
अभिदुद्राव वेगेन पुनस्तत्र महागजम् ।
विषाणं तस्य निष्कृष्य ताडयामास राक्षसम् ।
गजदन्तहतः सोऽथ उत्तमाङ्गे निशाचरः । [210]
पिण्डीकृत्य पपाताथ गतसत्त्वो महीतले ।
वानरेण हतः सोऽपि स्वेन दन्तेन कुञ्जरः ।
निपपात महीपृष्ठे वज्राहत इवाचलः ।
हाहाकारमभूत्सर्वं तदा तद्राक्षसं बलम् ।
कालदंष्ट्रे हते वीरे दृष्ट्वा ह्यासन्वनौकसः । [215]

स्यौ. —(l. 135) Ts चले (for भले) —(l. 139) Ts स्वनतां (for स्वनता) —(l. 146) Ts वर्द्धैर (for कर्मार) —(l. 150) Ts तथा शरै (for तदाशुगैः) —(l. 151) Ts तथा (for सहसा) —Ts om. (hapl.) from पुंगवम् in l. 157 up to वानर in l. 158 —(l. 159) Ts मि (for स) and -मध्ये (for मध्य) —(l. 162) Ts तु त (for तत) —(l. 163) Ts चान्यैर् (for पश्चात्) —Note hiatus between the two halves of l. 164 —(l. 168) Ts निवार्य (for निपात्य) —(l. 172) Ts सत्वर —(l. 175) Ts भिन्न (for विद्धा) and द (for च) —(l. 176) Ts शरपातं (for °भूत) —(l. 179) Ts यतो (for गतो) —Note hiatus between the two halves of l. 180 —(l. 184) Ts समाकीर्ण —(l. 185) Ts -वृत्ता (for -वृता) —(l. 185) Ts वीरे (for काले) —(l. 188) Ts त्वरया (for सत्वर) —(l. 193) Ts त (for सा) —(l. 201) Ts चोदयामास —(l. 206) Ts तथा (for तदा). —Note hiatus between the two halves of l. 210 —(l. 211) Ts पिण्डीकृत्य —(l. 213) Ts

कालदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा बाष्कलो निशाचरः ।
पनसं ताडयामास शरैः पावकसंनिभैः ।
दरं संदिश्य रूपेऽस्य निपपात ह ।
कम्पत्र च रथे न्यस्तं दृष्ट्वा निपपात तं ।
मुष्टिना पातयामास वानरस्तं निशाचरम् । [220]
मुष्टिप्रहाराभिहतो विद्धो निपपात ह ।
काष्ठाहवमयं तु मुखान्मुमोच शोणितम् ।
जीवितेन प्रमुच्याथ निःश्वासपूर्णनिःश्वसन् ।
ते हत्वा राक्षसं तूर्णं पनसो मुदितोऽभवत् ।
गवाक्षं च महाकायं मेघगर्जितनिस्वनः । [225]
वारणप्रवरो तेनो दिवाकरोऽपि धनुर्धरः ।
शरैरनेकसाहस्रैः शूरयामास वानरान् ।
सूदयन्तं च तं दृष्ट्वा वानरान्नगमूर्धनि ।
गवाक्षस्तु गिरिशृङ्गाभो राक्षसमभिद्रवत् ।
द्रुममुद्यम्य संक्रुद्धो राक्षसं प्रति वानरः । [230]
क्रोधेन महताविष्टः तनूरुहविदर्शनैः ।
तां प्रावर्षीत्स वेगेन वृक्षवृष्टिं सुदारुणाम् ।
चिच्छेद निशितैर्बाणैः तलतोऽस्य गदाधरः ।
स विध्य शरनिर्भिन्नगात्रैस्तु गजसंनिभः ।
पुनश्च तलनिर्भिन्नं कम्पयोरथं महत् । [235]
आप्लुत्य च विमृद्याशु मुखे पादं ददौ गिरेः ।
ततः सारथिमेवासौ निपात्य वानरोत्तमः ।
स तदा भिन्नमर्माङ्गो गवाक्षस्तु गजसंनिभः ।
वैनतेय इव क्षिप्रं तरसाङ्ग निपपात ह ।
उत्पाटयत्तदा तस्य शिरो राक्षसपुङ्गवम् । [240]
विपातयन्महावीर्यो गजराजरथं यथा ।
निपात निहतं दृष्ट्वा शतमायो निशाचरः ।
अभ्यद्रवत वेगेन गज प्रति गजो यथा ।
गवाक्षं परिघं गृह्य रक्षन् राक्षसर्षभम् ।
योधः शतबलिश्चैव ऋषभः पनसस्तथा । [245]
अङ्गदं च वानरश्रेष्ठाः शतमायं निशाचरम् ।
वृक्षैः शैलैर्महाकायैः शिलाभिः समताडयन् ।
शतमायश्च संक्रुद्धः शरवर्षं मुमोच ह ।
शक्तितोमरवर्षेण शूलवर्षेण राक्षसः ।
शरवर्षं चैव ववर्षाथ गदाश्च मुसलानि च । [250]
पट्टिशांश्च भिन्दिपालांश्च पाषाणांश्च पर्वतान् ।
शतमायेन घोरेण वानराणामथोपरि ।
मायाविहितमेतत्तु शरवर्षं पपात ह ।
ते हताः शरवर्षेण वानराः सर्व एव ते ।
युयुधुः सहसा तस्मिन्स्वत्वा प्राणानुदुस्त्यजान् । [255]

निर्भ्रान्तवानरान्दृष्ट्वा वालिपुत्रोऽङ्गदस्तदा ।
अभिदुद्राव गदया शतमायं महाबलम् ।
वेष्टयित्वा तु तैः सर्वैर्वानरैः पर्वतोपमम् ।
सह सैन्येन गत्वा तु युद्धं चक्रे सुदारुणम् ।
कृत्वा नानाप्रकाराणि युद्धमार्गाणि चित्रितम् । [260]
तरुवेगेन संयोध्य राक्षसं मन्त्रविधितैः ।
गत्वा च द्रुमगुल्माढ्यं चिक्षेप तरसा मही ।
कपयो द्रुमवृष्टिं च पनसः शिखरं गिरेः ।
शिलाभिश्च गवाक्षोऽपि विनदन्तं समुद्रगे ।
ऋषभः शतबलिः कपिनः परिघं तथा । [265]
नानाविधान्वृक्षान्शैलांश्च सुमहत्तमान् ।
वीरान्निशाचरान्विक्षिपेद पृथक्पृथक् ।
गवाक्षस्तत्र निर्भिद्य द्रुममुत्तमम् ।
अपश्यत् द्रुमाभिप्रहारैर्नासाग्रान्तविदारितम् ।
गजेन च शिला मुक्ता रथकूटे च सादरम् । [270]
चिक्षेप तरसाश्चैव पर्वताग्रं गिरिं तथा ।
एवं शिलास्तु वीरैस्तैः राक्षसस्य समन्ततः ।
कृत्वा दारुणं कर्म विनदन्ति नगाश्च ।
एवंविधकरे क्रुद्धौ राक्षसो युद्धदुर्धरे ।
शतमायस्तु संक्रुद्धो वानरांस्तान्निजघ्निवान् । [275]
ऋषभो वानरश्रेष्ठो जीवितं त्याज्य शूरवः ।
अभिदुद्राव वेगेन गुप्तं रक्षन् रणे ।
माहत्य तद्वैव शिलाद्रोणम शिरः ।
पपात च हतः सद्यः दुर्लभत्वात्तु जीवितः ।
तं दृष्ट्वा मुदितोऽत्यन्तं सद्यः स वेगेन रक्षसः । [280]
शिकया मधुकपेन भृशं शर्वरीरोषितः ।
भूमौ च मुष्टे नैव मिहक सर्वे निपातितौ ।
शतमायो रथे क्रुद्धो वानरानमथोऽभवत् ।
एकैकेन बाणेन त्रिभिर्धीरैर्गजाभिदैः ।
धर्षेण च ततं धीरो वानराणां जघान ह । [285]
अङ्गदं पञ्चविंशत्या गवाक्षं नवभिः शरैः ।
धूम्रं च दशभिर्बाणैर्ऋषभं सप्तभिस्तथा ।
पनसं चैकविंशत्या नलं षड्भिः शिलीमुखैः ।
तारेण गृध्रपत्रेण वीरं शतबलिं तदा ।
अन्यांश्च वानरानेकान्तोऽप्य सहस्रशः । [290]
दयमानाश्चैकोऽपि राक्षसो धर्मवान् वरः ।
तमदृष्ट्वा नवेत्र वीरवासीत्सुदुर्लभम् ।
पलायन दिशः सर्वा वर्जयित्वा तु यूथपान् ।
प्रवरान्वानरान्दृष्ट्वा भक्ष्यमुपाश्रिताः ।
राक्षसस्य च तद्वीर्यं निराशा जीवितेऽभवन् । [295]

ह (for नि-).—(l. 214) Ts तद्वानं (for तद्राक्षसं) —(l. 220) Ts चारथ सुकल्पश्च.—(l. 231) Ts विद-पद्रैः.—(l 236) Ts मुखे पदद्वयं (for the post. half).—(l. 237) Ts गुरु- (for दार-).—(l. 240) Ts तस्य (for तस्य).—(l. 247) Ts तथा (for तदा).—(l. 248) Ts ह (for च).—(l. 251) Ts अपि (for अथ).—(l. 253) Ts निर्मितम् (for विहितम्).—(l. 257) Ts निरायरे (for महाबलम्).—(l. 264) Ts गिरेः (for गजम्).—(l. 265) Ts प्रथन- (for कपन) and तदा (for तथा).—Ts om. (hapl.?) l. 266–271.—(l. 272) Ts प्रलयेषय (for प्रत्युप्तम्).—(l. 276) Ts वानरान् (for जीवितं).—(l. 279) Ts आपपात (for पपात च).—(l. 284) Ts त्रि (for धीरैः).—(l. 287) Ts नवभिः (for सप्तभिः).—(l. 288) Ts [प]श्च (for [प]ञ्च-).—(l. 289) Ts धरं (for वीरं) and तथा (for तदा).—(l. 292) Ts दुर्लभं (for सुदुर्लभम्).—(l. 294)

अथो यास्तु वधो वैति बुद्धिं कृत्वा प्लवंगमाः ।
शिखराणि प्रगृह्याशु शतमाय प्रचिक्षिपुः ।
तानि तैः संप्रयुक्तानि अन्तरिक्षे स्थितैः शरैः ।
शिखराणि द्रुतं छित्त्वा शङ्खशब्दमथाकरोत् ।
सहस्रेण पृथक्कार्णैः सद्विसहस्रकपीन् । [300]
एकैकेन तु बाणेन यूथपानमताडयत् ।
ततस्ते यूथपश्रेष्ठा भिद्यमाना शिलीमुखैः ।
आकर्णपूर्णनिर्मुक्तै राक्षसेन पुनः पुनः ।
आकाशं समुत्प्लुत्य समं सर्वेऽपतंस्तदा ।
रथे तस्य महाकाया यूथपा गिरिसंनिभाः । [305]
जघान स हयांस्तस्य गवाक्षोऽथ ध्वजं गजः ।
पनसश्च रथं तस्य विध्वंसयत वानरः ।
ऋषभः सारथिं तस्य आयुधानि पृथुस्तथा ।
वीरः शतबलिश्चैव मुष्टिनाभिजघान ह ।
शतमायस्ततः क्रुद्धः खड्गमादाय चर्म च । [310]
गरुत्मानिव वेगेन उत्पपात विहायसा ।
असिं शतबलिश्चापि प्रगृह्य प्रसभं बली ।
आकाशं खमवकाशमुत्पपात हरीश्वरः ।
तावुभावम्बरे यातौ तदा वानरराक्षसौ ।
खड्गपाणी सुसंक्रुद्धावन्योन्यमभिजघ्नतुः । [315]
खड्गेनाथाहरद्रक्षो वानरेन्द्रस्य वक्षसि ।
चर्मणा वञ्चयामास पतन्तमसिमुत्तमम् ।
वञ्चयित्वा प्रहारं तु वीरः शतबलिः पुनः ।
ऊरुमुद्दिश्य खड्गं तु ऊरुभ्यां प्राहिणोत्तदा ।
छिन्नोरुश्चाथशीर्षो वै चेष्टमानो यथोरगः । [320]
निपपात हतः सोऽथ गरुडेनेव पन्नगः ।
दृष्ट्वा तु शतमायं च गतासुं पतितं क्षितौ ।
प्रहृष्टा वानराः सर्वे विनेदुर्जलदा इव ।

Colophon

सचिवान्निहतान्दृष्ट्वा शतमायं च राक्षसम् ।
निःशेषं च बलं सर्वं कृतं दृष्ट्वा प्लवंगमैः । [325]
रोषसंरम्भताम्राक्षो भ्रात्रा सह कनीयसा ।
वानरानभिदुद्राव महाकायो महाबलः ।
धनुः शक्रधनुःप्रख्यं सज्यं वेगेन वै कृतम् ।
आदाय सहसा वीरो जगामाभिमुखः परान् ।
रथमास्थाय शक्रारिः सहस्रप्रमाणतः । [330]
छत्रेण ध्रियमाणेन मयूरेण ध्वजेन च ।
कवचेन विचित्रेण वीज्यमानश्च चामरैः ।
स्वश्वया परमया युक्तः सारथिं वाक्यमब्रवीत् ।

चोदयाश्वानसंभ्रान्तः समेषु विषमेषु च ।
वानरान्हन्तुमिच्छामि वेगेन राक्षस बलम् । [335]
पृथग्भूतां रणे सर्वे ततो रामं सलक्ष्मणम् ।
सुग्रीवं च हनिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
अप्रमत्तो महाश्वेषु सारथे वारणे तथा ।
मम रणे युध्यमानस्य रथे स्थास्य वीरभीः ।
प्रतिगृह्य तु तद्वाक्यं सारथिस्तस्य रक्षसः । [340]
सहस्रं वाजिनां शीघ्रं चोदयामास संयुगे ।
ततस्ते वानराः सर्वे शैलवृक्षशिलायुधाः ।
अभिपत्य च वेगेन महाकायं प्रदुद्रुवुः ।
राक्षसोऽथ महाकायः शरैस्तानप्ययोधयत् ।
चिच्छेद पर्वताग्राणि शिलावृक्षांस्तानि च । [345]
ततस्तु शरवर्षेण प्रच्छाद्य हरिवाहिनीम् ।
आकाशं छादयामास शरौघ्यैर्निशाचरः ।
दिशः प्रच्छादिता सर्वास्तमोभूता इवाभवन् ।
अन्धकारीकृतं सर्वं न प्राज्ञायत किंचन ।
धनुषो निष्पतन्तश्च शरा बर्हिणवाससः । [350]
रक्ताः पीताः सिताः श्वेता दह्यमाना प्रजा इव ।
आलात इव चाविद्धं धनुस्तस्य प्रकाशते ।
विद्युन्नादाकृतं यद्वद्द्वितीयेन्द्रधनुर्दिवि ।
सघर्षजश्च बाणानां शब्द आसीत्सुदारुणः ।
दह्यतामिव वेणूनामभवद्दारुणो महान् । [355]
पर्वतैः पतितैश्चैव तरुभिश्चैव चूर्णितैः ।
वानराणां शिरोभिश्च शरीरैश्चैव संयुगे ।
हस्तपादसमाकीर्णा नष्टवानरसंहता ।
क्षणेनाप्यवरूपा सा सबभौ युद्धमेदिनी ।
ततस्ते वानराः सर्वे बाणसंघातपीडिताः । [360]
न शक्नुवन्ति यत्र शकुना इव पञ्जरम् ।
हन्यमानाः शरौघैस्तैर्निष्पन्दास्तु तत्र स्थिताः ।
निरुच्छ्वासाः कृताः सर्वे शिलारूप्या यथा द्रुमाः ।
न तदाप्यङ्गुलमपि विवृतं समदृश्यत ।
निरन्तरीकृता बाणैः कदम्बा इव केसरैः । [365]
अशोकस्तबकाकारा रुधिरेण समुक्षिताः ।
निश्चेष्टाश्च कृताः सर्वे शाखिमृगतमैर्मुखैः ।
निश्चेष्टानागतांश्चाथ दृष्ट्वा सर्वान्प्लवंगमान् ।
अङ्गदो वानरश्रेष्ठो वानरान्वाक्यमब्रवीत् ।
न भेतव्यं न भेतव्यमेतस्य युधि रक्षसः । [370]
अहमेनं वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ।
भवन्तः कृतकर्माणश्चिन्तयध्वं वानरोत्तमाः ।

Note hiatus between the two halves Ts तथा (for यदा) —Note hiatus between the two halves of l 298 —(l 304) Ts इवा (for तदा) —(l 306) Ts [आ]गे (for स) —(l 307) Ts स (for च) —(l 308) Note hiatus between the two halves Ts तदा (for वथा) —Note hiatus between the two halves of l 311 —(l 316) Ts अहरद् (for [अ]हरद्) —Note hiatus between the two halves of l 319 —(l 320) Ts छिन्नोरुस्तद् —(l 321) Ts [ऽ]पि (for ऽथ) Colophon — *Sarga no* Ts 58 Ts 59 —(l 331) Ts छिद्रेण (for छत्रेण) —(l 332) Ts च चित्रेण (for विचित्रेण) —(l 338) Ts रथाश्वु (for महाश्वेषु) and वारो (for वारणे) —(l 339) Ts रणे (for रथे) —Ts om l 349 355 —(l 358) Ts समारीर्णै —(l 359) Ts lacuna for सबभौ सा —(l 360) Ts संपिता (for पीडिता) —(l 361) Ts कुर्वे (for पञ्जरम्) —(l 372) Ts द्रुम (for स्थिता).

भागोऽवशिष्ट एकोऽस्य मम रक्षो महाबल ।
वानरानेवमुक्त्वा तु विधूयाङ्गानि तान्शरान् ।
अभ्यधावत वेगेन प्रगृह्य महतीं शिलाम् । [375]
राक्षसाय सुमोचाथ तां शिलां योजनायताम् ।
जल्पमानो हतोऽसीति महाकायरथं प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा पातयामास पत्रिभि ।
त्रिभि शरैरसम्भ्रान्तो वानरं पञ्चभिर्भुजे ।
शिरस्त्राणं बाणेन दशसप्तभ कर्णिना । [380]
बिभेद च गात्रेषु स भृशं राक्षसर्षभ ।
स तदा भिन्नसर्वाङ्गो वालिपुत्र प्रतापवान् ।
पाणिना मुखमामृज्य शोणिताङ्कमथाङ्गद ।
वृक्षानुत्पाट्य तरसा द्रुमवृष्टिं ससर्ज ह ।
मुक्तामुक्तांस्ततस्तांस्तु शरैश्चिच्छेद राक्षस । [385]
छित्त्वा तु तानुत्पततो वृक्षानिन्द्र प्रलाविध्यत ।
नाराणां च सहस्रेण धनुर्मुक्तेन संयुगे ।
महानादश्चिभिदाणे परीप्सन्भ्रातरं रणे ।
अङ्गदस्तु तत क्रुद्धस्ततोऽपि महतीं शिलाम् ।
आमन्त्र्य सुमोचाशु महानादरथं प्रति । [390]
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदां तस्यां सुमोच ह ।
गदया भग्नसाक्रुशा निपपात शिला भुवि ।
ततो रोषसमाविष्टो रथस्थस्य निपपात ह ।
अङ्गदो धनुराच्छिद्य बभञ्ज च महाबल ।
अदृष्ट्वा तस्य धनुश्छित्त्व केशान्संगृह्य राक्षसम् । [395]
क्षितावाक्षिप्य वेगेन क्षिप्रं प्राणैर्वियोजयत् ।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा महाकायो महाबल ।
अङ्गदं ताडयामास वालिपुत्रं स्तनान्तरे ।
स तु तेन प्रहारेण मूर्छितो भ्रान्तचेतन ।
पपात सहसा भूमौ विसंज्ञो नेदनार्दित । [400]
अङ्गदं पतितं दृष्ट्वा वानरा सर्व एव ते ।
शिलापादपवर्षेण राक्षसं समवाकिरन् ।
छाद्यमानस्ततस्तैस्तु महाकायो निशाचर ।
अविध्यत ततो बाणैर्वानरानरसत्वरान्वित ।
गवाक्ष दशभिर्बाणै पृथु पञ्चभिरायसै । [405]
गज शरशतेनैव तथा शतबलिं त्रिभि ।
अशीत्या ऋषभं बाणैं पनसं सप्तभि शरै ।
सप्तत्या कथनं चैव मेघपुष्पं शतेन च ।
एवं स यूथपान्निरुद्ध्वा क्षिप्रहस्तो निशाचर ।
एकैकशश्च तान्सर्वान्प्रत्यविध्य प्लवगमान् । [410]
एतस्मिन्नन्तरे वीर प्राप्य संज्ञां हरीश्वर ।
अङ्गद पाणिना नेत्रे प्रमृज्य रुधिराप्लुत ।
आयसीं तु गदां गृह्य हयांस्तस्याहनद्बली ।
सहस्रं वाजिनां तस्य सारथिं च व्यपातयत् ।
गदया चाहनत्तु राक्षसं मूर्ध्नि सत्वरम् । [415]
स तु तं रथमुत्सृज्य हताश्वं हतसारथिम् ।
महाकायो गदां गृह्य वालिपुत्रमभिद्रवत् ।
ततस्तौ तु गदाहस्तावुभौ वानरराक्षसौ ।
आजघ्नतुस्तदान्योन्यं वीरव्रतमनुव्रतौ ।
राक्षसस्ताडयामास मूर्ध्नि वानरपुङ्गवम् । [420]
प्रास्फोटच्च तदा मूर्ध्नि प्रसुस्राव च शोणितम् ।
अङ्गदश्चापि तं रोषाद्राक्षसं चापि चाङ्गदम् ।
ताडयानौ ततस्तौ तु समं च समवापतु ।
ततस्तौ जर्जरीभूतौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।
दन्ताभ्यामिव मातङ्गौ गदाभ्यां युध्यतो भृशम् । [425]
ते गदे शकलीभूते समुत्सृज्य प्रचक्रतु ।
बाहुयुद्धं महाघोरं बलिशक्रौ यथा पुरा ।
तयो पादाभिघाताच्च भस्मीभूतं रजोद्धतम् ।
प्रच्छादयन्तौ तं देशं ददृशाते तेन तेजसा ।
तौ पुन समसज्येतामायसैः पादघैरिव । [430]
अनुप्रहारै पततै शिरोभ्यां पादघट्टनै ।
पादप्रहारै करजै पाद्वीलै पुन पुन ।
हाहाकारमकुर्वन्त वानरा पार्श्वत स्थिता ।
वालिपुत्र महावीर्यं वालितुल्यपराक्रम ।
अपश्य शत्रुं दुर्धर्षं पिता ते दुन्दुभिं यथा । [435]
एवं संस्तूयमानस्तु बलेनाढ्यैर्वानरै तदा ।
तेनाशनिकल्पेन राक्षसं समवादयत् ।
पुनश्च समुत्क्षिप्य पातयामास भूतले ।
तस्योपरि समारुह्य पशुमारममारयत् ।
हते तस्मिन्महाकाये सिंहनादो महानभूत् । [440]
वानराणां प्रहृष्टानां साधु साध्विति वादिनाम् ।
हतशेषास्तु ये तत्र राक्षसा विप्रदुद्रुवु ।
लङ्कां प्रविविशुस्तूर्णं भयार्ता वानरार्दिता ।
वानरा स्वगतास्ते तु रामपार्श्वं समागमन् ।
शशंसुश्च तदा सर्वे महाकायं निपातितम् । [445]
सप्रामं च महद्वृत्तमङ्गदं च पौं सह ।
तच्छ्रुत्वा राघव प्रीतो वालिपुत्रं परिष्वजत् ।
सुग्रीवो वानराश्चान्ये हनूमाँल्लक्ष्मणस्तथा ।
विभीषणश्च संहृष्टो राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
महाकाये हते राम रावणो निहतो ध्रुवम् । [450]
अङ्गदेन कृतं कर्म महद्राम न संशय ।

—(l 363) Ts निरतौ कृता —(l 371) Ts हनिष्यामि (for वधिष्यामि) —Note hiatus between the two halves of l 380 —(l 383) Ts शोणिताक्तम् —(l 385) Ts मुक्तान्मुक्तांस्त (for मुक्तमुक्तांस) —(l 386) Ts [अ]ति (for तु) and प्रत्युत्पत (for प्रत्यविध्यत) —(l 388) Ts पराभ्वन् (for परीप्सन्) —(l 393) Ts केशे (for केशान्) —(l 396) Ts वियोजयत् (for व्ययोजयत्) —(l 406) Ts शत (for शर) —(l 409) Ts क्षिप्र (for निरुद्ध्वा) —(l 412) Ts प्रगृह्य (for प्रमृज्य) —(l 414) Ts व्यपोथयत् (for व्यपातयत्) —(l 415) Ts [अ]हरत् (for [अ]हनत्) —(l 418) Ts राक्षसवानरौ (by transp) —(l 423) Ts समवापतु (for समवापतु) —(l 425) Ts युध्यतौ भृश (moth eaten) —(l 429) Ts ददृशातां रजेन (for ददृशाते तेन) —(l 430) Ts सह पुनर्वेगात्, —(l 437) Ts तन्नाशनेन, —(l 444)

सहर्षेण तत्र जगाम रामः
  श्रुत्वा महाकायवधं महात्मा ।
तथा महाकायवधं महोग्रं
  ततोऽङ्गदं प्रीतमना ददर्श ।   [455]

Colophon

हतशेषास्ततो दिग्धाङ्गा राक्षसास्ते रणाजिरात् ।
प्रविश्य लङ्कां वेगेन रावणाय शशंसिरे ।
महाकायं हतं श्रुत्वा शतमायं च राक्षसम् ।
तथान्यान्निहतांश्श्रुत्वा महादैन्यमुपागमत् ।
शोकाविष्टश्चिरं ध्यात्वा दिशः समवलोक्य च । [460]
नेदमस्तीति संचिन्त्य अधोदृष्टिर्बभूव ह ।

28

After 911*, Ñ V (V3 missing up to l. 149, cf. v.l. 6 451) B2–4 D4.12.13 ins :

युद्धादन्यतम चैव न युक्तं समवैक्षत ।
वज्रदंष्ट्रं ततो वीरं व्यादिदेश महाबलः ।
शीघ्रं निर्याहि सहितो राक्षसैः सुमहाबलैः ।
हयै रथैस्तथा नागैर्बहुभिस्त्वमभिसंवृतः ।
हत्वा रामं सह भ्रात्रा सुग्रीवं च हरीश्वरम् ।   [5]
निवर्तस्व रणे वीर न हि तेऽस्ति समो युधि ।
क्रुद्धस्य युध्यमानस्य घोरान्विसृजतः शरान् ।
प्रमुखे नोत्सहेत्स्थातुं वज्रपाणिरपि स्वयम् ।
त्वत्कृतेऽत्र सहायेन मया देवाः पराजिताः ।
यमश्च निर्जितः सख्ये सर्वे व्याधिपुरस्कृतः ।   [10]
वज्रदंष्ट्रस्त्वेवमुक्तो राक्षसेन्द्रेण वीर्यवान् ।
कृत्वा प्रणामं संहृष्टः प्रत्युवाच दशाननम् ।
एष निर्यामि शत्रुघ्न तव शत्रुवधाय वै ।
सुखी त्वं भुङ्क्ष्व लोकांस्त्रीन्सीतां च निहतेश्वराम् ।
अद्य तौ नाशयिष्यामि मिथ्याप्रव्रजितौ रणे ।   [15]
शिवेन ध्याय मां राजन्नेष हन्मि रिपुं तव ।
ततस्तस्य बलाध्यक्षः समानीय महद्बलम् ।
सूतश्चाश्वरथं सज्जं तस्य शीघ्रमुपानयत् ।
आरोह ततो दिव्यं रथं हेमविभूषितम् ।
नानाप्रहरणाकीर्णं सचन्द्रमिव पर्वतम् ।   [20]
वानरैः सह संग्रामे युद्धकामस्य धीमतः ।
वज्रदंष्ट्रस्य वीरस्य शान्तिं चक्रुर्द्विजातयः ।
अथर्वाणं समुद्दिश्य मन्त्रमन्त्रप्रचोदिताः ।
रणप्रवेशसदृशीं कृत्वा वैजयिकीं क्रियाम् ।
ततः सर्वास्त्रविद्वांस समरेष्वनिवर्तिनः ।   [25]
विद्यावन्तसमायुक्ताः कृतस्वस्त्ययनक्रियाः ।
धनुर्हस्ताः कवचिनो वेगेनाप्लुत्य राक्षसाः ।
बान्धवान्सपरिष्वज्य निर्ययुः संयुगक्षमाः ।
तद्बलं प्रेक्ष्य निर्गच्छत्ब्राह्मणान्नाप्रचोदितम् ।
आस्थितः परमं दिव्यं रथं परमभास्वरम् ।   [30]
महायुधधरः श्रीमाञ्शुभवर्मधरः प्रभुः ।
शिरस्त्राणतनुत्राणी धन्वी परमदुर्जयः ।
स नील इव शैलेन्द्रो धर्मितः समभाषत ।

T1 समागमत् (for समागमन्). —(l. 446) T2 अगदस्य (for बहुर च). —(l. 452) T1 प्रहर्षेण चात्र Colophon. — *Sarga no* : T2 59, T3 60. —(l. 457) T3 [आ]शशंसिरे. —Note hiatus between the two halves of l. 461.

28

(l. 1) D12 निवर्तितु (for अन्यतम). D4 नैव (for चैव). Ñ1 V1.2 B2–4 समपेक्षत. D4 युद्धस्यसमवैक्षत (for the post. half). —(l. 2) Ñ2 B2 महावीर्यं (B2 °र्यम्) (for ततो वीर). B3 आदिदेश. Ñ2 B2 स रावण , B4 D13 महाबल (for °बलः). —(l. 3) D4 त्वं च (for शीघ्र). B3 सर्वैश्च (for सहितो). —(l. 4) V1 D4 [अ]4, V2 [अ]तु (for [अ]भि). —(l. 5) D13 स- (for च). Ñ2 B2 महाकपि (for हरीश्वरम्). —(l. 6) D13 सहैर्भिर्निरस्ताश्च (for the post half). —(l. 7) B4 बध्यमानस्य (for युध्य°) Ñ1 ससृजन —(l. 8) D4 प्रमुखे. D13 इव (for अपि) —(l. 9) D13 भजेयास (for असकृत्). —V2 om. l. 10–17. —(l. 10) D4.13 पुरःसर (for पुरस्कृत). —(l. 11) Ñ2 D4 च (for तु) —(l. 12) D4 कृतप्रणाम- (for कृत्वा प्रणाम). —(l. 14) V2 सुभद्र (for सुखी त्व). D4 युद्धे त्वं भुङ्क्ष्व लोकांश्च सवराश्च ससेविता —(l. 15) B2.4 निहनिष्यामि, D13 मारयिष्यामि (for नाशयिष्यामि) V2 प्रव्रजितौ. Ñ1 V1.2 B4 वने (for रणे). —B4 om. l. 16. —(l. 16) Ñ1 ध्यायेथा, V1 ध्याहि मां. D4 स्वामिन् (for राजन्) D13 शिव ते ध्यायमानेह (for the prior half). V1.2 अथ हन्मि, D4 यत्नेन हन्मि (hypm). D13 हनिष्यामि (for एष हन्मि). Ñ1 रिपून्. —(l. 17) B4 महत्सैन्य (for बलाध्यक्ष) D4 बलाद (for महद्). —(l. 18) V2 व्यूह (for सज्ज). Ñ1 साश्व, V1 चाश्व; V2 B3 माश्व , B2 चास्य (for चाश्व). V1 दिव्य सज्ज (for सज्ज and तस्य). B4 om. शीघ्रम्. —(l. 19) D4 रथ (for ततो). —(l. 20) V1.2 तोयद (for पर्वतम्). —(l. 21) B4 D13 युध्यमानस्य (for युद्धकामस्य). —(l. 22) B3 प्रयाणे तस्य (for वज्रदंष्ट्रस्य). —(l. 23) D4.13 अथ वा त (for अथर्वाण). B3 समुद्दीक्ष्य D13 समन्त्र (for मन्त्रम) B4 D13 चोदिता. D4 मन्त्रसंस्कृतनोदिता (for the post half) —(l. 24) V2 B2.3 वन (for रण) D13 प्रदेश (for प्रवेश) D4 रणे प्रचेत सदृशीं (for the prior half) B2 ते वैदिकीं, D13 वैजयिकां (for वैजयिकीं). D4 क्रमशः (for क्रियाम्) —(l. 25) D4 विहीर (for विद्वांस) D13 [अ]निवर्तिनः (for [अ]निवर्तिन). —(l. 26) Ñ2 B2 दिव्य (for विद्या) —(l. 27) D4 वेगम् (for वेगेन) B4 D13 (आ)क्रम्य, D4 (उ)त्पत्य (for [आ]प्लुत्य). —(l. 28) Ñ2 अन्योन्य (for बान्धवान) Ñ1 V1.2 सपरिष्वज्य. Ñ2 सयुगक्रिया , V1 B2.4 °क्रिया , V2 समरेच्छया, D13 संगरक्रिया (for संयुगक्षमा). —(l. 29) B3 निर्यान्त (for निर्गच्छत्). Ñ2 B2 D4 -प्रचो(D4 °णो)दित ; B3 D13 प्रदेशिन (for प्रचोदितम्) —(l. 30) Ñ1 V1 परमदारुण (for परमभास्वरम्). —(l. 31) B3 रथ (for first धर) Ñ1 V1 शुभवर्म-; B2.3 शुभकर्म- (for °वर्म). —(l. 33) B2.3 वर्मित ; B4 सायुत.

सिंहशार्दूलदर्पाश्च हयास्ते किङ्किणीचिता ।
तस्य रामभवीरस्य चतुरश्च रथोत्तमम् । [35]
कुक्षिपक्षगताश्चार्थे हया परमदुर्जया ।
सहस्रद्व सहस्र च नक्षत्राव त एव च ।
मध्य व्यूहराथस्तु तत्रस्थो महाबल ।
धनुश्चस्फालयन्घोर ननाद प्रजहास च ।
धनु नागसहस्राणि र थयानां महात्मनाम् । [40]
नानाप्रहरणाना च वध्नुवन्नथ संयुगे ।
गदाभि परिघै शूलै पट्टिशै कूटमुद्गर ।
प्रगृहीतव्याराश्च राक्षसा पर्वता इव ।
अथ तौ विनद तत्र क्रोशन्तौ च राक्षसा ।
ततो युद्धाय सज्जेषु समरस्वनिवर्तिन । [45]
तत्र तूर्यसहस्राणा स शब्दो निनदो महान् ।
हयानां च गजानां च गर्जतामतिवेगिनाम् ।
स तु दुन्दुभिनिर्घोष घन स्तनितनिस्वनम् ।
शुश्रुवे शङ्खशब्दश्च राघवे सुमहीतले ।
तत्र शङ्खनिनादेन भेरीतूर्यरवेण च । [50]
हयाना च विनादेन कुञ्जराणा तनितस्वनम् ।
सागरप्रतिमोपेन पतन मह्या नृत ।
वज्रदर्पोऽतिसन्नद्धो विमदौ कार्मुकोद्यत ।
तस्य निष्पततो वेगाद्युद्धार्थं युद्धकाङ्क्षिण ।
हया निपतिताश्चास्य गहद्धाश्चानवान्तर । [55]
अन्तरिक्षे ततश्चोल्का वायुश्च परुषो ववौ ।
वमन्ति स्म शिखिज्वाला शिवा घोराश्च पश्यत ।
उत्पातास्ताऩ्महावीरो प्रहस्य युधि दुर्जय ।
उवाच वचन धीमांस्तु कालशनमुत्तमम् ।
अद्याह दर्शयिष्यामि स्वबाहुबलमूर्जितम् । [60]
अद्य सद्भ्यानिहताररमन्द्रक्ष्यथ वनौकस ।
बान्धवा निहता येषा हरिभिरत्र संयुगे ।
अद्य त निधयिष्यन्ति शत्रुमासन राक्षसा ।
हृदयाद समुद्भूत रन समरमूर्धनि ।
अद्य वै नाशयिष्यामि दस्युशोणितविग्रहे । [65]
हत्वा समाप्त मोद च लब्ध्वा वै राघवाद्भयम् ।
अद्याह निहनिष्यामि स्वबाहुबलमाश्रित ।
कालमिन्द्र कुबेर च वरुण समरुद्गणम् ।
तोषयिष्यामि राजान रावण विक्रमे स्वके ।
यावत सकला हत्वा सुग्रीव च हरीश्वरम् । [70]
मानुषौ भक्षयिष्यामि राक्षसौ शत्रुरक्षसा ।
अथवा सर्वे मे बाणा सर्वे प्राणविनिपाता ।
ख्यातु मम पुरा चाका क्व रण जीवितार्थिन ।
इत्वा रिपुगण सर्वे पुनरेष्यामहं पुरीम् ।
दृश्यस्य रिपवो नास्य नास्ति युद्धसमा गति । [75]
भवन्त पूजन कृत्वा मम राक्षससत्तमा ।
निहत्यैतान्दरी सर्वामोदन्ता सुखिता इव ।

(for वरिते) D6 चर्मर परिवारित D4 चामैर सन्नभाग (for the post half —(l 34) D15 हृष्टा वे (for दर्पाश्च) V1 2 वाजिन D12 हृष्टा वै (for हयास्ते) V2 किङ्किणी युता —(l 35) N1 B3 D5 राघव (for वीरस्य) N1 मधुर् V3 B1 2 D4 (with hiatus) कुरु (for चतुर) V3 अश्च (for अथ) N2 वस्तुरन्ने रथोत्तमे B4 जान्तुरन्ने तथापर (for the post half) —V3 om l 36-38 —(l 36) N2 स्वग्रपक्ष B3 पैनिराश्च B1 D5 कुक्षिपक्षि (for कुक्षिराग) —(l 37) D12 सत्त तु (for °से च) B3 सप्तभिर्दि सप्तस्त्रग D4 सप्तदिक्षिप्ते च (for the prior half) —(l 38) N2 V1 व्यूहे N2 B1 2 मध्य N1 °ध्ये) पृष्ठोऽरक्षस्तु (B4 °ध्व) D5 मध्ये दुहे रथसत्य (for the prior half) —(l 39) N2 स धनु (for धनुर्वे) N1 D4 विस्फारयद् B1 2 ह (for च) —(l 40) D4 सह (for नत) —(l 41) N2 B3 तत्र (for तत) —(l 43) B2 प्रगृहीता —(l 44) D4 न तत् (for क्रोशन्तौ) V1 वानरा (for राक्षसा) —(l 46) B2 D 2 तस्य (for तत्र) —(l 47) D4 धावाना (for गजाना) N1 V1 B2 तन्नाम् V2 न ताम् (for गर्जताम्) B3 4 न तां प्रति (B4 °तामसि)नावन D5 नन्नापमनेतिना D12 वेगतानां च वेगिनां (for the post half) —V3 om l 48 —(l 48) N2 च (for तु) N1 V1 B3 निर्घोषे —(l 49) B4 शुश्राव (for शुश्रुवे) V3 D2 शृण्वन्तु B3 गर्जेश्च (for शब्दश्च) V3 सुदीरित B4 च सभी D4 च सस्तन D12 स्वनवी° (for सुमहीतले) —(l 50) V3 भेरि (for भेरी) —(l 51) B4 कुञ्जरे च D2 कुञ्जरेण च B1 D4 नभस्थल (for °स्तनम्) —(l 53) N2 [s]पि से V1 भुग V3 B4 D12 [s]पि से (for दर्पश्च) D12 प्रथमो D5 चोदित, D12 °दित (for °दित) —(l 54) V2 दैत्य D12 युद्धे (for युद्धाय) —(l 55) N2 D4 तस्य V2 भुवो (for वास्य) —(l 56) N V1 2 B1 2 D4 अंतरीक्षात् —V3 om l 57 —(l 58) D12 तु (for तान्) B3 चन्दिनात् (for प्रहस्य) —(l 59) V3 नदश्चोत्तमम् (for तं काश्चनम्) —B3 om l 60 —(l 60) N2 V1 2 दुत्वाहं D4 प्रत्यहं N2 (wrongly) ओक्षिद्ध (for ऊर्जितम्) —(l 61) D12 द्रक्ष्यसि (for द्रक्ष्यथ) —(l 62) D4 तेषा (for येषां) N2 D4 वे तु V1 2 बाण (for अत्र) B3 सयुता (for संयुगे) —(l 63) N2 अथ तानि वौद्धिष्यामि D4 अथ तेन बोधिष्यति, D12 अथ निवेदयिष्यामि (for the prior half) B4 दर्शिता (for राक्षसा) —(l 64) D4 अहिम् (for द्द म्) B4 अद्य यत् (for अद्य) —(l 65) B3 अद्य (for अह) N2 नाशयिष्यामि (for शम°) V3 D2 निहतैः (for निहते) —(l 66) D4 प्रहृष्टा अभिनोदस्व (for the prior half) B4 D4 सलक्ष्मणा (for °पत्र रा च) —(l 67) B4 अद्याह B3 D12 दर्शयिष्यामि (for निहनि°) N1 V1 हत्वाहं B4 बलतूनित D4 °विक्रम (for °माश्रित) V3 वानरा स्तै म स्थितान् (for the post half) —(l 68) V3 D12 मित्र (for इन्द्र) —(l 69) N2 राजेन्द्र V3 वा रम्य (for राजान) D4 मित्र (for स्वके) —(l 70) N2 B2 महाकपि (for हरीश्वरम्) —(l 71) B3 D12 रामलक्ष्मणौ (for शत्रुरक्षसौ) —(l 72) D4 (with hiatus) आशीविषोपमा —(l 73) V3 निजमार्ग (for जीविता°) —(l 74) V3 B3 रिपुगण D12 सर्व (for सर्वे) D4 इत्वारिगण स ये च (for the prior half) D4 यास्यामि (for एष्यामि) —D4 om l 75 77 —(l 76) D12 पुण्य (for सत्तमा) —D2 om l 77 —(l 77) V1 2 B4 तान् (for [प]तान्) N2 परान् (for हरीन्)

Colophon

वज्रदंष्ट्रं तु निर्यान्तं राक्षसैर्बहुभिर्वृतम् ।
गर्जन्तं समहाकाय भीमं भीमपराक्रमम् ।
ददर्श महती सेना सुग्रीवेणाभिपालिता ।   [80]
अभिसंजातहर्षाणां वानरैर्युद्धमिच्छताम् ।
आपतन्तं महानीकं राक्षसानां तरस्विनाम् ।
प्रत्युद्ययुः शिलाहस्ता वानरा जितकाशिनः ।
प्रविश्य ध्वजिनीं क्षिप्रं घातयामासु राक्षसान् ।
राक्षसाश्चापि संक्रुद्धा निजघ्नुर्वानरान्रणे ।   [85]
सर्वे रुधिरदिग्धाङ्गा राक्षसैर्जनितव्रणाः ।
वज्रदंष्ट्रबले सर्वे निर्जघ्नुर्वनौकसः ।
ततो मुमोच बाणौघान्वज्रदंष्ट्रो रणे स्थितः ।
ददाह च रणे क्रुद्धो वानरान्सह यूथपैः ।
स सायकमयैर्जालैः सूदयामास तां चमूम् ।   [90]
उद्धूतमिव वातेन महदभ्रमहाचयम् ।
समुध्यमाणो निधनं स्वस्य सैन्यस्य राक्षसः ।
चकार कदनं घोरं धनुष्पाणिरवस्थितः ।
आवर्ते इव संजज्ञे बलस्य महतो महान् ।
क्षुभितस्य यथा सिन्धोर्मथ्यमानस्य संप्लवः ।   [95]
वलीमुखशरीरैश्च ऋक्षाणां चैव मेदिनी ।
बभूव निचिता घोरैः पर्वतैरिव सर्वतः ।
हतवीरौघवप्रान्ता भग्नायुधमहाद्रुमा ।
शोणितौघमहातोया यमसागरगामिनी ।
असृग्घनमहापङ्का नानाकीर्णाश्मशैवला ।   [100]
छिन्नकायशिरोमीना अङ्गावयवशाद्वला ।
गृध्रकाकसमाकीर्णा कङ्कहंससमसेविता ।
मेदोमज्जास्थिसंकीर्णा आर्तस्तनितनिस्वना ।
वज्रदंष्ट्रशरोद्भूता ऋक्षवानरसंभवा ।
प्रावर्तत नदी घोरा भीरूणां भयवर्धिनी ।   [105]
तत्समीक्ष्य बलं सर्वं राक्षसेन निपातितम् ।
द्रवतो वानरान्सर्वांस्त्रासात्क्रमतोऽपि च ।
सहस्रांशुसुतः क्रुद्ध उत्पपात महाबलः ।

Colophon: D3 om. —*Kāṇḍa name*: Ñ V1.2 B1-4 D4 युद्धकाण्डे. —*Sarga name*: Ñ V1.2 B1-4 D4 वज्रदंष्ट्रनिर्या(V3 °प्रया)ण. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V3 B2 D4 om.; Ñ2 31; V1 32; B3 29; B4 33. —(l. 78) D4 च (for तु). —(l. 79) D4 आयान्. V3 तु महाकाय; D4 सुमहावीर्यं (for सुमहाकाय). —After l. 79, B3 ins.:

1* वानरा ददृशुस्तं ते कालमेघमिवागतम् ।

—(l. 80) Ñ2 B3 D4 [अ]तु- (for [अ]भि). V3 corrupt (for the post. half). —(l. 81) D4 उप- (for अभि-). V1.2 B2.3 D13 रक्षोभिर् (for वानरैर्). B3 योद्धुम् (for युद्धम्). V1 इच्छती. D4 युद्धकाङ्क्षिणां. Ñ2 वानराणां जयैषिणां (for the post. half). —(l. 82) D13 आगत त. D4 महासैन्य (for °नीकं). B3 यशस्विनां (for तर°). —D4 om. l. 83-84. —(l. 83) V3 D13 प्रत्युद्ययुः (for प्रत्युद्ययु). B4 बलेन (for वानरा). —(l. 84) D13 पतिता° (for ध्वजिनीं). V1 B3 शीघ्र (for क्षिप्र). V3 प्रविश्य राक्षसीं सेनां (for the prior half). Ñ2 V3 D13 घातयामास, V3 जघ्नुः समरे, B4 पातयामासु (for घातयामासु). —(l. 85) B3 वानरास् (for राक्षसास्). B3 चापि- (for चापि). D4 निर्जघ्नु. —(l. 86) V3 त्रिजित- (for जनित-). —(l. 87) D13 तत्र (for सर्वे). —(l. 88) V3 illeg. for बाणौघान्. V3 B4 D4 रथे स्थितः; D13 महाबल° (for रणे स्थितः). —V3 om. l. 90. —(l. 90) D4 अर्दयामास (for सूदया°). —(l. 91) V3 उद्धूतश्च वातेन महाभ्रचयोपमम्. —(l. 92) D4 विमूढमाणो. —B3 om. from the post. half of l. 92 up to the prior half of l. 95. B4 D13 सर्वसैन्यस्य च (B4 स) (for स्वस्य सैन्यस्य). —D4 reads l. 94 after l. 88. —(l. 95) V3 D4 महासिन्धोर्. —For l. 96-105, cf. 6.46.23-27. —(l. 96) V3 वलीमुखैः शरीरैश्च (for the prior half). V3 रक्षसां (for ऋक्षाणां). D13 राक्षसानां च मेदमा (for the post. half). —V3 illeg. for l. 97. —(l. 97) D4 निहता (for निचिता). —B1 D3 read accusative in place of nominative in l. 98-105. —(l. 98) D13 -समाप्ता (for -वप्रान्ता). V3 ***रौघसमाता, D4 हतवीरैः सुसंच्छन्ना (for the prior half). B3 -[आ]युध-; B4 -स्कन्ध-; D13 ध्वज- (for -[आ]युध-). V1.2 भग्नद्रुममहाशया (for the post. half). —(l. 99) D13 शोणितौघा. —(l. 100) Ñ1 V1 B3 असृक्कर्दम; Ñ2 illeg.; B4 सत्कर्दम-; D4 वपावसा- (for असृग्घन-). V3 B3 महापङ्का. Ñ2 B3 -केशार्त; B4 D4 -वर्णाश्म- (for -कीर्णाश्म-). V3 नानामत्तककच्छपा (for the post. half). —(l. 101) Note hiatus between the two halves. D4 -शिरोग्रीवा (for °मीना). V3 सायकवी गुल्माग (for the prior half). V3 महावयव-; D13 बहावयव-. Ñ2 V1.2 B2.4 D13 -शर्करा (B3 D13 °रा) (for शाद्वला). D4 रक्तावर्तमहावरा. (for the post. half). —(l. 102) V1.2 D4 गृध्रगोमायुसंकीर्णा (D4 °युक्ता च) (for the prior half). Ñ2 °ष्ठ; D4 काक- (for कङ्क-). V1.2 B3 D13 -वायस- (for सारस). —(l. 103) Note hiatus between the two halves. Ñ1 V1.2 B3 [अ]वपाकीर्णा; B4 -[अ]स्थ्युपाचीर्णाम्, D4 -[उ]च्छ्वास°, D13 -वसाकीर्णाम् (for -[अ]स्थिसंकीर्णा). V3 तत (for आर्त). B4 नादिनी (for -निस्वना). D3 ता आवर्तितनिस्वना (D13 °ना) (for the post. half). —(l. 104) B2.3 शरोद्भूता (for -शरोद्भूता). B3 सेविता (for संभवा). —(l. 105) B3 आवर्तते, B4 D13 आवर्तयन्. Ñ2 B3 दारुणा (for भीरूणां). —(l. 106) V3 राक्षसेन्द्रेण पातितं (for the post. half). D4 तां समीक्ष्य विद्रावितां वानरं ते निपातितं. —(l. 107) V3 दृष्ट्वा (for द्रवतो). V3 भ्रमतो (for क्रमतो). B4 वा (for च). D4 राक्षसान्वानरान्; D13 क्रमतो राक्षसानपि (for the post. half). —(l. 108) V3 सहस्रांशुसुतः. —(l. 109)

अभ्यद्रवच्च वेगेन राक्षसं जितकाशिनम् ।
स विनद्य महानादं त्रैलोक्यमभिनादयन् । [110]
जनयन्निव निर्ह्रादान्विधमन्निव पर्वतान् ।
प्रेक्ष्य पिङ्गाक्षमायान्तं राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ।
तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा राक्षसांस्त्रासमानसान् ।
स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकम्प्य रणमूर्धनि ।
ववर्ष शरवर्षेण सुग्रीवं प्रति वीर्यवान् । [115]
शोणितः शरवर्षेण बलेन महता तदा ।
जिजघान द्रुमान्क्रोधात्सुग्रीवो वानराधिपः ।
प्रवृद्धशाखाविटपं तरुणाङ्कुरपल्लवम् ।
समूलमुत्पाट्य बली स्कन्धवन्तं सुपुष्पितम् ।
तमिन्द्रचापप्रतिमं सारवन्तं महाद्रुमम् । [120]
उत्पाट्य कुपितस्तस्मै शालं बलसमन्वितः ।
राक्षसं तं समुद्दिश्य प्रेषयामास वानरः ।
तमापतन्तं शतधा स चिच्छेद शिलीमुखैः ।
तस्य दृष्ट्वा महाघोरं कर्म सर्वेऽथ राक्षसाः ।
सिंहनादं नदन्ति स्म वज्रदंष्ट्रप्रहर्षणम् । [125]
ततः सपर्तिगृह्यासौ वीरः सुमहतीं शिलाम् ।
क्रोधाद्द्विगुणरक्ताक्षः पितुस्तुल्यपराक्रमः ।
तां शिलां पातयामास राक्षसस्य रथं प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य संभ्रमात् ।
रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत । [130]
प्रसह्य च रथं तस्य निपपात शिला भुवि ।
सचक्रकूबरधुरं साश्वध्वजं सतारासनम् ।
भङ्क्त्वा तु स रथं तस्य सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपैर्द्रुमैः ।
ते छिन्नशिरसो भग्ना राक्षसाः शोणितोक्षिताः । [135]
द्रुमैः प्रमथिताश्चान्ये निपेतुर्धरणीतले ।
विद्राव्य राक्षसानीकं विनदन्भैरवं स्वनम् ।
गिरिशृङ्गमथादाय तद्रक्षः समुपाद्रवत् ।
तमापतन्तं वेगेन गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
विनदन्नर्दयामास वानरेन्द्रं महाबलम् । [140]
तस्य क्रुद्धस्य रोषेण गदां तां बहुकण्टकाम् ।
न्यपातयत सुग्रीवे सा गदा शतधा गता ।
स हरिः क्रोधताम्राक्षस्तं प्रहारमचिन्तयन् ।
राक्षसस्योपरि महद्गिरिशृङ्गमपातयत् ।
स विह्वलितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गाभिताडितः । [145]
पपात सहसा भूमौ विशीर्ण इव पर्वतः ।
सुस्राव चास्य गात्रेभ्यः फेनिलं रुधिरं बहु ।
ततस्ते राक्षसा दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रं निपातितम् ।
विविशुर्नगरीं लङ्कां वध्यमाना वलीमुखैः ।
विमुक्तकेशाः क्षतजोक्षिताङ्गाः [150]
शिलातलैर्भिन्नविशस्त्रवाहनाः ।

V1.2 B1 अभ्यद्रवन्. D4 राक्षसाञ्जितकाशिनः (for the post. half).—(l. 110) V2 अपि नादयन्; B2 अभिनर्दयन्.—(l. 111) Ñ2 निर्ह्रादं. D4 जयन्निव हृदा-सर्वान् (for the prior half). B2 विनदन्; D4 वर्धयन् (for विधमन्).—(l. 113) Ñ1 वै द्रवतो. D4 तत्र वानराः; D14 तु महाबलान् (for त्रस्तमानसान्).—(l. 114) V1 विस्फार्य (for विकम्प्य). V2 मख- (for रण-).—(l. 115) D13 -वर्षाणि. V3 विससर्ज महद्बाणान् (for the prior half). B3 रणमूर्धनि (for प्रति वीर्यवान्).—(l. 116) Ñ2 V1 D13 तलेन; V2 मतेन (for बलेन).—(l. 117) V3 महाक्रोधात् (for द्रुमान्क्रो°).—(l. 118) V3 -वर्धेत (for -पल्लवम्). V1 तरुण बहुपत्रकं (for the post. half).—(l. 119) D4 समूलमुत्पाटयामास (hypm.) (for the prior half) and सपुष्पितं (for सुपुष्पितम्).—(l. 120) D14 महाबलं (for °द्रुमम्).—(l. 121) V2.3 D14 तस्यै (for तस्मै). Ñ1 V3 शालमूल-; D14 पितुर्बल- (for शालं बल-).—(l. 122) B1 D14 तं (D13 तु) समुद्दिश्य.—(l. 123) V1 सहसा; D4 च तथा; D14 च तदा (for शतधा).—After the prior half of l. 124, D4 reads erroneously from the post. half of l. 122 up to l. 123.—D4 om. the post. half of l. 124.—(l. 125) V3 D14 वज्रदंष्ट्रं प्रहर्षयन् (for the post. half).—(l. 126) V3 D4 संप्र- (subm.) (for सपरि-).—(l. 127) Ñ2 B4 -ताम्राक्षः; V3 -वक्त्राक्षः (for -रक्ताक्षः). D4 पितृतुल्य-.—V3 om. l. 128.—(l. 128) D4 बलैः (for शिलां). V1 रथोपरि (for रथं प्रति).—(l. 129) D4 आयान्तीं तां; D14 चालयन्तीं (for आपतन्तीं). D14 वेगवान् (for संभ्रमात्).—(l. 130) B3 D14 व्यवस्थितः (for व्यतिष्ठत).—(l. 131) Ñ1 V2 B3 स प्रसह्य; B4 D14 प्रदह्य तं; D4 प्रसह्यमाने (hypm.).—(l. 132) B3 स रङ्ग-. Ñ2 -कूबरवं; V2 °ध्वजं; V3 B2-4 D4 °रथं; D14 °युगं (for °धुर).—(l. 133) Ñ2 स भंक्त्वा तु (by transp.); B4 D14 भंक्त्वा तु तद्. B4 प्लवगाधिपः (for °गेश्वरः).—(l. 134) V3 समुद्र (for सस्कन्ध-). D13 शक्तिशूलपरश्वधैः (for the post. half).—(l. 135) Ñ1 V1 तच्छिन्न-; Ñ2 विशीर्णा-; D4 विच्छिन्न- (for ते छिन्न-).—(l. 136) D4 संताडिताश्च (for प्रमथि°).—(l. 137) B4 निपात्य; D14 निर्जित्य (for विद्राव्य). Ñ1 V1 B3 विनदन् (for विनदन्). B2 वर (meta.) (for स्वरम्). V3 corrupt; D4 विननाद हरिः पुनः (for the post. half).—(l. 139) V3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 141. V1 B2.4 वेगवान् (for वीर्यवान्).—(l. 140) Ñ B4 विनदन्. D4 ताडयामास; D14 [त]र्दया° (for अर्दया°). B4 राक्षसेंद्रं (for वानरेन्द्रं).—(l. 141) D14 वेगेन (for रोषेण). Ñ1 B3 D4 ततः क्रुद्धः स रोषेण; V1 स च क्रुद्धस्तु वेगेन (for the prior half). V3 D4 वज्र- (for बहु-).—(l. 142) D4 कृता (for गता).—(l. 143) D4 कपिः (for हरिः). D13 तस्य सुग्रीव (for क्रोधताम्राक्ष). D4 संचचार (for तं प्रहा°).—(l. 144) V1 D4.13 महान्. B4 -गिरेर्शृंगाणि (for °शृङ्गम्). D13 न्यपातयत्.—(l. 145) B4 विह्वलित- (for विह्व°).—(l. 146) B3 विशीर्णो; D4 भिन्नाङ्ग (hypm.) (for विशीर्ण).—(l. 147) Ñ2 V2 स्रोतोभ्यः; V3 B4 D4 गात्रेषु (for गात्रेभ्यः). B3 शोणितं (for फेनिल).—(l. 149) Ñ1

रक्षोभिरुद्धोद्धतकण्ठवक्त्रः
शशंसिरे मुदितवज्रदंष्ट्रम् ।

Colophon

वज्रदंष्ट्रं हतं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
किंचिद्दीनमनाश्चिन्त्यां प्रतिपेदे स राक्षसः । [155]
स विधर्याय मुहूर्तं तु मन्त्रिभिः सह राक्षसैः ।
वेश्मनः समतिक्रम्य क्रोधादुष्णं विनिःश्वसन् ।
ततः स रावणः सर्वैः सचिवैः राक्षसाधिपः ।

29

After 6.46.47, B3 (marg.) ins.:

प्रहस्तं निहतं दृष्ट्वा प्रजङ्घो नाम राक्षसः ।
गजेन्द्रमप्रतो नीलमाससाद परंतपः ।
आपतन्तं गजं नीलो वेगेन नगसंनिभम् ।
सोऽश्वकर्णं समुत्पाट्य जघानाशु महागजम् ।
गजं च पादरक्षं तु तेन राक्षसं वानरः । [5]
निजघान स संक्रुद्धान्वानरतुरिवासुरान् ।
तं गजं पतितं दृष्ट्वा प्रजङ्घो कुपितः स्वयम् ।
नीलमासाद्य वेगेन शूलेनैव जघान सः ।
स * शूलेनाभिहतो महावेगोऽनलात्मजः ।
तेनैव हतनागेन प्रजङ्घमवध(°हनत्)स्वयम् । [10]
प्रजङ्घे निहते वीरे सतघ्नो नाम राक्षसः ।
प्रहस्तवधसंतप्तो युद्धायैव न्यवर्तत ।
पट्टिशं सुमहद्घोरं रक्तमाल्यानुलेपनम् ।
रौद्रं रौद्रं समादाय बहुशत्रुभयावहम् ।
तस्य पट्टिशमाक्षिप्य द्विविदो बलदर्पितः । [15]
तमेवाभ्यहनद्वीरः पशुं खड्गगतं यथा ।
द्विशागजसम ** सुप्रतिकाञ्जनोपमम् ।
जगाम गज *** (illeg.) वेगेन कालकामुखः ।
तेनापतन्तं संवीक्ष्य गजमैरावणोपमम् ।
जाम्बवानभिदुद्राव वार्यमाणः शरोर्मिभिः । [20]
गजाङ्कुशं समाक्षिप्य *** देवासुर * ।
कालकामुखमाक्रम्य निजघानास्य मूर्धनि ।
तं निमतंमहा ******** स्थितम् ।
अभिदुद्राव वेगेन जाम्बवान्वानरर्षभः ।
सहस्राक्षसमो युद्धे जाम्बवन्तं महाबलम् । [25]
वृकाख्यो मोहयामास माकाशनिसमैः शरैः ।
विजयन्तं समालोक्य हुताशनसमः कपिः ।
तद्रथं सहसा क्षिप्रं ** मावेशयत्प्रभः ।
स ताल इव चाविद्धः स रराज महाबलः ।
वृकाख्यस्तुद्गतबलः पपात गतजीवितः । [30]
हर्षितं क्षिप्रमुत्पत्य हरीशाय शरं दात्तम् ।
पतन्तं रथमाक्षिप्य क्रीडन्ति स्म तदा युधि ।
वृकाख्यं निक्षिपन्त्यन्ये रथमन्ये प्लवंगमाः ।
******नैव केचित्तां * प्लवंगमाः ।
सर्वतश्चूर्णितैर्गात्रैः सर्वशो रक्षसां भयम् । [35]
पपात हरिभिर्मुक्तं प्रविष्टं वानरालयम् ।
नीलेन तु कृतं कर्म तद्दृष्ट्वा प्लवगोत्तमाः ।
प्रविश्य * द्रुतं सहसा निजघ्नुर्नाविशाचरान् ।

30

After 951*, Ñ2 V B1(after first occurrence).2-4 D2.4.9 T2 cont.; D1 ins. after an addl. colophon appearing after 6.47.7 (first occurence); while D13 ins. after 6.47.7 (first occurrence); whereas T3 ins. after 6.47.6:

संग्राममभिकाङ्क्षन्तं रावणं श्रुत्य भाविनी ।
तदोत्थाय ययौ देवी नाम्ना मन्दोदरी शुभा ।
माल्यवन्तं करे गृह्य यूपाक्षसहिता तु सा ।
मन्त्रिभिर्मघवत्त्वक्षीक्षपाल्यैर्मन्त्रिसत्तमैः ।
राक्षसैरावृता सर्वैर्वज्रहस्तपाणिभिः । [5]
योषिद्भिश्चैव वृद्धाभिस्तथा कन्याभिरावृता ।
आयुधव्यग्रहस्तैश्च राक्षसैश्च समन्ततः ।
सभां तु प्रस्थिता देवी यत्रास्ते राक्षसाधिपः ।

V1 हन्यमाना; V3 corrupt (for वध्यमाना). —(l. 150) V3 धनवचिताश्चः (for °जोक्षिताक्षः). —(l. 151) Ñ भिन्नभिन्नस्त- (Ñ2 °रुत्त)वाहवः ; V1.2 भि(V3 छि)न्नविक्षतवाहनाः ; V3 भिन्न- विक्षतवाहनाः ; B3 भिन्नभिन्नास्त्यावाः ; B4 भिन्नसन्नरथवाहनः ; D13 छिन्नविच्छिन्नरथवाहनाः . D4 छिन्नमहारथविक्षतवाहनः . —(l. 152) Ñ2 B3 D5 -(s)नि- (for -नि-) Ñ2 -[ङ]वत-; B4 -[ङ]कण्ड- D5 -कर्णवक्त्राः (for -कण्ठवक्त्राः).

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ñ V1 B1-4 D4.13 लंका- काण्डे.—*Sarga name*: Ñ V B2-4 D4.13 वज्रदंष्ट्रवधः.—*Sarga no.* (figures, words or both) : Ñ1 V3 B2 D4.13 om.; Ñ1 V2 32; V1 33; B2 30; B4 34.

—B1 om. l. 154-158.—(l. 155) D13 प्रपेदे स तु (for प्रतिपेदे स). —(l. 156) Ñ2 स विचार्य; V3 संनिधाय; B3 स प्रेरयन्; D13 स निरीक्ष्य. —(l. 157) B3 D4.13 समभिक्रम्य (for °तिक्रम्य). D5 क्रोधादीर्घ (for °दुष्णं). —V1.3 D5 om. l. 158.—(l. 158) V1.2 तु (for स). D13 सह राक्षसैः (for राक्षसाधिपः).

30

(l. 1) B4 D5 भामिनी (for भाविनी). D5 रावणं युद्ध- शालिनं; T2.3 श्रुत्वा राक्षसपुंगवं (for the post. half). —(l. 2) V2 तथोत्थाय; V3 D4.11 तत्रो°; D1 ह्रतोत्थाय; T2.3 अंतःपुरात् (for तदोत्थाय). B2 ततो; B3 महा- (for ययौ). B1.4 तत उत्थाय प्रययौ (for the prior half). B1.4 देवी; B3 ययौ; T2.3 दीना (for नाम्ना). V3 B4 तथा; B2 D1.2.13 T2.3 महा; K (ed.) [र]क्षा सा (for शुभा). —(l. 3) K (ed.) धृत्वा (for गृह्य). V1 D4 च सा; V3 तथा; B1 [अ]न्वगा; B3 D1 तदा (for तु सा). —V3 om. l. 4. —(l. 4) Ñ2 त्रिभिश्च (for मन्त्रिभिः). B3 तथैव (for मघवत्त्व). D5 मंत्रिभिः सह, T2.3 वृद्धमंत्री: . —(l. 5) D1 संवृता (for आवृता). T2.3 वोरावृता(T3 corrupt) परीवृता (for

छत्रेण ध्रियमाणेन अतिकायपुरःसरा ।
चामरैर्वरनारीभिर्वीज्यमाना स्वलंकृता । [10]
गव्यूतिमात्रं विपुलां ध्वजमालोपशोभिताम् ।
उत्सारणं प्रकुर्वद्भिर्वेत्रजर्झरपाणिभिः ।
प्रविवेश सभां दिव्यां प्रभया द्योतमानया ।
दृष्ट्वा वै रावणं सा तु मयस्य दुहिता तदा ।
प्राप्तां देवीं ततो राजा प्रियां मन्दोदरीं तदा । [15]
दृष्ट्वा ससंभ्रमं तूर्णं परिष्वज्य दशाननः ।
मन्त्रिणां तु ततस्तत्रासनान्यादिदेश ह ।
सौवर्णानि विचित्राणि सोपधानानि सर्वशः ।
तेष्वासनोपविष्टेषु सुखासीनेषु मन्त्रिषु ।
पर्यङ्के सूपविष्टा तु देवी मन्दोदरी सुतः । [20]
अतिकायो महाबाहुः पितरं चाभिवाद्य तम् ।
मातरं चाभिवाद्याथ तदासनगतोऽभवत् ।
महाबलधरस्ततो महाकायवधार्दितः ।
शक्राद्याश्च विमर्दनः कषायीकृतलोचनः ।
समागममभिकाङ्क्षन् व्याकुलेनान्तरात्मना । [25]
अब्रवीद्विविधं सोऽथ महागम्भीरनिस्वनः ।
किमागमनकृत्यं ते देवि शीघ्रं तदुच्यताम् ।
तूर्णं मम समीपं तु किमर्थं त्वमिहागता ।
मन्त्रिभिः सहितां किं नु ब्रूहि साध्वि यथातथम् ।
एवमुक्ते तु वचने देवी वचनमब्रवीत् । [30]

---

the prior half) V3 D6 मुद्गर , B3 •-त्कर (for -ज्झर) —(l. 6) B3 D4 [अ]पि (for [प]र), D1 बहुभिस् (for वृद्धभिस्) T1 बहु (for तथा) B3 तथा कन्याशतैरपि (for the post half) —(l. 7) B1 आयुधैर्घोरै B4 रक्षिभिस् (for राक्षसैस्) Ñ2 D3 सुमहात्मभिः , B3 राक्षसस्य महात्मन (for the post half) —(l. 8) T3 तौ (for तु) B4 सा तत्र D3 संप्राप्ता (for सभां तु) B3 यदा (for यत्र) Ñ2 B1 D2 ३ ४ ५ राक्षसेश्वर , V3 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) —(l. 9) Note hiatus between the two halves V3 B1 ३ D4 (all to avoid hiatus) च(B1 चा, D3 सा)तिकाय (for अति°) V1 ३ B1 ३ ४ D4 ११ पुरःसर ; L (ed) -पुर सरौ —(l. 10) Ñ2 V3 B3 D3 अप्सरसामभिर्, V3 अभि°, B3 अप्सरस्त्राभिर्, B4 °वारोभिर्, D1 ३ वेश्या°, D4 वरनामा च, D12 वेश्°, T1 ३ वीजयन्तीभिर् (for वरनारीभिर्) V D1 ३,४ D1 ४ वीज्यमाना V3 B4 स्वलंकृत , B3 (with hiatus) अलंकृत , B3 समतत , D4 T1 ३ °कृता (for स्वलंकृते) —(l. 11) V1 ३ B4 D4 ३ गव्यूतिमात्र , V3 T1 ३ गुणा (V3 शता)यामां B1 D1 ३ ११ K (ed) शता(D1 ११ समा)थ-यामं(B1 °म K [ed] °मां)विपुल (for the prior half) B4 माल्याभि , T3 -मालाव (for मालोप), B1 D1 ७ ११ h (ed) शोभित —(l. 12) T1 ३ उत्सारणां च कुर्वद्भिर् (for the prior half) V3 D3 -मुद्गर , B3 ३ -त्कर (for -ज्झर) —(l. 13) V1 ३ B1 ३ ४ D3 T1 ३ प्रविश्य च, D1 ११ प्रविश्य च (D1 तु) G (ed) प्राविशच्च D4 च तां (for सभां) V3 D3 देवी D1 रम्यां (for दिव्यां) V1 ३ D3 ३ [व]चोत-मानया, D4 °नसा T3 °पश्चिव (for द्योतमानया) D13 प्रययौ घोरमायश्च (for the post half).—(l. 14) D3 दृष्ट्वैव (for दृष्ट्वा वै) D4 याता (for सा तु) T1 ३ भर्तारं द्रष्टुकामा सा (for the prior half) B3 तनया (for दुहिता) V1 हि सा T1 तथा K (ed) तु सा (for तदा) —(l. 15) D3 तदा (for ततो) B3 स च D3 प्रिया , T1 ३ भार्यां (for प्रियां) B3 D3 तथा, T1 ३ तत G (ed) शुभां (for तदा). D4 प्राप्तां मन्दोदरीं देवीं ततो राजा प्रियां तदा —(l. 16) h (ed) स संभ्रमात् (for ससंभ्रमं) D1 दृष्ट्वा ससंभ्रमस्तूर्णम् (for the prior half).—After the prior half of l. 16, D11 ins

1* अवतीर्य रथात्तत ।
प्रियां मन्दोदरीं राजा

D1 उत्थाय च, D12 परिगृह्य (for परिष्वज्य).—V3 om l. 17–19 G (ed) om. l. 17–21 —(l. 17) Ñ2 B3 D3 तथा (for ततस्) D1 ४ ह (for ह) T1 ३ न्यवेदयत् (for [आ]दिदेश ह) —B3 D3 om l. 18 —(l. 18) B1 ४ D1 ११ सौवर्णेषु (for सौवर्णानि). Ñ2 D3 सुवर्णरत्नचित्राणि (for the prior half).—(l. 19) V3 D3 D1 ३ ४ ११ प्रधानेषु B1 ४ तदा सर्वेषु B3 प्रधानेषु च (for सुखासीनेषु) V1 प्रणामैश्च मन्त्रिषु (for the post half) —(l. 20) T3 सा (for तु) V3 तूपविष्टा B3 चोपविष्टायां, D13 तूपविश्य च (for सूपविष्टा तु) B1 ३ ४ D1 ३ पर्यङ्के(D3 °ङ्के)सूपविष्टा D4 पर्यङ्कोपविष्टा T1 पर्यङ्के तूपविष्टा सा (for the prior half) B1 तदा, B3 देव्यां (for देवी) Ñ2 D1 ११ तत , T1 ३ स्वक K (ed) सुखं (for सुत) V3 B3 देवीं मन्दोदरीं प्रभु (B1 तथा) (for the post half) —(l. 21) B4 महाबाहु T1 ३ [S]पि तेजस्वी (for महाबाहु). B3 D3 ४ च (for तम्) —(l. 22) D4 [अ]भिवन्द्य (for °वाद्य) G (ed) यथावच्चाभिवाद्य (for the prior half) D13 तत्र (for तदा) —(l. 23) B4 -सत्त्वस्तो (for सततो) —D13 om (hapl) from the post half up to the prior half of l. 26 N1 V3 D3 सकंपन , V3 ३ B1 D3 (all with hiatus) अकंपन , B3 सुकर्मेन (for महाकाय) D4 भय (for वध) —(l. 24) V B1 D1 ३,४ [अ]वमर्दन, B1 [अ]वमर्षण, B3 [अ]भि°, T3 [उ]प° (for विमर्दन) —(l. 25) V3 अभिकांक्षन् B3 °सकांक्षन् T1 ३ कांक्षमाणश्च (for अभिकाङ्क्षन्) K (ed) आकुलेन (for व्या°) —D3 om l. 26–27 V1 reads l. 26 twice —(l. 26) V1 (both times) ३ B1 ४ D1 ३ विविध T1 ३ वचन (for विविधम्) N3 राजा, V1 (second time) वाक्य B3 वत्र (for सोऽथ) V3 निस्वन, B1 ३ D3 नि:स्वन , D1 ३,११ नि स्वन (for निस्वन) T1 ३ भार्यां राक्षसपुंगव (for the post half) —(l. 27) K(ed) -कार्यं (for कृत्य) T3 एवमेव (for देवि शीघ्र) —(l. 28) T1 ३ त्व, K (ed) वै (for तु) D3 T1 ३ इह चागता (for त्वमिहागता) —(l. 29) V1 D1 ३ ११ T1 ३ किं तु D1 साध्वि K (ed) चेव (for किं नु) N3 D3 T1 ३ सर्वं, B1 तत्त्व, D4 किंचिद्, D13 सत्य (for साध्वि) V3 यथेप्सित —(l. 30) K (ed)

विज्ञाप्यं शृणु राजेन्द्र वाचे स्थाई कृताञ्जलिः ।
नापराधश्च कर्तव्यो वदन्त्या मम मानद ।
श्रुता मे नगरी दग्धा श्रुता मे राक्षसा हताः ।
धूम्राक्षसहिता वीराः प्रहस्तेन सहैव तु ।
भवन्तं युद्धकामं च निर्गन्तु कृतनिश्चयम् । [35]
इति सचिन्त्य राजेन्द्र समागमनकारणम् ।
न च युक्तं प्रमुखतः स्थातुं तस्य महात्मनः ।
रामस्य सुमहाभाग यस्य भार्या त्वया हृता ।
लक्ष्मणस्य च सौमित्रेर्यस्य नास्ति समो युधि ।
न च मानुषमात्रोऽसौ रामो दशरथात्मजः । [40]
एकेन येन वै पूर्वं बहवो राक्षसा हताः ।
चतुर्दशसहस्राणि जनस्थाननिवासिनाम् ।
खरश्च निहतः संख्ये तदा रामो न मानुषः ।
त्रिशिराश्च कबन्धश्च विराधो दण्डके हतः ।
शरेणैकेन वाली च तदा रामो न मानुषः । [45]
शङ्के चैनं महाराज मारीचस्य वधात्तदा ।
पितुश्च वचनाद्रामः प्रविष्टो दण्डकं वनम् ।
ब्रह्मचर्यव्रते युक्तः सह भ्रात्रा वनेचरः ।
तस्य भार्या जनस्थानादिहानीता पतिव्रता ।
अकारणकृतं यत्ते दोषाय समुपस्थितम् । [50]
पतिव्रतावरोधस्तु दोषमावहते महत् ।
न मह्यं रोचते युद्धमेतेषां मन्त्रिणां तथा ।
रामभार्या सती सा तु रामाय प्रतिदीयताम् ।
विभीषणेन चैवोक्तं पूर्वमेव महात्मना ।
गतस्तत्रैव चार्यो त्वां त्यक्त्वा राज्यं करिष्यति । [55]
जयाणि चैव रत्नानि प्रेषयामि रघूत्तमे ।

र् (for वचनम्). $T_{2.1}$ इत्युक्ता राक्षसेन्द्रेण मन्दोदर्यब्रवीत्पतिं. —(l. 31) D_1 विज्ञप्तिं. V_3 शृणु (for शृणु). B_4 त्वां D_1 त्वां ह; D_4 [S]ह त्वां; D_{13} त्वां तु; K (ed.) वक्त्वां (for स्थाई). V_3 वाचे त्वां राक्षसेश्वर; T_3 यच्चाहं कृताञ्जलिः (for the post. half).—(l. 32) D_4 मापराधश्च; K (ed.) न हि रोषश्च (for नापराधश्च). V_3 तु (for च). B_3 D_9 मतव्यो; B_1 घर्तव्यो (for कर्तव्यो). B_3 नापराधश्च ...; D_1 नापराधोवधार्योऽयं (for the prior half). B_3 ... (for वदन्त्या). —After l. 32, K (ed.) ins.:

2* शृणुष्वैकमना मह्यं वचनं वाक्यमीप्सितम् ।

(l. 33) D_1 श्रुत्वा मे नगरं दग्ध (for the prior half). श्रुत्वा (for श्रुता).—(l. 34) K (ed.) -प्रमुखा (for -सहिता). $D_{2.3}$ च; D_4 T_2 ते (for तु). V_2 प्रहस्ताकम्पनेन तु; प्रहस्तेन सह प्रिया (for the post. half).—(l. 35) V B_4 D_9 योद्धुकाम (for युद्ध°). V_3 $D_{3.4}$ तु (for च). सर्वेत युद्धकांक्षन (for the prior half). V B_4 निर्गन्; ...कुश, B_3 निशम्य; K (ed.) गमने (for निर्गन्तु).—(l. 36) एव (for इति). $\tilde{N}_2$ reads in marg. राजेन्द्र.—After prior half of l. 36, $\tilde{N}_2$ D_9 ins.:

3* त्वां वक्तुं किंचिदागता ।
एतदेव महाराज.

[(l. 1) D_9 वाचे स्वाद कृताञ्जलि°.]

वाचे स्थाइ कृताञ्जलिः (for the post. half).—(l. 37) योद्धुं, T_3 युद्धे (for युक्तं). D_4 न च युद्धमुख तस्य; T_3 (ed.) युक्तं न (K [ed.] न युक्तं) प्रमुखे स्थातु (for the prior half). T_3 शक्यं; K (ed.) युद्धे (for स्थातु). D_1 युक्तं, सर्वं (for तस्य). D_4 दारार्थेस्य (for स्थातु तस्य). —(l. 38) V_1 च; B_4 तु (for सु). D_1 महाभाग समस्तस्य; (ed.) रामस्य च महेन्द्रेण (for the prior half). B_3 ...विधा हृता; B_4 D_{13} T_3 हृता त्वया (by transp.). —(l. 39) K (ed.) राजेन्द्र (for सौमित्रेः). D_9 नास्ति यस्य (by transp.). B_3 रणे (for युधि).—(l. 41) V_3 B_3 D_1 ...वै (by transp.). $\tilde{N}_2$ V_3 B_3 transp. बहवो and ...—(l. 42) V_3 -सहस्राणां (for °णि). $\tilde{N}_2$ $D_{9.13}$ $T_{2.3}$ -निवासिनः (for °नाम्). —After the prior half of l. 43, D_1 *ins.*:

4* दूषणस्त्रिशिरास्तथा ।
खरश्चाशीविषाकारैः.

V_3 तस्माद्; B_4 तेन (for तदा). K (ed.) दूषणश्च महाबलः (for the post. half).—V_2 om. (hapl.) l. 44–45. —(l. 44) K (ed.) महाबाहुर् (for कबन्धश्च). —After the prior half of l. 44, K (ed.) ins.:

5* हतो राक्षसपुंगवः ।
कबन्धश्च महातेजा.

K (ed.) हता (for हत°). —(l. 45) B_4 मारीचस्य (for वाली च). B_4 तेन; T_3 तथा (for तदा). K (ed.) वानरेन्द्रो निपातितः (for the post. half).—(l. 46) D_2 च तु; K (ed.) चैव (for चैनं). B_3 महाबाहो, D_9 °भाग (for महाराज). $T_{2.3}$ शङ्के न मानुष राम (for the prior half). V_1 T_3 यथात्तथा; B_4 वधाद्दह; D_4 महात्मनः; D_{13} वधे तदा (for वधात्तदा). D_1 मारीचमथनादहं (for the post. half). —(l. 47) D_2 स (for च). $T_{2.3}$ दण्डकावन (for °कं वनम्). K (ed) दण्डकारण्यमाश्रित° (for the post. half).—(l. 48) $\tilde{N}_2$ V_2 -भ्राता (for भ्रात्रा). T_3 वने रत°. —(l. 49) K (ed.) त्वयानीताविजानता (for the post. half).—(l. 50) B $D_{2.11}$ अकारण D_3 कृते (for -कृत). $\tilde{N}_2$ D_3 T_3 वधे, $B_{1.3}$ यत्र; B_4 यत्तु; D_3 T_3 तत्र (for यत्ते). D_4 T_3 दोषोऽयं समुपस्थितः (for the post. half). —(l. 51) $V_{1.2}$ -[अ]वरोधस्; T_3 -विरोधस् (for -[अ]वरोधस्). B_1 च (for तु). D_1 आह च ते; T_3 आवादयेत् (for आवहते). V B_1 $D_{2.6.9.11}$ महान्; $T_{2.3}$ सदा (for महत्).—(l. 52) *Note hiatus between the two halves.* $\tilde{N}_2$ D_9 तदेव; $V_{1.3}$ B_2 D_4 न शक्यं; $T_{2.3}$ तन्मह्यं (for न मह्यं). $\tilde{N}_2$ D_9 ममैषां; T_3 यदेषां (for एतेषां). V_1 तव, D_3 अपि; D_{13} तदा (for तथा). —(l. 53) B_4 तु सा (for सती). V_3 $B_{2.3}$ D_{13} सा तु; B_3 शीघ्रं, B_4 $T_{2.3}$ सीता; D_4 सार्वी (for सा तु). D_3 रामभार्यां समानीय (for the prior half). D_3 राघव (for रामाय). B_1 $T_{2.3}$ राघवाय (B_4 °भायेन) प्रदीयतां (for the post. half).—(l. 55) D_2 गतस् (for गतस्).

सीतां चैव महाराज सुवर्णं वाहनानि च ।
मणिमुक्ताप्रवालं च तथा रजतमेव च ।
माल्यवान्गृह्य संयातु यूपाक्षश्च तथैव च ।
अतिकायस्तथा चाय कार्याकार्यविशारदः । [60]
विभीषणो गतः पूर्वमेभिस्तत्र गवेषुवम् ।
संधिं करिष्यति व्यक्तं राघवं प्रणिपत्य तु ।
समानय मैथिलीं चास्मै प्रदास्यति विभीषणः ।
माल्यवांश्च महाकायो राक्षसानां हिते रतः ।
राघवं याच्य शिरसा संधिं कुर्वन्तु रावण । [65]
सान्त्वं भेदस्तथा दानं राज्ञामेतत्त्रयं शुभम् ।
अशुभं तु स्मृतं युद्धं तस्माद्युद्धं विवर्जयेत् ।
त्रिभिर्नयैर्जितं मन्ये अजितं विक्रमेण तु ।
स्वजनस्य क्षयं कृत्वा पुत्रभ्रातृवधे तथा ।
संशयं चात्मना गत्वा किं जितेन करिष्यसि । [70]
चञ्चला युद्धसिद्धिस्तु हन्ति वा हन्यतेऽपि वा ।
तस्माद्युद्धं न रोचेत संधिं कुरु दशानन ।
प्रणिपत्य महाबाहो राघवं प्रीतिनन्दनम् ।
दीयतामथ सा सीता संधिस्ते तेन रोचताम् ।
साम्प्रतं संशयो राजन्पुरस्य सह बान्धवैः । [75]
आत्मनो राक्षसश्रेष्ठ वर्तते नात्र संशयः ।
तस्माद्राजन्प्रयत्नेन पुरस्यार्थे कुलस्य च ।
रक्षणीयस्त्वयात्मा वै सर्वमात्मन्यधिष्ठितम् ।

D5 तेन (for तत्र). V2 त्वां त्वरसा, D1 यशासीं, D4 चैवासीं, D13 ते भ्राता (for वासौ त्वां). T2.3 गतस्तथा(T1 °दा)नुजो राजन्, K (ed.) स गतस्तव वै राजन् (for the prior half). Ñ2 D5 स्वकाया साधु, V3 D8.12 तस्माद्राय, V2 तामाराध्य, D1.4 तत्सकाय, D1 स्वानि साधु, D4 कृत्वा दास्य, T1.2 आत्मकार्यं, K(ed.) अस्मत्कार्यं (for त्वरसा राज्य). —(l. 56) B1 वरवस्त्राणि (for वस्त्राणि चैव). Ñ2 D5 प्रेषयामि, B3 D13 T2.3 प्रेषयामो(B3 °म); D4 प्रेषयिष्यामि (for प्रेषयामि). D1 रघूद्वहे. V2 B4 प्रेषयिष्ये रघूत्तम (for the post. half). —(l. 57) B3.4 महाबाहो (for °राज). —(l. 58) D1 -रत्न-(for -मुक्ता). D4 -प्रवालानि (for °लं च). D1 स्वर्णं (for तथा). D4 राजतम् (for रजतम्). D1 वा (for second च). —(l. 59) Ñ2 B1 D5 अनु, V1 om. (subm.), G (ed.) आशु (for गृह्य). B4 यूपाक्ष (for °क्षश्). V2 B1 D5 तु (for first च). Ñ2 D5 महामते, B1 तथैव हि, T2 तथा प्रभो, T1.3 [प]च राक्षस (for तथैव च). D4 विरूपाक्षश्च वीर्यवान् (for the post. half). —D4 om. l. 60–62. —(l. 60) D5 कार्ये (for चाय). —(l. 61) T2.3 तव (for तत्र). Ñ2 B3 D5 बहुभिस्त्वनुगैः(B2 °भिः सचिवैः) सह, V B1.4 पञ्चभिस्त्वनुगैः सह (V3 B2 °गोत्रुवः) (for the post. half). —(l. 62) V2 D2 करिष्यते (for °ति). Ñ2 D5 स; V B3.4 D3 च, B3 हि (for तु). —V2 om. l. 63–65. —(l. 63) D6 अस्मै (for चास्मै). —(l. 64) Ñ2 B1 D1.4 T2.3 म(D5 T2 स)हामते, D2 °बुद्धे, D4 °यामो (for महाकायो). G (ed.) माल्यवानतिकायश्च (for the prior half). G(ed.) रता. —(l. 65) D13 प्राप्य (for याच्य). Ñ2 D5 transp. याच्य and शिरसा. D4 राघवायाय शिरसा (for the prior half). T2.3 शान्तिं (for संधिं). D4 इच्छतु, T1 कुर्यात्तु B3 वै नय, D5 राक्षसाः (for रावण). Ñ2 D5 सचिवैश्च करिष्यति (for the post. half). —G (ed.) om. l. 66–68. —(l. 66) Ñ2 V3 B1.3 D1.4.5 साम, B3 शाम (for सान्त्वं). Ñ2 V B1–4 D5.13 T2.3 भेद (for भेदस्त). V3 तदा (for तथा). V4 राज्यम्, B4 ज्ञानम् (for राज्ञाम्). D1.3 स्मृतं (for शुभम्). —(l. 67) D5 तद्, D1 च (for तु). Ñ2 D5 भवेद्; K (ed.) स वै (for स्मृतं). B3 अशुभं दृश्य तद्युद्ध, D1 कनिष्ठं सर्वतो युद्ध (for the prior half). V2 D1 T1 विवर्जय, D5 विसर्जयेद्, T1 परित्यज (for विवर्जयेत्). —(l. 68) Note hiatus between the two halves. D4 एतैर्नैर्, T3 त्रिभिन्यायैर्, T2 सामाद्यैर् (for त्रिभिर्नयैर्). B1 युद्ध, B4 धन (for जितं). Ñ2 B2 त्रिभिर्नयोजितं मन्ये (for the prior half). V2 B1 D4.11 (all to avoid hiatus) ह्य(D13 त्व)जितं, K (ed.) सुजितं (for अजितं). Ñ2 D5 यत्, B3 D3 च (for तु). —(l. 69) V2 सु- (for स्व). T2.3 वध (for क्षय). V5 भ्रातृपुत्र- (by transp.). D1 पुत्रदार- (for पुत्रभ्रातृ). V1 तदा (for तथा). —(l. 70) D4 समय Ñ2 B3 D5 परम, V1.2 D1.13 T2.3 चात्मनो (for चात्मना). D1 कृत्वा (for गत्वा). Ñ2 D5 जयेन, V1 D13 पदेन, D4 राज्येन, T3 त्रिरेण, T3 रणेन (for जितेन). B1–3 D1.2.4.5.11 करिष्यति. —(l. 71) Ñ2 V2 युधि, D5 यदि (for युद्ध). D1 -ससिद्धिर्, T2 सिद्धिर्हि, T3 बुद्धिस्तु (for सिद्धिस्तु). B1.4 D2.3 हन्यते हन्यतेऽपि वा, T2.3 हन्यते हन्ति वा(T3 या)पर, K (ed.) हन्यते तेजसापि वा (for the post. half). —(l. 72) Ñ2 D5 रोचेत, D1 सेवेत, D4 रोचे तद्, T3 कुर्वीत (for रोचेत). D4 किं तु (for कुरु). —(l. 73) Ñ2 D5 T2.3 महाबाहु (for °बाहो). Ñ2 B3 D13 प्रतिनन्दय, V1.2 प्री(V3 प्र)तिनन्दन, V2 D1 °नन्दित, D3 प्रतिनम्य च, D4 °वर्धन, T2.3 रघुनन्दन (for प्रीतिनन्दनम्). —(l. 74) Ñ2 V1.2 अस्य (for अथ). Ñ2 V1.2 B3 D5 सीताथ, B1 ते सीता, B3 सीतास्ते, B4 तत्सीता (for सा सीता). T2.3 जीवाय सद्भ्रातृभार्या (for the prior half). Ñ2 तेन ते (by transp.), V2 तेनैव, B3 तेन हि, D3 तेनेह, D1.13 तेन च (for ते तेन). B3 रोचते. —D13 om. l. 75–76. —(l. 75) V2 B1 D2 T2.3 संशय, D4 शयन (for संशयो). T2.3 सर्वं (for राजन्). D4 सांप्रतं संशयापन्न (for the prior half). V2 स्वजनस्य च, B1 च सबान्धव, B4 बान्धवस्य च (for सह बान्धवैः). Ñ2 B3.4 D5 पुर सह च सबान्धव, V3 सपुर सहबान्धव, D1 पुरस्यैतत् पुरस्य च, D4 पुनस्त्व सबान्धव, D5 पुनरस्य महात्मन, T2.3 पुरे सबान्धवस्य (for the post. half) —D4 om. l. 76. —(l. 76) Ñ2 D5 T2.3 आत्मना च, V1 B1.3 आत्मान(B1 °न). D4 आत्मना, G (ed.) सुत रक्ष (for आत्मनो). T1.2 राक्षस (for राक्षस). B3 स्व च स्व राक्षसेन्द्रस्य (for the prior half). —After l. 76, L (ed.) reads l. 97–98 for the first time, repeating them in their proper place. —(l. 77) G (ed.) एतद् (for राजन्). K (ed.) [प]व (for [प्र]यत्). V2 B1.4 D1.13 च, B3 [अ]स्त, D5 [अ]थ (for [अ]र्थे) D13 शुभको (for कुलस्य च). —(l. 78) V2 B1.3 र(B4 ई)क्षणीयास्. V2 तथात्मान, B1.4 त्वयात्मानं; D1 स्वया

क्षमाशीलस्तथा रामः सत्यवादी च राघवः ।
धर्मनिष्ठो महाराज शरणागतवत्सलः । [80]
कुरुते चोदितः संधिं रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणश्च महाबाहुर्नित्यं भ्रातृहिते रतः ।
प्रहस्तेन कृतं किं तु युध्यता वानरे बले ।
धूम्राक्षेण च राजेन्द्र नित्यं समरबुद्धिना । [85]
महाकायेन च तथा महामायेन रक्षसा ।
अकम्पनेन वीरेण युध्यता राक्षसेश्वर ।
तथान्यैर्युध्यमानैश्च किं कृतं वानरे बले ।
न हतो यूथपः कश्चिद्बलोद्देशेऽपि रावण ।
येषां वीर्याद्विभेतीन्द्रः कुबेरवरुणावपि ।
यमो वैवस्वतो येषां तथान्ये देवदानवाः । [90]
येषां नास्ति समा वीर्ये ते हता वानरैर्युधि ।
न चापि वानराः शक्या हन्तुं पादपयोधिनः ।
रक्ष्यमाणास्तु रामेण सुग्रीवेण च पालिताः ।
तत्र ते रोचतां संधिः सह रामेण रावण ।
योग्यश्च राघवो मित्रं कार्तवीर्यार्जुनो यथा । [95]
मा कृथाः शौर्यमानित्वं मा कृथाः कुलसंक्षयम् ।
मा कृथाः पुरनाशं तु मा कृथाः पुत्रसंक्षयम् ।
हितं सर्वं ब्रवीम्येषा कुरुष्व वचनं मम ।

Colophon

°त्मा; D_{13} त्वमात्मा च; $T_{2.3}$ तथात्मा वै; K (ed.) तवात्मा च; G (ed.) स्वयार्था वै (for त्वयात्मा वै). B_4 ह्यात्मनि (for आ°). V_3 $B_{1.4}$ [अ]वस्थितं; D_4 चेष्टितं (for [अ]धिष्ठितम्). —For l. 78, D_3 subst.:

6* रक्षणीयं त्वयात्मानं रक्षस्व स्वमात्मना ।

—(l. 79) D_4 धर्म- (for क्षमा-). $\tilde{N}_2$ $V_{2.3}$ $B_{2.3}$ D_3 दृढव्रतः; V_2 च लक्ष्मणः (for च राघवः). D_4 सत्यवानोऽपि राघवः (for the post. half). —(l. 80) $\tilde{N}_2$ धर्मनिष्ठ; V_3 B_3 $D_{1.4.12}$ T_1 °निष्ठो; D_4 °रूपो (for धर्मनिष्ठो). B_1 महाराजः; D_1 °सत्त्वः (for °राज). —D_{13} transp. l. 81 and l. 82. —(l. 81) $V_{1.3}$ $B_{2.3}$ मुदितः; V_2 सर्वथा; $B_{1.4}$ नोदितः; $T_{2.3}$ याचितः (for चोदितः). D_2 कुरु तेनादितः संधिं; D_4 कुर्वीगदते सर्वं रन्ति (corrupt) (for the prior half). D_2 रामेण सह रावण (for the post. half). —(l. 82) K (ed.) महाबाहो (for °बाहुः). —V_3 om. l. 83. —(l. 83) B_4 प्रग्रहणं (for प्रहस्तेन). $V_{1.3}$ B_4 $D_{2.4.9.12}$ T_3 तु (for तु). B_1 (m. also as above).$_4$ D_2 राक्षसे; $D_{1.3}$ रक्षसा (for वानरे). D_4 युध्यता राक्षसेश्वर (for the post. half). —B_2 om. (hapl.) l. 84-87. —(l. 84) B_1 हि (for च). K (ed.) राजेन्द्रे. $V_{1.3}$ D_{11} -गृध्रिणा; $B_{3.4}$ D_3 -गृद्धिना; D_1 -योधिना; $T_{2.3}$ -गृध्नुना (for -बुद्धिना). —After l. 84, T_2 ins.:

7* वज्रदंष्ट्रेण शूरेण तव तुल्यबलेन च ।

—D_3 om. l. 85. —(l. 85) $\tilde{N}_2$ D_9 बहु (D_1 वज्र)दंष्ट्रेण (for महाकायेन). $V_{2.3}$ D_1 transp. महाकायेन and महामायेन. —V_2 om. l. 86 —(l. 86) B_4 राक्षसे बले (for °ईश्वर). —(l. 87) D_1 ध्वजिभिश्चैव (for युध्यमानैश्च). B_3 विकृतं (for किं कृतं). T_3 वानरं बलं; K (ed.) राक्षसैर्बले (for वानरे बले). —(l. 88) T_3 स (for न). D_4 निहताः यूथपाः केचिद् (for the prior half). $\tilde{N}_2$ बलादेशोऽपि; $V_{1.3}$ $B_{3.4}$ D_3 °शोऽपि; V_2 B_1 °शेन (for बलोद्देशेऽपि). $V_{1.3}$ वानरः. —D_4 om. (hapl.) l. 89-94. —(l. 89) T_2 यथा; K (ed.) तेषां. B_3 राक्षस् (for वीर्याद्). T_1 बिभेद् (for बिभेति). D_1 [इ]व (for [इ]न्द्रः). —V_3 om. l. 90-91. —(l. 90) D_3 यथो (meta.) (for यमो). $T_{2.3}$ च विश्वते (for वैवस्वतो). D_2 तेषां; D_1 येषु (for येषां). —(l. 91) T_1 यथा (for येषां). $V_{1.3}$ B $D_{1.11}$ $T_{2.3}$ समो (for समा). —(l. 92) T_2 राक्षसैः (for वानराः). $\tilde{N}_2$ V_3 D_9 नेतुं (for हन्तुं). V_1 राक्षसयोधिभिः. —(l. 93) $V_{1.3}$ $B_{1.3}$ राक्षसानां (for रक्ष्यमाणाः). $\tilde{N}_2$ D_9 च (for तु). V_3 महात्मना (for च पालिताः). —For l. 93, V_2 subst.:

8* अजेया वानरास्ते तु रामसुग्रीवपालिताः ।

—(l. 94) V_2 $T_{2.3}$ अत्र; D_2 तेन (for तत्र). B_4 मे (for ते). B_4 T_2 रोचते. $\tilde{N}_2$ सरामेण (subm.) (for सह रामेण). —G (ed.) om. l. 95. —(l. 95) B_1 तु (for च). D_{13} [अ]प्येवं; $T_{2.3}$ मैत्रे (for मित्रं). V B_1 $D_{1.3.12}$ कार्तवीर्यो. —(l. 96) $V_{1.3}$ B_2 सौम्य मानित्वं; V_2 सौम्य त्वं शौर्यं; B_1 पुरनाशं तु; B_3 सैन्य°; B_4 मूर्खमानित्वं; D_2 गोत्र°; D_4 सौम्य युद्धं च; D_{11} सुधि°; $T_{2.3}$ कुरुते नित्यं; L (ed.) गोत्र° (for शौर्यमानित्वं). —$V_{1.3}$ om. (hapl.) from the post. half of l. 96 up to the prior half of l. 97. —B_1 om. l. 97-98. $\tilde{N}_1$ V_2 $B_{2.3}$ $D_{6.9.12}$ om. (hapl.) l. 97. —(l. 97) L (ed.) (first time) सं-, (second time) पुरु- (for पुर-). B_4 D_1 च; $T_{2.3}$ त्वं (for तु). B_4 बल- (for पुत्र-). D_1 -नाशनं. —(l. 98) L (ed.) (first time) तव (for हितं). $\tilde{N}_2$ $D_{2.3}$ L (ed., first time) सत्यं; V_3 शीघ्रं; $T_{2.3}$ राजन् (for सर्वं). B_4 D_1 [ए]तद्; K (ed.) [ए]षां (for [ए]षा). —After l. 98, D_3 ins.:

9* इत्युक्त्वा सा महादेवी पुण्या मन्दोदरी तथा ।
स्थिता च मौनमाश्रित्य पत्युः पादाभिवेक्षणा ।
स्वामिवाक्यं विरोधेन राघवेण महात्मना ।
मनुष्यरूपो भगवान्नारायणो न संशयः ।
हेलयानेन रामेण शतयोजनविस्तृतः । [5]
बाणराशिप्रवाहैर्मिः दृश्यते पूरितोऽब्धि वै ।

—Thereafter D_3 ins.; $\tilde{N}_1$ V B_{2-4} $D_{1.4.9.12}$ $T_{2.3}$ ins. after l. 98; while B_1 ins. after l. 96 (due to omission) an addl. colophon:

[*Kāṇḍa name*: $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{2.3.4}$ $D_{4.13}$ लंकाकांडे. —*Sarga name*: $\tilde{N}_2$ B_2 मंदोदरीसंवादः (B_2 °विलापः); V $B_{1.3.4}$ $D_{1.9.12.13}$ मंदोदरीवाक्यं; D_1 नयजनयावादवं. —*Sarga no.* (figures, words or both): V_2 B_2 $D_{4.13}$ om.; $\tilde{N}_2$ V_2 $B_{3.4}$ $D_{4.9}$ 35; V_1 D_1 36; B_3 33; T_2 62; T_3 63; K (ed.) [पञ्चिश:] 1.]

तस्यास्तद्वचन श्रुत्वा प्रियाया राक्षसेश्वर ।
दीर्घमुष्ण च निश्वस्य निरीक्ष्य च सभासद । [100]
हस्त मन्दोदरीं गृह्य वाक्यमेतदुवाच ह ।
त्वयाह हितकाङ्क्षिण्या वचो यदभिभाषित ।
न तन्मनसि मे देवि प्रविवेशाप्रिय प्रिये ।
देवाञ्जित्वा रणे पूर्वं ससुरासुरमानवान् ।
प्रणमे मानुष कस्माद्वानरान्य समाश्रित । [105]
प्रणम्य राम काकुत्स्थ किं वक्ष्ये सर्वदेवता ।
कीदृश वा भवेन्मह्य जीवित हतचेतस ।
हत्वा तस्य पुरा भार्या मान कृत्वा सुदारुणम् ।
राक्षसान्वानरैस्तस्तु लङ्का सपीड्य सर्वत ।
रावण प्रणमे कस्माद्धीनवीर्यं इवाबल । [110]

जानामि सीता धरणीप्रसूता
जानामि राम मधुसूदन च ।
एतद्विजानाम्यहमस्य वध्य
तथापि साध न करोम्यनेन ।
राघव प्रणमश्चाह कथं जीवितुमुत्सहे । [115]
एष मे सहजो भावो नित्य मनसि तिष्ठति ।
अपि भज्ये तदा देवि न नमेय तु कस्यचित् ।
त्रैलोक्ये स पुमान्नास्ति यो मया न जितो रणे ।
देवाना च मख हत्वा देवराजो मया जित ।
राघव प्रणमे कस्मात्सूक्ष्म स्थित्वा तु देहिनाम् । [120]
मा कृथा हृदि सताप सन्निधिष्ये शुचिस्मिते ।
हनिष्ये राघव चैव लक्ष्मण वानराश्च तान् ।

—(l 99) V3 B3 राक्षसाधिप (for °सेश्वर) —(l. 100) V3 D3 T3 उष्ण दीर्घं (by transp) D1 तूष्णीं कृत्वा (for दीर्घमुष्ण) B3 D3 T3 विनिश्वस्य D1.2.3 च नि श्वस्य T1 सनि रीक्ष्य (for निरीक्ष्य च) —(l 102) B1 हि, D1 T1 तु K(ed) न (for [अ,ह]) D1 -कामिन्या (for -काङ्क्षिण्या) B1 D1 वाचा यद्, D1 वचो सत्, T1 यद्वचो (by transp) (for वचो यद्) B1 D1.2.3 T1 त्तु D1 चापि (for अभि) —(l 103) B1 चक्षुसि (for मनसि) Ñ1 D1 प्रावशति, T1 प्रविशेद् (for प्रविवेश) V1 D1 T1 प्रिय (for [अ]प्रिय) —(l 104) D1 कृत्वा, D1 क्षिप्त्वा (for जित्वा) T1 सर्वान् (for पूर्वं) D1 transp जित्वा and पूर्वं B1 सयक्ष (for ससु°) D1 T1 -दानवान्, K(ed) -मानुषान् (for मानवान्) N1 V B1 D1 अ(V1 स)सुरोरगदानवान् (D1 °किंनरान्) (for the post half) —(l 105) K(ed) राम (for कस्माद्) V1 T1 वानरे च (T1 न) (for वानरान्य) B1 समाश्रय , D1 समन्वित D1 वानरान्वा तदाश्रितान् D1 वानरैर्वै समावृत (for the post half) —(l 106) D1 मानुष राम (for राम काकुत्स्थ) B1 om वक्ष्ये V1 किं नु वक्ष्यति देवता (for the post half) —(l 107) D1 मानवेन् (for वा भवेत्) T1 मेव (for मह्य) V1 च महोत्को B1 हतचेतसो B1 हि हतौजस , D1 T1 ह(T1 त्व)तौजस D1 हतचेतसं G(ed) °चेतसे (for हतचेतस) —V1 om l 108-109 —(l 108) N1 कृत्वा, V1 D1 हत्वा (for हत्वा) T1 तदा (for पुरा) T1 भाग (for मान) D1 धृत्वा (for कृत्वा) —(l 109) B1 राक्षसैः (for °सान्). K(ed) मारयित्वा (for घात°) N1 V1 B1 D1 T1 च (for तु) N1 D1 सर्वश (for °त) —(l 110) N1 V1 B1 D1 मानुष (for रावण) D1 हत (for हीन) Ñ1 B1 D1 हताबल D1 °बल, K(ed) °पर (for °वल) V1 हीनवीर्योऽस्मि रावण , T1 वीतवीर्य इवाबल T1 हीनवीर्यपराक्रम (for the post half) —D1 T1 om while G(ed) reads within brackets l 111-114 —(l 111) Ñ1 D1 धरणि , V1 B1 धरण्यां (for धरणी) —(l 113) V1 हि, D1 च (for हि) B1 मह च जानामि राघव वध्यम्, —(l. 115) Ñ1 D1 T1 प्रणमित्वा, B1 प्रणमे न, T1 प्रणिपत्य (for प्रणमश्च) V1 देवि, V1 D1 वाह D1 नाह (for चाह) V1 B1 जीवितम्, V1 जीवनम् (for जीवितुम्) —After l 115 Ñ1 D1 ins.

10* येषा रक्ष सहस्राणां नित्य मध्येऽस्मि विष्ठित ।
तेषां मध्ये कथ स्यात्तु गच्छे शत्रुपद पर ।
नतमेतद्गुरु सख्ये राक्षसानां स्थितस्य मे ।

[(l 1) Ñ1 मध्ये (for मध्ये) —(l 2) Ñ1 illeg for the post half]

—Thereafter Ñ1 D1 read l. 117 for the first time, repeating it in its proper place

—N1 repeats consecutively l 116-117 —(l 116) Ñ1 (both times) V1 D1 दोषो (for भावो) N1 (both times) V1 T1 विहित , V1 B1 निहित B1 [अ]विहित . B1 निहित D1 विहित D1 वेष्टित , K(ed) वर्तते (for तिष्ठति) —(l 117) Ñ1 D1 (both first time) भविष्यते B1 K (ed) अ(B1 द्)विभज्य B1 अपि मद्ये D1 अविदद्य (for अपि भज्ये) D1 सभा (for तदा) D1 अपि प्राणान्समापन्नो, D1 प्रभवदेयनव देवि T1 विभज्ये वावदा संख्ये (for the prior half) D1 हि, D1 च D1 तु (for तु) V1 नमस्यामि B1 नमेयस्तु (for नमेय तु) B1 अपि चेद्र * * * * च नमे यस्य कस्यचित्, T1 अपि दिशा च भवेय प्रणमे यस्य न कश्चित्. —After l 117, D1 ins.

11* न भुञ्जानि ततो येन शिरश्छेदाय मानुषी ।
प्रविशन्पूर्वे भीषम स कथ कस्य वदे ।

—(l 118) D1 त्रैलोक्येषु (for °क्ये स) —D1 om. l 119 121 —(l 119) D1.2.3 T1 देवानां (for देवानां च) V1 जितो रणे (for मया जित) —(l 120) B1 D1 च देहिनां D1 दशानन —(l 121) V1 देवि (for शुचि°) N1 D1 विजयिष्ये B1 संगमिष्ये, D1 जेष्ये ह, D1 संविजिष्ये, D1 संजेष्येह, T1 दुर्जयेऽस्मि K(ed) हनिष्ये (for संनिधिष्ये) T1 शुचिस्मिते —(l 122) T1 संख्ये (for चैव) V1 चैव वानरान्, D1 वानरास्तथा, T1 च महाबलं (for वानरांश्च तान्). —(l 123) B1 एषा B1 D1 T1 हनिष्यामि (for कपि°). —D1 om (hapl.) from the post. half up to the

सुग्रीवं च वधिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
न तु साधं करिष्यामि राघवेण सहैव तु ।
वैदेहीं नार्पयिष्यामि राघवस्य भयादहम् । [125]
साम्प्रतं न च संधिं तु करिष्यति स राघवः ।
सागरं सुमहद्बुद्ध्वा दृष्ट्वा लङ्कां सकाननाम् ।
राक्षसान्प्रवरान्दृष्ट्वा संधिं कुर्यात्कथं प्रिये ।
न त्वहं संधिमिच्छामि कदाचिदपि भामिनि ।
गच्छ त्वं भव विश्रब्धा सर्वमेतत्सुखोदयम् । [130]
मा कृथा हृदि संतापमद्य यास्ये रणाजिरम् ।
अद्य सर्वान्हनिष्यामि शत्रून्समरमूर्धनि ।
पुत्राश्च ते महावीर्या मेघनादपुरोगमाः ।
न तेषां मुच्यते कश्चिदपि मृत्युर्वरानने ।
यन्तः पुराय गच्छ त्वं सुखिनी भव सत्प्रिया । [135]
एवमुक्त्वा परिष्वज्य भार्यां प्रीतमना इव ।
प्रविवेश तदा देवी स्वयं च भवनं शुभम् ।
चिन्तयामास तद्घोरं विग्रहं समुपस्थितम् ।
रावणस्तु ततो वाक्यं राक्षसानिदमब्रवीत् ।
कल्प्यतां मे रथः शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां तत । [140]
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि निगूढं हृदयेशयम् ।
देवासुरे यथा पूर्वं रुद्रेण निहतेऽन्धके ।
चिरकालेप्सितं ह्यतयुद्धं मे राघवेण ह ।
मम तूणीशया बाणा निर्मुक्ता इव पन्नगाः ।
रामं समभिधावन्तु विषाग्निप्रतिमाः शिताः । [145]
सुतेजसैः स्वर्णपुङ्खैस्तैक्ष्णधौतैर्हिरण्मयैः ।
शरैराच्छादयिष्येऽहमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।
वानरान्सुबहून्युद्धे राघवेण प्रचोदितान् ।

prior half of l 125 B4 विभीषण (for च वानरम्) —(l 124) V1 B2 च (for first तु) —D3 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 125 T2 वै (for second तु) —(l 125) V1 2 B2 3 अरि (for भयाद्) —(l 126) B1 T1 च न, B1 D1 13 न तु T2 तु न (for न च) B4 D1 T2 3 च D4 मे (for तु) B4 करिष्यति (for करिष्यति स) —(l 127) B1 समुद्र (for सागरं) D1 4 T1 3 तु (T2 3 च) महद् (for सुमहद्) N2 D3 सेतुना सागरं तीर्त्वा (for the prior half) V3 (m) प्राप्य D3 कृत्वा (for दृष्ट्वा) D4 lacuna K (ed) लङ्कामेतां (for लङ्कां दृष्ट्वा) —(l 128) V1 B2 3 T2 राक्षस (for °सान्) D4 कुर्यां (for कुर्यात्) —(l 129) N1 B1 तु (for त्व्) T2 3 न चाहं संधिकामस्तु (for the prior half) B4 D1 3 T2 3 भामिनि (for भामिनि) D4 स कदाचिद्विभाविनि (for the post half) —(l 130) D1 एव (for एतद्) T3 सुभोदय B4 सर्वलोकभयादपि (for the post half) —(l 131) B2 रणाजिरे (for °रम्) —(l 132) T1 प्राप्य (for अद्य) K (ed) वधिष्यामि (for हनि°) —(l 133) N2 D1 3 13 च ते, B4 ते तु (for च ते) T2 मत्पुत्राश्च (for पुत्राश्च ते) T3 1 सुरेश्वराः (for पुरोगमाः) —(l 134) T1 मृत्युः (for कश्चिद्) V1 D3 T1 अथ, B3 कथं B3 om (for अपि) D1 मृत्योर् (for मृत्युर्) —(l 135) T2 अंतःपुराणि D3 transp भव and सत्प्रिया —B1 om from l 136 up to colophon —(l 136) D4 एवमुक्त्वा V1 2 B3 D3 प्रीतिमना B1 (after corr as above) D1 2 प्रियमना (for प्रीत°) D4 यथार्थं विमना स्व (for the post half) —After l 136 D3 T2 3 ins

12* अनुज्ञाते महावीर्ये पौलस्त्ये दशानने ।

[D13 स समक्षे (for अनुज्ञाते)]

—(l 137) B3 तथो, T2 3 च सा (for तदा) N2 D3 T1 2 भवनं D1 स्वयं सा D4 स्वकं च (for स्वयं च) D3 पुरं (for शुभम्) —(L 138) T2 2 चिन्तयाना तु V2 D1 4 T2 3 त (for तद्) D1 4 समुपस्थिता —(l 139) K (ed) तदा (for ततो) —(l 140) B1 तु (for मे) B1 D4 T2 3 रथं (for रथः) D3 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) D1 आनीयतां N2 D1 13 T2 3 पुनः, D1 [अ]लिक D4 इति (for तत) —(l 141) V2 D1 3 कोपं (for क्रोधं) T1 विगूढं (for नि°) B1 हृदि संस्थितं D1 11 हृदये(D4 °य)स्थितं (for हृदयेशयम्) K (ed) गूढं हृदयेशयं (for the post half) —B3 repeats consecutively l 142 —(l 142) B2 (first time) देवासुरैर् T1 देवासुरे, K (ed) देवासुरे (for देवासुरे) V2 देवेनेर् D1 2 रुद्रेण (for रुद्रेण) N2 D3 निहतोऽन्धकः D1 2 13 निहतोऽन्धके D3 निहतेऽसुरे (for निहतेऽन्धके) B1 2 (second time) देवता निहता युधि (for the post half) —After l 142 B1 ins while B2 ins after l 142 (r)

13* मया वीरेण महता देवराजश्च निर्जितः ।

—B1 om l 143 —(l 143) V1 स्थित V2 T2 [अ]प्सि (for [ई]प्सित) D4 मेऽद्य (for ह्येतद्) B1 2 D3 13 चिरकाले हि (B2 D13 स्थि)तं ह्येतद् (B1 °त) (for the prior half) D3 transp ह्येतद् and युद्धं D1 ते (for मे) N2 V2 B2 D1 3 च V1 T2 3 तु B2 D13 हि (for ह) —(l 144) B1 2 स्वकरा मम D1 तूणाद्वै मे (for तूणीशया) K (ed) विमुक्ता (for निर्मुक्ता) V2 शराः (for इव) B2 3 शतशोऽथ सहस्रशः (for the post half) —(l 145) B2 T2 धावति (for धावन्तु) D4 प्रतिमाः शिताः V2 (with hiatus) उल्काभिरिव कुञ्जरं D3 सर्वाग्निप्रतिमा शिताः (for the post half) —For l 145 B1 2 subst

14* वानरानभिनिघ्नन्तु शाखामृगविघातिनः ।

—(l 146) V1 2 B2 3 D13 सुतेजितैः B1 सुतेजने, D1 सुतेजोभिः (for सुतेजसैः) T1 पुङ्ख (for स्वर्ण) N2 D3 स्वर्णपुङ्खैः सुतीक्ष्णैश्च, T2 सुतेजैः स्वर्णपुङ्खैस्तैः (for the prior half) B1 D1 म(D4 ने)लधौतैः D13 शिला°; K (ed) अथ° (for तैक्ष्णधौतैः) V2 अग्निभैः —(l 147) V1 आच्छादयिष्येऽहं B1 (with hiatus) आच्छादयिष्ये D1 2 11 T2 1 आदीपयिष्येऽहं (for आदीपयिष्येऽहम्) B1 शरैर्दीपयिष्येऽहम् (for the prior half) —G (ed) om l 148–149 —(l 148) D1 तु (for सु) D1 हत्वा (for युद्धे) V1 K (ed) रावणाः ; D1 रावणाद् (for राघवेण) N2 illeg D1 2 2 प्रचोदितान्.

महाजवान्हनिष्यामि मम पार्श्वमुपागतान् ।

Colophon

31

After 6 51 1 Ñ3 D9 ins

कोऽसौ रामो महातेजा कस्य पुत्रश्च राघव ।
कस्य वै लक्ष्मणो नाम किं वा सुग्रीवसंभवम् ।
एतत्कथय मे क्षिप्रं साममूर्वेण रावण ।
के राक्षसा हता युद्धे वानरैर्भीमविक्रमै ।
विभीषण च राजेन्द्र न पश्याम्यहमागतम् । [5]
स लब्धतिबल शूरो नि शेषजनवल्लभ ।
वानरैर्न हतो युद्धे मम भ्राता विभीषण ।
इत्युक्त कुम्भकर्णेन प्रत्युवाचाथ रावण ।
राजा दशरथो नाम बभूव भुवि विश्रुत ।
तस्य वै राघव पुत्र सर्वशास्त्रविशारद । [10]
स कस्मिंश्चित्तु कार्ये पित्रा निर्वासितो वनम् ।
तस्य वै लक्ष्मणो नाम भ्राता ह्यनुजगाम वह् ।
स्वसुर्मे तेन रामेण भाषितोऽथस्य गौरवात् ।
लक्ष्मणं च समादिश्य कर्णनासा प्रचिच्छिद ।
चतुर्दशसहस्राणि तयोर्भ्रा खरदूषणौ । [15]
हता येकेन रामेण मानुषेण पदातिना ।
तस्य भार्या मयानीता सीता नाम सुमध्यमा ।
तत समभवत्सख्य सुग्रीवस्य च तस्य च ।
रामेण वालिनं हत्वा सुग्रीवो ह्यभिषेचित ।
तत सुग्रीववचनाद्वानरा लघुविक्रमा । [20]
गता सर्व दश दिशो मार्गमाणाश्च जानकीम् ।
ते स्वयम्प्रभया सुश्रोण्या प्रस्थापितास्तु कपीश्वरा ।
ततस्तु हनुमान्नाम सुग्रीवसचिवो बली ।
शतयोजनविस्तीर्णं ततार वरुणालयम् ।
राक्षसीं सिंहिकां चैव क्षिप्रं शरीरयोजयत् । [25]
राक्षसान्सुबहून्हत्वा दग्ध्वा लङ्कां च वानर ।
कथयामास सीतायै प्रवृत्तिं राघवस्य च ।
तेनैव नगरी लङ्का परिक्षिप्ता समन्तत ।
तत सीतां समासाद्य प्रवृत्तिं चोपलभ्य स ।
गत्वा तु राघवाभ्याश कथयामास वीर्यवान् । [30]
तच्छ्रुत्वा राघवो रामो बलेन महता वृत ।
आजगाम महातेजा सुग्रीवसहितो बली ।
सन्निविष्ट समुद्रस्य तीरमासाद्य चोत्तरम् ।
तच्छ्रुत्वा राघवायोग वानराणां महद्बलम् ।
विभीषणमहमुक्त सीता निर्यात्यतामिति । [35]
अहं परुषितस्तेन भ्राताश्चैव विप्रियम् ।
राघवश्च रिपुघ्न्यर्थं सस्तुतो सेऽनुकम्पवत ।
ततो मयोक्तो निर्भर्त्स्य तूर्णीं तिष्ठत्यसौ पुन ।
निहतश्च यदा वीर क्रोधनात्यन्तमूर्छित ।
रावण शरणं प्राप्तश्चतुर्भि सचिवै सह । [40]
लङ्कैश्वर्यं ततस्तस्मै राघवेण प्रतिश्रुतम् ।
बद्ध्वा तु सागरे सेतुं ततस्त वरुणालयम् ।
समुत्तीर्य महातेजा सह वानरसेनया ।
रुद्धा च नगरी लङ्का वानरैर्भीमविक्रमै ।
राक्षसा ये च मुख्या मे हतास्ते युधि वानरै । [45]
धूम्राक्षो निहतो वीर प्रहस्तश्च निशाचर ।
अकम्पनो महावीर्यो वज्रदंष्ट्रस्तथैव च ।
अ य च बहवो योधा वानरैर्युधि पातिता ।
एवं ज्ञात्वा महाभाग रामाद्भयमुपस्थितम् ।
त्रायस्व तस्माद्भद्रं ते यद्यस्ति मयि सौहृदम् । [50]
एतच्छ्रुत्वा कुम्भकर्णो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
सीतामानयता राजन्स्वया क्षोभन कृतम् ।
यदा रक्ष सहस्राणि सप्तशानि चतुर्दश ।
हतान्येकेन रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।
एवं किं भवता राम न श्रुतो वीर्यवान्प्रभो [55]
इदं वाक्यमनुप्राप्तं मन्दोदरीवचो ध्रुवम् ।
नूनं स भगवान्देव पद्मनाभोऽसुरान्तकृत् ।
रामरूपमिदं कृत्वा विष्णुर्ग्रसति राक्षसान् ।

V1 B1 D4 रात्रौ संप्रभाविशात् T2,3 कुरुतां संप्रचोदित (for the post half) —V3 om l 149 —(l 149) V1 ममानुयानतिक्रम्य V3 D6 ममानुयाविमि कांतान् B1 D4 ममानुयातानि(D4 °त तिष्ठि)कांतान् B4 ममाज्ञामतिक्रान्तान् (subm) D6 ममत्राणि विक्रांतान् D13 ममानुगों हि विक्रांतो K (ed) यदं यदानि विक्रांतान् (for the prior half) V1 D13 वरतानो (D16 °त) D4 उपस्थितान् (for उपागतान्) —For l 149 D1 subst

15* सप्तमानुयवैराश्रया सामर्थ्यपागमत् ।

while T2,3 subst D13 ins after l 149

16* मां न जानाति शत्रुघ्नस्तेन महाबलेनाम ।

[D 2 ये (for मे) and योद्धुमुपागत (for महाजवागत°)]

Colophon B1,2 D7 T3 om —*Kāṇḍa name* Ñ3 V3 D4,13 लङ्काकांडे —*Sarga name* N2 V B1 D1,12,13 रावणवाक्यं (V3 °**) —*Sarga no* (figures words or both) V3 B3 D12,13 om N2 V1 D1 36 V3 D7 37 B4 26 T3 63 K (ed) (प्रक्षि) 2 G (ed) 34 —After colophon B1 repeats 1–3 5–6 (followed by 951*) of *Sarga* 6 4

31

[Ñ3 variants, —(l 11) illeg from the post half up to the prior half of l 13 —(l 26) हत्वा (for दग्ध्वा) —(l 31) हत्वा तु (for तच्छ्रुत्वा)]

32

After 1117*, Ś Ñ2 V B2,3 D1-4,6,8,9,11,13 T2,3 ins

यदर्थं तु पुरा सौम्य नारदाच्छ्रुतवानहम् ।
षण्मासादहमुत्थाय अशित्वा भक्ष्यमुत्तमम् ।
न च तृप्तोऽस्मि राजेन्द्र ततोऽहं प्रस्थितो वनम् ।
बहूनि भक्षयित्वाहं सत्त्वानि विविधानि च ।
भुक्त्वा प्रणयन् कृत्वा शिलातलमुपाविशम् । [5]
शिलातलस्थोऽपश्यं तं नारदं संशितव्रतम् ।
आकाशेन द्रुतं यान्तं मां दृष्ट्वा स व्यतिष्ठत ।
अवतीर्णश्च सहसा मया चैवाभिवादितः ।
उपविष्टः शिलायां तु ततोऽहं तमथाब्रुवम् ।
कुत आगम्यते ब्रह्मन्कुतो वा प्रतिगम्यते । [10]
एवमुक्तो महाराज नारदो मामुवाच ह ।
देवानामालयं मेरुं गतोऽहं देवसंसदि ।
युष्मत्तो भयभीतानां सभानस्तत्र सवभौ ।
तत्र ब्रह्मा च रुद्रश्च विष्णुश्च जयतां वरः ।
देवानां महेन्द्रश्च लोकसाक्षी च पावकः । [15]
मरुतो वसवश्चैव चन्द्रादित्यौ महारथा ।
गन्धर्वा गुह्यकाश्चैव ऋषयो गरुडोरगाः ।
मन्त्रं समन्त्रिरे तत्र वधं रक्षःकुलस्य ते ।
देवानां निवहश्च यमः सख्ये पराजितः ।
जितौ तु सबलौ सख्ये कुबेरवरुणावपि । [20]
चन्द्रादित्यौ वशं नीतौ त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
यज्ञा विध्वंसिताः सर्वे धर्मिष्ठाश्च हता नृपाः ।
देवोद्यानानि भग्नानि स्त्रियो नीता यथेष्टतः ।
रक्षसा तेन रौद्रेण रावणेन बलीयसा ।
ब्रह्मणो वरदानेन गर्वितेन सुरोत्तमाः । [25]
इत्युवाच ततो देवान्सर्वान्देवपुरोहितः ।
चिन्तयध्वं वधोपायं रावणस्य दुरात्मनः ।
एवमुक्ते तु वचने ब्रह्मा देवानुवाच ह ।
अवध्यस्तु मया दत्तं देवदैत्यैश्च रक्षसः ।
मानुषेभ्यो भयं तस्य वानरेभ्यश्च देवताः । [30]
सुरासुरसमूहेऽपि वधस्तस्य न विद्यते ।
तस्मादेष हरिर्देवः पद्मनाभस्त्रिविक्रमः ।

32

V2 missing up to l 12 (cf v l 6 51 15) B2 reads l 1 51 twice except l 41 V3 illeg for l 1-2 —(l 1) Ś1 D2,3,4,1 यस् (for यद्) —(l 2) Note hiatus between the two halves D3 उत्थितो राजन् (for अहमुत्थाय) Ś Ñ2 D8,9,13 (to avoid hiatus) अशि त्वा (for अशित्वा) —(l 3) D13 नैव D9 ततोऽहं विस्मितोऽभव (for the post half) —(l 4) Ñ2 V1,3 B3(first time) D1,13,15 वै (for च) —(l 5) V3 B2,3(both times) तुष्ट (for भुक्त्वा) Ś V1 D8,12 प्राणायन, D1 प्रतपण (for प्रणयन) D9 T2,3 कृष्णापनय कृत्वा (for the prior half) D4 शिलायां सन् —(l 6) T2,3 पश्यामि (for ऽपश्यं तं) D4 शिलातलस्थः पश्यन् (for the prior half) Ś D3,12 मुनिश्रेष्ठम् D3,4 शशिसप्रभ (for संशितव्रतम्) D1 शिलातलोपविष्टेन द्रुतमाकाशगो मुनि —(l 7) D1 दृष्टो दृष्ट्वा सजानो D9 आकाशेनस्थित याद (for the prior half) Ñ2 D9 T2,3 न(Ñ2 तु) निद्रु(Ñ2 °ष्ठि)त B3 (second time) व्यतिष्ठत D1 तु नारद D3,13 स्थविष्ठित (D13 °त) (for व्यतिष्ठत) Ś D8,12 मा तु(Ś2 च) दृष्ट्वा स च स्थित (L [ed] तु स्थित) B3(first time) दृष्ट्वा मां स तु स्थित , D2,3 मां च दृष्ट्वा समु(D4 स तू)त्थित (for the post half) —(l 8) D13 वै च (for चैव) D1 [अ]भिवन्दित T2,3 स मया चैव भाषित (for the post half) —(l 9) Ñ2 B3(second time) D9,13 T2,3 उपविष्ट V1 D4 च (for तु) —(l 10) V3 illeg for the prior half D9 T2,3 आगमन (for °म्यते) D9 प्रतिगच्छसि —V3 om l 11 —(l 11) B2,3 (both times) मया राजन् (for महाराज) —(l 12) D1 देवता B2, D1 °स्थान D13 T2,3 °संसद (for देवसंसदि) —(l 13) D1 युष्माक D13 युष्मद्भयो (for युष्मत्तो) V1 B3(second time) समत° (for सवभौ) —(l 14) B3(second time) तता D2,4 नत्तु (for तत्र) B2 D1 transp रुद्रश् and विष्णुश् —(l 15) D8 [इ]व (for second च) —(l 16) V1 B2,3(first time) मारुतो —(l 17) V3 D1 तस्यो ऋषयेरगा (met i causa) (for the post half) —(l 18) Ñ2 D13 प्रचक्रिरे, V3 B2 (second time) D3 संमन्त्रिरे D2 च मन्त्रिरे (for समन्त्रिरे) D9 T2,3 मन्त्रयाचक्रिरे तत्र (for the prior half) T2 वास्य, T3 वास्य (for रक्ष) Ś V3 D3,4,8 T3 च D13 T2 T3 व (for ते) D9 वधार्थं रावणस्य च (for the post half) —(l 19) D1 om from निवहश् up to l 20 D3 [s]पि बद्धश् Ñ2 V1,2 B2,3(both times) D9,13 T2,3 तु (for च) V3 illeg L (ed) येन सख्ये (for यम सख्ये) —V3 om l 20 —(l 20) D8 क्षितौ T3 एतौ (for जितौ) Ñ2 च B3 (second time) तौ (for तु) B1 T3 सबले(T3 °ल) T2,3 उभौ (for अपि) —(l 21) V1 B3(second time) D3,4 वशो (for वशं) Ñ2 स्व (for स) —(l 22) T3 च (for वि) D3 येन (for सर्वे) D8 नृपा हता (by transp) D4 महानृपा D9 T2,3 धर्मिष्ठा बहवो हता (for the post half) —(l 23) D1 (marg) नीतानि (for भग्नानि) D3 यथेच्छया —(l 26) B3(second time) प्रत्युवाच, D3 इत्युक्त्वा च (for इत्युवाच) D8 T2,3 सव (for सर्वान्) D9 व स D13 सर्व (for देव) —Ś2 om l 27-30 —(l 27) D9 T2,3 चिंतयध्व(T3 °यिता) (for चिन्तयध्व) —(l 28) D9 T2,3 रक्षसो रावणस्य च (for the post half) —(l 29) Ś1 D3,12 महाबल (for मया दत्त) Ś1 V2 D8,12 देवैर् (for देव) Ñ2 D13 दैत्यैस्तु V2 वचन (for वचने) B2 देवद D1 दानव (for दैत्यैश्च) V1 B3(first time) -राक्षसै V3 देवैश्चास्य रक्षस B2 (second time) देवदैत्यैरप्यसौ,

पुत्रो दशरथस्यास्तु चतुर्व्यूहः सनातन ।
भवन्तो वसुधां गत्वा विष्णोरस्य महात्मन ।
वानराणां तनुं कृत्वा सहायत्वं करिष्यथ । [35]
एवमुक्त्वा ततो ब्रह्मा तत्रैवान्तरधीयत ।
देवा अपि यथान्याय जग्मुर्वै यत्र वासव ।
एतदाख्यातवान्मह्य नारदो भगवानृषि ।
यथातथमशेषेण ततो यात सुरालयम् ।
सोऽय विष्णु सुरै सार्धं वानरत्वमुपागतै । [40]
रामाभिधानो राजेन्द्र अस्मान्हन्तुमुपागत ।
तन्मह्य रोचते सीता रामाय प्रतिदीयताम् ।
कुरु मा विग्रह तेन संधिस्तेनेह रोचताम् ।
त्रैलोक्य नमते यस्य पूज्यश्च सतत प्रभु ।
नमस्व राम राजेन्द्र रक्षस्वात्मानमात्मना । [45]
योग्यश्च राघवो मित्र संधिश्चैवोत्तमो भवेत् ।
सकामा न च वै देवा भविष्यन्ति निरुद्यमा ।

Colophon

कुम्भकर्णवच श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप ।
तूष्णीभूतश्चिन्तयित्वा ततो वाक्यमुवाच ह ।
कुम्भकर्ण महाप्राज्ञ शृणुष्व वचन मम । [50]
कोऽसौ विष्णुरिति ख्यातो यस्मात्त्वं तात बिभ्यसे ।
देवत्वे तु न मन्येऽह तथान्यान्देवदानवान् ।
मानुषत्व गते तस्मिन्कि भय त्वामुपस्थितम् ।

D6 T2.3 देवतान्यस्तु रक्षस (for the post half) —(l. 30) V2 मनुष्येभ्यो D6 मर्कटेभ्यश् (for वानरेभ्यश्).—(l. 31) D1 तु (for ऽपि).—(l. 32) D1.4.5 T3 एव (for एष).—D6 om from त्रिविक्रम up to चतुर्व्यूहः in l. 33 —(l. 33) B2 [अ]स्य (for [अ]स्तु) V2 B3.4 (both times) D1 चतुर्बाहु.—After l. 33, D2 ins.

1* चतुर्धा विभजात्मान राक्षसान्हन्तुमर्हसि ।

—while D6 T2.3 ins

2* मानुष रूपमास्थाय रावण शास्तुमर्हसि ।

[D6 हन्तुम् (for शास्तुम्)]

—(l. 34) D6 T2.3 भवन्तश्च सुरा सर्वे (for the prior half).—D1 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 35.—(l. 35) D6 T2.3 तन् (for तनु) D3 संभावयितुमर्हथ (for the post half).—For l. 34-35, D2 subst.

3* संभवन्तु सहायार्थे विष्णोरस्य महात्मन ।
भवन्तो वसुधा गत्वा ऋषिकन्याकुलेषु च ।

—(l. 37) B3 transp देवा and अपि Ś D2.10 T2.3 यथा-न्याय्य V2 समेत्य (for जग्मुर्वै) Ś B1 (first time) D6 यत्र स (for वै यत्र) D6 T2.3 प्रतिजग्मुर्यथागत (for the post. half).—(l. 38) D6 सवम्, D1 सर्वं (for मह्य).—(l. 39) D6 T2.3 यथातथम्, D6 तदा (for ततो). D10 यामि, D1-4 सुरालये.—(l. 40) T2.3 [ऽ]पि (for ऽय). V2.3 B1.3 (both times) मानुषत्व (V2 illeg)मुपागत (for the post. half).—After l. 40, D2 ins.

4* रघूणा च कुले ह्यद्य देवानां हितकाम्यया ।
अजेय समरे विष्णुरुद्युक्तो सुरद्विषाम् ।

—Ś D2-4.11 om l. 41 —(l. 41) Note hiatus between the two halves. V1 राजसिंह (hypm.), D1 राघेन्द्र (for राजेन्द्र) G (ed.) युष्मान् (for अस्मान्). D6 T2.3 transp. अस्मान् and हन्तुम्.—(l. 42) D6 यस्मात्त्व (for तन्मह्य). V2 रामायैव (hypm.) (for रामाय). V2 प्रति-यच्छतां Ś B1 (first time) D2.4.9.11 T2.3 राघवाय (Ś B1 D2.11 रामायैव) प्रदीयतां (for the post half) —(l. 43) D4 क्लेदस् (for संधिस्). V1 B2.3 (second time) [अ]स्य, V2.3 [अ]स्तु, B2 (first time) [ए]व (for [इ]ह). D1.12 T2.3 तै तेन (for तेनेह). B2 (first time) रोचते, D3.4 रुच्यतां (for रोचताम्).—(l. 44) Ś D2.4.8.11 त्रैलोक्येन समस्तेन (D3 मया यस्तु, D6 मया नित्य), L (ed.) त्रैलोक्ये तु नमस्यस्तु (for the prior half). Ñ2 V1 B2.3 (both times) D6 पूज्य (for पूज्यश्). Ś D2.12 य (for च). Ñ2 B2 (first time) D3 प्रभु, V2 B2.3 (second time) विभु, V2.3 विभु (for प्रभु). T2.3 पूज्यश्चैव तव प्रभु (for the post. half).—V2 om. l. 45.—(l. 45) D1 (with hiatus) एव (for राम). L (ed.) रक्ष च (for रक्षस्व) —(l. 46) D1 नित्य, D6 T2.3 मैत्र्ये (D6 °त्रे) (for मित्र) Ś D2.4.9.12 सुसंधिश्च, V2 B2 संधिस्ते च, V2 °स्तेन, D2 सुसंधिश्च (for संधिश्चैव).—(l. 47) V2 ते (for न) T3 यमिष्यन्ति (for भविष्यन्ति) B1 (first time) न चोद्यमा (for निरुद्यमा).

Colophon : D6 T2 om.—*Kāṇḍa name* V2 B1 (second time) D2.4.12 लङ्काकांडे.—*Sarga name*. Ś Ñ2 V B1 (first time) D1-4.8.12 कुम्भकर्णवाक्य, B2 कुम्भकर्ण-पुरावृत्तकथन, B3 (second time) पुरावृत्तकथन, D10 कुम्भकर्णपि कुम्भकर्णवचन —*Sarga no.* (figures, words or both). Ś1 V2 B2.3 (both times) D1.4.8.11.12 om., Ś2 40, Ñ2 V2 D1.3 41, V2 42, T2 69.—After colophon, D2 concludes with राम

—(l. 48) Ś B1 (first time) D2.3.4.11 राक्षसेश्वर (for °साधिप) —(l. 49) D10 तूष्णीं भूत्वा D6 T2.3 चिंत्य (D2 चिं)त्वा (for चिन्तयित्वा). V B2.3 (second time) ततो वचनमब्रवीत् (for the post half).—D6 om. l 50.—(l. 50) Ś V2 D2.4.8.11 कुम्भ, Ñ2 शृणु च (for शृणुष्व) —(l. 51) Ñ2 V2.3 B2.3 (both times) D2.12 यस्य (for यस्मात्). Ś D2.12 त्वं बिभेषि च, D1.3 T2 तात बिभ्यसि.—D6 om. l. 52-53.—(l. 52) V1 देवत्वे च नमस्ये न, B2 देवत्वेन न मन्येऽहं, B3 D1.2.3 देवत्वेन न मन्येऽह (D2 नमेऽहं न), T2.3 देवत्वे न सर्वे देव (for the prior half). T2 यदा (for तथा). Ś D2.4.8.11 च (D3.4.8) चान्ये देवदानवाः, D6 T2 तथान्यैर्दैवदानवैः (for the post. half).—(l. 53) B2.3 D2.4 मानुषत्वे.

नित्यमाहारभूतास्तु मानुषा सुमहाबल ।
खादयित्वा तु तान्पूर्वं कथ पश्चान्नमाम्यहम् । [55]
प्रणम्य मानुष राम सीता दत्वा तु तस्य वै ।
दासभूतस्तु लोकानामनुयास्यामि पृष्ठत ।
राघव त महाबाहो दीनरूपोऽथ दासवत् ।
त्वदि वा पश्यमानोऽस्य कथ शक्ष्यामि जीवितुम् ।
हृत्वा तस्य पुरा भार्यां मान कृत्वा सुदारुणम् । [60]
प्रणमेद्रावणो राममेष त बुद्धिनिर्णय ।
यदि राम स्वय विष्णुर्लक्ष्मणोऽपि शतक्रतु ।
सुग्रीवश्चयम्बक साक्षात्स्वय ब्रह्मा तु जाम्बवान् ।
अहो शास्त्राण्यधीतानि यस्य ते बुद्धिरीदृशी ।
अत्यन्त वैरिण राम यो नमस्कर्तुमिच्छसि । [65]
देवत्व य परित्यज्य मानुषीं योनिमास्थित ।
अस्मान्हन्तु किलायात स सधेय कथ मया ।
यदि वा राघवो विष्णुर्व्यक्त ते श्रोत्रमागत ।
देवतानां हितार्थाय प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ।
स वानराणा राजान सुग्रीव शरण गत । [70]
अहोऽस्य सदृश सख्य तिर्यग्योनिगतै सह ।
वीर्यहीनस्तु किं विष्णुर्यो गतो ऋक्षवानरान् ।
अथ वा वीर्यहीनोऽसौ येन पूर्वं महासुर ।
वामन रूपमास्थाय याचितस्त्रिपदक्रमम् ।
बलिस्तु दीक्षितो यज्ञे तेन त्व सख्यमिच्छसि । [75]
येन दत्ता मही सर्वा ससागरवनान्तरा ।
उपचार कृत पूर्वं स बद्धो यज्ञदीक्षित ।
उपकारी हतस्तेन सोऽस्मात्रक्षति वैरिण ।
यदा मे निर्जिता देवा स्वर्गं गत्वा त्वया सह ।
तदा किं नासित विष्णुत्व तस्य दृप्तस्य राक्षस । [80]

—D11 om from गते up to मानु in l 56 D5 T2 3 सम् (for खाद्) —(l 54) B1 ते, D1 स्म D5 च (for तु) V1 B3 (in also as above) नित्य सारमीतास्तु (for the prior half) D1 4 तु D3 च D5 ते, T2 3 मे (for तु) V3 D2-4 T3 -महाबला Ś D6 13 मानुषा सति चाबला (for the post half) —(l 55) T3 मारयित्वा Ś1 Ñ2 य, Ś2 V3 D2 3 13 पदू, D4 य (for तान्) T2 3 सर्वान् D5 विमेमि (for नमामि) —(l 56) B3 रूम (for राम) D5 च (for तु) D5 T2 3 च (for वै) —(l 57) B3 हि, D5 T2 3 [ऽ]स्मि (for तु) —D1 om from the post half up to the prior half of l 59 B3 अनुजानामि —(l 58) V2 T2 तु (for त) D3 राघव प्रणमे कस्माद्, D5 राघव मानुष नत्वा (for the prior half) Ñ2 समुपाख्यास्य B3 दीनरूपो हि Ś D2 4 6 13 भूपस्य वै (D2 4 त), D5 धनाधवत् (for ऽथ दासवत्) T2 3 वी (T3 ही)नवीर्यपराक्रम (for the post half) —(l 59) V2 वृद्धि T2 3 बुद्धिं (for कार्दि) V B3 3 D5 6 13 T2 3 च (for त्वं) D5 [ऽ]प (for ऽस्य) Ñ2 परश्वार्दि समालोक्य (for the prior half) —(l 60) Ñ2 वैर, T2 3 बाण (for मान) B3 तस्य, D1 कृत्वा (for हृत्वा) D5 च (for तु) —(l 61) D5 कृपणो (for रावणो) V3 om (subm) (for ते) D1 निश्चय (for निर्णय) Ś D6 13 एष बुद्धविपर्यय D2 4 एष बुद्धिवि (D4 °द्वेश्व)निर्णय (for the post half) —(l 62) D1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 68 D5 वा, T2 3 च (for यदि) —(l 63) D5 T2 3 शङ्कर (for त्र्यम्बक) Ś D2 4 6 13 च (for तु) D5 6 T2 3 रावण D1 राघव (for जाम्बवान्) —(l 64) Ś V3 D2-4 6 12 [अ]धु (V3 D2 [अ]ती)तानि (for [अ]धीतानि) L (ed) तस्य (for यस्य) D3 मतिर् (for बुद्धिर्) —T3 om l 65 —(l 65) Ś Ñ2 D6 13 T2 अत्यत, D5 पदभ्य तु (for अत्यन्त) T3 मानुष (for वैरिण) V B3 3 अतीनाक्रमेण (V3 °मक) राम (for the prior half). Ñ2 D13 मित्र (for नमस्) Ś2 V1 3 इच्छति, V3 D2 महति (D2 °ति) (for इच्छसि) D5 दो नर विष्णुमिच्छति (for the post half) —(l 66) V3 परित्यज्य (for °त्यज्य) Ñ2 देवत्व च परित्यक्त (for the prior half) B3 तनुम् (for योनिम्) Ñ2 V1 3 B3 D13 T2 3 आश्रित (for आस्थित) —(l 67) Ś D3 इह, B3 विम्, D5 6 सम् (for किल) —(l 68) V3 D13 व्यक्त (for व्यक्त). D1 तव (for ते) —D4 om from श्रोत्र up to सुग्रीव in l 70 Ś D3 आगत D5 T2 3 अस्माद्दतुमिहा (D5 °तु समा)गत (for the post half) —(l 69) D3 देवता (subm) Ñ2 V B3 3 D2 13 हितार्थं तु (for हितार्थाय) —(l 70) D5 T2 3 यो (for स) —(l 71) Ś D6 13 अस्याहो (by transp). V3 D2 अहोरय, D1 अहो तु Ś D6 13 -गणै (for गतै) —V3 om l 72 —(l 72) D1 वै (for किं) V1 B3 D1 3 य श्रितो, B3 श्रितो य D5 T2 3 आश्रितो (for यो गतो) Ś D6 13 ग्राम, Ñ2 युधि D5 चर्क्षं (for ऋक्ष) —(l 73) D5 T2 3 अवतीर्य मही योऽसौ (for the prior half) D13 पूर्वं —(l 74) Ś2 याचित Ñ2 त्रिपदक्रम, V B3 3 त्रिपद पद, D5 प्रददौ बलि T2 3 त्रिपद तदा (T3 °था) (for त्रिपदक्रमम्) —(l 75) D5 दत्ता च T2 3 बलिश्च (for बलिस्तु) D1 येन D4 [ऽ]नेन (for यज्ञे) —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 78 B3 येन त्व D5 बद्धस्तव् (for तेन त्व) Ñ2 सख्य त्वम् (by transp) —(l 76) D1 पूर्वं (for सर्वा) D5 T2 3 तेन न्यासा मही कृता (D5 सर्वा) (for the prior half) Ś Ñ2 V1 3 D6 13 वनाकरा (V1 3 °णवा), D5 T2 3 धराधरा (for वनान्तरा) —D5 T2 3 om l 77 —(l 77) B3 उपकार V3 3 D2 13 उपचारकृता (D13 °त) Ś D2 6 13 सर्वो (for पूर्वं) Ñ2 पूर्वं कृतोपकारस्तु (for the prior half) V3 प्रबद्धो Ś D2 6 13 बद्धो यज्ञस्य दीक्षित (for the post half) —(l 78) D3 उपचारी (for उपकारी) Ś Ñ2 D6 12 13 येन (for तेन) D5 वै कथ (for वैरिण) Ś D2 3 6 13 य (D2 4 सो)स्मात्र कृतवैरिण (for the post. half) —(l 79) T3 यथा (for यदा) V3 B3 ते (for मे) Ś D6 13 निहता D5 लोका (for देवा) —(l 80) D5 T2 तदानीं, T3 तथा कि (for तदा किं) D5 नास्य

साम्प्रतं कुत आयातः स विष्णुर्येन निरस्यसे ।
शरीररक्षणार्थाय ध्रुवं ते वाक्यमीदृशम् ।
नायं क्षोभयितुं कालः कालो योद्धुं निशाचर ।
आयुः पितामहात्प्राप्तं त्रैलोक्यं च वशीकृतम् ।
राघवं प्रणमे कस्मात्क्षीणवीर्यपराक्रमम् ।　[85]
गच्छस्व शयनीयाय शेषे च विगतज्वरः ।
शयानं न च हन्यात्त्वां राघवो लक्ष्मणस्तथा ।
अहं रामं वधिष्यामि ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
वानरांश्च हनिष्यामि यतो दृष्टा महारणे ।
विष्णुं चैव वधिष्यामि ये च त्रिदिवानुयायिनः ।　[90]
गच्छ गच्छ स्वकं क्षेत्रं चिरं जीव सुखी भव ।
भ्रातरं एवमुक्त्वासौ रावणः कालचोदितः ।
सावलेपं सगर्वं च पुनर्वचनमब्रवीत् ।
जानामि सीतां धरणीप्रसूतां
　जानामि रामं मधुसूदनं च ।　[95]
अहं हि जाने स्वकुलस्य वध्यं
　स्वनाहृता मे जनकात्मजैषा ।
न कामाच्चैव न क्रोधाद्धरामि जनकात्मजाम् ।
निहतो गन्तुमिच्छामि तद्विष्णोः परमं पदम् ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा भ्रातृस्य परिदेवितम् ।　[100]
कुम्भकर्णः पुनर्वाक्यं साश्रुपूर्णमभाषत ।

V2 om (1 apl) देवस्य N2 तस्य त्वं खलपुरुष (for the post half) —(l 81) V2 (with hiatu) यत्र T3 कुत (for कुत) Ś D2 3 आयाति T2 °स (for आयात) V1 3 B2 3 यस्य (for येन) Ñ2 V B2 3 D3 1 विस्यसे D1 मेघसे (for विस्यसि) —(l 82) D5 T2 3 रक्षणार्थं र (for °र्थाय) N2 D1 स्त्वं वधे V B2 3 D1 वधे (V2 कथ) च D2 वदूसे D5 T2 3 वदसे (for ध्रुवं ते) —(l 83) B2 अल (for नाय) Ś B2 D2 3 युद्धे (for योद्धु) D2 युद्धकाले L (ed) कालयुद्धे (for कालो योद्धु) —(l 84) V2 B2 3 रावण्य D2 राज्य (for आयु) D5 T2 3 निरामय (for पितामहात्) N2 V B2 3 D5–8 13 वशागं (N2 D2 च वशे V2 शरण D2 वशवत्) कृत D1 सचराचर D5 T2 3 वशमागत (for च वशीकृतम्) —(l 85) T2 3 दीन (for क्षीण) Ś3 वीय —(l 86) N2 D1 गच्छ त्व V B2 3 तद्गच्छ (for गच्छस्व) V D2 3 D5 शय नीय त्व (D5 दि) D2 शयनार्थाय T2 3 श्रम निर्याहि (for °नीयाय) Ñ1 D13 स्वप त्वं (N2 *) वि V B2 3 पिब त्वं वि D1 सभां वापि D2 शेष्व त्वं वि D3 शय त्वं वि D4 (sup lin also as in N1) अथ त्वं वि D5 यथा पूर्वं T2 3 यथा त्वं वि (for शेषे च वि) —(l 87) N2 D2 च न (by transp) B2 न हि (for न च) V B2 D1 3 13 शयानं न N2 D1 3 तदा (for तथा) —(l 88) Ś B2 D2 3 1 हनिष्यामि (for वधिष्यामि) —After the prior half D13 wrongly reads the post half of l 89 and the prior half of l 90 repeating them in their proper place V1 3 B2 3 D13 सुग्रीवं च (for ससुग्रीवं) V1 सुग्रीवं सहलक्ष्मणं (for the post half) —(l 89) Ś D2 4 8 9 13 T2 3 हनिष्यामि (for हनि°) V2 बले (for रणे) —(l 90) D5 वापि (for चैव) Ś Ñ2 D1 3 13 हनिष्यामि (for वधि°) D2 ये विष्णोरनु V2 [अ]नुजीविन V3 °***न (illeg) T2 3 निवासिन (for [अ]नुयायिन) D5 विष्णु लोकनिवासिन (for the post half) —(l 91) V B2 3 D13 गच्छस्व तद (B2 ते) (for गच्छ स्वकं) D5 (inf lin as above) चिर (for क्षेत्र) D1 स्वगृहस्त्व D5 स्वयं क्षिप्र D4 तु दुष्ट (for स्वकं क्षेत्र) D5 T2 3 गच्छ गच्छस्व रक्षेश (for the prior half) —D4 om from the post half up to the prior half of l 92 —(l 92) T2 उक्त्वा D5 [अ]पि T2 3 हि (for [अ]सौ) D1 3 कालनोदित D13 °चोदित (for कालचोदित) —(l 93) V1 D2 सगर्व V2 3 B2 च स(V3 ग)र्व (for सगर्वं) Ś D2 8 13 स गर्जं हि D5 सावमानं सावलेपं (for the prior half) —D4 om l 94–97 For l 94 97 cf l 111–114 of App I (No 30) —(l 94) N2 धरणि V2 D2 जनक- (for धरणी) T2 3 सुतां च D5 च पयोधिजातां (for धरणीप्रसूतां) —N2 illeg from l 95–97 —(l 95) T2 त्व (for च) Ś V1 3 D1 3 8 13 10 जानामि रामो मधुसूदनोयं —(l 96) B2 3 सदा D13 अद (for अह) V D1 3 13 पि T2 3 तु (for हि) Ś D2 3 13 वधम् L (ed) स्वयम् (for वध्यम्) B2 अथ (for अस्य) Ś D2 8 13 वध्यासु D5 तथापि जानामि मनस्य कार्यं —(l 97) D5 तेन (for तेन) D13 वै (for मे) D5 T2 3 [इ]व (for [ए]षा) —(l 98) Ś V2 D2 3 8 13 T2 नैव च D2 चापि न (for चैव न) T2 च कामात्र च (for कामाच्चैव न) Ś D2 3 8 13 सजामि (for हरामि) T2 3 हृता मे जनकात्मजा (for the post half) —After l 99 B2 3 D2 G (ed) read an addl colophon

[*Kanda name* B2 3 लङ्काकाण्डे D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* B2 3 D2 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) B2 3 D2 om G (ed) 41]

—N2 illeg for l 100 —(l 100) D5 T2 3 इति श्रुत्वा तु क्रुद्ध (D5 कद्ध तु) (for the prior half) D2 देवित (for देवितम्) D5 एवं कृतनिश्चय T2 3 मरणे कृतनिश्चय (for the post half) —B2 3 D5 om (1 apl) N2 illeg for l 101 —(l 101) V2 3 पुनर् (for पुनर्) D1 साश्रुकण्ठम् T2 3 सान्त्वपूर्वम् L (ed) अश्रुपूर्णम् Ś D2 12 साश्रुपूर्णमुखोऽब्रवीत् (for the post half)

33

After colophon of 0 51 Ś D2 3 1° ins

कुम्भकर्णवचः श्रुत्वा रावणो लोकरावण ।
गन्तुमैच्छदनिरुद्ध सर्वसैन्येन संवृत ।
संग्राममभिकाङ्क्षन्त श्रुत्वा च राक्षसेश्वरम् ।
ततोत्थाय ययौ देवी शीघ्रं मन्दोदरी तदा ।
माल्यवन्त करे गृह्य यूपाक्षसहिता तथा । [5]
मन्त्रिभिर्मत्तवक्त्रैश्च तथान्यैर्मन्त्रिसत्तमै ।
राक्षसैरावृता सर्वैर्वरमुद्गरपाणिभि ।
योषिद्भिश्चैव वृद्धाभिस्तथा कन्याभिरावृता ।
आयुधव्यग्रहस्तैश्च राक्षसैश्च समन्तत ।
सभा तु प्रस्थिता देवी यत्रास्ते राक्षसाधिप । [10]
छत्रेण ध्रियमाणेन धार्तिकाञ्चुर सरे ।
चामरैर्वीज्यमाना च छत्रिमात्रमलंकृतम् ।
राजमार्गं सुविपुलं ध्वजमालोपशोभितम् ।
उत्सारणं प्रकुर्वद्भिर्वरमुद्गरपाणिभि ।
प्रविश्य च सभां दिव्यां प्रभया द्योतमानया । [15]
दृष्ट्वा वै रावणं सा तमपश्यद्धन्तुमुद्यतम् ।
प्राप्ता देवीं तु तां राजा प्रिया मन्दोदरीं तदा ।
दृष्ट्वा ससंभ्रमस्तूर्णं परिष्वज्य दशानन ।
मन्त्रिणस्तु ततस्तेषामासनान्यादिदेश ह ।
सौवर्णानि विचित्राणि सोपधानानि सर्वश । [20]
स्वासनेषूपविष्टेषु प्रणामान्ते च मन्त्रिषु ।
पर्यङ्के चोपविष्टे तु तदा मन्दोदरीसुत ।
अतिकायो महाबाहु पितरं चाभिवाद्य तम् ।
मातरं चाभिवाद्याथ तथासनगतोऽभवत् ।
प्रहस्तवधसंतप्तो महाकायवधार्दित । [25]
लङ्कापाश्वावमर्देन कषायीकृतलोचन ।
संग्राममभिकाङ्क्षन्स व्याकुलेनान्तरात्मना ।
अब्रवीद्विविधं चैव महागम्भीरनिस्वन ।
किमागमनकृत्यं तु देवि शीघ्रं तदुच्यताम् ।
तूर्णं मम समीपं तु किमर्थं त्वमिहागता । [30]
मन्त्रिभि सहिता किं नु ब्रूहि साध्वि यथातथम् ।
एवमुक्ते तु वचने देवी वचनमब्रवीत् ।
विज्ञाप्य शृणु राजेन्द्र याचे त्वाहं कृताञ्जलि ।
नापराधश्च कर्तव्यो वदन्त्या मम मानद ।
श्रुता मे नगरी रुद्धा श्रुता मे राक्षसा हता । [35]
धूम्राक्षसहिता वीर प्रहस्तसहितास्तथा ।
भवान्वै युद्धकामश्च निर्गन्तु कृतनिश्चय ।
इति जानीहि राजेन्द्र ममागमनकारणम् ।
न च युक्तं प्रभुत्वं ते स्यात्तु तस्य महामते ।
एकेन येन वै पूर्वं बहवो राक्षसा हता । [40]
चतुर्दशसहस्राणि जनस्थाननिवासिनाम् ।
खरश्च निहत संख्ये सोऽयं रामो न मानुष ।
त्रिशिराश्च कबन्धश्च विराधो दण्डके हत ।
शरेणैकेन मारीचस्तदा रामो न मानुष ।
शङ्के चैव महाराज मारीचस्य वधात्तदा । [45]
पितुश्च वचनाद्राम प्रविष्टो दण्डकं वनम् ।
ब्रह्मचर्यंव्रत युक्त सह भ्रात्रा वनेचर ।
तस्य भार्या जनस्थानात्किमानीता पतिव्रता ।
अकारणकृत तत्ते दोषोऽद्य समुपस्थित ।
पतिव्रतावरोधश्च महान्त दोषमावहेत् । [50]
न मह्य रोचते युद्धं न चैषा मन्त्रिणा कथा ।
रामभार्या सती क्षिप्रं रामाय प्रतिदीयताम् ।
विभीषणेन चैवोक्त पूर्वमेव महात्मना ।
गतस्त्वैव रामश्च वह्राचाय करिष्यति ।
वस्त्राणि चैव रत्नानि अर्पयाम रघूत्तमे । [55]

33

[Cf No 30 This follows NW tradition with variants and stars and so is given separately]

(l 3) D2 रावणं श्रुत्वा भामिनी (for the post half) —(l 4) D12 ततो (for तत्र) Ś [आ]ययौ (for ययौ) D2 नाम्ना and तथा (for शीघ्रं and तदा respy) —(l 5) D2 करे and तदा (for करे and तथा respy) —(l 11) Note hiatus between the two halves D2 पुर स्ता —(l 12) D2 3 12 वीज्यमान(D2 °ने)श्च (for वीज्यमाना) D2 ता (for च) Ś1 D12 अलंकृता(D12 °ते) (for अलंकृतम्) D2 वीज्यमाना रवल्कौ (for the post half) —(l 13) D2 सीतार्थे माग (for राजमार्गं तु) —(l 15) D2 तु (for च) —(l 16) D2 तु (for तम्) and मयस्य दुहिता तदा (for the post half) —(l 17) D2 ततो (for तु तां) —(l 18) Ś1 सर्वसंभ्रमात् —(l 21) D2 तेष्वासनाय Ś1 D2 प्रणामेषु (for °मान्ते च) —(l 22) D2 देवी (for तदा) —(l 24) D2 [अ]भ्यवाद्य D2 3 तदा (for तथा) —(l 28) Ś D2 निःस्वन —(l 29) D2 ते (for तु) —D12 om (hapl) from देवि up to तु in l 30 —(l 30) D2 समीपे —(l 31) D2 3 तु (for नु) —(l 32) Ś2 [इ]ति (for तु) —(l 36) D2 वीरा (for वीर) and प्रहस्तेन सहैव तु (for the post half) —(l 38) D2 सचिव (for जानीहि) —After l 39 D2 ins

1* रामस्य सुमहाभाग यस्य भार्या हृता त्वया ।
रामस्य च समाविर्वीर्येण नास्ति समो भुवि ।
न च मानुषमात्रोऽभी रामो दशरथात्मज ।

—(l 41) Ś2 निवासिन —(l 42) D2 तथा (for सोऽयं) —(l 43) D2 कथं वध्या (for कबन्धश्च) —(l 44) D2 बाली च (for मारीच) —(l 49) D2 तेनाय समुपस्थित (for the post half) —(l 50) D2 नेयमावहते महान् (for the post half) —(l 51) D2 तेषां (for चैषा) —(l 52) D2 प्रिय (for प्रति) —(l 54) D2 स्वयमेव —(l 56) D2 om second च (subm) —(l 59) D2

सीता चैव महाराज सुवर्णं वाहनानि च ।
मणिमुक्ताप्रवालं च तथा रत्नमेव च ।
माल्यवान्गृह्य सचिवान् यूपाक्षश्च तथैव च ।
अतिकायस्तथा चायं कार्याकार्यविशारदः ।
विभीषणो गतः पूर्वमेभिस्त्वं गुणैर्युतम् । [60]
संधिं करिष्यति व्यक्तं राघवं प्रणिपत्य हि ।
सामात्यो मैथिलीं चास्मै प्रदास्यति विभीषणः ।
माल्यवांश्च महामायो राक्षसानां हिते रतः ।
राघवं याच्य तस्मा संधिं कुर्वन्तु राक्षसाः ।
सान्त्वं भेदस्तथा दानं साम्नामेवत्रयं शुभम् । [65]
असुखं तु स्मृतं युद्धं तस्माद्युद्धं विवर्जय ।
त्रिभिर्निर्वर्जितं तत्र विक्रमेण जितं भवेत् ।
स्वजनस्य क्षयं दृष्ट्वा पुत्रभ्रातृवधं तदा ।
सद्यं चात्मनो मत्वा किं जितेन करिष्यसि ।
चञ्चला युद्धसिद्धिस्तु जीयते न च जीयते । [70]
तस्माद्युद्धं न सेवेत संधिं कुरु दशानन ।
प्रणिपत्य महाबाहो राघवं वै प्रसाद्य च ।
दीयतामद्य सा सीता सधिस्तेनेह रोचताम् ।
सान्त्वय सहायो राज्ञः पुरस्य सह बान्धवैः ।
आत्मनो राक्षसश्रेष्ठ वर्तते नात्र संशयः । [75]
मा कृथाः सर्वनाशं तु मा कृथाः पुत्रसंक्षयम् ।
तव सत्यं मयोक्तेयं कुरुष्व वचनं मम ।
तस्माद्राक्षसश्रेष्ठ पुरस्य च कुलस्य च ।
रक्षणीयस्त्वयात्मा वै सर्वकालमन्धिष्ठितम् ।
क्षमाशीलस्तथा राम सत्यवादी च राघवः । [80]
धर्मनित्यो महाराज शरणागतवत्सलः ।
कुरु तेनाद्य संधिं रामे दशरथात्मजे ।
लक्ष्मणश्च महाधन्वी नित्यं भ्रातृहिते रतः ।
प्रहस्तेन कृतं किंचिद्युद्धं ते राक्षसेश्वर
धूम्राक्षेण च राजेन्द्र नित्यं समरगृध्निना । [85]
महाकायेन च तथा महामायेन रक्षसा ।
अकम्पनेन वीरेण युध्यता राक्षसेश्वर ।
तथान्यैर्युध्यमानैश्च किं कृतं वानरे बले ।
न हतो यूथपः कश्चिद्गोलाङ्गूलोऽपि रावण ।
येषां वीर्याद्बिभेतीन्द्रः कुबेरवरुणावपि । [90]
न च वैवस्वतो येषां तथान्ये देवदानवाः ।
येषां नास्ति समो वीर्ये ते हता वानरैर्युधि ।
न चापि वानराः शक्या हन्तुं पादपयोधिनः ।
रक्ष्यमाणास्तु रामेण सुग्रीवेण च पालिताः ।
तत्र ते रोचतां संधिः सह रामेण रावण । [95]
योग्यश्च राघवो मित्रं कार्तवीर्योऽर्जुनो यथा ।
मा कृथा लोकमात्मानं मा कृथाः कुलसंक्षयम् ।
मा कृथा गुरुनाशं च मा कृथाः पुत्रसंक्षयम् ।

Colophon

तस्यास्तु वचनं श्रुत्वा प्रियायाः राक्षसेश्वरः ।
दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य विलोक्य च सभासदः । [100]
इत्ते मन्दोदरीं गृह्य वाक्यमेतदुवाच ह ।
त्वया वै हितकाङ्क्षिण्या वचो यद्वद्भाषितम् ।
न तन्मनसि मे देवि यशोपेतोऽहं प्रिय प्रिये ।
देवाञ्जित्वा रणे पूर्वं सासुरासुरमानवान् ।
प्रणमे मानुषं कस्माद्वानरान्यः समाश्रितः । [105]
प्रणम्य रामं काकुत्स्थं किं वक्ष्ये सर्वदेवताः ।
कीदृशं वा भवेन्मह्यं जीवितं हतचेतसः ।
हृत्वा तस्य पुरा भार्यां मान कृत्वा सुदारुणम् ।
राक्षसान्घातयित्वा तु लङ्कां सपीड्य सर्वतः ।
राघवं प्रणमे कस्माद्धीनवीर्य इवाचलः । [110]
राघवं वै प्रणम्याद्य कथं जीवितुमुत्सहे ।

कार्यं (for चाय). —(l. 60) D3 यात (for गतः). D4.12 कुरुन् (for युतम्). —(l. 61) Ś1 प्रणिपत्य (for प्रणिपत्य). —(l. 62) D12 सामात्यो (for °त्यो). —(l. 63) Ś1 महाकायो (for °मायो). —(l. 64) Ś1 याच्य (for याच्य). D3 संधिं कुर्वन्तु रावण, D12 om. (for the post. half). —(l. 65) D3 भेद (for भेदस्). D3 तदा (for तथा). D3 शुभ (for शुभम्). —(l. 66) D12 विसर्जय —(l. 67) D3 [अ]जित (for second जितं). —(l. 68) D3 कृत्वा (for दृष्ट्वा). Ś1 D3 तथा (for तदा). —(l. 70) D3 हन्यते हन्यतेऽपि च (for the post. half). —(l. 71) D12 कुर्वन् (for कुरु). —(l. 72) D3 च (for वै). —(l. 74) D3 राजन् (for राज्ञ) and च पुरस्य सबान्धवैः (for the post. half). —(l. 77) D3 सर्वं (for सत्यं). —(l. 78) D3.12 [अ]थ (for first च). —(l. 79) D3 तथा त्वं (for त्वयात्मा). —(l. 82) Ś1 रामेण सह मन्त्रिभिः (for the post. half). —(l. 84) D3 युध्यता राक्षसे बले (for the post. half). —(l. 85) D3 -भीरुणा (for -गृध्निना). —(l. 87) Ś1 वीर्येण (for वीरेण). —(l. 89) D3 महतो (for न हतो). —(l. 96) D3 मित्र (for मित्रं). —(l. 97) D3 मा कृथाः पुरनाशं हि (for the prior half). —After l. 98, D4.12 ins. (followed by colophon):

2* सर्वं करोमि चैवान्ते कुरुष्व वचनं मम ।
[D12 सत्यं (for सर्वं).]

[Colophon:—*Kanda name*: D3 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name*: Ś1 D3.4.12 मन्दोदरीवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 D3.4.12 om; Ś1 42.—After colophon, D3 concludes with राम.]

—(l. 100) D3 उच्छ्वस्य दीर्घनिश्वस्य, D12 दीर्घमुष्णं च निश्वस्य (for the prior half). D3 निरीक्ष्य (for विलोक्य). —(l. 102) D3 हि (for वै). —(l. 103) Ś1 तत्र (by transp.), D12 नैत (for न तन्). D3 यथोक्तो (for यशोपेतो). —(l. 104) D3 देव (for देवान्). D3 पूर्णं (for पूर्वं). D3 असुर- (for सासुर-). D3 यत्र सहस्रमानवान् (for the post. half). —(l. 108) D3 कृत्वा (for हृत्वा). —(l. 110) D3 [अ]नलः (for [अ]चलः). —(l. 112)

एष मे सहजो भावो नित्यं मनसि धिष्ठित ।
अधिरूढ तदा देवान्न नमेय तु कस्यचित् ।
त्रैलोक्ये स पुमान्नास्ति यो मया न जितो रणे ।
देवतानां बलं हत्वा देवराजो मया जित । [115]
राघवं प्रणमे कस्मात्कृत्ये स्थित्वा हि देहिनाम् ।
मा कृथा हृदि संतापं विजयिष्ये शुचिस्मिते ।
हनिष्ये राघवं चैव लक्ष्मणं च सवानरम् ।
सुग्रीवं च हनिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
न तु संधिं करिष्यामि राघवेण कदाचन । [120]
वैदेहीं नार्पयिष्यामि राघवस्य भयादहम् ।
साम्प्रतं न च संधिं तु करिष्यति स राघव ।
सागरं तु महत्तीर्त्वा लङ्कां रुद्ध्वा सकाननाम् ।
राक्षसप्रवरान्हत्वा संधिं कुर्यात्कथं प्रिये ।
न त्वहं संधिमिच्छामि कदाचिदपि भामिनि । [125]
गच्छ त्वं भव विस्रब्धा भवेत्सर्वं सुखोदयम् ।
मा कृथा हृदि संतापमहं यास्ये रणाजिरम् ।
अद्य सर्वान्हनिष्यामि शत्रून्समरमूर्धनि ।
पुत्राश्च ते महावीर्या मेघनादपुरोगमा ।
न तेषां मुच्यते कश्चिदपि मृत्युमुखानले । [130]
अन्तःपुराय गच्छ त्वं सुखिनी भव सत्कृता ।
एवमुक्त्वा परिष्वज्य भार्यां प्रीतमना इव ।
प्रविवेश च सा देवी तदा स्वभवनं शुभम् ।
चिन्तयामास च घोरं विग्रहं समुपस्थितम् ।
रावणस्तु ततो वाक्यं राक्षसानिदमब्रवीत् । [135]
कल्पयन्तां मे रथं शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां धनु ।
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि निगूढं हृदयोद्भवम् ।
देवासुरे यथा पूर्वं रुद्रेण निहतोऽन्धक ।
चिरकालस्थितं ह्यद्य युद्धं मे राघवेण ह ।
अद्य तूणेशया बाणा निर्मुक्ता इव पन्नगा । [140]
रामं समभिधावन्तु विषाग्निप्रतिमा शिता ।
सुवेगैः रुक्मपुङ्खैरतिधौतैर्हिरण्मयै ।
सागरं दापयाम्येष मुक्ताभिरिव कुञ्जरम् ।
वानरा सुपक्ष्मान्गृह्य राघवं संप्रवेशितान् ।
मामनुस्मृत्य विक्रान्ता रामपार्श्वसमागतान् । [145]

Colophon

अथादाय शितं शूलं शत्रुशोणितरञ्जितम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
रावणं च समालक्ष्य भ्रातरं कुपितेन्द्रियम् ।

34

After 6 52 32ab D3 ins

विभीषणो महाप्राज्ञ उवाच रघुनन्दनम् ।
निर्याति स्फुटदशनो दशाननस्य
　　भ्राताय विपुलवपुर्यत कनीयान् ।
कुर्वाणश्चरणभराज्जगद्विलोल
　　प्रान्तेभक्षुभितक* ॰ कुम्भकर्ण । [5]
विन्ध्याद्रेरपि विपुल शरीरबन्धो
　　धी सूक्ष्मा कुशशिखरादपीष्यतेऽस्य ।
अन्यस्य व्रतसमुपार्जितं प्रताप
　　संजातं * * सहसायमद्भुतेन ।
एतस्य त्रिजगदिदं तृणं रणाग्र [10]
　　स्वमरवात्कुशलममुष्य विद्विषानाम् ।
लि शङ्कं निवसति रावणोऽस्य बाहु
　　प्राकारप्रवहितशत्रुवाहिनीक ।
सन्नद्ध स्वसदृशवाहिनीसमग्र
　　संग्रामे क इव निवेशयामि ते । [15]
वक्तव्यं किमपरमेहि सावधान
　　संजातं जगदखिलं तुलाधिरूढम् ।
सुग्रीवं स्वयमभवच्च पुरस्ता
　　दृष्ट्वास्य श्वसनसुतं प्रदेशमूलम् ।
संधकुम्भयमितरे कथंचिदासि [20]
　　न्सौमित्री रघुपतिरन्तिके चकार ।
तारेयश्चरणरजोऽङ्घ्रिर्पैटुमात्र
　　क्ष्माभृद्भिर्दहनसुतो ममर्द जह्न ।
तस्याथ खरनखरायुधं सवेगं
　　सामीरि समरभरे समाससाद । [25]

Ś1 [म]धिष्ठित (for धिष्ठित) —(l 113) D3 देवी (for देवान्) —(l 116) D3 कृत्य (for कृत्ये) D3 तु (for हि) —(l 117) D3 त (for वि) —(l 118) D3 लक्ष्मण वानरांश्च तान् (for the post half) —(l 119) D3 om first च (subm) D3 वधिष्यामि (for हनि°) —(l 120) D3 सदैव तु (for कदाचन) —(l 122) D3 करिष्यामि च राघवे (for the post half) —(l 123) D3 गत्वा (for तीर्त्वा) —(l 124) D3 कुर्यां (for कुर्यात्) —(l 126) D3 सर्वमेतत् (for भवेत्सर्वं) —(l 128) D3 मय (for अद्य) —(l 130) D3 वर्तते (for मुच्यते) D3 मम (for अपि) —(l 132) D3 प्रियमना —(l 133) D3 तदा and स्वयं (for च सा and तदा respy) —(l 136) D3 a कल्प्यतां —(l 137) D3 अद्य (for अद्य) D3 हृन्मे मम —(l 139) D3 कालं (for कालः) D3 एव (for युद्धं)

Ś1 हि (for ह) —(l 141) D3 विषाग्निप्रतिमाशिखा (for the post half) —(l 142) D3 सुवेगसे and तैर्धौतैर्हि (for सुवेगैः and अतिधौतैः respy) —(l 143) D3 [द]व (for [ए]व) —(l 144) D3 रामपार्श्वे * देशितान् (for the post half) —(l 145) D3 रामपार्श्वमुपागतान् (for the post half)

[Colophon —Kanda name D3 लङ्काकाण्डे —Sarga name Ś D3 a.1a रावणवाक्य —Sarga no (figures words or both) Ś1 D3 a 12 om Ś1 43 —After colophon D3 concludes with राम]
—(l 148) D3 अतीव हि (for रावणं च)

—Thereafter, all the above MSS (except D3) repeat 6 51 28cd–29ab while D3 repeats 28cd–29.

नीलाद्या कपिपतय सहस्रभान
आसीन्सुन्दरसमीप एव तस्य ।
सुग्रीव स्वयमपि समरेऽसुरस्य
छिन्नाणि युतिभिरवापकृष्णकायम् ।
नापश्यच्छलघुतया यद्गुणतोऽपि [30]
स्पर्शेण स्फुटमवधीत् वहुगुणेतान् ।
सोऽङ्घ्रिभ्यां मृद इव पयदन्नैषी
स्पूणस्य रणचतुरा हरी द्विरोदी ।

35

After 6 55 76 D7 10 1 G1 K (ed with n brackets) ins

पीड्यमानस्वशाखे तु विद्धोपे तस्य राक्षस ।
ततश्चुकोप बलवा सुमित्रान दृयपन ।
अधारय कवच शुभ्र जाम्बूनदमय शुभम् ।
प्रच्छादयामास नरै सध्याभ्रमय मारुत ।
नीराञ्जनचयप्रख्य तरै कानकभूषणै । [5]
आपीड्यमान शुशुभे मेघै सूर्य इवांशुमान् ।
तत स राक्षसो भीम सुमित्रान दवधनम् ।
सावज्ञमेव प्रोवाच वाक्य मेघध्वनिस्वन ।
अन्तककल्पकडेन युधि जेतारमाहवे ।
युध्यता मामभीतेन दर्शिता वीरता त्वया । [10]
प्रगृहीतायुधस्येह मृत्योरिव महामृध ।
तिष्ठन्सम्मत पूज्य किमु युद्धप्रदायक ।
ऐरावते समारूढो वृत सर्वामर प्रभु ।
नैव शक्रोऽपि समर स्थितपूर्व कदाचन ।
अद्य त्वयाद्य सौमित्रे बालेनापि पराक्रमै । [15]
तोषितो न गमिष्यामि त्वामनुज्ञाप्य राघवम् ।
यत्तु वीयवतो साद्देवोऽपितोऽद्य रणे त्वया ।
राममेवैकमिच्छामि हन्तु यस्मिन्हते हतम् ।
रामे मयाद्य निहते ये च स्थास्यन्ति सयुगे ।
तानह योधयिष्यामि स्वयत्नेन प्रमाथिना । 20]
इत्युक्तवाक्य तत्रस्थ प्रोवाच स्मितसहितम् ।
मृध घोरतर वाक्य सौमित्रि प्रहसन्निव ।
यदत्र शक्रादिभिर्दैवैरमद्य प्राप्य पौरुषम् ।
त सत्य नान्यथा वीर दृश्यतेऽद्य पराक्रम ।
एष दाशरथी रामस्तिष्ठत्यद्रिरिवाचल । [25]
इति श्रुत्वा वनादस्य लक्ष्मण स निशाचर ।

36

After 6 55 91 Ś N3 (preceded by an add[l] colophon) B2 D8 9 3 T2 3 (after the first occurrence of 6 55 91) ins while D1 ins after 6 55 74 whereas D3 ins after 6 55 9 K (ed) ins with n brackets after 6 55 98

पुरस्ताद्राघवस्याथ गदापाणिरवस्थितम् ।
अभिदुद्राव वेगेन भ्राता भ्रातरमाहवे ।
विभीषण पुरो दृष्ट्वा कुम्भकर्णोऽब्रवीदिदम् ।
प्रहरस्व रणे शीघ्र क्षत्रधर्मे स्थितो भव ।
भ्रातृस्नेह परित्यज्य राघवस्य प्रिय कुरु । [5]

35

(l 1) D6 तद् (for तत्) G1 K (ed) भिद्यमानस्वशाखे (K [ed] तेस्तु) (for the prior half) D7 G2 विग्रहे (for विशेष) G1 यत —(l 2) G1 चुक्षोभ (for चुकोप) and नर्दि (for नर्द) —(l 4) G1 प्रविच्छेद नरैस्तस्य (for the prior half) —(l 5) K (ed) प्रदय —(l 6) G1 आचीयमान K (ed) आच्छाद्यमान —(l 7) G1 वीर (for भीम) and नर्दि (for नन्द) —(l 8) G1 अवज्ञैव (for सावज्ञमेव) D7 K (ed) निस्वन (K [ed] °न) G1 निस्वन —D11 repeats l 9–10 consecutively —(l 9) D7 कल्पस्य G1 कल्पस्य K (ed) कुकल्प (for [अ]कडेन) G2 समरानातारम् (for युधि जेतारम्) —(l 10) G1 निर्भिद्य मे तरसा (for the prior half) and विख्याता (for दर्शिता) —(l 11) G2 [ए]व K (ed) [इ]व (for [इ]ह) —(l 12) G1 तिष्ठतो (for तिष्ठन्) and को मे (for किमु) —(l 13) D7 G2 परावत G1 गज (for समू) and वापि (for सर्वे) —(l 15) D11 G1 बलेन —(l 17) G1 सत्त्ववीर्यवन्तिरम् K (ed) सत्त्ववैर्यबलोपेन (for the prior half) —(l 18) G1 गमिष्यामि (for [ए]कमि इच्छामि) —(l 19) D7 चैव (for [अ]द्य) G1 तु निहते वीर (for मयाद्य निहते) and यदि स्थास्यति (for येऽन्ये स्थास्यन्ति) —(l 20) G1 तद् (for तान्) —(l 21) G1 सस्कृत (for स्मितसहितम्) —(l 22) K (ed) इ (for मृधे) G2 दृढोदरं (for घोरतर) —(l 23) K (ed) अद्य (for प्राप्य) G1 असह्य पापपूरुष (for the post half) —(l 24) G1 सत्य (for सत्य) —(l 25) K (ed) [अ]परः (for [अ]चल) —D7 om (hapl ?) from l 25 up to 6 55 77[ab]

36

Ś D8 9 12 om l 1 — l 1) T2 3 ततस्तु (for पुरस्तात्) K (ed) गदायुक्तो —(l) Ś D8 9 12 रक्षो T2 भ्राता (for भ्राता) —(l 3) D1 पुनर् (for पुरो) Ś D8 9 12 पापनीय लघु (D8 तनु) स (D8 त) दा (for the post half) —After l 3 Ś D8 9 12 ins

1* करुणामेव कर्तासि पापोऽन्तर्वोभयन्नमीद् ।

[D8 भ्रातर् (for भ्रातोऽन्तर्)]

—(l 4) B2 यत्ने (for रणे) N3 B2 D8 क्षत्र (for क्षत्र) D8 9 3 धर्मे (for धर्मे) K (ed) स्थिरो Ś D8 9 12 भवान् (for भव) —(l 6) N3 तत्त्व B2 D1 3 3 तत्त्व (for यत्नं) B2 उपाश्रित —(l 7) N3 B2 D8 [अ]नु (for [अ]भि) —(l 8) B2 D1 3 धर्मा (B2 हता) भिसन्धाना T2 3 K (ed)

अस्मत्कार्यं कृतं वत्स यस्त्वं राममुपागतः ।
त्वमेको रक्षसां लोके सत्यधर्माभिरक्षिता ।
नास्ति सत्याभिषक्तानां व्यसनं तु कदाचन ।
सन्तानार्थं त्वमेवैकः कुलस्यास्य भविष्यसि ।
राघवस्य प्रसादाच्च रक्षसां राज्यमाप्स्यसि । [10]
परिहृत्य च दुर्धर्षं शीघ्रं मार्गादपक्रम ।
न स्थातव्यं पुरस्तान्मे संभ्रमाक्रष्टचेतसः ।
न वेद्मि संयुगे सक्तः स्वान्परान्वा निशाचर ।
रक्षणीयोऽसि मे वत्स सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
एवमुक्तो वचस्तेन कुम्भकर्णेन धीमता । [15]
विभीषणो महाबाहुः कुम्भकर्णमुवाच ह ।
गदितं मे कुलस्यास्य रक्षणार्थमरिंदम ।
न कृतं सर्वरक्षोभिस्ततोऽहं राममागतः ।
वक्तव्यं हि भवता सुकृतं दुष्कृतं तु वा ।
एवमुक्त्वाश्रुपूर्णाक्षो गदापाणिर्विभीषणः । [20]
एकान्तमाश्रितो भूत्वा चिन्तयामास तत्क्षयम् ।

37

After 1292*, M3 B(ed.) K(ed.) (both eds within brackets) ins

उन्मत्तस्तु तदा दृष्ट्वा गतासुं भ्रातरं रणे ।
चुकोप परमक्रुद्धः प्रलयाग्निसमद्युतिः ।
ततः समादाय गदां स वीरो
विद्रावयन्वानरसैन्यमुग्रम् ।
दुद्राव वेगेन तु सैन्यमध्ये [5]
दहन्यथा वह्निरतिप्रचण्डः ।
आपतन्तं तदा दृष्ट्वा राक्षसं भीमविक्रमम् ।
शैलमादाय दुद्राव गवाक्षः पर्वतोपमः ।
जिघांसू राक्षसं भीमं तं शैलेन महाबलः ।
आपतन्तं तदा दृष्ट्वा उन्मत्तोऽपि महागिरिम् । [10]
चिच्छेद गदया वीरः शतधा तत्र संयुगे ।
चूर्णीकृतं गिरिं दृष्ट्वा रक्षसा कपिकुञ्जरः ।
विस्मितोऽभून्महाबाहुर्व्यंगर्जं च मुहुर्मुहुः ।
उन्मत्तस्तु सुसंक्रुद्धो ज्वलन्ती राक्षसोत्तमः ।
गदामादाय वेगेन कपेर्वक्षस्यताडयत् । [15]
स तया गदया वीरस्ताडितः कपिकुञ्जरः ।
पपात भूमौ निःसंज्ञः सुस्राव रुधिरं बहु ।
पुनः संज्ञामथास्थाय वानरः स समुत्थितः ।
तलेन ताडयामास त्वरितस्तस्य शिरः कपिः ।
तेन प्रताडितो वीरो राक्षसः पर्वतोपमः । [20]
विस्रस्तदन्तनयनो निपपात महीतले ।
सुस्राव रुधिरं स्रोतोभ्यो गतासुश्च ततोऽभवत् ।

38

After 6.59, D3.6–7.9.11 T1.2 G M ins., while Ñ V1.3 B2–4 D4.12 ins. after 6.61, T3 ins. after 6.60.2

अतिकायं हतं श्रुत्वा लक्ष्मणेन महात्मना ।
उद्वेगमगमद्राजा वचनं चेदमब्रवीत् ।
धूम्राक्षः परमामर्षी धन्वी शस्त्रभृतां वरः ।

धर्मैस्तु(K[ed.] °भि)रक्षस्व Ś D8.12 हि (for तु). —(l. 9) T2.3 transp. त्वमेवैक and कुलस्यास्य —(l. 10) K(ed.) त्वं (for च) T3 प्राप्स्यसि (for आप्स्यसि) —(l. 11) Ś D8.12 त्वं प्रकृत्यातिदुर्धर्षं, Ñ2 B2 D6 प्रकृत्या ह्यतिदुर्धर्षं, D1–3 (with hiatus) प्रकृत्या(D1 °हृत्य) अपि दुर्धर्ष (D1 °र्षं) K(ed.) प्रकृत्या मम दुर्धर्षं (for the prior half) Ś2 Ñ3 B3 D1.6 अपाक्रम (for अपक्रम) —(l. 12) B3 T2.3 संभ्रमावि(B3 °ह)ष्ट —(l. 13) K(ed.) वेद्मि (for वेद्मि) D6 शक्त (for सक्त.) D1 निशाचरान् —(l. 15) T2.3 ततस् (for वचस्) —(l. 16) Ñ3 illeg. from मु up to l. 21 B3 D6 अभाषत, D6 उवाचहन् (for उवाच ह) —(l. 17) L(ed.) मन्त्रित (for गदित) Ś D8.12 च (for मे) —(l. 18) D1 कृत्वा, T2.3 हृत (for कृत) B3 D6 तेन (for ततो) —(l. 19) D1 भगवता (for हि भवता) Ś D8.12 वक्तव्यं तु भवता, K(ed.) त्वं तु वक्तव्यम (for the prior half) D1 तु कृतं सुकृतं Ś D8.12, B3 D6.12 तु (for तु). T2.3 क्षन्तव्यं भवता सर्वं सुकृतं वा तु दुष्कृतं —After l. 19, T2.3 ins.

2* त्वया विदितं सर्वं सर्वज्ञोऽसि पितुः समः ।

—(l. 20) T2.3 गदाहस्तो (for °पाणिर्) —(l. 21) T1 भाषितो (for आश्रितो) D1 दुश्चिन्त, D6 बुद्धिमान्, K(ed.) दुःस्थित (for तत्क्षयम्) T2.3 चिन्तयावनतस्थित (for the post half)

—Thereafter D1 reads 93 (first time) and 90*–98

श्रीराम

37

(l. 10) Note hiatus between the two halves —(l. 22) K(ed.) चोष्ण (for स्रोत्स्यो)

38

(l. 1) D3 G1.3 M3 महौजसा (for महात्मना) —For l. 1–2, Ñ V1.3 B3.4 D4.12 subst. while D4 T3 * subst. only l. 2 for l. 2

1* अथ सर्वमिदं ज्ञात्वा रावणो लोकरावणः ।
उद्विग्नमानसो राजा सचिवानिदमब्रवीत् ।

[(l. 2) D4 T3.4 समुद्विग्नमना (for उद्विग्नमानसो)]

—(l. 3) Ñ V1.3 B2–4 D4.12 समरं (for परम-) Ñ1 D3.7 9–11 सर्वे (for धन्वी) —(l. 4) D10 अतिकम्पन (hypm.) —T1 damaged from सर्वैश्च up to l. 8 T2.3 (with hiatus) अतिकायो महोदर (for the post half) Ñ V1.3 B2–4 D4.12 अकम्पनो वज्रदंष्ट्र प्रहस्तश्च महाबलः —After l. 4, Ñ V1.3 B3.4 D12 ins.

अकम्पन प्रहस्तश्च कुम्भकर्णस्तथैव च ।
एत महाबला वीरा राक्षसा युद्धकाङ्क्षिण । [5]
नेतार परसैन्याना पर्रैनित्यापराजिता ।
सर्वे यात्त हता वीरा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
राक्षसा सुमहाकाया नानाशस्त्रविशारदा ।
अन्ये च बहव शूरा महात्मानो निपातिता । [10]
प्रख्यातबलवीर्येण पुत्रेणन्द्रजिता मम ।
यौ हि तौ भ्रातरौ वीरौ बद्धौ दत्तवरै शरै ।
यन्न शक्यं सुरै सर्वैरसुरैर्वा महाबलै ।
मोक्तु तद्बन्धन घोर यक्षगन्धर्वकिंनरै ।
तन्न जाने प्रभावैर्वा मायया मोहनेन वा ।
शरबन्धाद्विमुक्तौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ । [15]
ये योधा निर्गता शूरा राक्षसा मम शासनात् ।
ते सर्वे निहता युद्धे वानरै सुमहाबलै ।
त न पश्याम्यह युद्धे योऽद्य राम सलक्ष्मणम् ।
नाशयत्सबलं वीरं ससुग्रीव विभीषणम् ।
अहो सुबलवान्रामो महदस्त्रबल च वै । [20]
यस्य विक्रममासाद्य राक्षसा निधन गता ।
सद्व्याधि पुरी लङ्का पिहितद्वारतोरणा ।
अप्रमत्तैश्च सर्वत्र गुल्मै रक्ष्या पुरी त्वियम् ।
अशोकवनिकायां च यत्र सीताभिरक्ष्यते ।
निष्क्रमो वा प्रवेशो वा ज्ञातव्य सर्वदैव न । [25]
यत्र यत्र भवेद्गुल्मस्तत्र तत्र पुन पुन ।
सर्वतश्चापि तिष्ठध्वं स्वै स्वै परिवृता बलै ।

2* कुम्भकर्णश्च दुर्धर्षो देवान्तकनरान्तकौ ।
त्रिशिरामकिकायश्च महापार्श्वमहोदरौ ।

[(l 1) B4 तु (for च)]

—(l 5) G1 सर्वे महा (for महाबला) N V1 3 B3 4 D13 शूरा (for वीरा) Ñ1 नर्दिन V1 3 B4 D13 शालिन B2 दुर्भेग (for काङ्क्षिण) D6 शूरा वै राक्षसा युद्धे नानायुधश्च शालिन —(l 6) N V1 3 B3 4 D4 11 पुर (for पर) N3 B2 परैनित्य D13 सुरैरपि (for परैनित्य) Ñ3 B3 पराजिता —(l 7) M2 सहयाश्च M1 3 महावीरा M3 महावीर्या (for हता वीरा) D2 3 G2 3 M2 निहतास्ते महावीर्या (D3 °र्या G2 °काया) (for the prior half) Ñ V1 3 B2 4 D4 13 सह वानर D6 T2 3 क्लिष्ट संयुगे (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —(l 8) B3 D4 च (for सु) G1 वीर्या (for काया) D4 9 11 नानाशस्त्र V1 भूता वरा (for विशारदा) —N V1 3 B3 4 D4 13 om l 9 —(l 9) M3 [s]भिपातिता (for निपातिता) —(l 10) D13 प्रख्याता N1 सम M2 युधि (for मम) —(l 11) Ñ3 V1 3 B2 T2 यौ हतौ B3 D13 मोहितौ B4 D6 यौ च तौ D4 यावेतौ T2 G2 3 येन तौ N V1 3 B2 4 युद्ध (for वीरौ) D4 9 11 Cr t तौ भ्रातरौ तत्र बद्धौ G1 यौ तौ हि भ्रातरौ बद्धा (for the prior half) D3 9 11 G1 घोरै, Cm g as above (for बद्धा) —(l 12) D13 च (for वा) —M2 om (hapl) l 13-17 —(l 13) Ñ V1 3 B2 4 D4 13 हि (for तद्) T2 Cr घोरै, Cm g as above (for घोर) V1 D4 9–11 T2 3 पन्नगै G1 M1 गुह्यकै (for किंनर) D6 (erroneously) विमुक्तौ रामलक्ष्मणौ D7 सर्वैं ससुरैतैरपि (for the post half) —(l 14) D13 तत्र ज्ञान (for तन्न जाने) N V1 3 B2 4 D4 18 प्रभावेन (for प्रभावैर्वा) N1 V1 3 B4 D4 3 मोहनादपि N3 B1 °नाद्धि वा B2 °हितावपि (for मोहनेन वा) —(l 15) G1 बन्ध Cr m g as above (for न्धाद्) Ñ V1 3 B2 3 D4 विनिर्मुक्तौ B4 विमुक्तौ तु —(l 16) N1 येन N2 V1 B2 4 D4 13 ये च V3 यत्र T2 3 चापि M1 3 ये हि (for योधा) G2 वीरा (for शूरा) —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 21 D2 3 T1 G2 transp निर्गता and राक्षसा T2 3 भीमविक्रमा (for मम शासनात्) —(l 17) D6 om निहता युद्धे —(l 18) D13 न त (by transp) D4 युद्धा (for युद्ध) D13 transp योऽद्य and राम —(l 19) D2 3 T1 G M नाशयेद् (for नाशयेत्) D13 सुग्रीव च Ñ V1 3 B3 4 D13 समारोपि (for विभीषणम्) —(l 20) T2 असौ (for अहो) D1 3 तु T1 च (for तु) G2 वीरो (for रामो) N V1 3 B4 D13 तथा B2 तथा (for च वै) —(l 21) B4 तस्यपराक्रमम् (for यस्य विक्रमम्) —After l 21 D2 3 7 G2 3 M2 ins

3* स मन्ये राघव वीर नारायणमनामयम् ।

—B3 4 D10 11 om l 22 —(l 22) D2 3 M2 3 यद् (for तद्) Ñ V1 3 B4 D4 10 समादिष्य (D6 °देशा) G1 तद्व्याद्धि (for तद्व्याद्धि) N V1 3 B3 D4 7 13 G2 3 गोपुरा (for तोरणा) —After l 22 N V1 3 B4 D4 13 ins

4* अप्रमत्तस्त्वराविद्धि क्रियता मम शासनात् ।
सन्नद्धशस्त्रयोधैश्च कल्पितैश्च गजोत्तमै ।

[(l 1) D6 च रक्षोभि (for त्वराविद्धि) —(l 2) D4 सन्नद्धानेकयोधैश्च (metri causa) (for the prior half) D4 कल्पितान्- D13 कल्पिताश्च (for कल्पितैश्च) D4 गजोत्तमै]

—(l 23) N V1 B2 3 D4 13 हि (for च) D6 2 T1 G1 2 सुयत्नाभिर् (for सर्वत्र) N2 B4 रक्षणीया M3 गुप्ता रक्ष्या (for गुल्मै रक्ष्या) ✽ Cg गुप्ते स्वयं कृतरक्षणे । गुल्मैरिति वा पाठ ✽ —(l 24) V1 D4 6 M3 वनिकायाश्च (V1 °यास्तु D6 यां तु) D10 11 M1 3 वनिका चैव (M2 3 चैव) (for वनिकायां च) D13 रक्ष्यति (for रक्ष्यते) —(l 25) N1 D13 निष्क्रमो V3 V1 3 B3 4 D4 निष्क्रामो B1 प्रक्रमो D4 11 G2 M2 3 4 Cm g t निष्क्रमो T2 3 निर्गमो Ck as above (for निष्क्रमो) N V1 3 B2 4 D13 प्र(B2 [अ]प्र)क्रमो (for प्रवेशो) N V1 3 B3 4 D4 तत्र सर्वथा (D4 °दा) B4 तैश्च सर्वदा D13 तत्र तत्र च G1 3 M सर्वथैव न (for सर्वदैव न) ✽ Cm g न अस्माभि ज्ञातव्य (Cm ज्ञात य इत्यर्थ) ✽ —T3 om (hapl ?) l 26 —(l 26) D6 गुल्म D13 बाहम् (for गुल्मस्) B3 भवेद् (for first पुन) —(l 27) G1 तत्र तत्र च (for सर्वतश्चापि) N V1 3 B2 4 D4 13 अभितश्च च D6 चापि तिष्ठतु T2 3 चापि रक्षध्व (for चापि तिष्ठध्व) D4 7 9 11 स्वै स्वै (for स्वै स्वै) N V1 3 B2 4 D4 परिवृतैर् D13 तै रक्षितैर् —(l 28) D13 विहन्य (for इहन्य)

द्रष्टव्य च पद तेषा वानराणा निशाचरा ।
प्रदोषे चार्धरात्रे वा प्रत्यूषे चापि सर्वश ।
नावज्ञा तत्र कर्तव्या वानरेषु कदाचन । [30]
द्विषता बलमुद्युक्तमापतत्किं स्थित यथा ।
ततस्ते राक्षसा सर्व श्रुत्वा लङ्काधिपस्य तत् ।
वचन सर्वमातिष्ठन्यथावत्तु महाबला ।
तान्सर्वान्स समादिश्य रावणो राक्षसाधिप ।
मन्युशल्य वहन्दीन प्रविवेश स्वमालयम् । [35]
तत स सदीपितकोपवह्नि
निशाचराणामधिपो महाबल

तदेव पुत्रव्यसन विचिन्तय
न्मुहुर्मुहुश्चैव तदा विनिश्वसन् ।
Colophon

39

After 1342*, D1 5-7 9-11 S cont, while Ś Ñ V B (B1 after 38ab owing to om) D2-4 8 12 13 ins 1 1-42 after 6 83 39

ततस्ते वानरा घोरा राक्षसास्ताञ्जगर्जिरे ।
जघ्नु शैलैर्द्रुमैश्चैव रावणस्यैव पश्यत ।
रावणिस्तु तत क्रुद्धस्त्वाविरीक्ष्य निशाचरान् ।

D7 T2 3 G1 2 M3 4 8, Cg k t as above (for पद). V1 3 महाबला, B4 तरस्विनां, D4 M1 2 महात्मनां (for निशाचरा) —(l 29) Ñ2 B2 4 D4 13 च (for first वा) D12 च (for second वा) Ñ1 B2 3 प्रत्यूषस्य V1 B1 D4 °षे च, G2 प्रभाते वा (for प्रत्यूषे वा) V3 B1 D4 5 7 T1 G2 3 सर्वत, M3 सर्वथा (for सर्वश) D3 सर्वशस्त्रभृतां वरा, D13 यथा पश्यामि सर्वश (for the post half) —M3 reads l 30 twice —(l 30) N1 D4 13 खलु, Ñ2 V1 B2-4 [अ]स्यतु, D6 7 T1 G2 3 तेषु (for तत्र) Ñ V1 3 B2-4 D4 13 पुरुषेण (for वानरेषु) —M1 2 om l 31 —(l 31) D3 4 9 T2 G1 M3 आपतत्, G2 आपदस्तु, Cr m g t as above (for आपतत्किं) D4 T2 3 M3 5 तदा, D7 सदा (for यथा) ✲ Cg आपतन्वस्तु। लिङ्गादिव्यत्यय आर्ष । आपतत्किमिति सदा द्रष्टव्यमित्यर्थ । आपतत्किमिति पाठ सुशोभन ।, so also Ct ✲ —For l 31, Ñ V1 3 B2-4 D4 13 subst.

5* द्विषामपि बले न्यूने विपुलाय बले स्थिते ।

[D4 रिपौ कर्मे (for द्विषामपि). B2 3 [अ]ल्पे B4 [अ]ल्प (for [अ]ग्रे) D4 किं वा सौम्ये बलेऽपि वा (for the post half)]

—Then, D4 cont

6* अवज्ञा न तु कर्तव्या सर्वदा शास्त्रदर्शिना ।

—(l 32) Ñ V1 3 B2 4 D4 13 T2 3 सचिवा (for राक्षसा) V1 च, D4 T1 तु (for तत्) D4 प्रमोदेन (for [अ]तिष्ठन् तत्) —(l 33) Ñ2 B2-4 D13 ते, M1 2 च (for तु) G2 यथा वस्तु (for यथावत्तु). D4 तथैव कृतवन्तस्ते सचिवा रावणेरिता ✲ Cv r ' यथा वस्तु महाबला ' इति (Cr °बलीति) पाठ । Cv adds अन्यथा ते इति पुनरुक्ति स्यात् ✲ —(l 34) D3 om (hapl), D9-11 हि (for स) Ñ V1 3 B2-4 D4 13 तांस्तु सर्वान्, D4 T1 M2 स तान् सर्वान् (by transp), G1 स तान्पति (for तान्सर्वान्स) V3 राक्षसान् (for रावणो) —(l 35) D7 G2 दीप्त (for दीन) N1 महालय, D7 G1 निवेशन (for स्वमालयम्) ✲ Ck t मन्युशल्य म युद्ध्य शल्यम्, ✲ —(l 36) B1 T2 M1 2 तु (for स) Ñ V1 3 B2 4 प्रदीप्तासरकोप (for स सदीपितकोप) D4 तत प्रदीप्त सरकोपवह्निर —(l 37) D7 G1 भृशार्ते, D13 तदार्ते (for महाबल) —(l. 38) Ñ V1 3 B2 3 D13 भ्रातृ, B4 D4 बहु (for पुत्र) Ñ1 D6 व्यचिन्तयन्, D4 विचिंत्य, G1 निरूप्य (for विचिन्तयन्) —(l 39) D5 मुहुर् (for मुहुश्) Ñ V1 3 निश्वसन्तदा, B2 विनि श्वसन्तदा, B3 व्यनि श्वसन्तदा, B4 D4 13 विनिश्वस तदा (by transp), D5 T G2 तदा व्यनि (D5 °नि) श्वसत्, D6 तदा विनि श्वसन् D7 G2 मुहुर्मुहुर्नि श्वसति स्म दीर्घं D7 घर्मं)

Colophon —*Kanda name* Ñ B2-4 D4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ñ1 V1 B2 D4 रावणपरिदेवन (Ñ1 V1 °दित), Ñ2 V1 B3 4 D4 13 रावणपरिदेवन (B4 D4 13 °विन), D6 लङ्का सावधानो रावणविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 4 D4 13 om Ñ2 55 V1 D2 54 V3 53, B2 48 D8-7 10 11 T1 G M3 5 72, D9 49 T2 77, T3 79 M1 2 73 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम, M3 with श्रीरामस्वामिने नम

39

D1 4 T2 3 repeat l 1 42 after 6 83 39 —(l 1) D13 राक्षसानां (for °ऽरिसतान्) D1 5-7 9-11 S (D1 4 T2 3 first time) तोमरैरङ्कुशैश्चापि वानराञ्जघ्नुराहवे (D1 °राणां जिघांसया) —V3 D1 5-7 9-11 S (D1 4 T2 3 first time) om l 2 —(l. 2) Ñ V1 3 B2-4 तैरेव D1 (second time) शरैर् (for शैलैर्). D4 नर्दमाना (for द्रुमैश्चैव) Ñ V1 3 B2-4 D4 प्रपश्यन (for [ए]व पश्यत) D13 रामरावणसंयुगे (for the post half) —(l 3) Ś Ñ V B D2 4 4 8 12 13 T2 3 (D4 T2 3 second time) रावणस्तु (for रावणिस्तु) D4 च (for तु) D5 T1 G1 2 Cv r स रावणि, Cg as above (for रावणिस्तु) D4 10 11 G1 सुसंक्रुद्धस्तु (for तत क्रुद्धस्त्व) D1 (second time) तत स रावण क्रुद्धा, D9 रावणस्तूपसंक्रुद्धस (for the prior half) Ś D1 आह स Ñ V1 3 B2-4 समाह, V3 जगाद D1 (second time) आह च, D1 3 4 (second time) 12 आह स, D4 7 T1 G2 3 Ct समीक्ष्य D4 T2 3 (all first time) M1 2 उवाच T2 3 (both second time) आह स (for निरीक्ष्य) D13 आदिदेश (for त्वाविरीक्ष्य) B4 तानाह स च राक्षसान् (for the post half) —(l 4) D4 5 हृष्टा (for हता) Ś D4 11 13 युद्ध्यध्व (for युध्य तु) D4 (first time) प्रहृष्टमनसा सर्वे, D9 हता भवत वै सर्वे (for the prior half) —V3 damaged from ज्यैष्ठा up to l 5 D1

हृष्टा भवन्तो युध्यन्तु वानराणां निषीलयत् ।
ततस्ते राक्षसा सर्वे नर्दन्तो जयकाङ्क्षिण । [5]
अभ्यवर्षंस्ततो घोरा वानराञ्शरवृष्टिभि ।
स तु नालीकनाराचैर्गदाभिर्मुसलैरपि ।
रक्षोभि संवृत संख्ये वानरान्विचकर्त ह ।
ते वध्यमाना समरे वानरा पादपायुधा ।
अभ्यद्रवन्त सहसा रावणिं घोरदर्शनम् । [10]

इन्द्रजित्तु तत क्रुद्धो महातेजा महाबल ।
वानराणां शरीराणि व्यधमद्रावणात्मज ।
शरेणैकेन च हरीन्नव पञ्च च सप्त च ।
निबिभेद समरे क्रुद्धो राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् ।
स शरै सूर्यसंकाशै शातकुम्भविभूषितै । [1
वानरान्समरे वीर प्रममाथ सुदुर्जय ।
ते भिन्नगात्रा समरे वानरा शरपीडिता ।

(first time) वानराञ्युधाद्वये (for the post half) —(l 5) M1 3 तथोक्ता (for ततस्ते) Ś Ñ1 V2 B4 D1(both times) 3-6 8 12 13 G2 M5 नदन्तो, D7 3 11 गर्जन्तो (for नदन्तो) Ñ1 V2 D1(first time) 11 युद्ध (for जय) —(l 6) D5 11 तदा (for ततो) Ś D6 8 13 T2 3 (D6 T2 3 first time) G2 M1 3 घोरा, D5 T1 G1 2 M5 घोर (for घोरान्) Ñ V B D1 3 4 T2 3 (D1 both times D5 T2 3 second time) अभ्यवर्ष(D5 °र्षं)त तान्सर्वान् (B1 D2-5 T2 3 °न्घोरान्), D6 अभ्यद्रवस्तान्नतो घोरान् (for the prior half) ॐ Cv g तत, तस्मात् रावणिवचनात् । द्वितीयस्तत शब्द पश्चादर्थे ॐ—After l 6, Ś1 Ñ V (V3 l 1 only) B D2-4 6 8 10 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) ins while Ś1 ins l 1 only after l 12

1* मुद्गरै शक्तिभि शूलैर्गदामुसलतोमरै ।
परिघैरङ्कुशैर्बाणैर्वानराञ्युधादवे ।

[Ś1 D5 12 repeat l 1 after l 12 —(l 1) D1 om *(hapl ?) from शूलै up to विकर्णिभि (see var) in* l 8 D2 परिघ (for -मुसल) —(l 2) Ś1 घोर, D3 8 12 घोरैर् (for बाणैर्) D12 शातकुम्भविभूषितै (for the post half)]

—V3 om l 7 —(l 7) M1 3 च (for तु) Ś Ñ V1 2 B D1 3 4 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) रावणश्चापि, D13 रक्षसो चापि (for स तु नालीक) M5 स तु नानाविधैरस्त्रैर् (for the prior half) Ś Ñ V1 2 B D1 2 4 6 8 12 13 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) °सन्ततैरस्त्रो(V1 B1-3 °जा)मुखै (for the post half). —B2 om l 8 —(l 8) Ś D6 12 कर्णिभिश्चापरैश्चैव Ñ V B1 4 D2-4 6 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) विकर्णिभि (D3 om D6 °कीर्णैश्च) क्षुरै(D5 °प्रै)श्च (B1 क्षुरश्च) B3 कर्णिभिश्च क्षुरप्रैश्च (for the prior half) —V3 damaged from विचकर्त up to first पा in l 9 Ś B1 D2-4 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) अभ्यवर्ष(D5 °र्ष)त Ñ V1 2 B2 4 पर्यवर्षत, D5 G2 M5 Cg विचकर्त ह (G2 न), D6 T1 2 (all first time) निजघान ह, D13 अभ्यपातयत्, M3 विजघान ह (for विचकर्त ह) M1 3 वानरेषु ववर्ष ह (for the post half) ॐ Cr m रक्षोभि सहित (Cr °भि सह) इति वा पाठ ॐ—(l 9) B1 युध्यमाना (for वध्यमाना) G2 मेघसन्निभा (for पादपायुधा) —(l 10) Ś D2 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) अभ्यद्रवन्ते, V2 अभिद्रवति, D7 10 11 G2 M1 3 Ct अभ्यवर्ष(D7 G2 °र्षं)त, T1 अभिद्रवत, G (ed) °धावत (for अभ्यद्रवन्त) Ś1 द्रुम त, Ñ V1 2 B D2-4 6 7 8 T2 3 G1 2 M5 (D1 T2 3 second time, D6 both times) सहिता, V3 समरे, D13 मरे हि (for सहसा) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) रावण, Cg as above (for रावणिं) Ñ V B1 D1 6 13 T2 3 G1 M5 (D1 6 T2 3 first time) घोर(D1 T2 3 G1 M5 भीम)विक्रम(Ñ1 D3 G1 M5 °मा), D6 G2 3 M3 रणकर्कश, D9 पादपायुधा, D10 11 M1 3 शैलपादपै (for घोरदर्शनम्) —(l 11) Ś Ñ V B D1 4 6 8 12 T1 (D1 6 T2 3 second time) रावण (for इन्द्रजित्) D3-तदा, G1 महा (for तत) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 T1 (D1 6 T2 3 second time) महाबलपराक्रम (for the post half) —(l 12) Ñ2 B3 4 D13 सर्वाणि (for शरीराणि) Ś2 विव्याध (for व्यधमद्) Ś Ñ V B D2-4 6 8 12 13 T1 (D1 6 T2 3 second time) शरवृष्टिभि (for रावणात्मज) —D2 T2 3 (all second time) om l 13-18 —(l 13) V3 damaged from णै up to पञ्च च V1 3 B3-4 D1(first time) 4 M1 3 स(M1 3 तु) हरीन् D13 सहसा (for च हरीन्) Ñ1 सप्त, B3 सप्त (for सप्त च) Ś B1 D1(second time) 3 8 12 transp पञ्च and सप्त D1 (first time) नवभि पञ्चभिस्त्रिभि, D13 दशपञ्च सप्त च (for the post half) —(l 14) D13 विव्याध M5 चिच्छेद (for निबिभेद) Ś Ñ V B D1(second time) 3-6 8 12 वीरो, D13 वेगाद् (for क्रुद्धो) D1 (first time) निर्बिभेद स संक्रुद्धो (for the prior half) —V3 om l 15-16 —(l 15) B1 D1(second time) 3-6 तै शरैर्, B4 स बाणैर् D13 शरौघैर् (for स शरै) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1(second time) 3-6 8 12 13 वह्नि, B2 रुक्म (for सूर्य) Ś D3 6 12 शातकौम्भ Ś V1 B3 D1(first time) 8 7 12 विभूषणै, V3 परिष्कृतै, D13 निवेशितै (for विभूषितै) —(l 16) D1(second time) 3 भीम (for वीर) Ñ1 V2 D13 सुदुर्जयान्, D1 (first time) G1 स दुर्जय —(l 17) B3 भिन्नगात्रास्तु D1 (first time) भिन्नाश्चगात्रा, G2 ते भग्नगात्रा (for ते भिन्नगात्रा) G2 चापि M5 शस्त्र (for शर) —(l 18) D1 (second time) व्यथिता, D6 T1 G2 प्रवि(T1 °वि)श्य, Cm g h t as above (for प्रविश्य) Ś Ñ V B D1(second time) 3-6 8 12 13 सर्वेशा (for संकल्पा) Ś D6 12 देवैर्, D1 T2 शूरा (for क्रोधैर्) Ś D6 इव (for इव) D6 T2 महाद्युते —V3 om l 19-37 —(l 19) D1 6 8 11 T3 (D1 6 T3 first time) त (D12 ते) पततम्, D7 प्रपतनम्, D10 T2 (first time) तैस्तपतम्, G1 प्रदहतम् D4 महा (for तत) Ś B4 D6 12 13 शरवर्षेर्धारिर्दिष्यो, Ñ V1 2 B1 3 4 D1-4 6 T2 3

पेतुर्मथितसंकल्पा सुरैरिव महासुरा ।
त वध्यमानास्तिथ घोरैर्बाणगणैःशितैः ।
अभ्यधावन्त संक्रुद्धा संयुगे वानरर्षभा । [20]
ततस्ते वानरा सर्वे भिन्नदेहा विचेतस ।
व्यथिता विद्रवन्ति स्म रुधिरेण समुक्षिता ।
रामस्यार्थे पराक्रम्य वानरास्त्यक्तजीविता ।
नदन्तस्ते निवृत्तास्तु समरे सशिलायुधा ।
ते द्रुमैः पर्वताग्रैश्च शिलाभिश्च प्लवंगमा । [25]

अभ्यवर्षन्त समरे रावणिं पर्यवस्थिता ।
स द्रुमाणां शिलानां च वर्षं प्राणहरं महत् ।
व्यपोहत महातेजा रावणि समितिंजय ।
तत पावकसंकाशै शरैराशीविषोपमै ।
वानराणामनीकानि बिभेद समरे प्रभु । [30]
अष्टादशशरैस्तीक्ष्णै स विद्धा गन्धमादनम् ।
विव्याध नवभिश्चैव नलं दूरादवस्थितम् ।
सप्तभिस्तु महावीर्यो मैन्दं मर्मविदारणैः ।

(D1 T2 3 second time) म(Ñ2 B1 4 D3 ते , T2 3 प) तस्ते (D1 4 वानरते, D4 गाने ते) वधादितो (for the prior half) D6 (first time) वा°र् B3 घनशिभि (for गभ-शिभि) —(l 20) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 10 11 13 T2 3 G(ed) (D1 4 T2 3 second time) अभ्यधावन्तु(V1 °वक , D1 11 °न्तु, G[ed]°न्त)संक्रुद्ध (for the prior half), Ñ2 D6(second time) 3 T2 3 (both both times) G1 समरे, D11 स घोरे (for संक्रुद्ध) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 10 11 13 T2 3 (D1 4 T2 3 second time) वानरर्षभान् —(l 21) Ñ V1 3 B3-4 D1 4 8-11 T2 3 (D1 T2 3 first time, D4 both times) G1 3 M3 5 तु (for ते) T2(second time) त्रिदेहा —(l 22) G3 शेदिता (for व्यथिता) Ś D8 10 प्र ((for वि) Ñ1 V1 B3 4 G1 समुद्दिता (for समुक्षिता) —(l 23) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 10 11 13 T2 3 (D1 4 T2 3 second time) पराक्रांता, D1 T1 G2 तु ये वीता (for पराक्रम्य) —(l 24) G1 M1 [s]नि (for नि) Ś Ñ2 B1 4 D1-3 8 10 11 T2 3 (D1 4 T2 3 second time) नदन्तश्च नि(Ś D8 10 °श्चानि)वृत्ता (B1 विवृत्ता)स्ते (Ñ2 B1 °श्च), Ñ1 V1 3 B3 नद(B3 °र्द)न्तस्ते नि(V1 नि)वृत्ताश्च(B3 °त्ता) , B3 D11 नदतो(D13 वदतो) विनिवृत्ताश्च, D4 नदन्तो न निवृत्तास्ते, D3 T1 G2 3 नर्द(G2 °द)न्तस्ते विनेदुते, D4 T2(both first time) नर्दन्तो भीम(D6 °तोभिम)-वृत्तास्तु T3(first time) नर्दन्तो विनिवृत्तास्तु, M3 नर्दन्तस्ते प्रवृत्तास्तु (for the prior half) Ś D8 10 च D2 त, D6 (second time) [s]द्रि ((for स) B1 3 T2(second time) समरेषु(T3 °षु) T2 (second time) रणे द्रुम (for समरे स) T2(first time) निशित , G3 सनग , Ck t as above (for सशिला) —(l 25) D3 तैर्, G3 त (for ते) D1 पर्वतैश्चैव (for पर्वताग्रैश्च) Ś Ñ V1 3 B D1 4 8 10 11 13 T2 3 M1 3(D1 both times D6 T2 3 second time) वृक्षैश्च(D1(second time] 4 °स्तैः) M3 शिलास्त्रैः (for शिलाभिश्च) G2 बलीमुखा (for प्लवगमा) —G1 reads l 26 twice —(l 26) Ñ V1 3 B D2-4 8 10 G1(both times) 3 M1 3 अभ्यद्र(D2 3 G1 2 M1 3 °वर्ष)त, D4 T2 3(all second time) अभ्यद्रवत (for °वर्षन्त) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 10 11 13 T2 3 (D1 4 T2 3 second time) रावण Cm as above (for रावणिं) Ś Ñ1 V1 3 B1-2 D2 3 8 10 M3 पर्यवस्थित Ñ2 B4 D7 9-11 समवस्थिता (Ñ2 B4 °त), D1(first time) समुद्द° (for पर्यवस्थिता) —Ś D1(second time) 8 10 om l 27-28 —(l 27) Ñ V1 3 B3 4 G1 तद्, D2 4 10 G1 ते, T2 3(both second time) म (for स) B1 D6(second time) M3 द्रुमाणां च(B1 तु) T3(first time) शराणां (for शिलानां) B3 ततो द्रुमाणां शैलानां, D1 (first time) स शिलानां द्रुमाणां च (for the prior half) D4 वप (for वर्षं) D1 (first time) G3 M1 3 5 प्र(M1 3 प्रा)हरण(G3 M5 °र्ता) D4 प्राणहरे (for °हर) D2-4 तदा (for महत्) —(l 28) D1 (first time) व्यरोधयत , D1 2 व्यपोहत्तु(D3 तु), D8 3 10 T2 3(first time) व्यपोहत, Cm g t as above (for व्यपोहत) B3 महाबाहु (for °तेजा) Ñ V1 3 B D1-4 8 10 13 T2 3 (D6 T2 3 second time) रावण (D6 °ण) Ñ V1 3 B D1 4 8 10 13 T2 3 (D1 T2 3 second time) पर्यवस्थित(D4 °त) (for समितिंजय) —(l 29) D3 पावक, G3 पवन (for पावक) Ñ V B D1-4 8 10 13 T2 3(D1 4 T2 3 second time) बाणैर् (for शरैर्) —(l 30) Ś1 G3 अनेकानि D1(first time) 4 विभु (for प्रभु) —(l 31) Ś Ñ V B D1 4 8 10 13 T2 3(D1 4 T2 3 second time) अष्ट(Ñ V1 3 D2 4 13 °ष्टा, B3 [before corr *sup lin* as in Ś] भ्यु)भिर्बाणैस्तीक्ष्णैर् D13 अष्टाभिस्तैर् M3 तु विव्याध (for the prior half) D13 om M5 तु विव्याध (for स विद्धा) —(l 32) Ś B1 D1-3 8 10 13 T2 3 (D1 T2 second time D6 T3 both times) दशभिश्च (for नवभिश्च) D4 सप्ते (for चैव) Ñ V B2-4 विव्याधाथ(Ñ2 V2 °थ च) नवत्या चे(V1 3 च) (for the prior half) Ś B1 3 D1(second time) 2 3 8 नील, V3 नून (for नल) —(l 33) Ñ V B2-4 सप्तत्या (for सप्तभिस्) Ś B1 D2 3 4 (both times) 8 10 13 T2 3 (D1 T2 3 second time) च (for तु) Ś D1 D1(second time) 2 3 8 10 13 महाकाय (D12 °यो) Ñ V B2-4 °घोरैर्(V3 °र) D1(first time) °वीर्यैर्, D6 T(D6 both times T2 3 first time) °वीर्यं M5 °वीरो (for महावीर्यो) Ś V1 B1 D1-3 6 8 10 13 T2(D1 6 T2 second time) विव्या Ñ V1 3 B2-4 D4 विद्धा T2 (second time) हत्वा (for मर्मं) Ś Ñ V B D1(second time) 2 3 8 10 13 सुनासरैः (Ñ1 °ण V1 B3 4 °ण), D4 6 T2 3 (D6 T2 3 second time) शिलीमुखैः (for विदारणैः) D6 T2 3 (all first time) मैंद मर्मव्यताडयत् (for the post half) —(l 34) G3 द्वादशद् (for पञ्चभिर्) D1-3 6 T2 (D1 6 T2 second time) निशितैश्च (for त्वरितैश्च) D3 T2 (both first time) M1 3 [अ]पि, D6 (first time) [अ]स्य, T2(first time) [अ]थ (for [च]व) Ñ V B3 4 पञ्चात्यहेन

पञ्चभिर्विंशतिश्चैव गजं विव्याध सयुगे ।
विशल्यं च हनूमन्तं नलं च दशभि शरै । [35]
गवाक्ष पञ्चविंशत्या शरभ तु शतेन च ।
द्विविद पञ्चाशत्या पनस दशभि शरै ।

कुमुद पञ्चदशभिर्जाम्बवन्त च सप्तभि ।
तार चैव त्रिभिर्बाणैर्विनत चाष्टभिस्तथा ।
मध्नीत्या वालिन पुत्रमङ्गद त्रिभिद शरै । [40]
शरभ च महातेजा शरेणोरस्यताडयत् ।
क्रथन च त्रिभिर्बाणैर्ललाटे प्रत्यविध्यत ।
जाम्बवन्त तु दशभिर्नील त्रिंशद्भिरेव च ।
सुग्रीवमृषभ चैव सोऽङ्गद द्विविद तथा ।
घोरैर्दत्तवरैस्तीक्ष्णैर्निष्प्राणानकरोत्तदा । [45]
अन्यानपि तदा मुख्यान्वानरान्बहुभि शरै ।
अर्दयामास सक्रुद्ध कालाग्निरिव मूर्छित ।
स शरै सूर्यसकाशै सुमुक्तै शीघ्रगामिभि ।
वानराणामनीकानि निर्ममन्थ महारणे ।
आकुला वानरीं सेनां शरजालेन मोहिताम् । [50]
हृष्ट स परया प्रीत्या ददर्श क्षतजोक्षिताम् ।
पुनरेव महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ।
ससृज्य बाणवर्षं च शस्त्रवर्षं च दारुणम् ।
ममर्द वानरानीकमिन्द्रजिन्त्वरितो बली ।

40

Alter 6 61 59 D6 T2 3 ins

ततश्चिन्ता सुमहतीं जगाम पवनात्मज ।
वृथागमनमित्येव तत्रौषध्योऽप्यचिन्तत ।
प्रकुर्याद् वृथा शैलमागतोऽस्मीत्यचिन्तयत् ।
हा कष्टमिति निश्वस्य ततश्चिन्तामगात्कपि ।
नाय द्रोणगिरिर्मन्ये यत्रास्ते न महौषधी ।
विपुलश्चैव सजातो महानत्र परिश्रम ।
पुन सचिन्त्य हनुमा बुद्धिमान्मारुतात्मज ।
नीतिशास्त्रार्थविद्वाग्मी कार्यकारणवित्प्रभु ।
एन पर्वतराजान सागरैव प्रतिसान्त्वये ।
कनुमर्हाम्यशेषेण कार्यं यदिह साम्प्रतम् ।

विव्याध(V3 विद्धा च) B1 G (ed) पञ्चभिश्चैव तु गज (G[ed] विव्याध) B2 शतेन गवय विद्धा D1 मागधी पञ्चभिश्चापि, D11 पञ्च विंशतिभिश्चैव (for the prior half) B1 स सै (for गज) N V B3 4 गवय(N2 B3 गय च B4 गज च) रणमूर्धनि G(ed) गय समरमूर्धनि (for the post half) —D1 6-7 9-12 S (D1[l 35-47] + T2 3 first time) om l 35-42 —(l 35) Ñ V1 2 B2-4 T3 विंशता, D13 त्रिशद्भिश्च (for विशल्य) G (ed) तु (for च) D8 12 T1 3 नील (for नल) D4 transp नल and च D13 नवभि (for दशभि) Ñ V1 2 B2-4 नील चैव शतेन च(Ñ1 V B3 तु) (for the post half) —V2 om l 36 —(l 36) Ś D5 8 12 13 शक्रजाद Ñ1 V1 B1 4 (with hiatus) इद्रजात् V3 [अ]थेंद्रजातु, B3 चेंद्रजातु Ś D8 12 13 तु(D13 च) सप्तभि N1 V1 2 शतेन तु B1 D1-4 च पञ्चभि D6 T2 3 विव्याध निशितै शरै (for the post half) —Ś D8 12 om (hapl) l 37-38 —(l 37) D1 ग्राविद्ध्य, D13 नाराचै (for आदद्य) —(l 38) V3 B1 चापि दशभिर् D13 षड्भिर्बाणैश्च Ñ2 B2 4 तथाष्टभि, L (ed) च पञ्चभि (for च सप्तभि), Ñ1 V1 2 नवभिर्जाम्बवन्त तथा(V2 °ता) B3 नवया जाम्बवन्त रणे, D6 नवद तथा पञ्चभि (for the post half) —Ñ B2-4 read l 39 after l 41 —(l 39) D1 नील, D14 हरि (for तार) D3 T2 3 दशभिर् (for [ए]व त्रिभिर्) —D3 om (hapl) from बाणैर् up to त्रिविद् in l 42 D1 विद्ध्वा (for बाणैर्) —B3 transp (var) the post halves of l 39 and l 42 Ś D8 12 सुतार, V1 विनत, D13 निशुभे (for विनत) D1 6 T2 3 शरै (for तथा) Ñ B2 4 अङ्ग(N1 °द)भिर्विनत तथा(B3 °दा) (for the post half) —(l 40) Ñ V B1-4 चापि(Ñ2 °द)नघ्, D13 निशितै (for त्रिभिदे) —(l 41) B1-3 शरभम (for शरभ च) B1 शतेन (for शरेण) Ś1 D8 [उ]रसि ताडयन् —(l 42) Ś D8 12 ऋषभं T2 क्रोधन (for क्रथन) Ñ1 V नवभिर् (V1 3 (for च त्रिभिर्) Ñ V3 B1 3 D1.3 महत् (for ... —V3 repeats erroneously the post half of ... in the place of the post half of l 42 N V1 ... D1 12 इषुभिर्नव —(l 43) D6 T2 3 M1 3 च (for तु) ... नवभिर् (for दशभिर्) —(l 44) D1 2 T2 3 सागर ... तथा (for तथा) —(l 45) D5 T1 G2 3 बली (for ... —(l 46) B (ed) वानरानपि M1 3 तदा (for ... —(l 48) D1 सयुक्तै, D6 सुवर्णै, G2 सुमुक्तै, G1 ... (for सुमुक्तै) —(l 49) D1 निर्बिभेद M1 3 निर्मथ्य ... निर्ममन्थ) D6 T2 M3 तदा D6 °था) रणे —G1 ... l 50-53 —(l 50)=l 1 of 1896* D1 3 11 M1 ... (for मोहिताम्) —(l 51) Cf l 2 of 1896* D ... (for हृष्ट) D1 शरमोहिता (for क्षतजोक्षिताम्) —(l ... D1 6 T2 3 महाबाहु (for °तेजा) —(l 53) D6 M1 3 ... M3 ससर्ज (for ससृज्य) M3 om (hapl) शस्त्रवर्षं च ... T3 शर (for शस्त्र) —(l 54) T2 3 परीतो (for त्वरि... M3 तदा (for बली) D6-11 परितप्ति(D6 °प्तं)इन्द्रजिद्बली ... the post half } ❀ Cv पुनरित्यादिनेन्द्रजितो वीयवत्... so also Cr Cg अत्र द्वितीयवलिश्रब्दो बलानलवचनात ... प्रथमो वीर्यवचनात्मक ❀

40

(l 2) D6 व्यचिन्तन (for [अ]प्यचिन्तत) —(l 3) प्रकुप्य and यथा (for कुर्य and वृथा) —For l 4 subst

1* हा वद्ध किं करोम्यद्य किं वा कृत्य कृत भवेत् ।

—(l 5) D6 येन (for यत्र) T2 तु (for न) —(l ... D6 पृच्छ च (for सान्त्वये) —(l 10) D6 प्रयुक्तुमि (... कर्तुमर्हामि) —(l 11) D6 सम्येतम् (for साम्प्रतम्)

प्रवृत्तिमात्रं लप्स्येऽहमौषधीनां प्रमार्गणे ।
ततो महात्मा प्लवतां वरिष्ठ
स चिन्त्य कार्यं हृदयेन सर्वम् ।
गिरिं तदा क्षीरसमुद्रवासिनं
सास्त्रैः समभ्युद्गमगात्कपीन्द्रः । [15]
विचिन्त्यानुपागम्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
सान्त्वपूर्वमिदं वाक्यमब्रवीत्पर्वतं तदा ।
भो भो गिरिवरश्रेष्ठ देवानामपि सम्मत ।
कार्यसिद्धिमनुप्राप्य देवैर्विनिहिता किल ।
ओषध्यस्ताः समागम्य चतस्रो मूर्ध्निसम्भवाः । [20]
ता दर्शयस्व मे शीघ्रं महत्कार्यमुपस्थितम् ।
रामो नाम नृपश्रेष्ठो वीरो दशरथात्मजः ।
तस्याद्य सुमहत्कार्यमुत्पन्नं नगसत्तम ।
तदर्थं याचये त्वाहं दयां कुरु नगोत्तम ।
सर्वप्राणभृतां त्वं हि उपकार्योऽसि सर्वदा । [25]
राम साधुव्रताचार साधूनां मार्गमास्थित ।
साधूनां साधुरेव त्वं गिरे नगवरोत्तम ।
अनुकम्पामतस्त्वं वै कर्तुमर्हसि मानद ।
एवमुक्तो गिरिश्रेष्ठो जहास स्वनवत्तदा ।
उवाच वचनं पश्चात्सावलेपं सगर्वितम् । [30]
त्वादृशाः कपयो ह्यस्मिन्मयि तिष्ठन्ति सर्वशः ।
समाश्रित्य समुत्पन्नाश्चरन्त्येते सहस्रशः ।
एभिः समेत्य सर्वैस्तु सुखं क्रीडस्व वानर ।
कथं किमत्रौषधिभिर्निहितं दैवतैस्तव ।
मयापि यत्नतो रक्ष्या सुरराज्ञार्पितो यथा । [35]
कोऽसौ रामो न जानेऽहं त्वां वा वानर बालिश ।
अपसर्प द्रुतं मत्तो मा त्वं प्राप्स्यसि वैशसम् ।
स तस्य श्रुत्वा महदप्रियं वचः
प्रहस्य वीरो हनुमांस्तदानीम् ।
महीधरेन्द्रं तमुवाच वाक्यं [40]
रामं किल ज्ञास्यसि मत्सकाशात् ।

41

After 6 62 15 Ś₂ Ñ₁ (marg) V₃ B₁₋₃ D₃.₆.₈.₁₂ ins ; D₁ cont l 18–19 only after 1416*

स धूममाली दीप्तार्चिः सम्बभूव हुताशनः ।
युगान्त इव भूतानि दिधक्षुरतुलप्रभः ।
ज्वालामालापरिक्षिप्तो ददाह पवनान्वितः ।
कृष्णवर्त्मा ततो घोरो लङ्कां रावणपालिताम् ।
तस्यां तु दह्यमानायां लङ्कायां वानरोत्तमाः । [5]
बभूवुर्हृष्टमनसो नदन्तश्च महाबलाः ।
ते राक्षसांश्चकृषुश्च प्रगृह्य हरिपुंगवाः ।
चिक्षिपुर्ज्वलने दीप्ते किंचिद्व्याधान्भयातुरान् ।
स्पष्टप्रस्फुटदारूणो भवनानि विशुश्रुवे ।
धूमजालपरीतानां विषमश्चित्रभानुनः । [10]
छविरेव भूषितान्येव दृश्यन्ते भवनानि वै ।
बहुरत्नसमाकीर्णां नानाधातुसमन्विताम् ।
ददाह हुतभुग्लङ्कां तीव्रवायुसमन्वितः ।
युगान्ताग्निसमं वह्निमुत्थितं लोमहर्षणम् ।
ददृशुर्व्योमनिलया लङ्कायां मुदिता भृशम् । [15]
काञ्चनानि विमानानि मुक्तावैडूर्यवन्ति च ।
दह्यमानानि राजन्ते जले मत्स्यमिवत्तदा ।
धूमजालपरीताङ्ग्यो बहुधा दहनार्दिताः ।
विद्रवन्ते स्म राक्षस्यो वह्निज्वालाभयाकुलाः ।

ओषधीनां —(l 13) T₃ स (for स) —(l 15) D₆ T₃ उपागं(D₆ °क्र)म कपि (for मगात्कपीन्द्र) —(l 16) D₆ विनीतवान् —(l 17) D₆ शांत (for सान्त्व) —(l 18) D₆ सुमत —(l 20) D₆ °नीरम्याः, D₆ सम्भवा (for सम्भवा) —(l 21) D₆ ता दर्शय (for दर्शयस्व) —(l 22) T₃ चर्यो (for वीरो) —(l 24) T₃ [अ]र्थं (for [अ]र्थे) T₃ मानयित्वा, T₃ मानये त्वा (for याचये त्वां) —(l 25) Note hiatus between the two halves D₆ उपकार्यसि (for उपकार्योऽसि) —(l 26) T₃ आश्रित (for आस्थित) —(l 27) D₆ गिरि सत्त्वोत्तम (for the post half) —(l 28) D₆ नृपस्य (for अतस्त्व) —(l 32) T₃ चरते ते (for चरन्त्येते) —(l 34) D₆ transp निहितैर् and दैवतैस्त —(l 37) D₆ मा त्व पश्यसि वैशस (for the post half)

41

(l 1) Ś₂ moth eaten, D₃.₁₂ [अ]र्चि (for [अ]र्चि) B₂ धूममालापरीतार्चि (for the prior half) Ñ₁ B₃ स (for स) —(l 2) B₃ भूतानि (for भूतानि) V₃ B₁ दिधक्षन्, D₃ दिदधक्षुर् (hypm) (for दिधक्षुर्) V₃ B₂ °तुल- (for अतुल-) —(l 3) D₃ परिक्षिप्तैर् V₃ B₁ ज्वाला-मालापरिक्षिप्तैर्(V₃ °*** [illeg]) (for the prior half) B₃ प्रबल- (for पवन) —(l 4) B₁ वर्णा (for वर्त्मा) —V₃ om l 5–7 —(l 5) D₃ तथा द (for तस्यां तु) —(l 6) B₁ नर्दंतश्च, B₃ °नदतश्च —(l 8) Ñ₁ B₃ भयानकान्, V₃ भयात्तदा —(l 9) Ñ₁ ततश्च (hypm) V₃ B₁.₂ D₃ ततश्च (for स्पष्टम्) Ś₂ D₃.₁₂ भुवनानां B₂ त्र (for वि) —Ñ₁ om l 10–13 —(l 10) D₃ ज्वाला B₁ परीतानि B₃ चित्रभानोर्विभक्षत (for the post half) —(l 11) B₃ D₃ [इ]व (for [ए]व) V₃ B₁ सम्भू(B₂ °द्भू)षणानीव, D₃ सम्भूषितानां च B₁.₃ च (for वै) —After l 11, B₂ reads l 16–17 —(l 12) V₃ D₃.₈ चतु (for बहु) Ś₂ D₃.₁₂ [आ]युध (for धातु) —(l 13) V₃ B₁ समीरित (for समन्वित) —(l 14) V₃ B₁ निभ (for सम) B₂ वानराणां प्रहर्षण (for the post half) —(l 16) Ñ₁ B₃ वैडूर्यकानि —(l 18) D₃ °ज्वाल- Ñ₁ V₃ [अ]ङ्ग्यो B₁ [अ]ङ्गा B₂ [अ]ङ्गा (for [अ]ङ्ग्यो) Ñ₁ B₁.₃ बभूवुर् (for बहुधा) B₃ °दहन (for दहन) V₃ विसृज्य नयनात्यथा (for the post half) —(l 19) Ñ₁ B₂.₃ D₁–₃ राक्षस्यो(Ñ₁ B₁ °सा) विनन्ति स्म (for the prior half) Ñ₁ D₁–₃ °समाकुला (for भया°) B₃ ज्वालामालासमाकुला (for the post half) V₃ दीप्त गृह मपालोक्य मालाभादाय दुद्रुवुः

42

After 1452*, D13 cont

युध्यतां तु तदा तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
राक्षसानां बभूवाथ रणे कोप सुदारुण ।
ते दृष्ट्वा वानरानीकं गर्जमानाः प्लवङ्गमाः ।
रथैश्चादित्यसंकाशैः कवचैश्च मनोहरैः ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिण । [5]
वानराणामपि चमू रामस्य जयमिच्छताम् ।
तयो युद्धं महाघोरं सजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ।
रुधिरार्द्रां महीं चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
शरीरैरिव संकीर्णा बभूव च वसुंधरा । [10]
लोहितोदा महावेगा रौद्रा नद्यो विसुस्रुवु ।
मातङ्गरथकूलाश्च समरे वयनद्रुमा ।
शरीरसंघातवहा प्रसुस्रु फेनिलाश्च ता ।
वर्तमाने महारौद्रे संग्रामेऽतिभयंकरे ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसंकुलम् । [15]
भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरसायकैः ।
अपविद्धैश्च भग्नैश्च शरैः सस्यानिकृन्तैः ।
निहतैः कुञ्जरैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैश्च धरणीतले ।
कबन्धास्तत्र चोत्पेतु पतद्भि स्वशिरोभिभि । [20]
तदा तद्युद्धमभवत्सुमहाद्भुतसंकुलम् महामृधे ।
रुधिरस्रुतसंग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
दस्युवत्रेषां तदा ते मिथ्योऽभवत् ।
चालयन्तः स्म तत्र तु सविनादो
वञ्चाशनिरिव निशाचराणाम् । [25]
प्रवृद्धवेगितः स्फोटितलाङ्गुलानां
द्वाभ्यां महद्दर्शयिव मागराभ्याम् ।

43

After 6 63 3, Ñ D5-7 9-11 12 S ins, while V1 2 B3 4 cont after 1456*, whereas B2 cont after 1457*

ततस्तु कम्पन दृष्ट्वा शोणिताक्षो हत रणे ।
व्यथमन्ता वनीकानि वानराणां तरस्विनाम् ।
पुनश्च समहासायमभ्यधावत्स सत्वर ।
रथेनाभ्यपतत्क्षिप्र तत्राङ्गदमभीतवत् ।
सोऽङ्गदं निशितैर्बाणैस्तदा विव्याध वेगित । [5]
शरीरदारणैस्तीक्ष्णै काकात्रिसमविग्रहै ।
क्षुरक्षुरप्रनाराचैर्वत्सदन्तै शिलीमुखै ।
कर्णिशल्यविपाठैश्च बहुभिर्निशितै शरै ।
अङ्गद प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्र प्रतापवान् ।
धनुरुग्र रथं बाणान्ममर्द तरसा बली । [10]

43

(l 1) B1 त (for तु) V3 ततस्त (for ततस्तु) Ñ2 V1 2 B3 4 पतित (for कम्पन) N1 B1 D4 18 तमथाकम्पन (Ñ1 °नो) Ñ V1 2 B3 4 D4 12 अत्वरे नि (for शोणिताक्षो) G3 transp हत and रणे —After l 1 Ñ1 V3 B2 ins

1* उत्पपात महातेजा गदां गृह्य महाबल ।

while D12 ins after l 1

2* श्रोधमाहारयामास तेषां वीरः स कम्पन ।
क्रोधमूर्छितवेगस्तु धनुष्पमरुकार्मुक ।
ततः प्रवर्तितायन रथेन रथिनां वर ।

—After l 1 G(ed) reads l 4 for the first time repeating it in its proper place —Ñ2 V3 B2 D5-7 9 11 S om l 2-3 Before l 2, D12 reads l 5 —(l 3) B2 D12 [स]शायन सत्वर (D12 °र) —(l 4) G(ed)(first time) तूर्णम् (for क्षिप्र) —V1 illeg for the post half G3 अभिद्रवद् (for अभीतवत्) N2 V1 B3 4 D4 12 अथ स(B2 सो)कपनशान्(B2 D4 10 °धा) (for the post half) ॐ Cg अभीतवत् अभीतमिति क्रिया विशेषणम् । Ct अभीतवत् अभीतादिम् ॐ —(l 5) Ñ2 B1 मगर G1 स भिदन् (for वेगित) Ñ V1 B2-4 D4 12 बहुभिर् (for निशितैर्) —B1 om from the post half up to the prior half of l 6 N1 शितैर्, D12 T1 G तथा (for तत्र) N1 D4 12 विद्राव (for विव्याध) B2 D12 वेगवान् —G(ed) om l 6-7 —(l 6) D3 12 शरीरे (D10 स विद्ध) दारणैस्, T1 शरीरधारणैस्, M1 2 घोरैः (for तीक्ष्णै) G3 विक्रमे (for विग्रहै) Ñ V1 2 B3 4 D4 10 काल मित्रसमप्रभैः (D4 °है घोरे) B2 कालो बलसमप्रभे (for the post half) —(l 7) D1 1 शित, D12 रुक, M3 क्षुरे (for first क्षुर) T1 क्षुरेः, G2 मयुर (for क्षुरप्र) G1 2 क्षुरैरेव, M1 2 क्षुरैः क्षुर, Cv as above (for क्षुरक्षुर) T1 -दई (for -दन्तै) Ñ B2-4 D4 वत्सदन्त, D1 °दंतैश्च (hypm)(for वत्सदन्तै) —(l 8) D4 12 कर्णि Ñ2 D4 10 T1 निपातैश्च (for विपाठैश्च) V3 कर्णिकाशल्य ***श, D4 कणाडाश्चातिसस्वैश्च (for the prior half) Ñ2 B3 4 D4 T1 2 G1 च (for नि) M1 2 सायकैः (for बहुभिर्) G1 परमैः (for शित शरै) —T2 3 om l 10 B1 reads l 10 for the first time after l 1, repeating it here —(l 10) T1 अस्त्र, G2 M3 अश्व, M1 2 तस्य (for उग्र) G1 बाण N V1 2 B2-4 D12 रथमश्व(Ñ1 B3 4 °श्वान्, D12 °श्व) धनुर्बाणस्(Ñ2 B1 D12 °श्चैव), D4 रथमश्वांसरथांश्च (unmetric) D4 तस्य चोग्र धनुर्बाणान् (for the prior half) Ñ1 V1 2 B3 4 D4 रणे, D4 [अ]नर (for बली) —After l 10 Ñ1 V1 B2 D10 ins

3* ततः सकम्पन शीघ्र त्वरया तद्धनुरुत्तमम् ।

[(l 1) V2 (m also as above) सो D12 स (for च) D12 त (for तद्)]

—D1 om (hapl ?) l 11 D4 reads l 11-13 (follow-

शोणिताक्षस्ततः क्षिप्रमसिचर्म समाददे ।
उत्पपात दिवं क्षिप्रं वेगवानविचारयन् ।
तं क्षिप्रतरमाप्लुत्य परामृश्याङ्गदो बली ।
करेण तस्य तं खड्गं समाच्छिद्य ननाद च । [15]
तस्यांसफलके खड्गं निजघान ततोऽङ्गदः ।
यज्ञोपवीतवच्चैनं चिच्छेद कपिकुञ्जरः ।
तं प्रगृह्य महाखड्गं विनद्य च पुनः पुनः ।
वालिपुत्रोऽभिदुद्राव रणशीर्षे परानरीन् ।
प्रजङ्घस्तु ततो वीरो यूपाक्षसहितो बली ।
रथेनाभिययौ क्रुद्धो वालिपुत्रं महाबलम् । [20]
आयसीं तु गदां वीरः प्रगृह्य कनकाङ्गदः ।
शोणिताक्षः समाश्वस्य तमेवानुपपात ह ।
तयोर्मध्ये कपिश्रेष्ठः शोणिताक्षप्रजङ्घयोः ।
विशाखयोर्मध्यगतः पूर्णचन्द्र इवाबभौ ।

ed by repeated l 19–20) after l 20 —(l 11) Ñ2 V1 B2.4 ततः स(B3 °तस्य)कपनः शीघ्रम् (for the prior half) —For l 15 Ñ1 V3 B3 D13 subst

4* असिचर्मधरः श्रीमानाप्लुत्य बलवान्रणे ।

—while T2.3 subst

5* स भूम्यां पतितं खड्गं फलकं च समाददे ।

[T2 समादधे]

—T3 om while T2 reads l 12–13 after l 19 —(l 12) D4 T3 ततः, M5 तदा (for दिवं) Ñ V1.2 B2.4 D4 चापि, D7 G1.2 M3 क्रुद्धो, G (ed) चैव (for क्षिप्रं) D2.8.11 तत्र क्रुद्धो D13 (अ)तराक्ष च (for दिवं क्षिप्रं) B3 ह्यविचारयन् B4 इव चानिलः, D4 स विदारितान् (corrupt) D13 अथ नादयन् (for अविचारयन्) —(l 13) Ñ1 B3 D4.6.12 क्षिप्रं तरसा (for क्षिप्रतरम्) D6 [अ]मर्षात् (for बली) Ñ1 B3 D6.12 भुजा(D13 जानु)भ्यां गृह्य चांगद (D4 प्रतिगृह्य च) (for the post half) N2 V1.2 B2.4 तं क्षिप्रं दूरमुत्क्षिप्य दोर्भ्यां ताभ्यां चांगद —(l 14) Ñ1 V3 B3 D6.13 कराच्चस्य तं खड्गं (for the prior half) N2 V1.2 B2.4 D5 समाक्षिप्य(D6 °क्षिप्य) D3 G1 माच्छिद्य च (for समाच्छिद्य) B3 ह G (ed) स (for च) —After l 14, D6 T2.3 ins

6* अङ्गदः कोपताम्राक्षः खड्गमन्यं समाददे ।
चर्म चैव तदा वीरः शोणिताक्षमभिद्रवत् ।
शोणिताक्षोऽपि बलवान्रथाद्धि मुमोच ह ।
स शूरः पुलिततनुर्वालिपुत्रो महाबलः ।
तस्यांसात्तु महावेगात्खड्गेनाच्छिद्य नादयन् । [5]
शोणिताक्षस्तु स रथादाप्लुत्य च महासुरः ।
असिं चर्म गृहीत्वासौ वालिपुत्रमभिद्रवत् ।

[(l 1) T3 समादधे —(l 5) D6 [अ]सात् (for [अ]सात्तु) T3 तु (for तु) T3 नादयत्, T2 नानदत् (for नादयन्)]

—D6 om from फ in l 15 up to l 18 —(l 15) Ñ V1.2 B2–4 [अ]थ फलके, D4 (उ)रसि महत् , D6 (with hiatus) मायतः , D13 [अ]न्यनर्माणि (corrupt) (for [अं]सफलके) T3 स तस्यापततः (for तस्यांसफलके) Ñ B2.4 D6.12 G3 M1.2 निजघान (for निजघान) B4 D5.6 T2.3 M5 तत्र (for ततो) D3 T2 G3 अगमे निनिशातयत् (for the post half) —G (ed) om l 16–18 —(l 16) Ñ1 illeg for the prior half P4 यज्ञोपवीतवत् N2 V2 B3.4 छेद, B1 छिन्न D5.6 T1.3 G3 M5 चैव(T1 °व) (for चैनं) B6 चिक्षेप (for चिच्छेद) D5 T1 G3 [प]न महाकपि (for कपिकुञ्जर). —(l 17) D3 स खड्गं वै (for महाखड्गं) D6 विनद्य T3 विनद्य (for विनद्य) Ñ V1.2 B2–4 D13 स(B3 सं) प्रगृह्यासिमाप्लुत्य विनद्याथ(Ñ1 D13 °न्वै B3 °नाद) मुहुर्मुहुः D4 प्रतिगृह्यासिमाप्लुत्य नदत्येव मुहुर्मुहुः —(l 18) Ñ V1.2 B2–4 D4.13 महावीर्यो (for ऽभिदुद्राव), G3 रणे (for रण) D3.4.7.10.11 शीर्षे (for शीर्षे) G1 बली (for अरीन्), Ñ V1.2 B2–4 D6.12 दुद्राव वि (B3 D13 प्र)द्रसन्निव (for the post half) —After l 18 M3 ins

7* स दारीवे प्रचिक्षेप तं यूपाक्षो निशाचरः ।

—Ñ1 V1.2 B3.4 D4.6.7.13 T1.3 G M1.2 read l 19–20 after l 22, Ñ2 D6–11 M3 repeat l 19–20 after l 22 —(l 19) Ñ1 V1 B2–4 D4.13 G1.2 तु तदा, Ñ2 (first time as in Ñ1) D3.7.9.11 (except D7 all first time as in V2)तु महा V2 M3(both times) सहितो (for तु ततो) M5 क्रुद्धो (for वीरो) D6 (here and elsewhere) यूपाख्य (for °क्ष) D3.9–11(all first time) M3 (both times) तु ततो D13-सचिवो (for -सहितो) —(l 20) D2.8.7.9–11 (except D7 all second time) गदया M3 स खड्गो (for रथेन) Ñ2(second time) हि (for [अ]भि) M1.2.3 क्षिप्रं (for क्रुद्धो) —(l 21) Ñ2 V1.2 B3 तदा (for गदां) D3.9–11 गृह्य स वीर (for वीरः प्रगृह्य) G3 M3 [अ]ग्रं (for [अ]ङ्गद) Ñ2 V1.2 B4 नामादाय राक्षसः (for the post half) Ñ1 B3 D6.12 गदां सर्वायसीं वीरः समा(D4 स तु D13 सम)गृह्य महाबलः —D4 reads l 22–25 in marg —(l 22) D4 शोणिताख्य (here and elsewhere) Ñ V1.2 B3.4 D6.13 G3 M1–3 समाविश्य B3 °वीक्ष्य D4 समुद्दिश्य D7.11 T2.3 G1 समाश्वास्य Cr as above (for समाश्वस्य) M5 नि (for [अ]नु) D6 T3.3 -समार G M3 Cr [उ]त्पपात (for -पपात) Ñ V1.2 B2–4 D4.13 (Ñ V1.2 B3 D13 with hiatus)अ(B3 ह B1 D4 चो)गद सत्पपादवद् (for the post half) G (ed) शोणिताख्य मेवाजावाक्यान इत्यधिकः ॐ Cv आयसीं तु गदां वीरः प्रगृह्य कनकाङ्गदः । शोणिताख्य समाश्वस्य तमेवानुपपात हेत्येव श्लोक. केषुचित्कोशेषु लेखकप्रमादपतित । so also Cr ॐ —(l 23) Ñ2 V1.2 B3 क्षोणिताक्ष —(l 24) D4 T3.3 विशाखयोः D6.7 T2.3 G1.2 M [अ]मरद् (for [मा]बभौ) N2 B3 D6.13 यथौ(D3 यदौ) पूर्णो यथा शशी(D6 °णशशी यथा) (for the post half) —After l 24, B3 ins

अङ्गदः परिश्रान्तौ मैन्दो द्विविद एव च । [25]
तस्य तस्थुरभ्यासे परस्परदिदृक्षया ।
अभिपेतुर्महाकाया प्रतियत्ता महाबलाः ।
राक्षसा वानरांश्चोपादसिबाणगदाधराः ।
त्रयाणां वानरेन्द्राणां त्रिभी राक्षसपुंगवैः ।
संसक्तानां महद्युद्धमभवद्रोमहर्षणम् । [30]
ते तु वृक्षान्समादाय संप्रचिक्षिपुराहवे ।
खड्गेन प्रतिचिच्छेद तान्प्रजङ्घो महाबलः ।
रथानश्वान्द्रुमान् शैलैस्ते प्रचिक्षिपुराहवे ।

शरौघैः प्रतिचिच्छेद तान्यूपाक्षो महाबलः ।
सृष्टान्द्विविदमैन्दाभ्यां द्रुमानुत्पाट्य वीर्यवान् । [
बभञ्ज गदया मध्ये शोणिताक्षः प्रतापवान् ।
उद्यम्य विपुलं खड्गं परमर्मनिकृन्तनम् ।
प्रजङ्घो वालिपुत्राय अभिदुद्राव वेगितः ।
तमभ्याशगतं दृष्ट्वा वानरेन्द्रो महाबलः ।
आजघानाश्वकर्णेन द्रुमेणातिबलस्तदा । [
बाहुं चास्य सनिस्त्रिंशमाजघान स मुष्टिना ।
वालिपुत्रस्य घातेन स पपात क्षितावसि ।

8* अङ्गदोऽथ प्रजङ्घस्य न्यपातयत्क्षितावसिम् ।

—Thereafter, R_3 reads l 43-61 —B_3 om l 25-26 —(l 25) D_5 वानरा (for एव च) —(l 26) $V_{1,3}$ B_4 एतौ (for तस्य) D_4 अन्योन्यस्थौ च नौ तत्र (for the prior half) $\tilde{N}_1$ B_4 G_1 M_5 जिघृक्षया $\tilde{N}_2$ B_2 D_{12} जिघांसया (Cm g k t as above (for दिदृक्षया).—After l 26, $\tilde{N}_1$ V_3 read l 42-61 —(l 27) B_3 यथाशीर्षं D_3 समीपे तस्य (hypm) D_4 अथोदीर्णान् (for अभिपेतुः) D_7 $G_{2,3}$ महावीर्या, M_5 महात्मान (for °काया) $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ $B_{2,4}$ D_{12} अथोदीर्णान्महाकायान् ($\tilde{N}_1$ °या) (for the prior half) $\tilde{N}_1$ V_3 B_3 D_{12} प्रतीयुस्तान् (B_3 °स्त, D_{12} °स्ते) D_5 प्रतीयाय, D_6 प्रतियुस्तान्, D_7 G_3 महाकाया T_3 प्रयत्नाश्च, Cg k t as above (for प्रतियत्ता) D_4 रणे (for -बला) $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{2,4}$ प्रतीयुस्तान्महाबलान् (for the post half) —(l 28) D_4 सर्वान्, G_2 om (subm), M_5 घोरान् (for रोषात्) $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ B_{2-4} D_{12} वानरश्रेष्ठान्, D_5 T_1 G_3 M_2 चर्म (for -बाण) B_4 बाणखड्ग, D_4 निशुम्भ (for असिबाण) —After l 28 $\tilde{N}_2$ ins.

9* एतस्मिन्न काले तु यूपाक्षो राक्षसेश्वरः ।
अभियुक्तिमनाकुर्वन्तेदृ* ***** । (illeg)

—(l 29) D_4 वानराणां च G_1 corrupt (for वानरेन्द्राणां) $\tilde{N}_1$ B_3 तैः क्षणदाचरैः, $\tilde{N}_2$ $V_{1,3}$ $B_{2,4}$ $D_{4,12}$ सह निशाचरैः M_3 नैर्ऋतपुंगवैः (for राक्षसपुंगवैः) —(l 30) $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ B_{2-4} बभौ D_{12} बभौ (for महत्) $M_{1,3}$ संसक्त तुमुल युद्धम् (for the prior half) $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ B_{2-4} D_{12} यकी(D_{12} °क)भावगतात्मना (for the post half) D_4 सम्रग्नता बभौ युद्ध महाभावगतात्मनां —(l 31) V_2 B_4 $D_{4,5}$ T_1 G_1 $M_{1,3}$ समुत्पाट्य (for समादाय) G_3 M_2 संप्रनिक्षिपुः $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ $B_{2,4}$ $D_{4,12}$ चिक्षे-($\tilde{N}_1$ B_4 $D_{4,12}$ °क्षि)पु सुमहाबला (for the post half) —(l 32) $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ $B_{2,3}$ $D_{4,12}$ तान्स, B_4 तांश्च (for प्रति) $D_{4,10,11}$ चिक्षेप (for चिच्छेद) $M_{1,3}$ तु प्रतिच्छेद $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ B_{2-4} $D_{4,12}$ प्रजङ्घोऽ(V_3 B_4 D_4 °घे) (for तान्प्रजङ्घो) —(l 33) D_{9-11} सर्वान् (for अश्वान्) $\tilde{N}_1$ B_3 (m also as in B_4) द्रुमांश्चैव $\tilde{N}_2$ $V_{1,3}$ B_2 corrupt B_4 $D_{4,12}$ गजांश्चैव, $D_{6,9-11}$ G_1 द्रुमाञ्छैलान् G_3 गजाञ्छैलैस (for द्रुमैः शैलैस्).— $D_{4,9-11}$ प्रति (for ते प्र) D_{12} T_3 G_3 चिक्षिपुः $M_{1,3}$ ते प्रजङ्घोपरि रणे (for the post half) —After l 33, $\tilde{N}_1$ $B_{3,4}$ ins

10* शिलाः शैलान्गजानश्वान्भुशुण्डीमुसलानि च ।
ससंभ्रान्ता विनिक्षिप्तान्युविषण्णास्म सद्गुमान् ।

[(l 1) $\tilde{N}_1$ मुसलानि (for भूषणानि) —(l 2) $\tilde{N}_1$ समाप्तान् (for ससंभ्रान्तान्) N_1 अविस्रमानसंभ्रमाद् (for post half) B_3 असंभ्रान्तं विनिक्षिप्तान्युविंशद्वान्मुसलभ्रमाद्]
—$M_{1,3}$ transp l 34 and l 35 —(l 34) $\tilde{N}_1$ V_1 यूपाक्षः (for शरौघैः) $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{2,4}$ $D_{4,12}$ तान्स (for प्रति-) D_4 चिक्षेप (for चिच्छेद) G_2 शरैर्हा प्रतिच्छेद (for prior half) D_5 T_1 $G_{1,2}$ $M_{1,3}$ निशाचर (for महाबल) $\tilde{N}_1$ V_3 B_3 शरैः कनकभूषणैः, $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{2,4}$ $D_{4,12}$ यूपाक्षो राक्षसः (for the post half) —(l 35) $\tilde{N}_2$ क्षिप्तान् B_3 सृष्टं (सृष्टान्) $\tilde{N}_2$ $V_{1,3}$ $B_{2,4}$ $D_{4,12}$ मैन्दद्विविदसृष्टांस्तान् (for prior half) B_3 आप्लुत्य, B_4 D_4 उत्प्लुत्य, D_5 T_1 G_3 उद्यम्य, Cg as above (for उत्पाट्य) N_1 B_3 द्रुमवृष्टिं स (for the post half) — V_2 illeg for l 36-41 om (hapl ?) l 36 —(l 36) $\tilde{N}_1$ B_3 चूर्णं (for मध्ये) N_1 V_1 B_4 शोणिताक्षः —(l 37) $B_{3,4}$ D_4 विमल (for विपुल) D_4 चर्म (for खड्ग) N D_{12} M_2 निर्($\tilde{N}_2$ नि) V_1 B_3 निकर्तन, B_4 [अ]भिकर्तन $D_{7,9-11}$ $G_{1,3}$ वि (for विकर्तनम्) —(l 38) Note hiatus between the two halves N V_3 B_{2-4} $D_{4,13}$ G_3 वालिन $M_{1,3}$ वालिपुत्र तम् D_4 द्रुति (for अभि) —(l 39) $B_{2,4}$ $D_{4,9-11,13}$ G_1 अभ्याश (G_1 °श) (for अभ्या-) $\tilde{N}_2$ V_1 $B_{2,4}$ $D_{4,13}$ $M_{1,3}$ वालिपुत्रो (for वानरेन्द्रो) B_4 महाबल (for the post half) —(l 40) $\tilde{N}_2$ (for आ) B_3 [अ]भि (for [अ]ति) N_1 B_3 D_{12} तरसा खड्ग ब($\tilde{N}_1$ क्षिप्र त)लेनातिबलस्तदा —(l 41) $B_{3,4}$ तस्य (for चास्य) $\tilde{N}_1$ B_3 तस्य बाहु (for बाहु च) D_{11} T_1 G_3 बाहुभ्यां चास्य D_{12} रणेस्मुक (for स मुष्टि) —For l 40-41, D_4 subst

11* प्रजङ्घस्य दीर्घेण द्रुमेण प्राहरद्धरि ।
द्रुमाघ्रातं खड्गेन प्रजङ्घो युद्ध मतिस्तदा ।
[(l 2) post half hypm]

—After l 41 N_1 B_3 ins

12* निपातयामास तदा क्षितौ विन्याय वीर्यवान् ।
[N_1 न्याविध्य (for विन्याय)]

—$B_{3,4}$ om l 42 —(l 42) $\tilde{N}$ $V_{1,3}$ B_4 $D_{4,13}$ का

तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ खड्गं मुसलसंनिभम् ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रकल्पं महाबलः ।
स ललाटे महावीर्यमङ्गदं वानरर्षभम् ।   [45]
आजघान महातेजाः स मुहूर्तं चचाल ह ।
स संज्ञां प्राप्य तेजस्वी वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
प्रजङ्घस्य शिरः कायात्पातयामास वीर्यवान् ।
स यूपाक्षोऽश्रुपूर्णाक्षः पितृव्ये निहते रणे ।
अवरुह्य रथात्क्षिप्रं क्षीणेषुः खड्गमाददे ।   [50]
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य यूपाक्षं द्विविदस्त्वरन् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो जग्राह च बलाद्बली ।

गृहीतं भ्रातरं दृष्ट्वा शोणिताक्षो महाबलः ।
आजघान महातेजा वक्षसि द्विविदं ततः ।
स तदाभिहतस्तेन चचाल च महाबलः ।   [55]
उद्यतां च पुनस्तस्य जहार द्विविदो गदाम् ।
एतस्मिन्नन्तरे वीरो मैन्दो वानरयूथपः ।
तौ शोणिताक्षयूपाक्षौ प्लवगाभ्यां तरस्विनौ ।
चक्रतुः समरे तीव्रमाकर्षोत्पाटनं मृधम् ।
द्विविदः शोणिताक्षं तु विददार नखैर्मुखे ।   [60]
निष्पिपेष च वेगेन क्षिताविविध्य वीर्यवान् ।

[Ñ1 B4 D13 °ष) प्रजंघस्य (for the prior half). Ñ1 G (ed.) स्य(Ñ1 [with hiatus] अ)पातयत्; D13 [अ]पोथयच्च (for स पपात). Ñ D13 [अ]सिं; D5 [अ]पि (for [अ]सिः). D13 खड्गं च प्राक्षिपत्कराद् (for the post. half).—(l. 43) D13 खड्गं (for भूमौ). B3 शंखं (for खड्गं). Ñ V1.2 B2-4 D4 वैडू(D4 °डू)र्य- ; G M3 उत्पल- (for मुसल-). Ñ1 V2 -भूषित (for -संनिभम्). D13 वैडूर्यमणिभूषितं (for the post. half).—(l. 44) Ñ1 B3 D4 संकल्प(B3 °कंप)यामास; D13 स पात° (for संवर्तयामास).—(l. 45) Ñ2 B2 D1 T G3 M1-3 ललाटे स (by transp.); D5 M3 ललाटे सु- (M6 सु).—(l. 46) Ñ1 V2 B3 D13 G (ed.) स(G (ed.) सं-) मुमोह; Ñ2 V1 B2.4 D4 G3 मुहूर्तं सं (D4 प्र- ; G3 च) (for स मुहूर्तं). Ñ V1 B2 सः; B3 G1 न (for ह). V2 च वानरः; D13 पपात च (for चचाल ह).—(l. 47) Ñ1 V2 B3 D13 प्रतिलभ्यैव (for प्राप्य तेजस्वी). D4 (after corr. as above) महाबलः (for प्रतापवान्).—(l. 48) Ñ1 B2.3 D13 G3 कोपात् (for कायात्). Ñ V1 B2-4 D4.7.13 G3 दारयामास (for पात°). Ñ V1.2 B2-4 D3.4.9-11.13 मुष्टिना (for वीर्यवान्). D5 T1 G3 M3 खड्गेनापतत्य- क्षितौ (for the post. half).—Ñ2 om. l. 49.—(l. 49) Ñ1 V1.2 B2-4 D4.13 G3 तं (for स). Ñ1 V1.2 B2-4 D4.13 वित्रस्यं वीक्ष्य(D4 वाध) सुहृदि(V1 भूमि)नं (for the post. half).—D1 om. l. 50–52.—(l. 50) D4 अवतीर्य. T2 तदा (for रथात्). G3 तूर्णं (for क्षिप्रं). B4 -[आ]युः ; D1 -[अ]स्त्रः (for -[इ]षुः). G3 आजघान स मुष्टिना; M1.2 रणे खड्गं समाददे (for the post. half).—(l. 51) B4 द्विविदः (for यूपाक्षं). M3 तदा (for त्वरन्). Ñ1 V1.2 B2.4 D4.13 प्लवगोत्तमः, Ñ2 B3 प्लवगर्षभः (for द्विविदस्त्वरन्).—(l. 52) Ñ1 B2 जघानोरसि संक्रुद्धो (for the prior half). T2 ज्वान (for जग्राह). G3 बलवद् (for च बलाद्). Ñ V1.2 B2-4 D4 महाबलः (for बलाद्बली). D13 जघान स महाबलः (for the post. half).—(l. 53) Ñ1 V2 B3 निहतं (for गृहीतं). Ñ2 V1 B2.4 D4 प्रतापवान्; D9-11 महाबलं (for महाबलः).—(l. 54) D13 अभ्यपात (for आजघान). D5 T1 G3 M3 महाग्रेम (for महातेजा).—D13 om. from the post. half up to the prior half l. 56. B4 transp. वक्षसि and द्विविदं. V2 D5 T1 M1.2.6 तदा; B2-4 D4 G3 तथा (for ततः).—(l. 55) Ñ V1.2 B2.3 तथा; D9-11 ततो; D5 T1 G1 M3 गदा- (for तदा). M1.2 गदया (for स तदा). M1.2 स (for च). D5 T1.2 G3 सं(T3 न)चचाल (for चचाल च). D5 T2.3 महाबले (for °बलः). Ñ V1.2 B2.4 D4 वि(Ñ2 V2 सं)चचाल मुहुर्मुहुः(B4 महाकपिः) (for the post. half).—(l. 56) D5 T2.3 ततस (for पुनस्). M1.2 जग्राह (for जहार). Ñ2 V1 B2.4 द्विविदोपा(Ñ2 V2 °दः प्रा)हरद्गदां; D4 द्विविदः प्राह चांगदं; D13 गदां गृह्य महात्मना (for the post. half).—After l. 56, D7 ins.:

13* तया च गदया क्षिप्रं तयोरुरसि ताडयत् ।;

while D13 ins.:

14* लाघवं दर्शयामास यूपाक्षो नाम राक्षसः ।
मोचयित्वात्मनः शीघ्रमब्रवीच्च रणोत्सुकः ।

—Ñ V1.2 B2-4 D1.4.6.7.9.13 T2.3 G1.2 M3 om. l. 57.—(l. 57) D10.11 मैंदो (for वीरो). D10.11 द्विविदाभ्याशमागमत् (for the post. half).—After l. 57, D5 T1 G3 M1-3 B (ed. within brackets) ins.:

15* यूपाक्षं ताडयामास तलेनोरसि वीर्यवान् ।

—(l. 58) Ñ2 V1.2 B2.3 D4.6.9.13 M3 प्लवंग(D5 °ङ्ग)म्यां (for प्लव°). M3 तपस्विनौ.—(l. 59) D13 तुमुलं (for समरे). B3 तीक्ष्णम् (for तीव्रम्). Ñ2 V1 B2.4 समरं भीमम्; D4 परम युद्धम् (for समरे तीव्रम्). Ñ V1.2 B2-4 D4.13 -पाटनं (for -पाटनम्). D5 T2 परं; D4 T2.3 महद्; D13 शुभं (for मृधम्).—V2 B3 om. l. 60.—(l. 60) D5 T1 G M3 विददाद; T3 विविदार (for विददार). Ñ1 D13 भृशं; Ñ2 V1 B2.4 D4 तदा; G3 मुखैः (for मुखे).—(l. 61) D4.13 निःपिपेष. Ñ V1.2 B2-4 D4.13 च रोषेण; D7.9.10.11 G3 स(G3 च) वीर्येण; D9 महावीर्यं (for च वेगेन). G1 निष्पपात स वेगेन (for the prior half). D7 भूभाव् (for क्षितावा). D4.9 वीर्येण; D5 T1 G3 न्याविध्य; T2.3 विन्याय (for आविध्य). D4 वेगवान् (for वीर्य°). Ñ1 V2 B3 D13 मैंदो द्विविद एव च (for the post. half).—After l. 61, Ñ1 V2 B3 D13 G (ed.) ins.:

16* अन्योन्यस्थौ तु तौ तत्र परस्परदिदृक्षया ।
[G (ed.) -जिघांसया (for दिदृक्षया).]

—Thereafter D13 cont.:

17* आरुरोह रथं शीघ्रं यूपाक्षो राक्षसर्षभः ।
अयोद्धीर्णं महाकाया प्रतीयुर्भ्र निशाचराः ।

यूपाक्षमभिसंक्रुद्धो मैन्दो वानरयूथप ।
पीडयामास बाहुभ्यां स पपात हत क्षितौ ।

44

After 1503* N2 V1.3 B2-4 cont

एवमुक्त्वा महाबाहु सधाय धनुषि क्षुरम् ।
आकर्णपूर्णमाकृष्य चिक्षेपाहितवक्षसि ।
तमापतन्त सप्रेक्ष्य शरमन्तकसंनिभम् ।
मकराक्ष प्रचिच्छेद त्रिभिर्भल्लै प्रतापवान् ।
ततो राम शितैर्बाणै षड्भिस्त राक्षसोत्तमम् । [5]
भ्रायुनर्वै शिलाधौतैर्ललाटे समताडयत् ।
तौ दृष्ट्वा संप्रयुद्धौ तु यमान्तकसमप्रभौ ।
अन्योऽन्य समरे जघ्नु पुनर्वानरराक्षसा ।
चिकीर्षु प्रतिकर्तुं स मकराक्षो महाबल ।
मुमोचाशीविषाकारान्नाराचानेकविंशतिम् । [10]
हेमपुङ्खैस्तीक्ष्णाग्रैर्ललाटे समताडयत् ।
चुक्रोध राघव क्रोधाकारैश्चैवापीडित ।
चिक्षेप राक्षसे रामो नाराचान्सुसमाहितान् ।
नाराचमाला सा तस्य शुशुभे वदनाश्रिता ।
यथा शरदि मत्तानामावली मधुपायिनाम् । [15]
भल्ल निशितमादाय ततो रामो प्रतापवान् ।
अस्यत शिवहस्तस्य धनुश्चिच्छेद भासुरम् ।
ध्वजमेकेषुणा चैव प्रमोद सारथेस्तदा ।
चतुर्भिश्चतुरो वाहान्मकराक्ष च पञ्चभि ।
ततो निमेषादपर सज्य कृत्वा महद्धनु । [20]
उत्ससर्ज महाबाहुर्मण्डलीकृतकार्मुक ।
मकराक्ष शरान्घोरान्कालान्तकयमोपमान् ।
तयोर्विमुक्तैश्च तदा शरजालेन भास्वता ।
द्वितीयमिव चाकाशं तत्क्षणमभूत्तदा ।
अथास्त्रं महाघोरं शरमुग्र निशाचर । [25]
राघवाय स चिक्षेप मूर्तिमन्तमिवानलम् ।
वारुणेन च त राम शमयामास दु सहम् ।
ततोऽपर महाघोर तामस नाम नामत ।
उत्ससर्ज महाबाहुरस्त्रमप्रतिवारणम् ।
सौर्येणास्त्रेण त चापि काकुत्स्थ प्रममाथ ह । [30]
ततोऽस्त्रयुद्धमभवत्तुमुल लोमहर्षणम् ।
अभूतपूर्व सुमहद्रामराक्षसयोस्तदा ।
निहत्यास्त्रमहावर्षं मकराक्षस्य राघव ।

45

After 6 67 11ab S N2 B2.3 D2.3.5 ins. V1.3 B4 D1 ins after 6 67 4ab whereas N1 V2 B1 D 2.11 (N1 D12 l 24-74) cont l 24-65 G (ed) cont l 10-63 after 1511*

क्रोधेन महताविष्टो निर्जगाम महाबल ।
राक्षसाश्चैव ये तत्र प्रधाना शूरसंमता ।
परिवार्यैनं निर्जग्मु सर्वे ते कामरूपिण ।
ततो रावणिमायान्त पताकाध्वजशोभितम् ।
अभ्ययाद्राक्षसबल विनर्दद्युयुत्सया । [5]

यूपाक्ष राक्षसश्रेष्ठ बाणजालगतायतम् ।
ते तु वृक्षान्समादाय चिक्षिपु सुमहाबला ।
रथानश्वान्गजांश्चैव ते प्रचिक्षिपुराहवे । [5]
शिलाशैलान्गदाश्चापि भुशुण्डिमुसलानि च ।
स संप्राप्तान्विनिक्षिप्तान्दृष्ट्वा तानसंहतान् ।
पर्वतस्येव विच्छेदं शरै कनकभूषणै ।
प्रहार निष्फल दृष्ट्वा मैन्दो वानरयूथप ।
आजघान तत क्रुद्धो मुष्टिमुद्यम्य वेगवान् । [10]

[For l 4 and 5 cf l. 31 and 33 (see var) respy and for l 6 and 7 cf 10*]

—(l 62) Ñ1 B2 च मु ; G1.3 M3 अपि (for अभि) D12 स यूपाक्ष च (for यूपाक्षमभि-) D4 यूपाक्षे चाभिक्रुद्धे च (for the prior half] D4.6.11 G1 M1.2.4 -पुंगव (for -यूथप) —(l 63) G1 damaged from पा up to ए D4.8-11 T1 G1 प(G1 *)पात स (by transp), T2 पपात च (for स पपात) M2 पपात व्यथित क्षितौ (for the post. half)

44

(l 1) B4 सरले (for संधाय) —(l 2) B3 -पूरम् (for पूर्णम्) V1.3 B4 माकर्ण (for माकृष्य) —(l. 5) B4 राम (for राम) B4 transp शरै and षड्भि, B4 राक्षसोत्तम —(l. 7) V1.3 च (for तु). B3 समयुध्यतौ B4 संयुद्धौ तु (for संप्रयुद्धौ तु) —(l. 10) V1 नाराचान् (for नाराचान्) —(l 11) N2 V1 B2 ताडित सन् (V3 °ष्ट) (for समताडयत्] B3 हेमपुङ्खै सुतीक्ष्णाग्रैस्तैर्ललाटेऽभिताडित. —(l 12) N2 B4 -ताडित (for पीडित) —(l 13) B3-4 -समाहितै (for -समाहितान्) —(l 14) B3 वक्त्रार्पिता —(l. 16) B3 प्रत पुर (for प्रतापवान्) —(l 17) B3 भास्वर (for भासुरम्) —(l. 20) N2 V1 महा (for महद्) —(l 22) B2.3 -यमोपम (for यमोपमान्) —(l 23) N2 V2 मुक्तेन च B2 विमुक्तेन (for विमुक्तैश्च) —(l. 24) V2 बाणेन तथा (for द्वितीयमिव च) B2 तत्क्षणमभवत्तदा (for the post. half) —(l. 25) V2 शरम् (for शरम्) —(l 26) Ñ2 V2 B3 प्रचिक्षेप (for स चिक्षेप) —(l. 27) Ñ2 V1 वरुणेन (for वारुणेन) —(l 28) N2 पर (for परं) —(l 29) B4 सप्रमत्तेन रणे (for the post. half) —(l 30) B3 तम् (for त) B2 न (for ह) —(l 33) V1 B4 राघव (for राघव)

45

B2 reads in marg l 1-23 (cf v l. 6.67 1) —(l. 1) V2 B2 स महाविष्टो —(l 2) Ś1 B4 D2.3 हत (for तत्र) Ś1 D2 सत्तमा (for -संमता) L (ed) प्रधाना शूरसंमता (for the post half) —(l. 3) V2 om. V2 D2 नि B3 तु (for (भ तु) —(l 5) Ñ2 V1.3 B2.3

नानातूर्यप्रणादाश्च शङ्खानां च सहस्रशः ।
जज्ञिरे सिंहनादाश्च भेरीणां च महास्वनाः ।
तं ते समीक्ष्य निर्यान्तं रावणिं राक्षसैर्वृतम् ।
अभिपेतुर्हरयः सर्वे गजाः पुष्करिणीमिव ।
ततः प्रवृत्तः सुमहान्संग्रामो वानरैः सह । [10]
संग्रामस्तुमुलस्तत्र जयमन्योन्यमिच्छताम् ।
ततस्ते राक्षसा वीरा वानराणां महौजसाम् ।
शातयन्तो ह्यनीकानि धनूंष्युद्यम्य वेगिताः ।
ते शरैर्बहुभिश्चित्रैस्तीक्ष्णवेगैरलंकृतैः ।
तोमरैरङ्कुशैश्चैव वानराञ्जघ्नुराहवे । [15]
गदापरिघनिस्त्रिंशशूलपट्टिशमुद्गरैः ।
शक्तिखड्गभुशुण्डीभिर्यष्टिप्रासविकम्पनैः ।
गदामुसलचक्रैश्च भिण्डिपालपरश्वधैः ।
पांशुवाताग्निसलिलैर्भस्मलोष्टतृणद्रुमैः ।
संरुजन्त्यत्र भिन्धीति जहि विद्रावयेति च । [20]
तयोस्त्वभवद्युद्धं सेनयोर्हरिरक्षसाम् ।
एकः समेति चैकेन द्वाभ्यां द्वौ चैव राक्षसौ ।
न्यपातयश्च ते तस्मिंस्त्रयस्त्रीन्बहवो बहून् ।
रावणिस्तु ततः क्रुद्धस्तानुवाच निशाचरान् ।
हृष्टा भवन्तो युध्यन्तु वानराणां जिघांसया । [25]
ततस्ते राक्षसाः सर्वे नदन्तो जयकाङ्क्षिणः ।
अभ्यवर्षंस्तदा घोरा वानराञ्शरवृष्टिभिः ।
ते वध्यमानाः समरे वानराः पादपायुधाः ।
अभ्यद्रवन्त सहसा राक्षसान्भीमविक्रमान् ।
केचिच्छृङ्गाणि संगृह्य मुष्टिमुद्यम्य चापरे । [30]
वानराः समरे तस्मिन्राक्षसाञ्जघ्नुराहवे ।
जानुभ्यां निहताः केचिद्वानरैस्ते निशाचराः ।
बभ्रमुर्नष्टसंज्ञा वै मत्ताः पानवशादिव ।
भिन्नजङ्घोरुपृष्ठाश्च केचिद्वृक्षैर्हताः क्वचित् ।
सुषुपुर्वसुधायां ते हन्यमाना निशाचराः । [35]

अन्वयात्(V1.2 °गात्) (for अन्वयात्). B4 रावण- (for राक्षस-). D4 अन्वद्राक्षीद्वव वीरो (for the prior half). B4 नि- (for वि-). V1.2 विनदन्वे; D4 -थनदच्द (for विनदद्वै). —(l. 6) D12 नादास् (for नाना-). Ñ2 V1 -निनादाश्च; B3 -प्रणादैश्च. Ś D8 नादास्तूर्यप्रथनाश्च; V3 वीक्ष्नूर्यविनादश्च (for the prior half). V3 D4 शूलनादाः (for शङ्खानां च). —(l. 7) Ś1 moth-eaten for भेरीणां. —(l. 8) B2 D4 तद् (for त). Ś1 ***क्ष्य(moth-eaten) (for समीक्ष्य). V1 B3 D4 चायांन (for निर्यान्तं). B4 transp. समीक्ष्य and निर्यान्त. D12 रावण (for °णिं). —(l. 9) V2 D4 निपेतुर्. —(l. 10) D4 ततो युद्ध समभवत् (for the prior half). —(l. 12) G (ed.) om. from the post. half up to l. 14. —(l. 13) Ś D8.12 त्रासयन्ति; B4 द्रावयतो (for शातयन्तो). D4 धनूंष्युद्यम्य वेगिताः (for the post. half). —(l. 14) Ś V3 D4 तैः (for ते). B4 शरैर् (for शरैर्). Ś D8.12 बाणैश्च; V2 D4 शितास् (for चित्रैस्). B3 -बाणैर् (for -वेगैर्). —G (ed.) reads l. 15 after l. 18. —(l. 15) G (ed.) मुण्डेषु (for भङ्कुशैश्च). —Ś1 om. l. 16–23. —(l. 16) G (ed.) om. the prior half. Ś1 -निस्त्रिंशैः. B3 D12 -पट्टिश-. B1 शूल-मुद्गरपट्टिशैः (for the post. half). —(l. 17) B3 transp. शक्ति- and -खड्ग-. Ś1 V1.2 D4.8.12 -भुशुण्डीभिर्. Ñ1 B1 शक्तिखड्गैश्च यष्टिभिर् (for the prior half). Ś1 B3 D4.12 ऋ(D12 ष्टि)प्रास-(B1 °प्रास-) (for यष्टिप्रास-). V1.2 D4 -विकम्पनैः. G (ed.) भिण्डिपालपरश्वधैः (for the post. half). —(l. 18) V1 -चक्रैश्च (for -चक्रैश्च). V1 तु (for च). Ñ1 V1 B2.4 D4 भिन्दिपाल-; V2 भिन्दिपालैः G (ed.) गदापरिघनिस्त्रिंशैः शूलैश्च बहुभिः शितैः. —G (ed.) om. l. 19. —(l. 19) Ś1 B3 D12 पांशु-. B4 -पात- (for -वात-). V3 D4 -द्रुमैः. B4 भस्मान्योन्यशरावृतैः (for the post. half). —D1 om. l. 20. —(l. 20) B4 प्र- (for सं-). —(l. 21) Ñ1 युद्धम्; V1 B4 D4 नदा (for तद्). D4 सैन्ययोर्. —(l. 22) D4 समेति (for समेति). Ś1 D8.12 [च]कै द्वौ (for [च]कैन). For l. 24 and 25, cf. l. 3 and 4 of App. I (No. 39). —(l. 24) Ñ1 B3 D12 [अ]ब्रवीद्; V3 B1 D1–3 युद्धे- (for ततः). Ñ1 B3 निरीक्ष्य (for उवाच). —(l. 25) Ś1 V1.3 B1 D4.12 दृष्ट (for हृष्टा). V1 B3 पश्यंतु (for युध्यन्तु). —After l. 25, Ñ1 ins.:

1* यथोक्त राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य च तद्वचः ।

—(l. 26) D4 तु (for ते). D12 युद्धे (for सर्वे). D1 राक्षसा-न्सर्वान्. —D3 om. from the post. half of l. 26 up to the prior half of l. 29. Ñ V1 B3 नर्दंतो (for नदन्तो). Ñ2 V2 B4 D4 युद्ध-; V3 क्षम- (for जय-). —(l. 27) V1 B4 D4 घोरान् (for घोरा). Ñ1 V2 B3 D12 अभ्यवर्षंत घो(Ñ1 V1 °म्भुघो)रामिर् (for the prior half). —(l. 28) D12 वध्य-माना: (for व°). —B4 om. (hapl.) from समरे in l. 28 up to वानरा- in l. 31. Ś1 D12 पादपायुधैः. —D4 repeats l. 29 (var.) after l. 34. —(l. 29) Ñ1 V1 B2.3 D12 अभ्यधावत। B3 तेऽभ्यद्रवत (for अभ्यद्रवन्त). D2 सहिता (for सहसा). V3 B1 -दर्शनान् (for -विक्रमान्). Ś Ñ1 V1 B3 D4 (both times).8.12 गर्विता(Ñ1 V1 सहिताः; D4 संहता)स्ता-न्निशाचरान्(Ś D8.12 °राः); V2 संहतांश्च निशाचरान्; D1.3 वानरा भी(D1 *** न्ती)मविक्रमाः (for the post. half). —Ś D3 om. (hapl.) l. 30–35; V3 om. l. 30–31; V1 reads l. 30 for the first time after l. 24 repeating it here. —(l. 30) Ñ1 B3 D12 शैल- (for केचिच्). D1 (with hiatus) उद्यम्य; D3 प्रगृह्य (for संगृह्य). Ñ1 V1 (both times).2 B3 D4.11 केचिच्छूलान्स(V1.2 D4 °च्छै-लान्स, D12 °च्छिलाः स)मादाय (for the prior half). —(l. 31) Ñ1 B3 D12 तु(B4 च) निजघ्निरे (for जघ्नुराहवे). —(l. 32) Ñ1 B3 D12 आहताः; Ñ1 V1.2 B2.4 D4.12 पातिताः (for निहताः). —V3 damaged from केचिद् in l. 32 up to -वसु- in l. 36. V1 B3 D12 नैर् (for ते). V1 महाबलाः, V2 महाबलाः (for निशाचराः). —(l. 33) Ñ1 बभ्रमुर् (for बभ्रमुर्). Ñ1 V1 B3 D12 ते (for वै). —(l. 34) D1 D1–3 भग्न- (for भिन्न-). Ñ1 B1 D12 भिन्नपृष्ठा(B4

निरस्तहस्तकर्णाश्च राक्षसा भिन्नमस्तका ।
सुवत्रुधिरधाराश्च नगा गैरिकधातुवत् ।
तैर्हतैर्हन्यमानैश्च भ्रमद्भिः पतितैरपि ।
क्रमायोधनं तेषां रभौ वानररक्षसाम् ।
राक्षसा बहवस्तत्र वानरैरर्दिता रणे । [40]
अधावन्त ततो लङ्कां त्यक्त्वेन्द्रजितमाहवे ।
तथा प्रद्रवता लङ्का प्रचकम्पे सकानना ।
शाखामृगभयार्तानां राक्षसानां समन्ततः ।
इन्द्रजित्तु ततः क्रुद्धो महात्मा महाबलः ।
वानराणां शरीराणि व्यधमच्छितैः शरैः [45]
शरेणैकेन च द्वाभ्यां सप्त च पञ्च च ।
विमर्द समरे क्रुद्धो राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् ।
स शरैः सूर्यसंकाशैः शातकुम्भविभूषितैः ।
वानरान्समरे भीमं प्रममाथ सुदुर्जयः ।
ततोऽष्टादशभिर्बाणैः स विद्धा गन्धमादनम् । [50
व्यथाय नवभिश्चैव नलं दूरादवस्थितम् ।

°विहा)श्च (for the prior half) V₁ B₂ ₃ कृष्ट D₁₂ कुरुह् (for कुरुह्) V₂ तत्र B₂ (in marg) भुवि (for क्वचित्) B₁ D₁ ₄ कोपिनः सि(D₁ °किनि)हता भुवि (for the post half) —After l 34 D₄ repeats l 29 (var) —After l 34 B₁ D₁ ₃ ins

2* अभ्यद्रवन्त सहसा राक्षसा भीमविक्रमाः ।

[D₃ अभ्यद्रवति (for अभ्यद्रवन्त) D₃ सहिता (for सहसा) D₃ राक्षसान् B₁ °र्मना]

—Ñ₁ B₁ D₁ ₄ om l 35 —(l 35) Ñ₂ B₂ च (for ते) D₃ सुसुवुश्वसुधोपाते D₁₃ सुसुनुव वित वत्र (for the prior half) V₁ तात्यमाना V₃ मध° B₃ ₄ D₁₂ स्त(D₁₃ स)न° (for हन्यमानैः) —After l 35 B₂ in h le V₃ ins after l 34 (owing to om)

3* समुद्वर्णितस्तत्र तानमाना निशाचरान् ।

—(l 30) S D₁ ₂ भामा V₂ V₃ हनु (for हस्त) B₃ निःशेष सु (for निरस्तहस्त) V₃ निःशेष B₁ कर्णास्या (for -कर्णाश्च) Ñ₁ गिनाहतुनिमत्ता B₁ D₄ भिन्नो(D₄ °ष्टो)श्च हनुभिमाश्च D₁ ₃ भिन्नो(D₃ °ष्ठा)श्च भिन्नहनवो D₁₃ निःशेष नर निश्वाश्च (for the prior half) D₄ भीमविक्रमा —(l 3) Ś N V₁ B₂ ₃ D₃ सद् D₁₃ नाशाद् (for धारश्च) V₃ ** कपिरवाच V₃ B₁ D₁ ₂ ₄ गुरुन्(D₄ प्रास्रवन्) रुधिरं भूरि B₄ प्रासवमकरार्ताश्च D₃ सुसुस् शोणित भूरि (for the prior half) —V₁ illeg from the post half of l 37 up to the prior half of l 38 Ś₁ (before corr as in text) ₃ V₂ D₃ जाता (for नगा) Ś₁ धातुना V₂ धातव (for धातुवत्) B₂ ₄ D₃ न(B₁ ना)गाइव (B₄ before corr °क) धातव (B₄ °तुवत्) (for the post half) —D₁₃ repeats the prior half of l 39 (see var) and the post half of l 38 after l 38 —(l 38) D₄ गतस्ते (for तैर्हतै) B₃ तैर्हन्यमानैश्चान्यैश्च (for the prior half) D₁ ₃ पतद्भि (for भ्रमद्भि) B₃ पतनैर् (for पतितैर्) B₂ D ₃ (first time) इव (for अपि) V₂ पतद्भि पतद्भिश्च V₃ D₁ पतद्भिरपि (B₁ पतद्भिश्च) राक्षसैः D₄ महद्भि पर्वतै रणे (for the post half) —B₂ reads in marg l 39 —(l 39) V₁ घोरम् (for क्रमम्) V₃ B₁ D₁₃ (both times) अथिक निम्नद्भिश्च V₃ B₁ D₁ ₃ स्त(D₃ स्त)नद्भि(D₃ °स्त)नद्भिश्च B₂ सूर्यैश्च शिवमायोध (for the prior half) —V₂ B₁ ₄ D₁ ₂ ₃ वर(B₄ घोर, B₂ स(by pm)ष)मायोधनं रभौ V₁ damaged D₄ नभूव नतरांपा (for the post half) —For l 39 V₁ subst h le B₃ ins after l 39

4* अधिक निष्नद्भिश्च कर दिगतन वभौ ।

—(l 40) V₁ ** स्वन्नत्र (damaged) (for the prior half) Ñ₁ V₂ ₃ B₁ ₃ D₂ ₃ ₁₃ निहता वानरै रणे(Ñ₁ B₃ D °रैर्युधि D₃ °रा रणे) (for the post half) —V₂ om l 41 —(l 41) V₂ D₄ अधावत (for अधावन्त) D₄ ततो (for ततः) V₁ V₂ B₂ D₁₃ प्रधावस्तपरे Ñ₁ प्राधावन्तापरे B₃ °तान्निर D₃ °न्ध ते) त्यक्त्वा लङ्कामेव निशाचरा B₁ D₁ ₂ प्राधा(B₁ द्र)वन्परे त्यक्त्वा लङ्कामेव निशाचरा —(l 42) V₁ ₂ B₂ ₄ प्रध(V₂ B₃ °धा)वतां D₁₂ एव (for लङ्का) Ś₁ Ñ₁ D₂ ₃ प्रचकम्प D₄ °काशे (for प्रचकम्पे) V₁ B₂ सकानन V₂ B₂ D₁ ₃ मनतत (for सकानना) V₂ चकपे न समतत D₁₃ लङ्का कपे सकानना (for the post half) —V₂ B₁ om (l apl) l 43 —(l 43) Ñ₁ B₂ D₁ ₂ ₃ वानराणि (B₃ °णि) V₂ वानरा (for शाखामृग) D₁ ₃ रणाजिरे(D₃ °राद) (for समन्ततः) —(l 44) Ś D₁ ₂ ₁₃ त (for तु) V₂ स गतजित् (for इन्द्रजित्तु) D₃ marg महातेजा D₃ राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् (for the post half) —After l 44 D₁₃ reads l 48 —(l 45) D₄ व्यक्षिणोद् (for व्यधमत्) V₁ V₂ ₃ B₁ D₁ ₄ शरवर्षेण (for निशितैः शरैः) —V₁ om l 46–54 —(l 46) D₂ नरानेकश्च (for शरेणैकेन) Ś₁ D₁ ₂ ₁₃ म सप्त V₂ B₁ स हरान् D₃ च ** (for च द्वाभ्यां) V₂ नर (for नव) Ñ₁ V₂ B₂ ₄ D₃ transp सप्त and पञ्च Ś₁ D₁ ₂ ₁₃ दशभिर् एव सप्त च (for the post half) B₂ नरैरेकैरनेकैश्च वानरान्सह च च —(l 4) V₁ B₄ तु V₃ स B₁ न (for तु) —(l 48) V₂ D₁ ₃ बाणै (for शरै) V₂ V₂ B₁ D₃ स्वर्णपुङ्खै V₂ विभूषितै (for विभूषितै) Ś₁ D₁ ₃ ₃ गात्रप्राय परिष्कृतै (D₁ °विभूषितै) (for the post half) —(l 49) V₁ V₂ B₂ D₁ ₂ ₁₃ वीरं Ñ₁ B₃ भीमम् V₃ B₁ भीमान् (for भीम) —After l 49 D₁ ins

5* विमर्द बाहुं नखैर्दन्तैश्च गन्धमादनम् ।

For l 50–51 cf l 31 32 of App I (No. 39) —(l 50) V तदा (for ततो) D₁ स विद्धा गन्धमादन (for the post half —(l 51) V₁ वसुमित्र् D₃ दृष्ट्वमित्र् (for व्यथाय) V₁ B₂ D₁₃ बाणैर् (for नव) V₁ B₁ नर V₂ B₁ नील (for नल) D₄ नाशित —(l 5) Ś₁ D₄ सु (for स) S₂ V₂ B₂ ₃ D₁₂ महाबल(V₂ B₂ ₄ °लो) V₂

सप्तभिश्च महावीर्यो नीलं मर्मविदारणैः ।
पञ्चभिर्विशिखैश्चैव गजं विव्याध संयुगे ।
अपरैश्च पृथग्बाणैस्तानरिसूदनः ।
प्रत्यविध्यत चैकैकं सप्तभिः सप्तभिः शरैः ।   [55]
ततस्ते वानराः शूरा भिन्नदेहा विचेतसः ।
व्यथिता विद्रवन्ति स्म रुधिरेण समुक्षिताः ।
कश्चिदार्तस्वरं चक्रुर्निपेतुश्चापरे रणे ।
रक्षोबाणहताः केचिन्निपेतुश्च गतासवः ।
ते हन्यमाना बाणौघैस्तेनातित्रस्ताः संयुगे ।   [60]
शलभा इव संपेतुर्वानराः सर्वतो दिशः ।
कश्चिदारुरुहुर्वृक्षान्कश्चिदारुरुहुर्नगान् ।
कश्चिदाप्लुत्य सहसा वानरा ययुरम्बरम् ।
विद्राव्य वानरान्सर्वानिन्द्रजित्समितिंजयः ।
रणात्परिययौ शीघ्रं स्वां पुरीं रावणात्मजः ।   [65]

Colophon

विद्राव्य सर्वान्प्लवगान्नगरं प्रविवेश ह ।
तं रावणः परिष्वज्य मुदा वचनमब्रवीत् ।
लब्धलक्षा महावीर्या येऽपि राक्षसपुंगवाः ।
ते वै सर्वे हताः पुत्र राघवेण दुरात्मना ।
त्वया पुनर्मृधे तत्र राघवः सहलक्ष्मणः ।   [70]
घोरेण शरबन्धेन संयतो रणमूर्धनि ।
सांप्रतं तु हरीन्सर्वान्द्रावयित्वा मुहुर्मुहुः ।
आगतोऽसि रणाद्वीर कोऽन्योऽस्ति सदृशस्तव ।
तदुच्छ पुत्र भूयस्त्वमायोधनशिरः प्रति ।

B2 नल (for नील) D13 वृषं (for गजं) Ś2 N V1 B2.4 D2.3.13 गवयं शीघ्रमेव शरैः (for the post half) —D13 om (hapl) l 53–55 —For l 53 cf l 34 of App I (No 39) —(l 53) V2 B1.3 D2.3 निशितैश् (for विशि-खैश्) V1 illeg B3 गयं (for गजं) V2 B1 D1–3 भारणे (for संयुगे) —(l 54) Ś2 D8 अपराश्च V2 D2.4 सप्तभिर् (for च पृथग्) N1 B3 D13 अपरान् पृथग् V3 B1 अपरैः सप्तभिर् (for अपरैश्च पृथग्) V2 चत्र (for बाणैर्) Ś2 D8 अरिमर्दन N1 B2 D13 रणमूर्धनि V2.3 B1 D1–3 स रणाजिरे, G (ed) प्रत्यविध्यत (for अरिसूदनः) D4 वानराणां रणाजिरे (for the post half) —G (ed) om l 55 —(l 55) Ś प्रति वि-धाय B3 प्रत्यविध्यत Ñ2 V1.2 B2.4 D8 प्रत्य (V1 प्रत्या B3 मत्य)विध्य (D8 °ध्या)दथैकैकं (for the prior half) V2 वा रुद्र, V3 वानरान् D1 om (for first सप्तभि) B2 सप्तभि D8 in marg (for second सप्तभि°) V2 शिल (for शरै) Ś D8 स्वस्य गात्रे (Ś2 शितैः) शरैः (for the post half) —(l 56) V2 B1 तैर् (for ते) B2.4 D1 सर्वे (for शूरा) D13 विचेतना —(l 57) D4.13 परिप्लुता (for समुक्षिता) —(l 58) S2 तदा (for आर्तं) V2 स्वर्गाय D13 स्वनं (for स्वरं) V2 B2 निभिन्ना D2.3 विभिन्ना (for निपेतुश्) N1 V2.3 B1 D1–4.13 वानरा Ñ2 V1 B2 चापरं B3 वानरा D13 च परे (for चापरे) Ś2 परे (for रणे) D1 भिन्नगात्रा रणाजिरे (for the post half) —V2 om l 59 —(l 59) B3 रणे (for रक्षो) B4 नृप (for बाण) Ś D8.13 रणे च नि (for रक्षोबाण) B2 भग्ना (for हता) B2 निपतुश्च Ś D8.13 नि (for च) —(l 60) D8 नि (for न) V1 B1 कर्मणा (for संयुगे) —(l 61) B3 निकृत्ता (for वानरा) N1 V1.3 B2.4 D1–3 दिशु (for दिश) —(l 62) D2 गिरीन् (for नगान्) V2.3 B1 D1–3 कश्चिच (D2.3 °च्च) धरणीधरान् B2 D13 केचिदप्यवलम्बिरे (for the post half) —V2 om (hapl) l 63 —(l 63) B3 तु जन गता B2 D13 त यतोवर D8 तु गगनस्थं, D2.3 तु गता स्वरे (for ययुरम्बरम्) —After l 63 V2 B1 D2 ins V1 ins only l 2 after l 62 (due to om) D1.2 ins l 1 after l 62 and l 2 after l 61

6* केचिच्च तत्र युध्यन्ते योधव्रतमनुव्रता ।
ते कृष्णोऽपि नरस्तस्य संग्रामे दृष्टविक्रमा ।

[(l 1) D8 तु (for च) D1 ते प्र (for तत्र) D3 युध्यन्ति B1 धर्मधर्मेषु (for योधव्रतम्) V2 क्षत्रव्रतमर्पिता (for the post half) —(l 2) B1 D3 तत्र (for तस्य) V1 दृढ (for दृष्ट) D3 संग्रामोद्दिष्ट]

—V2 om from l 64 up to 6.67.17 B3 om l 64–74 —(l 64) Ñ1 B3 D4.13 वानरानीकम् (for °रान्सर्वान्) —Ñ2 B1 om l 65–74 D4 om l 65 —(l 65) B3 नराद् (for रणात्) Ś V3 B1 D8.13 प्रति (for परि) V2 रावणं प्रययौ शीघ्रं (for the prior half)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ1 B2 D4.13 लङ्काकाण्डे (D13 ins युद्धपर्वणि also) —*Sarga name* Ś V2 D8.13 इन्द्रजिद्युद्ध Ñ1 B3 D13 इन्द्रजिद्विजयो D4 संकुलयुद्ध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 D4.8.12.13 om Ś2 58 V2 59 B3 54 —After colophon Ñ1 concludes with श्री श्री श्री —Thereafter V2 repeats 6.67.1 —V3 om l 66–67 —(l 66) B2 वानरान्सर्वान् D4 प्लवगान्सर्वान् (by transp) (for सर्वान्प्लवगान्) D13 नगरीं —B3 om l 68–71 —(l 68) Ś1 N1 D2.13 लब्ध (D1 °ब्धा) लक्ष्या (N1 °क्ष्यः) V1 D4 ये (for येऽपि) —(l 69) D4 ते (for वै) D4 पुत्र (for पुत्र) N1 V2 महात्मना —(l 70) D13 पुत्र (for तत्र) V1 नृपात्मजौ (for मृधे तत्र) V2 D4 त्वया पुत्र नृपात्मजौ (for the prior half) —(l 71) D8 चोरेण (for घोरेण) —(l 72) Ñ1 V2 B3 D4 च D13 तान् (for तु) B1 धर्षयित्वा D4 विद्रावयित्वा (hypm) (for द्रावयित्वा) —(l 73) N1 V2 D4 रणे (for रणाद्) D4 न कोऽस्ति सदृशस्तव (for the post half) —(l 74) N1 V2 D4 तत्र (for पुत्र) N1 V1 D1 पुनः (for प्रति)

—Thereafter Ś B1 D4.8.13 repeat 6.67.2*b, 3–11b (D4 2*b 3–4*b only) (including star passages) while V3 repeats 6.67.2–4b (including star passage)

46

After 6.78.3 Ñ V1.2 B2-4 D1-3.9-11 S ins while D4 ins after l. 1 of 1710*

ततस्ताव्राक्षसान्सर्वान्हर्षयन्रावणात्मज ।
स्तुवानो हृष्यमाणश्च इदं वचनमब्रवीत् ।
तमसा बहुलेनेमा संसक्ता सर्वतो दिश ।
नेह विज्ञायते स्वो वा परो वा राक्षसोत्तमा ।
धृष्ट भवन्तो युध्यन्तु हरीणा मोहनाय वै ।   [5]
अहं तु रथमास्थाय आगमिष्यामि संयुगम् ।
तथा भवन्त कुर्वन्तु यथेमे काननौकस ।
न युध्येयुर्दुरात्मान प्रविष्टे नगर मयि ।
इत्युक्त्वा रावणसुतो वञ्चयित्वा वनौकस ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां रथहेतोरमित्रहा ।   [10]
स रथं भूषयित्वा तु रुचिरं हेमभूषितम् ।
प्रासासिशरसंपूर्णं युक्त परमवाजिभि ।
अधिष्ठितं हयज्ञेन सूतेनाप्तोपदेशिना ।
आरुरोह महातेजा रावणि समितिंजय ।
स राक्षसगणैर्मुख्यैर्वृतो मन्दोदरीसुत ।   [15]
निर्ययौ नगरात्तूर्णं कृतान्तबलचोदित ।
सोऽभिनिष्क्रम्य नगरादिन्द्रजित्परवीरहा ।
अभ्ययाज्जवनैरश्वैर्लक्ष्मण सविभीषणम् ।
ततो रथस्थमालोक्य सौमित्री रावणात्मजम् ।
वानराश्च महावीर्या राक्षसश्च विभीषण ।   [20]
विस्मयं परमं जग्मुर्लाघवात्तस्य धीमत ।
रावणिश्चापि संक्रुद्धो रणे वानरयूथपान् ।
पातयामास बाणौघै शतशोऽथ सहस्रश ।
स मण्डलीकृतधनू रावणि समितिंजय ।

46

(l. 1) Ñ2 V1 B2 तत्र (for ततस्) B4 दर्शयन् (for हर्षयन्) —(l. 2) Note hiatus between the two halves D3.10.11 T2.3 स्तुन्वानो D3 श्रुत्वा नो Ñ V1.2 B1.4 संस्तुवंहर्ष(V1.2 °न्हर्षं, B2 °न्योध)यंश्चैव, D4 श्रावयंश्च हरीन्सर्वान्, G3 स्वयं प्रहर्षमाणश्च (for the prior half) ‡‡ Cm.g. स्तुवान स्तुवन् (Cg °वन्। हर्षमाण आर्षं शानच्) I. Ck स्तुन्वान। छन्दसि तुदलहुक्लिट इति प्राप्तो लिडर्थे लिट कानच् विशुपार्षं (कानजार्षं)। स्तुवञ्चिति यावत्। Ct स्तुन्वान इत्यार्षम्। स्तुवन्नित्यर्थ ‡‡ —(l. 3) D4 [ध]र्षा सयता (for [इ]मा संसक्ता) —(l. 4) Ñ2 B4 D4 स्वीय, Ñ1 V1.2 B2 आत्म, B3 चैव, G2 स्वो हि (for स्वो वा) B3 राक्षसोपि वा —(l. 5) Ñ V2 B1-4 हृष्ट, D4 हर्षं, D3 T2.3 रुष्ट, Cm.g.k.t. as above (for धृष्ट) N V1.2 B1-4 D4 शत्रूणां (for हरीणां) —(l. 6) Note hiatus between the two halves B4 हि (for तु) Ñ V1.2 B1-4 D4 शीघ्रमायामि, M3 (to avoid hiatus) ह्यागमिष्यामि (for आग मिष्यामि) Ñ2 B3 D4-7.9-11 संयुगे —(l. 7) D4 सर्वे तु (for कुर्वन्तु) Ñ V2.3 B2-4 D4 भवद्भिस्तु (V2 D4 °श्च) तथा कार्यं (for the prior half) Ñ V1.2 B2.4 यथैते, B1 M1.2 यथा मे (B3 वै), T2.3 युद्ध(T2 °धि) मे (for यथेमे) D9-11 हि वनौकस (for काननौकस) D4 यथास्त्वे वनौकस (for the post half) —D11 reads l. 8–9 in marg —(l. 8) Ñ1 V1.2 B4 D4 जयेयुर्, Ñ2 B2.3 जनीयुर्, D4 T3 G M1.2.3 हुन्येयुर्, Cm.t. as above (for युध्येयुर्) V3 damaged D9-11 महात्मान (for दुरात्मान) M2.3 प्रविष्टे Ñ V1 B1-4 D4 नगरीं, D9 नगरे (for नगर) D3 T2 मया, M1.2 तु मां (for मयि) —B2 reads l. 9 in marg —After l. 9 Ñ V1.2 B1.2(in m.).4 D4 ins

1* विभीषणं च सौमित्रिं लक्ष्मणं चापि राघवम् ।
जयसत्त्व रणाग्रेषु हताश्वो हतसारथि ।

[(l. 1) Ñ2 V1 B1-4 च मायाव D4 बबन्धाय (for च सौमित्रिं) —(l. 2) B1 रथाग्रेषु, D4 रणश्लाघ (for रणाग्रेषु)]

—After l. 9, D4 reads 6.78.3ab

—V3 mostly damaged for l. 10 —(l. 10) G1 ततो (for पुरीं) —(l. 11) D3.7.9-11 G1.2 M3 [स]च (for तु) D3 T2.3 हेममालिनं —After l. 11, Ñ V1.2 B1-4 D4 ins.

2* मुक्ताजालैः प्रतिच्छन्नं छत्रैश्च शोभितम् ।

[V1 B4 D4 परिच्छन्नं (for प्रति°) Ñ2 अलङ्कृतं (for च शोभितम्)]

—(l. 12) D4 प्रभासि (for प्रासासि) Ñ1 V2.3 B1-4 D4 G2 M3 शत (for शर) D3.11 संयुक्तं (for °संपूर्णं) M3 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l. 16 V3 damaged from जिभि up to l. 13 —(l. 13) N V1 B1-4 D4 हितवेन (for हयज्ञेन) B4 [श्र]ये (for [आ]प्त°) —After l. 13, Ñ V1.2 B1-4 D4 ins

3* स तं रथवरं सज्जं दृष्ट्वा हर्षसमन्वित ।

—V3 om l. 15 —(l. 15) D3 G2.3 M1-3 मन्दोदरी (for मन्दोदरी) —(l. 16) N V1.2 B1-4 D4.9-11 G1 वीर (for तूर्णं) —V3 damaged from the post half up to l. 18 Ñ V1 B2-4 °चोदित (for चोदित) D4 कालपाशेन यन्त्रित (for the post half) —(l. 17) D4 °नि:क्रम्य G3 *क्रम्य (for निष्क्रम्य) D3 T2.3 बलवान् (for नगराद्) D3.11 परमौजसा —(l. 18) B4 अन्वधाव् (for अभ्ययाद्) —(l. 19) Ñ1 V1.2 B2-4 D4 तं रथम्, Ñ2 स रथम् (for रथस्थम्) Ñ V1.2 B2-4 रावणेस्तदा, D4 रावणिं तदा —Ñ V1.2 B2-4 D4 om l. 20 —(l. 20) G1 लक्ष्मणश्च (for राक्षसश्च) D3 राक्षसाश्च विभीषण (for the post half) —(l. 21) Ñ1 V2 B2-4 D4 प्राप Ñ2 V1 प्राप्ते (for जग्मुर्) B1 धावत (for धीमत) —(l. 22) G1 सद्विग्न (for रावणिश्च) D3 T1 G2 रथ (for चापि) —V3 damaged from the post half up to the prior half of l. 23 —(l. 23) Ñ2 V2 B2.3 दुरात्मा, Ñ2 B4 D4 वेगेन (for बाणौघै) G1 शरैस्तीक्ष्णैरमोघैश्च (for the post half) —D4 om l. 24 —(l. 24) Ñ V1.2 B2-4 स

हरीनभ्यहनत्क्रुद्ध पर लाघवमास्थित । [25]
त वध्यमाना हरयो नाराचैर्भीमविक्रमा ।
सौमित्रिं शरण प्राप्ता प्रजापतिमिव प्रजा ।
तत समरकोपेन ज्वलितो रघुनन्दन ।
चिच्छेद कार्मुक तस्य दर्शयन्पाणिलाघवम् ।
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सज्य चक्रे त्वरन्निव । [30]
तदप्यस्य त्रिभिर्बाणैर्लक्ष्मणो निरकृन्तत ।
अथैन छिन्नधन्वानमाशीविषविषोपमै ।
विव्याधोरसि सौमित्री रावणि पञ्चभि शरै ।
ते तस्य काय निर्भिद्य महाकार्मुकनि सृता ।
निपेतुर्धरणीं बाणा रक्ता इव महोरगा । [35]
स भिन्नवर्मा रुधिर वमन्वक्त्रेण रावणि ।
जग्राह कार्मुकश्रेष्ठ दृढज्य बलवत्तरम् ।

47

After 6 78 5, Ñ V1 3 (after the first occurrence of 5ᵃᵇ) B2-4 (Ñ V1 B2-4 after 5 first occurrence) D4-7 9-11 S ins

सदर्शयामास तदा रावणि रघुनन्दन ।
असम्भ्रान्तो महातेजास्तदद्भुतमिवाभवत् ।
ततस्तास्तान्सर्वांस्त्रिभिरेकैकमाहवे ।
अविध्यत्परमक्रुद्ध शीघ्रास्त्र सप्रदर्शयन् ।
राक्षसेन्द्रसुत चापि बाणौघै समताडयत् । [5]
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुघातिना ।
असक्त प्रेषयामास लक्ष्मणाय बहून्शरान् ।
तानप्राप्ताञ्शितैर्बाणैश्चिच्छेद रघुनन्दन ।
सारथेरस्य च रणे रथिनो रथिसत्तम ।
शिरो जहार धर्मात्मा भल्लेनानतपर्वणा । [10]

भग्नवस्तुवाणे (for the prior half) —For l 25, Ñ V1 3 B2-4 D4 subst

4* हरीभ्यान सङ्क्रुद्ध परस्पराशैर्विण ।

[B3 वैपेण, D4 जैषेण (for जैवेण)]

—(l 26) V3 damaged for माना हरयो B3 भृश (for भीम) V3 वि॰ (damaged) B3 विक्षता D6 10 11 M1 3 विनमे (for विक्रमा) —V3 om l 27 —(l 27) D4 सौमित्र (for सौमित्रि) Ñ V1 B2-4 D4 जग्मु (for प्राप्ता) D4 5 [ज]नता (for प्रजा) —(l 28) Ñ V1 3 B2-4 D4 परम (for समर) Ñ V1 3 B2 4 D4 5 (B3 क)पितो (for ज्वलितो) —B3 om l 29 —(l 29) D1 om (hapl) from the post half up to the prior half of 5* V2 हस्त (for पाणि) —(l 30) Ñ V1 3 B2-4 D4 7 9-11 G1 सत्र (for सज्य) B2 3 त्वराविव D6 M5 स्वजित (for त्वरन्निव) ※ Cm t त्वरन्निव शीघ्रमेव । Cg त्वरन्निवेति । इवशब्दो वाक्यालङ्कारे ※—V3 om l 31-32 —(l 31) Ñ2 D7 छिन्देद्, M1 3 लवत् (for निरकृन्तत) —(l 32) D4 नष्ट and भिन्न (for अथ and छिन्न resp) —For l 32 Ñ V1 B2 4 D4 subst

5* छित्वा तु कार्मुक तस्य लक्ष्मणस्त्वरयान्वित ।

[B4 च (for तु)]

—(l 33) Ñ V1 3 B2-4 D4 सक्रुद्धो (for सौमित्रि) —(l 34) G1 तस्य काय विनिर्भिद्य (for the prior half) Ñ1 D4 8 11 T G1 M5 निर्गता (for निसृता) —(l 35) Ñ V1 3 B2-4 D4 निपेतुर् (for निपेतुर्) D4 क्रुद्धा (for रक्ता) —V3 om l 36 —(l 36) B2 4 D6 T1 निकृत्तवर्मा D1 T2 3 छिन्नवर्मा D9-11 G1 छिन्न वा Cr as above (for भिन्नवर्मा) —V3 repeats l 37 (followed by 6 78 4ᵃᵇ and 6 78 5ᵃᵇ) after l 17 of App I (No 47) —(l 37) V3 (second time) damaged for the prior half Ñ2 दृढज्य चशरं दृ, Ñ3 V1 3 (both times) B2-4 D4 सज्य तद्(V3 [first time] चैर) चचार स (B3 द) (for the post half)

47

Ñ V1 3 B1 4 D4 om l 1-2 —(l 1) D4 अ, D7 G3 नि, D3 M1 3 स (for स) G1 M3 5 ददर्शायाम च(M3 स) तदा (for the prior half) M5 लाघव (for रावणि) G2 om (hapl) l 3 12 —(l 3) G1 स (for तान्) —(l 4) D11 परम (for परम) D4 समरदर्शयन् T2 स प्रदर्शयन् D5 T1 M1 3 शीघ्रस्त्र प्रदर्शयन् (for the post half) ※ Cg शीघ्रास्त्र शीघ्रलयम् । Ck शीघ्रास्त्रमेति । अत्र मात्रेण सर्ववेधनसामर्थ्यस्य शीघ्रत्वम् । अपि च भावप्रधानो निर्देश । अ(क्ल)त्रिविषयशीघ्रप्रयोगसामर्थ्यं शाघ्यम् । तदन मदर्शयतीति ।, so also Ct ※ —For l 4 Ñ V1 B2-4 D4 subst while V3 ins after l 3

1* त्रि शत मार्गणैर्न त्रिभि शूता क्षिति यत्त ।

[V1 त, D4 [s त्रि (for न) V3 B3 तस्य (for तेन) B3 भूत्वा (for शूता) Ñ1 D4 निपेतु (Ñ1 °धा शू)श्चास्य तुरि (for the post half)]

—V3 om l 5-10 Ñ V1 B2 4 D4 om l 5-8 —(l 5) D4 10 11 T1 G1 3 M1 3 राक्षसेन्द्रसुत(M3 °रथ) न चापि (for the prior half) —(l 6) D4 5 T2 3 [s]ति, D5 [s]पि (for ऽति) D4 T G1 M4 शत्रुघातिना D4 °घातन (for °घातिना) M1 3 रावणि क्रोधमूर्छित (for the post half) —(l 7) T3 असक्त(moth eaten) M1 3 ततस्तेन Cm g l t as above (for असक्त) D1 3 T1 G1 3 प्रासक्तेन (by transp) —(l 8) D3 11 तानप्राप्तान् (subm) (for तानप्राप्तान्) D9-11 शरौघैस्त (for रघुनन्दन) —(l 9) Ñ1 V1 B3 3 D4 चास्य, Ñ3 B1 तस्य (for अस्य) Ñ V1 B2-4 D4 वाहौ (for च रणे) D4 7 9-11 रथ, D1 T2 3 G1 रथ (for रथि) Ñ V1 B2-4 D4 रथे राघुनन्दन (for the post half) —(l 10) Ñ2 शरेण (for भल्लेन) D4 T1 G1 M1 3 नत (for [भा]नत) —After l 10, Ñ1 ins.

असृताश्चे हयास्तत्र रथमुद्धृविक्रमा ।
गच्छन्तः परिधावन्तस्तदद्भुतमिवाभवत् ।
अमर्षवशमापन्नः सौमित्रिर्दृढविक्रमः ।
प्रत्यविध्यद्दुरास्य शरैस्तीक्ष्णैः समन्ततः ।
अमृष्यमाणस्तत्कालं रावणस्य सुतो बली । [15]
बिभेद दशभिर्बाणैः सौमित्रिं तमरिमर्दनम् ।
ते तस्य वज्रप्रतिमाः शराः सर्पविषोपमाः ।
विलयं जग्मुरादाय कवचं काञ्चनप्रभम् ।
तापरिक्त इवाचिन्त्यमात्ययपतत् ततो भुवि । [ ]

48

After 6 78 34, D11 ins

भुजाभ्यामपि छिन्नाभ्यां गृहीत्वा सन्महद्धिरः ।
इन्द्रजितोजयित्वा तु पितृव्यं वाक्यमब्रवीत् ।
त्वयेदं कुलजातेन कृतं कर्म यगस्करम् ।
कथयिष्यन्ति पुरुषाखिलेषु लोकेषु राक्षसाः ।
स्वपुत्रनिधनं घोरं यत्कृत्वा नैव लज्जसे । [5]
लालयित्वा कथं बालं विषं दद्यात्स्वचेतनः ।
अनायासेन युद्धेषु लक्ष्मणाय निवेदितः ।
रावणा युध्यमानं मां कथं द्रुह्यसि राक्षस ।
यस्मिन्मुखे त्वया क्षिप्तं भोजनं त्रिविधं पुरा ।
छेदयित्वा च तद्वक्त्रं हृदयं किं न दार्यते । [10]
कङ्कणैस्तापनीयैस्तु यौ भुजौ छादितौ त्वया ।
ताविमौ पश्य छिन्नौ यावि युक्त्वा युद्ध्य तदा ।
उत्पाट्य तच्छिरो दिव्यं व्याविध्य च पुनः पुनः ।
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप इन्द्रजितमितप्रभम् ।
तमापतन्तं सहसा स दृष्ट्वा रामवानुजः । [15]
बिभेद शरमुत्क्षिप्य प्रजगाम नभस्तलम् ।
गते तस्मिन्मुहूर्ते तु प्रादुरासीन्महास्वनः ।
आजगाम पुनर्वेगादुन्]काम च लक्ष्मणम् ।
ततो जग्राह तेजस्वी बाणाग्रं राघवानुजः ।

49

After 6 78 48 D6 T2 3 ins

प्रतिनन्द्य महात्मानं सौमित्रिं प्रियदर्शनम् ।
स्वर्गं ययुः सुराः तत्र सर्वतोभासमन्विताः ।
निर्मलं गगनं चासीत्प्रसन्नाश्च दिशो दश ।
ततः स्थिराभवत्पृथ्वी निहते रावणात्मजे ।
निहतं रावणिं दृष्ट्वा महापर्वतसंनिभम् । [5]
गतश्रमः स सौमित्रिर्नृपलक्ष्म्या समावृतः ।
शङ्खमापूरयामास रणमध्ये तु लक्ष्मणः ।
ज्यानिनादं ततः कृत्वा सिंहनादं चकार सः ।
धनुर्ज्यासिंहनादैस्तैर्वानरा लक्ष्मणस्य ते ।
प्रहृष्टाः प्राप्य सौमित्रिं कीर्तयन्ति सुभाषितैः । [10]
विभीषणोऽपि संतुष्ट आलिङ्ग्यैपलिलेप च ।
प्रमुमोदाथ सुग्रीवो हनूमानङ्गदो नलः ।
नीलः सुषेणः पनसो जाम्बवानृषभो बली ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव ये चान्ये वानरोत्तमाः । [15]
ते समेत्य युधि श्रेष्ठं प्रणम्यालिङ्ग्य सादरम् ।
कीर्तयन्ति रघुश्रेष्ठं शुभलक्षणसंयुतम् ।
केचिद्गायन्ति समरे नन्दन्तु वानराः परे ।
आह्वयन्ति रणे केचिद्वानरा जयभारताः ।

50

After 6 84 14^ab Ś Ñ V B D1-4 8 11 13 T2 3 ins

स्थेनासाद्य सुग्रीवं वचनं सरवृष्टिभिः ।
तस्य तानवनिष्फल्यान्दाराग्दधनुश्च्युतान् ।
अचिन्तयित्वा सुग्रीवः समाभिमुखो नदन् ।
सोऽभ्युत्य महावेगो हरीन्द्रपराक्रमः ।

2* आरधार हयः***** सुवर्णिन (illeg) ।
—(l 11) G3 अयातास् (for अपनाम) D6 तस्य (for तस्)
Ñ V1 2 B1-4 D6 अ(B2-4 आ)क्षिप्तस्ते हयास्तस्य (for the prior half) V3 रथमुद्धृत्य (for रथमुद्धुर) N1 V2 अविकृत्य (for अविकृत्य) N2 B3 4 रथमुद्ध(B4 °कृत)विकृत्य D6 रथं बहुविधं तथा M1 2 रथस्य रथिनां च (for the post half)
—(l 12) Ñ1 V3 D 6 11 [अ]भिधावन्ति B1 D6 T2 3 [अ]भ्यधावन्, M1 2 [अ]भ्यधू रथं (for [अ]भिधावं तद्)
—(l 13) T2 वरम् (for रणम्) G2 भ्रम (for दृढ)
—Ñ V1 2 B2-4 D6 om l 14 —(l 14) T2 *** (moth eaten) G1 अस्य G2 तस्य (for तस्य) T2 शनैः (for रैः) —D6 om l 15 —(l 15) V1 D10 11 मर्षमाणस्य (for अमृष्यमाण) G2 रामचैव (for रावणस्य) D10 11 रणे (for बली) —After l 15 Ñ V1 2 B2-4 D6 (only l 2) read 1710* and then D6 repeats 5^cd —D6 om l 16–18 Ñ V1 2 B2 4 om l. 16 —(l 16) D6-11 शेषदृष्टेन G1 तस्मरन् (for तमरिमर्दनम्) —(l 17) V3 damaged for the post half Ñ1 V3 B1 D6 8 सर्व- (for सर्प) —After l 17 V2 repeats l 37 of App I (No 46), 6 78 4^cd and 6 78 5^ab —V3 om l 18 —(l 18) G1 निलयं D7 8-11 G1 नागस्य (for काञ्चन)
—Thereafter, Ñ V1 B2-4 repeat 6 78 5

49

(l 2) T2 3 सुभाषिता (for भाषिता) —(l 5) D6 कृत्वा (for दृष्ट्वा) —(l 6) D6 समावृत —(l 11) D6 [अ]वलिप्य (subm), T2 °लिप्य (for °लिलेप) —(l 16) T2 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 17

50

(l 1) Ñ1 B1 स्थायागुप Ś D8 11 om (hapl ?) from स्वर्ग up to सुग्रीव in l 3 —V3 om l 2-3 —(l 2) D11 तत्र (for तस्य) D6 ममन् (for शपन्) D1 तन (for दृष्ट) —(l 3) B1 निर्विरा तु (for अचिन्त्य विराः) Ś D8 11 संधाने V2 1 3 सदेव, B2 3 समे D4 समात; D6 T2 3 सह (for समं) B1 नदन्; B1 नदो (for नदन्) —(l 4) Ñ V B2-4 (S)मिश्र B1 [S]मिश्र

आक्रम्य स्यन्दनं तस्य धुरं पादेन पश्यतः । [5]
वानरेन्द्रसमाक्रान्तादश्वाः पेतुर्हया भुवि ।
विनिष्पतितनेत्रास्ते भग्नग्रीवास्तुरंगमाः ।
आक्रम्य स रथं वीरो वृक्षषण्डेन वानरः ।
सारथिं निजघानाशु विरूपाक्षस्त्वपाक्रमत् ।
अपक्रान्ते विरूपाक्षे सुग्रीवसचिवा रथम् । [10]
बभञ्जुस्तरसा वीरा हरयो वानरर्षभाः ।
विरूपाक्षो हतरथो धन्वी तूणी तनुत्रवान् ।
बहुशस्त्रादयामास नाराचैः प्लवगोत्तमम् ।
एतस्मिन्नन्तरे रक्षो रावणः क्रोधमूर्छितः ।
नाराचैर्बहुभिः सख्ये सुग्रीवं चाभ्यताडयत् । [15]
ततस्तु विविधैर्बाणैः सर्वान्विव्याध वानरान् ।
ततस्तु विह्वलाः सर्वे वानराः शरपीडिताः ।
राघवं शरणं जग्मुः प्रजापतिमिव प्रजाः ।
रावणेन प्रयुक्तस्तु विरूपाक्षो महागजम् ।
आरोह्य रणे वीरो बहुशस्त्रोपकल्पितम् । [20]

51

After 6 87 6 Ś N V B D1 4 6 12 T2 3 (N V1 2 B4 l 61–72 only) ins while D8 ins l 13–72 only after 6 87 2 D12 cont l 1 only after 6 87 1969*

स विस्फार्य महच्चापं किरीटी मृष्टकुण्डलः ।
नाम विश्रावयामास जगर्ज च ननाद च ।
तेन सिंहप्रणादेन नामसंकीर्तनेन च ।
स्यन्दनस्य च नादेन पूरयामास रोदसी ।
त्रिविक्रमे यथा विष्णोः सर्व दैत्यवरा पुरा । [5]
भयार्ता वानराः सर्वे विविशुस्ते परस्परम् ।
तं राक्षसेन्द्रं ते दृष्ट्वा वानरास्त्रस्तचेतसः ।
शरण्यं शरणं जग्मुर्मनसा पुरुषोत्तमम् ।

D6 T2 3 [ऽ]भिद्रुत्य (for प्लवुत्य) B4 महाकादो —D12 om l 5 9 —(l 5) Ś N1 D6 12 आक्रामत्, Ñ2 V1 2 B4 D1–3 आक्रमत् B1 भावश्य (for आक्रम्य) —V3 damaged from स्यन्दन up to वानरेन्द्र in l 6 V3 वीरो (for तस्य) D4 दृरि D3 रिपो, D4 रिपु D12 करे (for धुरे) D1 पोथयत् D6 T2 3 चिक्षिपे (for पश्यत) B1 आक्रम्य स्यन्दनं तस्य विरूपाक्षस्य पश्यत —(l 6) Ñ2 D3 वानरेण (for वानरेन्द्र) Ś D3 पराक्रमाद् B1 D2 3 12 पराº D1 बलº D4 पराक्रांत D6 T2 3 पराक्रांता (for समाक्रान्ताद्) B3 तमेत्तस्य (for हयाः पेतुर्) Ñ V1 B2 4 स्थाद् B2 हता D3 हतो (for हया) —(l 7) B1 विनिष्पातित N1 V B3 D4 नेत्र स्या, N2 B4 नेत्रास्य B3 नेत्रास्या D1 2 नेत्रास्तु (for नेत्रास्ते) V3 भिन्न (for भग्न) —(l 8) V3 तु (for स) D12 धीमान् (for वीरो) Ś D4 स्यन्दन (for स रथं) Ś वीमो (for वीरो) B3 D1 2 ण्डेन D3 4 6 12 खड्ग (for षण्डेन) N V B2–4 विरूपाक्षस्य वै तदा (for the post half) —(l 9) V3 damaged from नि up to सु in l 10 N2 V1 2 B2 4 [अ]स्य D12 [अ]थ (for [अ]सु) Ś विरूपाक्षमुपाक्रमत् D12 विरूपाक्षस्य रक्षस (for the post half) —(l 10) Ś अभिक्रान्ते B1 2 D3 4 6 अपाº D6 T2 3 पराº D12 अभिपाते (for अपक्रान्ते) D12 तत्र सुग्रीव सचिवा विरूपाक्षस्य वै रथ —(l 11) Ś D12 बभञ्जुश् (for बभञ्जुस्) D3 सहसा (for तरसा) D3 तद्रथा वीर (for हरयो वीरा) D3 चापि (for वरा) D3 सहसा —(l 12) Ś D12 तूण (for तूणी) D3 खड्गी च वी (for धन्वी तूणी) D6 रक्तवान् D1 महारथ (for तनुत्रवान्) —After l 12 D12 ins

1* रथात्प्लुत्य जगाम वसुधायां व्यवस्थितः ।

—D12 repeats l 13 after 6 84 15 —(l 13) N V B2–4 बहुभिस् D12 (first time) बाहुल्या (for बहुशस्) D12 (second time) त्रासयामास D12 (first time) रावणो (for नाराचै) Ś N2 D12 प्लवगर्षभ T3 प्लवगेश्वरान् (for प्लवगेश्वरम्) V3 ना******** (damaged) B2 समामेघ रिपु न (for the post half) —Ś D12 om l 14 20 N V B D1–3 8 12 om l 14–18 —D6 reads l 15 in marg —(l 17) D6 विक्लवा T2 3 विह्वला (for विह्वला) —(l 19) V3 damaged up to विरूपाक्षो Ñ1 V1 2 B4 D1–3 6 12 प्रयुक्त तु (N1 B4 त) B3 [उ]पयुक्त तु D4 विरूपाक्ष महागज (for the post half) —(l 20) B1 प्रारोह B1 D1 3 4 8 महावीर्यो (for रणे वीरो) N V B2 4 प्रारोह शीघ्रमारुह्य वीरो (for the prior half) B3 [उ]पशोभित B1 2 बहुशस्त्रोपकल्पित (for the post half)

51

(l 1) D3 विस्फारयन् (hypm) (for विस्फार्य) Ś B3 D12 महाचाप D4 धनुर्धर (for महच्चाप) D12 विस्फार्य च तत्र चाप (for the prior half) B4 किङ्किणी (for किरीटी) —After l 1 B4 reads l 61 for the first time repeating it in its proper place —(l 2) V2 B1–3 D1–3 सं (for वि) B3 D4 जगाम D6 मनुज (for जगर्ज) D3 transp जगर्ज and ननाद —(l 4) V2 B1 3 मेदिनीं (for रोदसी) —After l 4 D4 ins

1* शङ्खनादाल्लनिर्घोषैस्तैलोक्य क्षासयन् मुहुः ।
द्रावयन् हरीनेष तद्रावणो राममभ्यगात् ।

—(l 5) B1 3 यथा त्रिविक्रमे (by transp) Ś2 V3 B1 2 D3 4 T2 3 सर्वे B3 तथा D1 3 नराः (for सर्व) B3 देव (for दैत्य) Ś D12 जना V3 B1 नृप (for वरा) D4 त्रिविक्रम यथा विष्णु दैत्यदानवराक्षसाः —G (ed) om l 6 —(l 6) D4 रावणं दृष्ट्वा (for वानराः सर्वे) B3 पलायने D4 दुद्रुवुस्ते (for विविशुस्ते) —(l 7) V2 B1 राक्षसेन्द्र च ते D4 ततस्ते रावणं (for तं राक्षसेन्द्रं ते) G (ed) दृष्ट्वा वै (for ते दृष्ट्वा) V3 B1 नष्ट (for त्रस्त) B3 वानरेन्द्रस्य चेतसः D4 भीता वानरपुङ्गवाः (for the post half) —(l 8) B3 सर्वे च (for मनसा) D4 देवं रघुकुलेश्वरं (for the post half) —After l 8 D4 ins

2* बालं प्रद्योतनं मारं यथा दृष्ट्वा यथा प्रजा ।

ततस्त रावणं दृष्ट्वा रथस्थं पर्वतोपमम् ।
विद्युन्वान धनुर्धारं व्यादितास्यमिवान्तकम् ।   [10]
स तं दृष्ट्वा महारौद्रं गर्जन्तं कालमेघवत् ।
वानरान्सान्त्वयित्वा च विभीषणमुवाच ह ।
कोऽयं पर्वतसंकाशो धनुष्मान्कवची शरी ।
दिव्यं रथं समास्थाय वानरान्प्रतिधावति ।
आचक्ष्व मे महाबाहो कोऽयं राक्षसपुंगव ।   [15]
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे भयार्ता विप्रदुद्रुवुः ।
स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणामिततेजसा ।
आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषणः ।
दशग्रीवो महातेजा राजा वैश्रवणानुजः ।
भीमकर्मा महोत्साहो रावणो राक्षसाधिपः ।   [20]

पुत्रो विश्रवसः साक्षात्क्रूरकर्मा सुदारुणः ।
दारुणो दारुणाचारो देवदानवदर्पहा ।
एतस्मिन्निक्षिप्तता यत्र क्षुब्धे पुरुषपुंगव ।
पुरा वानरसैन्यानि क्षयं नयति सायकैः ।
विभीषणवचः श्रुत्वा रामो राजीवलोचनः ।   [
जग्राह कार्मुकश्रेष्ठं वाक्यं चेदमुवाच ह ।
दिष्ट्या मे दर्शनं प्राप्तो नैरृतेन्द्रः सुदुर्मतिः ।
वधेनास्य नृशंसस्य तुष्टिमेष्यामि संयुगे ।
इत्युक्त्वा बाणमाकर्णं पूरयित्वा ससर्ज ह ।
तं राक्षसेन्द्रश्चिच्छेद त्रिभिर्भल्लैरमर्षणः ।   [
निकृत्तं सायकं दृष्ट्वा सौमित्रिः कुपितो भृशम् ।
त्रासयामास रक्षांसि ज्याघोषेण महाबलः ।

—(l 9) V₃ B₁ D₃ ससैन्ये B₃ चरतः, D₄ T₂ ₃ ततस्तु (for ततस्त) Ś₂ वानरा B₂ ₃ D₅₋₈ राघवो D₁ रावण (for रावणं) Ś राक्षस (for रथस्थं) D₄ पर्वतोत्तम —After l 9 D₆ ins

3* भ्रम तमथ लोकांस्त्रींस्त्वमूर्जितमिवानलम् ।

—(l 10) D₄ महा (for धनुः) B₃ घोष (for ॰घोर) D₁ T₂ ₃ om from the post half up to the prior half of l 11 G (ed) reads the post half of l 11 in place of the post half of l 10 —(l 11) D₁ ₃ विरूपाक्ष (for स तं दृष्ट्वा) V₃ B₁ ₃ तत्र (for महा) Ś D₂ ₃ ₁₁ ॰घोर (for ॰रौद्रं) G (ed) om from the post half up to the prior half of l 25 —After l 11 D₆ ins

4* राम सौमित्रिणा सार्धं विस्मयोत्फुल्ललोचन ।

while D₆ ins

5* तेजोऽन्वयी महातेजा राम शृणु भुता वर ।

—(l 12) V₃ B₁ तु D₃ [अ]थ (for च) D₄ सान्त्वयित्वा हरीश्वरान् (for the prior half) —(l 13) D₆ T₂ ₃ [s]सौ (for ऽयं) B₃ वपुष्मान् (for धनुष्मान्) —(l 14) V₃ B₁ समास्थाय D₄ समारुह्य D₁₃ समारुह्य (for समास्थाय) Ś V₂ B₁ ₃ स D₁ ₁₁ स (for प्र) B₃ वानराणां जिघांसति (for the post half) —(l 15) D₃ ₈ आचक्ष्व मे D₁₃ आचक्षेत (for आचक्ष्व मे) —(l 16) D₄ दुद्रुवुर्नाम (for विप्रदुद्रुवुः) —(l 17) D₆ T₂ ₃ [अ]क्लिष्टकर्मणा (for [अ]मिततेजसा) —(l 18) D₆ T₂ ₃ महाबाहुः D₆ ॰बाहो (for ॰तेजा) —B₃ om l 19 —(l 19) D₄ श्रीमान् (for राजा) —(l 20) B₂ महाबाहो D₈ महातेजा D₄ महातेजो (for महोत्साहो) D₆ राक्षसेश्वर —(l 21) D₄ देव (for साक्षात्) B₂ ₃ निशाचर (for सुदारुण) D₄ महाबाहो महाबलः (for the post half) —(l 22) D₄ निघ्नन् पापकर्मा च D₆ रावणो दारुणाचारो (for the prior half) —After l 22 D₁₋₃ ₈ T₂ ₃ repeat l 16 —After l 22 D₄ ins (sic)

6* दुरात्मा दुराधर्षो धनुष्पाणिः सुदारुणः ।
यं तं निवारयितुं शक्ये न शक्ता वानरोत्तमाः ।

—D₄ om l 23-24 —(l 23) V₃ B₁ तदस्मिन् Ś₁ ... B₃ D₆ युद्धे D₁₃ महा (for क्षुब्धे) D₆ रावण (for पुरु॰) —After l 23 Ś D₁₃ repeat l 16 —(l 24) V₃ स च (for पुरा) D₈ क्षयं (for क्षयं) V₃ B₁ नेष्यति (for नयति) —After l 24 D₆ T₂ ₃ ins

7* तव प्रभावाच्चपूर्वं वै येन देवा सदानवाः ।
निर्जिता युगपत्सर्वे रणे रणविशारद ।

—(l 26) D₂ ₃ ₈ कार्मुकं (for कार्मुक॰) D₈ घोर (for श्रे॰) V₃ B₁ एतद् (for चेदम्) —(l 27) D₃ राक्षसेन्द्र दु राक्षसेन्द्रोऽति (for नैरृतेन्द्र सु॰) D₆ राक्षसेन्द्र सुदुर्मते (for the post half) —(l 28) V₃ B₁ वधे च (for वधेन) B₃ हि संगम्य (for नृशंसस्य) D₄ निहत्य तं दुराचारं (for the prior half) —After l 28 D₃ ins

8* पापमेन कथं हत्वा महापापकरं सदा ।
दर्शनेनापि पापस्य अस्य मे नश्यते मन ।
यज्ञविध्वंसकारं देवब्राह्मणकण्टकम् ।
ऋषिकन्यादिकं शापराशिकरं शठम् ।
विभीषण कथं हत्वा राघवाद्य स रावणम् ।   [
अथवा स्वेन पापेन पापोऽयं नाशमेष्यति ।

—(l 29) B₂ [उ]क्त्वा (for [उ]क्त्वा) B₁ ₃ D₃ आकर्ण॰ D₁ आयुक्तं (for आकर्णं) D₄ कार्मुके बाणं (for बाणमाकर्णं) B₃ च (for ह) D₁ न हि रक्षांसि D₄ समाधायाशु ग॰ (for the post half) —After l 29 D₃ ins

9* दृष्ट्वा सुघोरं सौमित्रिर्भ्रातृवत्सल धनुषा रिपून् ।

while D₄ ins

10* सुघोरं वीक्ष्य तं राम कमलायतलोचन ।

—D₁ om l 30-32 —(l 30) Ś D₁₃ कार्मुक (for भल्लैर॰) D₄ महावेगे (for अमर्षण) —(l 31) B₂ छिन्नं, D₄ निकृ॰ D₆ विकृत T₂ सकृत (for निकृत्त) D₁ [s]थवत् (for भृशम्) —After l 31, B₂ ins

11* जग्राह कार्मुकं चापि विस्फार्य च ननाद च ।

—(l 32) D₆ T₂ ₃ नाशयामास D₁ निनादेन (for ज्याघोषेण) B₃ महास्वन —After l 32 D₆ ins.

पूरयन्स महाशैलानर्णवांश्च दिशस्तथा ।
सौमित्रेर्धनुषो घोष श्रुत्वाप्रतिमय तदा ।
विसिष्मिये महातेना राक्षसेन्द्रो भृश वली । [35]
स रावण प्रकुपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमब्रत ।
आदाय निशित बाणमिद वचनमब्रवीत् ।
तिष्ठ प्राणान्परित्यज्य गमिष्यसि यमक्षयम् ।
पश्य मे निशितान्बाणानरिदर्पनिषूदनान् ।
सितपीतामहातीक्ष्णान्मुक्तारत्नविभूषणान । [40]
एष ते सूर्यसकाशो बाण पास्यति शोणितम् ।
मृगराडिव सक्रुद्धो नागराजस्य शोणितम् ।
स्यन सर्वात्मना बाणास्ततस्त्वक्ष्यसि जीवितम् ।
तत स रक्षोवचन निशम्य
सगर्वित सयति राजपुत्र । [45]
न चैव चुक्षोभ बले स्थितात्मा
प्रोवाच चेद वचन महात्मा ।
कर्मणा दर्शयात्मान न विकत्थितुमर्हसि ।

12* पूरयामास मार्गे क्रूर शत्रुविनाशनम् ।
सुग्रीवो हनुमाञ्शूरो ह्यङ्गद कुमुदो नल ।
ऋषभ शरभो धूम्र पनसश्च नरोत्तम ।
गजो गवाक्षो गवय वमरो जाम्बवान्बली ।
वेगविद्युत्महावीर्या सिंहनादमथाकरोत् । [5]
महाराजा महारौद्राश्चकुरुत्येत्य रावणम् ।
ते शुल्वैरसरोत्क्षवाल बहुधा तदा ।
लोरा समस्ता सप्तवन्त सुरगणवरारुक्षमा ।

—D4 om 1 33 —(1 33) V3 B1 D6 म, B3 न (for श) D6 T2 पूरयन् (for पूरय म) Ś B3 D1 13 महीं, D1 महान् (for महा) V3 B1 अवाः D1-3 3 T2 3 अर्णव (for अर्णवांश्च) D6 T2 3 तदा (for तथा) B3 3 दिशश्च विदिशास्तथा (for the post half) —(1 34) D3 सौमित्रि (for सौमित्रेः) V3 B2 3 T2 3 घोर (for घोष) D3 धनुषोघेण (for धनुषो घा) B1 तथा (for तदा) D6 श्रुत्वा शत्रुसमावह (for the post half) —(1 35) B2 3 D6 महाबल (D6 °ली), D1 भृश तदा (for भृश वली) D1 विसमय परम ससुराश्चक्रुमहात्मना —After 1 35 D3 ins

13* रक्षसा तु हत रसाते जाम्बवेन रखेन वै ।
वानरा नृपनरा सर्वे हनुमत्प्रमुखा रण ।

—(1 36) B3 रावणेश (for स रावण) B1 [5]ष कुपितो, D4 क्रुद्धो D1 प्रकुपित (for प्रकुपितो) —After 1 36, D4 ins

14* इन नेन कुत रघु वा सहस्रेषु विद्रुतम् ।

—(1 37) B3 3 निशिता बाणान् (for निशित बाणम्) Ś D13 om from the post half up to the prior half of 1 39 D1 सैन्याश्च दशानन (for the post half) —For 1 38 D4 subst

15* यदि स्थास्यसि संग्रामे हत प्राप्स्यसि वै यमम् ।

—Thereafter cont

16* कृतपुण्योऽसि सौमित्रे रक्षे मे दृष्टिपथ गत ।
सायकेन करेण बलेन विनदेन च ।
नीयन्ति नता देवास्सवासवा पुरोत्तमाः ।
निरुता निरुयो भूयो गुरवो मे स्थितो रणे ।
तस्मात्त्वं समरे दत्ता गमिष्ये भुवनत्रये ।
स्थितो युध्यस्व सौमित्र न पलायस्व पार्थिव ।

—(1 39) B1 33 (for मे) D4 दृष्टवाने (for पश्य म) V3 B1 3 रिपु (for अरि) D3 3 पश्य (for °र्प) Ś D13 निपुणन B2 3 D6 T2 विनाशनान् D1 विनाशन (for निषूदनान) D4 अथ मे रघुनन्दन (for the post half) —D6 om 1 40 —(1 40) D1 पश्य (for पीत) D6 T2 3 स(T2 शी)त (T3 सीते) पीतमुखान् (for सितपीतामहा) Ś D13 सितपीतांश्च तीक्ष्ण, D4 सिता पीतास्तीक्ष्णा (for the prior half) B3 वज्रसार (for मुक्तारत्न) Ś D13 भूषण D3 भूषितान्, D4 भूषिता (for भूषणान्) B1 G(ed) सिता सिता (G[ed] °तिमहा)श्चातितीक्ष्णा इद्वा (G ed मुक्ता)रजतभूषणा —D3 om 1 41 —(1 41) Ś D13 दयाने (for एष ते) Ś1 3 (marg also) रवि V3 B1 D1-3 3 सत्र (for पश्य) D3 शर (for बाण) B3 3 एते ते मर्मसस्था बाणा पास्यति शोणित —D1 3 13 T2 3 om (hapl) 1 42 —(1 42) D4 गज (for नाग) —After 1 42, D4 ins

17* अस्यसत्प्रसादि रवा तु वधिष्यामि न सशय ।
दुर्नामवस्य भवत पुत्रदारागदान्वये ।
तिष्ठ लक्ष्मण वक्ष्य युद्ध युद्ध स्थिरो भव ।

[(1 3) After लक्ष्मण, क्रुद्धो गजराजस्य शोणित यक्ष्य is erroneously written]

—D4 om 1 43 —(1 43) Ś D13 बाण (for बाणास्) —(1 45) Ś D13 3 सु (for स) —(1 46) D4 [च]प (for [च]व) Ś D13 बल- G(ed) रणे (for बले) V3 B1 धृतात्मा D2 3 3 T2 3 स्थिरात्मा (for स्थितात्मा) D6 महानुभाव (for बले स्थितात्मा) B3 3 न चैव क्रुद्धा धर्मधृता (B3 °धरा) मा —(1 47) B3 उवाच (for प्रोवाच) Ś D13 तेन D6 देव (for चेद) B3 वचसी B3 महतो D1 ह तदा D6 सूत्रो (for वचन) —After 1 47 B1 D4 read an addl colophon [Kanda name B1 D4 लङ्काकाण्डे —Sarga name B1 रावणवध्य, D4 लक्ष्मणरावण —Sarga no (figures, words or both) D4 om B1 74]

—After the addl colophon D4 ins

18* लक्ष्मणवचन श्रुत्वा भाषमि शत्रुतापन ।
धनुराकृष्य समरे प्रत्युवाच निशाचरम् ।

—(1 48) V3 B1 विकत्थितुम् D4 विकत्थितु (for वि॰ धर्हन्)
—After 1 48 Ś B3 3 D4 3 13 ins

19* पौरुषेण हि युज्यन्ते न विकत्थितुमर्हसि ।

[B3 हु D3 न (for हि) B3 3 D4 पौ युद्धे D3 युद्धे (for युज्यन्ते) Ś D13 स (for न) B1 D4 मर्हं अ(D4 °त्र) (for अर्हसि) D3 न स्म स्मरसि संयुगे (for the post half)]

सर्वायुधसमायुक्तो धन्वी रथवरे स्थितः ।
स शरैर्यदि वा शक्तो दर्शयस्व पराक्रमम् । [50]
ततः शिरांसि ते बाणैः पातयिष्याम्यहं रणे ।
मारुतः कालपक्वानि फलानीव वनस्पतेः ।
अद्य ते मामका बाणास्तप्तकाञ्चनभूषणाः ।
पास्यन्ति रुधिरं देहाच्छरामृतमिवोत्थितम् ।
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा हेतुमद्वीर्यसंयुतम् । [55]
रावणः परमक्रुद्धो बाणमुग्रमुपाददे ।
तमापतन्तं सौमित्रिः क्षिप्रं चिच्छेद शायकात् ।
रावणः परमामर्षी शरवर्षेण सोऽभ्ययात् ।
ततः शरसहस्रेण सञ्छाद्य रघुनन्दनम् ।
विभीषणं च सुग्रीवं वानरांश्चाभिदुद्रुवे । [60]
सन्त्रास्य वानरानीकं शरवर्षैर्महाभुजः ।
राममेवाभिदुद्राव शरैराशीविषोपमैः ।
तमापतन्तं सहसा प्रत्यगृह्णान्महाभुजः ।
रामोऽपि राक्षसश्रेष्ठं शरैरर्कांशुसंनिभैः ।
सङ्क्रुद्धयोरुभयोरासीत्सुयुद्धं लोमहर्षणम् । [65]
ततः प्रवृत्ते युद्धं रामरावणयोर्महत् ।

—(l. 49) D1 समाविष्टे (for -समायुक्तो). —(l. 50) D4 अद्यैवं (for स शरैर्). D1-3 5 [अ]पश्येद् (for शरैर्). B2 समर्थोऽसि युद्धे; B3 D4 T1 3 शूरोऽसि यदि वा युद्धे (for the prior half). —(l. 51) D3 5 6 नैर् (for ते). D4 T2 3 तव शिरांसि (for शिरांसि ते). D1 भूतले (for [अ]हं रणे). —(l. 52) Ś1 [प]व (for [इ]व). —(l. 53) D2 T2 मे (for ते). Ś1 रक्त; D4 तव (for तप्त). —(l. 54) D1 मेदार; D4 गात्राद् (for देहात्). सुरामृतम् metri causa. B1 अमृतं विबुधा इव, D1 सुधामदमिवामराः; D3 4 सुरामृतमिवामराः; D1 T2.3 सुधामिव दिवौकसः (for the post. half). —After l. 54, D3 ins.:

20* दिन रात्रौ शृणु मे वाक्यं रावण त्वं रणाङ्गणे ।
सीतामर्पय रामाय कुलक्षयं मा कुरु ।
अभयं ते मया दत्तं राम प्रणम रावण ।
कृपाभिरामः श्रीरामः प्रणामं न कुप्यति ।
विभीषणे राज्यमेतत्करोतु हततण्डकम् । [5]
दत्तं रामेण मनसा कोऽन्यथा तत्करिष्यति ।
यथाहि लक्ष्मणोऽन्यत्र धनद मां सनाथय ।
तथा प्राप्य शरणं भ्राता धनदः पालयिष्यति ।
एतत्ते जीवनोपायः सर्वभाग्यो न संशयः ।
मया दयावशेनाद्य दर्शितस्तव रावण । [10]
अन्यथा जीवितं नास्ति तव रावण निश्चितम् ।
पूर्वं पलायनं कृत्वा गतो रावण मन्दिरम् ।
कुम्भकर्णो हरिभिर्निर्दिष्टो विनाशमगाद्दश ।
अद्य सर्वे हता वीरा एको दीनो भवान्स्थितः ।
त्वं तु महावयमाश्रित्य चिरं जीव हितं भुङ्क्ष्व । [15]
संग्रामे मरणं श्रेयो न तु मानपरिच्युतिः ।
विशेषाद्रामहस्तेन मरणं मम वल्लभम् । [20]
रामो वा रावणो वापि भविताद्य महारणे ।

—D4 om. l. 55–56. —(l. 55) D12 -संश्रितं (for -संयुतम्). B3 श्रावकं वचः, D1 सारसंभिन्नं (for वीर्यसंयुतम्). V2 B1.2 D2.3 5 हेतुमद्धर्मसंहितं (for the post. half). —After l. 55, D5 ins.:

21* भवितव्यस्य योगेन रावणो रोषमास्थितः ।
उवाच वचनं चेदं लक्ष्मणं प्रतिमानधृक् ।
हतेषु तेषु वीरेषु दग्धे लङ्कापुरेऽधुना ।
बद्धे वारिनिधौ चाद्य मृते भ्रातरि पुत्रके ।
मेघनादेऽरण्यकल्याणे निहता देवान्तकादयः । [5]
अभिमानपरो भूत्वा सदा व्याकुलदीनवत् ।
कथं सीतां प्रदास्यामि प्रणमामि कथं कपीन् ।
पश्य राम नमाम्यद्य दर्पश्रवणो ह्यहम् ।

—(l. 56) B1-3 D1 3 परमः (for परम-). D4 लक्ष्मणं रावणः क्रुद्धो (for the prior half). —After l. 56, B3 ins.:

22* हरं समीक्ष्यामास काकोलकसमोपमम् ।

—(l. 57) T3 क्षिप्रं (for क्षिप्रं). V2 B1 सायक- (for शायकात्). D1 चिच्छेदाशु शरेण स (for the post. half). —(l. 58) B2 समरे (for परम-). V2 B1 सोऽभ्यगात्; B2.3 चाभ्ययात् (for सोऽभ्ययात्). D4 रावणः शरवर्षेण छादयामास राघवम्. —(l. 59) D1 शरसहस्राणि (for शरसहस्रेण). D4 छादयन् शरवर्षेण (for the prior half). D2 प्रच्छाद्य (for सञ्छाद्य). B2.3 भुवि लक्ष्मणं (for रघुनन्दनम्). —(l. 60) Ś1 तु, V2 B1.2 D2.3.6 स- (for च). B3 सविभीषणसुग्रीवं, D1 विभीषणं ससुग्रीवान् (for the prior half). Ś2 D1.3 4 5 6 T2 [अ]पि (for [अ]भि-). —After l. 60, D4 ins. a passage, as No. 52. —Ś D12 om. (hapl.) l. 62–63. —(l. 62) D4 रावणश्च (for राममेव). V2 बाणैर् (for शरैर्). B2 आशीविषोपमैः (for अग्निशिखोपमैः). —V2 damaged for l. 63. —(l. 63) D1.2.3 T2 3 प्रत्यगृह्णत् (for प्रत्यगृह्णान्). D4 रघूत्तमः (for महाभुजः). —(l. 64) D2 हि (for ऽपि). D1 रावणं क्रुद्धः; D4 राक्षसं श्रेष्ठं (for राक्षसश्रेष्ठं). B4 वज्राभैः; D2 अर्कवर्णैः (for अर्कांशु-). Ñ1 B3 D1 -अग्निशिखोपमैः (for अर्कांशुसंनिभैः). D4 राघवो राक्षसं वीरं छादयामास सायकैः. —After l. 64, Ñ V1 2 B2-4 ins.:

23* ततोऽभवद्युद्धमनुत्तमं तयो-
र्महत्तदा रामनिशाचरेन्द्रयोः ।
विभीषणोऽन्वस्य जनेन्द्रयोर्जने
प्रविष्टयोर्युद्धपयोर्बभारत ।

[(l. 3) V2 damaged from -वस्य- up to l. 68.]

—Thereafter, B2 reads an addl. colophon in marg. इत्यार्षे रामायणे युद्धकाण्डे 3(?). —Ñ V1 B2-4 D3 4 8 om. l. 65. —(l. 65) V2 B1 अथ सङ्क्रुद्धयोः; D1 सुसंक्रुद्धयोः (subm.) (for सङ्क्रुद्धयोरुभयोः). D4 T2 3 सङ्क्रुद्धयोस्तदा ह्यासीत् (for the prior half). V2 B1 D4 T2 3 रोम- (for लोम-). D1 संयुगे लोमहर्षणं (for the post. half). —(l. 66) D4 T2 3 अभवद् (T3 °द्) युद्धं तु (for प्रवृत्ते युद्धं). Ñ V1 B2-4 D1 तदा

जीवितान्तकरं घोरं परस्परवधैषिणोः ।
लाघवं शरमोक्षं च शरसंधानमेव च ।
आसनं प्रतिघातं च दृष्ट्वा रक्षो न विव्यथे ।
तत्र शरशतैस्तीक्ष्णैर्व्यवच्छेदप्रवेगितैः । [70]
ततश्च परमास्त्राणि निःपात्य सुमहाबलः ।
चचाल पृथिवी सर्वा ससागरवनद्रुमा ।

52

Alter l. 60 of Appendix I No. 51 D6 ins.

स्पन्दं वधमानं तं शरवर्षैरनेकधा ।
व्यथितान्वानरान्वीक्ष्य नदन्तं रावणं तदा ।
सौमित्रिरथ संक्रुद्धः सर्वलोकहितोद्यतः ।
अभिदुद्राव वेगेन धनुराकृष्य शोभनम् ।
शार्दूलमभिमुखं वीक्ष्य सौमित्री रौद्रदर्शनम् । [5]
सुग्रीवो हनुमान्नीलो ह्यङ्गदो ऋषभोऽनिलः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
सुषेणो विनतो धूम्रः पनसः कुमुदोत्सुकः ।
प्रमाथः क्रथनः सौम्यो वीरबाहुर्महाहनुः ।
सुनलः प्रथनस्तारः सपातिर्विनयो जयः । [10]
जाम्बवांस्तु महावीर्या वानरा लोकविश्रुताः ।
सर्वलोकहिता यत्ताः स्वामिकार्यकृतोपमाः ।
वज्रायुधा महाकाया महावेगा महाबलाः ।
परिवार्य रघुश्रेष्ठं तस्थुर्विजयकाङ्क्षिणः ।
तं तथाभिमुखं वीक्ष्य शत्रुसंहरणक्षमम् । [15]
कृत्वा नादं महाभीमं लङ्केशो न व्यकम्पत ।
सौमित्रिवानरैः सार्धं शरवर्षं ववर्ष सः ।
अथ तं प्रेक्ष्य रक्षेन्द्रं सौमित्रिः प्राह सत्वरः ।
पश्य पुत्रं हतं सख्ये मम बाणैर्मनोजवैः ।
जघान सर्वलोकानामिन्द्रजेतारमुत्तमम् । [20]
राक्षसानां सुखकरं सर्वतोभासमन्वितम् ।
सर्वशास्त्रार्थकुशलं सर्वमायाधरं प्रियम् ।
इन्द्रादिलोकपालैश्च सेव्यमानं पुरे पुरा ।
अमित्रं सुभगं पुत्रं भ्रष्टशस्त्रं हतं मया ।
जीवितान्तं च लङ्केश राक्षसश्रीविभूषणम् । [25]
पश्य रावण दुर्बुद्धे किं न जानासि मे बलम् ।
हविर्भिर्दूषितं दृष्ट्वा मत्पार्श्वं निर्भयं स्थितम् ।
न हि ते राक्षसपाप दृश्यते मम लाघवम् ।
यदि स्थास्यसि संग्रामे स्थिरचित्तो रतायुधः ।
वधिष्यामि न संदेहो देवानां दुःखकारिणम् । [30]
तथाहं वधिष्यामि कुरु युद्धं स्थिरो भव ।
सर्वदेवा मुनिश्रेष्ठा यक्षगन्धर्वकिंनराः ।
प्रहर्षं परमं सर्वे गमिष्यन्ति न संशयः ।
दुर्विनीत दशग्रीव निहतं राक्षसोत्तमान् ।
प्रहस्तं समरे वीरं सुरन्तासुदारुणम् । [35]
अकम्पनं विरूपाक्षं सुरमानुषकण्टकम् ।
तव पुत्रान्महावीर्यान्निहतान्वानरोत्तमैः ।
दृष्ट्वा योद्धुं रणक्रूर आगतस्त्वं मदोद्धत ।
इत्युक्त्वा लक्ष्मणः श्रीमान्प्राह वानरयूथपान् ।
सर्वयत्नेन योद्धव्यं हनिष्यामि दशाननम् । [40]
ततस्ते वानराः सर्वे ववर्षुः शैलपादपैः ।
राक्षसानां हरीणां च संप्रहारो महानभूत् ।
उद्धतान्वानरान्वीक्ष्य दशग्रीवः प्रतापवान् ।
विनद्य सुमहानादं कम्पयन्वानरोत्तमान् ।
हरिसैन्ये ववर्षोच्चैः शरवर्षं ह्यनेकधा । [45]
विद्राव्यमाणान्सर्वांश्च अतिक्रुद्धो दशाननः ।
तिष्ठ तिष्ठेति सौमित्रिं स हि दुद्राव राक्षसः ।
सौमित्रिमेत्य समरे प्राह गम्भीरया गिरा ।
मम पुत्रं रणे हत्वा स्वस्थोऽहमिति मन्यसे ।
शस्त्रास्त्रैश्च समरे वधिष्यामि स्थिरो भव । [50]
त्वां च रामं च तथा सर्वांस्तांश्च प्लवंगमान् ।
एवमुक्तस्तदा चन्द्रेण शरेणोग्रेण शोभिना ।
कार्मुकं तु रक्षसस्तस्य चिच्छेद सहसा शुभम् ।
तथा शरसमूहेन छादयामास राघवम् ।
जगर्ज च महानादैः कम्पयन्वसुधातलम् । [55]
संधाय च तथा सख्ये कोपसंरक्तलोचनः ।
संछाद्य शरजालैस्तु सौमित्रिरतिवेगवान् ।
अर्धचन्द्रशरेणास्य धनुश्चिच्छेद रोषितः ।
छिन्ने धनुषि रक्षेन्द्रः शक्तिं जग्राह भास्वराम् ।
दशग्रीवकरस्थां तां सौमित्रिः परवीरहा । [60]
चिच्छेद दशभिर्बाणैस्तं च निःपात्य पत्रिभिः ।
भिन्नगात्रो दशग्रीवो युगान्ताग्निसमप्रभः ।
गदामादाय वेगेन लक्ष्मणं सोऽभ्यगाद्बली ।
चिक्षेप ज्वलमानां तां विनद्य च महास्वनम् ।
आयान्तीं ज्वलमानां तां दृष्ट्वा सौमित्रिरुग्राम् । [65]

(for सदृ.) D6 तयोर्युद्धमभूद्घोरं सर्वलोकभयावहं —(l. 67) D6 सिद्धितान्तकरं D2 om. घोरं S D13 वधैषिणा, N V13 B1.3 D4.5 T2.3 जयषिणः, B2.3 नैर्ऋतयो (for वधैषिणोः) —(l. 68) N2 रावणं B2 (marg. also) रावणे (for लाघवं) D4 -संधानम्, D6 T2.3 संधानम् (for -संधानम्) —(l. 69) D6 आसनं N V1 D2.3 परिघातं (for प्रति°) V2 B2 रामं (for रक्षो) N V2.3 B2-4 मनुजम् (for न विव्यथे) —(l. 70) D1 om. तत्र, N2 B2 शरशतैः, N V1.3 B2.3 शितैः (for °स्तीक्ष्णैः) S1 D6.7 रावणे सं, N2 B2 प्रविष्टैः, B2 ववर्षेद, D4.5 ववर्षेत D6 नदिन्छेदं (for व्यवच्छेद) N2 V1 वरेषु (N2 °षु) V2 + रथं N2 रविते, B2.3 प्रचालिते (B4 °ता) B2 पुरे बभौ D6 T2.3 चलिते (for प्रवेगितैः) —(l. 71) V1 B1 D2.4.6 T2.3 रावण (for ततश्च) N2 सवत (for परम्) V1 damaged from the post. half up to the prior half of l. 72 B2 D4.5.6 T2 स (for सु) S D13 अपि रामं (for निःपात्य) D6 रावणम् (for सुमहाबलः) —V1 om. l. 72 —(l. 72) D6 T2.3 न (for सर्वा) D4 तथा (for सर्वा) N2 B2-4 सुखपराक्रमी (for the prior half) N V1 B2-4 रूपं तथा (for the post. half)

विभेद शरजालेन नानार्थेश्च महास्वनैः ।
ततः संचिन्त्यमानस्तु रावणोऽमितविक्रमः ।
अजय्यं लक्ष्मणं ज्ञात्वा महामायामधोदयत् ।
मायां प्रयुज्य रक्षेन्द्रो धनुराकृष्य वीर्यवान् ।
ववर्ष शरजालानि लक्ष्मणे वानराञ्जिते । [70]
खड्गपाशासिमुसलैर्भिन्दिपालैः परश्वधैः ।
भित्वा सर्वाङ्गं सवानरं प्राप्य रावणः ।
किमेतैर्मम कार्यं स्यादिति प्राह स बुद्धिमान् ।
मार्गे मम रामेण ख्यापितस्त्वधार्यं सः ।
धिय विभूतिं राज्यं च ऐश्वर्यं जीवितं तथा । [75]
तत्याज्य रावणः सख्ये निहते राक्षसे बले ।

53

After 6 87 6, D13 ins.

चिन्तयित्वा महावीरश्चक्रे रावणो राक्षसोत्तमः ।
स प्रविश्य पुरीं राजा राक्षसो दीनमानसः ।
स्मृत्वा तु तौ महावीर्यौ कुम्भकर्णनरान्तकौ ।
देवान्तकमिन्द्रजितं कुम्भकर्णसुतावुभौ ।
अतिकायं त्रिशिरसं प्रकम्पनमहोदरौ । [5]
एवमेते महावीर्याः कुमारा मन्त्रिणोऽपि च ।
राक्षसाश्चापरे स्मृत्वा महाकायान्महाबलाः ।
क्षीणशोक इव दृष्ट्वा आत्मसर्वार्थसाधनम् ।
राजा राक्षसमुख्यानां रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
न दैवैर्न च गन्धर्वैर्न यक्षैर्न च पन्नगैः । [10]
अहं पुरा दारुणं घोरं मया वधं पुरा तदा ।
तपस्तप्यमानस्य प्रधावति मारुतः ।
आदित्यो निष्प्रभश्चैव मन्दतमा हुताशनः ।
अपुष्पा फलदा वृक्षा मन्दसत्त्वा नदी तदा ।
नक्षत्राणि न भासन्ते न च वर्षति वासवः । [15]
प्रज्वलन्ति दिशः सर्वा उल्कापाताः समन्ततः ।
पतन्ति पतिताश्चैव निर्विकारा महीतले ।
नद्यश्च प्रतिकूलं हि वहन्ति न हि सागरः ।
दृष्ट्वा महत्तपो घोरं सम्भ्रान्तश्च पितामहः ।
देवदेवो विमानेन समायातः पितामहः । [20]
उवाच च गुरुः श्रीमांस्तु हि सर्वदिवौकसाम् ।
अन्तरिक्षेऽब्रवीद्वाक्यं पद्मयोनिः पितामहः ।
हृष्टो राक्षसराजेन्द्र महाबलपराक्रम ।
उग्रं तपसि च त्वं च परितुष्टोऽस्मि सुव्रत ।
देवता क्षोभमापन्ना दृष्ट्वा ते तपसो बलम् । [25]
तद्दृष्ट्वा तु महाघोरं माहात्म्यं तपसो महत् ।
तदर्थमिह सम्प्राप्तः किं वरं ते ददाम्यहम् ।
पद्मयोनिवचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
यक्षाणां च महर्षीणां सुराणां प्रवरो गुरुः ।
त्वं समानेन तपसा प्रीतो यदि पितामह । [30]
दशवर्षसहस्राणि तोषितश्च महेश्वरः ।
परितुष्टश्च देवेशो वरमेव प्रयच्छ मे ।

Lacuna

सुरासुरगणैश्चैव यक्षराक्षसपन्नगैः ।
अवध्यं सर्वभूतानां त्वत्प्रसादाद्भवाम्यहम् ।
इच्छामि च वशीकर्तुं लोकांस्त्रीन्समहेश्वरान् । [35]
अभीप्सितं कामं वरं दातुं त्वमर्हसि ।

Lacuna

मम श्रुत्वा वचो देवो वाक्यमेतदुवाच ह ।
एते विद्याधराश्चैते यत्त्वया समुदाहृताः ।
एवमस्तु महावीर्य यत्त्वया समुदाहृतम् ।
मानुषस्य च वध्यश्च सहजन्यस्य कस्यचित् । [40]
श्रुत्वा वै वचनं तस्य दशग्रीवः बुद्धिमान् ।
पश्यतां भगवान्ब्रह्मा सुराणां प्रवरो गुरुः ।
मानुषे मम का शङ्का भक्ष्या ये मानुषा मम ।
एवं मे वचनं दत्त्वा लङ्कायामभिषिच्य च ।
गच्छ रावण भद्रं ते लङ्का नाम पुरं प्रति । [45]
विश्वकर्मा ससर्जान्तः यां सकाञ्चनतोरणाम् ।
तस्मादिन्द्रप्रकाशां सर्वकामदुघां पुरीम् ।
तत्र रत्नमीश्वरश्रेष्ठो राक्षसान्पालयिष्यसि ।
ततः प्रणम्य देवेशं लङ्कां प्रति गतं मम ।
पद्मयोनिश्च तद्दृत्वा ययौ दिवमनुत्तमम् । [50]
भूयो मया महादेव ईश्वरः परितोषितः ।
पुनरेव मया छित्त्वा शङ्कराय निवेदितम् ।
तथान्यानि सहस्राणि निकृत्तानि शिरांसि मे ।
दशमं तु शिरश्छित्त्वा तद्वाथ निवेदितम् ।
तत्र स भगवान्देव सद्देवो महेश्वरः । [55]
उवाच वचनं मां वै तुष्टोऽहमिति रावण ।
दशग्रीव इति ख्यातो लङ्केशस्त्वं भविष्यसि ।
यस्त्वया मम भक्त्यर्थं शिरश्छित्त्वा निवेदितम् ।
यत्त्वया मदर्थकार्यं सुदुष्करमिदं कृतम् ।
ब्रूहि राक्षसराज त्वं किं वरं ते ददाम्यहम् । [60]
ततः प्रणम्य शिरसा मया प्रोक्तो महेश्वरः ।
कृत्वा प्रणामं दशानि शिरांसि च मया पुनः ।
गन्धर्वैर्यक्षवध्योऽहं भवेयं हि महेश्वर ।
एवमस्तु महावीर यत्त्वया समुदाहृतम् ।
सर्वदेवैरवध्यस्त्वं मम वध्यो भविष्यसि । [65]
न जानीमश्च दुर्बुद्धिर्विष्णुना पूर्वकृत् ।
ये विष्णुना हता लोका येषां शोकं मम स्फुटम् ।
यदि निर्यातयिष्यामि सीतां वै जनकात्मजाम् ।
तदा न हन्याद्धि रामः सुग्रीवसमुद्रतः ।
भ्राता मे पद्मराणमुख कनीयान्सर्वधर्मवित् । [70]
तथापि बोध्यमानोऽहं धर्मज्ञेनानुजेन वै ।
सीता प्रदीयतां साध्वी स च रामः प्रसाद्यताम् ।
इत्येवं वदतस्तस्य मया न वचनं कृतम् ।
प्रिया चैव मयाद्यैव तथा मन्दोदरी हता ।
सोऽयं देवाधिदेवस्य परं पारपरायणम् । [75]
येन दृष्टाश्रयो देवाः ससुरासुरपन्नगाः ।
तेन पूर्वविरोधेन दृष्ट्वा दशो महाद्युतः ।
दिव्या देवगृहात्प्राप्तो विष्णुर्देहान्तरं गतः ।
* * इति प्रिया चैव मया पश्चे च शासितः ।
सोऽहं कालवशात्प्राप्तो मानुषाद्भयमागतः । [80]

मूढेन च हृता बाला मया लङ्कां प्रवेशिता ।
जनकस्य सुता सीता रामपत्नी यशस्विनी ।
इयं त्रैलोक्यनाथस्य रामस्य महिषी प्रिया ।
अवलिप्ते न मे शान्तिस्त्रैलोक्येऽपि भविष्यति ।
इत्येवं चिन्तयानेन नैव निर्यातिताल्यम् । [85]
भ्राता च परमाण्युक्तः कनिष्ठोऽथ विभीषणः ।
कुम्भकर्णो हतो भ्राता दूषणश्च निपातितः ।
विद्युज्जिह्वो महावीर्यः शङ्कुकर्णो यमस्तथा ।
हतो निकुम्भो कुम्भश्च प्रहस्तश्च महाबलः ।
एते चान्ये च बहवो रामेण निहता रणे । [90]
निष्प्रधानीकृता लङ्का रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
बालवृद्धावशेषा तु साट्टप्राकारतोरणा ।
किमहं कश्चिदामात्र स्ववशाच्छामि रावणम् ।
सोऽहं रक्षोगणैर्युक्तः प्रजानामिव सक्षयात् ।
सर्वथा तु विनष्टोऽहं क कालस्य व्यतिक्रमः । [95]
प्राकृतस्येव नीचस्य बुद्धिर्विक्लवतां गता ।
अविषादेन धैर्येण बुद्धिर्भवति शोधना ।
अद्यप्रभृति सर्वांश्च सदेवासुरमानुषान् ।
समन्तात्सर्वभूतानि त्रैलोक्यं ससुरासुरान् ।
यदि चेन्द्रसहस्राणि शंकराणां शतानि च । [100]
विष्णूनां च सहस्राणि पितामहशतानि च ।
कोटीनां वानराणां च सहस्राणि शतानि च ।
विष्णूनां यदि वा कोट्यो रामरूपेण संस्थिताः ।
यमो दण्डश्च कालश्च रुद्रश्चापि स्वयं भवेत् ।
मत्कार्मुकविनिर्मुक्तैः शरैराशीविषोपमैः । [105]
वैवस्वतपुरं घोरं सर्वानेव नयाम्यहम् ।
अद्य गोमायवो गृध्रा ये चान्ये मांसं शातिद्वै ।
यमपुरगमनोत्सुकानथैता
न्कपिवृषभान्विनिहत्य तौ प्रसह्य ।
स्वसुरनिशितचापधिरैः समेता [110]
रुधिरवसामिहत्य नयामि तृप्तिम् ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि रावणक्रोधवाक्यं नाम सर्गः ।

उपविश्यासने मुख्ये रावणो राक्षसाधिपः ।
अमर्षी मर्षिणौ वीरौ भ्रातरौ शुकसारणौ ।
कल्पयध्वं रथं शीघ्रं धनुरानीयतां च मे ।
चन्द्रहासमिमं क्षिप्रं देवद्रुमशरांश्च तान् । [115]
आह्वान राक्षसानां तु ये विशिष्टा द्विवैरिषु ।
रथैर्ध्वजैः समुद्धा वाजिभिश्चाशु विक्रमैः ।
निर्यान्तु मम सैन्यानि सनद्धकवचानि च ।
मुक्तमात्रं ततो दृष्ट्वा रावणो लोकरावणः ।
चिन्ताशोकसमाविष्टो दशग्रीवो महाबलः । [120]
तयस्य वचनं श्रुत्वा रावणस्य निशाचरः ।
कल्पयन्तौ रथं शीघ्रं दृशानन्दं प्रमाणतः ।
वज्रवैदूर्यसपुलं जाम्बूनदविभूषितम् ।
इन्द्रनीलसमं चैव कूबरं चात्र संस्थितम् ।
तपनीयमयं दिव्यं मुक्तापिञ्जलोपमम् । [125]
उच्छ्रितध्वजकेतुं च राजकतनभूषितम् ।
सर्वरत्नमयं चित्रं नानाशिल्पविभूषितम् ।
नानावर्णविकारैश्च पताकाभिरलंकृतम् ।
ध्वजैश्च विविधाकारैरुच्छ्रितैः रोमहर्षणैः ।
निवासं सर्वभूतानामद्भुतानां निदर्शनम् । [130]
आवासं सर्वरत्नानां स्रजां च निलयं महत् ।
उद्यन्तमिवादित्यं शतं यामशिखरोपमम् ।
कल्पितं तु रथं दृष्ट्वा देवताः क्षोभमागताः ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव विद्रवन्ति स्म किंनराः ।
एकादशैव रुद्राश्च आदित्या द्वादशैव तु । [135]
अष्टाविंशतिनक्षत्राण्यष्टौ च वसवस्तथा ।
गता सर्वे सुवित्रस्ता मेदिनी च प्रकम्पिता ।
दृष्ट्वा रथवरं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
युक्तं वाजिसहस्रेण रथानां हेममालिनाम् ।
षष्टी रथसहस्राणि रथानां सपताकिनाम् । [140]
चत्वारिंशत्सहस्राणि कुञ्जराणां बलीयसाम् ।
चतुर्दशसहस्राणि सारोहाणां तु वाजिनाम् ।
तिस्रो राक्षसकोट्यस्तु पदातीनां तदा रणे ।
एवं न्यवेदयत्तस्य सज्जं रथवरं प्रभोः ।
रातं सुयुक्तं शक्रनृपवर्चसं [145]
सहस्रधारं शशिकान्तिसंनिभम् ।
महाभ्रमेघप्रतिमं सुनिस्वनं
महायुधं वासवरथोपमम् ।
सविद्युदिन्द्रायुधदावमुज्ज्वलं
नानायुधघण्टाशतशब्दनादितम् । [150]
समग्रकेतूज्ज्वलचारुचामरं
ततोपनिन्युः सचिवा महात्मना ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि रावणरथकल्पनो नाम सर्गः ।

रावणस्तु महाबाहुः स्नात्वा शुचिपरायणः ।
शुक्लाम्बरधरो वीरो गृहीत्वा दधिमत्सकम् ।
मन्त्रिभिश्चानुगच्छद्भी रथं तूर्णमुपागतम् । [155]
दधिमत्स्याक्षतांश्चैव शुक्लपुष्पं तथैव च ।
बलिं करोति रक्षस्तु वस्तिस्वस्त्ययनोत्तमे ।
अन्वालभत तानग्नौ घृतेन मधुना सह ।
मङ्गलानि च गायन्त रथेषु तु पताकिषु ।
कपिला हेमशृङ्गाश्च ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा । [160]
सुवर्णशतसाहस्रं विकान्तर्पिस्तथैव च ।
वाचयित्वा च विप्राणामभिवाद्य च रावणः ।
जयशब्दैः सुमहता पुण्याहं च जपाशिषः ।
इत्येवमुक्तैः स्तुत्वा ब्राह्मणा वेदपारगाः ।
गत्वा च भवनं विप्रा प्रतिगृह्य प्रतिग्रहम् । [165]
शान्तिं सुमहतीं चक्रुः रक्षःश्रेयस्करीं तदा ।
रावणोऽपि महाबाहुः रथं कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
स आरुह्य रथं दिव्यं तुरगैः वाजिनां प्रति ।
रावणः क्रोधसंयुक्तो जगर्ज च मुहुर्मुहुः ।
कवचं बबन्ध वीरो रावणो युद्धकाङ्क्षया । [170]

शूतो जनपदैस्तत्र नानाप्रविमुदित ।
न ववन्ध च सनाह रावणो भीमविक्रम ।
अब्रवीद्राक्षसांस्तत्र समीपे समवस्थितान् ।
अद्य राम ससुग्रीव लक्ष्मण सविभीषणम् ।
वानरेन्द्रांश्च तान्सर्वान्हनूमन्त तथाङ्गदम् । [175]
केसरिं पनस चैव गन्धमादनमेव च ।
तान्हत्वा वङ्कगृध्राश्च ये चान्ये मांसभोजना ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि मनुमांसै सशोणितै ।
रावणस्य वच श्रुत्वा सारथिस्तमथाब्रवीत् ।
आरोह रथ दिव्यमास्थाय जहि वानरम् । [180]
आरुह्य स्यन्दन दिव्य रावण पश्यत तदा ।
कृष्णाभ्रसदृशाकारां रणभूमिं गतां तदा ।
पाशदण्डधरा चैव पुरोऽग्रे विपल पतन् ।
कृष्णवस्त्रधरां चैव स्त्रिय पश्यति दारुणाम् ।
गृहीत तु तथात्मान पश्यते कालवश्रित । [185]
कालग्रासो न जानीते नीयमान स रावण ।
पश्यते च महावीरो ध्वजाग्र गृध्रसकुलम् ।
कम्पते च महाबाहुर्भ्रमश्चाप्यभवत्पुन ।
आपदांश्चैव तत्रस्थाश्चाशिवा पश्यते तदा ।
अपश्यद्वापि तां नातिमपश्यत्करसवृताम् । [190]
स्त्रावां च मांदृण ग्रस्त भक्षयन्त च वायसम् ।
स दृष्ट्वा तानुत्पातानि रावणो दैन्यमागत ।
दैवकालमनुप्राप्त वाक्य चेदमुवाच ह ।
अहो दारुणमेवद्धि निमित्तमिह दृश्यते ।
यदि जीवाम्यह यत्र शाश्वत मम जीवितम् । [195]
ततस्ते राक्षसा सर्वे मां प्रत्यावेदयन्मुहु ।
मङ्गलैस्तूयमानास्तु गच्छन्ति रणसागरम् ।
तत पश्चात्सुमहती पृतना प्रस्थिता तथा ।
प्रच्छाद्य महती भूमिं प्रययौ येन रावण ।
तत प्रवर्तिताश्च तु रथेषु रथिन वर । [200]
कुर्वंस्तु सुसनद्धा गच्छन्ति दिशमुत्तमाम् ।
नानाकवचसनद्धा नानाप्रहरणैर्युता ।
ततो निमेषमात्रेण राक्षसा कामरूपिण ।
नदन्ति क्रीडमानाश्च ***** दारुणम् ।
वादित्रेण विचित्रेण नादस्तत्र इतस्तत । [205]
राक्षसाना निनादेन कुञ्जराणा च बृंहितै ।
शङ्खभेरीरवैश्चापि कम्पयित्वा वसुधराम् ।
प्रयातस्तत्र वर्गेण सागरस्योर्मयो यथा ।
नीलपीतपताकाभिश्चामरापीडधारिभि ।
वाहनानामनीकानि योधाना वै समन्तत । [210]
विचित्रकवचा सव नानाप्रहरणायुधा ।
सर्वे शूरा महावीर्या सर्वे च नितकाङ्क्षिण ।
काङ्क्षमाणा जय सर्वे त सर्वे युद्धलालसा ।
हस्त्यश्वरथपत्तीना नर्दता नि स्वनेन च ।
स्यन्दनस्य च घोषेण पूरयामास रोदसी । [215]
महाभटै राक्षसनादहर्षै
राक्ष्वेडितास्फोटितसिंहनादै ।
निष्क्रम्य राक्षसराजसघु
ययौ तदायोधनभूमिमुग्राम् ।
अतिबलभरतनि ** तदा [2
***** ज्वलिताश्च पाणविद्धा ।
समासमभिमुखा युयुधस्वस्ते
दृढवीरा सह मारुत राघवाय ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे रावणनिर्याण नाम सर्ग ।
निर्यात रावण दृष्ट्वा राक्षसैर्बहुभिर्वृतम् ।
रामश्च लक्ष्मणश्चैव वानराश्च महाबला । [2
अभीरुनिर्भया सन्तो यत्रासौ राक्षसाधिप ।
राक्षसास्तु महावीर्या हस्त्यश्वैश्च रथैस्तथा ।
आह्वयश्च समन्ताच्च अन्योन्य समरोन्मुखा ।
वानराश्च तथा शूरा शिलावृक्षायुधास्तथा ।
गर्जन्तस्तु समन्ताच्च सम्पन्दीना महाबला । [2
राक्षसाश्च भृश क्रुद्धा निघ्नुर्वानरपुङ्गवान् ।
मणिवकार्तघोरैनंदद्भिश्च महारिभि ।
खरक्रूरैर्वज्रतूर्णैर्नदद्भिश्च महास्वनै ।
नानायुधधरा वीरा मेघा इव सविद्युत ।
तुरगखुरविक्षतरथनेमिसमुद्गतम् । [23
कण्ठान्यरोसीद्योधाना चक्षूषि च महीरज ।
रुधिरार्द्रां महीं चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना समकाशते ।
सकला माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितै ।
कबन्धाश्च समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे । [24
बभूवायोधन घोर मांसशुल्कसकुलम् ।
शोणितेषुमहातोयां यमसागरगामिनीम् ।
शरीरसघातवहा मुमुचु फेनिलापगा ।
मस्तृदानमहापङ्कां विकीर्णकचशैवलीम् ।
छिन्नकायशिरोमीना महावयवशर्करीम् । [245
गृध्रहसबकाकीर्णां कङ्कसारसनादिताम् ।
मातङ्गरथकूलाश्च समरे च ध्वजद्रुमा ।
मेदफेनचयाकीर्णां योधस्तनितकूनि स्वनाम् ।
तां कापुरुषदुस्तारां युद्धभूमिं महानदाम् ।
व्यगाहन्त तदा वीरा हरिराक्षसपुङ्गवा । [250
ततो युद्ध महाघोर वर्तत कपिराक्षसाम् ।
अन्योन्य जघ्निरे वीरा सिंहा इव महाबला ।
सुग्रीवश्चाङ्गदश्चैव हनूमाञ्जाम्बवास्तथा ।
केसरी पनसश्चैव नलो दधिमुख कपि ।
गोलाङ्गूला महाकाया विक्रान्ता बलशालिन । [255.
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव बहवो वानरा रणे ।
राक्षसैर्द्वन्द्वमापन्ना सत्र जयद्विर्नदिभ ।
धावन्तश्चैव गर्जन्त आह्वयन्तश्च राक्षसान् ।
सर्वे किलकिलाशब्दा वायुविक्रमवेगिन । [260]
सुग्रीवेण सुसरब्धा मैन्देन द्विविदेन च ।
कुमुदेन गवाक्षेण शरभेण च राक्षसा ।
अङ्गदनापि सरब्धा रामेण सह रावण ।

तदा समरसंक्षोभे द्वंद्वयुद्धमुपागत ।
तथा युद्ध महाघोर रामरावणयो रणे । [265]
राक्षसाश्च महाघोरा नानाकवचदंशिता (ता ?) ।
शरवर्ष विमुञ्चन्तो नर्दन्तश्च महास्वना ।
वानराश्च महावीर्या शैलवृक्षायुधोद्यता ।
तत समभवद्युद्ध घोर च कपिरक्षसाम् ।
विस्मिता देवता सर्वा सविद्याधरचारणा । [270]
दैत्यदानवगन्धर्वा यक्षरक्षोमहोरगा ।
पुष्पवर्ष ततोऽमुञ्चन्साधु साध्विति चाब्रुवन् ।
अदृष्ट विहित युद्धमेव च परिरक्षते ।
बभूव तुमुल युद्ध कबन्धचयसंकुलम् ।
रामेण सह संरब्धो रथस्थो राक्षसेश्वर । [275]
मुमोच शरवर्षाणि रामे दशरथात्मजे ।

54

After 6 88 12, Ñ V B2–4 D6 G (ed) ins (V1 3 after 12ab owing to om) B4 (with colophon) D4 l 1–4 only and G [ed] l 1–2 only), D13 ins before 6 88 15 (owing to om)

यथा प्रावृषि मेघो वै धारावर्ष विमुञ्चति ।
एव रामो महात्मा तु बाणवर्ष व्यमुञ्चत ।
शरपञ्जरवत्पश्य गगन मेदिनी तथा ।
अभिनच्च रथ राम सपताकाध्वज तथा ।
स रथो राक्षसेन्द्रस्य रामेणाभ्याहत शरै । [5]
साश्वसारथिनोपेत सध्वज पतितो भुवि ।
पदातिनस्तत्रश्च कृतो वै रक्षसा पति ।
रथस्य पतन दृष्ट्वा रावणो लोकरावण ।
निमेषान्तरमात्रेण सज्जमन्यद्रथोत्तमम् ।
आरुरोह तत शीघ्र रावणो राक्षसाधिप । [10]
मायया निहितबाण राम विव्याध सयुगे ।
मोहन शोषण चैव प्रस्वापनविलापनम् ।
गान्धर्वनर्तन चैव निद्रामोहनमेव च ।
रामलक्ष्मणगात्रेषु रावणो राक्षसाधिप ।
निचखान ततो बाणान्सर्वगात्रेषु राक्षस । [15]
दिव्यास्त्रधारिताङ्गस्तु राघवो विह्वलस्तथा ।
अस्त्रेण मोहनेनाशु मुह्यते रघुनन्दन ।
सतापनेन बाणेन राम सताप्यते तदा ।
गान्धर्वेण तदास्त्रेण नृत्यते रघुनन्दन ।
निद्रापनेन बाणेन निद्रा गच्छति राघव । [20]
नर्तनेन तथास्त्रेण नृत्यते रघुनन्दन ।
मोहनेन तथास्त्रेण मुह्यते च पुन पुन ।
विषण्णवदनस्तत्र किंचिद्रामे सुविह्वले ।
अविषादे मन कृत्वा हनूमानङ्गदस्तथा ।
जाम्बवाश्च महावीर्यो लक्ष्मणश्च धनुर्धर । [25]

53

Note hiatus between the two halves of l 8, l 135 and l 228 —l 107 post half hypm —ll 121–122 are repeated consecutively —For l 242–248, cf 6 46 23–27

54

(l 1) V3 om वै Ñ1 D1 13 प्रावृट्काले यथा मेघो (for the prior half) —V3 damaged from the post half up to l 2 B4 जल (for धारा) Ñ2 विमुञ्चते, D6 प्रमुञ्चति —(l 2) Ñ1 V3 D4 13 महात्मा वै B2 3 महाबाहुर् (for महात्मा तु) D13 शर (for बाण) V1 D13 विमुञ्चति (for व्यमुञ्चत). Ñ1 V2 शरवर्षाणि मुञ्चति, D6 शरवर्षाण्यमुञ्चत (for the post half) —Ñ1 V3 B2 (repeats) D13 read l 3 Ñ2 reads l 3–4 after l 40 —(l 3) Ñ1 V3 B1 (second time) D13 रावण पर्वतोपम, V3 गगनात्सदृश यथा (for the post half) —For l 3 D4 subst

1* तत शरसहस्रैश्च भूमि च समावृणोत् ।

—Ñ1 V3 D13 om l 4 —(l 4) Ñ2 अभिनत्त B3 अभिनत्स्य रथ सौत , D4 आच्छादय रथ तस्य (for the prior half) Ñ1 B2,3 सस्तार (for सपताका) —After l 4, B3 (in marg) ins. 2000* —B3 reads in marg l 5–33 (including colophon) —(l 5) V3 B3 [अ]भिहत (for [अ]भ्याहत) —(l 6) B2,3 D13 साश्व —(l 7) D13 रथ भिन्नो नष्टसंज्ञो (for the prior half) —D13 om from the post half up to the prior half of l 8 B2 [s]सौ (for वै) —(l 9) B3 अन्य (for अन्यद्) D13 संज्ञां लब्ध्वा (for सज्जमन्यद्) —(l 10) D13 रथ (for तत) D13 राक्षसेश्वर —V3 B3 (both hapl) D13 om ll 11–14 —(l 11) Ñ2 निहतैर् B3 वितर्तैर् (for निहितैर्) —(l 12) B2 विलापने (for विलापनम्) —(l 13) Ñ2 B2 गान्धर्व B2 प्रसंगविह्वले तथा (for the post half) —(l 14) B2 रामलक्ष्मणयोर्गात्र (for the prior half) —(l 15) Ñ2 B2 निचखान (for नि°) —(l 16) V3 B3 विह्वल (for विह्वल्स्) B2 तदा (for तथा) Ñ2 D13 विह्वलो राघव (Ñ2 °ह्वल)स्तदा (for the post half) —(l 17) B3 बाणेन (for अस्त्रेण) D13 [अ]मितेन (for मोहनेन) B3 मुह्यति (for मुह्यते) —(l 18) D13 संतापनेन (for संतापनेन) Ñ1 V3 संताप्यते B3 सतप्यते, D13 संतपते (for संताप्यते) —(l 19) Ñ1 D13 तथा (for तदा) Ñ1 दृश्यते V3 गीयते, B3 नृत्यति (for नृत्यते) Ñ1 V3 B3 नदिवर्धन (for रघुनन्दन) D13 कासल्यानन्दवर्धन (for the post half) —(l 20) B3 निद्रामोहेन D13 निद्रापितेन (for निद्रापनेन) —(l 21) D13 नर्तनेन (for नर्तनेन) B3 तदा (for तथा) B3 नृत्यन्, D13 नृत्यते (for नृत्यते) —Ñ1 om l 22 —(l 22) B2 तदा B3 मुह्यति (for मुह्यते) —(l 23) Ñ1 V3 B2 वदनात् (for वदन्स्) D13 किंचि दृष्ट्वा विह्वल (for the post half) —After l 23 B3 ins

2* अस्त्राभिव्याप्तसर्वाङ्गे मुविह्वले ।

—(l 24) D13 अविषादमपि कृत्वा (for the prior half), Ñ1 B1 D13 तदा (for तथा) —(l 26) B2 3 पश्यन (for

एकाकीन समाधाय युद्धमेव प्रचक्रमु ।
विभीषणस्तु तरवस्त्रिच्छिन्नान्वेषणतत्पर ।
अविषादेन धैर्येण विषण्णान्वानरषभान् ।
सान्त्वयामास वैजयी मायाविनि दशानने ।
स बलरणपराक्रमैर्महात्मा　　　　[30]
　　वरदबलैर्बहुभीषणै सुतीक्ष्णै ।
क्षतजविकृतमवेक्ष्य रामभद्र
　　दशवदनोऽपि कृतापतामुपैति ।

Colophon

राघव विकृत दृष्ट्वा लक्ष्मण सनिवर्तित ।
शाकच-द्रनिभ कृत्वा शिरस्त्र हृतरायुधम् ।　　[35]
आह त स महानादैरथ धैर्येण कर्कशम् ।
अद्य त कण्ठनि शीर्णं मही पास्यति शोणितम् ।
मत्कार्मुकविनिर्भिन्नस्तस्य न भविष्यसि ।
एव स परुषाण्युक्त्वा शरवर्षं व्यसृजत ।
पृथिवीं चान्तरिक्ष च शरवर्षैर्निरन्तरम् ।　　[40]
अन्धकारीकृत सर्वं रथमार्गं न दृश्यते ।

55

After Sarga 6 88 D₅ ₆ ₈ T₂ ₃ ins

स निश्वसन्सहृद्वतो यथा गजो
　　रणाजिरे राघवसायकार्त ।
गरुत्मतेवाहिपतिर्विनिर्जितो
　　विवेश लङ्कां विनिकीर्णभूषण ।
स्मरन्स पथ्य वचन समीरित
　　महात्मना मन्त्रविनिर्णये पुरा ।
विभीषणेनात्मकुलस्य शान्तये
　　स्मरन्स रामस्य महाशमोक्षणम् ।
स कुम्भकर्णं निहत तथा रणे
　　तथातिकाय रणचण्डविक्रमम् ।
महाबल शक्ररिपु च पातित
　　निर्वेदमानो विरूप-क्षिति गत ।
स लब्धसंज्ञो विलपन्प्रभूतमा
　　त्कुलस्य नाश प्रसमीक्ष्य रावण ।
महाबलस्यातिबलस्य रावण
　　स्मरन्नमोघामिषुजालसततिम् ।
विलप्य स चिर राजा रावणो भीमविक्रम ।
अन्त पुर ततो गत्वा इदमाह सुदु खित ।
रण रामस्य कर्माणि चिन्तयानो मुहुर्मुहु ।

एकाकीन) B₂ समाधत्त (for समाधाय) D₁₃ एकधा दग्धा चैव (for the prior half) B₅ प्रचक्रमे —(l 27) V₂ B₃ ₃ D₁₃ च (for तु) B₃ तत्वस्तु D₁₃ धर्मैश्च (for तरवज्ञश्च) D₁₃ सुयुगे तत्परोऽभवद् (for the post half) —(l 28) D₁₃ अतिगादेन (for अविषादेन) —(l 29) N₁ V₂ B₃ मायेति (for मायाविनि) D₁₃ स्वयमेव परात्प (for the post half) —(l 30) B₄ D₁₃ स्वबलबल (for स बलरण) V₂ B₃ स्वबलपराक्रमविक्रमैर्महात्मा —(l 31) B₃ विशिखवरैर् B₀ om (for वरदबलैर्) D₁₃ वरदशरैर्विभीषणे सुतीक्ष्णे —(l 32) N₂ V₂ om विकृतम् N₁ अवेक्ष B₃ om (for अवेक्ष्य) D₁₃ क्षतजनितनिकृत्यमेव राम —(l 33) D₁₃ रघुकुलतिलक विनिवर्तित पर च

Colophon V₂ om —*Kāṇḍa name* B₃ om N B₂ D₁₃ लङ्काकाण्ड —*Sarga name* N B₃ प्रथम (N₁ °म) युद्ध, B₃ द्वयुद्ध B₄ प्रथम्,द D₁₃ युद्धपर्वणि द्वयुद्ध —*Sarga no* (figures words or both) N̄₁ B₂-₄ D₁₃ om N̄₂ 82

—B₃ om l 34-41 D₁₃ om l 34 —(l 34) B₃ सनिवर्तत (for सनिवर्तित) —(l 35) N₂ दृष्ट्वा (for कृत्वा) B₃ त (for तद्) D₁₃ वरायुध (for हृतायुधम्) —(l 36) N̄₁ आहूत स D₁₃ अ ह्रान्यत् (for आह त स) N₂ illeg for धैर्येण V₂ अथ धैर्यवि B₂ D₁₃ रावण बल (D₁₃ रण) (for अथ धैर्येण) —(l 37) N₂ नि ** V₂ B₂ निश् र्णं D₁₃ निर्यात (for निशीर्णं) D₁₃ बाण (for मही) —(l 38) D₁₃ ममाद्य जालसपन्न (for the prior half) and पतितस्व (for भविष्य न) —(l 39) B₂ D₁₃ उक्त्वा (for उक्त) B₃ बाण (for शर) N₁ ममुचानि D₁₃ अमुचन (for व्यसृजत) —N₂ om l 40-41 —(l 40) V₁ अतरिक्ष B₃ चांतरीक्ष (चान्तरिक्ष) N̄₁ सर्व (for -र्वं) —(l 41) D₁₃ अध (for अन्धकारी) N̄₁ D₁₃ मार्गो (for -मार्गं) —The after D₁₃ cont

3* तस्य सैन्य महावीरं रावणस्य महाबलम् ।
नाशयामास बाणौघैर्लक्ष्मण परवीरहा ।

55

(l 1) D₅ नि श्वसन् D₆ T₂ -गतो (for वृतो) D₆ गह D₅ *था (for यथा) —(l 2) D₅ ₆ बाहु (D₆ °ण) पीडित D₅ बाणमर्दित (for सायकार्त) —(l 3) D₅ मत्तता इवाभिमर्दितो —(l 5) D₆ T₂ ₃ पश्यन् (for पथ्य) D₆ महात्म (for समीरित) —(l 6) D₅ नीतिविनिर्णय (for मन्त्रविनिर्णये D₅ तदा (for पुरा) D₆ समीरितं नयविनिश्चये पुरा —(l
D₅ हितेन (for कुलस्य) D₆ विभीषणेनाद्भुतभीमकर्मणा —(l
D₅ -मोक्ष (for -मोक्षणम्) D₆ स्वपक्षपक्षक्षयकृत स रावण —(l
D₆ स्मरस्तदा T₃ तथा रणे (for तथा रणे) —D₅ om (hapl l 11-14 —(l 11) D₆ नि (for च) —(l 12) I निर्वेदमायाद् (for निर्वेदमानो) D₆ निर्वेदमाणव्यथित क्षितिं गत —(l 13) D₆ विलपतमेव (for विलपन्प्रभूतमात्) —D₅ om l 15-16 —(l 15) D₅ [अ]तिविषादितो रणे D₆ [अ] च विविध स्मरन् (for [अ]तिबलस्य रावण) —(l 16) D पतति (for -सततिम्) D₆ रणेन मोघ शरजालसवृत —(l 17 D₅ विलपित्वा (for विलप्य स) —For l 17 D₆ subst

1* विलप्य चैव विराम रावणो
　　महाबलो राक्षसभीमविक्रम ।

—(l 18) Note hiatus between the two halves

दिशो विलोक्य विमना ज्येष्ठां भार्यां समाह्वयत् । [20]
मन्दोदरि विशालाक्षि यत्त्वां वक्ष्यामि साम्प्रतम् ।
रामाभिभूतं तन्वङ्गि जगत्पश्यामि सर्वतः ।
तं सचापं रणगतं रामं पश्यामि भामिनि ।
राजासने राजगृहे कुञ्जरे च हये तथा ।
रत्नाकरे च सुतनुं रामं पश्याम्यहं तदा । [25]
रामाभिभूतो हि यदा निद्राभिहतचेतनः ।
नेक्षे वीरसहस्राणि पुर्यामत्र दिने दिने ।
एको रामसहस्राणि पश्याम्यद्य सुमध्यमे ।
अद्य रामाभिभूतोऽहं दृष्ट्वा विषमलोचनम् ।
वृषभाङ्कं हरं देवं त्रिपुरघ्नं त्रिनेत्रकम् । [30]
यत्र विश्वहितं शम्भुं स्थाणुं भस्मानुलेपनम् ।
जटामण्डलसंवीतं चन्द्रशेखरधारिणम् ।
शर्वं नागाङ्गदधरं नागयज्ञोपवीतिनम् ।
वरं वरेण्यं वरदं वरकार्मुकधारिणम् ।
हतनागासुरं धीरं वरखड्गधरं प्रभुम् । [35]
वरनारीधरं देवं वरदं लोकभावनम् ।
परशुखड्गधरं विश्वं वरयोगधरं प्रभुम् ।
प्रवरं सर्वदेवानां प्रवरायुधधारिणम् ।
अनादिनिधनं देवं योगात्मानं सनातनम् ।
योगजं योगनिरतं योगगर्भं धनुर्धरम् । [40]
धराधरप्रभुं नित्यं कृत्स्नस्य जगतः पतिम् ।
परयज्ञस्तुततनुं प्रवरं सर्वदेहिनाम् ।
त्रिपुरारिं पुराध्यक्षं देवशत्रुविनाशनम् ।
सुप्रणीतवरं नित्यं दक्षयज्ञनिबर्हणम् ।
पूष्णो दन्तप्रहरणं भगनेत्रविघातिनम् । [45]
ब्रह्मचारिव्रतधरं वीरासनधरं तथा ।
गङ्गावेगधरं सौम्यं भ्राजिष्णुं परमव्ययम् ।
अन्धकान्तकरं रौद्रं मातृमण्डलमध्यगम् ।
श्मशाननिलयं नित्यं कपालव्रतधारिणम् ।
अनङ्गाङ्गप्रमथनं कालाकारं दुरासदम् । [50]
नीलकण्ठं दुराधर्षं वृषभेन्द्रं वृषध्वजम् ।
वृषभाङ्कं वृषस्कन्धं वृषभाक्षं वृषप्रियम् ।
वृषप्रमथनं चैव देवदेवं सनातनम् ।
तं मुक्त्वा देवदेवेशं पार्वत्या हृदयप्रियम् ।
नान्यां गतिं प्रपश्यामि रामबाणप्रपीडितः । [55]
तेन दत्तो वरो मह्यं पुरा संतोषितेन वै ।
गान्धर्वेण महाभागे कैलासे पर्वतोत्तमे ।
इदमाह महातेजाः शंकरो लोकभावनः ।
यदा त्वं शत्रुभिः संख्ये निर्जितो विमुखीकृतः ।
आर्तिं पराभितो गत्वा दृष्ट्वा रूपं ममाग्रतः । [60]
तत्र चोत्पत्स्यते दिव्यो रथस्तुरगसंयुतः ।
ज्वलनार्कप्रतीकाशं कवचं च महाप्रभम् ।
धनुर्माहेश्वरं चैव दिव्यं त्रिदशपूजितम् ।
तथान्यान्यपि शस्त्राणि ससहस्राणि सर्वशः ।

D5.6 मत.पुरुषात्तम (D4 °तो राजा) (for the prior half). —(l. 19) D5 राघव- (for राक्षस) and नितक्षिवा (for विलक्षणो). D5 विलक्षमानः पुनः पुनः (for the post. half). —(l. 20) D5 दीनो (for दिशो). D5.6.8 विमर्श (D4 °ला) (for विमना). D5.6 पत्नीं (for भार्यां). —T1 om. l. 21. —(l. 21) D5.6 तनुमध्ये (for मन्दोदरि). D5 om. यत् . —D4 om. (hapl.) l. 22–25. D5 om. l. 23. —(l. 23) T1 -वरं (for -गतं). D5 सर्वतो तु रणे स्थाप्य (for the prior half) and सर्वतः (for भामिनि). —(l. 24) D5 राजगृहे (for °गृहे) and राजद्वारे च कुञ्जरे (for the post. half). —D5 om. l. 25. —(l. 25) D5 रत्नागारे वसुगृहे (for the prior half). D5 विधे; T1 तथा (for तदा). —(l. 26) D4 [ऽ]पि (for हि) and निद्रया हत- (for निद्राभिहत-). D5 रामाभिभूतो हि यथा निद्रोपहतचेतनः. —D5 om. l. 27. —(l. 27) D5 पश्येत्सम- ; D5 पश्याम- (for नेक्षे वीर-). D5 पुरुषस्तु (for पुर्यामत्र). D5 पुरस्थानि सहस्रशः (for the post. half). —(l. 28) D5.6 एव (for एको). —(l. 29) D5 अथ. D5 रामाभिभूतस्य मम (for the prior half) and मुक्त्वा (for दृष्ट्वा). —(l. 30) D5 वृषभाङ्कं देवदेव (for the prior half). D5 त्रिमार्गं (for त्रिनेत्रकम्). —D5 om. l. 31–43. —(l. 31) D5 -धरं देव (for हितं शम्भुं). —(l. 32) D5 चन्द्रदेवाशमीवरं (for the post. half). —D4 om. (hapl.) l. 33–34. D5 om. l. 33 and l. 35. —(l. 35) T1 हरं नागाद्युगं धीरं (for the prior half). D4 धराधरधर देव वीर वरदं विभुं. —(l. 36) D5 -धारिण (for -भावनम्). —(l. 37) Hypm.; D4.8 वरशूल (D5 °शूल)धर विश्व (for the prior half). D5 विभुं, D5 वर (for प्रभुम्). —(l. 39) T1 गुणात्मान (for योगा°). —(l. 41) D5 -प्रिय (for प्रभु) and प्रभु (for पतिम्). —D5 om. l. 42. —(l. 42) D5 -स्तुत निज (for -स्तुततनुं). —D4 om. (hapl.; see var.) from the post. half up to the prior half of l. 44. —(l. 43) D5 T1 देव (for देव-). —(l. 44) D5 भक्तानुकम्पिन नित्य (for the prior half). D5 सुप्रणीताधुरं देव दक्षयज्ञविनाशन. —(l. 45) D5 -प्रमथन D5 (for -प्रहरण). D5 -विनाशन; D4.8 निशातन; T1 -विघातन (for -विघातिनम्). —D5 om. l. 46–53. —(l. 46) D4 -धृत (for -धरं). —(l. 47) T1 वरम् सदा; D5 -धरं तदा (for धरं तथा). —(l. 48) D4 अंधकार- (for (for परम्). —D5 om. l. 48. —(l. 49) D4 -नाशीन अन्धकान्त-) and -मध्यम (for -मध्यगम्). —(l. 50) D4 वालयक- (for -निलय). —D5 om. l. 50–52. —(l. 52) D4 वृषाङ्क वृषभस्कन्धं (for the (for कालाकारं). —(l. 53) D4 वृषपाङ्गमनं (for वृषप्रमथनं). prior half). —(l. 55) T1 नान्य (for नान्यां) and बाण- (for राम-). —(l. 56) D5 कैलाशेश्वरणे पुरा (for the post. half). —(l. 58) D5 शंभुर्मे लोकपावनं (for the post. half). —(l. 59) D5 अरिभिर्युद्धे (for शत्रुभिः संख्ये). —(l. 60) D5.6.8 पराभितो (for पराभितो). D5 हेमवन्ति; D5 यदि द्रुत्वा D5 बद्धे कृत्वा (for दृष्ट्वा रूपं). —(l. 61) D5 तत्र उत्पत्स्यते (for तत्र चोत्पत्स्यते). —After l. 61, D5 ins.:

प्रापयसि त्वं तु धर्षं वा कारकोपमम्। [65]
तमारुह्य रथं दासं सवाद्यपरिवारितम्।
हनिष्यसि रणे शत्रून् यदि विघ्नो न ते भवेत्।
एवमुक्तोऽस्मि गर्वेण पुरा कैलासमूर्धनि।
तस्मादद्य करिष्यामि रामस्य विजयाय च।
आपृच्छामि विभो याति गमिष्ये शक्रालयम्। [70]
एवमुक्त्वा महाबाहुः स्नात्वा हुत्वा च पावकम्।
ब्राह्मणान् स्वस्ति वाच्याथ धनाधैरभिवन्द्य च।
मुक्त्वा मानं च शोकं च मोहं दर्पं मदं तथा।
आर्जवीं बुद्धिमास्थाय जप ब्रह्म सनातनम्।
रक्तसंवीतवसनो रक्तमाल्यानुलेपनः। [75]
रक्तयज्ञोपवीतश्च रक्तसूत्रधरस्तथा।
स्वयं शिवालयं पुण्यं प्रविवेशाथ रावणः।
शिवमभ्यर्च्य च मुदा तत्र कर्म समाचरत्।
दर्भान्संस्तीर्य विधिवद्दूर्वां समभिकल्प्य च।
जुहाव रावणस्तत्र विधिदृष्टेन कर्मणा। [80]
इदं स तेनाथ जगाम रावणो
वरं वरेण्यं वरदं यथाचितम्।
विवेश वै देवगृहं महात्मा
वरायुधैः राक्षसपुंगवैश्च।

प्रणम्य तं देवगुरुं वरप्रदं
उमापतिं देववरं सनातनम्। [85]
समाश्रितस्तत्र गताभिदारुणं
विनीतबुद्धिर्मुनिपुंगवो यथा।
रामोपदिष्टं प्रसमीक्ष्य रावणं
विनीतबुद्धिं विपरीतचेतसम्। [90]
गतस्मरत्वादिव भीतिवराजिता
प्रोवाच पत्नी प्रणिपत्य तं पतिम्।
अनाथनाथैरपि वर्जितस्य
तवानुरूपं न हि कर्म चेदम्।
भिक्षुव्रतानां मुनिपुंगवानां [95]
नन्दीश्वरं कर्म वदन्ति सन्तः।
रणप्रियं साहसिकं प्रचण्डं
रिपुप्रमाथं जितलोकपालम्।
वदन्ति देवाः सह सिद्धसंघै
रणाजिरादृष्टकरायुधो भवान्। [100]
यत्रानुकूलं पवनं रविर्भवन्
वृत्तिश्च सलिलाकरस्तथाभवत्।
सरित्सहस्रैश्च जलैरकम्पनो
महार्णवो मूक इव स्वयं स्थितः।

2* दशसाहस्रहेमेन कुम्भेनाशेषनस्त ते।

—(l 63) D1 शस्त्र त्रिपुरान्तक (for the post half) —(l 64) T2 त्वं (for तथा) D5 अश्वानि च महीयांसि D4 मानसान्यथ चास्त्राणि (for the prior half) T2 सवत्र —(l 65) D5 शम (for कर) —(l 66) D4 तमारुह्य रथवर दीप्त सर्वापेवृतम् —(l 67) D4 हनिष्यामि T2 हनिष्यति (for हनिष्यसि) T1 करे (for रणे) D4 मे (for ते) D6 यदि विघ्नो एजायते (for the post half) —(l 69) D5 [अ]ह (for [अ]म) and लप्स्यामि विजयं रणे (for the post half) —(l 70) D5 आपृच्छे त्वां (for आपृच्छामि) —(l 72) D4 [अ]थ (for [अ]थ) D5 अभितर्प्य D6 अभिवाद्य (for अभिवर्ध्य) —(l 73) D5 शोकं च मोहं च D4 शोकं चापमानं T2 मानं च शोकं च (for [आ]त्मानं च शोकं च) D3 मानं (for मोहं) D6 गर्व (for दर्प) —(l 74) D4 तपाख्यां (hypm) D6 मार्जवं (for आर्जवीं) —(l 75) T2 सर्व (for second रक्त) —(l 76) D3 यज्ञोपवीती (for यज्ञोपवीतश्च) D5 नेत्रकरस D4 सूत्रकरस (for -सूत्रधरस्) —(l 77) D4 स्वयं शिवगृहं देव (for the prior half) D2 om D4 स (for [अ]थ) D4 प्रविवेशाथ स (for प्रविवेशाथ) —D5 om l 8 —(l 78) T2 अभ्यर्च्य च (for अभ्यर्च्य च) D4 मुदितो D6 च तत्र तं (for च मुदा) D4 आचरत् T2 आचरेत् (for आचरत्) —(l 79) D3 आस्तीर्य (for संस्तीर्य) D4 वेगान् D5 वेद T2 वेदि (for वेदि) D5 समधि T2 मधुप (for समधि) D4 वेदिं च समकल्पयत् (for the post half) —(l 81) D5 इदं विधित्वाथ तदा स रावणो —For l 81 82 D4 subst

3* इदं समन्तादिमास च जगाम रावणो वरम्।
वरेण्य वरदानासमधिगम्याचित वरम्।

—T2 om l 83–90 —(l 83) D3 महात्मभिः (for महात्मा) —(l 84) D6 वरं (for वर) D4 वृत (for च) D5 भूतानुयैर्नैकृतपुंगवेश्च —(l 85) D1 -वरं (for -गुरुं) —(l 86) D4 उमापति D3 गुरु (for -वरं) —(l 87) D3 स भीम D5 तत्र हि D5 तत्राभि (for गताभि) —(l 88) D5 तत्र (for यथा) —D2 om l 89–90 —(l 89) D4 रामोपनीतं —(l 90) D5 om चेतसम् —(l 91) D4 om पराजित —For l 91–92 D3 subst

4* उवाच पत्नी प्रणिपत्य सर्पति
तदा समभ्येत्य च तं क्रियापरम्।

—(l 93) D3 न नाथ नाथैरपि वर्जितस्य D4 अनाथनाथ(थ)रिव वर्जितस्य D6 अनाथनाथायुषि निर्जितस्य —(l 94) D6 चेतनं (for चेदम्) D3 रणवहविक्रम (for न हि कर्म चेदम्) —(l 95) D4 व्रतानां (for व्रतानां) —For l 95–96 D3 subst

5* तपस्वियोग्यं चरितं तवाय
न चेदृशं कर्म च नित्य सत्तमा।

—(l 98) D4 रिपु (for रिपु) D4 प्रमाथ (for प्रमाथं) —(l 99) D3 संत (for देवा) D6 दक्ष (for सिद्ध) —(l 100) D4 रणाजिर (for रणाजिराद्) D4 महान् (for भवान्) D5 रणाजिरे च गदिनस्युतो भवान्। —D5 om l 101–104 —(l 101) D4 सत्रवहेद् D6 राजभ्रष्ट (for सन्नवद्) —(l 102) T2 तथा T2 तथा (for तथा) D4 अपि च संक्षिप्त सभ सप्तर (corrupt) D3 रविश्च संक्षोचितरश्मिरश्मि —(l

एवंगुणविशिष्टस्य रणे विख्यातकर्मणः ।   [105]
द्विजस्येव महाबाहो तदेतत्कर्म कुत्सितम् ।
स त्वमुत्तिष्ठ युध्यस्व धैर्ये बुद्धिं निवेशय ।
संभयतो च सकलो कुरु दैत्यदिवौकसाम् ।
तवेदं कर्म राजेन्द्र न युक्तं लोकगर्हितम् ।
मारीचवचनं पथ्यं न कृतं तन्महात्मनः ।   [110]
न हि धर्मवरिष्ठस्य विभीषणवचः कृतम् ।
मातामहस्य ते राजन् च माल्यवतो वचः ।
जाह्नवीसमकीर्तेश्च न कृतं मातृशासनम् ।
महाबलो रणश्लाघी कुम्भकर्णोऽपि भर्त्सितः ।
सुबाणः समरोदारो महाबलपराक्रमः ।   [115]
एतेषां हितवाक्यानि न कृतानि त्वया विभो ।
साम्प्रतं मुनिवन्मोहाद्धयादेवं समाश्रितः ।
स्वभाव न हि मुञ्चन्ति सत्त्ववन्तो महाबलाः ।
स्वभावमुक्तो हि नरो लोके हास्यत्वमेष्यति ।
स त्वं स्वभावं मा मुञ्च भयादरिभयावह ।   [120]
सहस्व चात्मनात्मानं युध्यस्व विगतज्वरः ।
एवमुक्तस्तया वीरः प्रत्युवाच महाबलः ।
एवमेतद्विशालाक्षि यथा वदसि भामिनि ।
नाहं भीतः सुजघने रामात्सुतनुमध्यमे ।
हविर्हुत्वा सुनयने हनिष्ये राघवं रणे ।   [125]
सा त्वं गच्छ पृथुश्रोणि शुभान्तःपुरमुत्तमम् ।
हनिष्ये तावहं भद्रे रणे दशरथात्मजौ ।
एवमुक्ता तु सा तेन बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
कृत्वा प्रदक्षिणं भर्तुः प्रविवेश गृहोत्तमम् ।
पत्नीवाक्यं विचार्याथ नियुक्तो होमकर्मणि ।   [130]
समरे बाणभिन्नाङ्गो निन्द्रो लेभे दशाननः ।

Colophon

103) T2 सतत (for संक्षिप्त-). —(l. 104) D4 देवनिश्रितः (for स्वय श्रितः). —(l. 105) D3 विश्रुत- (for विख्यात-). D3 रणविमर्दोत्सितः (for the post. half). —After l. 105, D3 ins.:

6* न दीदृशं कर्म विश्वे हतपुत्रस्य तेऽशुना ।

—(l. 106) D3 द्विजस्येद; D4 ते द्विजस्य (for द्विजस्येव). D3 तवेद; D4 तदेव (for तदेतत्). —After l. 106, D3 ins.:

7* मुनिव्रतमिदं वीर यथा प्रव्रजिते यथा ।
न शोभते महाबाहो शूद्रस्येवाग्निरक्षणम् ।

—(l. 107) D3 धन्यम् (hypm.) (for त्वम्). D4 धैर्य- (for धैर्ये). —(l. 108) D3 कुशलं; D3 नष्टं च (for सकलो). —(l. 109) D2 विपरीत कर्म नरो; D4.6 विपरीतकर्माय भवान् (hypm.) (for the prior half). D3 हीन, D4.6 हीदं (for युक्तं). —After l. 109, D3.4.5 ins.:

8* दारचौर्यं प्रवृत्ते यथा सज्जत्वया कृतम् ।

[D4 शौर्यकर्मापि; D3 भार्य- कर्मणि (for दारचौर्यं प्र-). D3 यथा रामस्तवमीयते (for the post. half).]

—(l. 110) D4 मारीचस्य वचः (for मारीचवचन) and तु (for तत्). D3 महाबल (for महात्मनः). —(l. 111) D3 च (for हि). D4 कर्म- (for धर्म-). D3.4.6 वरिष्ठ च (D3 तत्) (for -वरिष्ठस्य). —(l. 112) D3 महामते महाबाहो (for the prior half). D3 न वचनं त्वया कृतं (for the post. half). —D3 om. l. 113–115. —(l. 113) D4 -कीर्त्यादि, T2 -कीर्तेश्च (for -कीर्तेश्च). —After l. 113, D4 ins.:

9* महत्तरस्य वचः श्राद्धं त्वया च न कृतं विभो ।

—(l. 114) D3 रणश्लाघ्यः (for °श्लाघी) and [ऽ]पि (for अपि). —(l. 115) D3 स महोदारो (for समरोदारो). —(l. 117) D3 मुनिसमोहाद्; D3 यावदेव; D4 भयादेव (for भयादेव). —(l. 118) D3 स्वधैर्यं (for स्वभाव). D3.6 त्रि- (for हि). T2 महाबल. —(l. 119) D3 एव च (for एष्यति). D4 हास्यमेवानुगच्छति (for the post. half). —(l. 120) D4 अवि- (for अरि-). D3 भयप्रद. —(l. 121) D3 [आ]त्मा- स्थाना सर्वं (for चात्मनात्मानं). —(l. 122) D3.4 तदा काले; D3 तया साध्व्या (for तया वीरः). D3 4.5 मन्दोदर्या हितं वचः (D3 दशाननः) (for the post half). —After l. 122, D3.4 ins.:

10* दीर्घमुष्णं च निश्वस्य पीडितो दशकंधरः ।

[D4 रावणोऽभूत्सुदुर्मनाः (for the post. half).];

while D3 ins.:

11* प्रोवाच पत्नीं धैर्येण सान्त्वयञ्श्लक्ष्णया गिरा ।

—(l. 124) D4 नात्मना (for रामात्सु-). —(l. 126) D3 त्वरं गच्छ सुश्रोणि (for the prior half). —(l. 127) D3 तमहं (for तावहं). D4 पुनो (for रणे). D3 -[आ]त्मज. —(l. 128) D3 तदा (for तु सा). D3 देवी (for तेन). D3 पूर्णाश्रु- (for -पर्याकुल-). —(l. 129) D3 अवलोक्य सुतं (for कृत्वा प्रदक्षिणं). —After l. 129, D3 ins.:

12* रावणोऽपि तदा तत्र जुहावाग्निं समाहितः ।
हरस्याभ्यर्चनं कृत्वा विधिदृष्टेन कर्मणा ।

—D3 om. l. 130–131. —(l. 130) D3.4 कर्मणि (for -कर्मणि). —(l. 131) T2 लेभे (for लेभे). D4 रामस्यमगो निद्रां लेभे दशाननः.

Colophon. —*Kaṇḍa name*: D3 त्र्यादिके. —*Sarga name*. D3 रावणाग्निगृहप्रवेशः; D4 मन्दोदरीवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): D4 om., D3 87; D3 78, T2 105; T3 107.

56

Ñ2 V B along with D7 ins l 1-87 (V1 3 B1 4 om l 10-87 Ñ2 B2 D7 om l 54 87 B2 ins l 54 78 after 6 89 12) and l 88-292 after 6 89 8 and 16 respy and cont l 293-328 after 2040* S D8 13 ins l 119-290 after l 32(3*) of App I (No 58) Ñ1 D13 ins after 6 89 4 (due to om) D1 ins l 6 9 after 2028* l 88-106 after 6 89 16 l 119-290 after l 32(3*) of App I (No 58) D2 ins l 88 and 98-100 after 6 89 16 l 119-160 and l 183-246 after l 1 of 2035* l 266-268 l 169-180 and l 279-292 after 2036* D4 cont l 4 and 6-9 only after l 6 of 2029* D5 ins l 13 14 after l 10 of 2029* l 17 25 after 2029*

अथ वै तत्परित्यक्ते जीवित त्वहमात्मन ।
लक्ष्मणस्य शिरो गात्रे सस्थाप्यैव तु राघव ।
रुरोद करुण दु खी लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।
हा भ्रातर्दयितात्यन्त हा भ्रातर्मम जीवितम् ।
हा भ्रात स्वहस्तेस्त्व हा भ्रातवचन कुरु ।   [
सर्वान्भोगान्परित्यज्य मया सह वन गत ।
वनतो व्यसन प्राप्त सीतान्वेषणदु खित ।
क गच्छसि महाबाहो सौमित्र भ्रातृव त्सल ।
विचेष्टमान मा पश्य उच्छ्वसन्त मुहुर्मुहु ।
नैव युद्धेन मे कार्यं न प्राणैर्न च सीतया ।   [1
पश्यतो मोहित तावत्वा यदत्य त्वा तु रक्षसा ।
वक्ष्यामि मातर किं नु सुमित्रा पुत्रवत्सलाम् ।
त्वया सह गत पुत्रो लक्ष्मणो मे न दृश्यते ।
एकाकी त्वमिह प्राप्त क गत स सुतो मम ।
बहुशो रुदमान मां सीतार्थे च महाबल ।   [1
समाश्वासयसे नित्य भ्रातृस्नेहेन पीडित ।
राक्षसेन्द्र विनिर्जित्य मैथिलीमानयामि ते ।
क गच्छस्यविनिर्जित्य रावण भ्रातृवत्सल ।
इम पश्य महाबाहो धर्मज्ञ हि विभीषणम् ।
त्यक्त्वा भ्रातृश्च राज्य च मम मूलमिहागतम् । [2

56

Ñ1 D13 om l 1 —(l 1) B3 D7 अथैव B1 चैतत् (for वै तत्) —V3 damaged from the post half up to the prior half of l 4 V1 3 प्रियम्, B3 स्विदम् (for त्वहम्) —V1 3 B2 4 om l 2-3 —(l 2) G (ed.) शिर क्रोडे —(l 3) Ñ1 दुखात् D7 13 दु ख (for दु खी) —D13 om l 4 The sequence of l 4-17 in B3 is l 4 6-7 16-17, 8, 10-14, 8(r), 15 16-17 (both r) 4(r) 6-8 (all r) 9 (first time, with 2*) —(l 4) Ñ2 D7 om the prior half of l. 4 and read the post half of l 4 in place of the post half of l 5 V1 3 दायत Ñ2 D4 त्वत्त B2 (first time) [अ]त्यर्थं (for [अ]त्यन्त) B3 (first time) भ्राता त्व (for हा भ्रात) V3 मयि —After l 4 B2 reads l 6 for the first time repeating it in its proper place —V3 om l 5-7 V1 3 B1 3 4 om (hapl) l 5 —(l 5) B3 D13 वचनकर —(l 6) D1 लोकान् (for भोगान्) Ñ1 B3 (second time) D13 त्यक्त्वा सर्वाणि कार्याणि (for the prior half) D1 दु खितस्तु (for मया सह) N2 वने गत —(l 7) N2 D13 वनेऽपि B3 (first time) वनगतो (hypm) (for वनतो) D2 [s]प्यत्र सं (for व्यसन) N1 D13 प्राप्त N1 B3 (second time) D13 G (ed) सीताहरणदु ख (Ñ1 °खज G (ed) °खित) (for the post half) —After l 7 N2 D13 read l 16 repeating it in its proper place —N1 repeats l. 8 after l 17 V2 reads l 8 after l 20 B3 repeats l 8 after l 14 —After l 8 (Second time), B3 ins

1* एव प्रलम्पितो भ्राता लक्ष्मणेन विनाकृत ।
परित्यक्ष्यामि तत्काल जीवित प्रियमात्मन ।

—N1 B3 D13 om l 9 V2 reads l 9 after l [illegible] B3 repeats l 9 after l 53 Note hiatus betwe[en] the two halves —(l 9) B3 (first time) विचेष्टम Ñ2 D7 मां स्थित्वा D1 रामेण (for मां पश्य) D2 निश्वसत [ ] पुन पुन (for मुहुर्मुहु) —After l 9 V2 B1 3 (repea[ted] after l 9 (r)) D2 4 ins.

2* राममेव ब्रुवाण तु शोकविह्वलितेन्द्रियम् ।

(B3 (first time) राघवर and त B2 D4 व्याकुलिते (D4 °तद्रिय)]

—(l 10) D13 om मे (subm) —(l 11) Ñ2 [ ] D7 13 हि (V3 म D13 मे) हत (for मोहित) V3 illeg f[or] पश्य त्वां तु D13 ध्रुवि (for त्वां तु) N2 D7 यदस्य रक्षसा यु[ ] (for the post half) —After l 11 B3 ins

3* महाबल मया सार्थं त्वमरण्यमुपागत ।
न गच्छामि त्वया सार्थं नाकमप्यहमनघ ।

—(l 12) Ñ2 D7 मित्र (for पुत्र) —(l 13) Ñ1 यो [ ] D13 न च (for मे न) —(l 14) B3 3 D13 त्वनु (for त्व[ ]) —B3 om l 15-18 —(l 15) Ñ1 सीतार्थे न V[ ] सीतार्थे तु D13 सीतार्थे च (for सीतार्थे च) V3 D13 महाबल Ñ2 D7 भ्रातृ स्नेहेन राघव (for the post half) —(l 16) N1 (first time) मामाश्वासयसे V3 D13 (first time) समाश्वासयते B3 (first time) समाश्वासयामास (hypm) N2 D7 वीर (for नित्य) N2 illeg B3 (second time) भ्रातृस्नेहनिपीडित D7 मम शोक विकर्षयन् (for the post half) D13 (second time) आश्वासयति मां वीरो दु खित शोककर्षित —(l 17) Ñ1 D8 om (hapl) from the post hal[f] up to the prior half of l 18 —V2 B3 om l 18 —(l 19) V3 महाबल (for इम पश्य) and स (for हि) —(l. 20) B3 पाद (for मम) B3 सकल (for मूल[म्])

न च राज्येन मे कृत्यं सीतया न च बान्धवैः ।
विभीषणं च शोचामि सत्यवादिनमुत्तमम् ।
विभीषणकृते शोको हृदयं मेऽनुधावति ।
स्थानानि सर्वे यास्यन्ति क यास्यति विभीषणः ।
न शोचाम्यहमात्मानं न सीतां न च बान्धवान् । [25]
प्ररुदन्तं ततो दृष्ट्वा राघवं सुमहाबलम् ।
विषण्णवदनाः सर्वे वानरास्ते महाबलाः ।
लक्ष्मण पतितं दृष्ट्वा सर्वे वानरयूथपाः ।
सुग्रीवोऽथाङ्गदश्चैव कुमुदः केसरी तथा ।
नीलो नलः सुषेणश्च सुमाली गन्धमादनः । [30]
वीरबाहुः सुबाहुश्च गवाक्षः शरभस्तथा ।
विभीषणपुरोगाश्च सर्वे ध्यानमुपागताः ।
ततो वानरराजः स सुग्रीवः प्राञ्जलिर्वचः ।
आबभाषे महाप्राज्ञो रामं शोकपरिप्लुतम् ।
मा विषादं महाबाहो सौमित्र्यर्थे समुद्वह । [35]
त्यज शोकं महाबाहो मा च विक्लवतां व्रज ।
वैद्यो ह्यस्ति महाराज सुषेणो नाम नामतः ।
प्रत्यवेक्षतु सौमित्रिं लक्ष्मणं धन्यलक्षणम् ।
यदि जीवति सौमित्रिर्भ्राता ते भ्रातृवत्सल ।
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा रामो वाक्यमुवाच ह । [40]
शीघ्रमानीयतां वैद्यः सुषेणः कर्मसिद्धये ।
एवमुक्तः स सुग्रीवः सुषेणार्थं महात्मना ।
वानरान्प्रेषयामास शीघ्रमानीयतामिति ।
ततः सुषेण आगत्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ।
किं करोमि महाबाहो किमाज्ञापयसि प्रभो । [45]
राघवेण समाज्ञप्तो लक्ष्मणः प्रत्यवेक्ष्यताम् ।
यदि जीवति सौमित्रिर्गमिष्यामि पुरीं पितुः ।
लक्ष्मणस्य विनाशेन विनशिष्यामि नान्यथा ।
स परीक्षितुमारब्धः सुषेणो लक्ष्मणं तदा ।
नेत्रे च वदनं चैव दन्तानपि नखानपि । [50]
पादौ हस्तौ तथा ग्रीवां हृदयं च परीक्ष्य तु ।
ततो गात्रेषु सर्वेषु सहान्तःकरणेषु च ।
सुषेणो लक्ष्मणं दृष्ट्वा राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
पञ्चभूतानि नाद्यापि विमुञ्चन्तीह लक्ष्मणम् ।
स्वस्थश्च सर्वगात्रेषु तथा सर्वेषु लक्ष्यते । [55]
त्यज शोकं महाबाहो लक्ष्मणं प्रति राघव ।
सन्ति चान्यानि लिङ्गानि पुरुषस्य गतायुषः ।
सोच्छ्वासः सर्वगात्रेषु विद्यतेन सुमध्यमा ।
औषध्यानयने युक्तिः क्रियतां गन्धमादने ।
उत्तरेऽस्मिन्दिशो भागे महत्यध्वनि संस्थिता । [60]
पुण्यदेशे महाबाहो यत्रासौ परमौषधी ।
तस्मिन्देशे महाबाहो पर्वते गन्धमादने ।
जाता वनौषधी दिव्या विशल्यकरणी शुभा ।
विभूत्यै प्राणिनां सृष्टा रोगाणां च विनाशिनी ।
यस्या दर्शनमात्रेण विशल्यो जायते पुमान् । [65]
तदर्थं शीघ्रमुत्पत्य गच्छन्तु हरयो द्रुतम् ।
विज्ञाश्च बहवस्तत्र बहुरूपा च औषधी ।

D_{13} संप्राप्तोऽथ विभीषणः (for the post. half). $\tilde{N}_2$ $D_{7.9}$ त्यक्त्वा राज्य च ($\tilde{N}_2$ °च्य) भ्रातृंश्च मामेव ($\tilde{N}_2$ °व) शरण (D_9 °णं) गत. —D_{13} om. l. 21. —(l. 21) $\tilde{N}_2$ D_7 राज्य न (for राज्येन). V_2 $B_{2.3}$ कार्यं (for कृत्यं). $\tilde{N}_2$ D_7 सीतां न च न वानरान्; D_9 न सीता न च वानरान् (for the post. half). —(l. 22) $\tilde{N}$ D_7 ॰ तु (for च). $\tilde{N}_2$ $D_{7.9.13}$ धर्मज्ञं सत्यवादिन (for the post. half). —$\tilde{N}_1$ V_2 $B_{2.3}$ $D_{7.9}$ ($D_{7.9}$ repeat).$_{13}$ read l. 23 after l. 25. —(l. 23) D_9 (first time) हृते. $\tilde{N}_2$ $D_{7.9}$ ($D_{7.9}$ both times) [ऽ]च बाधते (for ऽनुधावति). —(l. 24) D_9 यास्यति (for यास्यन्ति). —(l. 25) $\tilde{N}_2$ D_7 च तां; D_9 चाना (for सीतां). —$\tilde{N}_2$ om. l. 26–29. —(l. 26) D_7 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 28. $\tilde{N}_1$ तु (for सु-). —(l. 28) D_{13} ते हरि- (for वानर-). B_3 -पुंगवा (for -यूथपाः). —(l. 29) D_7 कमलद; D_{13} चांगदस् (for ऽथाङ्गद.). —(l. 33) $\tilde{N}_2$ $D_{7.13}$ प्लवगेश्वरो राजा (for the prior half). —(l. 34) D_{13} बभाषे तु महाप्राज्ञ (for the prior half). —(l. 35) $\tilde{N}_2$ D_7 विषीद. $\tilde{N}_2$ D_7 om. (hapl. ?) from the post. half up to the prior half of l. 37. B_3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 36. V_2 D_{13} सौमित्र्यर्थं. —(l. 36) D_{13} महाप्राज्ञ (for महाबाहो). —(l. 37) D_{13} वैद्योऽस्ति मे महाबाहो (for the prior half). —(l. 38) $\tilde{N}_1$ V_2 D_{13} प्रत्यवेक्ष्य तु; $\tilde{N}_2$ D_7 प्रत्यवेक्ष्यति. —B_3 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 39. D_{13} शुभ (for धन्य). G (ed.) भ्रातर्
ते महाप्रिय (for the post. half). —(l. 39) $\tilde{N}_2$ D_7 यथा (for यदि). —B_3 om. l. 40. —(l. 40) D_{13} राघवो वाक्यम- ब्रवीत् (for the post. half). —(l. 41) G (ed.) कार्य- (for कर्म-). D_{13} शीघ्रमानय तं वैद्य सुषेण कर्मसिद्धये. —B_3 om. l. 42. —(l. 42) D_7 महात्मनः (for महात्मना). —(l. 44) $\tilde{N}_1$ वचनम् (hypm.) (for वाक्यम्). —(l. 46) $\tilde{N}_1$ V_2 B_3 समाज्ञप्त. $\tilde{N}_2$ $D_{7.13}$ प्रेक्षयामीति (for प्रत्यवेक्ष्यताम्). —(l. 47) B_2 पुर (for पुरीं). $\tilde{N}_2$ $D_{7.13}$ ततः (for पितुः). —(l. 48) $\tilde{N}_2$ न च (hypm.) (for न). $D_{7.13}$ विनश्यामि न चान्यथा (for the post. half). —(l. 49) D_{13} सु- (for स). —D_{13} om. from the post. half up to the prior half of l. 52. $\tilde{N}_1$ V_2 तथा (for तदा). —(l. 50) $\tilde{N}_1$ V_2 स नेत्रे (for नेत्रे च). D_7 वदने. $\tilde{N}_1$ दतानि च. $\tilde{N}_1$ V_2 B_3 नखानि च (for नखानपि). —(l. 51) $\tilde{N}_2$ D_7 तु- (for च). B_3 च (for तु). —(l. 52) $B_{2.3}$ transp. गात्रेषु and सर्वेषु. —(l. 55) V_2 B_3 सुस्थश्च. —V_2 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 58. $\tilde{N}_1$ सर्वेषु च पर्वेषु च; D_{13} तथा सर्वेन्द्रियेषु च (for the post. half). —(l. 57) D_{13} नामानि (for चान्यानि). B_3 रंगानि (for लिङ्गानि). —(l. 58) G (ed.) सोच्छ्वासं सुमध्यमे च (for the prior half). —(l. 59) G (ed.) औषधी-. D_{13} यत्नः (for युक्तिः). —(l. 63) V_2 महौषधी, D_{13} महौ° (for वनौ°). —(l. 64) B_3 देवा (for सृष्टा). $\tilde{N}_1$ V_2 [प्र]न (for वि-). —(l. 65) V_2 B_3 मन्ये (for यस्याः). —(l. 66) V_2 भवेत् (for जायते). D_{13} ये गच्छति स योजने (for the post. half). —(l. 67) V_2 बहु-

सुषेणस्य वचः श्रुत्वा राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
सुग्रीव प्रेषयस्वैनं हनूमन्तं महाबलम् ।
गच्छ वीर महाप्राज्ञ पर्वतं गन्धमादनम् । [70]
न च पश्यामि तं कश्चिच्छक्तश्चानयितुं नरः ।
त्वं सुहृच्च प्रियश्चैव त्वं प्राणप्रदोऽनघ ।
त्वयेयं युज्यते वीर रणधूर्नो गरीयसी ।
स सुहृद्यो विपन्नार्थं मित्रमभ्यवपद्यते ।
महीयसी महोत्सेधान्मित्रार्थो तु सतामिह । [75]
प्रयोजनमयीं प्रीतिं लोकः समनुवर्तते ।
त्वं तु वानरशार्दूल निष्प्रयोजनबान्धवः ।
श्रुत्वैवं ततो रामे हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
प्रगृह्य लोचने साश्रे वाचा गद्गदया स्फुटम् ।
जीवितेनापि यत्कार्यं मदीयेनाद्य मानद । [80]
अन्ये तमप्यहं स्थित्वा प्रदास्यामि रघूत्तमे ।
तदाज्ञापय देवेश यदायुष्मत्समीहितम् ।
विमर्दस्य विरोधस्य नायं कालो विशिष्यते ।
श्रुत्वैवं कपिश्रेष्ठे सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
गच्छ वीर महाप्राज्ञ उपर्युपरि सागरम् ।
तस्मिन्देशे महावीर्य पर्वते गन्धमादने ।
जाता वनौषधी वीर विशल्यकरणी शुभा ।
तत्र गन्धर्वराजौ द्वौ हाहा हूहू हि नामतः ।
तिस्रो गन्धर्वकोट्यश्च तत्र शूरा महाबलाः ।
वसन्ति पर्वते रम्ये नानाद्रुमलतावृते ।
तेषां त्वया प्रयोद्धव्यं गन्धर्वाणां विशेषतः ।
बहूनि विश्वरूपाणि करिष्यन्ति च राक्षसाः ।
रक्ष्यस्तेभ्यस्त्वयात्मा वै कपिश्रेष्ठ महाबल ।
त्वरस्व एव महावीर यावद्रात्रिर्न हीयते ।
आकाशेन तु यातव्यं वायुमार्गेण वीर्यवान् ।
गत्वा च पर्वतं रम्यं गृहीत्वा परमौषधीम् ।
विलम्बना न कर्तव्या शीघ्रं गच्छ हरीश्वर ।

शृगाल, V2 तथा, D1a तदा (for च). —(l. 69) D1a [ह]ह (for [ए]न). —B3 reads l. 71 in the brackets. —(l. 71) G(ed.) न हि. B2 त्व (for तु). B3 transp. कश्चित् and शक्तश्. V2 G(ed.) शक्तमानयितुं नरा (G[ed.]°र) (for the post. half). —(l. 72) V2 नान्यो हयः (for त्वं सुहृच्च). V2 illeg. for the post. half. D1a वत्सेनलः (for -प्रदोऽनघ). —(l. 73) Ñ1 उह्यते; D1a गृह्यते (for युज्यते). D1a गरीयसा. —(l. 74) B3 विपन्नेषु; D1a विपन्नार्थे. D1a मित्रे (for मित्र). —(l. 75) D1a शतानि च (for सतामिह). —(l. 76) G(ed.) प्रयोजनवती. —(l. 77) D1a शुभभाव: स्वभावत: (for the post. half). —After l. 77, D1a reads l. 85–90 (repeating l. 85 in its proper place). —B3 om. l. 79–87. V1 om. (hapl.) l. 79–84. —(l. 79) D1a प्रवृत्य and साश्रे (for प्रगृह्य and साश्रे). —(l. 81) D1a हित्वा. —(l. 83) D1a विचारस्य विमर्दस्य (for the prior half). —Note hiatus between the two halves of l. 85. —(l. 86) V1 महावीर; D1a महापुण्ये (for °वीर्य). —(l. 87) D1a वरौषधी, G(ed.) वनौषधी. —(l. 88) Ñ1 D2 वै, V1 B1.4 तौ (for द्वौ). D1 -राजानौ (for -राजौ द्वौ). Ñ1 V1.2 B1 D1a च (for हि). Ñ1 तस्यतु; D1a लिङ्ग. (for नामत). D1 [इ]ति विश्रुतौ (for हि नामत°). —After l. 88, D1 ins..

4* गन्धर्वैर्देवनागैश्च अप्सरोभिः समाश्रिता ।

[Note hiatus between the two halves.]

—(l. 89) D1 तु (for च). Ñ1 G(ed.) कोट्यस्तु (G[ed.]°श्च) योधानां; D1a कोट्यस्तथैरन्या (for गन्धर्वकोट्यश्च). Ñ1 D1a गन्धर्वाणां महौजसा (for the post. half). —(l. 90) Ñ1 D1a -लताकुले. Ñ2 D2 महाद्रुमगणान्विते (for the post. half). —(l. 91) Ñ2 V2 B1 D2 प्रवोद्धव्य. Ñ1 D1a तैः सार्धं विग्रहो भीमो भविष्यति न संशय. —After l. 91, Ñ1 D1a G(ed.) ins.:

5* स त्वं वीर महाबाहो रामनामयत् हतम् ।

विभीषण महाबाहुमङ्गद पनस तथा ।
सुबाहु जाम्बवन्त च नल नीलाङ्गद तथा ।
अनुज्ञातस्तु सर्वैस्तैर्जगाम हनूमांस्तथा ।
ततो यान्तं समालोक्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।

[(l. 1) D1a गच्छ (for स त्व). —After l. 1, G(reads l. 110–117. —G(ed.) om. l. 2–4. —(l Da महात्मानम् (for महाबाहुम्). —(l. 3) D1a नील (for नीलाङ्गद). —(l. 4) D1a तैः सर्वैर् (by transp.] —V2 om. l. 92–93. —(l. 92) V2 हि (for च). Ñ1 निशाचराः (for च राक्षसाः). —(l. 93) N2 रक्षोभ्यश्च, V राक्षसेभ्यस् (for रक्ष्यस्तेभ्यस्). B4 वीर, D2 [आ]त्मापि [आ]त्मा वै). V2 B1 रक्षितव्यो (for कपिश्रेष्ठ). Ñ1 D त्वयात्मा प्रयत्नेन रक्षितव्यो महात्मना. —Ñ1 D1a om. l. —(l. 94) V2 B1 G(ed.) स त्व (G[ed.] शीघ्र) B4 त्वरय स्व (for त्वरस्व स्व). Ñ2 B1 D2 मह —(l. 95) V2 B1.3 D1a च (for तु). D1.11 गतव्य यातव्य). Ñ1 D1a वेगेन (for -मार्गेण). —(l. 96) Ñ1 तु (for च). Ñ1 तां तु (with hiatus); B2 च महा-; D महा- (for परम-). V2 B1.3 -[ओ]षधि. —(l. 97) Ñ B1.3 विलम्बा V2 damaged from न कर्तव्या up to D1a विलम्बो नैव कर्तव्य (for the prior half). D1 यदि गच्छ). Ñ1 D1a आगन्तुमर्हसि (for गच्छ हरीश्वर). —A l. 97, D1a ins..

6* लङ्कायां योजनानां शतानि नवतिर्नव ।
गन्तव्यं वीर तेऽध्वानं द्विगुणं तु गतागते ।
यावन्न क्षीयते रात्रिर्यावन्नोदयते रविः ।
तावत्त्वया महाबाहो आगन्तव्यं महाबल ।
निशाक्षये विनिर्वृत्ते उत्थिते च दिवाकरे ।
भवन्ति ता महावीर औषध्यो मन्दतेजसः ।
लक्ष्मण च त्रिपत्र वै नियत शवरीक्षये ।

[Note hiatus between the two halves in l. and 6.]

औषध्या यानि चिह्नानि दर्शयामि च तानि ते ।
पीतकानि तु पत्राणि फलानि हरितानि च ।
औषध्याश्च लता दिव्या रक्तचन्दनसंनिभा । [100]
रक्तानि चैव पुष्पाणि जाम्बूनदमयानि वै ।
एतच्चिह्नं मया सर्वं दर्शितं ते महाबल ।
गच्छ तेऽस्तु शिवः पन्थाः शीघ्रमागमनं कुरु ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा हनूमान्मारुतात्मजः ।
सुषेणं प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः । [105]
जीवितेन मदीयेन यदि जीवति लक्ष्मणः ।
तदप्यत्रोत्सहे दातुं किं पुनर्मन्तुमोजसा ।
एवमुक्त्वा सुषेणं तु हनुमान्वायुनन्दनः ।
आमन्त्रयत सुग्रीवं राघवं च महाबलम् ।
विभीषणं च धर्मज्ञं जाम्बवन्तं तथाङ्गदम् । [110]
वीरबाहुं सुबाहुं च केसरिं गन्धमादनम् ।
सुषेणं कुमुदं चैव पनसं च महाबलम् ।
नलं नीलं गवाक्षं च सिंहनादं च वानरम् ।
सर्वांस्तानुपागम्य सोऽभिवाद्य यथाक्रमम् ।
दत्ताभ्यनुज्ञो रामेण सुग्रीवेण च धीमता । [115]
गच्छ त्वं वानरश्रेष्ठ द्रुतमौषधिमानय ।
एवमस्त्विति कृत्वा स प्रययौ वायुनन्दनः ।
पश्चिमेन तु भागेन हनूमांश्च महायशम् ।
दृष्ट्वोपरिष्टाल्लङ्कायां गच्छन्तं रावणोऽब्रवीत् ।
कालनेमिं दुराधर्षं रक्षः परमदुर्जयम् । [120]
चतुरास्य चतुर्दंष्ट्रमष्टनेत्रं भयावहम् ।
श्रूयतां मम वाक्यं त्वं वाक्यमद्य निशाचर ।
एष गच्छति वै वीरो हनूमान्गन्धमादनम् ।
यत्र सा चौषधी जाता विशल्यकरणी शुभा ।
तदर्थं याति वीरो हनूमान्पवनात्मजः । [125]

—(l. 98) Ñ1 V2 वनौषधीनां, D3 औषधीनां तु, D7 ओषध्या यानि, D13 महौषधीनां. B2 निदर्शयामि (hypm.). Ñ1 D14 महाबल, Ñ2 D3 च तानि वै (for च तानि ते). B2 दर्शितानि (m. also as above) च तानि ते, D3 शृणुष्वावहितो मम (for the post. half). —(l. 99) V1 B1.2 D13 च (for तु). V2 D3 पुष्पाणि, D1 पर्णानि (for पत्राणि). Ñ1 D13 transp. फलानि and हरितानि. V2 D3 transp. तु and च. —(l. 100) Ñ3 D7 औषध्याश्च, V2 illeg., B1 औषध्या या. Ñ1 D13 दृश्या विद्धि ल- (D13 विद्धि) ता दिव्या (for the prior half). Ñ1 D13 -सप्रभा (for -संनिभा). D3 पद्मपत्रनिभैः पर्णैर्वल्ली विद्रुमसंनिभा. —After l. 100, D3 ins.:

7* विद्युत्स्वनसंकाशा प्रदीप्ता इव तेजसा ।

—(l. 101) V2 damaged from च up to श्रुत्वा in l. 104. V1 पक्वानि (for पुष्पाणि). V2 पुष्पाणि तानि रक्तानि (for the prior half). V1.2 B2-4 -समानि (for -मयानि). B1 च (for वै). Ñ1 D13 पुष्पाणि ताम्रवर्णानि चिह्नान्येतानि वै विभो. —D13 om. l. 102-115. G (ed.) om. Ñ1 reads in marg. l. 102. —(l. 102) Ñ1 तत्र चिह्न, B2 लक्षितं (subm.). Ñ D7 दिव्यं (for सर्वं). —After l. 102, B2.3 ins., Ñ1 (reads l. 2 after l. 102) D13 ins. l. 1 after l. 101 repeating it after l. 124 and subst. l. 2 for l. 116:

8* विशल्यकरणी चैव सुवर्णकरणी तथा ।
आनयस्व महाबाहो शीघ्रं मे मारुतात्मज ।

—Then Ñ1 reads in m. colophon with Kāṇḍa name ... and Sarga name ...

—Ñ1 om. l. 103-115. —(l. 103) Ñ2 ... B1 गुप्त (for शिव) and द्रुत (for कुरु). —(l. 104) V2 B1 ... —(l. 105) G (ed.) ... (for ...). —(l. 106) D3 [प्र]हि न चेत् (for यदि जीवति). —After l. 106, D3 ins. l. 13-17 and l. 21-32 of App. I (No. 55). —(l. 107) V1 B1 [अ],स (for [अ],प). —V2 damaged from पुन up to हनुमा in l. 108. V1 B1 यातुम्. —(l. 108) B1 च (for तु). —(l. 109) Ñ1 आमन्त्रयित्वा, B1 आमन्त्र्य चैव (for आमन्त्रयत). B2.4 महाबल. —V2 om. (hapl.) l. 110-112. —(l. 110) Ñ2 D7 यथा (for तथा). —V2 om. l. 111-113. B3 om. l. 111-112. —(l. 112) B1 च कुमुदं च (for कुमुदं चैव). —(l. 113) Ñ2 सिंहनाथ. —(l. 114) Ñ1 D7 समागम्य (for उपागम्य). —(l. 115) V1 damaged for the prior half. V1 कृताभ्यनुज्ञो. B3 महात्मना (for च धीमता). —(l. 116) Ñ2 V2 B1.4 D7 औषधिम्. —(l. 117) V2 रघुनन्दन. Ñ1 D13 स दे(D13 सर्वे) रामप्रति कृत्वा प्रयातो वायुनन्दन. —(l. 118) B4 पवनेन (for पश्चिमेन). Ñ1 D13 G (ed.) गच्छते (D13 व्याप, G (ed.) स गतो) हरिपुंगव (for the post. half). —After l. 118, Ñ1 D13 G (ed.) ins.:

9* तूर्णं गच्छति वै वीरो लङ्कामुपरि निर्भयः ।
[G (ed.) हनुमांस्तत्र (for तूर्णं गच्छति).]

—Thereafter D13 reads colophon with Kāṇḍa name ... and Sarga name ... हनुमद्गमनं.

—(l. 119) V2 B1 [उ]परि च (for [उ]परिष्टात्). —(l. 121) V1 G (ed.) चतुर्मुखं चतुर्दंष्ट्र (G (ed.) ...) (for the prior half). V1 ... (for ...). —V2 om. l. 122-123. —(l. 122) V1 B2-4 वाक्यं च (B3 तु) (for वाक्यमद्य). —(l. 123) V1 B3 ... B4 ... (for ...). —B1 om. (hapl.) from the post. half up to वीरो the prior half of l. 125. —(l. 124) B2.3 [अ]त्र ... —(l. 125) D7 वीरो. V1.2 ... —For l. 119-126, S D1.2.4.5 subst.:

10* ...
... [5]
...

कर्तव्यं विघ्नमेतस्य त्वया राक्षसपुंगव ।
यदि विघ्न करोष्यस्य राज्यस्यार्धं ददामि ते ।
ऋषिरूपधरो भूत्वा कुर्या मायामयाश्रमम् ।
नानावृक्षफलैर्दिव्यैर्लताभिश्च विभूषितम् ।
शुभं तमाश्रमं कृत्वा चीरवल्कलसंवृतः । [130]
सुस्वागतमिति ब्रूया हनूमन्तमुपागतम् ।
पर्वतस्य समीपे तु कर्तव्योऽसौ त्वयाश्रमः ।
अदूरे तस्य हि गिरेः सरो नल्वप्रमाणतः ।
बहुपुष्परसच्छन्नं सोत्पलैः कुमुदैर्वृतम् ।
हंसकारण्डवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितम् । [...]
बलाकावकसच्छन्नं टिट्टिभैश्च समावृतम् ।
यत्र सा वसति ग्राही सर्वप्राणापहारिणी ।
यथा तत्रावतरति तथा त्वं कर्तुमर्हसि ।
ततो ग्रहीष्यति ग्राही हनूमन्तं प्लवंगमम् ।
गृह्णाति य च सा ग्राही न स जीवति कर्हिचित् । [...]

द्रोणो नाम्नाथ चन्द्रश्च तयोर्जाता महौषधी ।
गच्छति तामानयितु मज पूर्वं निशाचर ।
कुरु विघ्न ततो गत्वा यावदुत्तिष्ठते रविः ।

[(l. 1) D3 मजमान स तु ज्ञात्वा रावणस्तमनागत; D5 त गच्छतं यतो दृष्ट्वा रावण क्रूरबुद्धिमान्.—(l. 2) Ś1 D3 मब्रवीत्स (D3 °म); D3 भाजुहाव.—D5 om. (hapl.?) l. 3–8.—(l. 3) D3 चतुष्पाद (for °बाहु). D11 महाजव. D3 चतुर्बाहु महाबल (for the post. half).—(l. 4) D3 मेघ (for मघ).—D3 om. l. 5–9.—(l. 5) D11 गच्छति. L (ed.) मनोजवः (for महाजवः).—(l. 6) D3 ओषध्यर्थ. D3.12 महासत्त्व (for °सत्त्वो).—D11 om. l. 7–9.—(l. 7) D3 चन्द्रो नाम्ना च द्रोणश्च (for the prior half). D3 महौषधीः.—(l. 8) Ś1 गच्छत. D3 त्वरमाण तु गच्छत; L (ed.) तामानेतु यथातत्त्व (for the prior half). D3 निशाचर (for निशाचर).];

While Ñ1 D13 subst. for l. 119–126:

11* गच्छन्तं मारुतिं दृष्ट्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
शृण्वागच्छ महाघोर राक्षसं कालनेमिनम् ।
चतुर्मुख बहुनेत्र चतुर्बाहु च राक्षसम् ।
श्रूयतां च यथाख्याये मम वाक्य निशाचर ।
हनुमान्व्रजति क्षिप्रं पर्वतं गन्धमादनम् । [5]
ओषध्यर्थं त्वरायुक्त तत्र गत्वा वसेऽश्रमम् ।
तत्र वायो महाभागे पर्वते गन्धमादने ।
तस्य विघ्न विधातव्य वने तस्य दुरासदम् ।

[(l. 3) D13 चतुर्नेत्र (for बहु°).—(l. 6) D13 गिरि (for तत्र).—(l. 8) D13 विघ्नो विधातव्यो. D13 वानरस्य (for वने तस्य).]

—Ś D3 (after l. 147) 8.12 read l. 127 after l. 149 Ñ1 D13 read l. 127 after 19*.—(l. 127) V3 [अ]थ (for [अ]स्य). Ñ1 D13 एव कृते महावीर, D7 कृतकार्यो यदा भवेः (for the prior half). D3 स्वराज्य (for राज्यस्य). Ś D3 8.12 राज्यार्धं ते (D3 अर्धराज्य) प्रदास्यामि कृते कर्मणि राक्षस.—After l. 127, Ñ1 D13 ins.:

12* सर्वराक्षससेनाया स्वामी त्वं च भविष्यसि ।

[D3 सुभृगाना. D13 तु (for च). Ñ1 स्वामित्व त्व करिष्यसि (for the post. half).]

—Ś D3 8 read l. 128 after l. 130.—(l. 128) Ś1 गत्वा (for भूत्वा). Ś D3.12 (all with hiatus) आतिथ्य कुरु मा चिर, Ñ1 D13 रम्य कृत्वा स्वमाश्रम (D13 तमाश्रम); V3 B1.2 कुर्यास्त्व मखदा (V3 D3 मायया)श्रम; D3 (with hiatus) आतिथ्यार्थितो भव; D3 जटामण्डलधारकः (for the post. ha[lf])—After l. 128, D3 reads l. 159 and om. l. 129–[...]—V3 om. l. 129–130. Ś D3.8.12 om. l. [...]—(l. 129) D7 नानावृक्ष-. Ñ1 D13 नानापुष्पफलोपेत नाना[...]लताकुल (D13 °न्वित).—D13 om. l. 130–136.—(l. [...]) Ñ1 D7 स्वम्; V1.3 B2 तत्र (for तम्). Ñ1 D13 रम्याश्र[...] D13 भूतदा (for -संवृतः). Ś D3.8 तत्र गत्वा महाबाहो कवि[...] (D3 मायया कु)रु चाश्रम.—Ś D3.8 om. l. 131–[...]—(l. 131) Ñ1 D13 स्वागतेति (D13 त ते) च वक्तव्यो ह[...]न्मारुतात्मजः.—(l. 132) D7 समीप. B3.4 D7 च (for [...]) Ñ1 समीपस्य. D13 तत्पर्वतसमीपस्थ (for the prior hal[f]) Ñ1 D13 om. from the post. half up to the p[rior] half of l. 133.—(l. 133) B3 च (for हि). B2 [...] (for गिरेः). B3 तस्यैव हि गिरेः पार्श्वे; D7 तस्य पार्श्वे गिरे[...] (for the prior half). Ñ1 D13 नल्वमात्र (D13 °[...]) Ñ1 V1 B1 सरोनल्व-; D3 सर क्रोश- (for सरो नल्व-). B1 [...]पद्मयुत तत. (for the post. half).—(l. 134) V1 B[...] -पुष्परसोच्छन्न. Ñ1 D7 उत्पलैः; V3.4 सोत्पल (for सोत्पलै[ः]) V1 B4 कुमुदैः. V1 च त (for वृतम्). Ñ1 D13 पद्मनीलोत्पल (D13 °च्छन्न) नानापुष्पैरलंकृत, D3 नीलोत्पलसमाकीर्णं कुम[...] विराजित.—Ñ1 D3.12 om. (hapl.?) l. 135–136. [...] om. l. 135.—(l. 135) B1 -सेवित (for शोभित[म्]) —(l. 136) Ñ1 बलाकावल-, V3 बलाहक- (subm.); [...] °कारव- (for बलाकावक-). V1.3 सपद्म (for संच्छन्न). B1 [...] हंसबकच्छन्न (for the prior half).—(l. 137) Ñ1 D13 तत्र (for यत्र). Ñ1 D3.12 वसते, V1 B4 रमति, V3 रमते (for वसति). B1 -प्राणि- (for -प्राण-). Ś D[...] (all with hiatus) अदृश्या (D3 °मोघा) प्राणधा (D3 [...] D3 °हा)रिणी, Ñ1 D13 सर्वप्राणि (D13 °ण)भयकरी; D3 कु[...] प्राणहारिणी (for the post. half).—Ś B1 D3.8 [...] om. l. 138–141.—V3 om. l. 139–140.—(l. 13[9]) V1 प्रविश्यति.—For l. 138–139, Ñ1 subst.:

13* पानीयं वत्स्यजातस्य तृषिताय हनूमते ।
तत्रावतीर्णमात्र तु त ग्राही सा ग्रहीष्यति ।,

while D13 subst. for l. 138–139:

14* पानीय च प्रवेष्टव्य त्वयपोत हनूमता ।
त चावतीर्णमात्र तु ग्राही ग्रसयिष्यति ।

—(l. 140) Ñ1 स जीवति न (for न स जीवति). Ñ1 [...] (hypm.) तथा च यो गृहीत (D13 ग्रहीतव्यः) स्याग्राही जीव[...]

गृहीतश्च मृतश्चैव भविष्यति न संशय ।
पश्चाद् देवगन्धर्वान्कि पुनर्मानुषवानरम् ।
इत्थं योगमास्थाय हन्तव्यो वानराधिप ।
हनूमतो विनाशेन लक्ष्मणो न भविष्यति ।
लक्ष्मणस्य विनाशेन रामोऽपि न भविष्यति । [145]
राघवस्य विनाशेन सुग्रीवो न भविष्यति ।
सुग्रीवस्य विनाशेन पुरीं यास्यन्ति वानरा ।
एव मम जयो वीर भविष्यति न संशय ।
एतदर्थं च संचिन्त्य गच्छ शीघ्रं महाबल ।
एवमस्त्विति राजान कालनेमिर्निशाचर । [150]
जयेन वर्धयित्वा तु वाक्यमेतदुवाच ह ।
का शङ्का मे हनुमतो वानरेन्द्रेण वा स्वयम् ।
इत्युक्त्वा प्रययौ रक्ष पर्वत गन्धमादनम् ।
ततो मायाप्रभावेन निमेषेण महाबल ।
चक्रे तत्राश्रम रम्य मायावी रजनीचर । [155]
अग्निहोत्रैस्तथा दीप्तैः कलशैः समलकृतम् ।
जटाभारेण दिव्येन तत्क्षणाचीरसवृत ।

(D13 °षा) स्यति —After l 140, Ñ1 D13 read l 143 repeating it in its proper place —(l 141) Ñ1 D13 हनुमान्न भविष्यति (for the post half) —(l 142) Ñ1 देवानामपि सर्वेषां का शङ्का वानरेण तु D13 देवानामपि सान्निध्ये लक्ष्मणा वानराश्च ये —(l 143) V3 B1 तादृश Ñ1 (first time) तैरुपायैर्विचिन्त्य D13 (first time) कैस्तैश्चोपायैश्चिन्त्य (for the prior half) Ñ1 D13 (both first time) पवनात्मज V B2 3 (m also) मारुतात्मज, B4 वानरोत्तम (for वानराधिप) Ñ1 D13 (both second time) उपायेन महावीर वधे प्राणहर पर —For l 142-143, Ś D5 12 13 subst.

15* देवता अपि गृह्णाति का शङ्का वानरेषु च ।
तत्र त्वयैव हन्तव्य उपायेन प्लवगम ।

[(l 1) Ś D5 गृह्णति —(l 2) D13 हर्तव्य (for हन्तव्य)],

while D5 subst for l 142-143

16* देवानपि हि गृह्णाति का वार्ता वानरस्य तु ।
उपायेन हि हन्तव्यो हनुमान्मारुतात्मज ।

—Then D5 cont

17* वदनेन गृहीतस्तु नाथ जीवितुमर्हति ।
प्रयत्नेन तु गन्तव्य हनुमान्यत्र गच्छति ।

—(l 144) Ś D5 12 13 हनूमति विनष्टे तु (for the prior half) —B3 reads in marg from the post half up to l 146 D13 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 145 —(l 145) N2 V1, 2 B1-4 राघवो (for रामोऽपि) —(l 146) Ś D5, 6 12 13 रामस्य तु N1 रामस्य च B4 रामस्यापि (for राघवस्य) Ś D5 12 [s]पि विनश्यति (for न भविष्यति) —(l 147) B1 D5 विनाशे तु (for विनाशेन) —After the prior half of l 147 Ś D5 6 12 13 ins

18* अङ्गदोऽपि विनश्यति ।
अङ्गदस्य विनाशेन

[(l 1) D5 13 न भविष्यति (for ऽपि विनश्यति)]

Ś D5 12 क्षय N1 D13 प्रति (for पुरीं) D5 6 न भविष्यति (for पुरीं यास्यन्ति) —D5 om l 148-152 —(l 148) D5 6 12 ध्रुवमसशय (D5 °स्य लया L [ed] समजयो) वीर (for the prior half) Ś D5 6 12 om from the post half up to the prior half of l 149 V3 om l 149-150 V3 om l 149 —(l 149) N2 D7 एतत्, B2 4 एवम् (for एतद्) Ñ1 B2 4 D7 तु (for च) —For l 148-149 Ñ1 D13 subst

19* एव मम जयो वीर ध्रुव शीघ्र महाबल ।
क्रोध निवेशयेदस्मिन् वायुवेगसमस्त्वया ।
विलम्बनं न कर्तव्य शीघ्र गच्छ निशाचर ।

[(l 2) D13 त्वन तदा]

—(l 150) B4 महाबल (for निशाचर) —B1 om (hapl) l 151-155 —(l 152) V3 illeg for the prior half B4 काम योत्स्ये (for का शङ्का मे) V3 damaged for the post half —After l 152 Ñ1 D7 ins

20* सुग्रीवेण सहाद्य वै करोमि युद्धमेव च ।

—V3 om l 155-156 —(l 156) Ñ1 D7 तदा (for तथा) —For l 150-156 N1 D13 subst while B3 ins. only l 3 after l 152

21* तत प्रणम्य शिरसा कालनेमिस्त्वात ह ।
का शङ्का वानरेशस्य मारुतेश्च विशेषत ।
घातये त्रिशालेकरत्नराज्ञी प्राप्य रावण ।
एवमुक्त्वा गतस्तत्र कालनेमिर्निशाचर ।
ततो मायाप्रभावेन शीघ्रमेव स राक्षस । [5]
आगत्य त्वरया युक्त पर्वत गन्धमादनम् ।
अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण मायया कृतमाश्रमम् ।
अग्निहोत्रैश्च दर्भैश्च समिद्भिर्वल्कलैस्तथा ।

[(l 2) D13 वानरे महा हनूमति (for °शस्य मारुतेश्च) —(l 3) D13 घातये B3 वद् (for रवद्) —(l 6) D13 त्वरित गत्वा —For l 7 8 D13 subst

21(A)* अक्षिभिर्निमिषेणैव दिव्येन मुनिवाससा ।]

—(l 157) V1, 3 B1 दीप्तेन (for दिव्येन) N1 चीरेण मुनिवाससा (for the post half) —For l 150-157 Ś D5 6 12 subst while D13 subst only l 5 for l 157 and reads after l 1 of 23*

22* एवमुक्तो राक्षसस्तु प्रणिपत्य दशाननम् ।
ययौ जवेन संप्राप्त शीघ्र त चन्द्रपर्वतम् ।
तस्मिन्पर्वतपार्श्वे तु विदधे मायया श्रमम् ।
अग्निहोत्रेण दिव्येन रूपवान्संशितोदर ।
जटामुकुटभारेण चीरवल्कलसंवृत । [5]

दीर्घश्मश्रुनखो भूत्वा सोपवासकृशोदरः ।
वयाक्षमालामादाय जपन्निव समास्थितः ।
अथ वीरो महाबाहुर्हनुमानरिसूदनः । [160]
वायुवेगेन संप्राप्तः पर्वतं गन्धमादनम् ।
अपश्यच्चाश्रमं दिव्यं नानावृक्षमनोरमम् ।
दृष्ट्वा प्राप्तं हनूमन्तमृषिः प्रत्युत्थितस्तदा ।
स्वागतं कपिशार्दूल स्वागतं हरिपुंगव ।
इदमर्घ्यं च पाद्यं च आसनं चेदमास्यताम् । [1(
विश्रम त्वं कपिश्रेष्ठ आश्रमे मे यथासुखम् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
श्रूयतामभिधास्यामि मद्वाक्यमृषिपुंगव ।
किष्किन्धा यदि ते तात श्रुता सर्वगुणान्विता ।

[(l. 1) D3 रक्षो रक्षः and महायशाः (for राक्षसस्तु and दशाननम्) —(l. 2) Ś1 ततो; D3 गतो (for गतो). D3 द्रुम (for शीघ्र). —(l. 3) Ś1 अमित्र, D3 मायया चक्रुर् (for विदधे मायया). —Note hiatus between the two halves. —(l. 4) D3 -कृशोदरः.]

—(l. 158) V3 damaged from खो up to मादाय in l. 159. Ś D3.8.12 -धरो भूत्वा; Ñ1 D12 -धरश्चैव; B4 -युतो भूत्वा (for -नखो भूत्वा). —Ś D3.8.12 om. from the post. half up to the prior half of l. 159. Ñ1 D12 (both with hiatus) उपवास-; V1 चोप° (for सोप°). —B1 om. l. 159. —(l. 159) Ñ2 V3 B2.4 रुद्राक्ष (for तत्राक्ष-). B3 आसाद्य. V3 B4 समाहितः. Ś D3.8.12 तस्थौ जपपरायणः (for the post. half). D3 गृहाक्षमालां हस्तेन जटाहोमपरायणः. —(l. 160) V3 रिपुसूदन, V3 मारुतात्मज; B2 हरिपुंगवः (for अरिसूदनः). —For l. 159–160, Ñ1 D12 subst.; while Ñ2 B2 D7 ins. after l. 159:

23* प्रगृहीताक्षमालो तु जपनिष्ठा तथा स्थितः ।
छद्मनारीन्द्रियरतो मारुतेर्दर्शनं प्रति ।
हनूमानपि मेधावी प्रयाति स्म महाबलः ।

[Ñ2 B2 D7 om. l. 1. —(l. 1) D12 परिगृह्य. D12 च (for तु). D12 निष्ठा तदा, G (ed.) तत्रैव सं-. —(l. 2) Ñ1 छद्मनाकृत-; B2 छद्मचरित; D12 धर्मेनाकृत- (for छद्मनारीन्द्र-). D12 -रिंगतु. —(l. 3) G (ed.) तु- (for स्म). Ñ1 D12 वानरश्रेष्ठो महात्मा वै (for अपि मेधावी प्रयाति स्म).]

—Thereafter B2 cont.:

24* समानयितु सौमित्रेरायुरौषधरूपि तत् ।
[G (ed.) आनयितु स.]

—After 23*, Ñ2 B2 (after 24*) D7 cont. a passage relegated to App. I (No. 57); while B4 cont. l. 119–144 only of App. I (No. 57) after l. 159 of App. I (No. 56).

—(l. 161) Ñ1 D12 यत्र (D12 तपसा)युक्तो यथा शुरः (for the post. half) —For l. 160–161, Ś D3.8.12 subst.:

25* अचिरेण तु संप्राप्तस्तत्र कालेन मारुतिः ।

[D3 [ए]व (for तु). D3 यत्र कालः प्रयोजितः (for the post. half).]

—For l. 153–161, D3 subst.:

26* इत्युक्त्वा स जगामाशु गत्वा तं द्रोणपर्वतम् ।
तत्र तापसरूपेण मायया चाश्रमं व्यधात् ।
अग्निहोत्रेण दीप्तेन उपवासकृशध्वनिः ।

जटामण्डलधारी च चीरवल्कलभूषितः ।
हनुमानपि तेजस्वी तत्र प्राप्तो महाबलः ।

[Note hiatus between the two halves of l. 3.
—Then D3 cont.:

27* तस्मात् मुनिमालोक्य पातुमिच्छाम्यहो जलम् ।

—V3 mostly illeg. for l. 162. —(l. 162) Ś V1 D3.8.12 आश्रम (for चाश्रम). D12 स पवनात्मजः. Ś D3.8.11 B3 रम्य, D3 द्वार (for दिव्य). Ñ1 B2 D12 -मनोहरं; -समावृत (for -मनोरमम्). Ś D3.8.12 L (ed.) कदलीत(L(e °ए)रुमंडित, V3 नानाद्रुमलता** (damaged after ता up to द्वि in l. 163) (for the post. half). —After l. 1(Ñ1 (l. 1 only) B2 D12 ins.:

28* नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पफलाकुलम् ।
रम्याश्रमपदं दिव्यं मनोज्ञं च सुखावहम् ।

[(l. 1) Ñ1 -फल- (for -लता-). D12 -फलैर्युत (for -फला-कुलम्).]

—(l. 163) Ñ1 D12 (both with hiatus) हनूमत तु संप्रे (for the prior half). Ñ1 D12 प्रत्युद्गम्य. —(l. 164) कपिपुंगव. D12 सुस्वागत महामुने (for the post. half —(l. 165) Ñ1 इमम् (for इदम्). D12 [प]त्र(for [इ दम्). V3 B1 आगत (for आस्यताम्). —V3 om. l. 16 Note hiatus between the two halves. —(l. 16(V3 B1 स्वाश्रमे तु (for आश्रमे मे). Ñ1 D12 ममाश्रमपदे (for the post. half). —For l. 163–166, Ś D3.8 subst.:

29* ऋषिरूपधरं चैव प्रपश्यदाश्रमे तु तम् ।
हनुमानपि वायव्य बली तस्याग्रतः स्थितः ।
स्वागतं चाब्रवीत्सोऽपि अब्रवीच्च च वाक्यतः ।
विश्रमस्व कपिश्रेष्ठ पीत्वा भुक्त्वा च रम्यताम् ।

[(l. 1) D3 पश्यत (for प्रापश्यत्). —(l. 2) D3 प्रहृष्ट (for बली तस्य). —Note hiatus between the tw halves. —(l. 3) D3.12 स्वागतेनार्चयत्. —(l. 4) Ś रम (for रम्यताम्). L (ed.) भुक्त्वा पीत्वा च गम्यतां (for th post. half).]

—(l. 167) V3 वायुतनय (for वाक्यमब्रवीत्). —Ś D3.8 om. l. 168. —(l. 168) V3 चा**** (damaged). V B1.4 महात्मन्, V3 damaged (for महात्मन्). —(l. 169 V3 B1 यदि ते दृष्टा, B3 (sup. lin.) नगरी रम्या. D3 श्रुता यदि किष्किन्धा गुहा पर्वतवासिना. —For l. 168–169, Ñ1 D subst.:

वानराधिपतिर्यत्र सुग्रीवो नाम वीर्यवान् । [170]
तस्य वानरसिंहस्य महाबाहुर्महाबल ।
लोके राम इति ख्यातो मित्रत्व समुपागत ।
भार्याहरणदु खार्त्त स रावणस्य पुरीं गत ।
यातस्तत्र तयोर्युद्ध रामरावणयोर्महत् ।
रामभ्राता महावीरो लक्ष्मणो नाम तत्र च । [175]
रावणेन नृशसेन वक्षस्योरस्यभिताडित ।
तस्यौषधिनिमित्त च पर्वत गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणीं नाम तत्र जाता महौषधीम् ।
तामानेतु समायातो भिषग्दिष्टां महौषधीम् ।
विलम्बना न कर्तव्या त्वरमाणोऽहमागत । [180]
अह वानरराजस्य भृत्यो बहुमतो गुणै ।
जात केसरिण क्षेत्रे वायुना जगदायुना ।

30* शुभे वत्स्यथ रथात मयापि वचन शृणु ।
किष्किन्धा नगरी रम्या भवता यदि वै श्रुता ।

[(l 2) D1 भवद्भिर्यदि विश्रुता (for the post half)]

—(l 170) Ñ1 D5 11 तत्र, B4 वीर (for यत्र) Ñ1 D13 यदि ते श्रुत B1 यत्र वीर्यवान्, D5 नाम विश्रुत —(l 172) N2 तत्र मित्रत्वम् —(l 173) Ñ2 V3 B1 D7 -दु खार्तं स रावण- (for दु खार्त स रावणस्य) V3 पुर —For l 169-174, Ś D5 8 13 subst while D13 subst only l 3-6 for l. 172-174

31* भूयते यदि किष्किन्धा वानराणां महापुरी ।
सुग्रीवो वसते यत्र वानरेशो महाबल ।
तस्य मित्र महातेजा रामो दशरथात्मज ।
तस्य भार्या जनस्थानाद्धृता सीतेति विश्रुता ।
मायाविना राक्षसेन रावणेन दुरात्मना । [5]
तस्यार्थे तु महद्युद्ध घोर परमदारुणम् ।

[(l 2) D5 तस्मा (for यत्र) D5 महाबल —(l 4) D5 जनस्थाने D14 मनस्विनी (for [स]ीति विश्रुता) —(l 6) D5 च (for तु) D5,13 महायुद्ध D13 तस्मा निमित्त सुमहद्युद्धमासी रघुराक्ष]

—(l. 175) Ñ2 V1 D5 महावीर्यो B2 °बाहु (for °वीरो) Ś D5 11 विश्रुत, V1 (with hiatus) एव च, V2 D5 वीर्यवान्, B2 युक्त (for तत्र च) V3 शुभलक्षण —(l 176) V चोरसि B1 (उ)रसि च (for (उ)रस्यभि) —For l 171-176, D5 subst

32* मित्रसार्थेन संग्राम पुरीं लङ्कां महाबल ।
रावणस्य च तद्भ्राता सौमित्रिराहवे ।
शक्त्येव हत शक्त्या पतितो हि महीतले ।

—D5 om B5 reads in m l 177 —(l 177) V5 (औ)षधी B5 दैवोपदेशाद्यातोऽस्मि (for the prior half) B1 पर्वतोऽस्मि (for पर्वत) —(l 178) N2 B2 4 D7 विशल्यकरणी B1 यत्र, D1 (with hiatus) इह (for तत्र) D1 यदौषधी Ñ2 B2 4 D7 त(B4 य)त्र जाता महौषधि (B1,4 °धी) (for the post half) —D5 om (hapl) l. 179 —(l. 179) N2 B4 D1 आहर्तुं (for आनेतु) V1 B1,2 समर हेतुनायातो V3 तामाहर्तुमिह प्राप्त (for the prior half) —V1 repeats the post half of l 177 in place of the post half of l 179 Ñ2 V3 B1 ता V1 तत्र [?]ित, V1 महौषधि —(l. 180) B1 [s]हम् (for ऽहम्) D5 विलम्बो न मया कार्य प्रसाद कर्तुमर्हथ —For l 176-180 Ś D1,5 12 subst

33* शक्त्या विनिहतो वीर निर्भिन्नो मेदिनीं गत ।
तस्यार्थेऽहमिह प्राप्त औषधीं प्रति तारम ।
विशल्यकरणी चैव इह जाता शिलोच्चये ।
विलम्बो नैव कर्तव्यो यदि जानासि कथ्यताम् ।
यावत्स न द्रष्टुमर्हत न याति क्षयमातुरात् । [5]
तावन्मयाथ गन्तव्य गृहीत्वा परमौषधीं ।

[(l 1) D5 स्वभिहतो D5 विप्र (for वीर) —(l 2) D5 इह स (for ऽहमिह) D5 8 औषधी (D5 °धी) —Note hiatus between the two halves —(l 3) D5 -करणी (for -करणी) D13 चेषा L(cd) सेह D5 om (hapl) after जा up to जा in l 4 —(l 4) Ś1 विलम्ब न च कर्तव्य (for the prior half) —D5 om l 5 —(l 5) Ś1 D5 शर्वरी न हि प्रत्ययात् (D5 व्यतिक्रमेत्) (for the post half)]

—Then all the above MSS cont

34* पानीय पातुमिच्छामि तत्कुरुष्व महानघ ।

[after the prior half D5 ins

34(A)* शीघ्र संभावयस्व मे ।
येन द्रोणं गमिष्यामि]

—For l 175-180 Ñ1 D14 subst while B5 in m ins only l 3 after l 176

35* तस्य भ्राता तु तेजस्वी लक्ष्मणो नाम वीर्यवान् ।
रावणेन महायुद्धे शक्त्या स विनिपातित ।
भिषग्भिश्च तथास्त्रैः सायुधैः स जीवति ।
दैवोपदेशात्प्राप्तोऽस्मि पर्वत गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणी नाम जाता यास्मिन्नौषधी । [5]
तदानयनहेतोश्च त्वरमाणोऽहमागत ।

[(l 1) D14 रावणस्य (for तु तेजस्वी) —(l 2) D14 स तु शक्त्या विमूर्छित (for the post half) —(l 3) B5 [भ]िषग्भि B5 D14 सायुधैश्च D14 transp च and स —(l 5) D14 यस्मिन्महौषधी]

Ś Ñ1 D1,5,11,13 om l. 181-182 Ñ2 V B D7 read for the first time l 181-182 in the context of Hanumat s reply to Kālanemi and repeat them in the context of Hanumat s reply to Gandharvas as

हनूमतो वचः श्रुत्वा मुनिवेषधरोऽब्रवीत् ।
यद्यप्येवं महाभाग मुहूर्तं तावदास्यताम् ।
अतिथिस्त्वमनुप्राप्तो वीर पूजां गृहाण मे । [185]
इदं मम सरो दिव्यं तपसोग्रेण चार्जितम् ।
पीतमात्रे तु पानीये न भवेद् बाधते क्षुधा ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान्मारुतविक्रमः ।
अवतीर्य सरो दिव्यमुत्पलैः कुमुदैर्वृतम् ।
सोऽपिबत्तत्र पानीयं ग्राही चैव तमग्रहीत् । [19[illegible]]
स गृहीतस्तया ग्राह्या हनुमान्हरिपुंगवः ।
वेगेन सुमहातेजास्तोलयामास तां स्वकम् ।
तोलयित्वा च तां ग्राहीं नखैरेव व्यदारयत् ।
ततोऽसावन्तरीक्षस्था ग्राही वचनमब्रवीत् ।
कस्त्वं वानररूपेण प्राप्तो हृदमनुत्तमम् । [19[illegible]]
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।

---

l. 11-12 of 82*. —(l. 182) V3 B3 जगतामता. —(l. 183) Ñ1 D12 (both with hiatus) कपिरूप- (for मुनिवेष-). Ś D5.8.12 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रक्षो वचनमब्रवीत्; D3 मुनिः कपटवेषेण स प्रोवाच कपिकुञ्जरं. —After l. 183, Ś D5.8.12 ins.:

36* श्रूयतां वचनं मह्यं वत्सस्त्वं वानरोत्तम ।

—Ś D5.8.12 om. l. 184-185. —(l. 184) Ñ2 B3 महाबाहो (for महाभाग). —(l. 185) B2 यत्र च (for अतिथिस्). —For l. 184-185, Ñ1 D12 subst.; B2 ins. in m. after l. 183:

37* एवमस्तु महाभाग श्रूयतां वानरेश्वर ।
क्षुधितोऽसि मे दृश्यसि तेन ते कथयाम्यहम् ।

[(l. 2) D12 [ऽ]सि च (for ऽसि मे). Ñ1 [अ]सि; D12 [अ]सि (for [अ]सि).]

—Thereafter Ñ1 D12 cont.:

38* विशल्यामानय पश्चान्मृतसंजीवनीमपि ।

—(l. 186) Ś D5.8.12 महत्; D12 एतद् (for मम). Ñ1 D12 रम्य (for दिव्यं). V3 मम (hypm.) (for च). Ś D5.8.12 तपसा निर्मितं मया (D8 पुरा); D3 हनुमान्नाकरणात्तव (for the post. half). —D3 om. l. 187-189. —(l. 187) V1.2 B1-4 न त्वां सं; V3 B1 न मां सं- (for न मार्ग). B3 (m. also) क्षुधा (for क्षुधा). Ś Ñ1 D5.8.12 अपिबन् (Ñ1 तत्र) पीत्वा तु पानीयं मात्र न भवति क्षुधा (Ñ1 व्यपर्ये तृषा); D12 तदुपाप्रान्त पानीयं प्राप्तो व्यपितस्तृषा. —After l. 187, Ñ1 B3 D12 ins.:

39* अत्यन्तं अमिलक्षेत्र मन च विनियच्छति ।
[Ñ1 D12 अमिन यार्थे.]

—(l. 188) D12 स तस्य (for तस्य तद्). Ñ2 B2 D7 वायु- नन्दन. Ś D5.8.12 (all with hiatus) स्वयमस्तिन्ति मारुतिः (for the post. half). —(l. 189) Ñ1 अवतीर्णं. B4 कुमुदैर् (for कुमुदैर्). V2 B3 चित (for वृतम्). Ś D5.8.12 पानीय पातुमुपक्र॰; Ñ1 D12 कमलैरपशोभित (for the post. half). —After l. 189, Ñ1 D12 ins.:

40* लाङ्गूलेन प्रगाढमास्फोट्येव लीलया ।
तच्छरं क्षोभयामास वेलामिव महोदधिः ।

[(l. 1) Ñ1 पयो हृत्वा. Ñ1 क्रीडन्निव वक्रियमा (for the post. half). —(l. 2) Ñ1 क्षोभयामास वेलेव]

—(l. 190) B4 तस्, B1 यत्र (for तत्र). —V2 om.; reads in m. l. 191. —D3 om. l. 192. —(l. 19[illegible]) V3 सुमहावेगस् (for सु॰). B2 सुपि, D7 स्वके (for स्व॰) —(l. 193) Ñ2 D7 स (for च). —(l. 194) D7 स्वतरीक्षस्था. V3 B3 वाग्मता वाक्यमब्रवीत् (for the post. half). —For l. 190-194, Ś D5.8.12 subst.:

41* पिबतस्तस्य पानीयं पद्मपत्रपुटेन तु ।
उदकाभ्यन्तरे ग्राही पाद जग्राह दक्षिणम् ।
ततस्तां तु महावेगो हनुमान्मारुतात्मज ।
स्थले निपातयित्वा तां नखैस्तीक्ष्णैर्व्यदारयत् ।
निहता सा भुवि दिव्या साक्ष्योऽपि स्थितामब्रवीत् । [[illegible]]

[(l. 1) D8 -पुटे शुभे. —(l. 3) L (ed.) म (for तु). Ś1 वज्रतनय. —(l. 4) D5 तु (for तां). —(l. 5) D5 (both with hiatus) आकाशे.];

while Ñ1 D12 subst. for l. 190-194:

42* सलीलं पिबते वारि ग्राहीयस्तो हरिः प्रभुः ।
ततो युद्धं महाघोरं ग्राह्या वायुसुतस्य च ।
हनूमताविदग्धाही समिरादुद्धृता स्थलम् ।
तोलयित्वा ततो ग्राही नखैस्तीक्ष्णैर्विदारिता ।
निहता सक्षणाद्ग्राही खमासे प्राब्रवीदिदम् । [5]

[(l. 1) D12 पवनो (for पिबते). —(l. 5) D12 खमारास (for °षे प्र-).];

whereas D3 subst. for l. 190-194:

43* पानीयमपिबत्तत्र पद्मपत्रपुटेन सः ।
स पिबन्वारितो वारि सहसा ग्राह्या पुनः ।
तामाजघान निशितैर्नखैस्तीक्ष्णैश्चिरं मुनि ।
निहता दिव्यरूपा सा व्योमस्था वाक्यमब्रवीत् ।

—V B1.3.4 om. (hapl.) l. 195-203. —(l. 195) D[illegible] कथं, D8 इह (for कस्त्वं). D12 द्रुतम् (for हृदम्). Ś1 D5.8 मम मृत्युरिहागतः, Ś2 D5 (both with hiatus) मृत्युरिहागतः; D3 कस्त्वं मे मृत्युरागतः (for the post. half). —After l. 195, Ś D5.8.12 ins.:

44* श्रोतुमिच्छामि महाबाहो किमर्थं त्वमिहागतः ।
[D3 इच्छे (for इच्छा).]

—(l. 196) Ś D5.8.12 ग्राह्यास्तु (for तस्यास्तद्). D3 तामाह हनुमान्वीक्ष्य तस्यमेव तदा वचः. —After l. 196, Ś D5.8.12 ins.; D3 ins. after l. 200:

शृणुष्वावहिता भद्रे यदि मा ज्ञातुमिच्छसि ।
मित्रभ्राता हरीन्द्रस्य सुग्रीवस्य हि लक्ष्मण ।
रावणेन नृशंसेन शक्त्या हुरसि ताडित ।
तस्यार्थेनास्मि सम्प्राप्तो हनूमान्हरियूथप । [200]
त्वां तु विज्ञातुमिच्छामि किमर्थमुषिता जले ।
रौद्ररूपा महाकाया त्रासयन्ती वनेचरान् ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा ग्राही वचनमब्रवीत् ।
श्रूयतां कपिशार्दूल हनूमन्वायुविक्रम ।
नानीहि मामप्सरस गन्धकाली तु नामत । [205]
आकाशेन तु गच्छन्ती कुबेरभवन पुरा ।
विमानेनार्कवर्णेन तप्तकाञ्चनवर्चसा ।
नापश्य तत्र वेगेन तपस्यन्त महामुनिम् ।
यक्षो नाम महातेजा मुनि शापायुधस्तदा ।
अवधूतो मया चासौ विमानेन हरीश्वर । [210]
अब्रवीत्सुमहातेजा मुनिस्तप्ततपास्तदा ।
उत्तरस्यां दिशि गिरिर्यो नाम्ना गन्धमादन ।
दक्षिण तस्य पार्श्वे तु समीपे यत्सरो महत् ।
ग्राही तत्र भवित्री त्व सर्वप्राण्यपहारिणी ।
ततोऽह शापनिर्दग्धा पतितास्मि महीतले । [215]
शापान्तायानुनीतश्च मयासौ मुनिरब्रवीत् ।
यदा यास्यति वीरस्तु हनूमान्गन्धमादनम् ।

45* मा विषाद कुरु त्व हि मरण प्रति सुन्दरि ।

[In place of the prior half, D1 erroneously repeats the prior half of l 195 D3 हि गच्छ त्व (for कुरु त्व हि) D5 विशालाक्षि मरणात्कुरु (for कुरु त्व हि मरण प्रति)]

—Ś D1 11 om l 197 199 —(l 199) Ñ2 illeg for the prior half —(l 200) B2 पुनर (for °यूथप°) —For l 200 Ś D3 5 11 subst

46* हनूमान्वायुपुत्रोऽह सम्प्राप्तो गन्धमादनात् ।

[D3 रामदूतो हि (for वायुपुत्रोऽह) D4 गन्धमादन D5 औषधी नेतुमागत (for the post half)]

—Ś D2 3 5 11 om l 201-202 —(l 201) D12 वतस्व (for त्वां तु हि) Ñ2 D7 वससे (for उषिता) —(l 202) D12 जलेचरान् —(l 203) Ś1 ततस्त (for तस्य) D12 वानय मथाब्रवीत्, D3 सा ग्राह नभ त्वा त हनूमत तपस्विनी (subm) —Ś Ñ1 D2 3 6 11 13 om l 204 —(l 204) B2 4 वायुनन्दन (for °विक्रम) —B2 om l 205 —(l 205) V3 गन्धकालीति —For l 205 Ñ1 D2 13 subst

47* अप्सरां मां विजानीहि गन्धकालीति विश्रुताम् ।

[D3 विश्रुत]

—D1 om l 206-209 —(l 206) B2 3 हि (for तु) V1 4 B2 3 4 गच्छती Ñ1 D12 गच्छमानान्तरात्तेन (for the prior half) Ñ1 महत् D12 प्रति (for पुरा) —For l 205-206 Ś D3 6 11 subst

48* मां विजानीह्यप्सरस विद्युन्मालेति विश्रुताम् ।
　　गच्छन्त्याकाशमार्गेण स्वर्भर्तु स्तिमित ।

—Ś D3 6 11 om l 207-209 —(l 207) V3 damaged from वर्चसा up to तपस्य त in l 208 Ñ1 D12 हस(D12 स्वय)मुक्तेन भास्वता (for the post half) —(l 208) B1 वेगेन नादस्यमव (for the prior half) —V3 om l 209-210 —(l 209) B3 दक्षो (for यक्षो) B2 4 तथा (for तदा) —V2 om (hapl) l 210-211 —(l 210) D1 पूर्व (for चासौ) and मुदया मुनिपुङ्गव (for the post half) —D2 om l 211 214 —(l 211) B2 3 D1 स B4 च (for सु) B1 शापायुधस् (for तप्ततपास्) —For l 210-211 Ś D3 5 11 subst

49* ऋषिर्मयावधूतो हि तेनाह शापिता भुवि ।
　　अवलिप्ते हि स क्रोधान्मामुवाच महामुनि ।

[(l 1) Ś1 अवधूतो मया सर्पिल D2 अवज्ञातो मया दर्पात् (for the prior half) D3 12 पतिता —(l 2) Ś D1 अविलिप्तो D2 अवलिप्तासि D12 सक्रोधो]

—Ś D1 3 12 om l 212-213 —(l 212) B3 गिरेर् —(l 213) B1 च (for तु) —V3 damaged from पे up to म्ब in l 214 Ñ1 D7 [ऽ]स्ति (for यत्) B2 सरोवर (for सरो महत्) —(l 214) B1 तत्र ग्राही (by transp) V1 B4 D7 प्राण (for प्राणि) —After l 214, Ñ1 D7 ins

50* त्रासनी सर्वभूतानां घोररूपा महाबला ।

—(l 215) D3 तेन (for ततो) B1 शापदग्धा तु D3 पतितास्मिन्नलाशये (for the post half) —(l 216) B4 [अ]प (for [अ]नु) V3 B1 corrupt B3 शापात कृपया कुर्वन् (for the prior half) Ñ2 B3 4 D7 माम् (for मया) —(l 217) V3 damaged (except यदा यास्यति) G(ed) गन्धमादने —For l 208-217, Ñ1 D12 subst

51* स तु दृष्टो मया दिव्य स्थितस्तत्र महामुनि ।
　　शापायुधो महातेजा यक्षो नाम महाबल ।
　　अवधूतश्च वै तत्र म दभाग्यतया मया ।
　　स्पृष्ट पादेन वै तत्र ततोऽह पतिता भुवि ।
　　क्रुद्धश्चैवाब्रवीद्वाक्य दीप्यमानो यथानल । [5]
　　यथा त्वयावधूतोऽस्मि दर्पेणेव विलासिनि ।
　　उत्तरे हिमवत्पृष्ठे पर्वते गन्धमादने ।
　　तस्मिञ्शैलवरे रम्ये नगाभ्यासे सरो महत् ।
　　तस्मिन्सरसि पापे त्व ग्राही भव सुदारुणे ।
　　त्रासनी सर्वभूतानां घोराकारा महाबला । [10]
　　यदा तु द्रक्ष्यसे वीर वानर पवनात्मजम् ।
　　प्रख्यात त्रिषु लोकेषु हनूमन्त महाद्युतिम् ।

[(l 1) D12 न (for स) —(l 2) D12 मायायुधो D12 महातपा (for महाबल) —(l 3) D12 महतो गतया मया (for the post half) —(l 4) D12 ततो जाता (for तत्र ततो) —(l 6) D12 पापात् (for यथा) and [ष]व (for [इ]व) —(l 8) D12 रम्याभ्यासे]

तदा शापाद्विमोक्षस्ते भविष्यति न संशयः ।
एतत्ते कथितं सर्वं विज्ञातोऽसि मयानघ ।
मोक्षिताहं त्वया वीर यामि वैश्रवणालयम् । [220]
स्वस्त्यस्तु ते महाबाहो कृतकृत्यो गमिष्यसि ।
पापात्मा ह्येष दुर्बुद्धिर्मन्यसे यमपि रिपुं ।
जहि रक्षो महामायं विप्रवेषं महाबल ।
एष राक्षसराजेन रावणेन दुरात्मना ।
प्रेषितस्त्वद्विनाशाय कालनेमिर्निशाचरः । [225]
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
सुविस्रब्धाप्सरो गच्छ मया दिष्ट्यासि मोक्षिता ।
मोक्षयित्वा तु तां ग्राहीं हनूमान्वायुनन्दनः ।
तदाश्रमपदं दिव्यं ययौ यत्र स राक्षसः ।
प्राप्तं दृष्ट्वा च स हरिं मुनिरूपी निशाचरः । [230]

—(l. 218) Ñ1 D13 ततः (for तदा). D13 पापाद्. B1 तु (for ते). Ñ1 D13 विलाविति (for न संशयः).—For l. 214–218, Ś D8.11 subst.; D1 subst. l. 1–4 for l. 214–217:

52* गच्छ ग्राही भवस्वेति शशाप तेन वानर ।
शताद्वर्षसहस्री मद्वर्षाणामयुत शतम् ।
उत्तर च तेन ऋषिणा दीप्तक्रोधेन वानर ।
यदा वीरो हनूमांस्त्वां ग्रहीष्यति जले गताम् ।
तदा समाप्तमोक्षा त्वं भविष्यसि निरामया । [5]

[(l. 1) Ś1 तेन च (for [अ]थ तेन).—(l. 2) Ś1 गत (for शतम्).—(l. 4) Ś1 जलेचरां; D1 जलेचरी.—(l. 5) Ś1 moth-eaten for समाप्तमोक्षा त्वं.]

—For l. 216–218, D8 subst.:

53* अनुनीतो मया पश्चादुक्तवानिति स प्रभुः ।
दर्शनान्मारुतेस्तत्र स्वरूपं त्वमवाप्स्यसि ।

—D8 om. l. 219–229. Ś D8.11.13 om. l. 219.—(l. 219) Ñ1 D7.13 वीर; Ñ2 तत्र (for सर्वं). V3 B1 त्वु (for [अ]नघ). Ñ1 D13 शा(D13 पा)पशापस्य विमोक्षण (for the post. half).—After l. 219, Ñ1 D13 ins.:

54* ततो वर्षसहस्राणि सुबहूनि महाद्युते ।
मया जलेऽनुभूतानि वसन्त्या कपिकुञ्जर ।

[(l. 2) D13 जलेषु भूतानि.]

—V3 om. l. 220–225.—(l. 220) V3 गच्छामि (hypm.) (for यामि). Ñ2 D13 गच्छ स्व गधमादन (for the post. half).—Ñ1 V2 B2-4 D13 om. l. 221–225.—(l. 221) B1 तेस्तु (by transp.). Ñ2 V1 भविष्यति (for गमिष्यसि).—For l. 220–221, Ś D8.11.13 subst.:

55* दिष्ट्या त्वमिह संप्राप्तः शापाच्चाहं विमोक्षिता ।
गच्छ प्रीतास्मि ते वीर राघवाज्ञां प्रकुर्वता ।

[(l. 1) Ś1 अस्माद्; D1 चैव (for चाहं).]

—After l. 221, V1 B1 ins.:

56* यत्नेनो विघ्नकारीणि सत्त्वान्यत्र हनिष्यसि ।

[V1 illeg. for यत्नेनो.]

—V1 B1 om. l. 222–225.—(l. 222) Ś D8.9.13 य(D1 मा)येन मन्यसे मुनिं(Ś1 D8 ऋषिं) (for the post. half).—(l. 223) Ś D8.13 एष (for जहि). Ś महामायो विप्रवेषो.—After l. 225, Ś D1.8.11 ins.:

57* इत्युक्त्वा वायुपुत्रं सा अप्सराः कामरूपिणी ।
अन्तर्धानं गता तत्र दृश्यमाना हनूमता ।
ग्राह्यां गतायां हनूमांश्चिन्तयामास बुद्धिमान् ।

[(l. 1) Note hiatus between the two halves.—(l. 2) D8 अंतर्धानगता.]

—Ś D8.9.11 om. l. 226–235.—(l. 226) V1 om. (hapl.) from हनुमान् up to ग्राहीं in l. 228. Ñ1 om. (hapl.) from हनुमान् up to श्रुत्वा in l. 2 of 58*.—(l. 227) V1.2 B1.2 यादि (for गच्छ). D13 ऋषिरापाद (for मया दिष्ट्या). B4 [अ]थ (for [अ]सि). V3 D13 विमोक्षिता.—After l. 227, Ñ1 D13 ins.:

58* यथापूर्वं कुबेरस्य गन्धमादनमालयम् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गन्धकाली वराप्सरा ।
स्वर्गं गता महाभागा हनूमांश्चाश्रमं गतः ।
अपश्यन्न कुरत्नानि चिन्तयन्न मनोरथान् ।
अवतारितः प्रयत्नेन मायया चैव मोहितः । [5]
तस्मिन्नेव ह्रदे दिव्ये तदा ग्राह्या विमर्दितः ।
हाहाकारं विमुञ्चन्वै स प्रविश्य सरः ।
हनूमान्हि महावीरस्तत्रैव सलिलाशये ।
एवमुक्तो महावीरो रावणो राक्षसेश्वरः ।
प्रहृष्टवदनो भूत्वा मानं मे वर्धयिष्यति । [10]
एवं बहुविधं तत्र चिन्तयन्वै निशाचरः ।

[Ñ1 om. up to श्रुत्वा in l. 2.—For l. 6–7, D13 subst.:

58(A)* तस्मिन्नेव द्रुमे रम्ये स तदा तेन सूदितः ।
हाहानादं प्रमुञ्चन्वै शोभमानश्च तत्सरः ।

—D13 om. l. 8–9.]

—After l. 227, B3 ins.; Ñ1 D13 ins. after l. 228:

59* अचिरेणैव कालेन वायुवेगेन वानरः ।

—(l. 228) Ñ2 B1 D7 च (for तु). Ñ1 D13 ततो (for तु तां).—(l. 229) V2 [आ]श्रमेद. Ñ2 D13 ययौ हरियूथपः (for the post. half).—(l. 230) V1 om. च स. V2 om. च. B3 हनुमान्; G (ed.) स तु हरिम् (for च स हरिम्). Ñ1 D13 सम्प्राप्तकल्मादाय (for the prior half). V1 B4 ऋषिरूप-. Ñ2 D7 स राक्षसः (for निशाचरः).—For l. 230, B1 subst.:

60* तं प्राप्त स हरिं दृष्ट्वा मुनिरूपी निशाचरः ।,

while D8 subst.:

गृहीत्वा फलमूलानि भक्षयस्वेत्युवाच ह ।
भयाभ्यस्य तद्रूप हनुमान्प्लवगर्षभ ।
सुहूर्तमभवत्तत्र ध्यानचिन्ताभिसंप्लुत ।
कपीणा नेदृश रूप पश्याम्यद्येह यादृशम् ।
कारणेनात्र भाव्य वै चेष्टा ह्यस्य सुदारुणा । [235]
राक्षस सदृशाकारो विकारश्चास्य दृश्यते ।
मायाधिकानि रक्षांसि विचरन्ति यदृच्छया ।
ध्रुवक राक्षसराजेन प्रेषितो मद्वधाय वै ।
तद्वनिष्ये दुराचार राक्षस वधकाङ्क्षिणम् ।
तिष्ठ पाप दुराचार विज्ञातोऽसि मयाधुना । [240]
श्रुत्वा हनुमतो वाक्य कालनेमिर्निशाचर ।
स्वरूप दर्शयामास विकृत घोरदर्शनम् ।
चतुर्मुख चतुष्पाद चतुर्हस्त भयानकम् ।
मारुति भर्त्सयामास क गमिष्यसि वानर ।
जिघासार्थं समादिष्टो रावणेन महात्मना । [245]
बहुमायाधरश्चाह कालनेमिरिति श्रुत ।

61* हनूमन्त ततो दृष्ट्वा कालनेमिर्निशाचर ।

—D1 om (hapl) l 231–241 —(l 232) V3 om स (subm) N2 B1 D3 अमद् (for म तद्) V1 प्लवगेश्वर —V3 om l 233 V1 partly illeg for l 233 —(l 233) B4 मुहूर्तं स भवत् (for मुहूर्तमभवत्) Ñ2 D7 ध्यान B3 स्थित (for प्लुत) V3 B1 परिप्लुत (for [अ]भिस°) —For l 231–233 Ñ1 D12 subst

62* हनुमन्तमुवाचेद भक्षयेति हरीश्वर ।
तस्य बुद्धि समुत्पन्ना कपीन्द्रस्य हनूमत ।

[(l 1) Ñ1 हरीश्वर]

—(l 234) N1 D12 चेष्टित चास्य लक्ष्ये (D12 लक्षण) B1 G (ed) सं(G [ed] स)पश्यामीह यादृश (for the post half) —Ñ1 D11 om l 235 —(l 235) B3 मे (for वै) B1 च (for हि) B3 [अ]त्र (for [अ]स्य) —V3 om l 236–237 —(l 236) N1 D12 [आ]कार B1 D12 लक्ष्यते (for दृश्यते) Ñ1 विकार श्चास्य लक्ष्ये (for the post half) —(l 237) Ñ1 मायारूपीणि, B1 मायाबलेन, D12 मायाचाराणि (for मायाधिकानि) Ñ1 D12 घातयन्ति (for विचरन्ति) D12 यथेच्छया —(l 238) V3 प्रहितो (for प्रेषितो) N1 [ऽ]य (for मद्) and मे (for वै) —After l 238 D12 ins

63* मायावता न गृह्णन्ते तदर्थं चागतो ध्रुवम् ।

—(l 239) B4 दुरात्मान Ñ1 D3 वधिष्यामि दुरात्मान, V3 वधेद्य राक्षसोत्तमो (for the prior half) —For l 239 Ñ1 D12 subst

64* वधार्थेन दुरात्मान राक्षसं स्वविरूपिणम् ।

—Then cont

65* पर मन्युनि तथा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।

—For l 236–239 Ś D1.8.11 subst

66* रक्षसा सदृशा यस्य दृश्य ते नतितानि हि ।
प्रत्यक्ष राक्षसो ह्येष पापबुद्धिर्दुरासद ।
न हि जानाति मन्दात्मा स्वयमु मामिहागतम् ।
स्वयं चि तदितस्य न प्राह गत्वा निशाचरम् ।

[(l 1) D1 स्पष्टं चास्य D1 चिह्नितानि Ś1 D1 ह (for हि) —(l 3) D1 [र]ह (for हि) —(l 4) D1 [र]व (for [ए]व)]

—Ś D1.8.11 om l 240–241 —(l 240) V1 मदान्ध, D12 [illegible] L (ed) न मे जीवन्विमोक्ष्यसे (for the post half) —(l 241) L (ed) तस्य तद्वचन श्रुत्वा (for the prior half) Ñ1 D12 महाबल (for निशाचर) —(l 242) N1 D11 अकरोत्तत्र (for दर्शयामास) D3 स रूपमकरोत्तत्र स्वरूप परदारुण —B1.8.4 D3 om l 243 V1 partly illeg for l 243 —(l 243) Ñ1 V3 -दंष्ट्र (for -हस्त) B3 चतुर्हस्त चतुर्दंष्ट्र, D12 चतुर्बाहु चतुर्नेत्र (for चतुष्पाद चतुर्हस्त) V3.4 B3 भयावह —For l 242–243, Ś D1.8.11 subst

67* रूप प्रकुरुते भीम दशकल्पप्रमाणत ।
पञ्चयोजनमूर्ध्वं तु धुन्वमूलाभिशिरोरुहम् ।
महौ दंष्ट्र सुतीक्ष्णाग्रा सृक्किणी चोपसलिहन् ।
विवृते नयने घोरे मेघस्तनितनि स्वन ।
अर्धदग्धमलात तु प्रगृह्याभ्यर्दितो हरिम् । [5]
हनुमानपि दुर्धर्षो दशयोजनमायतम् ।
रूप कृत्वा सुविपुल महाकायो महाबल ।

[D8 om l 1–4 —(l 1) D11 प्रकुरुते Ś1 रूप विवृत्ते घोर (for the prior half) D8 दशकल्पो, L (ed) दशकल्प —(l 2) Ś1 ऊर्ध्वं तु योजन पञ्च (for the prior half) —(l 4) L (ed) विवृत्तनयनो घोरो (for the prior half) —(l 5) D8 [अ]भ्यद्रवद्, D11 [अ]भिद्रुतो, L (ed) [अ]भ्येति न (for [अ]भ्यर्दितो) —(l 7) D8 हि (for तु)]

—Ś D1.8.11 om l 244–249 Ñ1 om (hapl) l 244–247 —(l 244) V3 कुत्र गच्छसि V3 क्व नु गच्छसि, B3 क्वस्त्र गच्छसि (for क गमिष्यसि) —(l 245) N1 B1 D7 हरीपता V3 B1 दुरात्मना (for महात्मना) —(l 246) V3 B1 -लक्ष, B3 धरश्च (for धरश्च) D12 परेणाह N2 V1 B4 D7 निशाचर (for इति श्रुत) B3 कालनेमीति विश्रुत (for the post half) —For l 244–246 D3 subst

68* कालनेमिस्तदा प्राह हनूमन्त हरीश्वरम् ।
मम राक्षसवीरोऽद्य रावणेन प्रचोदित ।
हनूमन्तं हनिष्यामि मया युध्यस्व सयते ।

—Then cont

69* ललाट च महाकाय राक्षस्य [illegible] ।
तेन राक्षसनादेन यथा [illegible] क्षोभमागता ।
[illegible] पर्वताग्राणि नगवरेश्च समन्तत ।
सत्वानि [illegible] सार्वा च [illegible] ।
दृष्ट्वैव प्रलेनास्यै [illegible] निशाचरम् । [5]
हतो निमेषमात्रेण वेगात्[illegible] ।

अनिलसुत स वानरेन्द्र
सुरमुनिभि सभाज्यमान । [260]
पवनगति पवनात्मजो
गिरिवरमाशु समाससाद ।

Colophon

हत्वा तु हनुमान्वीर कालनेमिं दुरासदम् ।
आरुरोह नग दिव्य नानाधातुविभूषितम् । [265]
आरुढस्त च त दृष्ट्वा गन्धर्वा वाक्यमब्रुवन् ।
कस्त्व वानररूपेण सप्राप्तो गन्धमादनम् ।
गन्धर्वाणा वच श्रुत्वा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
न जाने चौषधि ता तु विशल्यकरणीं शुभाम् ।
इच्छामि कथिता वीरा प्रसाद कर्तुमर्हथ । [270]
नराग्रस्य विषये रामस्यामिततेजस ।
भवद्भि सर्वथा कार्य राज्ञ प्रियमनोनुगम् ।
सत्प्रियार्थं तु रामस्य सुग्रीवस्य तथैव च ।
विशल्यकरणीं मह्य वीरा आख्यातुमर्हथ ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा गन्धर्वास्ते महाबला । [275]
ऊचु कस्य स्म विषये कस्य वा किंकरा वयम् ।

—Ś D1,2,11 om l 260–263 —(l 260) V1 अनिलवरसुत, B1 corrupt B2 अनिलस्य सुत (for अनिलसुत) —(l 261) B3 सुर ∗ ∗ भि B4 समाज्यमाने V3 प्रथममुनींद्रसुरैम भाज्यमाने (corrupt) V2 ∗ ∗ ∗ ∗ ∗ ∗ सुरेन्द्र, B1 सुरमुनिभिरावध सभाज्यमान —(l 262) Ñ2 पवनात्मजो महात्मा, B2 पवनात्मजो वीरो, B4 पवनात्मजोसौ (for पवनात्मजो) V3 अतिगिरिमाति समासदमो (corrupt), B1 पवनात्मजो हरिर्महात्मा —(l 263) D3 महात्मा गिरिवरमाशु B2 समासदद् V3 सकलमहितांकितर महीर (corrupt) B1 गिरिवर समाससार रम्य —For l 260–263, Ñ1 D11 subst

78* अनिलसुतवर स वानरे द्र
प्रथममुनीन्द्रवरैश्च य समान ।
दशरथतनयस्य जीवितार्थे
विशति महीधर तदानिरस्य ।

[(l 1) D11 ∗वरसुत (by transp) —(l 2) D11 प्रवर मुनीन्द्र स च (for प्रथममुनीन्द्रवरैश्च) —(l 3) D11 ∗तनयस्य स —(l 4) D11 विविधिशिनाद्रिवर (for विशति महीधर)]

Colophon Ś D1,11 om —[Kaṇḍa name Ñ B D1,11 रुद्राद्रिदे —Sarga name Ñ V B D1,11 कालनेमिवध —Sarga no (figures words or both) Ñ1 V1,2 B2,4 D1,11 om Ñ2 illeg, V1 81, B1 78 G (ed) 82

—(l 264) B1 स हत्वा (for हत्वा तु) D11 हनुमांस्तत्र N D1,11 निशाचर (for दुरासदम्) —For l 264 Ś D1,2,11 subst

79* हत्वा निशाचर क्रूर हनुमान्मारुतात्मज ।
[L (ed) घोर (for क्रूर)]

—(l 265) V1,2 गिरिं (for नग) Ś D1,11 गिरे श्रृंग (for नग दिव्य) and रत्न (for धातु) N3 D11 मनुजर्षेः सेवित (for the post half) —D12 om l 266 —(l 266) B1,2 आरोहन्त V3 B1,2 तु (for च) Ñ2 B4 D1 आगत तत्र त (B4 तं) (for आरूढ त च त) Ñ2 महात्मान (for च त दृष्ट्वा) D3 अब्रुवन् (for अब्रुवन्) —For l 266 Ś D1,2,11 subst Ñ1 ins after l 265

80* आरूढस्त महात्मा च पर्वतं तुम्बरुः ।

[Ś1 स महावीरं, Ñ2 च महात्मा वै, D3 स महावीरं (for च महात्मा), Ś1 D2 मनुजर्ष तु, Ś2 म ∗∗∗∗, Ñ1 ∗∗∗∗]

while D2 subst

81* ते सर्वे तत्र चागम्य गन्धर्वा प्राञ्जलिस्थितम् ।

—(l 267) Ś D1,2,11 कथ Ñ2 D11 त्व हि (for कस्त्व). Ś D1,2,11 गिरि दारुण (Ś D2,11 °णो) D2 मम पर्वत (for गन्धमादनम्) Ñ1 D11 क प्राप्त पर्वतोत्तम (for the post half) —After l 268 Ś N V B D1,2,11,12,13 ins

82* किष्किन्धा नगरी रम्या उद्यानवनशोभिता ।
वानराधिपतिस्तत्र सुग्रीवो नाम विश्रुत ।
तस्य वानरसिंहस्य महाबाहुर्महाबल ।
लोके राम इति ख्यातो मित्रत्व समुपागत । [5]
भार्याहरणदु खार्तो रावणस्य पुरीं गत ।
प्राप्त तत्र तयोर्युद्ध रामरावणयोर्महत् ।
रामभ्राता महावीरो लक्ष्मणो नाम नामत ।
रावणेन नृशसेन शक्त्योरस्यभिताडित ।
तस्यार्थ नेतुमायात पर्वत गन्धमादनम् । [10]
विशल्यकरणीं नाम जानाभिह महौषधीम् ।
अह वानरराजस्य भृत्यो बहुमतो गुणै ।
ज्येष्ठ केसरिण पुत्रो हनूमानिति विश्रुत ।

[For 82* cf l 169–178 and l 181–182 —(l 1) Note hiatus between the two halves. V1,2 B1 नाम नगरी (for नगरी रम्या) V3 B4 तत्र (for यत्र) Ñ2 D13 भवद्भिर्यदि विश्रुता, V1 (with hiatus) रम्या उद्यानशोभिता (for the post half) Ś D1,2,11 पुरा यो यदि किष्किन्धा बहुद्वीपसमावृता —(l 2) Ś Ñ1 D1,2,11,13 तत्र (for यत्र) V3 इति (for नाम) Ñ1 D13 नामत (for विश्रुत) —(l 3) D13 महात्मा च (for महाबाहु) —(l 4) V1 हि समागत (for समुपागत) —B2 om (hapl) l 5 —(l 5) V1,2 B4 D1 दुःखार्त्त (for दुःखार्तो) Ñ2 B1 स रावण (for रावणस्य) V3 पुरे —For l 4–6 Ñ1 D13 subst

82(A)* राम ∗∗∗∗ प्रविष्टो दण्डक वनम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि सीतया ।
तस्य भार्या महाभागा [illegible] शुभा ।
[illegible] रात्रौ [illegible] ।
स ता [illegible] । [5]
तेन तस्य प्रतिज्ञात सीताया वेषण पति ।
[illegible] नगरी रावणस्य तु ।
सीतानिवेशो रात्रौ [illegible] ।
[illegible]

वर्जयित्वा महात्मानौ गन्धर्वौ तु हाहाहूहू ।
तदथ वध्यतां शीघ्र वानरापसद स्वयम् ।
इत्युक्त्वा परिवार्यापि गन्धर्वास्ते महाबला ।
माहरन्त सुसंरब्धा गदामुष्टितलासिभि । [२७०]
हन्यमानस्ततस्तैस्तु गन्धर्वैर्बलदर्पितै ।
प्रहारांस्तानसंचिन्त्य हनूमान्क्रोधमाहरत् ।

स तानक्षोभयच्चैव सवर्तक इवानल ।
तत्र समभवद्युद्ध गन्धर्वाणां कपेस्तथा ।
नखैर्विदारिता कश्चित्कश्चिद्दष्ट्राभिरर्दिता । [२८०]
पार्ष्णिप्रहारभिन्नाश्च जानुभ्या मही गता ।
लाङ्गूलताडिता केचिन्नष्टसंज्ञा महीं गता ।

[D1 variants om l 1-3 —(l 4) भार्या (for देवी) —(l 6) सीतार्थमिषेण —(l 9) तदा for मदा)]

—D1 om l 7 —(l 7) Ñ2 V1 B2 महावीर्यो, D7 महाबाहु (for महावीरो) B2 वीर्यवान् (for नामत) —(l 8) V2 B1 शक्त्या वक्षसि ताडित (for the post half) —(l 9) B4 तस्यार्थेनाहम् V3 इच्छामि (for भायात) B1 तस्योषधिनिमित्त च प्राप्तोऽह गन्धमादन —For l 8-9 N1 D1 subst

82(B)* कुमारदत्तया शक्त्या निर्भिन्नहृदयो विभु ।
तन्निमित्तमह प्राप्त ओषध्यर्थं नगोत्तमम् ।

[(l 2) D1 ओषध्यर्थं]

—For l 3-9 Ś D4.5.12 subst

82(C)* मित्रकार्यार्थमिक्ष्वाकौ रावणेनाथ विग्रहे ।
मित्रभ्राता राक्षसेन शक्त्या च विनिपातित ।
तदर्थं समयातोऽहमोषधीं प्रति पर्वतम् ।

[(l 1) D5 चतुर्थे (for इक्ष्वाको) —(l 2) D2 [भ्रा]त (for भ्रा) —(l 3) D5 औषधी]

—(l 10) Ś1 Ñ1 V3 D1.12.13 कपी Ñ1 (with hiatus) नाता इह D13 (with hiatus) इह नाता Ñ2 महौषधी, B1 महौषधि B2.3 (after corr marg as above) D12 वरो (B2 D12 °वो) षधी (B2 °धि, D12 °धी) Ś D4.5.12 L (ed) आनेतु परमौ (Ś1 D12 प्रवरौ) षधी (L [ed] °धीं) V2 स तस्मै महौषधी, D2 यास्येऽह वरौषधीं (for the post half) —After l 10, Ś D4.5.12 ins

82(D)* विघ्न न मेऽत्र कर्तव्य प्रसाद क्रियतामथ ।

—(l 11) D1 बहुयुतो Ś D4.5.12 प्रयस्तु परमेशुगे (for the post half) —(l 12) B2 वचनात्मम (marg also हनुमान) इति पुन (for the post half) Ś D4.5.12 हनुमानिति विख्यात स्वामिकार्ये मार्गयामि व (D5 च)]

—Ś D4.5.12 om l 269-274 —(l 269) V1 B2 ओषधीं B1 ओषधय —(l 270) Ñ1 B2.3 (marg also as above) कपिं तु —B1.4 om (hapl) l 271 274 —V2 damaged for l 272 (except प्रियमतोनुगम्) —(l 273) Ñ1 च V2 B2 हि (for तु) V1 B2 तत प्रियार्थं राक्षस (for the prior half) B3 महात्मन (for तथैव च) —(l 275) Ś D4.5.12 हनूमतो वच (for तस्य तद्वच) —V2 damaged from स्ते up to बिताना in l 276 —Ś D4.5.12.13 om l 276 278 —(l 276) V1 illeg for the prior half B2 [स]स्य (for स) —V3 om l 277 280 —(l 277) B2 च (for तु) V2 B1 तौ महाबलौ (for तु हाहाहूहू) V1 वर्जयित्वा च गन्धर्वौ हाहाहूहूर्महात्मानौ —(l 279) V1 B2 त गदाभि —(l 280) V1 प्रहार तु D13 प्रहरन्ति V2 B1 प्राहरस्त च (for प्राहरन्त सु) D12 समताश्च (for सुसंरब्धा) D13 गन्धर्वा युद्धदुर्मदा (for the post half) —D13 om l 281-283 —(l 281) B4 वध्यमानस्तु —(l 282) V2 असुरक्ष्य पु (hypm) (for मसंचिन्त्य) B2 माहरद, D7 भावहत् (for आहरत्) —V3 om l 283 —For l 279-283 Ś D4.5.12.13 (l 1 only for l 279) subst

83* विचित्रकवचा सर्वे नानाप्रहरणोद्यता ।
कोलाहल प्रकुर्वन्त सायुधा समभिद्रवन् ।
ततो हनूमता तूर्णं कृत्वा रूप च दारुणम् ।

[(l 1) D5 विचित्र वाचन , D13 संनद्धकवचा (for विचित्रकवचा) D5 [अ]स्थिता , D5 [आ]युधा (for -[उ]द्यता) —(l 2) L (ed) समभ्यद्रवन् D5 सर्वे च ते सुसंक्रुद्धा हनूमन्तमुपाद्रवन् —D5 om l 3]

—D5 cont Ś D13 ins after l 284, D5 (wrongly) cont after 86*

84* पुरा त्रिविक्रमेणेव बलेर्युद्ध महात्मना ।
उत्पत्य शिखरे तस्य पर्वतस्य महाकपि ।
चूर्णयामास तान्सर्वान्पर्वतान्क्रोधमूर्च्छित ।

[D5 om l 1 —(l 1) Ś1 त्रिविक्रमेणैव, D13 त्रिविक्रमे सोप (corrupt) Ś बलियुद्धे, D13 बलिवधे Ś1 D13 महात्मन —(l 2) D5 महात्मन (for महाकपि) —(l 3) D5 भग्न तस्मै क्रुद्धो (for the prior half) D5 L (ed) कोपमो- (L [ed] °चो)न्वितम्]

—D2 om l 284-287 D2.3 om l 284 286 Ś D13 read l 284 (followed by 84*) after 87* —(l 284) V2.3 हरेस् (for कपेस्) Ñ1 V B1 तत (for तथा) B1 महात्मने (for कपेस्तथा) Ś D13 गन्धर्वैः सुमहाबलै (for the post half) D13 ततो युद्ध महाघोर समभवत् महाबल —Ś D13 om l 285-286 —(l 285) V2 damaged for नखान्तरिता Ñ1 D2 केचिद्गात्रे (N1 °शात्रि)दारिता (for the post half) —(l 286) V2 B1 विहाय (for भिन्नाश्च) —(l 287) V2 रणे (for रवान्) Ś D4.5.12 लाङ्गूलेनाहता केचित्केचिन्नैव विदारिता —For l 286-287 N1 D13 subst

85* केचित्करे प्रमथिता केचित्पद्भ्यां विदारिता ।
लाङ्गूलेनाहता केचिद्गन्धर्वास्ते महौजस ।

[(l 1) D13 केचित्करनिपातिता (for the post half)]

निमेषेण हताः सर्वे तिस्रः कोट्यो महाबलाः ।
हत्वा वायुसुतः सङ्ख्ये गन्धर्वांस्तान्महाबलान् ।
ततो द्रुमलतास्तीर्णं सिंहव्याघ्रनिषेवितम् । [290]
संचचार नगं दिव्यमौषधीं प्रति वानरः ।
मार्गमाणः सुसंरब्धस्तामपश्यन्न चौषधीम् ।
गिरिं नानाद्रुमलतं नानापुष्पोपशोभितम् ।
कन्दरैः प्रस्रवन्तं च क्वचिन्मणिनिभं जलम् ।
प्रलीनोत्क्रान्तविहगं लीनविद्याधरोरगम् । [295]
मृगसिंहसमाकीर्णं व्याघ्रकुञ्जरसेवितम् ।
फुल्लनानातरुगणं नानाधातुविशोभितम् ।
अनेकपक्षिसंघुष्टं किंनरैरुपशोभितम् ।
पञ्चयोजनविस्तीर्णमष्टयोजनमायतम् ।

—After l. 287, Ś $D_{6.12}$ ins.; while D_{12} cont. after 90*:

86* मुहूर्तेनाहताः सर्वे गन्धर्वा युद्धदुर्मदाः ।
हत्वा गन्धर्ववीराणां सहस्राणि चतुर्दश ।
पर्वतस्य गिरिं सर्वं नैवापश्यन्महौषधीः ।
चिन्तयामास हनुमांस्तस्याथिह न लक्ष्यते ।
स चिरं चिन्तयित्वा तु हृदयेन व्यदूयत । [5]
ततो द्रुमलताकीर्णं सिंहव्याघ्रसमाकुलम् ।
मृगयंश्च समन्तात्तु न पश्यति महौषधीः ।

[D_{12} om. l. 1–2 and l. 6–7. —(l. 3) $Ś_1$ D_{12} महौषधीः. D_{12} अपश्यत्तन्महौषधिं (for the post. half). —(l. 4) D_{12} चिंतयानोपि नैवाह (for the prior half). —(l. 5) D_{12} महाबलः (for व्यदूयत). —After l. 6, D_{12} ins.:

86(A)* ते सन्तोष्य विद्यो गन्धर्वास्ते महाबलः । (sic)]

—After 86*, Ś D_{12} cont.:

87* अचिन्तयच्च तेनाथ किं करोमीति वै तदा ।
यद्यहं न नयिष्यामि कथं द्रक्ष्यामि पार्थिवम् ।
वानराणां च सर्वेषामवहास्यो भवाम्यहम् ।
इममेव नयिष्यामि पर्वतं गन्धमादनम् ।
नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितम् । [5]

[(l. 3) $Ś_1$ भवद्धास्ये. —(l. 4) L (ed.) इमम्. $Ś_1$ इमिष्यामि.]

—D_3 om. l. 288–289. —For l. 288, Ś $D_{1.12}$ subst.:

88* मुहूर्तादिव ते सर्वे संकुद्धेन हनूमता ।
वधं कोट्यो हतास्तत्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।

[(l. 1) D_3 मुहूर्तांतरमात्रेण क्रियतस्य हनूमता. —(l. 2) D_3 तिस्रः (for वधं).]

—Thereafter they cont.:

89* हत्वा गन्धर्वराजोऽसौ गिरिमासाद्य तं नगः ।

[D_3 -राजनो (for राजोऽसौ) and मारुतिः सन्विक्रम (for the post. half).]

—D_3 om. l. 289–290. Ś V_1 $D_{6.12}$ om. l. 289. —(l. 289) B_4 तु- (for तान्). —For l. 289, $Ñ_1$ D_{12} subst.:

90* हत्वा गन्धर्वमुख्यांस्तान्हनुमान्मारुतात्मजः ।
[D_{12} तु (for तान्).]

—$Ñ_1$ reads l. 290–291 in marg. —(l. 290) Ś $D_{1.6.12}$ नाना- (for ततो). V_1 illeg; V_3 बहु- (for द्रुम-). D_{12} -समाकुल (for -निषेवितम्). $Ñ_3$ D_7 व्याघ्रकुञ्जरसेवितं; B_3 सिंह-वानरसेवित (for the post. half). —(l. 291) Ñ $V_{1.3}$ $B_{2.4}$ D_7 स (for सं-). V_3 चचार स (for संचचार). $Ñ_3$ $V_{2.3}$ $B_{1.4}$ D_7 ओषधिं (V_3 °धी); B_3 औषधिं. D_{12} (with hiatus) त समताच्च औषध्य पर्वतं सुमहाबलः. —(l. 292) G (ed.) सुसंकुद्ध (for °रब्ध). $Ñ_3$ [ओ]षधिं. V_1 $B_{2.4}$ महौषधीं (B_3 °धिं) (for न चौ°). —For l. 291–292, D_7 subst.:

91* प्रचचार नगे तस्मिन्मार्गमाणो महौषधीम् ।
नाजानात्स यदा तत्र चिन्तामभ्यगमत्कपिः ।

—(l. 293) V_1 B_3 -[अ]नि- (for -[उ]प-). —(l. 294) V_3 प्रस्रुत. V_3 माला- (for मणि). $Ñ_2$ B_1 त्रिभजन, B_3 -निभ तल. —(l. 295) $Ñ_2$ illeg. for the prior half. V_3 प्रलीन- (for प्रलीन-). $Ñ_2$ V_1 B_1 नाना- (for लीन-). —(l. 296) $B_{1.3}$ -समाकुल. —$Ñ_2$ D_7 om. l. 297–298. —(l. 297) V_3 -द्रुम- (for -तरु-). V B_1 विभूषित (for -विशोभितम्). —(l. 298) V_3 B_1 -संकीर्णं, B_3 संजुष्ट (for संघुष्ट). —For l. 292–298, $Ñ_2$ D_{12} subst.:

92* ततः प्रविश्य वीरो नापश्यत्तां महौषधीम् ।
चिन्तयन्हृदयेनाथ किं करोमीति वै तदा ।
यद्यहं न नयिष्यामि कथं द्रक्ष्यामि पार्थिवम् ।
वानराणां हि सर्वेषामवहास्यो भवेदयम् ।
इममेव नयिष्यामि पर्वतं गन्धमादनम् । [5]
नानाद्रुमलताढ्यं फलपुष्पोपशोभितम् ।
सहसा पर्वतं नीत्वा गमिष्यामि यतान्वितः ।
तत्र ज्ञास्यन्ति वैद्योऽसौ सुषेणः परमौषधीन् ।
किंनरैश्च गुप्तं नानाधातुविभूषितम् ।
सुगन्धमम्बरं रम्यं सर्वं मोदविमण्डितम् । [10]
एवं संचिन्त्य हनुमान्सर्वशास्त्रविशारदः ।
महावीर्यो महावीरो बाहुभ्यां तदुत्क्षेप्यम् ।
उत्पाटयन्महाशैलं नानारत्नविभूषितम् ।

[(l. 1) D_{12} मृगयंस्तु समन्ततः (for the prior half). D_{12} महौषधी. —For l. 2–6, cf. 87*. —(l. 4) $Ñ_2$ च (for हि). —(l. 6) D_{12} -लताकीर्णं. D_{12} नाना- (for फल-). —$Ñ_2$ om. l. 7–8. —(l. 9) D_{12} गुप्तं. D_{12} मार्ग. —(l. 10) D_{12} महाम्बोदविदितं (for the post. half). —(l. 11) D_{12} विंतय. —(l. 12) D_{12} -क्षेप.]

—(l. 299) D_{12} नव- (for पञ्च-). $Ñ_1$ D_{12} विस्तृत. V_1 B_{2-4} सप्त- (for अष्ट-). —D_{12} om. l. 300–302.

दशयोजनमुत्सेधं हनूमांस्तं गिरिं ततः । [300]
लीलया हरिशार्दूलो बाहुभ्यामुदपाटयत् ।
उत्पाट्यमाने शृङ्गाणि निपतन्ति स्म पर्वत ।
नानाद्रुमलताश्चैव पक्षिणश्च प्रदुद्रुवुः ।
द्विजिह्वपतयश्चैव स्वस्तिकायविभूषणाः ।
विबभुः प्रतिनिष्क्रान्ता हारा इव सुनिर्मलाः । [305]
चकम्पे च गिरिस्तत्र धातुप्रस्रुतलोचनः ।
उत्पाट्यमानः सहसा विभुना वायुसूनुना ।
नानाप्रस्रवणोद्भूतं गिरिसानुश्च सस्वरं ।
उपपाताशु वेगेन हनुमान्वायुविक्रमः ।

—(I 300) N V3 B3 तमक्रम्य V1 B4 गत एव B2 अप्रकम्प्य D7 शैलमेक (for हनूमांस्तं) —(I 301) B4 स (for ष्या) B2 उत्तोलयत् —V3 B3 om (hapl) I 302–306 —(I 302) N3 V1 B1 च (for स्म) B2 पवनात् —After I 302 N1 B3 (I 2 4 only) D1a (after I 99 owing to om) ins

93* पर्जन्त हिमवद्रम्या इमाश्च मलयाश्च ।
द्रवन्ति सिंहव्याघ्राश्च सरभा गण्डकास्तथा ।
पक्ष्यात्मकस्तत्र महाभागा महाविषा ।
पक्षिणो मृगसङ्घाश्च ये स्थिताश्च नगोत्तमम् ।
सवसत्वरोदुष्ट जन्तुना निष्पोत्तमम् । [5]
दिवानां विरुतं तत्र महद्द श्रूयते महत् ।
परपुष्टस्य कण्ठ शुकानां वाशितं तथा ।
भ्रमर कीचकप्रणादं विरुतैश्चापि शोभितम् ।
नानारुतशा प्रदीपन्ते समन्तात्सवलोचने ।

[D1a variants (I 2) द्रवन्ति सरभा सिंहा शार्दूलमृगगण्डका —(I. 3) लपनास् —(I 4) नगोत्तम —(I 5) -वरो पुष्ट (corrupt) —(I 7) स्वर तथ (for -स्वन वर्ण) तथा (for तथा)]

—(I 303) V1 [अ]पि (for [स्म]च) N1 D1a नानापक्षिगणैर्जुष्टमनेकैर्विपुलस्वरैः —N3 D3a om I 304–307 V1 damaged for I 304 305.—(I 304) V1 B4 D7 स्वस्तिकाङ्क(D7 °ख)विभूषिता (V1 D7 °षणा) B1 स्वस्तिकाङ्ग विभूषिता (for the post half) —(I 305) N3 illeg V1 विविशु D7 बभ्रुः (for विबभुः) —(I 306) V1 B3 चकम्पे B3 स (for च) G (ed) तत्र (for तेन) B1 प्रभुत (corrupt) (for -प्रस्रुत) —(I 308) V3 damaged for नानाप्र V3 B1a -नदेत् (for नदेत्) B3 जुष्ट (for पुष्ट) —V3 damaged from सस्वरं up to प in I 310 B3 पर्वत (corrupt) (for सस्वर) N3 D1a उत्पात्य स महातेजा लीलया हरिपुङ्गवः —(I 309) V1.3 B3 -नग (for विक्रम) N3 भग उत्पातमार्गेण D1a आगत्यागुवेगेन (for the prior half) —(I 311) B3 प्रावदत् —For I 310–311 N1 D1a subst

94* देवता मवते तत्र मणिधरचारणाः ।

[D1a विमानस्थचारणा (for the post half)]

ततो दृष्ट्वा समागम्य सविद्याधरपन्नगाः । [3…
अनुवन्दिताः दृष्ट्वा हनूमन्तं विहायसि ।
त्रैलोक्येऽपि न पश्यामो महत्कर्मसमीरितम् ।
यो हि कुर्यादिदं कर्म गन्धर्वाणां वध रणे ।
पर्वतोत्पाटनं चैव कोऽन्य कुर्याद्धनूमत ।
साधु वीर महाबाहो पश्याम ते पराक्रमम् । [3…
मोक्षिता गन्धकाली च शापात्प्रसत्त्वया हतम् ।
उत्पाट्य च गिरिं यासि बाहुभ्यां परिगृह्य यत् ।
इत्यते सदृश कर्म त्वयेदं कृतमद्य वै ।

—(I 312) B3 तु (for पि) B2 नापि (by transp…) V1 D1a न कदाचिदपि दृष्ट (D1a दृष्ट वै [hypm…]) (for the post half) B3 (marg also) महत्क… (for °सर्मीरितम्) D1 महाश्चर्य न दृष्टश (for the p… half) —(I 313) V3 damaged from इ up to वै (var) in I 314 —(I 314) N3 V3 D7 वै (V3 damaged) को नान्य (for चैव कोऽन्य) —(I 316) V3 (corrupt) —V3 damaged from दत् up to ध… I 317 B2 सा हि मोक्षिता (for त्वयैषा हतम्) —(I. 3… V3 B4 च (for यत्) V3 B3 परैस्य च —For I. 313 3… N1 D1a subst B3 (marg) ins I 8 only after I. 3…

95* कस्येन्नीदृश कर्म को वेद नयते गिरिम् ।
इत्थ नयच्छ्रेयश्च गन्धर्वैरसुरैस्तथा ।
सर्वे कामदा यासनयें विस्मिताननाः ।
ततो दृष्ट्वा हनूमन्तं विपक्षा यान्त्यमाशु वै ।
साधु साधिति धर्मेश यक्षगन्धर्वा ईदृशम् । [...
निहत्य कालनेमिं वै मुनिरूपधरं मजर ।
शापाद्विमोक्षिता चैव गन्धकाली महाबला ।
त्रिशो गन्धर्वकोट्यश्च निहता संयुगे त्वया ।

[For I 1 2 D1a subst

95(A)* कार्तिको यश भगवान्हरिर्वा हरिपुङ्गव ।
कलपञ्जुनितोऽन्मुल देवतैरपि दुर्जयम् ।
नीयमानं गिरिं दृष्ट्वा विस्मयं देवसत्तम ।

—(I 3) D1a ध्यानवता D1a -मेत —(I 5) D1a वल्गुरुम (for [य]क्षगन्धर्वैरीदृशम्) —(I 6) D1a निहत्य कालनेमि (for the prior half) —(L 7) D1a [म] (for [म]च) —(I 8) B1 हतुमा गताः]

—(I 318) V3 B1 देवानां B4 देव हि (for देवा) I… D1a कुल पुरुरामक (for the post. half) —After I. 3… N3 (I 1 7 12 and 14 18 only) D7 ins.

96* साधु वायुमहावीर्य वायोस्त्व कुलवर्धन ।
महात्मा त्वमस्ति किं त्वं महाबल ।
एव वदन्ति ते देवाः साधु साधु सविस्मया ।
एव इत्यत्र दृष्ट महत्. पवनो गत ।
प्रणिपत्य ततो मूर्ध्ना हनूमानिन्द्रमब्रवीत् । [5]
किमागतोऽसि देवेश वदस्व प्रवेश्वर ।

हनूमानपि सम्प्राप्तो नचिरेण महाबल ।
प्रगृह्य शिखर रम्य लङ्कां प्रति महाभुज । [320]
सम्भ्रान्ता राक्षसास्तत्र लङ्कापुरनिवासिन ।
अद्रिहस्त कपि दृष्ट्वा दुद्रुवुर्भयविह्वला ।
ततोऽसौ हनुमांस्तत्र विश्रान्त पवनात्मज ।
अभ्यास न्यपतच्छृङ्ग उत्पाटाय गिरेर्महत् ।
ततस्तु हनुमान्वीरो वायुपुत्रपराक्रम । [325]
निक्षिप्य पर्वत रम्य नानाधातुविचित्रितम् ।
विनीत प्राञ्जलिभूत्वा उपसृत्य समाहित ।
व्यज्ञापयत सुग्रीव राम च सविभीषणम् ।

57

Ñ1 D1 cont after 23* B3 cont after 24* of App I (No 56) B1 cont l 119-144 only after l 159 of App I (No 56) while D3 cont after l 522 of App I (No 58)

आकाशेन महाबाहुर्नाद विनदय चाम्बरे ।
सम्प्राप्त स्वरित वीरो दृष्ट्वोपरि चाम्बरम् ।
वैनतेय इवाकाशे ह्यमृताहरणे यथा ।
त दृष्ट्वा राघवो मेने सिद्ध लक्ष्मणजीवितम् ।
सोऽपि सागरमुत्सृज्य किष्किन्धाभिमुख प्रति । [5]
दृष्टक स जनस्थानमतीत्याविलम्बन ।
मध्यदेशस्य ककुद कोसलाविषय प्रति ।
श्रुत्वा हनुमता वाक्य वायु पुनरथाब्रवीत् ।
तुष्टोऽस्मि तव पुत्रस्य दृष्ट्वा दिव्य पराक्रमम् ।
शृणुष्व मम वाक्य च येन जीवति लक्ष्मण ।
मुहूर्त धारयेत्त्वेव यावदागमन मम । [10]
विश्रान्तया व्यतिक्रान्त मुहूर्त हरिसत्तम ।
गतो वै पवना दव क्षीरोद सागरोत्तमम् ।
पप्रच्छ पुरी दृष्ट्वा क्षीरोदस्य उत्तमम् ।
आगाय तत्र हनुमानमृतस्य उत्तमम् ।
हनुमत्सखो गतो वायु पश्चे रक्षा हनूमति । [15]
लक्ष्मणस्य प्रगतम्या ओषधी क्षीरमिश्रिता ।
विशुद्धा समालब्ध प्राप्य विनद यथा ।
गिरेश्चाप विशारद जगाम स हरीश्वर ।
सुग्रीवो जाम्बवांश्चैव दृष्ट्वा वीर्य महौजसम् ।
विभीषणो गुणशालाभिनी मन्दभागिनम् । [20]
भ्रातान नैव शोचामि नैव शोचामि लक्ष्मणम् ।
यत्ता पुरी प्राप्य युद्ध याति विभीषण ।
लक्ष्मणेन विना तेन कि पुनर्जीवितेन मे ।
भ्रातुर्दारक्षामि तत्र प्रशस्य पावकम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्राता अकरोन्मरिष्यामि चादम् । [25]
पुत्र कि च कार्य मे कि पुन सीतया तथा ।
विना भ्राता लक्ष्मणेन भ्रातु कि मे प्रयोजनम् ।
एव स बहुमानाश्च विलप्य सविस्तरा ।
तर्हि पुरस्ताद् विलक्षण भीषण ।
ततो जोरसीसौ नु प्रभावा दृश्यते प्रभ्र । [30]
मा विषीद महाराज न तथा गमिष्यति ।
सुग्रीवमनन्तर वीर भ्राता दत्त स राघव ।
विषादमन्ते राम हनूमतश्च गत ।
विभ्रान्ता सुतरा सौ सुग्रीव महात्मा
मौ स्थितवान्कथा दृष्टा हरय पराक्रमम् । [35]
एतदन्तरा दृष्ट्वा महात्मा रावण ।
न च कार्य च द्वेष्टि रामायणप्रथा ।

—(l 320) Ñ1 om रम्य Ñ2 B भूय (for प्रति) B3 (marg also) आकाश (for लङ्कां प्रति) —(l 321) B1 संप्राप्त (for संभ्रान्ता) B3 तेन (for तत्र) —(l 322) V विह्वला B1 प्रदुद्रुवुर्भयार्दिता (for the post half) —V3 om l 323 —(l 324) Ñ1 B3 दृष्ट्वा V1 शैल (for शृङ्ग) —For l 319-325, Ñ1 D13 subst

97* तत स हनुमान्वीर प्राणिनेन पवनम् ।
गृहीत्वा स्वया माले लङ्कादेशं महाबल ।
लङ्काया राक्षसा दृष्ट्वा परं रामगुणप्रभा ।
एव वै विन्ध्यमानाग्रहार्य पातयिष्यति ।
दुरात्मा राक्षसे हेम सर्वाक निशाचर । [5]
हनुमन्त समासाद्य विदित्वा महाबलम् ।
दानवस्य च गृह्य एव गच्छति वै रिपु ।
तेनापि निहतो नाम रावणा कालनेमिना ।
विना चके रुरा एव कालनेमिनाशिष्यति ।
ततो हनुमान्वीरो वै रामायैन्यपतच्च । [10]

[D13 variants (l 1) प्राणिनेन —(l 2) गुले (for माले) —(l 4) तु (for वै) —(l 6) विदित्वे वै —(l 10) स हनुमान्वीर (for हनूमान्वीरो वै)]

—(l 326) Ñ1 निक्षिप्य B3 निक्षिप्य Ñ1 V1 B1-4 D13 विधूत्वा Ñ2 विकीर्णे (for विचित्रितम्) —(l 327) —Note hiatus between the two halves Ñ2 B1 प्राञ्जलि (for उपसृत्य) B3 (marg also) स सहित Ñ1 D13 सविभीषणमब्रवीत् (for the post half) —(l 328) B3 विभीषणम् Ñ1 राघव च (for राम च स) —For l 328 Ñ1 D13 subst

98* स तत्र क्षत्रो देव तम स्तुत्य सविस्तरम् ।
D13 व्यञ्जनम (for राम च स विनम्)]

[(l. 3) Ñ1 मम for सर्वे —(l 16) Note hiatus between the two halves. Ñ1 illeg from the post half up to the prior half of l 17 —(l. 17) Ñ1 om. —(l. 30) Note hiatus between स्त and अपश्यत् —(l 31) Note hiatus between न and तथा]

57

D3 om l. 1 11 —(l. 2) D3 तरङ्ग (for ते 1) and अदृश्य यत्र (for the post half) —(l 3) D3 (with hiatus) यत्र (for पत्र) G (ed.) तत्र तत (for the post half) —(l 5) G (ed.) स तत्र —(l. 7)

सख्येन राघवकृते यातं चाम्बरभूषिन ।
अयोध्यां नगरीं रम्यामुपयन्वरमास्थित ।
नन्दिग्राम स दृष्ट्वा तु मनसा राघव ययौ । [10]
नन्दिग्रामस्थितो दृष्ट्वा भरत कैकयीसुत ।
हनूमन्त तदायान्त पक्षिराजमिवापरम् ।
सोऽचिन्तयच्च मनसा किमिद भूतमद्भुतम् ।
गत्वा चातिशयन्यातिं मनोवायुखगाधिपान् ।
अभ्यासौ धनुरादाय बाणमादाय भास्वरम् । [15]
स्वर्ग्मि पातयेय हि धरू चैव मवस्तदा ।
सधाय त शर तूर्णं तदा धनुषि राघवम् ।
मोक्तुकाम वायुसुत प्रतिषेद्धु व्यचिन्तयत् ।
कोऽय युवा वासवतुल्यरूपो
रूपेण रुद्रस्य सखा कुमार । [20]
तुल्यो बले मे रघुनन्दनस्य
रामस्य रूपेण सहानुजस्य ।
बहुनात्र किमुक्तेन राम एष महाबल ।
स्वय प्रतस्थे धर्मात्मा लक्ष्मणस्योपपीकृते ।
धनुर्बाणेन सयुक्त-आरूढेन राघव । [25]
निहन्तुमुद्यतो नून क्रुद्धश्चिरयतीति माम् ।
अथवा न हि रामोऽत्र नून राम इवापर ।
रामानुजोऽयं भरतस्तद्वियोगकृशीकृत ।
भवतु प्रणिपत्यैनमनुनेष्यामि राघवम् ।
योऽयमग्रानुज राम मा मे विघ्नो भवेदिति । [30]
कृताञ्जलिरुवाचेद भरत वायुनन्दन ।
भो भो रामानुज शर सहर त्व महाभुज ।
प्रेष्यस्त्वामग्रजस्याह सुग्रीवसचिव कपि ।
प्रयातो लक्ष्मणस्यार्थे हनूमन्तमवेहि माम् ।
रावणेन रणे वीर शक्त्या सौमित्रिराहत । [35]
तस्याऽहमौषधिकृते याम्यविघ्नमिहास्तु मे ।
एवमुक्तो हनुमता भरतो राघवानुज ।
शक्त्येव भिन्नहृदय पपात धरणीतले ।
आश्वासयामास च त हनुमान्मारुतात्मज ।
समाश्वस्तश्च पप्रच्छ भरत कायमुत्तरम् । [
किमर्थं रावणेनेह वैर रामस्य वानर ।
वानराणा नराणा च कथमासीत्समागम ।
एतदिच्छामि निःशेष श्रोतुमिच्छाम्यह कपे ।
तेन पृष्टस्तु हनुमानेत्यपातुमुपचक्रमे ।
प्रतिषिद्धे यौवराज्ये तव मात्रा पितुश्च ते । [
प्रतिश्रुते च गमने वने रामस्य राघव ।
पितुराज्ञाकृते रामे शिरसा भरताग्रजे ।
सीतासौमित्रिसहिते निष्क्रान्ते लक्ष्मणाग्रजे ।
गङ्गामुत्तीर्य याते च निवृत्ते रथसारथौ ।
नदीं तीर्त्वा तु कालिन्दीं चित्रकूटे प्रतिष्ठिते । [
मृते च राज्ञि पितरि धर्मात्मनि सुतातुरे ।
पितुः कृत्वा क्रिया याते त्वयि रामानुशासने ।
आयाते वा कृतार्थे च सहसम्प्रिपुरोहिते ।
चित्रकूटात्ततो राम प्रविष्टो दण्डक वनम् ।
पञ्चवट्या सस्थिते च मुनित्राणाय सुव्रते । [
हते शूर्पणखाहेतो खरे च सदूषण ।
जनस्थाने वध कृत्वा राक्षसाना ततो रणे ।
शूर्पणखासकाशात्तु दशग्रीवेण रक्षसा ।
मायामृगेण सम्मोह्य राघव सहलक्ष्मणम् ।
रक्षसापहृता सीता रावणेन दुरात्मना । [(
रामोऽपहृतभार्यश्च लक्ष्मणेन सह भ्रमन् ।
पम्पातीरं स निष्पन्नृष्यमूकगिरिं ययौ ।
सुग्रीवश्च सहामात्यैस्तस्मिन्गिरिवरे स्थित ।
वालिना हृतराज्यश्च हृतभार्यश्च वानर ।

G (ed) मध्येऽहं च —(l 8) Bs पुरी (for कृते) G(ed) यातम् (for यातिं) —(l 10) Bs reads the post half in marg G (ed) भरत (for राघव) —(l 12) Bs तम् (for तदा) and [अ]वरे (for [अ]परम्) —Bs reads l 13 in marg —(l 15) G (ed) स (for [अ]सौ) and आसाद्य (for आदाय) —(l 16) Bs भूमौ (for भूमि) and पातयेह (for °येय) Ds रे (for हि) Ds, चैव —(l 17) Bs न (for त) G (ed) राघव —(l 18) G (ed) मोक्तु काम Bs न निषेद्धु (for प्रति°) —G (ed) om l 19-27 —(l 21) Ds मतो (for बले) —(l 23) Ds च (for [अ]त्र) Bs Ds पर (for एष) —(l 25) Bs सयोज्य —(l 26) Ds [इ]व (for [इ]ति) Bs क्रुद्धश्चैव वीर मां (for the post half) —(l 27) Bs [ऽ]प गतो (for ऽत्र नून) —(l 28) Bs वा (for ऽयं) and वियोगेन (hypm) (for °वियोग) Ds चूर्णीकृत Ds बद्धीकृत G (ed) रामेण हनूमान् हि स (for the post half) —(l 29) Ns illeg Bs भरत (for भवतु) G (ed) तमिह त्वनुनेष्यामि (for the prior half) —G (ed) om. from the post half up to the prior half of l 30. —(l 30) Bs योऽयम् (for योऽयम्)

G (ed) न (for मा) Bs भवति —(l 32) Bs de —(l 34) Bs आयात Ds आगतो (for प्रयातो) Ds [अ (for [अ]र्थे) Ds भवेहि —(l 36) Ds ओषधि तस्यार्थेमौषधीनीतवा (for the prior half) Ds [स] (for °मह) G (ed) मास्य विघ्न —(l 38) G (e om from the post half up to the prior h of l 40 —(l 39) Bs पतन सन —(l 40) G (e पप्रच्छ (for भरत) Bs उत्तम (for °रम्) —G (ed) o l 45-51 —(l 45) Bs यौवराज्ये —(l 46) Bs प्रति तु and वन (for प्रतिश्रुते च and वने respy) —(l 5 Bs च (for तु) and कूट (for कूटे) —(l 51) Ns c पितरि Bs सुभार्ते (for सुतातुरे) —(l 52) G (ed) t नुशासनात् —G (ed) om l 53 —(l 54) G (e चित्रकूटस्थितो —(l 55) G (ed) पञ्चवट्यां (for पञ्चवट्या Bs मुनित्राणार्थम् —(l 56) Bs खरस्य (for खरे) G (e हत शूर्पणखाहेतो खरश्च सदूषण —(l 57) Ds जनस्थान गत्वा (for the prior half) —(l 58) Ds शूर्पणखा (for शूर्पणखा) —(l 59) G (ed) सम्मोह्य (for सम्मोह —(l 60) Ds मायां (for सीता) —(l 64) Bs हृतराज्य

हृतभार्येण रामेण कृत्यसमूढचेतसा । [65]
महाश्रदग्धरण्यवरसन्त्य तेन महात्मना ।
हत्वा तु वालिनं राज्ये सुग्रीव स्थापित प्रभु ।
रामेण तेन सीताया कृतमन्वेषण तत ।
अन्विष्य च तत सेतु समुद्र वानरै कृत ।
विभीषणश्च धर्मात्मा भ्राता लङ्केश्वरस्य तु । [70]
विमानितो निराश सन्राघव शरण गत ।
राघवेण सहास्माभि सह राज्ञानुजेन तु ।
पुत्राश्च भ्रातरश्चैव रावणस्य निपातिता ।
रावणेन रणे क्रुद्ध शक्त्या त्वदनुजो हत । [75]
सुषेणेन च वैद्येन सुग्रीवश्वशुरेण तु ।
विशल्यकरणी नाम ह्युपदिष्टा वरौषधि ।
तस्या कृतेऽह यास्यामि न कालक्षपण शुभम् ।
सुखमाश्वस भद्र ते साधयामि यथेप्सितम् ।
एवमुक्त्वा सुघोर च वज्रपातसुदु सहम् ।
छिन्नस्तरुरिवारण्ये पपात भरतो भुवि । [80]
हा राम तात लक्ष्मण हा सीते जनका मज ।
त्रिविष्टपकृतावासे हा तात जननन्दन ।
धिग्मातर मे कैकेयीं यया पापमिद कृतम् ।
धिक्तां यस्य कृत राम सहाय गतवानिमम् ।
धिग्राजान स्त्रीविधेयं धिक्ता कुजननीसुतम् । [85]
धिगमर्षं येन कुल सहायस्थमिद कृतम् ।
यद्येतच्छृणुयात्पाप कौसल्या पुत्रवत्सला ।
नास्मान धारयेत्क्षत धिक्ता दुष्कृतकारिणम् ।
मारुते नय मा शीघ्रमोषध्या किं प्रयोजनम् ।
आत्मान पातयिष्यामि दृष्ट्वा तौ रामलक्ष्मणौ । [90]
अथवा राघवस्यार्थे सीते-धनसमीरिते ।
शोकबाष्पसमुद्भूते सीताविरहवायुना ।

रावणाज्ञानतमसा धूमेनेवाकुलीकृते ।
हतपुण्यजनागारे शस्त्रज्वालासमाकुले ।
घोषगर्जितनिर्घोषे शङ्खफूत्कारणान्विते । [95]
रामक्रोधमहाज्वाले हतरावणभस्मनि ।
रणाग्नौ सप्रवेक्ष्यामि हुताहुतिरिवाध्वरे ।
कैकेयीपापदुष्टस्य प्रायश्चित्त हित मम ।
राम प्रव्राजयन्त्या च मन्त्र्या च पितर मम ।
अहो धिगयशो मूर्ध्नि कैकेय्या पातित मम । [100]
किं करोमि क्व गच्छामि किं कृत्वा सुकृत भवेत् ।
हनूमन्किं करिष्यामि ह्युपदष्टुमिहार्हसि ।
त्वा दृष्ट्वा दर्शन मन्ये राघवस्येव वानर ।
क्षणमात्र परिष्वज्य त्वामेव कपिसत्तम ।
रामेण हि परिष्वक्त स्वद्गुप्ध कृत भवेत् । [105]
एवमालप्यमान तु भरत राघवानुजम् ।
आश्वासयामास तदा हनूमान्मारुतात्मज ।
उत्तिष्ठ रघुशार्दूल भद्र ते राघवानुज ।
न चिराद्द्रक्ष्यसे राम निहतामित्रमागतम् ।
लक्ष्मणानुगत राम सीतया सह भार्यया । [110]
कोशलेन्द्रपुरीं प्राप्त ससुग्रीवविभीषणम् ।
धन्योऽसि राघवो यस्य भ्राता त्व सज्जनप्रिय ।
रामाद्धन्यतरस्त्व हि यस्य रामोऽग्रजस्तव ।
राघवानुज भद्र ते भद्र त लक्ष्मणाग्रज ।
यस्य द्रक्ष्यसि सिद्धार्थं स्वपुर राममागतम् । [115]
एवमाश्वासित तथा हनूमति महात्मनि ।
मन्त्रिण सचिवाश्चैव तथैवाश्वासयन्ति तम् ।
एवमाश्वासितस्तैस्तु भरतो भ्रातृवत्सल ।
समुत्थाय तत प्राज्ञ पर्यष्वजत मारुतिम् ।
परिष्वक्तश्च हनुमान्सप्रश्रयमिद वच । [120]

—(l 65) B₃ कृत (for कृत्य) G(ed) हृतभार्यस्तु रामोऽपि दु खसंमूढचेतन —(l 66) B₃ G(ed) अभिमानादिकपूर्वेण (G[ed] °र्वं च) (for the prior half) —(l 70) G(ed) च (for तु) —(l 72) D₂ ° रक्षोनुजेन G(ed) रक्षा नयेन (for राज्ञानुजेन) —(l 74) G(ed) क्षन (for हत°) —(l 75) B₃ च (for तु) —(l 76) B₃ महौषधी —(l 77) B₃ आनिष्ये (for यास्यामि) D₂ ता गृहीत्वैव गच्छामि (for the prior half) B₃ यामि राघव सत्वर (for the post half) —N₂ om l 79 —(l 78) B₃ आश्रुहि G(ed) अस्तु च (for आश्वस) —(l 79) B₃ वज्रो घोरे (for सुघोर च) N₂ वहु (for वज्र) —(l 81) B₃ हा राम हा लक्ष्मण हा (for the prior half) —(l 82) G(ed) कृतावास and भव (for जन) —(l 83) G(ed) धिग्माता मम कैकेयी (for the prior half) — l 84) B₃ प्राप्तवान् (for गतवान्) —(l 86) B₃ अमार्य (for अमर्ष) —(l 88) B₃ कुरु (for क्षत) N₂ दुष्कृत G(ed) दुष्कर B₃ मयि रामानुवर्तिन (for the post half) —(l 89) D₂ औषध्या सह वेगेन (for the post half) —(l 90) B₃ पातयिष्यामि (for पात°) —G(ed) om l 91–97 —(l 93) B₃ [ध]न (for [घ]न) —(l 94) B₃ हतपुण्यजनागारे (for the prior half) —(l 95) B₃ संख्ये (for शङ्ख°) —(l 96) B₃ महाध्याने (for महाज्वाले) —(l 98) N₂ कुरु (for हित) —(l 99) G(ed) प्रव्राजयन्त्या —(l 100) B₃ अहो दुर्दुद्धर पाप (for the prior half) —(l 102) N₂ हनूमान् G(ed) B₃ मयि (for मम) —(l 102) N₂ हनूमान् G(ed) om l 103–105 [स]ति (for हि) —G(ed) om l 103–105 —(l 104) D₂ ° अद्य (for एव) —(l 105) B₃ om हि (subm) B₃ तद् (for त्वद्) and तु (for च) —(l 106) D₂ ° एव लाल्प्यमान त (for the prior half) N₂ B₃ (sup lin also as above) राम (for भरत) —(l 107) B₃ वानरोत्तम (for मारुतात्मज) —N₂ om l 109 —(l 110) G(ed) वीर (for राम) —(l 111) B₃ पुर (for पुरी) —(l 113) D₂ ° अ वत्स्य (for ध प°) —B₃ reads l 114 in marg —(l 116) B₃ एवमाश्वासयति (hypm) D₂ एवमाश्वासित G(ed) एवमाश्वासयति त (for the prior half) —(l 119) B₃ (reads from तत up to the post half in marg) ° तत (for तत) B₃ ° मह (for प्राज्ञ°) D₂ मारुति B₃ (before corr) भरतो दीनमानसः (for the post half) —(l 120) B₃ परिष्वज्य B₃ [श्च]च B₃ हि

उवाच भरत प्राज्ञ स तदा गमनोत्सुक ।
यास्यामि कैकयीमातर्लक्ष्मणस्यार्थसिद्धये ।
विशल्यानयने वीर मामनुज्ञातुमर्हसि ।
एवमुक्तो हनुमता भरतो दीनमानस ।
जगाम मनसा राम वाचा चैव च मारुतिम् । [125]
काम मद्वचनाद्गत्वा विज्ञाप्यो राघवस्त्वया ।
अभिवादनपूर्वं हि स्मरेथा मम राघव ।
त्वदनुस्मरणाद्राम कूर्माणामिव बालका ।
धारयन्ति मम प्राणा देहे प्राणभृता वर । [130]
गच्छ शीघ्र महाबाहो लक्ष्मणार्थं महाजव ।
विशल्यामानय क्षिप्रमेतत्कार्यं हित मम ।
अवश्यमेव चाप्नोति राम पुण्यसुखोदयम् ।
न तत्र रहित किंचिद्यत्र सन्ति भवादृशा ।
एवमुक्तस्त्वनुज्ञातो भरतेनानिलात्मज ।
जगाम भरत कृत्वा प्रदक्षिणमरिंदम । [135]
भरतोऽपि महाबाहुर्गते वानरसत्तमे ।
अनन्तर समुद्योग कर्तुमारभत प्रभु ।
उद्योग कारयामास भरत कैकयीसुत ।
दूतान्प्रस्थापयामास राज्ञा विक्रमशालिनाम् ।
दूतान्प्रस्थापयामास काशेयाय प्रतर्दने । [140]
दूतान्सप्रेषयत्क्षिप्र जनकाय महात्मने ।
कैकयेषु स दूतान्स मातुलाय युधाजिते ।
अन्येषामपि राज्ञा स दूतान्प्रस्थापयत्तदा ।
रामस्य विजयार्थाय रावणस्य वधाय च ।

(for च) —(l 121) B4 सह (for प्राज्ञ) —(l 122) Ñ2 D7 कैकेयी —(l 123) D6 विशल्यां सगृहीत्वैव (for the prior half) —(l 124) G (ed) व मत्त (for -मानस) —(l 125) B3 तु (for second च) G (ed) उवाच चैव मारुति (for the post half) —(l 128) B3 4 तद् (for त्वद्) —(l 129) B3 4 देह (for प्राण) —(l 130) Ñ2 D6 [अ]र्थे (for [अ]र्थं) —(l 131) D4 त्व नय (for मानय) Ñ2 तत्कार्यं हि (for मतत्कार्यं) —(l 132) B3 कुशल (for चाप्नोति) and भविष्यति महात्मन (for the post half) —(l 133) D6 om न (subm) B3 चाहित (for र°) —(l 137) B4 आरब्धवान् (for आरभत) D1 प्रभु (for प्रभु) —G (ed.) om l 138-139 —(l 138) Ñ2 D7 कैकेयी —Ñ2 om (hapl) l 139 —B3 4 om (hapl) l 140 —(l 140) G (ed) स भीमदे (for प्रतर्दने) —(l 141) G (ed) स (for सं) Ñ2 D7 6 प्रेषयत (for संप्रेषयत्) —(l 142) Ñ2 D7 6 कैकेयेषु Ñ2 D7 तु, B3 4 च (for first स) B3 प्रयच्छति (for युधाजिते) —(l 143) B3 च (for स) G (ed) प्रास्थापयत्

58

(l 1) Ś D4 13 समतिक्रम्य D6 समुद्रपथमाक्रम्य (for the prior half) —(l 2) Ś D4 13 क्षीरोद च समुत्तीर्य कुश (D13 सत्र)द्वीपमतीत्य च —(l 3) D6 उत्तरस्मिन्भागे Ś D4 13 कुशद्वीपस्य वायु (D13 भागु)त्र (for the post half) —D6

58

After 6 89 16, D6 T2 3 ins Ś D1 4 13 ins only after 6 89 16 D2 ins l 13-17 and l after l 106 of App I (No 56)

समुद्र त्वमतिक्रम्य लवणोद महोदधिम् ।
कुशद्वीपमतिक्रम्य क्षीरोद च महार्णवम् ।
तस्मादुत्तरतो भागे क्षीरोदस्य हरीश्वर ।
सस्थानिकौ महादिव्यौ विशालौ ताववस्थितौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च पर्वतौ तौ महोदधौ ।
अमृत यत्र मथित तत्र जाता महौषधि ।
तत्र गन्धर्वराजानो रक्षन्ति गिरिमुत्तमम् ।
तैश्चापि सह योद्धव्य गन्धर्वैर्युद्धकोविद ।
बहुमायासु तिष्ठन्ति राक्षसा कामरूपिण ।
अप्रमत्तेन गन्तव्य त्वया वीर महाबल ।
लक्षत्रय योजनाना शतानि नव पञ्च च ।
यातव्य वीर चाध्वान द्विगुण तु गतागतै ।
यावन्न हीयते रात्रिर्यावन्नोत्तिष्ठते रवि ।
तावत्त्वया महाबाहो आगन्तव्य महाजव ।
निशाक्षये तु निवृत्ते उदिते तु दिवाकरे ।
भवन्ति ता महावीर ओषध्यो मन्दरश्मय ।
लक्ष्मणोऽपि विनश्येत नियत शर्वरीक्षये ।
ओषधीना च चिह्नानि कथयामि महाकपे ।

om l 4 —(l 4) D1 सुसलीकौ (for संस्थानिकौ) an देवविनिर्मितौ (for the post half) Ś D4 13 सुस्थ दिव्यौ च विशालौ देवनिर्मितौ, L (ed) संजीवको सम विशल्यौ देवनिर्मितौ —(l 5) Ś D4 6 13 महोदधौ (for D6 चन्द्रो द्रोणश्च वैदेह पर्वता हुमदौषधा —(l 6) Ś विन्यस्त (for मथित) T2 3 यत्र (for तत्र) Ś L (ed) महौषधी (L [ed] °धी) —(l 7) Ś D (for तत्र) and रक्षते शैलम् (for रक्षन्ति गिरिम्) — Ś D4 6 13 T3 युद्धदुर्मे (T2 °कोवि)दै —(l 9) Ś बहुमायाश्च मार्गे तु (D6 °र्गेषु) (for the prior half) I माया समेषु रक्षसा कामरूपिणा —(l 11) D6 दश (fo Ś D4 6 13 शतानि (D4 शतैश्च) दशभिर्दश (for the half) —(l 12) D6 गन्तव्य D4 वीरमध्वान (corr Ś D4 13 यातव्यो वीर ते सोध्वा (for the prior half) द्विगुण (for °णं) —(l 13) Ś D4 6 13 क्षीयते D (archaic) D4 जीर्यते (for हीयते) D6 निशा (for Ś D4 6 13 [उ]दयते, D6 [उ]त्पत्ते (for [उ] —(l 14) D6 महाबल, D6 °जव (for °जव) —(l Note hiatus between the two halves Ś D4 13 D4 6 निवृत्ते तु (for तु निवृत्ते) D4 6 उदिते D1 T2 second तु) —(l 16) Note hiatus between the halves. D6 ओषध्यो D6 -रश्मय (for रश्मय) Ś I (with hiatus) अदृश्यमानो (D3 °देश्यास्तथा) वी (D6 ओ)षध्यो हि भवन्ति वै —After l 17, D4 ins.

पीतलानि च पत्राणि फलानि हरितानि च ।
पुष्पाणि चैव तासां तु रक्तानि हरिपुंगव । [20]
त्वर वीर महाबाहो पार्थिवं भज्यस्व च ।
विभीषणं च सुग्रीवं जाम्बवन्तमथाङ्गदम् ।
इत्युक्तस्तु सुषेणेन रामोऽप्येनमथाब्रवीत् ।
गच्छ वीर महाभाग भ्रातृभिक्षा प्रदीयताम् ।
चतुर्णामेव भ्रातृणामस्माकं पञ्चमो भवान् । [25]
एवमुक्तस्तु हनुमान्नादमुच्चैर्ननाद ह ।
येन सा चलिता लङ्का क्षुभितश्च महोदधिः ।
पतितं पुष्पवर्षं च दुंदुभिश्चाहतो दिवि ।
प्रणिपत्य ततो राममब्रवीद्वायुनन्दनः ।
देव मा चिन्तुयं गच्छ मयि भृत्ये च तिष्ठति । [30]
किं तु शैलवनोपेतां ससद्वीपां वसुंधराम् ।
क्रमित्वा पुनरायास्ये यावन्नोत्तिष्ठते रविः ।
ततो रामः समालिङ्ग्य मारुतिं स महाबलः ।
प्रेषयामास तं रात्रौ वैनतेयमिवाच्युतः ।
पृष्ठं ते पवनः पातु मूर्धानं ते शतक्रतुः । [35]
उदरं भास्करः पातु चरणौ हव्यवाहनः ।
चन्द्रस्ते मानसं पातु बाहू देवो जनार्दनः ।
पुच्छं महेश्वरः पातु कण्ठदेशे तु चण्डिका ।
गणेशो ह्युदरं पातु गिरं पातु सरस्वती ।
बलं ते वरुणः पातु बुद्धिं देवी तु पार्वती । [40]
इत्यादिभिः प्रशस्ताभिरभिनन्द्य रघूत्तमः ।
प्रियोऽसीत्येव तं प्राह हनूमन्तं महाबलम् ।
ततः स वीरः पवनात्मजोऽपि
प्रणद्य भीमं घनवद्घनाभः ।
पद्भ्यां निहत्याशु महीधरं जवा- [45]
दसमुत्पपाताशु वहेमरूपः ।
उद्यम्य बाहूरगराजकल्पौ
पुच्छं समुद्यम्य तडित्प्रकाशम् ।
निकुञ्च्य कर्णौ चरणौ च वेगा-
ज्जगाम नाराच इव प्रमुक्तः । [50]
ततो गिरीन्गह्वरकूटदेशा-
न्नदीनदान्सागरराननानि ।

1* विलम्बना न कर्तव्या शीघ्रं गच्छ हरीश्वर ।

—(l. 18) D5,9 औषधीनां. Ś D3.10 तु (for च).—(l. 19) D4 शीतलानि; D6 पित्तलानि. Ś D3.6.18 तु (for first च). T1 तक्तानि च पु- (for शीतलानि च).—(l. 20) D1 T1.2 तेषां (for तासां). D9 हरितानि च (for हरिपुंगव).—After l. 20, D4 ins.:

2* पत्र चिह्न मया सर्वं कथितं ते महाबल ।

—(l. 21) D1 वहि त्वं (for पार्थिव). Ś D3.18 रामभाभजयस्व च; D4 लक्ष्मण जीवय त्वय (for the post. half).—(l. 22) D4,9 सु- (for च). D4,9 च सा(D9 तथा)गद (for अथाङ्गदम्). D1 अंगदं जीवय तथा (for the post. half).—(l. 23) Ś D3.8.18 एवमुक्तो(D1 °क्तः; D6 °क्तं); D4 इत्युक्त च. Ś D3.18 T1 [ए]वमथ; D1 [ए]व तथा (for [ए]नमथ).—(l. 24) D4 शीघ्र (for वीर). Ś D3.4.8.9.18 महाबाहो (for °भाग). Ś D3.8.18 भ्रातृभिक्षां ददस्व मे (for the post. half).—(l. 25) D4 अथ (for एव). L (ed.) भव (for भवान्).—(l. 26) L (ed.) [s]थ (for तु). D4 नादान्. D4,9 च (for ह). Ś D3.8.18 नाद चक्रे (D1 इत्यूचे) कपीश्वर (for the post. half).—(l. 27) D4 तेजसा चालिता लङ्का (for the prior half). D9 क्षुभिता and चलितश्च (for चलिता and क्षुभितश्च respy.).—(l. 28) D9 [अ]र्द्दितो (for [आ]हतो). D4 पतति पुष्पवर्षाणि दुन्दुभ्यश्च हता दिवि.—(l. 29) D4 वचन मेदमब्रवीत् (for the post. half).—(l. 30) Ś D3.18 वैकुण्ठ गच्छ मा देव (for the prior half). Ś D3.8.18 [s]ह- (for च).—(l. 31) Ś D3.18 अह (for किं तु). D9 वनोद्देशा. Ś D3.8.9.18 ससागरां (for वसुंधराम्).—(l. 32) Ś D3.8.18 आगच्छे (for आयास्ये). D1 L (ed.) यावल्लिप्ये (L (ed.) °ल्लानलिप्ये) (for the prior half). Ś D3.18 वदिते (for °तिष्ठते).—After l. 32, Ś D3.8.18 ins.:

3* रामस्तु पुनरेवेदमुवाच पवनात्मजम् ।
त्वर वीर सखा गत्वा आनयस्व महौषधीः ।
स्वस्ति तेऽस्तु महासत्त्व गच्छ पात्र प्रसादय ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवेणाङ्गदेन च ।
मुनेऽभ्यधिसरश्च क्रमित्वा वायुनन्दनः । [5]
ततोत्प्लुत्य गतो वीर उपर्युपरि सागरम् ।

[(l. 2) Note hiatus between the two halves. —(l. 3) Ś1 मा त्व, Ś2 D3 यात्रा (for पात्र). D3 प्रसाधय. —(l. 5) D1 -सहस्र (for -सुरधा). L (ed.) सुग्रीवस्याग्रतस्ततः (for the post half).—(l. 6) D1 त्वरित गच्छते वीर; L (ed.) जगाम त्वरया श्रीमान् (for the prior half). D3 सागरात्.]

—Thereafter they cont. l. 119–290 of App. I (No. 56).

—(l. 34) D4,5 यथा हरि(D1 रविः) (for इवाच्युतः). —(l. 35) D1 om. second ते (subm.).—(l. 37) D4 त्वन्मानसं.—After l. 37, D4 ins.:

4* ऊरू पातु सुरश्रेष्ठो देवत्रैलोक्यपूजितः ।

—(l. 38) D1 पृष्ठ (for पुच्छ). D1 करि- (for कण्ठ-). D4 -देशे च.—(l. 39) D4 उदर (for ह्युदर).—(l. 40) D1 बलं (for बल) and च (for तु).—(l. 41) D1 आशीर्भिः स (for अभिनन्द्य).—(l. 42) D1 प्रयाहि (for प्रियोऽसि). D4 महोज्ज्वलं; D1 महाबल (for महाबलम्).—(l. 43) D4 बली (for वीर).—(l. 44) D9 प्रकाशयन्. D1 विनद भीमो घनवर्धनाय.—(l. 45) D1 पद्भ्यां निपीड्याशु महीधराग्रं.—(l. 46) D4 सम् (for दस-) and -घोर- (for -हेम-). D9 स्व तथेरत्न महीधराग्र.—(l. 47) D1 नाग-; T1 ना- (for [उ]रग).—(l. 48) D1 समुद्धृत्य (for °द्यम्य).—(l. 49) D1 निकुञ्च.—(l. 51) D4 नगर- (for गह्वर-).—(l. 52) T1 -नगान् (for -नदान्).—(l. 53) D4 मृदुमृदुर-

मामान्समृद्धाम्बुरदुर्गमार्गा
न्ददर्श शाखामृगयूथनाथ ।
पक्कानि पर्णानि फलानि काम [55]
जगाम पश्यन्सहसा हिमाद्रिम्।
त शैलराज विपुल विलङ्घ्य
प्रयाति वीरो हनुमानुदीचीम् ।
तस्मिन्गते वानरयूथनाथे
सजीवनार्थं युधि लक्ष्मणस्य । [60]
ज्ञात्वा गत राक्षसराजधान्या
चारा प्रणम्योचुरथेन्द्रशत्रुम् ।
समाप्य रावण राज्ञो चारास्ते सभ्रमान्विता ।
कथयामासुरेकान्ते राघवस्य विचेष्टितम् ।
राजन्वितो गतो वीरो हनूमान्क्षीरसागरम् । [65]
आनयिष्यत्यत्र शीघ्रमोषधीर्देवनिर्मिता ।
यत्कार्यं तव राजेन्द्र तत्कुरुष्वाविलम्बितम् ।
इद घोर वच श्रुत्वा रावणो दूतभाषितम् ।
पर्यङ्क चिन्तयामास किं कर्तव्य भवेन्मम ।
ततो ययौ गृहाद्रात्रौ स गृह कालनेमिन । [70]
एकाकी गुप्तमार्गश्च चन्द्रहासधर स्वयम् ।
तत्रस्था पुरुषा ये च नार्यश्च गृहमण्डना ।
भयात्पतन्ति वित्रस्ता कालोऽयमिति चागत ।
कालनेमी च त दृष्ट्वा रावण गृहमागतम् ।
कृताञ्जलिरुवाचेद दशग्रीव महाद्युति । [75]
अर्घ्यादिक तत कृत्वा रावणस्याग्रत स्थित ।
किं ते करोमि राजेन्द्र किमागमनकारणम् ।
चतुर्मुख चतुर्बाहु चतुर्दंष्ट्र महाजवम् ।
चतु शृङ्गमुवाचेद राक्षस कालनेमिनम् ।
हा कष्टमिति निश्वस्य लङ्काधिपतिराकुल । [80]
मम तच्छृणु यत्कार्यं प्राप्तोऽह तव मन्दिरम् ।
अचला हतो मया वीरो लक्ष्मणो रणमूर्धनि
त सजीवयितु यातो हनूमान्क्षीरसागरम् ।
ओषध्यर्थं महाबाहो यत्र ता वरपर्वतौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च तयोर्जाता महौषधि
ता च नेतु प्रयातश्च वज्र पूर्वं विहायसा ।
हनूमतोऽस्य विघ्न त्वं कर्तुमर्हसि कानने ।
येन कालात्ययस्तस्य तच्छीघ्र सविधीयताम् ।
कुरु चैनमथवा विघ्न हनुमत पथि ।
तमह कथयिष्यामि शृणु येन करिष्यसि ।
तस्मिन्द्रोणगिरे पार्श्वे महत्तिष्ठति काननम् ।
तत्र रम्य सर पुण्य देवदानवनिर्मितम् ।
तस्मिन्सरसि दुर्धर्षा मकरी ग्राहरूपिणी ।
तस्याग्रतो न जीवेत यद्यपि स्यात्सुरवर ।
अन्यस्य का कथा जन्तोर्वानरस्य नरस्य हि ।
यथा तस्मिञ्जले याति हनूमास्तत्समन्वित ।
तथा त्वया विधातव्य मायया परयानघ ।
गच्छ शीघ्रमितो वीर त्वदन्य कोऽपि नास्ति
रक्षसा मरणे बन्धो जीवित त्वय्यधिष्ठितम् ।
तत्र गत्वा महाबाहो मायया कुरु चाश्रमम् ।
ऋषिरूपधरो भूत्वा आतिथ्यनिरतो भव ।
यत्र सा वसति ग्राही अमोघा प्राणहारिणी ।
देवता अपि गृह्णाति का सख्या वानरस्य तु ।
तत्र त्वयैव हन्तव्य उपायेन प्लवगम ।
हनूमतो विनाशेन लक्ष्मणो न भविष्यति ।
लक्ष्मणस्य विनाशे तु रामोऽपि न भविष्यति ।
रामस्य तु विनाशे तु सुग्रीवो न भविष्यति ।
सुग्रीवस्य विनाशे तु अङ्गदो न भविष्यति ।
अङ्गदस्य विनाशे तु क्षय यास्यन्ति वानरा ।
ध्रुवमस्मज्जयो वीर गच्छ शीघ्रं महाबल ।

(for समृद्धाम्बुर) —(l 54) D₄ न्नावलक (for °यूथनाथ) —(l. 56) D₄ पश्यन्गतोसौ (for जगाम पश्यन्) —(l 57) D₄ om (hapl) विपुल —(l 58) D₄ वेगाद (for वीरो) —(l 61) D₄ रावण (for राक्षस) —(l 62) D₄ चरा (for चारा) and [ई]शभाष (for [इ]न्द्रशत्रुम्) —After l 62 D₄ ins an addl colophon [*Kāṇḍa name* D₄ लका° —*Sarga name* D₄ हनुमद्गमन —*Sarga no* D₄ om, D₅ 79] —(l 63) D₄ उपाप्य D₅ संवाप (for समाप्य) D₄ चराख (for चाराख) T₂ रावणान्विता —(l 65) D₅ वायुनन्दन (for क्षीरसागरम्) —(l 66) D₄ [अ]नौ (for [अ]त्र) D₅ आनयिष्यनाज (for °त्यत्र) D₄ T₂ औषधीर् —(l 67) D₄ यद्युक्त (for यत्कार्यं) D₄ [अ]विचिन्तयन् (for [अ]विलम्बितम्) —(l 69) D₄ सर्वं (corrupt) (for पर्यङ्क) D₄ कथ कार्यं (for किं कर्तव्य) —(l 70) D₄.₅ ततोऽयाय यथा धर (D₅ गृहाच्छीघ्र) (for the prior half) D₅ तद् (for स) —(l 71) D₄ अथ गुप्तमार्गेण —(l 73) D₅ अतीव (for पतन्ति) D₄ अथ प्रतीनाथ दृष्ट्वा (for the prior half) D₅ कृत्वा (for काले) and महामति (for °द्युति) —(l 75) D₄ कृताञ्जलिर् (for °अलिर्) —D₄.₅ om (hapl) l 78 For Kālanemi episode cf No 56 —(l 79) D₄ शीर्षम् (for शृङ्गम्) —(l 81) D₄.₅ [अ]पि (for तत्) —(l 82) D₄ (for मया) —(l 83) D₄ सत D₅ त तु (for त स) —om l 84–86 —(l 85) T₂ महौषधी —(l 86) ताश् (for ता) —(l 87) D₄ वै (for त्व) —(l. 88) शीघ्र च स (for तच्छीघ्र स) —(l 89) D₄ कुरु त्वमेवा (for the prior half) D₅ om पथि —(l 90) D₄ (for तमह) D₅ कथयिष्यामि हनुमते (hypm) (for prior half) and येन विघ्न (for शृणु येन) D₄ भविष्यति (for करिष्यसि) —(l 91) D₅ गिरै पार्श्वेतु (for गिरे पार्श्वे म —(l 92) D₄ रम्यसर —After l 93 D₄.₅ ins.

5* विप्रच्छद्मदानि सहसनि गह्वानरि ।

—(l 95) D₄.₅ वा (for हि) —(l 96) D₅ यदा (for यथा) and वने (for जले) D₅ हारसंयुत (for °स्तत्समन्वि —(l 97) D₄ तम (for तथा) D₄.₅ मेधा वानर (for परयानघ) —(l 99) D₄ एव मे मत्ये च्वो (for the prior half) D₄ च सवि स्थित D₅ त्वयस्थित (subm.) (

अर्धराज्यं प्रदास्यामि कृते कर्मणि राक्षस ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा कालनेमीत्युवाच तम् ।
राक्षसेन्द्र वदाम्येतच्छृणु वत्सप्रधारय ।
त्वत्प्रियं च करिष्यामि न प्राणान्धारयाम्यहम् । [115]
मारीचस्य यथा जातं दण्डके मृगरूपिणः ।
तथैव मे न संदेहो भविष्यति दशानन ।
खरश्च दूषणश्चैव जम्बुमाली च राक्षसः ।
अक्षस्तव सुतो धीमानिन्द्रजिच्च महाबलः ।
कुम्भकर्णात्मजौ द्वौ तु निकुम्भः कुम्भ एव च ।
मकराक्षः खरसुतो दूषणो रणमूर्धनि । [120]
एते चान्ये च बहवो राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अग्रैव निहताः सर्वे वसतस्तव रावण ।
एतान्निवातयित्वा तु पुत्रान्पौत्रांश्च बान्धवान् ।
राज्येन जीवितेनाथ किं करिष्यसि सीतया ।
सीतां प्रयच्छ रामाय राज्यं चैव विभीषणे । [125]
वनं याहि महाबाहो रम्यं कैलासमेव वा ।
युध्यस्व वा रणे वीर राघवेण महात्मना ।
विदार्यमाणो बाणैर्येस्त्रिदिवं गन्तुमर्हसि ।
इति तस्य हितं वाक्यं रावणः कालनेमिनः ।
श्रुत्वा खड्गं विनिर्धूय कोपाच्च हन्तुमुद्यतः । [130]
समाप्य रावणं राजा कालनेमीत्युवाच तम् ।
एष गच्छामि राजेन्द्र पन्थानं घोरमद्भुतम् ।
प्रस्थाप्य तं महाराजो रावणो गृहमागतः ।
प्रदध्यौ तत्र सचिवः कथं कार्यं भवेन्मम ।
कालनेमी च वेगेन ततो हनुमतः पुरा । [135]
मायया स ऋषिर्भूत्वा तस्मिन्महति कानने ।
आश्रमं कल्पयामास कदलीवनसंकुलम् ।
सालतालतमालाद्यैश्चतवृक्षैः समन्वितम् ।
वेदाध्ययनसम्पन्नैः शिष्यैः सर्वत्र मण्डितम् ।
चित्राभिर्दीपमालाभिः शोभितं वल्कलैः शुभैः । [140]
पुष्पोपहारैर्विविधैर्धूपश्चागरुमिश्रितैः ।
फलैर्मनोहरैः पुण्यैः सर्वं तद्योजनायतम् ।
आज्यधूमाकुलं दीप्तं सर्वप्राकारतोरणम् ।
वैरभावविनिर्मुक्तं शुद्धं निर्मललक्षणम् ।
अस्मिन्महाश्रमे दिव्ये कालनेमी स राक्षसः । [145]
अग्निहोत्रेण दिव्येन उपवासकृशोदरः ।
जटामण्डलभारेण चीरवल्कलसंवृतः ।
दीर्घश्मश्रुधरो भूत्वा तस्थौ जाप्यपरायणः ।
गृह्याक्षमालां हस्तेन तस्यागमनकाङ्क्षया ।
हनूमानपि तेजस्वी समुल्लङ्घ्य बहून्गिरीन् । [150]
तमाश्रमं ददर्शाथ स्वस्थो भूतलमण्डनम् ।
तर्कयामास तं दृष्ट्वा कस्यैतद्वनमुत्तमम् ।
वैरभावविनिर्मुक्तमाकर्षति मनो मम ।
किं वा मार्गभ्रमो जातो मम वेगेन गच्छतः ।
क्व काननं क्व च मेरुः क्व च वै गन्धमादनः । [155]
क्षीराब्धिः क्व च वै स्थानं कुतो द्रोणगिरिः स्थितः ।
विभ्रमो मम किं ह्यत्र कुतश्च द्रुममण्डलम् ।
प्रागेव दृष्टमार्गे तु दृश्यते नाश्रमो मया ।
अथवा किं कृतार्थेन नमस्कार्यो महामुनिः ।
पीत्वोदकं ह्यस्य गृहे सम्पृच्छ्याद्य व्रजाम्यहम् । [160]

°यविधिनम्) —D4 4 om l 100-111 —Note hiatus between the two halves of l 101 102 and 108 —(l 112) D1 कालनेमिश्चाच त (for the post half) —(l 113) D4 तात, D5 तत्त्व, T2 तद्व (for तात) —(l 114) D4 प्राणांश्च (for न प्राणान्) —(l 115) D4 दण्डे (for जात) —(l 116) D4 तथापि मम देहोपि, D5 तथा भव निसंदेहो (for the prior half) D5 न कार्यस्ते (for भविष्यति) —(l 119) D1 तौ तु, D5 द्वौ च (for द्वौ तु) —(l 120) D4 दुर्धरो, D5 धूम्राक्षो (for दूषणो) —(l 122) D4 संख्ये पश्यतः (for सर्वे वसतस्) —(l 123) D4 चै (for वि) and [अ]थ (for तु) D5 भ्रातॄंश्च (for पौत्रांश्च) —(l 124) D4 5 T2 जीवितेनापि (T2 °च) —(l 126) D4 च (for वा) —(l 127) D4 sup lin त्व (for वा) —(l 128) D4 दिव वा (for त्रिदिव) —(l 130) D5 रोषाद् (for श्रुत्वा) —(l 131) D4 प्रणम्य (for समाप्य) D5 महता तु पौलस्त्य (for the prior half) D4 कालनेमिरभ्युपस्थित (for the post half) —(l 132) D4 (with hiatus) उद्यान (for पन्थान) —(l 133) D4 महावेगा (for °राजो) and आगमद् (for आगत) —(l 135) D4 तु (for च) —(l 136) D4 D5 एतो (for ततो) and पुर (for पुरा) —(l 137) D5 आशु वै (for आश्रम) मायावश (for मायया स) —(l 138) D4 शाल (for साल-) D4 ताम्रदाव D4 वकुल (for चूत) —After l 138, D4 ins

6* स्वाहाकारस्वधाकारवषट्कारनिनादितम् ।

—(l 140) D4 5 दीपमालाविचित्राभि (for the prior half) D5 पवित्रैरुपशोभित (for the post half) —(l 141) D5 बहुभिर् (for विविधैर्) D4 [अ]गुरु —(l 142) D4 पण्डैर् (for पुण्यै) and तत्र योजनमायत (for the post half) —(l 143) D4 स्वर्णमहा (for दीप्त सर्व) D5 सर्वेषा च मनोहर (for the post half) —(l 144) D4 -[अ]समायुक्त (for विनिर्मुक्त) D5 वैराभावविनिर्मुक्त (for the prior half) D4 शुद्ध —(l 145) D4 5 तस्मिन् (for अस्मिन्) D5 काल-नेमि T2 च (for स) —Note hiatus between the two halves of l 146 —For l 146-149 D4 5 subst

7* तम्भयोग समास्थाय चकार शिवपूजनम् ।

[D4 हठयोग (for दम्भयोग)]

—(l 150) D4 5 गिरीन्बहून् (by transp) —(l 151) D5 -मण्डले (for -मण्डनम्) D4 स्वस्थमूर्तद्गुणस्य (for the post half) —(l 152) D4 कस्य चेदमुत्तमं, D5 कस्य चेद गुणेषन, T2 कस्येन्द्रमर्दन (unmetric) (for the post half). —(l 153) D4 5 भाव (for वैर) —(l 154) D4 वै (for वा) —D4 om l 155-156 —(l 158) T2 पुरस्य (for प्रागेव) D5 [ऽ]पि (for तु) and नाश्रमं न कदाचन (for the post half) D4 न मया दृष्टमार्गेऽस्मिन्नाश्रम दृश्यते ह्यत्र —(l 159) D1 T2 नु भवेन (for कृत°) —(l 160)

कथयिष्यत्यसौ विप्रो मम मार्गं न संशयः ।
मुनयः कोपशीलाश्च सापराधं शपन्ति हि ।
लक्ष्मणे पतिते वीरे भोजने मम का कथा ।
मुनिं प्रणम्य विप्राग्र्यात्पीत्वाम्भः प्रचुरं लघु ।
प्रयास्ये राघवस्यार्थं विहाय फलसंचयम् । [165]
इति कृत्वा मतिं वीरो हनूमांस्तस्य रक्षसः ।
संनिवेशाश्रमे रम्यं संक्षिप्य तनुमद्भुताम् ।
अपश्यदाश्रमं रम्यं कदलीषण्डमण्डितम् ।
ऋषिरूपधरं चैव तं चापश्यन्निशाचरम् ।
अभिवाद्य महावीर्यं राक्षसं पवनात्मजः । [170]
उवाच परमप्रीतः प्राञ्जलिर्धीर्यवान् तम् ।
भगवन्विद्धि मां प्राप्तं हनूमन्तं त्वदाश्रमम् ।
रामकार्येण महता क्षीराब्धिं गन्तुमुद्यतम् ।
तृषा हि बाधते तात उदकं कुत्र विद्यते ।
यथेष्टं पातुमिच्छामि कथयस्व समानय । [175]
एवमुक्तो हनुमता कालनेमीरुवाच तम् ।
कमण्डलुजलं रम्यं मम त्वं पातुमर्हसि ।
भुङ्क्ष्व चेमानि पक्वानि फलानि तदनन्तरम् ।
अत्रैव तिष्ठ स त्वं च निद्रां कुरु मदन्तिके ।
भूतं भव्यं भविष्यच्च वर्तमानं च सर्वतः । [180]
जानामि तपसा सर्वं रामकार्यं विशेषतः ।
रामस्य भार्या वैदेही रावणेन हृता वनात् ।
सीतार्थं सागरो बद्धो वाली च निहतो बलात् ।
रुद्धा च लङ्का रामेण राक्षसा निहता रणे ।
कुम्भकर्णो हतो वीरो मेघनादो निपातितः । [185]
पुत्रशोकाग्नितप्तेन रावणेन बलीयसा ।
निहतो वीर शक्त्या च लक्ष्मणो भगदत्तया ।
तस्य संजीवनार्थाय त्वदागमनकारणम् ।
त्वं योजनसहस्राणि ह्यागतोऽसि महाजव ।
दूतेन राघवस्याद्य त्वया दृष्टोऽसि वानर । [190]
धर्महीना न पश्यन्ति मानवा मां महीतले ।
रामस्यापि मया कार्यं कर्तव्यं करुणात्मना ।
तव मद्धान्मदास्यामि ह्योषधी साधयन्ति ते ।
अस्मिन्नेव वने दिव्ये ह्योषध्यः सन्ति जीवदाः ।
पूज्योऽसि मम वत्स त्वं गुणवानतिथिर्यथा । [195]
मम प्रसादाल्लङ्कां च क्षणेनैव गमिष्यसि ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य रक्षसो माकरूपिणः ।
तं प्रणम्याह हनुमानात्र स्थातु मयोचितम् ।
लक्ष्मणे निधनं याते मया किं तात भुज्यते ।
कमण्डलोर्जलेनापि मम तृप्तिर्न जायते । [200]
नदीनदं जलं वापि तीर्थं वापि जलाशयम् ।
कथय त्वत्प्रसादेन पातुमिच्छामि तत्त्वतः ।
सूर्योदये हि मरणं लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
इदं हनुमतः श्रुत्वा वचनं रजनीचरः ।
प्रहसन्विस्मितः प्राह याहि दिव्यं सरोवरम् । [205]
ममाश्रमस्य चैतस्य पूर्वस्यां दिशि राजते ।
तस्मिन्सरोवरे पुण्ये पिब वार्यमृतोपमम् ।
एते शिष्या गुणवन्तो दर्शयिष्यन्ति तत्सरः ।
मीलिताक्षेण पातव्यं त्वया तद्वारि वानर ।
ततस्त्वमक्षयो भूत्वा शुभां सिद्धिमवाप्स्यसि । [210]

D1 गृहस्थस्य, T1 यस्य गृहे. T1 सपक्षा. D5 [अ]त्र (for [अ]थ). D1 चिन्तेन मनोहर (for the post. half).—(l. 165) D1 वीरो (for विप्रो).—After l. 161, D1 ins.:

> 8* इति संचिन्त्य वेगेन गगनात्पवनात्मजः ।
> निपपाताश्रमे तत्र फलानि समलोकयन् ।
> अहो फलसमूहं तु न भक्ष्यं मम साम्प्रतम् ।

[(l. 1) D1 जवेन (for गगनात्).—(l. 2) D5 [आ]श्रम (for [आ]श्रमे) and मूलानि स विलोकयन् (for the post. half).—(l. 3) D1 समायुक्तं (for -समूहं तु) and मम भक्ष्य च (for न भक्ष्यं मम).]

—(l. 162) D1 तापसा (for मुनय). D1 च (for हि).—(l. 163) D1 भोजनं मम वा कथं (for the post. half).—(l. 164) D1 विप्राग्र्य (for विप्राग्र्यात्). D1 तस्मात्प्रणम्य पीत्वाम्भः प्रचुरं शीतलं लघु —(l. 165) D1 राघवस्यार्थे, D1 राम-स्यार्थे.—(l. 167) D1 स विवेश. D5 [अ]द्भुत (for [आ]श्रम). D1 स्वतनुं मन (for तनुमद्भुताम्).—D1 om. l. 168-169.—(l. 170) D1 महामार्गे (for °वीर्यं).—(l. 171) T1 प्राञ्जलि.—(l. 173) D1 आतुर (for गन्तुम्).—(l. 174) Note hiatus between the two halves. D1 मां (for हि). D5 वर्तते (for विद्यते).—(l. 175) D1 यथेच्छ (for यथेष्टं).—(l. 177) D1 पुण्य (for रम्य). D5 पातुमर्हसि भुक्त्वा (for the post. half).—(l. 178) D5 भुक्त्वा (for भुङ्क्ष्व).—(l. 179) D1 निद्रां च कुरु; D1 त्वं वापि निद्रां (for स त्वं च निद्रां).—(l. 181) T1 तापसा (for तपसा).—(l. 184) D1 तु (for च).—D1 reads l. 185-186 twice.—(l. 185) D1 (second time) लक्ष्मणेन (for कुम्भकर्णो).—(l. 187) D1 लक्ष्मणो निहतो वीर (for the prior half) and शक्त्या च (for लक्ष्मणो).—(l. 188) D1 त्वदागमन-.—(l. 190) D1 मया दृष्टोसि (for त्वया दृष्टोऽसि).—(l. 191) D1 च (for मां).—(l. 192) D1 [उ]मयथा (for [अ]पि मया). D5 कर्मणात्मना (for करुणा°).—(l. 193) D1 च (for ध-). D1 ह्योषधी; D5 (with hiatus) औषधीः.—(l. 194) D5 तस्मिन् (for अस्मिन्). D1 ओषधि संति जीवनी (corrupt) (for the post. half).—(l. 198) D1 मम (for मया).—(l. 200) D1 कमण्डलु- (for कमण्डलोर्).—(l. 201) D1 सरो (for -जल).—After the prior half of l. 201, T1 erroneously repeats the post. half of l. 200 and the prior half of l. 201.—(l. 202) D1 तु, D5 त्वद्- (for त्वत्-). D1 सत्वर (for तत्त्वतः).—D1 om. l. 204. T1 om. (hapl.) from the post. half of l. 204 up to the prior half of l. 212.—(l. 205) D1 विस्मित (for °तः).—(l. 206) D1 नैऋत्ये (for चैतस्य). D5 भाति (for राजते).—(l. 207) T1 रम्ये (for पुण्ये).—(l. 208) D1 ते सर°, D5 तत्सर° (for तत्सर°).—(l. 210) D1 दिव्यां

ओषध्यश्चापि वरदा करिष्यन्ति तव प्रियम् ।
इदं प्रियं वचः श्रुत्वा विपवं मधुमिश्रितम् ।
हनुमानुत्पपाताशु ततो दिव्यं सरः प्रति ।
स ददर्शाथ तद्दिव्यं सरः सर्वत्र शोभितम् ।
सुवर्णपद्मिनीजालैः कमलैः कुमुदैर्युतम् । [215]
मत्तभ्रमरसंघुष्टं पुण्डरीकैर्विराजितम् ।
नक्षत्रैर्निशि संपूर्णं शारदं नभस्तलम् ।
तद्विगाह्य महावेगो हनुमान्पवनात्मजः ।
मीलिताक्षः पपौ तोयं मारुतिर्यूथपाग्रणीः ।
पिबन्तं तं समालक्ष्य ग्राही सा घोररूपिणी । [220]
महानुभावा व्यात्तास्या जग्राह कपिकुञ्जरम् ।
चरणौ गिलन्ती वेगात्तदा वायुसुतस्य च ।
अथ श्रुत्वा सा चोग्रमाचकर्ष च तं पुनः ।
हनुमांश्चिन्तयामास पङ्के मग्नोऽस्मि दारुणे ।
एवं संचिन्त्य वेगेन ह्यथ पुच्छं चकार सः । [225]
तस्याः पुच्छाग्रभागेन दन्तान्सर्वानपातयत् ।
कण्टकानिति विज्ञाय तीक्ष्णान्पङ्कसमुद्भवान् ।
तादृग्घ्रलस्थनिर्भिन्ना जिह्वा तस्या द्विधाभवत् ।
ततोऽर्धं गिलितं काये तर्कयामास मारुतिः ।
किं करोमि कथं यामि रामकार्यं कथं भवेत् । [230]
मृतं मय्यत्र सरसि रघुवंशो निपातितः ।
सुग्रीवः सह सैन्येन विनाशमनुयास्यति ।
शोकं प्राप्स्यति वैदेही मयि पङ्के निमज्जति ।
भवत्येव करिष्यामि पौरुषं पण्डितो ह्यहम् ।
ततो हस्तेन संगृह्य मुखं तस्याश्च मारुतिः । [235]
हनुमता तदा ज्ञातं मकरीति न संशयः ।
अनयैव गृहीते च मयि कार्यं कथं भवेत् ।
उदरेऽस्या निमज्ज्याशु निपतिष्यामि भूतले ।
ततो ह्रस्वं वपुः कृत्वा विविशे वायुनन्दनः ।
अन्धकारसमं घोरमुदरं स महामनाः । [240]
कुक्षौ प्रविष्टे प्लवगे ग्राहा हर्षमुपागता ।
तं गिलन्ती गता मध्यं सरसः सह्यमाविशत् ।
हनुमानपि तत्रस्थो तस्याः कुक्षिं गतस्तदा ।
अस्थीनि मांसमज्जाश्च सिराजालानि चिच्छिदे ।
ततः सा वदनाग्रेण ग्राही तोयमथापिबत् । [245]
भेकनक्रतिमिग्राहभुजगमत्स्यसमन्वितम् ।
मुखतो वारि दुष्पमागतं प्रक्षिपन्मारुतिः ।
प्रावृट्काले तु संप्राप्तं पयः पूरमिवोत्थितम् ।
गले निरुद्धं सा ग्राही बभ्राम चलमध्यत ।
ममोदरं प्रविष्टे तु भक्ष्यमेतत्सुदुर्नयम् । [250]
मारयामि न संदेहो ह्युदरं स्फुटतीव मे ।
कुक्षिस्थोऽप्युत्पपातोर्ध्वं हनूमान्पवनात्मजः ।
मायापञ्जरसंरुद्धो राजहंसो यथाभवत् ।
भूतले प्रापिता ग्राही बलेनैव हनूमता ।
भग्नं विवदन्ती सा भूयाते शिथिलाभवत् । [255]
नखैस्तां च विदार्याशु निश्चक्राम महाकपिः ।
यथा घनं तमश्चांशुभिर्भित्त्वा रविमण्डलम् ।
मूलं विपाटयामास ग्राहीं तां हनुमान्क्षितौ ।
यथा वने गजो मत्तो वदा वेणुं करेण च ।
पातिता कपिसिंहेन मकरी सा ममार च । [260]
तस्याः शोणितवर्णेन रक्तवर्णमभूत्सरः ।
तत्र तरस्वि सा ग्राही दिव्यरूपाभवत्क्षणात् ।

(for गुरो) T1 °पि यद्विमिवाप्यसे (for the post half) —(l 212) D1 प्रियवचं D2 मधुरविशिपिते (for the post half) —(l 214) D1 [आ]यत (for [अ]थ तद्) and पवन (for सर्व) —(l 215) D1 कल्हार (for कमलै) D1 अपि (for युतम्) —(l 216) D1 संयुक्तं D2 सयुक्त (for °युष्ट) —(l 217) D1 वनस्थलं (corrupt) T1 a नन्दनस्थलं —(l 218) D1 मारुतात्मज —(l 220) D1 घूर्णित D2 प्रग्रहणौ (for ग्राही सा) —(l 221) D1 T1 °ना (T1 °हा) स्या —(l 222) T1 a गलिता —(l 223) D1 [illegible] (for सा चोग्रम्) and कपि (for पुनः) D1 च (with hiatus) [illegible] —(l 224) D1 स्मारे (for दारुणे) —(l 225) D1 मुखे T1 कट (for एवं) —(l 226) D1 पादेन (for भागेन) D1 वनज [illegible] (for अपातयत्) —(l 227) D1 [illegible] (for पङ्क) —(l 228) D1 तीक्ष्णदंष्ट्रैर्विदार्य (for the prior half) T1 a [अ]पतत् (for [अ]भवत्) —(l 229) D1 [illegible] —D1 om l 230 —(l 231) T1 हत (for मृत) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 232) D1 उरः (for मयि) D1 [illegible] (for विनाशं तु) —(l 233) D1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for °ब्ध्वा) —(l 234) D1 [illegible] (for [illegible]) —D1 om ll 236–240 —(l 236) D1 [आ]गात (for ज्ञात) —(l 237) D1 मम (for मयि) —(l 238) T1 भूतल (for भूतले) —(l 239) D1 विवेश हरि (for विविशे वायु) —(l 240) D1 अथकार (for अन्धकार) —(l 241) D1 कुक्षौ (for कुक्षौ) D1 उपागमत् (for °गता) —(l 242) D1 सुगिल्य तं D2 सुगिल्ती (for तं गिलन्ती) —(l 244) D1 (with hiatus) अस्थिमांसानि मज्जाश्च नि [illegible] [illegible] —(l 246) D1 om (hapl ?) from भेक up to सा in l 249 D1 वेगेन मकरी ग्राही भुजगमनरहित —(l 247) D1 आयात (for आगत) —(l 248) T1 पूर्णम् (for पूरम्) D1 [ओ]त्पत (for [उ]त्थितम्) —After l 248 D1 ins

9* संतोषान्ते तस्या पूरमभूत्तदा ।

—(l 249) D1 ग्राही सा (by transp) (for सा ग्राही) and संभ्रमात् (for चलम°) —(l 250) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 251) T1 [illegible] (for [illegible]) —(l 252) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 253) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 256) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 257) D1 [illegible] (for the prior half) D1 [illegible] —(l 258) D1 [illegible] D2 [illegible] (for the prior half) —(l 259) D1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] D1 [illegible] (for the post half) —(l 260) D1 [illegible] D1 transp [illegible] and [illegible] —(l 261) D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 262) D1

बभूव तनुमध्या सा पीनश्रोणिपयोधरा ।
मृगेक्षणा सुदशना नीलकुञ्चितमूर्धजा ।
द्योतयन्ती दिशः सर्वाः सर्वाभरणभूषिता । [265]
दिव्याम्बरधरा नारी दिव्यस्रग्वस्त्रधारिणी ।
वाति गन्धवहस्तस्याः वासयन्सर्वकाननम् ।
विमानं परमारुह्य हनूमन्तमुवाच ह ।
साधु साधु महाबाहो स्वागतं ते महाकपे ।
भवत्प्रसादान्मुक्तास्मि शापाद्घोरान्महामते । [270]
अद्याभियातुमिच्छामि त्रिदिवं पवनात्मज ।
राक्षसस्यास्य विश्वासो न कर्तव्यस्त्वया कपे ।
प्रेषितो रावणेनासौ कालनेमीति राक्षसः ।
महात्मर्षिवपुर्भूत्वा त्वां हन्तुं द्रुतमागतः ।
अत्राश्रमो न कस्यास्ति मायैषात्र प्रदृश्यते । [275]
एनं जहि महावीर राक्षसं रावणात्मकम् ।
अनेन प्रेषितस्त्वं हि मरणार्थं सरोवरे ।
इहैवोत्तरतः पश्य क्षीरोदं देवदुर्लभम् ।
तस्मिन्द्रोणगिरिः श्रीमांस्तिष्ठत्योषधिपर्वतः ।
श्रुत्वा तस्या वचो रम्यं हनुमान्विस्मयं ययौ । [280]
तामुवाच महाबाहुः कासि त्वमिति भामिनि ।
कथं जातासि मकरी मत्स्यरूपा सती जले ।
हनुमतो वचः श्रुत्वा तमुवाचाथ खेचरी ।
शृणु वीर मदीयां त्वं कथामाश्चर्यकारिणीम् ।
मां विजानीह्यप्सरसं विद्युन्मालीति विश्रुताम् । [285]
नृत्येन तोषितो देवो मया वै शङ्करः पुरा ।
विमानं तेन मे दत्तं सर्वदा कामगं शुभम् ।
तेनानेन विमानेन सर्वत्र विचराम्यहम् ।
इन्द्रलोके च नृत्यन्ती श्रान्ताश्चर्यमहं यतः ।
ततोऽस्मिन्पुण्यसलिले क्रीडार्थं समुपागता । [290]
शाण्डिल्येनाथ दृष्टाहं क्रीडन्ती मुनिना वने ।
मामुवाच ततो विप्रो मदनाकुलचेतनः ।
शर्म मे देहि सुश्रोणि हन्ति मां मदनो यतः ।
तव दृष्टिकृपाणेन मनो मे दारितं क्षणात् ।
अधरामृतपानेन जीवयस्व वराङ्गने । [295]
कामातुरो मयोक्तोऽथ ब्रह्मर्षिस्तपसि स्थितः ।
तपस्यसि किमर्थं त्वं मां कथं याचसेऽनघ ।
विप्रः प्रोवाच सिद्धं मे समाप्तं तपसः फलम् ।
त्वं यद्दृष्टासि रम्भोरु तरुणी मम सौख्यदा ।
ध्यात्वा क्षणं मयोक्तोऽथ मुनिस्तस्मिन्महावने । [300]
पुण्यकालश्च सञ्जातो न भोग्या तव मानद ।
दिनत्रयं निरीक्षस्व सरस्यस्मिंस्तपोनिधे ।
स्नाताहमागमिष्यामि तव पार्श्वं सुखप्रदा ।
इदं मद्वचनं श्रुत्वा हितमित्येव सोऽब्रवीत् ।
युगत्रयसमं तस्य दिनत्रयमभून्किल । [305]
तस्मिन्नेव दिने पश्चाद्ब्राह्मणोऽसौ जगाम ह ।
ज्ञात्वा सर्वं जगत्सष्टे पर्वतं गन्धमादनम् ।
तस्य सैन्येन महता चलितो गन्धमादनः ।
शैलो विशीर्णशिखरो भग्नद्रुममहीरुहः ।
सिद्धगन्धर्वविहगाः त्रासयञ्च भुजङ्गमान् । [310]
ततः प्रदोषे लङ्केशश्चचार गिरिमूर्धनि ।
तत्र वै गायमानाहं दोलारूढा रतस्वका ।

महाभरेति, D5 ततोऽसिहि (for तत्रान्तरेऽपि). D5 तदा (for क्षणात्).—(l. 263) T2.3 पीनश्रोणी-.—(l. 265) D5 चलता (for सर्वाः).—(l. 266) D5 अनुलेपना, D5 -वस्त्रधारिणी (for -वस्त्र-धारिणी).—(l. 268) D4.5 विमानवरम्.—(l. 270) D5 तव (for भवत्).. D5 [अ]ह (for [अ]स्मि).—(l. 271) D5 पृच्छेमि (for अद्याभि).—(l. 272) D5 कार्योऽसि महा- (for कर्तव्यस्त्वया).—(l. 274) D5 मायामयर्षिमूर्त्वा (for the prior half). D5 त्वामत्र बद्दुम् (for त्वां हन्तुं द्रुतम्).—(l. 275) D5 [अ]सि (for [अ]स्ति). D5 इति (for [अ] त्र प).—(l. 276) D5 बलाद् (for महा). D5 T5 रावणानु(T5 °ल)गम्.—(l. 277) D5 सरोवर (for सरोवरे).—(l. 278) D5 T5 ततो हि (for इहैव). D5 द्रुतं दृश्या ततः परम् (for the prior half) and निर्मितं (for -दुर्लभम्).—(l. 279) D5 [औ]षधि- (for [ओ]षधि).—(l. 280) D5 तुष्ट (for रम्य) and विस्मितो ययौ (for विस्मयं ययौ).—(l. 281) D5 महाबुद्धि (for °बाहु) and त्वं वरस्त्रियसि (for [अ]सि त्वमिति). D4.5 भाविनि (for भामिनि).—After l. 281, D5 ins.:

10* कौतूहलं महज्जातं कथयाद्य वद संगने।

—(l. 282) D4.5 दिव्य (for सती).—(l. 283) D4.5 हनूमद्वचनं श्रुत्वा (for the prior half).—D5 om. l. 285.—(l. 285) D5 अहं सर्वाङ्गना दिव्य माविद्युन्मालीति वा—(l. 287) D4.5 सर्वगामवद(D5 °गम्) शुभं (for the post. half).—(l. 289) T5 श्रान्ता (for श्रान्ता). D5 यदि (for यतः). D5 मानसपरीश्रमात् (for the post. half).—(l. 291) D5 क्रीडती दृष्टा (by transp.). D5 मुनिकानने (for मुनिना वने).—(l. 292) D5 तदा मदे (for ततो विप्रो). D5 कामदा (for -चेतन).—(l. 294) D5 -प्रपातेन (for -कृपाणेन) and प्रभु (for क्षणात्).—(l. 296) D5 [अ]प्युक्तो (for [उ]क्तोऽथ). T5 एव कामातुरोऽपीत्थं (for the prior half).—(l. 297) त्वं मां (by transp.).—(l. 298) D5 प्राह च सिद्धि (for प्रोवाच सिद्धं). D5 मीनरूप विप- यद्वितनं (for the prior half).—(l. 299) D5 यदीक्षसि (for यद्दृष्टासि). T2.3 तरुण. D5 सौख्यं मे वचनं वद (for the post. half).—(l. 300) D5 [S]सौ (for ऽथ).—(l. 301) T2.3 [अ]च (for [अ]प). D5 नव जातोऽयं, T2.3 न(T3 स) भार्या तव (for न भोग्या तव).—(l. 302) D4.5 प्रती(D5 प्री)क्षस्व (for निरीक्षस्व). D5 तपोधन, D5 सलाय (for तपोनिधे).—(l. 303) D4.5 वेदन, D5 सुखदा (for सुखप्रदा).—(l. 304) D5 वाक्यं (for हितम्).—(l. 306) D5 [S]भ्येत्(D5 त्य)स्थात् (for [S]सौ जगाम).—(l. 307) D5 -सृष्टे (for सष्टे).—(l. 308) D5 चलितो (for चलितो).—(l. 309) T5 विशीर्ण- (for विशीर्ण). D4.5 शिला विशीर्णा पतिता भग्ना महीरुहाः.—(l. 310) D4.5 गन्धर्वा(D5 °गन्ध) (for -विहगाः). D5 भाषितास्त्र भुजङ्गमाः (for the post. half).—(l. 311) D5 प्रदोष.—(l. 312) D5 गायति दोलारूढा;

दशग्रीवेण दृष्टाहं स्मरनिर्भिन्नचेतसा ।
मम पार्श्वमुपागम्य दशग्रीवोऽब्रवीद्वच ।
मृगाक्षि कासि त्वं चात्र क्रीडसे रमणं विना । [315]
एषा चात्र मया सार्धं क्रीडां कुरु सुमध्यमे ।
आवयो रजनी यातु स्मरनिर्भिन्नचेतसो ।
मृगाक्षि मां समालिङ्ग्य प्राप्स्यसे स्तनयो फलम् ।
रावण मां विजानीहि देवदानवसूदनम् ।
दशग्रीववच श्रुत्वा मया तत्रापि तं पुरा । [320]
ब्राह्मणस्य तु जायां मामद्य जानीहि रावण ।
विशापतश्च रजसा युताहं राक्षसेश्वर ।
युक्तं न ते महाराज यन्मां प्रार्थयसे रतम् ।
मयैवमुक्त सप्राह रावण काममोहित ।
ब्राह्मणस्येदृशी भार्या कथं भवितुमर्हसि । [325]
देवाङ्गनासि बाले त्वं सर्वलोकस्य सम्मता ।
पुष्पिण्यपि विशेषेण रोचसे मम भामिनि ।
परमार्थपरो भद्रे तत्त्वया रमाम्यहम् ।
इत्युक्त्वा केशपाशेषु मां गृहीत्वा जगाम ह ।
बलात्सर्धर्षिता तेन रावणेन दिनत्रयम् । [330]
रम्ये मनोरमे मासि चैत्रे श्रीगन्धमादने ।
ततो ममाश्रमं पुत्रो ज्ञातकार्योऽतिविह्वल ।
पुत्र निवेद्य तस्याथ गताहं ब्राह्मणान्तिकम् ।
पश्यथमागता महाब्रह्मन् दातुं महासुखम् ।
महर्षे मां भजस्वेह प्राप्स तं तपस फलम् । [335]

इत्युक्त स निरीक्ष्याथ मामुवाच महामुनि ।
तव यौवनसारस्य प्राप्तमन्येन वै फलम् ।
तरुणि त्वं तु भुक्तासि प्रतीतानि यतस्तव ।
चर्वितांधरपत्रासि गजनेव सरोजिनी ।
वञ्चितोऽस्मि त्वया पापे कुत्सितं ते मनो यत । [340]
करावु च गृहीत्वाशु कामुकेनापकारिणा ।
सरस्यस्मिन्महाघोरा ग्राही भूत्वा वसिष्यसि ।
श्रुत्वा शशाप भगवाञ्रावणेन प्रधर्षणम् ।
रावणश्च स पुत्रैश्च विनाशमुपयास्यति ।
इति शापे प्रयुक्ते तु मया विप्रोऽथ याचित । [345]
बलात्सधर्षिता ब्रह्मन्रावणेन दुरात्मना ।
भागो न मे मुनिश्रेष्ठ करुणां त्वं कुरु व मे ।
शाण्डिल्येनैव चैवोक्तं सरस्यस्मिन्महाकपि ।
हनूमान्नामकपिर्यदा त्वां स वधिष्यति ।
तदा त्वमप्सरा भूत्वा गमिष्यसि ममान्तिकम् । [350]
इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलो ययौ महातपोवनम् ।
अहमप्यनुयास्यामि शापान्मुक्ता सुरालयम् ।
तत सा मानिनी रात्रौ तत्रैवान्तरधीयत ।
हनूमानपि तेजस्वी सम्भ्रमाविष्टचेतन ।
आगमद्राक्षसाभ्याश मुनिरूपधरस्य च । [355]
सविप्र सोऽपि तं प्राह कथं कालव्यतिक्रम ।
सरोवरे प्रजातस्ते नीतं किं कथयस्व मे ।
जलमेतत्सुखेनाद्य त्वया वानरपुंगव ।

D₁ तत्रापि मीन गावती (for the prior half) —(l 313) D₁ [अ]पि (for [अ]ह) D₄ दृष्टा तु (for दृष्टाह) —D₃ om l 314 —(l 315) D₄ किं चिन्न D₅ किं चापि (for स चात्र) —(l 316) D₄ एहि D₅ एता (for एषा) D₃ [अ]पि (for [अ]त्र) —(l 317) D₄ रतो (for स्मर) —(l 319) D₅ म न (for सूदनम्) —(l 320) D₄ [व]तद् and नग (for तद् and पुरा respy) —(l 321) D₅ माथा (for न स्थ) D₅ म यहि मा च (for जायां मामद्य) —(l 322) D₄ तु रक्षोभिर् (for च रजसा) and अस्पृशी रतिकर्मणि (for the post half) D₅ रजस्वला विशेषेण मां नारीदि निरापर —(l 323) D₅ ते न (by transp) D₄ रह D₅ रति (for रतम्) —(l 324) D₅ स (for स) D₄ [इ]त्युक्तेन मा (for [ए]वमुक्त स) —(l 325) D₄ T₃ अर्हति —(l 326) D₄ रम त्वात्र (for बाले त्व) —(l 327) D₄ पुष्पवती (for पुष्पिण्यपि) D₄ रोचते D₄ भाविनि (D₅ °नी) (for भामिनि) —(l 328) D₅ वरा (for परो) D₄ [s]स्मानि तस्यास्त्वा हि (for भद्रे तत्त्वया) —(l 329) D₄ पाशे मां D₄ गृहीत्वाथ and म (for मां गृहीत्वा and ह resp) —(l 331) D₄ मादरे (for °रमे) D₅ मासे (for मासि) —(l 332) D₄ इति श्रुत्वा D₅ इति श्रुत (for ज्ञातकार्य) —(l 333) D₄ [अ]थ (for [अ]थ) —(l 334) D₄ त्वर्थेन (for पश्य) D₄ वसु (for दातु) —D₄ om l 335 —(l 335) D₅ पूर्ण वै तपस फल (for the post half) —(l 336) D₅ [उ]वाच (for [उ]वाच) D₄ (m) सद्य सुवाच देवि प्रतारणा कृता —(l 337) D₅ तव (for तव) —(l 338) D₄ केन (hypm) (for तु) D₅ उपभुक्तासि तरुणि (for the prior half) D₄ पतितासि D₅ कलितासि T₃ गृहीतानि (for प्रतीतानि) —(l 339) D₄ चुम्बित T₃ चर्वित (for चर्वित) —(l 340) D₅ मे (for ते) —(l 341) D₄ गृहीतासि D₅ गृहीत्वा तु D₄ [अ]थ कामिके D₅ [अ]वरोपिता (for [अ]पकारिणा) —(l 342) D₄ तस्मा ग्राही भविष्यसि (for the post half) —D₄ om l 343-344 —(l 344) D₅ सह पुत्रैश्च T₃ च ससुतश्च (for च स पुत्रैश्च) —(l 345) D₄ प्रान्ते T₃ प्रयुक्त (for प्रयुक्ते) D₄ [s]पि (for s्थ) —(l 347) D₄ इति न त्वा (for भागो न मे) and हत्यपोत (for करुणां त्व) —(l 348) D₄ योक स (for चैवोक्त) and महाकपे (for °कपि) —(l 349) D₄ कथय (D₄ °य) (for °नामक) D₄ समवेष्यति (corrupt) (for म वधिष्यति) —(l 350) D₄ निजालय (for ममान्तिकम्) D₄ स्वर्ग यास्यसि शोभने (for the post half) —(l 351) D₄ यत्र गतो तपोवन (for the post half) —(l 353) D₄ मानिनी (for मानिनी) —(l 354) D₄ सम्भ्रमाविष्टमानस (for the post half) —(l 355) D₄ रक्षसाभ्याश (D₅ °श) (for D₅ °श्व) —(l 357) D₄ सन्देहस्य (D₅ °स्त) (for सविप्र सोऽपि) —D₄ om from the post half up to the prior half of l 360 D₄ येन (for स) —(l 357) T₃ [s]य (for त्व) D₄ नासा धर्म (hypm) (for the prior half) D₄ मत् T₃ (for त) —(l 358)

गृहाण मम मन्त्राणि शिष्यो मे भव पुत्रक ।
मन्त्राण्यधीत्य शिष्येण देया या गुरुदक्षिणा । [360]
उवाच हनुमांस्तं च गृहाण गुरुदक्षिणाम् ।
इत्युक्त्वा रोषताम्राक्षो जघानोरसि राक्षसम् ।
हृदि मुष्टिप्रहारेण वज्रकल्पेन वेगवान् ।
कालनेमी बभूवाथ चतुर्भुजः स राक्षसः ।
गुरवे दक्षिणा दत्ता सुभव्या वानराधम । [365]
इत्युक्त्वा स ययौ रुष्टो गृहीत्वा पवनात्मजम् ।
तत्र दृष्ट्वैवमाश्चर्यं कालनेमी रुजं कपिम् ।
हनुमानपि विक्रम्य सुवेगाद्भुजपञ्जरात् ।
पादयोस्तं गृहीत्वाथ धरण्यां समपीडयत् ।
पर्वताग्रे निपीड्याशु हस्ताभ्यां स ममर्द च । [370]
मथ्यमानोऽपि विक्रान्तो राक्षसः पक्षिरूपधृक् ।
हनूमता धृतो दोर्भ्यां पतितो धरणीतले ।
पतितस्यापि जग्राह पक्षौ तस्य महाकपिः ।
तत्क्षणादेव रुष्टोऽपि सिंहरूपेण चागमत् ।
मारुतिं तं जघानाथ दंष्ट्राभिर्दारयन्गजान् । [375]
हनूमांश्चिन्तयामास किं करोमीति साम्प्रतम् ।
पुच्छमाशु गृहीत्वाथ पातयिष्यामि राक्षसम् ।
तस्यास्य ज्वलितं चाशु क्षिप्त्वा जग्राह कर्णयोः ।
तरसा पातयामास सुतरां पवनात्मजः ।
ततः सुग्रीवरूपेण कालनेमी जुवाच तम् । [380]
वृथा त्वं वानरश्रेष्ठ इतः काल विलम्बसे ।
यदि यास्यसि वीर उत्थितो लक्ष्मणः स्वयम् ।
न्यायेनाद्य त्वया ख्यातो हनूमञ्जनकोविद ।
कण्ठे बाहू समासज्य रोद च मुहुर्मुहुः ।
हनूमतः कालनेमी वानराधिपसंनिभः । [385]
हनूमानपि सचिन्त्य मायासुग्रीव इत्यगम् ।
सम्मोहनाय संजातो राक्षसो वानराकृतिः ।
उत्क्षिप्य बाहू तस्याथ तं जघान महाकपिः ।
तत्प्रहारघातेन पतितो राक्षसो भुवि ।
त्यक्त्वा सुग्रीवरूपं तदभूत्स रजनीचरः । [390]
रावणप्रेषितो वीरः कालनेमी निशाचरः ।
रूपं विकृत्य घोरं तद्गगनस्पर्शमाप्तवत् ।
ऊर्ध्वं तु योजनं पञ्च भुजश्चाश्मशिरोरुहान् ।
अट्टहासं सुतीक्ष्णाग्रं मुखं चापि सदाहरत् ।
विवृत्तनयनो घोरो मेघस्तनितनिस्वनः । [395]
अधस्ताच्च ततस्तं प्रगृह्याभ्यद्रवत्तदा ।
हनूमानपि दुर्धर्षो दशयोजनमुच्छ्रितम् ।
रूपं कृत्वा सुविपुलं महाकायो महाबलः ।
उत्पत्याकाशमार्गं तु न्यपतत्तस्य चोपरि ।
त्वरितश्चापि वेगेन हनूमांस्तस्य रक्षसः । [400]
रुरू पयोधरणौ दत्त्वा शिरो जग्राह सत्वरम् ।
हस्ताभ्यां नोदयामास ग्रीवामामर्द्य रक्षसः ।
यथा पद्मवनं नागो मातङ्गो मदविह्वलः ।
ततस्तु रक्षोगणकण्टकभूतो
    ममार तस्यां निशि कण्टभूतः । [405]
ततो हनूमानपि तं निहत्य
    महाजवाद्द्रोणगिरिं जगाम ।

Colophon

Ds पीन and [अ]च (for एतद् and [आ]श respy) —(l 359) Ds मन्त्र च (for मन्त्राणि) —(l 360) Ds नान् (for गत्र णि) —(l 361) Ds [अ]सुर Ds वर (for गुम) —(l 362) Ds क्रोधरक्त क्षो —(l 363) Ds वीर्यवान् (for वेगवान्) —(l 364) Ds कालनेमिस् Ds नीघ्र (for चतुर्भु) —(l 365) Ds गुभा वानराधम (for the post half) —(l 366) Ds गता (for ययौ) —(l 367) Ds दुन् (for रुजन्) —(l 368) Ds वैभस्यौ (for विक्रम्य) —(l 369) Ds सगृहीत्वा Ds अहदत् (for आविशत्) —(l 370) Ds कराभ्यां (for हस्ताभ्यां) Ds स्वहस्ताभ्यां समर्दे स (for the post half) —(l 371) Ds [ऽ थ (for पि) Ds स्हनान्तेपि निरुनो (for the prior half) Ts रूपधृत् —(l 372) Ts हनूमतो —(l 373) Ds भुजौ (for पक्षौ) Ds स च (for तस्य) —(l 374) Ds तत्र क्षण च रुष्टोथ (for the prior half) —(l 375) Ds च Ds तु (for तं) Ds वक्षमां जघान Ds भीषयन्गजान् (for दारयन्गजान्) —(l 376) Ts नाश्चिन्तय Ds [क ई (for [इ]ति) —(l 377) Ds बलात् Ds कर (for आशु) Ds [आ]तु Ds तु (for [अ थ) —(l 379) Ds त बलात् (for तरसा) —(l 380) Ds सुग्रीवरूपेण पुन कालनेमिस्त्वाच तं —(l 382) Note hiatus between the two halves Ds यात (Ds यातो)पुत्र Ds कर्रे Ds बालाद् (for वीर) Ds उत्थितः (for उत्थितो) —(l 383) Ts क्षेपि —(l 384) Ds गृहि (for कण्ठे) Ds बाहु Ds स (for च) —(l 385) Ds कालनेमिर् Ds वानरो रण (for वानराधिप) —Ds om l 386. —(l 386) Ds [अ पि (for [अ]गम्) —(l 387) Ds मम मोहाय (for सम्मोहनाय) —(l 388) Ds बाहु (for बाहू) —After the prior half of l 389 Ds ins

11* इत्ये कालनेमिनम् ।
तेन तत्प्रहारेण

—(l 390) Ds तु (for तद्) —Ds om l 391 399 —(l 395) Ts स्तनित (for स्वनित) —(l 400) Ds पति(Ds त्वरी)तेस्य (for त्वरितश्च) —(l 401) Ds कन्दर —(l 402) Ds पोथयामास Ds कृत्ता Ds कृत्य (for रक्षस) —(l 403) Ds पद्मानन Ts पद्मवने Ds यथा पद्म जडे न ने (for the prior half) Ds मत्तो —(l 404) Ds म (for तु) and हृत (for कंटु) —(l 405) Ds कृतान्त (for कण्टभूत) —(l 406) Ds निपत्य (for निहत्य) —(l 407) Ds महाजवो

Colophon —*Kāṇḍa name* Ds लंका° —*Sarga name* Ds कालनेमिवध —*Sarga no* (figures words or both) Ds om Ds 80 Ts 106 Ts 110

क्षीराब्धिमध्ये स ददर्श भूधरं
विराजमानं नभसीव भास्करम् ।
स च प्रहृष्टः पवनात्मजस्तदा [410]
विलोक्य तं सानुषु धातुभिर्युतम् ।
आरुह्य तस्यानुतटाद्रुमेषु
चचार चामीकरचारुभूषु ।
दवाग्निनादेष्विव दीपितो भ्रमा
विलङ्घयत्काननचारणः कपिः । [415]
अग्निर्भृशं तापकरस्तु देहिनां
माह्लादयत्येष हि मे मनः कथम् ।
इमाश्च दिव्यौषधिवल्लरीर्यथा
लतान्यथा हेममया भवन्ति ।
हिरण्यवर्णा रसमारेणवो [420]
विभान्ति नक्षत्रगणानुकारिणः ।
यथा च सत्ये निवृत्तिसंस्थिता
विशुद्धभावा खलु नाकगामिनः ।
ज्वलन्ति भागेषु चलन्ति रश्मयः
स्फुरन्ति सौगन्ध्यगुणं किरन्ति च । [425]
समागतं मां खलु वीक्ष्य चाधिकं
सिद्धिं गता दिव्यमहौषधीगणाः ।
ततो महात्मा पवनात्मजस्तदा
निशामयामास महौषधीश्च ताः ।
विचिन्वतस्तस्य ततश्च ताः शुभा [430]
अदृश्यतां जग्मुरनन्तदीप्तयः ।
विस्मिते वासवदूतनन्दनो
वनं विलोक्याथ जगाम चोत्सुकम् ।
ततः सम्प्रार्थयामास हनूमान्देवतागणान् ।
मम सिद्धिं प्रयच्छन्तु महौषध्यादयो वराः । [435]
भो शैलराज मद्वाक्यं शृणु देव सुखप्रद ।
रामकार्यस्य सिद्ध्यर्थं प्रयच्छ मम चौषधीः ।
मृतसंजीवनिं श्रेष्ठां सौवर्ण्यकरणीं शृणु ।
विशल्यकरणीं ख्यातां मातर्मे देहि दर्शनम् ।
विलीनाः पर्वतोद्देशे तेन मत्वाय चात्मनः । [440]
ततः क्रोधादिदं वाक्यं भूधरं प्राह मारुतिः ।
न दया न च दाक्षिण्यं तव पाषाणरूपिणः ।
नन्वद्यैसत्वा खनित्वाहं पातयिष्यामि सागरे ।
इत्युक्त्वा वेष्टयामास पुच्छेन धरणीधरम् ।
वेष्ट्य चोत्पाटयामास तत्क्षणं लीलया कपिः । [445]
पुच्छेनावेष्ट्य दोर्भ्यां च गृहीत्वौषधिपर्वतम् ।
ननाद हनुमांस्तत्र समुद्र इव पर्वणि ।
तेन शब्देन महता गन्धर्वाः शस्त्रपाणयः ।
अनुजग्मुः सुसंरब्धा योद्धुकामास्तु मारुतिम् ।
कस्त्वं वानररूपेण सम्प्राप्तो निशि दारुणे । [450]
गन्धर्वाणां वचः श्रुत्वा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
श्रुता वा यदि किष्किन्धा जम्बूद्वीपसमाश्रया ।
वानराधिपतिस्तत्र सुग्रीवो नाम विश्रुतः ।
मित्रकार्यार्थमुद्युक्तो रावणेनाथ निग्रहे ।
मित्रभ्राता राक्षसेन शक्त्या च विनिपातितः । [455]
तदर्थं सम्प्रयातोऽहमोषधिं प्रति पर्वतम् ।
विशल्यकरणीं नाम जानेऽहं प्रथमौषधीम् ।
विघ्नो मेऽत्र न कर्तव्यः प्रसादं कर्तुमर्हथ ।
अहं वानरराजस्य भृत्यस्तस्य गुणैर्वृतः ।
हनूमानिति विख्यातस्तदर्थं प्रार्थयामि वः । [460]
हनूमतो वचः श्रुत्वा गन्धर्वास्ते महाबलाः ।
विचित्रकवचाः सर्वे नानाप्रहरणोद्यताः ।
कोलाहलं प्रकुर्वन्तः सर्वके समभिद्रवन् ।
ततो नानायुधैः सर्वे ते जघ्नुर्मारुतात्मजम् ।
हन्यमानः सुबहुभिरुत्पपातोर्ध्वमञ्जसा । [465]

—(l 410) D4 हेमे प्रहृष्टं (for स च प्रहृष्ट) —(l 411) D4 तद् (for तं) —(l 412) D4 एव, D6 एकं (for एव) —(l 413) D4,5 चारुभूषित (D6 °षण) —(l 414) D4,5 T2 दावाग्निना D4 वितिरह दापितोगी, D6 विस्मितविद्दिनो भ्रमौ. —(l 415) D4 आकुलचेतसा, D6 आत स चारण (corrupt) (for काननचारण) —(l 418) D4 मन्दिरा (for वल्लरीर्यथा) —(l 419) D4 विभाति (for भवन्ति) D4 एता स्तथा शैलकूटे विभाति च —D6 om l 420–423 —(l 420) D4 सत्कालवेन वा (for रसमारेणवो) —(l 421) T2 विभाति (for विभान्ति) and [अ]नुसारिण (for °कारिणः) D4 विभाति नक्षत्रगणेन चन्द्रमा. —(l 422) D4 ते (for सत्ये) —(l 423) D4 विशुद्धभाजा. —(l 424) D6 चरति (for चलन्ति) —(l 425) D4,5 सौगन्धिगुणं D6 om च —(l 428) T2 तथा (for तदा) —(l 429) D4 विचेष्टया मास (for निशामयामास) —(l 430) D4 ववैव (for ततश्च) D4 च ता शुभा लता (for ततश्च ता शुभा) —(l 431) D4,5 अभो हि सिद्धय (for अनन्तदीप्तय) —(l 432) D6 om दूत —(l 433) D4 जगाद (for जगाम) D4,5 सो (D6 चो) त्सुकं —(l 434) D4 गुण (for गणान्) —(l 435) D4,5 दिव्यौषध्यो दया (D6 °ध्यो मया) परा (for the post half) —(l 436) D4,5 महाप्रद (D6 °दा) —(l 437) D6 T2 राज (T3 °म) कार्यार्थ (for रामकार्यस्य) D4 चौषधिं T3 प्रयच्छतु महौषधी (for the post half) —(l 438) T3 संजीवनी T2,3 सावर्ण (T2 °र्ण्य) करणी शुभे (for the post half) —(l 439) T2,3 कर ? (for करणि) —For l 438–439 D4 subst

12* मृतसंजीवनीं चाद्य सौवर्ण्यकरणीं तथा ।
विशल्यकरणीं चैव सन्धिनीं देहि मे गिरे ।

—Thereafter D4 cont

13* वरणं नन्दनस्यैव न्दुरुशस्य दर्शनम् ।

—(l 440) D6 पर्वतोद्देशाय (for °देशे) and सवाय (for मत्वाय) —(l 443) D4,5 नदीश (for नन्वद्य) —(l 445) D4 ज्ञानयाजन, D6 पवतस्य तद् (for लीलया कपि) —(l 449) D4 समाजग्मु (for अनु°) —D4,5 om l 450–463 —(l 457) T2 प्रथमौषधि —(l 464) D4 [आ]युधैजघ्नु, D6 विधि हन्तैश (for [आ]युधैः सर्वे) D4 गन्धर्वास्तत्र मारुतिं (for the post half) —(l 465) D4 भ (for सु).

तवश्च हनूमांस्तूर्णं रूपं कृत्वा सुदारुणम् ।
गन्धर्वान्हन्तुमारेभे नखदंष्ट्रायुधो हरि ।
गन्धर्वहन्तुमान्करस्त्वं त्यक्त्वा गच्छ महाश्रमम् ।
नो च प्राणान्परित्यज्य स्वर्गं यास्यसि सानुग ।
इत्युक्तो हनूमांस्तैस्तु पद्भ्यां चाभिजघान स । [470]
बद्ध्वा पुच्छेन दारुण गन्धर्वान्पर्वतोपमान् ।
हनूमान्भ्रामयामास गरुड पन्नगानिव ।
कांश्चिन्निपातिता भूमौ कांश्चित्सान्द्रद्रुमेषु च ।
लाङ्गूलेन हता कांश्चित्कांश्चिद्दन्तैर्विदारिता ।
मुहूर्तेन हता सर्वे गन्धर्वा युद्धदुर्मदा । [475]
तिस्र कोटयो हतास्तत्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।
शिष्टास्तं प्रणता प्रोचुर्गन्धर्वा गगनाचर ।
गच्छ वीर महासत्त्व पन्थान सन्तु ते शिवा ।
कनापि न कृतं वीर कर्म यद्य च करिष्यसि ।
बाहुभ्यां धावत वीर पर्वत शतयोजन । [480]
ततस्तेनैव सत्यत्ता गन्धर्वा मानसं ययु ।
स्तुवन्तस्तस्य कर्माणि खेचराश्च परस्परम् ।
हनूमानपि तेजस्वी वेगेन गगनं ययौ ।
पुनस्तेनैव मार्गेण पश्यन्नेव महीधरान् ।
तस्यामेव रजन्यां तु भरत कैकयीसुत । [485]
स्वप्नं रामं ददर्शाथ तैलाभ्यक्तं तपस्विनम् ।

पङ्क निमग्नं दु खार्तं रोदमानं मुहुर्मुहु ।
तरसा चरमाणं त ददर्श भरतस्तदा ।
जले विलुप्तमात्मानं पक्षहीनं यथाक्रमम् ।
दृष्ट्वा प्रबुद्ध स्वप्नं तं निशा ते दु खितोऽभवत् । [490]
निर्गत्य भरतस्तत्र गगनं समवैक्षयत् ।
गगनस्थानि भूतानि भ्रमन्ति निपतन्ति च ।
शिवा घोरा रुदन्ति स्म मृगालाश्च निपातिता ।
रूक्षा वाता भृशं वान्ति रजो व्याप्ता दिशो दश ।
इति दृष्ट्वा निमित्तानि भरतश्चिन्तयामि वत । [495]
किं तु रामस्य कुशलं लक्ष्मणस्य महामते ।
सीतायाश्चापि कुशलं कथं वै दण्डकावने ।
पूर्भिर्निमित्तै पृथ्वीश पतितो हि न संशय ।
राजा स्वयं रामश्च तस्याहं किंकर सदा ।
कच्चिद्रामस्य व्यसनं पर्याप्तं दण्डकावने । [500]
किं वा प्राणान्परित्यज्य गतो हि यमसादनम् ।
चतुर्दशसमा पूर्णा दण्डक परिसर्पत ।
प्रवृत्तिरपि रामस्य न कश्चिच्छ्रूयतेऽधुना ।
तीर्थायतनतपोयज्ञव्रतपूजासु यत्कि च यत् ।
मया हि यत्कृतं पुण्यं तेन रामोऽद्य जीवतु । [505]
आहूय ब्राह्मणान्पूज्यान्कारयामास शान्तिकम् ।
रामस्नेहेन भरतो रुरोद निशि निर्भरम् ।

D₆ ततो हेतिभिर् (for उपपातोऽभवम्) —D₄ ₅ om l 466–467 —(l 468) D₄ ₅ उक्तस् (for करस्त्व) —(l 469) T₃ यास्यसि (for यास्यसि) D₄ ₅ पतिष्यसि महार्णवे (D₅ °रणे) (for the post half) —(l 470) D₄ विजघान T₃ ह (for स) —(l 473) D₄ T₃ निपातिता D₄ चाद्र D₆ पेतुर् (for सान्द्र) —D₆ om l 474–475 —(l 474) D₄ केचिद्विशीर्णा भग्नाश्च केचिन्नष्टा ससंभ्रम —D₄ om l 475–476 —(l 477) D₄ ₅ प्रणतास्ते (D₅ °स्तु) ह्रीं प्रोचुर् (for the prior half) —(l 478) D₆ त्वभया (for ते शिवा) —(l 479) D₄ कर्म न करिष्यति (for the post half) —(l 480) D₄ पुत्र (for वीर) —(l 481) D₄ न सम (for मानस) —After l 481 D₆ ins

14* एवं स्तुवन्तं दृष्ट्वा प्रहृष्ट पवनो गत ।
प्रणिपत्य ततो मूर्ध्ना हनूमान्निदमब्रवीत् ।
निमग्नोऽसि वेगेन त्वं प्राण प्रजेश्वर
श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं वायु पुत्रमथाब्रवीत् ।
तुष्टोऽस्मि तव पुत्रस्य दृष्ट्वा विक्रमम् [5]
शृणुष्व मम वाक्यं च येन जीवति लक्ष्मण ।
मुहूर्तं धारयेस्त्वेव यावद्गमनं मम ।
विशल्यां स्थापयाम मुहूर्तं हरिसत्तम ।
गतो व पवनो देव क्षीरो * * * समम् ।
पद्मं व दु र्ग कृत्वा क्षीरोदस्य उत्तमम् । [10]
आगत्य दत्त हनूमतपुत्र तत्र उक्त म्
इत्युक्त मौ गतो वायु पश्चाद्गत्वा हनूमति
लक्ष्मणाय प्र लब्ध्वा अपनीं धीरमानिना ।
विशु नीं समावय मम व निम तथा ।
गिरेर्नाय गिरि उ म म हरीश्वर । [15]

[= l 4–18 of 96* of App I (No 56) —Note hiatus between the two halves of l 13]

—D₆ om l 482–483 —(l 482) T₃ तुन्वस् (for स्तुवन्तस्) D₄ मङ्गलशब्दे शुभे (for the post half) —(l 484) D₄ पश्यंस्तु महीधरान् D₆ पश्यन्वै धरणीधरान् (for the post half) —(l 485) D₄ कैकेयनन्द (hypm) —D₆ om l 488 —(l 488) D₄ राममभेद्य मग्नं तु (for the prior half) —(l 489) T₃ lacuna for जले D₄ ₅ गात्रविलिप्तम् (for जले विलुप्तम्) and तथा (D₅ यथा) कुल (for यथाक्रमम्) —(l 491) D₄ भरताद् (for भरतस्) D₆ निर्गतश्च भवनाद् (for the prior half) and पवन (for गगन) —(l 492) D₄ च पतन्ति (for निपतन्ति) —D₆ om l 493 —(l 493) D₄ च रि (for रुदन्ति) and मृगाश्चाप्यवलम्बिण्या (for the post half) —After l 493 D₄ ins

15* नारी काचि शुद्धस्नातो मुक्तकेशा च रोदिति ।

—(l 494) D₄ ₅ चलन्ति (for रजो व्याप्ता) —(l 496) D₄ [अ]पि कानने (for महामते) —(l 497) D₄ किं तु (for चापि) T₃ वा (for वै) D₄ ₅ दण्डके वने —(l 498) D₆ एव T₃ एतैर् (for पूर्भिर्) D₄ पृथ्वीश T₃ पृथ्वीन्द्र (for पृथ्वीश) D₄ पतितोऽहं (for पतितो हि) T₃ हान (for हि न) —(l 499) D₄ हि (for च) —(l 500) D₄ एवं किं (for पर्याप्तं) D₄ ₅ र वने —(l 503) D₄ श्रूयते पुन (for श्रूयतेऽधुना) —D₆ om l 504 —(l 504) D₄ तीर्थे दानतपस्तप मन्त्रहोम पूजन —(l 505) D₄ पुत्र (for पुण्य) —(l 507) D₄ निश (for निर्भरम्) —(l 509) D₄ सं

हरिमत्तत्र क्षणे धीमान्सम्प्राप्त पवनात्मज ।
स दीप्यमानया भासा नन्दिग्राम महाबल ।
दृष्ट्वान्भरत तत्र जटावल्कलधारिणम् । [510]
तपस्विन घनश्याम विशालाक्ष धनुर्धरम् ।
रामोऽयमिति मत्वासौ लक्ष्मणेन विना कथम् ।
अत्रायमागतो रात्रौ विहाय हरियूथपान् ।
अनेन सा परित्यक्ता सीता प्राणप्रिया सती ।
रावणस्य गृहे रात्रो सरद्धा घोररक्षस । [515]
पुन पृच्छामि कि यासि सदेहो मम साम्प्रतम् ।
तस्यैव रूपसदृश एष कोऽपि भविष्यति ।
न राम इति चाशङ्क्य लङ्कामभिमुखो ययौ ।
हनूमाञ्शोकविकल सभ्रान्त इव सत्वरम् ।
भरतोऽपि च त दृष्ट्वा गगने सूर्यसनिभम् । [520]
दुष्प्रदा भ्रमन्नीति जग्राह सशर धनु ।
हन्तुमिच्छति काकुत्स्थो प्रयान्त दक्षिणामुखम् ।
तस्मिन्नत्र क्षणेनाथ शुश्राव दिवि भाषितम् ।
माविचार कुरुष्वैव तव बन्धुर्भविष्यति ।
निवृत्तशस्त्र शुद्धात्मा वाच श्रुत्वा च खेरिताम् । [525]
ध्यात्वा शान्त ददौ वीरो विप्रेभ्यो हि तदैव तम् ।
अतिचण्डेन वेगेन जगाम पवनात्मज ।
दक्षिणाकाशमार्गेण सम्प्राप्तो लवणार्णवम् ।
सेतुना प्लवगेन्द्रेन आक्रमन यथा नभ ।
रावणेन ततो रात्रौ माल्यवान्प्रेषितो द्रुतम् । [530]
बलेन महता युक्तो योद्धु हनुमता सह ।
आकाशगामिभिर्वीरै राक्षसै परिवारित ।
बलकोट्ययुतसख्यो गगन सागरोपरि ।
तमेव शरजालेश्च सर्व वत्रु समुद्धतै ।
सर्वायुधै कृपाणैश्च पट्टस स्वशालिन । [535]
परिघैर्वज्रधारैश्च छादयन्ति प्लवगमम् ।
आत्मान राक्षसै रुद्ध दृष्ट्वा स हनुमानिति ।
ननाद घनवद्घोर युद्धे च निदधे मन ।
हस्ताभ्या धारयन्काल पादाभ्या निजघान तान् ।
रक्षास्त्वादाय पुच्छेन कथामास्फालयद्द्रुतम् । [540]
ततो हलहलाशब्द सञ्जज्ञे रक्षसा तदा ।
तेन शब्देन सत्रस्ता समुद्रनगवासिन ।
निहतास्ते महाघोरा राक्षसा कामरूपिण ।
द्रुत हनुमता तत्र पन्नगामेव महार्णवे ।
ततोऽतिक्रुद्धो दशकन्धरानुजो [545]
जघान बाण पवनात्मज हृदि ।
गिरै शरैर्माल्यवतोऽभिवाषित
स्त्वग्रातिरोपाश्च जहार कार्मुकम् ।
दीर्घेण लाङ्गूलबलेन रक्षो
बबन्ध पाशै गगने प्लवगम । [550]
उद्धह्यमान सहमाल्यवस्थितो
बिभेद स शूलवरेण राक्षस ।
शूर निमग्न हृदि मारुतिस्तदा
ममर्द वै सागरमध्यसस्थित ।
न तत्र वृक्षा न वन न भूधरा [555]
कथ हि युद्ध स चकार मारुति ।
दोर्भ्या धृतो द्यौषधिपर्वतस्तदा
पद्भ्या तदाहन्यत कन्धरान्हरि ।

वृक्षल युगपद्धीया बाणैश्चाप्य स तत्क्षिम् ।
गदाभिर्भिन्दिपालैश्च शक्तिभिश्च परश्वधै ।
अन्तैर्नानाप्रकारैश्च मम जातश्च युद्धे । [5]

16* दृष्ट्वा तत्कुल स्पृह निमेनादिति चिन्तयत् ।
निरीक्ष्य स तत्र शुक्रमन्त्राक्षसे मद ।

(for स) D₆ दीप्यमान स्वया भासा (for the prior half) and महाबल (for °बल) —(l 512) D₆ विनाथ (for मत्वासौ) —(l 513) D₆ ₉ [आ]यात त्वय (for [अ]य मागतो) —(l 514) D₆ ₉ नथ (for परि] D₆ मम प्रिया (for प्रिया सती) —(l 515) D₆ राक्षी (for रात्रौ) D₆ घोरराक्षस , D₆ राक्षसीयो T₃ घोरराक्षसा —(l 518) D₆ अभिमुख —(l 519) D₆ सत्वर —(l 520) D₆ वह्नि (for सूर्य) —(l 521) D₆ [ह]व (for [इ]ति) D₆ दुष्प्रदोदयमाल्य स जग्राह धनु शरान् —After l 522, D₆ cont a passage relegated to App I (No 57) —D₆ om l 523-526 —(l 523) D₆ क्षणे मोघ —(l 525) D₆ निवृत्त युद्ध (for निवृत्तशस्त्र) and तु खेचरी (for च खेरिताम्) —(l 526) D₆ तु (for तम्) —(l 527) D₆ प्रचण्ड (for चण्डेन) and हनूमान्मारुतात्मज (for the post half) —(l 528) D₆ क्षणाद् (for दक्षिण) T₃ जगाम (for सम्प्राप्तो) —(l 529) D₆ रावमान यथानल (for the post half) —(l 533) D₆ परिशोष्य गत स्वस्थो गगने सगतो यथा —(l 534) D₆ ते चैव शरजालेन (for the prior half) —For l 532-534, D₆ subst

—(l 535) D₆ त (for च) D₆ ₉ पट्टिशै —(l 536) D₆ परैर्नर् (for परिघैर्) —(l 537) T₃ विद्ध (for रुद्ध) D₆ निरा, T₃ अपि (for मान) —(l 538) D₆ समुद्रे निदधे मन (for the post half) —(l 539) D₆ धारयन् (for धारयम्) T₃ ह (for तान्) —(l 540) D₆ भूम (for द्रुतम्) —(l 542) D₆ जाविन (for वासिन) —(l 543) D₆ हता वीरा (for निहतास्ते) —(l 544) D₆ मेन (for तत्र) —(l 545) D₆ तु (for ति) D₆ दशकन्धरानया, T₃ दशकण्ठ-—(l 547) D₆ T₃ माल्यवताभिता(T₃ °धी)निमस् शर्यैको —(l 548) D₆ वक्षो (for तदा), D₆ सतै शरैर्माल्यवताभिताडितैर् —(l 549) D₆ स दीर्घलाङ्गूलवरेण रक्षो —(l 551) D₆ उद्रेल्य पुच्छ, D₆ T₃ विन(T₃ उद्ध)हमान D₆ [अ]ग्रे —(l 553) D₆ मारुतस्(for मारुतिस्) —(l 554) D₆ ममर्द (for ममर्द). —(l 555) T₃ वृक्षो (for वृक्षा) D₆ च भूधराश्च (for वन न भूधरा) —(l 556) D₆ न (for हि) —(l 557) D₆ क्षेप स, T₃ ह्योषधि (for द्यौषधि) —(l 558) D₆ स्यादास्य च (for तदाहन्यत) and अपि (for हरि) D₆ माल्यवन्त नवान (for [अ]हन्यत कन्धरान्हरि) —(l 559) D₆ सङ्क्रान्ते

स माल्यवाञ्शोणितबाहुसंप्लुत
शक्तिं ज्वलन्तीं च मुमोच सत्वर । [560]
यथा हतो नापि चचाल वानरो
भग्ना तदा सापि पपात सागरे ।
शक्तिं ततो भूधरराजदारिणीं
चिक्षेप वायोः सुतवक्षसि दृढ ।
शक्त्या हतो ग्लानिमुपागमत्तदा [565]
वीरोऽपि धीमान्रुधिरेण संवृत ।
त पादमूलेन जघान मस्तके
कपिप्रवीरो गगनं प्रविश्य स ।
पदप्रहारेण विशीर्णमूर्धजो
वीरो हनूमन्तमथाभिदुद्रुवे । [570]
ततश्च संज्ञामुपलभ्य स स्वयं
जग्राह खड्गं निशितं च सत्वर ।
तेनातितीक्ष्णेन जघान मारुतिं
कटिप्रदेशे दशकन्धरानुज ।
ततस्तु मिश्राग्निकणाः समुत्थिता [575]
कृपाणघातेन हनूमतो भृशम् ।
नितम्बदेशात्प्रविदारितस्तदा
शब्दो बभूवाथ महातिदारुण ।
पुनः कपिर्माल्यवता प्रभाषितः
सत्यज्य भो वानर शैलमर्णवे । [580]
याहि प्रमुक्तोऽसि मया दिगन्तरं
न लक्ष्मणो जीवति राघवप्रियः ।
मोघं चेदनिष्यामि महत्स्व मारुते
ममाश्रयं मम तापदारणम् ।
एवं मयास्मिँल्लवणार्णवे हरि [585]
निधो भृशं पन्नगशत्रुणा सह ।
निशम्य तस्य वचोऽतिगर्वित
प्रोवाच स वानरयूथपेश्वर ।
ममोरसि त्वं प्रहरस्व दुर्मते
करेण न वृद्धतमस्य युध्यत । [590]
स माल्यवान्वायुसुतस्य जल्पितं
श्रुत्वा जघानोरसि स वामिना ।
ततो गतः गन्धवहात्मजस्तदा
स्वेष्टं लाङ्गूलवरेण धावत ।
तं भ्रामयामास नभस्थले रुषा [595]
यथा विहगाधिपतिर्भुजंगमम् ।
निरस्तरक्षश्च विशीर्णमूर्धजो
विभ्रष्टसर्वाभरणोऽप्यचलत ।
स माल्यवान्कृत्तसमस्तगात्र
पपात वै भग्नशिरा महार्णवे । [600]
तेनैव मार्गेण गतो रसातलं
सुरेशशालं रमणावसन्दिरम् ।
स राक्षसो वृद्धतमो रणे जितो
हनूमता समरधुरंधरेण ।
कृतसमरविधिः स यूथपेन्द्रो [605]
सह गिरिणा रुधिरावलिप्तगात्र ।
नभसि ययौ सुरपूजितोऽतिवेगा
त्वमसि च जीवयितुं नरेन्द्रसूनुम् ।

Colophon

(for -संप्लुत) D₃ माल्यशोणितपुनो (for शोणितबाहुसंप्लुत) —D₃ om l 560–562 —(l 560) D₃ गदां (for शक्तिं) T₃ स (for च) and सत्वरं (for सत्वर) —(l 562) D₃ गदा च (for तदा सा) —(l 563) D₃ T₃ ₄ स्वरथा and धारिणी (for शक्ति and -दारिणीं resp) —(l 564) D₃ अवान (for चिक्षेप) —(l 565) D₃ हानिम् (for ग्लानिम्). —(l 566) D₃ धीरो (for वीरो) D₃ हनुमान् (for अपि धीमान्) D₃ ₄ संप्लुत (for संवृत) —(l 567) D₃ पादपातेन —(l 568) D₃ गगने D₃ विवेश (for प्रविश्य स) —(l 569) D₃ मह (for पद) and विशीर्णमस्तकः (for विशीर्णमूर्धजो) —(l 570) D₃ रक्षो (for वीरो) D₃ रक्षोवरो वेगवशा उदारं —(l 572) D₃ स विशिनं (for च सत्वर) D₃ च तदा चमूमुखे (for निशितं च सत्वर) —(l 573) D₃ -तीक्ष्णेन (for -तातश) —(l 574) D₃ रढ (for कटि) T₃ दशकण्ठकार्यक —D₃ om l 575 —(l 575) D₃ ततोऽस्य (for ततस्तु) —(l 577) D₃ नि बद्देशेनिकटोरकर्णकं —D₃ om l 578 —(l 578) D₃ om [अ]थ —(l 579) D₃ ततो वचो D₃ तत्स्मिन्ततः T₃ एव वचो (for एव कपिः) D₃ ₄ T₃ प्र(D₃ [अ]भि)भाषित —(l 580) D₃ त्यजस्व (for सत्यज्य) —(l 581) D₃ प्रयाहि (for याहि प्र) —(l 584) D₃ -धाम तु महत्स्व (for पूरं मम ताप) D₃ हि हि रोचनाय (for मम तापदारणम्) —(l 590) D₃ किं वै वन (for करेण वै) D₃ जानासि बल च (for वे वृद्धमस्य) —After l 592, D₃ ins

17* स च देहाभोगंपि बभञ्ज मारुतो
बभञ्जदेशो कठिनेऽतिनिर्जनम् ।

—(l 593) D₃ तदागत (for ततो गत) —(l 594) D₃ रासुन्न, D₃ सवेन, T₃ समीक्ष्य (for स्वेष्ट) D₃ वानर (for धावत) —(l 595) T₃ नभस्थले D₃ तत्र (for रुषा) —(l 598) D₃ विगत (for विभ्रष्ट) D₃ [S]प्यवतन T₃ [S]प्यतेजस —(l 599) D₃ रक्तविलिप्त (for कृत्तसमस्त) —(l 600) D₃ स (for वै) D₃ ₄ महार्णवे (for °र्णवे) —(l 601) D₃ ययौ D₃ ततो (for गतो) —(l 602) D₃ वरेन्द्र, D₃ वनेन्द्र, T₃ कर्तृ (for सुरेश) —(l 603) D₃ वृद्धतो (for °तमो) D₃ स राक्षसो विद्धो रणाजिरे —(l 604) D₃ -दुर्धरेण च (for धुरंधरेण) —(l 605) T₃ समय (for समर) D₃ यूथपेन्द्रनाथ (for विधिः स यूथपेन्द्रो) D₃ कृतसमरो हरियूथपेन्द्रमुख्य —(l 606) D₃ ₄ स हरिवरो (for सह गिरिणा) D₃ [अ]वलिप्त (for [अ]वलिप्त) —(l 607) D₃ वीजितो (for पूजितो) —(l 608) D₃ समरप्रवीण (for त्वमसि च)

Colophon —Kāṇḍa name D₃ लङ्का° —Sarga name D₃ माल्यवत्पातालगमनं —Sarga no (figures

एतस्मिन्नन्तरे वायुः प्रववौ सुखशीतलः ।
क्षीणाकारास्तदा तारा प्रत्यूषः समपद्यत । [610]
दृष्ट्वा प्रभातं संप्राप्तं रामः प्रबुद्धचेतनः ।
हा लक्ष्मण प्रियभ्रातः क्व यास्यसि विहाय माम् ।
हा हतोऽस्मि क्व गच्छामि किं पृच्छामि महाप्रिय ।
किं मे राघवेन भोगैर्वा किं प्राणैः सीतयापि वा ।
यत्प्राहतस्त्वं महाबाहो दीर्घमध्वानमुद्यतः । [615]
कौसल्यां किं नु वक्ष्यामि सुमित्रां च परंतप ।
भरतं किं नु शत्रुघ्नं त्वया जीवितवान्विना ।
हा भ्रातस्तु महाबाहो प्रतिवाक्यं प्रयच्छ मे ।
न त्वं जीवसि सौमित्रे ध्वस्तो नु स्वादितं च माम् ।
त्वद्वियोगेन नु खेन तदा चेदमुदीरितम् । [620]
करोम्यराक्षसां भूमिं त्रैलोक्यं च दहाम्यहम् ।
एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रगृह्यात्वोग्रकार्मुकम् ।
अथान्धकारिमेघवन्निनदन्नीव व्यशोभत ।
ततः सत्रस्तमनसो वानरा भीमविक्रमाः ।
किमेतदिति भाषन्तः ससुग्रीवविभीषणाः । [625]
प्रणिपत्याग्रतः स्थित्वा सर्वे प्राञ्जलयोऽब्रुवन् ।
प्रसीद त्वं महाबाहो त्रैलोक्यं मा विनाशय ।
त्वामेव क्रुद्धमालोक्य रौद्राक्षोद्धृतपाणिनम् ।
दृष्ट्वा देवाः सगन्धर्वाः प्रद्रवन्ति दिशो दश ।
निर्घातैर्गगनं विद्युज्ज्वालैर्दीप्तमिवाम्बरम् । [630]
चलन्ति पर्वता भूमौ वातोद्धूता महार्णवाः ।
उल्का पतन्ति निर्घोषाः प्रनष्टाश्च दिशो दश ।
किमेतदिति भाषन्तो दिवि देवाः सचारणाः ।
इति विज्ञापितस्याथ सुग्रीवेण प्लवंगमैः ।
प्रशान्तिमगमत् कोपो राघवस्य महात्मनः । [635]
भूयः शोकसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणं पतितं दृष्ट्वा निशां क्षयमुपेयुषीम् ।
अब्रवीद्राघवो दीनं सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
सुग्रीव गच्छ किष्किन्धां सह वानरसेनया ।
कृतं मित्रप्रदानं ते युद्धं मे भुवि दुर्लभम् । [640]
अहं चाद्य महाबाहो यत्करिष्यामि तच्छृणु ।
आत्मानं प्रदहिष्यामि प्रदीप्ते हव्यवाहने ।
सहानेन गमिष्यामि लक्ष्मणेन महाबल ।
प्रेतराजपुरं दिव्यं नोत्सहे कर्तुमन्यथा ।
विभीषणस्य कर्तव्यं न कृतं भाषितं मया । [645]
एतद्दहति मे देहं शुष्ककाष्ठमिवानलः ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
किमर्थं मुह्यसे वीर त्वादृशो नैव मुह्यति ।
त्रियामा शर्वरी जाता पश्चिमोऽयं प्रवर्तते ।
नियतं पश्चिमे यामे हनुमानागमिष्यति । [650]
इति तस्य ब्रुवाणस्य हनूमान्ददृशेऽम्बरे ।
प्रदीप्त इव शैलेन्द्रो गगने प्राप दीपितः ।
किमेतदिति भाषन्तः कपयो जातविस्मयाः ।
केचिद्द्रुमान्समारूढाः केचिद्भीताः प्रदुद्रुवुः ।
केचिद्गुहाः प्रविविशुः सेतुमन्ये प्रपेदिरे । [655]
कश्चित्सर्वायुधास्तस्थुः कश्चिद्धावन्ति गर्विताः ।
कश्चिच्छैलशिरावृक्षान्कश्चित्कायाश्च रक्षसाम् ।
प्रगृह्याभ्यद्रवन्क्रुद्धा नादं मुञ्चन्ति सागरे ।

---

words or both) D4 om , D9 81 T2 107 T3 111 —(l 610) D4 तथा (for तदा) D9 क्षीणतारस्तदाकाश (for the prior half) —After l 610 D4 ins

18* नष्ट प्रभाते समालम्ब्य प्रक्षीणमण्डल ।

—(l 611) D9 प्राप्त तु (for सप्राप्त) —(l 612) D4.9 प्रयासि (for यास्यसि) —(l 613) D4.9 क (for किं) D4 महासुत्र D9 मम प्रिय T2 °प्रिय (for महाप्रिय) —(l 614) D4 क्रोधेन (for भोगैर्वा) —(l 615) D4 त्वं प्रयातु (for यथासत्व) —(l 616) T3 प्रवक्ष्यामि D4 वा (for च) D9 एतत् तत (for च परतप) —(l 617) D4 चापि (for किं नु) D4 reads विना in marg —(l 618) D4 वीर तु (for भ्रातस्तु) —(l 619) D4 अद्य से (for जीवसि) D9 न त्वं मामसि भ्रातर् (for the prior half) D4 त्वत्तु (for ध्वस्त) and हि (for च) —D4 om l 620 621 —(l 620) D9 पृथियोगेन (for त्वद्वियोगेन) and तथा (for तदा) —(l 622) D9 इत्युक्त्वा स (for एवमुक्त्वा) D4.9 प्रगृह्योग्रसायक (for the post half) —(l 623) D4 सर्वान्तरे D9 अथान्धकारे T3 व्यरोचत (for व्यशोभत) —(l 624) D9 त्रस्ता (for विक्रमा) —(l 625) D4 अमात्य विभीषण (for the post half) —(l 626) D4 T2 [अ]ब्रुवन् (for [अ]ब्रुवन्) D9 [ऽ]ब्रवन् (for °न्) —(l 628) D4.9 एव (for एव) D4 T3 [उ]द्वृत (for -[उ]द्धृत) —(l 630) D4.9 स्फुर(D9 °ट)ते गगने विद्युत् (for the prior half) D4 ज्वाला, D9 ज्वालैर् (for चालैर्) —(l 631) D4 चतुर्वाता विनश्यन्ति (for पवना भूमौ व तोद्धूता) D9 यथार्णवा —(l 632) D4 चलन्ति शिखरा नाना शैलेन्द्रा दिशो दश (corrupt) —(l 633) D4 इत्थ च (for एतद्) D9 भाषते (for भाषन्ता) D4.9 सचारणा (for सचारणे) —(l 634) D4 एव (for इति) and [अ]थ सुग्रीवाय (for [अ]थ सुग्रीवेण) —(l 638) D4 वानरै सह (for वानरेश्वरम्) —(l 639) D9 याहि (for गच्छ) D4.9 मम (for सह) —(l 640) D4 यद्येतु व दुष्कृत (for the post half) —D9 om from प्रदहिष्यामि in l 642 up to प्रेतराजपुर in l 644 —(l 643) D4 म सह —(l 644) D9 वीर (for दिव्य) and स्व यथा कृत (for कर्तुमन्यथा) —(l 645) D4 मित्रस्य (for कर्तव्य) —(l 646) D4 एव (for एतद्) and वीर (for देह) D4.9 पुष्क (for शुष्क) —(l 648) D4.9 दप (for वीर) D9 हि (for [ए]व) —(l 649) D4.9 याना (for जाता) —(l 650) T3 निश्चये (for नियत) —(l 651) D4 इत्युक्ते (for ददृशे) —(l 652) D4 प्रतिदीपित D9 प्राज्वलन् (for प्राप दीपित) —(l 655) D4.9 गुहा (for गुहा) D4 प्रविविशु (for प्रपेदिरे) —(l 656) D9 सन्याहारे (for सर्वायुधास्) D4 कश्चिदायुधा नेदु (for the prior half) —(l 657) D4 केचित्तु दन्ति राक्षसा (for the prior half) —(l 658) D9 प्रगृह्य चरन्ति दृप्ता (for the post half) —(l 65

आधावन्ति प्रधावन्ति उत्पतन्त्युत्पतन्ति ते ।
मायावी राक्षस कोऽयमस्माद्धनुमुपागत । [660]
इति ससंभ्रम दृष्ट्वा प्रजाना च तदाम्बरे ।
नगाद् यूथपाश्चाथ एव सूय प्रकाशत ।
इदानीं जीवित नास्ति लक्ष्मणस्य महात्मन ।
मम शोककरो ह्येष भास्कर पूर्वकोऽपि सन् ।
जानाति मां सुदु खार्तं सतत बन्धुवत्सलम् । [665]
कृपा विहाय वीरस्य लक्ष्मणस्य महात्मन ।
कथ करोति स्थिम पातन पृथिवीपतौ ।
तं चापि रावणस्याथ प्रिय कर्तुमिहोद्यत ।
भेत्स्यामि मण्डल तेऽद्य बाणैर्भास्त धावत ।
इत्युक्त्वा चापमादाय बाण कालानलप्रभम् । [670]
हन्तुमिच्छति काकुत्स्थो हनूम त सभूधरम् ।
अङ्के लक्ष्मणमारोप्य राघव शोकमोहित ।
रविभ्रान्त्या शाप शूरो रन यो ह तु प्रत्युत ।
तदा न वारयामास राघव जाम्बवान्सुधी ।
असौ न तपनो देव हनुमानयमागत । [675]
द्रोणेन गिरिणा सार्धं रविवत्सम्प्रकाशत ।
नूनमेषोऽपि हनुमान्कृतकार्यो विभाव्यते ।
त्यजाद्य महाबाहो मान कुरु हनूमत ।
त्रैगवस्य तस्य वीरस्य मानाहस्य रघूत्तम ।

निशम्य वाक्य स तदा नरेश्वरो [
विमुच्य भूमौ ज्वलित शरासनम् ।
प्रस्थापयामास कपीन्द्र सम्मुख
हनूमतो नाम्यतन प्रिय हितम् ।
इ यूथपा गच्छत सार्धपाणयो
विनोदनार्थं ममयाश्च मारुत । [6
त वानरा राघवभाषणाद्द्रुत
गताश्रुपुष्प पवनात्मज च ।
स्तुवन्ति कश्चित्परिपूजयन्ति
पुष्प सुगन्धैः परित पतद्भि । [6
पुच्छाग्रसक्तामनवाहुवक्त्रं
शाखामृगा वायुसुत नमन्ति ।
ननर्तितमपर वीर सोऽवतीर्य नभस्तलात् ।
निक्षिप्य पर्वत भूमौ नानारत्नविभूषितम् ।
विनीत प्राञ्जलिस्तत्र राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
श्रोत य श्रयतां देव सुग्रीवसन्निधौ पण । [6
ओषधीर्नाधिगच्छामि विविधा बाला नरेश्वर ।
ततोऽयं तु मयानीत सर्व ओषधिपर्वत ।
व्यतिक्रममिम मे त्व क्षन्तुमर्हसि सुव्रत ।
बहुविघ्नाश्च तत्रासन्येनाहं प्रविलम्बित ।
हनूमतो वच श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् । [

prior half) and चापरे (for चापरे) —Note hiatus between the two halves of l 659 —D5 om l 660 —(l 660) D4 [ऽ]पि (for अन्) and हनुमान् (by transp) (for अमाद्धनुम्) —(l 661) D5 कृत्वा (for दृष्ट्वा) D5 इति सम्भ्रमात्स्थ (for the prior half) D5 T3 तथा (for तदा) —(l 662) D5 वानरान् (for यूथपान्) D5 नाथ (for सूय) —(l 663) D5 जीवितु (for जीवित) —(l 664) D4 पूर्वजोऽपि सन् D5 पूर्वभावन —(l 665) D5 न (for तु) D5 बन्धुवत्सल —(l 666) D5 च भास्कर (for महात्मन) —(l 66°) D4 [इ]ह (for [अ]स्य) and इत (for इद) —(l 669) D5 मास्त (for धावत) —(l 672) D5 शोकविह्वल —(l 673) D5 हनूमत जवात् (for न य शूरो रन यो) D5 भेत्तुम् (for हन्तुम्) —(l 675) D5 पश्य D5 असौ (for असौ) D5 आगत (for चागत) —(l 676) D5 सह दृश्यत (for सम्प्रकाशते) —(l 677) D5 T3 हि (for ऽपि) D5 हनूम च (for ऽपि हनुमान्) —(l 678) D4 तिष्ठतु (for निवृत्ति) T3 महाबाहु —D5 om l 679 —(l 6 9) D4 मन्त्रेश्वरीत (for कपिसत्तम) and मानाह च (for °म्य) —For l 680–681 D5 subst

19* निशम्य वाक्य स तदा ऋक्षराजस्य भाषितम्
रिपु च भूमौ ज्वलित सशर च शरासनम् ।

—(l 682) D5 (before corr as above) सर्वान् (for सम्मुखान्) —(l 685) D4 [ऽ]स्य (for च) D5 ममनस्य (for ममयाश्च) —(l 687) D5 मुत (for च) —(l 688) T3 किञ्चित् D5 पूजयन्ति त (for पूजयन्ति) —(l 689) D5 च नमयन्ति (for परित पतद्भि) —(l 691) D5 नमन्ति T3 सरन्ति (for नमन्ति) —After l 691 D5 ins

20* तत स हनुमान्वीर क्षणनैव पर्वतम् ।
पू र्विवा स्वरया प्राप्तो लङ्काया महाबलम् ।
लङ्काया क्षमा दृष्ट्वा पर वासमुपागता ।
एव वै निश्चयाम्यास्य लङ्काया शान्तिम्पाति ।
दृष्ट्वा रामचन्द्रेण समादिष्टो महाबल । [
हनूमा त मम साथ विपनिस्य महाबलम् ।
दृष्ट्वा ज्वलन गृह्य एष ग छति च पुन ।
अनन च हन तस्य राक्षस कालनेमिनम् । (sic)
वि नां चक्रे तदा रक्ष वनमेतद्विपत्ति ।
ततोऽग हनुमान्वीरो राक्षस व्यपश्यत । [1

—(l 692) T3 s नम (T3 °न स्थलात् —(l 694) D4 ह (for तत्र) —(l 695) D5 निशाम्य D5 कृत्वा (for श्रोत —(l 696) D5 आगमीद् D5 [अ]व (for [अ]पि) a चिन्वानो हि (for विचिन्वानो) —(l 697) D4 सोऽयं चातु (for ततोऽयं तु) D5 कृत्स्न औषधि D5 म काञ्चेषधि (for ओषधि) —(l 698) D5 [ऽ]थ (for त) D5 एव व्यतिजात (for the prior half) —After l 698 D5 ins

21* ओषधयो याश्च विद्वान् विस्तृतानि च राक्षस ।
अन्ते सर्व शिवं वध्य गयानीतो मया गिरि ।

—(l 699) D5 विघ्नानि (for विघ्नाश्च) and च (for त्र) —For l 699 D5 subst *23 l reads after l 697

22* बहूनि तत्र कर्माणि निहतानि मया रणे ।
कार्यरूपधरा तत्र कालनामनिशाचर ।
निहत कुम्भकर्ण वा न पश्यन्तो न महिता ।

साधु वीर महाबाहो यस्य युक्तः पराक्रमः ।
देवानां सदृशं कर्म कृतं ते परमं महत् ।
सुग्रीवस्त्वब्रवीत्तत्र सुषेणं वैद्यमुत्तमम् ।
आरोह त्वं गिरिं रम्यं यत्र जाता महौषधी ।
तामोषधिं विजानीहि यया जीवति लक्ष्मणः । [705]
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा सुषेणोऽन्ये च वानराः ।
गिरिमारुह्य तं रम्यं नानाद्रुमविभूषितम् ।
गिरिकूटानि रम्याणि नानापक्षियुतानि च ।
पद्मपत्राणि पश्यन्तश्चन्दनान्यगरूणि च ।
चम्पकैर्नागपुंनागैः कर्णिकारैश्च शोभितम् । [710]
स विचिन्वन्गिरिं तत्र ओषधीस्ता इतस्ततः ।
वानराणां तु सर्वेषां पूर्ववृत्तानि सूचयन् ।
इह ब्रह्मा च विष्णुश्च शक्रोऽग्निर्वरुणो यमः ।
लोकपालाश्च भगवान्कुबेरः सह राक्षसः ।
इदं तदमृतस्थानं यत्र देवैः समागतैः । [715]
मनीषिभिः सुरैर्मिश्रैः ऋषिभिश्च महाव्रतैः ।
अत्र राहोः शिरश्छिन्नं विष्णुना प्रभविष्णुना ।
जाता सा त्वोषधिर्दिव्या विशल्यकरणी शुभा ।
इयं सा चेति हृष्टात्मा ददर्श परमौषधीम् ।

59

After 6.89.20[ab], Ś D2.3.4.5 ins.

नानावरगणाकीर्णं नानाधातुविभूषितम् ।
अनेकवनविस्तीर्णं शिलापादपशोभितम् ।
वापीषु श्रान्तविहगं लीनविद्याधरोरगम् ।
सिंहव्याघ्रसमाकीर्णं गजयूथसमाकुलम् ।
गवयोत्तमविस्तीर्णं ततो विंशतियोजनम् । [5]
उत्पाटयित्वा बाहुभ्यां लीलया चाचलोत्तमम् ।
तमहं पर्वतं गृह्य आकाशेन स गच्छति ।
पतन्ति शिखरात्तस्माद्धरणि सह पादपाः ।
विद्रुताः शरभाः सिंहा व्यालाश्च महिषा गजाः ।
उत्पाट्य शैलं बाहुभ्यामाजगाम महाबलः । [10]
खेचरैः स्तूयमानस्तु सविद्याधरकिंनरैः ।
आजगाम हरिश्रेष्ठो द्वितीय इव पर्वतः ।
पुष्पवृष्टिं विमुञ्चन्ति गतं मार्गं हरीश्वरम् ।
सविद्याधरगन्धर्वा देवाश्च सह किंनरैः ।
वायुपुत्रश्च तं मत्वा संस्तुवन्ति हनूमतम् । [15]
अनुवर्न्तिविस्मिता दृष्ट्वा हनूमन्तं विहायसि ।
त्रैलोक्येऽपि न पश्यामो महतां कर्म वेदृशम् ।
को हि कुर्यादिदं कर्म गन्धर्वाणां वधं रणे ।
पर्वतोत्पाटनं चैव कोऽन्यः कुर्याद्धनूमतः ।
साधु साधु महावीर्य विज्ञातोऽसि महाबल । [20]
शापाद्विमोक्षिता चैव गन्धकाली व्ययाप्सराः ।
त्रयो गन्धर्वकोट्यस्तु हतास्ते निमिषेण वै ।
इममौषधिसंपूर्णं पर्वतं गृह्य गच्छसि ।
वायोस्तु वचनं श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
लक्ष्मणं जीवयिष्यामि आज्ञां कुरु मम प्रभो । [25]
अभिवाद्य पितुः पादौ जगाम स कपीश्वरः ।
खेचरैः स्तूयमानस्तु सविद्याधरकिंनरैः ।
रावणेनापि कुत्रन विदित्वा विक्रमं रिपोः ।
राक्षसाः पूर्वमादिष्टा गृह्यतां वानराधमः ।
निहते वानरे त्वद्य अर्धराज्यं ददाम्यहम् । [30]
तस्य राज्यं प्रदास्यामि तिष्ठध्वं खे निशाचराः ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा ये प्रधाना महाबलाः ।

...पर्वाणां सहस्राणि निहतानि रणे च ।
निष्फलो भेऽभवत्तत्र तेन न स्वस्मागतः । [5]

—(l. 701) D9 यत्ते (for यस्य). D4 विक्रमं यस्य चद्दृश (for the post. half) —(l. 702) D9 हरे (for महत्) —After l. 702 D4 ins.:

23* पुनरेव हि नेतव्यो यथागारं स एव हि ।
दृष्टानां निग्रहस्थानं महां पर्वतिं पर्वतिं ।

—(l. 704) D4 आरोहय (for आरोह त्वं). T2.3 महौषधि —(l. 705) D1.2 तामौषधी (D2 °धि), T3 तदोषधि —D4 om. from रम्याणि in l. 708 up to पत्राणि in l. 709 —(l. 709) D4 [अ]गुरूणि —(l. 711) Note hiatus between the two halves. D4 ते (for स). D9 न सचि वन् (for स विचि वन्) and ततः (for स्ततः). D4 प्रमाणा (for इतस्ततः). —(l. 712) D4 पुरे चान्यदेवेश (for the prior half). D9 पूर्ववृत्तानि सुचयन्निव्रचार ततस्ततः —(l. 713) D9 तत्र (for इह) —(l. 716) D4 मुनिभिः (for सुरैर्मिश्रैः). D9 °र्षिणौ (for महाव्रतैः) —(l. 718) D9 योषधिः (for [अ]ोषधिः) —(l. 719) D4 T2.3 परौषधि

(l. 1) D2 नानाकृत (for नानावर-) —(l. 2) D3 निचय (for निलय). Ś विलय (for शिला) —(l. 3) D2 प्रदीप (for निलय). Ś2 लीला (for लीन) —(l. 5) Ś2 विस्तीर्णम् (for वापीषु). Ś2 लीला (for लीन) —(l. 5) Ś2 विस्तीर्णम् (for विंशतम्). D2 उच्छ्र (for आयतम्) —(l. 6) D2 पर्वतो-त्तमम् (for चाचलोत्तमम्) —Note hiatus between the two halves of l. 7 —(l. 8) D2 तस्य (for तस्मात्) —(l. 9) D2 शलभा (for शरभा). D2 व्याघ्रलाश्च (hypm.) (for व्यालाश्च) —(l. 13) Ś2 गते मार्ग (for गत मार्गं). D2 गच्छमाने हरौ (for the post. half) —D2 om. l. 15 —(l. 15) L (ed) हनाथ (for हनूमतम्) —(l. 16) D3 निर्मित (for विस्मिता) —(l. 17) Ś1 न. D2.3 वै (for वा). D2 महाश्चर्यमीदृशं (for the post. half) —(l. 18) D2 को (for को) —(l. 19) D3 तु (for च). —(l. 20) D2.3 हि (for ऽसि). Ś2 महाबल (for °बल) —(l. 21) Ś2 D2 गन्धमाली. D3 गन्धकाल (for गन्धकाली) —(l. 22) Ś2 तु (for ते) —(l. 23) D2 इमामोषधि (for इममौषधिं) —Note hiatus between the two halves of l. 25 —(l. 26) D2 अभिनाद्य (for °वाद्य) —(l. 27) = l. 11. Ś2 स्तूयमानेस्तु (for °मानस्तु) —(l. 28) D2 कुत्र (for कुत्रन) —(l. 29) D2 नाम (for पूर्वम्) and वानरं चेद (for °धमः)

गृहीत्वा शक्तिमुशाक्षिमेतुस्ते महावरम् ।
स्थूलदंष्ट्रो महानादो भद्दंष्ट्रश्च राक्षसः ।
उल्कामुखो महावक्त्रश्चतुर्दंष्ट्रो महाबल । [35]
हस्तिकर्णो द्विजिह्वश्च महावक्त्रो महाबल ।
रक्ताक्ष पिङ्गलाक्षश्च स्थोदरमहोदरौ ।
वक्रनासो विनासश्च शङ्कुकर्णस्तु भैरव ।
गृध्रतुण्डश्च हस्तश्च काक कुञ्जरवाहुभौ ।
उल्काकेशो महाकायो हस्तिपादश्च राक्षस । 40]
एत चान्ये च बहवो रावणस्य हितैषिण ।
आवृत्य गगन तस्थुर्हनूमद्वधकाङ्क्षया ।
मायाविनो महावीर्या मायां कुर्वन्ति राक्षसा ।
शक्रो वैश्रवण कश्चिद्यमो वरुण एव च ।
ब्रह्मा विष्णु स्वय रुद्र आदित्यो वायुरीश्वर । [45]
ऋषय पितरो देवा कश्चिद्भूता हुताशन ।
चरन्त राक्षसा सर्वे देवा भूत्वा महाबला ।
आवृत्य गगन तस्थुर्हनुमान्येन गच्छति ।
हनुमानपि तेजस्वी गृहीत्वा शिखर गिर ।
आजगाम महातेजा लीलया स हरीश्वर । [50]
स तैर्व्युभिरावृत्त शक्तिशूलधरैस्तथा ।
निरुद्ध स महाकाय पवनैरिव पर्वत ।
विशाखास्त तत सर्वे हनूमता महौजसा ।
अमरीद्राक्षसामर्षी वद्धस्य पवना मा ।
यदि रुद्रगणा सर्व युद्धार्थमिह चागता । [55]
तथापि ता हनिष्येऽह राक्षसार्थे समुद्यतान् ।
यदि ब्रह्मादयो लोका सदेवासुरपन्नगा ।
सह सर्वान्हनिष्यामि का शङ्का मम राक्षसै ।
तच्छ्रुत्वा वचन ते तु हनूमन्त समन्तत ।

प्राप्यस्त्राणि राक्षसा पवना मजम् । [6
स हन्यमानो बहुभिर्न चकम्पे महाबल ।
पादुभ्या पतत मुष्ट्या पञ्चागमत स युध्यति ।
वदलाङ्गूलपाशेन पञ्चश प्रहरत कपि ।
कस्यचिद्दन्तचक्षुष काश्चि कण्ठादयूयत ।
काश्चित्पादाद् चरण जानुभ्यां निष्पिपेष च । [6
बभञ्ज बाहुवक्षांसि कांश्चित्तत्रैव पोथयत् ।
एव ते राक्षसा सर्वे सविशाखाश्चाग्रणा ।
मारु मारुतिश्च ते वीर पुष्पवर्षैरवाकिरन् ।
तस्मिन्विमर्दे सुमुखः स्थूलजङ्घो महाबल ।
तक एव प्रदुद्राव निश्वसन्नुरगो यथा । [
स गत्वा रावण सर्व सर्वे शशस न्यवेदयत् ।
हता सर्वे महावीरा ये राक्षसा निशाचरा ।
एकेन कपिमुख्येन शाखया रणमूर्धनि ।
अहमेको महद्यत्नात् तदा तस्य महाप्रभो ।
कथंचिदव समाहरत्न राजन्निर्वर्तितुम् । [70]
तस्य तद्भाषित श्रुत्वा राक्षसस्य महात्मन ।
दीर्घमुष्ण च निःश्वस्य न किंचिदिदमब्रवीत् ।
दैवमेव पर मन्ये पौरुष तु निरर्थकम् ।
यत्र वानरमात्रेण राक्षसा बहवो हता ।
हनूमांश्च महातेजा निहत्य रजनीचरान् । [80]
आजगामाचल शुद्ध नगर्जं च महाबल ।
तस्य नाद तत श्रुत्वा सर्वे ते हरियूथपा ।
हनुमानिह सप्राप्त इति हर्षमुपागता ।
राघवोऽपि रव श्रुत्वा हनूमतो महात्मन ।
बाष्पपर्याकुले नेत्र प्रमृज्य मुदितोऽभवत् । [85]
सविद्युदिव जीमूतस्तोयपूर्णो नभस्तले ।

°षम) —Note hiatus between the two halves of l 30 —(l 31) D1 तस्य यान्ति वित्रस्ता निश संत्रस्ते निशाचरा —(l 33) D1 उपेतुस्ते महोत्साह (for the post. half) —(l 34) D1 महान्ता (for °नाग) —(l 35) D1 चतुर्थो (for °दंष्ट्रो) —Ś1 om l 37-40 —(l 37) D1 स्थोदर (for स्थोदर) —(l 38) Ś3 D3 स (for तु) —(l 39) D1 ... (for हस्तश्च) L (ed) काक- D1 हस्तश्चकुञ्जरवाहुभौ (for the post half) —D1 om l 41-43 —After l 43 D1 wrongly repeats l 31 and om from l 44 up to the prior half of l 45 —(l 44) D1 कश्चित् (for कश्चिद्) —(l 45) D1 रुद्राक्षि (for रुद्र आ°) D1 वायु चद्रमा (for °रीश्वर) —(l 46) D1 यान्दक्षी (for कश्चिद्भूता) Ś1 हुताशन (for °नः) —(l 47) D1 एव ते (for चरन्त ते) and देवभूता (for °देवा भूत्वा) —(l 48) Ś आविश्य (for आवृत्य) D1 यत्र (for येन) —(l 50) D1 आजगाम (for आजगाम) —(l 52) D1 स महावीर्य (for स महा°) D1 निरुद्धश्च महात्मेवा पर्वतैरिव मरुत —(l 53) D1 महात्मना (for महौजसा) —(l 55) D1 स्व (for रुद्र) —D1 om l 58 —(l 58) D1 सव सर्वान्हनिष्यामि (for the prior half) —(l 61) D1 सन्ताड्यमानो रक्षोभिर् (for the prior half) —(l 62) Ś पञ्चशस्तेषु युध्यत D1 पञ्चश च स युध्यत (for the post half) —(l 63) D1 बद्धा (for वद्ध) —(l 64) D1 चक्रिकाठाद् —(l 65) D1 ममर्द चरणे (for अमाद चरणे) and चैव पोथयत् (for निष्पिपेष च) —(l 65) D1 बालव D1 पूरयत् (for पोथयत्) L (ed) नेत्रैश्चैवेक्षणत (for तत्र पोथयत्) —(l 67) After the prior half, D1 ins

1* राक्षसा प्रचोदिता ।
निहता वायुपुत्रेण रामस्य प्रियकाम्यया ।
ततो देवगणा सर्वे

—(l 69) D1 महावर (for °नद) —(l 70) D1 कुरुते (for वदने) —(l 71) D1 पूर्व (for मव) D1 तस्य मैन्य L (ed) सन वल (for सर्वैन्यस्य) —(l 72) D1 महावीर (for °वीरा) and च निश (for बलेभ्य) —(l 74) Ś एक D1 गत्वा (for तस्य) —(l 75) Ś1 अपि D1 इव (for एव) —(l 77) D1 इति चाब्रवीत् (for न्यब्रवीत्) D1 स तु नाब्रवीति चाब्रवीत् (for the post half) —(l 78) Ś D1 दैवमेव D1 धिग्वौरुषमनर्थक (for the post half) —(l 80) D1 हनूमानपि तेजस्वी (for the prior half) and निहत्य (for °हत्य) —(l 82) D1 ते तु (for तत्र) —(l 83) D1 सर्वे (for इति) —(l 85) D1 प्रगृह्य (for प्रमृज्य) —D1 om l 86.

60

After 2050*, Ñ V B D13 (Ñ1 D13 after 2049*) along with D7 (first time) cont. .

प्रभूतानि च विघ्नानि निहतानि मया रणे ।
कपिरूपधरस्तत्र कालनेमिर्निशाचरः ।
निहत सुमहानागो गन्धकाली च मोक्षिता ।
गन्धर्वाणां सहस्राणि निहतानि बहूनि च ।
त्रिदशेभ्यो मेऽभवत्तत्र तेन न त्वरयागतः । [5]
कालात्यये कृते चैवं प्रसादं कर्तुमर्हथ ।
औषध्या यानि चिह्नानि तानि नष्टानि सम्भ्रमात् ।
अत्र सर्वं विचिन्वध्वं मयानीतो ह्ययं गिरिः ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा साधु साध्विति मारुतिम् ।
प्रशशंसुर्वानरास्तत्र हनूमन्तं महाबलम् । [10]
देवाना सदृशं कर्म यत्कृतं हरिपुंगव ।
पुनरेव हि नेतव्यो यत आनीत एव हि ।
देवानां नित्यं स्थानं सदा पर्वणि पर्वणि ।
अथ प्रीतो महातेजाः सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
साधु वीर महाभाग यस्य ते बलमीदृशम् । [15]
सुषेणं चाब्रवीत्तत्र सुग्रीवः सुमहायशाः ।
देहि शीघ्रं महाभाग लक्ष्मणस्य महौषधीम् ।
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा सुषेणस्त्वरितं ययौ ।
स तु दृष्ट्वा गिरेः शृङ्गं ववास पवनात्मजम् ।
ततो द्रुमलताकीर्णं नानारत्नविभूषितम् । [20]
पश्यन्स गिरिकुञ्जानि नानापुष्पफलानि च ।
चन्दनागुरुवृक्षांश्च नानापुष्पद्रुमास्तथा ।
हिन्तालसरलांश्चैव कोविदारांश्च पुष्पितान् ।
मन्दारपाटलांश्चैव सिन्दुवारवनानि च ।
कर्णिकारानशोकांश्च करवीरवनानि च । [25]
केसराणि च चूतांश्च नारिकेलवनानि च ।
नानागुल्मलताकीर्णं नानाजातिसमाकुलम् ।
विस्मितः पर्वतं दृष्ट्वा फलमूलोपशोभितम् ।
आरुरोह गिरिं रम्यं नानाधातुविभूषितम् ।
आरुह्य त्वरया चैव सोऽपश्यत्परमौषधिम् । [30]

60

(l. 1) Ñ1 D13 बहूनि तत्र विघ्नानि (for the prior half). Ñ1 महारण, V3 महाबले (for मया रणे). —D13 om. l. 2-4. —(l. 3) Ñ2 V3 B3 D7 म (for सु-). —(l. 5) B3 तस्तु (for तत्र). Ñ1 D13 एव विघ्नवितस्तत्र (D13 °रस्माद्) त्वरितो नागतो हरे. —(l. 6) V2 B2-4 चैव (for चैवं). V3 B1 कालात्ययकृते चैव (for the prior half). Ñ1 D13 कालात्ययकृतं तु (D13 तत्र) क्षन्तुमर्हसि मे प्रभो. —Ñ1 D13 om. l. 7-8. —(l. 7) B1 D7 औषध्या. V2 B1. 4 D7 भ्रष्टानि (for नष्टानि). —(l. 8) V3 illeg. after सं in the prior half up to the post. half of l. 9. —(l. 10) B1 -कपिं (for बलम्). —For l. 9-10, Ñ1 D13 subst.:

1* हनूमतो वचः श्रुत्वा रामो हर्षसमन्वितः ।
अब्रवीत्साधु वीरेति विक्रमं यस्य तादृशम् ।

[(l. 2) D13 यस्य ते विक्रमो दृढ (for the post. half)]

—Ñ1 D13 om. l. 11-13. —(l. 11) Ñ2 B3 देवानां (for स°). B4 कृतं वै (for यत्कृतं). —(12) V3 (with hiatus) यत्र (for यत). Ñ2 V1 B3 एव (for एव). V3 यत्र आनीतवानिति (for the post. half). —(l. 13) V2 B3. 4 नित्य (for नित्यं) B1 क्रीडास्थानं हि देवानां (for the prior half). —(l. 15) V1 महाबाहो (for °भाग). —V2 damaged from द in the post. half up to बी in the prior half of l. 16. —(l. 16) V3 B1 स (for सु). —(l. 17) V3 लक्ष्मणाय (for लक्ष्मणस्य). —(l. 18) V1. 2 B1. 4 त्वरित (for °तं). —For l. 14-18, Ñ1 D13 subst.

2* प्रशशंस च सुग्रीवो हनूमन्तं कपीश्वरः ।
ततोऽब्रवीत्सुसंहृष्टः सुषेणं वैद्यमुत्तमम् ।
विशल्यकरणीं शीघ्रमुत्पाट्य च महौषधीम् ।
सुग्रीववचनं श्रुत्वा सुषेणो ह्यभ्यगात्तदा ।

—Then Ñ1 D13 read l. 29. —G (ed.) om. l. 19-26. Ñ1 D13 om. (hapl.) l. 19-20. —(l. 19) V3 damaged from शृङ्ग up to लता in l. 27. B4 शाखाग्र (for शृङ्ग). V1 प्रशशंसानिलात्मजम् (for the post. half). —(l. 21) Ñ1 V1.2 B1 D13 अपश्यत् (for पश्यन्स). B2. 3 शृङ्गाणि (for -कुञ्जानि). Ñ1 D13 नगरेन्द्रस्य पर्वतस्य (for the post. half). —(l. 23) B2 -शाखाश्च, B3 (also in marg. as above) -नाशांश्च (for सरलांश्च). —Ñ2 D7 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 24. V2 B1 सु- (for च). —(l. 24) V3 illeg. for the prior half. B2 पलाश, B3 कुठार (also विदार), B4 चम्पकान् (for मन्दार). Ñ2 B3 वनानि (for -वनानि). —B3 transp. l. 25 and l. 26. —B1. 4 om. (hapl.) l. 26. —(l. 26) Ñ2 V3 D7 केसरान्बकुलांश्चैव (for the prior half). —For l. 22-26, Ñ1 D13 subst.

3* कुसुमानि रम्याणि चन्दनागुरुशोभया ।
हिन्तालांस्तिलकांश्चैव नीपान्स्यन्दनकेसरान् ।
केतकान्पाटलांश्चैव मुचुकुन्दानशोभितान् ।
चम्पकान्कर्णिकारांश्च चूताशोकान्मदनकान् ।
कुटजानगरूंश्चैव नीपाशोकांस्तथार्जुनान् । [5]

[(l. 2) D13 हिन्ताल . —(l. 4) Ñ1 रम्यकान् (for चम्पकान्)]

—Ñ1 D13 om. l. 27. G (ed.) transp. l. 27 and l. 28. —(l. 27) B1 महा (for first नाना). V1 द्रुम, B4 नग- (for गुल्म). B3 समाकीर्णं (for लता°). B2 पक्षि, D7 धातु (for जाति). G (ed.) शुभ (for जाति). B4 विभूषित (for समाकुलम्). —(l. 28) G (ed.) तं गिरिं (for पर्वतं). Ñ1 D13 विस्मितोऽभिमतं तस्य पर्वतं गन्धमादनम्. —(l. 29) V3 दिव्य (for रम्य). V3 B3 नगं दिव्यं. Ñ1 D13 आरुरोह तं दिव्यं (for the prior half). —(l. 30) V3 damaged from धा in the prior half up to the post. half. B1 तत्र दिव्यं (for त्वरया चैव). Ñ1 D13 अचिरेणैव कालेन विशल्यां तामपश्यत.

61

After 2060*, Ñ V B along with D3 cont., D2 cont. after 2061*; D1.4 T2.3 cont. after 2062*, while D12 ins. after l. 1 (including addl colophon) of 2054*, whereas Ś D2.8.12 ins. l. 5-15, 17, 19-20, 79-80 and 77 only after 6 89. 29ab (D12 before 29cd owing to om.)

ततस्तु लक्ष्मण दृष्ट्वा प्लवगान्तः प्लवंगमा ।
कृत्वा ते हर्षमनादमभ्यारोहन्त पर्वतम् ।
सर्वर्तुकुसुमाकीर्णं नानाद्रुमलताकुलम् ।
मुञ्चन्त सिंहनादांश्च क्ष्वेळन्तो शिलोच्चयम् ।
अपूर्वं पर्वतं दृष्ट्वा कौतूहलसमन्विता । [5
तत प्राञ्जलयो भूत्वा सुग्रीवं समुपस्थिता ।
कौतूहलसमुत्पन्नाः पर्वतारोहणं प्रति ।
अनुज्ञातास्ततस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
ते नगाग्रमतो गत्वा फलार्थं प्रविधाविता ।

61

D3.4.8 T2.3 om. l. 1-4.—(l. 1) V1 B1 च (for तु). Ñ1 D12 ववित (for ततस्तु). V3 वीरा (for दृष्ट्वा). V3 B2 प्लवगश्च, D7 प्रवग्न (for प्लवगान्त). Ñ1 D12 विशल्य निर्वंचव (for the post. half).—After l. 1, Ñ2 D7 read l 5-8 —Ñ2 D12 om. l. 2-3.—(l. 2) B4 दृष्ट्वा (for कृत्वा). Ñ2 D7 प्र (for ते). V3 B4 -सवादम् (for सनादम्). V3 B3 अधि- (for अभि-). B1 अभ्यारोहन्नगोत्तम (for the post. half).—(l. 3) Ñ1 सर्वं तु, B1 सर्वत. (for सर्वतु-). Ñ2 illeg. for the post. half.—(l. 4) V2.3 B2.3 विचेरत (for °न्तो). B1 त नगोत्तम (for ते शिलोच्चयम्).—For l. 4, Ñ1 D12 subst.:

1* सिंहनादांश्च मुञ्चन्त वानरास्ते समन्ततः ।
[D12 विमुञ्चन्तो.]

—Before l. 5, Ś D2.4.8.9.12 T2.3 ins.:

2* लक्ष्मणोऽपि महातेजाः पर्वतं तत्र चाहरोहत् ।
सर्वे ते हर्षमापन्ना वानराः कामरूपिण ।

[D1.4 T2.3 om. l. 1.—(l. 2) D1.4 T2.3 ततस्ते (D1 °स्तु) (for सर्वे ते) D2 हर्षसंपन्ना, D1.4 T2.3 कपय (for वानरा)]

—B1-3 om. l 5-8 V3 om l 5.—(l. 5) V1 ते तु त, D1 T2.3 सर्वतो (for पर्वत). D12 कुतूहल.—(l. 6) G (ed.) सर्वे (for तत) Ñ2 D7 वानरमब्रुवन् (for समुपस्थिता).—For l 6, Ś D2.8.12 subst.:

3* ततस्ते वानरा सर्वे राघवं वाक्यमब्रुवन् ।,

while D3 subst

4* वानरा प्रणमन्तश्च ऊचु परमहृष्टता ।,

whereas D1.4 T2.3 subst

5* व्यज्ञापयन्त सुग्रीवं राघवं सहलक्ष्मणम् ।
[T3 व्यज्ञापयन्त D4 च स (for सह)]

On the other hand, D9 subst.:

6* व्यज्ञापयन्त सुग्रीवं तथा सह लक्ष्मणम् ।

—(l. 7) V3 damaged after कौ up to the prior half V1 -समायुक्ता, D1.4 T2.3 -सहिता (for -समुत्पन्ना). Ś D2.8.9.12 कौतूहल महाराज (for the prior half). Ś Ñ2 V3 B1-3 D2.3.7.8.9.12 अस्माक (Ñ2 V3 B1-3 D7 सर्वेषा, not hiatus in other MSS.) पर्वत प्रति (for the post. half)—After l. 7, Ś Ñ2 D2.3.7.8.12 ins.:

7* अनुज्ञां देहि राजेन्द्र पर्वतारोहणे प्रभो ।

[D3 आज्ञा देहि (for अनुज्ञा देहि). Ñ2 D1.3 -(आ)रोहं प्रति (for °हणे प्रभो).]

—(l. 8) Ś D2.8.12 दत्तानुज्ञास्, D3 दत्ताज्ञास्ते (for अनुज्ञाताः). Ś Ñ2 D2.7.8.12 तु राघवेण (for ततस्तेन) Ś D2.8 च वानरा, Ñ2 D7 च ते तत ; D2 नरेन्द्रेण (for महात्मना) D3 पर्वतं सर्ववानरा. (for the post. half).—After l 8, Ñ1 V B4 (l. 1-2 only) D12 ins.:

8* आरुह्यास्य पश्यन्ति पर्वते गन्धमादने ।
कपिकुण्डानि दिव्यानि रमणीयकुण्डानि च ।
पर्वतं पुष्पितं नानाधातुविभूषितम् ।
समन्ततः परिचितं पर्वतं गन्धमादनम् ।

[(l. 1) V1 तमारुह्य तु (for आरुह्यास्य).—(l. 2) Ñ1 V2 गिरिकुण्डानि; D12 गिरिकुण्डानि (for कपिकुण्डानि). V1.2 पुष्पाणि, D12 रम्याणि (for दिव्यानि).—V3 damaged from first रा up to धा in l. 3. G (ed.) फलानि विविधानि च (for the post. half).—(l. 3) V2 illeg for फल.—(l. 4) V3 प्रविचित (for परिचित). D12 सर्वत प्रविचिन्वन्ति (for the prior half). V1 समन्ततस्ते प्रान्तकौतूहलसमन्विता..]

—Then Ñ1 D12 cont.; V cont. after 11*:

9* खादन्ति गिरिकुञ्जेषु भक्षयन्ति फलानि च ।

[V2 illeg. for the prior half. V3 खादन्ति ते, D12 कुञ्जानि (for खादन्ति). V3 damaged after गिरिकु up to च V1 खादन्त च कपिकुञ्जेषु भक्षयन्त स वानरा.]

—Ñ1 D12 om. l. 9.—(l. 9) B3 ते नगाग्रं तु गत्वा (for the prior half).—For l 9, Ñ2 B2 D7 subst.:

10* ते नगाग्रमथारुह्य फलार्थे च प्रधाविता ।

[B2 नगाग्रे (for ते नगाग्रम्) and फलार्थं (for °र्थे च).],

while V subst.:

11* ते नगाग्राणि दिव्यानि फलानि विविधानि च ।,

whereas B1 subst.

क्षणेन वानरास्तत्र फलमूलमभक्षयन् । [10]
ते भक्षयित्वा मूलानि फलानि विविधानि च ।
पीत्वा च शीतलं तोयमस्तेन प्लवगमाः ।
अवतीर्णान्कपीन्दृष्ट्वा रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
उत्पततु हनुमान्वीरः पर्वतो नीयतामिति ।
यस्माच्चैवोद्धृतः स्थानात्तत्रैवाय निवेश्यताम् । [15]
सुग्रीवो रामवचनाद्धनूमन्तं तथोक्तवान् ।
हनूमानेवमुक्तस्तु सुग्रीवेण महात्मना ।
प्रणम्य वाहिनीमुख्यान्महाबलपराक्रमान् ।
बाहुभ्यामुद्धरत्तत्र शिलोच्चयमनुत्तमम् ।
उत्पपात स वेगेन व्योम मारुतनन्दन । [20]
अपश्यन्वानरास्ते च नीयमानं शिलोच्चयम् ।

12* प्रयाते नगश्रेष्ठे फलार्थे परिधावताः ।

—V3 om l 10 —(l 10) B2.3 वानरेश (for °राः) B2.3 अभक्षन् G (ed) न भक्षितं (for अभक्षयन्) —(l 11) B1 भक्षयित्वा तु (for ते भक्षयित्वा) —(l 12) B3 तु (for च). —V3 reads l 13–6 for the first time after l 4, repeating them here —(l 13) V3.2 (second time) B1 हरीन् (for कपीन्) V3 (first time) अपूर्वं ते तु त इष्टा (for the prior half) —V3 (second time) damaged from म in the post half up to नीय in l 14 —For l 10–11, Ñ1 D12 subst

13* निमिषान्तरमात्रेण वृक्षस्थैर्हरिपुंगवाः ।
फलमूलानि खादित्वा पीत्वा पानीयमेव च ।
अवतीर्णास्तु ते तत्र वानराः कामरूपिणः ।

[(l 1) N1 निमेष —(l 3) Ñ1 ततस् (for तु ते)]

—Ñ1 D12 om l 14–15 —(l 14) V3 (first time) damaged after ता up to पव —(l 15) B3 प (sup lin) वेश्यताः (for निवेश्यताम्) —For l 9–15, Ś D1.3.6.12 subst

14* ते तु हृष्टमना भूत्वा आरोहन्ति नगं नगम् ।
भक्षयन्ति विकृताश्च लोलयन्तश्च पवने ।
क्षणेन वानरास्तत्र मधुराम्लाश्च सर्वशः ।
भक्षयित्वा फलानि दिव्यानि पीत्वा पानीयमुत्तमम् ।
अवतीर्णाः समन्ताच्च वानराः कामरूपिणः । [5]
अवतीर्णेषु सर्वेषु वानरेषु महात्मसु ।
रामोऽब्रवीच्च सुग्रीवं हनुमानुत्पततां कपिः ।
तत्पर्वतं पर्वतस्तम्भं देशात्तस्माद्यथागतः ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves. D1 आरुह्य पवनं प्राप फलमूलानुभोजिन —D3 om l 2–3 and l 6 —(l 2) D12 reads भक्षयन्त in marg —(l 3) Ś D6.12 नुष्टा (for तृषा) D3 सतत (for सर्वशः) —(l 4) D6 फलान्येव (for °दिव्यानि) D3 पतत्र (for उत्तमम्) D6 [अ]मृतमय वर —(l 5) D3 समं तं तु D1 समन्तात् (for समन्ताच्च) —(l 6) D12 om (hapl) वानरेषु —(l 7) D6 ब्रवीति (for ऽब्रवीच्च) D6 एतस्मिन्नन्तरे रामो हनूमन्तमुवाच ह —(l 8) D6 (with hiatus) आनीतो पर्वतश्च इह, D3 यथाभूतं पुरा कपे (for the post half)]

—D3 om l 16 —(l 16) V3 (both times) B1 अथ (for तथा) —For l 17, Ś D1.3.6.12 subst

15* राघवस्य वचः श्रुत्वा हनूमान्वानरेश्वरः ।

[D8 वायुनन्दन (for वानरेश्वर)]

—For l 16–17 Ñ1 D12 subst

16* अथाब्रवीत्तु सुग्रीवो हनूमन्तं महाबलम् ।
नयस्व वै गिरिं वीर भासुरं गन्धमादनम् ।
सुग्रीववचनं श्रुत्वा हनूमान्वायुविक्रमः ।

[(l 1) D12 तु (for त) —(l 2) D12 पर्वत (for भासुर)]

—Ñ D3.12 om l 18 —(l 18) V1 B2–4 पराक्रम, V3 damaged (for पराक्रमान्) —V3 om l 19–20. —(l 19) V1.2 B2.3 शिलोच्चयमुत्तम (for the post half) —For l 19 Ñ1 D12 subst

17* बाहुभ्यां तोलयामास पर्वतं गन्धमादनम् ।

—(l 20) B1 च, B2.3 [अ]थ (for स) —For l 19–20, Ś D1.3.6.12 subst

18* बाहुभ्यां पर्वतं गृह्य जगाम विमलेऽम्बरे ।

[D6 गत्वा (for गृह्य) and यथास्थानं जगाम स (for the post half)]

—D3 om l 21 —For l 21 Ñ1 D12 subst

19* पश्यन्ति राक्षसाः सर्वे नयन्तं गन्धमादनम् ।

—(l 22) Ñ1 D12 रावणस्तु (for दृष्ट्वा चैव) V3 चव (for तत्र) Ñ1 D12 तानाम् आगतान् (for °नरो°) —(l 23) N3 बाहु (for चार) —For l 8–23, D4 T2.3 subst

20* ततस्तदा राघवेण सुग्रीवेणाङ्गदेन च ।
स समारुह्य शैलं नानारत्नविभूषितम् ।
पश्यन्ति गिरिकूटानि भक्षयन्ति फलानि च ।
दृष्ट्वा न मधुपानानि पिबन्ति मधुपिङ्गलाः ।
संभक्ष्य फलमूलानि पीत्वा पानीयमुत्तमम् । [5]
अवतीर्णास्तत्र सर्वे वानरा हृष्टचेतसः ।
अथोवाच हनूमन्तं रामः सुग्रीवसंनिधौ ।
पर्वतो नीयतां वीर यथास्थानं प्रणम्यताम् ।
एवमुक्तस्तु हनुमान्वानरो महाबलः ।
तोलयामास शैलेन्द्रं प्रयातुमुपचक्रमे । [10]
तथोदस्थिपदीप्तानुद्भुदिवा महारविम् ।
निपाश्च विमला सर्वा जाताश्च हिमपाण्डुराः ।
हनूमन्तं सुविक्रान्तमुत्पतन्तं गगने स्थितम् ।
अपश्यन्त सर्वे ऽपश्यन्त सागरोत्तरे ।
वाहनात्तस्मादुद्धृत्य सर्वाद्यस्मादिव आगात् । [15]
उवाच महाकाय महानाद मनोहरम् ।

दृष्ट्वा चैवाब्रवीत्तत्र राक्षसान्स्तद्विपतान् ।
तालजङ्घं महाघोरं लम्बवक्त्रं वृकोदरम् ।
उल्कामुखं महावीर्यं वज्रदंष्ट्रं च राक्षसम् ।
हस्तिकर्णं महाबाहुं कङ्कतुण्डं तथैव च । [25]
शीघ्रं मायाप्रभावेन गृह्यतां हनुमानपि ।
सुसमस्य राक्षसश्रेष्ठाः कृत्वा दासान्यनुत्तमान् ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा राक्षसास्ते महाबलाः ।
विचित्रकवचाः सर्वे नानाप्रहरणायुधाः ।
ततः सर्वे समुत्पेतुराकाशं रजनीचराः । [3
गच्छन्तं मारुतिं दृष्ट्वा नगहस्तं दुरासदम् ।
राक्षसा वलिनः सर्वे वाक्यं तमिदमब्रुवन् ।
कस्त्वं वानररूपेण गिरिमादाय गच्छसि ।
न बिभेषि च देवानां दैत्यानां न च रक्षसाम् ।
अद्य कस्त्वं गृहीतस्य परित्राता भविष्यति । [
ब्रह्मा महेश्वरो विष्णुर्यमो वैश्रवणस्तथा ।
शक्रश्च मुसहात्मा समाहास्त्वं विघासया ।

[D5 variants (l 1) रुषानुगा राघवेण (for the prior half) —(l 4) [थानि] (for दृश्यानि) —(l 5) reads पीवा in marg —(l 6) मानसा (for चलम) —(l 8) विनश्यतु —(l 9) कृत (for वात) —(l 10) त शैल (for शैलेन्द्र) —(l 11) महार्णव —(l 12) विदिश (for विमला) —(l 16) स्थूल (for ताल) नाद (for नाभ) महाभिन्न (up to ३ in marg) महोदर (for the post half)]

—(l 24) N1 illeg V B2 4 चद्दनेत्र (B4 °नेत्र) D1 7 8 T2 3 चतुर्वक्त्र (D7 °क्त्र) (for वज्रदंष्ट्र) —(l 25) N2 V3 B4 D7 महाकर्णं V3 °वीर्यं (for महाबाहु) N2 V3 B4 काकतुण्ड (for कङ्कतुण्ड) V3 नदाक्षीद् (for तथैव च) —For l 23-25, N1 D13 subst while D2 8 T2 3 subst l 3-4 only for l 25

21* तालजङ्घ महावक्त्र महाकाय महाबल ।
वक्रतुण्ड च बीभत्सं चलनेत्र महोदरम् ।
हस्तिकर्णं महावीर्यं सिंहवक्त्रं च दुर्जयम् ।
एते चान्ये च बहवो नियुक्ता रावणेन ह ।

[(l 1) D13 स्थूलाय महाबल (for the prior half) —(l 2) D13 वक्रतुण्ड D13 बलनेत्र (for चल°) —(l 3) D2 8 T2 3 धनुरण (for महावीर्यं) D13 तु (for च) D2 8 T2 3 मेघदिश (D2 °कृत) च राक्षस (for the post half) —(l 4) D2 8 T2 3 आप्ता (for नियुक्ता) and तु (for ह)]

—For l 22-25 D3 subst

22* रावणोत्पन्नकीर्तस्त सर्वपक्षात्रिशाचरान् ।
स्थूल इ कालस्य वक्रतुण्ड विशाचरम् ।

—(l 26) D5 वानरो हनुमान् D6 T2 3 हनूमान्य (D6 °वाच)नाग N1 D6 transp वृक्षो and हनुमान् D1 8 38 T2 3 हरि (for कपि) —After l 26 N1 D13 ins.

23* गृहीतायो हन् पाप मोऽधुना वनो भवेत् ।
एवं पुनीरा त निम्न पदव देवा नमागतान् ।

[(l 1) D13 रा वधार्थ गमन च (for the post half) —N1 om l 2]

—(l 27) N1 गुरुर् N2 B2 गुरवर (for गुरुन्य) —For l 27 D5 subst

24* वानर निह चाल मा स वे गमन च ।

—Then D5 cont

25* एवमेव हरिश्रामो यथानायमने मनो ।
एवमुक्त्वा गता मायां चक्रुस्ते विविधामय ।

—D3 om l 28-35 D13 om l 28-34 —For l 27 28, D2 8 T2 3 subst

26* यो निगृह्यानये तूर्णं तस्य राज्ञ स्वयम्पदम् ।
श्रुत्वा तु राक्षसे दत्त वचनं त्वरयान्विता ।

[(l 2) T2 3 तद् (for तु) and तु (for ते)]

—V3 om l 29 —(l 29) B1 कनकाङ्गनरोगा (for the prior half) V1 reads the post half in marg B1 प्रहरणास B2 प्रवहास् (subm) (for प्रहरण) B1 4 तथ D2 8 [उ]धत्त, T2 3 [अ]न्नुत (for [आ]युधा —(l 30) B1 मनुत्पन्न (for °त्पेतुर्) B1 राक्षस B1 चाश- (for आकाश) —For l 30-31, N1 subst

27* उत्पतन्त ततः सर्वे तत्राकाश महाबला ।
राक्षसा भीमकर्माणो मागमाभृत्य वानरम् ।

while D2 8 T2 3 subst

28* विहायसि गताः क्षिप्रं कृत्वा ते भास्कर वपु ।
वर्षयन्ति हनूमन्तं मेघा इव दिवाकरम् ।

[(l 1) D2 विहायस D2 करागुरे (for ते भास्कर) T2 3 ते तु रा भास्कर वपु (for the post half)]

—N1 D3 T2 3 om l 32 —(l 32) N2 B1 तद् (for तम्) D1 वाक्यमेतदिति बुवन् (for the post half) —(l 33) N1 पथा कृत्वा D2 8 T2 3 गिरि संग्रह (for गिरिमादाय) —(l 34) D2 8 T2 3 न बिभेति (for बिभेषि च) D1 transp देवानां and दैत्यानां B1 4 चैव, B3 च न (sup lin also एव) (by transp) (for न च) N1 न ° त्याना न (for °त्यानां न च) D2 8 T2 3 च महात्मानं (for न च रक्षसाम्) —For l 34 N1 subst

29* न त्वं बिभेषि देवभ्यो दैत्येभ्यो राक्षसेभ्यः ।

—D2 T2 3 om l 35-37 —(l 35) D1 परित्रातु (for परित्राता) —D1 om l 36-37 —(l 37) B1 4 D7 त्वरन् (for त्वं) N1 माता सा त्वम् (for तवाद्य सा) —For l 36-37 N1 D13 subst

30* इन्द्र अग्नि चैव यम वरुण एव च ।
न शक्नोति हि रक्षितुं देवताश्च दानवा नम् ।

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच स मारुतिः ।
यदि लोकत्रयं प्राप्ताः ससुरासुरपन्नगाः ।
सर्वांस्तान्विहनिष्यामि स्वबाहुबलमाश्रितः ।   [40]
इत्युक्त्वा तानसौ तत्र राक्षसान्प्राद्रवाभयान् ।
विद्धिवा चेटितैर्वीरैर्हनूमांस्तैरयुध्यत ।
स गृहीत्वा गिरिं दोर्भ्यां पन्नगारिव महाबलः ।
युध्यमानो जघानाथ राक्षसांस्तान्महाबलान् ।
निष्पिपेषाथ रक्षांसि पन्नगानिव महाबलः ।   [45]
कांश्चिदेवाथ दंष्ट्राभिरपरानपि जानुना ।
आकाशे गरुडस्तस्य वानरस्य महात्मनः ।
अन्ये लाङ्गूलपाशेन बद्धास्तत्र ललम्बिरे ।
लम्बमाना विमानेन स राक्षसास्ते महाबलाः ।

[(l 1) D13 शक्र वैश्रवण वायु यम वरुणमेव च —(l 2) D13 च (for second हि)]

—Then D13 cont

31* पवनात्मसमुद्भवो हनूमान् गृध्नानति ।

—(l 38) Ñ1 D13 हनूमान्वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —For l 38 D6 T2 3 subst

32* एवं तेनगृहीतास्तु विचि त्वेद बचोऽब्रवीत् ।

[D1 वै (for तैः) D2 [ए]व (for [इ]द)]

—D2 cont

33* मया हतास्त्विमे सर्वे गच्छ तो यमपुरं द्रुतम् ।
इत्युक्त्वा राक्षसा कश्चिन्नादेन विनिपातिता ।

[(l 1) post half hypm]

—For l 36 38, D2 subst

34* शक्रो वैश्रवण कश्चिद्यमो वरुण एव च ।
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च सूर्यो वायुश्च च द्रगा ।
अथवा पितरो देवा केचिद्रामनिशाचरा ।
आहूय गगनं तस्युर्हनुमान्यत्र गच्छति ।
विज्ञाता येन माया तु न न मर्त्योऽपि रक्षसाम् ।   [5]
अब्रवीद्राक्षसा सर्वा विहस्य पवनात्मज ।
यदि देवगणा सर्वे युद्धार्थमिह नागता ।
तथापि वा हनिष्यामि राक्षसार्थे समुद्यतान् ।

[(l 1) cf l 1 of 30*]

—D2 om l 39 47 —(l 39) B1 प्रोक्ता (for प्राप्ता) Ñ1 D6 13 T2 3 यदि प्राप्तास्त्रयो लोका (for the prior half) D3 सर्वे (for °सुर) D4 T2 3 सवह्नि सहिता सुरा D13 सह नारायणोऽपि वा (for the post half) —(l 40) Ñ2 V2 B4 विहनिष्यामि, D3 तु ह° (for निह°) Ñ1 V3 सुबाहु (for स्व°) B4 आश्रित (for आश्रित) D2 का कथा मम रक्षसां (for the post half) —For l 40 D4 T2 3 subst

35* अक्षयणपरं कृत्वा न समा मम केचन ।

[D4 नो साम्य मम केनचिद् (for the post half)]

—Thereafter they cont

36* इत्येन युवतस्तस्य कर्पिर्मिदस्य तत्क्षणे ।
ततोऽस्त्रवत लाङ्गूलं कल्पा येन स्थितम् ।
न च वायुमुनस्तस्य मिमक्षणानो विद्यायसि ।

[(l 1) T3 तद्गुण —(l 3) D4 भय (for न च)]

—For l 40 D13 subst

37* न भय वा विरागो वा का शङ्का मम केनचित् ।

—After l 40 D2 ins

38* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हनूमन्तं सुवर्चसं ।
पूरयामासु बाणैर्वै राक्षसा पवनात्मजम् ।

—D2 om l 41 42 D13 om l 41 —For l 41, B1 subst

39* इत्युक्तास्ते हनुमता राक्षसा भीमविक्रमा ।

—V3 om l 42–43 B1 reads l 42–54 (l 42–43 within brackets) after l 70 —(l 42) B2 3 वीरो (for वीरैः) Ñ1 चरितो वीरो B1 विद्धो वीरो (for चेटितैर्वीरैः) —For l 42 D13 subst

40* प्रवृत्तास्तत्र वै युद्धे राक्षसास्ते हनूमता ।

—(l 43) Ñ1 D13 गृहीत्वा पर्वतं दोर्भ्यां (D13 तत्र) B1 3 स गृहीतगिरिर्दोर्भ्यां (B1 °र्दोर्भ्या) (for the prior half) D13 पद्मगानेव च मृद्नाति धरणीतले (hypm) (for the post half) —For l 43, D4 T2 3 subst

41* बाहुभ्यां पर्वतं गृह्य स शूलेनाभ्ययुध्यत ।

—Thereafter they cont while D6 ins l 5–6 only before l 48

42* ततस्तत्र स दुद्रुवे बलनिमर्गोरवम् ।
बालचन्द्रमिवाबद्धं क्षणं च सवतो स्थितम् ।
प्रादद्राक्षसा सर्वे शूलशक्तिसमन्वितैः ।
लाङ्गूले तस्य ते कर्तुं स्वस्वर्णा वा न तस्य क्षमा ।
एक द्वा श्रीरस्तु चतुरो विंशत्रिंशच्छता शतम् ।   [5]
लाङ्गूलाग्रेण ता वेष्टय आगमिता च्यचिक्षिपत् ।

[(l 1) D4 तस्य च (for ततस्य) —(l 2) T2 3 [अ]स्थित (for [आ]बद्ध) —(l 4) D4 स्वल्प बाणान् —(l 5) D6 च (for तु) T3 तथैव च (for तथा शतम्) D4 एको द्वौ त्रय चतुरो विंशत्रिंशच्च (also पठित) था शत —(l 6) D4 वा वेष्टय T2 3 ता प्रत्य (for ता वेष्टय)]

—D13 om l 44–51 D4 T2 3 om l 44–47 B1 om (hapl) l 44–45 Ñ1 om l 44 —(l 44) B4 प्रपातो (for युध्यमानो) and [आ]तु (for [अ]थ) —For l 45 V B2 3 subst

43* निष्पिपेष रक्षांसि पद्भ्यां महाबल ।

[B2 पद्भ्यां वाग्निन् (by transp)]

—For l 45–45, D6 subst

सुवर्णसूत्रग्रथिता महानीलोत्पला इव । [50]
कथञ्चिन्महतो यत्नाल्लाङ्गूलेन विचेष्टित ।
आत्मानमथ समोच्य तालजङ्घो विदुद्रुवे ।
स दृष्ट्वा राक्षसान्हत्वा हनुमान्मारुतात्मज ।
जगामादाय तच्छैल विमानस्थे महाबल ।
ततो देवा सगन्धर्वा सविद्याधरचारणा । [55]
अब्रुवन्साधु हनुमन्पश्य तेऽथ पराक्रम ।
अ युष्मदीदृश कर्म स्वस्त कुर्वीत कोऽपर ।
आकाश गिरिमादाय मुदिता यत्निशाचरा ।
इति संस्तूयमानोऽसौ सम्प्राप्तो गन्धमादनम् ।
यत्रोत्पाटितरुस्त्र त गिरिं सन्यवेशयत् । [6
तालजङ्घोऽपि सन्त्रस्त प्रपलाय्य निशाचर ।
न्यवेदयत दीनात्मा रावणस्य महात्मन ।
शृणु राजन्यथा तेन राक्षसास्त हता विभो ।
त शैलमपरित्यज्य नगहस्तेन धीमता ।
लाङ्गूलेन हता कश्चित्कश्चिद्दृष्टाभिमर्दिता । [6

44* बाहुभ्यां पवत धृत्वा पद्भ्यां युद्ध चकार स ।
तथा लाङ्गूलपाशेन तेन पद्भ्यां हता कपि ।
अचिरेणैव कालेन हता सर्वे निशाचरा ।

—D3 om l 46-52 B1 reads l 46-47 in brackets —(l 46) V3 B1 2 3 च, B4 हि (for [अ]थ) B1 दृष्ट्वा (for जानुता) —For l 45-46, Ñ2 subst

45* नखविदारिता कश्चिज्जानुभ्यां चूर्णितास्तथा ।
लाङ्गूलेनाहता केचित्केचिद्दन्तैर्विदारिता ।

—Then Ñ2 cont

46* आकाशे निहता कश्चित्कश्चिन्निहता रणे ।

—(l 47) B1 गगने V1 3 B4 आकाशे नगहस्तस्य (for the prior half) —V3 om l 48 50 —(l 48) D4 5 T2 3 बद्धा (for अन्ये) Ñ2 अथ लाङ्गूलपाशे च (for the prior half) Ñ3 ते तु D7 तस्य (for तत्र) Ñ2 सहारत्नपावकगिरे, D4 T2 3 पक्षौ स(D4 स) प्राहरत्कपि , D7 पद्भ्यां ताडयमास च (for the post half) —Ś1 reads l 50-52 in marg —(l 50) V2 B4 स्वर्णसूत्रग्रथिता (for the prior half) B1(marg also as above) 3 माला (for महा) —(l 51) D1 महता यत्न (for महतो यत्नात्) B2 G (ed) च (G[ed] वि) चेष्टित (for विचेष्टित) V2 corrupt, B3 लाङ्गूलविनिवेष्टित (for the post half) —For l 51, Ñ1 subst.

47* प्रविश च महाप्राज्ञो लाङ्गूलेनाववेष्टना ।

—(l 52) Ñ1 B2 D7 उच्य(B2 °च्यै)च (for समोच्य) Ñ2 D12 तत उन्मुच्य V1 मोचयित्वा तु V2 B1 च तथोन्मुच्य (for अथ समोच्य) Ś1 D12 (5)भिदुद्रुवे, D7 प्रदुद्रुवे —After l 52, Ñ1 D12 ins

48* राक्षसा बहवस्तत्र पतिता मर्द एव तु ।

[D12 ते (for तु)]

—D12 om l 53 —(l 53) Ś2 तत्र B2 3 नोत्सात्((for नाऽत्तु) —For l 53, D3 subst

49* हत्वा तत्र क्षणा सर्वा हनुमान्वायुनन्दन ।

—(l 54) V2 damaged from म up to थे D2 3 त (for तच्च) D3 अगच्छदाशुमार्गेण (for the prior half) V2 विनदन्तु B4 विराव, D3 वेगवान्स (for विमानस्थे) V2 विनदन्स मुहुर्मुहु (for the post half) —For l 53-5 N1 subst , D12 subst l 2 only for l 54

50* निहत्य राक्षसान्सर्वान्हनूमान्वायुविक्रम ।
गृहीत्वा पर्वत यातो वायुवेगेन वीर्यवान् ।

[(l 2) D12 तेनाथौ (for गृहीत्वा)]

—D3 om l 55-76 —For l 49-56, D4 5 T2 3 subst

51* केचिद्धस्तस्य सम्पत्ता केचिन्नादेन मीलिता ।
केचित्पुच्छाभिघातेन पतिता धरणीतले ।
एव स मदन कृत्वा रक्षसां मेघवर्चसाम् ।
दिवाकर इव व्योम्नि सोऽपाच्छद्वायुनन्दन ।
अतिवैव कृत कर्म दृष्ट्वा तत्स्थ देवता । [5
साधु साध्विति मापन्त पुष्पवर्षैरवाकिरन् ।
हत्वा रक्षसहस्राणि लाङ्गूलवरणायुध ।

[D5 om (hapl ?) l 1 —(l 1) T2 3 वृक्षस्य(T °स्य) (for हस्तस्य) —(l 2) D5 [आ]घातेन (subst (for [अ]भि°) D5 राक्षसा (for पतिता) —(l 3) D गिम (for मेघ) —(l 4) D5 हि (for मे) —(l 5) D5 अतिवैव]

—D12 T2 3 om l 57-76 —(l 58) V2 damaged after स up to the post half B1 ते (for वन्) —For l. 56-58 V2 D12 subst

52* साधु साधु महावीर्य हनूमन्निति तेऽब्रुवन् ।
महेन्द्रप्रमुखा कर्म कृत ते सुमहाबल ।
अपरित्यज्य दोर्भ्यां पवत गन्धमादनम् ।
राक्षसा निहता सर्वे महाबलपराक्रमा ।

[(l 1) D12 महावाहो (for महावीर्य) and च (for ते)]
—Ś2 D12 om l 59-60 —(l 59) D7 सर्वैर (for विरि स) —(l 60) D7 गिरि स (for त गिरि) B1 गिरि तं च योऽरुहत् (for the post half) —(l 61) Ñ1 D12 राक्षसात्(D12 °स रघु रुपवस्तु(D12 °स) B1 तालजङ्घस्तत्रस्तु स्मात् (for the prior half) Ś1 D12 नाशन (for निशाचर) —(l 62) V2 damaged from व up to the prior half of l 63 B1 श्रवेन्मायुद्धप्राप्तो (for the prior half) —(l 63) V2 Ś1 B4 D7 यथो (for विभो) —For l 62-63, V2 D12 subst

53* न मया रात्रौ द्वाभ राज्याय न्यवेदयत् ।
हनुमता हता सर्वे राक्षसा सहस्रश ।

कथंचिदहमेकस्तु जीवन्प्राप्तस्तवान्तिकम् ।
श्रुत्वैतत्ताळजङ्घस्य हनूमत्कर्म दुष्करम् ।
चिन्तापरोऽभवद्राजा राक्षसानां महाबलः ।
राक्षसा ये विशिष्टा हि मायावन्तो महाबलाः ।
हनूमता हतास्तेऽपि निष्प्रधानाः कृता वयम् । [70]
अपरे मन्त्रयन्ति स्म बुद्धिमन्तो निशाचराः ।
अहो बलमिदं तस्य वानरस्य महात्मनः ।

इति गुरुभयपरिकम्पिताङ्गकाना
रणचरितैर्विविधैस्तु राक्षसानाम् ।
कपिगतमनसां तदा बभूव [75]
हुतवहमध्यगतं यथैव तेजः ।

Colophon

ततो निरीक्ष्य तच्छैलं यथावन्मारविस्तरः ।
समुत्पत्य महातेजा आकाशं हरिपुंगवः ।

—Ñ1 D13 om. l. 64-65. —(l. 64) B1 शैलं त चापरिस्कन्य (for the prior half). —(l. 66) V3 damaged from स्त in the post. half up to रो in the prior half of l. 68.—For l. 66, Ñ1 D13 subst.:

54* त्वन्मयाश तु सग्राम प्रयत्नादागतो ह्यहम् ।

[D13 दूत (for तु म-) and प्राणान्ध्यो गतो (for प्रयत्नाद°).]

—Then they cont.:

55* दैवाद गणयन्ता ये हतास्ते राक्षसेश्वर ।
न तु जीवितमस्माकमशक्या वानरस्य वै ।

[(l. 1) D13 अगणयन्त्. —(l. 2) D13 [अ]स्मान् (for तु).]

—After l. 66, B3 (marg.) ins.:

56* गायन्ति न दैवान्ये ते हता राक्षसेश्वर ।

[cf. l. 1 of 55*.]

—Ñ1 D13 om. l. 67-68. —(l. 67) B1.3 D7 तु (for स). B3 दृष्ट्वाहत दुष्कर (hypm.) (for the post. half). —V2 om. l. 68. —B1 reads l. 69-70 in brackets. —(l. 69) Ñ2 V3 B4 च (for हि-). V3 परिशिष्टा ये (for ये विशिष्टा हि). —For l. 69, B1 subst.:

57* राक्षसा उपदिष्टा ये मायन्तो हि महाबलाः ।

—(l. 70) B1 तु, B3 om. (for ऽपि). B1 नि श्रेष्ठा रावणाश्रया (for the post. half). —For l. 69-70, Ñ1 (followed by colophon) D13 subst.:

58* ते विशिष्टा राक्षसेन्द्र सहामात्या महाबलाः ।
हत्वा निहता सर्वे वानरेण हनूमता ।
निष्प्रधाना कृता राक्षसाः ।

—Then they cont.:

59* हस्तिम्नु गतो वीते नरीरेण मयानत ।

—Ñ1 D13 read l. 71 after 55*. —(l. 71) Ñ1 D13 ...(D13 °ये तु) रे तत (for the prior half). —After l. 71, Ñ1 D13 ins.:

60* ...

[D13 ... (for the prior half) and ... (for ...).]

—Ñ1 D13 om. l. 72-76. —(l. 72) G (ed.) ...
—G (ed.) om. l. 73-76. —(l. 73) V3 B4 इति भय (B3 *sup. lin.* also गुरु)परिकम्पितान्तराणां (B3 °नां); V2.3 इति भयकम्पितान्तराणां, B1.2 इति भयपरि(B2 गुरुभय)कम्पितानां. —(l. 74) V3 -चरितैर् (for -चरितैर्). V2.3 B2-3 च (for तु). —(l. 76) V3 B3-4 चेतः, B1 हव्य- (for तेजः).

Colophon : D13 om., Ñ1 reads after 58*. —*Kāṇḍa name*: Ñ B1.2.4 D7 लङ्काखण्डे. —*Sarga name*: Ñ V2.3 B D7 ताल(V2 B4 तुण, D7 स्थूल)जङ्घादिवध॰, V1 तालजङ्घादिवधश्रवणम्. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V2.3 B2.4 D7 om., Ñ2 86, V1 83, B1.3 80, G (ed.) 84.

—(l. 77) V1.3 B त (for तत्). B1 तथा (for तदा). B3 माल्यात्मज (for °विस्तरः). B3 हनुमान्मारुतात्मज (for the post. half). —For l. 77, Ś D1.3.4 subst. and read after 69*.

61* स्वस्थाने स्थापयित्वा तु त गण नगमस्तकम् ।

—Then they cont.:

62* पुनरायान्महेन्द्राद्धु शापान्मुक्तः इव स्फुरन् ।
रामस्य त्वरित गत्वा विनयेन कृताञ्जलिः ।
ननाम शिरसा पादौ सुग्रीवस्य च धीमतः ।
स प्रहृष्टं हनूमन्तं सुग्रीवः सविभीषणम् ।
ते सर्वे हर्षमापन्ना दृष्ट्वा लक्ष्मणमुत्थितम् । [5]
तत्रीगरीनमहातेजा लक्ष्मणो राघव तदा ।

[(l. 1) Ś1 पाताल (for स्तातु). D3 चापारदर. —(l. 2) D1 कृत्वा (for गत्वा). —(l. 3) D3 प्रणम्य (for ननाम). —(l. 4) D1 न (for स).]

—For l. 77, Ñ1 D13 subst. and read after l. 3 of 69*.

63* ततो हनूमान्सग्राम अवधिस्य तु पर्वतम् ।

—Then they cont.

64* प्रणम्य शिरसा राम ... ।
... ।
... ।
... ।
... हनूमत्प्रमुखैः । [5]

[(l. 1) D13 ... (for ...). —(l. 4) D13 तु (for न). —(l. 5) D13 ... (for ...).]

—For l. 77, D4.5 T1.3 subst.

65* ... ।

स्तूयमानः सुरैः सिद्धैर्गन्धर्वैः सहचारणैः ।
अप्सरोभिश्च मुदितैर्न्यवर्तत महायशाः । [80]
उपर्येव स लङ्काया हनूमान्पवनात्मजः ।
सम्प्राप्तो यत्र सुग्रीवो राघवश्च सलक्ष्मणः ।
दृष्ट्वा प्राप्त हनूमन्तं रामो हर्षमुपागतः ।
स्वागतं ते हरिश्रेष्ठ सुस्वागतमरिंदम ।
दिष्ट्या क्षेमेण सम्प्राप्तो गत्वा त्वं वानरोत्तम । [85]

62

After colophon of 6.89, D1-3 T2.3 ins., while D2 cont. l. 45–54, 43, 59–74, 94–138, 209–226, 266–277, 309–317 after App. I (No. 61):

रावणोऽपि हि तं श्रुत्वा वृत्तान्तं राघवस्य च ।
हनूमतः प्रभावं च वीर्यं शुक्रान्तिकं ययौ ।
कार्यं प्रणम्य चाहेदं पाहि मां दैत्यपूजित ।
निर्मूलितोऽस्मि रामेण लङ्कां सरध्य सर्वतः ।
हताः पुत्रा मम ज्येष्ठा बान्धवाः सुहृदश्च मे ।
केनोपायेन जीवामि कथयस्व करे मम ।
दशग्रीवस्य वचनं श्रुत्वोवाच तदोशनाः ।
कुरुष्व विधिना वीर होमं येन जयिष्यसि ।
रथो धनुः शराः खड्गो वाजिनः कुण्डलानि च ।
निर्गमिष्यन्ति हवनात्ते वै विघ्नो भवेद्यदि । [
गृहाणेमानि मन्त्राणि याहि शीघ्रं निवेशनम् ।
इत्युक्तो रावणो धीमान्मन्त्रान्सगृह्य शुक्रतः ।
आगमत्सहसा लङ्कामाकाशेन रणोत्सुकः ।
महेन्द्रभवनाकारं सम्प्राप्तः स्वं निवेशनम् ।

[D3 भूमा (for पर्वत). T3 रामपार्श्वे. D2 जगाम सः (for समागत).]

—Then they cont.:

66* प्रणिपत्य प्रभो राम सुग्रीव सहलक्ष्मण ।
आचचक्षे यथावृत्तं यत्कृतं यच्च साम्प्रतम् ।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।
पर्यष्वजन्त सहसा भुजैस्तेऽनिलनन्दनम् ।
वानरास्तु ततः सर्वे हर्षसम्पूर्णमानसाः । [5]
पर्यष्वजन्त चान्योन्यं भुजैरास्फोटयन्ति च ।
साधु वीर सुषेणेति साधु मारुतनन्दन ।
इत्येव प्रवदन्ति स्म सिंहनादैर्नदन्ति च ।
पुनरेव महाबाहुं सौमित्रिं प्राप्लवङ्गमाः ।

[(l. 1) D1 चैव, D2 च स (for एव).—(l. 2) D3 यत्पूर्वं (for यत्कृत).—(l. 3) D2 श्रुत्वा तु (for तच्छ्रुत्वा).—(l. 8) T2.3 प्रब्रुवते (for प्रवदन्ति). D1 सिंहनाद.]

—D1.3 T2.3 om. l. 78–85. Ñ1 D13 om. l. 78.—For l. 77–78, D2 subst.:

67* स श्रुत्वा पर्वतश्रेष्ठं पुनराचारकपीश्वरः ।

—Then D2 cont.:

68* प्रणम्य राम सुग्रीव राजानं पवनात्मजः ।
तान्प्रकाश्य महोत्साहो हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
रक्षसा देवरूपेण विघ्नमुत्पादितं मम ।
मायां तेषां मया ज्ञात्वा ते हता मे प्रमादिनः ।
श्रुत्वा तद्वचनं तस्य रामसुग्रीवलक्ष्मणाः । [5]
प्रहृष्टाः परिष्वज्य हनुमन्तं कपीश्वरम् ।

—B1 om. l. 79–81. Ñ1 D13 om. l. 80–85.—(l. 80) V1 मुदितैरप्सरोभिश्च (by transp.). V1 damaged for न्यवर्तत.—For l. 79–80, Ś D2.11 subst., Ñ1 D12 subst. l. 1 only for l. 79:

69* देवैः सुगन्धर्वैस्तथा सुरगणाधिपैः ।
अप्सरोभिरप्सरस्तथा किंनरचारणैः ।

[(l. 1) Ñ1 D3 च (for तु). Ñ1 D13 हाहा- (for तता
—V2 om. l. 81.—(l. 81) V3 तु (for न). B4 स्व (for लङ्काया). B3 उपेत्य च स लङ्कायाः (for the prior hal
B3 मारुतात्मज (for पवना°). V3 सम्प्राप्तो मारुतात्मज (for
post. half).—(l. 82) V3 हनुमान् (for सम्प्राप्तो). V2.3
(for च स).—(l. 84) V3 B1.3 कपे (for हरे-). Ñ1
स्वागतं वानरश्रेष्ठ (for the prior half).—B1 om. l.
—(l. 85) Ñ3 क्षणेन (for क्षेमेण). D1 श्रेष्ठ (for गत्वा
—Thereafter Ñ3 V B1.2.4 ins. l. 2–3 of 2056
while B3 ins. in marg.:

70* आगतं मारुतिं दृष्ट्वा सर्वे ते हरियूथपाः ।
रामलक्ष्मणसुग्रीवा विभीषणमहामतिः ।
कर्मणा विस्मिताश्चास्य साधु साध्विति चाब्रुवन् ।
लक्ष्मणो जीवितापेक्षे रामः संहृष्टमानसः ।
आनन्दाश्रुजलाक्लिन्नो वचनं चेदमब्रवीत् । [5]

and then B3 repeats 6.89.27 (followed by l. 2–3 of 2066*).—After this passage, D2 cont. l. 49–54, 43, 59–74, 94–138, 209–226, 266–277, 309–317 after App. I (No. 62), T2.3 repeat 6.89.26–27[a].

62

(l. 1) D3 तत् and श्रुत्वा (for तं and वृत्तान्तं resp.).—(l. 3) D2 प्रोवाच and मम हि यत पूजित (also [. . .] रामसमानया) (for चाहेदं and the post. half resp.).—(l. 4) D1 निर्मूलितो.—(l. 5) D2 हताः पुत्रा मम ज्येष्ठा (for the prior half). D1 वै, D2 T3 न (for मे).—(l. 7) D2 तदोवाच (for तदोशनाः).—(l. 8) D2 वधिष्य (for जयिष्यसि).—(l. 9) D1 शरा (for शराः) and कुण्डलानि (for कुण्डलानि च).—(l. 10) T3 भगवान्, T2 भवतां (for हवनात्). T3 भविष्यति (for भवेद्यदि). D3 न चेत् भविष्यति (for the post. half).—(l. 11) D2 गृहाणेमानि मन्त्राणि (for the prior half).—(l. 12) D2 सगृह्य (for संगृह्य).—(l. 13) T3 भगवन् (for आ°) and आसीत (for °तेन).—(l. 14) D2 संग्रामस्व; D2 रचना. स्व.; T3

यथाह दैत्यमार्गेण होम स दशकन्धर । [15]
विद्युज्जिह्व समादिश्य रक्षणार्थं स वेश्मन ।
लङ्काद्वारकवाटानि दत्त्वा सर्वप्रयत्नत ।
हस्त्यश्वरथवृन्दानि स्थापयामास सर्वत ।
स्नात्वा प्रविश्य मौनी सन् गुहां पातालसंनिभाम् ।
तत्रानुष्ठाय युद्धार्थमग्निस्थापनपूर्वकम् । [20]
आजहृहुश्च संभारांस्त्वरिता मन्त्रराक्षसा ।
रक्तोष्णीषाणि वासांसि समिधोऽथ विभीतका ।
महातकरस्याश्च विल्वाना तु फलानि च ।
शानिद्र गुग्गुल चैव मांसरक्तशिरांसि च ।
काकानुष्ट्रान्वय श्येनान्बिडालांश्च गवानपि । [25]
उरगाश्च कृष्णमीनाश्च मकरान्कच्छपानपि ।
उद्धाय रावण शीघ्र नवनीत घृत मधु ।
शुक्लदूर्वाप्रवालाश्च पुष्पाणि तिलसर्षपान् ।
पायस पड्सान्नानि त्रिविधाभरणानि च ।
शिरसपानेन चिक्षेप समिद्धे जातवेदसि । [30]
कर्पूरकुङ्कुमादीनि चन्दनान्यगरुस्तथा ।
हुत्वा रोमाणि वक्त्राश्च जुहाव रणकोविद ।
ततो रसातलाद्‌भूमो घोरोऽम्बरमावृणोत् ।
सर्वलोकक्षयकरो निर्घातपवनोद्धत ।
त दृष्ट्वा देवगन्धर्वा वानराश्च भय ययु । [35]
विभीषणोऽथ सभ्रान्तो रामपार्श्वमुपागमत् ।
ततो रामो महातेजा रघूणां कुलवर्धन ।
विभीषणमिद वाक्य प्रत्युवाचारिसूदन ।
क्वासौ लङ्केश्वर क्षुद्रो रावणो नाम दुर्मद । [40]
रणभूमि परित्यज्य क्वास्त किं वाऽस्य चेष्टितम् ।
स हि छिद्रप्रहर्ता च कृतपापश्च रावण ।
बोद्धव्यस्तु त्वया वीर क्षिप्रमेव ममाज्ञया ।
राघवस्य वच श्रुत्वा चारैरन्वेष्य सर्वत ।
उवाच वचन धीमान्राममेतद्विभीषण ।
रामत्वा निर्भिद्य सामित्रि क्रूरकर्मा दशानन । [45]
प्रविवेश पुरीं तूर्णं लङ्कामेव सहानुग ।
सोऽवतीर्य रथात्तत्र चक्रमिच्छश्च राघव ।
चिन्तयामास काकुत्स्थ वरदान महात्मन ।
दत्त स्वयभुवा पूर्वं वर शत्रुविनाशनम् ।
अजेय शत्रुभिर्लोके सदेवासुरमानवे । [50]
रथ सर्वायुधोपेत दिव्यमद्भुतदर्शनम् ।
युक्तमश्वैर्महावेगै कामग कामरूपिभि ।
अभेद्यकवच चापि सर्वास्त्रैरभिसवृतम् ।
तस्य होमस्य कालोऽय देवान्नन्नमास्थित ।
जुहोत्यग्नि समाधित्वो रौद्रैर्मन्त्रैर्महायशा । [55]
पश्य पश्य महाभागान्तरिक्ष धूम समाकुलम् ।
निश्चित त्वद्भयाद्रावणो होममाचरत् ।
तस्य यावत्तु तत्कर्म न सिध्यति दुरात्मन ।
तस्य तावत्त्वया वीर विघ्न कार्यो बलीयस ।
समाप्ते दिव्यहोमे तु दुर्जयोऽसौ भविष्यति । [60]
आदिशस्व महाबाहो यूथपान्कामरूपिण ।
होमविध्वसनार्थाय शीघ्र स्वविजयाय च ।

[illegible] (for यथाह स्व) —(l 15) D4 प्रकुर्वन् (for [illegible]) —(l 16) T3 विद्युज्जिह्व D4 रक्षणार्थं स्व, D5 रक्षार्थं (for रक्षणार्थं स) —(l 17) D4 कवाटानि (for [illegible]) and सन्न स्वत (for सर्व°) —(l 19) D5 [illegible] (for प्रविश्य) and च (for सन्) T3 संस्थिता (for [illegible]) D4 गृह पातालसंनिभ (for the post half). —(l 21) D5 आजह्रु (for °हुः) and त्वरितो राक्षसेश्वर (for the post half) —(l 22) D4 रक्तोष्णीष च. —(l 23) D5 [illegible], T3 फल° (for महा°) D4 च (for तु) —(l 24) D4 मांसं रक्त (for मांसरक्त-) D5 शिरांसि (for [illegible]) —(l 25) T3 गृध्रांश्च (for गृध्रा वय) D4 [illegible] (for [illegible]) D5 बिडालांश्च रदानपि, D5 [illegible] (for the post half) —D5 T3 om (hapl) l 26 —(l 26) T3 [illegible] (corrupt) (for कच्छपान्) —(l 28) D5 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 32 D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 29) D5 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (corrupt) (for the post half) —(l 30) D4 [illegible] (for [illegible]) —(l 33) D5 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for the post half) —L5 om l 34 —(l 34) D5 [illegible] (for the post half) —(l 35) L5 [illegible] (l3 transp) —(l 36) D4 [illegible] (for अथ) —D4 om l 37-55 —(l 39) T3 क्रुद्धो (for क्षुद्रो) and दुर्मति (for दुर्मद) —(l 40) T3 च (for वा) —(l 43) D5 चारैर्मम समाख्यातमेतत्सर्वं महीपते —(l 50) T3 सभिर् (for शत्रुभिर्) —(l 53) T3 अभेद्य. —For l 49-54, D5 subst

> 1* [illegible] रणे हन्ता [illegible] ।
> [illegible] शान्तिगृहे होमस्तु [illegible] ।
> [illegible] ।
> [illegible] ।
> [illegible] । [5]
> [illegible] ।
> [illegible] ।
> [illegible] ।
> [illegible] ।
> [illegible] । [10]

—Then D5 cont

> 2* [illegible] ।

—(l 56) D4 [illegible] (for °भाग) and [illegible] —D4 om l 58-59. —(l 59) (for [illegible]) D5 [illegible] —(l 60) D5 [illegible] (for [illegible]) T3 om 2 (subm) D5 [illegible] —D5 om l 61-62. —(l 61) D4 T3 [illegible] D5 [illegible] (for [illegible]) —D4 om l. 63.

विभीषणस्य तद्वाक्यं घोरं श्रुत्वा सुदारुणम् ।
ततो रामो महातेजा सुग्रीवस्य मतेन च ।
आदिदेश हनूमन्तमङ्गदं गन्धमादनम् । [65]
द्विविदं पनसं मैन्दं शरभं तारमेव च ।
गजं गवाक्षं वीराग्र्यं धूम्रं ज्योतिर्मुखं तथा ।
ऋक्षं सेनापतिं नीलं नलं चापि महाबलम् ।
लब्धलक्ष्या महावीर्या यूथपा कृतनिश्चया ।
उत्तस्थुस्ते बलैः सार्धं गर्जन्त इव तोयदाः । [70]
ते शिलापादपधरा महाकाया महाबलाः ।
गर्जन्तो रेजिरे सर्वे जङ्गमा इव पर्वताः ।
क्षणात्संप्राप्य नगरीं लङ्कां रावणपालिताम् ।
प्राकारं सहसाप्लुत्य विविशुस्ते प्लवंगमाः ।
दश कोट्यः प्लवगानां दशग्रीवनिवेशनम् । [75]
विविशुः सहिता घोरा गर्जन्तोऽतिभयंकरम् ।
रावणस्य गृहद्वारप्राङ्गणेऽतिविजृम्भिते ।
युद्धं समभवद्घोरं रक्षसां वानरैः सह ।
कपिभिः पर्वताकारैर्गजेन्द्राः पातिता भुवि ।
तथा विघट्टिताश्चाश्वा मथिताश्च सहस्रशः । [80]
शिरांसि राक्षसेन्द्राणां पतन्ति प्रस्फुटन्ति च ।
प्रासादान्पातयन्ति स्म रत्नानि तु हरन्ति च ।
प्रभाते विमले जाते न पश्यन्ति स्म रावणम् ।
मार्गमाणाः प्रयत्नेन वानरा राजवेश्मनि ।
विभीषणस्य या भार्या सरमा नाम राक्षसी । [85]
तया तु रावणस्थानं कथितं चोद्यमानया ।
हस्तस्य संज्ञया सीचैर्भर्तुः प्रियचिकीर्षया ।
निर्दिदेशाङ्गदायाथ होमो यत्र प्रवर्तते ।
ज्ञात्वा तु तत्र संस्थानं वालिपुत्रो महाबलः ।
रावणेन च या घोरा शिला क्षिप्ता गुहामुखे । [90]
पादाघातेन निर्भिन्ना साङ्गदेन महात्मना ।
तां गुहां प्रविवेशाथ रत्नपुत्रोऽङ्गदोऽग्रणीः ।
दक्षस्य यज्ञविघ्नाय वीरभद्रो यथा पुरा ।
ददृशुर्देवतागारे रावणं वरदर्शितम् ।
रक्ताधिष्ठानसंयुक्तं मीननिष्पन्नलोचनम् । [95]
सुवहस्तं समासीनं प्राङ्मुखं रक्तवाससम् ।
रक्तोष्णीषधरं दिव्यं पुरो ज्वलितपावकम् ।
विद्युद्भास्करसंयुक्तं सन्ध्यायामिव तोयदम् ।
मन्दोदरीसमीपस्थं किरीटोत्तुङ्गभूषणम् ।
हारनिर्झरतोयाढ्यं महावदनकन्धरम् । [100]

—(l 63) D3 महा शुभयावह (for the post half) —(l 64) D3 श्रुत्वा (for ततो) and रावणं च निरीक्ष्य स (for the post half) —(l 66) D4 तारकं तथा (for तारमेव च) —(l 67) D4, 9 नवम (for वीराग्र्य) D5 नील (for धूम्र) D3 तदा —For l 65–67 D3 subst

3* आज्ञापयामास तदा विघ्नार्थं दश यूथपान् ।
माल्यवन्तं सुषेणं च गवाक्षं गवयं गजम् ।
अङ्गदं स हनूमन्तं शरभं गन्धमादनम् ।

—(l 68) D3 चैव (for नील) and नीलं चैव (for नलं चापि) D4, 9 नलं नीलं गणश्रेष्ठमादिदेश महामति —D4, 9 om l 69–72 —(l 69) D3 ·लक्ष (for ·लक्ष्या) —(l 74) D3 अथ वा (for सहसा) —For l 73–74 D4, 9 subst

4* ततो पञ्च हरिश्रेष्ठा प्रविष्टा नगरीं द्रुतम् ।
प्राकारं लङ्घयित्वा तु रावणस्य बलसंयुताः ।

[(l 1) D3 तथा (for ततो) and प्रविश्य नगरीं शुभ (for the post half) —(l 2) D3 रावणादाय नव पुर (for the post half)]

—(l 75) D4 कोटि —(l 76) D4 भयकरा, D9 भयानका —(l 77) D4 द्वारि (for द्वार) and प्राङ्गणतीव सुभो (for the post half) —(l 80) D4 रथा विघट्टिताश्च D9 रथाश्चघट्टिताश्च (corrupt) (for the prior half). —D3 om l 81 —After l 81, D4 ins while D3 ins after l 80

5* रत्नानि विविधान्येव बहु नाशन्ति मन्दिरा ।
विक्षुब्ध दशानानपुरा हृदय द्वारो पत्नीयुता ।
अति रम राघव स्ते तु न पश्यन्ति न रावणम् ।

[D3 om l 1 —(l 2) D3 रत्नानि (for दश°) and पत्नीयसा (for पत्नीयुता) —(l 3) D3 प्रा᳘श्च राक्षसांश्चैव पतन्ति तत]

—Thereafter D3 cont

6* नार्यो रुदन्ति बहुधा वृक्षा परिपतन्ति च ।

—D4 om l 82–83 —(l 82) D3 ध्वासयन्ति (for पातयन्ति) and च (for तु) T3 महान्ति (for हरन्ति) —(l 83) D9 च (for स्म) —(l 85) D4 सा भार्या D9 भार्या सा (for या भार्या) —(l 87) D4 हस्तेन —(l 88) D4 अङ्गदाय निदर्शयत्, D9 अङ्गदायाचचक्षे सा (for the prior half) —(l 89) D4 तत्रस्थं स्थानं, D9 तं तत्स्थानम् D9 अङ्गद स महाकपि (for the post half) —(l 90) D4 सनाथा (for या घोरा) D9 रावणेन प्रयत्नात् (for the prior half) and दत्ता (for क्षिप्ता) —(l 91) T3 पादमूलेन D4 तैर्, D9 वै (for निर्) D4, 9 प्लवगेन महावीर्य (for the post half) —(l 92) D4, 9 सुविवेशुस्ते (D9 °व) (for प्रविवेशाथ) —(l 93) D9 यज्ञस्य वीरभद्रो हि होमकाले यथा पुरा —After l 93 T3, 4 read l 139 for the first time repeating it in its proper place —D4, 9 om l 94 —D3 om l 95 —(l 95) D4 संयुक्तो D9 विरेज संयुक्तो (for the prior half) D4, 9 मीनं निष्पन्नलोचनं (for the post half) —After l 95 D4, 9 ins

7* अङ्गदेन ततो दृष्ट्वा रावणो होमसंस्थितः ।

[D9 तदा (for ततो)]

—D4, 9 om l 95–138 —(l 97) D3 वीरं (for दिव्य) —(l 98) D3 आतुरं (for भास्कर) —(l 99) T3 मन्दिरं तं D3 तं मन्दोदर्या परिवारितम् —(l 100) D4 गुरा (for महा) D3 रत्नं —(l 101)

वायोमन शिलाधारं गिरिं नीलमिव स्थितम् ।
स्तुवन्तमद्भुताकारं रौद्रं रौद्रपराक्रमम् ।
दृष्ट्वा तस्याद्भुतं कर्म वानराः कृतनिश्चयाः ।
हनूमन्तं पुरस्कृत्य सर्वे युद्धाय तस्थिरे ।
राक्षसाश्च महावीर्याः प्रासासिपरिघायुधाः । [105]
त्रिशिताग्रस्थिरं सर्वे युद्धायामितविक्रमाः ।
ते चलेऽन्योन्यमासाद्य घोरे वानररक्षसाम् ।
वर्तते कदनं घोरमद्भुतं रोमहर्षणम् ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च शिलाभिर्दशनैर्नखैः ।
वानरा राक्षसाञ्जघ्नुस्तलैर्मुष्टिभिरेव च । [110]
राक्षसाः क्रोधरक्ताक्षास्तदा वानरपुंगवान् ।
नाराचैर्वज्रमिस्तीक्ष्णैश्छिन्दुश्च महासिभिः ।
न छिन्नभिन्नसर्वाङ्गा वानरास्त्यक्तजीविताः ।
निपेतुर्भूतले भिन्नाः केचिद्रुधिरकर्दमे ।
रक्षांसि च निपेतुश्च वानरैर्भीमविक्रमैः । [115]
चूर्णिता विविधैश्चैव पादपैर्मुष्टिभिस्तदा ।
दारिताश्चैर्नखैस्तीक्ष्णैर्दन्तैरपि सुदारुणैः ।
तत्प्रवृद्धं महद्युद्धं कबन्धशतसंकुलम् ।
शूराणां हर्षजननं भीरूणां भयवर्धनम् ।
हर्षणं सुरनारीणां सर्वेद्रुत्वविमोक्षणम् । [120]
तस्मिन्युद्धे महाघोरे रक्षोवानरसंक्षये ।
प्रावर्तत नदी घोरा शोणितोदकवाहिनी ।
नानापताकसंछन्ना द्विपदेहशिलातटा ।
त्रिकोशासिचयोग्मीना मातरक्तैभकर्दमा ।
रथचक्रमहाग्राहा प्रासपद्मभोगिनी । [125]
शीर्णाभरणसैकाढ्या हतशूरसुखाम्बुजा ।
वर्मकच्छपसंबाधा हस्तिफेनावगाहिनी ।
क्रव्यादानन्दजननी गृध्रकाकोत्सवोद्भवा ।
उत्तरन्तां नदीं सर्वे यूथपास्ते सहस्रशः ।
नरा विच्छिन्नपाप्मानो नदीं वैतरणीं यथा । [130]
राक्षसा हतभूयिष्ठा विरथा हतचेतसः ।
त्यक्तसंग्रामसत्त्वास्ते भेजिरे सर्वतो दिशम् ।
दृष्ट्वा स्वं च बलं सर्वमिदमाहाक्रन्दो वचः ।
पश्य राक्षसराज त्वं नयामि तव पार्श्वतः ।

D₁ -द्दार (for [आ]धारं). —(l. 102) D₁ त्रुद्धनम् (for स्तुवन्तम्) and रुद्रक- (for रौद्रं रौद्र-). —(l. 108) D₁ वर्तेत्. D₁ लोम (for रोम). —(l. 109) D₁ शैल (for गिरि-) —(l. 111) D₁ तथा (for तदा). —(l. 112) D₁ भिन्दिपालैश्च, T₁ विविधैस्तीक्ष्णैश्च (for वज्रमिस्तीक्ष्णैश्च). —(l. 114) D₁ छिन्ना, T₁ छिन्ना (for भिन्ना). —(l. 115) D₁ तथा पेतुर् (for निपेतुश्च) and -क्रमैः (for विक्रमैः). —(l. 116) D₁ यु शिला [illegible], T₁ विविधाश्चैव (for विविधैश्चैव). D₁ T₁ तथा (for तदा). —(l. 117) D₁ विदारिता नखैश्चैव (for the prior half). —(l. 118) T₁₋₂ प्रवृत्त. T₁ महायुद्ध. T₁₋₂ कबन्धभूत. —(l. 119) T₁ च भयावह (for भयवर्धनम्). —(l. 121) D₁ संकुले (for संक्षये). —(l. 123) T₁ महारथ (for द्विपदेह). —(l. 124) D₁ [illegible] मीना, T₁ चर्मोर्मि* (for चयोग्मीना). D₁ संकुल, T₁ -रक्त (for रक्त). —(l. 125) D₁ परिघ- (for -पद्म). —(l. 126) D₁ [illegible] (for सैकाढ्या) and -गुल्मानुगा (for सुखाम्बुजा). —(l. 127) T₁ (with hiatus) अपि (for हस्ति). D₁ वनपंक्ति (for हस्तिफेनाव). —After l. 127, D₁ ins.

8* शुभ्रमरकतनी नीरजा नवरंगिणी ।

—(l. 128) D₁ गृध्रकाकोद्भवोद्भवा (for the post. half). —After l. 128, D₁ ins.

9* दुर्गा दुस्तरा पापानां तथा उत्तरिणी यथा ।

—(l. 129) D₁ महौघम् (for सहस्रशः). —(l. 130) D₁ नातिविच्छिन्न (for नरा वि°) and इव (for यथा). —(l. 131) D₁ हततय-. —(l. 132) D₁ संग्राम (for संग्राम) and दिश (for दिशम्). —(l. 133) D₁ दृष्ट्वा [illegible] हतवीरं हतरथं. —After l. 133, D₁ ins.

10* [illegible] महाबल ।
[illegible] मम दृष्ट्वा [illegible] ।

[illegible] मां विविधैर्वाक्यपथ्यम् ।
आस्फोटयामास बाहू समीपे तस्य रक्षसः ।
हनूमान्वाक्यमेतच्च सकोपं प्राह रावणम् । [5]
[illegible] भय [illegible] राक्षसेश्वर ।
न हि मत्सदृशमेव [illegible] वै यथा तव ।
[illegible] तव [illegible] राक्षसेश्वर ।
न त्वं धर्मकृत मम प्राप्स्यसे राक्षसाधम ।
न चाप्यौरसं मम वेत्सि त्वं राक्षसेश्वर । [10]
[illegible] देवैः [illegible] ते युधा ।
नैव ते वरदानानि न तपो न च [illegible] ।
[illegible] न ते [illegible] ।
[illegible] न मे [illegible] । [15]
[illegible] न [illegible] रणे ।
एवं वानरमुख्योऽपि [illegible] ।
[illegible] न [illegible] कथंचन ।
ततो [illegible] ।
[illegible] वानर [illegible] । [20]
[illegible] ।
[illegible] दुरासन ।
[illegible] ।
[illegible] वानर ।
[illegible] । [25]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [30]
[illegible] ।
[illegible] ।

इमां मन्दोदरीं भार्यां क्रूरकर्मन्दुरात्मवान् । [135]
न हि मुष्णन्ति शूरा ये मैथिलीं त्वं यथा पुरा ।
या ते पुष्टिर्बलं शौर्यं तेन तिष्ठ त्वमग्रत ।
कृत्वा रिपोस्तु पाद त नयाम्येता प्रिया तव ।
अङ्गदस्याज्ञया तत्र प्रविष्टा यूथनायका ।
कोलाहल प्रकुर्वन्तस्ताडयन्तो निशाचरान् । [140]
यज्ञपात्राणि सगृह्य चिक्षिपुर्दहने तथा ।
वारिकुम्भाश्च सौवीर तुरगानां च कोटिकाम् ।
दन्तिना त्वथ दीपाणि क्षिपन्त्यन्ये हरीश्वरा ।
शृगालाश्वासभानुष्ट्रान्सूकरान्कुक्कुटानपि ।
वह्निकुण्डे क्षिपन्ति स्म तस्यैव परिवारकान् [145]
स्रुवमाक्षिप्य हस्ताग्राद्राक्षसस्य रुषा तत ।
तेनैव सजघानाशु हनूमान्यूथपाग्रणी ।
अग्नि प दग्धकाष्ठैश्च वानरेन्द्रा यतस्तत ।
तथापि रावणो ध्यान न जहाति जयाशया ।
प्रविश्यान्त पुर तस्मिन्नङ्गदो वेगवत्तर । [150]
केशपाशे गृहीत्वाथ राज्ञीं मन्दोदरीं शुभाम् ।
आनयित्वा तु वेगेन विक्रोशन्तीमनाथवत् ।
पट्टांशुकं स्तनाभ्यां च ग्रस्त देव्यास्तदा भुवि ।
स्तनतो मौक्तिका हारा निपतन्ति तथा द्रुतम् ।
प्रभ्रष्टं छिन्नं तस्या व्यालोल कशपाशकम् । [155]
विद्दाराथ दोर्भ्यां च कञ्चुकं रत्नचित्रितम् ।
सीमन्तरत्नजालानि तारा जालमिवापरम् ।
सहस पतात भूमौ तु मल्लिकाकुसुमं सह ।
श्रोणीसूत्र परिच्छिन्न नीवी प्रस्खलिताभवत् ।
कङ्कणे कुण्डले तस्या पतिते राजवेश्मनि । [160]
देवगन्धर्वकन्याश्च नीता हृष्टै प्लवगमै ।
मन्दोदरी रुरोदाथ पीनस्तनभरालसा ।
क्रोशन्ती करुण देवी जगाद दशकन्धरम् ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ सम्मूढ निर्लज्जोऽसि करोषि किम् ।
नयन्ति वानरा मां हि त्वयि जीवति रावण । [165]
हन्यते पश्यतो यस्य भार्या पापैश्च शत्रुभि ।
मर्तव्य तेन तत्रैव जीवितान्मरण वरम् ।
हा पुत्र मेघनादाद्य विध्वस्ताहं त्वया विना ।
यदि त्व जीवसि श्रेष्ठ कथं वीर प्लवगमा ।
प्रविशन्ति हि लङ्कायां स्पृशन्ति तव मातरम् । [170]
तच्छ्रुत्वा रावण क्रुद्धो दष्ट्वा स्पृष्टा प्रिया तदा ।
उत्तस्थौ खड्गमाकृष्य वालिपुत्रजिघांसया ।

[Cf 1 74-108 of No 63]

—Ds om 1 134 —(1 135) Ds पार्थान् (for भार्यां) Ts क्रूरकर्मा Ds नयामि तव पश्यत (for the post half). —(1 136) Ds गृह्णन्ति (for मुष्णन्ति) —(1 137) Ds शूरस्य (for पुष्टि) and वीर्यं (for शौर्य) Ds तिष्ठस्व मे (for तिष्ठ त्वम्) —(1 138) Ds ते पाद (by transp) —After 1 138 Ds ins

11* तच्छ्रुत्वा रावण क्रुद्धो दृष्ट्वा पृष्ठ प्रिया तत ।
आर्त्र मुष्टिना ज्ञो मूर्छित स पपात ह ।
तमाघाय भुजाभ्यां तु ताडयित्वा तु रावणम् ।
लाङ्गूलेनाञ्जनापुत्र स पुनश्चोपपात ह ।
अन्ये सुतादय इध्य दर्भा पावकमेव च । [5]
बाह्यकर्म च विध्वस्य खगुल्मैस्तुमहात्मना ।
अङ्गदस्थानतो प्राप्य कुम्भकूपपर्णि मन ।
आजग्मुस्त्वरिता सर्वे यत्र रामो व्यवस्थित ।
आचख्युस्ते यथावृत्त युद्धं वानरपुङ्गवा ।
ततो मन्दोदरा दीना रावण वाक्यमब्रवीत् । [10]

[Cf 1 113 120 of No 63]

—(1 139) Ds प्राविशन् (for प्रविष्टा) —(1 140) Ds स्तुवन्तो (for ताडयन्तो) —(1 141) Ds सङ्क्षिप्य (for सगृह्य) Ds तथा —Ds om 1 142-143 —(1 142) D4 तुरगानि Ds तुरगानां च कोटिक (corrupt) (for the post half) —(1 144) Ds शरभान् (for रासभान्) and उष्ट्रान् (for कुक्कुटान्) —(1 146) Ds आक्षिप्य Ts आक्षिप्त (for आक्षिप्य) Ds हस्ताच्च (for हस्ताग्राद्) Ds तदा (for तत) Ds [न]प वै यथा (for यथा तत) —(1 147) Ds तेनैव घातयामास विजयी प्लवगाग्रणी —(1 148) Ds दग्धैश्च Ts त दग्धै (for त दग्ध) D4 क्षत त वै नग काष्ठै (for the prior half) D4 वानराश्च (for वानरेन्द्रा) —Ds om 1 149 —(1 150) Ds [अ]त पुरे Ds (with hiatus) तत्र (for तस्मिन्) and वेगवत्तम (for °त्तर) —(1 151) D4 केशपक्ष D4 च, Ds तु (for [अ]थ) —(1 152) D4 आ(D4 अ)नयद्राक्षणाभ्याश्च(D4 °स) (for the prior half) and विलपतीम् (for विक्रोशन्तीम्) —(1 153) Ds Ts तथा (for तदा) —(1 154) Ds वि (for नि) and तत्र (for तथा) Ds गलित स्थापितास्तत्र (for the post half) —(1 155) D4 विभ्रष्ट (for प्र°) D4 व्यालोल केशपाशक, Ds सुरत चैवापि केशत (for the post half) —(1 156) Ds [अ]गणे भग्न (Ds वीर) Ts [अ]थ नेत्रैश्च (for [अ]थ दोर्भ्यां च) D4 भूषित (for चित्रितम्) —(1 157) D4 श्रीमन्त (for सीमन्त) D4 जाल तु (Ds om तु [subm]) (for जालानि) D4 सुतरा (for तारा) Ts [अ]वर (for [अ]परम्) Ds रत्नजालमिवापरम् (for the post half) —(1 158) Ds कुसुमै (for मल्लिका) —(1 159) Ts भ्रष्ट (for छिन्न) —(1 161) Ds दृष्टा Ds दृष्टा (for हृष्टै) —(1 162) Ds पयोधरा (for भरालसा) —(1 164) Ds om (hapl) second [उ]त्तिष्ठ D4 सं मूढ (for सम्मूढ) and [ऽ]य (for ऽसि) —(1 165) Ts हरयो (for वानरा) Ds तु (for हि) —(1 166) D4 पाप्य (for पापैश्च) Ds ह यते तव दारास्तु पश्यतस्तव शत्रुभि —(1 167) Ds जायतान् (for जीवितान्) —(1 169) D4 त्वयि जीविते (hypm) (for त्व जीवसि) D4 शङ्के Ds त्वम (for वीर) —After 1 170 Ds ins

12* हा मे मन्दोदरी प्रेक्ष्य रुदन्ती च दशानन ।

—Ds om 1 171 —(1 171) Ts स्पृष्टा (for स्पृष्टा).

तमङ्गद जघानाशु हृदये निशितासिना ।
मुञ्चमां धूर्त दयितामित्युवाच च त श्वसन् ।
ततोऽङ्गदेन सा त्यक्ता रुधिराक्तेन वक्षसा । [175]
रावणोऽथाब्रवीद्देवीं याहि त्व स्व निवेशनम् ।
सा तु तद्वचन श्रुत्वा रुदन्ती मुक्तमूर्धजा ।
प्रविवेश गृह गुप्त प्रभ्रष्टाभरणा सती ।
ततोऽङ्गद समीक्ष्यैव ताडित च शरासिना ।
हनूमान्रावण मूर्ध्नि ताडयामास मुष्टिना । [180]
तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो भिन्नमस्तक ।
सुस्राव रुधिर भूरि गिरे प्रस्रवण यथा ।
आश्वास्य चाङ्गदस्तं तु तलाघातेन रावणम् ।
ताडयामास सक्रुद्ध स्कन्धदेशे महाबल ।
द्वयोर्घातेन पौलस्त्य किंचिद्भ्रान्तिमुपागमत् । [185]
तत्रोत्थाय दशग्रीवो गदयाङ्गदमाशु वै ।
हनूमन्त च खड्गेन जघानाद्भुतविक्रम ।
नील च मुसलेनाथ नल नागमुखेन च ।
अङ्कुशेन गज घोर शक्त्या शतबलिं तथा ।
मुद्गरेण महावीर्यौ मैन्द द्विविदमेव च । [190]
ततो हरीश्वरा भग्ना निष्क्रान्ता रावणालयात् ।
वेगाद्विनिर्गत प्राप्ता सुग्रीवस्य समीपगा ।
ततो हनूमान्कपियूथनायको
विज्ञापयामास च राघव तदा ।
विध्वस्तिरस्तस्य मखो दुरात्मन [195]
प्रविश्य पाताळगृह कपीश्वरै ।

Colophon

रावणोऽपि महातेजा प्रविश्यान्त पुर तदा ।
देवीं मन्दोदरीं राज्ञीमुवाच तदनन्तरम् ।
त्यज शोक विशालाक्षि विषाद मा कृथा प्रिये ।
दैवायत्तमिद सर्व जीवद्भि किं न दृश्यते । [200]
एष गच्छाम्यह भद्रे रणशीर्ष तदद्भुतम् ।
राम च लक्ष्मण चैव हनिष्यामि कपीश्वरम् ।
मा च रामो दृढैर्बाणै पातयेद्यदि भूतले ।
तथा त्वया विधातव्या मदीया सत्क्रिया प्रिये ।
वैदेहीं घातयित्वा च मर्तव्या त्व मया सह । [205]
तच्छ्रुत्वा तु वचस्तस्य रावणस्य दुरात्मन ।
उवाचाश्रुमुखी दीना रावण मयपुत्रिका ।
श्रोतव्य मद्वच कान्त कर्तव्यमधुना त्वया ।
किं न पश्यसि मा राजन्नाथा त्वयि जीवति ।
वानरै परिकर्षन्तीमितश्चेतश्च धावतीम् । [210]
पतिता च निराशा मा निरपेक्षा च कातराम् ।
शोकाकूलपरिभ्रष्टा हस्तामिव जले हताम् ।
हतपुत्रसुहृत्पक्षा त्वामेव शरण गताम् ।
अज्ञानप्लवसंपन्नै पुरुषैर्लोकवर्तिभि ।
पुत्रदारप्रियार्थ हि यतितव्यमिति स्थिति । [215]
त्व पुन पुत्रदारस्य सुहृद्बन्धुजनस्य च ।
कृत्वा विनाश लब्धोऽसि किं सुख तद्ब्रवीहि मे
न कृत धर्मशीलस्य भ्रातुर्वाक्य त्वया हि तत् ।
न च मद्वचन राजञ्शुश्रुषु न सुहृत्तथा ।
अथ शास्त्रविदां सम्यक्श्रुत न च हितैषिणाम् । [220]
शिष्येणोशनस साक्षात्कथमात्मा विनाशित ।
कथ लोकापवादात्ते भय लब्धा न ते पुन ।
अपवादभयात्सन्तस्त्यजन्ति सुखमागतम् ।

—(l 172) D5 मात्राय (for आक्रुष्य) —(l 173) D4 क्रुद्धो (for तम्) —(l 174) D5 मे (for [इ]मां) D4 धर्म (for धूर्त) D5 विनि T2 तत (for च त) —(l 175) T2 राक्षसी (for वक्षसा) —(l 176) D4 [ऽ]पि (for ऽथ) D5 भार्यां (for देवीं) D4 T2 स्व, D5 सुत् (for स्व) —(l 177) T2 वदती —(l 178) D4 रात्रौ, D5 शुभ्र (for गुप्त) D4 विभ्रष्ट (for प्रभ्रष्ट) D5 [आ]भरणी —(l 179) D5 [अ]थ (for [ए]व) —(l 182) D5 भूवो गिरि (for भूरि गिरे) D4 गिरि प्रस्रवणैर्यथा (for the post half) —(l 183) D4 om त (subm) D4 ततो घातेन (for तलाघा°) —(l 185) D5 तयोर् D4 भ्रान्तिम् D5 मोहम् (for भ्रान्तिम्) —(l 186) D4 तत्राश्वास्य D5 ततोत्थाय —(l 188) D4 [आ]द्य (for [अ]थ) —(l 189) D4 बल (for बलिं) D5 स्वशक्त्या च बलिं तथा (for the post half) —(l 191) D5 निर्गता रावणागाराद् (for the post half) —(l 192) D4 निर्गते भवन प्राप्ता (for the prior half) D5 निवेशन (for समीपगा) —(l 193) D5 यूथनाथो —(l 195) D5 विध्वसित तस्य मखो

Colophon —*Kanda name* D4 रणकाण्डे —*Sarga name* D4 होमविध्वस —*Sarga no* (figures words or both) D4 om D5 83 T2 109 T3 113

—(l 197) T2 तथा (for तदा) —(l 198) D5 दीनाम् (for राज्ञीम्) —(l 200) D5 विद्भि (for जीवद्भि) —(l 201) D4 अमितद्युते (for तदद्भुतम्) —T2 om l 202 —(l 202) D4 हरिष्यामि (for हनि°) —(l 203) D4 वा (for च) D5 हृत (for दृढैर्) and सयुगे (for भूतले) —(l 204) D4 तदा D5 चोत्तरक्रिया (for सत्क्रिया प्रिये) —(l 205) D5 तु (for च) D4 मर्तव्य तु D5 त्वया (for मया) —(l 206) D4 इति श्रुत्वा (for तच्छ्रुत्वा तु) and महात्मन (for दुरा°) —(l 207) D4 सुमुखी, D5 [आ]र्तस्वर (for [अ]श्रुमुखी) D5 मृतपुत्रका (for मय पुत्रिका) —(l 208) D5 श्रुत्वा (for का त) —D4 om l 209-226 —(l 209) T2 सनाथां (for अ°) and जीवतीं (for जीवति) —(l 210) D5 परिक्लिश्यतीम् (for परिकर्षन्तीम्) —(l 211) D5 विवशा च (for निराशां मां) and निरपेक्षा हि वानरा (for the post half) —(l 212) D5 शोकसागर संमग्न मूढनागमिव श्वसन् —D5 om l 213 —(l 214) D5 विक्लवलसमदै (for the prior half) —(l 215) D5 सुखार्थ (for प्रियार्थ) —(l 218) D5 T2 कृत (for कृत) D5 त्वयानघ (for त्वया हि तत्) —(l 219) D5 च (for second न) and त्वया (for तथा) —(l 221) D5 गुरूणां शृणुत (for शिष्येणोशनस) —(l 222) D5 [अ]थ वा

धर्ममूलं सुखं सर्वं यशो धर्मात्प्रवर्तते ।
अयशो यस्य लोकेऽस्मिन्पुरुषस्यापि शाश्वतम् । [225]
तस्य लोकावुभौ नष्टौ सुखं नैवात्र कुत्रचित् ।
न राम क्षीयते युद्धे त्वयान्यैश्च कदाचन ।
रामो देवः परः साक्षात्पुराणपुरुषोत्तमः ।
मत्स्यः कूर्मो वराहश्च नृसिंहो वामनस्तथा ।
जामदग्न्यश्च सञ्जातस्त्वदर्थं रामतां गतः । [230]
त्वं न वेत्सि महाप्राज्ञ कस्तेन सह विग्रहः ।
विरोचनो हतो येन हिरण्यकशिपुर्हतः ।
बलिर्बद्धो दृढं पाशैर्धराक्रान्ता त्रिविक्रमैः ।
येन शौरिस्वरूपेण मुरः पूर्वं निपातितः ।
पार्ष्णिघातेन घोरेण त्वष्णोऽपि निपातितः । [235]
येन त्वं निर्जितो बद्धो दुर्वारे दशानन ।
स हतः कार्तवीर्योऽपि पितृवैरेण येन वै ।
महीं निःक्षत्रियां कृत्वा काश्यपाय त्रिसप्तधा ।
जित्वा दत्ता च विप्राय रेणुकातनयेन हि ।
सोऽप्याप्तरूपसदृशो जितो रामेण लीलया । [240]
त्र्यम्बकं धनुर्भग्नं विश्वामित्रप्रसादतः ।
दिव्यवस्त्राणि सन्त्यज्य राजभोग्यानि सर्वतः ।
वल्कलानि परीधाय घोरं वनमुपागतः ।
येन वन्द्ये धरे पुण्ये पवित्रं दण्डकं कृतम् ।
तस्मिन्नेव वने घोरे राक्षसा निहतास्तदा । [245]
समाराध्यस्य शूरस्य कस्माद्भार्या हृता बलात् ।
मम पुत्रविनाशाय आत्मनो निधनाय च ।
अविचार्य कृतं कर्म स्वकुलक्षयकारकम् ।
वालिना त्वं धृतः पूर्वं लीलया दिग्जये विभो ।
कक्षे दृढं निधाय त्वां वाली बभ्राम सागरान् । [250]
स बाणेन हतो वाली सुग्रीवश्चापि हर्षितः ।
पपात विद्धो वाली च शरभेणेव केसरी ।
कस्तेन सङ्गतो नाथ प्रसादय रघूत्तमम् ।
सीतां प्रयच्छ रामाय स्वयं राज्यं निवेश्य च ।
विभीषणं च संस्थाप्य दयं यामो वनं गृहात् । [255]
माल्यवांश्च गतः पूर्वं मायावी तत्र भक्तिमान् ।
त्वं नो चेद्युध्यसे मोहाद्रामेण सह रावण ।
देहं त्यक्त्वा रणे तूर्णं शत्रुत्वं अविध्यसि ।
कथं नाथ त्वया सार्धं प्रवेक्ष्यामि हुताशनम् ।
न दहत्येष पावको मा च भक्षयात् गतः सदा । [260]
न वै त्यजति रूपं मां न जहाति च यौवनम् ।
मरणं न जरा चैव कथं यामि त्वया सह ।
दासभावोऽस्तु रामस्य विभीषणगृहेऽथवा ।

(for न ते) —(l 224) D3 वर्तते (for प्रवर्तते) —After l 224 D3 ins

13* तस्माद्यशोविनाशात्तु हानिस्तेऽभविता स्फुटा ।

—(l 226) D3 स नैवास्येत (for सुखं नैवात्र) —After l 226, D3 ins

14* जहि राममरातेन्द्र शत्रुत्विह मा चिरम् ।
श्रेयो हि मरणं पुंसामपवाद्यमनस्विनाम् ।
इति तस्या वचः श्रुत्वा वक्ष्य परिदेवितम् ।
दृष्ट्वा चास्या परामर्शं रावणः क्रोधमूर्छितः ।
साभिमानैर्वचोभिस्तां सान्त्वयन्निदमब्रवीत् । [5]
निर्दयधर्षिताक्रान्ते दह्यमानां वनस्थलीम् ।

—(l 227) D3 रामो न (by transp) D4.1 त्वयैव (for क्षीयते) —(l 228) D3 देववर (for देवः परः) D5 T1 पुराण —(l 229) D3 [s]थ वाराह (for वराहश्च) and स्वसौ (for तथा) —(l 230) D3 सोऽभवत् (for संजातः) and त्वदर्थे (for °र्थं) —After l 230 D3 ins

15* सर्वदेवात्मको देवः सर्वलोकनमस्कृतः ।

—(l 231) D4.1 किं (for त्वं) D3 किं (for कस्) and सम (for सह) —(l 233) D3 दृढ़े D3 दृढो (for दृढं) D4.1 T1 त्रिभि पदैः (D3 क्रमैः) (for त्रिविक्रमैः) —D3 om (hapl) l. 234-235 —After l 234 D3 ins

16* पदाक्रो येन पादेन दैत्यः पातालगोचरे ।

—(l 235) D3 पार्ष्णिपादप्रहारेण (for the prior half) and वि (for ऽपि) —(l 236) D3 राज्ञा (for त्वं नि°) D4.1 दैत्ये दैवे (D3 त्र) (for देववारे) —(l 237) D3 संयुगे (for येन वै) —(l 238) D3 प्रदश्वान् (for त्रिसप्तधा) —(l 239) D3 जित्वा (for जित्वा) D3 त्रि:सप्तकृत्वः पूर्वं तु (for the prior half) D3 च, D5 वै (for हि) —(l 241) D3 त्रैयम्बक D3 T1 त्र्यम्बकं धनुः (subm) —(l 242) D3 भोग्यानि (for भोग्यानि) —D3 om l 243 —(l 244) D4.1 पुण्ये (for पुण्ये) —(l 245) T1 घोरा (for घोरे) D5 T1 तदा —(l 246) D3 तस्य रामस्य (for समाराध्यस्य) —D3 om l 247-248 —(l 247) D3 (with hiatus) विनाशाय (for °शार्थम्) —(l 249) D3 जित (for धृत) D3 वालिना निर्जितस्त्वं हि (for the prior half) D4.1 दिग्जये लीलया (by transp) D3 पुरा (for विभो) —(l 250) D4.1 कक्षा (for कक्षे) D4.1 T1 दृढे (for दृढं) D3 निधाय (for निधाय) D3 सागरं, T1 सागरात् —(l 251) D3 [अ]भिषेचित T1 [अ]पि तोषित (for [अ]पि हर्षित) D3 स वाली निहतो बाणे सुग्रीवश्चाभिषेचित —D3 om l 252 —(l 253) D4.1 सङ्गतो (for °तो) —(l 254) D3 प्रयच्छ (for प्रयच्छ) —(l 255) D3 संस्थाप्य (for संस्थाप्य) —(l 256) D3 तु (for च) —(l 257) D3 चेन्नो (by transp) D4.1 युध्यसे (for युध्यसे) D3 रावन् (for मोहात्) —(l 258) D3 दूर D3 रूप, T1 दूर (for तूर्णं) D3 [अ]नुर्दैव, D3 [अ]प्स्यसि (for [अ]विध्यसि) —(l 260) D3 नाश्नुते D3 गत (for सदा) T1 दहे (for [अ]ह) D3 त्वद्धाले जीविनं यत्र (for the post half) —(l 261) D4 त्यजे, D3 वा देवो (for रूपं मां) —(l 262) D3 [अ]पि मे (for अरा) —(l 263) D4.1 दास्ये भवाम (D3 °म्ये) रामस्य (for the

इत्येवं भाषमाणां तां समालिङ्ग्याथ रावणः ।
मन्दोदरीं पुनर्वाक्य बभाषे च रणोत्सुकः । [265]
किं करोषि शुभे दीना मयि जीवति भामिनि ।
न मे कश्चित्समो युद्धे त्रिषु लोकेषु भामिनि ।
सेन्द्राः सुरगणाः सर्वे तिष्ठन्ति हि वशे मम ।
किमल्पसारैः शक्योऽहं जेतुं मानुषवानरैः ।
मयाद्य क्षयितं तेषां बलं सर्वं वनौकसाम् । [270]
न तु शक्ष्यामि तन्वङ्गि न्यक्कारं सोढुमीदृशम् ।
भानयिष्याम्यहं शत्रुं निश्चितं तु रथे स्थितः ।
चिरप्रमादपतितां श्रियां गुरुगृहादिव ।
तीव्ररोषस्य पश्याद्य समरे युध्यतः परैः ।
दृष्टिं दृष्टिविषस्येव मम वीर्यं दुरासदम् । [275]
मा भैः शत्रुशिरांस्यद्य छित्त्वाहं यशस्विनि ।
मन्दोदरि करिष्यामि तवाद्याश्रुप्रमार्जनम् ।
अथवा घातयित्वा च कथमिन्द्रजितं रणे ।
विना तस्कजिता भद्रे जीविते न च मे स्पृहा ।
त्वया सहायके गेहे धिक्कृतः किं वसाम्यहम् । [280]
निर्दग्धपापो गात्राणि यास्यामि परमं पदम् ।
विमुच्य त्वां च संसारं गमिष्ये मुक्तिवल्लभाम् ।
सदानन्दमयी शुद्धा सेव्यते या मुमुक्षुभिः ।
तां गतिं तु गमिष्यामि हतो रामेण संयुगे ।
प्रक्षाल्य कल्मषाणीह मुक्तिं यास्यामि दुर्लभाम् । [285]
भर्तारं त्वां सत्यज्य मम पुत्रो दिवं गतः ।
प्रतीक्षतीत्यसौ मां च कथं तिष्ठामि भूतले ।
मत्सुतो मुक्तिमापन्नः शरैः संप्राप्य लक्ष्मणम् ।
मम शक्रजितश्चैक्यं वैकुण्ठे संभविष्यति ।
राजहंसविनिर्मुक्ता यथा भातीह पङ्कजी । [290]
तथा मया विना भद्रे त्वं स्थास्यसि महीतले ।
वापि षट्पदहीना तु यथा वै पुष्पमञ्जरी ।
शोभते फाल्गुने मासे तथा त्वं हि मया विना ।
अथवा पद्मिनी पङ्के विना सूर्येण नश्यति ।
मया विना तथा भद्रे भविष्यसि वरानने । [295]
यथा वने हरेर्भार्या शृगालैरभिभूयते ।
पतिपुत्रपरिभ्रष्टा स्थास्यसि त्वं महीतले ।
अहं मुक्तिं प्रयास्यामि सीतां रामो रमिष्यति ।
इत्युक्त्वा वचनं धीमान्प्रेम्णा मन्दोदरीं गतः ।
रावणश्चक्रमे युद्धं रामेण सह संयुगे । [300]
दृढाङ्गं रथमास्थाय कृतो घोरश्च राक्षसः ।
चक्रैः षोडशभिः प्रोक्तं सवरूथं सकूबरम् ।
ध्वजदण्डद्वयोपेतं राहोः शीर्षेणमन्वितम् ।
घण्टाकोटिद्वयोपेतं निबद्धसूक्ष्मचर्मणा ।
युक्तं हयसहस्रेण कामरूपधरेण च । [305]
सारथ्यकर्मदक्षेण रक्षितं कालकेतुना ।
निश्चक्रामाथ सहसा रावणो भीषणाकृतिः ।
चक्रदण्डगदाशक्तिपरिघैर्मुद्गरैर्युतं ।
सनद्धः कवची खड्गी शरी धन्वी तथैव च ।
तस्य निष्क्रममाणस्य वृषस्कन्धस्य रोदसी । [310]
रूपमासीन्महाघोरं कालस्येव युगक्षये ।
निमित्तानि च तत्रासन्भयशंसीनि सर्वतः ।
प्रतिलोमं ववौ वायुर्मन्दरश्मिर्दिवाकरः ।
सागराश्चुक्षुभे चैव चकम्पे च वसुंधरा ।
जानुभिः पेतुरश्वाश्च बाष्पबिन्दूनथासृजन् । [315]
अनुत्पातानचिन्त्यैव रावणः क्रोधमूर्छितः ।
सशर धनुरादाय रणभूमिं विवेश ह ।

---

prior half). D5 वथा (for स्वथा). —(l. 265) D6.9 स (for च). —D6.9 om. l. 266–277. —(l. 266) D5 किं त्वं विशुष्यसे दीने (for the prior half). —(l. 267) D5 सुंदरि (for भामिनि). —(l. 268) D5 तिष्ठन्ते वशगा मम (for the post. half). —(l. 270) D5 क्षमित, T2 क्षपित (for क्षयित). D5 मर्दे सत्त्वशालिवे (for the post. half). —(l. 271) T2 दक्षार (corrupt) (for न्य°). D5 क्षमितु स्वदर्पीदृश (for the post. half). —(l. 272) T2 निश्चित्य (for °त). D5 जित्वा राम रणाङ्गणे (for the post. half). —(l. 273) T2 -प्रसाद (for प्रमाद). D5 पतितां (for पतितां) and गुराद् (for गृहाद्). —(l. 275) D5 विष (for दृष्टि). —(l. 277) D5 निकृन्तानि (for निहत्याहं). —After l. 277, D5 ins.:

17* इति तां शोकसंतप्तां शमयित्वा स रावणः ।
रथमारुह्य वेगेन निर्जगाम रणं प्रति ।

—(l. 278) D6.9 घा(D6 पा)तयित्वा कथं पुत्रान् (for the prior half). —(l. 279) D5 जीविते मे स्पृहा भवेत् (for the post. half). —(l. 280) D5 वन भद्रे (for [अ]थके गेहे). D6.9 विकृत. (for धिक्कृत). D5 विशाम्यहं, T2 वने स्पृहा (for वसाम्यहम्). —D5 om. l. 281. —(l. 281) T2 परमां गतिं. —(l. 283) D6 पुरा, D5 परा (for सदा). —(l. 284) D6 तु गतिं (by transp.). D5 राघव- (for रामेण). —(l. 286) D6 वापि (for राज्ञि). D5 त्वां न राज्य च सत्यज्य, T2 त्वां मां च संपरित्यज्य (for the prior half). D6 मुमुक्षू रणकोविद (for the post. half). —D6 om. (hapl.?) l. 287–350. —(l. 287) D5 प्रतीक्षते त्वां लोपि (for the prior half). —(l. 288) D5 मुक्तां प्राप्त. (for मुक्तिमापन्न) and सतप्य (for संप्राप्य). —(l. 289) D5 महेंद्रस्य जितो वैर्ये (for the prior half). T2 वैकुण्ठ. D5 [s]'य (for स). —(l. 290) D5 राजहंसो विनिर्मुक्तो यथा भवति पङ्कज. —(l. 291) D5 विना मया (by transp.). —D5 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 295. —(l. 296) D5 चैव (for वने). —(l. 297) D5 स्थास्यसे. —(l. 299) T2 प्रियां (for प्रेम्णा). D5 वच (for गत). —(l. 300) D5 रावणो निर्ययौ योग (for the prior half). —(l. 306) D5 रक्षित कालहेतुना (for the post. half). —(l. 308) D5 धरा (corrupt) (for गदा). —D5 om. l. 309–317. —(l. 312) D5 ध्रुव (for भय-). —(l. 313) D5 प्रतिलोमो. D5 न भास्कर (for दिवाकरः). —(l. 315) D5 मुमुचुर्बाष्पमेव च (for the post. half). —(l. 317) D5 स (for ह). —After l. 317, D5 ins.:

रावणेन समं तूर्णमसिरोमा पुरो ययौ ।
सर्परोमा महाशूरस्तथा वृश्चिकरोमकः ।
अग्निवर्णोऽद्भुताकारो रावणाग्रे विनिर्गतः । [320]
एतैश्चतुर्भिः सचिवैर्दशग्रीवो विराजते ।
यथा भूतैर्महादेवः श्मशानवनवासिभिः ।
आयान्तं रावणं दृष्ट्वा भीषणं रणकर्कशम् ।
सत्रास तदा सेना वानरी रामपालिता ।
हनूमानपि चोत्पत्य रावणं योद्धुमाययौ । [325]
असिरोम्णा समाहूतो गन्धवाहसुतो बली ।
तेनैव सह सम्पर्क हनूमान्युद्धमद्भुतम् ।
असिरोमा तदोत्पत्य सगतो वायुसूनुना ।
दुरासदो रोमभिस्तैः करवालैरिव स्थितैः ।
न शिरो दृश्यते तस्य न मुखं न पदद्वयम् । [330]
न बाहू न च वै पृष्ठमुदरं नैव दृश्यते ।
निष्क्रम्य गहनात्तस्माद्धनूमानग्रतः स्थितः ।
जग्राह च शिलां घोरां रोषमात्रः कपीश्वरः ।
तां शिलां पातयामास खड्गरोम्णस्तदोरसि ।
असिरोमा पपाताशु चूर्णीभूतो महीतले । [335]
अङ्गदेन समाहूतः सर्परोमा महाबलः ।
ददंश चाङ्गदं दन्तैः फणी फूत्कारदारुणैः ।
अङ्गदं मोहयामास वेष्टनैर्नागलोमकः ।
ततः शोधाव्यथानोऽसैस्तलेनैव महाबलः ।
बालिपुत्रो महाशूरः सर्परोमाणमग्रतः । [340]
सर्परोमा पपातोर्व्यां गतसत्त्वो गतेन्द्रियः ।
नीलेन तु समाहूतो रणे वृश्चिकरोमकः ।
नीलोपरि पपाताशु हतो वृश्चिकरोमकः ।
दशग्रीवस्य पुरतो ह्यग्निवर्णो महासुरः ।
राघवाभिमुखस्तो याति ग्रासमन्सर्ववानरान् । [345]
तं ज्वलन्तं तदा दृष्ट्वा राघवो विस्मयं ययौ ।
अग्निः किं रावणस्यार्थे दग्धुं मां किल निर्गतः ।
इति शङ्काकुलं राममुवाच स विभीषणः ।
राक्षसो ह्यग्निवर्णोऽयं निर्दहेत्पर्वतानपि ।
विभीषणवचः श्रुत्वा राघवो रणकोविदः । [350]
वारुणास्त्रेण मन्त्रैस्तैविभुमि समवर्षत्तम् ।
रामास्त्रेण हतो भूमौ वह्निरोमा पपात ह ।
ततो नगरे सहसा हृदगाः
इतान्निरीक्ष्याथ च राक्षसान्रणे ।
विवर्णभूतोऽपि बभूव रावणो [355]
बाणैः सुघोरैश्च ववर्ष राघवम् ।

Colophon

हतं समाक्रन्य पुत्रं तु शक्रजेतारमाहवे ।
कुम्भकर्णं महावीर्यं भ्रातरं विपुलौजसम् ।
प्रहस्तादीनमात्यांश्च सर्वान्संक्रुस्य पातितान् ।
राज्याशां जीवितायां च त्यक्त्वा स्वर्यस्पृहां तदा । [360]
बन्धुशोकसमाविष्टः क्रोधात्मा क्रोधमाहरत् ।
यथा मध्यगतो भानुर्दुर्निरीक्ष्यो दिनस्य तु ।
तथा क्रोधप्रदीप्ताङ्गो रावणः सबभूव ह ।
आत्मानमात्मनाश्वास्य रावणः क्रोधमूर्छितः ।
सङ्ग्रामाभिमुखो राममब्रवीत्परुषं वचः । [365]
राम त्वं हि समाश्वस्तः समाश्वस्तस्ततो ह्यहम् ।
स्थिरस्त्वया समं योद्धुं तिष्ठेदानीं स्थिरो भव ।
विरथो नास्ति सवृत्तस्त्वत्सकाशाददरिंदम ।
क्रमेण परिवद्धश्च तेनाहमपयातवान् ।
नाहं बिभेमि देवानां समस्तानामपि प्रभुः । [370]
किं पुनर्वानराणां तु यानेतानाश्रितो भवान् ।
यत्ते वीर्यं बलं तेजः सम्पदस्तेषु या प्रभो ।

18* अभ्यद्रवत् काकुत्स्थं स्वर्भानुरिव भास्करम् ।

—(l 318) D T -रोमा (for -रोमा) T पुरः (for पुरो) —(l 323) D कर्कशं तथा (for रणकर्कशम्) —(l 324) D संत्रस्ता सा (for संत्रास) —(l 326) D समाहूतो —(l 327) T तस्यैव (for तेनैव) D सहसा (for सह सं) —D om l 328 329 —(l 329) T रोमभिस्तै (for लोमभिस्तैः) —(l 331) D वक्त्रम् (for पृष्ठम्) —(l 332) D तस्य प्रहतो, T गहनात्तस्माद् (for गहनात्तस्मा<) —(l 334) D तथा (for तां) —(l 338) D -रोमकः (for -रोमकैः) —(l 339) D तं तु क्रोधात (for ततः क्रोधात) D च (for [च]च) and महाशूरे (for °बल) —(l 341) D [s]निर्वेदित —(l 342) D च (for तु) —T om (hapl) l 343 —(l 343) D नीलेन च (for नीलोपरि) —(l 347) D दग्धं स्वयं (for किल निर्गत) —(l 348) D शङ्कान्वित (for शङ्काकुल) D T च (for स) —(l 349) D सर्ववानरान् (for पर्वतानपि) —(l 350) D रणाङ्कित —(l 351) D तं ववर्ष D च D ह (for तम्) —(l 352) T ततो (for हतो) D रामाग्नेस्तहतो —(l 353) D हरिता (for सहसा) —(l 354) D दृष्ट्वा निरीक्ष्याथ रावणं रणे —(l 355) D क्रोधेन (for -भूतोऽपि) T बभौ च (for बभूव)

Colophon —Kanda name D लङ्काकाण्डे —Sarga name D रावणयुद्धप्रवेशः —Sarga no (figures words or both) D om D 84 T 110 T 114 —After colophon, T (marg) ins रावणवीलयुद्ध

—(l 357) D संस्कृत्य (for सांक्रन्य) D च (for तु) —(l 358) D प्रथित (for विपुल) —(l 359) D सत्कृत्य (for संक्रुस्य) —(l 360) D T तथा D च वा (for तदा) —(l 361) D क्रूरात्मा (for क्रोधात्मा) D क्रूरात्मा क्रोधमान्भवत् (for the post half) —(l 362) D मध्यगतो (for मध्य°) D जनस्य (for दिनस्य) —(l 363) D प्रदीप्त (for प्रदीप्त) D स (for सं) —(l 366) D यथापि, D तथा हि (for ततो हि) —(l 368) D च (for न) —(l 369) D क्रमेण, T क्रमेण (for क्रमेण) —D om l 370–372 —(l 370) D नाहं बिभेमि युष्मान् हि (for the prior half) —(l 371) D येषामाश्रितस्त्वं भवान् (for the post half) —(l 372) T संपदस्ति मया प्रभो (for the post half) —(l 373)

तद्दर्शय ममाद्य त्वं पुरुषो भव राघव ।
काकुत्स्थोऽपि महातेजा श्रुत्वा रावणभाषितम् ।
नाकिंचिदुक्त्वा धर्मात्मा तस्थौ संग्राममूर्धनि ॥ [375]

63

After 6.90.1[ab], Ś Ñ2 B2 (after first occurrence of 1[ab]) D3.5.12 ins.

उवाच हितमत्यर्थं राघवो रघुनन्दनम् ।
तदेतन्मे मतमहो यथा वदसि लक्ष्मण ।
न प्रतिज्ञां प्रकुर्वन्ति वितथां साधवो जनाः ।
प्रतिज्ञातं मया तस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
अहमेनं वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते । [5]
विध्वंसये शरैस्तीक्ष्णैर्दिवसो ह्यतिवर्तते ।
प्रतिज्ञां रघुशार्दूल सफलां कर्तुमर्हसि ।
एवमुक्त्वा ततो रामं इक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ।
विभीषणमिदं वाक्यं प्रत्युवाच महायशाः ।
क्वासौ लङ्केश्वरः क्षुद्रो रावणो युद्धदुर्मदः । [10]
रणभूमिं परित्यज्य क्वाप्तं किं चास्य चेष्टितम् ।
मयि छिद्रं प्रहर्ता च कृतपापश्च राक्षसः ।
बोद्धव्यं च त्वया वीर शीघ्रमेव ममाज्ञया ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा तत्कालार्थसमन्वितम् ।
उवाच वचनं धीमान्राममेवं विभीषणः । [15]
प्रविवेश पुरीं तूर्णं लङ्कामेव सहानुगः ।
सोऽवतीर्य रथात्तत्र वधार्थं राघवस्य च ।
चिन्तयामास स तदा वरदानमथाद्भुतम् ।
यद्दत्तं शम्भुना पूर्वं सर्वशत्रुविनाशनम् ।
अजेयं सप्तभिर्लोकैः ससुरासुरमानवैः । [20]
रथं सर्वायुधोपेतं दिव्यमद्भुतदर्शनम् ।
युक्तमश्वैर्महावेगैः कामगैः कामरूपिभिः ।
अभेद्यं कवचं चापि सर्वास्त्रैरपि संवृतम् ।
तस्य होमस्य कालोऽयं देवायत्तमास्थितः ।
जुहोत्यग्निं समाधिस्थो रौद्रमन्त्रैर्महायशाः । [25]
तस्य यावत्तु तत्कर्म न सिध्यति दुरात्मनः ।
तस्य तावत्त्वया राम विघ्नं कार्यं बलीयसा ।
अवध्यः समरे तस्मिन्कृते कर्मणि रावणः ।
चारैर्मम समाख्यातं यत्र संपरिवर्तते ।
विभीषणस्य तद्वाक्यमतिघोरं भयावहम् । [30]
श्रुत्वा रामो महातेजा सुग्रीवमभिवीक्ष्य च ।
आज्ञापयामास तदा विघ्नं कुरु भयंकरम् ।
सुषेणं च गवाक्षं च मैन्दं च महाबलम् ।
अङ्गदं च हनूमन्तं शरभं गन्धमादनम् ।
ऋक्षसेनापतिं चैव नीलं चैव महाबलम् । [35]
लब्धाज्ञास्ते महावीर्या यूथपाः कृतनिश्चयाः ।
उत्तस्थुस्ते बलैः सार्धं गजा इव तोयदाः ।
ते शिलापादपधरा महाकाया महाबलाः ।
गर्जन्तो भेजिरे सर्वे जङ्गमा इव पर्वताः ।

D4 दर्शयस्व (hypm) (for दर्शय) D5 पौरुषं भज राघव (for the post half) —(I 374) T1 महाबाहु —After I 375, D6 ins

19* लक्ष्मणस्तु वचः श्रुत्वा सुग्रीवितमनास्तदा ।
रोषेणैव शरा वीरो विससर्ज महाबल ।
विसृजन्तं शरान्घोरानभ्यतिक्रम्य लक्ष्मणम् ।
विवृत्य नयने धीरो रावणो लोकरावण ।

63

(I 1) D3 अत्यर्थं (for अत्यर्थं) L(ed) राघव D3 रघुनन्दन Ñ2 B2 लक्ष्मणं समितिंजय (for the post half) —(I 2) Ñ2 B2 D3 परमतं महाबाहो (for the prior half) —(I 4) Ñ2 B2 यस्तु and रावणं लोकरावण (for तस्य and the post half respy) —(I 5) Ñ2 B2 D3 एनं (for एनं) and ब्रवीमि (for वदामि) —(I 6) Ñ2 B2 विध्वंसयन्, L(ed) विध्वंसय (for विध्वंसये) Ñ2 B2 D3 दिवसे ह्यतिवर्तिते (for the post half) —(I 7) Ñ2 B2 प्रतिज्ञां सफलामद्य करिष्ये नात्र संशयः —(I 8) Ñ2 D2 कुलनन्दन —For I 9-15, I 16-29, I 30-68, I 70 and 72, I 109-112 and I 121-123 cf I 38-44, I 46-60, I 63-74 and 94-122, I 128 and 129, I 135-138 and I 409-211 of No 62 —(I 9) Ś D3 महाबल (for °यशा) —(I 10) D2 क्वो (for क्व) Ś क्रुद्धो Ñ2 B2 क्रो (for क्षुद्रो) —(I 11) Ñ2 B2 वा (for च) —(I 12) L(ed) छिद्रं (for छिद्रे) Ś D3.12 मयि छिद्रप्रहर्ता वा (for the prior half) Ñ2 B2 D3 रावण (for राक्षस) —(I 13) Ś D3.5.12 योद्धव्य, D3 योद्धव्यं (for बोद्धव्य) Ñ2 B2 तु (for च) and एतन् (for एव) —(I 15) B2 वीरो (for धीमान्) Ñ2 B2 एव (for एवद्) —(I 16) B2 transp तूर्णं and लङ्काम् —(I 17) B2 रथात्तुस (for रथात्तत्र) —(I 18) Ñ2 B2 दुरात्मा, L(ed) काकुत्स्थ (for स तदा) —(I 19) Ñ2 दृष्ट (for दत्त) —(I 20) Ñ2 B2 D3 अजेय Ñ2 B2 मानुषै (for मानवै) —(I 21) B2 अद्भुत (for अद्भुत) —(I 22) Ñ2 रूपिणं (for रूपिभि) —(I 23) Ñ2 B2 अपि (for अपि) —(I 24) Ñ2 B2 आश्रित (for आस्थित) —(I 25) D2 रौद्रैर् (for रौद्र) —(I 26) D3 तावत्तु यत् (for यावत्तु तत्) Ś D3.12 स (for न) —(I 27) D3 वीर (for राम) Ñ2 B2 तावत्त्वया महावीर (for the prior half) —(I 28) Ñ2 B2 D3 राक्षस (for रावण) —(I 29) Ñ2 B2 [अ]नौ (for ते). —(I 31) D2 L(ed) स्वबलं चापि (L[ed] °भि) (for सुग्रीवमभि) Ś D3.12 स्वबलं तमवेक्ष्य च (for the post half) —(I 32) Ś D3.12 मंत्रकरभयंकरान्, L(ed) विघ्नार्थं यत्र यूथपान् (for the post half) —B2 om I 33 —(I 33) L(ed) मैन्दं द्विविदं च गवाक्षं शरभं तथा —(I 35) D3 ऋक्ष Ñ2 B2 [अ]पि (for second [च]व) —(I 36) Ś Ñ2 लब्धाज्ञास्ते, L(ed) लब्धाज्ञास्तु (for लब्धाज्ञास्ते) —(I 37) B2 D3 वारिदा (for वै घने). —Ñ2 reads I 38-39 twice —(I 39) D3 भेजिरे, L(ed) रेजिरे (for भेजिरे) Ñ2

क्षणात्समुप्राप्य नगरीं लङ्कां रावणपालिताम् । [40]
प्राकारमभि चाक्रुश्य विविशुस्ते प्लवंगमाः ।
ददृशुर्देवतागारे रावणं रक्षिरक्षितम् ।
सुधहस्तं समासीनं प्राञ्जलं रक्तवाससम् ।
रक्तोष्णीषधरं वीरं किरीटोच्छ्रितशृङ्गिणम् ।
द्वारनिर्झरतोयाढ्यं महावदनकन्दरम् । [45]
वासोमनःशिलाधोरं रौद्रं रौद्रपराक्रमम् ।
दृष्ट्वा तस्यातुलं कर्म वानराः कृतनिश्चयाः ।
हनूमन्तं पुरस्कृत्य सर्वे युद्धाय तस्थिरे ।
राक्षसास्तु महावीर्याः प्रासासिपरिघायुधाः ।
दर्शितास्तस्थिरे सर्वे युद्धायामितविक्रमाः । [50]
ते बलेऽन्योन्यमासाद्य घोरवानरराक्षसे ।
चक्रुस्ते कदनं घोरमद्भुतं लोमहर्षणम् ।
पादपैः शैलशृङ्गैश्च शिलाभिर्दशनैर्नखैः ।
वानरा राक्षसाञ्जघ्नुस्तलैर्मुष्टिभिरेव च ।
राक्षसाः क्रोधरक्ताक्षास्तथा वानरपुंगवान् । [55]
नाराचैर्विविधैस्तीक्ष्णैश्चिच्छिदुश्च महासिभिः ।
ते छिन्ना भिन्नसर्वाङ्गा वानरास्त्यक्तजीविताः ।
निपेतुर्भूतले भिन्ना वेविद्रुधिरमुद्वमन् ।
रक्षांसि च तथा पेतुर्वानरैर्भीमविक्रमैः ।
चूर्णितानि शितैः शैलैः पादपैर्मुष्टिभिस्तथा । [60]
दारितानि मुखैश्चैव दन्तैरपि सुदारुणैः ।
तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं कबन्धशतसंकुलम् ।
शूराणां हर्षजननं भीरूणां भयवर्धनम् ।
युद्धं पौरुषशिल्पाणां निष्कर्षार्थं मनस्विनाम् ।
यश पताकाहृपाणां स्वर्गद्वारमपावृतम् । [65]
हृप्य सुरनारीणां सवदुष्टविमोक्षणम् ।
तस्मिन्युद्धे महाघोरे रक्षोवानरसंक्षये ।
प्रावर्तत नदी घोरा शोणितोदकवाहिनी ।
शूरप्रमोदजननी भीरूणां भयवर्धिनी ।
प्रमोदानन्दजननी गृध्रकङ्कोरगैस्तदा । [70]
दुर्गमा अल्पसत्त्वानां सेव्या तेजस्विनां तथा ।
उत्तेरुस्तां नदीं सर्वे यूथपास्ते महौजसः ।
दृष्ट्वापि स्वबलं भग्नं हतवीरं गतप्रभम् ।
राक्षसेन्द्रो न चुक्रोध तुष्टाव हि समाहितः ।
वानरैस्तद्बलं भग्नं दृष्ट्वा संहृष्टमानसाः । [75]
अङ्गदप्रमुखाः सर्वे विविशुर्देवतालयम् ।
आस्फोटयामास तदा समीपे तस्य रक्षसः ।
हनूमान्वाक्यमेतच्च सरोषं प्राह रावणम् ।
किमास्सेऽद्य भय त्यक्त्वा शूरस्त्वं राक्षसाधम ।

(first time) तोरणा (for पर्वता) —(l. 42) B3 चाक्रुश्य (for चाक्रुश्य) —(l. 43) Ñ2 B1 D2 सुख (for सुध) —After the prior half of l. 44 Ñ2 B2 D2 ins

1* पुरः स्वकिरीटप्रभम् ।
सिन्दूरालङ्कृतसंयुक्तं सन्ध्यायामिव तोयदम् ।
न बाहुपादपवर

[(l. 1) L (ed.) ज्वलित —(l. 2) Ñ2 विद्रुमाभमु * * * (for the prior half)]

—(l. 46) Ñ2 B2 D2 L (ed.) वासोमन शिलाधार (L [ed.] °धर) (for the prior half) —After the prior half, D2 ins Ñ2 B2 subst. for the post. half of l. 46 and the prior half of l. 47

2* गिरिं नीलमिव स्थितम् ।
दृष्ट्वा तमद्भुताकार

—D1 om. ll. 49-51 —(l. 49) Ñ2 B2 च (for तु) —(l. 51) Ñ2 B1 च ते (for बले) Ñ2 B1 L (ed.) रणे वानरराक्षसाः (L [ed.] °राक्षसाः) (for the post. half) —(l. 52) Ñ2 च B2 तु (for ते) L (ed.) चक्राते (for चक्रुस्ते) Ñ2 D1 लोमहर्षण, D2 घोरदर्शन (for लोमहर्षणम्) —(l. 56) B2 विविधैश्च (for विविधै) B2 om. च (subm.) —(l. 57) B2 D2 छिन्नभिन्ना (for छिन्ना भिन्ना) —(l. 58) Ñ2 B1 भग्ना (for भिन्ना) L (ed.) रुधिरक्लिन्ने Ñ2 B2 वमन्तो रुधिरं बहु (for the post. half) —(l. 59) Ś1 भिन्न (for भीम) —(l. 60) Ñ2 B2 D2 शूलै (for शैलै) L (ed.) चूर्णिता निशितै [illegible] (for the prior half) —(l. 61) L (ed.) नखैश्चाप्युत्कीर्णैर् (for the prior half) Ñ2 B2 नख (for अपि) —(l. 62) Ñ2 B2 D1 भट (for शत) —Ñ2 B1 om. ll. 64-66 L (ed.) om. ll. 64 65 —(l. 65) D1 हर्पाणां (for ह्रपाणां) Ś1 स्वज, Ś2 स्वर्ग (for स्वग) —(l. 66) D2 पुर (for सुर) L (ed.) दुःख (for दुष्ट) —After l. 69, Ñ2 B1 D2 ins

3* नानापताकासंछन्ना द्विपदेहशिलावृता ।
शिरोशसिचरन्मीना मांसास्थिकर्दमा ।
रथचक्रध्वजामाला पाशपट्टिशभोगिनी ।
शीर्णाभरणरत्नाढ्या हयग्रहसुरांबुजा ।
चर्मकूर्मापसरास्या रक्तफेनावगाहिनी । [5]

[(l. 1) Ñ2 B2 -वृता (for वृता) —(l. 2) D2 [अ]सितरा (for [अ]सिचरन्) —(l. 5) D2 -संकुला (for °सरास्या)]

—(l. 69) Ś1 D1 12 वर्धना (for वर्धनी) —(l. 70) Ñ2 B1 D2 कल्याद (for प्रमोद) Ñ2 B2 D2 [उ]रगामला (D1 °वामना) (for [उ]रगैस्तदा) —(l. 71) Ñ2 B2 दुर्गमाय Ñ2 L1 सेव्यां (for सेव्या) —(l. 72) D2 ते (for तां) and सर्वे (for सर्वे) —After l. 72 Ñ2 B2 D2 ins

4* तदा विविधवाप्यानां न । पेतत्र्यीमिव ।
राक्षसा हताभूयिष्ठा दिशो हतौजसः ।
सकलप्रमथाः भेजिरे भवनो दिशः ।

—(l. 73) Ś D1 13 वानराणां (for दृष्ट्वापि स्व). Ñ2 B2 D2 हतप्रभं —(l. 77) D2 तत्र (for तदा) —(l. 78) Ñ2 B2 D2 सरोषं (for सरोषं) D2 प्राहरावणं (for प्राह रावणम्). —(l. 79) D2 किमास्से भयं त्यक्त्वा (for the prior half) Ś

न हि सत्त्ववतामेवं चरितं विद्यते यथा । [80]
क्व ते नयः क्व शान्तिस्ते क्व सिद्धिः क्व च रावण ।
न त्वं धर्मकृतं कर्म तादृशं धर्मसाधुषा ।
न चाप्यौशनसं मन्त्रं चेष्टवान् राक्षसाधम ।
रामवीर्यमपि यस्य चाल्पत्वे [?] साधुषम् ।
नैव ते वरदानानि न तथा वच शिक्षितम् । [85]
भवेद्यथा न लङ्केश नैव सिद्धिर्नराधक ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ युध्यस्व न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ।
अगृहीतायुधं भीमं न हन्मि त्वद्विधं रणे ।
हनुमतैवमुक्तोऽपि रथसिद्धन्हुताशनात् ।
तुहाशाद्विमेवाथ न चुक्षोभ कथंचन । [90]
ततो वायुसुतः श्रीमान्सर्वान्वानरयूथपान् ।
उवाच वाक्यं कालज्ञः शृण्वतस्तस्य रक्षसः ।
यथा मन्दोदरीं शीघ्रमानयध्वं प्लवंगमाः ।
नान्यथा शक्यते कर्तुं मन्युरस्य दुरात्मनः ।
विज्ञानात्येष पापात्मा अफलं पापकर्मणाम् । [95]
यद्यनेन च सा सीता जनस्थानाद्धृता बलात् ।
न ह्यधर्मोऽत्र युष्माकं सा मुक्तिश्चिद्विपक्षण ।
न हि दुष्यति लोकेऽस्मिन्पापे पापं समाचरन् ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा वालिपुत्रोऽब्रवीदिदम् ।
आनयेयमहं यूयं सर्वे तिष्ठत वानराः । [100]
भार्यामस्य प्रियां त्वस्य पश्यतां च प्लवंगमाः ।
हुतवन्तोऽग्निकार्यं वो विध्वंसयत मा चिरम् ।
इत्युक्त्वा प्रविवेशाथ रावणस्य निवेशनम् ।
अङ्गदः प्लवगश्रेष्ठः सिंहो गिरिगुहामिव ।
ततोऽन्तःपुरमध्यात्तां केशेष्वादाय वीर्यवान् । [105]
निश्चकाम गृहीत्वाथ मृगराड्मृगवधूमिव ।
तां विकीर्णशिरोमाल्यां प्रभ्रष्टोत्तरवाससम् ।
आनीय रावणस्यान्तमिदमाहाङ्गदो वचः ।
इमां मन्दोदरीं पार्श्वादपयामि तव पश्यतः ।
न हि मुञ्चन्ति मे शूरा मयि वीर त्वं यथा पुरा । [110]
या ते शक्तिश्च वीर्यं तेन तिष्ठ स्वसंमत ।
कृत्वा शिरसि ते पादं नयाम्येनां प्रियां तव ।
उच्चैरुक्त्वा रावणं क्रुद्धो दृष्ट्वा नीतां प्रियां तदा ।
उत्थाय सहसा क्रोधात्त्यक्त्वा होमं दशाननः ।
अङ्गदं मुष्टिना जघ्ने मूर्छितः स पपात ह । [115]
समादाय भुजाभ्यां तु ताडयित्वा च रावणम् ।
लाङ्गूलेनाङ्गनापुत्रस्तं निहत्योत्पपात ह ।
तथा तस्योदकं सर्वं दर्भान्पावकमेव च ।
चल्कर्मां च विध्वस्य स्त्रुक्स्रुवेषु भैक्षाजवा ।
ततो मन्दोदरी दीना रावणं वाक्यमब्रवीत् । [120]
किं न पश्यसि मां राजन्नाथां त्वयि जीवति ।
वानरैः परिक्लिश्यन्तीमितश्चेतश्च धावतीम् ।
पतिता च निशाशा च दग्धुकामस्य रोदसी ।

D_{12} किमासते नय त्वम्य त्वरस्व राक्षसेश्वर —(l 80) $\tilde{N}_3$ तत्त्व ततामेव, B_2 तद्भवतामेव (for सत्त्ववतामेवं) $\acute{S}_1$ निद्रत * * * * *; $\acute{S}_2$ D_{12} निद्रत * * तामेव (for the prior half) $\tilde{N}_2$ B_2 विद्यते (for विद्यते) D_3 मया (for यथा) —(l 81) D_{12} om, L (ed) क्व तत् (for क्व ते) N_2 B_2 D_2 क्व ते स्त्व (D$_3$ तव) क्व शान्तिस्ते (for the prior half) $\tilde{N}_2$ D_1 [अ]थ, B_3 [अ]पि (for च) —(l 82) D_2 त्वा B_3 धर्मकृतं वीर (for धर्मकृतं कर्म) N_2 B_1 D_2 यादृशी सिद्धसाधुषा (D_2 °र्या) (for the post half) —After l 82 N_2 B_3 ins

5* त्वं रावण न शूरो वा न योद्धा मेऽसि संमत ।

while D_2 ins

6* न बाणे रणशूरो वा न चापो मे न संमतम् ।

—(l 83) $\tilde{N}_2$ B_1 D_2 रणे वीक्ष्य मयात्क्रू(D_2 °न्त्र ह)राक्षिष्से (D_2 °क्षिर) राक्षसाधम —(l 84) D_2 रामवीर्यं विना येन (for the prior half) $\tilde{N}_2$ B_2 तेनुध, D_2 वायुध (for साधुषम्) —(l 85) $\tilde{N}_2$ B_1 रक्षित शिर D_2 न च शिक्षित (for तव शिक्षितम्) —(l 86) $\tilde{N}_2$ B_1 न भवान्यथा D_2 भवान्यथा च (for भवेद्यथा न) D_2 [इ]ह (for [इ]व) N_2 B_2 न मे सिद्धिस्ते जय (for the post half) —(l 87) D_2 युध्यस्व (for युध्यस्व) —(l 88) N_2 B_2 D_3 नीत (for नीन) —(l 89) $\acute{S}$ D_{12} तूर्णं तेनैवमुक्तोऽपि रथमिद्धहुताशन —(l 90) $\tilde{N}_2$ चुक्षोभ न (by transp) —(l 91) D_2 om from मान् up to the prior half of l 94 B_2 सर्वे (for सर्वान्) —(l 92) N_2 B_2 वाच (for वाक्य) —(l 93) N_2 B_2 D_2 अथ (for यथा) —(l 95) $\tilde{N}_2$ B_2 विजानातु N_2 B_2 D_2 पापकर्मणि —(l 96) N_2 B_2 D_2 [अ]वशा (for च सा) —(l 97) $\tilde{N}_2$ B_2 L (ed) मा मुक्तिर्ह्यावचक्षणा , L (ed) °णा), D_2 मा मुक्त शिक्षिनिक्षण (corrupt) (for the post half) —(l 100) B_2 सर्वे यूय (by transp) —(l 101) D_{12} स्वासुप्रियां (for अस्य°) $\tilde{N}_2$ B_2 D_2 शार्यमस्य प्रिया स्वम (for the prior half) —(l 102) D_{12} हुतवतो $\acute{S}_2$ कार्ये (for -कार्यं) and moth eaten from वो up to त $\tilde{N}_2$ B_2 D_2 भवतोऽसा (D_2 °तो ह्य)मिकार्यं तु (B_2 हि, D_2 चे) (for the prior half) —(l 107) B_2 विकीर्य (for विकीर्ण) $\tilde{N}_2$ B_2 माल्यां (for माल्यां) —(l 108) $\tilde{N}_2$ B_2 D_2 वचोऽङ्गद (by transp) —(l 110) $\tilde{N}_2$ B_2 L (ed) न हि मुञ्चन्ति वीर (L (ed] शूर) (for the prior half) B_2 पुरा यथा (by transp) —(l 111) $\tilde{N}_2$ B_2 यथा (for या ते) —(l 112) $\tilde{N}_2$ B_2 तव प्रियां (by transp) D_2 प्रतिशृणु (for प्रियां तव) —(l 116) $\acute{S}$ D_2 तम् (for तत्) D_2 तु (for च) $\tilde{N}_2$ B_2 ताडयामास (for ताडयित्वा च) —(l 117) $\acute{S}_1$ D_2 [अ]ञ्जनी (for [अ]ङ्गना) $\tilde{N}_2$ B_2 D_2 स पपात महीतले (for the post half) —(l 118) $\tilde{N}_2$ B_2 तदा $\tilde{N}_2$ B_2 D_2 इन्धन (for सुच्च) —(l 119) $\acute{S}$ D_{12} विध्वस्य (for विध्वस्य) $\tilde{N}_2$ B_2 D_2 मम् (for सम्) —(l 120) D_2 नारी (for दीना) —$\tilde{N}_2$ B_2 om l 122 —(l 123) After the prior half N_2 B_2 L (ed) ins

7* मार्यां हृष्टाय रक्षसः ।
कोपेन परिपूजस्य

रूपमासीन्महाघोरमर्कस्येव युगक्षये ।
तेऽपि मन्दोदरीं सक्त्वा स्वगृहान्प्र ययुस्तदा । [125]
सागरश्चुक्षुभे चैव चकम्पे च वसुंधरा ।
जानुभि पेतुरश्वाश्च मुमुचुर्वाष्पमेव च ।
तनुत्राणं विचिन्त्यैव रावण क्रोधमूर्छित ।
रथस्थ सोऽभवच्छीघ्र रणार्थं लोकरावण ।
शरानादाय वेगेन रणभूमिं विवेश ह । [130]

Colophon

राघवोऽपि च स दृष्ट्वा क्रोधपर्याकुलेक्षण ।

64

After 6 90 1[ab], Ñ1 V2 B3 (after second occurrence of 1[ab]) D13 ins, while B3 cont after 2066* of 6 89 whereas B4 ins l 8–12 16–17 after l 1 of 2074* of 6 90

एवमस्त्विति सचिन्त्य शीघ्रं जग्राह कार्मुकम् ।
उत्थित लक्ष्मण दृष्ट्वा हृष्टा सर्वे वनौकस ।
महानादमकुर्वन्त शङ्खभेरीस्वनानि च ।
रावणोऽपि दुराचार श्रुत्वा नाद समुत्थितम् ।
शब्दश्रवण सक्रुद्धो राक्षसान्सुमहाबल । [5]
रावणस्य वच श्रुत्वा वदन्ते रजनीचरा ।
रावण जयशब्देन वर्धयन्ति जयाशिषा ।
तानुवाच स रक्षेन्द्रो युद्धाय समुपस्थितान् ।
आयत्ता क्रियतां वीरा बल सान्त्वयतो मम ।
यदि चेन्द्रसहस्राणि विष्णुकोटिशतानि च । [10]
अद्य कार्मुकनिर्मुक्तै शरैरग्निशिखोपमै ।
वैवस्वतपुरं घोर सर्वानेतान्नयाम्यहम् ।
अद्य गोमायवो गृध्रा ये च मांसाशिनोऽपरे ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि शत्रुमांसै शरार्दितै ।
चिन्तयित्वा ततो वाक्य तूर्णमेवावधारितम् । [15]
चन्द्रहासमसिं चैव देवदत्त पुरा मम ।
समानयन्तु मे सर्वे ये च शूरा महाबला ।
कल्पयन्तु रथं तूर्णं मणिरत्नविभूषितम् ।
तापनीयेन दिव्येन जाम्बूनदविभूषितम् ।
नानावर्णाभिरामैश्च मणिभिश्च विचित्रितम् । [20]
निपुणै शिल्पिभिश्चैव विशेषपरिकल्पितम् ।
उदयस्थरविप्रख्य सध्याभ्रसदृशोपमम् ।
त्रासन सर्वभूतानां नित्यमद्भुतदर्शनम् ।
नीलपीतहरिद्वर्णै पताकाभिरलंकृतम् ।
नरशीर्षध्वज घोरमुच्छ्रित लोमहर्षणम् । [25]
कल्पित तु रथ दृष्ट्वा स सारथिसमायुतम् ।
षष्टिं रथसहस्राणां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।

[(l 2) L(ed) तस्य निष्क्रममाणस्य]

—After l 124, Ñ3 B3 D3 L(ed) ins

8* निमित्तानि च तत्रासन्भयशंसीनि रक्षस ।
प्रतिलोमो ववौ वायुर्गन्धर्वविहग भास्कर ।

[(l 1) B4 ततो तु L(ed) तत्रासन् (for तत्रासन्) L(ed) सर्वत (for रक्षस) —(l 2) L(ed) प्रतिलोम]
—Ñ3 B3 D3 L(ed) om l 125 —(l 126) D4 कपे चैव (for चकम्पे च) —(l 127) D4 मन्ये (for अश्वाश्च) —(l 128) Ś1 D4 तनु ** (for °त्राणं) Ñ3 B3 D3 तानुत्थाननिश्चैव (D2 °ताविचित्यैव), D13 तत्कर्मात्वाविचिन्त्यैव (for the prior half) —Ś D5 12 om l 129 D1 cont l 129–131 after 2074* —(l 129) D2 रावणो (for रणार्थं) B1 transp रथस्थ and रणार्थं —(l 130) Ñ1 शरांश्चापि (for शरान्) Ñ1 B3 च (for ह)

Colophon —*Kanda name* Ñ1 लङ्काकाण्ड —*Sarga name* Ś Ñ1 D3 4.12 मन्दोदर्या (Ñ2 D3 °दरी) वचनाग्रहण, B1 मन्दोदरीरित्यादिकर्णन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B3 D3.12 om Ś2 82, Ñ2 88

—B1 om l 131. —Thereafter, B1 repeats 1[ab] and then ins App I (No. 64)

64

B1 om l. 1 —(l 3) D13 न तुर्यं (for मनुजश्च) V1 रवन यथा, D13 रवन च ते —(l 4) B13 तदोवाच (for दुराचार). —(l 5) B1 स राम्रस तु (for शब्दश्रवण) D13 शरचापयुत क्रुद्धो (for the prior half) D13 स महाबल —After l 5, D13 ins.

1* उवाच रावणो राजा क्रोधानलसमप्रभ ।
सज्जा भवन्तु वै क्षिप्र राक्षसा भीमविक्रमा ।

—(l 7) B1 वर्धयति, D13 वर्धयिरेवा (for वर्धयन्ति) —(l 8) D13 च (for स) V1 दशग्रीवो, B1 दशग्रीवो (for स रक्षेन्द्रो) B1 रावणस्तानुवाचाथ (for the prior half) —(l 9) B1 आयत्त (for आयत्ता) Ñ2 V3 रण (for बल) —(l 10) B1 वा (for first च) D13 यक्षेन्द्रशतसहस्राः (for the prior half) —B3 om l 11–14 —(l 13) Ñ1 V1 अत्र (for अद्य) —(l 14) Ñ1 V3 B3 शरार्दि(B3 °र्दि)तै —(l 15) B1 तूर्णम्, D13 तूष्णीम् (for तूर्णम्) —(l 16) B1 चन्द्रहासमिम B1 पुरो (for पुरा) —(l 17) D13 आह्वानपक्षतो चक्रे (for the prior half) —(l 18) B1 चक्र (for रत्न) —After l 18, D13 ins

2* वज्रवैदूर्यचित्राश्च जाम्बूनदविभूषितम् ।

—(l 19) B1 तपनीयेन, D13 तपना येन (for तापनीयेन). Ñ1 V3 B3 हुत्(B3 °*)मत, D13 भूषितम् (for विभूषितम्) —(l 20) D13 विराजित (for विचित्रितम्) —(l 21) B1 विशेषे —(l 22) D13 समुद्भव (for सदृश) —(l 23) D13 रावण तु मनोभूतैर्गन्धर्वाप्सरदर्शन —(l 24) D13 नील पीत तु (for नीलपीत) —(l 25) B1 नरशीर्ष, (for नरशीर्ष). B1 उच्छ्रित (for उच्छ्रित) B1 लोमहर्षण, D13 घोरदर्शन (for लोमहर्षणम्) —(l 25) B1 घोर (for रथ) —(l 27) B1 षष्टि शत Ñ1 V3 B3 सहस्राणि D13 अर्थं रथसहस्राणि राक्षसेन्द्रानुयायि तु —After l 27 D13 ins..

मातङ्गानां च सप्तानि सहस्राण्येकविंशतिः ।
रथाश्वरथसङ्कीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
उत्तरां दिशमास्थाय निर्गता रावणाज्ञया । [30]
रावणश्चापि रक्षेन्द्रः कृत्वा ब्राह्मणपूजनम् ।
प्रदक्षिणं रथं कृत्वा आरुरोह त्वरान्वितः ।
ततोऽपश्यत राष्ट्रेषु स्त्रियं रक्तानुवाससम् ।
कृष्णवर्णां सुरक्ताक्षीमायुधां च समागताम् ।
पाशहस्तां विचेष्टन्तीं रावणप्रमुखे स्थिताम् । [35]
रावणोऽपि समुत्पातमचिन्त्य युधि मोहितः ।
निर्गतो रथवेगेन बलं यत्र समुद्यतम् ।
ततस्तु राक्षसाः सर्वे दृष्ट्वा रावणमागतम् ।
हृष्टा नादानकुर्वन्त शङ्खभेरीस्वनानि च ।
राघवोऽपि महासत्त्वः श्रुत्वा नादं समुत्थितम् । [40]
अब्रवीत्तं कपिश्रेष्ठं सुग्रीवं पार्श्वतः स्थितम् ।
त्वं मे भ्राता वयस्यश्च प्रियः सौम्यः सुहृच्च मे ।
त्वत्प्रभावेन सुग्रीव सीताया मम दर्शनम् ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेण जयकाङ्क्षिणा ।
अब्रवीत्कपिशार्दूलान्सर्वान्यूथपयूथपान् । [45]
अङ्गदं जाम्बवन्तं च केसरिं पनसं नलम् ।
गोलाङ्गूलाधिपं चैव हनूमन्तं महाबलम् ।
सर्वे भवन्तो युध्यध्वं वानराः कामरूपिणः ।
एवमुक्तास्तु ते सर्वे वानरेन्द्रेण धीमता ।
सर्वे नादान्विमुञ्चन्तो राक्षसाभिमुखाः स्थिताः । [50]
राघवो लक्ष्मणश्चैव सुग्रीवः सविभीषणः ।
निर्याता यत्र दुर्धर्षो रावणः सचिवैः सह ।
ततो नादान्विमुञ्चन्तो गर्जन्तश्च परस्परम् ।
वानरा राक्षसाश्चैव समरे वै युयुत्सवः ।
सङ्गतौ च महात्मानौ समरे रामरावणौ । [55]
वानरास्तत्र युध्यन्ते शैलवृक्षशिलायुधाः ।
अपरे मुष्टिभिः शूराश्चोदयन्तो महाबलाः ।
राक्षसाश्च महात्मानो नानाप्रहरणायुधाः ।
मुसलैः परिघैश्चैव शक्तितोमरपट्टिशैः ।
परश्वधैर्भिन्दिपालैर्भिन्दन्सहारमुद्गरैः । [60]
बाणवर्षेण घोरेण देशे देशे क्वचित्क्वचित् ।
वानरा युध्यमानास्तु व्यद्रवन्त समन्ततः ।
वानरान्विद्रुतान्दृष्ट्वा रामोऽयुध्यत संयुगे ।
लक्ष्मणोऽपि महातेजा ये चान्ये हरियूथपाः ।
ते प्रगृह्य शिलाश्चैव वृक्षानुत्पाट्य वानराः । [65]
अभिद्रवन्ति तत्सैन्यं नदन्तश्च समन्ततः ।
रावणस्तु महातेजा धनुर्विस्फार्य वीर्यवान् ।

3* सप्तत्रिंशत्सहस्राणि मारोहाणां तु वाजिनाम् ।

—(l. 28) B3 तु (for च). D13 सप्ततिं (for सहस्राणि). —(l. 29) D13 om. (hapl.?) from रथ up to प्रदक्षिण in l. 32. —(l. 31) B3 त्वरावान्राक्षसेन्द्रोपि (for the prior half). B3 दैवत- (for ब्राह्मण-). B3 कृत्वा दैवतपूजनम् (for the post. half). —(l. 32) Note hiatus between the two halves. B3 तद्रोषितः (for त्वरान्वित°). —(l. 33) B3 स दानि तु, B3 शराश्चेषु; D13 शत्रुष्वेषु (for स राष्ट्रेषु). Ñ1 V3 रक्ताङ्ग-; B3 रक्ताक- (for रक्तानु-). —(l. 34) B3 स (for सु-). —(l. 35) B3 -हस्ता (for -हस्तां). Ñ1 V3 B3 विवेष्टन्तीं (for विचेष्टन्तीं). B3 प्रमुख- (for -प्रमुखे). —(l. 37) Ñ1 V3 रण (for बल). Ñ1 V3 समुत्थित, D13 समन्वित (for समुद्यतम्). —(l. 38) D13 दे (for तु). —(l. 39) D13 ततो (for हृष्टा). Ñ1 व्यमुञ्चत; V3 D13 विमुञ्चत-, B3 अकुर्वतः (for अकुर्वन्त). D13 -स्वन तथा (for -स्वनानि च). —(l. 41) D13 च (for त). —(l. 43) *D13 प्रसादाच्च (for प्रभावेन).* —(l. 45) D13 सर्वान्स प्रशशास वत् (for the post. half). —(l. 46) B3 तु (for च). D13 तथा (for नलम्). —(l. 47) D13 च वानर (for महाबलम्). —(l. 49) D13 उक्ते (for उक्तास्तु). —(l. 50) B3 प्रमुञ्चतो (for विमुञ्चन्तो). —V3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 53. B3 -प्रमुखे (for -[अ]भि°). —(l. 51) D13 च (for स). —(l. 52) D13 तत्र (for यत्र). B3 D13 राक्षसैः (for सचिवैः). —(l. 54) D13 समाश्रित्य (for समरे वै). —(l. 55) D13 तौ (for च). —(l. 56) B3 युध्यन्त, D13 युध्यन्ति (for युध्यन्ते). D13 वृक्षशैल (by transp.). —V3 om. (hapl.) l. 57–58. —(l. 57) D13 ताडयन्ति (for चोदयन्तो). —(l. 59) V3 पट्टिशैर् and -परशुभिः (hypm.) (for परिघैश् and -पट्टिशैः respy.). —(l. 60) D13 भिण्डिपालैर् (for भिन्दि°). V3 असिभिर्भिण्डिपालैश्च (for the prior half). V3 गदा- (for भिन्दन्). Ñ1 भिन्दिसद्गद-; B3 बहुभि दृढ- (for भिन्दन्सहार-). —(l. 61) V3 शर- (for बाण-). D13 घोरेण (for घोरेण). —(l. 62) B3 ते (for तु). D13 द्रवत. समन्ततः (for the post. half). —After l. 62, D13 ins.:

4* तेषां तदावारणवाजिचूर्णिता-
　　　द्योधनादुल्बणा उत्थितस्तदा ।
रेणुर्दिशः खं धुराणि च छादय-
　　　न्व्यवर्धताविद्युतिभिः परिष्कृताम् ।
शिरोभिरुद्भूतकिरीटकुण्डलैः [5]
　　　सरक्तवृष्टिभिः परिदष्टदन्तकैः ।
महायुधैः साभरणैः सहायुधैः
　　　सा प्रसृता भूः करभोरुभिर्बभौ ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे महायुद्धं नाम सर्गः ।
कबन्धाश्च समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे ।
सा महती कपिसैन्येन प्रच्छन्ना समकाशते । [10]
सच्छन्ना भाति पृथिवी दिवि निर्मुक्ते ।
गृध्रकाककङ्काकीर्णा श्वशृगालनिषेविता ।
बभूवायोधनं घोरं भीमायुक्तसङ्कुलम् ।
युद्धादवसिता सर्वे वानरा रक्षणार्दिताः ।

—(l. 66) B3 अभ्यद्रवन्. D13 सर्व (for सैन्य). D13 नर्दन्तश्च. —(l. 67) D13 राघवस्तु (for रावणस्तु). —D13 om. (hapl.)

रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ।
रावणस्तु रथ घोर दीप्यमान सुतेजसा ।
आरुह्य पुनरेवा य रावणाभिमुखे स्थित । [70]

65

Alter 6 93 D3 5 6 11 S ins

ततो युद्धपरिश्रान्त समरे चिन्तया स्थितम् ।
रावण चाग्रतो दृष्ट्वा युद्धाय समुपस्थितम् ।
दैवतैश्च समागम्य द्रष्टुमभ्यागतो रणम् ।
उपगम्याब्रवीद्राममगस्त्यो भगवांस्तदा ।
राम राम महाबाहो शृणु गुह्य सनातनम् । [5]
येन सर्वानरीन्वत्स समरे विजयिष्यसि ।
आदित्यहृदय पुण्य सर्वशत्रुविनाशनम् ।
जयावह जपेन्नित्यमक्षय परम शिवम् ।
सर्वमङ्गलमाङ्गल्य सर्वपापप्रणाशनम् ।
चिन्ताशोकप्रशमनमायुर्वर्धनमुत्तमम् । [10]
रश्मिमन्त समुद्यन्त देवासुरनमस्कृतम् ।
पूजयस्व विवस्वन्त भास्कर भुवनेश्वरम् ।
सर्वदेवात्मको ह्येष तेजस्वी रश्मिभावन ।
एष देवासुरगणाँल्लोकान्पाति गभस्तिभि ।
एष ब्रह्मा च विष्णुश्च शिव स्कन्द प्रजापति । [
महेन्द्रो धनद कालो यम सोमो ह्यपांपति ।
पितरो वसव साध्या अश्विनौ मरुतो मनु ।
वायुर्वह्नि प्रजा प्राण ऋतुकर्ता प्रभाकर ।
आदित्य सविता सूर्य खग पूषा गभस्तिमान् ।
सुवर्णसदृशो भानु स्वर्णरेता दिवाकर । [
हरिदश्व सहस्रार्चि सप्तसप्तिर्मरीचिमान् ।
तिमिरोन्मथन शम्भुस्त्वष्टा मार्ताण्ड अंशुमान् ।
हिरण्यगर्भ शिशिरस्तपनो भास्करो रवि ।
अग्निगर्भोऽदिते पुत्र शङ्ख शिशिरनाशन ।
व्योमनाथस्तमोभेदी ऋग्यजु सामपारग । [
घनवृष्टिरपा मित्रो विन्ध्यवीथीप्लवगम ।
आतपी मण्डली मृत्यु पिङ्गल सर्वतापन ।
कविर्विश्वो महातेजा रक्त सर्वभवोद्भव ।
नक्षत्रग्रहताराणामधिपो विश्वभावन ।
तेजसामपि तेजस्वी द्वादशात्मन्नमोऽस्तु ते । [
नम पूर्वाय गिरये पश्चिमे गिरये नम ।
ज्योतिर्गणाना पतये दिनाधिपतये नम ।
जयाय जयभद्राय हर्यश्वाय नमो नम ।
नमो नम सहस्रांशो आदित्याय नमो नम ।
नम उग्राय वीराय सारङ्गाय नमो नम । [3

1 68 —V3 om 1 69 70 D3 ins 1 69–70 after 6 90 1 —(1 69) B1 3 स्व (for सु)

—Thereafter B1 reads 6 90 2[ab] B3 reads 6 90 2–3 (including 20,9*) repeating them (except 20,9*) in their proper place

65

(1 1) T3 3 M2 [अ]स्थित Cm g k t as above (for स्थितम्) —(1 2) D3 समवस्थित T1 स**** (damaged) (for समुप°) —(1 3) T1 3 M3 3 Ch देव(T1 **)तैश् Ct as above (for दैवतैश्) —(1 4) D3 M2 Ct उपागम्य Ch as above (for उपगम्य) T3 G 3 M ऋषि (for राम) —(1 5) D3 वरप्रिये (for सनातनम्) —(1 6) G3 एतन् (for येन) D3 G3 विजयिष्यसि D3 11 विजयिष्यसे (for विजयिष्यसि) —(1 8) D3 o Cm t अत Ct p as above (for जपेन्) T G3 M1 3 अक्षय्य G1 3 M2 शुभ Cg t as above (for शिवम्) —D3 om (hapl) 1 9–12 —(1 9) D3 G1 3 M3 3 मङ्गल्य (for माङ्गल्य) —(1 11) D3 रश्मिवन्त (for रश्मिमन्त) —(1 12) D3 भास्वर (for भास्कर) —(1 13) D3 T3 भूत (for देव) D3 रागी (for तेजस्वी) —(1 16) D3 (in marg) प्रजापति (for ह्यपांपति) —(1 17) T3 3 पितृ च Cm k t as above (for पितरो) M3 ह्यश्विनौ (for अश्विनौ) —(1 18) D3 11 M3 Cm प्रजा (for प्रजा D3 T2 3 G3 प्राण (for प्राण) G3 ऋतु (for ऋतु) —(1 20) D3 7 सुवर्णसदृशो D3 सुवर्णो वक्रो T3 3 सुवर्णो वक्त्रो G1 °तेजसो G3 °णे रक्तो M3 °तेजस्विशो Cg k t as above (for सुवर्णसदृशो) D3 10 11 G1 M3 3 हिरण्य (hypm) D3 हेम (for स्वर्ण) ‡‡ Cm सुवर्णसदृश । पाठे सुवर्णवर्णो इत्यर्थ । Ct cites Cm as follows सुव स्वपन इति पाठे सुपर्णो इति सुके कृष्णत्र मङ्गल । तपर्त तपन इति वीर्थे ‡‡ —After 1 20 G3 repeats erroneously 1 19–20 —(1 22) Note hiatus between मार्ता and अंशुमान् D3 7 मात्त (for मार्ताण्ड) D3 11 स्वष्ट मात कोंशुमान् (for the post half) —(1 3) D3 Ck t [S]हस्करो Cu g as above (for भास्करो —(1 24) G3 नाशन (for नाशन) —(1 5) M3 भेद Cm g k t as above (for भेदी) T3 3 वेद Cm g k as above (for पारग) —(1 6) T3 3 घनवृष्टिर् (for घनवृष्टि) D3 7 T3 मित्र Cm g k t as above (for मित्रो T3 विश्वविथुद् T3 विश्व तत्व M3 वथवीय Cm g p k t as above (for विन्ध्यवीथी) —(1 27) D3 आतपो T3 मख Cm g k t as above (for मण्डली) T3 अपीतमल्लो ह (for the prior half) —(1 28) D3 T3 3 G1 3 M3 रवि Cm g k t as above (for कवि) T3 सर्वो (for सर्व) —(1 29) G1 तापन (for भावन) —(1 30) T1 ते **पि (damaged) (for तेजसामपि) T3 तेजस्व M3 4 3 M3 तेजस्विन् Cm g k t as above (for तेजस्वी) —(1 31 D3 (marg also) 10 11 T3 M1 पश्चिमाय द्रये (T3 °य तथा) नम M3 पश्चिमाय यशस्विने (for the post half) —(1 32 M1 गण (for पत) —Alter 1 32 M3 reads 1 41 for the first time repeating 1 in its proper place —(1 33) D3 T3 M3 हय्°य T3 हृष्टशाय Cm g k t as above (for हर्यश्वाय) D3 च न (for नम) G3 V3 हरिश्वाय च म (for the post half) —(1 35) M1 धीर य (for वीराय)

नम पद्मप्रबोधाय मार्तण्डाय नमो नम ।
ब्रह्मेशानाच्युतेशाय सूर्यायादित्यवर्चसे ।
भास्वते सर्वभक्षाय रौद्राय वपुषे नम ।
तमोघ्नाय हिमघ्नाय शत्रुघ्नायामितात्मने ।
कृतघ्नघ्नाय देवाय ज्योतिषा पतये नम ।   [40]
तप्तचामीकराभाय वह्नये विश्वकर्मणे ।
नमस्तमोभिनिघ्नाय रवये लोकसाक्षिणे ।
नाशयत्येष वै भूत तमेव सृजते पुन ।
पायत्येष तपत्येष वर्षत्येष गभस्तिभि ।
एष सुप्तेषु जागर्ति भूतेषु परिनिष्ठित ।   [45]
एष चैवाग्निहोत्र च फल चैवाग्निहोत्रिणाम् ।
वेदाश्च क्रतवश्चैव क्रतूना फलमेव च ।
यानि कृत्यानि लोकेषु सर्व एष रवि प्रभु ।
एनमापत्सु कृच्छ्रेषु कान्तारेषु भयेषु च ।
कीर्तयन्पुरुष कश्चिन्नावसीदति राघव ।   [50]
पूजयस्वैनमेकाग्रो देवदेव जगत्पतिम् ।
एतत्त्रिगुणित जप्त्वा युद्धेषु विजयिष्यसि ।
अस्मिन्क्षणे महाबाहो रावण त्व वधिष्यसि ।
एवमुक्त्वा तदागस्त्यो जगाम च यथागतम् ।
एतच्छ्रुत्वा महातेजा नष्टशोकोऽभवत्तदा ।   [55]
धारयामास सुप्रीतो राघव प्रयतात्मवान् ।
आदित्य प्रेक्ष्य जप्त्वा तु पर हर्षमवाप्तवान् ।
त्रिराचम्य शुचिर्भूत्वा धनुरादाय वीर्यवान् ।
रावण प्रेक्ष्य हृष्टात्मा युद्धाय समुपागमत् ।
सर्वयत्नेन महता वध तस्य धृतोऽभवत् ।   [60]
अथ रविरवदन्निरीक्ष्य राम
मुदितमना परम प्रहृष्यमाण ।
निशिचरपतिसक्षय विदित्वा
सुरगणमध्यगतो वचस्त्वरेति ।

Colophon

66

After 3062*, V3 B1 3 D1 12 (V3 B3 [m] D2 l 36-52 after 6 96 25 D12 l 25-52 after 6 96 31) ins Ś1 D8 11 ins l 1-5 after 3062* and l 2-52 (l 2-5 [r]) after 6 96 18, N1 V1 (only l 5-30) B2 ins after 3063*

जहीम पापकर्माणमिति देवास्तमब्रुवन् ।
विमानस्था महात्मान रामम्क्लिष्टकारिणम् ।

—(l 36) D5-7 9 मार्तण्डाय, D10 11 M1 प्रचण्डाय (for मार्तण्डाय) D6 T2 3 [आ]त्मने नम , D9-11 नमोस्तु ते (for नमो नम) —(l 37) D8 9 T1 3 Cg*p* ब्रह्माय Cm g k t as above (for ब्रह्मेशान) G2 ब्रह्मप्राप सर्वाय (for the prior half) D10 11 G1 Ch t सूर्यायादित्य, G2 नम आदित्य (for सूर्याया°) T2 [अ]ग्नितेजसे (for [आ]दित्यवर्चसे) —(l 38) T2 3 भक्षाय (for भक्षाय) M2 वरदाय च (for वपुषे नम) —(l 41) D9-11 Ch t *m/p* हव्ये, Cm g as above (for वह्नये) —(l 42) G1 तमोविघ्नाय D5-7 10 11 G2 M3 Cm k t रवये (for रवये) ❀ Cm घृणये लोकसाक्षिण इति पाठे 'घृ क्षरणदीप्त्यो ' इति धातो स्वयमकाशत्वान्नत्वाद् घृणि । लोकसाक्षिणे सर्वसाक्षिणे । 'सर्वदेवात्मको ह्येष ' इत्यारभ्य घृणये लोकसाक्षिणे इत्येतदन्ता अष्टावष्टाक्षरश्लोका आदित्यहृदयस्तोत्रनाममन्त्रा वेदितव्या । [पञ्चविंशत्युत्तरशत भगवत्सूर्यसहस्रनाममन्त्रा इति कतक ।] Ct also cites Cm k as above ❀ —(l 43) M3 [ए]ष वै भूतम्, M5 [ए]ष भूतानि (for [ए]ष वै भूत) D5 T1 M3 तदेव, D8 T2 3 सर्व वै, M5 ता येव (for तमेव) D7 9 11 M1 3 सृजति (D3 °ते) प्रभु —(l 44) D9 प्रयाति, T2 3 दयति Cg t as above (for पायति) T1 पाय * * (damaged) (for पायत्येष) D7 पिबत्येष D9 प्र * ति (for वर्षति) D6 G1 2 M1 3 Ct transp पायति and वर्षति —(l 45) G2 भूतेषु (for भूतेषु) —(l 46) D6 T2 3 G1 2 M3 (with hiatus) एव (for चैव) D6 T2 होत्र (for होत्र) —(l 47) D9-11 M1-3 Ch t वेदाश्च Cm g as above (for वेदाश्च) —(l 48) D6 T2 3 M3 सर्वमेव (T3 °च) T1 G1 2 M5 सर्व एव G2 सर्व एष Cg as above (for सर्व एष) D10 11 Ch t सर्वेषु परम (D10 °म) प्रभु (for the post half) —D7 reads in marg l 49-50 —(l 49) T2 3 कृत्येषु (for कृच्छ्रेषु) —(l 50) T2 कीर्तयेत् D7 (marg also as above) कश्चन (for राघव) —(l 51) T2 पूजय**म् (damaged) (for पूजयस्वैनम्) D9 om (hapl) देव —(l 52) D5-7 9-11 G1 विजयिष्यति (for विजयिष्यसि) ❀ Ct विजयिष्यसि विजेष्यसि रिपूनिति शेष ❀ —(l 53) D7 जयिष्यसि, D9 हनिष्यसि D10 11 वधिष्यसि (for वधिष्यसि) —(l 54) D5 G1 M1 तथा D7 9-11 G2 M5 ततो T1 त* (damaged) (for तदा) D7 9 11 M2 3 स (for च) —(l 55) G2 रागो (sic) (for शोको) —(l 56) T2 से (for सु) —D9 om (hapl ?) l 57 D5 T1 G1 2 M5 transp l 57 and 58 —(l 57) D7 G2 त्रि, D10 11 [ह]र (for तु) —(l 58) D5 M1 आचम्य (for आगम्य) —(l 59) D10 11 Ch t जयार्थं Cg as above (for युद्धाय) D5 6 T2 3 G2 M1 2 5 Ch t मन्त्रागमत् —(l 60) T1 damaged after राघव D5 T2 3 कृतो (for धृतो) D9-11 कृतस्तस्य वधेऽभवत् M3 रावणस्याभवत् स्थित (for the post half) ❀ Cg अय सर्ग केषुचित्कोशेषु न दृश्यते । व्याख्यातं च शास्त्रार्थ । आरमाप्रभृति सर्व धर्मप्रतिपादितनारायणपरत्वविरुद्ध चात्र प्रतिभाति सूय परत्वम् । अस्मिश्च काण्डे त्रिंशदुत्तरशतसर्गा व्याख्याता गणिता । एतदस्पर्शे पञ्चत्रिंशदुत्तरशतसर्गास्तेन गणिता भवेयु ❀

Colophon T2 om —*Sarga no* (figures words or both) D5 9 T1 G M3 5 107 D9 89 D10 11 106 T3 115 M1 2 108 B (ed) 105 —After colophon G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

66

Ñ1 om l 1-2 B3 reads in marg l 1-28 —(l 1) Ś1 D8 12 13 तदा (for तम्) —After l 1, D12 ins

1* एव जयान्न पश्यन्ति रामरावणयोर्द्वये । (s c)

—V3 om l 2-4 —(l 2) D8 12 (both second time)

रामो विजयतां राजा धर्मोत्तरमिदं जगत्।
भवतीति महर्षीणां वाचोऽश्रूयन्त सर्वशः ।
मुमुचुः पुष्पवर्षं च गन्धर्वाप्सरसो मुदा । [5]
दृष्ट्वा मूर्ध्नि च रामस्य पूजयन्तोऽस्य कर्म तत्।
लक्ष्मणस्त्वथ योद्धाम सुग्रीवश्च हरीश्वरः ।
हृष्यन्तौ स्तुवन्तौ च स च राजा विभीषणः ।
किमिहोपेक्षसे वीर शत्रुं दुःखमुपागतम्।
नैष वध्यस्त्वन्येन नतुं शत्रुभयंकर । [10]
त्वमस्य हन्ता नान्योऽस्ति सर्वलोकेषु मानद ।
पराक्रमस्व महाबाहो कर्मोपचिकमात्मनः ।
भवन्त्वद्य निराबाधाः सर्वलोका नरेश्वर ।
सुरदैत्यौ निपतिते रावणे लोकरावणे ।
लीलायसे किमर्थं त्वं जहीमं पापमोजसा। [15]
प्रतिज्ञां त्वत्कामर्थं कुरु हत्वा दशाननम् ।
इत्युक्तः स नरश्रेष्ठः सर्वांस्तान्प्रत्यपूजयत् ।
मानमित्यब्रवीच्चैतान्सायकानादाय वीरहा ।
चापमेकेन रामस्तु रावणस्याथ लाघवात् ।
धनुषो ज्यां दृढां मूर्ध्ना चिच्छेद कृतहस्तवत् । [20]
तस्य तद्वाहनं छित्त्वा चास्फुटद्वपुः ।
सोऽप्यन्यत्कार्मुकमादाय तस्य चक्रे त्वरान्वितः ।
कोशलेन्द्रश्चतुर्भिश्च शिरोभिरश्वान्विधायत ।
जघान चतुरो वाहांस्तस्य राक्षसा भवन् ।
षष्ठेनाथ स बाणेन सूतमस्य न्यपातयत् । [25]
हृदि भित्त्वार्धचन्द्रेण ततः स राम ससमम् ।
ध्वजास्य रथशक्तं च मुकुटं च महाद्युतम् ।
चिच्छेद परमायत्तो राघवः शत्रुकर्षणः ।
अष्टमेनाथ बाणेन रथात्तस्योत्पतिष्यतः ।
जहार पृथुपार्श्वेन शिरो ज्वलितकुण्डलम् । [30]

महावग (for महात्मान) —(l 3) D₁₁ (first time) [5]पि (for रि) Ś₁ (first time) D₈ ₁₁ (both both times) धर्मोत्तरम् (for धर्मोत्तमम्) —D₁₁ om l 4-6 —(l 4) D₃ सतत (for सर्वश) —(l 5) Ś₁ D₈ ₁₂ (all first time) पुषि (for पुष्प) Ś₁ D₈ ₁₈ (all first time) वाणानां पतिता तदा (for the post half) —(l 6) Ś₁ दिदि (for दिव) Ś₁ D₈ ₁₁ च मूर्ध्न (by transp) B₁ D₁₋₃ मूर्धनि (for मू ध्न च) V₁ हि D₈ ₁₂ [s]पि (for पच) D₁ कर्मेषु D₁₁ कर्मे त (corrupt) (for कर्म तत्) —(l 7) D₁₁ च (for तु) D₁₁ स सुग्रीवो D₈ महाबल (for हरीश्वर) —(l 8) B₂ हृष्यन्ती तदा राम लंकेशोऽथ विभीषण —(l 9) D₁ अहो वीक्षसे (for इहोपेक्षसे) D₃ transp वीर and शत्रु —(l 10) D₁ [ए]व वध्य (for [ए]ष वध्य) D₁ ₈ हतु (for नतु) —(l 11) V₁ ₂ B₁ ₂ D₃ मानव (for मानद) —(l 12) Ś₁ D₈ ₁₁ धर्मोपचितम् —(l 13) B₁ [अ]त्र (for [अ]द्य) V₂ B₁ ₂ निरुपाधा (for निराबाधा) N₂ V₁ D₁ ₂ ₈ सर्वे (for सर्व) —(l 14) D₁₁ सुरे संग्रामपतिते (for the prior half) —(l 15) B₂ मोहयसे (for लीलायसे) —(l 17) D₁₁ ₁₂ समरे (for स नर) Ś₁ N₂ D₈ ₁₂ रामस्तु (for तान्सद) V₁ प्रत्यवदयत B₂ परिपूजयन् D₂ प्रत्यपूजयत् (for प्रत्यपूजयत्) —D₈ ₁₂ om l 18-20 —(l 18) B₂ ₂ [ए]तान् D₁₁ [ए]व (for [ए]तान्) —(l 19) D₃ च (for तु) B₁ D₃ [अ]थ (for [अ]थ) —(l 20) D₁ धनुषस्या (for धनुषो ज्यां) D₈ ₂ स्व (for दृढां) D₁ इतवान् —V₁ om l 21 —(l 21) D₁ स्वर (meta) (for रव) D₁ स्यन्दनोऽपि तस्य वा (for the prior half) D₁ छित्वा (for छित्त्वा) B₁ D₈ ₂ ₁₈ विस्फुरद्, B₂ शास्फुटद्, D₁ चास्फुरद्, (for चास्फुटद्) —(l 22) V₂ B₁ D₁ [s]न्य (for ऽन्यत्) D₁ ₂ सज्ज (for सद्य) B₂ कृत्वा (for चक्रे) —After l 22 V₁ ins

2* अथ राम पुनः तस्य रथैर्नैव तु रावण ।

—(l 23) Ś₁ B₁ कोशलेशस्तु D₁ ₂ कौशलेयस्तु —(l 24) Ś₁ D₁₁ रावणेनोभवत् N₂ B₂ राक्षसपतन् (for राक्षसा भवन्) V₁ illeg D₁ वेगवत्प्रभवा हया (for the post half) —After l 24 D₁₁ ins

3* सुमन्त्र राक्षसीं मायामन्तर्धानगतस्तदा ।
तत्र प्रादुरभूद्घोरो शमानीकोऽपि प्रभो ।
ततो निपेतुस्तस्या दह्यमाना दशदिशा ।
शिलाश्च दद्रुशिखराश्च गर्जन्तो दिशन्त्यम् ।
महोरगा मधुपिङ्गन्दयता सवृश्चिका । [5]
व्याघ्रश्चापि प्रावृतश्च मदयन्तो महागजा ।
यातुधानाश्च शतशः शूलहस्ता विशालम ।
त्रिपि विविधानि वादित्राणि रक्षोगणास्तथा ।
ततो महाघना भीमा गम्भीरघनवर्चना ।
अङ्गारा मुमुचुर्मेघा आहतास्तत्र दिशः । [10]
तथ समुद्र क्षोभे सर्वेण प्रजल्पवत ।
प्रचण्डाश्रित्य शून्य प्रावृतनीरणा ।
सुज्यमानास्तु मायासु विषदृष्टिसंनिका ।
तन दृष्ट्वा तदा मार्गे ताराप्लोमरक्तहर ।
सदमर्षेण आत्मनामर्षं समुत्थितमभु । (sic) [15
तस्य कर्मोत्तमे वीक्ष्य रावण शक्तिमाददे । (sic)
तां ज्वलन्तीं महोल्काभां हस्तस्थामर्पितदिभु ।
तत दृष्ट्वा समाविश्य रावणो राक्षसाधिप ।
चिक्षेप तस्मा कुद्धो रामस्य च रथ प्रति ।
रावणस्तु महातेजा क्रोधविस्फारितेक्षण । [20
चिच्छेद निशितमर्देरसमासु हस्तवित ।

—(l 25) Ś₁ D₈ ₁₈ षष्ठेनाथ स D₈ स षष्ठेनाथ (by transp) —(l 26) B₂ भित्त्वा D₁₁ भित्त्वा (for भित्त्वार्ध) —(l 27) Ś₁ D₈ ₁₂ ततोऽस्य D₁ तेनास्य (for ध्वजास्य) Ś₁ D₁₁ शक्ति च N₂ मण्डलं (for शक्तं च) B₂ ततो रथ समाकीर्णे (for the prior half) V₁ illeg for the post half V₂ B₁ मुद्गरं (for मुकुटं) B₂ ₂ समुज्ज्वलम् D₂ महर्धिमत् (for महाद्युतम्) —(l 28) B₂ सुगम D₁ ₂ कर्शन (for कर्षण) —(l 29) N₂ V₁ ₂ B₂ D₁ ₈ अथाष्टमेन (by transp) B₂ अथाष्टमेन D₂ तथाष्टमेन (for अष्टमेनाथ) V₂ B₁ पश्चात् (for तस्य) Ś₁ V₂ B₁ D₈ ₁₂ पतिष्यत (for

शिरस्यपहृते तस्मिंस्तावो नवशिरा बभौ ।
ततो भूयस्त्रिभिर्बाणैः शिरांसि त्रीणि राघव ।
पातयामास संक्रुद्धः स बभूवाथ षट्शिरा ।
तेषां पण्णां शरैस्तीक्ष्णैः पञ्च चिच्छेद राघव ।
शिरांसि परमक्रुद्धः सोऽभूदेकशिरास्तदा । [35]
रावणो हतयन्ता च हताश्वश्छिन्नकार्मुकः ।
रथशक्तिं महाघोरामादायाथातरद्रथात् ।
स तामुदग्रामिवाकाशे भीमां सौदामिनीं यथा ।
कालरात्रिमिवात्युग्रामुद्यम्याभ्यद्रवद्बली ।
तमाद्रवन्तं भीमाक्षं रुधिरौघपरिप्लुतम् । [40]
शक्तिहस्तं कृतान्ताभं सौमित्रिः प्रत्यगृह्णत ।
शरैराशीविषाकारैरर्धेन हृदि लक्ष्मण ।
बिभेद पृथुधारैश्च स्वर्णचित्रमभूषणैः ।
स भिन्नवर्मा रुधिरं वमन्वक्त्रेण रावण ।
तत्र क्रुद्धो दशग्रीवस्तां शक्तिं हेमभूषणाम् । [45]
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप जिह्वां वैवस्वतीमिव ।
अप्राप्तामेव तां शक्तिं चिच्छेद रघुनन्दन ।
तां शक्तिं शतधा कृत्वा लक्ष्मणः परवीरहा ।
चक्रे सुतुमुलं युद्धं वानरैः परिवारित ।
नि सज्जं रावणं कृत्वा स ननाद च हर्षित । [50]
मुहूर्ताल्लब्धसंज्ञस्तु रावणः क्रोधमूर्छित ।
राममभ्यद्रवत्प्रेक्ष्य स्रवन्गिरिरिवापर ।

67

After 6 97, Ñ V1 3 B2 4 D1 11 G(ed) ins; V3 B1 D5-7 9-11 S ins 1 27-94 after 6 97, while B3 cont. 1 1-26 after 3096* and ins 1 27-94 after 6 97

रावणं निहतं दृष्ट्वा राघवेण महात्मना ।
राक्षसाविहतास्तत्र नादान्मुञ्चन्ति वानरा ।
रावणं पतितं दृष्ट्वा समाधिपुरोगमम् ।
रामस्य भयसंत्रस्ता दिशो दश प्रदुद्रुवुः ।
सागरान्तर्गता केचित्केचित्पर्वतमाश्रिता । [5]
पाताले रसातले केचित्केचिद्वनमुपाश्रिता ।
प्रविष्टाश्चापरे लङ्कां पुत्रस्नेहेन राक्षसा ।
समुद्रे पतिताः केचिद्राक्षसा विहता रणे ।
हाहाभूतास्तदा सर्वे बालवृद्धसमाकुला ।
लङ्का प्रचलिता सर्वा राक्षसानां च विद्रवे । [10]
वानराश्च महात्मानो लङ्कां गच्छन्ति चापरे ।
प्रविशन्ति ततो गत्वा वानराः सिंहविक्रमाः ।

[illegible]) V1 रथस्थस्यैव तस्य स, D13 रथादुत्पतितस्य तद् (for the post half) —(l 30) V3 B1 3 जघान (for जहार). Ś1 D1 11 युग (for पृथु).—(l 31) B1 [अ]पाहृते (for [अ]पहृते) D13 शिरा नवाः (for शिरा बभौ). —(l 34) D1 पुरैर् (for शरैर्) —Ś1 Ñ2 V3 B1 2 D1 3 12 11 om l 35 —(l 36) Ś1 D5 12 गतम्, B3 शीर्षं (for रुणा) Ñ2 तु (for च) —(l 37) D3 अथ (for रथ) B3 च महारथात्, D5 च तद्रथात् (subm) (for [अ,]तातरद्रथात्) —(l 38) N1 D1-3 8 12 मुग्राम् (for उग्राम्) D13 दीप्तां (for भीमां).—(l 39) Ś1 V3 B3 D1 12 रणे (for बली) —(l 40) B2 आगतं (for आद्रव त) N1 V3 B1 भयवेग (for परिप्लु) —(l 41) D13 -[आ]स्य (for [आ]भ) Ś1 D5 11 प्रत्यपद्यत, V3 B3 °गृह्णत (for °गृह्णत) —(l 42) D1 [प]त (for [प]न) D5 तु स (for हृदि) —D13 om l 43-45 —(l 43) D5 भूषिते (for भूषणै).—(l 44) Ñ1 B3 D1 3 -वर्मा, D1 वर्मा (for -वर्मा) —(l 45) D5 दशग्रीवश्च (hypm) (for दशग्रीवस्तु) —(l 47) D13 शक्तिं स (for तां शक्तिं) —(l 48) Ś1 D5 12 च द्विधा (for शतधा) N1 V1 B3 चिरा, B3 हित्वा, B3 छित्त्वा (for कृत्वा) —(l 50) N1 V3 B1 D1 विसंज्ञं (for नि स[ज्]ञं) N1 B1 ननाद च (for स ननाद) Ñ1 स हर्षित, B1 सुहर्षित, D13 सुहर्षित (for च हर्षित) —(l 51) B3 च (for तु) —After l 51, D5 ins

4* विहायं वानराः सर्वे मुष्टिमुद्यम्य वेगतः ।

—(l 52) Ś1 D5 अभ्यद्रवद् (for अभ्यद्रवत्) B2 स्रवन्गिरि-शिखरोपमः, D13 वह्निं वह्निरिवापर (for the post. half) —Thereafter Ś1 B3 D5 read colophon

Kāṇḍa name B3 लङ्काकाण्डे —Sarga name Ś1 D5 रामरावणयोर्यु(Ś1 °णयु)द्ध, B3 द्वैरथयुद्धे मायायुद्ध —Sarga no (figures words or both) B3 D5 om, Ś1 89

67

G(ed) om l 1-2 Ñ1 illeg for l 1 —(l 2) Ñ1 V3 B2 D1 11 राक्षसा नि(Ñ1 नि)हता (D4 °विद्रुता) B1 सर्वान् (for सर्वे) V1 राक्षसानिहता सर्वे नाद चक्रुः प्लवगमाः, B4 वानरैर्दिता सर्वे नाद मुञ्चति राक्षसा. —V3 damaged from l 3 upto the prior half of l 4 —(l 3) D4 12 निहत (for पतित) —(l 4) V1 B4 D13 वित्रस्ता (for -संत्रस्ता) Ñ1 D1 11 दिशो दिग्भ्यो Ñ2 दिग्विदिग्भ्यो (for दिशो दश) Ñ B3 D4 विदुद्रुवु V1 B4 G(ed) प्र(V1 प्रु G(ed) द्रु)-विद्रुता, V3 परिद्रुता D13 वि निर्ययु —(l 5) Ñ1 B1 D1 12 सागरांत (for सागरान्त) B4 पातालम् (for पर्वतम्) —(l 6) V3 D4 transp याता and first केचित् Ñ1 अवाश्रिता B4 उपागता (for उपाश्रिता) V1 3 केचिच्च वनमाश्रिता, D4 केचिद्वनं गता (for the post half) —V3 damaged from l 7 up to पतिता in l 8 G(ed) transp l 7 and 8 —(l 7) V1 केचित् (for लङ्का) —B3 om l 8 —(l 8) Ñ1 V1 B3 D13 समुद्र (for समुद्रे) Ñ B2 D4 विद्रुता रणे, Ñ1 2 युद्धविद्रुता (for विहता रणे) D13 केचिद्विप्राश्च विद्रुता (for the post half).—(l 9) V1 तथा (for तदा) B1 हाहाभूता तदा सर्वा (for the prior half) Ñ °समाकुला, B4 [अ]र्दिता —(l. 10) Ñ1 सर्वे, B1 [अ]तीव (for सर्वा) —V3 damaged from विद्रवे up to l. 11 Ñ1 विद्रवत् B4 विद्रवे (for विद्रवे) Ñ1 राक्षसाश्च विदुद्रुवु (for the post half) D13 [illegible]

पश्यन्ति हर्षिताः सर्वे सर्वरत्नोपशोभिताम् ।
द्वारा मणिमयास्तत्र तपनीयेन रञ्जिताः ।
तोरणानि च सर्वाणि शक्रचापनिभानि च । [15]
मुक्तादामैश्च सर्वत्र माल्यदामविराजितम् ।
द्वारं दृष्ट्वा महात्मानो विस्मयं परमं गताः ।
प्राकाराणि च सर्वाणि तथाट्टपरिखाणि च ।
देशे देशे च तत्रैव प्राकारवरशोभिताम् ।
पूर्णकुम्भैश्च सर्वत्र द्वारि द्वारि च वेष्टिताम् । [20]
दशयोजनविस्तीर्णां त्रिंशद्योजनमायताम् ।
अष्टद्वारां पुरीं लङ्कामष्टप्राकारवेष्टिताम् ।
शारदाभ्रप्रतीकाशां निर्मितां विश्वकर्मणा ।
सुवर्णरचितां दिव्यामुद्यानैरुपशोभिताम् ।
मणिमुक्ताप्रवालैश्च पताकाभिश्च शोभिताम् । [25]
दृष्ट्वा विभूषितां लङ्कां वानरा विस्मयं गताः ।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा शयानं रामनिर्जितम् ।
शोकवेगपरीतात्मा विललाप विभीषणः ।
वीर विक्रान्त विख्यात विनीत नयकोविद ।
महार्हशयनोपेत किं शेषेऽद्य हतो भुवि । [3
निक्षिप्य दीर्घौ निश्चेष्टौ भुजावङ्गदभूषितौ ।
मुकुटेनापवृत्तेन भास्कराकारवर्चसा ।
तदिदं वीर संप्राप्तं मया पूर्वं समीरितम् ।
काममोहपरीतस्य यत्ते न रुचितं वचः ।
यन्न दर्पात्प्रहस्तो वा नेन्द्रजिन्नापरे जनाः । [3
न कुम्भकर्णोऽतिरथो नातिकायो नरान्तकः ।
न स्वयं त्वममन्येथास्तस्योदर्कोऽयमागतः ।
गतः सेतुः सुनीतानां गतो धर्मस्य विग्रहः ।

पतन्ति सर्वे वानराणां प्रविष्टा.—(l. 12) B4 प्रविशद्. V1 illeg. for the post. half.—(l. 13) Ñ B4 D6 पश्यतो, V3 प्रविश्य (for पश्यन्ति). D13 कर्षिता (for हर्षिताः). V2 -शोभिता, (for -शोभिताम्).—(l. 14) B2 द्वारे, G (ed) द्वारो (for द्वारा). D13 मणिगणास्, G (ed.) चैव (for तत्र). V1 द्वार मणिमय तत्र, B3 आराममणिमयास्तत्र (sic) (for the prior half). V2 रञ्जित; V3 रा** (damaged) (for रञ्जिता). D6 स्वर्णो मणिगणो तत्र तापनीयेन राजिता.—G (ed.) om. l. 15–20.—(l. 15) V1.2 B4 D13 शक(B4 इद)नील- (for शक्रचाप-). Ñ1 V1.3 -सन्नानि; D6 24 -शतानि (for निभानि). B3 चक्रचापकृतानि च (for the post. half).—(l. 16) D13 मुक्ताहारैश्. B4 D6 माल्यदाम-; D13 गान्धर्वैश्(for माल्यदाम). Ñ2 विभूषित (for विराजितम्).—(l. 18) D6 om. first च (subm.). Ñ B4 तथाट्ट, V1 तथा (subm.); V3 तथा* (damaged), B3 तथोत्त, D6 तथैव, D13 तथा हि (for तथाट्ट-).—(l. 19) B4 रत्नाकार- (for प्राकारवर). —D13 om. (hapl.) l. 20–24.—(l. 20) Ñ V1.2 च वि(Ñ2 नि)ष्ठिता; B4 सुविष्ठिता, D6 विवेष्टिता (for च वेष्टिताम्).—Ñ1 D6 om. (hapl.) l. 21–22.—V3 om. l. 22–24.—(l. 22) B4 सह- (for अष्ट).—(l. 23) Ñ1 B4 शरदभ्र, D6 शरदभ्र (for शारदाभ्र-). V1 विहितां (for निर्मितां). Ñ2 B4 D6 सर्वरत्नोपशोभिता (for the post. half).—B4 om. (hapl.) l. 24.—(l. 24) V1 B2 न प्र- (for उप-).—Ñ2 om. (hapl.) l. 25.—(l. 25) B4 नाना (for मणि) and अलङ्कृतां (for च शोभिताम्).—Ñ1 reads l. 26 for the first time after l. 20, repeating it here. D6 reads l. 26 before l. 23.—(l. 26) D13 विभूषितां (for विभूषितां).—After l. 26, B3 ins. an addl. colophon [*Sarga name*: लङ्कादर्शन.].—(l. 27) V2.3 B भ्रातरं (for भ्रातरं), G (ed.) तु हत (for नि°). Ñ D6.14 रणाद्भु (Ñ2 °भु)वि, D8–11 निर्जितं रणे (for रामनिर्जितम्). V B भ्रातरं (V3 तस्य) रामनाराचैः (for the post. half).—(l. 28) B2 D6 शोक- (for वेग).—(l. 29) T1 विनीत (for विक्रान्त). G2 विख्यात विक्रान्त (by transp.). V3 D6 11 Ms Ct प्रवीण, Cg as above (for विनीत).—T3 damaged from नय up to हत in l. 31. G (ed.) युद्धे महाबलेति (for the post. half).—(l. 30) Ñ D6.11 -शयनो भुवि V3 शेषे किं (by transp.); D6 किं शेषे, D13 शेषे त्वं (for किं शेषेऽद्य). V B2 D8–11 निहतो, B1 हा हतो (for हतो).—(l. 31) Ñ2 B1.2.4 D6 G Ms G (ed.) वि(G (ed.) नि)क्षिप्य. B3 D7 दीर्घं; G1 दीप्य (for दीर्घौ). Ñ1 विक्षिप्य भूमौ विविष्टौ, D1 विक्षिप्य भूमौ निश्चेष्टौ, D13 निक्षिप्य भूमि निषेध तु (for the prior half). Ñ D6 Ms भूषणे, D13 भूषणौ (for -भूषितौ). V B1.3.4 वदनस्(V1 °भू)षितौ. B3 विक्षिप्य दीर्घौ निश्चेष्टौ भुजौ वदनभूषितान्.—(l. 32) T1.3 (Ms.1.3 Ck मकुटेन, Cg.t as above (for मुकुटेन). Ñ1 D6 [अ]पविद्धेन, D1 विवृत्तेन (for [अ]पवृत्तेन). G2 भास्कराभेन.—(l. 33) D6 11 पूर्व- (for पूर्वं). Ñ V B D2.8–11 G2 Ms Ct यन्मया पूर्वमीरित(Ñ2 V B1.2 D6 °रितं) (for the post. half).—(l. 34) Ñ V B D6.13 तद्धि न, D8–11 Ms यत्त्वं. V3 B4 D6–8 T3 G2 Ms रुचितं, Cg.k.t as above (for रुचितं). Ñ V B2.4 D6 8–11.13 Ms वच, Cg k.t as above (for वचः).—(l. 35) D7 G1 यदा (for यन्न). D गर्वात् (for दर्पात्). Ñ V B1–4 D6.13 यद्दर्पात् (by transp.) B1 यद्दर्पं न. M3 च (for वा). B2 नेंद्र, G2 चेंद्रजित्. M1 damaged for नापरे जनाः. B3 वापरे.—Ñ V B D6.13 om. l. 36.—(l. 36) D6 om. first न (subm.).—T1 damaged from र्णो up to न in the post. half of l. 38. G1.2 नातिकायनरान्तकौ (for the post. half).—(l. 37) D6 स (for न). D1.2 त्वं च (D1.2 [त्व] तु) मन्येथाः; D1.2.3 M2 Ck.t बहु मन्येथाः; G1 M3 त्वममन्येथाः; G2 M3 चाप्यमन्येथाः (for त्वममन्येथाः). Ñ1 V1 B1 स(V1 B1 स)हायस्तु(?)... Ñ2 B1.3 D13 स(B2 त)त्रस्त(B1 °स्ते ना)... V2.3 D6 स(V3 य)... (for the prior half). G Cm: असन्येथा भ्रातः; so also Cg. cp T2 a°k (for तस्य). D13 [य]: ...(for [उ]दर्कोऽयम्). Ñ2 ... (for the post. half).—B4 om. (hapl.) l. 38. V3 damaged from l. 38 up to गतः in l. 39.—(l. 39) Ñ V1.3 B1.3 D6.13 तत्रैव; G1 गतः सेतु- (for गतः सेतुः).

गत सत्त्वस्य सक्षेप प्रस्तावानां गतिर्यथा ।
आदित्य पतितो भूमौ मग्नस्तमसि चन्द्रमा । [40]
चित्रभानु प्रशान्तार्चिर्व्यवसायो निरुद्यम ।
अस्मिन्निपतिते भूमौ वीरे शस्त्रभृतां वरे ।
किं शेषमिह लोकस्य हतवीरस्य साम्प्रतम् ।
रणे राक्षसराजेन्द्र प्रसुप्त इव पांसुषु ।
धृतिप्रवाल प्रसभाग्र्यपुष्प [45]
तपोबल शौर्यनिबद्धमूल ।
रणे महाराक्षसराजवृक्ष
सम्मर्दितो राघवमारुतेन ।
तेजोविषाण कुलवंशवश
कोपप्रसादापरगात्रहस्त । [50]
इक्ष्वाकुसिंहावगृहीतदेह
सुप्त क्षितौ रावणगन्धहस्ती ।
पराक्रमोत्साहविजृम्भितार्चि
निश्वासधूम स्वबलप्रताप । [55]
प्रतापवान्संयति राक्षसाग्नि
निर्वापितो रामपयोधरेण ।
सिंहर्क्षलाङ्गूलककुद्विषाण
पराभिजिद्गन्धनगन्धहस्ती ।
रक्षोवृषश्चापलकर्णचक्षु [60]
क्षितीश्वरव्याघ्रहतोऽवसन्न ।
वदन्त हेतुमद्वाक्य परिदृष्टार्थनिश्चयम् ।
राम शोकसमाविष्टमित्युवाच विभीषणम् ।
नाय विनष्टो निश्चेष्ट समरे चण्डविक्रम ।
अत्युन्नतमहोत्साह पतितोऽयमशङ्कित । [65]
नैव विनष्टा शोच्यन्ते क्षत्रधर्मव्यवस्थिता ।
वृद्धिमाशसमाना ये निपतन्ति रणाजिरे ।

D6 M1 मुनीजीनां B1 नानो, B3 गत (for गतो) N V1 3 B1 3 D13 धर्मविषय (B3 °याव, D13 °य) D4 धर्मनिश्चय (for प्रसम त्रिश°) —(l 39) N1 B3 D7 सत्यस (for मानस्य) M1 तिनेव D4 गमस्तत्र सुस्थित, D13 गतसैन्यस्य सवेद (for the prior half) Ñ B1 D1 12 प्रसत्ता, V1 D10 11 G1 जुहस्ताना, V2 3 B1-3 प्रसर्ण, D7 T2 3 M1 2 प्र(M3 मु)स्ताना, Cv r m g as above (for प्रस्तावानां) —(l 40) Ñ1 D13 चास्तैरि, D4 चाभसि (for तमसि) —(l 41) B1 प्रशातान्ना, D13 प्रसन्नार्चे (for प्रशान्तार्चि) N V1 B1-3 D4 सितो धन्वनैरिव (B3 °रपि), V2 3 मितो सतनैरपि B4 मिक्तोदपनैरिव D13 सितोंशुपर्वेरिव (for the post half) —After l 4, N V (V3 damaged) B2 4 D1 13 ins

1* रावणाग्नि प्रशान्तोऽत्र रामोपपश्रणमुभि ।

—(l 42) D6 T2 3 पतत्सिन्निते —T1 damaged from the post half up to l 44 D7 9 11 G1 M1 transp भूमौ and वीरे —G1 2 transp l 43 and 44 —(l 43) D4 निपुणम् D7 T2 3 G1 M2 3 हत, Ck t as above (for हत) D10 11 M1 2 गत (for हत) N D7 9 12 शौर्यस्य D4 शेषस्य D13 11 M3 हतस्य (for वीरस्य) D9-11 संप्रति —N V B D4 13 om l 44 —(l 44) D6 9 11 पांसुषु —(l 45) B1 G2 धृतिप्रधान N V B प्रस(B4 [sup lt 1 also]प्रश)वार्य, D6 7 M2 Cm g प्रसहश्च, D9 T2 3 G1 Cmp प्रसरम (T2 3 Cmp °श्च) Ct as above (for प्रसभाग्र्य) D13 धृतौ प्रसराश्च चाभिपुष्प 新 Cv धृतिप्रवाल इत्यादौ श्लोके प्रसभा प्रसव(प्रसह?) इति पाठभ्रान्ति वे सर्वे सार्थो एव 新 —D9 om l 46–49 —(l 46) N V B D4 13 तप फल, G2 तेजोबल —V3 damaged from शौय up to सम्मर्दितो in l 48 N1 सामर्थि, D13 कोपरि (for शौर्यनि) —(l 47) B3 महाराक्षस, D13 M3 महाराक्षस —(l 48) N B2 D4 13 सम्मूर्छितो, V1 3 B1 3 स(V1 2 प्र)मर्दितो M1 विमर्दितो —V2 3 (damaged except l 50) B read l 49–52 after l 56 —(l 49) B3 पुच्छो, D13 om (hapl), G (ed) कोपो (for -वश) M1 कुलवशधा D4 तेजोविशालकुलवंशवंशो —(l 50) T1 damaged from हस्त up to l 53 Ñ V B D4 मदप्रतो (B1 4 °वे)माकुलचन्द्रहस्त (D4 °हास) D13 कोपप्रदानपरमोमहस्त —(l 51) N1 D4 सिंहेन D6 सिंहास्य, T2 सिंहाप (for सिंहाव) D13 रक्षो नृसिंहेन (for इक्ष्वाकु सिंहाव) —G (ed) om l 53–60 V1 om l 53–56 —(l 53) B4 क्रोह (for [उ]त्साह) —(l 54) B3 D6 M3 निश्वास V3 न D6 T1 2 G3 स, Ck t as above (for स्व) D13 प्रबल प्रतीप —(l 55) Ñ1 V3 B1 3 4 D4 13 प्रतापवन् Ñ V2 B1 4 D4 13 सप्रति (for संयति) Ñ V2 3 B3 4 D1 6 11 T1 रावणाग्नि —(l 56) V3 damaged from तो up to ण —(l 57) N V B D4 13 प्रताप (for सिंहर्क्ष) D13 विराम (for विषाण) —(l 58) V3 damaged from भि up to स्ती D10 11 M1 Ck t नाग वाह, Cm g tp as above (for -गन्धहस्ती) N V1 3 B D4 13 पराभियो(D4 °ने)गोद्र(B1 2 °ध)तगात्र(D4 °नेत्र D13 °गात्र)शाली —(l 59) T1 damaged from वृष up to त in l 62 N V B D4 चाप(Ñ2 B2 4 °पि)विपिणचक्षु (D4 °देह) D13 चापि विपणचक्षु —(l 60) N1 V1 2 B1 D4 विपक्ष D6 [<]वसर्पण D13 विपक्ष M3 [s]वपद्य (for व्वसन्न) —(l 61) N V B1 2 4 D4 ततस्त्व B3 तस्य तं, D13 तत्युक्ति (for वदन्त) N1 पर (for परि) B4 D6 G1 2 M3 Cg भृ(B4 तु)शार्थ Ck t as above (for दृष्टार्थ) V1 V3 B1 3 निश्चय V1 3 B3 कोविद (for निश्चयम्) D13 पर दृष्टार्थ निश्चय (for the post half) —(l 62) N V B B4 D13 समाविष्ट T3 पराविष्टम् (for समाविष्टम्) N V B D1 13 G1 2 M2 प्रत्युवाच —(l 63) B4 जानन् (for नाय) D6 om विनष्टो G3 समरे रावणश्च (for निश्चेष्ट समरे) —(l 64) Ñ V B1 3 4 D4 13 M1 अ(B2 सु)निवृत्त, T3 अत्युद्धत (for अत्युन्नत) —(l 65) M2 शोच्यन्ते (for शोच्यन्ते) N V B D4 13 नैव(D4 न त्व) विनष्ट शोचन्ति (for the prior half) —T1 damaged from म up to l 67 D3 G3 M1 2 क्षत्रधर्मे N1 -व्यवस्थित (for व्यवस्थिता) D13 M3 क्षत्रधर्मे व

येन सेन्द्राश्रयो लोकास्त्रासिता युधि धीमता ।
अस्मिन्काले समायुक्त न काल परिशोचितुम् ।
नैकान्तविजयो युद्ध भूतपूर्व कदाचन ।
परैर्वा हन्यते वीर परान्वा हन्ति संयुगे । [70]
इय हि पूर्वै संदिष्टा गति क्षत्रियसमता ।
क्षत्रियो निहत संख्ये न शोच्य इति निश्चय ।
तदेव निश्चय दृष्ट्वा तत्त्वमास्थाय विज्वर ।
यदिहानन्तर कार्य कल्प्य तदनुचिन्तय ।
तमुक्तवाक्य विक्रान्त राजपुत्र विभीषण । [75]
उवाच शोकसतप्तो भ्रातुर्हितमनन्तरम् ।
योऽय विमर्दषु न भग्नपूर्व
सुरै समेतै सह वासवेन ।
भवन्तमासाद्य रणे विभग्नो
वेला समासाद्य यथा समुद्र । [80]
अनेन दत्तानि सुपूजितानि
भुक्ताश्च भोगा सुभृताश्च भृत्या ।
धनानि मित्रेषु समर्पितानि
वैराण्यमित्रेषु निपातितानि ।
एषोऽहिताग्निश्च महातपाश्च [85]
वेदान्तग कर्मसु चाग्र्यशूर ।
एतस्य यत्प्रेतगतस्य कृत्य
तत्कर्तुमिच्छामि तव प्रसादात् ।
स तस्य वाक्यै करुणैर्महात्मा
संबोधित साधु विभीषणेन । [90]

(M1 °र्भैन)वस्थित(M3 °ता) (for the post half) —(l 66) T2 कीर्तिम् (for बुद्धिम्) D5 G3 M1 च G1 2 वे Cm g k t as above (for ये) Ñ V B1-3 D4 13 वृ(Ñ1 B1 D4 13 वृ)धिरतो वि(Ñ1 B2 3 D4 °तोऽभि यातास B4 युद्धतोऽभिमता ये (for the prior half) B1 निपतत, T3 निपतते (for निपतन्ति) —D1 lacuna for l 67 (except मता) —(l 67) G1 2 transp सेन्द्रास and लोकास G1 पातिता (for त्रासिता) B2 दुर्मदा (for धीमता) —(l 68) Ñ V B D1 5 7 12 T M1-3 तस्मिन्काल (B3 4 T2 °ले) (for अस्मिन्काल) D6 समायोगे M1 युक्त (for काल) V2 3 B4 शोचितुमर्हसि, D4 T3 3 तव शोचितु (for परिशोचितुम्) —(l 69) V2 B1 D4 नैकांत B4 नैत्र (for नैकान्त-) V B D4 विजय V B युद्ध G1 2 शोके (for युद्धे) V B D4 भूतपूर्व D5 T1 2 M1 दृष्टपूर्व, Cg k t as above (for भूतपूर्व) —(l 71) T1 damaged from पूर्व up to तत्त्व in l 73 Ñ3 V1 2 B1-4 D4 13 पूर्व(D13 °र्वं)निर्दिष्टा B1 पूर्वदृष्टा Ñ2 इय पूर्वं विनिर्दिष्टा (for the prior half) N V B D4 13 शाश्वती (for -संमता) —G2 om l 72-75 —(l 72) N2 B4 D13 हि हत (for निहत) D6 सुविशा निहता D6 शोच्या (for शोच्य) G1 निश्चित (for निश्चय) —(l 73) D5 T2 तमेव T3 तदिद (for तदेव) Ñ V1 2 B1 2 D4 13 M1 ज्ञात्वा B2 कृत्वा (for दृष्ट्वा) Ñ V B D4 5 13 T2 3 M2 3 Ck tp सत्यम् Cg t as above (for तत्त्वम्) D4 आसाद्य (for आस्थाय) B3 (m also as above) विज्वर (for विज्वर) —(l 74) M1 अत्र (for इह) D5 6 11 G3 M1 Cr क य (for कल्प्य) G1 कार्य तमनु N1 B3 4 D13 कार्य तदर्थ (D4 °र्थ) विचिन्तय Ñ2 V B3 4 तदिहानीं वि(V B1 च B2 नु)चिन्तय (for the post half) ⊕ Cg कल्प्यम् अनुष्ठेयम् । तदनुचिन्तय । कल्प्यमिति पाठे यत् कार्य कल्प्यम् यैश्चविकल्पं ⊕ —(l 75) Ñ V B D4 13 M1 तमु(D4 °तु)क्त्वा B6 वाक्यज्ञ, B4 विज्ञातु (for विक्रान्त) —(l 76) D13 भ्रातुर्हितम् V1 (sup lin as above) 2 D13 मनुजम् (for मनन्तरम्) —T1 damaged from यो in l 77 up to भवे in l 81 —(l 77) D4 वेध (for वेध्य) V1 2 B2 D4-11 भ(भि)मर्दपूर्व —(l 78) Ñ V B D4 13 समस्ते देवै D5 T2 3 सुरासुरै, G1 सुरै समेत (for सुरै समेतै) D6 11 समस्तैर्मि (for समेतै सह) G3 वासवेन (for वासवेन) —(l 79) D6 om (hapl) from रणे up to समासाद्य in l 80 Ñ V1 2 B2 3 D13 स भग्नो V2 B1 D4 प्रभग्नो D6 विरुग्णो G M1 6 (S)च भग्नो (for विभग्नो) B3 यथा समुद्र (for रणे विभग्नो) —(l 80) D7 6-11 M3 इवासाद्य (for समासाद्य) B3 प्रक्षीणतोय भग्न तथाय —(l 81) M1 एतेन (for अनेन) D10 11 कनीयसेषु (for सुपूजितानि) Ñ V B D4 13 एतेन निकामि सुरक्षितानि —(l 82) M2 कभी ज्ञाति (for च भोगा सु) V1 2 B1 2 (m after corr as above) सुहृत्स्य, D4 सुभिताश्, D5 7 9 11 12 T2 3 G1 2 M3 Cm t निभृताश् (for सुभृताश्) B3 सुभृताश्च विरता (for सुभृताश्च भृत्या) —(l 83) B4 (sup lin , orig as above) वनानि (for धनानि) N2 D4 13 विप्रेषु M3 तीर्थेषु (for मित्रेषु) Ñ3 निपातितानि B3 च पातितानि D4 विसर्जितानि D13 निवेशितानि —D13 om (hapl) l 84 —(l 84) Ñ V1 B1 2 D4 G1 M2 च(Ñ3 तु) पातितानि, B3 D5 7 G3 2 M3 6 च स(B3 रथा G3 ता)धितानि B4 पातितानि, T3 k(ed) सम(k [ed]च चा)पितानि (for निपातितानि) —(l 85) Ñ V B D4 13 अभ्याहिताग्नि (B3 4 D13 °श्च) (for एषोऽहिताग्निश्च) —V3 damaged from चाश्च up to कर्म in l 86 D4 अभिहोत्रीराश्च (corrupt) (for च महातपाश्च) T3 3 महातपाश्चानुपासनहिंस् ⊕ Cg एषो हिताग्निरिति । हिताग्नि आहिताग्नि । संधिरार्ष । Ck एषो हिताग्नि रिति छान्दस इति आहिताग्निरिति । , Ct एषोऽहिताग्निरित्यत्र संधि । आहिताग्निरिति शेष ⊕ —(l 86) B1 वेदान्तग, D7 वेदान्तगाश्च D13 वेदांतग G3 वेदांतक (for वेदान्तग) —T1 damaged from वेदान्त up to संबोधि in l 90 B4 D4 चाग्र्य ; D13 चाग्र (for चाग्र्य) B3 4 D5 M1 2 Ck शौर G M1 6 Cg शौर्य Ct as above (for शूर) B1 दयालुरेकर्मिन्भ्य सुर —After l 86 D4 10 ins

2* तस्य सेव्ये प्रतो विभा

—(l 87) B1 एतद्गतस्य D6 अगतस्य T1 G1 प्रागतस्य (for प्रेतगतस्य) B3 यथा (for कृत्य) —(l 88) Ñ V B D4 विधेय शक्नुम D13 कर्तुमिते शक्नुम (for तत्कर्तुमिच्छामि) B1 अद्य (for तव) —(l 89) Ñ V B D4 13 तेन (for तस्य) D4 महात्मा (for महात्मा) —(l 90) D1 प्रचोदित D13

आज्ञापयामास नरेन्द्रसूनुः
　स्वर्गीयमाधानमदीनसत्त्वः ।
मरणान्तानि वैराणि निर्वृत्तं नः प्रयोजनम् ।
क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ।

Colophon

68

After 6.99.20, Ñ V B2-4 D1-7,9-11,13 S ins.; while G (ed.) ins. only l. 2, 4, the prior half of l. 5, the post. half of l. 6, 7-13, 50-51 :

सैवान्येवास्मि संवृत्ता विमाता पश्चलां श्रियम् ।
हा राजन्सुकुमारं ते सुभ्रु सुत्वक्समुन्नसम् ।
कान्तिश्रीद्युतिभिस्तुल्यमिन्दुपद्मदिवाकरैः ।
किरीटकूटोज्ज्वलितं ताम्रास्यं दीप्तकुण्डलम् ।
मदव्याकुललोलाक्षं भूत्वा यत्पानभूमिषु ।　[5]
विविधस्रग्धरं चारु वल्गुस्मितकथं शुभम् ।
तदेवाद्य तवैवं हि वक्त्रं न भ्राजते प्रभो ।
रामसायकनिर्भिन्नं रक्तं रुधिरविस्रवैः ।
विकीर्णमेदोमस्तिष्कं रूक्षं स्यन्दनरेणुभिः ।
हा पश्चिमा मे संप्राप्ता दशा वैधव्यकारिणी ।　[10]

-सावृदितः; T1 सुबोधितः (for संबोधितः).—V3 damaged for l. 91.—(l. 92) M3 स्वर्गीयम्; Cm g.k.t as above (for स्वर्गीयम्). Ñ1 B1 D4 स्वय (Ñ1 शुभी-; D4 सम्यः) समाधानम्; Ñ2 V3 B2-4 D13 स्वर्ग्यं (V3 * *; B4 स्वर्गं) समाधानम्. B1 -सुत्त्वः; T1 -सत्त्व (for -सत्त्वः). D7 G1,3 स्वर्गविमानविधि विधिज्ञः.—After l. 92, D4 (marg.) ins.:

3* विभीषणं सानुनय वदिह

—G1 M1 om. l. 93-94. B3 reads l. 93-94 after colophon.—(l. 93) Ñ V B D4,13 M3 विजयान्तानि (for मरणान्तानि). D5,10 T1,3 M2,3 Cg निर्वृत्तं (for निर्वृत्तं). Ñ V D4,13 निर्वृत्ते शान्तिरिच्यते (Ñ2 V1,2 °रिष्यते; V3 °रिष्यति); B1-3 वृत्ते शान्तिरिहेष्यते, B4 निर्वृत्ते शान्तिरिहेष्यते (for the post. half).—(l. 94) T1 damaged from तामस्य up to colophon. Ñ V B2,4 D13 सत्कारो (for संस्कारो). D4 क्रियते तस्य सत्कारो (for the prior half). B4 ममाप्येव (for ममाप्येष). B1,3 यथाविधि; M3 यथा तव.

Colophon: V3 mostly damaged.—*Kāṇḍa name*: Ñ B1,3,4 D4,13 लङ्का°.—*Sarga name*: Ñ V1,2 B D4,13 विभीषणवि(D13 °प्र)लापः.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V3 B2,4 D4,13 om.; Ñ2 97; V1 92; B1 90; B3 89; D5-7 G M2,3 112; D9 94; D10,11 111; T1 120; T3 123; M1,2 113.—After colophon, G M1,2,5 conclude with श्रीरामाय नमः.

68

(l. 1) Ñ B1 D4 वैधव्येन, V3 वैरान्यथा; D5 T1 नैवान्येव; D11 वैधव्ये च; G3 नैवान्येव (for सैवान्येव). D4 संवृत्ता (for संवृत्ता). Ñ1 B2,4 M3 विमात्व (for विमाता). Ñ1 चपलां श्रियं; Ñ2 V1,2 B1 D4,13 T1,3 G3 M1,2 चपलाम् श्रियम्; B3 D4 चञ्चलां श्रियं (D4 °यम्) (for चपलां श्रियम्). D5 विमाता चञ्चलश्रिया (for the post. half). B3 सेवाऽस्मि संवृत्ता भवेदश विमाता विवृता श्रिय.—V3 om. l. 2-7.—(l. 2) Ñ1 सुभ्रु सु-; T1 सुभ्रुवा; Ck,t as above (for सुभ्रु सु-). Ñ1 B1 -त्वक्सुनसं; V3 T2,3 -त्वक्समुन्नसं; B3 -त्वक्समुन्नतं, B4 -त्वक्समं (illeg.); D4 -त्वग्विक्रमुन्नसं, D7 -[म]धुमन्मुखम्, G1,3 -[म]त्[उ]न्नसम् (G3 °मुख)म्, Cg as above (for -त्वक्समुन्नसम्). Ñ1 सुभ्रु सुत्वक्सुनसं; D13 सुभ्रु निम्नस्तुनसं; M1 सुभ्रु सुदन्तनासिकं (for the post. half).—(l. 3) D5 T1,3 M3 Cm कीर्ति-; Cg,k,t as above (for कान्ति-). B3 -ज्योतिभिस्तु; D4 -धृतिभिस्तु (for -द्युतिभिस्तु). Ñ1 D4,13 इन्दु- (for इन्दु-).—(l. 4) Ñ2 B2,4 -मुकुटोद्दाम; D4 -मुकुटोद्भ्रान्त; D5 -कूटोज्ज्वलितं; D13 -कूटोज्ज्वलितं; G3 -चोलिज्ज्वलितं; G3 -मकुटोज्ज्वलितं (hypm.); Cm g as above (for -कूटोज्ज्वलितं). Ñ1 B2-4 D4,13 ताम्राक्षं; T1 ताम्रोष्ठं (for ताम्रास्यं). G2 तप्त- (for दीप्त-). M1,2 -लोचनं (for -कुण्डलम्). Ñ2 V1,2 श्यामादीप्तमुखं; G1 श्रीमज्ज्वलितकुण्डलं (for the post. half).—(l. 5) Ñ2 -लीलाक्ष (for -लोलाक्षं). Ñ2 B2 D13 भवतः; M1 पीत्वा यत्; Cv as above (for भूत्वा यत्). Ñ1 V1,2 B3 भवत्पानभूमिषु, D4 भवतः पर भूमिषु (for the post. half).—(l. 6) T1 damaged; G3 M3 विविध (for विविध-) B1 D4 -स्रग्धरं M3 चन्दन (for -स्रग्धरं). B3 वर्ण- (for) वल्गु-). D7,9 G1 -युतं; T2 -शर्म; Ck,t as above (for -कथं). Ñ2 वल्गुस्मित कथ कथं; V3 lacuna; D4 वर्ण स्मितकथं शुभं शुभं (hypm.); M3 वल्गुस्मितकथारतं; G (ed.) चारुवल्गुस्मितं शुभं (for the post. half). D13 विविधविमुक्त * चारुवाक्य स्मित तव.—V3 illeg. for l. 7. D5 reads l. 7 (except तदे) in marg.—(l. 7) Ñ1 V1 शरीरे ते (V1 तु); B1-4 शरीरे ते, D4 T1 G3 M1,2 तवैव हि; G2 तदेनहि, G (ed.) शरीरे ते (for तवैव हि). Ñ1 D4 दैवायत्तमिदं सर्वं; D13 तव निर्दे तदेवं हि; M3 तदेव पतितस्याद्य (for the prior half). G1 विभो (for प्रभो).—(l. 8) T2 -निर्भिन्न- (for -निर्भिन्नं). D5 T1 M1,2 सिक्तं; D13 व्यक्तं. Ct as above (for रक्तं). Ñ1 रुधिरं रक्तविस्रवैः; Ñ2 V B2-4 पतितं रक्त(V3 तम)भूमिषु (Ñ2 B2,3 °भूमिषु); D4 रुधिरं वक्ष्यसे भृशं (for the post. half).—V3 damaged for l. 9.—(l. 9) D5 विस्तीर्ण-; D9-11 T1 G1 M1,2,3 Ck,t विशीर्ण-; Cm as above (for विकीर्ण-). Ñ2 V1,2 D4 -मेदमस्तिष्क (D4 °शीर्ण) (for -मेदोमस्तिष्कं). Ñ1 विकीर्णमेदमस्तिष्क, D13 विकीर्ण रक्तमस्तिष्क (for the prior half). D4 स्निग्ध पानभूमिषु (sic) (for the post. half).—(l. 10) M1,2 पश्चिमेयं (for पश्चिमा मे). Ñ1 V1 B1 D4 प्राप्ता (for संप्राप्ता). V1 दिशा (for दशा). D7,9-11 Ct वारिणि; Cg as above (for -कारिणी). Ñ V2,3 B2-4 D4,13 वैधव्यद(V3 B3 °कार)णी द(V3 B3 कि)शा; M3 वैधव्यं मम दशा (for the

या मयासीन्न संबुद्धा कदाचिदपि मन्दया ।
पिता दानवराजो मे भर्ता मे राक्षसेश्वरः ।
पुत्रो मे शक्रनिर्जेता इत्यहं गर्विता भृशम् ।
दृप्तारिमथनाः शूराः प्रख्यातबलपौरुषाः ।
अकुतश्चिद्भया नाथा ममेत्यासीन्मतिर्दृढा । [15]
तेषामेवंप्रभावाणां युष्माकं राक्षसर्षभ ।
कथं भयमसंबुद्धं मानुषादिदमागतम् ।
स्निग्धेन्द्रनीलनीलं तु प्रांशुशैलोपमं महत् ।
केयूराङ्गदवैदूर्यमुक्ताहारस्रगुज्ज्वलम् ।
कान्तं विहारेष्वधिकं दीप्तं संग्रामभूमिषु । [20]
भात्याभरणभाभिर्यद्विद्युद्भिरिव तोयदः ।
तदेवाद्य शरीरं ते तीक्ष्णैर्नैकशरैश्चितम् ।
पुनर्दुर्लभसंस्पर्शं परिष्वक्तुं न शक्यते ।
श्वाविधः शललैर्यद्वद्बाणैर्लग्नैर्निरन्तरम् ।
स्वर्पितैर्मर्मसु भृशं संछिन्नस्नायुबन्धनम् । [25]
क्षितौ निपतितं राजञ्श्यामं रुधिरच्छवि ।
वज्रप्रहाराभिहतो विकीर्ण इव पर्वतः ।
हा स्वप्नः सत्यमेवेदं त्वं रामेण कथं हतः ।

post half) —(l 11) V1 B4 मायया, G3 या मम (for या मया) N2 [आ]सीन्ने (for [आ]सीन्न) D13 ससैन्या (for संबुद्धा) D4 मायया सलिल युक्ता (for the prior half) B3 यामहं शीलसंबुद्धा न चाप्यश्रुतवाक्षरा —(l 13) Note hiatus between the two halves V3 damaged from शक्र up to l 14 G(ed) शत्रु- (for शक्र) Ñ V1 3 B2 4 D4 M3 इत्येव, G3 चेत्यहं (to avoid hiatus) (for इत्यहं) Ñ1 किल, Ñ2 V3 B2–4 D4 M3 [अ]भव, D12 सदा (for भृशम्) —(l 14) V1 दीप्तारि, B1 दृप्ताभि, B3 दृप्ता रि, B4 दृप्ताहि, D4 12 दृप्तारि, G1 दृप्तारि (for दृप्तारि) D6 T1.2 मर्दन, D7 G3 M3 -मर्दना, D13 मथन Ck t as above (for मथना) V1 D7 10 11 स्फूरा, D6 T2 सूत्, D13 T3 शूर (for शूरा) D5 दीप्तारिमर्दना धीरा (for the prior half) V1 2 B3 4 विक्रमा, D6 10 T1.2 वैश्य (for पौरुषा) —(l 15) Ñ2 नकुतश्चिद् B4 D7 8 M1 भया नाथ, D6 12 T1 3 भयो नाथो, G3 भया होते (for भया नाथा) D9 [आ]सन् (for [आ]सीन्). Ñ1 D4 मता, Ñ2 V B3 4 तदा D7 8–11 भृशा, D12 सदा (for दृढा) —For l 15 B3 subst

1* पुत्राश्च मम सर्वे वेदान्तगपुरोगमाः ।
अन्तर्गतं तदेवासीन्मनः सुगम्भीरं तदा ।

[(l 1) Prior half subm]

—(l 16) Ñ1 V B3 4 प्रभावाणां, D13 विधान तु (for -प्रभावाणां) B3 विपाकं (for युष्माकं) Ñ1 V1 3 D5 8–11 T1 M1 4 राक्षसर्षभा, B2.3 M1 राक्षसेश्वर (for राक्षसर्षभ) —(l 17) Ñ V3 D4 समुत्पन्नं, B4 D6 T1 G1 3 असंबन्धं, B3 4 D9 G3 असंबद्धं, Cm g as above (for असंबुद्धं) D13 कथं नु भयमुत्पन्नं (for the prior half) —V3 damaged from the post half up to the prior half of l 21 D6 भवम् (for इदम्) D4 उपागतं (hypm) (for आगतम्) —(l 18) D6 om (hapl) -नील N2 V1 B3 4 D6 -नील ते, V3 D7 G1 3 -सदृश, D6 T2 G2 -संकाश, D13 -प्रांशुरवे (for -नीलं तु) B3 स्निग्धनीलमणिप्रख्य (for the prior half). Ñ2 स्निग्धेन्द्रनीलं कायं ते, D13 देहं शैलोपमो महान् (for the post half) —(l 19) Some MSS read -वैदूर्य D6 12 T1 G2 M3 -दाम (for हार) Ñ2 D6 11 समुज्ज्वलं (for स्रगुज्ज्वलम्) —(l 20) Ñ1 D6 कान्ता (for कान्तं) V1 B1–4 तथा (for [अ]धिकं) V1 B4 दत्ते, B2 वाजु (for दीप्तं) B3 D4 -मूर्धनि (for -भूमिषु) —After l 20, D1 G1 2 K (ed within brackets) ins

2* विनीतं गुरुपूजासु शान्तं शक्रपूजने ।

—(l 21) D4 यति, T2 3 वर (for भाति) N1 D13 वाभ्रे-भिर्, Ñ2 V2 3 B2–4 D4 4 शोभाभिर्, G1 भाभिरहं, M3 भाभियो (for भाभिर्यद्) —(l 22) D5 [आ]र्ये (for [अ]द्य) G3 तीक्ष्णवेगै (for तीक्ष्णैर्नैक) Ñ1 D4 5 T1 G3 M नैकै शरैश्च, N2 V D10 नैकशरैश्च, B3 अग्रे शरैश्च, B4 पत शरैश्च, D13 पते शरैश्च, G1 रामशरैश्च (for नैकशरैश्च) D6 स्युत (for चितम्) —(l 23) D6 संस्पर्श (for संस्पर्शं) —V3 damaged from ष्वक्तु up to l 25 B4 D6 8 T3 परिरक्षु (for परिष्वक्तुं) —(l 24) Ñ2 V1 3 B3 4 D6 श्वाविध, B3 पुच्छि, D13 श्वाविधे, T1 G M1 Cr L श्वाविध, T2 3 M3 श्वाविधः, Cm g t as above (for श्वाविध) B3 4 D5 8 शल्यैर् (for शललैर्) Ñ1 V2 B3 D9–11 13 युक्त B3 4 यत्व, T3 यद्वद् (for यद्वद्) Ñ V1 3 B3 D7 8–11 13 M3 लग्नैर्बाणैर् (by transp) D3 शितैर्बाणैर्, M1 बाणैः पीतैः (for बाणैर्लग्नैर्) B4 लग्न बाणैरनेक (for the post half) D4 श्वाविद्ध दशनैश्चापि बाणैर्निरंतरं —(l 25) Ñ1 V3 D13 अर्पितैर्, B3 4 अर्पित, D4 अर्पितै D6 T1 3 मर्वैतो, G3 स्वर्पित, Cg t as above (for स्वर्पितैर्) D13 मर्मसंस्पर्शैर् (for मर्मसु भृशं) B3 सुच्छिन्न, B3 विच्छिन्न (for संछिन्न) D6 -बंधन (for बन्धनम्) D5 छिन्नस्नायु स्वबंधन D13 बाणसंछिन्नबंधनं (for the post half) —(l 26) M3 न (for नि) D5 T1 G3 तावक D6–11 श्याम रै, G2 श्रुति, M1 श्याम च, M2 हृताय (for पश्यामि) B2–4 रुधिरं युधि (for °च्छवि). M3 Cg श्याम रुधिरच्छवि (for the post half) ※ Cr g श्याम रुधिरावृतम् ※ —B3 reads l 27 in marg —(l 27) D6 7 T1.2 M1 प्रहाराभिहतो, D6–11 Ct °रभिहतो, G1 °रमथितं, G2 °रभिहतो, M2 °रभिहत, Cm as above (for प्रहाराभिहतो) Ñ V B2–4 D4.12 शक्र(Ñ2 V1 D4 °ग्र)प्रहारैर्म(V3 °रै)थित (for the prior half) Ñ V B2–4 D4 10 G2 M3 विशीर्णं (for विकीर्ण) Ñ V B2–4 D4.12 G1 M3 पर्वतं, Cm t as above (for पर्वत°) —G1 reads, G3 repeats l 28–29 after l 47 —(l 28) M3 हत एवाय (for सत्यमेवेदं) G2 हा पुत्र सत्यमेवेदं, G2 भारा स्वप्न सत्यमेवं (for the prior half) G1 transp तं and रामेण B3 (marg also) रणे हत ; D6 T1.2 हत कथं (by transp) (for कथं हत)

त्वं मृत्योरपि मृत्युः स्याः कथं मृत्युवशं गतः ।
त्रैलोक्यवसुभोक्तारं त्रैलोक्योद्वेगदं महत् । [30]
जेतारं लोकपालानां क्षेप्तारं शंकरस्य च ।
दृप्तानां निग्रहीतारमाविष्कृतपराक्रमम् ।
लोकक्षोभयितारं च नादैर्भूतविराविणम् ।
ओजसा दृप्तवाक्यानां वक्तारं रिपुसंनिधौ ।
स्वयूथभृत्यगोप्तारं हन्तारं भीमकर्मणाम् । [35]
हन्तारं दानवेन्द्राणां यक्षाणां च सहस्रशः ।
निवातकवचानां च संग्रहीतारमीश्वरम् ।
नैकयज्ञविलोप्तारं त्रातारं स्वजनस्य च ।
धर्मव्यवस्थाभेत्तारं मायास्रष्टारमाहवे ।
देवासुरनृकन्यानामाहर्तारं ततस्ततः । [40]
शत्रुस्त्रीशोकदातारं नेतारं स्वजनस्य च ।
लङ्काद्वीपस्य गोप्तारं कर्तारं भीमकर्मणाम् ।
अस्माकं कामभोगानां दातारं रथिनां वरम् ।
एवंप्रभावं भर्तारं दृष्ट्वा रामेण पातितम् ।
स्थिरास्मि या देहमिमं धारयामि हतप्रिया । [45]
शयनेषु महार्हेषु शयित्वा राक्षसेश्वर ।
इह कस्मात्प्रसुप्तोऽसि धरण्यां रेणुपाटलः ।
यदा मे तनयः शस्तो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्युधि ।

—(l. 29) G1 मपि (for अपि). D6 G1 स्याद् (for स्याः). —For l. 29, Ñ V B1-4 D6,13 subst.:

3* त्वां मृत्युरूपिणं संख्ये प्रत्युद्यास्यति को रिपुः ।

[V1 damaged for the prior half. D6 प्रत्युदास्यति; D13 प्रतियास्येत (for प्रत्युद्यास्यति). V3 मे (for को). B2,4 नृपः (for रिपुः).]

—(l. 30) D6 -भर्तारं; D6 -गोप्तारं (for -भोक्तारं). V1 B1-4 -[उ]द्वेजनं; V2 -[उ]द्वेगनं (for -[उ]द्वेगदं). Ñ1 D12 सदा (for महत्). T2,3 M1,2 त्रैलोक्योद्वेगकार(M1 °रि)णं(M2 °कं) (for the post. half). —For l. 30, D6 subst.:

4* त्रैलोक्ये वसुभेत्तारं राक्षसं भीमविक्रमम् ।
धर्मव्यवस्थाभेत्तारं त्रैलोक्योद्वेदनं सदा ।

—(l. 31) B2-4 सर्वलोकानां (for लोकपालानां). —B4 om. from the post. half up to the prior half of l. 34. Ñ1 B1 रावणस्य (for शंकरस्य). —After l. 31, M1 reads l. 39. —(l. 32) D6 निग्रहीता च; D12 प्रग्रहीतारम्; T2,3 M3 निग्रही° (for निग्रहीतारम्). Ñ2 V B2,3 अविगाह्य; D12 अनिर्गत- (for आविष्कृत-). —Ñ1 om. l. 33–35. D6 om. l. 33–34. M1 om. l. 33. Ñ2 V B2,3 read l. 33–35 after l. 39. —(l. 33) D7 लोक. Ñ2 B3 वै (for च). V त्रैलोक्यक्षोभकारं; B1 लोकक्षोभनकारं (for the prior half). D9-11 साधु- (for नादै-). D7,9-11 G1 -विदारणं (for -विराविणम्). Ñ2 सर्वप्राणिभयं** (illeg.); V B2,3 प्रहृष्टा युधि(B2,3 युवि) रावणं; M2 नादैर्भूतानि राविणं (for the post. half). —After l. 33, D11 reads श्रीरामचंद्राय नमः. —M1 reads l. 36 before l. 34. —(l. 34) Ñ2 V B1 तेजसा (for ओजसा). D7,8 स्वस्थ- (for दृप्त-). V3 -बालानां (for -वाक्यानां). Ñ2 V B2,3 मध्ये (for रिपु-). —D6 M1 om. l. 35. D4 reads l. 35 after l. 39. —(l. 35) T2,3 स्वस्थ- (for स्वयूथ-). Ñ2 B3 transp. -यूथ- and -भृत्य-. Ñ2 V1,2 B1 -भर्तारं; B2,3 -त्रातारं; D6 T1 G2 M2,3,5 -नेतारं (for -गोप्तारं). D6 दृप्तस्यगोप्तारं, D7 स्वयूथं भृत्यगोप्तारं. G1 स्वयूथं निहन्तारं (for the prior half). B1 D6 हन्तारं; D6 T1 G2 M2,3,5 भेत्तारं; T2,3 भर्तारं; G3 कर्तारं (for हन्तारं). Ñ2 V3 D6 भीमविक्रमं, V2 B2,3 भीमविक्रमं, B4 भीमविक्रमं, D6 T1 G3 M2,3 भीमविक्रम (for भीमकर्मणाम्). V1 नेतारं स्वजनस्य च (for the post. half). —B4 om. l. 36–39. —(l. 36) V3 damaged; D6 हर्तारं (for हन्तारं). G2 तु (for च). —V2 om. l. 37–38. —(l. 37) D7,8-11 तु (for च). —T1 damaged from ग्र up to त्रातारं in l. 38. B1 निग्रहीतारम् (for संग्रहीतारम्). Ñ D6 संग्रामे तारकस्य च; V3 संग्रामे तारकेश्वर; D10,11 G2 M1 Ct नि(G1 M1 सं)ग्रहीतारमाहवे (for the post. half). —(l. 38) Ñ1 संज्ञा- (for -यज्ञ-). Ñ2 D6 -प्रलोप्तारं (for -विलोप्तारं). G1 अनेकयज्ञलोप्तारं (for the prior half). D6 *** स्वबलस्य च (for the post. half). —After l. 38, Ñ2 D6 read l. 42. —Ñ1 om. l. 39–42. D1 G1 om. (hapl.) l. 39–41. —(l. 39) Ñ1 कर्म- (for धर्म-). V3 -कर्तारं (for -भेत्तारं). V3 -स्तावकम् (for -स्रष्टारम्). D6,12 पत्र च (for आहवे). —V1 B1 om. l. 40–47. V2 illeg. for l. 40. —(l. 40) V3 B2 D6,12 -[अ]सुरेंद्र-; B3 -[अ]सुरेभ्य-; T2 -[अ]सुरस्य (for -[अ]सुरनृ-). B4 प्रहर्तारं (for आहर्तारं). D1 महाबलं; D6 T1 G3 हतस्ततः (for ततस्ततः). —D12 om. l. 41. —(l. 41) Ñ2 B2,4 D6 M2 शत्रूणां (for शत्रुस्त्री-). Ñ2 V2,3 B2,4 -कर्तारं (for -दातारं). Ñ2 D6,8 T2,3 गोप्तारं; V3 जेतारं (for नेतारं). B1 D6,10,11 T2,3 M1,2 स्वबलस्य च; D7 G1 त्रिदशेन्द्रिकान्; Cg as above (for स्वजनस्य च). —(l. 42) B1 (marg. also) त्रातारं; G1 M1 भोक्तारं (for गोप्तारं). B3 भर्तारं; B3 भंक्तारं; B4 भेत्तारं; D6,10 रक्षसां; D7 G1 हर्तारं (for कर्तारं). D6 भीमविक्रमं; D7 G1 वद्ध(G1 बंधु)वैरिणां (for भीमकर्मणाम्). —(l. 43) B1 मान-; B3 दान-; B1 जाति (for काम-). —T1 damaged from नां in the post. half up to पा in l. 44. —(l. 44) B1 (marg. also) दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). D6 पीडितं (for पातितम्). —(l. 45) Ñ2 B3 D5,6 M3 स्थिरास्मि (for स्थिरास्मि). D7 [अ]हं; T1 G3 यद् (for या). Ñ2 B4 D6,12 धरि(D6 ध्रि)येण (for या देहमिम). G1 स्थितास्म्यहमिमं देहं (for the prior half). Ñ1 D12 धारयेती; D6 धारयिष्ये (for धारयामि). Ñ2 B4 D6,12 कथं; Ñ2 विना प्रभुं; V1,2 B2 G2 हतप्रियं; V3 B3 M2 विना प्रियं; Ct as above (for हतप्रिया). —V2 om. l. 46–47. —(l. 46) B1 D6 शायितः; B3 शयितो (for शयित्वा). B3 D6 राक्षसेश्वर; B1 D6 T1 राक्षसेश्वरः (for °श्वर). —(l. 47) Ñ1 V1,3 B2-4 D6,8-11 -सुप्तिः; M1 -सुप्तिः (for -सुप्तः). D12 G1 रणपांसु(D12 °पांशु) (for रेणुपाटलः). —(l. 48) D6 यदा (for यदा). B1 स्तु; D6 तु

यदा स्वमिहता तीव्रमद्य त्वसि निपातिता ।
साद्य बन्धुजनैर्हीना हीना नाथेन च त्वया । [50]
विहीना कामभोगैश्च शोचिष्ये शाश्वती समा ।
प्रपद्यो दीर्घमध्वान राजन्द्य सुदुर्गमम् ।
त्वय मामपि तु स्वार्ता न वर्तिष्य त्वया विना ।
कस्मात्त्व मा विहायेह कृपणा गन्तुमिच्छसि ।
दीना विलपती मन्दा किं च मा नाभिभाषसे । [55]
दृष्ट्वा न खल्वसि क्रुद्धो मामिहानवकुण्ठिताम् ।
निर्गता नगरद्वारात्पद्भ्यामेवागता प्रभो ।
पश्येष्टदार दारास्ते भ्रष्टलज्जावगुण्ठनाद् ।
बहिर्निष्पतितान्सर्वान्कथ दृष्ट्वा न कुप्यसि ।
अय क्रीडासहायस्तेऽनाथो लालप्यते जन । [60]
न चैनमाश्वासयसे किं वा न बहु मन्यसे ।
यास्त्वया विधवा राजन्कृता नैका कुलस्त्रिय ।
पतिव्रता धर्मपरा गुरुशुश्रूषणे रता ।
ताभि शोकाभितप्ताभि शप्त परवश गत ।

(for मे) V2 G1 शातो B4 सस्थो (for शस्तो) N1 यन्न त्वेवा भिशस्तोसा B3 यशाभितप्त शातो, D4 यदा स्तेव विनष्टेसौ (for the prior half) D18 युवि (for युधि) —(l 49) D1 तथा V1 स्मृति, B2 [अ]स्यन, B3 [अ]स्यभि, D3 M3 [अ]स्यभि (for त्वसि) Ñ D4 तदेवासि हता वीर, V3 तदा स्मृतिहता वीर B1 तदा स्मृतिहतास्त्वम्, D13 तदा विनिहतो वीर (for the prior half) D3 M3 त्वसिन् M1 वासि (for त्वसि) D3 M3 निपातिते (for निपातिता) Ñ V1 D4.13 किं त्वम विधवा (D4 °भमा) कृता B2-4 अद्यासि विनिपातिता (for the post half) —(l 50) B3 reads the prior half in marg M3 न (for सा) D13 युत (for बन्धु) Ñ V B2.4 D4.10 शतैर् B3 -नैर् (for -जनैर्) G (ed) सेनानी स्वभिर्हीना (for the prior half) Ñ D4.12 तथा, D3 om (hapl) (for second हीना) Ñ1 D4.12 रावण Ñ2 illeg M3 तु त्वया (for च त्वया) —(l. 51) D5 विहना (for विहीना) D3 भोगाभ्यां, D13 भोगेषु (for भोगैश्च) —(l 52) T3 प्रसन्नो M3 प्राप्त वै (for प्रपद्यो) Ñ1 B4 D4.12 यास्ति तु, Ñ2 B3 त्व यास्ति, V1.2 T3 M3 यथासि, V2 M2 अथापि B1 यास्ति, D3 T2 G2 M2 अपि तु, T2 यथासि (for अय तु) —(l 53) V3 damaged from मा up to न G1 अय (for अपि) Ñ V2 D4.12 कल्याण, V1 B2-4 न स्वार्ता (for तु स्वार्ता) G2 न गायसि च दुःखार्ता (for the prior half) Ñ V1.2 B2-4 D4.12 वर्तयिष्ये, D5 T1 G3 M3 न जाविष्ये (for न वर्तिष्ये) Ñ V3 D4.12 सह (for विना) —V3 om l 54-56 —(l 54) M3 कस्य (for कस्मात्) and transp त्व and मां D4 G1.2 [प]व (for [इ]ह) Ñ V2 D4.12 कस्य वा मां प्रगाय त्व, V2 illeg B2-4 कस्य (B4 °प) वा मां विहायैव (B3 °वं) (for the prior half) Ñ1 B2-4 D4.12 M3 अर्हसि (for इच्छसि) —V1 om l 55-62 V1 om l 55 —(l 55) D4 T1 M3 विलपितां, D4 T2.3 G2 M1 Cg विलपिनेर् D5 विलपिनी D13 विलपती (for विलपती) B2-4 भार्यां D4 T2 G3 मन्दां Cg as above (for मन्दा) D4 किमिव, D3 T1 किं तु D3 T2.3 G1 M1 किं त्व M3 किं वा (for किं च) G2 मा (for मां) B4 न विभावसे (for नाभि°) —(l 56) D7.8-11 G3 [म]पि (for [म]सि) G1 दृष्ट्वा खल्वसि संक्रुद्धो (for the prior half) Ñ D4.12 त्वयकानना, V2 B2-4 D7.9.11 Ct [म]नवगुण्ठिता, Cg as above (for °कुण्ठिताम्) —After l 56, N2 reads l 61 for the first time repeating it in its proper place —Ñ1 D13 om l. 57-60. —(l 57) Ñ2 V1.2 B2-4 D4 नगरीतोय (for नगरद्वाराद्) —V3 om from the post half up to the prior half of l 60 Ñ2 हि यद् V2 च यत्, B2-4 [इ]ह यत्, M3 च तां (for [आ]गतां) D4 ममास्येह त्वया सह (for the post half) —D3 om l 58-60 B1 om l 58 —(l 58) M3 द्वार (for [इ]ष्टदार) Ñ2 -दारा सर्वाद् (for -दार दारास्) N2 -गुठिता, V1 B3 -गुरुना, D1 M1.2 Cg -कुण्ठितान् D7.8 G1 गुठितान् T1 G3 M3 -गुठनान्, G2 -कुटिता, Ct as above (for -गुण्ठनाद्) T2.3 M3 भ्रष्टलज्जावकुण्ठितान् (for the post half) —(l 59) Ñ2 V2 B4 निष्पतिता, B2.3 निपतिता (for निष्पतितान्) D4 कुप्यसे, T3 कुप्यते (for कुप्यसि) N1 V1 B2-4 पश्य त्व कुप्यसे कथ (for the post half) —(l. 60) Ñ2 V1 B2-4 क्रीडासहायस्ते नाथ (for the prior half) Ñ2 V2 B2.3 त्वय V3 D4.7 T1 G1.2 M2 नाथ, B1 (with hiatus) अथ (for स्नाथो) Cv (यद्यथा !) नाथ लालप्यते जन इति पाठ । नाथो लालप्यत इति पाठ अनाथ इति पदच्छेद । Cr (तेना ?) नाथो लालप्यत इत्यत्र अनाथ इति पदच्छेद । Cm तेनाथ इत्यत्र अनाथ इति पदच्छेद । Cg क्रीडासहायस्तेनाथो लालप्यत इति पाठे अनाथ इति छेद —D8 om l 61-62 —(l 61) N2 (first time) T2 न चैवम्, D1 न वैनम्, T3 स चैवम् (for न चैनम्) Ñ2 (both times) V1.2 B2-4 D4.10.11 T1 G2 आश्वासयसि (B4 °ते) G3 क (for किं) N2 (second time) V1.2 B2-4 प्रतिकुप्यसे, D4 तां न कुप्यते (for बहु मन्यसे) Ñ2 (first time) मां त्व तु किं नावकुप्यसे (hypm.) (for the post half) Ñ1 न चैवाश्वासयसि मां किं वा नाभावकुप्यसे, D13 नैवमाश्वासयसि मां किं च त्व नावकुप्यसे —(l 62) D4.5.11 T1 सस्त्वया G3 तास्त्वया (for यास्त्वया) V2 कृता सर्वा (for कृता नैका°) V3 damaged for [अ]क Ñ1 कृतानि कृतास्मि वद (for the post half) —D19 om l 63-67 —(l 63) V2 D7.8-11 -रता (for -परा) B2.3 पति (for गुरु) Ñ2 गुरुशुश्रूषणरता (sic) (for the post half) —V3 om l 64 —(l 64) D2 शोकानि, T3 शोक (for शोकाभि) M3 -भूताभि (for -तप्ताभि) —For l 64, Ñ1 D4 subst. while Ñ2 ins before l 66

5* यादि शोकाभिभूतानि नून शप्तानि हे प्रभो ।

[D4 मां काम (for शोकाभि) V2 भूयानी (for भूतानि)],

whereas V2 V1.2 B2-4 subst. for l 64

6* ताभि शोकपरिताभिर्हि शप्तस्तावत ।

त्वया विप्रकृताभिर्यत्तदा शस्तं तदागतम् । [65]
प्रवादः सत्य एवायं त्वां प्रति प्रायशो नृप ।
पतिव्रतानां नाकस्मात्पतन्त्यश्रूणि भूतले ।
कथं च नाम ते राजन्लोकानाक्रम्य तेजसा ।
नारीचौर्यमिदं क्षुद्रं कृतं शौण्डीर्यमानिना ।
अपनीयाश्रमाद्रामं यन्मृगच्छद्मना त्वया । [70]
आनीता रामपत्नी सा तत्ते कातर्यलक्षणम् ।
कातर्यं च न ते युद्धे कदाचित्संस्मराम्यहम् ।
तत्तु भाग्यविपर्यासान्नूनं ते पक्वलक्षणम् ।
अतीतानागतार्थज्ञो वर्तमानविचक्षणः ।
मैथिलीमाहृतां दृष्ट्वा ध्यात्वा निःश्वस्य चायतम् । [75]

69

After 6.99.41, D7 M2 (preceded by colophon) K (ed., l. 1–19 within brackets) ins.; D9–11 (D9 preceded by an addl. colophon) cont. after 3142*; D1.4 T G3 M1.3 ins. only l. 20–34 after 6.99.41; G1.2 ins. only l. 1–2 and l. 20–34 after 6.99.41; M5 *ins. only l. 21–34 after 6.99.41;* whereas Ñ V B3 (before l. 30).1.4 D4.11 ins. l. 19–34 after l. 29 of App. I (No. 70):

स प्रविश्य पुरीं लङ्कां राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
रावणस्याग्निहोत्रं तु निर्यापयति सत्वरम् ।
शकटान्दारुपात्राणि अग्नीन्वै याजकांस्तथा ।
तथा चन्दनकाष्ठानि काष्ठानि विविधानि च ।
अगरूणि सुगन्धीनि गन्धांश्च सुरभींस्तथा । [5]
मणिमुक्ताप्रवालानि निर्यापयति राक्षसः ।
आजगाम मुहूर्तेन राक्षसैः परिवारितः ।
ततो माल्यवता सार्धं क्रियामेव चकार सः ।
सौवर्णीं शिबिकां दिव्यामारोप्य क्षौमवाससम् ।
रावणं राक्षसाधीशमश्रुपूर्णमुखा द्विजाः । [10]

—Ñ1 om. l. 65.—(l. 65) Ñ2 V B2–4 तो; D6 T1.2 G1 यस्; D9–11 च; M2 तु (for यद्). Ñ2 V B2–4 यदा; D2 M2 यथा (for तदा). V3 D6.9–11 T1 G3 ग्रास्तं; Cm.g.t as above (for शस्तं). D6.9 T1 G2 M2 तथागतं; Cm.g.t as above (for तदागतम्). D7 वदा विफलमागतं (for the post. half).—(l. 66) Ñ B3 D8.10 सत्यम् (for सत्य). B3 (with hiatus) मे एवं (for एवायं). V1 प्रवादोयं **** (for the prior half). Ñ1 V B2.4 M1 चाति (for त्वां प्रति). Ñ1 V2 B2.4 M1 वने; V1.2 रणे (for नृप). B2 तै चरति यशो नृप; D4 चरति प्रतते जने (for the post. half).—V3 om. l. 67.—(l. 67) D9 तु कस्माद् (for नाकस्माद्). D5 T1 G M1.2 Ck [अ]स्राणि; Cg.t as above (for [अ]श्रूणि).—(l. 68) Ñ1 D6 नाचरते (D1 °से); B2 च ते नाम (by transp.); D12 नाम च ते (by transp.); G1.2 नाम त्वया; M2 त्वं नाम ते (for च नाम ते). M2 किं न नाम कृतं राजन् (for the prior half). V3 mostly damaged for the post. half. Ñ2 D4.12 लोकान् (for लोकान्). B2 भूतले; D6 मानिना (for तेजसा).—(l. 69) Ñ1 -शौर्यम्; D12 -कार्यम् (for -चौर्यम्). Ñ2 V1.2 B2–4 M2 कृत्वा; D6 क्षौद्र (for क्षुद्रं). D4 मारीचेन क्षुद्रं शौर्याद् (for the prior half). Ñ2 कृतं; V1.2 छिद्रं; B2–4 M2 क्षुद्र; D5 T1 G2 कर्म (for कृतं). Ñ1 T2 Ct शौर्यार्थं- (for शौण्डीर्य-). D5 T1 G2 -मानिनः (for -मानिना). Ñ2 V1.2 B2–4 शौटीर्य(B2.3 °र)मानिनं (V1 °मनं; V2 B2 °मिनः).—(l. 70) V1.2 B2.4 D5 T1 राजन् (for रामं). M2 यदा (for त्वया). V1.2 B2–4 transp. मृगछद्मना and त्वया. Ñ V3 D4.12 छलेन (Ñ2 ***[illeg.]) मृगछद्मना (for the post. half).—(l. 71) V3 B2 राज- (for राम-). Ñ V B2 वै; B3 [ए]षः; B3 om. (subm.); D4 च; D12 वै (for सा). Ñ2 V2 B2 तु (for ते). Ñ V B2–4 D4.12 M1.2 कातर-; Cg as above (for कातर्य-). D9–11 G1.2 कातर्येण च (G1.2 ल-) लक्षणं (for the post. half).—D5 om. (hapl.) l. 72–73.—(l. 72) Ñ V B3 D5 transp. च and न. D12 कातर्यं न वने युद्धे (for the prior half).—V3 damaged from the post. half up to मा in l. 74. D12 कातर्यं (for कदाचित्). B2.4 तु (for सं-). G1 न कदाचित्स्मराम्यहं; M1 कदाचिदपि संस्मरे (for the post. half).—(l. 73) Ñ1 तव शील-; Ñ2 V3 B2.3 तत्तु शील-; V1 B2 तत्तु शील-; D6 T2 यत्तु भाग्य-; D6 कर्तुंभाग्य; G2 तत्वद्भाग्य- (for तत्तु भाग्य-). Ñ2 G1 -विपर्यासं (for -विपर्यासान्). B2 मूलं (for नूनं). Ñ D6 क्षय-; B2 क्रूर-; B2.4 मृत्यु-; D7 क्रूर-; G2 पक्ष-; Cv.r.m.g.t as above (for पक्व-). M1 समुपागतं (for पक्वलक्षणम्).—(l. 74) Ñ1 D4 -[अ]नागतानां च (for -[अ]नागतार्थज्ञो). D12 अतीतेनागते चैव (for the prior half). Ñ1 V1.2 B2–4 D4.12 M2 वर्तमाने (for वर्तमान-).—(l. 75) Ñ1 D4.10 G2 भागतां (for आहृतां). B2.3 ध्यानाद् (for ध्यात्वा). V B3 D4.6.7 निःश्वस्य (for निश्वस्य). D12 तथो निःश्वस्य धारितः (for the post. half).

69

(l. 1) D7 G1.2 M2 ततः प्रविश्य लंकां तु (for the prior half).—(l. 2) D7 तद्; G1 च; M2 स (for तु). D7 *अथाय च विनिःसृतः;* G1 *तत्र चाशय निःसृतः;* G2 त्वराय तु *विनि सृतः;* M2 निर्यापयत सत्वरः (for the post. half). ⁂ Ct: निर्यापयति । स्मेति शेषः. ⁂ —D7 om. l. 3.—(l. 3) M2 शकटे स्व-. K (ed.) -स्थानि (for -पात्राणि). D6 याचकांस्तु (for याजकांस्त). —D6 om. (hapl.) l. 4–5.—(l. 4) D12 reads in marg. second काष्ठानि.—(l. 5) M2 सुगन्धं (for सुरभींस्त). D7 गंधं च सुरभि तथा (for the post. half).—(l. 6) M2 -प्रवालांश्च (for -प्रवालानि). M2 निर्यापयत. D7 चापविष्यति राक्षसे (for the post. half).—D7 om. l. 7–8.—(l. 8) M2 माल्यवांस्तेन सहितः क्रियमेवं चकार ह.—(l. 9) D7 M2 सौवर्णीं.—(l. 10) M2 राक्षसेंद्रं तु (with hiatus) (for राक्षसाधीशम्). D12 मधुपूर्ण-.—After l. 10, M2 reads

सूर्यघोषैश्च विविधैः स्तुवद्भिश्चाभिनन्दितम् ।
पताकाभिश्च चित्राभिः सुमनोभिश्च चित्रिताम् ।
उत्क्षिप्य शिबिकां तां तु विभीषणपुरोगमा ।
दक्षिणाभिमुखाः सर्वे गृह्य काष्ठानि भेजिरे ।
अग्नयो दीप्यमानास्ते तदाध्वर्युसमीरिताः ।　　[15]
शरणाभिगताः सर्वे पुरस्तात्तस्य ते ययुः ।
अन्तःपुराणि सर्वाणि रुदमानानि सत्वरम् ।
पृष्ठतोऽनुपयुस्तानि प्लवमानानि सर्वतः ।
रावणं प्रयते देशे स्थाप्य ते भृशदुःखिताः ।
चितां चन्दनकाष्ठानां पद्मकोशीरसंवृताम् ।　　[20]
भाङ्क्या संवेशयांचक्रू राङ्कवास्तरणावृताम् ।
वर्तते वेदविहितो राज्ञो वै पश्चिमः क्रतुः ।
प्रचक्रू राक्षसेन्द्रस्य पितृमेधमनुत्तमम् ।
वेदिं च दक्षिणप्राच्यां यथास्थानं च पावकम् ।

l 17 —(l 11) M3 शखानां निःस्वनैस्तथा (for the post half) —(l 12) M3 वि (for first च) D4 पताभिश्च विचित्राभि (for the prior half) D7 8 चित्रित, M3 शोभितां Ct as above (for चित्रिताम्) —(l 13) M3 शिबिकायां, Ct as above (for शिबिकां तां) —M3 om l 14 —(l 14) D7 (marg also as above) भेदिरे (for भेजिरे) —D3 om. l 15-16 —(l 15) M3 च (for ते) and यथा येनैव चोदिता (for the post half) —(l 16) M3 शकटेभिगता सर्वे पुरस्तात्सतमेव तु ॐ Ct शरणाभिगता आधारस्थानवृषभस्था ॐ —(l 17) D7 8 रोदमानानि (for रुदमानानि) M3 सत्वर (for सत्वरम्) —M3 om l 18 —(l 18) D7 सर्वेश (for सर्वत) —N3 illeg for l 19-20 —(l 19) V3 महिते (for प्रयते) B4 परिचारिण (for भृशदुःखिता) N1 V1 3 B1 4 D4 10 नि(V1 नि, V3 D12 वि)क्षिप्य परिचारिता, V3 mostly damaged (for the post half) —(l 20) V3 दिव्य (for चितां) D4 चकार (for चन्दन) B3 काष्ठां, D10 11 -काष्ठैश्च (for -काष्ठानां) D6 M3 चितौ चक्रुस्तदा (M3 °त) शीघ्र (for the prior half) V3 B3 3 (m also as above) पद्मकेशर D3 T1 पद्मकीलिर, D7 (marg also as above) पद्मकोशीय G1 पद्मकोशेय G3 पद्मकोशील, G (ed) नागकेशर Cm g k t as above (for पद्मकोशीर) N1 V B2-4 D4 10 संवृतां D6-11 चदनै (for -संवृताम्) M3 चदनै सुमुगन्धिभि (for the post half) —After l 20, N V (V1 only l 2-3) D2-4 D4 10 G (ed) ins

1* तगरागुरुसंयुक्तां तुरुष्कालीयकाधिकाम् ।
महती सवर्णभाजां चितां कृत्वा समुच्छ्रिताम् ।
चितायां राक्षसेन्द्रं तमारोप्य क्षौमवाससम् ।

[(l 1) G (ed) उदारागुरु V3 B1 हिङ्गु (for तुरु) V3 D12 -कालीयकोचितां, B3 -कालीयसंयुतां —(l 2) N3 -गन्धाढ्यां, V1 B4 D12 -गन्धाढ्यां, D4 सत्वानां (for -गन्धानां) —(l 3) N4 चितां तां N1 V2 3 B4 D4 12 तां चितां, B3 तस्यां तु (for चितायां) V3 D12 (with hiatus) तु (for तम्) B1 राक्षसेंद्रं समारोप्य (for the prior half) and समुप (for आरोप्य) V3 निवेश्य वानरश्मा (for the post half)]
while D3 ins

2* ततोऽगरुसमायुक्तैस्तैस्तैर्या शतदारुभि ।
महती गन्धकाष्ठैस्तु चिता दृष्टा तत पुन ।
संज्ञाय वक्षसा तं वै मनुष्ठाने ।

whereas M3 ins after l 20

3* तथा चागरुकाष्ठैश्च तुरुष्कालेयकादिभि ।
शैलेयसुरदारुभिस्तलगोलकपत्रसंयुतैः ।
दारुभिर्विविधैश्चित्रैश्चितां कृत्वा ततस्तु ते ।

—Then M3 reads l 31
—(l 21) N V2 B2-4 D4 प्रह्व (for भाङ्क्या) B4 समुदर्यांचक्रु (corrupt), D3 सवेशयांचक्रू, D7 G1 सचोदयामास, D10.11 G3 Ck t सवेशयामास, T1 2 सवेशयांचक्रे, M3 सवेशयांचक्रु, Cm g as above (for संवेशयांचक्रू) D5 पराध्यै, G1 रौरव (for राङ्कव) D4 [आ]भरणान्वित N3 V3 B3 वाधवास्तरणान्वित (V1 °णांकित, B1 °णान्वित), V3 B1 4 राक्षसास्तरणान्वित, V3 रांकवास्तरणान्विता, D7 राकवास्तरणावृतां, T1 पराध्यास्तरणावृतां, G3 आराध्यास्तरणीवृतां (for the post half). D12 स्वर्गसरणयांचक्रू (corrupt) राज्ञो हि विविधां क्रियां —(l 22) D7 वेद विधिना, T1 वेदविहितो, G1 3 वेदविधिना (for वेदविहितो) D4 5 M3 पश्चिम; Cm g as above (for पश्चिम) —For l 22 N V B3 4 D4 10 subst

4* तत्र ते वेदविद्वांसस्तत्र राज्ञः पश्चिमं क्रतुम् ।

[V3 B3 ततस्ते D3 त तु ते, B4 D4 तस्मिन्, D12 तेन ते (for तत्र ते) V3 वेदविद्वानो and पश्चिमां N3 B3 D12 तां रा(D12 तद्रा)ज्ञः पश्चिमां क्रियां (for the post half)]
—(l 23) N V B2-4 D4.12 चक्रिरे, D5 चक्रुः (for प्रचक्रू) N3 B3 पितुर, D4 सङ्क (for पितृ) G3 वेदम्, Cg k t as above (for मेधम्) G (ed) प्रेतमेधम् K (ed) अनुक्रम (for अनुत्तमम्) —(l 24) N V B2-4 D6 7 10 वेदीं M3 वेदीं (for वेदिं) V3 3 B1 D5 T3 G3 दक्षिणे D3 T3 M3 दक्षिणाप्राच्या(M3 °च्यां) D7 10 11 G1 M3 Ck t दक्षिणप्राच्यां, Cm g as above (for दक्षिणप्राच्यां) N3 V2 3 B3 D5 पावकान् —For l 21-24 D6 subst

5* कृष्णाजिनं ततो दत्त्वा हुत्वा वैतानिकं तत ।
विभीषणोऽपि च सुहृद्भिर्युक्तो हि पुन ।
चितां तां राक्षसेन्द्रस्य चकार क्षौमवाससाम् ।
प्रभु प्रवेशयामास शान्तार्हस्तरणोचित ।,

while M3 subst for l 21-24

6* कृष्णाजिनमथारोप्य ततो हुत्वा च पावकम् ।
विभीषणो महाबाहुस्त्वयारहितस्तदा ।
धृत्वाक्त रावणं त तु क्षौमवस्त्रावृतम् ।
चितामुख्य तत कृत्वा यथा राक्षसाधिपम् ।
वह्नेः स्रुव्भाण्डमयं तु पताकाभिश्च सत्व ।　　[5]

—After l 24 N V B3 4 D4 10 ins

7* विभीषणस्तु संस्थाप्य नृपं वै समदं पुरः ।

पृषदाज्येन संपूर्णं स्रुवं सर्वे प्रचिक्षिपुः । [25]
पादयोः शकटं प्रादुरन्तरूर्वोरुलूखलम् ।
दारुपात्राणि सर्वाणि अरणिं चोत्तरारणिम् ।
दत्त्वा तु मुसलं चान्यं यथास्थानं विचक्षणाः ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च ।

तत्र मेध्यं पशुं हत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः । [30]
परिस्तरणिकां राज्ञो घृताक्तां समवेशयन् ।
गन्धैर्माल्यैरलंकृत्य रावणं दीनमानसाः ।
विभीषणसहायास्ते वस्त्रैश्च विविधैरपि ।
लाजैरवकिरन्ति स्म बाष्पपूर्णमुखास्तथा ।

[B3 D13 संप्राप्य (for संस्थाप्य). V3 B3.4 स्रव (for स्रुवम्).]

—V3 om. l. 25-26. M3 om. l. 25. Before l. 25, D5 reads l. 30-31.—(l. 25) D5-7 T1 G2.3 M1.2 पूर्णेन (for संपूर्णं). D10.11 Ck.t स्रवे (for सर्वे). D11 विचिक्षिपुः. D6 स्रुव सर्वे विनिक्षिपुः (for the post. half). —For l. 25, Ñ V2.3 B2-4 D4.13 G (ed.) subst.:

8* पृषदाज्यस्य संपूर्णः स्रुवः सर्वो यथाविधि ।

[V3 आज्येन (for आज्यस्य). Ñ2 B2.4 स्रुवः (for स्रुवः). G (ed.) संपूर्ण-स्रुवान्सर्वान्.]

—Then they cont.:

9* रावणस्य तदा सर्वे बाष्पपूर्णमुखा द्विजाः ।

[B3 om. from the post. half up to the prior half of l. 31.]

—(l. 26) D4 पादपात् (for पादयोः). T2.3 च सुत्र; Cm.g.k.t as above (for शकट). Ñ V2.3 B2-4 D4.13 चक्रुः; D7 प्रशात्; D10.11 प्राहुः; Ck as above (for प्राहुः). Ñ2 illeg.; V3 B3 D4 चतुर्थेरावुलूखलं; B2 अतरोरावुलूखलं; D10.11 M1 चर्वोश्चोदूखलं तदा (M1 °था); G2 (with hiatus) कस्योश्च उलूखल (metri causa) (for the post. half).—V3 om. l. 27-28.—(l. 27) Note hiatus between the two halves. D1 T1.3 तदा; Cg.k.t as above (for दारु-). M1 (to avoid hiatus) चारणिं (for अरणिं).—For l. 27, Ñ V1.2 B2.4 D4.13 subst.:

10* वारणस्थानि चान्यानि अन्तरे विन्यथापयन् ।

[Note hiatus between the two halves. Ñ1 वारुणस्थानि. D13 om. (hapl.) चान्यानि. D4 वारुणस्थानीनि (corrupt) (for the prior half). Ñ1 [s]पि व्यथापयन्; V2 व्यवस्थापयन्; B2 विन्यवेशयन्; B3 [s]प्यवस्थापयन्; D4 वै व्यथापयन्. D13 अन्तरेष्वन्यथापयन् (for the post. half).]

—(l. 28) Ñ2 V1.2 B2.4 D4.13 [ए]व; T3 [अ]स्य; M1 [अ]पि; M3 Cg [अ]न्यद्; Ck.t as above (for [अ]न्य). Ñ1 दद्यात् मुसलं चैव (for the prior half). Ñ1 च पावक, Ñ2 V1.2 B3 D4 महात्मन, B2 महात्मना°, D10.11 Ct विचक्षुः (for विचक्षणा°). D13 हुताशनश्च पावकं (for the post. half).—(l. 29) Ñ1 V2 B2 -विहितेन (for -विहितेन).—For l. 26-29, D5 M3 subst.:

11* ब्रुहुं ते दक्षिणे पाणौ सव्ये उपभृतं ददुः ।
तस्योरसि ध्रुवां स्थाप्य तथास्याहवनीमपि ।
नासिकाभ्यां स्रुचौ चास्य प्राशित्रे चैव कर्णयोः ।
शीर्षे च चमसं दद्युस्तथा शूर्पं तु पार्श्वयोः ।
पाणौ स्वमवदानानामुदरस्थां प्रचक्रिरे । [5]
दशा चैवान्विता पूर्वं घृतेन च तथा कुशैः ।
शिरःस्थाने तदा शम्यां दत्त्वा श्रवणयोरथ ।
मुसलोलूखले चैव अरणिं चोत्तरारणिम् ।
शेषाणि चैव पात्राणि क्रमशो निदधुस्तु ते ।
चतुर्दिशं तु प्रणीतं पादयोश्चमसं ददुः । [10]
वेदोक्तेन विधानेन क्रियास्तस्य प्रचक्रिरे ।

[(l. 1) D5 तु (for ते).—(l. 2) D5 [उ]परि स्रुवां (for [उ]रसि ध्रुवं).—(l. 3) D5 नासिकायां स्रुवं चास्य प्राणिते चास्य कर्णयोः.—(l. 4) D5 शूर्पमध्यस पार्श्वयोः (for the post. half).—(l. 5) D5 तथा चाग्निं समवनीन् (for the prior half).—(l. 6) M3 [आ]ज्यधुः पूर्णां (for [अ]न्विता पूर्वं). M3 [अ]पि ते (for कुशैः).—(l. 7) M3 तथा संस्रौ (for तदा शम्यां) and तथा दत्त्वा दिया वर्तौ (corrupt) (for the post. half).—(l. 8) Note hiatus between the two halves. D5 कर्णवे निदधुः पुनः (for the post. half).—(l. 9) Note hiatus between the two halves.—(l. 10) M3 om. from प्र up to ददुः.]

—N2 om. l. 30.—(l. 30) D5 T1 मध्ये; T2.3 मेध्य-, Cg as above (for मेध्य). Ñ V1.2 B2.3 D4.13 ततः पश्चात् (for तत्र मेध्य). D5 राक्षस.—G2 repeats consecutively l. 31-32.—(l. 31) G (ed.) अथ (for परि-). D6.7 M3 Cm अनुस्तरणिकां (D7 °कौ); D5 परितः शिबिकां; M3 परिस्तरणिकं; Cg.k.t as above (for परिस्तरणिकां). M1 चापि (for राज्ञो). Ñ V B1.2 D4 मन्वास्तरणिका सर्वे; D13 सचोस्तरणिकं सर्वे (for the prior half). Ñ V B2.3 D4.13 M3 घृताज, G2 Ck.t मुखे वै; Cm as above (for घृताक्तां). D5 समवेशयत्; D13 समुदाचरन्. ‡ Ct. तीर्थस्तु 'अनुस्तरणिकां राज्ञ' इति पठित्वानुस्तरणिकां राजगवीं सामालभ्य तद्धर्मेण यजमानमास्तृतवन्त इत्यर्थः । 'घृताक्तानुस्तरणीं प्रणिः' इति श्रुतेरित्याह ‡ —Before l. 32, D5 ins.:

12* घृतधेनुं तु कृत्वा वै तत्र संस्थाप्य कुर्वत ।

—M3 om. l. 32.—(l. 32) G1.3 गन्ध-. Ñ V1.2 B3 D4.13 गन्धैश्च माल्यैश्च तथा (V2 सदा, D13 दत्त्वा). V3 B2.4 गन्धैर्माल्यैरलंकारैश्च (B2 °था लाजैः); D5 अथ गन्धैश्च माल्यैश्च (for the prior half). B2 दीनमानसा°. M1 भूषणैश्चापि रावणं (for the post. half).—Ñ V B2-4 D4.13 om. l. 33.—(l. 33) M1 विभीषणे. G1.2 विभीषण सहामात्यो (for the prior half). G1 वस्त्रैः (for वस्त्रैः).—(l. 34) D1.5 T2.3 M2.3.5 लाजैश्चाव; D5 तिलैश्च वि- (for लाजैरव-). B2 पुष्पैरवाकिरति स्म; D13 राक्षसास्तस्य किरन्त्येव (hypm.) (for the prior half).]

70

After 6.99, Ñ V1, 2 B3-4 D4, 12 G (ed.) ins.; while V3 ins. after l. 8 of 3132* (owing to om.):

स्वर्गीयमथ तेषां तु तस्य कर्तुं चिकीर्षताम् ।
बन्धूनां मतमालक्ष्य रामो भ्रातरमब्रवीत् ।
तस्मिन्स्तवो लक्ष्मणमित्युवाच
सुग्रीवमैन्दद्विविदाङ्गदांश्च ।
स्थितं च दृष्टं हनुमन्तमारा- [5]
द्वृद्धं कपीन्द्रं च स जाम्बवन्तम् ।
स्वर्गीयमाधानममुष्य काले
वीरस्य युद्धेष्वनिवर्तिनोऽस्तु ।
मन्त्रं च यद्वेदविदो वदन्ति
कुरुध्वं भवद्भिः क्रियतां तदाशु । [10]
ततः सुग्रीवसंदिष्टा वानरा भीमविक्रमाः ।
चितां चक्रुश्च विधिवद्वेददृष्टेन कर्मणा ।
चन्दनागुरुकाष्ठानि समाजह्रुरितस्ततः ।
पद्मं मृणालं च सपारिजातं
प्रियङ्गुकालीयकनागपुष्पम् । [15]
रसालनागाह्वसरलं च
मन शिलाचन्दनपल्लवांश्च ।
घटांश्चतुर्भ्यश्च महोदधिभ्यो
जलस्य पूर्णान्सहसा च बहून् ।

V3 D6 T1, 2 G1, 3 M2, 3 तदा; D7 ततः (for तथा). D6 वाष्पपर्याकुलेक्षणा, M3 तिलैश्चात्र घृतेन तु (for the post. half). —After l. 34, M3 ins.:

13* तैलेन मधुना चैव कालीकल्पमेव च ।
गन्धैश्चापकिरन्तश्च रत्नैश्च विविधैरपि ।

—Then M3 cont.; while D6 ins. after l. 34:

14* अग्निराहवनीयोऽत्र पूर्वतः संप्रकाशते ।
दक्षिणे दक्षिणाग्निस्तु गार्हपत्यस्तु पश्चिमे ।
समन्ताज्ज्वलिताः सर्वे शलाधिष्ण्येष्ववास्थिताः ।
सौवर्णेषु विचित्रेषु सम्भाकृतिरमन्ततः ।
ततस्तु पावकांस्तत्र वदमानो विभीषणः । [5]
स्वेषु स्थानेषु मददावभर्वेण समन्वितम् ।
यमस्तत्र जपन्तश्च तथा सामानि सामगाः ।
अपसव्य प्रचक्रुस्तु चितामग्न्युपुरता द्विजाः ।
विभीषणश्च सामात्यो माल्यदाश्चापि राक्षसः ।
अन्तःपुरं पुरस्कृत्य अवतीर्णो महानदीम् । [10]
चक्रे चक्रिरे तस्य राक्षसेन्द्रस्य ते तदा ।
आर्द्रवासास्ततो वीरो राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
तस्मै दत्त्वा तु सलिलं मूर्ध्ना राम प्रणम्य च ।

[(l. 1) D6 अग्निस्त्वाहवनीयोऽस्य (for the prior half). —(l. 3) M3 ज्वलन्तो (for ज्वलिताः) and स्वेषु धिष्ण्येष्ववस्थिताः (for the post. half). —D6 om. l. 4. —(l. 5) D6 reads the following variants hereafter up to l. 11. तान् (for तु). रोदमानो (for वदमानो). —(l. 6) सहितो बुधपत्तन. (for the post. half). —(l. 7) जपन्तस्य (for जपन्तश्च). —(l. 8) ते (for तु). सर्वे द्विजातय (for अग्न्युपुरता द्विजाः). —(l. 9) बहुभिश्चैव राक्षसैः (for the post. half). —(l. 10) Note hiatus between the two halves. ततः स्त्रियः (for अन्तःपुरं). —After l. 11, D6 ins.:

14(A)* ततश्च पुनरानिदनश्चैवः समाश्वसत् ।

—D6 om. l. 12. M3 om. l. 13.]

70

(l. 1) B3 ते (for तु). V3 B3 कृत्य, G (ed.) कार्यं (for कर्तुं). —(l. 2) Ñ1 D12 हि समालक्ष्य, V3 B3 मतमालोक्य, D4 शुभदर्शन (for मतमालक्ष्य). V3 विपुलाक्षमालक्ष्य (for the prior half). D12 भूयोऽप्यभाषत; G (ed.) तत्कार्यमादिशत् (for भ्रातरमब्रवीत्). —G (ed.) om. l. 3-10. —(l. 3) D4 तत्र (for तस्मिन्). V3 स्तवे (for स्तवो). —V3 damaged from सुग्रीव up to वृद्ध in l. 6. —(l. 4) B4 -द्विविदांश्च सम; D4 -द्विविद हनूमत (corrupt) (for -द्विविदाङ्गदांश्च). —(l. 5) B3 स्थिर (for स्थित). Ñ2 B3 (marg. also) D12 दृष्ट्वा (for दृष्टं). V1, 2 B4 मादरात्; D12 आहून (for आरात्). D4 स्थि**हित्वा हनुमत च (unmetric). —(l. 6) V1, 2 वृद्धं (for वृद्ध). D12 कपीन्द्रमेव तथ जाम्बवन्त. —(l. 7) V3 D12 स्वर्गं सम- (for स्वर्गीयम्). V1, 2 B4 आधारम् (for आधानम्). D4 अमुष्य कल; D12 अमुष्य लोके (for अमुष्य काले). —(l. 8) B3 [अ]निवर्तिनं तु (for [अ]निवर्तिनोऽस्तु). V3 ****** तु निवर्तितः (damaged); D4 वृद्धस्य युद्धेषु निवर्तितस्तु (sic). —V3 damaged for l. 9-13. —(l. 9) D12 सौवर्णेषु (for मन्त्रं च यद्). Ñ2 सवेद- विदो (for वेद°). —(l. 10) Ñ2 D12 कृत्य (for कुरुध्वं). D4 समेतैः (for तदाशु). —G (ed.) om. l. 11. —(l. 12) D12 विविधां (for विधिवद्). Ñ2 V2 B3 -श्रेष्ठेन (for दृष्टेन). D12 विधिदिष्टेन (for वेददृष्टेन). V1 चक्षुषा (for कर्मणा). —(l. 13) B3 नदनमगुरु (for चन्दनागुरु-). B4 ततस्तु (for इतस्). —(l. 14) Ñ1 B4 पद्ममृणालं, B3 पद्म सपद्म (for पद्मं मृणालं). Ñ1 रसालनिवासं, Ñ2 B4 च रसालनिवासं, V2 illeg., V3, 4 सरलोऽमल च, B3 च सपारिजातं, D4 सहरसा पुष्प (for च सपारिजातं). D12 पद्मपुष्पाले रत्नैश्च (corrupt). —(l. 15) V3 damaged after प्रिय up to l. 16. V3 नाग पुष्प, D4 -नागकेसर, D12 -नागचम्पक (for -नागपुष्पम्). —D4 om. l. 16-21. —(l. 16) B3 वटमल्ल (for रसाल-). Ñ2 -संपक (corrupt); V3 B4 -कुम्भक, B3 -चम्पक (for सरलं). D12 रसार्द्रम***चम्पक. —(l. 17) Ñ2 B3 -पल्लवं च (for पल्लवांश्च). V3 शिलातल चन्दनचारण च, D12 सौम्यवर्णानि दधाति सुगन्धि (unmetric). —V3 damaged for l. 18-21. Ñ1 illeg. for l. 18. —(l. 18) B3 कुम्भांश् (for घटांश्). D12 चतुर्दिक्ष (corrupt) (for चतुर्भ्यश्). V3 B4 महोदधिभ्यो (for महोदधिभ्यो). —(l. 19) Ñ1 [अ]मितं, D12 बहुश (by transp.) (for च बहु). —Ñ1 om. (hapl.) l. 20-21. —(l. 20) V3 सुगन्धितांश्च (unmetric) (for सहस्रधारैः).

सततस्वमान्येषु महाधरेषु [20]
स वानरेन्द्रा कुसुमानि जह्नु ।
पवित्रदर्भान्दधिदुग्धसर्पि
स्रुचे प्रणीता च हव्यभाजनम् ।
तस्याग्निहोत्रं च गृहाद्दहीन
निर्यापयामास विभीषणस्तु । [25]
विधिप्रणीत करण क्रियाक्रम
यथाप्रमार्गं व्यवहारयोजितम् ।
चकार पारम्यमहात्मयोगिन
यदक्षय पुण्यतम सुपूजितम् ।
ददौ च पावक तस्य विधिज्ञस विभीषण । [30]
ततोऽग्नि समजज्वाल दशग्रीवनिबर्हण ।

Colophon

71

After 6 109 20 Ś N (l 11-14 only) B1 3 (marg) D1 3 8 11 12 ins while T2 ins after 6 109 21

इममर्थय सुग्रीव सामात्य सपुर सरम् ।
पूजित वानरेन्द्रोऽस्मिन्पूजितो वै भवाम्यहम् ।
यमेव दिवस वीर त्वमसाम्समुपस्थित ।
तस्मिन्नहनि लङ्कायां मया त्वमभिषेचित ।
भवद्य तु प्रकृतिभिर्मेक्षारान्ये च रक्षसाम् । [5]
अभिषेक्ष्यमाख्यान तस्मात्त्वमभिषेचय ।
सुग्रीवप्रमुखैर्वीरै सहितो हरियूथपै ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा लङ्का प्रविश माचिरम् ।
तत्र त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वा प्रकृतयो मुदा ।
ततो मामभिगच्छस्व प्रस्थापय च मामित । [10]
वैदेह्या या सखी तत्र त्रिजटा नाम राक्षसी ।
अस्यास्तु प्रियहेतोस्त्व तामनुज्ञातुमर्हसि ।
अविन्ध्यो नाम मेधावी ममाध्यक्षस्तव साम्प्रतम् ।
मत्प्रियार्थं समभ्यर्च्य पूजयेथा यथैव माम् ।
वैदेह्या कथितावेतौ प्रीयमाणौ मया श्रुतम् । [15]
उभौ कृतोपकारौ वाँ पूजनीयौ त्वया सदा ।

—(l 22) B4 °र्भे (for दर्भान्) D6 दधिदुग्ध (for दुग्ध°) —(l 23) Ñ2 B2 प्रणीताश्च, V3 प्रणीता (subm) D1 सुम चैव (for प्रणीता च) —Ñ2 illeg from तथै up to l 24 B3 D4 [ह]व्यजाल (for [ह]व्यभाजनम्) D13 एव प्रणीताश्च तथैवमाज्यहार —(l 24) V3 गृहीण** D4 गृहाण सर्वे D13 गृहात्वनीर्य (for गृहाद्दहीन) —(l 25) V3 damaged from यां up to प्रणीत in l 26 D4 निवर्तयामास (for निर्यापयामास) B4 त (for तु) —(l 26) Ñ2 प्रणीतकरण V1 3 B4 D4 प्रणीत करण- B4 प्रणीत करण (for प्रणीत करण) V3 क्रि*** (lacuna) (for क्रियाक्रम) —(l 27) D13 च G (ed) हि (for [आ]दि) Ñ B3 मार्ग (B3 (marg also) धर्म) व्युपकार V1 B4 मायाव्युपकार B3 D13 माग व्य(D13 व्य)पकार D4 भार्या व्युपकार (for माग व्यवहार) V3 यथोपाय च कोपाय ** युक्तोपयोजित (sic) —N2 illeg l 28-29 —(l 28) V3 पारिक्षम् G (ed) यावद् (for पारम्यम्) V3 योजित (for योगिन) D13 अहीनया गिरा —(l 29) V1 पुण्यमय (for पुण्यतम) V3 B3 प्रपूजित V3 damaged (for सुपूजितम्) —After l 29 N V B3 (before l 30) 3 4 D4 13 ins l 19 34 of App I (No 69) while B3 ins

1* यत्रचक्षा शिविकायुक्त छत्रचामरधारिभि ।
महा वीरा मधुरस्य कुलमेवाभ्यस्थिरे ।

—(l 30) D4 त (for च) —V3 damaged from तस्य up to the prior half of l 31 V3 B3 विधिवन्त B3 विधिवद D13 विधियुक्त (for विधिवीत) —D4 om l 31 —After l 31 V1 ins

2* ददौ तथा स्वर्गीये शास्त्रदृष्ट्या विभीषण ।

Colophon —Kāṇḍa name Ñ B2 3 D4 12 लङ्काकाण्डे —Sarga name N3 V3 B3 D4 13 रावणसंस्कार V1 V3 B1 रावणसंस्कार V2 B4 दशग्रीवसंस्कार —Sarga no (figures words or both) Ñ1 V1 3 B3 4 D1 13 om N3 100 V1 95 B1 02 G (ed) 96 —After colophon, V1 ins युद्धकाण्ड समाप्त । तत रामाभिषेचनम् ।

71

Ś2 om l 1-2 —(l 1) Ś1 D6 12 अनुगर्भव (for इममर्थय) B1 3 ससुहृज्जन —(l 2) D6 T2 वै (for अस्मिन्) D1 अर्चितो (for पूजितो) Ś1 D6 12 हि (for वै) D6 पूजितोऽह न सशय (for the post half) —(l 3) T2 यदि मे (for यमेव) D6 T2 सौम्य (for वीर) Ś D1 12 समुपागत T2 उपस्थित (for समुपस्थित) —(l 4) Ś D1 12 नैव (for त्वम्) —D1 om (hapl) from निह up to त्वमभिषे in l 6 B1 3 त्व मया ह्यभिषेचित (for the post half) —T2 om l 5 —(l 5) B1 च D1 तुम (hypm) (for तु) Ś D1 12 तव सर्वे प्रकृतयो (for the prior half) Ś D1-3 6 12 महाराज्येन (D12 °ज्ञेन) (for °राज्ये च) Ś D6 रक्षसा D12 रक्षिता (for रक्षसाम्) —(l 6) T2 अस्माभिस (for आमान) Ś D1 12 अभिषेचतु ते न त्वा (for the prior half) B4 अनुषवय —(l 7) B1 महितैर् (for सहितो) —(l 8) Ś D6 आविश्य D1 प्रविश्य D12 आविश (for प्रविश) —(l 9) B1 अभिषिक्ष च (for °षिञ्चन्तु) D1 तदा (for मुदा) —(l 10) D6 उप (for अभि) D6 पुरीमिम T2 पुरी मति (for च मामित°) D6 प्रस्थापयस्व मामित (for the post half) —D6 om (hapl) Ñ1 reads in marg l 11-14 —(l 11) N B1 3 हि D1 3 च D6 स्म D6 T2 तु (for या) —(l 12) B1 D1 2 T2 तस्यास्तु (D6 T2 °स्य) B1 तस्यां तु प्रियहेतुस्त्व (for the prior half) —(l 13) Ś D12 मामध्यक्ष सतत त्वया (for the post half) —(l 14) B1 त्वत् (for मत्) Ś2 प्रियार्थे Ś त्वमर्चेन B1 D2 त्वमभ्यर्च D1 तमर्च्य D6 तथाप्यर्च D12 त्वमचास्य (for समभ्यर्च्य) Ś D 2 पूजयेश्च (for पूजयेथा) D2 हि (for माम्) —(l 15) B1 3 D2 यथा (for मया) —(l 16) D1 तत (for उभौ) Ś2 moth eaten for तौ na पूजनी Ś D1 2 12

प्रतिगृह्य च रामस्य वचस्तत्र विभीषणः ।
समुद्रस्थे तदा रक्षो यत्र लङ्का महापुरी ।
प्रविश्य च पुरीं लङ्कां ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
आभिषेचनिकं सर्वं स्वयमाज्ञापयत्तदा । [20]
ततोऽभ्यषिञ्चन्विविधस्तत्रा' प्रकृतयस्तदा ।
तौ च लक्ष्मणसुग्रीवौ सहितौ राघवाज्ञया ।
ततो वाद्यानि लङ्कायां शङ्खभेरीविमिश्रितैः ।
सनादैः पूरयामासुर्लङ्कां सवनकाननाम् ।
अभिषिक्तः स धर्मात्मा सर्वराक्षसपार्थिवः । [25]
शुशुभेऽभ्यधिकं लक्ष्म्या कुबेर इव यक्षराट् ।
सोऽभिषिक्तो वचः कुर्वन्रामस्य विदितात्मनः ।
अर्चयामास सुग्रीवमर्घ्यादिभिरनुत्तमैः ।
लक्ष्मणं च महात्मानं विशिष्टेन कर्मणा ।
रत्नैश्च विविधैर्दिव्यैर्महेन्द्रभवनाहृतैः । [30]
त्रैलोक्यमभिनिर्मथ्य रावणो यान्युपाहरत् ।
तैः सर्वैरर्चयामास वानरेन्द्रान्विभीषणः ।
तत्र सुवेलशैलस्थं रामं प्रहृष्टं वरम् ।
अभ्यगच्छददीनात्मा सोऽभिषिक्तो विभीषणः ।
विमानमादाय महन्महाभ्रशिखरोपमम् । [35]
दिव्यमत्यद्भुताकारं मनःकामगमव्ययम् ।

72

After 6.111.14, D5-7.9-11 S ins.:

अथ दृष्ट्वा पुरीं सीता किष्किन्धां वालिपालिताम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं रामं प्रणयसाध्वसा ।
सुग्रीवप्रियभार्याभिस्ताराप्रमुखतो नृप ।
*अन्येषां वानरेन्द्राणां स्त्रीभिः परिवृता ह्यहम् ।
गन्तुमिच्छे सहायोध्यां राजधानीं त्वया सह । [5]
एवमुक्तोऽथ वैदेह्या राघवः प्रत्युवाच ताम् ।
एवमस्त्विति किष्किन्धां प्राप्य संस्थाप्य राघवः ।
विमानं प्रेक्ष्य सुग्रीवं वाक्यमेतदुवाच ह ।
ब्रूहि वानरशार्दूल सर्वान्वानरपुंगवान् ।
स्वदारसहिताः सर्वे अयोध्यां यान्तु सीतया । [10]
तथा त्वमपि सर्वाभिः स्त्रीभिः सह महाबल ।
अभित्वरय सुग्रीव गच्छामः प्लवगाधिप ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणामिततेजसा ।
वानराधिपतिः श्रीमांस्तैश्च सर्वैः समावृतः ।
प्रविश्यान्तःपुरं शीघ्रं तारामुद्वीक्ष्य सोऽब्रवीत् । [15]
प्रिये त्वं सह नारीभिर्वानराणां महात्मनाम् ।

सत्रा त्वया (by transp.). B3 गत्वा सह.—(l. 17) Ś B1 D6.12 तु (for च). Ś D1.3.11 वचनं स (D1 तद्; D12 च), B1.3 वचस्तच्च (B3 °स्तु) (for वचस्तत्र).—(l. 18) Ś D1.3.11 ततो, D6 T2 महद् (for तदा). B2.3 D1-3.5.11 T2 येन (for यत्र).—(l. 19) D12 स (for च). Ś D5 स प्रविश्य (for प्रविश्य च).—D5 om. from the post. half up to the prior half of l. 24. D6.12 सुग्रीवः सहलक्ष्मणः (for the post. half).—(l. 20) B2 सर्वम् (for स्वयम्).—(l. 21) T2 [ऽ]भिषिंचन् (for ऽभ्यषिञ्चन्). Ś D6.12 विविधैः (for विविधः). B2 D1.3 तथा (for तदा).—(l. 22) B1.3 हि (for च).—(l. 23) B1.3 D1-3 T2 जवादीनि (for वाद्यानि). D12 °भेरी°. B1.3 विनिस्वन, D1-3 विमिश्रिता, T2 -विमिश्रित (for विमिश्रितैः).—(l. 24) B1.3 D1-3 नादेन पूरयामास, T2 नादेन पूरयन्त्वेवं (for the prior half). D6 T2 सशैल- (for लङ्कां स-).—(l. 25) D2 सुमहात्मा (for स धर्मात्मा). Ś D6.11.12 -पुंगवः (for पार्थिवः).—(l. 26) D1.3 T2 [ऽ]पि (for ऽभि). B1.3 लक्ष्मीं (for लक्ष्म्या). D1-3.11 राजराट्; D6 T2 देवराट् (for यक्षराट्).—(l. 27) B1.3 सर्वान् (for कुर्वन्).—(l. 28) Ś D6 पाद्य, B1.3 T2 अर्घ्यं (for अर्घ्य).—(l. 30) B1.3 दृष्टैः (for दिव्यैः).—(l. 32) Ś D6.12 पूजयामास (for अर्चयामास).—(l. 33) B1.3 स्थितो (for तत्र). D6 सुवेले (for सुवेल-). D6 T2 प्रहृष्टो (for प्रहृष्टं) D6 वर् (for वरम्).—B3 om. l. 34.—(l. 34) D2 अभ्यगच्छद् D6 महात्मा (for अदीनात्मा). D6 T2 (both with hiatus) अभिषिक्तो (for सोऽभिषिक्तो).—(l. 35) D1 सुमहत् (hypm.), T2 महत् (for महन्). B3 महाद्रि-, D6 T2 महेन्द्र (for महाभ्र).—For l. 35, Ś D6.12 subst. only l. 2 of 3335*.—For l. 36, cf. 3336*.—After the above passage, D6 ins. 3335*.

72

(l. 1) M3 त्वां (for सीता).—(l. 2) D5 प्रसृत, M3 प्रश्रुत (for प्रश्रितं). M3 प्रणत; Ck t as above (for प्रणय-). ⊕ Cv.: प्रणयमात्रमत्र प्रणयमुक्तमात्मनः। प्रणतसाध्वसेति पाठे उपनतसाध्वसेत्यसमर्थो द्रष्टव्यः।, so also Cr m g. ⊕—(l. 3) G2 प्रमुखैरिह्, Cr.m g k t as above (for प्रमुखतो). D6.8 T2.3 [ऽ]नघ (for नृप).—(l. 4) M1 वानराणां च, Cr m g as above (for वानरेन्द्राणां). M3 च सहिता (for परिवृता).—(l. 5) G1 त्वया विभो, M1 तवानघ, M2 पितुस्तव, M3 त्वयान-घ, Cr m g as above (for त्वया सह). ⊕ Cr: इच्छे इच्छामि।, so also Cm g k, t. ⊕—(l. 6) G1 M1 g (for ऽथ). D6.8 T2.3 M3.4 स एवमुक्तो (for एवमुक्तोऽथ)—(l. 8) D1 प्रश्रयम् (for वाक्यम्).—(l. 9) D6.8 T1.3 G1 M3.4 सर्वे (for सर्वान्).—(l. 10) D7.9.11 G2 स्त्रीभिः परिवृताः सर्वे (for the prior half). D5-7.9-11 T2 G2 M1.2.4 अयोध्यां (to avoid hiatus), G2 [ऽ]प्ययोध्यां M1 वानरा; Cv r m g as above (for सीतया).—(l. 11) D6 अथ (for तथा). D6 अपि (sic), D7.9.11 G2.3 स्त्रीभिः, Cr g as above (for अपि). G1 om. from ह up to गान्तु in l. 15. T2 सह- (for सह). T1 damaged for वानर. D5 स्त्रीभिः परिवृतोऽनघ (for the post. half).—(l. 12) D6.8 T2.3 G2 M3 -त्वरय, G3 M2 त्वं च; Ck t as above (for -त्वरय). D6 गच्छाम, M3 गच्छामि (for गच्छामः). D6 T1 G1 प्लवगेश्वर, M1 वानरर्षभ, M2 पुरर्षभ, M3 पुरन्दर (for प्लवगाधिप).—(l. 13) D5 च (for तु).—(l. 14) D5 समावृत (for समावृतः).—(l. 15) M3 [अ]न्तःपुरं (for [अ]न्तःपुरं). G2 तदा (for ताम्). D6 M3 वानरं, G1 M3 भार्यां (for सोऽब्रवीत्). ⊕ Cg: अन्तःपुरम्। ⊕ M3 तारां समाभाष्य (for the post. half).—(l. 16) G2 त्वं

राघवेणाभ्यनुज्ञाता मैथिलीप्रियकाम्यया ।
त्वरं त्वमभिगच्छामो गृह्य वानरयोषितः ।
अयोध्यां दर्शयिष्यामः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा तारा सर्वाङ्गशोभना । [20]
आहूय साब्रवीत्सर्वा वानराणां तु योषितः ।
सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता गन्तुं सर्वैश्च वानरैः ।
मम चापि प्रियं कार्यमयोध्यादर्शनेन च ।
प्रवेशं चैव रामस्य पौरजानपदैः सह ।
विभूतिं चैव सर्वासां स्त्रीणां दशरथस्य च । [25]
तारया चाभ्यनुज्ञाता सर्वा वानरयोषितः ।
नैपथ्यं विधिपूर्वेण कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
अध्यारोहन्विमानं तत्सीतादर्शनकाङ्क्षया ।
ताभिः सहोत्थितं शीघ्रं विमानं प्रेक्ष्य राघवः ।
ऋश्यमूकसमीपे तु वैदेहीं पुनरब्रवीत् । [30]

73

After 3520* Ś1 D1-4.8.9.13 cont. Ś1 ins. l. 2 and l. 27–28 only before 6.114.26; N V B1.3.4 (V1 B4 before 6.114.26) D12 ins. l. 28 only after 6.114.25.

राक्षसं मृगरूपेण चरन्तं कामरूपिणम् ।
निहत्य रामो मारीचं न्यवर्तत पुनर्बली ।
स च त्वरमाणो हि द्रष्टुकामोऽथ मैथिलीम् ।
एकः प्रोवाच गोमायुः स्वरेण परिशङ्कितः ।
स्वस्ति स्यादपि वैदेह्या रक्षोभ्यो लक्ष्मणं विना । [5]
मारीचेन हि विज्ञाय स्वरमालम्ब्य मामकम् ।
इति स चिन्तयन्राम श्रुत्वा गोमायुभाषितम् ।
निवर्तमानस्त्वरितो जवेनाश्रममात्मनः ।
आजगाम जनस्थानं राघवः परिशङ्कितः ।
सीतामेव जनस्थाने जगाम मनसा प्रियाम् । [10]
ततो लक्ष्मणमायान्तं ददर्श विगतप्रभम् ।
तमुवाच किमर्थं त्वं त्यक्त्वा सीतामिहागतः ।
नूनं वै भक्षिता सीता राक्षसैः सा तपस्विनी ।
त्यक्त्वा लक्ष्मण वैदेहीं यो हि त्वं त्वमुपागतः ।
राज्यभ्रष्टस्य दीनस्य दण्डकान्परिधावतः । [15]
क्व सा तु खसहाया मे वैदेही तनुमध्यमा ।
या विना नोत्सहे सौम्य मुहूर्तमपि जीवितुम् ।
क्व सा प्राणसहाया मे सीता सुरसुतोपमा ।
पतित्वममरत्वं वा पृथिव्यां चापि लक्ष्मण ।
विना तां तप्तहेमाभां नेच्छेयं जनकात्मजाम् । [20]

(for सह) D7.10.11 G1 M3 Cr नारीणां Cm g as above (for नारीभिः) D12 om. वानराणां ‡ Cg नारीणामिति पाठ तृतीयार्थे षष्ठी, so also Ct ‡ —(l. 18) T1 त्व * * * भि (damaged) (for त्वरं त्वमभि) —(l. 19) G1 गमिष्यामः M3 दर्शयिष्यन्ति (for दर्शयिष्यामः) G1 तथा (for सर्वा) —(l. 20) T1 damaged for तारा D6 भूषणा (for शोभना) —(l. 21) D7-11 M1.2 च (for सा) D6 T1 च (for तु) M3 स्वलंकृता (for तु योषितः) —(l. 22) T1.2 स्व सैन्यः G1 मयापि (for सर्वैश्च) D6 तैर्गन्तुं दैव वानरैः (for the post. half) —M3 om. l. 23 —(l. 23) M1 हि (for second च) —(l. 24) T1 damaged for चैव चै D6 प्रविश्य (for प्रवेशं) M1 [अ]पि (for [च]व) G1 पश्याम (for रामस्य) —(l. 25) G1 संगम (for विभूतिं) —After l. 25 M3 ins.:

1* सह कुतूहलिन्या च पूज्यमानस्तु मङ्गल ।

—(l. 26) D6 [अ]पि (for [अ]भि) T1 भव (for मया) —(l. 27) D5 नेपथ्य, D1 G1 Cg नेपथ्य D7-11 T2.3 G2 Ct नेपथ्यं (for नैपथ्यं) D6.11 G2 पूर्वं तु (for पूर्वेण) G1 पुष्पं प्रथमं ना मतः (for the prior half) M3 [अ]पि (for [अ]पि) M1 नेपथ्यं विधिवं कृत्वा नाङ्गनाः प्रदक्षिण —(l. 28) D1 T2 अध्यारोहन् G1.2 (for तत्) M1 कृत्वा चारुहत् शीघ्रं (for the prior half) —After l. 28 T1 ins.:

2* अध्यारोहन्त वैदेही वानर्यो हृष्टमानसाः ।
वचोर्हेषु परेषु प्रतिशीघ्रगताः ।

—(l. 30) D1 ऋष्यमूकं समुद्दिश्य (for the prior half)

73

(l. 1) D1 गहने वने, D4 तत्र तु वने (for कामरूपिणम्) —(l. 2) D1 रक्षो (for रामो) D4 ततो (for पुनर्) D1 निवर्तेत पुनर्वशी (for the post. half) —(l. 3) D1.4 च D12 ह (for च) —(l. 4) D5 पुनश्च D12 प्रावोचत् (for प्रोवाच) D1.4 गोमायुः Ś1 D1 स तेनैवाथ गोमायो (for the prior half) —D3 om. (hapl.) l. 5–9 —(l. 5) D1 अपि D1.8 इति (for अथ) D5 लक्ष्मणस्य च (for लक्ष्मणं विना) —(l. 6) D1 मारीचेनेति (for मारीचेन) D5 [अ]पि (for हि) —(l. 7) Ś1 [ए]व, D1.8 सं D1.4.13 [इ]व (for स) Ś1 D1.8.9.13 श्रुत्वा गोमायुनो रव (D1 न D12 रा) (for the post. half) —(l. 8) D1 निवर्तमानः (for निवर्तमानस्) —L (ed.) om. l. 10 —(l. 12) D9 तमुवाच च (hypm.) Ś1 D8.13 उपागत —D1 om. (hapl.) l. 13–14 —(l. 13) D5 नैव (for वै) D3 भक्षिता (for राक्षसैः) Ś1 D1.8.9.13 मनस्विनी —(l. 14) D1 हित्वा D1 तां हित्वा (for यो हित्वा) D1.4.13 इहागता D1 त्यक्त्वा या स्वनिदर्शना (for the post. half) —(l. 15) D1 भ्रष्टराज्यस्य D4 तु तात (for दीनस्य) D5 नष्टे D12 नष्टे (for परिधावतः) —(l. 16) D1 नाथ वैरा D1 नाथ दीना D12 सता वा मे (for खसहाया मे) —(l. 17) D5 यो (for या) D5 नोत्सहेत् D4 वीर (for सौम्य) —(l. 18) Ś1 D1 सुमा सा मे D1 सुमा बाला D1 सुमाना मे D1 मना सीता; D8.13 समा वा मे (for सहाया मे) D1 सा वै (for सीता) —(l. 19) D4 वासवत्व (for अमरत्व) D5 च (for वा) D1.4 न (for च) D5 सर्वं समुद्रयुक्तं पृथिव्यां चापि लक्ष्मण —(l. 20) D1 om. तां (subm.) D5 निश्चितां,

एवमुक्तास्तु ततस्तेषां प्रददौ भूषणोत्तमम् ।
वस्त्राणि च महार्हाणि चन्दनानि तथैव च ।
ततो मध्याह्नसमये भोजयामास राघवः । [25]
वानरानृक्षरक्षांसि भोजनैर्विविधैः परैः ।
तेऽभुञ्जत सुगन्धीनि मधूनि मधुपिङ्गलाः ।
मांसानि च सुमिष्टानि दिव्यानि रुचिराणि च ।
विविधानि सुगन्धीनि पक्वानि परमाणि च ।
पुष्पाणि सुविचित्राणि पानानि विविधानि च । [30]
गोपुच्छाश्च महावीर्या ऋक्षवानरराक्षसाः ।
तृप्तीभूतास्तु ते सर्वे मुहूर्तेन तथापरे ।
आचम्योत्थाय ते सर्वे वानराः कामरूपिणः ।
मुखवासं सुरभिमत्ताम्बूलं जगृहुस्तदा ।
एतस्मिन्नन्तरे सर्वे सुग्रीवादिविभीषणाः । [35]
रामाज्ञयाद्विनिःक्रम्य आश्रमान्स्वविकुः स्वकान् ।
एवं रामो मुदा युक्तः सीतां च रुचिराननाम् ।
रमयामास वैदेहीं सुखी परमराघवः ।

इत्यार्षे रामायणे [illegible] अभिषेकानन्तरं भरतपुरविलासो नाम सर्गः ।

अभिषिक्ते च काकुत्स्थे धर्मेण विदितात्मनि ।
रमणीया या निशा पूर्वा पौराणां हर्षवर्धनी । [40]
नश्यां रजन्यां व्युष्टायां प्रातर्नृपविबोधकाः ।
वन्दिनः पर्युपातिष्ठन्सौम्यं नृपतिवेश्मनि ।
वीर सौम्य प्रबुध्यस्व कौसल्या सुप्रजा त्वया ।
जगद्धि सर्वं स्वपिति त्वयि सुप्ते नराधिप ।
लोकानां च हितार्थाय प्रबोधं कुरु राघव । [45]

विक्रमे नयंद्वारे (?) विष्णो त्वत्समो नास्ति पार्थिवः ।
तस्मै तुभ्यं भगवते रामचन्द्राय वेधसे ।
आत्मयोनिर्गुणैश्वर्यमहिम्ने ब्रह्मणे नमः ।
कृपालुः सर्वभूतानां शत्रूणां भयवर्धनः ।
विश्वंभरश्रीपादः पुण्यश्रवणकीर्तनः । [50]
सर्वदुष्टोपशमन (नस्) त्रासत्रयविनाशनम् (नः) ।
विश्वक्सेन(नो) शिरोधारे (रिः) पुण्डरीकविलोचन(नः) ।
आदिदेवो जगन्नाथो रामचन्द्रो महाभुजः ।
नेदशः पार्थिवः ।

[Two fol. are missing.]

जगाम कथां लोको रामे राज्यं प्रशासति । [55]
सीतलापदवमास्त्रिः पूर्वां भगवतोऽस्त्वहम् ।
चरित्राणि विचित्राणि रघुनाथस्य भूपतेः ।
सौधभित्तिषु दृश्यन्ते चित्रकर्मगतानि च ।
सुरामा काननान्ये च (?) लिख्यन्ते गृहे गृहे ।
एवं तस्मिन्महीपाले रामे राज्यं प्रशासति । [60]

76

Before l. 1, B4 (marg.) ins.:

1* [illegible]

—B4 om. up to the prior half of l. 3 (cf. v.l. 6.116.76). Ś1 Da,n read l. 1 after 6.116.75, D1 alone repeating it here.—(l. 1) Ñ V B1,2 [illegible] (for [illegible]). Ś1 Dn [illegible], Ś1 D2 both times [illegible] [illegible] Ñ1 [illegible] B3 [illegible], B4 [illegible] (for [illegible]).—Ñ1 illeg. from the post. half up to l. 2. Ś1 Dn [illegible] Ñ1 V B1,2 [illegible], B4 [illegible] (for the post. half).—(l. 2) V1,2 [illegible] (for [illegible]). B1,2 [illegible] (B1 [illegible]) [illegible] (for [illegible]). Ś1 Da,n [illegible] Ñ1 [illegible] (for the prior half). Ś1 Da,n [illegible], V1,2 [illegible], B1,2 [illegible] (for [illegible]). Ś1 V1 Da,n [illegible] V1 [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible] G (ed.) [illegible].—After l. 2, B4 (marg.) ins.:

2* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

76

After 6.110.70ab, Ś1 Ñ V B Da,n ins.; while D1 ins. l. 3-4; 6-10; 12; 14-15 and 20 after 6.116.75; D2,6 ins. l. 4 (D4 om.), 6-12; 14-17 and 20 after 6.116.73:

रचिता वानरा यान राक्षसाश्चैव च ।
सारा पुरस्कृत्यैव [illegible] ।
[illegible] । [5]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [10]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [15]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [20]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [25]

[illegible]

कच्चिज्जीवति वैदेही प्राणैः प्रियतरा मम ।
कच्चित्प्रव्रजनं सौम्य न मे मिथ्या भविष्यति ।
ब्रूहि लक्ष्मण वैदेही यदि जीवति मां विना ।
त्वयि प्रमत्ते रक्षोभिर्भक्षिता वा तपस्विनी ।
सुकुमारी च बाला च नित्यं मा दुःखभागिनी । [25]
इति सीतां वरारोहां चिन्तयन्नेव राघवः ।
आजगाम जनस्थानं शून्यं सदृश्य राघवः ।
रावणेन हृतां सीतां वैदेहीं रहितां वनात् ।

74

After 3623*, B4.2 (after first occurrence) cont.

तत आधाय मकुटं राघवस्य समाहिताः ।
आशीर्भिर्बहुभिः सर्वा राममेव ननन्दिरे ।
ततः कौसल्या परिष्वज्य सुस्वरं प्ररुरोद ह ।
कोशयन्ती दशरथं प्रवीरं वसुधापतिम् ।
उभावपि सुतौ प्रीत्या मूर्ध्न्याजिघ्रत वत्सला । [5]
अङ्कमारोपयामास हर्षेण परमेण च ।
अथैवं रुदती देवी सीतामाह शुभाननाम् ।
सपरिष्वज्य बाहुभ्यां दिष्ट्या दृष्टासि मे शुभा ।
दिष्ट्या हि समनुप्राप्ता सह पत्या पतिव्रते ।
तां तथोपगते रामे देवीमाह स राघवः । [10]
तव मातुरनुध्यानात्सर्वे प्रत्यागता वयम् ।
वने चरन्तो घोरेऽपि रक्षिता आशिषा त्वया ।
रक्षसापहृता भार्या लब्धा तु त्वदनुज्ञया ।
स्मरमाणा यदा देवी वनचर्यां निवेद्य च ।
रामः सुग्रीवसख्यं च कारणेन हनूमतः । [15]
विभीषणेन सख्यं च वानराणां च विक्रमम् ।
सेतुबन्धः समुद्रे च राक्षसानां वधस्तथा ।
स तु राक्षसराजस्य युद्धेन च वधं तथा ।
आख्याय मातुः संक्षेपान्मन्त्रिणां नगरस्य च ।
तूष्णीमासीत्सुतात्मा राघवः समुपाविशत् । [20]
ममानुपकृतं कर्म रावणेन्द्रजितोर्वधम् ।
अत्यद्भुतमचिन्त्यं च श्रुत्वा सम्प्रहृष्टवान् ।
सम्प्रहृष्टाः प्रमुदिताः कथयाञ्चक्रिरे तदा ।
सुग्रीवो हनूमांश्चैव राक्षसश्च विभीषणः ।
जाम्बवाङ्गदनीलौ च वालिपुत्रादयस्तथा । [25]
ववन्दुश्च तदा पादौ कौसल्यादीनां च सर्वशः ।
तेषु राघवमर्चिषु सुविनयेन कृताञ्जलिः ।
तांश्च सर्वान्महाभागान्यथा रामस्तथैव ते ।
ववन्दे तांस्तथा सीता सर्वास्ता राजयोषितः ।
प्रहृष्टाः प्रतिजग्मुश्च तथान्या विक्रयारताः । [30]
शत्रुघ्नश्चापि रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
जगाम शिरसा पादौ प्राञ्जलिर्हृष्टमानसः ।
तं परिष्वज्य काकुत्स्थो भ्रातरं भ्रातृवत्सलः ।
लक्ष्मणेन समाश्लिष्टस्ततः स भरतस्य च ।

75

After 3670*, D11 cont.:

सुग्रीवाय ददौ राज्ये महात्मा कृतकर्मणे ।
विभीषणाय च ददौ तथान्येभ्योऽपि राघवः ।
राक्षसेन्द्रः कपिभ्यश्च मैत्रीतो जयमाप्तवान् ।
ते सर्वे रामदत्तानि रत्नानि कपिराक्षसाः ।
शिरःसु धारयामासुर्भुजेषु च महाबलाः । [5]
हनूमन्तं च नृपतिरिक्ष्वाकूणां महायशाः ।
रामः कमलपत्राक्षः पिताप्रियमिदमब्रवीत् ।
अङ्गदश्च पुत्रोऽयं सुभगो वानिलात्मजः ।
वालिसुग्रीवयोर्वीरौ मम चापि हिते रतौ ।
अर्हतोऽभ्यधिकां पूजां मत्कृतां च कपीश्वरः । [10]
इत्युक्त्वा व्यवमुच्याङ्गाद्भूषणानि महायशाः ।
आबबन्ध स्वयं रामो हनूमत्यङ्गदे तथा ।
आभाष्य च महावीर्यो राघवो यूथपर्षभान् ।
नीलं नलं केसरिणं कुमुदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं पनसं चैव मैन्दं द्विविदमेव च । [15]
जाम्बवन्तं गवाक्षं च धूम्रं विनतमेव च ।
वलीमुखं प्रजङ्घं च सन्नादं च महाबलम् ।
दरीमुखमिन्द्रजानुं * * * * च वृषभम् ।
मधुरं श्लक्ष्णया वाचा नेत्राभ्यां च पिबन्निव ।
सर्वेऽत्र सुहृदो मह्यं शरीरं भ्रातरस्तथा । [20]
युष्माभिरुद्धृतश्चाहं व्यसनात् काननौकसः ।
धन्यो हि राजा सुग्रीवो भवद्भिः सुहृदां वरैः ।

D5 विनाद (for विना तां). D6 नेदेवं; D5 नेकस्य; D13 वैचदेव (for वैदेहेवं).—(l. 21) D13 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 23. Ś1 प्राणद् (for प्राणैः). D5 प्रियतमा.—D5 om. (hapl.) l. 22.—(l. 22) D5 कच्चिद्. D1–13 प्रव्रजन्, D5 प्रव्रजित (for प्रव्रजन). D5 देखिस्य (for मे मिथ्या). D6 भविष्यते.—(l. 23) D5 ब्रूहि (for ब्रूहि). D1.3.4.5 वा न वा; D5 त्वां न (for मां विना).—(l. 24) D5 प्रमादे (for प्रमत्ते). D1.4.5 मा (for वा). D5 मनस्विनी.—(l. 25) D1.4.5 सुकुमारी, D5 om. (subst.); D5 च (for मा). D5 [न,]भागिनी (for दुःखभागिनी).—D5 om. (hapl.) l. 27.—(l. 27) D1.3.4.5 * * * (for शून्यं).—(l. 28) D5 हृता सीता; D13 हृतायां तु (for हृतां सीतां). S N1 D1.3.4 स हृतां; D5 वैदेह्यां (for वैदेहीं). D5 रहिता (for रहितां). D1–13 वने (for वनात्). N1 V B1.2.4 तु हृतां (B1 हृतां तु) रहितां वनात्; D5 वैदेही हृते वने; D13 वैदेह्यां हिते वने (for the post. half).

74

B4 variants.—(l. 4) वसुधा (for वसुधा-).—(l. 5) [आ]जिघ्र च (for [आ]जिघ्रत).—(l. 7) [स]र्वे (for [स]ते). शुभाननी.—(l. 12) यत्नात् (for आशिषा).—(l. 17) सेतुबन्धः.—(l. 21) ममानुग्रं (for ममानुप-).—(l. 22) श्रुत्वा चाथ (for सम्प्रहृष्टवान्).—(l. 23) प्रमुदिताः.—(l. 25) [illegible] (for the post. half).—om. ll. 26–34. The post. halves of l. 26 and l. 27 by pm.

एवमुक्त्वा ददस्तेषां प्रददौ भूषणोत्तमम् ।
वस्त्राणि च महार्हाणि चन्दनानि तथैव च ।
ततो मध्याह्नसमये भोजयामास राघवः । [25]
वानरानृक्षरक्षांसि भोज्यैर्विविधैः परैः ।
तेऽभुञ्जत सुगन्धीनि मधूनि मधुपिङ्गलाः ।
मांसानि च सुमिष्टानि दिव्यानि रुचिराणि च ।
विविधानि सुगन्धीनि फलानि परमाणि च ।
पुष्पाणि सुविचित्राणि पानानि विविधानि च । [30]
गोपुच्छाश्च महावीर्या ऋक्षवानरराक्षसाः ।
तृप्तीभूतास्तु ते सर्वे मुहूर्तेन तथापरे ।
आचम्योत्थाय ते सर्वे वानराः कामरूपिणः ।
मुखवासं सुरभिमत्ताम्बूलं जगृहुस्तदा ।
एवमिष्टास्ते सर्वे सुग्रीवादिविभीषणाः । [35]
रामाज्ञयाद्विनिःसृत्य आश्रमान्स्विविशुः स्वकान् ।
एवं रामो मुदा युक्तः सीतां च रुचिराननाम् ।
रमयामास वैदेही सुखी परमराघवः ।

इत्यार्षे रामायणे युद्धकाण्डे अभिषेकानन्तर अन्तःपुरनिवासो नाम सर्गः ।

अभिषिक्तं च काकुत्स्थं धर्मेण विदितात्मनि ।
व्यतीता या निशा पूर्वं पौराणां हर्षवर्धनी । [40]
तस्यां रजन्यां व्युष्टायां प्रातर्नृपतिबोधकाः ।
बन्दिनः पर्युपातिष्ठन्सौम्यं नृपनिवेशनि ।
वीर सौम्य प्रबुध्यस्व कौसल्या सुप्रजा त्वया ।
जगद्धि सर्वं स्वपिति त्वयि सुप्ते नराधिप ।
लोकानां च हितार्थाय प्रबोधं कुरु राघव । [45]

विक्रमे नैषधो (?) विष्णोः त्वत्समो नास्ति पार्थिवः ।
तस्मै तुभ्यं भगवते रामचन्द्राय वेधसे ।
असमयोर्ध्वगुणैश्चधर्महिते ब्रह्मणे नमः ।
कृपालुः सर्वभूतानां शरण्यां भयवर्धनः ।
विश्वंभरश्रीर्यपादः पुण्यश्रवणकीर्तनः । [50]
सर्वदुष्टोपशमनं (नः) कालत्रयविनाशनम् (नः) ।
विश्वक्सेनं(नो) गिरिधारे(रिः) पुण्डरीकविलोचन(नः) ।
आदिदेवो जगन्नाथो रामचन्द्रो महाभुजः ।
नेदशः पार्थिवः ।

[Two fol. are missing.]

उपवास कथां लोको रामे राज्य प्रशासति । [55]
गीतवाद्यनृत्यगीतैः पूजा भगवतोऽन्वहम् ।
चरित्राणि विचित्राणि रघुनाथस्य भूपतेः ।
सौधभित्तिषु दृश्यन्ते चित्रकर्मार्पितानि च ।
सुराणां काननान्ते च (?) विलोक्यन्ते गृहे गृहे ।
एवं तस्मिन्महीपाले रामे राज्यं प्रशासति । [60]

76

After 6.116.70^{cd}, Ś1 Ñ V B D2.11 ins.; while D1 ins. l. 3–4; 6–10; 12; 14–15 and 20 after 6.116.75; D2.3 ins. l. 4 (D2 om.), 6–12; 14–17 and 20 after 6.116.73:

कथिता वानरा याम राक्षसांस्तथैव च ।
सात्रा पुरस्कृत्यैव मानवांश्चाभिपूजिताः ।
[illegible] [5]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [10]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [15]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (20)
[illegible] (20) [20]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [25]

* (l. 4) [illegible]

Before l. 1, B3 (marg.) ins.:

1* [illegible] ।

—B1 om. up to the prior half of l. 3 (cf. v.l. 6.116.76). Ś1 D2.11 read l. 1 after 6.116.75, D1 alone repeating it here.—(l. 1) Ñ V1 B2.3 [illegible] (for [illegible]). Ś1 D11 [illegible]. Ś1 D[illegible] (both times) [illegible]; Ñ1 [illegible]; B3 [illegible], B3 [illegible] (for [illegible]).—Ś1 illeg. from the post. half up to l. 2. Ś1 D11 [illegible]; Ñ1 V B2.3 [illegible], B1 [illegible] (for the post. half).—(l. 2) V2.3 [illegible] (for [illegible]). B2.3 [illegible] (B1 [illegible]) [illegible] (for [illegible]). Ś1 D2.11 [illegible]; Ñ1 [illegible] (for the prior half). Ś1 D2.11 [illegible]; V2.3 [illegible]; B2.3 [illegible] (for [illegible]). Ś1 V1 D2.11 [illegible]; V1 [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible]; G (ed.) [illegible].—After l. 2, B3 (marg.) ins.:

2* [illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible] ।

वियोगाकुलितै. सर्वे चेतोभिः सम्प्रतस्थिरे ।
प्रस्थित तं हनूमन्तमुवाच रघुनन्दनः ।
हनूमंस्त्वं मया नातिसत्कृतो हरिपुंगव । [5]
तस्माद्वर वृणीष्वाद्य महत्कर्म कृतं त्वया ।
एवमुक्तोऽब्रवीद्राम हर्षबाष्पाकुलेक्षणः ।
यावद्रामकथा देव पृथिव्यां प्रचरेदिह ।
तावद्देहे मम प्राणास्तिष्ठन्तु वरदोऽसि चेत् ।
ततस्तं राघवोऽब्रवीत्परिष्वज्याञ्जनासुतम् । [10]
एवं भवतु भद्रं ते यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
पर्वताश्च समुद्राश्च तावत्त्वायुरवाप्नुहि ।
बलवान्वीर्यवांश्चैव तरुणो न जरान्वितः ।
मैथिल्यपि तदा चैनमुवाच वरमुत्तमम् ।
उपस्थास्यन्ति भोगास्त्वां स्वयमेवेह मारुते । [15]
देवदानवगन्धर्वास्तथैवाप्सरसां गणाः ।
यत्र तिष्ठसि तत्र त्वां सेविष्यन्ते यथासुखम् ।
फलान्यमृतकल्पानि तोयानि विमलानि च ।
उपस्थास्यन्ते यथाकामं मत्प्रसादेन तेऽनघ ।
एवमस्त्विति चोक्त्वा च प्रययौ साश्रुलोचनः । [20]

—(l. 3) D13 -[आ]कुलिताः (for [आ]कुलितै.). V1 B2 सर्वे; V3 च सर्वे (hypm.) (for सर्वे). D1 वियोगाकुलिता सर्वे (for the prior half). Ñ2 V1.2 B1.2 वचोभि॰; B3 वाचाभि (for चेतोभि) Ś2 सु- (for सं-).—For l. 2-3, B3 subst.

3* ततः प्रभाते विमले राघवः प्रीतमानसः ।
आनीय वानरान्सर्वान्सुग्रीवप्रमुखान्हरीन् ।
गन्धमाल्यैश्च सम्पूज्य विसर्जाजितप्रभः ।

—(l. 4) Ñ V3 D4.9 तु, V3 B1.3 च (for तं). Ś2 D13 प्रोवाच (for उवाच).—(l. 5) Ś2 D4.13 न जानासि प्रभावः; B3 न सत्कृतो मया च (for मया नातिसत्कृतो).—(l. 6) Ś2 D2.13 [इ]ह (for [अ]द्य). D4.6.9 वरं वृणीष्व हनुमन् (D5 चावार्यं; D6 चाप त्व) (for the prior half). V3 damaged for हत्कर्म कृ. Ñ3 V1 B2 कार्यं (for कर्म). D6.9 कृतं कार्यं महत्त्वया (for the post. half).—(l. 7) D7 वाक्य (for राम). B2 -पर्याकुलेक्षण:, B3 बाष्पाकुलेक्षण. D4 प्रत्युवाच वचो राम हनूमान्प्रीतमानसः.—(l. 8) Ñ2 तेषां; B3 लोके, B4 चैव, D4 श्रेष्ठ (for देव). Ñ1 D6.9 विचरिष्यति; V B3 प्रचरि(V3 °रि)ष्यति, D4 विचरत्युत (for प्रचरेदिह).—(l. 9) Ñ2 देव, V1 om., V3 D6 मदे; V3 D4 एव (for देहे) V3 D13 तिष्ठति (for तिष्ठन्तु). V3 damaged for चेत्. D4.5 वरसिद्धिं, D6 वरदेप्सित (for वरदोऽसि चेत्).—(l. 10) Ś2 Ñ2 B2.3 D4.13 तु (for तं) V3 कुतः (for ततस्तं). V3 illeg. for त्वोवाचपरिष्वज्य. Ś1 चैव, B2.3 D6.9 प्राह, D6 चैव; D13 चैनं (for त्वोवाच) D4 G (ed.) एव (D5 इति) तस्य वच श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत्.—(l. 11) D6 भविष्यति (for धरिष्यति).—(l. 12) D4 (erroneously) यावद्भूमिः (for पर्वताश्च).—(l. 13) Ś1 D4.13 बलवान्; Ñ1 निर्व्याधि; Ñ2 V1.2 B3 निर्व्याधिः, L (ed.) अव्ययः (for नीरुजश्च).—D6 reads l. 14 except मे in marg.—(l. 14) D6 तथा (for तदा). Ś2 Ñ1 D4.13 चेत्य, D6 सैव (for चैनम्). D4 मैथिली च हनूमन्तं (for the prior half). B3 हरिपुंगव, D6 बलवत्सुत्तमम् (for वरमुत्तमम्). Ñ1 पवित्रा पुन पुन (for the post. half).—For l. 14, B3 subst.

4* हनूमन्तमथोवाच मैथिली जनकात्मजा ।
यत्र रामकथा लोके सान्निध्यं ते भविष्यति ।
चिरं जीव महाबाहो यावद्रामकथा जने ।
दर्शाभि ने वृक पात्रमजेयस्त्वं भविष्यसि ।

—(l. 15) D6 भोगानि (for भोगास्त्वां). Ñ1 ददौ वसुदाराय (for the prior half). V1 B D6.8 हि (for [इ]ह). Ñ1 V3 मारुत (for मारुते). Ñ2 हनूमते, D6 महात्मने.—(l. 16) V3 नरकिन्नर- (for देवदानव).—(l. 17) D4.5 तत्रैव (for तत्र त्वां). Ñ2 B2.3 सेविष्यति, D6 सेवेष्यति (for सेविष्यन्ते) Ś2 D4.13 यथासुखं.—After l. 17, D6 ins.:

5* उपस्थास्यन्तिमिदं श्रेष्ठ मानविष्यन्ति सर्वदा ।

—(l. 18) B2 विविधानि, B3 सुरभीणि (for विमलानि).—(l. 19) V3 तस्पुण्य ते; G (ed.) उपस्थास्यति (for उपास्थ्यन्ते). Ñ1 सत्त्वा-मे (for सा[ते]न).—After l. 19, B3 ins.:

6* प्रभुभक्तिश्च ते दृष्टा तस्मात्त्वं चिरजीवकः ।
यथाकामं च लोकेषु चरिष्यसि न संशयः ।
इति तस्मै वरान्देवी स्वानेन ददौ सदा ।
विससर्ज शुभैः कामैदत्त्वा च मैथिली ।
गतेषु तेषु सैन्येषु रराज राघवस्तदा । [5]
कस्तवानरभल्लूकाः फलमूलानि चादृतुः ।
यथास्थानं गता सर्वे राघवेणानुमोदिताः ।
सर्वैरनुमोदितेन. सीतया सह लक्ष्मणः ।

—(l. 20) V1.2 B2 तु, D4.5 वै (for second च). Ś1 D4.11 चोक्त्वा, Ñ1 तथाश्चे, V3 चोक्त्वा; D4 चैवोक्त्वा (for चोक्त्वा च). Ñ1 मारुति (for प्रययौ). Ñ1 सास्र; Ñ2 V1 B2 लोभु; V3 B1 D4.9 पाशु- (for साश्रु-). Ś2 D4.13 चोमलानुग.—After l. 20, B3 (marg.) ins.:

7* विभीषणोऽपि धर्मात्मा राम वचनमब्रवीत् ।
दिनानि मम यान्त्विन्द्र यावदस्ती सदा विभो ।
तस्मात्तु ते गमिष्यामि भ्रातृभिः सहितश्च हि ।
दासोऽस्मि ते महाबाहो पुनः संदर्शनाय वः ।
रघुनाथ राक्षसेन्द्रस्तु श्रुत्वा राम महद्वचः । [5]
समाहर सर्वान च शिरसा वानरां गतः ।
ततो वानरवीराश्च राक्षसेन्द्रश्च ।
सर्वे राम नमस्कृत्य शिरसा वानरां गताः ।

ERRATA AND CORRIGENDA

Misprints in the Constituted Text and The Critical Apparatus are shown below.

TEXT

Sarga	St.	For	Read
10	14	[illegible]	[illegible]
11	11	[illegible]	[illegible]
11	27	[illegible]	[illegible]
11	27	[illegible]	[illegible]
11	28	[illegible]	[illegible]
11	38	[illegible]	[illegible]
11	41	[illegible]	[illegible]
12	14	[illegible]	[illegible]
12	22	[illegible]	[illegible]
13	2	[illegible]	[illegible]
23	9	[illegible]	[illegible]
23	32	[illegible]	[illegible]
34	28	[illegible]	[illegible]
35	19	[illegible]	[illegible]
42	35	[illegible]	[illegible]
44	35	[illegible]	[illegible]
45	33	[illegible]	[illegible]
47	24	[illegible]	[illegible]
47	34	[illegible]	[illegible]
47	166	[illegible]	[illegible]
48	65	[illegible]	[illegible]
60	1	[illegible]	[illegible]
61	51	[illegible]	[illegible]
74	5	[illegible]	[illegible]
79	15	[illegible]	[illegible]
70	29	[illegible]	[illegible]
[illegible]	16	[illegible]	[illegible]
[illegible]	5	[illegible]	[illegible]
[illegible]	6	[illegible]	[illegible]
[illegible]	35	[illegible]	[illegible]
[illegible]	3	[illegible]	[illegible]

CRITICAL APPARATUS

Page	For	Read
P 4 col 1 l 15	D1 a सुवक्षा	D1 a संदया
P 4 col 2 l 14-15	G1 a M1 सत्त्वयुक्त G1 M1 a भक्त्या मूल	G1 a M1 (all first time) सत्त्वयुक् G1 M1 a (all first t me) भक्त्या मूल
P 4 col 2 l 16	G1 M1 हि M a (both second t me) [5]वि	G M1 (both first t me) हि G1 (first t me) M1 a (both both t mes) [३]वि
P 5 col 2 11*	तरविणम्	तरङ्गिणम्
P 6 col 2 l 21 22	D1 om 17	D1 om 17[c] 18[d]
P 7 concordance st 10	G a 11	G a 11 18
P 7 col 2 l 36	D18 शिखर	D1 38 शिखर
P 8 col 1 l 34	B1 (both t mes) क्रा	B1 (both t mes) न्त्रा
P 9 col 2 l 14	V1 om 19[c]-20[b]	V1 om 19[c] 20[b]
P 10 col 1 l 12	repeat ng 12[ab]	repeat ng 11[cd] 12[ab]
P 13 col 1 41*	व यैन	वास्ये
P 13 col 2 l 21	M1 कुलवर्तिमि	M1 कुलवर्तिमि
P 15 col 1 l 23	B	V1 B
P 15 col 2 l 24	D a 7 10 11 T1 G M1 a Cg	D1-7 10 11 T1 G M1 a Cg
P 15 col 2 l 29	N V1(illeg) a B a (after 48*)	N V1(illeg) a B1 a (V1 B1 after 48*)
P 16 col 1 l 5	(for [अ]त्युदिता)	(for [अ]वशाविता)
P 16 col 2 l 17	D1 after 55*	D1 cont after 55*
P 16 col 2 l 33	N V1(st 18-27 illeg) a B	N V1 a B
P 17 col 1 l 1	B1 a (after 47*)	B a (V1 B1 after 48*)
P 17 col 1 l 10	V1 (second time)	N1 V1 (both second t me)
P 17 col 1 l 18	B1 repeats 2[ab] after 54*	V1 B1 repeat 2[ab] after 54*
P 17 col 1 l 21	N1 V1	Ñ1 V1 a
P 17 col 1 l 22	(first t me)	(V1 B1 first time)
P 17 col 1 l 23	—After 2[ab] B1 ins	—After 2[ab] V1 B1 ns.
P 18 col 1 l 11	Remove (sic)	
P 19 col 2 l 8	B1 तु (for च)	B1 तु (for second च)
P 21 col 2 l 16	Remove (for [b])	
P 26 col 1 77*	From 77* onwards up to 101*	reduce one star number
P 27 col 2 l 21 and l 26	D1 reads 63 64 after 67[ab]	D1 reads 63 64 after 68[ab]
P 27 col 2 l 34-36	Remove the note	
P 28 col 1 l 15	—B1	—[b]) B1
P 30 col 2 l 23	(नित्र)	(D1 मित्र)
P 32 col 2 l 5	D1 reads l 2 of 103*	D1 reads 22[cd]
P 35 col 2 l 17	and then read Sarga 10	and then read (except B1 a) l 1-67 of App I (No 3)
P 47 col 2 l 1-2	(for प्रशान्)	(for प्रशान्)
P 50 col 1 l 26	B1 a नचेष्य	B1 a न चहिव
P 50 col 2 l 41 42	T1 M1 a repeat 21 after l 216 of App I (No 3)	D1 T1 G1 M a repeat 21 after l 266 of App I (No 3)
P 52 col 1 l 15	(for केन)	(for कुकेन)
P 53 col 1 l 33	D1 मूल च स्थित	D1 मूलि चास्थित
P 53 col 1 l 35	V1 a B D1 ins. l 11 14 only	V1 a B D1 ins. l 9-12 only

Page	For	Read
P. 53, col. 2, l. 18	and read after the same l. 2.	and read the same after l. 2.
P. 58, col. 1, 175*, l. 2	सहेमिः सचिवे भक्त	सहेमिः सचिवैर्मैकै
P. 61, col. 1, l. 4	(for सावध)	(for सर्वथ)
P. 65, col. 1, l. 17	स्वरैर्भिन्नपुण्यं	स्वरैर्मित्रैर्नपुण्यं
P. 70, col. 1, l. 21	Ś$_2$ V$_{1,2}$ B$_{1,2,4}$ D$_{1-1,6,8}$ T$_{2,3}$ G$_{1,3}$	Ś$_2$ D$_4$ T$_{2,3}$ G$_{1,3}$
P. 70, col. 1, l. 33–34	Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{12}$ cont.; while Ś$_2$ D$_{1-4,8}$ ins. after 20^{cd}	Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{1-4,8,12}$ cont.; while Ś$_2$ ins. after 20^{cd}
P. 71, col. 2, l. 26	(for साम्रतं)	(for साम्प्रतं)
P. 72, col. 2, l. 25	V$_3$ चुकुशुः सु- D$_5$ T$_3$ चुकुशुश्च	V$_3$ चुकुशु सु- D$_5$ T$_3$ चुकुशुश्च
P. 72, col. 2, l. 36	—)	—*)
P. 79, col. 2, l. 25	D$_7$ G$_3$ M$_3$ Cg further cont.	D$_7$ G$_3$ M$_{2,3}$ Cg further cont.
P. 79, col. 2, l. 27	M$_{1,2,5}$ Ct cont. after 248*	M$_{1,2}$ Ct cont. after 247*
P. 79, col. 2, l. 33	D$_7$ T$_3$ G$_1$ M$_3$ read l. 2	D$_7$ T$_3$ G$_1$ M$_{2,3}$ read l. 2
P. 84, col. 1, l. 35	l. 4–7 of 267*	267*
P. 85, col. 1, l. 13–14	Ñ$_1$ V$_1$ B$_{2,3}$ om. l. 12–13.	Ñ$_1$ V$_{1,2}$ B$_{2,3}$ om. l. 12–13.
P. 85, col. 2, l. 30	(D$_{2-4,12}$ both times)	(Ś$_2$ D$_{2-4,12}$ both times)
P. 85, col. 2, l. 35	(second time)	(Ś$_2$ D$_{2-4,12}$ second time)
P. 85, col. 2, l. 36	Ś$_1$ Ñ$_2$ B$_4$	Ś Ñ$_2$ B$_4$
P. 86, col. 1, l. 25	Ñ$_2$ D$_{3,4}$	Ñ$_2$ D$_{2,4}$
P. 87, col. 1, l. 26–27	Remove D$_1$ note.	
P. 88, col. 1, l. 2	D$_2$ तत्र	D$_{2,3}$ तत्र
P. 88, col. 1, l. 3	Ñ$_1$ D$_2$ विहगेंद्रुतान्	Ñ$_1$ D$_{2,3}$ विहगेंद्रुतान्
P. 88, col. 1, l. 5	D$_{1,2,8,9,12}$	D$_{1-3,8,9,12}$
P. 88, col. 1, l. 7	D$_1$ om. l. 3–10	D$_1$ om. l. 5–10
P. 88, col. 1, l. 16	Remove Ś note	
P. 88, col. 1, l. 25–26	Ś D$_{4,12}$ ins. l. 9–10 after l. 13–14	Ś D$_{4,12}$ ins. l. 9–10 after l. 17 of App. I (No. 14)
P. 88, col. 2, l. 6	D$_{1-7,10,11}$ S ins. the same	D$_{1-7,10,11}$ S ins.
P. 88, col. 2, 299*, l. 4	नवमिरे	ववर्षिरे
P. 88, col. 2, l. 43	Remove Ś D$_{4,12}$ note.	
P. 89, col. 1, l. 3	of App. I. (No. 13) and l. 4–5;	of App. I (No. 13) and l. 4–5 (V$_1$ l. 4–8);
P. 89, col. 2, l. 33	D$_{2,4}$ ins. l. 4–6 after 22^{ab}.	D$_{2,4}$ ins. l. 4–12 after 22^{ab}.
P. 90, col. 2, l. 17	—After l. 11, Ś D$_{2,4,12}$	—After l. 9, Ś D$_{2,4,12}$
P. 91, col. 1, l. 24–25	(Ś$_1$ D$_{2,3}$ preceded by 293*)	(Ś$_1$ D$_{2}$ followed by 294*)
P. 92, col. 1, l. 5	D$_{1,4,8}$ ins. after 31 :	D$_{1-4,8}$ ins. after 31 :
P. 92, col. 2, l. 38	D$_{1,2,8}$ ins. 313*	D$_{1-4,8}$ ins. 313*
P. 102, col. 1, l. 17	Ñ$_2$ B$_{1,2,4}$ G$_2$ M$_{1,3}$	Ñ$_2$ B$_{1,2,4}$ M$_{1,3}$
P. 106, concordance; st. 27	L. 6. 2. 31	L. 6. 2. 30
P. 107, col. 1, l. 34	B$_1$ om. 35–36	B$_1$ om. 35^{cd}.
P. 107, col. 2, l. 7	B$_3$ D$_0$ om.	D$_0$ om.
P. 110, col. 2, l. 15	(for समुपस्थिताः)	(for समुपस्थिताः)
P. 116, col. 1, l. 34	G (ed.) ins. l. 1. after 38^{ab}	G (ed.) ins. l. 1. after 38^{ab} and l. 3–5 after 38
P. 118, concordance; st. 1	B$_{1,2,3}$	B$_{2,3,4}$
P. 118, col. 1, l. 21	concludes with	conclude with
P. 119, col. 1, l. 29	7^{cd} after 8)	7^{cd} (after 8)

Page	For	Read
P. 119, col. 2, l. 11–12	B3 रखमं तु वरोक्षत	B3 रक्षां तु वरोक्षित
P. 120, col. 1, l. 30	D10 मह देवर्षि वानैः	D12 स ह देवर्षिवानैः
P. 120, col. 2, l. 29–30	—After 17, D2.5–11 K (ed., within brackets) ins.	—After 17, D2.5–11 K (ed., within brackets) ins.
P. 126, col. 2, l. 37	M4 [उ]पकारो मे, B1 [उ]पकारितान्; B2 [उ]पकारान्मे,	M4 -[उ]पकारो मे; B1 -[उ]पकारितान्, B2 -[उ]पकारान्मे;
P. 126, col. 2, l. 38	B4 [उ]पकारैर्वा; D4 T1 M4 [उ]पकारेषु (for [उ]पकारैर्मे).	B4 -[उ]पकारैर्वा, D4 T1 M4 [उ]पकारेषु (for -[उ]पकारैर्मे).
P. 127, col. 1, l. 32	D12 क्रोडे	D1.3 क्रोडे
P. 127, col. 1, l. 35	V2 illeg. from री	V2 illeg. from र in पृ
P. 128, col. 2, l. 21	B3 transp. l. 1–2	B3 transp. l. 1 and 2
P. 130, concordance; st. 1	G 6.8.8	G 6.8.1
P. 131, col. 2, l. 7	[आ पुन-	-[आ]पुन-
P. 131, col. 2, l. 8	G1 -[आ रक-	G1 [आ]रक-
P. 132, col. 1, l. 29	B3 reads 15°–16° in marg.	B3 reads 15°–16 in marg.
P. 132, col. 2, l. 6	(for °)	(for ᵈ)
P. 132, col. 2, l. 5–6	Ś V1 D6–8.11.12.13 सुरा व (D6 कि) तत्र वानरा	Ś V1 D6–8.8.11.12 सुराः के (D6 कि) तत्र वानरा
P. 134, col. 1, l. 25	Remove semicolon after त्रिमुखम्.	
P. 134, col. 1, l. 25–26	(for ज्योतिर्मुखम्)	(for ज्योतिर्मुखम्)
P. 136, col. 1, l. 17	–[आ यामो	—[आ]यामो
P. 136, col. 1, l. 26	ह(Ś D8 न मायांतु समाहिता	ह(Ś D8 न)मायांतु समाहिता
P. 136, col. 1, l. 27	G3 om. 3–5	G3 om. 3ᶜ–4ᵇ
P. 136, col. 1, l. 28	Put semicolon after आगतो.	
P. 137, col. 2, l. 27	°मनुष्यावतीम्	मनुष्यावतीम्
P. 143, col. 1, l. 3	Remove D6 variant वर्दिता	
P. 150, col. 1, l. 14	B1 D4 समान थाय	B1 D4 समानथाय
P. 153, col. 1, l. 35	D10 T1 G1.3 M3	D1.6 T1 G1.3 M3
P. 155, col. 1, l. 5	निर्वीर स्थानां	निर्वीर स्थानां
P. 156, col. 2, l. 19	B4 दिवस्कर अत्रुरो दि ते पुरातनां (sic).	B4 दिवस्कर अत्रुरो दि ते पुरातनां (sic) (for ᵈ).
P. 159, concordance, st. 18	B 6.34.8	B 6.34.11
P. 159, col. 2, l. 16–17	D12 ins. 523* and then cont.	D12 ins. l. 1 of 523* after 18 and then cont.
P. 159, col. 2, 522* l. 8	मा चिरम्	मा चिरम्
P. 160, col. 1, l. 3	Ñ1 कदिर्	Ñ2 कदिर्
P. 160, col. 1, l. 4	Ñ1 V3 का दि मायाद्गुत वाप	Ñ1 V3 का दि मायाद्गुत वाप
	B3 न हि माया द्रुत वाप-	B3 न हि मायाद्रुत वाप-
P. 160, col. 1, l. 6	(B1.2 D12 गृह वाम्य (D12 °म्य) याद	(B1.2 D12 गृह वाम्य (D12 °म्य) याद)
P. 160, col. 1, l. 9	Ñ V1 D1–3	Ñ (Ñ2 illeg. after °व्रेति) V1 D1–3
P. 160, col. 1, l. 8–9	Remove Ñ2 note.	
P. 160, col. 1, l. 33	D6 मोदार्य	D6 -मोदार्य
P. 160, col. 1, l. 34	G2 मोक्षाय (for मोक्षार्थं)	G2 -मोक्षाय (for मोक्षार्थं)
P. 169, concordance, st. 33	L. 6.21 40.	L. 6.21 39
P. 180, col. 2, 588*, l. 3	शत	शते
P. 185, col. 1, l. 32	V1.3 न पद्देन्दुना	V1.3 न पद्देन्दुना
P. 186, concordance; st. 18	L. 6.18.18	L. 6.15.18
P. 254, col. 2, l. 31	द्विजाः for द्विजा	द्विजाः (for द्विजा)
P. 255, col. 1, l. 35	(for पार्वती)	(for पार्वती न)

Page	For	Read
P. 266, col. 1, l. 27	म(V$_3$ व्य)थिताश्चास्य(Ñ$_2$ °श्चास्य;	म(V$_3$ व्य)थिताश्चास्य(Ñ$_2$ ° ता चास्य;
P. 294, col. 1, l. 20	(for संकुद)	(for संकुदे)
	Ñ$_1$ स्तारते सहस्रशः	Ñ$_1$ राक्षसास्ते सहस्रशः
P. 302, col. 2, 953*, l. 9	सहशैलकानन ।	सहशैल्काननाः
P. 306, col. 1, l. 3	(for -छद्य)	(for छद्रं)
P. 345, col. 2, l. 24	D$_3$ प्रति संक्रद्धो	D$_3$ प्रति संक्रुद्धो
P. 361, col. 1, l. 14	सवस्मद्रं	नवस्मद्रद
P. 445, col. 2, l. 12	1321	1321*
P. 449, col. 1, l. 12-13	(for -त्रिशिरोनि°)	(for -त्रिशिरोऽसि°)
P. 451, col. 1, l. 6	G$_1$ चै व	G$_1$ चैव
P. 454, col. 2, l. 40-41	(D$_{1.6}$ T$_{2.3}$ repeat l. 1-42 after 6.83.38)	(*D$_{1.6}$ T$_{2.3}$ repeat l. 1-42 after 6.83.39*)
P. 460, col. 1, l. 1	Ś$_1$ B$_1$ D$_{1.11}$ cont. the previous Sarga.	Ś B$_1$ D$_{1.8.11}$ cont. the previous Sarga.
P. 462, col. 1, l. 30	Ñ V$_1$ B$_3$ D$_{11}$ दृष्ट्वा	Ñ V$_1$ B$_3$ दृष्ट्वा
P. 466, col. 2, 1382*, l. 7	°क्रिन्नरान्	°किन्नरान्
P. 467, col. 2, l. 16	(D$_{11}$ °कल्पं; G$_1$ °शुभ्रं	(D$_{11}$ °कल्पं; G$_1$ °शुभ्रं)
P. 468, col. 1, l. 15	स जगाम तरोवर(D$_{1.8.11}$ °रे)	स जगाम तरोवरं(D$_{1.8}$ °रे)
P. 469, col. 2, l. 8	D$_{1.10.11}$ राशिशीर्षं	D$_{1.10.11}$ -राशिशीर्षं
P. 469, col. 2, l. 12	Remove the pāda variant in D$_{11}$.	
P. 470, col. 1, l. 35	from सत्तु in ^{c} up to अतुम in 63^b.	from सतु (see var.) in ^{c} up to अतुम in 63^a.
P. 470, col. 2, l. 3-4	M$_3$ om. 61^d–63^b	M$_3$ om. 61^d–63^a
P. 470, col. 2, l. 9	1324*	1394*
P. 470, col. 2, 1394*, l. 3	दोष्या	दोर्भ्यां
P. 470, col. 2, l. 33	M$_3$ om. 63^{ab}; M$_1$ om. up to in अतुम in^b	M$_3$ om. 63^a ; M$_1$ om. up to अतुम in ^{a}
P. 472, col. 1, l. 35	(for तु)	(for second तु)
P. 472, col. 2, 1397*, l. 4	°ताङ्गसंस्थि	°ताङ्गसंधि
P. 472, col. 2, l. 10	Ś Ñ (Ñ$_1$ om. l. 1)	Ś Ñ (Ñ$_1$ om. l. 1, subst. l. 2 for 68^d)
P. 476, col. 2, l. 23	घर्षितांदेन	घर्षितांऽदेन
P. 483, col. 1, 1439*, l. 1.	मधुरिष्टस्य महाशिलम्	सगुहिरुस्महाशिलम्
P. 491, col. 1, l. 5	D$_{1.2.3.11}$ विद्य(V$_3$ B$_1$ °द्रु)तः	D$_{1-3.8.11}$ विद्य(V$_3$ B$_1$ °द्रु)तः
	शरवेगार्तः(B$_3$ °गाव)	शरवेगार्तः(B$_3$ °गाव; D$_1$ om. up to °ग)
P. 491, col. 2, l. 6	Ñ V$_{1,2}$ B$_{2-4}$ D$_{1.11}$ रक्षुरते	Ñ V B D$_{1.11}$ रक्षुरते(V$_3$ B$_1$ लिरिद्य तं)
P. 491, col. 2, l. 9	Add before Ś$_1$ variant	—V$_3$ B$_1$ वानर (for अङ्गद)
P. 504, col. 2, l. 6	T$_1$ [अ]गुहृद	T$_1$ [अ]गुहृद-
P. 512, col. 1, l. 14	G (ed.) subst. for:	G (ed.) subst. for 1:
P. 512, col. 2, l. 26	तौ पापकर्मणा	तौ पापकर्माणी
P. 512, col. 2, l. 30-31	Ś Ñ$_1$ B$_1$ D$_{1.6.11.12}$ (Ś B$_1$ D$_{6.12}$ second time) om. 2nd	Ñ$_1$ D$_{11}$ om. 2nd.
P. 512, col. 2, l. 32	B$_1$ (first time) सर्वेषां	B$_1$ सर्वेषां
P. 512, col. 2, l. 33	Ś B$_1$ D$_{1-3.6.12}$ (Ś D$_{6.12}$ first time) ins.	Ś B$_1$ D$_{1-3.6.12}$ ins.
P. 515, col. 1, l. 17	D$_{1.12}$ जो(B$_3$ ज)धून(B$_3$ °ना)देश सतु (D$_{12}$ °सि)कः	D$_{1.12}$ जो(B$_3$ ज)धून(B$_3$ °ना)देश संतु (D$_{12}$ °सि)कः
P. 516, col. 2, l. 18	D$_6$ भावद्युः; G$_1$ स चद्युर.	D$_6$ भावद्युः ; G$_1$ स चद्युर.
P. 518, col. 1, l. 17-18	Ñ$_1$ D$_{1.11}$ शरणो पतनाश्रय(D$_1$ °श्रमे)	Ñ$_1$ D$_{1.11}$ शरणो पतनाश्रयं(D$_1$ °श्र मे)
P. 530, col. 2, l. 8	Ś$_1$ सन् (for वन्)	Ś$_1$ सन्- (for वन्-)
	B$_4$ निमित्ते	B$_4$ -निमित्ते
P. 531, col. 2, l. 26	शिला(V$_3$ °ला)राक्षसशेषमुत्स्या	शिला(V$_3$ °ला) राक्षसशेषमुत्स्या

Page	For	Read
P 538 col 2 l 6	Ds [अ]ध्यन्ते	Ds [अ]ध्यन्ते
P 538 col 2 1583*	Take n the Crit Text as st 42	
P 541 col 1 l 34	Remove the bracket g ven after 15*	
P 542 col 1 l 3	7	17
P 547 col 2 1613*	एतद्द°	एतद्द°
P 556 col 1 1647* l 3	आ वाल्याच	आवाल्याच
P 578 concordance st 31	I 6 68 o	L 6 68 38
P 584 col 1 l 29 30	N V1 s B2-4 ins. l 7-9 and 11(V1 only l 11) after 20	N V1 s B2 4 cont l 7-9 and 11(V1 only l 11) after 1725* B4 ins l 7-9 and 11 after 19.
P 624 col 1 1881* l 11 and 12	त	त
P 629 col 2 l 27	Remove G(ed) omiss on note	
P 637 concordance st 15	B 6 07 19	B 6 97 19
P 638 col 2 1932* l 5	लोपप्लुत्य	लोडप्लुत्य
P 638 col 2 1932* l 7	तो	ता
P 647 col 1 l 7 8	Remove the sequence note	
P 647 col 2 l 23	रावणावन्ध (Ds °वन्ध Ds °न्ध)वर्धन	रावणावन्ध(Ds °वन्ध Ds °न्ध)वर्धन
P 647 col 2 1971* l 4	स °ीतानो	सनीतिनो
P 649 col 1 l 9	Ś Ñ V B D1-4.6 8 10-12 T2 3 M2 3	Ś N V B D1 4 4.10-12 T2 3 M2 3
P 651 col 2 l 23	—For 23**	—For 33**
P 651 col 2 l 28	B ins in marg after 34	B2 ins in marg after 33
P 661 concordance st 41	L 6.80 24	L 6 80 4
P 661 col 2 2010*	°चकन	°रक्षन
P 667 concordance st 8	G4 11,	G 4 11 4
P 668 col 1 l 5	D2 ins l 17 and 19-25 only	D2 ins l 17-25 only
P 669 col 2 l 21	D3 cont l 127-160	D3 cont l 119-160
P 669 col 2 l 36	D2 cont (after 2035*)	D2 cont after 2035*
P 670 col 2 l 36	D2 s om up to the pr or half	D2 s om up to the prior half of l 1
P 672 col 2 l 31	and then V1 B12	and then N2 B2
P 684 col 2 l 20	B2 D नदुषस्य	B2 D2 नदुषस्य
P 692 col 2, l 4	V2 damaged up to *	V2 damaged up to स्व n *
P 707 col 1 l 24	Remove —°)	
P 711 concordance st 13	G 4 11 2	G 4 11 0
P 716 col 2 3071(B)*	सुमनो वाणन्	सुमनोवाणन्
P 721 col 1 l 32	—For 19**	—For 19**
P 723 concordance st 30	L 6 90 0	L 6 90 36
P 740 col 2 l 1 2	(D4 6 T G1 M1 2 only l 20-33 G1 2 only l 1 2 and l 20-33 M1 l 21-33)	(D4 6 T G1 M1 2 only l 20-34 G1 2 only l 1 2 and l 20-34 M1 l 21 34)
P 744 concordance st 12	G 4 11 21	G 4 11 11
P 747, col 1 l 4	त श्रि प्रति)	इति प्रति)
P 751 col 1 3180* l 4	मद्दमि	अर्हमि
P 759 col 2 3 09*	दृष्टी कुष	दृष्टिकृष्ट
P 767 col 1 l 10	22 13 subst	12 13 subst
P 769 col 2 3229* l 1	च व	चैव

Page	For	Read
P. 785, col. 2, l. 5	Vs om. 20^{*b}	V3 om. up to तेन in 20^{b}
P. 794, col. 2, 3312*, l. 3	यस्मादिलोकष°	यस्मात्त्रैलोक्य°
P. 796, col. 2, 3319*, l. 5	सक्त°	सत्वकु°
P. 796, col. 2, 3320*, l. 5	[15]	[5]
P. 805, col, 2, l. 16	then repeats 6.102. 24^{c}–25^{b}	then repeats 6.109. 24^{c}–25^{b}
P. 809, col. 2, l. 17	G(ed.) (followed by 3373*) cont. l. 1–2, 7	G(ed.) (followed by 3373*) cont. l. 1-2, 7
P. 810, col. 1, l. 31	up to the prior half of 3379*.	up to the prior half of l. 1 of 3379*.
P. 810, col. 1, l. 40	Vs damaged for the prior half.	Vs damaged for the prior half of l. 1.
P. 810, col. 2, l. 40	G(ed.) cont. l. 1–2, 7 and 9 of 3374*	G(ed.) cont. l. 1–2, 7 and 9 of 3374*
P. 811, col. 1, l. 42	3346* ;	3386* .
P. 818, col. 1, 3424* l. 1	सीतेस रघूर्	सीते सरयूर्
P. 831, concordance, st. 43	L.6.107.105	L.6.106.55
P. 832, concordance, st. 1	L.6.110.1	L 6.107.1
P. 837, concordance, st. 21	L.6.107.49	L.6.107.58
P. 864, col. 2, 3623*, l. 2	अङ्क	अङ्के
P. 865, col. 2, 3626*, l. 3	नथव	तथैव
P. 887, para 1, l. 1	77	76

In PP. XIV and XVIII of the Introduction read Bi Ms. No. 14140 for No. 14126.